CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS I.

IN EVANGELIA S. MATTHÆI ET S. MARCI.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M.DCCC.XLIV.

PRÆFATIO.

ANTEQUAM de iis quæ in hoc Volumine continentur, et unde sumpta sint, Lectorem moneam, non inopportunum videtur, in ipso totius operis limine, quod Græcorum Patrum Commentariorum Corpus in Novum Testamentum nuncupari potest, quædam de hujusmodi Scholiis sive Catenis in genere verba facere. Quid autem hac in parte elaboratum sit satis exposuerunt Fabricius in Bibliotheca Græca T. VII. p. 727. et seq. Vet. Ed. T. VIII. p. 637. Ed. Harles. Thom. Ittigius Tractatu de Biblioth. et Catenis Patrum. Lips. 8°. 1707. Walchius Biblioth. Patristica Cap. III. §. 17. p. 193—198. De utilitate autem et fructu et præstantia istiusmodi operum potissimum disputaverunt Ricardus Simon in Historia Critica præcipuorum Commentatorum in Novi Fœderis Libros Cap. XXX. et seq. p. 422. et Christophorus Wolfius in Dissertatione de Catenis Græcorum Patrum, iisque potissimum Manuscriptis. Prioris egregii Viri præstantissimum opus omnibus notum est, et Sacræ Theologiæ Studiosis ubique satis obvium. Wolfii autem tractatus jam inter rariores Libros numeratur, adeo ut vel in locupletissimis Bibliothecis desideretur. Cum id ita sit, et a viro et doctrina et judicio spectato scriptus sit, et qui ad hujus generis Commentarios animum præcipue adverterat, eosque variis in Bibliothecis diligenter conquisiverat et evolverat, me rem haud ingratam viris

Sacrarum Literarum Studiosis moliturum esse, arbitratus sum, si ea quæ in prædicto Wolfii libello, magis ex re mihi visa fuerint, iterum typis committerem. Adjectis postea ad finem eorum quæ a docto Viro disputata sunt, iis quæ ipse in eadem materie notanda habeam, quatenus ad eas potissimum Catenas spectent quæ in Novi Fœderis libros, sive editæ sive ineditæ ad nostram usque ætatem duraverint.

Jo. Christophorus Wolfius Exercitatio in Catenas Patrum Græc. easque potissimum MSS. 4to. *Witembergæ* 1712.

" Catenam Patrum eruditi appellare solent seriem quandam interpretationum, ex diversorum Ecclesiæ Græcæ Latinæve Doctorum scriptis, a scriptoribus nunc antiquioris nunc recentioris memoriæ, ita contextam et quasi colligatam, ut variæ sententiæ de eodem commate divinioris scripturæ interpretando uno conspectu legenti exhibeantur. Primus hujus instituti Auctor dicendus erat Olympiodorus Alexandrinæ Ecclesiæ Diaconus, si fides haberi posset Paulo Comitolo, qui Catenam in Jobum, a Laur. cum Deo primum Lugduni 1586 editam, cum amplis accessionibus Venet. an. 1587, secundum vulgavit, et ab Olympiodoro contextam esse arbitratur. Hujus vero Doctoris ætas dubia huc dum visa est eruditis, ut propterea Cl. Cavius Rerum Ecclesiasticarum peritissimus stator atque vindex, Parte I. Historiæ Literariæ ad A. C. 990 candide item profiteatur his omnino verbis: 'de ejus 'ætate laborant eruditi, his illum Sæculo V. aliis XI. collo-'cantibus. Nos eum hoc loco deponimus ad annum 990, 'donec exsurgat, qui certiora doceat.' Nec defuit qui id præstaret, et, si quid video, rem obscuram non infeliciter expediret. Jo. Ernestius Grabius enim, quem immaturo fato ereptum dolent, qui aliquid his literis tribuunt, in notis ad Tom. II. Spicilegii Patrum p. 245 idoneo argumento efficit ut credamus, Olympiodorum Sæculo V. vel VI. post reparatam salutem, aliquo ante Anastasium Antiochenum tempore, cujus ætas haud dubie in Sæc. VI. medium incidit, Alexan-

driæ floruisse. Is enim in Lib. VI. Contemplationum Anagogicarum in Hexaemeron, quod opus eximium Græce exaratum nec editum, in Collegio Novo Oxoniensium evolvere me memini, Olympiodorum tanquam πολὺν τὰ θεῖα, h. e. in divinis rebus præclare versatum, ad partes vocat, nec permittit, ut de Olympiodori ætate amplius dubitemus.

“ Hunc excipit Œcumenius, itidem incertæ ætatis scriptor, ab Olympiodoro tamen aliquot sæculorum intervallo sejunctus, cum communi fere omnium sententia ætas ejus in tempora Sæculo VIII. posteriora incidat. Commentarii ejus in Actus Apostolorum et Epistolas Paulinas, cum ex aliis Ecclesiæ Doctoribus, tum vero imprimis ex Chrysostomi scriptis concinnati, hodie non injucunde leguntur.

“ Superest Nicetas non Heraclius, quo nomine a Frisio in Bibliotheca appellatur, nec Davides, aut Paphlago, cum quo eum a nonnullis perperam confundi solere monuit Cl. Mollerus p. 506. Homonymoscopiæ, sed Serron, Archi-Episcopus Heracleensis, cujus ætas in Sæc. XI. medium a Cl. Cavio et aliis refertur. Huic illam in Jobum catenam, quam Paulus Comitolus Olympiodoro tribuendam putavit, Laur. cum Deo in præfatione ad primam editionem vindicavit, propugnatorem nactus Pet. Lambecium, Virum diligentissimum, in libro V. Commentariorum de Biblioth. Vindobomensi, p. 63. qui lib. III. p. 28. ejusdem in Psalmos Catenam recenset. Sic etiam Patricius Junius in repetita ejusdem Catenæ editione, multis modis emendatiore, quæ Londini 1637, Græce et Latine curata est, Nicetæ eam deberi adeo non dubitavit, ut in ipsa operis inscriptione nomen ejus exprimendum putavit. Et nituntur quidem illi auctoritate veterum Codicum, qualem Laur. cum Deo in Bibliotheca Regis Galliæ obvium esse observavit, cui Junius alios non dissentientes ad latus collocat. Cetera argumenta, quæ pro hac sententia pugnant, nunc quidem non urgeo, in hoc solo acquiescere me posse ratus, quod vix veri videatur simile, si Olympiodorus Sæc. VI. Scriptor, jam Catenas formandi initium fecerit, tribus circiter Sæculis, nisi forte pluribus, usque ad Œcumenium labentibus, nullum exstitisse, qui hujus exemplum sit secutus, cum vicissim post Œcumenium plures v. c. Nicetas, Euthymius, Macarius, Andreas Presbyter etc. ad similem laborem manus admoverint. Relinquitur itaque Œcumenium primum forte esse inter

eos, quorum memoria superstes est, qui ejusmodi operam in se susceperint.

"Sicut itaque Catenæ a diversis Auctoribus profectæ sunt, qui nunc majorem nunc minorem industriam, doctrinæque et judicii apparatum attulerunt; ita, vel me non monente, apparet, non idem de singulis judicium ferri posse, et ex aliis ampliora, minora ex aliis commoda vel incommoda ad Lectores derivari, nullam vero in universum ita comparatam esse, ut non sint, quæ tollas, quæve repudies. Sic nemo, credo, dubitaverit, Lectorum rebus admodum consuli, si ea sibi obversari in compendio videant, quæ antiquissimi quique Ecclesiæ Doctores, a primis divinioris cœtus originibus per varia sæcula, de divini Scriptoris mente, nonnunquam abdita, judicarunt, cum illorum quidem auctoritas non quidem argumentum omni exceptione majus, neque tamen prorsus nullum aut leve afferant, præcipue si præstantissimi Ecclesiæ Antistites in eandem sententiam amice conspirare videantur. Quamvis enim cum Paulo Colomesio p. 126. Observationum Sacrarum dicere non sustineam 'vilescere nobis hodiernorum Theologorum com'mentatiunculas, quoties animum erudita illa ac salutari Pa'trum lectione pascimus,' nolim tamen, instar fastidiosi contemtoris, illis prorsus nihil tribuere, sed mediam sectatus viam, cum eodem Colomesio, alibi modestius sentiente, judicium ita formare malim: 'quis a primis illis Christianis sæculo majo'ribus omnium Scripturæ locorum germanam explicationem 'postulet?' quis in multis eos non æque hallucinatos existimet, 'atque eorum nepotes?' Vide, si placet, Colomesii notas ad epistolam Clementis. Præterea non infimo loco ponendum est, quod non tantum aliqua integrorum Operum fragmenta et ramenta quasi in Catenis ad posteritatem transmittantur, sed interdum etiam maxima eorundem pars ab interitu et temporis injuria vindicetur. Liceat hoc loco, ne longior sim, tantum ad laudatissimi Grabii exemplum provocare, qui in præfatione ad tom. I. Spicilegii Patrum Seculi II. non diffitetur, præcipuam illius Spicilegii materiam ex Catenis Patrum, tam excusis, quam manu exaratis, sibi subnatam esse, in quibus Doctores Sæculi IV. tam frequenter ad partes vocentur, ut largæ messis copiam facere possint. Idem p. 364. ad tomum I. Spicilegii testatur se magnam partem Commentarii Eusebii Cæsariensis in Jesaiam ex Catena quadam in hunc Prophetam, quæ in

Collegio Novo Oxoniensium asservatur, et paulo post a nobis diligentius laudabitur, in proprios usus descripsisse, suo tempore cum erudito orbe istam communicaturum. Qua quidem opera non ita pridem eruditissimus Bernhardus Montfauconius, in Nova Collectione Patrum et Scriptorum Græcorum egregie defunctus est, qui Eusebiano isti Commentario, partem ex Codd. aliis, partem ex Catenis, descripto, ultimum in eo Opere locum reliquit. Addam his illustre Petri Danielis Huetii, idonei judicis, testimonium, qui in extrema præfatione ad Commentarios Origenis in Scripturam Sacram refert, tantam Origenianorum Scriptorum copiam in Catenis exstare, ut si quis quicquid Origenianum est colligere speret, perinde sit, ac si mare exhaurire, vel cœlum humeris sustinere velit.

"Quamvis autem non eadem fuerit omnium Patrum felicitas, et quidam rarius, quidam frequentius, ad symbolas suas conferendas advocentur, jucundum tamen imo et utile fuerit, ex ungue leonem cognoscere, et ex fragmento de opere integro sententiam ferre posse. Fragmenta ejusmodi in deliciis quondam habuit Stephanus le Moyne, Lugdunensium inter Batavos Professor, cujus hæc verba p. 67, prolegomenorum, quibus Varia Sacra instruxit, leguntur. 'Et magis ipse delector simplicitate, zelo, unctione, charitate, minutioribus etiam fragmentis, Clementium, Ignatiorum, Polycarporum, Justinorum, Irenæorum, Quadratorum, Dionysiorum Atheniens. et Corinthiacorum, et aliorum *θεοφόρων*, quam conditis istis cupediis, mellitis bellariis, puerilibus placentis, acutis subtilitatibus, aculeatis et galeatis scriptis hodiernis.'

"Cum hac utilitate proxime conjungitur, quod ubi fragmenta illa recensentur, fieri mentio plerumque soleat illius vel libri vel commentationis, ex qua fuerunt decerpta, ut vel hoc modo historia literaria Scriptorum Ecclesiasticorum non una accessione locupletari possit. Ipsi nos hujus assertionis veritatem paulo post aliquot exemplis evictam dabimus, quorum amplissima copia in Athanasii Operibus, Montfauconii Opera editis, et in Nova ejusdem Collectione locupletatis, deprehenditur. Simili modo sæpius usu venit, ut Catenarum beneficio germanum Auctorem libri alicujus detegamus, qui antea alterius nomen librariorum vel ignorantia vel calliditate aut aliis de causis, præ se tulit. Exploratum est antiquitatis Ecclesi-

asticæ peritis exstare in Bibliothecis, quæ MSS. abundant, Codices qui Psalmorum LXXVII, et qui eum usque ad CVII excipiunt, ac præterea CXVIII interpretationem sub Chrysostomi nomine exhibeant. Per fraudem vero eam huic Doctori adscriptam esse non difficulter perspexerunt naris non obesæ judices, quibus tamen omnibus eadem opera in germani Scriptoris notitiam pervenire non licuit. Afferam hanc in rem Gerhardi Langbænii verba, quæ ex Volumine XI αὐτογράφων ejus, de quibus Bodleiana Bibliotheca sibi gratulatur, excerpere me olim p. 39 memini. 'Homilias in Psalmos' (ita ait Langbænius) 'licet nec Theodoreti sint nec Euthymii, Chry- 'sostomo tamen nostro plane abjudico, tum quod aureum elo- 'quentiæ flumen et auctoris nostri δεινότης hic plane deficiat, 'tum etiam quod Aquilam, Theodotionem, Symmachum, est 'ubi nominatim citet, quod Chrysostomo (uti Savilio tomo 'VIII. p. 130, notarum observatur) omnino insolens.' Huc accedit, quod nobis palmarium est, MS. veteris auctoritas habetur in Bibl. Cantuar. Cod. 163. f. 279.) in quo habentur excerpta ex Commentario Chrysostomi in Psalmos: in quibus quæ in Ps. CIII et CIV. inde citantur, cum his in Cod. DN. Roe nihil prorsus habent commune, uti nec cum Theodoreti sive Euthymii alteris. Oculatior hic fuit Mericus Casaubonus, a Catenis, accuratius inspectis adjutus. Hic enim cum intelligeret, Euthymium in Commentario in Psalmos, cujus non unum exstat inter Codd. Bodleianos exemplum Græcum, locos quosdam sub Hesychii nomine afferre, qui totidem verbis in expositione, quæ Chrysostomo falso tribuitur, acceptam esse referendam. In Bibliotheca Publica Cantabrigiensi asservatur ἀπόγραφον hujus Commentarii, laudati Casauboni cura ex antiquiori Codice descriptum, quod, ut ex Langbæniano Volumine, cujus modo feci mentionem, intelligo, idem Latina civitate donatum in publicam lucem proferre constituerat. In frontispicio illius exempli Casauboniani ipsa Merici manu hæc consignata legebam: 'Verus Auctor hujus ἑρμηνείας est He- 'sychius, vel, ut alii scribunt, Isychius, si Euthymio Zigabeno 'fides, qui non pauca ex illo passim profert, et eum in Ps. 'LXXXVIII. 13, satis prolixum ex illo locum adducens, 'diserte nominat.'

"Quis autem Hesychius, Presbyter Hierosolymitanus, (de

quo non uno loco Photius,) an alius? quos plures et diversæ ætatis Miræus in Auctario, Sixtus Senensis in Bibliotheca, aliique commemorant, non plane liquet.

"Non falli Casaubonum alio argumento compertum habeo, qui observarim in Catena in Psalmos, quam Baltas. Corderii industriæ debemus, sæpissime Hesychii symbolas afferri, quas cum expositione ista, de qua commentamur, omni ex parte conspirare deprehendi, nisi quod in comparatione, vel tralatitio labore instituta, miratus sim, tam negligenter contextum Græcum curatum fuisse, ut infinitis fere locis ex Codice Casauboniano medela afferri possit, quod alibi data opera ostendam. His commodis omnibus, quæ ex Catenarum usu circumspecto amplissima redundant, accedit tandem illud, quod ne tum quidem utilitate omni destituantur, cum ipsa Doctorum opera integra manibus versantur. Saltem enim perito lectori occasionem suppeditant, locos nonnullos vel ab injuria temporum, vel librariorum negligentia, ut fieri solet, male habitos, in pristinam integritatem vindicandi.

"Ex his, ni fallor, relinquitur, Catenas Patrum, non uno nomine se commendantes, Lectores, antiquitatis studiosos, allicere et pertrahere ad lectionem, nec uno laborem commodo compensare posse, modo illi judicio utantur, et ab illis sibi caveant nævis, quibus eædem incautos plerumque decipiunt et fallunt. Negari sane, nisi ab imperito non potest, sæpius a centonum ejusmodi consarcinatoribus Scriptorum verba, nunc magis, nunc minus, nunc cum judicio, nunc imprudentius detruncari, mutilari et minui, ut dubius hæreas quænam illis fuerit mens, qui, ubi in fontibus leguntur, perspicuitatis laudem omnino propriam sibi faciunt. Iidem non raro interpolant Scriptorum verba, pro arbitrio fingunt et refingunt, diffundunt et amplificant, ut non tam legas quæ illi scripserint, quam quæ scripsisse illos velint, qui Lectori hæc compendia offerunt. Præstitisset omnino, ipsa Auctorum verba solicite servare, et sic legentibus liberam de eodem sensu judicandi potestatem relinquere. Præterea sæpe carbones pro thesauro invenias, et cum unusquisque collectorum aliis ea placere debere opinetur, quæ sibi probentur, suoque genio respondeant, est ubi judicii solertiam et acumen in illis desideres. 'Si quis enim,' quod recte monet Huetius in præfat. ad Origenis Commentarios, 'symbolas ejusmodi nonnisi ab eruditis et gravibus Viris

'in unum compositas arbitretur, sua eum valde fefellerit 'opinio.'

"Quod si vero sint, quæ his vitiis non deturpentur Catenæ, quales interdum deprehendas, in omnibus tamen id desideres, quod rationum momenta, quibus sua superstruxerunt Patres, plerumque ob brevitatis studium prorsus sunt omissa, quæ tamen vel summatim repræsentari consultum videbatur. Observatum quoque fuit, eosdem nonnunquam unum eundemque locum ita proferre, ac si uni debeatur Auctori, quem tamen ex diversorum cogitatis coaluisse intelliges, ubi illi, quibus debentur, ipsi leguntur. Hac parte rectius egissent, si ejusmodi symbolæ vel nullius vel omnium eorum nomina præfixissent, quorum ingenio et doctrinæ debebatur. Hæc vitia ut ab ipsis Collectoribus repetenda videntur, ita alia sunt, quæ librariis merito tribuas. Hi enim passim ex oscitantia novum testimonium ab alio Auctore mutuo sumtum cum priore conjungunt, vel saltem non satis, nomine scilicet perperam omisso, distinguunt, imo nomina ipsa Scriptorum ita confundunt, ut locos quosdam aliis tribui videas, quam quibus debentur. Iidem vel prudentissimum lectorem in errorem inducere possunt, quando, quod sæpius usu venit, nomina diversis communia, et cognominibus distinguenda, simpliciter proferunt. Hoc fieri potissimum observavi in nomine Gregorii, quod Nazianzeno et Nysseno commune esse constat. In eo exarando hanc librarii consuetudinem familiarem sibi reddiderunt, ut ubi prior venit commemorandus, Gregorius simpliciter appelletur, ubi posterior, Nysseni cognomen per quoddam literarum compendium addatur. Atque hæc quidem tolerari poterant, nisi hoc modo confusioni porta aperta fuisset, ut interdum nudum Gregorii nomen designatum videas, eo in loco, in quo de Nysseno cogitandum est. Simile quid accidit Hesychiorum quorum non unus est, Eusebiorum, Theodororum, imprimis etiam Severi et Severiani nominibus. In his errandi amplior nascitur occasio ex eo, quod librarii, scribendi compendia liberius sectantes, ab illis in nominibus propriis exprimendis se non abstineant, et literarum ductus adeo sæpe impediant, ut alteram abbreviationem, quam vocant, ab altera distinguere difficulter possis. Fidem verbis faciet tabula nominum propriorum per compendium exaratorum quæ in eruditissimi Montfauconii eximio opere, quod Palæographiam Græcam inscripsit p. 348.

legitur. Occurrerunt ipsi mihi et alia, quæ tamen hic per formarum inopiam exprimere non licet. Ut autem appareat, quam facilis hic sit lapsus, legi possunt, quæ Cl. Montfauconius p. 340. libri laudati commentatus est.

" In his vitiis cum Catenas plerasque omnes jacere viderent eruditi, temperare sibi non potuerunt, quo minus præmonerent de his prudenter Lectores, quod nominatim fecit Huetius loco, repetitis vicibus commemorato, ubi etiam testatur, se his causis adductum esse, ut usum Catenarum ad colligenda Origenis fragmenta, hinc inde disjecta, negligeret, easque porro studiosi ut respuerent, valde optare. Ipsi Catenarum ejusmodi Editores, nominatim Mich. Ghislerus et Petr. Possinus, de labore suo, quod alias fieri solet, non adeo præclare senserunt, sed potius candide professi sunt, caute admodum et circumspecte illis utendum esse. Addam non dissimile Stephani le Moyne, diffusæ Viri doctrinæ, testimonium, quod in prolegomenis ad Varia Sacra p. 53. sq. his conceptum verbis legitur: 'Postremo 'compilatores Catenarum sunt obnoxii variis erroribus, et 'nulli fere labores magis mendis et erratis scatent, quam qui 'nomine Catenarum solent ubique circumferri.' Quod norunt, qui in studiorum istorum genere voluerunt vel leviter operam suam collocare, et industriam suam exercere. Tales ergo responsiones in Catena Victoris laudata vix Polycarpo auderem adscribere. Nonnullis pars illorum vitiorum ipsis Editoribus Catenarum tribuenda visa est, qui operi suo magestatem quandam et splendorem conciliaturi, præstantissimorum Doctorum nomina, non optima fide, allatis testimoniis præfixerint. Memini Dan. Barbaro, Catenæ Græcæ, in Psalmos L. priores Venetiis 1569. curatæ, Editori hoc exprobrari a Savilio in notis ad Tomum VIII. Chrysostomi p. 95. et 107. ubi Vir, ceteroquin æquissimus, forte præter rationem opinatur, Barbarum in Auctoribus Græcis proferendis Græca fide usum fuisse. Cum enim ex iis, quæ hucdum commemorata sunt, appareat, ipsas Catenas fidem hic interdum fallere solere, Editorem earum hac culpa liberari posse existimo.[z]

" P. 33. Dicam nunc de Catena in Epistolam ad Romanos, non integra illa quidem, sed eximia tamen et multis aliis eo

[z] Hic omisi quædam, quæ ad quosdam Codices Catenarum in Vetus Testamentum spectant, et repetita sunt plerumque Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 749. et seq.

certe nomine præferenda, quod plerorumque Doctorum testimonia ex scriptis non editis deprompta sint.

"Quæ causa est, cur eam totam descripserim, si Origenis locos excipias, quos Grabius excerpserat, et si per immatura fata licuisset, cum ceteris hujus Doctoris fragmentis editurus erat. Codex ipse, qui in Hyperoo Bodleiano Cod. 208. servatur, a recentiori manu ex antiquiori, nominatim Gaditano, per Joannem Lluydum an. 1601 erat descriptus, et in Capite VIII. desinebat dimidia parte truncatus. Partem alteram Grabius, cujus sermoni familiari id debeo, invenisse sibi videbatur in Catalogo MSS. Bibliothecæ Augustanæ, in quo Catena PP. in eandem Epistolam a Cap. IX. incipiens, recenseatur. Idem in Præfat. ad Tom. II. Spicileg. PP. Scriptores, quorum cogitata hæc Catena refert, hoc ordine recenset; Acacius, Anonymus, Apollinarius, Cyrillus, Didymus, Diodorus, Eusebius, Gennadius, Isidorus, Origenes, Photius, Severianus, Theodorus, Theodoritus, Theophylactus. Omisit vir, ceteroquin diligentissimus, Chrysostomum, quod quidem non miror, cum uno tantum loco is commemoretur. De Patribus istis quidquam commentari hic nihil attinet, cum satis per se cuique perspecta eorum nomina sint; id tamen non omittendum est, quod hæc Catena ab ea prorsus distincta sit, quam Œcumenius suis in omnes Pauli Epistolas Commentariis inseruit. Denique nec id prætereundum est, quod Jo. Millius ad Novum Testamentum curatius edendum hac Catena usum se esse profitetur in prolegomenis ad Novum Testamentum p. 158. Sect. 1448."

Corollaria ad Calc. p. ult.

Patrum allegationibus Scripturæ non multum tribuendum est, neque tamen illæ prorsus negligendæ videntur.

Recentiores sæpissime Patribus in exponenda Scriptura sunt præferendi. Usus Patrum tam amplus non est, quam sibi eum nonnulli fingunt.

Hactenus Wolfius. Cujus dissertationi quæ in eadem materie adjicienda habeam ad tres potissimum quæstiones commode referri posse videntur. 1. De Catenarum Antiquitate. 2. An genuina plerumque sint Patrum excerpta quæ in iis exponuntur. 3. De istiusmodi Commentariorum utilitate.

1. De Catenarum origine difficile est aliquid accurate statuere, cum nihil de hac re certum atque cognitum habeamus. Olympiodoro Alexandriæ Diacono qui Commentarium in Jobum confecit, hanc laudem tribuere videntur Wolfius et alii. Quamvis autem non negandum est Olympiodorum, qui circa finem sexti aut initium septimi florebat sæculi, expositionem in hunc Sacræ Scripturæ librum edidisse; non affirmari potest, eandem esse ac Catenam, quæ hodie sub ejus potissimum nomine circumfertur; immo multo probabilius est, hoc opus a diversis auctoribus contextum fuisse ab aliquo Olympiodori ætati longe posteriori. Major fortasse dubitatio incidit de Procopii Gazæi in Octateuchum Commentario. Quod opus si inter Catenas proprie dictas adnumerandum sit, probaretur inde hujusmodi compilationes jam ab initio sexti sæculi quo vixit Procopius, in usu fuisse. Sed ut bene monet Fabricius t. VII. p. 735, 736, "non sunt hæc Procopii "Commentaria ita ex variis variorum ῥήσεσι contexta, "adscriptis Singularum Auctoribus, quemadmodum in "aliis fere Catenis fieri consuevit," sed potius in forma Scholiorum, licet ex aliis Auctoribus sed non nominatis, excerptorum.

Sic autem ut opinor res initium habuit. Exstiterunt quidem ab ipso fere ortu Christianismi Commentatores qui ad exponendum et illustrandum Dei Verbum operam dederunt; magni imprimis Ecclesiæ Doctores, Origenes, Basilius, Gregorii, Chrysostomus, Diodorus Tarsensis, Cyrillus, Didymus, Theodoretus, Ammonius. Postquam autem eorum opera passim vulgari cœpta sunt et in usu esse, exortum est deinceps aliud hominum genus, qui sive ἀπὸ φωνῆς doctorum ipsorum, sive ex illorum editis libris, Epitomatorum partes agebant,

excerpendoque et resecando integros Commentarios in compendium redigebant, et quasi ad synopseos formam accommodabant. Hunc operandi modum jam a quarti sæculi initio obtinuisse, probari potest Hieronymi Auctoritate, qui ita suos in S. Pauli Epistolas Commentarios se confecisse testatur in Prœemio Epist. ad Galat. Sic etiam Eustathio Antiocheno contexta est *ἐξήγησις τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἐκ διαφόρων ὑπομνημάτων ἀκριβωθέντων καὶ συλλεχθέντων εἰς σύνοψιν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον*[a]. Hujusmodi fuit etiam Antiquissima Synopsis e Chrysostomi Commentario in S. Matthæum ordinata, de qua mox speciatim agendum erit; et ejusdem Patris *σύνοψις εἰς τὰ τῆς παλαιᾶς βιβλία*,[b] et præstantissimus Commentarius in quasdam Epistolas S. Pauli, a nobis posthac edendus, cujus titulus *ἐξηγητικῶν τομῶν ἐκλογαί*. Huic etiam generi adnumerandus est, ut mihi quidem videtur, quem modo memoravi, Procopii Gazæi Commentarius in Octateuchum. Hæ Patrum Synopticæ expositiones primo, ut opinor, continuata serie et sine Sacro textu, nisi quantum ad expositionem faceret, scribebantur: mox autem in Scholiorum formam redactæ sunt, commatibus disjunctæ, et in oris librorum, qui in medio paginæ Sacram Scripturam continebant, exaratæ. His Scholiis subinde in extrema margine annexæ sunt Variorum Patrum citationes, quas quisque librarius pro arbitrio et facultate excerpebat et Codici inserebat. Hinc ortum habuerunt, mea quidem sententia, illæ quæ vulgo nuncupantur Catenæ, e variis Scriptorum Symbolis consarcinatæ, sive ut ipsi earum confectores prædicare solent, *ἀπὸ διαφόρων πατέρων ἐρανισθέντα*. Inde exorta est insignis harum Catenarum varietas, ita ut,

[a] Anecd. Paris. t. I. p. 393, 22. [b] Ibid. t. I. p. 393. 18.

quamvis in eundem Sacræ Scripturæ Librum contextas, vix duas invenies, quæ omnino sibi invicem respondeant. Hoc maxime cernitur in ea Commentariorum Classe in Sancti Pauli Epistolas quæ vulgo Œcumenio tribuuntur, et quorum ingens Codicum numerus in variis adservatur Bibliothecis. Horum Commentariorum basis, ut ita dicam, est Theodoreti expositio, in breviora Scholia redacta, quibus multis in locis subnexa est Œcumenii interpretatio, quæ et ipsa continua fuit, credo, sicut ea quæ in Apocalypsin jam edidi. His postea adjectæ sunt in margine aliorum Patrum Symbolæ ad S. Apostoli verba, Gennadii nempe, Methodii, Cyrilli et aliorum. Prioris status exemplum præbet antiquissimus Codex Bodl. Roe 16. de quo agit Wolfius p. 17. Cf. Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 790. Secundi fidem facit Cod. Bodl. Auct. T. 1. 7. olim Meermann. idem et Antiquissimus, nam decimi sæculi esse videtur. Ibi plurima additamenta oris libri adscripta sunt ex iis Patribus qui supra memorati sunt. Alia insuper dant recentiores Codices, ut Photii plurima, quæ in Editis Œcumenii Commentariis comparent, in duobus autem Codicibus prædictis non item. Sunt et alii rursus ubi sæpissime citatur Origenes, ita ut ejus expositio totius Catenæ pene fundus esse videatur.

Idem obtinere credo in iis Antiquioris ætatis Catenis quæ in Evangelia contextæ sunt. In omnibus quas mihi inspicere contigit idem est fundus, in S. Matthæum Chrysostomi commentarius; diversis autem aliorum Patrum symbolis, diversæ abeunt. In S. Marcum, Commentarius ille qui vulgo Victori Antiocheno tribuitur; sed et hic plurima est Codicum varietas. In S. Lucam, expositio quæ Titi Bostrensis nomen præ se fert, cum

magna aliorum excerptorum varietate. In S. Joannem, Chrysostomi iterum Commentarius cui intextæ sunt variorum Patrum symbolæ, præcipue Ammonii, cujus expositio, ut inde patet, in hunc Evangelistam continua fuit. In Acta Apostolorum, usi sunt Catenarum confectores Chrysostomi Synopsi Homiletica in hunc Novi Fœderis Librum, cum diversis aliis obiter citatis Ecclesiasticis Scriptoribus. In Epistolas Catholicas præcipue ad partes vocatur Anonymus expositor, qui nescio an Chrysostomus sit, qui ipse sæpius nominatim citatur, cum Severo, Didymo, Cyrillo et aliis. Hæc quoad Commentarios in Novi Fœderis libros, quos mihi adhuc inspicere licuit. Nec dubito quin et in Veteris Testamenti libros eadem ratio conficiendi Catenas in usu fuit. Adhibita est præcipue Chrysostomi *εἰς τὰ τῆς παλαιᾶς σύνοψις*. Adierunt Origenis Commentarios in omnes fere libros, Theodoreti et Cyrilli in Prophetas, Basilium et Eusebium in Jesaiam—Theodoretum, Eusebium et Athanasium in Psalmos—in Jobum, Polychronium atque Olympiodorum; advocatis insuper aliis, qui sibi forte ad manum aderant, huc et illuc, in unoquoque libro, Cantico aut Propheta. Hæc ergo fuit ut opinor, Catenarum origo, et imprimis earum conficiendi methodus. At quod primum casu quodam et sensim ita factum erat, id postea ex instituto et data opera multiplicatum est excerpendi et exscribendi genus; cum recentiores homines, sicut Nicetas, Euthymius, et Macarius eorum contexerunt commentarios, non ex antiquorum perpetuis commentariis, sed ex variis symbolis, sua industria, undecunque congestis. Quo recentiores autem sunt Catenæ, eo magis abundans est Scriptorum unde conflantur numerus.

Adhuc autem restat incerta quæstio, qua primum ætate confici cœptæ sunt Catenæ ex Variis Auctoribus nominatim citatis conflatæ. Ad hanc enim quæstionem dirimendam desunt nobis testes, id est antiquioris ætatis Codices; paucissimi enim sunt qui decimo sæculo A. C. vetustiora sunt. Omnium Codicum, qui ad Commentarii formam appropinquant, antiquissimus est Coislinianus, qui Pentateuchum exhibet Græce cum notulis et glossis marginalibus (vid. Montf. Bibl. Coisl.) sed propterea vix inter justas Catenas recenseri meretur. In eadem præstantissima Bibliotheca est autem "Codex "XLVI. membr. X. sæc. elegantissime exaratus fol. "469. Basilii Ascetica quædam videlicet Moralia, duo "postrema folia" teste Montf. "ex alio libro vetere ad "hunc compingendum sumpta sunt, charactere VIII. "circiter sæculi unciali, alterum deflexo, alterum ob- "longo et perpendiculari scriptum, in quibus fragmenta "continentur Commentariorum in Acta Apostolorum." Non indicavit autem V. C. an hæc fragmenta variorum Scriptorum nomina referrent. Quoad hunc Codicem ergo res adhuc in dubio manet, donec aliquis, inspectis his Commentariorum laciniis, nos de his certiores faciat. In Bibliotheca Taurinensi, teste Pfaffio Dissert. Apolog. de Fragm. Irenæi asservatur "Catena in Psal- "mos, litteris uncialibus tota exarata, quam ad sæcu- "lum VIII. vel et IX. si quis referat, haud erraverit." Nono certe sæculo jam extitisse has Veterum Græcorum Patrum in S. Scripturam expositiones, quas Catenas proprie nuncupamus, fidem facit insigne fragmentum quod amice mihi communicavit Gaisfordius Ædis Christi Decanus, qui inter Codices MSS. Collegii, cui præest, illud detexit. Hujus hæc est notitia.

"Inter Codices MSS. Græcos quos Bibliothecæ Ædis
"Christi Supremis tabulis legavit cel. præsul Gul.
"Wakius, exstat Menologium (Arch. W. 2.) in cujus
"principio et fine adservantur tria folia ex antiquo
"libro avulsa (nam Scriptura videtur Sæc. IX. vergen-
"tis) qui olim fortasse continebat Catenam SS. Patrum
"in Evangelia. Eorum trium foliorum pagina prima
"legi omnino nequit. Secunda verba exhibet S. Joan-
"nis c. iv. 9. literis majusculis exarata, cum excerpto
"ex Commentario Joannis Chrysostomi; fere ut in Ed.
"Savil. p. 680, 27—37. Sequitur aliud excerptum ex
"Ammonio.

"P. 3. duos versiculos Joann. cum Comm. Chryso-
"stomi et Ammonii.

"P. 4. unum Vers. cum Comm. Chrys. et Cyrilli.

"P. 5. unum Vers. cum Comm. Chrys. et Origenis.

"P. 6. legi nequit."

Forsan et alias ejusdem ætatis vel etiam antiquioris reliquias in eodem genere præstabunt Bibliothecæ, si diligentius explorentur; nam de integris Codicibus non est sperandum, quoniam qui octavi sunt sæculi, paucissimi sane supersunt, et ubi et qui sint, satis notum est. Nihil ergo, si ad Codices ipsos spectemus, obstat quin et octavo vel etiam septimo, si placet, sæculo, Catenas conficiendi morem prævaluisse credamus; quod probabilius fit, si reputemus quam ferax fuit vel quintum sæculum post N. C. ejus generis hominum, qui e Patribus et Scriptoribus Ecclesiasticis, Opera dogmatica atque Anthologias Sacras contexerunt. Non oblivescendum est etiam in hac quæstione, quæ Cl. Ben. Hasii est observatio, quod ad hujusmodi Expositiones coacervandas, profanos habuerunt Scholiastas magistros, qui-

bus in Homerum, Pindarum, Aristophanem et alios poetas Antiquos variorum commentarios congerere multo ante in usu fuerat.

2. Nunc transeo ad secundam quæstionem quam mihi tractandam proposui—an plerumque genuina sint Patrum excerpta quæ in Catenis reperiuntur.

Gravis sane est hæc quæstio, et ad statuendam aut infirmandam Catenarum auctoritatem magni ut videtur momenti; sed difficilis sane est ipsa, et aliquantum lubrica. Illam vix quidem attigit Wolfius, et nescio an nobis, sicut plura, sic et certiora de his producere, continget. Maxime si recte memini, suscitata est quæstio postquam vulgata sunt Fragmenta Anecdota Irenæi, quæ e MSS. Bibliothecæ Taurinensis primus eruit et in lucem protulit Pfaffius, Hagæ Comitum 1715. 8°. Horum fragmentorum αὐθεντείαν impugnarunt multi, et satis validis, ut mihi quidem videtur, argumentis. Rectius autem et plenius de his judicium ferre potuissemus, si de Codicibus ipsis e quibus desumpta fuerunt, eorum ætate scilicet, et natura, nobis notitiam aliquam dedisset Pfaffius, qui nuda tantum satis sibi habuit proferre fragmenta, generali hoc contextus indicio. "Quæ luci publicæ exponimus, "S. Irenæi Episcopi Lugdunensis Fragmenta hactenus "anecdota nostris Annotationibus adjectisque Disser-"tationibus explicata atque e Bibliotheca Regia Tauri-"nensi eruta, ea non uno ex Codice extraximus, sed "ex variis, qui a Græcis πατερικὰ, παράδεισοι, γεροντικὰ, "λειμωνάρια, διηγήσεις, πανδέκται, κλίμακες, λαυσαϊκὰ, aut "voce Latina Catenæ, si nempe commentarium perpe-"tuum in Librum Sacri Codicis contineant, nuncupan-"tur, diversa scilicet SS. Patrum vel facta vel effata

"continentibus, ex quibus ea nobis præcipua visa sunt, "quæ S. Irenæi nomen præferunt, eo magis etiam æsti-"manda, quod ætatem aliquam ferant ii Codices ex "quibus ea extulimus." Nimis autem generaliter hæc omnia miscet Vir doctus, et sub nomine Catenarum includit res longe diversas. Sincerius multo egisset si de uniuscujusque Codicis natura et ætate, seorsim Lectorem monuisset, et quædam specimina contentorum ejus insuper communicasset, ut ex ampliore notitia, ad magis maturum judicium de horum excerptorum αὐθεντείᾳ procedere possemus. Cum res ita se habeat, negamus, si spuria probarentur hæc Irenæi fragmenta, id ullo modo a Catenarum fide detrahere, cum nequaquam probatum sit ea a veris Catenis desumpta esse. Aliam autem aggressus est viam vir eruditione clarus Scipio Maffeius, qui in Epistola [d], quam scripsit ut impugnaret αὐθεντείαν fragmentorum a Pfaffio vulgatorum, multas et quidem graves adduxit rationes ad labefactandam nostram fidem in universum Catenarum genus. Nam plura attulit exempla negligentiæ et incuriæ, qua usi sunt Catenarum quarumdam librarii, in præfigendis Auctorum nominibus, singulis eorum expositionibus. Satis quidam abundant hujusmodi errores, nec denegari possunt. Sed magna profecto est in Catenarum Codicibus varietas, et alii aliis multo sunt accuratiores præstantioresque. Non autem ea est quæstio de qua nunc agitur. Inquirendum est, credo, an falso et data opera Catenarum confectores nomina Auctorum mentiti sint, ut lectoribus fucum facerent, et

[d] Lettera al Reverendissimo P. Abbate Bacchini Sopra i Frammenti Greci dati in luce nel tomo XVI. del Giornale de' Letterati d' Italia, e ristampati in Olanda col nome di S. Ireneo.

celeberrimorum Patrum auctoritate ignobiliorum Scriptorum sententias munirent. Id humanum est, et certe potuit fieri. Et cum hoc accidit integris Patrum Operibus, ut genuinis spuria admiscerentur, eidem errori certe sunt obnoxia excerpta ex iis operibus Catenis intexta. Facilius autem ingeritur fraudis inculpatio quam repellitur, præsertim si de Anecdotis agatur. Vellem autem eos qui eam ingerunt, ad locos plane mentitos provocassent; sed neque ipse adhuc detexi, neque tales ab aliis indicatos memini me unquam vidisse. Non quidem agitur de iis Scriptoribus, quorum testimonia adeo spisse citantur in Catenis, ut quasi vilescant; qualia sunt Chrysostomi, Origenis, Cyrilli; sed potius de Antiquioribus, quorum opera jam ævo interciderant, quum compilatores isti sua congerebant; Justino nempe, Irenæo, Hippolyto. Sed ita raro quidem inveniuntur illorum Doctorum citationes in Commentariis, ut id potius argumentum esse debeat Collectorum in his adstruendis sinceræ fidei. Mihi ergo placet, hanc inculpationem, et probis hominibus et piis certe indignam, cautius admittere, donec clarioribus indiciis et testimoniis sustentari possit.

3. Pauca nunc de Catenarum utilitate restant nobis dicenda. Quæ, si peculiares excipias defectus quibus laborant, eadem erit forsan quam quæ ex Scriptis Patrum in genere derivatur, quoniam ex eorum Operibus, sive servatis sive amissis, omnino conflatæ sunt.

Mihi autem, quatenus Commentarii sint in Sacram Scripturam, potissimum se commendare videntur. Ad cognitionem enim et intelligentiam Historiæ Criticæ Verbi Divini plurimum inserviunt, supplendo ea quibus sine eorum ope ægre caruissemus. His salvis dis-

cimus quantum elaboraverunt Ecclesiæ Doctores per plurima sæcula in Sacra Scriptura docenda atque exponenda. Adimpletur ingens lacuna in Theologia Patristica et restituuntur notabili ex parte præclari quidam Auctores atque Expositores, qui aliter fere toti periissent; tales sunt Acacius, Apollinaris, Ammonius, Diodorus Tarsensis, Didymus, Severianus, Severus, Theodori, Heracleensis et Mopsuestenus. Insigniter autem augentur illi quorum Opera quædam ad nostra tempora manserunt, sicut Origenes, Eusebius, Athanasius, Cyrillus. Hinc eruuntur quasi novi veritatis testes, et propugnatores fidei denuo excitantur ad firmanda Ecclesiæ dogmata, et Divini Verbi sensum statuendum; et hi quidem non unius temporis aut regionis, sed diversi et ætate et loco; Ecclesiæ quidam Alexandrinæ, alii Hierosolymitanæ, Antiochenæ alii, alii Constantinopolitanæ; omnes tamen conspirantes in Orthodoxæ fidei præcipuis dogmatibus tuendis, et mutuis testimoniis suas interpretationes stabilientes.

Harum ope clarius cernimus quinam fuit Antiquorum Patrum in Theologia critica methodus; quantum Scripturam Scriptura interpretari sapiebant; quibus dubiis et objectionibus potissimum occurrere solebant, et quibus argumentis ea solvere aggrediebantur. Quod si præ neotericis Expositoribus indocti sæpius et rudes videantur, at simplicitate et candore et fide, et iis virtutibus quæ Christianos decent, quantum distant a nostræ ætatis neologis qui a nihilo, ne in sacris quidem, sibi temperandum esse præsumunt. Si qui autem Veterum Commentatorum in allegoricis interpretationibus nimii sint, id etiam utile est rescire, qui fuerint qui eam interpretandi viam potissimum secuti sint, et qua

existimatione habiti fuerint apud homines eorum ætati magis propinquos.

Cum ii ergo sint præcipui fructus, quos plus minusve, secundum Auctorum diligentiam, et Codicum præstantiam, ex horum Commentariorum lectione, expectare possimus, placuit Preli Academici Delegatis, huic parti Theologiæ Criticæ nimium neglectæ, advertere animum, mihique curam committere, præstantiores Catenas adhuc ineditas in Novi Fœderis libros, vulgare, jam vulgatas vero, quantum fieri possit, emendatiores dare, tam ex nostrarum quam exterarum Bibliothecarum Codicibus.

Cui gravi et magnæ aleæ atque laboris operi, vereor equidem ne impar omnino futurus sim; sed et ipsius propositi utilitas, tum etiam, quod indies magis crescere videtur apud Nostrates, Veteris Theologiæ studium, impulit ut id in me susciperem.

Quod autem hoc volumine præstiterim, nunc paucis monendus est lector. Catenam in Evangelium S. Matthæi, hactenus ineditam, suppeditavit mihi præstantissimus Codex Coislinianus, cujus hæc est Montfauconii descriptio.

"Codex XXIII. olim CCCXV. membranaceus XI. "circiter sæculi, in quo quatuor Evangelia cum Com- "mentariis. In Matthæum quidem Commentarii Jo- "anni Chrysostomo initio adscribuntur, et in fine fol. "108. ubi scriptum est, *τέλος τῆς ἑρμηνείας τοῦ Χρυσοστό- "μου.* Sed multæ præterea variorum Patrum expo- "sitiones intermiscentur. Fuit olim Monasterii Sancti "Athanasii in Monte Atho, ut ex duobus foliis in fine "positis arguitur."

Et post Auctorum Catalogum addit. "Porro con- "jecturam nostram de ætate illius Codicis supra posi-

" tam confirmat hæc Librarii nota fol. 112. ἑρμηνεία τοῦ
" κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἐν ἐπιτομῇ· ἐγράφη δὲ τὸ Εὐαγγέ-
" λιον ἐκεῖνο εἰς τὸ Πατριάρχειον, ἐπὶ Σεργίου τοῦ Πατριάρχου.
" Non enim alius hic intelligi potest quam Sergius II.
" qui sub finem sæculi X. et initium XI. Constantino-
" politanam sedem tenuit."

Quod autem ad Commentarium Chrysostomi spectat, qui hujus Catenæ fundus est, cæterorumque omnium, ut opinor, in S. Matthæi Evangelium, est Synopsis aut Epitome ejus Homiliarum in eum Evangelistam, de qua Henricus Savilius in notis ad Chrysost. t. VIII. p. 215. a Fabricio citatus Bibl. Gr. t. VII. p. 779. Hæc Epitome Græce hactenus lucem non vidit, Latine solum eam vertit et vulgavit Christophorus Serrarigus Venetiis 1554, cujus versio repetita est in Latina Ed. Opp. Chrys. Paris. 1588 fol. t. II. p. 1151. De hac Epitome autem sic agit in præfatione Serrarigus.

" Est autem D. Joannis Chrysostomi in Evangelium
" S. Matthæi brevis enarratio, e copioso illo bonorum
" omnium Thasso atque Myrmecia, sinuoso inquam illo
" in Matthæum Volumine, collecta, ac eodem idiomate
" et sensu in compendiosum hujusmodi redacta libel-
" lum, futurum Evangelii studiosis quam maxime com-
" modum, qui manibus et sinu gestetur, noctesque ac
" dies gentium ubique versatus, Evangelicæ historiæ
" sensum candidissime patefaciat. Quam sane qui re-
" degerit non admodum constat, cum inscriptio Chry-
" sostomum auctorem tantum prædicet ac præ se ferat.
" Suspicor autem a Divo Tito Bostrorum Episcopo
" fuisse collectam. Nam Florentiæ cum essem, hujus
" beati Viri titulo inscriptum in Bibliotheca Divi Marci
" quoddam vidi opusculum in Lucæ Evangelium, ex

" Chrysostomo potissimum collectum. In quo loci illi
" in quibus Lucæ cum Matthæo convenit, sunt præ-
" termissi, et ad hanc quam nos vertimus et de qua
" agimus, in Matthæum Enarrationem, ab eodem ipso
" Tito lector remittitur. Unde conjicere fas sit, et
" hujus Enarrationis collectorem fuisse Titum, quamvis
" eo nomine prorsus careat. Neque vero id mordicus
" tenuerim, si quis aliter de alio senserit. Quod nos
" movit ut Titum suspicaremur, modeste protulimus,
" esto nunc aliorum judicium. Illud vero totis viribus
" asseveraverim, verba prorsus ac sensa esse Chryso-
" stomi, ut quæ salutarem illius oris aurei eloquentiam
" sapiunt. Singula enim quæ ille ad Evangelii expo-
" sitionem in amplis illis in Matthæum commentariis,
" multiplici illa sua disseruit eloquentia, Titus hic, vel
" qui fuerit alius, aurei hujus Doctoris studiosissimus
" ita coegit, ut ad Evangelistæ intelligentiam illius
" Homilias lectoris animus non desideret. Imo velut
" e paradisi alicujus suavibus ac beneolentibus herbis
" flores ab homine decerptos affirmet, quibus hoc ita
" decorum aureumque sertum coronamque contexerat."

Non esse autem e Tito Bostrensi hanc Epitomen profectam, ut Serrarigus conjiciebat, satis demonstrabitur, quando de illius Patris Commentario in Evangelium S. Lucæ dicendum erit. Illam vero esse valde antiquam, patet ex eo quod invenitur in Codd. decimi sæculi. Talis est Codex Bodleianus Auct. T. 1. 4. olim Meermann. qui tres Commentarios in Evangelistas exhibet, de quibus Savilius loco supra memorato. Cum autem jam sub prelo erat Catena nostra in S. Matthæum, incidi in hunc Codicem, et statim vidi, Codice Coisliniano multo pleniorem esse, quoad Chrysostomi

epitomen; collatione ergo Bodleiani libri facta, ea supplementa quæ mihi suppeditavit, varietatemque lectionis, ad finem voluminis relegavi. Hujus autem ope multa, Parisiensis librarii negligentia omissa aut depravata, restituta sunt atque emendata. Hoc etiam notandum est in hoc Codice, quod cum Commentariis Chrysostomi et Titi in Matthæum, Lucam et Joannem, non paucas Photii interpretationes in hos tres Evangelistas admisceat. Unde suspicari licet, hoc esse opus quod Leo Allatius edere in animo habuerat. Vid. Fabr. Bibl. Gr. t. X. p. 410.

Hæ autem Photii expositiones adeo sæpe Chrysostomi commentarium interrumpunt, ut credendum sit eas primo in margine scriptas esse, tum denique in alium Codicem transcriptas, cum Commentario Chrysostomi commixtas esse. Simile quid accidisse videtur in Cod. Parisiensi Regio, 203. ubi idem Chrysost. Comment. cum Petri cujusdam interpretationibus continuis coaluit, teste Catalogi Confectore.

In S. Marcum multo pauciores extant Commentarii quam in cæteros Evangelistas, et sic ita olim fuisse testatur Auctor Catenæ, Victori Antiocheno vulgo attributæ, sed quæ in Codice a nobis primum adhibito, Cyrillo Alexandrino diserte vindicatur. Is, enim, quisquis fuit, affirmat se quamvis diligenter requirens, ne unum quidem Commentarium potuisse reperire in hunc Evangelistam, et idcirco se sparsas Veterum Doctorum expositiones in eum collegisse atque ordinasse. Procem. p. 263.

Hunc Commentarium primo sub Victoris Antiocheni Presbyteri nomine Latine edidit Theodorus Peltanus Ingolstad. 1580. Græce autem vulgavit Petrus

Possinus una cum Commentario, quem e duobus Codd. conflavit, uno Tolosano e Bibliotheca Caroli de Montchal Archiepiscopo Tolosæ, altero Vaticano, quem Corderius descripserat et Possino donaverat. Idem etiam Victoris Commentarium Græce descripserat ex alio incerto Codice; quæ omnia Possinus recensuit, et Latinam versionem addidit atque vulgavit Romæ 1673. fol.

Verum autem omnino est, quod Ricardus Simon asserit in Hist. Crit. Nov. Test. c. XXX. p. 427, hunc Victoris Commentarium potuisse multo emendatius dari e Codd. Bibl. Reg. Paris. Ipse autem notavit insignes quasdam discrepantias, quæ in MSS. exstarent circa ejus Auctoris nomen, quum alii Origeni, alii Cyrillo, cæteri autem, et ii quidem plures, illum Victori attribuant. Ut in Cod. Reg. 1882. notatum *ἐπληρώθη σὺν Θεῷ ἡ ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου ἀπὸ φωνῆς, ἔν τισιν εὗρον Κυρίλλου Ἀλεξανδρέως, ἐν ἄλλοις δὲ Βίκτορος πρεσβυτέρου.* In Cod. autem Regio, 1883. eodem teste leg. *Ὑπόθεσις εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἑρμηνείας τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.* At in Cod. 2330. *Ὠριγένους πρόλογος εἰς ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Μάρκον ἁγίου Εὐαγγελίου.* Quod autem affirmavit vir cæteroquin optimi judicii et accuratissimus, ejusdem esse omnes Commentarii exemplaria, non sine limitatione pronunciasset, si hos inter se attentius contulisset. Quid autem de hac quæstione statuendum esse comperi, variis inspectis Codicibus, nunc paucis absolvendum est. Satis inter se variant Codices qui Victoris Antiocheni nomen præferant; sed longius multo ab iis distant illi qui Cyrillo Alexandrino Commentarium tribuunt. Postremi enim adeo sunt copiosiores per totum Commentarium, ut mihi persuasum sit cete-

ros Epitomen tantum operis nobis tradidisse. Hoc intellecto satis perspectum habui, Commentarium omnino vulgandum esse ex illis Codicibus qui illum integrum exhibebant, adhibita tantum e Victorianis lectionis varietate in iis locis, ubi duæ Codicum familiæ pari passu incedebant. Hanc ergo rationem secutus sum. Adhibui primum Codicem Bodleianum Laud. Gr. 33. membr. XII. sæc. continentem 4 Evangelia cum Catenis, et illam in S. Marcum cujus Prooemium opus Cyrillo assignat. An autem huic Patri ascribendum sit, non plane quidem constat. Sed huic opinioni ut potius assentiam plures me movent rationes. Origenes quidem Auctor ejus esse nequit, nam in ipso fere Commentarii initio citatur; Cyrillus vero nunquam. Cyrilli autem Symbolæ non una vice apponuntur in Possini Catena Tolosana, et eædem etiam, et nonnunquam plenius, efferuntur tacito nomine in Cod. Laudiano (quem litera L ubique signamus) ut in pp. 311. 323. 395. Sed etiam in Catena in S. Matth. p. 66. affertur expositio nomine Cyrilli insignita, quæ totidem fere verbis adducitur in Cat. ad S. Marcum, p. 286. Postremo notandum est in multis hunc Commentarium congruere quoad methodum cum eo in S. Joannis Evangelium, qui eidem Patri tribuitur, et qui e variis ut ipse testatur Auctoribus contextus fuit. Utut autem hæc sint, hanc Catenam multo ampliorem et correctiorem dedimus, ope præstantissimi Cod. Laudiani.

Cum eo autem contulimus Cod. Coislin. XXIII. qui Victorianæ est familiæ, sed Possini Codicibus amplior et longe correctior; hic nobis litera P signatur. Sæpius lectiones Possini notare neglexi, quia prorsus inutiles videbantur. Cum autem Cod. L. duobus magnis lacu-

nis laboret, ad illas supplendas usus sum Cod. Paris. 178. qui ejusdem videtur familiæ, sed non æque amplus est ex omni parte.

Auctor autem Epitomes, sive Victor, sive quis alius, sibi in animo proposuisse videtur resecare multa, quæ e Chrysostomo derivata erant, et in Commentario ad S. Matthæum repetita inveniuntur, non autem semper iisdem omnino verbis, neque eodem ordine.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. MATTHÆI

E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

---

[a] *οὐρανῷ* Cod. *οὐρανοῦ* Possin. [b] *τοῦ* om. Possin. [c] *περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα* Possin. [d] *ἰωάννην* Cod.

[e] τῶν δύο ἰχθ. Possin. [f] περιπάτου Possin. περιπατοῦντος Cod. [g] Ἰησοῦ Possin. [h] τελούντων Possin. [i] τοῦ Possin. [k] συκῆς om. Possin. [l] Κύριον Possin. [m] παραβ. om. Possin. [n] ἐπερώτησις δ. τ. κ. Possin. [o] π. υἱὸς Δ. ἐστ. ὁ Χ. om. Cod. [p] γραμματαίων Cod.

[q] Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακρὰν Possin. [r] τοῦ om. Possin. bis. [s] ἄρνησις Possin. [t] αἰτήσεως Possin. ἀναστάσεως Cod.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑΝ ΤΩΝ ΕΞΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

---

[a] ΧΡΗ τὸν ἐντυγχάνοντα τῇδε τῇ βίβλῳ γινώσκειν ὅτι πολλῶν
πονημάτων ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀδο- 5
κίμων ἐξηγητῶν, καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν μοίρας τυγχανόντων, αἱ
παραγραφαὶ ἔγκεινται, ἐκφυγοῦσαι ὡς ἔνεστι τὰ τῆς ἐκκλη-
σιαστικῆς παραδόσεως ἀπᾴδοντα δόγματα τὰ ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν
εἰρημένων. Καὶ τοῦτο δὲ οὐκ αὐτονόμως πεποίηκα[b], ἀλλὰ ἀκο-
λουθήσας τῷ ἁγιωτάτῳ ἡμῶν πατρὶ τῷ τῆς Ἀλεξάνδρου φιλο- 10
χρίστου μεγαλοπόλεως ἀρχιεπισκόπῳ Κυρίλλῳ, φήσαντι ἐν τῇ
πρὸς Εὐλόγιον ἐπιστολῇ. " ὅτι[c] οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ
" αἱρετικοὶ, φεύγειν καὶ παραιτεῖσθαι χρή. πολλὰ γὰρ ὁμολο-
" γοῦσιν, ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν· καὶ τοῦτο προσθῆναι
" ἀναγκαῖον ᾠήθην τῷδε[d] τῷ προοιμίῳ, πρὸς φανέρωσιν καὶ σαφή- 15
" νειαν τοῖς ἐντυγχάνουσιν· ἴστωσαν[e] γὰρ, ὡς οὐ μόνον διαφόρως
" ἠνέχθησαν ἐν τοῖς νοήμασι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οἱ ταύτην
" ἡρμηνευκότες[f]· ἀλλὰ δὴ καὶ αὐτὰ τὰ ῥητὰ τῆς αὐτῆς θείας
" γραφῆς οὐκ ἴσως διεστείλαντο, καὶ οὕτως τὴν ἑρμηνείαν ἐπι-
" θείκασι[g]. ὁ μὲν γὰρ πλείους, ὁ δὲ ἥττους ῥήσεις προθέμενος 20
" τὴν ἐξήγησιν ἐποιήσαντο[h]· καὶ ἐκ τούτου δοκοῦσιν οἱ ἀριθμοὶ
" οἱ τοῖς κεφαλαίοις ἐπικείμενοι, ἀναχαιτίζειν[i] τοὺς τὸ ἔδαφος
" ἀναγινώσκοντας εἰς τὸ πρόσω φαίνειν[k]· χρὴ οὖν ἓν[l] καὶ δεύ-
" τερον καὶ[m] τρίτον κεφάλαιον τοῦ ἐδάφους τῆς θείας γραφῆς
" ἀναγινώσκειν, καὶ οὕτω τὰς ἐγκειμένας ἑρμηνείας, ἵν' εὐσύνοπτα 25
" ἔσται τοῖς ἐντυγχάνουσι τὰ νοήματα[n].........

[a] Eadem leguntur in prologo Corderii Catenæ in Ev. Jo. unde quæ mutila erant in nostro Codice supplevimus.
[b] ἐποίησα Cord. [c] ὅτι om. Cord. [d] τόδε Cod. [e] ἴτωσαν Cod. [f] ἑρμηνευκότες Cod. [g] ἐπέθηκαν Cord. [h] ἐποιήσατο Cord. [i] ἀναχετίζειν Cod. ἀναγκάζειν Cord. [k] βαίνειν Cord. [l] ἕνα Cod. [m] ἢ καὶ Cord. [n] Folium sequens deest.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἑρμηνεία. *Εὐαγγέλιον ἡ παροῦσα βίβλος λέγεται ὅτι κολάσεως ἀναίρεσιν καὶ ἁμαρτημάτων λύσιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν καὶ κληρονομίαν τῶν* 5 *οὐρανῶν πᾶσιν εὐαγγελίζεται.*

Κυρίλλου. *Εὐαγγέλιον ἐστὶ λόγος περιέχων ἀγαθῶν ἀγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὔλογον καὶ διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφρα...ων τὸ ......πάντα ἐὰν παραδέξηται τὸ ἀπαγγελλόμενον. ἢ λόγος περιέχων ἀγαθῶν παρούσιαν ἢ.........τέλλων ἀγαθῶν, τὸ προσδο-* 10 *κώμενον.*

1 Βίβλος γενέσεως.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Βίβλον γενέσεως αὐτὴν καλεῖ......... ...πάσης τῆς οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστι καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα πάντων ἡμῶν............ὀν. τὸ δὲ Ἰησοῦς*[a] *ὄνομα οὐκ ἐστὶν* 15 *Ἑλληνικὸν, ἀλλὰ τῇ Ἑβραίων φωνῇ τοῦτο λέγεται............ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἑρμηνευόμενον Σωτήρ· σωτὴρ δὲ ἀπὸ τοῦ σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴ[ρηται......υἱὸν δὲ Δαβὶδ πρῶτον εἴρηκε, καὶ τότε υἱοῦ Ἀβραάμ· οὐχ ὥς τινες νομίζουσι κά......εν ἄνω βουλόμενος ἐλθεῖν, ἀλλ' ὅτι ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασιν ὁ Δαβὶδ* 20 *ἦν, ἀπό τε τῆς βασιλείας, ἀπό τε τοῦ χρόνου· οὐ γὰρ πάλαι ἦν τετελευτηκὼς, ὥσπερ ὁ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο οὖν ἐκ τοῦ γνωριμωτέρου τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, καὶ τότε ἐπὶ τῶν προγόνων τούτου τὸν Ἀβραὰμ ἀνατρέχει.*

3 Ἰούδας δὲ ἐγέννησε τὸν Φαρὲς καὶ τὸν Ζαρὰ ἐκ 25 τῆς Θάμαρ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μέμνηται δὲ καὶ τῆς παρανόμου μίξεως*

[a] *ισ..* Cod. Vid. Chrysostom. in Possin. Cat. in Matth. t. i. p. 3.

τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς Θάμαρ. ἵνα τὴν τοῦ Θεοῦ δείξῃ φιλανθρωπίαν· ὅτι καὶ τοιούτους κατηξίωσεν συγγενεῖς ἔχειν· οὐδαμοῦ τὰ ἡμέτερα ἐπῃσχυνόμενος[b] *κακά· καὶ τοῦ μὴ δὲ.....ποτὲ ἐγκαλύπτεσθαι ἐπὶ τῇ τῶν προγόνων κακίᾳ, ἀλλ' ἓν μόνον ἐπιζητεῖν τὴν ἀρετήν· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοῦ Ζαρὰ ἐμνημόνευσεν· ὅτι τοῦ* 5 *Ζαρὰ ἐν τῷ τίκτειν τὴν Θάμαρ τὴν χεῖρα προεξενέγκαντος, συνέστειλε τὸ παιδίον τὴν χεῖρα, καὶ προῆλθεν ὁ Φαρὲς, καὶ τότε ὁ Ζαρά· ὅπερ τῶν δύο λαῶν τύπος ἦν· τῆς γὰρ πολιτείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐν τοῖς κατὰ τὸν Ἀβραὰμ χρόνοις φανείσης, εἶτα ἐν τῷ μέσῳ συσταλείσης.........ὁ Ἰουδαικὸς λαὸς καὶ ἡ* 10 *νομικὴ πολιτεία, καὶ τότε ὁλόκληρος ἐφάνη ὁ νέος......τὰ τῶν αὐτοῦ νόμων. καὶ τῆς Ῥοὺθ δὲ τῆς ἀλλοφύλου μέμνηται, ὅτι καθάπερ*[c]*...πτωχῆς καὶ ἀλλοφύλου οὔσης, ὁ Βοὸζ οὐ κατεφρόνησεν· οὐδὲ τὴν δυσγένειαν ἐβδελύξατο, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν δεξάμενος καὶ ἀλλόφυλον, καὶ ἐν πενίᾳ πολλῇ, τῶν* 15 *μεγάλων ἀγαθῶν ἔλαβεν αὐτὴν κοινωνόν. καὶ ὥσπερ Ῥούθ, εἰ μὴ πρότερον ἀφῆκε πατέρα, καὶ ἠτίμασεν οἰκίαν καὶ γένος καὶ πατρίδα καὶ συγγενείαν, οὐκ ἂν ἐπέσχε τῆς ἀγχιστείας ταύτης· οὕτως καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ πατρῷα ἔθη καταλιποῦσα, τότε ἐπέραστος ἐγένετο τῷ νυμφίῳ· ἔτι δὲ καὶ ἵνα ἐντρέψῃ τοὺς Ἰουδαίους* 20 *μὴ μεγάλα φρονεῖν, τὰς γυναῖκας ταύτας εἰς μέσον ἤγαγε· καὶ γὰρ τὸν βασιλέα τὸν μέγαν τὸν Δαβὶδ......αι διὰ τῶν μέσων ἐγέννησαν, καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται ἐπὶ τούτοις ὁ Δαβὶδ......γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐστὶν, οὔτε ἐξ ἀρετῆς, οὔτε ἀπὸ κακίας προγόνων, σπουδαῖον εἶναι ἢ φαῦλον, ἢ ἄσημον, ἢ λαμπρὸν, ἀλλὰ τὸν* 25 *θαυμαστὸν εἰπεῖν, ἐκεῖνος λάμπει μειζόνως, ὁ......τῶν σπουδαίων τῶν προγόνων.*

5 Βοὸζ δὲ ἐγέννησε τὸν Ὀβὴδ ἐκ τῆς Ῥούθ.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Ζητητέον τί δήποτε............γία ὁ Εὐαγγελιστὴς τριῶν μόνων γυναικῶν μέμνηται· ἐρου...................* 30 *ἐκ παραδόξου συνηφ......... ἀν]δράσιν εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα· Θάμαρ μὲν νύμφη οὖσα αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα ἐκ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ συνέλαβεν· ὅπερ παράνομόν ἐστι· Ῥαχὰβ δὲ καὶ Ῥοὺθ ἡ Μωα-*

[b] *ἐπισχυν.* Cod. [c] *καθα* . . . Cod.

βίτις, ἐθνικαὶ οὖσαι, ἔλαβον, ἡ μὲν τὸν Σαλμὼν, ἡ δὲ τὸν Βοόζ, Ἰσραηλίτας· ὅπερ ἄτοπον παρ' Ἑβραίοις· Ῥαὰβ γὰρ ἡ πόρνη Ἰεριχουντία ἐστὶν, ᾗ ὁμώνυμος ἡ Ῥαχάβ· ἐπειδὴ δασύνουσιν Ἑβραῖοι τὰς παρ' ἡμῖν κεχηνυίας λέξεις, ὥς τισι τῶν ἐξηγητῶν δοκεῖ· διὸ προστέθειται τὸν Χριστόν· ἵνα οὖν δόξῃ προτρέπεσθαι 5 καὶ τοὺς ἀπὸ ἀθεμιτογαμιῶν καὶ τὰ ἔθνα εἰς τὴν πίστιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι οὐδὲ ἀπὸ τοιούτων ἀπηξίωσεν ὁ Κύριος κατάγεσθαι· τούτου χάριν συναριθμεῖ ἀνδράσι ταύτας τὰς τρεῖς· εἰ δὲ εἴποι τίς, ὅτι μέμνηται καὶ τῆς τοῦ Οὐρίου, ἐροῦμεν ὅτι πρῶτον μὲν τὸ ὄνομα αὐτῆς οὐ καταλέγει, λοιπὸν δὲ καὶ δι' αὐτῆς 10 αἰνιγματωδῶς δεκτέους[d] εἰς τὴν πίστιν καὶ τοὺς ἀπὸ μοιχείας δείκνυσιν.

11 Ἰωσίας δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰεχονίαν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἰεχονίου αἱ Βασιλεῖαι οὐ μέμνηνται· εἴτε 15 οὖν διώνυμος ἦν Ἰεχονίας ὁ καὶ Ἰωακεὶμ, εἴτε ἀδελφὸς τούτου, ἄδηλον· πλὴν διὰ τὸν ἐξ αὐτοῦ τεχθέντα Σαλαθιὴλ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ καταριθμεῖ αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής.

Εὐσεβίου. Ἰεχονίαν δὲ γράφει, οὐκ ἀπὸ τῶν Βασιλειῶν, ἀπὸ δὲ τῆς Ἱερεμίου εἰληφὼς τὸ ὄνομα· διὸ φησὶν, "Ἰωσίας ἐγέννησε 20 "τὸν Ἰεχονίαν·" βουλόμενος ἐπὶ τὸν προφήτην σε ἀνελθεῖν, ἐπισκέψασθαί τε τὰ περὶ Ἰεχονίου παρ' αὐτῷ κείμενα. περιέχει δὲ τοῦτον τὸν τρόπον. "ἠτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος· οὗ οὐκ ἔστιν "αὐτοῦ χρεία· ὅτι ἐξερίφη αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ· καὶ "ἐξεβλήθη εἰς γῆν, ἣν οὐκ ᾔδει· ἄκουε λόγον Κυρίου· τάδε 25 "λέλεικτω, γράψον τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκκήρυκτον ἄνθρωπον· ὅτι "οὐ μὴ αὐξηθῇ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἀνὴρ, καθήμενος ἐπὶ τοῦ "θρόνου Δαβὶδ ἄρχων ἔτι ἐν τῷ Ἰούδα·" τούτων εἰρημένων ἐν τῷ προφήτῃ, ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς Βασιλείαις, οὐ περὶ Ἰωακεὶμ, ἀλλὰ περὶ Ἰεχονίου· εἷς δὲ ἦν καὶ ὁ αὐτός· διωνυμίᾳ χρώμενος τὸν 30 γενεαλογούμενον πρὸς ἐμοῦ φημὶ αὐτὸ δὴ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκ σπέρματος Ἰεχονίου τοῦ ἠτιμωμένου τοῦ γένους σκεύους, τοῦ ἀχρήστου, τοῦ ἀπορριφέντος· οὗ οὐ μὴ αὐξηθήσεσθαι

[d] δεητέους Cod.

ἐκ τοῦ σπέρματος ἄνδρα ἔφησεν ὁ λόγος, ὡς ἂν μειζόνως ἀπορήσειας περὶ τῆς τούτων αἰτίας· τί δεῖ μάθοις ὅτι καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωσὴφ, ὅν τινά φημι οὐ γεγονέναι τῶν ἐν ἀνθρώποις διαφανῶν.

17 Πᾶσαι οὖν αἱ γενεαὶ ἀπὸ Ἀβραὰμ ἕως Δαβὶδ, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ Δαβὶδ ἕως τῆς μετοικεσίας 5 Βαβυλῶνος, γενεαὶ δεκατέσσαρες· καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ, γενεαὶ δεκατέσσαρες.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. *Ἴστεον ὅτι γενεὰν τὸ πρόσωπον ὀνομάζει· οὕτως γὰρ ἀριθμῶν εὕροις τεσσαρακονταδύο γενεάς· α΄. ἀπὸ τοῦ* 10 *Κυρίου. β΄. ἀπὸ Ἀβραάμ. εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος ἕως τοῦ Χριστοῦ δεκατρία πρόσωπα τέθεικεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, χρὴ νοεῖν ὅτι τὴν μητέρα ὡς ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ οὖσαν ἄρρενος προσώπου τίθησιν ἐν τάξει τεσσαρεσκαιδεκάτου προσώπου· ἵνα δειχθῇ ὁ δεσπότης ἀπό τε τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἱερατικοῦ* 15 *γένους τὸ κατὰ σάρκα ἀνατείλας. δείκνυσι γὰρ τοῦτο ὁ Ἄγγελος πρὸς αὐτὴν, ἐν τῷ εὐαγγελίζεσθαι λέγων· "καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ "ἡ συγγενής σου·" αὕτη δὲ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως γυνὴ, ὡς μέμνηται Λουκᾶς ὁ Εὐαγγελιστής. δῆλον οὖν ἐξ ἱερατικοῦ γένους ἐκείνη· οὐ γὰρ ἐνεδέχετο ἐξ ἑτέρας φυλῆς τὸν ἱερέα γαμεῖν·* 20 *ἐπειδὴ τοῦτο ὁ νόμος ἐκώλυεν.*

ἸΩΆΝΝΟΥ ΤΟΥ͂ ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. *Διατί εἰς τρεῖς διεῖλε μερίδας τὰς γενεὰς πάσας; βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὔτε τῶν πολιτειῶν μεταβληθεισῶν ἐγένοντο βελτίους Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ καὶ ἀριστοκρατούμενοι, καὶ βασιλευόμενοι, καὶ ὀλιγαρχούμενοι, ἐν τοῖς* 25 *αὐτοῖς ἦσαν κακοῖς· καὶ οὔτε δημαγωγῶν, οὔτε ἱερέων, οὔτε βασιλέων αὐτοὺς διεπόντων, ἔσχον τι πλέον εἰς ἀρετῆς λόγον. τίνος δὲ χάριν ἐν μὲν τῇ μεσιμερίδι*[e] *τρεῖς παρέδραμεν βασιλεῖς. ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ δώδεκα θεὶς γενεὰς, δεκατέσσαρας ἔφησεν αὐτάς; τοὺς τρεῖς μὲν παρέδραμεν βασιλεῖς, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν* 30 *αὐτῶν ἀσεβείαν· καὶ γὰρ Ὀχοζίας, γαμβρὸς ὑπάρχων τοῦ Ἀχὰβ βασιλέως Ἰσραὴλ, ζηλωτὴς γέγονε τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ, ὥς φασιν αἱ κατὰ πλάτος Βασιλεῖαι· καὶ ὁ Ἰωᾶς μετὰ τὸ εὐαρεστῆσαι*

[e] Sic.

τῷ Θεῷ, ὕστερον εἰδωλολάτρησεν· ὅστις καὶ τὸν ὀνειδίσαντα αὐτῷ τὴν ἀσεβείαν Ἀζαρίαν υἱὸν Ἰωδαὲ τοῦ ἱερέως ἐκέλευσεν καταλευσθῆναι, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται· καὶ ὁ Ἀμεσίας μετὰ τὸ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ, ἑλὼν τὴν Ἰδουμαίαν, ἔθυσεν ἐν τοῖς εὑρεθεῖσι σκύλοις, εἰδώλοις τῆς Ἰδουμαίας, ὡς καὶ 5 περὶ τούτου ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Παραλειπομένων γέγραπται. Περὶ τούτων οὖν τῶν τριῶν βασιλέων φησὶν ὁ Ἀφρικανὸς ἐν πέμπτῳ βιβλίῳ τῶν Χρονικῶν αὐτοῦ· "ὅτι διὰ τὴν ἄγαν δυσσέβειαν "αὐτῶν, παρέδραμε τούτους ὁ Εὐαγγελιστής· ἔθος γὰρ," φησι, "τῇ γραφῇ· τοὺς οὐκ ἀξίους μνήμης παραλιμπάνειν, τὸν Συμεὼν 10 "καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἀλλαχόθεν πολλοί· τούτους μὲν οὖν τοὺς "τρεῖς βασιλεῖς διὰ τοῦτο παρέδραμεν ὁ Εὐαγγελιστής· ἐν δὲ "τῇ ἐσχάτῃ μερίδι καθεὶς γενεὰς δεκατέσσαρας αὐτὰς εἶναι "ἔφησεν, ὅτι τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας εἰς γενεὰν ἔταξεν· "ἔτι δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, πανταχόθεν συνάπτων ἡμῖν 15 "αὐτόν." χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι· λέγω δὴ πόθεν ἤρξατο, καὶ ποῦ ἐτελεύτησεν, ἀπὸ Ἀβραὰμ εἰς τὸν Δαβίδ· ἀπὸ τοῦ[f] Δαβὶδ εἰς τὴν μετοικεσίαν Βαβυλῶνος· ἀπὸ ταύτης εἰς αὐτὸν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ καὶ ἀρχόμενος τοὺς δύο τέθεικεν ἐφεξῆς, τόν τε Δαβὶδ, καὶ τὸν Ἀβραάμ· καὶ ἀνακεφαλαιούμενος ἀμφο- 20 τέρων ἐμνημόνευσεν ὁμοίως· διότι πρὸς αὐτοὺς ἦσαν αἱ ἐπαγγελίαι γεγενημέναι· εἰπὼν δὲ τοὺς προγόνους ἅπαντας καὶ τελευτήσας εἰς τὸν Ἰωσὴφ, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλὰ προσέθηκεν Ἰωσὴφ τὸν ἄνδρα Μαρίας· δεικνὺς, ὅτι δι' ἐκείνην καὶ τοῦτον ἐγενεαλόγησεν· εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσαντες ἄνδρα Μαρίας, νομίσωμεν τῷ 25 κοινῷ τετέχθαι τῆς φύσεως νόμῳ τὸν Χριστὸν, ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς πόστος ἦν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· πόστος ἀπὸ τοῦ Δαβίδ· πόστος ἀπὸ τῆς μετοικεσίας Βαβυλῶνος· δεικνὺς ὅτι οὗτος ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ Χριστὸς, ὁ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχθείς. ὅτ' ἂν γὰρ ἀριθμήσῃς τὰς γενεὰς, καὶ μάθῃς ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, 30 εὐκόλως δέξῃ καὶ τὸ θαῦμα τὸ περὶ τὴν γέννησιν συμπάν· καὶ οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν, ὃν καὶ ὁ Πατριάρχης Ἰακὼβ, ἐπιλιπόντων λοιπὸν τῶν Ἰουδαικῶν ἀρχόντων, παρέσεσθαι ἔφησεν· ὃν καὶ ὁ προφήτης Δανιὴλ μετὰ τὰς ἑβδομάδας τὰς πολλὰς ἐκείνας,

[f] τὸν Cod.

ἥξειν προανεφώνησε, κἂν ἐθελήσειέ τις τὰ ἔτη ταῦτα ἐν ἑβδομάδων ἀριθμῶν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου εἰρημένα τῷ Δανιὴλ, τὰ ἀπὸ τῆς οἰκοδομουμένης τῆς πόλεως ἀριθμῶν καταβῆναι εἰς τὴν αὐτοῦ γέννησιν, ὄψεται ταῦτα ἐκείνοις συμφωνοῦντα.

18 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἡ γέννησις οὕτως ἦν· μνηστευθείσης 5 γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσὴφ, πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου.

Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Μετὰ τὴν μνηστείαν συνέλαβεν, ἵνα δείξῃ ἐξ αὐτοῦ κεκυηκέναι· καὶ ἵνα ἐξ 10 αὐτοῦ γενεαλογηθῇ, καὶ σχῇ καὶ κηδεμόνα ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ σύλληψις παράδοξος· ἡ δὲ ἀπότεξις φυσική. συνῴκει δὲ τῷ μνηστῆρι ἡ Μαριὰμ, διὰ τὸ συνεσκιασμένως γενέσθαι τὴν γέννησιν.

Εὐσεβίου. Τίνι δὲ εὑρέθη ἀλλ' ἢ τῷ Ἰωσήφ; πῶς δὲ καὶ 15 τίνι τρόπῳ ηὕρηται τούτῳ τῷ Ἰωσὴφ ὁ λόγος διδάξει· φησὶν[g] "ἐκ Πνεύματος Ἁγίου·" ὡς γὰρ τῇ Ἐλισάβετ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου γνωστὸν γέγονε, οὕτω καὶ τῷ Ἰωσήφ. δίκαιος γὰρ ἦν· δίκαιος δὲ τυγχάνων, οὐ θαυμαστὸν εἰ καὶ θείου Πνεύματος ἠξίωτο· πρὸς τὸ συνεῖναι μὲν τῆς μελλούσης γαμετῆς, ἐπισχεῖν δὲ τὴν 20 κατὰ ἄνδρα κοινωνίαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν δὲ μνηστευθείσης τῆς παρθένου, ἀλλὰ ἁπλῶς μνηστευθείσης τῆς μητρὸς αὐτοῦ· ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσδοκῶντά τινα τῶν συνήθων ἀκούεσθαι, τὸν ἀκροατὴν καταπλήξει τῇ τοῦ παραδόξου 25 πράγματος ἐπεισαγωγῇ[h], λέγων· ὅτι "πρινὴ συνελθεῖν αὐτοὺς, "εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα·" καὶ γὰρ ἔνδον ἦν, διότι ἔθος ἦν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς παλαιοῖς, ἐν οἰκίᾳ τὰς μεμνηστευμένας ἔχειν παρ' ἑαυτοῖς· ἀκούσας δὲ "ἐκ Πνεύματος Ἁγίου," μηδὲν ἕτερον περιεργάζου· οἷον, πῶς ὁ ἄπειρος ἐν μήτρᾳ ἐστίν; πῶς ὁ πάντα συνέχων 30 κυοφορεῖται ὑπὸ γυναικός; πῶς τίκτει ἡ πάρθενος, καὶ μένει πάρθενος; πῶς ἔπλασεν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸν ναὸν ἐκεῖνον; καὶ ἕτερα τοιαῦτα πολλά.

[g] φασὶν Cod. [h] ἐπισαγωγῇ Cod.

[i]Τούτου χάριν οὐ πρὸ τῆς μνηστείας συνέλαβεν καὶ ἐκύησεν, ἵνα συσκιάσῃ τὸ γινόμενον τέως· καὶ ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγῃ ἡ πάρθενος ὑπόνοιαν.

19 Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, δίκαιος ὢν, καὶ μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι 5 αὐτήν.

[k]Δίκαιον δὲ τὸν Ἰωσὴφ λέγει, ὡς οὐκ ἐν μερικῇ ἀρετῇ ὄντα, οἷον ὡς τὸ μὴ πλεονεκτοῦντα, ἀλλ' ὡς ἐνάρετον ἐν ἅπασιν, καὶ ἐν τῇ καθ' ὅλου ἀρετῇ ὄντα· διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ κολάσαι, ἀλλ' οὐδὲ παραδειγματίσαι ἐβούλετο· καίπερ ἐξ ἑτέρου ἀνδρὸς ἔγκυον 10 γενέσθαι αὐτὴν ὑπονοῶν· καὶ γὰρ ὁ νόμος τὰς τοιαύτας ἐκέλευε κολάζειν· μόνον δὲ ἐκβάλλειν αὐτὴν ἐπεχείρησεν, ἕως οὗ ὁ Ἄγγελος παραγενόμενος καὶ τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν διεκώλυσεν· τοσοῦτον δὲ ἦν θαυμαστὸς ὁ Ἰωσὴφ, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' οὐδὲ εἶπεν τινὶ, οὐδὲ αὐτῇ τῇ ὑποπτευομένῃ· ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐλο- 15 γίζετο. οὐχὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλὰ "ἀπολῦσαι·" τοσοῦτον ἦν ἥμερος καὶ φιλόσοφος ὁ ἀνήρ. Διὰ τί δὲ μὴ φανερῶς αὐτῷ φαίνεται ὁ Ἄγγελος, καθάπερ τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ; ὅτι σφόδρα πιστὸς ἦν, καὶ οὐ δεόμενος τοιαύτης ὄψεως. ἕνεκεν δέ τινος εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἄγγελος "Ἰωσὴφ υἱὸς Δαβίδ;" ἀναμνῆσαι αὐτὸν βου- 20 λόμενος τοῦ Δαβὶδ, ὅθεν ὁ Χριστὸς ἔμελλεν τίκτεσθαι· τὸ δὲ "μὴ φοβηθῇς" προσέθηκεν, δεικνὺς αὐτὸν δεδοικότα, μὴ προσ- κρούσῃ τῷ Θεῷ, ὡς μοιχαλίδα ἔχων· "τὴν γυναῖκά σου" δὲ εἶπεν, ὡς μὴ ἐφθαρμένης· καλεῖ δὲ γυναῖκα αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς μνηστείας· ὥσπερ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν γαμβροὺς λέγειν, καὶ πρὸ 25 τοῦ γάμου, τοὺς μνηστῆρας. τί δέ ἐστι παραλαβεῖν; ἔνδον κατέχειν, καὶ μὴ ὡς ἐνεθυμήθη, ἀπολῦσαι αὐτήν· οὐ μόνον γάρ φησι παρανόμου ἀπήλλακται μίξεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ φύσιν συνέλαβεν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὅπερ ἐπήγαγε λέγων· "τὸ γὰρ ἐν "αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν Ἁγίου·" οὐκ εἶπε δὲ τέξεταί 30 σοι υἱὸν, ἀλλὰ "τέξεται," ἵνα μὴ πάλιν τίς αὐτὸν ἐκ τούτου πατέρα ὑποπτεύσῃ· εἰπὼν δὲ "τὸν λαὸν αὐτοῦ," οὐ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐθνῶν. λαὸς γὰρ αὐτοῦ,

[i] T literam omisit miniator, et nomen auctoris. [k] ἰκαιον Cod.

οὐκ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ δεχόμενοι τὴν παρ' αὐτοῦ γνῶσιν· εἰπὼν δὲ "τοῦτο ὅλον γέγονε," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐκπληττόμενος τὸ πέλαγος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· ὅτι τὸ μηδέποτε ἐλπισθὲν εἰς ἔργον ἦλθεν, καὶ ὅτι πάλαι προετυποῦτο· διὰ τοῦτο καὶ παραπέμπει ὁ Ἄγγελος τὸν Ἰωσὴφ τῷ Ἡσαΐᾳ λοιπὸν, ἵνα 5 ἐάνπερ καὶ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων ἐπιλάθηται ὡς προσφάτως εἰρημένων, τῶν προφητικῶν οἷς διὰ παντὸς συνανεστράφη ἀναμνησθεὶς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ῥηθέντα κατάσχῃ. εἰ δὲ λέγουσιν οἱ ἄπιστοι Ἰουδαῖοι, καὶ πῶς οὐκ ἐκλήθη τὸ ὄνομα Ἐμμανουὴλ, ὡς ὁ προφήτης εἶπεν, ἀλλὰ Ἰησοῦς Χριστός; μάθωσιν ὅτι οὐκ εἶπεν 10 καλέσεις, ἀλλὰ "καλέσουσιν" οἱ ὄχλοι, τουτέστιν ἡ τῶν πραγμάτων ἔκβασις· ὅτι ὄψονται Θεὸν μετὰ ἀνθρώπων· τὰ γὰρ συμβαίνοντα πράγματα ἔθος τῇ γραφῇ ἀντὶ ὀνομάτων τιθέναι· οἷον, ὅτι εἶπεν "κάλεσον τὸ ὄνομα τοῦ παιδίου," "ταχέως σκύλευσον" "ὀξέως προνόμευσον," καὶ οὐκ ἐκλήθη οὕτως, ἀλλ' ὅτι γεννηθέντος 15 αὐτοῦ προνομὴ καὶ σκύλων ἐγένετο διανομή.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Εὖ γοῦν μοι καὶ τὸ μὴ θέλειν αὐτὴν δειγματίσαι εἰρῆσθαι δοκεῖ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· οὐ γὰρ ἔφησεν μὴ θέλειν αὐτὴν δειγματίσαι, ἀλλὰ "μὴ παραδειγματίσαι θέλων·" πολλῆς οὔσης ἐν τούτοις διαφορᾶς· ὡς γὰρ οὐ 20 ταυτὸν σημαίνει τὸ γράψαι καὶ τὸ παραγράψαι, καὶ τὸ λογίσασθαι καὶ τὸ παραλογίσασθαι, καὶ ψηφίσαι καὶ παραψηφίσαι, οὕτως οὔτε τὸ δειγματίσαι καὶ παραδειγματίσαι· τὸ μὲν γὰρ παραδειγματίσαι τὴν ἐπὶ κακῷ πράξαντι πάντας φανέρωσίν τε καὶ διαβολὴν ὑποβάλλει νοεῖν· ὁ τοίνυν "Ἰωσὴφ δίκαιος ὢν, καὶ 25 "μὴ θέλων αὐτὴν παραδειγματίσαι," τουτέστιν εἰς φανερὸν τοῖς πᾶσιν ἀγαγεῖν, "ἐβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν."

25 Καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

Βασιλείου. Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἀκούοντες μὴ ὑπο- 30 πτεύσωμεν διὰ τὸ "ἕως," ὅτι μετὰ ταῦτα αὐτὴν ἔγνω. τὸ γὰρ "ἕως" ἔθος ἐστὶ τῇ γραφῇ πολλάκις τιθέναι δὲ εἰς τὸ διηνεκές. οἷον, "οὐχ ὑπέστρεψεν ὁ κόραξ, εἰς τὴν κιβωτὸν, ἕως οὗ ἐξηράνθη "ἡ γῆ·" καίτοιγε οὐδὲ μετὰ ταῦτα ὑπέστρεψεν. καὶ πάλιν,

“ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμεραῖς αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης, “ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ[k] ἡ σελήνη·” τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐ πέρας δίδων τῷ καλῷ· τοῦτο γὰρ καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς μένει· τέθεικε δὲ ἐνταῦθα τὸ “ἕως” ὁ Εὐαγγελιστής, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρὸ τῶν ὠδίνων ἀνέπαφος ἦν ἡ πάρθενος ἐν ἀληθείᾳ. τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα ἡμῖν 5 κατέλιπεν συλλογίζεσθαι· ὅτι οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὴν οὕτω γενομένην μητέρα ὠδίνων ξένων, δίκαιος ὤν, ὑπέμεινε γνῶναι λοιπόν.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Τὸ “ἕως” ἐν τῇ γραφῇ πολλάκις ἐπὶ διηνεκοῦς εὑρίσκεται· ὡς τὸ 10 “ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου, ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.” καὶ τὸ, “ἕως ἂν καταγηράσηται ἐγώ εἰμι·” καὶ τὸ, “οὐκ ἀνέστρεψεν “ἡ περιστερὰ πρὸς τὸν Νῶε, ἕως τοῦ ξηρανθῆναι τὸ ὕδωρ·” ἅπερ εἰσὶ διηνεκῶς εἰρημένα. νοητέον δὲ καὶ οὕτως· “οὐκ ἐγίνωσκεν “αὐτὴν[l]” πόθεν συνέλαβεν, “ἕως οὗ ἔτεκε,” καὶ εἶδεν τὰ γενό- 15 μενα σημεῖα.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῶν Μάγων.

1 Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας.

Θεοδώρου μονάχου. Διὰ τοῦτο οἱ μάγοι ἐκήρυξαν τὸν 20 Χριστὸν, ὡς ἀνύποπτοι, καὶ μὴ ὄντες ἐγχώριοι, ὡς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἐκ μακρᾶς γῆς ἐλθόντες, ἵνα διαφημίσωσι πᾶσι δι' ὧν ὥδευον, τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀπήεσαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν τὸν Χριστὸν λέγει “ἐν “ἡμέραις Ἡρώδου,” καὶ τὸ ἀξίωμα προστίθησιν, εἰπὼν “τοῦ βασι- 25 “λέως;” ἐπειδὴ καὶ ἕτερος γέγονε μετὰ ταῦτα· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, τετράρχης ἦν· οὗτος δὲ βασιλεύς· τὸν καιρὸν δὲ καὶ τὸν τόπον τίθησι, προφητείας ἀναμιμνήσκων παλαιᾶς· ὧν τὴν μὲν Μιχαίας προεφήτευσε λέγων, “καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα· οὐδαμῶς ἐλα- “χίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα·” τὴν δὲ ὁ πατριάρχης Ἰακώβ· 30 “οὐκ ἐκλείψει γὰρ,” φησὶν, “ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος “ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσ-

[k] ἀντανερεθῇ Cod. [l] αὐτὰς Cod.

"δοκία ἐθνῶν·" Ἡρώδης γὰρ ἀλλόφυλος ἦν, υἱὸς Ἀντιπάτρου Ἀσκαλωνίτου· πᾶσα δὲ Ἱεροσόλυμα ἐταράχθη ἀπὸ τῆς πονηρᾶς αὐτῶν γνώμης, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτηντο· καὶ γὰρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐεργετούμενοι, τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐμέμνηντο κρεῶν. ἐρωτηθέντες δὲ παρὰ τοῦ Ἡρώδου ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται; καὶ εἰπόντες οἱ 5 ἀρχιερεῖς ὅτι ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὸν προφήτην παρενέγκαντες καὶ τὴν προφητείαν, ἕως που, "ποιμανεῖ τὸν λαόν "μου" εἰπόντες; τίνος ἕνεκεν, οὐκ ἔτι προσέθηκαν καὶ τὰ ἑξῆς· "ὅτι αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος;" ἐπειδὴ πρὸς χάριν ἐλάλουν τοῦ βασιλέως, κολακεύοντες αὐτόν. 10

6 Καὶ σὺ Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα.

Διὰ τοῦτο δὲ λέγει τὴν Βηθλεὲμ μὴ εἶναι ἐλαχίστην ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, τουτέστιν ἐν τοῖς φυλάρχοις[m]· ἐπειδὴ οὐκ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ περίβλεπτος 15 ἦν ἡ κώμη αὕτη. εἰπὼν δὲ "ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ," τοὺς αὐτῷ πιστεύσαντας ἐξ Ἰουδαίων ᾐνίξατο, ὥς φησιν ὁ Παῦλος· "οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραήλ, ἀλλ' ὅσοι διὰ πίστεως ἐγεννή-"θησαν."

Τίνος ἕνεκεν ἐκ Βηθλεὲμ ἔμελλε παραγίνεσθαι ὁ Χριστός; 20 ἐν Ναζαρὲτ πρὸ τοῦ τόκου διῆγεν ἡ μητὴρ αὐτοῦ· ἐπειδὴ ἐξ οἰκονομίας Θεοῦ τὸ πρᾶγμα γέγονε· τὸ γὰρ ἐκεῖ τῆς μητρὸς οἰκούσης, ἐνταῦθα γεννηθῆναι τοῦτο δείκνυσι· διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως τεχθεὶς, ἦλθεν εἰς Ναζαρὲτ, ἀλλ' ἐποίησεν ἡμέρας τεσσαράκοντα, δίδους μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν ἅπαντα τοῖς βουλομένοις. 25

Σχόλιον[n]. Ἰδοὺ ἐμφαίνει ὁ Χρυσόστομος, ὅτι πρὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμέρων γεννηθέντος τοῦ Χριστοῦ, ἦλθον οἱ μάγοι εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀστὴρ πρὸ πολλοῦ γεννηθῆναι ἐφάνη. διὰ τί οὐ ζήτει τὸν χρόνον τοῦ παιδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀστέρος; ἐπειδήπερ ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐζήτει τὸ θήραμα· καὶ γὰρ 30 πρὸ πολλοῦ χρόνου ὁ ἀστὴρ ἐφάνη. ἔδει γὰρ ἐν αὐτοῖς τοῖς σπαργάνοις προσκυνῆσαι αὐτὸν διὰ τὸ παράδοξον φανῆναι τὸ πρᾶγμα.

m φιλάρχοις Cod.   n ὡρ σχ. Cod. i. e. ὥραιον σχόλιον.

7 Τότε Ἡρώδης λάθρα καλέσας τοὺς μάγους, ἠκρίβωσε παρ' αὐτῶν τὸν χρόνον τοῦ φαινομένου ἀστέρος.

Εὐσεβίου. Ὠριγένους. Ὁ χρόνος, ὃν ἠκρίβωσεν ὁ Ἡρώδης παρὰ τῶν μάγων, διετὴς ἦν· μετὰ γὰρ τὸ γεννηθῆναι τὸν Σωτῆρα, διὰ δύο ἐτῶν ἦλθον ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν· τὰ γοῦν ἀπὸ διετοῦς 5 βρέφη ἀνεῖλε. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἐντεῦθεν σοι ἡ γνῶσίς ἐστιν, ὅτι οὐ παρ' αὐτὰ τοῦ Κυρίου γεννηθέντος, ἐν τῷ σπηλαίῳ προσεκύνησαν οἱ μάγοι τὸ βρέφος, τὸ ὑπὸ τοῦ μηνύοντος ἐν τῇ φάτνῃ· ἀλλ' ὅτι μὲν οἱ ποιμένες εὐθέως ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ μετὰ τὴν τῶν Ἀγγέλων θέαν δρομαῖοι ἀπήεσαν ἰδεῖν τὸ ἀληθὲς, ἅτε γειτνι- 10 ῶντος τοῦ σπηλαίου αὐτοῖς· οἱ δὲ μάγοι συμπεριλαβόντος ἔτους δευτέρου μετὰ τὸ εὐλογηθῆναι αὐτὸν ὑπὸ Συμεὼν· καταβάντων πάλιν ἐν τῇ Βηθλεὲμ, τοῦ βρέφους φερομένου τὲ ἐν ἀγκάλαις τῆς τεκούσης, καὶ παροικῆσαν ἐν οἰκείᾳ ξενίας ἡμέρας πολλὰς, εἰς οἶκον κατὰ μὲν τὸν αὐτὸν ἐλθόντες οἱ μάγοι ἐκ γῆς ἀνατολῆς, 15 κακεῖ προσενέγκαντες αὐτῷ τὰ δῶρα, θεαταὶ γεγόνασι τοῦ αἰωνίου βασιλέως· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν Ἡρώδην κελεύσαντα τοῖς δημίοις, ἀπὸ διετοῦς μόνον καὶ κατωτέρω κατακτεῖναι τὰ βρέφη· "κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων·" φεύγει δὲ τὴν Ἡρώδου μανίαν μετὰ τῶν κατὰ σάρκα γονέων εἰς Αἴγυπτον 20 ὢν ἐτῶν δύο, καὶ καταμένει ἐκεῖ σὺν αὐτοῖς ἕτερα ἔτη δύο, μέχρι τοῦ πρώτου ἔτους τῆς Ἀρχελάου βασιλείας, ἐν τῇ καλουμένῃ Πανός. εἶθ' οὕτως κακῶς τὸν βίον μετελθόντος Ἡρώδου, διὰ χρηματισμοῦ πάλιν ἄνεισιν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Κύριος σὺν αὐτοῖς εἰς γὴν Ἰσραὴλ, ὢν ἐτῶν τεσσάρων τὸ κατὰ σάρκα· ἔτους μέ τῆς 25 βασιλείας Αὐγούστου· μετὰ δὲ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνοδον, εὑρήσεις τὸν Λουκᾶν λέγοντά σοι τὰ καθεξῆς ἀκόλουθα.

Ἄλλο. Καὶ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ὁ ἀστὴρ ἐφάνη, διὰ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας· πρὸς δὲ πλείονα ἀσφάλειαν τοῦ λῦσαι τὴν ἑαυτοῦ δειλίαν, ἀνεῖλε καὶ τοὺς ἀπὸ διετοῦς. 30

9 Καὶ ἰδοὺ ὁ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προῆγεν αὐτούς.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐκρύβη ὁ ἀστὴρ, καὶ πάλιν ἐφάνη μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Ἡρώδου, ἵνα ἀπολέσαντες τὸν

χειραγωγοῦντα, εἰς ἀνάγκην ἐμπέσωσιν ἐρωτῆσαι τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πᾶσιν ἐκ τούτου τὸ πρᾶγμα κατάδηλον γένηται. οὐχ ἁπλῶς δὲ ἐβάδιζεν ὁ ἀστὴρ, ἀλλὰ καὶ προῆγεν αὐτοὺς, ἕλκων καὶ χειραγωγῶν, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἵνα κἂν ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι οὐ τῶν πολλῶν ἦν οὗτος ὁ ἀστὴρ, ἀλλὰ λογικωτάτη τίς φύσις. 5

Τὸ δὲ ἰδεῖν τὸ παιδίον μετὰ Μαρίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῆς φάτνης κείμενον, καθὼς ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅτι ἐκεῖ αὐτὸν κατέκλινεν, οὕτως χρὴ νοῆσαι· ὅτι τεκοῦσα μὲν εὐθέως αὐτὸ κατέκλινεν ἐκεῖ. ἅτε γὰρ πολλοῦ πλήθους συνελθόντος διὰ τὴν ἀπογραφὴν, οὐκ ἦν οἰκίαν εὑρεῖν, ὡς ὁ Λουκᾶς φησίν· "ὅτι οὐκ 10 "ἦν αὐτοῖς τόπος·" μετὰ δὲ ταῦτα ἀνείλετο, καὶ ἐπὶ τῶν γονάτων εἶχε. τί δὲ τὸ πεῖσαν τοὺς μάγους προσκυνῆσαι αὐτῷ; οὔτε γὰρ ἡ πάρθενος ἐπίσημος ἦν, οὔτε ἡ οἰκία περιφανὴς, οὔτε ἄλλό τι τῶν ὁρωμένων ἱκανὸν ἐκπλῆξαι καὶ ἐπισπάσασθαι. ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένη τῇ διανοίᾳ αὐτῶν ἔλλαμψις. προσάγουσι δὲ αὐτῷ 15 δῶρα· οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ, ἀλλ' ὡς Θεῷ. ὁ γὰρ λιβανωτὸς καὶ ἡ σμύρνα τούτου σύμβολον ἦν· ἔτι δὲ καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς παχύτητος πόρρω· οὐ γὰρ πρόβατα καὶ βόας ἔθυον· ἀλλὰ τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐγγὺς ὄντα φιλοσοφίας. καὶ τὸ εὐθέως δὲ ἀναχωρῆσαι αὐτοὺς μετὰ τὸν χρηματισμὸν, τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν 20 δείκνυσι, καὶ τὴν πίστιν· ὅτι οὐκ ἐθορυβήθησάν διαλογιζόμενοι· ὅτι εἰ μέγα τὸ παιδίον ἐστὶ, καὶ ἔχει τινὰ ἰσχὺν, τίς χρεία φυγῆς καὶ λαθραίας[o] ἀναχωρήσεως; ἀλλ' ἐπείσθησαν τοῖς προσταχθεῖσιν αὐτοῖς μόνοις. διὰ τί δὲ μὴ παρόντες σώζονται οἱ μάγοι καὶ τὸ παιδίον; ἀλλ' οἱ μὲν εἰς Περσίδα, ὃ[p] δὲ εἰς 25 Αἴγυπτον φυγαδεύεται μετὰ τῆς μητρός; ἔδει γὰρ αὐτὸν μᾶλλον ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Ἡρώδου· καὶ ἐμπεσόντα μὴ κατακόπτεσθαι· ἐπειδὴ εἰ τοῦτο ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐνομίσθη σάρκα ἀνειληφέναι· οὐκ ἂν ἐπιστεύθη τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος. Καὶ μετ' ὀλίγον— Τοὺς μὲν οὖν μάγους ἐκπέμπει ταχέως· ὁμοῦ μὲν διδασκάλους 30 ἀποστέλλων τῇ Περσῶν χώρᾳ· ὁμοῦ δὲ ἐκκόπτων τοῦ τυράννου τὴν μανίαν· ἵνα μάθῃ ὅτι ἀνηνύτοις ἐπιχειρεῖ πράγμασιν, εἴ γε συνιέναι ἐβούλετο· ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἡμετέραν φιλοσοφίαν τοῦτο

[o] λαθρίας Cod. [p] οἱ Cod.

συντείνει, ἵνα ὅτ᾽ ἄν τις καταξιωθῇ διακονήσασθαί τινι πνευματικῷ πράγματι· εἶτα ἴδῃ αὐτὸν θλίψεις ὑπομένοντα καὶ μυρίους κινδύνους, μὴ ταραχθῇ, μηδὲ εἴπῃ, τί δήποτε τοῦτο ἐστι; καὶ μὴν στεφανοῦσθαί με ἔδει, πρόσταγμα πληρώσαντα δεσποτικόν· ἀλλ᾽ ἔχων τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα, φέρει πάντα γενναίως. 5

13 Ἀναχωρησάντων δὲ αὐτῶν, ἰδοὺ Ἄγγελος Κυρίου φαίνεται κατ᾽ ὄναρ τῷ Ἰωσὴφ λέγων· ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον.

Φανεὶς ὁ Ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ, διὰ τί εἶπεν "παράλαβε τὸ "παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ," καὶ οὐκ ἔτι λέγει τὴν γυναῖκά σου, ἀλλὰ "τὴν μητέρα αὐτοῦ;" ἐπειδὴ τοῦ τόκου πέρας λαβόντος, ἐλύθη τὲ ἡ ὑποψία[q], *καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἐπιστώθη. διὰ τοῦτο οὖν μετὰ παρρησίας λοιπὸν διαλέγεται ὁ Ἄγγελος, καὶ οὔτε παιδίον αὐτοῦ, οὔτε γυναῖκα καλεῖ, ἀλλὰ "τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα "αὐτοῦ." καὶ οὐκ ἐταράχθη, ἐπειδὴ πιστὸς ἦν ὁ ἀνήρ· διὸ ὑπακούει καὶ πείθεται.* 10 15

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἀναιρεθέντων παίδων.

16 Καὶ ἀποστείλας ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ. 20

Περὶ δὲ τῶν ἀναιρεθέντων τῶν παιδίων, μηδεὶς λεγέτω, ὅτι τίνος ἕνεκεν ὁ Θεὸς συνεχώρησε τοῦτο γενέσθαι; διότι περ ἀδίκως πάσχοντές τινες παρ᾽ ὅτου οὖν, ἢ εἰς ἁμαρτημάτων διάλυσιν ὁ Θεὸς ἡμῖν λογίζεται τὴν ἀδικίαν ἐκείνην, ἢ εἰς μισθῶν ἀντίδοσιν[r]*· καὶ ποίαν εἶχον ἁμαρτίαν τὰ παιδία φησὶν, ἵνα ταύτην διαλύσωνται; περὶ γὰρ τῶν ἐν ἡλικίᾳ γενομένων καὶ πολλὰ πεπλημμεληκότων, εἰκότως ἄν τις ταῦτα εἴποι. οἱ δὲ ἄωρον οὕτως ὑπομείναντες τελευτὴν, ποῖα ἁμαρτήματα δι᾽ ὧν κακῶς ἔπαθον ἀπέθεντο; ἀλλὰ διὰ τοῦτο προεῖπον, ὅτι κἂν ἁμαρτήματα μὴ ᾖ, μισθῶν ἀντίδοσις ἐκεῖ γίνεται τοῖς πάσχουσιν ἐνταῦθα κακῶς· τί τοίνυν ἐβλάβη τὰ παιδία ἀναιρεθέντα ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ,* 25 30

[q] ἐποψία Cod. [r] ἀντίδωσιν Cod.

καὶ πρὸς τὸν ἀκύμαντον ταχέως ἀπενεχθέντα λιμένα; ἀλλὰ πολλάκις, φησὶν, ἔμελλον ζήσοντα κατορθοῦν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν αὐτοῖς προαποτίθεται τὸν μισθὸν, τὸ ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ καταλῦσαι τὸν βίον· ἄλλως δὲ οὐδ' ἂν εἴασεν εἰ μεγάλοι τινὲς ἔσεσθαι ἤμελλον οἱ παῖδες προαρπαγῆναι· εἰ γὰρ τοὺς ἐν 5 *πονηρίᾳ μέλλοντας ζῆν, διηνεκῶς μετὰ μακροθυμίας φέρει τῆς ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς, πολλῷ μᾶλλον τούτους οὐκ ἂν εἴασεν τεθνάναι οὕτως, εἴπερ ᾔδει μεγάλα τινὰ ἀνύσαντας· καὶ οὗτοι μὲν παρ' ἡμῶν οἱ λόγοι· οὐ μὴν πάντες οὗτοι, ἀλλ' εἰσὶ καὶ τούτων ἀπορρητότεροι, οὓς μετὰ ἀκριβείας οἶδεν ὁ ταῦτα οἰκονομῶν.* 10

17 Τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἱερεμίου τοῦ προφήτου λέγοντος.

Ἡ Ῥαχὴλ μητὴρ ἦν τοῦ Βενιαμὴν, καὶ τελευτήσαντα αὐτὴν εἰς τὸν Ἱππόδρομον ἔθαψαν, τὸν πλησίον ὄντα τοῦ χωρίου τούτου. ἐπεὶ οὖν ὁ τάφος πλησίον ἦν, καὶ ὁ κλῆρος τοῦ παιδίου, τῆς τοῦ 15 *Βενιαμὴν γὰρ φυλῆς ἦν Ῥαμὰ, ἀπό τε τοῦ φυλάρχου, ἀπό τε τοῦ τόπου τῆς ταφῆς εἰκότως αὐτῆς τὰ παιδία τὰ σφαγιασθέντα καλεῖ· εἶτα δεικνὺς ὅτι ἀνίατον ἦν τὸ συμβὰν καὶ τὸ ἕλκος ὠμὸν, φησὶν, "οὐκ ἠθέλησε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν."*

18 Φωνὴ ἐν Ῥαμὰ ἠκούσθη. 20

Ὠριγένους. *Ῥαμὰ σημαίνει τόπον ὑψηλὸν, ὅθεν ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων τοῦ προφήτου γέγραπται, "φωνὴ ἐν τῇ ὑψηλῇ "ἠκούσθη," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἔστιν ὁ τῆς Ῥαχὴλ τόπος κατὰ τὸν Ἱππόδρομον περὶ τὴν Βηθλεέμ· διὸ Ῥαχὴλ λέγεται κεκλαυκέναι τὰ τέκνα αὐτῆς· οἷον ἐν τῷ τόπῳ τῆς Ῥαχήλ. οἵ τινες οὐδὲ* 25 *παρακληθῆναι ἤθελον ἐπὶ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς οὐκ εἰσίν· οὐδέ πω γὰρ ἦσαν μεμαθηκότες ἀπὸ τοῦ ἐναργῶς παραστῆσαι δυναμένου τῇ ἑαυτοῦ ἀναστάσει τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ὅτι οὐκ εἰσὶν οἱ νομιζόμενοι τοῖς κλαίουσι καὶ ὀδυρομένοις μὴ εἶναι.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἡ Ῥαχὴλ εἰς τύπον τῆς Ἐκκλησίας τῆς κάτω* 30 *καὶ τῆς ἄνω τηρεῖται, εἰπεῖν δὲ μᾶλλον θεωρεῖται.*

19 Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ἡρώδου, ἰδοὺ Ἄγγελος Κυρίου καθ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσὴφ ἐν Αἰγύπτῳ.

Φανεὶς δὲ ὁ Ἄγγελος τῷ Ἰωσὴφ μετὰ θάνατον τοῦ Ἡρώδου,

διὰ τοῦτο τὸ οὐκ ἔτι φεῦγε φησὶν, ἀλλὰ "πορεύου·" ἵνα μετὰ τὸν πειρασμὸν ἄνεσιν εὕρωσιν. ὅμως οὖν διὰ τὸ βασιλεύειν ἀντὶ Ἡρώδου Ἀρχέλαον υἱὸν αὐτοῦ, τὴν μὲν Ἰουδαίαν ἐδεδοίκει καταλαβεῖν, εἰς δὲ τὴν Ναζαρὲτ ἔρχεται· ὁμοῦ τε τὸν κίνδυνον φεύγων[s], ὁμοῦ τὲ ἐμφιλοχωρῶν τῇ πατρίδι, ἵνα μᾶλλον θαρρῇ. καὶ χρηματισμὸν δέχεται παρὰ τοῦ Ἀγγέλου τούτου· πληροῦται δὲ καὶ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τῶν προφήτων, "ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται·" τὸ δὲ ποῖοι προφῆται τοῦτο εἶπον, μὴ περιεργάζου· πολλὰ γὰρ τῶν προφητικῶν ἠφανίσθη βιβλίων· καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῶν Παραλειπομένων ἴδοι τίς ἄν. εἰς ἀσέβειαν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι συνεχῶς ἐμπίπτοντες, τὰ μὲν ἠφίεσαν τῶν βιβλίων ἀπόλλυσθαι· τὰ δὲ αὐτοὶ κατέκαιον· καὶ τὸ μὲν Ἱερεμίας διηγεῖται· τὸ δὲ ὁ τὴν τετάρτην συντεθεικὼς τῶν Βασιλειῶν, λέγων μετὰ πολὺν χρόνον τὸ Δευτερονόμιον εὑρεθῆναι κατορωρυγμένον ποῦ καὶ ἠφανισμένον· ἐπεὶ ὅτι γε προεῖπον οἱ προφῆται πολλαχοῦ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι Ναζωραῖον καλοῦσιν. διὰ δὲ τὸ λέγειν τὸν Λουκᾶν οὐ κατὰ χρησμὸν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐκεῖ, ἀλλ' ὅτι τὸν καθαρισμὸν πληρώσαντες πάντα, ὑπέστρεψαν εἰς Ναζαρὲτ, χρὴ νοεῖν, ὅτι τὸν χρόνον τὸν τῆς καθόδου τῆς εἰς Αἴγυπτον μὴ ἱστορῶν ὁ Λουκᾶς ταῦτα λέγει· οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸ τοῦ καθαρμοῦ κατήγαγεν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον ὁ Ἄγγελος· διὰ τὸ μηδὲν ὅλως γενέσθαι παράνομον· πληρώσαντες δὲ ἅπαντα, κατῆλθον εἰς Ναζαρέτ.

22 Ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, ἐφοβήθη ἐκεῖ ἀπελθεῖν.

Εἰς τὴν Ἰουδαίαν, φησὶν, ἐδεδοίκει ἀπελθεῖν, διὰ τὸν Ἀρχέλαον· ἀλλ' ἔδει καὶ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν Ἡρώδην φοβηθῆναι; ἀλλ' ἐπεὶ[t] τὸ χωρίον ἤμειψεν, τὸ πρᾶγμα συνεσκιάζετο λοιπόν. ἡ γὰρ ὁρμὴ πᾶσα κατὰ τῆς Βηθλεὲμ ἦν, καὶ τῶν ὁρίων αὐτῆς. τῆς τοίνυν σφαγῆς γενομένης, ᾤετο λοιπὸν ὁ παῖς Ἀρχέλαος τέλος ἐσχηκέναι τὸ πᾶν· καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς καὶ τὸν ζητούμενον ἀνῃρῆσθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἡ Ναζαρὲτ ἐν τοῖς τῆς Ἰουδαίας ἔκειτο τέρμασι, δι' οὗ δηλοῦται ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῶν Ἰουδαίων

s φεῦγον Cod. t ἐπὶ Cod.

μιαιφόνον ἔμελλε τὴν Ἰουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη μετελθεῖν· ἕνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμὴν δοῦναι τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

ΚΕΦ. Γ.

Πρῶτος Ἰωάννης ἐκήρυξε βασιλείαν οὐρανῶν. 5

Ὠριγένους. Πρῶτον Ἰωάννην εὑρίσκομεν ὀνομάζοντα βασιλείαν οὐρανῶν, ἥτις ἦν ὁ Χριστός.

Κυρίλλου. Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἡ διὰ πίστεως δικαίωσις, καὶ ὁ διὰ Πνεύματος ἁγιασμός.

Σευηριανοῦ. Ἰωάννου[s]. Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡ ἀπόλαυσις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. 10

1 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτίστης κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας.

Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς "ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγίνεται "Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς," οὐχ ὅτε παῖς ἦν ὁ Χριστὸς, καὶ εἰς 15 Ναζαρὲτ ἦλθεν λέγει. μετὰ γὰρ τριάκοντα ἔτη παραγίνεται Ἰωάννης, καθὼς ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔθος ἦν τῇ γραφῇ τούτων χρῆσθαι τῶν τρόπων· οὐχ ὅταν τῷ ἑξῆς χρόνῳ συμβαίνοντα λέγει μόνον, ἀλλ' ὅτ' ἂν καὶ τὰ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσιν ἐκβησόμενα· ὥσπερ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν εἰπὼν ὁ Χριστὸς τοῖς 20 μαθηταῖς περὶ τῆς κατασκαφῆς[t] τῆς μητροπόλεως, καὶ μέλλων καὶ περὶ τῆς συντελείας λέγειν, ἐπήγαγεν, τότε τὰ καὶ τὰ ἔσται· οὐ συνάγων τοὺς χρόνους τῆς κατασκαφῆς καὶ τῆς συντελείας, τότε εἶπεν· ἀλλ' ἐκεῖνον μόνον δηλῶν τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ταῦτα συμβήσεσθαι ἔμελλεν· οὕτω γοῦν καὶ νῦν λέγων ποιεῖ· "ἐν ταῖς 25 "ἡμέραις ἐκείναις·" οὐ γὰρ τὰς ἑξῆς δηλῶν τοῦτο τέθεικεν, ἀλλ' ἐκείνας, ἐν αἷς ταῦτα συμβαίνειν ἔμελλεν, ἃ διηγήσασθαι παρεσκεύαστο.

Τὸ δὲ "ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐσχάτης φησίν· εἰ καὶ μὴ τοῦτο τέως ἐννόουν, ἕως 30 οὗ εἰς ζήτησιν ἦλθον τοῦ κηρυττομένου. διὸ καὶ τελῶναι πολλοὶ καὶ στρατιῶται παραγενόμενοι, ἠρώτων "τί δεῖ πράττειν, ἵνα

[s] Scil. Χρυσοστόμου. [t] κατασφαγῆς Cod.

"σωθῶσιν;" ὅπερ ἦν σημεῖον τοῦ τῶν βιωτικῶν λοιπὸν ἀπαλλάττεσθαι πραγμάτων, καὶ πρὸς ἕτερα μείζονα ὁρᾶν, καὶ τὰ μέλλοντα ὀνειροπολεῖν. καὶ γὰρ ἅπαντα αὐτοὺς καὶ τὰ ὁρώμενα καὶ τὰ λεγόμενα εἰς ὑψηλὸν ἦγε φρόνημα, καὶ ἦν θαυμαστὸν ἰδεῖν ἄνθρωπον μετὰ τριάκοντα ἔτη καταβαίνοντα ἀπὸ τῆς ἐρήμου, 5 ἀρχιερέως υἱὸν γενόμενον, μηδὲν δεηθέντα τῶν ἀνθρωπίνων ποτὲ, καὶ πάντοθεν ὄντα αἰδέσιμον, καὶ τὸν Ἡσαΐαν μαρτυροῦντα περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὗτός ἐστιν, ὃν παρέσεσθαι ἔφην βοῶντα καὶ κηρύττοντα κατὰ τὴν ἔρημον. καὶ γὰρ καὶ ἡ στολὴ αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους μᾶλλον ἐφείλκετο, τὸν μέγαν Ἠλίαν ἐν αὐτῷ βλέποντας· 10 ἔτι δὲ καὶ μεῖζόν τι· ἐκείνου μὲν καὶ ἐν πόλεσιν ἀναστρεφομένου· τούτου δὲ ἐκ σπαργάνων τὴν ἔρημον οἰκήσαντος· οὐ γῆν ἀροτριάσαντα, ἐσχεδιασμένην ἔχοντα τράπεζαν, καὶ εὐκολωτέραν τῆς περιβολῆς τὴν οἴκησιν, οὔτε γῆν, οὔτε κλίνην κεκτημένην, οὔτε ἄλλου τινὸς δεηθέντος ποτὲ, ἀλλὰ ἀγγελικήν τινα ἐν τῇ 15 σαρκὶ ταύτῃ πολιτείαν ἐπιδεικνύμενον. διὰ τοῦτο καὶ τρίχινον ἦν αὐτῷ τὸ ἱμάτιον, ἵνα διὰ τοῦ σχήματος παιδεύσῃ τῶν ἀνθρωπίνων ἀφίστασθαι, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ' ἐπὶ τὴν προτέραν ἀνατρέχειν εὐγένειαν, ἐν ᾗ ἦν, πρινὴ δεηθῆναι ἱματίων καὶ περιβολῆς ὁ Ἀδάμ. εἰ οὖν ἐκεῖνος ὁ καθαρὸς οὕτω, καὶ τῶν 20 οὐρανῶν λαμπρότερος ὢν, καὶ ὑπὲρ προφήτας πάντας, καὶ οὗ μείζων οὐδεὶς ἐγένετο, καὶ παρρησίαν τοσαύτην ἔχων, οὕτως ἑαυτὸν ἐσκληραγώγει, καὶ ταῦτα τῆς παλαιᾶς κρατούσης, τίνα ἕξομεν ἡμεῖς ἀπολογίαν, οἱ μετὰ τὴν χάριν καὶ τοσαύτας εὐεργεσίας, καὶ τὰ μυρία φορτία τῶν ἁμαρτημάτων, μηδὲ ὀλίγον τί τῆς 25 πολιτείας ἐπιδεικνύμενοι τῆς ἐκείνου, ἀλλὰ μεθύοντες καὶ γαστριζόμενοι καὶ μύρων ὄζοντες, καὶ πάντοθεν ἑαυτοὺς καταμαλακίζοντες, καὶ εὐχειρώτους τῷ διαβόλῳ ποιοῦντες;

5 Τότε ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ πᾶσα ἡ Ἰουδαία, καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου. 30

Ἐξεπορεύοντο δὲ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐβαπτίζοντο, διότι ἦν ἄξιον θαύματος ἰδεῖν ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τοιαῦτα ἐπιδεικνύμενον αὐτὸν, καὶ τοσαύτῃ κεχρημένον τῇ παρρησίᾳ, καὶ πάντων ὡς παίδων κατεξανιστάμενον· συνετέλει δὲ εἰς ἔκπληξιν, καὶ τὸ διὰ πολλοῦ

χρόνου προφήτην φανῆναι· καὶ γὰρ ἐπέλιπεν αὐτοὺς τὸ χάρισμα, καὶ διὰ μακροῦ πρὸς αὐτοὺς ἐπανῆλθε τοῦ χρόνου.

7 Ἰδὼν δὲ πολλοὺς τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δέ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν Σαδδουκαίων καὶ 5 τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἦλθον εἰς τὸ βαπτισθῆναι· πῶς ὁ Χριστὸς λέγει, ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν Ἰωάννῃ; ὅτι οὐκ ἦν τοῦτο πιστεῦσαι, τὸ τὸν κηρυττόμενον ὑπ' αὐτοῦ μὴ δέξασθαι. παρεγένοντο μὲν καὶ ἐβαπτίσθησαν· οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ τῆς πίστεως τοῦ κηρύγματος· δείκνυται δὲ τοῦτο, ἐξ ὧν πρὸς τὸν βαπτιστὴν ἔπεμπον λέγοντες, 10 "εἰ σὺ εἶ Ἠλίας; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός;" διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "οἱ "δὲ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἀπὸ τῶν Φαρισαίων."

Γεννήματα ἐχιδνῶν.

Εἶπεν δὲ αὐτοὺς γεννήματα ἐχιδνῶν, ὅτι οὐδὲν ἄμεινον διέκειντο αὐτοί τε καὶ οἱ γεγεννηκότες αὐτοὺς τοῦ θηρίου τούτου· καὶ γὰρ 15 τοῦτο διαφθείρει τὴν ὠδίνουσαν, καὶ διατρώγων τὴν γαστέρα αὐτῆς, οὕτως ἐξέρχεται εἰς φῶς, ὅπερ καὶ οὗτοι ἐποίουν, πατραλοῖαι[u] γινόμενοι, καὶ μητραλοῖαι[x], καὶ τοὺς διδασκάλους ταῖς ἑαυτῶν διαφθείροντες χερσί.

Τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; 20

Μέλλουσαν δὲ ὀργὴν, τὴν αἰώνιον λέγει κόλασιν· οὐ γὰρ τὰ εἰωθότα, οἷον πολέμους καὶ αἰχμαλωσίας.

8 Ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας.

Καρποὺς δὲ ἀξίους τῆς μετανοίας εἶπεν, οὐ τὴν πονηρίαν μόνον φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν πολλὴν ἐπιδείξασθαι· μηδὲ ἐπὶ τῇ τῶν 25 προγόνων εὐγενείᾳ μέγα φρονεῖν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ θαρρεῖν. φαίνονται γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα λέγοντες, "ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν "τὸν Ἀβραάμ."

Τὸ δὲ "δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων," καὶ τὰ ἑξῆς· τινές φασι περὶ τῶν ἐθνῶν ταῦτα λέγειν· λίθους αὐτοὺς μετα- 30 φορικῶς καλῶν· ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον ἔχειν φημί· ὅτι μὴ νομίζετε[y], φησιν, ὅτι ἂν ὑμεῖς ἀπόλησθε[z], ἄπαιδα

[u] πατραλύαι Cod. [x] μητρολύαι Cod. [y] νομίζεται Cod.
[z] ἀπολεῖσθαι Cod.

ποιήσετε[a] *τὸν πατριάρχην· τῷ γὰρ Θεῷ δυνατὸν, καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους αὐτῷ δοῦναι, ὥσπερ καὶ πρώην· τοῦτο γὰρ ὅμοιον ἦν τὸ ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς Σάρρας προελθεῖν παιδίον. οὐκ εἶπεν δὲ ἤγειρεν, ἀλλ' "ἐγεῖραι," ἵνα μὴ ἀπογνῶσιν ἑαυτῶν.*

10 Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων 5 κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.

Τὸ δὲ *ἤδη ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται, δηλοῖ ὅτι ἐπίκειται μὲν τῇ ῥίζῃ, καὶ οὐδὲ μίαν ἀναβολὴν τῆς κοπῆς ἐπιδείκνυται. πλὴν ἂν μεταβαλεῖσθε καὶ γένησθε βελτίους,* 10 *ἀπελεύσεται μηδὲν ἐργασαμένη ἡ ἀξίνη αὕτη· ἂν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένετε, πρόρριζον ἀνασπάσῃ τὸ δένδρον· ἐπίκειται μὲν γὰρ, ἵνα μὴ ἀναπέσηται· οὐ τέμνει δὲ, ὅτι δυνατὸν καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ μεταβαλλομένους σωθῆναι. εἰπὼν "ὅτι πᾶν δένδρον μὴ "ποιοῦν καρπὸν καλὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· τὴν ἐπὶ τῆς συγγενείας* 15 *προεδρίαν ἐκβάλλει· κἂν γὰρ αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἔγγονος ᾖς, φησὶ, διπλὴν ὑποστήσῃ τὴν κόλασιν, ἄκαρπος μένων.*

11 Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. *Τὸ τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα τὴν ἐν* 20 *τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγει· τὸ δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, τὴν ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῦ Πνεύματος ἐσομένην ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοίτησιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διὰ τούτου τὸ δαψιλὲς τῆς δωρεᾶς ἐμφαίνει, ἁγιασμὸν καὶ ἀπολύτρωσιν, καὶ υἱοθεσίαν καὶ ἀδελφότητα·* 25 *καὶ τῇ ἐπεξηγήσει τοῦ πυρὸς πάλιν τὸ σφοδρότερον καὶ ἀκάθεκτον τῆς χάριτος ἐνδείκνυται.*

Οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, τὸ ἔσχατον 30 *πάντων ἐσήμανεν, ὅτι τοσοῦτον ἀπέχω, φησὶ, τοῦ μετ' ἐμὲ ἐρχομένου πρὸς σύγκρισιν, ὅτι οὐδὲ εἰς δούλους ἐκείνου τάττεσθαι*

[a] *ποιήσεται* Cod.

εἰμὶ ἄξιος. οὐδὲ γὰρ τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματός εἰμι ἄξιος λῦσαι.

12 Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ. καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην. 5

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Ὡς κριτὴς ὁ Χριστὸς ἀποχωρίζει τοὺς καθαροὺς ἐν βίῳ ἀπὸ τῶν ἀδικῶν.*

Κυρίλλου. *Τοὺς δικαίους ἁρπάζει εἰς τὴν ἄνω πόλιν, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ κατακαῆναι.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τὸ πτύον, τὸν κριτὴν σημαίνει διαχωρίζοντα τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἁμαρτωλούς· σῖτον μὲν τοὺς δικαίους, ἄχυρον δὲ τοὺς ἁμαρτωλούς. πῦρ δὲ ἄσβεστον λέγων τὴν τιμωρίαν ἀθάνατον δείκνυσιν.* 10

14 Ὁ δὲ Ἰωάννης διεκώλυεν αὐτὸν λέγων· ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρός με; 15

Διατί δὲ διακωλύων ὁ Ἰωάννης τὸν Χριστὸν βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὕστερον ἐπείσθη; ὅτι οὐκ ἦν ἄμετρος φιλόνεικος· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνάξιον ἐνδείκνυται καὶ τὴν ὑπακοήν· οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, "ἄφες·" ἀλλὰ καὶ τὸ "ἄρτι" προσέθηκεν· οὐ γὰρ διηνεκῶς ταῦτα ἔσται, φησὶν, ἀλλ' ὄψει με ἐν τούτοις οἷς ἐπιθυμεῖς, ὅτε τούτων ἐστὶν ὁ καιρός. 20

16 Καὶ ἰδοὺ, ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν.

Τίνος δὲ χάριν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς φαίνεται; ὅτι ἥμερον τὸ ζῷον καὶ καθαρόν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον πραότητός ἐστι πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἐν τούτῳ φαίνεται. λοιπὸν δὲ καὶ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τὴν περιστερὰν τὴν λύσιν τοῦ χειμῶνος, κάρφος ἐλαίας ἐπιφερομένην· καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ νῦν λύσιν τῶν κακῶν ἡμῖν ἤγαγεν, καὶ ἀντὶ κλάδου ἐλαίας, τὸν πάντων ἐλευθερωτὴν ἡμῖν δείκνυσιν· εἰ δὲ καὶ ὄψει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, χρὴ γινώσκειν, ὅτι οὐ φύσιν περιστερᾶς ἀνέλαβεν, 25 30

καθὼς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φύσιν ἀνθρώπου· ὅθεν καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐν φύσει περιστερᾶς, ἀλλ' ἐν "εἴδει περιστερᾶς·" διὸ οὐδὲ ἐν τοιούτῳ σχήματι ὤφθη μετὰ ταῦτα· ἔμεινε δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, διὰ τὴν φωνὴν τὴν ἄνωθεν ἐνεχθεῖσαν, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐτὸν ὡς ἕνα 5 τῶν πολλῶν εἶναι, τὴν δὲ φωνὴν περὶ Ἰωάννου ἐνεχθῆναι· καὶ γὰρ πολλοὶ[b] μεῖζον αὐτοῦ τὸν Ἰωάννην ἐνόμιζον.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος.

1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ 10
2 Πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα.

Ἀντὶ τοῦ τὸ Πνεῦμα προετρέπετο αὐτὸν ἐπὶ τὸν κατὰ τοῦ διαβόλου ἀγῶνα.

Κυρίλλου. Ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἤγετο κατὰ συγχώρησιν. 15

Σευήρου. Οὐκ ἄκων εἵλκετο. ταῦτα γὰρ πρὸς ἡμῶν ὑποτύπωσιν γέγονεν, ἵνα μετὰ τὸ βάπτισμα, μηκέτι αὐτοὺς ἄγωμεν, ἀλλ' ἐκδῶμεν ἑαυτοὺς τοῖς νόμοις τοῦ Πνεύματος, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀγόμεθα ἐπὶ πνευματικὴν ζωὴν, καὶ κατὰ τῶν τοῦ διαβόλου ἀγώνων. οὐχ ὑπερέβη δὲ ὁ Χριστὸς τὸ τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας 20 μῆκος, ὃ ἐνήστευσε Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, ἵνα δῷ χώραν τῷ πειράζοντι προσβαλεῖν ὡς ἀνθρώπῳ[c] καὶ πεσεῖν.

Ἐπιφανίου. Ἐπείνασεν ἵνα δείξῃ τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸ δὲ "οὐκ ἐπ' ἄρτῳ," ὁ πρῶτος Ἀδὰμ διὰ τῆς βρώσεως ἥμαρτεν, ὁ Χριστὸς δι' ἐγκρατείας 25 περιγίνεται, καὶ διδάσκει ὅτι οὐ δεῖ ἀφίστασθαι τοῦ Θεοῦ, κἂν λιμώττωμεν· τούτων ἀρραβὼν ἐστι καὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως, ὅπερ ἤρξατο ἐν Χριστῷ, ὅτι καὶ δίχα τροφῆς μέλλουσι ζῆν οἱ ἄνθρωποι.

5 Τότε παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς τὴν ἁγίαν 30 πόλιν, καὶ ἵστησιν αὐτὸν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ.

Σευήρου. Τὸ δὲ "παραλαμβάνει αὐτὸν ὁ διάβολος," ὡς Θεὸς

[b] πολλὰ Cod. [c] ἀνῶ Cod.

ἑκουσίως ἐδίδου τῷ διαβόλῳ ἄγειν αὐτὸν εἰς τοὺς πειρασμοὺς, οὓς ἐπειρᾶτο αὐτὸν ἑλκῦσαι ὁ διάβολος. διὸ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἀπῄει, καὶ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἐκ τῶν τόπων ἐρεθίζων αὐτὸν τοὺς ἁρμοδίους πειρασμοὺς ἐπάγειν, ἵνα τὴν μανίαν αὐτοῦ ἐκχύσας, καὶ ἀποτυχὼν, ἀσθενὴς γένηται, 5 καὶ εὐάλωτος τοῖς ἀνθρώποις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τότε, πότε; μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον, μετὰ τὴν φωνὴν τὴν ἄνωθεν ἐνεχθεῖσαν. ὑπὸ ποίου δὲ Πνεύματος ἀνήχθη; ὑπὸ τοῦ Ἁγίου. διατί δὲ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασθῆναι; ἐπειδὴ πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν ἔπραττεν· 10 ἵνα ἐάν τις τῶν βαπτιζομένων μετὰ τὸ βάπτισμα μείζονας ὑπομείνῃ πειρασμοὺς, μὴ ταράττηται, ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γινομένου· ἀλλὰ μείνῃ[d] γενναίως πάντα φέρων· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐλάβομεν ὅπλα νοητὰ, οὐχ ἵνα ἀργῶμεν, ἀλλ' ἵνα πολεμῶμεν[e]. 15

Εἰς δὲ τὴν ἔρημον ἄγεται, διδοὺς ἀφορμὴν τῷ διαβόλῳ. τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται ἡμῖν, ὅτε ἴδῃ μεμονωμένους. καὶ πεινῶντι προσέρχεται, ἵνα μάθωμεν πῶς ἡ νήστεια καλόν· καὶ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα, οὐ τρυφῇ ἀλλὰ νηστείᾳ προσέχειν δεῖ πάντας· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐνήστευσεν, οὐχ ὡς αὐτὸς 20 ταύτης δεόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων. διὰ τί δὲ εἶπεν αὐτῷ, "εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ;" ἐπειδὴ ἤκουσε τῆς ἄνωθεν φωνῆς φερομένης· ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννου τοσαῦτα αὐτῷ μαρτυροῦντος· εἶτα δὲ καὶ πεινῶντα λοιπὸν ἐν ἀμηχανίᾳ ἦν· καὶ οὔτε εἰ ἄνθρωπος ψιλὸς ἦν πιστεῦσαι ἐδύνατο διὰ τὰ περὶ αὐτοῦ λεχθέντα· οὐδ' αὖ 25 πάλιν παραδέξασθαι ὅτι Υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ βλέπειν αὐτὸν πεινῶντα. διὰ τοῦτο οὖν ἐρωτᾷ. οὐκ εἶπε δὲ αὐτῷ· ἐπειδὴ πεινᾷς, ἀλλ' "εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ εἰπὲ, ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται·" κολακεύων αὐτὸν ὑπούλως· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν τύφον αὐτοῦ καθαιρὼν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄξιον αἰσχύνης τὸ πεινᾷν, εἶπεν 30 αὐτῷ· "οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ὁ ἄνθρωπος." δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ῥήματι θρέψαι τὸν πεινῶντα. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν δευτέραν πεῖραν, τὸ "εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ" προφέρει, διὰ τὴν προτέραν αἰτίαν. οὐκ ἠγανάκτησε δὲ κατ' αὐτοῦ ὁ Χριστὸς,

[d] μείνει Cod. [e] πολεμοῦμεν Cod.

ἀλλὰ φησίν· "οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου," ἡμᾶς παιδεύων ὅτι τοῦ διαβόλου, οὐ διὰ σημείων, ἀλλὰ δι' ἀνεξικακίας καὶ μακροθυμίας περιγενέσθαι χρή. τὸ δὲ εἰρημένον "ὅτι τοῖς "Ἀγγέλοις αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τοῦ Κυρίου εἴρηται τῷ προφήτῃ, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ ἐψεύσατο ὁ διάβολος. διὰ τοῦτο δὲ 5 εἰς τρίτην πεῖραν ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς τῷ διαβόλῳ, εἰ καὶ μὴ σφοδρῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀνεξικακίας, ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς τὸν Πατέρα ἡμάρτανεν, τὰ ἐκείνου πάντα αὐτῷ λέγων εἶναι. ἐκεῖνος οὖν ἅμα ἐπετιμήθη ἐδραπέτευσεν· οὐδὲ γὰρ ἑτέρους πειρασμοὺς αὐτῷ προσήγαγεν. εἰ γὰρ καὶ λέγει ὁ Λουκᾶς, ὅτι πάντα συνετέλεσε 10 πειρασμὸν, προσενεγκεῖν αὐτῷ τὸν διάβολον τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, καὶ ὡς ἐν τούτοις τῶν ἄλλων συμπεριειλημμένων· τὰ γὰρ μυρία συνέχοντα κακὰ ταῦτά ἐστι· τὸ γαστρὶ δουλεύειν· τὸ πρὸς κενοδοξίαν τί ποιεῖν· τὸ μανίᾳ χρημάτων ὑπεύθυνον εἶναι.

Μετὰ δὲ τὸ δραπετεῦσαι τὸν διάβολον, οἱ Ἄγγελοι φαίνονται· 15 καὶ οὐ πρὸ τούτου, ὥστε μὴ ἐκ τούτου φυγεῖν αὐτόν· ἀλλὰ μᾶλλον ἵνα προσβάλῃ καὶ ἡττηθῇ· ἅμα δὲ ὅπως καὶ ἡμεῖς μάθωμεν, ὅτι μετὰ τὰς ἐκείνου νίκας Ἄγγελοι διαδέξωνται, κροτοῦντες καὶ δορυφοροῦντες ἐν ἅπασι. χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι καὶ ἑκουσίως ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς, εἰς 20 τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, καὶ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ διαβόλου παραληφθεὶς, ἀλλ' εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς αὐτοῦ ἐν ἑαυτῷ λογιζόμενον, ὅτι ἐὰν ἔλθῃ εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, πείθω αὐτὸν διὰ κενὴν δόξαν, ῥίψαι ἑαυτόν. ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὸ ὄρος ἐὰν ἔλθῃ, δελεάζω αὐτὸν ἐπαγγελίᾳ χρημάτων προσ- 25 κυνῆσαί με· τούτου χάριν ἀνῆλθεν, ἵνα δείξῃ καὶ ἐν τούτῳ ἡττώμενον τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον διάβολον.

12 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

Ἀνεχώρησεν ἀκούσας ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, 30 ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἡμᾶς παιδεύων φεύγειν τοὺς πειρασμούς· οὐ γὰρ ἔγκλημα τὸ μὴ ῥίπτειν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ ἐμπεσόντα μὴ στῆναι γενναίως. ἔτι δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης ἁλιεῦσαι σπεύδων· ἐπειδὴ καὶ

ἐκεῖ διέτριβον τῇ τέχνῃ χρώμενοι τῇ ἁλιευτικῇ· εἰπὼν δὲ "ὁ λαὸς "ὁ καθήμενος ἐν σκότει," οὐ σκότος αἰσθητὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ἀλλὰ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· ὁμοίως δὲ καὶ φῶς νοητὸν, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας λέγει. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι ἐβάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' "ἐκάθηντο," ὅπερ σημεῖον ἦν, τοῦ μηδὲ ἐλπίζειν 5 αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι. ὥσπερ γὰρ οὐδὲ εἰδότες ποῦ δεῖ[d] προβῆναι, οὕτω καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ σκότους ἐκαθέσθησαν, μὴ δυνάμενοι μηδὲ στῆναι λοιπόν. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ αὐτοὶ ζητήσαντες εὗρον, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐπεφάνη, φησὶν, ὅτι τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἔλαμψε· καὶ οὐκ αὐτοὶ πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γὰρ 10 ἐν ἐσχάτοις κακοῖς τὰ ἀνθρωπίνα ἦν, πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας.

17 Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τοῦτο δηλοῖ τὸ ἐξ οὗ ἐνεβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον ὁ Ἰωάννης· διατί δὲ μὴ ἐξαρχῆς ἐκήρυξεν αὐτός; τί δὲ ὅλως Ἰωάννου ἐδεῖτο, 15 τῆς τῶν ἔργων μαρτυρίας αὐτὸν κηρυττούσης; ἵνα κἀντεῦθεν τὴν ἀξίαν μάθῃς, ὅτι καθάπερ ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτὸς προφήτας ἔχει· καθὼς καὶ ὁ Ζαχαρίας ἔλεγεν· "καὶ σὺ παιδίον, προφήτης "ὑψίστου κληθήσῃ" ἄλλως δὲ καὶ ἀναγκαῖον ἦν, παρ' ἑτέρου πρότερον λεχθῆναι τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ μὴ παρ' αὐτοῦ· εἰ γὰρ καὶ 20 μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας τὰς μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις ἔλεγον· "σὺ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν "ἀληθής·" εἰ μηδὲν εἰρηκότος Ἰωάννου παρελθὼν εἰς μέσον πρῶτος ἐμαρτύρησεν ἑαυτὸν, τί οὐκ ἂν ἐφθέγξαντο[e]; ἀρξάμενος δὲ κηρύσσειν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν τέως περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ 25 τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐκεῖ. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο τέως ἀγαπητὸν ἦν παραδεχθῆναι· οὔπω γὰρ τὴν προσήκουσαν δόξαν περὶ αὐτοῦ εἶχον.

18 Περιπατῶν δὲ παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας.

Χρὴ δὲ τοῦτο γινώσκειν ὅτι δευτέρα ἦν ἡ κλῆσις Πέτρου καὶ 30 Ἀνδρέου, ἣν ὁ Ματθαῖος λέγει· ὁ μὲν γὰρ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης φησὶν, ὅτι οὔπω βληθέντος ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ προδρόμου προσῆλθον· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸ ἐμβληθῆναι αὐτόν· κἀκεῖ μὲν ὁ Ἀνδρέας

[d] δὴ Cod. [e] ἐφθέγξατο Cod.

καλεῖ τὸν Πέτρον· ἐνταῦθα δὲ ἀμφοτέρους ὁ Κύριος Ἰησοῦς. καὶ ἐξ ἑτέρων δέ ἐστι τοῦτο συνιδεῖν. μετὰ δὲ τὴν πρώτην κλῆσιν, διὰ τοῦτο πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν τέχνην ἐπανῆλθον, διὰ τὸ εἰς δεσμωτήριον εἰσελθεῖν τὸν Ἰωάννην. καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐκβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πρότερον, ἀλλὰ διδαχθέντες ὑπ' αὐτοῦ πάλιν 5 ὑπέστρεψαν πρὸς τὸν Ἰωάννην· αὐτὸς δὲ ὡς φιλάνθρωπος ἔρχεται πάλιν αὐτοὺς ἀνακτησάμενος· διὸ κἀκεῖνοι καίπερ ἐπιθυμητικῶς ἔχοντες πρὸς τὴν ἁλιείαν[f], ὅμως ἀκούσαντες "ὅτι ποιήσω ὑμᾶς "ἁλιεῖς ἀνθρώπων," οὐκ ἀνεβάλοντο, ἀλλὰ πάντα ἀφέντες ἠκολούθησαν· τοιαύτην γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ὑπακοὴν ζητεῖ παρ' ἡμῶν· 10 ὥστε μηδὲ ἀκαριαῖον ἀναβαλέσθαι χρόνον, κἂν σφόδρα τι τῶν ἀναγκαίων ἡμᾶς κατεπείγει· ὥσπερ καὶ ἕτερόν τινα προσελθόντα καὶ ζητοῦντα θάψαι τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, οὐδὲ τοῦτο ἀφῆκε ποιῆσαι· διὰ τοῦτο δὲ καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, μηδὲ μίαν ἀκούσαντες ὑπόσχεσιν, ἠκολούθησαν εὐθέως· ἐπειδὴ ἡ τῶν πρώτων ὑπακοὴ 15 προωδοποίησε λοιπὸν τούτοις· τὴν δὲ πενίαν αὐτῶν διηγεῖται τὴν πολλήν, ὅτι ἔρραπτον τὰ δίκτυα, ὡς μὴ εὐποροῦντες ὠνεῖσθαι ἕτερα· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο ἀρετὴ[g] ἐστὶν, τὸ φέρειν πενίαν εὐκόλως μετὰ εὐχαριστίας, καὶ ἀπὸ δικαίων τρέφεσθαι πόνων, καὶ τὸν πατέρα ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν καὶ θεραπεύειν, καὶ συνδεδέσθαι ἀλλή- 20 λοις τῇ τῆς ἀγάπης δυνάμει.

23 Καὶ περιῆγεν ὅλην τὴν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς, διδάσκων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, καὶ κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ. 25

Συνεχῶς δὲ ταῖς συναγωγαῖς ἐπεχωρίαζεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· καὶ ἐντεῦθεν παιδεύων πάντας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος καὶ πλάνος, ἀλλὰ συμφωνῶν τῷ Πατρὶ παραγέγονεν· ἐπιχωριάζων δὲ οὐκ ἐκήρυττε μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπεδείκνυτο· ἔχων λοιπὸν δὲ τοὺς μαθητὰς, δι' ὧν ἐποίει ταῦτα, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου περὶ 30 αὐτοῦ εἰρημένα βεβαιῶν· διὰ τοῦτο δὲ τότε ἤρξατο ποιεῖν τὰ σημεῖα, ἐπειδὴ ἔθος τῷ Θεῷ, ὅτε πολιτείας τινὸς εἰσαγωγὴν ἔμελλε ποιεῖν, σημεῖα εἰργάζετο, ἐνέχυρα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως

[f] ἀλεῖαν Cod. [g] ἀρετῇ Cod.

παρέχων. οὕτω γοῦν ὅτε τὸν ἄνθρωπον ποιεῖν ἔμελλεν, τὸν κόσμον ἔκτισεν ἅπαντα, καὶ τότε τὸν νόμον αὐτῷ ἔδωκε ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ ὅτε τῷ Νῶε *νομοθετεῖν ἔμελλεν, μεγάλα πάλιν ἐπεδείξατο θαύματα, τὸν κατακλυσμὸν ἐπαγαγὼν, καὶ τὸν δίκαιον ἐκεῖνον σώσας· καὶ ἐπὶ τοῦ* Ἀβραὰμ *ὁμοίως· τὴν νίκην τὴν ἐν τῷ πολέμῳ,* 5 *τὴν πληγὴν τὴν κατὰ τοῦ* Φαραὼ, *ὅτε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐπιβουλεύειν ἤμελλεν, τὴν ἐκ τῶν κινδύνων ἀπαλλαγήν· καὶ* Ἰουδαίοις *δὲ νομοθετεῖν μέλλων, τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα τεράστια ἐπεδείξατο, καὶ τότε τὸν νόμον ἔδωκεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, μέλλων ὑψηλήν τινα εἰσάγειν πολιτείαν, καὶ λέγειν αὐτοῖς ἃ μηδέποτε* 10 *ἤκουσαν, τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βεβαιοῖ τὰ λεγόμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἡ κηρυττομένη βασιλεία οὐκ ἐφαίνετο, ἀπὸ τῶν φαινομένων τὴν ἄδηλον ποίει φανεράν.*

Σκόπει δὲ τὸ ἀπέριττον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· πῶς ἐν βραχέσι ῥήμασι τοσαῦτα πλήθη παρέδραμε σημείων· καὶ οὐ καθ' ἕνα 15 διηγεῖται τῶν θεραπευθέντων. διατί δὲ νῦν, παρ' οὐδενὸς αὐτῶν πίστιν ἐζήτησεν ὁ Κύριος· ὥσπερ μετὰ ταῦτα φαίνεται λέγων, "πιστεύεις[h] ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι;" ὅτι οὐδέπω τῆς αὐτοῦ δυναμέως ἀπόδειξιν ἦν δεδωκώς· ἄλλως τε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ προσιέναι καὶ τὸ πόρρωθεν, οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐπεδείκνυτο πίστιν, ὅτι 20 οὐκ ἂν ἔφερον τοὺς θεραπευθέντας ἀσθενεῖς· εἰ μὴ μεγάλα ἦσαν περὶ αὐτοῦ πεπεικότες ἑαυτούς. ἀκολουθήσωμεν τοίνυν αὐτῷ καὶ ἡμεῖς, διὰ τῆς τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν ἐκπληρώσεως· καὶ γὰρ νοσήματα πολλὰ ἔχομεν ψυχικά.

21 Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. 25

Εἰκὸς Ζεβεδαῖον μὴ παραδέχεσθαι τὸ κήρυγμα· διὸ εἰκότως ἀφίεται ὑπὸ τῶν ἐξελθόντων ἐκ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός.

ΚΕΦ. Ε. 30

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

1 Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος.

Τίνος χάριν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἰδὼν τοὺς ὄχλους, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος; διὰ τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμ-

[h] πιστεύεται Cod.

παστον· οὐ γὰρ περιῆγεν αὐτοὺς μεθ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ὅτε μὲν περιπατῆσαι ἔδει, αὐτὸς περιείη πανταχοῦ, καὶ πόλεις καὶ χώρας ἐπισκοπούμενος. ὅτε δὲ ὄχλος γέγονεν, ἐν ἑνὶ κάθηται χωρίῳ, καὶ οὐκ ἐν πόλει καὶ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, ἀλλ' ἐν ὄρει καὶ ἐρημίᾳ· παιδεύων ἡμᾶς, μηδὲν πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν 5 μέσῳ θορύβων ἀπαλλάττεσθαι, ὅτ' ἂν περὶ ἀναγκαίων διαλεγόμεθα πραγμάτων. προσῆλθον δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὡς βελτίους λοιπὸν γινόμενοι· οἱ μὲν γὰρ πολλοὶ τῶν θαυμάτων ἦσαν θεαταί· οὗτοι δὲ καὶ ἀκοῦσαι τί λοιπὸν ἐπέθυμουν μέγα. διατί δὲ πρόκειται "ὅτι ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ;" ἵνα μάθωμεν, ὅτι σιγῶν ἐπαί- 10 δευεν, οὐχὶ μόνον φθεγγόμενος· τὸ δὲ "ἐδίδασκεν αὐτοὺς," μὴ περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νομίσωμεν τοῦτο μόνον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πάντων τῶν τότε παρόντων, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενησομένων.

3 Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν 15 ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Τινὲς δὲ εἰσὶν "οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι;" οἱ ταπεινοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν διάνοιαν. πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν εἴρηκεν, τὴν ἐκ προαιρέσεως συντετριμμένην οὖσαν· ἐπειδὴ γὰρ εἰσὶ πολλοί, οὐχ ἑκόντες ἀλλ' ὑπό τινος ἀνάγκης βιαζόμενοι· 20 ἀφεὶς ἐκείνους, οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο ἐγκώμιον, τοὺς ἀπὸ προαιρέσεως ἑαυτοὺς συντρίβοντας μακαρίζει. Καὶ μετ' ὀλίγον—Κἂν γὰρ εὐχὴν τίς κέκτηται, κἂν νηστείαν, κἂν ἐλεημοσύνην, κἂν σωφροσύνην, κἂν ἄλλό τι συναγάγῃ ἀγαθόν· ταπεινοφροσύνης χωρὶς, διαρρεῖ καὶ ἀπόλλυται ἅπαντα, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Φαρισαίου γέγονεν. 25

4 Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

Μακαρίζει δὲ τοὺς πενθοῦντας εὐθέως μετὰ τὸν πρῶτον μακαρισμόν· ἐπειδὴ ἀπεναντίας δοκεῖ τοῦ εἶναι, τῇ τῆς οἰκουμένης ψήφῳ· πάντων γὰρ τοὺς γελῶντας ζηλωτοὺς εἶναι νομιζόντων, τοὺς δὲ ἐν ἀθυμίᾳ καὶ πένθει ἀθλίους, αὐτὸς τοὺς ἀντ' ἐκείνων 30 μακαρίζει· οὐχ ἁπλῶς δὲ τοὺς πενθοῦντας τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς ὑπὲρ ἁμαρτημάτων δηλονότι τοῦτο ποιοῦντας· ὡς τό γε ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων πενθεῖν, σφόδρα ἐστὶ κεκωλυμμένον· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος περὶ ἀμφοτέρων ἐδήλωσε λέγων, "ὅτι ἡ μὲν

"τοῦ κόσμου λύπη, θάνατον κατεργάζεται· ἡ δὲ κατὰ Θεὸν λύπη, "μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον·" ὅθεν καὶ τὸ ἔπαθλον μέγα· παρακληθήσονται γάρ, φησὶ, δηλονότι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "μακάριοι οἱ πραεῖς" καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ ποίας 5 γῆς φησί; νοητὴν φασί τινες, ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο· οὐδαμοῦ γὰρ εὑρίσκομεν ἐν τῇ γραφῇ γῆν νοητὴν, ἀλλ' αἰσθητὸν τίθησιν ἔπαθλον ἐν τούτῳ. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προτρέπεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων, διὰ τοὺς παχυτέρους τῶν ἀκροωμένων· καὶ πρὸ τῶν μελλόντων ταῦτα ἐπιζητοῦντα· ὑπ- 10 ισχνεῖται δὲ τοῦτο, ἐπειδὴ νομίζεται διὰ τὴν πραότητα πάντα ἀπολλῦναι τὰ ἑαυτοῦ· ὅθεν τὸ ἐναντίον ὑπισχνεῖται, ὡσανεὶ λέγων· ὅτι οὗτος μὲν οὖν ἐστιν, ὁ μετὰ ἀσφαλείας τὰ ὄντα κεκτημένος· ὁ μὴ θρασὺς μηδὲ ἀλαζών· πρὸ δὲ τῶν ἐλεημόνων μακαρίζει "τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην·" ἐπειδὴ οὐκ ἐξ 15 ἁρπαγῆς οὐδὲ ἐκ πλεονεξίας δεῖ ἐλεεῖν, ἀλλ' ἐκ δικαίων πόνων· καὶ οὐκ εἶπεν τοὺς ἁπλῶς δικαιοσύνης ἀντεχομένους, ἀλλὰ "τοὺς "πεινῶντας καὶ διψῶντας," τουτέστι τοὺς μετὰ ἐπιθυμίας πάσης αὐτὴν μετερχομένους· καὶ ἐνταῦθα δὲ αἰσθητὸν τὸ ἔπαθλον τίθησι λέγων· "ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται·" διὰ γὰρ τὸ νομίζεσθαι τὴν 20 πλεονεξίαν, τοὺς πολλοὺς εὐπόρους ποιεῖν λέγει· ὅτι τοὐναντίον μὲν οὖν ἐστιν· ἡ γὰρ δικαιοσύνη τοῦτο ἐργάζεται.

Τοὺς ἐλεήμονας δὲ μακαρίζει, οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ πραγμάτων· ποικίλως γάρ ἐστιν ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τρόπος, καὶ πλατεῖα αὕτη ἡ ἐντολή. τί δέ ἐστιν 25 αὐτῆς τὸ ἔπαθλον; "ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται." καθαροὺς δὲ τῇ καρδίᾳ λέγει, ἢ τοὺς καθολικὴν ἀρετὴν κεκτημένους, ἢ τοὺς ἐν σωφροσύνῃ διάγοντας· φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος, "εἰρήνην διώκεται "καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον." ἐνταῦθα δὲ πνευματικὸν τίθησι τὸ ἔπαθλον λέγων, "ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν 30 "ὄψονται·" ὄψιν δέ, φησι, τὴν ἄνω δυνατὸν ἰδεῖν· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἐλεοῦσι μὲν, καὶ οὐχ ἁρπάζουσιν, οὐδὲ πλεονεκτοῦσιν· πορνεύουσι δέ· ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὰ πρότερα, ἐὰν μὴ καὶ σωφροσύνη παρῇ. εἰρηνοποιοὺς δὲ μακαρίζει, οὐ μόνον τοὺς μὴ πρός τινα ἀπεχθανομένους ἢ στασιάζοντας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους 35

στασιάζοντας εἰρηνοποιοῦντας· ἔτι δὲ καὶ τοὺς τὸ ἑαυτῶν σῶμα μὴ κατεξανίστασθαι τῆς ψυχῆς διὰ τῆς γαστριμαργίας καὶ τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ὑποτάσσεσθαι τοῦτο ταῖς ψυχικαῖς ἀρεταῖς.

Ἵνα δὲ μὴ νομίσωμεν ὅτι πανταχοῦ ἡ εἰρήνη καλὸν, ἐπήγαγεν, " μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι τῆς ἀρετῆς· 5 δικαιοσύνην γὰρ εἴωθε λέγειν τὴν ἅπασαν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν. εἰπὼν δὲ ὅτι πολὺς ὁ μισθὸς, ἐπήγαγεν καὶ ἑτέραν παράκλησιν λέγων· " οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ἡμῶν," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι ὥσπερ οἱ προφῆται μηδὲν παράνομον εἰπόντες, οἱ μὲν ἐλιθάζοντο ὑπ' αὐτῶν, οἱ δὲ, ἠλαύνοντο, οἱ δὲ μυρία ἕτερα ἔπασχον 10 κακὰ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἀγαθὰ λαλοῦντες καὶ νομοθετοῦντες, ταῦτα μέλλεται πάσχειν.

13 Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται;

Ἐν τῷ εἰπεῖν " ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς·" ἔδειξε μωρανθεῖσαν 15 πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κατασαπεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων. ὑμεῖς οὖν, μαθηταί μου, τὰς εἰρημένας ἐν τοῖς μακαρισμοῖς ἀρετὰς κατορθώσαντες, καὶ εἰς τὴν ἑτέρων ὠφελείαν τὰς καλὰς ταύτας παρασκευάσαντες ὑπερχεῖσθαι πηγάς.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Ἅλας τῆς γῆς ἐστιν τὸ ψυχικὸν 20 ἄρτυμα.*

Κυρίλλου. *Ἅλας καλεῖ τὴν φρόνησιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί ἐστιν " ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ" καὶ τὰ ἑξῆς; ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι, φησὶ, τοῦ λαοῦ ἀρετὰς κατορθοῦντες καὶ πίπτοντες δύνανται διὰ μετανοίας ταχέως τυγχάνειν 25 συγγνώμης· ὁ δὲ διδάσκαλος ἐὰν τοῦτο πάθῃ, πάσης ἀπεστέρηται ἀπολογίας, καὶ τὴν ἐσχάτην δίδωσι τιμωρίαν· μὴ οὖν προδῶτέ, φησι, τὴν προσήκουσαν ὑμῖν σφοδρότητα, καὶ στερρότητα καὶ στυφότητα, τὴν τῷ ἅλατι προσήκουσαν· ἐὰν γὰρ φοβηθῆτε ὀνειδισμοὺς καὶ διωγμοὺς, καταφρονηθήσεσθε, ὅπερ ἐστὶ κατα- 30 πατηθῆναι.*

14 Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη.

Θεοδώρου μονάχου. *Ὥσπερ διὰ τοῦ φωτὸς ὁρᾷ τις ὅλα,*

οὕτω καὶ οἱ πειθόμενοι ὑμῖν, δι' ὑμῶν ὁρῶσι τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα.

Κυρίλλου. Τὸ δὲ "οὐ δύναται πόλις," οἱ ἐπὶ τῇ πίστει ἱδρύμενοι, ὡς ἐπ' ὄρους ὑψηλοῦ, οὐκ ὀφείλουσι λαθραίως ἢ μετὰ δειλίας λαλεῖν τὸν λόγον. 5

Θεοδώρου μονάχου. Μόδιον, τὴν κακίαν εἶπεν· λύχνον δὲ τὴν ἀρετήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου" εἰπὼν, πάλιν τοῦ κόσμου καὶ οὐχ ἑνὸς ἔθνους οὐδὲ εἴκοσι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἔδειξεν αὐτοὺς ἔσεσθαι διδασκάλους, καὶ 10 ὥσπερ ἅλας πνευματικὸν, οὕτω καὶ φῶς νοητὸν, τῆς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνος πολὺ βέλτιον. Τὸ δὲ "οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δηλοῖ ὅτι οὗτος ἔσεσθαι[h], φησὶ, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανὴς, ὥσπερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς ὄρους κειμένη, καὶ ὥσπερ λύχνος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων. Τὸ δὲ "οὐ καίουσι 15 "λύχνον" καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν παρρησίαν, φησὶν, ἀπαιτεῖ τὴν παρ' ἡμῶν· ἐγὼ μὲν ἧψα τὸ φῶς, φησί· τὸ δὲ μεῖναι καιόμενον, τῆς ὑμετέρας γενέσθω σπουδῆς, οὐ δι' ἡμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τῆς αὐτῆς ἀπολαύειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγίας· οὐδὲ γὰρ τὴν οἰκουμένην διορθώσητε ὀρθῶς βιοῦντες, 20 ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν δοξάζεσθαι παρασκευάσητε.

17 Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι.

Διατί δὲ εἶπεν, "οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πλη-"ρῶσαι;" ἐπειδὴ ἔμελλεν ὑψηλότερα διδάσκειν τοῦ νόμου, ὅθεν 25 καὶ πρὸς πάντα τὸν ὄχλον λοιπὸν τρέπει τὸν λόγον· καὶ πῶς οὐ κατέλυσέ, φησι, τὸν νόμον, ἕτερα νομοθετήσας; ἐπειδήπερ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ, οὐ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι κατάλυσις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπίστασις. τὸ γὰρ μὴ φονεύειν, οὐκ ἀναίρεσις τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, ἀλλὰ πλήρωσις, καὶ πλειόνων ἀσφάλεια. 30

18 Ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, κ.τ.λ.

Τὸ δὲ "ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς," οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ'

h Sic.

ἵνα ὑψώσῃ τὸν νοῦν τοῦ ἀκροατοῦ· ὅτι καὶ ὁ κόσμος ἅπας μετασχηματίζεται. Τὸ δὲ "ἰῶτα ἓν," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἀμήχανόν ἐστιν, ἀτέλεστόν τι μεῖναι τοῦ νόμου· ἀλλὰ καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ πληρωθῆναι δεῖ· ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐποίησε μετὰ ἀκριβείας πάσης αὐτὸν ἀπαρτίσας. 5

19 Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξῃ.

Τὸ δὲ εἰπεῖν "ὅστις λύσει μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ περὶ τῶν παλαιῶν νομίμων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔμελλεν αὐτὸς νομοθετεῖν· ὅθεν καὶ τὸ ἐπαγόμενον. τὸ δὲ "ἐὰν 10 "μὴ περισσεύσῃ" καὶ τὰ ἑξῆς· ποῖον δὲ ἦν τὸ περισσόν; τὸ μὴ ὀργισθῆναι, τὸ μὴ ἐμβλέψαι εἰς γυναῖκα ἀκολάστως, τὸ ὑπὲρ τὰς δεκάτας παρέχειν καθ' ἕκαστον ἔτος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τοῖς δεομένοις. εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐλάχιστός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν "οὐρανῶν," τοῦτο ἐσήμανεν ὅτι εἰς γέενναν καὶ κόλασιν ἀπελεύ- 15 σεται ὁ τοιοῦτος. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι βασιλείαν οὐ τὴν ἀπόλαυσιν λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν παρουσίαν ἐκείνην τὴν φοβεράν. εἰδότες τοίνυν τὴν ἀπειλὴν, μήτε αὐτοὶ κἂν μίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ παραβαίνωμεν, μήτε τοὺς βουλομένους ταύτας φυλάττειν ἐκλύωμεν. 20

Ὃς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ὃς δ' ἂν ποιήσει καὶ διδάξει, οὗτος μέγας "κληθήσεται" διδάσκει ἡμᾶς, μὴ ἑαυτοῖς μόνους χρησίμους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις· καὶ γὰρ μέγας ὁ μισθὸς τῷ ἑαυτὸν ἀκλινῆ φυλάττοντι, εἰς τὴν τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν. 25

21 Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

Τίνος χάριν οὐκ εἶπεν, ὅτι ἠκούσατε ὅτι εἶπον τοῖς ἀρχαίοις; ἐπειδὴ δυσπαράδεκτος ὁ λόγος ἐγένετο, καὶ πᾶσιν ἂν πρόσεστι τοῖς ἀκούουσι· τὸ δὲ "οὐ φονεύσεις" καλῶς τέθεικε πρῶτον, διὰ 30 τὸ μὴ συγχεῖν τὴν τάξιν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ ἀπὸ ταύτης ἄρξασθαι, ἀφ' ἧς καὶ ὁ νόμος ἤρξατο· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ τὴν συμφωνίαν. εἰπὼν δὲ "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν," ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν ἀπηρτισμένην· οὐδεὶς γὰρ δικαίων ἢ προφήτων, ἢ πατριαρχῶν

οὕτως ἐφθέγξατο πώποτε, ἀλλὰ "τάδε λέγει Κύριος." ἐκεῖνοι γὰρ τὰ τοῦ δεσπότου διήγγελλον· οὗτος δὲ καὶ τὰ ἑαυτοῦ· "τὰ γὰρ "ἐμά," φησι, "σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά·" καὶ οἱ μὲν τοῖς ὁμοδούλοις, ὁ δὲ τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἐνομοθέτει. τὸ δὲ "εἰκῆ" πρόσκειται, ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον ὄντα παθῶν ἀπηλλάχθαι, 5 ἀλλὰ κρατεῖν μὲν δυνατὸν, ἐκτὸς δὲ αὐτῶν παντελῶς ἀμήχανον εἶναι· ἔπειτα ὅτι καὶ χρήσιμον τὸ πάθος τοῦτό ἐστιν, ἐὰν μετὰ τοῦ προσήκοντος οἴδαμεν αὐτῷ κεχρῆσθαι καιροῦ· καθὼς ὁ Παῦλος πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας ὀργισθεὶς, μεγάλων αὐτοὺς ἀπήλλαξε λοιμῶν, καὶ ἑτέρους δὲ πλείους τούτων. τίς δὲ ὁ προσήκων 10 τῆς ὀργῆς καιρός; ὅτ᾽ ἂν μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν. τίς δὲ ὁ μὴ προσήκων; ὅτ᾽ ἂν ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν περὶ γηΐνων μαχόμενοι, καὶ ἀπολλυμένων πραγμάτων· ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ τοὐναντίον ποιοῦσιν· ἐκθηριούμενοι μὲν περὶ τῶν φθαρτῶν, ἐκλυόμενοι δὲ εἰς τὸ νουθετεῖν καὶ ἐπιστρέφειν τοὺς ἁμαρτάνοντας· ἅπερ ἀμφότερα ἐναντία εἰσὶ 15 τοῖς νόμοις τοῖς εὐαγγελικοῖς.

Τὸ "ῥακὰ" οὐ μέγα ἐστὶ ῥῆμα ὕβρεως, ἀλλὰ μᾶλλον καταφρονήσεως, ὥσπερ ἡμεῖς τινὶ ἐπιτάττοντες τῶν οἰκετῶν λέγομεν· ἄπελθε σύ· οὕτως καὶ οἱ τῇ Σύρων κεχρημένοι γλώσσῃ, "ῥακὰ" λέγουσι τὸ σύ· ἀλλ᾽ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, καὶ τὰ μικρότατα 20 ἀνασπᾷ. εἰπὼν δὲ ὅτι "ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ·" συνέδριον ἐνταῦθα τὸ τῶν Ἰουδαίων δικαστήριον φησί. τὸ μωρὸν εἰπεῖν, πολλοῖς βαρὺ καὶ φορτικὸν ἔδοξεν εἶναι, εἰ περὶ ῥήματος ψιλοῦ τοσαύτην, φησὶ, μέλλομεν διδόναι δίκην· εἰπατώσαν τοίνυν, διὰ τί φορτικὸν εἶναι δοκεῖ τὸ ἐπίταγμα· οὐκ οἴδασιν ὅτι καὶ αἱ 25 πλείους τῶν τιμωριῶν καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, ἀπὸ ῥημάτων ἔχουσι τὴν ἀρχήν. καὶ γὰρ βλασφημία ῥημάτων, καὶ ἄρνησις διὰ ῥημάτων, καὶ λοιδορίαι καὶ ὕβρεις, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πάντα τὰ διὰ τῆς γλώττης κακά. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐνταῦθα πρῶτον γεέννης ὄνομα εἶπεν, πρότερον περὶ βασιλείας πολλὰ διαλεχθείς· δεικνὺς 30 ὅτι ἡ μὲν βασιλεία τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας καὶ γνώμης ἐστίν· ἡ δὲ γέεννα τῆς ἡμῶν ῥαθυμίας.

Εἰπὼν "ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου" καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τούτων ἁπάντων δηλοῖ, ὅτι οὐ δέχεται τοὺς ἀπεχθῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχοντας ὁ Θεός· ἀκουέτωσαν ὅσοι μετὰ ἔχθρας, ἢ προσευχὰς, ἢ 35

ἐλεημοσύνας προσφέροντες, ἢ τολμῶντες τῶν φρικτῶν μετέχειν μυστηρίων.

25 Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ. 5

Τὸ "*ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου*" *καὶ τὰ ἑξῆς· τινὲς ἀντίδικον τὸν διάβολον λέγουσιν, καὶ ὅτι κελεύει ὁ* Χριστὸς *μηδὲν ἔχειν τῶν ἐκείνου· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ εὐνοεῖν αὐτῷ, ὡς οὐ δυνατὸν διαλύσασθαι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν τῆς ἀφορήτου λοιπὸν ἡμᾶς διαδεχομένης κολάσεως· ἐμοὶ δὲ περὶ τῶν ἐνταῦθα δοκεῖ* 10 *λέγειν δικαστῶν καὶ τῆς ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὁδοῦ, καὶ τοῦ δεσμωτηρίου τούτου· ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἐνέτρεψε καὶ τῶν μελλόντων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν φοβεῖ, ταχὺ, λέγων, καταλλάγηθι* "*ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ,*" *ἐπὶ τοὺς δικαστὰς πορευόμενος, πρὶν τῷ βήματι τῶν δικαστῶν παρα-* 15 *στῇς· τί δέ ἐστιν εὐνόει; καταδέχου μᾶλλον ἀδικεῖσθαι.*

27 Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη, οὐ μοιχεύσεις.

Θεοδώρου μονάχου. *Ὁ ἐμβλέψας πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι τρόπον τινὰ ἠρεμοῦντα τὰ πάθη διανύττει διὰ τοῦ ὁρᾶν.*

Κυρίλλου. *Τάχα εἰσί τινες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα ὥστε* 20 *μὴ ἐπιθυμεῖν· πλὴν ὁ* Χριστὸς *ὡς ἰσχυροποιήσας τὴν ἀνθρώπων φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμον ἐπιτάσσει, ὡς νῦν ἐγχωροῦντα· εἰ γὰρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ* Χριστοῦ *ἀδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς εὐκατόρθωτον τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν.*

Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα καὶ ἐπιθυμήσας τότε κρίνεται, ὅτε φανῇ 25 *αὐτῷ*[i] *ἡ σὰρξ τῆς γυναικὸς εἰς ἐπιθυμίαν καλὴ, καὶ σαρκικῶς αὐτὴν ἴδῃ καὶ ἁμαρτητικῶς· ὁ γὰρ δι' ἀγάπην τῆς ἁγνῆς ὁρῶν τὸ κάλλος, οὐ τὴν σάρκα ἡγεῖται καλὴν, ἀλλὰ τὴν ψυχήν.*

Γρηγορίου Νύσσης. *Οὐ τὸν ἐπιθυμήσαντα κατά τινα συντυχίαν εἶναι κατάκριτον, ἀλλὰ τὸν ἐκ πονηρίας τὸ πάθος ἐπισπα-* 30 *σάμενον· τὸ μὲν γὰρ ἐγγίνεσθαί ποτε τοιαύτην ὁρμὴν ἡ συγκεκραμένη τῇ φύσει πολλάκις ἀσθένεια, καὶ παρὰ τὴν γνώμην παρασκευάζει· ὁ δὲ μὴ χειμάρρου δίκην παρενεχθῆναι τῇ τοῦ*

[i] *αὐτὸ* Cod.

πάθους ὁρμῇ, ἀλλὰ ἀνδρικῶς πρὸς τὴν τοιαύτην διάθεσιν στῆναι, καὶ τοῖς λογισμοῖς τὸ πάθος ἀπώσασθαι, τοῦτο τῆς ἀρετῆς ἔργόν ἐστιν.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Ὁ ἐμβλέψας πρὸς ἡδονὴν γυναῖκα, κἂν μὴ τῷ ἔργῳ τὴν μοιχείαν ἐπιτελέσει, ἀλλὰ τό γε τὴν ἐπι- 5 θυμίαν τῇ ψυχῇ παραδέξασθαι, οὐκ ἀφίεται τοῦ ἐγκλήματος.

Ἰσιδώρου. Οὐ ταὐτὸν, ὦ βέλτιστε, τὸ ἐξαίφνης ἰδεῖν καὶ τρωθῆναι, καὶ τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ἀλλότρια θηρώμενον κάλλη τὸ αὐτὸ παθεῖν. ὁ μὲν γὰρ ἐξαίφνης ἰδὼν καὶ τρωθεὶς, δύναται λογισμῷ σώφρονι καὶ τὸ βέλος ἐξελκῦσαι καὶ τὸ τραῦμα θερα- 10 πεῦσαι· φάρμακον δὲ ἄριστον τῷ τοιούτῳ πάθει, νηστεία καὶ τὸ μηκέτι τὴν τρώσασαν θεάσασθαι. ὁ δὲ συνεχῶς καὶ μετὰ σπουδῆς ὁρῶν, κἂν μὴ τῷ σώματι δράσειεν, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ τὴν ἁμαρτίαν ἀποτελέσειεν.

Ἄλλως. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ ἁπλῶς καὶ ἐκ παρόδου τινὸς ἰδὼν 15 καὶ ἐπιθυμήσας ὡς μοιχὸς τιμωρηθήσεται· ἀλλ᾽ ὁ ἐκ προενθυμήσεως τὸ πρᾶγμα ἐπιγράψαι τὸ πάθος σπασάμενος, ὁ τοῦτο τὸ ἔργον τιθέμενος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ ποιούμενος ἔργον τὰ λαμπρὰ σώματα περιεργάζεσθαι, καὶ τὰς εὐμόρφους θηρᾷν. οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἦλθεν 20 ἀπαλλάξαι τῶν πονηρῶν πράξεων μόνον, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν πρὸ ἐκείνου· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν τοῦ Πνεύματος δεχόμεθα χάριν, αὐτὴν ἐκκαθαίρει πρώτην· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔστι μὴ ἐπιθυμεῖν, καὶ γὰρ ἐν ὄρεσι καθήμενος ἐπιθυμεῖ, οὐκ εἶπεν τὴν ἁπλῶς ἐγγινομένην ἐπιθυμίαν, ἀλλ᾽ ὡς ἂν ἐμβλέψῃ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, 25 τουτέστιν ὁ ἑαυτῷ τὴν ἐπιθυμίαν συλλέγων. ἴσως δὲ ἐρεῖ τίς· ἐὰν οὖν ἴδω μὲν καὶ ἐπιθυμήσω, μηδὲν δὲ πράξω πονηρὸν, ἐκ τούτου κατακρίνομαι; γινωσκέτω ὁ τοιοῦτος, ὅτι καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν μοιχῶν ἕστηκεν. τοῦ γὰρ δικαιοκρίτου ἀποφηναμένου Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, οὐδὲν δεῖ περιεργάζεσθαι πλέον· ἅπαξ 30 μὲν καὶ δὶς καὶ τρὶς οὕτως ἰδών τις, ἴσως δυνήσεται κρατεῖν· ἂν δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῇς, καὶ ἀνάπτεις τὴν κάμινον, ἁλώσῃ πάντως· οὐ γὰρ ἔξω τῆς ἀνθρωπίνης ἕστηκας φύσεως. ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ καλλωπιζόμεναι τῶν γυναικῶν, κἂν μὴ πλήξωσι τοὺς τῶν ἁπάντων ὀφθαλμοὺς, δίκην δώσουσι τὴν ἐσχάτην· τὸ γὰρ φάρ- 35

μακον ἐσκεύασαν καὶ τὸ πόμα προσήνεγκαν, κἂν μηδεὶς ὁ πίνων εὑρέθῃ.

Κυριλλος. Ἰωάννης. Ἰσίδωρος. Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπὼν, "ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε," καὶ τὰ ἑξῆς· ὀφθαλμὸν λέγει, τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, ὃν λέγει ἐκκόπτεσθαι. 5

Ἄλλως. Τῶν αὐτῶν. Ὀφθαλμὸς καὶ χεὶρ νοεῖται ὁ φίλος· ἐὰν γάρ τινα οὕτως φιλῇς, ὡς ἐν τάξει ὀφθαλμοῦ δεξιοῦ, καὶ χρήσιμον αὐτὸν νομίζεις, ὡς ἐν τάξει δεξιᾶς χειρὸς, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπότεμε τούτους ἀπὸ σοῦ, καὶ πόρρω χωρίσθητι ἀπ' αὐτῶν. ὅτ' ἂν γὰρ μὴ ἀλλήλους σώζητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφότεροι προσαπόλλυσθε ὄντες ὁμοῦ, συμφέρει χωρισθέντα, κἂν τὸν ἕνα σωθῆναι. 10

31 Ἐρρέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί εἶπεν "ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν 15 "γυναῖκα αὐτοῦ, δότω αὐτῇ ἀποστάσιον;" ἐπειδὴ νόμος ἦν κείμενος παλαιὸς τὸν μισοῦντα τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ἐξ οἵας δήποτε αἰτίας, μὴ κωλύεσθαι αὐτὸν ἐκβάλλειν αὐτὴν, καὶ ἑτέραν ἀντ' ἐκείνης εἰσάγειν. ταύτην τὴν συνήθειαν ἀνατρέπων ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, τοῦτο τέθεικε καὶ ἐπάγει λέγων, "ἐγὼ δὲ λέγω 20 "ὑμῖν, ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς· τὴν γυναῖκα καὶ ἄκουσαν σωφρονίζει, καὶ τὴν πρὸς πάντας ἀποτειχίζει εἴσοδον αὐτῇ· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν ἄνδρα ἔκφοβον ἀπεργάζεται, ἵνα μὴ τοῦτο διαπράξηται.

Θεοδώρου μονάχου. Διὰ τὸ θέλειν ἄλλαις συνεῖναι, ἐξέβαλε 25 τὰς πρώτας, καὶ διὰ τῆς μηχανῆς ταύτης, οἱ μὲν ἐλάμβανον τὰς ἄλλων γυναῖκας, αἱ δὲ τοὺς ἀλλοτρίους ἄνδρας.

Κυρίλλου. Ὁ τὴν σώφρονα ἐκβάλλων δίδωσιν αὐτῇ ἄδειαν ἄλλῳ γαμηθῆναι, ὅπέρ ἐστιν εἶδος μοιχείας, ὡσανεὶ μὴ λυθείσης συζυγίας· οὐ γὰρ τὰ ῥεπούδια παρὰ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ' 30 ἡ ἄτοπος πρᾶξις.

33 Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.

Ὠριγένους. Κυρίλλου. Τὸ "οὐκ ἐπιορκήσεις" καὶ τὰ ἑξῆς·

ἐάν τις ἀναιδὴς ἐπάγῃ τοῖς ἁγίοις ὅρκον, ἀντὶ τοῦ ὅρκου ἔσται αὐτοῖς τὸ ναὶ καὶ τὸ οὔ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "*ἀποδώσεις Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου*" *δηλοῖ, ὀμνύειν μὲν, ἀληθεύειν δέ· τοῦτο δὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐρρέθη· αὐτὸς δὲ παρ' ἑτέρῳ ἀπάγων τοῦ ὀμνύειν κατὰ τοῦ Θεοῦ, φησι,* 5 *μήτε κατὰ τοῦ οὐρανοῦ, μήτε κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ τῶν ἑξῆς· τούτων δὲ ἐμνήσθη οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔθος εἶχον καὶ κατὰ τούτων ὀμνύειν, δείκνυσι πρὸς τῷ τέλει τοῦ εὐαγγελίου τὸ ἔθος· τὸ δὲ* "*μήτε κατὰ τῆς κεφαλῆς σου*" *σημαίνει, ὅτι οὐδείς ἐστιν ἑαυτοῦ κύριος· οὐ γὰρ μόνον τοῦ ἐπιορκεῖν, φησι, κωλύω·* 10 *ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλως ὀμνύναι· οὐ μόνον εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τί τῶν κτισμάτων αὐτοῦ.*

39 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ὅστις σε ῥαπίσει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐχὶ τῷ ἀδελφῷ ἀντιστῆναι, ἀλλὰ τῷ πονηρῷ, δεικνὺς ὅτι ἐκείνου κινοῦντος, ταῦτα τολμῶνται τὰ κακά· τί οὖν φησιν; οὐ χρὴ ἡμᾶς ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ; δεῖ μὲν, οὐ τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ, τὸ ἀντιδιδόναι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ τὸ παρέχειν ἑαυτοὺς πάσχειν κακῶς· οὕτω γὰρ τοῦ πονηροῦ περι-* 20 *γενόμεθα· οὐδὲ γὰρ πυρὶ σβέννυται πῦρ, ἀλλ' ὕδασι.*

Καὶ τὸ παρέχειν δὲ τῷ τύπτοντι τὴν ἑτέραν σιαγόνα κελεύσας, οὐ περὶ τῆς τοιαύτης πληγῆς νομοθετεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἀνεξικακίαν, παιδεύων ἡμᾶς τοῦτό φησι· εἰπὼν δὲ "*τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι*" *καὶ τὰ ἑξῆς, οὐχ ἁπλῶς τοῦτο* 25 *τέθεικεν, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης· οὐ γὰρ εἶπεν, δὸς τῷ ἀπαιτοῦντι τὸ ἱμάτιον, ἀλλὰ* "*τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι,*" *τουτέστιν, ἐὰν εἰς δικαστήριον ἕλκῃ, καὶ πράγματα δικαστικὰ παρέχει, καὶ οὐ μόνον ἃ βούλεται καὶ κελεύει δοῦναι, ἀλλὰ καὶ πλείονα ἐπι-δείξασθαι φιλοτιμίαν· καὶ μηδεὶς λεγέτω, ὅτι γυμνὸς λοιπὸν* 30 *ἔμελλον περιϊέναι τούτοις πειθόμενος· μᾶλλον μὲν γὰρ ἂν πολλῷ πλειόνα ἁπάντων οἱ πειθόμενοι περιεβάλοντο· διὸ μηδεὶς ἀδύνατα εἶναι νομιζέτω ταῦτα ἐπιτάγματα· καὶ γὰρ μετὰ τοῦ συμφέροντος σφόδρα ἐστὶν εὔκολα, ἐὰν νήφωμεν. μετὰ τὸ δοῦναι τὸν*

χιτῶνα καὶ τὸ ἱμάτιον, καὶ αὐτῷ τῷ σώματι βούλεται εἰς πόνον χρήσασθαι· "ἐὰν γάρ τις σε ἀγγαρεύσῃ," φησὶ, "μίλιον ἓν, "ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο;" καὶ νίκησον καὶ ὑπέρβηθι τὴν ἄδικον ἐπιθυμίαν ἐκείνου. τὸ γὰρ ἀγγαρεῦσαι, τοῦτό ἐστι τὸ ἑλκύσαι ἀδίκως. 5

42 Τῷ αἰτοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπό σου δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῇς.

Δάνος δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸ μετὰ τόκον λέγει, ἀλλὰ τὴν χρῆσιν τὴν ἁπλῶς γινομένην.

44 Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν. 10

Τὴν κορωνίδα τῶν ἀγαθῶν ἐσχάτην τέθεικεν, τὸ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς καὶ εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ εὐλογεῖν τοὺς καταρωμένους· καλῶς ποιεῖν τοῖς μισοῦσιν, ὅπερ ὕψος μέγιστον φιλοσοφίας ἐστί· διάτοι τοῦτο καὶ λαμπρὸν τὸ ἔπαθλον ἔχει καὶ μισθὸν τοιοῦτον, οἷον οὐδὲ ἓν τῶν προτέρων. οὐ γὰρ γῆς ἐνταῦθα 15 *μέμνηται, καθάπερ ἐπὶ τῶν πράων, οὔτε παρακλήσεως καὶ ἐλέους, καθάπερ ἐπὶ τῶν πενθούντων καὶ ἐλεημόνων, οὔτε βασιλείας οὐρανῶν· ἀλλ' ὃ πάντων τούτων ἦν φρικωδέστερον, τὸ γενέσθαι ὁμοίους Θεῷ, ὡς ἀνθρώπους γενέσθαι εἰκός· "ὅπως γένησθέ," φησιν, "ὅμοιοι τοῦ* Πατρὸς *ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν* 20 *"ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει "ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους." καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ μισεῖ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖ τοὺς ὑβρίζοντας, καίτοιγε οὐδαμοῦ τὸ γινόμενον ἴσον, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς εὐεργεσίας ὑπερβολὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς ἀξίας ὑπεροχήν.* 25

Κυρίλλου. *Ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθροὺς, οὐ καθ' ὃ μοιχοί εἰσιν ἢ φονεῖς, ἀλλὰ καθὸ ἄνθρωποι. τὸ γὰρ ἁμαρτάνειν ἐνεργείας ἐστὶν, οὐκ οὐσίας· διὸ οὔτε ἔργον* Θεοῦ *ἡ ἁμαρτία.*

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Ὑπερεύχου τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτῳ αὐτοὺς ἀμυνόμενος, ἐν τῷ μὴ συνεῖναι αὐτοῖς*[j] *ἐμμένουσι τῇ πονηρίᾳ.* 30

Του αὐτου. *Πάντας τοὺς θέλοντας υἱοθεσίας ἀξιωθῆναι, δεῖ κατὰ τὸ δυνατὸν μιμεῖσθαι* Θεὸν, *ἐν τῷ ἀδιακρίτως εὐεργετεῖν.*

[j] *αὐτοὺς* Cod.

Καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἴσως φήσειέν τις, πῶς ὁ μακάριος Παῦλος Ἀλέξανδρον ἀρᾶται τὸν χαλκέα; πρὸς ὃν φαμὲν οὐχ ὡς ἴδιον ἐχθρὸν, ἀλλ' ὡς ἐχθρὸν τοῦ Εὐαγγελίου κατηράσατο αὐτὸν, διδάσκων ὅτι τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐχθροῖς ἀεὶ χρὴ πολεμεῖν. 5

45 **Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.**

Ὠριγένους. Ὁ μιμητὴς τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ, τὸν ἐν αὐτῷ λόγον ἥλιον καὶ τὴν ἐν αὐτῷ λάμπουσαν δικαιοσύνην ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ τὸν διὰ στόματος λόγου αὐτοῦ 10 ὑετὸν[1] οἰκονομικῶς βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, τουτέστιν ἁμαρτωλούς.

1 **Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν, μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Περὶ τῆς κενοδοξίας διαλέγεται, τοῦ 15 τυραννικωτέρου πάντων πάθους· εἰ μὴ γὰρ εἶπεν τί δεῖ ποιεῖν, οὐκ ἂν περὶ τούτου πῶς ἁρμόδιον ἦν αὐτῷ ποιεῖν ἐδίδασκεν· οὐ δὲ ἁπλῶς εἶπε, "προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμ-"προσθεν τῶν ἀνθρώπων," ἀλλὰ καὶ τούτῳ ἐπήγαγεν, "πρὸς τὸ "θεαθῆναι αὐτοῖς." ἔστι γὰρ ἔμπροσθεν ἀνθρώπων ποιοῦντα, μὴ 20 πρὸς τὸ θεαθῆναι ποιεῖν, διόπερ τὴν γνώμην κολάζει καὶ στεφανοῖ. εἰ γὰρ μὴ αὕτη ἡ ἀκρίβεια προσκειμένη ἦν, πολλοὺς ἂν τοῦτο ὀκνηροτέρους ἐποίησεν περὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης δόσιν, διὰ τὸ μὴ πανταχοῦ πάντως δυνατὸν εἶναι λανθανόντως ποιεῖν· διὰ τοῦτο ἀπολύων ἡμᾶς τῆς ἀνάγκης ταύτης, τῇ προαιρέσει τοῦ ποιοῦντος 25 καὶ τὴν ζημίαν καὶ τὸν μισθὸν ὁρίζει· ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, τί γὰρ ἐγὼ πάθω, ἂν ἕτερος ἴδῃ; οὐ τούτων ζητῶν φησὶν, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν τὴν σὴν καὶ τὸν τρόπον τοῦ γινομένου· τὴν γὰρ ψυχὴν διαπλάσαι βούλεται, καὶ παντὸς ἀπαλλάξαι νοσήματος.

Εἶπε δὲ μὴ σαλπίσαι ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· οὐχ ὅτι 30 σάλπιγγας εἶχον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν ἐπιδεῖξαι μανίαν, τῇ λέξει τῆς μεταφορᾶς ταῦτα κωμῳδῶν αὐτοὺς καὶ

[1] υἱετὸν Cod.

ἐκπομπεύων· καὶ ἄλλως σάλπιγγα τὴν ἐπίδειξιν λέγει. καλῶς δὲ "ὑποκριτὰς" αὐτοὺς εἶπεν· ἐπειδὴ τὸ μὲν προσωπεῖον ἐλεημοσύνης ἦν, ἡ δὲ διάνοια ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπότητος. "μὴ "γνώτω δὲ ἡ ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου," φησι· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, οὐ χεῖρας αἰνίττεται, ἀλλ' ὑπερβολικῶς αὐτὸ 5 τέθεικεν· εἰ γὰρ οἷόν τε ἐστί, φησι, σεαυτὸν ἀγνοῆσαι, περισπούδαστον ἔστω σοι τοῦτο. οὐ γὰρ ὥς τινες φασὶν, ὅτι τοὺς πονηροὺς δεῖ κρύπτειν ἀνθρώπους· πάντας γὰρ ἐνταῦθα λανθάνειν ἐκέλευσεν· τίθησι δὲ καὶ τὸν μισθὸν μέγαν· "καὶ γὰρ ὁ Πατήρ "σου," φησὶ καὶ τὰ ἑξῆς. 10

Κυρίλλου. Ὁ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Κλήμεντος. Τοῦτό φησιν, ἵνα ὁ Θεὸς μόνος γινώσκῃ[j]· οὔτε γὰρ αὐτὸς ὁ ἐλεῶν ὀφείλει γινώσκειν· ἐπεὶ συμβαίνει διὰ τούτου, ποτὲ μὲν ἐλεᾶν, ποτὲ δὲ οὔ. 15

3 Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου.

Σευήρου. Ὁ λεληθότως ποιῶν τὸ καλὸν καὶ μὴ δημοσιεύων αὐτὸ, ἀλλὰ ζητῶν λαθεῖν καὶ αὐτὸν τὸν εὐεργετούμενον, οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησιν ὁ Κύριος, "μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου, τί 20 "ποιεῖ ἡ δεξιά σου."

Ὠριγένους. Τὸ δεξιὸν καὶ καθῆκον ἔργον γινώσκει ἡ ἀριστερὰ, ὅτε μολύνεται ὑπὸ φιλοδοξίας.

5 Καὶ ὅταν προσεύχῃ, οὐκ ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταί.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰπὼν δὲ, προσευχόμενοι οὐκ ἔσεσθε 25 ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, πρεπόντως δὲ τοὺς τοιούτους ὑποκριτὰς καλεῖ, ὅτι Θεῷ προσποιούμενοι προσεύχεσθαι[k], ἀνθρώπους περισκοποῦσιν, οὐχ ἱκετῶν περικειμένοις σχῆμα, ἀλλὰ ἀνθρώπων καταγελάστων· ὁ γὰρ μέλλων ἱκετεύειν, ἅπαντας ἀφεὶς, πρὸς ἐκεῖνον ὁρᾷ τὸν κύριον ὄντα δοῦναι τὴν αἴτησιν· ἂν δὲ τοῦτον ἀφεὶς πανταχοῦ 30 περιφέρει τοὺς ὀφθαλμοὺς, κεναῖς ἀπελεύσεται χερσίν. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι οὐ λήψονται μισθὸν οἱ τοιοῦτοι, ἀλλ' ὅτι "ἀπέχουσι," τουτέστι λήψονται μὲν, παρ' ὧν δὲ ἐπιθυμοῦσιν αὐτοί. ὁ γὰρ

[j] γινώσκει Cod. [k] προσεύχεσθε Cod.

Θεὸς τοῦτο οὐ βούλεται, ἀλλ' αὐτὸς μὲν τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ἤθελεν ἀμοιβήν· ἐκεῖνοι δὲ τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων ζητοῦντες, οὐκ ἔτι ἂν εἶεν δίκαιοι λαβεῖν παρ' ἐκείνου. βούλει, φησὶ, τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβεῖν μισθόν; "εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου," καὶ τὰ ἑξῆς· τί οὖν, ἐν ἐκκλησίᾳ, φησὶν, οὐ δεῖ προσεύχεσθαι; 5 καὶ σφοδρα μὲν οὖν. πανταχοῦ γὰρ ὁ Θεὸς τὸν σκοπὸν ἐπιζητεῖ τῶν γινομένων. ἐπεὶ ἐὰν εἰς τὸ ταμιεῖον εἰσέλθῃς, καὶ ἀποκλείσας πρὸς ἐπίδειξιν αὐτὸ ἐργάσῃ, ὡς καὶ τοῦ σώματος κρυπτομένου, διὰ τῆς φωνῆς πᾶσιν ἑαυτὸν κατάδηλον ποιεῖς, οὐδέν σοι τῶν θυρῶν ὄφελος συρφετωδῶς βοῶν, καὶ τῇ φωνῇ καταγέλαστον 10 ποιῶν ἑαυτόν· ἀλλὰ χρὴ τὰς τῆς διανοίας ἀποκλείειν θύρας, καὶ μετὰ ἐπιεικείας πάσης προσεύχεσθαι, καὶ μετὰ συντριβῆς τῆς διανοίας, καὶ δακρύων τῶν ἔνδοθεν. ὁ γὰρ οὕτως εὐχόμενος πολὺν ἀπολήψεται τὸν μισθόν. "διότι," φησὶν, "ὁ Πατήρ σου ὁ βλέπων "ἐν τῷ κρύπτῳ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ." οὐκ εἶπε χαριεῖταί 15 σοι, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον, ὅτι χρεώστην ἑαυτὸν ἡμῖν κατέστησε, καὶ μετὰ μεγάλης ἀποδώσει τῆς τιμῆς, ἐν τῷ φανερῷ παρέχων σοι τὸν μισθόν.

7 Προσευχόμενοι δὲ, μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. 20

Τί δέ ἐστιν, ὅπερ εἶπε, "μὴ βαττολογίσητε;" βαττολογίαν ἐνταῦθα τὴν φλυαρίαν λέγει· οἷον ὅτ' ἂν τὰ μὴ προσήκοντα αἰτῶμεν παρὰ Θεοῦ, δυναστείας καὶ δόξας, καὶ πλοῦτον, καὶ τρυφὰς, καὶ τὸ ἐχθρῶν περιγενέσθαι· καὶ ἁπλῶς τὰ μηδὲν εἰς ψυχὴν καὶ σωτηρίαν συντείνοντα. καί τινος ἕνεκεν εἰ οἶδεν ὧν 25 χρείαν ἔχομεν, καθὼς εἶπεν αὐτὸς, προσεύχεσθαι δεῖ; ἵνα τῇ παρακλήσει ἐπικάμψωμεν αὐτὸν τοῦ ἐλεῆσαι ἡμᾶς· ἵνα ταπεινωθῶμεν ἀναμνησθέντες τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἔτι δὲ καὶ ἵνα οἰκειωθῶμεν αὐτῷ, τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως. χρὴ γὰρ ἡμᾶς παραμένειν καὶ προσκαρτερεῖν ταῖς προσευχαῖς καὶ ταῖς δεήσεσι, 30 καθὼς καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος ἐκείνου τοῦ κατὰ τὴν χήραν, ἥτις τὸν ἀνελεῆ καὶ ὠμὸν ἐπέκαμψεν ἄρχοντα τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐντεύξεως, καὶ τοῦ κατὰ τὸν φίλον τὸν ἀωρὶ τῇ νυκτὶ παραγενόμενον, καὶ τὸν καθεύδοντα ἀπὸ τῆς κλίνης ἀναστήσαντα, οὐ διὰ τὴν φιλίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν προσεδρίαν. 35

9 Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς, Πατὲρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Δεῖ οὖν προσεύχεσθαι εὐθέως καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν ἀναπτεροῦν, καὶ τῆς γῆς ἀνυψοῦν καὶ τοῖς οὐρανοῖς προσηλοῦν· προστάσσει γὰρ ἡμῖν λέγειν, "Πατὲρ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ὁ τοίνυν 5 πατέρα καλέσας τὸν Θεὸν, δίκαιος ἂν εἴη τοιαύτην ἐπιδείκνυσθαι πολιτείαν, ὡς μὴ τῆς συγγενείας ταύτης ἀνάξιος φανῆναι· παιδεύει δὲ καὶ κοινὴν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ποιεῖσθαι εὐχήν. οὐ γὰρ εἶπεν, Πατέρ μου, ἀλλὰ Πατὲρ ἡμῶν. ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας νομοθετήσας προσφέρειν τὴν δέησιν, καὶ οὐδαμοῦ 10 σκοπεῖν τινὰ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ τοῦ πλησίον· ἵνα μηδεὶς ἑτέρου πλέον ἔχῃ[k] μηδὲν, μήτε ὁ πλούσιος τοῦ πένητος, μήτε ὁ δεσπότης τοῦ δούλου, μήτε ὁ ἄρχων τοῦ ἀρχομένου, μήτε ὁ βασιλεὺς τοῦ στρατιώτου, μήτε ὁ φιλόσοφος τοῦ βαρβάρου, μήτε ὁ σοφὸς τοῦ ἰδιώτου· πᾶσι γὰρ μίαν ἐχαρίσατο εὐγένειαν, 15 πάντων ὁμοίως καταξιώσας, Πατὴρ κληθῆναι.

Εἰπὼν δὲ "ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς," οὐκ ἐκεῖ τὸν Θεὸν συνέκλεισεν, ἀλλὰ τῆς γῆς ἀπάγων τὸ εὐχόμενον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προσηλῶν χωρίοις, καὶ ταῖς ἄνω διατριβαῖς, τοῦτό φησι· τὸ δὲ "ἁγιασθήτω "τὸ ὄνομά σου·" δηλοῖ τὸ δοξασθήτω διὰ τῆς ὑμετέρας ζωῆς, 20 τουτέστι καταξίωσόν, φησιν, οὕτως πολιτεύεσθαι ἡμᾶς καθαρῶς, ὡς δι' ἡμᾶς ἅπαντάς σε δοξάζειν. τὸ δὲ "ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου," σημαίνει τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς ὁρωμένοις, μὴ δὲ μέγα τί τὰ παρόντα ἡγεῖσθαι, ἀλλ' ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν πατέρα καὶ τῶν μελλόντων ἐφίεσθαι, "ἀπεκδεχομένους τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώ- 25 "ματος ἡμῶν," ὥς φησι Παῦλος. "γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς "ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς·" ὃ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὥσπερ ἐκεῖ πάντα ἀκωλύτως γίνεταί, φησιν· καὶ οὐ τὰ μὲν ὑπακούουσιν, ἀλλ' εἰς πάντα ἤκουσι καὶ πείθονται, οὕτω καὶ ἡμᾶς καταξίωσον τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἐξ ἡμισείας τὸ θέλημά σου ποιεῖν, ἀλλὰ πάντα 30 ἵνα ποιῶμεν διὰ σοῦ· διότι οὐ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς ἡ ἀρετὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ σοῦ διδομένης χάριτος ἄνωθεν. "ἄρτον "δὲ ἐπιούσιον," τὸν ἐφήμερον λέγει, ὥστε μὴ ὑπὲρ τῆς αὔριον

[k] ἔχει Cod.

μεριμνᾷν· μὴ δὲ περαιτέρω συντρίβειν ἑαυτοὺς τῇ φρόντιδι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας.

Τὸ "ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, [l] τὴν τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν ἐκδείκνυται, ὅτι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, πάλιν ἁμαρτάνοντας, ἀξιοῖ συγγνώμης· οὐ δὲ γὰρ μετὰ τὸ 5 λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ἀνῄρηται τῆς μετανοίας τὸ κέρδος· εἰσήνεγκε δὲ τοῦτον τῆς ἱκετηρίας τὸν νόμον, ἅμα μὲν ἵνα τῶν ἁμαρτημάτων ὑπόμνησιν λαμβάνοντες μετριάζωμεν, ἅμα δὲ καὶ ἑτέροις ἄφεσιν παρέχοντες μνησικακίας ἁπάσης ἀπαλλαττώμεθα[m]. τὸ "μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν" διδάσκει, οὐ παραι- 10 τεῖσθαι μὲν τοὺς ἀγῶνας, μὴ ἐπιπηδᾷν[n] δέ· οὕτω γὰρ ἡμῖν ἡ νίκη λαμπρότερα ἔσται, καὶ ἡ ἧττα τῷ διαβόλῳ καταγελαστοτέρα. "πονηρὸν" δὲ ἐνταῦθα τὸν διάβολον καλεῖ. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία" καὶ τὰ ἑξῆς, ἀναμιμνήσκει ἡμᾶς λογίζεσθαι τίς ἐστιν ὁ δεσπόζων ἡμῶν, καὶ ὅτι πάντων ἐστὶ 15 δυνατώτερος[o], καὶ ὅτι οὐδένα χρὴ δεδοικέναι λοιπόν.

14 Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος.

Εἰπὼν, "ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν" φησι, καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν καὶ διὰ τούτων ἐντρέψαι τὸν ἀκροατὴν 20 βούλεται, πατρὸς καὶ οὐρανῶν μνημονεύσας. ὁ γὰρ τοιούτου πατρὸς ὢν υἱὸς, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθεὶς, οὔτε ἐκθηριοῦσθαι δίκαιος ἂν εἴη, οὔτε γήϊνόν τι καὶ βιωτικὸν ἔχειν φρόνημα, ἀλλὰ ταχέως διαλάττεσθαι πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ μηδὲ ἴχνος ὀργῆς ἔχειν πρὸς τοὺς πλησίον. "ὅτ' ἂν δὲ νηστεύητε" φησὶ, 25 τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπιδείκνυσθαι χρὴ, ἀλλὰ καὶ σπουδάζειν λανθάνειν ἐκέλευσεν· τὸ δὲ "ἀφανίζουσι τὰ πρόσωπα "αὐτῶν," τοῦτό ἐστιν, ὅτι διαφθείρουσιν, ἀπολλύουσιν· εἰ δὲ τοῦτο ἀφανισμὸς προσώπου, τὸ πρὸς κενοδοξίαν ὠχρὸν φαίνεσθαι, τί ἂν εἴπωμεν[p], περὶ τῶν ἐπιτρίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς διαφθει- 30 ρουσῶν τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν· ἐκεῖνοι μὲν ἑαυτοὺς βλάπτουσι[q] μόνον· αὗται δὲ καὶ ἑαυτάς.

[l] θαρσεῖτε οἱ ἁμαρτωλοὶ καὶ μετανοήσατε. in marg. [m] ἀπαλλαττόμεθα Cod. [n] ἐπιπήδανον Cod. [o] δυναστώτερος Cod. [p] εἴπομεν Cod. [q] βλαστάνουσι Cod. sed βλάπτουσι in marg.

Τίνος ἕνεκεν, ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης εἰπὼν, "προσέχετε μὴ "ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων," προσέθηκε "πρὸς τὸ θεαθῆναι "αὐτούς·" ἐπὶ δὲ τῆς νηστείας καὶ τῆς εὐχῆς, οὐδὲν τοιοῦτον διώρισεν; ὅτι τὴν ἐλεημοσύνην μὲν ἀδύνατον λαθεῖν· εὐχὴν δὲ καὶ νηστείαν δυνατόν. ἀλείφεσθαι δὲ κελεύσας, οὐχ ἵνα ἀλειφόμεθα 5 πάντως ἐνομοθέτησεν, ἐπεὶ πάντες εὑρεθησόμεθα παραβαίνοντες τὸν νόμον, καὶ πρό γε πάντων, οἱ μάλιστα αὐτὸν ἐσπουδακότες φυλάττειν, τὸ τῶν μοναχῶν πλῆθος· οὐ τοίνυν τοῦτο ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς παλαιοῖς ἔθος ἀλείφεσθαι συνεχῶς ἦν, εὐφραινομένοις καὶ χαίρουσι, διὰ τοῦτο εἶπε τὸ ἀλείφεσθαι· οὐδὲ γὰρ 10 αὐτὸς νηστεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα ἠλείψατο. ὑποκριτὴς δέ ἐστιν, ὁ ἑτέρου σχῆμα περιβαλλόμενος, οἷον ἐάν τις πτωχὸς ὑπάρχων, ἄρχοντος ἑαυτῷ περιθῇ προσωπεῖον.

19 Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Εἰπὼν "μὴ θησαυρίζετε," ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἐπιγείου θησαυροῦ 15 τὴν βλάβην λέγει, ὑπὸ σητὸς καὶ βρώσεως ἀφανιζομένου καὶ ὑπὸ κλεπτῶν διορυττομένου, καὶ τοῦ ἐπουρανίου τὴν ὠφέλειαν ἀσύλου διαμένοντος. καὶ ἐπειδήπερ ὅπου ὁ θησαυρὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ· ἐὰν μὲν τοῖς κάτω προσηλώμενος[r] ὑπάρχῃς φησὶν, οὐ μικρὰν ὑποστήσῃ βλάβην· δοῦλος ἀντ' ἐλευθέρου 20 γενόμενος, καὶ τῶν οὐρανῶν ἐκπίπτων· τῆς διανοίας προσηλωμένης τοῖς χρήμασιν, καὶ ὥσπερ κύων τάφῳ προσδεδεμένης ἁπάσης ἀλλοιώσεως χαλεπώτερον τῇ τῶν χρημάτων τυραννίδι· κατὰ τῶν προσιόντων καθυλακτῶν, ἓν ἔργον ἔχων τοῦτο διηνεκῶς, τὸ τηρεῖν ἑτέροις τὰ κείμενα· ἐὰν δὲ τοῦτο τὸ ἔργον ἀφεὶς μᾶλλον τοῖς 25 ἄνω χωρίοις[s] συνάψῃς τὸν νοῦν διὰ τῆς ἐπιδόσεως, μέγα σου ἔσται τὸ κέρδος καὶ ἀμείωτον.

22 Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός.

Εἰπὼν ὅτι "ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς," ἐδήλωσεν ὅτι ὅπέρ ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς τῷ σώματι, τοῦτο ὁ νοῦς τῇ 30 ψυχῇ· ὥσπερ οὖν, φησιν, οὐκ ἂν ἕλοιο χρυσοφορεῖν καὶ πεπηρῶσθαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν τούτων ὑγείαν ἁπάσης τῆς τοιαύτης περιουσίας ποθεινοτέραν εἶναι νομίζεις· οὕτω καὶ τὴν τοῦ νοῦ πήρωσιν φεῦγε, ὡς μυρίων κακῶν ἐμπιπλῶσαν σου τὴν

[r] προσηλωμένοις Cod. [s] χορίοις Cod.

ζωὴν, καὶ μηδαμῶς πηρωθῆναι τοῦτον ἀνάσχῃ, τὸν καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχειν ὀφείλοντα. "τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος, τὸ σκότος πόσον;" ὅτ' ἂν γὰρ ὁ λύχνος σβεσθῇ, ποία λοιπὸν ἐλπὶς ἔσται; ἢ τί τὸ ὄφελος στρατιωτῶν χρυσοφορούντων, ὅτ' ἂν ὁ στρατηγὸς αἰχμάλωτος[s] ἄγηται; οὕτως οὖν καὶ ὁ τὸν νοῦν διαφθείρων, τὸν δυνάμενον λύειν τὰ πάθη, ἐπιθυμίᾳ πλούτου σκοτιζόμενος παρέβλεψεν ἑαυτὸν τὰ μέγιστα.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Λύχνος σώματος ὁ νοῦς, οὗ καθαρεύοντος ὡς ὀφθαλμοῦ, ὁδηγεῖται καὶ ἡνιοχεῖται τὰ σωματικὰ πάθη ἐπὶ τὸ εὐπρεπὲς καὶ Θεῷ ἀρέσκον.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί ἐστι τὸ "οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις "δουλεύειν;" δύο τοὺς τὰ ἐναντία ἐπιτάττοντας λέγει· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο εἴη, οὐδὲ δύο ἂν εἶεν. οἱ γὰρ ὁμόνοιαν ἔχοντες, κἂν πολλοὶ ὑπάρχωσιν, ἕν εἰσι· καὶ γὰρ "τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων," φησὶν, "ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία." οὐ μόνον οὖν οὐ δουλεύσει τίς τοῖς δυσὶ κυρίοις, ἀλλὰ καὶ μισήσει, φησί· καὶ ἀποστραφήσεται αὐτούς· εἰπὼν τοίνυν ἀορίστως τοὺς δύο κυρίους, τέως ἵνα πείσῃ τὸν ἀκροατὴν γενέσθαι τῶν λεγομένων τότε, ἐπήγαγεν· "οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ." φρίξωμεν ἐννοήσαντες τί παρεσκευάσαμεν, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι περ μετὰ τοῦ Θεοῦ, τέθεικε τὸν χρυσόν. εἰ δὲ τοῦτο φρικτὸν, πῶς οὐ φρικωδέστερον, τὸ διὰ τῶν ἔργων τοιούτους γενέσθαι, καὶ προτιμᾶσθαι τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ, τὴν τοῦ χρυσοῦ τυραννίδα; πῶς οὖν Ἀβραὰμ φησὶ, πῶς Ἰὼβ εὐδοκίμησεν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἐπλούτουν, οὐδὲ ἐδούλευον τῷ μαμωνᾷ· ἀλλ' ἐκράτουν αὐτοῦ καὶ ἐδέσποζον· καὶ ὥσπερ ἀλλοτρίων ὄντες οἰκόνομοι χρημάτων, οὐ τῶν[t] πάντα ἐκεῖνα ἐκέκτηντο· καὶ οὐ μόνον τὰ ἑτέρων οὐκ ἐλάμβανον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια τοῖς δεομένοις παρεῖχον; μηδεὶς τοίνυν προφασιζέσθω προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις λέγων, ὅτι δυνατὸν καὶ Θεῷ δουλεύειν καὶ χρήμασι· τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἀποφηναμένου, ἀδύνατον εἶναι ταύτην κἀκείνην συμβῆναι τὴν δουλείαν.

24 **Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ.**

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ. Μαμωνᾶς ἐστιν οὐ μόνος ὁ χρυσὸς, ἀλλὰ πᾶν εἶδος κάλλιστον τῶν ἐπὶ γῆς.

[s] αἰχμάλωτον Cod. [t] Fors. οὕτω.

Μαμωνάς ἐστιν ἡ φιλαργυρία.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶπε δὲ τοῦτο οὐκ ἐπειδὴ μαμωνάς ἐστι τὸ περισσὸν τῆς χρείας.

25 Διὰ τοῦτο λεγω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τί φάγητε καὶ τί πίητε. 5

Ἡ ψυχὴ τροφῆς οὐ δεῖται, ἀσώματος γάρ· ἀλλὰ κατὰ τὴν κοινὴν ἐφθέγξατο συνήθειαν. εἰ γὰρ μὴ δεῖται τροφῆς, ἀλλ' οὐκ ἂν ὅλως ἀνάσχοιτο μένειν ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἢ τρεφομένου αὐτοῦ· ἵνα δὲ μὴ λέγωσί τινες· τί οὖν, εἰ ἅπαντα δῶμεν τοῖς πτωχοῖς; πῶς δυνησόμεθα ζῆσαι; πρὸς ταύτην λοιπὸν ἵσταται 10 τὴν ἀντίθεσιν σφόδρα εὐκαίρως, καὶ φησίν· οὐχὶ πλέον ἐστὶν ἡ ψυχὴ τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἐνδύματος; ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστιν· ὅτι ὁ τὸ μεῖζον δοὺς, πῶς τὸ ἔλαττον οὐ δώσει; ὁ τὴν τρεφομένην σάρκα καὶ σκεπομένην διαπλάσας, πῶς τὴν τροφὴν οὐ παρέξει καὶ τὸ ἔνδυμα; οὐδὲ γὰρ ἡ τροφὴ αὔξει τὸ 15 σῶμα, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια· διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων, "τίς "δύναται ἐξ ὑμῶν προσθεῖναι ἐπὶ τὴν ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἕνα;" πρεπόντως δὲ καὶ τῶν πετεινῶν μέμνηται, καὶ σφόδρα ἐντρεπτικῶς· ὅπερ μέγιστον εἰς παραινέσεως λόγον ἔχει τὴν ἰσχὺν, ὅτι τρέφονται χωρὶς μερίμνης, ὅπερ ἐὰν θέλωμεν, καὶ ἡμῖν εὔκολον 20 κατορθωθῆναι· καὶ τοῦτο ἔδειξαν οἱ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸ ἀνύσαντες· Μωυσῆς καὶ Ἡλίας καὶ Ἰωάννης, καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι μὴ μεριμνήσαντες. εἰ τοίνυν τῶν δι' ἡμᾶς γενομένων πετεινῶν, τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν· τί οὖν; οὐ δεῖ σπείρειν φησίν; οὐκ εἶπεν, ὅτι σπείρειν οὐ δεῖ, ἀλλ' ὅτι μεριμνᾷν οὐ δεῖ· 25 οὐδὲ ὅτι χρὴ ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ὅτι οὐ δεῖ μικρόψυχον εἶναι, καὶ κατατείνειν ἑαυτὸν ταῖς φροντίσιν, ἀλλὰ μᾶλλον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ζητεῖν. τοῦτο γὰρ οἱ Ἀπόστολοι κατόρθωσαν, ἅπαντα ῥίψαντες, καὶ οἱ πεντακισχίλιοι, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι γέγραπται.

Εἰπὼν περὶ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, καὶ δείξας ὅτι οὐδὲ ὑπὲρ 30 αὐτῆς χρὴ μεριμνᾷν, ἐπὶ τὸ κουφότερον μεταβαίνει λοιπόν· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἀναγκαῖον ἔνδυμα ὡς τροφὴ, καὶ δείκνυσιν ἀπὸ τῶν κρίνων, ὅτιπερ φησὶ χόρτος ἀγροῦ ὑπάρχων, καὶ πολλὴν τὴν εὐτέλειαν κεκτημένα, καὶ εἰς κλίβανον βαλλόμενα, τοιαύτης

μετέσχον εὐπρεπείας καὶ καλλωπισμοῦ, οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀμφιάσει τὸ πολυτίμητον καὶ περισπούδαστον τῷ Θεῷ ζῶον; τουτέστι τὸν ἄνθρωπον, ᾧ τινι ψυχὴν ἔδωκε καὶ σῶμα διέπλασε, δι' ὃν τὰ ὁρώμενα πάντα ἐποίησε, καὶ τὰ μυρία εἰργάσατο ἀγαθά· τὸ δὲ "οὐ κοπιῶσιν" ἐπήγαγεν, ὥστε κόπων ἡμᾶς ἀπαλλάξαι· οὐ γὰρ τὸ μεριμνᾶν ταῦτα πόνος, ἀλλὰ τὸ μεριμνᾶν. καὶ καθάπερ εἰπὼν ἐπὶ τῶν ὀρνέων, ὅτι "οὐ σπείρουσιν," οὐ τὸν σπόρον ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ τὴν φροντίδα, οὕτως εἰπὼν "οὐ νήθουσιν," οὐ τὸ ἔργον ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὴν μέριμναν· καὶ εἰ Σολομὼν ἡττήθη τοῦ κάλλους αὐτῶν, καὶ οὐχ ἅπαξ καὶ δὶς, ἀλλὰ δι' ὅλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἐν πάσῃ τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· ποτὲ σὺ περιγενέσθαι δυνήσῃ; μᾶλλον δὲ ἐγγὺς γενέσθαι τῆς τοιαύτης εὐμορφίας; ἐκ τούτου παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἐφίεσθαι τοῦ καλλωπισμοῦ τῶν ἱματίων. εἰ τοίνυν τῷ χόρτῳ, τῷ μὴ ἐν χρείᾳ ὄντι, τουτέστι τοῖς κρίνοις, τοσοῦτον ἔχειν τὸ κάλλος δέδωκε· πῶς σοὶ τῷ ἐν χρείᾳ οὐ δώσει;

Τίνος δὲ χάριν εἶπεν· "οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι "χρήζετε πάντων," καὶ οὐκ εἶπεν οἶδεν ὁ Θεὸς, ὥστε αὐτοὺς εἰς μείζονα ἐλπίδα ἀγαγεῖν. εἰ γὰρ πατήρ ἐστι, καὶ τοιοῦτος Πατὴρ, οὐδαμῶς παρίδοι τοὺς υἱοὺς ἐν ἐσχάτοις ὄντας κακοῖς, ὅπου γε οὐδὲ ἄνθρωποι πάτερες ὄντες, τοῦτο ποιοῦσι. διὰ τοῦ εἰπεῖν "ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς, διδάσκει ἡμᾶς μηδὲ αἰτεῖν τὰ παρόντα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα μόνον, καὶ θάρρειν ὡς καὶ τούτων ἐκείνοις προστιθεμένων, καὶ τὴν μέριμναν ὑπὲρ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐκείνων ἔχειν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα, ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν καὶ περιβαλλώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἀρέσωμεν Θεῷ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν.

34 Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει ἑαυτῆς.

Οὐκ εἶπε μὴ μεριμνήσητε μόνον, ἀλλὰ προσέθηκε περὶ τῆς αὔριον· "ἀρκετὸν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς," τουτέστιν ἡ ταλαιπωρία καὶ ἡ συντριβή· οὐκ ἀρκεῖ σοι, φησὶ, τὸ ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου ἐσθίειν τὸν ἄρτον; τί καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φροντίδος προστιθῇς ταλαιπωρίαν; οὐ γὰρ κακίαν εἰπὼν, περὶ πονηρίας εἶπε,

μὴ γένοιτο· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ λέγειν· "ἐγώ," φησιν, "ὁ ποιῶν "εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ," οὐ τὴν κακίαν λέγει, ἀλλὰ τοὺς λιμοὺς, τοὺς λοιμοὺς, τὰ δοκοῦντα εἶναι κακὰ παρὰ πολλοῖς. καὶ πάλιν, "οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν Κύριος οὐκ ἐποίησεν,[o] [οὐχ "ἁρπάγας."] 5

Θεοδώρου μονάχου. Ἡ ἡμέρα ἐστὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν· τὸ περὶ τῶν μελλόντων φροντίζειν.

1 2 Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι "μὴ κρίνετε;" ἵνα μὴ μυρίων 10 γέμων κακῶν, ὑπὲρ μικρῶν τινῶν ἁμαρτημάτων, ἄλλοις ἐπεμβαίνῃ· διὸ καὶ ἐπήγαγε "τί βλέπεις τὸ κάρφος;" καὶ γὰρ πολλοὶ νῦν τοῦτο ποιοῦσιν, ἐὰν ἴδωσι μοναχὸν περιττὸν ἱμάτιον ἔχοντα, τὸν νόμον αὐτῷ προβάλλονται τὸν δεσποτικὸν, αὐτοὶ μυρία κεκτημένοι· κἂν ἴδωσι δαψιλεστέρας τροφῆς ἀπολαύοντα, πικροὶ γίνονται 15 κατήγοροι, αὐτοὶ καθ' ἡμέραν μεθύοντες καὶ κραιπαλῶντες, οὐκ εἰδότες ὅτι μετὰ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, μεῖζον ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ ἐκεῖνον καταδικάζεις, φησὶν, ἀλλὰ σαυτόν· καὶ φοβερόν σοι ποιεῖς τὸ δικαστήριον, καὶ ἀκριβεῖς τὰς εὐθύνας· ὁ γὰρ ὁ σκοπῶν[p] τοῦ διορθώσασθαί τινα, ἐπιτιμῶν καὶ ἐπιπλήττων 20 μετὰ τὸ πλειστάκις νουθετῆσαι, καὶ σφόδρα ἀπόδεικτός ἐστι. χρὴ γὰρ ἁμαρτάνουσιν ἐγκαλεῖν, καὶ τούτους ἐλέγχειν, οἷον τὸν οἰκετὴν ὁ δεσπότης, καὶ ἡ δέσποινα τὴν θεραπαινίδα, καὶ ὁ πατὴρ τὸν υἱὸν, καὶ ὁ φίλος τὸν φίλον· τοὺς ἐχθροὺς, ἐὰν μὴ κρίνωμεν τῷ προειρημένῳ σκοπῷ, οὐδέποτε καταλύσαι τὴν ἔχθραν δυνη- 25 σόμεθα, ἀλλὰ πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται· χρὴ τοίνυν μετὰ φειδοῦς καὶ συγγνώμης τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὸν πορνεύοντα, καὶ τὸν ἕτερόν τι ποιοῦντα πονηρὸν διορθοῦσθαι· ἀλλὰ μὴ ὡς πολέμιος, μὴ ὡς ἐχθρὸς ἀπαίτει δίκας, ὡς ἰατρὸς δὲ μᾶλλον τὰ φάρμακα κατασκεύαζε· ἄλλως δὲ οὐδὲ περὶ τῶν μεγάλων καὶ ἀπηγορευ- 30 μένων ἁμαρτημάτων εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῶν οὐδὲ δοκούντων εἶναι πλημμελημάτων τοῦτο εἴρηται, καὶ τοῦτο δείκνυσι "κάρφος" ὀνομάσας· ὑποκριτὴν δὲ λέγει, τὸν ἐν τοῖς ἑτέρων ἁμαρτήμασιν ὄντα πικρὸν ἐξεταστὴν, ἑαυτὸν δὲ μὴ διορθούμενον· τὸ δὲ ἐκβα-

[o] Amos iii. 6. [p] Fors. leg. ὁ γὰρ σκοπῷ.

λεῖν πρῶτον τὴν δοκὸν, καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐ κωλύει τοῦ κρίνειν, ἀλλ' ἐν τῷ μηδενὶ ὧν μέλλει κρίνειν ὑπεύθυνον ὄντα, ἀλλὰ πάντα κατορθώσαντα.

6 Μὴ δότε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. 5

Κύνας δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἐν ἀσεβείᾳ ζῶντας λέγει· καὶ χοίρους, τοὺς ἐν ἀκολάστῳ βίῳ διατρίβοντας διαπαντὸς, οὕσπερ ἅπαντας ἀναξίους ἔφησε εἶναι τῆς θείας ἀκροάσεως· εἰπὼν, "μὴ δότε τὰ "ἅγια τοῖς κυσί· μηδὲ ῥίψητε τοὺς μαργαρίτας, ἔμπροσθεν τῶν "χοίρων." οὐδὲ γὰρ ὁ χοῖρος οἶδε τί ἐστι μαργαρίτης, ὥσπερ 10 οὐδὲ οἱ ἀσεβεῖς, τίνα ἐστὶ τὰ ἅγια. τὸ δὲ "μὴ καταπατήσωσιν "αὐτὰ, καὶ στραφέντες ῥήξωσιν ὑμᾶς," δηλοῖ ὅτι ὑποκρίνονται μὲν ἐπιείκειαν ὥστε μαθεῖν· εἶτα ἐπειδὰν μάθωσιν, ἕτεροι ἀνθ' ἑτέρων γινόμενοι κωμῳδοῦσι, χλευάζουσιν, ὡς ἀπατηθέντας ἡμᾶς. διὰ τοῦτο οὐ μικρὸν κέρδος τὸ ἐν ἀγνοίᾳ μένειν αὐτούς· μανθάνοντες 15 γὰρ μυρία παρέξουσι πραγμάτων.

7 Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὑρήσητε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Εἰπὼν ὁ Χριστὸς "αἰτεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ μικρὰν ἐπενόησε παραμυθίαν τοῖς πόνοις, τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιμόνων εὐχῶν καὶ καρτε- 20 ρικῶν συμμαχίαν· διὰ τοῦτο οὖν αἰτεῖν ἐκέλευσε, καὶ τὴν δόσιν ἐγγυήσατο. πλὴν οὐχ ἁπλῶς αἰτεῖν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ μετὰ προσεδρίας πολλῆς καὶ εὐτονίας. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ζητεῖτε." καὶ γὰρ ὁ ζητῶν πάντα ἐμβαλὼν τῆς διανοίας, πρὸς ἐκεῖνο μόνον γίνεται τὸ ζητούμενον· καὶ πάλιν δὲ τὸ "κρούειν" σημαίνει τὸ 25 μετὰ σφοδρότητος προσιέναι καὶ θερμῆς διανοίας, διὰ τῶν ἀνθρωπίνων ὑποδειγμάτων συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· τὴν πολλὴν αὐτοῦ δείκνυσι φιλανθρωπίαν, πατρὸς καὶ υἱοῦ μνημονεύσας, καὶ αἰτήσεως καὶ λήψεως· καὶ "εἰ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες," φησὶ, "παρέχετε, οὐχὶ λίθον ἀντὶ ἄρτου, οὐδὲ ὄφιν ἀντὶ ἰχθύος· πόσῳ 30 "μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν "αὐτόν;" ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, μὴ ἀποστῶμεν, ἕως ἂν λάβωμεν· μὴ ἀναχωρήσωμεν, ἕως ἂν εὕρωμεν. ἐὰν γὰρ ἐπιμένωμεν λέγοντες, οὐκ ἀπερχόμεθα, ἕως οὗ λάβομεν, ληψόμεθα πάντως. προδήλως

δὲ, ἐὰν τοιαῦτα αἰτῶμεν οἷα καὶ τῷ αἰτουμένῳ πρέπει, καὶ ἡμῖν τοῖς αἰτοῦσι συμφέρει· τίνα δέ ἐστι ταῦτα; τὸ τὰ πνευματικὰ ζητεῖν ἅπαντα, τὸ ἀφιέναι τοῖς πεπλημμεληκόσι, τὸ αἰτεῖν τὴν ἄφεσιν, τὸ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν ἐπαίρειν χεῖρας ὁσίους· ἂν οὕτω αἰτῶμεν, ληψόμεθα. τί οὖν φησιν, ὅτ' ἂν καὶ πνευματικὰ 5 αἰτῶ, καὶ μὴ λάβω; ὅτι οὐ μετὰ σπουδῆς ἔκρουσεν, ἢ πάντως ἑαυτὸν ἀνάξιον παρασκευάσας τοῦ λαβεῖν· ἢ ὅτι ταχέως ἀπέστης· τὸ δὲ "πονηροὶ" εἶπεν, οὐ διαβάλλων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, οὐδὲ κακίζων τὸ γένος ἡμῶν· μὴ γένοιτο, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εἶπεν· δεῖξαι θέλων ὅτι σύντομος ἡ ἀρετὴ καὶ 10 ῥᾳδία. ἐν βραχεῖ πάντα ἀνεκεφαλαιώσατο εἰπὼν, "πάντα οὖν ὅσα" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε "πάντα·" ἀλλὰ "πάντα οὖν·" τὸ γὰρ "οὖν" τοῦτο, οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ τοῦτο αἰνιττόμενος, ὅτι εἰ βούλεσθέ, φησιν, εἰσακούεσθαι, μετ' ἐκείνων καὶ ταῦτα ποιεῖτε· ποῖα δὴ ταῦτα, "ὅσα ἂν βούλεσθε, ἵνα ποιῶσιν 15 "ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι·" διὰ τούτων δεικνὺς, ὅτι μετὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πολιτείας δεῖ ἀκριβοῦς[q]· εἰπὼν δὲ ὅτι "οὕτω γάρ ἐστιν ὁ νόμος "καὶ οἱ προφῆται·" ἔδειξεν ὅτι κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ οἴκοθεν τὰ δέοντα πάντες γινώσκομεν, καὶ οὐχ οἷόν τε εἰς ἄγνοιαν οὐδέποτε καταφυγεῖν. 20

13 **Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν.**

Στενὴν τὴν πύλην ἐκάλεσε, καὶ τεθλιμμένην τὴν ὁδὸν, τῆς εἰς τὴν ζωὴν ἀπάγουσαν· νήφειν ἡμᾶς παρασκευάζων, καὶ ἐναγωνίους ἐργαζόμενος, καὶ διεγείρων ἡμῶν τὰ φρονήματα· ἐπεὶ, εἰ μὴ 25 τοῦτο ἦν, πῶς μετὰ ταῦτα ἔλεγεν, "ὁ ζυγός μοῦ χρηστὸς, καὶ "τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστιν;" ὀνομάσας δὲ πύλην καὶ ὁδὸν, ἔδειξεν ἐκ τούτου, ὅτι οὐδὲν μόνιμον, ἀλλὰ πάντα παροδεύονται, καὶ τὰ λυπηρὰ καὶ τὰ χρηστὰ τοῦ βίου, καὶ οὐκ ἐκ τούτου δὲ ῥᾴδια τὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ εἰς χρηστὸν τέλος καταν- 30 τᾷν τοὺς πόνους· εἰς ζωὴν γὰρ αἰώνιον εἰσάγουσιν, ὅπερ ἱκανόν ἐστιν παραμυθήσασθαι τοὺς ἀγωνιζομένους. εἰ δέ τινες αὐτὴν, καὶ οὕτως ἐπίπονον εἶναι, νομίζουσιν, τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας ἡ

[q] δι' ἀκριβοῦς Cod.

ὑπόνοια μόνον. εἰπὼν δὲ ὅτι "ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτὴν," πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὴν τῶν πολλῶν ῥαθυμίαν ἐδήλωσεν, καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐπαίδευσεν, μὴ ταῖς τῶν πολλῶν εὐημερίαις προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς τῶν ὀλίγων πόνοις, καὶ τούτους ζηλοῦν.

15 Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων. 5

Ψευδοπροφήτας ἐνταῦθα, οὐ τοὺς αἱρετικοὺς αἰνίττεται, ἀλλὰ τοὺς βίου μὲν ὄντας διεφθαρμένου, προσωπεῖον δὲ ἀρετῆς περικειμένους, οὓς τῇ τῶν ἐπιθέτων προσηγορίᾳ, καλεῖν εἰώθασιν οἱ πολλοί. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· "ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν, ἐπιγνώ- 10 "σεσθε αὐτούς·" παρὰ γὰρ αἱρετικοῖς ἔστι πολλάκις καὶ βίον εὑρεῖν, παρὰ δὲ αὐτοῖς, οἷς εἶπον, οὐδαμῶς· εἰ γὰρ καὶ σχηματίζονται βίον ἐπιδείξασθαι ὀρθὸν, ἀλλὰ ταχέως ἀλλάσσονται, τὴν ἐπίπονον ὁδὸν βαδίζειν οὐ θέλοντες. καὶ σκοπήσωμεν τὴν ἡμερότητα τοῦ φιλανθρώπου ἡμῶν δεσπότου. οὐ γὰρ εἶπε, "κολάσατε 15 "αὐτούς." ἀλλὰ μὴ βλαβῆτε παρ' αὐτῶν· μὴ ἀφύλακτοι αὐτοῖς περιπέσητε. καὶ τὸ "μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν, "ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα·" ἔτι δὲ καὶ τὰ τῶν δενδρῶν ὑποδείγματα καὶ τὸ "ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς·" ἀμφότερα περὶ τῶν αὐτῶν πονηρῶν ἀνθρώπων εἶπε. δοκεῖ δέ μοι, καὶ Ἰουδαίους 20 αἰνίττεσθαι, τοιούτους καρποὺς ἐπιδεικνυμένους· διὸ καὶ τῶν Ἰωάννου ῥημάτων ὑπέμνησεν, "ὅτι πᾶν δένδρον," διὰ τῶν τοιούτων ὀνομάτων, τὴν τιμωρίαν αὐτοῖς ὑπογράψας. καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ ἔλεγεν, ἀξίνης καὶ δένδρου κοπτομένου καὶ πυρὸς ἀσβέστου πρὸς αὐτοὺς μεμνημένος. καὶ δοκεῖ μὲν μία τίς τιμωρία εἶναι 25 τὸ κατακαίεσθαι· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, δύο αὗται κολάσεις εἰσίν· ὁ γὰρ καιόμενος καὶ τῆς βασιλείας ἐκπίπτει πάντως· καὶ οἴδαμεν, ὅτι πολλοὶ τὴν γέενναν μόνον πεφρίκασιν· ἐγὼ δὲ τὴν ἔκπτωσιν τῆς δόξης ἐκείνης, πολὺ τῆς γεέννης κόλασιν πικροτέραν εἶναί φημι. εἰ δὲ μὴ δυνατὸν παραστῆσαι τῷ λόγῳ, 30 θαυμαστὸν οὐδέν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν τὴν μακαριότητα, ἵνα καὶ τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀπὸ τῆς στερήσεως αὐτῶν, σαφῶς ἴδωμεν.

Κυρίλλου. Οὗτοι εἰσὶν οἱ αἱρετικοὶ, ἤτοι οἱ διαλόγων πλα-

στῶν καὶ ἀμφιάσεων ἐξαπατῶντές τινας, καὶ ὅτ᾽ ἂν πείσωσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ἃ μὴ θέμις.

21 Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε," 5 καὶ τὰ ἑξῆς, σημαίνει ὅτι οὐ δεῖ μόνον πίστιν ἔχειν ὀρθὴν, τοῦ βίου ἠμελημένου, ἀλλὰ βίον ὀρθὸν μετὰ πίστεως· κἂν γὰρ σημεῖα, φησὶ, πολλὰ πεποιηκὼς ᾖ, καὶ οὐδὲν ἀγαθὸν ἐργασάμενος, τῶν προθύρων ἐκείνων οὐδαμῶς ἀξιωθήσεται· διὰ τούτων δεικνὺς, ὅτι ἡ πίστις οὐδὲν ἰσχύει χωρὶς τῶν ἔργων· μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ 10 τοιοῦτοι ὄντες πονηροὶ θαυματουργοῦσιν· ἡ γὰρ χάρις πᾶσα τῆς τοῦ δεδωκότος δωρεᾶς· ὅθεν καὶ τοῦ κολάζεσθαι εἰσὶν ἄξιοι, ὅτι περὶ τὸν οὕτω τιμήσαντα, ἵνα βίον ὀρθὸν ἐπιδείξωνται, ἀγνώμονες γεγόνασι καὶ ἀναίσθητοι· οὐδὲ γὰρ, ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ὅτι ἐν τῷ θαυματουργεῖν μὲν αὐτοὺς, βίον εἶχον ὀρθόν· ὕστερον δὲ μετε- 15 βάλλοντο καὶ τὴν ἀνομίαν ἐποίουν· τοῦτο γὰρ δεῖξαι σπουδάζει, ὅτι οὔτε πίστις οὔτε θαύματα ἰσχύει, εἰς τὴν βασιλείαν εἰσ-ενεγκεῖν, βίου ὀρθοῦ μὴ πάροντος· καὶ τίνες οὗτοί φησι· πολλοὶ τῶν πιστευόντων ἔλαβον χαρίσματα, οἷος ἦν ὁ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων, καὶ οὐκ ὢν μετ᾽ αὐτοῦ, ὡς ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις 20 γέγραπται, οἷος ἦν Ἰούδας· καὶ γὰρ οὗτος πονηρὸς ὢν, χαρίσματα εἶχε. πολλοὶ δὲ καὶ ἕτεροι τῶν ἀναξίων χαρίσματα ἐλάμβανον· διὰ τὸ ἀρχὰς ἔχειν τὸ κήρυγμα, ὅπως ἐκ τούτου πολλὴ γένηται τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἡ ἐπίδειξις· καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ, τοῦτο εὕροι τίς ἄν· καὶ εἰς ἀναξίους ἐνεργήσασαν τὴν χάριν πολλάκις, 25 ἵνα ἑτέρους εὐεργετήσῃ· καὶ γὰρ ὁ Βαλαὰμ καὶ ὁ Φαραὼ τοιοῦτος ἦν· διὸ φοβηθῶμεν, ἀγαπητοὶ, καὶ πολλὴν ἐπιμέλειαν ποιησώμεθα βίου· τὸ δὲ "οὐδέποτε ἔγνω ὑμᾶς," δηλοῖ, ὅτι πολλοὺς ἐντεῦθεν ἤδη μισεῖ, καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀποστρέφεται.

24 Ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε 30 τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν.

Φρόνιμον δὲ δικαίως τὸν ἀκούοντα αὐτοῦ τοὺς λόγους, καὶ ποιοῦντα ὠνόμασε· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, τῶν ἀπορ-

ρήτων ἀγαθῶν ἀξιωθήσεται, καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, μετὰ ἀσφαλείας ζήσεται· καὶ οὐδενὶ τῶν δεινῶν εὐχείρωτος γενήσεται, καθὼς καὶ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐδήλωσεν, βροχὴν καὶ ποταμοὺς προσπεσόντας τῶν τοιούτων, τουτέστι τὰς ἀνθρωπίνας συμφορὰς καὶ δυσπραγίας, καὶ συκοφαντίας, καὶ ἐπιβουλὰς, καὶ μηδὲν αὐτῶν τοῦτον 5 παραβλάψαντα· δείξας τὰ τῆς ἀρετῆς ἔπαθλα, καὶ ἐντεῦθεν ἤδη διδόμενα, δείκνυσι λοιπὸν οὕτως καὶ τὰ τῆς κακίας ἐπίχειρα παρεχόμενα, μωρὸν ἀποκαλῶν τὸν μὴ ποιοῦντα αὐτοῦ τοὺς λόγους· καὶ δικαίως, ὡς ἐπὶ ψάμμου τὴν οἰκίαν οἰκοδομοῦντος, καὶ πόνους μὲν ὑπομένοντος καὶ κόπους· εἰς μάτην δὲ πονοῦντος καὶ κοπιῶντος, 10 ὡς τοῦ καρποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερουμένου διὰ τῆς πτώσεως, καὶ ἀντὶ τούτου κόλασιν ὑπομένοντος· ὅτι γὰρ οἱ κακίαν μετιόντες κάμνουσιν καὶ κοπιῶσι, πᾶσι τοῦτο δῆλόν ἐστι· καὶ γὰρ ὁ ἅρπαξ καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ συκοφάντης, καὶ ὁ σπουδάζων πλουτεῖν, πολλὰ κάμνουσι καὶ ταλαιπωροῦσιν, ὥστε τὴν κακίαν 15 εἰς τέλος ἀγαγεῖν, καὶ ὁ πόρνος δὲ καὶ ὁ ἀσελγὴς καὶ ὁ θυμώδης καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι, ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομοῦσιν.

27 Καὶ κατέβη ἡ βροχὴ, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί.

Ὠριγένους. Βροχὴ ὁ διάβολος· ποταμοὶ οἱ ἀντίχρηστοι ἄνεμοι, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. 20

Εὐσεβίου. Οἰκία ἐστὶν ἡ τῆς ἀρετῆς ἐργασία· πέτρα δὲ ἡ πίστις· ἄνεμοι δὲ βροχαὶ καὶ ποταμοὶ, πᾶν εἶδος πειρασμοῦ.

Θεοδώρου μονάχου. Μωρὸς ἐπὶ ψάμμου οἰκοδομῶν ἐστιν, πάντες οἱ ποιοῦντες τί κακὸν, ὃ οὗτοι ἄνευ κόπου ποιοῦσιν· ἄμμος δὲ ἡ εὐήθεια· μεγάλην δὲ λέγει τὴν πτῶσιν τῶν πιστῶν, καὶ 25 μετατραπέντων, ὡς ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτάτου πύργου πεσόντων· οἱ γὰρ ἄπιστοι οὐ πίπτουσιν, ἀλλὰ[r] χαμαί εἰσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν οὐκ ἤλγησαν οὐδὲ ἐνάρκησαν οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ πρὸς τὸ φορτικὸν τῶν εἰρημένων, καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐπιταγμάτων, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐξεπλήσσοντο, 30 διὰ τὴν τοῦ διδάσκοντος ἰσχύν; πολλοὺς γὰρ αὐτῶν εὐθέως εἷλεν καὶ ἔπεισεν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὥστε καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι ἀκολουθεῖν αὐτῷ· ἐθαύμαζον γὰρ μάλιστα τὴν ἐξουσίαν, διὰ τὸ μὴ εἰς ἕτερον ἀναφέρειν τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ πανταχοῦ ἑαυτὸν

[r] ἀλλὰ εἰ χ. Cod.

ἐπιδεικνύμενον τὸ κύρος ἔχοντα· καὶ γὰρ νομοθετῶν συνεχῶς προσετίθει, "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν," καὶ τῆς ἡμέρας ἀναμιμνήσκων ἐκείνης, ἑαυτὸν ἐδείκνυ τὸν δικάζοντα.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ τοῦ λεπροῦ. 5

2 Καὶ ἰδοὺ λεπρὸς προσελθὼν, προσεκύνει αὐτῷ, λέγων.

Πολλὴ ἡ σύνεσις καὶ ἡ πίστις τοῦ προσελθόντος λεπροῦ· οὐδὲ γὰρ ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, διέκοψε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ἀνέμεινε τὸν προσήκοντα καιρὸν, καὶ καταβάντι αὐτῷ προσέρχεται μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐὰν παρα- 10 καλέσῃς τὸν Θεὸν, οὐδὲ ἐὰν εὔξῃ, ἀλλὰ "ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με "καθαρίσαι·" διάτοι τοῦτο οὐδὲ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι πιστεύεις εἰ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλὰ καθάρθητι· καὶ τὸ ἔργον εὐθέως ἠκολούθησε τῇ φωνῇ. τίνος δὲ χάριν θελήματι καθαίρων αὐτὸν καὶ τῷ λόγῳ, τὴν τῆς χειρὸς προσέθηκεν ἀφήν; ἵνα δείξῃ καὶ ἐντεῦ- 15 θεν, ὅτι οὐκ ὑπόκειται τῷ νόμῳ, ἀλλ' ἐπίκειται, καὶ ὅτι τῷ καθαρῷ λοιπὸν οὐδὲν ἀκάθαρτον. κελεύει δὲ μηδενὶ εἰπεῖν, διὰ τὸ ἀκόμπαστον καὶ ἀφιλότιμον· καίτοι γε ἤδει ὅτι ἀνακηρύξει ἐκεῖνος τὸν εὐεργέτην, ἀλλ' ὅμως τὸ αὐτοῦ ποιεῖ· ἀλλαχοῦ δὲ κελεύει εἰπεῖν, οὐχ ἑαυτῷ ἐναντιούμενος, ἀλλὰ παιδεύων εὐγνώμονας εἶναι· 20 διὰ μὲν τοῦ λεπροῦ τούτου, ἀτύφους ἡμᾶς παρασκευάζων καὶ ἀκενοδόξους· διὰ δὲ ἐκείνου, εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας εἶναι παιδεύων. πανταχοῦ τῶν γινομένων τὴν εὐφημίαν ἀναφέρει τῷ δεσπότῃ· δεῖξαι δὲ ἑαυτὸν ἐκέλευσε τῷ ἱερεῖ, καὶ δῶρον προσένεγκε· καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν νόμον ἀναπληρῶν· οὐδὲ γὰρ παν- 25 ταχοῦ ἐφύλαττεν, ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοῦτο ἐποίει, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο· τοῦτο μὲν, τῇ μελλούσῃ φιλοσοφίᾳ προοδοποιῶν· ἐκεῖνο δὲ, τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων τέως κατέχων γλῶτταν, καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ· καὶ τί τοῦτό, φησι, πρὸς τὴν τοῦ νόμου λυσιτελεῖ φυλακήν; οὐ τὸ τυχόν· καὶ γὰρ νόμος ἦν 30 παλαιὸς τὸν λεπρὸν καθαρθέντα, μὴ ἑαυτῷ τὴν δοκιμασίαν ἐπιτρέπειν τοῦ καθαρισμοῦ, ἀλλὰ φαίνεσθαι τῷ ἱερεῖ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἐκείνου παρέχειν τὴν ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῆς

αὐτοῦ ψήφου, ἐγκρίνεσθαι τοῖς καθαροῖς. τὸ δὲ εἰς "μαρτυρίαν "αὐτοῖς," τοῦτό ἐστιν, ἀντὶ τοῦ εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν, ἐὰν ἀγνωμονῶσιν.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. 5

5 Προσῆλθεν αὐτῷ ἑκατόνταρχος, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων.

Ὁ μὲν λεπρὸς καταβάντι ἀπὸ τοῦ ὄρους προσῆλθεν· ὁ δὲ ἑκατόνταρχος, οὕτως εἰσελθόντι εἰς Καπερνάουμ. τίνος ἕνεκεν οὔτε οὗτος οὔτε ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀνέβησαν; οὐ διὰ ῥαθυμίαν· καὶ 10 γὰρ ἀμφοτέρων ἡ πίστις θερμὴ, ἄλλως τε μὴ ἐκκόψαι τὴν διδασκαλίαν. οὐκ ἤγαγε δὲ τὸν ἀσθενοῦντα πρὸς τὸν Χριστόν· διὰ τὸ μεγάλην αὐτὸν ἔχειν πίστιν· ᾔδει γὰρ σαφῶς ὅτι καὶ ἐπίταγμα ἀρκεῖ μόνον εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ κειμένου· καὶ ὁ Κύριος δὲ διὰ τοῦτο, ὅπερ μηδαμοῦ πρότερον ἐποίησεν, ἐνταῦθα 15 ποιεῖ, πανταχοῦ ἑπόμενος τῇ προαιρέσει τῶν ἱκετευόντων· ἐνταῦθα αὐτὸς ἐπαγγέλλεται παραγενέσθαι εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ θεραπεῦσαι τὸν ἀσθενοῦντα· ποιεῖ δὲ τοῦτο[r], ἵνα μάθωμεν τὴν ἀρετὴν τοῦ ἑκατοντάρχου. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐπηγγείλατο, ἀλλ' εἶπεν, ὕπαγε, ἰάθη ὁ παῖς σου, οὐδὲν ἂν τούτων ἔγνωμεν· τί γάρ φησιν ὁ ἑκα- 20 τόνταρχος; "οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀκούσωμεν[s] ὅσοι τὸν Χριστὸν μέλλομεν ὑποδέχεσθαι, καὶ ζηλώσωμεν, καὶ μετὰ τοσαύτης σπουδῆς δεξώμεθα· καὶ γὰρ ὅταν πένητα ὑποδεξώμεθα πεινῶντα καὶ γυμνὸν, ἐκεῖνον καὶ ὑπεδεξάμεθα καὶ ἐθρέψαμεν· διὰ τί δὲ ἐθαύμασεν αὐτοῦ τὴν πίστιν ἐπὶ τοῦ τοσούτου πλήθους, καὶ 25 κρείττονα εἶναι αὐτὸν παντὸς τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων ἀπεφήνατο, καὶ τὰς τῆς βασιλείας δώσει τιμὰς, τὴν ἐν τοῖς κόλποις τῶν πατριαρχῶν ἀνάκλισιν[t] διδούς; ἵνα καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπόδειγμα δώσῃ, ὥστε αὐτὸν ζηλοῦν, καὶ παιδευθῶμεν πιστεύειν οὕτως· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἰάθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς 30 ὥρας ἐκείνης. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ μνημονευόμενος· ὁ δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἕτερος.

[r] τούτῳ Cod. [s] ἀκούσομεν Cod. [t] ἀνάκλησιν Cod.

8 Ἀλλὰ μόνον εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐν Ὑπακοῇ. Ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Θεὸς, εἰδὼς τὸν ἐναποκείμενον τῆς πίστεως θησαυρὸν τῇ τοῦ ἑκατοντάρχου ψυχῇ, ἑκὼν πρὸς τὸ ταπεινὸν ὑποβὰς, εἶπεν· ἐγὼ ἐλθὼν εἰς τὸν οἶκόν σου θεραπεύσω 5 τὸν παῖδά σου· καὶ τοῦτο τὸ ῥῆμα πᾶσαν αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐξήντλησεν· ἐπίστευσε γὰρ αὐτὸν εἶναι Θεὸν ἀληθῆ, καὶ ἐβόησεν· "εἰπὲ λόγῳ καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου." εἰ γὰρ ἐγὼ στρατιώτης ὢν, καὶ ὑπὸ ἐξουσίαν βασιλέως τελῶν, τοῖς δορυφόροις ἐντέλλομαι, πῶς οὐ μᾶλλον αὐτὸς ὁ τῶν ἄνω καὶ ἀγγελικῶν δυνάμεων ποιητὴς, 10 ὃ θέλεις ἐρεῖς, καὶ γενήσεται;

Ὠριγένους. Καὶ ζωῆς καὶ θανάτου εἶχεν ὁ ἑκατόνταρχος τὸν Ἰησοῦν ἐξουσιαστήν· διὸ καὶ ἐθαυμάσθη· οὐδένα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ εὑρίσκομεν καταθαρρήσαντα τῷ θανάτῳ.

10 Οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. 15

Ὁρᾷς πῶς ἕκαστον τῶν μαρτυρησάντων αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν θαυμάζει· ἵνα δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῦτο μάθῃς· ἐπειδὴ ἡ Μάρθα τούτων οὐδὲν εἶπεν, ἀλλὰ τουναντίον· ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι, οὐ μόνον οὐκ ἐπῃνέθη, καίτοι γνώριμος οὖσα, καὶ ἀγαπητὴ, καὶ τῶν σφόδρα περὶ αὐτὸν ἐσπουδακότων, ἀλλὰ 20 καὶ ἐπετιμήθη, καὶ διορθώθη παρ' αὐτοῦ, ὡς οὐ καλῶς εἰρηκυῖα· καὶ γὰρ ἔλεγεν αὐτῇ· "οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει "τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;" ὡς μηδέπω πιστεύσασαν ἦν ἐγκαλῶν.

Ἄλλος. Ἄρα τὸ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φαντάζεσθαι, τοῦτο μάλιστα πίστεως καὶ βασιλείας καὶ τῶν ἄλλων πρόξενον ἀγαθῶν· 25 οὐδὲ γὰρ μέχρι λόγων γέγονεν αὐτῷ ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ τῶν νοσούντων ὑγιᾶ ἀπέδωκεν ἀντὶ τῆς πίστεως, καὶ λαμπρὸν αὐτῷ πλέκει τὸν στέφανον, καὶ μεγάλα ἐπαγγέλλεται δωρεάς.

11 Ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ. 30

Ὠριγένους. Εἰ στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστὶν ἡ ὁδὸς, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν· διὰ ποίας οἱ πολλοὶ εἰσελεύσονται; περὶ γὰρ τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου λέγει, ὅτι πολλοὶ δι' αὐτῆς ἔρχονται. ὁ μὲν τοῦ Σωτῆρος λόγος εἴρηται· ἐπειδὴ

ὀλίγοι ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ διασώζονται· οὐ πολλοὶ γὰρ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ὀλίγοι· διὸ ἔλεγε· "μὴ φοβοῦ, τὸ μικρὸν ποίμνιον," καὶ τὰ ἑξῆς· προφητικῶς δὲ ἐλέχθη "πολλοὶ ἥξουσιν" ὡς περὶ τῶν μελλόντων πιστεύειν[u] ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, "ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ "δυσμῶν·" αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐκβαλλομένους εἰς τὸ 5 σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τὸ δὲ "ἀνακλιθήσονται "ἐν κόλπῳ Ἀβραὰμ" καὶ τὰ ἑξῆς, τάχα περὶ τοῦ "ὡμοιώθη ἡ "βασιλεία ἀνθρώπῳ ποιήσαντι γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, καὶ "ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ πάλιν, "οἱ "υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβαλλόμενοι," κατὰ τοὺς Ἰσραηλίτας, 10 "ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν," τὰ ἔθνη.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

14 Καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, εἶδεν τὴν πενθερὰν αὐτοῦ βεβλημένην καὶ πυρέσσουσαν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος χάριν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου ὁ Κύριος; τροφῆς μεταληψόμενος· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἀνέστη καὶ διηκόνει αὐτῷ· παρὰ γὰρ τοῖς μαθηταῖς κατήγετο, ὥσπερ καὶ παρὰ Ματθαίῳ, ὅτε αὐτὸν ἐκάλεσεν, τιμῶν αὐτοὺς καὶ προθυμωτέρους ἐν τούτῳ ποιῶν· καίτοι ἐννοήσωμεν, οἷα 20 ἦν τὰ οἰκήματα τῶν ἁλιέων τούτων, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπηξίου ὑπὸ τὰς καλύβας αὐτῶν εἰσιέναι τὰς εὐτελεῖς· παιδεύων ἡμᾶς διὰ πάντων, τὸν ἀνθρωπινὸν τῦφον καταπατεῖν. ἁψάμενος τῆς χειρὸς τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ, οὐχὶ τὸν πυρετὸν ἔσβεσεν μόνον, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν τὴν ὑγιείαν ἀπέδωκε, καὶ τοῦτο δῆλον, ἐκ τοῦ δια- 25 κονεῖν αὐτῷ.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

16 Ὀψίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλούς. 30

Διὰ τοῦτο δεικνύει τὴν πίστιν τοῦ πλήθους λοιπὸν αὐξανομένην· οὐδὲ γὰρ τοῦ καιροῦ κατεπείγοντος ἀναχωρεῖν ἠνείχοντο·

[u] πίστιν Cod. ¨ στεύειν ad oram.

οὐδὲ ἄκαιρον εἶναι ἐνόμιζον ἐν ἑσπέρᾳ προσάγειν τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν· χρὴ δὲ τοῦτο σκοπεῖν, πόσῳ μᾶλλον πλῆθος θεραπευομένων παρατρέχουσιν οἱ Εὐαγγελισταὶ, οὐχὶ καθ' ἕνα λέγοντες ἡμῖν καὶ διηγούμενοι, ἀλλ' ἑνὶ ῥήματι πέλαγος ἄφατον θαυμάτων ὑπερβαίνοντες. τὸν προφήτην δὲ εἰσάγει μαρτυροῦντα καὶ λέγοντα, 5 ὅτι "τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν·" ἵνα μὴ τὸ μέγεθος τοῦ θαύματος εἰς ἀπιστίαν ἐμβάλῃ τινάς· ὅπερ πλῆθος τοσοῦτον, καὶ ποικίλα νοσήματα ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ ἔλυσε, καὶ διώρθωσεν μεγάλην πανταχοῦ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀπόδειξιν ἡμῖν οὖσαν· τὸ δὲ "ἔλαβε καὶ ἐβάστασεν," περὶ 10 ἁμαρτιῶν μᾶλλον εἴρηται τῷ προφήτῃ, καθὼς καὶ ὁ πρόδρομος φησίν· "ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου·" τέθεικε δὲ αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα· περὶ δὲ νοσημάτων δεῖξαι θέλων, ὅτι τὰ πλείονα τῶν νοσημάτων, ἐξ ἁμαρτιῶν ἐπέρχονται ἡμῖν· διὰ τοῦτο ἰδὼν τοὺς ὄχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν 15 αὐτοῖς ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν, διὰ τὸ ἀκόμπαστον μετριάζειν ἡμᾶς παιδεύων, καὶ διδάσκων μηδὲν ποιεῖν πρὸς ἐπίδειξιν. οὐ γὰρ δὴ μόνον σώματα ἐθεράπευεν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς διόρθου· καὶ φιλοσοφίαν ἐπαίδευεν, ἅμα δὲ καὶ τὸν φθόνον τὸν Ἰουδαικὸν παραμυθούμενος· καὶ γὰρ ἦσαν αὐτῷ προσηλώμενοι οἱ ὄχλοι· 20 φιλοῦντες αὐτὸν καὶ θαυμάζοντες, καὶ ὁρᾷν εἰς αὐτὸν βουλόμενοι· τίς γὰρ ἂν ἀπέστη τοιαῦτα θαυματουργοῦντος αὐτοῦ; τίς οὐκ ἂν καὶ τὸ πρόσωπον ἠθέλησε μόνον ἰδεῖν, καὶ τὸ στόμα τὸ τοιαῦτα φθεγγόμενον; οὐδὲ γὰρ θαυματουργεῖν ἦν θαυμαστὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ φαινόμενος ἁπλῶς, πολλῆς ἔγεμε χάριτος· καὶ τοῦτο ὁ 25 προφήτης δηλῶν ἔλεγεν· "ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν "ἀνθρώπων." εἰ δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγει, "οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ "κάλλος," διὰ τὰ ἐν τῷ πάθει συμβάντα καὶ τὴν ἀτιμίαν, ἣν ὑπέμεινε τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ, ταῦτα φησὶν, ἢ καὶ διὰ τὴν εὐτέλειαν, ἣν παρὰ πάντα τὸν βίον ἐπεδείξατο. οὐ πρότερον 30 δὲ "ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν," ἕως ἂν ἐθεράπευσεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ ἠνέσχοντο.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

19 Καὶ προσελθὼν εἷς γραμματεὺς, εἶπεν αὐτῷ.

Διὰ τί τῷ εἰπόντι αὐτῷ "διδάσκαλε, ἀκολουθήσω σοι" καὶ τὰ ἑξῆς, "αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσιν," ἀνταπεκρίθη; ἐπειδὴ 5 χρημάτων δοῦλος ὑπάρχων ἐκεῖνος, καὶ ἰδὼν πολλὰ σημεῖα ποιοῦντα αὐτὸν, καὶ πολλοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ, προσεδόκησεν χρηματίζεσθαι ἐκ τῶν τοιούτων θαυμάτων· διὸ γινώσκων αὐτὸς τὰ ἐν τῷ συνειδότι αὐτοῦ, καὶ τὴν πολλὴν ἀπόνοιαν καὶ φιλαργυρίαν, ταῦτα φησίν· ὡσανεὶ ἔλεγεν αὐτῷ, ὅτι σὺ μὲν χρήματα προσ- 10 δοκᾷς ἀκολουθῶν ἐμοὶ συλλέγειν· σκόπει δὲ ὅτι οὔτε καταγώγιόν μοι ἐστὶν, οὐδὲ τοσοῦτον, ὅσον ταῖς ἀλώπηξι καὶ τοῖς ὀρνέοις· ταῦτα δὲ τὰ ῥήματα οὐκ ἦν ἀποτρεπομένου, ἀλλ' ἐλέγχοντος μὲν τὴν πονηρὰν γνώμην, παρέχοντος δὲ εἰ βούλοιτο, μετὰ τῆς τοιαύτης προσδοκίας ἀκολουθεῖν· ἐκεῖνος δὲ ταῦτα ἀκούσας καὶ 15 ἐλεγχθεὶς, οὐκ εἶπεν, ἕτοιμός εἰμι ἀκολουθῆσαι, ἀλλ' ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ πονηρίαν, εὐθέως ἐπαναχωρήσας· ὁ δὲ μετὰ ταῦτα προσελθὼν καὶ εἰπὼν, "Κύριε, ἐπίτρεψόν μοι πρῶτον ἀπελθεῖν" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπειδήπερ εὐγνωμόνως τὸ "ἐπίτρεψον" εἶπεν, καὶ οὐκ ἐμιμήσατο ἐκεῖνον αὐθαδῶς εἰπόντα τὸ "ἀκολουθήσω σοι," ἀπεδέχθη 20 μὲν, οὐκ ἐπετράπη δὲ, ἀλλ' ἤκουσεν, "ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι "τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς·" διὰ τούτου δεικνὺς ὅτι ὁ μὲν εἰπὼν ταῦτα υἱὸς, ἐκ τῶν πιστευσάντων ἦν· ὁ δὲ τετελευτηκὼς πατὴρ ἐκ τῶν μὴ πιστευσάντων. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἐκώλυσε δὲ αὐτὸν, οὐχὶ καταφρονεῖν τῆς εἰς τοὺς γονέας τιμῆς κελεύων, ἀλλὰ δεικνὺς 25 ὅτι οὐδὲν τῶν οὐρανίων πραγμάτων ἡμῖν ἀναγκαιότερον εἶναι χρή.

Ὠριγένους. Οἱ νεκροὶ εἰώθασι θάπτειν τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς· ψυχὴ ἐν κακίᾳ οὖσα νεκρά ἐστιν. ὁ αἰσθητὸς δὲ θάνατος διὰ τὴν ἁμαρτίαν· καλῶς οὖν ἡ ἁμαρτία θάνατος λέγεται, καὶ ὁ ἐν 30 αὐτῇ ὢν, νεκρός ἐστιν.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.

23 Καὶ ἐμβάντι αὐτῷ εἰς τὸ πλοῖον, ἠκολούθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Διὰ τοῦτο ἀφίησι τοὺς μαθητὰς κλυδωνισθῆναι, ἵνα μὴ μέγα 5 *φρόνωσιν, ὅτι τοὺς ἄλλους ἐκπέμψας, αὐτοὺς κατέσχε μεθ' ἑαυτοῦ· ἅμα δὲ καὶ γυμνάζων αὐτοὺς πειρασμοὺς φέρειν γενναίως, μέλλοντας τῆς οἰκουμένης ἀθλητὰς γενέσθαι· τὸ δὲ "τί δειλοί ἐστε "[ἀκούσαντες] ὀλιγόπιστοι;" διὰ τούτου παιδεύων αὐτούς, ὅτι τὸν φόβον οὐχ ἡ τῶν πειρασμῶν ἐργάζεται ἐπαγωγή, ἀλλὰ τὸ τῆς* 10 *διανοίας ἀσθενές. διὰ τοῦτο δὲ καὶ καθεύδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, ἵνα δι' αὐτῆς αἰσθόμενοι σωτηρίας, καὶ αὐτοὶ εὐεργεθηθῶσιν. διὰ τοῦτο δὲ ἄνθρωπον οἱ ὄχλοι ὠνόμαζον, οὐχ ὡς Θεὸν ἐλογίσαντο*[u] *τοιαῦτα θαυματουργήσαντα. "ποταπὸς γάρ" φησιν, "ἔστιν*[x] *ὁ ἄνθρωπος οὗτος," καὶ τὰ ἑξῆς· ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό* 15 *τε τοῦ ὕπνου καὶ τοῦ πλοίῳ κεχρῆσθαι.*

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῶν δύο δαιμονιζομένων.

28 Καὶ ἐλθόντι αὐτῷ εἰς τὸ πέραν, εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν. 20

Διὰ τοῦτο δὲ ἦλθον οἱ δαίμονες τὴν θεότητα αὐτοῦ ἀνακηρύττοντες· "τί ἡμῖν καὶ σοὶ Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ;" καὶ οἱ διὰ τῆς γαλήνης τῆς θαλάσσης μὴ πειθόμενοι αὐτὸν Θεὸν εἶναι, ἤκουον τῶν δαιμόνων ταῦτα βοώντων· ἵνα δὲ μὴ δόξῃ τὸ πρᾶγμα κολακείας εἶναι· ἀπὸ τῆς πείρας βοῶσι λέγοντες, "ἦλθες ὧδε πρὸ 25 *καιροῦ, βασανίσαι ἡμᾶς;" καὶ γὰρ ἐμαστίζοντο ἀοράτως, τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες ἀπὸ τῆς παρουσίας μόνης· τίνος δὲ χάριν αὐτὸς ἀπῆλθε πρὸς αὐτούς; ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτοὺς προσενεγκεῖν ἐτόλμα τοῖς πολλοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οἷον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων δαίμονες γίνονται· ὃ μὴ γένοιτό ποτε, κἂν μέχρις* 30 *ἐννοίας λαβεῖν· ἀλλ' οὐδὲ ὅτι χωρισθεῖσα τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ*

[u] ἐλογήσαντο Cod. [x] ἔσται Cod.

ἐνταῦθα πλανᾶται λοιπόν. αἱ μὲν γὰρ τῶν δικαίων ψυχαὶ, ἐν χειρὶ Θεοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ τῶν παιδίων· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖναι πονηραί· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, εὐθέως ἐντεῦθεν ἀπάγονται· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου· καὶ ἀλλαχοῦ δέ φησιν ὁ Κύριος· "σήμερον τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπό σου," οὐχ οἷόν τε οὖν 5 *ψυχὴν ἐξελθοῦσαν τοῦ σώματος.*

Διὰ τί δὲ, ὅπερ παρεκάλεσαν οἱ δαίμονες, ἐποίησεν ὁ δεσπότης τῶν ὅλων Χριστὸς, εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἀπελθεῖν; οὐκ ἐκείνοις πειθόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν ἅπαντες, ὅτι οὔτε χοίρων κατατολμῶσιν, εἰ μὴ αὐτὸς συγ- 10 *χωρήσειεν· καὶ ὅτι πολλῆς ἀπολαύομεν τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας· ἔτι δὲ καὶ ἵνα οἱ τοὺς τόπους ἐκείνους οἰκοῦντες μάθωσι τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ ἐκ τούτου εἰς τὴν αὐτοῦ θεογνωσίαν ἔλθωσι· καὶ γὰρ ὑπῆρχον ἀναίσθητοι λίαν, καθὼς ἀπὸ τοῦ τέλους ἐστὶ τοῦτο δῆλον· δέον γὰρ αὐτοὺς προσκυνῆσαι αὐτὸν, καὶ θαυμάσαι* 15 *τὴν δύναμιν. οἱ δὲ ἐπιπέμπον μᾶλλον καὶ παρεκάλουν ἀπελθεῖν ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν· διὰ τοῦτο δὲ τοὺς χοίρους ἀνεῖλον οἱ δαίμονες, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλωσι· πανταχοῦ γὰρ χαίρουσιν ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἡμῶν· ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἐποίησεν ὁ διάβολος· καίτοι καὶ ἐκεῖ ὁ Θεὸς ἐπέτρεψεν· ἀλλ'* 20 *οὐδὲ ἐκεῖ πειθόμενος τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ θεράποντα θέλων ἀποφῆναι λαμπρότερον. Ἰδίαν δὲ αὐτοῦ πόλιν τὴν Καπερναοὺμ λέγει ἐνταῦθα· ἡ γὰρ Βηθλεὲμ ἤνεγκεν αὐτὸν, ἡ δὲ Ναζαρὲτ ἔθρεψεν· ἡ δὲ Καπερναοὺμ εἶχεν οἰκοῦντα διηνεκῶς· χρὴ δὲ σκοπεῖν καὶ τὸ ἐπιεικὲς τοῦ δεσπότου καὶ ἄτυφον, ὅτι εἰς πλοῖον* 25 *ἐμβὰς, διέβαινε, δυνάμενος καὶ πεζῇ διαβαίνειν· καὶ ὅτι ὑπὸ τῶν ἐν Γαδάροις ἐκβληθεὶς, οὐκ ἀντέτεινεν, ἀλλὰ ἀνεχώρησε μὲν, οὐ μακρὰν δέ.*

32 *Καὶ ἰδοὺ ὥρμησε πᾶσα ἡ ἀγέλη τῶν χοίρων κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν.* 30

Εἰ μὴ οἱ χοῖροι κατὰ τοῦ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασσαν ὥρμησαν καὶ ἀπεπνίγησαν ἐν τοῖς ὕδασιν, οὐκ ἂν οἱ βόσκοντες τοὺς χοίρους ἔφυγον τοῦ βόσκειν χοίρους, καὶ κήρυκες τῶν θαυμάτων τῆς ἀληθείας ἐγένοντο.

34 Καὶ ἰδοὺ πᾶσα ἡ πόλις ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν τῷ Ἰησοῦ.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὡς αναξίους ἑαυτοὺς κρίναντες τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας, εἶπον τοῦτο οἱ Γεργεσηνοὶ τῷ Χριστῷ, ὡς καὶ ὁ Πέτρος ἐπὶ τῇ τῶν ἰχθύων ἄγρᾳ. 5

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Παρεκάλεσαν τοίνυν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας ἔχειν χώρας, δείσαντες μήπου[y] ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

Ὠριγένους. Ὡς ἀναίσθητοι τοῦτο εἶπον καὶ ἄγαν ἄπιστοι οἱ Γεργεσηνοί. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἀπωθούμενοι, ἀλλὰ ταπεινοφρονοῦντες.

Ἀπολιναρίου. Ἐπειδὴ πόθον οὐκ εἶχον τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἀργῶς διέκειντο καὶ ὀκνηρῶς πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ κατάληψιν.

ΚΕΦ. ΙΓ. 15

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

2 Καὶ ἰδοὺ προσήφερον αὐτῷ παραλυτικὸν, ἐπὶ κλίνης βεβλημένον.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν, ὅτι προσέφερον αὐτόν· οἱ δὲ ἄλλοι, ὅτι καὶ τὴν στέγην διατεμόντες, κατέθηκαν 20 αὐτὸν καὶ προὔθηκαν τῷ Χριστῷ· ἐπεὶ οὖν τοσαύτην ἐπεδείξαντο πίστιν, ἐπιδείκνυται καὶ αὐτὸς τὴν αὐτοῦ δύναμιν, μετ' ἐξουσίας πάσης λύων τὰ ἁμαρτήματα· καί τινες μὲν τῶν γραμματέων, τῇ βασκανίᾳ κατεχόμενοι, ἐν ἑαυτοῖς εἶπον, "οὗτος βλασφημεῖ· τίς "δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας· εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός;" αὐτὸς δὲ διὰ 25 τῶν προβλημάτων βεβαιοῖ τὰ εἰρημένα, ἐλέγξας ὡς Θεὸς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν· μόνου γὰρ Θεοῦ ἐστι τὸ τὰ ἀπόρρητα εἰδέναι· ἔπειτα δὲ καί φησι πρὸς αὐτούς· "τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, "ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν ἆρον τὸν κράβαττόν σου "καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκον σου;" ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· τί 30 δοκεῖ εὔκολον ὑμῖν εἶναι· σῶμα σφίγξαι παραλελυμένον, ἢ ψυχῆς ἁμαρτήματα λῦσαι; εὔδηλον, ὅτι σῶμα σφίγξαι· ὅσῳ γὰρ σώ-

[y] δήπου vid. leg.

ματος ψυχὴ βελτίων, τοσοῦτον τὰ ἁμαρτήματα λῦσαι τούτου ἄμεινον. ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν ἀφανὲς, τὸ δὲ φανερόν· διὰ τοῦτο οὖν προστίθημι τὸ καταδεέστερον φανερῶς, ἵνα τὸ μεῖζον καὶ ἀφανὲς διὰ τούτου λάβῃ τὴν ἀπόδειξιν.

Πέμπει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, εὐθέως θεραπευθέντα, 5 πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄτυφον δεικνύς· ὅτι δὲ καὶ οὐ φαντασία ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ βαστάσαι αὐτὸν τὸν κράβαττον προσέταξεν, ὅμως οὖν καὶ οἱ ὄχλοι ἔτι χαμαὶ σύρονται· "ἰδόντες γάρ," φησιν, "ἐθαύμασαν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις." προΐστατο γὰρ αὐτοῖς 10 ἡ σάρξ· αὐτὸς γὰρ μακροθυμῶν οὐκ ἐπετίμα αὐτοῖς· τέως γὰρ οὐκ ἦν μικρὸν τὸ νομίζεσθαι πάντων ἀνθρώπων αὐτὸν εἶναι μείζονα, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθεν· εἰ γὰρ ταῦτα καλῶς ἐβεβαίωσαν παρ' ἑαυτοῖς, ὁδῷ προβαίνοντες ἔγνωσαν ἂν, ὅτι καὶ Θεοῦ Υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ κατέσχον ταῦτα σαφῶς· οὐδὲ προελθεῖν εἰς τὸ βέλτιον 15 ἠδυνήθησαν· ἔλεγον γὰρ πάλιν, ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ τοῦ Θεοῦ· ποιήσας δὲ τὸ θαῦμα τοῦ παραλυτικοῦ, οὐκ ἐπέμεινεν ἐν τῷ τόπῳ, ἵνα μὴ τὸν ζῆλον πλεῖον ἐξάψῃ ὁρώμενος· οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, ἐκκλίνοντες[x] τοὺς ἐπιβουλεύοντας.

6 Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· ἐγερθεὶς, ἆρόν σου τὸν 20 κράβαττον.

Κυρίλλου. Ἐξῆλθε τὸ ῥῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπεκολούθησε· διὰ τί δὲ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἐπιτελουμένης θεοσημείας; ἢ ἵνα δείξῃ, ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὴν ἕνωσιν· 25 εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπος, φησὶ, γέγονα Θεὸς Λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ γῆς πολιτεύομαί τε καὶ ἀναστρέφομαι· ἀλλ' οὐδὲ ἧττον τὰ πέρα λόγου ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεσιν δωροῦμαι ἁμαρτημάτων· οὐ γὰρ ἀφειλάμην τί τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ἢ ἐμείωσα τὸ γενέσθαι με ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς 30 κατὰ σάρκα υἱὸν ἀνθρώπου. Καὶ μετ' ὀλίγα—Οἰκονομικῶς δὲ λέγει "ἐπὶ τῆς γῆς," ἵνα δείξῃ, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γεγονὼς, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὠφθεὶς, Θεὸς ἦν κατὰ φύσιν.

[x] ἐκκλίνοντας Cod.

8 Ἰδόντες δὲ οἱ ὄχλοι, ἐθαύμασαν καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεὸν τὸν δόντα ἐξουσίαν τοιαύτην τοῖς ἀνθρώποις.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Θεῖον τὸ πρᾶγμα γινώσκουσιν· τὸν δὲ ποιήσαντα ὁρῶσιν ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὡς δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχ ὡς αὐτοῦ δύναμιν, θαυμάζουσιν. 5

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ Ματθαίου.

9 Καὶ παράγων ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖθεν, ἴδεν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον.

Τίνος ἕνεκεν οὐ μετὰ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἐκάλεσε τὸν 10 Ματθαῖον; ἐπειδήπερ τὰς καρδίας ἐπιστάμενος, καὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς ἑκάστου διανοίας εἰδὼς, τότε τοῦτο ἐποίησεν, ὅτε ἠπίστατο ἥξοντα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ Παῦλον μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡλίευσεν. οὐκ ἀποκρύπτεται δὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τίθησι, τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν κρυψάντων αὐτὸν προσηγορίᾳ ἑτέρᾳ· 15 καὶ ὅτι ἐπὶ τὸ τελώνειον ἐκάθητο, ἵνα δείξῃ τοῦ καλέσαντος τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀγαθότητα· ὅτι οὐκ ἀποστάντα αὐτὸν πρότερον τῆς πονηρᾶς ταύτης καπηλείας, ἀλλ᾽ ἐπιτήδευμα ἔχοντα ἀναισχυντίας γέμον καὶ ἰταμότητος καὶ κέρδεος[y] οὐκ ἔχον πρόφασιν εὔλογον· καὶ ἁρπαγὴν σχῆμα ἔχουσαν ἔννομον, ἐκ μέσων αὐτὸν 20 ἀνέσπασε τῶν κακῶν· ἀλλ᾽ ὥσπερ εἴδομεν τοῦ καλέσαντος τὴν ἀγαθότητα, οὕτω καταμάθωμεν καὶ τοῦ κληθέντος τὴν ὑπακοήν· οὔτε γὰρ ἀντέτεινεν, οὔτε ἀμφισβητήτως εἶπεν· ἄρα μὴ ἀπατηλῇ[z] κλήσει ἐμὲ τὸν τοιοῦτον καλεῖ; καὶ γὰρ ἀκαιρίας αὕτη πάλιν ὑπῆρχεν ἡ ταπεινοφροσύνη· καλέσας τοίνυν αὐτὸν καὶ τιμῇ 25 μεγίστῃ τετιμηκὼς, τραπέζης αὐτῷ κοινωνήσας εὐθέως· ἐν τούτῳ αὐτὸν καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων εὐέλπιδα ποιῶν, καὶ εἰς πλείονα παρρησίαν ἐνάγων· οὐ γὰρ χρόνῳ μακρῷ, ἀλλὰ ἀθρόον ἐξιάσατο τὴν κακίαν· καὶ οὐκ αὐτῷ συνανάκειται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολλοῖς τοιούτοις· διὰ τί δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐνδιαβάλλουσι 30 τὸν Κύριον οἱ Φαρισαῖοι, ὡς μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίοντα; κακούργῳ σκέψει βουλόμενοι ἀποχωρῆσαι αὐτοὺς τοῦ

[y] κέρδιος Cod. [z] ἀπατειλῇ Cod.

διδασκάλου· αὐτὸς δὲ οὐ μόνον οὐκ[a] ἔγκλημα εἶναι, ἀλλὰ καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, τὸ μετὰ τοιούτων ἐσθίειν δείκνυσι· διὸ καὶ φησίν· "οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ" καὶ τὰ ἑξῆς.

Τὸ δὲ, "πορευθέντες μάθετε τί ἐστιν ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν" σημαίνει ὅτι οὐ κεκωλυμένον ἔργον ἐστὶ τὸ ἁμαρτωλοὺς διορ- 5 θοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ νομοθετημένον, καὶ μᾶλλον τῆς θυσίας κρεῖττον· ὅθεν καὶ τὴν παλαιὰν εἰσάγει συνῳδὰ αὐτῷ φθεγγομένην καὶ νομοθετοῦσαν· ἅμα δὲ καὶ τὴν τῶν γραφῶν ἄγνοιαν αὐτοῖς ὀνειδίζων ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ὅτι πάσης τῆς λοιπῆς ἀμελοῦντες ἀρετῆς, ἐν ταῖς θυσίαις τὸ πᾶν ἐτίθεντο· ἐγὼ γάρ, φησι, τοσοῦτον ἀπέχω 10 τοῦ βδελύξασθαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς παραγέγονα μόνους· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ "ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν." τίνος ἕνεκεν τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐγκαλεσάντων, ὅτι "ἡμεῖς μὲν καὶ οἱ Φαρισαῖοι νηστεύομεν "πολλὰ" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἐπιεικείαν αὐτοῦ καὶ 15 πολλὴν μακροθυμίαν ἐνδεικνύμενος, οὐκ ἐπιτιμᾷ· ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς τῶν Ἰωάννου ῥημάτων, δι' ὧν ἔλεγεν· "ὁ ἔχων τὴν "νύμφην," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ παρὼν καιρὸς τῆς ἐμῆς σὺν αὐτοῖς διαγωγῆς χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐστίν· "ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι" καὶ τὰ ἑξῆς. τὸν τοῦ πάθους διὰ 20 τούτου μηνύων καιρόν· ἢ μᾶλλον τὸν τοῦ κηρύγματος, ὅτι τοῦ πάθους τριήμερος ἦν.

Εἰπὼν "ὅτι οὐδεὶς ἐπιβάλλει ἐπίβλημα ῥάκκους," ἐδήλωσε διὰ τούτου, ὅτι οὔπω γεγόνασιν ἰσχυροὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι πολλῆς δέονται συγκαταβάσεως· διὰ τὸ μήπω ὑπὸ τοῦ 25 Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἀνακαινισθῆναι αὐτούς· οὕτω δὲ διακειμένοις οὐ χρὴ βάρος ἐπιτιθέναι αὐτοῖς ἐπιταγμάτων· ταῦτα δὲ ἔλεγεν νόμους τιθεὶς καὶ κάνονας τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς· ἵνα ὅτ' ἂν μέλλωσι μαθητὰς λαμβάνειν, μετὰ πολλῆς αὐτοῖς προσφέρωνται[b] τῆς ἡμερότητος. 30

17 **Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς.**

Ἀσκῶν δὲ μέμνηται καὶ οἴνου· ἐπειδὴ περὶ γαστριμαργίας ἦν ὁ λόγος καὶ τραπέζης· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν αὐτῶν λαμβάνει τὰ ὑποδείγματα, καὶ ὅτι οὐδὲν αὐστηρὸν ἐπιτάττειν χρὴ καὶ βάρος

[a] οὐκ suppl. [b] προσφέρονται Cod.

ἔχον τοῖς ἀρχομένοις, ἀλλ' ὅσα δυνατὸν ποιεῖν, καὶ ταχέως καὶ ἐπ' ἐκεῖνα ἥξουσιν· ὁ γὰρ πρὸ καιροῦ, φησι, ζητῶν τοῦ προσήκοντος τὰ ὑψηλὰ ἐντιθέναι δόγματα, οὐδὲ τοῦ καιροῦ καλοῦντος λοιπὸν ἐπιτηδείους εὑρήσει, ἀχρήστους ἐργασάμενος ἅπαξ.

Ὠριγένους. Ἀσκοὶ παλαιοί εἰσιν οἱ τῇ νομικῇ πολιτείᾳ 5 πεποιωμένοι[c]· οἶνος δὲ νέος ἡ διὰ Χριστοῦ χάρις.

Ἰσιδώρου. Τοὺς σαπέντας τῇ παλαιότητι καὶ τὴν νέαν χάριν ἀθετήσαντας ἀσκοὺς παλαιοὺς ὁ Κύριος προσηγόρευσεν, ὡς διαρρηγνυμένους καὶ τὸν καινὸν λόγον τῆς βασιλείας οὐκ ἔχοντας.

Κυρίλλου. Οἱ Φαρισαῖοι ἐοικότες ἱματίῳ κατερρωγότι ἢ ἀσκοῖς 10 παλαιοῖς, οὐ δύνανται δέξασθαι τὴν νεάζουσαν διδασκαλίαν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

18 Ταῦτα αὐτοῦ λαλοῦντος αὐτοῖς, ἰδοὺ ἄρχων ἐλθὼν προσεκύνει αὐτῷ λέγων, ὅτι ἡ θυγάτηρ μου ἄρτι ἐτε- 15 λεύτησεν.

Τὸν ἄρχοντα ὃν λέγει ἐληλυθέναι, ἀρχισυνάγωγος ἦν· χρὴ δὲ σκοπεῖν αὐτοῦ καὶ τὴν παχύτητα· δύο γὰρ ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ τὴν χεῖρα ἐπιθεῖναι· ἠκολούθουν δὲ οἱ ὄχλοι ὡς ἐπὶ θαύματι μεγάλῳ· τοὺς μαθητὰς δὲ 20 μόνους εἴασεν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσελθεῖν, παιδεύων ἡμᾶς καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀνθρωπίνην διακρούεσθαι δόξαν.

ΚΕΦ. Ιϛ.

Περὶ τῆς αἱμορροούσης.

20 Καὶ ἰδοὺ γυνὴ αἱμορροοῦσα δώδεκα ἔτη. 25

Τίνος ἕνεκεν οὐ μετὰ παρρησίας προσῆλθεν αὐτῷ ἡ τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος ἔχουσα; ἐπειδὴ ᾐσχύνετο διὰ τὸ πάθος, ἀκάθαρτος εἶναι νομιζομένη. εἰ γὰρ ἡ καταμηνίοις οὖσα, οὐκ ἐδόκει εἶναι καθαρὰ, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοιαύτην νοσοῦσα νόσον τοῦτο ἂν ἐνόμισεν· ὅμως μὲν οὖν μετὰ πίστεως τῶν ἱματίων ἥψατο· οὐδὲ γὰρ 30 ἀμφέβαλεν, οὐδὲ εἶπεν ἐν ἑαυτῇ, ἆρα ἀπαλλαγήσομαι τοῦ

c An πεπωρωμένοι?

νοσήματος· ἆρα οὐκ ἀπαλλαγήσομαι; εἶπε δὲ αὐτῇ, θάρσει, ἐπειδὴ περίφοβος ἦν· θυγατέρα δὲ αὐτὴν καλεῖ, ἐπειδὴ ἡ πίστις αὐτῆς θυγατέρα αὐτὴν ἐποίησεν. καὶ τὸ ἐγκώμιον μέγα, ὅτι περ ὑπὸ τοῦ πάντων δεσπότου ἤκουσεν, "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε."

Τίνος δὲ ἕνεκεν τῶν αὐλητῶν ἐμνημόνευσεν; ἵνα καὶ ἐν τούτῳ 5 θριαμβεύσῃ τῶν ἀρχισυναγώγων τὴν ἄνοιαν· διὰ τί δὲ εἶπεν, ὅτι οὐ τέθνηκεν τὸ κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει; παιδεύων μὴ φοβεῖσθαι θάνατον· διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν θάνατον, ἀλλ' ὕπνον γεγενῆσθαι· τοῖς δὲ καταγελῶσιν αὐτοῦ οὐκ ἐπιτιμᾷ, ἵνα καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ αὐλοὶ καὶ τὰ κύμβαλα, ἀπόδειξις γένηται τοῦ θανάτου· παρόντων 10 δὲ τῶν γονέων θαυματουργεῖ πρὸς τὸ αὐτοὺς πληροφορηθῆναι· κατασχὼν δὲ, ἀνίστησιν, δεῖξαι θέλων ὅτι πάντα αὐτῷ ἕτοιμα· κελεύει δὲ δοθῆναι αὐτῇ τροφὴν, ἵνα μὴ δόξῃ φαντασία εἶναι τὸ γεγενημένον. οὐκ αὐτὸς δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἐκείνοις κελεύει δοῦναι, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου εἶπε· "λύσατε αὐτὸν, καὶ ἄφετε 15 "ὑπάγειν·" τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως μετὰ ἀκριβείας πάσης τὴν ἀπόδειξιν ποιούμενος· τοὺς δὲ θρηνοῦντας καὶ τοὺς αὐλοῦντας ἔξω τῆς οἰκίας ἐξέβαλεν, ἀναξίους τῆς τοιαύτης θεωρίας κρίνας αὐτούς· παρήγγειλε δὲ μηδενὶ εἰπεῖν διὰ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκενόδοξον. 20

Προσελθοῦσα ὄπισθεν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Κυρίλλου. Δείκνυσιν ὅτι παρὰ θεῷ οὐδεὶς ἔχων ἀκούσιον νόσον ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν αἱμορροοῦσαν ὁ Κύριος, ἵνα τὸν τυπικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγάγῃ θεωρίαν. 25

23 Καὶ ἰδὼν τοὺς αὐλητὰς καὶ τὸν ὄχλον θορυβούμενον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἔθος τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγάμους κόρας, ἡνίκα εἰσὶν πρὸς ὥραν γάμου τελευτώσας θρηνεῖν, διὰ τῶν συμβολικῶν γάμων· διὸ καὶ αὐληταὶ ἦσαν ἔσω, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε ἐποίουν τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι. 30

Ὠριγένους. Οἱ ἐλπίδα ἔχοντες τῆς ἐν Χριστῷ ἀναστάσεως οὐκ ἀπέθανον, ἀλλὰ καθεύδουσι· διὸ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· "οὐ "θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κεκοιμημένων· ἵνα μὴ "λυπεῖσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα·" ἅμα δὲ καὶ

σμικρύνων τὸ ἔργον, ὃ ἤμελλε ποιεῖν, μᾶλλον δὲ κρύπτων[a] αὐτὸ, ἔλεγεν ὅτι καθεύδει· διὸ καὶ ἑξῆς παρῄνει μηδενὶ λέγειν.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τῶν δύο τυφλῶν.

27 Ἠκολούθησαν αὐτῷ δύο τυφλοὶ, κράζοντες καὶ λέ- 5
γοντες.

Διὰ τί τοὺς τυφλοὺς παρέλκει κράζοντας; ἡμᾶς παιδεύων τὴν παρὰ τῶν πολλῶν διωθεῖσθαι δόξαν· ἐπειδὴ γὰρ πλησίον ἦν ἡ οἰκία, ἄγει αὐτοὺς ἐκεῖ κατ' ἰδίαν θεραπεύσων· καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν καὶ παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν· οὐ μικρὰ δὲ αὕτη τῶν 10 Ἰουδαίων κατηγορία· ὅτ' ἂν οὗτοι τυφλοὶ ὄντες, ἐξ ἀκοῆς μόνης τὴν πίστιν δέχονται· ἐκεῖνοι δὲ θεωροῦντες τὰ θαύματα πάντα τὰ ἐναντία ποιοῦσιν· υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλουν, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα τιμῆς εἶναι ἐδόκει· δεύτεραν δὲ ἐρώτησιν προσάγει, σπουδάζων ἱκετεύεσθαι πολλάκις, καὶ τότε τὴν ἴασιν παρέχειν, ἵνα μή τις 15 νομίσῃ διὰ φιλοτιμίαν αὐτὸν τοῖς θαύμασιν ἐπιπηδᾷν· ὁμολογησάντων οὖν αὐτὸν, οὐκ ἔτι υἱὸν Δαβὶδ, ἀλλὰ τὸ ὑψηλότερον προσειπόντων Κύριον· τότε λοιπὸν καὶ αὐτὸς ἐπιτίθησι τὴν χεῖρα, λέγων, "κατὰ τὴν πίστιν ὑμῶν γενηθήτω ὑμῖν." διὰ δὲ τὴν προειρημένην αἰτίαν, λέγω δὴ διὰ τὸ ἀκόμπαστον, κελεύει μετὰ 20 πολλῆς τῆς σφοδρότητος μηδενὶ εἰπεῖν· "ἐνεβριμήσατο γάρ," φησιν, "αὐτοῖς ὁ Κύριος λέγων," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἠνέσχοντο, ἀλλ' ἐγένοντο κήρυκες καὶ εὐαγγελισταί· εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φαίνεται λέγων, ἄπελθε καὶ διηγοῦ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνου τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαῖνον· ὅπου 25 μὲν γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ἡ δόξα ἀναφέρεται, οὐ μόνον οὐ κωλύει, ἀλλὰ καὶ ἐπιτάττει τοῦτο ποιεῖν· ὅπου δὲ παιδεύει ἡμᾶς ταπεινοφρονεῖν, ἐκεῖ καὶ κελεύει μηδενὶ λέγειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους ἡμᾶς ἐγκωμιάζειν κωλύει.

Ὠριγένους. Ἰησοῦς παραγγέλλων τοῖς ἰωμένοις μηδενὶ λέ- 30 γειν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ, ἡμᾶς διδάσκει φεύγειν τὸ ἐπιδεικτικὸν ὡς αἴτιον τῶν κακῶν.

[a] κρύπτον Cod.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

32 Ἰδοὺ προσήνεγκαν αὐτῷ ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον.

Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἡ κώφωσις ἣν εἶχεν ὁ δαιμονιζόμενος οὗτος, 5 οὐ φύσεως ἦν τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ δαίμονος ἦν ἡ ἐπιβουλή· διὸ καὶ ἑτέρων[b] ἐδεήθη τῶν προσαγόντων· οὔτε γὰρ δι' ἑαυτοῦ προσκαλέσαι ἠδύνατο ἄφωνος ὤν, οὔτε ἑτέρους ἱκετεῦσαι, τοῦ δαίμονος δήσαντος τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ψυχὴν μετὰ τῆς γλώττης πεδήσαντος· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν, ἀλλ' εὐθέως διορθοῦται 10 τὸ νόσημα. "ἐκβληθέντος" γάρ, φησι, "τοῦ δαιμονίου, ἐλάλησεν "ὁ κωφός· οἱ δὲ ὄχλοι ἐθαύμαζον," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὴ μάλιστα ἠνία τοὺς Φαρισαίους, ὅτι πάντων αὐτὸν προὐτίθεσαν, οὐ τῶν τότε ὄντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γεγενημένων· προὐτίθεσαν δὲ οὐχ ὅτι ἐθεράπευσεν, ἀλλ' ὅτι ῥᾴως[c] καὶ ταχέως· καὶ ὅτι ἄπειρα 15 νοσήματα, καὶ ἀνιάτως ἔχοντα. καὶ ὁ μὲν ὄχλος οὕτως· οἱ δὲ Φαρισαῖοι τοὐναντίον ἅπαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· τί γάρ φησιν; "ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια·" οὗ τί ἂν γένοιτο ἀνοητότερον; μάλιστα μὲν γάρ, ὃ καὶ προϊὼν φησὶν, ἀμήχανον δαίμονα ἐκβάλλειν δαίμονα· τὰ γὰρ ἑαυτοῦ 20 συγκροτεῖν εἴωθεν, οὐ καταλύειν ἐκεῖνος· αὐτὸς δὲ οὐχὶ δαίμονας ἐξέβαλε μόνον, ἀλλὰ καὶ λεπροὺς ἐκάθηρεν, καὶ νεκροὺς ἤγειρεν, καὶ θάλατταν ἐχαλίνου, καὶ ἁμαρτήματα ἔλυεν, καὶ βασιλείαν ἐκήρυττεν, καὶ τῷ Πατρὶ προσῆγεν· ἅπερ οὔτ' ἂν ἕλοιτό ποτε, οὔτ' ἂν δυνηθείη ποτὲ ἐργάσασθαι· αὐτὸς δὲ μετὰ τὰς ὕβρεις 25 καὶ τὰς κατηγορίας· "περιῆγε" φησι, "τὰς πόλεις ἁπάσας καὶ "τὰς κώμας" καὶ τὰ ἑξῆς· ἡμῖν τύπος γενόμενος, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὅτ' ἂν εὐεργετῶμεν τινὰς, καὶ ὑπ' αὐτῶν κατηγορούμεθα, μὴ ἀποστῶμεν τοὺς ὁμοδούλους εὐεργετεῖν, ὡς ὅγε μετὰ τὴν κατηγορίαν ἀφιστάμενος τῆς εὐεργεσίας δείκνυσιν, ὅτι δι' ἀνθρώπων 30 ἔπαινον, ἀλλ' οὐ διὰ τὸν Θεὸν τὴν ἀρετὴν εἰργάζετο.

Τί ἐστιν ὅπερ περὶ τῶν ὄχλων φησὶν, "ὅτι ἦσαν ἐσκυλμένοι

[b] ἑτέρῳ Cod. [c] ῥᾷος Cod.

" καὶ ἐρριμμένοι, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποίμενα·" οὐκ αἰσθητὴν σκύλησιν καὶ ἀπορριφὴν λέγει, ἀλλὰ νοητήν. τοῦτο δὲ κατηγορία τῶν ἀρχόντων ὑπῆρχε τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ποίμενες ὄντες, τὰ τῶν λύκων ἐπεδείκνυντο· οὐ γὰρ μόνον διώρθουν τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ ἐλυμαίνοντο αὐτῶν τὴν προκοπὴν διὰ τοῦ λέγειν, " ἐν τῷ ἄρχοντι 5 " τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια."

34 Οἱ δὲ Φαρισαῖοι ἔλεγον ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἄκρας ἀσεβείας δεῖγμα τὸ τὰς θείας δυνάμεις λέγειν δαιμόνων εἶναι· οὐδεὶς γάρ ποτε δαιμόνων 10 δαίμονα ἐκβάλλει, οὐδὲ τὰ ἑαυτοῦ καταλύει. οὐ μόνους δὲ δαίμονας ἐξέβαλεν, ἀλλὰ καὶ μυρία πάθη[c] ἐθεράπευσεν. ὁ δαίμων πρὸς τὰ εἴδωλα σύρει· ὁ Χριστὸς τῷ Πατρὶ προσῆγεν· ὁ δαίμων ὑβριζόμενος οὐκ εὐεργετεῖ· ὁ δὲ Χριστὸς τοὺς ὑβρίζοντας φέρων ἀνεξικάκως περιείη θεραπεύων πάντας. 15

37 Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.

Ὠριγένους. Θερισμὸν λέγει τῶν ὄχλων τῶν ἐπιτηδείως ἐχόντων πρὸς θεοσέβειαν· ἐργάται θερισμοῦ εἰσιν οἱ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκαλοι. ἔστι δὲ καὶ ἕτερος θερισμὸς, ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος, κατὰ τὸ " ἄφετε τὰ ζιζάνια, καὶ ἐν καιρῷ τοῦ 20 " θερισμοῦ, ἐρῶ τοῖς θερισταῖς."

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ οἱ " θερισταὶ Ἄγγελοι εἰσὶ," καὶ νῦν τοῖς ἀγγέλοις τῶν Ἀποστόλων λέγεται[d] ταῦτα· " θερισμὸν" δὲ τῶν ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν ἑαυτῶν λαβόντων σπόρον τὸν λόγον. θερισταὶ δὲ ὀλίγοι, οὐ γὰρ πολλοὶ οἱ ἀνεπαισθήτως ὀρθοτομοῦντες τὸν 25 λόγον τῆς ἀληθείας.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Θερισμὸν λέγει, τοὺς δεομένους διδασκαλίας.

Κύριλλος. Τοὺς μαθητὰς λέγει ἐργάτας, οὓς ὀλίγους ὄντας, ἔπεμψεν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπουρανόν. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐργάτας δὲ ἐνταῦθα τοὺς δώδεκα μαθητάς φησιν. εἰπὼν δὲ αὐτοὺς ὀλίγους, εἰς μὲν τὸν ἀριθμὸν οὐ προσέθηκεν, ἐξουσίαν δ' αὐτοῖς κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων καὶ κατὰ πάσης νόσου δέδωκεν.

[c] πάθει Cod. [d] λέγετε Cod.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διαταγῆς.

2 **Τῶν δὲ δώδεκα ἀποστόλων τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα.**

Διὰ τοῦτο λέγει αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἐπειδήπερ δύο μόνας συζυγίας μνημονεύσας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν κληθείσας ὑπὸ τοῦ 5 Χριστοῦ, Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, ἔτι δὲ καὶ ἑαυτὸν, ἀναγκαῖος νῦν τὸν κατάλογον αὐτῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν ποιεῖται. Εἰπὼν δὲ "Σίμων," ἀναγκαίως προσέθηκεν "ὁ λεγόμενος "Πέτρος·" καὶ γὰρ καὶ ἕτερος Σίμων ἦν ὁ Κανανίτης. χρὴ δὲ σκοπεῖν, ὅτι οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν τίθησιν αὐτούς· ὁ γὰρ Ἰωάννης 10 μείζων ἦν τοῦ ἀδελφοῦ. εἶτα εἰπὼν "Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος," ἐπήγαγε, "Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος ὁ τελώνης·" εἶτα "Ἰάκωβος ὁ τοῦ "Ἀλφαίου·" ἦν οὖν, ὡς προγέγραπται, καὶ ὁ τοῦ Ζεβεδαίου· εἶτα εἰπὼν "Λεββαῖον τὸν ἐπικληθέντα Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν "ζηλωτὴν," ὃν καὶ Κανανίτην καλεῖ, ἐπὶ τὸν προδότην ἔρχεται· ἀπὸ 15 τῆς πόλεως αὐτὸν καλῶν, Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης· ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰούδας ὁ Λεββαῖος, ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, ὃν Ἰάκωβον φησὶν ὁ Λουκᾶς· εἰς δὲ τὸν Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην προσέθηκεν, "ὁ παραδιδοὺς αὐτόν·" οὐδὲν τῶν δοκούντων ἐπονειδίστων εἶναι ἀποκρυπτόμενος. "τούτους τοὺς δώδεκα ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς·" ποίους 20 τούτους; τοὺς ἁλιεῖς· καὶ δύο τελῶναι, Ματθαῖος καὶ Θαδδαῖος· καὶ εἷς προδότης· ἀπέστειλε δὲ αὐτοὺς λέγων· "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν "μὴ ἀπέλθετε," καὶ τὰ ἑξῆς· κἂν γάρ με ὕβρισαν, φησὶ, καὶ δαιμονῶντα καλῶσιν, οὐκ ἀποστρέφομαι αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτοὺς πρώτους διορθῶσαι ἐσπούδακα· καὶ πάντων ὑμᾶς ἀπάγων τῶν 25 ἄλλων, πρὸς τούτους πέμπω διδασκάλους καὶ ἰατρούς· καίπερ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐπιτηδειοτέρως ἐκείνων πρὸς τὴν πίστιν ἐχόντων· κηρύττειν δὲ αὐτοὺς οὐδὲν αἰσθητὸν κελεύει, ὥσπερ Μωϋσῆς καὶ οἱ λοιποὶ προφῆται, γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἀγαθά· ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν καὶ τὰ ἐκεῖ ἅπαντα. 30

6 **Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ.**

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ὅτι δεῖ πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις κηρύτ-

τειν· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ἦσαν γεγονυῖαι αἱ ἐπαγγελίαι, ὅτι ἐξ αὐτῶν ἤμελλεν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα ὀφθῆναι· καὶ ὅταν ἐπείσθησαν, τότε εἰς τὰ ἔθνη χωρῆσαι. Σαμαρείτας δὲ συνάπτει τοῖς ἐξ ἐθνῶν· ἐπειδὴ καὶ ἐξ ἐθνῶν ἦσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ οἰκήσαντες τὴν Ἰουδαίαν. βασιλείαν δὲ οὐρανῶν λέγει 5 τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διὰ πνεύματος υἱοθεσίαν, τὴν ἑνοῦσαν Θεῷ τὸν ἄνθρωπον.

7 Ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Θεοδώρου Μονάχου. Διὰ τῆς σαρκώσεως ἦν[e] ἐγγίσασα[f]· καὶ ἀεὶ μὲν ἦν ἐγγὺς Χριστὸς ὁ Θεός. 10

8 Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.

Ἵνα δὲ μὴ ἐπαρθῶσιν ἀπὸ τῶν γινομένων σημείων, φησὶ, "δωρεὰν ἐλάβετε·" οὐ γὰρ μισθοῦ ταῦτα ἔχετε, οὐδὲ πονήσαντες· ἐμὴ γὰρ ἡ χάρις, οὕτως οὖν καὶ ἐκείνοις "δωρεὰν δότε."

9 Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μὴ ἄργυρον. 15

Οὐκ εἶπεν δὲ μὴ λάβητε μεθ' ἑαυτῶν χρυσὸν, ἀλλὰ "μὴ "κτήσησθε·" ἵνα διὰ τούτου πολλὰ κατώρθουν, ἀνύποπτοι μένοντες, καὶ πάσης ἀπαλλαττόμενοι φροντίδος, καὶ τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέχοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν διδασκόμενοι, ἑξῆς ἀνενδεεῖς τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἐγίνοντο, ἐκ τῶν μαθητῶν 20 αὐτῶν ἀποτρεφόμενοι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, "ἄξιος ὁ ἐργάτης τῆς "τροφῆς αὐτοῦ."

Τὸ δὲ τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖν εἰς ἑκάστην πόλιν, σημαίνει τοῦ μὴ τὰς ἁπάντων θύρας περιιέναι· εἰ γὰρ ἄξιός ἐστι, καὶ πάντως δώσει τροφὰς, καὶ μάλιστα ὅταν μηδὲν πλέον τῶν ἀναγκαίων 25 ἀπαιτεῖται· οὐ μόνον δὲ ἀξίους κελεύει ζητεῖν, ἀλλὰ μηδὲ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείβειν, ὥστε μηδὲ τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτοὺς δοξὰν λαμβάνειν γαστριμαργίας. τὸ δὲ πρώτους ἀσπάζεσθαι, μετριάζειν αὐτοὺς παρασκευάζει καὶ ἐν τούτῳ· μὴ γὰρ, ἐπειδὴ διδάσκετέ, φησι, διὰ τοῦτο περιμένετε παρ' ἑτέρων ἀσπάζεσθαι[g]· 30 μᾶλλον μὲν οὖν ὑμεῖς προηγεῖσθε[h] τῇ τιμῇ. δεικνὺς δὲ ὅτι οὐκ ἀσπασμός ἐστι τοῦτο ψιλὸς, ἀλλ' ἀλογία, ἐπάγει λέγων, "ἐὰν

[e] ἦν Cod. [f] ἐγγύσασα Cod. [g] ἀσπάζεσθε Cod. [h] προηγεῖσθαι Cod.

"ᾖ ἀξία ἡ οἰκία," ἥξει ἐπ' αὐτήν· ἂν δὲ ὑβρίζῃ, οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τῆς εἰρήνης νομίσητε, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Σοδόμων ὑπομενεῖ. τὸ δὲ ἐκτινάξαι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, τοῦτό ἐστιν, ἢ ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἔλαβον παρ' αὐτῶν, ἢ ὥστε εἰς μαρτύριον αὐτοῖς γενέσθαι τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας, ἣν ἐβάδισαν δι' αὐτούς. 5

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὰς τοῦ Χριστοῦ δωρεὰς μὴ πωλήσητε.

Τοῦ αὐτοῦ. Τίς χρεία πήρας τοῖς μὴ ἐπαγομένοις τί ἐφόδιον;

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τὴν ἀκτημοσύνην, διὰ τοῦ εἰπεῖν, "μηδὲ δύο χιτῶνας," διδάσκει. ἐκ τούτου δὲ δῆλόν ἐστιν ὅτι ἑνὶ 10 χιτῶνι ἐκέκτητο ὁ Κύριος.

Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρρου. Ταῦτα φησὶν, ὥστε μὴ εὐκόλου καὶ προχείρου γνώμης ἀποφέρεσθαι δόξαν παρὰ τοῖς τὴν πόλιν οἰκοῦσιν.

Ὠριγένους. Διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάστατον· τοῖς μὲν γὰρ 15 ἐμπορευομένοις μετιέναι ἐξ ἑτέρων εἰς ἑτέρους ἁρμόσει· τοῖς δὲ δωροδοκήτοις οὐκέτι· δικαίαν δὲ ἔδειξεν εἶναι τὴν τῶν ἀναγκαίων ἀπόλαυσιν παρὰ τῶν διδασκομένων, τῶν ἐργαζομένων οὖσαν μισθόν· τροφὴν δὲ εἰπὼν, τὴν τρυφὴν ἀπεκώλυσεν.

14 Ἐξερχόμενοι τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. 20

Θεοδωρήτου. Τὸ ἐκτινάσσειν τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν, κατὰ τῶν μὴ ὑποδεχομένων αὐτοὺς, σύμβολον τῆς ὁδοιπορίας, ἣν ὑπέμειναν ὑπὲρ αὐτῶν.

16 Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς 25 αἱ περιστεραί.

Κλήμεντος. Ἐκεῖνος φρονίμως πονηρεύεται· ἡμεῖς φρονίμως ἀγαθουργήσωμεν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Φρονίμους αὐτοὺς θέλει εἶναι, πρὸς τὸ μὴ ἀγνοεῖν τὴν τῶν φαύλων κακουργίαν· ἀκεραίους δὲ τὸ 30 φέρειν τοὺς ἀδικοῦντας καὶ μὴ ἀμύνασθαι.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Φρονίμους εἶναι ἡμᾶς κατὰ τὸν ὄφιν κελεύει, ἐν παντὶ πειρασμῷ συντηροῦντας τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἥτις ἐστὶν ἡ πίστις ἡμῶν· ὅσαις γὰρ ἂν πληγαῖς ὁ ὄφις συν-

ἔχεται, τὴν ἑαυτοῦ φυλάττει κεφαλὴν ἀβλαβῆ· καὶ πάλιν σοφισμῷ τὴν παλαίωσιν ἀποτίθεται ἐν στενωπῇ τινὶ παρεισδύσει θλιβόμενος, καὶ τὸ γῆρας ἀποτιθέμενος· βούλεται τοίνυν καὶ ἡμᾶς διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ κακώσεως τὸν παλαιὸν ἀπεκδύσασθαι ἄνθρωπον, καὶ τὸν νέον ἀνταμφιέννυσθαι. 5

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα," ἀντὶ τοῦ ἐγὼ ὁ κραταιός, φησι, καὶ δυνατὸς, ὅπερ ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν, ἀρκεῖ εἰς τὸ θαρρεῖν καὶ μηδὲν δεδοικέναι τῶν ἐπιόντων· ἀχείρωτοι γάρ, φησιν, ἔσεσθε· τὸ δὲ "ὡς πρόβατα," δηλοῖ, ἵνα τὴν τῶν προβάτων ἡμερότητα ἐπιδεικνύηται· καὶ ταῦτα πρὸς λύκους 10 ἀπερχόμενοι, καὶ οὐχ ἁπλῶς λύκους, ἀλλὰ καὶ "ἐν μέσῳ λύκων" καὶ οὐ προβάτων ἡμερότητα μόνον ἔχειν κελεύει, ἀλλὰ καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ ἀκέραιον· τουτέστι, τὴν ἁπλότητα καὶ ἀκακίαν· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐκέρασεν ταῦτα ἀμφότερα, ὥστε γενέσθαι αὐτὰ ἀρετήν· ἵνα τὴν μὲν φρόνησιν τοῦ ὄφεως ἔχωσιν 15 εἰς τὸ τηρεῖν τὴν κεφαλήν· τουτέστι τὴν πίστιν· τὸ δὲ ἀκέραιον τῆς περιστερᾶς, τὴν ἀκακίαν εἰς τὸ μὴ ἀμύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας· ὅπως πάντοθεν ἠκριβωμένοι ὦσιν, ὥστε μήτε ὑπὸ κινδύνων ταπεινοῦσθαι, μήτε ὑπὸ θυμοῦ παροξύνεσθαι· ταῦτα δὲ ἔλεγεν, περὶ τῶν οὐ μετὰ μικρὸν ἐσομένων χρόνων ἄνωθεν πρὸ πολλοῦ 20 τῷ πρὸς τὸν διάβολον προπαρασκευάζειν αὐτοὺς πολέμῳ· διὸ καὶ ἔλεγεν, "προσέχετε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα δὲ αὐτοῖς ἔλεγεν, ἵνα θαρρεῖν ἔχωσι, καὶ πανταχοῦ αὐτὸν ἕξουσι συμπαρόντα· χρὴ δὲ ἡμᾶς σκοπῆσαι, πῶς τὰ μὲν αὐτοῦ, τὰ δὲ τῶν μαθητῶν γίνεται· τὸ 25 μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, αὐτοῦ· τὸ δὲ μὴ κτήσασθαι μηδὲν, ἐκείνων. πάλιν τὸ τὰς οἰκίας ἀνοῖξαι πάσας, τῆς ἄνωθεν χάριτος· τὸ δὲ μηδὲν τῆς αὐτῶν χρείας ἀπαιτῆσαι, τῆς αὐτῶν φιλοσοφίας· τὸ τὴν εἰρήνην χαρίσασθαι, τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς· τὸ τοὺς ἀξίους ἐπιζητεῖν, καὶ μὴ πρὸς πάντας ἁπλῶς εἰσιέναι, τῆς αὐτῶν φιλο- 30 σοφίας καὶ ἐγκρατείας· πάλιν τὸ κολάζειν τοὺς μὴ δεχομένους αὐτοὺς, αὐτοῦ· τὸ δὲ μετ' ἐπιεικείας ἀναχωρεῖν ἐκ τούτων μὴ λοιδορουμένους καὶ ὑβρίζοντας, τῆς τῶν Ἀποστόλων πραότητος· τὸ δὲ δοῦναι Πνεῦμα, καὶ μὴ μεριμνᾶν ποιῆσαι τὸ τί λαλῆσαι, τοῦ πέμποντος ἦν· τὸ ὡς πρόβατα γενέσθαι, καὶ ὡς περιστερὰς, 35

καὶ φέρειν πάντα γενναίως, τῆς τούτων εὐτονίας καὶ συνέσεως ὑπῆρχεν· τὸ ὑπομείνοντας σῶσαι, τοῦ πέμποντος· τὸ δὲ μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀθλεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, τῆς τῶν Ἀποστόλων σπουδῆς καὶ ὑπομονῆς καὶ καρτερίας· διὸ καὶ ἔλεγεν, "ὁ δὲ ὑπομείνας "εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται·" ἐπειδὴ γὰρ εἰώθασι πολλοὶ, ἐν 5 *μὲν τοῖς προοιμίοις εἶναι σφοδροὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἐκλύεσθαι, διὰ τοῦτό φησιν, τὸ τέλος ἐπιζητῶν· τί γὰρ ὄφελος σπερμάτων, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀνθούντων, μικρὸν δὲ ὕστερον μαραινομένων; διὰ τοῦτο διαρκῆ*[i] *τὴν ὑπομονὴν ἀπαιτεῖ.*

Τὸ "*οὐ μὴ τελέσητε*" *καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστιν ἕως οὗ ὑμᾶς* 10 *καταλήψομαι· καὶ γὰρ ἤρκει εἰς παραμυθίαν, τὸ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον.*

23 Ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὠριγένους. Παρουσίαν *λέγει οὐ τὴν ἐπιφανῆ καὶ ἐπίδοξον, τὴν καθόλου συντέλειαν, ἀλλὰ τὴν κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπι-* 15 *φοίτησιν, δι' ἧς ὀπτανόμενος, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν παρέξει· εὐθαρσεῖς αὐτοὺς ποιῶν, διὰ τὸ διώκεσθαι, καὶ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ ὡς ἐπηγγείλατο, ὅτι "ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ* Πατήρ *μου πρὸς "αὐτὸν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῶν ποιησόμεθα."*

Κυρίλλου. Τὸ *δὲ δίδοταί, φησι, τισὶ λόγος, ὅτε συμφέρει* 20 *ἀπολογεῖσθαι, ἵνα διὰ τῆς ὁμολογίας ὠφελοῦνταί τινες, καὶ ἰσχυροποιηθῇ ἡ* Ἐκκλησία.

Κλήμεντος. Φειδοῖ *τῶν ἀδίκως φονευόντων ἐπιτάττει τοῖς ἁγίοις φεύγειν· διὸ ὁ μὴ φεύγων, ὡς ῥιψοκίνδυνος παρακούων τῆς κυριακῆς φωνῆς μεμπταῖος.* 25

Θεοδώρου[k] Ἡρακλείας. Οὐ *τὴν δεύτεραν αὐτοῦ λέγει ἄφιξιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ καιρὸν ἐσομένην δι' αὐτοῦ τοῖς ἁγίοις ψυχαγωγίαν.*

Θεοδώρου Μονάχου. Τοῦτο *εἶπε, πρὸς τὸ μὴ δάκνεσθαι αὐτοὺς λοιδορουμένους.* 30

24 *Οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅτι ἕως ἂν ᾖ μαθητὴς καὶ δοῦλος, οὐκ ἔστι κατὰ τὴν τῆς τιμῆς φύσιν μείζων· μὴ γὰρ τὸ σπανίζον τίς*

[i] διαρκεῖ Cod. [k] Cod. om. nom. Θεοδ.

λεγέτω νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν πλειόνων δεχέσθω τὸν λόγον. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ τὸν οἰκοδεσπότην ὕβρισαν, ἀλλ' ὅτι "Βεελζεβοὺλ ἐκά-"λεσαν·" εἰ ἐμέ, φησιν, οὕτως ἐλοιδόρησαν, καὶ ὑμᾶς γόητας καὶ πλάνους καλέσουσιν· ἀναμείνατε δὲ μικρὸν, καὶ σωτῆρας ὑμᾶς καὶ εὐεργέτας τῆς οἰκουμένης ἅπαντας προσαγορεύσουσιν. τοῦτο 5 γὰρ σημαίνει τὸ "οὐδέν ἐστι κεκαλυμμένον," καὶ τὰ ἑξῆς· σκοτίαν δὲ καὶ οὖς εἶπεν, οὐχ ὅτι σκότος ἦν, ἡνίκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸ οὖς αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλὰ πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα παρρήσιαν ἐσομένην, ἀντιδιαστέλλων τὸν λόγον ταῦτα φησίν· ἐπειδὴ γὰρ μόνοις αὐτοῖς διελέγετο καὶ ἐν μικρᾷ γωνίᾳ, διὰ τοῦτο 10 εἶπεν "ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ εἰς τὸ οὖς."

Θεοδώρου Μονάχου. Ταύτης τῆς λοιδορίας οὐκ ἔστι μείζων· εἴγε ἄρχοντά με τῶν δαιμόνων εἶπον, ὃ οὐδὲν χεῖρον· Βεελζεβοὺλ δὲ "καταπίνοντα μυίας" οἱ περὶ Ἀκύλαν ἐξέδωκαν· ἢ "ἄρχοντες "νεκρῶν," ὡς ἐν ταῖς Βασιλείοις εὕρομεν. 15

Κυρίλλου. Διδάσκει ἀνεξικάκως πᾶν εἶδος φέρειν λοιδορίας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Καὶ ἡ ὑμετέρα ἀρετὴ, καὶ τῶν Ἰουδαίων, πᾶσι δῆλος γενήσεται.

Κυρίλλου. Ἐν καιρῷ κρίσεως πάντα φανεροῦνται· οὐ γὰρ 20 λοιδορίαις προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ δὲ "ἐπὶ τῶν δωμάτων, καὶ ἐν τῷ "φωτὶ," δηλοῖ, τὸ χωρὶς ὑποστολῆς καὶ μετὰ ἐλευθερίας τῇ οἰκουμένῃ κηρύξαι πάσῃ· προστάσσει[l] δὲ "μὴ φοβεῖσθε τοὺς "ἀποκτείνοντας τὸ σῶμα" καὶ τὰ ἑξῆς· πείθων αὐτοὺς καὶ ἐν 25 τούτοις[m] καταφρονεῖν θανάτου· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς θανάτου, ἀλλὰ καὶ βιαίου. διὰ τοῦ εἰπεῖν, "οὐχὶ δύο στρουθία," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦ περὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ εἰσάγει λόγον· τί γὰρ ἐκείνων, φησὶν, εὐτελέστερον; ἀλλ' ὅμως, οὐδὲ ἐκεῖνα κρατηθήσονται, ἀγνοοῦντος τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ τοῦτο, φησὶν, ὅτι ἐνεργοῦντος αὐτοῦ πίπτουσιν 30 εἰς παγίδα· τοῦτο γὰρ ἀνάξιον Θεοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐδὲν αὐτὸν λανθάνει τῶν γινομένων. εἰ οὖν ἀγνοεῖ οὐδὲν τῶν συμβαινόντων, ὑμᾶς δὲ φιλεῖ, παντὸς πατρὸς γνησιώτερον, καὶ οὕτως φιλεῖ, ὡς καὶ

[l] προστάσαι Cod. [m] τούτων Cod.

τὰς τρίχας ἠριθμηκέναι, οὐ χρὴ λοιπὸν δεδοικέναι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὅτι τὰς τρίχας ὁ Θεὸς ἀριθμεῖ, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀκριβῆ[n] γνῶσιν καὶ τὴν πολλὴν πρόνοιαν, τὴν περὶ αὐτοὺς, ἐνδείξηται· εἰ τοίνυν καὶ οἶδε πάντα τὰ γενόμενα, καὶ δύναται σώζειν ὑμᾶς καὶ βούλεται· "μὴ φοβεῖσθε," φησὶν, "πολλῶν στρουθίων διαφέρετε 5 "ὑμεῖς." ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐκβάλλων τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν, τὴν κατασείουσαν αὐτῶν τὴν ψυχήν. ἀσσάριόν ἐστιν, ὀγκίας τὸ τέταρτον.

Ἄλλος. Τὸ αὐτό ἐστιν ἀσσάριον καὶ λεπτόν· νοεῖται δὲ ἑξακισχιλιοστὸν ταλάντου, ὅπερ γίνεται ἓν ἥμισυ νόμισμα. τοῦ 10 ταλάντου[o] ἑκατὸν εἰκοσιπέντε λίτρας σταθμίζοντος· οὐδὲν δὲ ἄπιστον, εἰ δύο στρουθία πωλεῖσθαι λέγει ὁ Κύριος, ἑνὸς ἡμίσεος νομίσματος· εὑρίσκονται γὰρ δὲ πολύτιμα, ὡς ψιττακὸς, ἢ μελαγκόρυφος, καὶ ἕτερά τινα.

32 **Πᾶς οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν** 15 **ἀνθρώπων.**

Κυρίλλου. Ὁ ὁμολογῶν ὅτι Θεός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ταπεινώσας ἑαυτὸν, μέλλει σχεῖν τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὅτι γνήσιός ἐστι δοῦλος.

Ὠριγένους. Αὐτόθεν μὲν, εἰς μαρτύριον προτρέπει τὰ ῥήματα, 20 καὶ ἀποτρέπει ἀρνήσεως· ὅρα δὲ, εἰ μὴ τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἐν αὐτῷ ὁμολογοῦντος, ἤδη ὄντως ἐν Χριστῷ δηλοῦται, ἐκ τοῦ, "κἀγὼ ἐν αὐτῷ" ὁμολογεῖν· τὸ δὲ κακὸν τοῦ ἀρνουμένου, ἐκ τοῦ μὴ συνῆφθαι τῇ ἀρνήσει τὸ "ἐν ἐμοὶ" ἢ τὸ "ἐν αὐτῷ."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπε δὲ ὁμολογήσει ἐμὲ, ἀλλὰ "πᾶς 25 "οὖν ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ," δεικνὺς ὅτι οὐκ οἰκείᾳ δυνάμει, ἀλλὰ τῇ ἄνωθεν βοηθούμενος χάριτι ὁμολογεῖ ὁ ὁμολογῶν· περὶ δὲ τοῦ ἀρνουμένου, οὐκ εἶπεν ἐν ἐμοὶ, ἀλλ' ἐμέ· ἔρημος γὰρ γενόμενος τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, οὕτως ἀρνεῖται· ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τὶς, τίνος οὖν ἕνεκεν ἐγκαλεῖται, εἰ ἐγκαταλειφθεὶς ἀρνεῖται; 30 ὅτι τὸ ἐγκαταλειφθῆναι, παρ' αὐτὸν γίνεται τὸ ἐγκαταλιμπανόμενον· διὰ τί δὲ οὐκ ἀρκεῖται ὁ Θεὸς τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ τοῦ στόματος ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ; εἰς παρρη-

[n] ἀκριβεῖ Cod. [o] τάλαντος Cod.

σίαν ἡμᾶς ἀλείφων, καὶ εἰς πλείονα ἀγάπην καὶ διάθεσιν, καὶ ὑψηλοὺς ἐργαζόμενος.

Κυρίλλου. Πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ φίλους τοῦ Σατανᾶ, οὐ δεῖ ἔχειν φιλίαν.

34 Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. 5

Εὐσεβίου Καισαρείας. Τὴν τμητικὴν εἰς τὸ διαιρεῖν τοὺς ἀξίους τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῶν μὴ τοιούτων.

Ὠριγένους. Κατὰ μὲν τὸ αἰσθητὸν, μάχαιραν εἶπεν· οὐ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων.

Τοῦ θεολόγου. Μάχαιρά ἐστιν, ἡ διαιροῦσα τὸν πιστὸν καὶ 10 τὸν ἄπιστον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα τὸ νενοσηκὸς ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος ἀποτέμνητον, καὶ τὸ στασιάζον ἀπὸ τοῦ εἰρηνεύοντος· οὕτω καὶ ἰατρὸς λοιπὸν διασώζει σῶμα, ὅτ' ἂν τὸ ἀνιάτως ἔχον ἐκτέμῃ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου γέγονεν ἐκείνου· τὴν γὰρ κακὴν εἰρήνην 15 ἡ καλὴ διαφωνία ἔλυσεν, καὶ ἐποίησεν εἰρήνην· οὐ γὰρ πανταχοῦ ὁμόνοια καλόν.

37 Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Κλήμεντος. Ὁ Λουκᾶς οὐ μόνον μὴ φιλεῖν τούτους, ἀλλὰ 20 καὶ μισεῖν λέγει καὶ γαμετάς· ὅ ἐστι, μὴ ἀπάγου, φησὶν, ἀλόγοις ὁρμαῖς, μηδὲ τοῖς σωματικοῖς ἔθεσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν ἕως μὲν οὐ παραβλάπτουσιν εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅσιον πᾶσαν αὐτοῖς ἀποδιδόναι τιμήν. ὅταν δὲ πλέον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἀπαιτοῦσιν, οὐ δεῖ πείθεσθαι· τὸ δὲ 25 αὐτὸ "πατὴρ πρὸς υἱὸν, καὶ μήτηρ πρὸς θυγατέρα." Τὸ δὲ, "ὅστις "οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς, σημαίνει ὥστε εἰς πόλεμον καὶ μάχην ἐκδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ σφαγὰς καὶ αἵματα, καὶ θάνατον βίαιον καὶ ἐπονείδιστον.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὁ μὴ ἀποτασσόμενος τῇ παρούσῃ 30 ζωῇ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅπερ δὲ ὁ Λουκᾶς λέγει, ὅτι "εἴ τις "ἔρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν "μητέρα" καὶ τὰ ἑξῆς, οὕτω χρὴ νοεῖν· ὅτι οὐχ ἁπλῶς μισῆσαι

κελεύει, ἐπεὶ τοῦτο καὶ σφοδρα παράνομον, ἀλλ' ὅτε βούλεται πλέον ἐμοῦ τίς αὐτῶν φιλεῖσθαι, φησὶ, μίσησον αὐτὸν κατὰ τοῦτο· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸν τὸν φιλούμενον καὶ τὸν φιλοῦντα ἀπόλλυσιν. ἵνα δὲ μὴ ἀγανακτῶσιν οἱ γονεῖς ταῦτα ἀκούοντες, ἐπήγαγεν· "ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν." τί γάρ, φησι, λέγεις 5 μοι τοὺς γεγεννηκότας, καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ γυναῖκας; ψυχῆς οὐδὲν οἰκειότερον οὐδενί· ἀλλ' ὅμως ἐὰν μὴ καὶ ταύτην μισήσῃς, οὐ δύνασαί μου εἶναι μαθητής.

Τί ἐστιν "ὁ εὑρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς; ὁ φιλῶν αὐτὴν, φησὶν, ἐν ἡδοναῖς καὶ ἀνέσεσιν, καὶ μὴ ἐκδιδοὺς εἰς ἀγῶνας 10 πνευματικοὺς, οὕτως ἀπολέσει αὐτὴν, τῆς αἰωνίου δόξης ἀποστερῶν· ὁ δὲ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, φησὶν, ἕνεκεν ἐμοῦ, τουτέστιν ἢ διὰ θανάτου, ἢ ἐν στενοχωρίᾳ καὶ θλίψει πολιτευόμενος, οὗτος εὑρήσει αὐτὴν εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν "ὁ δεχόμενος ὑμᾶς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξε 15 μισθὸν μέγαν ἀποκεῖσθαι τοῖς ξενοδοχοῦσιν εἰλικρινῶς· τὸ δὲ "εἰς "ὄνομα προφήτου" καὶ "δικαίου," ἵνα μὴ διὰ βιωτικὴν προστασίαν, μηδὲ ἄλλο τι τῶν ἐπικήρων δέξηται, ἀλλ' ἢ μόνον ὅτι προφήτης ἐστὶ καὶ δίκαιος· τὸ δὲ "μισθὸν δικαίου λήψεται," ἢ οἷον εἰκὸς τὸν δεξάμενον προφήτην ἢ δίκαιον, λαβεῖν, ἢ οἷον 20 ἐκεῖνος μέλλει λαμβάνειν. ἵνα δὲ μή τις πενίαν προβάληται, φησὶ, κἂν ποτήριον ψυχροῦ δῷς, ἔνθα οὐδέν ἐστι δαπανῆσαι, καὶ τούτου κεῖται μισθός.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οὐ πρὸς τὰ διδόμενα, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαθέσεις τῶν παρεχόντων, ὁρίζει τὰς ἀντιμισθίας ὁ Θεός. 25

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἵνα μή τις πενίαν προβάλληται, εἶπε τοῦτο, θέλων δοῦναι μισθὸν τοῖς ὑποδεχομένοις.

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννου.

3 Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. 30

Κυρίλλου. Οὐκ ἀγνοῶν εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐρωτᾷ, ἢ ὅτι ἤμελλεν εἰς ᾅδου κατελθεῖν, ὥς τινές φασιν· ᾔδει γὰρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀμνὸν αὐτὸν ὠνόμασεν· ἀλλ' ἵνα ἔτι ζῶν

πείσῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον αὐτοῦ προστεθῶσιν ἑτέρῳ διδασκάλῳ.

Ὠριγένους. Ἡ τοῦ Ἰωάννου ἐρώτησις, οὐκ αὐτοῦ μόνου ἦν χάριν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποσταλέντων. οἱ μὲν γὰρ ἀποσταλέντες ἔχρηζον μαθεῖν, εἰ αὐτὸς ἦν ὁ ἐλθών· τοῦτο δὲ ὁ Ἰωάννης ἐγίνωσκε, 5 καὶ διδάσκων τοὺς ἰδίους μαθητὰς ἴσως οὐκ ἔπειθεν. ἐδόκουν δὲ ταπεινοφρονεῖν αὐτόν. περὶ δὲ τοῦ, εἰ αὐτὸς μέλλει ἔρχεσθαι, ἔχρηζεν ὁ Ἰωάννης μαθεῖν· ἔρχεσθαι δὲ ἐν τοῖς κάτω, ἔνθα ηὐτρέπιστο πορεύεσθαι ὁ Ἰωάννης.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἠγνόει Ἰωάννης, ὥς τινες 10 φασὶν, ὅτι ὑπὲρ ἀνθρώπων ὁ Κύριος ἔμελλε τελευτᾷν, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος;" τουτέστιν εἰς τὸν ᾅδην. γινωσκέτωσαν οἱ τοιοῦτοι ὅτι οὐκ ἔχει λόγον τοῦτο· ὁ γὰρ Ἰωάννης, οὐδὲ τοῦτο ἠγνόει. εἰπὼν γὰρ ἀμνὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, τὸν σταυρὸν ἀνεκήρυξεν, καὶ πάλιν "ὅτι ἐν πνεύματι 15 "βαπτίσει ὑμᾶς," τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν προεφήτευσε· πῶς δὲ καὶ "μείζων προφήτου," ὡς αὐτὸς ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς ἀπεφήνατο, ὁ μηδὲ τὰ τῶν προφητῶν ἐπιστάμενος; ὅτι δὲ οἱ προφῆται τὸ πάθος ᾔδεσαν, παντί που δῆλόν ἐστιν. τίνος δὲ χάριν, εἰ τοῦτο ἦν, οὐκ ἔλεγεν· σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος; ἐπειδὴ τὰ 20 κατὰ τοὺς μαθητὰς Ἰωάννου ᾠκονομήθη καλῶς, καὶ βεβαιωθέντες ἐκ τῶν γενομένων σημείων, ἐνώπιον αὐτῶν ἀπῆλθον. λοιπὸν τὸν περιεστῶτα ὄχλον διορθούμενος· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς σκανδαλισθῆναι. ὅτι ἄρα μὴ στασιάζων ὁ Ἰωάννης πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ταῦτα ἐδήλωσεν αὐτῷ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὁ τοσαῦτα μαρτυ- 25 ρήσας αὐτῷ καὶ μεταπεισθεὶς ταῦτα νῦν λέγει, εἴτε οὗτος, εἴτε ἕτερος εἴη ὁ ἐρχόμενος. ἐπεὶ οὖν πολλὰ τοιαῦτα εἰκὸς ἦν ὑποπτεύειν τὸν ὄχλον, φησὶ περὶ Ἰωάννου· "τί ἐξήλθετε εἰς τὴν "ἔρημον θεάσασθαι;" καὶ τὰ ἑξῆς.

"Κάλαμον δὲ ὑπὸ ἀνέμου σαλευόμενον" φησὶ, τὸν εὐκόλως 30 καὶ ῥᾳδίως περιφερόμενον, καὶ νῦν μὲν ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα λέγοντα, καὶ ἐπὶ μηδενὸς ἑστῶτα. τὸ δὲ "μαλακοῖς ἱματίοις" δηλοῖ τοὺς ἐν τρυφῇ ζῶντας· ἀλλ᾽ ὁ Ἰωάννης, οὔτε πρώην ὑπῆρχε, φησὶν, ὥσπερ κάλαμος περιφερόμενος, ἢ ἐν τρυφῇ ζῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μετὰ ταῦτα τοιοῦτος γέγονε. δείκνυσι γὰρ τοῦτο ἡ στολὴ καὶ 35

ἡ ἐρημία καὶ τὸ δεσμωτήριον· εἰ γὰρ ἠβούλετο μαλακὰ φορεῖν, ἢ τρυφᾷν, ἢ ὥσπερ κάλαμος περιφέρεσθαι, οὐκ ἂν τὴν ἔρημον ᾤκησεν, οὐκ ἂν τῷ δεσμωτηρίῳ συνεκλείετο. οὐ τοίνυν τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλὰ προφήτης, καὶ περισσότερον προφήτου. διατί περισσότερον προφήτου; διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ παραγενομένου· "ἀπο- 5 "στελῶ γάρ," φησι, "τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου," τουτέστιν ἐγγύς σου. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ ἐγγὺς τοῦ ὀχήματος ἐλαύνοντες, οὗτοι τῶν ἄλλων εἰσὶ λαμπρότεροι, οὕτω δὴ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐγγὺς αὐτῆς φανεὶς τῆς παρουσίας, δείκνυται καὶ ἐκ τούτου τὴν ὑπόσχεσιν ἔχων. 10

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἵνα μὴ νομίσωσι τινὲς ὅτι εὐμετάφορος ἦν Ἰωάννης, ὃν πρώην ἐκήρυξε Χριστὸν, νῦν ἀγνοῶν εἶπε τοῦτο.

Ὠριγένους. Πρότερον τὴν τῶν Ἰουδαίων μαρτυρίαν θεὶς ὁ Κύριος, τότε τὴν τῶν προφητῶν ἐφαρμόζει· μᾶλλον δὲ μετὰ τὴν 15 Ἰουδαϊκὴν μαρτυρίαν, τὸν βίον τὸν τοῦ ἀνδρός· τρίτον, τὴν θανάτου κρίσιν, τέταρτον, τὸν προφήτην· πανταχόθεν αὐτοὺς ἐπιστομίζων.

Ἰστέον ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ λόγος τοῦ Χρυσοστόμου ὅπου γέγραπται, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, εἰς τὸν ᾅδην δηλονότι, ἢ ἕτερον ἄγγελον "ἀποστέλλεις λυτρωτὴν τῶν ἐκεῖσε κατεχομένων;" 20

11 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Κυρίλλου. Ὅρκῳ πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου· τὸ δὲ "ἐγή-"γερται" εἶπε διὰ τὸ τῆς ἀξίας αὐτοῦ μέγα καὶ ἐπηρμένον, ὡς ἐπὶ βασιλέως περιφανοῦς, ἢ φυτοῦ εὐαυξοῦς[o]. ὅτι γὰρ καὶ τὸν 25 προφητευόμενον εἶδε, καὶ πᾶσιν ἐγνώρισε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔτεκε γυνὴ τούτου μείζων· εἰ δὲ καὶ ἐπαινεῖ τὸν Ἰωάννην, ἀλλ' ἑαυτὸν ὑφεξαίρει ὡς μείζονα αὐτοῦ. εἰ γὰρ καὶ ἀμφότεροι ἐκ γυναικὸς ἐτέχθησαν, ἀλλ' ὁ μὲν ψιλὸς, ὁ δὲ Θεὸς, καὶ οὐδὲ ὁμοίως αὐτῷ ἐτέχθη Ἰωάννῃ, ἀλλὰ 30 ξένον τινὰ καὶ παράδοξον ἐκ παρθένου τόκον ἔσχεν.

Τὸ δὲ "ὁ μικρότερος" ἑαυτὸν, φησὶ, τὸν μεταγενέστερον τὸ κατὰ σάρκα. οἰκονομικῶς δὲ μείζονα αὐτοῦ ὠνόμασεν ἑαυτὸν, ἐπείπερ πολλοὶ ὡς μέγαν τινὰ εἶχον τὸν Ἰωάννην.

[o] εὐαξοῦς Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Μικρότερον δὲ αὐτὸν λέγει κατὰ τὴν ἡλικίαν, κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν. καὶ γὰρ ἔλεγον αὐτὸν φάγον καὶ οἰνοπότην. τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐχ ὅτι κατὰ σύγκρισιν τοῦ Ἰωάννου μείζων ἦν· ἄπαγε, καὶ γὰρ ἐκ περισσοῦ τούτου μείζων ἦν, ἀλλ' οἰκονομικῶς διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν συγκαταβαίνει τοῖς 5 ῥήμασι.

Ἰσιδώρου. Κυρίλλου. Θεοδώρου Ἡρακλείας. Δευτέρα γέννησις ἡ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς ἀναγεννώμεθα, καὶ δι' Ἁγίου Πνεύματος τυγχάνομεν ἀθανασίας, οἱ μέλλοντες ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν· καὶ ὁ πάνυ ἐλάχιστος ἐκεῖ, ὑπεραναβαίνει τὸν Ἰωάννην, 10 εἰ καὶ ἐκ μήτρας ἐτύγχανεν Ἁγίου Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μείζονα λέγει Ἰωάννου τὸν πιστὸν, τὸν διὰ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννηθέντα· ἣν κατάστασιν καλεῖ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὡς τοῖς πιστοῖς διδομένης βασιλείας, ἧς οὔπω ἦν τυχὼν ὁ βαπτιστής. ὁ δὲ μόνον βαπτισθεὶς, εἰ καὶ μήπω ἔσχεν ἐνάρετον 15 βίον, ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ἐστίν. ὁ οὖν λόγος ἔπαινον ἔχει τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

12 Ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ἕως ἄρτι, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται.

Βασιλείαν δὲ οὐρανῶν καλεῖ, τὰ πνευματικὰ, ἡ εἰς Χριστὸν 20 πίστις διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία ἐστὶν, ἥτις ἤρξατο ἀπὸ τοῦ κηρύγματος Ἰωάννου τοῦ ὑποδεικνῦντος τὸν Χριστόν· αὕτη ἐστίν. οἱ δὲ βιαζόμενοι εἰσὶν οἱ τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἀποταττόμενοι, καὶ τῷ παλαιῷ ἔθει.

Σευήρου. Τὸ δὲ "ἔχων ὦτα," ἀντὶ τοῦ ὁ ἔχων διάνοιαν 25 λογικὴν νοείτω τὰ τῆς διανοίας ὠσὶν ἀκούων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἀπὸ τῶν ἡμερῶν," ὠθεῖ καὶ ἐπάγει λοιπὸν αὐτοὺς, καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν πίστιν ἑαυτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἔστησαν οἱ προφῆται φησὶν, εἰ μὴ ἦλθον ἐγὼ, ὅτι γὰρ ἐγώ εἰμι, δῆλον ἐξ ὧν μέχρις Ἰωάννου τοὺς προφήτας γενέσθαι· 30 ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁρπαζόντων τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐμέ. τὸ δὲ "αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι" δηλοῖ, ἐπειδήπερ ἀμφότεροι τούτου ἕνεκεν, λέγω δὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, κήρυκες ἐγένοντο, διὰ τοῦτο παρίσωσεν

αὐτούς· καὶ γὰρ ὥσπερ ὁ Ἰωάννης πρόδρομος γέγονε τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, οὕτως ὁ Ἠλίας τῆς δευτέρας ἔσται. οὐκ εἶπε δὲ ἁπλῶς, ὅτι οὗτος ἐστιν Ἠλίας, ἀλλ' "εἰ θέλετε δέξασθαι·" τουτέστιν εἰ μετὰ εὐγνώμονος διανοίας προσέχετε τοῖς γινομένοις. 5

Εἰπὼν "τίνι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσε διὰ τούτων ὅτι ἐναντίαν ἑκάτερος αὐτός τε καὶ Ἰωάννης ἦλθον ὁδόν· οἷον, εἰ τὴν νηστείαν καλὸν εἶναι νομίζωσιν Ἰουδαῖοι, ἔδει πείθεσθαι Ἰωάννῃ, καὶ ἀποδέχεσθαι αὐτὸν, καὶ πιστεύειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις· εἰ δὲ φορτικὸν ἡ νηστεία καὶ ἐπαχθὲς, 10 *οὐκοῦν ἔδει πείθεσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ πιστεύειν αὐτῷ τὴν ἐναντίαν ἐλθόντι, ὡς ἐκεῖνοι ἔλεγον αὐτὸν, φάγον καὶ οἰνοπότην. ὅμως οὖν καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν σκληρὸν καὶ φιλόπονον βίον μετήρχετο, νηστεύων μ̄ ἡμέρας, οὐκ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν. πρὸς τούτοις δὲ ὁ μὲν Ἰωάννης οὐδὲν πλέον* 15 *ἐπεδείξατο, πλὴν τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας· σημεῖον δὲ οὐδὲ ἓν ἐποίησεν· ὁ δὲ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων μαρτυρίαν εἶχε.*

19 Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. *Ἡ ὑφεστῶσα σοφία ἐκρίθη ὑπὸ* 20 *τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων, ἢ ὅτι τέκνα καλῶν τοὺς ὑβρίζοντας αὐτὸν, οὐκ ἐπαύσατο αὐτοῖς φιλοφρόνως λαλῶν.*

20 Τότε ἤρξατο ὀνειδίζειν τὰς πόλεις.

Διατί ὠνείδιζε "τὰς πόλεις ἐν αἷς ἐγένοντο αἱ πλεῖσται "δυνάμεις αὐτοῦ, ὅτι οὐ μετενόησαν;" ἵνα μάθωμεν, ὅτι οὐκ ἀπὸ 25 *φύσεως ἦσαν τοιοῦτοι πονηροὶ καὶ ἀπειθεῖς, ἀλλὰ ἀπὸ κακῆς προαιρέσεως. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Βηθσαϊδᾶς πέντε προῆλθον ἀπόστολοι, ὅτε Φίλιππος καὶ αἱ δύω ξυνωρίδες ἐκεῖναι τῶν κορυφαίων· καὶ τὰ Σόδομα δὲ αὐτοῖς προστίθησι, τὴν κατηγορίαν αὐτοῖς ἐπαύξων. διότι μεγίστη κακίας ἀπόδειξις, ὅταν μὴ τῶν τότε* 30 *ὄντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πώποτε γεγονότων πονηρῶν, φαίνονται χείρους ὄντες. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λόγον ἵστησιν, ἀλλὰ καὶ πλειόνως τὸν φόβον ἐπιτείνει, πανταχόθεν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι βουλόμενος, ἀπό τε τοῦ ταλανίζειν καὶ φοβεῖν.*

Κυρίλλου. Ὥσπερ παίδων ὀρχουμένων, ἑτέρως δὲ θρηνούντων, οὐχ ἵσταται εἰς ἓν βούλημα· ἀμφότερα γὰρ μέμφονται τοῖς ἑταίροις, μὴ συμφωνοῦσιν αὐτοῖς· τοιοῦτον τί πεπόνθασιν Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ στυγνὸν τοῦ Ἰωάννου, οὔτε τὸ ἀνειμένον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἑνὸς τρόπου ὠφεληθέντες. ὁ μὲν γὰρ 5 Ἰωάννης δι' ἀσκητικοῦ βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέκρου, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθούμενος. καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, τύπος ἦν κατηφείας τοῖς ὀφείλουσιν ἐπὶ τοῦτο πενθεῖν· ὁ δὲ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσων, τὸ φαιδρὸν ἐν ἑαυτῷ ἐπεδείκνυτο, δι' οὗ νοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράφει 10 τὴν ἐσομένην ζωὴν καὶ τὴν ἄπονον χαράν.

Ὠριγένους. Τουτέστιν εὐφροσύνης καὶ βασιλείας οὐρανῶν μαθήματα παραδεδώκαμεν, καὶ οὐ μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, καὶ πάλιν ἠπειλήσαμεν ὑμῖν τὰ σκυθρωπὰ καὶ τὴν κόλασιν, καὶ ἐπὶ ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις οὐκ ἐμετανοήσατε. 15

23 Καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα.

Χρυσοστόμου. Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς ἐν Καπερναοὺμ, ἐδόκει ἕως οὐρανοῦ ὑψοῦσθαι, ἥτις διὰ τὴν ἀπιστίαν πτῶμα πεσοῦσα ἐξαίσιον, ἕως ᾅδου ἔφθασεν. εἰ δέ τις εἴποι καὶ διατί οὐ γέγονε τὰ σημεῖα ἐν 20 Σοδόμοις; ἐροῦμεν, ὅτι ἑκάστῳ καιρῷ, πρόσφορον ὁ Χριστὸς ᾠκονόμησεν· ὅτε ἔδει, ἐσαρκώθη ὁ Λόγος, καὶ ἐποίησε τὰ σημεῖα, πλὴν ἑκάστῃ γενεᾷ κατὰ ἀναλογίαν δίδωσι τὰς εὐθύνας.

25 Ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Σοφοὺς ὧδε, τοὺς Ἰουδαίους καλεῖ, 25 ἢ ὅτι ἐμπιστευθέντες ἦσαν τὰ τοῦ θεοῦ λόγια, ἢ ὅτι κακοῦργοι ἦσαν, καὶ σοφοὶ κακοποιῆσαι. νηπίους δὲ τοὺς Ἀποστόλους λέγει· ἢ σοφοὺς μὲν τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, οὐ τὴν ὄντως σοφίαν ἔχοντας, ἀλλὰ τὴν δοκοῦσαν ἀπὸ δεινότητος λόγων.

Ὠριγένους. Ἐκ σοφῶν κρύπτεται, τῶν τὴν δευτέραν σοφίαν 30 ἐχόντων· "ναὶ ὁ πατήρ·" ἀντὶ τοῦ καλῶς ὁ πατήρ.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Θεοδώρου Μονάχου. Σοφοὺς μεγίστους Ἰουδαίους, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅτι σοφοὶ ἦσαν τοῦ κακοποιῆσαι, νηπίους δὲ τοὺς Ἀποστόλους.

Τὸ "ἐξομολογοῦμαί σοι" ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ εὐχαριστῶ σοι τέθεικεν. τίνος ἕνεκεν; διότι φησὶν, ἃ σοφοὶ οὐκ ἔγνωσαν, ταῦτα ἔγνωσαν νήπιοι. νηπίους δὲ, τοὺς Ἀποστόλους καλεῖ· τὸ δὲ "ἐγέ-"νετο εὐδοκία," ὅτι ἤρεσέ σοι.

27 Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. 5

Πάντων ἐστὶ δεσπότης, μεμπταῖοι οἱ μὴ ὑπακούσαντες καὶ ἐπεγνωκότες τὸν πάντων Κύριον.

Θεοδώρου Μονάχου. Πάντων εἶπεν, ἵνα μὴ δύο Θεοὺς ἀγεννήτους νοήσῃς.

Μηδὲν ἀνθρώπινον ὑποπτεύσωμεν· ἵνα γὰρ μὴ δύο Θεοὺς ἀγεν- 10 νήτους νομίσωμεν, ταύτην τὴν λέξιν τέθεικεν· ἐπεὶ ὅτι ὁ μὲν ἐγεννήθη, καὶ πάντων δεσπότης ἐστὶ, πολλαχόθεν δῆλον, καὶ ἐξ ὧν ἐπάγει, ὅτι "οὐδεὶς γινώσκει τὸν Υἱὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν. ὅτι οὐ μόνον πάντων εἰμὶ δεσπότης, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου μεῖζον ἔχω, τὸ εἰδέναι τὸν Πατέρα, καὶ τῆς αὐτοῦ 15 οὐσίας εἶναι. καὶ οὐχ ᾧ ἂν ἐπιτάττομαι, οὐδὲ ᾧ ἂν κελεύομαι, ἀλλ' ᾧ ἐὰν βούλομαι, ὡς Υἱὸς ἀποκαλύπτω.

28 Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Κοπιῶντας λέγει τοὺς τὸ ἄχθος τῶν ἁμαρτημάτων ἔχοντας ἐν τῇ ψυχῇ· ζυγὸν δὲ, τὸν ἐνάρετον 20 λέγει βίον, δι' οὗ τίς μιμεῖται Χριστὸν, ἐν πραότητι καὶ ταπεινοφροσύνῃ.

Χρυσοστόμου. Πάντας παρακαλεῖ Χριστὸς ὁ Κύριος, καὶ οὐ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐν φροντίσει, τοὺς ἐν λύπαις, τοὺς ἐν ἁμαρτίαις. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ κοπιῶντες καὶ 25 πεφορτισμένοι, οὐχ ἵνα, φησὶν, ἀπαιτήσω εὐθύνας, ἀλλ' ἵνα λύσω τὰ ἁμαρτήματα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα σώσω μόνον, ἀλλὰ καὶ ὃ πολλῷ πλεῖον ἦν, ἵνα ἐν ἀδείᾳ καταστήσω πάσῃ, καὶ μὴ φοβηθῆτε, φησὶ, ζυγὸν ἀκούοντες· χρηστὸς γάρ ἐστιν· μηδὲ δείσητε, ἐπειδὴ φορτίον εἶπεν· ἐλαφρὸν γάρ ἐστι. κἂν γὰρ εἶπεν ἔμπροσθεν, 30 "ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς," πρὸς τοὺς ῥαθύμους καὶ ἀναπεπτωκότας εἶπεν. ἐπειδὴ ἐὰν κατορθώσῃ τις τὰ εἰρημένα, ἐλαφρόν ἐστι τὸ φορτίον. κατορθοῖ δὲ ἐὰν ταπεινὸς γένηται, καὶ πρᾶος, καὶ ἐπιεικής· αὕτη ἐστὶ μήτηρ φιλοσοφίας.

'Ωριγένους. Κόπος[p] καὶ μέγιστον φορτίον ἡ ἁμαρτία, ὅτι καὶ παρὰ φύσιν ἐλαφρὸς ὁ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγὼν, μεγίστην ἔχων ἀντίληψιν.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα. 5

1 Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐπορεύθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς σάββασιν διὰ τῶν σπορίμων.

'Ωριγένους. Εἰδὼς ὁ δεσπότης Χριστὸς ὡς προγνώστης, τὸ τί ἔμελλον ποιεῖν οἱ μαθηταὶ, τούτου χάριν ἤγαγεν αὐτοὺς διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἐπειδὴ ἐβούλετο λυθῆναι τὸ σάββατον, δι' 10 αἰτίας τοῦτο ποιεῖ. καὶ οὐδέποτε χωρὶς αἰτίας αὐτὸ λύει, ἀλλὰ διδοὺς προφάσεις εὐλόγους, ἵνα καὶ τὸν νόμον ἀναπαύσῃ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους μὴ πλήξῃ, εἴγε συνιέναι ἤθελον· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζει, τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην προβαλλόμενος τὴν πεῖναν. χρὴ δὲ θαυμάζειν καὶ τῶν μαθητῶν τὴν ὑπομονὴν, μηδένα 15 τῶν σωματικῶν ποιουμένους λόγον, ἀλλὰ πάρεργον τιθεμένους τὴν τῆς σαρκὸς τράπεζαν, καὶ λιμῷ μαχομένους διηνεκεῖ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφισταμένους. εἰ μὴ γὰρ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς σφόδρα τὸ πεινᾷν, οὐδὲ τοῦτο ἐποίουν· διατί; ὅτε μὲν ἔτιλλον τοὺς στάχυας οἱ Ἀπόστολοι, οὐ πάνυ σφοδρῶς οἱ Φαρισαῖοι ἐπαρωξύνθησαν· 20 καίτοι μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν σκληρὰν ἀκόλουθον ἦν· ὅτε δὲ τὴν χεῖρα τὴν ξηρὰν ἰάσατο, τότε οὕτως ἐξεθηριώθησαν, ὥστε καὶ ἐπὶ σφαγῆς αὐτοὺς βουλεύεσθαι καὶ ἀναιρέσεως· ἐπειδὴ ἐκεῖ μὲν οὐδὲν γέγονε μέγα καὶ γενναῖον, καὶ διὰ τοῦτο σφοδρῶς ἐταράχθησαν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶδον τινὰς διὰ τὸ θαῦμα σωζο- 25 μένους, διὰ τοῦτο ἀγριαίνονται καὶ ταράττονται. παράγει δὲ τὸν Δαβὶδ εἰς τὸ μέσον, ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ προφήτου ἦν ἡ δόξα.

6 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι τοῦ ἱεροῦ μείζων ἐστὶν ὧδε.

'Ωριγένους. Εἰ ὑπὲρ τὴν ἐντολὴν ἐδείκνυτο τὸ ἱερὸν, ἆρα ὑπὲρ τὸν νόμον ἦν ὁ Χριστός. 30

7 Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν.

Θεοδώρου. Θυσιῶν μέν, φησιν, οὐ προσδέομαι, δέχομαι δὲ ταύτας τῇ τῆς ὑμετέρας ἀσθενείας γνώμῃ συγκαταβαίνων, ἀπαι-

p Τόπος Cod.

τῶν δὲ τὰ δύο ταῦτα, τήν τε πρὸς ἐμὲ εὔνοιαν, καὶ τὴν εἰς τὸν πέλας φιλανθρωπίαν. ταῦτα γὰρ νομοθετῶν, πρῶτα τέθεικα· "ἀγα-" πήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν."

10 *Εἰ ἔξεστι τοῖς σάββασι θεραπεύειν;*

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. *Ὅτι παντὸς ἔργου χειροκμήτου ἐν* 5 *σαββάτῳ κεκωλυμένου, αὐτοὶ ξυλοκοποῦσι, καὶ πῦρ ἅπτουσι, καὶ τὰς θυσίας κρεωνομοῦσιν. ἅπερ ὡς μὲν ἔργα κοινὰ πληροῦν ἐν σαββάτῳ οὐκ ἐπιτρέπονται, ὡς δὲ θυσίας ἐπιτελεῖν οὐ κωλύονται, τοῦτο τοῦ νόμου κελεύοντος· καὶ συμβαίνει βεβηλοῦσθαι μὲν τὸ σάββατον τῇ ἐργασίᾳ, ἀναιτίους δὲ εἶναι τοὺς ἱερεῖς τῇ διαφορᾷ* 10 *τῆς ἐργασίας.*

Ὠριγένους. *Εἰ Κύριος ἐστὶ τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγων καὶ βασιλεὺς, ἔξεστι τῷ βασιλεῖ, ποτὲ μὲν περὶ σαββάτου νομοθετεῖν, ποτὲ δὲ καὶ παύειν τὸ σάββατον μετὰ τῶν θυσιῶν καὶ ὁλοκαυτωμάτων, καὶ τῆς λοιπῆς λειτουργίας* 15 *τοῦ ἱεροῦ, καινὴν διαθήκην νομοθετῶν. διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου συλλογιζόμενος αὐτοὺς, ὅπως μὴ ἔχωσι πρόφασιν ἀναισχυντίας, εἰς τὸ πάλιν ἐγκαλεῖν αὐτῶν διὰ τὴν θεραπείαν· καὶ τότε εἰπὼν τῷ ἀνθρώπῳ "ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου," καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀπεκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη·" ἐκεῖνοι δὲ* 20 *οὐδὲ ἀδικηθέντες ἐξέρχονται, καὶ βουλεύονται ἵνα ἀνέλωσιν αὐτόν· τοσοῦτον ἡ βασκανία κακόν· ὁ δὲ ἥμερος καὶ πρᾶος ἀνεχώρησε ταῦτα μαθών. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, διατί; θαυμάζοντες αὐτὸν, ἐκεῖνοι δὲ τῆς πονηρᾶς οὐκ ἀφίσταντο γνώμης.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διατί δὲ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, εἰ ἔξεστι* 25 *τοῖς σάββασι θεραπεύειν; ἐπειδὴ μιαροὶ ὄντες, καὶ ἰδόντες ὅτι ἥξει πάντως ἐπὶ τὴν ἰατρείαν, τῇ ἐρωτήσει προκαταλαβεῖν αὐτὸν ἔσπευδον· προσδοκῶντες ἐν τούτῳ κωλύειν· εἰ δὲ μή γε, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτόν. ὁ δὲ φιλάνθρωπος, τὴν οἰκείαν ἡμερότητα ἐπιδεικνὺς, καὶ τὴν ἐκείνων φανεροποιῶν ἀπανθρωπίαν, ἵστησι τὸν* 30 *ἄνθρωπον εἰς μέσον. τίνος δὲ ἕνεκεν; ὅπως εἰς συμπάθειαν αὐτοὺς προσκαλέσηται· ὡς δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπεκάμφθησαν, τότε ἐλυπήθη, φησὶν, καὶ ὠργίσθη αὐτοῖς διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· "τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς.*

Σευήρου. Τὸ τῶν Ἰουδαίων θεομάχον καὶ φιλαίτιον καὶ φιλόψογον ἔθνος, τὸ ἐνεργὸν μὲν εἰς κακίαν, ἀργὸν δὲ πρὸς ἀρετὴν, ᾐτιᾶτο τὸν εὐεργέτην Χριστὸν ἐν σαββάτῳ, ψυχὰς καμνούσας ἀσθενείᾳ σωμάτων ἐλευθεροῦντα τῶν ἀλγεινῶν· ᾔδει γὰρ αὐτὸς, ὁ ὢν Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ δοὺς αὐτοῖς τὸν νόμον, ὡς 5 τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῶν ἐνεργεῖν τὸ σάββατον οὐκ ἐκώλυσεν· εἶπε γὰρ ἐν αὐτῷ μὴ ποιεῖν ἔργα πλὴν ὅσα ποιηθήσεται πάσῃ ψυχῇ· διὸ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, τῷ ξηρὰν ἔχοντι τὴν χεῖρα μόνον ταύτην ἐκτείνειν ἐκέλευεν, καὶ ἐξετείνετο, καὶ τοὺς ἀγνώμονας ὁρῶντας ἐπαίδευεν, ὡς ξηρὰς τὰς τῆς ἀγαθοεργίας ἔχοντας 10 χεῖρας, τὸ σάββατον ἀτιμάζουσιν.

Ἀπολιναρίου. Καὶ σὺ ἄνθρωπε, ἐὰν ἔχῃς χεῖρα ξηρὰν, ἀκούσας παρὰ τοῦ Σωτῆρος, "ἔκτεινον τὴν χεῖρα σου" ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, ἐνεργοῦντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκατασταθήσεται ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. 15

18 Ἰδοὺ, ὁ παῖς μου, ὃν ᾑρέτισα.

Διὰ μὲν τοῦ "ᾑρέτισα," τὴν ὁμογνωμοσύνην τὴν πρὸς τὸν πατέρα δηλῶν· διὰ δὲ τοῦ "κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ," τὴν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν σημαίνων. διὰ δὲ τοῦ "οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κραυγάσει," τὴν πραότητα αὐτοῦ ἐμφαίνων· διὰ δὲ τοῦ "κάλαμον" καὶ τὰ ἑξῆς, 20 τὴν αὐτοῦ ἰσχὺν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἀσθενὲς ὑπογράφων· καὶ γὰρ ἠδύνατο ῥᾴδιον αὐτοὺς ὥσπερ κάλαμον διακλάσαι. διὰ δὲ τοῦ "λίνον τυφόμενον," τὸν Θεοῦ μὲν αὐτῶν τὸν ἀναπτόμενον παρίστησι, καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἱκανὴν οὖσαν καταλῦσαι καὶ κατασβέσαι τοῦτον μετ' εὐκολίας ἁπάσης· ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ἡ 25 πολλὴ αὐτοῦ ἐπιείκεια ἐπιδείκνυται. τὸ δὲ "ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς "νῖκος τὴν κρίσιν αὐτοῦ," σημαίνει, ὅτι ὅτ' ἂν τις παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληρώσῃ, καὶ νικήσει τὰ παρ' αὐτοῦ δικαιώμενα, τότε καὶ τὴν ἐκδίκησιν ἐπάξει, καὶ ἐκδίκησιν τελείαν· τότε γὰρ τὰ δεινὰ καταλήψεται αὐτούς· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ στήσονται τὰ τῆς 30 οἰκονομίας, ἐν τῷ κολασθῆναι τοὺς ἀπιστήσαντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσηται· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ἐπὶ τῷ ὀνόματι "αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν," καὶ ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ τοῦτο κατὰ γνώμην ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ προοιμίῳ ὁ προφήτης καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἔμπροσθεν εὐεγγυήσατο εἰπὼν, "ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν 35

"εὐδόκησεν ἡ ψυχή μου·" ὁ γὰρ ἀγάπητος εὔδηλον ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ φιλουμένου ταῦτα ἐποίει.

ʼΩριγένους. "Κάλαμός" ἐστι "συντετριμμένος," ψυχὴ ἐν ἁμαρτίαις συντετριμμένη· "λίνος" ἐστὶ "τυφόμενος," οἱ κατεπαιρόμενοι τῇ ἀληθείᾳ. 5

Τοῦ αὐτοῦ. "Κάλαμον" λέγει, τὸν διὰ προστάγματος Πιλάτου γράψαντα ἐν ἐμπαιγμῷ, τὸ "οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν "Ἰουδαίων," ὃν καὶ ἀορασία ὡς εὐκόλως δυνάμενον κατεάξαι, οὐ συνέτριψεν, ἀλλ' ἠνέσχετο πάσχειν καὶ φέρειν τὴν ἐπιγράφην. "λίνον" δέ φησι, "τυφόμενον" τὸν τῶν κατεπαιρομένων βασιλέων 10 τύφον· λέγει δὲ Πιλάτου καὶ Ἡρῴδου πεφυσιωμένων ἐπί τε τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ φαντασίᾳ, καὶ ἀνεχομένων παρίστασθαι ὡς κριτὸν τὸν κριτὴν τῶν κριτῶν· ὃν καὶ οὐκ ἔσβεσε τέως ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, διὰ τοῦ οἰκείου πάθους τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν πραγματευόμενος. 15

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸ πρᾶον ὁ Πατὴρ διὰ τούτων ἐξαγγέλλει· "κάλαμον" δὲ, ἐπειδὴ ἀσθενεῖς ἦσαν ὡς κάλαμος συντετριμμένος, καὶ ὡς λίνος καπνιζόμενος ἐγγὺς ὢν τοῦ σβεσθῆναι· οὐκ ἀντέλεγεν αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ, ἀλλ' ὑπεχώρει· ἵνα μὴ ὁλοτελῶς ἀπόλωνται, διὰ τὴν ἄγαν ἀσθένειαν· τὸ δὲ "ἕως ἂν 20 "ἐκβάλῃ," ἠνέσχετο αὐτῶν, ἕως πληρώσει τὸν τῆς οἰκονομίας σκοπόν· τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς τέλος ἐκβαλεῖν τὴν κρίσιν, μεθ' ἣν τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ. 25

22 Τότε προσηνέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός.

Ἡ μὲν τοῦ δαίμονος τούτου πονηρία ἑκάτεραν τὴν εἴσοδον τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἀπέφραξεν, δι' ἧς ἤμελλε πιστεύειν, θεωρίαν τὲ καὶ ἀκοὴν, ἀλλ' ὅμως ἑκατέραν ὁ Χριστὸς ἀνέωξεν. 30

Διατί δὲ καὶ ἄλλοτε κατηγορησάντων τῷ Χριστῷ, ὅτι ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, τότε μὲν οὐκ ἐπέτρεψεν διδοὺς αὐτοῖς χώραν, ἀπό τε τῶν σημείων γνῶναι αὐτοῦ τὴν

δύναμιν, ἀπό τε τῆς διδασκαλίας μαθεῖν αὐτοῦ τὴν μεγαλοσύνην, νῦν δὲ ἐπιτιμᾷ; πρῶτον μὲν τὴν αὐτοῦ θεότητα ἐνδεικνύμενος, τὸ τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν εἰς μέσον ἄγειν· δεύτερον δὲ, ἐκ τοῦ εὐκόλως τοὺς δαίμονας ἐκβάλλειν· ὅμως δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιτίμησιν μετὰ τῆς αὐτῷ προσηκούσης ἐπιεικείας ποιεῖται· παιδεύων ἡμᾶς 5 πράους εἶναι τοῖς ἐχθροῖς, κἂν τοιαῦτα λέγουσιν, ἃ μήτε αὐτοῖς συγγινωσκῶμεν ἡμεῖς, μήτε τὸν τυχόντα ἔχει λόγον. διαλέγεται γὰρ αὐτοῖς, οὐκ ἀπὸ τῶν γραφῶν· οὐδὲ γὰρ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ παρερμηνεύειν ἤμελλεν· ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κοινῇ συμβαινόντων· "πᾶσα γάρ," φησι, "βασιλεία μερισθεῖσα," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ 10 γὰρ οὕτως οἱ ἔξωθεν πόλεμοι, ὡς οἱ ἐμφύλιοι, διαφθείρουσι· βασιλείας δὲ μέμνηται, διὰ τὸ μηδὲν αὐτῆς δυνατώτερον ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι, ἀλλ' ὅμως ἀπόλλυται καὶ αὐτὴ στασιάζουσα. οὐκ εἶπε δὲ, εἰ ὁ Σατανᾶς τοὺς δαίμονας ἐκβάλλει, ἀλλὰ "τὸν Σατανᾶν" δεικνὺς πολλὴν αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους συμφωνίαν οὖσαν· "ἐφ' 15 "ἑαυτὸν ἐμερίσθη" φησίν· εἰ δὲ ἐμερίσθη, ἀσθενέστερος γέγονε καὶ ἀπόλωλεν· εἰ δὲ ἀπόλωλεν, πῶς δύναται ἕτερον ἐκβάλλειν· "εἰ γὰρ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια" καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τοὺς Ἀποστόλους λέγει· τὸ δὲ "αὐτοὶ κριταὶ ὑμῶν ἔσονται," δηλοῖ, ὅτι ὅτ' ἂν ἐξ ὑμῶν ὄντες οἱ Ἀπόστολοι, ἐκεῖνοι μὲν πείθον- 20 ται καὶ ὑπακούουσιν, ὑμεῖς δὲ ἀνθίστασθε· εὔδηλον ὅτι κατακρίνουσιν ὑμᾶς.

Εἰπὼν δὲ "ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία[p] τοῦ Θεοῦ." περὶ τῆς ἑαυτοῦ πρωτῆς παρουσίας λέγει, δεικνὺς αὐτοῖς ὅτι ὤφελον σκιρτᾷν καὶ χαίρειν ὅτι τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ἐκεῖνα 25 παραγέγονεν ἀγαθὰ, τὰ πάλαι παρὰ τῶν προφητῶν ᾀδόμενα· αὐτοὶ δὲ τουναντίον ἐποίουν· οὐ μόνον δεχόμενοι αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ διαβάλλοντες, καὶ συντιθέντες οὐκ οὔσας αἰτίας· ὅτι "ἐγὼ μέν, "φησιν, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια," ὅπέρ ἐστι μεγίστης δυνάμεως ἔργον, καὶ οὐ τῆς τυχούσης χάριτος· ὑμεῖς 30 δὲ δι' ὧν φθέγγεσθε, τῇ ὑμετέρᾳ σωτηρίᾳ πολεμεῖτε. ὅπερ δὲ εἶπεν, "ὅτι πῶς δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν" καὶ τὰ ἑξῆς· οὕτως χρὴ νοεῖν· ὅτι οὐ μόνον ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν οὐκ

[p] τὴν βασιλείαν Cod.

ἐκβάλλει, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ δυνατὸν ἐκβάλλειν, ἐὰν μὴ πρότερον ἐκείνου περιγένηται· τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησὶ, συμμάχῳ χρήσασθαι τῷ διαβόλῳ, ὅτι καὶ πολεμῶ αὐτῷ καὶ δεσμῶ αὐτόν. καὶ τούτου τεκμήριον, τὸ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσαι με. τουτέστι τοὺς δαίμονας ἀπελαύνειν με, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν τῆς 5 πλάνης ἐλευθερῶσαι με, καὶ τὰς μαγγανείας αὐτοῦ καταλῦσαί με, καὶ πάντα ἄχρηστα ποιῆσαί με τὰ ἐκείνου. "ἰσχυρὸν" δὲ αὐτὸν καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει τοιοῦτός ἐστι, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἔμπροσθεν σημαίνων τυραννίδα, τὴν ἐκ τῆς ῥαθυμίας τῆς ἡμετέρας γεγενημένην. 10

Ὠριγένους. Ἰσχυρός ἐστιν ἡ ἁμαρτία· οἶκος δὲ τούτου, τὸ σῶμα, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος.

Τοῦ αὐτοῦ· Ἡ οἰκία τοῦ ἰσχυροῦ, ὁ περίγειος τόπος· ἰσχυρὸς δὲ ὁ διάβολος· σκεύη δὲ τοῦ ἰσχυροῦ, οἱ ὑπαγόμενοι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐὰν μὴ περάσῃ καὶ δήσῃ, φησὶν, τὸν εὐσεβῆ καὶ ἰσχυρὸν λογισμὸν τοῦ νοὸς, ἡ ἀντικειμένη τοῦ ἰσχυροῦ, λέγω δὴ τοῦ διαβόλου ἡ δύναμις, οὐ δύναται τὰς τῆς ψυχῆς ἀρετὰς λυμήνασθαι· καὶ τὴν οἰκείαν αὐτῆς σύζυγον, λέγω δὴ τὸ σῶμα, σὺν αὐτῇ ἐξαφανίσαι. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Περὶ τοῦ διαβόλου καὶ ἐνταῦθα λέγει καὶ τῶν δαιμόνων· ὅτι ἐγὼ μέν, φησι, βούλομαι τῷ Θεῷ προσάγειν, καὶ ἀρετὴν καὶ βασιλείαν καταγγέλλειν· ὁ δὲ διάβολος καὶ οἱ δαίμονες τὰ ἐναντία τούτοις. πῶς οὖν ὁ μὴ μετ᾽ ἐμοῦ ὢν, ἐμοὶ συμπράττειν ἔμελλεν; οὐ μόνον δὲ οὐ συμπράττειν, ἀλλὰ 25 καὶ σκορπίζειν ἐπιθυμεῖ τὰ ἐμά. ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα δείξῃ πολλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν διάβολον τὴν ἔχθραν, καὶ ἄφατον οὖσαν.

Τί ἐστιν "ὅτι πᾶσα ἁμαρτία" καὶ τὰ ἑξῆς; ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· πολλὰ, φησὶ, κατ᾽ ἐμοῦ εἰρήκατε, ὅτι πλάνος εἰμὶ καὶ ἀντίθεος· ταῦτα οὖν ἀφίημι ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀπαιτῶ δίκας ὑμᾶς· 30 ἔστω γὰρ ἐμοὶ πταίετε[q] διὰ τὴν σάρκα ἣν περίκειμαι. διατί εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἁμαρτάνετε; μὴ γὰρ καὶ περὶ αὐτοῦ ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀγνοοῦμεν αὐτό· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κολασθήσεσθε

[q] πτέετε Cod.

καὶ ἐκεῖ· ὅσα μὲν οὖν ἐβλαφημήσατε κατ' ἐμοῦ, φησι, πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀφίημι ὑμῖν, καὶ αὐτὸ δὲ τοῦ σταυροῦ τὸ τόλμημα· ὑπὲρ δὲ τῆς ἀπιστίας κατακριθήσετε μόνον· "ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ "τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου," καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ γὰρ καὶ ἐμὲ λέγετε ἀγνοεῖν, οὐ δήπου κακεῖνο ἀγνοεῖτε, ὅτι τὸ δαίμονας ἐκ- 5 βάλλειν, καὶ ἰάσεις ἐπιτελεῖν, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔργόν ἐστι· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ὅτι ἡ ἀξία μετάνοια πάντα συγχωρεῖ τὰ εἰς ἐμὲ ἁμαρτήματα, καὶ τὰ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· εἰ δὲ οὐ μετανοήσατε περὶ μὲν ὧν εἰς ἐμὲ ἐπράξατε πρὸ τοῦ σταυροῦ, ὧδε μὲν οὐκ ἀπολαμβάνετε, μόνον δὲ ἐκεῖ. περὶ δὲ ὧν εἰς τὸ 10 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἁμαρτάνετε· ἐὰν μὴ μετανοήσετε, καὶ ὧδε κολασθήσεσθε καὶ ἐκεῖ. α̅. καὶ γὰρ οἱ μὲν, τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐνταῦθα κολάζονται καὶ ἐκεῖ, ὡς οἱ Σοδομῖται· καὶ ὡς οὗτοι αὐτοί· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔδοσαν δίκην, ἡνίκα ἔπαθον τὰ ἀνήκεστα ἐκεῖνα τῆς πόλεως αὐτῶν ἁλούσης, καὶ ἐκεῖ χαλεπωτάτην ὑπομένουσιν. 15 β̅. οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον, ὡς ὁ πλούσιος ἀποτηγανιζόμενος, καὶ οὐδὲ σταγόνος κύριος ὤν. γ̅. οἱ δὲ ἐνταῦθα μόνον, ὡς ὁ πεφορμευκὸς[r] παρὰ Κορινθίοις. δ̅. οἱ δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα οὐδὲ ἐκεῖ, ὡς οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ὡς οἱ προφῆται, ὡς ὁ Ἰὼβ· οὐ γὰρ δὴ κολάσεως[s] ἦν ἅπερ ἔπασχεν, ἀλλὰ ἀγώνων καὶ παλαισμάτων. 20

Ἐν τῷ εἰπεῖν "ποιήσατε τὸ δένδρον" καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν. οὐδεὶς ὑμῶν, φησιν, εἶπεν ὅτι πονηρὸν ἔργον ἐστὶν τὸ δαίμονας ἀπελαύνειν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐλευθεροῦν ἀνθρώπους· εἰ γὰρ καὶ σφόδρα ἠναισχύντουν, οὐκ ἠδύναντο τοῦτο εἰπεῖν. ἐπεὶ οὖν τοῖς μὲν ἔργοις οὐκ ἐμέμφοντο· τὸν δὲ ταῦτα ἐργαζόμενον, φησὶν, 25 ὅτι παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν τοῦτο ποιεῖτε. καὶ γὰρ ἡ τοῦ δένδρου διάκρισις ἀπὸ τοῦ καρποῦ φαίνεται, οὐχ ὁ καρπὸς ἀπὸ τοῦ δένδρου· ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιεῖτε· εἰ γὰρ καὶ τὸ δένδρον τοῦ καρποῦ αἴτιον, ἀλλ' ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου γνωριστικός· ἀκόλουθον οὖν, ἢ καὶ τὸ δαίμονας ἐλευθεροῦν ἐνδιαβάλλειν, ἐνδια- 30 βάλλοντες ἐμὲ τὸν ἐλευθεροῦντα, ἢ τοῦτο ἐπαινοῦντας, καὶ ἐμὲ τὸν ἐργαζόμενον κατηγορεῖν.

Ὠριγένους. Δένδρον καλὸν, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, σαπρὸν τὸ

r Sic. s κολ^ά Cod.

ἀκάθαρτον πνεῦμα, ἤτοι ὁ διάβολος. τοίνυν ποιήσατε καρποὺς ἀξίους, ἵνα ἐν αὐτοῖς ποιήσητε οἰκεῖν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ μὴ τοιαῦτα, ἵνα μὴ γένηται ὑμῖν τὸ δένδρον τὸ πονηρόν.

34 Γεννήματα ἐχιδνῶν πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες. 5

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ὦ, φησι, πάντων ἀνθρώπων πονηρότατοι, καὶ κατὰ μηδὲν τῇ πονηρίᾳ τῶν ἐχιδνῶν ἀφεστηκότες. οὐ θαυμαστὸν εἰ μηδὲν φθέγγεσθε ἀγαθόν· ἕπεται γὰρ τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς τὰ ῥήματα· ἀλλὰ πῶς εὔφημα φθέγγεσθε, τὰ χείρω προειρημένα καθάπαξ, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐκκλίνοντες. 10

36 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀργὸς λόγος ἐστὶν ὁ ψευδής, ἡ αἰσχρολογία, ὁ συκοφαντίαν ἔχων τὸ γέλωτα κινοῦν ῥῆμα, καὶ πᾶν τὸ μὴ κατὰ πράγματος κείμενον, ὑπὲρ οὗ, φησὶν, ἀποδώσει πᾶς ἄνθρωπος λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ἐκ γὰρ τῶν λόγων ἡμῶν δικαιο- 15 θησόμεθα, καὶ ἐκ τῶν λόγων ἡμῶν κατακριθησόμεθα· ὅπερ ἐστι δικαστηρίου ἡμέρου καὶ ἀνεπαχθοῦς· οὐ γὰρ ἐξ ὧν ἕτερος, φησὶν, εἶπε περὶ σοῦ, ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ἐφθέγξω, τὰς ψήφους ὁ δικαστὴς ἐξενέγκῃ. διὰ τοῦτο οὖν ἀγαπητοὶ, πᾶσαν σπουδὴν εἰσενέγκωμεν, μὴ μόνον τοῦ μηδὲν ἡμᾶς ἀργὸν φθέγγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ πάν- 20 τοτε περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ διαλέγεσθαι.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

Θαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἀναίσχυντον γνώμην τῶν Φαρισαίων καὶ γραμματέων, φησὶ, "τότε ἀπεκρίθησαν αὐτῷ λέγοντες," 25 καὶ τὰ ἑξῆς. τέθεικε δὲ τὸ "τότε" ὅτι μετὰ τοσαῦτα σημεῖα, ὡς οὐδενὸς γενομένου, λέγουσι, "θέλομεν ἀπὸ σοῦ σημεῖον ἰδεῖν." τοῦτο δὲ ἔλεγον, ἵνα ἐπιλάβωνται πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ῥημάτων αὐτοὺς ἐπεστόμισεν, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, ἐπὶ τὰ ἔργα πάλιν ἔρχονται. αὐτὸς δὲ ὅτε μὲν αὐτὸν τραχέως 30 ἠρώτων καὶ ὕβριζον, ἐπιεικῶς αὐτοῖς διελέγετο. ὅτε δὲ ἐκολάκευον, ὑβριστικῶς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος ἀπεκρίνετο· δεικνὺς, ὅτι ἑκατέρου πάθους ἐστὶν ἀνώτερος, καὶ οὔτε τότε εἰς ὀργὴν

ἐξάγεται, οὐδὲ νῦν ἀπὸ κολακείας μαλακίζεται. χρὴ δὲ καὶ τὴν ὕβριν σκοπεῖν, οὐχ ἁπλῶς λοιδορίαν οὖσαν, ἀλλ' ἀπόδειξιν ἔχουσαν τῆς πονηρίας αὐτῶν. "τί γάρ," φησι, "γενεὰ πονηρὰ καὶ "μοιχαλὶς," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἀγνώμονες γεγόνασιν ἀεὶ οἱ πρόγονοι αὐτῶν περὶ τοὺς εὐεργέτας, ὥσπερ 5 καὶ νῦν αὐτοί. καὶ ὅτι εὖ πάσχοντες, χείρους γίνονται, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶ πονηρίας. μοιχαλίδα δὲ ἐκάλεσε, καὶ τὴν προτέραν καὶ τὴν παροῦσαν ἀπιστίαν δηλῶν, τήν τε τῶν προγόνων αὐτῶν, καὶ τὴν τούτων αὐτῶν. ἐκεῖνοι μὲν, ὅτι καταλιπόντες τὸν Θεὸν, ἐπὶ τοὺς δαίμονας ἔτρεχον· οὗτοι δὲ, ὅτι αὐτὸν παραγενόμενον προσ- 10 δέξασθαι οὐκ ἤθελον. Εἰπὼν δὲ "τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προ-"φήτου," ἤδη τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀνακρούεται λόγον, καὶ πιστοῦται αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τύπου. τί οὖν οὐκ ἐδόθη αὐτῇ σημεῖον, φησίν; οὐκ ἐδόθη αὐτῇ αἰτούσῃ. οὐ γὰρ ὥστε αὐτοὺς ἐνάγειν ἐποίει τὰ σημεῖα, ᾔδει γὰρ αὐτοὺς πεπωρωμένους ὄντας, ἀλλ' 15 ὥστε ἑτέρους διορθοῦν. "ὥσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς," φησιν, "ἐν τῇ "κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας." καρδίαν δὲ τῆς γῆς, τὸν τάφον εἶπε.

Τίνος χάριν ἄνδρες Νινευῗται κατακρίνουσι τοὺς Ἰουδαίους; ἐπειδὴ ὁ μὲν δοῦλος, ὁ δὲ δεσπότης. καὶ ὁ μὲν ἐκ κήτους ἐξῆλθεν, 20 ὁ δὲ ἐκ θανάτου ἀνέστη. καὶ ὁ μὲν καταστροφὴν ἐκήρυξεν, ὁ δὲ βασιλείαν ἦλθεν εὐαγγελιζόμενος· καὶ οἱ μὲν βάρβαροι, οἱ δὲ προφήταις συνανεστράφησαν μυρίοις· καὶ οἱ μὲν χωρὶς σημείου ἐπίστευσαν, οἱ δὲ πολλὰ σημεῖα θεασάμενοι, ἄπιστοι διέμειναν. τὸ δὲ "βασίλισσα νότου κατακρινεῖ αὐτοὺς," τοῦτο τοῦ προτέρου 25 πλέον ἦν. ὁ μὲν γὰρ Ἰωνᾶς πρὸς ἐκείνους ἀπῆλθεν, ἡ δὲ βασίλισσα τοῦ νότου οὐκ ἀνέμεινε τὸν Σολομῶνα πρὸς αὐτὴν ἀπελθεῖν, ἀλλ' αὐτὴ πρὸς αὐτὸν παρεγένετο· καὶ γυνὴ καὶ βάρβαρος οὖσα, καὶ τοσοῦτον ἀφεστηκυῖα, οὐκ ἀπειλῆς ἐπικειμένης, οὐ θάνατον δεδοικυῖα, ἀλλ' ἔρωτι ῥημάτων μόνον σοφῶν· "πλέον δὲ Σολομῶνος 30 "ὧδε." ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ γυνὴ παρεγένετο, ἐνταῦθα δὲ, ἐγώ, φησιν, ὁ δεσπότης. καὶ ὁ μὲν Σολομὼν ὑπὲρ δένδρων καὶ ξύλων διελέγετο, τὰ μηδὲν μέγα ὠφελῆσαι τὴν παραγενομένην δυνάμενα· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ ἀπορρήτων ῥημάτων καὶ μυστηρίων φρικωδέστερον.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι "ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ 35

“ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι᾽ ἀνύδρων τόπων,” καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα χαλεπώτατα ὑπομενοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. καθάπερ οἱ δαιμονῶντες, φησὶν, ὅταν ἀπαλλαγῶσι τῆς ἀῤῥωστίας ἐκείνης, ἂν ῥαθυμότεροι γένωνται, χαλεπωτέραν ἐπισπῶνται καθ᾽ 5 ἑαυτῶν τὴν φαντασίαν, οὕτω καὶ ἐφ᾽ ὑμῖν γίνεται· καὶ γὰρ καὶ ἔμπροσθεν κατείχεσθε δαίμονι, ὅτε τὰ εἴδωλα προσεκυνεῖτε, καὶ τοὺς υἱοὺς ὑμῶν ἐσφάττετε τοῖς δαιμονίοις, πολλὴν ἐπιδεικνύμενοι μανίαν, ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἐγκατέλιπον ὑμᾶς, ἀλλ᾽ ἐξέβαλον τὸν δαίμονα ἐκεῖνον διὰ τῶν προφητῶν καὶ δι᾽ ἐμαυτοῦ· πάλιν ἦλθον, 10 ἐκκαθάραι πλεῖον ὑμᾶς βουλόμενος. ἐπεὶ οὖν οὐ βούλεσθε προσέχειν, ἀλλὰ καὶ εἰς πλείονα ἐξωκείλατε πονηρίαν, τοὺς προφήτας ἀνελεῖν, πολλῷ μείζω καὶ χαλεπώτερα ὑπομενεῖτε τῶν προτέρων, τῶν κατὰ Βαβυλῶνα λέγω, καὶ κατὰ Αἴγυπτον καὶ κατὰ Ἀντίοχον· καὶ γὰρ τὰ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου συμβάντα αὐτοῖς, 15 πολλῷ τούτων χαλεπώτερα.

Ὠριγένους. Ἡ παραβολὴ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, περὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς εἰς ἀπροσεξίαν ἐρχομένων, ἢ ἐξ ἰάσεως εἰς ῥαθυμίαν, δι᾽ ἧς ἐπὶ τὸ χεῖρον ἕλκονται. οἶκος σεσαρωμένος, εἰς ὃν δαιμόνια εἰσέρχονται, ψυχαὶ εἰσὶ τῶν δοκούντων ἐκβιοῦν, κατὰ 20 πρόθεσιν λόγων, ὡς ἀληθῆ τῶν ἐν ψευδωνύμων[r] γνώσει. ὁ δ᾽ αὐτός ἐστι κεκοσμημένος, ὡς ὁμοίωμα ναοῦ, οὐκ ὢν ναός.

Ἀπολιναρίου. Ἑπτὰ πνεύματα λογιστέον τὰ πολλά. ἐπὶ γὰρ πλήθους πολλάκις τὰ ἑπτὰ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ. κατ᾽ ἀρχὴν μὲν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις ἐνῴκησε τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, ὅτε κατ᾽ 25 Αἴγυπτον εἰδωλολάτρουν· ἐξῆλθε δὲ ὅτε προσεκλήθησαν ὑπὸ Θεοῦ· μετὰ ταῦτα δὲ ὅτε ἐξήμαρτον εἰς τὸν προσκαλεσάμενον, τότε μετέβαινεν ἡ χάρις ἐπὶ τὰ ἔθνη, οἱ δὲ ἐξεδίδοντο. καὶ ἡ μὲν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὥσπερ ἐν ἀνύδροις τισὶ τόποις κατοίκησις ἐγένετο τῶν πονηρῶν χαλεπή τε καὶ δύσβατος, Θεὸν ὑποδεξαμένων τῶν 30 ἐθνῶν· ἡ δὲ εἰς τὸν Ἰσραὴλ ἐπάνοδος ῥᾷον ἢ πρότερον καὶ μετὰ πολλοῦ πλήθους τῆς ἐφόδου· διὸ κακίον[s] νῦν διάγουσιν ἢ ἐν Αἰγύπτῳ, παραταττόμενοι μὲν εἰς τὰς κατὰ Χριστὸν βλασφημίας ἀεί· τὴν δὲ πρὸς Ἀβραὰμ διαθήκην οὐκ ἔχοντες κατὰ τὸ

[r] Leg. vid. ψευδωνύμῳ. [s] κακίων Cod.

δίκαιον προσδοκᾷν κἂν ὥσπερ τότε, ἀλλὰ ἀποκοπτόμενοι τῆς ἐλπίδος, ὅτι τὸν πληρωτὴν ταύτης ἠθετήκασιν.

48 Τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου.

Οὐδαμῶς ἐπαισχυνόμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, οὐδὲ ἀρνούμενος τὴν γεγεννηκυῖαν ἔλεγεν, "τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου," εἰ γὰρ 5 ἐπῃσχύνετο[t], οὐδ᾽ ἂν διῆλθε διὰ τῆς μήτρας ἐκείνης, οὐδ᾽ ἂν καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ ὢν, τῷ πάντων μάλιστα ποθουμένῳ μαθητῇ, παρεκατετίθετο αὐτήν· ἀλλὰ τοῦτο εἶπε δεῖξαι θέλων, ὅτι ἀρετῆς ἀπούσης, πάντα περιττὰ, καὶ ὅτι ὁ ταύτην ἐργαζόμενος, καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστὶν αὐτοῦ. 10

Χρὴ δὲ μὴ τὰ ῥήματα ἐξετάζειν μόνον τὰ τὴν ἐπιτίμησιν ἔχοντα σύμμετρον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιτιμῶντα τίς ἦν· ὅτι οὐχὶ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ τί βουλόμενος ἐπιτιμᾷ; ἀπαλλάξαι τοῦ τυραννικωτάτου τῆς κενοδοξίας πάθους, ὅπερ ὡς γυνὴ πέπονθε. ἐβούλετο γὰρ ἐπιδείξασθαι τῷ 15 λαῷ, ὅτι κρατεῖ καὶ αὐθεντεῖ τοῦ παιδός· ἔδει γὰρ αὐτὴν εἰσελθοῦσαν ἀκούειν μετὰ τοῦ ὄχλου, ἢ μὴ τοῦτο βουλόμενον ἀναμεῖναι, ἕως οὗ τὸν λόγον καταπαύσῃ· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ χρὴ λογίζεσθαι· ὅμως δὲ οὐδὲ εἶπεν, ἄπελθε, εἰπὲ τῇ μητρί μου, ὅτι οὐκ εἶ μου μήτηρ, ἀλλὰ πρὸς τὸν εἰπόντα ἀποτείνεται 20 λέγων, "τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου." καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζων τοῦτο εἶπεν· ὥστε μήτε ἐκείνους, μήτε ἄλλους συγγενείᾳ θαρροῦντας, ἀμελεῖν ἀρετῆς.

Ὠριγένους. Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸ κατὰ τὴν παρθένον μυστήριον λέγουσιν "ἀδελφοί σου" τῷ Ἰησοῦ, εἰ γὰρ ἐγίνωσκον ἐπί- 25 στευον εἰς αὐτόν. ἐκ τοῦ δὲ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς, ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ ἢ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ τίς γίνεται. εἰ δὲ τούτῳ οὐ φύσει ἐστὶ τὶς ἀδελφὸς, ἢ τί τῶν λοιπῶν ἔτι πᾶσα παρθένος, καὶ ἀδιάφθορος ψυχὴ ἐξ Ἁγίου Πνεύματος συλλαβοῦσα, ἵνα γεννήσει τὸ πατρικὸν θέλημα, μήτηρ ἐστὶ τοῦ Ἰησοῦ. 30

Ἀπολιναρίου. Ὅτι δὲ μήπω πεπιστεύκεισαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννου· παρὰ δὲ τοῦ Μάρκου, καὶ τί πλέον ἀκηκόαμεν· ὡς γὰρ ἐξεστηκότα κατέχειν ἐπεχείρουν.

t ἐπαισχύνετο Cod.

ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ διανοίᾳ καὶ ὁ Κύριος, οὐχ ὡς οἰκείων αὐτῶν ἐμνήσθη, ἀλλ' ἀντεπιδείκνυσι τοὺς ὑπηκόους, τούτοις τὰ τῆς συγγενείας προγράφων ἅπαντα τὰ ὀνόματα, οἱ κατ' οἰκειότητα τῆς ὑπακοῆς αὐτῷ συνήπτοντο. εἰ δὲ καὶ πρόσκαιρος ἔσχε τὴν Μαρίαν ἀντιλογία, καθὰ καὶ προεῖπεν ὁ Συμεὼν λέγων, "καὶ σοῦ[u] 5 "δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν," καὶ τὰ ἑξῆς, εἰκότως ἐπανῆλθεν ἐπὶ ταῦτα καὶ ὁ Κύριος αὐτῆς εὐμενῶς ἐπὶ τοῦ πάθους μνησθεὶς, καὶ συνέστησεν αὐτὴν τῷ ἀγαπητῷ μαθητῇ.

Θεοδωρήτου. Ταῦτα δὲ ἔφη, οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πάσης σωματικῆς 10 συγγενείας προτιμᾷ τῆς ψυχῆς τὴν οἰκειότητα· διὰ τοῦτο κἀκείνους στέργων, εἰ ταῦτα ἐπάγοιντο· πρὸς γὰρ τὸν οἰόμενον ὥς ἐπί τι σπουδαιότερον καλεῖν αὐτὸν τῶν οἰκείων τὴν ὁμιλίαν, ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο εἰπεῖν· ὃ μὲν καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. ὡς γὰρ αὐτὸς εἶπε τοῖς μαθηταῖς "ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα" καὶ τὰ 15 ἑξῆς. οὕτω μοι νόει τὸν Ἰησοῦν προκρίναντα τοὺς μαθητὰς, ὑπὲρ μητέρα καὶ ἀδελφούς.

Ὠριγένους. Προκριτέα ἡ κατὰ Θεὸν συγγένεια τῆς κατὰ σάρκα, αὕτη γὰρ καὶ προηγουμένη καὶ μένουσα.

ΚΕΦ. ΚΔ. 20

Περὶ τῶν παραβολῶν.

3 Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς.

Διατί δὲ νῦν μὲν ἐν παραβολαῖς διαλέγεται, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐδίδασκεν, οὐχ οὕτως; ὅτι τότε μὲν ὁ ὄχλος ἄκακος ἦν, νῦν δὲ καὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. περὶ τίνος λέγει ὅτι ἐξῆλ- 25 θεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι; περὶ ἑαυτοῦ· πόθεν δὲ ἐξῆλθε, καὶ γὰρ τὰ πάντα πληροῖ, καὶ πανταχοῦ πάρεστιν; οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει καὶ οἰκονομίᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς, ἐγγύτερος ἡμῖν γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τὴν σάρκα περιβολῆς· οὐκ εἶπε δὲ ὅτι αὐτὸς ἔρριψε παρὰ τὴν ὁδὸν, ἀλλ' ὅτι ἔπεσε, καὶ ὅτι τὸ τέταρτον μέρος ἐσώθη, 30 καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐξίσης, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα πολλὴ ἡ διαφορά. ταῦτα δὲ ἔλεγεν δηλῶν ὅτι μετὰ ἀφθονίας πᾶσι διελέγετο· καὶ ὅτι καθάπερ ὁ σπείρων τὴν γῆν οὐ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην

[u] σὺ Cod.

ἄρουραν, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως βάλλει τὰ σπέρματα, οὕτω καὶ αὐτὸς, οὐ πλούσιον οὐ πένητα διαιρεῖ, οὐ σοφὸν οὐκ ἄσοφον, οὐ ῥάθυμον οὐ σπουδαῖον, οὐκ ἀνδρεῖον οὐ δειλὸν, ἀλλὰ πᾶσι διαλέγεται, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πληρῶν, καίτοι προειδὼς τὰ ἐσόμενα. πόθεν οὖν ἀπώλετο τὸ πλεῖον τοῦ σπόρου; οὐ παρὰ τὸν σπείραντα, 5 ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑποδεχομένην γῆν, τουτέστι παρὰ τὴν ἀκούουσαν ψυχήν.

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπεῖν, ὅτι οὐ μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ διάφοροι, καὶ ἀλλήλων διεστηκυῖαι. καὶ οἱ μὲν παρὰ τὴν ὁδὸν εἰσὶν οἱ ῥάθυμοι καὶ βάναυσοι καὶ ὀλίγωροι, οἱ δὲ ἐν τῇ 10 πέτρᾳ, οἱ ἀσθενέστεροι μόνον. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσον μηδενὸς ἐπηρεάζοντος, μηδὲ ἀναμοχλεύοντος τὴν διδασκαλίαν μαρανθῆναι, καὶ πειρασμῶν ἐπικειμένων. οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀκάνθαις πολλῷ τούτων συγγνωστότεροι. ἵνα οὖν μήτι τούτων πάθωμεν, ἐπικαλύψαμεν τῇ προθυμίᾳ τὰ λεγόμενα καὶ τῇ διηνεκεῖ μνήμῃ. εἰ γὰρ καὶ ἁρπάζει 15 ὁ διάβολος, ἀλλ' ἡμεῖς κύριοι τοῦ μὴ ἁρπαγῆναι. εἰ δὲ ξηραίνεται τὰ σπέρματα, οὐ παρὰ τὸν καύσωνα γίνεται. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι διὰ τὸν καύσωνα ἐξηράνθη, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν· καὶ ἀποπνίγεται τὰ λεγόμενα οὐ παρὰ τὰς ἀκάνθας, ἀλλὰ παρὰ τοὺς συγχωροῦντας ἀναβῆναι αὐτάς· ἔξεστι γὰρ, ἐὰν θέλω, κωλῦσαι 20 τὴν πονηρὰν ταύτην βλάβην, καὶ τῷ πλούτῳ εἰς δεόν χρήσασθαι· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ὁ αἰὼν, ἀλλ' "ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος," οὐδὲ ὁ πλοῦτος, ἀλλ' "ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου." μὴ τοίνυν τὰ πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλὰ τὴν γνώμην τὴν διεφθαρμένην.

10 Τίνος ἕνεκεν οἱ Ἀπόστολοι λέγουσι τῷ Κυρίῳ· ὅτι "διατί 25 "ἐν παραβολαῖς λαλεῖς τοῖς ὄχλοις;" ἐπειδήπερ φιλοστόργως λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς διέκειντο· καὶ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα λέγουσιν ὅτι "ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους," καὶ πάλιν ὅτι "οἶδας ὅτι ἐσκαν-"δαλίσθησαν·" ταῦτα δὲ πάντα ἀπὸ πολλῆς ἔλεγον ἀγάπης. τὸ δὲ "ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας, ἐκείνοις 30 "δὲ οὐ δέδοται," εἶπε, διὰ τὸ πάντων αἰτίους τῶν κακῶν ἑαυτοὺς ποιεῖν, ἐκείνους ἑκουσίως πεισθῆναι μὴ βουλομένους. οἱ γὰρ Ἀπόστολοι αὐθαιρέτως ἐπείσθησαν. οὐδὲ γὰρ ἀνάγκην εἰσάγω, φησιν, οὐδὲ ἀποκλήρωσίν τινα ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε γενομένην· οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶ. εἰπὼν δὲ "ὅτι ὅστις ἔχει δοθή- 35

“σεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται, ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει
“ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ,” ἐδήλωσε διὰ τούτου, ὅταν τις προθυμίαν
ἔχῃ καὶ σπουδὴν, δοθήσεται αὐτῷ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἅπαντα·
ὅταν δὲ τούτων κενὸς ᾖ, καὶ παρ' ἑαυτοῦ μὴ εἰσφέρῃ, οὐδὲ τὰ
παρὰ τοῦ Θεοῦ αἱροῦντος, ἀλλὰ καὶ ζητοῦντος καὶ ἀμελοῦντος, 5
ἐκ πάντων ἀποπίπτει. καλῶς δὲ εἶπε “καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν,” οὐδὲ
γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἔχει.

13 Τί δέ ἐστιν “ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι καὶ ἀκούοντες οὐκ
“ἀκούουσιν;” ὅτι εἶδον δαίμονας ἐξελθόντας καὶ ἔλεγον “ἐν τῷ
“Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.” 10
ἤκουσαν τῷ Θεῷ προσάγοντα αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ
ἔλεγον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. διατί δὲ καὶ τὸν προφήτην
εἰσάγει τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφιζόμενον καὶ λέγοντα, “ἀκοῇ ἀκού-
“σετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε,” καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα μὴ νομίσῃ τίς
κατηγορίαν ψιλὴν εἶναι τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ. τὸ δὲ “μή ποτε 15
“ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσομαι αὐτοὺς,” τὴν ἐπιτεταμένην πονηρίαν
αὐτῶν σημαίνει, καὶ τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποστροφήν· ὅμως δὲ
καὶ διὰ τούτων ἐφέλκεται αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζει πρὸς ἐπιστροφὴν,
δεικνὺς ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰάσεται αὐτοὺς, καὶ ὅτι ἔστι δυνα-
τὸν μετανοήσαντας σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ ὅτι οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ 20
δόξαν, ἀλλ' εἰς τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἅπαντα ἐποίει.

16 Εἰπὼν δὲ ὅτι “ὑμῶν μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὅτι βλέπουσι, καὶ
“τὰ ὦτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσιν,” οὐ ταύτην λέγει τὴν ὄψιν, ἀλλὰ
τὴν ἀπὸ διανοίας· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὗτοι Ἰουδαῖοι ἦσαν, καὶ ἐν
τοῖς αὐτοῖς τεθραμμένοι λογίοις, ἀλλ' οὐδὲν παρεβλάβησαν ἀπὸ 25
τῆς προφητείας· ἐπειδὴ γὰρ ἀγαθὴν εἶχον προαίρεσιν καὶ γνώμην,
διὸ καὶ ἐπήγαγεν, “ὅτι πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν
“ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον,” καὶ τὰ ἑξῆς. τὴν παρουσίαν
τὴν ἐμήν, φησι, τὰ θαύματα ταῦτα, τὴν φωνὴν, τὴν διδασκαλίαν.
ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῇ πίστει μόνῃ ἐθεάσαντο, αὐτοὶ δὲ καὶ τῇ ὄψει. 30
ὑμεῖς οὖν ἀκούσατε τὴν παραβολὴν ταύτην, φησὶ, καὶ λέγει τὰ
ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένα, τὰ περὶ χρημάτων καὶ ἀκτημοσύνης,
δεικνὺς τὴν ἐκεῖθεν βλάβην, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν· εἰσάγει
δὲ καὶ τῆς ἀρετῆς διαφόρους τρόπους· φιλάνθρωπος γὰρ ὢν, οὐ
μίαν ὑπέδειξεν ὁδὸν, οὐδὲ εἶπεν, ἐὰν μή τις ἑκατὸν ποιήσῃ ἐξέπεσεν, 35

ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ ἑξήκοντα ποιῶν σώζεται· καὶ οὐδὲ οὗτος μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ τριάκοντα· τοῦτο δὲ ἐποίησεν, εὔκολον κατασκευάζων τὴν σωτηρίαν. ἔστι δὲ τὰ ἑκατὸν, παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη μετὰ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν· τὰ ἑξήκοντα, γάμος σεμνὸς καὶ σώφρων, μεριζόμενος .μετὰ Χριστοῦ τὰ ὑπάρχοντα· τὰ τριάκοντα, ὁμοίως 5 γάμος σεμνὸς καὶ σώφρων, τὴν τρίτην διδοὺς μοῖραν, προδήλως, καὶ τῶν λοιπῶν φυλαττομένων πασῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν. καὶ αὕτη μὲν ἡ παραβολὴ ἐν τούτοις, ἡ δὲ ἐφεξῆς περὶ τῶν αἱρετικῶν συστημάτων διαλέγεται.

Κυρίλλου. Τὸ εἰπεῖν "μήποτε ἐπιστρέψω καὶ ἰάσομαι αὐτοὺς," 10 ἐπιτεταμένην ἐμφαίνει δυστροπίαν· πλὴν καὶ ἐπισπωμένου ἐστὶν καὶ ἐρεθίζοντος· δείκνυσι γὰρ, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰᾶται αὐτούς· διὰ γὰρ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, οὕτως λαλεῖ. ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν ὅλως μηδὲν λαλῆσαι, ἀλλὰ σιωπᾷν· πλὴν οὐ διὰ τὴν ἰδίαν δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν, πάντα ποιεῖ. 15

Κυρίλλου. Μακαρίζει οὖν αὐτοὺς, ὡς ἀκηκοότας τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιωθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ ἑώρων φύσιν νοητῶς, ὧν ἠξιώθησαν οἱ πάλαι ἅγιοι, καὶ πληρεστάτην ἔσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ὠριγένους. Τὰ ὑποδεχόμενα μακαρισμῶν καὶ περὶ παντὸς 20 δὲ τοῦ βλέποντος τὰ θεῖα ὀφθαλμοῦ, καὶ ἀκούοντος τῶν πνευματικῶν ὤτων, ταῦτα ἂν λέγοιτο. περὶ τούτου φησὶν ὁ προφήτης "προσέθηκέ μοι Κύριος ὠτίον τοῦ ἀκούειν," ἀντὶ τοῦ συνιεῖν τοῖς ἔνδοθεν ὠσὶν τὰς καρδίας κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ὁ γὰρ ἀπερίτμητος τῇ καρδίᾳ λαὸς, ἐκωφώθη τοῖς ἔνδοθεν ὠσί. Καὶ μετ' ὀλί- 25 γον—Διὸ καὶ αὐτὴν τὴν ἀκοὴν, ἣν ἐδόκουν ἔχειν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἤρθη καὶ ἐδόθη τοῖς ἔχουσι τὴν καινὴν διαθήκην, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· "ὑμῶν δὲ μακάρια "τὰ ὦτα, ὅτι ἀκούουσι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ, ὅτι βλέπουσι."

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ ἐπιθυμοῦντες ἰδεῖν δίκαιοι τὰ καταθύμια, 30 γνῶσιν ἔλαβον ὧν ἐπεθύμουν· ἐπεθύμουν δὲ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἃ οἱ Ἀπόστολοι ἔβλεπον, Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ ἀκοῦσαι φωνῆς ἑνωθέντος σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν.

19 Ἔρχεται ὁ πονηρὸς καὶ ἁρπάζει τὸ ἐσπαρμένον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ματθαῖος ἔγραψε "πονηρὸς," Μάρκος δὲ "Σα- 35

"τανᾶς," Λουκᾶς "διάβολος·" οὐ ταυτόν ἐστι παρὰ τῇ ὁδῷ, καὶ ἐν τῇ ὁδῷ· δεόμεθα δὲ τῆς διαφορᾶς, διὰ τὸ "ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός·" πλὴν οἱ τρεῖς ἔγραψαν "παρὰ τὴν ὁδόν·" χαριέστατα δὲ, Ματθαῖος καὶ Μάρκος. "ἐπὶ τὰ πετρώδη·" οὐκ ἐπὶ πέτραν φησὶν ἐσπάρθαι τὸν λόγον· ἐπὶ μὲν σύμπαντος τοῦ "παρὰ τὴν ὁδὸν" 5 εἴρηται τὸ "μὴ συνιέντος." ἐπὶ δὲ τῆς καλῆς γῆς, "οὗτός ἐστιν ὁ "τὸν λόγον ἀκούων καὶ συνιείς·" μήποτ' οὖν ἐπὶ τὰ πετρώδη καὶ οἱ εἰς τὴν ἄκανθαν μεταξύ εἰσιν ἀσυνετούντων καὶ συνιέντων· προτρεπτικὸν δὲ, εἰς τὸ συνέσεως ἐπιμελεῖσθαι· εἰ γὰρ τοῦ μὴ συνίεντος ἁρπάζεται ὁ σπόρος, σύνεσιν ἀναληπτέον καὶ καλυπτέον 10 τὸν σπόρον ἐν τῇ γῇ τῇ μνήμῃ, ἵνα ῥιζοβολήσῃ, καὶ μὴ γυμνὸν εὑρισκόμενον, ἁρπαγῇ ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων.

21 Γενομένης δὲ θλίψεως ἢ διωγμοῦ διὰ τὸν λόγον.

Ὠριγένους. Θλίψεως ὑπὸ τῶν γονέων ἢ συγγενῶν, ἢ συνεργῶν, ἢ δοκούντων φίλων συμβαινόντων· διωγμοῦ δὲ, ὅτι ἐπὶ 15 ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς φέρονταί τινες διὰ τὸν λόγον· γενικῶς δὲ ταῦτα ἀμφότερα "πειρασμῶν" ὠνόμασεν ὁ Λουκᾶς.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει" καὶ ὁ τῶν ἑτεροδόξων λόγος· πλούσιοι γάρ εἰσι ψεῦσται· ὧν κρεῖσσον ἀληθὴς πτωχὸς καὶ εὐσεβής· πτωχὸς μὲν λόγῳ καὶ γνώσει, βίῳ δὲ 20 δίκαιος· ἡ δὲ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ "μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλη-"σιῶν," οὐκ ἔστι "μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου," ἀλλ' αἱ βιωτικαὶ μέριμναι· ταῦτα δὲ ὑπομένει, ὁ μὴ νεώσας τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἀλλὰ ἀμελῶς τὸν λόγον δεχόμενος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀληθῶς, γνωστικῶς συνιεὶς, καὶ εἰ δοκεῖ καρπο- 25 φορῶν· εἰ δέ τις δοκεῖ συνίεναι μὴ καρποφορῶν, οὐ συνίησιν· καὶ εἰ δοκεῖ καρποφορεῖν, μὴ συνιεὶς ὃ καρποφορεῖ· ὁ μέντοι εἰς ἑξήκοντα καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν, ἐδήλωσεν τῆς ἀρετῆς τὸ ποικίλον· ἐπεὶ μὴ πάντες ἴσην ἐπιδείκνυνται τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίβειαν· ἀλλ' οἱ μὲν ἧττον, οἱ δὲ μᾶλλον αὐτῆς ἐπιμελόμενοι· 30 ὥστε δεῖξαι ὅτι προσίεται καὶ τούτους κατὰ τὴν οἰκείαν ἀναλογίαν.

24 "Ὡμοιώθη," φησὶν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, σπείροντι "καλὸν σπέρμα," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὅτι "ἔσπειρε "ζιζάνια," τὰ τῶν αἱρετικῶν συστήματα καλεῖ· ἐπειδὴ ὥσπερ 35

τὸ ζιζάνιον ἔοικεν τῷ σίτῳ, οὕτως καὶ ἡ πλάνη· πολλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιχρωννύει τὰ ὁμοιώματα· εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐν τῷ καθεύδειν "τοὺς ἀνθρώπους," οὐ μικρὸν τοῖς ἱερεῦσιν ἐντεῦθεν ἐπικρεμνᾷ[t] τὸν κίνδυνον· οὐ τοῖς ἱερεῦσι δὲ μόνοις, ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ· δείκνυσι δὲ καὶ τὴν πλάνην, μετὰ τὴν ἀλήθειαν οὖσαν· ὥσπερ 5 γὰρ μετὰ τὸ σπαρῆναι τὸν σῖτον, ἐσπάρη τὰ ζιζάνια, οὕτως μετὰ τοὺς προφήτας, οἱ ψευδοπροφῆται· καὶ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ψευδαπόστολοι· καὶ μετὰ τὸν Χριστὸν, ὁ Ἀντίχριστος· ἂν γὰρ ἴδῃ τί μιμήσηται ὁ διάβολος, ἢ τίσιν ἐπιβουλεύσει, οὔτε ἐπιχειρεῖ, οὔτε οἶδεν. καὶ τί διαφέρουσιν οἱ καθεύδοντες, φησὶ, τῶν 10 εἰς τὴν ὁδὸν σπαρέντων; πολύ. ὅτι ἐκεῖ εὐθέως ἥρπασεν· οὐδὲ γὰρ ῥιζωθῆναι ἀφῆκεν· ἐνταῦθα δὲ, πλείονος ἐδεήθη τῆς μηχανῆς· ταῦτα δὲ εἶπεν ὁ Χριστὸς, παιδεύων ἡμᾶς διὰ παντὸς ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν· κἂν γὰρ ἐκείνας διαφύγῃς τὰς βλάβας, φησὶν, ἔστι καὶ ἑτέρα βλάβη· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ διὰ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς πέτρας 15 καὶ τῶν ἀκανθῶν, οὕτως καὶ ἐνταῦθα διὰ τοῦ ὕπνου ἡ ἀπώλεια γίνεται. ὥστε διηνεκοῦς φυλακῆς δεῖ· διὸ καὶ ἔλεγεν· "ὁ δὲ "ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται·" "ὅτε δὲ ἐβλάστησεν," φησιν, "ὁ χόρτος, τότε ἐφάνη καὶ τὰ ζιζάνια·" παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν, συσκευάζουσιν ἑαυτοῖς οἱ αἱρετικοί. ἐπειδὰν δὲ πολ- 20 λὴν λάβωσι παρρησίαν, καὶ λόγου τίς αὐτοῖς μεταδῷ, τότε τὸν ἰὸν ἐκχέουσιν.

Ὠριγένους. Ἐχθρὸν δὲ ἄνθρωπον, τὸν διάβολον καλεῖ, διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους βλάβην· ἡμᾶς[u] γὰρ ἐπήρεια, καθ' ἡμῶν· ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἐπηρείας, οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείας, ἀλλ' ἀπὸ 25 τῆς εἰς Θεὸν ἔχθρας ἐγένετο· ὅθεν δῆλον, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶλλον[x] ἡμᾶς φιλεῖ, ἢ ἡμεῖς ἑαυτούς· διὰ τί δὲ μὴ πρὸ τούτου ἔσπειρε τὰ ζιζάνια, ἀλλ' ὅτε ἦν ἅπαντα πεπληρωμένα; ἵνα τῇ σπουδῇ λυμήνηται τοῦ γεωργοῦ. οὕτως πρὸς τὸν Θεὸν ἐχθρωδῶς ἔχων, πάντα ἐποίει. τίνος ἕνεκεν εἰσάγει τοὺς δούλους λέγοντας γεγε- 30 νημένον, καὶ κατεπείγοντας ἤδη τὰ ζιζάνια ἀνασπάσαι, εἰ καὶ μὴ διεσκεμμένως λαλοῦσι; δεικνύων τὴν μέριμναν αὐτῶν, τὴν ὑπὲρ τοῦ σπόρου, καὶ ἵνα τὸ νόσημα τέως ἐξέλωσιν· οὐχ ἑαυτοῖς δὲ ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου τὴν γνώμην ἀναμένουσιν· ὁ δὲ

[t] Sic: ἐπικρεμᾷ vid. leg. [u] Vid. leg. ἡμῖν aut εἰς ἡμᾶς. [x] μᾶλλον suppl.

δεσπότης κωλύει· οὐδὲ γὰρ δεῖ φονεύειν αἱρετικόν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ "θέλεις ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά·" καὶ γὰρ φονευομένων τῶν αἱρετικῶν, πόλεμον ἄσπονδον εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσάγετε· τί δέ ἐστι "μήποτε ἐκλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε "ἅμα σὺν αὐτοῖς τὸν σῖτον;" ἢ τοῦτό φησιν· ὅτι εἰ μέλλοιτε 5 κινεῖν ὅπλα καὶ κατασφάττειν τοὺς αἱρετικοὺς, ἀνάγκη πολλοὺς καὶ τῶν ἁγίων συγκαταβάλλεσθαι· ἢ ὅτι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ζιζανίων εἰκὸς πολλοὺς μεταβάλλεσθαι, καὶ γίνεσθαι σῖτον· ἂν τοίνυν προλαβόντες ἐκριζώσητε αὐτοὺς, λυμαίνεσθε τῷ μέλλοντι γίνεσθαι σίτῳ· οὐ τοίνυν ἐπιστομίζειν καὶ ἐκκόπτειν τὴν παρρη- 10 σίαν τῶν αἱρετικῶν κωλύει, ἀλλὰ τὸ κατασφάττον αὐτούς. τίνος χάριν "ἐρῶ," φησι, "τοῖς θερισταῖς· συλλέξατε πρῶτον τὰ "ζιζάνια;" ἵνα μὴ φοβήθωσιν οὗτοι· ἤγουν οἱ θερισταὶ, ὡς συναπαγομένου αὐτοῖς τοῦ σίτου. χρὴ δὲ σκοπεῖν, καὶ τοῦ δεσπότου τὴν ἡμερότητα· ὅτι ἀναμένει τῶν ζιζανίων τὴν ἐπιστοφήν· ἴσως 15 γίνεται σῖτος· ἂν δὲ μέχρι τέλους μένωσι ζιζάνια, "τότε" φησὶν, "ἐρῶ τοῖς θερισταῖς, συλλέξατε καὶ δήσατε εἰς δεσμὰς, πρὸς τὸ "κατακαῦσαι αὐτά·" ὅπερ δηλοῖ, τὴν αἰώνιον αὐτῶν καταδίκην· θεριστὰς δὲ, τοὺς Ἀγγέλους λέγει.

31 "Κόκκῳ σινάπεως," τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀπείκασεν· 20 ἐπειδὴ ὥσπερ μικρὸν σπόρον ἔχει τὸ λάχανον τοῦτο, αὐξηθὲν δὲ μεῖζον γίνεται τῶν λαχάνων πάντων, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος γέγονεν· καὶ γὰρ πάντων ἦσαν ἀσθενέστεροι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πάντων ἐλάττους· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μεγάλη ἦν ἡ ἐν αὐτοῖς δύναμις, ἐξηπλώθη πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ ἐξετάθη τὸ 25 κήρυγμα. διατί ἀλλαχοῦ φησι τὸν θερισμὸν ἤδη παρεῖναι, ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ· "ἀναβλέψατε ὅτι αἱ χῶραι λευκαί εἰσι πρὸς "θερισμὸν ἤδη·" καὶ πάλιν· "ὁ μὲν θερισμὸς πολύς· οἱ δὲ ἐργά- "ται ὀλίγοι;" ἐνταῦθα δὲ τὸν θερισμὸν, κατ' ἄλλο σημαινόμενον εἶπεν; ἐπειδὴ ποτὲ μὲν τὴν ὑπακοὴν τῶν ὑπακουσάντων, θερισμὸν 30 τὸ πρᾶγμα καλεῖ· νῦν δὲ θερισμὸν, τὴν συντέλειαν· καὶ ἀλλαχοῦ δὲ εἰπών· ὅτι "ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος ὁ θερίζων·" ἐνταῦθα δὲ αὐτὸν εἶναί φησι τὸν σπείροντα· τοῦτο δὲ εἶπεν περὶ προφητῶν καὶ Ἀποστόλων· καὶ γὰρ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν ὁ σπείρων καὶ τότε· ἔστι δὲ ὅπως καὶ θερισμὸν καὶ σπόρον τὸ 35

αὐτὸ καλεῖ· πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο αὐτὸ ὀνομάζων· τοῦτο δὲ τότε λέγει, ὅτ' ἂν τὸν καρπὸν ἐπιζητεῖ τῆς ἀκροάσεως.

33 "Ὁμοία, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ, ἣν λαβοῦσα "γυνὴ, ἔκρυψε," καὶ τὰ ἑξῆς· ἔστι δὲ ἡ ὑπόθεσις τῆς παραβολῆς αὕτη· ὥσπερ τὸ πολὺ ἄλευρον μεθίστησιν ἡ ζύμη μικρὰ οὖσα 5 εἰς τὴν ἑαυτῆς ἰσχὺν, οὕτω, φησὶν, καὶ ὑμεῖς οἱ μαθηταί μου, τὸν πάντα κόσμον μεταστήσετε, ὀλίγοι ὄντες, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· καὶ ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ φύραμα ζυμοῖ, ὅτ' ἂν μίγῃ τὸ ἄλευρον, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ἔκρυψεν," οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅτ' ἂν κολληθῆτε καὶ ἑνωθῆτε τοῖς πολεμοῦσιν ὑμῖν, τότε αὐτῶν 10 περιέσεσθε· καὶ καθάπερ ἐκεῖ καταχώννυνται μὲν τῷ ἀλεύρῳ, οὐκ ἀφανίζεται δὲ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἑαυτῆς ἕξιν μεταποιεῖ πάντα· τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τούτου συμβήσεται· "τρία δὲ σάτα" εἰπὼν, τὰ πολλὰ εἴρηκεν· οἶδε γὰρ τὸν ἀριθμὸν τούτων, ἐπὶ πλήθους λαμβάνειν· μηδεὶς δὲ θαυμαζέτω, 15 εἰ περὶ βασιλείας οὐρανῶν διαλεγόμενος, κόκκου σινάπεως καὶ ζύμης ἐμνήσθη· ἀνθρώποις γὰρ διελέγετο ἀπείροις καὶ ἰδιώταις, καὶ δεομένοις ἀπὸ τούτων ἐνάγεσθαι· οὕτω γὰρ ἦσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα δεηθῆναι ἑρμηνείας πολλῆς.

Διατί δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸν προφήτην εἰσάγει προαναφω- 20 νοῦντα περὶ τῶν παραβολῶν καὶ λέγοντα· "ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς "τὸ στόμα μου," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα δείξῃ μηδὲν καινοτομοῦντα τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ἐλάλει δὲ ἐν παραβολαῖς, εἰς ἐρώτησιν τοὺς ὄχλους προτρεπόμενος· ὅμως ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἠρώτησεν, ἀφεὶς αὐτοὺς ἀπῆλθεν· "προσ- 25 "ῆλθον δὲ αὐτῷ," φησιν, "οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγοντες· φράσον ἡμῖν, "τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων." τίνος ἕνεκεν νῦν μετὰ παρρησίας οἱ Ἀπόστολοι προσέρχονται καὶ ἐρωτῶσιν; ἐπειδὴ ἔστιν ὅπου βουλόμενοι μαθεῖν, ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι· ἐρωτῶσι δὲ νῦν μετὰ παρρησίας, διὰ τὸ ἤδη ἀκοῦσαι αὐτοὺς παρ' αὐτοῦ, ὅτι "ὑμῖν 30 "δέδοται γνῶναι τὸν μυστήρια." κατ' ἰδίαν δὲ ἐρωτῶσιν· οὐ τῷ πλήθει βασκαίνοντες, ἀλλὰ τὸν τοῦ δεσπότου τηροῦντες νόμον, εἰπόντος· "τούτοις οὐ δέδοται." καὶ τί δήποτε τὴν τῆς ζύμης καὶ τοῦ σινάπεως ἀφέντες, περὶ τῆς τῶν ζιζανίων πυνθάνονται παραβολῆς; ἐπειδήπερ ἐκείνας ὡς σαφεστέρας παρήκασιν· ταύτην δὲ, 35

ὡς ἔχουσαν συγγένειαν πρὸς τὴν προειρημένην περὶ τοῦ σπόρου, καὶ πλέον τι ἐνδεικνυμένην ἐκείνης, καὶ πολλὴν ἐμφαίνουσαν τὴν ἀπειλὴν, προτίθενται εἰς ἐρώτησιν. διὸ οὐδὲ ἐγκαλεῖ αὐτοῖς, ἀλλὰ δὲ ἀναπληροῖ τὰ εἰρημένα· δεικνὺς ἑαυτὸν ὄντα τὸν κριτὴν καὶ κύριον τοῦ παντός. 5

Χρὴ δὲ σκόπειν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὸ πρὸς κόλασιν ἠλλοτριωμένον· ὅτε μὲν γὰρ σπείρει, δι' ἑαυτοῦ σπείρει· ὅτε δὲ κολάζει, δι' ἑτέρων. περὶ μὲν γὰρ τοῦ σπείροντός φησιν· "ὁ σπείρων τὸ καλὸν σπέρμα, ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου," καὶ τὰ ἑξῆς· περὶ δὲ τῶν κολαζόντων λέγει· "οἱ δὲ θερισταὶ εἰσὶν 10 "οἱ Ἄγγελοι. ὥσπερ οὖν συλλέγονται τὰ ζιζάνια, καὶ πυρὶ κατα- "καίονται, οὕτως ἔσται ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· ἀποστελεῖ ὁ "υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς "βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν "ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρὸς τὴν 15 "καιομένην· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· "οἱ δὲ δίκαιοί," φησιν, "ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος·" τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ οὕτως μόνον ἐκλάμπειν μέλλουσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τούτου τοῦ ἄστρου φανώτερον οὐ γινώσκομεν ἑτέρον, τοῖς γνωρίμοις ἡμῖν κέχρηται παραδείγμασιν. τίνος χάριν ἀλλαχοῦ μέν φησιν, 20 ὅτι οἱ δίκαιοι πρῶτοι ἁρπάζονται· νῦν δὲ λέγει, ὅτι μετὰ τὸ ἐμβληθῆναι τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς κόλασιν, τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν; ἁρπάζονται μὲν τότε οἱ δίκαιοι πρῶτοι, ἐρχομένου τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ· παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, καὶ παραδοθέντων εἰς κόλασιν τῶν ἁμαρτωλῶν, τότε εἰς βασιλείαν 25 οὐρανῶν ἀπέρχονται οἱ δίκαιοι· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ἐν οὐρανῷ δεῖ εἶναι, αὐτὸς δὲ ἐνταῦθα ἥξει κρῖναι πάντας τοὺς ἀνθρώπους, δοὺς τὴν κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπόφασιν· καθάπερ τίς βασιλεὺς ἀνίσταται μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ, πρὸς τὴν μακαρίαν ἐκείνην λῆξιν αὐτοῖς ἄγων. εἶδες διπλὴν τὴν κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς· 30 τῷ τε κατακαίεσθαι, τῷ τε τῆς δόξης ἐκπίπτειν ἐκείνης.

Διατί ἀναχωρήσαντος τοῦ ὄχλου, ἐν παραβόλαις καὶ τοῖς μαθηταῖς διαλέγεται; ἐπειδὴ σοφώτεροι ἐκ τῶν εἰρημένων λοιπὸν ἐγένοντο, ὡς καὶ δύνασθαι συνιέναι. διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς μετὰ τὰς παραβολάς· "συνήκατε ταῦτα πάντα;" οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· 35

"ναὶ κύριε" οὕτως μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, καὶ τοῦτο κατόρθωσαν αἱ πρῶται παραβολαὶ, τὸ διορατικωτέρους αὐτοὺς ποιῆσαι.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου. Ὁ μὲν Κύριος ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ, καλὸν ἔσπειρε σπέρμα· ἀγρὸς δέ ἐστιν ὁ κόσμος· ἐν δὲ τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἔσπειρε ζιζάνια μέσον 5 τοῦ σίτου, καὶ ἀπῆλθεν· ἔκτοτε γὰρ ἀποστάτης ὁ ἄγγελος οὗτος καὶ ἐχθρὸς, ἀφ' ὅτε ἐζήλωσεν τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐχθροποιῆσαι αὐτὸν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπεχείρησεν· διὸ καὶ ὁ Θεὸς, τὸν μὲν παρ' αὐτοῦ τὸ ζιζάνιον λάθρα ἐπισπείραντα, τουτέστι τὴν παράβασιν εἰσενέγκοντα, ἀφώρισεν τῆς ἰδίας μετουσίας· τὸν δὲ 10 ἀμελῶς καὶ κακῶς μὲν παραδεξάμενον τὴν παρακοὴν ἄνθρωπον ἠλέησεν· καὶ ἀντέστρεψε τὴν ἔχθραν, ἣν ἐχθροποίησεν πρὸς τὸν αὐτόν· ἀπωσάμενος μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἔχθραν, ἀνακλάσας δὲ αὐτὴν καὶ ἀντιπέμψας πρὸς τὸν ὄφιν· καθὼς ἡ γραφὴ φησὶν, εἰρηκέναι τῷ ὄφει τὸν Θεὸν, "καὶ ἔχθραν θήσω 15 "ἀνὰ μέσον σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ τὴν ἔχθραν ταύτην ὁ Κύριος εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο, γενόμενος ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπος.

[x]Καὶ τί δηλοῖ ἡ παραβολὴ τοῦ θησαυροῦ καὶ τοῦ μαργαρίτου, ἥτις ἐστιν αὕτη· "ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν θησαυρῷ 20 "κεκρυμμένῳ ἐν ἀγρῷ," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ "πάλιν ὁμοία ἐστί," φησιν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι "καλοὺς μαργαρίτας," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο σημαίνει, ὅτι δεῖ τὸ κήρυγμα πάντων προτιμᾷν· ὥσπερ δὲ ἡ παραβολὴ τοῦ κόκκου τοῦ σινάπεως καὶ τῆς ζύμης μικράν τινα ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους 25 διαφορὰν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἥτε τοῦ θησαυροῦ, καὶ ἡ τοῦ μαργαρίτου· κἀκείνη μὲν ἡ τῆς ζύμης καὶ ἡ τοῦ σινάπεως, πρὸς τὴν δύναμιν εἴρηται τοῦ κηρύγματος, καὶ ὅτι πάντως περίεσται τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· αὕτη δὲ τὸ τίμιον καὶ πολυτελές· ἐκτείνεται μὲν γὰρ ὡς τὸ σίνηπι, καὶ περιγίνεται ὡς ζύμη· πολυτελὴς 30 δέ ἐστιν ὡς μαργαρίτης, καὶ μυρίαν παρέχει τὴν εὐπορίαν, ὡς θησαυρός· δηλοῖ δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πάντα τὰ ἄλλα ἀποδυσαμένους τοῦ κηρύγματος ἔχεσθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ

[x] Divisionem hic posui; sed in Cod. omnia quæ seq. usq. ad ἀγνόουσιν Irenæo videntur tribui una cum prioribus.

χαρᾶς τοῦτο δεῖ ποιεῖν, καὶ ἀποκτωμένους τὰ ὄντα, ὡς γινώσκοντας ὅτι ἐμπορία τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, καὶ οὐ ζημία· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπών· "καὶ ἀπὸ τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πωλεῖ "πάντα ὅσα ἔχει, καὶ ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον." κέκρυπται τοίνυν ἐν τῷ κόσμῳ τὸ κήρυγμα· ἐν τῷ κηρύγματι τὰ ἀγαθά· 5 ἐὰν μὴ πωλήσῃς, οὐκ ἀγοράζεις· ἐὰν μὴ ψυχὴν τοιαύτην ἔχῃς μεμεριμνημένην καὶ ζητοῦσαν, οὐχ εὑρίσκεις· καὶ οὐ δεῖ μόνον τῶν βιωτικῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐγρηγορότα εἶναι· ἐπεὶ δὲ μία ἐστὶν ἡ ἀλήθεια καὶ οὐ πολυσχεδὴς, διὰ τοῦτο εἶπεν, "εὑρὼν ἕνα "πολύτιμον" καὶ καθάπερ ὁ τὸν μαργαρίτην ἔχων, αὐτὸς μὲν 10 οἶδεν ὅτι πλουτεῖ· τοῖς δὲ πολλοῖς οὐκ ἔστι γνώριμος πολλάκις τῇ χειρὶ κατέχων· οὐ γάρ ἐστιν ὄγκος σώματος· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος· οἱ μὲν αὐτὸ κατέχοντες, ἴσασιν ὅτι πλουτοῦσιν· οἱ δὲ ἄπιστοι τὸν θησαυρὸν οὐκ εἰδότες τοῦτον, καὶ τὸν πλοῦτον ἡμῶν ἀγνοοῦσιν. 15

47 "Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς "τὴν θάλασσαν" καὶ τὰ ἑξῆς· χρὴ γινώσκειν ὅτι διέστηκεν ἡ παραβολὴ αὕτη, τῆς τῶν ζιζανίων· ἐκεῖ μὲν γὰρ δι' αἵρεσιν ἀπόλλυνται, καὶ οἱ πρὸ ταύτης, οἱ εἰς τὸν σπόρον, διὰ τὸ μὴ προσέχειν τοῖς λεγομένοις· οὗτοι δὲ διὰ βίου πονηρίαν· οἵτινες 20 πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι· τῆς μὲν γνώσεως ἐπιτυχόντες καὶ ἁλιευσθέντες, οὐ δυνηθέντες δὲ οὐδὲ οὕτω σωθῆναι. τίνος δὲ ἕνεκεν, ἀλλαχοῦ μέν φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀφορίζει, ὡς ἀφορίζει ὁ ποιμήν· ἐνταῦθα δὲ τοὺς Ἀγγέλους τοῦτο ποιεῖν λέγει· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ζιζανίων; ἐπειδὴ ποτὲ μὲν αὐτοῖς παχύτερον διαλέγεται· 25 ποτὲ δὲ ὑψηλότερον· καὶ οὐδὲ εἶπεν ἁπλῶς, ὅτι τὰ σαπρὰ ἔβαλον ἔξω, ἵνα μήτις νομίσῃ ἀκίνδυνον εἶναι τὴν ἐκ τοῦ μὴ θέλειν μαθεῖν ἀγνωσίαν, ἀλλὰ προσέθηκεν εἰπών· ὅτι εἰς κάμινον πυρὸς βάλλουσιν· "ἔνθα ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων" διὰ τούτου δηλῶν ἄρρητον τὴν ὀδύνην οὖσαν. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, 30 πόσαι τῆς ἀπωλείας εἰσὶν αἱ ὁδοί· πρώτη, ἡ διὰ τῆς πέτρας· δευτέρα, ἡ διὰ τῶν ἀκανθῶν· τρίτη, ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ. τετάρτη, ἡ διὰ τῶν ζιζανίων· πέμπτη, ἡ διὰ τῆς σαγήνης· οὐκ ἄρα ἀπεικότως ἔλεγεν· "ὅτι πλατεῖα ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν· καὶ "πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς." 35

52 "Πᾶς γραμματεὺς," φησὶν, "μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν "τῶν οὐρανῶν," καὶ τὰ ἑξῆς· γραμματέα λέγει, τὸν διὰ τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν θείων γραφῶν, ἑαυτῷ θησαυρὸν γνώσεως ἀληθοῦς ἀποθέμενον, τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς γραφῆς· ὥστε εἰ ἄπειροι τῶν θείων εἰσὶ γραφῶν, οὐκ ἂν εἶεν οἰκοδεσπόται· μήτε 5 αὐτοὶ ἔχοντες, μήτε παρ' ἑτέρων λαμβάνοντες· ἀλλὰ παρορῶντες ἑαυτοὺς, ὑπὸ λιμοῦ ἀγνωσίας φθειρόμενοι· οὐχ οὗτοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἱρετικοὶ, ἐκτός εἰσι τοῦ μακαρισμοῦ τούτου· τὸ δὲ "ἐκβαλοῦσι καινὰ καὶ παλαιὰ," δηλοῖ, ὅτι καὶ ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ ἐκ τῆς καινῆς γραφῆς διαλέγονται καὶ διδάσκουσιν· ἀκούσω- 10 μεν τοίνυν, ὅσοι τῆς τῶν θείων γραφῶν ἀμελοῦμεν ἀναγνώσεως, ὅσην ὑπομένομεν βλάβην, ὅσην πενίαν· πότε γὰρ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιλαβόμεθα πολιτείας, οἱ μηδὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους εἰδότες, καθὰ πολιτεύεσθαι χρή· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες, συνεχῶς τινάσσουσιν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σητόβρωτα γενέσθαι· ἡμεῖς 15 δὲ, σητὸς χαλεπώτερον ὁρῶντες τὴν λήθην λυμαινομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυγχάνομεν βιβλίοις, δι' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχή.

53 "Καὶ ἐγένετο," φησὶν, "ὅτε ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς τὰς παρα- "βολὰς ταύτας, μετῆρεν ἐκεῖθεν·" τίνος ἕνεκεν εἶπεν τὰς παραβολὰς ταύτας, ἐπειδὴ καὶ ἄλλας ἔμελλεν ἐρεῖν; διὰ τί δὲ 20 μεταβαίνει ἐκεῖθεν; πανταχοῦ σπεῖραι τὸν λόγον βουλόμενος. "καὶ ἐλθὼν," φησὶν, "εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς· ποίαν πατρίδα αὐτοῦ καλεῖ νῦν; τὴν Ναζαρέτ· εἰς μὲν γὰρ τὴν Καπερναοὺμ, ἐποίησεν σημεῖα, ὡς προγέγραπται· ἐν ταύτῃ δὲ, καθυφίησι τῶν σημείων διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν· ὥστε μὴ εἰς 25 πλείονα φθόνον αὐτοὺς ἐκκαῦσαι· μὴ δὲ κατακρῖναι μειζόνως, τῆς ἀπιστίας ἐπιτεινομένης· διδασκαλίαν δὲ προτίθεσθαι αὐτοῖς[y] τῶν σημείων οὐκ ἔλαττον θαῦμα ἔχουσαν· οἱ δὲ πάντα ἀνόητοι, δέον θαυμάσαι καὶ ἐκπλαγῆναι τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, ἐξευτελίζουσι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δοκοῦντος εἶναι πατρός· λέγοντες, "οὐχ 30 "οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱὸς;" καὶ τὰ ἑξῆς· καίτοι γε πολλὰ τούτων παραδείγματα ἔχοντες ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις, καὶ πατέρων ἀσήμων γενναίους ἑωρακότας παῖδας· καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ, εὐτελοῦς τινὸς ἦν γεωργοῦ τοῦ Ἰεσσαί· καὶ Ἀμῶς ὁ προφήτης,

[y] αὐτοὺς Cod.

αἰπόλου παῖς, καὶ αὐτὸς αἰπόλος· καὶ Μωϋσῆς *ὁ νομοθέτης σφόδρα ἀποδέοντα αὐτοῦ πατέρα ἔσχεν· δέον οὖν διὰ τοῦτο μάλιστα προσκυνεῖν καὶ ἐκπλήττεσθαι, ὅτι οὐ τοιούτων γονέων ὢν, τοιαῦτα ἐφθέγγετο· εὔδηλον γὰρ ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας ἦν, ἀλλὰ θείας χάριτος· ἀπὸ τούτων μᾶλλον καταφρονοῦσι.* 5 *συνεχῶς δὲ ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐπιχωριάζει· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἐδίδασκεν· ἵνα μὴ διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς ἐρήμου διατρίβοντος κατηγορήσωσιν αὐτοῦ, ὡς ἀποσχίζοντος, καὶ τῇ πολιτείᾳ μαχομένου. καὶ ἐξεπλήττοντο μὲν ἐπὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ, διὰ δὲ φθόνον πιστεύειν οὐκ ἤθελον. διὸ καὶ ὁ* Χριστὸς, 10 *μετὰ ἐπιεικείας εἶπεν αὐτοῖς· " οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ " μὴ ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ·" διὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἶπεν.*

Τί*νος δὲ χάριν ὀλίγα σημεῖα ἐποίησεν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ; ἵνα μὴ λέγωσιν· " ἰατρὲ θεράπευε σεαυτόν·" ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ* 15 *ὡς πολέμιον καὶ ἐχθρὸν αὐτὸν λογίζωνται, ὡς ὑπερορῶντα τοὺς οἰκείους· καὶ ἵνα μὴ καὶ τοῦτο μέλλουσι προφασίζεσθαι· ὅτι εἰ γέγονε σημεῖα, καὶ ἡμεῖς ἐπιστεύσαμεν ἄν· διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἐποίησεν καὶ ἐπέσχεν. τὸ μὲν, ἵνα τὸ αὐτοῦ πληρώσῃ· τὸ δὲ, ἵνα μὴ ἐκείνους κατακρίνῃ*[z] *μειζόνως.* 20

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

1 *" Ἐν ἐκείνῳ," φησὶ, " τῷ καιρῷ, ἤκουσεν* Ἡρώδης *ὁ τετράρχης " τὴν ἀκοὴν* Ἰησοῦ, *καὶ εἶπεν τοῖς παισὶν αὐτοῦ, " οὗτος ἐστὶν "* Ἰωάννης *ὁ βαπτιστὴς," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ἁπλῶς εἶπεν " ἐκείνῳ* 25 *" τῷ καιρῷ," ἀλλ' ἵνα μάθωμεν τὸν τῦφον τοῦ τυράννου, ὅτι οὐκ ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἔμαθεν τὰ κατ' αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ χρόνον πολύν· τοιοῦτον γὰρ οἱ ἐν δυναστείαις, καὶ πολλὴν τὴν ὑπερηφανίαν ἔχοντες, βραδέως ταῦτα μανθάνουσιν, διὰ τὸ μὴ πολὺν αὐτῶν ποιεῖσθαι λόγον· τετράρχην δὲ αὐτὸν καλεῖ, ἐπειδὴ* 30 *ὁ βασιλεὺς* Ἡρώδης, *ὁ τούτου πατὴρ, ὁ τὰ νήπια ἀνελὼν, τετελευτηκὼς ἦν· χρὴ δὲ σκοπεῖν ἡλίκη ἡ ἀρετή· ὅτι τετελευτηκότα*

[z] *κατακρίνει* Cod.

τὸν Ἰωάννην δέδοικε· καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου συνεχόμενος, περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ ἔλεγεν· "οὗτός ἐστιν "Ἰωάννης, ὃν ἐγὼ ἀπέκτεινα," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ οὐδὲ πρὸς πλῆθος διαλέγεται ἐκ τοῦ φόβου, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ οἰκέτας.

Ἕνεκεν δὲ τίνος οὐ προηγουμένως τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ Ἰωαννοῦ 5 διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ἐπὶ ποῦ παρόντος; ἐπειδὴ ἡ πᾶσα πραγμάτεια αὐτοῖς ἦν, τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰπεῖν, καὶ οὐδὲν ἐποιοῦν τοσούτου πάρεργον ἕτερον, πλὴν εἰ μὴ πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖν ἔμελλεν· οὐκ οὖν οὐδ' ἂν ἐμνημόνευσεν τῆς ἱστορίας, εἰ μὴ διὰ τὸν Χριστόν· εἶτα διηγούμενος φησίν· "ὁ γὰρ Ἡρώδης 10 "κρατήσας τὸν Ἰωάννην," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ διαλέγεται πρὸς τὴν Ἡρωδιάδα, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἡρώδην· ἐπειδὴ κυριώτερος ἦν. χρὴ δὲ σκοπεῖν, πῶς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ὡς ἱστορίαν διηγούμενος μᾶλλον ἢ κατηγορίαν εἰσάγων· "γενεσίων γάρ," φησιν, "ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου," καὶ τὰ ἑξῆς. διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, 15 καὶ ὅτι ὠρχήσατο, καὶ ὅτι ἤρεσε· καὶ οὕτως ἤρεσεν, ὡς καὶ φόνον λαβεῖν τὸν μισθόν· ὅτε γὰρ αὐτὸν εὐχαριστεῖν ἐχρῆν τῷ Θεῷ, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς φῶς αὐτὸν ἤγαγεν, τότε τὰ παράνομα ἐκεῖνα ἐτόλμησεν· ὅτε λῦσαι τὸν δεδεμένον ἐχρῆν, τότε σφαγὴν τοῖς δεσμοῖς προτίθησιν· ἀκούσατε, ὅσοι ἐν τοῖς 20 γάμοις τοιαύτην ἀσχημοσύνην καταδέχεσθε, ἀλλομένας καὶ πηδώσας εἰσάγοντες, καὶ τὴν κοινὴν καταισχύνοντες φύσιν. διὰ τί δὲ λυπεῖται Ἡρώδης, αἰτησαμένης τῆς Ἡρωδιάδος τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου; ἐπειδὴ τοιοῦτον ἡ ἀρετή· καὶ γὰρ παρὰ τοῖς κακοῖς, θαύματος καὶ ἐπαίνων ἀξία· ἐπὶ πίνακι καὶ τὴν κεφαλὴν αἰτεῖ, 25 ἐπειδήπερ ἰδεῖν ἐπεθύμει τὴν γλῶσσαν· οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῶν ἐλέγχων ἔσπευδε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὀνειδίσαι καὶ ἐπιβῆναι κειμένῳ. ἠνέσχετο δὲ τούτων γινομένων ὁ Θεὸς, καὶ οὔτε κεραυνὸν ἄνωθεν κατέφλεξεν, οὔτε τῇ γῇ διαστῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο συμπόσιον δέξασθαι· πολλὴν καταλιμπάνων παρα- 30 μυθίαν τοῖς μετὰ ταῦτα ἀδίκως τί πάσχειν μέλλουσιν.

Ἰστέον, ὅτι, ὥς φησιν ὁ Ἰώσηπος, ἕτερος ἦν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης καὶ ἕτερος ὁ τετράρχης, υἱὸς ὢν ἐκείνου.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οἰηθεὶς ἐκ νεκρῶν ἀνεστηκέναι τὸν βαπτιστὴν, ἤρξατο αὐτὸν δειλιᾶν, ὡς δυνατώτερον γεγονότα· καὶ 35

ἐδεδίει μὴ πλείονι κατ᾽ αὐτοῦ χρήσοιτο τῇ ἐλεγκτικῇ παρρησίᾳ· ὅπερ ἦν αὐτῷ δεινὸν, ἀποστερηθῆναι τῆς αἰσχρουργίας.

"Ἀκούσας δέ," φησιν, "ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν ἐν "πλοίῳ, εἰς ἔρημον τόπον κατ᾽ ἰδίαν" διὰ τί δὲ, καὶ ὅτε παρεδόθη ὁ Ἰωάννης, καὶ ὅτε ἀνηρέθη, καὶ ὅτε ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι 5 πλείους μαθητὰς ποιεῖ, ἀναχωρεῖ; ἐπειδὴ τέως ἐβούλετο τὰ πλείω ἀνθρωπινώτερον διοικεῖν· οὐδέπω τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἀπογυμνῶσαι τὴν θεότητα σαφῶς· διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε μηδενὶ εἰπεῖν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν, ἐβούλετο τοῦτο γενέσθαι γνωριμώτερον· ὅθεν τοῖς τέως 10 διαπιστήσασιν Ἰουδαίοις οὐ σφόδρα ἦν βαρὺς, ἀλλὰ καὶ συγγνωμονικός.

Εἰδέναι δὲ χρὴ, πῶς οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου λοιπὸν ᾠκειώθησαν τῷ Χριστῷ· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀπηγγελκότες αὐτῷ τὸ γεγενημένον. καὶ γὰρ οἱ πάντες ἐπ᾽ αὐτὸν καταφεύγουσι λοιπόν· οὕτως 15 οὐ μικρὸν κέρδος μετὰ τοῦ θανάτου τοῦ διδασκάλου αὐτῶν, καὶ τὰ ἤδη παρ᾽ αὐτοῦ διὰ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνης οἰκονομηθέντες, κατόρθωσαν· διὰ τοῦτο δὲ πρὶν ἀπαγγεῖλαι αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ διδασκάλου τῷ Χριστῷ, αὐτὸς οὐκ ἀνεχώρησεν· καίτοιγε εἰδὼς καὶ πρὶν ἢ ἀπαγγεῖλαι τὸ γεγενημένον· δεικνὺς διὰ 20 πάντων τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τῇ ὄψει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις τοῦτο πιστεύεσθαι ἐβούλετο· διὰ τὸ γινώσκειν αὐτὸν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν· καὶ ὅτι πάντα ἐργάσεται οὗτος ὁ πονηρὸς, ὥστε τῆς οἰκονομίας ἀνελεῖν τὸ μυστήριον.

ΚΕΦ. ΚϚ. 25

Περὶ τῶν ε΄ ἄρτων καὶ β΄ ἰχθύων.

14 Καὶ ἐξελθὼν ὁ Ἰησοῦς εἶδε πολὺν ὄχλον.

Αὐτὸς μὲν οὖν διὰ τοῦτο ἀναχωρεῖ· ἀναχωρεῖ δὲ, οὐκ εἰς πόλιν, ἀλλ᾽ εἰς ἔρημον καὶ ἐν πλοίῳ, ὥστε μηδένα ἀκολουθῆσαι. οἱ δὲ ὄχλοι, οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται, ἀλλ᾽ ἕπονται προσηλωμένοι, καὶ οὐδὲ ὁ 30 θάνατος αὐτοὺς ἐφόβησεν τοῦ Ἰωάννου· τοσοῦτόν ἐστι πόθος καὶ ἀγάπη· οὕτως πάντα νικᾷ καὶ διακρούεται τὰ δεινά. διὰ τοῦτο δὲ τὴν ἀμοιβὴν εὐθέως ἐλάμβανον· ἐθεράπευσεν γὰρ τοὺς ἀρρώ-

στους αὐτῶν· οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ αὐτοὺς πίστιν ἐνταῦθα· ἐπειδὴ τὸ προσελθεῖν, καὶ τὸ τὰς πόλεις ἀφεῖναι, καὶ τὸ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸν ζητῆσαι, καὶ τὸ παραμένειν, καίτοι γε τοῦ λιμοῦ κατ-αναγκάζοντος, τὴν πίστιν ἐπιδείκνυνται τὴν αὐτῶν· μέλλει δὲ καὶ τρέφειν αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο ἀφ' ἑαυτοῦ· ἀναμένει δὲ 5 παραβληθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ πρότερος ἐπιπηδᾷν τοῖς θαύμασιν, ἀλλὰ καλούμενος. οὐδεὶς δὲ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου προσελθὼν ὑπὲρ αὐτῶν διελέχθη· ἐπειδὴ ᾐδοῦντο αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ οὐδὲ τῆς πείνης ἐλάμβανον αἴσθησιν τῷ πόθῳ τῆς προσεδρίας· ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ προσελθόντες, λέγουσι, θρέψον αὐτούς· 10 ἐπειδήπερ ἔτι ἀτελέστερον διέκειντο· ἀλλὰ τί εἶπον; "ἔρημός "ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν· ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους," καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ θαῦμα τοῦτο, ἐπελάθοντο τούτου γενομένου· καὶ μετὰ τὰς σπυρίδας, ἐνόμιζον περὶ ἄρτων λέγειν, ἡνίκα ζύμην ἐκάλεσε τὴν διδασκαλίαν τῶν Φαρισαίων, πολλῷ 15 μᾶλλον μηδέπω πεῖραν τοιούτου σημείου λαβόντες, οὐκ ἂν προσ-εδόκησαν τί τοιοῦτον ἔσεσθαι.

Διατί οὐκ εἶπεν δίδωμι αὐτοῖς φαγεῖν, ἀλλ' "ὑμεῖς δότε "αὐτοῖς;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον αὐτῷ ἔτι, διὸ καὶ λέγουσιν· "οὐκ ἔχομεν, εἰ μὴ πέντε ἄρτους, καὶ δύο ἰχθύας·" καὶ 20 γὰρ ἦν ἡ καρδία αὐτῶν πεπωρωμένη· ἐπεὶ οὖν ἔτι χαμαὶ ἐσύροντο, τότε λοιπὸν τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσάγει καὶ φησίν· "φέρετέ μοι "αὐτοὺς ὧδε·" εἰ γὰρ καὶ ἔρημος ὁ τόπος, ἀλλ' ὁ τρέφων τὴν οἰκουμένην πάρειμι· "καὶ ἡ ὥρα παρῆλθεν·" ἀλλ' ὁ μὴ ὑποκεί-μενος αὐταῖς ὑμῖν διαλέγεται. εἰ δὲ ὁ Ἰωάννης καὶ κριθίνους 25 αὐτοὺς εἶναι λέγει, οὐ παρεργῶς τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὸν τύφον τῆς πολιτείας παιδεύων ἡμᾶς καταπατεῖν. χάριν δὲ τίνος ἕνεκεν "ἀνέβλεψεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εὐλόγησεν;" ἵνα δείξῃ, ὅτι ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἐστίν· ὁμοῦ δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων, μὴ πρότερον ἅπτεσθαι τραπέζης, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τὴν τροφὴν ἡμῖν 30 παρέχοντι. οὐ ποιεῖ δὲ ἐκ μὴ ὄντων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑποκειμένων· ἐμφράττων τὸ Μαρκίωνος καὶ Μανιχαίου στόμα, τῶν τὴν κτίσιν ἀλλοτριούντων αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ δεικνὺς, ὅτι καὶ τὰ ὁρώμενα αὐτοῦ ἔργα καὶ κτίσματα εἰσί· καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών· "ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ψυχὴν ἑρπετῶν ζωσῶν." 35

Ποιεῖ δὲ καὶ καθολικὴν εὐεργεσίαν, πλῆθος τοσοῦτον θρέψας, ἵνα μὴ θεωροὶ μόνον οἱ πολλοὶ τῶν ἑτέροις συμβάντων γένωνται διὰ τῶν ἰάσεων ἀγαθῶν, καὶ γὰρ διὰ τοῦτο συνῆλθον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς δωρεᾶς ἀπολαύσωσιν· ἐν ἐρήμῳ δὲ αὐτοὺς ἄγει· ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς ἀνύποπτον ὑπάρξῃ τὸ θαῦμα· καὶ μηδεὶς 5 νομίσῃ πλησίον κώμην κειμένην εἰσενεγκεῖν τί εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ πλήθους· διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῆς ὥρας μέμνηται, οὐχὶ τοῦ τόπου μόνον· ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μανθάνομεν φιλοσοφίαν· ὅτι δώδεκα ὄντες, πέντε ἄρτους εἶχον μόνους, καὶ δύο ἰχθύας· οὕτως ἐν τοῖς ἀναγκαίοις, πάρεργα αὐτοῖς ἦν τὰ σωματικὰ, 10 καὶ τῶν πνευματικῶν εἴχοντο μόνων, καὶ οὐδὲ τῶν ὀλίγων ἀντείχοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς αἰτηθέντες ἔδωκαν· ὅθεν παιδεύεσθαι χρὴ, ὅτι κἂν ὀλίγα ἔχομεν, καὶ αὐτὰ παρέχειν δεῖ τοῖς δεομένοις.

Ἐδίδου δὲ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τιμῶν αὐτοὺς ἐν τούτῳ· 15 οὐ τιμῶν δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ παρελθόντος ἐπιλάθωνται τούτου, τῶν χειρῶν αὐτοῖς μαρτυρούντων· ἐκέλευσεν δὲ ἐπὶ στιβάδος τοὺς ὄχλους ἀναπεσεῖν, φιλοσοφεῖν αὐτοὺς παιδεύων· οὐ γὰρ θρέψαι τὰ σώματα μόνον ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν παιδεῦσαι, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου τοίνυν, καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν πλέον ἄρτων δοῦναι καὶ 20 ἰχθύων, καὶ ἀπὸ τοῦ πᾶσιν τὰ αὐτὰ προσθεῖναι καὶ ποιῆσαι κοινὰ, καὶ μηδὲν θατέρῳ θατέρου πλέον παρασχεῖν· καὶ ταπεινοφροσύνην καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀγάπην, καὶ τὸ ὁμοίως πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι, καὶ τὰ κοινὰ πάντα νομίζειν εἶναι ἐπαίδευεν· περισσεῦσαι δὲ ἐποίησεν, οὐχὶ ἄρτους, ἀλλὰ καὶ κλάσματα· ἵνα δείξῃ 25 ὅτι τῶν πέντε ἄρτων εἰσὶ ταῦτα τὰ κλάσματα, καὶ ὥστε τοὺς ἀπόντας μαθεῖν τὸ γεγενημένον· καὶ ἵνα μήτις φαντασίαν εἶναι νομίσῃ τὸ γεγονὸς, δώδεκα κοφίνους εἰς μέσον παρήγαγεν· ἵνα καὶ Ἰούδας βαστάσῃ. ἐδύνατο μὲν γὰρ καὶ σβέσαι τῶν ὄχλων τὴν πεῖναν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ τὴν δύναμιν· οὕτω γὰρ 30 οὖν αὐτὸν οἱ ὄχλοι ἐξεπλάγησαν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ βασιλέα ἠθέλησαν ποιῆσαι· καίτοι γε ἐπὶ τῶν ἄλλων θαυμάτων, οὐδαμοῦ τοῦτο ποιήσαντες. γυναικῶν καὶ παιδίων ἐμνημόνευσεν πρὸς μέγιστον αὐτῶν ἐγκώμιον· ὅτι καὶ ἡ ἀσθενεστέρα φύσις, εἰς οὐδὲν τὸν κόπον τῆς ὁδοῦ διὰ τὸν πρὸς αὐτὸν πόθον ἐλογίσατο.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

22 Διὰ τί ποιήσας τὸ σημεῖον, ἠνάγκασεν τοὺς μαθητὰς ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προσάγειν αὐτὸν εἰς τὸ πέραν; πείθων ἡμᾶς μηδαμοῦ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν διώκειν, μὴ δὲ ἐπισύ- 5 ρεσθαι τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ὅτ᾽ ἂν μεγάλα ἐργάζηται, χωρίζεται μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπὸ τοῦ πλήθους· τὸ "ἠνάγκασεν" δὲ εἶπεν, τὴν πολλὴν προσεδρίαν δεικνὺς τῶν μαθητῶν, καὶ ὅτι δυσαποσπάστως εἶχον αὐτοῦ· ἔπεμπε δὲ τοὺς μαθητὰς, προφάσει μὲν τῶν ὄχλων· αὐτὸς δὲ εἰς τὸ ὄρος βουλόμενος ἀναβῆναι· τοῦτο δὲ 10 ἐποίει, παιδεύων ἡμᾶς, μηδὲ ὄχλοις ἀναμίγνυσθαι διηνεκῶς, μηδὲ φεύγειν ἀεὶ τὸ πλῆθος, ἀλλ᾽ ἑκατέρα χρησίμως, καὶ ἕκαστον ἐναλλάττοντας πρὸς τὸ δέον· καὶ γάρ ἐστιν ὅτ᾽ ἂν καλὴ ὑπάρχει ἡ μόνωσις· ὅτ᾽ ἂν ἐντυγχάνειν δέῃ Θεῷ· καὶ γὰρ ἀταραξίας ἐστὶ μητὴρ, καὶ γαλήνη καὶ λίμην, ἁπάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων 15 ἡμᾶς.

Τίνος ἕνεκεν, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κλύδωνι, συμπαρῆν τοῖς μαθηταῖς, ἄρτι δὲ οὐ; ἵνα τότε μὲν, ἐξ ἑτοίμου παράσχῃ τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ, ἵνα ἐπὶ μείζονα αὐτοὺς ἀγάγῃ ὑπομονήν· καὶ ἠρέμα κατὰ μικρὸν ὑψηλοτέρους αὐτοὺς κατεσκεύαζε· διὰ 20 τοῦτο καὶ ἐν μέσῃ τῇ θαλάσσῃ, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὡς μηδὲ προσδοκῆσαι ποθὲν ἐλπίδα σωτηρίας· ἀφίησι δὲ αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι ὅλην τὴν νύκτα, διεγείρων αὐτῶν τὴν καρδίαν, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς μείζονα ἐμβάλλων τὴν αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς, μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν 25 συνεχόντων κακῶν· ἀλλὰ φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως· τετάρτῃ γὰρ φυλακῇ τῆς νυκτὸς ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ ὅτε προσεδόκησαν ἀπαλλαγήσεσθαι, τότε ἐπετάθη πάλιν ὁ φόβος· "ἰδόντες "γὰρ αὐτόν," φησι, "περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἐτα"ράχθησαν" ὥστε καὶ κράξαι· μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος οὐχ 30 ἧττον, διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν ἐποίησεν εὐθέως· γυμνάζων αὐτοὺς, ὅπερ ἔφην, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν φόβων τούτων παιδεύων εἶναι καρτερικούς· καὶ ὅσῳ δὲ τὰ τῆς ἀγωνίας ἐπετείνετο, τοσούτῳ μᾶλλον ἠσμένιζον αὐτοῦ τὴν παρου-

σίαν· εἰπόντος δὲ αὐτοῦ "θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε," τῷ ῥήματι τούτῳ εὐθέως τὸν φόβον αὐτῶν ἔλυσεν, καὶ θαρρῆσαι παρεσκεύασεν.

Ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος κατ' ἰδίαν προσεύξασθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εὔχεται δὲ, οὐχ ὡς δεόμενος, 5 ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκεσίας ποιούμενος. Καὶ μετ' ὀλίγον—Ἕως ἑσπέρας· ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ δεῖ ἀψικόρως [z] ἔχειν περὶ τούτου, ἀλλ' ὑπομονὴν καὶ προθυμίαν· διδάσκει δὲ καὶ τοῦτο· ὥστε ἐν ᾧ χρεία, ὀφείλομεν τὰ κοινωφελῆ λαλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιαύτην διάλεξιν καὶ διδασκαλίαν, ἐπὶ τὴν 10 προσευχὴν χωρεῖν.

Ὠριγένους. Ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ἔρημον, καὶ εἰς τὸ ὄρος ἄνεισιν τοῦ προσεύξασθαι, ἡμᾶς διδάσκων τὰς μεταστάσεις τῆς προσευχῆς.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τετάρτην λέγει φυλακὴν τῆς 15 νυκτὸς, τὴν τριωρίαν τὴν μετὰ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός.

Σευήρου ἐξ Ἐπιστολῆς τῆς πρὸς Καισάριον [a]. Ὁ οὖν Εὐαγγελιστὴς τὸν καιρὸν ἐσπούδασεν δηλῶσαι τῆς νυκτὸς, καθ' ὃν ἐπεφάνη τοῖς μαθηταῖς πλέουσι καὶ χειμαζομένοις, ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατῶν ὁ Ἰησοῦς. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ "ἐγώ εἰμι," τῆς ἀληθείας ἐστὶ παραστατικὸν, καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀποσκευάζεται.

Κυρίλλου. Εἰπὼν "θαρσεῖτε," τὴν πίστιν ἀπαιτεῖ· δι' ἧς ἕκαστος τῶν εἰλικρινῶς εἰς Χριστὸν πιστευόντων σώζεται· ἐπαγαγὼν δὲ, "ἐγώ εἰμι," λύει πάντα φόβον· ἐγὼ γάρ, φησιν, 25 εἰμί.

28 Διὰ τί οὐκ εἶπεν ὁ Πέτρος, κέλευσόν μοι βαδίσαι ἐπὶ τὰ ὕδατα, ἀλλ' "ἐλθεῖν πρὸς σέ·" ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐπιδείξεως ἦν· τοῦτο δὲ ἀγάπης νόμος· οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν δεσπότην Χριστόν· διὸ καὶ ἐπεθύμει ταχέως ἐγγὺς αὐτοῦ γενέσθαι· ἐπέ- 30 τρεψε δὲ αὐτῷ πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν· ἐπειδὴ ᾔδει, ὅτι εἰ εἶπεν αὐτῷ, οὐ δύνασαι· πάλιν θερμὸς ὢν ὁ Πέτρος, ἀντεῖπεν ἄν· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πραγμάτων πείθει, ἵνα εἰς τὸ μέλλον σωφρονίσῃ·

[z] Dubiæ scripturæ est hæc vox. [a] πρ̊καισάρ̣ Cod.

ὁ γὰρ τοῦ μείζονος περιγενόμενος, τουτέστιν ἀκμάζοντος ἔτι τοῦ φόβου, ἐπιβῆναι τῶν ὑδάτων θαρρήσας, ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος ἔμελλε πάσχειν κακῶς, τῆς τοῦ ἀνέμου ῥύμης, οὐ τῆς θαλάσσης· καὶ ταῦτα ἐγγὺς ὢν τοῦ Χριστοῦ· οὕτως οὐδὲν ὠφελεῖ ἐγγὺς εἶναι τοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστεύοντας ἐγγύς· οὐκ ἐπέταξε δὲ τοῖς ἀνέμοις 5 παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἐπελάβετο αὐτοῦ· ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει εἰς τοῦτο· ὅτ' ἂν δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνῃ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται· δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχὶ ἡ τοῦ ἀνέμου ἐκβολὴ, ἀλλ' ἡ ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάσατο, καί φησίν· "εἰς τί ἐδίστασας ὀλιγόπιστε;" 10 ὥστε εἰ μὴ ἡ πίστις ἠσθένησεν, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἀντέστη ἂν ῥαδίως· διάτοι τοῦτο καὶ ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἄνεμον εἴα πνεῖν· δηλῶν ὅτι ἐκεῖνος οὐδὲν παραβλάπτει, ὅτ' ἂν ἡ πίστις ᾖ πεπηγυῖα· καὶ πρὸ τούτου μὲν ἔλεγον· "ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρω-"πος οὗτος, ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ θάλασσα ὑπακούουσιν 15 "αὐτῷ·" νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' "ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ."

Ἰδοὺ πῶς κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον ἅπαντας ἦγεν· ὅθεν οὐδὲ ὡς πρότερον προσῄεσαν αὐτῷ, εἰς τὰς οἰκίας ἕλκοντες αὐτὸν, καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες, καὶ πρόσταγμα διὰ ῥημάτων, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώτερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς 20 πίστεως, τὴν θεραπείαν ᾔτουν· παρακαλοῦντες, "ἵνα μόνον ἅψων-"ται τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· διὸ "καὶ ὅσοι ἥψαντο, "ἐσώθησαν·" δεῖξαι θέλων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι διὰ χρόνου ἐπέβη τῇ γῇ Γεννησαρὲτ, φησὶν, "καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ ἄνδρες τοῦ "τόπου, ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωραν ἐκείνην· καὶ προσ- 25 "ήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας·" ἀλλ' ὅμως ὁ χρόνος οὐκ ἐξέλυσεν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο, καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν.

Ὠριγένους. Οἱ κακῶς ἔχοντες, μηδέπω αὐτοῦ ἀπτέσθωσαν· μηδὲ ὅλου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ἅψασθαι μόνον 30 τοῦ κρασπέδου, πρὸς τὸ διασωθῆναι· ἡμεῖς δὲ ἐὰν θέλομεν, ὅλον αὐτὸν ἔχομεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ πρόκειται νῦν ἡμῖν· οὐχ ὥστε ἅψασθαι μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ φαγεῖν καὶ ἐμφορηθῆναι· προσερχέσθω τοίνυν μετὰ πίστεως ἕκαστος ἀσθένειαν ἔχων· εἰ γὰρ οἱ τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἁψάμενοι, τοσαύτην εἵλκυ-

σαν δύναμιν, πολλῷ μᾶλλον οἱ ὅλον αὐτὸν κατέχοντες· τὸ δὲ προσελθεῖν μετὰ πίστεως, οὐ τὸ λαβεῖν ἐστι μόνον τὸ προκείμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς διανοίας ἅψασθαι· τὸ οὕτω διακεῖσθαι, ὡς αὐτῷ προσιόντας τῷ Χριστῷ.

ΚΕΦ. ΚΗ. 5

Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

1 "Τότε," φησὶν, "προσέρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπὸ Ἱεροσο- "λύμων γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι·" τίνος ἕνεκεν τῆς πόλεως ἐμνημόνευσεν; ἐπειδὴ πανταχοῦ τῶν φυλῶν ἦσαν διεσπαρμένοι, ἀλλ' οἱ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἤγουν τὴν μητρόπολιν οἰκοῦντες, πονηρό- 10 τεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, ὡς πλείονος ἀπολαύοντες τιμῆς· ὅθεν καὶ μείζονα τύφον ἐκέκτηντο· τὸν καιρὸν δὲ ἐπισημαίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς, εἰπὼν "τότε," ἵνα δείξῃ τὴν ἄφατον αὐτῶν πονηρίαν· ὅτι ἰδόντες ἐκ μόνης τῆς ἀφῆς τοῦ κρασπέδου τοὺς ἀρρώστους θεραπευθέντας, οὐδὲ οὕτως τῆς πονηρίας ἐπαύσαντο· ἀλλ' ἐρωτῶντες 15 εἰς μέσον προφέρουσιν, οὐ παράβασιν νόμου Μωϋσέως, ἀλλὰ τὴν τῶν πρεσβυτέρων παράδοσιν, εἰς οἰκείαν αὐτῶν τε κἀκείνων κατάκρισιν· καὶ γὰρ τοῦ Μωϋσέως μετὰ πολλῆς τῆς ἀπειλῆς προστάξαντος, ὥστε μὴ προσθεῖναι μήτε ἀφελεῖν, αὐτοὶ προσετίθουν· οἷον δὴ καὶ τοῦτο ἦν, τὸ μὴ δεῖν ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίειν· τὸ 20 βαπτίζειν ποτήριον καὶ χαλκεῖον, τὸ δὲ αὐτοὺς βαπτίζεσθαι· τοῦτο δὲ ἐποίουν, φοβερώτεροι εἶναι βουλόμενοι· ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ νομοθέται· εἰς τοσοῦτον δὲ προῆλθον παρανομίας, ὡς τὰς μὲν αὐτῶν φυλάττεσθαι, τὰς δὲ θείας παραγράφεσθαι· διὰ τοῦτο δὲ αὐτῷ περὶ τούτου διαλέγονται, εἰς ὀργὴν αὐτὸν κινῆσαι βουλό- 25 μενοι· ἵνα εἴπερ ἐξουδενώσει τοὺς πρεσβυτέρους, κατηγορήσωσιν αὐτοῦ· ἤσθιον δὲ ἀνίπτοις χερσὶν οἱ Ἀπόστολοι· οὐκ ἐπιτηδεύοντες τοῦτο, ἀλλ' ὑπερορῶντες λοιπὸν τῶν περιττῶν, καὶ τοῖς ἀναγκαίοις προσέχοντες· οὔτε τὸ νίπτεσθαι, οὔτε τὸ μὴ νίπτοντες νόμον ἔχοντες, ἀλλ' ὡς ἔτυχεν ἑκάτερον ποιοῦντες τροφῆς, πῶς ἔμελλον 30 ταῦτα περισπούδαστα ἔχειν. οὐ λέγει δὲ ὁ Χριστὸς, οὔτε ὅτι καλῶς ποιοῦσι παραβαίνοντες, ἵνα μὴ θρασυτέρους ἐργάσηται, οὔτε πάλιν κακίζει τὸ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γινόμενον· ἵνα μὴ τὸν τῶν πρεσβυτέρων ὡς παρανόμων· ἵνα μὴ ὡς λοίδορον καὶ ὑβριστὴν

αἰτιάσωνται, ἀλλὰ τὸ δοκεῖν ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐρωτῶσιν· καθάπτεται δὲ τῶν ταῦτα νομοθετησάντων πρεσβυτέρων, εἰ καὶ μηδαμοῦ τούτων μέμνηται· "ἀποκριθεὶς," γάρ φησιν, "εἶπεν αὐτοῖς· διατί καὶ "ὑμεῖς παραβαίνετε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς.

5 Τί ἐστιν, "ὃς ἂν εἴπῃ τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ 5 "ἐμοῦ ὠφεληθῇς, καὶ οὐ τιμήσῃ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ;" ἐπαίδευσαν τοὺς νέους, εὐσεβείας σχήματι, καταφρονεῖν τῶν γονέων· οἷον, εἴτις εἶπεν τῷ ἰδίῳ υἱῷ· δός μοι τὸ πρόβατον, ὃ ἔχεις, ἢ τὸν μόσχον, ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον, ἔλεγε πρὸς πατέρα, δῶρόν ἐστι τῷ Θεῷ τοῦτο, ὃ θέλεις ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῆναι, καὶ οὐ δύνασαι λαβεῖν· 10 καὶ διπλοῦν ἐντεῦθεν ἐγίνετο κακόν· οὔτε γὰρ τῷ Θεῷ προσῆγον, καὶ τοὺς γονέας ὀνόματι τῆς προσφορᾶς ἀπεστέρουν· τούς τε γεγεννηκότας προφάσει τοῦ Θεοῦ ὑβρίζοντες, καὶ τὸν Θεὸν διὰ τοὺς γεγεννηκότας· ὅθεν καὶ τὸν προφήτην εἰς μέσον ἄγει, ἄνωθεν προαναφωνοῦντα αὐτῶν τὴν κακίαν· ὅτι τῶν τοῦ Θεοῦ καταφρο- 15 νουσι, "διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων." διὸ ἐντρέψας αὐτοὺς, λοιπὸν πρὸς τὸν ὄχλον τρέπει τὸν λόγον· νομοθετῶν, ὅτι "οὐ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, "ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος."

Ὠριγένους. Τὰ τοῖς γονεῦσιν ἐποφειλόμενα ἐκ τῶν υἱῶν ἐνο- 20 μοθέτουν οἱ Ἰουδαῖοι, δῶρα τῷ Θεῷ προσάγειν, καὶ ἀδικεῖν τοὺς γονεῖς· οὐκ ἁπλῶς δὲ τοὺς ὄχλους προκαλεῖται, ἀλλὰ προσεκτικωτέρους ποιῶν· "συνίετε γάρ," φησι, τουτέστι, νοήσατε, καὶ μᾶλλον ἐμοῦ ἀκούετε ἢ τούτοις, τοῖς νόμον παρὰ καιρὸν λύσασι διὰ τῶν ἰδίων παραδόσεων. 25

Διὰ τί τῶν Ἀποστόλων εἰπόντων, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν, αὐτὸς εἶπεν, "ἄφετε αὐτούς;" καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται εἰπών· "ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσωμεν αὐτούς·" ἐπειδὴ οἶδεν ποτὲ μὲν δεῖ καταφρονεῖν σκανδάλων, ποτὲ δὲ μὴ καταφρονεῖν· τὸ δὲ "ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν," εἶπεν, τὸ πλῆθος ἀποσχί- 30 ζων αὐτῶν, ὡς μέλλον εἰς βαραθρὸν ἐμπίπτειν δι' αὐτούς· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "τυφλὸς δὲ τυφλὸν, ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυ- "νον ἐμπίπτουσιν·" χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι οὐχ οἱ Φαρισαῖοι μόνον ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐθορυβήθησαν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐτόλμων τοῦτο ἐξ οἰκείου προσώπου εἰπεῖν, ἐν τῇ περὶ ἑτέ- 35

ρων διηγήσει μανθάνειν ἐβούλοντο· ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἀκούσωμεν πῶς μετὰ ταῦτα ὁ θερμὸς καὶ πανταχοῦ προφθάνων Πέτρος, προσελθὼν φησὶν, "φράσον ἡμῖν τὴν παραβολὴν ταύτην·" τὸν ἐν τῇ ψυχῇ θόρυβον ἐκκαλύπτων· διὸ καὶ ἐπιπλήττει αὐτῷ λέγων, "Ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε·" ὅμως ἑρμηνεύει αὐτοῖς τὴν 5 παραβολὴν, λέγων, ὅτι "τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα εἰς τὴν "κοιλίαν χωρεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς· κατασκευάζει δὲ τὸ εἰρημένον, ἀπὸ τῆς κοινῆς φύσεως κατὰ Ἰουδαϊκὴν ταπεινότητα· καὶ γὰρ ὁ νομοθέτης τοσοῦτον χρόνον ἀφίεισιν, ὅσον ἂν ἔνδον ἐν τῇ κοιλίᾳ μένῃ· ὅτ' ἂν δὲ ἐξέλθῃ, οὐκ ἔτι· ἐν ἑσπέρᾳ γὰρ κελεύει λούεσθαι, 10 καὶ καθαρὸν εἶναι τὸν καιρὸν τῆς πέψεως ἀναμετρῶν· τὰ δὲ τῆς καρδίας φησὶν, ἔνδον μένει, καὶ ἐξελθόντα κοινοῖ οὐ μόνον τὰ ἔνδον· χρὴ δὲ ἡμᾶς καὶ τοῦτο τηρεῖν, καθάπερ ὁ δεσπότης Χριστός· λέγω δὴ, σκανδάλων καιρόν· ὥστε εἶναι ἡμᾶς συνετούς· καὶ σκοπεῖν, πότε μέν τινες εὐλόγως σκανδαλίζονται, καὶ ταχέως αὐτοὺς 15 διορθοῦν· πότε δὲ ἄνευ λόγου, καὶ εἰς οὐδὲν τοῦτο λογίζεσθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὠριγένους. Φυτεῖα ἐστὶν εἰ μὴ ἐκ Θεοῦ, πᾶν τὸ ἔξω Θεοῦ· ὅπερ καὶ ἐκριζωθήσεται· ὁ ταύτῃ ποιούμενος τυφλὸς ἦν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Μανιχαῖοι δὲ βουλόμενοι δεικνῦ- 20 ναι τὸν νόμον οὐκ εἶναι τοῦ Πατρὸς τοῦ Χριστοῦ, ταύτῃ κέχρηνται τῇ μαρτυρίᾳ· πλεῖστον ὅσον τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντος· οὐ γὰρ περὶ τῆς κατὰ νόμον λέγει διαγωγῆς, ἀλλὰ τῆς τῶν Φαρισαίων αἱρέσεως, οἳ ταῖς οἰκείαις ἐπινοίαις, πλεῖστα ἐναντία τοὺς πειθομένους αὐτοῖς ἐξεπαίδευον· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνωτέρω 25 φαίνεται σαφῶς ἐλέγχων αὐτούς.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἀπὸ Λόγου οθʹ. Φύτειαν ἐκάλεσεν ἠγνοημένην Θεῷ, τὰς παραφυάδας τῶν Φαρισαϊκῶν παραδόσεων· τὰς φιλονείκως καὶ ἀκαίρως ἀπομενούσας τῷ γράμματι, καὶ οὐκ αὐτῶν τὸν νόμον τὸν παρὰ Θεοῦ δοθέντα· μὴ γένοιτο· μὴ γὰρ δὴ 30 τοῦτο τῆς[a] μυσαρᾶς γλώσσας καὶ θεομάχου οἱ Μανιχαῖοι προστεχνάσθωσαν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο τυφλοὺς ἐκάλεσεν, ὡς τῷ γράμματι τὸν ὀφθαλμὸν προσερείσαντας, καὶ μὴ βουλομένους ἐπὶ τὸ πνεῦμα διαβλέψαι καὶ τὸν ἔνδοθεν νοῦν.

[a] τὰς Cod.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τῆς Χαναναίας.

21 Καὶ ἐξελθὼν ἐκεῖθεν ὁ Ἰησοῦς, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος.

Διὰ τί ἀπῆλθεν εἰς τὰ μέρη Τύρου καὶ Σιδῶνος; ὅπως, ἐπει- 5 *δήπερ τῆς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεως τοὺς Ἰουδαίους ἀπήλλαξεν, ἀνοίξῃ καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν, λοιπὸν ὁδῷ προβαίνων· καὶ πρὸ τούτου μὲν, τοῖς Ἀποστόλοις ἐπέταξεν· " εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπελ- " θεῖν καὶ κηρύξαι·" αὐτὸς δὲ νῦν ἀπέρχεται, οὐχ ὡς κήρυξ· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Μάρκος αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἔκρυψεν ἑαυτὸν, καὶ οὐκ* 10 *ἔλαθεν· ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ δραμεῖν ἐπ' αὐτοὺς πρώτους τῆς ἀκολουθίας τῶν πραγμάτων ἦν, οὕτως τὸ προσερχομένους διώκειν ἀνάξιον τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ὑπῆρχεν· εἰ γὰρ τοὺς φεύγοντας διώκειν ἐχρῆν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς διώκοντας φεύγειν οὐκ ἔδει.*

22 Καὶ ἰδοὺ, γυνὴ Χαναναία. 15

Χρὴ δὲ σκοπεῖν πῶς ἐστιν εὐεργεσίας ἀξία ἁπάσης ἡ γυνή· ὅτι περ ἀναξίαν ἑαυτὴν νομίζουσα, οὐκ ἐτόλμησεν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἐλθεῖν· ὅτι γὰρ εἰ μὴ τοῦτο περὶ ἑαυτῆς ὑπελάμβανεν ἐκεῖ παρεγένετο, εὔδηλον καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης σφοδρότητος, καὶ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθεῖν· τινὲς δὲ καὶ ἀλληγοροῦντες φασὶν, ὅτι 20 *ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας ὁ Χριστὸς, τότε αὐτῷ προσελθεῖν ἐτόλμησεν ἡ Ἐκκλησία αὐτὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς ἐξελθοῦσα· " ἐπι- " λάθου γάρ," φησι, " τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός " σου." καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκ τῶν ὁρίων αὐτοῦ ἐξῆλθεν, καὶ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῆς· καὶ οὕτως ἠδυνήθησαν συντυχεῖν ἀλλή-* 25 *λοις· Χαναναίαν δὲ αὐτὴν ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ ἐκ ποίων παρανόμων ἐθνῶν οὖσα, ποίαν εἰλικρινῆ πίστιν ἐκτήσατο· καὶ οὐ λέγει, ἐλέησον τὴν θυγατέρα μου, διὰ τὸ ἐκείνην ἀναίσθητον ἐκ τῆς νόσου εἶναι· ἀλλ' ἐλέησόν με τὴν μυρία πάσχουσαν δεινὰ, καὶ μετὰ αἰσθήσεως οὐκ ἔλαττον τῆς ἐμῆς θυγατρὸς μαινομένην.* 30

Τίνος ἕνεκεν τοσαῦτα κρατούσης, ἐν πρώτοις μὲν οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῇ λόγον· ὅτε δὲ ἀπεκρίθη, δυνάμενον ἐξαπορῆσαι αὐτῇ λόγον εἶπεν τὸ " οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα " οἴκου Ἰσραήλ·" καὶ πάλιν, " ὅτι οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν

"ἄρτον τῶν τέκνων καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις; δι' ἅπαντα ἐκεῖνα ἅπερ οὖσαν προῄδει, ἵνα δείξῃ αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν· οὐ γὰρ ἐβούλετο κρυβῆναι τοσαύτην γυναικὸς ἀρετήν· ὥστε οὐ χωρίζοντος ἦν, ἅπερ ἔλεγεν αὐτῇ, ἀλλ' ἐκκαλουμένου τὸν ἐναποκείμενον θησαυρόν· εἰ γὰρ μὴ δοῦναι ἤθελεν, οὐκ ἂν μετὰ ταῦτα ἔδωκε. 5 χρὴ δὲ σκοπῆσαι μετὰ τῆς πίστεως αὐτῆς καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην. αὐτὸς μὲν γὰρ τέκνα τοὺς Ἰουδαίους ἐκάλεσεν, αὐτὴ δὲ οὐκ ἠρκέσθη τούτοις, ἀλλὰ καὶ κυρίους ὠνόμασεν· τοσοῦτον οὐκ ἤλγησε τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις. καὶ αὐτὴ μὲν οὕτως· ὁ γὰρ Χριστὸς προσμαρτυρήσας αὐτῇ τῇ πίστει, "γενηθήτω σοι," φησὶν, 10 "ὡς θέλεις· καὶ ἰάθη ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης." τοσοῦτον ἰσχύει προσεδρία εὐχῆς· ὃ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι ἀνύσαι οὐκ ἴσχυσαν, εἴποντες, "ἀπόλυσον αὐτὴν," αὐτὴ ἤνυσεν· καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων, παρ' ἡμῶν βούλεται μᾶλλον τῶν ὑπευθύνων ἀξιοῦσθαι, ἢ παρ' ἑτέρων ὑπὲρ ἡμῶν· καίτοι μείζονα παρρησίαν εἶχον 15 οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ πολλὴν καρτερίαν ἐπιδείξατο αὕτη.

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῶν θεραπευθέντων ὄχλων.

30 Καὶ προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί.

Διὰ τί ταύτῃ μὲν τῇ γυναικὶ, μετὰ τοσαύτης βραδυτῆτος 20 ἐπήκουσεν, τοῖς δὲ εἰς τὸ ὄρος προσελθοῦσιν αὐτῷ ἀρρώστοις, εὐθέως τὴν ὑγίειαν ἐδωρήσατο; οὐκ ἐπειδὴ βελτίους ἐκείνης οὗτοι· καὶ γὰρ πιστοτέρα ἐκείνων αὕτη, ἀλλ' ἵνα τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων ἐμφράξῃ τὰ στόματα, καὶ πᾶσαν αὐτῶν ἀπολογίας ἐκκύψῃ πρόφασιν· ὅσῳ γὰρ ἄν τις μείζονα εὐεργετεῖται, τοσοῦτον μᾶλλόν 25 ἐστιν ὑπεύθυνος τῇ κολάσει, ἀγνωμονῶν, καὶ μὴ θελήσας τῇ τιμῇ γενέσθαι βελτίων· διὰ δὴ τοῦτο καὶ οἱ πλουτοῦντες, τῶν πενομένων μᾶλλον κολάζονται, ὄντες κακοί· ὅτι μηδὲ ἐν εὐθηνίαις γεγόνασιν ἥμεροι· μὴ γάρ μοι λέγε, ὅτι δεδώκασιν ἐλεημοσύνην· εἰ γὰρ μὴ κατ' ἀξίαν δεδώκασιν, οὐδὲ οὕτω διαφεύξονται τὴν κόλασιν· οὐ 30 γὰρ τὸ μέτρον τῶν διδομένων ἡ ἐλεημοσύνη κρίνεται, ἀλλὰ τῇ δαψιλείᾳ τῆς γνώμης· εἰ δὲ οἱ ἐκ μέρους παρέχοντες δίκην διδόασι μὴ κατ' ἀξίαν διδόντες, πολλῷ μᾶλλον οἱ φιλαργυρίαν νοσοῦντες·

προσέταξε γὰρ ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, "περισσεῦσαι τὴν "δικαιοσύνην ἡμῶν, πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων·" τουτέστιν, ὑπὲρ τὰς δεκάτας παρέχειν.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Ἐκ τῆς πρὸς Ἀναστασίαν ὑπάτισσαν[b] Ἐπιστολῆς. "Κύνα" μὲν λέγων αὐτὴν, ὡς ἐκ τῶν 5 ἀκαθάρτων οὖσαν ἐθνῶν, ἀκάθαρτον γὰρ ὁ κύων τῷ νόμῳ· "τέκνα" δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ καταγομένους Ἰουδαίους ἀποκαλῶν· πρὸς τοῦτο δὲ αὖθις ἡ ὑπὸ τῆς σοφίας δοκιμαζομένη, σοφῶς ὑπήντησεν· ἥρπασε γὰρ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν δοκιμάζουσαν αὐτὴν σοφίαν ἐξ αὐτῆς τῆς ὕβρεως συλλογίζεται, καὶ συγκλείει πρὸς ἔλεον· ναί, φησι, κύων 10 εἰμί· καταδέχομαι τὴν ὕβριν· ἐξ ὧν ὕβρισμαι, τροφὴν ἐποφείλομαι· καὶ γὰρ ὡς κυνὶ τῶν τοῦ ἄρτου ψιχίων μοι μέτεστιν.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν δὲ "γενηθήτω," βασιλικῶς ἐφθέγξατο· οὐ δι᾽ εὐχῆς τὸ ὅραμα ἀνύσας, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας· ῥηθέντος τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ χρονίζει· 15 Θεὸς γὰρ ὁ λέγων, καὶ τὸ ῥῆμα ἐνεργοῦν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Θεοδώρου Μοναχοῦ. Εἰ μὲν γὰρ εὐθὺς προσελθούσης τοῦτο ἔφη, χαρίζεσθαι μᾶλλον ἐδόκει· νῦν δὲ τῇ ἀναβολῇ, ἀπὸ τῶν ῥημάτων τῆς γυναικὸς τούτου δειχθέντος, καὶ ὁ ἔπαινος ἀκολούθως 20 ἐπείγετο, σύμφωνος ὢν τοῖς λεχθεῖσι, καὶ ἡ θεραπεία προσεβεβαίου[c] ἀμφότερα· καὶ Ἰουδαίοις μὲν κατηγορίας οὐκ ἀπελιμπάνετο πρόφασις, ὁ δὲ ἔλεγχος μείζων ἐγίνετο.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων. 25

32 Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον.

Τί δήποτε πρώην μὲν εἶπον οἱ Ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ, ὅτι ἀπόλυσον τοὺς ὄχλους, νῦν δὲ οὐκ εἶπον, καὶ ταῦτα τριῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν; ἐπειδὴ βελτίους λοιπὸν ἐγένοντο· ἢ καὶ διὰ τοῦ ὁρᾷν αὐτοῦ τοὺς ὄχλους οὐ σφόδρα αἰσθανομένους τοῦ λιμοῦ· καὶ 30 γὰρ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ γενομένῃ θαυματουργίᾳ. διὰ τί δὲ

[b] ὑπάτησαν Cod. [c] πρὸς ἐβεβαίου Cod.

ὁ φιλάνθρωπος οὐκ ἐν τῇ πρώτῃ, οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τρίτῃ τὴν αὐτοῦ εὐσπλαγχνίαν εἰς αὐτοὺς ἐπιδείκνυται; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἔχειν τινὰ πρὸς τροφήν· καὶ ὅτε ταῦτα ἀνήλωτο, τοῦτο πεποίηκεν· ὅπως πρότερον ἐν χρείᾳ γενόμενοι, μετὰ πλείονος τῆς προθυμίας τὴν χάριν δέξωνται· δεικνὺς δὲ ὅτι καὶ 5 πόρρωθεν ἀφεστήκεισαν, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ὑπολελειμμένον ἦν, φησίν· "ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν ἐν τῇ ὁδῷ." τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰ[c] οὐκ ἤθελεν ἀπολῦσαι αὐτοὺς νήστεις, οὐ ποιεῖ τὸ σημεῖον, ἀλλ' ἐρωτᾷ; ἵνα ἐν τῇ ἐρωτήσει ταύτῃ καὶ τῇ ἀποκρίσει, προσεκτικωτέρους ποιήσει τοὺς μαθητὰς, καὶ τὴν αὐτῶν πίστιν ἐπιδείξωνται 10 ἐκ τοῦ προτέρου θαύματος τῶν πέντε ἄρτων, προσερχόμενοι καὶ λέγοντες· Κύριε, ποίησον ἄρτους· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνῆκαν τῆς ἐρωτήσεως τὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἔτι χαμαὶ ἕρπουσιν, ἐπιλαθόμενοι τῶν κοφίνων· καίτοιγε πολλὰ ἐποίησεν, ὥστε κατέχειν αὐτοὺς ἐκεῖνο τὸ θαῦμα· πρῶτον μὲν, διὰ τοῦ ποιῆσαι αὐτοὺς τότε δια- 15 κόνους τοῦ πράγματος, καὶ διὰ τοῦ νεῖμαι, καὶ διὰ τοῦ βαστάσαι τοὺς κοφίνους· καὶ ὥσπερ πρώην, οὕτως καὶ νῦν τῆς ἐρημίας μέμνηται· καὶ οἱ μὲν ἀσθενεῖ λογισμῷ τοῦτο ἔλεγον· τὸ δὲ σημεῖον καὶ ἐντεῦθεν ἀνύποπτον ἐγίνετο, ἵνα μὴ λέγῃ τίς, ὅπερ καὶ ἤδη εἶπον, ὅτι ἀπὸ πλησίον κώμης τινὸς οὔσης τοὺς ἄρτους ἔλαβον. 20

Διὰ τί καὶ νῦν ἐπὶ τῶν ἑπτὰ ἄρτων, οὐκ εἶπον οἱ Ἀπόστολοι, ὥσπερ ἔμπροσθεν ἐπὶ τῶν πέντε, ὅτι "καὶ τί ταῦτά ἐστιν εἰς "τοσούτους;" ἐπειδὴ εἰ καὶ τελείως ὑψηλοὶ οὐ γεγόνασιν, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ μικρὸν προέκοπτον· χρὴ δὲ καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν φιλοσοφίαν εὐνοεῖν, πῶς ἦσαν γαστρὸς κρείττους, πῶς 25 ἐπαιδεύοντο μὴ πολὺν ποιεῖσθαι τραπέζης λόγον· ἐν ἐρημίᾳ γὰρ ὄντες, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκεῖ διατρίβοντες, ἑπτὰ ἄρτους εἶχον· τί δήποτε ἐπὶ μὲν τῶν πέντε ἄρτων, καίτοιγε πεντακισχιλίων ὄντων, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων, δώδεκα κόφινοι περίσσευσαν, ἐνταῦθα δὲ τετρακισχιλίων ὑπαρχόντων, καὶ ἑπτὰ ἄρτων, ἑπτὰ σπυρίδες; 30 ἡ τοίνυν τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι αἱ σπυρίδες τῶν κοφίνων μείζους ἦσαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἵνα μὴ πάλιν ἡ ἰσότης τοῦ σημείου εἰς λήθην αὐτοὺς ἐμβάλῃ τοῦ ἑνός· διὰ τοῦτο τῇ διαφορᾷ τὴν μνήμην αὐτῶν διεγείρει· ἵνα ἐκ τοῦ παρηλλαγμένου μνησθῶσι· κἀκείνου καὶ

c ἡ Cod.

τούτου· ὅμως καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἄφατον αὐτοῦ δύναμιν ἐνδείκνυται, καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἐξουσίας· ὅτι αὐτῷ δυνατὸν, καὶ οὕτω καὶ ἑτέρως, τὰ τοιαῦτα θαυματουργεῖν· οὐδὲ γὰρ μικρᾶς δυνάμεως ἦν τὸ τὸν ἀριθμὸν διατηρῆσαι, καὶ τότε καὶ νῦν, ὥστε μήτε ἐλάττονα, μήτε πλείονα. διὰ τοῦτο εὐθέως ἀφεὶς τοὺς ὄχλους, 5 ἀνεχώρησεν, τυραννίδος φεύγων ὑποψίαν· οὐ πεζῇ δὲ, ἀλλ' ἐν πλοίῳ· ἵνα μὴ ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἤθελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οὕτως ἦν αὐτῶν τὴν ψυχὴν διαθεὶς τῷ λόγῳ ἑαυτοῦ, ὡς καὶ εἰς λήθην ἑαυτῶν ἐλθεῖν, καὶ μὴ δὲ μίαν 10 φροντίδα τροφῆς ποιήσασθαι, ἢ ἄλλης ἀναγκαίας χρείας· οὐκ ἀποκάμνοντες ἐν ἐρήμῳ συνεῖναι Χριστῷ. ὁ δὲ Χριστὸς, τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς εἰδὼς, ὅτι δεόμεθα τροφῆς πρὸς τῇ ὑγιείᾳ τῶν σωμάτων, καὶ τούτου πρόνοιαν τίθεται· ἵνα φανῇ μὴ μόνον ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ σωμάτων κηδόμενος, ὡς αὐτὸς ὢν καὶ ψυχῆς καὶ σώματος 15 δημιουργός· οὐ μὴν θατέρου, κατὰ τοὺς τῶν Μανιχαίων λήρους, οἳ διαφόρους φάσιν, ἄλλον τὸν τῆς ψυχῆς, ἄλλον τὸν τοῦ σώματος.

34 Πόσους ἄρτους ἔχετε;

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Οὔπω τὴν βούλησιν συνῆκαν, ὅτι τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὖθις θαυματουργίαν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ 20 Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι· καίτοι ἡ ἐπερώτησις εἰς τοῦτο αὐτὸ διανίστησιν, ὡς ὁ Ἰωάννης διδάσκει, τὸ "πόθεν ἀγοράσωμεν "ἄρτους, ἵνα φάγωσιν οὗτοι." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐβούλετο γὰρ διαγυμνάζεσθαι τὴν τῶν μαθητῶν ψυχὴν, εἰς τὸ πιστεύειν τῇ θείᾳ αὐτοῦ δυνάμει· ὅτι μὴ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τοὺς 25 ἀκολουθοῦντας ἐπαίδευεν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἐρώτησις, ἀλλ' ἐπὶ τὴν αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγοντος.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐκ πολλῶν δὲ ὁ Χριστὸς δείκνυσιν ὅτι Θεός ἐστιν· οὐδὲν ἧττον καὶ ἐκ τοῦ τρέφειν ἐν ἐρήμῳ τὸν 30 ὄχλον τοῦτο παρίστησιν· οἱονεί πως καὶ ἄκων διὰ τὴν καὶ τῆς τροφῆς δυσπόριστον ποιῶν τὸ τῶν ἄρτων σημεῖον· ὅπερ οὐκ ἂν ἐποίησεν ἐν πλείονι, ὅπου τῶν ὠνίων[d] ἡ ἀφθονία· πλὴν δυνάμεως

[d] ὀνίων Cod.

λόγῳ κραταιῶσαι αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀφανὲς τοῦτο ποιεῖ· τὸ δὲ τῶν ἄρτων ὡς ἐναργῶς δείκνυσιν, τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ δόξαν ἐποίησεν.[d]

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Οὐ μόνον ἅπαξ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ δεύτερον· ὅπως γνῶμεν, ὅτι τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἰσχὺς, ἡ ἀποτρέφουσα ὅτε θέλει πλήθη, καὶ δίχα ἄρτων· τοῦτο δὲ ποιεῖ, 5 πιστοποιῶν τὸν ὄχλον, ὅτι αὐτὸς ἦν, ὁ καὶ πρώην ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα ἔτη τὸν Ἰσραὴλ διαθρέψας, καὶ οὐ μόνον ἐξ ὀλίγων αὐτοὺς ἔθρεψεν ἄρτων, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσαν ἑπτὰ σπυρίδες· ἵνα δειχθῇ ἀσυγκρίτως τὸν Ἠλιοῦ ὑπεραίρων· ὃς καὶ αὐτὸς ἐποίησεν πλεονάζειν τὸ ἔλαιον τὸ μικρὸν καὶ τὸ ἄλευρον τῆς χήρας· 10 ὅμως περαιτέρω τῆς χρείας, ἑπτὰ σπυρίδας ἐπλήρωσεν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ ἄρτων· ἵνα ἡ διαφορὰ τῶν σημείων, μὴ πάλιν ἐμβάλῃ εἰς λήθην τοὺς μαθητάς.

1 Καὶ προσελθόντες οἱ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι.

Ποῖον σημεῖον οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι νῦν ἐπιζήτουσιν, 15 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπιδειχθῆναι αὐτοῖς; ἢ ἵνα στήσῃ τὸν ἥλιον, ἢ τὴν σελήνην χαλινώσῃ[e]· ἢ κεραυνοὺς κατενέγκῃ[f], ἢ τὸν ἀέρα μεταβάλῃ· ἢ ἄλλό τι τοιοῦτον ποιήσῃ. ὅπερ δὲ καὶ αὐτὸς εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι "τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ γινώσκετε· τὰ δὲ σημεῖα "τῶν καιρῶν, οὐ γινώσκετε," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὥσπερ, φησὶν, ἐπὶ 20 τοῦ οὐρανοῦ, ἄλλο μὲν σημεῖον τοῦ χειμῶνος, ἄλλο δὲ τῆς εὐδίας, καὶ οὐκ ἄν τις τὸ σημεῖον ἰδὼν τοῦ χειμῶνος, γαλήνην ζητήσειεν· οὐδὲ ἐν γαλήνῃ χειμῶνα, οὕτως καὶ ἐπ' ἐμοῦ λογίζεσθαι χρή· ἄλλος γὰρ οὗτος ὁ τῆς ἐμῆς παρουσίας καιρὸς, καὶ ἄλλος ὁ μέλλων· νῦν χρεία τούτων τῶν σημείων τῶν ἐν τῇ γῇ· τὰ δὲ ἐν 25 τῷ οὐρανῷ, ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ· νῦν, ὡς ἰατρὸς ἦλθον· τότε, ὡς δικαστὴς ἐλεύσομαι· ὑποκριτὰς δὲ αὐτοὺς καλεῖ καὶ νῦν, ὅτι καὶ ἕτερα μὲν ἔλεγον, ἕτερα δὲ ἐφρόνουν. οὐ γὰρ διὰ τὸ πιστεῦσαι ἐζήτουν τὰ σημεῖα, ἀλλ' ὥστε ἐπιλαβέσθαι, ἐπεὶ ἔδωκεν ἄν· ὁ γὰρ τῇ γυναικὶ εἰπὼν, οὐκ ἔστι καλὸν δοῦναι, καὶ 30 μετὰ ταῦτα δοὺς, πολλῷ μᾶλλον ἂν τούτοις παρέσχεν· καὶ ὁ τὰ μείζονα δοὺς, τουτέστιν ἁμαρτήματα λύσας, καὶ δαίμονας ἀπελάσας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ ἐν τούτοις μὴ πείσας, πῶς ἂν ἐν

[d] Totus hic locus mutilus et depravatus esse videtur. [e] χαλινώσει Cod. [f] κατενέγκει Cod.

τοῖς μικροτέροις πείθειν ἔμελλεν; μικρότερα γὰρ πρὸς ταῦτα, τὸ τὸν ἥλιον ἀποκρύψαι, καὶ σελήνην χαλινῶσαι, καὶ κεραύνους κατενεγκεῖν· χρὴ δὲ σκοπῆσαι τὴν πώρωσιν αὐτῶν· ὅτι περ εἰπόντος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι "οὐ δοθήσεται αὐτοῖς "σημεῖον, εἰ μὴ τοῦ Ἰωνᾶ," οὐκ ἐρώτωσι τί ποτε ἦν τὸ λεγό- 5 μενον· ἐπειδὴ, ὥσπερ ἔφην, οὐκ ἐπιθυμίᾳ ταῦτα ἐποίουν. διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀφεὶς αὐτοὺς, ἀπῆλθεν.

4 Γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφητοῦ. 10

Θεοδωρήτου. "Σημεῖον Ἰωνᾶ" λέγει, τὸ τῆς θαλάσσης, ἐπειδὴ τριημέρευσεν ἐν τῷ κήτει· ὅθεν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ὑπὸ γῆς διέτριψεν, τὴν μὲν παρασκευὴν, ἀπὸ τοῦ τέλους· τὸ δὲ σάββατον, ὅλον· τὴν δὲ κυριακὴν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων. ἐπεὶ 15 δὲ ἡμεῖς τὴν τριταίαν τῶν τελευτησάντων ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν, οὐκ ἐπειδ' ἂν ἴσον τῷ μέτρῳ πληρωθῆναι συμβαίη τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ τὰς τρεῖς νύκτας, ἀλλ' ἡμέραν μὲν μόνην καὶ τέλειαν λογιζόμενοι ἐκείνην, ἣν ἐν οἱωδήποτε καιρῷ τελεύτηκεν· ἡμέραν δὲ καὶ τὴν ἑτέραν, ἧς ἐν τοῖς προοιμίοις παρὰ τοὺς τάφους τῶν 20 τετελευτηκότων ἄπειμεν· κατὰ τὴν αὐτὴν τοίνυν ἀκολουθίαν, καὶ ὁ Κύριος τρεῖς νύκτας τε καὶ ἡμέρας ποιήσειν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ τούτου δεῖγμα σαφὲς, τὸ καὶ τὰς γυναῖκας κατ' ἐκεῖνον ἐλθεῖν τὸν καιρὸν, ὥστε δὲ τὰ νενομισμένα τῆς τριταίας ἡμέρας ἐπὶ νεκρῷ πληρῶσαι. 25

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

6 Διὰ τί εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς Ἀποστόλοις, "προσέχετε ἀπὸ τῆς "ζύμης τῶν Φαρισαίων," καὶ οὐκ εἶπεν, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν; ἐπειδὴ ἐβούλετο ἀναμνῆσαι αὐτοὺς τῶν γενομένων ση- 30 μείων· ἐγίνωσκε γὰρ αὐτοὺς ἐπιλελησμένους· καίπερ διπλοῦ τοῦ θαύματος γενομένου· λέγω δὴ τοῦ πλεονασμοῦ τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν ἑπτά· καὶ τὸ μὲν ἁπλῶς ἐγκαλέσαι αὐτοῖς, οὐκ ἐδόκει

λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἀφορμὴν παρ' αὐτῶν λαβόντα οὕτως ἐπιτιμῆσαι, εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸ ἔγκλημα, καὶ τὸ εἰς μέσον ἐνεγκεῖν τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν τί διελογίζοντο, "ὅτι ἄρτους οὐκ "ἐλάβομεν." ἔτι γὰρ ἐπὶ τὰ καθάρσια τὰ Ἰουδαϊκὰ ἦσαν ἐπτοημένοι, καὶ περὶ τὰς τῶν βρωμάτων παρατηρήσεις· διὸ πάντων 5 ἕνεκεν, καὶ σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθεται λέγων· "τί διαλογί- "ζεσθε ἐν ἑαυτοῖς ὀλιγόπιστοι, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε; οὔπω "νοεῖτε, οὐδὲ μνημονεύετε," καὶ τὰ ἑξῆς. εἶδες ἀγανάκτησιν ἐπιτεταμένην, οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ φαίνεται αὐτοῖς οὕτως ἐπιτιμήσας· τοῦτο δὲ ὅλον πεποίηκεν, ὥστε πάλιν τὴν τῶν βρωμάτων 10 ὑπόληψιν ἐκβαλεῖν· οὐ γὰρ πανταχοῦ ἡ πραότης καλόν. ὥσπερ γὰρ μετεδίδου παρρησίας αὐτοῖς, οὕτως καὶ ἐπιτιμᾷ· δι' ἀμφοτέρων τὴν σωτηρίαν αὐτῶν οἰκονομῶν· χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τὴν μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν πολλὴν αὐτοῦ ἐπιείκειαν. ὡς γὰρ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς ἐπιτιμήσεως, τῶν πέντε ἄρτων καὶ τῶν 15 ἑπτὰ ἀνέμνησεν· διὰ τοῦτο δὲ τὸν ἀριθμὸν τίθησιν, καὶ τῶν τραφέντων, καὶ τῶν λειψάνων τῶν ἄρτων· ὁμοῦ τὲ εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγων τῶν παρελθόντων, καὶ εἰς τὸ μέλλον προσεκτικωτέρους ποιῶν. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν ἡ ἐπιτίμησις, καὶ ἤγειρε καθεύδουσαν τὴν αὐτῶν διάνοιαν, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν τοῦτο 20 μόνον προσθέντος, ὅτι οὐ περὶ ἄρτων εἶπον ὑμῖν, εὐθέως συνῆκαν, ὅτι περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων εἶπεν· καίτοι τοῦτο αὐτοῦ μὴ ἑρμηνεύσαντος· ὅθεν δέον ἡμᾶς γινώσκειν πόσα ἀγαθὰ ἡ ἐπιτίμησις αὕτη εἰργάσατο· πρῶτον μὲν, τῶν Ἰουδαϊκῶν αὐτοὺς ἀπήγαγε παρατηρήσεως· ἔπειτα ῥαθύμους 25 ὄντας, προσεκτικωτέρους ἐποίησεν, καὶ τῆς ὀλιγοπιστίας ἀπήλλαξεν; ὥστε μὴ φοβεῖσθαι, εἴποτε ἄρτους φαίνοιντο ὀλίγους ἔχοντες· μηδὲ ὑπὲρ λιμοῦ φροντίζειν, ἀλλ' ὑπερορᾷν τούτων ἁπάντων.

ΚΕΦ. ΛΓ.

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως. 30

13 Διὰ τί ἀπελθὼν εἰς Καισάρειαν τῆς Φιλίππου; ἔστι γὰρ καὶ ἑτέρα ἡ Στράτωνος, ἐν ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἐν ταύτῃ, ὁ Χριστὸς ἠρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγων· "τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; πόρρω τῶν Ἰουδαίων ἀπάγων αὐτοὺς, ὡς

πάσης ἀπαλλαγέντας ἀγωνίας, μετὰ παρρησίας εἰπεῖν τὰ κατὰ διάνοιαν ἅπαντα· διὰ τοῦτο ἐν ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἐν ταύτῃ ἐπηρώτησεν αὐτούς· οὐκ ἐρωτᾷ δὲ τὴν αὐτῶν γνώμην εὐθέως, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν· ἵνα περ εἰπόντας τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, εἰς μείζονα ἀναχθῶσιν[e] ἔννοιαν, καὶ μὴ εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα 5 τοῖς πολλοῖς συμπέσωσι· διὰ δὴ τοῦτο, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται· ἀλλ' ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησεν, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διηλέχθη, καὶ ὑψηλῶν δογμάτων, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμονοίας, πολλὰς παρέσχε τὰς ἀποδείξεις· τότε τὴν πεῦσιν προσάγει ταύτην· καὶ 10 οὐκ εἶπεν τίνα με λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, καὶ οἱ Φαρισαῖοι εἶναι· καίτοι γε οὗτοι αὐτῷ πολλάκις προσήεσαν καὶ διελέγοντο· ἀλλὰ "τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι·" τὴν τοῦ πλήθους γνώμην τὴν ἀδεκαστὸν ἐξετάζων· εἰ γὰρ καὶ πολλῷ ταπεινότερα τοῦ δεόντος ἦν, ἀλλὰ πονηρίας ἀπήλλακτο. ἐκείνη δὲ πολλῆς ἔγεμε 15 τῆς κακίας· "υἱὸν δὲ ἀνθρώπου" αὐτὸν εἶπεν, σφόδρα βουλόμενος τὴν οἰκονομίαν ὁμολογεῖσθαι, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχῶς τοῦτο ποιεῖ.

Μετὰ οὖν τὸ εἰπεῖν αὐτοὺς τὴν πεπλανημένην δόξαν τοῦ πλήθους, τότε καὶ αὐτοὺς ἐρωτᾷ, καὶ εὐθέως πρὸ πάντων ὁ Πέτρος, 20 τὸ στόμα τῶν Ἀποστόλων, ὁ πανταχοῦ θερμὸς, ὁ τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, προπηδᾷ καὶ προλαμβάνει, καὶ φησὶν, "σὺ "εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·" διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν ὁ Χριστὸς μακαρίζει, ὅτι οὐχ ὡς οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, οὐδὲ ὡς ὁ Ναθαναὴλ εἶπεν αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, ἀλλὰ 25 γνήσιον Υἱὸν ὄντα τοῦ Πατρὸς, κατὰ ἀλήθειαν αὐτὸν ὡμολόγησεν, ὡς ἐκ τῆς αὐτοῦ προσελθόντα οὐσίας. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν ἀποκαλύψαντα αὐτῷ Πατέρα δείκνυσιν ὁ Χριστὸς, ἵνα μήτις διὰ τὸ εἶναι τὸν Πέτρον θερμὸν ἐραστὴν αὐτοῦ, φιλίας καὶ κολακείας ὑποπτεύσῃ τυγχάνειν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μᾶλλον δόγμα θεῖον τὰ 30 εἰρημένα εἶναι πιστεύσῃ[f].

Τίνος ἕνεκεν οὐκ αὐτὸς ἀποφαίνεται, οὐδὲ λέγει, ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐρωτησέως τοῦτο κατασκευάζει, καὶ αὐτοὺς εἰσάγει ὁμολογοῦντας; ἐπειδὴ οὕτως καὶ αὐτῷ πρεπω-

[e] ἀνακτῶσιν Cod. [f] πιστεύσει Cod.

δέστερον ἦν καὶ ἀναγκαῖον, καὶ ἐκείνους μᾶλλον ἐφείλκετο πρὸς τὴν πίστιν τῶν λεγομένων· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς φησὶ πρὸς αὐτόν· ἐπειδήπερ ἐκήρυξάς μου τὸν Πατέρα, καὶ ἐγὼ τὸν γεγεννηκότα σε ὀνομάζω, καὶ ὥσπερ σὺ τοῦ Ἰωνᾶ παῖς, οὕτως καὶ ἐγὼ τοῦ ἐμοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ γεγεννηκότα. τὸ δὲ 5
"ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ," τὸν ἐπὶ τῇ πίστει, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ δηλοῖ· καὶ ὅτιπερ πολλοὶ μέλλουσι πιστεύειν· ἀνίστησι δὲ αὐτοῦ τὸ φρόνημα, καὶ ποιμένα αὐτὸν ποιεῖ· καὶ "ὅτι πύλαι ᾅδου οὐ "κατισχύσουσιν αὐτῆς·" εἰ δὲ ἐκείνης οὐ κατισχύσουσί, φησι, πολλῷ μᾶλλον ἐμοῦ. διὰ τί εἶπεν, "καὶ ἐγὼ δώσω σοι;" ὅτι ὁ 10
μὲν Πατὴρ φησὶν, ἔδωκέ σοι τὸ ἐμὲ γνῶναι, καὶ ἐγὼ δέ σοι τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν δώσω· καὶ διὰ τούτου δεικνὺς τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοδύναμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι παρακαλέσω τὸν Πατέρα, ἀλλ' ἐγὼ δώσω· διὰ τοῦτο δὲ διεστείλατο αὐτοῖς, μηδενὶ εἰπεῖν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός· ἐπειδὴ ἐγίνωσκεν ὅτι 15
οὔπω βεβαίως ἔμελλε τότε πιστεύειν ὁ ὄχλος· εἰ γὰρ αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐσκανδαλίσθησαν, πολλῷ μᾶλλον τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ.

21 *"Ἀπὸ τότε," φησὶν, "ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς δεικνύειν τοῖς μαθηταῖς, "ὅτι δεῖ αὐτὸν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπελθεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς· "ἀπὸ* 20
"τότε," ὅτε ἔπηξεν αὐτοῖς τὸ δόγμα· ὅτε τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνῶν εἰσήγαγεν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνίεσαν, καὶ πολλῷ βέλτιον ἐνόμιζον εἶναι τὸ μὴ ἀποθανεῖν αὐτόν· διὰ τοῦτο τῶν ἄλλων θορυβουμένων καὶ ἀπορούντων, πάλιν ὁ Πέτρος θερμὸς ὤν, μόνος τολμᾷ περὶ τούτων διαλεχθῆναι, καὶ οὐδὲ παρρησίᾳ, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν λαβών· 25
τουτέστιν τῶν λοιπῶν ἀποχωρίσας μαθητῶν, καὶ φησίν· "ἵλεώς "σοι, Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο·" διὰ τί ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν καὶ μακαρισθεὶς, οὕτως ταχέως ἔπεσεν, καὶ ἐσφάλη, ὡς φοβηθῆναι αὐτοῦ τὸ πάθος; ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξατο καὶ τὴν περὶ τούτου ἀποκάλυψιν· ὅθεν καὶ ἐκ τούτου μανθανόμενος, ὅτι οὐδὲ 30
ἐκεῖνα οἴκοθεν ἐφθέγξατο, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀποκαλύψεως. τὸ δὲ "οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ καὶ γηΐνῳ τὸ πρᾶγμα ἐξετάζων, ἐνόμιζεν αἰσχρὸν εἶναι αὐτῷ τὸ παθεῖν· καθαπτόμενος δὲ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς, δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ παθεῖν τῆς τοῦ διαβόλου γνώμης 35

ὑπάρχει· μετὰ δὲ τὸ ἐπιτιμηθῆναι τὸν Πέτρον, βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς δεῖξαι, τήν τε παρὰ τοῦ Πέτρου εἰρημένην ἀτοπίαν, καὶ τὸ κέρδος τὸ ἀπὸ τοῦ πάθους, οὐχ ἁπλῶς φησιν ὅτι εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ προσέθηκε τὸ "τότε," οὕτως λέγων· ὅτι "τότε ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· εἴτις θέλει ὀπίσω 5 "μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· σύ μοι, ὦ Πέτρε, εἶπας, φησὶν, ὅτι "ἵλεώς σοι "Κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο" ἐγὼ δέ σοι λέγω· ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλύειν καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σὺ αὐτὸς σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ 10 πρὸς τὸ ἀποθανεῖν παρεσκευασμένος ὑπάρχεις ἀεί· τὸ δὲ "εἴτις "θέλει," δηλοῖ ὅτι οὐ βιαζόμενος οὐδὲ ἀναγκάζων, ἀλλ' ἕκαστον κύριον τῆς ἑαυτοῦ προαιρέσεως ποιῶ.

Οὐ περὶ τῶν Ἀποστόλων δὲ τοῦτο εἶπε μόνον, ἀλλὰ κοινὸν αὐτὸ δόγμα τῇ οἰκουμένῃ προτίθησι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ 15 "εἴτις θέλει·" κἂν γυνὴ, κἂν ἀνὴρ, κἂν ἄρχων, κἂν ἀρχόμενος, ταύτην δεχέσθω τὴν ὁδόν· τί δέ ἐστιν "ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν;" ὅμοιον, ἐάν τις ἀπαρνησάμενος ὅν τινα οὖν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ, κἂν δεσμούμενον καὶ ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενον, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐκ ἐπικλᾶται, οὐ πάσχει τί πρὸς αὐτὸν, ἅτε ἅπαξ 20 ἀπαλλοτριωθείς· οὕτω βούλεται ἡμᾶς τοῦ σώματος τοῦ ἡμετέρου καταφρονεῖν, ὡς κἂν μαστίζωσιν οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, κἂν ἐλαύνωσι, καὶ καίωσι, κἂν ὅτι οὖν ποιῶσι, μὴ φειδώμεθα· ζωὴν γὰρ αἰώνιον κληρονομοῦμεν· τὸ δὲ "ἀράτω τὸν σταῦρον αὐτοῦ," δηλοῖ τὸ μέχρι πόσου ἀπαρνήσασθαι χρὴ ἑαυτόν· ἵνα γὰρ μὴ 25 νομίσωμεν, ὅτι μέχρις ὕβρεως καὶ πληγῶν δεῖ ἀπαρνεῖσθαι ἑαυτὸν, λέγει ὅτι μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου τοῦ ἐπονειδίστου· τοῦτο γὰρ ὁ σταῦρος σημαίνει· τὸ δὲ "ἀκολουθείτω μοι," ἐμφαίνει, ὅτι ἐπειδὴ ἔστι πάσχοντά τινα μὴ ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ὅτ' ἂν μὴ δι' αὐτὸν πάθῃ τίς· καὶ γὰρ λησταὶ καὶ λοιποὶ κακοῦργοι πολλὰ 30 χαλεπὰ πάσχουσιν, προστίθησι τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα δι' αὐτὸν ὑπομένωμεν. ἔτι δὲ καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ, μὴ μόνον τὴν ἐν τοῖς διωγμοῖς ἔχειν ἀνδρίαν, ἀλλὰ καὶ σωφροσύνην καὶ ἐπιείκειαν, καὶ πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι φιλοσοφίαν.

25 Τί ἐστιν "ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσῃ 35

"αὐτήν;" περὶ τῆς παρὰ τὸ δέον σωτηρίας λέγει, τὴν ἐκ τῶν κινδύνων διαφυγήν· ταύτην ἀπώλειαν ἐκάλεσεν, ὥσπερ οὖν καὶ τὴν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνοις γινομένην ἀπώλειαν σωτηρίαν ὠνόμασεν· "οὗτος γάρ," φησιν, "εὑρήσει αὐτὴν," εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἐκεῖνος δὲ "ἀπολέσει αὐτὴν," εἰς κόλασιν αἰώνιον· εἰ γὰρ καὶ 5 τὴν οἰκουμένην ἅπασαν κερδήσει ὁ τοιοῦτος, τί πλέον αὐτῷ ἐντεῦθεν προσγενήσεται; καθάπερ γὰρ ἐάν τις τοὺς οἰκέτας ἴδοι, τοὺς ἐν τρυφῇ ὄντας, ἑαυτὸν δὲ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνει ἐκ τοῦ δεσπότης εἶναι, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς χρὴ λογίζεσθαι· ὅτ᾽ ἂν τῆς σαρκὸς τρυφώσης καὶ πλουτώσης, αὐτῇ 10 τὴν μέλλουσαν ἀπώλειαν ἀναμένει· "τί γὰρ δώσει ἀντάλλαγμα" φησὶ, "τῇ ψυχῇ αὐτοῦ;" χρήματα μὲν γὰρ ἂν ἀπολέσῃ τίς, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, δύναται ἴσως δοῦναι τὰ ὅμοια, ψυχὴν δὲ ὁ ἀπολλὺς, ἑτέραν οὐ δυνήσεται ἀποδοῦναι ψυχήν· ἀλλὰ κἂν βασιλεὺς ὑπάρχῃ, κἂν τὸν κόσμον ἔχῃ, κἂν πάντα παρέξῃ, ψυχὴν 15 ἀγοράσαι μίαν οὐ δύναταί ποτε· διὸ παρακαλῶ, πάντα τὰ ἄλλα ἀφέντες, περὶ ταύτης ἅπασαν ποιησώμεθα τὴν σπουδήν· "μέλλει "γάρ," φησιν, "ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι, ἐν τῇ δόξῃ τοῦ "Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ, κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ." δόξαν δὲ τοῦ Πατρὸς, τὴν μεταμόρφωσιν ἐκάλεσεν, μεθ᾽ ἧς μέλλει 20 παραγίνεσθαι· ἣν καὶ δεικνύειν αὐτοῖς ἔμελλεν, ὡς δυνατὸν ἦν αὐτοῖς ἰδεῖν.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου.

1 "Καὶ μεθ᾽ ἡμέρας ἓξ," φησὶν, "παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν 25 "Πέτρον καὶ Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ "ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ᾽ ἰδίαν·" ἄλλος δὲ Εὐαγγελιστὴς, "μετὰ ὀκτὼ" λέγει. οὐκ ἐναντιούμενοι δὲ ἀλλήλοις τοῦτο εἶπον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες· ὁ μὲν γὰρ, καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ἐφθέγξατο· κἀκείνην καθ᾽ ἣν ἀνήγαγεν εἶπεν· 30 ὁ δὲ, τὰς μεταξὺ τούτων εἶπεν μόνον. διὰ τί δὲ τούτους τοὺς τρεῖς λαμβάνει; ἐπειδὴ οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες· καὶ ὁ μὲν Πέτρος, ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸν Χριστὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχὴν, ὁ δὲ Ἰωάννης, ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ Ἰάκωβος δὲ, ἀπὸ

τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ λέγων, "δυνά-
"μεθα πιεῖν τὸ ποτήριον·" οὐκ ἀπὸ τῆς φωνῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ δὲ
ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων, καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσαν ἅπερ εἶπεν·
οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν
Ἡρώδην ἐν τούτῳ νομίσαι χαρίζεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον 5
ἀνέλοι. οὐκ ἀνάγει δὲ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ μετὰ ἓξ ἡμέρας·
οὐδὲ τὰ ὀνόματα τῶν μελλόντων ἀνέρχεσθαι λέγει, ἀλλὰ μόνον
ἀορίστως· ὅτι "εἰσὶ τινὲς τῶν ὧδε ἑστώτων, οἵτινες οὐ μὴ
"γεύσωνται θανάτου," καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα μὴ ἀγανακτήσωσιν οἱ
λοιποὶ, ὡς παροφθέντες· διὰ τοῦτο δὲ προλέγει, ἵνα ἐν τῷ ἀριθμῷ 10
τῶν ἡμέρων τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτως νηφούσῃ καὶ
μεμεριμνημένῃ διανοίᾳ παραγένωνται.

Τίνος ἕνεκεν Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν εἰς μέσον ἄγει; πρῶτον μὲν,
ἐπειδὴ ἔλεγον οἱ ὄχλοι, οἱ μὲν Ἡλίαν, οἱ δὲ, Ἰερεμίαν, οἱ δὲ, ἕνα
τῶν προφητῶν αὐτὸν εἶναι· διὰ τοῦτο τοὺς κορυφαίους τῶν Ἀπο- 15
στόλων ἄγει, ἵνα τὸ μέσον καὶ ἐντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ
δεσπότου· δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ συνεχῶς ἐνεκάλουν τῷ Χριστῷ, ὡς
παραβαίνοντι τὸν νόμον· ἵνα δείξῃ, εἴπερ ἤθελον λογίσασθαι οἱ
Ἰουδαῖοι, ὅτι, οὐδ' ἂν Μοϋσῆς μὲν, ὁ τὸν νόμον δεδωκὼς, περιεῖδε
πατούμενον αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς ἐνόμιζον ἐκεῖνον· καὶ οὐδ' ἂν 20
παρέστη αὐτῷ, ᾗ ὑπήκουσεν· καὶ Ἡλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ
Θεοῦ ἐζήλωσεν· καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἦν ἀντίθεος, Θεὸν σαυτὸν λέγων, μὴ
ὢν ὅπερ ἔλεγεν, ἐθεράπευσεν ἂν αὐτὸν παραγενόμενος· τρίτην δὲ,
ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς τὴν ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν
ἄνω καὶ κάτω κρατεῖ· διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηκότα καὶ τὸν 25
οὐδέπω παθόντα, εἰς μέσον ἄγει· τέταρτον δὲ, ἵνα δείξῃ τοῦ
σταυροῦ τὴν δόξαν, καὶ παραμυθήσηται τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους,
δεδοικότας τὸ πάθος, καὶ ἀναστήσει αὐτῶν τὰ φρονήματα· καὶ
γὰρ "ἐλάλουν" φησὶ, "Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας τὴν δόξαν ἣν ἔμελλε
"πληροῦν εἰς Ἱερουσαλήμ." τουτέστι τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· 30
οὕτω γὰρ αὐτὰ καλοῦσιν, τουτέστι δόξαν ἀεί· οὐ μόνον δὲ τὰς
προειρημένας αἰτίας εἰς μέσον αὐτοὺς ἄγει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν·
"εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀράτω τὸν σταῦρον αὐτοῦ καὶ
"ἀκολουθείτω μοι·" τοὺς μυριάκις ἀποθανόντας, ὑπὲρ τῶν τῷ
Θεῷ δοκούντων, παρίστησι· καὶ γὰρ τούτων ἕκαστος, τὴν ψυχὴν 35

αὐτοῦ ἀπολέσας εὗρεν αὐτήν· πρὸς τυράννους ἕκαστος παρρησιασάμενος, ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ, πρὸς τὸν Ἀχαάβ· καὶ δι' ἕτερα δὲ τούτων πλείονα, ἅπερ διὰ τὸ μῆκος παρῆλθον· ἐὰν δέ τις φιλόπονος ῇ, γνώσεται κἀκεῖνα.

4 Διὰ τί εἶπεν ὁ Πέτρος, "καλόν ἐστιν ἡμᾶς ὧδε εἶναι;" ἐπειδήπερ ἤκουσεν, ὅτι δεῖ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα αὐτὸν ἀπελθεῖν καὶ παθεῖν· φοβούμενός τι[g] καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ· εἶδεν δὲ ὄρος, καὶ πολλὴν τὴν ἀναχώρησιν καὶ τὴν ἐρημίαν· διὰ τοῦτο βούλεται αὐτὸν ἐκεῖ εἶναι διηνεκῶς· διὸ, καὶ σκηνῶν μέμνηται· ἔτι δὲ καὶ τοῦτο λογισάμενος, ὅτι Μωϋσῆς πάρεστι καὶ Ἡλίας· Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γνόφον ἐλθὼν, καὶ τῷ Θεῷ διαλεχθείς· ἡμῖν[h] δὲ ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκὼν, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φοβηθησόμεθα ἐνταῦθα ὄντες· τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὡς θερμὸς ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἐξητασμένος ὁ τρόπος ἦν τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ὅμως πολλῆς θερμότητος γέμοντος· οὕτως καὶ περιεκαίετο τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ "μὴ ᾔδει τί ἐλάλει," καθὼς ὁ Λουκᾶς φησί. τὸ δὲ "βεβαρημένοι ἦσαν ὕπνῳ," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι πολλῷ κατείχοντο κάρῳ τῷ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοῖς ἐκείνοις γεγενημένῳ· καθάπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ ἐξ ὑπερβαλλούσης σκοτοῦνται λαμπηδόνος, οὕτως καὶ οὗτοι τότε ἔπαθον· οὐ γὰρ δὴ νὺξ, ἀλλ' ἡμέρα καὶ τὸ τῆς αὐγῆς τῆς θεϊκῆς ὑπέρογκον, ἐβάρει τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἀσθένειαν.

Τίνος ἕνεκεν ἐκ τῆς νεφέλης φωνὴν ἀφίησιν ὁ Πατήρ; ἐπειδὴ οὕτως ἀεὶ φαίνεται ὁ Θεός. "νεφέλη γάρ," φησι, "καὶ γνόφος, "κύκλῳ αὐτοῦ." καὶ πάλιν· ὅτι "θεὶς νέφη[i] τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ" καὶ "νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν," καὶ "ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν." ἵνα οὖν πιστεύσωσιν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς νεφέλης ἠνέχθη· νεφέλη δὲ φωτεινὴ, ἐπειδὴ φοβῆσαι οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ διδάξαι· ὅπου γὰρ ἀπειλὴν, σκοτεινὴν δείκνυσιν, ὥσπερ ἐν τῷ Σινᾶ· διὰ τοῦτο δὲ ἡ φωνὴ ἠνέχθη, μετὰ τὸ ἀφανεῖς γενέσθαι Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν, ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐ περὶ ἑνὸς τῶν δύο ἐλέχθη, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ μόνον· οὐ τὸν Χριστὸν δὲ μόνον ὑπέλαβεν ἡ νεφέλη, ἀλλὰ πάντας· ἵνα μὴ νομισθῇ ὅτι

[g] εἴ τι Cod. [h] ἡμᾶς Cod. [i] νέφει Cod.

ὁ Χριστὸς ἀφῆκε τὴν φωνὴν ἐκείνην· "ἀγαπητὸν δὲ υἱὸν" αὐτὸν εἶπεν, διὰ τὸν Πέτρον. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. ὅτι κἂν μυριάκις αὐτὸν φιλεῖς, οὐ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος ἶσον· εἰ οὖν φιλεῖται παρ' ἐμοῦ, φησὶν, μὴ φοβοῦ τὸ πάθος· καὶ γὰρ ἴσος μου ἐστὶ κατὰ πάντα, καὶ ἰσογνώμων· τὸ δὲ "ἐν ᾧ εὐδό- 5 "κησα," δηλοῖ, ἐφ' ᾧ ἀναπαυόμενος, ᾧ ἀρέσκομαι, διὰ τὸ κατὰ πάντα ἐξισῶσθαι αὐτὸν πρός με μετὰ ἀκριβείας· τὸ δὲ "αὐτοῦ "ἀκούετε," σημαίνει, ὅτι κἂν σταυρωθῆναι βουληθῇ, μὴ ἀντιπέσῃς.

Διὰ τί εἰς μὲν τὸν Ἰορδάνην ἐνεχθείσης τῆς φωνῆς, καὶ ὄχλου 10 τοσούτου παρόντος, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν, ὅτε βροντὴν ἔλεγον γεγονέναι, οὐδεὶς κατέπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· νῦν δὲ ἐν τῷ ὄρει καταπλαγέντες, τοῦτο ἔπαθον; ἐπειδὴ καὶ ἔρημος καὶ ὑψηλὸς, καὶ ἡσυχία ἦν πολλὴ, καὶ μεταμόρφωσις φρίκης γέμουσα, καὶ φῶς ὅρατον, καὶ νεφέλη ἐκτεταμένη· ἅπερ ἅπαντα, εἰς πολλὴν 15 αὐτοὺς ἀγωνίαν ἐνέβαλεν, ὥστε καταπεσόντας, προσκυνῆσαι· διὰ τοῦτο δὲ ἐνετείλατο αὐτοῖς, μὴ εἰπεῖν τοῦτο τινὶ, ἕως οὗ ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ· ἐπειδὴ ὅσῳ μείζονα διελέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσούτῳ δυσπαραδεκτοτέρα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε· οὐκ ἐκέλευσε δὲ διὰ παντὸς μηδενὶ εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἂν ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν· ἐπειδὴ ὡς 20 προγνώστης ᾔδει, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, οὔτε οἱ πολλοὶ τοῦ ὄχλου· οἱ μὲν, Πνεύματος Ἁγίου καταξιωθέντες, οἱ δὲ, τὰ σημεῖα βλέποντες, τὰ διὰ τῶν Ἀποστόλων γινόμενα.

10 "Καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν," φήσι, "λέγοντες· τί οὖν οἱ γραμμα-"τεῖς λέγουσιν, ὅτι Ἠλίας δεῖ ἐλθεῖν πρῶτον;" καὶ πόθεν τοῦτο 25 ἔλεγον οἱ γραμματεῖς; ἐκράτει μὲν ὁ λόγος οὗτος καὶ περιεφέρετο· ὡσαύτως δὲ, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἑρμηνευόμενος. αἱ μὲν γὰρ γραφαὶ, δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· ταύτην τὴν γεγενημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· καὶ ταύτας δηλῶν ὁ Παῦλος, ἔλεγεν, "ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ 30 "ἡ σωτήριος." καὶ πάλιν· "προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα "καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν "Ἰησοῦ Χριστοῦ." καὶ οἱ προφῆται δὲ, ἑκατέρας μέμνηνται· τῆς μέντοι δευτέρας πρόδρομον λέγουσι τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι· τῆς δὲ

προτέρας, Ἰωάννης ἐγένετο· ὃν καὶ Ἠλίαν ὁ Χριστὸς καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν ἐπλήρωσεν τοῦ Ἠλία· οἱ γραμματεῖς οὖν ταύτας συγχέοντες καὶ διαστρέφοντες, τῆς δευτέρας ἐμνημόνευον μόνον πρὸς τὸν δῆμον, καὶ ἔλεγον, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἔδει τὸν Ἠλίαν προλαβεῖν· αὐτὸς δέ φησι 5 πρὸς τοὺς μαθητάς· "Ἠλίας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει "πάντα." ποῖα πάντα; ἅπερ ὁ προφήτης λέγει Μαλαχίας· "ἀποστελῶ γὰρ ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην· ὃς ἀποκαταστήσει "καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν·" ἐπειδὴ γὰρ πατέρες τῶν Ἀποστόλων ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγει ὅτι ἀποκαταστήσει τοῖς δόγμασι τῶν 10 υἱῶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν Ἀποστόλων, τὰς καρδίας τῶν πατέρων, τουτέστι τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων· τὴν διάνοιαν δὲ, εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ἵνα μὴ πάντες ἄρδην ἀπόλωνται, παραγενομένου εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν· "λέγω δὲ ὑμῖν," φησὶν ὁ Χριστὸς, "ὅτι Ἠλίας ἤδη ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτόν· ἀλλ' 15 "ἐποίησαν ἐν αὐτῷ, ὅσα ἠθέλησαν· τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ, ὅτι "περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, εἶπεν αὐτοῖς·" καὶ γὰρ λοιπὸν ὀξύτεροι εἰς τὸ νοεῖν ἐγένοντο, καὶ προσεκτικώτεροι πρὸς τὰ λεγόμενα.

Πόθεν δὲ ἔγνωσαν τοῦτο οἱ μαθηταί; ἐκ τοῦ ἤδη προειρηκέναι 20 αὐτοῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι· ἀλλὰ μηδεὶς θορυβηθῇ, μὴ δὲ πεπλανῆσθαι νομίσῃ τὸν λόγον· εἰ ποτὲ μὲν αὐτὸν ἥξειν, ποτὲ δὲ ἐληλυθέναι ἔφη· πάντα γὰρ ἀληθῆ εἶπεν· ὅτε μὲν γάρ φησιν ὅτι Ἠλίας ἔρχεται, καὶ ἀποκαταστήσει πάντα· αὐτὸν τὸν Ἠλίαν λέγει, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων τότε ἐπιστροφὴν 25 ἐσομένην· ὅτ' ἂν δὲ εἴπῃ ὁ μέλλων ἔρχεσθαι, τὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς διακονίας, τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν καλεῖ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "ὅτι "ἦλθεν, καὶ οὐκ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, ἀλλ' ἐποίησαν εἰς αὐτὸν, πάντα "ὅσα ἠθέλησαν." ποῖα ταῦτα; ὅτι ἐνέβαλον εἰς δεσμωτήριον· ὅτι ὕβρισαν· ὅτι ἀπέκτειναν· ὅτι ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ 30 πίνακος. εὐκαίρως δὲ αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει λοιπὸν, καὶ περὶ τοῦ ἰδίου πάθους ἀπὸ τοῦ πάθους Ἰωάννου, πολλὴν αὐτοῖς προξενῶν τὴν παραμυθίαν· φησὶ γὰρ αὐτοῖς, "καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει "πάσχειν ὑπ' αὐτῶν·" οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ

θαύματα εὐθέως ἐργάσασθαι μέγαλα. καὶ γὰρ πολλαχοῦ παρατηρήσαντες τοῦτό ἐστι εὑρεῖν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ εἰπεῖν περὶ τοῦ πάθους, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν, εὐθέως θαυματουργεῖ τούτου ἕνεκεν.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου. 5

14 "Προσῆλθε δὲ τῷ Χριστῷ, ἄνθρωπος," φησὶ, "γονυπετῶν αὐτὸν, "καὶ λέγων· ἐλέησόν μου τὸν υἱὸν, ὅτι σεληνιάζεται, καὶ κακῶς "ἔχει," καὶ τὰ ἑξῆς· σφόδρα φαίνεται κατὰ πίστιν ἀσθενῶν ὁ τοῦ σεληνιαζομένου πατήρ· πρῶτον μὲν, ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, ὅτι τῷ πιστεύοντι πάντα δυνατά· ἔπειτα, καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν 10 προσελθόντα, "βοήθει μοι τῇ ἀπιστίᾳ," καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τῷ Κυρίῳ· "εἰ δύνασαι βοήθησον." ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, καὶ εἰ ἡ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονεν αἰτία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ μὴ ἐξελαθῆναι τὸν δαίμονα, διὰ τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; δεικνὺς, ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων, μετὰ πίστεως θεραπεῦσαι 15 πολλάκις· ὥσπερ γὰρ τῷ προσερχομένῳ ἡ πίστις ἴσχυσεν πολλάκις τὴν ἴασιν τῶν παθῶν καὶ παρὰ τῶν ἐλαττόνων λαβεῖν, ὡς ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου· οὕτω τῶν τοιούτων πολλάκις σημείων ἤρκεσεν ἡ δύναμις, καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων θαυματουργῆσαι· ὡς ἐπὶ τοῦ Ἐλισσαίου· ὅτι οὐδενὸς πιστεύσαντος, νεκρὸς ἀνέστη· 20 χρὴ δὲ γινωσκεῖν, ὅτι οὐ πάντες οἱ μαθηταὶ ἠσθένησαν τῇ πίστει δὲ νῦν· καὶ γὰρ οἱ στύλοι οὐκ ἦσαν ἐκεῖ.

17 Διὰ τί εἶπεν, "ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη;" ἐπειδὴ ὁ ἄπιστος ἀνὴρ οὕτως ἐντυγχάνει ἐπὶ τοῦ ὄχλου αὐτῷ κατὰ τῶν μαθητῶν, ὡς μὴ ἰσχυσάντων τὸν υἱὸν αὐτοῦ θεραπεῦσαι· βουλό- 25 μενος αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήματος, καὶ εἰς πρόσωπον μὲν ἐκείνου μόνου, ἵνα μὴ αὐτὸν ἐξαπορήσῃ, οὐ προφέρει τὴν ἀπιστίαν, εἰς πάντας δὲ Ἰουδαίους· καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τούτων σκανδαλισθῆναι· εἰπὼν δὲ, "ἕως πότε μεθ' ὑμῶν ἔσομαι;" δείκνυσι πάλιν καὶ ἐκ τούτου ἄσπαστον ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐ 30 τὸ[k] σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βάρος ἐλογίζετο· ἐρωτᾷ δὲ αὐτὸν, "πόσου χρόνου ἔχει;" εἰς χρηστὰς ἐλπίδας

[k] τῷ Cod.

αὐτὸν ἄγων· ἀφίησι δὲ αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν· καὶ γὰρ ἰδὼν τὸν ὄχλον συναγόμενον, εὐθέως ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο διὰ τὸν πατέρα ποίει, ἵνα ἰδὼν θορυβούμενον τὸ δαιμόνιον ἀπὸ τοῦ βληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως εναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος· εἶπε δὲ αὐτῷ· "εἰ 5 "δύνασαι πιστεῦσαι, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι·" πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων τὸ ἔγκλημα· ὅτι περ, φησὶ, τοσαύτη παρ' ἐμοὶ δυνάμεως ἐστὶ περιουσία, ὥστε ἐὰν πιστεύσῃ ὡς δεῖ, καὶ αὐτὸς δύνασαι αὐτὸν θεραπεῦσαι, καὶ τοῦτον, καὶ ἑτέρους πολλούς. χρὴ τοίνυν σκοπεῖν ἡμᾶς, οὐ μόνον ὅτι τοῦ δαίμονος ἀπήλλαξαι τὸν 10 πάσχοντα, ἀλλὰ καὶ ὅσην εἰς αὐτὸν πρόνοιαν ὡς φιλάνθρωπος ἐπεδείκνυτο ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, ἀφ' οὗ εἰς αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰσεληλύθεν· καὶ γὰρ εἰ μὴ ἔκτοτε προνοίας αὐτοῦ ὁ πάσχων ἀπήλαυνεν, πάλαι ἂν ἀπολώλει· "καὶ γὰρ εἰς πῦρ αὐτὸν ἐνέβαλε," φησί· "καὶ εἰς ὕδωρ·" ὁ δὲ ταῦτα ποιῶν δαίμων, καὶ ἀνεῖλεν ἂν 15 παντελῶς, εἰ μὴ ἐν τῇ τοσαύτῃ μανίᾳ, πολὺν[k] ἐπέθηκεν ὁ Θεὸς αὐτῷ τὸν χαλινόν· ὥσπερ καὶ ἐπ' ἐκείνων τῶν ἐν ταῖς ἐρημίαις τρεχόντων γυμνῶν, καὶ λίθοις ἑαυτοὺς κατακοπτόντων. οὐ δεῖ δὲ ὑμᾶς θορυβεῖσθαι, εἰ σεληνιαζόμενον αὐτὸν καλεῖ· τοῦ γὰρ πατρὸς τοῦ δαιμονῶντος ἐστὶν ἡ φωνή· εἰ δὲ καὶ ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, 20 ὅτι σεληνιαζομένους πολλοὺς ἐθεράπευσεν· ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας τοῦτο λέγει· οἱ γὰρ δαίμονες, ἐπὶ διαβολῇ τοῦ στοιχείου τούτου, ποτὲ μὲν ἐπιτιθέντες τοῖς ὑπ' αὐτῷ κεκρατημένοις ἀνθρώποις, ποτὲ δὲ ἀνιᾶσιν αὐτοὺς κατὰ τοὺς τῆς ἐκείνης δρόμους· οὐχ ὡς ἐκείνης ἐνεργούσης, ἄπαγε, ἀλλ' αὐτῶν τοῦτο κακουργούντων 25 εἰς τὴν τοῦ στοιχείου διαβολήν· διὸ καὶ πεπλανημένη παρὰ τοῖς ἀνοήτοις ἐκράτησεν δόξα, καὶ οὕτως τοὺς τοιούτους καλοῦσι δαίμονας ἀπατώμενοι· οὐδὲ γὰρ ἦν τοῦτο ἀληθές.

Κατ' ἰδίαν δὲ τὸν Χριστὸν ἐπηρώτησαν οἱ Ἀπόστολοι, διὰ τί οὐκ ἠδυνήθησαν τὸν δαίμονα ἐκβαλεῖν; ἀγωνιῶντες καὶ φοβούμενοι, μήποτε τὴν χάριν ἣν ἐπιστεύθησαν, ἀπώλεσαν. καὶ γὰρ 30 ἦσαν λαβόντες ἐξουσίαν τῶν δαιμόνων ἀκαθάρτων· αὐτὸς δὲ εἰπὼν αὐτοῖς, "ἐὰν ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως," καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν σημείων πίστεως εἶπεν· σινάπεως δὲ μέμνηται,

[k] πολλὴν Cod.

τὸν ἄφατον αὐτοῦ δηλῶν δύναμιν· εἰ γὰρ τῶν ὄγκων μικρὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει πάντων τῶν σπερμάτων ἐστὶ σφοδρότερον· δεικνὺς τοίνυν, ὅτι τὸ ἐλάχιστον τῆς γνησίας πίστεως, μέγαλα δύναται· διὰ τοῦτο ἐμνήσθη τῆς σινάπεως, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄρος προσέθηκε· καὶ περαιτέρω προέβη· 5 οὐδὲν γάρ, φησιν, ἀδυνατήσει ὑμῖν. εἰ δὲ λέγοι τίς, ποῦ ὄρος μετέθηκαν; ἐκεῖνο[1] μανθανέτω, ὅτι τῷ πολλῷ μεῖζον ἐποίησαν· νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν μυρίους· οὐκ ἔστι δὲ ὅμοιον ὄρος μεταστῆσαι, καὶ θάνατον ἀπὸ σώματος κινῆσαι· λέγονται δὲ μετ' ἐκείνους, ἅγιοι τινὲς ἐκείνων ἐλάττους πολλῷ, καὶ ὄρη, χρείας 10 καλεσάσης, μεταθεῖναι· εἰκὸς δὲ καὶ τοῦτο γενέσθαι ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, καὶ μὴ γέγραφθαι· οὐδὲ γὰρ πάντα, ἃ ἐθαυματούργησαν, ἐγράφη. εἰπὼν δὲ "ὅτι τοῦτο τὸ γένος οὐκ ἐκπο-"ρεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ," περὶ πάντων τῶν δαιμόνων λέγει· οὐ περὶ τῶν νομιζομένων σεληνιάζεσθαι μόνον· 15 καὶ γὰρ ἀδύνατον, τρυφῇ συζῶντα τινὰ ποτὲ, ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης· χρήζει γὰρ μάλιστα τῆς νηστείας, ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν· διόπερ ἡ νηστεία φιλοσοφίαν πολλὴν ἐντίθησι, καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων κατασκευάζει, καὶ ταῖς ἀσωμάτοις δυνάμεσι, τοῖς δαίμοσι λέγω, πυκτεύειν ποιεῖ· ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὴν 20 οὖσα· δεῖ γὰρ καὶ εὐχῆς, καὶ ἐπιτεταμένης εὐχῆς καὶ ἐλεημοσύνης· ἵνα δὲ μὴ λέγωσιν οἱ Ἀπόστολοι τῷ Χριστῷ, τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διατριβόμενος διηνεκῶς; διὰ τοῦτο ἀναστρεφομένων αὐτῶν ἐκεῖ, εἶπεν αὐτοῖς· "ὅτι μέλλει ὁ υἱὸς "τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ περὶ τοῦ 25 πάθους ἀκούοντες, οὐδὲ ἰδεῖν τὰ Ἱεροσόλυμα ἐβούλοντο· ὅθεν καὶ "ἐλυπήθησαν" καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ἐλυπήθησαν, ἀλλὰ καὶ "σφόδρα." ἐγένετο δὲ τοῦτο, διὰ τὸ ἀγνοεῖν τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καθὼς ὁ Μάρκος φησίν· οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τί ποτε ἦν οὗτος ὁ θάνατος, καὶ ὅτι μυρία ἐργάσεται ἀγαθά· οὐδὲ τί ποτέ 30 ἐστιν ἡ ἀνάστασις αὕτη, ἀλλ' ἠγνόουν· διὸ ἤλγουν, καὶ σφόδρα ἀντείχονται τοῦ διδασκάλου.

[1] ἐκείνῳ Cod.

ΚΕΦ. ΛϚ.

Περὶ τῶν αἰτούντων τὸ δίδραχμα.

Τίνος ἕνεκεν οἱ τὰ δίδραχμα[l] λαμβάνοντες, αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμησαν προσελθεῖν, ἀλλὰ τῷ Πέτρῳ, καὶ οὐδὲ τούτῳ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἐπιεικέστερον; οὐδὲ γὰρ ἐγκα- 5 λοῦντες, ἀλλ' ἐρωτῶντες ἔλεγον· "ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ τελεῖ "τὰ δίδραχμα[m];" ἐπειδὴ εἰ καὶ μὴ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν οὐδέπω εἶχον, ἀλλ' ὥσπερ ἀνθρώπου ἔκειντο· πλὴν ἀπένεμον αὐτῷ τινὰ αἰδῶ καὶ τιμὴν, διὰ τὰ προλαβόντα σημεῖα· τίνα δέ ἐστι ταῦτα τὰ δίδραχμα[n]; ὅτε τὰ πρωτότοκα τῶν Αἰγυπτίων 10 ἀπέκτεινεν ὁ Θεὸς, τότε τὴν Λευῒ φυλὴν ἀντ' αὐτῶν ἔλαβον· εἶτα ἐπειδὴ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πρωτοτόκων ἐλάττων ὁ τῆς φυλῆς ἀριθμὸς ἦν, ἀντὶ τῶν λειπόντων εἰς τὸν ἀριθμὸν σίκλον ἐκέλευσεν εἰσενεχθῆναι· καὶ ἄλλως δὲ, ἐξ ἐκείνου ἔθος ἐκράτησεν τὰ πρωτότοκα τὸν φόρον τοῦτον εἰσφέρειν· ἐπεὶ οὖν πρωτότοκος ἦν ὁ Χριστὸς, ἐδό- 15 κει δὲ τῶν μαθητῶν πρῶτος εἶναι ὁ Πέτρος, αὐτῷ προσέρχονται· καὶ γὰρ ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, κατὰ πόλιν ἑκάστην ἀπῄτουν· διὸ καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, τουτέστιν εἰς Καπερναοὺμ, προσῆλθον αὐτῷ· αὕτη γὰρ αὐτοῦ εἶναι ἐνομίζετο. οὐκ εἶπεν δὲ τῷ Χριστῷ ὁ Πέτρος πρῶτος περὶ τούτων· ἐπειδὴ ἠρυθρία περὶ τοιούτων αὐτῷ διαλεχθῆναι· 20 διὸ ὁ ἡμέτερος δεσπότης, καὶ πάντα σαφῶς εἰδὼς, προλαβὼν φησὶ πρὸς αὐτὸν, "τί σοι δοκεῖ Σίμων; οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ἀπὸ "τίνων λαμβόνουσι τέλη ἢ κῆνσον," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει, τοῦτο ἦν· ἐλεύθερος μέν εἰμι τοῦ δοῦναι κῆνσον· εἰ γὰρ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς παρὰ τῶν υἱῶν αὐτῶν οὐ λαμβάνουσιν, ἀλλὰ περὶ 25 τῶν ἀρχομένων, πολλῷ μᾶλλον ἀπηλλάχθαι ἐμὲ δεῖ τῆς ἀπαιτήσεως ταύτης, οὐκ ἐπιγείου βασίλεως ἀλλὰ τοῦ τῶν οὐρανῶν ὄντα με Υἱὸν καὶ βασιλέα. κελεύει δὲ τοῦ ἐν τῷ ἰχθύϊ εὑρισκόμενον στατῆρα, δοθῆναι ἀντ' αὐτοῦ καὶ ἐκείνου· τὸ μὲν, ἵνα μὴ ἐκεῖνοι σκανδαλισθῶσιν· τὸ δὲ, ἵνα μὴ οὗτος· οὐ γὰρ ὡς χρεωστῶν δίδω- 30 σιν, ἀλλ' ὡς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διορθούμενος· ὅμως οὔτε παραιτεῖται τὸν φόρον, οὔτε ἁπλῶς κελεύει δοῦναι· ἀλλὰ πρότερον δεί-

[l] δίδραγμα Cod. [m] δίδραγμα Cod. [n] δίδραγμα Cod.

ξας ἑαυτὸν οὐκ ὄντα ὑπεύθυνον, τότε δίδωσιν· ἀλλαχοῦ κατα-
φρονεῖν τῶν σκανδαλιζομένων ἔφη, ὅτε περὶ βρωμάτων διελέγετο·
διδάσκων ἡμᾶς εἰδέναι καιροὺς, καθ' οὓς δεῖ φροντίζειν τῶν σκαν-
δαλιζομένων, καθ' οὓς δεῖ καταφρονεῖν, ὅτ' ἂν μηδὲν βλάπτῃ
πρὸς εὐσέβειαν τὸ γινόμενον· ἀλλὰ καὶ φόρον διδόναι καὶ πάντα 5
ποιεῖν· οὐκ ἐξ ἀποκειμένων δίδωσι δὲ, ἵνα ἐκ τούτου δείξῃ, Θεὸν
ἑαυτὸν ὄντα τῶν ὅλων, καὶ ὅτι τῆς θαλάσσης κρατεῖ· ἔδειξε μὲν
γὰρ ἤδη καὶ ἐπιτιμήσας αὐτῇ, καὶ τὸν Πέτρον τοῦτον αὐτὸν
κελεύσας ἐπιβῆναι τῶν κυμάτων· δείκνυσι δὲ καὶ τοῦτο αὐτό·
οὐ γὰρ μικρὸν ἦν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ ἐκείνου, καὶ προειπεῖν ὅτι καὶ 10
πρῶτος ἐμπεσεῖται ὁ ἰχθὺς, δι' οὗ ὁ φόρος δοθήσεται· καὶ ὅτι
ὥσπερ ἄγκιστρον εἰς τὴν ἄβυσσον ἐκείνην ἐκπέμψαντα αὐτοῦ τὸ
πρόσταγμα, ἀγαγεῖν[o] τὸν κομίζοντα τὸν στατῆρα· ἀντὶ "ἐμοῦ
"δὲ καὶ σοῦ" εἶπεν· τοῦτο μὲν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς πρωτότοκος ἦν·
τοῦτο δὲ, καὶ τιμῶν αὐτόν. 15

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τίς μείζων.

1 Διὰ τί φησιν "ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ
"Ἰησοῦ λέγοντες· τίς ἄρα μεῖζον ἐστίν;" ἐπειδὴ ἔπαθόν τι ἀν-
θρώπινον ἰδόντες τὸν Πέτρον προτιμηθέντα· καὶ γὰρ καὶ εἷς καὶ 20
τῶν δύο, Ἰακώβου λέγω καὶ Ἰωάννου, πρωτότοκος ἦν, ἀλλ' οὐδα-
μῶς τί τοιοῦτον ἐποίησεν ὑπὲρ αὐτῶν· αἰσχυνόμενοι οὖν τὸ πάθος
ὁμολογῆσαι ὅπερ ἔπαθον, φανερῶς μὲν οὐ λέγουσιν· ὅτι διὰ τὸν
Πέτρον ἡμῶν προετίμησεν, καὶ εἰ μείζων ἐστιν ἡμῶν; ἀδιοριστῶς
δὲ ἐρωτῶσιν, "τίς ἄρα μείζων ἐστίν;" ὅτε μὲν γὰρ τοὺς τρεῖς 25
εἶδον προτιμωμένους, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθον· ὅτε δὲ εἰς τὸν ἕνα
περιέστη τὸ τῆς τιμῆς, τότε ἤλγησαν· οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο,
ἀλλ' οὖν καὶ τὰς κλεῖς ἔλαβεν· καὶ ὅτι ἐμακαρίσθη, καὶ διὰ τὴν
ἄλλην δὲ αὐτοῦ παρρησίαν τὴν πολλὴν παρεκνίζοντο· αὐτὸς δὲ
στήσας παιδίον ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς· "ἐὰν μὴ στραφῆτε, 30
"καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία," καὶ τὰ ἑξῆς· ὅπερ δηλοῖ πάντων

[o] ἀγαγὴν Cod.

ταπεινότερόν τι γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον, καὶ κενοδοξίας καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾷν· καὶ ὅτι κἂν ὑβρίζηται ἢ τύπτεται, ἢ τιμᾶται, ἢ δοξάζεται, οὔτε ἐκεῖθεν δυσχεραίνει, οὔτε ἐντεῦθεν ἐπαίρεται· εἰς μέσον δὲ αὐτῶν ἵστησιν, ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ παιδὸς αὐτοὺς ἐντρέψαι βουλόμενος· χρὴ δὲ σκοπεῖν, 5 πῶς ἐκκαλεῖται ἡμᾶς πρὸς τὰ φυσικὰ κατορθώματα, δεικνὺς ὅτι ἐκ προαιρέσεως ταῦτα κατορθοῦν δυνατόν.

5 Τὸ δὲ "ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται," τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐ μόνον τὸ τοιούτους γενέσθαι μισθὸν προξενεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέρους τιμῆσαι τοιούτους δι' ἐμὲ, 10 ἕνεκεν τῆς εἰς ἐκείνους τιμῆς, βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζει τὴν ἀμοιβήν· παιδίον γὰρ καὶ ἐνταῦθα, τοὺς ἀνθρώπους τοὺς οὕτως διὰ Θεὸν γενομένους ἀφελεῖς λέγει· τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀπεριμμένους παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ εὐκαταφρονήτοις, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι "ἐμὲ φησὶ δέχεται," ὁ τὸν τοιοῦτον δεχόμενος. ὥσπερ δὲ τιμὴν 15 καὶ βασιλείαν ὥρισεν τοῖς τιμῶσι τοὺς τοιούτους, οὕτως καὶ κόλασιν τοῖς σκανδαλίζουσιν, ἤγουν ἀτιμάζουσιν, ἕνα τῶν τοιούτων, ὥστε μύλον κρεμασθῆναι εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν· τὸ δὲ "συμφέρει," προσκεῖται, δεικνὺς ὅτι καὶ τούτου χαλεπώτεραν ὑποστήσονται κόλασιν οἱ 20 τοιοῦτοι· "Οὐαί," φησι, "τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων· "ἀνάγκη γὰρ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα· πλὴν, οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' "οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται." διεγείρων καὶ ἐναγωνίους ποιῶν, καὶ ἐγρηγορέναι παρασκευάζων· ἀπὸ πολλῆς γὰρ ἡμερότητος καὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ διορθούμενος, ἵνα καὶ τῷ θρήνῳ καὶ τῇ προρρήσει 25 αὐτοὺς ἀνακτήσηται· πολλοὶ γὰρ πολλάκις, συμβουλευθέντες μὲν, οὐδὲν ὠφελήθησαν· θρηνηθέντες δὲ ἀνήνεγκαν· καὶ εἰ ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐ τὸ ἀνθαίρετον τῆς ἐξουσίας τῆς ἐλευθερίας ἀνεῖλεν· οὐ δὲ ἀνάγκῃ τινὶ πραγμάτων ὑποβάλλων τὸν βίον ταῦτα φησὶν, ἀλλὰ πάντως τὸ ἐσόμενον ὑπὸ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων προ- 30 λέγει· σκάνδαλα καλῶν, τὰ κωλύματα τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ· οὐ τοίνυν ἡ πρόρρησις αὐτοῦ τὰ σκάνδαλα· ἄπαγε· οὐ δὲ ἐπειδὴ προεῖπεν, διὰ τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε πάντως ἔσεσθαι, διὰ τοῦτο προεῖπεν, ὡς προγινώσκων πάντα.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐὰν ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου, ἢ ὁ ὀφθαλμός 35

"σου σκανδαλίζησεν," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τῶν τοῦ σώματος μελῶν ταῦτα λέγει· ἄπαγε, ἀλλὰ περὶ φίλων καὶ προσηκόντων· οὓς ἂν ἐν τάξει μελῶν ἀναγκαίων ἔχομεν· τοῦτο δὲ καὶ ἀνωτέρω εἴρηκεν· οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν, ὡς συνδιαγωγὴ πονηρά· ὅσα γὰρ ἀνάγκη ποιῆσαι μὴ δύναται, δύναται φιλία πολλάκις, καὶ 5 εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν· διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς ἐκκόπτειν κελεύει. τίνες εἰσὶν οἱ μικροὶ, οἷς μὴ καταφρονεῖν προστάσσει; οἱ πτωχοὶ, οἱ ἄγνωστοι, οἱ παρὰ τοῖς πολλοῖς μηδὲν εἶναι νομιζόμενοι· οὐ γὰρ περὶ τῶν ἀληθῶς μικρῶν ὄντων τὴν ἡλικίαν εἶπεν· ὥσπερ γὰρ τὸ φεύγειν τοὺς πονη- 10 ροὺς ἀγαθὸν ἦν, οὕτως τὸ τιμᾷν τοὺς χρηστοὺς καὶ ἐπιεικεῖς, καὶ ξένους καὶ πτωχοὺς, κέρδος ἔχει μέγιστον.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ τῶν ἕκατον προβάτων παραβολή.

10 Εἰπὼν δὲ "ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξεν ἐνταῦθα 15 ὅτι πάντες ἀγγέλους ἔχομεν· τὸ δὲ βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς, οὐδὲν ἕτερον σημαίνει, εἰ μὴ τὴν πολλὴν παρρησίαν καὶ τὴν τιμὴν, ἣν ἔχουσιν οἱ Ἄγγελοι. τὸ δὲ "ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- "θρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς," καὶ ἡ παραβολὴ τῶν ἑκατὸν προ- βάτων τοῦτο σημαίνει, τὸ πολλὴν φροντίδα ποιεῖσθαι ἡμᾶς τῶν 20 νομιζομένων εἶναι εὐτελῶν ἀδελφῶν· ὅθεν καὶ τὸν Πατέρα εἰσάγει ταῦτα βουλόμενον. καὶ μὴ ἵνα λέγωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα χαλκοτύπος ἦν, καὶ ὑποδηματορράφος, καὶ γεωργὸς, καὶ ἐκ τούτου καταφρο- νῶμεν· ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο πάθωμεν, χρὴ σκοπῆσαι διὰ πόσων ημᾶς πείθει μετριάζειν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀδελφῶν ἐπιμέλειαν ἑαυτοὺς 25 ἐμβάλλειν· ἔστησε παιδίον, καὶ φησὶ, γίνεσθέ μοι ὡς τὰ παιδία, "καὶ ὃς ἐὰν δέξηται παιδίον τοιοῦτον, ἐμὲ δέχεται," καὶ ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ, σκανδαλισθήσεται· καὶ οὐδὲ ἠρκέσθη τῷ παραδεί- γματι τοῦ μύλου, ἀλλὰ καὶ τὸ "οὐαὶ" προσέθηκεν, καὶ τοὺς σκανδαλίζοντας ἐκτεμεῖν προσέταξε, κἂν ἐν τάξει χειρῶν ὦσιν 30 ἡμῖν καὶ ὀφθαλμῶν· καὶ ἀπὸ τῶν Ἀγγέλων πάλιν τῶν ἐγκεχει- ρισμένων αὐτοὺς τούτους τοὺς νομιζομένους εὐτελεῖς ἀδελφοὺς, καὶ ἀπὸ τοῦ οἰκείου πάθους· ὅταν γὰρ εἴπῃ "ὅτι ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ

"ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς," τὸν σταυρὸν δηλοῖ· δι' αὐτοῦ γὰρ τὸν κόσμον ἔσωσεν· καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρός· ὅτι οὐδὲ αὐτῷ δοκεῖ ἀπολέσθαι τινά· καὶ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας ὅτι καταλιπὼν τὰ σεσωσμένα ὁ ποιμὴν, ζητεῖ τὸ πλανώμενον, καὶ ὅταν εὕρῃ αὐτὸ, χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, καὶ ἥδεται τῇ εὑρήσει, καὶ τῇ 5 σωτηρίᾳ τούτου· εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς οὕτω χαίρει ἐπὶ τῷ μικρῷ τούτῳ τῷ εὑρεθέντι, πῶς ἡμεῖς καταφρονοῦντες τῶν τῷ Θεῷ περισπουδάστων, οὐχὶ δίκην δώσωμεν τὴν ἐσχάτην; ὅτι γὰρ ἀσθενὴς ἦν καὶ εὐτελὴς, διὰ τοῦτο μάλιστα δεῖ πάντα ποιεῖν, ὥστε αὐτὸν διασώζειν· μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῶν ψυχῶν τῶν τοιούτων· καὶ γὰρ 10 πάντα ταῦτα διὰ τοῦτο εἴρηται· ὁ βουλόμενος οὖν ἐπιβῆναι τὸν οὐρανὸν, ὡς παιδίον γενέσθω, καὶ τὸν τύφον καταπατείτω, καὶ πρὸς τὰ σκάνδαλα γρηγορείτω· καὶ τὸ οὐαὶ φυγεῖν σπουδαζέτω, διὰ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τινὰ, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ πλησίον ἀγωνιζέσθαι· καὶ ὄρθρου φανέντος, ἐξιὼν ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἕνα σκοπὸν 15 ἐχέτω· ὥστε τοῦ ψυχικοῦ κινδύνου τοῦ παρὰ τοῦ διαβόλου τοῖς ἀνθρώποις ἐπαγομένου, τὸν ἀδελφὸν ἐξελέσθαι· οὐδὲ γὰρ χρὴ τῇ ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ μόνον ἀρκεῖσθαί τινα, ἐπεὶ καὶ ταύτην λυμαίνεται· ἀλλὰ πρέπον ἐστὶ καὶ τοὺς ἑστηκότας, εἰς προθυμίαν ἐμβαλεῖν, καὶ τοὺς κειμένους ἐγείρειν. 20

15 "Ἐὰν ἁμαρτήσῃ," φησὶν, "εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ "ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν ἀκούσῃ," καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τί δὲ μεταξὺ τῶν δύο γενέσθαι τὸν ἔλεγχον κελεύει μόνων, τοῦ τε λυπήσαντος, καὶ τοῦ λελυπημένου; ἵνα μὴ τῇ τῶν πλειόνων μαρτυρίᾳ, βαρυτέραν ἐργάσηται τὴν κατηγορίαν· καὶ 25 ἰταμώτερος ἐκεῖνος γενόμενος, δυσδιόρθωτος μείνῃ· τὸ δὲ "ἐὰν "ἀκούσῃ," τοῦτο σημαίνει· ἐὰν καταγνῷ ἑαυτοῦ, ἐὰν πεισθῇ ὅτι ἥμαρτεν· οὐκ εἶπεν δὲ ὅτι ἐὰν πεισθῇ ἐκέρδανεν ἐκεῖνος ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ ἐκέρδανεν· τουτέστι, καὶ σὺ αὐτὸς τὴν ζημίαν ἐξέφυγες· καὶ γὰρ κἀκεῖνος καὶ οὗτος ἐζημιοῦντο πρὸ τούτου· ὁ μὲν, 30 τὸν ἀδελφὸν, ὁ δὲ, τὴν οἰκείαν σωτηρίαν· οὐκ ἄγει δὲ τὸν λυπήσαντα πρὸς τὸν λυπηθέντα· ἀλλὰ τοῦτον πρὸς ἐκεῖνον· ἐπειδὴ ὁ ἠδικηκὼς οὐκ εὐκόλως ἂν ἔλθοι πρὸς ἀπολογίαν, αἰσχυνόμενος καὶ ἐρυθριῶν· διὰ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον τοῦτον ἕλκει, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὥστε διορθῶσαι τὸ γεγενημένον, καὶ οὐ λέγει, κατηγόρησον, 35

οὐδὲ ἐπιτίμησον, οὐδὲ δίκας ἀπαίτησον, ἀλλ' "ἔλεγξον," φησὶ, τουτέστιν, ἀνάμνησον τοῦ ἁμαρτήματος· εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, ὅπερ ἔπαθες παρ' αὐτοῦ· μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ ἐν τούτῳ προστάσσει ἔτι ἕνα ἢ δύο παραλαβεῖν· ὅσῳ γὰρ ἀναιδέστερος διαμένει καὶ ἰταμώτερος, τοσοῦτον μᾶλλον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἰατρείαν σπεύδειν χρή· 5 οὐκ ἐπὶ τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ὀργήν· εἰ δὲ ἐπιμένοι, "εἰπέ," φησι, "τῇ ἐκκλησίᾳ," τουτέστι πλείοσι· ἐὰν δὲ καὶ τούτων παρακούσῃ, "ἔσται σοι ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης."

Χρὴ δὲ σκοπεῖν, πῶς πανταχοῦ τὸν τελώνην εἰς ὑπόδειγμα τῆς μεγάλης τίθησιν κακίας, καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησίν· "οὐχὶ καὶ 10 "οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;" καὶ πάλιν· "οἱ τελῶναι προά-"ξουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·" τουτέστιν οἱ σφόδρα καταδεδικασμένοι· διὰ τί δὲ τὸν μὴ πειθόμενον μετὰ τῶν τελωνῶν ἔταξεν; τὸν ἠδικημένον μυθούμενος, καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτῷ ἡ κόλασις διὰ τὸ μὴ πεισθῆναι, ἀλλὰ καὶ διὰ 15 τὸ ἐπαγόμενον· "ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν," φησίν· "ὅσα ἐὰν δή-"σητε ἐπὶ τῆς γῆς," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τῶν προέδρων τῆς ἐκκλησίας τοῦτο λέγω, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ προκαλεσαμένου τὸν ἁμαρτήσαντα πρὸς τὸ διαλλαγῆναι· ὅτι ὃ ἐὰν δήσῃ, αὐτὸν μὴ πειθόμενον, ἄλυτον μένει τὰ δεσμά· καὶ τῇ ἐντεῦθεν τιμωρίᾳ, καὶ 20 τῇ ἐκεῖ κολάσει καταδεσμῶν αὐτόν· ταῦτα γὰρ ἠπείλησεν, ἵνα μὴ ταῦτα συμβαίνῃ· ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐκβολὴν, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦ δεσμοῦ κίνδυνον, τὸ ἐν οὐρανοῖς δεδέσθαι, ἡμερότερος γένηται.

19 Τί ἐστιν ὅπερ φησὶν ὁ δεσπότης· "ὅτι δύο ὑμῶν ἐὰν συμφω- 25 "νήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, ὃ ἐὰν αἰτήσωνται, "γενήσεται αὐτοῖς;" Περὶ ποίων τοῦτο εἶπεν; περὶ τῶν ἐναρέ-των, περὶ τῶν ἀγγελικὴν μετερχομένων πολιτείαν· οὗτοι τοίνυν πάντα ὅσα ἂν εἰς τὸ σύμφερον αἰτήσωσιν, μετὰ ὁμονοίας καὶ ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον, ἐπιτεύξονται· τὸ δὲ "ὅπου ἐὰν ὦσι 30 "δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ "αὐτῶν," τοῦτο σημαίνει· ἵνα δι' ἐμέ, φησιν, ἀγαπῶντες ἑαυτοὺς, καὶ μὴ διὰ βιωτικὴν ἀφορμὴν ὦσιν ὁμοῦ, μετὰ αὐτῶν ἔσομαι· ἂν δὲ τὰ ἄλλα ἐνάρετοι ὑπάρχωσιν.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ ὀφείλοντος μύρια τάλαντα.

Νομίσας τί λέγειν ὁ Πέτρος μέγα, ἐπήγαγεν· τὸ ἕως ἑπτάκις ἀφιέναι τῷ ἁμαρτήσαντι· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἐκείνῳ μὲν τῷ μὴ διαλλαγέντι, πέρας ἐπέθηκεν, εἰπὼν, " ἔσταί σοι ὥσπερ 5 " ὁ ἐθνικὸς καὶ ὁ τελώνης·" τῷ οὖν ἐλεγχομένῳ καὶ μετανοοῦντι, ποσάκις ἀφήσω, ἑπτάκις; τί οὖν ὁ Χριστὸς ὁ φιλάνθρωπος καὶ 22 ἀγαθὸς Θεὸς, " οὐ λέγω σοι ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις " ἑπτά·" τοῦτο δὲ εἶπεν, οὐκ ἀριθμὸν τιθεὶς ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸ ἄπειρον καὶ διηνεκές· ὥσπερ καὶ τὸ μυρία τὸ πολλὰ δῆλοι, καὶ 10 τὸ " στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ," ἀντὶ τοῦ πολλά φησιν ἡ γραφή· τούτου γὰρ χάριν ἡ γραφὴ παραβολὴν προτίθησι, τοῦ τὰ μυρια τάλαντα ὀφείλοντος· δεικνὺς, ὅτι εἰ καὶ πάντα διηνεκῶς συγχωροῦμεν τὰ ἁμαρτήματα τῶν πλησίον· ὅσον σταγὼν ὕδατος πρὸς πέλαγος ἄπειρον τοσοῦτον· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον ἀποδέει 15 ἡ φιλανθρωπία ἡμῶν πρὸς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, ἧς ἐν χρείᾳ ὑπάρχομεν, δικάζεσθαι μέλλοντες, καὶ εὐθύνας τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν παρέχοντες· πρὸς γὰρ μυρία τάλαντα καὶ ἑκατὸν δηνάρια τὸ μέσον ἔστι, τῶν εἰς ἄνθρωπον καὶ εἰς Θεὸν ἁμαρτημάτων τὸ μέγεθος· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον· γίνεται δὲ τοῦτο, 20 ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν προσώπων· ὅτι ἡμεῖς μὲν, Θεῷ τῷ φοβερῷ καὶ μέγαλα παρέχοντι ἀγαθὰ, ἁμαρτάνομεν· ἄνθρωπος δὲ, πρὸς ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ, καὶ μηδὲν ἢ ὀλίγα τινὰ εὐεργετήσαντα· καὶ γὰρ ἐποίησεν ἡμᾶς οὐκ ὄντας, καὶ πάντα δι' ἡμᾶς εἰργάσατο τὰ ὁρώμενα· ἔδωκε δὲ ἡμῖν καὶ βάπτισμα ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, 25 καὶ τιμωρίας ἀπαλλαγὴν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν, καὶ μυρία ἐπηγγείλατο ἀγαθὰ, τοῖς τηροῦσι πάντοτε τὰς ζωοποιοὺς αὐτοῦ ἐντολάς· ὑπὲρ τούτων οὖν ἁπάντων, πῶς ἡμᾶς διακεῖσθαι ἐχρῆν· ἆρα εἰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ὑπὲρ τοῦ ὄντος ἡμᾶς φιλοῦντος, ἐξεπληροῦμεν τὴν ἀξίαν· μᾶλλον δὲ τὸ πολλοστὸν τῆς ὀφειλῆς 30 κατατίθεμεν δὲ οὐδαμῶς· ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὰ μυρία τάλαντα τῶν ἑαυτῶν ἁμαρτημάτων ἀναλογιζόμενοι, κἂν ἐντεῦθεν ἐπειχθῶμεν πρὸς τὸ ἀφεῖναι τὸ πλησίον τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα

καὶ εὐτελῆ· καὶ γὰρ λόγος ἡμῖν γενήσεται τῶν ἐμπιστευθεισῶν ἡμῖν ἐντολῶν, καὶ οὐδαμῶς πάντα καταβαλεῖν δυνησώμεθα, κἂν ὅτι οὖν ποιήσωμεν· διὰ τοῦτο ἡμῖν ἔδωκεν ὁ Θεὸς πρὸς ἀπόδωσιν εὔκολόν τε καὶ ῥαδίαν ὁδόν· καὶ πάντα δυναμένην διαλῦσαι ἐκεῖνα τὰ πταίσματα· τὸ μὴ μνησικακεῖν λέγω, κατορθούντων ἡμῶν. 5

Διὰ τί κελεύει πραθῆναι σὺν τῷ ὀφείλοντι τὰ μυρία τάλαντα καὶ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα; ἐπειδή περ καὶ αὐτὴ δούλη ὡς αὔτως καὶ τὰ παιδία αὐτῶν. οὐκ ὠμότητος δὲ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἐξ ἀφάτου κηδεμονίας· βούλεται γὰρ αὐτὸν ποιῆσαι διὰ τῆς ἀπειλῆς ταύτης, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀγάγῃ, οὐχ ἵνα πραθῇ· εἰ γὰρ διὰ 10 τοῦτο ἐποίει, οὐκ ἂν ἐπένευσεν αὐτοῦ τῇ αἰτήσει. οὐ ποιεῖ δὲ τοῦτο πρὸ τοῦ λογοθεσίου· ἐπειδή περ ἐβούλετο δεῖξαι, πόσων αὐτὸν ὀφλημάτων ἐλευθεροῦ· ὅπως ἐκ τούτου ἡμερότερος περὶ τὸν σύνδουλον γένηται· εἰ γὰρ καὶ μαθὼν τοῦ ὀφειλήματος τὸν ὄγκον, καὶ τῆς συγχωρήσεως τὸ μέγεθος, ἐπέμενεν ἄγχων τὸν σύνδουλον, 15 ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθεν ὠμότητος, εἰ μὴ γέγονε τοῦτο· ἔτι δὲ ἵνα κἀκεῖνος δόξῃ τί συνεισφέρειν, τοῦτο ποιεῖ· οὐ γὰρ ἐβούλετο αὐτοῦ εἶναι τὸ δῶρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ ἱκετηρίας, ἵνα μὴ ἀστεφανώτατος ἀπέλθῃ· διὸ καὶ ἕως τούτου καλῶς καὶ ἐναρέτως ὡμολόγησε τὸ χρέος· ἔτι δὲ καὶ ἐπαγγειλάμενος ἀποδοῦναι τὸ 20 ὀφειλόμενον, εὐγνώμων ὤφθη· καὶ προσπεσὼν καὶ παρακάλεσεν, καὶ καταγνοὺς τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ ἐπιγνοὺς τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας. ἀλλὰ τὰ μετὰ ταῦτα ἀνάξια τῶν προτέρων· κρατήσας γὰρ τὸν σύνδουλον αὐτοῦ, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, καὶ μήτε τὰ ῥήματα καταιδεσθεὶς[p] δι' ὧν ἐσώθη· καὶ γὰρ τοῖς αὐτοῖς καὶ οὗτος πρὸς αὐτὸν 25 ἀπεχρήσατο, λέγων, "μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι "ἀποδώσω," ἔπνιγεν ἀπαιτῶν τὴν ἐκπλήρωσιν· τοῦτο ποιῶν, ὅπερ οὐδὲ ἀνθρώποις ἦν ἀρεστὸν, μήτι γε τῷ Θεῷ· ὅθεν καὶ συνήλγησαν αὐτῷ· ὁ δὲ ἥμερος δεσπότης, καὶ συγκρίνεται πρὸς τὸν τοιοῦτον 30 πονηρὸν δοῦλον, καὶ ἀπολογεῖται, καὶ τότε τῇ τιμωρίᾳ ἐκδίδωσιν. ἀκούσωμεν οὖν καὶ φρίξωμεν· καὶ μηδεὶς ἡμῶν μνησικακείτω· 35 διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, ὅτι "οὕτω ποιήσει[q] καὶ ὑμῖν ὁ

[p] κατεδεσθεὶς Cod. [q] ποιήση Cod.

“ Πατήρ μου, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν “ καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτοῦ·” οὐ λέγει δὲ ἐνταῦθα ὁ πατὴρ ὑμῶν, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου· ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἄξιος υἱὸς ὀνομάζεσθαι τοῦ εὐσπλάγχνου πατρὸς, ὁ οὕτω πονηρὸς καὶ μισάνθρωπος καὶ μνησίκακος· δύο τοίνυν ἐνταῦθα ζητεῖ, καὶ καταγινώ- 5 σκειν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἑτέροις ἀφιέναι· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀφιέναι ἀπὸ στόματος, ἀλλ' ἀπὸ καρδίας.

1 “ Καὶ ἐγένετο,” φησὶν, “ ὅτι ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς λόγους “ τούτους, μετῆρεν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦλθεν εἰς τὰ ὅρια “ τῆς Ἰουδαίας πέραν τοῦ Ἰορδάνου” καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τί συνε- 10 χῶς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ διέτριβε, καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ; διὰ τὴν βασκανίαν τῶν Ἰουδαίων· νῦν δὲ ἐπιχωριάζει λοιπὸν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἐπείδη τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι· οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἄνεισιν, ἀλλ' εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας· οὔτε δὲ τῇ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ διηνεκῶς ἐνδιατρίβει, οὔτε τῇ τῶν σημείων θαυ- 15 ματουργίᾳ· ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο ποιεῖ· ποικίλλων τὴν σωτηρίαν τῶν προσεδρευόντων καὶ ἐσομένων· ὥστε ἀπὸ μὲν τῶν σημείων ἀξιόπιστος, καὶ ἐν οἷς ἔλεγε, φανῆναι διδάσκαλος· ἀπὸ δὲ τῆς τῶν λόγων διδασκαλίας, ἐπιτεῖναι τὸ ἀπὸ τῶν σημείων κέρδος, τοῦ τὴν πρὸς θεογνωσίαν αὐτοὺς χειραγωγηθῆναι· παρα- 20 τρέχουσι δὲ οἱ Εὐαγγελισταὶ, ὁλοκλήρους δήμους θεραπευομένων· οὐ κατ' ὄνομα ἐπιλέγοντες ἕκαστον, ἀλλ' ἑνὶ ῥήματι τὸ ἀκόμπαστον παιδεύοντες ἡμᾶς, ἵνα ταπεινοφρονῶμεν ἀεί.

Ὠριγένους. Ποιεῖ τοῦτο, ἐκείνους εὐεργετῶν, καὶ δι' ἐκείνων πολλοὺς ἑτέρους· ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις, ἑτέροις 25 ὑπόθεσις θεογνωσίας ἐγένετο.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ τῶν ἐρωτησάντων εἰ ἔξεστιν ἀπολῦσαι τὴν γυναῖκα.

3 Τίνος ἕνεκεν ἐρωτηθεὶς, “ εἰ ἔξεστι κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολῦ- “ σαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,” οὐκ εὐθέως εἶπεν, οὐκ ἔξεστιν; ἵνα μὴ 30 θορυβηθῶσι καὶ ταράξωσιν· ἐρωτῶσι δὲ πανούργως ἐκεῖνοι· ἵνα εἰ μὲν εἴπῃ, ὅτι ἔξεστιν ἀφεῖναι, εὐθέως ἀντιθήσωσιν αὐτῷ πρὸς τὰ παρ' αὐτοῦ εἰρημένα· καὶ εἴπωσιν αὐτῷ· πῶς οὖν εἴρηκε τὰ

ἐναντία; εἰ δὲ ταῦτα πάλιν εἴποι ἅπερ καὶ ἔμπροσθεν, ἀντιθήσωσιν αὐτῷ τὰ Μωϋσέως· διὰ τοῦτο δὲ οὐ λέγει ἐνταῦθα, τί με πειράζετε ὑποκριταί; ἵνα μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ τὴν ἡμερότητα ἐνδείξηται· οὔτε γὰρ ἀεὶ σιγᾷ, ἵνα μὴ νομίσωσιν λανθάνειν· οὔτε ἀεὶ ἐλέγχει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμέρως πάντα φέρειν. τί 5 ἐστιν "ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς;" ἐκ μιᾶς ῥίζης, φησὶν, ἐγένοντο, καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον· "ἔσονται γὰρ οἱ δύο," φησὶν, "εἰς σάρκα μίαν" καὶ "ὃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ "χωριζέτω·" τοῦτο δὲ εἶπε, κωλύων κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀπολύειν τινὰ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα· προσενεγκόντων δὲ ἐκείνων τὴν τοῦ 10 Μωϋσέως νομοθεσίαν, αὐτὸς διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, τοῦτο ποιῆσαι αὐτὸν ἀπεφήνατο· ἐντρέψαι αὐτοὺς δὲ ἐν τούτῳ βουλόμενος· τὸ δὲ "ἀπ' ἀρχῆς οὐ γέγονεν οὕτω," δηλοῖ, ὅτι διὰ τῶν πραγμάτων ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐνομοθέτησεν τὰ ἐναντία τούτων ὧν ἐποιεῖτε ὑμεῖς· διὸ καὶ μετὰ αὐθεντείας λοιπὸν νομοθετεῖ 15 λέγων, ὅτι "ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου "πορνείας," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀπολιναρίου. Τούτῳ ἀνθρωπίνῳ τρόπῳ διήλεκται ὁ Σωτὴρ, κατὰ τὸ σχῆμα τὸ διδασκαλικόν· οὐκ ἀποκαλύπτων ἑαυτὸν εἶναι τὸν δημιουργὸν Λόγον· οὐδὲ μὲν χωρίζων ἀπὸ τοῦ κτίζοντος, πρὸς 20 τὸν κτίσαντα Υἱὸν, ἀλλ' ἐν Πατρὸς ὀνόματι καὶ τὸν Λόγον ἐμπεριλαμβάνων· "εἴγε πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς "αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὥσπερ γὰρ ἄτοπον τὸ ἐκβάλλειν τὴν σώφρονα, οὕτω τε κατέχειν μοιχαλίδα ἀσεβὲς, κατὰ τὸ 25 γεγραμμένον εἰς Σολομῶνα.

Ἀπολιναρίου. Μοιχείαν φησὶ, τὸ τῇ ἰδίᾳ μὴ συνεῖναι· οὐκ ἰδίᾳ δὲ σύνεστιν ὁ τὴν ἰδίαν ἀπολιπών· διὰ τοῦτο μοιχᾶται ἐπ' αὐτὴν, τουτέστιν ἐπὶ τὴν δευτέραν, ἣν ἐπεισάγει τῇ κατὰ φύσιν αὐτῷ συνημμένῃ, ἐὰν τὸν ἴδιον καταλίπῃ. πῶς οὖν ὁ νόμος οὐ 30 συνεχώρει, ὁ τὸ "οὐ μοιχεύσεις" λέγων; ἐροῦμεν ὅτι ὁ μὲν νόμος τὴν προφανῆ μοιχείαν ἀπεκώλυσεν· ὅτε τὴν ἐνοικοῦσαν ἕτερός τις διαφθείροι· ὁ δὲ Σωτὴρ, καὶ τὴν οὐχ ὁμολογημένην παρὰ πᾶσιν, οὐδὲ γινωσκομένην τῇ φύσει, οὐδὲ διελεγχομένην ὅτι μοιχεία ἐστί· τὴν μέντοι πορνεύσασαν, ἀποστῆσαι συγχωρεῖ 35

ὁ Χριστός· ὅτι δὴ διέλυσεν αὐτὴν τὴν φυσικὴν σύζευξιν, καὶ οὐκ ἔτι ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς τούτου γίνεται.

Διατὶ εἶπον οἱ Ἀπόστολοι τῷ κυρίῳ· "εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία "τοῦ ἀνθρώπου" καὶ τὰ ἑξῆς; ἐπειδὴ ἐθορυβήθησαν ἀκούσαντες τὸ γυναῖκα πάσης κακίας γέμουσαν ἔχειν, καὶ ἀνέχεσθαι ἀνημέρου 5 θηρίου διὰ παντὸς ἔνδον συγκεκλεισμένου.

10 Τί δηλοῖ "εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία" καὶ τὰ ἑξῆς; ἢ τοῦτο, ὅτι διὰ τοῦτο συνήφθη, ἵνα ἓν ὦσιν· ἢ ἐκεῖνο, ὅτι εἰ αἰτίαν λήψεται καὶ παρανομεῖ ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τούτοις, ἐκβάλλων τὴν γυναῖκα, κουφότερόν ἐστι μᾶλλον πρὸς ἐπιθυμίαν μάχεσθαι φύσεως, καὶ πρὸς 10 ἑαυτὸν, ἢ πρὸς γυναῖκα πονηράν· οὐκ εἶπε δὲ ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι ναὶ τοῦτο κουφότερον, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι νόμος τὸ πρᾶγμα ἔστιν· ἀλλ' ὅτι οὐ πάντες χωροῦσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται· εἶπε δὲ τοῦτο, ὑψῶν τὸ πρᾶγμα τῆς παρθενίας καὶ ἐπαινῶν, καὶ δεικνὺς μέγα ὂν, καὶ ἐν τούτῳ ἐφελκόμενος καὶ προτρέπων, ἵνα μᾶλλον 15 τὴν παρθενίαν ἕλωνται καὶ τὴν ἐγκράτειαν· ἐπειδὴ γὰρ περὶ παρθενίας εἰπεῖν ἐπαχθέστερον εἶναι ἐδοκεῖ ἐκ τῆς ἀνάγκης, τοῦ μὴ ἀφιέναι τὴν πονηρὰν γυναῖκα, εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοὺς τοῦ παρθενεύειν ἐνέβαλεν.

12 Θέλων δὲ τὸ δυνατὸν τῆς ἀρετῆς ταύτης δεῖξαι τὰς τρεῖς 20 διαφορὰς τῶν εὐνούχων, φησὶν, "ὅτι εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες ἐκ κοι-"λίας μητρὸς ἐγεννήθησαν οὕτω· καί εἰσιν εὐνοῦχοι," καὶ τὰ ἑξῆς· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι ἐννόησον εἰ οὕτως ἐκ φύσεως ὑπῆρχεν, τουτέστιν, εἰ εὐνοῦχος ἐγεννήθης· ἢ παρὰ τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπηρεαζόντων ἀνθρώπων, οὕτως ἐγένου· τί ἂν ἐποίησαν; τῆς ἀπο- 25 λαύσεως μὲν τοῦ γάμου ἐστερημένος, μισθὸν δὲ οὐκ ἔχων; οὐκοῦν εὐχαριστήσεις νῦν τῷ Θεῷ· ὅτι μετὰ μισθῶν, καὶ στεφάνων, τοῦτο κατορθοῖς, ὅπερ χωρὶς στεφάνων ἐκεῖνοι; οἵτε οὕτως εὐνοῦχοι γεννηθέντες, οἵ τε ἀπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες, ἀλλὰ καὶ πολλῷ κουφότερον τῇ ἐλπίδι προθυμοποιούμενος, καὶ τῷ συνειδότι 30 τοῦ κατορθώματος, καὶ μηδὲ τὴν ἐπιθυμίαν οὕτω κυμαίνουσαν ἔχων· οὐ γὰρ οὕτως ἐκτομὴ μέλους, ὡς λογισμοῦ χαλινὸς τὰ τοιαῦτα οἶδεν καταστέλλειν κύματα, καὶ γαλήνην ποιεῖν· μᾶλλον δὲ λογισμὸς μόνον· διὰ τοῦτο τοίνυν ἐκείνους παρήγαγεν τοὺς εὐνούχους, ἵνα τοὺς παρθενεύοντας καὶ τοὺς ἐγκρατευομένους εἰς 35

προθυμίαν ἐμβάλῃ· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο κατεσκεύαζε, τί βούλεται ὁ περὶ τῶν προειρημένων δύο εὐνούχων λόγος αὐτῷ;

Εἰπὼν δὲ ὅτι εὐνούχησαν ἑαυτοὺς, οὐ τῶν μελῶν λέγει τὴν ἐκτομὴν, ἄπαγε, ἀλλὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν τὴν ἀναίρεσιν· ὡς ὅγε τὸ μέλος ἐκτέμνων, τὰ τῶν ἀνδροφόνων ὁ τοιοῦτος τολμᾷ, καὶ 5 τοῖς τοῦ Θεοῦ διαβάλλουσι τὴν δημιουργίαν δίδωσιν ἀφορμήν· καὶ τῶν Μανιχαίων ἀνοίγει τὰ στόματα· τὸ γὰρ ἀποκόπτειν τὰ μέλη, δαιμονικῆς ἐνεργείας ἐστὶ, καὶ Σατανικῆς ἐπιβουλῆς, ἵνα τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον οἱ τοιοῦτοι διαβάλλωσιν, ἵνα τὸ ζῶον λυμήνωνται· ἵνα μὴ τῇ προαιρέσει, ἀλλὰ τῇ τῶν μελῶν φύσει τὸ πᾶν 10 λογισάμενοι, οὕτως ἀδεῶς ἁμαρτάνωσιν αὐτῶν οἱ πολλοὶ, ἅτε ἀνεύθυνοι ὄντες, καὶ διπλῶς παραβλάψωσι τὸ ζῶον τοῦτο, καὶ τὸ τὰ μέλη πηροῦν, καὶ τὸ κωλύειν τῆς προαιρέσεως τὴν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν προθυμίαν· ταῦτα δὲ ὁ διάβολος ἐνομοθέτησεν· διὰ τοῦτο παρακαλῶ φεύγειν τὴν τοιαύτην παρανομίαν· μετὰ γὰρ τῶν 15 προειρημένων, οὐδὲ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἡμερότερα ἐντεῦθεν γίνεται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον χαλεπώτερα· ἑτέρωθεν γὰρ ἔχει τὰς πηγὰς τὸ σπέρμα τὸ ἐν ἡμῖν, καὶ ἑτέρωθεν κυμαίνει· καὶ οἱ μὲν, ἀπὸ ἐγκεφάλου· οἱ δὲ, ἀπὸ ὀσφύος τὸ οἶστρον ἐκεῖνο φύεσθαι λέγουσιν· ἐγὼ δὲ, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν εἴποιμ' ἂν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ γνώμης ἀκο- 20 λάστου, καὶ διανοίας ἠμεμελημένης· κἂν αὐτὴ σωφρονῇ τῶν φυσικῶν κινημάτων, βλάβος οὐδέν. βουλόμενος δὲ προθυμοτέρους ποιῆσαι, φησίν· "ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω." δείξας τὸ ὑπέρογκον τοῦ κατορθώματος· καὶ οὐκ ἀφεὶς εἰς ἀνάγκην νόμου κατακλεισθῆναι τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν καὶ 25 ἀγαθότητα. τότε δὲ εἶπεν τοῦτο· ὅτε ἔδειξε σφόδρα ὂν δυνατόν· ἵνα πλεῖον τῆς προαιρέσεως ἡ φιλοτιμία γίνηται, καὶ προαιρέσεώς ἐστι φησί.

Πῶς ἀρχόμενος ἔλεγεν "οὐ πάντες χώρουσιν, ἀλλ' οἷς δέδοται;" ἵνα μάθωμεν ὅτι μέγας ὁ ἆθλος· οὐχὶ δὲ ἵνα ἀποκλήρωσίν τινα 30 ἠναγκασμένην ὑποπτεύσωμεν· δίδοται γὰρ τοῦτο πᾶσι τοῖς βουλομένοις· ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· δεικνὺς ὅτι πολλῆς εἰς τοῦτο δεῖ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, τῷ εἰς τοῦτο εἰσελθόντι τὸ σκάμμα, ἧς ἀπολαύσεται πάντως ὁ βουλόμενος. ἔθος γὰρ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ταύτῃ κεχρῆσθαι τῇ λέξει, ὅτ' ἂν μέγα τὸ 35

κατορθούμενον ὑπάρχῃ· ὡς ὅτ' ἂν λέγει· "ὑμῖν δέδοται γνῶναι "τὰ μυστήρια." καὶ ὅτι τοῦτο ἦν ἀληθὲς, δῆλον· εἰ γὰρ τῆς ἄνωθεν μόνης δόσεως ἔστι, καὶ οὐδὲν αὐτοὶ συνεισφέρουσιν οἱ παρθενεύοντες, περιττῶς αὐτοῖς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπηγγείλατο, καὶ τῶν ἄλλων αὐτοὺς διεῖλεν εὐνούχων. χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς ἐξ ὧν ἕτερον πονηρεύονται, κερδαίνουσιν ἕτεροι. οἱ μὲν γὰρ Φαρισαῖοι, μηδὲν μαθόντες, οὐδὲ γὰρ ἵνα μάθωσιν ἐρωτῶσιν, οὕτως ἀπῆλθον· οἱ δὲ μαθηταὶ καὶ ἐντεῦθεν ἐκέρδαινον.

Διὰ τί οἱ μαθηταὶ ἀπεσόβουν τὰ παιδία, ἅπερ αὐτῷ προσηνέχθη ἐπὶ τὸ προσεύξασθαι αὐτοῖς; τύφου ἕνεκεν· αὐτὸς δὲ διδάσκων αὐτοὺς μετριάζειν, καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικὸν, καὶ λαμβάνει καὶ εὐαγκαλίζεται, καὶ τοῖς τοιούτοις τὴν βασιλείαν κατεπήγγελται. τίνες δέ εἰσιν οἱ τοιοῦτοι; οἱ μετὰ συνέσεως πρᾶοι ὄντες, καὶ ἀπόνηροι· τοῦτο γάρ ἐστι βίος ἀγγελικὸς, καὶ τὸ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύειν· ὥσπερ ἡ τυχὴ τοῦ παιδίου· καὶ γὰρ οὔτε δὲ τοῖς λελυπηκόσι μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλοις προσέρχεται· οὔτε τῶν ἀναγκαίων πλέον τί ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον ἐμπλησθῆναι τοῦ μασθοῦ· οὔτε λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὔτε ἐπτόηται πρὸς κάλλει σωμάτων· διὰ τοῦτο οὖν ἔλεγεν, "τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν·" ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει.

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν.

16 Τὸν προσελθόντα νεανίσκον τῷ Χριστῷ, καὶ εἰπόντα, "διδά- "καλε ἀγαθὲ," τίνες μὲν ὡς ὑποῦλόν τινα καὶ πονηρὸν ἐνδιαβάλλουσιν· εἰ γὰρ δὲ φιλάργυρον μὲν αὐτὸν καὶ χρημάτων δοῦλον, οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν· ἐπειδὴ[p] ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα ἤλεγξεν· ὑποῦλον δὲ, οὐδαμῶς· διὰ τὸ καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν· καὶ γὰρ φησὶν "ὅτι προδραμὼν "καὶ γονυπετῶν, παρεκάλει αὐτόν." ἀλλὰ πολλὴ τῶν χρημάτων ἡ τυραννὶς, καὶ δῆλον ἐντεῦθεν· κἂν γὰρ τὰ ἄλλα ὦμεν ἐνάρετοι, πάντα αὐτῇ λυμαινεῖται τὰ ἄλλα ἀγαθά. διὰ τί οὖν οὕτως πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς λέγων· "οὐδεὶς ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἷς

[p] ἐπεὶ δὲ Cod.

" ὁ Θεός;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθεν ψιλῷ καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν, καὶ διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται· οὐχ ἑαυτὸν δὲ ἐμβάλλων τοῦ εἶναι ἀγαθὸς, τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός·" καὶ γὰρ 5 ἀνωτέρω εἰπών· "ὅτι ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ "διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν·" οὐ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἁπάσης πονηρίαν καταγινώσκων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθότητα, τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητι παραβάλλων. τί δὲ ἦν χρήσιμον ὥστε οὕτως αὐτὸν ἀποκρίνασθαι τῷ νεανίσκῳ; ὅπως ἀνάξῃ 10 αὐτὸν κατὰ μικρὸν καὶ παιδεύσῃ κολακείας ἀπηλλάχθαι πάσης, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀπαλλάττων καὶ τῷ Θεῷ προσηλῶν, καὶ πείθων τὰ μέλλοντα εἰδέναι τὲ καὶ ζητεῖν τὸ ὄντως ἀγαθὸν, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν. ἐπειδὴ καὶ ὅτ' ἂν λέγει· μὴ καλέσητε[q] διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ, τοῦτο εἶπεν· 15 καὶ ἵνα μάθωσιν, τίς ἡ πρώτη τῶν ἁπάντων ἀρχή.

Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι οὐ πειράζων προσῆλθεν; ἐπειδὴ εἰ τοῦτο ἦν, ἐδήλωσεν ἂν αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστής· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ νομικοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἐσίγησεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν αὐτὸν εἴασεν λαθεῖν, ἀλλ' ἤλεγξεν ἂν σαφῶς, καὶ ᾐνίξατο· 20 ὥστε μὴ δόξαι ἠπατηκέναι καὶ λανθάνειν· ἄλλως τε δὲ εἰ πειράζων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος, ἐφ' οἷς ἤκουσεν· τοῦτο γὰρ οὐδεὶς ἤκουσε τῶν πειρασάντων αὐτὸν Φαρισαίων, ἀλλὰ μᾶλλον ἠγριαίνοντο ἐπιστομιζόμενοι· οὗτος δὲ οὐδαμῶς· ἀλλ' ἄπεισι κατηφής· ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον τοῦ μὴ μετὰ πονηρᾶς γνώμης 25 αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμεῖν μὲν τῆς ζωῆς, κατέχεσθαι δὲ ἑτέρῳ πάθει· καὶ γὰρ τῶν ἄλλων, τῶν μὲν, πειραζόντων, τῶν δὲ, ὑπὲρ νοσημάτων προσιόντων, ἢ τῶν οἰκείων, ἢ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου προσέρχεται καὶ διαλέγεται· καὶ γὰρ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πίων, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος, 30 τὸν σπόρον συνέπνιγεν· ἀκούσας γὰρ τήρησον τὰς ἐντολάς· οὐ πειράζων εἶπεν ποίαν; ἀλλὰ νομίζων ἑτέρας τινὰς εἶναι τὰς τῆς ζωῆς παρὰ τὰς νομικάς· ὃ σφόδρα ἐπιθυμοῦντος ἦν· εἰπόντος οὖν τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου, ἐκεῖνος φησὶ, "ταῦτα πάντα

[q] καλέσηται Cod.

"ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου," καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ πάλιν ἐρωτᾷ· "τί ἔτι ὑστερῶ; ὃ καὶ αὐτὸ σημεῖον ἦν τῆς σφοδρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ· οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ὑστερεῖν· οὐδὲ ἡγεῖτο ἀρκεῖν τὰ εἰρημένα, εἰς τὸ τυχεῖν ὧν ἐπεθύμει. 5

21 Διὰ τί πρῶτον τὸ βραβεῖον τίθησιν αὐτῷ λέγων· τὸ "πώλησόν "σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς·" καὶ εὐθέως πάλιν τὰ ἔπαθλα, τὸ "ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, καὶ ἀκολούθει μοι;" ἵνα διὰ πάντων συσκιάσῃ τὸ δοκοῦν εἶναι βάρος τῆς παραινέσεως, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐφελκύσηται· διὸ καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι 10 πολὺν ὄντα· πλείονα γὰρ ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν ὑπέσχετο δοῦναι· οὐ πλείονα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτο μείζονα, ὅσον γῆς οὐρανὸς, καὶ ἐπιπλεῖον· θησαυρὸν δὲ εἶπεν, τὸ δαψιλὲς τῆς ἀντιδόσεως δηλῶν, καὶ τὸ μόνιμον καὶ ἄσυλον· οὐκ ἄρα ἀρκεῖ τὸ χρημάτων καταφρονεῖν μόνον, ἀλλὰ δὴ καὶ διαθρέψαι πένητας, καὶ προηγου- 15 μένως ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ· τουτέστι πρὸς θάνατον εἶναι ἕτοιμον καθημερινόν· καὶ πάντα τὰ κελευόμενα παρ' αὐτοῦ ποιεῖν. τίνος χάριν ἐπῆλθε λυπούμενος; δι' ἣν εἶπεν αἰτίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "ἦν ἔχων κτήματα πολλά·" οὐ γὰρ ὁμοίως κατέχονται οἱ τὰ χρήματα κατέχοντες τὰ ὀλίγα, καὶ οἱ πολλῇ βαπτισθέντες 20 περιουσίᾳ· τυραννικώτερος γὰρ ὁ ἔρως τότε γίνεται· ὅπερ ἀεὶ λέγων οὐ παύομαι· ὅτι ἡ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων, μείζονα ἀνάπτει τὴν φλόγα· χρὴ γὰρ σκοπῆσαι οἵαν καὶ ἐνταῦθα ἐπε- δείξατο τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος· τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα καὶ ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Χριστὸς ῥίψαι τὰ χρήματα, 25 οὕτως αὐτοῦ κατέχωσε τὴν διάνοιαν, καὶ ἔπεισε μὴ πεισθῆναι, ὡς μηδὲ ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων ἀφεῖναι· ἀλλὰ σιγήσας καὶ γενόμενος κατηφὴς καὶ στυγνὸς, οὕτως ἀπῆλθε.

23 Εἶπε δὲ ὁ Χριστός· "πῶς δυσκόλως πλούσιοι εἰσελεύσονται "εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν." οὐ τὰ χρήματα διαβάλλων, 30 ἀλλὰ τοὺς κατεχομένους ὑπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ πλούσιος δυσκόλως, πολλῷ μᾶλλον ὁ πλεονέκτης· εἰ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ πρὸς βασιλείαν ἐμπόδιον· τὸ καὶ τὰ ἑτέρων λαμβάνειν, ἐννόησον πόσον σωρεύει τὸ πῦρ. διὰ τί τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε πένησιν οὖσι καὶ οὐδὲν κεκτημένοις, ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς 35

τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τῇ πενίᾳ· προϊὼν δὲ δείκνυσιν τὸ καὶ ἀδύνατον, καὶ σφόδρα ἀδύνατον τοῦτο· ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς καμήλου καὶ τῆς βελόνης [r]· εἰπὼν τὸ "εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον εἰσελθεῖν" καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσο- 5 φεῖν. διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον, ἔφησεν αὐτὸ εἶναι· ἵνα δείξῃ ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάριτος τῶν μελλόντων τοῦτο κατορθοῦν· γίνεται δὲ τοῦτο δυνατὸν, ἂν ῥίψῃς τὰ χρήματα, ἂν κενώσῃς τὰ ὄντα, ἂν τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ἀποστῇς, ἂν τὸν Θεὸν παρακαλέσῃς συν- εφάψασθαί σοι τῶν καλῶν τούτων ἄθλων, δι' ὧν τῆς μελλούσης 10 ζωῆς κληρονόμος γενήσῃ.

25 Ἕνεκεν τίνος οἱ μαθηταὶ ταράττονται, πεντήκοντα ὄντες, καὶ ἐρωτῶσι λέγοντες· "τίς ἄρα δύναται σωθῆναι;" ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ἀλγοῦντες σωτηρίας, τοῦτο ἠρώτησαν· διὰ τὸ πολλὴν πρὸς ἅπαντας φιλοστοργίαν ἔχειν λοιπὸν, καὶ τὰ τῶν διδασκάλων ἤδη 15 σπλάγχνα κεκτῆσθαι· καὶ τρέμειν ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, διὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην· αὐτὸς δὲ ἡμέρῳ ὄμματι καὶ πράῳ ἐμβλέψας αὐτοῖς, τὴν ἀγωνίαν αὐτῶν διέλυσεν εἰπών· "παρ' ἀνθρώποις "τοῦτο ἀδύνατόν ἐστι, παρὰ δὲ Θεῷ, πάντα δυνατά." τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγὼν, τὴν συνεφαπτομένην τοῖς ἑκου- 20 σίως θέλουσιν ἀποστῆναι τῆς τοιαύτης λύμης, διὰ πολλῆς δεήσεως, καὶ ἐπιμόνου παρακλήσεως. καὶ μηδεὶς λεγέτω, πῶς τὸ οὕτως ἀδύνατον γίνεται δυνατόν· καὶ τὸν ἅπαξ βαπτισθέντα ἐπιθυμίᾳ χρημάτων εὔκολον ἀνενεγκεῖν; ἂν γὰρ ἄρξηται τὰ περιττὰ περι- κόπτειν καὶ κενοῦν τὰ ὄντα· οὕτω καὶ περαιτέρω προβήσεται, καὶ 25 εὐκολώτερον λοιπὸν δραμεῖται· μηδὲ γὰρ ὑφ' ἓν τὸ πᾶν ζητήσῃς· ἵνα μὴ δυσχερῶς τὸ ἀθρόον φαίνηται, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀναβαινέτω τὴν κλίμακα ταύτην, τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνάγουσαν· ταῦτα οὖν πάντα λογιζόμενοι, τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἐκβάλωμεν τῶν χρημάτων. καὶ γὰρ αὐτὴ σκοτεινὴν τὴν ψυχὴν 30 ἀπεργάζεται καὶ ἔρημον, καὶ αἰσχρὸν καὶ δυσειδῆ.

Ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Κύριος τῷ πλουσίῳ· "εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα," καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα μὴ λέγῃ τίς τῶν πενήτων· "τί οὖν; ἂν μὴ ἔχω ὑπάρχοντα, οὐ δύναμαι τέλειος

[r] βελώνης Cod.

“εἶναι;” ἐρωτᾷ Πέτρος καὶ λέγει· “ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα” καὶ τὰ ἑξῆς, καίπερ πένης ὤν· ἵνα καὶ σὺ ὁ πένης μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἐντεῦθεν ἠλάττωσεν· ἐὰν γνώμην ἔχεις διεγηγερμένην· ὅτι γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, τὴν πεῦσιν αὐτῷ ταύτην προσήγαγε, καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ, δῆλον· καὶ γὰρ τᾶς κλεῖς τῶν οὐρα- 5 νῶν ἤδη δεξάμενος ἦν· λοιπὸν περὶ ἑαυτοῦ θάρσος εἶχε.

Τί δὲ δηλοῖ, τὸ καθίσεσθαι ἐπὶ δώδεκα θρόνους; τὸ συμβασιλεῦσαι καὶ κοινωνῆσαι τῆς δόξης ἐκείνης· οὐδὲ γὰρ καθέδραν οἱ θρόνοι δηλοῦσιν· μόνος γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων καθέζεσθαι καὶ κρίναι· ἀλλὰ τιμὴν καὶ δόξαν ἄφατον παρεδήλωσεν διὰ τῶν θρό- 10 νων· τὸ δὲ “κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ,” ἀντὶ τοῦ κατακρίνοντες εἴρηται, οὐ γὰρ δὴ δικασταὶ μέλλουσι καθέζεσθαι· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε τὰ ἔθνη κρίνοντες καὶ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ “τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ·” ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἦσαν τεθραμμένοι, καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι καὶ πολιτείᾳ, οἵτε Ἰουδαῖοι καὶ 15 οἱ Ἀπόστολοι· μέλλουσι δὲ λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυνήθημεν πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ, ὅτι ὁ νόμος ἐκώλυε τὰ παραγγέλματα αὐτοῦ δέχεσθαι· τούτους εἰς μέσον παραγαγὼν τοὺς τὸν αὐτὸν δεξαμένους νόμον καὶ πιστεύσαντας, κατακρίνει πάντας ἐκείνους· διὰ τοῦτο εἶπε “κρίνοντας” ἀντὶ τοῦ κατακρίνοντας. 20

Εἰπὼν δὲ “ὅστις ἀφῆκε γυναῖκα,” οὐ τοῦτο λέγει ὥστε ἁπλῶς διασπάσασθαι τοὺς γάμους, ἀλλ’ ὅπερ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι “ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν·” οὐχ ἵνα ἀναιροῦμεν ἑαυτοὺς τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ γυναικὸς, καὶ ἐπὶ ἀδελφῶν 25 λέγει· ἔτι δὲ καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεται· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας· ὅτ’ ἂν ταῦτα κελεύσουσι φησὶ, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ἀλλὰ καθὼς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· “εἰ δὲ ὁ ἄπιστος “χωρίζεται, χωριζέσθω·” τὸ δὲ “ἑκατονταπλασίονα λήψονται” 30 καὶ τὰ ἑξῆς, μετὰ τῆς αἰωνίου ζωῆς χρὴ τοῦτο πιστεύειν· καὶ γὰρ πολλοῖς τοῦτο γέγονε· καθὼς καὶ περὶ τῶν Ἀποστόλων γέγραπται· κάλαμον γὰρ καὶ δίκτυον ἀφέντες, καὶ ἑτερά τινα πενιχρὰ πράγματα, τὰς τῶν πιστευόντων οὐσίας μετ’ ἐξουσίαν εἶχον, ἔτι δὲ καὶ τὰ σώματα αὐτῶν· τὸ δὲ “πολλοὶ ἔσονται πρῶ- 35

"τοι ἔσχατοι, καὶ ἔσχατοι πρῶτοι," ἀδιορίστως τέθεικεν, καὶ περὶ ἑτέρων μὲν πολλῶν, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἀπειθούντων Φαρισαίων· καθὼς καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν· ὅτι "πολλοὶ ἥξουσι, καὶ "ἀνακλιθήσονται·" τὸ γὰρ ἔσχατον, τὴν τελείαν ἔκπτωσιν τῆς βασιλείας σημαίνει τῶν οὐρανῶν· οὐ τόπου τινὸς μόνην ἐλάττονος 5 ἐν αὐτῇ.

ΚΕΦ. ΜΒ.

Περὶ τῶν μισθουμένων ἐργατῶν.

1 "Ὁμοία γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," φησὶν, "ἀν-"θρώπῳ οἰκοδεσπότῃ," καὶ τὰ ἑξῆς· "ἀμπελῶνα" τὰ ἐπιτάγματα 10 τοῦ Θεοῦ λέγει καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· χρόνον δὲ τῆς ἐργασίας, τὸν παρόντα βίον· ἐργάτας δὲ διαφόρους καλουμένους ἐπὶ τὰ προστάγματα, περὶ τὴν τρίτην καὶ ἕκτην καὶ ἐνάτην καὶ ἑνδεκάτην ὥραν, τοὺς ἐν διαφόροις ἡλικίαις προσελθόντας, καὶ εὐδοκιμήσαντας· μηδεὶς δὲ περὶ ὧν γέγραπται ἐν τῇ παραβολῇ, περὶ 15 φθονησάντων ἢ ἐγκαλεσάντων, νομισάτω ἐν ἀληθείᾳ οὕτως εἶναι· διότι παραβολὴ τὸ λεγόμενον ἦν· οὐ χρὴ δὲ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι· ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὧν συνετέθησαν, τοῦτον δρέπεσθαι, καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω· οὐκ ἔστι γὰρ οὐδεὶς τοιαῦτα δικαιολογού- 20 μενος ἢ ἐγκαλῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἄπαγε· φθόνου γὰρ καὶ βασκανίας τὸ χωρίον ἐκεῖνο καθαρὸν ὑπάρχον· εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὄντες οἱ ἅγιοι, τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν διδόασι, πολλῷ μᾶλλον ὁρῶντες ἐκεῖ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντας χαίρουσι, καὶ οἰκεῖα νομίζουσιν ἀγαθά· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὕτω συνετέθη αὕτη 25 ἡ παραβολή· ὥστε προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ μεταβαλλομένους διὰ τῆς μετανοίας βελτίους· ὡς μηδὲν ἀφεῖναι κἂν μικράν τινα ὑποψίαν ἔχειν, ἢ νομίζειν ἐλάττους ὑπάρχειν τοῖς ἐκ νέας ἡλικίας ἀγωνισαμένοις· ἀλλὰ τοσαύτης μέλλοντας ἀπολαύειν τιμῆς, ὡς καὶ φθόνον τεκεῖν ἑτέροις δύνασθαι τοῦτο· ὃ καὶ 30 ἡμεῖς πολλάκις ποιοῦμεν, λέγοντες, ὅτι ὁ δεῖνα ἐνεκάλεσέ μοι, ὅτι σε τοσαύτης ἠξίωσα τιμῆς· οὔτε γὰρ ἐγκληθέντες, οὔτε ἐκεῖ-

νον διαβάλλειν ἐθέλοντες· ἀλλ' ἓν τοῦτο δεῖξαι βουλόμενοι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ἧς ἀπήλαυσε.

Ἕνεκε δὲ τίνος οὐ πάντας εὐθέως ἐμισθώσατο; τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἧκον, ἅπαντας ὁμοῦ· εἰ δὲ οὐχ ὁμοῦ πάντες ὑπήκουσαν, τὴν διαφορὰν ἡ τῶν κληθέντων γνώμη πεποίηκεν· αὐτὸς γὰρ ὡς προγνώστης πάντα προειδὼς, διὰ τοῦτο τοὺς μὲν πρωῒ, τοὺς δὲ τρίτην, τοὺς δὲ ἕκτην, τοὺς δὲ ἐνάτην, τοὺς δὲ ἐνδεκάτην προκαλεῖται, ὅτε ἔμελλον ὑπακούσεσθαι· οὕτω καὶ τὸν Παῦλον, αὐτὸς μὲν ἐβούλετο ἐκ προοιμίων καλέσαι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἂν εἶξε, τότε εὐδόκησε καλέσαι, ὅτε καὶ αὐτὸς ἔμελλε πείθεσθαι· οὕτω καὶ τὸν λῃστὴν ἐκάλεσεν· καίτοι δυνάμενος καὶ ἔμπροσθεν αὐτὸν καλέσαι· ἀλλ' ἐκεῖνος οὐκ ἂν ὑπήκουσεν· εἰ γὰρ ὁ Παῦλος ἐξ ἀρχῆς οὐχ ὑπήκουσε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λῃστής· εἰ δὲ καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, "ὅτι "οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο·" μάλιστα δὲ ὅπερ ἔφην, οὐ χρὴ πάντα περιεργάζεσθαι τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς· πλὴν, οὐχ ὁ οἰκοδεσπότης φαίνεται τοῦτο λέγων, ἀλλ' ἐκεῖνοι· οὐκ ἐλέγχει δὲ αὐτοὺς, ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλῃ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπισπάσηται· ὅτι γὰρ πάντας, τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, ἐκ πρώτης ἐκάλεσεν, καὶ αὐτὴ ἐδήλωσεν ἡ παραβολὴ λέγουσα, ὅτι ἀπὸ πρωῒ ἐξῆλθεν μισθώσασθαι· ὅτι δὲ πρός τε τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀγωνιζομένους, καὶ πρὸς τοὺς ἐν γήρᾳ, καὶ ῥᾴδιον ἀρετῆς ἐπιλαβομένους εἴρηται ἡ παραβολὴ δῆλον· πρὸς ἐκείνους μὲν, ἵνα μὴ ἀπονοῶνται, μηδὲ ὀνειδίζωσι τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην· πρὸς τούτους δὲ, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔστι καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸ πᾶν ἀνακτήσασθαι.

Διὰ τί δὲ ταύτην οὕτως εἶπε τὴν παραβολήν; ἐπειδὴ περὶ τοῦ ῥίψαι τὰ χρήματα διελέγετο, καὶ τοῦ καταφρονῆσαι τῶν ὄντων ἁπάντων· πολλοῦ δὲ τοῦτο ἐδεῖτο τόνου, καὶ νεανικῆς προθυμίας· ἀνάπτει τὴν τῆς ἀγάπης φλόγα καὶ εὔτονον ποιεῖ τὴν γνώμην, δεικνὺς, ὅτι δυνατὸν καὶ τὸ ὕστερον ἐλθόντα τῆς πάσης ἡμέρας λαβεῖν τὸν μισθόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν, οὐ λέγει· ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς ἀπονοήσῃ· δείκνυσι δὲ, ὅτι τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἐστι τὸ πᾶν· καὶ διὰ ταύτην οὐκ ἐκπεσοῦνται, ἀλλ' ἀπολαύσωνται τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν· τοῦτο οὖν ἐστιν ὃ βούλεται διὰ τῆς παραβολῆς κατασκευάσαι ταύτης· εἰ δὲ ἐπάγει τὸ "οὕτως ἔσονται

οἱ ἔσχατοι πρῶτοι" καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ χρὴ θαυμάζειν· οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦτο συναγαγὼν ἔφη· ἀλλ' ὅτε ὥσπερ τοῦτο συνέβη φησὶν, οὕτω κἀκεῖνο συμβήσεται· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἔσχατοι· ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ἀπήλαυσαν· παρ' ἐλπίδα καὶ παρὰ προσδοκίαν ἐξέβη, καὶ τῶν ἔμπροσθεν 5 ἐγένοντο ἴσοι οἱ μετὰ ταῦτα· οὕτω τὸ τούτου πλέον συμβήσεται ἐνταῦθα, καὶ παραδοξότερον, ὅτι περ τῶν ἔμπροσθεν γίνονται πρῶτοι οἱ ἔσχατοι· ὅπερ δηλοῖ ὅτι τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσοῦνται οἱ γενόμενοι ἔσχατοι· καὶ γὰρ τοῦτο περὶ τῶν Ἰουδαίων αἰνίττεται, τῶν προκληθέντων καὶ μὴ πιστευσάντων, καὶ εἰς τοὐπίσω κατε- 10 νεχθέντων· καὶ περὶ ἐκείνων πάλιν τῶν ἀπὸ κακίας μετανοησάντων, καὶ πολλοὺς ὑπερβάντων. ὁρῶμεν γὰρ τὰς τοιαύτας μεταβολὰς, καὶ ἐπὶ πίστεως καὶ ἐπὶ βίου γινομένας· διὸ παρακαλῶ, πολλὴν ποιησώμεθα σπουδὴν, καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως ἑστάναι τῆς ὀρθῆς, καὶ βίον ἐπιδείξασθαι ἄριστον· ἂν γὰρ μὴ καὶ βίον προσ- 15 θῶμεν τῆς πίστεως ἄξιον, τὴν ἐσχάτην δώσωμεν δίκην· ὥσπερ καὶ οἱ τὸ πνευματικὸν βρῶμα φαγόντες καὶ πιόντες, καταστρωθέντες δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ ταῦτα· καὶ οἱ δαίμονας ἐκβαλόντες καὶ προφητεύσαντες, ὕστερον δὲ τῇ κολάσει παραπεμφθέντες.

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι αἱ παραβολαὶ αὗται, οἷον ἡ τῶν παρ- 20 θένων, ἡ τῆς σαγήνης, ἡ τῶν ἀκανθῶν, ἡ τοῦ δένδρου τοῦ μὴ ποιοῦντος καρποὺς, τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀρετὴν ἐπιζήτουσιν· καὶ περὶ μὲν δογμάτων, ὀλιγάκις διαλέγεται· οὐδὲ γὰρ δεῖται πόνου τὸ πρᾶγμα· περὶ δὲ βίου ὀρθοῦ, πολλάκις· μᾶλλον δὲ πανταχοῦ.

15 Ἢ ὁ ὀφθαλμός σου πονηρός ἐστιν.

"Πονηρὸς," ἀντὶ τοῦ βάσκανος καὶ ἐπίφθονος, ὥς φησιν ὁ 25 Σιράχ[s] "ὀφθαλμὸς πονηρὸς φθονερὸς ἐπ' ἄρτῳ καὶ ἐλλιπὴς ἐπὶ "τῆς τραπέζης αὐτοῦ."

Μέλλων ἀνιέναι εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐλθὼν, οὐκ ἀθρόον ἀναβαίνει, ἀλλὰ μετὰ τὸ θαυματουργῆσαι, καὶ ἐπιστομίσαι τοὺς Φαρισαίους, καὶ διαλεχθῆναι τοῖς μαθηταῖς, περὶ ἀκτη- 30 μοσύνης, περὶ παρθενίας, καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ περὶ τῆς ἐνταῦθα ἀντιδόσεως, καὶ περὶ τῶν ἀμοιβῶν τῶν ἐκεῖ· τότε προβάλλει τῇ πόλει λοιπὸν, καὶ μέλλων ἀνιέναι πάλιν, περὶ τοῦ

[s] xiv. 10.

πάθους διαλέγεται· συνεχῶς δὲ περὶ τούτου αὐτοῖς λέγει, ἐγγυμνάζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ πυκνότητι τῆς ἀναμνήσεως· ἅμα δὲ καὶ τὴν λύπην αὐτῶν ἀποτεμνόμενος τὴν περὶ τούτου· κατ' ἰδίαν δὲ αὐτοῖς διαλέγεται, ἐπειδὴ οὐκ ἔδει εἰς πολλοὺς ἐξενεχθῆναι· οὐδὲν γὰρ ἐκ τούτου πλέον ἐγένετο· ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν 5 τὸν θάνατον ἔλεγε μόνον· ὅτε δὲ περὶ τούτου ἐμελέτησεν καὶ ἐγυμνάσατο, τότε λοιπὸν καὶ τὰ ἄλλα προστίθησιν· οἷον, ὅτι παραδώσουσι τοῖς ἔθνεσιν· ὅτι ἐμπαίξουσι καὶ μαστιγώσουσιν· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀνάστασιν· οὔτε δὲ ἐκ προοιμίων τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ διαταράξῃ αὐτούς· οὔτε πρὸς αὐτῷ τῷ καιρῷ· ἵνα μὴ κἀν- 10 τεῦθεν θορυβήσῃ· ἀλλ' ὅτε πεῖραν αὐτοῦ τῆς δυνάμεως ἔλαβον ἀρκοῦσαν· ὅτε μεγάλας ἔδωκε τὰς ἐπαγγελίας περὶ τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου, τότε καὶ τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον.

ΚΕΦ. ΜΓ.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. 15

20 Διὰ τί οἱ υἱοὶ τοῦ Ζεβεδαίου προσῆλθον αὐτῷ, περὶ προεδρίας διαλεγόμενοι; ἐπειδὴ καθώς φησιν ἕτερος Εὐαγγελιστής, διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἤδη φαίνεται, ταῦτα ᾔτουν· ἐνόμιζον γὰρ ὅτι ἐπὶ θύραις ἐστὶ, καὶ ὅτι αἰσθητὴ ὑπάρχει· καὶ ὅτι ἀπολαύσαντες ὧν ᾔτουν, οὐδὲν ὑποστή- 20 σονται τῶν λυπηρῶν· εἰ δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος περὶ τῆς μητρὸς αὐτῶν λέγει ὅτι αὐτὴ ᾔτησε τοῦτο, ὡς ἀμφοτέρων γενομένων τοῦτο εἶπεν[t]· τὴν μητέρα γὰρ συμπαρέλαβον, ὅπως μείζονα τὴν ἱκεσίαν ποιήσωνται, καὶ ἐν τούτῳ Κύριον δυσωπήσωσιν· αὐτοὶ γὰρ μόνοι προσελθεῖν ᾐσχύνοντο· ὅπερ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, "ὅτι δύνασθε πιεῖν τὸ 25 "ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω" τοὺς κινδύνους καὶ τὰ ἔσχατα δεινὰ, καὶ τὰς σφαγὰς σημαίνει· οὐκ εἶπε δὲ δύνασθε σφαγῆναι, καὶ τὸ αἷμα ὑμῶν ἐκχεῖν, ἀλλὰ πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω· ὅπως δὴ τούτων ἐφελκύσηται αὐτοὺς, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμώτεροι γένωνται· καλεῖ δὲ καὶ αὐτὸ βάπτισμα, δεικνὺς μέγαν 30 ἀπὸ τῶν ἐσομένων τὸν καθαρμὸν γινόμενον τῇ οἰκουμένῃ.

Κατ' ἰδίαν δὲ ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν, τοῦτο ἠρώτησαν· ἐρυθριῶντες καὶ αἰσχυνόμενοι, ὡς ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου

t εἰπεῖν Cod.

κατασχεθέντες· ἅμα δὲ καὶ ὥστε μὴ γενέσθαι τοῖς λοιποῖς τοῦτο κατάδηλον· ἐρωτᾷ δὲ, τί θέλετε; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκριθῆναι, καὶ φανερῶσαι τὸ ἕλκος· ὅπως οὕτως ἐπιθῇ τὸ φάρμακον· εἰπόντων δὲ αὐτῶν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ, αὐτὸς ἀποκριθεὶς, εἶπεν αὐτοῖς· "οὐκ οἴδατε τί 5 "αἰτεῖσθε·" εἰ δὲ καὶ περὶ τῆς ἄνω δόξης ᾔτουν, οὐ δὲ οὕτω πάλιν ᾔδεσαν, ὅπερ ᾔτουν· πῶς θαυμαστὸν, πῶς μέγαν, πῶς ὑπερβαῖνον τὰς ἄνω δυνάμεις· κατεπείγοντες δὲ λέγουσι τὸ, εἰπέ· διὰ τοῦτο δὲ τὴν προεδρίον τῆς καθέδρας ᾔτουν λαβεῖν· ἐπειδὴ ἤκουσαν εἰπόντος αὐτοῦ, ὅτι ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθιεῖσθαι, οὐκ εἰδότες δὲ ὅπερ 10 λέγουσιν, εἶπον ὅτι "δυνάμεθα."

Προσδοκῶντες δὲ ὅτι εἰσακουσθήσονται, περὶ οὗ ᾔτησαν, τοῦτο εἶπον· μεγάλα οὖν προφητεύσας αὐτοῖς ἀγαθὰ διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι πίεσθε καὶ βαπτισθήσεσθε, τουτέστι ταῦτα παθεῖν μέλλετε, ἅπερ ἐγὼ, ἐπήγαγεν, "τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων," 15 καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δὲ τὸ ῥητὸν δύο ἡμῖν ζητήματα παρὰ πολλῶν προστίθησιν· ἓν μὲν εἰ ἡτοίμασταί τινι τοῦ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεύτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος, ἐκείνοις οἷς ἡτοίμασται, κύριος οὐκ ἔστι πάσχειν· τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἂν τὸ πρότερον λύσωμεν, τότε τὸ δεύτερον τοῖς ζητοῦσιν ἔσται σαφέστερον· οὐ- 20 δεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ κάθηται, οὐδὲ ἐξ εὐωνύμων, ἄβατος γὰρ πᾶσιν ὁ θρόνος αὐτοῦ ἐκεῖνος, οὐκ Ἀποστόλοις λέγων, ἀλλὰ καὶ πάσαις ταῖς ἄνω δυνάμεσιν· ὡς γὰρ ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων· "πρὸς τίνα δὲ τῶν "Ἀγγέλων εἴρηκε ποτὲ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου;" καὶ τὰ ἑξῆς· εἶπε 25 δὲ ὅτι "τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν "δοῦναι," οὐχ ὡς ὄντων τινῶν τῶν μελλόντων καθέζεσθαι, ἄπαγε, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίθη τῶν ἐρωτώντων, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ διανοίᾳ· οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν, ὅπου γε καὶ τὰ πολλῷ τού- 30 του καταδεέστερα, καθ' ἡμέραν αὐτοῖς ἐνηχούμενα ἠγνόουν, ἀλλ' ἐζήτουν ἓν μόνον, τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι, καὶ ἐνδοξότεροι τῶν ἄλλων εἶναι παρ' αὐτῷ.

Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅτι "οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοί- "μασται," ἵνα σαφέστερον γένηται, ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ 35

γυμνάσωμεν, καὶ ὑποθώμεθα εἶναί τινα ἀγωνοθέτην, εἶτα ἀθλητὰς ἀρίστους πολλοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσερχομένους τοῦτον· καί τινας δύο προσελθόντας τῶν ἀθλητῶν, τῶν μάλιστα οἰκειωμένων τῷ ἀγωνοθέτῃ λέγειν, ὅτι ποίησον ἡμᾶς στεφανωθῆναι καὶ ἀνακηρυχθῆναι, θαρροῦντας τῇ πρὸς αὐτὸν εὐνοίᾳ καὶ φιλίᾳ· ἐκεῖνον δὲ 5 πρὸς αὐτοὺς λέγειν, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ἀπὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἱδρώτων. ἆρα οὖν καταγνωσόμεθα αὐτοῦ ἀσθένειαν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀποδεξόμεθα αὐτοῦ τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἀπροσωπολήπτου. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνον οὐκ ἂν φαίημεν ἀτονεῖν διδόναι τὸν στέφανον, ἀλλὰ μᾶλλον μὴ βούλεσθαι 10 διαφθεῖραι τὸν νόμον τοῦ ἀγῶνος, μηδὲ συνταράξαι τοῦ δικαίου τὴν τάξιν· οὕτω δὴ καὶ τὸν Χριστὸν εἴποιμεν ἂν τοῦτο εἰρηκέναι, πανταχόθεν αὐτοὺς ἐκ τούτου συνελαύνοντα, ὥστε μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν, τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν· διὰ τοῦτο 15 εἶπεν, "οἷς ἡτοίμασται." τί γάρ φησιν; ἐὰν ἕτεροι φανῶσιν ὑμῶν βελτίους· τὶ δαὶ, ἂν μείζονα ἐργάσωνται; μὴ γὰρ ἐπειδή μου μαθηταὶ γεγόνατε, νομίζετε διὰ τοῦτο τῶν πρωτείων ἀπολαύσεσθε, ἐὰν μὴ τῆς ἐκλογῆς αὐτοὶ ἄξιοι φανῆτε· ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύριος ἐστὶ τοῦ παντὸς, δῆλον, ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν· καὶ 20 γὰρ τῷ Πέτρῳ οὕτως εἶπεν, "ἐγὼ δέ σοι δώσω τὰς κλεῖς τῶν "οὐρανῶν." καὶ ὁ Παῦλος δὲ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, "λοιπὸν ἀπό- "κειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύ- "ριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφά- "νειαν αὐτοῦ·" ὅτι δὲ τοῦ Παύλου οὐδεὶς στήσεται πρῶτος, 25 παντί που δῆλον· εἰ δὲ ἀσαφέστερον ταῦτα αὐτὸς εἴρηκε, μὴ θαυμάσωμεν; παραπεμπόμενος γὰρ αὐτοὺς οἰκονομικῶς, ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν εἰκῇ καὶ μάτην· καὶ γὰρ ἀπὸ πάθους τοῦτο ἔπασχον ἀνθρωπίνου, καὶ μὴ λυπῆσαι βουλόμενος αὐτοὺς, τῇ ἀσαφίᾳ ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ. 30

"Τότε," φησὶν, "ἠγανάκτησαν οἱ δέκα περὶ τῶν δύο." "τότε," πότε; ὅτε ἐπετίμησεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, λέγω δὴ τοῖς υἱοῖς τοῦ Ζεβεδαίου· εἰ γὰρ καὶ κατὰ διάνοιαν ἤλγουν οἱ δέκα, ὅμως τὴν τοῦ διδασκάλου ψῆφον ἀνέμενον, ὅθεν δῆλον ὅτι ἀτελέστερον πάντες διέκειντο. διατί εἶπε "προσκαλεσάμενος αὐτούς;" ἐπειδὴ οἱ μὲν 35

δύο, τοῦ χοροῦ τῶν δέκα ἑαυτοὺς ἀπορρήξαντες, ἐγγύτερον εἱστή-
κεισαν, περὶ ἑαυτῶν διαλεγόμενοι, οἱ δὲ δέκα ἐκ διαστήματος·
ἰδὼν οὖν αὐτοὺς θορυβουμένους πρὸ τῶν λόγων καταπραΰνει τῷ
πλησίον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, καί φησιν, " οἴδατε ὅτι οἱ ἄρχοντες
" τῶν ἐθνῶν" δεικνὺς ὅτι ἐθνικῶν ἀνθρώπων τὸ τῶν πρωτείων ἐρᾷν. 5
ἐπεὶ οὖν τυραννικὸν ὑπάρχει τὸ τῆς φιλαρχίας πάθος, καὶ συνεχῶς
ἐνοχλεῖ καὶ μεγάλοις ἀνδράσι, διὰ τοῦτο σφοδροτέρᾳ πληγῇ τῇ
τῶν ἐθνῶν παραθέσει κέχρηται, ὅπως φλέγουσαν τὴν ψυχὴν τῷ
πάθει τέμῃ τοῦτο βαρύτερον καθαπτόμενος· οὐδὲ γὰρ εἰς τὰ παρ'
ἡμῖν, οἷα τὰ τῶν ἐθνῶν· οἱ μὲν γὰρ " ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατα- 10
" κυριεύουσιν αὐτῶν," φησι, παρ' ἐμοὶ δὲ ὁ ἔσχατος πρῶτος ἐστιν·
οὐχ ἁπλῶς δὲ ταῦτα προσέταξεν, ἀλλὰ δι' ὧν ἐποίει καὶ ἔπασχε,
παρέχων τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων ἐναργῆ· βασιλεὺς γὰρ τῶν
ἄνω δυνάμεων ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ κατεδέξατο κατα-
φρονεῖσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι καὶ ἐπὶ θάνατον ἐλθεῖν· τοῦτο γὰρ 15
28 σημαίνει, τὸ " οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦ-
" ναι τὴν ψυχήν μου λύτρον ἀντὶ πολλῶν."

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ τῶν β' τυφλῶν.

Διατί ὁ Χριστὸς συνεχώρει τοὺς τυφλοὺς, ὑπὸ τοῦ ὄχλου 20
ἐπιστομίζεσθαι; ἵνα μειζόνως αὐτῶν ἡ προθυμία φαίνηται, καὶ
μάθωμεν αὐτοὺς ἀξίως ἀπολαύοντας τῆς θεραπείας· διὰ τοῦτο
οὐδὲ ἐρωτᾷ λέγων, πιστεύετε; ὅπερ ἐπὶ πολλῶν ἐποίει· ἡ γὰρ
κραυγὴ καὶ ἡ παράβλησις ἤρκει[t], πᾶσι κατάδηλον ποιῆσαι τὴν
πίστιν αὐτῶν· μανθάνομεν δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς τοιαύτης ὑποθέ- 25
σεως· ὅτι κἂν σφόδρα εὐτελεῖς ὦμεν, καὶ ἀπερριμμένοι, μετὰ
σπουδῆς δὲ προσίωμεν τῷ Θεῷ· δυνησόμεθα δὲ δι' ἡμῶν ἀνύειν
αὐτῶν ἅπερ αἰτοῦμεν, ὥσπερ καὶ οὗτοι· οὐδένα γὰρ τῶν Ἀποστό-
λων συνήγορον ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τοὺς ἐπιστομίζοντας,
ἴσχυσαν ὑπερβῆναι καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χρι- 30
στόν· διὸ καὶ ἡμεῖς τούτους ζηλώσωμεν· κἂν ἀναβάλληται τὴν
δόσιν ὁ Θεὸς, κἂν πολλοὶ οἱ κωλύοντες, μὴ ἀποστῶμεν αἰτοῦντες·
ἐν τούτῳ γὰρ μάλιστα τὸν Θεὸν ἐπισπασώμεθα.

t ἤοκη Cod.

32 Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτοὺς ἐρωτᾷ λέγων· "τί θέλετε ποιήσω ὑμῖν;" ἵνα μήτις νομίσῃ ὅτι λαβεῖν ἄλλα βουλομένοις, ἄλλα δίδωσι· καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ πρότερον τὴν ἀρετὴν τῷ θεραπευομένῳ κατάδηλον ποιεῖν, καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε τὴν ἰατρείαν ἐπαγειν· δι' ἑνὸς μὲν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον 5 ἀγάγῃ· δι' ἑτέρων δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς δικαίως ἀπολαύοντας αὐτούς· ὥσπερ ἐπὶ τῆς Χαναναίας, καὶ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου, καὶ ἐπὶ τῆς αἱμορροούσης ἐποίησεν· μᾶλλον δὲ, ἡ θαυμασία αὕτη γυνὴ καὶ προὔλαβε τοῦ δεσπότου τὴν πεῦσιν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὴν παρέδραμεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰατρείαν κατάδηλον αὐτὴν 10 ποιεῖ· οὕτως αὐτῷ πανταχοῦ περισπούδαστον ἦν, ἀνακηρύττειν τῶν προσιόντων αὐτῷ τὰ κατορθώματα· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· διὸ καὶ εἰπόντων αὐτῶν ὅπερ ἐβούλοντο, σπλαγχνισθεὶς, ἥψατο αὐτῶν, καὶ ἀναβλέψαι ἐποίησεν· οἱ δὲ, καὶ πρὸ τῆς δόσεως ὤφθησαν καρτερικοὶ, καὶ μετὰ τὴν δόσιν εὐγνώμονες ἠκολού- 15 θησαν γάρ.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πώλου.

Διὰ τί πολλάκις ἐπιβεβηκὼς τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ Κύριος πρὸ τούτου, οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης ὡς νῦν ἐπέβη περιφανείας; 20 ἐπειδὴ τότε προοίμια ἦν τῆς οἰκονομίας, καὶ οὔτε αὐτὸς σφόδρα κατάδηλος ἦν, οὔτε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους ἐγγύς· διόπερ ἀδιαφορωτέρως αὐτοῖς ἀνεμίγνυτο, καὶ μᾶλλον ἔκρυπτεν ἑαυτόν· οὔτε γὰρ ἂν ἐθαυμάσθη τότε φαινόμενος οὕτως· μᾶλλον δὲ καὶ εἰς μείζονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὀργήν· ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως 25 πεῖραν ἔδωκεν ἱκανὴν, καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μετὰ πλείονος πάντα πράττει περιφανείας· τὰ μέλλοντα αὐτοῖς ἐκβαίνειν ἐπιδεικνύμενος. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ὅσα θαύματα γίνεται· καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητεῖαι. εἶπεν, ὅτι "εὑρήσετε ὄνον" προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει, ἀλλ' ὅτι ἀκούσαντες σιγήσουσι· τοῦτο δὲ οὐ 30 μικρὸν θαῦμα· ὅτι τοὺς οὐδέπω γνωρίμους αὐτῷ, οὐδὲ φανέντας, πείθει τὰ ἴδια αὐτῶν πασχεῖν εὐγνωμόνως· καὶ ταῦτα διὰ τῶν μαθητῶν· μηδὲ γὰρ μικρὸν εἶναι νομίσωμεν τὸ γεγενημένον·

μέγα γὰρ ὑπῆρχεν πένητας καὶ γεωργοὺς, τὰ ἑαυτῶν πασχεῖν· ἐπλήρου δὲ καὶ προφητείαν, τὴν μὲν, δι' ἔργων, τὴν δὲ διὰ ῥημάτων· καὶ ἡ μὲν διὰ τῶν ἔργων ἦν, ἡ διὰ τῆς καθέδρας τοῦ ὄνου· καὶ γὰρ τῶν ἀκαθάρτων ἐθνῶν τὴν κλῆσιν προανεφώνει τοῦτο, ὅτι αὐτοῖς πιστεύσασιν ἐπαναπαύσεται· ἔτι δὲ καὶ μέτρον ἡμῖν 5 φιλοσοφίας παρέχων, εἰς ὄνον κάθηται. ἡ δὲ διὰ ῥημάτων, ἡ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου προφητεία· εἶπε γὰρ ὅτι καθήσηται ὁ βασιλεὺς ἐπὶ ὄνου· διὸ καὶ καθίσας, ταύτην ἐπλήρωσε.

Διὰ τί δὲ οὐχὶ περὶ ἵππου οὐδὲ περὶ ἡμιόνου προεφήτευσεν, ἀλλὰ περὶ ὄνου; ἵνα πανταχοῦ παιδευθῶμεν μετριάζειν· ἐπειδὴ 10 γὰρ συμβαίνει τινὰς ἀσθενεστέρους ὄντας, ὑποζυγίων δεῖσθαι· κἀνταῦθα μέτρον τέθεικε· δεικνὺς ὅτι οὐχ ἵπποις, οὐδὲ ἡμιόνοις φέρεσθαι δεῖ, ἀλλ' ὄνῳ κεχρῆσθαι, καὶ περαιτέρω τούτου μηδὲν ζητεῖν· ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς χρείας εἶναι, καὶ μὴ πολυτελείας ἐπιζητεῖν· οὐ γὰρ μόνον τὰ τῆς ἀληθείας ἐφύτευεν δόγματα ὁ 15 Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον διόρθου· πανταχοῦ κανόνας ἡμῖν τιθεὶς τῆς ἀναγκαίας χρείας· διάτοι τοῦτο, καὶ πτωχὴν ματέρα ἔσχε, καὶ ἐν σπηλαίῳ τίκτεται, καὶ ἐν φάτνῃ τίθεται, καὶ κριθίνους ἄρτους παρατίθεται, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν ἐξ ἀγορᾶς τοὺς μαθητοὺς ὠνεῖσθαι κελεύει, καὶ στιβάδα 20 ἀπὸ χόρτου ποιεῖ, καὶ ἱμάτια εὐτελῆ ἀμφιέννυται· οἰκίαν δὲ, οὐδὲ ἔσχε· καὶ ὅτε μεταβῆναι ἐκ τόπου εἰς τόπον ἔδει, ὁδοιπορῶν τοῦτο ἐποιεῖ· καὶ οὕτως ὁδοιπορῶν, ὡς κοπιᾶν· καὶ καθήμενος οὐ προσκεφαλαίου ἐδεῖτο, ἀλλ' ἐπ' ἐδάφου. ἔτι δὲ καὶ λύπης μέτρα τιθεὶς, ἡνίκα θρηνῆσαι ἔδει, δακρύειν ἠρέμα· πανταχοῦ κανόνας, 25 ὥσπερ ἔφην, καὶ ὅρους πηγνύς· μέχρι ποῦ προβαίνειν δεῖ, καὶ περαιτέρω μηκέτι. καὶ ὁ μὲν πῶλος, τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνει· καὶ τὸν λαὸν τὸν νέον, τὸν ποτὲ μὲν, ἀκάθαρτον, μετὰ δὲ τὸ καθίσαι εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καθαρὸν γενόμενον· τὸ δὲ λύειν τοὺς Ἀποστόλους τὰ ὑποζύγια, τὴν δι' αὐτῶν προσένεξιν τῶν 30 ἐθνῶν. καὶ γὰρ διὰ τῶν Ἀποστόλων τὰ ἔθνη καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ σωθέντες ἐσώθημεν· τὸ δὲ ἀκολουθῆσαι τὸν ὄνον τῷ πώλῳ δηλοῖ, ὅτι ἡ ἡμετέρα εὐδοκίμησις ἐποίησε παραζηλῶσαι τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ πιστεῦσαι τῷ Χριστῷ· μετὰ γὰρ τὸ καθίσαι τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὰ ἔθνη, τότε κἀκεῖνοι ἦλθον, καὶ ἥξουσι παραζηλοῦντες· καὶ 35

τοῦτο δῆλον, ὃ Παῦλος ἔλεγεν, ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, καὶ οὕτως πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται· τὸ δὲ μηδένα ἀντειπεῖν περὶ τῶν ὑποζυγίων, τὴν εὐκολίαν ἐμφαίνει· ὅτι οὕτως εὐκόλως ἄξουσιν οἱ Ἀπόστολοι τὰ ἔθνη, εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Θεοῦ ἐπίγνω- 5 σιν· μηδενὸς δυναμένου κωλῦσαι αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεῦσαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἔμπροσθεν.

Διὰ τί δὲ οὐ κάθηται ἐπὶ γυμνὸν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν Ἀποστόλων; ἐπειδὴ ἅπαντα λοιπὸν οἱ Ἀπόστολοι προΐενται μετὰ τὸ λαβεῖν τὸν πῶλον· τουτέστι, τὸν ἐξ ἐθνῶν λαόν· 10 καθὼς καὶ Παῦλος ἔλεγεν· "ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω, καὶ "ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν." οὐ σκιρτᾷ δὲ ὁ πῶλος καίπερ ἀδάματος ὤν· ἀλλ' εὐηνίως καὶ εὐτάκτως φέρεται· ἐπειδὴ καὶ τοῦτο προφητεία τοῦ μέλλοντος ἦν, δηλοῦσα τὸ εὐπειθὲς τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν· πάντα δὲ ταῦτα 15 τὸ ῥῆμα εἰργάσατο λέγων· "λύσαντες ἀγάγετέ μοι·" ὥστε τὰ ἄτακτα, εὔτακτα, καὶ τὰ ἀκάθαρτα λοιπὸν γενέσθαι καθαρά.

Τίνος ἕνεκε τοσαῦτα θαύματα ποιήσαντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδέποτε οὕτως εἰς αὐτὸν ἐξεπλάγησαν οἱ Ἰουδαῖοι; διὰ τὸ ταπεινὸν αὐτῶν καὶ χαμαίζηλον· ἰδόντες γὰρ ὄχλον συντρέχοντα, τότε 20 θαυμάζουσιν· "ἐσείσθη γάρ," φησι, "πᾶσα ἡ πόλις, λέγουσα· "τίς ἐστιν οὗτος;" καὶ ὅτε δὲ ἔδοξαν μέγα τί λέγειν, τότε ταπεινὴ ἦν αὐτῶν ἡ γνώμη καὶ σεσυρμένη χαμαί· Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ τῆς Γαλιλαίας, καὶ προφήτην αὐτὸν λέγοντες· ὁ δεσπότης δὲ Χριστὸς ταῦτα οὕτως ἐποίει· οὐ πομπὴν τινὰ ἐπε- 25 δεικνύμενος· ἀλλ' ὁμοῦ μὲν, ὅπερ εἶπον, καὶ προφητείαν πληρῶν, καὶ τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος λυπουμένους διὰ τὸν θάνατον· δεικνὺς, ὅτι ἑκὼν πάσχει τοῦτο.

Χρὴ δὲ θαυμάσαι τῶν προφητῶν τὴν ἀκρίβειαν, πῶς πάντα προεῖπον· τὰ μὲν γὰρ ὁ Δαβὶδ, τὰ δὲ, ὁ Ζαχαρίας προανεφώ- 30 νησεν. ὅπερ δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐποίησαν, τοῦτο καὶ ἡμεῖς. ὅτ' ἂν οἱ μὲν τὴν ὄνον περιβάλλουσιν, ἣν ἐκάθητο τοῖς ἱματίοις· οἱ δὲ ποσὶν αὐτῆς ὑποστρωννύουσιν. ἡμεῖς δὲ, γυμνὸν αὐτὸν ὁρῶντες καὶ οὐδὲ ἀποδύναι ἑαυτοὺς κελευόμενοι· ἀλλὰ ἀπὸ τῶν κειμένων δαπανᾷν· μηδὲ οὕτως γινόμενοι φιλότιμοι. κἀκεῖνοι μὲν παρακολου- 35

θοῦσιν ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, ἡμεῖς δὲ καὶ παρακαλουθοῦντα[s] καὶ προσερχόμενον ἡμῖν, παραπεμπόμεθα καὶ διακρουόμεθα καὶ ὑβρίζομεν· πόσης οὖν ταῦτα κολάσεως ἄξια; πόσης τιμωρίας; προσέρχεταί σοι ὁ δεσπότης δεόμενος, καὶ οὐδὲ ἀκοῦσαι βούλει τῆς ἱκετηρίας, ἀλλ' ἐγκαλεῖς καὶ ἐπιτιμᾷς, ἀλλὰ τοὺς παῖδας πάντας 5 ὁρᾷς, καὶ διὰ τούτους ἀναδύῃ; ἀλλὰ μὲν κἀκείνους δεῖ παιδεύειν τοιαῦτα κερδαίνειν κέρδη, καταλίπειν[t] τὸν Θεὸν αὐτοῖς ὀφειλέτην, τὸν καὶ τὰ παρόντα μετὰ τῶν μελλόντων παρέχοντα.

Περὶ τοῦ ἐκβάλαι[u] τὸν κύριον πάντας τοὺς πωλοῦντας· τοῦτο καὶ Ἰωάννης λέγει πεποιηκέναι· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἐν ἀρχῇ τοῦ 10 Εὐαγγελίου· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει· ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιρούς· καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα παρεγένετο· ἐνταῦθα δὲ, πρὸ πολλοῦ. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων ὑπάρχει τοῖς Ἰουδαίοις· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τοῦτο 15 αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἔτι τῇ καπηλείᾳ, καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον· μᾶλλον δὲ κἀντεῦθεν ὀφείλοντες αὐτοῦ μαθεῖν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν, καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν· καὶ γὰρ καὶ ἐθαυματούργησεν, καὶ ἑώρων τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν. 20

ΚΕΦ. ΜϚ.

Περὶ τῶν τυφλῶν καὶ χωλῶν.

14 Προσελθόντες γὰρ αὐτῷ χωλοὶ καὶ τυφλοὶ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐθεραπεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ· οὐδὲ τοῦ προφήτου βοῶντος ἀκούοντες μετεβάλλοντο· ὅτιπερ οἱ παῖδες παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἀνακηρύξουσιν 25 αὐτόν· "ἐκ στόματος γάρ," φησι, "νηπίων κατηρτίσω αἶνον·" πρὸς δὲ τὴν καπηλείαν τῶν Ἰουδαίων, αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν προφέρει κατήγορον αὐτοῖς λέγων· "ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται." τίνος ἕνεκεν ἔλεγον τῷ Χριστῷ οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ ἀρχιερεῖς περὶ τῶν παίδων, "οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;" διὰ τὸ 30 ἀποπνίγεσθαι αὐτοὺς τῷ φθόνῳ· ὥσπερ γὰρ Θεῷ ᾖδον οἱ παῖδες. διὸ καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ τοῖς φανεροῖς ἀντέλεγον οἱ ἀρχιερεῖς ἐπι-

[s] παρακαλοῦντες Cod. [t] κατάλιπεν Cod. [u] Sic.

πληκτικώτερον κέχρηται τῇ διορθώσει λέγων· "οὐδέποτε ἀνέγνωτε "ἐκ στόματος νηπίων" καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ γὰρ τῆς διανοίας αὐτῶν ἦν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τρανούσης τὴν γλῶτταν αὐτῶν· τοῦτο δὲ καὶ τύπος τῶν ἐθνῶν ἦν, τῶν ψελλιζόντων καὶ ἀθρόων ἠχησάντων μεγάλα, μετὰ διανοίας καὶ πίστεως. καὶ τοῖς 5 Ἀποστόλοις δὲ, ἐντεῦθεν οὐ μικρὰ παράκλησις γέγονεν· ἵνα γὰρ μὴ διαπορῶσι, πῶς ἰδιῶται ὄντες, δυνήσωνται τὸ κήρυγμα καταγγεῖλαι· προλαβόντες οἱ παῖδες πᾶσαν αὐτῶν ἐξέβαλον τὴν ἀγωνίαν· ὅτι δώσει καὶ αὐτοῖς λόγον, ὁ τούτους ποιήσας ὑμνεῖν. "καὶ "καταλιπὼν αὐτοὺς," φησὶν, "ἐξῆλθεν τῆς πόλεως," καὶ τὰ ἑξῆς· 10 τοῦτο δὲ ἐποίησε χαλῶν αὐτῶν τὸν ὄγκον τοῦ πάθους· ἵνα μὴ ζέοντες τῷ φθόνῳ, πλέον ταραχθῶσιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὡς ἄοικος παρὰ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ηὐλίζετο ὁ Χριστός.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διὰ τὸ ἀφιλόθεον τῶν Ἰουδαίων 15 ὑπαναχωρεῖ.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

19 Πῶς πρωΐας πεινᾷ ὁ Ἰησοῦς; ὅτε συνεχώρησε τῇ σαρκὶ τοῦτο παθεῖν· διὰ τί δὲ κατηράθη ἡ συκή; τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα 20 θαρρῶσιν. ἐπειδὴ πανταχοῦ μὲν εὐεργέτει, οὐδένα δὲ ἐκόλασεν· ἔδει δὲ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν παρασχεῖν· ἵνα μάθωσιν οἱ μαθηταὶ, ἔτι δὲ καὶ Ἰουδαῖοι, ὅτι δυνάμενος ξηράναι τοὺς σταυροῦντας αὐτὸν, τοῦτο οὐκ ἐβούλετο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι· διὰ τοῦτο εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τῆς 25 τιμωρητικῆς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέσχετο· ὅτ' ἂν δὲ εἰς τόπους, ἢ εἰς φυτὸν, ἢ εἰς ἄλογα γένηταί τι τοιοῦτον, μὴ ἀκριβολογοῦ, μὴ δὲ λέγε, πῶς οὖν δικαίως ἐξηράνθη ἡ συκὴ, εἰ καιρὸς οὐκ ἦν; τὸ γὰρ λέγειν τοῦτο, ἐσχάτης ληρωδίας ἐστί· μόνον δὲ τὸ θαῦμα διόρα, καὶ θαύμαζε τὸν θαυματουργόν· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν 30 χοίρων τῶν καταποντισθέντων, πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο φυτὸν ἄψυχον. τινὲς δὲ φάσιν ὅτι τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ὡς ἄπιστον διαμένουσαν,

διὰ τῆς συκῆς ᾐνίξατο, ὡς ἄκαρπον κατακρίνας. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· περίκειται δὲ τοιοῦτον σχῆμα τῶν πραγμάτων· τουτέστι τῆς κατάρας αὐτῆς ἡ πρόφασις· διὰ τὸ ἐπιδεῖξαι, καθὼς προέφην, τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἠγνόει, πότε ἦν ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ αὐτῆς· διὸ καὶ οἱ μαθηταὶ 5 σφόδρα ἐθαύμασαν νῦν ἐπὶ τούτῳ, ὡς πληροφορηθέντες, ὅτι δύναται καὶ τιμωρεῖσθαι· οὐκ ἐν ἄλλῳ δὲ φυτῷ, ἀλλ' ἐν τῇ συκῇ τοῦτο πεποίηκεν, ἐπειδὴ ὑγρότατον πάντων ἐστὶ τοῦτο τὸ φυτόν· ὅπως καὶ ἐκ τούτου μείζων φανῆναι τὸ θαῦμα· ἵνα δὲ δείξῃ ὅτι διὰ τοὺς Ἀποστόλους, ὥσπερ ἔφην, τοῦτο γέγονεν· ὅπως εἰς τὸ θαρρεῖν 10 αὐτοὺς ἀλείψῃ τοῦ μὴ δεδοικέναι καὶ τρέμειν ἐπιβουλάς· φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν ἔχητε πίστιν," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Τὴν συκὴν οὐχ ἁπλῶς ὁ Κύριος κατηράσατο· μὴ τοῦτο νόμιζε, ὦ τῶν θείων ἀκόρεστε· ἀλλ' ἵνα δείξῃ τοῖς ἀγνώμοσιν Ἰουδαίοις, ὅτι ἔχει δύναμιν καὶ πρὸς τιμω- 15 ρίαν ἀρκοῦσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐν πᾶσι τοῖς θαύμασιν, οὐδὲν αὐτὸν παρασχόντα τινὶ λυπηρὸν ἑωράκεισαν· μόνον δὲ εὐεργετεῖν αὐτὸν ὑπελάμβανον, δύνασθαι[u] οὐκ ἔχοντα τοὺς κακοὺς τοὺς πονηροὺς ἐξουσίαν· ἐκ τῆς ἀψύχου τοίνυν οὐσίας πείθει τὸν ἀχάριστον δῆμον, ὅτι καὶ ἀμύνασθαι δύναται, καὶ ὡς ἀγαθὸς οὐκ ἐβούλετο· 20 ἐξηράνθη οὖν τὸ ξύλον, ἵνα φοβήσῃ ἀνθρώπους. ἅμα δέ τις τούτῳ καὶ ἀπόρρητος συμπέπλεκται λόγος παρὰ γερόντων εἰς ἡμᾶς σοφῶν διαφοιτήσας, ὅτι τὸ ξύλον τῆς παραβάσεως τοῦτο· οὗ δὲ τοῖς φύλλοις εἰς σκέπην, οἱ παραβάντες ἐχρήσαντο· καὶ κατηράθη παρὰ Χριστοῦ φιλανθρώπως, μηκέτι καρπὸν ἐνεγκεῖν αἴτιον ἁμαρ- 25 τίας, ἐπὶ δευτέρᾳ θεοῦ παρουσίᾳ· πρὸς ἐνανθρώπησιν μὲν οὐκέτι, πρὸς δὲ κρίσιν τῶν πεπραγμένων ἑκάστῳ.

ΚΕΦ. ΜΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰησοῦν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων.

23 Διατί προσελθόντες αὐτῷ ἐν τῷ ἱερῷ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσ- 30 βύτεροι εἶπον, "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;" βουλόμενοι διακόψαι τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ· καὶ ἐπειδὴ τοῖς σημείοις μέμψεις

[u] Sic: an leg. ἀμύνασθαι?

ἐπαγαγεῖν οὐκ εἶχον, περὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ γενομένης εἰς τοὺς καπηλευομένους ἐρωτῶσι διορθώσεως· τοῦτο δὲ καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ φαίνονται ἐρωτῶντες, εἰ καὶ μὴ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ γνώμῃ· ὅθεν καὶ ἐκ τούτου δῆλον ἔστιν, ὅτι ἄλλος ἦν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, καὶ ἄλλος οὗτος, καθ' ὃν τοὺς πωλοῦντας καὶ τοὺς 5 ἀγοράζοντας ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀπήλασεν· καὶ ἐκεῖ μὲν ἀποκρίνεται αὐτοῖς λέγων· "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις "ἐγερῶ αὐτόν·" ἐνταῦθα δὲ εἰς ἀπορίαν αὐτοῖς ἐμβάλλει λέγων, "τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦν· ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;" τί δέ ἐστι τὸ "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ·" ὅτι μὴ ἔχων, φησὶ, τὸ διδασκαλικὸν 10 ἀξίωμα, ἢ ἱερεὺς μὴ χειροτονηθεὶς, πῶς τοσαύτην ἐξουσίαν ἀπεδείξω; καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν, οὐκ ἐτόλμησαν τοῦτο εἰπεῖν· ἐπειδὴ δὲ ὤφθη διδάσκων, τότε ἐπιτιμῶσι· φθονοῦντες τῆς τῶν ἀκουόντων σωτηρίας. ποίαν εἶχεν ἀκολουθίαν ὅπερ ἀντηρώτησεν ὁ Χριστὸς λέγων, ὅτι "τὸ βάπτισμα Ἰωάννου," καὶ τὰ ἑξῆς; 15 μεγίστην πάνυ· εἰ γὰρ εἶπον ἐξ οὐρανοῦ, εἶπεν ἂν αὐτοῖς, διὰ τί οὖν οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ; εἰ γὰρ ἐπίστευσαν, οὐδὲν ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς εἰδέναι ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ἐποίει· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐκεῖνος εἶπεν, "ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ "ὑποδήματος αὐτοῦ," καὶ, "ἴδε ὁ ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν 20 "τοῦ κόσμου·" καὶ, "οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ," καὶ "ὁ "ἄνωθεν ἐρχόμενος, ἐπάνω πάντων ἔστι·" καὶ "ὅτι τὸ πτύον ἐν τῇ "χειρὶ αὐτοῦ." εἶτα ἐπειδὴ κακουργοῦντες ἔλεγον, "οὐκ οἴδαμεν." οὐκ εἶπεν, οὐδὲ ἐγὼ οὐκ οἶδα· ἀλλ' ὅτι "οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν." εἰ μὲν γὰρ ἠγνόουν, διδάσκεσθαι αὐτοὺς ἔδει· ἐπειδὴ δὲ ἐκακούρ- 25 γουν, ἁρμοζόντως[x], οὐδὲν αὐτοῖς ἀπεκρίνατο. διατί δὲ οὐκ εἶπον, ὅτι ἐξ ἀνθρώπων ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου; ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο, φησὶ, τοὺς ὄχλους· οὕτως ἦσαν διεφθαρμένοι καὶ καταφρονοῦντες· καὶ γὰρ τὸν μὲν Ἰωάννην δι' αὐτοὺς ἐφοβοῦντο· οὐκ αἰδούμενοι τὸν ἄνδρα. καὶ τῷ Χριστῷ δὲ πάλιν πιστεύειν, διὰ τοὺς ἀνθρώ- 30 πους, οὐκ ἤθελον· ὅθεν διὰ τοῦτο πάντα αὐτοῖς ἐτίκτετο τὰ κακά.

[x] ἁρμοζόντες Cod.

ΚΕΦ. ΜΘ.

Περὶ τῶν δύο υἱῶν παραβολή.

28 Τί σημαίνουσι τὰ τέκνα τὰ δύο, περὶ ὧν φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι "ἄνθρωπος εἶχε τέκνα δύο," καὶ τὰ ἑξῆς; τὸν λαὸν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων· καὶ γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν οὐχ ὑποσχόμενοι 5 ὑπακοῦσαι, οὐδὲ ἀκροαταὶ γενόμενοι τοῦ νόμου, διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο τὴν ὑπακοήν. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰπόντες, πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς, ποιοῦμεν, διὰ τῶν ἔργων παρήκουσαν· διὰ τοῦτο οὖν, ἵνα αὐτοκατακρίτους αὐτοὺς ποιήσῃ, παρ' αὐτῶν ἐξενεχθῆναι παρασκευάζει τὴν ψῆφον· ὅπερ καὶ ἐν τῇ ἐπιούσῃ ποιεῖ τοῦ 10 ἀμπελῶνος παραβολῇ. ἐπειδὴ γὰρ οὐ συνιέντες τὰ λεγόμενα, τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν, λέγοντες, ὅτι ὁ δεύτερος ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός· τότε ἀποκαλύπτει λοιπὸν τὰ συνεσκιασμένα, καὶ λέγει· ὅτι "οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν "τῶν οὐρανῶν·" διὰ τὸ ἐκείνους πιστεῦσαι τῷ Ἰωάννῃ, ὑμᾶς δὲ 15 μὴ πιστεῦσαι· ἦλθε γάρ, φησι, πρὸς ὑμᾶς, οὐ πρὸς ἐκείνους· ὅπερ διπλῆ αὐτοῖς κατηγορία ἐστί· τὸ δὲ "ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης" δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἔχεται ἐγκαλεῖν, φησὶν, ὅτι ἠμελημένος τίς ἦν, καὶ οὐδὲν ὠφελῶν, ἀλλὰ καὶ βίος ἄληπτος ἦν αὐτῷ, καὶ πρόνοιαν ἡμῖν πολλὴν ἐποιεῖτο, εἰς τὸ σωθῆναι· τὸ δὲ χαλεπώτερον ἔγκλημα, 20 ὅτι οὐδὲ μετὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τοὺς τελώνας καὶ τὰς πόρνας, τουτέστι τῆς ἁμαρτίας ὑπαναχωρῆσαι, ὑμεῖς ἐπιστεύσατε· ἔδει μὲν γὰρ καὶ πρὸ αὐτῶν πιστεῦσαι. τὸ δὲ μηδὲ μετ' αὐτοὺς, πάσης συγγνώμης ἀπεστερημένον ἦν· καὶ ἄφατος ἐκείνων ἔπαινος, καὶ τούτων κατηγορίᾳ· τὸ δὲ "προάγουσι," σημαίνει, οὐχ ὡς τούτων 25 ἑπομένων καὶ τῆς βασιλείας μετ' αὐτοὺς ἀξιουμένων οὕτως μενόντων, ἀλλ' ὡς ἐλπίδα ἐχόντων, ἐὰν θέλωσι πιστεῦσαι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἵνα παραζηλώσωσι, καὶ κἂν οὕτως πιστεύσωσιν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς ζηλοτυπία διεγείρει τοὺς παχυτέρους· διὰ τοῦτο οὖν, καὶ ἀεὶ λέγει· "ὅτι ἔσονται οἱ πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι 30 "πρῶτοι."

Ὠριγένους. Τέκνα δύο ὡς ἄνθρωπον τροποφοροῦντα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ παλαιὸς λαὸς, καὶ ὁ πιστεύσας ἐξ ἐθνῶν, ὃς πρῶτος ὢν τὸ προωρεῖσθαι καὶ προεγνῶσθαι καὶ προεκτίσθαι· ἀκούσας

ὕπαγε, ἐργάζου· ὑπερέθετο, φεύγων τοὺς πόνους· ἐπὶ δὲ συντελείᾳ μεταμεληθεὶς, ἐποίησε τὸ θέλημα τοῦ πατρός· δευτέρου μὲν ἀκούσαντος τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, διαψευσαμένου δὲ τοῖς ἔργοις τὴν ὑπόσχεσιν. χρήσῃ τῇ παραβολῇ, ἐπὶ τοῖς ἢ μηδὲν ἐπαγγελλομένοις χρηστὸν, ἢ ἐλάττονα, ἔργῳ δὲ ποιοῦσι· καὶ ἐπὶ τοῖς ἐν 5 μεγάλαις ἐπαγγελίαις, οὐδὲν ἀνύουσιν.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. Τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ἡ παραβολὴ, ὅτι οἱ μὲν τελῶναι, καὶ αἱ πόρναι μετανοήσαντες, καὶ τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ ποιήσαντες, δικαιοῦνται· εἰ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἠπείθουν τῷ νόμῳ, μᾶλλον δὲ τῷ Θεῷ, Ἰωάννῃ πεισθέντες· οἱ δὲ λέγοντες 10 τηρεῖν τὸν νόμον Φαρισαῖοι, ἐν μόνοις ῥήμασι ψιλοῖς, ἀπόβλητοί εἰσι παρὰ τῷ Θεῷ. οὐ γὰρ ἐν λόγοις ἡ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἐν ἔργοις. "οὐ γὰρ ὁ ἀκροατὴς νόμου, ἀλλ' ὁ ποιητὴς, "δίκαιος παρὰ τῷ Θεῷ·" οὗτοι ὅμοιοι εἰσὶ τοῖς ὑποσχομένοις ἀπελθεῖν εἰς τὸν ἀμπελῶνα, ἐπὶ τὸ ἐργάσασθαι, καὶ μὴ ἀπελ- 15 θοῦσιν.

Τοῦ ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. Κακὸν καὶ τὸ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ἕλεσθαι τὸ καλόν. μεῖζον δὲ κατηγορία, τὸ μὴ μεταθέσθαι· μάλιστα τοῦτο ἐργάζεται πονηροὺς, καὶ ὃ νῦν πάσχοντας ὁρῶμεν.

ΚΕΦ. Ν. 20

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολή.

33 Ἄνθρωπον οἰκοδεσπότην τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα λέγει· ἀμπελῶνα δὲ καὶ φραγμὸν, καὶ ληνὸν καὶ πῦργον, τὸν νόμον ὃν δέδωκε, καὶ τὴν πόλιν ἣν ἀνέστησε, καὶ τὸν ναὸν ὃν ᾠκοδόμησε· γεωργοὺς δὲ, τοὺς Ἰουδαίους. ἐξελθόντων γὰρ αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου, τὰ προειρη- 25 μένα πάντα εἰς αὐτοὺς εἰργάσατο· τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ τὴν πολλὴν ἐνδεικνύμενος· οὐδὲν δὲ ἐλλεῖπον, ἀλλὰ πάντα ἀπηρτισμένα ποιήσας, μικρὸν τί αὐτοῖς ἐγκατέλιπε, τὸ ἐπιμελήσασθαι καὶ διαφυλάξαι τὰ δοθέντα· τὸ δὲ "ἀπεδήμησεν," τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν σημαίνει· ὅτιπερ οὐκ ἀεὶ τοῖς ἁμαρτήσασι παρὰ 30 πόδας ἐπάγει τὰς τιμωρίας. τίνες δέ εἰσιν οἱ ἀποσταλέντες δοῦλοι; οἱ προφῆται· ποῖον ἵνα λάβωσι καρπόν; τὴν ὑπακοὴν

δηλονότι, τουτέστι τὴν τῶν ἐντολῶν ἐκπλήρωσιν· οἱ δὲ γεωργοὶ, οὐ μόνον οὐκ ἔχοντες δοῦναι, ἀλλὰ καὶ ὀφείλοντες ἔτι, αἱμάτων τὰς χεῖρας ἔπλησαν· διὰ τοῦτο δὲ δευτέρους καὶ τρίτους ἔπεμψεν, ἵνα δειχθῇ καὶ ἡ τοῦ πέμψαντος φιλανθρωπία τὲ καὶ μακροθυμία, καὶ ἡ τῶν γεωργῶν πονηρία τὲ καὶ κακία· οὐκ ἀπέστειλε τὸν 5 υἱὸν πρῶτον, ἀλλὰ μετὰ τοὺς δούλους· ἵνα ἐξ ὧν περ εἰς τοὺς δούλους διεπράξαντο καταγνόντες ἑαυτῶν καὶ τὸν θυμὸν ἀφέντες οἱ γεωργοὶ ἐκεῖ, τουτέστι εἰς τοὺς δούλους, τὸν υἱὸν ἐντραπῶσιν ἐλθόντα· τὸ δὲ "ἴσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου" εἶπεν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἄπαγε, ἀλλὰ θέλων δεῖξαι τὸ ἁμάρτημα μέγα ὂν καὶ 10 ἀπολογίας πάσης ἐστηρημένον· αὐτὸς γὰρ εἰδὼς, ὅτι ἀναιρήσουσιν, ἔπεμψε· λέγει δὲ "ἐντραπήσονται·" τὸ γενέσθαι ὀφεῖλον ἀπαγγέλλων· ὅτι ἔδει αὐτοὺς ἐντραπῆναι· εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονες ἐγένοντο, ἀλλά γε τοῦ υἱοῦ τὸ ἀξίωμα αἰδεσθῆναι χρῆν· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι τὴν πονηρὰν οὐκ ἀπέθεντο συνήθειαν· 15 ἀλλὰ πολλῆς πλησθέντες ἀσεβείας καὶ ἀνοίας, "ἀποκτείνωμεν "αὐτόν," φησι, "καὶ ἡμῶν ἔσται ἡ κληρονομία·" ποῦ δὲ ἀποκτεῖναι βουλεύονται; ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος· διὸ χρὴ σκοπῆσαι, πῶς καὶ τὸν τόπον προφητεύει, ἔνθα ἔμελλε σφάττεσθαι· διὰ τοῦτο δὲ διὰ παραβολῆς εἶπε τὴν πονηρίαν αὐτῶν· ὅπως αὐτοὶ τὴν ψῆφον 20 ἐξενέγκωσι, καὶ ἑαυτοὺς καταδικάσωσιν· εἰπόντες γὰρ "ὅτι "κακοὺς κακῶς ἀπωλέσει αὐτοὺς, καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσει "ἄλλοις γεωργοῖς," οὐδὲν ἕτερον λέγουσιν ἢ τοῦτο, ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ὀφείλοντες τοῦτο παθεῖν.

42 Εἰπὼν δὲ ὅτι "λίθον ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες·" λίθον 25 μὲν ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ· οἰκοδόμουντας δὲ, τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ἀπεδοκίμασαν δὲ ἐν τῷ λέγειν· "οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ "Θεοῦ·" "οὗτος πλανᾷ τὸν ὄχλον·" καὶ ἐν τῷ καλεῖν αὐτὸν Σαμαρείτην· "ἐγενήθη δὲ εἰς κεφαλὴν γωνίας," ὅτι τὰ ἔθνη τὰ διεστῶτα πρώην, πιστεύσαντα δὲ, ἔτι καὶ Ἰουδαίους τοὺς πιστεύ- 30 σαντας εἰς ἓν συνῆψε, καίπερ τοσούτου τοῦ μέσου ὄντος ἔμπροσθεν· τὸ δὲ "παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐδαμῶς τοῦτο γινόμενον ἐναντίον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀποδεκτὸν, καὶ πᾶσι τοῖς ὁρῶσι παράδοξον, καὶ γέμοντα ἐκπλήξεως·

44 εἰπὼν δὲ "ὅτι ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται, ἐφ' 35

"ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσῃ αὐτόν·" δύο ἐνταῦθα ἀπωλείας εἶπε, μίαν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι, τουτέστι σκανδαλισθῆναι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ πεσεῖν ἐπὶ τὸν λίθον· ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ συμφορᾶς καὶ πανωλεθρίας, ἣν καὶ σαφῶς προεδήλωσε εἰπὼν, "λικμήσῃ αὐτόν." διὰ τούτων δὲ καὶ τὴν 5 ἀνάστασιν ᾐνίξατο τὴν ἑαυτοῦ. "γνόντες δέ" φησι "ὅτι περὶ "αὐτῶν εἶπε τὴν παραβολὴν, ἐζήτουν αὐτὸν κρατῆσαι, ἀλλ' ἐφο- "βήθησαν τοὺς ὄχλους, ὅτι ὡς προφήτην αὐτὸν εἶχον·" οὕτως αὐτοὺς καθάπαξ ἐτύφλωσεν ὁ τῆς φιλαργυρίας ἔρως, καὶ τὸ τὰ παρόντα ζητεῖν, ὅτι οὐδὲ τὴν ἑαυτῶν αἰδεσθέντες ψῆφον, πιστεῦσαι 10 ἠθέλησαν, ἀλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον κρατῆσαι αὐτὸν ἐζήτουν. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐπὶ κεφαλὴν ὠθεῖ, καὶ κατὰ κρημνῶν φέρει, καὶ τῶν μελλόντων ἐκπίπτειν ποιεῖ, ὡς τὸ προσηλῶσθαι τοῖς ἐπικήροις τούτοις.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν 15 γάμον. Ἡ παραβολὴ οἰκοδεσπότην λέγει τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, τὸν πολλὴν πρόνοιαν ἐξ ἀρχῆς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐνδειξάμενον, καὶ τὸ ἄνωθεν μέχρι τέλους τῶν Ἰουδαίων φιλόνεικον περὶ τὸν Θεόν. ἀμπελὼν δέ ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ, ὃν κατεφύτευσεν ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας· φραγμὸς δὲ ὁ νόμος, οὐκ ἐῶν αὐτοὺς ἐπιμιγῆναι 20 τοῖς ἔθνεσι· ληνὸς τὸ θυσιαστήριον· πύργος ἡ Σιών· γεωργοὶ οἱ διδάσκαλοι· δοῦλοι οἱ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀποσταλέντες προφῆται, οὓς ἀπέκτειναν· υἱὸς ὁ Ἰησοῦς, ὃν ἀπέκτειναν, καὶ τὰ δεινὰ ὑποστάντες ὑπὸ Ῥωμαίων, ἔξω αὐτοὺς ἐποίησαν τοῦ Θεοῦ· ἀντεισενεχθέντων εἰς τὸν τῶν Ἰουδαίων τόπον τῶν μαθητῶν καὶ 25 Ἀποστόλων, οἳ καὶ ἀποδεδείκασι τοὺς καρποὺς ἐν θεοσεβείᾳ, ζήσαντες ἐναρέτως.

Ὠριγένους. Ἔδειραν ὡς Μιχαίαν, πατάξαντες ἐπὶ σιαγόνα Σεδεκίου· ἀπέκτειναν Ζαχαρίαν, μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου· ἐλιθοβόλησαν, ὡς Ἀζαρίαν υἱὸν Ἰωδαὲ, τὸν ἱερέα, ὡς ἐν 30 τοῖς Βασιλείοις.

Ὠριγένους. Οἰκοδόμοι εἰσὶν, οἱ τὸν ζωοποιὸν λίθον ἀποδοκιμάσαντες, τὴν ἀλήθειαν, οἱ τῷ ψεύδει τῇ διδασκαλίᾳ * *

Τοῦ αὐτοῦ. Γωνία ἐστὶ συγκρότησις δύο τοίχων, τὸ ἐξ Ἰσραὴλ λῆμμα, καὶ τῶν ἐθνῶν τὸ πλήρωμα, εἰς ἓν συγκροτῶν ὁ λίθος 35

Χριστὸς, ἡ ἀλήθεια, τὴν γωνίαν ποιήσας, καθὼς γέγραπται, "παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη."

Τοῦ αὐτοῦ. Πᾶσα πτῶσις ἐν τῷ πνευματικῷ λίθῳ ἀλυσιτελὴς καὶ ἐπίπονος· οὐκ ἔστι γὰρ πτώσεως, ἀλλ' οἰκοδομῆς, πῶς δὲ συνθλᾷ καὶ λικμᾷ καὶ τὰ αἴτια τούτων ζητεῖ. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δύο φησὶν ἀπωλείας ἐνταῦθα, μίαν μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι καὶ σκανδαλισθῆναι· τοῦτο γάρ ἐστιν, "ὁ πίπτων, ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συνθλασθήσεται." ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς συμφορᾶς· διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ᾐνίξατο τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἠισθάνοντο γὰρ λοιπὸν ὅτι αὐτοὺς ᾐνίττετο, ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀνεχώρει· ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει, ὃ καὶ θαυμάζοντες ἔλεγον· "οὐκ οὗτος ἐστὶν Ἰησοῦς; ἴδε παρρησίᾳ λαλεῖ." ἐνταῦθα τῷ φόβῳ τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο 15 πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν.

ΚΕΦ. ΝΑ.

Περὶ τῶν καλουμένων εἰς τὸν γάμον.

2 "Ὡμοιώθη," φησὶν, "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ "βασιλεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ μὲν πρὸ ταύτης παραβολὴ τὰ πρὸ 20 τοῦ σταυροῦ ᾐνίξατο, αὕτη δὲ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημαίνει, ἵνα δειχθῇ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἄφατος φιλανθρωπία· ὅτι τοὺς ὀφείλοντας χαλεπωτάτην δοῦναι δίκην, δι' ἣν ἐτόλμησαν σφαγὴν, εἰς γάμους καλεῖ. γάμος δὲ εἴρηται διὰ τὴν φαιδρότητα, καὶ διὰ τὸ μηδὲν λυπηρὸν ἢ σκυθρωπὸν ἔχειν, ἀλλὰ χαρᾶς γέμειν 25 πνευματικῆς· διὰ τοῦτο καὶ νυμφίον αὐτὸν ὁ Ἰωάννης καλεῖ. διατί κεκλημένους αὐτοὺς λέγει; ἐπειδὴ οὐ προσφάτως καλεῖ, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολλοῦ χρόνου, ὅπερ μείζονα τὴν κατηγορίαν ἐποίει· πότε δὲ προεκλήθησαν; διὰ τῶν προφητῶν ἁπάντων. τὸ ἄριστον δὲ, οἱ ταῦροι καὶ τὰ σιτιστὰ τὴν πολλὴν φιλοτιμίαν καὶ τρυφὴν 30 καὶ πανδαισίαν σημαίνει· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐνέτρεψεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγροὺς καὶ ἐμπορείας τῆς εὐφροσύνης ταύτης προετίμησαν. τί δὲ ἐντεῦθεν μανθάνομεν; ἵνα κἂν ἀναγκαῖα ᾖ τὰ

κατέχοντα, πάντων προτιμώτερα ποιώμεθα τὰ πνευματικά. ποίους δὲ δούλους ὕβρισαν καὶ ἀπέκτειναν; τοὺς Ἀποστόλους δηλονότι· αὐτοὶ γὰρ αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίσαντο. τὸ δὲ πέμψαι τὰ στρατόπεδα, καὶ ἀπολέσαι τοὺς φονεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐμπρῆσαι, τὰ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου 5 συμβάντα κατὰ τοῖς Ἰουδαίοις δηλοῖ. καὶ ἐπειδήπερ τὸν Πατέρα παρώξυναν, τῷ Υἱῷ μὴ πιστεύσαντες, αὐτὸς ἐπεξῆλθεν αὐτούς. καὶ οὐκ εὐθέως ἀναιρεθέντος τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἡ ἅλωσις, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, ἵνα δείξῃ αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν, ὅτε ἀπέκτειναν τὸν Στέφανον, ὅτε ἀνεῖλον τὸν Ἰάκωβον, ὅτε ὕβρισαν 10 8 τοὺς Ἀποστόλους. τί σημαίνει τὸ "οἱ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν "ἄξιοι;" ὅτι περ ἔδει φησὶν αὐτοὺς μηδὲ κληθῆναι, ἀλλ' ἵνα μηδεμίαν αὐτοῖς καταλείπῃ ἀναισχύντου τινὸς ἀντιλογίας πρόφασιν, καί περ εἰδὼς τὴν ἀπιστίαν, πρὸς αὐτοὺς πρώτους ἔπεμψεν, ἐκείνους τε ἐπιστομίζων, καὶ ἡμᾶς παιδεύων τὰ παρ' ἑαυτῶν πάντα 15 πληροῦν, ὥστε νουθετεῖν ἀλλήλους, κἂν μηδεὶς μηδὲν κερδαίνειν μέλλει. καλοῦνται δὲ εἰς τοὺς γάμους ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῶν διεξόδων τὰ ἔθνη· καὶ γὰρ οὐκ ἐν ὁδῷ, ἀλλ' ἔξωθεν τῆς ὀρθῆς ὑπῆρχον ὁδοῦ. ἔνδυμα δὲ γάμου ἐστὶ βίος ὀρθὸς, οὐ γὰρ δεῖ τῇ πίστει μόνῃ θαρρεῖν. καὶ γὰρ τὸ μὲν κληθῆναι καὶ καθαρθῆναι, 20 χάριτος ἦν, τὸ δὲ κληθέντα καὶ καθαρὰ ἐνδυσάμενον μεῖναι τοιαῦτα διατηροῦντα, τῆς τῶν κληθέντων σπουδῆς· ἐπεὶ οὖν τὸ κληθῆναι οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας γέγονεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χάριτος, ἔδει ἀμείψασθαι τὴν χάριν, καὶ μὴ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι πονηρίαν μετὰ τὴν τιμήν. καὶ γὰρ πολλὴ ἀπόκειται κόλασις τοῖς ῥαθυμήσασι· 25 καθάπερ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τῷ μὴ ἐλθεῖν ὕβρισαν, οὕτως καὶ τὸ κατακλιθῆναι μετὰ βίου διεφθαρμένου· τὸ γὰρ ῥυπαροῖς ἱματίοις εἰσελθεῖν, τοῦτό ἐστι βίον ἀκάθαρτον ἔχοντα ἀπελθεῖν ἐντεῦθεν· διὸ καὶ ἐφιμοῦτο[y] ὁ μὴ ἐνδεδυμένος τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου. 30

Χρὴ οὖν σκοπῆσαι, ὅτι καίτοι τοῦ πράγματος ὄντος καταδήλου, οὐ πρότερον κολάζει, ἕως ἂν αὐτὸς ὁ ἡμαρτηκὼς τὴν ψῆφον ἐξενέγκῃ· τὸ γὰρ μηδὲν ἔχειν ἀντειπεῖν κατέκρινεν ἑαυτὸν, καὶ λοιπὸν πρὸς ἀτελευτήτους ἕλκεται κολάσεις· μὴ γὰρ δὴ σκότος

[y] ἐφημοῦτο Cod.

ἀκούσαντες, τούτῳ νομίσωμεν αὐτὸν τιμωρεῖσθαι, τὸ εἰς ἀφεγγὲς πέμπεσθαι χωρίον μόνον, ἀλλ' ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὅπερ ἀκαρτερήτους ὀδύνας αἰνίττεται· ἀκούσωμεν ὅσοι τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀπολαύσαντες, καὶ τῶν γάμων ἐκείνων τῶν ἀχράντων ἀξιωθέντες, ῥυπαραῖς τὴν ψυχὴν περιεβάλωμεν 5 πράξεσιν· ἀκούσωμεν πόθεν ἐκλήθημεν· ἀπὸ τῆς τριόδου χωλοὶ ὄντες καὶ ἀνάπηροι κατὰ ψυχὴν, ὅπερ πολλῷ χαλεπώτερόν ἐστι τοῦ σώματος λωβήσεως· αἰδεσθῶμεν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ καλέσαντος, καὶ μηδεὶς ἡμῶν μενέτω ῥυπαρὰ ἔχων ἱμάτια, ἀλλ' ἕκαστος ἡμῶν περιεργαζέσθω τῆς ψυχῆς τὴν στολὴν, καὶ ταύτης 10 πολλὴν τὴν φροντίδα ποιησώμεθα.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Γάμον λέγει τὴν ἁρμονίαν καὶ συνάφειαν τοῦ Υἱοῦ τὴν γενομένην πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· τοὺς δὲ ἀποστελλομένους καλέσαι τοὺς κεκλημένους, τοὺς μαθητὰς, μεθ' οὓς ἔπεμψε τοὺς ἑβδομήκοντα. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Γάμον λέγει τὴν πρὸς τὸν Υἱὸν τῶν πιστῶν συνάφειαν, καλῶν εἰς τοῦτον τοὺς Ἰουδαίους, πάλαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ὕστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Ὠριγένους. Δοῦλοι, οἱ πατριάρχαι δηλονότι ἢ Μωσῆς καὶ 20 προφῆται· ἄριστον, ὑπὸ τῆς λεγούσης ἡτοιμακέναι τὴν ἑαυτῆς τράπεζαν σοφίας, ἡτοίμασται πνευματικὴ στάσις, οἰνοχόων καὶ λειτουργῶν ἄλλων, ἐπιστήμῃ καὶ καιρῷ διακονούντων, ὡς καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι τῷ εἰρηνικῷ, καθὰ ἐν Βασιλείοις γέγραπται περὶ αὐτοῦ· ταῦροι δὲ ἡ λογικὴ καὶ ὡς ἐν καθαροῖς μείζων τροφή· 25 σιτιστὰ τὸ πνευματικῶς ἡδὺ τῆς θεωρίας οὐκ ἀσθενές· θύσις ἡ διαίρεσις καὶ τροπολογία τῶν προβλημάτων· πάντα οἱ περὶ τῶν ὄντων ποικίλοι λόγοι καὶ θεωρίαι· τὸ δὲ "ἕτοιμα," προτρέπει.

Τοῦ αὐτοῦ. Τίνας ὕβρισαν; τοὺς πατριάρχας· στρατεύματα δέ εἰσιν οἱ ἐμπρήσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀνελόντες τοὺς 30 ἐν τῇ πόλει Ῥωμαῖοι, καὶ ἡ οὐράνιος στρατιὰ, καὶ οἱ ἐπὶ τῶν κολάσεων Ἄγγελοι, καὶ οἱ ἀναιροῦντες Ἰουδαϊκὴν διδασκαλίαν καὶ ψευδώνυμον γνῶσιν· δοῦλοι οἱ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἐπιτεταγμένοι τῇ κλήσει τῶν ἐθνῶν Ἄγγελοι. "οὐκ ἦσαν ἄξιοι," ὡς οὐκ ἀξίοις λέγουσιν οἱ Ἀπόστολοι "ὑμῖν ἀναγκαῖον ἦν ἀναγγεῖλαι τὸν λόγον 35

"τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ δὲ ἀναξίους ἑαυτοὺς ἐκρίνατε, πορευόμεθα εἰς "τὰ ἔθνη." "διέξοδοι ὁδῶν" εἰσι τὰ ἔξω τοῦ Ἰσραὴλ δόγματα· ἀδιακρίτως συνάγουσι, πονηροὺς μὲν, ἵνα ἐπιθέμενοι τὸ ἔνδυμα γάμου, καὶ ἑστίαν Θεοῦ ἔχωσιν· ἀγαθοὺς δὲ, ἁπλούστερον τοὺς μετριωτέρους· ἔθνη γὰρ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, καὶ τὰ ἑξῆς· βίος 5 καὶ πράξεις ἀγαθαί εἰσι τὸ ἔνδυμα, ἅπερ ὁ μὴ ἔχων ἐξ ἰδίας σπουδῆς, οὐκ ἔχει ἔνδυμα. ἡ γὰρ κλῆσις ἡ διδοῦσα ἀναμαρτησίαν καὶ Πνεύματος Ἁγίου μετοχὴν, κατὰ χάριν ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ μεταθέμενον ἢ μεταμφιασάμενον τὸ ἦθος, καὶ ἐνδυσάμενον τὸ ὕφασμα τῆς ἀρετῆς, Χριστὸν, σπλάγχνα τε 10 οἰκτιρμῶν καὶ τὰ ὅμοια· κατὰ δὲ τὸ "ἐνεδύσατο κατάραν ὡς "ἱμάτιον."

Τοῦ αὐτοῦ. Δεσμεύουσιν Ἄγγελοι, πόδας, πορείαν, χεῖρας, τὴν δραστικὴν τῶν ἔργων δύναμιν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Δηλοῖ τῶν ὀδόντων ὁ βρυγμὸς καὶ ὁ 15 κλαυθμὸς τὴν ὑστεροβουλίαν, καὶ τὴν τότε γινομένην ἀνοήτως μεταμέλειαν, ἐφ' οἷς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὐκ ἐπράξαμεν τὰ σωτηρίας ἔργα.

ΚΕΦ. ΝΒ.

20

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων διὰ τὸν κῆνσον.

15 Διατί εἶπε τότε; ἵνα δείξῃ αὐτοὺς περαιτέρω τῇ κακίᾳ προβαίνοντας· ὅτε γὰρ μάλιστα κατανυγῆναι ἔδει, ὅτε καταπλαγῆναι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτε φοβηθῆναι τὰ μέλλοντα, τότε ἑτέραν ἦλθον ὁδόν· ὥστε δι' αὐτῆς εἰς κίνδυνον ἐμβαλεῖν αὐτόν· ἐπειδὴ γὰρ κατασχεῖν αὐτὸν οὐκ εἶχον, "ἐφοβοῦντο γὰρ τοὺς ὄχλους," 25 δημοσίων ἀδικημάτων ποιῆσαι αὐτὸν ὑπεύθυνον βούλονται· εἰς γὰρ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῶν πραγμάτων αὐτοῖς μετατεθέντων, καὶ φόρου λοιπὸν ὄντες ὑποτελεῖς, ἀποστείλαντες περὶ τούτου αὐτὸν ἐρωτῶσιν· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ὅτι πρὸ τούτου διὰ τοῦτο ἀπέθανον, τουτέστιν οἱ περὶ Θευδὰν καὶ Ἰούδαν ἀποστασίαν μελετήσαντες, 30 ἐβούλοντο καὶ αὐτὸν διὰ τῶν λόγων τούτων, εἰς τοιαύτην ὑποψίαν ἐμβαλεῖν. διὰ τοῦτο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας ἔπεμψαν, διπλοῦν ἑκατέρωθεν τὸν κρημνὸν

ὀρύττοντες, καὶ πάντοθεν τὴν παγίδα τιθέντες, ὅπως ἑκατέρωθεν ἐπιλάβωνται αὐτοῦ· ἵνα εἰ μὲν ὑπὲρ τῶν Ἡρωδιανῶν ἀποκρίνηται, αὐτοὶ ἐγκαλέσωσιν, εἰ δὲ ὑπὲρ αὐτῶν, ἐκεῖνοι κατηγορήσωσι· καίτοι γε ἦν δεδωκὼς τὰ δίδραγμα, ἀλλ' οὐκ ᾔδεσαν τοῦτο ἐκεῖνοι· ἑκατέρωθεν μὲν οὖν προσδοκῶντες αἱρήσειν, ἐπεθύμουν μᾶλλον κατὰ 5 τῶν Ἡρωδιανῶν εἰπεῖν τί· διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς πέμπουσιν εἰς τοῦτο, ὠθοῦντας αὐτὸν τῇ παρουσίᾳ, ἵνα παραδώσωσι τῷ ἡγεμόνι, ὡς τύραννον. ἠρώτων δὲ ἐπὶ τῶν ὄχλων, ὡς μείζονα γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν· καὶ τί λέγουσιν; οἴδατε ὅτι πλάνος ἐστὶ, καὶ πλανᾷ τὸν ὄχλον· ἀλλὰ πάντα γίνονται, ἅπερ ἂν ἡ ἐπιβουλὴ ἀπαγο- 10 ρεύσῃ· τότε δὲ εἶπον, προσδοκῶντες αὐτὸν τῇ κολακείᾳ χαυνοῦν, καὶ πείθειν εἰπεῖν τι κατὰ τῶν κρατούντων νόμων· εἰπόντες δὲ τὸ "οὐ μέλει σοι περὶ οὐδενὸς, καὶ οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώ- "που," περὶ Ἡρώδου καὶ Καίσαρος ᾐνίττοντο, καὶ οὐ λέγουσιν, εἰπὲ ἡμῖν τί τὸ καλὸν ἢ τί τὸ συμφέρον, ἀλλὰ "τί σοι δοκεῖ;" 15 καὶ τοῦτο πανούργως. αὐτὸς δὲ ἐπιπληκτικώτερον μὲν αὐτοῖς διαλέγεται, ἐπιστομίζει δὲ ἐν τῷ τὰ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἀγαγεῖν· ταῦτα δὲ ἐποίει, ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν κακίαν, ὥστε μὴ ἐπὶ πολὺ τοῖς τοιούτοις ἐπιχειρεῖν, καὶ βλάπτειν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς· ἐπιζητήσας δὲ τὸ νόμισμα τοῦ κήνσου, διὰ τῆς ἐκείνων γλώττης 20 ἐκφέρει τὴν ἀπόφασιν, καὶ αὐτοὺς ψηφίσασθαι παρασκευάζει, ὅτι ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ὅπερ ἦν λαμπρὰ νίκη καὶ σαφής· οὐδὲ γὰρ ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, "τίνος ἡ εἰκὼν αὕτη καὶ ἡ ἐπιγραφή;" ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις αὐτῶν ἀποκρίσεσιν ὑπευθύνους ποιῆσαι βουλόμενος· διὸ καὶ φησὶν, "ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι·" οὐ γάρ 25 ἐστι τοῦτο δοῦναι· δείκνυται δὲ τοῦτο ἀπὸ τῆς εἰκόνος καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς· ἵνα δὲ μὴ εἴπωσιν ὅτι ἀνθρώποις ἡμᾶς ὑποτάττεις, ἐπήγαγε "καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ." ἔξεστι γὰρ καὶ ἀνθρώποις τὰ αὐτῷ πληροῦν, καὶ Θεῷ διδόναι τὰ τῷ Θεῷ παρ' ἡμῶν ὀφειλόμενα· διὸ καὶ ὁ Παῦλος φησί· "ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφει- 30 "λάς" καὶ τὰ ἑξῆς. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἐκεῖνα λέγει ἀποδιδόναι τῷ Καίσαρι, τὰ μηδὲν τὴν εὐσέβειαν παραβλάπτοντα, ὡς ἐάν τι τοιοῦτον ᾖ, οὐκέτι Καίσαρος, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου φόρος ἐστὶ καὶ τέλος. ταῦτα οὖν ἀκούσαντες, ἐπεστομίσθησαν καὶ ἐθαύμασαν τὴν σοφίαν αὐτοῦ· καὶ γὰρ θεότητος αὐτοῖς παρέσχεν 35

ἀπόδειξιν, τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν ἐκκαλύψας, καὶ μετὰ ἐπιεικείας αὐτοὺς ἐπιστομίσας· οἱ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐπίστευσαν, ἀλλὰ ἀφέντες αὐτὸν ἀπῆλθον.

ΚΕΦ. ΝΓ.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων. 5

23 "Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ," φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ἁπλῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ," ἀλλ' ἐκπληττόμενος αὐτῶν τὴν ἔννοιαν, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεται· ἐν ᾗ γὰρ ἡμέρᾳ τὴν τῶν Φαρισαίων κακουργίαν ἐξήλεγξε καὶ κατήσχυνε, δέον τούτους ὀκνηροτέρους γενέσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐν αὐτῇ ἀναισχύν- 10 τως προσέρχονται. τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; οἱ Σαδδουκαῖοι, αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα παρὰ τοὺς Φαρισαίους, κακείνων πολὺ καταδεεστέρα, λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε Ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· καὶ ἐξ εὐθείας μὲν, οὐδὲν οὗτοι περὶ ἀναστάσεως λέγουσι, λόγον δέ τινα πλάττουσι, καὶ πρᾶγμα συντιθέασι μὴ γεγενη- 15 μένον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν· καὶ θέλοντες ἀναστρέψαι ἀμφότερα, καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι, καὶ τὸ τοιαύτην ἀνάστασιν· καὶ οὗτοι δὲ, ὥσπερ οἱ Φαρισαῖοι, μετὰ ἐπιεικείας δῆθεν προσβάλλουσι, λέγοντες ἅπερ εἶπον, ὅτι ἑπτὰ ἀδελφοὶ κατὰ διαδοχὴν ἀποθνήσκοντες, ἔσχον μίαν γυναῖκα, καὶ ὅτι ἐν τῇ ἀνα- 20 στάσει τίνος αὐτῶν ἔσται γυνή; ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τούτων τὰ ἀπόρρητα ἐκκαλύπτει, καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ ὅτι οὐ τοιαύτη ἀνάστασις, οἵαν ὑπόπτευον. τί ἐστιν ὅτι "ὡς Ἄγγελοι "Θεοῦ εἰσιν ἐν οὐρανῷ;" οὐχὶ ἐπειδὴ οὐ γήμουσί, φησι, διὰ τοῦτο εἰσὶν Ἄγγελοι, ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς Ἄγγελοι, διὰ τοῦτο οὐ γήμουσι· 25 32 δεικνύντων διὰ τούτων, ἡλίκον ἡ ἀνάστασις· τὸ δὲ "οὐκ ἔστιν ὁ "Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων," δηλοῖ ὅτι οὐχὶ τῶν οὐκ ὄντων φησὶ, καὶ καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναστησομένων· οὐ γὰρ εἶπεν, ἤμην, ἀλλ' εἰμὶ τῶν ὄντων καὶ τῶν ζώντων· ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἔζη τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ τῇ ἀποφάσει 30 ἀπέθανεν, οὕτω καὶ οἱ περὶ Ἀβραὰμ, εἰ καὶ ἐτεθνήκεισαν, ἔζων τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως· καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι μὲν ἡττηθέντες ἀναχωροῦσιν, τὸ δὲ ἀδέκαστον πλῆθος καρποῦται τὴν ὠφέλειαν·

ἀκούσαντες γάρ, φησιν, οἱ ὄχλοι, ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Ἀπολιναρίου. Ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὴν λέξιν ταύτην οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος ἔτι διαμάχονται, ἐπὶ ψυχὰς ἀνάγοντες τὸν λόγον· ταύτας γὰρ ζῆν καὶ περὶ τούτων εἰρηκέναι 5 τὸν Κύριον, ὡς τούτων ὄντος Θεοῦ τοῦ Θεοῦ· οὐ δή πω δὲ Σαδδουκαίοις περὶ ψυχῶν ἦν ἡ ἀντιλογία, ἀλλὰ περὶ σωμάτων, ὥστε περὶ τούτων ἡ ἀπόκρισις· λέγεται δὲ τότε ἀνίσταται ὁ νεκρὸς, ὅτε μετὰ σώματος ἡ ψυχὴ, οὐχ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψυχῆς διαλελυμένης, ἀλλ' ὡς ἀπράκτου οὔσης, καὶ τὰ τῆς ζωῆς ἴδια, ὅσα 10 μετὰ σώματος, οὐκ ἐχούσης· ἓν γάρ τι τὸ συναμφότερον ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ἡ ζωὴ κοινὴ, καὶ ἑκατέρων δεῖ, πρὸς τὸ τὴν ἐκ θανάτου ζωὴν πάλιν συστῆναι.

ΚΕΦ. ΝΔ.

Περὶ τοῦ νομικοῦ. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐπείπερ καταισχυνθέντων τῶν Σαδδουκαίων, καὶ ἀποχωρησάντων, ἐπῃνεῖτο ὁ Κύριος, ἐπὶ τούτῳ διαφθονούμενοι τούτοις οἱ Φαρισαῖοι, ἦλθον εἰς μέσον, καὶ νομοθέτης τίς ἄγαν παρ' αὐτοῖς νομιζόμενος, ἐρωτᾷ ποία ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ, οἰηθεὶς ὅτι μέλλει μὲν τὰ Μωσέως παραγρά- 20 φεσθαι, παρατιθέναι δὲ τὴν ἑαυτοῦ διδασκαλίαν· ἢ ὅτι ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ ἐμὲ, παραζευγνὺς ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ οὕτω εὑρίσκει αὐτὸν [z], τοῦ ἐμβαλεῖν εἰς κίνδυνον, ὡς θεοποιοῦντα ἑαυτόν· ἢ εἰ τοῦτο παρασιωπήσει, λέγειν, οὐκοῦν οὐ προσδέχομαί σε ὡς Θεόν. 25

Τίνος ἕνεκεν ὁ Ματθαῖος φησὶν, ὅτι πειράζων ἠρώτησεν οὗτος ὁ νομικὸς, ὁ δὲ Μάρκος τοὐναντίον· εἰδὼς γάρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς, ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν αὐτῷ, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς οἱ Εὐαγγελισταὶ τοῦτο εἶπον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες· ἠρώτησε μὲν γὰρ 30 πειράζων παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, ἐπῃνέθη· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν,

[z] Fors. leg. εὑρίσκῃ αἰτίαν.

ἀλλ' ὅτε εἶπεν, "ὅτι τὸ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον, πλέον ἐστὶ τῶν "ὁλοκαυτωμάτων," τότε ἤκουσεν ὅτι "οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς "βασιλείας·" ὅτι τὰ ταπεινὰ ὑπερεῖδεν, λέγω δὴ τὸ σάββατον καὶ τὰ λοιπά· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς τὴν ἀγάπην, ὁποία τίς ἐστι, κατενόησεν· ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπηρτισμένον αὐτῷ τὸν ἔπαινον 5 συντέθεικεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα· τὸ γὰρ εἰπεῖν οὐ μακρὰν εἶ, δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. προβάλλονται δὲ τὸν νομικὸν οἱ Φαρισαῖοι πρὸς ἐρώτησιν, οὐ μαθεῖν βουλόμενοι, ἀλλὰ ἀπόπειραν ποιούμενοι· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ πρώτη ἐντολὴ αὕτη ἦν, τὸ ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, προσδοκῶντες ἀφορ- 10 μήν τινα παρέξειν αὐτοῖς, ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτὴν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν δεικνύναι Θεὸν, προβάλλονται τὴν ἐρώτησιν· δεικνὺς δὲ ὁ Χριστὸς, μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ φθόνῳ τήκεσθαι, καὶ ζηλοτυπίᾳ ἁλίσκεσθαι, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, 37 "ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου," καὶ πάλιν "ἀγαπήσεις τὸν 15 "πλησίον σου ὡς ἑαυτόν." διὰ ταύτης τῆς ἀποκρίσεως, ὡσανεὶ λέγων αὐτοῖς, ὅτι αὐτοὶ ὑμεῖς καθ' ἑαυτῶν τὰς ἐρωτήσεις ποιεῖσθε, καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ τῆς ἀγάπης ἀγαθὸν πόρρω ἀφ' ὑμῶν ἐδιώξατε· ὁμοίαν δὲ τῆς πρώτης ἐντολῆς τὴν δευτέραν ἐκάλεσεν, ὅτι αὕτη ἐκείνην προοδοποιεῖ, καὶ παρ' αὐτῆς συγκροτεῖται πάλιν· 20 "ὁ γὰρ ἀγαπῶν με," φησὶ, "τὰς ἐντολάς μου τηρήσει," αἱ δὲ ἐντολαὶ αὐτοῦ, καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῶν μετὰ τὴν εἰς Θεὸν ἀγάπην, ἡ εἰς τὸν πλησίον ἐστί· πρεπόντως οὖν εἶπεν, "ἐν ταύταις ὅλος ὁ νόμος κρέμαται, καὶ οἱ προφῆται."

ΚΕΦ. ΝΕ. 25

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως, πῶς υἱὸς Δαβίδ ἐστιν.

41 Διὰ τί ἐρωτᾷ τοὺς Φαρισαίους λέγων, "τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ· τίνος ἐστὶν υἱός;" ὅπως λανθανόντως ποιήσῃ αὐτοὺς, καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀπεκρίναντο τὰ ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἄνθρωπον αὐτὸν ἔφησαν εἶναι ψιλὸν, εἰπόντες ὅτι υἱός 30 ἐστι τοῦ Δαβὶδ, ἀνατρέπων τὴν πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν, λοιπὸν ἐπάγει τὸν Δαβὶδ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ μαρτυροῦντα τὴν κυριότητα αὐτοῦ, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον τὸ

44 πρὸς τὸν Πατέρα λέγων, "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου "ἐκ δεξιῶν μου," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐχθρῶν δὲ ἐμνημόνευσεν, ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς φοβήσας ἐπαναγάγηται· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα ἀκούσαντες, οὐδὲν ἀπεκρίναντο· οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν· οὕτω δὲ καιρίαν ἐδέξαντο τὴν πληγὴν, ὡς μηκέτι 5 τολμῆσαι τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι λοιπόν· "οὐδεὶς γάρ φησιν "ἐτόλμησεν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐρωτῆσαι αὐτόν." οὐ μικρῶς δὲ τοῦτο τοὺς ὄχλους ἀποστήσας τοὺς λύκους, καὶ ἀποκρουσάμενος αὐτῶν τὰς ἐπιβουλάς· καὶ γὰρ ὑπὸ κενοδοξίας ἁλόντες τοῦ δεινοῦ πάθους καὶ πολυκεφάλου, κερδαίνειν οὐδὲν ἤθελον. παρα- 10 καλῶ οὖν, φύγωμεν καὶ τοῦτο τὸ πάθος, τῆς δὲ τοῦ Θεοῦ δόξης μόνον ἐρασταὶ γενώμεθα.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅπως ὑφειμένως εἰσάγει τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν, πρότερον εἶπεν, "τί ὑμῖν δοκεῖ, τίνος υἱός ἐστιν;" ὥστε εἰς ἐρώτησιν αὐτοὺς εἰσαγαγεῖν. 15

ΚΕΦ. Ν϶.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων.

1 Τότε ὁ Ἰησοῦς ἐλάλησε τοῖς ὄχλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ.

"Τότε" πότε; ὅτε τοὺς Φαρισαίους ἐπεστόμισεν, καὶ ἐπει- 20 δήπερ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ βίου ὀρθοῦ ἀξιοπίστους ποιῆσαι, ἀπὸ τῆς καθέδρας καὶ τῆς τοῦ Μωσέως διαδοχῆς τοῦτο ἐργάζεται· πάντα δὲ ποιεῖν αὐτοὺς ἃ λέγουσιν παρακελεύεται, οὐ τὸ περὶ βρωμάτων καὶ θυσιῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· πῶς γὰρ ἔμελλε περὶ τούτων λέγειν ἃ προλαβὼν ἀνεῖλεν; ἀλλὰ πάντα, φησὶ, τὰ διορ- 25 θοῦντα ἦθος, καὶ βελτίω ποιοῦντα τρόπον, καὶ τοῖς τῆς καινῆς συμβαίνοντα νόμοις· καὶ οὐκ ἀφιέντα λοιπὸν ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν εἶναι.

Διατί οὐκ ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς χάριτος ταῦτα θεσπίζει, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως; ἐπειδὴ οὐδέπω ἦν καιρὸς πρὸ τοῦ σταυροῦ 30 ταῦτα διαλέγεσθαι· ἐμοὶ δοκεῖ πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερόν τι προοικονομεῖν αὐτὸν ταῦτα λέγοντα· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει κατηγο-

ρεῖν αὐτὸν, ἵνα μὴ δόξῃ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ταύτης ἐρᾷν, ἢ διὰ ἀπέχθειαν ταῦτα ποιεῖν, πρῶτον τοῦτο ἀναιρεῖ· καὶ ἀνύποπτον ἑαυτὸν ποιήσας, τότε ἄρχεται τῆς κατηγορίας· διορθούμενος δὲ τοὺς τότε ἀκούοντας καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα, τοῦτο ἐκ περιουσίας κελεύει· ὃ πρῶτον μάλιστά ἐστιν εἰς σωτηρίαν 5 συντελοῦν, τὸ μὴ καταφρονεῖν τῶν διδασκάλων, μηδὲ κατεξανίστασθαι τῶν ἱερέων, κἂν διεφθαρμένον βίον ἔχωσιν, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἂν λέγωσιν, ἵνα ποιῶσιν οἱ ὄχλοι· οὐ γὰρ τὰ ἑαυτῶν λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο δὲ ποιεῖ ἐκείνοις μὲν πλέον τὸ κρίμα ἐργαζόμενος, τοῖς δὲ μαθητευομένοις, οὐδεμιᾶς ἐγκαταλιμ- 10 πάνων παρακοῆς πρόφασιν· ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι ἐπειδὴ φαῦλος ἐστὶν ὁ διδάσκαλος, διὰ τοῦτο ῥαθυμότερος γέγονα, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν πρόφασιν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτοὺς ἐλέγχει, καὶ μακροὺς ἀποτείνεται κατ' αὐτῶν λόγους; προσφυλαττόμενος τοὺς ὄχλους, ὥστε μὴ τοῖς 15 αὐτοῖς περιπεσεῖν· οὐδὲ γὰρ ὅμοιόν ἐστιν ἀπαγορεύειν, καὶ τοὺς πταίσαντας δεικνύναι, ὥσπερ οὐχ ὅμοιον παραινεῖν τὰ δέοντα, καὶ τοὺς κατορθοῦντας εἰς μέσον ἄγειν· διὰ τοῦτο προλαβὼν φησι, 3 "κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε·" ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσι διὰ τὸ ἀκούειν αὐτῶν, δεῖν ζηλοῦν αὐτοὺς, ταύτῃ κέχρηται τῇ ἐπιδιορ- 20 θώσει, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτῶν εἶναι τιμὴν, κατηγορίαν ποιεῖται. τί γὰρ διδασκάλου ἀθλιώτερον, ὅταν τοὺς μαθητὰς ἐν τῷ προσέχειν αὐτοῦ τῷ βίῳ μὴ διασώζει; ὥστε ἡ δοκοῦσα αὐτῶν εἶναι τιμὴ μεγίστη κατηγορία ἐστὶν, ὅταν τοιοῦτον φαίνονται βίον ἔχοντες οἷον οἱ ζηλοῦντες διαφθείρονται· τὸ δὲ "λέγουσι καὶ οὐ 25 "ποιοῦσι," τριπλῆν αὐτοῖς δηλοῖ κατάκρισιν· δι' ἓν μὲν, ὅτι παραβαίνουσι· δεύτερον δὲ, ὅτι τοιούτους ἄλλους ὀφείλοντες διορθοῦν, αὐτοὶ χωλεύουσιν, ἔχοντες καὶ τὴν τῶν διδασκάλων τιμήν· τρίτον δὲ, ὅτι καὶ διαφθείρουσι μειζόνως τοὺς μαθητὰς, ἅτε ἐν διδασκάλων τάξει τοιαῦτα παρανομοῦντες. 30

Τί σημαίνει τὸ "δεσμεύουσι φορτία βαρέα" καὶ τὰ ἑξῆς; τὸ πολλὴν μὲν καὶ ἄκραν ἀπαιτεῖν ἀσυγγνώστως παρὰ τῶν ἀρχομένων βίου ἀκρίβειαν, πολλὴν δὲ ἑαυτοῖς ἐπιτρέπειν τὴν ἄδειαν, ὃ τοὐναντίον τὸν ἄριστον ἄρχοντα ἔχειν χρή· ἐν μὲν τοῖς καθ' ἑαυτὸν ἀσύγγνωστον εἶναι καὶ πικρὸν δικαστὴν, ἐν δὲ τοῖς τῶν 35

ἀρχομένων, συγγνωμονικὸν καὶ ἥμερον· οἱ δὲ λόγοις μόνον φιλοσοφοῦντες, ἀσύγγνωστοι καὶ βαρεῖς, ὡς ἄπειροι τῆς δι' ἔργων δυσκολίας. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι οὐ δύνανται, ἀλλ' "οὐ θέλουσιν," οὐδὲ πάλιν ὅτι βαστάσαι, ἀλλὰ "δακτύλῳ κινῆσαι," ὅπερ μεῖζον αὐτοῖς ἔγκλημα γίνεται· καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ὠμότητος αὐτῶν 5 5 καὶ ῥαθυμίας· περὶ τῆς δοξομανίας, φησίν· ὅτι "πάντα τὰ ἔργα "αὐτῶν ποιοῦσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. πλατύνουσι γὰρ "τὰ φυλακτήρια αὐτῶν καὶ μεγαλύνουσι τὰ κράσπεδα αὐτῶν." τὰ μὲν οὖν φυλακτήρια μικρὰ βιβλία εἰσίν· ἐπειδὴ γὰρ συνεχῶς ἐπελανθάνοντο τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἐκέλευσεν ἐγγραφῆναι 10 μικροῖς βιβλίοις τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, καὶ ἐξηρτῆσθαι αὐτὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν· διὸ καὶ ἔλεγεν, "ἔσται ἀσάλευτα ἐν ὀφθαλμοῖς "σου," ἅτινα ἐκάλουν φυλακτήρια· τὰ δὲ κράσπεδα σημαίνει κλῶσμα ὑακίνθινον· τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς ὥσπερ παιδίοις ἐκέλευσε ποιεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων περὶ τὴν ὤαν, καὶ περὶ τοὺς πόδας 15 ἀπορράπτεσθαι, ἵνα προσέχοντες ἀναμιμνήσκονται τῶν ἐντολῶν· καὶ ἐκαλοῦντο κράσπεδα. δείκνυσιν οὖν αὐτοὺς, οὐκ ἐπὶ τοῖς μεγάλοις καὶ ἀναγκαίοις κενοδοξοῦντας· οὐδὲ γὰρ εἶχον, ἔρημοι ὄντες κατορθωμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις τοῖς μικροῖς καὶ εὐτελέσιν, τοὺς τελαμῶνας τῶν βιβλίων πλατύνοντες, καὶ τὰ κράσπεδα 20 μεγαλοποιοῦντες, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας καὶ κενοδοξίας ἦν· μὴ γὰρ κατόρθωμα τοῦτο ὑπῆρχεν, ἢ τί ὀνίνησιν, ἂν μὴ τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐκέρδαινον φοροῦντες αὐτά.

Πρόσταγμα Θεοῦ ὑπῆρχεν διὰ τὸ μεμνῆσθαι τῶν ἑαυτοῦ κατορθωμάτων· οὐκ ἐν τούτοις δὲ μόνον ἠνόμουν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ φιλεῖν 25 τὴν πρωτοκλισίαν, καὶ τὴν πρωτοκαθεδρίαν, καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς, καὶ καλεῖσθαι ῥαββί· ταῦτα δὲ εἰ καὶ μικρά τις ἡγεῖται, ἀλλὰ μεγάλων ἐστὶν αἴτια κακῶν, ἐπὶ παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐν τοῖς διδασκάλοις· καθάπερ γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὅπου ἂν φανῇ, δῆλος ἐστὶ διεστηκὼς τῶν ἀλόγων, οὕτω καὶ τὸν διδάσκαλον καὶ φθεγ- 30 γόμενον καὶ σιγῶντα καὶ ἀριστῶντα, καὶ ὅ τι οὖν ταῦτα δῆλον εἶναι δεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ βαδίσματος καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος, καὶ ἀπὸ πάντων ἁπλῶς· ταῦτα δὲ ὡς προεῖπον ἔλεγεν, προφυλαττόμενος τοὺς ὄχλους, ὥστε μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββὶ," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι μὴ 35

ἐπιποθῆτε τὸν θρόνον ἁρπάζειν τὸν διδασκαλικόν· ἀλλὰ γὰρ καὶ βίᾳ τοῦτο λαμβάνοντες, ὡς ἀδελφοὶ ἐστὲ, καθὼς καὶ Παῦλος λέγει· "τίς γάρ ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλὼς, τίς δὲ Κηφᾶς, "ἀλλ' ἢ διάκονοι;" οὐκ εἶπε διδάσκαλοι.

Εἰπὼν δὲ "πατέρα μὴ καλέσητε," οὐχ ἵνα μὴ καλέσωσι λέγῃ, 5 ἀλλ' ἵνα γινώσκωσι, τίνα Πατέρα κυρίως χρὴ καλεῖν, τουτέστι τὸν Θεόν· καθάπερ γὰρ ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἔστι προηγουμένως διδάσκαλος, οὕτως οὐδὲ πατήρ· ὁ γὰρ Θεὸς πάντων αἴτιός ἐστι, καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν πατέρων· οὕτως οὖν χρὴ δὲ νοεῖν καὶ τὸ μὴ κληθῆναι καθηγητήν. ἀπαγορεύσας τοίνυν χαλεπὸν τῆς 10 κενοδοξίας νόσημα, παιδεύει πῶς ἂν τοῦτο διαφύγοιεν, τουτέστι διὰ ταπεινοφροσύνης· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, "ὁ γὰρ μείζων ὑμῶν, "ἔσται διάκονος ὑμῶν," καὶ "ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται." οὐδὲν γὰρ τοῦ μετριάζειν ἴσον· ὅθεν οὐ μόνον τῶν πρωτείων ἐρᾷν κωλύει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσχατα διώκειν παρακελεύεται. ἐντεῦθεν 15 λοιπὸν εἰς γαστριμαργίαν τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους κωμῳδεῖ· καὶ τὸ δεινὸν ὅτι οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτούντων, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν χηρῶν ἐγαστρίζοντο, καὶ τὴν ἐκείνων πενίαν ἐπέτριβον, ἣν διορθοῦσθαι ἔδει· οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἤσθιον, ἀλλὰ "κατήσθιον." καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καπηλείας χαλεπώτερος· "προφάσει," φησὶ, 20 "μακρὰ προσευχόμενοι." πᾶς μὲν οὖν ἄξιος τιμωρίας, ὁ κακόν τι ποιῶν· ὁ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἀπὸ εὐλαβείας λαμβάνων, καὶ προσχήματι τοῦτο[x] χρώμενος τῆς πονηρίας, πολλῷ χαλεπωτέρας κολάσεως ὑπεύθυνός ἐστι· καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν δὲ "ὅτι κλείετε τὴν "βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων," μεγάλην 25 ἐμφαίνει αὐτῶν κατηγορίαν καὶ ἐνταῦθα. εἰ γὰρ τὸ μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν κατηγορία, τὸ καὶ κωλύειν ἄλλους, ποίαν ἔχει συγγνώμην;

Τί δέ ἐστι "τοὺς εἰσερχομένους;" τοὺς ἐπιτηδείους ὄντας· πῶς δὲ καὶ ἐκώλυον; διὰ τὸ μηδὲν αὐτοὺς ἐργάζεσθαι ἀγαθόν· τὸ 30 δὲ "περιάγετε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσή"λυτον," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδὲ διὰ τὸ μόλις αὐτὸν σαγηνεῦσαι, καὶ μετὰ μυρίων πόνων τοῦτο αὐτὸ φείδεσθαι

[x] Sic.

αὐτοῦ παρασκευάζει ὑμᾶς· καὶ γὰρ εἰώθαμεν τῶν μόλις κτισθέντων φείδεσθαι μειζόνως· ἐκείνους δὲ οὐδὲ τοῦτο ἐπιεικεστέρους ἐποίησεν, ὥστε κἂν ἕνα ἐφελκύσασθαι· ὅταν γὰρ τοὺς διδασκάλους ἴδῃ ῥαθύμους ὁ μαθητὴς, χεῖρον αὐτὸς γίνεται. τὸ δὲ "υἱὸν "γεέννης" δηλοῖ αὐτογεένναν· "διπλότερον" δὲ εἶπεν, ἵνα καὶ 5 ἐκείνους φοβήσῃ, καὶ τούτων καθάψηται μειζόνως, ὅτι διδάσκαλοι πονηρίας εἰσίν· εἰς ἄνοιαν δὲ αὐτοὺς σκώπτει "μωροὺς" ἀποκαλῶν, ὅτι τῶν μειζόνων ἐντολῶν ἐκέλευον καταφρονεῖν· καὶ μὴν τοὐναντίον ἔμπροσθεν ἔλεγεν, "ὅτι δεσμεύουσι φορτία δυσβά"στακτα," ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐποίουν πάλιν κἀκεῖνα. ἔπραττον 10 δὲ τοῦτο, εἰς ἀπάτην καὶ διαφθορὰν τῶν ὑπηκόων.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸν "ἐν τῷ ναῷ χρυσὸν," λέγει, τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ χρυσᾶ σκεύη ἀνατιθέμενα ἐν τῷ ἱερῷ, ἤτοι τὰ χρυσᾶ Χερουβὶμ, ἢ τὴν χρυσῆν στάμνον, τὴν ἔχουσαν τὸ μάννα, ἅπερ προτιμότερα εἶναι ὑπελάμβανον Ἰουδαῖοι τοῦ ναοῦ· διὸ καὶ 15 κατεγνώσκοντο ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ μόνον παρεώρουν τοὺς ὀμνύοντας, καὶ συνεχώρουν αὐτοὺς ὀμνύειν, ἀλλ' ὅτι ἔλεγον οὐδέν ἐστι τὸ κατὰ τοῦ ναοῦ ὀμόσαι, καὶ εἴθιζον τὸν λαὸν ἀδιαφόρως ἐπιορκεῖν κατὰ τοῦτο· διὸ καὶ ὁ Κύριος ἀποφαντικῶς φησὶν, ὅτι ὁ ὀμνύων ἐν τῷ ναῷ, κατὰ πάντων τῶν ὄντων ἔσω ἐν τῷ ναῷ ὀμνύει, 20 καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων τὸ αὐτό· ἔχει δὲ ὁ λόγος αἴνιγμα κατ' αὐτῶν, ἀνθ' ὧν τὸν Χριστὸν οὐ δεχόμενοι τὴν ἀλήθειαν, τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς δι' αὐτοῦ τύπους, τιμιωτέρους ἔκρινον τοῦ Χριστοῦ· τὸν ἁγιάζοντα Μωσέα ἀθετοῦντες, ἐπαινοῦντες δὲ τὸν νόμον, ὥσπερ ἦν καὶ ἐπαινετός· οὐχ ὅτι ἔχει τὰς σκιὰς τοὺς τύπους, ἀλλ' ὅτι προ- 25 ανατυποῖ τῆς ἐν Χριστῷ λατρείας τὸ ἀληθὲς μυστήριον. ὡς καλὸς ὁ χρυσὸς, διὰ τὸν ἁγιάζοντα αὐτὸν ναὸν, καὶ καλὸς ὁ οὐρανὸς, διὰ τὸν ἁγιάζοντα αὐτὸν Θεὸν, καὶ ἐνοικοῦντα ἐν αὐτῷ.

Ἀπολιναρίου. Ἐπειδὴ γὰρ χρυσὸν ἐθαύμαζον, τὸν ἐν τῷ ναῷ χρυσὸν ὑπὲρ τὸν ναὸν ἐτίμων· δέον μὴ τὴν ὕλην τιμᾶν, ἀλλὰ τὸ 30 ὄνομα, ὅτι Θεοῦ ὀνόματι ὁ ναὸς ἀνέκειτο· καὶ ὁ χρυσὸς δὲ τὸ ὄνομα τοῦ ναοῦ, τίμιος ἀπεδείκνυτο· καὶ ἐπειδὴ τῶν θυσιῶν ὠρέγοντο διὰ τὰ ἐξ αὐτῶν κέρδη, τὸ δῶρον τοῦ θυσιαστηρίου μᾶλλον ἐδόξαζον, ὃ πρὶν μὲν ἐπιτεθῆναι τῷ θυσιαστηρίῳ, πρόβατον ἦν, ἢ μόσχος, ἤ τι τοιοῦτον· διὰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπίθεσιν, θυμὸν ἤδη 35

Θεοῦ ἦν καὶ ὠνομάζετο, καὶ ἅγιον ἐπεδείκνυτο. καὶ γὰρ τὸ μὲν θυσιαστήριον ἐχρίετο τῷ ἁγιάζοντι χρίσματι, τὸ δὲ δῶρον δι' ἐκείνου μετελάμβανεν ἁγιασμοῦ, οὐ μὴν ἐπῆγε τῶν πνευματικῶν οὕτως. χρυσὸς γὰρ ἐν τῷ νῦν ναῷ Θεοῦ τῷ πνευματικῷ, τὸ πνεῦμα ἦν αὐτὸ, καὶ δῶρον ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ θυσιαστηρίου τὸ σῶμα 5 τοῦ Χριστοῦ· διόπερ τὰ ἐνόντα μείζονα νῦν ἢ τὰ δεχόμενα· ταῦτα μὲν γὰρ ἁγιάζει, ἐκεῖνα δὲ ἁγιάζεται.

23 Τί ἐστι τὸ "ἀποδεκατοῦται τὸ ἡδύοσμον," καὶ τὰ ἑξῆς; ἐνταῦθα μὲν οὖν εἰκότως φησὶν, ἔνθα δεκάτη ἐστιν, τί παραβλάπτει τὸ ἐλεημοσύνην διδόναι; ἀλλ' οὐχ ὡς νόμον τηροῦντας, 10 οὐδὲ γὰρ αὐτὸς λέγει οὕτως. διὰ δὴ τοῦτο, ἐνταῦθα μὲν λέγει, "ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι." ἔνθα δὲ περὶ καθαρσίων καὶ ἀκαθάρτων, οὐκέτι τοῦτο προστίθησιν, ἀλλὰ διαιρεῖ καὶ δείκνυσιν ἐξ ἀνάγκης, τῇ ἔνδον καθαρότητι, καὶ τὴν ἔξω ἑπομένην, τοὐναντίον δὲ οὐκέτι· ὅπως μὲν γὰρ φιλανθρωπίας λόγος ἦν, διαφόρως αὐτὸ παρατρέχει· 15 διά τε τοῦτο αὐτὸ, καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω καιρὸς ἦν, διαρρήδην καὶ σαφῶς τὰ νόμιμα ἀνελεῖν· ἐν δὲ παρατηρήσει σωματικῶν καθαρσίων, σαφέστερον ἀνατρέπει. διὰ δὴ τοῦτο, ἐπὶ μὲν τῆς ἐλεημοσύνης φησὶ, "ταῦτα δὲ ἔδει ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι·" ἐπὶ δὲ τῶν καθαρσίων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ "καθαρίζετε," φησι, "τὸ 20 "ἔξω τοῦ ποτηρίου," καὶ τὰ ἑξῆς. καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα γένηται καὶ τὸ ἐκτὸς καθαρόν. ἔλαβε δὲ αὐτὸ, ἀπὸ πράγματος ὡμολογημένου καὶ δήλου, ἀπὸ τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος. κώνωπας δὲ ἐκάλεσε τοὺς σωματικοὺς καθαρμοὺς, μικρὰ γὰρ ἦν καὶ οὐδέν· κάμηλον δὲ, τὴν κάθαρ- 25 σιν τῆς ψυχῆς, ὅπέρ ἐστιν ἀρετή· μεγάλη γάρ ἐστι καὶ ὑψηλή· δεικνὺς ἐκ τούτου, ὅτι περ οὐδεμία βλάβη, ἐκ τοῦ καταφρονεῖν τῶν σωματικῶν καθαρσίων, ὅπερ ἐκεῖνοι ἐποίουν, τὸν κώνωπα διϋλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες· ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἐμφαίνων ὅτι καὶ πρινὴ τὴν χάριν παραγενέσθαι, οὐ τῶν προηγου- 30 μένων, οὐδὲ τῶν περισπουδάστων αἱ σωματικαὶ καθάρσεις ὑπῆρχον, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς· εἰ δὲ πρὸ τῆς χάριτος τοιαῦτα, πολλῷ μᾶλλον ὑψηλῶν ἐλθόντων παραγγελμάτων, ταῦτα ἀνόνητα γέγονεν καὶ καθόλου μετιέναι αὐτὰ οὐ χρή· πανταχοῦ μὲν κακία χαλεπὸν, μάλιστα δὲ ὅταν μὴ νομίζει δεῖσθαι διορθώσεως· καὶ τὸ ἔτι 35

χαλεπώτερον, ὅταν καὶ ἑτέρους οἴηται ἀρκεῖν διορθοῦν. ἅπερ δηλῶν ὁ Χριστὸς, ὁδηγοὺς αὐτοὺς καλεῖ τυφλῶν. ἐσχάτη συμφορὰ καὶ ἀθλιότης ἐστὶ, τὸ καὶ αὐτὸν ἐθέλειν ὁδηγεῖν ἑτέρους. σκοπεῖν χρὴ ἐπὶ πόσον ἄγει τὸ βάραθρον. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, αἰνιττόμενος διὰ πάντων τὴν δοξομανίαν αὐτῶν, καὶ τὴν σφοδρὰν περὶ τὸ νόσημα 5 τοῦτο λύσσαν.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράφει βίον, παραινῶν μὴ τοῖς ἔξωθεν σχηματισμοῖς πλάττεσθαι μόνον, ἀλλ' ἔχειν καὶ τὰ ἔσωθεν καθαρὰ, τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν. 10

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἀνθρωπίναις παραδόσεσιν ἀκολουθοῦντες, ἔπλυνον τὰ ποτήρια καὶ τὰς παροψίδας, ἐμόλυνον δὲ αὐτὰ διὰ τῶν ἔσωθεν ἐπιβαλλομένων ἐν αὐτοῖς, οἶνον ἐκ συκοφαντιῶν πίνοντες, καὶ ἐξ ἁρπαγῆς ἐσθίοντες· διὸ ἀπέχεσθαι τούτων παραγγέλλει, ἵνα δι' ὃν καθαρὸν πίνουσιν οἶνον, οὐκ ἐξ ἀδικίας πορισθέντα, 15 καθαρὸν γένηται καὶ τὸ πινόμενον, ὅπερ ἔσωθέν ἐστι τοῦ ποτηρίου.

Ὠριγένους. Οἱ τὴν σωματικὴν ἀρετὴν περιποιούμενοι εἰς τὸ ἐμφανῆ, τὴν δὲ τοῦ ἔσω ἔχοντες ἀκάθαρτον, ὅμοιοι εἰσὶ τῶν πλυνόντων τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου, καὶ διϋλίζοντες τὸν κώνωπα.

25 Τάφους δὲ κεκονιαμένους καλῶν, περὶ τῆς αὐτῆς αὐτοὺς σκώ- 20 πτεσθαι δοξομανίας, ἔτι δὲ καὶ τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν ἐπιλέγει αὐτοῖς· "ὑποκριταὶ," ὅπερ ἐστὶν ἀπωλείας ὑπόθεσις· οὐχ ἁπλῶς δὲ τάφους κεκονιαμένους αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ μεστοὺς ὑποκρίσεως καὶ ἀνομίας, ὅπερ δηλοῖ, ἔξωθεν μὲν αὐτοὺς καλλωπίζεσθαι, πάσης δὲ ἁμαρτίας ἔνδον ὑπάρχειν πεπληρωμένους· 25 καθὼς καὶ νῦν εἰσὶ πολλοὶ, τῶν μὲν ἔξωθεν καθαρισμῶν πολλὴν τὴν φροντίδα ποιούμενοι, τῶν δὲ κατὰ ψυχὴν μηδεμίαν, ἀλλὰ σκωλήκων καὶ ἰχώρων καὶ δυσωδίας ἀφάτου· ἐπιθυμιῶν ἀτόπων, 29 λέγω, καὶ πονηρῶν τὴν ψυχὴν ἐμπιπλῶντες. εἰπὼν δὲ ὅτι "οἰκο- "δομεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐχὶ ὡς 30 αὐτῶν τῶν πραγμάτων οἰκοδομούντων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἐνδιαβάλλων, ὅτι περ καὶ δι' ὧν λέγουσι καταγνώ- 30 σκειν τῶν πατέρων αὐτῶν, "ὅτι εἰ ἦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, "οὐκ ἂν ἦμεν αὐτῶν κοινωνοὶ ἐν τῷ αἵματι τῶν προφητῶν," χείρονα πράττοντες αὐτοί. ἐποίουν δὲ τοῦτο οὐ διὰ τιμὴν τῶν σφαγέν- 35

των προφητῶν καὶ δικαίων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκπομπεύοντες ταῖς σφαγαῖς, μήποτε μαρανθῇ τῆς τοσαύτης μνήμης ἡ τόλμη.

Ὠριγένους. Ὀστέα εἰσὶ νεκρὰ, δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ἔργα ἁμαρτιῶν.

Τίνος ἕνεκεν καταγινώσκει αὐτῶν ὡς υἱῶν ὄντων τῶν φονευσάν- 5 των τοὺς προφήτας; ποῖον γὰρ ἔγκλημα υἱὸν εἶναι ἀνδροφόνου; ἂν μὴ κοινωνῇ τῇ γνώμῃ τοῦ πατρὸς, οὐδέν. ὅθεν διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, ἐκ τούτου τὴν κατὰ συγγένειαν κακίαν αἰνιττόμενος. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπήγαγεν, "ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνα ἔοικε τοῖς γονεῦσι κατὰ τὴν ἰοῦ λύμην, 10 οὕτω καὶ ὑμεῖς τοῖς πατράσι κατὰ τὸ φονικὸν, πονηροὶ παῖδες, πονηρῶν πατέρων ὄντες. τὸ δὲ "καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον "τῶν πατέρων ὑμῶν," οὐκ ἐπιτάττων τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ προαναφωνῶν τὸ ἐσόμενον, τουτέστι τὴν ἑαυτοῦ σφαγήν· καὶ δεικνὺς μείζονα τολμῶντας· οἱ μὲν γὰρ τοὺς προφήτας ἀπέκτειναν, οὗτοι 15 δὲ τὸν δεσπότην τῶν προφητῶν. διὸ καὶ ἐπάγει· "πῶς φύγητε "ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γεέννης," ἐκείνους μιμούμενοι τοὺς τὰ τοιαῦτα τετολμηκότας. εἶπε δὲ τοῦτο, φόβον πολὺν αὐτοῖς ἐντιθών.

Ὠριγένους. "Υἱοὶ τῶν φονευσάντων," τὴν κατὰ πονηρίαν συγγένειαν αἰνίττεται. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ προστάττων τοῦ ποιῆσαι λέγει τὸ "πληρώ- "σατε," ἀλλὰ σύμβολον αἰνίττεται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο οὐχὶ ἐπιτάττοντός ἐστι "ποιήσατε," ἀλλὰ προλέγοντος καὶ ἀπολογίας ἀποστεροῦντος αὐτούς· ὅτι μηδὲ προμαθόντες ἐφυλάξαντο, οὐδὲ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων, 25 οὐδὲ ἐκ τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων, βελτίους ἐγένοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τοὺς τεκόντας αὐτοὺς ἀναιροῦσι, καὶ ὑμεῖς τοὺς πατέρας τοὺς πονηρούς· πονηροὶ πονηρῶν παῖδες, μᾶλλον δὲ πονηρότεροι· δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μείζονα τολμῶντας· αὐτοὶ γὰρ καὶ τὸ τέλος ἐπάγουσι, καὶ τὴν κορωνίδα τῶν κακῶν· 30 οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἐπὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐλθόντας ἀπέκτειναν, οὗτοι δὲ καὶ τὸν υἱὸν, διὸ καὶ ἐπάγει, "πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς κρίσεως "τῆς γεέννης," ἐκείνους μιμούμενοι;

34 Περὶ ποίων λέγει, "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ προφήτας καὶ σοφοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς; περὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, καὶ 35

γὰρ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προεφήτευσαν, ἐξ ὧν ἀπέκτειναν καὶ ἐμαστί-γωσαν, καὶ ἐδίωξαν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. εὐκαίρως δὲ αὐτοὺς καὶ τοῦ Ἄβελ ἀνέμνησεν, ὅτι περ διὰ φθόνον καὶ ὁ εἰς αὐτὸν φόνος γέγονε. καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἔχητε, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔγνωτε τί ἔπαθεν ὁ τοῦτον ἀποκτείνας Κάϊν· μὴ γὰρ οὐκ ἐτιμωρήσατο 5 *χαλεπωτάτῃ δίκῃ τὸν φονέα; ἢ πάλιν οὐκ ἠκούσατε, ὅσα ἔπαθον οἱ πατέρες ὑμῶν, τοὺς προφήτας ἀνελόντες; ταῦτα δὲ ἔλεγε φοβῶν αὐτοὺς, ὅτι ὥσπερ ἐκεῖνοι δίκην ἔδοσαν, οὕτω καὶ οὗτοι ἐσχάτως τιμωρηθήσονται, τολμῶντες τὰ ὅμοια· βουλόμενος δὲ ἐπαυξῆσαι τὸν φόβον, φησὶν, " ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἥξει πάντα ταῦτα* 10 *" ἐπὶ τὴν γενεὰν ταύτην," τουτέστι εἰς κεφαλὰς ὑμῶν πάντα στρέψω, καὶ σφοδρὰν ποιήσομαι τὴν ἄμυναν. ὁ γὰρ πολλοὺς ἡμαρτηκότας εἰδὼς, καὶ μὴ σωφρονισθεὶς, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἁμαρτῶν, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερα, χαλεπωτέραν ἐκείνων πολλῷ δίκαιος ἂν εἴη δοῦναι δίκην. καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ* 15 *φησὶν ὁ Θεὸς ἀλλαχοῦ, " ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, " ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς μισοῦσί με." οὐχ ὡς τοῖς ἄλλοις τολμηθέντων ἑτέρων διδόντων δίκας, ἀλλ' ὡς τῶν μετὰ πλείονας ἁμαρτόντας καὶ κολασθέντας, μὴ γενομένων βελτιόνων, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πεπλημμεληκότων, τὰς ἐκείνων τιμωρίας ὑποσχεῖν* 20 *ὄντων δικαίων*[x].

35 *Τίς δὲ ἐστὶν οὗτος ὁ Ζαχαρίας, περὶ οὗ εἶπεν " ἕως τοῦ αἵμα-" τος Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου;" οἱ μὲν τὸν Ἰωάννου πατέρα φασὶν, οἱ δὲ τὸν προφήτην, οἱ δὲ ἕτερον τινὰ διώνυμον ἱερέα, ὃν καὶ Ἰωδαὲ φησὶν ἡ Γραφή. ἡμᾶς δὲ ἐκεῖνο σκοπεῖν χρὴ, ὅτι τὸ* 25 *τόλμημα διπλοῦν ἦν, οὐ γὰρ ἁγίους ἀνῄρουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁγίῳ τόπῳ. ταῦτα δὲ λέγων, οὐκ ἐκείνους ἐφόβει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο, δεικνὺς ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι οἱ πρὸ αὐτῶν ταῦτα ἔπαθον.*

37 *Διατί πρὸς τὴν πόλιν στρέφει τὸν λόγον; " Ἱερουσαλὴμ" γάρ* 30 *φησιν, " Ἱερουσαλὴμ," καὶ τὰ ἑξῆς. παιδεῦσαι καὶ ἐν τούτῳ βουλόμενος τοὺς ἀκούοντας· ἐλεοῦντος δὲ καὶ ταλανίζοντος σχῆμα δεικνύς· διὰ τοῦτο τὸν διπλασιασμὸν ἐπήγαγεν· ἔτι δὲ καὶ σφόδρα φιλοῦντος· ὥσπερ γὰρ πρὸς ἐρωμένην φιληθεῖσαν μὲν διὰ παντὸς,*

[x] ὄντες δικαίως Cod.

καταφρονήσασαν δὲ τοῦ ἐραστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο κολάζεσθαι μέλλουσαν ἀπολογεῖται λοιπὸν, μέλλων ἐπάγειν τὴν κόλασιν· μέμνηται δὲ καὶ τῶν μιαιφονιῶν αὐτῆς, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδὲ οὕτως ἀπέστη τῆς πρὸς αὐτὴν εὐνοίας. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ποσάκις "ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ γὰρ ἀεὶ 5 ἑαυτοὺς ἐσκόρπιζον διὰ τῶν ἁμαρτημάτων. ἐνδείκνυται δὲ καὶ τὸ φιλόστοργον διὰ τῆς εἰκόνος τῆς ὥσπερ[y] ὄρνις· καὶ γὰρ τοῦτο τὸ ζῶον θερμόν ἐστι περὶ τὰ ἔγγονα. "ἀλλ' οὐκ ἠθελήσατε," φησί· τὸ δὲ "ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος," τὴν τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας μέλλουσαν ἔσεσθαι γύμνωσιν. τὸ δὲ "οὐ μή με ἴδητε 10 "ἀπάρτι," περὶ τοῦ καιροῦ λέγει τοῦ μέχρι τοῦ σταυροῦ. τὸ δὲ "ἕως ἂν εἴπητε εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου," περὶ τῆς μελλούσης ἡμέρας τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας. τότε γὰρ πάντες αὐτὸν προσκυνήσουσιν· ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος ἐντεῦθεν εἰς ἀπολογίαν αὐτοῖς· ὥσπερ οὖν οὐδὲ τοῖς τῆς πολιτείας κακοῖς ἕνεκεν 15 μετανοοῦσι τότε. διόπερ ἕως ἐστὶ καιρὸς, ἐργασώμεθα τὰ ἀγαθά. ὥσπερ γὰρ ἐκείνοις τῆς γνώσεως ὄφελος λοιπὸν οὐδὲν ἔσται τότε, οὕτως οὐδὲ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσι μετανοοῦσιν ἐκεῖ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν τοῦτο δείκνυσιν ἑαυτοῦ τὸ 20 θεοπρεπὲς, καὶ ἐν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ ὤν· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Θεοῦ εἶπεν Μωϋσῆς, "δι' ἧς[z] τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς." καὶ πάλιν Δαβὶδ, "οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύ-"γων σου ἐλπιοῦσιν."

Ὠριγένους. Ὄρνις πολύτεκνος καὶ θερμὴ περὶ τὴν ἀγάπην 25 κηδομένη τῶν τέκνων, καὶ ἑαυτὴν παραδιδοῦσα ὑπὲρ αὐτῶν.

ΚΕΦ. ΝΖ.

Περὶ συντελείας.

38 Τίνος ἕνεκεν προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, ἐπιδεικνύντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος; ἐπειδὴ εἶπεν "ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος·" ὥσπερ θαυμάζοντες εἰ τοσαῦτα ἀφανισθήσονται κάλλη, καὶ ὕλης 30 πολυτέλεια, καὶ τέχνης ποικιλία ἄφατος· διὰ τοῦτο ὑποδεικνύουσιν· αὐτὸς δὲ οὐκέτι λοιπὸν περὶ ἐρημίας διαλέγεται αὐτοῖς, ἀλλὰ

y ὥσπερ Cod. z Sic.

παντελῆ προαναφωνεῖ τὸν ἀφανισμὸν διὰ τοῦ εἰπεῖν, " οὐ μὴ μείνῃ " λίθος ἐπὶ λίθον." πῶς οὖν ἔμεινε φησὶ, καὶ τί τοῦτο; οὔτε γὰρ οὕτως διέπεσεν ἡ ἀπόφασις· ἢ γὰρ τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῆ ταῦτα ἔλεγεν, ἢ περὶ ἐκείνου τοῦ τόπου, ἔνθα ὑπάρχων ἔλεγεν, " οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον·" ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρη 5 μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα.

Διατί κατ' ἰδίαν προσῆλθον· ἐπειδὴ περὶ μεγάλων ἔμελλον ἐρωτᾷν. καὶ γὰρ ἐπεθύμουν μαθεῖν τὴν ἡμέραν τῆς παρουσίας αὐτοῦ, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμεῖν τὴν δόξαν ἐκείνην ἰδεῖν, τὴν μυρίων ἀγαθῶν οὖσαν αἰτίαν· καὶ δύο ταῦτα ἐρωτῶσιν αὐτὸν, πότε ταῦτα 10 ἔσται; τουτέστιν ἡ τοῦ ναοῦ κατασκαφή· καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς αὐτοῦ παρουσίας; αὐτοὶ δὲ ἐπειδὴ τὰ ἀγαθὰ μόνον ὠνειροπόλουν, καὶ εὐθέως αὐτὰ ἀπαντήσεσθαι προσεδόκουν, διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοῖς χαλεπὰ προαναφωνεῖ, ἐναγωνίους ποιῶν καὶ κελεύων διπλῶς νήφειν, ὡς μήτε ὑπὸ τῆς ἀπάτης τῶν παραζηλωμένων φενακισθῆ- 15 ναι· διπλοῦς γὰρ ὁ πόλεμος ἔσται φησὶν, ὅ τε τῶν πλάνων, ὅ τε τῶν πολεμίων· πολέμους δὲ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γινομένους· τί γὰρ αὐτοῖς μέλει τοῦτο; διὰ τὸ οὖν καὶ ταῦτα ἱκανὰ ὑπάρχειν αὐτοὺς θορυβῆσαι, διὰ τοῦτο οὖν προεῖπε πάντα· λιμοὺς δὲ καὶ λοιμοὺς 20 καὶ σεισμοὺς γενέσθαι λέγει, ὡς αὐτοῦ πολεμοῦντος τοὺς Ἰουδαίους· δεικνὺς καὶ διὰ τούτων, ὅτι τοὺς πολέμους αὐτὸς εἴασεν ἐπελθεῖν. εἶπε δὲ " μὴ θροεῖσθε," ἵνα μὴ τὰς νιφάδας τῶν κακῶν ἀκούοντες νομίσωσι διασπᾶσθαι τὸ κήρυγμα· ἔσται μὲν γάρ, φησι, θόρυβος καὶ ταραχή· τοὺς δὲ ἐμοὺς οὐδεὶς διασαλεύσει χρησμούς. 25

6 Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον οἱ μαθηταὶ ἅμα τῇ κατασκαφῇ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὴν συντέλειαν ἔσεσθαι, διορθούμενος καὶ ταύτην αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἔλεγεν, " ἀλλ' οὔπω τὸ τέλος." τὸ δὲ " ἔθνος " ἐπὶ ἔθνος καὶ βασιλείαν ἐπὶ βασιλείαν" ἔσεσθαι περὶ τῶν προοιμίων εἶπε τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τὸ " παραδώσουσιν ὑμᾶς εἰς 30 " θλίψεις," καὶ τὰ ἑξῆς πάντα ἕως καὶ " τότε ἥξει τὸ τέλος" καὶ τῆς συντελείας λέγει τῶν Ἱεροσολύμων· εἰ δέ τις εἴποι, καὶ πόθεν δῆλον ὅτι πρὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ἀκουσάτω τί φησιν ὁ Παῦλος " εἰς " πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν." καὶ πάλιν, " τοῦ 35

"Εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτισει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανὸν," καὶ τοῦτον δὲ αὐτὸν ἴδομεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἰσπανίαν τρέχοντα. εἰ δὲ εἰς τοσοῦτον μέρος κατέλαβεν, ἐννοήσωμεν πόσα καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι εἰργάσαντο. καὶ πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος λέγει περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι ἔστι "καρπο- 5 "φορούμενον καὶ αὐξανόμενον ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανόν."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐξελθὼν τοῦ ἱεροῦ ὁ Κύριος, διδάσκει μὴ προσέχειν τοῖς ἐπιγείοις, κἂν Θεῷ ἀνάκειμα ᾖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὰ ἐθλίβησαν οἱ Ἀπόστολοι ὑπὸ Ἰουδαίων 10 καὶ ἐθνῶν ἐπιβουλευόμενοι, οἳ καὶ ἐσκανδαλίζοντο κατ' αὐτῶν.

Ὠριγένους. Οἱ τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδεύοντες ὁδὸν ἐσκανδαλίζοντο.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ψευδοπροφήτας λέγει τοὺς αἱρετικοὺς τοὺς πλανήσαντας πολλοὺς τῶν ἀκεραιοτέρων ἐπὶ τῆς συν- 15 τελείας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐκαίρως παρενέβαλλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ προσθεῖναι "διὰ τὸ ὄνομά μου."

14 Τί δὲ ἐστὶν "εἰς μαρτύριον πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν;" ὅτι ἐκηρύχθη 20 μὲν πανταχοῦ, οὐκ ἐπιστεύθη δὲ πανταχοῦ. εἰς ἔλεγχον οὖν ἔσται καὶ εἰς κατηγορίαν τοῖς μὴ πιστεύσασιν· καὶ γὰρ οἱ πιστεύσαντες κατηγορήσωσι τῶν μὴ πιστευσάντων, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτούς. διατί δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ Εὐαγγέλιον ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα; ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας 25 ἔχωσιν οἱ Ἰουδαῖοι ἀγνωμονοῦντες. οἱ γὰρ εἰδότες τὴν αὐτοῦ δύναμιν πανταχοῦ διαλάμψασαν, καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν, τίνα ἂν ἔχοιεν συγγνώμην λοιπὸν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μείναντες; "βδέλυγμα" δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε ἑλόντος τὴν πόλιν εἶπεν· "ἐρημώσεως" δὲ, ὡς ἐρημώσαντος τὴν 30 πόλιν καὶ τὸν ναόν. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ὅταν ἴδητε," ἐσήμανε τὸ ἔτι ζώντων τινῶν ἐξ αὐτῶν, τότε ταῦτα ἔσται.

15 Θεοδώρου Ἡρακλείας. "Βδέλυγμα ἐρημώσεως" καθολικῶς ὁ Ἀντίχριστος, γέγονε δὲ καὶ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως Ἱερουσαλὴμ ἡ εἰκὼν Καίσαρος, ἣν ἀνέστησε Πιλάτος ἐν τῷ ναῷ. 35

Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου[z]. Τὸ ῥητὸν τοῦτο πολλαχῶς ἐννοεῖται παρὰ τοῖς θείοις πατράσι· καὶ πρῶτον μὲν εἰσενήνεκται τὸ "βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως" εἰς τὸν θεῖον νεὼν, ὅτε τὸν βωμὸν τῷ Διῒ ἀνέστησεν ὁ δυσσεβὴς βασιλεὺς Ἀντίοχος· καὶ χοῖρον γὰρ ἐν αὐτῷ προσενήνοχεν εἰς θυσίαν, καὶ προσωνόμασε Διὸς Ὀλυμ- 5 πίου τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναόν. εἶτα μετ' ἐκεῖνον πάλιν, Πόντιος Πιλᾶτος ἡγεμονεύων ἐν Ἱεροσολύμοις, νύκτωρ εἰς τὸν θεῖον ναὸν τὰς βασιλικὰς εἰσεκόμισεν εἰκόνας, παρὰ τὸν θεῖον νόμον. μετὰ τούτους δὲ ἐπὶ τῆς συντελείας τοῦτο γενήσεται· τὸ γὰρ ἀληθινὸν "βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως" τοῦ κόσμου, ἤτοι "ὁ ἄνθρωπος τῆς 10 "ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας," λέγω δὴ ὁ Ἀντίχριστος, καθεσθήσεται εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν βλασφημῶν, καὶ ἀποδεικνύων ἑαυτὸν εἶναι Θεόν.

Θαλασσίου μονάχου καὶ πρεσβυτέρου. Χρὴ δὲ καὶ ἑτέρως ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν συμβαινόντων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν 15 νοῆσαι τὸ ῥητόν· σκοπῶμεν δὲ οὕτως. ἐκ τῶν ὑποκειμένων ἐν τῇ ψυχῇ παθῶν λαμβάνοντες οἱ δαίμονες τὰς ἀφορμὰς, τοῦ κινεῖν ἐν ἡμῖν τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· εἶτα διὰ τούτων πολεμοῦντες τὸν νοῦν, ἐκβιάζονται αὐτὸν εἰς συγκατάθεσιν ἐλθεῖν τῆς ἁμαρτίας· ἡττηθέντος δὲ αὐτοῦ, ἄγουσιν αὐτὸν εἰς τὴν κατὰ διάνοιαν ἁμαρ- 20 τίαν, καὶ ταύτης ἀποτελεσθείσης, ἄγουσιν αὐτὸν λοιπὸν αἰχμάλωτον εἰς τὴν πρᾶξιν. μετὰ δὲ ταύτην λοιπὸν οἱ τὴν ψυχὴν διὰ τῶν λογισμῶν ἐρημώσαντες, σὺν αὐτοῖς ἀναχωροῦσιν. μένει δὲ μόνον ἐν τῷ ναῷ τὸ εἴδωλον τῆς ἁμαρτίας, περὶ οὗ φησὶν ὁ Κύριος· "ὅταν ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως," καὶ τὰ ἑξῆς. 25 ὅτι δὲ τόπος ἅγιος καὶ ναὸς ὁ νοῦς ὑπάρχει τοῦ ἀνθρώπου, μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος λέγων· "οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν, "εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ "τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινες ἐστὲ "ὑμεῖς." τοίνυν σαφῶς ἀποδέδεικται, ὅτι τόπος ἅγιος καὶ ναὸς 30 ὑπάρχει ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ᾧ οἱ δαίμονες διὰ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τὴν ψυχὴν ἐρημώσαντες, τὸ εἴδωλον τῆς ἁμαρτίας ἔστησαν. "τότε," πότε; ὅταν τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ᾖ ἐν τόπῳ ἁγίῳ· οὐ μόνον δὲ περὶ τοῦ ἀνδριάντος λέγει τοῦτο, ἀλλὰ

[z] κύπρου Cod.

καὶ τῶν στρατοπέδων. φευγέτωσαν δὲ εἶπεν, ὡς οὐδεμίαν λοιπὸν ἐλπίδα σωτηρίας ἐχόντων. ὥσπερ ἐν τοῖς προτέροις εἶχον πολέμοις· οὐ γὰρ ἔσται τίς μεταβολὴ νῦν, ὥσπερ ἔμπροσθεν γέγονεν· ἀγαπητὸν γάρ φησι τὸ κἂν γυμνῷ τῷ σώματι σωθῆναι λοιπὸν, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν δωμάτων οὐκ ἀφίεισιν εἰς τὴν οἰκίαν 5 εἰσελθεῖν, ὥστε ἆραι τὰ ἱμάτια· τὰ ἄφυκτα δηλῶν κακὰ, καὶ τὴν ἀπέραντον συμφορὰν, καὶ ὅτι τὸν ἐμπεσόντα ἀνάγκη πάντως ἀπολέσθαι. διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἐν τῷ ἀγρῷ, προστίθησι λέγων· "μηδὲ "οὗτος ἐπιστρεψάτω ἆραι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ," εἰ γὰρ οἱ ἔνδον ὄντες φεύγουσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἔξωθεν οὐ χρὴ καταφεύγειν ἐκεῖ. 10

19 "Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις, καὶ ταῖς θηλαζούσαις," ταῖς μὲν διὰ τὸ νωθρότερον καὶ τὸ μὴ δύνασθαι φεύγειν εὐκόλως, τῷ φορτίῳ τῆς κυήσεως βαρουμέναις· ταῖς δὲ διὰ τὸ δεσμῷ κατέχεσθαι τῷ τῆς συμπαθείας τῶν παιδίων, καὶ μὴ δύνασθαι συνδιασώζειν τὰ θηλάζοντα· χρημάτων μὲν γὰρ καταφρονῆσαι 15 εὔκολον, καὶ προνοῆσαι ῥάδιον ἱματίων, τὰ δὲ ἀπὸ τῆς φύσεως, πῶς ἄν τις διαφύγῃ; πῶς γὰρ ἂν ἡ ἔγκυος γένηται κούφη; πῶς δὲ ἡ θηλάζουσα δυνήσεται τοῦ τεχθέντος καταφρονῆσαι;

20 Διατί εἶπε "προσεύχεσθε" καὶ τὰ ἑξῆς; ἐν χειμῶνι μὲν διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· ἐν σαββάτῳ δὲ, διὰ τὴν 20 αὐθεντείαν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου. ἐπειδὴ γὰρ φυγῆς χρεία, καὶ φυγῆς ταχίστης, οὔτε δὲ ἐν σαββάτῳ Ἰουδαῖοι φυγεῖν ἐτόλμων διὰ τὸν νόμον, οὔτε δὲ ἐν χειμῶνι διὰ τὸ δύσκολον· ὅθεν δῆλον ὅτι πρὸς Ἰουδαίους ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ τῶν ἐκείνους καταληψομένων κακῶν διαλέγεται. οὐ γὰρ δὴ οἱ Ἀπόστολοι ἔμελλον τὸ 25 σάββατον τηρεῖν· ἢ ἐκεῖ ἔσεσθε, ἡνίκα Οὐεσπασιανὸς ἐπέβη τῇ πόλει· καὶ γὰρ ἔφθησαν προαπελθόντες οἱ πλείους ἐκ τοῦ βίου· εἰ δέ τις ἐναπελείφθη, ἐν ἄλλοις τῆς οἰκουμένης διέτριβε τόποις τότε. τὸ δὲ "ἔσται θλίψις οἵα οὐκ ἐγένετο, οὐδὲ μὴ γένηται," μηδεὶς νομίσῃ[a] τοῦτο ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι, ἀλλ' ἐντυχὼν τοῖς 30 τοῦ Ἰωσήπου συγγράμμασι, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι πιστὸς ὢν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ συστῆσαι τὰ εἰρημένα ἐξώγκωσε τὴν τραγῳδίαν· καὶ γὰρ Ἰουδαῖος καὶ ζηλωτὴς, καὶ τῶν μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν.

[a] νομίσει Cod.

τί οὖν οὗτος φησί; ὅτι πᾶσαν ἐνίκησε τραγῳδίαν ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, καὶ πόλεμος οὐδεὶς οὐδέποτε τοιοῦτος τὸ ἔθνος κατέλαβε. τοσοῦτος γὰρ ἦν ὁ λιμὸς, ὡς αὐταῖς ταῖς μητράσι περιμάχητον εἶναι τὴν τεκνοφαγίαν, καὶ ὑπὲρ τούτου πολέμους γίνεσθαι. πολλοὺς δὲ καὶ νεκροὺς γενομένους κατὰ μέσας ἀναρρηγνῦσθαι τὰς γαστέρας ἔφη· 5 πάνυ δὲ πρεπόντως γέγονεν ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τῶν κακῶν ὑπὲρ τὰ ἔμπροσθεν. καὶ μετὰ ταῦτα τόλμημα οὕτω παράνομον καὶ φρικῶδες, τὸν τῆς κτίσεως ἁπάσης δεσπότην θανάτῳ παραδοῦναι.

22 Τί ἔστιν "εἰ μὴ ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι;" εἰ[b] ἐπὶ πλεῖον, φησὶν, ἐκράτησεν ὁ πόλεμος τῶν Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, 10 ἅπαντες ἂν ἀπώλοντο Ἰουδαῖοι· πᾶσαν γὰρ σάρκα ἐνταῦθα, τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγει, καὶ ὅτι οἱ ἔξω καὶ οἱ ἔνδον διεφθάρησαν ἄν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους ἀπεκήρυττον τότε, καὶ ἤλαυνον διὰ τὸ πρὸς ἐκείνους μῖσος. διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς, φησὶν, ἐκολοβώθησαν αἱ ἡμέραι 15 ἐκεῖναι· "ἐκλεκτοὺς" δὲ λέγει τοὺς πιστοὺς τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς· ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τὸ προσκυνεῖσθαι τὸν Χριστὸν, ταῦτα γέγονε τὰ κακὰ, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οἱ πιστοὶ τούτων αὐτοῖς οὐκ ἐγένοντο αἴτιοι, ἀλλ' ὅτι εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, πρόρριζον ἅπαντες ἀπώλοντο. 20 εἰ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ἐκταθῆναι τὸν πόλεμον ἐπὶ πλεῖον, οὐδ' ἂν λείψανον ἔμεινεν Ἰουδαίων· ἀλλ' ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πιστοὶ, ταχέως κατέλυσε τὴν μάχην, καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. διὰ τοῦτο φησὶ, "διὰ "δὲ τοὺς ἐκλεκτοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς. 25

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος οἰκονομίαν, ὅτι τούτων οὐδὲν ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης, ἵνα μὴ δόξῃ ἐξ αὐτῆς τῶν γεγενημένων τῆς ἱστορίας γράφειν. καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔζη χρόνον πολύν. ἀλλ' οἱ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἀποθανόντες Ἀπόστολοι καὶ Εὐαγγελισταὶ καὶ μηδὲν τούτων ἑωρακότες, αὐτοὶ 30 γράφουσι τὰ περὶ τῆς συντελείας τῶν Ἱεροσολύμων, ὥστε πάντοθεν προλάμπειν τῆς προρρήσεως τὴν ἰσχύν. πληρώσας τὰ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν ἑαυτοῦ διαβαίνει λοιπὸν δευτέραν παρουσίαν, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνοις

[b] εἰ om. Cod.

χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς ἐσομένοις· τότε φησὶν, ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, "ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. τότε ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοὺς ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τῆς μελλούσης μετὰ ταῦτα. οὐ γὰρ ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη, καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς 5 οἰκουμένης, οὕτω καὶ τότε φησὶν, ἀλλὰ φανερῶς καὶ μετὰ περιφανείας ἁπάσης, καὶ ὡς μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σημεῖον τοῦ λανθανόντως παραγενέσθαι. χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς ἐνταῦθα οὐδὲ περὶ πολέμου διαλέγεται, οὐδὲ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ διακρίνει λόγον, ἀλλὰ περὶ τῶν 10 ἀπάτῃ ἐπιχειρούντων, "ἐλεύσονται γάρ," φησι, "καὶ ἀπατήσουσι "πολλούς." οἱ δὲ πρὸ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, οἳ καὶ ἐκείνων ὄντες πικρότεροι, δώσωσι, φησὶ, σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ τὰ ἑξῆς. δείκνυσιν οὖν τινας καὶ διακονησομένους τῷ Ἀντιχρίστῳ. λέγει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ αὐτοῦ· "ὅτι ἔσται ἡ παρουσία 15 "αὐτοῦ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἐν πάσῃ δυνάμει καὶ σημείοις "καὶ τέρασι ψεύδους." "ἰδοὺ," φησὶ, "προείρηκα ὑμῖν· ἐὰν οὖν "εἴπωσιν ὑμῖν ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ," καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ εἶπεν, ἀπέλθετε μὲν πρὸς αὐτὸν, μὴ πιστεύσητε δὲ, ἀλλὰ "μὴ ἐξέλθητε," μὴ ἀπέλθητε. καὶ γὰρ πολλὴ τότε ἡ ἀπάτη· διὰ τοῦτο καὶ 20 σημεῖα γίνεται ἀπάτης· καὶ τὴν μὲν τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίαν ἐν τόπῳ λέγει, τὴν δὲ αὐτοῦ "ὥσπερ ἡ ἀστραπὴ," φησὶν, "ἐξέρ- "χεται," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν. ἡ ἀστραπὴ οὕτω φαίνεται ὥστε μὴ δεῖσθαι τοῦ ἀπαγγέλλοντος, μηδὲ τοῦ κηρύσσοντος, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν οἰκίαις καθημένοις, καὶ τοῖς ἐν 25 θαλάμοις, ἐν ἀκαριαίῳ ῥοπῇ κατὰ τὴν οἰκονομίαν δείκνυται πᾶσιν· οὕτως ἔσται ἡ παρουσία ἐκείνη, ὁμοῦ πανταχοῦ φαινομένη διὰ τὴν ἔκλαμψιν τῆς δόξης. λέγει δὲ καὶ ἕτερον σημεῖον, "ὅτι ὅπου "τὸ πτῶμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοὶ," τουτέστι τὸ πλῆθος τῶν Ἀγγέλων, καὶ τῶν μαρτύρων, καὶ τῶν ἁγίων πάντων, μετὰ Χριστοῦ εὑρε- 30 θήσεται.

29 **Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καὶ τὰ ἑξῆς.**

Ποίων ἡμερῶν θλίψιν λέγει; τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδο-

προφητῶν· θλίψις γὰρ ἔσται τότε μεγάλη, τοσούτων ὄντων τῶν ἀπατώντων, ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς μῆκος χρόνου· εἰ γὰρ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῷ μᾶλλον ὁ πειρασμὸς οὗτος συσταλήσεται διὰ τοὺς ἐν τῷ τότε καιρῷ τῆς ἐν κόσμῳ συντελείας ὑπάρχοντας ἐκλεκτούς. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε 5 μετὰ τὴν θλίψιν μόνον, ἀλλὰ καὶ "εὐθέως" προσέθηκεν· ὁμοῦ μὲν γὰρ σχεδὸν πάντα γίνεται. οἵτε γὰρ ψευδοπροφῆται καὶ ψευδόχριστοι θορυβήσουσι παραγενόμενοι, καὶ εὐθέως αὐτὸς ὁ δεσπότης παρέσται· καὶ γὰρ οὐ μικρὰ τότε μέλλει κατέχειν ταραχὴ τὴν οἰκουμένην· παραγίνεται δὲ, μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς 10 τῆς κτίσεως. καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. τὰ δὲ ἄστρα πεσεῖται, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτῶν χρεία λοιπὸν, νυκτὸς οὐκ οὔσης. "αἱ δυνάμεις δὲ τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται," διότι τοσαύτην μεταβολὴν ὁρῶσι γινομένην. εἰ γὰρ ὅτε ἐγένοντο τὰ ἄστρα, οὕτως 15 ἔφριξαν καὶ ἐθαύμασαν, πῶς ἂν μὴ φρίξωσιν ὁρῶντες πάντα μεταρρυθμιζόμενα, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διὰ τὰς εὐθύνας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῷ παρισταμένην δικαστηρίῳ, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας γενομένους, λόγον ἀπαιτουμένους περὶ πάντων ὧν ἔπραξαν. Περὶ ποίου 20 σημείου λέγει, ὅτι φανήσεται ἐν τῷ οὐρανῷ; περὶ τοῦ σταυροῦ, ὅστις τοῦ ἡλίου φαιδρότερος ἔσται. εἰ γὰρ ἐκεῖνος σκοτίζεται καὶ κρύπτεται, οὗτος δὲ φανήσεται, πρόδηλον ὅτι πολλῷ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπρότερος δειχθήσεται. τίνος δὲ ἕνεκεν, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν φανεῖται; ὥστε ἐκ περιουσίας πολλῆς ἐπιστο- 25 μισθῆναι τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀναισχυντίαν· καὶ γὰρ δικαίωμα μέγιστον ἔχων τὸν σταυρὸν, οὕτω παραγίνεται εἰς ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον ὁ Χριστὸς, οὐχὶ τὰ τραύματα μόνον ἀλλὰ καὶ τὸν θάνατον τὸν ἐπονείδιστον δεικνὺς, "καὶ κόψονται τότε πᾶσαι αἱ "φυλαὶ τῆς γῆς·" οὐ γὰρ χρεία κατηγορίας. 30

30 Διατί δὲ ὅταν ἴδωσι τὸν σταυρὸν κόψονται; ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν ὃν προσκυνῆσαι ἔδει. τοῦ σταυροῦ δὲ ἐμνημόνευσεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ Ἀπόστολοι πᾶσι σκυθρωπόν τι ἔσεσθαι τότε, ἐπήγαγε λέγων· "καὶ ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον," καὶ τὰ ἑξῆς. οὐκ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀλλ' ἐν νεφέλῃ, καθὼς καὶ ἀνελήφθη. 35

"καὶ ἐξαποστελεῖ," φησὶ, "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλ-
"πιγγος μεγάλης," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐννοήσωμεν, ἀγαπητοὶ, ἀπὸ
μὲν τῶν κολάσεων, καὶ τὰ αὐτοὺς ἀναμένοντα βασανιστήρια, ὅτι
περ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν χωρίζονται, καὶ τῇ γεέννῃ παραδίδονται.
τίνος δὲ ἕνεκεν δι' Ἀγγέλων καλεῖ τοὺς ἐκλεκτοὺς, οὕτως φανερῶς 5
αὐτὸς ἐρχόμενος; τιμῶν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ. ἀναστάντες μὲν
γὰρ αὐτοὺς συλλέξουσιν Ἄγγελοι· συλλεγέντες δὲ ἁρπάσουσιν ἐν
νεφέλαις. ταῦτα δὲ πάντα ἐν ἀκαριαίῳ γίνεται, ἐν ἀτόμῳ· οὐ γὰρ
δὴ ἄνω μένων αὐτοὺς καλεῖ, ἀλλ' αὐτὸς ἔρχεται ἐν σάλπιγγι.
καὶ τί βούλονται αἱ σάλπιγγες καὶ ἡ ἠχή; πρὸς ἀνάστασιν, 10
πρὸς εὐφροσύνην, πρὸς παράστασιν τῶν γινομένων ἐκπλήξεως, πρὸς
ὀδύνην τῶν ἀπολιμπανομένων. οἴμοι, ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς
φοβερᾶς. καὶ μᾶλλον μὲν ἔδει χαίρειν ἡμᾶς, ὅταν ταῦτα ἀκούω-
μεν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἀλγοῦμεν καὶ κατηφεῖς ἐσμὲν, καὶ σκυθρω-
πάζομεν· ἢ μόνον ἐγὼ ταῦτα πάσχω, ὑμεῖς δὲ χαίρετε ἐν τῇ 15
τούτων ἀκροάσει. ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ φρίκη τίς ἐπέρχεται, λεγο-
μένων τούτων, καὶ πικρὸν ὀδύρομαι, καὶ ἐκ βαθυτάτης στενάζω
καρδίας· οὐδὲν γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων πρός με, ἀλλ' ἢ μετὰ
τῶν ἀφρόνων παρθένων καταδίκη, ἢ μετὰ τοῦ χώσαντος τὸ τάλαν-
τον, ὅπερ ἔλαβεν, ἢ μετὰ τοῦ πονηροῦ δούλου. διὰ ταῦτα δακρύω, 20
ὅσης δόξης ἐκπίπτειν μέλλομεν, ὅσης ἐλπίδος ἀγαθῶν, καὶ τοῦτο
διηνεκῶς, ἵνα μικρὸν σπουδάσωμεν. εἰ γὰρ πόνος πολὺς ἦν, καὶ
νόμος βαρὺς, ἔδει μὲν καὶ οὕτως πάντα ποιεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγον—
Ἐν γῇ ἀγωνίζῃ, καὶ ἐν οὐρανῷ ὁ στέφανος· ἐν δύο ἡμέραις
τρέχεις, καὶ εἰς ἀγήρους αἰῶνας τὰ βραβεῖα· ἐν φθαρτῷ σώματι 25
ἡ πάλη, καὶ ἐν ἀφθάρτῳ ἡ τιμή.

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

32 Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸ παράδειγμα τέθεικε τῆς συκῆς λέγων,
"ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε," καὶ τὰ ἑξῆς; ἐπειδήπερ ἐζήτουν οἱ 30
μαθηταὶ μεθ' ὅσον χρόνον καὶ αὐτὴ κυρίως ἡ ἡμέρα τῆς παρουσίας
αὐτοῦ ἀπαντήσεται, οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ
τῶν μετὰ ταῦτα λέξεων τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, "γινώσκετε ὅτι
"ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις." ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἕτερόν τι προφητεύει,

θέρος πνευματικὸν καὶ γαλήνην ἐσομένην κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν· ἀπὸ χειμῶνος τοῦ παρόντος τοῖς δικαίοις, τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τοὐναντίον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους, ὅπερ ἐν τοῖς ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπὼν, τρυφώντων αὐτῶν ἐπιστήσεσθαι τὴν ἡμέραν. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον τὸ τῆς συκῆς τοῦτο τέθεικε παράδειγμα, ἵνα τὸ διάστημα δηλώσῃ, 5 ἐξῆν γὰρ καὶ ἑτέρως αὐτὸ παραστῆσαι, ἀλλὰ ἵνα κἀντεῦθεν πιστώσηται τὸν λόγον, οὕτως ἐκβησόμενον πάντως, ὥσπερ ἀνάγκη γενέσθαι. καὶ γὰρ ὅπου περ ἂν τὸ πάντως ἀποβησόμενον λέγει, φυσικὰς ἀνάγκας εἰς μέσον παράγει· ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸν μιμούμενος τοῦτο ποιεῖ, καθὼς περὶ ἀναστάσεως διαλεγό- 10 μενος φησίν· "ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν "ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει," καὶ τὰ ἑξῆς.

40 "Τότε," φησὶ, "δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἀγρὸν μὲν ἐκάλεσε τὸν κόσμον, παραλαμβάνεται δὲ ὁ σωζόμενος, ἀφίεται δὲ ὁ κατακρινόμενος. "δύο," φησὶν, "ἀλήθουσαι ἐν τῷ μυλῶνι," 15 καὶ τὰ ἑξῆς. ἀληθούσας μὲν ἐκάλεσε τοὺς ἐν πτωχείᾳ διάγοντας. ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ δύο ἐπὶ τῆς κλίνης εἶπεν, ὅπερ σημαίνει τοὺς ἐν πλούτῳ ὄντας. μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτου, ὅτι καὶ πτωχοὶ καὶ πλούσιοι καὶ δοῦλοι καὶ δεσπόται παραλαμβάνονται καὶ ἀφίενται· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς ἀξίας καὶ ἀπ᾽ ἐκείνης, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ 20 παλαιᾷ φησὶν ἀπὸ τοῦ καθημένου ἐν τῷ θρόνῳ, ἕως τῆς ἐν τῷ μύλωνι· καὶ ἐπειδήπερ ὅτι δυσκόλως οἱ πλούσιοι σώζονται, δεικνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι οὔτε οὗτοι πάντως ἀπολοῦνται, οὔτε πένητες σώζονται ἅπαντες, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τούτων, καὶ σώζονται καὶ ἀπόλλυνται. Ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι καὶ ἐν νυκτὶ ἔσται 25 ἡ παρουσία· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Λουκᾶς φησὶν, ὅθεν δηλονότι πάντα μετὰ ἀκριβείας οἶδεν. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "γρηγορεῖτε, ὅτι οὐκ "οἴδατε" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐσήμανεν ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν, βουλόμενος αὐτοὺς ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς. τί δηλοῖ "ὅτι, εἰ ᾔδει[y] ὁ οἰκοδεσπότης," καὶ τὰ λοιπά. εἰ 30 ᾔδεισαν, φησὶν, οἱ πολλοὶ, πότε ἀποθανοῦνται, πάντως ἂν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν ἐσπούδασαν μετανοῆσαι· ἵνα οὖν μὴ ἐκείνην μόνον σπουδάσωσι, διὰ τοῦτο οὐ λέγει οὔτε τοῦ κόσμου συντελείας, οὔτε τὸν ἑκάστου θάνατον, ἀεὶ ἡμᾶς βουλόμενος τοῦτον

[y] ἤδη Cod.

προσδοκᾷν, καὶ ἀεὶ ἀγωνίζεσθαι. ἅμα δὲ καὶ ἐντρέπει τοὺς ῥαθύμους, ὅτι οὐδὲ ὅσον περὶ χρημάτων σπουδὴν πεποίηνται οἱ προσδοκῶντες κλέπτεσθαι, οὐδὲ τοσαύτην οὗτοι τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς.

45 Εἰπὼν δὲ τὸ "τίς ἄρα ὁ πιστὸς δοῦλος," οὐδὲ τοῦτο ἀγνοῶν εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ σπάνιον καὶ πολύτιμον. οὕτως οὖν καὶ 5 τῷ Ἀδὰμ εἰπὼν, "ποῦ εἶ;" οὐκ ἀγνοῶν εἶπεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς ἀπολογίαν τῆς ἁμαρτίας· καὶ ἐπὶ τῶν Σοδόμων διὰ τοῦτο εἶπεν "καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν "συντελοῦνται πρός με, εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ." ὅπως ἡμᾶς παιδεύσῃ ἀπόφασιν ἐν πράγματι μηδέποτε διδόναι πρὶν τελείως ἀνακρίνομεν 10 τὰ πράγματα. ἐπὶ δὲ τοῦ προφήτου διὰ τοῦτο εἶπεν, "ἐὰν ἄρα "ἀκούσωσι, καὶ ἐὰν ἄρα συνιῶσιν." ἵνα μὴ δόξῃ ἡ πρόῤῥησις παρὰ τοῖς ἀνοήτοις, ἀναγκαστική τις εἶναι πρὸς παρακοήν. ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ εἶπεν, "ἴσως ἐντραπήσονται τὸν υἱόν μου." ἵνα δείξῃ ὅτι ὄφειλον τοῦτο ποιῆσαι, καὶ ἐντραπῆναι τὸν υἱόν μου. 15

46 Μακαρίζει δὲ τὸν πιστὸν δοῦλον, λέγων, "μακάριος ὁ δοῦλος "ἐκεῖνος," καὶ τὰ ἑξῆς. πάνυ δικαίως ὡς φρόνιμον καὶ σπουδαῖον. τοῦτο δὲ οὐ περὶ χρημάτων εἴρηται μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ λόγου καὶ περὶ διακονίας καὶ περὶ πάσης οἰκονομίας, ἣν ἕκαστος ἐνεχειρίσθη. αὕτη δὲ ἡ παραβολὴ καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοὺς πολιτι- 20 κοὺς ἁρμόσειεν ἂν, ἕκαστον γὰρ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀποκεχρῆσθαι δεῖ, ἐφ' οἷς ἔχει, κἂν σοφίαν, κἂν ἀρχὴν, κἂν πλοῦτον, κἂν ὁτιοῦν, μὴ ἐπὶ βλάβῃ τῶν συνδούλων, μηδὲ ἐπὶ ἀπωλείᾳ ἑαυτοῦ. διὰ δὴ ἀμφότερα ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ φρόνησιν καὶ πίστιν. καὶ γὰρ ἡ ἁμαρτία ἀπὸ ἀφροσύνης γίνεται. "πιστὸν" 25 μὲν οὖν φησὶν αὐτὸν, ὅτι οὐδὲν ἐνοσφίσατο, οὐδὲ ἀνήλωσε τῶν δεσποτικῶν εἰκῇ καὶ μάτην. "φρόνιμον" δὲ, ὅτι ἔγνω πρὸς τὸ δέον οἰκονομῆσαι τὰ δοθέντα. καὶ γὰρ ἀμφοτέρων ἡμῖν χρεία, καὶ τοῦ μὴ νοσφίσασθαι τὰ δεσποτικὰ, καὶ τοῦ εἰς δέον οἰκονομεῖν. ἂν δὲ ἓν ἐξ αὐτῶν ἀπολείπῃ, ὡς καταχώσαντες κατακριθησόμεθα. 30 ἂν μὲν γὰρ πιστὸς τίς ὑπάρχῃ καὶ μὴ κλέπτῃ, ἀπολλύει δὲ καὶ εἰς μηδὲν προσῆκον δαπανᾷ, μέγα τὸ ἔγκλημα. ἄν τε πάλιν οἶδεν οἰκονομεῖν, νοσφίζεται δὲ, οὐχ ἡ τυχοῦσα κατηγορία. ἀκούσατε οἱ καὶ τὰ αἰσθητὰ χρήματα ἔχοντες. οὐ γὰρ διδασκάλοις διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πλουτοῦσιν· ἑκάτεροι γὰρ ἐνεπι- 35

στεύθησαν πλοῦτον, τὸν μὲν ἀναγκαιότερον, οἱ διδάσκοντες· τὸν δὲ ἐλάττω, ὑμεῖς. ἂν οὖν μὴ εὐγνωμοσύνην ἐπιδείξησθε, τὰ γὰρ ἀλλότρια παρέχετε, ποία ὑμῖν ἔσται ἀπολογία;

47 Τί δηλοῖ τὸ "ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ, καταστήσει "αὐτόν;" ὅτι τὴν μακαριότητα ἐκείνην, καὶ τὴν ἄρρητον ἀξίαν, 5 καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, δίδωσιν αὐτῷ. τὸν δὲ κακὸν δοῦλον τὸν λέγοντα, "χρονίζει μου ὁ Κύριος," καὶ διαπραττόμενον τὰ ἐφεξῆς γεγραμμένα, εἰς τὰς ἀφορήτους ἐκπέμπει κολάσεις. εἰ δὲ ὁ λέγων ὅτι χρονίζει οὕτω τιμωρηθήσεται, ὁ μηδὲ ὅλως προσδοκῶν αὐτὸν[z] τί πάθοι; ἀλλὰ μὴ τὴν κόλασιν κατανοήσωμεν μόνον 10 τὴν ἐκείνῳ κειμένην, ἀλλὰ κἀκεῖνο σκοπήσωμεν, μήποτε καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ τὰ αὐτὰ πράττοντες λανθάνομεν. καὶ γὰρ τοῦτο ἐοίκασιν οἱ πλοῦτον ἔχοντες, καὶ μὴ δαψιλῶς τοῖς δεομένοις παρέχοντες· καὶ ἕκαστος οἰκονόμος ἐστὶ τῶν ἑαυτοῦ χρημάτων, οὐχ ἧττον ἢ ὁ τὰ τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομῶν· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος οὐκ 15 ἔχει ἐξουσίαν τὰ διδόμενα περὶ τίνων τοῖς πένησιν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε σκορπίσαι· ἐπειδὴ εἰς πενήτων ἐδόθη διατροφὴν, οὕτως οὐδὲ ἕκαστος τὰ ἑαυτοῦ. εἰ γὰρ καὶ πατρῷον τίς διεδέξατο κλῆρον, ἢ καὶ αὐτὸς προσεπορίσατο, ἢ πάντα αὐτὸς ἑαυτῷ ἐκτήσατο, οὐδὲ οὕτως αὐτοῦ εἰσὶν, ἀλλὰ πάντα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουσιν· ἠδύνατο 20 μὲν γὰρ αὐτὰ ὁ Θεὸς ἀφελέσθαι, ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο· ἕκαστον κύριον ποιῶν τῆς εἰς τοὺς δεομένους φιλοτιμίας· διὸ σπουδάσωμεν μετὰ πάσης χαρᾶς καὶ προθυμίας σκορπίζειν εἰς τοὺς δεομένους, ἐξ ὧν περ κεκτήμεθα.

ΚΕΦ. ΝΘ. 25

Περὶ τῶν ι' παρθένων.

Ἡ περὶ τῶν δέκα παρθένων παραβολὴ, καὶ ἡ μετὰ ταύτην τῶν ταλάντων, τῇ προτέρᾳ ἐοίκασιν, τῇ τοῦ πιστοῦ δούλου καὶ τοῦ ἀγνώμονος· τέσσαρες γάρ εἰσιν αἱ πᾶσαι περὶ τῶν αὐτῶν διαφόρως ἡμῖν παραινοῦσαι, λέγω δὴ τῆς περὶ τὴν ἐλεημοσύνην σπου- 30 δῆς, καὶ τοῦ πάντοτε διὰ πάντων ὧν ἂν δυνάμεθα τὸν πλησίον ὠφελεῖν, ὡς οὐ δυνατὸν σωθῆναι ἑτέρως. Καὶ μετ' ὀλίγον—Τίνος ἕνεκεν οὐχ ἁπλῶς οἷον δήποτε ὑποτίθεται πρόσωπον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ

[z] αὐτῷ Cod.

τῶν παρθένων προσώπου ταύτην ποιεῖται τὴν παραβολήν; ἐπειδὴ μεγάλα περὶ παρθένων διελέχθη, εἰπὼν, "εἰσὶν εὐνοῦχοι" καὶ τὰ ἑξῆς· οἶδε δὲ καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων περὶ αὐτὴν δόξαν ἔχοντας. καὶ γὰρ ἐστὶ φύσει τὸ πρᾶγμα μέγα, καὶ δείκνυται ἐξ ὧν οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν ἐκείνων κατωρθώθη· 5 καὶ ἐν τῇ καινῇ οὐκ ἦλθεν εἰς ἀνάγκην νόμου· οὐ γὰρ ἐπέταξε τοῦτο, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκουόντων ἐπέτρεψε· διὸ καὶ ὁ Παῦλος φησὶ, "περὶ δὲ τῶν παρθένων," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπεὶ οὖν καὶ μέγα τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ μεγάλην παρὰ τοῖς πολλοῖς δόξαν εἶχεν, ἵνα μή τις τούτου κατορθῶν διάκειται, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρε- 10 τῶν ἀμελεῖ, τίθησι ταύτην τὴν παραβολὴν ἱκανὴν οὖσαν· ὅτι παρθένος, κἂν τὰ ἄλλα πάντα ἔχῃ, τῶν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης καλῶν ἔρημος οὖσα, μετὰ πορνῶν ἐκβάλλεται, καὶ μάλα εἰκότως· οἱ μὲν γὰρ σωμάτων ἔρωτος ἡττήθησαν, οἱ δὲ χρημάτων. οὐκ ἔστι δὲ ἶσον σωμάτων ἔρως καὶ χρημάτων, ἀλλ' ὁ τῶν σωμάτων δριμύ- 15 τερός τε πολλῷ καὶ τυραννικώτερος· ὅσῳ τοίνυν εἰς τὸ ἧττον τίς ἥττηται, τοσοῦτον μᾶλλον ἀσύγγνωστος ὁ ἡττηθείς· διὰ τοῦτο δὴ καὶ μωρὰς αὐτὰς καλεῖ, ὅτι τὸν μείζω ὑποστᾶσαι πόνον, διὰ τὸν ἐλάττονα τὸ πᾶν προὔδωκαν. χρὴ οὖν σκοπῆσαι ὅτι περ εἰ οὕτως ἐξεβλήθη παρθένος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐλεημοσύνη οὐκ 20 ἔχουσα δαψιλῆ, τί ἄρα συμβήσεται τοῖς μηδὲ ταύτην μηδὲ ἐκείνην μεγαλοψύχως ἔχουσιν;

5 Τί δὲ σημαίνουσιν αἱ λαμπάδες; αὐτὸ τῆς παρθένου τὸ χάρισμα, τὸ ἔλαιον δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν περὶ τὴν ἁγιωσύνην τοῖς δεομένοις βοήθειαν. τὸ "χρονίζειν δὲ τὸν 25 "νυμφίον," τὸν οὐκ ὀλίγον χρόνον ἐσόμενον τοῦ φανῆναι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. τὸ δὲ "ἐκάθευδον," τὸν θάνατον· τὸ δὲ περὶ μόνας τὰς νύκτας γενέσθαι τὴν κραυγὴν, ὅτι ἐν νυκτὶ ἡ ἀνάστασις γίνεται, "ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου," ὡς ὁ Παῦλος φησί· τί δὲ βοῶσιν αἱ σάλπιγγες; ὁ νυμφίος ἔρχεται· τὸ δὲ αἰτῆσαι τὰς μωρὰς 30 καὶ μὴ λαβεῖν, περὶ τῶν φρονίμων δηλοῖ, ὅτι οὐδεὶς ἡμῶν ἐκεῖ τῶν ἐκ τῶν ἔργων δοθῆναι προστῆναι δυνήσεται, ἐπειδὴ οὐ δύναται· καὶ γὰρ αἱ φρόνιμοι ἐπὶ τὸ ἀδύνατον καταφεύγουσιν.

9 Τί ἐστι τὸ "πορεύεσθε καὶ ἀγοράσατε, καὶ ὅτι ἀπῆλθον;" τοῦτο εἶπε τῇ παραβολῇ παραμένων καὶ ὑφαίνων αὐτὴν, καὶ διὰ 35

τούτων δεικνὺς, ὅτι εἰ[a] καὶ φιλάνθρωποι γενώμεθα μετὰ τὸ ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδήσομεν εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν· ὥσπερ οὐδὲ ταύταις ἤρκεσεν ἡ προθυμία, ἐπειδὴ μὴ ἐνταῦθα ἀπῆλθον πρὸς τοὺς πωλοῦντας· τουτέστι τὴν συμπάθειαν μὴ ἐκτήσαντο νῦν, ἀλλ' ἐκεῖ. εἰσὶ δὲ οἱ πωλοῦντες τὸν ἔλαιον, οἱ πένητες· 5 καὶ ποῦ πωλοῦσιν; ἐνταῦθα· διὸ καὶ ἄρτι ζητεῖν χρὴ, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν γίνεται ἡ μεγάλη αὕτη πραγματεία· ἐνταῦθα τοίνυν τὸ ἔλαιον συνάγομεν, ἵνα ἐκεῖ χρήσιμον γένηται, ὅταν ὁ καιρὸς ἡμᾶς καλῇ· οὐ γὰρ ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ καιρὸς τῆς συλλογῆς, ἀλλ' οὗτος· μὴ τοίνυν ἀναλίσκωμεν εἰς 10 μάτην τὰ ὄντα, εἰς τρυφὰς καὶ κενοδοξίας· πολλοῦ γὰρ ἡμῖν ἐκεῖ χρεία τοῦ ἐλαίου· διὸ αἱ μὲν ἕτοιμοι συνεισῆλθον, αἱ δὲ δικαίως κληθεῖσαι μωραὶ, οὐδὲν γὰρ μωρότερον τῶν ἐνταῦθα χρηματιζομένων, ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος, μετὰ πολλοὺς πόνους καὶ μυρίους ἱδρῶτας, καὶ τὴν ἀφόρητον μάχην ἐκείνην καὶ τὰ τρόπαια 15 ἃ κατὰ τῆς λυττώσης φύσεως ἀνεστήσαντο καταισχυνθεῖσαι, καὶ τῶν λαμπάδων ἐσβεσμένων, ἀνεχώρουν κάτω νεύουσαι· οὐδὲν γὰρ ἀμαυρότερον παρθενίας ἔλαιον δαψιλὲς οὐκ ἐχούσης. εἰ δὲ αὕτη οὕτως, πολλῷ μᾶλλον οἱ γάμῳ συναφθέντες, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην μεγαλοψύχως οὐκ ἔχοντες. 20

12 Τὸ δὲ "οὐκ οἶδα ὑμᾶς," οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ εἰς γέενναν ἀπελθεῖν, καὶ εἰς ἀφόρητον κόλασιν· μᾶλλον δὲ καὶ τῆς γεέννης τοῦτο τὸ ῥῆμα χαλεπώτερον, ὅταν αὐτὸς αὐτὸ λέγῃ ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης· προσέθηκε δὲ τὸ "γρηγορεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς· χρησίμην δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἄγνοιαν τῆς ἐξόδου τοῦ βίου τούτου. ποῦ 25 νῦν εἰσιν οἱ διὰ παντὸς τοῦ βίου ῥάθυμοι; ὅταν δὲ ἐγκαλῶνται παρ' ἡμῶν λέγοντες, ὅτι ἐν καιρῷ τελευτῆς καταλιμπάνω τοῖς δεομένοις, ἀκουέτωσαν τῶν ῥημάτων τούτων, καὶ διορθούσθωσαν· καὶ γὰρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐξόδου, πολλοὶ ἐξέπεσον τούτου, ἀθρόως ἁρπασθέντες καὶ οὐδὲ προστάξαι συγχωρηθέντες τοῖς οἰκείοις περὶ 30 ὧν ἐβούλοντο.

[a] ἢ Cod.

ΚΕΦ. Ξ.

Περὶ τῶν τὰ τάλαντα λαβόντων.

Ἡ μὲν προειρημένη τῶν παρθένων παραβολὴ τῆς διὰ τῶν χρημάτων ἐλεημοσύνης ἕνεκεν εἴρηται· ἡ δὲ τῶν ταλάντων πρὸς τοὺς οὐ χρήμασιν, οὐ λόγῳ, οὐ προστασίᾳ, οὐχ ἑτέρῳ οὖν τρόπῳ ὠφελεῖν βουλομένους τοὺς πλησίον, ἀλλὰ πάντα ἀποκρύπτοντας. διατί δὲ αὕτη μὲν ἡ παραβολὴ βασιλέα εἰσάγει, ἡ δὲ τῶν παρθένων νυμφίον; ἵνα μάθωμεν πῶς οἰκείωται πρὸς τὰς παρθένους ὁ Χριστὸς, τὰς τὴν ἐλεημοσύνην δαψιλῶς παρεχούσας, καὶ πάντα τὰ ὄντα τοῖς πένησι διανεμούσας. τοῦτο γὰρ καὶ παρθενία καθὼς καὶ ὁ Παῦλος φησίν· "ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου," καὶ πάλιν διὰ τὸ εὔσχημον καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως. 14 εἶπε δὲ ὅτι "παρέδωκεν αὐτοῖς τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἀπεδήμησεν." ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν μακροθυμίαν· ἔτι δὲ καὶ τὸν μεταξὺ καιρὸν τῆς συντελείας αἰνιττόμενος ταῦτα ἔλεγεν· καὶ ἐπειδὴ πάντες ἐργάται ὑπάρχομεν, πρὸς πάντας διαλέγεται, πρὸς ἄρχοντας, πρὸς ἀρχομένους, πρὸς δεσπότας καὶ δούλους, πρὸς σοφοὺς καὶ ἰδιώτας. τάλαντα δέ εἰσιν ἡ ἑκάστου δύναμις, ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, εἴτε ἐν προστασίᾳ, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν οἱῳδήποτε πράγματι τοιούτῳ. τὸ δὲ εἰπεῖν, τὸν μὲν ὅτι πέντε τάλαντά μοι παρέδωκας, τὸν δὲ ὅτι δύο, τὴν εὐγνωμοσύνην ἑαυτῶν ἐμφαίνουσιν· καὶ ὅτι παρ' αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν λαβόντες τῆς ἐργασίας, πολλὴν χάριν ὁμολογοῦσιν αὐτῷ, τὸ πᾶν αὐτῷ λογιζόμενοι· τὸ δὲ "εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου" σημαίνει, τὸ τὴν πᾶσαν οἱ τοιοῦτοι κληρονομοῦσι μακαριότητα· καὶ οὗτοι μὲν οἱ πιστοὶ δοῦλοι, διπλασιάσαντες τὰ δοθέντα, καὶ χάριν ὡμολόγησαν· ὁ δὲ πονηρὸς δοῦλος, οὐ μόνον οὐκ ἐδιπλασίασεν, ἀλλὰ 24 καὶ κατηγορίαν προσήνεγκε λέγων, "ἔγνων σε ὅτι σκληρὸς εἶ "ἄνθρωπος, θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρας, καὶ συνάγων ὅθεν οὐ δι"εσκόρπισας," καὶ τὰ ἑξῆς· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, σκοτεῖ τὸν λογισμὸν, καὶ κατὰ κρημνὸν ποιεῖ φέρεσθαι τὸν ἅπαξ τῆς εὐθείας ἐκτραπέντα ὁδοῦ· τὸ δὲ εἰπεῖν "πονηρὲ δοῦλε," φοβερὰν ἐμφαίνει τὴν ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ καταβαλεῖν, δηλοῖ τὸ εἰπεῖν καὶ παραι-

νέσαι καὶ συμβουλεῦσαι· "ἀργύριον" καλεῖ τὰ λόγια τὰ τίμια, "τραπεζίτας" δὲ τοὺς ἀκούοντας· "τόκον" δὲ οὐ μόνον τὰ καταβληθέντα διὰ τῆς ἀκροάσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν χρημάτων κωλύει τοῦτο γίνεσθαι, καὶ κατακρίνει τοὺς τοῦτο ποιοῦντας· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, αὐτὸς 5 ὑπισχνεῖται τοὺς τόκους ἀπαιτεῖν. κελεύει δὲ τοῦ ἀρθῆναι τὸ τάλαντον, τουτέστι τὸ χάρισμα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ προστεθῆναι τῷ ἔχοντι· διὰ τούτου δεικνὺς, ὅτι ὁ χάρισμα ἔχων λόγου διδασκαλίας, καὶ μὴ εἰς τὸ ὠφελεῖν χρώμενος αὐτῷ, ἀπόλλῃ καὶ τὴν χάριν· καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τὴν πολλῆς γέμουσαν κατηγορίας, ἀχρεῖον 10 γὰρ αὐτὸν δοῦλον ὠνόμασε, καὶ εἰς τὴν ἀφόρητον ἐκπέμπει κόλασιν· ὁ δὲ σπουδὴν παρεχόμενος εἰς τὸ χρᾶσθαι τῷ τῆς διδασκαλίας χαρίσματι πρὸς τὴν τοῦ πλησίον ὠφέλειαν, πλείονα ἐπισπάσεται καὶ τὴν δωρεάν. ἀκούσωμεν τοίνυν τῶν ῥημάτων τούτων· καὶ ὡς ἐστὶ καιρὸς, ἐργασώμεθα τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ 15 λάβωμεν ἔλαιον δαψιλὲς εἰς τὰς λαμπάδας, καὶ εἰς ὅπερ ἐλάβομεν τάλαντον, τουτέστι χάρισμα, ἐπεργασώμεθα, τοὺς πλησίον ἀόκνως παρακαλοῦντες καὶ νουθετοῦντες εἰς τὸ ἀγαθόν· καὶ εἰς προστασίαν σπουδαῖοι γινόμενοι· ἂν γὰρ ὀκνήσαντες ἐνταῦθα ἐν ἀργίᾳ διάγωμεν, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐλεήσει λοιπὸν ἐκεῖ, κἂν μυρία θρη- 20 νῶμεν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐκδημίαν αὐτοῦ καλεῖ, τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, ὅτε καὶ παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς τὰ οὐράνια μυστήρια, καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας μυσταγωγοῖς, ἑκάστῳ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς θεοσεβείας τὸ ἁρμόδιον δούς. 25

Σευήρου Ἀντιοχείας. Τάλαντόν ἐστι τὸ διδασκαλικὸν χάρισμα, ὃ ἐπιστεύθησαν οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν πρόεδροι, ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως αὐτοῦ.

Ὠριγένους. Τῶν δούλων ἐστὶ τὸ μεταδοῦναι, τοῦ δεσπότου τὸ ἀπαιτῆσαι. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ παρρησία τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ κέρδους ποιεῖ καὶ θαρροῦντα προσιέναι, καὶ λαλεῖν ἐν πεποιθήσει.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέγα μαρτύριον παρὰ δεσπότου οὕτως ἀκοῦσαι, ὡς Ἀβραὰμ πιστεύσαντι τῷ Θεῷ ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην, οὕτω καὶ παντὶ πιστῷ—Καὶ μετ' ὀλίγα—ὀλίγα τὰ ἐνταῦθα ἐγχει- 35

ρισθέντα, πολλὰ τὰ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, διαβὰς τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ἔρχομαι πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν. τὰ δὲ ἐκεῖ πάντα, εὐπάθεια καὶ χαρά· ὅτε οἱ νῦν κλαίοντες γελάσονται· ἐπὶ δὲ τῷ πέντε τάλαντα λαβόντι, καὶ ἐπὶ τῷ δύο ταῦτα λέγεται, ἁρμόσειεν ταῦτα, τὸ ᾧ πολὺ οὐκ ἐπλεόνασεν, καὶ ᾧ τὸ ὀλίγον 5 οὐκ ἐλαττόνησεν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα τίθησιν εἰς ἔνδειξιν τῶν λόγων, ἤτοι καὶ τῶν λογισμῶν, οἷς ἔθος κεχρῆσθαί τινας λέγοντας, ὅτι οὐ χρεία μοι πόνου, οὐδὲ τὸ ὑπὲρ ἑτέρων εὐθύνας ὑπέχειν, ὃ καλῶς εἶπε θερίζειν ὅπου οὐκ ἔσπειρεν, τοῦτο 10 γάρ ἐστι, τὸ παρὰ τῶν λειτουργῶν εὐθύνας ἀπαιτεῖν τὸν κριτὴν τῆς ἑτέρων ῥαθυμίας· ὡς γὰρ οὐκ ἔνεστι τινὰ θέρος ἐκεῖθεν ἐκδέχεσθαι, ἔνθα μὴ γέγονε σπόρος, οὕτως οὐκ ἔνεστι, φησὶν, ἐμὲ ὑπὲρ ἑτέρου εὐθύνας ἕτερον αἰτεῖν· διό φησιν, εἰ τοῦτο ᾔδεις, πολλῷ μᾶλλον ἐχρῆν σε τὰ οἰκεῖα ἐπιδείξασθαι. εἰ γὰρ τὰ ἑτέ- 15 ρων, ὡς φῇς, μέλλω ἀπαιτεῖν, πολλῷ μᾶλλον σὲ ἀπήτησα ἂν τῶν οἰκείων εὐθύνας, καὶ τοὺς μαθητευομένους δὲ τὸν προσήκοντα καρπὸν ἀπὸ τῆς ἐργασίας τῆς σῆς· εἰ σὺ περὶ αὐτοῦ ἦσθα τὰ δέοντα ἐπιδειξάμενος. δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα ὅτι ἕτερον ὑπὲρ ἑτέρου εὐθύνας οὐκ ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ παρὰ μὲν τῶν διδασκάλων τὰ οἰκεῖα, παρὰ 20 δὲ τῶν μαθητευομένων τὴν ὑπακοήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν ἐχρῆν εἰπεῖν, διαμαρτύρασθαι ἔδει, οὐκ ἔχεις οὐδέν; γλῶτταν ἔχεις· μή τις τοίνυν λέγετω ὅτι οὐδὲν ἀφελῶ, ἔχεις γὰρ τὸ ἓν τάλαντον· ἕκαστος καταβαλεῖν ἔδει· ὁ κίνδυνος τῶν ἀκουόντων· τὴν ἀπαίτησιν ἐμοὶ ἐπιτρέψαι· κἀγὼ 25 μετὰ τόκον ἂν ἀπήτησα, τόκον λέγων ἀκροάσεως, τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; ὁ χάριν λαβὼν, καὶ τὴν προθυμίαν μὴ ἐπιδειξάμενος τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν χάριν ἀπόλλυσι· ὁ δὲ σπουδὴν παρεχόμενος, πλείονα ἐπισπάσηται τὴν χάριν· 30 ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἡ ζημία, ἀλλὰ καὶ ἀφόρητος κόλασις, καὶ μετὰ τῆς κολάσεως, ἡ ἀπόφασις δικαία. ἀπὸ γὰρ τῶν τοιούτων ἀφαιρεθήσεται ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, καὶ ὁ τοῦ διδασκάλου βαθμὸς, καὶ τῆς ἐσχάτης πειραθήσεται τιμωρίας· καὶ δίδοται τῷ πλουτοῦντι πλουσιωτέρας χάριτος ἐκείνῳ προστιθεμένης, πλὴν 35

εἰ καὶ διάφορα τὰ χαρίσματα, ἀλλ' ἴση ἡ τιμὴ, ὅταν τις ἐπὶ τὸ
30 ἀκρότατον ἀναβῇ τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ Θεοῦ ἰσχύος, "καὶ τὸν
"ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος," καὶ τὰ ἑξῆς. εἶδες
πῶς οὐ μόνον ὁ ἁρπάζων καὶ πλεονεκτῶν, οὐδὲ ὁ κακὰ ἐργαζόμενος,
ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγαθὰς μὴ ποιῶν, κολάζεται κόλασιν τὴν ἐσχάτην; 5
ἀντιλαβώμεθα τοίνυν τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, ἐργασώμεθα
εἰς τὸ τάλαντον· ἂν γὰρ ὀκνήσωμεν καὶ διατρίψωμεν ἐνταῦθα ἐν
ἀργίᾳ, οὐδεὶς ἡμᾶς ἐκεῖσε ἐλεήσει. λοιπὸν πάντα εἰσενέγκωμεν
εἰς τὴν τῶν πλησίον ὠφέλειαν. τάλαντα γὰρ ἐνταῦθα ἐστὶν ἡ
ἑκάστου δύναμις· εἴτε ἐν προστασίαις, εἴτε ἐν χρήμασιν, εἴτε ἐν 10
διδασκαλίᾳ, εἴτε ἐν οἱωδήποτε πράγματι μηδεὶς λεγέτω, ὅτι ἓν
τάλαντον ἔχω, δύνασαι γὰρ καὶ δι' ἑνὸς εὐδοκιμῆσαι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Σκότος ἐξώτερον ἔνθα οὐδεὶς φωτισμὸς,
τάχα μὲν οὐδὲ φωτισμὸς πάντως, οὐδὲ μία ἐπισκοπὴ θείου φω-
τός. μὴ θαύμαζε εἰ ἕνεκα τοῦ μὴ διδάξαι τὸν λόγον, ταῦτά τις 15
πείσεται καὶ ἀκούσεται. Παῦλος δὲ λέγει, "οὐαὶ γάρ μοι ἐστὶν,
"ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι."

ΚΕΦ. ΞΑ.

Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἐπειδὴ νῦν ἐν ἀτιμίᾳ παρεγένετο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸς 20
ἡμῶν ὁ ἀληθινὸς, καὶ ὕβρεσι καὶ ὀνείδεσι, διὰ τοῦτο φησίν·
31 "ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς,
τουτέστιν ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· ἔτι δὲ καὶ ἐπειδὴ ὁ
σταυρὸς ἐγγὺς ἦν, πρᾶγμα δοκοῦν ἐπονείδιστον εἶναι, ὑπ' ὄψιν
ἄγει τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, καὶ τὴν οἰκουμένην περιΐστησιν ἅπα- 25
σαν, καὶ τοὺς οὐρανοὺς κενουμένους· πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι
παρέσονται μετ' αὐτοῦ, φησί· τίνος ἕνεκεν; μαρτυροῦντες καὶ
αὐτοὶ, ὅσα διηκόνισαν πεμπόμενοι διαφόρως παρὰ τοῦ δεσπότου,
πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν· καὶ πανταχόθεν φρικώδης ἡ
32 ἡμέρα ἐκείνη τότε ἔσται· καὶ "συναχθήσονται," φησὶ, "πάντα 30
"τὰ ἔθνη," τουτέστι πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις· "καὶ ἀφοριεῖ
"αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥσπερ ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα." νῦν μὲν
γὰρ οὐκ εἰσὶν ἀφορισμένοι, ἀλλὰ ἀναμὶξ, ἡ δὲ διαίρεσις τότε
ἔσται μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης· καὶ τέως ἀπὸ τῆς στάσεως αὐτοὺς

διαιρεῖ καὶ ποιεῖ δήλους· εἶτα καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὸν ἑκάστου τρόπον ἐνδείκνυται, τοὺς μὲν ἐρίφια καλῶν, τοὺς δὲ πρόβατα· ἵνα τῶν μὲν τὸ ἄκαρπον δείξῃ, οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ἐρίφου καρπὸς γένοιτ' ἄν, τῶν δὲ τὴν πολλὴν πρόσοδον· καὶ γὰρ πολλὴ τῶν προβάτων ἡ πρόσοδος, ἀπὸ ἐρίου, ἀπό τε γάλακτος, ἀπό τε 5 τῶν τικτομένων· τούτων δὲ ἔρημος ὁ ἔριφος· ἀλλὰ τὰ μὲν ἄλογα ἀπὸ φύσεως ἔχει τὸ ἄκαρπον, ἐκεῖνοι δὲ ἀπὸ προαιρέσεως· καὶ διὰ τοῦτο κολάζονται μὲν ἐκεῖνοι, στεφανοῦνται δὲ οὗτοι. οὐ πρότερον δὲ αὐτοὺς κολάζει, ἕως οὗ δικάσηται πρὸς αὐτούς· διὸ καὶ στήσας αὐτοὺς, λέγει τὰ ἐγκλήματα, τὸ "ἐπείνασα καὶ οὐκ 10 "ἐδώκατέ μοι φαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς· οἱ δὲ μετὰ ἐπιεικείας φθέγγονται, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος λοιπὸν, καὶ μάλα εἰκότως· ὅτι πρᾶγμα οὕτω περισπούδαστον παρέδραμον· καὶ γὰρ οἱ προφῆται ἄνω καὶ κάτω ἔλεγον· "ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν·" καὶ ὁ νομοθέτης διὰ πάντων εἰς τοῦτο κατενῆγεν, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ 15 πραγμάτων· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φύσις τοῦτο ἐπαίδευεν· χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ὡς οὐχ ὅτι ἑνὸς ἢ δύο ὑπῆρχον ἔρημοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων· οὐ γὰρ δὴ μόνον πεινῶντα οὐκ ἔθρεψαν, οὐδὲ γυμνὸν περιέβαλον, ἀλλ' οὐδὲ ὃ κουφότερον ἦν, ἄρρωστον ἐπεσκέψαντο.

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ ἐπιταγμάτων τὸ ἐλαφρόν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐν 20 φυλακῇ ἤμην, καὶ οὐκ ἀπηλλάξατέ με, ἄρρωστος ἤμην, καὶ οὐκ ἀνεστήσατέ με, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπεσκέψασθέ με, οὐδὲ ἤλθετε πρός με. διατί καὶ ἐλαχίστους καὶ ἀδελφοὺς καλεῖ τοὺς πτωχούς; ἐπειδὴ ταπεινοὶ καὶ πένητες καὶ ἀπερριμμένοι ὑπάρχουσι. διὰ τοῦτο καὶ ἀδελφοί· τοὺς γὰρ τοιούτους μάλιστα εἰς ἀδελφότητα καλεῖ, 25 τοὺς ἀγνώστους, τοὺς εὐκαταφρονήτους, οὐχὶ τοὺς μοναχοὺς μόνους λέγων, καὶ τοὺς τὰ ὄρη κατειληφότας, ἀλλ' ἕκαστον πιστὸν, κἂν βιωτικὸς ὑπάρχῃ· πεινῶν δὲ ᾖ καὶ λιμώττων, γυμνὸς καὶ ξένος· πάσης αὐτὸν τῆς ἐπιμελείας ἀπολαύειν βούλεται· ἀδελφὸν γὰρ τὸ βάπτισμα ἐργάζεται, καὶ ἡ τῶν ἀχράντων μυστηρίων κοινω- 30 νία· πρότερον γὰρ τοὺς κατορθωκότας ἐπαινεῖ· ὅπως καὶ ἐν τούτῳ δείξῃ τὸ δίκαιον τῆς ἀποφάσεως, "δεῦτε" λέγων, "οἱ εὐλογη- "μένοι τοῦ Πατρός μου," καὶ τὰ ἑξῆς. ὅσον ἀγαθὸν τοῦτο τὸ ὄνομα ἀντάξιον τὸ εὐλογημένους εἶναι, καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ εὐλογημένους· ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ πρότερον ἐκεῖνοι καταδικαζόμενοι 35

λέγωσιν, ὅτι οὐκ εἴχομεν τινὰς πρὸς οὓς ἐργασόμεθα τὸ ἀγαθὸν, διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν συνδούλων αὐτοὺς καταδικάζει, ὥσπερ καὶ τὰς μωρὰς παρθένους ἀπὸ τῶν φρονίμων παρθένων, καὶ τὸν δοῦλον τὸν μεθύοντα ἀπὸ τοῦ πιστοῦ δούλου, καὶ τὸν τὸ τάλαντον καταχώσαντα ἀπὸ τῶν διπλασιασάντων, καὶ ἕκαστον τῶν ἁμαρτανόντων, 5 ἀπὸ τῶν κατορθωκότων. καὶ γὰρ πλουσίους πλουσίοις, καὶ πένητας πένησι παραβάλλει.

Οὐκ εἶπε λάβετε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν, ἀλλὰ κληρονομήσατε. ἵνα δείξῃ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς χάριτος δωρεάν· ὡς οἰκεῖα γάρ φησιν, ὡς πατρῷα, ὡς ὑμέτερα, ὡς ὑμῖν 10 ἄνωθεν ὀφειλομένην, οὕτως αὐτὴν κληρονομήσατε· πρινὴ γὰρ ὑμᾶς γενέσθαι, ταῦτα ὑμῖν ἡτοίμασται παρ' ἐμοῦ καὶ ηὐτρέπισται, ἐπειδὴ ᾔδειν τοιούτους ἐσομένους ὑμᾶς. σκοπήσωμεν δὲ ἀντὶ ποίων τοσαῦτα λαμβάνουσιν, ἀντὶ στέγης, ἀντὶ ἱματίου, ἀντὶ ἄρτου, ἀντὶ ὕδατος ψυχροῦ, ἀντὶ ἐπισκέψεως, ἀντὶ 15 εἰσόδου τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον· ἐκείνοις δὲ εἰπὼν "πορεύεσθε οἱ "κατηραμένοι," οὐκ εἶπεν ὑπὸ τοῦ Πατρός μου· οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτοὺς κατηράσατο, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο εἶπεν, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς ἑαυτοὺς ἐβάλετε, διὰ 20 τοῦ μὴ θρέψαι ἢ ποτίσαι, μηδὲ ἐνδύσαι μηδὲ ἐπισκέψασθαι, ἑαυτοῖς τὴν αἰτία λογίζεσθε. φοβηθῶμεν ἀγαπητοὶ ταῦτα ἀκούοντες, καὶ ἐννοήσαντες τῶν τοιούτων καὶ τοσούτων ἀγαθῶν τὴν ἑτοιμασίαν, καὶ τῆς ἀφορήτου καὶ αἰωνίου κολάσεως τὴν κατάκρισιν· σπουδάσωμεν ἐν εἰλικρινεῖ καὶ δαψιλεῖ συμπαθείᾳ, τῶν μὲν αἰωνίων ἀγαθῶν καὶ 25 ἀνεκδιηγήτων κληρονόμοι γενέσθαι· τῶν δὲ ἀτελευτήτων βασάνων, πεῖραν μὴ λαβεῖν. εἰ γὰρ καὶ μὴ συνεγινώσκομεν ἑαυτοῖς ἁμαρτίας, οὐδ' οὕτως ἡμᾶς ἔδει τῆς εἰς ἀλλήλους ἀμελεῖν συμπαθείας· εἰ δὲ πολλῶν ἁμαρτιῶν ὑπάρχομεν ὑπεύθυνοι, δι' ἐλεημοσύνης πολλῆς, ταύτας ἐξαλείψωμεν προηγουμένως· καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν 30 ἀντεχόμενοι, καὶ μὴ τῇ ἐλεημοσύνῃ μόνῃ θαρροῦντες, ἑαυτοὺς τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ πορνείᾳ καὶ πλεονεξίᾳ καὶ μνησικακίᾳ καὶ φθόνῳ καὶ καταλαλιᾷ, καὶ ἑτέραις ἁμαρτίαις ἐκδότους ποιήσωμεν. διότι πάντα ὅσα διὰ τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων διδασκόμεθα τηρεῖν, προσετάχθημεν οὐ τὰ μὲν, καὶ τὰ δὲ, ἀλλὰ πάντα. 35

Ὠριγένους. Τὸ "ἀπὸ καταβολῆς κόσμου," ἢ "πρὸ καταβο-"λῆς κόσμου," τὸ ὡρισμένον ἐν προγνώσει δηλοῖ· ἔχει δὲ καὶ μυστικόν τί, ὅπερ ζήτει.

1 Εὐκαίρως περὶ τοῦ πάθους πάλιν διαλέγεται, ἐπειδήπερ προεῖπε περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῆς ἐκεῖ 5 καὶ τῆς κολάσεως· ὡσανεὶ ἔλεγε, τί δεδοίκατε ἐπὶ τοῖς προσκαίροις δεινοῖς, τοιούτων ὑμᾶς ἀναμενόντων ἀγαθῶν; μνημονεύει δὲ τοῦ Πάσχα, εἰς ὑπόμνησιν τῶν πολλῶν εὐεργετημάτων τῶν κατ' Αἴγυπτον ἄγων αὐτούς· ὅτι καὶ τὸ νῦν γινόμενον διὰ σταυροῦ μυστήριον, ἑορτὴ καὶ πανήγυρις ἐστὶν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς οἰκουμένης 10 τελούμενον. εἰπὼν δὲ ὅτι συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς, ἔδειξεν ὅτι τὰ Ἰουδαϊκὰ ἀρχὴν ἐλάμβανε διαλύεσθαι· ὁ μὲν γὰρ Μωϋσῆς ἕνα εἶναι ἀρχιερέα ἐκέλευσεν, καὶ τελευτήσαντος, τότε ἕτερον γίνεσθαι· τότε δὲ πολλοὶ ἦσαν ἀρχιερεῖς· ἐνιαύσιοι γὰρ ἐγίνοντο, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν Λουκᾶς, ὅτε περὶ τοῦ 15 Ζαχαρίου διελέγετο, Ἐξ ἐφημερίας αὐτὸν εἶναι Ἀβιά. αὐτὸς οὖν ἐνταῦθα φησὶ τοὺς ἀπὸ ἀρχιερέων. χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τὴν ἄφατον τῶν Ἰουδαϊκῶν πραγμάτων διαφθοράν· παρανόμοις γὰρ πράγμασιν ἐπιχειροῦντες, πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἔρχονται· καὶ γὰρ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχιερέως τοῦ λεγομένου Καϊάφα συνήχθησαν· 20 ἐκεῖθεν βουλόμενοι τὴν ἐξουσίαν τῶν κακῶν λαβεῖν, ὅθεν κωλύεσθαι ἔδει· τί δὲ συνεβουλεύσαντο; ἵνα τὸν δεσπότην αὐτῶν, δόλῳ κρατήσωσι καὶ ἀποκτείνωσιν· ἐδεδοίκεισαν γὰρ τὸν λαὸν, διὸ καὶ τὴν ἑορτὴν ἀνέμενον παρελθεῖν· "ἔλεγον γὰρ, μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐφοβοῦντο γὰρ, οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὰ ἀνθρώ- 25 πινα· ἀλλ' ὅμως τῷ θυμῷ ζέοντες ἐπειδὴ καὶ τὸν προδότην εὗρον, πάλιν μετέθεντο.

ΚΕΦ. ΞΒ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.

6 Ἡ γυνὴ αὕτη ἡ τὸν Κύριον ἀλείψασα μύρῳ, δοκεῖ μὲν εἶναι 30 μία καὶ ἡ αὐτὴ παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἅπασιν, οὐκ ἔστι δὲ, ἀλλὰ παρὰ μὲν τοῖς τρισὶ, μία τις εἶναί μοι δοκεῖ καὶ ἡ αὐτὴ, παρὰ δὲ Ἰωάννῃ, οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἑτέρα τίς θαυμαστὴ, ἡ τοῦ Λαζά-

6 ρου ἀδελφή· τῆς λέπρας δὲ μέμνηται τοῦ Σίμωνος εἰπὼν, "ἐν "οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ," ἵνα δείξῃ πόθεν θαρροῦσα ἡ γυνὴ προσῆλθε τῷ Χριστῷ· ἐπειδὴ γὰρ ἡ λέπρα σφόδρα ἀκάθαρτον εἶναι δοκεῖ πάθος καὶ βδελυκτὸν, εἶδε δὲ τὸν Ἰησοῦν θεραπεύσαντα τὸν ἄνθρωπον, οὐ γὰρ ἂν εἵλατο μεῖναι παρὰ τῷ λεπρῷ, 5 καὶ καταχθέντα παρ' αὐτῷ, ἐθάρρησεν, ὅτι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἀκαθαρσίαν, ἀποσμῆξαι δύναται ῥαδίως· τῆς Βηθανίας δὲ μνημονεύει, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται· ὁ γὰρ πρὸ τούτου διαδιδράσκων αὐτοὺς, νῦν ὅτε μάλιστα ἐξήφθη αὐτῶν ἡ βασκανία, τότε πλησίον ἔρχεται, ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε· 10 οὕτως οἰκονομίας ἦν καὶ τὸ πρότερον ἀναχωρεῖν αὐτόν.

Διατί οὐ προτέρως ἀλλὰ μεθ' ἑτέρας γυναῖκας, τὴν Σαμαρεῖτιν καὶ τὴν Χαναναίαν, καὶ ἄλλας τινὰς προσέρχεται αὕτη; διὰ τὸ πολλὴν ἑαυτῇ συνειδέναι ἀσελγείας ἀσθένειαν, καὶ μὴ τολμᾶν, ἀλλ' ὀκνεῖν ἔτι καὶ ἀναδύεσθαι· καὶ οὐδὲ δημοσίᾳ, ἀλλ' ἐν οἰκίᾳ, 15 καὶ πάντων τῶν ἄλλων ὑπὲρ θεραπείας προσερχομένων σωματικῆς μόνον, αὕτη τῆς κατὰ ψυχὴν διορθώσεως ἕνεκεν προσήει μόνης. οὐδὲ γάρ τι τοῦ σώματος ἀνάπηρος[b] ἦν, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ἂν τις αὐτὴν θαυμάσειεν. ταῖς θριξὶ δὲ αὐτῆς ἀπέμασσεν, ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ προσήει ψιλῷ, ἀλλ' ὡς μείζονι ἢ 20 κατὰ ἄνθρωπον· διὰ τοῦτο ὃ παντὸς τοῦ σώματος τιμιώτερον ἦν μέλος, τοῦτο πρὸς τοὺς πόδας ἤνεγκε τοῦ Χριστοῦ, τὴν κεφαλὴν τὴν ἑαυτῆς. τίνος ἕνεκεν ἠγανάκτησαν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, καὶ τὰ ἑξῆς; πόθεν ἑαυτοῖς αὕτη ἡ διάνοια ἡ περὶ τῶν πτωχῶν γέγονεν; διὰ τὸ ἀκοῦσαι τοῦ διδασκάλου πολλὰ περὶ ἐλεημοσύνης 25 εἰπόντος, καὶ "ὅτι ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν." ἀπὸ τούτων γὰρ συνελογίζοντο πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ ἐνενόουν, ὅτι εἰ ὁλοκαυτώματα οὐ προσίεται, οὐδὲ τὴν παλαιὰν λατρείαν ὡς ἐλεημοσύνην, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ἐλαίου τὴν χρῆσιν.

Προσήνεγκε δὲ αὐτῷ μύρον, ἐπειδὴ καὶ Ἰακὼβ στήλην ἤλειψε 30 τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἔλαιον προσήγετο, καὶ οἱ ἱερεῖς μύρῳ ἐχρίοντο. συνεχώρησε δὲ κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χεθῆναι τὸ μῦρον, σφόδρα συγκαταβαίνων αὐτῇ· καὶ γὰρ μετὰ πολλῆς

[b] ἀνάπειρος Cod.

εὐλαβείας καὶ ἀφάτου σπουδῆς προσῆλθεν αὐτῷ· εἰ γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι καὶ κυοφορηθῆναι οὐ παρῃτήσατο, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο οὐκ ἂν διεκρούετο. εἰπόντες οἱ Ἀπόστολοι "*ὅτι ἠδύνατο τριακοσίων*" *καὶ τὰ ἑξῆς, ἔδειξαν καὶ ἐν τούτῳ τῆς γυναικὸς τὴν φιλοτιμίαν, ὅσον ἀνήλωσεν εἰς τὸ μῦρον αὕτη· ἐπετίμησε δὲ τοῖς μαθηταῖς* 5 *ἐγκαλοῦσι, καὶ μάλα εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ᾔδει ὑπὲρ τοσαύτης* 10 *σπουδῆς ἐξαπορηθῆναι τὴν γυναῖκα· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν,* "*τί κόπους* "*παρέχετε τῇ γυναικί;*" *διδάσκει αὐτοὺς ἐκ τούτου, μηδὲ ἐκ προοιμίων τὰ ὑψηλότερα τοὺς ἀσθενεστέρους ἀπαιτεῖν· καὶ γὰρ λοιπὸν ἦσαν ὑψηλοὶ καὶ πρόθυμοι πρὸς ἐλεημοσύνην οἱ μαθηταὶ,* 10 *καὶ ἵνα μὴ τὴν τέως βλαστήσασαν πίστιν πηρώσωσιν, ἀλλ' ἐκτρέφωσι μᾶλλον· ἅμα δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύων, ἵνα ὅπερ ἂν γένηται καλὸν παρ' αὐτοῦ, κἂν μὴ σφόδρα ἠκριβωμένον ᾖ, δέχεσθαι αὐτὸ, καὶ ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγειν, καὶ μὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν, πᾶσαν ἐπιζητεῖν ἀκρίβειαν.* 15

11 Περὶ *δὲ τοῦ ἐνταφιασμοῦ αὐτοῦ, καὶ* "*ὅτι ἐμὲ οὐ πάντοτε* "*ἔχετε*" *ὁ* Χριστὸς *εἶπεν, τοὺς μαθητὰς περὶ τοῦ πάθους πάλιν ἀναμνῆσαι βουλόμενος. τὸ δὲ* "*ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον*" *καὶ τὰ ἑξῆς, προσέθηκε, τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφωνῶν, καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ ὑπὲρ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ὅτι* 20 *περ τοσαύτη μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐκλάμψει, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα· ἔτι δὲ καὶ πρὸς παράκλησιν καὶ ἔπαινον ἐκείνης· ὃ δὲ λέγει περὶ αὐτῆς, τοιοῦτον ἐστὶν, ὅτι μηδεὶς ἐπιτιμάτω αὐτῇ, ἐγὼ γὰρ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς πεποιηκυῖαν, ἢ μέμψασθαι αὐτὴν ὡς οὐκ* 25 *ὀρθῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον, ἀλλ' ὁ κόσμος γνώσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ ὑπ' αὐτῆς εἰργασμένον, καὶ ἐν κρυπτῷ. καὶ γὰρ ἀπὸ διανοίας εὐλαβοῦς ἦν τὸ γινόμενον, καὶ πίστεως θερμῆς, καὶ συντετριμμένης ψυχῆς· διατί δὲ μηδὲν πνευματικὸν ὑπέσχετο τῇ γυναικὶ, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀεὶ μνήμην; ἐπειδὴ ἤρκει* 30 *τοῦτο καὶ περὶ ἐκείνων πεῖσαι θαρρεῖν αὐτήν. εἰ γὰρ ἔργον καλὸν, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησεν, ἐποίησεν, εὔδηλον ὅτι καὶ μισθὸν ἄξιον λήψεται.*

14 Τίνος *ἕνεκεν εἶπε* "*τότε πορευθείς;*" *ἵνα δείξῃ ὅτι ὅτε γυνὴ πεπορνευμένη τοσαύτην ἐπεδείξατο τιμὴν, ὅτε εἶπεν εἰς τὸν ἐντα-* 35

φιασμόν μου, ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτὸν κατανύξαι, τότε αὐτὸς τὰ τοῦ διαβόλου εἰργάζετο. τὸ δὲ "Ἰσκαριώτης" εἶπεν, ἐπειδὴ καὶ ἄλλος ἦν Ἰούδας· "ἐκ τῶν δώδεκα" φησὶν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι ἐκ τοῦ πρώτου χοροῦ τῶν ἐκλελεγμένων ἦν, τῶν μετὰ Πέτρου καὶ Ἰωάννου· ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλοι μαθηταί. 5

15 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πόση ἦν αὐτοῦ ἡ κακία, ὅτι καὶ αὐτομάτως προσήει, καὶ ὅτι ἀργυρίου τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἀργυρίου τοσούτου· ἐζήτει δὲ εὐκαιρίαν, ἐπειδὴ ἐδεδοίκει τὸν ὄχλον, καὶ μόνον ἀπολαβεῖν αὐτὸν ἤθελε. καίτοιγε πολλάκις αὐτὸν ἰδὼν διὰ μέσων ἐλθόντα καὶ μὴ κατασχεθέντα, καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ θεότητος πολλὰς παρασχόντα τὰς ἀποδείξεις· οὕτως αὐτὸν καθάπαξ 10 ἐπήρωσεν ἡ φιλαργυρία, καὶ ταῦτα πολλάκις αὐτῷ περὶ τούτου διαλεχθέντος τοῦ Χριστοῦ, διά τε φοβερῶν καὶ προσηνῶν ῥημάτων, ὥστε καταλῦσαι τὴν πονηρὰν αὐτοῦ ταύτῃ νέννοιαν· ἀλλ' εἰ κἂν οὐδὲν ἐκεῖνος ἐκέρδανεν, οὐ μὴν ὁ δεσπότης ἐπαύσατο τὰ αὐτοῦ ποιῶν. εἰ οὖν ὁ Χριστὸς καίπερ προειδὼς τὸ ἀδιόρθωτον τοῦ 15 προδότου, οὐκ ἐπαύσατο τὰ αὐτοῦ εἰσφέρων καὶ νουθετῶν καὶ ἀπειλῶν καὶ ταλανιζων, πολλῷ μᾶλλον ὀφείλομεν ἡμεῖς, ἁμαρτάνοντας καὶ ῥαθυμοῦντας νουθετεῖν καὶ διδάσκειν καὶ παρακαλεῖν, κἂν μηδὲν ὠφελῶμεν. ἀκούσατε πάντες οἱ φιλάργυροι, οἱ τὸ τοῦ Ἰούδα νόσημα ἔχοντες· ἀκούσατε, καὶ φύγετε τὸ πάθος τοῦτο. 20 εἰ γὰρ ὁ συνὼν τῷ Χριστῷ, καὶ σημεῖα ἐργασάμενος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας διδασκαλίας, ἐπειδὴ οὐκ ἀπηλλάγη τοῦ νοσήματος τούτου, εἰς τοσοῦτον κατηνέχθη βάραθρον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς, οἱ τοῖς παροῦσι προσηλωμένοι, εὐάλωτοι πρὸς ὄλεθρον ἐκ τοῦ πάθους τούτου γενήσεσθε, εἰ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνεχοῦς 25 ἀπολαύητε ἐπιμελείας, ἑαυτοὺς διορθούμενοι διὰ τῆς τῶν γραφῶν παραινέσεως. καθ' ἑκάστην ἡμέραν συνῆν ἐκεῖνος τῷ μὴ ἔχοντι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι, καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαιδεύετο τὴν ἡμέραν δι' ἔργων, διὰ ῥημάτων, μὴ χρυσίον, μὴ ἀργύριον, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ὅμως οὐκ ἐσωφρονίσθη· καὶ πῶς οὖν[c] προσδοκᾷς δια- 30 φεύξασθαι τὸ νόσημα, μὴ πολλῇ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἀναγνώσει, καὶ τῇ σπουδῇ κεχρημένος; δεινὸν γὰρ, δεινὸν, τὸ τῆς φιλαργυρίας θηρίον· ἀλλ' ὅμως ἐὰν θέλῃς ῥαδίως νικήσῃς. οὐ γάρ ἐστιν ἡ

[c] οὐ Cod.

ἐπιθυμία αὕτη φυσικὴ, καὶ δῆλον τοῦτο ἐκ τῶν ἀπηλλαγμένων αὐτῆς. ὅτι δὲ πάντων χαλεπώτατον τοῦτο τὸ πάθος ἐστὶν, δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ Ἰούδα, ὅτι περ τὸν δεσπότην διὰ τοῦτο παρέδωκεν· δῆλον δὲ καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τυμβωρύχοι, καὶ ἀνδροφόνοι, καὶ πόλεμοι, καὶ μάχαι, καὶ ὅπερ ἂν εἴποις κακὸν, ἐκ τούτου τίκτεται. 5 διὸ παρακαλῶ πάσῃ σπουδῇ τὴν νόσον ταύτην ἐκφύγωμεν, καὶ ὡς ἔστι καιρὸς, ἐκ πάσης πονηρίας ἀνενέγκωμεν· δυνάμεθα γὰρ, ἂν θέλωμεν· τί γὰρ φορτικὸν ἐπετάγημεν;

Καὶ μετ' ὀλίγα—Ποῖα γὰρ ὄργανα εἶχον οἱ Ἀπόστολοι τοσαῦτα κατορθώσαντες; οὐχὶ μονοχίτωνες καὶ ἀνυπόδετοι περιήεσαν, καὶ 10 πάντων περιεγένοντο; τί γὰρ δύσκολον τῶν ἐπιταγμάτων, μηδένα ἔχειν ἐχθρὸν, μηδένα μισεῖν, μηδένα λέγειν κακῶς; τὰ ἐναντία μὲν οὖν τούτων δυσκολώτερα. Καὶ πάλιν—ὅτι οὐχὶ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων αἱ αὐταὶ[d] κολάσεις εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ πολλαὶ καὶ διάφοροι, καὶ ἀπὸ χρόνων καὶ ἀπὸ προσώπων, καὶ ἀπὸ ἀξιωμάτων, 15 καὶ ἀπὸ συνέσεως, καὶ ἐξ ἑτέρων πλειόνων. καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, κείσθω εἰς μέσον ἁμάρτημα πορνείας, καὶ σκοπήσωμεν. εὑρίσκομεν τιμωρίας διαφόρους ἐκ τῶν θείων γραφῶν. ἐπόρνευσέ τις πρὸ τοῦ νόμου, ἄλλως κολάζεται. καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δείκνυσιν, "ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπο- 20 "λοῦνται." ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὸν νόμον, χαλεπώτερα πείσεται, ἐπόρνευσέ τις ἱερεὺς ὢν, προσέθηκέν τι. ἀπὸ γὰρ τῆς ἀξίας καὶ τὴν τιμωρίαν λαμβάνει μεγίστην. ἐπορνεύθη τις βιαίως, αὕτη δὲ ἀπήλλακται κολάσεως. ἐπορνεύθη τίς πλουτοῦσα, ἑτέρα δὲ πενομένη· πάλιν καὶ ἐνταῦθα διαφορὰ, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ Δαβὶδ, 25 πῶς ἐνεκαλεῖτο σφοδρότερον. ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἀναβάπτιστος ἀπέλθῃ, πάντων τῶν προειρημένων χαλεπωτέραν δώσει δίκην· ἐπόρνευσέ τις μετὰ τὸ βάπτισμα· ἐνταῦθα λοιπὸν οὐδὲ παραμυθία τῷ ἁμαρτήματι λείπεται. ἐπόρνευσέ τις ἱερωμένος, αὕτη μάλιστα ἡ κορυφὴ τῶν κακῶν. 30

ΚΕΦ. ΞΓ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

17 Πρώτην τῶν ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησίν· εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἀεὶ ἀριθμεῖν τὴν ἡμέραν, καὶ ταύτης μνημονεύει

[d] ἑαυτοὺς Cod. corr. e Cod. B.

καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ Πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. τὸ ἦλθε τοῦτο λέγων, ἐγγὺς ἦν, ἐπὶ θύραις ἦν, τῆς ἑσπέρας δηλονότι μεμνημένος ἐκείνης· ἀπὸ γὰρ τῆς ἑσπέρας ἤρχοντο, διὸ ἕκαστος προστίθησι λέγων, ὅτε ἐθύετο τὸ Πάσχα. ἐρωτῶσι δὲ ποῦ θέλει ἑτοιμασθῆναι τὸ Πάσχα, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν καταγώγιον, μήτε οἰκίαν. ἐπι- 5 τελεῖ δὲ τὸ Πάσχα, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. πρὸς ἄγνωστον δὲ πέμπει ἄνθρωπον, γνωρίσαι κἀντεῦθεν βουλόμενος, ὅτι εἰ ἤθελεν, ἠδύνατο μὴ παθεῖν. ὁ γὰρ τὸν δεῖνα τοῦτον πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ ῥημάτων, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς ὄνου τοῦτο πεποίηκε, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς 10 σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴγε ἐβούλετο; ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο θαυμάζω μόνον, ὅτι αὐτὸν ὑπεδέξατο ἄγνωστος ὢν, ἀλλ' ὅτι προσδοκῶν ἔχθραν ἐπισπάσασθαι τοιαύτην, καὶ πόλεμον ἄσπονδον ἐκ τῶν Ἰουδαίων, κατεφρόνησε τῆς τούτων ἀπεχθείας. σημεῖον δὲ αὐτοῖς δίδωσι τὸν τὸ κεράμιον βαστάζοντα, ἐπειδὴ τὸν τόπον ἠγνόουν. 15

Εἶπε δὲ "ὅτι ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστι," ἅμα μὲν καὶ τοὺς μαθητὰς ὑπομιμνήσκων τοῦ πάθους συνεχῶς, ὥστε τῇ πυκνότητι τῆς προρρήσεως ἐγγυμνασθέντες μελετᾷν τὸ συμβησόμενον. ἅμα δὲ δεικνὺς αὐτοῖς ἐκείνοις καὶ τῷ ὑποδεχομένῳ, καὶ πᾶσιν Ἰουδαίοις, ὃ πολλάκις εἶπον, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. 20 προστίθησι δὲ "μετὰ τῶν μαθητῶν μου," ὥστε ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευήν. διατί δὲ ἐσθιόντων αὐτῶν, περὶ τῆς προδοσίας διαλέγεται; ἵνα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τῆς τραπέζης δείξῃ τὴν πονηρίαν τὴν τοῦ προδότου· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ παρῆν, καὶ ἦλθε κοινωνῆσαι καὶ μυστηρίων καὶ ἁλῶν· καὶ ὅτι ἔδει τότε, 25 εἰ καὶ θηρίον ἦν, πρᾳότερον γενέσθαι.

21 Πρὸ δὲ τοῦ δείπνου καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἔνιψεν, οὐκ εἶπε δὲ ὁ δεῖνα με παραδώσει, ἀλλ' "εἷς ἐξ ὑμῶν," φειδόμενος καὶ ἐν τούτῳ τοῦ προδότου, ὥστε πάλιν δοῦναι αὐτῷ μετανοίας ἐξουσίαν τὸ λαθεῖν, καὶ αἱρεῖται φοβῆσαι ἅπαντας ὑπὲρ τοῦ διασῶσαι 30 τοῦτον. τῶν δώδεκα δὲ εἶπε, τουτέστι τῶν πανταχοῦ μοι παρόντων, ὧν τοὺς πόδας ἔνιψα, οἷς τοσαῦτα ἐπηγγειλάμην. ποῖον ἄρα πένθος ἀφόρητον τὸν χορὸν τότε τῶν ἁγίων κατέλαβεν ἐκεῖνον, ὅθεν καὶ ἕκαστος μετὰ λύπης ἔλεγε· "μήτι ἐγώ εἰμι, Κύριε;" διὸ καὶ τῆς ταραχῆς αὐτοὺς ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ γὰρ 35

ἀποτεθνήκεισαν τῷ δέει· διὰ τοῦτο αὐτὸν λοιπὸν ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ ψωμίου. οὐκ ἐκείνους δὲ μόνους ἀνιέναι βουλόμενος τῆς ἀγωνίας τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸν προδότην διορθώσασθαι θέλων. ἐπειδὴ γὰρ πολλάκις ἀκούσας ἀδιόρθωτος ἔμεινεν, ἀνάλγητος ὤν, βουλόμενος αὐτοῦ καθικέσθαι, ἐμφαίνει αὐτὸν λοιπόν. τίνος ἕνεκε 5 μετ' αὐτοῦ ἔβαπτεν ὁ προδότης; ἀπὸ πολλῆς ἰταμότητος· οὐδὲ γὰρ λοιπὸν ἐτίμα τὸν διδάσκαλον. ὁ Χριστὸς δὲ συγκαταβαίνων, καὶ μέχρι τούτου αὐτὸν ἐντρέψαι βουλόμενος, καὶ εἰς διάθεσιν ἐπισπασάμενος, ἅμα δὲ καὶ ἡμῖν τύπος μακροθυμίας γινόμενος. τὸ δὲ "ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάγει καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ," 10 προσέθηκε, τοὺς μαθητὰς ἀνακτώμενος, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀσθενείας εἶναι τὸ πρᾶγμα τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἐξ ὧν προέλεγεν, ἑαυτὸν ἐδείκνυεν ἑκουσίως τοῦτον καταδεχόμενος· ἔτι δὲ καὶ τὸν προδότην καὶ ἐν τούτῳ διορθούμενος. καὶ εἰ ἐκεῖνος καὶ μετὰ τοῦτο, καὶ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι "οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ," οὐ μόνον 15 ἀδιόρθωτος, ἀλλὰ καὶ ἀναισχυντίας ἐφθέγξατο ῥήματα, εἰπὼν "μήτι ἐγώ εἰμι;" συνειδὼς γὰρ ἑαυτῷ τοιαῦτα, οὐκ ᾐδέσθη περὶ τούτων ἐξετάσεων. τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν δεσπότην, "σὺ εἶπας," δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον ἡμερότητα. καὶ γὰρ ἐνῆν εἰπεῖν αὐτῷ, ὦ μιαρὲ καὶ παμμίαρε, ἐναγῆ καὶ βέβηλε, τοσοῦτον χρόνον ὠδίνων 20 τὸ κακὸν, καὶ ἀπελθὼν καὶ συμβόλαια Σατανικὰ ποιήσας, καὶ ἀργύριον συνθέμενος λαμβάνειν, καὶ παρ' ἐμοῦ διελεγχθεὶς ἔτι τολμᾷς ἐρωτᾷν; ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἴρηκεν, ἀλλὰ πῶς; "σὺ εἶπας·" ὅρους ἡμῖν καὶ κανόνας ἀνεξικακίας πηγνύς. μηδεὶς οὖν λεγέτω ὅτι, εἰ γεγραμμένον ἦν τοῦ παθεῖν αὐτὸν ταῦτα, διατί ἐγκαλεῖται 25 Ἰούδας τὰ γεγραμμένα ποιήσας; ἐπειδὴ οὐ ταύτῃ τῇ γνώμῃ τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ πονηρᾷ προαιρέσει· χρὴ γὰρ τὸν σκοπὸν ἐξετάζειν πανταχοῦ. διατί οὐκ ἠρώτησεν ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰούδας, μήτι ἐγώ εἰμι; ἐπειδὴ ἐνόμιζε λανθάνειν τὸ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, "εἷς ἐξ "ὑμῶν," ὅτε αὐτὸν δῆλον ἐποίησε, τότε τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκά- 30 λου καταφρονήσας ὡς οὐκ ἐλέγξαντος αὐτὸν, οὐκ ᾐδέσθη τοῦ ἐρωτῆσαι, ῥαββὶ δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν ἀπὸ πολλῆς ἰταμότητος· τοιοῦτον γὰρ ἡ φιλαργυρία, μωροὺς γὰρ καὶ ἀνοήτους ἐργάζεται.

Πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶ, καὶ οἱ ἄλλοι, ὅτι ὅτε συνετάξατο περὶ τῆς προδοσίας ὁ Ἰούδας, τότε αὐτὸν ὁ διάβολος εἷλεν· ὁ δὲ 35

Ἰωάννης, "μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς;" καὶ αὐτὸς μὲν ὁ Ἰωάννης τοῦτο ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι δείπνου γενομένου καὶ τὰ ἑξῆς.

ΚΕΦ. ΞΔ.

Περὶ τοῦ τύπου τοῦ μυστικοῦ. 5

26 Τίνος ἕνεκε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ ἡμέρᾳ, λαβὼν ἄρτον ἔκλασε καὶ τὰ μυστήρια ἐπετέλεσεν; ἵνα μάθωμεν πάντοθεν καὶ τῆς παλαιᾶς αὐτὸν ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ διὰ ταῦτα προσκιογραφηθέντα. διά τοι τοῦτο ἔνθα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπιτίθησιν, ἡ δὲ ἑσπέρα τοῦ πληρώματος τὸν 10 καιρὸν, τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν λοιπὸν ἥκειν τὸ τέλος τὰ πράγματα· εὐχαριστεῖ δὲ, διδάσκων ἡμᾶς, ὅπως δεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο ἐπιτελεῖν, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ ἂν πάσχωμεν εὐχαρίστως φέρειν. μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν τὸ νομικὸν Πάσχα, παραδίδωσι τὸ 15 μυστήριον λέγων, "λάβετε, φάγετε," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ λοιπὸν παύσασθαι ἔδει τὰ νομικὰ, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν παλαιῶν ἑορτῶν, καὶ ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνει τράπεζαν φρικωδεστάτην τῆς καινῆς. οὐκ ἐθορύβησαν ἀκούοντες λέγοντος αὐτοῦ, "τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα "μου." ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα ἔμπροσθεν αὐτοῖς ἦν προ- 20 διαλεχθεὶς, καθὼς ἐν διαφόροις τόποις ὁ Ἰωάννης φησὶ, λέγει δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ πάθους, τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι τὴν ἄφεσιν. "αἷμα δὲ καινῆς διαθήκης" καλεῖ, ὡς τὴν καινὴν διαθήκην συνέχων. ὥσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ, πρόβατα καὶ μόσχους εἶχεν, οὕτως καὶ αὕτη τὸ αἷμα τὸ δεσποτικόν. δείκνυσι δὲ κἀντεῦθεν ὅτι μέλλῃ 25 ἀποθνήσκειν, διὸ καὶ διαθήκης μέμνηται· ἀναμιμνήσκει δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς, ἐπειδὴ καὶ ἐκείνη δι' αἵματος ἐγκαίνιστο. καὶ πάλιν δὲ λέγει τοῦ θανάτου τὴν αἰτίαν, "ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον "εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν." τί διδάσκων ἔλεγε τοῦτο "ποιεῖτε εἰς "τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν;" καθάπερ φησὶν, ἐκεῖνο ἐποιεῖτε εἰς 30 ἀνάμνησιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θαυμάτων, οὕτω καὶ τοῦτο εἰς ἐμήν. ἐκεῖνο τὸ αἷμα ἐξεχύθη εἰς σωτηρίαν τῶν πρωτοτόκων, τοῦτο εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ καθάπερ Μωϋσῆς, φησὶ, τοῦτο μνημόσυνον ὑμῖν αἰώνιον παραδέδωκεν, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν, ἕως ἂν παραγένωμαι· Πάσχα γὰρ παραδίδωμι, δι' οὗ μέλλω 35

πνευματικοὺς ποιεῖν. ἔπιε δὲ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ ταῦτα ἀκούοντες εἴπωσι, τί οὖν αἷμα πίνομεν, καὶ σάρκα ἐσθίομεν; καὶ θορυβηθῶσιν. καὶ γὰρ ὅτε τοὺς περὶ τούτων ἐκίνησε λόγους, πρότερον πολλοὶ ἐσκανδαλίζοντο, καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ ῥήματα. ἵνα οὖν μὴ καὶ τότε ταραχθῶσιν, πρῶτος αὐτὸς τοῦτο ἐποίησεν, ἐνάγων 5 αὐτοὺς ἀταράχως εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν μυστηρίων. διὰ τοῦτο οὖν τὸ ἑαυτοῦ αἷμα καὶ αὐτὸς ἔπιεν.

29 Τὸ "οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης" καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ βασιλείαν μὲν τοῦ Πατρὸς, τὴν ἑαυτοῦ ἀνάστασιν, γενήματα δὲ τῆς ἀμπέλου τὸν οἶνον. τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι "οὐ μὴ 10 "πίω ἐκ τοῦ οἴνου τούτου ἀπάρτι," καὶ τὰ ἑξῆς. ἕνεκεν δὲ τούτου μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔπιεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν οἱ παχύτεροι, φαντασίαν εἶναι τὴν ἀνάστασιν· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοὺς τοιούτους πεῖσαι βουλόμενοι, τοῦτο ἔλεγον· "οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνε- "πίομεν αὐτῷ." τὸ δὲ μεθ' ὑμῶν εἶπεν, ὥστε ὑμᾶς μαρτυρῆσαι 15 περὶ τούτου, δι' ὄψεως καὶ διὰ πραγμάτων τὴν πληροφορίαν δεξάμενοι· καινὸν δὲ, τουτέστι ξένως· οὐδὲ γὰρ σῶμα παθητὸν ἔχων φησὶ, μέλλω αὐτὸ πίνειν, ἀλλὰ ἀθάνατον λοιπὸν καὶ ἀδιάφθαρτον, καὶ οὐ δεόμενον τροφῆς. διατί ὕδωρ οὐκ ἔπιεν, ἀλλ' οἶνον; αἵρεσιν τινὰ πονηρὰν πρόρριζον ἀνασπάσαι βουλόμενος. 20 ἐπειδὴ γὰρ εἰσί τινες ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, διὰ τοῦτο καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκε, καὶ ἡνίκα ἀνέστη, χωρὶς μυστηρίων τράπεζαν ψιλὴν παρατιθέμενος, οἴνῳ ἐχρῆτο, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ γεννᾷ. 25

30 Τὸ "ὑμνήσαντες ἐξῆλθον," πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν εἴρηται. ἀκουέτωσαν τοίνυν ὅσοι καθάπερ χοῖροι ἐσθίοντες, ἁπλῶς ἐκ τῆς τραπέζης ἀνίστανται τῆς αἰσθητῆς, οὐ μετ' εὐχαριστίας καὶ ὕμνων. ἀκουέτωσαν καὶ ὅσοι τὴν τελευταίαν πάλιν εὐχὴν οὐκ ἀναμένουσι τῶν μυστηρίων. αὕτη γὰρ ἐκείνης σύμβολόν ἐστιν· 30 εὐχαρίστησεν οὖν πρὸ τοῦ δοῦναι τοῖς μαθηταῖς, ἵνα καὶ ἡμεῖς πρὸ τῆς βρώσεως εὐχαριστήσωμεν πρότερον. εὐχαρίστησε καὶ ὕμνησε μετὰ τὸ δοῦναι, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. διὰ τοῦτο δὲ εἰς τὸ ὄρος ἐξέρχεται, φανερὸν ἑαυτὸν ποιῶν πρὸς τὸ συλληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι· ἔσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν 35

τόπον ἐλθεῖν, τὸν καὶ Ἰούδᾳ γνώριμον. λέγει δὲ αὐτοῖς τὸ "πάντες
"σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ," ἔτι δὲ καὶ τὴν προφητείαν, ὁμοῦ
μὲν πείθων αὐτοὺς προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις, ὁμοῦ δὲ δηλῶν
ὅτι πάντα προεκήρυξαν οἱ προφῆται ἄνωθεν τὰ ἐν τῷ πράγματι.
οὐκ ἔστη[e] δὲ μέχρι τῶν σκυθρωπῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ 5
λέγει· καὶ οὐκ εἰς μακράν τινα χώραν ἀπιέναι προστάσσει, ἀλλ'
ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει, ἐν ᾧ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς
χωρίοις· διὰ τοῦτο ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόβου τῶν
Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες, πιστεύσωσιν αὐτῷ φαινομένῳ· διὸ καὶ
ἐκεῖ ἐφάνη. 10

31 Δέον ἀκούσαντα τὸν Πέτρον "πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε
"ἐν ἐμοὶ" δεηθῆναι καὶ εἰπεῖν βοήθησον ἡμῖν, ὥστε μὴ ἀπο-
σχισθῆναι, μᾶλλον ἑαυτῷ θαρρεῖ καὶ φησὶν, "ὅτι εἰ καὶ οὗτοι
"πάντες σκανδαλισθήσονται, ἐγὼ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι."
ἐπεὶ οὖν ἔμελλεν ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν εἰς αὐθάδειαν χωρεῖν, 15
ἔδει γὰρ αὐτοὺς καὶ τῷ προφήτῃ καὶ τῷ Χριστῷ πείθεσθαι, διὰ
τοῦτο ἀφίησιν αὐτὸν πεσεῖν, παιδεύων αὐτὸν ἐντεῦθεν, τῆς οἰκείας
συνειδήσεως πιστοτέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ· καὶ
οἱ λοιποὶ δὲ οὐ μικρὸν ἐκαρπώσαντο ὄφελος ἀπὸ τῆς ἀρνήσεως
αὐτοῦ, τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν κατανοήσαντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ 20
ἀλήθειαν. ὅτι δὲ χαλεπὸν ἦν ἐν αὐτῷ τὸ πάθος τῆς αὐθαδείας,
δῆλον. οὐκ ἠρκέσθη γὰρ τοῖς προτέροις, καὶ τῷ προφήτῃ καὶ τῷ
Χριστῷ ἀντειπὼν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα εἰπόντος "τρὶς ἀπαρ-
"νήσει με," λέγει· "κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν, οὐ μή σε
"ἀπαρνήσομαι." εἰ γὰρ καὶ ἀπὸ πολλῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν 25
Χριστὸν ταῦτα ἔλεγε, ἀλλ' οὐκ ἄνευ προπετείας τοῦτο ἐποίει, καὶ
ὡς θαρρῶν ἑαυτῷ. διὸ καὶ τῆς ἑαυτοῦ ῥοπῆς ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀπε-
γύμνωσε, τὴν φύσιν ἐλέγχων τὴν ἀνθρωπίνην. διὸ χρὴ γινώσκειν,
ὅτι οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύει
ῥοπῆς, ὡς ἔγνωμεν ἐκ τοῦ Πέτρου, οὔτε πάλιν κερδανοῦμεν τί ἀπὸ 30
τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης. ἐπειδὴ ἔθος ἦν αὐτῷ
χωρὶς τῶν μαθητῶν εὔχεσθαι· ἐποίει δὲ, παιδεύων ἡμᾶς ἐν ταῖς
εὐχαῖς ἡσυχίαν κατασκευάζειν ἑαυτοῖς καὶ ἠρεμίαν πολλὴν,
τούτου χάριν φησὶ πρὸς αὐτοὺς "μείνατε αὐτοῦ, ἕως ἂν ἀπελθὼν

[e] ἔστι Cod.

"προσεύξομαι." τοὺς τρεῖς δὲ παραλαμβάνει, καὶ οὐ πάντας, ἵνα μὴ καταπέσωσι· τούτους δὲ ὡς τῆς δόξης αὐτοῦ θεωροὺς γενομένους. οὐχ ἁπλῶς δὲ, πρὸς Πέτρον ἀποτείνεται μάλιστα μετὰ τὴν προσευχὴν ἐλθὼν, καὶ εὑρὼν αὐτοὺς καθεύδοντας· ἀλλὰ καθικνούμενος αὐτοῦ διὰ τὸ εἰπεῖν, "κἂν δέῃ με σὺν σοὶ ἀποθανεῖν," 5 καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ δὲ ὁμοίως καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εἶπον, καὶ πρὸς πάντας διαλέγεται, ἐλέγχων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν. οἱ γὰρ συναποθανεῖν αἱρούμενοι, οὐδὲ λυπουμένῳ τότε συλλυπηθῆναι ἴσχυσαν ἐγρηγορότες, ἀλλ' ἐκράτησεν αὐτῶν ὁ ὕπνος.

39 Ἕνεκεν τίνος εὔχεται; ἵνα μὴ δόξῃ ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρᾶγμα· 10 ἐπιρρέουσι δὲ καὶ ἱδρῶτες διὰ τὴν αἰτίαν πάλιν τὴν αὐτὴν, ἵνα μὴ εἴπωσιν αἱρετικοὶ ὅτι ὑποκρίνεται τὴν ἀγωνίαν, διὰ τοῦτο καὶ ἱδρῶτες ὡς θρόμβοι αἵματος, καὶ Ἄγγελος ἐνισχύων αὐτὸν ἐφάνη, καὶ μυρία φόβου τεκμήρια, ἵνα μή τις εἴπῃ, τὰ ῥήματα πεπλασμένα εἶναι. τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, "εἰ δυνατὸν παρελθέτω," ἔδειξε 15 τὸ ἀνθρώπινον, τὸ δὲ εἰπεῖν "πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ," ἔδειξε τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοφον· παιδεύων καὶ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης ἕπεσθαι τῷ Θεῷ. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκει τοῖς ἀνοήτοις τὸ πρόσωπον δεῖξαι μόνον, καὶ ῥήματα προστίθησι πάλιν· καὶ ἐπειδὴ ῥήματα οὐκ ἤρκει, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων ἔδει, καὶ ταῦτα 20 συνάπτει τοῖς ῥήμασιν, ἵνα πιστεύσωσι καὶ οἱ σφόδρα φιλονεικοῦντες, ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἀπέθανεν· εἰ γὰρ καὶ τούτων ὄντων ἀπιστεῖται περὶ τίνων ἐπὶ τούτῳ, πολλῷ μᾶλλον εἰ μὴ ταῦτα ἦν· τούτου χάριν διὰ τοσούτων δείκνυσι τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν, δι' ὧν φθέγγεται, καὶ δι' ὧν πάσχει. οὐχ ἁπλῶς δὲ 25 πρόσκειται τὸ "μετ' ἐμοῦ γρηγορῆσαι," ὡσανεὶ ἔλεγε γρηγορῆσαι οὐκ ἰσχύσατε μετ' ἐμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τὴν ψυχὴν θήσειν· καὶ νῦν μὲν πρὸς Πέτρον ἀποτείνεται, νῦν δὲ πρὸς πάντας.

41 Τί ἐστι "προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν;" παιδεύει μὴ ἀπαυθαδιάζεσθαι, ἀλλὰ συντετρίφθαι τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινο- 30 φρονεῖν, καὶ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι· εἰ γὰρ καὶ βούλεσθε, φησὶν, ὑπεριδεῖν θανάτου, ἀλλ' οὐ δυνήσησθε, ἕως οὗ ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα· καθέλκει γὰρ τὸ φρόνημα τὸ σαρκικόν. ἐν δὲ τῇ τρίτῃ εὐχῇ "γενηθήτω τὸ θέλημά σου" φησὶ, δεικνὺς ὅτι σφόδρα συνᾴδει, καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖ· προσηύξατο δὲ τὸ τρίτον, βεβαιῶν 35

ὅτι ἄνθρωπος γέγονε. τὸ γὰρ δεύτερον καὶ τρίτον, ἀληθείας μάλιστα ἐστιν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεκτικόν· ἐκ δευτέρου δὲ ἦλθε πρὸς αὐτοὺς, ὥστε αὐτοὺς ἐλέγξαι ὅτι οὕτως ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας, ὡς μηδὲ τῆς παρουσίας αὐτοῦ αἰσθέσθαι. οὐ διϋπνίζει δὲ καὶ ἐπιτιμᾷ πάλιν, ὥστε μὴ πλῆξαι πεπληγότας, ἀλλ᾽ 5 ἀπελθὼν φησὶ "καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε·" καὶ μὴν τότε γρηγορῆσαι ἔδει, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ τὴν ὄψιν οἴσουσι τῶν δεινῶν, ἀλλὰ φυγαδευθήσονται καὶ ἀποστήσονται ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, καὶ ὅτι οὐδὲν τῆς αὐτῶν δεῖται βοηθείας, καὶ ὅτι δεῖ πάντως αὐτὸν παραδοθῆναι τοῦτο φησί· τὸ δὲ "εἰς χεῖρας ἁμαρτωλῶν" εἶπεν, 10 ὥστε ἀναστῆσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα, πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι ὅτι τῆς ἐκείνου πονηρίας τὸ ἔργον ἦν, οὐ τὸ αὐτὸν ὑπεύθυνον εἶναι πλημμελημάτων.

ΚΕΦ. ΞΕ.

Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Ἰησοῦ. 15

46 Τί διδάσκων ἐκ τούτου ἔλεγεν, "ἐγείρεσθε ἄγωμεν ἐντεῦθεν;" ὅτι ᾔδει προήξοντα τὸν προδότην· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προσέτρεχεν, ὅπως διὰ πάντων τούτων αὐτοὺς παιδεύσῃ, οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ὑπάρχειν οὐδὲ ἀσθενείας, ἀλλ᾽ οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. 20

Τοῦ μακαρίου Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Τῆς κατασχούσης τὸ ἀνθρώπινον γένος προλήψεως τὴν τυραννίδα διακόπτων ὁ Σωτὴρ, καὶ ἀπὸ τῶν χαμαιζήλων πραγμάτων εἰς τὴν ὑπερκόσμιον αὐτοὺς λῆξιν ἀναγαγεῖν σπουδάζων ἐβόα, "ἐγείρεσθε "ἄγωμεν ἐντεῦθεν," ὅτι ᾔδει προήξοντα τὸν προδότην· τῇ γὰρ 25 φωνῇ τὴν οἰκείαν κεράσας δύναμιν τῶν θελόντων ἀναστῆναι εἰς οὐρανὸν ἀνέρρωσε τὰς δυνάμεις, ὥστε πολλὰ χαίρειν τῇ προλήψει φράσαντας τῆς ἄνω πορείας ἔχεσθαι.

47 Τὸ "μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων ἀπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ" φησὶ, στηλιτεύων αὐτῶν τὴν πονηρίαν, ὅτι τοιαῦτα 30 ἦν αὐτῶν τὰ σκεύη. τὸ δὲ σημεῖον δέδωκεν αὐτοῖς ὁ προδότης, ὅτι πολλάκις κατασχεθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν ὁ Χριστὸς διῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν οὐκ ἐπεγνωκότων αὐτόν· φίλημα δὲ θαρρῶν τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ διδασκάλου, ὅπερ μάλιστα πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτὸν ἀποστε-

ρῆσαι συγγνώμης, ὅτι τὸν οὕτως ἥμερον προεδίδου· ἀλλ' ὢ τῆς μιαρᾶς γνώμης, τί ἐβουλεύσατο; τί ἐτόλμησε; ποίοις ὀφθαλμοῖς ἑώρα τότε εἰς τὸν διδάσκαλον; ποίῳ στόματι ἐφίλει; αὐτὸς δὲ καὶ φιληθῆναι κατεδέξατο καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ἑκὼν, ἐπεὶ ὅπερ καὶ ἄλλοτε πεποίηκεν, καὶ τότε ἂν ἠδύνατο ἐκ μέσου αὐτῶν διελθεῖν, 5 εἴπερ ἤθελεν· καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα, καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως ἔζεον καὶ ἐμαίνοντο· τὸ δὲ "ἑταῖρε," ὥστε ἐντρέψαι αὐτὸν καὶ ἐν τούτῳ, φησί· τὸ δὲ "ἐφ' ὃ πάρει," ὅτι οὐχὶ ἀγάπῃ σκοπῶν τοῦτο δρᾷς, ἀλλὰ πονηρᾷ γνώμῃ. τίς δὲ ὁ εἷς οὗτος ὁ τὸ ὠτίον κόψας; 10 Ἰωάννης φησὶν ὅτι ὁ Πέτρος· τῆς γὰρ αὐτοῦ θερμότητος ἦν τὸ πρᾶγμα· πόθεν δὲ εἶχε μάχαιραν; ἐπειδὴ ἀπὸ δείπνου ἦσαν καὶ τραπέζης ἐξεληλυθότες· ἦν δὲ εἰκὸς καὶ μαχαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον. τοὺς μαθητὰς δὲ ἀκούσαντας ὅτι ἥξουσι τινὲς ἐπ' αὐτὸν, τούτου χάριν τινὲς ἐξ αὐτῶν ἔλαβον ταύτας εἰς βοήθειαν, ὡς 15 πολεμήσοντες ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, ὃ τῆς ἐκείνων γνώμης ἦν μόνον. διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται Πέτρος αὐτῇ χρησάμενος, καὶ μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς. οὐ μὴν ἀφῆκε τινὰ γενέσθαι βλάβην ὁ Χριστὸς, καὶ γὰρ ἰάσατο αὐτὸν, καὶ θαῦμα μέγα ἐπεδείξατο, ἱκανὸν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐμφῆναι, καὶ τὴν 20 τοῦ μαθητοῦ φιλοστοργίαν τε καὶ πραότητα· καὶ γὰρ ἐκεῖνο μὲν φιλοστόργως· τοῦτο δὲ τὸ βαλεῖν τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην πειθηνίως ἔπραξεν. τίνος ἕνεκεν εἶπεν "ὅτι πάντες οἱ λαβόντες "μάχαιραν" καὶ τὰ ἑξῆς; τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος τῇ τιμωρίᾳ τῶν ἐπιβουλευόντων. οὐκ εἶπε δὲ ὅτι δύναμαι ἐγὼ πάντας 25 αὐτοὺς ἀπολέσαι, ἀλλὰ παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου. ἐπειδὴ πιθανότερος μᾶλλον τοῦτο λέγων ὑπῆρχεν, ἤπερ ἐκεῖνοι. οὐδέπω γὰρ τὴν προσήκουσαν δόξαν περὶ αὐτοῦ εἶχον· καὶ πρὸ μικροῦ δὲ εἰρηκὼς ἦν, ὅτι "περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου," καὶ "Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο," καὶ ἀγωνιῶν 30 ἐφάνη καὶ ἱδρῶν, καὶ ὑπὸ Ἀγγέλου ἐνισχυόμενος. ἐπεὶ οὖν πολλὰ τὰ ἀνθρώπινα ἐπεδείξατο, οὐκ ἐδόκει πιθανὰ λέγειν, εἴγε εἴρηκεν ὅτι δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι αὐτοὺς ἀπολέσαι; "δώδεκα δὲ "λεγεῶνας" εἶπεν "Ἀγγέλων," πρὸς τὸν φόβον αὐτῶν καὶ τὴν ἀσθένειαν σχηματίζων τὸν λόγον. καὶ γὰρ ἀποτεθνηκότες ἦσαν 35

τῷ δέει. εἰ γὰρ εἷς Ἄγγελος ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἀνεῖλεν ὡπλισμένας, τί δώδεκα λεγεώνων ἔδει ἐπὶ χιλίων ἀνθρώπων; τὸ δὲ "πῶς πληρωθῶσι τῶν προφητῶν αἱ γραφαί;" εἶπε, φοβῶν αὐτοὺς κἀντεῦθεν. εἰ γὰρ ἐκείναις, φησὶ, τοῦτο δοκεῖ ὥστε παθεῖν με, τί ὑμεῖς ἐναντιοῦσθε πολεμοῦντες; 5

55 Διαλεχθεὶς πρὸς τοὺς μαθητὰς, λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπελθόντας αὐτῷ τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησὶ, τί τῶν μαχαιρῶν καὶ τῶν ξύλων ἐδέησεν ὑμῖν εἰς τὸ μετὰ τοιούτων ὅπλων ἐπελθεῖν ἐπὶ τὸν μεθ' ὑμῶν ὄντα ἀεί; μὴ γὰρ λῃστής εἰμι; οὐχὶ καθημένων ἐν τῷ ἱερῷ ἐκαθεζόμην διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με; ἀπὸ τούτων δεικνὺς 10 αὐτοῖς, ὅτι εἰ μὴ ἑκὼν ἔδωκεν, οὐκ ἂν ἴσχυσαν οὐδὲ νῦν κατασχεῖν αὐτόν. καὶ γὰρ οἱ τὸν ἀεὶ ὄντα ἐν χερσὶ μὴ δυνηθέντες κρατῆσαι, καὶ μέσον αὐτῶν λαβόντες καὶ μὴ περιγενόμενοι, πῶς εἰ μὴ ἠθέλησε περιεγένοντο ἂν αὐτοῦ; οὐ λέγει δὲ τὰ θαύματα ἅπερ εἰς αὐτοὺς εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ δόξῃ κομ- 15 πάζειν. τὸ δὲ "ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαὶ τῶν προφητῶν," καὶ πρὸς τούτους εἶπε, μέχρις ἐσχάτης ὥρας ἀναιρῶν αὐτῶν πᾶσαν ἀπολογίαν· ὁ γὰρ ἑαυτὸν παραδοὺς ἵνα πεισθῇ τοῖς προφήταις, πῶς ἐναντίως τούτων ἐδίδασκε, καθὼς ἐνεκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι. "τότε," πότε ἔφυγον οἱ μαθηταὶ ἀφέντες αὐτόν; ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ἔτι 20 διαφυγεῖν αὐτὸν ἔνι, ἑκόντος ἑαυτὸν παραδιδόντος αὐτοῖς, καὶ λέγοντος κατὰ τὰς γραφὰς τοῦτο γενέσθαι. ὅτε μὲν γὰρ κατεσχέθη, ἔμενον προσδοκῶντες ὅτι ἐκφεύξεται αὐτούς· ὅτε δὲ ἐφθέγξατο ταῦτα πρὸς τοὺς ὄχλους, τότε ἔφυγον· πρὸς Καϊάφαν δὲ αὐτὸν ἀπήγαγον, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἦν τότε ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες 25 συνηγμένοι ἦσαν ἐκεῖ, ἵνα μετὰ γνώμης πάντα ποιήσωσι τῶν ἀρχιερέων, οὕτω διενυκτέρευον καὶ ἠγρύπνουν ἐπὶ τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἔφαγον τότε τὸ Πάσχα, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ τὸν νόμον ἔλυσαν, διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τὴν περὶ τὴν σφαγὴν ταύτην. εἰπὼν γὰρ ὁ Ἰωάννης, ὅτι πρωΐα ἦν, ἐπήγαγεν, οὐκ εἰσῆλθον εἰς 30 τὸ Πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· φαγὼν αὐτὸ τῇ ἑσπέρᾳ ὁ Χριστός. ἀλλ' ἐκεῖνοι οἱ πάντα τολμῶντες, καὶ μυρίους καταπατοῦντες νόμους· ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἔζεον τῷ θυμῷ, καὶ πολλάκις ἐπιχειρίσαντες ἀνελεῖν, οὐκ ἴσχυσαν,

τότε λαβόντες αὐτὸν ἀπροσδοκήτως, εἵλαντο καὶ τὸ Πάσχα ἀφεῖναι ὑπὲρ τοῦ τὴν φονικὴν αὐτῶν ἐμπλῆσαι ἐπιθυμίαν.

61 Πόθεν ἀποδείκνυνται ψευδομάρτυρες οἱ κατὰ τοῦ Χριστοῦ λέγοντες ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν αὐτοὺς ὅτι "οὗτος ἔφη, δύναμαι κατα- "λῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ;" οὐ γὰρ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ "λύσατε 5 "τὸν ναὸν τοῦτον," τοῦ σώματος τοῦ ἰδίου· ἐσιώπα δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως ἐρωτώμενος, ὅτι ἀνόνητα ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας, οὐδενὸς ἀκούοντος· καὶ γὰρ τὸ μὲν σχῆμα δικαστηρίου ἦν μόνον, τὸ δὲ ἀληθὲς λῃστῶν ἔφοδος. μετὰ δὲ τὸ ἐξορκισθῆναι αὐτὸν, διὰ τοῦτο εἶπε "σὺ εἶπας" καὶ τὰ ἑξῆς, πᾶσαν αὐτῶν ἀναιρῶν ἀπολογίαν, 10 ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἡμέρας ἐδίδαξεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν κάθηται τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι ἥξει πάλιν, κρίνων τὴν οἰκουμένην· διέρρηξε δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων ὅτι ἐβλασφήμησε· σφοδροτέραν τὴν κατηγορίαν ποιῶν, καὶ τὸ λεχθὲν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς μέγα κακὸν δεῖξαι βουλόμενος· ὅθεν 15 καὶ ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας φανε- ρᾶς, ἐγκαλεῖται τὴν ψῆφον λέγων· "τί ὑμῖν δοκεῖ," ἐπειδὴ τοίνυν ᾔδεσαν, ὅτι εἰ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐξέτασιν ἔλθοι, καὶ διάγνωσιν ἀκριβῆ, ἀπαλλάττοι πάσης αὐτὸν αἰτίας· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν Υἱὸν Θεοῦ, παρ' ἑαυτοῖς αὐτὸν καταδικάζουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι 20 τοὺς ἀκροατὰς λέγοντες· "ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ," ὡσανεὶ καταναγκάζοντες καὶ βιαζόμενοι αὐτοὺς, ὡς κατὰ βλασφή- μου τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν· διὸ καὶ ἀπεφήναντο ἐκεῖνοι, ὅτι ἔνοχος θανάτου ἐστίν. ὅθεν οὐ μόνον αὐτοὶ ὡς καταδίκῳ αὐτῷ ἐχρήσαντο, ἀλλὰ καὶ τὸν Πιλάτον, ὡς κατὰ τοιούτου ἀποφήνασθαι παρεσκεύ- 25 ασαν· αὐτοὶ κατηγοροῦντες, αὐτοὶ καταδικάζοντες, αὐτοὶ ψηφιζό- μενοι, πάντα αὐτοὶ γινόμενοι τότε.

Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἤνεγκαν τὰ σάββατα εἰς μέσον; ὅτι πολλάκις αὐτοὺς ἐπεστόμισε περὶ τούτου· ἄλλως δὲ, καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων ἐβούλοντο αὐτὸν καταδικάσαι· λάθρα δὲ οὐκ ἀνεῖλον 30 αὐτὸν, ἐπειδὴ ἐβούλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβαλεῖν· καὶ γὰρ ἦσαν πολλοὶ ἤδη θαυμάζοντες αὐτὸν καὶ ἐκπληττόμενοι· διὰ τοῦτο ἐσπούδασαν δημοσίᾳ καὶ ἐπὶ πάντων σφραγῆναι· τοὐναντίον δὲ ἐξέβη ἤπερ ἐβούλοντο. μᾶλλον γὰρ, τοῦτο ποιησάντων αὐτῶν,

ἐξέλαμψεν. ἐπεὶ ὅτι γε ἐξουσίαν εἶχον καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀνελεῖν αὐτὸν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Πιλάτος, "λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ "κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν." ἀναιρεῖν αὐτὸν μέλλοντες, διατί ἐνέπτυον εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τἄλλα τὰ ὅμοια ἐποίουν; διὰ τὸν ἀκόλαστον αὐτῶν τρόπον, καὶ ὅτι καθάπερ 5 θήραμα εὑρόντες, οὕτω τὴν ἑαυτῶν ἐδείκνυον παροινίαν, ἑορτὴν ταύτην ποιούμενοι. χρὴ θαυμάζειν τῶν μαθητῶν τὸ φιλάληθες, μεθ' ὅσης ἀκριβείας ἀπαγγέλλουσι τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, οὐκ ἐπαισχυνόμενοι, ἀλλὰ καὶ δόξαν ἡγούμενοι τοῦτο μεγίστην, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν, τὸ τὸν δεσπότην τῆς οἰκουμένης τοιαῦτα 10 πάσχοντα ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέχεσθαι, τοῦτο γὰρ καὶ τὴν αὐτοῦ κηδεμονίαν ἐδείκνυ τὴν ἄφατον, καὶ τὴν πονηρίαν ἐκείνων τὴν ἀσύγγνωστον, καὶ γὰρ πληγὰς τὰς πασῶν ὑβριστικωτέρας ἐνέτεινον, κολαφίζοντες, ῥαπίζοντες, καὶ ταῖς πληγαῖς ταύταις τὴν ἀπὸ τοῦ ἐμπτύειν προστεθείκασιν ὕβριν· καὶ ῥήματα πάλιν πολλῆς γέ- 15 μοντα κωμῳδίας ἐφθέγγοντο. ἐπειδὴ γὰρ προφήτην αὐτὸν ἔλεγον οἱ πολλοὶ, "προφήτευσον ἡμῖν" φησὶ, "προφήτα, τίς ἐστιν ὁ "παίσας σε." ἕτερος δὲ φησὶν ὅτι καὶ περιβαλόντες τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῷ ἱματίῳ, ταῦτα ἐποίουν, ὥσπερ τινὰ ἄτιμον καὶ τριβολιμαῖον εἰς μέσον λαβόντες· καὶ οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ 20 δοῦλοι ταύτην τὴν παροινίαν εἰς αὐτὸν ἐπαροίνουν τότε.

ΚΕΦ. ΞϚ.

Περὶ τῆς ἀρνήσεως Πέτρου.

75 Πῶς ὁ μὲν Ματθαῖος φησὶν, ὅτι εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ Πέτρῳ, "πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσει με," ὁ δὲ Μάρκος 25 λέγει ὅτι ὅτε μὲν ἅπαξ ἠρνήσατο, τότε πρῶτον ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν, ὅτε δὲ τρίτον, τότε δεύτερον; πῶς οὖν εὑρεθήσονται ἀληθῆ ἀμφότερα; ἐπειδήπερ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν, καὶ τρίτον καὶ τέταρτον φωνεῖν εἴωθεν ὁ ἀλεκτρυών· δηλῶν ὁ Μάρκος ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε, καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, τοῦτο φησὶν, 30 ὥστε ἀμφότερα ἀληθῆ εἰσι. πρινὴ γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα, τρίτον ἠρνήσατο· ἀλλ' οὐδὲ ἀνεμνήσθη οἴκοθεν, καὶ ταῦτα τοῦ ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος, ἕως ὅτου τὸ

βλέμμα τοῦ διδασκάλου γέγονεν αὐτῷ ἀντὶ φωνῆς· καὶ τοῦτο ὁ Λουκᾶς δηλῶν φησὶν, ὅτι ἐνέβλεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ἔξω δὲ ἐξελθὼν ἔκλαυσε πικρῶς, ἐπειδὴ οὐκ ἐτόλμα φανερῶς ἔμπροσθεν πάντων, ἵνα μὴ κατηγορηθῇ διὰ τῶν δακρύων, καὶ γνωσθῇ μαθητὴς αὐτοῦ εἶναι. 5

Τίνος ἕνεκεν ἄγουσιν αὐτὸν ἐπὶ τὸν Πιλᾶτον; ὥστε ἐκεῖνον ἀνελεῖν αὐτόν. αὐτοὶ γὰρ καὶ διὰ τὸ φαγεῖν αὐτοὺς τὴν ἑορτὴν, εἰ καὶ παρανόμως ὡς εἴρηται, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὰς ἄλλας τὰς προειρημένας αἰτίας, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν. χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς συνηλάθη τὸ πρᾶγμα, ὥστε ἐν ἑορτῇ γενέσθαι, οὕτω γὰρ καὶ 10 ἄνωθεν προδιετύπωτο.

ΚΕΦ. ΞΖ.

Περὶ τῆς Ἰούδα μεταμελείας.

3 Ἀπέστρεψε δὲ τὰ ἀργύρια ὁ Ἰούδας μεταμεληθεὶς, ἐπειδὴ οὐκ ἔφερε τὸ συνειδὸς μαστίζον αὐτὸν, ἀλλ' ἔδει τοῦτο ποιῆσαι πρὸ 15 τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀπαρτίσαι αὐτόν· καὶ γὰρ ἐπεπλήρωτο, προδοσία γὰρ ἦν. ὅμως οὐδὲ τότε χρησίμως· τὸ μὲν γὰρ καταγνῶναι καὶ τὸ ῥίψαι τὰ ἀργύρια, καὶ τὸ μὴ αἰδεσθῆναι τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆμον, πάντα ταῦτα ἀποδεκτά· τὸ δὲ ἀπάγξασθαι, τοῦτο πάλιν ἀσύγγνωστον, καὶ πονηροῦ δαίμονος ἔργον· προεξήγαγε γὰρ αὐτὸν 20 τῆς μετανοίας, ἵνα μηδὲν ἐντεῦθεν καρπώσηται, καὶ θανάτῳ αἰσχίστῳ καὶ καταδήλῳ πᾶσιν ἀναιρεῖν πείσας ἀπάγξασθαι. ἀκούσατε οἱ φιλάργυροι, ἀκούσατε καὶ ἐννοήσατε τί ἔπαθεν ἐκεῖνος, πῶς καὶ τῶν χρημάτων ἐξέπεσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰργάσατο, καὶ τὴν ψυχὴν ἀπώλεσε τὴν ἑαυτοῦ· τοιαῦτα γὰρ τῆς φιλαργυρίας 25 τὰ κέρδη· τοὺς μὲν γὰρ καθολικῶς καὶ μερικῶς καὶ ἐνταῦθα ἀπόλλυσι, καὶ ἐκεῖ ὥσπερ τὸν Ἰούδαν, τοὺς δὲ ἐκεῖ μόνον παραδίδωσι τοῖς αἰωνίοις καὶ ἀφορήτοις κολάσεσιν.

4 Τὸ εἰπεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβυτέρους "σὺ ὄψει," μέγιστον αὐτοῖς ἔγκλημα ἐστίν· καὶ τοῦτο φαίνονται γὰρ μαρτυροῦντες τῇ 30 τόλμῃ καὶ τῇ παρανομίᾳ, ὅθεν καὶ κρίνουσι μὲν αὐτὸν, ὑπὸ δὲ τοῦ πάθους μεθύοντες οὐκ ἠθέλησαν ἀποσχέσθαι τῆς Σατανικῆς ἐγχειρήσεως· κύριοι γὰρ ὑπῆρχον ἀφεῖναι τῆς καταδίκης εἴπερ ἤθελον τὸν Χριστόν. οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον κατακρίνονται, ἀλλὰ καὶ

ἐκ τοῦ μὴ βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν· διὰ γὰρ τὸ γινώσκειν ὅτι τὸν φόνον ἠγόρασαν, τοῦτο οὐκ ἐποίησαν, ἀλλ' ἠγόρασαν ἀγρὸν εἰς ταφὴν τῶν ξένων, ἀπὸ φόνου εὐποιΐαν ποιοῦντες· ὅστις ἀγρὸς κατ' αὐτῶν ἐστι μαρτύριον, καὶ σάλπιγγος λαμπρότερον, πᾶσιν ἀνακηρύττει τὴν μιαιφονίαν αὐτῶν τοῦ χωρίου τούτου τὸ ὄνομα. 5 οὐχ ἁπλῶς δὲ ποιοῦσιν, ἀλλὰ συμβούλιον λαμβάνοντες, ἵνα μηδεὶς ἀθωωθῇ τοῦ τολμήματος, ἀλλὰ πάντες ὦσιν ὑπεύθυνοι. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς ἄνωθεν προὔλεγεν ἡ προφητεία, καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀγροῦ τούτου ἀγορασίας, καὶ ὅτι οὐ μόνον οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται τὰ ἐπονείδιστα μετὰ ἀκριβείας διηγοῦντο. 10

Ἀπολιναρίου. Ἰστέον ὅτι ὁ Ἰούδας οὐκ εναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ, ἀλλ' ἐπεβίωκε κατενεχθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι, καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις, "ὅτι πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκισε," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας, ὁ Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου μαθητὴς, λέγων· "μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν 15 "τούτῳ τῷ κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰούδας· πρησθεὶς γὰρ ἐπὶ "τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε μὴ δύνασθαι διελθεῖν ἁμάξης ῥαδίως "διερχομένης, ὑπὸ τῆς ἁμάξης πταισθέντα τὰ ἔγκατα ἐγκενω-"θῆναι."

Τοῦ αὐτοῦ. Πρησθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα ὥστε οὐδὲ 20 ὁπόθεν ἅμαξαν ῥαδίως διέρχεσθαι, ἐκεῖνον δύνασθαι διελθεῖν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον· τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν φασὶ τοσοῦτον ἐξοιδῆσαι, ὡς αὐτὸν μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν, τοὺς ὀφθαλμοὺς δὲ αὐτοῦ μηδὲ ὑπὸ ἰατρικῆς διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι, τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ 25 τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας· τὸ δὲ αἰδοῖον αὐτοῦ, πάσης μὲν αἰσχύνης ἀηδέστερον καὶ μεῖζον φαίνεσθαι, φέρεσθαι δὲ δι' αὐτοῦ τοὺς ἐξ ἅπαντος τοῦ σώματος συρρέοντας ἰχῶρας, καὶ σκώληκας, εἰς ὕβριν δι' αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγκαίων. μετὰ δὲ πολλὰς βασάνους καὶ τιμωρίας, ἐν ἰδίῳ φασὶ χωρίῳ τελευτήσαντος, ἀπὸ τῆς ὀσμῆς 30 ἔρημόν τε καὶ ἄοικον τοῦτο τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι, ἀλλ' οὐδὲ μέχρι σήμερον δύνασθαί τινα ἐκεῖνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ.

11 Ἐπειδή περ ἐγίνωσκον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Πιλᾶτον οὐδένα ποιούμενον λόγον τῶν νομίμων, ἐπὶ τὰ δημόσια ἐγκλήματα τὴν κατη- 35

γορίαν ποιήσασθαι αὐτὸν πρὸς τὸν Χριστὸν παρεσκεύασαν· διὸ καὶ φησὶ πρὸς αὐτόν· "σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" πάντα δὲ ἐκίνουν καὶ ἔστρεφον, ὥστε αὐτὸν εἰς θάνατον ἐμβαλεῖν. αὐτὸς δὲ διὰ τοῦ εἰπεῖν "σὺ εἶπας," ὡμολόγησεν εἶναι βασιλεὺς, ἀλλ' ἐπουράνιος, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγε πρὸς αὐτόν· "ὅτι 5 "ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου."

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ ταῦτα προσήνεγκεν εἰς μέσον· οἷον ὅτι καὶ φόρον κατεβάλομεν, καὶ ἑτέρους καταβαλέσθαι ἐκέλευσα· καὶ ἡνίκα ἠθέλησάν με ποιῆσαι βασιλέα ἔφυγον; ὅτι διεφθαρμένον ἦν αὐτῶν τὸ δικαστήριον, καὶ ἑκόντες ἐτύφλωττον, καὶ ἐκακούργουν. 10 διὰ δὴ τοῦτο καὶ βραχέα ἀποκρίνεται καὶ σιγᾷ· βραχέα μὲν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς διηνεκοῦς σιγῆς, αὐθαδίας δόξαν λάβῃ, σιγᾷ δὲ, ὅτι οὐδαμῶς ἐκ τοῦ πολλὰ λέγειν πείσειν αὐτοὺς ἤμελλεν· ἀξίως δὲ ἐθαύμαζεν ὁ ἡγεμὼν, σιωπῶντος αὐτοῦ, διότι τοσαύτην ἐπιείκειαν ἐπεδείκνυτο, καὶ ὅτι μυρία ἔχων εἰπεῖν, μᾶλλον ἐσιώπα. 15 ἐπειδὴ δὲ ἐβούλετο αὐτὸν ἀπολογούμενον ἀπαλλαγῆναι, διὰ τοῦτο εἶπεν, "οὐκ ἀκούεις πόσα σου καταμαρτυροῦσιν;" ὡς δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπεκρίνατο, καὶ ἕτερον μηχανᾶται, ὥστε αὐτὸν ἐξελέσθαι καὶ ἐκ τούτου· εἰ γὰρ μὴ βούλεσθε, φησὶν, ὦ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀθῷον ἀφῆσαι, κἂν ὡς κατάδικον χαρίσασθε τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἔθος 20 εἶχον καθ' ἑκάστην ἑορτὴν, ἕνα τινὰ κακοῦργον ἐξαιτούμενοι λαμβάνειν, καὶ ἀπολύειν· καὶ ἦν ἰδεῖν τάξιν ἀντεστραμμένην· μᾶλλον ὁ ἄρχων αἰτεῖ τὸν δῆμον τοῦ λαβεῖν καὶ ἀπολῦσαι, καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως γίνονται ἥμεροι, ἀλλὰ θηριοῦνται μειζόνως, ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς βασκανίας ἐκβακχευόμενοι. 25

19 Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὁ Πιλᾶτος ὁρᾷ, ἀλλ' ἡ τούτου γυνή; ἢ ὅτι ἀξία ἦν ἐκείνη μᾶλλον, ἢ ὅτι αὐτὸς εἰ εἶδεν οὐκ ἂν ἐπιστεύθη ὁμοίως, ἢ οὐδ' ἂν ἐξεῖπεν. διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τὴν γυναῖκα ἰδεῖν, ὥστε κατάδηλον γενέσθαι πᾶσιν. οὐχ ἁπλῶς δὲ ὁρᾷ, ἀλλὰ καὶ πάσχει πολλὰ δεινὰ, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς συμπαθείας τῆς πρὸς 30 τὴν γυναῖκα, ὀκνηρότερος γένηται ὁ ἀνὴρ περὶ τὸν φόνον· καὶ ὁ καιρὸς δὲ οὐ μικρὸν συνετέλει· κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν νύκτα εἶδε. διατί οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ὅτι εἶχον λῃστὴν, ἀλλ' ἐπίσημον; ὥστε μηδὲ σκιὰν αὐτοῖς καταλιπεῖν ἀπολογίας, ὅτι τὸν περιβόητον ἐν κακίᾳ, τὸν μυρίους ἐργασάμενον φόνους, τοῦ τῆς οἰκουμένης Σωτῆ- 35

ρος προὔθηκαν, καὶ τὸν δῆμον διέφθειραν, ἵνα τοῦτον αἰτήσωνται, ὅπως καὶ τῆς ἐκείνων ἀπάτης τὴν ἐσχάτην οὗτοι δώσουσι δίκην. τὸ δὲ "τί ποιήσω τὸν Χριστὸν" εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὁ Πιλᾶτος, καὶ ἐν τούτῳ πάλαι ἐντρέψαι βουλόμενος διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτοὺς κυρίους τῆς αἱρέσεως, ἵνα κἂν οὕτως αἰσχυνθέντες, αὐτὸν μᾶλλον 5 αἰτήσωνται, καὶ τῆς τῶν αὐτῶν γένηται φιλοτιμίας τὸ πᾶν· τὸ μὲν γὰρ λέγειν οὐχ ἥμαρτεν φιλονεικοτέρους ἐποίει, τὸ δὲ ἐκ φιλανθρωπίας παρακαλεῖν σωθῆναι, ἀναντίρρητον εἶχε τὴν πειθῶ, οἱ δὲ καὶ οὕτως ἔλεγον "σταύρωσον."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Διατί ἐφραγέλλωσεν; ἢ ὡς κατά- 10 δικον, νόμου κελεύοντος τοὺς σταυρωμένους πρῶτον μαστίζεσθαι, καὶ οὕτω τῇ τιμωρίᾳ ἀποδοθῆναι, ἢ σχῆμα καὶ σκῆψιν περιτιθέναι τῇ ἀδίκῳ κρίσει βουλόμενος.

Ἀπολιναρίου. Αἱ μάστιγες ἀντὶ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου, ὅτι πολλαὶ αἱ μάστιγες τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ κατὰ τὴν προφητείαν 15 τὴν λέγουσαν "τὸν νῶτον μου δέδωκα εἰς μάστιγας·" καὶ πεπλήρωται μὲν τὸν δίκαιον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν, πεπλήρωται δὲ τὸ τῆς ἀγαθότητος ἄκρον, ὁπότε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων πέπονθεν, ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰαθῶμεν, ὡς Ἡσαΐας φησιν.

Εἰς τὰς χεῖρας ὁ Πιλᾶτος ἀπενίψατο, καὶ ἀθῶον ἑαυτὸν ἔλεγεν 20 εἶναι, ἀλλ' ὅμως μαλακίας εἶναι ἡ συγχώρησις, καὶ ἀνάνδρως σφόδρα τοῦτο διεπράττετο· ἔδει γὰρ μὴ παραδοῦναι ταύτην, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξαρπάσαι· καθάπερ μετὰ ταῦτα ὁ ἑκατόνταρχος τὸν Παῦλον. καὶ γὰρ καὶ τότε στάσις ἐγένετο καὶ θόρυβος, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ἔστη πρὸς πάντα, οὗτος δὲ ἁπλῶς παρασύρεται. διὰ 25 τοῦτο οὐδὲ αὐτὸν ἀφίησιν ὁ Χριστὸς τῶν ἐγκλημάτων λέγων, "ὅτι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει ὁ παραδιδοὺς με σοί." κατηράσαντο δὲ οὐ μόνον ἑαυτοῖς οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα εἵλκυσαν τὴν ἀρὰν εἰπόντες, "τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα "ἡμῶν," διὰ τὴν πολλὴν αὐτῶν παραπληξίαν, ἀλλ' ὅμως ὁ φιλαν- 30 θρωπος, τοσαύτῃ μανίᾳ χρησαμένων καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τῶν παίδων, οὐ μόνον οὐκ ἐπὶ τῶν παίδων, ἀλλ' οὐδὲ ἐπ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκύρωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξ ἐκείνων ἐδέξατο τοὺς μετανοήσαντας καὶ πιστεύσαντας, καὶ μυρίων ἠξίωσεν ἀγαθῶν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν, καὶ αἱ μυριάδες τῶν πεπιστευκό- 35

των. εἰ δέ τινες ἐναπέμειναν, ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τὴν τιμωρίαν. τίνος ἕνεκεν ἐφραγέλλωσεν παραδίδους ἵνα σταυρωθῇ; ἢ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιτιθέναι τῇ κρίσει βουλόμενος· καίτοιγε, ὡς προείρηται, μᾶλλον ἐνστῆναι ἐχρῆν αὐτὸν μέχρι τέλους, καὶ ἀποδείξεις καὶ ἐλέγχους ζητῆσαι, περὶ πάντων ὧν κατηγόρουν αὐτῷ 5 οἱ Ἰουδαῖοι.

27 Οἱ στρατιῶται δὲ ὕβριζον καὶ ἐνήλλοντο εἰς αὐτὸν, ἢ τοῖς Ἰουδαίοις χαριζόμενοι, ἢ καὶ κατὰ οἰκείαν δυστροπίαν. ἐποιοῦντο δὲ καὶ τὰς ὕβρεις ποικίλας καὶ διαφόρους· τὴν γὰρ θείαν κεφαλὴν ἐκείνην, ποτὲ μὲν ἐκολάφιζον, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκαν- 10 θῶν ὕβριζον, ποτὲ δὲ τῷ καλάμῳ ἔτυπτον, ἄνδρες μιαροὶ καὶ ἐναγεῖς· καὶ οὐ μόνον ἡ κεφαλὴ, ἀλλὰ καὶ ἅπαν τὸ σῶμα ὅλον δι' ὅλου ὑβρίζετο, τὸ πρόσωπον ἐμπτυόμενον, αἱ σιαγόνες ῥαπιζόμεναι, τὸ σῶμα ὅλον διὰ τῶν μαστίγων, διὰ τῆς περιβολῆς τῆς χλανίδος, καὶ τῆς προσποιητῆς προσκυνήσεως, ἡ χεὶρ διὰ τοῦ 15 καλάμου, ὃν ἔδωκαν ἀντὶ σκήπτρου κατέχειν αὐτόν· τὸ στόμα πάλιν διὰ τῆς τοῦ ὄξους προσκομιδῆς· καὶ καθάπερ δεδοικότες μὴ δόξωσι καταλιμπάνειν τί τοῦ τολμήματος· οὕτως ἅπαντα πράττουσιν. μετὰ τὸ τοιαῦτα παθεῖν τοίνυν τὸν Χριστὸν δι' ἡμᾶς, τίς ἡμῖν λόγος ἔσται λοιπὸν, ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις; διανέμονται 20 δὲ μετὰ τὸ σταυρῶσαι τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, τοῦτο διαπραττόμενοι, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀπερριμμένων γίνεται καταδίκων, καὶ οὐδένα ἐχόντων, ἀλλ' οὐδὲ γὰρ εἰς τοὺς λῃστὰς τοιοῦτόν τι εἰργάσαντο, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστὸν πάντα ἐτόλμων.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Οὐχ ὅτι ἐκεῖνοι ἤσχυνον, ἀλλ' ὅτι Θεῷ 25 ἐδόκει ταῦτα γενέσθαι, πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐκλύτρωσιν· ἀτιμασθέντος ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, διὰ τὴν ἡμῖν ἐπιβάλλουσαν ἀτιμίαν, καὶ δοξάζοντος τὴν ἡμέραν τῶν δικαίων τὴν ἀεὶ διαπαιζομένην ὑπὸ τῶν ἀπαιδεύτων. ἐπεὶ[a] δὲ χρώματι αἵματι ἡ χλαμὺς ἐκέχρηστο[b], διὰ τοῦτο οἱ φονῶντες κατ' αὐτοῦ, ἐνέδυσαν 30 αὐτὸν, μὴ νοοῦντες, ὃ ἐποίουν, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, κοκκίνου ῥάματος, καὶ τὸ ἐνδήσαντος τὴν χεῖρα ἑνὸς τῶν ἐκ τῆς Θάμαρ Ἰούδα υἱῶν σύμβολον, ἡ χλαμὺς αὕτη, τὸ τὰ αἵματα τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀνθρώπων εἰληφέναι ὑπὲρ σωτηρίας

[a] ἐπὶ Cod. [b] Leg. vid. ἐκέχριστο.

πάντων τὸν Σωτῆρα· οἱ δὲ ὑπὸ μεριμνῶν, καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν συμπνιγόμενοι, λαβόντες τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ τελεσφοροῦντες, πλέκοντες ἀκάνθας ἡμῶν, ἀναλαβὼν ἀναλίσκει τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ, κάλαμον δὲ ἔθηκαν ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, οἱ διάκενον νομίζοντες αὐτοῦ εἶναι τὴν βασιλείαν. 5

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐξ ὑπακοῆς. Καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ταπεινοτάτοις καὶ ἑκουσίοις πάθεσι, Χριστὲ ὁ Θεὸς, ἔδειξας ὡς τοῦδε τοῦ παντὸς κτίστης ὑπάρχεις, καὶ ἀνακαινιστής· τῷ γὰρ τῶν ἀκανθῶν στεφάνῳ στεφανωθῆναι κατεδέξω Χριστὲ, δηλῶν ὡς τοῦ κύκλου τοῦ κόσμου τὰς ἁμαρτίας περιλαβὼν, καὶ ἐφ' ἑαυτὸν 10 ἄρας, ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνήγαγες, ἐφ' ᾧ καὶ ἔρρηξας τὸ τῆς καθ' ἡμῶν ἀνομίας χειρόγραφον, καὶ τὸν κάλαμον τῇ χειρὶ κατέσχες, ἵνα τὸ ἀσθενὲς ἀνεπιρρώσῃς σκῆπτρον τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, δι' οὗ πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν ἐτάχθημεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑποφέρει τὸ μὲν τοῦ στεφάνου σχῆμα περιφερὲς 15 τὸν τοῦ κόσμου κύκλον, ὑπὲρ οὗ παθεῖν σαρκὶ κατεδέξατο· τὸ δὲ ἀκανθῶν ὀξὺ καὶ ἄκαρπον τὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑπογράφει πληκτικὸν καὶ ἀνωφελές.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἔσω μὲν ἐκ τοῦ πραιτωρίου αὐτὸς ἐβάσταζε τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἰωάννης φησὶν, ἐν δὲ τῇ ὁδῷ γεγονότες, 20 εὗρον Σίμωνα, καὶ μετέβαλον εἰς ἐκεῖνον τὸν σταυρὸν, ἕως οὗ ἦλθον εἰς τὸν Γολγοθαν, ἔνθα ὄξος προσέφερον αὐτῷ, ἐνυβρίζοντες αὐτὸν, ὁ δὲ οὐκ ἠθέλησεν· ἕτερος δὲ Εὐαγγελιστὴς, φησὶν, ὅτι "γευσά-" "μενος εἶπε, τετέλεσται·" φησὶν ἡ προφετεία ἡ λέγουσα, "ἔδω-" "καν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν 25 "με ὄξος·" πλὴν οὔτε οὗτος, οὔτε ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι ἔπιεν, ταυτὸν γὰρ ἐστὶ μὴ πιεῖν, τὸ μόνον γεύσασθαι.

Κυρίλλου. Ὠριγένους. Περὶ τοῦ κρανίου τόπου ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ὅτι Ἑβραῖοι παραδίδωσι τὸ σῶμα τοῦ Ἀδὰμ ἐκεῖ τεθάφθαι· καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν, ἀνέστη καὶ ὁ Ἀδὰμ, 30 "καὶ ἐν Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται."

38 Διατί μέσον αὐτὸν ἐσταύρωσαν τῶν λῃστῶν; ἵνα τῆς δόξης τῆς ἐκείνων κοινωνήσῃ· ὄξος δὲ πιεῖν ἔδωκαν αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ ἐνυβρίζοντες, καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲ βλέποντες ἀνασκωλωπισμένον ὀνειδίζουσιν, ἵνα δημοσίᾳ πάντων ὁρατῶν ἐκπομπεύσωσιν εἰς αὐτὸν, 35

βουλόμενοι δεῖξαι ἀπαταιῶνα· δεδοικότες αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ταύτην ἐκ τούτου ἀπιστηθῆναι ποιήσουσιν· ἔλεγον δὲ τὸ, "ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι," τὰ πρότερα σημεῖα ἐντεῦθεν ἐπιχειροῦντες διαβαλεῖν, διὰ τὸ γεγράφθαι καὶ κεῖσθαι ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, "οὗτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰου- 5 "δαίων·" βουλόμενοι δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, "καταβάτω ἀπὸ τοῦ σταυροῦ."

Πῶς ὁ μὲν Λοῦκας φησὶν, ὅτι ὁ εἷς λῃστὴς ἐπετίμα τῷ ἄλλῳ βλασφημοῦντι, ὁ δὲ Ματθαῖος, ὅτι ἀμφότεροι οἱ λῃσταὶ ὕβριζον αὐτὸν καὶ ὠνείδιζον; ἀμφότερα γέγονε, πρότερον μὲν γὰρ οἱ δύο 10 ὠνείδιζον, ὕστερον δὲ οὐκέτι· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ τίς ἔκ τινος συνθήματος τὸ πρᾶγμα γεγενῆσθαι· μηδὲ μὴ εἶναι λῃστὴν τὸν λῃστὴν, ἀπὸ τῆς ὕβρεως δείκνυσιν ἡμῖν, ὅτι ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ λῃστὴς καὶ ἐχθρὸς, καὶ ἀθρόον μετεβλήθη.

45 Ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ τὸ σκότος ἐγένετο, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν 15 οἰκοῦντες μάθωσιν, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἡμέρα ἦν· γέγονε δὲ τοῦτο, ἵνα φοβηθῶσι καὶ κατανυγῶσι καὶ πιστεύσωσι· κατ' ὀργὴν γὰρ θείαν διὰ τὰ τετολμημένα, τὸ σκότος ἐκεῖνο γέγονεν· ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ἔκλειψις, ἀλλ' ὀργή τε καὶ ἀγανάκτησις δῆλον· τρεῖς γὰρ ὥρας παρέμεινεν, ἡ δὲ ἔκλειψις ἐν ἐλάττονι χρόνῳ γίνε- 20 ται· καὶ ἴσασιν οἱ ταύτην τεθεαμένοι· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας συνέβη τοῦτο. οὐκ ἐθαύμασαν δὲ, οὐδὲ αὐτὸν ἐνόμισαν εἶναι Θεὸν, καὶ μετὰ τὸ σκότος, ὅτι ἐν πολλῇ ῥαθυμίᾳ καὶ κακίᾳ κατείχοντο, καὶ πολλὴ τῆς ἀσεβείας ἡ πρόσληψις ἦν. ἴσως δὲ καὶ ἐνόμιζον ὅτι κατ' ἔκλειψιν ἢ ἑτέραν τινὰ ἀκολουθίαν 25 φυσικὴν γέγονε τοῦτο. ὅθεν καὶ μετὰ τοσαῦτα θαύματα ἐπέμενον ἔτι ἐνυβρίζοντες. φθέγγεται δὲ μετὰ τοῦτο, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔζη, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε· καὶ γένωνται καὶ ἐντεῦθεν ἐπιεικέστεροι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὁ Μάρκος φησὶν ὅτι τρίτῃ ὥρᾳ ἐσταυ- 30 ρώθη οὗτος, καὶ ὅτι ἕκτῃ ὥρᾳ τὸ σκότος ἐγένετο. ὅτι εἰκὸς μὲν αὐτὸν ἐσταυρῶσθαι καὶ ἀπὸ τρίτης ὥρας, ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας γεγενῆσθαι· ὅπερ ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκαίρως συμβῆναι· μετὰ γὰρ πάντα τὰ τῆς παροινίας καὶ τῆς παρανόμου κωμῳδίας τοῦτο γίνε- 35

ται. ὅτε κόρον ἔλαβον τῶν σκωμμάτων, καὶ πάντα ἐφθέγξαντο, ἅπερ ἠθέλησαν, τότε δεικνύναι τὸ σκότος· ἵνα κἂν οὕτω τὴν ὀργὴν ἀφέντες, κερδήσωσιν ἀπὸ τοῦ θαύματος· τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τοῦτο θαυμασιώτερον ἦν, τὸ ὄντα ἐν τῷ σταυρῷ ταῦτα ἐνεργεῖν. εἴτε γὰρ αὐτὸν ἐνόμιζον πεποιηκέναι, ἔδει πιστεῦ- 5 σαι καὶ φοβηθῆναι· εἴτε οὐκ αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ ἐκ τούτων ἔδει κατανυγῆναι· ὀργιζομένου γὰρ ἦν τὸ σκότος ἐκεῖνο. Καὶ μετ' ὀλίγα—Φλέγων δέ τις ὀνόματι φιλόσοφος παρ' Ἕλλησι μέμνηται τοῦ σκότους τούτου παραδόξως γεγονότος· γέγονε δὲ ἐν τῇ ιδ ἡμέρᾳ τῆς σελήνης, ὅτε ἀπέχει πολὺ τοῦ ἡλίου διάστη- 10 μα, ὅσον ἀπὸ ἀρχῆς τοῦ οὐρανοῦ ἕως τέλους· καὶ αἱ ἐκλείψεις τότε εἰώθασι γίνεσθαι, ὅταν πλησιάζωσιν ἀλλήλοις οἱ δύο οὗτοι φωστῆρες· δεῖγμα δὲ ἦν τὸ σκότος τοῦ μέλλοντος λαβεῖν τοὺς μιαιφόνους.

46 Τὸ δὲ "Ἠλὶ Ἠλὶ, λαμὰ σαβαχθανὶ," Ἑβραϊκή ἐστι φωνή· 15 ταύτῃ δὲ τῇ φωνῇ ἐχρήσατο, ὡς ἑαυτοῖς γενέσθαι γνώριμον καὶ κατάδηλον· καὶ ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς, δι' ὧν φθέγγεται τιμᾷ τὸν Πατέρα, καὶ διὰ πάντων δείκνυσι τὴν ὁμόνοιαν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα· ἀλλὰ σκοπήσωμεν αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἀσέλγειαν, καὶ τὴν ἀκολασίαν, καὶ τὴν ἄνοιαν. ἐνόμισαν 20 Ἠλίαν εἶναι, φησὶν, ὑπ' αὐτοῦ καλούμενον, καὶ εὐθέως ἐπότισαν αὐτὸν ὄξος.

50 Διατί κράξας φωνῇ μεγάλῃ, οὕτως ἀφῆκε τὸ πνεῦμα; ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται, καθὼς καὶ ἔλεγεν· "ὅτι ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω 25 "λαβεῖν αὐτήν." καὶ ὁ Μάρκος δὲ φησὶν, "ὅτι ἐθαύμασεν ὁ "Πιλᾶτος εἰ ἤδη τέθνηκεν." καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανε· τινὲς δὲ φασὶν, ὅτι καὶ μαρτύριον ὅτι τοῦ κεντουρίωνος τούτου ἀνδρισαμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει, αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ 30 τὰ μνημεῖα ἠνέωξεν. ἐσχίσθη δὲ τὸ καταπέτασμα· ἐπειδὴ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως τοῦ ναοῦ ἦν τὸ συμβὰν, καὶ τῆς ἐπὶ τὰ μείζω καὶ ὑψηλότερα μεταθέσεως· ἔτι δὲ καὶ ἔνδειξις τῆς ἰσχύος αὐτοῦ ἦν ἡ φωνή· ὅτι τοῦ σώματος αὐτοῦ ἄνω ὄντος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, αὕτη τοὺς νεκροὺς ἤγειρε. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι 35

νεκροῦ Ἐλισαίου ὄντος, ἁψάμενος ἕτερος νεκρὸς, ἀνέστη. ἵνα γὰρ τοῦτο πιστευθῇ, ἐκεῖνο γέγονε, καὶ τὸ σημεῖον δὲ ὅπερ ἔμπροσθεν ὑπέσχετο δώσειν λέγων, "γενεὰ πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς, σημεῖον "ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον "Ἰωνᾶ," τὸν σταυρὸν λέγει καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸν τάφον καὶ 5 τὴν ἀνάστασιν· καὶ πάλιν ἑτέρως ἐδήλωσε τοῦ σταυροῦ τὴν ἰσχὺν λέγων, "ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι "ἐγώ εἰμι." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστὶν, ὅταν σταυρώσητέ με καὶ νομίσητε περιγενέσθαι μου, τότε μάλιστα ἴσεσθέ μου τὴν ἰσχύν· μετὰ γὰρ τὸ σταυρωθῆναι ἡ πόλις ἀπώλετο, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ 10 ἐπαύσαντο, καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον τῆς ἑαυτῶν· τὸ δὲ κήρυγμα ἤνθησε, καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξετάθη ὁ λόγος, καὶ γῆ καὶ θάλαττα καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοίκητος τὴν δύναμιν αὐτοῦ διὰ παντὸς ἀνακηρύττουσι.

51 Τίνος ἕνεκεν πέτραι ῥήγνυνται, καὶ γῆ σείεται; ὅπως διὰ τοῦτο 15 μάθωσιν ὅτι καὶ αὐτοὺς ἠδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ διαρρῆξαι· ὁ γὰρ πέτρας διατεμὼν, καὶ τὴν οἰκουμένην σείσας, πολλῷ μᾶλλον εἰς ἐκείνους ταῦτα ἐποίησεν ἂν, εἴγε ἐβούλετο· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' εἰς τὰ στοιχεῖα τὴν ὀργὴν ἀφεὶς, ἐκείνους ἐξ ἐπιεικείας σῶσαι ἐβούλετο. χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡλίκα σημεῖα πεποίηκε, τὰ 20 μὲν ἐξ οὐρανοῦ, τὰ δὲ ἐπὶ γῆς, τὰ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ· τί δαὶ δηλῶν ἐκ τούτου ταῦτα εἰργάσατο; ὁμοῦ μὲν τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ, ὅτι τὰ ἄβατα λοιπὸν ἔσται βατὰ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἀνοιγήσεται, καὶ πρὸς τὰ ἀληθινὰ ἅγια τῶν ἁγίων τὰ πράγματα μεταστήσεται· "εἰσῆλθον δὲ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἐκ 25 "τῶν ἐγερθέντων ἁγίων, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς," ἵνα μὴ νομισθῇ φαντασία εἶναι τὸ γεγενημένον.

55 Διατί μέμνηται τῶν γυναικῶν τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ; ὅπως δείξῃ τὴν πολλὴν αὐτῶν προσεδρίαν, καὶ ὅτι μέχρι τῶν κινδύνων παρῆσαν, καὶ ὅτι πολλὴν ἐπεδείξαντο τὴν ἀνδρίαν· ὅτε γὰρ οἱ μα- 30 θηταὶ ἔφυγον, αὗται προσεκαρτέρουν. Μαρία δὲ ἡ τοῦ Ἰακώβου, ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἦν.

ΚΕΦ. ΞΗ.

Περὶ αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

57 Τίς δὲ ἦν οὗτος ὁ Ἰωσὴφ ὁ κρυπτόμενος πρώην, νῦν δὲ ἀποτολμήσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ; οὐ γὰρ ἄσημος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἷς, καὶ σφόδρα ἐπίσημος· ὅθεν μάλιστα τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ κατιδεῖν ἔνι. εἰς γὰρ θάνατον ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὴν πρὸς πάντας ἀπέχθειαν ἀναδεξάμενος, τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν εὐνοίᾳ, καὶ τολμήσας αἰτῆσαι τὸ σῶμα, καὶ μὴ πρότερον ἀποστὰς, ἕως ἐπέτυχεν. οὐ τὸ λαμβάνειν δὲ μόνον, οὐδὲ τὸ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ μνημείῳ αὐτοῦ τῷ καινῷ, δείκνυσι τὸ φίλτρον καὶ τὴν ἀνδρίαν· οὐχ ἁπλῶς δὲ ᾠκονομεῖτο τὸ εἰς καινὸν αὐτὸν μνημεῖον ταφῆναι· ἄλλως τε δὲ, μηδὲ τὴν ὑποψίαν τινὰ ψιλὴν γενέσθαι, ὅτι ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἀνέστη.

Ἕνεκε δὲ τίνος Μαρία ἡ Μαγδαλινὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία ἐπὶ πλεῖον προσεδρεύουσιν; ἐπειδὴ οὐδέπω οὐδὲν μέγα, ὡς χρὴ, καὶ ὑψηλὸν ᾔδεσαν περὶ αὐτοῦ· διὸ καὶ μῦρα ἐκόμισαν, καὶ τῷ τάφῳ προσεκαρτέρουν· ὥστε, εἰ λωφήσειεν ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν περιχυθῆναι αὐτῷ· ὅπερ καὶ αὐτῷ φιλοστοργίας τεκμήριον ἦν, καὶ ἀνδρίας, καὶ μεγαλοψυχίας τοῖς ἐν τοῖς χρήμασι τῆς μέχρι θανάτου· μιμησώμεθα καὶ ἡμεῖς τὰς γυναῖκας οἱ ἄνδρες, καὶ μὴ ἐγκαταλείψωμεν ἐν πειρασμοῖς ὄντες τὸν Ἰησοῦν· ἐκεῖναι μὲν γὰρ, καὶ εἰς τελευτήσαντα τοσαῦτα ἀνήλωσαν, καὶ τὰς ψυχὰς ἐξέδωκαν· ἡμεῖς δὲ, πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ ἐρῶ, οὐδὲ πεινῶντα τρέφομεν, ὡς δεῖ· οὐδὲ γυμνὸν περιβάλλομεν· καίτοιγε εἰς αὐτὸν ἐκεῖνον δίδοται τὰ ὑπάρχοντα, ἃ ἕκαστος ἐκένωσεν· ἀλλὰ καὶ νῦν ὁ αὐτός ἐστιν· αὐτὸς γὰρ εἶπε ὅτι "ἐγώ εἰμι."

62 Ἐπειδήπερ ἔδει πιστευθῆναι, ὅτι ἀπέθανε, καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἀνέστη, διὰ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα πάντα γίνεται· καὶ πανταχοῦ ἡ πλάνη ἑαυτὴν περιπείρει, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἄκουσα συνηγορεῖ· ἰδοὺ γὰρ διὰ τοῦ αἰτῆσαι τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους τὸν Πιλᾶτον σφραγισθῆναι τὸν τάφον, ἀναντίρρητος λοιπὸν ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως πᾶσι πεφανέρωται· πλάνον δὲ καλοῦσιν,

ἀπὸ πολλῆς ἄγαν ὠμότητος· ὅτι περ οὐδὲ τῷ θανάτῳ τὴν ὀργὴν ἀφῆκαν, ἀλλ' ἔτι τῇ προτέρᾳ μανίᾳ κατέχονται. οὐκ ἀφίησι δὲ τοὺς στρατιώτας μόνους ὁ Πιλᾶτος σφραγίσαι· ἐπειδὴ μαθὼν τὰ περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἔτι συμπράττειν αὐτοῖς ἤθελεν· ἀλλ' ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς αὐτῶν καὶ τοῦτο ἀνέχεται, καί φησίν· ὑμεῖς, ὡς βού- 5 λεσθε, σφραγίσατε· ἵνα μὴ ἑτέρους ἔχητε αἰτιᾶσθαι· καὶ γὰρ εἰ μόνοι οἱ στρατιῶται ἐσφραγίσαντο, ἐδύναντο λέγειν, εἰ καὶ ἀπίθανα καὶ ψευδῆ, οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οἱ στρατιῶται τὸ σῶμα δόντες κλαπῆναι παρέσχον τοῖς μαθηταῖς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον πλάσαι βουλομένοις· νῦν δὲ αὐτοὶ ἀσφαλισάμενοι, οὐδὲ τοῦτο 10 λέγειν δύνανται. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τάχιον ἀνέστη ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεός· τούτου δὲ ἕνεκεν ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι ἐψεύσατο καὶ οὐκ ἀνέστη, ἀλλ' ἐκλάπη· τὸ μὲν γὰρ θᾶττον ἀναστῆναι, οὐχ εἶχεν ἔγκλημα· τὸ δὲ βράδιον, ὑποψίας ἔγεμε· καὶ γὰρ εἰ μὴ τότε ἀνέστη καθημένων αὐτῶν ἔτι καὶ φυλαττόντων, ἀλλὰ 15 ἀναχωρησάντων μετὰ τὴν τριήμερον, εἶχον ἂν λέγειν τί καὶ ἀντι- λέγειν, εἰ καὶ ἀνοήτως· διὰ τοῦτο οὖν προέφθασε καὶ ἀνέστη, καθημένων αὐτῶν καὶ φυλαττόντων, ὅπως μὴ δὲ μίαν πρόφασιν ἀπολογίας ἔχωσιν.

2 Πότε ὁ Ἄγγελος παραγέγονεν; πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἢ μετὰ τὴν 20 ἀνάστασιν· καὶ τίνος ἕνεκεν ἦλθε καὶ τὸν λίθον ἦρε; διὰ τὰς γυναῖκας· ἐπειδὴ γὰρ αὗται εἶδον πῶς ἐν τῷ τάφῳ τίθεται· ὁρῶ- σιν αὐτὸν πάλιν κενὸν τοῦ σώματος, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι ἀνέστη· ὁ σεισμὸς δὲ γίνεται, καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας μὲν, ὥστε αὐτοὺς ἐκπλῆξαι, καὶ παρ' αὐτῷ γενέσθαι τὴν μαρτυρίαν· ἔτι δὲ ἵνα καὶ 25 γυναῖκες διαναστῶσι καὶ ἀφυπνισθῶσιν· καὶ γὰρ ἦσαν παραγενό- μεναι, ὥστε ἔλαιον βαλεῖν· καὶ ἐν νυκτὶ ταῦτα ἐγένετο· καὶ εἰκὸς καὶ ἀποκαθευδῆσαι συνέβη· τὸ δὲ "μὴ φοβεῖσθε" εἶπεν, ἵνα πρότερον αὐτὰς ἀπαλλάξας τοῦ δέους, τότε διαλέξηται περὶ τῆς ἀναστάσεως· διὰ δὲ τοῦ "ὑμεῖς" πολλὴν ἐνδείκνυται εἰς αὐτὰς τὴν 30 τιμήν· οὐ γὰρ ὑμῶν ἐστι τὸ δεδοικέναι, ἀλλ' ἐκείνων τῶν σταυ- ρωσάντων· καὶ γὰρ τὰ ἔσχατα αὐτοὺς μένει κακὰ, ἂν μὴ μετα- νοήσωσιν· σχῆμα δὲ φαιδρὸν ἔδειξεν, ὡς εὐαγγέλια φέρων ἀγαθά. οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ἐσταυρωμένον καλῶν· ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν· προσέθηκε δὲ, τὸ "καθὼς εἶπεν," ἵνα 35

ἐὰν, φησὶν, ἐμοὶ διαπιστεῖτε, τῶν ἐκείνου μνησθεῖσαι ῥημάτων, μὴ δὲ ἐμοὶ διαπιστήσητε· καὶ ἄλλην δὲ ἀπόδειξιν περὶ τούτου ποιεῖται λέγων, "δεῦτε ἴδετε τὸν τόπον ὅπου ἔκειτο·" ὥστε διὰ τοῦτο ἐπῆρε τὸν λίθον, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν λάβωσι τὴν ἀπόδειξιν· παρασκευάζει δὲ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις εὐαγγελίσασθαι ὃ μάλιστα 5 αὐτὰς ἐποίει πιστεῦσαι· καλῶς δὲ εἶπεν "εἰς τὴν Γαλιλαίαν," ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διενοχλεῖν τῇ πίστει.

8 Τίνος ἕνεκεν μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς ἐξῆλθον ἐκ τοῦ μνημείου; ἐπειδὴ ἔκπληκτον πρᾶγμα εἶδον καὶ παράδοξον· τάφον κενὸν, ἔνθα 10 πρῶτον τεθέντα ἐθεάσαντο· διὸ καὶ ἤγαγεν αὐτὰς εἰς θεωρίαν· ἵνα ἀμφοτέρων γένωνται μάρτυρες, καὶ τοῦ τάφου καὶ τῆς ἀναστάσεως· καὶ γὰρ ἐνενόουν, ὅτι οὐδεὶς αὐτὸν ἦρε, στρατιωτῶν τοσούτων παρακαθημένων, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἀνέστησε· καὶ τοῦτο καὶ χαίρουσι καὶ θαυμάζουσιν, καὶ τῆς τοσαύτης παραμονῆς ταύτην λαμβά- 15 νουσι τὴν ἀμοιβὴν, τὸ πρῶτον ἰδεῖν καὶ εὐαγγελίσασθαι, οὐ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ὁραθέντα· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων, "χαίρετε·" ἐκράτησαν γὰρ αὐτοῦ τὰς πόδας προδραμοῦσαι, ἐξ ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς· συνεχωρήθη δὲ αὐταῖς τοῦτο ποιῆσαι, ὅπως καὶ διὰ τῆς ἀφῆς λάβωσι 20 τελείαν πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως· ἐκβάλλει δὲ καὶ αὐτὸς τὸ δέος ἐξ αὐτῶν, προοδοποιῶν ἐπὶ πλεῖον τῇ πίστει, καὶ δι' αὐτῶν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἄγγελος, τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται.

11 Τοῦ σεισμοῦ γεγονότος, καὶ τοὺς στρατιώτας ἐκπλήξαντος, καὶ διὰ τούτων ἐλθόντων καὶ ἀπαγγειλάντων, ἡ ἀλήθεια πάλιν 25 διαλάμπει, καὶ ἀνακηρύττεται παρὰ τῶν ἐναντίων ὁμολογουμένων· καὶ γὰρ οἱ πάντων ἀνόητοι, ἔδωκαν ἀργύρια ἱκανὰ, ἵνα εἴπωσιν ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες νυκτὸς, ἔκλεψαν αὐτόν· δείκνυνται καταγέλαστα πράττοντες πλάσματα· καὶ γὰρ σφόδρα ἀπίθανον ἦν τὸ λεγόμενον· πῶς γὰρ οἱ μαθηταὶ, ἄνθρωποι πτωχοὶ καὶ ἰδιῶ- 30 ται, καὶ οὐδὲ φανῆναι τολμῶντες, ἆρα τοῦτο εἶχον ποιῆσαι; μὴ γὰρ οὐκ ἦν σφραγὶς ἐπικειμένη; μὴ γὰρ οὐκ ἐπαρεκάθηντο τοσοῦτοι φύλακες στρατιῶται καὶ Ἰουδαῖοι; μὴ γὰρ οὐχ ὑπόπτευον τοῦτο αὐτὸ καὶ ἐμερίμνων καὶ ἀγρύπνουν καὶ ἐφρόντιζον; καὶ τί χρὴ λέγειν, πάντα μυρία ὄντες τὰ δυνάμενα παραστῆσαι καὶ 35

ἐν τούτῳ τὴν ἀφροσύνην αὐτῶν· ἅπερ ὁ ἅγιος οὗτος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, λεπτομερῶς διέρχεται· ἡμεῖς δὲ διὰ τὸ πλῆθος παρεδράμομεν· διὰ δὲ τὸ εἰπεῖν αὐτούς, "ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ "τοῦ ἡγεμόνος," καὶ τὰ ἑξῆς, δείκνυσι πάντας διεφθαρμένους, καὶ τὸν Πιλᾶτον· καὶ γὰρ ἐπείσθη αὐτοῖς τοῖς στρατιώταις· 5 λαβόντες γὰρ τὰ χρήματα, οὕτως διεφήμισαν τὸν δῆμον τὸν Ἰουδαϊκόν· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐπείσθησαν· ὅθεν καὶ οὕτως διαφημίζεται παρ' αὐτοῖς, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ χρήματα στρατιωτῶν περιεγένετο· εἰ γὰρ παρὰ τῷ μαθητῇ τοσαύτην ἐπεδείξαντο τὴν ἰσχύν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ τούτοις. 10

16 Ἐσχάτην ὄψιν ταύτην εἶναι νομίζω τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· ὅτε αὐτοὺς ἐξέπεμπεν βαπτίσοντες· εἰ δὲ ἐδίστασαν τινές, κἀντεῦθεν χρὴ θαυμάζειν αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν· πῶς οὐδὲ τὰ μέχρις ἐσχάτης ἡμέρας ἐλαττώματα αὐτῶν ἀποκρύπτωνται· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι διὰ τῆς ὄψεως ἐβεβαιώθησαν· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ἐδόθη μοι 15 "πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς," πάλιν ἀνθρωπινότερον δείκνυται διαλεγόμενος αὐτοῖς· οὐδέπω γὰρ ἦσαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἰληφότες, τὸ δυνάμενον ὑψηλοὺς αὐτοὺς ποιῆσαι· τὸ δὲ "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ, ὅτι τὸ μὲν περὶ δογμάτων, τὸ δὲ περὶ ἐντολῶν αὐτοῖς παραγ- 20 γέλλει· καὶ Ἰουδαίων μὲν οὐδὲν μέμνηται· οὐδὲ εἰς μέσον φέρει τὸ γεγενημένον· οὐδὲ ὀνειδίζει Πέτρῳ τὴν ἄρνησιν· οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδενὶ τὴν φυγήν· κελεύει δὲ τὴν οἰκουμένην ἐκχυθῆναι πᾶσαν, σύντομον διδασκαλίαν ἐγχειρίσας, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ὥστε παραγγέλλειν πᾶσι τηρεῖν, οὐ τὰ μέν, καὶ τὰ δέ, 25 ἀλλὰ πάντα ὅσα ἐνετείλατο.

20 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέ- "ρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος," τὴν ἑαυτοῦ αὐθεντείαν δείκνυσιν· οὐ μετ' ἐκείνων δὲ μόνον τοῦ εἶναι αὐτὸν τοῦτο δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάντων τῶν μετ' ἐκείνους πιστευόντων· οὐδὲ γὰρ 30 δὴ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος οἱ Ἀπόστολοι μένειν ἔμελλον, ἀλλ' ὡς ἑνὶ σώματι διαλέγεται τοῖς πιστοῖς· μὴ γάρ μοι, φησίν, τὴν δυσκολίαν εἴπητε τῶν πραγμάτων· ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν, ὁ πάντα ποιῶν εὔκολα· ἀναμιμνήσκει δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς συντελείας· ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκύσηται, ὥστε μὴ τὰ παρόντα μόνον ὁρᾶν 35

δεινὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ τὰ ἀπέραντα. τὰ μὲν γὰρ λυπηρὰ φησὶν, ἅπερ ὑποστήσεσθε ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καταλύεται· ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ αἰὼν εἰς συντέλειαν ἥξει· τὰ δὲ χρηστὰ, ὧν ἀπολαύσεσθε, ἀθάνατα μένει, καθάπερ ἔμπροσθεν πολλάκις εἶπον· οὕτως ἀλείψας καὶ ἐγείρας αὐτῶν τὰ φρονήματα τῇ μνήμῃ 5 τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐξέπεμψεν· καὶ γὰρ ἡμέρα ἐκείνη τοῖς ἐν κατορθώμασι ζῶσι ποθεινὴ, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι φοβερὰ, καθάπερ καταδίκοις· διὰ τοῦτο οὖν ἀγωνισώμεθα τῶν αἰωνίων ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν· χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἀληθινοῦ 10 Θεοῦ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Τέλος τῶν ἑρμηνειῶν τοῦ Χρυσοστόμου.

Θεοδώρου Μονάχου. Ὁ διστάσας ἦν ὁ Θωμᾶς· ἀλλὰ πληροφορηθεὶς, ἑδραίως ἐπίστευσεν. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἄλλας λέγει ὁ Ἰωάννης ὀπτασίας, ἣν δὲ λέγει ὧδε ὁ Ματθαῖος, οὐ μόνον εἶδον οἱ ἕνδεκα, ἀλλὰ καὶ οἱ πολλοὶ ὡς εἰκός.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Αὐτοὺς ἀπέστειλε, μᾶλλον τὸ τελευταῖον αὐτὸν εἶδον οἱ μαθηταί· ὅτι εἰ δὲ καί τινες ἐδίστασαν, ἀλλὰ 20 καὶ οὗτοι διὰ τῆς ὄψεως ἐβεβαιώθησαν.

Ὠριγένους. Προσεκύνησαν, οὐ προσηύξαντο· οἱ δὲ μὴ προσκυνήσαντες καὶ ἐδίστασαν· εἴτε δὲ Θωμᾶς ἐστιν, εἴτε Φίλιππος.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Τὸ δὲ "ὀψὲ σαββά-"των," οὐ τὴν ἑσπέραν τὴν μετὰ τὴν ἐν σαββάτῳ δύσιν τοῦ ἡλίου 25 δηλοῖ· οὐ γὰρ ἑνικῶς εἶπεν ὀψὲ σαββάτου, ἀλλὰ πληθυντικῶς "ὀψὲ σαββάτων·" σάββατον δὲ, τὴν πᾶσαν ἑβδομάδα καλεῖν Ἑβραίοις ἔθος. αὐτίκα γοῦν οἱ Εὐαγγελισταὶ, "τῇ μιᾷ τῶν σαβ-"βάτων" φησί· δέον τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἑβδομάδος εἰπεῖν· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ κεχρήμεθα, δευτέραν σαββάτων καὶ τρίτην 30 σαββάτων προσαγορεύοντες τὴν δευτέραν καὶ τρίτην τῆς ἑβδομάδος ἡμέραν· οὐκ εἶπεν οὖν ὀψὲ σαββάτου, ἢ ἑσπέρας σαββά-

του, ἵνα τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης δηλώσει, ἀλλ' "ὀψὲ "σαββάτων·" ἵνα τὸ βράδιον τῆς ἑβδομάδος καὶ πολὺ διεστηκὸς ἐφάνη· καὶ γάρ που καὶ ἡμῖν σύνηθες λέγειν, ὀψὲ τοῦ καιροῦ παραγέγονεν, ὀψὲ τῆς ὥρας, ὀψὲ τῆς χρείας· οὐχὶ τὴν ἑσπέραν καὶ τὸν μετὰ ἡλίου δυσμὰς χρόνον δηλοῦσιν, ἀλλὰ τὸ βράδιον καὶ 5 κατόπιν τῆς ὥρας καὶ τῆς χρείας ἢ τοῦ καιροῦ γενέσθαι τοῦτον τὸν τρόπον μηνύουσιν, οὕτω καὶ τὸ "ὀψὲ σαββάτων" τὸ βράδιον καὶ πόρρω τῆς περαιωθείσης ἑβδομάδος δηλοῖ· πληροῦται δὲ ἑβδομὰς ἑκάστη ταῖς μετὰ τὸ σάββατον ἡλίου δυσμαῖς· ἀμέλει καὶ τοῦ πολὺ διεστηκότος καιροῦ πρὸς τὸ τέλος τῆς πληρωθείσης 10 ἑβδομάδος ὁ Ματθαῖος δηλῶν, καὶ ὥσπερ ἑρμηνεύων ἑαυτὸν ἐπήγαγε "τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων·" παρωχήκει, φησὶν, ἡ νὺξ τοσοῦτον, ὡς εἶναι καιρὸν τῆς τῶν ἀλεκτρυόνων βοῆς, ἥτις τὸ φῶς τῆς μελλούσης ἡμέρας προανακρούεται· ταύτῃ τοι καὶ τῷ καιρῷ τούτῳ, καὶ οὕτως μετὰ τὸ σάββατον ἑσπέρᾳ κατα- 15 λύοντες τὰς νηστείας, τῆς εὐφροσύνης ἀρχόμεθα· τῆς κατὰ πάντων συνηθείας κρατησάσης, συνηγορούσης τῷ πράγματι.

Τοῦ καιροῦ τοίνυν ὄντος τούτου, ἡ Μαγδαλινὴ Μαρία καὶ ἡ ὁμώνυμος, ἐπὶ τὸν τάφον ἦλθον, καὶ τὸν Ἄγγελον τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότα, τὸν προειρημένον ἐθεάσαντο τρόπον, ἀποκυλίσαντα 20 τὸν λίθον καὶ ἐπ' αὐτὸν καθήμενον, ὑφ' οὗ καὶ προκληθεῖσαι τὸν τόπον εἶδον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος, καὶ προσταχθεῖσαι δραμεῖν καὶ ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, ἐξελθοῦσαι ταχὺ τοῦ μνήματος ἔδραμον. καὶ δὴ τρεχούσαις προαπαντήσας ὁ Ἰησοῦς, ἐφώνησε "χαί"ρετε·" καὶ γὰρ ἔδει πρῶτον τὸ τῶν γυναικῶν γένος, καὶ τὴν ἀνά- 25 στασιν εὐαγγελίσασθαι παρὰ τοῦ Ἀγγέλου, καὶ τὸν Χριστὸν ἰδεῖν, καὶ πρώτην παρ' αὐτοῦ φωνὴν ἀκοῦσαι τὸ "χαίρετε·" ἐπεὶ καὶ γυνὴ πρώτη τῆς ἀπάτης τοῦ ὄφεως ἤκουσε, καὶ εἶδεν πιαινόμενον τὸν ἀπηγορευμένον τοῦ ξύλου καρπὸν, καὶ λύπῃ κατεδικάζετο. διὸ καὶ προσκυνεῖν ὁ Σωτὴρ καὶ κρατεῖν συνεχώρει τοὺς πόδας, ὡς πρώ- 30 ταις ἀποπεσούσαις καὶ ἀλλοτριωθείσαις αὐτοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν τὴν χαρὰν διαγγέλλειν ἐκέλευεν· χαρᾶς ἄγγελον ἀνδρᾶσι γυναῖκα γενέσθαι βουλόμενος, τὴν λύπης τῷ Ἀδὰμ γενομένην διάκονον, τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων ἰώμενος.

"Πορευομένων δὲ αὐτῶν" ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς, "ἰδού τινες
"τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιε-
"ρεῦσιν ἅπαντα τὰ γινόμενα· καὶ συναχθέντες μετὰ τῶν πρεσβυ-
"τέρων, συμβούλιόν τε λαβόντες, ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν τοῖς στρα-
"τιώταις λέγοντες, εἴπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐλθόντες ἔκλεψαν 5
"αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων· καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος,
"ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν." ἡ μὲν
οὖν ἄλλη Μαρία, ταύτην δὲ εἶναι τὴν θεοτόκον πιστεύειν ἀκόλου-
θον, ὅτι μηδὲ ἀπελείφθη τοῦ πάθους, ἀλλ' ἵστατο παρὰ τῷ σταυρῷ
τοῦ Ἰησοῦ, ὡς ὁ Ἰωάννης ἱστόρησεν, ᾗ καὶ ἔπρεπεν ὁ Κύριος τὰ 10
τῆς χαρᾶς εὐαγγέλια ῥίζῃ τῆς χαρᾶς ὑπαρχούσῃ καὶ καλῶς
ἀκούσασαν τὸ "χαῖρε κεχαριτωμένη," τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου
πληροῦσα τοῖς μαθηταῖς πάντως ἀπήγγελλεν· οὐ γὰρ ἦν μὴ
πληρωθῆναι τὸ οὕτως σοφῶς οἰκονομηθὲν τε καὶ προσταχθὲν, εἰ
καὶ οὕτως ἠπίστησαν οἱ ἀκούσαντες, ἐπεὶ καὶ ἕπεται τοῦτο πολ- 15
λάκις τὴν τῶν ἀπαγγελλομένων θαυμάτων ὑπερβολήν· οὐ γὰρ ἂν
ἀργοὶ διέμειναν εἰ ἐπίστευσαν.

Ἡ δὲ Μαγδαληνὴ συμπορευομένη τῇ θεοτόκῳ, καὶ πρὸς τὴν
ἀγγελίαν ὁμοίως ἐπειγομένη, πέπονθέ τι καὶ ἀνθρώπινον· καὶ ὥσπερ
Πέτρος ὑπὸ Ἡρώδου συλληφθεὶς, καὶ διὰ τοῦ Ἀγγέλου τῶν ἀλώ- 20
σεων λυθεὶς αὐτομάτως, καὶ τῆς φυλακῆς ἔξω γενόμενος, καὶ ἐπὶ
πολὺ βαδίσας ὡς καὶ τὴν τῆς πόλεως πύλην διελθεῖν, ἀληθὲς οὐκ
ᾤετο τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅραμα βλέπειν, οὕτω καὶ αὐτὴ,
τὴν ὑπερβολὴν τοῦ θαύματος οἱονεὶ καιρόν τινα λογιζομένη, καὶ
ἅμα τῶν φυλάκων ἐπιφθασάντων καὶ ἀρξαμένων μετὰ τῶν ἀρχιε- 25
ρέων τὴν συκοφαντίαν ὑφαίνειν τῆς ἀναστάσεως, αἰσθομένη πάντως
τοιούτου τινὸς ὑποψιθυριζομένου, τοὺς τῆς ἀμφιβολίας παρεδέξατο
λογισμοὺς, καὶ τῆς ἀπαγγελίας ὀλιγωρήσασα, καὶ τοῦ σωτηρίου
προστάγματος πρὸς τὸν τάφον ἐχώρει, πρωῒ σκοτίας οὔσης, ὡς ὁ
Ἰωάννης φησίν. ὥσπερ γὰρ συνεχώρησεν ὁ Κύριος τὸν Θωμᾶν ἐξ 30
ἀπιστίας εἰς πίστιν ἐλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, "ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν
"αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ διὰ τῆς ἐκείνου πολυ-
πράγμονος ἀπιστίας καὶ ψηλαφήσεως, ἡμεῖς εἰς πίστιν ἐβεβαιώ-
θημεν, ἐν ᾧ σώματι πέπονθεν, ἐν αὐτῷ καὶ ἐγηγέρθαι πιστεύ-
σαντες τὸν Ἐμμανουὴλ, τοὺς τῆς δοκήσεως μύθους ἀποπεμψά- 35

μενοι· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὴν Μαγδαλινὴν Μαρίαν πρὸς ἀπιστίαν ὑπονοστήσασαν, καὶ μᾶλλον εὐκαίρως τοῦτο παθοῦσαν· οὐκ ἄδηλον γὰρ τὸ τῆς γυναικείας εὐόλισθον φύσεως. συνεχώρει δὲ διὰ τῆς περιέργου ζητήσεως, πιστότερον ἐργάσασθαι τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως, πίστεως ὑπάρχον πέρα καὶ παντὸς λογισμοῦ. 5

Καὶ μετὰ ταύτης τῆς ἀμφιβόλου διανοίας ἐλθοῦσα, καὶ ἰδοῦσα τὸν λίθον μόνον ἀποκυλισθέντα τῆς θύρας τοῦ μνήματος, οὐ μὴν ἔτι τὸν Ἄγγελον ἐπ' αὐτοῦ καθάπερ ἤδη καθήμενον, δέδωκε τῇ ἀπιστίᾳ τὸ κράτος, φαντασίαν οἰηθεῖσαν τὴν πρώτην θέαν καὶ ἔκστασιν, καὶ ὡς ψευδῆ, καὶ δραμοῦσα πρὸς τὸν Πέτρον καὶ 10 τὸν ἄλλον μαθητὴν ὃν ἐφίλει ὁ Ἰησοῦς, ἐβόα λέγουσα, ἦραν τὸν Κύριον ἐκ τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἴδαμεν ποῦ ἔθηκαν αὐτόν. ὁρᾷς ἐκ τῶν λογοποιηθέντων νύκτωρ παρὰ Ἰουδαίοις μετὰ τὴν τῶν φυλάκων ἐπαγγελίαν, περιηχηθεῖσά τι τοιοῦτον παρηνέχθαι τὸν λογισμὸν, καὶ ᾠήθη τοὺς ἐναντίους, ἀρθέντος τοῦ λίθου, κλέψαι τὸ 15 σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν κλοπὴν τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιφημήσωσι· πλὴν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἑτοίμως διανέστησαν, καὶ ἐπὶ τὸν τάφον ἔδραμον. οὐ γὰρ ἦν παράδοξον τὸ λεγόμενον, ἵνα ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπειθήσωσι, μᾶλλον δὲ καὶ πιστὸν, καὶ οὐκ ἀπᾷδον τῆς Ἰουδαϊκῆς κακουργίας. ἀφόβως δὲ τοῦτο ἐποίουν, ὡς 20 ἔτι σκότους ὄντος, καὶ ἡσυχίας ὑπαρχούσης, καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ τὸ θαρρεῖν λαβόντες· ἀλλ' ἐλθόντες εὗρον ἐναργῆ τὰ σημεῖα τῆς ἀναστάσεως. ὁρῶσαι γὰρ ἐν τῷ μνήματι τὰ ὀθόνια κείμενα· τοῦτο δὲ οὐκ ἄν ποτε ἐγεγόνει, κλαπέντος τοῦ σώματος. πρῶτον μὲν γὰρ κλέπταις φίλον, τὸ λωποδυτεῖν, ἔπειτα δὲ τὸ ταχέως 25 ἄγαν ἐνεργεῖν τὴν κλοπὴν, ἵνα μὴ φοραθῶσι, καὶ τὰ πάνδεινα πάθωσι.

Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀλλ' ὁ μὲν Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης πιστευθέντες ἐκ τῶν τεθεαμένων, ἀνεχώρουν οἴκαδε, τῇ Μαρίᾳ δὲ εἶπον οὐδέν· ᾠκονόμει γὰρ ὁ μόνος σοφὸς, ὡς ἀπιστήσασαν, ἐκ θέας 30 αὐτὴν προσάγεσθαι μᾶλλον, ἢ ἀκοῆς. εἱστήκει τοίνυν πρὸς τῷ μνήματι κλαίουσα ἔξω, καὶ παρακύψασα, εἶδεν Ἀγγέλους δύο λευκοὺς καὶ φαιδροὺς τῇ στολῇ καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. καὶ δέον τὸν ὀδυρμὸν εἰς εὐφροσύνην μεταβαλεῖν τῶν δακρύων οὐκ 35

ἔλεγεν, ὥστε τοὺς Ἀγγέλους οἱονεὶ μετ' ἐπιτιμήσεως εἰπεῖν, "γῦναι "τί κλαίεις;" ὡσανεὶ ἔλεγον, γυναικεῖα ταῦτα δάκρυα, καὶ οὐκ ἔμφρονος νοῦ. ποῦ γὰρ χώραν ἔχει τὸ μετὰ τοιαύτην θέαν ὀδύρεσθαι; κακείνη τῆς αὐτῆς ἀπιστίας ἐχομένη, παρετείνετο γὰρ τὸ πάθος, ἵνα τοῖς κατὰ μικρὸν προστιθεμένοις, εἰς πίστωσιν 5 τελείως ἐκκαθαρθείη, πρὸς αὐτοὺς εἶπεν, "ὅτι ἦραν τὸν Κύριόν μου, "καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν· καὶ ταῦτα εἰποῦσα, ἐστράφη εἰς "τὰ ὀπίσω, καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα, καὶ οὐκ ᾔδει ὅτι Ἰησοῦς "ἐστιν·" τοῦτο μὲν ὑπὸ τῶν δακρύων ἐπισκοτουμένη καὶ οἱονεὶ ἀχλύϊ βεβαρημένη, τοῦτο δὲ καὶ τοῦ δηλοῦντος τὸ μὴ γνωσθῆναι αὐτῇ· 10 διὸ καὶ εἶπεν, "γύναι, τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; ἐκείνη δὲ δοκοῦσα "ὅτι ὁ κηπουρός ἐστι, λέγει αὐτῷ· Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν "εἰπέ μοι ποῦ ἔθηκας αὐτὸν, κἀγὼ αὐτὸν ἀρῶ." Καὶ μετ' ὀλίγα— Ἐπιτρεπτικῶς δὲ τοῦ Κυρίου βοήσαντος Μαριὰμ, παραχρῆμα ἐπιστραφεῖσα, "ῥαβουνὶ" προσηγόρευσεν, ὃ λέγεται διδάσκαλος, καὶ 15 τῶν θείων ἐκείνων ποδῶν ἐζήτει λαβέσθαι, καὶ ἤκουε "μή μου "ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου." ταύτης τῆς δωρεᾶς, φησὶν, ἤδη τυχοῦσα, καὶ ἁψαμένη μου μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας καὶ προσκυνήσασα, καὶ τοὺς πόδας κρατήσασα, κατεφρόνησας ὡς καὶ ἀπιστῆσαι, καὶ οὐδὲν μέγα διενοήθης περὶ ἐμοῦ, 20 ἀλλ' ἔτι περὶ τὸ μνῆμα ζητεῖς, τὸν ἄνω θεϊκῶς πρὸς τὸν Πατέρα ὑπάρχοντα, καὶ νῦν μή μου ἅπτου, εἰ μετὰ τοιαύτης διανοίας τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἀναβῆναι νομίζεις ἐλλείπειν μοι· οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα κατὰ σὲ πρὸς τὸν Πατέρα μου.

Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἔρχεται οὖν ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία ἀπαγ- 25 γέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. παραγεναμένη δὲ καὶ ἀπαγγείλασα, πάλιν εὑρίσκει Μαρίαν τὴν Ἰακώβου καὶ Ἰωάνναν, καὶ ἄλλας σὺν αὐταῖς, μετὰ παρασκευῆς καὶ ἀρωμάτων καὶ μύρων πρὸς τὸν τάφον ἐπειγομένας, τοῦ σκότους ὑποχωρήσαντος, καὶ ὄρθρου βαθέος ὄντος, τουτέστιν 30 ἀκριβοῦς. καὶ ἄρτι πρῶτον ἀρξαμένη, καθὼς φησὶν ὁ Λουκᾶς, καὶ ἀναμίξασα ἑαυτὴν σὺν αὐταῖς ἐπορεύετο διὰ τὸ θερμὸν τοῦ πόθου τοῦ περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἐξάρχειν αὐτῶν δοκοῦσα, καὶ πρώτη παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἀριθμουμένη διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἐπίσημον· ἐπεθύμει γὰρ καὶ αὐτὰς, οὐκ ἐξ ὧν παρ' αὐτῆς καὶ τῆς ἄλλης Μαρίας 35

ἀκούειν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς θέας ἡ Ἀγγέλων ἐπιφάνεια πιστωθῆναι πρὸς τὴν ἀνάστασιν, καὶ σὺν αὐταῖς συνετῶς σιωπῶσα, καὶ μηδὲν λέγουσα διαπορουμέναις αὐταῖς, ἀλλὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀναμένουσα μαρτυρίαν, καὶ πιστεύουσα καὶ αὐταῖς αὐτοῖς ὄμμασιν ἰδίαν πληροφορίαν τινὰ δοθήσεσθαι. 5

Καὶ δὴ τὸν λίθον ἀποκεκυλισμένον ἰδοῦσαι τοῦ μνήματος, ἔνδον ἐγένοντο, καὶ οὐχ εὑροῦσαι τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἀπορούμεναι βλέπουσιν ἐπιστάντας αὐταῖς ἄνδρας δύο ταῖς στολαῖς ἐξαστράπτοντας, καὶ ἤκουον αὐτῶν λεγόντων, "τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ "τῶν νεκρῶν, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἀλλ' ἠγέρθη," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ ὑπο- 10 στρέψασαι, φησιν, ἀπὸ τοῦ μνήματος ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἕνδεκα, καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς, ἀλλ' ὡς πλῆθος ὄντες μᾶλλον ἠπίστησαν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἔσκωψαν καὶ διέπτυσαν. ἐφάνησαν γάρ, φησιν, ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν, καὶ ἠπίστουν αὐταῖς· ὥστε τὸν Πέτρον πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν διαναστάντα, καὶ 15 ἠρέμα πῶς καὶ αὐτὸν θορυβηθέντα καὶ σαλευθέντα, πάλιν ἐπὶ τὸ μνῆμα δραμεῖν, καὶ παρακύψαι ἰδεῖν αὖθις τὰ ὀθόνια κείμενα, ἅπερ ἦν εἰσελθὼν ἤδη καὶ θεασάμενος ἀκριβέστερον, ὅθεν καὶ ἀρκεῖσθαι τῷ παρακύψαι μόνον· καὶ μηδὲν ἰδὼν, ἀλλοιώτερον ἀπῆλθε θαυμάζων τὸν ταῦτα οἰκονομήσαντα. καὶ πάλιν ἡ Μαγδα- 20 ληνὴ Μαρία καθάπερ ταῖς περὶ Ἰωάνναν ὄρθρου βαθέως συνεπορεύθη φερούσαις ἃ ἡτοίμασαν πρὸ τοῦ σαββάτου, μύρα τε καὶ ἀρώματα, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ Σαλώμῃ, ξένῃ τε γυναικὶ παρὰ τὰς ὠνομασμένας, βραδέως μὲν, ὠνησαμένῃ δὲ ὁμοίως ἀρώματα, ἀλλὰ μετὰ τὸ σάββατον, ἀόκνως μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας 25 συνέτρεχε, παραλαβοῦσα καὶ Μαρίαν τὴν Ἰακώβου μεθ' ἑαυτῆς, ὥστε καὶ τῇ ἀγορασίᾳ τῶν ἀρωμάτων κεκοινωνηκέναι δοκεῖν, κοινώσασαι γὰρ τῆς ὁδοῦ, τὸ πᾶν κοινῶς ἐπεγράψαντο σπούδασμα.

"Καὶ λίαν πρωῒ τῇ μίᾳ τῶν σαββάτων, ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνη- "μεῖον." οὕτω γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφων ἐμφέρεται, 30 δηλοῦν πρὸς ταῖς ἤδη γεγενημέναις, καὶ αὕτη τῶν γυναικῶν ἡ ἐπὶ τὸ μνῆμα ἄφιξις γέγονεν. τὸ δὲ λίαν πρωῒ σαφηνίζων ὁ Μάρκος, "ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου" προσέθηκε "καὶ ἔλεγον," φησὶ, "πρὸς "ἑαυτὰς, τὶς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; "καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν, ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος. ἦν γὰρ 35

"μέγας σφόδρα." τῆς γὰρ Σαλώμης ἀναγκαίως ἀπορουμένης, ὡς τὸ παράπαν μὴ ἐπιδημησάσης τῷ τάφῳ, καὶ ταῦτα πρὸς τὰς συμβαδιζούσας λεγούσης, ἐκεῖναι σιωπὴν ἄγουσαι κατὰ τὸν προειρημένον ἡμῖν ἀνωτέρω τρόπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἄρασαι, τῶν βλεμμάτων τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσαντο. καὶ γὰρ ὁ λίθος ἀποκεκυλισμένος 5 ὑπ' ὄψιν ἐφαίνετο, διὰ δὲ τὴν κοινὴν καὶ μίαν ὁδοιπορίαν πρὸς ἀλλήλας αὐτὰς ἠπορηκέναι καὶ διηλέχθαι γέγραπται τῇ ἀληθείᾳ τῆς ἱστορίας, καὶ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἡμῶν προσεχόντων καὶ διακρινόντων τίνος ἴδιον ὑπῆρχε τὸ ἀπορεῖν τὰς γυναῖκας. τὰς γὰρ ἤδη πολλάκις ἀποκεκυλισμένον θεασαμένας τὸν λίθον, περὶ 10 τούτου φροντίζειν ἀπίθανον ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῖς παρὰ τοῦ Μάρκου ταύταις γυναιξὶν ἀγνοοῦν τὸ τῆς Σαλώμης ἐμφέρεται πρόσωπον, ἀμάχως ὁ λόγος ἔχει τὸ πιθανὸν, ἐπεὶ κἀκείνων οὐκ ἀκόλουθον τὸ λέγειν, "τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον;" τῶν Ἰουδαίων σφραγισάντων τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου, καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν παρα- 15 καταστησάντων φρουρὰν, καὶ τῆς τρίτης ἡμέρας ἐνδαψιλευσαμένης. πρὸς γὰρ τὸν Πιλᾶτον εἶπον οἱ μιαροὶ, "ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν, ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι." εἰ μὲν οὖν ᾔδεισαν αἱ γυναῖκες τὸ διὰ τοῦ Ἀγγέλου θαῦμα γενόμενον, τήν τε ἀποκίνησιν τοῦ λίθου, καὶ τὴν τῶν φυλάκων ἐκ τοῦ 20 τάφου νέκρωσίν τε καὶ ἀναχώρησιν, πῶς διηπόρουν περὶ τοῦ ἀποκυλισθῆναι τὸν λίθον; εἰ δὲ ἠγνόουν τὸ θαῦμα, τὴν στρατιωτικὴν φρουρὰν ἐννοεῖν ἔδει, καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ μνήματος μὴ φαντάζεσθαι, ἀλλ', ὡς ἔφην, ἡ Σαλώμη καὶ τοῦτο ἠγνόησεν, καὶ αὐτῆς μόνης τὰ ῥήματα ἦν. Μαρία γὰρ ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ 25 ἄλλη Μαρία καθεσθῆσαι τοῦ μνήματος ἐξ ἐναντίας, ὁ Ματθαῖος ἱστόρησε, καὶ φιλοπόνως προσεδρεύσασαι, καὶ τὰς σφραγῖδας τῶν Ἰουδαίων καὶ τὴν τῶν ὁπλιτῶν φυλακὴν ὄψει παρέλαβον. ἡ δὲ Σαλώμη εἰσελθοῦσα σὺν ταῖς Μαρίαις ἀμφοῖν, νεανίσκον εἶδον καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, καὶ 30 ἐπτοήθησαν πᾶσαι· ἡ μὲν ὡς ἐνδεῶς ἔχουσα πίστεως καὶ ἀνθρωπινώτερον διακειμένη, ὡς ἐπιχωριάζουσαι συχνῶς τῷ μνήματι καὶ πολυπραγμονοῦσαι. λοιπὸν δοκοῦσαι τὴν ἀνάστασιν πέρα τοῦ δέοντος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ νεανίσκος ὤφθη, καταπλῆξαι τῷ μεγέθει, καὶ φόβον ἐμποιῆσαι δυνάμενος, καὶ μιγνὺς τῷ φοβερῷ 35

τὸ φαιδρὸν διὰ τοῦ λευκοῦ τῆς στολῆς, καὶ ὡς ἐν ἑορτῇ, καὶ ἵνα μὴ παγῶσι τῷ δέει· καὶ σφοδρότερον δὲ αὐταῖς διαλέγεται, παιδεύων αὐτὰς δι' ὧν ἔλεγεν, μετὰ τοσαύτας θέας μὴ περιέργως διακεῖσθαι, βεβαίως δὲ μᾶλλον ἐφ' οἷς εἶδον ἑστάναι· "ὑπάγετε "γάρ, φησιν, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τῷ Πέτρῳ·" τοῖς 5 μὲν μαθηταῖς ὡς πολλάκις ἠπιστήκασι, τῷ Πέτρῳ δὲ ὡς μετὰ τῆς αὐτῆς πολυπραγμοσύνης δεύτερον ἐπὶ τὸ μνῆμα ἐλθόντι, "ὅτι προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε, καθὼς "εἶπεν ὑμῖν," ὑμῖν ταῖς γυναιξίν.

Ὀψὲ σαββάτων τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων ἐπιφα- 10 νεὶς, ὡς ὁ Ματθαῖος συνέγραψεν· τοῖς γὰρ μαθηταῖς οὐδέποτε φαίνεται φήσας, ὡς μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῖς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ φανήσεται, εἰ μήτι γε ἐκεῖνο ἐρεῖ τίς, ὅπερ ὁ Ματθαῖος καὶ Μάρκος ἔγραψαν, μετὰ τὸ δεῖπνον τὸ μυστικὸν ἐξελθόντα αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος ὑμνῆσαι τῶν ἐλαιῶν ὑπὸ τῆς σωτηρίας εἰρημένον ὧδέ πως· 15 μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. ἐξελθοῦσαι δὲ τοῦ μνήματος αἱ Μαρίαι καὶ ἡ Σαλώμη, τρόμῳ καὶ ἐκπλήξει συνεχόμεναι, φυγάδες ἐγένοντο, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γάρ· τοῦτο μὲν διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ νεανίσκου, τοῦτο δὲ διὰ τὸ τὴν ἡμέραν ἤδη προελθεῖν, καὶ τοὺς Ἰουδαίους ὡς εἰκὸς φονοῦντας 20 ἄνω κάτω περινοστεῖν. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀκριβεστέροις ἀντιγράφοις τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ ἐφοβοῦντο γὰρ, ἔχει τὸ τέλος· ἐν δὲ τισὶ, πρόσκειται καὶ ταῦτα· "ἀναστὰς δὲ πρωῒ "πρώτῃ σαββάτων, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς "ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια·" τοῦτο δὲ ἐναντίωσίν τινα δοκεῖ 25 ἔχειν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα· τῆς γὰρ ὥρας τῆς νυκτὸς ἀγνώστου τυγχανούσης, καθ' ἣν ὁ Σωτὴρ ἀνέστη, πῶς ἐνταῦθα ἀναστῆναι πρωῒ γέγραπται; ἀλλ' οὐδὲν ἐναντίον φανήσεται τὸ ῥητὸν, εἰ μετ' ἐπιστήμης ἀναγνωσόμεθα· καὶ γὰρ ὑποστῖξαι δεῖ συνετῶς· "ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτων, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ 30 "Μαγδαληνῇ·" ἵνα τὸ μὲν "ἀναστὰς" ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν συμφώνως τῷ Ματθαίῳ, πρὸς τὸν προλαβόντα καιρὸν, τὸ δὲ "πρωῒ," πρὸς τὴν τῆς Μαρίας γενομένην ἐπιφάνειαν ἀποδοθείη· ὡς πρώτῃ σὺν τῇ ἄλλῃ Μαρίᾳ. Καὶ πάλιν—Αὕτη μόνη ἐκ δευτέρου ἔτι σκοτίας οὔσης, θεασαμένη τὸν Κύριον· πρωῒ γάρ ἐστιν ἅπαν τὸ διάστημα, 35

τὸ μετὰ τὴν τῶν ἀλεκτρυόνων βοήν. τεσσάρων τοίνυν ὄντων καιρῶν, καὶ τοσούτων ἀφίξεων, καθὼς αἱ γυναῖκες ἐπὶ τὸ μνῆμα ἦλθον, ἕκαστον Εὐαγγελιστὴν ἕνα καιρὸν ᾠκονόμησεν γράψαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. και ο μὲν Ματθαῖος τὰς ὀψὲ σαββάτων παραγενομένας ἐπὶ τὸ μνῆμα ἱστόρησεν, Ἄγγελον ἕνα τὸν κατα- 5 βεβηκότα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντα. ὁ δὲ Ἰωάννης, Μαρία γὰρ ἡ Μαγδαλινὴ ἐληλυθέναι μόνη ἐν τῷ σκότῳ πρὸ τῆς ἑώας ὑπέγραφεν, καὶ δύο Ἀγγέλους ἔνδον τοῦ τάφου θεάσασθαι· Λουκᾶς δὲ ἄλλας κατ' αὐτὸν τὸν ὄρθρον· Μάρκος δὲ ἑτέραν, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου· συναναμιγνυμένων δέ τινων καὶ τῶν ἤδη 10 παραγενομένων, καὶ τὰς μὲν δύο ἄνδρας ἐπιστάντας αὐταῖς, τὰς δὲ καθήμενον ἐν τοῖς δεξιοῖς νεανίσκον ἰδεῖν· στολαῖς δὲ ἅπαντας ἠμφιεσμένους λευκαῖς, ὥστε δύνασθαί τινα κατὰ τὴν τῶν καιρῶν τάξιν, τὰ παρ' ἑκάστῳ γεγραμμένα συνθέσθαι, καὶ μίαν ἁρμονίαν εἰς ἓν σῶμα πάσης τῆς ἱστορίας ἐργάσασθαι, καθάπερ ἑνὸς τὸ 15 πᾶν γεγραφότος καὶ οὐ πολλῶν. εἰ μὲν γὰρ μιᾶς ἀφίξεως τῶν γυναικῶν ἐν ἑνὶ καιρῷ γενομένης οἱ τέσσαρες ἐμνημόνευσαν, καὶ οὐ τοὺς αὐτοὺς Ἀγγέλους εἶπον ἐπιφανῆναι· εἰ μὴ καὶ τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν ἤτοι ὀπτασίαν ἅπαντες εἰπόντες, τὴν αὐτὴν ἔφασαν ἐν διαφόροις γεγενῆσθαι καιροῖς, οὐχ ἑνὸς μνημονεύσαντες ἕκα- 20 στος χρόνου, διαφωνίας εἶχε μέμψιν ὁ λόγος. εἰ δὲ καὶ οἱ καιροὶ διάφοροι καὶ τὰ πρόσωπα, καὶ τῶν ἐπιφανέντων ὄψεις οὐχ ἑαυταὶ, τοῦ Θεοῦ βουληθέντος διὰ πολλῶν τρόπων πιστώσασθαι τὸ ἄπιστον θαῦμα τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὸ τῶν ἄλλων μὴ λεχθὲν, ἕτερος ἱστόρησεν Εὐαγγελιστής· πῶς οὐκ ἔστιν ἡ διήγησις καθαρὰ 25 καὶ ἐλευθέρα πάσης βλάβης;

Τέλος τοῦ Σχολίου.

Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου. Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ ὀψὲ σαββάτων φαίνεται ἐγηγερμένος ὁ Σωτὴρ, παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ πρωῒ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου; τὸ ὀψὲ σαββάτῳ μὴ τὴν ἑσπερινὴν 30 ὥραν νομίσῃ τις τὴν μετὰ ἡλίου δυσμὰς λέγεσθαι, ἀλλὰ τὸ βραδὺ καὶ ὀψὲ τῆς νυκτός· οὕτω γὰρ καὶ ὀψὲ τῆς ὥρας εἰώθαμεν λέγειν καὶ ὀψὲ τοῦ καιροῦ, καὶ ὀψὲ τῆς χρείας, οὐ τὴν ἑσπέραν δηλοῦντες, ἀλλὰ τὸ σφόδρα βράδιον σημαίνοντες. καὶ γὰρ ὥσπερ διερ-

μηνεύων αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ Ματθαῖος, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὀψὲ σαββάτων, ἐπήγαγε "τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων·" δηλῶν τὴν ὥραν καὶ τὸν καιρὸν τῆς μετὰ τὸ σάββατον νυκτὸς τὸν ἀμφὶ τὴν ἕω τῆς μιᾶς τοῦ σαββάτου· "τῇ γὰρ ἐπιφωσκούσῃ" φησὶ, δηλαδὴ ὥρᾳ, τὸ λοιπὸν ἤδη ἐπιφωσκούσῃ καὶ ἐπιφαινούσῃ τὴν κυριακὴν 5 ἡμέραν, ἥτις ἦν ὀψὲ, καὶ πόρρω λοιπὸν ἐλαύνουσα τῶν σαββάτων. ἔθος γὰρ ἦν τὴν ὅλην ἑβδομάδα σάββατον καλεῖν, καὶ πάσας τὰς ἡμέρας σάββατον ὀνομάζειν, οἷον μία σαββάτων, καὶ β′ καὶ γ′ καὶ δ′ σαββάτων, ὅθεν σύμφωνοι εἰσὶν καὶ ἐν τούτῳ οἱ Εὐαγγελισταί.

Ὁ γὰρ Ματθαῖος τὸ ὀψὲ σαββάτων τὸν καιρὸν τὸν ἐπιφώσκοντα 10 εἰς τὴν ἕω τῆς Κυριακῆς ἡμέρας, ὡς εἴρηται, ὠνόμασεν· ὅν περ ὁ Μάρκος "πρωῒ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων" εἶπεν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐχρῆν ἡμᾶς τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου μετὰ ἡλίου δυσμὰς εὐθέως ἑσπέρας γενομένης ἀπονηστίζεσθαι. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ συνήθεια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ κεκράτηκεν, ἀλλ' ἢ νυκτὸς 15 ἐπιλαβούσης, ἢ αὐτῷ μεσονυκτίῳ, ἢ περὶ τῶν ἀλεκτόρων βοᾶς, ἄλλως τε δὲ εἰ κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ σαββάτου ἡ ἀνάστασις γέγονε καὶ ὁ σεισμὸς, πάντων ἐγρηγορότων ἔτι, πῶς οὐκ ἂν ᾔσθοντο οἱ πάντες; πῶς δὲ οὐκ ἂν συνδρομὴ ἐγεγόνει ἐπὶ τὸ μνῆμα, Ἀγγέλου ὀφθέντος ἑσπέρας, καὶ τὸν λίθον ἀποκυλίσαντος τῆς 20 θύρας τοῦ μνημείου; καὶ οἱ φρουροὶ δὲ τοῦ τόπου, τὸ τάγμα τὸ στρατιωτικὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι σὺν αὐτοῖς φυλάττοντες τὸν τάφον, πῶς οὐ παραχρῆμα τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν Ἰουδαίων ἀπήγγελον τὰ πραττόμενα· μάλιστα ὅτε αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν τῇ προτεραίᾳ ἐπιστάντες, ἠσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφαλίσαντες[c] 25 τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας; ἀκόλουθον γὰρ ἦν ἀνατραπέντος τοῦ λίθου παραδόξως, παραχρῆμα σπεῦσαι τοὺς φρουροὺς, καὶ τὰ πραχθέντα δηλῶσαι, τῆς ὥρας αὐτοῖς ἐπιτρεπούσης. οἱ δὲ καὶ διδάσκονται τῇ ὑστεραίᾳ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, διαφημίσαι εἰς ἅπαντας, "ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες, ἔκλεψαν αὐτὸν, 30 "ἡμῶν κοιμωμένων." ὃ δὴ καὶ χώραν οὐκ ἔχει πλάττεσθαι αὐτοὺς, εἰ τῇ ἑσπέρᾳ ἐγήγερτο· διὸ οὐκ ἂν ἁμάρτοι τίς, τὰ μὲν πρῶτα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐπὶ τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ σημαίνεσθαι· ἔνθα ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία μόνη πρωῒ ἔτι οὔσης

[c] An σφραγίσαντες?

σκοτίας, καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον ἐπιστᾶσα τῷ μνήματι, καὶ μὴ εὑροῦσα τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, κλαίει· διὰ τὸ μηδένα τέως γνῶναι, περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. τῆς αὐτῆς δὲ ὥρας μέρος εἶναι δεύτερον, τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ χρόνον, καθ' ὃν τρίτον ἐπιστᾶσα ἡ αὐτὴ Μαγδαληνὴ ἅμα τῇ ἄλλῃ Μαρίᾳ τοῦ μνήματος, 5 οὐκέτι κλαίει, ὡς ἂν, παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, τεθεαμένη τοὺς Ἀγγέλους καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα· τὰ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ τῷ Μάρκῳ, ἑτέρου καιροῦ ἂν εἴη δηλωτικὰ, παρ' ὃν πλείους ἀπαντῶσι γυναῖκες ἐπὶ τὴν θέαν· τὴν γὰρ Μαγδαληνὴν Μαρίαν μακρὰν ἀπ' αὐτῶν διεστῶσαν ἀπηντηκέναι νομίζω. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ 10 παρατυχεῖν, καὶ τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον. τὸ μὲν πρῶτον καθ' ἑαυτὴν μόνην, τὸ δὲ δεύτερον μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας. οὕτω δ' ἂν ἡ αὐτὴ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἐθεάσατο, καὶ τὰ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ. οὐκ ἀπελιμπάνετο γὰρ οὐδὲ ἀπέστη τοῦ τόπου, ὅθεν καὶ τὰ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἑώρακεν· παρῆν γὰρ καὶ 15 παρέμενε, καταπεπληγμένη τὰ τεθεαμένα, ποθοῦσα δὲ πρὸς τοῖς πρώτοις δευτέρων καὶ τρίτων θεοφανιῶν ἀξιωθῆναι, ὅθεν καὶ ἐτύγχανε μετὰ ταῦτα, διαφόρως μὲν πλειόνων γυναικῶν ἐπὶ τὸ μνῆμα ἀφικνουμένων, καὶ ἄλλῳ τε ἄλλως αὐταῖς ἀγγελικῆς ὄψεως παραφαινομένης, αὐτῆς δὲ ἐφ' ἑκάστης θέας παρατυγχανούσης. οὕτω γοῦν 20 τῶν παρὰ τοῖς τέσσαρσιν Εὐαγγελισταῖς ἀναγεγραμμένων, θεωρὸς ἐγένετο ἡ Μαγδαληνὴ, διὸ καὶ παρὰ τοῖς πᾶσιν ἐμνημονεύθη.

Τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβίου. Πῶς παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία μετὰ τῆς ὁμωνύμου ἑωρακέναι ἐκτὸς τοῦ μνήματος ἐπικαθήμενον τῷ λίθῳ ἕνα μόνον Ἄγγελον εἴρηται, κατὰ δὲ τὸν 25 Ἰωάννην εἴσω τοῦ μνήματος Ἀγγέλους δύο θεωρεῖ καθημένους· κατὰ δὲ τὸν Λουκᾶν, δύο ἄνδρες ἀπήντων ταῖς γυναιξί· κατὰ δὲ τὸν Μάρκον νεανίσκος ἦν αὐταῖς ὁ ὁρώμενος; τὰ μὲν παρὰ τῷ Ματθαίῳ προηγοῦνται, ὅθεν καὶ δύο Μαρίαι ἄρτι τὸν Ἄγγελον ἐπιστάντα, καὶ τὸν λίθον ἀποκεκυλικότα κατειλήφασιν· ὕστερον 30 δὲ πέπρακται τὰ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, δύο Ἀγγέλων εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντων, ἑτέρων ὄντων παρὰ τὸν ἔξω πρὸ τοῦ μνήματος ἐπὶ τῷ λίθῳ καθεζόμενον παρὰ τῷ Ματθαίῳ· οἱ δὲ παρὰ τῷ Λουκᾷ, δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ ὀφθέντες, διὰ τὰ τῆς ἑορτῆς σύμβολα, καὶ ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ δὲ νεανίσκος λευκὴν περιβέβλη- 35

μένος, τῷ τὰ φαιδρὰ καὶ δεξιὰ ταῖς γυναιξὶν εὐαγγελίζεσθαι· πάλιν ἕτεροι ἂν εἶεν καὶ αὐτοὶ, ἀλλήλων τὲ, καὶ τῶν παρὰ τοῖς πρώτοις. διὸ οὐδὲ Ἀγγέλους αὐτοὺς οὗτοι ὠνόμασαν, ἐπεὶ μηδὲ τῶν τοῦ Σωτῆρος ὀπτασιῶν ἐμνημόνευσαν, τοῖς κρείττοσιν ἢ καθ' ἑαυτοὺς, Ματθαίῳ καὶ Ἰωάννῃ, ἅτε δὴ Ἀποστόλοις, τὰ κρείττονα 5 *γράφειν καὶ ἱστορεῖν παρακεχωρηκότες, αὐτοὶ δὲ τὰ δεύτερα διηγούμενοι, ἀντανεπλήρουν τὰ παρ' ἐκείνοις σεσιγημένα· ἃ δὴ δεύτερα ἦν καὶ μακρῷ λειπόμενα τῆς τῶν προτέρων ἱστορίας· οὕτω τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διανείμαντος τὰς πρεπούσας ἑκάστῳ καὶ καταλλήλους διηγήσεις.* 10

Αἱ γοῦν παρὰ τῷ Λουκᾷ, ὄρθρου βαθέως ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἐλθοῦσαι γυναῖκες, φέρουσαι ἃ ἡτοίμασαν ἀρώματα, ἕτεραι ἂν εἶεν τῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Ἰωάννῃ· οὐ γὰρ ἂν ἔχῃ λόγον τὰς τοσαῦτα προτεθεαμένας Μαρίας, ἄρτι πρῶτον ἀρώματα φέρειν. ὡς μήπω τὴν ἀνάστασιν μεμαθηκυίας· διὸ εἴπομεν ἂν ἑτέρας 15 *εἶναι τὰς παρὰ τῷ Λουκᾷ δηλουμένας τῶν πρώτων, τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ἱστορεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, " καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευὴ, " καὶ σάββατον ἐπέφωσκε. κατακολουθήσασαι δὲ γυναῖκες, αἵτινες " ἦσαν συνανεληλυθυίαι αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας," καὶ τὰ ἑξῆς. ἰδοὺ δείκνυσιν ὅτι ἕτεραι ἦσαν αὗται, διὸ καὶ οἱ ὀφθέντες ἕτεροι ὑπῆρ-* 20 *χον παρὰ τοὺς ἔμπροσθεν δεδηλωμένους· οὔτε γὰρ εἴσω τοῦ μνήματος ὑπῆρχον κατὰ τὸν Ἰωάννην, οὔτε ἐπὶ τὸν λίθον καθεζόμενοι, ὡς ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ Ἄγγελος. ἄλλως τε δὲ οὐδὲ Ἀγγέλους αὐτοὺς ὠνόμασεν ὁ Λουκᾶς. δύο ἄνδρας, πλὴν ἐν ἐσθῆτι ἀστραπτούσῃ, διὰ τὰ τῆς ἑορτῆς σύμβολα. καὶ οἱ λόγοι δὲ αὐτῶν* 25 *οἱ πρὸς τὰς γυναῖκας ἰδιάζουσιν· καὶ γυναῖκες δὲ πλείους ἦσαν, ἀλλ' οὐχ ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μόνη, οὐδὲ αἱ παρὰ τῷ Ματθαίῳ Μαρίαι δύο. περὶ τῆς μιᾶς Μαρίας τῆς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τὸν ὄρθρον, ὅτι σκοτίας οὔσης ἐπιστάσης τῷ μνήματι, καὶ ἰδούσης τὸν λίθον ἠρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, ἥν τινα καὶ Μαγδαληνὴν ὁ Εὐαγ-* 30 *γελιστὴς ὀνομάζει, ὑπόνοιά τις ὑπεισέρχεται, ἄλλην τινὰ Μαγδαληνὴν εἶναι, μηδὲ τῶν ταῖς δυσὶ Μαρίαις ἑωραμένων, τῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευομένων, γινώσκουσαν. εἰ δὲ μία καὶ αὐτή ἐστιν ἡ παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ἀμφοτέροις μνημονευομένη, προηγεῖσθαι ἀνάγκη τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἱστορίαν τῆς παρὰ τῷ* 35

Ματθαίῳ, καὶ τὴν αὐτὴν Μαγδαληνὴν τὸ πρῶτον μόνην ἐλθοῦσαν, τοὺς δύο Ἀγγέλους εἴσω τοῦ μνήματος καθεζομένους ἰδεῖν· μετὰ δὲ ταῦτα δεύτερον ἐπιστᾶσαν τῷ αὐτῷ τόπῳ μετὰ τῆς ἄλλης Μαρίας, τὸν ἐπικαθήμενον τῷ λίθῳ Ἄγγελον ἑωρακέναι.

Τούτων δὲ τῶν δυοῖν ἐκδοχῶν, τὴν προτέραν ἀληθεστέραν εἶναι 5 ἡγοῦμαι, ἑτέρας οὔσης τῆς παρὰ Ἰωάννῃ Μαρίας, παρὰ τῷ Ματθαίῳ κἂν τὸ ἐπίθετον αὐτῇ τῇ Μαγδαληνῇ ἐπιγράφεται· δύο γεγονυιῶν ὡς εἰκὸς τῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς Μαγδαληνῆς. τούτου γὰρ δοθέντος, πᾶσα ἀμφισβήτησις λυθήσεται· ἑτέρων μὲν παρὰ τῷ Ματθαίῳ μνημονευομένων γυναικῶν, ἑτέρας δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, 10 καὶ ἑτέρου ὄντος τοῦ Ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τὸν λίθον καθεζομένου, καὶ ἑτέρων τῶν δύο Ἀγγέλων τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντων. ἑτέρου δὲ καὶ τοῦ χρόνου, ἑτέρων δὲ καὶ τῶν λόγων, τοῦ τε Ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ λίθου καθεζομένου, καὶ τῶν Ἀγγέλων τῶν εἴσω τοῦ μνήματος θεωρηθέντων. 15

Κατὰ δὲ τὸν Μάρκον, λίαν πρωῒ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνῆμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. ἰδοὺ πάλιν ἄλλαι αὗται, καὶ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, αἳ καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· "τίς ἡμῖν "ἀποκυλίσει τὸν λίθον;" καὶ ὅτι εἶδον νεανίσκον καθήμενον, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Λουκᾶ, ἄνδρες ἀλλ' οὐκ Ἄγγελοι, οὕτω καὶ νῦν οὐκ Ἄγγελος 20 ὠνόμασται, οὐδὲ ἀνὴρ, ἀλλὰ νεανίσκος, ὥστε καὶ ταύτην ἀφωρισμένην εἶναι τὴν διήγησιν, καὶ τὸν ὀφθέντα ἕτερον, καὶ τὰς ἀφικομένας ἄλλας, καὶ τὸν καιρὸν ὁμοίως ἄλλον, τὸν μετὰ ἡλίου ἀνατολάς. τεσσάρων ὄντων τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἰσάριθμοι καὶ αἱ παρ' αὐτῶν τούτοις ἀναγραφεῖσαι φαίνονται ὀπτασίαι, οἵ τε 25 καιροὶ τέσσαρες, καὶ οἱ καθ' ἕκαστον καιρὸν ὀφθέντες ἰδιάζοντες, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ θεώμενοι διάφοροι, καὶ οἱ τῶν ὀφθέντων αὐτοῖς λόγοι ἀλλάττοντες.

Πρῶτος μὲν γὰρ ἦν καιρὸς ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ "ὀψὲ σαβ-"βάτων" λεγόμενος· τέταρτος δὲ καὶ τελευταῖος ὁ παρὰ τῷ Μάρκῳ 30 ἡλίου ἀνατείλαντος ἱστορηθεὶς, μέσοι δὲ ὅ τε παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, καὶ ὁ παρὰ τῷ Λουκᾷ· καὶ οἱ ὀφθέντες κατὰ καιρὸν ἰδιάζοντες. ἐφάνη μὲν γὰρ ὀψὲ σαββάτων Ἄγγελος εἷς, ἐκτὸς τοῦ μνήματος, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ. ὄρθρου δὲ βαθέως, ἕτεροι, οἱ κατὰ τὸν Λουκᾶν δύο ἄνδρες ὠνομασμένοι, οὐκ εἴσω τοῦ μνήματος ὀφθέντες· 35

ὕστερος ἁπάντων ὁ νεανίσκος, καὶ πρὸ τούτου καὶ τῶν παρὰ τῷ Λουκᾷ οἱ δύο, οἱ εἴσω τοῦ μνήματος.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων. Ἐπειδὴ δὲ πολλῶν Μαριῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φέρεται μνήμη, τρεῖς εἶναι τὰς πάσας γινώσκειν ὀφείλομεν, ἃς Ἰωάννης συλλήβδην ἠρίθμησεν 5 φήσας, "εἱστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ μήτηρ "αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ, "καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ," Μαρίαν γὰρ τὴν Ἰακώβου καὶ Ἰωσῆ μητέρα, καὶ ἄλλην Μαρίαν παρὰ τοῖς Εὐαγγελισταῖς ὠνομασμένην, τὴν θεοτόκον εἶναι, καὶ οὐκ ἄλλην πεπιστεύκαμεν. 10

Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Πῶς νοητέον τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας ἐπὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου; ὥρᾳ ἕκτῃ τῆς παρασκευῆς ἐσταυρώθη, καὶ γέγονε σκότος ἕως ὥρας ἐνάτης, ἰδοὺ νυχθήμερον· τὸ λοιπὸν τῆς παρασκευῆς, ἡ νὺξ, ἰδοὺ τρίτον νυχθήμερον. Καὶ ἄλλως—Τῇ παρασκευῇ παρέδωκεν ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμα, 15 τοῦτο μία ἡμέρα, τὸ σάββατον ὅλον ἐποίησεν ἐν τῷ τάφῳ, ἐπιφωσκούσης κυριακῆς ἀνέστη. Καὶ ἄλλως—Ἀφ' ἧς ἡμέρας, τουτέστι τῆς ἁγίας πέμπτης, παρεδόθη ὑπὸ Ἰούδα τοῖς θεοκτόνοις Ἰουδαίοις, δυνατὸν ὡς σταυρωθέντος αὐτοῦ ἀριθμεῖν τὴν τριήμερον.

Τὰ λείποντα ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας τῶν κεφαλαίων τοῦ Σ̄ 20 καὶ Σ̄ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Περὶ ποίας γενεᾶς εἶπεν ὅτι "οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη" καὶ τὰ ἑξῆς; οὐ περὶ τῆς τότε ταῦτα λέγει γενεᾶς, ἀλλὰ περὶ τῶν πιστῶν.

Τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας εἶπεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ μόνον ὁ 25 Πατήρ; διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, ἐπεστόμισεν αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι ἀγνοοῦσιν· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "οὐδὲ ὁ Υἱὸς," κωλύει οὐδένα ζητῆσαι, ἀλλὰ μηδὲ εἰς ἔννοιαν τοῦτο λαβεῖν. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἶπεν "οὐδὲ ὁ Υἱὸς," χρὴ σκοπῆσαι ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μειζόνως αὐτοὺς ἐπεστό- 30 μισε περὶ τούτου, ἐπειδὴ περιεργοτέρους εἶδε γενομένους. νῦν μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια, καὶ πολλὰ εἴρηκε καὶ ἄπειρα· τότε δὲ οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους καὶ καιρούς· ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσι, διεπτύσθημεν οὐδὲ τοῦτο ἐσμὲν ἄξιοι· σφόδρα γὰρ ἤθελε τιμᾶν αὐτοὺς, καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι· διὰ τοῦτο τῷ Πατρὶ αὐτοῦ 35

μόνῳ τὴν περὶ τούτου γνῶσιν ἀνατίθησι, καὶ φοβερὸν τὸ πρᾶγμα ποιῶν, καὶ ἐκείνων ἐπιτειχίζων τῇ ἀποκρίσει τὸ περίεργον.

Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ ἀγνοεῖ, πότε γνώσεται λοιπὸν ἄρα μεθ' ἡμῶν; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴπῃ, καὶ τὸν μὲν Πατέρα οἶδε σαφῶς, καὶ οὕτω σαφῶς ὡς ἐκεῖνος τὸν Υἱὸν, τὴν δὲ ἡμέραν 5 *ἀγνοεῖν; εἶτα τὸ μὲν "Πνεῦμα ἐρευνᾷν καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ," αὐτὸς δὲ οὐδὲ τὸν καιρὸν οἶδεν, καὶ τὰ ἑκάστου ἀπόρρητα ἐπίσταται· ὃ δὲ πολλῷ τούτου εὐτελέστερον, τοῦτο ἔμελλεν ἀγνοεῖν; πῶς δὲ εἰ "πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο "οὐδὲ ἓν," τὴν ἡμέραν ἠγνόησεν; ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας,* 10 *εὔδηλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν. πῶς οὖν ἣν ἐποίησεν ἀγνοεῖ; διὰ τοῦτο πάντα εἰπὼν καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἐπ' αὐτὰς τὰς θύρας ἀγαγὼν, "ἐγγύς γάρ ἐστιν ἐπὶ θύραις" φησὶν, ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν. εἰ μὲν γὰρ ἡμέραν ἢ ὥραν ζητεῖς, οὐκ ἀκούσεις παρ' ἐμοῦ, φησὶν,* 15 *εἰ δὲ καιροὺς καὶ προοίμια, οὐδὲν ἀποκρυψάμενος ἐρῶ σοι πάντα μετὰ ἀκριβείας. ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἀγνοῶν διὰ πολλῶν ἔδειξα φησὶ, διαστήματα εἰπὼν, καὶ τὰ συμβησόμενα ἅπαντα, καὶ οἷον ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου μέχρι τῆς ἡμέρας αὐτῆς. τοῦτο γὰρ τῆς συκῆς ἐδήλωσεν ἡ παραβολὴ, καὶ ἐπὶ τὰ πρόθυρα ἅπαντά σε ἤγαγον.* 20 *εἰ δὲ μὴ ἀνοίγω τὰς θύρας, καὶ τοῦτο συμφερόντως ποιῶ. εἰπὼν δὲ, "ὥσπερ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε, τρώγοντες καὶ πίνοντες" καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ καὶ ἀπροσδόκητον παρουσίαν ἐσήμανεν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος τοῦτό φησιν, "ὅταν λέγωσιν εἰρήνην "καὶ ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος ἐπιστήσεται ὄλεθρος."* 25

Τέλος *καὶ τούτου τοῦ* Σχολίου.

Ἑρμηνεία *τοῦ κατὰ* Ματθαῖον Εὐαγγελίου *ἐν ἐπιτομῇ.* Ἐγράφη *δὲ τὸ* Εὐαγγέλιον *ἐκεῖνο εἰς τὸ* Πατριαρχεῖον, *ἐπὶ* Σεργίου *τοῦ* Πατριάρχου.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. MARCI

E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

λα'. Περὶ Βαρτιμαίου.

λβ'. Περὶ τοῦ πώλου.

λγ'. Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

λδ'. Περὶ ἀμνησικακίας.

λε'. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων.

λς'. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

λζ'. Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.

λη'. Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

λθ'. Περὶ τοῦ Γραμματέως.

μ'. Περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐπερωτήσεως.

μα'. Περὶ τῆς τὰ δύο λεπτά.

μβ'. Περὶ συντελείας.

μγ'. Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

μδ'. Περὶ τῆς ἀλειψάσης μύρῳ.

με' Περὶ τοῦ Πάσχα.

μς'. Περὶ τῆς προδόσεως προφήτεια.

μζ'. Περὶ τῆς τοῦ Πέτρου ἀρνήσεως.

μη'. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

Εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Ἅγιον Εὐαγγέλιον ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν Ἑρμηνείας τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.[a]

ΠΟΛΛΩΝ *εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην τὸν υἱὸν τῆς βροντῆς, συνταξάντων ὑπομνήματα, ὀλίγων δὲ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν, οὐδενὸς δὲ ὅλως, ὥς οἶμαι, εἰς τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐξηγησαμένου (ἐπεὶ μηδὲ μέχρι τήμερον ἀκήκοα, καὶ τοῦτο*[b] *πολυπραγμονήσας παρὰ τῶν σπουδὴν*[c] *ποιουμένων τὰ τῶν ἀρχαιοτέρων συνάγειν πονήματα) συνεῖδον τὰ κατὰ μέρος καὶ σποράδην εἰς αὐτὸ εἰρημένα παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, συναγαγεῖν, καὶ σύντομον Ἑρμήνειαν συντάξαι. Ὅπως μὴ μόνον ἀπὸ τῶν τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίων δόξῃ παρεωρᾶσθαι, ἢ ὡς μηδὲ μιᾶς ἐπιστάσεως δεομένου, ἢ ὡς δυναμένων ἡμῶν ἐκ τῆς τῶν λοιπῶν ἑρμηνείας καὶ τούτου τὴν διάνοιαν ἀνεξευρίσκειν. Μηδεὶς δὲ προπετείας ἢ θράσους γραφὴν ποιείσθω τοῦ ἐγχειρήματος, ἀλλὰ μᾶλλον ταῖς εὐχαῖς συνεργείτω ἄξιον τῆς προθέσεως ἐπιθεῖναι τὸ πέρας.* [d] *Μετὰ Ματθαῖον Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς συγγραφὴν ποιεῖται, ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Ἰωάννης. υἱὸς δὲ οὗτος ἐστὶ*[e] *Μαρίας τῆς τοὺς Ἀποστόλους δεξαμένης*[f] *ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ αὐτῆς οἰκίᾳ, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων δηλοῦται, περὶ τῆς τοῦ διὰ τοῦ Ἀγγέλου ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἀπολύσεως τοῦ Πέτρου. "συνιδὼν γάρ," φησὶν, "ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν "τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ "συνηθροισμένοι." Καὶ τὰς μὲν ἀρχὰς τῷ Βαρνάβᾳ, ἀνεψιῷ ὄντι*[g] *αὐτοῦ, καὶ τῷ Παύλῳ συνείπετο*[h]*, ὡς πάλιν ἐν ταῖς Πράξεσιν εἴρηται τῶν Ἀποστόλων. Καὶ Παῦλος δὲ πρὸς Κολοσσαεῖς*[i]

[a] Ed. *Βίκτωρος Πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας εἰς τὴν τοῦ κατὰ Μάρκον Ἑρμήνειαν.* [b] *ταύτης* P. *ταῦτα* L. [c] *διὰ σπουδῆς* L. [d] *καὶ μετ' ὀλίγα* P. *ἰστέον ὅτι* Poss. et P. [e] *ἦν* Poss. [f] *δεξιουμένης* L. [g] *ἀνεψιὸς ὢν* Poss. *ἀνεψίῳ ὄντι* P.L. [h] *συνήπτετο* Poss. [i] *Κολασαεῖς* P.L. *Κολόσσεις* Poss.

μνημὴν αὐτοῦ ποιεῖται, φάσκων, "ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ "ἀνεψιὸς Βαρνάβα." Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ, "Μάρκον "ἀναλαβὼν ἄγαγε[j] μετὰ σεαυτοῦ[k], ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς "διακονίαν." ἐπὶ τῆς Ῥώμης δὲ μετὰ ταῦτα συνῆν[l] τῷ Πέτρῳ, καθὼς[m] ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ[n] Ἐπιστολῇ γράφων τοῖς ἐν τῇ 5 διασπορᾷ φησὶν, "ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι Ἐκκλησία "συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου." Τὴν ἱερὰν τοίνυν τοῦ θείου[o] κηρύγματος διδασκαλίαν παρὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος[p] δεδιδαγμένος ἦν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐποιεῖτο ταύτην[q], καὶ ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἐπλήρου. Παρακλήσεσι δὲ παντοίαις ᾔτουν αὐτὸν αὐτόθι, 10 φασιν[r], ἔγγραφον αὐτοῖς ἐκθέσθαι τὴν διήγησιν τοῦ σωτηρίου[s] κηρύγματος, καὶ ταύτην αἰτίαν γενέσθαι τῆς τοῦ λεγομένου κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου[t] γραφῆς. γνόντα δὲ τὸ πραχθὲν τὸν Ἀπόστολον, ἀποκαλύψαντος αὐτῷ τοῦ Πνεύματος, ἡσθῆναι μὲν τῇ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, κυρῶσαι τὲ τὴν γραφὴν εἰς ἔντευξιν ταῖς 15 Ἐκκλησίαις.

Εἰρηναίου. Μετὰ τὴν τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου ἔκδοσιν, Μάρκος ὁ μαθητὴς καὶ Ἑρμηνευτὴς Πέτρου, καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυττόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε.

Τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον συνεγράφη ἀπὸ Μάρκου μετὰ 20 δέκα χρόνους τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως· οὗτος ὑπὸ Πέτρου Ἀποστόλου ἤκουσε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ συνεγράψατο αὐτὸ, μαθητὴς ὢν Πέτρου. Sch. Cod. L.

Ἰουστίνου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐχρῆν τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀγρευομένους ἀποθανεῖν ἀπὸ τῆς προτέρας αὐτῶν ἐν ἁμαρτίᾳ ζωῆς, 25 ἐλθόντας πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας καὶ τὴν πνοὴν τοῦ παντοκράτορος, τὸ ζωοποιὸν καὶ πανάγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτο ἡ ἄγρα τῶν ἰχθύων παρείκασεν ὁ Κύριος τὴν ἄγραν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐξ ἁλιέων ἐξελέξατο, καὶ ἁλιέας ποιεῖν ἀνθρώπων ἐπηγγείλατο. προσέθηκε δὲ καὶ τὸ ζωγρῶν κατὰ τὸν Λουκᾶν, τὸ 30 ἐλλεῖπον τοῦ ὑποδείγματος τῷ ἐπιδεικνυμένῳ προσθέμενος. ταῦτα θεϊκῇ δυνάμει προηγόρευσεν ὁ Σωτήρ· ταῦτα τοῖς ἔργοις πιστὰ

[j] ἄγε L. [k] σεαυτοῦ P. ἑαυτοῦ Poss. [l] σὺν Poss. [m] ὅς φησιν Poss. [n] P. [o] Κυρίου Poss. [p] παρ' αὐτῶν Poss. [q] ταύτης P. [r] φησιν P.L. [s] Κυρίου Poss. [t] εὐαγγέλιον L.

καὶ ἀληθῆ ἀπέδειξεν ὁ αὐτός. ὁ γοῦν ἀμφιβολεὺς ἐκεῖνος, ὁ ἁλιευτὴς, ὁ Σῦρος, ἀντὶ τῆς τῶν ἰχθύων θήρας ὅσας ἀνθρώπων ἐσαγήνευσε μυριάδας, λόγων ἀπορρήτων δικτύοις θεϊκῇ δυνάμει συμπλακεῖσιν, οὐκ ἔστιν ἀριθμῷ περιλαβεῖν δυνατόν· ὄψις δ' ἀδή- λων τὰ φαινόμενα. ἃ γὰρ ὁ μακρὸς αἰὼν τοῦ βίου πρὸ τῆς τοῦ 5 Σωτῆρος ἐπιφανείας οὐκ ἤνεγκεν· ἃ μήτε Μωσῆς ὁ τῶν Ἑβραίων νομοθέτης, μήτε οἱ μετὰ Μωσέα τοῦ Θεοῦ προφῆται, πολλὰ καμόντες διὰ πάσης νυκτὸς τῇ πρὸ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ κατα- πράξασθαι μὴ δεδύνηνται, ταῦτα ὁ Γαλιλαῖος, ὁ πένης, ὁ βάρβαρος φωνὴν, αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Πέτρος κατεπράξατο. δεῖγμα δὲ τῶν τότε 10 ἐπιτελεσθέντων πρὸς Πέτρου, αἱ εἰς δεῦρο διαλάμπουσαι ἐκκλη- σίαι, πολὺ μᾶλλον τῶν τότε σκαφῶν λογικῶν ἰχθύων πληθύουσαι· οἷα κατὰ Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης τυγχάνει· οἷα ἡ ἐπὶ Ἀντιόχειαν τὴν κατὰ Συρίαν· οἷα ἡ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ῥωμαίων πόλεως. τάσδε γὰρ αὐτὸς ὁ Πέτρος τὰς ἐκκλησίας, καὶ τὰς 15 ἀμφ' αὐτὰς ἁπάσας συστησάμενος μνημονεύεται· καὶ τὰς ἐπ' Αἰγύπτου κατ' αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὐτὸς πάλιν· οὐ μὴν δι' ἑαυτοῦ, διὰ δὲ Μάρκου τοῦ μαθητευθέντος αὐτῷ κατεστήσατο. αὐτὸς μὲν γὰρ ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ πάντα τὰ ἀμφὶ ταύτην ἔθνη ἐσχόλαζε. τὸν δ' αὐτοῦ φοιτητὴν Μάρκον τῶν κατ' Αἴγυπτον 20 διδάσκαλον καὶ σαγηνευτὴν ἀποδέδειχεν. Ap. Macar. Chryso- ceph. Cod. Barocc. 156. f. 131. vers.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ.

1 ΑΡΧΗ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ Υἱοῦ Θεοῦ.
2 ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις, Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἔμπροσθέν σου. 5

Ἰωάννην οὖν τελευταῖον τῶν προφητῶν ἀρχὴν εἶναι τοῦ Εὐαγγελίου φησὶν ὁ Μάρκος, ἐπιφέρων "ὡς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις· "Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς "κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου." τοῦτο προφητικὸν Μαλαχίου ἐστὶν, οὐχ Ἡσαΐου. γραφέως τοινὺν ἐστι σφάλμα, ὥς φησιν Εὐσέβιος 10 ὁ Καισαρείας ἐν τῷ πρὸς Μαρίνον περὶ τῆς δοκούσης ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς ἀναστάσεως διαφωνίας. Ὠριγένης δὲ ἐν ἕκτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν φησι, δύο προφητείας ἐν διαφόροις εἰρημένας τόποις ὑπὸ δύο προφητῶν εἰς ἓν συναγαγὼν πεποίηκεν, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προ- 15 φήτῃ "ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς "κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου· φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρημῷ, Ἑτοι- "μάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ." τὸ μὲν γὰρ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τὴν περὶ τοῦ Ἑζεκίου ἱστορίαν ἀναγέγραπται. τὸ δὲ "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν 20 "μου πρὸ προσώπου σου" ὑπὸ Μαλαχίου. ἐπιτεμόμενος οὖν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς ὑπὸ Ἡσαΐου εἰρημένας τὰς δύο χρήσεις παρ-

ἔθηκεν. τὴν δὲ ὁμοίαν ἐπιτομὴν πεποίηται, καὶ ἐπὶ τοῦ " ἰδοὺ ἐγὼ
" ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευ-
" άσει τὴν ὁδόν σου," παρασιωπήσας τὸ προκείμενον " ἔμπροσθέν
" σου." καὶ ἐν ἄλλοις δὲ οὐ μόνος αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ Εὐαγ-
γελισταὶ τοῦτο ποιοῦσιν, ἐπιτεμόμενοι τὰς προφητικὰς ῥήσεις. 5
ταύτην δὲ τὴν χρῆσιν παρήγαγεν καὶ ὁ Ματθαῖος ὡς ἐπ' αὐτοῦ
εἰρημένην τοῦ Σωτῆρος περὶ τοῦ βαπτιστοῦ πρὸς τοὺς ὄχλους,
ἡνίκα μετὰ τὴν ἐρώτησιν οἱ τοῦ Ἰωάννου μαθηταὶ ἐπορεύθησαν.
εἰπὼν γὰρ " τί ἐξήλθετε προφήτην ἰδεῖν; ναὶ λέγω ὑμῖν καὶ περισ-
" σότερον προφήτου" φησίν· " οὗτος γάρ ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται 10
" ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου" καὶ
τὰ ἑξῆς. πρότερον γὰρ τῶν Ἰουδαίων μαρτυρίαν θεὶς, τότε τὴν
τῷ προφήτῃ ἐφαρμόζει.

Τὸ δὲ " πρὸ προσώπου σου," καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων οἱ
ἐγγὺς τοῦ ὀχήματος ἐλαύνοντες οὗτοι τῶν ἄλλων εἰσὶ λαμπρότεροι, 15
οὕτω δὴ καὶ Ἰωάννης ἐγγὺς αὐτῆς φαίνεται τῆς παρουσίας
ἐλαύνων.

Καὶ ταύτην ἐπιτεμόμενος οὕτω παρέθηκεν, μὴ ἔχουσαν οὕτως ἐν
τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ " τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν." τίς δὲ ἦν ὁ
ταῦτα βοῶν τοῖς ἀποσταλεῖσιν πρὸς Ἰωάννην ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων 20
καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ πυνθανόμενοι τὲ ὅστις εἴη καὶ διερωτῶσι,
μὴ ἄρα αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, Ἠλίας, ἢ ὁ προφήτης; τούτων μὲν
οὐδεὶς εἶναι ἔλεγεν· διερωτῶσι δὲ ἑξῆς καὶ λέγουσιν, εἶπον οὖν ἡμῖν
ὅστις εἴη, ἵνα ἀπόκρισιν [ὑμῖν] δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς, τί
λέγεις περὶ σεαυτοῦ; ταύτην τὴν ἀπόκρισιν ἐδίδου λέγων, " ἐγὼ 25
" φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς. ὅπερ εἰς ἑαυτὸν πλη-
ροῦσθαι ἐδίδασκεν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν βοῶντα ἐπὶ τῆς ἐρήμου
παριστὰς, καὶ τὴν ἔρημον ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν Μωσέως δεικνὺς,
ἐν ᾗ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο.

3 Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν 30
τοῦ Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.

Ἤδη δ' ἐπὶ θύραις παρεῖναι ἐσήμαινε τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.
σαφῶς δὲ παρίστησιν ἡ προφητεία μὴ ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ γενή-

σεσθαι τὰ τεθεσπισμένα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἅτινα ἐπληροῦτο πρὸς ἱστορίαν καὶ λέξιν ἐπὶ τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου κηρύσσοντος τὴν σωτήριον ἐπιφάνειαν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, ἐν ᾗ καὶ ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ πᾶσιν ἐγνώσθη· ὅτε βαπτισθέντος αὐτοῦ ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἴδει περι- 5 *στερᾶς καταβὰν ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. φωνή τε ἐνέχθη πατρικὴ τῷ Υἱῷ μαρτυροῦσα, "οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ "ἀκούετε." τοῦτό τοι προεγνωκὼς ἐν πνεύματι ὁ μακάριος Ζαχαρίας ὁ τούτου πατὴρ, προεφήτευσε λέγων, "καί σu παιδίον προφήτης "Ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοι-* 10 *"μάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ." ἅπερ οὖν πλατύτερον ἐξέθετο ὁ Ματθαῖος, συντεμὼν ὁ παρὼν Εὐαγγελίστης ἐπιφέρει "ἐγένετο Ἰωάννης "βαπτίζων ἐν ἐρήμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς.*

4 Ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. 15

Τὸ δὲ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἰρήκει ὁ μακάριος βαπτιστὴς πρὸς τοὺς σταλέντας ὑπὸ[f] *τῶν ἀρχιερέων καὶ διδασκάλων τοῦ λαοῦ. πυνθανομένων γὰρ αὐτῶν καὶ διερωτώντων "τίς εἶ; ἵν' "ἀπόκρισιν δῶμεν," καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὸς ἀνταπεκρίθη τὸ, "φωνὴ "βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ," ὡς καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ κηρύττων*[g] 20 *βάπτισμα μετανοίας, καὶ τὰ ἑξῆς.* [h]*ὁρᾷς καὶ διὰ τί*[i] *ἐκήρυττεν, εἰς τοῦτο δηλονότι*[k] *μόνον ἔτι προοδοποιῶν παραγέγονε*[l]*, καὶ προετοιμάζων, οὐ τὴν δωρεὰν χαριζόμενος, ὅπερ ἦν ἄφεσις, ἀλλὰ προπαρασκευάζων τὰς ψυχὰς τῶν μελλόντων δέχεσθαι τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Τὸ μὲν γὰρ Ἰωάννου βάπτισμα διὰ μετανοίας* 25 *ἐκάθηρεν εἰς εὐτρεπισμὸν ἁγιασμοῦ· τὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ, διὰ χάριτος ἡγίαζεν εἰς τελείωσιν.*

Ἦν δὲ Ἰωάννης ἐνδεδυμένος τρίχας καμήλου.

Ὅπερ σαφέστερον ὁ Ματθαῖός φησιν, ὡς τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τριχῶν καμήλου. 30

[f] *παρὰ* P. [g] *κηρύσσων* P. [h] *ὁρᾷς ὅτι καὶ δι' ὧν ἐκήρυττεν, ἐν τούτῳ δηλοῦται ὅτι προοδοποιῶν μόνον παρεγένετο* L. [i] *καὶ δι' αὐτὸ* P. [k] *ἐν τούτῳ δηλοῦντι* P. [l] *παρεγένετο* P.

Οὕτω μετανοίας καὶ βασιλείας εἶχε σύμβολα τὸ σχῆμα ἐκεῖνο· ἢ ὡς ὁ ἄλλος[m] φησὶ, πένθους ἦν σύμβολον τὸ ἔνδυμα Ἰωάννου, καὶ[n] νεκρώσεως τοῦ λαοῦ ἡ δερματίνη ζώνη· τοῦτο γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐσήμανε[o] λέγων, "ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε[p], ἐθρη- "νήσαμεν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε, ἦλθε γὰρ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε 5 "πίνων καὶ εἴπατε, δαιμόνιον ἔχει." πρὸς τὸ "ἐθρηνήσαμεν" ἀπο- δοὺς, πρὸς δὲ τὸ "ηὐλήσαμεν" περὶ ἑαυτοῦ, "ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ "ἀνθρώπου ἐσθίων," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἡ δὲ τροφὴ[q] αὐτοῦ, [r] ὡς ἡγοῦμαι, σύμβολον ἦν τῆς λογικῆς τοῦ λαοῦ τότε[s] τροφῆς, οὐκ ἐσθίοντός τι τῶν καθαρῶν πετεινῶν 10 τοῦ οὐρανοῦ, τρεφομένου δὲ τῷ μὲν δοκοῦντι[t] λόγῳ μετεωροπόρῳ, ἀλλ' οὐ βεβηκότι[u] ὑπὲρ τῶν πτερύγων, οὐδὲ δυναμένῳ[x] ὑπεραναβῆναι τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ φθάναι αὐτῆς[y].

Ὥσπερ ἦν[z] καὶ μέλι ἄγριον γενόμενον μὲν ὑπὸ τῶν νοητῶν μελισσῶν τῶν προφητῶν, μὴ γεωργούμενον δὲ καὶ ἡμερούμενον διὰ 15 τῆς ἐμμελοῦς νοήσεως καὶ ζητήσεως.

7 Καὶ ἐκήρυσσε λέγων· Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου, ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ.

Ἕτερόν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Ματθαῖος, βαστάζειν τὰ ὑποδήματα. 20 ἕτερον δὲ τὸ κύψαντα λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων. καὶ ἀκόλουθόν γε, μηδενὸς σφαλλομένου τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἀμφότερα κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκέναι τὸν[a] Βαπτιστὴν, καθ' ἕτερον νοῦν[b]. κειμένου γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἴονταί τινες οἱ ὑπομνημονεύσαντες[c], διαφόρως ἠνέχθησαν, μὴ ἀκριβοῦντες τῇ 25 μνήμῃ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἢ γεγενημένων.

Ἱμάντά φησι τὸν σφαιρωτῆρα[d] τοῦ ὑποδήματος· πρὸς δὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῆς θεότητος τὴν ὑπεροχὴν ἀφορῶν, οὐδ' ἐν ὑπηρέτου, φησὶ, τάξει καταλογισθῆναι ἱκανός εἰμι· πᾶσα γὰρ ἡ[e] ἀνθρώπου φύσις "ὡς στάγων ἀπὸ κάδου καὶ ὡς σίελος[f] 30

m ἢ ἄλλως φ. L. n P. o ἐσήμαινε P. p ὀρχήσασθε Poss.
q καὶ ἡ τρ. P. r δέ φησιν P. s τούτου Poss. t δὲ εἰ καὶ δοκ. P.L.
u P.L. x L. δυναμένου P. y φθάνειν αὐτὴν P. αὐτῆς L. z οὖν P.
a P.L. b καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον νοῦν P. καὶ ἕτερον om. L. c ἀπομν. L.
d σφαιροτ. P. e P.L. f ὡς σίελος L. καὶ σίαλον P. et Poss.

" λογισθήσεται, καὶ ἡ ταυτῆς δικαιοσύνη ὡς ῥάκος[g] ἀποκαθη-
" μένης."

9 Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρὲθ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ Ἰωάννου εἰς τὸν Ἰορδάνην. 5

Ὡς μηδέπω Πνεύματος Ἁγίου δοθέντος, ἐν ὕδατι βαπτίζειν φησὶν, αὐτὸν δὲ, τουτέστι τὸν Χριστὸν, βαπτίσειν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ προλέγει· οὗπερ καὶ ἔτυχον, μετὰ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἄνοδον, τοῦ χαρίσματος[h] πρῶτοι οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος[i] ἐπαγγελίαν, εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς, " ὑμεῖς δὲ 10 " βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ κατὰ πολλάς."

Διὰ τοῦτο προλαβὼν ὁ Ἰωάννης φησιν, " ἔρχεται ὁ[k] ἰχυρότε-
" ρός μου, ὀπίσω μου, οὗ οὐκ εἶμι ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα
" τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. καὶ αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι
" Ἁγίῳ·" καὶ τὰ ἑξῆς. ἵν' ὅταν[l] αὐτὸν θεάσῃ[m] μετὰ τῶν δούλων 15 ἐρχόμενον βαπτισθῆναι, μὴ θορυβηθῇς· ἐν γὰρ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις μάλιστα αὐτοῦ διαλάμπει τὸ ὑψηλόν· ἕτερα γάρ τινα οἰκονομῶν ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται τοῦ[n] Ἰωάννου. ὃ τοῦ μὲν ἡμετέρου ἀτελέστερον ἦν, τοῦ δὲ Ἰουδαϊκοῦ ὑψηλότερον· μέσον πῶς ἀμφοτέρων ὑπάρχον, ἵνα δι' αὐτῆς τῆς τοῦ βαπτίσματος 20 φύσεως μάθῃς, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας ἐβαπτίσθη· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ αἴρων τὴν[o] ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, " ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν,
" οὐδ' εὑρέθη δόλος," καὶ τὰ ἑξῆς[p]. οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ πνεύματος δεόμενον χορηγίας, ἑκατέρον γὰρ τούτων ἔρημον ἦν ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα· ἀλλ' οὐδὲ πολλῷ πλέον εἰς μετάνοιαν καθάπερ οἱ λοι- 25 ποὶ παραγίνονται[q]. Καὶ αὐτοῦ γὰρ τοῦ βαπτιστοῦ πολὺ μείζων[r] ἦν, καὶ ἀσυγκρίτως ἐστὶ καθαρώτερος. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐβαπτίσατο; ἵνα γνωρισθῇ τοῖς πολλοῖς, καὶ πιστεύσωσιν, ὡς ὁ Παῦλός φησι.

Διὰ τοῦτο δὲ[s] καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τηνικαῦτα γίνεται κάθο- 30 δος, οὐχ ὡς τότε πρῶτον ἐπιφοιτήσαντος (οὐδὲ γὰρ ἦν τούτου

[g] ῥάκκος P. [h] τοῦ Χριστοῦ L. [i] πνεύματος P. [k] P. [l] ἵνα ὅτ' ἂν P. [m] θεωρήσῃ P. [n] τὸ P.L. [o] P.L. [p] P. [q] παραγίνεται L. [r] μεῖζον P. [s] τούτου δὲ P.

ἔρημος) ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸν κηρυττόμενον, ὥσπερ δακτύλῳ τινὶ τῇ πτήσει πᾶσι [t] γνώριμον ποιοῦν [u]· καὶ διὰ τὸ πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, βαπτίζεται [v], ἥτίς ἐστιν τῶν ἐντολῶν ἡ πλήρωσις. ἐντολὴ δὲ καὶ τὸ πεισθῆναι [x] προφήτῃ βαπτίζοντι· ὅτι γὰρ βούλημα ἦν τοῦ Θεοῦ τὸ βαπτίζεσθαι πάντας τότε, 5 ἄκουσον τί φησιν· "ὁ πέμψας με βαπτίζειν ὕδατι." καὶ πάλιν ὁ Χριστός· "οἱ τελῶναι καὶ αἱ [y] πόρναι ἐδικαίωσαν τὸν Θεὸν "βαπτισθέντες τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ [z] "Γραμματεῖς ἠθέτησαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ, μὴ βαπτισθέντες "ὑπ' αὐτοῦ." Εἰ τοίνυν πείθεσθαι [a] τῷ Θεῷ δικαιοσύνη, ὁ δὲ 10 Θεὸς ἔπεμψε τὸν Ἰωάννην, ὥστε βαπτίσαι τὸν λαὸν, μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν νομικῶν, καὶ τοῦτο ἐπλήρωσεν ὁ [b] Χριστός. εἰ δὲ καὶ διὰ τὸ [c] ἁγιάσαι τὰ ὕδατα ἡμῖν ἐβαπτίσθη· καὶ τοῦτο λέγων οὐκ ἂν ἁμάρτοις. διὸ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς κατήει [d]· ὅπου γὰρ καταλλαγὴ Θεοῦ, περιστερὰ, ὡς ἐπὶ τῆς 15 κιβώτου τοῦ Νῶε· καὶ νῦν ἐν εἴδει περιστερᾶς, οὐκ ἐν σώματι, τὸ Πνεῦμα ἔρχεται, τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλον [e] τῇ οἰκουμένῃ, ἅμα καὶ δηλοῦν, ὅτι τὸν πνευματικὸν, ἀπόνηρον εἶναι χρὴ καὶ πρᾶον, ἁπλοῦν τε καὶ ἄδολον.

10 **Καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος, εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὸ Πνεῦμα ὡσεὶ περιστερὰν καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν.** 20

Σχίζονται δὲ οἱ οὐρανοὶ, ἢ [f] κατὰ Ματθαῖον ἀνοίγονται, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις ἀποδοθῇ ἐξ οὐρανοῦ ὁ ἁγιασμὸς, καὶ συναφθῇ τοῖς ἐπιγείοις [g] τὰ οὐράνια. ἡ δὲ φωνὴ ἡ ἐνεχθεῖσα, ἢ ἀγγελική τις ἦν, 25 ἢ καὶ ἑτέρα ἐκ [h] προσώπου τοῦ Πατρός.

Ἐνταῦθα ἑτερά τινα οἰκονομεῖ ὁ Σωτὴρ ἐρχόμενος ἐπὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου· τοῦτο γὰρ τοῦ μὲν ἡμετέρου πολὺ ἦν ἀτελέστερον, τοῦ δὲ Ἰουδαικοῦ ὑψηλότερον. ἐλήλυθε γὰρ ἐπὶ τοῦτο, ἵνα δείξῃ διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος φύσεως, ὅτι οὐ δι' ἁμαρτίας 30 ἐβαπτίσθη, οὐδὲ ὡς τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμενος χορηγίας. καὶ

[t] κτίσει πάσῃ Poss. [u] P.L. [v] P.L. [x] πεισθῆναι P.L. πλυθῆναι Poss. [y] P. [z] P. [a] τῷ θεῷ πείθεσθαι P. [b] P.L. [c] P.L. [d] κατίει P. κάτεισιν L. [e] καταγγέλον L. [f] οἱ L. [g] ἐπὶ γῆς L. [h] ὡς ἐκ L.

γὰρ καὶ ἀναμάρτητος ἦν, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν ἑαυτῷ οὐσιωδῶς εἶχεν ἀεί.

Εἰ ἄλλος ἐν ἄλλῳ ἐστὶ κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Νεστορίου, ἔδει εἰπεῖν, ἐν σοί ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα.

12 Καὶ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον. 5
13 καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα, πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

Ἐπειδὴ[i] πάντα πρὸς διδασκαλίαν ἡμῶν ἔπραττέ τε καὶ ὑπέμενεν, ἀνέχεται καὶ τῆς ἐκεῖσε ἀναγωγῆς[k], καὶ τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης, ἵνα ἕκαστος τῶν βαπτιζομένων, εἰ κατὰ τὸ 10 βάπτισμα μείζονας ὑπομείνειε πειρασμοὺς, μὴ ταράττηται ὡς παρὰ προσδοκίαν τοῦ πράγματος γενομένου, ἀλλὰ μένῃ[m] γενναίως πάνθ'[n] ὑποφέρων. Διὰ τοῦτο γὰρ[o] οὐδ'[p] ἐπιόντας κωλύει τοὺς πειρασμοὺς ὁ Θεός· πρῶτον μὲν ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῷ γέγονας ἰσχυρότερος· ἔπειτα ἵνα μένῃς μετριάζων, μηδὲ[q] τῷ μεγέθει τῶν 15 δωρεῶν ἐπαρθῇς[r], τῶν πειρασμῶν συστέλλειν σε δυναμένων[s]· καὶ ἵνα ὁ πονηρὸς ἀπὸ τῆς βασάνου τῶν πειρασμῶν πληροφορηθῇ ὅτι τέλεον αὐτὸν ἐγκαταλιπὼν ἀπέστης[t]. τέταρτον, ἵνα ταύτῃ ὥσπερ σίδηρος στομωθῇς, καὶ ἰσχυρότερος γένῃ. πέμπτον, ἵνα σαφῆ λαβῇς ἀπόδειξιν τῶν πιστωθέντων[u] σοι θησαυρῶν. οὐδὲ γὰρ ἂν[x] 20 ἐπῆλθεν ὁ διάβολος, εἰ μή σε[y] ἐν μείζονι γενόμενον[z] εἶδεν τιμῇ.

Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀνιόντα ἁπλῶς δείκνυσί σοι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' ἀναγόμενον κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον· αἰνιττόμενος διὰ τούτων, ὅτι οὐκ αὐτοὺς ἐπιπηδᾷν χρὴ, ἀλλ' ἑλκομένους[a] ἑστάναι 25 γενναίως.

Ἕλκει δὲ αὐτὸν εἰς τὴν ἔρημον, ἐπειδὴ τὸν διάβολον ἐβούλετο μετασπάσασθαι[b], οὐ διὰ τῆς πείνης μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ[c] τόπου δίδωσιν αὐτῷ λαβήν· τότε γὰρ μάλιστα ἐπιτίθεται, ὅταν

[i] Καὶ εὐθὺς τὸ πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ πρὸς διδασκαλίαν ἦν ἔπραττέν τε P. [k] ἀγωγῆς P. [l] ὑπομείνοιεν P.L. [m] μένει P. [n] πάντα P. πάντα φέρων L. [o] γὰρ om. L. [p] οὐδὲ P.L. [q] καὶ μηδὲ L. [r] ἐπαρθεὶς P. [s] P.L. [t] ἀπέπτης L. [u] πιστευθ. P.L. [x] P.L. [y] P.L. [z] ἐν μειζ. εἶδε γεν. L. [a] P.L. [b] ἐπισπάσ. P.L. [c] P.L.

ἴδῃ μεμονωμένους καὶ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας. Ταύτῃ τοι καὶ ἄβατος ἦν ἡ ἔρημος, ὡς καὶ θηρίων πλήρης ὑπάρχειν.

Καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.

Διηκόνουν δὲ αὐτῷ οἱ Ἄγγελοι κατὰ τὴν πεῖραν, καὶ τὴν κατὰ τοῦ διάβολου νίκην, τὴν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενοι σωτηρίαν, 5 κατὰ τὸ εἰρημένον· "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς "διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σω- "τηρίαν;" νόει δέ μοι καὶ καθ' ἕκαστον, ὅτι συντελεσθέντος παντὸς πειρασμοῦ, Ἄγγελοι προσέρχονται διακονοῦντες τῷ νενικηκότι. 10

Ἀκολούθως ἐκτίθεται [d] τῷ Ματθαίῳ καὶ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής. Κἀκεῖνος γὰρ κατὰ τὸ εἰπεῖν, ὡς Ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ, ἐπιφέρει· "ἀκούσας δὲ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, "ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν." καὶ μετ' ὀλίγα· "ἀπὸ τότε "ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν [e] καὶ λέγειν, μετανοεῖτε· ἤγγικε 15 "γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν."

Προσέχειν δὲ χρὴ ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας [f] κηρύσσει, λέγων πρὸ τοῦ, "ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρα- "νῶν," τὸ "μετανοεῖτε." ὁ δὲ Σωτὴρ ἡμῶν ἀναχωρήσας εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲθ, ὡς ὁ Ματθαῖός φησιν, 20 "ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Καπερναοὺμ [g] τὴν παραθαλασσίαν·" καὶ "ἀπὸ τότε ἤρξατο κηρύσσειν, καὶ λέγειν," οὐχὶ, τὸ μετανοεῖτε, καὶ τὰ ἑξῆς, ἄλλα μόνον τὸ, "ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν." ἔδει γὰρ τὸ μετανοεῖτε προτασσόμενον τούτου λεχθῆναι ὑπὸ Ἰωάννου ἑτοιμάζοντος [h] τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Κατὰ οὖν τὸν Μάρκον ὁ 25 Κύριος ἡμῶν ἔλεγεν τὸ, πεπλήρωται ὁ καιρὸς, καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. ἔδει [i] δὲ πληρωθέντος τοῦ καιροῦ [k]· κατὰ τὸ "ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν "αὐτοῦ." τὴν [l] διὰ τῶν προφητῶν πέρας εἰληφέναι οἰκονομίαν [m]. διὸ κατὰ τὸν πειρασμὸν καὶ τοὺς προσελθόντας Ἀγγέλους διακο- 30 νεῖν τῷ Ἰησοῦ, ἀκούει Ἰησοῦς [n] ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη.

Τὸ δὲ "μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ," ὅρα εἰ

[d] ἐκτίθεται P.L. [e] κηρύσσειν κ. τ. ἑξῆς L [f] P.L. [g] Καφαρναοὺμ P. [h] P.L. [i] L. εἰ P. [k] P.L. [l] P.L. [m] P.L. [n] P.L.

δύναται λέγειν, ὅτι τὸ μὲν Ἰωάννου "μετανοεῖτε" προσεκαλεῖτο τοὺς ἀκούοντας ἀποθέσθαι τὰ ἐν τῷ βίῳ[o] ἁμαρτήματα· τὸ δὲ Ἰησοῦ, προέτρεπεν[p] εἰς τὸ μετανοεῖν ἀπὸ τοῦ νομικοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ ζωοποιοῦν[q] πνεῦμα ἀνακαλυπτόμενον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ[r]. διὸ συνάπτει ὁ Ἰησοῦς τὸ "μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε ἐν τῷ Εὐ- 5 "αγγελίῳ[s]."

Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀναχωρεῖ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, διδάσκων ἡμᾶς μὴ ὁμόσε χωρεῖν[t], μηδὲ διαμάχεσθαι τῇ βίᾳ τῶν μονηρῶν. καὶ ἄλλως διετήρει ἑαυτὸν ταῖς πρὸ τοῦ[u] παθεῖν διδασκαλίαις καὶ θεραπείαις, ἵνα πληρώσας αὐτὰς, καὶ 10 ἃ προέγνωκεν καὶ προώρισε, μετὰ τοῦτο[x] ἑαυτὸν ταπεινώσῃ[y] καὶ ὑπήκοος γένηται μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ἀνεχώρησεν αὐτοῦ[z] μὴ παραμείνας διωχθῆναι, ἀλλ' ὡς ἐνδεχομένου τοῦ αὐτὸν διωχθήσεσθαι[a] μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀνεχώρησεν[b]. καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι προσήκει, ὡς καταλλήλως 15 τῷ Ματθαίῳ ὁ Μάρκος τὰ πολλὰ[c] ἐκτίθεται, ἀλλ' ἐπιτετμημένως. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἀποστόλων ἐκλογὴν ἐπιφέρει, "καὶ εἰς "πορεύονται εἰς Καπερναούμ[d]."

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου. 20

21 **Καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ.**

Τούτῳ τὰ ὅμοια παρέθετο καὶ ὁ Λουκᾶς· πόθεν δὲ καὶ εἰσπορεύονται εἰς Καπερναούμ; ἀπὸ τῆς Ναζαρὲτ, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, "καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασι."

Καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐδίδασκε. 25

Τότε γὰρ συνηγάγοντο[e] μόνον, ὡς διὰ τὴν τῆς ἀργίας[f] ἀνάγκην, οὐ διὰ τὴν τοῦ νόμου φιληκοΐαν· ταύτῃ τοι καὶ τοῦ σαββάτου αὐτοῖς ἐπέστησεν τὴν ἀνάγκην ὁ νόμος. ἐδίδασκεν οὖν ἐν

[o] βιοῦν L. [p] προετρέπετο L. [q] L. [r] P.L. [s] τοῖς εὐαγγελίοις Poss. [t] P.L. [u] πρὸς τὸ P. [x] PL. [y] ταπεινώσει P.L. [z] L. [a] P.L. [b] P.L. [c] L. [d] post ἐπιτετμ. hæc add. P.L. [e] συνήγοντο P.L. [f] ἀργίας P.L.

σαββάτῳ, τὰς τῶν ἀκουόντων βουλόμενος θηρᾶσθαι ψυχὰς πρὸς εὐσέβειαν.

22 Καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς. 5

"Καὶ [g] ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ," ὅτι οὐ πρὸς χάριν τοὺς λόγους προέφερεν [h], οὐ κολακεύων καὶ τὸν [i] τῶν ἀκροωμένων θηρώμενος ἔπαινον· ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, προτρεπτικὸς εἰς σωτηρίαν, καὶ τιμωρίαν τοῖς ἀπειθοῦσιν [k] ἐπανατεινόμενος. 10

23 Καὶ ἦν ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ.

Διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ἀκαθάρτου διαστέλλεται τὴν ὁμωνυμίαν [l] τοῦ πνεύματος· πνεῦμα γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὰ λειτουργικὰ πνεύματα προσαγορεύεται, καὶ τὸ Πνεῦμα 15 δὲ τὸ Ἅγιον· ἵνα τοίνυν μὴ τῇ κοινότητι εἰς ἀδηλίαν ἐκπέσωμεν, διὰ τοῦτό φησι "πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου." ἀκαθάρτου [m] δὲ διὰ τὴν ἀσέβειαν, καὶ τὴν ἀπὸ θεοῦ ἀναχώρησιν, καὶ διὰ τὸ πάσαις ταῖς αἰσχραῖς καὶ πονηραῖς ἐφήδεσθαι [n] πράξεσιν. 20

Καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ λέγων· τί ἡμῖν καί σοι ἦλθες πρὸ καιροῦ, καὶ τὰ ἑξῆς. Στοχάζομαι σοῦ τὴν παρουσίαν, φησὶν, ὑποπτεύω τὴν ἄφιξιν [o]· οὐδὲ γὰρ ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν τῆς παρουσίας εἶχεν τὴν γνῶσιν· εἰ καὶ τοῦτο εἰδέναι δοκεῖ, μεθ' ὑποκρίσεως ἐκφέρων τοὺς λόγους. 25

Διατί δέ φησιν, ἦλθες ἡμᾶς ἀπολέσαι; οὐκέτι γὰρ ἡμῖν δίδως χώραν, περιαιρῶν τὴν ἀσέβειαν, ἀπελαύνων τὴν πλάνην, θεογνωσίαν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐνιείς· "οἶδά σε τὶς εἶ, ὁ "ἅγιος τοῦ Θεοῦ." ἅγιος ἦν καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν· ἀλλ' οὐχ ἕνα τῶν πάντων σημαίνει, ἀλλὰ τὸν ἐκ τοῦ ἑνὸς ἕνα καταγ- 30

[g] P.L. [h] προσέφερεν L. [i] τὴν Poss. [k] ἀπειθουμένοις P.L. [l] L.
[m] ἀκάθαρτον P.L. [n] ἀναχώρησιν διὰ τὴν προαίρεσιν, διὰ τὸ ἐφείδεσθαι P.
[o] P.L.

γέλλει. διὰ γὰρ τοῦ ἄρθρου, τὸν ἕνα σημαίνει τῶν ἄλλων ἐξαίρετον [p]. καὶ διὰ τοῦ φόβου ἐπιγνώσκει τὸν [q] πάντων δεσπότην. ταύτῃ τοι καὶ τοῦ σαββάτου αὐτοῖς ἐπέστησε τὴν ἀνάγκην, καὶ ἐδίδασκεν ἐν σαββάτῳ, τῶν ἀκουόντων βουλόμενος θηράσασθαι ψυχὰς πρὸς εὐσέβειαν. ἀλλ' ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· οὐδὲ 5 γὰρ ἔχρῃζεν ἡ ἀλήθεια τῆς ἀπὸ τῶν πονηρῶν δαιμόνων συστάσεως, οὐδὲ ταῖς τῶν ἀντικειμένων μαρτυρίαις σεμνύνεσθαι· ὅθεν φησίν,

25 Ἐπετίμησεν αὐτῷ λέγων, φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ.

Ἅμα δὲ καὶ σωτήριον ἡμῖν [r] παραδίδωσι δόγμα, μὴ παντελῶς 10 δαίμοσι πείθεσθαι, μηδὲ ἂν [s] τὴν ἀλήθειαν ἐπαγγέλλωνται λέγειν. "καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπειδὴ ἐλάλει ὡς νήφων καὶ ὡς καθεστηκὼς ἐφθέγγετο, καὶ ἐνόμιζον οἱ παρόντες οὐκ ἀπὸ τοῦ δαίμονος ἀλλ' ἐκ καρδίας τοὺς λόγους ἐκφέρεσθαι. 15

26 Καὶ σπαράξαν αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, καὶ 27 κράξαν φωνῇ μεγάλῃ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. ἐθαμβήσαν δὲ πάντες· ὥστε συζητεῖν πρὸς αὐτοὺς λέγοντας, τί ἐστι τοῦτο; τίς ἡ διδαχὴ ἡ καινὴ αὕτη; ὅτι κατ' ἐξουσίαν καὶ τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτάσσει, καὶ ὑπα- 20 κούουσιν αὐτῷ.

Διὰ τοῦτο δὲ [t] συνεχώρησεν αὐτὸν ῥίψαι τὸ δαιμόνιον, ἵνα δῆλον γένηται ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν ὁ λαλήσας [u], καὶ οὐκ ἄνθρωπος ὁ φθεγξάμενος. τὸ γὰρ, "οἶδά σε τὶς εἶ," σώφρονος ἦν. ἐξῆλθε δὲ ἀπ' αὐτοῦ μηδὲν βλάψαν αὐτόν. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ κατέβαλεν, ἤδη 25 τραυματίαν ἀπέφηνεν· ἀλλὰ τὸ μὲν συνεχώρησεν ὁ Κύριος διὰ τοὺς παρόντας, βλάβην δὲ γενέσθαι οὐκ εἴασεν· ἵνα τοῦ ἐπιτάξαντος φανερωθῇ ἡ ἰσχύς.

[p] τ. ἄλλ. ἐξαιρ. om. L. [q] L. [r] ἡμῖν om. L. [s] μηδ' ἂν L.
[t] διὰ τ. δ. om. L. [u] ἐστὶ τὸ λαλῆσαι P. λαλῆσαν L.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

29 Καὶ εὐθέως ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες, ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος καὶ Ἀνδρέου, μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου. 5

Πίστις γὰρ[x] ἦν σαφὴς τὰ ὁρώμενα, καὶ μάρτυς ἡ θέα τῶν γενομένων, οὐχ ἁπλῶς ἀκοὴ πρὸς ἀμφιβολίαν καὶ πίστιν μερίζουσα τὴν διάνοιαν. ὅθεν συνεζήτουν πρὸς ἑαυτοὺς, τίς ὁ λόγος οὗτος; τί δὲ τὸ γενόμενον θαῦμα; νομοθετεῖ μᾶλλον διδάσκων· ἐπιτάσσει καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι, καὶ φροῦδοι καθίστανται. 10 *παραγεγόνασι προφῆται· ἀλλὰ, " τάδε λέγει Κύριος," ἔφασκον. οὗτος δὲ " ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν." καινὴ τίς ἐστι διδαχὴ καὶ νέα, ὡς ἔοικεν, διαθήκη· ἐποίουν θαύματα καὶ προφῆται, ἀλλ' ἐπικαλούμενοι τὸν Θεὸν, οὗτος δὲ φησὶ κατ' ἐξουσίαν λέγει, " Φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ." κύριος ὡς ἔοικε πάντων[y] ἐστί·* 15 *καὶ οὕτως ἐξάκουστον ἐγένετο ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ τὸ θαῦμα.*

30 Ἡ δὲ πενθερὰ Σίμωνος κατέκειτο πυρέσσουσα· καὶ 31 εὐθέως λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς. καὶ προσελθὼν ἤγειρεν αὐτὴν, κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς· καὶ ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ πυρετὸς εὐθέως, καὶ διηκόνει αὐτοῖς. 20

Μετὰ δὲ ταῦτα " ἐκ τῆς συναγωγῆς ἐξελθόντες" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀνεχώρουν ὡς ἐν σαββάτῳ ἐπὶ ἑστίασιν εἰς τὸν οἶκον τοῦ μαθητοῦ[z], καὶ ἡ διακονήσουσα συνείχετο πυρετῷ· καὶ εὐθέως οἱ μαθηταὶ λέγουσιν αὐτῷ περὶ αὐτῆς, ἤδη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πεῖραν ἔχοντες[a]. καὶ προσελθὼν, χεῖρα ἐκτείνας ὁ Λόγος σωματικὴν, τὴν 25 *πυρέσσουσαν ἤγειρεν, δεικνὺς γὰρ τὴν πρὸς τὸ ἴδιον σῶμα ἕνωσιν ἀδιαίρετον, δι' αὐτοῦ ὡς ἐπὶ πάντας θεοσημείας εἰργάζετο· ἡ δὲ τοῦ πυρετοῦ ἐλευθερωθεῖσα, καὶ τῇ ἐπαφῇ τοῦ θείου σώματος ῥωσθεῖσα, τὴν διακονίαν αὐτοῖς ἀντεδίδου. διδάσκουσα ἡμᾶς, μὴ μάτην παρὰ Θεοῦ τὰς ἰάσεις ἐπιζητεῖν, ἀλλὰ τυχόντας ἰάσεως, ἐξυπηρετεῖσθαι* 30 *αὐτοῦ τοῖς προστάγμασιν[b], καὶ τοῖς ἁγίοις διακονεῖν.*

[x] P.L. [y] P.L. [z] *τῶν μαθητῶν* P.L. [a] *εἰληφότες* Poss.
[b] *αὐτὸν τοῖς πράγμασι* L.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.

32 Ὀψίας δὲ γενομένης, ὅτε ἔδυ ὁ ἥλιος, ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας, καὶ τοὺς δαιμονι-
33 ζομένους. καὶ ἡ πόλις ὅλη ἐπισυνηγμένη ἦν πρὸς τὴν 5
34 θύραν. καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις.

Συναχθεῖσα δὲ λοιπὸν καὶ ἡ πόλις ἅπασα πρὸς ταῖς θύραις, δύνοντος αὐτοῦ τοῦ ἡλίου, ἔφερον πρὸς αὐτὸν ἅπαντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ τοὺς δαιμονιζομένους· καὶ ἐθεράπευσε πολλοὺς κακῶς 10 ἔχοντας ποικίλαις νόσοις· οὐχ ἁπλῶς πρόσκειται, τὸ δύνοντος τοῦ ἡλίου. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνόμιζον μὴ ἐξεῖναι[b] τινι θεραπεύειν σαββάτῳ[c], τούτου χάριν τοῦ σαββάτου τὸ πέρας[d] ἀνέμενον. ἀμέλει, καὶ οἱ τῶν Ἰουδαίων ἡγούμενοι ἐπετίμων αὐτῷ θεραπεύοντι ἐν σαββάτῳ. οἱ δὲ μαθηταὶ ὡς ὠφεληθέντες ἤδη, μὴ ἀναμείναντες 15 τὴν ἑσπέραν, παρεκάλουν αὐτὸν ἰάσασθαι τὴν πενθέραν Πέτρου.

Καὶ ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγελιστὴς πολλούς φησιν αὐτὸν τεθεραπευκέναι κακῶς ἔχοντας. τὸ, πολλοὺς, ἢ πάντας λέγων[e], κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς γραφῆς οὕτω πολλάκις κεχρημένης[f] τῇ λέξει, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Παύλου, "ὥσπερ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς ἁμαρ- 20 "τωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω διὰ τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατα- "σταθήσονται οἱ πολλοί." ἢ πολλούς φησι τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν, καὶ ὧν ἡ πίστις τὴν ἴασιν ἐπεσπάσατο. ὁ δὲ Λουκᾶς τὴν προτέραν ἡμῖν ἔννοιαν δίδωσιν εἰπὼν, ὅτι ἑνὶ[g] ἑκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιτιθεὶς ἐθεράπευσεν αὐτούς. 25

Καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλε, καὶ οὐκ ἤφιε λαλεῖν ὅτι ᾔδεισαν αὐτόν.

Οὐκ ἔστι δὲ ἐνάντιον τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ τὸ νῦν λεγόμενον, ἐκεῖνος γάρ φησιν, "ἐξήρχετο καὶ δαιμόνια ἀπὸ "πολλῶν, κραυγάζοντα καὶ λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς 30

[b] ἐξὸν Poss. [c] ἐν σαβ. L. [d] τὸ περ. τ. σαβ. L. [e] P.L.
[f] κεχρημένους P. [g] ἐν L.

" τοῦ Θεοῦ. καὶ, ἐπιτιμῶν οὐκ εἴα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ᾔδεισαν τὸν
" Χριστὸν αὐτὸν εἶναι." πρὸς δὲ τὸ τελευταῖον ὁ Μάρκος ἀπιδὼν
τοῦτό φησιν· ἅτε τὰ πολλὰ ἐν ἐπιτομῇ διηγουμένος.

Ἤιδεισαν δὲ αὐτὸν οἱ δαίμονες τὸν Χριστὸν εἶναι, πεῖραν αὐτοῦ
τῆς δυνάμεως εἰληφότες, ἔκ τε τῶν προηγησαμένων θαυμάτων, καὶ 5
τῆς μετ' ἐξουσίας δυνάμεως.

Οὐκ εἴα δὲ αὐτὰ λαλεῖν, μὴ βουλόμενος ἡμᾶς, ὡς ἔφημεν,
τοὺς παρ' αὐτοῦ καταδέχεσθαι λόγους, ἀλλὰ ἀποσείεσθαι αὐτῶν
πάσῃ δυνάμει τὰ ῥήματα· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ὅτε ἡ πνεῦμα
ἔχουσα Πύθωνος ἠκολούθει βοῶσα, " οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ 10
" Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου εἰσὶν οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σω-
" τηρίας, διαπονηθεὶς ὁ Παῦλος ἐπιστρέψας τῷ πνεύματι εἶπεν,
" παραγγέλλω σοι, ἐξελθὲ ἐξ αὐτῆς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ."

35 Καὶ πρωῒ ἔννυχον λίαν ἀναστὰς ἐξῆλθε, καὶ ἀπῆλθεν
36 ὁ Ἰησοῦς εἰς ἔρημον τόπον, κἀκεῖ προσηύχετο. καὶ 15
37 κατεδίωξαν αὐτὸν ὁ Σίμων καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. καὶ εὑ-
ρόντες αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι πάντες ζητοῦσί σε.
καὶ λέγει αὐτοῖς, ἄγωμεν εἰς τὰς ἐχομένας κωμοπόλεις,
38 ἵνα κἀκεῖ κηρύξω· εἰς τοῦτο γὰρ ἐξελήλυθα. καὶ ἦν
κηρύσσων ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν, εἰς ὅλην τὴν 20
Γαλιλαίαν, καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων.

Τούτοις παραπλησίως καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο, οὕτως[f] λέγων,
" γενομένης δὲ ἡμέρας ἐξελθὼν ἐπορεύθη[g] εἰς ἔρημον τόπον, καὶ οἱ
" ὄχλοι ἐπεζήτουν αὐτὸν, καὶ ἦλθον ἕως αὐτοῦ, καὶ κατεῖχον αὐτὸν
" τοῦ μὴ πορεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι καὶ ταῖς 25
" ἑτέραις πόλεσιν εὐαγγελίζεσθαί με δεῖ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·
" ὅτι εἰς τοῦτο ἀπέσταλμαι." ἀναχωρεῖ πρὸς ὀλίγον εἰς ἔρημον τό-
πον ὁ Κύριος, ἵνα ποθήσωσιν αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι ἄποντα· καὶ τύπος
ἡμῖν γενόμενος μετὰ πρᾶξιν ἀρίστην καὶ θαύματα, μὴ θηρᾶσθαι τοὺς
παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπαίνους, καὶ τούτοις συναναστρέφεσθαι, ἀλλὰ 30
συστέλλεσθαι καὶ ἀναχωρεῖν κατ' ἰδίαν, τῷ Θεῷ μᾶλλον τὴν εὐχα-
ριστίαν προσάγοντας, καὶ τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν ἀνυμνεῖν, καὶ

[f] οὑτωσὶ L. [g] ἐπορεύετο Poss.

λέγειν " πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστιν " καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων."

Ὅρα γὰρ πῶς ἀναχώρησας ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν ἔρημον προσηύχετο· οὐκ αὐτὸς ταύτης δεόμενος, αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τὰς παρὰ τῶν λογικῶν ἁπάντων δεχόμενος λιτὰς, ἀλλ' οἰκονομικῶς τοῦτο ποιῶν, 5 καὶ τύπος ἡμῖν, ὡς ἔφημεν, πάσης ἀρίστης γινόμενος πράξεως.

Ὁ δὲ Μάρκος τοὺς Ἀποστόλους αὐτὸν καταλαβεῖν καὶ λέγειν, ὅτι πάντες σε ζητοῦσιν. οὐκ ἐναντία φασὶν ἀλλήλοις. ἐνδέχεται γὰρ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὸν ὄχλον ἀκολουθήσαντα φθάσαι· ὁ δὲ Κύριος ἔχαιρε μὲν κατεχόμενος, συνεβούλευσεν δὲ ἀφεῖναι, 10 ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι μετάσχωσι[g] τῆς διδασκαλίας, ὡς τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιδημίας μὴ πάνυ πολλοῦ γενησομένου.

Καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἐπάγει, " εἰς τοῦτο ἐξελήλυθα·" τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν αὐθεντίαν[i] ὑποδηλῶν, καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς κενώσεως· ὁ δὲ Λουκᾶς, εἰς τοῦτο, φησὶν, ἀπέσταλμαι, τὴν οἰκονομίαν 15 παραδεικνὺς, καὶ τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν ὀνομάζων. καὶ ὁ μὲν ἁπλῶς ἵνα κηρύξω φησίν. ὁ δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἑαυτὸν ὀνομάζων, ἔλεγε γὰρ καὶ Ἰωάννης, μετανοεῖτε· ἤγγικε, ἥτις ἐστιν[k] ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ βασιλεία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἐντὸς τυγχάνων τῶν μαθητευομένων αὐτῷ, κατὰ τὸ, 20 " ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι· διὸ λέλεκται τοῖς " ἔχουσιν αὐτὴν ἐντὸς," " μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀνα-" βήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι τὸν Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ " τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν " ἀγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶ 25 " σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου." Καὶ βασιλεία δὲ τῶν οὐρανῶν ὁ Χριστός ἐστι, ἑκάστου τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ λαμβανομένου ὄντος οὐρανοῦ· καὶ οὐρανοῦ, μὴ παρερχομένου μηδὲ ἀπολλυμένου. ἐκήρυσσε δὲ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, ἵνα συγκεράσῃ μίαν διδασκαλίαν παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, 30 καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι[l] οὐχ ἕτερος ἐστὶν ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς καὶ ἕτερος ὁ τῆς νέας[m], κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς αἱρετικούς. ἀλλὰ αὐτός ἐστι Θεὸς ὁ καὶ τὸν νόμον παρασχὼν καὶ ἀπὸ τοῦ γράμματος τοῦ

[g] P.L. [h] P.L. [i] αὐθεντείαν P.L. [k] ἦν L. [l] ὅτι om. P.L.
[m] ὅτι αὐτὸς τῆς παλαῖας καὶ τῆς νέας, καὶ οὐχὶ ἕτερος διαθέτης Edd.

νόμου ἐπὶ τὸ Πνεῦμα μετάγων, καὶ ἀπὸ σκιᾶς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος ἐλευθερῶν τοὺς ἀνθρώπους· πανταχοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν πιστούμενος, καὶ εὐπαράδεκτον αὐτὴν ποιῶν τοῖς ἀκούουσιν, ἐπάγει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα.

ΚΕΦ. Δ. 5

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

40 Καὶ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν λεπρὸς παρακαλῶν αὐτὸν, καὶ γονυπετῶν αὐτὸν, καὶ λέγων αὐτῷ, ὅτι ἐὰν θέλῃς δύνασαί με καθαρίσαι.

Ὁ τὴν οἰκουμένην καθάρας τῆς λέπρας[n], τοῦτ' ἔστι τῆς ἀσε- 10 βείας, νῦν τὸν λεπρὸν μὲν τῷ σώματι, καθαρὸν δὲ διὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος τὴν διάνοιαν, εἰς τὸ κατὰ φύσιν ἀποκαθίστησιν· ἦν μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἐν μιᾷ τῶν πόλεων· ὁ δὲ λέπρος ἐζήτει σωτῆρα τοῦ πάθους, ἐπιστάμενος τὸ ἀνίατον· ἔρχεται οὖν πρὸς τὸν σωτῆρα, καὶ προσπίπτει αὐτῷ καί φησι, τῆς λέπρας, "ἐὰν θέλῃς, 15 "δύνασαί με καθαρίσαι·" οἶδα γὰρ ὅτι πάντα δύνασαι· λείπει δὲ τὸ θελῆσαι· οὐδὲν δὲ κωλύει θελήσαντα ἐνεργῆσαι. ὁλόκληρος ἡ ψυχὴ τοῦ λεπροῦ· καθαρὰ καὶ ἡ διάνοια. οἶδά, φησιν, ὅτι δύνασαι[o], οὐ πάντως δὲ ἐγὼ ἄξιος· οἶδα γὰρ ὅτι κρίσει Θεοῦ πάσχω ὃ πάσχω· ἂν μὴ θέλῃς οὐκ ἀντιλέγω, οὐδὲ βιάζομαι τὴν χάριν. 20

41 Ὁ δὲ Ἰησοῦς σπλαγχνισθεὶς, ἐκτείνας τὴν χεῖρα, 42 ἥψατο αὐτοῦ, καὶ λέγει αὐτῷ, θέλω, καθαρίσθητι. καὶ εἰπόντος αὐτοῦ, εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ ἐκαθαρίσθη.

Ὁ δὲ Σωτὴρ σπλαγχνισθεὶς ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἅπτεται τοῦ 25 λεπροῦ. Διατί δὲ ἅπτεται τοῦ λεπροῦ[p], καὶ μὴ λόγῳ ἐπάγει τὴν ἴασιν; ἀπεφήνατο Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ τὸν ἁπτόμενον λεπροῦ ἀκάθαρτον εἶναι· καὶ ὀφείλει ὅλην τὴν ἡμέραν διατελέσαι ἀκάθαρτος, καὶ μήτε εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν, μήτε ἄλλό τι ποιῆσαι, ἀλλ' ἑσπέρας λουσάμενον καθαρισθῆναι. ἵνα τοίνυν δείξῃ 30

[n] τῆς λεπρ. καθ. τῆς ἀσεβ. L. [o] δύνῃ P.L. [p] P.

ὁ Σωτὴρ ὅτι ἀκαθαρσία[q] κατὰ φύσιν οὐχ ἅπτεται σωτῆρος, καὶ ὅτι ὁ νόμος οὐκ ἦν κατ' αὐτοῦ[r], ἀλλὰ κατὰ[s] ἀνθρώπων ψιλῶν[t], καὶ ὅτι Κύριός ἐστι τοῦ ἰδίου νόμου· καὶ οὐχ ὡς δοῦλος ἀλλ' ὡς Κύριος θεραπεύει· τὸν γὰρ Νεεμὰν Ἐλισσαῖος τὴν τοῦ νόμου φυλάττων ἀκρίβειαν, οὐδὲ ἠνέσχετο θεάσασθαι, ἀλλ' ἔπεμψεν εἰς 5 τὸν Ἰορδάνην λουσόμενον. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπίτηδες ἅπτεται τοῦ λεπροῦ, μὴ χρείαν ἔχων τῆς ἀφῆς πρὸς τὴν τῆς θεραπείας ἐνέργειαν· καὶ ἵνα παιδεύσῃ ὅτι ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι χρὴ, καὶ τῶν ἔξωθεν ἀπαλλαγέντας καθαρμῶν ἐκείνην ἀποσμήχειν· καὶ φησὶ, "θέλω, καθαρίσθητι·" καὶ ἅμα τῷ λόγῳ φυγαδεύει τὸ πάθος, οὐκ 10 ἀναινόμενος τὸ μὴ δύνασθαι διὰ θελήματος· καὶ ὅπερ ὁ λεπρὸς εἶπε λόγῳ, τοῦτο αὐτὸς ἔργῳ δέδειχεν. οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀπέλυσε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἐβεβαίωσεν, ὃ περιττὸν ἦν εἰπεῖν προσθεὶς, καὶ εἰπὼν "θέλω καθαρίσθητι," ἵνα κυρώσῃ τὸ δόγμα ἐκείνου. 15

43 **Καὶ ἐμβριμησάμενος αὐτῷ, εὐθέως ἐξέβαλεν αὐτόν.**
44 **καὶ λέγει αὐτῷ, ὅρα μηδενὶ εἴπῃς.**

Διδάσκων ἡμᾶς καὶ διὰ τούτων τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀνεπίδεικτον καὶ μέτριον ἐν τοῖς ἔργοις· καίτοιγε ᾔδει ὅτι οὐ πεισθήσεται ἐκεῖνος· ἀλλὰ ἀνακηρύξει τὸν εὐεργέτην· ἀλλ' ὅμως τὸ αὐτοῦ 20 ποιεῖ· πρὸς δὲ τούτοις μονονουχὶ βοᾷ, οὐκ ἔστι καιρὸς κηρυχθῆναι τὴν ἐνέργειαν· μηδὲν εἴπῃς, οὐ χρείαν ἔχω τοῦ σε κηρύξαι· ἂν γὰρ τὸ πάθος τὸ ἐμόν με[u] κηρύξῃ οὐδὲν ὠφελήσει ἡ κάθαρσις.

Ἀλλ' ὕπαγε, σεαυτὸν δεῖξον τῷ ἱερεῖ, [v]καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου ἃ προσέταξε Μωσῆς 25 εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Ἀλλ' ὕπαγέ, φησι, πρὸς τὸν ἱερέα· οὐ γὰρ ἀτιμάζω ὃν δέδωκα νόμον· ἔφην γὰρ δι' αὐτοῦ, ἐὰν μέν τις λεπρὸς ᾖ, μενέτω ἔξω τῆς παρεμβολῆς ὡς ἀκάθαρτος· ἐὰν δὲ αὐτομάτως θεραπευθῇ οἷα συμβαίνει Θεοῦ βουλομένου, ἵνα μὴ ἔξω εἴη ἀποβεβλημένος, δειξάτω 30 οὖν ἑαυτὸν ὅτι ἐκαθαρίσθη βουλήσει Θεοῦ· διὰ τοῦτο τῷ ἱερεῖ

[q] ἀκαθ. τοῦ σωτ. οὐχ ἅπτ. L. [r] κατ' αὐτὸν L. [s] P.L. [t] P.L.
[u] Sic L. qui solus hoc Sch. habet. [v] Seqq. desunt P.

πέμπει εἰς δοκιμασίαν τῆς θεραπείας ὁ Σωτὴρ τὸν πάλαι λεπρὸν, ἵνα μὴ ἐκτὸς γένηται τοῦ ναοῦ, ἀλλ' εἰσέλθῃ εἰς προσευχὴν ἐναρίθμιος γεγονὼς τῷ λαῷ· εἰ γὰρ μὴ εἶπεν ὁ ἱερεὺς ὅτι κεκαθάρισται ὁ λεπρὸς, ἔτι μετὰ τῶν ἀκαθάρτων ἔμενεν ἔξω τῆς παρεμβολῆς. " Δεῖξον οὖν σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσένεγκε περὶ τοῦ 5 *καθαρισμοῦ σου ὃ προσέταξε Μωϋσῆς εἰς μαρτύριον αὐτοῖς*[x]."

Παραπέμπει τῷ νόμῳ[y], *τὴν ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων γλῶτταν ἐμφράττων· καὶ τὸ μὲν ἔργον αὐτὸς ἐπλήρωσεν· τὴν δὲ δοκιμασίαν ἐκείνοις ἐπέτρεψεν, καὶ κριτὰς αὐτοὺς ἐκάθισε τῶν οἰκείων θαυμάτων.* 10

" Εἰς μαρτύριον αὐτῶν." τουτέστιν εἰς κατηγορίαν τῆς αὐτῶν ἀγνωμοσύνης, ἵνα ὅταν ὡς πλάνον καὶ ἀπατεῶνά με διώκωσι, ὅταν ὡς ἀντίθεον καὶ παράνομον, σύ μοι μαρτυρήσῃς[z], *φησὶν, ὡς ὑπ' ἐμοῦ θεραπευθεὶς, καὶ τῷ νόμῳ παραπεμφθεὶς καὶ τῇ τῶν ἱερέων δοκιμασίᾳ.* 15

45 Ὁ δὲ ἐξελθὼν ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον, ὥστε μηκέτι αὐτὸν δύνασθαι φανερῶς εἰς πόλιν εἰσελθεῖν. ἀλλ' ἔξωθεν ἐν ἐρήμοις τόποις ἦν. καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν πανταχόθεν.

Εὐγνώμων δὲ καὶ ὁ λεπρὸς πανταχοῦ τὸν εὐεργέτην κηρύττων 20 *καὶ διαφημίζων τὸν λόγον, τουτέστι τὸν μετ' ἐξουσίας γενόμενον, τῷ " θέλω καθαρίσθητι," καὶ τὴν παράδοξον θεραπείαν· ὥστε πάντας κινῆσαι καὶ διεγεῖραι πρὸς τὴν τοῦ θεραπεύσαντος θέαν τὲ καὶ πίστιν· ὡς διὰ τοῦτο μὴ δύνασθαι τὸν Σωτῆρα ἐπιχωριάζειν ταῖς πόλεσιν, ἀλλ' ἐν ἐρήμοις διάγειν· καὶ οὕτως διήρχοντο πρὸς αὐτὸν* 25 *πάντοθεν. ἐνίκα γὰρ τὸν κόπον ἡ προθυμία.*

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

1 Καὶ πάλιν εἰσῆλθεν εἰς Καπερναοὺμ δι' ἡμερῶν· καὶ 2 ἠκούσθη ὅτι εἰς οἶκόν ἐστι. καὶ εὐθέως συνηχθῆσαν 30

[x] *αὐτοῦ* L. e quo hoc Sch. ded. [y] *τὸν νόμον* P. [z] *μαρτυρήσεις* P.

πολλοὶ, ὥστε μηκέτι χωρεῖν μηδὲ τὰ πρὸς τὴν θύραν. 3 καὶ ἐλάλει αὐτοῖς τὸν λόγον. καὶ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, παραλυτικὸν φέροντες, αἰρόμενον ὑπὸ τεσσάρων.

Τὰ ὅμοια τούτοις καὶ ὁ Λουκᾶς παρατίθεται, ἀποσιωπήσας τὴν πόλιν ἔνθα τὸ σημεῖον ἐγεγόνει. ὁ δὲ Ματθαῖος περὶ τῆς ἀνατρο- 5 πῆς σιωπήσας τῆς στέγης, διὰ τῶν αὐτῶν ἔρχεται ῥημάτων, ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ φάσκων γεγενῆσθαι τὸ θαῦμα. πόλις δὲ αὐτοῦ ἐνομίζετο εἶναι ἡ[b] Ναζαρὲτ, οὐχ ἡ Καπερναούμ· εἰ μή τις εἴπῃ[c], πόλιν αὐτοῦ φάσκειν[d] Καπερναοὺμ διὰ τὸ πολλάκις ἐκεῖσε αὐτὸν ἐπιδημεῖν[e], καὶ πολλὰ ἐν αὐτῇ γεγενῆσθαι σημεῖα· ἢ καὶ διὰ τὴν 10 ἐγγύτητα τῶν τόπων μὴ ἀκριβολογεῖσθαι[f] τοὺς Εὐαγγελιστὰς, σπεύδοντας μόνον τὸ σημεῖον εἰπεῖν. περὶ ὃ καὶ συμφωνοῦσι[g], κἂν τοῖς ῥήμασι διαφέρωνται[h].

4 Καὶ μὴ δυνάμενοι προσεγγίσαι αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἀπεστέγασαν τὴν στέγην ὅπου ἦν, καὶ ἐξορύξαντες 15 χαλῶσι τὸν κράββατον, ἐφ' ᾧ ὁ παραλυτικὸς κατέκειτο.

Ἀπαντῶσιν οὖν ἄγοντές τινες παραλυτικόν· εὑρόντες δὲ τὴν θύραν πεφραγμένην τῷ πλήθει, οὐκ ἠδυνήθησαν δι' αὐτῆς εἰσελθεῖν, οὐδὲ γὰρ παρεχώρουν[i] οἱ ἔσω τοῖς ἔξω, οὐδὲ μετεδίδοσαν αὐτοῖς τῆς 20 εἰσόδου. σπεύδοντες οὖν οἱ κομίζοντες[k] τυχεῖν αὐτὸν τῆς ἰάσεως, ἀναβαίνουσιν αὐτὸν[l] εἰς τὸ δομάτιον[m], καὶ γίνεται διὰ μηχανῆς τὸ πρᾶγμα, τῆς προσδοκίας τῆς ἰάσεως καινουργούσης παράλογα. ἀνιμησάμενοι γὰρ σὺν τῷ φόρτῳ τὴν κλίνην, καὶ τὴν στέγην αὐτὴν[n] ἀνατρέψαντες, καθίεσαν[o] ἐπὶ κλίνης τὸν ἄνδρα 25 παρειμένον κατὰ πρόσωπον τοῦ Σωτῆρος. καὶ ὅρα μοι τοῦ Ἰησοῦ τὴν μακροθυμίαν· πῶς τούτων γενομένων[p] συνεχώρει, ἐπιστάμενος τὸ μικρὸν ὕστερον γενησόμενον.

[b] L.P. [c] εἴποι L.P. [d] φάσκων τὴν Καπ. P. φάσκει L. [e] αὐτὸν τοῖς ἐκεῖσε L.P. [f] ἀκριβολογεῖσθε P. [g] συμφωνοῦντες L. [h] φαίνονται L. [i] L.P. [k] L. [l] ἐμβαίνουσιν L. [m] δωμάτιον P. [n] αὐτῶν P. [o] κατήεσαν L. [p] γινομένων P. τοῦτο γινόμενον L.

5 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ, τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου.

Ὁ δὲ Κύριος φασὶν "ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ τέκνον ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου." οὐ τὴν πίστιν τοῦ παραλελυμένου ἀλλὰ τῶν κομισάντων. ἔστι γὰρ ὅτε καὶ ἄλλος δι' 5 ἄλλων πίστιν θεραπεύεται, καὶ πλήρης τοῦτο ἡ ἱερὰ τῶν Εὐαγγελίων γραφή. Θεασάμενος οὖν τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ μάταιον αὐτῶν ἀποφαίνει τὸν πόνον, ἀλλά φησι, "τέκνον," ἢ ὡς ὁ Λουκᾶς, "ἄνθρωπε, ἀφέωνταί"[q] σοι καὶ τὰ ἑξῆς[r]. τὸ δὲ "τέκνον," ἢ καὶ αὐτῷ πιστεύσαντι[s], ἢ κατὰ τῆς δημιουργίας λόγον. ποῖαι δὲ, ὡς 10 φησὶν, ἁμαρτίαι; ἄλλο προσδοκῶ, καὶ ἄλλο χαρίζῃ[t]. ἤγαγόν με οὗτοι[u] ἵνα βαδίσω, σὺ δὲ ἄλλο ἀντ' ἄλλου θεραπεύεις. οἶδας γὰρ ἃ ἐπλημμέλησα· οἶδά[x] φησιν, ἃ μὴ βλέπουσιν οὗτοι. ἡ ψυχὴ νόσει πρὸ τοῦ σώματος. τὸ τοίνυν αἴτιον θεραπεύω[y] τῆς νόσου, καὶ συναναιρεῖται τὸ πάθος. 15

9 Τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν τῷ παραλυτικῷ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι· ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει;

Οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ τὸ τηνικαῦτα παρατυχόντες βλασφημίαν ὑπώπτευον τὸ λεγόμενον· καὶ "τί οὗτος οὕτως "λαλεῖ βλασφημίας" ἐν ἑαυτοῖς διενοοῦντο· μόνος γὰρ ὁ πάντων 20 κριτὴς ἐξουσίαν ἔχει ἀφιέναι καὶ μή· ὁ δὲ Σωτὴρ ταῖς διανοίαις ὡς Θεὸς ἐμβατεύων, καὶ εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἀποκαλύπτει αὐτῶν τὴν ἐνθύμησιν· ἐκ τούτου πιστούμενος, ὅτι ὁ τῶν ἀπορρήτων θεατὴς, καὶ ἁμαρτημάτων δωρεῖται ἄφεσιν· ἀλλὰ πάλιν ἐκεῖνοι μένουσιν ἀνόητοι, καὶ οὐ διδόασι τῷ τοὺς λογισμοὺς 25 αὐτῶν ἐξαγγείλαντι τὸ δύνασθαι ἁμαρτήματα θεραπεύειν. λέγει οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, "τί ἐστιν εἰκοπώτερον" κ. τ. ἑ. Τὸ μὲν γὰρ ἀφιέναι ἁμαρτίας δυσκολώτερον τοῦ εἰπεῖν, ἐγεῖραι. οὐ γὰρ φανερὸς ὁ ἔλεγχος· οἷον ἐάν τις εἴπῃ, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἄδηλον εἰ[z] ἐνήργησεν· οὐ γὰρ φανερὸν τὸ πρᾶγμα[a], ἵνα δοκιμασθῇ ὁ 30 ἰατρεύων. φησὶν οὖν, τί ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν ἢ ποιῆσαι; δη-

[q] ἀφέονται P. [r] P. [s] αὐτὸν πιστεύσαντα [t] P.L.
[u] P.L. [x] P.L. [y] P. θεραπεύσω L. [z] P.L. [a] τραῦμα P.L.

λονότι τὸ εἰπεῖν, διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι τὸ γινόμενον. ἐπεὶ τοίνυν ἀπιστεῖτε τῷ λόγῳ, ἐπιφέρω ἔργον πιστούμενον τὸ ἀόρατον. εἰ γὰρ πρῶτον ὁ Κύριος ἐθεράπευσε τὸν παραλυτικὸν ἔξωθεν, εἶτα συνεχώρησεν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα, ᾠήθησαν ὡς τὸ μὲν πρῶτον τεθεράπευται, ἄδηλον δὲ τὸ δεύτερον· ἀλλὰ πρῶτον τὸ ἀμφίβολον καὶ τὸ 5 ἀπιστούμενον εἰσφέρει[b], ἵνα διελεγχθῶσιν ἀπιστοῦντες καὶ διαλογιζόμενοι ἐν ἑαυτοῖς. τότε προσάγει[c] τὸ ἔργον.

10 Ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐστι τῆς γῆς ἁμαρτίας, λέγει τῷ παραλυτικῷ· 11 σοὶ λέγω, ἔγειραι, καὶ ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ 10 ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου.

Σοὶ[d] λέγω, φησὶν, ἔασον τούτους· ἄπιστοι γὰρ ὑπάρχουσι, καὶ πονηρὰ ἐνθυμοῦνται· σοὶ λέγω, ἐπειδὴ ἀφέθησάν σου αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ἄξιος ἐγένου, τῶν ἡμετέρων λόγων γένεσθαι ἀκροατὴς καὶ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. "ἔγειραι[e], ἆρον τὸν κράββατόν σου καὶ ὕπαγε 15 "εἰς τὸν οἶκόν σου." ἐξῆλθε τὸ ῥῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπηκολούθησε. ἐπανῆλθεν ἡ δύναμις τοῦ σώματος, καὶ ἅπαν ἀνευρώθη τὸ σῶμα. ᾔσθετο τῆς ἰάσεως ὁ παραλυτικὸς, καὶ διανέστη (ἔδωκε γὰρ αὐτῷ αἴσθησιν τῆς θεραπείας) ἀπέτεινε τοὺς πόδας, ἐκίνει[f] τὰ ἄρθρα, ἐβάδισεν ὑγιής. τί δὲ[g] βούλεται "ἐπὶ τῆς γῆς ἀφιέναι ἁμαρτίας;" 20 διατί δὲ καὶ υἱὸν ἀνθρώπου εἶπεν ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπιτελουμένης θεοσημείας; ἢ ἵνα δείξῃ ὅτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν, διὰ τὴν ἀδιαίρετον πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν. εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπός φησι γεγένημαι[h], Θεὸς λόγος ὑπάρχων, καὶ διὰ τῆς οἰκονομίας[i] ἐπὶ τῆς γῆς πολιτευόμενός τε καὶ ἀναστρεφό- 25 μενος[k], ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὰ παρὰ[l] λόγον ἀποτελῶ θαύματα, καὶ ἄφεσιν δωρούμενος ἁμαρτημάτων. οὐδὲ γὰρ ἀφεῖλέν τι τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ἢ ἐμείωσε τὸ γενέσθαί με ἀτρέπτως καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ σάρκα υἱὸν ἀνθρώπου. ὑγιάνας τοίνυν τὰ συναμφότερα ψυχήν τε καὶ σῶμα, καὶ ὁλόκληρος γενόμενος, ἄρας 30 τὸ κράββατον ἐξῆλθεν ἐνώπιον πάντων.

[b] om. L.P. [c] προσαγάγῃ P.L. [d] σοὶ γὰρ L. Σοὶ—ἐνθυμοῦνται om. P. [e] ἔγειρε P. [f] ἐκίνησεν L. [g] δαὶ P. [h] γεγενῆσθαι P. γέγονα L. [i] τὴν οἰκονομίαν P.L. [k] πολιτεύομαί τε καὶ ἀναστρέφομαι L. [l] πέρα P.

12 Καὶ εὐθέως ἠγέρθη, καὶ ἄρας τὸν κράββατον, ἐξῆλθεν ἐναντίον πάντων· ὥστε ἐξίστασθαι πάντας, καὶ δοξάζειν τὸν Θεὸν, λέγοντας, ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν.

Συνεχώρησε δὲ αὐτὸν ἐξελθεῖν. θεασάμενοι αὐτὸν ἐγηγερμένον καὶ τὴν κλίνην ἐπιθέντα τοῖς ὤμοις, ἐξίσταντο γὰρ πάντες καὶ 5 ἐδόξαζον τὸν Θεὸν "λέγοντες ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν." οὐδὲν πιστότερον. τὸ μεῖζον ἐάσαντες τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τὸ φαινόμενον[m] θαυμάζουσιν· ἔδει γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, οὐκέτι τοσοῦτον θαυμάζομεν ὅτι ἐγήγερται[n] ὁ παράλυτος, ὅσον ἐκ τούτου πιστεύομεν ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ ἰάσεως ἔτυχεν, ἁμαρτημάτων ἀπαλ- 10 λαγεῖσα.

ΚΕΦ. Ϛ.

Περὶ Λευῒ τοῦ τελώνου.

13 Καὶ ἐξῆλθε πάλιν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς. 15

Πάλιν δὲ μετὰ τὸ θαῦμα τὴν διδασκαλίαν προτίθησι, ἐξῆλθε γάρ, φησι, παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἤρχετο πρὸς αὐτὸν καὶ ἐδίδασκεν αὐτούς· εἰς ἀναμφισβήτητον πίστιν τοὺς ἀκούοντας ἐνάγων, οἱ πρὸς μηδὲν τῶν γινομένων ἢ λεγομένων ὑγιῶς διακείμενοι, οὐχ οἱ γραμματεῖς ἢ οἱ Φαρισαῖοι καὶ τὰ ἑξῆς, ἀλλ' 20 οἱ πάσης διπλόης ἀπηλλαγμένοι, καὶ τὴν κρίσιν ἀδέκαστον κεκτημένοι. ὅρα δὲ τὸ ἀκόμπαστον καὶ[o] ἀφιλότιμον τοῦ Σωτῆρος· πῶς ὅτε ὄχλος πολὺς συναθροίζετο[p] σπουδάζει, οὐκ ἐν πόλει διάγειν ἢ ἐν ἀγορᾷ μέσῃ, ἀλλ' ἐν ἐρημίᾳ καὶ ὄρει· παιδεύων ἡμᾶς μηδὲν πρὸς ἐπιδείξιν ποιεῖν, καὶ μάλιστα ὅταν φιλοσοφεῖν δέῃ καὶ 25 περὶ ἀναγκαίων διαλέγεσθαι πραγμάτων.

14 Καὶ παράγων εἶδε Λευῒ τὸν τοῦ Ἀλφαίου καθήμενον ἐπὶ τὸ τελώνιον· καὶ λέγει αὐτῷ, ἀκολούθει μοι· καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ.

Οὐ διὰ τῆς πείρας μανθάνει[q] τῶν μαθητῶν τὴν προαίρεσιν, 30

[m] τῷ φαινομένῳ L. [n] L.P. [o] τὸ ἀκόμπαστον καὶ om. L.
[p] συναθροίζεται P.L. [q] μανθάνειν L.

ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι· ἀλλ' ὡς ἐπιστάμενος τὰς διανοίας, ἐκλέγεται τοὺς ἀξίους· κἂν ἴδῃ τινὰ μαργαρίτην ἐν βορβόρῳ κείμενον, λαμβάνει αὐτὸν, καὶ τὸ καθαρὸν δείκνυσιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. ἐξῆλθε[r] γοῦν, καὶ εὑρίσκει τελώνην καθήμενον καλούμενον Λευΐ[s]· ἔστι δὲ οὗτος Ματθαῖος ὁ Εὐαγγελιστής. καὶ Μάρκος μὲν καὶ 5 Λουκᾶς οἱ μακάριοι συγκαλύπτουσι τοὔνομα[t] τῇ ἀρχαιοτέρᾳ προσηγορίᾳ· αὐτὸς δὲ ὁ Λευῒ εὐαγγελιζόμενος τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπαγγέλλων[u] λέγει, "καὶ ἐθεάσατο Ματθαῖον τὸν τελώνην," ἐλέγχων ἑαυτοῦ τὸ τραῦμα[x], ἵνα θαυμάσῃς τὴν τέχνην τοῦ ἰατρεύσαντος. [y]ὅμως ἐθεάσατο τὸν τελώνην καθήμενον τῶν ἐκ τῆς πλεονεξίας 10 χρημάτων τοὺς λόγους συνείροντα, καὶ οὐκ ἀπεσείσατο τὸ ἐπιτήδευμα, ἀλλ' εἶπεν αὐτῷ "ἀκολούθει μοι." ὁ δὲ μηδὲν ἀναμείνας, καὶ καταλιπὼν ἅπαντα ἠκολούθησεν αὐτῷ· τῇ ὀξυτάτῃ πίστει φαιδρύνας τὴν ἐκλογὴν, καὶ μὴ λυπήσας τῇ ἀναβολῇ τὸν καλέσαντα· πάντα γὰρ ἀφεὶς καὶ δημοσίων χρημάτων περιφρονήσας, μήτιγε 15 ἰδὼν, καὶ τὸν ἐκ τούτου κίνδυνον παρ' οὐδὲν θέμενος, ὅλος ἦν τοῦ καλέσαντος, τιμιωτέραν τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν πάντων ὁμοῦ λογισάμενος.

15 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακεῖσθαι αὐτὸν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ τελῶναι καὶ ἁμαρτωλοὶ συνανέκειντο 20 τῷ Ἰησοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. ἦσαν γὰρ πολλοὶ, καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ.

Εὐχαριστήσας δὲ[z] ἐπὶ τῇ κλήσει, δοχὴν ἐποίει μεγάλην ἐν τῷ ἑαυτοῦ οἴκῳ, πάντας τοὺς συνήθεις καλέσας καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, ἵνα μὴ μόνος εὐεργετηθῇ, ἀλλὰ καὶ[a] πάντες οἱ κεκλημένοι. ὁ δὲ 25 ἀνεπαισχύντως τελώνην[b] καλέσας εἰς μαθητείαν, καὶ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ παραγέγονεν· ἐν ᾧ οὐδὲν ἕτερον[c] ἦν ἀγαθὸν, εἰ μὴ τοῦ οἰκοδεσπότου ἡ μετάνοια[d].

16 Καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἰδόντες αὐτὸν

[r] εἰσῆλθε P.L. [s] λευῒν P. [t] τὸ ὄνομα P. [u] ἀπαγγ. P.L. [x] P.L. [y] ὁ δὲ φιλάνθρωπος σωτὴρ ἐν ἀνομίαις ὅλον ὄντα τὸν Λευῒ οὐκ ἀπεσείσατο, ἀλλ' ἀνεφώνησεν, ἀκολούθει μοι. κἀκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν κρείττονα εἶναι ἡγησάμενος, πάντα ἀφεὶς, ὅλος γέγονε τοῦ καλέσαντος, μὴ λυπήσας αὐτὸν τῇ ἀναβολῇ. Sic Edd. [z] δὲ pro Λευὶ P. Λευὶ om. L. [a] P. [b] Sic L. αὐτὸν Edd. [c] οὐδέτερον L. [d] μεταμέλεια L.

ἐσθίοντα μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν, ἔλεγον τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, τί ὅτι μετὰ τῶν τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἐσθίει καὶ πίνει;

Ἦν οὖν ὄχλος πολὺς τελωνῶν συνανακείμενος τῷ Ἰησοῦ, καὶ οὐκ ἀγανάκτει ὁ Σωτὴρ, οὐδὲ εἰς ὕβριν αὐτοῦ δέχεται τὸ γινό- 5 μενον· ἀλλ' ὡς δεσπότης τῆς φύσεως παραγίνεται εἰς τὴν ἑστίασιν, καὶ ἐσθίει καὶ πίνει· τήν τε ἀλήθειαν τοῦ σώματος ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν εὔκαιρον τῶν βρωμάτων[e] εὐλογῶν χρῆσιν. παρῆσαν δὲ καὶ Φαρισαῖοι καὶ γραμματεῖς, οὐχ ἵνα περιεργάσωνται τὰ γινόμενα· βλέπουσι δὲ τοὺς[f] τελώνας συνανακειμένους, καὶ καλοῦσι τοὺς 10 μαθητὰς καὶ τὸ γινόμενον αἰτιῶνται.

17 Καὶ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐ γὰρ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. 15

Ἀκούει ὁ Ἰησοῦς καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ "ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες· οὐκ ἦλθον καλέσαι "δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλούς." καὶ ὑμεῖς, φησι, χρείαν ἔχετε ἰατροῦ. εἰ γὰρ μὴ ἐνοσεῖτε, οὐκ ἂν ᾐτιάσασθε τοῦ ἰατροῦ τὴν φιλανθρωπίαν. μὴ γὰρ οὐκ οἶδα ὅτι τελῶναι ὑπάρχουσι; μὴ γὰρ 20 αὐτῶν ἀγνοῶ τῆς ψυχῆς τὰ νοσήματα; οἶδα ὅτι κακῶς ἔχουσι. διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς παραγέγονα, ἵνα τὰς ψυχὰς αὐτῶν θεραπεύσω νοσούσας. δι' ἣν αἰτίαν ἐπιλαμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος τοῖς[g] ἁμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; ὅτι νόμος ἦν διαστέλλειν[h] ἀναμέσον[i] ἁγίου καὶ βεβήλου. οὐκ ᾔδεσαν δὲ Χριστὸν ὑπὲρ 25 τὴν νομικὴν χρῆσιν παρέχοντα τὴν φιλάνθρωπον χάριν. ἡ μὲν γὰρ ἐξέβαλεν[k]· ἡ δὲ μετέβαλλε τὸ κακόν. ἔδειξεν οὖν ὅτι οὐχ ὡς κριτὴς πάρεστιν, ἀλλ' ὡς ἰατρός. καὶ τὸ ἐπιβάλλον τῇ ἰατρικῇ ποιεῖ, καὶ διάγει[l] σὺν[m] τοῖς νοσοῦσι[n] καὶ τῆς[o] ἰάσεως δεομένοις.

[e] χρημάτων Poss. [f] βλέπουσι τοὺς P.L. [g] Om. P.L. [h] Sic L. διαστέλλων Poss. et P. [i] Sic L. ἀνὰ μέσον P. [k] ἐξέβαλλεν P.L. [l] καὶ διάγει om. P. [m] συνὼν τοῖς καὶ ἰάσεως δεομ. L. [n] νοσοῦσι om. P. [o] τῆς om. P.

18 *Καὶ ἦσαν οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύοντες· καὶ ἔρχονται καὶ λέγουσιν αὐτῷ, διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσιν·*
19 *οἱ δὲ σοὶ μαθηταὶ οὐ νηστεύουσι; καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι, νηστεύειν; ὅσον χρόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν.* 5
20 *ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι, ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις.*

Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὴν λύσιν[p] ἐδέξαντο, καὶ ἕτερον προστιθέασι· διατί οἱ μαθηταὶ Ἰωάννου καὶ οἱ τῶν Φαρισαίων νηστεύουσι; βουλόμενοι προσλαμβάνεσθαι[q] αὐτοῦ καὶ εὑρίσκειν[r] τι εἰς κακοήθειαν. Νυμφὼν ἐστι καιρὸς κλήσεως, καὶ καιρὸς διδασκαλίας δι' ἧς[s] ἀνατρέφονται οἱ παῖδες, γαλουχοῦνται οἱ κεκλημένοι[t]. οὐκ ἔχει καιρὸν ἡ νηστεία· μὴ δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος ἐν ᾧ ὁ νυμφίος μετ' αὐτῶν ἐστι νηστεύειν. ὅσον χρόνον μετ' αὐτῶν ἔχουσι τὸν νυμφίον, οὐ δύνανται νηστεύειν. ἐλεύσονται δὲ ἡμέραι ὅταν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νυμφίος, καὶ τότε νηστεύσουσιν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τί ἐστιν "ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν ὁ νύμφιος;" τουτέστιν ἀναληφθῇ. Ποῖος νυμφίος; ὁ μέλλων νυμφεύεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. εἶπε νυμφίον, ἵνα τὴν ὕπανδρον ἐκβάλῃ· καινὴ γὰρ γίνεται νύμφευσις. τί ἐστιν ἡ νύμφευσις; ἀρραβῶνος δόσις. τουτέστι Πνεύματος Ἁγίου χάρις· δι' ἧς ἐπίστευσεν ἡ οἰκουμένη, καὶ ἁλιεῖς ἐδυσώπησαν, καὶ τὴν οἰκουμένην μετέβαλλον. "οὐ "δύνανται οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν ἐφ' ὅσον χρόνον μετ' "αὐτῶν ἐστιν ὁ νυμφίος." τὴν μεθ' ἑαυτοῦ[u] διατριβὴν λέγει πάσης ὀδύνης ἀπαλλακτικὴν εἶναι. ὀδυνᾶται μὲν γὰρ ὁ μὴ παρὸν ἔχων τὸ ἀγαθόν. διὰ δὲ τὴν στέρησιν αὐτοῦ πενθεῖ ποθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. ὁ δὲ παρόντος ἀπολαύων, εἰκότως εὐφραίνεται, καὶ οὐκ ὀδυνᾶται. νυμφίος δὲ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ ταύτης ἡγεμὼν Λόγος, ὁ τὸ σπέρμα διδοὺς τῆς ζωῆς. ὅταν οὖν ἀπαρθῇ ἀπ' αὐτῶν, ποθοῦντες

[p] τὸν λόγον P.L. [q] προσλαβέσθαι P. λαβὴν ποιήσασθαι L. [r] εὑρεῖν P. [s] δι' ἧς om. P. [t] κεκρυμμένοι P. [u] ἑαυτῶν L.

τὴν παρουσίαν αὐτοῦ νηστεύσουσιν[x]· ἵνα συνῶσιν αὐτῷ κατὰ πνεῦμα, καθαιρόμενοι ἀπὸ σωματικῶν ἡδονῶν. καὶ τοῦτο μὲν εἰκότως εἶπεν, ὥστε καὶ τὴν μεγαλαυχίαν αὐτῶν καθελεῖν, καὶ δεῖξαι ὅτι μὴ πρὸς τρυφὴν καὶ ἄνεσιν τοὺς οἰκείους χειραγωγεῖ μαθητὰς, καιρὸς δὲ τίς ἐστι μεθ' ὃν ἐπιδείξονται τὴν ἀνδρείαν ἑαυτῶν, καὶ 5 τὴν ἐν δεινοῖς καρτερίαν.

21 Καὶ οὐδεὶς ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπιρράπτει ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ· εἰ δὲ μὴ, αἴρει τὸ πλήρωμα αὐτοῦ τὸ 22 καινὸν τοῦ παλαιοῦ, καὶ χεῖρον σχίσμα γίνεται. καὶ οὐδεὶς βάλλει οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς. εἰ δὲ μὴ, 10 ῥήσσει ὁ οἶνος ὁ νέος τοὺς ἀσκοὺς, καὶ ὁ οἶνος ἐκχεῖται, καὶ οἱ ἀσκοὶ ἀπολοῦνται. ἀλλὰ οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καινοὺς βλητέον.

Δεικνύων δὲ λοιπὸν καὶ τὸ διάφορον τῶν μαθητῶν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι μὴ δὲ μιᾷ ἀνάγκῃ ὁμοίως αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ νηστεύουσιν, "οὐδείς 15 "φησιν ἐπίβλημα" κ. τ. ἑ. Ὥσπερ, φησὶν, εἰ ῥάκος[y] ἄκναφον ἐπιβληθῇ ἱματίῳ παλαιῷ, τῇ οἰκείᾳ στερρότητι κᾀκεῖνο διαρρήγνυσιν· οἶνός τε νέος εἰς ἀσκοὺς εἰ ἐμβληθῇ[z] παλαιοὺς τῇ οἰκείᾳ θερμότητι τοὺς ἀσκοὺς διαρρήγνυσιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου[a]. ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι[b] τῆς νέας διαθήκης κήρυκες τυγχάνουσιν, 20 οὐ δυνατὸν αὐτοὺς τοῖς παλαιοῖς δουλεύειν νομίμοις. ὑμεῖς μὲν εἰκότως τοῖς παλαιοῖς ἀκολουθοῦντες ἔθεσι τὰς Μωσέος νηστείας φυλάττετε[c]· οὗτοι δὲ ἐπειδὴ τὰ καινὰ καὶ παράδοξα νόμιμα παραδιδόναι μέλλουσι τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα μὲν οὐδαμῶς ἀναγκάζονται φυλάττειν· κατὰ καιρὸν δὲ μετὰ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς καὶ τὴν 25 νηστείαν ἀποδείξονται, οὐκ ἀνάγκῃ καὶ νομίμοις τισὶ καὶ ἔθεσι παλαιοῖς, ὥσπερ ὑμεῖς φυλάττοντες, ἀλλὰ γνώμῃ δι' ἀρετὴν, ὅπως ἂν βούλωνται[d], νηστεύειν μέλλοντες. καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐννόμων νηστεία τοῦτο διενήνοχε τῶν ἐν τῇ χάριτι νηστευόντων· ὅτι οἱ μὲν ὡρισμένας ἔχοντες νηστείας, ἃς καὶ νηστεύειν πάντως αὐτοὺς 30 ἐχρῆν καὶ μὴ βουλομένους· οἱ δὲ γνώμῃ μᾶλλον κατὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς νηστεύουσιν ἀρετῆς αἱρέσει[e] μετιόντες αὐτήν. εἰ δὲ καὶ

[x] νηστεύουσιν L. [y] ῥάκκος P. [z] ἐμβληθεὶς Poss. [a] τούτων Poss. [b] γὰρ οἱ ἀπόστολοι om. P. L. [c] φυλάττεται P. [d] P.L. [e] ἀρετὴν ἕνεκα L.

ὡρίσθαι ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς δοκεῖ καιρὸς, δι' ὑπόμνησιν τῶν ῥαθύμων· ἀλλὰ καὶ ταύτην[f] *γνώμῃ μᾶλλον τὴν νηστείαν μέτιμεν*[g].

23 Καὶ ἐγένετο παραπορεύεσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς σάββασι διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὁδὸν 24 ποιεῖν τίλλοντες τοὺς στάχυας. καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον 5 αὐτῷ, ἴδε τί ποιοῦσιν ἐν τοῖς σάββασιν ὃ οὐκ ἔξεστι;

Ἐλευθεριάζουσι πρὸς τὸν τύπον, τῇ ἀληθείᾳ συνόντες οἱ μαθηταί· οὕτω δήπου[h] *καὶ πρὸς τοῦ Κυρίου συνειθισμένοι*[i], *καὶ τὴν τοῦ σαββάτου τυπικὴν ἀργίαν ἐξευτελίζειν, ἐπιφανείσης τῆς διηνεκοῦς ἀργίας διὰ Θεὸν ἐπὶ*[k] *τῶν κοσμικῶν. χρῶνται δὲ ἀδεῶς τοῖς* 10 *ἀστάχυσιν εἰς τροφὴν μηδὲν ἐπιφερόμενοι βρώσιμον. οἱ δὲ τῶν τύπων ἥττονες καὶ τῆς ἀληθείας ἄπειροι ζυγομαχοῦσιν*[l] *ὑπὲρ σκιᾶς, καὶ τὸ, "οὐκ ἔξεστι," λέγουσι πρὸς τὸν ἅπασαν ἐξουσίαν ἔχοντα καὶ τοῖς ἰδίοις παρέχοντα· οὐκ εἰδότες ὅτι νομοθέτου νόμος οὐ κρατεῖ, οὐδ' ἔστι τι καθάπαξ ὃ μὴ ἔξεστι βασιλεῖ. ὁ δὲ* 15 *Κύριος πρᾳείαν τὴν ἀπολογίαν ποιεῖται, οὐκ ἐξουσίας*[m] *ἐπαναστάσει, ἀλλὰ παραδείγματι*[n] *τῶν πάλαι ἁγίων, οἱ καὶ αὐτοὶ*[o] *μεγαλοφρονέστερα*[p] *τῆς σωματικῆς ἀργίας*[q] *καὶ τῶν τοιούτων τύπων ἐπενόουν.*

25 Καὶ αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, οὐδέποτε ἀνέγνωτε τί ἐποί- 20 ησε Δαβὶδ, ὅτε χρείαν ἔσχε, καὶ ἐπείνασεν αὐτὸς καὶ 26 οἱ μετ' αὐτοῦ; πῶς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ Ἀβιάθαρ ἀρχιερέως, καὶ τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, οὓς οὐκ ἔξεστι φαγεῖν εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἔδωκε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ οὖσι; 25

Μέμνηται δὲ οἰκείως τοῦ Δαβὶδ, δόξαντος ἂν καὶ αὐτοῦ μὴ κατὰ νόμον τεθράφθαι, ὅτε τῶν ἱερατικῶν ἥψατο τροφῶν καὶ τοῖς μεθ' ἑαυτοῦ ἔδωκεν, ἵνα ἡ πρὸς ἐκεῖνον αἰδὼς ἐπισχῇ τὴν κατὰ τῶν Ἀποστόλων συκοφαντίαν. εἰ γὰρ προφήτης αὐθεντεῖ κατὰ τοῦ νόμου συμπεριαγόμενος τῇ ἐνδείᾳ καὶ τῇ χρείᾳ ἐπακολουθῶν, 30

[f] *ταῦτα* L. [g] *μέτειμεν* P. [h] *δὴ πῶς* L. [i] *συνηθ.* PL. [k] *ἀπὸ* L. [l] Sic P.L. *σκιομαχ.* Poss. [m] Sic L. *ἐξουσίαν* Poss. [n] *παραδείγματα* L. [o] *αὐτῆς* L. [p] *μεγαλοφυέστερα* L. [q] *ἀργίας* om. P.

καίτοι ὑπὸ νόμον[r] ὑπάρχων, ἐάν μου τοὺς μαθητὰς ἴδητε διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἄρτους τὴν παράθεσιν τῶν σπερμάτων ἑαυτοῖς[s] ἀντὶ τραπέζης παρατιθέντας, ἀγανακτεῖτε καὶ ἐκδικεῖτε τὸν νόμον; ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι Δαβὶδ μὲν δοῦλος ἦν τοῦ νόμου; ἐγὼ δὲ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου Κύριος εἰμὶ τοῦ σαββάτου; Διατί δὲ αὐτὸς ἰδίως υἱὸς 5 ἀνθρώπου καλεῖται; ἐπειδὴ Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, παραδόξως κατηξίωσεν υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τοὺς ἀνθρώπους κληθῆναι. ἐπειδὴ δὲ[t] Ἀβιάθαρ τηνικαῦτα μέμνηται ὑπάρχοντος ἀρχιερέως ὅτε τοῦτο Δαβὶδ ἐποίησεν· ἡ δὲ τῶν Βασιλειῶν βίβλος Ἀβιμέλεχ[u]· εἴποι τις ἂν διώνυμον γεγενῆσθαι τὸν Ἀβιμέλεχ, ὥς τε εἶναι τὸν αὐτὸν τῷ 10 Ἀβιάθαρ· ἢ τοῦ μὲν Ἀβιμέλεχ τὴν ἱστορίαν μεμνῆσθαι ὡς ἱερέως, τὸν δὲ Σωτῆρα τὸν Ἀβιάθαρ ἀρχιερέα τυγχάνειν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ[x] φῆσαι. καὶ φαίνεται ἡ τῶν Βασιλειῶν γραφὴ τὸν μὲν Ἀβιμέλεχ καὶ τοὺς ἱερέας τοῦ Θεοῦ ἀνῃρῆσθαι φήσασα ἐπὶ τοῦ Σαοὺλ, ἀρχιερέα δὲ οὐκ ἀνῃρῆσθαι ἱστορήσασα. 15

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.

1 Καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ἦν ἐκεῖ 2 ἄνθρωπος ἐξηραμμένην ἔχων τὴν χεῖρα. καὶ παρετήρουν αὐτὸν εἰ τοῖς σάββασι θεραπεύσει αὐτὸν, ἵνα κατηγορήσωσιν αὐτοῦ. 20

Ὁ δὲ Λουκᾶς προστίθησιν, ὅτι διδάξαι ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ὅτι τὴν δεξιὰν χεῖρα εἶχεν ἐξηραμμένην[y] ὁ ἰαθείς· ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν, "εἶπεν αὐτοῖς[z] ὁ Ἰησοῦς, τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν "ἄνθρωπος, ὃς ἕξει πρόβατον ἓν, καὶ ἐὰν ἐμπέσῃ τοῦτο τοῖς σάβ- 25 "βασιν[a] εἰς βόθυνον, οὐχὶ κρατήσει αὐτὸ[b] καὶ ἐγερεῖ[c]; πόσῳ οὖν "διαφέρει ὁ[d] ἄνθρωπος προβάτου;" ἐπάλληλα[e] συμβαίνει τὰ εἰς τὴν λύσιν τοῦ σωματικοῦ σαββάτου συντείνοντα[f]. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων ἔστη μόνον ὁ Κύριος· καίτοιγε ἀπὸ τῶν θειῶν

[r] μῶμον L. [s] αὐτοῖς L. [t] Om. P. [u] ἀχιμέλεχ L. et Poss. ubique ἀβιμέλεχ P. [x] Sic L. ἐκ. τοῦ καιρ. Poss. [y] Sic L. εἶχ. ὁ ἰαθ. ξηρὰν Poss. [z] αὐτῷ L. [a] τοῖς σάββασιν om. P. [b] οὐχὶ κάτεισιν εἰς αὐτὸν L. [c] ἐγερεῖ αὐτὸ L. [d] ὁ om. P. [e] Sic L. ἐπ' ἀλλήλων Poss. [f] συντείνονται Poss.

γραφῶν ἁπάσαις χρησάμενος· ἀλλὰ καὶ θαύματι[g] τὴν ὑπόνοιαν ἀπολύεται[h].

3 Καὶ λέγει ἀνθρώπῳ τῷ ἐξηραμμένην ἔχοντι τὴν
4 χεῖρα, ἔγειραι εἰς τὸ μέσον. καὶ λέγει αὐτοῖς· ἔξεστι σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι; ψυχὴν σῶσαι 5 ἢ ἀποκτεῖναι; οἱ δὲ ἐσιώπων.

Ἠρώτησε γὰρ τοὺς Φαρισαίους περιβλεψάμενος, ὥστε καὶ τῷ ὄμματι αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, εἴπερ ἔξεστιν ἐν σάββασι θεραπεύειν; ψυχὴν σῶσαι ἢ ἀπολέσαι; οἱ δὲ ἐσιώπων. ᾔδεισαν γὰρ ὅτι πάντως αὐτὸν ἰάσεται. ἔστησεν οὖν αὐτὸν μέσον, ἵνα τῇ ὄψει 10 αὐτοὺς ἐπικάμψῃ, ἵνα κατακλασθέντες[i] τῇ θέᾳ τὴν πονηρίαν ἐκβάλωσι, καὶ τὸν ἄνθρωπον αἰδεσθέντες, παύσωνται τῆς θηριωδίας. καὶ οὗτος μέν φησιν, ὅτι ἠρώτησεν, ὁμοίως δὲ καὶ Λουκᾶς. Ματθαῖος δὲ, ὅτι ἠρωτήθη. εἰκὸς δὲ ἀμφότερα γεγενῆσθαι. ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπισυνάπτει[l] τῷ λόγῳ τὸ θαῦμα, εἰπὼν τῷ ἀνθρώπῳ, 15 ἔκτεινον τὴν χεῖρα· καὶ παραχρῆμα ἐξέτεινεν, ὑγιὴς ἀπὸ μόνης γενόμενος[m] φωνῆς. καὶ διὰ πάντων τούτων ἀπολογισάμενος[n], ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ὁμοῦ, καὶ τὴν καθ' ἑαυτὸν[o] ἀγωγὴν ἀνωτέραν ἔδειξε τοῦ νόμου πολύ. οἱ δὲ διὰ τὸ θαῦμα προστιθέασι τῇ πονηρίᾳ, καὶ αὔξουσι τὴν κακίαν, καὶ διελάλουν πρὸς ἀλλήλους, τί ἂν ποιήσειαν 20 τῷ Ἰησοῦ τὴν διάνοιαν πεπωρωμένην ἔχοντες ἑκουσίως· ὃ γὰρ ἐπὶ προβάτου συγκεχωρῆσθαι ἐνόμιζον, ἀτόπως ἐκώλυον ἐπὶ ἀνθρώπου, ἐφ' ᾧ πολλῷ μᾶλλον ἔδει τὴν ἀργίαν παραιτεῖσθαι διὰ τὴν ἴασιν, ὅσῳ καὶ τιμιώτερος. πήρωσιν οὖν αὐτοῖς εἰργάζετο διανοίας ὁ φθόνος. ὁ γὰρ ὄντως Θεοῦ νόμος οὐδαμῶς κωλυτικός ἐστι τοῦ 25 καλοῦ, εἰ καὶ συμβολικῶς ἀργίαν ἐπὶ τοῦ σαββάτου προσέταττεν.

5 Καὶ περιβλεψάμενος αὐτοὺς μετ' ὀργῆς, συλλυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει τῆς καρδίας αὐτῶν, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου· καὶ ἐξέτεινε, καὶ ἀποκατεστάθη ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑγιὴς ὡς ἡ ἄλλη. 30

Τὸ δὲ λυπεῖσθαι τὸν Ἰησοῦν ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἁρμόσει τῇ οἰκονομίᾳ ἣν δι' ἡμᾶς ἑκουσίως κατεδέξατο.

[g] θαυμάτων L. [h] ἀποδύεται P.L. [i] Sic P.L. κατακλιθέντες Poss. [l] Sic P.L. μετασυν. Poss. [m] γενόμενος P. γενόμενον Poss. [n] ἀπολογησάμενος P. [o] ἑαυτῶν P.

7 Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν. καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γα-
8 λιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα, πλῆθος 5
9 πολὺ, ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει, ἦλθον πρὸς αὐτόν. καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἵνα πλοιάριον προσκαρτερῇ
10 αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, ἵνα μὴ θλίβωσιν αὐτόν. πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ ἵνα αὐτοῦ
11 ἅψωνται, ὅσοι εἶχον μάστιγας· καὶ τὰ πνεύματα τὰ 10 ἀκάθαρτα ὅταν αὐτὸν ἐθεώρει, προσέπιπτον αὐτῷ καὶ
12 ἔκραζε, λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι.

"Καὶ Ἰησοῦς ἀνεχώρησε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ" ὑπὲρ τοῦ μὴ βιάζεσθαι[p] τὴν τοῦ πράγματος φύσιν· ὅπερ ἦν ἐν τῷ παρεῖναι 15 μὲν τοῖς πολεμοῦσι, μὴ πάσχειν δὲ ὑπ' αὐτῶν. ἅμα δὲ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις, ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται, χαρίζεται, μὴ θᾶττον ἐνόχους τῇ Χριστοφονίᾳ[q] γενέσθαι. ἐν τῷ εἰπεῖν δὲ τὸν Εὐαγγελιστὴν[r] τὸ[s] "πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησεν αὐτῷ καὶ ἀπὸ τῆς "Ἰουδαίας καὶ Ἱεροσολύμων, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας, καὶ πέραν 20 "τοῦ Ἰορδάνου, καὶ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα πλῆθος πολὺ, ἀκούσαντες "ἦλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ εἶπεν τοῖς μαθήταις αὐτοῦ ἵνα πλοιάριον "προσκαρτερήσῃ αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον, καὶ μὴ θλίβωσιν αὐτὸν, "πολλοὺς γὰρ ἐθεράπευσεν, ὥστε ἐπιπίπτειν αὐτῷ, ἵνα αὐτοῦ ἅψων-"ται ὅσοι εἶχον μάστιγας καὶ τὰ ἑξῆς." ταῦτα εἴρηκεν ὁ Εὐαγ- 25 γελίστης περιληπτικώτερον ἅπαντα βουληθεὶς εἰπεῖν. οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ποιοῦνται τοὺς λόγους, ἐπαίροντες εἰς ὕψος τοῖς κατὰ μέρος διηγήμασι τὰ γενόμενα[t]· τοὐναντίον δὲ καὶ συστέλλοντες διὰ τὴν τῶν ἀκροωμένων ἀσθένειαν. εἰ γὰρ ἅπαντα γραφῇ ἐπεχείρησαν[u] παραδοῦναι, ὅπερ ἦν ἀμήχανον, "οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι 30 "τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία," κατὰ τὴν τοῦ θεο-

[p] βιάσεσθαι Poss. [q] τῆς χριστοφονίας L. [r] ἐν τ. εἰπ. δὲ ὁ εὐ. om. L. [s] τὸ om. P. [t] Sic L. λεγομ. Poss. [u] ἐπεχείρισαν P.

λόγου Ἰωάννου φωνήν. πλὴν ὅτι ἐξάκουστον[x] ἐγένετο πάσαις ταύταις ταῖς χωραῖς τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, πολύς τε ὄχλος συνέρρει, τοῦτο μὲν πρὸς θέαν τῶν γινομένων καὶ ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ· τοῦτο δὲ καὶ παντοίαις νόσοις συνεχομένους[y] ἐπιφερόμενοι, ὅπως τύχωσι τῆς ἰάσεως. ὡς δ' ἐθεάσατο αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς ἥσθη 5 αὐτῶν ἐπὶ τῇ σπουδῇ, καὶ καλὴν ἀπῄτησεν τῶν καμάτων αὐτοῖς τὴν ἀμοιβὴν, τοὺς ἀρρώστους αὐτῶν πάντας ἰασάμενος. ἐπιτιμᾷ δὲ[z] τοῖς πνεύμασι τοῖς ἀκαθάρτοις βοῶσιν· "ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς "τοῦ Θεοῦ," καὶ τὸν ἑαυτῶν δεσπότην ἐπιγινώσκουσι διὰ τῆς προσκυνήσεως, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι, καὶ τῶν Γραμμα- 10 τέων καὶ Φαρισαίων ἐπὶ πλεῖον διεγείρωσι τὴν μανίαν, καὶ τὰς ὀργὰς καὶ τὸν φθόνον ἐκκαύσωσι[a]· ταμιευόμενος τὸ παθεῖν κατὰ τὸν ὡρισμένον ὑπ'[b] αὐτοῦ καιρόν.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς. 15

13 Καὶ ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, καὶ προσκαλεῖται οὓς 14 ἤθελεν αὐτός· καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. καὶ ἐποίησε δώδεκα ἵνα ὦσι μετ' αὐτοῦ, καὶ ἵνα ἀποστέλλῃ αὐτοὺς κηρύττειν.

Ἀναβαίνει εἰς τὸ ὄρος, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς, προσεύξασθαι. 20 πανταχοῦ γὰρ ὡς ἐπίπαν τοῖς θαύμασι τὴν εὐχὴν ἐπιτίθησιν, οὐχ ὡς ἀσκῶν ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν διανυκτερεύειν ἐν προσευχῇ τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ὑφ' ἡμῶν γενομένων[c] καλῶν αὐτὸν αἴτιον καὶ ποιητὴν καὶ συνεργὸν ὑπολαμβάνειν, καὶ ἀνυμνεῖν τὸν τῶν ἀγαθῶν δοτῆρα· ἴσως δὲ καὶ ἕτερόν τι οἰκονομῶν καὶ τοὺς ἡγου- 25 μένους διδάσκων τῆς ἐκκλησίας πρὸ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν χειροτονιῶν διανυκτερεύειν ἐν προσευχῇ, ὅπως μὴ ματαία γένηται αὐτοῖς ἡ προβολή[d]. αὐτὸς γὰρ ὡς Θεὸς ἐπιστάμενος τὰς ἁπάντων καρδίας καὶ τὰ μέλλοντα εἰδὼς ἀκριβῶς, τῶν ἑαυτοῦ Ἀποστόλων, οὕτω τὴν προβολὴν[e] ἐποιήσατο· εἰ καὶ τὸν Ἰούδαν ἑκουσίως προ- 30

[x] ἐξάκουστα Poss. [y] συνεχομένοις L. [z] τε P. [a] ἐκκόψωσι L.
[b] ἀπ' αὐτ. Poss. [c] γινομένων P. [d] Sic P.L. προσβ. Poss.
[e] προσβ. Poss.

εἵλετο, ἵνα δείξῃ ὡς οὐ φύσει εἰσὶ σωζόμενοι καὶ ἀπολλύμενοι[f]· ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν σωτηρίας ἢ ἀπωλείας ἀποδείκνυσιν ἄξιον. ὅτι γὰρ ᾔδει ὡς προδότης ἔσεται Ἰούδας, διδάσκει τὰ εὐαγγέλια. γενομένης οὖν, κατὰ τὸν Λουκᾶν, ἡμέρας, προσκαλεῖται οὓς ἠθέλησε, καὶ ἐκλεξάμενος ἐξ αὐτῶν δώδεκα (ἦσαν γὰρ πλείους οἱ 5 παρόντες) Ἀποστόλους ὠνόμασεν, εἰς παρασκευὴν τοῦ πράγματος καί εἰς τὸ μέλλον ὑπ' αὐτῶν πληρωθήσεσθαι ἔργον, δοὺς αὐτοῖς δύναμιν (τοῦτο γὰρ ἡ ἐξουσία) θεραπεύειν τὰς[g] νόσους καὶ δαίμονας ἀπελαύνειν. εἶτα λέγει καὶ τὰ ὀνόματα, ἵνα μὴ σφάλῃς περὶ τὰς προσηγορίας, ἵνα μὴ ὁ τυχὼν εἴπῃ Ἀπόστολος γεγονέναι. 10 καί φησιν ὡς[h] ἐπέθηκεν ὄνομα τῷ Σίμωνι ὄνομα Πέτρον[i], ἵνα προλάβῃ τὸ ἔργον ἡ κλῆσις προφητικῶς. Πέτρος γὰρ αὐτὸν κέκληκεν, ἐπειδὴ ἐν πέτρᾳ ἤμελλεν οἰκοδομεῖν, ἐπειδὴ ἀρραγὴς ἦν ὁ λόγος καὶ ἡ πίστις ἀσάλευτος. καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην ἐπονομάζει Βοανεργὲς, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς, 15 διὰ τὸ μέγα καὶ διαπρύσιον ἠχῆσαι τῇ οἰκουμένῃ τῆς θεολογίας τὰ δόγματα· καὶ τόνδε, καὶ τόνδε, ἵνα μάθῃς τοὺς δώδεκα.

20 Καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, 21 ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε ἄρτον φαγεῖν. καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτόν· 20 ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη.

Ὅτε τοίνυν ἐξελέξατο, ἔρχεται εἰς οἶκον, καὶ συνέρχεται πάλιν ὄχλος, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μηδὲ ἄρτον φαγεῖν· καὶ ἀκούσαντες οἱ παρ' αὐτοῦ ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτὸν, ἔλεγον γὰρ ὅτι ἐξέστη. τίνες ἀκούσαντες, ἢ πόθεν ἐξῆλθον, οὐ σαφῶς διηγήσατο. 25 νομίζων οὖν περὶ τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων λέγειν τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὡς ἀκούσαντες περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ περιεστῶτος αὐτὸν ὄχλου, ὑπὸ βασκανίας ἐκβακχευθέντες εἰς ὀργὴν, ἔδραμον αὐτὸν ἐπισχεῖν, ἐκεῖνο[k] ὑπολαμβάνοντες πάσχειν ὅπερ αὐτοὶ πεπόνθασι. μανία γὰρ σαφὴς καὶ φρενῶν ἔκστασις τὸν τῶν τοιού- 30 των θαυμάτων[l] ποιητὴν, καὶ ψυχῶν εὐεργέτην, καὶ θεϊκῆς σοφίας

[f] φύσεις εἰσὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων L. [g] τὲ P. [h] ὃς P.
[i] Πέτρῳ P. [k] ἐκεῖνον L. [l] τοσούτων ποιητ. Poss.

διδάσκαλον, ὑπολαμβάνειν ἐξίστασθαι. ὅθεν ἐπάγει περί τινων φησι σαφῶς διηγούμενος ὅτι οἱ γραμματεῖς κ. τ. ἑ.

22 Καὶ οἱ γραμματεῖς οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβάντες ἔλεγον, ὅτι Βεελζεβοὺλ ἔχει, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. 5

Ἐπειδὴ ἀντιλέγειν οὐκ εἶχον τοῖς γινομένοις, ἑτέρως αὐτὸν[m] διαβάλλειν ἐπειράσθησαν, ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων φήσαντες ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια· ὥστε εὐγνωμονέστερα τῶν ἀρχόντων τὰ πλήθη. τοῖς μὲν γὰρ ἐμποδίζει περὶ τὴν δικαίαν κρίσιν ἡ φιλοδοξία· τοῖς δὲ ἀνεπισκότητος ἡ διάνοια κατὰ 10 τοῦτο· ὅπου δὲ οὐκ ἐπισκοτεῖται ὁ νοῦς, ὀξύτερον ὁρᾷ, καὶ πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Κυρίου προάγονται· οἱ δὲ τοῦ νόμου διδάσκαλοι συκοφαντοῦσι, καὶ πρᾶγμα τοῖς θείοις διδάγμασιν ἐναντιώτατον ὑπὸ τοῦ πονηροῦ λύσιν ἐννοοῦσι γίνεσθαι.

23 Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς, ἐν παραβολαῖς ἔλεγεν 15 24 αὐτοῖς, πῶς δύναται Σατανᾶς Σατανᾶν ἐκβάλλειν; καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ δύναται σταθῆναι 25 ἡ βασιλεία ἐκείνη· καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῇ, οὐ 26 δύναται σταθῆναι ἡ οἰκία ἐκείνη· καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν, μεμέρισται, καὶ οὐ δύναται σταθῆναι, 20 ἀλλὰ τέλος ἔχει.

Σφόδρα ἀπὸ τῶν παραδειγμάτων ἰσχυρὰν ἐποιήσατο τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδὲ δυνατὸν εἶναι τοῦτο γενέσθαι ὅπερ ἐκεῖνοί φασιν· ἀνάγκη γὰρ τὴν μερισθεῖσαν βασιλείαν ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἢ πάντως πλεῖστον ὅσον ἑαυτῆς ἐλάττονα γίνεσθαι[n]· τὸ δ' αὐτὸ καὶ 25 ἐπὶ οἰκίας καὶ πόλεως ἐστὶν ἰδεῖν ὁμοίως συμβαῖνον. οὐκοῦν καὶ ἡ τοῦ Σατανᾶ βασιλεία, εἴπερ ἐφ' ἑαυτὴν μεμέρισται, καὶ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἀπελαύνει τῶν ἀνθρώπων, ἤγγικεν ἡ κατάλυσις τῶν δαιμόνων, ὡς ἔοικε· τὸ μὲν γὰρ κράτος αὐτοῖς ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων κρατεῖν. εἰ δὲ τοῦτο αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀφαιροῦσιν, οὐδὲν 30 ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ τὴν βασιλείαν αὐτοῖς λελύσθαι. εἰ δὲ συνέ-

[m] αὐτὰ Poss. [n] Sic P.L. ἐμφυλ. ἢ πάντως ἀπολέσθαι Poss.

στηκεν ἡ βασιλεία τοῦ πονηροῦ, καὶ κρατεῖ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔτι, δῆλος ὡς οὐ διῃρέθη καθ' ἑαυτῆς.

27 Οὐδεὶς δύναται τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ, εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δήσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσει. 5

Οὐκοῦν ἐπειδὴ σκεύη τῶν δαιμόνων γεγόνασιν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὰς κακίας ὑπὸ τὴν ἐκείνων [o] καταστάντες ἐξουσίαν, ἀδύνατον ἦν ἀφαιρεθῆναι τοὺς δαίμονας τὴν οἰκείαν κτῆσιν, ἀλλ' ἢ πρότερον αὐτῶν ἡττηθέντων, καὶ δεσμοῖς περιβληθέντων εἰς τὸ μὴ δύνασθαι αὖθις ὑπὲρ τῶν ἰδίων διαμάχεσθαι κτημάτων. τοῦτο δὲ ὑπὸ τῶν 10 δαιμόνων οὐκ ἄν ποτε ἐγένετο· ἐπεὶ μηδὲ οἷόν τε ἦν ἐκείνους ἑαυτοὺς ἀφελέσθαι τῆς ἐξουσίας αὐτῶν τοὺς ἀνθρώπους.

28 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὅτι πάντα ἀφεθήσεται τὰ ἁμαρτήματα τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλασφημίαι ὅσας 29 ἂν βλασφημήσωσιν· ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ 15 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀλλ' 30 ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου κρίσεως· ὅτι ἔλεγον, Πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει.

Ὥσπερ ἐνταῦθα ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν οὐκ ἀνεμφάτως εἴρηται τῆς μετανοίας, οὕτως καὶ τὸ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλάσφημον 20 οὐκ ἀνεπίδεκτον πάντως τὴν μετάγνωσιν ἕξει· σκληρὸν γὰρ τοῦτο καὶ ἀνεπίγνωμον πάντη· καὶ τῆς τοῦ πάντας ἀνθρώπους ἐλαύνοντας ἐπὶ σωτηρίαν φιλανθρωπίας.

Τὴν εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίαν ἀσύγγνωστον εἶναί φησι τῷ τοῦ Πνεύματος ὀνόματι· ὥσπερ γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια 25 βασιλεία Θεοῦ· οὕτως καὶ ἡ βλασφημία [p] ἡ κατὰ τούτου κατὰ Θεοῦ γίνεται. ἀσυγχώρητον δὲ εἶναι λοιδορίαν Θεοῦ, ὡς ἐν ἑαυτῇ [q] συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν. τὴν γὰρ εἰς υἱὸν [r] ἔχειν πρὸς σύγκρισιν ἐκείνης, καθ' ὃ νενόμιστο τότε [s], καὶ ἑώρατο ἄνθρωπος ὤν, καὶ δι' εὐτελείας ἐλθὼν καὶ γένους εὐκαταφρονήτου· τὸ δὲ μήτε ἐπὶ τοῦ 30 παρόντος αἰῶνος μήτε ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἀφίεσθαι, τὴν κατὰ νό-

[o] ἐκείνου L. [p] βασιλεία P. [q] ὡς ἐν ἑαυτῇ om. P. [r] αὐτὸν P.L.
[s] νενόμιστό τε P.L.

μου ἑρμηνεύει[t] *κρίσιν καὶ τὴν μέλλουσαν. ὅτε γὰρ νόμος τὸν καταρώμενον Θεὸν θανατοῦσθαι κελεύει, καὶ ὁ Κύριος ἐπιψηφιεῖται τῷ νόμῳ, συγγνώμην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ μὴ διδούς. παρασεσιωπημένη δὲ ἐν τούτοις ἡ διὰ βαπτίσματος ἄφεσις εἴη, ἐπεὶ μηδὲ καιρὸς ἦν πω*[u] *περὶ ταύτης Ἰουδαίοις διαλέγεσθαι. μεταξὺ γάρ* 5 *πως εὑρίσκεται αὕτη τῆς τε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ τῆς μελλούσης κατακρίσεως, ὅτι πᾶς ὁ βαπτιζόμενος ἔξεισιν ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ μεταξὺ πῶς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐξετάζεται· καὶ οὕτω παραίτησιν τῆς ἐκ νόμου κατακρίσεως ἴσχει κατὰ τὸν λέγοντα Παῦλον, "Θεὸς ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων;"* 10 *οὐκοῦν τὸ τὰ θαύματα καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κατάλυσιν, ἃ μόνου τοῦ Πνεύματός ἐστι ποιεῖν, ταῦτα τῷ δαίμονι παρατιθέναι, οὐδεμίαν ὑμῖν ἀπολογίαν ἢ συγνώμην τῆς βλασφημίας καταλείπει. ταῦτα δὲ οὔτε τὴν εἰς ἑαυτὸν βλασφημίαν ἀφίεσθαι ἀποφηνάμενος*[x]*, οὔτε τοῖς βλασφημοῦσι κατὰ τοῦ Πνεύματος χώραν* 15 *μετανοίας, εἰ βούλοιντο*[y]*, ἀφιεὶς οὐδεμίαν, ἀλλ' ἐν παραθέσει τὴν εἰς αὐτὸν βλασφημίαν, ὡς εἰς ἄνθρωπον τότε γίνεσθαι μόνον δοκοῦσαν, ἐλάττονα φάσκων εἶναι, ὅταν τῇ βλασφημίᾳ*[z] *τοῦ Ἁγίου συγκρίνηται Πνεύματος.*

31 Ἔρχονται οὖν οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ 20 ἔξω ἑστῶτες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν, φωνοῦντες αὐτόν. 32 καὶ ἐκάθητο ὄχλος περὶ αὐτόν· εἶπον δὲ αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡ 33 μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου καὶ αἱ ἀδελφαί σου ἔξω ζητοῦσί σε. καὶ ἀπεκρίθη αὐτοῖς λέγων, Τίς ἐστιν ἡ μή- 34 τηρ μου ἢ οἱ ἀδελφοί μου; καὶ περιβλεψάμενος κύκλῳ 25 τοὺς περὶ αὐτὸν καθημένους, λέγει, Ἴδε, ἡ μήτηρ μου καὶ 35 οἱ ἀδελφοί μου. ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφή μου καὶ μήτηρ ἐστί.

Δείκνυσιν ὅτι πάσης προτιμᾷ συγγενείας τοὺς κατὰ τὴν πίστιν οἰκείους· ταῦτα δὲ ἔφη οὐκ ἀποδοκιμάζων πάντως τὴν μη- 30 *τέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι πάσης σωματικῆς*

[t] ἑρμηνεύειν P. [u] erasum P. [x] ἀποφαινόμενος P.L. [y] ὤλοιντο P.
[z] Sic P. τὴν βλασφημίαν Poss.

συγγενείας προτιμᾷ τῆς ψυχῆς τὴν οἰκειότητα· διὰ τούτου κἀκείνους στέργων ταῦτα ἐπάγοιντο· πρὸς γὰρ τὸν οἰόμενον ὡς ἐπὶ [b] σπουδαιότερον καλεῖν αὐτὸν τῶν οἰκείων τὴν ὁμιλίαν, ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο εἰπεῖν, ὁμοῦ καὶ εἰς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. ἄλλως δέ φησιν ὅτι μήπω τότε πεπιστεύκεισαν εἰς αὐτὸν οἱ ἀδελ- 5 φοὶ αὐτοῦ, ὡς μανθάνομεν παρὰ Ἰωάννου. παρὰ δὲ τοῦ Μάρκου, ὅτι ὡς ἐξεστηκότα κατέχειν ἐπείρουν. ἐπειδὴ [c] γοῦν τοιαύτης ἦσαν διανοίας, καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν οὐχ ὡς οἰκείων ἐμνήσθη· μανθάνομεν δὲ ὅτι καὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ Πνεῦμα [d] συγγενεῖς καθιστάμεθα. 10

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τοῦ σπόρου παραβολή.

1 Καὶ πάλιν ἤρξατο διδάσκειν παρὰ τὴν θάλασσαν· καὶ συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος πολύς, ὥστε αὐτὸν ἐμβάντα εἰς τὸ πλοῖον καθῆσθαι ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ πᾶς 15 2 ὁ ὄχλος πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπὶ τῆς γῆς ἦν. καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς ἐν παραβολαῖς πολλά, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ.

Κάθηται πρὸς τῇ θαλάσσῃ τῆς [e] ἐν μέσοις ὄχλοις διατριβῆς ὑφιστάμενος· καὶ οὐδ᾽ οὕτως εὐρυχωρία καταλείπεται διὰ τὴν τοῦ 20 πλήθους συνδρομήν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ πλοῖον ἀναβαίνει. πρὸς γὰρ τὴν χρείαν αἱ πράξεις καλῶς γίνονται. διδάσκει τοίνυν ἐκ θαλάττης τοὺς ἐπὶ γῆς ἑστηκότας· συνήθως δὲ διὰ πλοίου, καὶ οὐκ αὐτῆς τῆς θαλάττης ἐπιβεβηκὼς [f], καίτοι δυνάμενος, ἵνα μήτε τῆς ἀκροάσεως ἐκβάλῃ διὰ τῆς ἐκπλήξεως, μήτε θαυματουργὸς μᾶλ- 25 λον ἢ διδάσκαλος φαίνηται· τὸ γὰρ περιττὸν καὶ οὐ κατὰ φιλανθρωπίαν γινόμενον παράδοξον, ἄκαιρον εἶχε τὴν θαυματουργίαν· ἐπειδὴ τοίνυν σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, πάλιν τὴν ἐκ τῆς διδασκαλίας ὠφέλειαν παρέχει· καὶ κάθηται ἐν τῷ πλοίῳ ἁλιεύων καὶ σαγηνεύων τοὺς ἐν τῇ γῇ. ἐκάθισε δὲ οὕτω. οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸ 30 τέθεικεν ὁ Εὐαγγελιστής, ἵνα μετ᾽ ἀκριβείας συνθῇ τὸ θέατρον.

[b] ἐπί τι P. καὶ ἐπί τι L. [c] ἐπειδὴ τοιαύτη διανοία καὶ ὁ P.L. [d] Sic P.L. male Poss. πατέρα. [e] τοῖς P. [f] ἐπιβέβηκε P. μεταβέβηκε Poss.

καὶ μηδένα ἀφῇ[g] κατὰ νώτου, ἀλλὰ πάντας ἀντιπροσώπους ἔχει. καθίσας δὲ ἐκεῖ διὰ παραβολῶν φθέγγεται· καὶ πᾶσαι αἱ παραβολαὶ, ἃς ἐφεξῆς ἐνταῦθα τίθησι, πρόρρησίς[h] εἰσι τῶν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος, ἤτοι περὶ τὸ κήρυγμα ἐσομένων· λέγει δὲ αὐτὰ πολλῶν μὲν ἑτέρων ἕνεκεν, τὴν τούτων προαγόρευσιν ἀναγκαῖαν εἶναι 5 νομίσας αὐτῷ· μάλιστα δὲ ὡς ἂν μὴ καθάπερ οἱ λοιποὶ τῶν διδασκαλίας ἀρξάντων τινὸς, δοκῇ καὶ αὐτὸς ἀγνοίᾳ τῶν ἑξῆς ἐσομένων κηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον. προλέγει τοίνυν καὶ τοῦ κηρύγματος τὴν ἐπίδοσιν, καὶ τῶν ἀπειθούντων τὴν φαυλότητα, ἢ μὴ γνησίᾳ διαθέσει τῶν τῷ Εὐαγγελίῳ προσιόντων τὴν χαυνότητα. 10 ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἐν τούτοις σπουδὴν, ὡς διὰ πάντων δῆλον γενέσθαι τοῖς ἀκούουσιν, ὅτι σφόδρα εἰδὼς οἷά τινα τὰ περὶ τὸ κήρυγμα ἔσται, κέχρηται τῇ διδασκαλίᾳ· τῶν σπουδαίων ἕνεκα πάντα διαπραττόμενος.

3 Ἀκούετε. ἰδοὺ, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· καὶ 15 4 ἐγένετο ἐν τῷ σπείρειν, ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, καὶ 5 ἦλθε τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγεν αὐτό· ἄλλο δὲ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ πετρῶδες, ὅπου οὐκ εἶχε γῆν πολλήν· 6 καὶ εὐθέως ἐξανέτειλε, διὰ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς· ἡλίου δὲ ἀνατείλαντος ἐκαυματίσθη, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ῥίζαν 20 7 ἐξηράνθη. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὰς ἀκάνθας· καὶ ἀνέβησαν αἱ ἄκανθαι, καὶ συνέπνιξαν αὐτὸ, καὶ καρπὸν οὐκ 8 ἔδωκε. καὶ ἄλλο ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν τὴν καλήν· καὶ ἐδίδου καρπὸν ἀναβαίνοντα καὶ αὐξάνοντα, καὶ ἔφερεν ἓν τριάκοντα, καὶ ἓν ἑξήκοντα, καὶ ἓν ἑκατόν. 25

Πρώτην ταύτην παραβολὴν τίθησι ποιοῦσαν τὸν ἀκροατὴν προσεκτικώτερον. ἐπειδὴ γὰρ αἰνιγματωδῶς ἤμελλε διαλέγεσθαι διὰ τὸ εἶναι καὶ Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ἀναμεμιγμένους τῷ πλήθει, διανίστησι τὴν διάνοιαν τῶν ἀκουόντων πρῶτον διὰ τῆς παραβολῆς· πρὸς τούτοις καὶ ἵνα ἐμφατικώτερον[i] τὸν λόγον 30 ποιήσῃ, ἐν παραβολαῖς φθέγγεται, καὶ ἵνα[k] πλείονα τὴν μνήμην ἐνθῇ, καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγάγῃ τὰ πράγματα. οὕτως καὶ οἱ προφῆται

[g] ἀφῆκε διὰ νώτου Poss. [h] προρρήσεις P. [i] ἐμφαντ. P.L.
[k] ἵνα om. P.L.

ποιοῦσιν· ἀνοίγει οὖν ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, καί φησιν, "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν." πόθεν ἐξῆλθεν ὁ πανταχοῦ παρὼν, ὁ πάντα πληρῶν; οὐ τόπῳ, ἀλλὰ σχέσει καὶ οἰκονομίᾳ τῇ πρὸς ἡμᾶς ἐγγύτερος ἡμῖν γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τὴν σάρκα παραμονῆς[l]. ἐπειδὴ γὰρ εἰσελθεῖν 5 οὐκ ἠδυνάμεθα, τῶν ἁμαρτημάτων διατειχιζόντων ἡμῶν τὴν εἴσοδον, αὐτὸς ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς. ἐξῆλθεν οὖν σπεῖραι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· σπόρον γὰρ ἐνταῦθα τὴν διδασκαλίαν φησὶν, ἄρουραν δὲ τῶν ἀνθρώπων τὰς ψυχάς. καὶ ὃ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν. οὐκ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἔρριψεν, ἀλλ' ὅτι ἔπεσεν· ὃ δὲ παρὰ[m] τὴν 10 πέτραν· ὃ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας· ὃ δὲ ἐπὶ τὴν[n] γῆν τὴν καλήν. τέταρτον οὖν[o] μέρος ἐσώθη· καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐπίσης[p] καρποφορεῖ. ἀλλὰ κἀνταῦθα[q] πολλὴ ἡ διαφορά· ταῦτα δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι μετ' ἀφθονίας ἅπαντα[r] διελέγετο· καθάπερ ὁ σπείρων οὐ διαιρεῖ τὴν ὑποκειμένην γῆν, ἀλλ' ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως βάλλει τὰ 15 σπέρματα· οὕτω καὶ αὐτὸς ἅπασι διελέγετο, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πληρῶν, καίτοι προειδὼς τὰ ἐσόμενα· ἵνα λέγῃ, "τί ἐμὲ[s] ἔδει "ποιῆσαι καὶ οὐκ ἐποίησα;" καὶ οἱ μὲν προφῆται ὡς περὶ ἀμπέλου[t] διαλέγονται τῷ δήμῳ[u], οὗτος δὲ ὡς περὶ σπόρου, δηλῶν ὅτι ταχεῖα νῦν ἅπασιν[x] ὑπακοὴ καὶ εὐκολωτέρα, καὶ εὐθέως τὸν καρπὸν 20 δώσει. ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ἐξῆλθεν ὁ σπείρων σπεῖραι, μὴ ταυτολογίαν νομίσῃς· ἐξέρχεται γὰρ πολλάκις ὁ σπείρων, καὶ ἐφ' ἕτερον πρᾶγμα, ἢ ἀνανεῶσαι, ἢ τὰς πονηρὰς ἐκτεμεῖν[y] βοτάνας, ἢ ἄλλο τι[z] ἐπιμελήσασθαι· αὐτὸς δὲ ἐπὶ τὸ σπεῖραι. πόθεν οὖν τὸ πλέον ἀπώλετο τοῦ σπόρου; οὐ παρὰ τὸν σπείροντα[a], ἀλλὰ παρὰ 25 τὴν ὑποδεχομένην γῆν, τοῦτ' ἔστι, παρὰ τὴν ἀκούουσαν ψυχήν. καὶ τί δήποτε οὐ προφανῶς τοῦτο φησι[b]; ὅτι οὐ βούλεται αὐτῶν σφόδρα καθικέσθαι, ὥστε μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν[c], ἀλλὰ καταλιμπάνει[d] τῷ συνειδότι τῶν ἀκουόντων τὸν ἔλεγχον· ταύτην δὲ λέγει τὴν παραβολὴν τοὺς μαθητὰς ἀλείφων καὶ παιδεύων, 30 κἂν πλείους τῶν δεχομένων τὸν λόγον οἱ ἀπολλύμενοι ὦσι, μὴ

[l] παραβολῆς P. [m] ἐπὶ P. [n] P. [o] οὖν om. P. [p] ἐπ' ἴσης P. [q] καὶ ἐντ. P.L. [r] ἅπασι. [s] τί με P.L. [t] ἀγγέλου P. [u] τοῦ δήμου P.L. [x] ἔσται ἡ ὑπ. L. [y] P.L. ἐκταμεῖν Poss. [z] ἀλλ' ὅτι P. [a] σπείραντα P.L. [b] P. [c] ἐμβαλεῖν P. [d] P.

καταπίπτειν. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ δεσπότου σου τοῦτο γέγονε· καὶ ὁ πάντα προειδὼς ἐπιστάμενος ταῦτα ἔσεσθαι, οὐκ ἀπέστη τοῦ σπόρου. καὶ ὁ μὲν γεωργὸς εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖτο ὅπου δήποτε ῥίπτων τὸν σπόρον, ὁ δὲ διδάσκαλος πολὺν σχοίη τὸν ἔπαινον. ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς εἰκότως ἂν ἐγκαλοῖτο τοῦτο ποιῶν· οὐ γὰρ ἔνι τὴν πέτραν γενέσθαι γῆν, οὐδὲ τὴν ὁδὸν μὴ εἶναι ὁδὸν, ἢ μὴ εἶναι ἀκάνθας· ἐπὶ δὲ τῶν λογικῶν[e] οὐχ οὕτως. δυνατὸν γὰρ τὴν πέτραν μεταβληθῆναι καὶ γίνεσθαι[f] γῆν λιπαρὰν, καὶ τὴν ὁδὸν μηκέτι καταπατεῖσθαι, μηδὲ προκεῖσθαι τοῖς περιοῦσιν ἅπασιν, ἀλλ' ὡς[g] ἄρουραν πίονα γίνεσθαι[h], καὶ τὰς ἀκάνθας ἀφανισθῆναι καὶ πολλῆς ἀπολαύειν ἀδείας τὰ σπέρματα. εἰ γὰρ μὴ ἐξῆν, οὐκ ἂν ἔσπειρεν οὕτως. σὺ δέ μοι σκόπει, ὅτι οὐ μία τῆς ἀπωλείας ἡ ὁδὸς, ἀλλὰ διάφοροι· οἱ μὲν γὰρ τῇ ὁδῷ ἐοικότες οἱ ῥάθυμοι καὶ ὀλίγωροι· οἱ δὲ τῇ πέτρᾳ ἀσθενέστεροι[i], μονονουχὶ μηδενὸς ἐπηρεάσαντος[k] τὴν διδασκαλίαν μαρανθῆναι, πόσῳ μᾶλλον[l] καὶ πειρασμῶν ἐπικειμένων· οἱ δὲ ἐν ταῖς ἀκάνθαις, πολλῷ τούτων ἀσυγγνωστότεροι. ὑστέραν δὲ τίθησι τὴν καλὴν γῆν, οὐκ ἀφιεὶς ἀπογνῶναι, ἀλλὰ διδοὺς ἐλπίδας μετανοίας· καὶ ὅτι δυνατὸν ἐκ τῶν εἰρημένων εἰς ταύτην μεταβαλεῖν· καίτοι εἰ καὶ ἡ γῆ καλὴ, καὶ ὁ σπορεὺς εἷς, καὶ τὰ σπέρματα τὰ αὐτά.

Διατί ὁ μὲν ρ̄ ὁ δὲ ξ̄ ὁ δὲ λ̄; ἐνταῦθα πάλιν παρὰ τὴν φύσιν τῆς γῆς ἡ διαφορὰ, τουτέστι παρὰ τὴν γνώμην[m]. πολλὴ δὲ ἡ φιλανθρωπία τοῦ γεωργοῦ, ὅτι καὶ τοὺς πρώτους ἀποδέχεται, καὶ τοὺς δευτέρους οὐκ ἐκβάλλει, καὶ τοῖς τρίτοις δίδωσι χώραν.

9 Καὶ ἔλεγεν, Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω. 10 ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα τὴν παραβολήν. 11 καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἐκείνοις δὲ τοῖς ἔξω, ἐν παραβολαῖς τὰ πάντα γίνεται.

Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ἴδιον αὐτοῦ τὸν λόγον ἔδειξε καὶ οὐκ ἀλλότριον. οὐκ ἔστι

[e] λόγον L. [f] γενέσθαι P.L. [g] ἵνα L. [h] om. P.L. [i] ἀσθενέστεροι μόνον· οὐκέτι δὲ ἴσον μηδένος ἐπ. L. [k] ἐπηρεάζοντος P.L. [l] π. μᾶλλον om. L. [m] γνῶσιν Poss.

γὰρ Πέτρου ἢ Παύλου ἡ διδαχὴ, ἀλλὰ τοῦ Σωτῆρος· "ἐξῆλθεν "γάρ," φησιν, "ὁ σπείρων σπεῖραι τὸ σπέρμα αὐτοῦ·" ἔλεγεν δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ, "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς, εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν "ὁ διδάσκαλος ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ἐκεῖνος γὰρ μόνος ἀληθὴς διδάσκαλος, ὁ δίχα τοῦ μαθεῖν διαλεγόμενος. ταῦτα μὲν ὁ Σωτὴρ 5 ἐλαλει καὶ ἡρμήνευσεν· "ὅτε δὲ ἐγένετο καταμόνας ἠρώτησαν "αὐτὸν οἱ περὶ αὐτὸν σὺν τοῖς δώδεκα," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἵνα εἴπῃ, ὅτι ὑμεῖς ἄξιοι ὄντες ἅπαντα μαθεῖν τὰ πρὸς διδασκαλίαν συντείνοντα τοῦ κηρύγματος, μαθήσεσθε καὶ τῶν παραβολῶν τὴν σαφήνειαν· πρὸς δὲ τούτους κατὰ παραβολῶν κέχρημαι τῇ δι- 10 δασκαλίᾳ [n]· ἐπειδὴ μηδὲ ἄξιοι μαθεῖν εἰσι, διὰ τὴν κακίαν τοῦ τρόπου [o]. οὔτε γὰρ ἀγνοῶν Ἰουδαίους ἀπιστήσαντας ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, οὔτε πάντα πρὸς τὴν πίστιν ἐνάγων αὐτοὺς, ἀλλὰ τοῖς μὲν σημείοις δυσωπῶν, ἱκανοῖς οὖσι καὶ τοὺς πάνυ σκληροὺς καὶ ἀσυνέτους ἐνάγεσθαι· ἵνα διὰ τούτων εἶεν ἀναπο- 15 λόγητοι περὶ τῆς ἀπιστίας· τὴν δὲ διὰ γνώσεως προαγωγὴν οὐ παρέχων, ὅτι τοῦ κατὰ τὸν νόμον, ὃν ἔλαβον, μὴ παρέχοντες τὴν ὑπακοὴν, οὐ δίκαιον κρῖναι τοῦ καινοῦ λόγου μετασχεῖν, ἀλλ' ἑκατέρων ἀφαιρεθῆναι. ἐν [p] μὲν γὰρ τῷ νέῳ καὶ ὁ παλαιός· ὅπου δὲ ὁ νέος οὐκ ἔστιν, οὐδὲ ὁ παλαιὸς ἔτι χώραν ἔχειν δύναται. δείκνυσιν 20 οὖν τῷ παραδείγματι τῶν ὑπηκόων μαθητῶν ὅτι δι' ἀντιλογίαν ἀνάξιοι τῆς σαφοῦς διδασκαλίας οἱ λοιποί. τὸ δὲ ὅλως λαλεῖν διὰ παραβολῶν, καὶ μὴ παντελῶς ἀποσιωπᾷν, ἐπιδείκνυσιν ὅτι τοῖς μὴ προσιοῦσι πλησίον τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ εἰ φανείη τὸ ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ [q], ἀμυδρῶς μᾶλλον ἢ ἐναργῶς φαίνεται· ὥσπερ καὶ σώ- 25 ματος εἶδος [r] τοῖς πόρρωθεν ἑστῶσι, σαφῶς οὐ καταλαμβάνεται. οὐδὲ βούλεσθέ, φησι, παρασχεῖν τοῖς διὰ τέλους ἀπείθεσι τὴν τῆς σοφίας ἀνάπτυξιν· ὅταν γάρ τις ἐπάγηται προαίρεσιν εὐσεβῆ καὶ γνώμης ὀρθότητα, λήψεται μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας τῶν ἀποκρύφων τὴν ἀποκάλυψιν· ὅταν δὲ μηδὲν ὑγιὲς φρονῇ, οὐδὲ τῶν 30 προχείρων τοῖς πολλοῖς ἀξιοῦται δέξασθαι τὴν ἀκρόασιν.

12 Ἵνα βλέποντες βλέπωσι, καὶ μὴ ἴδωσι· καὶ ἀκού-

[n] διδασκαλίαν P. [o] Sic. P.L. προσώπου Poss. [p] Sic. P.L. ἦν Poss. [q] ἑαυτὸ P. [r] σωματοειδῶς Poss.

οντες ἀκούωσι, καὶ μὴ συνιῶσι· μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς τὰ ἁμαρτήματα.

Εἶτα καὶ τῇ ἐπαγωγῇ τῆς προφητικῆς φωνῆς τὴν κακίαν αὐτῶν ἐλέγχει, ὡς πόρρωθεν κηρυττομένην. "βλέποντες γὰρ οὐ "βλέψουσι. καὶ οὐ μὴ ἴδωσι. καὶ ἀκούσονται καὶ οὐ μὴ συνιῶσι·" 5 οὐδὲ γὰρ βουληθήσονται τὴν χάριν αὐτοῦ παραδέξασθαι. διό φησιν, "ἰδοὺ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε· καὶ ταῖς ἀνομίαις ὑμῶν "ἐξαπέστειλα μητέρα ὑμῶν. διότι ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος· "ἐκάλεσα καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐπακούων." τὸ μὲν οὖν βλέψαι ὑπῆρχεν αὐτοῖς ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ ὀφθέντος· τὸ δὲ μὴ ἰδεῖν συμβέβηκεν 10 ἀπὸ τοῦ αὐτοὺς[q] μῦσαι τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλμούς, καὶ προσποιηθῆναι μὴ βλέπειν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ μὴ ἀκοῦσαι ἀπὸ τοῦ μὴ βούλεσθαι συνιέναι τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ καταφρονεῖν τῶν λεγομένων. καὶ οὕτως συμβήσεται αὐτοῖς τὸ μὴ ἀπαλλαγῆναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἀντιπαθῶς ἔχειν πρὸς τὴν ἑαυτῶν 15 σωτηρίαν.

21 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, μήτι ὁ λύχνος ἔρχεται ἵνα ὑπὸ τὸν μόδιον τεθῇ, ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην; οὐχ ἵνα ἐπὶ τὴν λυχνίαν ἐπιτεθῇ;

Ὁ βουλόμενος τὸν λύχνον ἐφαρμόζειν καὶ[r] τοῖς τελειοτάτοις 20 τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν, δυσωπήσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου λελεγμένων· ὅτι ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων. ἀλλὰ καὶ τὸ, "ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμὸς," ἀναφερόμενον ἐπὶ τὸν ἐν ἑκάστῳ νοῦν[s] πᾶσιν ἀνθρώποις ἐφαρμόσει. ἀλλὰ καὶ "ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμέναι, καὶ οἱ λύχνοι 25 "καιόμενοι," πρὸς πάντας εἴρηται τοὺς[t] μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ. φήσει τις οὖν ἐπὶ τὴν ἐνεστηκυῖαν ζωὴν ἀναφέρεσθαι τὸ εἰρημένον περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὸν ἀναφέντα[u] λύχνον ἐν τῇ ψυχῇ λογικὸν κρύπτειν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπιτιθέναι λυχνίᾳ[x]· εἰς σύμβολον ἧς Μωσῆς ἐν τῇ σκήνῃ ἀπέθετο τοῦ μαρτυρίου. χρὴ οὖν τὸν λύχνον μὴ ὑπὸ τὸν 30 μοδιον τοῦ σιτομετρίου εἶναι· μοδίῳ γὰρ σιτομετρείσθωσαν ὑπὸ τοῦ πιστοῦ καὶ φρονίμου οἰκονόμου οἱ σύνδουλοι, βλεπέτωσαν δὲ

[q] αὐτοῖς P. [r] P. [s] Sic P.L. τῶν ἑκαστῶν οὖν Poss. [t] τὰς P.
[u] ἀνάψαντα P.L. [x] λυχνίαν P.

τὰς αὐγὰς τοῦ λύχνου ἐπικειμένου τῇ λυχνίᾳ καὶ εἰς φανερὸν τοῦ λόγου προαγομένου οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάντες τῆς ἐκκλησίας[y]. ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τὴν κλίνην τιθέασι τὸν λύχνον, ἔνθα τις ἀναπαύεται, οὐδὲ ἄλλου τινὸς σκεύους ὑποκάτω. τοῦτο γὰρ ὁ ποιῶν οὐ προνοεῖται τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὴν οἰκίαν[z], οἷς δεῖ προστίθεσθαι[a] τὸν 5 λύχνον, οἱ τῷ ἀληθινῷ φωτὶ καὶ λόγῳ τῷ λαμπρῷ καὶ ταῖς ἀκτῖσι τῆς σοφίας ἀνάπτοντες τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν φύσιν ἔχοντα· καθ' ἣν κατεσκεύασεν αὐτὸν ὁ δημιουργός· λύχνου δεομένου τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ σοφίας καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀνάψεως. καὶ νομιστέον τὴν "ἔστωσαν ὑμῶν οἱ λύχνοι καιόμενοι" 10 ἐντολὴν, ὑπὸ μὲν τῶν προνοουμένων ἔχειν ἐν τῇ ψυχῇ τὸν νοῦν διορατικώτατον[b], καὶ μετέχοντα τοῦ εἰπόντος "ἐγὼ φῶς εἰς τὸν "κόσμον ἐλήλυθα," πληροῦσθαι. οἱ γὰρ καίοντες τὸν λύχνον καὶ τιθέντες ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἵνα λάμπῃ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ, προτρέψονται[c] καὶ τοὺς[d] ἐν τῇ οἰκίᾳ βλέποντας τὴν τοῦ λύχνου 15 λαμπρότητα καὶ αὐτοὺς καίειν τὴν ἑαυτῶν λυχνίαν. δυνάμει οὖν τοῦτό φησιν, ἐγὼ μὲν ἧψα τὸ φῶς, τὸ δὲ μεῖναι καιόμενον τῆς ὑμετέρας ἔστω σπουδῆς, οὐ δι' ὑμᾶς αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς μέλλοντας τῆς αὐγῆς ἀπολαύειν[e], καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν χειραγωγεῖσθαι. ἐὰν γὰρ ὑμεῖς ἦτε μετὰ ἀκριβείας βιοῦντες, οὐ 20 δυνήσονται αἱ κατηγορίαι συσκιάσαι ὑμῶν τὴν λαμπάδα.

22 Οὐ γάρ ἐστί τι κρυπτὸν, ὃ ἐὰν μὴ φανερωθῇ· οὐδὲ ἐγένετο ἀπόκρυφον, ἀλλ' ἵνα εἰς φανερὸν ἔλθῃ.

Πάλιν δὲ αὐτοὺς διὰ τούτων εἰς ἀκρίβειαν ἄγει βίου, παιδεύων ἐναγωνίους εἶναι ὡς ὑπὸ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς κειμένους, 25 καὶ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ἀγωνιζομένους. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο εἴδητε, φησὶν, ὅτι ἐνταῦθα καθήμεθα νῦν, καὶ ἐν μικρῷ γωνίας ἔσμεν μέρει. οὕτω γὰρ ἔσεσθε κατάδηλοι πᾶσιν, ὡσανεὶ λύχνος ἐν οἰκίᾳ ὑπὲρ τῆς λυχνίας φαίνων. ποῦ νῦν οἱ τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ διαπιστοῦντες; ἀκουέτωσαν ταῦτα, καὶ τῆς προφη- 30 τείας τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντες, προσκυνείτωσαν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσεκτικωτέρους ποιῶν τοὺς ἀκούοντας, ἐπιφέρει,

[y] τῇ ἐκκλησίᾳ L. [z] οἰκείαν Poss. [a] τίθεσθαι L. [b] διωρατικ. Cod. [c] προτρέψωνται L. [d] τοὺς om. P. [e] ἀπολ. τ. αὐγ. L.

23 Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.

Ἐννόησον γὰρ ἡλίκα ὑπέσχετο τοῖς οὐδὲ ἐν τῇ χώρᾳ γνωρίμοις οὖσι τῇ αὐτῶν, ὅτι γῆ καὶ θάλασσα[f] αὐτοὺς εἴσεται, καὶ πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἥξουσιν οὐ φήμῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῆς εὐεργεσίας ἐνεργείᾳ. 5

24 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, βλέπετε τί ἀκούετε. ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν, καὶ προστεθήσεται ὑμῖν 25 τοῖς ἀκούουσιν. ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ, δοθήσεται αὐτῷ, καὶ ὃς οὐκ ἔχει, καὶ ὃ ἔχει ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ.

Ἐπιφέρει "βλέπετε τι ἀκούετε." νήψατε πρὸς τὸ μέτρον τῆς 10 ὑπακοῆς, καὶ ἡ γνῶσις δοθήσεται, καὶ ὅσον ἂν βούληταί τις σοφίας, ἐπισπάσηται τῇ προθυμίᾳ, πρὸς ὃ δίδωσι μέτρον ἀντιλαμβάνων· οὐδὲ γὰρ ἄμετρον ἐν ἀνθρώποις ἐστὶ χρηστὸν ἢ φαῦλον. διόπερ κατὰ τὴν ἀναλογίαν "οὗ ἐμετρήσαμεν μετρηθήσεται ἡμῖν, "μέτρῳ καλῷ σεσαλευμένῳ, πεπιεσμένῳ, ὑπερεκχυνομένῳ, ἀποδο- 15 "θησομένῳ εἰς τὸν κόλπον ἡμῶν."

Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ πόθον καὶ προθυμίαν τοῦ ἀκούειν καὶ αἰτεῖν, δοθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν οὐκ ἔχῃ θείας ἀκροάσεως ἔρωτα, διὰ τῆς καταφρονήσεως, καὶ εἴ τι ἔδοξεν ἔχειν τί νόμου γραπτοῦ, ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸ, "ἀρθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν 20 "ἀφ' ὑμῶν, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς." αἰνιττόμενος τοὺς ἐν εἰδήσει καυχωμένους τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, καὶ βύοντας[g] τὰ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας.

Βασιλείαν Θεοῦ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καλεῖ[h], καὶ τῆς ἐνσάρκου 25 παρουσίας αὐτοῦ κατὰ[i] τὴν οἰκονομίαν φησιν· κατὰ τὸ, "ἤγγικεν "ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν," καὶ, "ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς "ὑμῶν ἐστι," τοῖς μαθηταῖς εἰρημένον. αὕτη οὖν ἔοικεν, "ὡς "ἐὰν ἄνθρωπος βάλῃ τὸν σπόρον ἐπὶ τῆς γῆς." καὶ ἄνθρωπος γὰρ ἐστι[k], καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Θεὸς γὰρ ὢν, καὶ υἱὸς Θεοῦ πρὸ 30 αἰώνων ὑπάρχων, ἄνθρωπος ἀτρέπτως γέγονε δι' ἡμᾶς, σπείρας τὴν

[f] θάλαττα P. [g] βύοντος Cod. L. qui hæc solus habet. [h] Om. P.L.
[i] Om. P.L. [k] Sic P.L. ἦν Poss.

γῆν καὶ τὸν ἅπαντα κόσμον φωτίσας τῷ τῆς θεογνωσίας λόγῳ· καὶ οἱονεὶ καθεύδει ἀναληφθεὶς, ἢ ὡς ἀλλαχοῦ φησιν, ἀπεδήμησεν· ἀναμένων διὰ τῆς μακροθυμίας καὶ ἀνεξικακίας καρποφορῆσαι τοὺς δεξαμένους καὶ ὁσημέραι δεχομένους τὸν σπόρον καὶ σωτήριον λόγον. ἐγείρεται δὲ νύκτα καὶ ἡμέραν κατὰ τὸ εἰρημένον, "ἐξε- 5 "γέρθητι, ἵνα τί ὑπνοῖς Κύριε; ἀνάστηθι καὶ μὴ ἀπώσῃ εἰς "τέλος," τοῖς τῆς προνοίας λόγοις διεγείρων ἡμᾶς ὑπὲρ καρποφορίαν, διὰ τῶν δεξιῶν ὅπλων τῆς δικαιοσύνης καὶ χρηστοτέρων· τοῦτο γὰρ ἡ ἡμέρα καὶ τὸ φαιδρὸν τῆς χρηστότητος· καὶ διὰ τῶν ἀριστερῶν καὶ σκαιοτέρων· τοῦτο γὰρ ἡ νὺξ, τῶν τε διωγμῶν καὶ 10 τῆς παιδείας τὸ σκυθρωπὸν ὑπομένουσα[l]. διὰ τούτων γὰρ ὁ σπόρος βλαστάνει τε καὶ μηκύνεται. τὸ δὲ, "ὡς οὐκ οἶδεν αὐτὸς," ἵνα εἴπῃ τῷ αὐτεξουσίῳ τῶν δεχομένων τὸν λόγον βουλήματι ἐπιτρέπων τὴν ἐργασίαν, καὶ μὴ τὸ πᾶν αὐτὸς κατεργαζόμενος· ἵνα μὴ ἀκούσιον ἡμῶν ᾖ τὸ ἀγαθόν. ὅθεν ἐπάγει, "αὐτομάτως[n] γὰρ ἡ γῆ 15 "καρποφορεῖ," οὐκ ἀνάγκης τὸ αὐτεξούσιον βιαζομένης, οὐ περιφορᾶς ἄστρων καὶ τύχης ἢ εἱμαρμένης, κατὰ τὸν τῶν ἐμπλήκτων[o] λόγον, ἀλλὰ προαιρέσεως προιούσης εἰς τοῦτο. καρποφορεῖ δὲ πρῶτον χόρτον[p] νόμῳ φύσεως, καὶ ταῖς κατὰ μικρὸν ἀναβάσεσι προϊοῦσα εἰς τελείωσιν· ἐπειδὴ[q] καὶ ὡς νήπια γάλα ποτίζονται οἱ νεωστὶ 20 τοῦ λόγου μετέχοντες, καὶ ἀναπίπτουσιν ἐπὶ τὸν χόρτον, οἱ ὡς ἀσθενοῦντες ἐσθίουσι λάχανα καὶ τῆς ἀλογωτέρας τροφῆς ἀπολαύουσι τῶν κριθινῶν[r] ἄρτων. εἶτα φέρει καὶ στάχυν τὸν προσαγόμενον τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ Κυρίου καὶ εἰς δράγμα γινόμενον τῶν ἐρχομένων ἐν ἀγαλλιάσει καὶ αἰρόντων τὰ δράγματα αὐτῶν. 25 ὅταν δὲ παραδῷ ὁ καρπὸς, καὶ αἱ χῶραι λευκανθῶσι πρὸς θερισμὸν, ἐκτείνει τὸ[s] δρέπανον ὁ καλὸς γεωργὸς, ἵνα συναγάγῃ τὸν σῖτον εἰς τὰς ἀποθήκας. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἀνθῆσαι μόνον ὡς χόρτος, διὰ τῆς ὑπακοῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνδρείας[t], ἵνα ὡς καλάμη σίτου ἱστάμεθα τῶν πνεόντων ἀνέμων περιφρονοῦντες[u], 30 ἢ τῶν πειρασμῶν, εἰς ὕψος τείνοντες τῆς ψυχῆς τὸ ἀνάστημα· καὶ μνήμης δὲ διηνεκοῦς, ἵνα ὡς στάχυς ὠδινήσωμεν τὸν καρπὸν, καὶ

[l] ὑποφαίνουσα L. [n] αὐτομάτη L. [o] ἐκπλ. L. [p] χόρτιον P.
[q] ἐπεὶ P.L. [r] κρι^θ^ P. [s] τὸ P. τὸν Poss. [t] ἀνδρίας P. [u] παραφ. P.

τῇ ἐπεξεργασίᾳ τῆς ἀρετῆς τέλειον αὐτὸν ἀποδείξωμεν, τοῦ θερίζοντος τὴν χεῖρα πληροῦντα, καὶ εἰς εὐλογίαν Κυρίου τηρούμενον. θερισμὸς δ' ἂν εἴη ὁ τῆς συντελείας καιρός. δρέπανον "ὁ τοῦ Θεοῦ "λόγος ζῶν τε καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν "δίστομον, καὶ διϊκνούμενος μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, 5 "ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας." ὁ πάντα ἔχων γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. ἐνταῦθα γὰρ[x] τὸ δρέπανον οὐ τιμωρίαν τινὰ καὶ ἀρὰν δηλοῖ, ὡς[y] ἐν τῷ προφήτῃ Ζαχαρίᾳ, ἐπεὶ μὴ ἰσχύει κατὰ τῶν καρποφορούντων· "ἡ γὰρ ἀξίνη πρὸς τῇ ῥίζᾳ κεῖται τῶν μὴ ποιούντων καρπὸν 10 "καὶ εἰς πῦρ βαλλομένων." αὕτη δὲ ἡ δρεπάνη εἰς χεῖρας τίθησι τοῦ θερίζοντος, ἵνα μὴ ἀπόληταί[z] τι τοῦ σίτου. σημειῶσαι δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἐπὶ τὸν τοιοῦτον καρπὸν αὐτὸς ἀποστέλλει τὸ δρέπανον· ἐν δὲ τῇ παραβολῇ τῶν ζιζανίων "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ ἀποστέλλει "συναγαγεῖν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς 15 "ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν· ἵνα βάλωσιν αὐτὰ εἰς τὴν κάμινον τοῦ "πυρός." οὐδὲ γάρ εἰσιν ἄξιοι τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου. αὕτη τοίνυν ἡ παραβολὴ περὶ τῶν δικαίων εἴρηται μόνων. ἡ δὲ πρώτη τέσσαρα τίθησι τάγματα, τριῶν διαφόρως[a] ἀπολλυμένων[b], καὶ ἑνὸς σωζομένου κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐργασίας. 20 τρεῖς γὰρ καὶ τούτου εἴρηκε διαφοράς· ἐνταῦθα δὲ μίαν μόνην τέθηκε τῶν σωζομένων διαφορὰν, τὰς τρεῖς εἰς μίαν συνάγων[c]. ἅπασαι γὰρ φέρουσι σῖτον, κἂν μὴ[d] ὁμοίως ἀλλήλαις.

30 Καὶ ἔλεγε, τίνι ὁμοιώσωμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; 31 ἢ ἐν ποίᾳ παραβολῇ παραβάλωμεν αὐτήν; ὡς κόκκῳ 25 σινάπεως, ὃς ὅταν σπαρῇ ἐπὶ τῆς γῆς, μικρότερος πάν- 32 των τῶν σπερμάτων ἐστὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅταν σπαρῇ, ἀναβαίνει, καὶ γίνεται πάντων τῶν λαχάνων μείζων, καὶ ποιεῖ κλάδους μεγάλους, ὥστε δύνασθαι ὑπὸ τὴν σκιὰν αὐτοῦ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνοῦν. 30 33 καὶ τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς τὸν

[x] δὲ Poss. [y] καθὰ καὶ L. [z] ἄληται P. [a] διαφόρων Poss. [b] ἀπολλυμένων P.L. ἐκκεκλεισμένων Poss. [c] συναγαγὼν P.L. [d] εἰ καὶ μὴ P.L.

34 λόγον, καθὼς ἠδύναντο ἀκούειν. χωρὶς δὲ παραβολῆς οὐκ ἐλάλει αὐτοῖς. κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπέλυε πάντα.

[e]Βραχὺς ὁ τῆς πίστεως λόγος ἐν κόσμῳ διὰ τοῦ κηρύγματος, καὶ τῶν πώποτε γενομένων ἐν ἀνθρώποις δογμάτων ἐν βραχυτάτοις 5 οὗτος ἐπαγγέλλεται ῥήμασιν· ἡ δὲ ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένη σοφία πλατύνει καὶ αὔξάνει τὸν λόγον, ἅτε δὴ μόνον ἐν ἀληθείᾳ πλατυνόμενόν τε καὶ αὐξανόμενον. μεῖζον δὲ ἀληθείας οὐδέν.

Εἶθ' οἱ μετέωροι τὸ φρόνημα, καὶ τοῖς ἰδίοις ἐπαιρόμενοι λόγοις ἐφίενται τῆς ὑπὸ τὸν ἀληθῆ λόγον σκιᾶς, καὶ καταφεύγουσιν ἐπ' 10 αὐτῆς. εἶτα συντομίᾳ χαίρων οὗτος ὁ μακάριος Εὐαγγελιστὴς, τῶν παραβολῶν ὑποδείξας τὸ εἶδος ἐπιφέρει, "καὶ τοιαύταις "παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς" καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀρίστου ἐστὶ διδασκάλου πρὸς τὴν ἕξιν τῶν ἀκουόντων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, καὶ μήτε ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν 15 τῶν χοίρων· μήτε διὰ τῆς σαφηνείας τῶν ἀπορρήτων εἰς καταφρόνησιν παρατιθέναι[f] τὰ οὕτω μεγάλα. δεικνὺς δὲ ὁ Ματθαῖος ὡς οὐκ αὐτὸς καινοτομεῖ τὸ τοιοῦτον εἶδος τῶν λόγων, εἰσάγει τὸν προφήτην τοῦτον προαναφωνοῦντα τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον. 20

Διδάσκων δὲ ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ τὴν γνώμην, ὅτι οὐχ ἵνα ἀγνόωσιν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς εἰς ἐρώτησιν ἄγῃ διελέγετο, ἐπήγαγεν, "καὶ "τοιαύταις παραβολαῖς πολλαῖς ἐλάλει αὐτοῖς·" καὶ ὅμως οὐδεὶς αὐτὸν ἠρώτησεν, καίτοιγε τοὺς προφήτας πολλάκις ἠρώτουν· οὗτοι δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίουν. τὸ δὲ "κατ' ἰδίαν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ 25 "ἐπέλυεν πάντα" νοήσωμεν, ὅτι πάντα ὅσα παρ' αὐτοῦ ἐζήτουν μαθεῖν, ὡς τὴν παραβολὴν τοῦ σπόρου καὶ τὴν[g] τῶν ζιζανίων. τὰς γὰρ λοιπὰς ἀφῆκεν ἀνερμηνεύτους, εἰπὼν πρὸς αὐτοὺς[h], "συνήκατε ταῦτα πάντα; οἱ δὲ εἶπον, ναὶ Κύριε." σύνεσιν γὰρ ἐπεζήτει παρὰ τῶν ἀκουόντων ὁ Κύριος. μάθημα γὰρ κατέχεται 30 τὸ νοούμενον, τὸ δὲ μὴ νοηθὲν ἀφαρπάζεται καθάπαν. ἤδη προ-

[e] Hoc Sch. quod dedi e Cod. L. in Possini Catena Cyrillo diserte assignatur, unde non improbabile fit totum comment. esse ejus Patris.
[f] προτιθέναι P.L. [g] τὴν om. P.L. [h] αὐτοῖς P.L.

εἶπεν ἐν τῇ παραβολῇ. ὅθεν, εἰ κατεσχήκασι τὸ σπέρμα τὸ θεῖον διὰ τῆς συνέσεως, ἀναγκαίως ἐπερωτᾷ· ἡ δὲ ἐπερώτησις οὐκ ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῆς προσοχῆς διέγερσιν, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν τῶν ἀκροατῶν κατασκευήν· καὶ παραβολαὶ μὲν τὰ εἰρημένα καὶ δεόμενα σαφηνείας· οἱ δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων πρότερον 5 καὶ νενοημένων συνίασι καὶ ταῦτα· καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐπέλυεν αὐτοῖς πάντα.

ΚΕΦ. I.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.

35 Καὶ λέγει αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὀψίας γενο- 10
36 μένης, διέλθωμεν εἰς τὸ πέραν. καὶ ἀφέντες τὸν ὄχλον παραλαμβάνουσιν αὐτὸν ὡς ἦν ἐν τῷ πλοίῳ· καὶ ἄλλα
37 δὲ πλοιάρια ἦν μετ' αὐτοῦ. καὶ γίνεται λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη· τὰ δὲ χύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον, ὥστε αὐτὸ ἤδη γεμίζεσθαι. 15

Ὁ μὲν Μάρκος ἀπαλλάττων ἑαυτὸν τοῦ[i] ἀπαιτηθῆναι τῶν χρόνων τὴν τάξιν, οὕτως εἶπεν, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Λουκᾶς. ὁ δὲ Ματθαῖος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ ἀκολουθίαν ἐνταῦθα διατηρεῖ. οὐδὲ γὰρ οὕτως πάντες πάντα ἔγραφον. ταῦτα δὲ εἴρηται ἵνα μὴ τὴν παράλειψιν[k] διαφωνίαν τις εἶναι νομίζῃ[l]. τοὺς μὲν οὖν μαθη- 20 τὰς μεθ' ἑαυτοῦ ἔλαβεν, τοὺς ὄχλους ἀφεὶς, ἤγουν προπέμψας. παρέλαβε δὲ οὐ μάτην οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι θεατὰς τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι θαύματος, καὶ ἵνα μὴ μέγα φρονῶσιν, ὅτι τοὺς ἄλλους πέμψας, αὐτοὺς κατέσχεν, ἀφίησι κλυδωνισθῆναι· τοῦτό τε, κατορθῶν καὶ πειρασμοὺς φέρειν γενναίως. ὁ μὲν οὖν Ματθαῖός 25 φησιν ὅτι ἐκάθευδεν· ὁ δὲ Μάρκος καὶ πῶς ἐκάθευδεν εἶπεν, ὅτι ἐν προσκεφαλαίῳ, ἁπλῶς δεικνὺς[m] τὸ ἄτυφον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς παιδεύων φιλοσοφίαν. τοῦ κλυδωνίου τοίνυν διεγερθέντος, διεγείρουσιν αὐτὸν λέγοντες, διδάσκαλε, οὐ μέλει σοι ὅτι ἀπολλύμεθα; ὁ δὲ Ἰησοῦς διεγερθεὶς, τῇ θαλάσσῃ ἐπετίμησε καὶ τοῖς 30

[i] Sic L. τὸ Poss. et P. [k] παράληψιν P.L. [l] νομίζοι P.L.
[m] διαδεικνὺς L.

μαθηταῖς, δείξας ἐντεῦθεν, ὅτι θαρρεῖν χρὴ, κᾂν μεγάλα διεγείρηται τὰ κύματα, καὶ ὅτι πάντα συμφερόντως οἰκονομεῖ. καὶ γὰρ τὸ θορυβηθῆναι συμφερόντως ἐγίνετο, ὥστε μεῖζον φανῆναι τὸ θαῦμα, καὶ διηνεκῆ γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. διὰ τοῦτο καὶ καθεύδει. εἰ γὰρ ἐγρηγορότος[n] ἐγένετο, ἢ οὐκ ἂν ἐφοβήθησαν, 5 ἢ οὐκ ἂν παρεκάλεσαν, ἢ οὐδὲν ἐνόμισαν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον ποιεῖν. διὰ τοῦτο καθεύδει, διδοὺς καιροὺς τῇ δειλίᾳ, καὶ τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τὴν αἴσθησιν τῶν γινομένων. ἐπεὶ οὖν πάντας εἶδον εὐεργετηθέντας, αὐτοὺς δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας, ὕπτιοι ἦσαν· ἔδει δὲ αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθήσεως ἀπολαῦσαι τῶν 10 εὐεργεσιῶν. συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα, ἵνα διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς σαφεστέραν λάβωσιν αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας. διὰ τοῦτο δὲ οὐδὲ παρόντων ἄλλων τοῦτο ποιεῖ, ὥστε μὴ καταγνωσθῆναι αὐτοὺς ὀλιγοπιστίᾳ, ἀλλ' αὐτοὺς μόνους λαβὼν διορθοῦται. οὐδὲ γὰρ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅτι μὲν δύναται διε- 15 γερθεὶς ἐπιτιμᾷν ᾔδεσαν, ὅτι δὲ καὶ καθεύδων, οὐδέπω. διὸ καὶ ἐπιτιμῶνται πολλάκις, ὡς ὅταν λέγῃ, "ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί "ἐστε;" μὴ τοίνυν θαυμάσῃς, εἰ τῶν μαθητῶν ἀτελέστερον διακειμένων[o], οἱ ὄχλοι οὐδὲν μέγα ἐφαντάζοντο. ἐθαύμαζον γὰρ λέγοντες, "ποταπός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅτι καὶ ἡ θάλασσα καὶ ὁ 20 "ἄνεμος αὐτοῦ ὑπακούει;" ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐπετίμησεν ὅτι ἄνθρωπον αὐτὸν ἐκάλουν· ἀλλ' ἀνέμενε αὐτοὺς διὰ τῶν σημείων διδάσκειν, ὅτι πεπλανημένη ἦν αὐτῶν ἡ ὑπόληψις. πόθεν δὲ ἄνθρωπον αὐτὸν ἐνόμιζον; ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό τε τοῦ ὕπνου, καὶ τοῦ πλοίου κεχρῆσθαι. διὰ δὴ τοῦτο εἰς ἀμηχανίαν ἐξέπιπτον λέγοντες, 25 ποταπός ἐστιν; ὁ μὲν γὰρ ὕπνος καὶ τὸ φαινόμενον ἄνθρωπον ἐδείκνυ· ἡ δὲ θάλασσα καὶ ἡ γαλήνη Θεὸν ἐνέφηνε. μόνῳ γὰρ ἐπιτάγματι πᾶσαν εὐθὺς τὴν ζάλην διέλυσεν. οὐκ εὐχῆς δεηθεὶς[p], οὐ ῥαβδὸν ὡς Μωσῆς ἐπανατεινάμενος[q], ἀλλ' ὡς δεσπότης ἐπιτάττων θεραπαινίδι, καὶ ὡς δημιουργὸς κτίσματι. ἐπειδὴ δὲ ἀπέβη 30 τῆς θαλάσσης, διαδέχεται θαῦμα ἕτερον φοβερώτερον.

[n] ἐγρηγορότως L. [o] ἀτελέστεροι διακείμενοι P. [p] Male Poss. ἔχιν δὲ θείς. [q] ἐπανατεινόμενος P.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τοῦ Λεγεῶνος.

1 Καὶ ἦλθον εἰς τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδαρηνῶν.

Ἐλθόντι δὲ εἰς τὴν χώραν τῶν Γερασηνῶν, ἤτοι τῶν Γεργεσηνῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. οὔτε Γαδαρηνῶν οὔτε Γερασηνῶν[r] τὰ ἀκριβῆ ἔχει τῶν ἀντιγράφων, ἀλλὰ Γεργεσηνῶν. Γάδαρα γὰρ πόλις ἐστὶ τῆς Ἰουδαίας, περὶ ἣν τὰ διαβόητα θερμὰ[s] τυγχάνει· λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη οὐδαμῶς ἔστιν ἐν[t] αὐτῇ, ἢ θάλασσα. καὶ Γέρασα δὲ τῆς Ἀραβίας ἐστὶ πόλις, οὔτε θάλασσαν οὔτε λίμνην πλησίον ἔχουσα· καὶ οὐκ ἂν οὕτω προφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ Εὐαγγελισταὶ[u] εἰρήκεισαν[x], ἄνδρες ἐπιμελῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τῆς Ἰουδαίας. Γέργεσα τοίνυν ἐστὶν ἀφ' ἧς οἱ Γεργεσηνοὶ[y], πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβεριάδα λίμνην[z], περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' ἧς δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβλῆσθαι. ἑρμηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα, παροικία ἐκβεβληκότων, ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς[a], οὗ περὶ τὸν σωτῆρα πεποιήκασι, παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὁρίων αὐτῶν οἱ τῆς χώρας[b] πολῖται. καὶ ταῦτα Ὠριγένης φησὶν ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἐξηγητικῶν.

4 Καὶ οὔτε ἁλύσεσιν οὐδεὶς ἠδύνατο αὐτὸν δῆσαι. διὰ τὸ αὐτὸν πολλάκις πέδαις καὶ ἁλύσεσι δεδέσθαι, καὶ διεσπᾶσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὰς πέδας συντετρίφθαι· καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἴσχυε δαμάσαι. 5 καὶ διαπαντὸς νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐν τοῖς μνήμασιν καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἦν κράζων καὶ κατακόπτων ἑαυτὸν λίθοις.

Ἰστέον δὲ ὡς Μάρκος μὲν καὶ Λουκᾶς ἕνα φασὶν[c] εἶναι τὸν δαιμονιζόμενον, Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐ διαφωνίαν ἐμφαίνει.

[r] Γερασηνῶν P. Γερασενῶν Poss. [s] θρέμματα L. [t] Om. L.
[u] μαθηταὶ P. et Poss. [x] εἰρήκεσαν P. [y] Γεργέσεοι P. Γεργεσαῖοι L.
[z] πόλιν Poss. [a] ἀφ' οὗ Poss. ἀφ' om. P. [b] τῶν χοίρων P.L.
[c] φησὶν P.

εἰ μὲν γὰρ εἶπον ὅτι εἷς μόνος ἦν, ἐδόκουν ἀμφιβάλλειν τῷ Ματθαίῳ. εἰ μὲν[d] δὲ οἱ μὲν περὶ τοῦ ἑνὸς, ὁ δὲ περὶ τῶν δύο διελέχθη[e], οὐ μάχης τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ διαφόρου διηγήσεως. καὶ γὰρ ἔμοιγε δοκεῖ τὸ χαλεπώτερον τούτων[f] ἐπιλεξάμενοι εἰρηκέναι. διὸ καὶ τραγικώτερον ἀπαγγέλλει τὴν συμφοράν· οἷον ὅτι τὰ δεσμὰ καὶ 5 τὰς ἀλύσεις διαρρήξας[g] ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον. ὁ δὲ Μάρκος, καὶ τοῖς λίθοις ἔκοπτεν ἑαυτόν φησι. συνέβαινε δὲ καὶ ἀμφοτέρων ὁμοίως ὄντων χαλεπῶν, ἁπλῶς εἰπεῖν ὅτι δαιμονιζόμενος, μὴ ἀκριβολογησάμενοι[h] περὶ τὸν ἀριθμὸν, ἐπεὶ μηδὲ συντελεῖν τοῦτο ἐνόμιζον εἰς τὸ μείζονα τοῦ ποιήσαντος φανῆναι τὴν δύναμιν. 10 ὁ γὰρ τὸν ἕνα θεραπεύσας τοιοῦτον ὄντα, οὐδὲ δύο οὐδὲ πλείονας ὁμοίως διακειμένους θεραπεύειν ἀδύνατος ἦν.

8 Ἔλεγε γὰρ αὐτῷ, ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐπειδὴ τοίνυν ἄνθρωπον αὐτὸν ὡμολόγησαν, ἦλθον οἱ δαίμονες 15 τὴν θεότητα ἀνακηρύττοντες. καὶ οἱ τῆς θαλάσσης κυμαινούσης καὶ πάλιν ἡσυχαζούσης οὐκ ἀκούσαντες, ἤκουον τῶν δαιμόνων ταῦτα βοώντων, ἅπερ ἐκείνη διὰ τῆς γαλήνης ἔκραζεν. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ κολακείας τὸ πρᾶγμα εἶναι, ἀπὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων βοῶσι, λέγοντες, "ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;" διὰ 20 δὴ τὸ πρότερον ὁμολογεῖται ἡ ἔχθρα, ἵνα μὴ ὕποπτος αὐτῶν ἡ ἱκετηρία γένηται. καὶ γὰρ ἐμαστίζοντο ἀοράτως πιμπράμενοι καὶ τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες ἀπὸ τῆς παρουσίας ἐκείνης. νομίσαντες δὲ ἤδη τὴν κόλασιν αὐτοῖς ἐφεστάναι, ἔδεισαν ὡς ἤδη εἰς τιμωρίαν ἐμπεσούμενοι. διὸ καὶ ἀξιοῦσι μὴ πρὸ καιροῦ δοῦναι τὴν δίκην. 25 ἐπειδὴ γὰρ κατέλαβεν αὐτοὺς τὰ δεινὰ ἐκεῖνα καὶ παράνομα ἐργαζομένους, καὶ τὸ πλάσμα τὸ ἑαυτοῦ παντὶ διαστρέφοντας τρόπῳ καὶ τιμωρουμένους, καὶ ἐνόμιζον αὐτὸν δι' ὑπερβολὴν τῶν γενομένων οὐκ ἀναμενεῖν τὸν καιρὸν τῆς κολάσεως, διὰ τοῦτο παρεκάλουν καὶ ἐδέοντο. καὶ οἱ μηδὲ δεσμῶν ἀνεχόμενοι σιδηρῶν, ἔρχονται 30 δεδεμένοι· καὶ οἱ τὰ ὄρη κατατρέχοντες, εἰς τὰ πεδία ἐξῄεσαν.

[d] Om. P. [e] διελέγχθη P. [f] τοῦτον P. [g] διαρρήσσων P.L.
[h] ἀκριβολογησάμενον P.

Τί δήποτε καὶ τοῖς τάφοις ἐμφιλοχωροῦσιν οἱ δαίμονες; ὀλέθριον δόγμα τοῖς πολλοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οἷον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀπελθόντων δαίμονες γίνονται· ὃ μηδέποτε γένοιτο μηδὲ μέχρις ἐννοίας λαβεῖν. ἄλλως δέ, φησιν, εἰ καὶ ἄγαν εἰσὶ μοχθηροὶ τὸν τρόπον οἱ δαίμονες, ἀλλ' οὖν γε ἴσασιν ὅτι πάντως αὐτοὺς ὑπὲρ 5 τῶν ἁμαρτημάτων μένει τις κόλασις ὕστερον. ὅτι δὲ οὐχ ὁ καιρὸς ἐπέστη τῆς κολάσεως, ῥᾳδίως ἠδύναντο γνῶναι, ἐξ ὧν οὐ τιμωρίᾳ παρεδίδοντο νῦν, ἀλλ' ὥστε ἀναχωρῆσαι μόνον τῶν ἀνθρώπων συνώθει αὐτούς. ἔλεγε γὰρ ὁ Σωτὴρ, "ἔξελθε τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρ-"τον ἐκ τοῦ ἀνθρώπου." ὡς οὖν καιρὸν ἔχοντες ἃ βούλονται ποιεῖν 10 ἐν τῷ μέσῳ περὶ τοὺς ἀνθρώπους, οὕτω κατεβόων τοῦ Κυρίου, ὡς ἂν πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ μάτην αὐτοὺς βιαζομένου καὶ τιμωρίαις ὑπάγοντος.

9 Καὶ ἐπηρώτα αὐτὸν, Τί σοι ὄνομα; καὶ ἀπεκρίθη λέγων, λεγεὼν ὄνομά μοι· ὅτι πολλοί ἐσμεν. 15

Ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν, "τί ὄνομά σοι;" ἐπειδὴ γὰρ ὁ Κύριος ᾔδει τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων δαιμόνων, οἱ δὲ ὁρῶντες ἕνα μὲν ἄνδρα ἔβλεπον[h], μιᾶς δὲ φωνῆς προφερομένης ἤκουον, λέγει, εἰπὲ, τί ὄνομά σοι; ἵνα μὴ αὐτὸς εἴπῃ ὅτι πολλοί εἰσιν, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν ὅτι πολλοὶ τυγχάνουσιν· ἀποκρίνεται δὲ, 20 λέγων ὅτι ὄνομά μοι λεγεών. καὶ οὐδὲ λέγει τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ἁπλῶς σημαίνει τὸ πλῆθος. οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ εἰς γνῶσιν ἡ ἀκρίβεια.

10 Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ αὐτοὺς ἀποστείλῃ ἔξω τῆς χώρας. 25

"Καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, ἵνα μὴ ἀποστείλῃ αὐτοὺς ἔξω τῆς "χώρας," ἢ εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς. ἡ γὰρ ἄβυσσος ἀναχώρησίς ἐστι τούτου τοῦ κόσμου. ἀξιοῦσι τοίνυν οἱ δαίμονες μὴ πεμφθῆναι ἔξω τῆς γῆς, μηδὲ ὅπου οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ 30 τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ὥστε ὁ Κύριος ἠδύνατο μὲν ἐπιτάξαι αὐτοῖς, συνεχώρησε δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ· ὥσπερ οὖν καὶ τὸν

h βλέπουσι L.

διάβολον, ἵνα μὴ τοῦ ἀντιπάλου τῇ ἀπουσίᾳ[i] ζημιώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ στεφάνου τῆς νίκης.

11 Ἦν δὲ ἐκεῖ πρὸς τῷ ὄρει ἀγέλη χοίρων μεγάλη βοσκομένη.

Εἰς δὲ τοὺς χοίρους ἐπέτρεψεν εἰσελθεῖν[j]. ἅπαντες δὲ ὑπὸ τῶν 5 δαιμόνων ἐλασθέντες κατὰ τοῦ κρημνοῦ ῥίψαντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἐνέβαλον[k], ὡς τοὺς βόσκοντας ὁμοῦ τὲ φοβηθῆναι καὶ θαυμάσαι τὸ γινόμενον, καὶ εἰσελθόντας ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἐν τῇ πόλει ἅπαντα τὰ γενόμενα. ἐφ' οἷς εἰκότως ἐκπλαγέντες ἐκεῖνοι, ἐξῆλθον πρὸς τὸν Ἰησοῦν· καὶ εὗρον καθήμενον τὸν ἄνθρωπον ἀφ' οὗ 10 τὰ δαιμόνια ἐξεληλύθει, ἱματισμένον καὶ σωφρονοῦντα, καὶ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καθήμενον, καὶ τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκοντα. καὶ ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· καὶ τὴν προσήκουσαν ἀποδόντες ἐν τῇ συναντήσει τιμὴν, παρεκάλεσαν ἐφ' ἑτέρους μεταβῆναι τόπους, ὡς οὐκ ἄξιοι ὄντες τοσοῦτον ἀγαθὸν ἐπὶ τῆς οἰκείας 15 χώρας ἔχειν, δείσαντες μήπου τι καὶ μεῖζον πάθωσιν ἀπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἕνεκεν.

Αὐτὸς δὲ ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον ὑπέστρεψεν, εἶτα ὁ πάσχων οὐκ ἀναχωρεῖ τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἠξίωσεν ἵνα ᾖ σὺν αὐτῷ· οὕτως ἐνέφηνεν ὥστε καὶ τὸν Σωτῆρα ἐπιγνῶναι καὶ δεδοικέναι μὴ πάλιν 20 ὑποστρέψωσιν οἱ δαίμονες εἰς αὐτόν.

20 Καὶ ἀπῆλθε καὶ ἤρξατο κηρύσσειν ἐν τῇ Δεκαπόλει ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· καὶ πάντες ἐθαύμαζον.

Ὁ δὲ Κύριος ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τῆς παρουσίας φυλάττειν[l] μόνον, ἀπέλυσεν αὐτόν· μηδένα, φησὶν, εὐλαβήθητι. ἡ γὰρ παρουσία 25 ἐλαττοῖ τὸ θαῦμα, ἡ δὲ ἀπουσία σημαίνει μειζόνως τὴν ἐνέργειαν. ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκόν σου, ἔχων παρ' ἐμοῦ τὸ ἐνέχυρον τῆς σωτηρίας, καὶ διηγοῦ τοῖς ἄλλοις τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν. ὃ δὴ καὶ ποιῶν διετέλει. ζητεῖται[m] τίνος ἕνεκεν ὁ Κύριος τοῖς δαίμοσι εἰσελθεῖν[n] ἐπιτάττει[o] εἰς τοὺς χοίρους οὕτως αἰτήσασι; μέγιστα κακὰ διετίθεσαν τοὺς ἀνθρώπους[p] οἱ δαίμονες. 30

[i] ἡ ἀπουσία L. [j] Om. P. [k] ἔβαλλον L. [l] φυλάσσειν P.
[m] ζητητέον P. ζητεῖτε L. [n] εἰσ. αἰτήσασιν εἰς τ. χοίρους ἐπέτρεψεν L.
[o] ἐπιτάσσει P. [p] τοῖς ἀνθρώποις L.

ἐντεῦθεν δὲ πολλοὶ[q], ὡς εἰκὸς, συνεξέταζον πρὸς ἀλλήλους, τίνος ἕνεκεν ταῦτα ποιούντων ἀνέχεται ὁ Θεός; βουληθεὶς οὖν ὁ Κύριος ἅπασι δεῖξαι, καὶ ἥντινα τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ δαίμονες ἔχουσι, καὶ ὅτι πολὺ[r] ἐλάττονα ἢ βούλονται καὶ δύνανται, τοὺς ἀνθρώπους ἐργάζονται κακὰ, τῇ τοῦ Θεοῦ κωλυόμενοι δυνάμει· 5 ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων ταύτην οὐ παρείχετο[s] ἀπόδειξιν· ἐπέτρεψε δὲ αὐτοῖς εἰς τοὺς χοίρους εἰσελθεῖν, ὥστε ἀπ᾿ ἐκείνων τήν τε ὀργὴν φανῆναι τῶν δαιμόνων καὶ τὴν δύναμιν νοεῖν[t], καὶ ὅτι οἱ τοσούτους χοίρους συντόμως ἀφανίσαντες, οὐκ ἀδύνατοι τὰ αὐτὰ διατιθέναι τοὺς ἀνθρώπους καθεστήκασιν[u], ὡς διὰ πάντων φανερὰν εἶναι τοῦ 10 Θεοῦ τὴν δύναμιν, κωλύοντος αὐτοὺς ἅπαντα πράττειν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσα καὶ βούλονται.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου.

21 Καὶ διαπεράσαντος τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ πλοίῳ πάλιν 15 εἰς τὸ πέραν, συνήχθη ὄχλος πολὺς ἐπ᾿ αὐτὸν, καὶ ἦν 22 παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ ἰδοὺ ἔρχεται εἷς τῶν ἀρχισυναγώγων, ὀνόματι Ἰάειρος, καὶ ἰδὼν αὐτὸν, πίπτει 23 πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. καὶ παρεκάλει αὐτὸν πολλὰ, λέγων, ὅτι τὸ θυγάτριόν μου ἐσχάτως ἔχει· ἵνα ελθὼν 20 24 ἐπιθῇς αὐτῇ τὰς χεῖρας, ὅπως σωθῇ καὶ ζήσεται. καὶ ἀπῆλθε μετ᾿ αὐτοῦ, καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, καὶ συνέθλιβον αὐτόν.

Θαῦμα δὲ πάλιν ἕτερον διαδέχεται. ἄρχων γὰρ τῆς συναγωγῆς ἀπαντᾷ πρὸς τὸν Κύριον, οὐ προλαμβάνων εὐγνωμοσύνῃ τὴν πίστιν, 25 ἀλλ᾿ ἀναγκαζόμενος ὑπὸ νόσου τῆς θυγατρός. ὄνομα δὲ ἦν αὐτῷ Ἰάειρος. τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονὸς[x], ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀπόδειξις τοῦ θαύματος. παρεκάλει δὲ τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἰδίας θυγατρὸς, ἣν Ματθαῖος μὲν τετελευτηκέναι φησὶ, Μάρκος δὲ τότε μὲν[y] ἀρρωστεῖν δεινῶς, ὕστερον 30

[q] πολλὰ P. [r] πολλοὶ P. [s] παρέσχετο P.L. [t] Om. P.L.
[u] καθεστήκεσαν L. [x] γένος L. [y] τὸ μὲν P.

δὲ ἐλθόντος τινὸς τῶν τοῦ ἀρχισυναγώγου, ἐν ὅσῳ ἀπιέναι ὁ Κύριος ἔμελλεν, ἀπαγγεῖλαι ὅτι δὴ τετελεύτηκε, καὶ περιττὸν αὐτῷ τὸ σκύλλειν[z] τὸν διδάσκαλον. ἐπειδὴ γὰρ ὡς διδάσκαλον ἐνόμιζον αὐτὸν καλεῖσθαι, ἵνα ἐλθὼν ἐπεύξηται τῇ παιδὶ[a], ἐνόμισαν μηκέτι αὐτοῦ χρείαν εἶναι διὰ τὸ τεθνηκέναι αὐτήν. οὐκ εἰδότες ὅτι δυνατὸς ἦν καὶ ἀποθανοῦσαν ἀναστῆσαι. τοῦτο μὲν οὖν οὕτως ἔχει. Ματθαῖος δὲ τοῦτο τὸ πρᾶγμα[b] μόνον εἶπε[c] γενομένον, ὡς ἂν δι' ἑκατέρου ὁμοίως ἐκείνου σημαινομένου ὅτι δὴ νεκρὰν ἤγειρεν, συντόμως εἶπεν[d] ὅτι τετελεύτηκε, παρεὶς τὴν ἀκρίβειαν. ὑπισχνεῖται ὁ Κύριος ἀπελεύσεσθαι[e] καὶ ἀναστήσειν αὐτῷ τὴν παῖδα. εἵποντο δὲ αὐτῷ καὶ οἱ μαθηταί.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς αἱμορροούσης.

25 Καὶ γυνή τις οὖσα ἐν ῥύσει αἵματος ἔτη δώδεκα.

Ὁ δὲ Ματθαῖος ὁμοίως κἀν τούτῳ ἑνὸς ἐγένετο, τοῦ τὸ θαῦμα εἰπεῖν, τὴν δὲ ἀκρίβειαν καταλέλοιπεν. ὁ γάρτοι Μάρκος προστίθησιν ὅτι ὁ Κύριος ἐπιστραφεὶς ἠρώτα τὸν ἀψάμενον. ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ φόβου κατήγγειλεν ἑαυτὴν, καὶ οὕτως εἶπεν πρὸς αὐτὴν τὸ, "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." ὁ πιστεύων εἰς τὸν Σωτῆρα ἅπτεται αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀπιστῶν θλίβει αὐτὸν καὶ λυπεῖ. ὁ δὲ ἁπτόμενος αὐτοῦ ἕλκει αὐτὸν καὶ ἐπισπᾶται εἰς φιλανθρωπίαν. ἠρνοῦντο δὲ πάντες ἧφθαι αὐτοῦ, οὐ γὰρ ἐπίστευον, ἀλλὰ συνεῖχον αὐτόν. ὅτι δὲ μὴ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔσωσεν αὐτὴν, ἐδίδαξεν εἰπὼν, "ἡ πίστις "σου σέσωκέ σε." οὕτως οὔτε τόπος, οὔτε λόγος, οὔτε τι τῶν ἔξωθεν σώζει, ἀλλ' ἕκαστον ἡ πίστις αὐτοῦ. θυγάτηρ δὲ χρηματίζει τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἰαθεῖσα τῆς ῥύσεως ψυχικῶς[f] καὶ καθαρισθεῖσα τοῦ πάθους. ἔρχεται λοιπὸν καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου οἰκίαν, καὶ ὁρᾷ θρῆνον πολὺ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα δήποτε ἐπὶ τοῖς τελευτῶσιν ἐξ ἔθους ἐπλήρουν. Κελεύει μὲν οὖν τῷ πλήθει ταῦτα μὴ ποιεῖν, ὡς ἂν τῆς παιδίσκης οὐκ ἀποθανούσης, ἀλλὰ καθευδούσης· ἐδήλου γὰρ ὅτι τοὺς ἀποθανοῦντας οὕτω ῥαδίως ἀνίστησι βουλό-

[z] σκύλειν P. [a] παιδίσκῃ Poss. [b] Sic L. θαῦμα Poss. et P. εἰπεῖν P. εἰπὼν Poss. [d] εἰπεῖν L. [e] ἀπελθεῖν L. [f] ψυχὴ L.

μενος, ὡς ἂν ἕτερος καθεύδοντας· ἅμα δὲ καὶ τὸν κόμπον ἀφαιρεῖ τοῦ πράγματος, καθεύδειν τὴν τεθνηκυίαν εἰπὼν, καὶ μὴ ἄντικρυς ἐπαγγειλάμενος ἀναστήσειν αὐτήν. αὐτὸς μὲν οὖν μεταδιώκει τὸ ἀκόμπαστον· ἡ δὲ τοῦ πράγματος ὑπερβολὴ τὴν φήμην ἐργάζεται. ἐκβαλὼν γὰρ τὸ πλῆθος ἐκράτησέ τε τῆς χειρὸς τὸ κοράσιον καὶ εὐθὺς ἀνέστη· καὶ πολὺ μὲν ἅπασι γενέσθαι τὸ θαῦμα· διαδοθῆναι δὲ κατὰ πάσης τῆς περιχώρου τὸ γεγονός· πάντων ὡς εἰκὸς τὰ τοιαῦτα μετὰ σπουδῆς ἀπαγγελλόντων.

Ἀναγκαῖον δὲ προσθεῖναι καὶ εἰπεῖν, τίνος χάριν φησὶν ὁ Σωτὴρ περὶ τῆς αἱμορροούσης, "τίς μου ἥψατο;" ἵνα νοήσῃς ὅτι παρ' ἑκόντος ἔλαβε τὴν σωτηρίαν, καὶ οὐ παρ' ἄκοντος. ᾔδει γὰρ τὴν ἁψαμένην. ἠρώτα δὲ ἵνα ἐλέγξῃ αὐτὴν παρελθοῦσαν, καὶ δημοσιεύσῃ αὐτῆς τὴν πίστιν, καὶ μὴ λάθῃ δύναμις ἐνεργηθεῖσα. "τίς μου ἥψατο;" οὐ χειρὶ ἀλλὰ πίστει. εὐθὺς οὖν Πέτρος, τοσοῦτος ὄχλος περί σε βαδίζει, φησὶ, καὶ λέγεις τίς μου ἥψατο; οὐ γὰρ ᾔδει τὸ γενόμενον· ὁ δὲ Κύριος αὐτῷ ἑρμηνεύει, ἔγνων, λέγων, δύναμιν ἐξελθοῦσαν. Αἱ δυνάμεις τοῦ Σωτῆρος ἐξερχόμεναι ἐξ αὐτοῦ μεταδίδονται ἑτέροις, οὐ μὴν τοπικῶς ἢ σωματικῶς, ὡς ἀναχωρεῖν αὐτοῦ[g]· ἀσώματοι δὲ οὖσαι, καὶ εἰς ἑτέρους ἐξέρχονται, καὶ ἑτέροις δίδονται, καὶ οὐκ ἐξίστανται αὐτοῦ. ὥσπερ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ παρὰ τῷ διδάσκοντί εἰσι, καὶ τοῖς μανθάνουσι παραδίδονται. οὕτω τοῖς πίστει ἁπτομένοις αὐτοῦ μετὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆς τε καὶ κρίσεως δίδονται. καλῶς δὲ οὐκ εἶπεν, ᾐσθόμην, ἀλλ' "ἔγνων" οὐ γὰρ αἰσθηταὶ αἱ δυνάμεις αὗται[h], ἀλλ' ἀσώματοι. ἥψατό μου τίς, φησι, προσωμίλησέ μοι λογισμῷ, διελέχθη μοι πίστει, ἠρέμα καὶ καταμικρὸν προσελθοῦσα ἔλαβε παρ' ἐμοῦ τὴν ἴασιν. οὐχ ἥψαντό μου οἱ παραθλίβοντες, οὐ γὰρ λογισμῷ παρεδρεύουσιν. ὁμολογήσει οὖν ὁ ἁψάμενος τὴν ἐνέργειαν, ἵνα πλέον ὠφεληθῇ[i] καὶ ἀπελθὼν συνίῃ[k], ὡς οὐ μόνον ἰάθη, ἀλλ' οὐδὲ ἅπερ διενοήθη ἔλαθεν. αἰσθομένη οὖν ὡς οὐκ ἔλαθε, προσπεσοῦσα αὐτῷ, διηγήσατο, οὐ τῷ εἰδότι ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσι· διηγήσατο γὰρ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ὡς ἰάθη παραχρῆμα. ὁ δὲ εἶπεν αὐτῇ,

[g] αὐτὰς L. [h] Sic L. αὐτοῦ Poss. [i] θεὶς P. καὶ om. ὠφεληθῆς L. [k] συνεὶς L.

"θύγατερ." θυγατέρα καλεῖ τὴν τεθεραπευμένην, πίστεως ἕνεκα· ἡ γὰρ πίστις αὐτῇ τῆς θεραπείας τὸ κρεῖττον καὶ υἱοθεσίαν ἐχαρίσατο. "ἡ πίστις σου," γάρ φησι, "σέσωκέ σε·" ὥς τε ἐπειδὴ ἔμαθες τῆς σωτηρίας τὴν πίστιν αἰτίαν, αὔξησον τὸ σπέρμα. ἕκαστος γὰρ τοσοῦτον καρποῦται, ὅσον πιστεύει. "ὕπαγε εἰς εἰρήνην, καὶ 5 "ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου." ἰασάμενος αὐτῆς τὸ σῶμα, καὶ τὴν ψυχὴν εὐεργετεῖ, πέμπων αὐτὴν εἰς τέλος ἀγαθὸν[l], ἐν εἰρήνῃ ἐν ᾗ κατοικεῖν λέγεται ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ, "ἐν εἰρήνῃ ἁγίᾳ ὁ τόπος "αὐτοῦ." καὶ τρίτον αὐτὴν διδάσκει ἀναγκαῖον, ἵνα γνῷ ὅτι οὐ τὸ σῶμα μόνον ἰάθη, ἀλλὰ καὶ τῆς μάστιγος ἀπηλλάγη, τουτέστι 10 τῶν αἰτίων τοῦ σωματικοῦ πάθους, δηλαδὴ τῶν ἁμαρτιῶν.

43 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς πολλὰ, ἵνα μηδεὶς γνῷ τοῦτο· καὶ εἶπε δοθῆναι αὐτῇ φαγεῖν.

Σχόλιον ἄλλο ἔτι τινός. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθῶς αὐτὴν ἐγηγέρθαι, καὶ οὐ δοκήσει τινὶ καὶ φαντασίᾳ, ἐπιτρέπει τοῦ φαγεῖν 15 αὐτῇ δοθῆναι διαπάντες[m]· τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ποιεῖ πρὸς βεβαίωσιν τῆς πληροφορίας[n].

1 Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

Ἐπιβαίνει τῆς πατρίδος, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι καταφρονήσουσιν 20 αὐτοῦ διὰ τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὴν ἀγνώμονα καταφρόνησιν ἐξελέγχων. Οἱ δὲ τὸ θαυμάσιον τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τὸ παράδοξον ἐκπληττόμενοι, διὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐτίμησαν[o], διὰ δὲ τὸ γνώριμον τοῦ σαρκικοῦ γένους ἐξητέλισαν· ὅπερ καὶ πάντων τῶν ἀπίστων, ὡς εἰπεῖν, κοινὸν γέγονε πάθος. ὅθεν οὐδὲ εἰς ἀκριβῆ 25 γνῶσιν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος ὁδηγεῖ τοὺς τοιούτους. καθάπερ ἐπὶ τῆς πατρίδος πεποίηκε[p] τότε, μὴ προσθεὶς δυνάμεις πλείονας, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. τοῖς μὲν γὰρ τὰ πρότερα δεξαμένοις ἐπιδαψιλεύεται[q] καὶ τὰ δεύτερα, καθάπερ ἐπὶ τῶν γνησίων ἐποίει μαθητῶν, τὰς μείζους ἀεὶ καὶ θαυμασιωτέρας δυνάμεις ἐπιδεικνύς. 30 τοῖς δὲ περὶ τὸ πρότερον δοθὲν ἀγνωμονήσασιν, οὐκέτι τὴν τοῦ δευτέρου προσθήκην ποιεῖται· ἀνωφελῆ τὴν προσθήκην εἰδὼς τοῖς

[l] ἀγαθῶν P. [m] Sic. An leg. διαπαντὸς? [n] Hoc Sch. habet L. post illud quod proxime seq. [o] ἐτόλμησαν P. [p] ἐποίησε P. [q] P.

οὕτως ἔχουσι, καὶ περιττὴν, καὶ οὐχ ἁρμόζουσαν ἑαυτῷ τὴν ἐπί-
δειξιν. τὸ δὲ, "οὐκ ἠδύνατο ἐκεῖ οὐδεμίαν δύναμιν ποιῆσαι," διὰ
τὴν ἀπιστίαν τῶν δεχομένων. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ συναμφοτέρου χρεία
πρὸς τὰς ἰάσεις, καὶ τῆς τῶν θεραπευομένων πίστεως, καὶ τῆς
τοῦ θεραπεύοντος δυνάμεως, οὐκ ἐνεδέχετο τὸ ἕτερον, τοῦ συζύγου 5
ἐλλείποντος. οὐκ οἶδα δὲ εἰ μὴ καὶ τοῦτο τῷ εὐλόγῳ προσθετέον.
οὐ γὰρ εὔλογος ἴασις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπιστίας. "καὶ
"περιῆγε κὰς κωμὰς κύκλῳ διδάσκων, καὶ προσκαλεῖται τοὺς
"δώδεκα," καὶ τὰ ἑξῆς. πάσας δὲ περιῆγεν ὁ Ἰησοῦς [q] πόλεις τε
καὶ κώμας, ὥστε καὶ τοὺς ἐπιδεχομένους [r] ἅπαντας τῆς πίστεως 10
δέξασθαι τὴν πρόσοδον, καὶ τοὺς οὐ πειθομένους μηδεμίαν ἔχειν
τῆς ἀπειθείας ἀπολογίαν.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διαταγῆς.

7 Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς 15
ἀποστέλλειν δύο δύο, καὶ ἐδίδου αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν
πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων.

Προσκαλεῖται δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἀπέστειλεν
αὐτοὺς δύο δύο, δεδωκὼς αὐτοῖς καὶ δύναμιν τοῦ παντοῖα θαύματα
ἐπιτελεῖν· ὥστε ἐκπεριέναι μετὰ τὴν Ἰουδαίαν κηρύττοντας τῆς 20
εὐσεβείας τὰ δόγματα, χαρίζεσθαι δὲ καὶ τὴν τῶν σωμάτων
θεραπείαν τοῖς δεομένοις· ἐξ ὧν ἐκουφίζετο τοῦ καμάτου τὰ πλήθη,
οὐκέτι φοιτᾷν πάντων ἀναγκαζομένων παρ' αὐτὸν, τῷ τοὺς μαθη-
τὰς ἀποσταλέντας [s] παρὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοὺς ἀπανταχόσε παρα-
γίνεσθαι. σαφῶς δὲ τὸν ἀριθμὸν λέγει τῶν προχειρισθέντων· ὁ δὲ 25
Ματθαῖος καὶ οἵτινες ἦσαν προστίθησι, καὶ τὸν τρόπον δέ φησιν,
ὅτι ἀνὰ δύο ἀπεστάλησαν. τοῦτο γὰρ ὁ μὲν Μάρκος σαφῶς
τίθησιν· ὁ δὲ Ματθαῖος τῷ λέγειν ὃς δὲ καὶ ὃς δὲ, ἀλλὰ μὴν καὶ
τὴν τάξιν αὐτῶν, τίς μὲν ὁ πρῶτος σημαίνων, τίς δὲ ὁ δεύτερος.
παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ἵνα μηδὲν αἴρωσι [t]. τοσοῦτον δὲ 30
ὑμᾶς, φησὶν ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἀποστόλοις, βούλομαι, μὴ χρήματα ὑμᾶς,

[q] ὁ Ἰησοῦς om. P.L. [r] ἐνδεχομένους P. [s] Sic P. ἀποσταλέντες Poss.
[t] παρήγγειλε—αἴρωσι om.

ἀπὸ τῆς αἰτίας συλλέγειν ταύτης, ὥστε οὐδὲ ἐφοδίων ἕνεκεν (ὃ δὴ καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι δοκεῖ τοῖς πολλοῖς) βούλομαί τι λαμβάνειν ὑμᾶς παρ' ἐκείνων παρ' οἷς καὶ καταμένετε. μήτε οὖν χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ χαλκὸν τῆς κατὰ τὴν ὁδὸν χρείας ἕνεκεν λαβεῖν ἀνάσχησθε, ἀλλὰ μηδὲ πήραν[t] ἔχειν ὑμᾶς βούλομαι, ὥστε καὶ 5 ἀπὸ τοῦ σχήματος δεικνύναι πᾶσιν ὑμᾶς, ὅσον ἀφεστήκατε χρημάτων ἐπιθυμίας. καὶ ὁ μὲν Ματθαῖός φησι, καὶ Λουκᾶς, μήτε ὑποδήματα, μήτε ἱμάτια[u], μήτε ῥάβδους[x], ὃ δοκεῖ πάντων εὐτελέστατον εἶναι, λαβεῖν εἰς ὁδὸν ἕλησθε. ὁ δὲ Μάρκος ῥάβδον δοκεῖ ἐπιτρέπειν αὐτοὺς λαμβάνειν καὶ ὑποδεδέσθαι σανδάλια. 10 ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ῥάβδου ἴσως μετὰ συγχώρησιν φαίη τις ἂν λέγεσθαι, τῷ προσθεῖναι, "εἰ μὴ ῥάβδον μόνην·" οὐδὲν γάρ φησι βούλομαι ὑμᾶς ἐπιφέρεσθαι, εἰ μή τι ἄρα ῥάβδον μόνην· μήτε δὲ πήραν, μήτε ἄρτον, μὴ εἰς τὴν ζώνην χαλκὸν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποδεδέσθαι σανδάλια, μὴ ἐνδύσησθε δύο χιτῶνας. κατὰ κοινοῦ γὰρ 15 εἰρῆσθαι νομίζειν δεῖ τὸ "μηδέ·" τούτοις γὰρ συνᾴδει τὰ λεχθέντα πρὸς τῷ πάθει κατὰ τὸν Λουκᾶν· φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητὰς, "ὅτε ἀπέστειλα[y] ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδημά-"των, μή τινος ὑστερήσατε;" ἐνταῦθα γὰρ ἐσιώπησε τὴν ῥάβδον, ὡς συγχωρηθεῖσαν ἔν τισι κατὰ Μάρκον. ἴσμεν δὲ ὡς οὐδὲ και- 20 ρία[z] τίς ἐστιν ἡ ἐν τούτοις δοκοῦσα διαφωνία[a].

10 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅπου ἐὰν εἰσέλθητε εἰς οἰκίαν, ἐκεῖ μένετε ἕως ἂν ἐξέλθητε ἐκεῖθεν.

Ἐκέλευσε[b] δὲ καὶ εἰς οἰκίαν μένειν μὴ μεθισταμένους, ὥστε μὴ εὐκόλου καὶ προχείρου γνώμης ἀποφέρεσθαι δόξαν παρὰ τοῖς 25 τὴν πόλιν οἰκοῦσι. ἐκέλευσε δὲ τοῖς μὴ πειθομένοις αὐτῶν μηδὲ ὑποδεχομένοις, καὶ τὸν κονιορτὸν ἐκτινάσσειν τῶν ποδῶν, σύμβολον ὄντα τῆς ὁδοιπορίας ἣν ὑπέμενον ὑπὲρ αὐτῶν, ἤτοι ὡς τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν ὁ κονιορτὸς εἰς αὐτοὺς ἐπανέλθοι.

[t] πείραν L. [u] ἱμάτιον L. [x] ῥάβδον L. [y] ἀπέστελλον L. [z] ὡς ἀκαιρία τις Poss. [a] Hinc inc. ingens lacuna in Cod. L. quam partim supplevi e Cod. Paris. 178, qui tamen haud æque amplus est. [b] Hoc Sch. fere congruit cum eo quod Cyrillo tribuit Poss. Caten. p. 123.

12 13 Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον ἵνα μετανοήσωσι. καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον, καὶ ἤλειφον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀῤῥώστους, καὶ ἐθεράπευον.

Τούτοις παραπλήσια καὶ ὁ Λουκᾶς ἐξέθετο· τὸ δὲ, "ἤλειφον "ἐλαίῳ," μόνος ἔφη ὁ Μάρκος[a], ᾧ[b] καὶ Ἰάκωβος ἐν τῇ καθολικῇ 5 τὰ ὅμοια λέγει· "ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς "πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, "ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ "πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος." τὸ ἔλαιον καὶ κόπους ἰᾶται, καὶ φωτὸς αἴτιον καὶ ἱλαρότητος ὑπάρ- 10 χει. σημαίνει οὖν τὸ ἀλειφόμενον ἔλαιον καὶ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔλεον[c], καὶ τὴν ἴασιν τοῦ νοσήματος καὶ τῆς καρδίας τὸν φωτισμόν· ὅτι γὰρ ἡ εὐχὴ τὸ πᾶν ἐνήργει, παντί[d] που δῆλον· τὸ δὲ ἔλαιον, ὥς γε οἶμαι, σύμβολον τούτων ὑπῆρχε.

ΚΕΦ. ΙΕ. 15

Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου[e].

14 Καὶ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης· φανερὸν γὰρ ἐγένετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτίζων ἐκ νεκρῶν ἠγέρθη, καὶ διὰ τοῦτο ἐνεργοῦσιν αἱ δυνάμεις ἐν αὐτῷ. 20

Οὗτος ὁ Ἡρώδης υἱὸς ἦν Ἡρώδου τοῦ πρώτου, ἐφ' οὗ καὶ εἰς Αἴγυπτον Ἰωσὴφ ἀπήγαγεν τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, χρηματισθεὶς ὑπ' Ἀγγέλου. τετράρχην δὲ τοῦτον ὅ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς ὀνομάζει, ὡς τοῦ τετάρτου μέρους τῆς ἀρχῆς τοῦ πατρὸς ἄρχοντα· οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι διεῖλον ταύτην εἰς μέρη τέτ- 25 ταρα, καὶ[f] μετὰ τὸν τοῦ πρώτου θάνατον ἐπιτρέψαντες τῷ υἱῷ ἄρχειν τοῦ τετάρτου. ὁ δὲ Μάρκος καὶ ἕτεροι δέ τινες ἀδιαφόρως καὶ βασιλέα καλοῦσιν, εἴτε ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς συνηθείας, εἴτε καὶ ἀδεέστερον ἔτι τῇ φωνῇ κεχρημένοι. ταῦτα δὲ σαφέστερον

[a] οὗτος Cod. 178. [b] ὃ PP. sc. duo Parisienses. [c] ἔλεος P.
[d] Sic PP. πάντη Poss. [e] Sic in tab. Capit. sed in ipso Cap. inscr. Π. Ἰω. τοῦ προδρόμου. [f] καὶ om. P.

ἱστορεῖ Ἰώσηπος. ἀκούων τάνυν τοῦ Κυρίου τὰ θαύματα, καὶ σφόδρα γε εἰδὼς ὅτι δίκαιον ὄντα μάτην ἀνεῖλε τὸν Ἰωάννην, ὑπέλαβεν αὐτὸν ἐγεγερμένον ἐκ τῶν νεκρῶν ταῦτα ποιεῖν. ὡς δὲ ὁ Λουκᾶς φησι, καὶ ἑτέρων ταῦτα ὑπολαμβανόντων ἀκούων[g], *μειζόνως διαπορεῖν ἠναγκάζετο, ὡς καὶ ἰδεῖν αὐτὸν ἐθελῆσαι, ἐπὶ τὸ* 5 *γνῶναι, εἴπερ οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν*[h].

15 Ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι Ἠλίας ἐστίν· ἄλλοι δὲ ἔλεγον ὅτι προφήτης ἐστιν, ἢ ὡς εἷς τῶν προφητῶν.

Ταῦτα δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐρωτηθέντες ὑπ' αὐτοῦ τὸ "τίνα με λέ-"γουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου;" ἀπεκρίναντο φάσκοντες, 10 *"ὅτι οἱ μὲν Ἰωάννην τὸ Βαπτιστὴν, ἕτεροι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ "Ἱερεμίαν, ἤ τινα ἕτερον τῶν προφητῶν." πᾶσαι γὰρ ἦσαν ἀνθρώπιναι περὶ αὐτοῦ αἱ τότε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὑπολήψεις. καὶ οἷαν ἄν τις ἐδέξατο περὶ ἀνδρὸς μεγίστου καὶ θαυμαστοῦ τῶν βίον ὄντος· ὁ δὲ Μάρκος λέγων, ὥς τινές φασιν, ὅτι ὁ προφήτης ἐστιν* 15 *ὡς εἷς τῶν προφητῶν, αἰνιττεσθαί μοι δοκεῖ λέγειν ἐκείνους περὶ οὗ φησιν ὁ Μωσῆς, ὅτι "προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ "Θεὸς ὑμῶν ὡς ἐμέ." ἴσως γὰρ φανερῶς λέγειν ἐφοβοῦντο ὅτι δὴ ὁ Χριστός ἐστι· καὶ τῇ τοῦ Μωσέως ἐκέχρηντο φωνῇ τὴν ὑπόληψιν ἑαυτοῖς*[i] *συσκιάζοντες διὰ τὸν φόβον τῶν ἡγουμένων.* 20

16 Ἀκούσας δὲ ὁ Ἡρώδης εἶπεν, Ὅτι ὃν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, οὗτός ἐστιν· αὐτὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν.
17 αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας ἐκράτησε τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν ἐγάμησεν. 25

Τὸν τρόπον ἐν ᾧπερ αὐτὸν ἀνεῖλε καὶ τὴν αἰτίαν ἐφ' ᾗ, διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐχ ὡς τότε γενόμενον τὸ πρᾶγμα λέγων, ἀλλὰ τῆς οἰκείας διηγήσεως παρένθεσιν αὐτὸ ποιούμενος. ἔφη γὰρ τὸν Ἡρώδην ταῦτα ἀκούοντα περὶ τοῦ Κυρίου, οἴεσθαι τὸν 30 *Ἰωάννην ἐγηγέρθαι ὡς ἀνῃρημένος. ἡ μὲν οὖν αἰτία τοῦ φόνου, ὅτι*

[g] *ἀκούειν* Poss. [h] *ἐστιν* add. Cod. 178. [i] *αὐτῶν* Cod. 178.

τοῦ Ἡρώδου τὴν γυναῖκα ἰδίου ἀδελφοῦ Φιλίππου ἀφελομένου ζῶντος ἔτι, καὶ θυγατέρα ἔχοντος ἐξ αὐτῆς, συνοικοῦντός τε αὐτῇ, οὐκ ἐνεγκὼν τὸ μύσος ὁ Ἰωάννης, ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ· ὁ δὲ τὸν μὲν ἔλεγχον οὐ φέρων[i], *δεδιὼς δὲ τὸν ὄχλον, ὅτι μεγίστην εἶχον περὶ Ἰωάννου τὴν δόξαν, ἀνελεῖν μὲν αὐτὸν οὐκ* 5 *ἐτόλμησε, καίτοιγε σφόδρα βουλόμενος διὰ Ἡρωδιάδα. ᾔδει δὲ αὐτὸν καὶ ἄνδρα δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ πολλὰ*[k] *κατὰ γνωμὴν αὐτοῦ διεπράττετο· ἐγκαθείρξας δὲ αὐτὸν τῷ δεσμωτηρίῳ φυλάττεσθαι ἐκέλευσεν. ἐπετέλει δὲ ὁ Ἡρώδης τὰ οἰκεῖα γενέσια κατὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος. ἐν δὲ τῷ συμποσίῳ ὠρχήσατο μὲν ἡ* 10 *τῆς Ἡρωδιάδος θυγάτηρ. ἥσθεις δὲ ὁ Ἡρώδης, ὤμοσεν αὐτῇ δοῦναι ὅπερ ἂν αἰτίσαιτο παρ' αὐτοῦ. τῆς δὲ τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου αἰτησαμένης, τοῦτο γὰρ αὐτὴν ἡ μήτηρ ἐδίδαξεν· ἐπλήρου μὲν τὴν οἰκεῖαν ὑπόσχεσιν ὁ Ἡρώδης, πρόσχημα δὲ τῶν παρόντων ἕνεκεν τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην ἐποιήσατο· λυπηθεὶς δῆθεν καὶ αὐτὸς* 15 *ἐπὶ τῷ γεγονότι. διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν ὡς μοιχεία καὶ ὄρχησις καὶ ὅρκος*[l], *τοῦ Βαπτιστοῦ ἀφεῖλον τὴν κεφαλὴν, καὶ παραιτητέα γε ταῦτα τοῖς εὖ φρονοῦσιν· εἰ καὶ διὰ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' οὖν γε, ἵνα μὴ τοῖς αἰτίοις τοῦ φόνου ἐνεχώμεθα τοῦ προδρόμου.*

29 Καὶ ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἦλθον καὶ ἦραν τὸ 20 πτῶμα αὐτοῦ, καὶ ἔθηκαν αὐτὸ ἐν τῷ σημείῳ.

Ταῦτα λέγει ἵνα δείξῃ καὶ τὴν ἐκείνων εὔνοιαν, ἣν ἔμειναν καὶ μετὰ θάνατον ἔχοντες περὶ τὸν οἰκεῖον διδάσκαλον· ἐπισυνάπτει δὲ τούτοις,

ΚΕΦ. ΙϚ. 25

Περὶ τῶν ε ἄρτων καὶ τῶν β ἰχθύων.

34 Καὶ ἐξελθὼν εἶδεν ὁ Ἰησοῦς πολὺν ὄχλον, καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι ἦσαν ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα 35 ποιμένα· καὶ ἤρξατο διδάσκειν αὐτοὺς πολλά. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενομένης, προσελθόντες αὐτῷ οἱ 30

[i] Hæc om. Poss. add. Codd. PP. [k] *πάντα* P. [l] *κ. ὅρκ.* add. Cod. P.

μαθηταὶ αὐτοῦ λέγουσιν, Ὅτι ἔρημός ἐστιν ὁ τόπος, καὶ ἤδη ὥρα πολλή.

Ἐλθόντων τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἀπαγγειλάντων αὐτῷ ὅσα τῇ αὐτοῦ δυνάμει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐποίησαν ἢ καὶ ἐδίδαξαν, καλεῖ αὐτοὺς κατ' ἰδίαν 5 εἰς ἔρημον τόπον πρὸς τὸ ἀναπαύσασθαι αὐτοὺς κεκμηκότας ἤδη· τοσοῦτοι γὰρ ἤδη οἱ βιάζοντες αὐτοὺς διὰ τὰς ἐπιγινομένας αὐτοῖς ἰάσεις, ὥστε οὐδὲ φαγεῖν εὐκαίρως. λαβόντος τοίνυν αὐτοὺς τοῦ Ἰησοῦ ἐν πλοίῳ μεθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὸ ὑποχωρῆσαι μικρόν τι κατ' ἰδίαν εἰς ἔρημον τόπον ἵνα ἡσυχάσωσιν[m], 10 εἵπετο αὐτῷ πλῆθος, ὡς εἰκὸς, πολὺ, ἕνεκα[n] τῶν θαυμάτων μάλιστα, καὶ τῶν λόγων, ἁπάντων[o] μὲν καταλιμπάνειν τὰ οἰκεῖα, ἕπεσθαι δὲ αὐτῷ παρασκευαζόντων. θεασάμενος οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας κεκμηκότας, ὡς ἂν εἰ πρόβατα ποιμένα μὴ ἔχοντα· τοιοῦτοι γὰρ δὴ καὶ οὗτοι ἦσαν, τὸ μηδένα τότε ἔχειν τὰ 15 ὠφέλιμα τῆς ψυχῆς διδάσκειν αὐτοὺς δυνάμενος· διὰ τοῦτο μάλιστα τῷ Κυρίῳ κατακολουθεῖν ἀναγκαζόμενοι, ὡς ἂν μόνον πρὸς τὸ κρεῖττον οἵῳ τε ὄντι ἄγειν αὐτούς· ᾤκτειρέ τε αὐτοὺς ἡσθεὶς αὐτῶν τὴν σπουδὴν, καὶ ἐδίδασκεν, τράπεζαν αὐτοῖς προτιθεὶς πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον πανδαισίαν. καὶ ἤδη ὥρας πολλῆς γενο- 20 μένης, ἀπολυθῆναι τὸν ὄχλον ᾔτουν οἱ μαθηταὶ, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐρημίαν τοῦ τόπου, καὶ τὴν τῶν ἐπιτηδείων σπάνιν. τί γὰρ φάγωσιν οὐκ ἔχουσιν, ἔλεγον. ὁ δὲ πλούσιος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ σωματικὴν αὐτοῖς παρατιθέναι τράπεζαν τοῖς μαθηταῖς παρεκελεύετο, μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἐγὼ πάρειμι ὁ πολλὴν πᾶσιν παρέ- 25 χων τὴν ἀφθονίαν. οἱ δὲ μὴ συνιέντες, ἀλλὰ καὶ διαπορηθέντες, ὥσπερ πρόσταγμά τι ἀμήχανον ἤκουον, "πόσους ἄρτους ἔχετε;" καὶ πολυπραγμονήσαντες λέγουσι, "πέντε, καὶ δύο ἰχθύας."

41 Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, εὐλόγησε· καὶ κατέκλασε 30 τοὺς ἄρτους, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα παραθῶσιν αὐτοῖς· καὶ τοὺς δύο ἰχθύας ἐμέρισε πᾶσι.

[m] Hæc hab. Cod. 178. [n] ἕνεκα om. P. [o] ἅπαντες Codd.

Εἰκότως νῦν μάλιστα ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἔδειξεν ὅτι τῷ Πατρὶ τὸ γινόμενον ἀνατίθεται. ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον τοῦ Θεοῦ τὸ μάννα παρέχοντος αὐτοῖς, οἱ Ἰσραηλῖται ἐτόλμησαν εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι; ἵνα μὴ δόξῃ ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν αὐτὸς, ὡς ἂν μείζονα τοῦ Θεοῦ ποιῶν ἑαυτὸν, 5 σφόδρα τῶν Ἰουδαίων πολλὰς κατ' αὐτοῦ πλέκειν ἀφορμὰς ἐπιχειρούντων, πρὸ τοῦ ποιῆσαι, ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνήνεγκε τὸ γινόμενον.

42 Καὶ ἔφαγον πάντες, καὶ ἐχορτάσθησαν· καὶ ἦραν 43 κλασμάτων δώδεκα κοφίνους πλήρεις, καὶ ἀπὸ τῶν 10 44 ἰχθύων. καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους πεντακισχίλιοι ἄνδρες.

Ἐκορέσθησαν μὲν οὖν ἅπαντες, καίτοιγε πεντακισχίλιοι ἄνδρες, χωρὶς γυναικῶν τε καὶ παιδίων. τοσαύτην δὲ γενέσθαι κλασμάτων περισσείαν παρεσκεύασεν, ὡς δώδεκα πληρωθῆναι κοφίνους 15 ἐπὶ τῷ[o] ἕκαστον ἐπ' ὤμων ἀράμενον, μείζονα λαβεῖν τοῦ γινομένου τὴν αἴσθησιν. ὅτι γὰρ καὶ οὕτως ἀμφίβολον ἔτι περὶ τοῦ γενομένου οἱ μαθηταὶ εἶχον διὰ τὸ ἄγαν παράδοξον, δῆλοι ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς σαφῶς εἰπὼν, "οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν "γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία πεπωρωμένη." καὶ δι' ἕτερον δὲ τὴν περισ- 20 σείαν ᾠκονόμησε γενέσθαι, ὥστε φανῆναι περιουσίαν[p] ἐνεργούσης ταῦτα δυνάμεως, οὐ διὰ τὴν ἑτέρων χρείαν τὸ δύνασθαι λαμβάνοντα, οἷον Μωσῆς ἐδίδου τὸ μάννα, ἀλλὰ κατὰ τὴν χρείαν μόνον. ἄχρηστον γὰρ αὐτοῖς συλλεγὲν τὸ πλέον ἐγένετο[q]. ἐπελάβοντό τε τῆς γῆς τὸν καρπὸν[r], καὶ τὸ μάννα κατεφόρετο οὐκέτι. ὁμοίως 25 Ἠλίας ἐπὶ τῆς χήρας οὐ πλεονάζειν τότε ἄλευρον ἐποίησε· καὶ μὴν[s] καὶ τὸ ἔλαιον. ὡς δὲ ὑετὸς ἐγένετο, καὶ ἐπαύσατο ἡ δόσις. ἵνα οὖν φανῇ τὸ διάφορον, πολλὴν περιουσίαν ἐποιήσατο, ὥστε καὶ κορεσθέντας τῶν παραλειφθέντων θαυμάζειν τὸ πλῆθος. θαύμα-

[o] τὸ P. [p] περιούσια (ἐνεργούσης om.) P. Εἶτα κορεσθέντων αὐτῶν τοσαύτη περίσσεια γέγονε κλασμάτων, ὥστε δώδεκα πληρωθῆναι κοφίνους κλασμάτων, ἵνα ἕκαστος τῶν ιβ μαθητῶν ἐπὶ τὸν ὦμον κόφινον ἀράμενος μείζονα λάβῃ τοῦ γινομένου τὴν αἴσθησιν, ἤτοι ὥστε φανῆναι περιουσίᾳ ἀπεριουσία ταῦτα δυνάμενον ποιεῖν. Cod. 178. [q] ἐγίνετο P. [r] om. P. τῶν καρπῶν Cod. 178. [s] μὴν P. μὴ Poss.

στον[t] μὲν οὖν τὸ πραχθὲν καὶ τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως ἀπόδειξις· θαυμάσιον δὲ οὐκ ἔλαττον τὸ μὴ ἀεὶ τῇ ἐξουσίᾳ χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν τροφῶν εὐπορίαν. σημεῖα[u] μὲν γὰρ ἕνεκα τῶν ἀνθρώπων[x] ἐργάζεται, καὶ τὴν τῆς δυνάμεως ἐπίγνωσιν εἰς σωτηρίαν τὴν διὰ τῆς πίστεως παρέχει τοῖς ἑπομένοις· τοῖς δὲ οὖσι[y] χρῆται κατὰ τὸν ἀνθρώπῳ προσήκοντα τρόπον, εὐεργετῶν ἅμα τοὺς εἰς τοῦτο ὑπηρετοῦντας. τὸ γὰρ τῷ Κυρίῳ τι παρασχεῖν ἦν εὐεργεσία μεγίστη. ὅπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκ διαδοχῆς παραδίδωσι ταῖς παρὰ τῶν μαθητευομένων χρῆσθαι τροφαῖς.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

45 Καὶ εὐθέως ἠνάγκασε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἐμβῆναι εἰς τὸ πλοῖον, καὶ προάγειν εἰς τὸ πέραν πρὸς Βηθσαϊδὰν, ἕως αὐτὸς ἀπολύσῃ τὸν ὄχλον.

Ἐπὶ τὸ πρότερον ἀπολῦσαι τὰ πλήθη ἠνάγκασεν δὲ αὐτοὺς, οὐκ ἀνεχομένους ἀποστῆναι ῥᾳδίως. τοῦτο μὲν διὰ τὴν διάθεσιν, τοῦτο δὲ καὶ ἀποροῦντας ὅπως[z] ἂν ἔλθοι πρὸς αὐτούς· οὐκ εἰδότας ὅτι τούτου μάλιστα ἕνεκεν ὁ Κύριος ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἀπελθεῖν, ἵνα καὶ[a] ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζοντα θεασάμενοι, μειζόνως μάθωσι τοῦ παρόντος τὸ μέγεθος. ἀπολύσας[b] οὖν τοὺς ὄχλους ἐπὶ τὸ εὐλογεῖσθαι προσιόντων, ὡς εἰκὸς, τῶν δὲ καὶ ἐπὶ θεραπείᾳ τινὶ, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος προσεύξασθαι· οἷα ἄνθρωπος εἰκὸς, ὁμοῦ καὶ ἡμᾶς διδάσκων ἔχεσθαι τοῦ ἔργου τῆς προσευχῆς. καὶ βαθυτέρας ἤδη γενομένης τῆς ἑσπέρας, αὐτὸς μὲν ἦν ἐκεῖ μόνος, τὸ δὲ πλοῖον τῶν μαθητῶν μέσον ἤδη τῆς θαλάσσης ἦν, προσωτέρω χωρεῖν ἀπὸ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων κωλυόμενον. συνετέλει δὲ καὶ τοῦτο εἰς μείζονα τοῦ θαύματος ἀπόδειξιν. ὡς[c] δὲ τῶν ἀνέμων ἐναντία πνεόντων καὶ τῶν κυμάτων κατὰ τοῦ ἀνέμου[d] ἐγειρομένων, ἔμενεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων βαδίζων ὑπ' οὐδένος ἑτέρου κωλυόμενος.

t θαυμάσιον P. u σημεῖα Poss. σημείου P.L. x ὑπὲρ ἄνθρωπον P. y PP. om. Poss. z PP. πῶς Poss. a PP. δὴ Poss. b ἀπολύσαι Poss. c ὃς P. d τὸν ἄνεμον P.

48 Καὶ περὶ τετάρτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔρχεται πρὸς αὐτοὺς, περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἤθελε παρελθεῖν αὐτούς.

Τετάρτην δὲ φυλακὴν λέγει τὴν μετὰ τὴν θ' ὥραν, τουτέστι τὴν ι'· ἢ τὴν μετ' ἐκείνην. ἐς τέσσαρας γὰρ φυλακὰς ἡ θεῖα 5 γραφὴ τῆς νυκτὸς τὸν καιρὸν διαιρεῖ, ἑκάστην φυλακὴν τῆς νυκτὸς τὴν τριωρίαν λέγων. Καὶ τάχα πρώτη μὲν φυλακὴ κατὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς λόγον ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τοῦ κατακλυσμοῦ. δευτέρα δὲ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι Μωσέως· τρίτη ἀπὸ Μωσέως μέχρι τῆς παρουσίας· καὶ τετάρτη ἐν ᾗ ἐλθὼν τὸ πρωῒ ἐφίσταται τοῖς 10 μαθητευομένοις αὐτῷ ὁ Σωτήρ. Cod. 178.

Τέσσαρας ἡ θεία γραφὴ φυλακὰς λέγει τῆς νυκτὸς, εἰς τρεῖς τὰς ὥρας ἑκάστην διαιροῦσα[z]. τετάρτην οὖν λέγει τὴν μετὰ τὴν ἐννάτην ὥραν τὴν δεκάτην ἢ τὴν μετ' ἐκείνην, ὡς ἂν εἴπωμεν οὕτω καλοῦσα. κατ' ἐκείνην οὖν φησιν ὤφθη τὴν ὥραν αὐτοῖς ἐπὶ τὴν 15 θάλασσαν βαδίζων καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀφικόμενος. τῶν δὲ σφόδρα ἐκπλαγέντων ἐπὶ τῇ θέᾳ, ὡς φάντασμα εἶναι νομίσαι ὑπὸ τοῦ παραδόξου τὸ φαινόμενον, ἀνακραξάντων δὲ ἀπὸ πολλοῦ φόβου, ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος, "θαρσεῖτε," εἰπὼν, "ἐγώ εἰμι· "μὴ φοβεῖσθε." 20

49 Οἱ δὲ ἰδόντες αὐτὸν περιπατοῦντα ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἔδοξαν φάντασμα εἶναι καὶ ἀνέκραξαν.

Ἐλύθη μὲν οὖν αὐτοῖς ὁ ἀγὼν ἀπὸ τῆς φωνῆς· τὸ δὲ παράδοξον τοῦ φαινομένου ἀμφιβάλλειν ἔτι παρεσκεύαζεν αὐτοὺς, ὡς τὸν Πέτρον, τοῦτο μὲν ἐπὶ τῷ μαθεῖν ἀκριβῶς, ὅτι μὴ φαντασία 25 τὸ φαινόμενον, τοῦτο δὲ καὶ μετασχεῖν τῶν αὐτῶν ἀπὸ πολλῆς ἐπιθυμήσαντα τῆς θερμότητος, εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν "Κύριε εἰ "σὺ εἶ, κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρός σε ἐπὶ τὰ ὕδατα." προσέταξεν αὐτῷ τοῦτο ποιῆσαι. καὶ κατελθὼν ὁ Πέτρος ἀπὸ τοῦ πλοίου, πρότερον μὲν ἐβάδισεν[a] ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀσφαλῶς· διδάξαι δὲ 30 αὐτὸν ὁ Κύριος βουληθεὶς, ὅτι ἀληθῶς τῇ αὐτοῦ δυνάμει τοῦτο ἐδύνατο[b], καὶ μᾶλλον ἐχρῆν ἄνευ τῆς πείρας πιστεῦσαι, συνεχώρησεν αὐτῷ βραχύ τι καὶ κατενεχθῆναι ἐπὶ τῶν ὑδάτων· εἶτα ἐν

[z] Sic P. διαιροῦσαν Poss. [a] ἐβάδιζεν P. [b] δεδύνηται P.

ἀγῶνι καταστάντος καὶ κράξαντος, "Κύριε σῶσόν με," ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἔστησεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὀνειδίσας αὐτῷ τὴν ὀλιγοπιστίαν. ὁ γὰρ τῆς καταδύσεως ἀγὼν μείζονα τῆς χάριτος τοῦ σώσαντος ἔχειν ἐποίει τὴν αἴσθησιν. ἐπιβαίνει λοιπὸν τοῦ πλοίου ὁ Ἰησοῦς ἐπαγόμενος καὶ τὸν Πέτρον. εἶτα 5 ἐπαύσατο μὲν ὁ ἄνεμος, δεικνὺς τῆς κινήσεως τὴν αἰτίαν τούτου ἕνεκεν γεγενημένην[c], ἐπὶ τῷ[d] αὐξηθῆναι τὸ θαῦμα μεῖζον διὰ πάντων φανέν. προσελθόντες δὲ αὐτῷ ἐπὶ τοῦ πλοίου προσεκύνησαν οἱ μαθηταὶ, ἀληθῶς Υἱὸν Θεοῦ ὁμολογοῦντες αὐτὸν εἶναι· δεικνύντες ὅτι καὶ[e] πρότερον μὴ τελείαν περὶ αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἐκέκτηντο. 10 τί γὰρ ἔδει καὶ[f] τοῦτο μετὰ τὸ θαῦμα ὁμολογεῖν, εἴπερ ᾔδεισαν; καὶ πρὸ τούτου δὲ τοῦτο ἐπισταμένους μηδὲ ἐπὶ τῷ φαινομένῳ τοσαύτην ἔχειν ἀμφιβολίαν αὐτοὺς, ὅπουγε καὶ νῦν μετὰ τελείας[g] τῆς γνώσεως.

Παιδευόμεθα τοίνυν διὰ τούτων, ὅτι καλὸν ἡ ἐρημία καὶ ἡ 15 μόνωσις ὅταν ἐντυγχάνειν δέῃ[h] Θεῷ. ἡσυχίας γὰρ μητὴρ ἡ ἔρημος πάντων ἀπαλλάττουσα θορύβων ἡμᾶς. πρὸς δὲ τούτοις μανθάνομεν καὶ πάντα φέρειν γενναίως· καὶ γὰρ νῦν καὶ τοὺς μαθητὰς δὲ[i] εἰς μείζονα ὑπομονὴν ἄγων, ἄπεισιν, καὶ ἐν μέσῃ θαλάττῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, καὶ ὅλην τὴν νύκτα 20 ἀφίεται[k] αὐτοὺς κλυδωνίζεσθαι[l], διεγείρων αὐτῶν, ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, πεπωρωμένην τὴν καρδίαν· μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως εἰς ἐπιθυμίαν αὐτοὺς μείζονα ἐνέβαλε καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ. διὰ δὴ τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπέστη, παιδεύων αὐτοὺς[m] μὴ ταχέως λύσιν ἐπιζητεῖν τῶν συνεχόντων δεινῶν, ἀλλὰ φέρειν 25 τὰ συμπίπτοντα γενναίως· καὶ ὅταν δὲ μέλλει παύειν τὰ δεινὰ, ἕτερα χαλεπώτερα προσδοκᾷν[n]. οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ πτοιηθέντες ἀπὸ τῆς θέας ἔκραξαν· μετὰ γὰρ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ σκότος ἔλυσεν, οὐδὲ φανερὸν ἑαυτὸν εὐθέως ἐποίησεν· παιδεύων αὐτοὺς ἐγκαρτερεῖν τοῖς δεινοῖς. ἐπειδὴ 30 γὰρ οὐκ ἔνι[o] καὶ ἐν μακρῷ χρόνῳ πειράζεσθαι καὶ σφοδρῶς, ὅταν μέλλωσι τοὺς ἀγῶνας ἐκβαίνειν οἱ δίκαιοι, βουλόμενος πλέον

c γεγενημένης P. et Poss. d τὸ P. e καὶ P. δὲ Poss. f ἐδείκνυ P. g τελείας P. τελεία Poss. h δέει P. i Om. P. k ἀφίεσθαι P. l κλυδωνίζεσθαι P. κλυδονίζεσθαι L. et Poss. m αὐτοῖς P. n ἐπάγει καὶ φοβερώτερα P. o οὐχ ἐνὶ P.

αὐτοὺς κερδαίνειν, ἐπιτείνει τὰ γυμνάσια. οὐ πρότερον δὲ ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἕως ὅτε ἔκραζον. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠσμένησαν[p] *αὐτοῦ τὴν παρουσίαν. ἐπειδὴ δὲ ἐβόησαν, ἔλυσεν αὐτῶν τὸν φόβον, εἰπών· " θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε." οὐδὲ γὰρ ἂν ἐγίνωσκον αὐτὸν διὰ τὸ παράδοξον τῆς βαδίσεως, καὶ* 5 *διὰ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ διὰ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ἐποίει*[q]. *" εἰ σὺ " εἶ," φησιν ὁ Πέτρος, " κέλευσόν μοι ἐλθεῖν πρός σε." τοῦτο δὲ ἐζήτησεν δι' ἀγάπην μόνον, οὐ δι' ἐπίδειξιν. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἐφίλει τὸν Ἰησοῦν. καὶ τὴν ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τῇ ἀγάπῃ δείκνυται*[r] *πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους ἐνάγει*[s]. *τί οὖν ὁ Χριστός; ἐπέτρεψεν.* 10 *καὶ καταβὰς κλυδωνίζεται καὶ περιδεὴς γίνεται, τοῦ ἀνέμου ἐμποιοῦντος τὸν φόβον. διατί δὲ οὐκ ἐπέταξεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀνέμοις παύσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἐπελάβετο αὐτοῦ; ὅτι τῆς ἐκείνου πίστεως ἔδει. ὅταν γὰρ τὰ παρ' ἡμῶν ἐλλιμπάνει, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἵσταται. δεικνὺς τοίνυν ὅτι οὐχὶ*[t] *τοῦ ἀνέμου ἐμβολὴ, ἀλλ' ἡ* 15 *ἐκείνου ὀλιγοπιστία τὴν περιτροπὴν εἰργάζετο, φησί· " τί ἐδίστα- " σας ὀλιγόπιστε;" εἰ γὰρ μὴ ἠπίστησε, καὶ πρὸς τὸν ἄνεμον ἂν ἔστη ῥᾳδίως· διὰ τοῦτο ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, τὸν ἄνεμον εἴα πνεῖν· δηλῶν ὅτι ἐκεῖνος οὐδὲν*[u] *παραβλάπτει, ὅταν ἡ πίστις ᾖ πεπηγυῖα. ἐπιβάντων δὲ τῷ πλοίῳ*[x] *τότε ἐπαύσατο. καὶ πρὸ τούτου μὲν* 20 *ἔλεγον· "ποταπὸς ἦν ὁ ἄνθρωπος οὗτος; ὅτι καὶ οἱ ἄνεμοι," καὶ τὰ ἑξῆς. νυνὶ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' " ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς εἶ." οὕτως οὐ δι' ἐπίδειξιν ἡ ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο βάδισις, ἀλλὰ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μαθητῶν. λίαν γὰρ ἐκ περισσοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἐξίσταντο. οὐ γὰρ συνῆκαν ἐπὶ τοῖς ἄρτοις· ἦν γὰρ ἡ καρδία* 25 *αὐτῶν πεπωρωμένη. ὠφεληθέντες οὖν ὡμολόγησαν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐπετίμησε τοῦτο εἰρηκόσι· τοὐναντίον μὲν ὁ Θεὸς*[y] *ἅπαν καὶ ἐβεβαίωσε τὸ λεχθὲν κατὰ μείζονος ἐξουσίας θεραπεύων τοὺς προσιόντας, καὶ οὐχ ὡς ἔμπροσθεν.*

53 Καὶ διαπεράσαντες ἦλθον ἐπὶ τὴν γῆν Γεννησαρὲτ, 30
54 καὶ προσωρμίσθησαν. καὶ ἐξελθόντων αὐτῶν ἐκ τοῦ

[p] *ἠσμένιζον* P. [q] *ποιῶν* P. [r] *ἐπιδείκνυται* P. [s] *ἐνάγειν* P.
[t] *οὐχ ἡ* P. [u] Sic P. *ἄνεμον ἐδυνάσατο ἄν. ὅτι οὐδὲν ἐκεῖνος π.* Poss.
[x] *τοῦ πλοίου* P. [y] *μὲν οὖν* (*ὁ θεὸς* om.) P.

55 πλοίου, εὐθέως ἐπιγνόντες αὐτὸν, περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας περιφέρειν, ὅπου ἤκουον ὅτι ἐκεῖ ἐστι.

Ὅθεν δεικνὺς ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι διὰ πολλοῦ χρόνου ἐπέβη, 5 φησὶν, ὅτι ἐπιγνόντες οἱ ἄνδρες τοῦ τόπου, περιδραμόντες ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, ἤρξαντο ἐπὶ τοῖς κραββάτοις τοὺς κακῶς ἔχοντας φέρειν. οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ὡς πρότερον προσίεσαν[z] εἰς τὰς οἰκίας ἕλκοντες αὐτὸν καὶ χειρὸς ἀφὴν ἐπιζητοῦντες, καὶ προστάγματα διὰ ῥημάτων, ἀλλ' ὑψηλότερον πολλῷ καὶ φιλοσοφώ- 10 τερον, καὶ μετὰ πλείονος τῆς πίστεως εἵποντο τῆς θεραπείας. ἡ γὰρ αἱμορροοῦσα πάντας ἐδίδαξε φιλοσοφεῖν. ἀλλ' ὅμως ὁ χρόνος οὐ μόνον οὐκ ἐξέλυσε τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ μείζονα εἰργάσατο[a] καὶ ἀκμάζουσαν διετήρησεν. οὐκ ἀπεικὸς δὲ ἦν καὶ τοῦ χρόνου προβαίνοντος καὶ τῆς φήμης ὑπὸ τῶν γενομένων[b] αὐξανομένης, 15 μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ[c] πίστιν τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεσθαι.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

1 Καὶ συνάγονται πρὸς αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καί τινες 2 τῶν Γραμματέων ἐλθόντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων. καὶ ἰδόν- 20 τες τινὰς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κοιναῖς χερσὶ, τοῦτ' ἔστιν ἀνίπτοις, ἐσθίοντας ἄρτους, ἐμέμψαντο.

Βουλόμενος[d] ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν κατὰ τῶν μαθητῶν κατηγορίαν[e] εἰπεῖν, ἣν ἐποιοῦντο Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι προσιόντες τῷ Σωτῆρι, διὰ μέσου ἐδίδαξε, τίς ἦν ἡ τῶν πρεσβυτέρων 25 παράδοσις, καὶ οὕτως ἐπιφέρει κἀκείνην.

5 Ἔπειτα ἐπερωτῶσιν αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, διατί οἱ μαθηταί σου οὐ περιπατοῦσι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρεσβυτέρων, ἀλλὰ ἀνίπτοις χερσὶν ἐσθίουσι τὸν ἄρτον; 30

Οὐχ ὅτι δὲ μὴ νίπτεσθαι πάντως ἐσπούδαζον οἱ μαθηταί. ἀλλ'

[z] προσήεσαν P. [a] εἰργάζετο P. [b] γινομένων P. [c] ἐπ' αὐτῷ P.
[d] βουληθεὶς C. 178. [e] προσηγορίαν P.

ὅτι τοῦ Κυρίου διδάξαντος αὐτοὺς ἅπαντα ὡς ἔτυχε πράττειν τὰ πρὸς τὴν χρείαν συντελοῦντα τοῦ σώματος, μόνης δὲ ἐπιμελεῖσθαι σφόδρα τῆς ἀρετῆς, θεασάμενοι οἱ Φαρισαῖοι τοῦ νίπτεσθαι οὐ ποιουμένους φροντίδα κατὰ τὸν τοῦ ἐσθίειν καιρὸν, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος ἦν, τοῦτο ἐνεκάλουν. τί οὖν πρὸς τοῦτο ὁ Κύριος; 5

Ἐπειδὴ ἐνεκάλουν τοῖς μαθηταῖς, οὐκέτι νόμου παράδοσιν[f], ἀλλὰ παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων, ἐλέγχων αὐτοὺς ἐμβριθέστερον, ὡς ἐν προσχήματι εὐλαβείας τὴν ἀτοπίαν ἐπιτηδεύοντας, ἐπιφέρει καὶ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου ῥῆσιν ὡς περὶ αὐτῶν εἰρημένην· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἄκροις χείλεσι τιμῶντες τὸν 10 Θεὸν, πόρρω αὐτοῦ ταῖς διανοίας ἀπέχουσι· μάτην τὸ εἰς αὐτὸν[g] σέβας φυλάττειν ἐπαγγελλόμενοι, καὶ προτιμῶντες διδασκαλίας ἀνθρώπων· οὕτω καὶ ὑμεῖς τὰ ὅμοια δρῶντες τὸν τοῦ Θεοῦ παραβαίνετε[h] νόμον, καὶ τὸν ἐμφανῆ κοσμοῦντες ἄνθρωπον, τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον ἀκόσμητον καταλιμπάνετε, καὶ τοῖς τὴν ἀλήθειαν ἀσκοῦσιν ἐγκαλεῖτε, οἱ τὸ σχῆμα μεταδιώκοντες. ἵνα τοίνυν ὡς εὐσέβειαν μὴ φυλάττοντας διελέγξῃ ἐπερειδομένους[i] τῇ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσει, τὴν παρανομίαν προτίθησι τὴν διὰ παραδόσεως τῶν πρεσβυτέρων γενομένην, γράμμα θεῖον ἀντιτιθεὶς ἀγράφῳ παραδόσει ἀνθρώπων. 20

9 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, καλῶς ἀθετεῖτε τὴν ἐντολὴν τοῦ 10 Θεοῦ, ἵνα τὴν παράδοσιν ὑμῶν τηρήσητε. Μωσῆς γὰρ εἶπε, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. καὶ ὁ 11 κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω. ὑμεῖς δὲ λέγετε, ἐὰν εἴπῃ ἄνθρωπος τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ, 25 κορβὰν, ὅ ἐστι δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς.

Ἐκ δύο νομίμων ἀπαιτεῖ τὴν εἰς γονέας τιμὴν κατὰ βούλησιν Θεοῦ. ἑνὸς μὲν τοῦ κελεύοντος οὕτω ποιεῖν, ἑτέρου δὲ τοῦ τιμωρουμένου τὸν ἐναντίον[k] ποιοῦντα. οὕτω γὰρ τὸ τῆς ἐντολῆς ἀναγκαιότατον καὶ μέγα δείκνυται. τοιαύτης δὲ οὔσης τῆς νομοθεσίας, 30 καὶ τηλικαύτης ἀπειλῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, ῥᾳδίως φησὶ καὶ προχείρως, ὑμεῖς παραβαίνετε τὸ θεῖον πρόσταγμα ταῖς τῶν διδα-

[f] Sic P. παράβασιν Poss. [g] ἐμὲ P. [h] παρακλίνετε C. 178.
[i] ὑπεριδομένους C. 178. [k] ἐναντίως P.

σκάλων ἑπόμενοι παραδόσεσι. ὥστε εἴτις ἐπ᾽ ἀτιμίᾳ γονέων θυσίαν ὑπόσχοιτο, λέγων Θεῷ ποιήσειν δῶρα καὶ θυσίας, ἃ πατρὶ παρέχειν ὀφείλει, τοῦτο[l] λέγετε μηκέτι μηδὲ[m] ἐξεῖναι τιμῆσαι τὸν πατέρα· ὅπερ ἐστὶν ἀκύρωσις τοῦ νόμου διὰ παράδοσιν. δέον ἐπιτιμῆσαι μὲν τῇ θρασύτητι τοῦ νέου, ὡς βδέλυγμα δὲ τὴν τοιαύτην ἀπωθεῖσθαι θυσίαν. οὐ γὰρ χαίρει Θεὸς ἐξ ἀτιμίας γονέων τιμώμενος· δι᾽ ὧν καὶ τὴν ἐπιτίμησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονυῖαν ἐν τοῖς τοῦ προφήτου χρόνοις περὶ τῶν τότε ὄντων, οὐδὲν ἧττον ἀληθῆ δείκνυσι καὶ ἐπὶ τούτων τῶν τὰ ἴσα φρονούντων ἐκείνοις. 10

14 Καὶ προσκαλεσάμενος πάντα τὸν ὄχλον, ἔλεγεν αὐ-15 τοῖς, ἀκούετέ μου πάντες, καὶ συνίετε. οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ ἀνθρώπου εἰσπορευόμενον εἰς αὐτὸν, ὃ δύναται αὐτὸν κοινῶσαι· ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἐκεῖνά ἐστι τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. 15

Ἐντεῦθεν ὁ καινὸς ἄρχεται νόμος ὁ κατὰ τὸ πνεῦμα, ὁ μηκέτι ζητῶν ἐν σωματικοῖς καθάρσεσι, μηδὲ ἐν βρωμάτων διαφορᾷ, ἀλλ᾽ ἐν ἀρετῇ πνεύματος. μὴ θαυμάσωμεν δὲ εἰ τοῦ νόμου σωματικὰς ἀκαθαρσίας εἰδότος καὶ ταύτας ἀπαγορεύοντος, ὁ Κύριος δοκεῖ τοὐναντίον εἰσηγεῖσθαι, ὡς οὐδεμιᾶς ἀκαθαρσίας οὔσης σωματικῆς 20 ἐν ἀνθρώπῳ· τὰ μὲν γὰρ τοῦ νόμου πρὸς τὸν ἔξω μᾶλλον ἄνθρωπον ἀφεώρα· τὰ δὲ τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἔνδον· ἅτε δὴ καὶ παρόντος ἤδη τοῦ καιροῦ ἐν ᾧ πέρας ἔμελλεν ἐπιθήσειν[n] τοῖς σωματικοῖς ὁ σταυρὸς[o], ἵνα ὡς ἤδη σῶμα ἀποθέμενοι, καὶ πνεῦμα γυμνὸν γεγονότες, οὕτω διάγοιεν οἱ πιστεύοντες. τὸν οὖν ἔντος[p] φησὶν ἄνθρω- 25 πον οὐδὲν βλάψει μίασμα σωματικὸν, ἀλλ᾽ ὅσα ἐκ καρδίας χαλεπὰ, ταῦτα μιαίνει. ἐπιφέρει δὲ, "ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω," μὴ σαφῶς εἰρηκὼς τίνα τὰ ἐκπορευόμενα. νοήσαντες δὲ οἱ μαθηταὶ ὡς ἄλλό τι βαθύτερον αἰνίττεται ὁ λόγος, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς οἶκον ἀπὸ τοῦ ὄχλου, ἐπηρώτων αὐτὸν περὶ τῆς παραβολῆς. παρα- 30 βολὴν τὸν ἀσαφῆ λόγον ὀνομάζοντες[q].

[l] τούτῳ PP. [m] Sic PP. μὴ ἐστὶ μὴ δὲ Poss. [n] Sic PP. ἐπιθεῖναι Poss. [o] Χριστὸς C. 178. [p] ὄντως P. τ. ~~τοίνυν~~ τοιοῦτον C. 178. [q] ὀνομάσαντες PP.

21 Ἔσωθεν γὰρ ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων διαλογισμοὶ οἱ κακοὶ ἐκπορεύονται, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, φόνοι, κλοπαί.

Ὁ δέ φησιν αὐτοῖς, "οὐ νοεῖτε ὅτι πᾶν τὸ ἔξωθεν εἰσπορευόμενον "εἰς τὸν ἄνθρωπον," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτ' ἔστιν. οὐδὲν εἰσιόντων ἀκα- 5 θάρτους τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ, κακία δὲ μόνη ἔνδοθεν ἐξιοῦσα, καὶ τὰ ταύτης ἔγγονα πάθη.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς Φοινικίσσης.

24 Καὶ ἐκεῖθεν ἀναστὰς, ἀπῆλθεν εἰς τὰ μεθόρια Τύρου 10 καὶ Σιδῶνος. καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐδένα ἤθελε 25 γνῶναι, καὶ οὐκ ἠδυνήθη λαθεῖν. ἀκούσασα γὰρ γυνὴ περὶ αὐτοῦ, ἧς εἶχε τὸ θυγάτριον πνεῦμα ἀκάθαρτον, ἐλθοῦσα προσέπεσε πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Μεταβάντος τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς τῶν Χαναναίων τόπους (ἐκεῖ[r] 15 γὰρ ἦτε Τύρος καὶ Σιδὼν ἐτύγχανεν οὖσα) γυνή τις τῶν ἐγχωρίων ἀλλόφυλος, θυγατρὸς οὔσης αὐτῇ χαλεπῶς ὑπὸ δαίμονος ἐνοχλουμένης, μαθοῦσα τοῖς τόποις ἐπιδεδημηκέναι τὸν Κύριον, προσῆλθέν τε αὐτῷ τῆς θυγατρὸς αἰτοῦντα τὴν ἴασιν, καὶ μετὰ κραυγῆς ἐβόα λέγουσα· τί δὲ ἐβόα; ἐκεῖνα πάντως ἅπερ ὁ Ματθαῖός φησιν. 20 ὁ δέ γε Κύριος τήν τε πίστιν ἰδὼν[s] τῆς γυναικὸς, καὶ ἐπειδήπερ ἀλλόφυλος ἦν "Ἑλληνὶς Συροφοινίκισσα τῷ γένει," ἀνεβάλλετο τῷ[t] δοκεῖν τὴν θεραπείαν· ὁμοῦ μὲν Ἰουδαίοις ἐνδεικνύμενος τὸ μὴ ἐπίσης αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τὴν θεραπείαν χαρίζεσθαι, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς γυναικὸς ἅπασι καταφανῆ τὴν πίστιν ἐργαζό- 25 μενος, ἐπὶ τὸ μειζόνως ἐκ παραλλήλου φανῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Κύριος τὸ, "ἄφες πρῶτον χορτασθῆναι "τὰ τέκνα." ἐπειδὴ οὔπω τῆς εἰς ἀλλοφύλους εὐεργεσίας πάρεστιν ὁ καιρὸς, διὰ τὸ μήπω τὸν Ἰσραὴλ τελείαν ἐξεργάσασθαι τὴν τοῦ ἀγαθοῦ παραίτησιν. ἦλθεν οὖν οὐχ ὡς πρὸς οἰκείους, ἀλλ' οἷς 30 μηδέν ἐστι κοινὸν πρὸς τοὺς πατέρας, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία

[r] ἐκείνων PP. [s] εἰδὼς P. [t] τὸ P.

γεγένηται. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐπιφανῆ τὴν παρουσίαν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις πεποίηται. τοὐναντίον δὲ καὶ λανθάνειν ἐπείγεται, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸ καιροῦ ἐπιχωριάζειν τοῖς ἔθνεσι, καὶ τούτους προσκαλεῖσθαι εἰς πίστιν διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας τε καὶ δυνάμεως. τοῦτο γὰρ καιρὸν εἶχε μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀποβολὴν, 5 ὡς εἴρηται, τοῦ Ἰσραήλ. οὐ μὴν ἠδυνήθη λαθεῖν, τοῦτ᾽ ἔστιν, οὐ μὴν εὔλογον ἦν τούτους τελείως λαθεῖν νικῶντας τῇ πίστει τὸν Ἰσραήλ. ἵνα καὶ γνῶσιν οἱ μαθηταὶ, ὅτι καὶ τοῖς ἔθνεσι θύραν ἀνέῳξε τῆς σωτηρίας. ἀναβάλλεται δὲ τέως τούτους ἑκὼν δι᾽ οἰκονομίαν. προειδὼς γοῦν ὅτι γνωσθήσεται, καὶ δίδωσι χώραν τῇ 10 μελλούσῃ προσιέναι καὶ μεταδιώκειν τὴν ἴασιν. εἴασε δὲ αὐτὴν καὶ προσκυνῆσαι, μηδὲ προνοίας ἐκτὸς γίνεσθαι συγχωρῶν· πρὸς τοῦτο τραχέως ἄγαν ἀποκρινομένου, τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ βαρέως ἐνεγκεῖν, ὥστε καὶ ἀπεκρίνατο[u] φωνὴν, ἣ πολλὴν μὲν πίστιν πολλὴν δὲ εὐλάβειαν ἐδείκνυ καὶ σύνεσιν. τὸ μὲν γὰρ ἑλέσθαι 15 καὶ ἐν κυνὸς τάξει καταλογισθῆναι τῷ Κυρίῳ, εὐλαβείας ἦν· τὸ δὲ οἰηθῆναι ὅτι καὶ τὸ βραχύτατον αὐτοῦ τῆς δυνάμεως (τοῦτο γὰρ ψίχια ὀνομάζει) ἱκανὸν τῆς θυγατρὸς αὐτῆς παρασχεῖν τὴν ἴασιν, πίστεως ὑπερβαλλούσης· τὸ δὲ ἀπὸ τῆς λοιδορίας ἁρπάσαι τὴν οἰκείωσιν καὶ ποιήσασθαι ἀπόκρισιν οὕτω θαυμαστὴν, συνέσεως 20 εἶχε γνώρισμα. τί γάρ φησιν; ὅτι χάριν ἔχω καὶ ἐν κυνὸς εἶναί σοι τάξει. τέως γὰρ οὐκ ἀλλοτρία, ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἀπὸ τῆς τραπέζης ἐσθίουσα τῆς δεσποτικῆς, εἰ καὶ μὴ τοῦ ἄρτου, ἀλλὰ τῶν γοῦν ψιχίων. τοσοῦτος δεσπότου[x] τῆς τραπέζης ὁ πλοῦτος, ὥστε ἀρκεῖν μοι καὶ ψίχιον[y] πρὸς ἀπόλαυσιν τῶν σπουδαζομένων. 25 Τέκνα οὖν τοὺς Ἰουδαίους φησὶ, κυνάρια δὲ τοὺς ἐθνικοὺς, ἄρτον τὰς τῶν θαυμάτων εὐεργεσίας, ψίχας (sic) δὲ τὸ βραχύτατον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ[z]. ἔδωκεν[a] οὖν αὐτῇ τὸν λόγον, οὐχ ὡς ἐλλειποῦς ἐσομένης τῆς δυνάμεως, εἰ καὶ ἐκείνην εὐεργετήσειεν (ἀνελλειπὴς γὰρ ἡ δύναμις πᾶσιν ἐξαρκοῦσα τοῖς δεομένοις) ἀλλ᾽ ὡς διῃρη- 30 μένων τε Ἑβραίων τε καὶ ἐθνῶν, καὶ κοινωνίαν οὐκ ἐχόντων. ὅθεν ἐκβολὴν ἐργάζεσθαι[b] πάντως ἐκείνων τὴν τούτων ἀποδοχὴν πρου-

[u] ἐπεκύρωσεν αὐτοῦ τ. φ. καὶ μετὰ συνέσεως εὐλόγως τὴν ἴασιν ᾐτήσατο. C. 178. [x] δέ σου P. [y] ψιχία P. [z] Hæc Cod. 178. [a] δίδωσιν PP. [b] Sic P. ἡγήσασθαι Poss.

δείκνυσιν. ἕως οὖν οὔπω χεῖρας ἐπιβεβλήκεισαν αὐτῷ, τὴν πρὸς ἐκείνους εὐμένειαν ἐφύλαττε, καὶ οὐ μετετίθει τὴν χάριν εἰς τοὺς ἐκτός. κύνας ὀνομάζων τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ὅπερ ὕστερον εἰς τὸν Ἰσραὴλ περιέστη, ἡνίκα καὶ τῆς θείας ἐστερήθη τροφῆς, κατὰ τὸ λεγόμενον ἐν ψαλμοῖς, "ἐπεστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν, καὶ λιμώξουσιν ὡς 5 "κύων." οὐ χαλεπῶς δὲ οὐδὲ αὕτη, καθ' ἃ εἴρηται, ἤνεγκε τὴν προσηγορίαν. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ[c] τάξει ζητεῖ τὴν εὐεργεσίαν, μέρος τι μετασχεῖν τῆς ἐν τῷ Ἰσραὴλ πλουσίας δωρεᾶς. δεχομένη ὥσπερ οἱ κύνες τῶν ψιχίων μετασχόντες[d], ἅπερ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν παίδων καταφέρεται. τότε εἶπεν αὐτῇ, "διὰ τοῦτον τὸν 10 "λόγον ὕπαγε·" ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος τὸ τῆς πίστεως ἐσημήνατο, εἰπὼν, "ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοὶ, ὡς θέλεις·" ὁ δὲ Μάρκος τοῦ λόγου τὴν ἀρετὴν, εἰπὼν, "διὰ τοῦτον τὸν λόγον, "ὕπαγε, ἐξελήλυθε τὸ δαιμόνιον ἐκ τῆς θυγατρός σου."

ΚΕΦ. Κ. 15

Περὶ τοῦ μογιλάλου.

31 Καὶ πάλιν ἐξελθὼν ἐκ τῶν ὁρίων Τύρου καὶ Σιδῶνος, ἦλθε πρὸς τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας, ἀνὰ μέσον 32 τῶν ὁρίων τῆς Δεκαπόλεως. καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν, ἵνα ἐπιθῇ αὐτῷ 20 τὴν χεῖρα.

Ὁ Κύριος οὐχ ὅτι πρὸς τὴν ἀξίαν ὁρᾷ τὴν αὐτοῦ ὡς πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, οὐδὲ ὅπως τὸ μέγα φθέγξηται, ἀλλ' ὅπως δυνάμενον ἐπισπάσασθαι ἡμᾶς. διὰ τοῦτο τοῖς ὑψηλοῖς καὶ εὐτελῆ πολλὰ καὶ ταπεινὰ περιρρεῖ. ταύτῃ τοι κατ' ἰδίαν ἀπολαβὼν τὸν 25 προσενεχθέντα αὐτῷ κωφὸν καὶ μογιλάλον, καὶ ὅσον διαστῆσαι τοῦ ὄχλου, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιδεικτικῶς ἐπιτελεῖν τὰς θεοσημίας, καὶ παιδεύων ἡμᾶς τὸ ἄτυφον ἐπιτηδεύειν καὶ ἀκόμπαστον. οὐδενὶ[e] γὰρ οὕτω ποιεῖ σημεῖα ὡς ταπεινοφροσύνῃ κοσμούμενος, καὶ τὸ μέτριον μεταδιώκων τοῦ ἤθους. 30

Ἔβαλε τοὺς δακτύλους αὐτοῦ εἰς τὰ ὦτα αὐτοῦ.

Δυνάμενος καὶ λόγῳ ἐπιτελέσαι τὸ θαῦμα. δεικνὺς ὡς πλουτεῖ

[c] τοιαύτῃ P. [d] μετέχοντες P. [e] Sic PP. οὐδεὶς Poss.

τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐνέργειαν καὶ τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ ἀπορρήτως σῶμα· ἐμψυχωμένον δηλονότι ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ.

Καὶ πτύσας ἥψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ.

Ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἱστορεῖ αὐτὸν ὁ Ἰωάννης πεποιηκέναι. ἐπειδὴ μετὰ γὰρ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν πολλὰ 5 τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἐπισυνέβη πάθη, καὶ μελῶν ἐσθ' ὅτε πήρωσις, δηλοῦσα εἰς ποίαν ἀρρωστίαν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ τοῦ ἀνθρώπου κατενήνεκται φύσις, εἰσελθὼν ὁ Χριστὸς καὶ τελείαν ταύτην ἐν ἑαυτῷ ἀποδείξας, καὶ οἵαν ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς αὐτὴν κατεσκεύασε, διὰ ταύτης τὰ τῶν ὁμοουσίων αὐτῇ νοσήματα ἐθεράπευσε· 10 ταύτῃ τοῖς δακτύλοις μὲν τὰ ὦτα διανέῳξε[f], πτύσματι δὲ ἀπεδίδου τῇ γλώττῃ τὸ φθέγγεσθαι. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ πεποίηκεν.

34 Καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐστέναξε.

Ἀναβλέψας εἰς οὐρανὸν ἐστέναξεν, ἅμα τε τῷ πατρὶ τῶν γινομένων 15 ὑπ' αὐτοῦ τὰς αἰτίας ἀνατιθεὶς, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐλεῶν, εἰς ποῖαν[g] ταπείνωσιν ἤγαγεν ταύτην ὅ τε μισόκαλος διάβολος, καὶ ἡ τῶν πρωτοπλάστων ἀπροσεξία.

Καὶ λέγει αὐτῷ, ἐφφαθὰ, ὅ ἐστι, διανοίχθητι.

Καὶ ἅμα τῷ λόγῳ εἰς ἔργον ἐχώρει τὸ θαῦμα· ἤκουέ τε καὶ 20 ἐλάλει ὀρθῶς.

36 Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν· ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκή-
37 ρυσσον. καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσοντο λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίηκε· καὶ τοὺς κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, 25 καὶ τοὺς ἀλάλους λαλεῖν.

Πάλιν δὲ παιδεύων ἡμᾶς κἀνταῦθα τὸ μέτριον, παρεγγύησε τοῖς εὐεργετηθεῖσιν ἀποκρύπτειν τὸ θαῦμα, καὶ ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ δόξῃ ὑποκαίειν καὶ διεγείρειν καθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἰουδαίων μιαιφονίαν. εἰ καὶ τὰ μάλιστα ᾔδει αὐτοὺς μὴ σιωπῶντας, ἀλλὰ κηρύτ- 30 τοντας τὸ παράδοξον.

[f] διοίνυγε PP. [g] ὁρῶν εἰς π. ταπ. C. 178.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τῶν ζ' ἄρτων.

1 Ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παμπόλλου ὄχλου ὄντος, καὶ μὴ ἐχόντων τί φάγωσι, προσκαλεσάμενος ὁ Ἰησοῦς 2 τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγει αὐτοῖς· σπλαγχνίζομαι ἐπὶ 5 τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέρας τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ 3 οὐκ ἔχουσι τί φάγωσι. καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ· τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκασι.

Ἤδη καὶ πρότερον δημιουργήσας ὁ Κύριος τροφὰς, αὖθις ταὐτὸ 10 ποιῆσαι σημεῖον βούλεται, εἰς πίστιν τὸν ὄχλον ἐνεργαζόμενος[h]*· καὶ τότε καὶ νῦν προφάσει εὐλόγῳ προσγενομένῃ*[i] *χρησάμενος. αὕτη δὲ ἦν ἡ τῶν ὄχλων παραμονὴ τρίτην ἡμέραν ἤδη γεγονυῖα*[k]*, καὶ βλάβης ἐπικείμενος κίνδυνος ἀτρόφοις ἀπιοῦσιν ἐκ τοῦ μὴ παρεῖναι τροφάς. καίτοι*[l] *τούτων γε τῶν αἰτιῶν οὐκ οὐσῶν οὐ 15 πάνυ τι συνεχῆ τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ὁ Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι, ὑπὲρ τοῦ, μὴ τροφῆς ἕνεκα σωματικῆς ἐπακολουθεῖν τὰ πλήθη. οὕτω γοῦν διανοουμένοις καὶ διὰ τοῦτο*[m] *ἀκολουθοῦσιν ἔλεγε, " ζητεῖτέ με οὐχ ὅτι ἴδετε σημεῖα καὶ τέρατα, ἀλλ' ὅτι " ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχορτάσθητε." εἶτα προτρέπων ἐπὶ τὴν 20 τοῦ μείζονος ζήτησιν, τὴν πίστιν παρεγγυᾷ τὴν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν αἰώνιον ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν· δεικνὺς ἐν παραθέσει τῆς προσκαιροῦ τροφῆς, " ἐργάζεσθε," λέγων, " οὐ μὲν*[n] *τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυ- " μένην, ἀλλὰ τὴν βρῶσιν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον."*

4 Καὶ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, πόθεν τού- 25 τους δυνήσεταί τις ὧδε χορτάσαι ἄρτων ἐπ' ἐρημίας.

Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς ὅτι " σπλαγχνίζο- " μαι ἐπὶ τὸν ὄχλον, ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι, καὶ οὐκ " ἔχουσι τί φάγωσι, καὶ ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐ- " τῶν ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ, τινὲς γὰρ αὐτῶν μακρόθεν ἥκασιν·" 30 Οἱ μαθηταὶ μήτω συνιέντες τὴν ἐπὶ ταῖς τροφαῖς αὖθις θαυματουργίαν, ἣν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὁ Κύριος ἐβούλετο παρασχέσθαι,

[h] ἐξεργαζόμενος PP. [i] προσγενόμενον C. 178. [k] γεγονυῖαν P.
[l] ἐπεὶ PP. [m] τούτῳ P. [n] μὴ P.

ἔφασκον, "πόθεν τούτους δυνήσεταί τις, ὧδε χορτάσαι ἄρτων[o] *ἐπ' "ἐρημίας;" κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν δηλοῦντες τὸ τοῦ πράγματος ἀδύνατον.*

5 Καὶ ἐπηρώτα αὐτοὺς, πόσους ἔχετε ἄρτους;

Τί οὖν ὁ Σωτήρ; ἐρωτᾷ πόσους ἄρτους ἔχετε; ἠρώτα οὐκ 5 *ἀγνοῶν, ἀλλ' εἰς αἴσθησιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἐνάγων τοὺς μαθητάς. εἶτα εἰπόντων αὐτῶν ἑπτὰ, ὡς ἐξαρκοῦσαν ἀκούσας τὴν παρασκευὴν, οὕτως ἐπὶ τὴν εὐωχίαν κατακλίνει τὸ πλῆθος.*

6 Οἱ δὲ εἶπον, ἑπτά· καὶ παρήγγειλε τῷ ὄχλῳ ἀναπεσεῖν ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ λαβὼν τοὺς ἑπτὰ ἄρτους, εὐχα- 10 ριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ἵνα 7 παραθῶσι· καὶ παρέθηκαν τῷ ὄχλῳ. καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα· καὶ εὐλογήσας, εἶπε παραθεῖναι καὶ αὐτά.

Τοσαύτη τῆς ἐξουσίας ἡ ἑτοιμότης, εὐχαριστία πρὸς Θεὸν ὡς ὑπ' ἀνθρώπου, ἐνέργεια περὶ[p] *τὸ προκειμενον ὡς ὑπὸ Θεοῦ· παρ'* 15 *αὐτοῦ γὰρ καὶ οὐκ ἐπείσακτος καθάπερ ἁγίοις ἀνθρώποις. τοῦτο γὰρ ἐδήλου λέγων ὁ Εὐαγγελιστὴς, "δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο "καὶ ἰᾶτο πάντας." καὶ τῷ Κυρίῳ δὲ τὸ πρέπον φυλάττεται χρωμένῳ πρὸς διακονίαν τοῖς μαθηταῖς, κᾀκείνοις ἡ λειτουργία κατὰ τὸ οἰκεῖον τῆς μαθητείας. καὶ εἶχον ἰχθύδια ὀλίγα, καὶ αὐτὰ* 20 *εὐλογήσας εἶπε παραθεῖναι.*

8 Ἔφαγον δὲ καὶ ἐχορτάσθησαν. καὶ ἦραν περισσεύ- 9 ματα κλασμάτων ἑπτὰ σπυρίδας. ἦσαν δὲ οἱ φαγόντες ὡς τετρακισχίλιοι· καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.

Καὶ φαγόντες ἐχορτάσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσε τοῖς βε- 25 *βρωκόσιν ἑπτὰ σπυρίδες κλασμάτων. πανταχόθεν τὸ ἐνέργημα δῆλον ἐκ τῆς πληρώσεως τῶν εὐωχουμένων, ἐκ τοῦ πλήθους τῶν περισσευθέντων, ἐκ τοῦ πολλοὺς εἶναι τοὺς ἐμπλησθέντας. μέχρι δὲ τῆς χρείας ἡ μετάληψις τῆς εὐεργεσίας, οὐχ ὥς τε καὶ λαβόντας ἀπενέγκασθαι, καί τοι πολλῶν τῶν λειψάνων γινομένων*[q]. 30 *ἀγαθὸν καὶ τοῦτο σύμβολον πρὸς τὸ τῇ χρείᾳ μετρεῖν τὴν ἀπόλαυσιν*[r]*, καὶ μὴ παρὰ*[s] *τῆς χρείας εἰς πλεονεξίαν ὑπάγεσθαι.*

[o] ὄντων P. [p] ἐπὶ C. 178. [q] γενομένων P. [r] PP. ἀνάπαυσιν Poss. [s] πέρα P.

10 Καὶ εὐθέως ἐμβὰς εἰς τὸ πλοῖον μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἦλθεν εἰς τὰ μέρη Δαλμανουθά.

Συνεισέρχεται τοίνυν εἰς τὸ πλοῖον τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ, καίτοι μὴ πρότερον συνεισελθών. μανθάνωμεν οὖν ἐν τούτῳ, μὴ ἀεὶ πείρας μηδὲ ἀγῶνας ἐπάγεσθαι· ἀλλὰ πολλάκις καὶ διὰ ἀναπαύ- 5 σεως ἡμᾶς ἄγεσθαι πειρασομένους[t] μὲν καὶ ἀγωνισομένους[u]· ὥσπερ γὰρ ὅταν[x] ἄπεστιν, ἡμῖν κάματον[y] τῇ ἀπουσίᾳ παρέχει[z], οὕτως ἀναπαύει[a] ὁπότε οἱονεὶ παρῇ.

11 Καὶ ἐξῆλθον οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἤρξαντο συζητεῖν αὐτῷ, ζητοῦντες παρ' αὐτοῦ σημεῖον ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, 10 πειράζοντες αὐτόν.

Καλῶς, "πειράζοντες," εἶπεν. ἐπειδὴ προσεποιοῦντο μὲν τὴν αἴτησιν ὡς δῆθεν πιστεύοντες εἰ παράσχοι σημεῖον· τὸ δὲ ἀληθὲς ἀπάτῃ τὴν αἴτησιν ἐποιοῦντο, ὥστε μόνον τῆς δυνάμεως[b] αὐτοῦ πεῖραν[c] λαβεῖν, οὐδένα τοῦ πιστεῦσαι ποιούμενοι λόγον. τί δέ 15 ἐστι σημεῖον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ; ἢ στῆναι[d] τὸν ἥλιον, ἢ σελήνην χαλινῶσαι, ἢ κεραυνοὺς κατενεγκεῖν, ἢ τὸν ἀέρα μεταβαλεῖν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιῆσαι. [e]Ἄλλος, φησὶν, οὗτος τῆς παρουσίας ὁ καιρὸς καὶ ἄλλος ὁ μέλλων. νῦν τοῦτο χρεία τῶν[f] ἐν τῇ γῇ, τὰ δὲ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐκείνῳ τεταμίευται τῷ καιρῷ. νῦν ὡς ἰατρὸς 20 ἦλθον, τότε ὡς ἀπαιτῆσαι εὐθύνας. διὰ τοῦτο λαθὼν ἦλθον· τότε μετὰ πολλῆς τῆς δημοσιεύσεως, οὐρανὸν ἑλίττων, ἥλιον ἀποκρύπτων[g], τὴν σελήνην οὐκ ἀφιεὶς δοῦναι τὸ φῶς. τότε καὶ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται. ἀλλ' οὐχὶ τούτων νῦν ὁ καιρὸς τῶν σημείων. ὅθεν οὐδὲν[h] τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον δοθήσεται. τῶν 25 ἀφισταμένων Θεοῦ καὶ Θεὸς ἀφίσταται· τούτου σύμβολον ἡ ἀναχώρησις. εἰκότως οὖν καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ ταῦτά φησι, λογιζόμενος τί μὲν αὐτὸς παρεγένετο[i] ποιῆσαι, δηλονότι ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔσχατα παθεῖν· τί δὲ αὐτοὶ καθ'

[t] πειραζομένους P. [u] ἀγωνιζομένους P. [x] Om. P. [y] ὁ τὸ ἀκάματον P. [z] παρέχειν P. [a] ἀναπαυομένους δὲ P. [b] Om. PP. [c] ἀπόπειραν PP. [d] στῆσαι C. 178. [e] Τί οὖν ὁ Σωτήρ; οὐ τούτου τοῦ καιροῦ τῶν ἐν τῷ ουρ. σημ. νῦν τῶν ἐν τ. γῇ σημ. χρεία. C. 178. [f] τούτου χρεία σημεῖα τῶν P. [g] ἥλιον PP. καὶ ἀποκρ. Poss. [h] οὐδὲ P. [i] παρεγενόμην P.

ἑαυτῶν προκαλοῦνται πονηρίᾳ συζῶντες, " ἐμβὰς πάλιν εἰς πλοῖον " ἀπῆλθεν εἰς τὸ πέραν."

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

14 Καὶ ἐπελάθοντο λαβεῖν ἄρτους· καὶ εἰ μὴ ἕνα ἄρτον 5
15 οὐκ εἶχον μεθ' ἑαυτῶν ἐν τῷ πλοίῳ. καὶ διεστέλλετο αὐτοῖς, λέγων, ὁρᾶτε, βλέπετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρι-
16 σαίων, καὶ τῆς ζύμης Ἡρώδου. καὶ διελογίζοντο πρὸς ἀλλήλους λέγοντες, ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχομεν.

Ὁμοῦ μὲν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν ὀνειδίζει ὁ Κύριος, ὁμοῦ δὲ 10 σαφηνίζει τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθέν· ἐχρῆν φησιν ἡμᾶς [i] τῶν γεγονότων ἤδη μνημονεύοντας, μήτε αὐτοὺς περὶ ἄρτων διαπορεῖν εἰ μὴ ἔχετε, μήτε ἐμὲ νομίζειν περὶ τούτου λέγειν ὑμῖν. οὐ γὰρ ἦν μοι χαλεπὸν ὁμοίως καὶ νῦν ἄρτους ἀγαγεῖν τοὺς οὐκ ὄντας [k] εἰς μέσον, καὶ πληρῶσαι τὴν χρείαν ὑμῖν. πῶς οὖν οὔπω [l] νοεῖτε; ἀλλ' 15 ἔτι τὴν καρδίαν ἔχετε πεπωρωμένην; ταῦτα δέ φησι κατὰ βραχὺ προβιβάζων τοὺς μαθητὰς εἰς αἴσθησίν τε καὶ πίστιν. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος λέγει προσέχειν ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουλαίων, Μάρκος δὲ Φαρισαίων καὶ Ἡρωδιανῶν, Λουκᾶς δὲ μόνων Φαρισαίων, οὐδεμία ἐν τούτοις διαφωνία. οἱ γὰρ τρεῖς τοὺς 20 προηγουμένους εἶπον Φαρισαίους· οἱ δὲ δύο ἐμερίσαντο τοὺς δευτέρους, ἀλλ' οὐδέτερος εἶπε [m] τὸ μόνους. εἰκὸς γὰρ ἦν τὸν Μάρκον, ὡς παραλείψαντος τοῦ Ματθαίου τοὺς Ἡρωδιανοὺς, εἰς ἀναπλήρωσιν τῆς διηγήσεως προσθεῖναι καὶ τούτους. Νοεῖ δὲ καὶ συνίησι τὰ περὶ ἄρτου ὁ εἰδὼς ὅτι ἡ διδαχὴ ἄρτος ἐστίν· ἡ μὲν ὑγιὴς 25 ὑγιεινὸς, ἡ δὲ ἐσφαλμένη ἐπιβλαβής· καὶ οὕτω ζητῶν τις πάντα τὸν ἀναγεγραμμένον ἐν τῇ γραφῇ ἄρτον, ἐφ' ἑκάστῳ τόπῳ ἐφαρμόσει τὰ γεγραμμένα τοῖς περὶ δογμάτων καὶ διδασκαλίας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τοῦ τυφλοῦ. 30

22 Καὶ ἔρχεται εἰς Βηθσαϊδὰν, καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυ-
23 φλὸν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται. καὶ

[i] ὑμᾶς P. [k] PP. προσήκοντας Poss. [l] μὴ Poss. om. PP.
[m] μὴ εἰπόντες PP.

ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ τυφλοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης.

Εἰς τὴν ἄπιστον Βηθσαϊδὰν παραγίνεται Χριστὸς, καὶ φέρουσιν αὐτῷ τυφλὸν, καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα αὐτοῦ ἅψηται. οὐ γνήσιος δὲ τῶν παραγαγόντων[n] ἡ πίστις, οὐδὲ ἄξιοί εἰσι θεαταὶ 5 γενέσθαι τοῦ θαύματος. ὅθεν ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ, ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω τῆς κώμης, καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ.

Καὶ πτύσας εἰς τὰ ὄμματα αὐτοῦ, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας 24 αὐτῷ, ἐπηρώτα αὐτὸν, εἴτι βλέπει; καὶ ἀναβλέψας ἔλεγε, βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὡς δένδρα περιπα- 10 τοῦντας.

Πτύει καὶ τὰς χεῖρας ἐπιτίθησι, δεῖξαι βουλόμενος ὡς θεῖος λόγος καὶ πρᾶξις ἑπομένη τῷ λόγῳ[o] ἐκτελεῖ τὰ παράδοξα. ἡ γὰρ χεὶρ τῆς πράξεως σύμβολον· πτύσμα[p] δὲ τοῦ ἐκπορευομένου διὰ στόματος λόγου[q]. ἐπηρώτα δὲ αὐτὸν εἴτι βλέπει, ἐπὶ τῶν 15 ἄλλων μὴ ποιήσας τοῦτο[r]· σημαίνων ὡς ἀτελὴς τῶν προσαγόντων ἡ πίστις καὶ αὐτοῦ τοῦ πεπηρωμένου τὰς ὄψεις. μονονουχὶ γὰρ οὐδὲν ἕτερον διὰ τοῦτό[s] φησιν, ἢ "κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω "σοι." ἐπειδὴ τὸ τῆς πίστεως αὐτοῦ διήλεγξεν ἀτελές· ἀμυδρῶς γὰρ ἔφασκεν τοὺς ἀνθρώπους ὁρᾷν καὶ ὡς δένδρα περιπατοῦντας. 20

25 Εἶτα πάλιν ἐπέθηκε τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν ἀναβλέψαι. καὶ ἀποκατεστάθη, καὶ ἀνέβλεψε τηλαυγῶς ἅπαντας.

Πάλιν ἐπιτίθει τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἐκ τῆς πρότερον αὐτῷ γεγενημένης αἰσθήσεως εἰς ἐπίδοσιν πίστεως ἀγαγὼν, 25 καὶ οὕτως αὐτὸν ἐποίησεν ἀναβλέψαι τελείως. ἡ δὲ προσθήκη δείκνυσι τὸ ὑπ' ἐμοῦ εἰρημένον. μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, "ἐποίησεν αὐτὸν "ἀναβλέψαι," ἐπάγει, "καὶ ἀποκατεστάθη καὶ ἀνέβλεψε[t] τηλαυ"γῶς," δηλονότι τῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι. αἰσθητῶς γὰρ καὶ νοητῶς αὐτὸν ὁ Χριστὸς ἰάσατο. ἀνέβλεψε τὲ τηλαυγῶς καὶ τοῖς τῆς 30

[n] προσαγαγόντων P. [o] PP. τῶν λόγων Poss. [p] PP. πάντα δὲ Poss. [q] Om. P. [r] αὐτὸ C. 178. [s] τούτων P. [t] ἐπέβλεψε P.

διανοίας ὄμμασιν. ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἡμᾶς λέγειν κατὰ τοὺς θείους μαθητὰς τῷ Σωτῆρι, "πρόσθες ἡμῖν πίστιν." "καὶ ἀπέστειλεν "αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ," παρεγγυήσας αὐτῷ· μηδὲ εἰπεῖν τινὶ τῶν ἐν τῇ κώμῃ.

Ἐσώθης, φησὶ, καὶ ἐξελήλυθας Σοδόμων. εἰς τὸ ὄρος σώζου 5 τῆς Ἐκκλησίας. οὗτος γάρ σου οἶκος. ἡ δὲ Βηθσαϊδὰ κώμη ἐστι θηρατῶν, (νοεῖτε [u] δὲ ὅ φημι) καὶ ἀνάξιοι τῆς τῶν παραδόξων θέας τε καὶ ἀκοῆς. μὴ οὖν εἰσέλθῃς ἐκεῖ, μήποτε ζωγρηθῇς εἰς τὸ ἐκείνων θέλημα.

ΚΕΦ. ΚΔ. 10

Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.

27 Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φιλίππου. καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς, τίνα με λέ-28 γουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν, Ἰωάννην 15 τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἄλλοι Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ ἕνα τῶν 29 προφητῶν. καὶ αὐτὸς λέγει αὐτοῖς, ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστός.

Εἰδὼς ἐρωτᾷ, τὴν διὰ τῆς ἐσομένης ἀποκρίσεως ὠφέλειαν κα- 20 τασκευάζων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δοξαζόντων, ὅ τι δήποτε περὶ αὐτοῦ κάλλιον δοξάζειν [v] ποιῶν τοὺς μαθητάς. Πέτρῳ μὲν ὃ καλῶς δοξάζει βεβαιῶν, τοῖς δὲ ἄλλοις τὴν ἐκ τῆς ἰδίας μαρτυρίας ἐντιθεὶς πίστιν. πάντας ἐκίνει τὸ κατὰ Χριστὸν παράδοξον, εἰ καὶ τὴν πίστιν οὐκ ἔφθασαν. ἄνθρωπον μὲν οὖν ἠναγκάζοντο νομίζειν 25 διὰ τὸ ὁρώμενον· τὴν δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν αὐτῷ προστιθέντες, Ἰωάννην ἢ Ἱερεμίαν ἢ ἕνα τῶν προφητῶν ἡγοῦντο. τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως τὴν αὐτῶν γνώμην ἠρώτησεν, ἀλλὰ τὴν τῶν πολλῶν; ἵνα εἰπόντες τὴν ἐκείνων, εἶτα ἐρωτηθέντες, "ὑμεῖς δὲ τίνα με λέ-"γετε εἶναι;" ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐρωτήσεως εἰς μείζονα γνώμην 30 ἀναχθῶσιν [x], ἐννοήσαντες ὅτι οὐ χρὴ εἰς τὴν αὐτῶν ταπεινότητα

[u] νόει P. [v] Sic PP. ὀρθοτέρως π. α. δοξ. Poss. [x] ἀνενεχθῶσι PP.

αὐτοὺς συνεμπεσεῖν. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν πυνθάνεται, ἀλλ' ὅτε σημεῖα πολλὰ ἐποίησε, καὶ περὶ πολλῶν αὐτοῖς διελέχθη καὶ ὑψηλῶν, καὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος. δεικνὺς δὲ ὡς σφόδρα βούλεται ὁμολογεῖσθαι τὴν οἰκονομίαν, φησὶ, "τὸν "υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου." εἶτα ἐπειδὴ εἶπον τὴν πεπλανημένην τῶν πολλῶν δόξαν, τότε ἐπήγαγεν "ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;" μονονουχὶ ἐγκαλούμενος αὐτοὺς διὰ τῆς δευτέρας ἐπερωτήσεως εἰς τὸ μεῖζόν τι φαντασθῆναι περὶ αὐτοῦ, καὶ μὴ συνεμπεσεῖν τοῖς πολλοῖς. τί οὖν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τὸ στόμα τῶν Ἀποστόλων; πάντων ἐρωτηθέντων, μόνος ἀποκρίνεται καὶ φησὶ "σὺ εἶ ὁ Χριστός." τὴν γὰρ[y] ἀκριβεστέραν περὶ τούτου διήγησιν παρεχώρησεν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς τῷ Ματθαίῳ εἰπόντι, αὐτὸς δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ τὸ ἀκριβὲς παρῆκε τῆς ἱστορίας, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ Πέτρῳ τῷ ἑαυτοῦ χαρίζεσθαι διδασκάλῳ.

30 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς, ἵνα μηδενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ.

"Καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς," φησὶν Ἰησοῦς· "ἵνα μηδενὶ λέγωσιν," ἢ "διεστείλατο," ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος. ἐβούλετο γὰρ ἔτι συσκιάζεσθαι τὴν παρ' ἑαυτοῦ δόξαν, ὥστε τῶν σκανδαλιζόντων ἐκ μέσου γενομένων τοῦ τε σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους, καθαρὰν ἐντυπωθῆναι τῇ διανοίᾳ αὐτῶν τὴν πίστιν. Τάχα[z] δὲ καὶ δι' ἄλλο τι ἐπετίμησε τοῖς μαθηταῖς ἵνα τότε μηδενὶ εἴπωσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. προέκειτο γὰρ αὐτῷ τελειώσαντι τὴν οἰκονομίαν πρὸς τῇ ἀναλήψει εἰπεῖν, "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη," καὶ οὕτως ἐπιτρέψαι αὐτοῖς κηρύσσειν αὐτόν. εἰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τούτους τοὺς ιβʹ ἀπέστειλεν οἷς παραγγείλας ἄλλα τέ τινα, καὶ τὸ "πᾶς ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ" λέγομεν ὅτι μήποτε τότε οὐδέπω τὸ Ἰησοῦς ἐφήρμοσε τῷ Χριστῷ, καὶ οὐδέπω ὁ Πατὴρ ὁ οὐράνιος τῷ Πέτρῳ ἦν ἀποκαλύψας ὅτι Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

Ματθαῖος μὲν "καὶ ἤρξατο δεικνύειν," φησίν· οὐ γὰρ ἁπλῶς διδάσκει, ἀλλ' οἱονεὶ δείκνυσι λογικὴν δεῖξιν, τότε μὲν ἀρχομένοις, χωρητικοῖς δὲ γινομένοις τελειῶν. Δείκνυται δὲ ἡ αἰτία τῆς πα-

[y] τὴν μὲν οὖν Poss. Cat. multo brevior quam Cod. 178. [z] Quæ seq. usque ad μαρτυρεῖν δυναμένων solus habet Cod. 178.

ραγγελίας τὸ μηδέπω λέγειν αὐτοὺς, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός· φησὶ γὰρ τὰ τῆς οἰκονομίας μέλλειν, ἣν δεῖ κηρύσσεσθαι τελείως μετὰ τοῦ τὸ εἶναι Ἰησοῦν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ὑπὸ τῶν μαρτυρεῖν δυναμένων. ὅτε δὲ ἔπηξεν αὐτοῖς τὸ δόγμα, τότε τὴν περὶ τοῦ πάθους διδασκαλίαν εἰσήγαγεν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως συνίεσαν τὸ 5 *λεγόμενον. "ἦν γάρ," φησιν, "κεκαλυμμένος ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν." οὐκ ᾔδεισαν ὅτι ἀναστῆναι αὐτὸν δεῖ, καὶ ἐφοβοῦντο ἐρωτῆσαι οὐχ ὅτι ἀποθανεῖν ἔχει, ἀλλ' ὅτι πῶς καὶ τίνι τρόπῳ." οὐδὲ γὰρ ᾔδεσαν τί ποτέ ἐστιν ἀναστῆναι, ἀλλὰ πολλῷ βέλτιον εἶναι ἐνόμιζον μὴ ἀποθανεῖν.* 10

33 Καὶ προσλαβόμενος αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ. ὁ δὲ ἐπιστραφεὶς καὶ ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἐπετίμησε τῷ Πέτρῳ, λέγων, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. 15

Τῶν *ἄλλων θορυβουμένων καὶ ἀπορούντων, πάλιν ὁ* Πέτρος *θερμὸς ὢν μόνος τολμᾷ περὶ τούτου διαλεχθῆναι· καὶ οὐδ' οὕτος παρρησίᾳ, ἀλλὰ προσλαβόμενος αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ἤρξατο ἐπιτιμᾷν αὐτῷ· ἢ ὡς ὁ* Ματθαῖός *φησι, "ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι "τοῦτο."* Τί *ποτε τοῦτό ἐστιν; ὁ ἀποκαλύψεως τυχὼν, ὁ μακα-* 20 *ρισθεὶς οὗτος*[b], *ταχέως διέπεσε καὶ ἐσφάλη; καὶ τί θαυμαστὸν τὸν οὐ δεξάμενον ἐν τούτοις ἀποκάλυψιν τοῦτο παθεῖν; ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστός ἐστιν ὁ* Υἱὸς *τοῦ* Θεοῦ, *ἔμαθεν· τί ποτὲ δέ ἐστι τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδέπω δῆλον αὐτῷ ἐγένετο. "καὶ γὰρ ἦν," φησὶν, "ὁ λόγος ἀπ' αὐτῶν κεκαλυμ-* 25 *"μένος." αὐτὸς μέντοι δεικνὺς ὅτι τοσοῦτον ἀπέχει ἄκων ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ ἐπετίμησε τῷ* Πέτρῳ[c], *καὶ* Σατανᾶν *ἐκάλεσε, καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ* Σατανᾶς *ἐφθέγξατο διὰ*[d] *σοῦ, ἀλλ' "ὕπαγε ὀπίσω "μου* Σατανᾶ, *ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ* Θεοῦ, *ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων."* Καὶ *γὰρ ἐπιθυμία ἦν τοῦ ἀντικειμένου τὸ μὴ παθεῖν τὸν* Χριστόν. 30 *διὰ τοῦτο μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος αὐτῷ ἐπετίμησε. σὺ μὲν γάρ φησι, νομίζεις ὅτι ἀνάξιόν μου ἐστι τὸ παθεῖν, ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι τὸ μὴ παθεῖν· ἀπὸ τῶν ἐναντίων καταστέλλων αὐτοῦ τὴν*

[b] *οὕτως* Poss. [c] *τῷ* Πέτρῳ om. L. [d] *ἐκ* Poss.

ἀγωνίαν. Ἕτερος[e] δέ φησι. τῷ μὲν Σατανᾷ πειράζοντι αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν οὐκ εἴρηται ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, ἀλλ' "ὕπαγε "Σατανᾶ· γέγραπται γὰρ, Κύριον τὸν Θεον σου προσκυνήσεις," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ δὲ Πέτρῳ ἔτι ἁμαρτάνοντι, καὶ διὰ τοῦτο οὐδέπω ὄπισθεν ὄντι τοῦ Ἰησοῦ λέγεται, "ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν μοι εἶ." εἰ τοίνυν ὁ ἅγιος ὄπισθέν ἐστιν Ἰησοῦ, ὁ ἀποστάτης καὶ παρακούσας τῶν λογων Θεοῦ, ὀπίσω ἑαυτοῦ ἔβαλε τὸν Ἰησοῦν. καὶ διὰ τοῦτο ἀκούει ὁ Πέτρος, "ὕπαγε ὀπίσω μου," τοῦτ' ἔστιν, ἀκολούθει μοι, καὶ τῇ περὶ τοῦ πάθους μου ἑκουσίᾳ βουλήσει μὴ ἀνθίστασο, τοὺς ἐμοὺν λόγους ὀπίσω σου ῥίπτων, κατὰ τὸ ἐν τεσσαρακοστῷ ἐννάτῳ ψαλμῷ εἰρημένον τῷ ἁμαρτωλῷ. Σύ μοί, φησιν, ἐπιτιμᾷς βουλομένῳ παθεῖν· ἐγὼ δέ σοι λέγω ὅτι οὐ μόνον τὸ ἐμὲ κωλύειν, καὶ τῷ ἐμῷ πάθει δυσχεραίνειν, ἐπιβλαβές σοι καὶ ὀλέθριον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δυνήσῃ, ἐὰν μὴ καὶ αὐτὸς ἀποθάνῃς. διὰ τοῦτο οὐκ ἐφ'[f] ἑαυτοῦ προάγει τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἐκείνου[g].

34 *Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς, ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι.*

Τοσοῦτον γὰρ τοῦ πράγματος τούτου τὸ κέρδος, ὅτι ἐφ' ὑμῶν, φησὶ, τὸ μὴ ἀποθανεῖν δεινὸν, τὸ δὲ ἀποθανεῖν ἀγαθόν. οὐκ εἶπε δὲ, κἂν μὴ βούλησθε[h], δεῖ[i] τοῦτο ὑμᾶς παθεῖν. ἀλλὰ πῶς; "ὅς "τις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν." ἐπὶ γὰρ ἀγαθὰ καλῶ, οὐκ ἐπὶ κακὰ καὶ ἐπαχθῆ, ἵνα ἀναγκάσω. ταῦτα δὲ λέγων ἐπεσπᾶτο μειζόνως. ὁ μὲν γὰρ βιαζόμενος, ἀποτρέπει· ὁ δὲ ἀφεὶς Κυρίου τὸν ἀκροατὴν εἶναι, μᾶλλον ἐφέλκεται[k]. βίας γὰρ δυνατώτερον θεραπεία.

Τί ποτε δέ ἐστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν μάθωμεν. τοῦτο δὲ εἰσόμεθα ἐὰν ἔγνωμεν[l] τί ἐστι τὸ ἀρνήσασθαι ἑταῖρον[m]. ὁ ἀρνούμενος ἑταῖρον[m] ἀδελφὸν ἢ οἰκέτην ἢ ὅν τινα οὖν, κἂν μαστιζόμενον ἴδῃ,

[e] ἑτέρως P. [f] ἀφ' P. [g] ἐκείνων Poss. [h] βούλεσθε P. [i] βούλομαι δὲ Poss. [k] ἐφελκύσεται Poss. [l] εἰ γνῶμεν P. [m] ἕτερον Poss.

κἂν δεσμούμενον [n], κἂν ἀπαγόμενον, κἂν ὅτι οὖν πάχοντα, οὐ παρίσταται, οὐ βοηθεῖ, οὐ πάσχει τι πρὸς αὐτὸν ὅτε [o] ἅπαξ ἀλλοτριωθείς. οὕτω τοίνυν βούλεται τοῦ σώματος ἡμᾶς ἀφειδεῖν [p] τοῦ ἡμετέρου, ἵνα κἂν μαστίζωσι, κἂν ὅτι οὖν ποιῶσι, μὴ φειδώμεθα· τοῦτο γάρ ἐστι φείσασθαι· ἐπειδὴ καὶ οἱ πάτερες τότε φείδονται, ὅταν 5 διδασκάλοις παραδόντες τὰ παιδία κελεύσωσιν αὐτῶν μὴ φείδεσθαι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ εἶπεν, μὴ φεισάσθω ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐπιτεταμένως, "ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν·" τοῦτ' ἔστι, μηδὲν ἐχέτω κοινὸν πρὸς αὐτὸν, ἀλλ' ἐκδιδότω τοῖς κινδύνοις, τοῖς ἀγῶσι, καὶ ὡς ἑτέρου ταῦτα πάσχοντος οὕτω διακείσθω. τὸ δὲ, "ἀράτω τὸν σταυρὸν 10 "αὐτοῦ," πολλὴν ἐμφαίνει τὴν ὑπερβολὴν, καὶ γὰρ πλεόν τοῦτο ἐκείνου ἐστίν· ἀπαρνήσασθαι γὰρ μέχρι τοσούτου δεῖ· μέχρι θανάτου, καὶ θανάτου τοῦ ἐπονειδίστου [q]· καὶ ὅτι οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. "καὶ ἀκολουθείτω μοι." ἐπειδὴ γάρ ἐστι καὶ πάσχοντα μὴ ἀκολουθεῖν, ὅταν μὴ δι' αὐτὸν 15 τι πάθῃ, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ἀρκεῖ τῶν κινδύνων ἡ φύσις, προστίθησι καὶ τὴν ὑπόθεσιν, ἵνα ταῦτα ποιῶν αὐτῷ ἀκολουθῇς.

35 Ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχήν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. 20

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐκ ἀφείδων ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φειδόμενος ταῦτα ἐπιτάττω. καὶ γὰρ ὁ φειδόμενος τοῦ παιδίου αὐτοῦ ἀπόλλυσιν αὐτό· ὁ δὲ μὴ φειδόμενος σώσει. εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, ὁ θέλων σῶσαι ἀπολέσει αὐτὴν, ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα μὴ νομίσῃς ἴσην εἶναι τὴν ἀπώλειαν ταύτην 25 κἀκείνην, καὶ τὴν σωτηρίαν, ἵνα μάθῃς ὅσον τὸ μέσον ταύτης τε κἀκείνης, ἐπάγει ταῦτα κατασκευάζων. δεῖ τοίνυν πρὸς τὸν διηνεκῆ θάνατον ὑμᾶς παρατάττεσθαι· καὶ γὰρ νῦν πόλεμος ἀναρριπίζεσθαι μέλλει χαλεπός· μὴ τοίνυν κάθισο ἔνδον, ἀλλ' ἐξέρχου καὶ πολέμει· κἂν πέσῃς ἐπὶ τῇ παρατάξει, τότε σωθήσῃ· εἰ γὰρ ἐπὶ 30 τῶν αἰσθητῶν πολέμων ὁ παρατεταγμένος εἰς σφαγὴν, οὗτος τῶν ἄλλων δοκιμώτερος καὶ ἀνάλωτος μᾶλλον καὶ τοῖς πολεμίοις φο-

[n] διωκόμενον Poss. [o] ὅτε P. [p] ἀπᾴδειν Poss. ἀπιδεῖν P. [q] P.L. τοῦ σταυροῦ Poss.

βερώτερος· καίτοι μετὰ θάνατον οὐκ ἰσχύοντος αὐτὸν ἀναστῆσαι τοῦ βασιλέως, ὑπὲρ οὗ τὰ ὅπλα τίθεται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τούτων τῶν πολέμων, ὅτε καὶ ἀναστάσεως ἐλπίδες τοσαῦται· ὁ προβαλλομενος εἰς θάνατον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὑρήσει αὐτήν [r].

Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον, ἐὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; 5

Ἰδὲ πῶς ἡ παρὰ τὸ δέον [s] *αὐτῆς σωτηρία ἀπωλείας πάσης χείρων τε καὶ ἀνίατος οὖσα, τῷ μηδὲ εἶναι λοιπὸν τὸν ἐξωνούμενον αὐτήν. μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, φησὶν, ὅτι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔσωσεν κινδύνων διαφυγὼν τοὺς τοιούτους· ἀλλὰ μετὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ θὲς καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καὶ τί τὸ πλέον ἐντεῦθεν αὐτῷ ἐκείνης ἀπολλυμένης; μὴ γὰρ ἑτέραν ἔχεις ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς δοῦναι. χρήματα μὲν γὰρ ἢ οἰκίαν ἢ ἀνδράποδα δύνασαι ἀνταλλάξασθαι· ψυχὴν δὲ ἀπολλὺς, ἑτέραν ἀποδοῦναι οὐ δυνήσῃ ψυχήν. καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο συμβαίνει; καὶ γὰρ ἐπὶ σώματος τοῦτο γινόμενον* [t] *ἴδοι τις ἄν. κἂν γὰρ μυρία διαδήματα περικείμενος ᾖς, σῶμα δὲ ἔχῃς ἐπίνοσον φύσει καὶ ἀνιάτως ἔχον, οὐ δυνήσῃ τὴν βασιλείαν ἅπασαν ἐπιδοὺς* [u] *διορθῶσαι τοῦτο.* 10 15 20

38 Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁμαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται αὐτὸν, ὅταν ἔλθῃ τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἁγίων. 25

Οὐκ ἀρκεῖται τῇ κατὰ διάνοιαν πίστει, ἀλλὰ καὶ τὴν διὰ στόματος ὁμολογίαν ἀπαιτεῖ, εἰς παρρησίαν ἡμᾶς ἀλείφων καὶ πλείονα ἀγάπης [x] *διάθεσιν, καὶ ὑψηλοὺς ἐργαζόμενος. διὸ καὶ πρὸς πάντας διαλέγεται γενναίους κατασκευάζων· ὁ γὰρ τοῦτο μαθὼν οὐ διδάξει μόνον μετὰ παρρησίας, ἀλλὰ καὶ πείσεται μετὰ προθυμίας, ἀνεπαισχύντως αὐτὸν ὁμολογῶν· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ* 30

[r] Poss. add. ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, sed om. L. et P. [s] P. τοῦ Θεοῦ Poss. [t] γενόμενος P. [u] ἐπιδιδοὺς P. [x] ἀγάπην καὶ P.L.

κολάσει φησὶ, πλείων ἡ τιμωρία, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς μείζων ἡ ἀντίδοσις. μοιχαλὶς δὲ λέγεται ἡ γενομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ· καὶ ἡ τὸν Θεὸν τὸν ἀλήθινον νυμφίον καταλιποῦσα ψυχὴ, καὶ μὴ τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ κατακολουθοῦσα, ἀλλ' ἑτέροις αὐτὴν ὑποστρώσασα, καὶ ἀσεβείας σπέρματα δεχομένη, μοιχαλὶς χρηματίζει 5 δηλονότι καὶ ἁμαρτωλός. ὁ οὖν ἐπὶ τῶν τοιούτων τὴν ἐμὴν ἀρνούμενος δεσποτείαν, καὶ ἐπὶ τῷ εὐαγγελικῷ ἐγκαλυπτόμενος λόγῳ, ἀξίαν τῆς ἀσεβείας τίσεται τιμωρίαν, ἀκούων ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ φοβερᾷ παρουσίᾳ, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν[y] οὐκ οἶδα ὑμᾶς." διὰ δὴ τοῦτο κἂν ποιήσῃς τι χρηστὸν, καὶ[z] μὴ λάβῃς αὐτοῦ τὴν 10 ἀντίδοσιν ἐνταῦθα, μὴ ταράττου. κἂν ποιήσῃς τι πονηρὸν, καὶ μὴ δῷς δίκην, μὴ ῥαθύμει· ἐκεῖ γάρ σε ἡ τιμωρία δέξηται· ὁ γὰρ νῦν σοι καταφρονούμενος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὴν οἰκονομίαν λεγόμενος, ἥξει μετὰ δόξης πολλῆς, οὐκέτι σαρκὸς τὸ ταπεινὸν προβαλλόμενος, ἀλλὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν ἐξουσίαν, καὶ ὑπὸ 15 τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ δορυφορούμενος. Πατέρα δ' ἔχει ὁ Θεὸς, καθὰ καὶ ἀμήτωρ· υἱὸς δὲ ἀνθρώπου κατὰ σάρκα, εἰ καὶ ἀπάτωρ τυγχάνει· τὴν ἄκραν οὖν ἕνωσιν αἰνιττόμενος τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου Πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν ὀνομάζει.

ΚΕΦ. ΚΕ. 20

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἰησοῦ.

1 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει. 25

Ἐπειδὴ πολλὰ περὶ κινδύνων διελέχθη καὶ θανάτου καὶ τοῦ πάθους τοῦ ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τῶν μαθητῶν σφαγῆς, καὶ τὰ αὐστηρὰ ἐπέταξεν ἐκεῖνα· καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν χερσί· τὰ δὲ ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ προσδοκίαις· βουλόμενος καὶ τὴν ὄψιν αὐτῶν πληροφορῆσαι, καὶ διδάξαι τί ποτε ἐστιν ἡ δόξα ἐκείνη μεθ' 30 ἧς μέλλει παραγίνεσθαι, ὡς ἐγχωροῦν ἦν αὐτοῖς μαθεῖν καὶ κατὰ

[y] ὑμῖν om. P. [z] κἂν P.

τὸν παρόντα βίον, δείκνυσιν αὐτοῖς καὶ ἀποκαλύπτει ταύτην, ἵνα μήτε ἐπὶ τῷ οἰκείῳ θανάτῳ, μήτε ἐπὶ τῷ τοῦ δεσπότου λοιπὸν ἀλγῶσι· καὶ μάλιστα Πέτρος ὀδυρόμενος· καὶ ὅρα τι ποιεῖ περὶ γεέννης καὶ βασιλείας διαλεχθεὶς, τὴν μὲν βασιλείαν τῇ ὄψει δείκνυσιν· τὴν δὲ γεένναν οὐκέτι. ἐπειδὴ γὰρ εὐδόκιμοι ὑπῆρχον 5 καὶ εὐγνώμονες ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων ἐνάγει· οὐ μόνον δὲ ἐκεῖνο παρατρέχει τὸ μέρος, ἀλλ' ἔστιν ὅπου σχεδὸν καὶ ὑπ' ὄψιν αὐτὰ φέρει τὰ πράγματα τῆς γεέννης, ὡς ὅταν τοῦ Λαζάρου τὴν εἰκόνα εἰσάγῃ, καὶ τοῦ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτήσαντος μνημονεύῃ· καὶ τοῦ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένου ἱμάτια, καὶ ἑτέρων πλειόνων. 10

2 Καὶ μεθ' ἡμέρας ἓξ παραλαμβάνει ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους· καὶ μετε-3 μορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐγένετο στίλβοντα, λευκὰ λίαν ὡς χιὼν, οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆς 15 γῆς οὐ δύναται λευκᾶναι.

Λουκᾶς δὲ μετ' ὀκτώ φησιν, οὐκ ἐναντιούμενος τούτῳ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδων. ὁ μὲν γὰρ καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθέγξατο, κἀκείνην καθ' ἣν ἀνήγαγεν, εἶπεν. ὁ δὲ τὰς μεταξὺ τούτων μόνον [z]. λαβὼν τοίνυν τοὺς κορυφαίους "ἀναφέρει εἰς ὄρος 20 "ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους," καὶ τὰ ἑξῆς. Διατί τουτοὺς λαμβάνει; ὅτι οὗτοι τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερέχοντες· καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχήν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι· καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίνατο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ λέγων, δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτή- 25 ριον· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν τε ἄλλων, καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσεν ἅπερ εἶπεν· οὕτως γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδην ταύτην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι.

Διατί δὲ μὴ εὐθέως αὐτοὺς ἀνάγει; ὥστε μηδὲν παθεῖν ἀνθρώ- 30 πινον τοὺς λοιποὺς μαθητάς· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ ὀνόματα αὐτῶν λέγει τῶν ἀνιέναι μελλόντων. τί δήποτε οὖν καὶ προλέγει; ἵνα

[z] μόνας Poss.

εὐμαθέστεροι περὶ τὴν θεωρίαν γένωνται ἀφ' ὧν προεῖπεν, καὶ σφοδροτέρας ἐν τῷ τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ τῆς ἐπιθυμίας ἐμπλησθέντες, οὕτως νηφούσῃ καὶ μεμεριμνημένῃ διανοίᾳ παρεγένοντο. ἐνῆν μὲν οὖν καὶ ἐν οἴκῳ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδεῖξαι· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τοῦ ὄρους ὕψος οἰκεῖον εἶχε, πρὸς τὸ τῆς δόξας ὕψος σύμπαν 5 λαμβανόμενον, εἰς ὄρος αὐτοὺς ἀνήγαγεν ὑψηλόν. τὸ δὲ "κατ' ἰδίαν" φησὶ, τὸ μυστικὸν τοῦ πράγματος ἐπισημαινόμενος, καὶ ὡς οὐκ ἠβουλήθη δημοσιεύειν αὐτὸ [a] ὁ Κύριος. ἡ δὲ λεγομένη μεταμόρφωσις κατὰ τὴν ἔκλαμψιν ἦν, καθ' ἣν ἐξέλαμψε τὸ πρόσωπον ὡς ὁ ἥλιος, καὶ ὁ ἱματισμὸς ἐγένετο λευκὸς ἐξαστράπτων, ὡς ὁ 10 Λουκᾶς φησιν. ὁ δὲ Ματθαῖος λευκὰ ἱμάτια γεγονέναι λέγει ὡς τὸ φῶς. οὐ δὴ τοῦ χαρακτῆρος μεταβολήν τινα προσδοκητέον ἐν τῇ βασιλείᾳ, οὔτε αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, οὔτε τῶν ὡμοιωμένων αὐτῷ, ἀλλὰ φωτὸς προσθήκην ὑπερλάμπρου, καὶ ταύτην εἶναι [b] τὴν ἐναλλαγὴν, ἣν ὁ Παυλός φησιν. οἱ δὲ Εὐαγγελισταὶ μεταμόρ- 15 φωσιν ὠνομάκασι. τίνος δὲ ἕνεκεν Μωσῆν καὶ Ἠλίαν εἰς μέσον ἄγει [c], πολλὰς ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν αἰτίας· πλὴν ἡμεῖς ταύτας εἴπωμεν. πρῶτον μὲν ταύτην, ὅτι ἐπειδὴ οἱ ὄχλοι ἔλεγον, οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν, οἱ δὲ ἕνα τῶν προφητῶν, τοὺς κορυφαίους ἄγει, ἵνα τὸ μέσον κἀντεῦθεν ἴδωσι τῶν δούλων καὶ τοῦ δεσπότου, 20 καὶ ὅτι καλῶς ἐπῃνέθη Πέτρος ὁμολογήσας αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐπειδὴ συνεχῶς ἐνεκάλουν αὐτὸν παραβαίνειν τὸν νόμον καὶ βλάσφημον αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ὡς σφετεριζόμενον δόξαν οὐ προσήκουσαν αὐτῷ, τὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἔλεγον, οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, καὶ ἄλλα τινὰ παρό- 25 μοια. ἵνα τοίνυν δειχθῇ ὡς τούτων ἐστιν ἀνεύθυνος, καὶ οὔτε νόμου παράβασις τὸ γινόμενον, οὔτε δόξης σφετερισμὸς τῆς μὴ προσηκούσης τὸ λέγειν ἑαυτὸν ἴσον τῷ Πατρὶ, τοὺς ἐν ἑκατέρῳ λάμψαντας τούτους εἰς μέσον ἄγει· καὶ γὰρ Μωϋσῆς τὸν νόμον ἔδωκε, καὶ ἠδύναντο λογίσασθαι, ὅτι οὐκ ἂν παρεῖδεν πατούμενον αὐτὸν, 30 ὡς ἐνομίζον οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδ' ἂν τὸν παραβαίνοντα αὐτὸν καὶ τῷ τεθεικότι πολέμιον ὄντα ἐθεράπευσεν ἄν. Ἠλίας δὲ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐζήλωσε· καὶ οὐκ ἂν εἰ ἀντίθεος ἦν, καὶ Θεὸν

[a] Sic L. αὐτῷ P. αὐτὸν Poss. [b] εἶναι om. L. [c] εἰσάγει L.

αὐτὸν ἔλεγεν ἴσον τῷ πατρὶ, μὴ ὢν[d] ὅπερ ἔλεγε, μηδὲ προσηκόντως τοῦτο ποιῶν, παρέστη καὶ αὐτὸς καὶ ὑπήκουσεν. καὶ πάλιν ἵνα ἴδωσιν ὅτι καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω κρατεῖ. διὰ τοῦτο καὶ τὸν τετελευτηκότα καὶ τὸν οὐδέπω τοῦτο παθόντα εἰς μέσον ἄγει. τὴν δὲ πέμπτην αἰτίαν ὁ 5 αὐτὸς Εὐαγγελίστης ἀπεκάλυψεν, δεῖξαι τοῦ σταυροῦ τὴν δόξαν βουλόμενος, καὶ παραμυθήσασθαι τὸν Πέτρον καὶ ἐκείνους δεδοικότας τὸ πάθος, καὶ ἀναστῆσαι αὐτῶν τὰ φρονήματα. καὶ πάλιν Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας ἐν τῇ παρούσῃ δόξῃ συμπαρόντες ἐδείκνυντο, καὶ συμπαρεσόμενοι τότε σημεῖα τῆς διὰ νόμου τε καὶ προφητῶν 10 γεγενημένης παιδαγωγίας ἐπὶ Χριστὸν, ὥστε συνῆφθαι καὶ παρεστάναι τῷ τέλειαν δωρουμένῳ χάριν, τὸν παιδαγωγὸν νόμον καὶ τοὺς προαναγγέλλοντας προφήτας· ὧν ἀπάνθισμά τι καὶ ἀπαρχὴ πρώτη γέγονεν Ἠλίας, καὶ εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ κεῖται προφήτης· κατὰ τὸ "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῶν Ἠλίαν τὸν 15 "Θεσβίτην, καὶ ἐλθὼν ἀποκαταστήσει καρδίας πατέρων πρὸς "υἱοὺς, καὶ καρδίαν υἱῶν ἐπὶ πατέρας αὐτῶν." δηλοῖ δὲ καὶ συνάφειαν παλαιᾶς διαθήκης καὶ νέας, ὅτι συναφθήσονται ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τῶν προφητῶν, καὶ μία ἔσται κοινωνία τῆς ἀπαντήσεως τοῦ βασιλέως. ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστος 20 τὴν ψυχὴν ἀπολέσας εὗρεν αὐτήν. καὶ γὰρ πρὸς τυράννους ἕκαστος ἐπαρρησιάσατο· ὁ μὲν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον, ὁ δὲ πρὸς τὸν Ἀχὰβ, καὶ ὑπὲρ ἀγνωμόνων ἀνθρώπων καὶ ἀπειθῶν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τῶν πρὸς αὐτῶν τῶν σωζομένων εἰς τὸν [περὶ τὸν[e]] ἔσχατον ἤχθησαν κίνδυνον· καὶ ἕκαστος αὐτῶν εἰδωλολατρίας ἀπαλλάξαι βουλόμενος, 25 καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἰδιώτης ὤν. ὁ μὲν γὰρ βραδύγλωσσος καὶ ἰσχνόφωνος, ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἀγροικότερος διακείμενος. καὶ πολλὰ δὲ ἕτερά ἐστιν εἰπεῖν. πρὸς ταῦτα τοινὺν πάντα αὐτοὺς ἐπαλείφων παρῆγεν τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ λάμψαντας.

"Οἵτινες καὶ συνελάλουν αὐτῷ," καὶ ὁ μὲν παρὼν Εὐαγγε- 30 λιστὴς οὐκ ἐπιφέρει περί τινος, οἱ δὲ λοιποὶ προστιθέασιν, "ἐλά- "λουν" γάρ, φησιν, "τὴν δόξαν ἣν ἔμελλε πληροῦν εἰς Ἱερου- "σαλήμ·" τουτέστι τὸ πάθος καὶ τὸν σταυρόν· οὕτω γὰρ αὐτὸ

[d] ὃν P. [e] Sic Cod. L. qui hæc et seq. solus habet.

καλοῦσιν ἀεί. Τί οὖν ὁ Πέτρος ὁ θερμός; "καλόν ἐστιν ἡμᾶς "ὧδε εἶναι." καὶ ὁ μέν τίς φησιν, ἐπιθυμεῖ, ὁ μέλλων ἀγωνίζεσθαι, ἀναπαύσεως πρὸ τῶν ἀγώνων.

Συνέκρινε δὲ καὶ δούλοις δεσπότῃ, καὶ ὅσον ἐπὶ τῷ λόγῳ συνέχεεν τὸ ὅλον. οὐκ ἔδει γὰρ συγκρίναι τὰ ἀσυγκρίτα, οὐδὲ διὰ τριῶν 5 σκηνῶν ἀριθμῆσαι τὰ μὴ συναριθμούμενα.

"Οὐ γὰρ ᾔδει τι λαλήσει· ἦσαν γὰρ ἔκφοβοι." καὶ ἄλλως φησιν ὡς ταραχὴν κατασχοῦσαν αὐτὸν ὁ Πέτρος ἀπεμνημόνευσεν, ὡς ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μάρκος φησί· "οὐκ ᾔδει τί λαλήσει, ἦσαν "γὰρ ἔκφοβοι." ὁ φόβος δὲ ἐκεῖνος τῆς κοινοτέρας διανοίας ἐπεισ- 10 αγωγὴν τινὰ εἶχεν καλλίονος νοῦ καὶ ἀγαθοῦ· καὶ οἵ τινες εἶεν οἱ φανέντες ἐγνώρισαν, ὅτι Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας. ἄγεται δὲ ψυχὴ πρὸς τὸν τοῦ θείου πόθον ἐκ τῆς ὑπὸ τούτων κινήσεως, καὶ σπεύδει τῶν ἀνθρωπίνων μετανίστασθαι, ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ θεωρουμένου μακαρίου θεάματος, καὶ ὑπὸ τῆς ἐγγινομένης αὐτῷ κινήσεως πνευ- 15 ματικῆς ὁ Πέτρος, τὸ χωρισθῆναι τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιμιξίας ὡς ἀγαθὸν ἐπινοεῖται καὶ λέγει· καὶ ὡς δὴ συνεσομένων ἐπιπλέον τοῦ περιόντος [f] αὐτῷ τῶν τριῶν ποίησιν ἐννοεῖ· οὐκ ἐννοήσας ἐν τῷ παραυτίκα κινήματι, οὐδ' ὅτι πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐρχομένης δόξης ἐπεποίητο τὴν μεταμόρφωσιν ὁ Κύριος καθὰ προηρήκει· οὐθ' ὅτι 20 Μωϋσῆς ἦν ψυχὴ οὐκ ἐν σώματι· οὐθ' ὅτι τῆς ἀνθρώπων διδασκαλίας καὶ ἰάσεως ἕνεκα, πάντα ἐποίει Χριστός· καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν ἀπολιπεῖν τοὺς πολλοὺς καὶ τὸ ὄρος οἰκεῖν· τοιαῦτα τὰ τῶν ἀνθρώπων κινήματα, παίδων ἄντικρυς νηπίων ὅσον πρὸς Θεόν· εἰ καὶ μέγας τις εἴη καὶ διαφέρων τῶν ἄλλων· ἄλλως [g] δὲ πάλιν 25 φησι, ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσεν ὅτι δεῖ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα αὐτοὺς ἀπελθεῖν, δεδοικὼς ἔτι, καὶ τρέμων ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὴν ἐπιτίμησιν προσελθεῖν μὲν καὶ εἰπεῖν τοῦτο αὐτὸ οὐ τολμᾷ πάλιν, "ὅ τι ἵλεω σοι." ἀπὸ δὲ ἐκείνου τοῦ φόβου τὰ αὐτὰ αἰνίττεται δι' ἑτέρων ῥημάτων. ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὄρος καὶ πολλὴν τὴν ἐρημίαν, 30 ἐνενόησεν ὅτι ἔχει πολλὴν ἀσφάλειαν· εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτό φησι, οὐκ ἀναβησόμεθα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. παρέστη δὲ καὶ Μωϋσῆς ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν καὶ τῷ Θεῷ δια-

[f] An leg. παρόντος? [g] Leg. vid. Ἄλλος ut sæpius.

λεχθεὶς, καὶ Ἠλίας ὁ ἐπὶ τοῦ ὄρους πῦρ κατενεγκών· καὶ οὐδὲ εἷς εἴσεται ὅτι ἐνθάδε ἐσμέν. οὐ τοσοῦτον δὲ περὶ ἑαυτοῦ τρέμων ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὡς τοῦ Χριστοῦ περικαιόμενος.

Τί οὖν αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, οὐδὲ Μωϋσῆς, οὐδὲ Ἠλίας, ὁ δὲ πάντος μείζων καὶ ἀξιοπιστότερος ὁ Πατὴρ, φωνὴν ἀφίησιν 5 ἐκ τῆς νεφέλης; οὕτως ἀεὶ φαίνεται ὁ Θεός· "νεφέλη γὰρ καὶ "γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ," καὶ "κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης·" καὶ πάλιν, "ὅτι θεὶς νέφη τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ." "καὶ νεφέλη ὑπέ- "λαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν." ἵνα οὖν πιστεύσωσιν ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡ φωνὴ φέρεται, ἐκεῖθεν ἔρχεται καὶ φωνὴ 10 ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα, "οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς "ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε." εἰ γὰρ δυνατὸς ὁ Θεὸς, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶν, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως. μὴ τοίνυν δέιδιθι τὰ δεινά· εἰ δὲ μηδέπω τοῦτο καταδέχῃ, καὶ ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι καὶ φιλεῖται· εἰ δὲ φιλεῖται, μὴ φοβοῦ· οὐδεὶς γὰρ ὃν ἀγαπᾷ προΐε- 15 ται· οὐδὲ φιλεῖς αὐτὸν τοῦ γεγεννηκότος ἶσον.

"Ἐν ᾧ εὐδόκησα·" οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐγέννησε μόνον φιλεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἴσος αὐτῷ κατὰ πάντα καὶ ὁμογνώμων ἐστίν. τί δέ ἐστιν "ἐν ᾧ εὐδόκησα;" ὡσανεὶ ἔλεγεν ἐν ᾧ ἀναπαύομαι, ᾧ ἀρέ- σκομαι· διὰ τὸ κατὰ πᾶν ἐξισῶσθαι πρὸς αὐτὸν μετὰ ἀκριβείας, 20 καὶ βούλημα ἓν ἐν αὐτῷ εἶναι καὶ τῷ Πατρὶ, καὶ μένοντα Υἱὸν κατὰ πάντα ἓν εἶναι πρὸς τὸν γεγεννηκότα.

"Ἀκούετε," κἂν σταυρωθῆναι βουληθῇ, μὴ ἀντιπέσῃς· οὗτος γάρ ἐστι περὶ οὗ λέγουσιν οὗτοι· περὶ οὗ Μωϋσῆς προεφήτευσεν· περὶ οὗ Ἠλίας τυπικῶς προετύπωσεν· τούτους ὁρᾶτε ὡς δούλους 25 δορυφοροῦντας τὸν ἐμὸν μονογενῆ, αὐτοῦ ἀκούετε· ὅτι δεῖ παθεῖν· ὅτι δεῖ κοινωνῆσαι ἀνθρώποις θανάτου· ὅτι δεῖ ἀναστῆναι· ὅτι δεῖ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν πληρῶσαι· ὅτι δεῖ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς πει- ρασθῆναι καὶ συμπάσχειν αὐτῷ, ἵνα καὶ συνδοξασθῆτε.

9 Καταβαινόντων δὲ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ὄρους, διεστείλατο 30 αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ διηγήσωνται ἃ εἶδον, εἰ μὴ ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ.

Ὅσῳ γὰρ μείζονα ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ, τοσοῦτον δυσπαρα-

δεκτότερα ἦν τοῖς πολλοῖς τότε, καὶ τὸ σκάνδαλον τὸ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐπετείνετο μᾶλλον. ἐντεῦθεν διὰ[f] τοῦτο κελεύει σιγᾷν, καὶ οὐχ ἁπλῶς· ἀλλὰ πάλιν τοῦ πάθους ἀναμιμνήσκων, καὶ μονονουχὶ τὴν αἰτίαν λέγων δι' ἣν καὶ σιγᾷν ἐκέλευσεν. οὐ γὰρ δὴ διὰ παντὸς ἐκέλευσε μηδενὶ[g] εἰπεῖν, ἀλλ' ἕως ἀναστῇ ἐκ νεκρῶν. 5 καὶ τὸ δυσχερὲς σιγήσας, τὸ χρηστὸν ἐμφαίνει μόνον. ἐκεῖνοι δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ μὴ συνιέντες μυστήριον, τὸν μὲν λόγον ἐκράτησαν, πρὸς ἑαυτοὺς δὲ συνεζήτουν τί ἦν τὸ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι; καθὰ γάρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐδέπω ᾔδεισαν ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι· καὶ ταῦτα μετὰ τὸ εἰς ἔργον 10 προελθεῖν τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλ' ἐὰν θέλωμεν ὀψώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Χριστὸν, οὐχ οὕτως ὡς ἐκεῖνος τότε ἐν τῷ ὄρει, ἀλλὰ πολλῷ λαμπρότερον· καὶ οὐ μετὰ ἓξ ἡμέρας, ἀλλὰ μετὰ τὸν κόσμον τοῦτον· σύμβολον γὰρ τοῦ παρόντος αἰῶνος αἱ ἓξ ἡμέραι· τότε γὰρ ἀναβιβάσει σε ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν, ἐὰν ᾖς 15 Πέτρος, ἢ Ἰάκωβος, ἢ Ἰωάννης. ἔξεστι δὲ καί σοι τοιοῦτον γενέσθαι, οὐδὲ γὰρ οὕτως ὕστερον ἥξει. τότε μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φειδώμενος τοσοῦτον παρήνοιξεν μόνον τῆς λαμπρότητος, ὅσον ἐδύναντο ἐνεγκεῖν. ὕστερον δὲ ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς ἥξει τῇ δόξῃ, οὐ μετὰ Μωσέως καὶ Ἠλιοῦ μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἀπείρου τῶν 20 Ἀγγέλων στρατιᾶς· οὐ νεφέλης γενομένης ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ συστελλομένου τοῦ οὐρανοῦ.

11 *Καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, τί λέγουσιν οἱ γραμματεῖς, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Οὐκ ἄρα ἀπὸ γραφῶν τοῦτο ᾔδεισαν, ἀλλ' ἐκεῖνοι αὐτοῖς διεσάφουν, 25 καὶ περιεφέρετο ὁ λόγος οὗτος ἐν τῷ ἀπείρῳ δήμῳ καθάπερ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ· οὐχ ὡς χρῆν δὲ παρ' ἐκείνων ἑρμηνευόμενος. αἱ μὲν γὰρ γραφαὶ δύο λέγουσι τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ταύτην τὲ τὴν γεγενημένην καὶ τὴν μέλλουσαν· τῆς μέντοι δευτέρας πρόδρομον τὸν Ἠλίαν ἔσεσθαι λέγουσι· τῆς μὲν 30 γὰρ προτέρας Ἰωάννης ἐγένετο, ὃν καὶ Ἠλίαν ὁ Χριστὸς καλεῖ· οὐκ ἐπειδὴ Ἠλίας ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διακονίαν ἐπλήρου τὴν Ἠλιοῦ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος πρόδρομος ἔσται τῆς δευτέρας παρου-

[f] P.L. [g] P.L.

σίας, οὕτως οὗτος τῆς προτέρας ἐγένετο. ἀλλ' οἱ γραμματεῖς ταῦτα συγχέοντες, καὶ διαστρέφοντες τὸν δῆμον, ἐκείνης ἐμνημόνευον μόνης τῆς δευτέρας παρουσίας· διὰ τοῦτο καὶ οἱ μαθηταὶ λέγουσι, "πῶς οἱ γραμματεῖς λέγουσιν ὅτι Ἠλίαν δεῖ ἐλθεῖν "πρῶτον;" τί οὖν ὁ Χριστὸς πρὸς ταῦτα; ὅτι Ἠλίας μὲν 5 ἔρχεται τότε πρὸ τῆς δευτέρας μου παρουσίας. καὶ νῦν δὲ ἐλήλυθεν Ἠλίας, τὸν Ἰωάννην οὕτω καλῶν· εἰ δὲ τὸν Θεσβίτην ζητεῖς, ἔρχεται καὶ ἀποκαταστήσει πάντα κατὰ τὴν προφητείαν Μαλαχίου. "ἀποκαταστήσει γάρ," φησι, "καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν. "μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην." ἐπειδὴ γὰρ τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν 10 ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, διὰ τὴν τῆς διακονίας κοινωνίαν, ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτον καὶ παρὰ τοῦ προφήτου λέγεσθαι, νῦν προσέθηκεν αὐτοῦ καὶ τὴν πατρίδα, εἰπὼν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην. Ἰωάννης γὰρ Θεσβίτης οὐκ ἦν. καὶ τὸ "μὴ ἐλθὼν δὲ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην," τὴν δευτέραν δηλοῖ παρουσίαν. τῇ προτέρᾳ οὐκ ἦλθεν πατάξαι τὴν 15 γῆν· "οὐ γὰρ ἦλθον" φησι, "ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω "τὸν κόσμον." δηλῶν τοίνυν ὅτι πρὸ ἐκείνης ἔρχεται ὁ Θεσβίτης τῆς τὴν κρίσιν ἐχούσης, τοῦτο εἴρηκεν· καὶ ὅτι διορθώσεται τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων τῶν τότε εὑρισκομένων.

Εὐκαίρως δὲ πάλιν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ πάθους καὶ τὰς 20 ἀπὸ τῶν γραφῶν πιστούμενος μαρτυρίας. ἀλλὰ καὶ εἰς Ἰωάννην, φησὶν, ἐποίησαν ὅσα ἠθέλησαν, ὃν καὶ Ἠλίαν καλει. καὶ ἔβαλον γὰρ εἰς δεσμωτήριον, ὕβρισαν, ἀπέκτειναν, ἤνεγκαν τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι· οὕτω δὲ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν. τῇ δὲ μνήμῃ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου πολλὴν αὐτοῖς 25 παρέσχε τὴν παράκλησιν.

13 Ἀλλὰ λέγω ὑμῖν ὅτι καὶ Ἠλίας ἐλήλυθε, καὶ ἐποίησαν αὐτῷ ὅσα ἠθέλησαν, καθὼς γέγραπται ἐπ' αὐτόν.

Ἀναλαβόντες οὖν τὰ εἰρημένα, τὴν σύμφρασιν τῶν ῥητῶν θεωρήσωμεν. ἐν ὅσῳ ὑπῆρχον ἐν τῷ ὄρει οἱ μαθηταὶ, καὶ τὴν μεταμόρ- 30 φωσιν αὐτοῦ ἐθεάσαντο, καὶ γεῦμα ἐδέξαντο τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ἠρώτησαν αὐτὸν τὸ ὑπὸ τῶν γραμματέων λεγόμενον· ἐβεβαίωσε τοῦ προφήτου τὴν πρόρρησιν, εἰπὼν ὅτι ἥξει καὶ ἀποκαταστήσει πάντα. πάλιν ἐπύθοντο αὐτοῦ οἱ μαθηταὶ καὶ πῶς γέγραπται

παθεῖν τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; εἶτα πρὸς τοῦτο φησι, λέγω ὑμῖν ὅτι ὥσπερ ἐλήλυθεν ὁ καθ' ὁμοίωσιν Ἠλιοῦ Ἰωάννης, καὶ πάνδεινα πέπονθεν· οὕτω κατὰ τὰ γεγραμμένα παθεῖν δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

14 Καὶ ἐλθὼν πρὸς τοὺς μαθητὰς, εἶδεν ὄχλον πολὺν 5
15 περὶ αὐτοὺς, καὶ γραμματεῖς συζητοῦντας αὐτοῖς. καὶ εὐθέως πᾶς ὁ ὄχλος ἰδὼν αὐτὸν, ἐξεθαμβήθη, καὶ προσ-
16 τρέχοντες ἠσπάζοντο αὐτόν. καὶ ἐπηρώτησε τοὺς γραμματεῖς, τί συζητεῖτε πρὸς αὐτούς.

Ἵνα εἴπῃ[a], πρὸς τοὺς ἐννέα ἐποίουν[b] τὴν ζήτησιν τοὺς μὴ[c] 10 συναναβάντας αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος. δραξάμενοι γὰρ οἱ γραμματεῖς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀπουσίας, περιέλκειν τοὺς μαθητὰς ὑπελάμβανον. ἀλλ' αἰφνίδιον αὐτὸν θεασάμενοι, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοὶ (οὐδὲ γάρ εἰσιν ἄξιοι τὸν Σωτῆρα θεωρεῖν) ἀλλ' ὁ πᾶς ὄχλος ἐξεθαμβήθη, τῆς θέας αὐτοὺς εἰς ἔκπληξιν ἀγαγούσης. καὶ δὴ προσδραμόντες 15 ἠσπάζοντο αὐτὸν, δηλονότι οἱ ἀπὸ τοῦ ὄχλου, οἵτινες παντὸς ἀπηλλαγμένοι πάθους, [d]ἐγκρεμεῖς ὑπῆρχον αὐτοῦ, συνεῖναι αὐτῷ διαπαντὸς ἐφιέμενοι.

ΚΕΦ. ΚϚ.

Περὶ τοῦ Σεληνιαζομένου. 20

25 Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐπισυντρέχει ὄχλος, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ, λέγων αὐτῷ, τὸ πνεῦμα τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν.

Σχόλιον. Τῶν δὲ μηδὲν ἀποκριναμένων, φησὶν ἄλλος τις ἐκ 25 τοῦ ὄχλου.

Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον σφοδρα ἀσθενοῦντα κατὰ πίστιν δείκνυσιν ἡ γραφή· καὶ ἐκ πολλῶν τοῦτο δῆλον· ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, "ὦ γενεὰ ἄπιστος," καὶ πάλιν, "τῷ πιστεύοντι πάντα "δυνατὰ," ἔκ τε τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν τὸν προσελθόντα, "βοήθει μου τῇ 30

[a] εἴπῃς P. εἰπῇ L. om. Poss. [b] ἐποιοῦντο P. [c] πρὸς τοὺς συν. P.
[d] Sic L. ἐβούλοντο διὰ παντὸς αὐτῷ συνεῖναι. Poss.

"ἀπιστίᾳ," καὶ ἐκ τοῦ κελεῦσαι τὸ δαιμόνιον μὴ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, καὶ ἐκ τοῦ πάλιν εἰπεῖν τὸν Χριστόν· "εἰ δύνασαι πιστεῦσαι[d]." καὶ εἰ ἀπιστία αὐτοῦ γέγονε, φησιν, αἰτία τοῦ μὴ ἐξελαθῆναι τὸν δαίμονα, τί τοῖς μαθηταῖς ἐγκαλεῖ; δεικνὺς ὅτι δυνατὸν αὐτοῖς καὶ χωρὶς τῶν προσαγόντων μετὰ πίστεως πολλαχοῦ θερα- 5 πεῦσαι. ὥσπερ γὰρ ἀρκεῖ πολλάκις ἡ τοῦ προσάγοντος πίστις εἰς τὸ καὶ παρ' ἐλαττόνων λαβεῖν, οὕτω τῶν ποιούντων πολλάκις ἤρκεσεν ἡ δύναμις καὶ μὴ πιστευόντων τῶν προσελθόντων θαυματουργῆσαι. θέα δὲ τούτου καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἀγνωμοσύνην, πῶς ἐπὶ τοῦ ὄχλου ἐντυγχάνει τῷ Ἰησοῦ κατὰ τῶν μαθητῶν λέγων, ὅτι 10 "προσήνεγκα αὐτὸν τοῖς μαθηταῖς σου, καὶ οὐκ ἴσχυσαν αὐτὸν "θεραπεῦσαι." ἀλλ' αὐτὸς ἀπαλλάττων αὐτοὺς τοῦ ἐγκλήματος, ἐπὶ τοῦ δήμου, τὸ πλεῖον ἐκείνῳ λογίζεται, "ὦ γενεὰ," φησὶν, "ἄπιστος "καὶ διεστραμμένη, ἕως πότε ἔσομαι μεθ' ὑμῶν;" οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον μόνον ἀποτεινόμενος, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἄνθρωπον[e], 15 οὗ προφέρει τὴν ἀπιστίαν· ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας Ἰουδαίους[f]. καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς τῶν παρόντων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα ἐννοῆσαι περὶ αὐτῶν[g]. ὅταν δὲ εἴπῃ, "ἕως ποτε ἔσομαι "μεθ' ὑμῶν;" δείκνυσι πάλιν ἄσπαστον ὄντα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ὅτι οὐ τὸ[h] σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἶναι μετ' αὐτῶν βαρύ. οὐ μὴν 20 ἔστη μέχρι τῶν ἐγκλημάτων· ἀλλὰ τί φησι; "φέρετέ μοι αὐτὸν "ὧδε·" καὶ ἀφίησιν[i] αὐτὸν σπαράττεσθαι, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἐπειδὴ γοῦν ὄχλος συνήγετο καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὸν πατέρα· ἵνα ὅταν ἴδῃ τὸ δαιμόνιον θορυβούμενον ἀπὸ τοῦ κληθῆναι μόνον, κἂν οὕτως ἐναχθῇ εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἐσομένου θαύματος. 25 ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν "ἐκ παιδὸς," καὶ ὅτι "εἰ δύνασαι βοήθει "μοι," λέγει "τῷ πιστεύοντι πάντα δύνατα."

Πάλιν εἰς αὐτὸν περιτρέπων τὸ ἔγκλημα, ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται, ὡς οὐ δεόντως εἰρήμενον· τί γάρ φησιν; "εἰ δύνασαι "πιστεῦσαι· πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι·" ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν 30 ἐστιν. τοσαύτη παρ' ἐμοὶ δυνάμεως περιουσία, ὡς καὶ ἑτέρους ποιεῖν τὰ αὐτὰ θαυματουργεῖν. ὥστε ἐὰν πιστεύσῃς ὡς δεῖ, καὶ

[d] πιστεῦσαι om. P. [e] αὐτὸν ἐξαπορήσῃ Poss. [f] εἰς π. δ. Ἰουδ. ἀποφθέγγεται Poss. [g] Sic P.L. αὐτοῦ Poss. [h] τῷ P. [i] Sic P.L. ἀφίεισιν Poss.

αὐτὸς δύνασαι αὐτὸν θεραπεῦσαι, φησι, καὶ τοῦτον καὶ ἑτέρους πολλούς· καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπήλλαξαι τὸν δαιμονῶντα.

28 Καὶ εἰσελθόντα αὐτὸν εἰς οἶκον, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπηρώτων αὐτὸν κατ' ἰδίαν, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἠδυνήθημεν ἐκβαλεῖν αὐτό; 5

Ἐμοὶ δοκοῦσιν ἀγωνιᾷν καὶ δεδοικέναι, μήποτε τὴν χάριν ἣν ἐπιστεύθησαν ἀπώλεσαν. ἔλαβον γὰρ ἐξουσίαν δαιμόνων ἀκαθάρτων· διὸ καὶ ἐρωτῶσι, καὶ ἰδίᾳ αὐτῷ προσέρχονται οὐκ αἰσχυνόμενοι. τί οὖν ὁ Χριστός;

[j] Τὸ τῶν δαιμόνων ἅπαν εἶδος διὰ τούτων, φησὶ, θεραπεύεται. 10 ὁρᾷς πῶς ἤδη αὐτοῖς τὸν περὶ νηστείας προκαταβάλλεται λόγον. μὴ γάρ μοι ἀπὸ τῶν σπανιζόντων λέγε, ὅτι τινὲς καὶ χωρὶς νηστείας ἐξέβαλον. εἰ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐπιτιμώντων τοῦτο ἂν εἴποις ἑνός που καὶ δευτέρου, ἀλλὰ πάσχοντα ἀμήχανόν ποτε τρυφῶντα ἀπαλλαγῆναι τῆς μανίας ταύτης. δεῖ γὰρ μάλιστα τοῦ 15 πράγματος τούτου τῷ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντι. οὐ γὰρ παραχρῆμα δέ φησιν ὁ Μάρκος τὸν δαίμονα ἀνακεχωρηκέναι, ἀλλὰ φόβῳ μὲν αὐτίκα ληφθῆναι καὶ σπαράττειν τὸν παῖδα, παραμένειν δὲ ἔτι στρεβλοῦντα αὐτόν. τοῦτο δὲ ἦν ἐκ τῆς ἀπιστίας τῶν προσελθόντων γενόμενον. 20

Καὶ ἐπερωτᾷ μὲν ὁ Σωτὴρ, πόσῳ χρόνῳ κατέχοιτο τῷ δαίμονι; ὁ δὲ, ἐκ παιδὸς, ἔφη, καὶ ὡς κινδυνεύει διαφθαρῆναι πρὸς αὐτὸν διηγεῖται, καὶ τὴν ἄπιστον ἐπὶ τούτοις ἀφῆκε φωνὴν, λέγων τὸ, "εἴ τι δύνασαι, βοήθει ἡμῖν." παρὰ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡ τῆς δυνάμεως ἔνδειξις μετὰ τῆς πρεπούσης πρᾳότητος ἐγίνετο, λέγοντος τὸ, 25 "εἰ πιστεύεις, πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι." οὐ γὰρ ἔφη, ἐμοὶ πάντα δυνατὰ, καίτοι τοῦτο δηλοῖ, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πάντα ἔχειν δυνατά. ἀλλὰ τῷ πιστεύοντί φησιν, ἅμα καὶ προτρέπων ἐπὶ τὴν πίστιν. ὁ δὲ, ἔτι μᾶλλον ἐλεγχόμενος ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ, "πιστεύω," ἔφη, "βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ." ἀλλ'[k] εἰ ἐπίστευσεν 30 εἰπὼν, "πιστεύω," πῶς πάλιν φησὶ, "βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ[l];" διάφορός ἐστιν ἡ πίστις. ἡ μὲν εἰσαγωγικὴ, ἡ δὲ τελεία. ἀρξάμενος[m]

[j] Quæ seq. anonymo tribuit Poss. Cod. [k] καὶ L. [l] ἀλλ'—ἀπιστίᾳ om. P. [m] ἀρξαμένῳ π. L.

οὖν πιστεύειν, ἐδέετο τοῦ Σωτῆρος διὰ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως προσθεῖναι τὸ λεῖπον. οὕτως καὶ οἱ μαθηταὶ ἔλεγον τῷ Σωτῆρι, "προσθὲς ἡμῖν "πίστιν." ἔνθα δὴ[n] συνέτρεχε μὲν ὁ ὄχλος· ὁ δὲ Σωτὴρ, ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, τοῦτον ἰδὼν, ἐπετίμησε τῷ πνεύματι τῷ ἀκαθάρτῳ. ἐνταῦθα δέ τις πρόφασις δηλοῦται μετρία πρὸς τὴν ἴασιν, 5 ἡ παρὰ τοῖς συντρέχουσι γνῶσις τοῦ Κυρίου· ἐπεὶ παρῆκεν ἐπιδείξων ἑαυτὸν ἀνθρώποις, καθ' ὅσον ἑκάστοις ἐπέβαλε[o] γνῶναι. ἔπειτα τὸ ἐπίταγμα[p] τὴν ἐξουσίαν ἐξέφαινε· "τὸ ἄλαλον καὶ κωφὸν "πνεῦμα, ἐγώ σοι ἐπιτάσσω, ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ, καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς "εἰς αὐτόν." τὸ μὲν, "ἐγὼ ἐπιτάσσω," τὴν θεϊκὴν ἐξουσίαν, εἰ καὶ 10 μὴ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πίστιν, ἔξιθι[q]. τὸ δὲ, μὴ μόνον ἐξέλθῃς, ἀλλὰ καὶ "μηκέτι εἰσέλθῃς," διότι[r] καὶ πρὸς δευτέραν ἐπίθεσιν εὔκολος ἦν ὁ μὴ τῇ πίστει πεφραγμένος, ἥνπερ ἀπεῖργεν[s] τὸ δεσποτικὸν ἐπίταγμα μὴ γενέσθαι. καὶ δὴ καὶ οὕτω δύσκολος ἡ τοῦ δαίμονος ἀπόλυσις βοῶντος καὶ σπαράττοντος, καὶ τὸ τελευταῖον ἴσον νεκρῷ 15 καθίσταντος, ὡς τεθνᾶναι νομίζεσθαι. "ὁ δὲ Ἰησοῦς," φησὶ, "κρα"τήσας τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἤγειρεν αὐτὸν, καὶ ἀνέστη." οὐ γὰρ ἴσχυσεν εἰς θάνατον καταβαλεῖν τὸν παῖδα διὰ τὴν τῆς ζωῆς παρουσίαν· καὶ ἐξεληλύθει, μηκέτι τῆς ἐπανόδου τὴν ἐξουσίαν ἔχειν δυνάμενος. τοῦτο δὴ ὁ Ματθαῖος ἐπεσημήνατο λέγων· ὅτι ἐθερα- 20 πεύθη ὁ παῖς ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης.

30 Καὶ ἐκεῖθεν ἐξελθόντες παρεπορεύοντο διὰ τῆς Γαλι-
31 λαίας, καὶ οὐκ ἤθελεν ἵνα τις γνῷ. ἐδίδασκε γὰρ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, καὶ ἀποκτενοῦσιν 25 αὐτὸν, καὶ ἀποκτανθεὶς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται.

Ἡνίκα περὶ τοῦ πάθους διαλέγηται, εὐθέως θαυματουργεῖ, καὶ μετὰ τοὺς λόγους καὶ πρὸ τῶν λόγων τούτων. καὶ πολλαχοῦ τοῦτο παρατηράσαντα ἐστὶν εὑρεῖν. τότε γοῦν ἤρξατο, φησὶ, δεικνύειν ὅτι δεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ 30 πολλὰ παθεῖν τότε. πότε; ὅτε ὡμολογήθη Χριστὸς καὶ Υἱὸς τοῦ

[n] Sic P.L. δὲ Poss. [o] ἐπέβαλλε P. [p] τῶν ἐπιταγμάτων Poss. et P. [q] Sic P.L. δείκνυσι Poss. [r] δίδωσιν νοεῖν ὅτι Poss. et P. [s] ἀνεῖργε P. ἂν εἶργε Poss.

Θεοῦ. πάλιν ἐν τῷ ὄρει ὅτε τὴν θαυμαστὴν αὐτοῖς ἔδειξεν ὄψιν, καὶ περὶ τῆς δόξης αὐτοῦ ἐλάλησαν οἱ προφῆται, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τοῦ πάθους. εἰπὼν γὰρ τὴν κατὰ Ἰωάννην ἱστορίαν, ἐπήγαγεν, "οὕτω καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει πάσχειν ὑπ' αὐτῶν." καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν, ἐπειδὴ τὸν δαίμονα ἐξήλασεν, ὃν οὐκ 5 ἴσχυσαν οἱ μαθηταὶ ἐκβάλλειν[t], τοῦτο ἐπιφέρει. τοῦτο δὲ ἐποίει, τῷ μεγέθει τῶν θαυμάτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς λύπης ὑποτεμνόμενος.

32 Οἱ δὲ ἠγνόουν τὸ ῥῆμα, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι. 10

Ταῦτα δὲ ἀκούσαντες[u] οὐκ ἐρωτῶσιν αὐτὸν, ἢ τῇ ἀθυμίᾳ πιεζόμενοι τοῦ πάθους, ἢ δεδοικότες. πολλαχοῦ γὰρ ὅταν ἴδωσι μὴ βουλόμενόν τι σαφῶς εἰπεῖν, σιγῶσι λοιπόν. καὶ ὁ Λουκᾶς δέ· ὅτι ἦν παρακεκαλυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν ἐρωτῆσαι περὶ τοῦ ῥήματος. 15

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τῶν διαλογιζομένων τίς μείζων.

33 Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναούμ· καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος, ἐπηρώτα αὐτοὺς, τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς 34 διελογίζεσθε; οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλους γὰρ 20 διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων.

Διαλογισμὸς[v] αὐτοῖς ἐνέπεσε περὶ τούτων, ὡς Λουκᾶς λέγει, καὶ πρὸς ἀλλήλους διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ, τίς μείζων, ὡς ὁ Μάρκος ἱστορεῖ· τὸν δὲ λόγον τὸν περὶ τοῦ διαλογισμοῦ αὐτῶν ἐκ τῆς ἰδίας λέξεως[x] ὁ Κύριος κινεῖ κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων 25 ἱστορίαν. ὁ γὰρ Ματθαῖος οὐκ ἄνωθεν ἤρξατο τῆς διηγήσεως, ἀλλ' ἐσιώπησε τὴν τοῦ Σωτῆρος περὶ τὰ διανοηθέντα καὶ ἰδίᾳ ῥηθέντα γνῶσιν· τὸν δὲ πρὸς αὐτὰ λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν εἰσήγαγεν περὶ[y] τοῦ Κυρίου κινεῖν τοὺς μαθητὰς, εἰπὼν περὶ τὴν τῆς προτιμήσεως ζήτησιν· ἐπειδὴ καὶ ἰδίᾳ νοοῦντες ἢ λέγοντες ἔλεγον 30 ἐπ' αὐτοῦ καὶ ὃ διενοοῦντο, ὅτι πάντα αὐτῷ καταφανῆ, καὶ τὸ

[t] ἐκβαλεῖν P.L. [u] τὰ τοῦ πάθους ἀκ. οἱ μαθηταὶ P. et Poss. [v] διαλεγόμενος P. [x] διαλέξεως Poss. et P. [y] ἐπὶ L.

λογισθὲν, ὥσπερ[z] τὸ ῥηθὲν καὶ ἐπ' αὐτοῦ λελεγμένον[a]. ποθοῦσι μὲν οὖν τὴν παρὰ τῷ Κυρίῳ τιμὴν, ἀγαθὸν τοῦτο καὶ ἐπαίνετον ἔχοντες. ἐπειδὴ πρόσεστι τῷ πόθῳ καὶ τὸ μεγαλύνειν πως ἑαυτούς. ὡς γὰρ μέγας τις ὢν, οὕτω καὶ μεγάλων τιμῶν ὀρέγεται, διὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐπιθυμίαν οὐκ ἀπεκώλυσε, τὴν δὲ ταπεινοφροσύνην 5 εἰσηγήσατο· οὕτως αὐτοὺς τεύξεσθαι τοῦ προκειμένου λέγων, εἰ μὴ μέγα φρονοῖεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἁπλότητι χρήσαιντο παίδων, οἳ μηδὲν ἐφ' ἑαυτοῖς φρονοῦσι, μήτε πεφύκασι πῶς τὴν μεγαλόφρονα ἔχειν ἐφ' ἑαυτοῖς ὑπόληψιν. ἀνακαλύπτει οὖν αὐτῶν τὸ συνειδὸς, καὶ πρὸς τὸ πάθος ἀποκρίνεται, οὐχ ἁπλῶς πρὸς τὰ 10 ῥήματα.

35 Καὶ καθίσας ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς, Εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ 36 πάντων διάκονος. καὶ λαβὼν παιδίον, ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ, εἶπεν αὐτοῖς, 15 37 Ὃς ἐὰν ἓν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με.

Ὑμεῖς μὲν γάρ, φησι, ἐξετάζετέ τις μείζων, καὶ περὶ πρωτείων φιλονεικεῖτε· ἐγὼ δὲ τὸν μὴ πάντων ταπεινότερον γενόμενον, 20 οὐδὲ τῆς εἰσόδου ἄξιον εἶναί, φημι. καὶ καλῶς καὶ τὸ ὑπόδειγμα παράγει· καὶ οὐ παράγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παιδίον εἰς μέσον ἵστησι, καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐντρέπων, καὶ πείθων εἶναι ταπεινοὺς, οὕτω καὶ ἀπλάστους[b]. καὶ γὰρ καὶ φθόνου καθαρὸν τὸ παιδίον καὶ κενοδοξίας, καὶ τοῦ τῶν πρωτείων ἐρᾷν, καὶ τὴν 25 μεγίστην ἀρετὴν κέκτηται τὴν ἀφέλειαν. καὶ οὐ, μόνον, φησὶν, ἐὰν αὐτοὶ τοιοῦτοι γένησθε, μισθὸν λήψεσθε μέγαν, ἀλλὰ κᾂν ἑτέρους τοιούτους τιμήσητε δι' ἐμὲ, καὶ τῆς εἰς ἐκείνους[c] τιμῆς βασιλείαν ὑμῖν ὁρίζω· οὕτω μοι σφόδρα ποθεινὸν τὸ ταπεινὸν καὶ ἄπλαστον. οὐ γὰρ ἁπλῶς παιδίον, οὐδὲ κατὰ πάντα, ἀλλὰ κατὰ 30 τὴν ἄπλαστον ταπεινοφροσύνην, ὡς ὁ Παῦλός φησιν, "ἀδελφοὶ "μὴ παιδία γίνεσθε[d] ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε."

[z] ἅπερ L. [a] λεγόμενον L. [b] ἀπλάστως Poss. [c] ἐκείνων P. ἐκείνης Poss. [d] γένεσθε P.

ὁ τοίνυν διὰ Χριστὸν τοὺς τοιούτους δεχόμενος καὶ οὐ δι' ἄλλην τινὰ πρόφασιν, οὗτος Χριστὸν ὑποδέδεκται, καθ' ὃ μαρτυρεῖ Γαλάταις ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτὸν ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν ὑπεδέξαντο. διὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸν εἰσοικίζεται[e] *τὸν Πατέρα· "ὃς ἐὰν γὰρ "ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με." οὗ* 5 *τί ἂν γένοιτο μεῖζον, τοῦ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα ὑποδέχεσθαι;*

38 Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, λέγων, Διδάσκαλε, εἴδομέν τινα τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὃς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν· καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν, ὅτι οὐκ 39 ἀκολουθεῖ ἡμῖν. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπε, Μὴ κωλύετε αὐτόν. 10 οὐδεὶς γάρ ἐστιν ὃς ποιήσει δύναμιν ἐπὶ τῷ ὀνόματί 40 μου, καὶ δυνήσεται ταχὺ κακολογῆσαί με. ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν.

Οὐ ζηλοτυπίᾳ τινὶ ὑπαγόμενος ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς τοῦτο τῷ Σωτῆρί φησιν, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ 15 *Χριστοῦ καὶ ἀκολουθεῖν αὐτῷ βουλόμενος, καὶ ἓν εἶναι*[f] *μετὰ τῶν αὐτοῦ*[g] *μαθητῶν. ὁποῖος δὲ ἦν περὶ οὗ ταῦτά φησι, συντόμως ἐρῶ. πολλοὶ τῶν μὴ πιστευσάντων ἔλαβον χαρίσματα, οἷος ἦν καὶ*[h] *τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων καὶ οὐκ ὢν μετ' αὐτοῦ· οἷος ἦν καὶ Ἰούδας. καὶ γὰρ αὐτὸς πονηρὸς ὢν, χάρισμα εἶχε. καὶ ἐν τῇ* 20 *παλαιᾷ δὲ τοῦτο εὕροι τις ἂν εἰς ἀναξίους τὴν χάριν ἐνοικήσασαν πολλάκις, ἵνα ἑτέρους εὐεργετήσῃ. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες πρὸς πάντα ἐπιτηδείως εἶχον, ἀλλ' οἱ μὲν ἦσαν βίου καθαροῦ, πίστιν δὲ οὐ τοσαύτην εἶχον*[i]*· οἱ δὲ τοὐναντίον, κἀκείνους διὰ τούτων προτρέπει, ὥστε πολλὴν ἐπιδείξασθαι σπουδὴν καὶ πίστιν, καὶ τούτους* 25 *διὰ τῆς ἀφάτου ταύτης δωρεᾶς, εἰς τὸ γενέσθαι βελτίους, ἐξεκαλεῖτο. διὸ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας τὴν χάριν ἐδίδου. ὅθεν καί φησιν ὁ Σωτὴρ, μὴ κωλύετε αὐτὸν, εἰκὸς γὰρ αὐτὸν διὰ τούτων, καὶ εἰς ἐπίδοσιν ἀρετῆς ἀφικέσθαι. οὐδεὶς γὰρ τῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου ἐπιτελούντων δυνάμεις, "δυνήσεται*[k] *ταχὺ κακο-* 30 *"λογῆσαί με." τὸ δὲ "ταχὺ" πρόσκειται διὰ τοὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπεσόντας, οἷος ἦν Σίμων, καὶ Μένανδρος, καὶ Κήρινθος· τάχα δὲ*

[e] *εἰσοικίζετε* P. et Poss. [f] *ἐνεῖναι* P. et Poss. [g] *αὐτοῦ* Om. L.
[h] *ὁ* P. [i] Hæc om. Poss. [k] *δυνήσεταί τις* P.

οὐδὲ ἐκεῖνοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἐποίουν, ἀλλὰ μαγγανείαις τισὶ καὶ ἀπάταις ἐδόκουν ποιεῖν. οὗτοι δὲ εἰ καὶ μὴ ἀκολουθοῦσιν ἡμῖν, διὰ τὸ μὴ ἕπεσθαι τῇ πίστει τὰ ἔργα, ἀλλάγε εἰπεῖν τι κατ' ἡμῶν οὐ δυνήσονται ῥᾳδίως, διὰ τὸ σεμνύνεσθαι αὐτοὺς ἐπὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐφ' αἷς ἐπιτελοῦσι, τὸ ἐμὸν ὄνομα 5 προισχόμενοι. τὸ δὲ, "ὃς γὰρ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν," οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ, "ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστι." τοῦτο γὰρ περὶ δαιμόνων εἴρηται τῶν ἀφέλκειν ἅπαντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σπουδαζόντων, καὶ τὴν συναγωγὴν αὐτοῦ σκορπίζειν· ἐκεῖνο δὲ περὶ τῶν πιστευόντων μὲν εἰς αὐτὸν, μὴ ἀκολουθούντων δὲ αὐτῷ διὰ 10 προαίρεσιν ἐλλιπῆ, ἢ διὰ χαυνότητα βίου, τῷ δὲ ὀνόματι αὐτοῦ ἐπιτελούντων δυνάμεις, διὰ τὴν τῶν προσιόντων πίστιν καὶ διὰ τὸ καὶ αὐτοὺς εἰς τέλειαν ἐναχθῆναι πίστιν. ἀρχὴν γὰρ ἔχοντος τοῦ κηρύγματος, συνεχώρει ὁ Θεὸς καὶ τοιαῦτα γίνεσθαι· ἵνα, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, "εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, καταγγέλλεται 15 "ὁ Χριστός."

41 Ὃς γὰρ ἂν ποτίσῃ ὑμᾶς ποτήριον ὕδατος ἐν τῷ ὀνόματί μου, ὅτι Χριστοῦ ἐστε, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν μισθὸν αὐτοῦ.

Οὐ μόνον γὰρ, φησὶ, τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά μου καὶ 20 δυνάμεις ποιοῦντας οὐκ ἐπιτρέπω κωλύειν, ἀλλὰ καὶ ἀποδεχομένους ὑμᾶς καὶ ποτήριον μόνον ψυχροῦ προσφέροντας ὑμῖν. κᾀκεῖνο γὰρ διὰ πενίαν γίγνεται γνώμης· καὶ τοῦτο λέγω[1] διὰ τοὺς ἔνδειαν ἴσως προφασιζομένους. ἵνα γὰρ μὴ πενίαν τις προβάληταί φησι, κἂν ποτήριον ψυχροῦ δῷ ὕδατος, ἔνθα οὐδέν ἐστι[m] δαπανῆσαι, 25 καὶ τούτου κείσεται μισθός. προτρέψασθαι γὰρ πάντας βούλομαι διὰ τούτων καὶ τὰ τελειότερα ἐνεργεῖν.

42 Καὶ ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, καλόν ἐστιν αὐτῷ μᾶλλον, εἰ περίκειται λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ βέβληται 30 εἰς τὴν θάλασσαν.

Εὐπαράδεκτον μειζόνως ποιῶν τὸν λόγον οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς κολάσεως αὐτὸν συνίστησιν. ὥσπερ

[1] λέγει Poss. [m] ἔσται Poss.

γὰρ, φησὶν, οἱ τιμῶντες ὑμᾶς δι' ἐμὲ, τὸν οὐρανὸν ἔχουσιν· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀτιμάζοντες (τοῦτο γάρ ἐστιν ὡς[n] σκανδαλίσαι καὶ ὑποσκελίσαι) τὴν ἐσχάτην δώσουσι δίκην. καὶ οὐκέτι ἀπὸ τῶν αὐτῶν[o] τιμωρίαν ὁρίζει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γνωρίμων τὸ ἀφόρητον αὐτῆς ἐμφαίνει. ὅταν γὰρ μάλιστα καθάψασθαι βού- 5 ληται, αἰσθητὰ ἄγει τὰ παραδείγματα. καὶ ἐνταῦθα τοίνυν βουλόμενος δεῖξαι ὅτι πολλὴν ὑποστήσονται τὴν τιμωρίαν, καὶ καθικέσθαι τῆς τῶν διαπτυόντων αὐτοὺς απονοίας, αἰσθητὴν τιμωρίαν εἰς μέσον ἤγαγε τοῦ μύλου καὶ τοῦ καταποντισμοῦ. καὶ οὐκ εἶπεν, ὁ μύλος κρεμασθήσεται εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, ἀλλὰ 10 συμφέρει αὐτῷ τοῦτο ὑπομεῖναι. δεικνὺς ὅτι ἕτερον τούτου χαλεπώτερον ἀναμένει κακόν. μικροὶ οὖν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν, καὶ οἱ ἐπικαλούμενοι μὲν τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μὴ μέντοι ἀκολουθοῦντες αὐτῷ, καὶ οἱ ποτήριον ψυχροῦ[p] προσάγοντες, καὶ μὴ ἄλλο τι τῶν μειζόνων, τούτους οὖν οὐ δεῖ[q] σκανδαλίζειν, οὐδὲ ὑποσκελίζειν 15 αὐτούς. τοῦτο γὰρ τὸ κωλύειν τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. ταύτην εἰδὼς τὴν διαφορὰν καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐπιστέλλων Κορινθίοις φησιν, "τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ "ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς "ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." ἄλλους 20 γὰρ οἶδε τοὺς ἁγίους, καὶ ἄλλους τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἦραν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ· οἱ δὲ ἐπεκαλοῦντο τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνον. τούτων ἔτι μικρότερος ἦν κατὰ πίστιν Ἐνὼς, "ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ." διατί γὰρ μὴ μᾶλλον ἐπεκαλέσατο, ἀλλ' ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι; 25

43 Καὶ ἐὰν σκανδαλίζῃ σε ἡ χείρ σου, ἀπόκοψον αὐτήν. καλόν σοί ἐστι κυλλὸν εἰς τὴν ζωὴν εἰσελθεῖν, ἢ τὰς δύο χεῖρας ἔχοντα ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.

Οὐ περὶ μελῶν ταῦτα λέγει· ἄπαγε· ἀλλὰ περὶ φίλων, περὶ 30 τῶν προσηκόντων, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαίων. οὐδὲν γὰρ οὕτω βλαβερὸν[r] ὡς συνουσία πονηρά. ὅσα γὰρ ἀνάγκη δύνα-

[n] τὸ P. [o] αὐτοῦ Poss. [p] ψυχροῦ Poss. [q] οὐδεὶς L. [r] βλαβερὰ L.

ται, δύναται φιλία πολλάκις, καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφέλειαν. διὸ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς[s] ἐκκόπτειν κελεύει, οὐ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ μικροὺς ἐν τῇ πίστει, καὶ νηπίων γαλουχουμένων μηδὲν διαφέροντας· τούτων γὰρ φροντίζειν δεῖ, ὡς ἂν μὴ ἀνατραπεῖεν, καὶ περιέπειν, ἀλλὰ μὴ ἀτιμάζειν 5 αὐτούς, ἵνα μὴ ταῖς ἀτιμίαις διατρεπόμενος περὶ τὴν πίστιν, ἐφ' ᾗ ἑστήκασι, καταβλάπτοιντο· ἀπειλήσας οὖν τοῖς σκανδαλίζουσιν, παραινεῖ τοῖς σκανδαλιζομένοις τὸ φυλάττεσθαι, κἂν οἰκειότατος ὁ σκανδαλίζων. εἰ γὰρ καὶ μελῶν ἐκτομαῖς ἔοικεν ὁ τούτων χωρισμός, αἱρετώτερον ἂν εἴη τῆς ἀποκειμένης ἀπωλείας. τὴν δὲ 10 προφητικὴν ἐπιφέρει ῥῆσιν ἀπὸ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, πάσης δὲ τιμωρίας τὸ χείριστον τοῦτο εἶναι ἄν, λέγω δὴ τὸ ἀτελεύτητον ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τῶν ἑαυτῶν σκώληκα· οὕτω δὲ ὀνομάζει τὴν συνείδησιν, δίκην σκώληκος κατεσθίουσαν, τῶν ἑαυτοῖς οὐκ ἀγαθὴν συνειδότων τὴν ψυχὴν ἐν τῷ μετανοεῖν. ἕκαστος γοῦν αὐτῶν 15 ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν τῷ ἐξομολογεῖσθαι γενήσεται, ἀναλογιζόμενος, ἀναπεμπαζόμενος[t] τὰ κατὰ τὸν θνητὸν βίον πεπραγμένα, καὶ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν κεντούμενος· καὶ οὕτως αὐτῶν ὁ σκώληξ ἀτελεύτητος διαμενεῖ. οὐ γὰρ δήπου περὶ αἰσθητοῦ σκώληκος, καὶ αὐτοῦ ὡς μέλλοντος γενήσεσθαι ταῦτα εἴρηται. 20 καὶ τὸ πῦρ δὲ αὐτῶν ἄσβεστον ὑπάρξει. ὥσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ[u] αἰώνιον εἴρηται πῦρ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἄσβεστον, τοῦτ' ἔστι τὸ κριτήριον τῆς οἰκείας αὐτῶν συνειδήσεως, ὃ δίκην σκώληκος ἀτελευτήτου ἐν αὐτοῖς, ἀνελεῖ τε καὶ καταφλέξει αὐτούς, πῦρ πηγάζον ἐν αὐτοῖς. 25

49 Πᾶς γὰρ πυρὶ ἁλισθήσεται, καὶ πᾶσα θυσία ἁλὶ 50 ἁλισθήσεται. καλὸν τὸ ἅλας. ἐὰν δὲ τοῦ ἅλας ἄναλον γένηται, ἐν τίνι αὐτὸ ἀρτύσετε; ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις.

Τὸ[x], πᾶς πυρὶ ἁλισθήσεται, ὅμοιόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου 30 εἰρημένον, τὸ "ἑκάστου γὰρ τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμάσει·" εἶτα ἐπάγει ἀπὸ τοῦ Λευιτικοῦ μαρτυρίαν, τὸ πᾶν δῶρον θυσίας

[s] ἡμῖν P. [t] ἀναπεμπασόμενος Poss. [u] ἀλλαχοῦ om. L.
[x] τὸ δὲ P. τῷ Poss.

ὑμῶν[y] ἁλισθήσεται· ταύτην δὲ κατὰ πνευματικὸν τηρήσωμεν[z] νόμον τὴν ἐντολὴν, ἐὰν ἐπὶ παντὶ δώρῳ θυσίας ἡμῶν τῆς κατὰ τὴν εὐχὴν καὶ τὴν ἄλλην τὴν πρὸς τὸν πλησίον δόσιν, ὡς χάριν εὑρίσκοντες ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· καὶ κατὰ τὸν λόγον τῶν θείων θύοντες γραφῶν, ἁλίζομεν τὰ δῶρα τῆς θυσίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ οὖν 5 ἔργον ἑκάστου ἐνταῦθα μὲν ἁλὶ ἁλίζεται[a], ἐκεῖσε δὲ πυρὶ ἁλισθήσεται· πῶς δὲ[b] ἐνταῦθα τῷ πυρὶ τῷ θείῳ ἁλίζεται ἡ θυσία ἡμῶν, συνήσει, ἐκ τοῦ, "πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν," καὶ ἐκ τοῦ, "τῷ πνεύματι ζέοντες."

50 Καλὸν τὸ ἅλας ἐὰν δὲ τὸ ἅλας ἄναλον καὶ τὰ ἑξῆς. 10

Εἰς ὅσα μὲν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἅλες εἰσὶ χρήσιμοι, τί δεῖ καὶ λέγειν; ἄξιον δὲ νυνὶ φαίνεται ζητῆσαι[c] κατὰ τί οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ ἁλὶ παραβάλλονται. δοκεῖ γὰρ καθάπερ οἱ ἅλες τὰ τοίαδε συνέχουσι σώματα πρὸς τὸ μὴ μεταβάλλειν εἰς σκώληκας ἀπὸ δυσωδίας, καὶ ποιοῦσι χρήσιμα ἐπὶ πλεὸν εἶναι, οὐκ ἂν 15 διαμείναντα χρόνον, χρειώδη τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνοντα, χωρὶς τῶν ἁλῶν· οὕτω καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ πάντα τὸν περίγειον τοῦτον συνέχουσιν, καὶ διακρατοῦσιν ἁμαρτιῶν δυσωδίᾳ ἐξ εἰδωλολατρείας τε καὶ πορνείας. δοκεῖ μοὶ οὖν ὁ Ματθαῖος ἀναγεγραφέναι αὐτοὺς εἶναι τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ἅλας· ὁ δὲ Λουκᾶς οὐ 20 σαφῶς τοῦτο δηλοῖ· διόπερ ἀμφίβολος αὐτοῦ ἡ λέξις ἐστίν· δυναμένη καὶ κατὰ τὸν Μάρκον νοεῖσθαι, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν ὀφείλει τοὺς ἅλας. φησὶ γὰρ, "ὑμεῖς οὖν ἔχετε "ἐν ἑαυτοῖς ἅλας." καὶ τάχα τοσοῦτον ἔχει τις ἁλῶν, ὅσον κεχώρηκε τῶν τοῦ Θεοῦ χαρίτων· κατὰ τὸ "χάρις ὑμῖν πλη- 25 "θυνθείη·" καὶ ὅστις εὗρε χάριν ἔναντι Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ὡς Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωσῆς, καὶ εἴτις ἄλλος ἀναγέγραπται εὑρηκέναι χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. συνήγαγεν δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν χάριν καὶ τοὺς ἅλας ὁ Παῦλος εἰπών· "ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν "χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος." εἴτις οὖν χάριτος ἀξιωθεὶς καὶ κενὴν 30 ταύτην ποιήσει, οὗτος ἂν εἴη ἐν ᾧ οἱ ἅλες ἐμωράνθησαν.

[y] ἡμῶν P.L. [z] τηρήσομεν P. et Poss. [a] ἁλισθήσεται P.
[b] εἰ δὲ καὶ P. [c] ζητ. om. L.

Ἅλς δέ ἐστι οὐράνιος καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅστις φθαρεῖσαν πᾶσαν τὴν γῆν εἰς ἂν διήρκεσεν διακρατῆσαι ὅλην· καὶ πολλοὺς δὲ ἐποίησεν εἰς γῆν ἅλας, οἵ τινες ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύουσιν ὅσον οὐ μωραίνονται οὐδὲ ἄναλοι γίνονται, οὐδὲ ἄξια τοῦ βληθῆναι ἔξω πράττουσιν, οὐδὲ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἑτοίμων κατα- 5 πατεῖν αὐτοὺς ἀνθρώπων γίνονται.

Καλὸν οὖν καὶ ἐπαινετὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δέ ποτε καὶ τούτων τι μωρανθῇ, δυνατὸν γὰρ ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τοῖς καλοῖς ἅλσιν ἐπὶ τῷ μωρανθῆναι μεταβάλλειν, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται ἄξιον ἐπαπορῆσαι· μωρανθὲν δὲ καὶ μὴ ἀρτυνθὲν οὔτε εἰς γῆν γεωργουμένην εὔθετόν 10 ἐστιν, οὔτε εἰς κοπρίαν, ἧς χρήζει ὁ ἀμπελουργός· διὸ ἔξω βάλλουσιν αὐτό. οἶμαι δὲ ὅτι ἀκολουθεῖ τῷ ἔχοντι ἐν ἑαυτῷ τοὺς ἅλας τὸ εἰρηνεύειν ἐν ἑαυτῷ. ἔστι γὰρ ἐν τούτῳ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη τοῦ Θεοῦ· ἡ φρονοῦσα αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ τὰ νοήματα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ὁ δὲ τοιοῦτος τὸ ἐξ αὐτοῦ μετὰ πάντων ἀνθρώ- 15 πων εἰρηνεύει θαρρῶν καὶ λέγων "μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην "ἤμην εἰρηνικός."

Βασιλείου ἐκ τοῦ σμʹ Κεφαλαίου τοῦ Ἀσκητικοῦ.[c] Τί δὲ ἐστὶ τὸ ἅλας, ὃ προσέταξεν ὁ Κύριος εἰπὼν, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις; καὶ ὁ Ἀπόστολος δέ φησιν, "ὁ λόγος 20 "ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος," καὶ ἐνταῦθα διὰ τῶν συνεζευγμένων ἑκάστῳ κεφαλαίῳ ὁ νοῦς φανερός ἐστιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασι τὰ μηδεμίαν ὑπόθεσιν τῆς ἀπ' ἀλλήλων διαλύσεως[d] καὶ διαστάσεως παρέχειν. δεῖν δὲ ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος συντηρεῖσθαι 25 διδασκόμεθα. ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἀποστόλου, μνημονεύσας τις[e] τοῦ εἰπόντος, "εἰ βρωθήσεται ἄρτος ἄνευ ἀλός; εἰ δὲ καὶ ἔστι γεῦμα "ἐν ῥήμασι κενοῖς;" διδαχθήσεται οἰκονομεῖν τοὺς λόγους εἰς οἰκοδομὴν τῆς πίστεως, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκούουσι, καὶ καιρῷ εὐθέτῳ καὶ τάξει εὐσχήμονι χρώμενος πρὸς[f] τὸ εὐπειθεστέρους γίνεσθαι 30 τοὺς ἀκούοντας.

[c] Hoc tit. caret Poss. habent autem P.L. [d] διαλήψεως Poss.
[e] τῆς L. [f] καὶ τὸ L.

Καλὸν καὶ ἐπαινετὸν τὸ ἅλας· εἰ δέ ποτε καὶ τοῦτο μωρανθῇ (ἐνδέχεται γὰρ ποτε τοὺς ἀγαθοὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβαλεῖν) ἔν τινι ἀρτυθήσεται, ζητήσεώς ἐστιν ἄξιον. πρὸς οὖν τοῦτο λεκτέον. μωρανθὲν τὸ ἅλας, οὔτε εἰς γῆν γεωργουμένην χρήσιμόν ἐστιν· οὔτε εἰς κοπρίαν, ἧς ἀμπελουργοί τε καὶ κηπουροὶ χρήζουσι· 5 διὸ καὶ ἔξω βάλλουσιν αὐτὸ, ὡς ἄχρηστόν τε καὶ ἀνωφελές.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων Φαρισαίων.

1 Κἀκεῖθεν ἀναστὰς ἔρχεται εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἰουδαίας διὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου· καὶ συμπορεύονται πάλιν 10 ὄχλοι πρὸς αὐτὸν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτούς.

Συνεχῶς τὴν Ἰουδαίαν ἀφεὶς διὰ τὴν βασκανίαν τὴν ἐκείνων, νῦν ἐπιχωριάζει λοιπὸν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἐγγὺς ἔμελλεν εἶναι[g]. οὐ μὴν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τέως ἀνεῖσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς 15 Ἰουδαίας. καὶ ἐλθόντι ἠκολούθησαν, καὶ ὡς εἰώθει πάλιν ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ἢ, ὡς Ματθαῖός φησιν, ἐθεράπευσεν αὐτοὺς, διττὴν αὐτοῖς προσάγων τὴν ἴασιν, τήν τε κατὰ ψυχὴν (τοιαύτη γὰρ ἡ διδασκαλία) καὶ τὴν κατὰ σῶμα. ἡ γὰρ τῆς τούτων ἀσθενείας διόρθωσις, οὐ μόνον αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ὑπόθεσις θεογνωσίας 20 ἐγένετο[h]· ἀλλ' οὐχὶ τοῖς Φαρισαίοις, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μᾶλλον ἐκθηριοῦνται.

7 Καὶ εἶπεν, ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται 8 πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα 25 9 μίαν· ὥστε οὐκέτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ μία σάρξ. οὐκ οὖν ὃ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω.

Ὢ τῆς ἀνοίας. ᾤοντο ἐπιστομίζειν αὐτὸν διὰ τῶν ζητημάτων, καίτοιγε ἤδη λαβόντες τεκμήριον τῆς δυνάμεως ταύτης· ὅτε γοῦν περὶ τοῦ σαββάτου πολλὰ διελέχθησαν, ὅτε εἶπον ὅτι βλασφημεῖ, 30

[g] P.L. ἀνεῖναι Poss. [h] ἐγίνετο P.L.

ὅτε εἶπον, ὅτι δαιμόνιον ἔχει, ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἐπετίμησαν διὰ τῶν σπορίμων βαδίζουσιν[i], ὅτε περὶ ἀνίπτων διελέχθησαν χειρῶν, πανταχοῦ τούτοις ἀπορράψας αὐτῶν τὰ στόματα[k], οὕτως παρέπεμψεν· οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται· τοιοῦτον ἡ πονηρία καὶ ἡ βασκανία. τί οὖν αὐτός; οὔτε ἀεὶ σιγᾷ, ἵνα μὴ νομίσωσι[l] λανθάνειν· 5 οὔτε ἀεὶ ἐλέγχει, ἵνα παιδεύσῃ ἡμᾶς ἡμέρως πάντα φέρειν.

3 Τί ὑμῖν ἐνετείλατο Μωϋσῆς; οἱ δὲ εἶπον, Μωϋσῆς ἐπέτρεψε, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐρωτηθεὶς εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολῦσαι; οὐκ εὐθέως εἶπεν, οὐκ ἔξεστιν, ἵνα μὴ θορυβηθῶσι καὶ ταραχθῶσιν· ἀλλὰ διὰ 10 τῆς ἐρωτήσεως πρῶτον αὐτοὺς ἐβουλήθη ἀποκρίνασθαι τοῦ νόμου τὸ βούλημα· ἵνα ὅπερ αὐτὸν ἔδει πρὸς αὐτοὺς λέγειν, τοῦτο[m] φθάσαντες ἀποκρίνωνται· καὶ ὁμῶς οὐδὲ οὕτως ἐπεμβαίνει, οὔτε λέγει τοῦτο αὐτοῖς, ὅτι τούτου δὲ οὐκ εἰμὶ λοιπὸν ὑπεύθυνος ἐγώ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο διαλύεται· εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν τῆς παλαιᾶς, 15 οὐκ ἂν ἠγωνίσατο ὑπὲρ Μωσέως, οὐκ ἂν ἐσπούδασεν τὰ αὐτοῦ δεῖξαι συμβαίνοντα τοῖς παλαιοῖς. καίτοι γε ἄλλα πολλὰ ἐκέλευσεν ὁ Μωϋσῆς, καὶ τὰ περὶ βρωμάτων, καὶ τὰ περὶ σαββάτων. τινὸς οὖν ἕνεκεν οὐδαμοῦ αὐτὸν προβάλλονται ὡς ἐνταῦθα; ἴσως μὲν καὶ διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐρώτησιν, ἴσως δὲ καὶ τὸ 20 πλῆθος βουλόμενοι ἐπιστρατεῦσαι τῶν ἀνδρῶν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἀδιάφορον Ἰουδαίοις τοῦτο ἦν, καὶ πάντες τοῦτο ἔπραττον, ὡς ὑπὸ νόμου συγκεχωρημένον. καὶ ἐπειδὴ Μαλαχίας ὁ προφήτης ἐπ' ἐκείνην τὴν ζήτησιν ἐπιτιμῶν τοῖς ἀπολύουσι τὰς γυναῖκας, καὶ λέγων, "γυναῖκα νεότητός σου μὴ ἐγκαταλείπῃς· αὕτη κοινωνός 25 "σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου," προτείνουσιν αὐτῷ τὸ πρόβλημα ὡς δύσλυτον, τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ περὶ τῆς τοιαύτης προστάξεως. καὶ ὅμως ὁ Σωτὴρ ὑπὲρ τούτων ἀπολογεῖται, καί φησιν, ὅτι Μωσῆς "πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψεν ὑμῖν τὴν ἐντολὴν "ταύτην." οὐδὲ γὰρ ἀφίησιν ὑπὸ κατηγορίαν μένειν, ἐπειδὴ καὶ τὸν 30 νόμον αὐτὸς ἦν αὐτῷ δεδωκώς, ἀλλ' ἐξαιρεῖται αὐτὸν τοῦ ἐγκλή-

[i] βαδίζειν P. [k] καὶ τ. στομ. αὐτ. ἀπ. παντ. Poss. [l] Sic P.L. δόξειαν P. [m] οὕτω L.

ματος, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων[n] περιτρέπει κεφαλὴν, ὃ πανταχοῦ ποιεῖ. εἶτα ἐπειδὴ φορτικὸν ἦν τὸ εἰρημένον, καὶ πολλὴν ἔφερεν αὐτοῖς διαβολὴν, ταχέως ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον καταφεύγει νόμον, λέγων, "ἀπὸ δὲ ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν "αὐτοὺς," τοῦτ' ἔστι, διὰ τῶν πραγμάτων ὑμῖν[o] ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς 5 ἐνομοθέτησε τὰ ἐναντία. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, πόθεν δῆλον ὅτι διὰ τὴν ἡμῶν σκληρότητα τοῦτο Μωσῆς εἶπεν; ἐκεῖθεν πάλιν αὐτοὺς ἐπιστομίζει. εἰ[p] γὰρ οὗτος προηγούμενος ἦν ὁ νόμος καὶ συμφέρων, οὐκ ἂν ἀπ' ἀρχῆς ἐδόθη ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω πλάττων ἔπλασεν ὁ Θεὸς, οὐκ ἂν τοιαῦτα εἶπε. σκόπει δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπὸ 10 τῆς δημιουργίας μόνης[q] ἰσχυριζόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ προστάγματος, ὥστε τὸν ἕνα τῇ μιᾷ συνάπτεσθαι. εἰ δ' ἐβούλετο τὴν μὲν ἀφιέναι, ἑτέραν δὲ ἐπεισάγειν[r], ἕνα ἄνδρα ποιήσας, πολλὰς ἔπλασε γυναῖκας· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐποίησεν ἕνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτο ἐκέλευσεν. νῦν δὲ τῷ τρόπῳ τῆς νομοθε- 15 σίας ἔδειξεν ὅτι ἕνα δεῖ μιᾷ συνοικεῖν διαπαντὸς, καὶ μηδέποτε διαρρήγνυσθαι. ἐκ μιᾶς γὰρ, φησὶ, ῥίζης ἐγένοντο, καὶ εἰς ἓν σῶμα συνῆλθον. εἶτα φοβερὸν ποιῶν τὸ ταύτης κατηγορεῖν οὐκ εἶπε, μὴ διασπᾶτε, ἀλλ' "ὃ ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χω- "ριζέτω." εἰ δὲ Μωσέα προβάλλῃ, ἐγὼ δὲ λέγω σοι τὸν Μωσέως 20 δεσπότην, καὶ μετὰ τούτου[s] καὶ τῷ χρόνῳ ἰσχυρίζομαι. καὶ γὰρ πρεσβύτερος οὗτος ὁ νόμος, εἰ καὶ δοκεῖ παρ' ἐμοῦ εἰσάγεσθαι νῦν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς συνήγαγε τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ, ἀλλὰ καὶ γονεῖς ἀφιέναι ἐκέλευσεν, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα κολληθῆναι, τῷ τρόπῳ τῆς λέξεως τὸ ἀδιάσπαστον ἐμφαίνων. "καὶ ἔσονται γὰρ οἱ 25 "δύο," φησὶν, "εἰς σάρκα μίαν·" καὶ αὕτη μὲν ἡ φυσικὴ σύζευξις. ὁ δὲ νόμος οὔπω καθαρῶς ἐπανάγειν τὸν ἄνθρωπον δυνάμενος τὸ πολὺ τῆς κακίας ἀφῄρει. τὸ γὰρ ὅλον οὐκ ἀφαιρεῖται μέχρις ἂν ἔνδοθεν ὁ ἄνθρωπος καθαρθῇ. ψυχῆς μὲν γὰρ ἐκκαθαιρομένης ἐπιθυμιῶν τε καὶ θυμῶν, δυνατὸν καὶ φαύλην γυναῖκα ὑπομένειν τῇ 30 καρτερίᾳ χρωμένους. πλεοναζόντων δὲ ἐν ψυχῇ τῶν προειρημένων παθῶν, πολλὰ καὶ δεινὰ γένοιτο ἂν ἐν τῇ παρὰ γνώμην συνοικήσει.

[n] ἐκείνου P. [o] ἡμῖν P.L. [p] εἰ (μὴ om.) P.L. εἰ μὴ Poss.
[q] μόνης om. L. [r] Sic P.L. εἰσάγειν Poss. [s] Sic P.L. τοῦτο Poss.

καὶ γὰρ καὶ συκοφαντεῖν ἠδύνατο ἂν τὴν γυναῖκα, καὶ τὴν μισουμένην ὁ μισῶν ἀνὴρ καὶ μοιχείας ἐπάγειν ἔγκλημα, καὶ προαχθείη ἂν εἰς φόνον ὑπὸ θυμοῦ πολλάκις. τῶν δὴ τοιούτων ἐποχὴν ὁ νόμος ἐποίει· διδοὺς τὴν ἀπόστασιν τῆς μισουμένης γυναικὸς, καὶ τὸ κατὰ φύσιν παρατρεπόμενον οὐκ ἐκώλυσεν, διὰ τὸ μὴ ἀγὰν εἰς τὸ 5 *παρὰ φύσιν ἐμπεσεῖν τοὺς ἀνθρώπους.*

10 Καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ πάλιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ περὶ τοῦ 11 αὐτοῦ ἐπηρώτησαν αὐτόν. καὶ λέγει αὐτοῖς, ὃς ἐὰν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, μοι-12 χᾶται ἐπ᾽ αὐτήν. καὶ ἐὰν γυνὴ ἀπολύσῃ τὸν ἄνδρα 10 αὐτῆς, καὶ γαμηθῇ ἄλλῳ, μοιχᾶται.

Εἰ καὶ τῷ χωρισμῷ, φησὶ, διαιρεῖται ἀνδρὸς, ἀλλὰ τῇ ἐξ ἀρχῆς συζεύξει ἀδιαίρετός ἐστι. διὰ τοῦτο μοιχείαν ἐκάλεσε τὸ συζεύγνυσθαι πρὸς ἄλλην ζώσης ἐκείνης. καὶ ἐπὶ γυναικὸς δὲ τὸ ἶσον· μοιχεία δέ ἐστιν τό τε ἰδίᾳ συνεῖναι· οὐκ ἰδίᾳ δὲ σύνεστί 15 *φησιν, ὅταν ἰδίαν ἀπολιπὼν, διὰ τοῦτο μοιχᾶται ἐπ᾽ αὐτὴν, τουτέστιν ἐπὶ δευτέραν ἣν ἐπεισάγει τῇ κατὰ φύσιν αὐτῷ συνειμμένῃ· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ἡ γυνὴ οὐκ ἰδίῳ σύνεστιν ἀνδρὶ, ἐὰν τὸν ἴδιον καταλίπῃ. καὶ ὁ μὲν νόμος τὴν προφανῆ μοιχείαν ἀπεκώλυσεν, ὅτε τὴν ἐνοικοῦσαν ἑτέρῳ τις διαφθείροι. ὁ δὲ Σωτὴρ καὶ* 20 *τὴν οὐχ ὁμολογουμένην παρὰ πᾶσιν οὐδὲ γινωσκομένην, τῇ φύσει δὲ διελεγχομένην κατέκρινε*[t]. *καὶ ὁ μὲν* Ματθαῖος *πρὸς τοὺς* Φαρισαίους *καὶ ταῦτα τὸν* Σωτῆρά *φησιν εἰρηκέναι· ὁ* Μάρκος *δὲ πρὸς τοὺς μαθητάς. οὐκ ἔστι δὲ ἐναντίον. ἐνδέχεται γὰρ καὶ τούτοις κἀκείνοις ταῦτα*[u] *εἰρηκέναι. ἄλλως τε παραπέμπειν δοκεῖ* 25 *ἡμᾶς ὁ* Μάρκος *καὶ ὑπομιμνήσκειν, ὡς πρὸ τούτου οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου ἐπηρώτων τὸν* Ἰησοῦν, *καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτοῖς.*

13 Καὶ προσέφερον αὐτῷ παιδία, ἵνα ἅψηται αὐτῶν. οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπετίμων τοῖς προσφέρουσιν.

Ἰδίον τοῦ δημιουργοῦ τὸ τοῖς ἑαυτοῦ ποιήμασι χαίρειν, καὶ τὴν 30 *πρόσοδον αὐτῶν τὴν πρὸς ἑαυτὸν μὴ ἀποκωλύειν, καὶ μάλιστα τοῦ*

[t] *κατέκρινε* om. L. [u] *τὰ αὐτὰ* P.

κωλύοντος οὐκ ὄντος. μόνη γὰρ κακία καὶ διαφθορὰ τῆς δημιουργίας ἀποκωλύει προσελθεῖν[x] τῷ δημιουργῷ· τὸ δὲ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς οὐ κωλυτικὸν τῆς προσόδου. πλήρωσιν γὰρ ἐπιζητεῖ· ταύτην δὲ πρόσοδος χαρίζεται. διὸ καὶ ἀκριβὴς ἡ λέξις, "τῶν τοιού-"των ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν." οὐ γὰρ τούτων εἶπεν, ἀλλὰ 5 τῶν τοιούτων. ἐπειδὴ πρόσεστι καὶ τὸ τῆς φρονήσεως ἐνδεὲς τοῖς παισίν. οὗπερ ἀποτρέπων ὁ Ἀπόστολος ἔλεγε, "μὴ παιδία γίνεσθε "ταῖς φρεσίν." ἐπεξῆλθε δὲ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς τὴν αἰτίαν λέγων, καὶ οἷον ἑρμηνεύων, "τὸ τῶν τοιούτων γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία."

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἀπεσόβουν τὰ παιδία οἱ μαθηταί; ἀξιώματος 10 ἕνεκεν. τί οὖν αὐτός; διδάσκει[y] αὐτοὺς μετριάζειν καὶ τύφον καταπατεῖν κοσμικόν. τὰ παιδία[z] δὲ[a] λαμβάνει καὶ ἐναγκαλίζεται καὶ τοῖς τοιούτοις ἐπαγγέλλεται[b] τὴν βασιλείαν. καὶ γὰρ πάντων τῶν παθῶν καθαρεύει ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου, καὶ τοῖς λελυπηκόσιν οὐ μνησικακεῖ, ἀλλ' ὡς φίλος προσέρχεται ὡς οὐδενὸς 15 γενομένου· καὶ ὅσα ἂν παρὰ τῆς μητρὸς μαστιχθῇ ταύτην ἐπιζητεῖ, καὶ πάντων αὐτὴν προτιμᾷ, κᾂν τὴν βασιλίδα δείξῃς μετὰ διαδήματος, οὐ προτίθησι τῆς μητρὸς ῥάκια περιβεβλημένης· ἀλλ' ἕλοιτο μᾶλλον ἐκείνην ἰδεῖν μετὰ τούτων, ἢ τὴν βασιλίδα μετὰ κόσμου· καὶ τῶν ἀναγκαίων οὐδὲν πλέον ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὅσον 20 ἐμπλησθῆναι τοῦ μασθοῦ[c], καὶ ἀφίστασθαι[d] τῆς θηλῆς. οὐ λυπεῖται ἐφ' οἷς ἡμεῖς, οἷον ἐπὶ ζημίᾳ χρημάτων καὶ τοῖς τοιούτοις. οὐ χαίρει πάλιν ἐπὶ τοῖς ἐπικήροις τούτοις· οὐκ ἐπτόηται[e] πρὸς κάλλη σωμάτων. διὰ τοῦτο εἶπε, "τῶν τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία," ἵνα τῇ προαιρέσει ταῦτα[f] ἐργαζώμεθα, ἃ τῇ φύσει τὰ παιδία ἔχει. 25 καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀναγκαλισάμενος αὐτὰ κατηυλόγει[g]. πάλιν γὰρ ὥσπερ εἰς ἀγκάλας ἐπανάγεται τοῦ δημιουργοῦ τὸ ποίημα χωρισθὲν αὐτοῦ κατ' ἀρχὴν καὶ[h] ἐκπεπτωκός. ἐπετίθει δὲ τὰς χεῖρας τοῖς παιδίοις, τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν διδασκούσης τὴν τῆς θείας δυνάμεως ἐπίθεσιν, ᾗ τὸ ἔργον τὸ ἑαυτῆς τελειοῖ. τὸ δὲ σχῆμα 30 κοινὸν, καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ποιεῖ ὁ

[x] P.L. παρελθεῖν Poss. [y] διδάσκων P. [z] τὰ παιδία om. P.L.
[a] καὶ P.L. [b] ἐπαγγέλλεται P.L. ἀπαγγέλλεται Poss. [c] μαστοῦ L.
[d] Sic L. ἀφίσταται Poss. et P. [e] Sic L. οὐ πτοεῖται Poss. et P.
[f] ταύτῃ L. [g] κατευλόγει L. [h] δὲ Poss. et P.

Χριστὸς, οὐ μὴν[i] κατὰ τὴν συνήθειαν ἐνεργεῖ[k]. ὅτι δὴ Θεὸς ὢν καὶ τὸν ἀνθρώπινον τρόπον διεφύλαττεν ὡς ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν γεγονώς.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Ἰησοῦν. 5

17 Καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ εἰς ὁδὸν, προσδραμών τις καὶ γονυπετήσας αὐτὸν, ἐπηρώτα αὐτὸν, διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσω ἵνα ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;

Τινὲς διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον ὡς ὕπουλόν τινα καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα. ἐγὼ δὲ φιλάργυρον αὐτὸν οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ὄντα ἤλεγξεν, ὕπουλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν. καὶ δραμὼν γάρ, φησι, καὶ γονυπετήσας παρεκάλει· καὶ ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτόν. διατὶ οὖν οὕτω πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο ὁ Χριστὸς, λέγων, "οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε, καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν διδασκάλων Ἰουδαϊκῶν[m]. διὰ τοῦτο γὰρ ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται. καὶ γὰρ πολλαχοῦ πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσιόντων ἀποκρίνεται· ὡς ὅταν λέγῃ, "ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν," καὶ, "ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῷ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής." ὅταν οὖν εἴπῃ, οὐδεὶς ἀγαθὸς, τοῦτ' ἔστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων. ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος τοῦτο λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός." καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ὁ πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν τῷ νεανίσκῳ. τί δήποτε δὲ οὕτως αὐτῷ ἀπεκρίνατο; ἀνάγειν αὐτὸν κατὰ μικρὸν καὶ παιδεύειν κολακείας ἀπηλλάχθαι πάσης βουλόμενος, καὶ Θεῷ προσηλῶσαι, καὶ εἰδέναι τὸν ὄντως ἀγαθὸν, καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν πηγὴν ἁπάντων, καὶ αὐτῷ τὰς τιμὰς ἀναφέρειν· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ, "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς" πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτό φησι, καὶ ἵνα μάθωσι τίς ἡ πρώτη τῶν ὄντων ἁπάντων ἀρχή.

[i] μὴν L. μὲν P. et Poss. [k] ἐνήργει L. [m] διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ L.

Οὐ δὲ μικρὰν ὁ νεανίσκος ἐπεδείξατο προθυμίαν τέως εἰς ἔρωτα τοιοῦτον ἐμπεσών· καὶ τῶν ἄλλων τῶν μὲν πειραζόντων, τῶν δὲ ὑπὲρ νοσημάτων προσιόντων, ἢ τῶν οἰκείων ἢ τῶν ἀλλοτρίων, αὐτὸς ὑπὲρ ζωῆς αἰωνίου καὶ προσιὼν καὶ διαλεγόμενος. καὶ γὰρ καὶ λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ καὶ πίων, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον 5 συνέπνιγεν[n]. σκόπει γοῦν πῶς ἦν παρεσκευασμένος τέως πρὸς τὴν τῶν ἐπιταγμάτων ὑπακοήν. οὐδὲ γὰρ εἶπε, πῶς εἰσέλθω εἰς τὴν ζωήν; ἀλλὰ, τί ποιήσας; οὕτως ἕτοιμος ἦν πρὸς ἐργασίαν τῶν λεχθησομένων. εἰ δὲ πειράσων προσῆλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν καὶ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ποιεῖ. εἰ δὲ καὶ 10 αὐτὸς ἐσίγησεν ὁ Χριστὸς, αὐτὸν οὐκ εἴασε λαθεῖν, ἀλλ' ἤλεγξεν ἂν σαφῶς, ἢ καὶ ἠνίξατο. εἰ πειράσων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθεν λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσεν. ἐπιθυμεῖ οὖν τῆς ζωῆς, κατέχεται δὲ πάθει χαλεπωτάτῳ.

Εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀπὸ τοῦ νόμου ἐντολὰς 15 φησὶν, "ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου. ὁ δὲ Ἰη-"σοῦς ἐμβλέψας αὐτὸν ἠγάπησεν αὐτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶτα ἐπειδὴ ἔμελλεν μέγα τι ἐπιτάττειν, προστίθησι τὰ ἔπαθλα λέγων, "ἕν σοι ὑστερεῖ, ὕπαγε, ὅσα ἔχεις πώλησον καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ "ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ· καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι." εἶδες[o] δὲ 20 πόσα βραβεῖα, ἴδε πόσους στεφάνους τίθησι τῷ σταδίῳ τούτῳ. εἰ δὲ ἐπείραζεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν αὐτῷ ταῦτα εἶπεν ὁ Σωτήρ. νυνὶ δὲ καὶ λέγει, ὥστε αὐτὸν ἐφελκύσασθαι, καὶ τὸν μισθὸν αὐτῷ δείκνυσι πολὺν ὄντα· καὶ γὰρ τῷ ἀκολουθεῖν αὐτῷ μεγάλη ἀντίδοσις. καλῶς δὲ οὐχὶ ζωῆς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ θησαυροῦ. ἐπειδὴ γὰρ 25 περὶ χρημάτων ἦν ὁ λόγος, καὶ πάντων αὐτὸν γυμνὸν θεῖναι παρήνει, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ὄντα, ἀλλὰ προστίθησι τοῖς οὖσι πλείονα ὧν ἐκέλευσε παρασχεῖν, καὶ τοσοῦτον[p] μεῖζον, ὅσον[q] γῆς ὁ οὐρανός. ὁ δὲ στυγνάσας ἐπὶ τῷ λόγῳ, "ἀπῆλθεν "λυπούμενος, ἦν γὰρ ἔχων κτήματα πολλά." οὐχ[r] ὁμοίως 30 κατέχονται οἱ τὰ ὀλίγα ἔχοντες, καὶ οἱ πολλῇ[s] βαπτισθέντες μέθῃ. ἡ γὰρ προσθήκη τῶν ἐπεισιόντων, μείζονα ἀνάπτει

[n] συνέπνηγεν Cod. L. qui hæc solus habet. [o] Poss. ἴδε et mox ἴδε ποσ. στεφ. [p] τοσούτῳ P. [q] ὅσον P. ὅσου L. et Poss. [r] οὐ γὰρ P. [s] καὶ οἱ πολλὰ Poss.

τὴν φλόγα, καὶ πενεστέρους ἐργάζεται τοὺς κτωμένους. σκόπει οὖν καὶ ἐνταῦθα ποῖαν ἐνεδείξατο [t] τὴν ἰσχὺν τὸ πάθος. τὸν γὰρ μετὰ χαρᾶς προσελθόντα [u] καὶ προθυμίας, ἐπειδὴ ἐκέλευσε ῥίψαι τὰ χρήματα, οὐδὲ ἐννοῆσαι τὴν ζωὴν εἴασεν, ἀλλὰ στυγνὸν ἐποίησε.

24 Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς, λέγει αὐτοῖς, Τέκνα, 5 πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

Τὸ, πῶς δυσκόλως λέγων, οὐ τὰ χρήματα διαβάλλει, ἀλλὰ τοὺς πέρα [x] τοῦ μέτρου κατεχομένους ὑπ' αὐτῶν. τί δήποτε δὲ τοῖς μαθηταῖς; τί οὖν ὁ Χριστός; "πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα 10 "ἔχοντες," καὶ τὰ ἑξῆς. πένησιν οὖσιν καὶ οὐδὲν κεκτημένοις ἔλεγεν ὅτι δυσκόλως πλούσιος εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. παιδεύων αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι τῇ πενίᾳ, καὶ ὡσανεὶ ἀπολογούμενος αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐπιτρέψαι ἔχειν. εἰπὼν δὲ δύσκολον, οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιτάσεως ἀδύνατον· καὶ 15 τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐδήλωσεν ἐκ τοῦ κατὰ τὴν κάμηλον καὶ τὴν βελόνην· ὅθεν δείκνυται ὅτι οὐχ ὁ τυχὼν μισθὸς τοῖς πλουτοῦσι καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν. διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον ἔφησεν [y] αὐτὸ εἶναι, ἵνα δείξῃ ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν. τῶν γοῦν μαθητῶν ἐκπλαγέντων καὶ λεγόντων, 20 τίς δύναται σωθῆναι; ἐμβλέψας ὁ Ἰησοῦς λέγει, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ τίνος ἕνεκεν οἱ μαθηταὶ ταράττονται πένητες ὄντες; ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας ἀλγοῦντες· διὰ τοῦτο πρότερον ἐμβλέψας ταῦτά φησι· ἡμέρῳ γὰρ ὄμματι καὶ πράῳ φρίττουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν παραμυθησάμενος, τότε καὶ διὰ τῶν ῥημάτων 25 αὐτοὺς ἐνίησι, τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν εἰς μέσον ἀγαγὼν, καὶ οὕτω ποιήσας θαρρεῖν· καὶ πῶς ἂν γένοιτο τοῦτο δυνατόν; ἵνα τὸ μέγεθος τοῦ κατορθώματος ἐννοήσας, ἐπιπηδήσας ῥαδίως, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσας συνεφάψασθαί σοι τῶν καλῶν τούτων ἄθλων, τῆς ζωῆς ἐπιτύχῃς, καὶ ἀποστὰς τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας ῥ...της καὶ 30 τὰ ὄντα· καὶ ᾗ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὄγκον ἀποθεμένοι πάντα καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν [z].

[t] ἐπεδείξατο P.L. [u] προσελθεῖν L. [x] Sic P.L. παρὰ Poss.
[y] ἔδειξεν L. [z] Hoc Sch. ded. e Cod. L.

Στενὴ γὰρ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπαγοῦσα εἰς τὴν ζωὴν, δι' ἧς κάμηλος, παχύτατον τοῦτο καὶ ὀγκῶδες, οὐ δυνήσεται εἰσελθεῖν. καλὴ οὖν καὶ ἡ τοῦ νόμου προπαίδεια, καὶ οὐκ ἀναιρεῖ αὐτὴν ὁ Χριστὸς, ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ ταύτην ἐπιδεικνύων, οὐ συμπλήρωσιν· καὶ τὸ μὴ ἀλλότριον ἑαυτοῦ εἶναι τὸν νόμον διὰ τούτου μαρτυρῶν. 5 τελειότης γὰρ παρ' αὐτοῦ· ἀφελὼν γάρ, φησιν, τὰ περιττῶς προσκείμενα, "δεῦρο ἀκολούθει μοι." μηκέτι γὰρ τῶν ἐμποδιζόντων ὄντων ἀκώλυτον ἔστω σοι τὸ ἀκολουθεῖν τῷ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀληθῆ ὁδηγοῦντι· πῶς δὲ δυνατὸν γίνεται, καὶ πῶς τὸ ἐκ παραδείγματος ἀδύνατον λύεται, παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἐστὶ μαθεῖν, 10 λέγοντος τοῖς πλουσίοις, "ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ "τῆς ἀδικίας, ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους "αὐτῶν σκηνάς."

Πάντα δὲ δυνατὰ λέγων εἶναι ὁ λόγος παρὰ Θεῷ, μὴ συκοφαντῆσαι παρὰ τοῖς λέγουσιν, ἆρ' οὖν καὶ τὰ κακά; οὐ γὰρ ἐν πᾶσι 15 τοῖς Θεῷ δυνατοῖς ἀριθμεῖται τὰ κακά. ὅπου γὰρ ὁ Θεὸς εἴρηται, τὸ καλὸν ἕπεται, καὶ οὐδ' ἂν ἐννοῆσαί τις ὑγιαίνων, ὅτι τὰ κακὰ Θεῷ δυνατά· οὐδὲ ἀδυναμίαν εἴποι ἂν τὸ κακὰ μὴ ποιεῖν. ἀσθένεια γὰρ τοὐναντίον, ἡ τῶν κακῶν ποίησις· καὶ ἀσθενείας τὰς ἁμαρτίας ὁ Παῦλος καλεῖ λέγων, "ἔτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν 20 "ἀσθενῶν, κατὰ καιροῦ ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν," καὶ ὁ τοῦ Ψαλμῳδοῦ λόγος, "ἐπλύνθησάν," φησιν, "αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν," τὰς ἀσθενείας ἁμαρτίας καλῶν. ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο ἐγκαλέσειέ τις τῷ λόγῳ τῷ λέγοντι πάντα Θεῷ δυνατά· ἆρα οὖν καὶ τὸ γεγονὸς ποιῆσαι μὴ γεγονέναι Θεῷ δυνατόν ἐστι; ἀχρεῖον γὰρ αὖ πάλιν 25 τὸ τοιοῦτον· οὐδὲν δὲ ἀχρεῖον ἐπὶ Θεοῦ δυνάμεως παραλαμβάνεται. ζητήσειε δ' ἄν τις, πῶς ἠγάπησεν αὐτὸν μὴ μέλλοντα ἐπὶ ζωὴν ἀκολουθεῖν· ἔστι δὲ ἐπὶ μὲν τοῖς προτέροις ἀγάπης ἄξιος ὁ τὰ τοῦ νόμου φυλάξας, καὶ ταῦτα ἐκ τῆς νεότητος· τῇ δὲ περὶ τὸ τέλειον ὀλιγωρίᾳ τὴν ἐπὶ τοῖς πρόσθεν ἀγάπην τελείαν οὐκ 30 εἴασεν γενέσθαι· ὥσπερ οὐδὲ τὴν τελειότητα ἐδέξατο. διόπερ ὁ Παῦλος ἀτελὲς ἅπαν τὸ ἐν τῷ νόμῳ καταλαβὼν, ἐπὶ τὴν τελειότητα ἔσπευσεν· "ἅτινα γὰρ ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τῶν "χρηστῶν ζημίαν." οὐκ οὖν εἰ κέρδος καὶ ἡ τοῦ νόμου πλήρωσις ἐν

καιρῷ, δικαίως καὶ ἡ ἐπὶ ταύτην ἀγάπη· τὸ δὲ μὴ ἀκολουθῆσαι πρὸς τὸ τέλειον τῆς τελείας ἀγάπης ἀφείλετο τὸν μὴ ἀκολουθήσαντα. ἐξελέγχεται δὲ ἐν τῷ λόγῳ Μαρκιανιστῶν τε παράνοια καὶ Μανιχαίων, οἵ τὸν νόμον ἀλλότριον εἶναί φασιν τοῦ Χριστοῦ. οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἀλλοτρίου πληρώσει ἠγάπησεν ἂν ὁ Χριστὸς τὸν 5 περὶ ταύτης παρρησιασαμένον· οὐ μὴν οὐδὲ τὸ ἄπταιστον μεμαρτύρηκε τῷ λέγοντι, "ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου." ἢ γὰρ ἂν ὑπερβεβηκὼς ἦν τὰ ἀνθρώπινα μέτρον, οὐδὲ μιᾷ ἔνοχος ὢν ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ τῷ δυνατὸν ἀνθρώπῳ περιφυλάξασθαι τὸν νόμον, ἐκεῖνόν τε ἐμαρτύρησεν ἐν ἑαυτῷ· καὶ Χριστὸς ἐπὶ τῇ δυνατῇ τῶν 10 νόμων τηρήσει ἠγάπησεν.

28 Ἤρξατο δὲ ὁ Πέτρος λέγειν αὐτῷ, Ἰδοὺ, ἡμεῖς ἀφή-29 καμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, εἶπεν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Οὐδείς ἐστιν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφὰς, ἢ πατέρα, ἢ μητέρα, 15 ἢ γυναῖκα, ἢ τέκνα, ἢ ἀγροὺς, ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ ἕνεκεν τοῦ 30 εὐαγγελίου, ἐὰν μὴ λάβῃ ἑκατονταπλασίονα νῦν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ, οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ μητέρας καὶ τέκνα καὶ ἀγροὺς, μετὰ διωγμῶν, καὶ ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ ζωὴν αἰώνιον. 20

Ποῖα πάντα ὦ μακάριε Πέτρε; τὸν κάλαμον, τὸ δίκτυνον, τὸ πλοῖον, τὴν τέχνην, ταῦτά μοι πάντα λέγεις; ναί φησιν. ἀλλ' οὐ διὰ φιλοτιμίαν, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης τὸν τῶν πενήτων εἰσαγάγω δῆμον. ἐπειδὴ [y] γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἤκουσας λέγοντος "εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτω- 25 "χοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς." ἵνα μὴ λέγῃς, τί οὖν ἐὰν μὴ ἔχω ὑπάρχον, οὐ δύναμαι τέλειος εἶναι; ἐρωτᾷ Πέτρος· ἵνα σὺ μάθῃς, καὶ δεξάμενος παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπόφασιν θαρρῇς· ὑπὲρ γὰρ τῆς οἰκουμένης αὐτὸς τὴν πεῦσιν ταύτην προσήγαγεν.

Ἵνα δὲ μὴ ἀκούσαντες τὸ ὑμεῖς οἱ λοιποὶ, ἐξαίρετον τῶν μαθη- 30 τῶν τοῦτο εἶναι μὴ νομίσωσιν, ἐξέτεινε τὸν νόμον καὶ ἥπλωσε τὴν

[y] Post δῆμον hæc add. Poss. ὅτι κἂν ὀλίγα τις ἀφῇ, κἂν πολλὰ, ἕνεκεν αὐτοῦ αἰώνιον θήσαυρον λήψεται. nos e Cod. L. ampliora dedimus.

ὑπόσχεσιν ἐπὶ τὴν γῆν ἅπασαν, καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα πιστοῦται. ὅτι κἂν ὀλίγα τις ἀφῇ, κἂν πολλὰ, ἕνεκεν αὐτοῦ, αἰώνιον θησαυρὸν λήψεται. ὅταν δὲ λέγει, "ὃς [z] ἀφῆκε· "γυναῖκα," οὐ τοῦτό φησιν, ὥστε διασπᾶσθαι τοὺς γάμους, ἀλλ' ὃ περὶ τῆς ψυχῆς ἔλεγεν, ὅτι ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν 5 ἐμοῦ, εὑρήσει αὐτήν· οὐχ ἵνα ἑαυτοὺς ἀναιρῶμεν, οὐχ ἵνα ἐντεῦθεν ἤδη χωρίζωμεν αὐτοὺς [a] ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλ' ἵνα πάντων προτιμῶμεν τὴν εὐσέβειαν· τοῦτο καὶ ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀδελφῶν καὶ τῶν ἄλλων φησί. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοὺς διωγμοὺς ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ ἦσαν, καὶ πατέρες εἰς ἀσέβειαν ἕλκοντες 10 παῖδας, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, ὅταν ταῦτα κελεύσωσι, φησὶ, μήτε γυναῖκες ἔστωσαν, μήτε πατέρες· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος [b] ἔλεγεν, "εἰ δὲ καὶ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωρίζεσθω." ἀναστήσας οὖν τὰ πάντα [c] φρονήματα, καὶ ποιήσας καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης θαρρεῖν [d], ἐπιφέρει [e], 15

31 Πολλοὶ δὲ ἔσονται πρῶτοι ἔσχατοι, καὶ οἱ ἔσχατοι πρῶτοι.

Δεικνὺς ὅτι τῶν πρώτων εἶναι δοκούντων ἔσονται πρῶτοι οὗτοι οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες καὶ τὰ ἑαυτῶν ἀφέντες. ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ τοὺς Φαρισαίους αἰνίττεσθαι· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπεν, ὅτι 20 υἱοὶ τῆς βασιλείας ἔξω βληθήσονται· ἄλλοι [f] δέ φησιν ἐρωτῶσιν, εἰ τοῖς ἀντεχομένοις χρημάτων δύσκολος ἡ σωτηρία, τοῖς ἀπολιποῦσι πάντα τίς ἡ ἐλπίς; δῆλον δὲ ἀπὸ τοῦ ὅτι τὸ, "τίς ἄρα "δύναται σωθῆναι;" περὶ πλουσίων ἐλέγετο. περὶ δὲ ἑαυτῶν εἰδέναι βούλονται τὴν ἀποκειμένην ἐλπίδα, οὐχ ὡς μεγάλα τινὰ καταλε- 25 λοιπότες, ἀλλ' ὡς αὐτῶν ὧν εἶχον ἐκστάντες. καὶ ὁ Σωτὴρ ἀποκαλύπτει τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀποδεχόμενος τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐπιρρωννύων. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν, "τὸ εἰδέναι τίς ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως, καὶ τὶς ὁ πλοῦ- "τος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ εἰς τοὺς πιστεύοντας." 30

Οὐδεὶς ἐστὶν ὃς ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφοὺς κ. τ. ἑ.

Ἵστησι δὲ τὴν ἐπαγγελίαν οὐκ ἐν μόνοις τοῖς Ἀποστόλοις ἀλλὰ

[z] λέγῃ ὅτι P. [a] Sic L. αὐτὸν Poss. [b] Sic L. ἀπόστολος P. et Poss. [c] πάντων P. [d] Sic PL. τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἁπάντων θαρρεῖν Poss. [e] ἐπιφ. add. L. [f] ἄλλως L.

καὶ πάντα τὸν ἀπολείποντα τὰ ἑαυτοῦ φίλα καὶ οἰκίαν, φησι πολαπλασίονα λήψεσθαι, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομῆσαι· ὅπερ διαιροῦσιν ὅ τε Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, τὸ μὲν πολλαπλάσιον ἐν καιρῷ τούτῳ λέγοντες· τὴν δὲ αἰώνιον ζωὴν ἐν τῷ ἐρχομένῳ· ἔστι δὲ νῦν ἡ τῶν πολλαπλασίων ἀπόλαυσις κατὰ τὴν κοινωνίαν, οὐ 5 κατὰ τὴν κτῆσιν· ὅτι δὲ προτέθεικεν ὁ Σωτὴρ τὰ τῶν ἀδελφῶν ἅπαντα τοῖς ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου στρατευομένοις· οὕτως καὶ οἰκίας πολλὰς καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ μητέρας καὶ τέκνα καὶ ἀγροὺς ὑπάρχειν ἔλεγεν τοῖς τὰ ἴδια καταλείπουσιν, ὅτι ἡ ἀγάπη πᾶσαν ἐπλήρωσεν οἰκειότητα τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ πᾶσαν 10 χρείαν ὅσην ἂν οἰκίαι καὶ ἀγροὶ παρέχουσιν. προστέθεικε δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ περὶ γυναικός· τοῦτο δὲ κατὰ τὸν Παῦλον κελεύοντα τιμᾷν πρεσβυτέρας μὲν ὡς μητέρας, νεωτέρας δὲ ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ. ὥσπερ γὰρ ἀδελφοὺς δίδωσι τοὺς οὐκ ἀδελφοὺς, καὶ γονεῖς τοὺς οὐ γονεῖς, καὶ τέκνα τὰ οὐ τέκνα, οὕτω καὶ γυναῖ- 15 κα τὴν οὐ γυναῖκα· καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ δηλαδὴ πνευματικῷ ἀπολιπεῖν δὲ τὸ κατὰ σάρκα γένος ἀγαθόν ἐστι διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν, καθὰ καὶ πάλαι περὶ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῒ ἔλεγεν ὁ Μωϋσῆς, "ὁ λέγων τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ οὐχ ἑώρακα σε, καὶ τοὺς ἀδελ-"φοὺς αὐτοῦ οὐκ ἐπέγνω, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἀπέγνω. ἐφύλαξε 20 "τὰ λόγιά σου, καὶ τὴν διαθήκην σου διετήρησεν. δηλώσουσι τὰ δι-"καιώματά σου τῷ Ἰακὼβ, καὶ τὸν νόμον σου τῷ Ἰσραήλ. ἐπιθή-"σουσι θυμίαμα διαπαντὸς ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου σου." ἐκεῖ τε γὰρ διὰ τὴν θείαν σπουδὴν ἡ τοῦ γένους ἀπόστασις· καὶ ἐνταῦθα τὸ ἴσον· οὐχ ὡς ἑτέρως ἀπαλλοτριοῦσθαι δέον τοῦ γένους πλὴν ὅσον 25 ἐν προτιμήσει τοῦ καλλιόνος καὶ πρὸς τὸ ἀνεμπόδιστον τῆς εὐαγγελικῆς διακονίας. ἐτίμα γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος τὴν κατὰ σάρκα προσήκουσαν αὐτῷ μητέρα, καὶ τῷ ἀγαπῶντι μαθητῇ ταύτην ἐνεχείριζεν· ὥστε ὁ Μανιχαίου λόγος ἀλλότριος τῆς Χριστοῦ βουλήσεως, καὶ πάντες οἱ τὴν φυσικὴν ἀνατρέποντες οἰκειότητα διὰ τὴν 30 πνευματικὴν, ἀλλότρια τοῦ Σωτῆρος διανοοῦνται.

Ἀδιάφορον δὲ τὸ λέγειν "ἕνεκα τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος," ἢ "ἕνεκα τοῦ "Εὐαγγελίου," ὡς ὁ Μάρκος, "ἢ ἕνεκα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ," ὡς ὁ Λουκᾶς· τό τε γὰρ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δύναμίς ἐστι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς βασιλείας· τό τε Εὐαγγέλιον εἰς ὄνομα ἀνήρτηται 35

τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ γνωρίζεται, καὶ παραγίνεται· προσέθηκε δὲ ὁ Μάρκος καὶ τὸ μετὰ διωγμῶν ἔχειν πολλαπλασίονα νῦν, καθὸ διὰ τὴν εὐσέβειαν πολλοὺς εὑρήσει γνησιωτέραν αὐτῷ πολλάκις τὴν διάθεσιν ἀπονέμοντας· ταῦτα γὰρ καὶ ἐγίνετο πάντα παρὰ τῶν πιστῶν, καὶ ἐπὶ 5 τοσοῦτον ἐκράτει, ἐφ' ὅσον καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν τελειότητα προκόπτειν συνέβαινεν.

32 Ἦσαν δὲ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἦν προάγων αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐθαμβοῦντο, καὶ ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο. καὶ παραλαβὼν πάλιν τοὺς 10 δώδεκα, ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν.

Προλέγει τοῖς μαθηταῖς ἀναγκαίως ταῦτα, ἵνα γινώσκοιεν ὅτι προειδὼς καὶ οὐκ ἀγνοῶν πέπονθε, καὶ οὐκ ἄκων ἀλλ' ἑκὼν ἐπὶ τοῦτο βαδίσας. διὸ καὶ πολλάκις τὸ τοιοῦτον προσηγόρευσεν [f], 15 ὡς ὁ Μάρκος ἐπισημαίνεται λέγων, καὶ παραλαβὼν πάλιν τοὺς δώδεκα ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν. καὶ κατ' ἰδίαν τοῖς μαθηταῖς τὰ τοιαῦτα προαποκαλύπτειν [g] οἰκείως ἐγίνετο. οὗτοι γὰρ καὶ τῆς προγνώσεως ἄξιοι, καὶ τοῦ μὴ θορυβηθῆναι τοῖς πάθεσιν. ὅθεν χωρὶς αὐτοῖς διαλέγεται, πολλῶν καὶ 20 ἄλλων συνοδοιπορούντων. λέγει δὲ καὶ σαφῶς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὸ ἐμπτυσθῆναι [h] δὲ ἀπεμνημόνευσεν, ἵνα μηδὲν ᾗ παρασεσιωπημένον ὃ [i] διὰ τὸ μὴ προεγνῶσθαι ταράξει [k] τοὺς ἐξαίφνης ὁρῶντας. ἴασις δὲ τούτων ἁπάντων τὸ, "τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται·" ἀναγκαῖον δὲ προσαπεμνημόνευσεν [l] ὁ Λουκᾶς, καὶ τὸ ἐκ προφητῶν τὸ 25 "τελεσθήσεται [m] πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ υἱῷ "τοῦ ἀνθρώπου." μέγιστον γὰρ εἰς παραμυθίαν τὸ καὶ διὰ τῶν προφητῶν προειρῆσθαι τὸν Σωτῆρα τοιαῦτα μέλλοντα πάσχειν, ἵνα ὅταν τὰ σκυθρωπὰ ταῦτα ἐξέλθῃ, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐντεῦθεν προσδοκήσωσι. ὁ γὰρ τὰ λυποῦντα οὐκ ἀποκρυψάμενος, καὶ τὰ 30

[f] τῷ τοιούτῳ προηγόρευσεν P. [g] προσαποκαλύπτων Poss. προαποκαλύπτων P. προαποκαλυπτεὶν L. [h] Sic P.L. ἐμβαπτισθῆναι Poss. [i] ὃ P. οἱ Poss. [k] Sic P.L. παράζει Poss. [l] προαπεμν. P. [m] τελεσθήσεται P.L. τελεθήσ. Poss.

δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, εἰκότως ἔμελλε καὶ περὶ τῶν λοιπῶν πιστεύεσθαι.

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου.

35 Καὶ προσπορεύονται αὐτῷ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης οἱ 5 υἱοὶ Ζεβεδαίου λέγοντες, Διδάσκαλε, θέλομεν ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσωμεν, ποιήσῃς ἡμῖν.

Πῶς ὁ Ματθαῖός φησιν, ὅτι μητὴρ προσῆλθεν; ἀμφότερα γενέσθαι εἰκός. τὴν γὰρ μητέρα παρέλαβον ὡς μείζονα τὴν ἱκετηρίαν ἐργασόμενοι, καὶ ταύτῃ τὸν Χριστὸν δυσωπήσοντες[n]. ὅτι 10 γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ αὐτῶν μᾶλλον ἡ αἴτησις ἦν, καὶ αἰσχυνόμενοι προβάλλονται τὴν τεκοῦσαν, σκόπει ᾗ[o] πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνει τὸν λόγον. μάθωμεν δὲ τί πρότερον αἰτοῦσι, καὶ ἀπὸ ποίας γνώμης, εἴτε αὐτοὶ εἴτε καὶ μητὴρ, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον. ἑώρων αὐτοὺς τιμωμένους παρὰ τοὺς ἄλλους, καὶ προσεδόκησαν ἐντεῦθεν 15 ἐπιτεύξεσθαι. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν ὃ αἰτοῦσιν; ἄκουσον ἑτέρου Εὐαγγελιστοῦ σαφῶς ἐκκαλύπτοντος[p]· διὰ γὰρ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ δοκεῖν ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἤδη φαίνεται, ταῦτα ᾔτουν. ἐνόμιζον γὰρ ὅτι μετὰ τὴν βασιλείαν οὐ τεύξονται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ νῦν προσῆλθον ἀξιοῦντες· ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ 20 αἰσθητῆς ὑπόπτευον βασιλείας. ἀλλὰ μηδεὶς καταγινωσκέτω τῶν Ἀποστόλων, εἰ οὕτως ἀτελέστερον διέκειντο. οὔπω σταυρὸς[q] ἦν, οὔπω πνεύματος χάρις. διὰ τοῦτο γὰρ ἐκκαλύπτει αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἵνα μετὰ ταῦτα γνῶσι τίνες ἀπὸ τῆς χάριτος ἐγένοντο. οὐκ ἀγνοῶν δὲ ὁ Σωτὴρ τί αἰτῆσαι βούλονταί, φησι, "τί θέλετε;" 25 ἀλλ' ἵνα ἀναγκάσῃ αὐτοὺς ἀποκρίνεσθαι, καὶ οὕτως διδάξῃ[r]. τὸ δὲ αἰσχυνόμενοι (ἐπειδὴ ὑπὸ πάθους ἀνθρωπίνου πρὸς τοῦτο ἴεσαν[s]) κατ' ἰδίαν ἐκτὸς τῶν μαθητῶν λαβόντες αὐτὸν ἠρώτησαν· προσεπορεύθησαν[t] γὰρ, φησὶν, ὥστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς κατάδηλον. τί οὖν αὐτοί[u]; δῆλον[x] ὅτι οὐδὲν πνευματικὸν ᾔτουν, οὔτε ᾔδεσαν 30

[n] δυσωπήσαντες L. [o] πῶς P. [p] Sic P.L. ἐγκαλ. Poss. [q] Sic P.L. σωτῆρος Poss. [r] Sic P.L. διδάξαι Poss. [s] ἤεσαν L. [t] προε. P.L. [u] αὐτὸς L. [x] δηλῶν P.

πάλιν ὅπερ ᾔτουν· οὐ γὰρ ἂν ἐτόλμησαν τοσοῦτον αἰτῆσαι. φησὶν, οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθε· πῶς μέγα, καὶ τὰς ἄνω ὑπερβαῖνον δυνάμεις. δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ ἐγὼ πίνω; ἰδὲ[y] πῶς εὐθέως ἀπήγαγεν τῆς ὑπονοίας ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς διαλεχθείς. ὑμεῖς μὲν γάρ, φησι, περὶ τιμῆς μοι διαλέγεσθε, ἐγὼ δὲ περὶ ἀγώνων 5 ὑμῖν καὶ ἱδρώτων. οὐ γάρ ἐστιν οὗτος ὁ τῶν ἐπάθλων καιρὸς, ἀλλὰ σφαγῆς καὶ πολέμων καὶ κινδύνων τὰ παρόντα. καὶ ὅρα πῶς τῷ τρόπῳ τῆς ἐρωτήσεως ἐφέλκεται. "δύνασθε πιεῖν τὸ ποτήριον ὃ "ἐγὼ πίνω;" ἵνα τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ προθυμότεροι γένωνται. καὶ βάπτισμα πάλιν αὐτὸ καλεῖ[z]. δεικνὺς μέγαν ἀπὸ τῶν γινο- 10 μένων τὸν καθαρμὸν, αὐτοῖς μὲν τὸν ἑαυτοῦ, τῇ οἰκουμένῃ δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. "λέγουσιν αὐτῷ, δυνάμεθα." εὐθέως ἐπηγγείλαντο, προσδοκῶντες ἀκούσεσθαι ὅπερ ᾔτησαν, ἐπειδὴ ταῦτα εἶπον. δεικνὺς δὲ ὅτι οὐκ ἀλαζονεία[a] τὰ εἰρημένα, φησὶ, "τὸ μὲν ποτήριον "ὃ ἐγὼ πίνω πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτι- 15 "σθήσεσθε," τοῦτ' ἔστι, μαρτυρίου καταξιωθήσεσθε, καὶ ταῦτα πείσεσθε ἅπερ ἐγώ· "τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύ- "μων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται παρὰ τοῦ "Πατρός." ἰδὲ πῶς ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὑψηλὰς ἐποίησε, καὶ πρὸς λύπην ἀχειρώτους εἰργάσατο. ἀλλὰ τί ποτε ἐπὶ τὸ 20 εἰρημένον; καὶ γὰρ δύο ἐστὶν τὰ ἀπορούμενα· ἓν μὲν, εἰ ἡτοίμασταί τινι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ; ἕτερον δὲ, εἰ ὁ πάντων Κύριος ἐκείνοις οἷς μὴ ἑτοίμασται οὐκ ἦν κύριος[b] παρασχεῖν; πρὸς μὲν οὖν τὸ πρότερον ἐροῦμεν, ὡς οὐδεὶς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἢ ἐξ ἀριστερῶν κάθηται. ἄβατος γὰρ πάσῃ τῇ κτίσει ὁ θρόνος ἐκεῖνος. 25 ὡς οὖν ἐξαίρετον τοῦ μονογενοῦς τίθησιν αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγων, "πρὸς τίνα γὰρ τῶν Ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου; "καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους φησίν· ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους "αὐτοῦ πνεύματα· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν "αἰῶνα." πῶς οὖν φησι τὸ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου ἢ "ἐξ εὐωνύ- 30 "μων οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι;" ὡς ὄντων καθεζομένων τινῶν ἢ οὐκ ὄντων; ἄπαγε· ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν ἀπεκρίνετο[c] τῶν ἐρωτών-

[y] εἶδες L. [z] Sic P.L. ἀνακαλεῖ Poss. [a] οὐ κολάζει L. [b] κύριος οὐκ ἔστι παρ. L. [c] ἀπεκρίνατο P.

των συγκαταβαίνων τῇ αὐτῶν διανοίᾳ. οὐ γὰρ ᾔδεσαν τὸν ὑψηλὸν θρόνον ἐκεῖνον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθέδραν, ἀλλ' ἓν ἐζήτουν[b] μόνον τῶν πρωτείων ἀπολαῦσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων στῆναι. ἐπειδὴ γὰρ δώδεκα θρόνους ἤκουσαν, ἀγνοήσαντες τί ποτε ἦν τὸ εἰρημένον, τὴν προεδρίαν ἐπεζήτησαν. ὃ τοίνυν φησὶν ὁ 5 Χριστὸς τοῦτ' ἔστιν· ὅτι ἀποθανεῖσθε μὲν δι' ἐμὲ καὶ κοινωνήσετέ μοι κατὰ τὸ πάθος· οὐ μὴν ἀρκεῖ τοῦτο ποιῆσαι πρὸς τὴν πρώτην τάξιν ὑμᾶς κατασχεῖν. ἂν γάρ τις ἕτερος ἔλθοι[c] μετὰ τοῦ μαρτυρίου καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετὴν κεκτημένον πολλῷ πλείονα ὑμῶν, οὐκ ἐπειδὴ φιλῶ νῦν ὑμᾶς[d], καὶ τῶν ἄλλων προκρίνω, διὰ 10 τοῦτο παρωσάμενος ἐκείνους, ὑμῖν δώσω τὰ πρωτεῖα. ἐκείνοις οὖν ἡτοίμασται τοῖς ἀπὸ τῶν ἔργων δυναμένοις γενέσθαι λαμπροτέροις. πανταχόθεν οὖν αὐτοὺς συνελαύνει, μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ χαρὶν, εἰς τὴν τῶν οἰκείων κατορθωμάτων ἐπίδειξιν τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως ἔχειν. ὅτι γὰρ αὐτὸς Κύ- 15 ριός ἐστι τοῦ παντὸς, δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς πᾶσαν ἔχει τὴν κρίσιν, καὶ αὐτὸς ἀποδώσει[e] ὡς δίκαιος κριτὴς Παύλῳ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον, οὐ μόνον δὲ αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου λόγον. παραπεμπόμενος οὖν αὐτοὺς οἰκονομικῶς, ὥστε μὴ ὑπὲρ πρωτείων ἐνοχλεῖν 20 εἰκῇ καὶ μάτην, ὁμοῦ καὶ μὴ λυπῆσαι βουλόμενος, ἀμφότερα ταῦτα κατορθοῖ. οὐ τοίνυν τὸν Υἱὸν ὑπερβέβηκεν ἡ τοιαύτη δόσις. ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ὡς εἰ καὶ ἔλεγεν, ὑπ' ἐμοῦ. ὅθεν ὁ Μάρκος οὐδὲ εἴρηκε τὸ ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. ἀκούσαντες δέ φησιν οἱ δέκα ὅτι ἐπετιμήθησαν, ἠγανάκτησαν. ἕως μὲν γὰρ 25 τοῦ Χριστοῦ ὁ[f] ψῆφος ἦν, οὐκ ἠγανάκτουν, ἀλλ' ὁρῶντες αὐτοὺς προτιμωμένους[g], ἔστεργον, αἰδούμενοι τὸν διδάσκαλον. καὶ πρὸς Πέτρον δέ τι παθόντες ἀνθρώπινον, οὐκ ἐδυσχέραινον, ἀλλ' ἠρώτησαν μόνον, τίς ἄρα μείζων ἐστίν; ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα τῶν μαθητῶν ἡ αἴτησις ἦν, ἀγανακτοῦσι, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως, ἀλλ' 30 ὅτε αὐτοῖς ἐπετίμησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἔδειξεν οὐ πάντας ληψομένους[h], οὕτω ἅπαντες ἀτελέστεροι ἦσαν. ἀλλὰ μὲν ταῦτα ὄψει[i]

[b] Sic P.L. ἐνεζήτουν Poss. [c] ἔλθῃ P. [d] Sic L. ἡμᾶς P. [e] ἀποδίδωσιν L. [f] ἡ P. [g] Sic P.L. προτιμωτέρους Poss. [h] Sic P.L. λελογημένους Poss. [i] Sic P.L. ὄψεις Poss.

αὐτοὺς πάντων τούτων ἀπηλλαγμένους τῶν παθῶν, καὶ τὰ πρωτεῖα παραχωροῦντας ἀλλήλοις. Τί οὖν ὁ Χριστός; προσκαλεσάμενος αὐτούς, φησι, τῇ κλήσει πρὸ τοῦ λόγου αὐτοὺς καταπραΰνει καὶ τὸ πλήσιον αὐτοῦ ἐπισπάσασθαι· καὶ γὰρ οἱ δύο ἐγγύτερον εἱστήκεισαν ἰδιολογούμενοι· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὺς 5 *πλήσιον ἄγει, παραμυθούμενος τὸ πάθος καὶ τούτων κακείνων· καὶ δεικνὺς ὅτι ἐθνικὸν τὸ πρωτείων ἐρᾷν, φλεγμαίνουσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐντρέπων. μὴ γὰρ ἀγανακτεῖτε τούτοις, φησὶν, ὡς ὑβρισμένοι, ἑαυτοὺς μάλιστα καταισχύνουσι τὰ πρωτεῖα ζητοῦντες· οὐ γάρ ἐστι τὰ παρ' ἡμῶν οἷα τὰ ἔξωθεν. οἱ μὲν γὰρ* 10 *ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν, παρ' ἐμοὶ δὲ ὁ ἔσχατος, οὗτος πρῶτος ἐστίν· καὶ δι' ὧν ποιῶ καὶ πάσχω λάβετε τὴν ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων. βασιλεὺς γὰρ τῶν ἄνω δυνάμεων ὢν, ἄνθρωπος ἠβουλήθην γενέσθαι καὶ ὑβρισθῆναι, καὶ ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ψυχὴν ἔδωκα λύτρον· καὶ ὑπὲρ τίνων; τῶν* 15 *ἐχθρῶν· σὺ δὲ ἂν ταπεινωθῇς, ὑπὲρ σεαυτοῦ· ἐγὼ δὲ ὑπὲρ σοῦ. μὴ τοίνυν φοβηθῇς ὡς τῆς τιμῆς σου καθαιρουμένης· ὅσα γὰρ ἂν ταπεινωθῇς, οὐ δύνασαι τοσοῦτον κατελθεῖν ὅσον ὁ δεσπότης σου· ἀλλ' ὅμως ἡ κατάβασις αὕτη πάντων ἀνάβασις γέγονε· καὶ τὴν δόξαν ἐκλάμψαι πεποίηκε τὴν αὐτοῦ. πρὸ μὲν γὰρ τοῦ γενέσθαι* 20 *ἄνθρωπος, παρ' Ἀγγέλοις ἐγνωρίζετο μόνον. ἐπειδὴ δὲ ἄνθρωπος ἐγένετο καὶ ἐσταυρώθη, οὐ μόνον ἐκείνην οὐκ ἠλάττωσε τὴν δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν προσέλαβε τὴν τῆς οἰκουμένης.*

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ Βαρτιμαίου. 25

46 Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεριχώ. καὶ ἐκπορευομένου αὐτοῦ ἀπὸ Ἱεριχὼ, καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ὄχλου ἱκανοῦ, υἱὸς Τιμαίου Βαρτίμαιος ὁ τυφλὸς ἐκάθητο παρὰ τὴν ὁδὸν προσαιτῶν.

Ὅτι κατ' ἐξουσίαν ἡ ἴασις ἦν, ἔδειξε λέγων, "τί θέλεις ποιήσω 30 *"σοι;" δήλη δὲ καὶ ἡ τιμὴ τοῦ πλήθους ἣν εἶχον πρὸς αὐτὸν, οὐκ ἐπιτρέποντες τῷ τυφλῷ βοᾷν, ὥσπερ ἐπὶ βασιλέως παριόντος. ὥστε οὐδ' ἂν συνήρατο πρὸς τὴν Χριστοκτονίαν ὁ λαὸς, εἰ μὴ ὑπὸ*

τῶν ἀρχόντων παρήχθη. βλάπτει γὰρ λαὸν ἐξουσία πονηρά. υἱὸν δὲ Δαβὶδ ἐκάλει ὁ τυφλὸς, τὴν διατρέχουσαν ἐν τῷ λαῷ φήμην ἀκούων, καὶ τὴν προσδοκίαν τὴν ἐκ προφητῶν πεπεισμένος. καὶ οὐκ ἀναίνεται τὸ[i] γένος ὁ Κύριος, καίτοι δείξας ἀλλαχοῦ ὅτι καὶ ὑπὲρ τὸ γένος ἐστὶ τὸ σαρκικόν. οὐ γὰρ τῷ ψευδομένῳ καὶ κα- 5 λοῦντι υἱὸν Δαβὶδ, πάρεσχεν ἂν τὴν ἴασιν ἐκ ψεύδους πίστεως καὶ ἐκ δυσφήμου λόγου, ὥσπερ οἴονται οἱ δοκήσει αὐτὸν φάσκοντες ἐληλυθέναι, ἢ ἐξ ἑτέρας οὐσίας σεσαρκῶσθαι[k], καὶ μὴ τοῦ ἐκ Δαβὶδ φυράματος. τίνος δὲ χάριν ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, τί θέλεις ποιήσω σοι; ἵνα μή τις νομίσῃ[l] ἄλλο βουλομένῳ 10 λαβεῖν, ἄλλο τι διδόναι· καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν πρότερον κατάδηλον ποιεῖν τῶν θεραπευομένων, καὶ ἐκκαλύπτειν ἅπασι, καὶ τότε ἐπάγειν τὴν ἰατρείαν· δι' ἓν μὲν, ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους εἰς ζῆλον ἀγάγῃ· δεύτερον δὲ, ἵνα δείξῃ τῆς δωρεᾶς ἀξίως ἀπολαύοντας. 15

51 Ὁ δὲ τυφλὸς εἶπεν αὐτῷ ῥαβουνὶ, ἵνα ἀναβλέψω, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὅτι δὲ ἀξίως καὶ πιστῶς[m], καὶ ἐξ ὧν ἐβόησε καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς προσέδραμεν, ἐκπηδήσας, καὶ ὅπερ[n] ἔφερεν ἱμάτιον ἀπέρριψε, μονονουχὶ τὸν παλαιὸν ἐκδύσας χιτῶνα, καὶ ὅλος τοῦ Ἰησοῦ 20 γενόμενος, καὶ ἐκ τοῦ μαρτυρῆσαι αὐτῷ τὸν Χριστὸν καὶ εἰπεῖν· "ὕπαγε, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." καὶ τῆς ἰάσεως δὲ τυχὼν οὐκ ἀπεπήδησεν, ὅπερ πολλοὶ ποιοῦσι μετὰ τὰς εὐεργεσίας ἀγνωμονοῦντες· ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δόσεως καρτερικὸς, καὶ μετὰ[o] τὴν δόσιν εὐγνώμων. ἠκολούθει γὰρ τῷ Ἰησοῦ ἐν τῇ ὁδῷ. τὸ μὲν οὖν 25 τυφλότητι ἴασιν γεγονέναι κατὰ τὴν ὁδὸν συμφωνεῖ τῷ Ματθαίῳ καὶ Λουκᾷ. ἕνα δὲ τυφλὸν οὗτός φησι καὶ Λουκᾶς· Ματθαῖος δὲ δύο· τοῦτο δὲ οὐδὲν πρὸς διαφωνίαν τῆς ἱστορίας. ἐνδέχεται γὰρ τοῦ ἐπιφανεστέρου μνήμην Μάρκον τε[p] καὶ Λουκᾶν πεποιῆσθαι[q], ὥσπερ καὶ ὀνόματι[r] δεδήλωκεν ὁ Μάρκος εἰπὼν, τὸν υἱὸν Τιμαίου 30 Βαρτίμαιον τυφλὸν, ὡς ἐπιφανῆ τότε ὄντα.

[i] Sic P.L. ἀναίνει τοῦτο Poss. [k] ἀποσεσαρκῶσθαι P. [l] νομίσοι P. [m] ἄξιος κ. πιστὸς L. [n] Sic L. καίπερ Poss. et P. [o] Sic L. κατὰ Poss. et P. [p] τοῦτόν τε L. [q] ποιεῖσθαι L. [r] ὀνομαστὶ L.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τοῦ πώλου.

1 Καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο 2 τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. καὶ λέγει αὐτοῖς, ὑπάγετε εἰς τὴν 5 κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν εὑρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ᾽ ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε.

Καίτοι πολλάκις ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων πρότερον· ἀλλ᾽ οὐδέποτε μετὰ τοσαύτης περιφανείας. καὶ γὰρ προοίμια ἦν, καὶ 10 οὔτε αὐτοῖς κατάδηλος ἦν, οὔτε ὁ καιρὸς παθεῖν ἐγγύς. διόπερ ἀδιαφορώτερον αὐτοῖς ἀνεμίγνυτο, καὶ μᾶλλον ἑαυτὸν κρύπτων· οὔτε γὰρ μᾶλλον ἐθαυμαστώθη φαινόμενος οὕτω, καὶ εἰς μείζονα ἂν αὐτοὺς ἐξήγαγεν ὀργήν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως πεῖραν ἔδωκεν ἱκανὴν, καὶ ὁ σταυρὸς ἐπὶ θύραις ἦν, μείζονως 15 ἐκλάμπει λοιπὸν[s], καὶ μετὰ πλείονος ἅπαντα πράττει περιφανείας τὰ μέλλοντα αὐτοὺς ἐκκαίειν. Θέα δέ μοι πόσα θαύματα γίνεται, καὶ ὅσαι πληροῦνται προφητεῖαι. εἶπεν ὅτι εὑρήσετε ὄνον. προεῖπεν ὅτι οὐδεὶς κωλύσει· μὴ γὰρ μικρὸν νομίσῃς εἶναι τὸ γεγενημένον. τίς γὰρ αὐτοὺς ἔπεισε τῶν ἰδίων ἀφαιρουμένων, καὶ ταῦτα 20 πένητας ὄντας ἴσως καὶ γεωργοὺς, μὴ ἀντειπεῖν ἑλκομένων τῶν ὑποζυγίων, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτὸν ὁρῶντες, ἀλλὰ τοὺς μαθητάς; ἀπὸ τούτων αὐτοὺς παιδεύει ὅτι καὶ Ἰουδαίους ἠδύνατο κωλύειν μέλλοντας αὐτῷ ἐπιέναι, καὶ ἀφώνους καταστῆσαι· ἀλλ᾽ οὐκ ἠθέλησεν. καὶ σημεῖον δὲ τὸ γινόμενον ἦν· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους 25 τῶν Ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐξιόντι τῷ Κυρίῳ χρεία τις ἐπ᾽ ὄνου καθέζεσθαι, ὃς τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν ἅπασαν διήει πεζὸς, ἀλλὰ τὸ ἔποχον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πώλου θεωρεῖσθαι, δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ νέου λαοῦ καθέζεσθαι τὸν οὐράνιον ἡγεμόνα καὶ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ. τὸ γὰρ νέον τῆς κλήσεως ἐδήλωσεν ὁ πῶλος· ἀλλὰ 30 καὶ τὸ πάλαι μὴ καθαρὸν τῶν νῦν καλουμένων. ὄνος γὰρ οὐ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον.

[s] λυπὸν Cod. L. qui hæc solus exhibet.

4 **Ἀπῆλθον δὲ καὶ εὗρον πῶλον δεδεμένον, καὶ τὰ ἑξῆς.**

Οὐ κάθηται ἐπὶ γυμνὸν τὸν πῶλον, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἱμάτια τῶν Ἀποστόλων. ἐπείδη τὸν πῶλον ἔλαβεν, ἅπαντα λοιπὸν προΐενται.

Σκόπει δὲ τὸ εὐήνιον τοῦ πώλου. πῶς ἀδάμαστος ὢν καὶ χαλινοῦ ἄπειρος εὐτάκτως ἐφέρετο. καὶ αὐτὸς προφητεία τοῦ μέλ- 5 λοντος ἦν δηλοῦσα τὸ καταπειθὲς τῶν ἐθνῶν, καὶ τὴν ἀθρόαν εἰς εὐταξίαν μεταβολήν.

8 **Πολλοὶ δὲ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τὰ ἑξῆς.**

Ἕως ἐπὶ τῶν πονηροτέρων οἱ ἀφελεῖς οὐ διαστρέφονται, τῇ 10 ἀληθείᾳ ἕπονται. ἀπὸ δὲ τῶν σημείων ἐπεγνωκότες τὸν Κύριον οἱ ὄχλοι, καὶ εὐφημίαν ἐποιοῦντο εἰς αὐτὸν, καὶ υἱὸν εἶναι Δαβὶδ καὶ Χριστὸν εἶναι πιστεύοντες, καὶ τὸ "εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος "ἐν ὀνόματι Κυρίου" κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐπιβόωντες. Τὸ γὰρ "ὡσαννὰ" ὕμνος ἑρμηνεύεται. 15

Τὸ δὲ καὶ εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ ἄριστα εἴρηται. πολλαχοῦ γὰρ οἱ προφῆται τὴν κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν βασιλείαν ἐπ' ὀνόματι Δαβὶδ ἔφασκον ἔρχεσθαι. Δαβὶδ τὸν Χριστὸν ὀνομάσαντες, διὰ τὸ ἐκ Δαβὶδ αὐτὸν κατὰ σάρκα γνωρίζεσθαι. δόξαν 20 οὖν ἀναπέμπουσιν τῷ ἐρχομένῳ ἐν ὀνόματι Κυρίου. εὐλογοῦσι δὲ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ τῷ ἐν ὑψίστοις τὴν δοξολογίαν ἀναπέμπουσιν, καθὼς ἐννοεῖν ἠδύναντο.

11 **Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα. ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἰς τὸ ἱερὸν καὶ τὰ ἑξῆς.** 25

Τὸ καταλιπὼν, τὴν ὡς ἀπὸ ἀναξίων ἀναχώρησιν δηλοῖ. καὶ οὐκ ἐπὶ πολὺ χωρίζεται τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα πάλιν ἐπανέλθῃ μετὰ τὴν νύκτα· ἥκει γὰρ ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ οὐκ ἔμελλεν ἀφίστασθαι πρὶν ἢ πάθῃ.

ΚΕΦ. ΛΓ. 30

Περὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

12 **Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξελθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας, 13 ἐπείνασε. καὶ ἰδὼν συκῆν μακρόθεν ἔχουσαν φύλλα,**

ἦλθεν εἰ ἄρα εὑρήσει τι ἐν αὐτῷ. καὶ ἐλθὼν ἐπ' αὐτὴν οὐδὲν εὗρεν εἰ μὴ φύλλα· οὐ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων.

Καὶ τῇ ἐπαύριόν φησιν, ἐξελθόντων αὐτῶν Βηθανίας, ἐπείνασεν. ὁ Ματθαῖος τὸ πρωῒ προστίθησι. πῶς δὲ πρωΐας πεινᾷ; συνεχώρησε τῇ σαρκὶ τοῦτο. ἄλλος δὲ ἔφη, ἦλθεν[t] εἰ ἄρα εὑρήσει[u] ἐν 5 αὐτῇ καρπόν. ὅθεν δῆλον ὅτι τῆς ὑπονοίας αὐτῶν ἦν. καὶ γὰρ τὰς ὑπονοίας τῶν μαθητῶν γράφουσιν. οὕτω δὲ καὶ τὸ νομίζειν διὰ τοῦτο αὐτὴν κατηρᾶσθαι. τίνος οὖν ἕνεκεν κατηράθη; τῶν μαθητῶν ἕνεκεν, ἵνα θαρρῶσιν. ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ μὲν εὐεργετεῖ[x], οὐδένα ἐκόλασεν[y]· ἔδει δὲ καὶ τῆς τιμωρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως 10 ἀπόδειξιν παρασχεῖν, ἵνα μάθωσιν ὅτι δυνάμενος ξηράναι Ἰουδαίους, ἑκὼν συγχωρεῖ, καὶ οὐ ξηραίνει. οὐκ ἐβούλετο δὲ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους ἐνδείξασθαι, καὶ[z] εἰς τὸ φυτὸν τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν ταύτην παρέσχετο. ὅταν δὲ εἰς τόπους γένηταί τι, μὴ ἀκριβολογώμεθα, δικαίως ἢ ἀδίκως, λέγοντες, ἀλλὰ τὸ θαῦμα 15 ἴδωμεν. ἐπεὶ καὶ περὶ τῶν χοίρων πολλοὶ τοῦτο εἰρήκασι τῶν καταποντισθέντων, τὸν τοῦ δικαίου γυμνάζοντες λόγον. ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα προσεκτέον αὐτοῖς. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἄλογα, ὥσπερ ἐκεῖνο τὸ[a] φυτὸν ἄψυχον.

Τίνος οὖν ἕνεκεν περίκειται τοιοῦτον[b] σχῆμα τῷ πράγματι; καὶ 20 τῆς κατάρας ἂν[c] ἡ πρόφασις, ὅπερ ἔφην, τῆς τῶν μαθητῶν ὑπονοίας τὸ πρᾶγμα ἦν, εἰ καὶ τούτων οὐδὲν αἰνίττεται. εἰ δὲ λέγοι ὅτι[d] οὐκ ἦν καιρὸς, καὶ ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὅτι προηγουμένως εἰς τοῦτο ἦλθε, οὐ διὰ πεῖναν, ἀλλὰ διὰ τοὺς μαθητάς. τίς γὰρ οὕτως εὐήθης ὥστε ὑπολαβεῖν ὅτι[e] ἐν πρωϊνῷ τῷ καιρῷ τοσοῦτον ἥττητο 25 πείνης; ἢ εἴπερ ἐπείνη καὶ τὸ ἐσθίειν τότε ἐνόμιζεν ἀδεὲς, τί τὸ κωλύον ἦν αὐτὸν φαγόντα τῆς οἰκίας ἐξελθεῖν; οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν ὡς ἡ τοῦ καρποῦ θέα πρὸς πεῖναν αὐτὸν ἐξεκαλέσατο. οὐ γὰρ ἦν καιρὸς συκῶν· πεινῶν δὲ πῶς οὐχ ἑτέρωθεν ἐζήτει τροφὴν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συκῆς, ἣν οὐ δυνατὸν ἦν ἔχειν πρὸ τοῦ καιροῦ τὸν 30 καρπὸν, δήλου πᾶσιν ὄντος σαφῶς; ποίας δὲ ἀγανακτήσεως ἦν ἄξιον τὸ μὴ ἔχειν αὐτὴν καρπόν; ὥστε ὅγε μὴ πάντως εὐήθης ἱκανῶς

t ἦλθεν om. L. u εὗροι L. x Sic L. εὐεργετῶν Poss. et P. y ἐκώλυσεν L. z ἀλλὰ P. a τὸ om. P. b Sic P.L. τοῦτο Poss. c αὕτη P. d Sic P.L. λέγοιτο Poss. e Sic P.L. ὑπολάβητο Poss.

ἂν ἐκ τούτων συλλογίσαιτο ὅτι πεῖνα μὲν οὐκ ἦν, πρόσχημα δὲ ἦν πείνης τὴν οἰκείαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, εἰς τὸ μὴ οἴεσθαι αὐτοὺς ἀτονίᾳ τὸ πάθος αὐτὸν ἀναδέχεσθαι. διὰ τοῦτο φυτὸν ἐπιλεξάμενος, ὃ κἂν εἰ τέμοι τις, οὐ ῥᾳδίως τὴν ἔμφυτον ὑγρασίαν ἀποτίθεσθαι πέφυκε· τοῦτο διὰ μόνης ἐξήρανε τῆς ἐπιτιμήσεως. 5

Ἄλλως δέ φησι τὴν μέλλουσαν κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ κρίσιν ἐπὶ τῆς συκῆς ἔδειξεν, ὥσπερ καὶ ἡ παραβολὴ δηλοῖ· ἣν καὶ ὁ Λουκᾶς ἀπεμνημόνευσε λέγων, "συκὴν εἶχέν τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀμπε- "λῶνι αὐτοῦ, καὶ ἦλθεν ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ καὶ οὐχ εὗρεν. εἶπεν "δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργόν. ἰδοὺ τρία ἔτη ἀφ' οὗ ἔρχομαι ζητῶν καρ- 10 "πὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ καὶ οὐχ εὑρίσκω. ἔκκοψον αὐτήν· ἵνα τί καὶ "τὴν γῆν καταργῇ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῷ λέγει. Κύριε, ἄφες αὐτὴν "καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως οὗ σκάψω περὶ αὐτὴν καὶ βάλλω κόπρια· "κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν, εἰ δὲ μήγε εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν." ὅπερ οὖν λόγῳ διέξηλθεν, τοῦτο καὶ ἔργῳ δέδειχεν· ὥσπερ καὶ ἄλλα 15 ἐποίησε συμβολικὰ, καθὼς ἐν τῇ παρουσίᾳ καὶ διὰ τῶν προφητῶν· ὅτι μᾶλλον ἀκοῆς ὅρασις ψυχῆς καθάπτεται, καὶ ἐν μνήμῃ σώζεται. ἡ μὲν παραβολὴ τὴν ἀκαρπίαν ἐλέγχει τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἔρχεται οὖν ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν συκὴν ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καθὰ ἔλεγεν ἡ παραβολὴ, φῦλλα δὲ εἶχε μόνον, ἅτε δὴ καὶ ἔαρος 20 ὄντος· καὶ δοκεῖ μὲν κατὰ χρείαν τροφῆς ἐπ' αὐτὴν ἐληλυθέναι. σύμβολον δὲ ποιεῖ τὸ εἰρημένον, καὶ συνέτρεχεν ἡ πεῖνα τῷ συμβόλῳ, ἡρμοσμένης τοῦ σώματος τοῦ ἁγίου φύσεως τε καὶ κινήσεως πρὸς τὰς τῶν πραγμάτων οἰκονομίας τε καὶ ἐνδείξεις. οὐ γὰρ ἀγνοεῖν δήπουθεν οἷόν τε ἦν, ὅτι καρπὸν εἰς βρῶσιν οὐκ ἂν ἔχοι 25 κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ συκῆ. ἀλλ' ἐμφαίνεται τῷ πράγματι ὥσπερ βρῶσιν εἶναι τοῦ Κυρίου τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ ποθεῖν αὐτὸν ταύτην, καθὸ καὶ ἐπὶ τῶν μελλόντων πιστεύειν Σαμαρείτων εἶπεν τὸ "ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ "οἴδατε." τὸ μὲν οὖν εὐθαλὲς τῆς συκῆς, τὴν δόξαν ἐδείκνυ τῆς 30 Ἱερουσαλὴμ τὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην αὐτῇ· τὸ δὲ ἄκαρπον τὴν κακίαν καὶ ἀπιστίαν. ἡ δὲ ἀκαιρία τοῦ καρποῦ τὴν ἀκαιρίαν τῆς τότε σωτηρίας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἤλεγχεν· τὴν δὲ ἀκαιρίαν ταύτην ἐπήγαγεν ἑαυτῇ. διὸ καὶ μέμψιν καὶ κατάραν ὑφίσταται· οὐ δήπου πρὸς τὴν συκὴν ὀργιζομένου τοῦ Κυρίου, ὅτι μὴ καρπο- 35

φοροίη καὶ ταῦτα παρὰ καιρὸν, ἀλλ' ἐν τῷ δένδρῳ τὸ τῆς πόλεως ἐπιδεικνυντος. ἡ δὲ κατάρα τοῖς ἔργοις ἐμφαίνεται πεπληρωμένη περὶ τὴν πόλιν. τὸ δὲ μηκέτι καρπὸν ἄγειν τὴν Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀποκλείει τῆς καινουργηθείσης καρποφορίας, ἣν ἡ δοθησομένη αὐτοῖς Χριστοῦ γνῶσις παρέξει· οἱονεὶ κατά τινα ἐγκεντρισμὸν 5 δοθησομένης τῆς Ἱερουσαλὴμ τῆς ἀποστολικῆς δυνάμεως εἰς τὸ καρποφορῆσαι· οὐ γὰρ ἐξ αὐτῆς ὁ καρπὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐκ τῆς νέας καὶ προσγινομένης γνώσεως, ἣν ὥσπερ ἔξωθεν καὶ ἀπὸ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας προστιθεμένην λήψεται.

15 Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἰη- 10 σοῦς εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστερὰς κατέστρεψε.

Τοῦτο καὶ ὁ Ἰωάννης φησίν· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ 15 Εὐαγγελίου· οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει, ὥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος. ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι τοῦτο, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς, καὶ δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν χρόνων καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τῷ Πάσχα παρεγένετο, ἐνταῦθα δὲ πρὸ πολλοῦ. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων τῶν Ἰουδαίων[f]· ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τὸ αὐτὸ 20 αὐτοῦ ποιήσαντος, ἐνέμενον ἐπὶ τῇ καπηλείᾳ· καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον, δέον κἀντεῦθεν μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. ἑώρων γὰρ τοὺς λόγους τοῖς πράγμασι συμφωνοῦντας· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν. διὸ καὶ αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον, τὸν θυμὸν 25 αὐτῶν κατασβεννὺς, καὶ δεικνὺς[g] ὅτι παρὰ Θεοῦ ἥκει. λῃστὰς δὲ τοὺς ἐμπόρους ἐκάλεσε, διὰ τὸ λῃστρικὸν τῆς φιλοκερδίας, οἱ τὴν τῶν θυσιῶν χρείαν πρόφασιν αἰσχροκερδίας λαμβάνοντες, βόας, καὶ τρυγόνας, καὶ περιστερὰς ἐπίπρασκον· ἕτεροι δὲ ἀργύρια προυτίθεσαν λεπτὰ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἀλλαγήν. σφοδρότερον 30 δὲ τὸ ἔργον οὐκ ἐν ἠπιότητι[h] λόγου γενόμενον[i], ὅποτε καὶ τοὺς πιπράσκοντας ἐξέβαλε καὶ τὰς τραπέζας κατέστρεψεν. ἄλλος[k]

[f] Ἰουδ. μείζων L. [g] καὶ δεικνὺς om. L. [h] νηπιότητι L. [i] γινόμενον P. [k] ἄλλως L.

δέ φησιν ὅτι περὶ τὸν χρόνον οὐ πάνυ τοῖς τρισὶν Εὐαγγελισταῖς ἐμέλησεν ἐν τῇ διηγήσει τῆς ἀνόδου τῆς Ἱερουσαλήμ. ὁ γὰρ Ἰωάννης ἀκριβέστερον τὸ τοιοῦτον προϊστορήσας, ἐν τῇ πρώτῃ ἀνόδῳ ταῦτα πεπρᾶχθαί φησι· καίτοι ἐν τῷ Πάσχα τὸ πάθος ἱστορεῖ γεγονός[l]· τὸ οὖν ἱστορῆσαι τὸ πρᾶγμα μόνον ἐμέλησεν 5 αὐτοῖς, καὶ τὰς διαφόρους ἀνόδους μίαν πεποιήκασι. οὕτω καὶ ἐν τῷ ο΄ ψαλμῷ τὰ ἐν διαφόροις γεγενημένα χρόνοις ὑφ᾽ ἕνα εἰσῆκται καιρὸν ἐν τῇ διηγήσει· ἔνθά φησιν, τὸ "κατελάλησαν τοῦ Θεοῦ "καὶ εἶπον, μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἑτοιμάζειν τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; "ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν καὶ ἐρύησαν ὕδατα, καὶ χείμαρροι κατε- 10 "κλύσθησαν. μὴ καὶ ἄρτον δύναται δοῦναι, ἢ ἑτοιμᾶσαι τράπεζαν "τῷ λαῷ αὐτοῦ;" μετὰ γὰρ τὴν τοῦ ὕδατος δόσιν, οὐχὶ περὶ τοῦ μάννα ἦν ἀντιλογία, ἀλλ᾽ ἡ περὶ τῶν κρεῶν· εἰσήγαγεν δὲ ἑκάτερον κατ᾽ αὐτὸν ὁ ψαλμῳδός.

18 Οἱ δὲ γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἤκουσαν καὶ ἐζήτουν 15 πῶς αὐτὸν ἀπολέσουσιν.

Ἠσθάνοντο λοιπὸν[m] γὰρ ὅτι αὐτῶν καθάπτεται τὰ γινόμενα παρ᾽ αὐτοῦ. ποτὲ μὲν οὖν κατεχόμενος διὰ μέσου αὐτῶν ἀναχωρεῖ, καὶ οὐχ ὁρᾶται· ποτὲ δὲ φαινόμενος ὠδίνουσαν αὐτῶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐπέχει. ἐνταῦθα δὲ τῷ φόβῳ[n] τοῦ πλήθους αὐτοὺς κατεῖχεν. 20 οὐ γὰρ ἐβούλετο πάντα ὑπὲρ ἄνθρωπον ποιεῖν, ὥστε πιστευθῆναι τὴν οἰκονομίαν. οἱ δὲ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ πλήθους ἐσωφρονίζοντο, οὔτε τὴν τῶν προφητῶν μαρτυρίαν ᾐδοῦντο. οὕτω καθάπαξ αὐτοὺς ἡ φιλαρχία ἐπλήρωσεν[o], καὶ εἰς μιαιφονίαν ἐξώπλιζεν.

19 Καὶ ὅτε ὀψὲ ἐγένετο, ἐξεπορεύετο ἔξω τῆς πόλεως. 25
20 καὶ πρωῒ παραπορευόμενοι, εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν.

Ἀκριβέστερον ὁ παρὼν Εὐαγγελίστης ἀπομνημονεύει τῆς ἱστορίας, ἐν τῇ ἐφεξῆς ἡμέρᾳ λέγων τεθεωρεῖσθαι ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐξηραμμένην τὴν συκῆν· ἐπανιόντων πάλιν ἐπὶ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν 30 προαστείων. ὁ δὲ Ματθαῖος παρέδραμε τὸ ἀκριβὲς τοῦ καιροῦ εἰπὼν παραχρῆμα τὴν συκὴν ἐξηράνθαι καὶ τεθαυμακέναι τοὺς

[l] Sic L. καὶ οὗτοι ἐν τῷ πάθει ἱστοροῦσι γεγονὸς P. et Poss. [m] Sic L. ᾔσθοντο P. et Poss. [n] Sic L. ὁ φόβος P. et Poss. [o] ἐπήρωσεν P.

μαθητάς. παραχρῆμα δὲ λέγοιτ' ἂν καὶ εἰς αὔριον τὸ πρᾶγμα γνωσθέν· ὀξεῖα δὲ καὶ ἡ δύναμις καὶ ἐν τῷ ζωογονεῖν τὰ νεκρὰ, καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀναβιωσθέντων ὑπὸ Κυρίου καὶ ἀποξηραίνουσα τὰ ζῶντα, καθάπερ ἐπὶ τῆς συκῆς. ταῦτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς γραφῆς ὑπὸ Θεοῦ λέγεται, τὸ "ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω" 5 καὶ τὸ "ἐγὼ ξηραίνω ξύλον χλωρὸν, καὶ ἀνεθάλλω ξύλον ξηρὸν" καὶ οὐδεμία διατριβὴ περὶ τὴν θείαν ἐνέργειαν, εἰ μὴ ὅτε περὶ ἀνθρώπων προαιρέσεως γίνεται τῶν μὴ ταχὺ δεχομένων, μηδὲ οὕτως ὀξέως ἀποτελουμένων εἰς τόδε, ὡς ἡ θεῖα ἐνέργεια δύναται· ὅθεν καὶ περὶ τὴν ἐν πίστει δύναμιν ὀλίγοι οἱ συνακολουθοῦντες 10 τοῦ Κυρίου τὴν ὁμόνοιαν πρᾶξιν ἐνδιδόντες πίστεως, ἣν διὰ δυνάμεως αὐτοῖς παρέχεται. ὥστε μὴ μόνον ξύλον ἀποξηρᾶναι τεθηλὸς, ἀλλὰ καὶ ὄρος μετακινῆσαι προστάγματι, καὶ πάντα πληροῦν ὅσα ἄν τις αἰτήσαιτο.

Δῆλον δὲ ὡς οὐκ ἀχρεῖον τούτων ἕκαστον ἐπαγγέλλεται Χριστὸς, 15 οὐδὲ οἷον ἐπὶ θαυματουργίᾳ κενῇ, καθάπερ ἀξιοῦσιν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀπαιτοῦντες, καὶ κελεύοντες μετακινεῖν τῶν τυχόντων τι καὶ βραχυτάτων, ὡς ἐπ' ἐλέγχῳ τῆς ἐπαγγελίας τῆς περὶ τῶν ὄρων· οὔτε γὰρ ὄρος οὔτε δὲ κάρφος ἀχρείως μετακινηθείη ἂν κατὰ δύναμιν Θεοῦ, ἐπεὶ μὴ δὲ αὐτὸς ἀχρείως τὴν συκῆν ἐξήρανεν, 20 ἀλλ' ἐπὶ σημείῳ τῆς τοῦ Ἰσραὴλ μελλούσης ἀκαρπίας, καὶ πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως. ἕπεται δὲ τῇ πίστει τῇ τελείᾳ καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς, ἤτοιγε ἀπ' ἀρχῆς κατορθούμενα, ἢ καὶ ἐκ μετανοίας διορθούμενα. καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐξ ἀρχῆς κατορθοῦν ἀπταίστως ἀδύνατον, τὸ διὰ μετανοίας προσέθηκεν ὁ Κύριος.[p] 25

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ ἀμνησικακίας.

25 Καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴ τι ἔχετε κατά τινος, ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν τὰ παραπτώματα ὑμῶν. 30

Οὐ μονον εἶπεν "πάντα ὅσα ἂν προσευχόμενοι αἰτῆσθε πι-

[p] Hujus Scholii partem, quod ex Cod. L. dedi sub Cyrilli nomine in Catena sua vulgavit Possinus.

" στεύετε ὅτι λαμβάνετε, καὶ ἔσται ὑμῖν," ἀλλὰ κἀκεῖνο πρὸς τοῦτο· " καὶ ὅταν στήκητε προσευχόμενοι, ἀφίετε εἴ τι ἔχετε " κατά τινος. ἵνα καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀφῇ ὑμῖν " τὰ παραπτώματα ὑμῶν·" οὕτω γὰρ φησὶν ἡ πίστις ἐν ὑμῖν ἀληθής ἐστιν ἡ πάντα δυναμένη. 5

26 Εἰ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀφίετε, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

Εἰ τὸ γοῦν ἐκ μετανοίας καθαρὸν[q] ὑμῖν παρείη, καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιτυχάνοιτε, διδόντος τὸ ἐνδόσιμον τῇ παρὰ Θεοῦ ἀφέσει, διὰ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀφέσεως. παρασκευάζει τοίνυν 10 τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ[r] διὰ τούτων θαρρεῖν πίστει τε καὶ εὐχῇ, καὶ μὴ δεδοικέναι. τὸ γὰρ θαυμάσαι οὐκ ἦν ἀπὸ πίστεως. οὐδὲ γὰρ τῷ Θεῷ μέγα τοῦτο. ἐπεὶ οὖν οὐκ ᾔδεσαν αὐτοῦ σαφῶς τὴν δύναμιν, λανθανόντως ἀπάγει τῆς ἀπιστίας αὐτοὺς, καὶ δείκνυσιν ἡλίκον ἐστὶ τὸ τῆς πίστεως. 15

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων.

27 Καὶ ἔρχονται πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ περιπατοῦντος αὐτοῦ, ἔρχονται πρὸς αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς 28 καὶ οἱ γραμματεῖς, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Ἐν ποίᾳ ἐξου- 20 σίᾳ ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἔδωκεν, ἵνα ταῦτα ποιῇς;

Ἐπειδὴ τοῖς σημείοις ἐπισκῆψαι οὐκ εἶχον, τὴν τῶν καπηλευόντων ἐν τῷ ἱερῷ προφέρουσι διόρθωσιν. ὃ δὲ λέγουσι τοιοῦτον ἐστι. τὸν διδασκαλικὸν ἐδέξω θρόνον; ἱερεὺς ἐχειροτονήθης, ὅτι 25 τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπεδείξω; καὶ μὴν οὐδὲν ἐποίησεν αὐθαδείας ἐχόμενον, ἢ τῆς εὐταξίας προενόησε τοῦ ἱεροῦ. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, τοῦτο ἐπισκήπτουσι. καὶ ὅτε μὲν ἐξέβαλεν οὐκ ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὐδὲν, διὰ τὰ θαύματα ἃ ἔφη ὁ Ματθαῖος αὐτὸν πεποιηκέναι ἐν τῷ ἱερῷ. ἐπειδὴ δὲ ὤφθη, τότε ἐπιτιμῶσι. μονον- 30 ουχὶ λέγοντες, τί δήποτε κωλύεις ἅπερ ἡμεῖς οὐκ ἀπεκωλύσαμεν

[q] Sic P.L. καιρὸν Poss. [r] αὐτοὺς L.

ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ; διελέγχων τὴν ἐπιστασίαν τὴν ἡμετέραν, καὶ καταισχύνων ὡς ἀμελῶς ἔχοντας περὶ τὸ τῷ ἱερῷ πρέπον. ταῦτα γὰρ ἦν τὰ ἐννοήματα τῶν αἰτιωμένων τὸν Κύριον ἐπὶ τῇ διορθώσει τῶν κατὰ τὸ ἱερὸν πραγμάτων. ἔδει δὲ οὐκ ἐρωτᾶν ἀλλ' εἰδέναι μάλιστα ἐκ τῶν πάλαι προφητῶν. ἐπειδὴ δὲ τούτου μὴ ἐφικνοῦντο 5 διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, τὴν γοῦν Ἰωάννου μαρτυρίαν ἐχρῆν ἐν μνήμῃ φέροντας εἰδέναι, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος πάλαι Σωτὴρ τοῦ κόσμου, καὶ γινώσκειν τὴν ἐξουσίαν καὶ μὴ ζητεῖν περὶ αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ οὐ συνίασιν, ἄντικρυς μὲν ἑαυτῷ μαρτυρεῖν ὁ Κύριος ἐκκλίνει, διὰ τὸ κατὰ ἄνθρωπον μὴ ἀξιόπιστον εἶναι τὴν 10 αὐτοῦ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν· Ἰωάννην δὲ μάρτυρα παρέχεσθαι βούλεται, καὶ ἐπείπερ οὐκ ἀποδεξάμενοι οὐδὲ τὸν Ἰωάννην διαλέγεται, διὰ τοῦτο πρότερον ἐρωτᾷ περὶ Ἰωάννου, ἥντινα τιμὴν ἔχουσιν. "εἶπεν γὰρ αὐτοῖς," φησιν, "ἐπερωτήσω ὑμᾶς κἀγὼ ἕνα "λόγον, καὶ ἀποκρίθητέ μοι, καὶ ἐρῶ ὑμῖν ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα 15 "ποιῶ, τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἐξ οὐρανοῦ ἦν ἢ ἐξ ἀνθρώπων;" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ γὰρ ἐκεῖνον ἦσαν ἀποδεδεγμένοι, καὶ τὴν μαρτυρίαν πάντως ἀκόλουθον ἦν ἀποδέξασθαι, καὶ οὕτως ἂν ἠπίσταντο τὴν ἐξουσίαν.

Ἐρωτᾷ διὰ ταῦτα λέγων, ὅτι κἀγὼ ἕνα λόγον ἐρωτῆσαι βού- 20 λομαι, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, μαθήσεσθε ἐν ποίᾳ δυνάμει ταῦτα ποιῶ, ἐὰν τοῦτον αὐτὸν περὶ ἐμοῦ μαρτυροῦντα δέχεσθε, καὶ τίς εἰμι γνώσεσθε. ἐρωτᾷ τὲ περὶ τῆς χάριτος τῆς ἐν Ἰωάννῃ. αὕτη γὰρ αὐτὸν ἔντιμόν τε καὶ ἀξιόπιστον καθίστη[s] μάρτυρα. καὶ εἴπατέ μοί, φησι, πότερον ἐκ Θεοῦ ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου ἢ ἐξ ἀνθρώ- 25 πων[t]; τὸ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ λέγων, τὸ ἐκ Θεοῦ δεδήλωκεν[u]. στενοχωροῦνται δὲ περὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐκεῖνοι. εἰ μὲν ὁμολογοῖεν[v] τὴν ἀλήθειαν περὶ Ἰωάννου, τὴν ἀπιστίαν αἰδούμενοι τὴν πρὸς αὐτὸν ἣν ἠπίστησαν, ἀκόλουθον φανησομένην τῇ ἀληθεῖ περὶ αὐτοῦ μαρτυρίᾳ· εἰ δὲ ἀρνοῖντο ὅτι παρὰ Θεοῦ ὁ βαπτιστὴς, φοβούμενοι 30 τὸν ὄχλον. διὸ ἐκκλεισθέντες ἀποκρίσεως, λέγουσιν, "οὐκ οἴδαμεν." καὶ πρὸς τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἀκολούθως, "οὐδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν," φησιν, "ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ." ὡς γὰρ δήλου[x] τούτου τυγχάνοντος

[s] καθίστησι P. [t] ἀνθρώπινον L. [u] δεδήλωκεν αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Poss.
[v] ὁμολογεῖεν P. ὁμολόγειαν Poss. [x] δῆλον Poss.

ὅτι ἔφυγον τὴν ἀπόκρισιν, οὐχὶ δὲ ἀγνοοῦντες ἀληθῶς οὐκ ἀπεκρίναντο· οὐδὲ ἐγώ φησιν ὑμῖν λέγω. οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐ λέγω, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἠβουλήθητε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν· οὐδὲ τῆς παρ' ἐμοῦ τεύξεσθε ἀποκρίσεως. ἢ καὶ οὕτως· οὐ δύνασθε οὐδὲ ὑμεῖς περὶ ἐμοῦ ἀκούειν ὅστις εἰμὶ, ἐπεὶ τὸν μάρτυρα οὐ δέχεσθε ὃς 5 ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. εἰ γὰρ ἐπίστασθε ὅτι τὸ φῶς εἰμὶ τὸ ἀληθινὸν, ἔγνωτε τοῦτο ἂν ὅτι εἰκότως ἀφαιρῶ τὸν σκότον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τόπου. σκότος γὰρ ἡ φιλοκερδία καὶ αἰσχροκερδία τὸ καλὸν ἰδεῖν οὐκ ἐῶσα.

ΚΕΦ. ΛϚ. 10

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

1 Καὶ ἤρξατο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λέγειν, Ἀμπελῶνα ἐφύτευσεν ἄνθρωπος, καὶ περιέθηκε φραγμὸν, καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον, καὶ ᾠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἀπεδήμησε. 15

Ἡ παραβολὴ δηλοῖ ὅτι μὴ μόνον περὶ τὸν Ἰωάννην ἠγνωμονήκασιν, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ οἰκέτου, προελθόντες δὲ ἐπὶ τὸν δεσπότην. διὸ καὶ τὴν ἀποβολὴν εἰκότως πεισομένους αὐτοὺς προδείκνυσι, τὸν ἀμπελῶνα λέγων τὸν[y] Ἰσραὴλ τοῦ οἰκοδεσπότου, τοῦτ' ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ φραγμὸν 20 περιβληθέντα ἀσφαλείᾳ τῇ παρὰ Θεοῦ· διὸ καὶ καθαίρεσιν τοῦ φραγμοῦ ἀπειλῶν ὁ Θεὸς ἐν τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ, τὴν ἀσφάλειαν ἐδήλωσεν περιαιρεθησομένην αὐτῶν. "καὶ ὤρυξεν ὑπολήνιον·" ληνὸν μὲν, ὡς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, τὸ θυσιαστήριον λέγων, ὑπολήνιον δὲ τὸ ὑποκάτω, ἔνθεν τῶν θυσιῶν τὸ αἷμα ἐδέχοντο. 25 πύργον δὲ τὸν ναὸν ἐπιφανέστατον ἐν ἀνθρώποις καὶ ὑψηλότατον. ἐκδεδωκέναι τε ἔφη τὸν ἀμπελῶνα γεωργοῖς, τοῦτ' ἔστι τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ διδασκάλοις· καὶ ἀποδεδημηκέναι, τοῦτ' ἔστι δεδωκέναι χρόνους εἰς καρποφορίαν, ἣν ὥσπερ ἐπιστὰς πάλιν ἤμελλεν ἀπαιτῆσαι[z]. ταῦτα δὲ εἰς τὸν Πατέρα μὲν λέγεται κατὰ 30 τὴν ὑπόθεσιν τῆς παραβολῆς, καθ' ἣν ἴδιον[a] τὸν Υἱὸν εἰσάγει ἡ

[y] τοῦ L. [z] ἀπαιτήσειν P. [a] ἰδίως P.L.

παραβολὴ, ὅτι καὶ ἰδία τοῦ Λόγου ἡ σάρκωσις· οὐ μὴν χωρίζει γε τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ὁ περὶ τοῦ οἰκοδεσπότου λόγος, εἴπερ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. αὐτίκα καὶ ὁ Ἡσαΐας "τοῦ ἀγαπητοῦ" λέγει τὸν ἀμπελῶνα· μετὰ δὲ ταῦτα τὴν ἀπαίτησιν τῆς καρποφορίας τοῦτ' ἔστιν τοῦ νομικοῦ[b] βίου, παρόντος τοῦ καιροῦ, φησι 5 γεγενῆσθαι διὰ δούλου πρῶτον· οὗ τυπτηθέντος καὶ ἀναιρεθέντος, δι' ἑτέρου δούλου πάλιν τὴν ἀπαίτησιν ἔδει γεγενῆσθαι. εἶτα καὶ τρίτον πάλιν ἀπεσταλκέναι αὐτοῖς, καὶ οὕτω τὸ τελευταῖον διὰ τοῦ υἱοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξαν ἐπιδεικνύντος εἰς τὸ καταιδέσαι μειζόνως· οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος τὸ ἀποβησόμενον τοῦ πέμποντος, 10 ἀλλ' ὡς τοῦ πράγματος ἔχοντος τὸ ἄξιον ἐντροπῆς. δοῦλον τε πρότερον μὲν λέγουσι τοὺς ἐν καιρῷ Ἠλιοῦ καὶ αὐτὸν Ἠλίαν προφήτας, δεύτερον δὲ τὸν Ἡσαΐαν, καὶ Ὠσηὲ καὶ Ἀμῶς, τρίτον δὲ τοὺς περὶ τὸν Ἐζεχιὴλ καὶ Δανιήλ· καὶ κατὰ ταύτην γε τὴν διαίρεσιν τὸ, "τὰ τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ 15 "ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω," εἰς τοὺς προφήτας ἂν λέγοιτο, ἵνα τέταρτον ἔτος ᾖ τὸ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, καὶ μὴ τρίτον. ἐπάγει γοῦν ἡ παραβολὴ τὸ κατὰ τοῦ Κυρίου τόλμημα, ὅτι συνιέντες αὐτὸν ὄντα κληρονόμον, μείζονα τὴν τόλμαν ἐνεδείξαντο, ὡς ἀποκτεῖναι[c] αὐτὸν, καθέξοντες[d] τὴν κληρονομίαν. ἐξέβαλον οὖν 20 αὐτὸν, φησὶν ἔξω τοῦ ἀμπελῶνος, τοῦτ' ἔστιν τῆς πόλεως, καὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ἀπέκτειναν. ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἀπέκτειναν, οὐχ ὡς ἡ ἀκολουθία τῆς παραβολῆς ἔχειν δύναται αὐτὸν εἶναι τὸν παρεσόμενον ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν δούλων· ὅτι δὲ αὐτός ἐστι, δῆλον. ἤδη οὖν κριτικὴ πῶς αὐτοῦ παρουσία τοῦ παραδοθῆναι Ῥωμαίοις τὸν λαόν. 25 καὶ αὐτοῦ τὸ ἔργον καὶ οὐ Ῥωμαίων. καὶ τότε ἡ ἔκδοσις τοῦ ἀμπελῶνος ἡ εἰς ἑτέρους γεωργοὺς, τουτέστιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διδασκάλους. "Οὐδὲ ταύτην τὴν γραφὴν "ἀνέγνωτέ, φησι, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες," καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ πάντων δείκνυσιν ὅτι οἱ μὲν ἐκβάλλεσθαι ἤμελλον, 30 τὰ δὲ ἔθνη εἰσάγεσθαι. καὶ καλῶς εἶπε, "παρὰ Κυρίου ἐγένετο·" ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδὲν τῷ Θεῷ ἐναντίον τῶν γινομένων ἦν. "καὶ "ἔστι θαυμαστόν." καὶ μάλα εἰκότως. λίθον δὲ ἑαυτὸν καλεῖ[e]

[b] νομίμου P. [c] ἀποκτείνειν L. [d] καθελόντες Poss. [e] καλεῖ P. λαλεῖ Poss.

καὶ οἰκοδόμους, ὥσπερ καὶ γεωργοὺς πρώην ἐκάλεσε τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων· ἑαυτὸν δὲ μετὰ τὸ παρ᾽ ἐκείνοις ἀποδοκιμασθῆναι κεφαλὴν γωνίας καθιστάμενον[f], τουτέστιν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων· παρὰ Κυρίου δὲ τοῦτο εἶναι[g] θαῦμα ἀνθρώποις τοῖς συνιεῖσιν[h], ὅτε δὴ[i] μετὰ θάνατον ζῶν φαίνεται Χριστὸς βασιλεὺς 5 ὢν[j] οὐρανίων τε καὶ ἐπιγείων· καὶ τὰ ἔθνη ποιῶν ἅγια καὶ οἰκεῖα Θεῷ. οὐκ ἐξαρκεῖ δὲ αὐτοῖς τὸ μὴ πείθεσθαι αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ κατασχεῖν ἐπὶ τιμωρίᾳ τὸν ἐλέγχοντα σπεύδουσι· καίτοι κεκαλυμμένου τοῦ ἐλέγχου καὶ μὴ προφανοῦς γεγονότος. κρείσσους δὲ καὶ οἱ ἀποκεκαλυμμένοι ἔλεγχοι κρυπτομένης φιλίας, τουτέστιν 10 δολερᾶς καὶ κολακευτικῆς, ὡς Σολωμῶντι δοκεῖ. ὡρμηκότες δὲ ἐπὶ φόνον ἐπέχονται φόβῳ ἀνθρώπων, οὐ φόβῳ Θεοῦ.

Sch. ad v. [ἐκεφαλαίωσαν]. Κεφαλικὴν ζημίαν ἐπέθεντο ἤτοι θάνατον ἐπράξαντο ἢ ὅτι κατὰ κεφαλῆς θανατηφόρον πληγὴν ἤνεγκαν. ἐκεφαλαίωσαν, ἀντὶ τοῦ πάσαις πρὸς τῶν προλαβόντων 15 ὑπέβαλον ποιναῖς· ἀνακεφαλαιούμενοι ἐν τούτῳ τὰ τῶν προλαβόντων[jj].

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον.

13 Καὶ ἀποστέλλουσι πρὸς αὐτόν τινας τῶν Φαρισαίων 20 καὶ τῶν Ἡρωδιανῶν, ἵνα αὐτὸν ἀγρεύσωσι λόγῳ.

Ἡρωδιανοὶ κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦσαν οἱ τὸν Ἡρώδην Χριστὸν εἶναι λέγοντες, ὡς ἱστορεῖται[k]. ἄλλοι δὲ Ἡρωδιανούς φασι τοὺς Ἡρώδου στρατιώτας. τούτους δὲ[l] καὶ ὡς ἐναντιοῦντας[m] τῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ, καὶ ὡς περὶ τὸν ἄρχοντα ὄντας, τῆς 25 κατηγορίας αὐτῶν μάρτυρας παρεῖναι βούλονται τῇ ἐρωτήσει τῶν πειραζόντων καὶ βουλομένων ἀκοῦσαί τι παρ᾽ αὐτοῦ, ὅτι μὴ δῷ τὸν[n] φόρον. τοῦτο γὰρ σαφῶς ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής φησι, δῶμεν ἢ μή; διὰ τοῦτο δὴ τὰ ἐγκώμια καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀληθεύειν ἅπαντα, καὶ πᾶσαν ὀρθὴν πρᾶξιν ἀληθινῶς καὶ μετὰ παρρησίας 30 ὑποτίθεσθαι, αὕτη γὰρ ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ φροντίζειν τινός,

[f] καθιστάμενος om. L. [g] μετὰ Poss. [h] συνιοῦσιν L. [i] ὅτι δεῖ P. [j] βασιλεύων P. [jj] Cod. L. [k] ἱστόρηται L. [l] δὴ P. [m] ἐναντιωτάτους P. [n] Sic L. δότε Poss. et P.

μηδὲ ὑποστέλλεσθαι πρόσωπον. ταῦτα γὰρ λέγουσιν, ὡς ὑπαγαγεῖν αὐτὸν δυνάμενοι[o] καταφρονῆσαι τοῦ ἄρχοντος καὶ ἀπαγορεῦσαι τοὺς τελουμένους βασιλεῖ φόρους. εἰδότες ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος εἰσηγησάμενος μὴ ὑπακούειν βασιλεῖ, μηδὲ ἀπογράφεσθαι τὰς οὐσίας, ἀπώλετο· καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ 5 διεσκορπίσθησαν. πρὸς δὲ τὴν τοιαύτην πεῖραν ὁ τοῦ Σωτῆρος λόγος, πρῶτον μὲν αὐτὸ τοῦτο ἐξελέγχει ὅτι πειράζουσιν. ἵνα μηδὲ ὡς λανθάνοντες αὐτὸν μεγαφρονῶσιν, ἀλλ' ἴδωσιν ὅτι καὶ τὰ ἐγκάρδια γινώσκει. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "εἰδὼς αὐτῶν τὴν ὑπό-"κρισιν." εἶτα κελεύει τὸ ἀργύριον προσενεχθῆναι αὐτῷ τὸ τελού- 10 μενον βασιλεῖ. καὶ οὐχ ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἐπιγραφὴν, ἀλλ' ἵνα ἐκ τοῦ θεωρουμένου τὴν ἀπόκρισιν εὐλόγως ποιήσηται, καὶ ἐξ ὧν ἀποκρίνονται τὸ ἑπόμενον ἀκούσωσιν. ἐρωτήσας γὰρ τίνος ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή; ὡς ἔφησαν, τοῦ βασιλέως, ἀκόλουθον ἐκ τοῦ ἐκείνων λόγου τὴν ἀπόκρισιν ἀπέδωκεν, ὅτι βασιλεῖ μὲν τὰ βασι- 15 λέος ἀποδοῦναι δεῖ, Θεῷ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπισυνάψας δὴ τὰ περὶ Θεοῦ, οὐδὲ τοῦ δοκεῖν κολακεύειν ἄρχοντα[p] κατέλιπεν αὐτοῖς συκοφαντίαν. ἐπεὶ δοκεῖ δουλεία τις εἶναι ἀνθρώπου καὶ οὐ Θεοῦ, τὸ φόρους διδόναι. ὅθεν θαυμάσαντες τὸ ἄληπτον τοῦ λόγου, ἀπῆλθον. 20

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

18 Καὶ ἔρχονται Σαδδουκαῖοι πρὸς αὐτὸν, οἵτινες λέγουσιν ἀνάστασιν μὴ εἶναι· καὶ ἐπηρώτησαν αὐτὸν λέγοντες, 25

Τίνες εἰσὶν οἱ Σαδδουκαῖοι; αἵρεσις Ἰουδαίων ἑτέρα λέγουσα μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε Ἄγγελον, μήτε πνεῦμα. καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὐδὲν αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λέγουσι. πλάττουσι δέ τινα λόγον, καὶ πρᾶγμα συντιθέασιν ὡς ἐπίπαν μὴ γεγενημένον, οἰόμενοι εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐκβαλεῖν[q], καὶ τὸ ἀνάστασιν εἶναι 30 ἀνατρέψαι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἔπλασαν δύο ἢ τρεῖς, ἀλλ' ἑπτά; ὥστε ἐκ περιουσίας κωμῳδῆσαι τὴν ἀνάστασιν. διὸ καὶ λέγουσι, πάντες ἔσχον αὐτήν· τί οὖν ὁ Χριστός; πρὸς ἀμφότερα ἀπο-

[o] δυνάμενα P. [p] ἄρχοντας L. [q] ἐμβαλεῖν P.

κρίνεται, οὐ πρὸς τὰ ῥήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην, ἱστάμενος καὶ ὅτι ἀνάστασις ἔσται, καὶ οὐ τοιαύτη ἀνάστασις οἵαν[p], *ὥς φασί τινες, τοὺς Φαρισαίους ὑπολαμβάνειν. τί γάρ φησι; πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ γὰρ ὡς εἰδότες, Μωσέα προεβάλλοντο καὶ τὸν νόμον, δείκνυσιν αὐτοὺς τὰς γραφὰς* 5 *ἀγνοοῦντας, ἐκ δὲ τούτου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐπειδὴ αἴτιον ἦν τοῦ μὴ νομίζειν ἀνάστασιν, τὸ τοιαύτην ὑποπτεύειν γενήσεσθαι πραγμάτων κατάστασιν, τὸ αἴτιον θεραπεύει, εἶτα καὶ τὸ σύμπτωμα. ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, φησὶν, οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται. ψεῦδος οὖν ὑποτίθεσθε ἀγνοοῦντες τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως γρα-* 10 *φὴν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐκ μὴ ὄντων τῷ λόγῳ τὰ πάντα συστησαμένην· ἥτις καὶ τὰ διεφθαρμένα εἰς ἀνάστασιν ἄγει. καὶ ἐπειδὴ μενοῦσιν ὡσαύτως ἄνθρωποι μηκέτι αὐξανόμενοι εἰς πλῆθος, καθάπερ καὶ οἱ Ἄγγελοι· διὰ τοῦτο κοινωνία γάμων ἀναιρεθήσεται· τοῦτο γὰρ τὸ ὡς "Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς."* 15 *ὥσπερ γὰρ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολὺ μὲν ὂν, οὐ μὴν ἐκ γενέσεως αὐξηθὲν, ἀλλ' ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον· οὕτω δὴ καὶ τὸ ἀνιστάμενον πλῆθος. ὅτι δὲ γενήσεται ἀνάστασις, καὶ οὐκ ἀδύνατον τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ἐξ ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ συνίστησι, καὶ οὐκ ἐκ φυσιολογίας. οὐχὶ γὰρ τῶν οὐκ ὄντων, φησὶν, ἅγιος Θεὸς ὁ* 20 *Θεὸς, οὐ γὰρ εἶπεν ἤμην, ἀλλ' εἰμὶ τῶν ζώντων καὶ τῶν ὄντων*[q]. *ἴσμεν δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὴν λέξιν ταύτην οἱ ἀπὸ τοῦ Οὐαλεντίνου*[r] *καὶ Μαρκίωνος ἔτι διαμάχονται, ἐπὶ ψυχὰς ἀνάγοντες τὸν λόγον. ταύτας γὰρ ζῆν, καὶ περὶ τούτων εἰρηκέναι τὸν Κύριον ὡς τούτων ὄντος Θεοῦ τοῦ Θεοῦ*[s]. *οὐ δήπου δὲ Σαδδουκαίοις περὶ ψυχῶν ἦν* 25 *ἡ αἰτιολογία*[t], *ἀλλὰ περὶ σωμάτων· ὥστε περὶ τούτων ἡ ἀπόκρισις. λέγεται δὲ τότε ἀνίστασθαι ὁ νεκρὸς, ὅτε μετὰ σώματος ἡ ψυχή· οὐκ ὡς ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ψυχῆς διαλελυμένης, ἀλλ' ὡς ἀπρακτούσης, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς ἴδια ὅσα μετὰ σώματος ἔσχεν οὐκ ἐχούσης. ἓν γάρ τι τὸ συναμφότερόν*[u] *ἐστιν ἐν ἀνθρώποις, καὶ* 30 *ἡ ζωὴ κοινὴ, καὶ ἑκατέρων*[v] *δεῖ*[w] *πρὸς τὸ τὴν ἐκ θανάτου ζωὴν πάλιν συστῆναι.*

[p] *οἵαν* P. *οἷα* L. et Poss. [q] *τῶν ὀντ. κ. τ. ζώντ.* L. [r] *βαλεντίνου* L.
[s] *ὄντα Θεὸν* Poss. [t] *ἀντιλογία* P. [u] Sic P.L. *συναμφοτέρων* Poss.
[v] *ἑκάτερον* L. [w] *δὴ* P.L.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ γραμματέως.

28 Καὶ προσελθὼν εἷς τῶν γραμματέων, ἀκούσας αὐτῶν συζητούντων, εἰδὼς ὅτι καλῶς αὐτοῖς ἀπεκρίθη, ἐπηρώτησεν αὐτὸν, ποία ἐστὶ πρώτη πασῶν ἐντολή; 5

Ὁ μὲν Ματθαῖος ὅτι πειράζων ἠρώτησεν· ὁ δὲ Μάρκος τουναντίον. "εἰδὼς" γάρ φησιν "ὁ Ἰησοῦς ὅτι νουνεχῶς ἀπεκρίθη, εἶπεν "αὐτῷ οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ." οὐκ ἐναντιούμενοι ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾴδοντες. ἠρώτησε μὲν γὰρ πειράζων παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἀπὸ δὲ τῆς ἀποκρίσεως ὠφεληθεὶς, 10 ἐπῃνέθη. οὐδὲ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν ἐπῄνεσεν, ἀλλ' ὅτε εἶπεν, ὅτι τὸ ἀγαπᾷν τὸν πλησίον πλεῖόν ἐστι τῶν ὁλοκαυτωμάτων, τότε φησὶν, "οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας·" ὅτι τῶν ταπεινῶν ὑπερεῖδε, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς κατέλαβε. καὶ γὰρ πάντα ἐκεῖνα διὰ τοῦτο, καὶ τὸ σάββατον καὶ τὰ λοιπὰ, καὶ οὐδὲ 15 οὕτως αὐτῷ ἀπηρτισμένον τὸν ἔπαινον[x] συνέθηκεν, ἀλλ' ἔτι λείποντα· τὸ γὰρ εἰπεῖν, οὐ μακρὰν εἶ ἀπὸ τῆς βασιλείας, δείκνυσιν ἔτι ἀπέχοντα, ἵνα ζητήσῃ τὸ λεῖπον. τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν ἀρχὴν ταύτην τῷ Ἰησοῦ προεβάλετο τὴν ἐρώτησιν; προσδοκῶν τινα λαβὴν παρέξειν αὐτῷ ὡς ἐπιδιορθωσόμενον αὐτὸν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν 20 ποιεῖν Θεόν. τί οὖν ὁ Χριστός; δεικνὺς ὅθεν ἦλθεν ἐπὶ ταῦτα, ἀπὸ τοῦ μηδεμίαν ἔχειν ἀγάπην, ἀπὸ τοῦ φθόνῳ καὶ ζηλοτυπίᾳ τήκεσθαί, φησιν, ἀγαπήσῃ Κύριον τὸν Θεόν σου, αὕτη πρώτη, καὶ μεγάλη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῆς, "καὶ ἀγαπήσεις τὸν "πλησίον σου ὡς ἑαυτόν." διατί δὲ ὁμοία αὐτῆς; ὅτι αὕτη 25 ἐκείνην προοδοποιεῖ, καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαπᾷν ἡμᾶς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν ἤρτηται τοῦ ἀγαπᾷν ἡμᾶς ἑαυτούς. ἀγαπῶντες γὰρ ἑαυτοὺς, ἀγαπῶμεν τὸν ποιήσαντα ἡμᾶς τοιούτους, ὡς[y] εἶναι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς. οὐ γὰρ ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀγαπᾷν ἑαυτοὺς εὐχαριστοῦμεν τῷ ἡμᾶς 30 ποιήσαντι καὶ χαρισαμένῳ τὰ τοιαῦτα, ἅτινά ἐστι δυσεξαρίθμητα,

[x] Sic P.L. τοῦ ἐπαίνου Poss. [y] ὡς om. L.

ἀμειβόμενοι κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν αὐτὸν διὰ τῆς τοιαύτης ἀγάπης. "πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται "πρὸς τὸ φῶς." καὶ πάλιν· "εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι "Θεός·" καίτοι [z] ἀπὸ τούτου διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι. "καὶ ὁ ἀγαπῶν με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει," καὶ 5 τὸ κεφάλαιον τούτων [a], "ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου." τὴν πρώτην οὖν ἐρωτηθεὶς, ἐπήγαγε καὶ τὴν δευτέραν, οὐδὲν αὐτῆς ἀποδέουσαν· πλεονάζει δὲ τῇ ἐπαναλήψει τῇ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ὁ νόμος τὸ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ τὸ ἐν ὅλῃ ψυχῇ, καὶ τὸ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ, ἵνα ἐπιτείνῃ τὴν ἀγάπην εἰς τελειότητα· μὴ καταλιπὼν 10 ἀπόκλεισιν ἐπ' ἄλλο μηδὲν, ὅπερ ἐλαττώσῃ [b] τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην. ταύτην οὖν εἰπὼν μεγάλην ὁ Κύριος, προσέθηκε καὶ πρώτην εἶναι ταύτην, ἵνα καὶ τὴν δευτέραν ἐπεισαγάγῃ, συνημμένην αὐτῇ καὶ μὴ δυναμένην διΐστασθαι. διὸ καὶ περὶ μιᾶς ἐρωτηθεὶς, οὐκ ἀπεσιώτησε τὴν ἀχώριστον αὐτῆς. οὐ γὰρ ἀληθὴς ἡ πρὸς Θεὸν 15 ἀγάπη, τὴν πρὸς τὸν πλησίον οὐκ ἔχουσα. εἶτα ἐπειδὴ ἀπεκρίθη, καὶ ἀντερωτᾷ.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

35 Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, 20 πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς ἐστὶ Δαβίδ;

Μετὰ τὸ ἐπαινέσαι τὸν εἰρηκότα ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν ὅτι θαύματα μὲν ἐποίησε, τῷ νόμῳ δὲ ἐναντίος καὶ τῷ Θεῷ πολέμιός ἐστι· διὰ τοῦτο μετὰ τοσαῦτα τοῦτο ἐρωτᾷ, 25 λανθανόντως ἐνάγων αὐτοὺς εἰς τὸ καὶ αὐτὸν ὁμολογῆσαι Θεόν. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὸ πάθος ἤμελλεν ἰέναι, λοιπὸν τίθησι τὴν κυρίαν αὐτῶν ἀνακηρύττουσαν προφητείαν. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ προηγουμένως, ἀλλ' ἀπὸ αἰτίας εὐλόγου. ἀνατρέπων γὰρ αὐτῶν τὴν πεπλανημένην δόξαν, οὕτως εἰσάγει τὸν Δαβὶδ ἀνακηρύττοντα 30 αὐτοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὸ γνήσιον τῆς υἱότητος, καὶ τὸ ὁμότιμον

[z] καὶ τί P.L. [a] αὐτῶν P.L. [b] ἐλαττώσει P.

[c] πρὸς τὸν Πατέρα. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵσταται. ἀλλ' ὥστε καὶ φοβῆσαι καὶ τὰ ἑξῆς ἐπάγει λέγων, "ἕως ἂν θῶ τοὺς "ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου." ἵνα κἂν οὕτως αὐτοὺς ἐπαγάγηται. πρότερον δὲ εἶπε, τί ὑμῖν δοκεῖ; τίνος υἱὸς ἦν; ὥστε [d] εἰς ἐρώτησιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν. ἐπειδὴ εἶπον, τοῦ Δαβὶδ 5 (καὶ μὴν ὁ Δαβὶδ τάδε ἔφη) ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει ἐρωτήσεως, "πῶς οὖν ὁ Δαβὶδ ἐν πνεύματι;" ὥς τε μὴ προσθεῖναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα. διὸ οὐδὲ εἶπε, τί οὖν ὑμῖν δοκεῖ περὶ ἐμοῦ; ἀλλὰ, περὶ τοῦ Χριστοῦ; ὅρα δὲ πῶς αὐτοὺς ἐρωτῶν συλλογίζεται. εἰ οὖν Δαβὶδ καλεῖ αὐτὸν Κύριον, πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἦν; οὐκ ἀναιρῶν 10 τὸ υἱὸν αὐτοῦ εἶναι· ἄπαγε· ἀλλὰ τὴν ὑπόνοιαν διορθούμενος· πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἦν, οὕτως ὡς ὑμεῖς φατε, μόνον υἱὸς καὶ οὐχὶ Κύριος αὐτοῦ ἦν; καίτοι τοῦτο μετὰ τὴν μαρτυρίαν οὐκ εἶπε, καὶ μὴν Κύριος αὐτοῦ ἐστὶν, ἀλλὰ πῶς, ἐκείνων ἦν ἐρωτῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠρώτησαν. οὐδὲ γὰρ ἐβούλοντό τι τῶν δεόντων μαθεῖν. διὸ καὶ 15 αὐτὸς ἐπήγαγεν λέγων, ὅτι Κύριος αὐτοῦ ἦν[e]. οὐκ ἦν δὲ ἴσον ἀκοῦσαι, Ἰουδαίων ἁπάντων Κύριον, καὶ τοῦ Δαβίδ. σὺ δέ μοι σκόπει τὸ εὔκαιρον. ὅτε γὰρ εἶπεν εἷς ἐστι Κύριος, τότε καὶ περὶ αὐτοῦ εἶπεν, ὅτι Κύριός ἐστι καὶ ἀπὸ προφητείας, οὐκέτι ἀπὸ ἔργων μόνον, καὶ δείκνυσιν αὐτὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀμυνόμενον, καὶ ὁμό- 20 νοιαν τοῦ Πατρὸς πρὸς αὐτόν. οὐδὲ γὰρ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους τὸν υἱὸν Κύριον ἐχρῆν λέγεσθαι τοῦ Πατρὸς, τουναντίον δὲ, ὥσπερ καὶ τὸν Σολομῶνα ἡ μητὴρ[f] δοῦλον καλεῖ[g] τοῦ πατρὸς, λέγουσα, οὐχὶ Σολομῶνα τὸν δοῦλόν σου. πατέρα δὲ περὶ υἱοῦ λέγειν ὡς περὶ Κυρίου, παντελῶς ἀπᾷδον[h], καὶ παρὰ τὴν φύσιν· καὶ μάλιστα 25 ὅποτε κατὰ Πνεῦμα κινούμενον[i] λαλεῖ. οὐκ εἶπε δὲ τοῦ Πνεύματος Κύριον, ἀλλὰ τοῦ Δαβίδ. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἐν Πνεύματι λαλῶν Κύριον ἐκάλεσε τὸν Χριστὸν, διὰ τοῦτο δουλοποιητέον τὸ Πνεῦμα, ὡς τολμῶσιν οἱ εἰς τὸ Πνεῦμα δυσφημοῦντες. λέγει οὖν καὶ υἱὸν αὐτὸν τῆς παιδίσκης τοῦ Θεοῦ ὁ Δαβὶδ, καὶ οὐ δήπου τῷ Πνεύματι 30 καὶ τοῦτο ἁρμόσει, ἀλλ' εἰς τὸ ἴδιον πρόσωπον εἴρηται αὐτῷ ταῦτα καὶ ἄλλα πολλά.

[c] τὸ add. P. [d] ὥστε P. ὅστε Poss. [e] ἐστὶν L. [f] ἡ μητ. om. L.
[g] ἐκάλει L. [h] ἀπάδων L. [i] κινούμενος P.L.

38 Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ἐν τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, βλέπετε ἀπὸ τῶν γραμματέων, τῶν θελόντων ἐν στολαῖς περιπατεῖν, καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς.

"Καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς·" τίσιν αὐτοῖς; δηλονότι τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, περὶ ὧν εἶπε, "καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως." φυλάξατε 5 τοίνυν, φησὶν, ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν γραμματέων. μὴ ζηλοῦτε, μὴ μακαρίσητε, τὴν ἔξωθεν σκηνὴν θεωροῦντες. οὐ γὰρ ἕνεκα Θεοῦ[k] τὸ σχῆμα τὸ νόμιμον προβάλλονται, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ δοκεῖν ἀνθρώποις εὐσεβεῖν, καὶ κομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώπων τὴν ἀνωφελῆ προτίμησιν. ἱκανὰ γὰρ ταῦτα πάντα ἐνδείξασθαι τῶν ἀνθρώπων τὸ 10 πεφυσιωμένον καὶ περιττόν[l]. καρποῦνται γάρ, φησι, τοὺς οἰκοὺς, καὶ ἃ ταῖς χήραις ταῖς ἀσθενέσιν ἔδει δίδοσθαι, κομίζονται. σχῆμά τι περιττῆς εὐλαβείας, τὸ παρεκτείνειν ἐπὶ πολὺ τὰς εὐχάς. ὅσῳ δὲ μᾶλλον τετίμηνται παρὰ τῷ λαῷ, καὶ τὴν τιμὴν εἰς βλάβην ἕλκουσι, τοσούτῳ μᾶλλον καταδικασθήσονται. δυνατοὶ γὰρ 15 δυνατῶς ἐτασθήσονται. ταῦτα δὲ λέγων καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπαίδευε μὴ μιμεῖσθαι τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις διδασκάλους καὶ γραμματεῖς, ἀλλ' αὐτὸν ζηλοῦν. ἐπειδὴ γὰρ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης προεχειρίζοντο, διὰ τούτων αὐτοῖς εἰσηγεῖται ἀρίστης πολιτείας κατάστασιν. 20

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τῆς β' λεπτά.

41 Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου, ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος βάλλει χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον· καὶ πολλοὶ πλούσιοι ἔβαλλον πολλά. 25

Ἐμέτρησεν οὐ τὸ βεβλημένον, συνεμέτρησε δὲ τὴν προθυμίαν. ἐκπλήττου τοίνυν τὸ κριτήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐ μεγέθει δωρεῶν ἀποβλέπει, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς γνώμης. ἐκεῖνοι πολλὰ ἔχουσί φησιν· ἐκ τοῦ περισσεύματος δεδώκασιν· αὕτη τὴν αὐτῆς περιουσίαν προσήγαγεν. αὕτη ἡ χήρα τῶν γαστριζουσῶν τοὺς γραμ- 30 ματεῖς[m] τιμιωτέρα καθέστηκεν. ἐκεῖναι γὰρ σχήματι[n] διδασκά-

[k] τοῦ Κυρίου L. [l] περὶ αὐτὸν P.L. [m] Sic P.L. τῶν γραμματέων Poss. [n] σχήμασι Poss.

λων καὶ κωτίλοις [στωμύλοις φλυαρίαις [o]] προσανέχουσι λόγοις, μηδὲν εἰς ψυχὴν ὠφελούμεναι· ἀλλὰ καὶ τὰ οἴκοι μάτην προσαναλίσκουσαι· αὕτη λάθρα διαδίδωσι τῷ Θεῷ, μηδὲν ἑαυτῇ εἰς περιουσίαν καταλιμπάνουσα [p]· οὐ κολακευομένη ὑπὸ τῶν ἡγουμένων· Θεῷ δὲ τὴν ἑαυτῆς δεικνῦσα προαίρεσιν. 5

ΚΕΦ. ΜΒ.

Περὶ τῆς συντελείας.

3 Καὶ καθημένου αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπειδὴ πολλὰ περὶ τῆς ἐσομένης τῇ πόλει ἐρημίας καὶ τῷ 10 ναῷ προεφήτευσεν, ὅτι ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ταῦτα, ὥσπερ θαυμάζοντες προσῆλθον, ἐπιδεικνῦντες τοῦ ναοῦ τὸ κάλλος, καὶ διαποροῦντες εἰ τοσαῦτα μεγέθη καὶ κάλλη οἰκοδομημάτων ἀφανισθήσεται. ὁ δὲ Κύριος τούτων ἀκούσας, οὐδὲν ἧττον τὴν παντελῆ αὐτοῦ ἀπώλειαν προαναφωνεῖ. εἰ δέ 15 φασί τινες, μήπω εἰς τέλειον τοῦτο γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λείψανον τούτων, οὐδ' οὕτω διέπεσεν ἡ ἀπόφασις [q]. καὶ γὰρ [r] τὴν ἐρημίαν ἐνδεικνύμενος τὴν παντελῆ ταῦτα ἔλεγεν, καὶ τὴν τῆς νομικῆς λατρείας κατάλυσιν περὶ τὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον ἔνθα ἦν. ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέρος μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένον. ἢ καὶ 20 ἐκ τῶν γεγενημένων καὶ περὶ τῶν λειψάνων θαρρεῖν χρὴ, ὡς τέλεον ἀπολλυμένων. Ἕτερος δέ φησιν [s]. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ ἱερὸν ἐδείκνυσαν ὡς ἄριστα κατεσκευασμένον, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ὄφειλον καταπεσεῖν, ἐπὶ τὸ καθολικὸν τὸν λόγον ἐξήγαγεν, ὅτι ἔσται καιρὸς ὅτε πάντα συντελεσθήσεται, ὡς μηδὲ λίθον ἐπὶ λίθῳ μεῖναι. 25 τοῦτο γὰρ περὶ τῆς καθόλου [t] συντελείας ἔφη. καὶ πάλιν ὁ Μάρκος οὐ πάντας αὐτόν φησιν ἐρωτῆσαι περὶ τῆς συντέλειας τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλὰ μόνους τοὺς προγεγραμμένους. καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν

[o] στωμύλοις φλυαρίαις Poss. om. P.L. [p] καταναλίσκουσα P. [q] Sic L. ἀπόκρισις P. et Poss. [r] ἢ γὰρ L. [s] ἄλλως δέ φ. L. [t] Sic L. καθολικῆς P. et Poss.

ἔφησεν εἶναι τὸ ἐρώτημα περὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἅτε νομιζόντων αὐτῶν τότε καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ εἶναι. ὁ δὲ Ματθαῖος δύο, περί τε τῆς καθαιρέσεως τοῦ ναοῦ, καὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος [u]· ἅτε πλείονα παρρησίαν ἔχοντες. διὰ τοῦτο κατ' ἰδίαν προσῆλθον, ἅτε ὑπὲρ τοιούτων πευσόμενοι. "ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς 5 "αὐτοῖς ἤρξατο λέγειν, βλέπετε μή τις ὑμᾶς πλανήσῃ" καὶ τὰ ἑξῆς. διαφόρως δὲ ταῦτά τινες ἐξειλήφασιν. οἱ μὲν γὰρ περὶ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος εἰρῆσθαι ταῦτα ὑπολαμβάνουσιν, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ τῆς μὲν προτέρας δόξης Ἀπολιναρίος καὶ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας. τῆς δὲ δευτέρας Τίτος, 10 καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Ἰωάννης ὁ τῆς Βασιλίδος ἐπίσκοπος. ἐπειδὴ τοίνυν ὁ Μάρκος περὶ ταύτης μόνης φησὶ τὴν ἐρώτησιν ποιῆσαι τοὺς μαθητὰς, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ἐν τῷ παρόντι μάλιστα τοῖς δευτέροις ἐξακολουθῆσαι. ἄλλο τοίνυν ἠρώτησαν, καὶ ἄλλο ἀποκρίνεται· τὸν καιρὸν ἠθέλησαν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλήμ· ὁ δὲ 15 πρὸ τῆς ἀπωλείας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀσφαλίζεται τὴν διάνοιαν τῶν ἐρωτησάντων· οὐδὲν γὰρ αὐτοὺς ὠφέλει ὁ καιρὸς, ἂν μὴ ὦσιν ἀσφαλεῖς περὶ τὴν πίστιν. ὁ γὰρ διάβολος τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν ἀμβλῦναι βουλόμενος, εἰσήγαγεν ἑτέρους πλάνους ἐπὶ τῶν μαθητῶν· οἷος ἦν ὁ Θευδᾶς καὶ Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος. ἐπεὶ τοίνυν 20 ταῦτα ἤμελλε γίνεσθαι, καὶ πολλοὶ ἐσφετερίζοντο τὸ ὄνομα τὸ Χριστοῦ, λέγει τέως τούτοις, βλέπετε μὴ πλανηθῆτε, μὴ τῇ ὁμωνυμίᾳ σφαλῆτε· τότε γὰρ δύνασθε καὶ τὸν καιρὸν μαθεῖν τῆς ἀπωλείας Ἱερουσαλὴμ, ὅταν ἀσφαλεῖς γένησθε περὶ τὴν πίστιν τοῦ παραγενομένου. ὅταν δὲ ἀκούσητε πολέμους, οὓς [x] ὁ Ἰώσηππος 25 ἱστορεῖ γεγενῆσθαι πρὸ τῆς ἁλώσεως, ἀνταράντος [y] μὲν τοῦ ἔθνους καὶ οὐ διδόντος τοὺς συνήθεις φόρους Ῥωμαίοις, ἐφόδων δὲ Ῥωμαϊκῶν συνεχῶν γινομένων κατὰ τῶν Ἰουδαίων, μὴ θροεῖσθέ [z], φησιν. οὔπω γὰρ τὸ τέλος τῆς πόλεως. πολλάκις γὰρ ἀνακωχὴ πολέμου γενήσεται διὰ τὴν τῶν κρατούντων φιλανθρωπίαν, καὶ πολλάκις 30 Ἰουδαῖοι τὴν ἑαυτῶν ἀγνωμοσύνην ἐπιδείξονται. οὐ τοίνυν τοὺς ἔξωθεν καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης λέγει πολέμους (τί γὰρ αὐ-

[u] τῶν Ἱεροσολύμων om. L. [x] ὡς L. [y] ἀνταίροντος L. [z] φοβεῖσθε L.

τοῖς ἔμελλε τούτων[a]) τί δὲ καινότερον τῶν πρώην· ἀλλὰ τοὺς μακρόθεν λέγει αὐτοῖς ἐπιόντας. "ἐγερθήσεται γὰρ ἔθνος ἐπὶ ἔθνος καὶ "βασιλεία ἐπὶ βασιλείαν, καὶ ἔσονται σεισμοὶ κατὰ τόπους, καὶ "λιμοὶ, καὶ ταραχαί. ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα." ἐπειδὴ καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς θορυβεῖν, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸς αὐτοῖς συνεπιθήσεται καὶ πολεμήσει, οὐχὶ μάχας φησὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ θεηλάτους πληγὰς, λιμοὺς καὶ σεισμούς· ὅθεν ἐδείκνυ ὅτι καὶ τοὺς πολέμους αὐτὸς ἐπήγαγεν· εἰ γὰρ περὶ τῶν πανταχοῦ γινομένων ἦν, οὐδ' ἂν πρόρρησις ἦν, οὐδ' ἂν αὐτοὺς ἐθορύβησεν. διὰ τοῦτό φησιν οὐδὲ ἁπλῶς αὐτὰ ἥξειν, ἀλλὰ μετὰ σημείων, ἵνα γνωσθῇ ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπήγαγεν. ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ τὰ προοίμια λέγειν τῶν Ἰουδαϊκῶν κακῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἀρχὴ ὠδίνων τῶν συμβαινόντων αὐτοῖς.

9 Βλέπετε δὲ ὑμεῖς ἑαυτούς. παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ εἰς συναγωγὰς δαρήσεσθε, καὶ ἐπὶ ἡγεμόνων καὶ βασιλέων σταθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ αὐτῶν κακὰ, ἔχοντα παραμυθίαν ἀπὸ τῶν κοινῶν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι ὅτι διὰ τὸ ὄνομά μου, ἤγουν ἕνεκεν ἐμοῦ. εἰς μαρτύριον δὲ αὐτοῖς, ἵνα εἴπῃ, πρὸς τὸ μηδεμίαν αὐτοὺς ἔχειν ἀπολογίαν, ὑμῶν διὰ τὸ ταῦτα πάσχειν καταμαρτυρούντων.

11 Ὅταν δὲ ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε· ἀλλ' ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

Ταῦτα ἐπήγαγεν ἵνα μὴ νομίσωσι τὰ εἰρημένα κωλυτικὰ τοῦ κηρύγματος εἶναι. πρὸ γὰρ τῆς ἁλώσεως τὸ εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη. ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, "εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγ-"γος αὐτῶν[b]." καὶ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, οὐκ εἰς τὸ πιστευθῆναι· ἐκηρύχθη μὲν γὰρ πανταχοῦ· διὸ καὶ εἶπεν, εἰς μαρτύριον τοῖς

a Sic P.L. ἐμέλετο τοῦτο Poss. b Sic P. αὐτοῦ L. αὐτῷ Poss.

ἀπιστοῦσι, τουτέστιν εἰς ἔλεγχον, εἰς κατηγορίαν. διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ κηρυχθῆναι τὸ εὐαγγέλιον πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἀπόλλυται τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα μηδὲ σκιὰν ἀπολογίας ἔχωσιν ἀγνωμονοῦντες. οἱ γὰρ ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν πανταχοῦ διαλάμπουσαν[c], καὶ ἐν ἀκαριαίῳ τὴν οἰκουμένην ἑλοῦσαν[d], τίνα ἂν 5 ἔχοιεν λοιπὸν συγγνώμην ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀγνωμοσύνης μείναντες; ὅτι γὰρ πανταχοῦ ἐκηρύχθη τότε, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, "τοῦ εὐαγγελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν "οὐρανόν·" ὃ καὶ μέγιστον σημεῖον τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως· ὅτι ἐν εἴκοσι ὅλοις ἔτεσι τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης κατέλαβεν ὁ 10 λόγος. μετὰ γὰρ[e] τὰ προειρημένα φησὶν ἥξει τὸ τέλος τῶν Ἱεροσολύμων. "ὅταν δὲ ἄγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες" καὶ τὰ ἑξῆς. πρὶν γὰρ[f] τὰ προειρημένα συμβῇ, ἐδιώχθησαν παρ' αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, δεσμῶται γεγόνασιν, ἤχθησαν ἐπ' ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας. παρεγγυᾷ δὲ, ὅτι μὴ προμελετᾶτε 15 μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι· "λήψεσθε γὰρ παρ' ἐμοῦ σοφίαν, ᾗ οὐ "δυνήσονται ἀντιστῆναι ἢ ἀντειπεῖν ἅπαντες οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν." εἶτα πάλιν τὸ πάντων αὐτοῖς προαναφωνεῖ χαλεπώτερον, τὸ[g] οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἀγάπης παραμυθίαν ἕξουσιν, ἐμφυλίου πολέμου συμβαίνοντος, καὶ τῶν τῆς οἰκειότητος καὶ συγγενείας καταπατου- 20 μένων θεσμῶν. τριπλοῦς οὖν ἔσται[h] ὁ πολεμος, ὁ ἀπὸ τῶν οἰκείων, ὁ ἀπὸ τῶν πλάνων, ὁ ἀπὸ τῶν πολεμίων. ἀλλὰ[i] μείζων ἡ παράκλησις. διὰ γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πάντα ταῦτα συμβήσεται· ὅπερ μόνον ἱκανὸν πᾶσαν ἐπικουφίσαι[j] τὴν συμφορὰν, διὰ τὰς μελλούσας ἐλπίδας. 25

14 Ὅταν δὲ ἴδητε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Δανιὴλ τοῦ προφήτου, ἑστὸς ὅπου οὐ δεῖ, ὁ ἀναγινώσκων νοείτω· τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη.

Βδέλυγμά τινές φασι τοὺς στρατιώτας τοὺς εἰσελθόντας[k] τῷ 30

[c] διαλάμψασαν L. [d] καὶ ἐν ἀκ. τ. οἰκ. ἑλ. om. L. [e] μετὰ τοῦτο οὖν ἥξει L. [f] Sic P.L. πρὸ δὲ τὰ Poss. [g] ὅτι P. [h] Sic L. ἐστιν Poss. [i] καὶ L. [j] πάσας ἐπικ. τὰς συμφορὰς L. [k] ἐπεισελθόντας P.L.

ἱερῷ, τινὲς δὲ τὸν ἀνδριάντα τοῦ τότε τὴν πόλιν ἑλόντος· ὃ καὶ μάλιστά μοι δοκεῖ λόγον ἔχειν. βδέλυγμα γὰρ πᾶν εἴδωλον[l] ἐλέγετο καὶ πᾶν ἐκτύπωμα· ἐρημώσεως δὲ εἶπεν, ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἄβατος λοιπὸν ὁ τόπος ἐγένετο· καὶ Πίλατος δὲ ὁ καὶ τὸν Ἰησοῦν[m] σταυρώσας, τὰς τοῦ Καίσαρος εἰκόνας νύκτωρ εἰς τὸ 5 ἱερὸν εἰσαγαγὼν καὶ ἀναστήσας, ὥς Ἰώσηππός φησι, πολλοῦ μὲν θορύβου τοῖς Ἰουδαίοις αἴτιος ἐγένετο· ἐκτότε δὲ ἡ στάσις λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν, οὐ διέλιπεν ἄχρις οὗ τότε τὸ ἱερὸν ἐνεπρήσθη[n] καὶ ἡ πόλις ἠρημώθη. ταύτας οὖν καὶ εἰκότως βδέλυγμα καλεῖ. ἐρημώσεως δὲ καὶ ὡς ἀρχὴν ἐργαζόμενον[o] τῆς στάσεως, ἀφ᾽ ἧς ἡ 10 τῆς πόλεως ἐρήμωσις ἀπετελέσθη. εἶτα ἵνα μάθωσιν, ὅτι καὶ ζώντων ἐνίων αὐτῶν ταῦτα ἔσται, διὰ τοῦτο εἶπεν, "ὅταν ἴδητε." ἐξ ὧν ἄν τις θαυμάσειε μάλιστα τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐκείνων ἀνδρείαν, ὅτι ἐν τοιούτοις καιροῖς ἐκήρυττον, ἐν οἷς μάλιστα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπολεμεῖτο[p]. 15

Μετὰ ταῦτα λέγει πάλιν τὰς Ἰουδαϊκὰς συμφορὰς, δεικνὺς ὅτι ὅταν ὦσιν οὗτοι λαμπροὶ οἱ τὴν οἰκουμένην διδάξαντες ἅπασαν, τότε ἐκεῖνοι ἐν συμφοραῖς. ὅταν γάρ, φησι, ταῦτα γένηται, καὶ τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως στῇ ἐν τόπῳ ἁγίῳ, φεύγετε. οὐδεμία γὰρ ἐλπὶς λοιπὸν σωτηρίας ὑμῖν. οὐδὲ 20 γάρ ἐστιν ὑμῖν ὑπονοεῖν ὡς γενήσεταί τις μεταβολὴ τοιαύτη, οἷα καὶ πρότερον ἐν τοῖς πολέμοις ἐγένετο[q]. ἀγαπητὸν γὰρ λοιπὸν γυμνῷ σώματι διασωθῆναι· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν δομάτων οὐκ ἀφίησιν εἰς τὴν οἰκίαν ἐλθεῖν[r] ὥστε ἆραι τὰ ἱμάτια· τὰ ἄφυκτα δηλῶν κακὰ καὶ τὴν ἀπέραντον συμφοράν. "οὐαὶ δὲ ταῖς 25 "ἐν γαστρὶ ἐχούσαις·" καὶ τὰ ἑξῆς. πλεῖον γὰρ ὡς εἰκὸς ὑπομενοῦσι τότε τὴν ἀνάγκην, αἵτε ἔγκυοι τῶν γυναικῶν καὶ αἱ θηλάζουσαι, αἷς δὴ μάλιστα καὶ τὸ βραχύτατον κακὸν ἀνυπόστατον εἶναι συμβέβηκεν. ὁρᾷς ὅτι περὶ τῶν καταληψομένων τὴν Ἰουδαίαν φησι. χειμῶνος δέ φησιν διὰ τὴν δυσκολίαν τὴν ἀπὸ τοῦ 30 καιροῦ. καὶ μή τις νομίσῃ τὸ ἐπαγόμενον ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι· ἀλλ᾽ ἐντυχὼν τοῖς Ἰωσήπου συγγράμμασι, μανθανέτω τῶν εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν. δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ χαλεπωτέρας τιμω-

[l] εἶδος P. [m] Κύριον L. [n] ἐνεπρίσθη P. [o] ἐργασάμενος P.L.
[p] Sic P.L. ὑποκαμεῖτο Poss. [q] ἐγίνετο P. [r] εἰσελθεῖν P.L.

ρίας ἀξίους τῆς εἰρημένης. εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ πλεῖόν φησιν ἐκράτησεν ὁ πόλεμος ὁ Ῥωμαίων ὁ κατὰ τῆς πόλεως, ἅπαντες ἀπώλοντο οἱ Ἰουδαῖοι· πᾶσαν γὰρ σάρκα ἔξω καὶ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγει, καὶ οἱ ἐνταῦθα ἔνδον. οὐ γὰρ δὴ μόνον τοὺς ἐν Ἰουδαίᾳ ἐπολέμουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς πανταχοῦ διεσπαρμένους. τίνας δέ φησιν ἐκλεκ- 5 τους ἐνταῦθα; τοὺς ἐν μέσοις ἀπειλημμένους αὐτοῖς πιστούς. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι δι᾽ αὐτοὺς καὶ τὸ κήρυγμα ταῦτα γέγονε τὰ κακὰ, δείκνυσι τοὐναντίον, ὅτι εἰ μὴ ἐκεῖνοι ἦσαν, πρόρριζοι ἂν ἅπαντες ἀπώλοντο· ἀλλ᾽ ἵνα μὴ συναπόλωνται τοῖς ἀπίστοις Ἰουδαίοις οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι πιστοὶ, ταχέως κατέλυσε 10 τὴν μάχην, καὶ πέρας ἔδωκε τῷ πολέμῳ. "καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν "εἴπῃ, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς" καὶ τὰ ἑξῆς· πληρώσας δὲ τὰ περὶ Ἱεροσολύμων, εἰς τὴν αὐτοῦ λοιπὸν διαβαίνει παρουσίαν, καὶ λέγει αὐτοῖς τὰ σημεῖα, οὐκ ἐκείνοις χρήσιμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, καὶ τοῖς μεθ᾽ ἡμᾶς ἐσομένοις ἅπασι. τὸ δὲ τότε, οὐχὶ τῆς ἀκο- 15 λουθίας ἐστὶ τοῦ καιροῦ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, ἀλλ᾽ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ μέλλει γίνεσθαι ταῦτα, ἃ μέλλω[s] λέγειν. ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ γραφῇ τούτῳ κεχρῆσθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ· καὶ τέως ἀπὸ τοῦ τόπου αὐτοὺς ἀσφαλίζεται, λέγων τὰ ἰδιώματα τῆς αὐτοῦ παρουσίας τῆς δευτέρας, καὶ τὰ τῶν πλάνων δείγματα. οὐ γὰρ 20 ὥσπερ ἐν τῇ προτέρᾳ, ἐν Βηθλεὲμ ἐφάνη, καὶ ἐν γωνίᾳ μικρᾷ τῆς οἰκουμένης, καὶ οὐδενὸς εἰδότος ἐξ ἀρχῆς, οὕτως καὶ τότε φησίν· ἀλλὰ φανερῶς, καὶ ὥστε μὴ δεῖσθαι τοῦ ταῦτα ἀπαγγέλλοντος.

21 Καὶ τότε ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, ἰδοὺ, ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ, 22 ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδό- 25 χριστοὶ, καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα πρὸς τὸ ἀποπλανᾷν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

Ἐγερθήσονταί φησι ψευδοπροφῆται· οἱ μὲν οὖν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ἀπατᾷν[t] ἐπιχειροῦντες τοὺς πολλοὺς ἠπάτων. οὗτοι δὲ οἱ 30 πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἐκείνων πικρότεροι. ποιήσουσι γάρ, φησι, σημεῖα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, τῷ ψευ-

[s] Sic P.L. μέλλει Poss. [t] Sic L. ἀπᾷν Poss. ἄπιστοι P.

δοχρίστῳ διακονούμενοι. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν Ἰουδαίων ψευδοπροφῆται γεγόνασι. ψευδόχριστοι δὲ ἐπὶ τῆς καινῆς· τοὺς αὐτοὺς δὲ νῦν τούτους κἀκείνους φησὶ, καὶ ἐπιφέρει,

23 Ὑμεῖς δὲ βλέπετε· ἰδοὺ προείρηκα ὑμῖν πάντα.

Μηδεὶς ἄγνοιαν προφασιζέσθω, ἀλλ' ἀσφαλιζέσθω ἑαυτὸν ἀπὸ 5 τῆς τούτων ἀπάτης.

24 Ἀλλ' ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς.

Τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῶν ψευδοπροφητῶν θλίψις τότε ἔσται 10 μεγάλη, τοσούτων ὄντων τῶν ἀπατώντων. ἀλλ' οὐκ ἐκτείνεται εἰς χρόνου μῆκος. εἰ γὰρ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολοβώθη, πολλῷ μᾶλλον οὗτος ὁ πειρασμὸς συσταλήσεται διὰ τοὺς αὐτοὺς τούτους. μετ' ἐκείνην οὖν τὴν θλίψιν ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται· ὁμοῦ γὰρ σχεδὸν ἅπαντα γίνεται, ὅταν[u] ψευδόχριστοι 15 καὶ ψευδοπροφῆται θορυβήσουσι παραγενόμενοι· καὶ εὐθέως αὐτὸς πάρεσται, μετασχηματιζομένης λοιπὸν αὐτῆς τῆς κτίσεως· καὶ γὰρ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, οὐκ ἀφανιζόμενος ἀλλὰ νικώμενος τῷ φωτὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· καὶ τὰ ἄστρα πεσεῖται· τίς γὰρ αὐτῶν ἔσται χρεία, νυκτὸς οὐκ οὔσης; καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν 20 σαλευθήσονται, ὁρῶσαι τοσαύτην μεταβολὴν γινομένην, καὶ τοὺς συνδούλους αὐτῶν διδόντας εὐθύνας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν φοβερῷ παρισταμένην κριτηρίῳ[v]· "καὶ τότε ὄψονται τὸν υἱὸν τοῦ "ἀνθρώπου," τουτέστιν, ἐν σώματι[w] ἐλευσόμενον, καθὰ καὶ ἀνελήφθη. ἀποστελεῖ δὲ λέγων τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- 25 θρώπου, Θεὸν ἔδειξε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου· Θεοῦ γὰρ οἱ Ἄγγελοι, καὶ τὸ ἀποστέλλειν αὐτοὺς ἴδιον Θεοῦ. τὸ δὲ ἀπ' ἄκρου γῆς ἕως ἄκρου οὐρανοῦ, διδάσκει ἡμᾶς τὰ αὐτὰ εἶναι τῆς γῆς καὶ οὐρανῶν ἄκρα· ὥστε Χριστῷ πιστεύειν δεῖ, καὶ μὴ ἀπατᾶσθαι, ὡς ἐλαχίστου μορίου τῆς γῆς οὔσης ἐν μέσῳ τοῦ οὐρανοῦ ἀπείροις μεγέ- 30 θεσιν ὑπερβαλόντος αὐτήν.

[u] οἴτε γὰρ P. [v] δικαστηρίῳ L. [w] Sic L. ἐνσώματον P. εὐσώματον Poss.

28 Ἀπὸ δὲ τῆς συκῆς μάθετε τὴν παραβολήν. ὅταν ἤδη ὁ κλάδος αὐτῆς ἁπαλὸς γένηται, καὶ ἐκφύῃ τὰ φύλλα, 29 γινώσκετε ὅτι ἐγγὺς τὸ θέρος ἐστίν. οὕτω καὶ ὑμεῖς, ὅταν ταῦτα ἴδητε γινόμενα, γινώσκετε ὅτι ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις. 5

Τὸ παράδειγμα τῆς συκῆς τίθησιν, ὡς οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἀλλ' ἐφεξῆς μετὰ τὴν θλίψιν ἐκείνην καὶ ἡ παρουσία ἀπαντήσεται· ὅπερ[x] οὐ διὰ τῆς παραβολῆς μόνον ἐδήλωσεν εἰπὼν, "γινώσκετε ὅτι "ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις." ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι προφητεύει, θέρος καὶ γαλήνην ἐκείνην ἐσομένην τὴν ἡμέραν ἀπὸ χειμῶνος τοῖς δι- 10 καίοις· τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς τοὐναντίον, χειμῶνα ἀπὸ θέρους· καὶ ἵνα κἀντεῦθεν πιστώσηται τὸν λόγον οὕτως ἐκβησόμενον πάντως. ὥσπερ γὰρ τὸ τῆς συκῆς ἀνάγκη εἶναι, οὕτω καὶ τὸ τῆς συντελείας.

ΚΕΦ. ΜΓ. 15

Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας.

32 Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὁ Πατήρ.

"Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεά αὕτη," ἵνα εἴπῃ 20 τὴν τῶν πιστῶν. οἶδε γὰρ γενεὰν, οὐκ ἀπὸ χρόνων χαρακτηρίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπου, θρησκείας, καὶ πολιτείας. ὡς ὅταν λέγῃ, "αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον." τὸ δὲ μέχρις οὗ ταῦτα πάντα γένηταί, φησι τὰ τῶν Ἱεροσολύμων, τὰ τῶν πολέμων, τὰ ἐφεξῆς εἰρημένα, ἅπερ εἴρηκε μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας συμ- 25 βησόμενα. ὅπερ γὰρ ἄνω ἔλεγεν δεῖ πάντως γενέσθαι, καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ λέγων· ὅτι πάντως ἐκβήσεται, καὶ μενεῖ ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν, οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη.

Θεοδώρου Μομψουεστίας[y]. Ἄλλος[z] δέ φησι, γενεὰν λέγειν αὐτὸν πονηρὰν, τῷ τρόπῳ[a] καὶ οὐ τοῖς προσώποις· διδάσκων ὅτι παροντων 30

[x] ἅπερ L. [y] Sic P. [z] Ἄλλως L. [a] τὸν τρόπον P.

καὶ ὁρώντων τῶν ἀσεβῶν καὶ[b] χριστοκτόνων δείξει τὴν ἀπ' οὐρανοῦ δόξαν αὐτοῦ, ὥστε πληρωθῆναι τὸ "ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν." Ἄλλος[c] δὲ πάλιν περὶ τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γενεᾶς λέγειν αὐτόν φησιν, ἕως οὗ παρέλθῃ, ἕως οὗ συμβήσεται Ἰουδαίοις τὰ προλεχθέντα· διὰ τούτων πιστούμενος καὶ τοὺς περὶ συντελείας 5 λόγους. "ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ "παρέλθωσι," τουτέστι, τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα εὐκολώτερον ἀφανισθῆναι, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν τι διαπεσεῖν. καὶ ὁ ἀντιλέγων ὑπὲρ τούτων, βασανιζέτω τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ τοῖς μέλλουσι πιστευέτω. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ 10 στοιχεῖα εἰς μέσον τέθεικε, τοῖς παλαιοῖς ἐμφιλοχωρῶν ῥήμασι, (καὶ γὰρ καὶ διὰ τοῦ Ἱερεμίου τὸ ἀσάλευτον τῆς ἀποφάσεως τῆς ἑαυτοῦ ἀπὸ τούτων καὶ[d] παρίστησιν) ὁμοῦ δὲ καὶ δημιουργὸν ἑαυτὸν ἐντεῦθεν δείκνυσι λανθανόντως τοῦ παντός. ἐπειδὴ γὰρ περὶ συντελείας διελέχθη, πράγματος παρὰ πολλοῖς ἀπιστουμένου, διὰ 15 τοῦτο τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν εἰς μέσον παρήγαγε, μετὰ πολλῆς ἐξουσίας δεικνὺς ἑαυτὸν δεσπότην τοῦ παντός.

"Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ[e] μὲν οὖν εἰπεῖν, οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, ἐπιστομίσας[f] αὐτοὺς, ὥστε μὴ ζητῆσαι μαθεῖν, ὅπερ ἐκεῖνοι οὐκ ἴσασι· τὸ δὲ εἰπεῖν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς, 20 κωλύει οὐ μόνον μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ ζητῆσαι. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηται, ὅρα μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐπειδὴ περιεργοτέρους εἶδε γεγενημένους, πῶς ἐπεστόμισε μειζόνως. νῦν μὲν γὰρ καὶ τεκμήρια εἴρηκε πολλὰ καὶ ἄπειρα· τότε δὲ ἁπλῶς, "οὐχ ὑμῶν ἐστι "γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς·" εἶτα ἵνα μὴ εἴπωσιν, ἠπορήμεθα, διε- 25 πτύσθημεν, οὐδὲ τούτου ἐσμὲν ἄξιοί, φησι, "οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο "ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ," καὶ γὰρ σφόδρα ἔμελλεν αὐτῷ τὸ τιμᾷν αὐτοὺς καὶ μηδὲν ἀποκρύπτεσθαι· διὰ τοῦτο ἀεὶ τῷ Πατρὶ αὐτοὺς ἀνατίθησι, καὶ φοβερὸν τὸ πρᾶγμα ποιῶν, κἀκείνων ἐπιτειχίζων τῇ πεύσει τὰ εἰρήμενα. ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι, τί δήποτε τὸν μὲν 30 Πατέρα οἶδε σαφῶς, ὡς ἐκεῖνος τὴν Υἱὸν, τὴν δὲ ἡμέραν ἀγνοεῖ; πῶς δὲ εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν,

[b] καὶ om. L. [c] ἄλλως P.L. [d] καὶ om. L. [e] τὸ P.L.
[f] ἐπεστόμισεν P.L.

τὴν ἡμέραν ἠγνόησε; ὁ γὰρ τοὺς αἰῶνας ποιήσας, εὔδηλον ὅτι καὶ τοὺς χρόνους· εἰ δὲ τοὺς χρόνους, καὶ τὴν ἡμέραν. πῶς οὖν ἣν ἐποίησεν ἀγνοεῖ; διὰ δὴ πάντα[g] εἰπὼν καὶ τοὺς χρόνους καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ ἐπ' αὐτὰς τὰς θύρας ἀγαγὼν (ἐγγὺς γάρ ἐστιν ἐπὶ θύραις φησιν) ἀπεσίγησε τὴν ἡμέραν. Ἔστι δὲ εἰπεῖν καὶ 5 κατὰ Μάρκον ὅτι οὐδὲ ὁ Υἱὸς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, εἰ μὴ οἶδεν ὁ Πατὴρ, οὐδὲ ὁ Υἱός[h]. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπίσταται ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς δηλονότι, ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, ἡ πάντα ἔχουσα τὰ τοῦ Πατρὸς, πλὴν τὸ εἶναι αὐτὸ τοῦτο Πατήρ. "βλέπετε δὲ, ἀγρυπνεῖτε" καὶ τὰ ἑξῆς. ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσι τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐκ ἐσαφήνισεν 10 αὐτοῖς τὴν ἡμέραν, ἀπὸ μὲν γὰρ τοῦ μαθεῖν τὴν κρίσιν, πολὺ τὸ κέρδος, ἀπὸ δὲ τοῦ τὸν καιρὸν οὐκέτι. εἰ γὰρ νῦν ἀγνοοῦντες ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν καὶ εἰδότες ὅτι πολλάκις ἀμύητοι ἀπελεύσονται, φιλονεικοῦσιν εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς βαπτίζεσθαι, ὅθεν καὶ ἔρημοι λοιπὸν ἀπέρχονται τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίας· ἀπὸ μὲν 15 πίστεως σωζόμενοι, ἔργα δὲ ἐπιδεῖξαι οὐκ ἔχοντες, εἰ καὶ ἡ συντέλεια δήλη ἦν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν; ὅθεν ἐπιφέρει μονονουχὶ λέγων διὰ τοῦτο, οὐκ εἶπον ὑμῖν, ἵνα ὡς τὴν ἡμέραν ἀγνοοῦντες βλέπητε καὶ προσεύχησθε καὶ ἀγρυπνῆτε. καὶ γὰρ οὐκ εἶπεν, οὐκ οἶδα, ἀλλ' οὐκ οἴδατε, βουλόμενος ἐναγωνίους εἶναι διηνεκῶς, 20 ἐκείνην καὶ ἄδηλον τὸ τέλος ἔχοντες.

Ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος ἀφεὶς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τοῦτο εἶπεν γρηγορεῖτε, δεικνὺς ὅτι εἰ ᾔδεσαν οἱ ἄνθρωποι πότε ἀποθανοῦνται, πάντες ἂν κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐσπούδασαν. 25 διὰ τοῦτο ἀεὶ αὐτοὺς βουλόμενος τοῦτο προσδοκᾶν, ἵνα ἀεὶ σπουδάζωσι, καὶ τῆς ἑκάστου ζωῆς τὸ τέλος ἄδηλον ἐποίησα. εἶτα ἐκκεκαλυμμένος ἑαυτὸν Κύριον ὀνομάζει. οὐδαμοῦ οὕτω σαφῶς εἰπών. ἐντεῦθεν δέ μοι καὶ ἐντρέπειν δοκεῖ τοὺς ῥαθύμους. οὐδὲ γὰρ ὅσην περὶ χρήματα σπουδὴν πεποίηνται οἱ προσδοκῶντες 30 κλέπτεσθαι, τοσαύτην ὑμεῖς, φησιν, ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ποιεῖσθε. ἐργασίας οὖν ὁ παρὼν καιρὸς, ὁ δὲ μέλλων τῆς κρίσεως.

[g] τοῦτο πάντα P. Poss. et P. om. L.

[h] τὴν ἡμέραν ἣν· μόνος οἶδέν φησιν ὁ πατὴρ, οὐδὲ ὁ υἱός

ἄνθρωπον δὲ ἑαυτὸν ὀνομάζει διὰ τὴν οἰκονομίαν. ἀποδημίαν δέ φησι τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν. ἔργον δὲ ἑκάστου [i] τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν καὶ τήρησιν, ἥτις φαίνεται διὰ τοῦ [k] θυρωροῦ.

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ. 5

1 Ἦν δὲ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα μετὰ δύο ἡμέρας· καὶ ἐζήτουν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς, πῶς αὐτὸν ἐν 2 δόλῳ κρατήσαντες ἀποκτείνωσιν. ἔλεγον δὲ, Μὴ ἐν τῇ ἑορτῇ, μήποτε θόρυβος ἔσται τοῦ λαοῦ.

Πρὸ δύο ἡμέρας τοῦ πάθους ἡ βουλή. διὸ δὲ τὴν τετάρτην ἐν 10 τῇ ἑβδομάδι νηστείαν ἄγομεν, ὡς τοῦ πάθους ἀρχὴν τοῦ κατὰ τὴν ἕκτην [l] ἐπιτελεσθέντος. δόλον δὲ μηχανῶνται διὰ τὸν λαὸν τὸν ἀκολουθοῦντα καὶ περιεστῶτα ἀεί. καὶ τὴν μὲν ἑορτὴν ὑπερθέσθαι βούλονται· οὐ συγχωροῦνται δὲ, ἐπειδὴ τὴν προφητείαν ἔδει πληροῦσθαι τὴν ἐν τῇ νομικῇ διατυπώσει, ἐν ᾗ τὸ Πάσχα 15 ἐθύετο, μηνὶ πρώτῳ, τεσσαρεσκαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ. ἐν τούτῳ γὰρ τῷ μηνὶ καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸ ἀληθινὸν Πάσχα ἔδει τυθῆναι. πρὸς δὲ τούτοις δείκνυται καὶ ὡς ἑκοντὶ ἑαυτὸν ἐξέδωκε, τὸ ὑπὲρ ἡμῶν καταδέξασθαι, ὅτι βουλόμενοι μὲν κατασχεῖν αὐτὸν, πολλάκις οὐκ ἴσχυσαν. ὅτε δὲ μὴ συλλαβέσθαι αὐτὸν ἐβούλοντο, τότε 20 ἑαυτὸν ἐκδοὺς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὸ σπουδαζόμενον αὐτοῖς εἰς πέρας ἐξελθεῖν παρεσκεύασε. Τούτοις ἐπισυνάπτει ὁ Εὐαγγελιστὴς ὁμοίως Ματθαῖος [m] τὸ ἐν τῇ Βηθανίᾳ γενόμενον ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ παρὰ [n] γυναικός.

3 Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ, ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος 25 τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς· καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς.

Δοκεῖ μὲν εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ γυνὴ παρὰ τοῖς Εὐαγγελι- 30

[i] Sic L. ἐκ τούτου P. et Poss. [k] τῆς P. [l] Sic L. κατ' αὐτὴν P. et Poss. [m] Ματθαίῳ L. [n] Sic L. περὶ P.

σταῖς ἅπασιν· οὐκ ἦν[o] δέ· ἀλλὰ παρὰ τοῖς τρισὶ μὲν, μία τις οὖσά μοι[p] δοκεῖ καὶ ἡ αὐτή· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ οὐκέτι, ἀλλ' ἑτέρα τις θαυμαστὴ ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή. καὶ ταῦτα μὲν φησιν ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης. Ὠριγένης δὲ πάλιν ἄλλην μέν φησι τὴν παρὰ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ ἐκχέου- 5 σαν τῆς κεφαλῆς τὸ μύρον ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ· ἄλλην δὲ τὴν παρὰ τῷ Λουκᾷ γεγραμμένην ἁμαρτωλὸν κατεκχέασαν τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὸ μύρον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου. Ἀπολινάριος δὲ καὶ Θεόδωρος μίαν καὶ τὴν αὐτήν φασι παρὰ πᾶσι τοῖς Εὐαγγελισταῖς[q], ἀκριβέστερον δὲ τὸν Ἰωάννην τὴν ἱστορίαν ἐκδε- 10 δωκέναι. φαίνονται δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης περὶ τῆς αὐτῆς λέγοντες· ἐν Βηθανίᾳ γὰρ γεγενῆσθαί φασι· κώμη δὲ αὕτη. Λουκᾶς δὲ περὶ ἑτέρας. "Ἰδοὺ γὰρ γυνή, φησιν, ἐν τῇ πόλει, "ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, καὶ ἐπιγνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ "Φαρισαίου," καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς εἶναι ταύτην ἁμαρτωλὸν καὶ ἐν τῇ 15 πόλει· ἐκείνην δὲ μὴ ἁμαρτωλὸν ἀναγέγραπται[r], καὶ ἐν Βηθανίᾳ τῇ κώμῃ. ἀποδέχεται μέντοι αὐτῆς ὁ Σωτὴρ τὴν προθυμίαν, οὐ μάτην λέγων τὸ λαληθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ μετὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὸ τῆς γυναικὸς ἔργον, ἀλλ' ὅτι τύπον ἐπεῖχε[s] τῆς προσαγούσης Χριστῷ τὴν πίστιν ἐκκλησίας, καὶ 20 ἐκβαλλούσης ὥσπερ μύρον εὐωδέστατον. καὶ πιστικὴν γὰρ τὴν νάρδον ὀνομάζουσι, καὶ πολύτιμον λέγουσι. φησὶ δὲ εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτῷ[t] συντελεῖν τὴν τοῦ μύρου ἄλειψιν· καὶ ὃ ἔσχε φησὶν, ἐποίησε. "προέλαβε γὰρ μυρίσαι μου τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐν- "ταφιασμόν·" ἐπὶ γὰρ τῷ θανάτῳ μάλιστα τῆς πίστεως ἀποδέ- 25 ξασθαι αὐτὸν ὡς σωτήριον κόσμῳ· πίστεως δὲ τοῦτο ἔργον τῆς ἰσχυροτάτης. γίνεται δὲ σημεῖον τοῦ μέλλοντος καὶ κατὰ βούλησιν τοῦτο τοῦ Σωτῆρος· ἔργον γὰρ λόγου μᾶλλον μνημονεύεται, ἵνα μνημονεύομεν ὅτι προεγνώκει τὸ πάθος. τῶν δὲ αἰτιωμένων τὴν τοῦ μύρου ἔκχυσιν διαφόρων ὄντων, ὁ μὲν Ἰωάννης μόνον[u] Ἰούδα 30 ἐμνημόνευσε τοῦ προδότου· ὁ δὲ Ματθαῖος τῶν Ἀποστόλων· ὁ δὲ Μάρκος τινῶν, οὐχ ἁπάντων. οὐ τὴν τοῦ λέγοντος ἐξελέγχει προαίρεσιν ὁ Κύριος, ἀπὸ πονηρίας λέγοντος τοῦτο τοῦ Ἰούδα κατ'

[p] ἐστὶ P. εἶναι L. [q] Sic L. εὐαγγελίοις Poss. [r] ἀναγεγράφθαι P.L. [s] Sic L. ἐπέχει P. et Poss. [t] αὐτοῦ P. [u] μόνου P.

αἰσχροκέρδειαν, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς ἄλλοις μέμφεται κατὰ ὑγιῆ λογισμὸν αἰτιασαμένοις. οὐκ εἰδότες γὰρ τὸ τοῦ πραχθέντος εὔλογον ἠτιῶντο τὴν πρᾶξιν, ἤκουον γὰρ τοῦ διδασκάλου λέγοντος, "ἔλεον "θέλω καὶ οὐ θυσίαν," καὶ πολλὰ ἐν τῷ ὄρει περὶ ἐλεημοσύνης διαλεχθέντος. καὶ ἀπὸ τούτων συνελογίζοντο πρὸς ἑαυτούς, ὡς 5 πολλῷ κρεῖττον ἦν τὴν τιμὴν τοῦ μύρου διανεμηθῆναι τοῖς πένησιν. ὁ δὲ Σωτὴρ τὴν διάνοιαν αὐτῆς ὁρῶν ἀφίησιν, καὶ γὰρ πολλὴ ἡ εὐλάβεια ἦν, καὶ ἄφατος ἡ σπουδή· διὸ καὶ σφόδρα συγκαταβαίνων, συνεχώρησε κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ χυθῆναι τὸ ἔλαιον. πολλῶν δὲ αἰτιωμένων καὶ διαφόρων, ὁ Κύριος προγνώστης ὢν, τὸν 10 μὲν Ἰούδαν ὡς φιλάργυρον ἐξελέγχει· τοὺς δὲ μαθητὰς οὐκ αἰτιᾶται, ὡς ἐξ ἁπλουστέρας γνώμης εἰρηκότων ταῦτα. ἐμνημόνευον γὰρ τὸ, "ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν." εἰπόντες δὲ ὅτι ἠδύνατο τριακοσίων δηναρίων πραθῆναι, ἔδειξαν ὅσα ἀνήλωσεν εἰς τὸ μύρον αὕτη, καὶ ὅσην τὴν προθυμίαν[x] ἐπεδείξατο. "καὶ ὅπου ἂν κηρυχθῇ," 15 φησι, "τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, λαληθήσεται καὶ ὃ ἐποίησεν αὕτη." διὰ τοῦτο πάλιν τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἔξοδον προαναφωνεῖ, καὶ ταύτῃ παραμυθούμενος αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ θανάτου· εἴγε μετὰ τὸν σταυρὸν[y] ἡ δύναμις, ὡς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκχυθῆναι τὸ κήρυγμα. καὶ οὐκ ἀπῄτει δὲ ὁ καιρὸς ὥστε διορθῶσαι τὸ γεγενημένον, ἀλλ' ὥστε 20 ἀποδέξασθαι μόνον. ὥσπερ γὰρ εἴτις αὐτὸν ἔροιτο πρὸ τοῦ ποιῆσαι τὴν γυναῖκα, οὐκ ἂν τοῦτο ἀπεφήνατο, οὕτω μετὰ τὸ ἀγορασθῆναι καὶ μετὰ τὸ χυθῆναι τὸ ἔλαιον, ἄκαιρος ἦν ἡ ἐπιτίμησις· διὸ καὶ αὐτὸς ὥστε μὴ πηρῶσαι τὴν γνωμὴν τῆς γυναικὸς ταῦτα ἔφησε· καὶ ὅσα φησίν, εἰς παραμυθίαν αὐτῆς λέγει. ἐγὼ γάρ, φησι, 25 τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ καταδικάσαι αὐτὴν ὡς κακῶς πεποιηκυῖαν, ἢ μέμψασθαι ὡς οὐ καλῶς ἐργασαμένην, ὅτι οὐδὲ ἀφήσω λαθεῖν τὸ γεγενημένον. ἀλλ' ὁ κόσμος εἴσεται τὸ ἐν οἰκίᾳ εἰργασμένον καὶ ἐν κρυπτῷ. καὶ γὰρ μεγάλης διανοίας ἦν τὸ γεγενημένον, καὶ πολλῆς τεκμήριον πίστεως. 30

[x] μεγαλοψυχίαν L. [y] τοῦ σταυροῦ P.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

12 Καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ Πάσχα ἔθυον, λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, Ποῦ θέλεις ἀπελθόντες ἑτοιμάσωμεν ἵνα φάγῃς τὸ Πάσχα; 5

Πρώτην ἀζύμων τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων φησίν. εἰώθασι γὰρ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τὴν ἡμέραν ἀριθμεῖν ἀεί. Ἕτερος δέ φησι πρὸ μιᾶς τῶν ἀζύμων, ἡμέρας μνημονεύσας ἐκείνης καθ' ἣν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ τὸ πάσχα ἔμελλε θύεσθαι. ὅθεν δῆλον ὅτι τὴν αὐτὴν ἐδήλωσαν ἀμφότεροι [z]. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον· καὶ 10 ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων καλεῖ, ὁ δὲ αὐτὴν τὴν τῶν ἀζύμων· ἑκάτερος ἀληθεύων· ἀπὸ γὰρ [a] τῆς ἑσπέρας ἤρξατο· διὸ ἕκαστος προστίθησιν ὅτε ἐθύετο τὸ Πάσχα. καὶ λέγουσι, "ποῦ "θελεῖς ἑτοιμάσωμεν σοι φαγεῖν τὸ Πάσχα;" ὥστε κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ οἰκία, οὐκ ἦν καταγώγιον. ἐγὼ δὲ οἶμαι 15 μηδὲ αὐτοὺς [b] ἔχειν· ἢ γὰρ ἂν αὐτὸν ἐκάλεσαν ἐκεῖ ἐλθεῖν, ἀλλ' οὐκ ἦν οὐδὲ τούτοις· πᾶσιν ἀποταξαμένοις λοιπόν [c]. Τίνος δὲ ἕνεκα τὸ Πάσχα ἐπετέλει; διὰ [d] πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἦν ἐναντίος τῷ νόμῳ.

13 Καὶ ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ λέγει 20 αὐτοῖς, ὑπάγετε εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ τί δήποτε πρὸς ἀγνοοῦντα πέμπει ἄνθρωπον; κἀντεῦθεν δεικνὺς διὰ πάντων, ὅτι ἠδύνατο μὴ παθεῖν. ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου πείθων [e] ὥστε ὑποδέξασθαι, καὶ ταῦτα ἀπὸ ῥήματος ψιλοῦ, 25 τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴγε ἠβούλετο μὴ παθεῖν [f]; τοιγαροῦν [g] καὶ σημεῖον αὐτοῖς δίδωσιν, ὡς Μάρκος καὶ Λουκᾶς ἱστοροῦσιν· τὸ δὲ ἦν ὁ τὸ κεράμιον βαστάζων. οὐδέτερος

[z] Sic P.L. διαφόρος Poss. [a] Sic L. ἑκατ. δὲ ἀληθεύει, ὅτι ἀπὸ P. et Poss. [b] αὐτὸς L. [c] Sic L. ἔχειν ὡς πᾶσιν (πᾶσαν P.) ἀποταξαμένους· εἰ γὰρ αὐτὸν (ἂν αὐτὸν P.) ἐκάλεσαν ἐκεῖ P. et Poss. [d] Sic P.L. πρὸ Poss. [e] μεταθεὶς ἀπὸ ψιλῶν ῥηματων P. et Poss. [f] Sic L. ἐν τοῖς ἄλλοις P. et Poss. [g] Sic L. εἶτα ἐπειδὴ ἠγνόουν P. et Poss.

οὖν αὐτῶν εἴρηκεν, πῶς ἔδομαι τὸ Πάσχα. ἀλλὰ "ποῦ ἐστι[h] τὸ "καταλυμά μου, ὅπου τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου φάγω;" ὥστε ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευήν. καὶ ἐκεῖνον μὲν νομίσαι κρύπτεσθαι αὐτὸν, ὁ δὲ Ματθαῖος εἴρηκεν μόνος τὸ "πρός σε "ποιῶ τὸ Πάσχα," δύναται δὲ ταύτην τὴν παρασκευὴν δηλοῦν 5 τοῦ Πάσχα, οὐ τὴν βρῶσιν. ὁ γὰρ Ἰωάννης δηλοῖ κατὰ τὴν τοῦ πάθους ἡμέραν καὶ ὥραν μήπω τὸ Πάσχα βρωθὲν ὑπὸ Ἰουδαίων, ἐπείπερ, ὡς ἔλεγεν, ἐχρὴν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τό τε τυπικὸν Πάσχα καὶ τὸ ἀληθινὸν ἐπιτελεσθῆναι. Ἀποστείλας τοίνυν τοὺς μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ἔφη αὐτοῖς ἀπελθεῖν εἰς τὴν πόλιν· καὶ ὅτι 10 ἀπαντήσεταί τις αὐτοῖς κεράμιον ὕδατος βαστάζων· ᾧπερ[i] ἑπομένους δεῖ ἐπιστῆναι τῇ οἰκίᾳ εἰς ἣν ἐκεῖνος εἰσέρχεται. εἶτα τῷ δεσπότῃ τῆς οἰκίας εἰπεῖν τὰ ἀκόλουθα. Ταῦτα δὲ παραλέλειπται τῷ Ματθαίῳ ἁπλῶς εἰρηκότι, ἐκέλευσεν αὐτοῖς πρὸς τὸν δεῖνα ἀπελθεῖν, ᾧ καὶ τόδε εἰπεῖν. καὶ γὰρ εὑρήσει τις αὐτὸν 15 ἁπλῶς τοῦ μηνύσαι τὰ πράγματα μόνου γενόμενον, πλεῖστα παραλιμπάνοντα[k] τῶν γεγονότων ἐν μέσῳ, ὅπερ ἐν πολλοῖς αὐτὸν τίς εἰρηκέναι ἀπεδέξατο.

ΚΕΦ. ΜϚ.

Περὶ τῆς προδόσεως προφητεία. 20

17 18 Καὶ ὀψίας γενομένης ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα· καὶ ἀνακειμένων αὐτῶν καὶ ἐσθιόντων εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.

Τῶν τοίνυν μαθητῶν ἁπάντων παρεσκευασμένων γενομένης ὀψίας, "ἔρχεται μετὰ τῶν δώδεκα" καὶ τὰ ἑξῆς. ἅμα μὲν ἐδήλωσε τῷ προ- 25 δότῃ, ὅτι οὐκ αὐτὸς ἴσχυεν, εἰπὼν ὅτι τὸ πάθος, καθὼς γέγραπται περὶ αὐτοῦ· ἅμα δὲ καὶ τὴν τιμωρίαν ἐδήλωσε, ἵνα μὴ καὶ ἀπολογίαν ἔχῃ. καὶ τὸ ὑπάγειν[l] δὲ δύναμιν ἔχει δηλωτικὴν ἀποδημίας μᾶλλον ἢ θανάτου. ὥσπερ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔλεγεν, "ὑπά- "γω πρὸς τὸν πέμψαντά με," καὶ τὸ ἑκούσιον ἡ λέξις ἑρμηνεύει· 30

[h] Sic P.L. ἦν Poss.
[i] ὥσπερ Cod. L. qui solus hæc præbet.
[k] παραλαμπάνοντα Cod.
[l] Cod. ὑπάγην.

τὸ δὲ καλὸν εἶναι μὴ γεγενῆσθαι πρὸς τὴν κόλασιν λέγεται· κακῆς γὰρ ὑπάρξεως ἀνυπαρξία αἱρετώτερον. Οἱ δὲ ἤρξαντο λυπεῖσθαι ὡς εἰκός· ἐν μέσῳ γὰρ ἀπορριφέντος τοῦ λόγου, ἕκαστος αὐτῶν ἐδεδίει μή ποτε περὶ αὐτοῦ ταύτην ἐδέξατο τὴν ὑπόνοιαν. καὶ ἔλεγον αὐτῷ, μήτι ἐγώ; 5

22 Καὶ ἐσθιόντων αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς ἄρτον, καὶ εὐλογήσας ἔκλασε, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ εἶπε, Λάβετε, 23 φάγετε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς· καὶ ἔπιον ἐξ αὐτοῦ 24 πάντες· καὶ εἶπεν αὐτοῖς, Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ 10 τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον.

Ὁ μέν φησιν ὅτι μυστηρίων μετασχὼν ἔμεινεν ὁ αὐτὸς ὁ προδότης, καὶ τῆς φρικωδεστάτης ἀπολαύσας τραπέζης, οὐ μετεβάλετο· ὡς καὶ ὁ Λουκᾶς δηλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτὸν, οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν, ἀλλὰ τῆς 15 ἀναισχυντίας λοιπὸν τοῦ προδότου καταγελῶν [m]. ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκώλυσεν αὐτὸν, καί τοι πάντα εἰδὼς, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν παραλιμπάνει τῶν εἰς διόρθωσιν ἡκόντων. ἄλλος [n] δέ φασιν ὅτι προεξῆλθεν ὁ Ἰούδας, ὡς Ἰωάννης ἐδήλωσεν· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξατο τῆς σωτηρίας κοινωνίας τὸν τύπον ὁ τῆς χριστοκτονίας ὑπηρέτης· καί- 20 τοι τἄλλα πάντα ἤνεγκεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι συνεχωρεῖτο. ὅτι δὲ διὰ τούτων παρέδωκε τοῖς μαθηταῖς, ὅπως ἐπιτελεῖν αὐτοὺς προσῆκε τῆς καινῆς διαθήκης τὸ μυστήριον, οἶμαι μηδένα ἂν ἑτέρως εἰπεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εὐλόγησε [o] καὶ εἶπε διδοὺς αὐτοῖς μεταλαβεῖν ἃ προσῆκον ἦν, ἵνα ἐκεῖνοι διὰ μὲν τῆς εὐλο- 25 γίας καὶ εὐχαριστίας μάθωσιν ὡς μεγάλα ἀληθῶς καὶ πάσης εὐχαριστίας ἄξια τὰ διὰ τοῦ πάθους οἰκονομηθέντα τοῦ Χριστοῦ. ὧν δὴ σύμβολα ταῦτα ἐπιτελεῖσθαι παρέδωκεν αὐτοῖς. ἐν δὲ τῷ [p] εἰπεῖν· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τοῦτό μου τὸ αἷμα· ὅτι τὸ μὲν ἄρτον προτιθέντα [q] μετὰ τὴν εὐχαριστίαν προσῆκεν αὐτοὺς 30 σώματος νομίζειν μεταλαμβάνειν, τὸ δὲ ποτήριον ἐν τάξει [r] τοῦ

[m] Sic L. καταγγέλλων τ. πρ. Poss. [n] ἄλλοι Poss. [o] ηὐλόγησεν L. [p] Διὰ δὲ τοῦ L. [q] προτιθεντας P. προτιθέντος L. [r] τάξει L. τάξῃ Poss.

αἵματος ἡγεῖσθαι, περὶ ἃ τὸ πάθος ἐγένετο ἐπὶ κοινῇ τῇ πάντων σωτηρίᾳ τε καὶ ἀφέσει τῶν ἡμαρτημένων αὐτοῖς. ἡ γὰρ ἐπὶ τούτοις γινομένη πίστις ὁμοῦ τε τῶν πληρωθέντων ὁμολογίαν ἔχει, καὶ τὴν μετουσίαν τῆς ἀφέσεως χαρίζεται τοῖς πιστεύουσιν. 5

Ἄλλως φησὶν, διδάσκει ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ἀφορᾶν τῶν προκειμένων, ἀλλὰ διὰ τῆς γινομένης ἐπ' αὐτοῖς εὐχαριστίας, ταῦτα ἐκεῖνα εἶναι πιστεύειν. ὁ γὰρ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἑνώσας ἑαυτὸν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ, καθ' ὃν οἶδε τρόπον αὐτὸς, ζωοποιὸν ἀπέφηνεν αὐτήν· ἔφη γὰρ αὐτός· "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων 10 "εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον. ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς· καὶ ἐάν "τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ὁ ἄρτος "δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. "ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου "καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς." οὐκοῦν τοῦτο 15 ποιοῦντες ζωὴν ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς, ἓν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες· ἔχοντες δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτόν. ἔδει γὰρ αὐτὸν διὰ μὲν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπρεπῶς, συνανακίρνασθαι δὲ ὥσπερ τοῖς ἡμετέροις σώμασι διὰ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ὃ δὴ καὶ ἐσχήκαμεν ὡς εὐλογίαν ζωοποιὸν, ὡς ἐν ἄρτῳ τε καὶ οἴνῳ· ἵνα μὴ 20 ἀποναρκήσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκείμενον βλέποντες ἐν ἁγίαις τραπέζαις τῶν ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενος ὡς Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις ἐνίησι τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, ἵνα εἰς μέθεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτὰ, καὶ οἷον σπέρμα ζωοποιὸν ἐν ἡμῖν εὑρεθῇ 25 τὸ σῶμα τῆς ζωῆς· καὶ μὴ ἀμφίβαλλῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, αὐτοῦ λέγοντος· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον, ἀλήθεια γὰρ ὢν οὐ ψεύδεται.

Περὶ πολλῶν δὲ ἐκχύνεσθαι τὸ αἷμα λέγων, τὸ περὶ πάντων 30 λέγει, πολλοὶ γὰρ οἱ πάντες, ὥσπερ καὶ ὁ Παῦλος διὰ τοῦ ἑνὸς ἔλεγεν δεικνὺς κατασταθήσεσθαι τοὺς πολλούς· τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα δηλοῖ ὅτι εἷς ὑπὲρ πολλῶν πάσχει τοῦτο. ἐπάγει,

25 Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, Ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεν-

νήματος τῆς ἀμπέλου, ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

"Οὐ μὴ πίω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου" καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡ κατὰ Ματθαῖον, "τοῦ πατρὸς," τουτέστι καινῶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. ἤμελλε γὰρ ἀνίστασθαι, καὶ ἀνιστάμενος ἐσθίειν τε καὶ 5 πίνειν μετὰ τῶν μαθητῶν· ὥστε δὴ μείζονα καὶ ἀληθεστέραν αὐτοῖς τῆς ἀναστάσεως ἐγγενέσθαι τὴν πίστιν. βασιλείαν δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ὠνόμασε τὴν ἀνάστασιν, ἀφ' ἧς αὐτῷ ἡ βασιλεία προσεγίγνετο, καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων ἡ ταύτης κοινωνία. τὸ οὖν, οὐ μὴ πίω αὐτὸ τοῦ λοιποῦ ἕως τότε, δεικνύντος ἦν 10 οὐ τὴν ἀνάστασιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάθους τὴν ἐγγύτητα. εἴπερ [s] δὴ οὐκέτι [t] καιρὸν ἕξει τροφῆς αὐτοῖς κοινωνῆσαι καὶ πότου. τί δήποτε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα τὸ μυστήριον ἐπετέλει τοῦτο; ἵνα μάθῃς πάντοθεν καὶ τῆς παλαιᾶς ὄντα νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ ὄντα διὰ ταῦτα προσκιαγραφηθέντα. διά 15 τοι τοῦτο ἔνθα ὁ τύπος τὴν ἀλήθειαν ἐπετίθει. ἡ δὲ ἑσπέρα τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν τεκμήριον ἦν, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἥκειν λοιπὸν τὸ τέλος τὰ πράγματα. εὐχαριστεῖ δὲ ὑπὲρ τοῦ πάθους, δεικνὺς τὸ ἑκούσιον· καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὅπερ ἂν πάσχωμεν, εὐχαρίστως φέρειν. "ἕως ἂν αὐτὸ πίω καινὸν μεθ' ὑμῶν," ὑμῶν μαρτυ- 20 ρούντων· ὑμεῖς γὰρ ὄψεσθέ με ἀναστάντα. Τί δέ ἐστι καινόν; τουτέστι ξένον [u], οὐ σῶμα μαθητὸν ἔχων, ἀλλ' ἀθάνατον λοιπὸν καὶ ἄφθαρτον, καὶ [x] μὴ δεόμενον τροφῆς.

Καὶ ὑμνήσαντες ἐξῆλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν.

Ηὐχαρίστησαν πρὸ τοῦ λαβεῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς εὐχαριστήσωμεν· 25 ηὐχαρίστησαν μετὰ τὸ λαβεῖν καὶ ὕμνησαν, ἵνα καὶ ἡμεῖς αὐτὸ τοῦτο ποιῶμεν. τί δήποτε δὲ εἰς τὸ ὄρος ἐξῆλθεν; δῆλον ἑαυτὸν ποιῶν πρὸ τοῦ [y] συλληφθῆναι, ἵνα μὴ δόξῃ κρύπτεσθαι. ἔσπευδε γὰρ ἐπὶ τὸν τόπον ἐλθεῖν, ἔνθα εἰώθει, καὶ προδότης ἠπίστατο.

27 Καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι πάντες σκανδαλι- 30 σθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ· ὅτι γέγραπται,

[s] ἐπειδὴ P. [t] οὐκέτι om. L. [u] ξένως L. [x] ἤτοι L. [y] πρὸς τὸ P.

Πατάξω τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρό-
28 βατα. ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐγερθῆναί με, προάξω ὑμᾶς εἰς
τὴν Γαλιλαίαν.

Ἵνα μὴ δόξῃ κατηγορία τις χαλεπὴ εἶναι, λέγει καὶ προφη-
τείαν. ὁμοῦ μὲν πείθων αὐτοὺς προσέχειν τοῖς γεγραμμένοις· ὁμοῦ 5
δὲ καὶ δηλῶν ὅτι[z] καὶ πρὸ τούτου αὐτὸς αὐτοὺς συνεῖχεν· οὐ μὴν
ἀφῆκεν αὐτοὺς πάλιν μέχρι τῶν σκυθρωπῶν εἶναι· ἀλλὰ "προάξω
"φησὶν ὑμᾶς, εἰς τὴν Γαλιλαίαν," ἵνα τοῦ φόβου τῶν Ἰουδαίων
ἀπαλλαγέντες πιστεύσωσι τῷ λεγομένῳ.

29 Ὁ Πέτρος ἔφη αὐτῷ, Καὶ εἰ πάντες σκανδαλι- 10
30 σθήσονται, ἀλλ' οὐκ ἐγώ. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς,
Ἀμὴν λέγω σοι, Ὅτι σήμερον ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, πρὶν
31 ἢ δὶς ἀλέκτορα φωνῆσαι, τρὶς ἀπαρνήσῃ με. ὁ δὲ ἐκ
περισσοῦ ἔλεγε μᾶλλον, ἐάν με δέῃ συναποθανεῖν σοι,
οὐ μή σε ἀπαρνήσομαι. 15

Τοῦ προφήτου εἰπόντος, τοῦ Χριστοῦ βεβαιώσαντος τὸν λόγον,
ὁ Πέτρος, φησὶν, οὐχὶ διὰ τοῦτο ἀφίησι· παιδεύων ἐντεῦθεν,
πάντα πείθεσθαι τῷ Χριστῷ, καὶ τῆς οἰκείας συνειδήσεως πιστο-
τέραν ἡγεῖσθαι τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτοῦ. δέον γὰρ δεηθῆναι καὶ
εἰπεῖν, βοήθησον ἡμῖν ὥστε μὴ ἀποσχισθῆναι. ἀλλ' ἑαυτῷ θαρρεῖ. 20
τοῦτο τοίνυν καταστεῖλαι βουλόμενος ὁ Χριστὸς, ἐχώρησε[a] τὴν
ἄρνησιν. ὅσον δὲ ὁ Χριστὸς ἀπηγόρευσε, τοσοῦτον ἐναντιοῦτο ὁ
Πέτρος ἐκ περισσοῦ. πόθεν δὲ αὐτῷ τοῦτο συνέβη; ἀπὸ πολλῆς
ἀγάπης. ἐπειδὴ γὰρ ἀπηλλάγη τῆς ἀγωνίας ἐκείνης τῆς κατὰ
τὴν προδοσίαν, καὶ δῆλος ἦν[b] ὁ προδότης, θαρρῶν ἔλεγε ταῦτα. 25
ἠρέμα δέ πως καὶ φιλοτιμίας τὸ πρᾶγμα. ὅρα γοῦν μετὰ τὸ
πτῶμα πῶς κατεσταλμένος ἐστί. πρὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ τὸ πᾶν
ἑαυτῷ ἀνατίθησι· μετὰ δὲ ταῦτα τοὐναντίον ἅπαν, "τί ἡμῖν
"προσέχετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι[c] τοῦ περι-
"πατεῖν αὐτόν;" ἐντεῦθεν δὲ μανθάνομεν δόγμα μέγα· ὡς οὐκ 30
ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύῃ ῥοπῆς. καὶ

[z] δηλῶν ὅτι P. δηλονότι Poss. [a] συνεχώρησε P. [b] γέγονεν L.
[c] πεποιηκότα P.

πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης.

Ὡσαύτως δὲ καὶ πάντες ἔλεγον.

Ὡς ἔλεγεν ὁ Πέτρος μετὰ τοῦτο φιλονεικῶν, ὡς οὐδὲ θανάτου προτεθέντος αὐτῷ ἕλοιτο ἂν αὐτὸν ἀρνησάμενος ἐκκλίναι τοῦ θανά- 5 *του τὴν τιμωρίαν, καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς τοῖς ἴσοις κεχρῆσθαι λόγοις ἐνήγαγεν.*

32 Καὶ ἔρχονται εἰς χωρίον, οὗ τὸ ὄνομα Γεθσημανῆ· καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, Καθίσατε ὧδε, ἕως 33 προσεύξωμαι. καὶ παραλαμβάνει τὸν Πέτρον καὶ Ἰά- 10 κωβον καὶ Ἰωάννην μεθ᾽ ἑαυτοῦ. Καὶ ἤρξατο ἐκθαμβεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν.

Ἔθος ἦν αὐτῷ χωρὶς αὐτῶν προσεύχεσθαι· τοῦτο δὲ ἐποίει παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς, ἐν ταῖς εὐχαῖς ἡσυχίαν κατασκευάζειν ἑαυτοῖς. τίνος δὲ ἕνεκε μὴ πάντας παραλαμβάνει, ἀλλὰ τοὺς 15 *τῆς δόξης αὐτοῦ θεωροὺς γενομένους; ἵνα μὴ καταπέσωσιν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τούτους ἀφίησι καὶ μικρὸν προσελθὼν καὶ εὐξάμενος.*

Οὐδὲ λυπουμένῳ συλλυπηθῆναι ἴσχυσαν, ἀλλ᾽ ἐκράτησεν ὁ ὕπνος. ὁ δὲ ἐκτενῶς εὔχεται, ἵνα μὴ δόξῃ ὑπόκρισις εἶναι τὸ πρᾶγμα. οὐδὲ γὰρ ὡς ἀλλότριον ἀποτίθεται τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ ὡς 20 *ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡ εὐχή. τὸ γὰρ θανατᾶν οὐ σφόδρα κατὰ ἄνθρωπον. τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν, εἰ δυνατὸν παρελθέτω, ἔδειξε τὸ ἀνθρώπινον. τῷ δὲ εἰπεῖν, "πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ," τὸ ἐνάρετον καὶ ἐμφιλόσοφον*[d]*· ὅτι καὶ τῆς φύσεως ἑλκούσης, ἕπεσθαι δεῖ τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ οὐ μόνον ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων* 25 *ἔδει*[e]*, ἵνα πιστευθῇ*[f] *ὅτι καὶ ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἀπέθανε. λέγει δὲ τῷ Πέτρῳ οὕτως, οὐκ ἴσχυσας μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ᾽ ἐμοῦ; ἅπαντες ἐκαθεύδησαν, καὶ τῷ Πέτρῳ ἐπετίμα, αἰνιττόμενος αὐτὸν*[g] *ὑπὲρ ὧν ἐφθέγξατο. καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ τοῦτο αἰνίττεται. "γρηγορεῖτε" γάρ, φησι, "καὶ προσεύχεσθε· ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς* 30 *"πειρασμόν·" ὁρᾷς ὅτι καλῶς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἔλεγον·*

[d] φιλόσοφον L. [e] ἔδει om. P. [f] πιστεύσῃ P. [g] Sic P.L. αὐτῷ Poss.

ὅτι σκορπισθήσεσθε, ἵνα εἰς ἱκετηρίαν ἀνέλθωσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀναβλέψωσιν· πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐτῶν ἐκκόπτων καὶ ἐναγωνίους ποιῶν[h]. εἶτα ἵνα μὴ σφόδρα δόξῃ ἐπιπλήττειν, φησὶ, "τὸ "μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής." εἰ γὰρ καὶ βούλει φησὶν, ἀλλ' οὐ πρότερον εἰ μὴ ὁ Θεὸς ὀρέξει χεῖρα. καθέλκει γὰρ 5 ἡ σάρξ. οὕτω γὰρ τὸ ἀδύνατον ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ἔρρωτο. καὶ πάλιν ηὔξατο τὸ αὐτὸ, "οὐχὶ ὃ ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὃ σύ," δεικνὺς ἐνταῦθα ὅτι σφόδρα συνᾴδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον τὸ αὐτὸ λέγειν ἀληθείας μάλιστά ἐστιν ἐν ταῖς γραφαῖς ἐνδεικτικόν[i]. ὥσπερ καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἔλεγεν[k] "ὅτι 10 "ἐκ δευτέρου σοι ἐφάνη τὸ ἐνύπνιον ὑπὲρ[l] ἀληθείας, καὶ τοῦ πι- "στευθῆναι, ὅτι τοῦτο ἔσται πάντως," καὶ ὑπὲρ τοῦ πιστώσασθαι τὴν οἰκονομίαν. καὶ τίνος ἕνεκεν ἐκ δευτέρου; ὥστε[m] ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ ἐλέγξαι. οὐ μὴν ἤλεγξεν, ἀλλὰ διέστη μικρὸν, καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον αὐτῶν ἀσθένειαν, ὅτι οὐδὲ ἐπιτιμηθέντες ἠδύναντο 15 καρτερῆσαι. μετὰ γὰρ τοῦ καὶ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν εἶναι, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἦσαν βεβαρημένοι. "καὶ ἔρχεται "τὸ τριτὸν καὶ λέγει αὐτοῖς, καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε" καὶ τὰ ἑξῆς[n]. δείκνυσιν ὅτι οὐχὶ τοῦ Ἰουδᾶ ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας ἦν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, "εἰς χεῖρας ἁμαρ- 20 "τωλῶν," ἀνίστησιν αὐτῶν τὰ φρονήματα. τῆς γὰρ ἐκείνων πονηρίας ἔργον ἦν, οὐ τὸ αὐτὸν εἶναι ὑπεύθυνον· καὶ τὸ ἑξῆς δὲ ὁμοίως αὐτὸ τοῦτο ἐμφαίνει, ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται. Καὶ τὸ "ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν, ἰδοὺ ὁ παραδιδούς με ἤγγικεν." καὶ διὰ πάντων αὐτοὺς ἐπαίδευεν ὅτι οὐκ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα ἦν, 25 ἀλλ' οἰκονομίας τινὸς ἀπορρήτου. καὶ γὰρ προῄδει ἥξοντα· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔφυγεν, ἀλλὰ καὶ ὁμόσε ἐχώρει[o].

Ἄλλος[p] δέ φησι, πῶς λελύπησαι, δέσποτα, καὶ ἀδημονεῖς; γέγονας δὲ καὶ περίλυπος ἕως θανάτου; τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν,

[h] Ἀλλ' ἵνα τί κύριε οὕτω λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; ὅτι τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους ἀγαθὰ τῷ κόσμῳ συμβησόμενα ἐπίσταμαι. λυπεῖ δέ με ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ ὅτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστίν· Ἱκετηρίαν ἐποίησα ἵνα ἔλθωσι καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἀναβλέψωσι, πανταχοῦ τὸ αὐθάδες αὐτῶν ἐκκόπτων, καὶ ἐναγωνίους ποιῶν. Hæc deinceps habet Poss. sed turbato ordine. [i] Sic L. ἔνδεικτον P. et Poss. [k] ἔλεγεν om. L. [l] ὑπὸ P. [m] Hæc om. Poss. qui διατί δὲ πάλιν ἐπανέρχεται. [n] Cod. L. ἀπέχει κ. τ. ἑξῆς. [o] Sic L. χωρεῖ Poss. et P. [p] ἄλλως Cod. L.

καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἐγερεῖς, κατὰ πάσης ἀντικειμένης δυνάμεως· καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθήσῃ, καὶ τῶν ὅλων δημιουργός. Ἐπί τισιν οὖν ἄρα λελύπησαι; ναί φησιν, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους ἀγαθὰ τῷ κόσμῳ[q] *συμβησόμενα ἐπίσταμαι· λύπει δέ με ὁ προτοτόκος Ἰσραὴλ, ὅτι οὐδὲ ἐν δούλοις ἐστιν.* 5

43 *Καὶ εὐθέως, ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος, παραγίνεται Ἰούδας, εἷς ὢν τῶν δώδεκα, καὶ μετ' αὐτοῦ ὄχλος πολὺς μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων, παρὰ τῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν Γραμματέων καὶ τῶν Πρεσβυτέρων.*

Τὸ, " εἷς τῶν δώδεκα," καὶ ἑξῆς[r], *πρὸς τὴν ἔνδειξιν καὶ* 10 *διαβολὴν τῆς τοῦ*[s] *προδόντος φαυλότητος. ὁ γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς Ἀποστόλοις τετιμημένος, τοῖς φονεῦσι τοῦ*[t] *Χριστοῦ γέγονε πρόφασις. δέδωκε γὰρ αὐτοῖς σημεῖον, λέγων, " ὃν ἂν φιλήσω, αὐτὸς " ἐστίν·" ἐπέλαθε*[u] *δὲ παντελῶς τῆς δόξης Χριστοῦ· ᾠήθη τάχα που διανοηθεὶς, ὡς φίλημα προτείνας εἰς τύπον ἀγάπης, λαθεῖν δυνήσεται.* 15 *προετίθει δὲ τὸ " χαῖρε" τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον δι' αὐτοῦ. ὁ δὲ Κύριος φιλοῦντα*[x] *μὲν οὐκ ἀπεστράφη· ἔδειξε δὲ αὐτῷ ὅτι οὐ τρόπῳ φιλίας παρεγένετο, ἀλλὰ χάριν ἀσεβείας. προέδωκέ τε ἑαυτὸν ἑκών. καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας καὶ ἐκράτησαν, ταύτην*[y] *τὴν νύκτα καθ' ἣν τὸ Πάσχα ἔφαγον. οὕτως* 20 *ἔζεον καὶ ἐμαίνοντο. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἂν ἴσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν. οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ἰούδαν τῆς ἀφορήτου κολάσεως, ἀλλὰ καὶ μειζόνως αὐτὸν καταδικάζει, ὅτι καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσαύτην λαβὼν ἀπόδειξιν καὶ τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς χαλεπώτερον γέγονεν.* 25

50 *Καὶ ἀφέντες αὐτὸν πάντες ἔφυγον.*

Οἱ μακάριοι μαθηταὶ τῷ τῆς φιλοθεΐας νυττόμενοι κέντρῳ, μαχαίρας ἐπανατείνουσιν ἀποσοβοῦντες τὴν ἔφοδον· οὐκ ἐᾷ δὲ τοῦτο γενέσθαι ὁ Χριστός. οὐ γάρ τοι μαχαίρᾳ ἡμᾶς κεχρῆσθαι

[q] Hactenus Cod. L. in cæteris mancus. Suppl. Schol. e Poss. vid. not. ad pag. pr. l. 2. cæterum Origenis hæc videntur, qui in Symbola ad Cat. Poss. p. 324. " ἀλλ' ὅτι ὁ Προτοτόκος Υἱὸς, ἤτοι ὁ Ἰσραὴλ " ἔσχατος ἐγεγόνει διὰ τὴν ἀπιστίαν." In iis quæ sequuntur iterum Cod. Par. 178. adhibui. [r] *μέγα* P. [s] *διαβολὴν τῆς τοῦ* P. *διαβόλου τ. κατὰ τ.* Poss. [t] *φονῶσι κατὰ* P. [u] *ἐπελάθετο* P. [x] *φιλοῦντι* P. [y] *κατ' αὐτὴν* P.

βούλεται, ἐννοίᾳ[z] δὲ μᾶλλον καὶ συνέσει χρωμένους ἀποσείεσθαι γενικῶς τοὺς ἐναντίους. ἰασάτο[a] δὲ θεοπρεπῶς τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγὴν, ὡς ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, τοῖς ἀφιγμένοις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπρεπὲς καὶ τοῦτο διδοὺς σημεῖον· ὅτι δὲ τὴν αὐτοῦ χεῖρα κἂν θέλησιν πλεονεκτήσειεν ἂν οὐδεὶς, διαδείκνυσι 5 λέγων, "καθ' ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκοντα οὐκ ἐκρατήσατε." ἐταμιευόμην γὰρ μᾶλλον τὸ χρῆναι παθεῖν καιρῷ τῷ καθήκοντι· καὶ οὗτός ἐστιν ὁ παρὼν, ἵνα πληρωθῶσιν αἱ γραφαί. δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἦν τὸ κρατῆσαι. διατί γὰρ μὴ ἐν τῷ ἱερῷ αὐτὸν ἐκράτησαν; ὅτι ἐφοβοῦντο τὸν ὄχλον. διὸ καὶ ἔξω ἐξῆλθε, 10 καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ διδοὺς αὐτοῖς ἄδειαν. καὶ ἀφέντες αὐτὸν οἱ μαθηταὶ ἔφυγον. οὐ γὰρ ἐνῆν ψεύσασθαι τὴν ἀλήθειαν, ἢ τοὺς προφήτας διαμαρτεῖν.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ ἀρνήσεως Πέτρου. 15

53 Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν Ἀρχιερέα· καὶ συνέρχονται αὐτῷ πάντες οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Πρεσβύ-54τεροι καὶ οἱ Γραμματεῖς. καὶ ὁ Πέτρος ἀπὸ μακρόθεν ἠκολούθησεν αὐτῷ ἕως ἔσω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχιερέως· καὶ ἦν συγκαθήμενος μετὰ τῶν ὑπηρετῶν, καὶ 20 θερμαινόμενος πρὸς τὸ φῶς.

Πολλὴ θερμότης τοῦ Πέτρου· οὐδὲ φεύγοντας ἰδὼν ἔφυγεν· ἀλλ' ἔστη καὶ εἰσῆλθεν· ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης, ἐπειδὴ γνώριμος ἦν. καὶ διατί ἀπήγαγον[b] αὐτὸν ἐκεῖ, ὅπου ἦσαν ἅπαντες συνηγμένοι; ἵνα μὲν γνώμης πάντα ποιῶσι τῶν ἀρχιερέων. ἐκεῖνος γὰρ ἦν τότε 25 ἀρχιερεύς. συνήχθησαν οὖν ἅπαντες, καὶ συνέδριον ἦν λοιμῶν· καὶ ἐρωτῶσιν οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ βουλόμενοι σχῆμα περιθεῖναι τῇ ἐπιβουλῇ ταύτῃ δικαστηρίου. οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἴσαι αἱ μαρτυρίαι, φησίν. οὕτω πεπλανημένων τὸ δικαστήριον ἦν, καὶ θορύβου πάντα ἔγεμε καὶ ταραχῆς. ἐλθόντες δὲ ψευδομάρτυρες ἔλεγον ὅτι οὗτος 30

[z] εὐνοίᾳ P. [a] ἰάσατο P. ἴασε Poss. [b] ἀπήγαγόν φησι, τὸν Ἰησοῦν πρὸς Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα ὅπου ἦσαν συν. Cod. 178.

εἶπεν "ὅτι ἐγὼ καταλύσω τὸ ναὸν τοῦτον τὸ χειροποίητον, καὶ ἐν "τρισὶν ἡμέραις ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω." διὰ τῆς προσθήκης τοῦ χειροποιήτου ηὔξησαν τὴν συκοφαντίαν· οὐ γὰρ εἶπε [c], λύσω, ἀλλὰ, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον·" καὶ οὐδὲ περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ περὶ τοῦ σώματος [d] τοῦ ἰδίου. τί οὖν ὁ ἀρχιερεύς; βουλόμενος 5 εἰς ἀπολογίαν καταστῆσαι ἵνα ἐξ αὐτῆς αὐτὸν ἕλῃ [e], φησὶν, "οὐκ "ἀποκρίνῃ οὐδέν; τί οὖν οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν;" ὁ δὲ ἐσιώπα. ἀνόνητα [f] γὰρ ἦν τὰ τῆς ἀπολογίας, οὐδενὸς ἀκούοντος. καὶ γὰρ σχῆμα τοῦ [g] δικαστηρίου ἦν μόνον. ὃ καὶ ἔδειξε κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Λουκᾶ, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας "εἶ σὺ [h] ὁ Χριστός; 10 "εἰπὲ ἡμῖν. ἐὰν ὑμῖν εἴπω, οὐ μὴ πιστεύσητε· ἐὰν δὲ ἐρωτήσω, οὐ "μὴ ἀποκριθῆτε." πάλιν δὲ ὁ ἀρχιερεὺς ἐπηρώτα αὐτὸν εἰ αὐτὸς εἴη [i] ὁ Χριστός; καὶ ἐπειδὴ Χριστοὶ ἐκαλοῦντο οἵ τε ἱερεῖς καὶ προφῆται καὶ βασιλεῖς, προστίθησι κατὰ ἐξαίρετον, "ὁ υἱὸς τοῦ "εὐλογητοῦ," ἵνα εἴπῃ τοῦ Θεοῦ. ἐπ' ἐλέγχῳ δὲ αὐτοῦ ἡ ἀπόκρισις, 15 ὅτι "ἐγώ εἰμι." οὐ γὰρ ὡς δυνάμενος πιστεῦσαι. καὶ γὰρ εἶπε κατὰ Λουκᾶν ὅτι "οὐ μὴ πιστεύσητε." ἀλλ' ἵνα μηδὲ τοῦτο ὑπολείπηται [k], ὅτι οὐ σαφῶς ἤκουσαν δηλοῦντος ἑαυτὸν ὄντα Χριστόν. καὶ ὁ μὲν Μάρκος ἀντίκρυς λέγει. Τὸ δέ ἐστιν ἐλέγχοντος ὅτι οὐ παντελῶς διαλέληθεν [l] αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα, διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων 20 ἐπίγνωσιν. πόθεν γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστὸν, ὅπερ ἐφ' ἑτέρων οὐκ εἰρήκασιν; ἐπιφέρει δὲ τὸ τῆς κρίσεως, ἀπειλῶν ὅτι ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ οὐρανίῳ δόξῃ φαινόμενον. τὸ δὲ "ἐκ δεξιῶν τῆς "δυνάμεως" τὴν δόξαν λέγει τὴν ἐξ οὐρανοῦ φανησομένην, οὐ σχῆμα σωματικόν. οὐδὲ γὰρ ὁρᾶται Θεὸς ὁ πάντῃ ἀόρατος, ἵνα καὶ ἡ ἐκ 25 δεξιῶν καθέδρα σωματικῶς θεωρεῖσθαι λέγηται· ἀλλὰ τὸν ἐν μεγίστῃ δόξῃ τῇ ὁρατῇ θεωρησόμενον, ἐκ δεξιῶν εἶπε θεωρηθήσεσθαι· ὡς τῆς ὁρατῆς ταύτης δόξης τῇ ἀοράτῳ ἐκείνῃ συναπτομένης [m] ἐγγύτατα καὶ ἐντιμότατα. ἀλλ' ὅμως ἀκούσαντες οὐκ ἐφυλάξαντο, ἀλλὰ βλασφημίαν εἶπον εἶναι τὸν λόγον, καὶ μηκέτι ζητεῖ- 30 σθαι μάρτυρας. οὕτως οὐκ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀνηκόοις αἱ τῶν

[c] οὐκ εἶπε δὲ ὁ Σωτὴρ C. 178. [d] περὶ τοῦ ἰδίου σώματος λέγειν, οὐ περὶ τοῦ ἐκ λίθων ναοῦ C. 178. [e] κρατήσῃ αὐτὸν C. 178. [f] ἀδιανόητα PP. [g] τοῦτο P. [h] εἰ σὺ εἶ P. [i] Sic PP. ἦ Poss. [k] Sic PP. ὑπολείπῃ τι Poss. [l] δίελαθεν C. 178. [m] Sic PP. συναπλομένης Poss.

μυστηρίων ἀποκαλύψεις, ἀλλ' εἰς κατάκρισιν. εἰπόντος τοίνυν τοῦ Χριστοῦ ὅτι αὐτὸς εἴη, καὶ ὅτι ἐκ δεξιῶν καθιεῖται τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι ἥξει πάλιν κρινῶν τὴν οἰκουμένην, ὃ πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντος ἦν· διέρρηξεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια ὁ ἀρχιερεὺς, καί φησιν, ἠκούσατε τῶν λεγομένων· τί ὑμῖν δοκεῖ; 5 *οὐ φέρει τὴν ψῆφον οἴκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων αἰτεῖ*[o], *ὡς ἐπὶ ὡμολογημένων ἁμαρτημάτων καὶ βλασφημίας δήλης, καὶ προλαμβάνει τοὺς ἀκροατὰς λέγων, ὑμεῖς γὰρ ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, μονονουχὶ καταναγκάζων*[p] *καὶ βεβαιῶν κακῶς, μᾶλλον δὲ βιαζόμενος τὴν ψῆφον ἐξενεγκεῖν κατ' αὐτοῦ τοὺς παρόντας ὡς* 10 *βλασφημίαν εἰπόντος καὶ Θεὸν ἑαυτὸν ποιοῦντος· καὶ φησὶν, "ἠκούσατε τῆς βλασφημίας, τί ὑμῖν δοκεῖ;" τί οὖν ἐκεῖνοι; κατέκριναν αὐτὸν ἔνοχον εἶναι θανάτου· αὐτοὶ κατήγοροι καὶ δικασταὶ καὶ πάντα γινόμενοι. πάντας γὰρ ἐπεσπάσατο διὰ τοῦ ῥῆξαι τὸν χιτωνίσκον. ἔθος γὰρ ἦν αὐτοῖς τοῦτο ποιεῖν, ἡνίκα βλασφη-* 15 *μίας τινὸς ἤκουσαν*[q] *ὡς ἐνόμιζον.*

65 Καὶ ἤρξαντό τινες ἐμπτύειν αὐτῷ, καὶ περικαλύπτειν τὸ πρόσωπων αὐτοῦ, καὶ κολαφίζειν αὐτὸν, καὶ λέγειν αὐτῷ, Προφήτευσον· καὶ οἱ ὑπηρέται ῥαπίσμασιν αὐτὸν ἔβαλλον. 20

Ὁ γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἑαυτὸν παρατιθείς. καὶ τύπτοντες, "προφήτευσόν" φασιν. ὁ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, ὁ προφη- 25 *τείας πάσης δοτὴρ, πῶς ἂν ἠγνόησε, τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν;*

66 Καὶ ὄντος τοῦ Πέτρου ἐν τῇ αὐλῇ κάτω, ἔρχεται μία τῶν παιδισκῶν τοῦ ἀρχιερέως.

Ἠσθένησε κατὰ τὴν πρόρρησιν ὁ μακάριος Πέτρος[r], *καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Κύριον, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς, καὶ* 30 *ἐνώμοτον ἐποιεῖτο τὴν ἄρνησιν διὰ ῥῆμα παιδίσκης, οὐ μνημονεύ-*

[o] Sic C. 178. om. alii. [p] *κατακράζων* C. 178. qui mox om. *καὶ βεβ. κακῶς.* [q] *ἤκουον* PP. [r] *κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου πρόρρησιν ἠρνήσατο αὐτὸν ὁ Πέτρος* C. 178.

σας ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ταραχῆς τοῦ λόγου τοῦ Κυρίου· "ὃς "ἀρνήσεται με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι αὐτὸν ἔμ- "προσθεν τοῦ Πατρός μου." [b]ἰδοὺ γὰρ ἔμπροσθεν πάντων ἤρνηται· καὶ πάλιν εἴτε αὐτῆς τῆς παιδίσκης, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, εἴτε ἄλλης, ὡς ὁ Ματθαῖος φησὶ, καταμηνυούσης ὡς εἴη τῶν μαθητῶν 5 εἷς, οὐ γὰρ ἐξηκρίβωται τοῦτο τῇ μνήμῃ τῶν γραψάντων, ἐπεὶ μηδὲ συνέχον ἦν εἰς τὴν σωτήριον[c] πίστιν· ὁπότε ὁ Λουκᾶς οὐδὲ παιδίσκην, ἀλλ' ἄνδρα λέγει τὸν διϊσχυριζόμενον, ὅτι μετὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οὗτος ἦν. τῶν δὴ τοιούτων οὐ σφόδρα συνεχόντων συμπεφώνηται τὸ προκείμενον[d], ὅτι καὶ δεύτερον ὁ Πέτρος ἠρνή- 10 σατο μεθ' ὅρκου μηδὲ εἰδέναι τὸν ἄνθρωπον. καὶ πάλιν ἄλλων τὰ αὐτὰ ἐπιφερόντων σφοδροτέρως ἀπώμνυτο. ὡς δὲ ὀλίγον ὁ φόβος παρῆλθε, καὶ ἀνερρώσθη ὁ λογισμὸς πρὸς τὴν μνήμην ἣν ἀπὸ τῆς ταραχῆς ἀπωλωλέκει, καὶ παραδόξως εὑρίσκει τὸν ἔλεγχον αὐτοῦ γεγενημένον ὃν ὁ Κύριος εἶπεν, καὶ τὸ σημεῖον[e] δὲ τοῦ ἀλεκτρυό- 15 νος αἰσθανόμενος τίνα ἠρνήσατο, ἐξελθὼν ἔξω, φησὶν, ἔκλαυσε δεινῶς[f], προσεσχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ· ἐπιστρέψας οὖν οὐ διημάρτηκε τοῦ σκοποῦ, μεμένηκε γὰρ, ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητής. πεπλούτηκε γὰρ τῆς ἀφέσεως τὴν ἐλπίδα. πλὴν ἐκεῖνό φαμεν ὅτι τῶν[g] ἁγίων ὀλισθήματα διὰ τῶν γραφῶν μανθάνομεν, ἵνα καὶ τῆς 20 αὐτῶν μετανοίας μιμηταὶ γενώμεθα. φάρμακον γὰρ σωτηρίας ἐπενόησεν ὁ φιλοκτίρμων[h] Θεὸς τὴν μετάνοιαν, ἣν ἀναιρεῖν πειρῶνται οἱ καθαροὺς ἑαυτοὺς εἶναι λέγοντες· οὐκ ἐννοήσαντες ὅτι παντός ἐστι ῥύπου μεστὸν τὸ τοιαύτην ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὴν διάληψιν. καθαρὸς γὰρ οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου, καθὼς γέγραπται. κἀκεῖνο 25 δὲ μὴ ἀγνοείτωσαν· ὅτι πρὶν συλληφθῆναι Χριστὸν καὶ ἀρνήσασθαι τὸν Πέτρον, μέτοχος ἦν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, καὶ οὕτως ὠλίσθησε, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας ἄφεσιν ἐκομίζετο. οὐκοῦν μὴ κατηγορείτωσαν τῆς τοῦ Θεοῦ γαληνότητος, μεμνημένοι λέγοντος ἐναργῶς, "ἀνομία ἀνόμου[i] οὐ μὴ κακώσει 30 "αὐτόν. ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῆς ἀνομίας αὐτοῦ." φησὶ

[b] Quæ seq. usq. ad οὐ γὰρ ded. e Codd. Par. om. Poss. [c] σωτήριον om. PP. [d] συμπεφ. πᾶσιν ὅτι καὶ δεύτερον ἠρνήσατο ὁ Πέτρος. C. 178. [e] τὸ σημ. τοῦ ἀλεκ. τίνα ἠρνήσατο προσεσχηκότος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ. C. 178. [f] πικρῶς C. 178. [g] καὶ τὰ τῶν P. [h] φιλοικτίρμων P. φιλοκτείρμων Poss. [i] νόμου P.

δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ὅτε ἅπαξ ἠρνήσατο, ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρυὼν, ὅτε δὲ τρὶς ἠρνήσατο, τότε δεύτερον, ἀκριβέστερον[k] ἐξηγούμενος τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸν ἀποτεθνηκέναι τῷ δέει. καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθών. καὶ γὰρ φοιτητὴς ἦν Πέτρου[l]. σύμφωνα[m] δὲ τὰ παρὰ 5 τοῦ Ματθαίου καὶ Μάρκου· εἰ καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον εἴωθε φωνεῖν ὁ ἀλεκτρυὼν, δηλοῖ ὁ Μάρκος[n] ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε[o]. ὥστε ἀμφότερα[p] ἀληθῆ· πρὶν γὰρ τὴν μίαν ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλεκτρυόνα, τρίτον ἠρνή- 10 σατο· καὶ οὐδὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῆς ἁμαρτίας ἀναμνησθεὶς[q] κλαῦσαι ἐτόλμα φανερῶς. ἄλλος[r] δέ φησιν ὡς τοῦ Ματθαίου[s] ἁπλῶς καὶ ἀορίστως πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι λέγοντος τὸ παρειμένον προσέθηκεν ὁ Μάρκος[t] συνήθως λέγων[u] τὴν ἐπικρατεστέραν τῶν πάντων ἀλεκτρυόνος[x] φωνὴν, ὥσπερ καὶ τὴν ἡμέραν τὴν 15 καθαρὰν καὶ τοῖς πᾶσι διαφανῆ. ἡρμήνευσεν[y] οὖν φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ πρὶν ἀλέκτορα ἐκφωνῆσαι ποίαν εἶπε τὴν δευτέραν καὶ πᾶσι καταφανῆ, οὐκ ἐναντιούμενος τοῖς ἄλλοις.

1 Καὶ εὐθέως ἐπὶ τὸ πρωῒ συμβούλιον ποιήσαντες οἱ ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, καὶ 20 ὅλον τὸ συνέδριον, δήσαντες τὸν Ἰησοῦν ἀπήνεγκαν, καὶ παρέδωκαν τῷ Πιλάτῳ.

Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν· παρεδόθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς τῶν Ῥωμαίων στρατιαῖς, καὶ πεπλήρωται τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ' αὐτοῖς προαπηγγελμένα. ὁ μὲν γάρ φησιν, "οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ 25 "πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ." ὁ δὲ, "καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοι, τὸ ἀνταπόδομα ἀνταποδοθήσεταί

[k] ἀκριβ. δὲ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς ἐξηγούμενος τοῦ Πέτρου τὴν ἀσθένειαν C. 178. [l] ἦν γὰρ μαθητὴς Πέτρου C. 178. [m] σύμφωνα δὲ ταῦτα καὶ τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς C. 178. [n] δηλῶν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστὴς C. 178. [o] τῶν προρρήσεων τοῦ Κυρίου add. C. 178. [p] ἀμφ. τῶν Εὐαγγελικῶν C. 178. [q] ἀναμν. προσεσχηκότος αὐτῷ C. 178. [r] ἕτερος C. 178. [s] τ. Μ. καὶ τῶν ἄλλων C. 178. [t] οὗτος C. 178. [u] λεγόντων PP. [x] ἀλεκτρυόνων P. [y] ἡρμ. τοίνυν ὁ παρὼν Εὐαγγ. τὸ εἰρημένον C. 178.

σοι εἰς κεφαλήν σου. ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Πιλάτου, "σὺ εἶ ὁ "βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, "σὺ εἶπας." ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸν Λουκᾶν ἤρξαντο κατηγορεῖν αὐτοῦ λέγοντες, "τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐρωτηθεὶς παρὰ Πιλάτου ὁ Ἰησοῦς ἀπεκρίθη, "σὺ εἶπας," ἵνα μὴ 5 διὰ τῆς σιωπῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν βεβαιώσῃ, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως δειλίας ἀπενέγκῃ τὴν δόξαν.

[z] Προσήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἀρχιερεῖς μετὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων, ὡς ἀντάρτην καὶ βασιλέα τῶν Ἰουδαίων λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι. ἐρωτήσαντος δὲ αὐτὸν τοῦ 10 Πιλάτου εἰ αὐτὸς εἴη ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, ἵνα μήτε διὰ τῆς σιωπῆς τὴν συκοφαντίαν αὐτῶν βεβαιώσῃ, μήτε διὰ τῆς ἀρνήσεως δειλίας ἀπενέγκῃ δόξαν, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ, "σὺ "εἶπας," κατηγορηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων πολλὰ ἔλεγον γὰρ κατὰ τὸν Λουκᾶν "τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος ἡμῶν καὶ 15 "κωλύοντα φόρους Καίσαρι διδόναι, καὶ λέγοντα ἑαυτὸν Χριστὸν "βασιλέα εἶναι." ἐθαύμασεν ὁ Πιλᾶτος, πῶς ὁ λογιώτατος διδάσκαλος ὡς ἀναίτιος δυνάμενος ἀπολογισάμενος ἀπολυθῆναι, οὐκ ἀπολογεῖται, ἀλλ' ἑκὼν ὑπομένει παθεῖν, μεγαλοφυῶς ὑπερορῶν τοὺς κατηγόρους. διὸ καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτὸν, "οὐκ ἀποκρίνῃ οὐδέν; 20 "ἴδε πόσον καταμαρτυροῦσιν;" ἐκκαλούμενος αὐτὸν εἰς ἀπολογίαν, ἵνα ὡς ἀναίτιον ἀπολύσῃ αὐτόν· πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου δυσσεβέστεροι Ἰουδαῖοι. ὁ μὲν γὰρ Πιλᾶτος παντὸς αἰτιάματος ἀπαλλάττων αὐτὸν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον, καὶ τὸ ἐκ συνηθείας ἀνέμνησεν αὐτοὺς ἐξαιτῆσαι αὐτὸν 25 δὶς ἐν τῇ ἑορτῇ ἐξουσίαν ἔχειν αὐτοὺς, τοῦτο ποιεῖν βουλόμενος αὐτούς. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, "σταύρωσον αὐτὸν," συκοφαντιῶν συλλέγοντες ἀφορμὰς, καὶ ἀνέκραγον παμπληθῆ λέγοντες, "αἶρε "τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν." οὗτος ἦν διὰ φόνον καὶ στάσιν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακήν· "καὶ τὸν ἅγιον καὶ 30 "δίκαιον ἠρνήσαντο, καὶ ἄνδρα φονέα ᾔτησαν χαρισθῆναι αὐτοῖς," ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος γένωνται κοινωνοί.

[z] Hæc add. e Cod. 178. ut ejus varietas ex coll. cum Cod. P. et Poss. magis appareat.

6 Κατὰ δὲ ἑορτὴν ἀπέλυεν αὐτοῖς ἕνα δέσμιον, ὅνπερ ᾐτοῦντο.

Εἶς ἦν τοῖς ἀνοσίοις Ἰουδαίοις ὁ σκοπὸς τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα εἰς ζωήν· πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος 5 αἰτιάματος παντὸς ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον. οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, "σταύρωσον αὐτὸν," συκοφαντιῶν συλλέγοντες ἀφορμάς. καὶ ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος λέγων, "τί γὰρ κακὸν ἐποίησε;" καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν 10 ἁπάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον· ἵνα καὶ ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν, ἀνέκραγον παμπληθεὶ λέγοντες, "αἶρε "τοῦτον, ἀπόλυσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν," "καὶ τὸν ἅγιον καὶ "δίκαιον ἠρνήσαντο," καθά φησιν ὁ ἅγιος Πέτρος, "καὶ ᾐτήσαντο "ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς," ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος γένωνται 15 κοινωνοί. ἐπέκρινε τοίνυν ὁ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἴτημα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν ὀλέθρου μητέρα, καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ὅτι διεφθαρμένον ἑώρα τὸ δικαστήριον ἅπαν, πρὸς οὐδὲν ἀποκρίνεται, ἀλλὰ σιγᾷ. διατί δὲ φραγελλώσας αὐτὸν ὁ Πιλάτος παρέδωκεν ἵνα σταυρωθῇ; ἢ ὡς κατάδικον, ἢ σχῆμα περιθεῖναι τῇ κρίσει βουλό- 20 μενος, ἢ ἐκείνοις χαρίσασθαι.

22 Καὶ φέρουσιν αὐτὸν ἐπὶ Γολγοθᾶ τόπον, ὅ ἐστι 23 μεθερμηνευόμενος, κρανίου τόπος. καὶ ἐδίδουν αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνισμένον οἶνον· ὁ δὲ οὐκ ἔλαβε.

Ὥσπερ ἔκ τινος συνθήματος εἰς ἅπαντας τότε ὁ διάβολος 25 ἐχόρευσε. καὶ γὰρ τέρψιν ἐποιοῦντο καὶ οἱ στρατιῶται τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις[a]· ἢ[b] καὶ αὐτοὶ χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ καὶ κατ' οἰκείαν δυστροπίαν ἅπαντα πράττοντες. καὶ αἱ ὕβρεις διάφοροι καὶ ποικίλαι. τὴν θείαν κεφαλὴν ἐκείνην ποτὲ μὲν κολαφίζοντες, ποτὲ δὲ τῷ στεφάνῳ τῶν ἀκανθῶν ὕβριζον, ποτὲ δὲ τῷ 30 καλάμῳ ἔτυπτον· ἔτι δὲ καὶ χλευάζοντες πορφύραν ἐνδύσαντες, τιθέντες τὰ γόνατα προσεκύνουν, ἐμπτύοντες εἰς αὐτὸν ἄνδρες

[a] Ὥσπερ ἔκ τινος συνθήματος καθάπερ τέρψιν ἐποιοῦντο καὶ αὐτοὶ τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις. Cod. 178. [b] ἴσας P.

ἐναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι[c]. τίς οὖν ἡμῖν ἔσται λοιπὸς λόγος ἐπὶ ὕβρεσι κινουμένοις; καὶ γὰρ ἔσχατος ὅρος ὕβρεως τὸ γινόμενον ἦν. εἰκότως οὐ πάρεισιν οἱ μαθηταὶ, μήποτε τούτοις αὐτοῖς[d] σκανδαλισθῶσι· πάντα γὰρ λόγον ὑπερβαίνει τὰ γεγενημένα. ἐπειδὴ γὰρ ἐνέπαιξαν[e], ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι, καὶ 5 Σίμωνί, φησι, Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἕτερος δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. ἀληθὲς δὲ πάντως τοῦτό τε κἀκεῖνο. ἤνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτὴρ, κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι, καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. τούτου 10 γὰρ χάριν καὶ ὁ Ματθαῖός φησιν, "ἐξερχόμενοι γὰρ εὗρον ἄν- "θρωπον Κυρηναῖον ὀνόματι Σίμωνα, τοῦτον ἠγγάρευσαν ἵνα ἄρῃ "τὸν σταυρὸν αὐτοῦ·" ὡς αὐτοῦ βαστάσαντος ἀπὸ τῆς πόλεως ἐς ὅθι[f]. καὶ Μάρκος· "ἐξάγουσιν αὐτὸν ἵνα σταυρώσωσιν αὐ- "τὸν, καὶ ἀγγαρεύουσί τινα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον ἀπ' 15 "ἀγροῦ, τὸν πατέρα Ἀλεξάνδρου καὶ Ῥούφου, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρὸν "αὐτοῦ." πρὸς ἐντελεστέραν γὰρ μάθησιν προστίθησι καὶ τίνων πατέρα· τυχὸν ἀμφισβητούντων τινῶν περὶ τοῦ βαστάσαντος· ἢ ὡς ἔτι περιόντος καὶ ἐξηγήσασθαι δυναμένου τὰ γενόμενα περὶ τοῦ σταυροῦ[g] Ἰησοῦ· τάχα δὲ[h] τοῦτο προσέθηκε βεβαιῶν τὰ 20 εἰρημένα τοῖς Εὐαγγελισταῖς, οὐκ ἀνατρέπων.

[i]Ἐπειδὴ ἐμπαίξαντες ἤγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι, ἀγγαρεύουσί τινα Σίμωνα Κυρηναῖον[j] ἐρχόμενον ἀπ' ἀγροῦ, ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρόν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ξύλον οἰωνίζοντο, καὶ οὐδὲ θίγειν ἠνείχοντο· ἕτερος δὲ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτόν φησι 25 τὸν Ἰησοῦν βαστᾶσαι τὸ ξύλον. Ἀληθὲς δὲ τοῦτο κἀκεῖνο· ἔφερε μὲν γὰρ πρῶτον ὁ Σωτὴρ τὸν σταυρὸν, κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον, δῆλον ὅτι τοῦ Κυρίου βαστάσαντος ἔσωθεν τῆς πόλεως, διὸ καὶ ὁ Ματθαῖος οὕτω φησί· "καὶ ἐξερχόμενοι 30 "εὗρον ἄνθρωπον Κυρηναῖον," καὶ τὰ ἑξῆς, πρὸς ἐντελεστέραν δὲ

[c] μιαροὶ καὶ ἐναγεῖς Poss. qui præced. om. ab ἔτι δὲ κ. χλ. ded. e Cod. 178. [d] καὶ αὐτοὶ σκαν. Cod. 178. [e] ἐπειδὴ ἐμπαίξαντες C. 178.
[f] ἔσωθεν P. [g] περὶ τὸν σταυρὸν P. [h] ἢ διὰ οἱασδήποτε αἰτίας P.
[i] Sic Cod. 178. [j] Κυριναῖον Cod.

μάθησιν, καὶ τίνων πατέρα τὸν Σίμωνα φησίν· τυχὸν ἀμφισβητούντων τινῶν περὶ τοῦ βαστάσαντος, ἢ ὡς ἔτι περιόντος καὶ ἐξηγήσασθαι δυναμένου τὰ γενόμενα περὶ τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ.

24 Καὶ σταυρώσαντες αὐτὸν, διεμέριζον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτὰ, τίς τί ἄρῃ. 5

Ἄθρει πῶς ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν ἐπανορθοῖ πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, ἀναφέρων διὰ τοῦτο γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, δι' ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπομείνας πάθη. ἀπηρτημένου[k] *γὰρ τοῦ τιμίου σταυροῦ, συνεκρέμαντο δύο λῃσταί. καὶ ὕβρις μὲν ὁμολογουμένως τόγε ἧκον εἰς τὸν τῶν Ἰουδαίων σκοπόν·* 10 *πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσης, "καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη." ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθά. αὐτὸς γὰρ ἐκτέτικεν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα· αὐτὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αἴρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται. ἰστέον δὲ ὡς οὔτε ὁ εἰπὼν ὄξος μετὰ χολῆς προσενεχθῆναι τῷ Ἰησοῦ, ἐψεύσατο, οὔτε* 15 *ἐναντιοῦται τῷ λέγοντι ἐσμυρνισμένον οἶνον προσενεχθῆναι, οὔτε τῷ ἁπλῶς εἰπόντι ὄξος. ὁ μὲν γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ λέγει, ὁ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ προσενεχθῆναι, οὐ τὸ αὐτὸ λέγοντες, καὶ τὸ λαβεῖν, καὶ τὸ γευσάμενον ἀποδοῦναι, καὶ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχήν. τὸν γὰρ οἶνον μετὰ χολῆς ἔφη Ματθαῖος γευσάμενον, μὴ θελῆσαι* 20 *πιεῖν· ὁ Μάρκος δὲ μὴ γεύσασθαι τὴν ἀρχὴν ἐσμυρνισμένον οἶνον. Ἰωάννης δὲ ὄξος καὶ χολὴν μετὰ ὑσσώπου ἔφη· οὐδενὶ τούτων ἐναντιούμενος τῶν μηδὲ μνησθέντων. πολλῶν γὰρ γινομένων εἰς αὐτὸν, οἷον*[l] *ἐν τοσαύτῃ ἀταξίᾳ πλήθους παροινοῦντος, ὁ μὲν τοῦτο προσέφερεν, ὁ δὲ ἐκεῖνο, ὁ δὲ ἄλλο. πολλὰ δὲ καὶ παρεῖται·* 25 *πάντα δὲ ἀληθῆ εἴρηται, ὑπὸ μάρτυσι τοῖς ἐπισταμένοις αὐτὸν, γράφοντες οὐκ εἰκῆ, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν τὰ παρατυχόντα, καὶ ἐπὶ τῶν τυχόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλέγξαι δυναμένων, εἴτι παρὰ τὰ γινόμενα γράφειν ἐτόλμησαν· ἀλλ' οὐδὲ ὁ εἰπὼν ὅτι γευσάμενος εἶπε, "τετέλεσται," δείκνυσιν ὅτι ἔπιεν. οὐδὲ γὰρ διέστηκε τὸ ἁπλῶς* 30 *γεύσασθαι τοῦ μὴ πιεῖν· ἀλλ' ἕν τι καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῖ. ἐπειδὴ τοίνυν εἰπόντες τῷ Πιλάτῳ ἀνελεῖν τὴν αἰτίαν (αὕτη δὲ ἦν τὸ γεγράφθαι, "ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων") οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐνε-*

[k] *ἀπηρτισμένου* P. [l] *οἷα* P.

στήκει λέγων, "ὃ γέγραφα, γέγραφα," ὥς ἕτερός φησι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἐπειρῶντο λοιπὸν δι' ὧν ἐχλεύαζον δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι βασιλεύς. οὗτος μέν φησιν ὅτι τρίτῃ ὥρᾳ ἐσταυρώθη ὁ Ἰησοῦς, Ματθαῖος δὲ ὅτι ἕκτῃ ὥρᾳ σκότος ἐγένετο· καὶ εἰκὸς μὲν ἐσταυρῶσθαι ἀπὸ τρίτης ὥρας, ἀπὸ δὲ ἕκτης τὸ σκότος γεγενῆσθαι 5 καὶ τὰ λοιπὰ σημεῖα, ἅπερ ἱκανὰ ἦν αὐτοὺς ἐπιστρέψαι, οὐ τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εὐκαίρως συμβῆναι· μετὰ γὰρ πάντα τῆς παροινίας ταῦτα γίνεται, ὅτε τὸν θυμὸν εἴασαν, καὶ πάντα ἐπαύσαντο λέγοντες καὶ ποιοῦντες. τινὲς δέ φασιν, ὅτι τὴν μὲν τοῦ λαοῦ ἀπόφασιν οὗτος ἐπιμνησθεὶς εἶπε, 10 ταύτην ὥραν ἐσταυρῶσθαι τὸν Ἰησοῦν ὑπὸ τοῦ λαοῦ· τρίτη γὰρ ὥρα ἦν ὅτε ὁ λαὸς αὐτὸν κατέκρινε σταυρωθῆναι τῶν Ἰουδαίων· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς ἕκτης ἐμνήσθησαν, ἐν ᾗ τὴν ὑπὸ Πιλάτου ἀπόφασιν λαβὼν σταυροῦται ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ᾧ καὶ συμφώνως οἱ λοιποὶ τῶν Εὐαγγελιστῶν ἔφασαν. 15

29 Καὶ οἱ παραπορευόμενοι ἐβλασφήμουν αὐτὸν, κινοῦντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ λέγοντες, Οὐαὶ, ὁ καταλύων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέποντες ἀνεσκολοπισμένον ὀνειδίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ παραπορευόμενοι· καὶ, ὃ πάντων χαλεπώτερον ἦν, καὶ 20 ἐπ' αἰτίᾳ ἀπατεῶνος καὶ πλάνου τὰ αὐτὰ παθεῖν. διὸ καὶ ἔλεγον, "ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ·" καὶ πάλιν, "ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι." καίτοι φαίη τις ἂν πρὸς αὐτοὺς, εἰ ἄλλους ἔσωσεν, καὶ οἶσθα τοῦτο κατ' ἀλήθειαν γεγονὸς, πῶς οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἑαυτὸν τῶν σῶν ἐξελέσθαι 25 χειρῶν; ἀλλ' ἐντεῦθεν καὶ τὰ πρότερα σημεῖα ἐπεχείρουν διαβάλλειν. οὐκοῦν οὐδὲ οἱ προφῆται ἦσαν, οὐδὲ οἱ δίκαιοι δίκαιοι. ἐπειδὴ αὐτοὺς οὐκ ἐξήρπαζεν τῶν κινδύνων ὁ Θεός. ἀκριβέστερον δὲ ὁ Λουκᾶς περὶ τῶν λῃστῶν ἐκτίθεται. ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος καὶ Μάρκος παρατρέχοντες εἶπον· ὅτι καὶ οἱ συσταυρωθέντες 30 ὠνείδιζον αὐτόν. ὁ δὲ Λουκᾶς ἕνα μὲν τὸν βλασφημήσαντα, τὸν δὲ ἕτερον ἐπιτιμᾷν αὐτῷ, ᾧ καὶ δικαίως ἐπηγγέλθη μεγάλη τιμή. ἠδύναντο δὲ καὶ οἱ δύο πρότερον βλασφημεῖν, οὐκ εἰδότες ἐφ' ᾧ κατεκρίθη· μαθόντες δὲ, τὸν μὲν ἕτερον παραιτήσασθαι βλασφη-

μεῖν, τὸν δὲ ἕτερον καὶ μαθόντα μὴ ἀποσχέσθαι, ἀμετάθετον ἔχοντα τὴν πονηρίαν.

33 Γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης, σκότος ἐγένετο ἐφ᾽ ὅλην 34 τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐννάτης· καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἐννάτῃ ἐβόησεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, Ἐλωῒ, Ἐλωῒ, 5 λαμμᾶ σαβαχθανί; ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, Ὁ Θεός μου, ὁ Θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες;

Ἕκτης ὥρας λοιπὸν γενομένης, γέγονεν ὅπερ ᾔτουν τὸν Ἰησοῦν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον. ὅπερ καὶ ὑπέσχετο δώσειν λέγων, "γενεὰ "πονηρὰ καὶ μοιχαλὶς σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθή- 10 *"σεται αὐτῇ εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ," καὶ "ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν "τοῦ ἀνθρώπου, τότε γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι." καὶ γὰρ πολλῷ θαυμαστότερον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσηλωμένου ταῦτα γενέσθαι, ἢ βαδίζοντος ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ὅπερ οὐδέποτε πρότερον συνέβη, ἀλλ᾽ ἢ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον ὅτε τὸ Πάσχα ἐτελεῖτο· καὶ γὰρ ἐκεῖνα* 15 *τούτων τύπος ἦν. καὶ ἵνα μὴ εἴπωσιν, ἔκλειψιν εἶναι τὸ γεγενημένον, διὰ τοῦτο καὶ τέσσαρες καὶ δέκατον γίνεται, ὅτε ἔκλειψιν συμβῆναι ἀμήχανον. ἐν μέσῃ δὲ ἡμέρᾳ, ἵνα πάντες οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες μάθωσιν. καὶ μετὰ τοῦτο δὲ φθέγγεται, ἵνα μάθωσιν ὅτι ἔτι ζῇ, καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐποίησε, καὶ γένωνται καὶ ἐντεῦθεν* 20 *ἐπιεικέστεροι. καὶ λέγει, "Ἐλωῒ, Ἐλωῒ, λαμμᾶ σαβαχθανὶ," ἵνα μάθωσιν ὅτι μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς τιμᾷ τὸν πατέρα καὶ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος. διὸ καὶ προφητικὴν ἀφῆκε φωνὴν, ὥστε αὐτὸν γενέσθαι κατάδηλον, διὰ πάντων δεικνὺς αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν γεγενηκότα.* 25

35 Καί τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες, ἔλεγον, 36 Ἰδοὺ, Ἠλίαν φωνεῖ. δραμὼν δὲ εἷς, καὶ γεμίσας σπόγγον ὄξους, περιθείς τε καλάμῳ, ἐπότιζεν αὐτὸν, λέγων, Ἄφετε, ἴδωμεν εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν.

Ἀλλ᾽ ὅρα καὶ ἐντεῦθεν τὴν διάνοιαν[k] *αὐτῶν. ἐνόμιζον γάρ, φησιν,* 30 *Ἠλίαν εἶναι τὸν καλούμενον· στρατιωτῶν ὡς οἶμαι ἄγνοια τοῦτό γε. καὶ ἡ τοῦ ὄξους πάλιν προσαγωγὴ διὰ τοῦ σπόγγου, τῆς*

[k] *ἄνοιαν* P.

ἀναισθήτου καὶ ἀπαιδεύτου παιδιᾶς ἔργον ἦν. ὡς καὶ Ἰουδαϊκὴν καὶ Ἑλληνικὴν χλεύην ὑπέμεινεν ὁ Κύριος. τὸ δὲ, "ἵνα τί;" δείκνυσιν ὅτι οὐδεμία παρ' αὐτῷ αἰτία· καὶ ὅτι οὐκ ἐγκαταλέλειπτο, προεῖπεν "ὅτι οὐκ εἰμὶ μόνος. ὁ πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστιν." ἐν ἑαυτῷ δὲ τυποῖ τὸ ἡμέτερον. ἡμεῖς γὰρ οἶμαι οἱ καταλελειμ- 5 μένοι καὶ παρεωραμένοι, εἶτα προσκεκλημένοι[k] καὶ σεσωσμένοι τοῖς τοῦ ἀπαθοῦς πάθεσιν.

37 Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀφεὶς φωνὴν μεγάλην, ἐξέπνευσε.

Ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται· τί γάρ φησιν ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής; "ἐθαύμασεν ὁ Πιλάτος εἰ ἤδη 10 "τέθνηκε[l]," καὶ ὅτι ὁ κεντυρίων διὰ τοῦτο μάλιστα ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανεν. ἡ δὲ φωνὴ, ὥς φησι Λουκᾶς, ἦν, "Πάτερ εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου." καὶ τοῦτο γὰρ κατώρθωται ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, τὸ εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος ἀπαλλαττομένας 15 τοῦ σώματος πέμπεσθαι. καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ Πέτρος γράφει, "ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ κτιστῇ "παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς."

[m]Ἵνα δειχθῇ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὸ πρᾶγμα γίνεται ὄντως ἐφώνησεν[n]. Ὡς γὰρ ὁ παρὼν Εὐαγγελιστής φησι, καὶ ἐθαύ- 20 μασεν ὁ Πιλᾶτος, εἰ ἤδη τέθνηκε· διὰ τοῦτο καὶ μάλιστα καὶ ὁ κεντυρίων ἐπίστευσεν, ὅτι μετ' ἐξουσίας ἀπέθανε, μεγάλην γὰρ φωνὴν ἀφῆκε, τουτέστι λαμπρὰν καὶ μηδὲν θανάτου φέρουσαν σημεῖον. ἡ δὲ φωνὴ, ὡς ὁ Λουκᾶς φησι, τοιαύτη, "Πάτερ, "εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου·" αὕτη ἡ φωνὴ τὸ 25 καταπέτασμα ἔσχισε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνέῳξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον· οὐκ ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν, ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφήνας τῆς ἐκεῖ διατριβῆς, καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν· καὶ ὡς ἤδη συντελεῖσθαι δεῖ τὴν τοῦ νόμου σκιὰν, παραχθῆναι δὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς 30 Χριστὸν δεδικαιωμένοις, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενὸς, εἰς τὴν ἐσωτέραν λοιπὸν τρέχωμεν σκηνὴν οἱ πιστεύοντες εἰς Χριστόν. Ὁ μὲν οὖν κατὰ Ματθαῖον κεντυρίων καὶ οἱ στρατιῶται, ὡς ἂν ἰδόντες

[k] προσειλημμένοι P. [l] τεθνήκει P. [m] Sic C. 178. [n] ἐποίησεν Cod. sed cum var. ἐφώνησεν.

τὸν σεισμὸν καὶ τὰ γεγονότα, οἷον τὸ καταπέτασμα καὶ τὰς πέτρας σχισθέντα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες, " ἀληθῶς Θεοῦ " Υἱὸς ἦν οὗτος·" οὗτοι δὲ καὶ ὁ κατὰ τὸν Λουκᾶν κεντυρίων ἄνθρωπον λέγουσι τὸν Ἰησοῦν υἱὸν Θεοῦ δίκαιον, ἴσως μὲν ἐκεῖνο οὐκ εἰδότες, μόνον δὲ ἀκούσαντες αὐτοῦ τὴν μεγάλην φωνὴν, καὶ 5 *ἐπὶ ταύτῃ ταχέως ἀποπνεύσαντα ἰδόντες, οὐδ' ὑποτμηθέντων αὐτοῦ τῶν ἀγκυλῶν κατὰ τὸ ἔθος.*

38 Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ 39 ἄνωθεν ἕως κάτω. ἰδὼν δὲ ὁ Κεντυρίων ὁ παρεστηκὼς ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ, ὅτι οὕτω κράξας ἐξέπνευσεν, εἶπεν, 10 ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος οὗτος υἱὸς ἦν Θεοῦ.

Αὕτη ἡ φωνὴ τὸ καταπέτασμα ἔσχισε, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνέῳξε, καὶ τὸν οἶκον ἐποίησεν ἔρημον. ἐποίησε δὲ τοῦτο, οὐκ ἐνυβρίζων εἰς τὸν ναὸν, ἀλλ' ἀναξίους αὐτοὺς ἀποφήνας τῆς ἐκεῖ διατριβῆς· ἀλλὰ καὶ προφητεία τῆς μελλούσης ἐρημώσεως ἦν, καὶ ὡς ἔδει 15 *συντελέσθαι τὴν τοῦ νόμου σκίαν· παραδειχθῆναι δὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικαιωμένης*[n]*, ἵνα λοιπὸν εἴργοντος οὐδενὸς εἰς τὴν ἐσωτέραν λοιπὸν τρέχωμεν σκηνὴν, οἱ κατ' ἴχνος ἰόντες Χριστοῦ. καὶ πῶς οὐκ ἀληθινὸς ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ὁ τὰς πέτρας διαρρήξας, τὴν οἰκουμένην σκοτώσας, καὶ ἀνοίξας τὰ* 20 *μνήματα, καὶ νεκροὺς ἀναβιῶναι παρασκευάσας, οὐχ ἁψαμένους τοῦ σώματος ἀνακειμένου*[o] *ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, θελήματι μόνον ἀναστήσας αὐτούς; καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς ἐγείρονται, ἀλλὰ καὶ πέτραι ῥήγνυνται, καὶ γῆ σείεται· ἵνα μάθωσιν ὡς ὁ ταῦτα ποιῶν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς ἠδύνατο καὶ πηρῶσαι καὶ ῥῆξαι.* 25

40 Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι· ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου 41 τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ μήτηρ, καὶ Σαλώμη, αἳ καὶ ὅτε ἦν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ἠκολούθουν αὐτῷ, καὶ διηκόνουν αὐτῷ· καὶ ἄλλαι πολλαὶ αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ εἰς Ἱε- 30 ροσόλυμα.

Ἔλαττον ἦν φοβερὸν ταῖς γυναιξὶν, ἤπερ τοῖς Ἀποστόλοις τὸ

[n] *τοῖς ε. χ. δεδικαιωμένοις* P. [o] *ἄνω κειμένου* P.

πρᾶγμα· καὶ παραμένουσιν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου, καὶ τοῦ Ἰωσῆ μήτηρ. διὸ καὶ Ἰωάννης ἔφη παρεῖναι τῷ σταυρῷ τὴν μητέρα. ἡ δὲ διακονία τῶν γυναικῶν τῶν ἑπομένων τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἀναλώματα. ἀναγκαία δὲ καὶ κατὰ θεὰν ἡ παραμονὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ γνῶναι ποῦ τίθεται, ἵνα αὐτῷ ἀπαντήσωσι, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐπαγγελίαν[p] τοῖς μαθηταῖς κομίσωσι. τὸ γὰρ γένος τὸ κατακριθὲν, τοῦτο πρὸς τὸ ἀπολαύειν[q] τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας προτιμότερον. τὴν δὲ μητέρα τοῦ Κυρίου ὑπονοητέον λέγειν Ματθαῖόν τε καὶ Μάρκον μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ, ὥς φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης. Ἀπολινάριος δὲ μηδὲ μνήμην αὐτῆς πεποιηκέναι φησὶ Ματθαῖον καὶ Μάρκον· τὴν δὲ Σαλώμην ἴσως ὑπονοητέον λέγειν τὸν Μάρκον τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος ἐμνημόνευσεν ἀνωνύμως. τούτων γὰρ ὡς ἐπὶ σεμνοτέρων δι' ἀρετὴν μνημονεῦσαι καλῶς ἐδοκίμασαν.

[r]Ἀναγκαία καὶ κατὰ Θεὸν ἡ παραμονὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸ γνῶναι ποῦ τίθεται, ἵνα ἀπαντήσωσι, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐπαγγελίαν κομίσωσι τοῖς μαθηταῖς· τὸ γὰρ γένος τὸ μάλιστα κατακριθὲν τοῦτο πρῶτον ἀπολαύει τῆς τῶν ἀγαθῶν θεωρίας· οὐχ οὕτω γὰρ φοβερὸν ἦν τὸ παραμεῖναι καὶ ταῦτα θεωρῆσαι ταῖς γυναιξὶν, ἤπερ τοῖς μαθηταῖς. Παραμένουσι δὲ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν[s] Ζεβεδαίου. φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης παρεῖναι τῷ σταυρῷ τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα, ἥν τινα Ματθαῖός τε καὶ Μάρκος μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσῆ λέγουσι, τινὲς δὲ τῶν ἐξηγητῶν μηδὲ μνήμην αὐτῆς πεποιηκέναι φασὶ Ματθαῖόν τε καὶ Μάρκον, τήν τε Σαλώμην ὑπονοητέον λέγειν τὴν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, ἥσπερ καὶ ὁ Ματθαῖος ἐμνημόνευσεν ἀνωνύμως· τούτων γὰρ ὡς ἐπισημοτέρων δι' ἀρετὴν ἐμνημόνευσεν. ἡ δὲ διακονία τῶν ἑπομένων γυναικῶν τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων ἀναλώματα ἦν. πολλῶν δὲ οὐσῶν καὶ ἄλλων γυναικῶν, κατ' ἐξοχὴν αὗται ὠνομάσθησαν, αἱ μᾶλλον θεωροῦσαι καὶ διακονοῦσαι καὶ κρείττων (sic) ἀκολουθοῦσαι· ἡ ἀπὸ τοῦ μεγαλυσμοῦ Μαρία, Μάγδαλα γὰρ μεγαλυσμὸς, καὶ ἡ τῶν

[p] ἀπαγγελίαν P. [q] πρῶτον ἀπολαύει P. [r] Hæc Cod. 178. [s] Cod. υἱοί.

ἐπωνύμων τῶν πατριαρχῶν μήτηρ τοῦ πτερνίσαντος τὸν ἀδελφὸν, καὶ ἐφ' ᾧ γεννηθέντι λέγει ἡ μήτηρ, "προσθέτω μοι ὁ Θεὸς υἱὸν "ἕτερον·" καὶ ἡ τῶν υἱῶν τῆς βροντῆς μήτηρ ὀνομαζομένη Σαλώμη ἐστὶν εἰρημένη.

ΚΕΦ. ΜΗ. 5

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

42 Καὶ ἤδη ὀψίας γενομένης, ἐπεὶ ἦν παρασκευὴ, ὅ ἐστι 43 προσάββατον, ἦλθεν Ἰωσὴφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, εὐσχήμων βουλευτὴς, ὃς καὶ αὐτὸς ἦν προσδεχόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τολμήσας εἰσῆλθε πρὸς Πιλάτον, καὶ ᾐτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. 10

Οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς γενέσθαι φαμέν· τουτέστι τὸ ὑποστῆναι τὸν θάνατον τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν Κύριον. ἔδει γὰρ τὸν ἐν ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν ἄνθρωπον ποιήσαντα, τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ ὡσαύτως ὑποστῆναι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ θάνατον, ἵνα ἐξέληται αὐτὸν τῆς τοῦ θανάτου φθορᾶς, 15 καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς ᾠκονόμητο, οὐ μόνον τὸ λαβεῖν αὐτὸν τὸν ἀπ' Ἀριμαθείας Ἰωσὴφ, οὐδὲ τὸ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ κατὰ τὸν Ματθαῖον, ἵνα μὴ δῷ ὑποψίαν τινὰ, ὅτι οὐχ οὗτος ἀλλ' ἕτερος ἀνέστη.

Εἰ καὶ μὴ ἀκόλουθος, ἀλλὰ μαθητὴς ὁ Ἰωσὴφ, ὁ πάλαι μὲν 20 κρυπτόμενος, νῦν δὲ μέγα τολμήσας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ ἄσημος ἦν, οὐδὲ τῶν λανθανόντων, ἀλλὰ τῆς βουλῆς εἷς καὶ σφόδρα ἐπίσημος· ὅθεν[t] μάλιστα τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ κατιδεῖν ἔνι. σχεδὸν γὰρ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε, τὴν πρὸς πάντας ἀναδεξάμενος ἀπέχθειαν, καὶ τὴν περὶ τὸν Ἰησοῦν σπουδὴν, οὐ 25 τῷ λαβεῖν μόνον οὐδὲ τῷ θάψαι πολυτελῶς, ἀλλὰ καὶ τῷ[u] ἐν τῷ μνήματι τῷ καινῷ, ἐνδειξάμενος· καὶ τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς ᾠκονόμητο, ἀλλ' ὥστε μηδὲ ὑποψίαν τινὰ ψιλὴν γενέσθαι ὅτι ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἀνέστη. αἱ δὲ προειρημέναι γυναῖκες προσεδρεύουσιν, οὐδὲν οὐδέπω γενναῖον περὶ αὐτοῦ εἰδυῖαι. διὸ καὶ δῶρα ἐκόμισαν, 30 ὥστε εἰ λωφήσειεν ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀπελθεῖν καὶ περι-

[t] Sic P. ὅτε Poss. [u] τὸ P.

χυθῆναι, ἀνδρίαν τε καὶ φιλοστοργίαν καὶ μεγαλοψυχίαν πολλὴν ἐνδεικνύμεναι τὴν ἐν χρήμασι τὴν μέχρι θανάτου.

1 Καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. 5

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦλθεν ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν λίθον ἦρεν διὰ τὰς γυναῖκας. αὗται γὰρ αὐτὸν εἶδον ἐν τῷ τάφῳ τότε. ἵνα οὖν πιστεύσωσιν ὅτι ἠγέρθη, ὁρῶσαι τὸν τάφον κενὸν τοῦ σώματος, ἀνείλκυσε τὸν λίθον. παραγεγενῆσθαι δὲ αὐτὰς ἐπὶ τοῦ τάφου[t] ὁ μὲν Ματθαῖος ὀψὲ σαββάτων φησὶν, ὁ δὲ Λουκᾶς ὄρθρου βαθέος, 10 καὶ Ἰωάννης μιᾷ τῶν σαββάτων φησὶ πρωῒ σκοτίας ἔτι οὔσης, ὡς φαίνεσθαι προκεκοφυῖαν[u] τὴν νύκτα πολὺ, καὶ πρὸς ἡμέραν εἶναι. τὸν γὰρ τοιοῦτον καιρὸν δυνατὸν καὶ ὀψὲ σαββάτων καλεῖσθαι καὶ βαθὺν ὄρθρον τῆς μιᾶς τῶν σαββάτων. λίαν δὲ πρωῒ καὶ ὁ Μάρκος εἰπὼν, τὸ νυκτερινὸν ἔτι τῆς ὥρας ἐδήλωσε. δῆλον γὰρ ὅτι οἱ 15 μὲν μίαν σαββάτου εἰπόντες, τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν ἠβουλήθησαν ἐπιδεῖξαι. ὁ δὲ Ματθαῖος τὸ ὀψὲ τοῦ σαββάτου λέγων, τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναστάσεως δηλοῖ. ἄρχεται γὰρ ὁ σαββατισμὸς Ἰουδαίων καὶ πᾶσα ἑορτὴ νόμιμος ἀπὸ ἑσπέρας. ἐπειδὴ δὲ ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων πρόσκειται τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιου[x], "ἀναστὰς 20 "δὲ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου πρωῒ, ἐφάνη Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, "καὶ τὰ ἑξῆς." δοκεῖ δὲ τοῦτο διαφωνεῖν τῷ ὑπὸ Ματθαίου εἰρημένῳ, ἐροῦμεν ὡς δυνατὸν ἦν εἰπεῖν ὅτι νενόθευται ἐν τῷ παρὰ Μάρκῳ τελευταῖον ἔν τισι φερόμενον. πάλιν πλὴν[y] ἵνα μὴ δόξωμεν ἐπὶ τὸ ἕτοιμον πεφυγέναι[z], οὕτως ἀναγνωσόμεθα· "ἀναστὰς δὲ," καὶ ὑπο- 25 στίξαντες ἐπάγομεν, "πρωῒ τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου ἐφάνη Μαρίᾳ, "τῇ Μαγδαληνῇ," ἵνα τὸ μὲν, ἀναστὰς, ἀναπέμψωμεν[a] ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ Ματθαίῳ "ὀψὲ σαββάτων" (τότε γὰρ ἐγηγέρθαι αὐτὸν πιστεύομεν) τὸ δὲ ἑξῆς ἑτέρας ὂν διανοίας παραστατικὸν, συνάψωμεν τοῖς ἐπιλεγομένοις. τὸν γὰρ ὀψὲ σαββάτων κατὰ Ματθαῖον 30 ἐγηγερμένον ἱστορεῖ πρωῒ ἑωρακέναι Μαρίαν τὴν Μαγδαληνήν·

[t] τὸν τάφον P. [u] Sic C. 178. προσκεκυφυῖαν Poss. et P. [x] τὸ Κ. Μ. εὐαγγέλιον P. [y] Sic C. 178. πάλιν P. ἀλλ' Poss. [z] πεφευγέναι P. καταφεύγειν C. 178. [a] παραπέμψωμεν C. 178.

τοῦτο γοῦν ἐδήλωσε καὶ Ἰωάννης, πρωῒ καὶ αὐτὸς τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων ὦφθαι αὐτὸν τῇ Μαγδαληνῇ μαρτυρήσας· ὡς παρίστασθαι ἐν τούτοις καιροὺς δύο, τὸν μὲν τῆς ἀναστάσεως, τὸν ὀψὲ τοῦ σαββάτου, τὸν δὲ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας τὸ "πρωΐ[b]." ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀναβλέψαι καὶ θεωρῆσαι ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος, ἐναντίον 5 ἐστὶ τῷ ὑπὸ τοῦ Ματθαίου εἰρημένῳ, μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὰς γυναῖκας ἐπὶ τὸ μνῆμα "σεισμὸς ἐγένετο μέγας, καὶ ἄγγελος Κυρίου κατα-"βὰς ἐξ οὐρανοῦ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον." ἐν ὅσῳ γὰρ κατὰ τὸν Μάρκον διελογίζοντο πρὸς ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες φάσκουσαι, τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον; μήπω κυλισθέντος, καταβὰς ὁ Ἄγ- 10 γελος ἀπεκύλισε· καὶ οὕτως ἀναβλέψασαι εἶδον ὅτι ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος· τὸ γὰρ κυλισθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου παρεσιώπησεν ὁ Μάρκος, ὡς τοῦ Ματθαίου αὐτὸ εἰρηκότος. εἰ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖός φησιν ἐπάνω τοῦ λίθου κεκαθηκέναι τὸν Ἄγγελον, ὁ Μάρκος δὲ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον ἰδεῖν αὐτὰς νεανίσκον καθή- 15 μενον ἐν τοῖς δεξιοῖς περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, οὐδ' οὕτω διαφωνία τίς ἐστιν. ἐνεδέχετο[c] γὰρ ὃν κατὰ Ματθαῖον ἐθεάσαντο καθήμενον ἐπὶ τὸν λίθον, ἔχοντα τὴν ἰδέαν ὡς ἀστραπὴν καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιὼν, καὶ μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸ μνημεῖον τὸν αὐτὸν θεωρῆσαι προάγοντα αὐτὰς καὶ ἐν τοῖς δεξιοῖς 20 καθεζόμενον, ὃν καὶ ἐν εἴδει νεανίσκου τεθεωρῆσθαι ὁ Μάρκος φησί. ποίῳ γὰρ εἴδει αὐτὸν ἐθεάσαντο οὐκ ἔφησεν ὁ Ματθαῖος. τὸ οὖν ἐκείνῳ παραλελειμμένον, ὁ Μάρκος προανεπλήρωσεν. οὐκ ἀγνοῶ[d] δὲ ὡς διαφόρους ὀπτασίας γεγενῆσθαί φασιν οἱ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν διαλῦσαι σπουδάζοντες, καὶ ἄλλας εἶναι τὰς παρὰ τῷ 25 Ματθαίῳ γυναῖκας, ἑτέρας δὲ τὰς παρὰ τῷ Μάρκῳ, τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας διὰ πλείστην ὅσην σπουδὴν πάσαις ἐξακολουθούσης καὶ τὰς διαφόρους ὀπτασίας θεωμένης· καὶ τὸν καιρὸν δὲ τῆς ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἀφίξεως διάφορον εἶναι τῶν Εὐαγγελιστῶν, ἄλλας[e] καὶ ἄλλας λεγόντων γυναῖκας, καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς ὀπτασίας 30 διαφόρους· μετὰ τοῦ μηδὲ ἀνατραπεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις λεχθέντα.

[b] Sic C. 178. τοῦ πρ. Poss. τὸν πρωϊνὸν P. [c] ἐνεδέχετο P. ἐνδέχετο Poss. [d] ἀγνοητέον C. 178. [e] Sic P. ἄλλους Poss. ἀλλὰ C. 178.

9 **Ἀναστὰς δὲ ὁ Ἰησοῦς πρωῒ πρώτῃ σαββάτου, ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.**

Λέγει αὐταῖς ὁ νεανίσκος, "μὴ ἐκθαμβεῖσθε." πρότερον γὰρ αὐτὰς ἀπαλλάξαι τοῦ δέους ἔδει, καὶ τότε διαλεχθῆναι περὶ τῆς 5 ἀναστάσεως. ἀπαλλάττει τοίνυν αὐτὰς τοῦ φόβου. καὶ γὰρ σχῆμα φαιδρὸν ἦν, ἀναστάσεως σύμβολον, καὶ τοῖς ῥήμασί φησιν, "Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρηνὸν τὸν ἐσταυρωμένον·" οὐκ αἰσχύνεται ἐσταυρωμένον καλῶν. τοῦτο γὰρ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν· "ἴδε[f] ὁ "τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν." διὰ τοῦτο καὶ τὸν λίθον ἐπῆρεν, ἵνα 10 ὑποδείξῃ τὸν τόπον. "ἀλλὰ ὑπάγετε, εἴπατε τοῖς μαθηταῖς ὅτι "ὄψεσθε αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν·" καὶ ἑτέρους εὐαγγελίσασθαι παρασκευάζει, ὃ μάλιστα αὐτὰ ἐποίει πιστεῦσαι· καὶ καλῶς "εἰς "τὴν Γαλιλαίαν," ἀπαλλάττων πραγμάτων καὶ κινδύνων, ὥστε μὴ τὸν φόβον διενοχλεῖν τῇ πίστει. τὸ δὲ κατ' ἐξαίρετον, καὶ τῷ 15 Πέτρῳ εἰπεῖν, σημαίνει αὐταῖς ὡς οὐχ ἡ ἄρνησις ἀπώσατο, ἀλλ' ἡ μετάνοια πάλιν αὐτὸν προσελάβετο, καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐποίησεν ἐναρίθμιον[g]. τὸ δὲ, "ἐξελθοῦσαι ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου," Εὐσέβιός φησιν ὁ Καισαρείας, ὡς Μαρία μὲν ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἡτοίμασαν ἀρώματα· οὐκ 20 αὐταὶ δέ εἰσιν αἱ καὶ πρώην ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ ἄλλαι ἀνώνυμοι. πολλαὶ γὰρ ἦσαν αἱ συναναβᾶσαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. αὗται δὲ αἱ κατὰ Μάρκον, ἐλθοῦσαι ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ ἀτελέστερόν πως διέκειντο· ὅθεν οὐδὲ νύκτωρ παραγίνονται, ἀλλὰ πρωΐ· καὶ ἀκούσασαι δὲ ἀπαγγεῖλαι τοῖς 25 μαθηταῖς καὶ τῷ Πέτρῳ, ἔφυγον, καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον· ἐφοβοῦντο γάρ. μόναι γὰρ ἀπελθοῦσαι, καὶ ἀληθεῖ ὄψει πεισθεῖσαι[h] ὡς μετὰ ἀνατολὴν ἡλίου ἐπιστῆναι, οὐ τὸν Σωτῆρα θεάσασθαι καταξιοῦνται, ἢ τὸν Ἄγγελον τὸν ἐξαστράπτοντα, οὔτε τοὺς δύο τοὺς ἔσω τοῦ μνημείου, οὔτε τοὺς δύο τοὺς παρὰ τῷ Λουκᾷ ἄνδρας. ψιλὸν δέ 30 τινα νεανίσκον εἶδον περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν, ἀναλόγως τῇ τῆς διανοίας αὐτῶν σμικρότητι τὴν ὀπτασίαν ἰδοῦσαι. ταῦτα οὖν,

[f] ἠγέρθη, πόθεν δῆλον, οὐκ ἔστιν ὧδε, ἴδε P. [g] ἐν ἀριθμῷ P. [h] ἀληθεῖ ὄψει πεισθεῖσαι P. ἀληθῆ ὀψείας πειθεῖσαι Poss.

φησι, περὶ ἑτέρων ὁ Μάρκος ἱστορεῖ γυναῖκων ἀνωνύμως. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν[i] τὴν Μαγδαληνὴν μετὰ τοσαύτας θέας ἡλίου ἀνατεί-λαντος ἀπορεῖν καὶ ἀγνοεῖν, τίς ἀποκυλίσειε τὸν λίθον. ἄλλος δέ φησιν ὅτι οὐ παρῆσαν τοῖς ἐν τῇ ἀναστάσει γενομένοις οἱ Εὐαγ-γελισταί. δῆλον ἐντεῦθεν, ὡς ἂν ἕκαστος ἐν τοσαύτῳ θορύβῳ 5 πραγμάτων, οὕτω παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα συμβάντων, ὑπήκουσεν τῶν γεγονότων, ἁπλουστικώτερον τὴν ἔκθεσιν ἐποιήσατο· τῆς θείας τοῦτο χάριτος συγχωρούσης, ὥστε φανῆναι τὸ ἀπερίεργον αὐτῶν τοῦ τῆς ἀναστάσεως θαύματος, καὶ τῶν λοιπῶν δὲ δογμάτων συμ-φώνως ὑπὸ πάντων κηρυττομένων. 10

Εἰ δὲ καὶ τὸ, "ἀναστὰς δὲ πρωῒ" μετὰ τὰ ἐπιφερόμενα παρὰ πλείστοις ἀντιγράφοις οὐ κεῖνται ἐν τῷ παρόντι Εὐαγγελίῳ, ὡς νόθα νομίσαντες αὐτὰ εἶναι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐξ ἀκριβῶν ἀντιγράφων ἐν πλείστοις εὑρόντες αὐτὰ, καὶ κατὰ τὸ Παλαιστιναῖον Εὐαγγέλιον, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια Μάρκου, συντεθείκαμεν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπι- 15 φερομένην δεσποτικὴν ἀνάστασιν, μετὰ τὸ "ἐφοβοῦντο γὰρ," τουτέστιν ἀπὸ τοῦ "ἀναστὰς δὲ πρωῒ πρώτῃ σαββάτου" καὶ καθ' ἑξῆς, μέχρι τοῦ "διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν[k]."

[i] ἦν P. καὶ Poss. [k] Hoc Sch. dedi e Cod. 178.

Τέλος τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου.

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD COMMENTAR. CHRYSOSTOMI IN EV. S. MATTHÆI

E COD. BODL. OL. MEERMANN. AUCT. T. 1, 4.

α΄. Διατί λέγεται Εὐαγγελίον.

β΄. Περὶ τῶν μβ΄ γυναικῶν ὅτι ἕνεκεν τί ....

γ΄. Διατί ἐν μὲν τῇ μέσῃ μερίδι τρεῖς παρέδραμεν βασιλεῖς, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ιβ΄ θεὶς γενεὰς δεκατέσσαρας αὐτὰς εἶναι ἔφησεν.

δ΄. Διατί οὐ πρὸ τῆς μνηστείας ἡ παναγία θεοτόκος συνέλαβε· ἔτε· ἀλλ' ....

ε΄. Τὸν Ἰωσὴφ δίκαιον ποταπὸν λέγει.

ς΄. Διατί οὐ φανερῶς αὐτῷ οὐ φαίνεται ὁ Ἄγγελος καθάπερ καὶ τοῖς ποίμεσιν, ἀλλὰ κατ' ὄναρ.

ζ΄. Περὶ τοῦ ἀστέρος οὗ ἶδον οἱ μάγοι, εἰ ἀληθῶς φύσει ἀστὴρ ......

η΄. Τινὸς ἕνεκεν εἰ ἐκ Βεθλεὲμ ἔμελλεν παραγίνεσθαι ὁ Χριστὸς, ἐν Ναζαρὲτ πρὸ τοῦ τόκου διῆγεν ἡ μητὴρ αὐτοῦ.

θ΄. Διατί ἐκρύβη ὁ ἀστὴρ, καὶ πάλιν ἐφάνη.

ι΄. Διατί χρηματισθέντες οἱ μάγοι εὐθέως ἀνεχώρησαν πεισθέντες, καὶ οὐ μᾶλλον παρόντες σώζονται· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ παιδίον.

ια΄. Διατί οὐκ ἐταράχθη ὁ Ἰωσὴφ, ἀκούσας "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον."

ιβ΄. Διατί οὐ περὶ ἑτέρας χώρας εἶπεν ὁ προφήτης· καὶ εἰς αὐτὴν ἐξε   πετο τὸ παιδίον, ἀλλ' εἰς Αἴγυπτον· ὅτι δὲ καὶ ἐκ Βαβυλῶνος βαρβάρους μάγους παραγενέσθαι ἐποίησεν, καὶ οὐχ ἐξ ἑτέρας χώρας.

ιγ΄. Πρὸς τοὺς λέγοντας διατί συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τὰ ἐν Βεθλεὲμ ἀναιρεθῆναι παιδία.

ιδ΄. Διατί οὐχ εὑρίσκονται οἱ εἰπόντες προφῆται περὶ τοῦ Χριστοῦ ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται.

ιε΄. Διατί τριακονταέτης ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστός.

ις΄. Διατί διενοήθη τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.

ιζ΄. Διατί διακωλύων ὁ Ἰωάννης τὸν Χριστὸν βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ὕστερον κατεδέξατο βαπτίσαι αὐτόν.

ιη΄. Διατί ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφάνη τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

ιθ΄. Διατί πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεδέξατο ὁ Χριστός.

κ΄. Διατί ἀκούσας ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ Χριστός.

κα΄. Περὶ τῆς κλήσεως Πέτρου καὶ Ἀνδρέα, ὅτι οὐ πρώτη ἦν αὕτη ἀλλὰ δευτέρα.

κβ΄. Διατί ἰδὼν τοὺς ὄχλους[a] ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος καὶ ἐκεῖ ἐδίδασκεν.

κγ΄. Περὶ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ διδασκαλίας· ἐν ᾗ τοὺς μακαρισμοὺς προτίθησιν· καὶ τοῦ μὴ λέγειν τινὰ τὸν πλήσιον αὐτοῦ μωρόν· καὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν· καὶ τοῦ μηδὲ ὅλως ὀμνύειν· ἕως φρόνιμον μὲν ἀποκαλεῖ τὸν ποιοῦντα αὐτοῦ τοὺς λόγους, μωρὸν δὲ τὸν μὴ ποιοῦντα.

α΄. Περὶ τοῦ λεπροῦ.

β΄. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου.

γ΄. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

δ΄. Περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἰαθέντων.

ε΄. Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν φιλάργυρον.

ς΄. Περὶ τῶν δαιμονιζομένων.

ζ΄. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

η΄. Περὶ Ματθαίου.

θ΄. Περὶ μαθητῶν Ἰωάννου.

ι΄. Περὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου.

ια΄. Περὶ τῆς αἱμόρρου.[b]

ιβ΄. Περὶ τῶν τυφλῶν.

ιγ΄. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου κωφοῦ.

ιδ΄. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων διαταγῆς, ἥτις περιέχει πολλὰ καὶ σωτήρια διδάγματα.

ιε΄. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων ὑπὸ Ἰωάννου μαθητῶν αὐτοῦ ἐρωτῆσαι τὸν Κύριον. ἔπαινός τε Ἰωάννου παρὰ Κυρίου· καὶ πλατύτερα περὶ αὐτοῦ διάλεξις· καὶ ὀνειδισμὸς τῶν πόλεων τῶν μὴ προσδεξαμένων μετάνοιαν· καὶ παράκλησις πρὸς τοὺς κοπιῶντας καὶ πεφορτισμένους.

[a] Cod. τοῖς ἄλλοις. [b] Sic.

ιϛʹ. Περὶ τῶν σπορίμων.

ιζʹ. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.

ιηʹ. Περὶ τοῦ δαιμονιζομένου τυφλοῦ καὶ κωφοῦ· καὶ περὶ τῶν βλασφημούντων εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

κʹ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

καʹ. Περὶ τῆς ζητήσεως αὐτοῦ τῆς ἀχράντου θεοτόκου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. τοῦ σπείροντος παραβολή.

κβʹ. Περὶ τῶν ζιζανίων παραβολή.

κγʹ. Περὶ κόκκου σινάπεως.

κδʹ. Περὶ τῆς ζύμης.

κεʹ. Ἑρμηνεία τῆς παραβολῆς τῶν ζιζανίων, ἐν ᾗ ἔγκεινται θαυμαστά.

κϛʹ. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ θησαυροῦ καὶ τοῦ μαργαρίτου.

κζʹ. Περὶ τῆς σαγήνης παραβολή.

κηʹ. Ποῖός ἐστιν γραμματεὺς ὁ μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

κθʹ. Περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου.

λʹ. Περὶ τῶν πέντε ἄρτων.

λαʹ. Περὶ τοῦ δευτέρου κλύδωνος τῆς θαλάσσης.

λβʹ. Περὶ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

λγʹ. Περὶ τῆς Χαναναίας.

λδʹ. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀσθενῶν καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

λεʹ. Περὶ τῶν ζʹ ἄρτων.

λϛʹ. Περὶ τῶν ζητούντων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ σημεῖον.

λζʹ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

ληʹ. Περὶ τῆς ἐν Καισαρείᾳ ἐπερωτήσεως.

λθʹ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.

μʹ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

μαʹ. Περὶ τῶν αἰτούντων τὰ δίδραχμα.

μβʹ. Περὶ τῶν λεγόντων τίς μείζων.

μγʹ. Παραβολὴ ρʹ προβάτων· καὶ περὶ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινὰ καὶ περὶ τῶν μὴ θελόντων διαλλάττεσθαι τῷ πλήσιον· καὶ περὶ τοῦ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφιέναι.

μδʹ. Περὶ τοῦ ὀφείλοντος μυρία τάλαντα.

μεʹ Περὶ τῶν ἐρωτησάντων εἰ ἔξεστιν ἀπολύειν τὴν γυναῖκα καὶ περὶ εὐνούχων.

μϛʹ. Περὶ τῶν προσενεχθέντων αὐτῷ παιδίων.

μζʹ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος πλουσίου τὸν Κύριον· καὶ περὶ τῶν δώδεκα θρόνων.

Εὐσεβίου τε τοῦ Παμφίλου καὶ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου τῆς ζωοποιοῦ ἀναστάσεως Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

c Cod. παραδώσεως.

Seq. deinceps tituli Capp. Comment. in Evang. S. Johannis et S. Lucæ.

P. 5, l. 13. *Βίβλον δὲ γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. τούτου χάριν αὐτὴν καλεῖ, εἰ καὶ μὴ μόνον τὴν γέννησιν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν τοῦ Σωτῆρος περιέχει· ἐπειδὴ πάσης οἰκονομίας τὸ κεφάλαιον τοῦτό ἐστιν, καὶ ἀρχὴ καὶ ῥίζα πάντων ἡμῶν τῶν ἀγαθῶν.* 5

5, 16. *ὅ ἐστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν.*

5, 18. *σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ εἴρηται. Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν υἱοῦ Ἀβραὰμ καὶ τότε υἱοῦ Δαβὶδ, ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν υἱὸν Δαβὶδ, καὶ τότε Ἀβραάμ; οὐχ ὥς τινες νομίζουσιν κάτωθεν, κ. τ. λ.* 10

Διατί δὲ οὐκ ἐμνήσθη καὶ ἑτέρων προγόνων; περιττὸν ἡγούμενος τοῦτο ὅσον πρὸς Ἰουδαίους, καὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἐγράφη τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον. οὗτοι γὰρ μάλιστα ἦσαν οἱ θαυμαζόμενοι· ὁ μὲν ὡς προφήτης καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ ὡς πατριάρχης καὶ προφήτης. 15

Πόθεν δὲ δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ Δαβίδ ἐστιν ὁ Χριστὸς, εἰ ἐξ ἀνδρὸς οὐκ ἐγεννήθη, ἀλλ' ἀπὸ γυναικὸς μόνον, ἥτις οὐ γενεαλογεῖται; ἀπὸ τοῦ τὸν Θεὸν εἰπεῖν τῷ Γαβριὴλ ἀπελθεῖν πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ ᾧ ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ· ἐκέλευεν δὲ ὁ νόμος μὴ ἐξεῖναι πρὸς γάμον συνάπτεσθαι ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς· οὐ μόνον δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς πατριᾶς καὶ συγγενείας. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἦν νόμος παρὰ Ἰουδαίοις γενεαλογεῖσθαι γυναῖκας, ἵνα τὸ ἔθος φυλάξῃ, ἐγενεαλόγησεν τὸν Ἰωσὴφ τὸν μνηστῆρα αὐτῆς· καὶ ἔδειξεν ὄντα ἐκ τῆς οἰκίας Δαβίδ. περὶ γὰρ τοῦ μνηστῆρος ἀποδειχθέντος ἀποδέδεικται τὸ καὶ τὴν παρθένον ἐκεῖθεν εἶναι. 20 25

6, 3. *ἐπαισχυνόμενος.*

Τίνος δὲ χάριν τοῦ Φαρὲς μεμνημένος, ἀφ' οὗ τὸν Κύριον γενεαλογεῖν ἔμελλεν, καὶ τοῦ Ζαρᾶ ἐμνημόνευσεν. 30

6, 6. *προεξενέγκοντος.* 10. *ἦλθεν ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός.*

6, 10. *ὁλόκληρος ὁ νέος ἐφάνη λαὸς, μετὰ τῶν αὐτοῦ νόμων.*

6, 13. *ὅτι καθάπερ ἐκείνης καὶ πτωχῆς.* 18. *οὐκ ἂν ἐπέτυχεν.*

6, 21. *μεγαλοφρονεῖν.* 22. *αὗται διὰ τ. μ.*

6, 23. *οὐ γάρ ἐστιν.* 25. *ἀλλ' εἰ χρὴ θαυμ.* 35

6, 26. ὁ μὴ ὄντων σπουδ. τ. προγ. γινόμενος ἀγαθός.

8, 28. μέσῃ μερίδι. 29. αὐτὰς εἶναι ἔφησεν.

9, 7. ἐν ἕκτῳ βιβλ. "sexto" etiam Latina versio, sed cum quinque libros Chronicorum Africanum tantum scripsisse constat, non potuit hæc esse vera lectio, quæ ex ε'.ῳ i. e. πέμπτῳ videtur esse orta. 5

9, 10. παραλιμπάνειν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεσπέσιος Μωϋσῆς πεποίηκεν ἐν ταῖς εὐλογίαις παραλιπὼν τὸν Συμεὼν, καὶ ἄλλοτε ἄλλους ἀλλαχόθι.

10, 3. τῆς οἰκοδομῆς. 24. τι τῶν συνηθ. 10

10, 25. μὴ καταπλῆξαι τῇ τ. παρ. πρ. ἐπαγωγῇ. 26. πρὶν ἤ.

10, 27. ἐν γ. ἔχουσα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου. οὐκ εἶπεν πρὶν ἢ ἀχθῆναι αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νυμφίου εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα.

10, 29. παρ' ἑαυτοῖς. Τίνος δὲ χάριν, οὐ πρὸ τῆς μνηστείας συνέλαβεν καὶ ἐκύησεν; ἵνα συσκιάσῃ τὸ γινόμενον τέως, καὶ 15 ἵνα πᾶσαν πονηρὰν διαφύγῃ ἡ παρθένος ὑπόνοιαν. τοῦ γὰρ ὀφείλοντος ζηλοτυπεῖν μνηστῆρος οὐ μόνον οὐ θριαμβεύοντος αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ δεχομένου καὶ θεραπεύοντος μετὰ κύησιν, εὔδηλον τοῦτο πᾶσιν ποιεῖ· ὡς ὅτι περ πεισθέντος αὐτοῦ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὴν ἐνέργειαν εἶναι τοῦ γεγεννημένου, κατεῖχεν καὶ ἐξυπηρέτησεν. 20 ὅπερ δὲ ἐπὶ τῶν παραδόξων ἤδη πραγμάτων εἴωθεν λέγεσθαι, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δηλῶν φησὶν "ὅτι εὑρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ "Πνεύματος Ἁγίου."

11, 8. τὸν μὴ πλ. 12. κολάζεσθαι. mox ἐκβαλεῖν ἐπεχ.

11, 13. ἐκώλυσεν. Διατί δὲ μὴ πρὸ τοῦ διανοηθῆναι αὐτὸν 25 τοῦτο ποιῆσαι ἦλθεν ὁ Ἄγγελος; ἵνα μὴ ἀπιστήσῃ ὅτι ἔγκυός ἐστιν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος Ἁγίου· δρωμένου γὰρ τοῦ πράγματος εὔκολος ἦν ἡ πίστις λοιπόν· καὶ ἡ παρθένος δὲ τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας ἐσίγησεν. ἐνόμισεν γὰρ μὴ πιστεύεσθαι παρὰ τῷ μνηστῆρι, πρᾶγμα ἀπαγγέλλουσα ξένον. ἔτι δὲ καὶ ἵνα φανῇ τοῦ 30 Ἰωσὴφ ἡ φιλοσοφία, ἀναβάλλεται τέως τὴν παρουσίαν ὁ Ἄγγελος.

11, 24. διεφθαρμένης.

11, 30. post Πνευμ. Ἁγ. τὸ δὲ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν προσέθηκεν ὁ Ἄγγελος, ὡσανεὶ λέγων αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσῃς, ἐπειδήπερ εἶπον ὅτι ἐκ Πνεύματός ἐστιν Ἁγίου, ἀλλότριόν σε 35

τῆς διακονίας εἶναι τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν σοι δίδωμι τὸ ὄνομα ἐπιθεῖναι τῷ τικτομένῳ· εἰ γὰρ καὶ εἰς τὴν γέννησιν οὐδὲν συντελεῖς, ἀλλ' ὁμῶς σὺ αὐτοῦ καλέσεις τὸ ὄνομα. εἰ γὰρ καὶ μὴ σὸς ὁ τόκος, ἀλλὰ τὰ πατρὸς ἐπιδείξῃ περὶ αὐτὸν, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ὀνόματος θέσεως οἰκειῶσε (sic) τῷ τικτομένῳ. 5

11, 32. ὑποπτεύσῃ· καὶ ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔτικτεν ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ "ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ."

12, 2. γνῶσιν· καὶ ὅτι ἐν τούτῳ δείκνυται Υἱὸς Θεοῦ ὢν ὁ τικτόμενος, ἐν τῷ ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ τῆς οὐσίας τῆς θεϊκῆς 10 μόνης. Τίνος χάριν εἶπεν, τοῦτο δὲ ὅλον. κ. τ. λ.

12, 4. πάλιν προετ. 7. διαπαντὸς ἀναμν.

12, 8. λεχθέντα κατάσχῃ. καὶ τῇ μὲν Μαρίᾳ ταῦτα οὐκ εἶπεν, ἅτε κόρῃ οὔσῃ καὶ ἀπείρως τούτων ἐχούσῃ· τῷ δὲ ἀνδρὶ ὡς δικαίῳ ὄντι καὶ μελετῶντι προφήτας. καὶ πρὸ μὲν τούτου 15 Μαρίαν τὴν γυναῖκά σου λέγει, ἐνταῦθα δὲ, ὅτε τὸν προφήτην εἵλκυσεν εἰς τὸ μέσον, τότε αὐτῷ πιστεύει τὸ τῆς παρθένου ὄνομα. ἐν πρώτοις γὰρ εἶπεν αὐτῷ παρθένον, οὐκ ἂν οὕτως ἀτάραχος διέμεινεν, ὡς τῷ ἐν πολλῷ χρόνῳ μελετηθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ προφήτου ἀκούσας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸν Θεὸν 20 ἀναρτᾷ τὸν λόγον, ἐν τῷ εἰπεῖν τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου. ὅτι ὁ χρησμός φησιν ἄνωθεν ἐφέρετο.

12, 16. διανομή. καὶ πάλιν, "ἡ πόλις πιστὴ Σίων·" καὶ οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν ὅτι δικαιοσύνη ἐκλήθη ἡ πόλις, ἀλλ' ἔμεινεν Ἱεροσόλυμα καλουμένη. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐξέβη πρὸς τὸ βελτίον αὐτῆς 25 μεταβληθείσης, διὰ τοῦτο αὐτὴν οὕτω καλεῖσθαι ἔφησεν. εἰ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιστομισθέντες ἕτερον ζητοῖεν τὸ τῆς παρθενίας λεχθὲν, καὶ προβάλλοιντο ἡμῖν ἑτέρους ἑρμηνευτὰς, λέγοντες ὅτι οὐκ εἶπεν παρθένον, ἀλλὰ νεᾶνιν. πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐροῦμεν ὅτι τῶν ἄλλων πάντων μᾶλλον τὸ ἀξιόπιστον οἱ ἑβδομήκοντα ἔχοιεν ἂν δικαίως. 30 Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ἡρμήνευσαν, Ἰουδαῖοι μείναντες καὶ ἀπεχθείᾳ τὰς προφητείας συσκιάσαντες· οἱ δὲ ἑβδομήκοντα καὶ πρὸ πλειόνων τῶν ἑκατὸν ἐτῶν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντες, καὶ τοσοῦτοι ὄντες εὐπαράδεκτοί εἰσιν, καὶ διὰ τὸν χρόνον, καὶ διὰ τὸ πλῆθος καὶ διὰ τὴν 35

συμφωνίαν· εἰ δὲ καὶ τὴν ἐκείνων παράγοιεν μαρτυρίαν, καὶ οὕτω τὰ νικητήρια παρ' ἡμῖν. καὶ γὰρ τὸ τῆς νεότητος ὄνομα ἐπὶ τῆς παρθενίας εἴωθεν ἡ γραφὴ τιθέναι, οὐκ ἐπὶ γυναικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν· "νεανίσκοι γάρ," φησιν, "καὶ παρθένοι καὶ πρεσ-"βύτεροι μετὰ νεωτέρων." καὶ περὶ κόρης δὲ ἐπιβουλευομένης 5 λέγει, "ὅτι ἐὰν φωνήσῃ ἡ νεᾶνις," τουτέστιν ἡ παρθένος, καὶ τὰ πρὸ τούτου δὲ εἰρημένα τοῦτον τὸν λόγον συνίστησιν. φησὶν γάρ, "ἰδοὺ δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον." καὶ τότε ἐπήγαγεν· "ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει." ποῖον οὖν σημεῖον ἦν, εἰ ἐκ νομίμου γάμου ἔμελλεν τίκτειν ἡ παρθένος; τὸ γὰρ σημεῖον ὑπερ- 10 βαίνειν δεῖ τὴν τῶν πολλῶν ἀκολουθίαν, καὶ ξενὸν εἶναι καὶ παρηλλαγμένον. ἐπεὶ πῶς ἂν εἴη σημεῖον;

Ἐπειδὴ δὲ διεγερθεὶς ὁ Ἰωσὴφ ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ Ἄγγελος, ἐφάνη καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὐπειθὲς αὐτοῦ, καὶ ἐν πᾶσιν ἀδέκαστον. οὔτε γὰρ ἡνίκα ὑπώπευεν ἀηδές τι καὶ ἄτοπον, κατα- 15 σχεῖν ἠνέσχετο τὴν παρθένον, οὔτε ἐπειδὴ ταύτης ἀπηλλάγη τῆς ὑποψίας ἐκβαλεῖν ὑπέμεινεν, ἀλλὰ καὶ κατέχει καὶ διακονεῖται τῇ οἰκονομίᾳ πάσῃ, "παρέλαβεν γάρ," φησιν, "Μαρίαν τὴν γυναῖκα "αὐτοῦ." τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὄνομα συνεχῶς τίθησιν ὁ Εὐαγγε- λιστής, οὐ βουλόμενος ἐκκαλυφθῆναι τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τέως, 20 καὶ τὴν πονηρὰν δὲ ἀναιρῶν ὑποψίαν.

13, 3. τῷ καλῷ τούτῳ. καὶ γάρ. 4. ἐνταῦθα τέως.

13, 8. λοιπόν. πῶς δὲ ἀδελφοὶ αὐτοῦ χρηματίζουσιν οἱ περὶ Ἰάκωβον· ὥσπερ καὶ οὗτος ὁ Ἰωσὴφ ἀνὴρ τῆς παναγίας παρθένου Μαρίας ἐνομίζετο· πολλὰ γὰρ ἐγένετο παραπετάσματα τότε, 25 ὥστε συσκιασθῆναι τέως τὸν τοιοῦτον τόκον.

Περὶ δὲ τοῦ ἀστέρος οὗ εἶδον οἱ Μάγοι ἐν τῇ ἀνατολῇ, χρὴ γινώσκειν ὅτι οὐ τῶν πολλῶν εἷς ἦν ὁ ἀστὴρ οὗτος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀστὴρ ἦν ἀλλὰ δύναμίς τις ἀόρατος εἰς ταύτην σχημα- τισθεῖσα τὴν ὄψιν. δῆλον δὲ τοῦτο, ὅτι πρῶτον μὲν καὶ ἥλιον καὶ 30 σελήνην ἀστέρας ἐξ ἀνατολῶν ὁρῶμεν ἐπὶ δύσιν χωροῦντας, οὗτος δὲ ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν ἐφέρετο· οὕτω γὰρ ἡ Παλαιστίνη πρὸς τὴν Περσίδα κεῖται. δεύτερον δὲ ὅτι οὐκ ἐν νυκτὶ ἐφαίνετο, ἀλλ' ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἡλίου λάμποντος. τρίτον ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι καὶ κρύπτεσθαι. ἕως μὲν γὰρ τῆς Παλαιστίνης ἐφαίνετο χειρα- 35

γωγῶν. ἐπειδὴ δὲ ἐπέβησαν τῶν Ἱεροσολύμων ἔκρυψεν ἑαυτόν. εἶτα πάλιν δείκνυσιν ἑαυτὸν, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ τοῦ Ἡρώδου· ὅπερ οὐκ ἔστιν ἴδιον ἄστερος, ἀλλὰ δυνάμεώς τινος λογικωτάτης. τέταρτον ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς δείξεως. κατὼ γὰρ καταβὰς τὸν τόπον ἐδείκνυ. ἀδύνατον γὰρ ἦν ἄνω μένοντα τοῦτο 5 ποιεῖν· ἐπειδὴ γὰρ ἄπειρον τὸ ὕψος, οὐκ ἤρκει οὕτω στενὸν τόπον χαρακτηρίσαι.

Τίνος δὲ χάριν οἱ Μάγοι ἔρχονται εἰς προσκύνησιν; τοῦ Θεοῦ δηλονότι τούτους κινήσαντος διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν προφητῶν συνεχῶς ἀκούοντες λεγόντων περὶ τῆς αὐτοῦ 10 παρουσίας, οὐ σφόδρα προσεῖχον, ἐποίησεν καὶ βαρβάρους ἐλθεῖν ἀπὸ γῆς μακρὰν, τὸν παρ᾽ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις βασιλέα ἐπιζητοῦντας· καὶ παρὰ Περσικῆς φωνῆς μανθάνουσιν ἃ οὐκ ἠνέσχοντο μαθεῖν παρὰ τῶν προφητῶν· ἵνα ἂν μὲν εὐγνωμονῶσιν, μεγίστην ἔχωσιν τοῦ πείθεσθαι πρόφασιν· ἂν δὲ φιλονεικῶσιν, ἀπεστερημένοι 15 λοιπὸν ὦσιν πάσης ἀπολογίας.

Διατί δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀστέρος θεωρίας τοὺς Μάγους εἵλκυσεν καὶ οὐ διὰ φωνῆς ἄνωθεν ἐνεχθείσης αὐτοῖς, ἢ δι᾽ ἀγγέλου ἀποσταλέντος πρὸς αὐτούς; ὅτι οὐκ ἂν προσέσχον· διὰ τοῦτο οὖν ὁ Θεὸς διὰ τῶν συνήθων αὐτοὺς καλεῖ, σφόδρα συγκαταβαίνων, καὶ 20 δείκνυσιν ἄστρον μέγα καὶ ἐξηλλαγμένον, ὥστε καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῆς ὄψεως αὐτοὺς ἐκπλῆξαι· καὶ τῷ τρόπῳ τῆς πορείας, καὶ ἵνα λοιπὸν ὑψηλοτέρους ἐργάσηται. ἐπεὶ οὖν ἤγαγεν καὶ ἐχειραγώγησεν, καὶ πρὸς τὴν φάτνην ἔστησεν, οὐκέτι δι᾽ ἀστέρος ἀλλὰ δι᾽ Ἀγγέλου λοιπὸν αὐτοῖς διαλέγεται. 25

13, 24. Τίνος ἕνεκεν τὸν χρόνον λέγει· "ἐν ἡμέραις Ἡρώδου."

13, 26. μ. ταῦτα Ἡρώδης ὁ τὸν πρόδρομον ἀνελών.

13, 27. Διατί δὲ καὶ τὸν τόπον κ. τ. καιρόν.

14, 1. post ἀλλόφυλος ἦν. οὐ πᾶσιν δὲ τοῖς Μάγοις ὁ Θεὸς τοῦτο ἀπεκάλυψεν. ὅτι οὐδὲ πάντες πιστεύειν ἔμελλον, αὐτοὶ δὲ 30 τῶν ἄλλων ἦσαν ἐπιτηδειότεροι. καὶ ἴδωμεν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἀφ᾽ ὧν ἦλθον μόνον ἀλλὰ καὶ ἀφ᾽ ὧν παρρησιάζονται· ἤλθομεν γάρ, φησιν, προσκυνῆσαι αὐτόν. καὶ οὔτε τοῦ δήμου τὸν θυμὸν, οὔτε τοῦ βασιλέως τὴν τυραννίδα ἐδεδοίκεισαν. ὅθεν χρὴ σκοπεῖν, ὅτι οὗτοι καὶ οἶκοι διδάσκαλοι τῶν ἐγχωρίων γεγόνασιν. οἱ γὰρ 35

ἐνταῦθα μὴ παραιτησάμενοι τοῦτο εἰπεῖν, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὴν αὐτῶν ἐπαρρησιάσαντο, ὅτε καὶ τὸν χρησμὸν τὸν παρὰ τοῦ Ἀγγέλου λαβόντες ἀπῆλθον, καὶ τὴν παρὰ τοῦ προφήτου μαρτυρίαν.

Διατί δὲ πᾶσα Ἱεροσόλυμα ἐταράχθη; ὁ μὲν γὰρ Ἡρώδης εἰκότως ὡς βασιλεὺς, δεδοικὼς ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ τῶν παίδων· οἱ 5 δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα οἰκοῦντες τίνος χάριν; καίτοιγε Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην καὶ ἐλευθερωτὴν ἄνωθεν αὐτὸν οἱ προφῆται προύλεγον. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐταράχθησαν; 14, 2. ἀπὸ τ. π.

14, 7. ἕως τοῦ ποιμ.

14, 20. τίνος ἕνεκεν εἰ ἐκ Β. 10

14, 25. βουλομένοις. καὶ γὰρ πολλὰ ἦν τὰ κινοῦντα πρὸς τὴν τοιαύτην ζήτησιν, εἴγε προσέχειν ἐβούλοντο. καὶ γὰρ ἐλθόντων τῶν Μάγων ἀνεπτερώθη ἅπασα ἡ πόλις, καὶ μετὰ τῆς πόλεως ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ προφήτης εἰς μέσον παρήγετο· καὶ ἕτερα δὲ πλείονα γέγονεν αὐτόθι, ἅπερ ὁ Λουκᾶς μετ᾽ ἀκριβείας διηγεῖται 15 ἅπαντα. οἷον τὰ κατὰ τὸν Συμεῶνα καὶ τὴν Ἄνναν καὶ τὸν Ζαχαρίαν καὶ τοὺς Ἀγγέλους καὶ τοὺς ποιμένας, ἅπερ ἅπαντα τοῖς προσέχουσιν ἱκανὰ ἦν παρασχεῖν ἀφορμὰς τὸ γινόμενον συνιδεῖν, ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν ὅτι οὐκ ἔγνωμεν πότε ἐτέχθη, οὔτε ἐν ποίῳ χωρίῳ, τά τε κατὰ τοὺς Μάγους ἅπαντα ᾠκονομήθη καὶ τὰ ἄλλα, 20 ἅπερ εἰρήκαμεν.

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡμᾶς καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς προφητείας, οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐν Βεθλεὲμ μένει, ἀλλ᾽ ἐξελεύσεται· ὥστε καὶ τοῦτο προφητείας ἦν, τὸ γεννηθῆναι ἐκεῖ μόνον. Τινὲς δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀναισθητοῦντές φασιν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ ταῦτα εἰρῆσθαι. 25 πῶς γὰρ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; οὐ γὰρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ἀλλ᾽ ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐτέχθη· ὅθεν καὶ Ζοροβάβελ ἐκλήθη διὰ τὸ ἐκεῖ σπαρῆναι· καὶ ὅσοι τὴν τῶν Σύρων γλῶτταν ἐπίστανται οἴδασιν τὸ λεγόμενον. 14, 13. Διὰ τοῦτο δὲ λέγει.

14, 15. περίβλεπτος γέγονεν. 30

Τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπεν ποιμανεῖ—τὸν Ἰσραὴλ καίτοιγε τὴν οἰκουμένην ποιμάναντος; ἵνα μὴ τέως σκανδαλίσθωσιν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τῶν ἐθνῶν μνημονευομένων· καὶ πῶς φησιν ἐποίμανεν τὸν λαὸν τὸν Ἰουδαϊκόν; μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο γέγονεν. τὸν γὰρ Ἰσραὴλ ἐνταῦθα εἰπὼν, τοὺς αὐτ. πιστ. 14, 17. 35

14, 18. ἐγεννήθησαν. εἰ δὲ μὴ πάντας ἐποίμανεν, τοῦτο αὐτῶν ἔγκλημα καὶ κατηγορία μὴ θελησάντων πιστεῦσαι.

Καλεῖ δὲ τοὺς Μάγους ὁ Ἡρώδης νομίζων Ἰουδαίους κήδεσθαι τοῦ παιδίου. ἔτι δὲ καὶ ἀνελεῖν ἐπιχειρῶν τὸ τεχθὲν, ὅπερ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν, οὐχὶ μανίας μόνον. τὰ γὰρ εἰρημένα καὶ τὰ γεγε- 5 νημένα, ἱκανὰ ἦν ἀποστῆσαι αὐτὸν πάσης τοιαύτης ἐπιχειρήσεως· ὅτε ἀστὴρ καὶ οἱ βάρβαροι τοσαύτην ἐλθόντες ὁδὸν, ἐπὶ τὸ προσκυνῆσαι τὸν ἐν φάτνῃ· καὶ ἡ προφητεία προαναφωνοῦσα περὶ αὐτοῦ.

Διατί οὐ ζήτει τὸν χρ. 14, 29.

14, 31. ἐφάνη, διὰ τὸ μῆκος τῆς ὁδοιπορίας. 10

16, 4. κἀντεῦθεν. 5. ἀστὴρ, ὡς προγέγραπται.

16, 18. πρόβατα καὶ μόσχους. mox τῆς δὲ ἐκκλ.

16, 29. τὸ μέγεθος. εἰ γὰρ τούτων γενομένων καὶ πολλῶν ἀνθρωπίνως ᾠκονομημένων, ἐτόλμησάν τινες εἰπεῖν ὅτι μῦθος ἡ τῆς σαρκὸς ἀνάληψις, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσον ἀσεβείας, εἰ πάντα θεο- 15 πρεπῶς καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἔπραττεν; διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς ναὸς πλάττεται, ἀλλὰ καὶ κύησις γίνεται καὶ ἐνναμηνιαῖος χρόνος καὶ τόκος καὶ γαλακτοτροφία. τοὺς μὲν οὖν Μάγους ἐκ.

17, 2. ἑαυτόν. 15. γυναῖκα αὐτοῦ.

Ἀκούσας δὲ "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον," τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐταράχθη, 20 καὶ εἶπεν, οὐ πρώην ἔλεγες ὅτι σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ νῦν οὐδὲ ἑαυτὸν σώζει; ἐπειδὴ π.

Πέμπεται δὲ εἰς Αἴγυπτον, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κυρίου διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος, καθώς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, "ὅτι "ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου." 25

Διατί δὲ οὐ περὶ ἑτέρας χώρας ὁ προφήτης εἶπεν, καὶ εἰς αὐτὴν ἐξεπέμπετο τὸ παιδίον, ἀλλ' εἰς Αἴγυπτον; ἔτι δὲ καὶ ἐκ Βαβυλῶνος βαρβάρους παραγενέσθαι ἐποίησεν, καὶ οὐκ ἐξ ἑτέρας χώρας; ἐπειδὴ ἡ Βαβυλὼν καὶ ἡ Αἴγυπτος μάλιστα τῆς γῆς ἁπάσης τῇ φλογὶ τῆς ἀσεβείας ἦσαν ἐκκεκαυμέναι, καὶ ὅτι τού- 30 των τῶν δύο χωρῶν πειθομένων, χρηστὰς ἐλπίδας ἡ οἰκουμένη κομίζεται. εἰ δὲ περὶ προφητείας ἀμφιβάλλοιεν Ἰουδαῖοι λέγοντες τὸ "ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου" ἐπ' αὐτῶν εἰρῆσθαι, εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι καὶ οὗτος προφητείας ὁ νόμος ἐστὶν, πολλὰ πολλάκις λέγεσθαι μὲν ἐπ' ἄλλων, πληροῦσθαι δὲ ἐφ' 35

ἑτέρων. οἷον τὸ ἐπὶ τοῦ Συμεὼν καὶ Λευῒ εἰρημένον ἐστὶν, "δια-
"μεριῶ γὰρ αὐτούς, φησιν, ἐν Ἰακὼβ καὶ διαπερῶ αὐτοὺς ἐν
"Ἰσραήλ·" καὶ ἰδοὺ οὐκ ἐπ' αὐτῶντοῦτο γέγονεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν
ἐγγόνων. καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ Χὰμ δὲ παρὰ τοῦ Νῶε λεχθὲν, εἰς τοὺς
Γαβαωνίτας τοὺς ἐγγόνους τοῦ Χαναὰν ἐξέβη, καὶ τὸ τοῦ Ἰακὼβ 5
οὕτως ἴδοι τις ἂν συμβάν. αἱ γὰρ εὐλογίαι ἐκεῖναι αἱ λέγουσαι
"γίνου κύριος τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ προσκυνήσουσίν σοι οἱ υἱοὶ
"τοῦ πατρός σου," οὐκ ἐξ αὐτοῦ τέλος ἔσχον· πῶς γὰρ τοῦ δεδοι-
κότος καὶ τρέμοντος καὶ μυριάκις αὐτὸν προσκυνοῦντος; ἀλλ' ἐπὶ
τῶν ἐγγόνων τῶν αὐτοῦ, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα εἴποι τις ἄν· τίς γὰρ 10
ἀληθέστερος Θεοῦ λεχθείη; ὁ μόσχον προσκυνῶν καὶ τῷ Βεελ-
φεγὼρ τελούμενος καὶ τοὺς υἱοὺς θύων τοῖς δαιμονίοις; ἢ ὁ φύσει
Υἱὸς καὶ τὸν γεγεννηκότα τιμῶν. ὥστε εἰ μὴ οὗτος παρεγένετο,
οὐδ' ἂν ἡ προφητεία τέλος ἔλαβεν τὸ προσῆκον. Χρὴ γὰρ σκο-
πῆσαι πῶς αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς αἰνίττεται λέγων "ἵνα 15
"πληρωθῇ," δεικνὺς ὅτι οὐκ ἂν ἐπληρώθη, εἰ μὴ παραγέγονεν· καὶ
ἡ τοῦ πατριάρχου δὲ εἰς Αἴγυπτον κάθοδος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τῆς
καθόδου ταύτης τύπον ἐπλήρουν, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι θάνατον φεύγοντες
τὸν ἀπὸ λιμοῦ κατήεσαν, καὶ οὗτος τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς θάνατον.
ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν κατελθόντες τοῦ λιμοῦ τότε ἀπηλλάγησαν· αὐτὸς 20
δὲ τὴν χώραν πᾶσαν καταβὰς διὰ τῆς ἐπιβάσεως ἡγίασεν.

Διατί δὲ ὁ Ἄγγελος εἰπὼν ὅτι "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον" οὐκ
ἐπηγγείλατο αὐτοῖς συνοδοιπορεῖν, οὔτε κατιοῦσιν οὔτε ἀνιοῦσιν;
δεικνὺς διὰ τούτου, ὅτι μέγαν ἔχουσιν συνοδοιπόρον τὸ τεχθὲν
παιδίον. 25

18, 5. ἔμελλον ἔσεσθαι. 6. τοσαύτης ὁ Θεός.

18, 8. εἰ προῄδει. mox ἀνύσοντας.

Ib. οἰκονομῶν. Εἰ δὲ ἔτι μικροψυχεῖς, καὶ ἐλάττων εἶ τῆς
ἐπὶ τούτοις φιλοσοφίας, μάθε τοῦ ταῦτα τολμήσαντος Ἡρώδου
τὸ τέλος, καὶ μικρὸν ἀνάπνευσον. ταχίστη γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ τούτων 30
κατέλαβεν δίκη· θανάτῳ χαλεπῷ καὶ τούτου τοῦ νῦν τολμηθέντος
ἐλεεινοτέρῳ καταλύων τὸν βίον, καὶ ἕτερα μυρία πάσχων κακά,
ἅπερ γνώσεσθε τὴν Ἰωσήπου περὶ τούτων ἐπελθόντες ἱστορίαν.

Τί δὲ κοινόν φησιν τῇ Ῥαχὴλ πρὸς τὴν Βηθλεέμ; τί δὲ τῇ
Ῥαμᾶ πρὸς τῇ Ῥαχήλ; φησὶν γὰρ ὁ προφήτης· "φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ 35

" ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμός· Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα
" αὐτῆς."

18, 13. τελευτήσασαν.

19, 6. περὶ τούτου. 17. καθαρμόν.

19, 19. μὴ om. 22. εἰς Ναζαρὲτ αὐτόματοι. 5

20, 17. ἔθος ἀεί.

Τίνος δὲ χάριν μετὰ τριάκοντα ἔτη ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦλυθεν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστός; διὰ τὸ ταύτην εἶναι τὴν ἡλικίαν τὴν πάντα δέξασθαι δυναμένην τὰ ἁμαρτήματα· οὐδὲ γὰρ ἀεὶ πάντα ἡμῖν ἐπιτίθεται τὰ πάθη, ἀλλ' ἐν μὲν πρώτῃ ἡλικίᾳ 10 πολὺ τὸ ἀνόητον καὶ μικρόψυχον, ἐν δὲ τῇ μετ' ἐκείνην σφοδροτέρα ἡ ἡδονή· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία· διὰ τοῦτο πᾶσαν τὴν ἡλικίαν ἀναμείνας, καὶ διὰ πάσης πληρώσας τὸν νόμον, οὕτως ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχεται· καὶ γὰρ λύειν ἔμελλεν τὸν νόμον μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ ἵνα μὴ τινὲς εἴπωσιν, ὅτι διὰ 15 τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὸν πληρῶσαι ἔλυσεν αὐτὸν, ὅπερ ἦν ἔσχατον αὐτῷ κατόρθωμα, τουτέστιν τὸ βάπτισμα, καθὼς αὐτός φησιν πρὸς τὸν Ἰωάννην, " οὕτω πρέπον ἡμῖν ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαι-
" οσύνην," τοῦτο πληρώσας τὸν νόμον ὅλον ἐτήρησεν, δικαιοσύνην γὰρ τὴν ἐκπλήρωσιν καλεῖ τῶν ἐντολῶν πασῶν. 20

Διατί δὲ βάπτισμα τοῦτο ἐπενοήθη, ὁ βαπτιστὴς δηλοῖ λέγων·
" ὅτι ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ
" τοῦτο ἦλθον ἐν ὕδατι βαπτίζων."

Εἰ δέ τις εἴποι, καὶ εἰ αὕτη μόνη ἡ αἰτία, πῶς φησιν ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦλυθεν εἰς περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων 25 βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; γινωσκέτω ὅτι οὐκ εἶχεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τοῦτο τὸ βάπτισμα. τὸ γὰρ δῶρον τοῦτο τοῦ μετὰ ταῦτα δοθέντος ἐστὶν, καὶ ἡμετέρου νῦν ὄντος βαπτίσματος· ἐν τούτῳ γὰρ συνετάφημεν τῷ Χριστῷ. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἤθελον οἱ Ἰουδαῖοι καταγινώσκειν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ὡσα- 30 νεὶ διὰ τούτου αὐτοὺς ἔπειθεν ὁμολογεῖν καὶ μετανοεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἵνα εὐκολώτερον τὴν μετὰ ταῦτα ἄφεσιν δέξωνται. εἰ γὰρ μὴ κατέγνωσαν ἑαυτῶν, οὐκ ἂν οὐδὲ τὴν χάριν ᾔτησαν. μὴ ζητοῦντες δὲ, οὐκ ἂν οὐδὲ τῆς ἀφέσεως ἔτυχον. μετὰ δὲ ταύτης καὶ ἑτέραν αἰτίαν χρὴ νοεῖν τοῦ βαπτίσματος. ἔστιν δὲ αὕτη· 35

ὅτι οὐκ ἦν ἶσον περιϊέναι τὰς οἰκίας τὸν βαπτιστὴν, καὶ περιάγειν τὸν Χριστὸν τῆς χειρὸς λαβόμενον, καὶ λέγειν εἰς τοῦτον πιστεύσατε· ὡς πάντων μᾶλλον παραγενομένων καὶ ἀκουόντων τὴν μακαρίαν ἐκείνην φωνὴν ἐνεχθεῖσαν, καὶ τὰ ἄλλα ἐπιτελεσθέντα θεασαμένους ἅπαντα, οὕτω πιστεῦσαι. 5

Διὰ τοῦτο οὖν προτρέπεται πάντας ὁ Ἰωάννης ἐπὶ τὸ βάπτισμα, καὶ γὰρ ἡ τοῦ βαπτίσματος ὑπόληψις καὶ ἡ τοῦ πράγματος ὑπόθεσις πᾶσαν τὴν πόλιν εἷλκεν, καὶ πρὸς τὸν Ἰορδάνην ἐκάλει. παραγενομένους δὲ αὐτοὺς καταστέλλει μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φαντάζεσθαι, μηδὲ ἐπὶ τοῖς προγόνοις ἐγκαυχᾶσθαι, τοσούτων ὄντας 10 *ὑπευθύνους κακῶν, ἀλλὰ μᾶλλον δέχεσθαι τὸν παραγενόμενον· καὶ γὰρ συνεσκίαστο τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν τέως, καὶ ἐδόκει τεθνᾶναι παρὰ πολλοῖς διὰ τὴν εἰς Βηθλεὲμ γεγενημένην σφαγήν. εἰ γὰρ καὶ δώδεκα ἐτῶν γενόμενος ἐξέφηνεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ ταχέως καὶ συνεσκίασεν πάλιν· διὰ τοῦτο λαμπροτέρων ἔδει τῶν προοιμίων,* 15 *καὶ ὑψηλοτέρας ἀρχῆς, καὶ γὰρ περὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς βασιλείας τῆς ἐκεῖ αὐτοῖς ἔλεγεν.*

20, 30. *τῆς πρότερας καὶ τ. ἐσχ.*

21, 13. *καὶ εὐκολ. τῆς τραπέζης περιβολὴν, καὶ ἀπραγμονεστέραν τῆς περιβολῆς τὴν οἴκησιν.* 20

21, 14. *οὐ στέγην—κεκτημένον.* 15. *τινὸς τοιούτου.*

21, 23. *ἔτι κρατούσης.*

22, 2. *διὰ μ. τοῦ Χρ. πρ. αὐτ. ἐπαν.*

22, 16. *διαφθεῖρον—κ. διατρώγον.*

22, 17. *λέγεται εἰς φῶς προϊέναι.* mox *πατρολῷαι καὶ μητρολῷαι γιν.* 25

22, 29. *Τί δέ ἐστι ὅτι δύναται.*

23, 1. *ποιήσητε.* 15. *ἐπὶ τῆς εὐγενείας.*

23, 32. *εἰς δουλ. ἐσχάτους τατ. ἐκ.*

24, 2. *τῶν ὑποδημάτων.* 17. *ἀμέτρως.* 30

24, 21. *διατί γὰρ εἴρηται, ὅτι οὕτω πρέπον ἐστὶν ἡμᾶς πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, προγέγραπται.*

24, 29. *κλάδον ἐλ.* 32. *ἐν ὄψει.*

25, 27. *πολλοῦ μείζων.*

26, 13. *μένη.* 16. *ἀνάγεται.* 28. *λίθοι οὗτοι.*

27, 9. εὐθέως ἐδραπ. 18. δέξονται.

27, 23. ἀνέλθῃ. 25. ἀνέλθῃ.

28, 7. καταληφθέντες. 17. αὐτοῦ τὴν ἀξίαν.

28, 24. ἐφθέγξαντο. Διατί δὲ σημεῖον οὐδὲ ἓν ἐποίησεν ὁ Ἰωάννης; ἵνα καὶ ἐντεῦθεν τὸ πλῆθος τῷ Κυρίῳ ἡμῶν καὶ Θεῷ Ἰη- 5 σοῦ Χριστῷ προσέλθῃ, τῶν θαυμάτων πρὸς αὐτὸν ἑλκόντων τὸν λαόν· εἰ γὰρ καὶ τοσούτων οἰκονομηθέντων ἐζηλοτύπουν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, καὶ οἱ πολλοὶ ὑπώπτευον τὸν Ἰωάννην εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, εἰ καὶ θαύματα ἐποίησεν ὁ Ἰωάννης, τί οὐκ ἂν συνέβη; 10

29, 4. ἐκλήθησαν. 12. κατεπείγῃ.

30, 6. τῇ γυναικί.

31, 2. περιήει. 3. πολὺς ὄχλος. 9. πρόσκειται.

31, 14. γενησομένων· καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον· ὅτι οὐκ εἶπεν, μακάριοι ἐστὲ ὑμεῖς, ἐὰν πτωχοὶ γένησθε, ἀλλὰ "μακάριοι οἱ πτω- 15 "χοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν."

31, 31. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εἶπεν οἱ ταπεινοὶ ἀλλ' οἱ πτωχοί; ὅτι τοῦτο ἐκείνου πλέον. τοὺς γὰρ κατεπτηχότας ἐνταῦθά φησιν καὶ τρέμοντας τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα· καὶ γὰρ πολλοὶ ταπεινοφροσύνης τρόποι· καὶ ὁ μὲν ταπεινόφρων ἐστὶν συμμέτρως, 20 ὁ δὲ μετ' ὑπερβολῆς ἁπάσης, ἣν καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ ἐπαινεῖ λέγων "καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ "ἐξουδενώσει." οὐ τὴν ἁπλῶς καὶ κατεσταλμένην ἡμῖν διάνοιαν ὑπογράφων, ἀλλὰ τὴν σφόδρα συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην. μακαρίζει δὲ ταύτην, ἤγουν τὴν ταπεινοφροσύνην, ὁ Χριστὸς 25 πρώτην, ἐπειδὴ τὰ μέγιστα τῶν κακῶν, ἃ καὶ τὴν οἰκουμένην ἐλυμήνατο πᾶσαν, ἐξ ἀπονοίας εἰσῆλθεν. ὅτε γὰρ διάβολος τυφωθεὶς ἐξέπεσεν, καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ταῖς παρὰ τοῦ διαβόλου φυσηθεὶς ἐλπίσιν ἐξετραχηλίσθη, καὶ θνητὸς ἐγένετο, προσδόκησας γὰρ ἔσεσθαι Θεὸς, καὶ ὅπερ εἶχεν ἀπώλεσεν· καὶ πάντες δὲ οἱ μετὰ 30 ταῦτα ἐντεῦθεν εἰς ἀσέβειαν ἐξώκειλαν. διὰ τοῦτο οὖν ὥσπέρ τινα θεμέλιον ἰσχυρὸν τοῦτον πρῶτον προκαταβάλλεται τὸν νόμον, ταύτης γὰρ ὑποκειμένης, μετὰ ἀσφαλείας ἅπαντα τὰ ἄλλα ἐπιτίθησιν ὁ οἰκοδομῶν· ταύτης δὲ ἀνῃρημένης, κἂν μέχρι τῶν οὐρανῶν φθάσῃ

τις πολιτευόμενος, ἅπαντα ὑποσύρεται ῥαδίως, καὶ εἰς χαλεπὸν καταστρέφει τέλος.

31, 25. Διατί δὲ οὐκ εἰσάγει ἐν τάξει παραινέσεως τὰ λεγόμενα καὶ ἐπιταγμάτων, ἀλλ' ἐν τάξει μακαρισμοῦ; ἀνεπαχθέστερον τὸν λόγον ποιῶν, καὶ πᾶσιν ἀνοίγων τὸ τῆς διδασκαλίας στάδιον· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ δεῖνα, καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' οἱ ταῦτα ποιοῦντες μακάριοι πάντες· ὥστε κἂν δοῦλος ᾖς, κἂν πτωχὸς, κἂν ξένος, κἂν ἰδιώτης, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον σε ἔσεσθαι μακάριον, ἂν τὴν ἀρετὴν ταύτην ζηλώσῃς.

31, 28. τοῦτο εἶναι. 33. κεκωλυμένον. 34. ἐδήλου.

32, 4. Τούτους τοίνυν καὶ αὐτὸς ἐνταῦθα μακαρίζει τοὺς οὕτω λυπουμένους, καὶ οὐδὲ ἁπλῶς λυπουμένους τέθεικεν, ἀλλὰ τοὺς μετ' ἐπιτάσεως τοῦτο ποιοῦντας· διόπερ οὐδὲ εἶπεν λυπούμενοι, ἀλλ' οἱ πενθοῦντες· καὶ γὰρ αὕτη πάλιν ἡ παραίνεσις πάσης φιλοσοφίας ἐστιν διδάσκαλος. εἰ γὰρ οἱ παῖδας ἢ γυναῖκας θρηνοῦντες ἀπελθόντας ἢ ἄλλον τινα τῶν προσηκόντων, οὐ χρημάτων οὐ σωμάτων ἐρῶσιν κατ' ἐκεῖνον τῆς ὀδύνης τὸν καιρὸν, οὐ δόξης ἐφίενται, οὐχ ὕβρεσι παροξύνονται, οὐχ ὑπὸ βασκανίαις ἁλίσκονται, οὐχ ὑπὸ ἄλλου τινὸς πολιορκοῦνται πάθους, τῷ πένθει μόνῳ προσέχοντες, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὰ ἁμαρτήματα πενθοῦντες ἑαυτῶν, ὡς πενθεῖν ἄξιον μείζονα ταύτης ἐπιδείξασθαι ὤφελον φιλοσοφίαν· ὅθεν καὶ τὸ ἔπαθλον μέγα· παρακληθήσονται γάρ, φησιν· δῆλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἐπειδὴ γάρ φησιν τὸ ἐπίταγμα φορτικόν ἐστιν, ἰδοὺ ἐγὼ ἀντὶ τούτου παρέχω παράκλησιν· οὐ κατὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν φιλανθρωπίαν· οἱ γὰρ πενθοῦντες πλημμελήματα πενθοῦσιν· τοῖς δὲ τοιούτοις ἀρκεῖ τὸ συγγνώμης ἀπολαῦσαι· ἐγὼ δὲ καὶ πολλῆς μεταδίδωμι παρακλήσεως. πενθεῖν δὲ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέρων κελεύει πλημμελημένων· οἷαι τῶν ἁγίων ἦσαν αἱ ψυχαὶ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Παύλου, τοῦ Δαβίδ· καὶ γὰρ οὗτοι πάντες ἀλλότρια πολλάκις ἐπένθησαν κακά.

32, 10. ἐπιζητοῦντας. 11. τῷ πραεῖ τοῦτο.

32, 14. ἀλάζων· λέγει δὲ ταῦτα, οὐ μέχρι τῶν παρόντων ἱστὰς, ἀλλὰ μετὰ τούτων κἀκεῖνα παρέχων· ἅντε γὰρ πνευματι-

κὸν εἴπῃ τι, οὐκ ἀφαιρεῖται τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ. ἄν τέ τι τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ὑπόσχηται, οὐ μέχρι τούτου τὸ δῶρον ἵστησιν· καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου φησὶν, "ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν "τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν." Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, "ὅτι ὅστις ἀφῆκεν ὅ τι οὖν ἕνεκεν ἐμοῦ, ἑκατονταπλα- 5 "σίονα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ζωὴν αἰώνιον "κληρονομήσει."

32, 18. μετερχομένους. ἐπειδὴ γὰρ ἴδιόν ἐστιν τῆς πλεονεξίας τὸ πλείονα ἐπιθυμεῖν κτᾶσθαι ὑπὲρ τὴν χρείαν, ταύτην ἐκέλευσεν μεταθεῖναι εἰς τὸ μὴ ἀγαπᾶν τὸ πλεῖον. 10

32, 24. ποικίλος.

32, 26. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀντίδοσις εἶναί τις ἴση· ἔστιν δὲ πολὺ μείζων· αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐλεοῦσιν ὡς ἄνθρωποι· ἐλεοῦνται δὲ παρὰ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ· οὐκ ἔστιν δὲ ἴσος ἀνθρώπινος ἔλεος καὶ θεῖος· ἀλλ' ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον οὗτος ὁ 15 ἔλεος ἐκείνου διέστηκεν.

32, 31. τὴν ἀνθρώπῳ.

33, 2. τῇ ψυχῇ ποιοῦντας.

33, 3. καὶ πάλιν πνευματικὸν τὸ ἔπαθλον· ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται· καὶ τοῦ φύσει μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐγέ- 20 νετο τοῦτο, τὸ συναγαγεῖν τὰ διεστῶτα, καὶ καταλλάξαι τὰ ἐκπεπολεμωμένα.

33, 5. τῆς ἀρετῆς ἕνεκεν καὶ τῆς ὑπὲρ ἄλλων προστασίας δι' εὐσέβειαν.

33, 6. φιλοσοφίαν. καὶ πάλιν τὸ ἔπαθλον πνευματικὸν ὅτι αὐ- 25 τῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Μακαρίζει δὲ καὶ τοὺς ὀνειδιζομένους καὶ διωκομένους καὶ πᾶν πονηρὸν ῥῆμα ἀκούοντας, οἷον κἂν γόητες, κἂν πλάνοι, κἂν λυμεῶνες, κἂν ὅ τι οὖν ἕτερον καλοῦνται· πλὴν ἵνα μὴ νομίσωμεν ὅτι τὸ κακῶς ἀκούειν ἁπλῶς μακαρίους ποιεῖ, δύο τέθεικεν μακαρισμοὺς, ὅταν καὶ δι' αὐτὸν, καὶ 30 ὅταν ψευδῆ ὦσιν τὰ λεγόμενα. ἐπεὶ ἂν μὴ ταῦτα προσῇ, οὐ μόνον οὐ μακάριος, ἀλλὰ καὶ ἄθλιος ὁ κακῶς ἀκούων. εἶτα τί τὸ ἔπαθλον· "ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς."

Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μὴ καθ' ἕκαστον μακαρισμὸν βασιλείαν ἀκούομεν, μὴ ἀθυμήσωμεν, πάντας γὰρ τοὺς μακαρισθέντας εἰς τὴν 35

βασιλείαν εἰσάγει· ὅταν γὰρ εἴπῃ ὅτι παρακληθήσονται οἱ πενθοῦντες, καὶ ἐλεηθήσονται οἱ ἐλεοῦντες, καὶ τὸν Θεὸν ὄψονται οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται οἱ εἰρηνοποιοὶ, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν διὰ τούτων αἰνίττεται· οἱ γὰρ τούτων ἀπολαύοντες, ἐκείνης ἐπιτεύξονται πάντως. διὰ τοῦτο γὰρ 5 ἐπὶ πάντων τὸν μακαρισμὸν τέθεικεν, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν λογιζώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη μακαριστὸν τὸ ἐν τῷ παρόντι βίῳ συγκαταλυόμενον καὶ σκιᾶς ταχύτερον παρατρέχον.

33, 7. Εἰπὼν δὲ ὅτι πολὺς ὁ μισθὸς ὑμῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐπήγαγεν καὶ ἑτέραν παράκλησιν λέγων. 10

33, 11. ὑμεῖς. 12. μέλλετε.

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων μακαρισμῶν, ἀδιορίστως ἔλεγεν, μακάριοι οἱ πτωχοὶ, μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀδιορίστως αὐτὸ τέθεικεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον λέγων, "μακάριοι ἐστὲ ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ εἴπωσιν 15 "πᾶν πονηρόν." δεικνὺς ὅτι αὐτῶν μάλιστα ἐξαίρετον τοῦτό ἐστιν, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πάντας τῶν διδασκάλων ἴδιον τοῦτο. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας παρὰ πάντων ἀκούειν καλῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀνειδίζεσθαι καὶ πᾶν πονηρὸν ἀκούειν ῥῆμα καὶ διώκεσθαι. Τὸ δὲ "ἕνεκεν ἐμοῦ" εἴρηται, τὸ ἑαυτοῦ ἀξίωμα ἐνταῦθα 20 αἰνιττόμενος, καὶ τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ὁμοτιμίαν· ὥσπερ γὰρ διὰ τὸν Πατέρα οἱ προφῆται ἐκεῖνα ἔπασχον, οὕτως καὶ ὑμεῖς δι' ἐμὲ τὰ ὅμοια πείσεσθε.

Διατί δὲ εἶπεν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν; δεικνὺς καὶ αὐτοὺς ἤδη προφήτας γενομένους. 25

Τίνος δὲ χάριν τοιοῦτον μέγα μισθὸν τίθησιν ὑπὲρ κατηγοριῶν μόνον; ἐπειδὴ μάλιστα τῶν πραγμάτων αὐτῶν χαλεπώτερον αὗτα δάκνουσιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς κινδύνοις πολλὰ τὰ κουφίζοντα τὸν πόνον εἰσὶν, τοὺς πολλοὺς ἔχειν ἐπαινοῦντας καὶ ἀνακηρύττοντας, ἐν δὲ τῇ κατηγορίᾳ, ἀνήρηται ἡ παραμυθία· οὔτε γὰρ δοκεῖ εἶναι 30 μέγα τὸ καθόρθωμα. πολλοὶ γοῦν καὶ ἐπὶ βρόχον[a] ἦλθον, πονηρὰν οὐ φέροντες δόξαν, καὶ τί θαυμάζομεν εἰ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων

[a] Cod. ἐπιβρόχον. Lat. "et multi quidem ad laqueum propterea "cucurrerunt."

τοῦτο συμβαίνει; ὅπου γε καὶ Ἰὼβ ὁ ἀδαμὰς καὶ πέτρας στερρότερος, ἡνίκα μὲν τὰ χρήματα ἀφήρητο καὶ τὰ ἀνήκεστα ἔπασχεν δεινὰ, καὶ ἄπαις ἐξαίφνης ἐγένετο, καὶ πηγὴν σκωλήκων τὸ σῶμα ἀναβλύζον ἑώρα, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπικειμένην, ταῦτα πάντα διεκρούσατο. ἐπειδὴ δὲ εἶδεν τοὺς φίλους ὀνειδίζοντας, τότε ἐθορυβήθη, τότε ἐταράχθη ὁ γενναῖος καὶ μέγας ἀνήρ. καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ ἅπαντα ἀφεὶς ἅπερ ἔπαθεν, ἀντὶ τῆς κατηγορίας τοῦ Σεμεῆ ἀμοιβὴν ἐζήτει παρὰ τοῦ Θεοῦ "ἄφες γὰρ αὐτὸν," φησιν, "ὅπως ἴδῃ τὴν ταπείνωσίν μου ὁ Θεὸς, καὶ ἀνταποδώσῃ μοι "ἀγαθὰ ἀντὶ τῶν κατηγοριῶν αὐτοῦ." διὰ δὴ τοῦτο πολὺν τὸν μισθὸν τέθεικεν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ κατηγοριῶν μόνον. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν ὅτι διὰ τοῦτο ἔσχατον πάντων τέθεικεν τὸ ὑπομένειν κατηγορίας, ὡς μέγα τι ὑπάρχον. ἔτι δὲ καὶ ὅτι ἕκαστος μακαρισμὸς εἷς τοῦ ἑνὸς ἔχεται, ὥσπερ τις σειρὰ χρυσῆ· οἷον ὁ πτωχὸς τῷ πνεύματι πάντως καὶ τὰ οἰκεῖα πενθήσει ἁμαρτήματα· ὁ πενθῶν καὶ πράος ἔσται, καὶ ὁ δίκαιος καὶ ἐλεήμων· ἐξ ὧν γίνεται καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ· ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ εἰρηνοποιός· ὁ δὲ πάντα ταῦτα κατορθωκὼς, καὶ πρὸς κινδύνους ἔσται παρεσκευασμένος, καὶ οὐ ταραχθήσεται ἀκούων κακῶς.

33, 16. τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. 19. παρασκεύσατε.

Ὅτε γὰρ πράος καὶ ἐπιεικὴς καὶ ἐλεήμων καὶ δίκαιος, οὐκ εἰς ἑαυτὸν συγκλείει τὰ κατορθώματα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας ἐξαπλοῖ. τί οὖν τὰ σεσηπότα οὗτοι διώρθωσαν; οὐδαμῶς· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν τὰ ἐφθορότα ἤδη ἐπιπάσσοντας ἅλας ὠφελεῖν· οὐδὲ τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ ἀνανεωθέντα πρότερον καὶ τῆς δυσωδίας ἀπαλλαγέντα ἐκείνης. εἶτα παραδοθέντα αὐτοῖς, τότε ἥλιζον κατέχοντες, διατηροῦντες ἐν τῇ νεαρότητι ταύτῃ, ἣν παρὰ τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἔλαβον. τὸ μὲν γὰρ ἀπαλλαγῆναι τῆς σηπεδόνος τῶν ἁμαρτημάτων τὸ κατόρθωμα τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· τὸ δὲ μηκέτι ἐπ' ἐκείνην ἐπανελθεῖν, τῆς τούτων σπουδῆς ἔργον ἦν.

Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν καὶ τῶν προφητῶν δείκνυσιν αὐτοὺς ὄντας βελτίους. οὐ γὰρ τῆς Παλαιστίνης διδασκάλους φησὶν εἶναι, ἀλλὰ τῆς γῆς ἁπάσης, καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι οὐ κολακεύοντες ἀλλὰ ἐπιστύφοντες ὥσπερ τὸ ἅλας, οὕτω ποθεινοὶ πᾶσιν ἐγένοντο.

33, 27. *δώσῃ· παραδῶτε.*

34, 12. *βελτίον. καὶ γὰρ ὥσπερ ὑπόπτεροι γινόμενοι τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος σφοδρότερον τὴν γῆν ἐπέδραμον ἅπασαν, σπείροντες τῆς εὐσεβείας τὸ φῶς.*

34, 13. *οὕτως ἔσεσθε.* 14. *καταφανεῖς.* 5

34, 15. *φαίνων. διὰ τούτων εἰς ἀκρίβειαν βίου παιδεύων αὐτοὺς καὶ ἐναγωνίους ποιῶν, ὡς ὑπὸ τῶν ἁπάντων ὀφθαλμοὺς κειμένους, καὶ ἐν μέσῳ τῷ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους θεάτρῳ. ἔτι δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐμφαίνει τοῦτο. ὥσπερ γάρ φησιν, τὴν ἀκτῖνα κρυβῆναι οὐκ ἔνι, οὕτω τὸ κήρυγμα ἀδύνατον σιγηθῆναι καὶ* 10 *λαθεῖν, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταλήψεται. τοῦτο μὲν οὖν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδείκνυται.*

34, 16. *παρ᾽ ὑμῶν.*

34, 21. *ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἐναντία ποιοῦντες, οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους ἀπολεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα βλασφημεῖσθαι* 15 *ποιήσετε.*

Ib. *οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ἐπλήρωσεν, δῆλον ἐξ ὧν εἶπεν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ὡς προγέγραπται· "ὅτι καὶ οὕτω πρέπον ἡμῖν ἐστὶν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην."*

Τοὺς δὲ προφήτας πῶς ἐπλήρωσεν; δι᾽ ὧν τὰ περὶ αὐτοῦ λεχ- 20 *θέντα ὑπ᾽ αὐτῶν ἅπαντα τοῖς ἔργοις ἐβεβαίωσεν, καθὼς ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ἵνα πληρωθῇ διὰ τοῦ προφήτου τὸ ῥηθέν. καὶ ἡνίκα ἐτέχθη, καὶ ἡνίκα τὰ παιδία τὸν θαυμαστὸν ὕμνον ᾖδον, καὶ ἡνίκα ἐπὶ τῆς ὄνου ἐκάθισεν, καὶ ἐφ᾽ ἑτέρων δὲ πλειόνων, ἅπερ ἅπαντα ἀπλήρωτα ἔμελλεν εἶναι εἰ μὴ παρεγένετο.* 25

35, 2. *μετασχ. καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἑτέραν εἰσάγει πολιτείαν, ὡς καὶ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἄλλην καλουμένου πατρίδα καὶ βίου παρασκευὴν ὑψηλοτέραν.*

35, 5. *ἀπαρτήσας.*

35, 10. *περισσεύσῃ· τοὺς γὰρ τὰ αὐτὰ ποιοῦντας ἅπερ ἐποίουν* 30 *ἐκεῖνοι, οὐκ ἦν περισσεῦσαι κατὰ τὸν δικαιοσύνης λόγον.*

35, 14. *δεομένοις· τὰς δὲ οὕτω μεγάλας καὶ ὑψηλὰς οὔσας ἐντολὰς ἐλαχίστας ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ ὥσπερ ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, οὕτως καὶ τὰ μέτρια πολλαχοῦ περὶ ἑαυτοῦ φθέγγεται. ἔτι δὲ*

καὶ περὶ τῆς ἑαυτοῦ νομοθεσίας, παιδεύων ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ πανταχοῦ μετριάζειν.

35, 22. ποιήσῃ κ. διδάξῃ.

35, 25. Ἔτι δὲ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕτερον προστιθέντι. ὥσπερ γὰρ τὸν διδάσκοντα ἄνευ τοῦ ποιεῖν κατακρίνει, καθώς φησιν ὁ 5 Ἀπόστολος " ὅτι ὁ διδάσκων τὸν ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις," οὕτως τὸ ποιεῖν μὲν, ἑτέροις δὲ μὴ ὑφηγεῖσθαι, ἐλαττοῖ τὸν μισθόν. δεῖ τοίνυν ἑκάτερα ποιεῖν, καὶ πρότερον ἑαυτὸν κατορθώσαντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἐκβαίνειν ἐπιτέλειαν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὴν ποίησιν πρὸ τῆς διδασκαλίας τέθεικεν, δεικνὺς ὅτι οὕ- 10 τως μάλιστά τις διδάξαι δυνήσεται· ἑτέρως δὲ οὐδαμῶς. ἀκούσεται γὰρ, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν· ὁ γὰρ ἑαυτὸν διδάξαι μὴ δυνηθεὶς, καὶ ἑτέρους ἐπιχειρῶν διορθοῦν, πολλοὺς ἕξει κωμῳδοῦντας αὐτόν.

Εἰπὼν δὲ " περισσεῦσαι τὴν δικαιοσύνην πλεῖον τῶν γραμμα- 15 " τέων καὶ Φαρισαίων" οὐχ ἁπλῶς λέγει τῶν παρανομων, ἀλλὰ τῶν κατορθούντων, οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ κατώρθουν ἔφησεν ἔχειν δικαιοσύνην· οὐδὲ ἂν τὴν οὐκ οὖσαν παρέβαλλε τῇ οὔσῃ, κἂν ἐκ μέρους. οὗτοι γὰρ οἱ κατορθοῦντες γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι καὶ ἀπαρχὰς καὶ δεκάτας προσέφερον, καὶ νηστείας ἐφύλαττον, καὶ τὰ ἄλλα 20 τὰ τοῦ νόμου ἐτήρουν. διὸ ἡμῖν πλείονος χρὴ τῆς ἐπιτάσεως πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν.

35, 29. προσέστη τοῖς ἀκ. εἰ δὲ καὶ πάλιν εἶπεν, ἠκούσατε ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις παρὰ τοῦ Πατρός μου· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μείζων ἔδοξεν εἶναι ὁ αὐθαδισμός· διὸ μὴ ἁπλῶς αὐτὸ τέθεικεν. 25 εἰπὼν δὲ ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις, ἐνέφηνεν πολὺν εἶναι τὸν χρόνον ἐξ οὗ τὴν ἐντολὴν ταύτην ἔλαβον. τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἵνα ἐντρέψῃ τὸν ἀκροατὴν τὸν ἀναδυόμενον πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἐκβῆναι τῶν ἐπιταγμάτων. ὡσανεὶ διδάσκαλος παιδίων ῥαθυμοῦντι λέγει· οὐκ οἶσθα πόσον ἀνήλωσας χρόνον συλλαβὰς μελετῶν. τοῦτο δὴ καὶ 30 αὐτὸς αἰνιττόμενος τῷ τῶν ἀρχαίων ὀνόματι, ἐκκαλεῖται λοιπὸν αὐτοὺς πρὸς τὰ μείζονα τῶν διδαγμάτων.

35, 34. ἢ δικαίων ἢ πατρ.

36, 10. λυμῶν.

36, 11. ἐκδικῶμεν, ἀλλ' ἑτέρους ἁμαρτάνοντας ἐπιστρέψωμεν. 35

36, 18. λέγωμεν. 19. ἢ εἰπὲ τῷ δεῖνι σύ.

36, 22. φησί. τέθεικε δὲ αὐτὸ νῦν, ἵνα μὴ δόξῃ πανταχοῦ ξενίζειν καὶ καινοτομεῖν.

36, 28. καὶ λοιδ. κ. ὑβρ. καὶ ἐπιορκίαι καὶ τὸ ψευδομαρτυρεῖν· μὴ τοίνυν εἰ ῥῆμα ψιλόν ἐστιν ἴδετε, ἀλλ' εἰ μὴ πολὺν ἔχει τὸν 5 κίνδυνον, τοῦτο ἐξετάσωμεν. ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ἐν τῷ τῆς ἔχθρας χαιρῷ, τῆς ὀργῆς ἐκκαιομένης καὶ τῆς ψυχῆς ἐμπιπραμένης, καὶ τὸ μικρὸν μέγα φαίνεται; διὰ τοῦτο τῷ μωρὸν ὀνομάζοντι τὸ τῆς γεέννης ἠπείλησεν πῦρ. ἐπειδὴ ᾧ τῶν ἀλόγων διεστήκαμεν, καὶ ᾧ μάλιστά ἐσμεν ἄνθρωποι, τῷ νῷ καὶ τῇ συνέσει, τοῦτο ἐστέρησεν 10 τὸν ἀδελφόν· ὁ γὰρ ὑβριστὴς τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν λυμαίνεται, μυρίους τὸν πλησίον περιβάλλων δεινοῖς. μὴ τοίνυν ὑπερβολῆς τινος εἶναι νομίσωμεν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐννοήσαντες τὰ ἐξ αὐτῶν κατορθούμενα, θαυμάσωμεν τῶν πραγμάτων τὴν ἡμερότητα· οὐδὲν γὰρ τῷ Θεῷ περισπούδαστον ὡς τὸ ἡνῶσθαι καὶ συνδέδεσθαι ἡμᾶς 15 ἀλλήλοις διὰ τῆς ἀγαπῆς. εἰσὶν δέ τινες ὅτι τὸ μωρὸν μὲν εἰπεῖν τὸν πλησίον παραιτοῦνται· ἑτέρως δὲ αὐτὸν καθυβρίζουσιν ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες· καὶ γὰρ ὑπ' ἐλαχίστης ὕβρεως μεγάλη κόλασις τοῖς ὑβρισταῖς ἐναπόκειται.

36, 33. κ. τὰ ἑξῆς. πολλὴν ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα καὶ 20 τὴν φιλανθρωπίαν ὑπερβάλλουσαν· διότι τῆς εἰς αὐτὸν καταφρονεῖ τιμῆς ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν πλήσιον ἀγάπης· δεικνὺς ὡς οὐδὲ τὰ πρότερα ἐξ ἀπεχθείας τινὸς οὐδὲ ἐπιθυμίᾳ κολάσεως ἠπείλησεν, ἀλλὰ ἀπὸ φιλοστοργίας πολλῆς. ἐγκοπτέσθω γάρ, φησιν, ἡ ἐμὴ λατρεία, ἵνα ἡ σὴ ἀγάπη μείνῃ. ἐπειδὴ καὶ τοῦτο θυσία ἐστιν ἡ πρὸς τὸν 25 πλησίον καταλλαγή· δύο ταῦτα ἐκ τούτου αἰνιττόμενος, ὅτι περ πολυτίμητον θυσίαν τὴν ἀγάπην ταύτην ἡγεῖται, καὶ ὅτι ταύτης ἄνευ οὐδὲ ἐκείνην προσδέχεται· ἔτι δὲ καὶ ἀφόρητον τιθεὶς ἀνάγκην τῆς καταλλαγῆς, ἵνα κἂν μὴ διὰ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, διὰ γοῦν τὸ μὴ κεῖσθαι ἀτέλεστον τὴν θυσίαν, ἐπειχθήσεται 30 καταλλαγῆναι τῷ λυπουμένῳ, τοῦ καταλῦσαι τὴν ἔχθράν.

36, 34. δηλῶν.

37, 16. ἀδικεῖσθαι· εἰ δὲ μέγα τοῦτο, μὴ θαυμάσῃς· διὰ γὰρ τοῦτο πάντας ἐκείνους τέθεικεν τοὺς μακαρισμούς, ἵνα εὐκόλως δεξώμεθα ταύτην τε καὶ τὰς λοιπὰς νομοθεσίας. 35

38, 20. τ. εὐμ. ὄψεις.

Εἰπὼν δὲ ὅτι ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, καὶ ἡ χείρ σου καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ μελῶν ἔλεγεν τοῦτό φησιν, ἄπαγε· εἰ γὰρ περὶ μελῶν ἔλεγεν, οὐκ ἂν περὶ ἑνὸς εἶπεν ὀφθαλμοῦ· οὐδ' ἂν περὶ τοῦ δεξιοῦ σκανδαλιζόμενος, εὔδηλον ὅτι καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρι- 5 στεροῦ. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν δεξιὸν ἔθηκεν καὶ τὴν χεῖρα προσέθηκεν; ἵνα μάθωμεν ὅτι οὐ περὶ μελῶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῶν οἰκείως πρὸς ἡμᾶς ἐχόντων.

39, 19. εἰσάγειν. οὐ μὴν ἁπλῶς τοῦτο ποιεῖν ὁ νόμος ἐκέλευεν, ἀλλὰ δόντα βιβλίον ἀποστασίου τῇ γυναικὶ, ὥστε μὴ εἶναι κυρίαν 10 πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἐπανελθεῖν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ πάλιν μετὰ τὸ λαβεῖν ἄλλην ἐξῆν τὴν προτέραν ἐπαναγαγεῖν, πολλὴ ἡ σύγχυσις ἔμελλεν εἶναι, συνεχῶς τὰς ἀλλήλων λαμβανόντων πάντων· καὶ μοιχεία τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν σαφής· (sic) διόπερ οὐ μικρὰν ἐπενόησεν παραμυθίαν τὸ βιβλίον τοῦ ἀποστασίου. συν- 15 εχωρεῖτο δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ὁ μισῶν σφάξῃ τὴν μισουμένην. τοιοῦτο γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος· οἱ γὰρ παίδων μὴ φειδόμενοι, καὶ προφήτας ἀναιροῦντες, πολλῷ μᾶλλον γυναικῶν οὐκ ἂν ἐφείσαντο.

39, 20. ἐπήγαγεν.

39, 23. αὐτῇ. κωλύων ἀφορμὰς παρέχειν μικροψυχίας· διὰ δὲ 20 τοῦ εἰπεῖν, " ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου " πορνείας ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι."

Ib. ἔμφοβον.

40, 9. τοῦτο τὸ ἔθος.

40, 10. τοσοῦτον γὰρ τούτου ἀφέστηκάς, φησιν, τουτέστιν τοῦ 25 ὀμνύειν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὐδὲ τὸ πάντων ἔσχατον ἐργάσασθαι ἐν τῇ κεφαλῇ δυνήσῃ. οὐ γὰρ οὐ δύνασαι ἐξενεγκεῖν τρίχα, ἀλλ' οὐδὲ τὴν αὐτῆς ἀλλάξαι ποιότητα.

Τί οὖν ἂν ἀπαιτῇ τίς, φησιν, ὅρκον καὶ ἀνάγκην ἐπάγῃ; ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος τῆς ἀνάγκης ἔστω δυνατώτερος. ἐπεὶ τὸ μέλλοις τοι- 30 αύτας προβάλλεσθαι προφάσεις οὐδὲν φυλάξεις τῶν ἐπιταχθέντων· καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐρεῖς· τί οὖν ἂν μάχιμος ᾖ καὶ δαπανηρά; καὶ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ δεξιοῦ, τί οὖν ἂν φιλῶ αὐτόν; καὶ ἐπὶ τῆς ὄψεως τῆς ἀκολάστου, τί οὖν ἂν μὴ δύναμαι ὁρᾶν; καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὀργῆς, τί οὖν ἐὰν προπετὴς ὑπάρχω 35

καὶ μὴ δύνωμαι γλώττης κρατεῖν; καὶ πάντα οὕτως ἁπλῶς καταπατήσεις τὰ θεῖα προστάγματα πρὸς ὄλεθρον τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς. τοῦτο δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῶν νόμων τῶν ἀνθρωπίνων ἐτόλμησας ἂν προβαλέσθαι ποτέ. προσέθηκεν δὲ ὅτι τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὒ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν, ἵνα τούτοις μόνοις τύχωμεν, τουτέστιν τῷ 5 ναὶ καὶ τῷ οὔ.

Τί οὖν φησιν; εἰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν τὸ περισσὸν τοῦ ναὶ καὶ τοῦ οὒ, πῶς οἱ ἀρχαῖοι οὐκ ἐκωλύοντο τὸ ὀμνύναι; διὰ τὸ αὐτῶν ἀσθενές· συγκαταβαίνων γὰρ αὐτοῖς ὁ νόμος τοῦτο προσέτασσεν· καὶ πῶς ἂν τὸ αὐτὸ γένοιτό, φησιν, νῦν μὲν καλὸν, νῦν δὲ οὐ 10 καλόν; ὥσπερ ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας· τὸ γὰρ βαστάζεσθαι ἐν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ καλὸν, μετὰ δὲ ταῦτα ὀλέθριον· τὸ μεμασημένην τροφὴν ἐσθίειν ἐν μὲν προοιμίοις τῆς ζωῆς ἡμῶν καλὸν, μετὰ δὲ ταῦτα βδελυγμίας γέμει. ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ γαλακτοτροφεῖσθαι, ἐν ἀρχῇ μὲν χρήσιμον, μετὰ δὲ ταῦτα 15 βλαβερόν.

Εἰπὼν ὅτι ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τοῦτο ἐβεβαίωσεν ὅτι ἅπερ πρότερον ἔλεγεν, κἂν ὁ ὀφθαλμός σου σκανδαλίζῃ σε, ἔξελε αὐτὸν, ὅτι οὐχὶ ὀφθαλμοῦ ἐκκοπὴν νομοθετεῖ, ἀλλὰ περὶ τῶν διὰ φιλίας βλαπτόντων ἡμᾶς. ὁ γὰρ μηδὲ ἑτέρου 20 ἐξορύττοντος τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιτρέπων ἐκκόψαι τὸν ἐκείνου, πῶς ἂν τὸν ἑαυτοῦ ἐκκόπτειν ἐνομοθέτησεν;

Εἰπὼν τοίνυν ἐνταῦθα τὸν παλαιὸν νόμον, τουτέστιν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, αὐτὸς ὑψηλότερόν τι νομοθετεῖ· καὶ δείκνυσιν οὐ τὸν ἀδελφὸν ὄντα τὸν ταῦτα ἐργασάμενον ἀλλὰ τὸν πονηρὸν, διὰ 25 τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ.

40, 24. φησιν. ὥσπερ γὰρ ὅταν λέγῃ ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μωρὸν, ἔνοχος ἔσται τῇ γεέννῃ, οὐ περὶ τοῦ ῥήματος τούτου λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὕβρεως ἁπάσης, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, οὐχ ἵνα ῥαπιζόμενοι μόνον φέρωμεν γενναίως νομοθετῇ, (sic) ἀλλ' 30 ἵνα καὶ πᾶν ὅτι οὖν πάσχοντες δεινὸν μὴ θορυβώμεθα. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ πληγῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρημάτων βούλεται τὴν τοιαύτην ἀνεξικακίαν παρέχεσθαι.

Ib. εἰπὼν δὲ τῷ θαλ. κ. τ. ε. om. Cod. B.

40, 32. περιεβάλλοντο. πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἂν οὕτω δια- 35

κειμένοις ἐπετίθετο. δεύτερον εἰ καὶ ἔτυχέν τις οὕτως ἄγριος καὶ ἀνήμερος ὡς καὶ μέχρι τοσούτου προελθεῖν· ἀλλὰ πολλῷ πλείους ἂν ἐφάνησαν οἱ τὸν οὕτω φιλοσοφοῦντα, οὐχ ἱματίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ σαρκὶ τῇ ἑαυτῶν, εἴγε οἷόν τε ἦν, περιβάλλοντες· εἰ δὲ μὴ, οὐδ' οὕτως αἰσχρὸν ἦν· οὐ γὰρ τὸ οὕτως γυμνοῦσθαι καλὸν, ἀλλὰ 5 τὸ οὕτως ἐνδύεσθαι· καθάπερ νῦν εἰσίν τινες ἱματίοις πολυτελέσιν ἀμφιεννύμενοι, τοῦτο καὶ αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον. διὰ τοῦτο ἐκείνους μὲν ὁ Θεὸς ἐπήνεσεν, τούτοις δὲ ἐγκαλεῖ καὶ διὰ προφητῶν καὶ διὰ Ἀποστόλων.

41, 4. Κελεύει δὲ καὶ τῷ αἰτοῦντι διδόναι καὶ τὸν θέλοντα 10 δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆναι. ταῦτα δὲ τῶν προειρημένων ἐλάττονά εἰσιν, ἀλλὰ μὴ θαυμάσωμεν, τοῦτο γὰρ εἴωθεν ποιεῖν ἀναμιγνὺς τοῖς μεγάλοις τὰ μικρά.

41, 9. γινομένην. ἀλλαχοῦ δὲ καὶ ἐπιτείνει αὐτὸ, ἐκείνοις λέγων διδόναι παρ' ὧν οὐ προσδοκῶμεν ἀπολαμβάνειν. 15

41, 22. οὐ μόνον om.

42, 14. Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ δυνάμενα πεῖσαι ποιεῖν τι τῶν δεόντων, τό τε λοιπὸν περὶ τοῦ τ. κενῆς δοξῆς.

42, 17. αὐτὰ ποιεῖν. Ib. διὸ οὐδὲ ἀπ. 19. τοῦτο ἐπηγ.

42, 21. καὶ μὴ ποιοῦντα ἔμπροσθεν πάλιν πρὸς τὸ θεαθῆναι 20 ποιεῖν.

42, 27. οὐ τοῦτο ζητῶ.

42, 29. Ἀπαγορεύσας τοίνυν τὸ πρὸς ἐπίδειξιν ποιεῖν· καὶ τὴν ἐκ τούτου ζημίαν διδάσκει τὸ μάτην καὶ εἰκῇ τοῦτο ποιεῖν, οὐκ ἔχετε γάρ, φησιν, μισθὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς 25 οὐρανοῖς. Καὶ ἐν τούτῳ δὲ πάλιν διήγειρεν αὐτῶν τὰ φρονήματα· ἀναμνήσας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ οὐρανοῦ· ἐντρέπων τῇ τοῦ γεννήσαντος μνήμῃ.

43, 1. κ. ἀλλ. σαλπ. τὴν ἐπιδ. λέγει om. Cod. B.

43, 3. ἀπανθρωπίας. Οὐ γὰρ διὰ τὸ πλησίον ἐλεεῖν ἐποιοῦν, 30 ἀλλὰ διὰ τὸ δοξῆς ἀπολαύειν αὐτοὺς, ὅπερ ἐσχάτης ἦν ὠμότητος· ἑτέρου λιμῷ διαφθειρομένου δόξαν ζητεῖν καὶ μὴ λύειν τὴν συμφοράν. οὐκ ἄρα οὖν τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὸ ὡς χρὴ δοῦναί ἐστιν τὸ ζητούμενον, καὶ διὰ τοῦτο δοῦναι. Εἰπὼν πῶς δεῖ μὴ ποιεῖν, δείκνυσιν πάλιν πῶς δεῖ ποιεῖν. 35

43, 10. οὐδὲν γὰρ οὐ μικρὸν οὐ μέγα τις ποιῶν λήσεται τὸν Θεὸν, κἂν (Cod. καὶ) δόξῃ τοὺς ἀνθρώπους λανθάνειν· διότι πανταχοῦ πάρεστιν ὁ Θεός· καὶ ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν. ἀλλὰ φοβερὸν ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἐκδημήσαντας ἐκδέξεται δικαστήριον, καὶ αἱ τῶν πεπραγμένων ἁπάντων εὐθύναι καὶ 5 τιμαὶ καὶ κολάσεις. εἰ γὰρ καὶ βούλῃ, φησι, θεατάς τινας ἔχειν τῶν ὑπὸ σοῦ γινομένων ἀγαθῶν ἔργων, ἰδοὺ ἔχεις οὐκ Ἀγγέλους, οὐκ Ἀρχαγγέλους, ἀλλὰ τὸν τῶν ὅλων Θεόν. εἰ δὲ καὶ ἀνθρώπους ἐπιθυμεῖς ἔχειν θεωροὺς, οὐδὲ ταύτης σε ἀποστερεῖ τῆς ἐπιθυμίας καιρῷ τῷ προσήκοντι. ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι αὐτός σε ὁ 10 Θεὸς ἀνακηρύξει τῆς οἰκουμένης παρούσης ἁπάσης· ὥστε εἰ βούλει μάλιστα ἀνθρώπους ἰδεῖν σου τὰ κατορθώματα, κρύψον αὐτοὺς νῦν, ἵνα μετὰ πλείονος τιμῆς τότε ἅμα πάντες θεάσονται τοῦ Θεοῦ φανερὰ ποιοῦντος καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνακηρύττοντος. νῦν μὲν γάρ σου καὶ καταγνώσονται ὡς κενοδόξου οἱ βλέποντές σε, στεφανού- 15 μενον δέ τοτε ἰδόντες, οὐ μόνον οὐ καταγνώσονται, ἀλλὰ καὶ θαυμάσονται ἅπαντες.

Περὶ τοῦ πῶς δεῖ προσεύχεσθαι διδάσκων ἡμᾶς ὁ δεσπότης τῆς ὁρατῆς τε πάσης καὶ ἀοράτου κτίσεως Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν φησιν, οὐκ ἔσεσθε. κ. τ. λ., 25. 20

43, 29. οὐ γὰρ μελλ.

43, 31. περιφέρῃς et mox ἀπελεύσῃ. χ. τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἐβουλήθης.

44, 6. σφ. μὲν οὖν, ἀλλὰ μετὰ γνώμης ὀρθῆς.

44, 9. καταδ. ποιεῖν. 21. βαττολογήσητε. 25

44, 22. φλοιαρίαν. 33. ἀωρεὶ τῶν νυκτῶν.

45, 3. Διδάσκων ἡμᾶς πῶς δεῖ προσ.

Ib. ἀναπτεροῖ. ἀνυψοῖ,—προσηλοῖ προστάσσων.

45, 26. ὁ Ἀπόστολος. ὁ γὰρ τοῦτον ἔχων τὸν ἔρωτα, οὔτε ὑπὸ τῶν χρηστῶν τοῦ βίου τούτου φυσηθῆναι δύναται, οὔτε ὑπὸ τῶν 30 λυπηρῶν ταπεινωθῆναι, ἀλλ' ὡς ἐν αὐτοῖς διατρίβων τοῖς οὐρανοῖς ἑκατέρας ἀπήλλακται τῆς ἀνωμαλίας.

45, 28. ὑπ. οἱ Ἄγγελοι, τὰ δὲ παρακούουσιν.

45, 29. εἴκουσι.

45, 30. πάντα καθάπερ θέλεις ἵνα πληρῶμεν—οὐκ εἶπεν δὲ 35

γενηθήτω τὸ θέλημά σου ἐν ἐμοὶ ἢ ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς, ὥστε λυθῆναι τὴν πλάνην καὶ φυτευθῆναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐκβληθῆναι τὴν κακίαν ἅπασαν, καὶ ἐπανελθεῖν ἀρετήν· καὶ μηδὲν ἐν τούτῳ διαφέρειν λοιπὸν τὸν οὐρανὸν τῆς γῆς.

45, 33. τὸν ἐφ. λέγει. χρὴ δὲ σκοπεῖν πῶς καὶ ἐν τοῖς σωμα- 5 τικοῖς πολὺ τὸ πνευματικόν. οὐ γὰρ ὑπὲρ χρημάτων, οὐδὲ ὑπὲρ τροφῆς οὐδὲ ὑπὲρ πολυτελείας οὐδὲ ὑπὲρ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενὸς, ἀλλὰ ὑπὲρ ἄρτου μόνον ἐκέλευσεν τὴν εὐχὴν ποιεῖσθαι· καὶ ὑπὲρ ἄρτου ἐφημέρου.

46, 2. ἡμέρας. ἧς γὰρ οὐκ οἶδας εἰ τὸ διάστημα ὄψῃ, τίνος 10 ἕνεκεν ὑπομενεῖς τὴν μέριμναν;

Τοῦτο δὲ καὶ προϊὼν διὰ πλειόνων ἐπέταξεν λέγων, "μὴ μερι-"μνήσητε εἰς τὴν αὔριον," βούλεται γὰρ πάντοθεν ἡμᾶς εὐζώνους εἶναι καὶ ἐπτερωμένους· καὶ τοσοῦτον αἰτεῖν, ὅσον ἡ τῆς χρείας ἀνάγκη παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ. 15

46, 9. ἀπαλλαττόμεθα. καὶ ὥσπερ αὐτὸς ἐδίκασας σαυτῷ φησιν, οὕτως σοι δικάζω κἀγώ· κἂν ἀφῇς τῷ συνδούλῳ, καὶ παρ' ἐμοῦ τῆς αὐτῆς τεύξῃ χάριτος. καί τοίγε οὐκ ἴσον τοῦτο ἐκείνῳ· σὺ μὲν γὰρ δεόμενος ἀφίης, ὁ δὲ Θεὸς μηδενὸς χρείαν ἔχων· καὶ σὺ μὲν τῷ ὁμοδούλῳ· ὁ δὲ Θεὸς τῷ δούλῳ· σὺ ὑπεύθυνος ὢν μυ- 20 ρίοις κακοῖς, ὁ δὲ Θεὸς ἀναμάρτητος ὢν, ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὕτως τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυται.

46, 10. "πειρασμὸν," τὴν ἡμετέραν παιδεύει σαφῶς ἐνταῦθα εὐτέλειαν καὶ καταστέλλει τὸ φύσημα· ἅμα δὲ καὶ διδάσκει.

46, 12. καταγελ. ἵνα καὶ τὸ ἀκενόδοξον καὶ τὸ γενναῖον ἐπι- 25 δειξώμεθα.

46, 13. καλεῖ. παιδεύων ἡμᾶς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν ἔχειν πόλεμον· καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ φύσει τοιοῦτός ἐστιν· καὶ γὰρ οὐ τῶν ἐκ φύσεως ἀλλὰ τῶν ἐκ προαιρέσεως ἐπιγινομένων ἐστὶν ἡ πονηρία. καὶ μηδαμοῦ πρὸς τοὺς πλησίον ἀηδῶς ἔχειν ἐν οἷς ἂν πάθωμεν 30 παρ' αὐτῶν κακῶς. ἀλλ' ἀπὸ τούτων πρὸς ἐκεῖνον μετατιθέναι τὴν ἔχθραν, ὡς πάντων αὐτὸν αἴτιον ὄντα τῶν κακῶν. κακεῖνος γὰρ ὁ πολεμῶν ἡμῖν ὑποτεταγμένος αὐτῷ ἐστιν, καὶ[d] ἐναντιοῦσθαι δοκῇ

[d] Sic Cod. vid. leg. κἂν.

τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος τέως· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν δούλων ἐστιν καὶ τῶν ἠτιμωμένων καὶ προσκεκρουκότων.

Βουλόμενος δὲ πάλιν ἐπιπλεῖον διεγεῖραι ἡμῶν τὰ φρονήματα. μὴ ἀγαπήσητέ, φησιν, μόνον τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, μετὰ γὰρ τῶν τελωνῶν ὁ τοῦτο μόνον ποιῶν ἕστηκεν, καὶ ὁ τοὺς φίλους 5 μονον ἀσπαζόμενος, μετὰ τῶν ἐθνικῶν.

Τίνος οὖν ἂν εἴημεν ἄξιοι συγγνώμης οἱ πρὸς τὸν Θεὸν κελευόμενοι τὸν ζῆλον ἔχειν; γίνεσθε γάρ, φησιν, τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐθνικῶν ἐστιν· ὅταν μὴ δὲ τοῦτο ποιῶμεν, οὐ γὰρ 10 ποιοῦμεν αὐτὸ βασκαίνοντες εὐδοκιμοῦσιν τοῖς ἀδελφοῖς, ποῖαν οὐχ ὑποστησόμεθα δίκην τῶν ἐθνικῶν ἑστῶτες κατώτεροι; πῶς δὲ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὀψόμεθα εἰπέ μοι; πῶς δὲ τῶν ἱερῶν ἐκείνων προθύρων ἐπιβησόμεθα; διὸ ἐννοοῦντες τὰ εἰρημένα καὶ πρὸς τοὺς φιλοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς πολλὴν ἐπιδειξώμεθα 15 τὴν ἀγάπην· καὶ τὸ καταγέλαστον ἔθος ἐκβαλόντες, τὸ ἀναμένειν τοὺς ἐχθροὺς πρωτοὺς προσειπεῖν· μᾶλλον ἡμεῖς ἅπερ ἔχει πολὺν μακαρισμὸν ἐπιδειξώμεθα· πρῶτοι τοὺς ἐχθροὺς προσαγορεύοντες καὶ εἰς φιλίαν προσκαλούμενοι.

46, 24. ἁμαρτήσαντες. 20

46, 25. τὸν πλησίον. ὁ δὲ μὴ τοῦτο ποιῶν ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν ἐπὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν παρακαλῶν, οὐδὲ ἐστιν εἰπεῖν ὅσης κολάσεως ὁ τοιοῦτος καθέστηκεν ἄξιος.

46, 30. εἴποιμεν. ἐν ἐπιτρ.

46, 32. ἑαυτ. καὶ τοὺς ὁρῶντας. διὸ χρὴ καὶ ταύτην κακείνην 25 ἐκφεύγειν τὴν λύμην ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος.

47, 5. ἀλειφώμεθα.

47, 10. χαίρουσιν. τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ καὶ ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ ἄν τις κατίδοι σαφῶς. τὸ ἀλείφεσθαι· οὐχ ἵνα πάντως τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα διὰ πάντων σπουδάζωμεν μετὰ ἀκριβείας 30 πολλῆς κρύπτειν τὸ κτῆμα τοῦτο.

47, 11. ἤλειψ. ἢ ἐνίψατο.

47, 13. προσωπεῖον, καὶ μέχρι τούτου φαινόμενος λαμπρὸς, ἕως ἂν τὸ θέατρον κάθηται. ἐγὼ μὲν οὖν, φησὶν, οὐ βούλομαί σε

τοιοῦτον εἶναι, διότι ἀπορρήγνυσιν τῆς πρὸς ἐμὲ δόξης τοῦτο. ὥσπερ οὖν συγκολλᾷ τὸ τούτων ὑπερορᾶν.

Ἐπειδήπερ τὸ τῆς κενοδοξίας ἐξέβαλεν νόσημα, εὐκαίρως λοιπὸν καὶ τὸν περὶ ἀκτημοσύνης εἰσάγει λόγον. μὴ θησαυρίζετε γὰρ ὑμῖν, φησὶν, θησαυροὺς, ἐπὶ τῆς γῆς. οὐδὲν γὰρ οὕτως χρη- 5 μάτων ἐρᾶν παρασκευάζει ὡς ὁ τῆς δόξης ἔρως. ἀνωτέρω μὲν οὖν, ὅτι ἐλεεῖν δεῖ μόνον, ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ καὶ πόσον ἐλεεῖν χρὴ δείκνυσιν τὴν βλάβην.

47, 23. ἀλύσεως. 25. ἀφῆς.

48, 2. ὀφειλ. τὸ φῶς. ὁ γὰρ τὸν νοῦν ἀφανίσας πᾶσαν αὐτοῦ 10 τὴν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ πρᾶξιν ἐθόλωσεν.

48, 6. παρέβλαψεν. 25. τοῦ μαμ. 26. οὕτω π. ἐκ.

48, 27. Δείξας διὰ πάντων τοῦτο συμφέρον εἶναι τὸ χρημάτων ὑπερορᾶν, ἐπάγει, "διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν," τοῦτο ποῖον; τὸ τῆς ζημίας ἄφατον· καὶ γὰρ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς καὶ φιλοῦντος καὶ 15 κηδομένου ἐκβάλλει Θεοῦ.

Εἶπεν τοῦτο οὐκ ἐπειδὴ τροφ. ἡ ψ. οὐ δεῖται.

49, 24. ἡμῶν. διατί δε οὐκ εἶπεν ὅτι οὐ καπηλεύονται τὰ πετεινὰ, οὐδὲ ἐμπορεύονται, ἀλλ' ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν; ἐπειδὴ τὸ καπηλεύεσθαι καὶ ἐμπορεύεσθαι τῶν σφόδρα ἀπει- 20 ρημένων ἐστιν.

49, 26. οὐ χρὴ ἐργ.

49, 29. οἱ πεντ. καὶ οἱ τρισχίλιοι—γεγράπται. εἰ δὲ οὐκ ἀνέχῃ τοσούτων ἀκούων ῥημάτων ἀπαλλάξαι σεαυτὸν τῶν χαλεπῶν δεσμῶν τῆς μερίμνης, κἂν ἐκ τοῦ φανεροῦ πεισθῆτι ὅτι ὅσον 25 ἂν μεριμνᾷς καὶ κατατείνεις σεαυτὸν, οὔτε τῷ σώματί σου, μικρὸν προσθῆναι δυνήσῃ· οὔτε τι τῶν τῆς χρείας καρπώσασθαι, εἰ μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια τὸ πᾶν ἀνύσῃ. ὡς ἂν εἰ ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐγκαταλείπῃ, οὐ φροντὶς, οὐ μέριμνα, οὐ πόνος, οὐκ ἄλλό τι τῶν τοιούτων οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεται. 30

50, 16. Εἰ τὸ πάντων εὐτελέστερον ἐκαλλώπισεν ἐκ περιουσίας, καὶ ταῦτα οὐ πρὸς χρείαν, ἀλλὰ πρὸς φιλοτιμίαν τοῦτο ποιῶν, πολλῷ μᾶλλον σε τὸν ἁπάντων τιμιώτερον ἐν τοῖς κατὰ τὴν χρείαν τιμήσει. διὸ καὶ ἐπιπλήττων φησιν, "εἰ γὰρ τὸν χόρτον" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ ὑπὲρ ψιλῶν καὶ ἀναγκαίων οὐ δεῖ μεριμνᾶν, τίνος 35

ἂν εἶεν ἄξιοι συγγνώμης οἱ ὑπὲρ τῶν πολυτελῶν μεριμνῶντες καὶ ἐν τῇ τῶν ἐθνικῶν εὐτελείᾳ μένοντες, καὶ τὴν αὐτῶν μικροψυχίαν ζηλοῦντες;

50, 27. διὸ οὐδὲ εἶπεν δοθήσεται ὑμῖν τὰ παρόντα, ἀλλὰ "προστεθήσεται ὑμῖν" μετὰ τῶν μελλόντων καὶ τὰ παρόντα. Εἰ δὲ καί τις εἴποι πῶς οὖν φησὶν ἐκέλευσεν τὸν ἄρτον αἰτεῖν; μανθανέτω ὅτι τὸν ἐπιούσιον προσέθηκεν καὶ τούτῳ πάλιν τὸ σήμερον, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. οὐ γὰρ εἶπεν μὴ μεριμνήσητε. 5

50, 33. τ. προσώπου σου. 34. προστιθείς.

51, 4. οὐχ ἁρπαγὰς λέγων οὐδὲ πλεονεξίας, οὐκ ἄλλό τι τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὰς ἄνωθεν φερομένας πληγάς. 10

51, 17. ἐντεῦθεν συνάγουσιν τὸ πῦρ. 20. ὁ γὰρ σκοπῷ.

51, 24. τὸν φίλον. ἂν γὰρ τοῦτο μὴ γένηται, ἐπαυξήσῃ τὸ τῆς κακίας. καὶ τί λέγω, ὁ φίλος τὸν φίλον. 29. ἀπαιτεῖν.

52, 8. ἀκροάσεως om. Cod. B. 15

52, 15. Post μανθάνοντες γὰρ est ingens lacuna in Cod. B. usque ad P. 63, 30. ἀπελθόντων δαιμ. γιν.

64, 6. τοῦ σώματος ἐνταῦθα πλανᾶσθαι.

64, 11. προνοίας. οἱ γὰρ τῶν χοίρων μὴ φεισάμενοι, οὓς τῶν ἀνθρώπων ἔλαττον μισοῦσιν, ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ πάντας αὐτοὺς κατεκρήμνισαν, πολλῷ μᾶλλον ἂν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ταῦτα εἰργάσαντο, ἐὰν μὴ ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια κήδεται ἡμῶν. 20

64, 13. αὐτοῦ τ. δυν. 16. ἀπέπεμπον.

66, 6. ἔτι δὲ καὶ ὅτι. 10. προσίστατο. 12. μείζω.

66, 15. προσελθεῖν. 19. ἐκκλίνοντες. 25

67, 13. εἴξοντα. 16. τελωνίον. 19. κέρδος.

67, 23. ἀμφισβητῶν. 26. τετίμηκεν.

67, 27. εὔελπιν. 28. ἰάσατο.

67, 30. συνέρχονται δὲ πρὸς Ματθαῖον οἱ τελῶναι ὡς πρὸς ὁμότεχνον. αὐτὸς δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐγκαλλωπιζόμενος εἰσόδῳ, πάντας αὐτοὺς συνεκάλεσεν. ὁ δὲ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, οὐχὶ διαλεγόμενος μόνον οὐδὲ θεραπεύων οὐδὲ ἐλέγχων τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ ἀριστῶν διώρθου πολλοὺς τῶν κακῶς διακειμένων. διὰ τούτων διδάσκων ἡμᾶς ὅτι πᾶς καιρὸς καὶ πᾶν ἔργον δύναται παρέχειν ἡμῖν ὠφελίαν· καίτοιγε τὰ παρακείμενα τότε 30 35

ἐξ ἀδικίας ἦν καὶ πλεονεξίας, ἀλλ᾽ οὐ παρῃτήσατο ὁ Χριστὸς αὐτῶν μετασχεῖν· ἐπειδὴ μέγα τὸ κέρδος ἔμελλε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ ὁμορόφιος καὶ ὁμοτράπεζος γίνεται τοῖς τὰ τοιαῦτα πλημμεληκόσιν· τοιοῦτον γὰρ ὁ ἰατρός. ἂν μὴ ἀνάσχηται τῆς σηπεδόνος τῶν καμνόντων, οὐκ ἀπαλλάττει τῆς ἀρρωστίας αὐτοὺς, καί 5 τοίγε πονηρὰν ἐντεῦθεν ἔλαβεν δόξαν, φάγος καὶ οἰνοπότης καὶ τελωνῶν φίλος καὶ ἁμαρτωλῶν ἀκούων. 32. κακ. σκοπῷ.

68, 6. νενομοθετημένον.

68, 16. ὡς κενοδόξοις μὲν οὐκ ἐπιτιμᾷ, νυμφῶνος δὲ καὶ νυμφίου μέμνηται. 21. ἢ μᾶλλον κ. τ. λ. om. Cod. B. 10

68, 29. λαμβ. τοὺς ἐκ τῆς οἰκουμένης ἅπαντας προσφέρονται.

69, 20. ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ πρόσωπον τὸ παραγεγονὸς, οὐ μὴν εἴασεν αὐτοὺς εἰς τ. οἰκ. εἰσ. ἀλλὰ τοὺς τ. μαθ. μόν. καὶ οὐδὲ τούτους πάντας. 28. νομίζουσα· ἐν καταμ.

69, 30. ἐνόμισεν. καὶ γὰρ πολλὴ παρὰ τῷ νόμῳ ἀκαθαρσία 15 ἐνομίζετο εἶναι τὸ πάθος. διὰ τοῦτο λανθάνει καὶ κρύπτεται. οὐδέπω γὰρ οὐδὲ αὕτη τὴν προσήκουσαν καὶ ἀπαρτισμένην περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχεν. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐνόμισεν λανθάνειν.

70, 1. ἀλλὰ θαρρήσασα περὶ τῆς ὑγείας οὕτω προσῆλθεν. διὰ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφῆκεν αὐτὴν λαθεῖν ὁ Χριστός. πρῶτον μὲν ἵνα 20 λύσῃ αὐτῆς τὸν φόβον, ὅπως μὴ ὑπὸ τοῦ συνειδότος κεντουμένη καθάπερ κεκλοφυῖα τὴν δωρεὰν, ἐναγωνία διατριβῇ· δεύτερον δὲ ἵνα αὐτὴν διορθώσηται, ἐπειδὴ ἐνόμισεν λανθάνειν. τρίτον δὲ ἵνα πᾶσαν τὴν πίστιν αὐτῆς δημοσιεύῃ, ὥστε καὶ τοὺς ἄλλους ζηλῶσαι δι᾽ ὧν καὶ τὸ στῆσαι τὰς πηγὰς τοῦ αἵματος, οὐκ ἔλαττον 25 σημεῖον τοῦτο παρέχεται τὸ δεῖξαι ὅτι πάντα ἐπίσταται. ἔπειτα δὲ καὶ τὸν ἀρχισυνάγωγον μέλλοντα διαπιστεῖν δι᾽ ὧν οἱ ἐλθόντες ἔλεγον, μὴ σκύλλε τὸν διδάσκαλον, ὅτι τέθνηκε τὸ κοράσιον, ἐν τούτῳ βεβαιῶν. διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν τῇ γυναικί.

71, 4. ὅθεν καὶ τὴν ὑγείαν λαβοῦσα, οὕτως ἐπορεύθη χαίρουσα. 30

71, 10. κύμβαλα καὶ ἄλλα πάντα, ἀποδ. γ. τ. θαν. ὅτι τέθνηκεν τὸ κοράσιον, καὶ μηκέτι λοιπὸν ἀπιστεῖν ἔχωσιν, ὅτι νεκρὰν οὖσαν αὐτὴν ἀνέστησεν. 12. δέχωνται, mox ποιῶσιν.

72, 7. ἑτέρων.

72, 24. ἐλ. ποτε δαίμων. οἱ γὰρ δαίμονες εἰδώλους προσά- 35

γουσιν καὶ Θεοῦ ἀπάγουσιν καὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ ἀπιστεῖν πείθουσιν.

72, 27. *καὶ οὐ μόνον αὐτοὺς οὐκ ἐκόλασεν, ἀναισθητοῦντας, ἀλλ' οὐδὲ ἁπλῶς ἐπετίμησεν τῇ πραότητι αὐτοῦ τὴν πολλήν· καὶ ἐν τούτῳ ἐπιδεικνύμενος καὶ ἡμῶν τ. γ.* 29. *κακηγορίαν.* 5

73, 33. *προσέθηκεν. δύναμιν δὲ αὐτοῖς ὡς Κύριος τοῦ θερισμοῦ ὑπάρχων, πολλὴν προσέθηκεν ἐξουσίαν*—mox *δεδωκώς.*

74, 17. *Ἰακώβου φ. εἶναι.*

74, 21. *τοὺς ἁλιέας, τοὺς τελῶνας· καὶ γὰρ τέσσαρες ἦσαν ἁλιεῖς καὶ δύο τελῶναι.* 23. *ὑβρίζωσιν.* 10

75, 14. *εἶτα τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν τὴν φιλαργυρίαν εὐθέως ἀνασπῶν, φησὶν, μὴ κτήσησθε κ. τ. ἑ.* 20. *ἐξ ἧς.*

75, 31. *προηγεῖσθε.* 32. *εὐλογία.*

76, 2. *εἰρήνης κομίσηται.—συνδέσμων ὑπομ.*

77, 10. *ἐπιδείκνυται.* 15

77, 24. *συμπαρόντα τὸν καὶ προειδότα καὶ προειπόντα ταῦτα. Εἰπὼν δὲ ὅταν παραδώσωσιν ὑμᾶς καὶ τ. ἑξῆς, θαρρεῖν περὶ τῆς ἀπολογίας αὐτοὺς παρασκευάζει· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ἔσται λαλοῦν ἐν ὑμῖν. οἱ δὲ ἀκούσαντες καὶ ἐπίστευσαν καὶ κατεδέξαντο καὶ οὐδὲν αὐτοὺς τῶν φοβερῶν ἐξέπληξεν, οὐδὲ ἐζήτησαν* 20 *ἀπαλλαγὴν τῶν δεινῶν· καὶ ταῦτα οὐ δύο καὶ τρία ἔτη μέλλοντες ταῦτα πάσχειν, ἀλλὰ παρὰ πάντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῶν. τὸ γὰρ εἰπεῖν "ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθήσεται," τοῦτο αἰνιττομένου ἐστίν.*

77, 28. *φιλοσ. ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.* 25

77, 33. *μηδὲ ὕβρ.* 34. *μεριμνᾶν.*

78, 2. *τὸ ὑπομεῖναι αὐτῶν, τὸ δὲ σῶσαι τοῦ πέμποντος.* quæ seq. usq. ad *καρτερίας* om. Cod. B. 7. *ἐπιζητῶ.*

78, 10. *Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ φοβερὰ καὶ φρικώδη, τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῖς συμβησόμενα, ἄγει πάλιν τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἡμερώτερα,* 30 *τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ, διδοὺς ἀναπνεῦσαι τοῖς ἀθληταῖς, καὶ πολλὴν αὐτοῖς παρέχων τὴν ἄδειαν, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν λέγων.*

78, 12. *χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι οὐ πανταχοῦ πάντα ἐπιτέρπει τῇ χάριτι, ἀλλά τι καὶ παρ' αὐτῶν εἰσφέρεσθαι κελεύει, ὡς προαποδείξαμεν. εἰ γὰρ φοβεῖσθέ, φησιν, φεύγετε. οὐκ αὐτοὺς* 35

δὲ πρώτους ἐκέλευσεν φεύγειν, ἀλλ' ἐλαυνομένους ὑποχωρεῖν. καὶ οὐδὲ πολὺ τὸ διάστημα δίδωσιν, ἀλλ' ὅσον περιελθεῖν τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ.

81, 13. ἀποτέμνηται—εἰρηνεύοντος, οὕτω γὰρ δυνατὸν τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ συναφθῆναι, ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς οὕτω τὸ λοιπὸν δ. 5

81, 27. οὐ βαστάζει τ. στ.

81, 28. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν πρὸς θάνατον δεῖ παρατέταχθαι, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς θάνατον βίαιον, καὶ οὐ πρὸς θάνατον βίαιον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπον. 82, 13. θλίψεσι. 22. ψυχροῦ.

82, 23. Μετὰ τὸ διατάξασθαι τοῖς μαθηταῖς μετέβη ἐκεῖθεν, 10 διδοὺς χώραν αὐτοῖς καὶ καιρὸν ποιεῖν ἅπερ ἐπέταξεν· οὐ γὰρ ἂν αὐτοῦ παρόντος ἠθέλησεν ἄν τις ἐκείνοις προσελθεῖν.

83, 10. Τὴν ζηλοτυπίαν τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ἐμφαίνων ὁ Εὐαγγελιστὴς τέθεικεν ὅτι δι' αὐτῶν πέμψας ὁ Ἰωάννης ἠρώτα τὸν Χριστὸν, σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος κ. τ. λ. ὁ γὰρ πρὸ τῶν σημείων 15 εἰδὼς αὐτὸν, ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀκούσας, ὁ ἐπὶ πάντων ἀνακηρύξας, πῶς μετὰ ταῦτα πάντα πέμπει μανθάνων παρ' αὐτοῦ; οὐδὲ γὰρ οὐ μόνον Ἰωάννου ἀμφισβητῆσαι περὶ αὐτοῦ πρέπον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ζηλοτύπως ἀεὶ πρὸς τὸν Χριστὸν εἶχον οἱ Ἰωάννου μαθηταὶ, ἄνθρωπον ψιλὸν αὐτὸν ὑποπτεύοντες εἶναι, τὸν δὲ Ἰωάννην μείζονα 20 ἢ κατὰ ἄνθρωπον· καὶ τὸν μὲν Χριστὸν εὐδοκιμοῦντα ὁρῶντες, τὸν δὲ Ἰωάννην, καθὼς ἐκεῖνος εἶπεν, λοιπὸν λήγοντα· καὶ ἐπειδή περ ἕως μὲν ἦν Ἰωάννης μετ' αὐτῶν παρεκάλει συνεχῶς καὶ ἐδίδασκεν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔπειθεν, ἔμελλεν δὲ λοιπὸν τελευτᾷν, διὰ τοῦτο νῦν πλειόνα ποιεῖται τὴν σπουδήν. καὶ γὰρ ἐδεδοίκει μὴ καταλείπῃ 25 πονηροῦ δόγματος ὑπόθεσιν, καὶ μείνωσιν ἀπερρηγμένοι τοῦ Χριστοῦ. εἰ μὲν οὖν εἶπεν ὅτι ἀπέλθετε πρὸς αὐτὸν, αὐτός μου βελτίων ἐστὶν, οὐκ ἂν ἔπεισεν αὐτοὺς δυσαποσπάστως ἔχοντας· εἰ δὲ ἐσίγησεν, οὐδὲν πλέον ἐγίνετο. Διὰ τοῦτο οὖν πέμπει αὐτοὺς, ὅπως παρ' αὐτῶν ἀκούσῃ ὅτι θαύματα ἐργάζεται, καθὼς ὁ Λουκᾶς 30 φησίν. οὐδὲ οὕτως πάντας πέμπει, ἀλλὰ δυό τινας, οὓς ᾔδει ἴσως τῶν ἄλλων εὐπειθεστέρους ὄντας· ἵνα ἀνύποπτος ἡ ἐρώτησις γένηται· ἵνα παρὰ τῶν πραγμάτων μάθωσιν τὸ μέσον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κἀκείνου. εὐθέως γὰρ ἐλθόντων αὐτῶν εἰς τὸ ἐρωτῆσαι, ἐθεράπευσεν τυφλοὺς, χωλοὺς, καὶ ἑτέρους πολλοὺς διὰ τούτους τοὺς 35

ἀμφιβάλλοντας· καὶ θεραπεύσας, φησὶν πρὸς αὐτοὺς, πορευθέντες κ. τ. ἑ.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν μακάριος ὃς ἐὰν μὴ σκανδ. κ. τ. ἑ. ἔδειξεν ὅτι τὰ ἀπόρρητα αὐτῶν οἶδεν· αὐτοὺς γὰρ ἀννιττόμενος ταῦτα ἔλεγεν· ὅθεν καὶ τὸν ἔλεγχον αὐτῶν λανθανόντως ἐπήγαγεν. Εἰ 5 δέ τινες λέγοιεν ὅτι ᾔδει μὲν Ἰωάννης ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς, ἠγνόει δὲ ὅτι ὑπὲρ ἀνθρ. κ. τ. λ.

83, 19. δῆλόν ἐστιν. ἅπερ παρατιθέναι νῦν οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἵνα μὴ μακρὸν τὸν λόγον ποιήσωμαι.

83, 30. Διατί δὲ πορευθέντων τῶν μαθητῶν Ἰωάννου ταῦτά 10 φησιν; ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν. οὐκ ἄγει δὲ εἰς μέσον αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν· ἐπειδὴ οὐκ ἀπὸ πονηρίας ταῦτα ἐλογίζοντο, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τῶν εἰρημένων ἀγνοίας. τὴν λύσιν δὲ ἐπάγει, δεικνὺς ὅτι ᾔδει τὰ ἀπόρρητα πάντων· τὸ δὲ "τί ἐξήλθετε εἰς τὸν "ἔρημον ἰδεῖν," διὰ τὸν καιρὸν ὅτε ἐβάπτιζεν ὁ Ἰωάννης λέγει· 15 κάλαμον δὲ κ. τ. λ.

84, 1. μαλ. φρονεῖν. 10. ὑπεροχήν.

84, 27. Τὸ δὲ οὐκ ἐγήγερται κ. τ. ἑ. σημαίνει, ὅτι οὐκ ἔτεκέν, φησι, γυνὴ τούτου μείζονα. καὶ ἀρκεῖ μὲν καὶ ἡ τοῦ δεσπότου ἀπόφασις· εἰ δὲ βούλεταί τις καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων μαθεῖν, 20 ἐννοησάτω αὐτοῦ τὴν τράπεζαν καὶ τὴν διαγωγὴν καὶ τῆς γνώμης τὸ ὕψος· ὥσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ, οὕτω διῆγεν, καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀναγκῶν ἀνωτέρω γενόμενος ξένην τινὰ ὥδευεν ὁδὸν, ἐν ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς καὶ εὐχαῖς τὸν πάντα διάγων χρόνον· καὶ ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ, Θεῷ δὲ ὁμιλῶν μόνῳ διηνεκῶς. οὐδὲ γὰρ εἶδέν τινα τῶν 25 ὁμοδούλων, οὔτε ὤφθη τινὶ τούτων· οὐ κλίνης, οὐ στέγης, οὐκ ἀγορᾶς, οὐκ ἄλλου τινὸς ἀπήλαυσεν τῶν ἀνθρωπίνων· καὶ ἥμερος ἦν ὁμοῦ καὶ σφοδρός. καὶ γὰρ τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς μετὰ ἐπιεικείας διελέγετο, τῷ δήμῳ δὲ τῶν Ἰουδαίων μετὰ ἀνδρείας, τῷ βασιλεῖ μετὰ παρρησίας. διὰ τοῦτο δὲ ἐπήγαγεν ὅτι ὁ μικρό- 30 τερος κ. τ. ἑ. ἵνα μὴ ἡ ὑπερβολὴ τῶν ἐγκωμίων τέκῃ τινὰ ἀτοπίαν προτιμώντων αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ τῶν Ἰουδαίων.

85, 28. ἐπείγει.

86, 6. Εἶτα δεικνὺς ὅτι συνέσεως χρεία πρὸς τὸ "οὗτός ἐστιν "Ἠλίας" κ. τ. λ. ἐπήγαγεν, ὁ ἔχων ὦτα. κ. τ. ἑ. ταῦτα δὲ τὰ 35

αἰνίγματα ἐτίθει διεγείρων αὐτοὺς εἰς ἐρώτησιν· εἰ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐξυπνίζοντο, πολλῷ μᾶλλον εἰ δῆλα ἦν καὶ σαφῆ.

86, 8. ὁδὸν, καὶ ταὐτὸν ἐποιήσαμεν φησὶν, οἷον ἂν εἴ τινες θηραταὶ ζῶον δυσθήρατον διὰ δύο μέλλον ἐμπίπτειν ὁδῶν εἰς τὰ θηρᾶτρα, ἑκατέραν ἕκαστος ἀπολαβὼν ὁδὸν ἐλαύνοι, ἐξ ἐναντίας 5 ἑστὼς τῷ ἑτέρῳ, ὥστε πάντως εἰς θάτερον ἐμπεσεῖν.

86, 10. λεγομένοις. μαρτυροῦντι περὶ αὐτοῦ, καὶ προσελθεῖν τῇ πίστει αὐτοῦ, τουτέστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

86, 12. οἰνοπότην. δι' ἀμφοτέρας γὰρ ὁδοῦ εἰς τὴν βασιλείαν 10 εἰσήρχοντο πεισθέντες.

86, 14. ἡμέρας, περιερχόμενος διδάσκων, ποῦ τ. κεφ. κλ. οὐκ ἐχ.

Τὸ δὲ ἐδικαιώθη κ. τ. λ. τοῦτό ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπείσθησαν, ἀλλ' αὐτῷ λοιπὸν ἐγκαλεῖν οὐκ ἔχουσιν· καὶ γὰρ τὰ αὐτοῦ πάντα ἐπλήρωσεν, ὥστε τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις μηδὲ 15 σκιὰν καταλιπεῖν ἀγνώμονος ἀμφιβολίας. εἰ δὲ τὰ παραδείγματα εὐτελῆ εἶπεν καὶ κακέμφατα, οἷον τὸ "ηὐλήσαμεν καὶ οὐκ ὠρχή-"σασθε," μηδεὶς θαυμαζέτω· πρὸς γὰρ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκου-όντων διαλέγεται.

88, 5. Διατί ἀπὸ τῶν σοφῶν ἐκρύβη; ὅτι καθὼς Παῦλός 20 φησιν, ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι, τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνῃ οὐκ ὑπετάγησαν. οὐδὲ γὰρ ὅταν λέγῃ "ἀπεκάλυψας," τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ εἶναί φησιν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν δεχομένων εὐγνω-μοσύνης, ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ Παῦλος, "ὅτι παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς "ἀδόκιμον νοῦν, καὶ ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὰ νοήματα" οὐ τὸν Θεὸν 25 εἰσάγων ταῦτα ἐνεργοῦντα φησὶν, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς τὴν αἰτίαν παρέχοντας.

88, 34. φιλ. ἁπάσης. καὶ οὐχ ἑτέρῳ γίνεται χρήσιμος μόνον· ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ πάντων ἀναπαύει· εὑρήσετε γάρ, φησιν, ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. καὶ πρὸ τῶν μελλόντων ἐντεῦθεν 30 δίδωμι τὴν ἀμοιβὴν, καὶ τὸ βραβεῖον ἤδη παρέχω. ἑαυτὸν δὲ εἰς ὑπόδειγμα τίθησιν καὶ εἰς μέσον ἄγει λέγων, "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ" κ. τ. ἑ. εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον, ἵνα μάθωμεν ἐξ αὐτοῦ ἡλίκον ἀγαθόν ἐστιν ἡ ταπεινοφροσύνη.

89, 8. Quod in Caten. Nostr. Origeni assignatur, Chrysostomo verius tribuit Cod. B.

89, 21. *τ. σκληρὰν* om. Cod. B.

89, 27. *εἰς μέσον ὅτι τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν ἐπειδὴ κ. τ. λ.* 5

Ib. *χωρὶς δὲ τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν, ἤγουν τῆς βασιλείας, καλεῖ. ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ τὸ γένος κατῆγεν, ἵνα μὴ δόξῃ ὑψηλὰ φρονεῖν. εἰ δὲ καὶ μὴ σάββατον ἔλυσεν ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ μεῖζον ἦν ὅπερ ἐποίησεν. οὐ γὰρ ἦν ἴσον παραβῆναι ἡμέραν, καὶ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἅψασθαι τραπέζης, ἧς μηδενὶ θέμις ἦν εἰ μὴ ἱερεῦσιν. τὸ μὲν γὰρ* 10 *σάββατον καὶ ἐλύθη πολλάκις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀεὶ ἐλύετο, καὶ ἐν τῇ περιτομῇ, καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσιν ἔργοις. καὶ ἐν τῇ Ἱεριχῷ δὲ τὸ αὐτὸ γενόμενον ἴδοι τις ἄν· ὅπερ δὲ ὁ Δαβὶδ ἐποίησεν, τότε μόνον ἐγένετο. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀνάγκη ἦν, διὰ τοῦτο συγγνώμης ἐγένετο ἄξιος, αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ.* 15

Εἰ δὲ λέγοι τις οὐκ ἔστιν ἀπηλλάχθαι ἐγκλήματος, τὸ καὶ ἕτερον τὸ αὐτὸ ἁμαρτάνοντα εἰς μέσον ἐνεγκεῖν, δῆλον τοῦτο. ὅμως χρὴ γινώσκειν ὅτι ὅταν μὴ ἐγκαλῆται ὁ πεποιηκὼς, νόμος γίνεται ἡ ἀπολογία τοῦ τολμήματος. δείκνυσιν δὲ ὅτι οὐδὲ ἁμάρτημά ἐστιν τὸ γεγενημένον. εἰ γὰρ οἱ ἱερεῖς, φησιν, ἐν τῷ ἱερῷ 20 *βεβηλοῦσιν τὸ σάββατον, καὶ ἀναίτιοί εἰσιν, ὅπουγε καὶ χωρὶς περιστάσεως ἐστὶν ἡ λύσις, πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἡ περίστασις τὴν λύσιν ἐποίησεν. διόπερ φησὶν, "εἰ ἐγνώκειτε" κ. τ. ἑ.*

90, 34. *Διὰ τοῦ παραδείγματος τούτου συλλογιζόμενος αὐτοὺς, ὅπως μὴ ἔχωσιν πρόφασιν ἀναισχυντίας πρὸς τὸ πάλιν ἐγκαλεῖν* 25 *αὐτῷ διὰ τὴν θεραπείαν. καὶ τότε λέγει τῷ ἀνθρώπῳ κ. τ. ἑ. ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲν ἀδικηθέντες ἐξέρχονται καὶ βουλεύονται ἵνα ἀνέλωσιν αὐτόν. τοσοῦτον ἡ βασκανία κακόν. ὁ δὲ ἥμερος καὶ πρᾶος ἀνεχώρησεν ταῦτα μαθών. ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, διατί; θαυμάζοντες αὐτὸν, ἐκεῖνοι δὲ τῆς πονηρίας οὐκ ἀφίστανται.* 30 *ἐπὶ δὲ τῷ παραδόξῳ τῆς μανίας αὐτῶν, καὶ τὸν προφήτην εἰσάγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἡσαΐαν ταῦτα προαναφωνοῦντα καὶ λέγοντα· "ἰδοὺ ὁ παῖς μου" κ. τ. ἑ.*

91, 16. *Διὰ τούτων τὴν πραότητα αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν τὴν*

ἄφατον ἀνυμνῶν, καὶ ὅτι θύραν τοῖς ἔθνεσιν ἀνοίγνυσιν μεγάλην καὶ ἐνεργῆ. καὶ τὰ καταληψόμενα τοὺς Ἰουδαίους προλέγει κακὰ, καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα.

92, 32. οὐκ ἐπετίμησεν.

93, 3. μετ' εὐκολίας. 5

93, 10. μερισθεῖσα οὐ σταθήσεται, καὶ πόλις καὶ οἰκία ἐὰν σχισθῇ ταχέως διαλύεται.

93, 19. Ἀπ. λέγει. οὐκ εἶπεν δὲ οἱ μαθηταί μου ἐκβάλλουσιν, οὐδὲ οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ' "οἱ υἱοὶ ὑμῶν," ἵνα εἰ μὲν βουλήθωσιν ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις εὐγένειαν, πολλὴν ἐντεῦθεν 10 λάβωσιν τὴν ἀφορμήν. εἰ δὲ ἀγνωμονοῦσιν, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένουσιν, μηδὲ ἀναίσχυντον λοιπὸν πρόφασιν ἔχουσιν εἰπεῖν.

95, 17. ὁ πεπορνευκώς. 20. ἔπασχον.

95, 21. καταισχύνει αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ πάλιν· πάντα δὲ ποιεῖ, διορθώσασθαι αὐτοὺς βουλόμενος. 15

95, 25. διέβαλλον φ. 32. μὴ κακηγορεῖν.

Καλεῖ δὲ αὐτοὺς γεννήματα ἐχιδνῶν, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς προγόνοις μέγα ἐφρόνουν. διὰ τοῦτο οὖν τῆς μὲν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἐξέβαλεν αὐτοὺς συγγενείας, δίδωσιν δὲ αὐτοὺς προγόνους ὁμοτρόπους. καίπερ τοιούτων προγόνων ὄντες πονηρῶν. καὶ διάνοιαν 20 κέκτησθε πονηρὰν φθεγγόμενοι. "ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς "καρδίας," φησὶν "τὸ στόμα λαλεῖ." δείκνυσιν δὲ καὶ ἐνταῦθα πάλιν τοῦτο εἰπὼν τὴν αὐτοῦ θεότητα γινώσκουσαν τὰ ἀπόρρητα, καὶ ὅτι οὐχὶ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ πονηρῶν ἐννοιῶν δώσουσι δίκην, καὶ ὅτι οἶδεν αὐτὰ ὡς Θεός· λέγει δὲ ὅτι καὶ ἀνθρώποις δυνατὸν 25 ταῦτα εἰδέναι. φύσεως γὰρ ἀκολουθία τοῦτο, τὸ ὑπερβλυζούσης ἔνδον τῆς πονηρίας ἐκχεῖσθαι ἔξω διὰ τοῦ στόματος τὰ ῥήματα. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς ἀνθρώπου πονηρὰ φθεγγομένου, μὴ τοσαύτην νόμιζε μόνον πονηρίαν ἐγκεῖσθαι αὐτῷ ὅσην τὰ ῥήματα δείκνυται, ἀλλὰ πολλῷ πλειόνα στοχάζου εἶναι τὴν πηγήν. τὸ γὰρ ἔξωθεν 30 λεγόμενον τὸ περιττόν ἐστιν τοῦ ἔνδον· καὶ μὴ νομίσῃς, φησὶν, ἐπὶ τῆς πονηρίας τοῦτο γίνεσθαι μόνον, καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦτο συμβαίνει, μᾶλλον δὲ καὶ μειζόνως. πλείω γὰρ τῶν ἔξωθεν ῥημάτων ἡ ἔνδον ἀρετή. ὁ ἀγαθὸς γάρ φησι, ἄνθρωπος ἐκ τ. ἀγ. θ. κ. τ. ἑ. θησαυρὸν δὲ λέγει τὸ πλῆθος ἐνδεικνύμενος. 35

96, 16. *καταδικασθησόμεθα.* 19. *ἐξενέγκει.*

96, 21. *διαλέγεσθαι καὶ πάντα ὅσα εἰς τὴν ἡμετέραν συντελεῖ ψυχικὴν σωτηρίαν συμβασιλεύειν ἑαυτοῖς καὶ ὑποτίθεσθαι. ἀψευδὴς γάρ ἐστιν ἡ τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δικαία ἀπόφασις, ὅτι ἐκ τῶν λόγων ἡμῶν τὴν ψῆφον* 5 *ἐξοίσει.*

97, 23. *συνετράφησαν.* 33. *φρικωδεστάτων.*

98, 12. *τοῦ γὰρ προφῆται ἀνελεῖν πολλῷ μεῖζον καὶ ἀσύγκριτον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην.*

99, 17. *βουλομένην.* 10

100, 21. *Τίνος χάριν ἐκάθισεν παρὰ τὴν θάλασσαν διδάσκων καὶ εἰς τὸ πλοῖον εἰσῆλθεν; βουλόμενος μετὰ ἀκριβείας τὴν διδασκαλίαν ποιεῖσθαι, καὶ μηδένα ἐᾶσαι κατὰ νώτου αὐτοῦ, ἀλλὰ πάντας ἐξ ἐναντίας εἶναι.*

101, 21. *βλάστην.* 15

102, 5. *μὴ ζητοῦντος.*

104, 24. *ἀνθρώπῳ σπείροντι.*

105, 3. *ἐπικρεμνᾶ.* 20. *συσκιάζουσιν ἑαυτοὺς.*

105, 22. *ἐχθρὸν δὲ ἄνθρωπον τὸν διάβολον καλεῖ διὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους βλάβην. ἡ μὲν γὰρ ἐπηρεία καθ' ἡμῶν, ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς* 20 *ἐπηρείας οὐκ ἀπὸ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείας. ἀλλὰ ἀπὸ τῆς εἰς Θεὸν ἔχθρας ἐγένετο. ὅθεν δῆλον ὅτι μᾶλλον ὁ Θεὸς ἡμᾶς φιλεῖ, ἢ ἡμεῖς ἑαυτούς.* Quæ seq. Chrysostomo tribuit Cod. B. Origeni Cod. Coisl.

105, 29. *ἐχθρῶς.* 25

106, 3. *πολ. ἔμελλεν ἄσπονδος ε. τ. οἰκ. εἰσάγεσθαι.*

106, 11. *κατασφάττειν.*

107, 15. *τοῦτον.* 31. *τὰ μυστήρια.* 35. *παρῆκεν.*

108, 4. *ἀλλὰ καὶ ἀναπλοῖ.*

109, 19. *Τί δὲ δηλοῖ.* 30

112, 32. *ἡλίκη.*

113, 12. *οὗτος ἦν.* 26. *τὴν γλ. ἐκείνην σιγῶσαν.*

113, 29. *κατέπεμψεν, καὶ τὴν ἀναίσχυντον ἐκείνην κατέφλεξεν.*

114, 17. *ᾠκονομηθέντα.*

115, 26. *πάρεργον.* 27. *πολυτελείας.* 35

117, 30. χειμῶνος καὶ ἡ ὄψις αὐτοὺς ἐθορύβησεν τοῦ χειμῶνος οὐχ ἧττον.

118, 29. ἀγάπης μόνον.

119, 5. μὴ πίστει ὄντας ἐγγ. 9. ἐμβολή.

120, 24. φυλ. ἐντολὰς, τ. δὲ τοῦ Θεοῦ παραβαίνεσθαι. 5

120, 29. τὸ μὴ νίπτεσθαι.

120, 34. τὸν τῶν πρ. βεβαιώσῃ νόμον. οὐδ' αὖ πάλιν κατηγορεῖ τῶν πρεσβυτέρων ὡς παραν.

121, 23. νοήσατε, διανάστητε.

122, 9. ἀφίησιν. 10

123, 31. κραζούσης.

124, 10. αὐτῆς. 16. ἐπεδείξατο. 24. ἐκκόψει.

126, 10. ποιήσῃ. 25. ἐννοεῖν.

127, 5. μήτε πλείω γενέσθαι ἀφεῖναι τὰ λείψανα.

128, 17. κατενέγκαι. 32. λύσας καὶ νεκροὺς ἀναστήσας. 15

130, 5. διατηρήσεις. 12. ἐπετίμα. 25. παρατηρήσεων.

131, 27. προελθόντα.

133, 12. οὐ βιάζομαι οὐδὲ ἀναγκάζω. 17. ἐρχέσθω.

134, 2. διαφυγεῖν.

135, 15. τῶν προφητῶν. 35. οὐ μόνον δὲ διὰ τάς. 20

136, 12. οὐδένα φοβ. 15. περιεκ. σφοδρῶς.

136, 18. ἐκείνης. 29. ἀπειλῇ.

137, 15. φῶς ἄκρατον. 21. ᾔδει ὅτι μετὰ ταῦτα οὔτε ἔμελλον σκανδαλίζεσθαι οὔτε οἱ Ἀπ.

138, 33. φησι γὰρ, οὕτως. 25

140, 14. ἀπήλαυεν. 28. οὐδὲ γάρ ἐστι.

141, 22. διατρίβομεν. 32. ἀντείχοντο.

142, 8. ὡς περὶ ἀνθρ. 25. παρὰ τ. ἀρχ. 28. τὸν ἐν τῷ.

143, 2. ἔφη om. Cod. B. 10. βυθῶν ἐκείνων.

143, 13. τ. στατῆρα, ἀλλὰ θείας δυνάμεως καὶ ἀπορρήτου. 30

143, 25. ὅτι διατί τὸν Π. ἡμ. προετίμησας.

144, 1. ταπ. τινα. 11. ὁρίζω. 14. εὐκαταφρονήτους.

144, 23. Διατί ταλανίζων τὸ οὐαὶ τέθεικεν.

144, 28. ἐλθεῖν τ. σκ. πῶς δυνατὸν ταῦτα διαφυγεῖν. ἐπειδὴ εἰ καὶ εἶπεν ὅτι ἀνάγκη ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα, οὐ τ. αὐθ. 35

144, 28. *καὶ τῆς ἐλ.* 32. *τὰ σκάνδαλα ἄγει.*
146, 4. *πεπλανημένον.* 11. *τῶν οὐρανῶν.*
146, 15. *ἀγωνιζέσθω.* 29. *ἐκέρδανας.*
147, 4. *ὅσῳ γὰρ ἄν.* 10. *τῆς μεγίστης.*
147, 13. *καταδεδικασμένοι. ἀκουέτωσαν οἱ κέρδεσιν ἐπιπηδῶν-* 5
τες ἀδίκοις καὶ μὴ παυόμενοι. 14. *παραμυθούμενος.*
147, 19. *ὃ* om. Cod. B. 24. *ἡμερώτερος.*
148, 5. *ἐπέθηκας.* 7. *ἀρκεῖ ἑπτάκις.*
149, 3. *ἀπόδοσιν.* 8. *ἐξ ὠμότητος.*
149, 13. *ὀφειλημάτων ἐλευθεροῖ.* 19. *ἀστεφάνωτος.* 10
150, 17. *ἑπομένων.* 19. *ἐπιτείνεται.*
150, 20. *τουτέστι πρὸς θεογ.* 33. *εἴρηκας.*
152, 27. *εὐχαρίστει φησιν.*
152, 31. *μηδὲ* om. Cod. B. cum lacunæ indicio.
153, 27. *καὶ εἰ προαιρέσεώς ἐστί φησι, πῶς ἀρχόμενος κ. τ. ἑ.* 15
154, 12. *ἐναγκαλίζεται.* 15. *ἡ ψυχὴ τοῦ παιδ.*
154, 19. *πρὸς κάλλη.* 25. *ἐγὼ δὲ φιλαργ.*
155, 4. *τοῦτο εἶπεν, οὐ γὰρ εἶπεν οὐκ εἰμὶ ἀγαθὸς, ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαθὸς, τουτέστιν οὐδεὶς ἀνθρώπων· καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο ὅτ' ἂν λέγῃ, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος ἀλλὰ πρὸς ἀντι-* 20 *διαστολήν.*
156, 6. *αὐτῷ δείκνυσι λέγων, εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, καὶ τότε τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν πόνον ἐπήγαγεν, τὸ πωλ.* 18. *ἀπῆλθε.*
157, 3. *βελώνης.* 9. *παρακαλῇς.*
Hoc Photii Scholium ad locum adducit Cod. B. *Οἱ μὲν* 25 *κάμηλον, οἱ δὲ κάρμηλον φασίν. ἀμφότεροι δὲ οὐ τὸ ζῶον ἀλλὰ τὸ σχοινίον λέγουσι τὸ τὰς ἀγκύρας δεσμεῦον.*
157, 12. *πένητες ὄντες.*
158, 3. *ἠλάττωσαι.* 7. *καθήσεσθε.* 34. *μετ' ἐξουσίας.*
159, 5. *μονὴν ἐν α.* 19. *δι' ὅν.* 25. *εἶναι ἀγαθά.* 30
159, 27. *καὶ γινομένους διὰ τ. μετα. β.*
160, 1. *ἐν τούτῳ.* 8. *ὑπακούεσθαι.* 9. *ἧξεν.* 21. *βραδίον.*
162, 3. *ὑποτεμνόμενος.*
163, 10. *θρόνων.*
164, 18. *ἀπολαύσεσθαι.* 30. *ἀσαφείᾳ.* 35

164, 35. διέκειντο, καὶ οἱ δύο κατεξανιστάμενοι τῶν δέκα. καὶ οἱ δέκα φθονοῦντες τῶν δύο· οὐ χρὴ δὲ νῦν τοῦτο σκοπεῖν μόνον, ἀλλὰ τὸ ὕψος τὸ ἄφατον πρὸς ὅπερ ἀνέδραμον ὕστερον.

165, 9. βαθύτερον. 30. ὑπερβ. τοὺς ἐπιστομίζοντας.

166, 7. Χαναναίας. 16. γὰρ αὐτοῦ. 27. αὐτοὺς ἐκκαίειν. 5

166, 32. παρασχεῖν Cod. B. recte, sic etiam p. 167, 1.

167, 24. ἐδάφους. 25. δακρύει.

168, 14. τὸ καταπειθὲς. 16. λέγον. 18. τοῦ δεσπότου τ. Χρ.

168, 26. πληρῶν καὶ φιλοσοφίαν παιδεύων, ὁμοῦ δὲ καὶ τ. μαθ.

168, 31. ἡμεῖς ποιήσωμεν. τίνος γὰρ ἂν εἴημεν ἄξιοι συγ- 10 γνώμης, ὅτ' ἂν οἱ μὲν.

169, 5. πάντως ὁρᾷς. 7. κατάλειπε.

169, 9. καὶ τοὺς ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ.

169, 10. αὐτὸν λεγ. τ. ἐπεποιηκ.

170, 21. εὐηργέτει. 30. θαυμ. τὸν δημιουργὸν. 15

171, 4. καθ. προέφην om. Cod. B.

171, 6. ἐθαύμασαν, καίτοι πολλῶν ἤδη σημείων γενομένων μειζόνων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο.

172, 28. καταφρ. πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντα πράττοντες. 20

173, 22. ἀπαναχωρῆσαι.

178, 13. ἀπολογίας. 27. κατακληθῆναι.

179, 9. λώβης.

181, 9. λέγωσιν. οἴδαμεν ὅτι ἀληθὴς εἶ· πῶς οὖν ἐλέγετε ὅτι πλάνος ἐστίν. 25

181, 26. δοῦναι, ἀλλὰ ἀποδοῦναι.

182, 8. ἄνοιαν. 23. ὑπώπτευον. 31. εἰ καὶ ἔζη. sec. καὶ om.

184, 23. ὅλ. ὁ νομ. καὶ οἱ προφ. κρέμανται.

185, 31. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ.

186, 14. ἀποτείνει. 15. προφυλ. 30

187, 26. τὰς πρωτοκαθεδρίας. 31. ὅτι οὖν ποιοῦντα.

188, 2. β. τοῦτον λ. 9. οὔτ. χρὴ νοεῖν. mox καθηγηταί.

189, 4. χείρων. 190, 8. ἀποδεκατοῦτε.

191, 2. ἐκάλει τύφλους. εἰ γὰρ τὸ μὴ νομίζειν δεῖσθαι ὁδηγοῦ τὸν τυφλὸν. 35

192, 1. ἐμπομπεύοντες. 2. τοσαύτης τόλμης ἡ μνήμη.

192, 34. ἀποστέλλω.

193, 5. Καὶν· μὴ γὰρ ἐφησύχασεν τοῖς γεγενημένοις ὁ Θεός; μὴ γὰρ οὐκ ἐτιμ.

194, 7. τῆς εἰκ. τῆς ὄρνης. 5

195, 21. τοῖς Ἰουδαίοις. 32. εἰ δέ τις ἀπορῶν εἴποι.

196, 3. εἰ δὲ εἷς. 30. ἐρημώσαντα.

197, 33. Τότε, φησὶν, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη· τότε, πότε;

198, 16. καὶ ἱματ. 17. γένοιτο. 10

198, 33. καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαῖος ἦν, καὶ σφόδρα Ἰουδαῖος καὶ ζηλ.

199, 7. καὶ τὰ μ. ταῦτα· ἐπειδὴ οὐδὲ ἐτόλμησέν τις ἀνθρώπων οὐ τῶν πώποτε οὐ τῶν μετὰ ταῦτα τολμ.

199, 14. ἀπεκήρυττόν τε. 20. πρόρριζοι.

200, 2. Περὶ τοῦ ἐνταῦθα εἰρημένου τότε, χρὴ γινώσκειν, καθὼς 15 πολλάκις εἶπον, ὅτι οὐχὶ τῆς ἀκολουθίας ἐστὶν τοῦ καιροῦ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων αὐτῷ τὸ τότε, ὅπου γὰρ ἀκολουθίαν ἐβούλετο εἰπεῖν, τὸ εὐθέως ἐπήγαγεν. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τότε οὐ περὶ τῶν μετὰ ταῦτα εὐθέως λέγων, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ μέλλει ταῦτα γίνεσθαι ἅπερ ἔμελλεν λέγειν· οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ 20 "ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς," οὐ τὸν ἑξῆς εὐθὺς λέγει καιρὸν, ἀλλὰ τὸν μετὰ πολλὰ ἔτη, καὶ τὸν καθ' ὃν ταῦτα ἐγίνετο ἅπερ εἰπεῖν ἔμελλεν. καὶ γὰρ περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ διαλεχθεὶς καὶ τῆς τῶν Μάγων παρουσίας, καὶ τῆς τελευτῆς Ἡρώδου, εὐθέως ἐπάγει, "ἐν ἐκείναις ταῖς 25 "ἡμέραις παραγίνεται Ἰωάννης ὁ βαπτιστής." καίτοι τριάκοντα μεταξὺ γέγονεν ἔτη, ἀλλ' ἔθος τῇ γραφῇ τούτῳ κεχρῆσθαι τῆς ἱστορίας τῷ τρόπῳ· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸν μέσον ἅπαντα χρόνον παρελθὼν, τὸν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ἕως τῶν προοιμίων τῆς συντελείας τοῦ σύμπαντος κόσμου λέγει. 30

200, 11. ἀπατᾶν ἐπιχειρ. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων τοὺς πολλοὺς ἠπάτων. 26. κ. τὴν οἰκουμένην.

In marg. Cod. B. diversa manu script. 12 sæc. Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Σχόλιον. Ὥσπερ σώματος κειμένου νεκροῦ τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὰ συντρέχει· οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ 35

ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοὶ, τουτέστι οἱ τὰ ὑψηλὰ πετώμενοι καὶ ἀνωτάτων καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνηνεγμένοι ἐπ' αὐτὸν συνδραμοῦνται.

201, 17. δίδοντας εὐθύνας.

202, 2. ἀγαπ. τῶν ἀπομενόντων τὴν κόλασιν. 6. ἀναστάντας. 5

202, 7. συλλεγέντας δέ. 12. οἴμμοι. 15. μόνος.

202, 23. ποιεῖν. πλὴν ἀλλὰ πρόφασίν τινα ἐδόκουν ἔχειν πολλοὶ τῶν ῥαθύμων. ψυχρὰν μὲν ἐδόκουν δὲ ἔχειν τὸ ὑπέρογκον τῶν ἐπιταγμάτων· καὶ ὅτι μέγας ὁ πόνος καὶ ἄπειρος ὁ χρόνος, καὶ ἀφόρητον τὸ φορτίον· νῦν δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν προβαλέσθαι· 10 ὅπερ μάλιστα τῆς γεέννης οὐχ ἧττον ἡμᾶς διατρώγειν μέλλει κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον· ὅταν διὰ μικρὰν ῥοπὴν καὶ ὀλίγον ἱδρῶτα τὸν οὐρανὸν ὦμεν ἀπολωλεκότες, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθά. καὶ γὰρ καὶ ὁ χρόνος βραχὺς, καὶ ὁ πόνος ὀλίγος· καὶ ὅμως ἐκλελύμεθα καὶ ἀναπεπτώκαμεν. 15

203, 7. ὥσπερ τοῦτο ἀνάγκη.

203, 12. Περὶ ποίας γενεᾶς εἶπεν "ὅτι οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ "αὕτη ἕως ἂν πάντα ταῦτα γένηται;" οὐ περὶ τῆς τότε ταῦτα λέγει γενεᾶς, ἀλλὰ περὶ τῆς τῶν πιστῶν. οἶδεν γὰρ γενεὰν οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκολουθίας χαρακτηρίζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τρόπων 20 θρησκείας καὶ πολιτείας· ὡς ὅταν λέγῃ, "αὕτη ἡ γενεὰ τῶν ζη-"τούντων τὸν Κύριον," ἀλλ' ὅπερ εἶπεν τοῦτό ἐστιν, ὅτι πάντως ἐκβήσεται ταῦτα πάντα καὶ μένει ἡ γενεὰ τῶν πιστῶν οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη, ἀλλὰ καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀπολεῖται καὶ τὸ πλέον τῶν Ἰουδαίων ἀφανισθήσεται. ταύτης δὲ τῆς γενεᾶς 25 οὐδὲν περιγενήσεται, οὐ λιμὸς, οὐ λοιμὸς, οὐ σεισμὸς, οὐχ αἱ τῶν πολέμων ταραχαὶ, οὐ ψευδόχριστοι, οὐ ψευδοπροφῆται, οὐκ ἀπατεῶνες, οὐχ οἱ παραδίδοντες, οὐχ οἱ σκανδαλίζοντες, οὐχ οἱ ψευδάδελφοι, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς τοιοῦτος πειρασμός. εὐκολώτερον γάρ, φησιν, ἀφανισθῆναι τὰ πεπηγότα ταῦτα καὶ ἀκίνητα. τοῦτο 30 γὰρ σημαίνει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, ἢ τῶν λόγων τῶν ἐμῶν τι διαπεσεῖν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ "οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ "παρελθῶσιν."

Διατί δὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰς μέσον τέθεικεν; ὁμοῦ μὲν δεικνὺς ὅτι προτιμότερα καὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ Ἐκκλησία, ὁμοῦ 35

δὲ καὶ δημιουργὸν ἑαυτὸν ἐμφαίνων καὶ ἐντεῦθεν τοῦ παντὸς, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον σημαίνων.

Τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας εἶπεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, οὐδὲ ὁ Υἱὸς εἰ μὴ μόνος ὁ Πατήρ; hæc quæstio totidem verbis tractata invenitur in 5 Cat. Evang. S. Marci, p. 415, 18.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "ὥσπερ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε τρώγοντες "καὶ πίνοντες" καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν ἀθρόαν αὐτοῦ καὶ ἀπροσδόκητον παρουσίαν ἐσήμανεν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος τοῦτό φησιν, ὅτι ὅταν λέγωσιν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐπίσταται 10 ὄλεθρος· καὶ ὥσπερ ἡ ὠδὶν ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ. καὶ εἰ τρυφὴ πῶς θλίψις; εἶπεν γὰρ μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων τρυφὴ τοῖς ἀναισθήτως διακειμένοις, θλίψις δὲ καὶ ἀθυμία τοῖς δικαίοις· ὅθεν δείκνυται ὅτι τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλθόντος τὰ τῶν ἀτόπων ἡδονῶν ἐπιταθήσεται ἐν τοῖς παρανόμοις, καὶ τῆς οἰκείας ἀπογνῶσιν σωτη- 15 ρίας. ὥσπερ γὰρ τῆς κιβωτοῦ γινομένης, οὐκ ἐπίστευόν φησιν, ἀλλὰ προέκειτο μὲν ἐν μέσῳ τὰ μέλλοντα προανακηρύττουσα κακὰ, ἐκεῖνοι δὲ ὁρῶντες αὐτὴν ὡς οὐδενὸς ἐσομένου δεινοῦ οὕτως ἐτρύφων, οὕτω καὶ νῦν. φανεῖται μὲν ὁ Ἀντίχριστος, μεθ' ὃν ἡ συντέλεια καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ τιμωρίαι αἱ ἀφόρητοι· οἱ δὲ τῇ κακίᾳ 20 συνεχόμενοι, οὐδὲ αἰσθήσονται τοῦ φόβου τῶν ἐσομένων δεινῶν.

203, 22. μύλῳ· κ. ἐπ. εἶπεν. 26. δῆλον ὅτι. 34. συντελείαν.

204, 10. ἀνακρίνωμεν. 14. διὰ τοῦτο εἶπεν. 15. om. μου.

205, 16. παρά τινων.

205, 32. ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς προτέρας παραβολῆς τοῦ πιστοῦ 25 δούλου καὶ τοῦ ἀγνώμονος, καθολικώτερον περὶ πάσης ὠφελείας λέγει, καὶ εἰς τὸν πλησίον ἐπιδείκνυσθαι χρή. ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς τῶν παρθένων, περὶ ἐλεημοσύνης ἰδικῶς τῆς ἐν χρήμασι παρακελεύεται· καὶ σφοδρότερον ἢ ἐπὶ τῆς προτέρας παραβολῆς· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν τύπτοντα τοὺς συνδούλους καὶ μεθυσκόμενον καὶ τὰ 30 δεσποτικὰ σκορπίζοντα καὶ ἀπολλῶντα κολάζει, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν οὐκ ὠφελοῦντα, οὐδὲ δαψιλῶς τοῖς δεομένοις κενοῦντα τὰ ὄντα. εἶχον μὲν γὰρ καὶ αἱ μωραὶ παρθένοι ἔλαιον· οὐ δαψιλὲς δὲ, διὸ κολάζονται.

206, 2. π. παρθενίας προδιελέχθη. 35

206, 3. *μεγάλην π. αὐτῆς δ.* 5. *κατορθώθη.*

206, 8. *ἐπαινῶ μὲν γάρ φησι τὸν κατορθοῦντα· οὐκ ἀναγκάζω δὲ τὸν μὴ βουλόμενον, οὐδὲ ἐπίταγμα τὸ πρᾶγμα ποιῶ.*

206, 10. *κατορθῶν, ὡς τὸ πᾶν κατορθωκὼς διάκειται.*

206, 11. *ἀμελῇ.* 20. *ἐλεημοσύνην.* 23. *παρθενίας τὸ χαρ.* 5

206, 31. *παρὰ τῶν φρον.* 32. *ἐργ. προδοθέντων προστῆναι.*

207, 25. *δεικνύς.*

208, 5. *οὐχ ἑτέρῳ ὁτῳοῦν.* 25. *ὅτι τὴν π.* 30. *σκοτοῖ.*

209, 9. *ἀπόλλει.*

212, 14. *τοῦτο ἔλεγον.* 19. *οὐδὲ ἄρρωστον.* 28. *ἢ καὶ λ.* 10

213, 12. *ἡτοίμαστο κ. ηὐτρέπιστο.*

213, 20. *τὴν μὲν γὰρ βασιλείαν, φησὶν, ὑμῖν ἡτοίμασα, τὸ δὲ πῦρ οὐχ ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐπ.*

213, 25. *εἰλικρινῆ κ. δαψιλῆ.*

214, 8. *τ. παλαιῶν εὐ.* 16. *αὐτοὺς οὖν.* 15

215, 13. *καὶ τ. Χαν. καὶ τὴν αἱμορρόουσαν.*

215, 29. *χρῖσιν.* 31. *ἔλεον.*

216, 2. *κυοφ. καὶ γαλακτοτροφηθῆναι.* 13. *καλὸν παροτονοῦν.*

217, 8. *ἐζ. δὲ εὐκαιρίαν ἵνα αὐτὸν παραδῷ.*

218, 8. *ὄρη διατεμεῖν, ἢ πτῆναι πρὸς τὸν ἀέρα· ἢ περαιώσασθαι* 20 *τὸ τυραννικὸν*[a] *πέλαγος; οὐδαμῶς, ἀλλ' οὕτως εὔκολον πολιτείαν, ὡς μηδὲ ὀργάνων δεῖσθαι, ἀλλὰ ψυχῆς καὶ διαθέσεως μόνης.*

218, 13. *ἀλλ' εἶπέν, φησιν, ῥίψον τὰ χρήματα, τοῦτο οὖν ἐστιν φορτικὸν, μάλιστα μὲν οὐκ ἐκέλευσεν, ἀλλὰ συνεβούλευσεν· πλὴν εἰ καὶ ἐπίταγμα ἦν, τί τὸ βαρὺ μὴ φέρειν φορτία, καὶ φροντίδας* 25 *ἀκαίρους ἔχειν· ἀνανήψωμεν λοιπὸν καὶ γνῶμεν ὅτι οὐχὶ π.*

218, 23. *μεγίστην· διὰ δὴ τοῦτο αἱ μὲν ἄλλαι ἀνῃροῦντο πορνευόμεναι. αἱ δὲ τῶν ἱερέων θυγατέρες κατεκαίοντο. τοῦ νομοθέτου ἐκ περιουσίας δηλοῦντος ὅση τὸν ἱερέα μένει κόλασις τοῦτο ἁμαρτάνοντα. εἰ γὰρ τὴν θυγατέρα μείζονα ἀπῄτησεν δίκην, διὰ τὸ* 30 *ἱερέως εἶναι θυγατέρα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸν τὸν ἱερωμένον; ἐπορνεύθη τις.* 30. *νῦν ἱερωμ. τις.*

219, 1. *θύεσθαι. τῇ γὰρ πέμπτῃ τοῦ σαββάτου προσῆλθον. καὶ ταύτην ὁ μὲν τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων καλεῖ, τὸν καιρὸν λέγων*

[a] An Τυρρηνικὸν? sed Lat. vers. tyrannicum.

καθ' ὃν προσῆλθον, ὁ δὲ οὕτω λέγει "ἦλθεν δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύ-
" μων ἐν ᾗ ἔδει εὔχεσθαι (sic) τὸ Πάσχα.

219, 4. θέλει om. B. 8. τὴν διάνοιαν τούτου π.

220, 18. ἐξετάζων. 33. ἐργάζ. καὶ κύνας ἀντὶ ἀνθρώπων, μᾶλλον δὲ καὶ κυνῶν χαλεπωτέρους, καὶ δαίμονας ἀπὸ κυνῶν, 5 ἔκφρονας, παραπλῆγας, ὅλους τοῦ λαμβάνειν, καθάπερ καὶ Ἰούδας ἐγένετο.

221, 3. μετὰ δὲ τὸ ψωμίον διὰ τοῦτο λέγει ὅτι εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς, ὅτι οὐκ ἀθρόον εἰσέρχεται οὐδὲ ὑφ' ἕν, ἀλλὰ πολλὴν ποιεῖται τὴν ἀπόπειραν πρῶτον. ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν. 10 διακωδωνήσας γὰρ αὐτὸν ἐν ἀρχῇ καὶ προσβαλὼν ἠρέμα, ἐπειδὴ εἶδεν ἐπιτήδειον πρὸς ὑποδοχήν, ὅλος λοιπὸν ἐνταῦθα ἔπνευσεν, καὶ ὁλοσχερῶς αὐτοῦ περιγέγονεν.

Διατί εἰ τὸ Πάσχα ἤσθιον παρανόμως ἤσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους ἔδει φαγεῖν. ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ ἐσθίειν τὸ Πάσχα ἀνέκειντο, 15 ἀλλὰ μετὰ τὸ φαγεῖν αὐτὸ λοιπὸν ἑστιώμενοι· ὃ δὲ λέγει ἕτερος Εὐαγγελιστὴς "ὅτι ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τὸ Πάσχα τοῦτο φαγεῖν " μεθ' ὑμῶν," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον, ὅτε ἤμελλεν ἡ σωτηρία τῆς οἰκουμένης γίνεσθαι, καὶ τὰ μυστήρια παραδίδοσθαι, καὶ τὰ λυπηρὰ λύεσθαι διὰ τοῦ θανάτου· οὕτω 20 κατὰ γνώμην αὐτῷ ὁ σταυρὸς ἦν.

222, 11. πρὸς αὐτό. 12. τὰ προστάγματα.

222, 18. τὰ τῆς καινῆς. 20. διαλεχθεὶς. 23. συνέχον.

222, 23. ἐκέχρητο. 25. μέλλει. 27. ἐγκεκαίνιστο.

223, 5. ἔστη. 31. οὐκ οὔσης· ὡς ἐμάθομεν ἐκ τοῦ Ἰούδα· 25 καὶ γὰρ πολλῆς ἀπολαύσας βοηθείας οὐδὲν ὠφελήθη· ἐπειδὴ καὶ μὴ θέλησε καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ συνεισενεγκεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐταλάνισεν αὐτὸν εἰπὼν "οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ·" καὶ ἐφόβησεν αὐτὸν πάλιν εἰπών, "καλὸν ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη." καὶ ἐνέτρεψεν αὐτὸν βάψας τὸ ψωμίον καὶ ἐπιδεδωκώς, ὥστε τῆς πονηρᾶς 30 αὐτὸν ἀνατρέψαι βουλῆς. τοσαύτη δὲ ἦν αὐτοῦ ἡ πήρωσις, ὅτι καὶ τῶν μυστηρίων μετασχών, ἔμενεν ὁ αὐτὸς ἀμετάβλητος. καὶ τοῦτο ὁ Λουκᾶς δηλοῖ λέγων, ὅτι μετὰ τοῦτο εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς· οὐ τοῦ σώματος καταφρονῶν ὁ διάβολος τοῦ φοβεροῦ, ἀλλὰ τῆς ἀναισχυντίας λοιπὸν καταγελῶν τοῦ προδότου. 35

Διὸ παρακαλῶ μήτε τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ῥίψαντες αὐτοὺς καθεύδειν, μήτε σπουδάζοντας νομίζειν οἰκείοις πόνοις τὸ πᾶν κατορθοῦν· οὔτε γὰρ ὑπτίους ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι βούλεται ὁ Θεός. διὰ τοῦτο οὐ τὸ πᾶν ἡμῖν δέδωκεν, ἀλλ' ἑκατέρου τὸ βλαβερὸν ἀνελὼν, τὸ χρήσιμον ἡμῖν εἴασεν· τούτου οὖν ἕνεκεν καὶ τὸν κορυ- 5 φαῖον ἀφῆκεν πεσεῖν συνεσταλμένον τε αὐτὸν κατασκευάζων, καὶ εἰς πλειόνα ἀγάπην λοιπὸν ἀλείφων.

224, 23. παρά τινων ἐπὶ τοῦτο. 27. θήσεις.

224, 35. συνάδει τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πανταχοῦ τούτῳ ἕπεσθαι δεῖ καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖν. 10

225, 2. ἐνδεικτικόν.

225, 6. ἀπελθὼν καὶ προσευξάμενος καὶ ἐπανελθὼν φησὶν. καθ.

225, 29. Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ μετὰ μαχ. Sch. sup. τοῦ Πηλουσιώτου.

226, 9. ἀγάπης σκοπῷ. 10. τίς ἐστιν ὁ εἷς. 15

227, 2. ὁπλισαμένας. 27. ἐπὶ τούτῳ.

227, 31. τὸ πάσχα. οὐ γὰρ ἂν ὁ Χριστὸς παρέβη τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα φαγὼν αὐτὸ τῇ ἑσπέρᾳ.

228, 6. τὸν ν. τοῦτον, οὔτε δὲ πάλιν περὶ τοῦ ναοῦ ἐκείνου εἶπεν ἀλλὰ π. τ. σωμ. 20

228, 17. ἐκκαλεῖται. 33. σφαγῆναι.

229, 15. προσετίθεσαν. 19. τριοβολιμαῖον.

229, 32. ἠρνήσατο· οὕτω δὲ περιδεὴς ἦν καὶ σφόδρα ἀποτεθνηκὼς τῷ δέει, ὅτι οὐ μόνον ἠρνήσατο, ἀλλ' οὐδέ.

230, 3. πικρῶς om. B. 11. προδιατετύπωτο. 22. ἀναιρεῖ. 25

231, 1. κορβονᾶν. 5. ἀνεκήρυττεν.

232, 3. π. δὲ ἐκύκων. 7. προήνεγκεν. 8. κατεβαλόμην.

232, 20. χαρ. αὐτὸν.

233, 20. Εἰ καὶ τὰς χεῖρας. 22. παραδ. τούτοις.

233, 23. ὁ ἑκατοντάρχης. 31. καὶ καθ' ἑαυτῶν. 30

235, 34. ἀνεσκολοπισμένον. 35. π. ὁρώντων.

236, 2. ποιήσωσιν.

236, 6. Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο χλευάζοντες ἐβόων, εἰ βασιλεὺς τ. Ἰσρ. 14. λῃστὴς ἦν.

237, 27. τεθνήκει. 35

237, 35. χρὴ δὲ γον. ὅτι τύπος ἦν τούτου τὸ ἐπὶ Ἐλισσαίου γενόμενον· ὅτι νεκροῦ ὄντος αὐτοῦ ἁψ.

238, 15. διὰ τούτου. 16. ῥῆξαι. 25. προστάγματα.

239, 3. μέγα ἀποτολ. 21. ἐν πειρ. ὄντα.

239, 24. εἰς αὐτ. ἐκ. ἴδετε. 25. ἐκαίνωσεν. 5

240, 6. αἰτιᾶσθε. 21. μ. τ. ἀναστ., μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

241, 16. τῷ πρῶται ἰδεῖν. 24. γενομένου.

241, 27. κἂν γὰρ οἱ π. 29. πλάττοντες. 32. οὐ παρεκαθ.

242, 22. τὰ γεγενημένα.

243, 4. πολλάκις om. B. 10

Ἐπληρώθη ἡ ἑρμηνεία τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον.

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. MATTHÆI.

AUCTORES OBITER CITATI.

AUCTORES

IN CATENA IN EVANGELIUM S. MARCI LAUDATI.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Pag. Lin.

31, 9. ἐπέθυμουν leg. ἐπεθύμουν
35, 34. προφῆτων l. προφητῶν
47, 3. αὐτοὺς l. αὐτοῖς
50, 18. ὁ Θεὸς, l. ὁ Θεός;
89, 19. διατί; ὅτε l. διατί ὅτε interrogationis nota poni debuit post ἀναιρέσεως lin. 23.
101, 14. ἐπικαλύψαμεν l. ἐπικαλύψωμεν
106, 15. ἐπιστοφὴν l. ἐπιστροφὴν
113, 6. ποῦ l. τοῦ
131, 14. ἀδεκαστὸν l. ἀδέκαστον
132, 5. γεγεννηκότα l. γεγεννηκότι
141, 1. τὸν ἀφ. l. τὴν ἀφ.
141, 12. γέγραφθαι l. γεγράφθαι
148, 10. δῆλοι l. δηλοῖ
263, 10. ἑρμήνειαν l. ἑρμηνείαν
270, 8. οὖπερ l. οὗπερ
290, 22. Μωσέος l. Μωσέως
336, 19. αἰτοῦτα l. αἰτοῦσα

Add. ad p. 447. in fin. Agnoscebat et Irenæus receptum finem Evang. S. Marci ut patet ex Lat. Vers. C. Hær. L. III. c. 10. cui fidem facit Schol. Cod. Harl. 5647. membr. X. sæc. cont. IV. Evang. cum Scholl. in S. Matth. et S. Marc.

Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Εἰρηναῖος ὁ τῶν Ἀποστόλων πλησίον, ἐν τῷ πρὸς τὰς αἱρέσεις γ΄ λόγῳ τοῦτο ἀνήνεγκεν τὸ ῥητὸν ὡς Μάρκῳ εἰρημένον.

October, 1869.

BOOKS

PRINTED AT

THE CLARENDON PRESS, OXFORD,

AND PUBLISHED FOR THE UNIVERSITY BY

MACMILLAN AND CO.,

16, BEDFORD STREET, COVENT GARDEN,

LONDON.

Many Books in this Catalogue have lately been much reduced in Price.

LEXICONS, GRAMMARS, &c.

A Greek-English Lexicon, by Henry George Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. *Fifth Edition.* 1861. crown 4to. *cloth,* 1*l.* 11*s.* 6*d.*

A Greek-English Lexicon, abridged from the above, chiefly for the use of Schools. *Twelfth Edition.* 1867. square 12mo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

A copious Greek-English Vocabulary, compiled from the best authorities. 1850. 24mo. *bound,* 3*s.*

Graecae Grammaticae Rudimenta in usum Scholarum. Auctore Carolo Wordsworth, D.C.L. *Sixteenth Edition.* 1867. 12mo. *bound,* 4*s.*

A Greek Primer, in English, by the Right Rev. Charles Wordsworth, D.C.L., Bishop of St. Andrews, etc. *Preparing.*

A Practical Introduction to Greek Accentuation, by H. W. Chandler, M.A. 1862. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Etymologicon Magnum. Ad Codd. MSS. recensuit et notis variorum instruxit Thomas Gaisford, S.T.P. 1848. fol. *cloth,* 1*l.* 12*s.*

Suidae Lexicon. Ad Codd. MSS. recensuit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1834. fol. *cloth. Price reduced from* 3*l.* 12*s. to* 2*l.* 2*s.*

Scheller's Lexicon of the Latin Tongue, with the German explanations translated into English by J. E. Riddle, M.A. 1835. fol. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Scriptores Rei Metricae. Edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 10*s. to* 15*s.*

Sold separately:

Hephaestion, Terentianus Maurus, Proclus, cum annotationibus, etc. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 5*s. to* 10*s.*

Scriptores Latini. 1837. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Thesaurus Syriacus: collegerunt Quatremère, Bernstein, Lorsbach, Arnoldi, Field. Edidit R. Payne Smith, S.T.P.R.

Fasciculus I. 1868. sm. fol. 1*l.* 1*s.*

Fasciculus II. *In the Press.*

Lexicon Aegyptiaco-Latinum ex veteribus Linguae Aegyptiacae Monumentis, etc., cum Indice Vocum Latinarum ab H. Tattam, A.M. 1835. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 10*s.* 6*d. to* 15*s.*

A Practical Grammar of the Sanskrit Language, arranged with reference to the Classical Languages of Europe, for the use of English Students, by Monier Williams, M.A. *Third Edition.* 1864. 8vo. *cloth,* 15*s.*

Nalopákhyánam. Story of Nala, an Episode of the Mahá-Bhárata: the Sanskrit text, with a copious Vocabulary, Grammatical Analysis, and Introduction, by Monier Williams, M.A. The Metrical Translation by the Very Rev. H. H. Milman, D.D. 1860. 8vo. *cloth,* 15*s.*

A Sanskrit-English Dictionary, by Monier Williams, M.A., Boden Professor of Sanskrit. *In the Press.*

An Anglo-Saxon Dictionary, by Joseph Bosworth, D.D., Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *New Edition. Preparing.*

An Icelandic-English Dictionary. By the late R. Cleasby. Enlarged and completed by G. Vigfússon. Part I. 1869. 4to. 21*s.*

A Handbook of the Chinese Language. Parts I and II. Grammar and Chrestomathy. By James Summers. 1863. 8vo. *half bound,* 1*l.* 8*s.*

Cornish Drama (The Ancient). Edited and translated by E. Norris, Esq., with a Sketch of Cornish Grammar, an Ancient Cornish Vocabulary, etc. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

The Sketch of Cornish Grammar separately, *stitched,* 2*s.* 6*d.*

GREEK AND LATIN CLASSICS.

Aeschylus: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. *Second Edition.* 1851. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Aeschylus: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1841. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Aeschylus: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. 1851. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione et cum commentariis Guil. Dindorfii. *Third Edition.* 2 vols. 1860. fcap. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Each Play separately, *limp,* 2*s.* 6*d.*

The Text alone, printed on writing paper, with large margin, royal 16mo. *cloth,* 8*s.*

The Text alone, square 16mo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Each Play separately, *limp,* 6*d.*

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta cum Annotatt. Guil. Dindorfii. Tomi II. 1849. 8vo. *cloth,* 10*s.*

The Text, Vol. I. 5*s.* 6*d.* The Notes, Vol. II. 4*s.* 6*d.*

Sophocles: Scholia Graeca.

Vol. I. ed. P. Elmsley, A.M. 1825. 8vo. *cloth,* 4*s.* 6*d.*
Vol. II. ed. Guil. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth,* 4*s.* 6*d.*

Euripides: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Euripides: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1840. *cloth,* 10*s.*

Euripides: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Tomi IV. 1863. 8vo. *cloth,* 1*l.* 16*s.*

Euripides: Alcestis, ex recensione Guil. Dindorfii. 1834. 8vo. *sewed,* 2*s.* 6*d.*

Aristophanes: Comoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1835. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Aristophanes: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1837. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Aristophanes: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Partes III. 1839. 8vo. *cloth,* 1*l.*

Aristophanem, Index in: J. Caravellae. 1822. 8vo. *cloth,* 3*s.*

Metra Aeschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis. Descripta a Guil. Dindorfio. Accedit Chronologia Scenica. 1842. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Anecdota Graeca Oxoniensia. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1834–37. 8vo. *cloth,* 1*l.* 2*s.*

Anecdota Graeca e Codd. MSS. Bibliothecae Regiae Parisiensis. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1839–41. 8vo. *cloth,* 1*l.* 2*s.*

Apsinis et Longini Rhetorica. E Codicibus MSS. recensuit Joh. Bakius. 1849. 8vo. *cloth,* 3*s.*

Aristoteles: ex recensione Immanuelis Bekkeri. Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 1837. 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*
Each volume separately, 5*s.* 6*d.*

Catulli Veronensis Liber: recognovit, apparatum criticum prolegomena appendices addidit, Robinson Ellis, A.M. 1867. 8vo. *cloth,* 16*s.*

Choerobosci Dictata in Theodosii Canones, necnon Epimerismi in Psalmos. E Codicibus MSS. edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1842. 8vo. *cloth,* 15*s.*

Demosthenes: ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi I. II. III. IV. 1846. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 2*s. to* 1*l.* 1*s.*

Demosthenes: Tomi V. VI. VII. Annotationes Interpretum. 1849. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 16*s. to* 15*s.*

Demosthenes: Tomi VIII. IX. Scholia. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 15*s. to* 10*s.*

Harpocrationis Lexicon, ex recensione G. Dindorfii. Tomi II. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 1*s. to* 10*s.* 6*d.*

Herculanensium Voluminum Partes II. 1824, 1825. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 5*s. to* 10*s.*

Homerus: Ilias, cum brevi Annotatione C. G. Heynii. Accedunt Scholia minora. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth,* 15*s.*

Homerus: Ilias, ex rec. Guil. Dindorfii. 1856. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Homerus: Odyssea, ex rec. Guil. Dindorfii. 1855. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Homerus: Scholia Graeca in Odysseam. Edidit Guil. Dindorfius. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth*, 15*s*. 6*d*.

Homerum, Index in: Seberi. 1780. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Oratores Attici ex recensione Bekkeri:

I. Antiphon, Andocides, et Lysias. 1822. 8vo. *cloth*, 7*s*.
II. Isocrates. 1822. 8vo. *cloth*, 7*s*.
III. Isaeus, Aeschines, Lycurgus, Dinarchus, etc. 1823. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Scholia Graeca in Aeschinem et Isocratem. Edidit G. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4*s*.

Paroemiographi Graeci, quorum pars nunc primum ex Codd. MSS. vulgatur. Edidit T. Gaisford, S.T.P. 1836. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Plato: The Apology, with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Riddell, M.A. 1867. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Plato: Philebus, with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A. 1860. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Plato: Sophistes and Politicus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1866. 8vo. *cloth*, 18*s*.

Plato: Theaetetus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1861. 8vo. *cloth*, 9*s*.

Plato: The Dialogues, translated into English, with Introductions, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. In four volumes; Vols. I–III will be published in the course of the present year.

Plato: The Republic, with a revised Text and English Notes, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. Demy 8vo. *Preparing.*

Plotinus. Edidit F. Creuzer. Tomi III. 1835. 4to. *cloth*, 1*l*. 8*s*.

Stobaei Florilegium. Ad MSS. fidem emendavit et supplevit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1822. 8vo. *cloth*, 1*l*.

Stobaei Eclogarum Physicarum et Ethicarum libri duo. Accedit Hieroclis Commentarius in aurea carmina Pythagoreorum. Ad MSS. Codd. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 11*s*.

Xenophon: Historia Graeca, ex recensione et cum annotationibus L. Dindorfii. *Second Edition.* 1852. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Expeditio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. *Second Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Institutio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1857. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Xenophon: Memorabilia Socratis, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1862. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Xenophon: Opuscula Politica Equestria et Venatica cum Arriani Libello de Venatione, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1866. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

THE HOLY SCRIPTURES, &c.

The Holy Bible in the earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by the Rev. J. Forshall and Sir F. Madden. 4 vols. 1850. royal 4to. *cloth. Price reduced from* 5*l.* 15*s.* 6*d. to* 3*l.* 3*s.*

The Holy Bible: an exact reprint, page for page, of the Authorized Version published in the year 1611. Demy 4to. *half bound,* 1*l.* 1*s.*

Vetus Testamentum Graece cum Variis Lectionibus. Editionem a R. Holmes, S.T.P. inchoatam continuavit J. Parsons, S.T.B. Tomi V. 1798–1827. folio, *in sheets. Price reduced from* 10*l. to* 7*l.*

Vetus Testamentum Graece secundum exemplar Vaticanum Romae editum. Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 1848. 12mo. *cloth,* 14*s.*

Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta. Edidit Fridericus Field, A.M.

Tom. II. Fasc. I. 1867. 4to. 1*l.* Tom. II. Fasc. II. 1868. 4to. 16*s.*

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus Charactere Hebraeo-Chaldaico. Edidit B. Blayney. 1790. 8vo. *cloth,* 3*s.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica. Edidit B. Thorpe, F.A.S. 1835. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Gallica e Cod. MS. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis pervetustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doct. 1860. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Libri Prophetarum Majorum, cum Lamentationibus Jeremiae, in Dialecto Linguae Aegyptiacae Memphitica seu Coptica. Edidit cum Versione Latina H. Tattam, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth,* 17*s.*

Libri duodecim Prophetarum Minorum in Ling. Aegypt. vulgo Coptica. Edidit H. Tattam, A.M. 1836. 8vo. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hansell, S.T.B. Tomi III. 1864. 8vo. *half morocco,* 2*l.* 12*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Accedunt parallela S. Scripturae loca, necnon vetus capitulorum notatio et canones Eusebii. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R., necnon Episcopus Oxoniensis. 1863. 18mo. *cloth,* 3*s.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece juxta exemplar Millianum. 1868. 12mo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

The New Testament in Greek and English, on opposite pages, arranged and edited by E. Cardwell, D.D. 2 vols. 1837. crown 8vo. *cloth,* 6*s.*

Novi Testamenti Versio Syriaca Philoxeniana. Edidit Jos. White, S.T.P. Tomi IV. 1778–1803. 4to. *cloth*, 1*l*. 8*s*.

Novum Testamentum Coptice, cura D. Wilkins. 1716. 4to. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Appendix ad edit. N. T. Gr. e Cod. MS. Alexandrino a C. G. Woide descripti. Subjicitur Codicis Vaticani collatio. 1799. fol. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Evangeliorum Versio Gothica, cum Interpr. et Annott. E. Benzelii. Edidit, et Gram. Goth. praemisit, E. Lye, A.M. 1759. 4to. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Diatessaron; sive Historia Jesu Christi ex ipsis Evangelistarum verbis apte dispositis confecta. Ed. J. White. 1856. 12mo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Canon Muratorianus. The earliest Catalogue of the Books of the New Testament. Edited with Notes and a Facsimile of the MS. in the Ambrosian Library at Milan, by S. P. Tregelles, LL.D. 1868. 4to. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

The Five Books of Maccabees, in English, with Notes and Illustrations by Henry Cotton, D.C.L. 1833. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

The Ormulum, now first edited from the original Manuscript in the Bodleian Library (Anglo-Saxon and English), by R. M. White, D.D. 2 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Horae Hebraicae et Talmudicae, a J. Lightfoot. *A new Edition*, by R. Gandell, M.A. 4 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 2s. to 1l. 1l.*

FATHERS OF THE CHURCH, &c.

Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 1838–1844. 8vo. *cloth*, 2*l*. 4*s*.

Clementis Alexandrini Opera, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi IV. 8vo. (*Just ready.*)

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 1868. 8vo. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini Commentarii in Lucae Evangelium quae supersunt Syriace. E MSS. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 1858. 4to. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 14*s*.

Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei, aliorumque, Opera Selecta. E Codd. Syriacis MSS. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 1865. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

A Latin translation of the above, by the same Editor. *Preparing.*

Eusebii Pamphili Eclogae Propheticae. E. Cod. MS. nunc primum edidit T. Gaisford, S.T.P. 1842. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV. Ad Codd. MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1843. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Eusebii Pamphili Evangelicae Demonstrationis Libri X. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Eusebii Pamphili contra Hieroclem et Marcellum Libri. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica. Edidit E. Burton, S.T.P.R. 1856. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica: Annotationes Variorum. Tomi II. 1842. 8vo. *cloth*, 17*s*.

Evagrii Historia Ecclesiastica, ex recensione H. Valesii. 1844. 8vo. *cloth*, 4*s*.

Origenis Philosophumena; sive omnium Haeresium Refutatio. E Codice Parisino nunc primum edidit Emmanuel Miller. 1851. 8vo. *cloth*, 10*s*.

Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quae supersunt. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. *Fourth Edition*. 1863. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Reliquiae Sacrae secundi tertiique saeculi. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. *Second Edition*. 1846–1848. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 2*l*. 11*s*. *to* 1*l*. 5*s*.

Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. *Third Edition*. 1858. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. *to* 10*s*.

Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica. Gr. et Lat. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1853. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 11*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Sozomeni Historia Ecclesiastica. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 6*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Theodoreti Ecclesiasticae Historiae Libri V. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1854. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Theodoreti Graecarum Affectionum Curatio. Ad Codices MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1839. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Dowling (J. G.) Notitia Scriptorum SS. Patrum aliorumque vet. Eccles. Mon. quae in Collectionibus Anecdotorum post annum Christi MDCC. in lucem editis continentur. 1839. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

ECCLESIASTICAL HISTORY, BIOGRAPHY, &c.

Baedae Historia Ecclesiastica. Edited, with English Notes, by George H. Moberly, M.A., Fellow of C. C. C., Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works. 10 vols. 1855. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*l*. 5*s*. *to* 3*l*. 3*s*.

Burnet's History of the Reformation of the Church of England. *A new Edition*. Carefully revised, and the Records collated with the originals, by N. Pocock, M.A. With a Preface by the Editor. 7 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 4*l*. 4*s*.

Burnet's Life of Sir M. Hale, and Fell's Life of Dr. Hammond. 1856. small 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*s*. *to* 2*s*. 6*d*.

Cardwell's Two Books of Common Prayer, set forth by authority in the Reign of King Edward VI, compared with each other. *Third Edition.* 1852. 8vo. *cloth,* 7s.

Cardwell's Documentary Annals of the Reformed Church of England; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, &c. from 1546 to 1716. 2 vols. 1843. 8vo. *cloth,* 18s.

Cardwell's History of Conferences on the Book of Common Prayer from 1551 to 1690. *Third Edition.* 1849. 8vo. *cloth,* 7s. 6d.

Cardwell's Synodalia. A Collection of Articles of Religion, Canons, and Proceedings of Convocation in the Province of Canterbury, from 1547 to 1717. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth,* 19s.

Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford. Vol. I. 1869. Medium 8vo. *cloth,* 1l. 1s.

Formularies of Faith set forth by the King's Authority during the Reign of Henry VIII. 1856. 8vo. *cloth,* 7s.

Fuller's Church History of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 1845. 8vo. *cloth,* 1l. 19s.

Gibson's Synodus Anglicana. Edited by E. Cardwell, D.D. 1854. 8vo. *cloth,* 6s.

Hussey's Rise of the Papal Power traced in three Lectures. *Second Edition.* 1863. fcap. 8vo. *cloth,* 4s. 6d.

Inett's Origines Anglicanae (in continuation of Stillingfleet). Edited by J. Griffiths, M.A. 3 vols. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1l. 11s. 6d. *to* 15s.

John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 1853. 4to. *cloth,* 1l. 12s.

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 1860. 8vo. *cloth,* 10s.

Knight's Life of Dean Colet. 1823. 8vo. *cloth,* 7s. 6d.

Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae. *Corrected and continued from* 1715 *to* 1853 by T. Duffus Hardy. 3 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1l. 17s. 6d. *to* 1l. 1s.

Noelli (A.) Catechismus sive prima institutio disciplinaque Pietatis Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 1844. 8vo. *cloth,* 5s. 6d.

Prideaux's Connection of Sacred and Profane History. 2 vols. 1851. 8vo. *cloth,* 10s.

Primers put forth in the Reign of Henry VIII. 1848. 8vo. *cloth,* 5s.

Reformatio Legum Ecclesiasticarum. The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 1850. 8vo. *cloth,* 6s. 6d.

Shirley's (W. W.) Some Account of the Church in the Apostolic Age. 1867. fcap. 8vo. *cloth,* 3s. 6d.

Shuckford's Sacred and Profane History connected (in continuation of Prideaux). 2 vols. 1848. 8vo. *cloth,* 10s.

Stillingfleet's Origines Britannicæ, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 13*s. to* 10*s.*

Strype's Works Complete, with a General Index. 27 vols. 1821–1843. 8vo. *cloth,* 7*l.* 13*s.* 6*d.* Sold separately as follows:—

Memorials of Cranmer. 2 vols. 1840. 8vo. *cloth,* 11*s.*
Life of Parker. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*
Life of Grindal. 1821. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*
Life of Whitgift. 3 vols. 1822. 8vo. *cloth,* 16*s.* 6*d.*
Life of Aylmer. 1820. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*
Life of Cheke. 1821. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*
Life of Smith. 1820. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*
Ecclesiastical Memorials. 6 vols. 1822. 8vo. *cloth,* 1*l.* 13*s.*
Annals of the Reformation. 7 vols. 1824. 8vo. *cloth,* 2*l.* 3*s.* 6*d.*
General Index. 2 vols. 1828. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Stubbs's (W.) Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. 1858. small 4to. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Sylloge Confessionum sub tempus Reformandae Ecclesiae editarum. Subjiciuntur Catechismus Heidelbergensis et Canones Synodi Dordrechtanae. 1827. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Walton's Lives of Donne, Wotton, Hooker, &c. 1824. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

ENGLISH THEOLOGY.

Beveridge's Discourse upon the XXXIX Articles. *The Third complete Edition.* 1847. 8vo. *cloth,* 8*s.*

Bilson on the Perpetual Government of Christ's Church, with a Biographical Notice by R. Eden, M.A. 1842. 8vo. *cloth,* 4*s.*

Biscoe's Boyle Lectures on the Acts of the Apostles. 1840. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Bull's Works, with Nelson's Life. By E. Burton, D.D. *A new Edition.* 1846. 8 vols. 8vo. *cloth,* 2*l.* 9*s.*

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 1846. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Divinity of Christ. *Second Edition.* 1829. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Doctrine of the Trinity and of the Divinity of the Holy Ghost. 1831. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

Butler's Works, with an Index to the Analogy. 2 vols. 1849. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Butler's Analogy of Religion. 1833. 12mo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

Chandler's Critical History of the Life of David. 1853. 8vo. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Chillingworth's Works. 3 vols. 1838. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.* 6*d.*

Clergyman's Instructor. *Sixth Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer. 7 vols. 1841. 8vo. *cloth*, 1*l*. 11*s*. 6*d*.

Cranmer's Works. Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriel College. 4 vols. 1834. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10s.

Enchiridion Theologicum Anti-Romanum.

Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 1852. 8vo. *cloth*, 8*s*.

Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 1837. 8vo. *cloth*, 11*s*.

[Fell's] Paraphrase and Annotations on the Epistles of St. Paul. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Greswell's Harmonia Evangelica. *Fifth Edition.* 1856. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

Greswell's Prolegomena ad Harmoniam Evangelicam. 1840. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

Greswell's Dissertations on the Principles and Arrangement of a Harmony of the Gospels. 5 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 3*l*. 3*s*.

Hall's (Bp.) Works. *A new Edition*, by Philip Wynter, D.D. 10 vols. 1863. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*l*. 5*s*. *to* 3*l*. 3*s*.

Hammond's Paraphrase and Annotations on the New Testament. 4 vols. 1845. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 10s. *to* 1*l*.

Hammond's Paraphrase on the Book of Psalms. 2 vols. 1850. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 1*s*. *to* 10s.

Heurtley's Collection of Creeds. 1858. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 10s. 6*d*. *to* 7*s*. 6*d*.

Hooker's Works, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. *Fifth Edition.* 1865. 3 vols. 8vo. *cloth*, 1*l*. 11*s*. 6*d*.

Hooker's Works; the text as arranged by John Keble, M.A. 2 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 11*s*.

Hooper's (Bp. George) Works. 2 vols. 1855. 8vo. *cloth*, 8*s*.

Jackson's (Dr. Thomas) Works. 12 vols. 1844. 8vo. *cloth*, 3*l*. 6*s*.

Jewel's Works. *A new Edition* by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 1847. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 2*l*. 10s. *to* 1*l*. 10s.

Patrick's Theological Works. 9 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 3*l*. 14*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. *Fifth Edition.* 1864. 8vo. *cloth*, 10s. 6*d*.

Pearson's Minor Theological Works. Now first collected, with a Memoir of the Author, Notes, and Index, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 14*s*. *to* 10s.

Sanderson's Works. Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 19*s. to* 1*l.* 10*s.*

South's Sermons. 5 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 10*s.* 6*d. to* 1*l.* 10*s.*

Stanhope's Paraphrase and Comment upon the Epistles and Gospels. *A new Edition.* 2 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 18*s. to* 10*s.*

Stillingfleet's Origines Sacrae. 2 vols. 1837. 8vo. *cloth,* 9*s.*

Stillingfleet's Rational Account of the Grounds of Protestant Religion; being a vindication of Abp. Laud's Relation of a Conference, &c. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Wall's History of Infant Baptism, with Gale's Reflections, and Wall's Defence. *A new Edition,* by Henry Cotton, D.C.L. 2 vols. 1862. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Waterland's Works, with Life, by Bp. Van Mildert. *A new Edition,* with copious Indexes. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth,* 2*l.* 11*s.*

Waterland's Review of the Doctrine of the Eucharist, with a Preface by the present Bishop of London. 1868. crown 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Wheatly's Illustration of the Book of Common Prayer. *A new Edition.* 1846. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Wyclif. Sermons and Select English Works. By T. Arnold, M.A. *In the Press.*

Wyclif. Trialogus. Now first edited. By Gotthardus Lechler. 1869. 8vo. *cloth.* 14*s.*

Wyclif. A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, by W. W. Shirley, D.D. 1865. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

ENGLISH HISTORICAL AND DOCUMENTARY WORKS.

Two of the Saxon Chronicles parallel, with Supplementary Extracts from the Others. Edited, with Introduction, Notes, and a Glossarial Index, by J. Earle, M.A. 1865. 8vo. *cloth,* 16*s.*

Magna Carta, a careful Reprint. Edited by W. Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History. 1868. 4to. *stitched,* 1*s.*

Britton, a Treatise upon the Common Law of England, composed by order of King Edward I. The French Text carefully revised, with an English Translation, Introduction, and Notes, by F. M. Nichols, M.A. 2 vols. 1865. royal 8vo. *cloth,* 1*l.* 16*s.*

Burnet's History of His Own Time, with the suppressed Passages and Notes. 6 vols. 1833. 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*

Burnet's History of James II, with additional Notes. 1852. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Burnet's Lives of James and William Dukes of Hamilton. 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Carte's Life of James Duke of Ormond. *A new Edition,* carefully compared with the original MSS. 6 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 6*s. to* 1*l.* 5*s.*

Casauboni Ephemerides, cum praefatione et notis J. Russell, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. To which are subjoined the Notes of Bishop Warburton. 7 vols. 1849. medium 8vo. *cloth*, 2*l*. 10*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. 7 vols. 1839. 18mo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. Also His Life, written by Himself, in which is included a Continuation of his History of the Grand Rebellion. With copious Indexes. In one volume, royal 8vo. 1842. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, including a Continuation of his History. 2 vols. 1857. medium 8vo. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, and Continuation of his History. 3 vols. 1827. 8vo. *cloth*, 16*s*. 6*d*.

Freeman's (E. A.) History of the Norman Conquest of England: its Causes and Results. Vols. I. and II. 8vo. *cloth*, each 18*s*.

Vol. III. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Kennett's Parochial Antiquities. 2 vols. 1818. 4to. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 14*s*. *to* 1*l*.

Lloyd's Prices of Corn in Oxford, 1583–1830. 8vo. *sewed*, 1*s*.

Luttrell's (Narcissus) Diary. A Brief Historical Relation of State Affairs, 1678–1714. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 3*l*. 3*s*. *to* 1*l*. 4*s*.

May's History of the Long Parliament. 1854. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Rogers's History of Agriculture and Prices in England, A.D. 1259–1400. 2 vols. 1866. 8vo. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Sprigg's England's Recovery; being the History of the Army under Sir Thomas Fairfax. *A new Edition*. 1854. 8vo. *cloth*, 6*s*.

Whitelock's Memorials of English Affairs from 1625 to 1660. 4 vols. 1853. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Enactments in Parliament, specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge. Collected and arranged by J. Griffiths, M.A. 1869. 8vo. *cloth*, 12*s*.

Ordinances and Statutes [for Colleges and Halls] framed or approved by the Oxford University Commissioners. 1863. 8vo. *cloth*, 12*s*.

Sold separately (except for Exeter, All Souls, Brasenose, Corpus, and Magdalen Hall) at 1*s*. each.

Statuta Universitatis Oxoniensis. 1869. 8vo. *cloth*, 5*s*.

Index to Wills proved in the Court of the Chancellor of the University of Oxford, &c. Compiled by J. Griffiths, M.A. 1862. royal 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Catalogue of Oxford Graduates from 1659 to 1850. 1851. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 12*s*. 6*d*. *to* 7*s*. 6*d*.

CHRONOLOGY, GEOGRAPHY, &c.

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the LVIth to the CXXIIIrd Olympiad. *Third Edition.* 1841. 4to. *cloth*, 1*l.* 14*s.* 6*d.*

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the CXXIVth Olympiad to the Death of Augustus. *Second Edition.* 1851. 4to. *cloth*, 1*l.* 12*s.*

Clinton's Epitome of the Fasti Hellenici. 1851. 8vo. *cloth*, 6*s.* 6*d.*

Clinton's Fasti Romani. The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople, from the Death of Augustus to the Death of Heraclius. 2 vols. 1845, 1850. 4to. *cloth*, 3*l.* 9*s.*

Clinton's Epitome of the Fasti Romani. 1854. 8vo. *cloth*, 7*s.*

Cramer's Geographical and Historical Description of Asia Minor. 2 vols. 1832. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Cramer's Map of Asia Minor, 15*s.*

Cramer's Map of Ancient and Modern Italy, on two sheets, 15*s.*

Cramer's Description of Ancient Greece. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth*, 16*s.* 6*d.*

Cramer's Map of Ancient and Modern Greece, on two sheets, 15*s.*

Greswell's Fasti Temporis Catholici. 4 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 2*l.* 10*s.*

Greswell's Tables to Fasti, 4to., and Introduction to Tables, 8vo. *cloth*, 15*s.*

Greswell's Origines Kalendariae Italicae. 4 vols. 1854. 8vo. *cloth*, 2*l.* 2*s.*

Greswell's Origines Kalendariae Hellenicae. The History of the Primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon. 6 vols. 1862. 8vo. *cloth*, 4*l.* 4*s.*

PHILOSOPHICAL WORKS, AND GENERAL LITERATURE.

Bacon's Novum Organum, edited, with English notes, by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s.* 6*d.*

Bacon's Novum Organum, translated by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s.* 6*d.*

The Works of George Berkeley, D.D., formerly Bishop of Cloyne. Collected and edited, from published and unpublished sources, with Prefaces, Notes, Dissertations, and an Account of his Life and Philosophy, by Alexander Campbell Fraser, M.A., Professor of Logic and Metaphysics in the University of Edinburgh. *In the Press.*

Chaucer's Works. A new Edition, by the Rev. John Earle, M.A., formerly Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *Preparing.*

The Wealth of Nations, by Adam Smith, LL.D. A new Edition, with Notes, by J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. *Just ready.*

MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

An Account of Vesuvius, by John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Synopsis of the Pathological Series in the Oxford Museum. By H. W. Acland, M.D., F.R.S., Regius Professor of Medicine, Oxford. 1867. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Archimedis quae supersunt omnia cum Eutocii commentariis ex recensione Josephi Torelli, cum novâ versione Latinâ. 1792. folio. *cloth*, 1*l*. 5*s*.

Bradley's Miscellaneous Works and Correspondence. With an Account of Harriot's Astronomical Papers. 1832. 4to. *cloth*, 17*s*.

Reduction of Bradley's Observations by Dr. Busch. 1838. 4to. *cloth*, 3*s*.

Daubeny's Introduction to the Atomic Theory. *Second Edition*, greatly enlarged. 1850. 16mo. *cloth*, 6*s*.

The Geology of the Vicinity of Oxford, with Descriptions of its Organic Remains. By John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. *Preparing*.

Thesaurus Entomologicus Hopeianus, or a Description, with Plates, of the rarest Insects in the Collection given to the University by the Rev. William Hope. By J. O. Westwood, M.A., Hope Professor of Zoology. *Preparing*.

Treatise on Infinitesimal Calculus. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Vol. I. Differential Calculus. *Second Edition*. 1858. 8vo. *cloth*, 14*s*. 6*d*.

Vol. II. Integral Calculus, Calculus of Variations, and Differential Equations. *Second Edition*. 1865. 8vo. *cloth*, 18*s*.

Vol. III. Statics, including Attractions; Dynamics of a Material Particle. *Second Edition*. 1868. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Vol. IV. Dynamics of Material Systems; together with a Chapter on Theoretical Dynamics, by W. F. Donkin, M.A., F.R.S. 1862. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Rigaud's Correspondence of Scientific Men of the 17th Century, with Index by A. de Morgan. 2 vols. 1841–1862. 8vo. *cloth*, 18*s*. 6d.

BIBLIOGRAPHY.

Ebert's Bibliographical Dictionary, translated from the German. 4 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Cotton's List of Editions of the Bible in English. *Second Edition*, corrected and enlarged. 1852. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer. *Second Edition*. 1831. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer, Second Series. 1866. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Rhemes and Doway. An attempt to shew what has been done by Roman Catholics for the diffusion of the Holy Scriptures in English. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s*.

BODLEIAN LIBRARY CATALOGUES, &c.

Catalogus Codd. MSS. Orientalium Bibliothecae Bodleianae:

Pars I, a J. Uri. 1788. fol. 10*s.*
Partis II Vol. I, ab A. Nicoll, A.M. 1821. fol. 10*s.*
Partis II Vol. II, Arabicos complectens, ab E. B. Pusey, S.T.B. 1835. fol. 1*l.*

Catalogus MSS. qui ab E. D. Clarke comparati in Bibl. Bodl. adservantur:

Pars prior. Inseruntur Scholia inedita in Platonem et in Carmina Gregorii Naz. 1812. 4to. 5*s.*
Pars posterior, Orientales complectens, ab A. Nicoll, A.M. 1814. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. et Impressorum cum notis MSS. olim D'Orvillianorum, qui in Bibl. Bodl. adservantur. 1806. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus MSS. Borealium praecipue Islandicae Originis, a Finno Magno Islando. 1832. 4to. 4*s.*

Catalogus Codd. MSS. Bibliothecae Bodleianae:—

Pars I. Codices Graeci, ab H. O. Coxe, A.M. 1853. 4to. 1*l.*
Partis II. Fasc. I. Codices Laudiani, ab H. O. Coxe, A.M. 1858. 4to. 1*l.*
Pars III. Codices Graeci et Latini Canoniciani, ab H. O. Coxe, A.M. 1854. 4to. 1*l.*
Pars IV. Codices T. Tanneri, ab A. Hackman, A.M. 1060. 4to. 12*s.*
Pars V. Codicum R. Rawlinson classes duae priores, a Guil. D. Macray, A.M. 1862. 4to. 12*s.*
Pars VI. Codices Syriaci, a R. P. Smith, A.M. 1864. 4to. 1*l.*
Pars VII. Codices Aethiopici, ab A. Dillmann, Ph. Doct. 1848. 4to. 6*s.* 6*d.*
Pars VIII. Codices Sanscritici, a Th. Aufrecht, A.M. 1859-1864. 4to. 1*l.* 10*s.*

Catalogo di Codici MSS. Canoniciani Italici, compilato dal Conte A. Mortara. 1864. 4to. 10*s.* 6*d.*

Catalogus Librorum Impressorum Bibliothecae Bodleianae. Tomi IV. 1843 to 1850. fol. 4*l.*

Catalogus Dissertationum Academicarum quibus nuper aucta est Bibliotheca Bodleiana. 1834. fol. 7*s.*

Catalogue of Books bequeathed to the Bodleian Library by R. Gough, Esq. 1814. 4to. 15*s.*

Catalogue of Early English Poetry and other Works illustrating the British Drama, collected by Edmond Malone, Esq. 1835. fol. 4*s.*

Catalogue of the Printed Books and Manuscripts bequeathed to the Bodleian Library by Francis Douce, Esq. 1840. fol. 15*s.*

Catalogue of the Manuscripts bequeathed to the University of Oxford by Elias Ashmole. By W. H. Black. 1845. 4to. 1*l.* 10*s.*

Index to the above, by W. D. Macray, M.A. 1867. 4to. 10*s.*

Catalogue of a Collection of Early Newspapers and Essayists presented to the Bodleian Library by the late Rev. F. W. Hope. 1865. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. Confecit H. O. Coxe, A.M. Tomi II. 1852. 4to. 2*l.*

Catalogus Codd. MSS. in Bibl. Aed. Christi ap. Oxon. Curavit G. W. Kitchin, A.M. 1867. 4to. 6*s.* 6*d.*

Clarendon Press Series.

The Delegates of the Clarendon Press having undertaken the publication of a series of works, chiefly educational, and entitled the Clarendon Press Series, have published, or have in preparation, the following.

Those to which prices are attached are already published; the others are in preparation.

I. GREEK AND LATIN CLASSICS, &c.

Greek Verbs, Irregular and Defective; their forms, meaning, and quantity; embracing all the Tenses used by Greek writers, with references to the passages in which they are found. By W. Veitch. *New and revised Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

The Elements of Greek Accentuation (for Schools): abridged from his larger work by H. W. Chandler, M.A., Waynflete Professor of Moral and Metaphysical Philosophy, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Aeschines in Ctesiphontem and **Demosthenes de Corona.** With Introduction and Notes. By G. A. Simcox, M. A., and W. H. Simcox, M. A., Fellows of Queen's College, Oxford.

Aristotle's Politics. By W. L. Newman, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, and Reader in Ancient History, Oxford.

The Golden Treasury of Ancient Greek Poetry; being a Collection of the finest passages in the Greek Classic Poets, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

A Golden Treasury of Greek Prose, being a collection of the finest passages in the principal Greek Prose Writers, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford; and J. E. L. Shadwell, B.A., Senior Student of Christ Church. *In the Press.*

Homer. Iliad. By D. B. Monro, M.A., Fellow and Tutor of Oriel College, Oxford.

Homer. Odyssey, Books I–XII. By W. W. Merry, M.A., Fellow and Lecturer of Lincoln College, Oxford; and the late James Riddell, M.A., Fellow of Balliol College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Homer. Odyssey, Books XIII–XXIV. By Robinson Ellis, M.A., Fellow of Trinity College, Oxford.

Plato. Selections (for Schools). With Notes, by B. Jowett, M.A., Regius Professor of Greek; and J. Purves, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, Oxford.

Sophocles. Oedipus Rex: Dindorf's Text, with Notes by the Ven. Archdeacon Basil Jones, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *limp cloth*, 1*s*. 6*d*.

Sophocles. By Lewis Campbell, M.A., Professor of Greek, St. Andrews, formerly Fellow of Queen's College, Oxford.

Theocritus (for Schools). With Notes, by H. Snow, M.A., Assistant Master at Eton College, formerly Fellow of St. John's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

Xenophon. Selections (for Schools). With Notes and Maps, by J. S. Phillpotts, B.C.L., Assistant Master in Rugby School, formerly Fellow of New College, Oxford.

Caesar. The Commentaries (for Schools). Part I. The Gallic War, with Notes, &c., by Charles E. Moberly, M.A., Assistant Master in Rugby School; formerly Scholar of Balliol College, Oxford.

Also, to follow: Part II. The Civil War: by the same Editor.

Cicero's Philippic Orations. With Notes, by J. R. King, M. A., formerly Fellow and Tutor of Merton College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Cicero pro Cluentio. With Introduction and Notes. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Cicero. Selection of interesting and descriptive passages. With Notes. By Henry Walford, M.A., Wadham College, Oxford, Assistant Master at Haileybury College. In three Parts.

Part I. Anecdotes from Grecian and Roman History. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 1*s*. 6*d*.

Part II. Omens and Dreams: Beauties of Nature. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 1*s*. 6*d*.

Part III. Rome's Rule of her Provinces.

Cicero. Select Letters. By Albert Watson, M.A., Fellow and Tutor of Brasenose College, Oxford.

Cicero de Oratore. With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, M.A., Professor of Latin, Owens College, Manchester.

Cicero and Pliny. Select Epistles (for Schools). With Notes by C. E. Prichard, M.A., formerly Fellow of Balliol College, Oxford.

Cornelius Nepos. With Notes, by Oscar Browning, M.A., Fellow of King's College, Cambridge, and Assistant Master at Eton College. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Horace. With Notes and Introduction. By Edward C. Wickham, M.A., Fellow and Tutor of New College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Livy, Books I–X. By J. R. Seeley, M.A., Fellow of Christ's College, Cambridge; Professor of Latin, University College, London. *In the Press.*

Also a small edition for Schools.

Ovid. Selections for the use of Schools. With Introductions and Notes, and an Appendix on the Roman Calendar. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Fragments and Specimens of Early Latin. With Introduction, Notes, and Illustrations. By John Wordsworth, M.A., Fellow of Brasenose College, Oxford.

Selections from the less known Latin Poets. By North Pinder, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 15*s*.

Passages for Translation into Latin. For the use of Passmen and others. Selected by J. Y. Sargent, M.A., Tutor, formerly Fellow, of Magdalen College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

II. MENTAL AND MORAL PHILOSOPHY.

The Elements of Deductive Logic, designed mainly for the use of Junior Students in the Universities. By T. Fowler, M.A., Fellow and Tutor of Lincoln College, Oxford. *Third Edition*, with a Collection of Examples. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

The Elements of Inductive Logic. By the same Author. *Preparing.*

A Manual of Political Economy, for the use of Schools. By J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

III. MATHEMATICS, &c.

An Elementary Treatise on Quaternions. By P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy in the University of Edinburgh; formerly Fellow of St. Peter's College, Cambridge. Demy 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Book-keeping. By R. G. C. Hamilton, Accountant to the Education Committee of the Privy Council, and John Ball (of the Firm of Messrs. Quilter, Ball, & Co.), Examiners in Book-keeping for the Society of Arts' Examination. *Second Edition.* Extra fcap. 8vo. *limp cloth*, 1*s*. 6*d*.

A Course of Lectures on Pure Geometry. By Henry J. Stephen Smith, M.A., F.R.S., Fellow of Balliol College, and Savilian Professor of Geometry in the University of Oxford.

A Treatise on Electricity and Magnetism. By J. Clerk Maxwell, M.A., F.R.S., formerly Professor of Natural Philosophy, King's College, London.

Acoustics. By W. F. Donkin, M.A., F.R.S., Savilian Professor of Astronomy, Oxford. *In the Press.*

A Series of Elementary Works is being arranged, and will shortly be announced.

IV. HISTORY.

A Manual of Ancient History. By George Rawlinson, M.A., Camden Professor of Ancient History, formerly Fellow of Exeter College, Oxford. *In the Press.*

A History of Germany and of the Empire, down to the close of the Middle Ages. By J. Bryce, B.C.L., Fellow of Oriel College, Oxford.

A History of Germany, from the Reformation. By Adolphus W. Ward, M.A., Fellow of St. Peter's College, Cambridge, Professor of History, Owens College, Manchester.

A History of British India. By S. W. Owen, M.A., Lee's Reader in Law and History, Christ Church, and Reader in Indian Law in the University of Oxford.

A History of Greece. By E. A. Freeman, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford.

A Constitutional History of England. By W. Stubbs, M. A., Regius Professor of Modern History in the University of Oxford.

A History of France. By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church.

V. LAW.

Commentaries on Roman Law; from the original and the best modern sources. By H. J. Roby, M.A., formerly Fellow of St. John's College, Cambridge; Professor of Law at University College, London. 2 vols. Demy 8vo.

VI. PHYSICAL SCIENCE.

Natural Philosophy. In four Volumes. By Sir W. Thomson, LL.D., D.C.L., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Glasgow; and P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy, Edinburgh; formerly Fellows of St. Peter's College, Cambridge. Vol. I. 8vo. *cloth*, 1*l.* 5*s.*

By the same Authors, a smaller Work on the same subject, forming a complete Introduction to it, so far as it can be carried out with Elementary Geometry and Algebra. *In the Press.*

Descriptive Astronomy. A Handbook for the General Reader, and also for practical Observatory work. With 224 illustrations and numerous tables. By G. F. Chambers, F.R.A.S., Barrister-at-Law. Demy 8vo. 856 pp., *cloth*, 1*l.* 1*s.*

Chemistry for Students. By A. W. Williamson, Phil. Doc., F.R.S., Professor of Chemistry, University College, London. *A new Edition, with Solutions.* Extra fcap. 8vo. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

A Treatise on Heat, with numerous Woodcuts and Diagrams. By Balfour Stewart, LL.D., F.R.S., Director of the Observatory at Kew. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s.* 6*d.*

Forms of Animal Life. By G. Rolleston, M.D., F.R.S., Linacre Professor of Physiology, Oxford. Illustrated by Descriptions and Drawings of Dissections. *In the Press.*

Exercises in Practical Chemistry. By A. G. Vernon Harcourt, M.A., F.R.S., Senior Student of Christ Church, and Lee's Reader in Chemistry; and H. G. Madan, M.A., Fellow of Queen's College, Oxford.

Series I. Qualitative Exercises. Crown 8vo. *cloth*, 7*s.* 6*d.*

Series II. Quantitative Exercises.

Geology. By J. Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford.

Mechanics. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Sedleian Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Optics. By R. B. Clifton, M.A., F.R.S., Professor of Experimental Philosophy, Oxford; formerly Fellow of St. John's College, Cambridge.

Electricity. By W. Esson, M.A., F.R.S., Fellow and Mathematical Lecturer of Merton College, Oxford.

Crystallography. By M. H. N. Story-Maskelyne, M.A., Professor of Mineralogy, Oxford; and Deputy Keeper in the Department of Minerals, British Museum.

Mineralogy. By the same Author.

Physiological Physics. By G. Griffith, M.A., Jesus College, Oxford, Assistant Secretary to the British Association, and Natural Science Master at Harrow School.

Magnetism.

VII. ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE.

A First Reading Book. By Marie Eichens of Berlin; and edited by Anne J. Clough. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*, 4*d*.

On the Principles of Grammar. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

Grammatical Analysis, designed to serve as an Exercise and Composition Book in the English Language. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Specimens of Early English; being a Series of Extracts from the most important English Authors, Chronologically arranged, illustrative of the progress of the English Language and its Dialectic varieties, from A.D. 1250 to A.D. 1400. With Grammatical Introduction, Notes, and Glossary. By R. Morris, Editor of "The Story of Genesis and Exodus," &c. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

The Vision of William concerning Piers the Plowman, by William Langland. Edited, with Notes, by W. W. Skeat, M.A., formerly Fellow of Christ's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

The Philology of the English Tongue. By J. Earle, M.A., formerly Fellow of Oriel College, and Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *In the Press.*

Typical Selections from the best English Authors from the Sixteenth to the Nineteenth Century, (to serve as a higher Reading Book,) with Introductory Notices and Notes, being a Contribution towards a History of English Literature. *Just ready.*

Specimens of the Scottish Language; being a Series of Annotated Extracts illustrative of the Literature and Philology of the Lowland Tongue from the Fourteenth to the Nineteenth Century. With Introduction and Glossary. By A. H. Burgess, M.A.

VIII. FRENCH LANGUAGE AND LITERATURE.

Brachet's Historical Grammar of the French Language. Translated into English by G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Corneille's Cinna, and **Molière's** Les Femmes Savantes. Edited, with Introduction and Notes, by Gustave Masson. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Racine's Andromaque, and **Corneille's** Le Menteur. With Louis Racine's Life of his Father. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Moliere's Les Fourberies de Scapin, and **Racine's** Athalie. With Voltaire's Life of Molière. By the same Editor. *In the Press.*

Selections from the Correspondence of **Madame de Sévigné** and her chief Contemporaries. Intended more especially for Girls' Schools. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s.*

Voyage autour de ma Chambre, by **Xavier de Maistre**; Ourika, by **Madame de Duras**; La Dot de Suzette, by **Fievée**; Les Jumeaux de l'Hôtel Corneille, by **Edmond About**; Mésaventures d'un Écolier, by **Rodolphe Töpffer.** By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s.* 6*d.*

A French Grammar. A complete Theory of the French Language, with the rules in French and English, and numerous Examples to serve as first Exercises in the Language. By Jules Bué, Honorary M.A. of Oxford; Taylorian Teacher of French, Oxford; Examiner in the Oxford Local Examinations from 1858.

A French Grammar Test. A Book of Exercises on French Grammar; each Exercise being preceded by Grammatical Questions. By the same Author.

Exercises in Translation No. 1, from French into English, with general rules on Translation; and containing Notes, Hints, and Cautions, founded on a comparison of the Grammar and Genius of the two Languages. By the same Author.

Exercises in Translation No. 2, from English into French, on the same plan as the preceding book. By the same Author.

IX. GERMAN LANGUAGE AND LITERATURE.

Goethe's Egmont. With a Life of Goethe, &c. By Dr. Buchheim, Professor of the German Language and Literature in King's College, London; and Examiner in German to the University of London. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s.* *Just published.*

Schiller's Wilhelm Tell. With a Life of Schiller; an historical and critical Introduction, Arguments, and a complete Commentary. By the same Editor. *In the Press.*

Lessing's Minna von Barnhelm. A Comedy. With a Life of Lessing, Critical Commentary, &c. By the same Editor.

X. ART, &c.

A Handbook of Pictorial Art. By R. St. J. Tyrwhitt, M.A., formerly Student and Tutor of Christ Church, Oxford. With coloured Illustrations, Photographs, and a chapter on Perspective by A. Macdonald. 8vo. *half morocco*, 18*s.*

A Treatise on Harmony. By Sir F. A. Gore Ouseley, Bart., M.A., Mus. Doc., Professor of Music in the University of Oxford. 4to. *cloth*, 10*s.*

A Treatise on Counterpoint, Canon, and Fugue, based upon that of Cherubini. By the same Author. 4to. *cloth*, 16*s.*

A System of Physical Education: Theoretical and Practical. By Archibald Maclaren, The Gymnasium, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s.* 6*d.*

XI. ENGLISH CLASSICS.

Designed to meet the wants of Students in English Literature: under the superintendence of the Rev. J. S. Brewer, M.A., *of Queen's College, Oxford, and Professor of English Literature at King's College, London.*

There are two dangers to which the student of English Literature is exposed at the outset of his task;—his reading is apt to be too narrow or too diffuse.

Out of the vast number of authors set before him in books professing to deal with this subject he knows not which to select: he thinks he must read a little of all; he soon abandons so hopeless an attempt; he ends by contenting himself with second-hand information; and professing to study English Literature, he fails to master a single English author. On the other hand, by confining his attention to one or two writers, or to one special period of English Literature, the student narrows his view of it; he fails to grasp the subject as a whole; and in so doing misses one of the chief objects of his study.

How may these errors be avoided? How may minute reading be combined with comprehensiveness of view?

In the hope of furnishing an answer to these questions the Delegates of the Press, acting upon the advice and experience of Professor Brewer, have determined to issue a series of small volumes, which shall embrace, in a convenient form and at a low price, the general extent of English Literature, as represented in its masterpieces at successive epochs. It is thought that the student, by confining himself, in the first instance, to those authors who are most worthy of his attention, will be saved from the dangers of hasty and indiscriminate reading. By adopting the course thus marked out for him he will become familiar with the productions of the greatest minds in English Literature; and should he never be able to pursue the subject beyond the limits here prescribed, he will have laid the foundation of accurate habits of thought and judgment, which cannot fail of being serviceable to him hereafter.

The authors and works selected are such as will best serve to illustrate English Literature in its *historical* aspect. As "the eye of history," without which history cannot be understood, the literature of a nation is the clearest and most intelligible record of its life. Its thoughts and its emotions, its graver and its less serious modes, its progress, or its degeneracy, are told by its best authors in their best words. This view of the subject will suggest the safest rules for the study of it.

With one exception all writers before the Reformation are excluded from the Series. However great may be the value of literature before that epoch, it is not completely national. For it had no common organ of language; it addressed itself to special classes; it dealt mainly with

special subjects. Again; of writers who flourished after the Reformation, who were popular in their day, and reflected the manners and sentiments of their age, the larger part by far must be excluded from our list. Common sense tells us that if young persons, who have but a limited time at their disposal, read Marlowe or Greene, Burton, Hakewill or Du Bartas, Shakespeare, Bacon, and Milton will be comparatively neglected.

Keeping, then, to the best authors in each epoch—and here popular estimation is a safe guide—the student will find the following list of writers amply sufficient for his purpose: Chaucer, Spenser, Hooker, Shakespeare, Bacon, Milton, Dryden, Bunyan, Pope, Johnson, Burke, and Cowper. In other words, Chaucer is the exponent of the Middle Ages in England; Spenser of the Reformation and the Tudors; Hooker of the latter years of Elizabeth; Shakespeare and Bacon of the transition from Tudor to Stuart; Milton of Charles I and the Commonwealth; Dryden and Bunyan of the Restoration; Pope of Anne and the House of Hanover; Johnson, Burke, and Cowper of the reign of George III to the close of the last century.

The list could be easily enlarged; the names of Jeremy Taylor, Clarendon, Hobbes, Locke, Swift, Addison, Goldsmith, and others are omitted. But in so wide a field, the difficulty is to keep the series from becoming unwieldy, without diminishing its comprehensiveness. Hereafter, should the plan prove to be useful, some of the masterpieces of the authors just mentioned may be added to the list.

The task of selection is not yet finished. For purposes of education, it would neither be possible, nor, if possible, desirable, to place in the hands of students the whole of the works of the authors we have chosen. We must set before them only the masterpieces of Literature, and their studies must be directed, not only to the greatest minds, but to their choicest productions. These are to be read again and again, separately and in combination. Their purport, form, language, bearing on the times, must be minutely studied, till the student begins to recognise the full value of each work both in itself and in its relations to those that go before and those that follow it.

It is especially hoped that this Series may prove useful to Ladies' Schools and Middle Class Schools; in which English Literature must always be a leading subject of instruction.

A General Introduction to the Series. By Professor Brewer, M.A.

1. **Chaucer.** The Prologue to the Canterbury Tales; The Knightes Tale; The Nonne Prest his Tale. Edited by R. Morris, Editor for the Early English Text Society, &c., &c. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

2. **Spenser's Faery Queene.** Books I and II. Designed chiefly for the use of Schools. With Introduction, Notes, and Glossary. By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*. each.

3. **Hooker.** Ecclesiastical Polity, Book I. Edited by R. W. Church, M.A., Rector of Whatley; formerly Fellow of Oriel College, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*.

4. **Shakespeare.** Select Plays. Edited by W. G. Clark, M.A., Fellow of Trinity College, Cambridge, and Public Orator; and W. Aldis Wright, M.A., Librarian of Trinity College, Cambridge.

   I. The Merchant of Venice. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*, 1s.

   II. Richard the Second. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*, 1s. 6*d*.

   III. Macbeth. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*. 1s. 6*d*.

5. **Bacon.** Advancement of Learning. Edited by W. Aldis Wright, M.A. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

6. **Milton.** Poems. Edited by R. C. Browne, M.A., and Associate of King's College, London. *In the Press.*

7. **Dryden.** Stanzas on the Death of Oliver Cromwell; Astraea Redux; Annus Mirabilis; Absalom and Achitophel; Religio Laici; The Hind and Panther. Edited by W. D. Christie, M.A., Trinity College, Cambridge.

8. **Bunyan.** Grace Abounding; The Pilgrim's Progress. Edited by E. Venables, M.A., Canon of Lincoln.

9. **Pope.** With Introduction and Notes. By Mark Pattison, B.D., Rector of Lincoln College, Oxford.

   I. Essay on Man. Extra fcap. 8vo. *stiff covers*, 1s. 6*d*.

   II. Epistles and Satires.

10. **Johnson.** Rasselas; Lives of Pope and Dryden. Edited by C. H. O. Daniel, M.A., Fellow and Tutor of Worcester College, Oxford.

11. **Burke.** Thoughts on the Present Discontents; the two Speeches on America; Reflections on the French Revolution. Edited by Goldwin Smith, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford, and Regius Professor of Modern History.

12. **Cowper.** The Task, and some of his minor Poems. Edited by J. C. Shairp, M.A., Principal of the United Colleges, St. Andrews.

Published for the University by

MACMILLAN AND CO., LONDON.

The Delegates of the Press *invite suggestions and advice from all persons interested in education; and will be thankful for hints, &c. addressed to either the* Rev. G. W. Kitchin, *Oxford, or the* Secretary to the Delegates, *Clarendon Press, Oxford.*

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS II.

IN EVANGELIA S. LUCÆ ET S. JOANNIS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

MONITUM LECTORI.

CATENAS in Evangelia S. Lucæ et S. Joannis hactenus ineditas ex eodem Codice Coisl. vulgavimus, quo in edendis Commentariis in duos priores Evangelistas usi sumus. Catena in S. Lucam longe diversa est illa quam Latine tantum edidit Corderius Antverpiæ An. 1627. in fol. Nostræ fundus est, ut in Præf. ad Cat. in S. Matth. jam monui, Commentarius vulgo Tito Bostrensi Episcopo attributus, de quo fuse egit Fabricius, de Commentariis in Nov. Testam. disserens Bibl. Gr. t. VII. p. 778. Est revera autem Epitome tantum Commentarii, ex illo antiquo Scriptore præcipue contexti, ab eodem anonymo Auctore, qui Catenas in S. Matthæum et S. Joannem e Chrysostomi Operibus confecit. Et annotarunt quidem Combefisius et alii, plures exstare reliquias integri Commentarii Episcopi Bostrensis in Catenis Regiis MSS. (ap. Fabr. p. 779.) Hujus generis est nostra, quæ multas Symbolas affert ex Tito, pluresque insuper ex Origene, Chrysostomo, Cyrillo et aliis Patribus. Si fides autem adhibenda est veteri cuidam Catalogo MS. videtur Titum Bostrensem in omnes Evangelistas commentarios edidisse sub hoc titulo, Τίτου Ἐπισκόπου Βοστρῶν ἑρμηνεία εἰς τοὺς δ' Εὐαγγελιστάς [a].

Et sæpe quidem laudatur a Macario Chrysocephalo in Catena ejus ad Ev. S. Matthæi Cod. Barocc. 166.

[a] Anecd. Paris. t. I. p. 393.

semel vero tantum laudatur in Catena a nobis edita in Ev. S. Marci, nunquam autem in iis quæ ad Ev. S. Joannis explicandum concinnatæ sunt; unde patet Commentarios ejus in duos hos Evangelistas ante ceteros ævo absumptos esse.

Nostra in S. Joannem Catena, prorsus dissimilis est, ut bene monuit Montfaucon. in Bibl. Coisl. p. 68. illa quam vulgavit Corderius Græce et Latine Antverpiæ an. 1630. fol. Cum Corderiana maxime quadrat illa quam continet Liber Baroccianus 225. membr. form. in 4to. Sæc. XII, optime exaratus, sed initio et fine mutilus, et multis in locis humore corruptus. Hunc quidem Codicem utilissimum judicarem ad corrigendum et ampliandum Commentarium a Corderio editum. Nostri autem Commentarii præcipua pars Chrysostomo debetur, et ab eadem proculdubio manu ex ejus Patris homiliis compilata est, quæ Commentarios in S. Matthæum et S. Lucam confecit. Additæ sunt præterea multæ citationes ex Apollinari, Cyrillo, Origene, Severo, Theodoro Heracleensi et Theodoro Mopsuesteno; sed ante omnes frequentissime laudatur Ammonius Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, cujus multa adducta sunt Scholia in Catena ad Acta SS. Apostolorum a nobis vulgata. Hic Scriptor, non confundendus cum antiquiore ejusdem nominis Monotessari Evang. Auctore, quem memorat Euseb. Hist. Eccl. VI. 19, floruisse videtur circa finem V Sæculi; nam subscripsit an. 458. Epistolæ Episcoporum Ægypti ad Leonem Imp. pro defensione Conc. Chalcedonensis (ap. Fabr. Bibl. Gr. t. IV. p. 179.)

De hoc Ammonio non gravabor quædam testimonia adducere ex Anastasii Sinaitæ Hodego, quoniam minus accurate exstant vulgata in Gretseri Ed. p. 278. Nos

ex optimo Codice Bodl. Roe 22. Ὁ περὶ πάντα πολυπειρότατος τῶν ἐξηγητῶν Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, τούτῳ τῷ τρόπῳ τὸν Ἀλικαρνασέα χειρωσάμενος, ἐθανάτωσεν. Ἀναλαβὼν γὰρ καὶ προσποιησάμενος, τὸ τοῦ Σαμοσατέως πρόσωπον, ὡς εἶδε τὸν Ἰουλιανὸν εἰς δόκησιν καὶ φαντασίαν τρεπόμενον· καὶ ἄνω καὶ κάτω θεωθεῖσαν καὶ ἐξομοιωθεῖσαν τὴν ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ, ὡσανεὶ διαπριόμενος καὶ διαπληκτιζόμενος ἐπὶ τῇ ἀθετήσει τῆς ἀληθείας, ὁ ἱερὸς Ἀμμώνιος φησὶ πρὸς τὸν Ἰουλιανόν· "Ὅτι μὲν "Θεὸς ἀληθὴς ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ θεῖον ὄντως αὐτοῦ "τὸ ἅγιον σῶμα τῇ θεώσει, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα "τῆς θεότητος, παντί που δῆλον· ὁ γὰρ μὴ οὕτω φρονῶν, ξενὸς καὶ "ἀλλότριός ἐστι τῆς ἁγίας θεότητος αὐτοῦ· ὅμως διὰ τὴν πολλὴν "καὶ φιλόνεικον ὑμῶν ζυγομαχίαν, τῶν ἀρνουμένων τὴν ἀνθρωπίνην "φύσιν τοῦ Χριστοῦ, ἰδοὺ οἰκειοῦμαι καὶ ἀναλαμβάνω πρόσωπον "Σαμοσατέως, ἢ μᾶλλον ἀπίστου Ἰουδαίου, Φίλωνος τοῦ φιλοσό-"φου." Καὶ οὗτος γὰρ πρὸς Μνάσονα τὸν ἀποστολικὸν μαθητὴν, ἀντίρρησιν τότε περὶ τῆς Χριστοῦ ποιούμενος θεότητος, διηρώτα (Edd. absurdo sensu δικρῶτα) τὸν Μνάσονα λέγων, Τίς καὶ ποία καὶ πόθεν ἡ ἀπόδειξις. κ. τ. ἑ.

Paulo infra Anastasius citat Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας ἐκ τοῦ πρὸς τὰς αἱρέσεις Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκόρου λόγου ιέ[b]. ubi Ammonius ipse inducitur disputans cum Colutho Judæo. "Καὶ γοῦν ποτέ μοι κατὰ τὴν Ἀντινόπολιν "πρὸς Κόλουθον (Ed. Ἀκόλουθον) τὸν σοφιστὴν, τὰς διαλέξεις "ποιουμένῳ, Ἰουδαῖον καὶ αὐτὸν τυγχάνοντα, ἀντιθέντος καὶ αὐτοῦ "τοῖς τοῦ Χριστοῦ θαύμασι τὰς Μωσέως θαυματουργίας· εἶτα ἐμοῦ "εἰρηκότος, ὅτι Μωσῆς μὲν ὡς προφήτης ὢν, διὰ προσευχῆς ἐξε-"τέλει τεράστεια, ὁ δὲ Χριστὸς ὡς Θεὸς, αὐτοκελεύστως τὰ θαύ-"ματα διεπράττετο δίχα προσευχῆς." κ. τ. λ. Videndum an hic Coluthus, cum quo disputavit Ammonius, idem sit ac Lycopolitanus Sophista, qui poema de Raptu Helenæ

[b] Hæc in Ed. desunt.

conscripsit, licet hunc Anastasio imperante vixisse tradat Suidas. Alius est Colluthus hæreticus presbyter Alexandrinus, de quo Athanas. Apol. c. Arian. t. I. p. 134. Ed. Ben. et alius junior quem laudat Anonymus Auctor Dogmaticus in Cod. olim Claromontano, postea Meermanno, nunc Bodleiano. Auct. T. 1. 6. Κολλούθου τοῦ αἱρετικοῦ ἐκ τῆς ὑπὸ Θεοδοσίου ἀπολογίας. Hoc opus dogmaticum, quod quibusdam Jo. Damasceno attributum est, idem esse conjicerem ac illud de quo Anastasius loquitur in Hodego p. 192. quem tomum dogmaticum vocat, et quem se composuisse testatur sub nomine Flaviani Episcopi Constantinop.[c]

Citatur rursus ab Anastasio in Hodego Ammonii opus contra Julianum Halicarnassensem p. 266. et p. 278. κατὰ Μονοφυσιτῶν. Et hæc quidem de Ammonio, qui tam frequenter et in nostra et in Corderiana Catena citatur, ut facile cernatur illum continuum Commentarium in S. Joannis Evang. scripsisse.

Jam adnotatum est a viris Criticis veteres Commentatores in Catenis ad S. Joann. Ev. concinnatis, nullam interpretationem attulisse ad pericopam de adultera coram Salvatore nostro adducta, sed omnes eam quasi silentio præteriisse, unde non leve argumentum deduci videretur contra authentiam ejus pericopæ. Cum autem omnes, ut mihi videtur, Catenæ, ad S. Chrysostomi interpretationem accommodatæ sunt ut earum basin, id argumentum non ultra illius Patris silentium, licet hoc grave sit, extendere, æquum esse videtur. Magis ex re foret, Scholiastarum anonymorum, qui notata ex-

[c] Multa ex hoc opere vulgavit Ang. Maius e Codice Vaticano t. VII. p. 173. sed præstantiora et integriora ea exhibenda essent e Cod. Claromontano, qui nunc Bibl. ornat Bodleianam.

scripserunt in marginibus plurimorum exemplarium Ev. S. Joannis, de hac pericopa sententias recensere. Hujus generis est Scholion, quod invenitur in Antiquo Cod. Coll. Lincolniensis num. 16. Codex ipse ut mihi videtur, ad decimum Sæculum assignandus est, Scholiastæ manus aliquanto recentior videtur. Textus quidem Codicis a Millio et Scholzio collatus est (Scholz. N°. 95. Prolegom. p. lviii.), sed marginis ut opinor, nulla adhibita fuit ratio; quapropter, Scholion ad prædictum locum, exscribere non inutile esse judicavi.

Ταῦτα μετὰ καὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς μοιχαλίδος ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων ὠβέλισται· "καὶ ἀπῆλθεν ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον " ἑαυτοῦ. καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐπορεύθη εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν. ὄρθρου " δὲ πάλιν βαθέος ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ πᾶς ὁ ὄχλος " ἤρχετο πρὸς αὐτὸν, καὶ καθίσας ἐδίδασκεν αὐτούς :—[ἄ]γουσιν " οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι γυναῖκα ἐπὶ μοιχείᾳ κατει- " λημμένην, καὶ στήσαντες αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ, εἶπον αὐτῷ, διδά- " σκαλε, ταύτην εὕρομεν ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένην. ἐν δὲ τῷ " νόμῳ Μωσῆς ἐνετείλατο ἡμῖν τὰς τοιαύτας λιθάζειν· σὺ οὖν τί " λέγεις περὶ αὐτῆς; τοῦτο δὲ ἔλεγον πειράζοντες αὐτὸν, ἵνα " ἔχωσιν κατηγορίαν κατ' αὐτόν. ὁ δὲ Ἰησοῦς κατακύψας, τῷ " δακτύλῳ ἔγραφεν εἰς τὴν γῆν. ὡς δὲ ἐπέμεινον ἐπερωτῶντες " αὐτὸν, ἀναβλέψας εἶπεν αὐτοῖς· ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος " λίθον βαλέτω ἐπ' αὐτήν. καὶ πάλιν κάτω κύψας ἔγραφεν εἰς " τὴν γῆν ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας. οἱ δὲ ἀκούσαντες, " ἐξήρχοντο εἷς καθ' εἷς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἕως " τῶν ἐσχάτων· καὶ κατελείφθη Ἰησοῦς μόνος καὶ ἡ γυνὴ ἐν " μέσῳ οὖσα. ἀνακύψας δὲ ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτὴν καὶ εἶπεν, " γύναι, ποῦ εἰσὶν οἱ κατήγοροί σου; οὐδείς σε κατέκρινεν; ἡ δὲ " εἶπεν, οὐδεὶς Κύριε. εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς, οὐ δὲ ἐγώ σε κατα- " κρίνω. πορεύου, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν μηκέτι ἁμάρτανε"—

Insignis profecto est in hac pericopa lectionis varie-

tas, multoque major quam in quacunque Novi Testamenti parte; quod non aliunde credo oriri potuit, quam ex minus diligenti et constanti ejus publico usu in quarundam Ecclesiarum sacris Officiis; quo quidem potissimum divinæ scripturæ integritas atque uniformitas servari et sustentari valuit.

Præter Cod. Coisl. adhibuimus in duobus Catenis Cod. Bodl. (B), quo jam usi sumus in Cat. ad Evang. S. Matthæi, et in nonnullis etiam locis Cat. in S. Lucam Cod. Laudianum (L), qui sæpe adhibitus fuit in Cat. in Ev. S. Marci. Horum Supplementa et lectionis varietas ad calcem voluminis relegantur. Sed pertinent tantum ad Epitomen Comment. in S. Lucam, qui vulgo Tito Bostrensi tribuitur, et ei parti Commentarii in S. Joannem, quæ Chrysostomo debetur. His autem corrigendis utilia invenientur, sarciendisque iis quæ omissa sunt aut mendose scripta, oscitantia, sive veteris librarii Coisliniani, sive illius cujus opera ad transcribendum Codicem, lectu non facilem, Parisiis usi sumus.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. LUCÆ

E CODD. BODL. ET PARIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ[a]

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

α′. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.
β′. Περὶ τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων.
γ′. Περὶ Συμεών.
δ′. Περὶ Ἄννης τῆς προφήτιδος.
ε′. Περὶ τοῦ γενομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.
ς′. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰωάννην.
ζ′. Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος.
η′. Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμόνιον.
θ′. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.
ι′. Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων.
ια′. Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων.
ιβ′. Περὶ τοῦ λεπροῦ.
ιγ′. Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.
ιδ′. Περὶ Λευῒ τοῦ τελώνου.
ιε′. Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.
ις′. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς.
ιζ′. Περὶ τῶν μακαρισμῶν.
ιη′. Περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου.
ιθ′. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας.
κ′. Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννη.
κα′. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.
κβ′. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπείροντος.
κγ′. Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων.
κδ′. Περὶ τοῦ λεγεῶνος.
κε′. Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγωγοῦ.
κς′. Περὶ τῆς αἱμορρούσης.
κζ′. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ιβ′.
κη′. Περὶ τῶν ε′ ἄρτων καὶ τῶν β′ ἰχθύων.
κθ′. Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

[a] Hæc Capita dedi e Cod. Bodl. L.

B 2

λʹ. Περὶ τῆς μεταμορφώσεως.
λαʹ. Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.
λβʹ. Περὶ τῶν διαλογιζομένων τις μείζων
λγʹ. Περὶ τοῦ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.
λδʹ. Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων οʹ.
λεʹ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.
λϛʹ. Περὶ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς.
λζʹ. Περὶ Μάρθας καὶ Μαρίας.
ληʹ. Περὶ προσευχῆς.
λθʹ. Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφόν.
μʹ. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης φωνήν.
μαʹ. Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.
μβʹ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλέσαντος τὸν Ἰησοῦν.
μγʹ. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν νομικῶν.
μδʹ. Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.
μεʹ. Περὶ τοῦ θέλοντος μερίσασθαι τὴν κληρονομίαν.
μϛʹ. Περὶ τοῦ οὗ ηὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίου.
μζʹ. Περὶ τῶν Γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ.
μηʹ. Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας.
μθʹ. Περὶ τῶν παραβολῶν.
νʹ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι.
ναʹ. Περὶ τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδην.
νβʹ. Περὶ τοῦ ὑδρωπικοῦ.
νγʹ. Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾷν τὰς πρωτοκλισίας.
νδʹ. Περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δείπνῳ.
νεʹ. Περὶ οἰκοδομῆς πύργου παραβολή.
νϛʹ. Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακράν.
νζʹ. Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας.
νηʹ. Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου.
νθʹ. Περὶ τῶν ιʹ λεπρῶν.
ξʹ. Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας.
ξαʹ. Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου.
ξβʹ. Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλούσιον.
ξγʹ. Περὶ τοῦ τυφλοῦ.
ξδʹ. Περὶ τοῦ Ζακχαίου.
ξεʹ. Περὶ τοῦ πορευθέντος λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν.
ξϛʹ. Περὶ τῶν λαβόντων τὰς μνᾶς.
ξζʹ. Περὶ τοῦ πώλου.
ξηʹ. Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων.
ξθʹ. Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐαγγέλιον καλοῖτ' ἂν, οὐκ ἐπειδὴ βέβαια καὶ ἀκίνητα μόνον ἐστὶν ἀγαθὰ καὶ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τὴν ἡμετέραν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετ' εὐκολίας ἁπάσης 5 ἡμῖν ἐδόθη· οὐδὲ γὰρ πονήσαντες καὶ ἱδρώσαντες, ἀλλ' ἀγαπηθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἐλάβομεν ἅπερ ἐλάβομεν. Εὐαγγέλιον δέ ἐστι λόγος περιέχων ἐπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραίνων τὸν ἀκούοντα, ἐπὰν παραδέξηται τὸ ἐπαγγελλόμενον. 10

Λουκᾶς ὁ μακάριος, ἰατρὸς μὲν ἦν τὴν τέχνην, γέγονε δὲ καὶ ψυχῶν ἰατρὸς, ἀναβὰς ἀπὸ τοῦ ἔλαττονος ἐπὶ τὸ κρεῖττον. καταλέλοιπε γὰρ ἡμῖν τῶν Ἰησοῦ λόγων τε καὶ θαυμάτων τὴν μνήμην ἔγγραφον. μόνος δὲ τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀκριβῶς ἐποιήσατο τὴν τοῦ Εὐαγγελίου γραφὴν, καὶ πολλὰ τῶν τοῖς ἄλλοις σεσιω- 15 πημένων, οὗτος ἀπεμνημόνευσέ τε καὶ διεξῆλθεν ἀκριβῶς, διὸ καὶ τὸ προοίμιον τῆς Εὐαγγελικῆς γραφῆς ἀκρίβειαν ἐπαγγέλλεται.

1 Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Τίτου ἐπισκόπου Βοστρῶν, καὶ Ὠριγένους. 20 Τὸ "ἐπεχείρησαν" ἐνταῦθα ἀντὶ ὅτι χωρὶς χαρίσματος ἦλθον εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων τινὲς, χρὴ νοεῖν. Ματθαῖος γὰρ οὐκ ἐπεχείρησεν ἀλλ' ἔγραψεν ἀπὸ ἁγίου Πνεύματος, ὁμοίως καὶ Μάρκος καὶ Ἰωάννης, παραπλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς. τὸ μέντοι ἐπιγεγραμμένον κατ' Αἰγυπτίους Εὐαγγέλιον, 25 καὶ τὸ ἐπιγεγραμμένον τῶν ιβ´ Εὐαγγέλιον, οἱ συγγράψαντες ἐπεχείρησαν. πολλὰ δὲ καὶ ἕτερα φέρονται, ἀλλὰ τὰ τέσσαρα

μόνα ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προσδέχεται. "πεπληροφορημένων" δὲ λέγει, ὡς οὐχ ἁπλῶς τῷ λόγῳ παραδεδομένων, οὐδὲ ψιλῇ τῇ πίστει παρειλημμένων, ἀλλὰ περὶ ὧν ἐν πληροφορίᾳ γέγονεν αὐτοῖς παρηκολουθηκὼς τοῖς ἔργοις· αὐτόπτας δὲ καὶ ὑπηρέτας καλεῖ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. 5

Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Λαμβάνει πρῶτον τὸν χρόνον, ἵνα μὴ διαφύγῃ τῶν πραγμάτων ὁ καιρὸς, καί φησι, βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας, ἐπειδὴ τὰ παρὰ Ἰουδαίοις ἐδίδαξε, συνήθως τοῖς προφήταις τοῦ 10 βασιλέως τῶν Ἰουδαίων φέρει τὸν χρόνον, καὶ οὕτως στηρίζει τῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ τὴν γνῶσιν.

Ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Πατέρα δὲ Ἰωάννου ὀνομάζει, ἵνα τοῦ προδρόμου ἄρξηται τῆς Εὐαγγελικῆς ἱστορίας, καὶ οὕτως εἰς τὸν 15 Ἰησοῦν παραγένηται· διὸ καὶ τὴν γέννησιν αὐτοῦ πρώτην ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξηγεῖται, θαυματούργημα οὖσαν Θεοῦ, ὅπερ καὶ αὐτὸ πρόφασιν εἶχε πίστεως ἀγαθῆς.

Ὅτι περ δύο ἦσαν ἱερεῖς ἐκ διαδοχῆς τὴν λειτουργίαν ποιοῦντες, ὁ Ἀβιὰ οὕτω λεγόμενος, καὶ ὁ Ζαχαρίας. ἐπεὶ οὖν ἱεράτευσεν ἐν τῇ λειτουργίᾳ ὁ Ἀβιὰ, μετὰ τὴν ἐκείνου ἐφημερίαν 20 ἐλειτούργει ὁ Ζαχαρίας. ἐφημερίαν δὲ χρὴ νοεῖν οὐ τὸ πρὸς ἡμέραν παραμένειν καὶ λειτουργεῖν ἐν τῷ ἱερῷ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἑβδομάδα· δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι ἑκατέρωθεν νομίμως ἐτύγχανεν ἱερεὺς ὁ Ζαχαρίας, φησὶ, "καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρών." 25

6 Ἦσαν δὲ δίκαιοι ἀμφότεροι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Τὸ εἶναι δὲ δίκαιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἔπαινός ἐστι τέλειος· αὐτὸς γὰρ ἐπίσταται μόνος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας. καὶ γὰρ ἐνδέχεται κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον δίκαιον εἶναί τινα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, κατὰ δὲ τὸ κρυπτὸν τῆς διανοίας, μὴ εἶναι τοιοῦτον, 30 ἐμφωλεύοντας κεκτημένον λογισμοὺς πονηρούς.

Τίνος δὲ ἕνεκεν πρόσκειται ταῖς ἐντολαῖς καὶ τοῖς δικαιώμασι τοῦ Κυρίου τὸ ἄμεμπτον; ἐπειδή περ ἐν τῷ συνειδότι ῥύπον κενοδοξίας, ἢ ἀνθρωπαρεσκείας, ἢ ἑτέρου τινὸς τοιούτου οὐκ εἶχον.

Βουλόμενος δὲ δεῖξαι ὅτι ἡ τοῦ Κυρίου γένεσις ἡ παράδοξος, ἄλλην πρὸ ἑαυτῆς κατεσκεύασε γένεσιν, καὶ ὅτι τῆς φύσεώς ἐστι δημιουργὸς ὁ ἐπιδημῶν, ἐπήγαγε λέγων· "καὶ οὐκ ἦν αὐτοῖς "τέκνον," καὶ τὰ ἑξῆς.

11 Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου. 5

Καὶ ἐπειδὴ οὐ πᾶσι φαίνεται ὁ Θεὸς, ἢ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς καθαρὰν ἔχουσι τὴν καρδίαν, ἦν δὲ ὁ Ζαχαρίας τοιοῦτος, διὰ τοῦτο ὤφθη αὐτῷ Ἄγγελος Κυρίου.

"Τοῦ θυσιαστηρίου δὲ τοῦ θυμιάματος" εἶπεν, ἐπειδὴ ἦν καὶ ἕτερον θυσιαστήριον χαλκοῦν τὸ τῶν ὁλοκαρπωμάτων. "Ἐτα- 10 "ράχθη δὲ Ζαχαρίας," καὶ τὰ ἑξῆς. διότι ξενίζουσα ὄψις ἀνθρώπῳ φαινομένη οὐκ ἔστιν ὑπομονητή· ἀλλ' ὅμως ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς ταραχῆς τὸν Ζαχαρίαν ὁ Ἄγγελος, εἰπὼν αὐτῷ, "μὴ φοβοῦ Ζα- "χαρία," καὶ ἀνακτᾶται αὐτόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ποία δὲ αὕτη ἀκολουθία, ὅτι ὑπὲρ τοῦ 15 λαοῦ παρακαλοῦντος τοῦ Ζαχαρίου, καὶ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων δεομένου, καὶ συγγνώμην αἰτοῦντος τοῖς συνδούλοις, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν Ἄγγελον, "μὴ φοβοῦ, εἰσηκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου," καὶ τοῦ ἀκουσθῆναι ἀπόδειξιν ποιεῖται, τὸ τεχθήσεσθαι αὐτῷ παῖδα τὸν Ἰωάννην; καὶ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτη- 20 μάτων τοῦ λαοῦ παρεκάλει, ἔμελλε δὲ τίκτειν τὸν υἱὸν βοῶντα, "ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν," καὶ τὰ ἑξῆς, εἰκότως φησὶν ἠκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ τέξῃ υἱόν.

Μέγεθος ἐμφαίνει τῆς Ἰωάννου ψυχῆς, καὶ μέγεθος βλεπόμενον ὑπὸ Θεοῦ. ἔστι γὰρ μέγεθος ψυχῆς κατὰ ἀρετὴν, καὶ ἔστι τις 25 σμικρότης ψυχῆς. ἐγὼ οὕτως ἀκούω τοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, "μὴ "καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν σμικρῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ·" μικρὸν γὰρ ἐκεῖ τὸν ἐναντίον τῷ μεγάλῳ λέγει· ὅτι ὁ τυχὼν ὁ μικρός ἐστι, δῆλον ἐκ τοῦ "ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν σμικρῶν τούτων·" μέγας γὰρ οὐ σκανδαλίζεται, ἀλλ' ὁ μέγας παντὸς σκανδάλου 30 κρείττων ἐστί.

15 Ἔσται γὰρ μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

Ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα "ἐνώπιον Κυρίου" λέγει, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν τεκόντων αὐτὸν εἴρηται.

Σίκερα δὲ ἐστὶ πᾶν τὸ μέθην μὲν ποιεῖν δυνάμενον, οὐκ ὂν δὲ ἐξ ἀμπέλου.

Ἐπλήσθη δὲ Πνεύματος Ἁγίου ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων ὁ Ἰωάννης, ἡνίκα ἐλθούσης τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει. 5

Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης, πολλοὺς τῶν υἱῶν ἐπέστρεψε πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν κατὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου φωνήν· ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, πάντας ἐφώτισεν εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐστί.

17 Τὸ δὲ "προελεύσεται ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου," τοῦτό 10 ἐστιν· ὁ Ἡλίας τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας ἐστὶ πρόδρομος, καθὼς, φησιν, ὁ προφήτης εἶπε· "πέμψω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν "Θεσβίτην, πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ "ἐπιφανῆ." οὕτως οὖν καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς πρώτης γέγονε πρόδρομος· καὶ ἐν πνεύματι μὲν, ὅτι ὥσπερ ἦν ἐπὶ τὸν Ἡλίαν ἡ τοῦ 15 Παναγίου Πνεύματος χάρις, οὕτως καὶ ἐπὶ τὸν πρόδρομον. ἐν δύο δὲ διὰ τὸ μέγεθος τῆς πληρουμένης παρ' αὐτῶν διακονίας.

Τί ἐστι τὸ ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα; τέκνα τοῦ Ἰουδαίων λαοῦ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ὑπῆρχον· ἐξ αὐτῶν γὰρ κατήγοντο κατὰ τὴν τοῦ αἵματος συγγένειαν. τοιαύτη οὖν ἔσται, φησὶν, 20 ἡ τοῦ Ἰωάννου διακονία, ὡς ἐπιστρέψαι τὰς τῶν Ἰουδαίων καρδίας εἰς τὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν· ὁ γὰρ περὶ Χριστοῦ τοιαῦτα μαρτυρήσας, συνεισήγαγε τῇ τοιαύτῃ μαρτυρίᾳ καὶ τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς, καὶ τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῖς ἐκ τούτου κατεσκεύασε. 25

Τὸ δὲ "ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων" δηλοῖ, ὅτι ἀπειθεῖς μὲν ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρχον οἱ Ἰουδαῖοι, φρόνησις δὲ δικαίων, ἡ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις οὖσα ἦν.

Τὸ δὲ "ἑτοιμάσαι Κυρίῳ," καὶ τὰ ἑξῆς, ἀντὶ τοῦ προευτρεπίσαι τῷ Χριστῷ εἴρηται· πρὸ τοῦ φανερῶσαι ἑαυτὸν ἐμπαρά- 30 σκευον καὶ προκατεσκευασμένον λαόν· πολλὰ γὰρ θαυμαστὰ προειπὼν περὶ τοῦ Κυρίου ὁ πρόδρομος, τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν τοῦ λαοῦ προευτρέπισεν.

18 Καὶ ἐπειδήπερ ἀπιστήσας ὁ Ζαχαρίας, "κατὰ τί γνώσομαι "τοῦτό," φησιν, ἐπιτιμᾶται κωφότητα καὶ ἀφωνίαν, ὡσανεὶ τοῦ 35

Ἀγγέλου λέγοντος ταῦτα πρὸς αὐτόν· ἐπειδὴ ἀπιστεῖς Ἀγγέλῳ παρεστηκότι Θεῷ, καὶ οὐ πιστεύεις τῷ ἀποστείλαντι αὐτὸν, οὐδὲ λογίζῃ τὴν τοῦ λέγοντος δύναμιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ πράγματος ἀδυναμίαν, διὰ τὴν ἄπιστόν σου ταύτην φωνὴν, ἀφαιρεθήσῃ τῆς φωνῆς· ἕως ἂν τοῦ πράγματος πληρωθέντος, γνῷς καὶ τὸ σὸν ἄπιστον καὶ 5 τὸ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Ζαχαρίου κώφευσις, οὐκ ἐκπλήξει γέγονεν ὡς ἐνόμισας· ἐν συνεχείᾳ γὰρ θεοφανείας καὶ ἀγγελικῆς ὀπτασίας ἦν ὁ ἱερεὺς καθαρῶς τοῖς μυστηρίοις διακονούμενος· ἀλλὰ τῷ τύπῳ τῆς ἐκείνου σιγῆς καὶ στειρώσεως καὶ γήρους τεχθῆναι τὴν φωνὴν, τοῦτο 10 οἶμαι δηλοῦν τὸ ἐκ τοῦ παλαιωθέντος καὶ καταγηράσαντος καὶ στειρωθέντος τῇ ἀνηκοΐᾳ τῶν δεξαμένων νόμου τοῦ γραπτοῦ τὰς περὶ Χριστοῦ προρρήσεις προελθεῖν, καὶ τὴν αὐτοῦ μητέρα ἐκ τούτου προελθεῖν.

22 Διὰ δὲ τοῦ βούλεσθαι μαθεῖν τὴν αἰτίαν τῆς σιωπῆς τὸν λαὸν, 15 ταύτην διὰ νεύματος ὁ Ζαχαρίας ἐδήλου, καὶ τοῦτό ἐστιν ἴσως, "ὅτι καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς καὶ διέμεινε κωφός."

Τί δὲ καὶ διένευεν αὐτοῖς; τὸ διανεύειν διαμένοντα κωφὸν, τοιοῦτόν ἐστιν. αἱ χωρὶς λόγου πράξεις, οὐδὲν διαφέρουσι νεύσεων, αἱ δὲ μετὰ λόγου πράξεις, οὐκ εἰσὶ νεύσεις, κοσμοῦνται γὰρ ὑπὸ 20 τοῦ λόγου· ἐὰν οὖν ἴδῃς Ἰουδαίων τὴν πολιτείαν ἄλογον, ὡς μὴ δύνασθαι αὐτοὺς διδόναι λόγον περὶ ὧν πράττουσι, βλέπε τὸν τύπον τῶν γεγενημένων ἐπὶ Ζαχαρίου διαμένοντος κωφοῦ καὶ διανεύοντος αὐτοῖς. ἔστι γὰρ νῦν κωφὸς ὁ λαὸς καὶ ἄλαλος. πῶς γὰρ οὐκ ἤμελλεν ἄλαλος καὶ ἄλογος εἶναι, ἐκβαλὼν τὸν λόγον ἀφ' 25 ἑαυτοῦ, καὶ μὴ δυνάμενος περὶ μηδενὸς λόγον ἀποδοῦναι νομικοῦ ἢ προφητικοῦ λόγου.

24 Αἰδεῖται δὲ ἡ Ἐλισάβετ διὰ τὸ ἐν γήρει συλλαβεῖν, σώφρων γὰρ ἦν ἡ γυνή.

Ὠριγένους. Ἔκρυπτεν ἑαυτὴν ἐπὶ μῆνας πέντε, ἕως καὶ Μαρία 30 συλλάβῃ, ὅτε γὰρ Μαρία συνέλαβε καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὴν, καὶ ὅτε ἐγένετο ὁ ἀσπασμὸς αὐτῆς εἰς τὰ ὦτα αὐτῆς, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐλάλησε τὰ ἀναγεγραμμένα, καὶ ἐλαλήθη ἐν τῇ ὀρεινῇ πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα. λαληθέντων οὖν αὐτῶν ὡς περὶ 35

θείας συλλήψεως καὶ ὡς περὶ προφήτου μέλλοντος γεννᾶσθαι ἐν τῷ λαῷ, οὐκ ἔτι ἑαυτὴν περιέκρυβεν, ἀλλ' εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἐπαρρησιάσατο, ὅτι ἄρα γέννημα εἴη αὐτῆς ὁ πρόδρομος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὄνειδος δὲ ἐν ἀνθρώποις τοῦτο λέγει, ὅπερ ἐν τοῖς χρόνοις 5 ἐκείνοις ὑπῆρχεν, τουτέστιν ἡ ἀτεκνία, ἤγουν τὸ εἶναι στεῖραν, ὥσπερ ἔπαινος καὶ εὐλογία ἡ πολυτεκνία. Μῆνα ἕκτον λέγει τὸν τῆς συλλήψεως Ἰωάννου.

Εἶπε δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, ὅτι ἦν μεμνηστευμένη ἀνδρὶ ἐξ οἴκου Δαβὶδ καὶ πατριᾶς, 10 δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ πανάμωμος ἐκ γένους ἦν τοῦ Δαβίδ. ὅθεν καὶ ὁ μνηστευσάμενος αὐτὴν Ἰωσήφ· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν κατὰ τὸν νόμον ἀπὸ φυλῆς ἑτέρας ἁρμόζεσθαι γυναῖκα.

28 Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ὁ Θεὸς τῇ Εὔᾳ, "ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα·" λύει τὴν λύπην ταύτην ἡ χαρὰ ἣν ὁ Ἄγγελός φησι, "χαῖρε κεχαρι- 15 "τωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ."

Τὸ δὲ "διελογίζετο ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος," τοῦτο ἐμφαίνει, ὡσανεὶ ἔλεγε πρὸς ἑαυτὴν, μὴ ἆρά τις ἄτοπος, ὡς ἐξ ἀνδρὸς πρὸς κόρην; ἢ θεῖος· ἐπειδὴ καὶ Θεοῦ μνήμη σύνεστι τῷ ἀσπασμῷ, τὸ "ὁ Κύριος μετὰ σοῦ." 20

30 Διὰ δὲ τὸ μὴ εἶναι δυνατὸν, θορυβουμένην καὶ φοβουμένην ἀκριβῶς ἀκούειν τὰ λεχθησόμενα, διὰ τοῦτο λύει πρῶτον αὐτῆς τὸν φόβον ὁ Ἄγγελος εἰπὼν, "μὴ φοβοῦ Μαριὰμ," ἵνα ἐν ἀταραξίᾳ γενομένη, δέξηται τὴν θείαν ἀπόκρισιν.

Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν τὸν Ἄγγελον πρὸς αὐτὴν, "εὗρες χάριν" 25 κοινὸν ἦν· εὗρον γὰρ χάριν πρὸ αὐτῆς καὶ ἄλλαι, τὸ δὲ εἰπεῖν "συλλήψῃ," οὐκέτι κοινὸν ἦν, ἀλλ' ἰδιάζον εἰς ἐπαγγελίαν.

Εἶπε δὲ τοῦτο, ἵνα δείξῃ τὸν Κύριον ἐξ αὐτῆς τῆς παρθενικῆς νηδύος καὶ ἐκ τῆς ἡμετέρας οὐσίας λαβόντα τὴν σάρκα.

32 Δικαίως δὲ ἐκλήθη Ἰησοῦς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους 30 ἐλθών· τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλλόμενον, Θεοῦ λέγεται σωτηρία καὶ ἴασις.

Τὸ δὲ "ἔσται μέγας," ὡς δεσπότης καὶ δημιουργὸς δηλοῖ, καὶ οὐχ ὡς ὁ Ἰωάννης· τὸ γὰρ ἐπαγόμενον ὅτι "Υἱὸς Ὑψίστου κληθή- "σεται" τοῦτο ἐμφαίνει. Πῶς δέ φησιν "Υἱὸς Ὑψίστου κλη- 35

"θήσεται;" ἔδει γὰρ μᾶλλον εἰπεῖν, Υἱὸς Ὑψίστου ὑπάρχει, ὡς πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντος αὐτοῦ. ἀλλ' ἐροῦμεν ὅτι ὥσπερ ὢν φύσει ἀληθὴς Θεὸς ὁ Υἱὸς, ἔλαβεν ἐν δωρεᾶς μέρει διὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τουτέστι τὸ καλεῖσθαι Θεός· καὶ ὥσπερ ὢν Κύριος πάσης τῆς κτίσεως, ὡς 5 δημιουργὸς καὶ ποιητὴς, ἐκ δωρεᾶς λαμβάνει πατρικῆς εἰς κληρονομίαν τὰ ἔθνη διὰ τὸ ἀνθρώπινον. "αἴτησαι" γάρ φησι "παρ' "ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου." οὕτως ὢν φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸς, καὶ ἐκ τῆς οὐσίας ἐκλάμψας τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, "Υἱὸς Ὑψίστου" καλεῖται, διὰ τὸ ἀνθρώπινον. 10 καὶ τὸ "δώσει" δὲ τῇ οἰκονομίᾳ ἁρμόττει.

Θρόνον δὲ οὐκ αἰσθητὸν λέγει, ἀλλὰ τὸν μηδὲν θνητὸν καὶ ἐπίκηρον ἔχοντα, τὸν καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης φωτὸς δίκην ἐκλάμποντα, καὶ ψυχὰς νοερὰς καταυγάζοντα, διὰ τῆς ἐνθέου διδασκαλίας.

Καὶ οἶκον δὲ Ἰακὼβ, μὴ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος μόνον νομίσωμεν, 15 ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς διὰ τῆς κλήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐξ ἁπάντων τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν τῶν ἁγίων υἱοθεσίαν εἰσποιουμένους.

Βασιλείαν δὲ τέλος οὐκ ἔχουσαν οὐδενός ἐστι τοῦ βασιλεύειν, εἰ μὴ μόνου τοῦ δημιουργοῦ καὶ δεσπότου τῶν ὅλων Θεοῦ. ὥστε αὐτός ἐστι βασιλεὺς αἰώνιος, ὁ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν 20 ἄνθρωπος γενέσθαι καταδεξάμενος.

34 Οὐχ ὡς ἀπιστήσασα ἡ παναγία παρθένος τὸ "πῶς ἔσται "τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω" λέγει, ἀλλ' ὡς σοφὴ τὸν τρόπον ἐπιζητοῦσα μαθεῖν τοῦ πράγματος τοῦ λεγομένου. οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται· λέγω 25 δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν, ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν τρόπον ἑρμηνεύων λέγει, "Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ "δύναμις Ὑψίστου" καὶ τὰ ἑξῆς. "Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις "καὶ Θεοῦ σοφία," ὡς διδάσκει ὁ Ἀπόστολος. καὶ πῶς μὲν ἐπελεύσεται; οὐκ ὄψει τὸ ἐπερχόμενον, ἐνεργήσει δὲ δημιουρ- 30 γικῶς μὴ φαινόμενον.

35 Τί δέ ἐστιν "ἐπισκιάσει σοι;" περιβαλεῖ σε καὶ ἐνδύσῃ σε καὶ περιχαρακώσει σε, καὶ κύκλῳ σου ἔσται.

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς ὅλην αὐτὴν τὴν παναγίαν καὶ ζωοποιὸν Τριάδα ἐξέφηνεν εἰπὼν, Πνεῦμα Ἅγιον καὶ δύναμιν, καὶ Ὕψιστον. 35

Οὐ συγγινώσκει δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ ὁ Ἄγγελος ἀπιστήσαντι δικαίως, διότι εἶχεν ἐκεῖνος εἰς ὑπόδειγμα καὶ ἄλλας στείρας πρὸ αὐτοῦ γενομένας καὶ τεκούσας, ὡς αἱ θεῖαι γραφαὶ διδάσκουσι.

Οὐχ ἁπλῶς δὲ τὸ γενώμενον φησὶ πρὸς τὴν παρθένον ὁ Ἄγγελος, ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ, ἀλλ' 5 ἐπήγαγε καὶ τὸ "ἐκ σοῦ," ἵνα ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γενώμενον εἶναι πιστευθῇ.

Ἅγιον δὲ κληθησόμενον οὐχ ὡς ἔνοικον ἕξοντα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ μετοχῆς ἁγιασθησόμενον, ἀλλ' ὡς ὄντα κατὰ φύσιν ἅγιον, τῷ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ὑπάρχειν Θεοῦ καὶ ἕνα εἶναι. 10

Συγγενῆ δὲ τῆς Παναγίας παρθένου τὴν Ἐλισάβετ εἶπεν ὁ Ἄγγελος, εἴτε ὡς ἐξ ἑνὸς προπάτορος τοῦ Ἰακὼβ ὑπαρχούσας, εἴτε διὰ τὸ πρὸ τῆς νομοθεσίας, λαβεῖν τὸν Ἀαρὼν ἐκ τῆς τοῦ Λευῒ φυλῆς ὄντα γυναῖκα τὴν Ἐλισάβετ, θυγατέρα οὖσαν τοῦ Ἀμιναδὰβ, τὴν ἀδελφὴν Ἀασσὼν, ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς ὑπάρχοντος. 15 καὶ γὰρ ἐνταῦθα συνήφθη ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἰούδα φυλὴ, ἐξ ἧς ὑπῆρχεν Ἐλισάβετ. διὸ καὶ παραδόξως ἡ πάνσοφος τοῦ παναγίου Πνεύματος ᾠκονόμησε χάρις, καὶ ταύτην τὴν Ζαχαρίου γυναῖκα Ἐλισάβετ προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ Ἀαρὼν, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος ἐναργῶς μάθωμεν, ὡς ἐξ ἐκείνης τῆς Ἐλισάβετ 20 ὑπάρχει ἡ συγγένεια.

38 Εἰποῦσα δὲ ἡ Παναγία παρθένος, "ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου" καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο ἐδήλωσε, πίναξ εἰμὶ, φησὶ, γραφόμενος, ὃ βούλεται ὁ γραφεὺς γραφέτω, ποιείτω ὃ θέλει ὁ τοῦ παντὸς Κύριος.

Δεξάμενος δὲ ὁ Ἄγγελος τῆς παναγίας παρθένου τὴν ὁμολογίαν 25 τῆς πίστεως, ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς.

Ἐπορεύθη δὲ ἡ παναγία παρθένος εἰς τὴν ὀρεινὴν πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐπειδὴ ἐκεῖ ᾤκει ὁ Ζαχαρίας, γνῶναι βουλομένη τὸ πέρας ὧν εἶπεν ὁ Ἄγγελος πρὸς αὐτήν.

Ὅπερ δὲ οὐδενὶ τῶν προφητῶν ὑπῆρξε, τοῦτο εἰς Ἰωάννην 30 γέγονεν. διὰ τὸ πλησιάζειν αὐτὸν τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ προτρέχειν αὐτῆς. διὸ οὐδὲ πρότερον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπλήσθη, ἕως οὗ ἐπέστη αὐτῷ ἡ κυοφοροῦσα τὸν δεσπότην Χριστόν.

41 Τότε δὲ πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἐσκίρτα καὶ τῇ μητρὶ μετεδίδου τῆς χάριτος, καὶ ἀνεβόα προφητικὰ ἡ Ἐλισάβετ 35

ῥήματα, διὰ τὸ κυοφορούμενον ἐν αὐτῇ βρέφος, "εὐλογημένη σὺ "ἐν γυναιξὶ" λέγουσα "καὶ εὐλογημένος" καὶ τὰ ἑξῆς. οὐδεμία γὰρ τοιαύτης χάριτος κοινωνὸς, οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι δύναται.

42 "Καρπὸν δὲ κοιλίας" εἶπε, κατὰ τὴν παλαιὰν τοῦ Θεοῦ πρὸς 5 τὸν Δαβὶδ ἐπαγγελίαν τὴν λέγουσαν, "ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας "σωθήσομαι ἐπὶ τὸν θρόνον σου." καλῶς δὲ καρπὸν κοιλίας τῆς παναγίας παρθένου ἡ Ἐλισάβετ ὠνόμασε, διὰ τὸ μὴ ἐξ ἀνδρὸς εἶναι, ἀλλ' ἐκ μόνης τῆς παναγίας θεοτόκου Μαρίας, Πνεύματος Ἁγίου ἐνοικήσαντος ἐν αὐτῇ, καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως 10 ἐπισκιασάσης αὐτῇ. οἱ γὰρ ἐκ τῶν πατέρων τὴν σπορὰν ἔχοντες, ἐκείνων εἰσὶ καρποὶ, καθὼς καὶ τῷ Δαβὶδ ἐρρέθη, ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας, τουτέστιν οἱ πρόγονοι τῆς παναγίας θεοτόκου, καὶ αὐτοὶ ἐκ σπορᾶς ἀνδρῶν γεννηθέντες.

Σύμφωνα δὲ τῶν μελλόντων ὑπὸ Ἰωάννου λέγεσθαι, ἡ μήτηρ 15 αὐτοῦ ἀπεφθέγγετο· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀνάξιον ἑαυτὸν τῆς παρουσίας τῆς παρθένου θεοτόκου, ὡσανεὶ λέγουσα, τί γάρ μοι τηλικοῦτον πέπρακται ἀγαθὸν, ἵνα ἡ μήτηρ τοῦ Κυρίου μου ἔλθῃ πρός με. καλεῖ δὲ αὐτὴν μητέρα τὴν ἔτι κυοφοροῦσαν, προφητικῷ λόγῳ προφθάνουσα τὴν κύησιν. 20

Μακαρίζει δὲ αὐτὴν ὡς ἤδη πιστεύσασαν, "ὅτι ἔσται τελείω-"σις τοῖς λελαλημένοις αὐτῇ παρὰ Κυρίου."

46 Εἰποῦσα δὲ "μεγαλύνει ἡ ψυχή μου τὸν Κύριον," ἡ παναγία παρθένος, ἔδειξεν ἑαυτὴν καρπὸν δοξολογίας προσφέρουσαν. ὅσον γάρ, φησιν, ὑπηρετοῦμαι μεγάλῳ θαύματι, τοσοῦτον ὀφείλω δοξά- 25 ζειν τὸν ἐν ἐμοὶ ἐνεργοῦντα παράδοξα. διὸ καὶ ἠγαλλιάσατο τὸ πνεῦμά μου, τουτέστιν ἐτέρφθη καὶ ἠδύνθη ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρί μου. Σωτήρ μου γάρ ἐστι καὶ Θεός· σωτηρίαν τῷ κόσμῳ δι' ἐμοῦ χαριζόμενος. πνεῦμα δὲ καὶ ψυχὴν τὸ αὐτὸ λέγει.

48 Καὶ ἐπέβλεψε δέ, φησιν, ἐπ' ἐμὲ, οὐδὲ γὰρ ἐγὼ προσεδόκησα 30 τοῦτο, ταπεινὴ οὖσα καὶ ἀναξία, καὶ νῦν εἰς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς μεταβαίνω, ἄρρητον οἰκονομίαν ἐκπληροῦσα· καὶ οὐχὶ σὺ μόνη ἡ Ἐλισάβετ, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πιστευόντων μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαὶ, καὶ γὰρ μεγαλεῖα ἐποίησέ μοι ὁ δυνατὸς, ὅτι παρθένος οὖσα συνέλαβον, ὑπερβᾶσα τὴν φύσιν βουλήματι αὐτοῦ, 35

καὶ καταξιουμένη ἄνευ ἀνδρὸς, οὐχ ἁπλῶς εἶναι μήτηρ, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Θεοῦ. Διὰ δὲ τὸ μὴ ἀπιστῆσαι τινὰ τῷ τοιούτῳ μυστηρίῳ, εἶπεν ὁ δυνατὸς, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι δυνατὸς ὁ τοῦτο ἐνεργήσας Θεός.

Ἅγιον δὲ εἶπε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δηλοῦσα ὅτι οὐδὲν παραχραί- 5 νεται, εἰς γυναῖκα συλλαμβανόμενος ὁ τῶν ἁπάντων δημιουργός. "Καὶ τὸ ἔλεος δὲ αὐτοῦ εἰς γενεὰς" καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ διὰ τὸ ἐλεῆσαι τὰς γενεὰς τῶν γενεῶν συνελήφθη.

Προσέθηκε δὲ "τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν," ὅτι οἱ πάντῃ ἀνάξιοι, καὶ ἐν τῇ ἀπιστίᾳ διαμένοντες οὐκ ἐλεοῦνται, ἀλλ' οἱ δι' ἐπιγνώ- 10 σεως πρὸς πίστιν καὶ μετάνοιαν μετατρεπόμενοι.

51 "Ἐποίησε δὲ κράτος" καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ χειρὸς οὐκ ἀνθρώπου τὸ ἔργον. καὶ γὰρ βραχίων τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, κατὰ τὸ "ἐλυτρώσω ἐν βραχίονί σου τὸν λαόν σου." δι' αὐτοῦ οὖν νίκην εἰργάσατο, καὶ τρόπαιον ἔστησε, κατὰ τῶν πάλαι τυραν- 15 νούντων νοητῶν ἐχθρῶν. "Διεσκόρπισε" δὲ καὶ τὰς τούτων αὐτῶν καρδίας, τῶν τῇ διανοίᾳ ὑπερηφάνων, τουτέστι τὰς βουλὰς αὐτῶν τὰς καθ' ἡμῶν ἀπρακτῆσαι ποιήσας. τούτους δὲ αὐτοὺς καὶ δυνάστας καλεῖ, οὓς καθελὼν ὕψωσε τοὺς ταπεινώσαντας ἑαυτοὺς ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα, "δεδωκὼς αὐτοῖς ἐξουσίαν 20 "πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν "τοῦ ἐχθροῦ."

Καὶ "πεινῶντας" μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν λιμώττοντας θείων λόγων καὶ διδασκαλίας, ἐνέπλησεν ἀγαθῶν, τῶν τῆς νέας διαθήκης. τοὺς δὲ τῷ νόμῳ πλουτοῦντας Ἰουδαίους, καὶ τοῖς προφήταις πιαινο- 25 μένους, κενοὺς ἐξαπέστειλε, μὴ προσδεξαμένους τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν προθεσπιζόμενον Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.

54 Τὸ δὲ "ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ," δύναται μὲν καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἁρμόσαι· πολλαὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν μυριάδες πιστεύσασαι τῷ Κυρίῳ ἐσώθησαν. δύναται δὲ καὶ 30 πρὸς τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ τὸν ἐν τῷ νοῒ ὁρῶντα Θεόν· τοῦτο γὰρ Ἰσραὴλ ἑρμηνεύεται, οἵτινές εἰσιν οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν πιστεύσαντες.

"Ἐμνήσθη δὲ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ καθὼς ἐλάλησε" καὶ τὰ ἑξῆς, εἰς πέρας ἀγαγὼν, ὅπερ ἦν εἰπὼν πρὸς αὐτὸν, ὅτι "ἐνευλογηθή- "σονται ἐν τῷ σπέρματί σου πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς." 35

56 "Ἔμεινε δὲ Μαριὰμ σὺν αὐτῇ" καὶ τὰ ἑξῆς. δηλοῖ ὅτι ἕως οὗ τίκτειν ἔμελλεν ἡ Ἐλισάβετ. εἰ γὰρ τῷ ἕκτῳ μηνὶ τῆς συλλήψεως αὐτῆς ἀπεστάλη ὁ Ἄγγελος πρὸς τὴν παναγίαν παρθένον. ἀπελθοῦσα δὲ ἔμεινε σὺν αὐτῇ μῆνας τρεῖς, πρόδηλον ὅτι πληρωθέντος τοῦ χρόνου τῆς συλλήψεως τῆς Ἐλισάβετ, εἰς τὸν οἶκον 5 αὐτῆς ὑπέστρεψεν ἡ παναγία παρθένος, διὰ τὸ μέλλον συνεισέρχεσθαι πλῆθος εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, ἐν τῇ τῆς Ἐλισάβετ γεννήσει· ἦν γὰρ αἰδὼς ἐν τῇ παναγίᾳ παρθένῳ παρθενική.

Τίνος δὲ χάριν ἔμεινεν; ἴσως καὶ τοῦ παραδόξου θεωρῆσαι τὴν ἔκβασιν, καὶ ἐπὶ τοῖς καθ' ἑαυτὴν ἀποροῦσά τε καὶ ἐκπληττο- 10 μένη, καὶ τί δεήσει γενέσθαι βουλευομένη.

Παρατηρήσασθαι δεῖ ἐν ὅλῃ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ τῇ καινῇ γραφῇ, εἴπου ἐστὶν ἐπὶ ἁμαρτωλοῦ γενέσεως εἰρημένον τὸ, "ἐπλή- "σθη ὁ χρόνος τοῦ τεκεῖν." οἶμαι δὲ ὅτι οὐκ ἄν τις εὕροι, εἰ μὴ μόνον ὅπου ὠνόμασται ὅτι δίκαιός ἐστιν ὁ γεννώμενος. 15

Διατί μετὰ τὴν περιτομὴν, τὸ ὄνομα ἑκάστου παιδὸς τίθεσθαι ὁ νόμος προσέταττεν; ἐπειδὴ τοῦτο καλὸν ἦν πρῶτον τὴν ἐκ Θεοῦ προσταχθεῖσαν λαβεῖν σφραγῖδα, τουτέστι τὴν περιτομὴν, καὶ εἰς λαὸν Θεοῦ χρηματίσαι, καὶ τότε τὸ ἀνθρώπινον δέξασθαι ὄνομα.

Οὐχ ἁπλῶς δὲ ἡ Ἐλισάβετ, Ἰωάννην εἶπε κληθῆναι τὸν πρό- 20 δρομον, ἀλλ' ὡς προφῆτις οὖσα ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου κινουμένη. οὐδὲ γὰρ ἐγίνωσκεν τὰ χρηματισθέντα τῷ Ζαχαρίᾳ· πῶς γὰρ ἂν αὐτῇ ἀπήγγειλεν ὁ μὴ λαλῶν;

63 "Αἰτήσας δὲ πινακίδιον" ὁ Ζαχαρίας ἔγραψε τὸ ὄνομα, ἐπειδὴ διὰ νεύματος οὐκ ἠδύνατο τοῦτο δηλῶσαι. πῶς γάρ; 25

"Ἐθαύμασαν πάντες," ἐπειδήπερ ὁμοφώνησαν ὅτε Ζαχαρίας καὶ ἡ Ἐλισάβετ περὶ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννην εἰπόντες, καίπερ ξένον ὂν, εἰς τὴν συγγένειαν αὐτῶν. Ἑρμηνεύεται δὲ Ἰωάννης Θεοῦ χάρις, διὸ καὶ μετὰ τὸ γράψαι αὐτὸν τὸ ὄνομα, εὐθέως τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἀνεῴχθη αὐτοῦ τὸ στόμα, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν 30 τὸν Θεὸν, καὶ προφητεύων τὰ ἀναγεγραμμένα, πρῶτον μὲν τὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἤδη ἐπιδημήσαντος τῷ βίῳ, ὕστερον δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἰωάννου.

65 Διατί δὲ "ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος;" ἵνα ὥσπερ ἐπὶ τῇ σιωπῇ Ζαχαρίου ἐξέστη ὁ λαὸς, οὕτω καὶ ἐν τῷ λαλῆσαι αὐτὸν, ὅπως 35

διὰ τῶν δύο τούτων θαυμάτων λογίζονται πάντες, περὶ τοῦ τεχθέντος παιδός· ταῦτα δὲ πάντα προκατεσκευάζοντο πόρρωθεν, ὥστε ἀξιόπιστον εἶναι τὸν τῷ Χριστῷ μαρτυρῆσαι μέλλοντα.

Εὐλογῶν τὸν Θεὸν ὁ Ζαχαρίας ἐπισκοπὴν λέγει γεγονέναι παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, λέγων οὕτως, "εὐλογητὸς Κύριος ὁ 5 "Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι" καὶ τὰ ἑξῆς. οἵτινές εἰσιν οἱ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες· οὗτοι γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ἄξιοι γεγόνασιν, ἐνεργὸν εἰς ἑαυτοὺς τὴν θείαν ἐπισκοπὴν ἀποδείξαντες.

69 Πῶς δὲ "ἤγειρε κέρας σωτηρίας ἡμῖν" καὶ τὰ ἑξῆς; τὸ κέρας ἢ ἀντὶ βασιλείας, ἢ ἀντὶ δυνάμεως παρείληπται τῇ θείᾳ γραφῇ. 10 ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἐκ τῆς πατριᾶς τοῦ Δαβὶδ ἀνατείλας· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ Πατρὸς, ἡ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν τροπωσαμένη, κατὰ τὴν τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν προσαγόρευσιν· πᾶσι γὰρ τοῖς προφήταις τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ κατήγγελται 15 μυστήριον, καὶ ῥυσαμένη ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ ἐκ χειρὸς πάντων τῶν μισούντων ἡμᾶς· ἐχθρῶν δὲ οὐκ αἰσθητῶν, ἀλλὰ νοητῶν.

72 Τὸ "ποιῆσαι δὲ ἔλεος μετὰ τῶν πατέρων ἡμῶν," οὕτως χρὴ νοεῖν, ὅτι τὸ εἰς ἡμᾶς γενόμενον ἔλεος, καὶ πρὸς τοὺς πατέρας 20 ἡμῶν ἀνατρέχει, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ. ἐπαισθόμενοι γὰρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, κοινωνοὶ γίνονται τῆς εὐφροσύνης.

Περὶ ταύτης δὲ λέγει μνησθῆναι διαθήκης ἁγίας αὐτοῦ, περὶ ἧς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ διέθετο λέγων, "καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς." 25

"Ὅρκον δὲ ὃν ὤμοσε πρὸς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ἡμῶν," τοῦτόν φησιν, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· "εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πλη- "θύνων πληθυνῶ σε." ἐπληθύνθη γὰρ τὸ σπέρμα Ἀβραὰμ, εἰς σπέρμα καὶ τῶν ἐθνῶν λογισθέντων αὐτῷ.

Καὶ ἐπειδὴ πολλάκις ῥύονταί τινες ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν, μετὰ 30 74 φόβου δὲ, διὰ τοῦτό φησι, "τοῦ δοῦναι ἡμῖν ἀφόβως ἐκ χειρὸς" καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ γὰρ ἡ Χριστοῦ ἐπιδημία, πεποίηκεν ἡμᾶς ἀφόβως ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν ῥυσθῆναι, οὐ γὰρ ᾐσθάνθημεν τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' αἰφνίδιον ἥρπασεν ἡμᾶς μεταστήσας ἀπ' ἐκείνων ἐπὶ τὸν κλῆρον καὶ τὴν μερίδα αὐτοῦ. διὸ καὶ ἡμεῖς 35

ὀφείλομεν λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ, ὅπερ οὐ γίνεται διά τινα καιρὸν, ἀλλὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

76 Τί δήποτε δὲ ὡς πρὸς ἀκούοντά φησι· "καὶ σὺ παιδίον προ-"φήτης Ὑψίστου κληθήσῃ;" καὶ γὰρ περιττὸν ἦν ταῦτα λέγειν 5 τῷ μὴ νοοῦντι παιδίῳ. χρὴ οὖν ὑπολαβεῖν, ὅτι μήποτε ἄρα ὅπερ παράδοξον γέννησιν ἔσχεν ὁ Ἰωάννης, ἅτε Ἀρχαγγέλου ταύτην κηρύξαντος, ἅτε αὐτοῦ σκιρτήσαντος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ὑπὲρ φύσιν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τῆς παναγίας παρθένου τῇ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, οὕτω καὶ γεννηθέντι, παράδοξον ἤδη καὶ τὴν παρα- 10 κολούθησιν ἔσχε τῆς αἰσθήσεως.

Τάχιον δὲ αὐτῷ παρόντι προεφήτευσεν ὁ πατὴρ λέγων, "προ-"πορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἑτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ·" επειδήπερ ᾔδει ὡς προφήτης, ὅτι μετ' ὀλίγον οὐ μέλλει ἔχειν αὐτὸν παρ' ἑαυτῷ τρεφόμενον· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι 15 "ἦν τὸ παιδίον ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἕως ἡμέρας ἀναδείξεως αὐτοῦ "πρὸς τὸν Ἰσραήλ."

"Γνῶσιν δὲ σωτηρίας" φησὶ δοῦναι τοῖς ἀνθρώποις τὴν τοῦ Χριστοῦ· ἥτις γνῶσις σωτηρία ἔσται αὐτοῖς τοῖς θελήσασιν ἐπι-γνῶναι τὴν σωτηρίαν, Ἰουδαίοις τὲ καὶ Ἕλλησι. 20

Λέγει δὲ καὶ πῶς ἔσται ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις σωτηρία, ὅτι φησὶν "ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν" ἔσται, οὕτως ἐλεήσαντος τοῦ Θεοῦ τοὺς ἐπὶ γῆς, καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν ἠλεή-θημεν· οὐδὲ γὰρ διὰ τὰ ἔργα ἃ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς.

79 Ἐν οἷς τοῦ πατρὸς σπλάγχνοις ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ὁ ἐξ ὕψους 25 καὶ ἐξ οὐρανοῦ ἀνατείλας ἡμῖν ἥλιος δικαιοσύνης, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν.

Καὶ "σκότος" μὲν λέγει τὴν ἀγνωσίαν. "σκιὰν δὲ θανάτου" τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τὸ μὴ εἶναι αἰσθητὸν θάνατον, ἀλλ' αἰώνιον, εἰκόνα δὲ ἔχειν θανάτου. ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς θάνατος χωρισμὸν ἔχει 30 ψυχῆς, οὕτως ἡ ἁμαρτία χωρισμὸν Πνεύματος Ἁγίου.

Τὸ δὲ "εἰς ὁδὸν εἰρήνης" δηλοῖ, ἵνα, φησὶ, τὰ τοῦ βίου ἡμῶν διαβήματα κατευθύνῃ, καὶ ὁδηγήσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυ-τοῦ ὁ Χριστὸς καὶ τὸ κήρυγμα· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁδὸς εἰρήνης.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἡλικίας πνευματικῆς 35

ἠξιοῦτο χάριτος ὁ πρόδρομος, διὰ τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς "τὸ δὲ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι."

Διὰ τοῦτο δὲ "ἐν ταῖς ἐρήμοις ἦν ἕως ἀναδείξεως" καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα ὁ τὸν ὑπερκόσμιον μηνύων Χριστὸν, ἔξω τῆς ἐν ἀνθρώποις κακίας ᾖ, καὶ ὅπως ἀξιόπιστος μάρτυς φανῇ, μαρτυρῶν τῷ 5 Χριστῷ, καὶ τὴν κακίαν ἐλέγχων μετὰ παρρησίας.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.

1 Καὶ ἐπειδήπερ καθολικὴ χάρις ἐκλάμπειν ἔμελλεν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, γίνεται ἓν πρόσταγμα καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης, Σωτῆρος 10 ἑνὸς καθ' ὅλῃ τῇ οἰκουμένῃ γεννωμένου· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, "ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα" καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ διὰ τοῦτο δὲ γίνεται τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ ἀπογραφὴ αὕτη χρησίμως τὴν παναγίαν παρθένον ἐξέπεμπεν εἰς Βηθλεὲμ τεκεῖν, ἵνα πληρωθῇ ἡ λέγουσα προφητεία "καὶ σὺ Βηθλεὲμ, 15 "οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, μὴ ὀλιγοστὸς εἶ[a] τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν "Ἰούδα, ἐξ οὗ γάρ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν "τῷ Ἰσραήλ."

Μυστήριόν τι μέγα βούλεται ὁ λόγος παραστῆσαι, ὅτι εἰς τὴν τῆς οἰκουμένης ὅλης ἀναγραφὴν ἔδει ἀναγραφῆναι Χριστὸν 20 Ἰησοῦν, ἵνα συναναγραφεὶς τοῖς ἐν τῇ οἰκουμένῃ, ἁγιάσῃ τὴν οἰκουμένην, καὶ μεταθῇ τὴν ἀπογραφὴν ταύτην εἰς βίβλον ζώντων, ἵνα τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέντων αὐτῷ καὶ πιστευόντων αὐτῷ, ἐγγράψῃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Ἀπεγράφη ὁ Κύριος καὶ κῆνσον 25 ἐτέλεσε Καίσαρι, τῷ κράτει νομοθετῶν ὑποτάσσεσθαι, ὅταν μηδὲν παραβλάπτῃ πρὸς τὴν εὐσέβειαν.

Διατί εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς "τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον·" οὐδὲ γὰρ ἄλλον ἔσχεν υἱὸν ἡ παναγία θεοτόκος καὶ ἀειπαρθένος; ἐπειδὴ Θεὸς ὑπάρχει ἀληθινὸς ὁ ἐξ αὐτῆς σαρκωθεὶς Κύριος ἡμῶν 30 Ἰησοῦς Χριστός. γέγονεν ἡμῶν διὰ τὴν σάρκωσιν ἀδελφὸς, τούτου χάριν ὠνομάσθη πρωτότοκος, ὡς πρωτεύων ἐν πᾶσιν αὐτός.

Ἐν τῇ φάτνῃ δὲ κατακλίνεται, καὶ διὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν μὲν

[a] ἦ Cod.

αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι, καθὼς γέγραπται, ἔτι δὲ ἵνα ἡμᾶς τῆς ἀλογίας ἐλευθερώσῃ, τὸν κτηνοπρεπῆ μεταμείψαντας βίον, καὶ τὴν ἀνθρώποις πρέπουσαν ἀνακτησαμένους σύνεσιν.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων. 5

Ἐπειδὴ δὲ καὶ πρότερον ἐν τῇ παλαιᾷ πνευματικοῖς ποιμέσι τοῖς προφήταις τὰ παρὰ Θεοῦ διεπορθμεύετο ῥήματα, διὰ τοῦτο καὶ νῦν διὰ τῶν αἰσθητῶν ποιμένων τὸ αὐτὸ γίνεται. καὶ γὰρ ὁ ἀσώματος σάρκα προσλαβόμενος, δι' αὐτῆς ὡράθη τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπλάστους αὐτοὺς εἶναι· ἐζήλουν 10 *γὰρ τὴν παλαιὰν πολιτείαν, ποιμαίνοντες ὥσπερ οἱ πατριάρχαι καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς.*

10 *Τὸ δὲ "ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ" τῷ τῶν ἀνθρώπων δηλοῖ, οὐ μόνον τῷ τῶν Ἰουδαίων.*

14 *Ὅπερ δὲ τὸ πλῆθος τῆς οὐρανίου στρατιᾶς αἰνοῦντες ἔλεγον,* 15 *"δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι δόξα τῷ ἐν ὑψίστοις ὄντι Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη γενομένῳ. καὶ γὰρ ἀγέλην ἀπέφηνε μίαν, τούς τε ἐν οὐρανῷ, καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς, γενόμενος ἡμῖν εἰρήνη καὶ εὐδοκία. οἱ μὲν γὰρ Ἄγγελοι καὶ πᾶσα ἡ ἐν οὐρανοῖς δύναμις, πλὴν τῶν ἀπιστούντων,* 20 *ἐν εἰρήνῃ μεμενήκασι πρὸς τὸν Θεὸν, τὰ αὐτοῦ πληροῦντες θελήματα, ἡμᾶς δὲ ἡ ἁμαρτία ἐχθροποίησε πρὸς τὸν Θεόν. ἐπειδὴ οὖν ἔλυσε τὴν ἔχθραν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς πρὸς τὸν πατέρα, κατὰ τὸν λέγοντα Ἀπόστολον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· εἰκότως δοξολογοῦσιν* 25 *οἱ Ἄγγελοι αὐτὸν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη γενόμενον Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν.*

Ὠριγένους. *Τί δήποτε ὁ Ἄγγελος οὐκ ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα; οὐκ ἐζήτησε τοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς Φαρισαίους; οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν, ἀλλὰ ποιμένας εὗρεν* 30 *ἀγραυλοῦντας καὶ φυλάσσοντας τὰς φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν, κἀκείνους εὐηγγελίσατο; ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν διεφθαρμένοι, καὶ τῷ φθόνῳ ἤμελλον διαπρίεσθαι· οὗτοι δὲ ἀπλα-*

στοι ἦσαν, τὴν παλαιὰν πολιτείαν ζηλοῦντες τῶν πατριαρχῶν, καὶ αὐτοῦ Μωϋσέως· ποιμένες γὰρ ἦσαν καὶ οὗτοι.

Θείᾳ δόξῃ καὶ οὐρανίῳ περιαστραφθέντες οἱ ποιμένες καὶ ἀγγελικῆς στρατιᾶς θεασάμενοι, καὶ ὑμνολογούσης ἀκούσαντες, ἐπιζητοῦσι θερμῶς τὴν Βηθλεὲμ, ἥτις οἶκος ἄρτου μεθερμηνεύεται. 5
"διέλθωμεν δὴ ἕως εἰς Βηθλεὲμ" λέγοντες, τοὺς τῆς ἐκκλησίας προτυποῦντες ποιμένας τὲ καὶ ἱερεῖς, οἷς ἔργον ἐστὶ τὸν οὐράνιον ἄρτον ἐπιζητεῖν, τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, καὶ μυστικῶς καθ' ἑκάστην ἱερουργούμενον, κατὰ τὸ μέγα ἔλεος αὐτοῦ. 10

19 Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα.

Ποῖα δὲ "συνετήρει πάντα" ἡ παναγία θεοτόκος; ὅσα τε εἰρήκει αὐτῇ ὁ Ἄγγελος, ὅσα τε οἱ ποιμένες εἶπον, συμβιβάζουσα ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ, τουτέστι τούτῳ ἐκεῖνο συγκρίνουσα τὰ ῥήματα, ἑνὸς πράγματος συμφωνίαν, ὡς ὅτι περ Θεὸς ὑπάρχει κατὰ 15 ἀλήθειαν ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς ἐν σαρκί.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὅταν ἴδῃς βρέφος ἐσπαργανωμένον, μὴ μέχρις μόνης τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν στήσῃς· ἀναπήδησον δὲ εἰς θεωρίαν τῆς θεοπρεποῦς δόξης αὐτοῦ. ἀνάβηθι τὸν οὐρανὸν, οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτω θεωρήσεις ὑψώμασι τὴν ὑπερτάτην ἔχοντα δόξαν, ὄψει καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· ἀκούσεις τῶν Σεραφεὶμ ὑμνολογούντων αὐτόν· πλήρη λεγόντων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ· γέγονε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γὰρ Θεοῦ περιήστραψε τοὺς ποιμένας, καὶ πλῆθος ἦν στρατιᾶς οὐρανίου δοξολογούντων Χριστόν—Καὶ μετ' ὀλίγα. οὐκοῦν μὴ ὡς βρέφος ἴδῃς ἁπλῶς τὸν ἐν φάτνῃ κείμενον, ἀλλ' ἐν πτωχείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς τὸν πλούσιον ὡς Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἁγίων Ἀγγέλων.

ΚΕΦ. Γ. 30

Περὶ Συμεών.

21 Περιετμήθη δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ἐπειδὴ γέγονεν ὑπὸ νόμον, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, "γεννώμενον ἐκ

“ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον.” γέγονε δὲ τοῦτο δύο πραγμάτων ἕνεκεν, τῷ τε ἐξαγοράσαι διὰ τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου τοὺς ὑπευθύνους τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, καὶ τῷ διὰ τῆς πρὸς πάντα ὑπακοῆς, τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἐξιάσασθαι παρακοὴν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. ὅτι “ ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου 5
“ ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς
“ τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοὶ,” τουτέστιν οἱ πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ. τῆς οὖν θεοπνεύστου γραφῆς λεγούσης κατὰ ἀλήθειαν περιτμηθῆναι τὸν Χριστὸν, τίς ἐστιν ὁ τολμῶν λέγειν, ὡς οὐχ ὑπέμεινε τὴν περιτομὴν, ὅπερ ἀρνεῖσθαι 10 βούλονται μετὰ τῶν ἄλλων οἱ τὴν φαντασίαν πρεσβεύοντες· ἡμεῖς δὲ τοὺς περὶ τοῦ περιτμηθέντος αὐτοῦ μορίου, λέγω δὴ τῆς ἀκροβυστίας, πολυπραγμονοῦντας τὸ τί ἐγίνετο, ὡς τὰ ἀνέφικτα καὶ ἄδηλα πολυπραγμονοῦντας ἀποκρουσώμεθα· οὐδὲ γὰρ γέγραπταί τι περὶ τούτου. εἰ δὲ καὶ εἴποιμεν ὅτι ὥσπερ τὸ ἄχραντον αὐτοῦ 15 αἷμα μετὰ τοῦ ὕδατος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ ἡγίασε τὴν γῆν στάξαν ἐν αὐτῇ, οὕτω καὶ ἡ περιτμηθεῖσα ἀκροβυστία τῆς γῆς ψαύσασα, ταύτην ἡγίασεν, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμεν. πάντως δὲ καὶ οἷς οἶδε λόγοις ὁ ἑκουσίως περιτμηθεὶς ἐφύλαξε τὸ περιτμηθέν· ὅπως καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο 20 ἀνελλειπῶς ἔχων αὐτὸ ἀναστῇ πλήρης ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ ἄφθαρτος ὅλῳ τῷ σώματι· καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀναστάσει τὸ σῶμα τὸ ἡμετέρον πλῆρες ἀποληψόμεθα.

Ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν, “ καὶ ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ
“ Ἰησοῦς,” ὅπερ ἐστὶ σωτηρία λαοῦ, “ τὸ κληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀγγέ- 25
“ λου πρὸ τοῦ συλληφθῆναι αὐτὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ.” πῶς τολμῶσι λέγειν τινὲς, ὅτι εὐθέως σὺν τῷ εἰπεῖν τὸν Ἄγγελον “ χαῖρε
“ κεχαριτωμένη” συνελήφθη, θαυμάζειν χρή.

22 “ Καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῆς.” καλῶς ἐπήγαγε “ κατὰ τὸν νόμον·” κατὰ γὰρ τὴν ἀλήθειαν οὐκ 30 εἶχεν ἀνάγκην ἡ παναγία θεοτόκος περιμένειν ἡμέρας καθαρισμοῦ, αἵτινες ἦσαν τεσσαράκοντα ἐπὶ ἄρσενι τεχθέντι· εἴρηται γὰρ ἐν τῷ νόμῳ “ γυνὴ,” φησὶν, “ ἥτις ἐὰν σπερματισθῇ, καὶ τέκει ἄρ-
“ σεν, μ̄ ἡμέρας ἔσται ἀκάθαρτος.” ἡ δὲ πανάμωμος θεοτόκος οὐ σπερματισθεῖσα, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος Ἁγίου συλλαβοῦσα 35

ἐξέφυγε τοῦ εἶναι, καὶ κατ' αὐτὸν τὸν νόμον, καὶ τὴν κεκρυμμένην αὐτοῦ σημασίαν, καὶ ἀκάθαρτος.

25 Τὸ δὲ περὶ τοῦ Συμεὼν εἰρημένον ὅτι ἦν "προσδεχόμενος "παράκλησιν τοῦ Ἰσραὴλ," τοῦτό ἐστι πότε διὰ τοῦ Χριστοῦ παράκλησιν εὕροι ὁ Ἰσραὴλ, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ἐλευθε- 5 ρίαν εὑρίσκων ἐκ τῆς τῶν Ῥωμαίων διοικήσεως, καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ ἀλλοφύλου βασιλείας Ἡρώδου.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰσεφέρετο ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Χριστὸς, βρέφος ὢν ἔτι βραχύ τε καὶ ὑπομάζιον. ὁ δέ γε μακάριος Συμεὼν προφητικῇ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν 10 εἰς ἀγκάλας αὐτὸν, θυμηδίας δὲ τῆς ἀνωτάτω πιμπλάμενος ηὐλόγησε Θεὸν λέγων, "νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα," καὶ τὰ ἑξῆς· προητοίμαστο γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς.

29 Τί τοῦτο δὲ "νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα;" περὶ τῆς 15 ἐν σαρκὶ ζωῆς εἶπε. "Κατὰ δὲ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ," διὰ τὸν χρησμὸν ὃν εἰληφὼς ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν σκότῳ καὶ ἀγνωσίᾳ ὑπῆρχε τὰ ἔθνη δαίμοσι λατρεύοντα, φῶς δὲ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς γέγονεν, ἀποκαλύψας τὸν ὄντως ἀληθῆ Θεὸν ἑαυτόν τε καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτό φησι "φῶς εἰς ἀποκά- 20 "λυψιν ἐθνῶν."

Γέγονε δὲ καὶ "δόξα τοῦ Ἰσραὴλ" ὁ Χριστὸς, καὶ κατ' αὐτὸ μὲν τὸ ἐξ αὐτῶν ἀνατεῖλαι τὸ κατὰ σάρκα, ἐδόξασε δὲ καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Γέγονε φῶς τοῖς ἐν σκότει καὶ 25 πεπλανημένοις, καὶ ὑπὸ χεῖρα πεσοῦσι διαβολικὴν, κέκληται γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ, ὅς ἐστι φῶς τὸ ἀληθινὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς δόξαν τοῦ Ἰσραήλ· εἰ γὰρ καὶ γεγόνασι τινὲς ὑβρισταὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἔμπλεω τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδό- 30 ξασται διὰ Χριστοῦ.

34 Τὸ δὲ "εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν εἶναι τὸν Κύριον πολλῶν ἐν "τῷ Ἰσραὴλ" ἡγοῦμαι, οὐκ ἄλλων πιπτόντων, καὶ ἄλλων ἀνισταμένων, οὐδὲ γὰρ τοῖς μὲν τοῦ πίπτειν ἀφορμὰς παρέχει, τοῖς δὲ τοῦ ἀνίστασθαι· οἱ γὰρ πίπτοντες ἀπὸ τῆς στάσεως ἐν ᾗ ποτὲ 35

ἦσαν καταπίπτουσι δηλονότι· οὐδέποτε δὲ εἱστήκει ὁ ἄπιστος, ἀεὶ χαμαὶ συρόμενος, ἀλλ' οὕτως χρὴ νοεῖν, ὅτι ὁ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ἱστάμενος διὰ τῆς μετανοίας πίπτει καὶ ἀποθνήσκει ἐξ αὐτῆς· καὶ λοιπὸν ζῇ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνίσταται τῇ εἰς Χριστὸν πίστει· πιπτέτω γὰρ τὰ χείρονα, ἵνα ἀναστῇ τὰ βελτίονα· ἐὰν γὰρ μὴ 5 πέσῃ ἡ πορνεία, ἡ σωφροσύνη οὐκ ἀνίσταται· ἐὰν μὴ ἡ ἀλογία συντριβῇ, τὸ λογικὸν τὸ ἐν ἡμῖν οὐκ ἀνθήσει· οὕτως οὖν ἐστι τὸ "εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν."

"Εἰς δὲ σημεῖον ἀντιλεγόμενον." Κυρίως σημεῖον ἔγνωμεν παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ τὸν ζωοποιὸν σταυρόν. ἔθηκε γάρ, φησι, 10 Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐπὶ σημείου, τουτέστιν ἐπὶ σταυροῦ. ἐπεὶ οὖν οὐ παύονται ζυγομαχοῦντες περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου· οἱ μὲν ἀνειληφέναι αὐτὸν σῶμα, οἱ δὲ φαντασίᾳ τινὶ τὴν διὰ τοῦ σώματος οἰκονομίαν πληροῦν, καὶ ἄλλοι χοϊκὸν, ἄλλοι δὲ ἐπουράνιον σῶμα, καὶ οἱ μὲν προαιώνιον τὴν ὕπαρξιν, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς 15 παρθένου καὶ ἀχράντου Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι, διὰ τοῦτο εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. "Ῥομφαίαν" δὲ λέγει τὸν λόγον τὸν πειραστικὸν τῶν εὐθυμήσεων.

Ἄλλως. "Ῥομφαίαν" δέ φησι τὴν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θλίψιν τῆς παναγίας θεοτόκου, οἰομένην μὴ δεῖν αὐτὸν τοιαῦτα πάσχειν· τὸ 20 γὰρ αὖθις ἀναστήσεσθαι αὐτὸν, ὡς ὑπέρογκον τέως ἠπιστεῖτο.

Ἄλλως. Προφητεύει ὁ Συμεὼν καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας παρθένου Μαρίας, ὅτι παρεστῶσα τῷ σταυρῷ, καὶ βλέπουσα τὰ γινόμενα, καὶ ἀκούουσα τῶν φωνῶν τῶν φονευτῶν, μετὰ τὴν τοῦ Γαβριὴλ μαρτυρίαν, μετὰ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν τῆς θείας συλ- 25 λήψεως, μετὰ τὴν μεγάλην τῶν θαυμάτων ἐπίδειξιν, γενήσεταί τις περὶ τὴν σὴν ψυχὴν σάλος.

35 Τὸ δὲ "ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλο-"γισμοὶ," αἰνίττεται ὅτι μετὰ τὸν σκανδαλισμὸν τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενόμενον τοῖς μαθηταῖς, καὶ αὐτῇ τῇ πανα- 30 γίᾳ παρθένῳ ταχεία τις ἴασις ἐπακολουθεῖ παρὰ τοῦ Κυρίου. βεβαιοῦσα αὐτῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν ἐπ' αὐτὸν πίστιν. οὕτως γὰρ εἴδομεν καὶ Πέτρον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀντισχόμενον, τὸ ἀνθρώπινον οὖν σαθρὸν διηλέγχθη, ἵνα τὸ ἰσχυρὸν τοῦ Κυρίου δειχθῇ. 35

Ἄλλως. Τὸ δὲ "ὅπως ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν "διαλογισμοὶ" τοῦτό ἐστιν, ἵνα πάντων οἱ διαλογισμοὶ δῆλοι καὶ σαφεῖς τοῖς ἀνθρώποις γένωνται· τίς μὲν ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν, καὶ μέχρι θανάτου τὴν εἰς αὐτὸν ἀγάπην ἐνδεικνύμενος· τίς δὲ ὁ ἐπίπλαστον ἔχων τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, σκανδάλου πληρωθεὶς διὰ τὸν 5 σταυρόν· τίς τε ὁ προδιδοὺς καὶ ἐπιμένων τῷ τε σταυρῷ καὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Ἄννης τῆς προφήτιδος.

36 Ἡ δὲ προφῆτις Ἄννα ἡ τοσαύτης ἀξιωθεῖσα μαρτυρίας ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἀνθωμολογεῖτο τῷ Θεῷ, τουτέστιν ηὐχαρίστει 10 τὴν σωτηρίαν ὁρῶσα, τοῦ τε κόσμου, τοῦ τε Ἰσραὴλ ἐπιστᾶσαν.

Ἐλάλει δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ λυτρωτὴς, αὐτὸς εἴη ὁ Σωτὴρ, οὗτος ἡμῖν εἰς χαρὰν περιτρέψει τὴν κατήφειαν.

39 "Ὑπέστρεψαν δὲ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰς τὴν πόλιν ἑαυτῶν "Ναζαρὲτ," ἐπειδὴ εἰ καὶ ἡ Βηθλεὲμ ἦν αὐτῶν πόλις, ἀλλὰ καὶ 15 τὴν Ναζαρὲτ πόλιν ἑαυτῶν ἐπεγράφοντο, ὡς ἐκεῖ τὴν οἴκησιν αὐτῶν πηξάμενοι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἄθρει δή μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος, ἀνθρώπινον ὑπομένει τόκον· καί τοι τὸ ἄναρχον ἐν χρόνῳ θεϊκῶς ἔχων ὁ Λόγος· ἐν αὐξήσει σώματος, ὁ παντέλειος ὡς Θεὸς, 20 ἐν ἁδρότητι μελῶν ὁ ἀσώματος· πληροῦται σοφίας αὐτὸς ὢν ἡ πᾶσα σοφία. καὶ πρὸς τοῦτο φαμὲν, ὅρα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς, ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλούσιον, ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὑψηλὸν, τὸν τὸ πλῆρες ἔχοντα θεϊκῶς ἐν τῷ λέγεσθαι λαβεῖν, οὕτω κεκένωκεν ἑαυτὸν Θεὸς ὢν ὁ Λόγος· τὰ 25 γὰρ ἀνθρωπίνως περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα τὸν τῆς κενώσεως διαδείκνυσι τρόπον. οὐ γάρ ἐστι τῶν ἐνδεχομένων εἰς ἰδίαν φύσιν ὑποστῆναί τι τοιοῦτον ἐκ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον. Γέγονε δὲ σὰρξ, ἤγουν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς· τίκτεται ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα τὰ ἀνθρώπινα ὑπομεμενηκώς. ἦν μὲν γὰρ ἱκανὸς ὁ Θεὸς ὢν 30 ὁ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνδρὸς τελείου καὶ ἐκ μητρὸς αὐτῆς τὴν ἰδίαν ἀναβιβάσας σάρκα. ἀλλ' οὐκ ἦν μακρὸν τερατοποιήσας τὸ

δρώμενον. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἄσαρκος ἀλλὰ σεσαρκωμένος εἰσαγαγὼν τὸν Θεὸν Λόγος, ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔφη, "ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο," καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τοῦτο περὶ τὸν κατὰ σάρκα χρὴ νοεῖν ταῦτα· σωματικῶς γὰρ ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο, τῶν μελῶν συναδρυνομένων τῇ αὐξήσει. Ἐπληροῦτο δὲ σοφίας καὶ χάριτος, οὐκ ἐν 5 τῷ προλαμβάνειν· ἀεὶ γὰρ τὸ πλῆρες εἶχεν ὡς Θεὸς, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντο κατὰ βραχὺ τῆς σοφίας καὶ τῆς χάριτος τὴν ἔκφανσιν. Ἐπερωτᾷ δὲ τοὺς διδασκάλους ὁ Κύριος τὰ τοῦ νόμου πάντως, καὶ τὰ νομικὰ παραγγέλματα. καὶ ᾔδει μὲν ἡ παναγία Θεοτόκος μὴ τέκνον αὐτὸν 10 εἶναι τοῦ Ἰωσὴφ, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων νομιζόντων ἐκ πορνείας αὐτὸν γεγενῆσθαι, φησὶ πρὸς αὐτὸν, ὅτι "ἰδοὺ ὁ πατὴρ "σοῦ κἀγὼ ὀδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε."

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώ- 15 "ποις," δείκνυσι τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἀληθῆ. Ἀποφέρει γὰρ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἅμα τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ, ἑορτῆς εἰς τοῦτο καλούσης, εἶτά φησιν, ἀπομεῖναι μὲν αὐτὸν, ἐγκαταλειφθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντα δὲ καὶ ἀποκρινόμενον, δῆλον δὲ ὅτι τὰ πάλαι τῷ νόμῳ διηγορευ- 20 μένα· εἶτα θαυμαζόμενος ὑπὸ πάντων ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσι καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ὁρᾷς ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόπτοντα, διὰ τοῦ γινώσκεσθαι πολλοῖς, ὅτι τοιοῦτός ἐστι.

Ὠριγένους. Ὁ μακάριος Λουκᾶς ὅσα φῶς ἡμῖν παραστήσας ὅτι παρθένου υἱὸς ὁ Σωτὴρ ἦν, οὐκ ἐξ ἀνδρός. Πρὸς τί οὖν πατέρα 25 εἶπε τὸν μὴ σπείραντα μηδὲ αἴτιον αὐτῷ γενόμενον τῆς γενέσεως; Ἁπλούστερον μὲν λέγοιτο ἂν, ὅτι εἰ ἐτίμησεν αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῇ τοῦ πατρὸς προσηγορίᾳ, ἐπειδήπερ ἀνεθρέψατο αὐτόν· εἰ δὲ δεῖ τι εἰπεῖν καὶ βαθύτερον, ἐροῦμεν, ἐπεὶ ἡ γενεαλογία ἐγενεαλόγησε τὸν Ἰωσὴφ ἀπὸ Δαβίδ· ἔδοξε δὲ περιττὴ εἶναι ἡ 30 γενεαλογία ἐρχομένη ἐπὶ τὸν Ἰωσὴφ μὴ γεννήσαντα τὸν Σωτῆρα. ἵνα ἡ γενεαλογία λόγον ἔχῃ ἐπιτήδειον, πατὴρ ἀνηγορεύθη Ἰωσὴφ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

44 Ἆρα δὲ ὅτι ἀπόλωλεν ὡς παῖς, κατεζήτουν, ἢ ὅτι πεπλάνηται;

ἄπαγε. οὔτε γὰρ τῆς πανσόφου θεοτόκου Μαρίας ἦν τοῦτο, τῆς μυρίας δεξαμένης περὶ αὐτοῦ θείας ἀποκαλύψεις, οὐδὲ τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλ' ὥσπερ ἐάν τις ζητῇ γραφὴν, ὀδυνωμένως αὐτὴν ζητεῖ, οὐχ ὥσπερ πλανημένην οὐδὲ ὡς ἐσφαλμένην, ἀλλ' ὡς ἔχουσαν μὲν τὸν ἀληθῆ καὶ μυστικὸν λόγον, μήπως δὲ πεφανερωμένην, οὕτω 5 κακεῖνοι ἐζήτουν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, μήπως ἀπέστη ἀπ' αὐτῶν, μήπως καταλέλοιπεν αὐτούς· ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς ἀφεὶς ἀνθρωπίνην δοῦναι ἀπόκρισιν, θείας ἅπτεται ἀποκρίσεως, παρεμφαίνων ὅτι Θεὸς εἴη σεσαρκωμένος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ παρθένος καὶ θεοτόκος τὸν ἐπικληθέντα αὐτοῦ πατέρα Ἰωσὴφ 10 ἔλεγεν αὐτοῦ πατέρα, αὐτός φησιν, ὅτι ἐμὸς πατὴρ, οὐχ ὁ Ἰωσὴφ, ἀλλ' ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ τοῦ ναοῦ δεσπότης· εἰς τὸν ναὸν γὰρ τοῦ Θεοῦ ὢν, ἔφη, "οὐκ ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου δεῖ εἶναί με;" οὐ συνῆκαν δὲ τὸ ῥῆμα οἱ περὶ τὴν ἁγίαν θεοτόκον, ὃ ἐλάλησεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας τὸ οὕτω 15 λεπτὸν συνιδεῖν μυστήριον.

51 Διὰ τοῦτο δὲ "ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς," παράδειγμα διδοὺς πᾶσιν υἱοῖς, ἵνα τιμῶσι τοὺς ἑαυτῶν γονεῖς καὶ ὑποτάσσεσθαι αὐτοῖς. Διετήρει δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ παναγία παρθένος καὶ θεοτόκος, ποῖα ῥήματα; ὅσα ὁ Ἄγγελος εἶπεν, ὅσα οἱ ποιμένες, ὅσα 20 Συμεὼν καὶ ἡ Ἄννα, καὶ ὅσα νῦν αὐτὸς πρὸς αὐτούς· εἰ γὰρ καὶ μὴ τελείως ἔγνωσαν τὰ εἰρημένα παρ' αὐτοῦ, πλὴν συνῆκεν ἡ παναγία θεοτόκος, ὅτι θεῖα ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ αὐτῶν. οὐδὲ γὰρ ὡς παιδίου ἤκουσε δωδεκαετοῦς, ἀλλ' ἐτήρει τὰ ῥήματα ὡς τελείου. Πάλιν πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος προκοπὴν λέγει ὁ Εὐαγγε- 25 λιστὴς, τουτέστι ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς προέκοπτεν, ὥσπερ ὁ πολλοῖς ἐν γνώσει κατὰ προσθήκην γενόμενος τῆς περὶ αὐτοῦ θεοπρεποῦς ὑπολήψεως, ἣν σὺν εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς ἐπεδείκνυτο, συμπροσόντων τῶν χρόνων τῆς ἡλικίας, τὴν ἔλλαμψιν τῆς θεότητος.

ΚΕΦ. Ε. 30

Περὶ τοῦ γενομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.

1 Μέμνηται δὲ δικαίως τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀρχόντων λέγων ὁ Εὐαγγελιστὴς "ἐν ἔτει πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου

"Καίσαρος," καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα γνῶμεν ὅτι ἐν τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνοις τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλελοίπει καθόλου ἄρχων καὶ ἡγούμενος ἐξ Ἰουδαίων. ἀλλόφυλοι δὲ ἦρχον, Ῥωμαίων μὲν, οἱ δὲ λοιποὶ Ἡρώδου υἱοὶ, Ἀσκαλωνίτης τὸ γένος, "ἦλθε γὰρ ᾧτινι τὰ ἄρχειν ἀπόκειται," τουτέστι Χριστῷ τῷ Θεῷ 5 ἡμῶν. Ἐξέλιπον δὲ οἱ Ἰουδαίων ἄρχοντες κατὰ τοὺς λόγους Ἰακὼβ τοῦ πατριάρχου.

2 Τὸ δὲ εἰπεῖν "ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην" δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦλθεν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ ἀποσταλεὶς, ὅθεν καὶ τοσαῦτα περὶ τὸν Ἰωάννην ἐξ ἀρχῆς ᾠκονομήθη διὰ ταύτην τὴν 10 διακονίαν. Ἔδει γὰρ καὶ τὸν πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ ἀξιάγαστον εἶναι. Διὰ τί δὲ ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ πρὸς Ἰωάννην ἐν τῇ ἐρήμῳ; διά τινα μυστικὴν θεωρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πολλὰ τὰ τέκνα αὐτῆς ἐρημωθείσης μᾶλλον εἶναι ἢ περὶ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, τούτου χάριν τοῦτο γέγονε. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκπερισσῶς ἐποίει 15 κηρύσσων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐκήρυσσε δὲ βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Τὸ μὲν γὰρ Θεῷ βάπτισμα τελείως ἔχει ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐξ αὐτοῦ τοῦ βαπτίζεσθαι, τὸ δὲ Ἰωάννου εἰς αὐτὸ μὲν εἶχεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, διὰ μετανοίας δὲ, ἀτελὴς γὰρ ἦν, εἰ καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν βαπτισμάτων τελειότερον ὑπῆρχεν· 20 ἐποίει γὰρ αὐτοὺς ἐπιτηδείους μετάνοια, καὶ δεκτικοὺς αὐτῆς γενέσθαι παρεσκεύαζε τοὺς βαπτιζομένους.

4 Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης πρόδρομος ἦν τοῦ Χριστοῦ, φωνὴ ἦν ὁ λόγος, προέδραμεν ἡ φωνὴ τὸν λόγον. διὰ τοῦτο καὶ ὡς οὔπω παρόντος τοῦ Κυρίου, "ἑτοιμάσατε," φησὶ, "τὴν ὁδὸν αὐτοῦ," 25 τουτέστι, εὐτρεπίσθητε πρὸς παραδοχὴν ὧν ἂν βούλαιτο νομοθετεῖν, τῶν τοῦ νόμου σκιῶν ἀφιστάμενοι. Εὐθείας δὲ ποιεῖ τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ὁ διὰ δικαιοσύνης αὐτὴν ὁδεύων· σκολιὰ γὰρ ἡ κακία. Τὸ δὲ "πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται" καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς πρὸς ἀντίθεσιν ἐστί· καὶ οἱονεὶ ἀμφιβάλλοντός τινος ἡ προφητεία 30 ἀποκρίνεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, "ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, "εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ," ἀνάντης δὲ καὶ τραχεῖα ἡ ἀρετὴ καὶ δυσδιάβατος, καὶ ἐμποδιζομένη, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν φυσικῶν καὶ ἔξωθεν παθῶν, ὡς λέγοντός τινος τῷ προφήτῃ πῶς ἐνδέχεται 35

κατορθοῦσαι ἀρετὴν, τοσούτων ὄντων κωλυμάτων, αὐτὸς ἀποκριθεὶς λέγει, ὅτι πᾶν τὸ πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον ἐμποδίζον διορθωθήσεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· κἂν φάραγξ τις εἴη, καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχει δύσβατος, πληρωθήσεται πρὸς δεξίωσιν· κἂν ὄρος τις εἴη καὶ βουνὸς, καὶ διὰ τοῦτό ἐστι δυσπόρευτος, ταπεινωθήσεται 5 εἰς ὁδὸν εἰθεῖαν, καὶ πάντα ἔσται εὐθεῖα.

Ἄλλως. Φάραγγας δὲ καὶ ὄρη καὶ βουνοὺς τὰ πάθη καλεῖ, καὶ τὰς τῶν δαιμόνων ἀντιστάσεις. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι πάντα ὅσα τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδὸν δύσβατον ποιεῖ, καταργηθήσεται ὑπὸ Χριστοῦ, ὡς γενέσθαι λεῖα πάντα 10 τοῖς ὁδεύειν βουλομένοις· λεῖα δὲ γέγονεν οὕτως, ἐπειδήπερ τὸν μὲν Σατανᾶν κατήργησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν δούλων αὐτοῦ τέθεικε. Τὰ δὲ τῆς σαρκὸς πάθη ἐν ἑαυτῷ κατεύνασε καὶ κατήργησε.

6 Δεῖξαι δὲ θέλων, ὅτι οὐκέτι Ἰουδαῖοι οὔτε προσήλυτοι μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαύσει τοῦ Θεοῦ, φησὶ "καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον "τοῦ Θεοῦ," τουτέστιν, ὅτι πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς κηρυχθήσεται τῶν Εὐαγγελίων τούτων ἡ δύναμις καὶ ἡ γνῶσις, ἀπὸ θηριώδους τρόπου καὶ σκληροτάτης γνώμης εἰς ἡμερότητα πολλὴν καὶ 20 πραότητα μεταβάλλουσα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. καὶ γὰρ διὰ τῶν σκολιῶν πάντα τὸν διεφθαρμένον βίον ᾐνίξατο, τουτέστι, τελώνας, καὶ πόρνας καὶ λῃστὰς καὶ μάγους, οἵτινες ὄντες διεστραμμένοι πρότερον, τὴν ὀρθὴν ὕστερον ἐβάδισαν ὁδόν· ὅπερ οὖν αὐτὸς ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις, "ὅτι τελῶναι καὶ πόρναι προάγουσιν 25 "ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν."

Τὸ "ἔλεγεν οὖν τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις" ἕως "καὶ εἰς πῦρ "βάλλεται," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Ϛ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Ἰωάννην. 30

Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης παρὰ τῶν ὄχλων τὸ τί ποιήσομεν; αὐτὸς καθάπερ τις ἐπιστήμων ἰατρὸς ἑκάστῳ τὸ πρόσφορον τέθεικε βοήθημα, τοῖς μὲν ὄχλοις φιλαλλήλῳ φρονήματι κεχρῆσθαι κε-

λεύων, τελώναις δὲ τὴν εἰς ἀκαθέκτους πλεονεξίας ἀποκλείων ὁδὸν, τοῖς γε μὴν στρατιώταις τὸ μηδένα διασείειν πανσοφῶς ἐπιφωνῶν· οὐδένα γὰρ ἀποβάλλεται Θεὸς, ὀρθῶς καὶ δικαίως πολιτευόμενον· οὕτω δὲ ἦν μέγας καὶ ἀξιάγαστος ὡς εἰς ὑπονοίας ἐλθεῖν τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους, μὴ ἄραγε αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ὁ ὑπὸ προφητῶν 5 ἁγίων προκεκηρυγμένος. αὐτὸς δὲ τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑποψίαν ἀποκόπτων ἔλεγεν· "ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως "κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ." προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὠριγένους. Τρία τάγματα εἰσήγαγε, πυνθανομένου τοῦ 10 Ἰωάννου, ἓν μὲν, ὠνόμασεν ὄχλους ἐκπορευομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἄλλο δὲ ὠνόμασε τελώνας, τρίτον δὲ ὠνόμασε στρατιώτας.

Τοῦ αὐτοῦ. Γενόμενος ἐγὼ κατὰ τὸν τόπον τοῦτον, ἐπήτουν, εἰ αὐτὴ ἡ ἐντολὴ, ὅσον ἐπὶ τῶν ῥητῶν τῷ ὄχλῳ, ἁρμόζει· "ὁ ἔχων "δύο χιτῶνας, μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι·" ὅτι γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις 15 ἁρμόζει, δῆλον ἐκ τῶν ἀναγραφόντων, ὡς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένον, ἐν οἷς ἔλεγεν αὐτοῖς, "μηδὲ δύο χιτῶνας εἰς "ὁδὸν ἆραι," ἀλλ' ὅρα, εἰ τὰ εἰρημένα περὶ ἐνδύματος ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς γυμνότητος δύνασαι παραλαβεῖν εἰς τὸ "ὁ "ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι." θέλει γὰρ ἡμᾶς ὡς 20 μηδὲ δύο χιτῶνας ἔχειν, καὶ ἐνδεδύσθαι, πῇ μὲν τὸ παλαιὸν, πῇ δὲ τὸ νέον· ἀλλ' ἐκδύσασθαι μὲν τὸ ἕτερον, τὸ δὲ ἕτερον ἔχειν. ἅμα δὲ ἐζήτουν τὸ "μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι." Τίς δέ ἐστιν ὁ μὴ ἔνδυμα ἔχων περὶ τὸν χρῶτα καὶ μὴ εὐσκεπασμένον ὥστε αὐτῷ μεταδιδόναι; οὐ τοῦτο λέγω, ὅτι οὐ δύναται καὶ καθ' ὑπερβολὴν 25 τοῦτο προτρεπτικὸν εἶναι πρὸς τὸ δεῖν ἐνδύειν τοὺς πένητας καὶ μὴ ἀμελεῖν τῆς ἐντολῆς.

18 Εἰπὼν δὲ ὅτι πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἕτερα παρακαλῶν εὐηγγελίζετο τὸν λαὸν, ἔδειξεν ὅτι ὁ τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου διδάσκων, πολλὰ σωτήρια εὐαγγελίζεται διδάγματα. 30

Τὸ δὲ ἐπαγόμενον, ὅτι "Ἡρώδης τετράρχης ἐλεγχόμενος ὑπ' "αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς ἕως "ἐν τῇ φυλακῇ" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τοῦ βαπτισμοῦ.

19 **Ὁ δὲ Ἡρώδης ὁ τετράρχης, ἐλεγχόμενος ὑπ' αὐτοῦ.**

Ὠριγένους. Οὗτος παρανόμως ἔγημε τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελ- 35

φοῦ αὐτοῦ παρὰ τὸν Μωϋσέως νόμον· ἀλλ' ὁ ἀκατάπληκτος Ἰωάννης ὁ μηδενὸς πρόσωπον λαμβάνων, οὐ φοβηθεὶς τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, οὐδὲ ἧττον πληρῶν προφητικὴν παῤῥησίαν, ἤλεγξε τὸν Ἡρώδη ἐπὶ τῇ παρανόμῳ τοῦ γάμου, καὶ κατεκλείσθη εἰς φυλακὴν, καὶ μὴ μεριμνῶν θάνατον, ἐμερίμνα περὶ Χριστοῦ. 5

23 Καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος.

Τριακονταέτης δὲ ἐπὶ τὸ βάπτισμα παρεγένετο, ἐπειδὴ μεμαρτυρημένη ἐστὶν ἡ ἡλικία αὕτη, ὥστε μέγα οὖσα, ἅμα δὲ καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι τελείους ἄνδρας ἀποτίκτει κατὰ τὴν νοητὴν ἡλικίαν ἡ 10 πνευματικὴ αν   οὕτω γὰρ καὶ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τέλειος ἐπλάσθη, καὶ εὐθέως ἐν τῷ παραδείσῳ τεθεὶς, ὡς τέλειος ἐντολὴν καὶ νόμον ἔλαβε, καὶ ἐπετρέπετο τοῦ παραδείσου τὴν ἐργασίαν καὶ φυλακήν.

Περὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ 15 Χριστοῦ, τὸ τὸν μὲν Ματθαῖον ἀπὸ Σολομῶντος αὐτὸν γενεαλογεῖν, καὶ φθάνειν εἰς τὸν Ματθαῖον καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰωσὴφ, καὶ ἀμφιβόλως ἕκαστον αὐτῶν, ἕτερον δὲ καὶ ἔτι καταλέγειν γένος· καὶ δοκεῖ τῶν ἀδυνάτων εἶναι τὸν Ἰωσὴφ τὸν νομισθέντα ἄνδρά τῆς παναγίας θεοτόκου καὶ ἀεὶ παρθένου Μαρίας, τόν τε Ἰακὼβ καὶ 20 τὸν Ἠλὶ ἐσχηκέναι πατέρα· ἀλλὰ κατανοήσας μὲν τὴν λύσιν τῆς δοκούσης διαφωνίας. τρίτος ἀπὸ τέλους κατὰ τὴν τοῦ Ματθαίου γενεαλογίαν ἐστὶν ὁ Ματθαῖος, πέμπτος δὲ ἀπὸ τέλους, κατὰ τὴν τοῦ Λουκᾶ ὁ Μελχί· τούτων τῶν δύο κατὰ διαφόρους χρόνους, γαμετὴ γέγονεν ἡ Ἐσθᾶν· τοῦ γὰρ Ματθᾶν προειληφότος αὐτὴν καὶ 25 παιδοποιήσαντος ἐξ αὐτῆς τὸν Ἰακὼβ, καὶ τελευτήσαντος, χήραν αὐτὴν οὖσαν, ἐκ τῆς αὐτῆς ὢν φυλῆς, ἄλλης δὲ συγγενείας, ἠγάγετο ὁ Μελχὶ, καὶ ἐπαιδοποίησεν ἐξ αὐτῆς τὸν Ἠλί. ὁ δὲ Ἰακὼβ τοιγαροῦν καὶ ὁ Ἠλὶ ὁμομήτριοι τυγχάνουσιν ἀδελφοὶ ἐκ τῆς Ἐσθᾶν. εἰς Ἐσθᾶν[c] δὲ τοῦ Ἠλὶ γυναῖκα καὶ ἀτέκνου τελευτήσαντος, 30 κατὰ τὸν νόμον εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν ὁ Ἰακὼβ, ὡς ἀδελφὸς παιδοποιήσας τῷ τελευτήσαντι ἀδελφῷ τῷ Ἠλί· ἐπαιδοποίησεν οὖν τὸν

[c] εἰσθᾶν Cod.

Ἰωσὴφ, καὶ ηὑρέθη ὁ Ἰωσὴφ, υἱὸς μὲν ὢν τῇ φύσει τοῦ Ἰακὼβ, νόμῳ δὲ τοῦ Ἠλὶ, καὶ τὸ γένος ὅθεν ὁ Ἰακὼβ κατάγεται. ὅδε γε Λουκᾶς τὸν κατὰ νόμον λέγων πατέρα τοῦ Ἰωσὴφ τὸν Ἠλὶ κατάγεται· προσηκόντως δὲ ὁ μὲν τοῦ κατὰ φύσιν, ὁ δὲ τοῦ κατὰ νόμον πατρὸς μέμνηται· ἵνα δείξωσιν, ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν 5 πατρῶν, τοῦ τε κατὰ τὸν νόμον, τοῦ τε κατὰ τὴν φύσιν, εἰς τὸν Δαβὶδ ἀνατρέχει τὸ γένος· ὅθεν τῶν δύο πατέρων εἰς τὸν Δαβὶδ ἀνατρεχόντων, καὶ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πᾶσι περιείρηται ἀμφισβήτησις καὶ ἅπαν σκάνδαλον.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Βαπτίζεται δὲ ὁ Ἰησοῦς, εὐλογῶν τὰ 10 ὕδατα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἅγιος γάρ ἐστιν Ἁγίων ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ οὐκ ἂν αὐτὸς ἐδεήθη τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυχεῖν, ὥσπερ ἡμεῖς κερδαίνομεν δι' αὐτοῦ.

Ἀνοίγει τοὺς οὐρανοὺς, οὓς ἔκλεισεν ὁ πρῶτος Ἀδὰμ, δηλῶν 15 ὡς ἡ τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἄνοδός ἐστιν εἰς τὸν οὐρανόν· ἡμῖν γὰρ ἅπαντα ἔπραττεν ὁ οὐράνιος τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως ἀπαρχόμενος. οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα δι' ἡμᾶς κάτεισιν εἰς αὐτόν· Πνεῦμα δὲ οὐχ ἓν τῶν λειτουργικῶν πνευμάτων, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁμοούσιον καὶ συμβασιλεῦον αὐτῷ καὶ τῷ 20 Πατρί.

Εἶ δέ φησι, πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, ἵνα δειχθείη σαφῶς ὡς εἷς ἐστιν ὁ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης Θεός· καὶ εἰς ὑπόμνησιν ἀγάγῃ τοῦ ἐπὶ Νῶε κατακλυσμοῦ. Ὥσπερ γὰρ τότε περιστερὰ τὴν κατάπαυσιν εὐηγγελίσατο τῆς ὀργῆς τοῦ 25 Θεοῦ, οὕτω καὶ νῦν περιστερὰν εἶδον, μηνύει τὸν τῆς ἁμαρτίας κατακλυσμὸν καὶ τὴν τοῦ κόσμου διαλλαγήν.

Ὁ ἐν ἡμῖν πρωτότοκος γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτος τὸ Πνεῦμα· καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ 30 τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις, τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς λέγων, περί τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· " ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες, " δι' ἣν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων, ἀπαγ- " γελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." 35

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος.

1 Ἰησοῦς δὲ Πνεύματος Ἁγίου πλήρης ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου. καὶ ἤγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον ἡμέρας τεσσαράκοντα. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Τί οὖν ἄρα τὸ "ἤγετο;" ἔστιν οὐ τὸ ἀπεφέρετο μᾶλλον, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ ἐπολιτεύετο. κατηθίσμεθα γὰρ πῶς καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ παντὸς τοῦτο ἐν ἐπιεικείᾳ λέγειν, ὁ δεῖνα τυχεῖν[a], καλῶς ἑαυτὸν ἄγει. ἐπολιτεύετο τοίνυν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν πνεύματι, τουτέστι πνευματικῶς· νενήστευκε γὰρ, οὐδὲν παντελῶς τῇ τοῦ 10 σώματος χρείᾳ διδοὺς εἰς τροφήν· οὐκ αὐτὸς νηστείας προσδεόμενος, ἀλλὰ τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἑαυτὸν εἰς ὑπογραμμὴν ἀνατιθεὶς, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἐξαιρέτου καὶ τεθαυμασμένης ζωῆς. τὸ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ διαιτᾶσθαι ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμόν ἐστιν. ἀποφοιτῶντες γὰρ τῶν εἰκαίων τοῦ παρόντος βίου, περι- 15 σπασμῶν καὶ κυμάτων καὶ ζάλης ἀπηλλάγμεθα, καὶ τὴν ἡδονὴν ἀπονεκροῦντες, κρείττονες τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ ἐσόμεθα.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτι κατακεχρισμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐστε- 20 φανωμένην· πάλαι μὲν γὰρ ὑπισχνεῖτο ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, λέγων, "ὅτι ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός "μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα." πεπλήρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ χρόνῳ τὸ ἐπηγγελμένον, καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ἀκαθέκτως ἐκκεκλικότων εἰς φιλοσαρκίαν ἔφη πού Χριστὸς, "οὐ μὴ κατα- 25 "μείνῃ τὸ Πνεῦμα ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας." Ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καινὰ, καὶ τὴν διὰ Πνεύματός τε καὶ ὕδατος ἀναγέννησιν πεπλουτήκαμεν, χρηματίζομεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν· ταύτῃ τοι καὶ μάλα εἰκότως, ὥστε ὡς τετι- 30 μημένοι λοιπὸν καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς υἱοθεσίας καύχημα, θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοὶ, διὰ μετοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύ-

[a] Leg. fors. τυχὸν.

ματος· ὁ δ' ἐν ἡμῖν πρωτότοκος, ὅτε γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρῶτον τὸ Πνεῦμα, καί τοι τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς λέγων περί τε 5 αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· "ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς "πάντες· δι' ἣν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλῶν, λέγων, "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως οὐκ ἐπαισχύνεται καλῶν ἡμᾶς ἀδελφοὺς, διά τοι τὸ ὑπελθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν πτωχείαν 10 μετατιθεὶς, ἁγιάζεται μεθ' ἡμῶν, καίτοι τὴν κτίσιν ἅπασαν ἁγιάζων αὐτὸς, ἵνα μὴ φαίνηται τὸ τῆς ἀνθρωπότητος παραιτούμενος μέτρον, ὁ τῆς ἁπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ φυγών. καὶ "ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς γενόμενος τῇ κατὰ "πᾶν ὅτι οὖν, δίχα μόνης ἁμαρτίας." 15

3 Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. "Καὶ συντελεσθεισῶν αὐτῶν "ἐπείνασεν," οὐδὲ γὰρ νηστεύοντι ἀλλὰ πεινῶντι προσέρχεται, ἵνα σὺ μάθῃς, ἡλίκον νηστεία καλὸν, καὶ πῶς ὅπλον ἐστὶ κατὰ τοῦ διαβόλου μέγιστον, καὶ ὅτι μέγα λουτρὸν, οὐ τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ τραπέζῃ πληθούσῃ, ἀλλὰ νηστείᾳ προσέχειν δεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο 20 καὶ αὐτὸς ἐνήστευσεν, οὐκ αὐτὸς ταύτης δεόμενος, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεύων.

Ὠριγένους. Πάντα πειρασμὸν ὃν ἔμελλον οἱ ἄνθρωποι πειράζεσθαι, πρῶτον ἐπειράσθη κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ὃ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν ἴδῃς τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων ἐσθίοντας ὡς ἄρτον τὸν 25 λόγον τὸν ψευδῆ, ἴσθι ὅτι ἐκεῖνος ὁ λόγος ὁ λίθος ἐστὶν, ὃν ὁ διάβολος δείκνυσιν, ἐπεὶ ποῖος ἦν πειρασμὸς τὸν λίθον γενέσθαι ἄρτον, καὶ τὸν Σωτῆρα φαγεῖν;

4 Διδάσκει δὲ διὰ τῆς λέξεως, ὅτι οὗτος μὲν, οὐ ῥῆμα Θεοῦ, τὸ δὲ τρέφον ῥῆμα καὶ τὸ ζωοποιοῦν· ἐπ' ἐκείνῳ γὰρ τῷ ῥήματι ζῇ 30 ἄνθρωπος· ἅμα δὲ τήρει, ὅτι ταῦτα λέγει κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ καθὸ Θεὸς ἦν. Ὡς γὰρ περὶ ἀνθρώπου ἀποκρίνεται καὶ λέγει, "γέγραπται, ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος," δηλῶν ὅτι ὡς ἄνθρωπός ἐστι πειραζόμενος.

5 Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "ἔδειξεν αὐτῷ πάσας τὰς 35

"βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου," ἀντὶ τοῦ διέγραψε τῷ λόγῳ τὴν οἰκουμένην, φησὶ, καὶ ὥσπερ τρόπον τινὰ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ ὑπεδείκνυεν ὡς ᾤετο. οὐδὲν ἠγνόει ὁ πάντα ποιήσας. εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, πῶς ἠδύνατο αὐτοὺς τοὺς τόπους εἰς ἕνα τόπον πρὸς θεωρίαν σωματικὴν ἀγαγεῖν, οἷον, φέρε εἰπεῖν, τὴν 5 Περσῶν ἡγεμονίαν, ἢ τὴν Ἰνδῶν;

Τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης. Ὁ κατὰ πάντα κοινωνήσας ἡμῖν χωρὶς ἁμαρτίας, καὶ συμμετασχὼν ἡμῖν τῶν αὐτῶν παθημάτων, τὴν πεῖναν οὐκ ἔκρινεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ ἀπώσατο τῆς ἑαυτοῦ πείρας τὸ κατ' αὐτῆς πάθος, ἀλλ' εἴξατο τὴν ὀρεκτικὴν τῆς 10 φύσεως ὁρμὴν, τὴν ἐπὶ τῇ τροφῇ γινομένην, ἀπόσιτος γὰρ τεσσαράκοντα ἡμερῶν διαμείνας, ὕστερον ἐπείνασεν. Ἔδωκε γὰρ ὅτε ἐβούλετο τῇ φύσει καιρὸν τὰ ἑαυτῆς ἐνεργῆσαι.

13 Καὶ συντελέσας πάντα πειρασμὸν ὁ διάβολος, καὶ τὰ ἑξῆς. 15

Τούτους τοὺς τρεῖς πειρασμοὺς ἐκτελέσας ὁ διάβολος ἀνεχώρησε. Τίνες οὖν εἰσὶν οἱ τρεῖς; ἡ γαστριμαργία, ἡ φιλαργυρία, ἡ κενοδοξία, ἄλλους παρὰ τούτους πειρασμοὺς οὐκ ἔχει. πρῶτος ὁ Ἀδὰμ διὰ κοιλίας πειράζεται, ἐπειδὴ οὐχ εἶχε πλεονεξίαν, οὐδὲ κενοδοξίαν, πάντων κύριος ὢν, καὶ μηδενὸς ἑτέρου ὄντος· οὐ προσάγει 20 αὐτῷ ὁ διάβολος ὀργὴν, οὐδὲν γὰρ εἶχεν ᾧ ὀργισθῇ· ἀπὸ τῆς γαστριμαργίας τότε ἤρξατο, καὶ νῦν ἐκεῖθεν ἤρξατο.

Τί δέ ἐστι τὸ "ἕως καιροῦ;" ἐξεδέχετο γὰρ τὴν Ἰουδαίων πονηρίαν. Χριστὸς δὲ διὰ τοῦτο παρεγένετο, ἵνα πληρώσῃ τῆς οἰκουμένης τὸν σκοπόν. 25

14 Τὸ δὲ "ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος "εἰς τὴν Γαλιλαίαν" διὰ τὰς θεοσημείας φησὶν, ὥσπερ ἐπετέλει τῇ δυνάμει τοῦ Παναγίου Πνεύματος, οὐκ ἔξωθεν καὶ πεπορισμένην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαβὼν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ἁγίων χορὸς, ἀλλ' ὡς ὢν φύσει τε ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει καὶ 30 ἐνεργείᾳ χρώμενος τῇ τοῦ Παναγίου καὶ ὁμοουσίου Πνεύματος, ταύτας εἰργάζετο.

Ὠριγένους. Ἐπειδὴ ἔμελλεν ἀθλεῖν πρὸς τὸν διάβολον ἐν τῷ πειρασμῷ, δὶς ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα χωρὶς πάσης προσθήκης· ὅτε

δὲ ἀγωνισάμενος ἐνίκησε τοὺς τρεῖς ἀναγεγραμμένους πειρασμοὺς, πρόσσχες τῇ ἀκριβείᾳ τῆς γραφῆς τί περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶν; "ὅτι Ἰησοῦς ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος; καὶ προσέθηκεν "ἐν τῇ δυνάμει," διὰ τὸν ἀθλητὴν τὸν νενικηκότα.

Ὠριγένους. "Βασιλείας κόσμου," φησὶ, τὸν κοσμικῶν ἀνθρώπων, τίνα τρόπον οἱ βασιλεύονται ὑπὸ πονηρίας, οἱ δὲ βασιλεύονται ὑπὸ φιλαργυρίας, οἱ δὲ ὑπὸ κενοδοξίας· οὐ γὰρ ἐδείκνυεν αὐτῷ τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, τίνα τρόπον ἰσχύει βασιλεύειν, ἵν' αὐτὸν προτρέψηται ποιῆσαι, ὃ ἐνόμιζε ποιῆσαι, περιγενήσεσθαι τοῦ Χριστοῦ. εἰ θέλεις, φησὶ, βασιλεῦσαι τούτων, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐλήλυθας τοῦ ἀγωνίσασθαι καὶ ἀποστῆσαι τοὺς βασιλευομένους ὑπ' ἐμοῦ, μὴ ἀγωνίζου, ἓν ἀξιῶ, πεσὼν πρόσκυνησόν με, καὶ παράλαβε πᾶσαν τὴν βασιλείαν τὴν ὑπ' ἐμέ. ἀλλ' ὁ Σωτὴρ βασιλεῦσαι μὲν θέλει καὶ ὑποτάξαι πάντα τὰ ἔθνη, ἵνα δοῦλα γένηται δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας καὶ πάσης ἀρετῆς· βασιλεῦσαι δὲ οὐ μετὰ ἁμαρτίας, οὐδὲ βούλεται ἀκμητὶ ὑποτάξας αὐτὸν ἐκείνῳ ἐστεφανῶσθαι, οὐδὲ ἀκμητὶ λαβεῖν πάσας τὰς βασιλείας τοῦ κόσμου, καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν ὑποχείριον. Διό φησι πρὸς αὐτὸν, "γέγραπται, Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ "μόνῳ λατρεύσεις."

16 Ἐμφανῆ δέ, φησιν, ἑαυτὸν καὶ καταστῆσαι ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ βουλόμενος, καὶ ὅτι κεχρῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς σωτηρίαν τῆς ὑπ' οὐρανὸν, πανσόφως καὶ τοῦτο οἰκονομεῖ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς ἐκ Ναζαρὲτ, οἷς συνετράφη, κατά γε τὴν σάρκα, φημὶ, τοῦτο χαριζόμενος. "ἦλθε" γὰρ, φησὶν, "εἰς Ναζαρὲτ, οὗ "ἦν ἀνατεθραμμένος," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀναγνοὺς δὲ τὰ ἐν τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ ἀναγεγραμμένα, "ὅτι Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, "οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐναργέστατα διὰ τούτων ἐδείκνυε τοῖς ἀκούουσιν, ὅτι αὐτὸς ἦν, ὁ τότε διὰ τοῦ προφήτου λαλῶν, ὅτι καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ ἀφίξεται διασώσων τὴν ὑπ' οὐρανόν· κεχρῆσθαι γὰρ οὐχ ἑτέρως φαμὲν τὸν Υἱὸν, πλὴν ὅτι κατὰ σάρκα, γενόμενον δηλονότι καθ' ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

21 Εἶπε δὲ, "ὅτι σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφὴ αὕτη," καὶ τὰ ἑξῆς, ἑαυτὸν φανερῶς παριστὰς ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας

προηγορευμένον· αὐτὸς γὰρ εὐηγγελίσατο τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· αὐτοὶ γὰρ ἦσαν πτωχοὶ, μηδὲν ἔχοντες, μὴ Θεὸν ἐν γνώσει, μὴ νόμον, μὴ προφήτας, καὶ ἅπασι τοῖς πλοῦτον οὐκ ἔχουσι πνευματικόν· αὐτὸς αἰχμαλώτους ὄντας ἐρρύσατο, τὸν ἀποστάτην τύραννον καθελὼν, τουτέστι τὸν Σατανᾶν· αὐτὸς 5 ἐνήστραψε τὸ νοητὸν καὶ θεῖον καὶ οὐράνιον φῶς τοῖς ἐσκοτισμένην ἔχουσι τὴν καρδίαν, καθὼς αὐτός φησι, "ὅτι ἐγὼ φῶς εἰς τὸν "κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα·" αὐτὸς ἀπέλυσε δεσμῶν, δηλονότι τῶν εἰς ἁμαρτίαν, τοὺς συντεθραυσμένην ἔχοντας καρδίαν· αὐτὸς ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, οὗ ὁ πάνσοφος Παῦλος μνημονεύει 10 λέγων, "ἰδοὺ, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος, ἰδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας."

22 Ταῦτα δὲ ἀκούοντες καὶ θαυμάζοντες "ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς "χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ," καίτοι σμικρολογεῖν αὐτὸν οὐκ ἀπέστησαν· ἔλεγον γὰρ, φησὶν, "οὐχὶ "υἱός ἐστιν Ἰωσὴφ οὗτος;" ὅθεν ἁρμόδιον εἰπεῖν ἐπ' αὐτοῖς 15 τοῦτο· "ἰδοὺ λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος· ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ "βλέπουσιν, ὦτα αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀκούουσιν."

23 **Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολὴν ταύτην, Ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν.**

Κοινὸς λόγος παρὰ Ἰουδαίοις ἦν, ἀσπασμοῦ χάριν ἐξηυρημένος· 20 τοῖς γὰρ ἀρρωστοῦσι τῶν ἰατρῶν ἐπεφώνουν τινὲς, "ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτὸν," ὡσανεὶ οὖν τοῦτο προτείνας αὐτοῖς τὸ ῥητὸν, ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι πολλὰ βούλεσθε παρ' ἐμοῦ γίνεσθαι σημεῖα, παρ' ὑμῖν μάλιστα, παρ' οἷς καὶ ἐτράφην. Ἀλλ' οἶδα τὸ κοινὸν καὶ ἅπασι συμβαῖνον πάθος, ὅτι καταφρονοῦνταί που ἀεὶ καὶ τὰ 25 ἐξαίρετα τῶν πραγμάτων, ὅταν μὴ σπανίζῃ παρά τισιν, ἀλλ' ἔχωσιν ἐπ' ἀδείας αὐτά. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἐπ' ἀνθρώπῳ τοῦτο συμβαίνει θαυμαστῶς, ὁ γὰρ συνήθης καὶ παρὼν ἀεὶ ἀποστερεῖται πολλάκις τῆς ὀφειλομένης αὐτῷ τιμῆς παρὰ τῶν εἰδότων αὐτόν· διὰ τοῦτο "λέγω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτός ἐστιν ἐν τῇ 30 "πατρίδι αὐτοῦ."

Ὠριγένους. Πατρὶς τῶν προφητῶν, ὁ ἐκ περιτομῆς λαὸς, παρ' οἷς οὐκ εἰσὶ δεκτοί· ἡμεῖς δὲ οἱ ἀλλότριοι τῶν διαθηκῶν καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν, ἐδεξαίμεθα τοὺς προφήτας ὅλῃ ψυχῇ προκηρύξαντας Χριστὸν ἤπερ ἐκεῖνοι, ὥσπερ καὶ ἡ ἐν Σαρέφθαν τῆς 35 Σιδωνίας χήρα τὸν Ἠλίαν λιμοῦ γενομένου ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τοῦ

ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου. περὶ ταύτης τῆς χήρας ὁ προφήτης φησὶν, "ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν "ἄνδρα," καὶ πάλιν, ὅτι ἑτέρα γραφὴ, "στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, καὶ "ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησε."

Ἐπειδὴ δὲ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἦχθαι διεβεβαιοῦντο τῶν Ἰουδαίων τινὲς, ἢ ἐπί τισι τῶν παρ' αὐτοῖς βεβασιλευκότων, ἢ ἐπὶ προφήταις ἁγίοις, ἀποφέρει χρησίμως αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, ἐλέγχων αὐτοὺς ὡς ἀπιστοῦντας, καὶ μὴ πιστεύοντας ὅτι μᾶλλον εἰς αὐτὸν αἱ τοιαῦται προφητεῖαι ἁρμόζουσι, πρὸς μίαν ἀπεστάλθαι χήραν Ἠλίαν εἰπὼν, καίπερ πολλῶν οὐσῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τότε, καὶ ἕνα θεραπεῦσαι λεπρὸν τὸν προφήτην Ἐλισσαῖον Ναιεμὰν τὸν Σύρον, καὶ ἐκ τούτων πλείστων ὄντων ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἐπειδὴ ἐκ πασῶν τῶν χηρῶν ἐκείνη μόνη εὑρέθη πιστὴ, ὁμοίως καὶ ἐκ πάντων τῶν λεπρῶν οὗτος.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Τί τὸ κωλύον αὐτὸν εἶναι σεπτόν τε καὶ ἀξιάγαστον, εἰ καὶ υἱὸς ἐνομίζετο Ἰωσήφ; οὐχ ὁρᾷς τὰς θεοσημείας; πεσόντα τὸν Σατανᾶν, νενικημένας τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας πολλούς; ἐπαινεῖς τὴν χάριν τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῦ ταῖς διδασκαλίαις; εἶτα σμικρολογεῖς Ἰουδαϊκῶς, ὅτι πατέρα τὸν Ἰωσὴφ ἐπεγράφετο; Ὦ πολλῆς ἀβουλίας, ἀληθὲς ἐπ' αὐτοὺς εἰπεῖν, "ἰδοὺ λαὸς μωρὸς "καὶ ἀκάρδιος, ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν, ὦτα, καὶ οὐκ "ἀκούουσι."

30 Διὰ τί ἐκβαλλόντων αὐτῶν "ὥστε κατακρημνίσαι αὐτὸν, αὐτὸς "διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν ἐπορεύετο;" οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἐλήλυθεν, ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτήδειον εἰς τοῦτο. ἀρχὴ γὰρ ἦν νῦν τοῦ κηρύγματος· τοῦτο δὲ αὐτὸ ὑπάρχει τεκμήριον, ὅτι καὶ ὅτε ἔπαθεν, ἑκουσίως πέπονθε, καὶ οὐκ ἂν οὐδὲ τότε ἔπαθεν, εἰ μὴ ἑαυτὸν ἐπέδωκεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὓς οὐ μεθίστησι λόγος πρὸς τὸ εἰδέναι σαφῶς τίς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς ἔσται Θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγηνεύει πρὸς τὸ εὐήνιον ἡ τῶν σημείων ἐπίδειξις. χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαίως προσεπάγει πολλάκις ταῖς μυσταγωγίαις τὰς μεγαλουργίας· ἄπιστοι μὲν γὰρ οἱ τῆς Ἰουδαίας οἰκήτορες, καὶ τοὺς τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀτιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναούμ.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμόνιον.

33 *Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου.*

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲν ἕτερον ἐνόμιζον εἶναι τὸν Χριστὸν, 5 πλὴν ὅτι καθ' ἕνα τῶν ἁγίων, καὶ ἐν τάξει προφητῶν παρελθεῖν εἰς μέσον. Διὰ τοῦτο ἵνα μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν καὶ ὑπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προφητικὸν ἀναβαίνει μέτρον· οὐδὲ γὰρ εἴρηκέ ποτε τάδε λογικῶς[a], ἀλλ' ὥστε νομικῶς τὰ ὑπὲρ νόμου ἐλάλει, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς θεοπρεποῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπετίμα πνεύ- 10 μασιν.

34 Εὐφήμει δὲ αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον λέγον, "οἶδά σε, "τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ," ὑπονοῶν διὰ τῆς τοιαύτης εὐφημίας τὸ κενοῦν δόξης αὐτὸν ἐραστὴν ἀποτελεῖν, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζει τοῦ ἐπιπλήττειν αὐτῷ τε καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτοῦ, 15 οἷον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν· ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας, Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται, ἀποφράττει δὲ μᾶλλον τὴν ἀκάθαρτον αὐτοῦ γλῶτταν ὁ Κύριος, καὶ προστάσσει τοῦ ἔχοντος αὐτὸν ἀποφοιτᾷν.

Τίτου Βοστρῶν. Ἄρα διὰ τί ἔρριψεν αὐτόν; διὰ τί δὲ ὁ 20 Κύριος συνεχώρησεν; ἐπειδὴ γὰρ ἐλάλει ὡς νήφων καὶ ἐφθέγγετο ὡς καθεστηκὼς, διὰ τὸ τὰ ῥήματα εἶναι τοῦ δαίμονος, ἡ δὲ γλῶττα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐνόμιζον οἱ ἄνθρωποι ὅτι οὐχ ὡς ἐν δαιμονίῳ πονηρῷ ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐλάλει, συνεχώρησεν αὐτῷ ῥίψαι τὸν ἄνδρα, ἵνα δῆλον γένηται, ὅτι τὸ δαιμόνιον 25 ἐστὶ τὸ λαλῆσαν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐκβάλλουσιν αὐτὸν, καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον τὴν δίκην ὁρίζοντες, καὶ βεβαιοῦντες τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἐκπεπτώκασι γὰρ αὐτοὶ τῆς ἄνω πόλεως τῆς ἐπουρανίου, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι. Ἵνα δὲ μόνον ἐλέγξῃ δυσσεβήσαντας 30 μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγκεχώρηκε προσελθεῖν τὰ καθ' ἑαυτοῦ τολμήματα. Διεξίει γὰρ διὰ μέσου αὐτῶν, οὐδὲν ὅσον εἰπεῖν τινα θέμενος τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν.

[a] λογεικῶς Cod.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου.

38 Ἀναστὰς δὲ ἐκ τῆς συναγωγῆς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Θέασαι πῶς κατέλυσεν παρ' ἑνὶ 5 τῶν μαθητῶν, ἀνθρώπῳ πένητι καὶ ἀσήμῳ κατὰ τὸν βίον, ὁ τὴν ἑκούσιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχείαν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοῖς ταπεινοῖς συνεπάγεσθαι καὶ μὴ κατεπάρεσθαι τῶν ἐν ἐνδείᾳ καὶ θλίψει. ὑποδεξόμεθα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὸν Ἰησοῦν. ὅταν γὰρ εἰσβάλῃ καὶ ἐν ἡμῖν ἔχωμεν 10 αὐτὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν πύρωσιν ἀποσβέσει. ἐγείρει δὲ καὶ εὐρρώστους ἀποφαίνει, πνευματικῶς δηλονότι, ὥστε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ, τουτέστι, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν.

Τοῦ Ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Οὐκέτι γὰρ [b] τῶν ἰαθέντων ἀπὸ 15 ποικίλων ἀσθενειῶν, καὶ ἀπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ περὶ Πέτρου καὶ Ἀνδρέα καὶ Ἰακὼβ καὶ Ἰωάννου. Τὸ "ὑπῆρχον ἁλιεῖς," καὶ τὸ "ἠκολούθουν τῷ Χριστῷ" προεγράφη.

Περὶ δὲ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων λέγει ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας—Διὰ τῶν ἁλιευτικῶν αὐτοῦ ἐπιτηδευμάτων, ἁλιεύει 20 τοὺς μαθητὰς, ὅπως μάθωσιν ἐκ τούτου ὅτι πανσθενὲς ἔχει τὸ θέλημα, καὶ τοῖς θεοπρεπεστάτοις αὐτοῦ νεύμασιν ἡ κτίσις ὑπηρετεῖ· καὶ ἵνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ εἰκόνος τοῦ παραδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτοῖς, οὐδὲ ἄκαρπος ἡ σπουδὴ ἔσται αὐτοῖς, ἣν 25 ἂν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας τὸ δίκτυον ἁπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντη τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξωσιν.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τῶν ἰαθέντων ἀπὸ ποικίλων νόσων. 30

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἄθρει δέ μοι πάλιν, ὅσην ἔχει τὴν ὠφέλειαν ἡ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ἐπαφὴ, ἐλαύνει γὰρ καὶ

[b] Multa hic omissa esse videntur et leg. περὶ τῶν ἰαθ.

ποικίλας νόσους καὶ δαιμονίων ὄχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν καταστρέφει.

Καίτοι γὰρ λόγῳ καὶ νεύματι πληροῦν δυνάμενος τὰς τερατουργίας, ἵνα τῶν ἀναγκαίων διδάξῃ, καὶ τὰς χεῖρας ἐπιφέρει τοῖς οὖσιν ἐν ἀρρωστίαις. Ἔδει γάρ, ἔδει μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἁγία σάρξ, ἣν ἰδίαν ἐποιήσατο, θεοπρεπῆ τὴν δύναμιν ἐμφυτεύσας αὐτῇ. οὐκοῦν ἀπτέσθω καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀρρωστημάτων καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐφόδου καὶ πλεονεξίας. 5 10

Τοῦ ἁγίου Τίτου. *Φυγαδεύει νοσήματα, ἀσέβειαν ἐξελαύνει, δαίμονας ἀποσοβεῖ, πάντα τὰ κακὰ ἐκβάλλει, εἰσάγει δὲ εἰς τὴν οἰκουμένην τὴν ἀλήθειαν, ἐξουσίαν θεοπρεπῆ.*

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων. 15

2 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. *Θαυμάσωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εὔτεχνον, τὸ ἐπὶ τῇ γε θήρᾳ τῶν τεθηρηκότων τὴν ὑπ' οὐρανόν· φημὶ δὴ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, οἳ καὶ ἁλιεύειν εἰδότες, ὑπὸ Χριστοῦ γεγόνασι λῖνον, ἵνα καὶ αὐτοὶ τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαγήνην χαλάσαντες, προσκομίσωσιν αὐτῷ τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ γοῦν ἔφη που δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, " ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἁλιεῖς πολλούς, λέγει Κύριος, καὶ ἁλιεύ- " σωσιν αὐτούς, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀποστελῶ πολλοὺς θηρευτάς, " καὶ θηρεύσωσιν αὐτούς." καὶ τοὺς μὲν ἁλιεῖς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους φησί, θηρευτὰς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν. ἡγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἀρκούντως τοῖς ὄχλοις διείλεκται, τρέπεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγαλουργίαν, καὶ διὰ τῶν ἁλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἁλιεύει τοὺς μαθητάς.* 20 25

5 Τίτου ἐπισκόπου Βοστρῶν. *Φησὶν ὁ Σίμων, " ἐπιστάτα δι' " ὅλης τῆς νυκτὸς κοπιάσαντες, οὐδὲν ἐλάβομεν." πολλοὶ προφῆται ἦλθον, καὶ ἔμεινεν ἄπιστος ὁ κόσμος. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν* 30

ὁ Παῦλος, "ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ὡς ἐν ἡμέρᾳ "εὐσχημόνως περιπατήσωμεν·" πολλὰ ἔκαμον οἱ προφῆται, καὶ Ἰουδαῖοι ἔμειναν ἄπιστοι. Τί ἄν τις εἴποι περὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, "ἄλλοι κεκοπιάκασι, καὶ ὑμεῖς εἰς "τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε." 5

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Προσέταξε γὰρ τοῖς περὶ Σίμωνα, βραχὺ τῆς γῆς ἀποφέρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς ἄγραν τὸ δίκτυον. οἱ δὲ δι' ὅλης μὲν ἔφασκον κοπιᾶσαι νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδέν· πλὴν ἐν ὀνόματι Χριστοῦ καθῆκαν τὸ λῖνον, καὶ μεστὸν εἶχον εὐθὺς τῶν τεθηρευμένων, ἵνα διὰ πράγματος ἐναργοῦς καὶ ὡς ἐκ 10 τύπου καὶ εἰκόνος τοῦ παραδόξως τετελεσμένου, πληροφορηθῶσιν, ὅτι οὐκ ἄμισθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὔτε ἄκαρπος ἡ σπουδὴ, ἣν ἂν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας λῖνον ἁπλώσαντες, ἀλλ' ἐν αὐτῷ πάντη τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξωσι. πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει, οὐ γὰρ ἴσχυσαν ἀνελκῦσαι τὸ λῖνον Σίμων τε 15 καὶ οἱ σὺν αὐτῷ· κατένευσάν, φησι, τοῖς μετόχοις, δῆλον δὲ ὅτι διὰ τῶν ἁλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβέσθαι αὐτοῖς καὶ συνδιασῶσαι τὴν ἄγραν. Πολλοὶ γὰρ τοῖς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων συνήραντο καὶ συναίρονται πόνοις, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων οἱ τὰς ἱερὰς ἡμῖν τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν ἀνερευνῶντες γραφὰς, καὶ 20 μετ' ἐκείνους ἕτεροι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι καὶ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας πραγμάτων ἐπιστήμονες. Ἀναφέρεται γὰρ ἔτι τὸ λῖνον, πληροῦντος αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν τῆς ἐν βυθοῖς θαλάσσης κατὰ τὸ γεγραμμένον, τουτέστι τοῦ ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν, ἐν τοῖς κοσμικοῖς. 25

Περὶ τοῦ λεπροῦ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ καὶ περὶ τοῦ τελώνου ἕως περὶ τῶν ἀσκῶν τῶν παλαιῶν καὶ τῶν νέων, προεγράφη.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τοῦ λεπροῦ.

12 **Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ πλήρης λέπρας.** 30

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐπαίνου παντὸς ἀξία τοῦ προσ-

ελθόντος ἡ πίστις· μεμαρτύρηκε γὰρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν τῷ Ἐμμανουὴλ, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλευθεροῦσθαι ζητεῖ· καίτοι τὸ πάθος οὐκ ἰάσιμον· οὐ γὰρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν ἰατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν, ἀλλὰ τεθέαμαι, φησὶν, ἐλαυνομένους ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας νοσημάτων 5 πολλῶν ἀπαλλαττομένους, καὶ συνῆκα ὡς θείᾳ τινὶ καὶ ἀμάχῳ χειρὶ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι. ὁρῶ δὲ πρὸς τοῦτο χρηστὸν ὄντα καὶ ἑτοιμότατα κατοικτείροντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. Τί τοίνυν τὸ κωλύον ἐλεεῖσθαι κἀμέ; καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; ἐβεβαίου ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ πληροφορίαν ἐργάζεται. 10 δέχεται γὰρ τὴν αἴτησιν, καὶ ὁμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησὶ, "θέλω καθαρίσθητι·" χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀφὴν τῆς ἁγίας αὐτοῦ καὶ πανσθενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκ ποδῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δήποτε; ἵνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὴν τῶν ἰαμά- 15 των χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενοι, μὴ τὰς παρὰ τῶν θεραπευομένων εὐφημίας αἰτεῖν, μήτε μὴν τοῦ παρά τινων ἐπαίνου, ἵνα μὴ εἰς ὑπεροψίαν ἐκπέσοιεν, τὸ πάντων τῶν κακῶν αἴσχιστον πάθος. καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον, καὶ σιωπῶντος τοῦ λεπροῦ ἤρκει καὶ αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φωνὴ, πρὸς τὸ ἀπαγγεῖλαι πᾶσι τοῖς εἰδόσιν 20 αὐτὸν τὴν τοῦ θεραπεύσαντος δύναμιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἰκονομικῶς φησι προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τοῖς ἱερεῦσιν· ἤθελε μὲν ὁμολογουμένως μεταστῆσαι τὴν σκιὰν καὶ μεταπλᾶσαι τοὺς τύπους εἰς πνευματικὴν λατρείαν· ἀλλ' ἐπειδὴ μήπω πιστεύσαντες πρὸς αὐτὸν 25 Ἰουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωϋσέως ἐντολαῖς, ὡς ἔτι τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν ἰσχυόντων, ἐπιτρέπει τῷ λεπρῷ τοῦτο ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ θεραπεῦσαι τὸν λεπρὸν ἔξεστιν ἰδεῖν καὶ μάλα σαφῶς ἐν ἀπαρακλήτοις ὑπεροχαῖς πρὸς τὸν Μωϋσέως νόμον, ὄντα Χριστόν· ἐλεπρώθη μὲν γὰρ ἡ 30 Μαριὰμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσέως αὕτη· κατελάλησε γὰρ αὐτοῦ, καὶ κατεδάκνετο μὲν γὰρ λίαν ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἱκανὸς ἀποστῆσαι τοῦ γυναίου τὴν νόσον, προσέπιπτε τῷ Θεῷ λέγων, "ὁ Θεὸς δέομαί σου, ἴασαι αὐτήν."

Πρόσσχες τοίνυν ἀκριβῶς· αἴτησις ἦν ἐκεῖ διὰ προσευχῆς, τῆς ἄνωθεν ἡμερότητος ἠξίου τυχεῖν· ὁ δέ γε τῶν ὅλων Σωτὴρ μετ' ἐξουσίας ἔφη τῆς θεοπρεποῦς, "θέλω καθαρίσθητι·" οὐκοῦν μαρτύριον ἦν τοῖς ἱερεῦσιν ἡ τῆς λέπρας ἀποβολὴ, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι τοὺς τὴν κρείττονα ψῆφον ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι 5 τῆς ἀληθείας ἔξω βαδιοῦσιν. Ἔδει γὰρ, ἔδει Μωϋσέα θαυμάζειν μὲν ὡς νόμου διάκονον καὶ χάριτος ὑπουργὸν, λαληθείσης δι' Ἀγγέλων, ὑπερθαυμάζειν δὲ τὸν Ἐμμανουὴλ καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Τοῦ Ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. "Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς," εἰς 10 μαρτύριον τὸ θεραπεύεσθαι, ἵνα πληρώσῃ τὸν νόμον· οὐ γὰρ ἦλθε καταλῦσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι. αἱρετικοὶ τὸ "εἰς μαρτύριον" εἰς ὕβριν κατὰ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν, οὐ συνιέντες οἱ ἀνόητοι ὅτι τὸ "εἰς μαρτύριον" εἰς ἀπόδειξιν λέγεται· ὅπου γὰρ μαρτυρία, πρόφασίς ἐστιν ἀμφιβαλλομένου 15 πράγματος.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τοῦ παραλυτικοῦ.

17 **Καὶ ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμέρων καὶ αὐτὸς ἦν διδάσκων, καὶ ἦσαν καθήμενοι Φαρισαῖοι καὶ νομοδιδάσκαλοι.** 20

Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον, οὐκ εὐαριθμήτου πληθύος τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων συνειλεγμένης, γενέσθαι τῶν ἔτι μάλιστα θεοπρεπεστάτων εἰς ὄνησιν αὐτοῦ, μικρὰ γὰρ ἐφρόνουν περὶ αὐτοῦ· ᾠκονομήθη τι πάλιν 25 τῶν τεθαυμασμένων· ἔρριπτο μὲν γὰρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνὴρ, ἀνιάτῳ νόσῳ κεκρατημένος. Ἐπεὶ δὲ ἀσθενοῦσι πρὸς τὸ συμβᾶν, ἡ τῶν ἰατρῶν ἠλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανῶν ἰατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἐπεκομίζετο. Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐν ὄψει λοιπὸν τοῦ θεραπεύειν ἰσχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ 30 πίστις. ὅτι δέ ἐστιν ἁμαρτίας ἀναιρετικὴ, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὁ Χριστὸς, ἐπιφωνεῖ γὰρ τῷ κειμένῳ λέγων, "ἄνθρωπε, ἀφέωνταί

"σοι αἱ ἁμαρτίαι σου·" ἀλλ' ὥς γε οἶμαι, πρὸς τούτοις ἐρεῖ τις εὐθὺς ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἐβούλετο· καὶ πῶς ἄφεσιν τῆς ἁμαρτίας αὐτῷ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο; ἵνα μάθῃς ὅτι σεσιγημένως καὶ ἀψοφητὶ Θεὸς κατασκάπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἐφορᾷ τῆς ἑκάστου ζωῆς τὴν ὁδόν· οὕτω καὶ γέγραπται· "ἐνώπιον 5 "γάρ εἰσι τῶν τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμῶν ὁδοὶ ἀνδρός· εἰς πάσας τὰς "τροχίας αὐτοῦ σκοπεύει." ἐπειδὴ δέ ἐστιν ἀγαθὸς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, διασμήχει πολλάκις ἐξ ἁμαρτιῶν τοὺς ἐνειλημμένους, ἀρρωστίαν ἐμβαλὼν τῷ σώματι· οὕτω γάρ πού φησι διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, "πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθήσῃ Ἱερου- 10 "σαλήμ." Ἔφη δέ που καὶ ὁ Παροιμιαστής· "υἱὲ, μὴ ὀλιγώρει "παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ "ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παρα- "δέχεται." Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τὴν τοῦ νοσεῖν ἀφορμὴν, καὶ οἷον τοῦ πάθους τὴν ῥίζαν, τουτέστι, τὴν ἁμαρτίαν, προαπο- 15 κείρειν ἐπαγγέλλεται. Ἐξαιρεθείσης γὰρ ταύτης, δι' ἣν καὶ τὸ πάθος, ἔδει πάντως αὐτὴν συναναιρεθῆναι τὴν νόσον· ὁ μὲν οὖν τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, θεοπρεπεστάτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν, τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἐπηγγέλλετο. θορυβεῖ δὲ πάλιν ὁ λόγος τὸ δυσπειθὲς καὶ βάσκανον τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον. 20

Τίτου τοῦ Βοστρῶν. Θαυμάσαι ἐστὶ τοὺς κομίσαντας τὸν παράλυτον, πῶς μὴ δυνηθέντες διὰ τῆς θύρας εἰσελθεῖν, ἀνεκόμισαν αὐτὸν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς γὰρ ξένῳ καὶ καινῷ ἐπιχειρῆσαι πράγματι· ἀνασπάσαντες γὰρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην ὕλην. καὶ ὅμως τούτων γενομένων, καὶ ὁ Ἰησοῦς ἐμακροθύμει, καὶ 25 οἱ παρόντες ἐσιώπων, τὴν ἔκβασιν βουλόμενοι θεωρῆσαι, καὶ ἰδεῖν τί λαλεῖ καὶ τί ποιεῖ. Ἀναστομώσαντες τοίνυν τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κράββατον, καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλελυμένον. Ὁ δὲ Κύριος, φησὶν, "ἰδὼν τὴν πίστιν αὐτῶν," οὐ τὴν πίστιν τοῦ παραλελυμένου, ἀλλὰ τὴν πίστιν τῶν καλῶς φιλοτιμησάντων, 30 ὥστε ἄλλον δι' ἄλλων πίστιν θεραπεύεται. Εἴποι δ' ἄν τις ὕπαιθρον εἶναι τόπον, εἰς ὃν διὰ τῶν κεράμων κατεβίβασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. "Τίς οὗτος," φησὶν, "ὃς λαλεῖ

"βλασφημίαν;" ἀλλ' οὐκ ἂν ἔφης, ὦ Φαρισαῖε, τουτὶ περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς θείας ἐπίστασο γραφάς· εἶτα προφητικῶν ἐμέμνησο λόγων, εἰ τὸ σεπτὸν καὶ μετὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως συνῆκας μυστήριον. βλασφημίας δὲ ἐγκλήματι περιβάλλουσι, τὴν ἐσχάτην αὐτῶν καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον καταψηφιζόμενοι. Τὸν 5 γὰρ εἰπόντα δυσφημίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ, θάνατον ὑπομένειν προσέταττε νόμος, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο τετολμήκασι, διαδείκνυσιν εὐθὺς ὅτι Θεὸς ἔστιν, ἵνα πάλιν οὐ φορητῶς δυσσεβοῦντας ἐλέγξῃ. "Τί "γάρ," φησὶ, "διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;" οὐκοῦν ὅταν λέγῃς, ὦ Φαρισαῖε, "τίς δύναται ἁμαρτίας ἀφιέναι, εἰ μὴ εἷς 10 "ὁ Θεός;" ἐρῶ σοι κἀγὼ, τίς δύναται καρδίαν εἰδέναι, καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμοὺς καθορᾷν, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός; Αὐτὸς γάρ πού φησι διὰ φωνῆς προφητῶν, "ὅτι ἐγὼ Κύριος "ἐτάζων καρδίαν καὶ δοκιμάζων νεφρούς·" ἔφη δέ που καὶ Δαβὶδ περί τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν, "ὁ πλάσας κατὰ μόνας τὰς καρδίας 15 "αὐτῶν·" οὐκοῦν ὁ εἰδὼς καρδίαν καὶ νεφροὺς ὡς Θεὸς, οὗτος ἀφίησι καὶ ἁμαρτίαν ὡς Θεός.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ Λευΐ.

27 Καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθε, καὶ ἐθεάσατο τελώνην, ὀνό- 20 ματι Λευΐν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τελώνης ἦν ὁ Λευΐ[b], ἀνὴρ ἄπληστος εἰς φιλοκερδίαν, ἀχάλινος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν προσηκόντων αὐτῷ ἄδικος ἐραστής· τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἡρπάζετο τῶν τῆς ἀδικίας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παρα- 25 δόξως, κεκληκότος αὐτὸν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἔφη γὰρ αὐτῷ, "ἀκολούθει μοι." ὁ δὲ πάντα ἀφεὶς ἠκολούθησεν αὐτῷ. Ὁρᾷς ὡς ἀληθεύει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, "ὅτι Χριστὸς "ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἁμαρτωλοὺς σῶσαι." ὁρᾷς ὡς σαρκωθεὶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ σκεύη τοῦ διαβόλου μετέστησεν εἰς 30

[b] λευΐσον Cod.

ἑαυτόν; καὶ σέσωσται μὲν ὁ Λευῒ[c], ἡμῖν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστὰς ἐποίησε τὰς ἐλπίδας· ὅτι γὰρ σώζει τὸ μετανοεῖν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δεδιδάγμεθα· πιστεύσεται δὲ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου λέγων[d], "ἐπιστράφητε πρός με "καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς." Ἀλλ' εἰσί τινες οἱ 5 τῆς θείας γαληνότητος ἐπιχειροῦντες ἀποστερεῖν τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνειλημμένους· οὐ γὰρ παραδέχονται μετάνοιαν, ἀλλ' οἷον ἐπιτιμῶσι τῷ σώζοντι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ καὶ πανταχόθεν συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον, καὶ οὐκ ἀκούουσι λέγοντος τοῦ Σωτῆρος, "οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. 10 "οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν."

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τῶν ὅλων Σωτὴρ, ἅτε δὴ ἰατρὸς ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτᾷ τῶν δεομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμῆξαι δυνάμενος τοῖς οὔπω κεκαθαρμένοις οἰκονομικῶς συνηυλίζετο· ἴδωμεν δὲ, ὦ Φαρισαῖε, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀτροπίαν, ὁποίων 15 σοι γέγονεν αἰτιαμάτων πρόξενος ἡ κατὰ τῶν ἐν ἁμαρτίαις ὀφρύς· αὐτὸν λάβωμεν ἐξηγητὴν, τὸν πάντα εἰδότα Χριστόν. Ἔφη γὰρ οὕτω· "ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι, ὁ εἷς "Φαρισαῖος, καὶ ὁ ἕτερος τελώνης· ἀλλ' ὁ μὲν Φαρισαῖος στὰς "προσηύχετο λέγων, Ὁ Θεὸς, εὐχαριστῶ σοι," καὶ τὰ ἑξῆς. 20

Περὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ, ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης οὕτω λέγει, "ὅτι δευ- "τερόπρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον "δὲ τῶν ἀζύμων." Εἰ δὲ σάββατον εἴρηται, μὴ θαυμάσῃς, σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται σάββατα 25 σαββάτων.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ταῦτα πεπραχὼς ὁ Δαβὶδ παρά γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ὑμῖν ἀξιοῦται θαύματος, ὀρθῶς καὶ δικαίως· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς ἅγιος καὶ προφήτης· οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, "κρῖμα 30 "δίκαιον κρίνετε," καὶ "οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει," πῶς τοὺς ἐμοὺς κατακρίνετε μαθητάς; καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες

[c] λευΐσὰς Cod. [d] ἔλεγεν Cod.

ὡς ἅγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαυΐδ· καίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετηρήκατε.

Τίτου ἐπισκόπου Βοστρῶν. Οὐδεὶς καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, ἀλλ' Ἰησοῦς μόνον ἑαυτὸν οὕτω καλεῖ· ἐπειδὴ Υἱὸς ὢν Θεοῦ, παραδόξως κατηξίωσεν υἱὸς ἀνθρώπου δι' ἀνθρώπους κληθῆναι· 5 ἑαυτὸν οὖν καὶ κύριον τοῦ σαββάτου, ὡς δημιουργὸν καὶ ποιητὴν καὶ νομοθέτην τοῦ σαββάτου ἐκάλεσεν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος τὴν χεῖρα.

9 Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τί ἔξεστι τοῖς σάββασιν, ἀγαθο- 10 ποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι;

Τίτου ἐπισκόπου Βοστρῶν. Σοφωτάτη λίαν ἡ πεῦσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβελτηρίαις ἡ πρότασις· εἰ μὲν γὰρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν σαββάτῳ καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τὰς κατὰ Χριστοῦ 15 συκοφαντίας, τὰς ἀφορμὰς, καὶ τῇ σαυτοῦ κεφαλῇ καταχέων τὴν δίκην, ἣν ἐπήρτησεν ὁ Πατὴρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Ἰησοῦν· ἤκουσας λέγοντος περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, "καὶ "συγκόψω τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς "μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομεν." Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν 20 ἐν σαββάτῳ, κεκώλυκεν ὁ νόμος σώζεσθαι ψυχήν· γέγονε τοῦ νομοθέτου κατήγορος, διαβέβληκεν ἐντολὴν, ἐφ' ᾗ καὶ τεθαύμασται ἡ διὰ Μωϋσέως διακονία. ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ, φησιν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὸν ἐπὶ τῷ σαββάτῳ τέθεικε νόμον· ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα· καλῶς ἔφης ἐπαινῶν τοὺς 25 λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλεύθερον· πῶς οὖν αἰτιᾷ καὶ ἐν σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεεῖν ἐθέλοντα καὶ εὐεργετοῦντα ψυχήν; ὅταν δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σαββάτῳ τέθεικε νόμον, πολυπραγμονεῖν μέλλομεν, ἐλεημοσύνης ἕνεκα παρὰ Θεοῦ διωρισμένον εὑρήσωμεν. Ἐκέλευσε γὰρ ἀργεῖν ἐν σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς 30 τὸ σύμπαν ἅπτεσθαι πόνου, ἀνίεσθαι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς ὁμοῦ

τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων. Ἔφη γὰρ, "ἵνα ἀναπαύσηται ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ πᾶν κτῆνός σου." ὁ δὲ βοῦν ἐλεῶν, καὶ τὰ ἕτερα τῶν κτηνῶν—

ΚΕΦ. ΙϚ.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς. 5

12 Εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς "ὅτι ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, "ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς προσεύξασθαι εἰς τὸ ὄρος," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔδειξε διὰ τούτου, καθὼς ὁ ἅγιος Κύριλλός φησιν, ὅτι πάντα πρὸς οἰκοδομὴν ἡμετέραν, καὶ εἰς ὄνησιν τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν εἰργάζετο ὁ Χριστὸς, καὶ πνευματικῆς πολιτείας τρόπον 10 τινὰ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀναθεὶς, ἀληθινὴν ἤθελεν ἀποφαίνειν προσκυνητικὴν, καὶ ὅτι τὰς πρὸς Θεὸν ἱκετείας λάθρα καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδενὸς ὁρῶντος προσήκει ποιεῖν. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ εἰς ὄρος κατὰ μόνας καὶ ὡς ἐν σχολῇ προσεύχεσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καθὼς καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, εἰπὼν, "σὺ δὲ, ὅταν προσεύχῃ, 15 "εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γὰρ ἀφιλοδόξως καὶ ὁσίους ἐπαίροντας χεῖρας προσεύχεσθαι δεῖ, ὥσπερ εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὕψος ἀποπηδῶντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου παντὸς, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς. δεῖ δὲ τοῦτο δρᾷν, οὐκ ἀψικόρως καὶ ἀδρανῆ ἔχοντας ὀλιγοψυχίαν, εὐτό- 20 νως δὲ μᾶλλον καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑπομονὴν, καὶ ἐν δευτέρῳ τὰς ἐν χερσὶν ἐργασίας τιθεμένους. Ἀκηκόαμεν γὰρ, ὅτι οὐ χαλεπῶς ηὔχετο ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι διεννυκτέρευε τοῦτο δρῶν. Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐκλογῆς, καὶ περὶ τῶν μακαρισμῶν προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 25

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τῶν μακαρισμῶν.

20 Προαποφήνας παντὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεοῦ πτωχείαν γινομένην, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαίειν οὐκ ἄμισθον ἔσεσθαι τοῖς ἁγίοις εἰπὼν, μεθίστησι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐναντίως ἔχοντα τούτοις. φησὶ 30

γὰρ, "οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν,
"οὐαὶ οἱ ἐμπεπλησμένοι ὅτι πεινάσετε. οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες νῦν,
"ὅτι πενθήσετε καὶ κλαύσετε· οὐαὶ ὅταν καλῶς ὑμᾶς εἴπωσι πάντες
οἱ ἄνθρωποι·" δείκνυσι δὲ ταῦτα κολάσεως ὄντα καὶ δίκης ἐμποιη-
τικὰ, ἵνα τῷ φόβῳ τῆς ἐπηρτημένης κολάσεως φεύγωσι μὲν τὸ 5
πλουτεῖν, καὶ τὸ ἐν τρυφαῖς εἶναι καὶ γέλωτι, τουτέστιν, ἐν τέρψεσι
κοσμικαῖς, τῇ δὲ τῶν στεφάνων ἐπιθυμίᾳ, ὧν κληρονόμοι γενήσονται
οἱ μακαρισθέντες, σαγηνεύονται πρὸς τοὺς πόνους, καὶ τὴν διὰ Θεὸν
αἱρεῖσθαι πτωχείαν σπουδάσωσι. Καὶ γὰρ τοὺς μὲν κληρονόμους
ἔσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας φησί· τοὺς δὲ ἐσχάταις περι- 10
πετεῖσθαι συμφοραῖς· "ἀπέχετε γὰρ," φησὶ, "τὴν παράκλησιν
"ὑμῶν." Λέγει δὲ καὶ τὴν ὁμοίαν τιμωρίαν ὑπομεῖναι καὶ τοὺς ὑπὸ
πάντων ἀνθρώπων ἐπαινεῖσθαι θέλοντας.

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Εἰς καινότητα ζωῆς
εὐαγγελικῆς, μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρυθμίζων τοὺς ἑαυτοῦ 15
μαθητὰς ὁ Σωτὴρ, ταῦτά φησι· περὶ ποίων δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα
λέγει ἀναγκαῖον ἰδεῖν. Ἐν μὲν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον μακαρίους
ἔσεσθαι φησὶ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν
βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἵνα νοῶμεν πτωχοὺς τῷ πνεύματι, τὸν
μετριόφρονα καὶ συνεσταλμένον ὥσπερ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοζήλωτος 20
δὲ ὁ τοιοῦτος καὶ Θεῷ γνώριμος· καὶ γοῦν ἔφη δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων
προφητῶν, "καὶ ἐπὶ τίνα βλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ ταπεινὸν καὶ ἡσύ-
"χιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους;" Ἔφη δὲ καὶ ὁ προφήτης
Δαβὶδ, "ὅτι καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ
"Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει." καὶ μὲν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, "μάθετε ἀπ' 25
"ἐμοῦ," φησὶν, "ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ·" ἐν δὲ
τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσμασι μακαρίους ἔσεσθαί φησι τοὺς
πτωχοὺς, οὐ προσκειμένους τῷ πνεύματι, οὐκ ἀλλήλοις ἐναντιού-
μενοι, ἀλλὰ μεριζόμενοι πολλάκις τὰ διηγήματα, καὶ ποτὲ μὲν
διὰ τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλαίων, ποτὲ δὲ τῷ ἑνὶ παραλειφθὲν, 30
ἕτερος ταῖς ἰδίαις ἐντίθησι συγγραφαῖς, ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαίων
εἰς ὄνησιν λαθεῖν δυνηθῇ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Ἔοικε
τοίνυν πτωχοὺς ὀνομάζειν ἐν τούτοις τοὺς ἀφιλοπλούτους καὶ
φιλοκερδίας κρείττονας καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον· καὶ

γε οὖν ὁ σοφώτατος Παῦλος ἀρίστων ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητὴς ἀνεδείκνυτο λέγων, "ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παρ-"οῦσι." προσετίθει δὲ τούτοις, ὅτι "ἔχοντες διατροφὰς καὶ "σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα." Ἔδει γὰρ, ἔδει τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα 5 τοῖς ἁπανταχόσε, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ εὔσχολον ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐπορίᾳ ὄντων ὁ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα τὸν πόθον κεκτημένων. Τίνες δέ εἰσιν οὗτοι; οἱ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς ἀκούοντες λέγουσι, "μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυ- 10 "ροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴς καὶ βρῶσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου "κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι· θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν μᾶλ-"λον θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ. Ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρός σου, "ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδία σου."

19. Ὅτι δύναμις παρ' αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἰᾶτο πάντας. 15

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Οὐ γὰρ ἰσχὺν ἐδανείζετο τὴν παρ' ἑτέρου Χριστὸς, ἀλλ' αὐτὸς ὢν φύσει Θεὸς, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνουσιν ἐκπέμπων δύναμιν ἰᾶτο πάντας.

Αἱ διδασκαλίαι αἱ ἐφεξῆς ἐγράφοντο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, 20 ἕως "καὶ ἐγένετο τὸ ῥῆγμα τῆς οἰκίας ἐκείνης μέγα·" ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου προεγράφη.

Λέγει δὲ ὁ Χρυσόστομος εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἑρμηνεύων τὰ περὶ τοῦ ἑκατοντάρχου, τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν εἰς τὸν Λουκᾶν, τὸν δὲ εἰς τὸν Ἰωάννην ἕτερον. 25

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Ὅταν ἀκούῃς τῶν Εὐαγγελίων λεγόντων, μὴ βαρηθῇς τὴν διάνοιαν, ἀλλὰ προθυμήθητι τὴν προαίρεσιν· οὐ γὰρ ἄτονος, οὐδὲ πρὸς τὰ εὔκολα εὔτονος· ὁ δὲ πρόθυμος καὶ πρὸς τὰ δυσχερῆ δυνατὸς, "λάβετε," φησὶ, "τὸν "ζυγόν μου, καὶ ἴδετε ὅτι ἐλαφρόν ἐστι τὸ φορτίον μου·" ἐὰν 30 γὰρ ὅλως αὐτὸν βαστάζῃς, τὸ δοκοῦν εἶναί σοι βαρὺ, εὑρίσκεται κουφότατον πρὸς τὴν πεῖραν.

27 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀληθεύει λέγων ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι "εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις·" πάντα γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καινά· καὶ διαθήκη καὶ νόμος καὶ πολι- 35

τεία. Ἄθρει δὲ ὅπως πρεπωδεστάτη λίαν ἐστὶ τοῖς ἁγίοις μυσταγώγησις ἡ τοιάδε πολιτεία καὶ ζωή. ἔμελλον τοῖς ἁπανταχόσε γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα, καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκᾷν, οὐκ εὐαριθμήτους ἔσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς, καὶ πολυτρόπως ἐπιβουλεύοντας. ἀλλ' εἰ συνέβη ταῖς τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆ- 5 ναι τοὺς μαθητὰς, εἶτα θέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς λελυπηκότας, ἐσίγησαν ἂν, καὶ παρέδραμον αὐτοὺς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατιθέντες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. ἔδει τοίνυν ταῖς οὕτω σεπταῖς ἀνεξικακίαις τὸν τῶν ἁγίων μυσταγωγὸν ἀναχαιτίσαι[d] νοῦν, ἵνα πάντα γενναίως φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, κἂν 10 ὑβρίζωσί τινες, κἂν ἀνοσίως ἐπιβουλεύωσι. Πέπραχε δὲ τοῦτο καὶ πρό γε τῶν ἄλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμετέραν. ἔτι γὰρ ἀπηρτισμένος τοῦ τιμίου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίων πληθύος ἐπιγελώσης αὐτῷ, τὰς πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα λιτὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο λέγων, "ἄφες αὐτοῖς, ὅτι οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσι." Ναὶ 15 μὴν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος καί τοι βαλλόμενος λίθοις, θεὶς τὰ γόνατα προσηύξατο λέγων, "Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν "ἁμαρτίαν ταύτην." Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος, "εὐλογού- "μενοι εὐλογοῦμεν, δυσφημούμενοι παρακαλοῦμεν." οὐκοῦν ἀναγκαῖα μὲν ἡ τοιάδε παραίνεσις τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, χρη- 20 σιμωτάτη δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς εἴς τε τὸ χρῆναι βιοῦν ὀρθῶς καὶ τεθαυμασμένως· μεστὴ γάρ ἐστι πάσης φιλοσοφίας. δυσκατόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις προλήψεις οὐκ ἀγαθαὶ, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὄντων παθῶν ἡ δυσκαταγώνιστος τυραννίς. 25

31 Καὶ καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν, οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἦν εἰκὸς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους οἰηθῆναι τάχα που δυσκατόρθωτα εἶναι τὰ εἰρημένα· ὁ τοίνυν τὰ πάντα εἰδὼς, τὸν τῆς ἐν ἡμῖν φιλαυτίας νόμον δέχεται βραβευτὴν, 30 ὧν ἂν βούλοιτό τις περ' ἑτέρου τυχεῖν. Γενοῦ γὰρ τοιοῦτος, φησὶν, εἰς ἑτέρους αὐτὸς, ὁποίους περ ἂν θέλῃς εἶναι περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργίλους,

[d] Cod. ἀναχετίσαι.

μνησικάκους καὶ πονηρούς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τοὐναντίον, χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἡγοῦ τοιοῦτον εἶναί σε· καὶ τάχα που τοῖς οὕτω διακειμένοις περιττὸς ὁ νόμος, ἐγγράφοντος Θεοῦ ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν τοῦ ἰδίου θελήματος γνῶσιν· "Ἐν γὰρ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις," φησὶ, "λέγει 5 "Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ "τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς."

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄριστον καὶ τοῦτο χρῆμα καὶ Θεῷ θυμαρέστατον, καὶ ὁσίαις ψυχαῖς τοῦτο μάλιστα πρέπον· ὅτι δὲ πλουσιωτέρᾳ χειρὶ ληψόμεθα τὴν ἀντέκτισιν παρὰ τοῦ πάντα πλουσίως νέμον- 10 τος Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν, εἰπὼν, "ὅτι μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, ὑπερεκχυνόμενον δώσωσιν εἰς "τὸν κόλπον ὑμῶν."

41 Τί δὲ βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου; 15

Τοῦ αὐτοῦ. Πᾶν χαλεπὸν ἀποκείρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροψίας ἀρχὴν καὶ γένεσιν. καί τοι γὰρ δέον τινὰς ἑαυτοὺς κατασκέπτεσθαι καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι· τοῦτο μὲν οὐ δρῶσι, πολυπραγμονοῦσι δὲ τὰ ἑτέρων, κἂν ἀσθενοῦντας ἴδωσί τινας, ὥσπερ εἰς λήθην ἐρχόμενοι τῶν ἰδίων ἀῤῥωστημάτων, φιλο- 20 ψογίας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ καταλαλιᾶς ἀφορμήν· καταψηφίζονται γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες ὅτι τὰ ἴσα νοσοῦντες τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβλημένοις ἑαυτοὺς κατακρίνουσιν· οὕτω που καὶ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος· "ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν "ἕτερον, ἑαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράττεις ὁ κρίνων." 25 καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν ἀσθενοῦντας ἐλεεῖν ὡς ταῖς τῶν παθῶν ἐφόδοις ὑπεστρωμένους, καὶ τοῖς τῆς ἁμαρτίας βρόχοις ἀφύκτως ἐνειλημμένους, καὶ ὑπερεύχεσθαι τῶν τοιούτων, καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς καὶ διεγείρειν εἰς νῆψιν, καὶ πειρᾶσθαι μὴ τοῖς ἴσοις περιπεσεῖν αἰτιάμασιν· "ὁ γὰρ κρίνων τὸν ἀδελφὸν," καθά φησιν 30 ὁ τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς, "καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον." εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς, ἄνω γὰρ δεῖ τῆς ἁμαρτανούσης φύσεως εἶναι τὸν ταύτης κριτήν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος ὢν, τί κρίνεις τὸν πλησίον; ἀπολογήσεται τῷ κριτῇ ὁ ἁμαρτάνων. εἰ δὲ

τολμᾷς κατακρίνειν, καί τοι τούτου μὴ ἔχων τὴν ἐξουσίαν, κατακριθήσῃ μᾶλλον αὐτὸς, ὡς οὐκ ἐῶντος τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἑτέρους.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐξ ἀναγκαίων ἡμᾶς ἀναπείθει λογισμῶν ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ βούλεσθαι κρίνειν ἑτέρους· τὴν ἑαυτῶν δὲ μᾶλλον καρδίαν περιεργάζεσθαι, καὶ τῶν ἐνόντων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάτ- 5 τεσθαι ζητεῖν, αἰροῦντας τοῦτο παρὰ Θεοῦ. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἰώμενος τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἐλευθερῶν. Τί γὰρ, εἰ νοσῶν αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω καὶ χαλεπώτερα τῶν ὄντων ἐν ἑτέροις ἀφεὶς τὰ κατὰ σεαυτὸν, ἐκείνοις ἐπιτιμᾷς; οὐκοῦν ἅπασι μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβῶς ἀναγ- 10 καία εἰς ὄνησιν ἡ ἐντολὴ, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἑτέρους ἐγκεχειρισμένοις· εἰ μὲν γὰρ εἶεν ἀγαθοὶ καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκὸς, ζωῆς εὐαγοῦς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἀναστήσοντες τοῖς μὴ τὰ ἴσα δρᾷν ἑλομένοις, εὐπροσώπως ἐπιτιμήσωσιν, ὅτι μὴ τοὺς τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἐπιεικείας ἀνεμάξαντο τρόπους. Εἰ δὲ ῥάθυμοί τινες εἶεν 15 καὶ ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἡδοναῖς εὐάλωτοι, πῶς ἂν ἑτέροις τὰ ἴσα νοσοῦσιν ἐπιτιμήσειαν;

Ὠριγένους. Δένδρον ἀγαθὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, δένδρον πονηρὸν ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου ὑπηρέται. ὁ ἔχων τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τοὺς τούτου καρποὺς ἐπιδείκνυται, οὓς ἀπαριθμεῖται ὁ 20 ἀπόστολος Παῦλος. ὁ δὲ δύναμιν ἀντικειμένην ἔχων, τῆς ἀτιμίας τὰ πάθη ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατέλλεται.

Τίτου Βοστρῶν. Διαφύγωμεν τὴν φθορὰν τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅταν λέγῃ ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, "οὐκ ἔστι δένδρον ἀγαθὸν "ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν," μὴ λάβῃς συγγνώμην ἑαυτῷ τῆς ῥᾳθυ- 25 μίας· τὸ μὲν γὰρ δένδρον φύσει κινεῖται, σὺ δὲ προαιρέσει πολιτεύῃ· καὶ πᾶν δένδρον μὴ φέρον καρπὸν, εἰς ἄλλην χρείαν κατεσκευάσθη, σὺ δὲ εἰς ἐργασίαν ἀρετῆς ἀνεδείχθης.

Μή τις τοίνυν αἱρετικὴν ἀκοὴν παρεισφέρων κακῶς νοείτω ταῦτα. Εἰ γὰρ φύσει κακὸς τυγχάνεις, τί μανθάνεις; εἰς τί 30 διδάσκῃ; τὸ γὰρ φύσει ὂν ἀμετάβλητον πρᾶγμα· εἰ δὲ ἡ μεταβολὴ διδάσκει καὶ ὁ λόγος ἐντρέπει καὶ ἡ παραίνεσις μεταποιεῖ, καὶ ἡ διδασκαλία μεταβάλλει τὴν διάνοιαν, ἡ μὲν ὑποψία τῆς ἀνάγκης ἐκβάλλεται, τὸ δὲ δόγμα τῆς προαιρέσεως ὁμολογεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ κλῆσις, διὰ τοῦτο καὶ διδασκαλία, διὰ τοῦτο 35

καὶ Χριστὸς παρεγένετο. Εἰ γὰρ ἦν ἀμετάβλητα φύσει τὰ πράγματα, μάτην ταῦτα ἐγίνετο· νῦν δὲ ὅρα μοι τὴν μεταβολὴν, καὶ νόει μοι τὴν προαίρεσιν· οὐδεὶς αἰτιᾶται τὰ ἄλογα ζῶα φύσει κινούμενα, ἀλλὰ τοὺς πρὸς τὴν ὁμοιοτροπίαν τῶν ἀλόγων ἀντ' ἐξουσίας ἐκκλίνοντας ἀνθρώπους. 5

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Πολλὰ τὰ προπολεμοῦντα, καὶ πρὸς πολλοὺς ὁ ἀγὼν ἀνθρώποις δαίμονας, πάθη ψυχῆς, ὀδύνας σωμάτων καὶ θλίψεις πραγμάτων. πλὴν εἰ ταῦτα ἐπέλθῃ, βεβαιοῦσι τὸν ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασι διὰ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀσκήσεως, ἵνα μὴ καθάπερ βιαίων ὑδάτων ἐμβολὴ προελθοῦσα, 10 σαθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσει, ἀλλ' ἐν εὐδοκιμήσει τοῖς ἐναντιουμένοις πράγμασιν ἀκατάλυτος οὖσα ἡ ἀρετὴ, καὶ μὴ τῷ πτώματι περιφανεῖς ἀλλὰ τῇ νίκῃ γενώμεθα· περιφανὲς γὰρ καὶ τὸ πτῶμα τῶν μεγάλα δεδιδαγμένων, ὅταν μεγάλων ἀποπίπτωσι. Περιφανὴς δὲ καὶ ἡ δόξα τῶν ἐν πίστει βεβαίων, ὅτι ἐπὶ μεγά- 15 λοις στηρίζονται.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ τοῦ Ἑκατοντάρχου.

1 Ἐπεὶ δὲ ἐπλήρωσε πάντα τὰ ῥήματα αὐτοῦ εἰς τὰς 2 ἀκοὰς τοῦ λαοῦ, εἰσῆλθεν εἰς Καπερναούμ. Ἑκατοντάρχου δέ τινος δοῦλος κακῶς ἔχων ἔμελλε τελευτᾶν. 20

Ἀνήρ τις ἐπεικὴς καὶ τῇ τῶν ἠθῶν χρηστότητι διαπρέπων, καὶ στρατιωτῶν ἡγούμενος τοῖς οἰκοῦσι τὴν Καπαρναοὺμ, συνέστιος ἦν· τούτου συνέβη τινὰ τῶν γνησίων οἰκετῶν ἀρρωστίᾳ περιπεσεῖν, καὶ ὡς ἐν ἐσχάταις ὁρᾶσθαι λοιπὸν ἐκπνοαῖς. Καὶ ἤκουσε, φησὶ, τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ· εἶτα πέμπει πρὸς αὐτὸν, ὡς παρὰ Θεοῦ 25 δηλονότι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν τε καὶ δύναμιν ἐξαιτῶν· ἠξίου γὰρ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν ἀπαλλάττεσθαι τὸν ἐσχάτῃ νόσῳ κατειλημμένον.

Δηλώσαντος δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ περὶ τῶν ἀπεσταλμένων πρὸς τὸν Κύριον ὑπὸ τοῦ ἑκατοντάρχου, οὐκ ἀργῶς καὶ ὡς ἔτυχε χρὴ 30 σκοπεῖν ἡμᾶς καὶ ἐν τούτῳ τὴν τοῦ Κυρίου θαυματουργίαν, ἐλέγχοντος τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνην, διὰ τῶν Ἰουδαίων αὐτῶν

λέγων "παραγενόμενοι" γάρ, φησὶ, "πρὸς τὸν Ἰησοῦν, παρεκά-
"λουν αὐτὸν σπουδαίως λέγοντες, ὅτι ἄξιός ἐστιν, ᾧ παρέξει
"τούτῳ." οἱ γὰρ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν παραιτούμενοι παρεκάλουν
αὐτὸν ἐνδείκνυσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐθνικοῖς, ὅτι Θεός ἐστιν ἀλη-
θῶς. Τίνος γάρ ἐστιν ἄλλου τὸ ῥύεσθαι ἐκ θανάτου; ὅθεν εἰκότως 5
ἐξώσθησαν μὲν οὗτοι οἱ ἀγνώμονες· εἰ ἐκλήθη δὲ καὶ προσεδέχθη
τὰ ἔθνη, ἑτοιμοτέραν ἐσχηκότα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεύειν ἐπὶ
τὸν Κύριον· κἂν τὰ μάλιστα πρότερον ἦσαν ἐν ἁμαρτίαις πολλαῖς,
διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγνωσίαν, κατὰ τὸ "ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι
"αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. Πάλιν τὴν ἑτοιμασίαν τῆς καρδίας 10
αὐτῶν προσέσχε τὸ οὖς σου[e].

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς Χήρας.

Τίνος ἕνεκεν μετὰ τὸ ἰάσασθαι τὸν δοῦλον τοῦ ἑκατοντάρχου,
μὴ καλούμενος ὑπό τινος ἐπὶ νεκροῦ ἀνάστασιν πορεύεται ὁ πάντα 15
εἰδὼς, καὶ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἀνέχων; "καὶ" γάρ
φησιν, "ἐπορεύετο εἰς πόλιν καλουμένην Ναΐν," καὶ τὰ ἑξῆς·
οὐχ ἁπλῶς ἀλλ' οἰκονομικώτατα δρῶν, ἵνα μὴ λέγωσί τινες ὅτι
οὐ παντελῶς ἔμελλε τελευτᾶν ὁ τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς· κἂν εἰ
τοῦτο γέγραφεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον ἢ τὰ 20
πρὸς ἀλήθειαν ἀφηγούμενος, βουλόμενος τὴν ἀκόλαστον τῶν
τοιούτων ἀποφράξαι γλῶτταν. Διὰ τοῦτο ὑπήντησε Χριστὸς ὁ
Θεὸς ἡμῶν τῷ ἐκκομιζομένῳ τεθνεῶτι, καὶ προσελθὼν ἥψατο τῆς
σοροῦ, καὶ τὸν νεανίσκον ἀνίστησιν ὁ παντοδύναμος λόγῳ τε καὶ
ἁφῇ. Διὰ τί δὲ οὐ λόγῳ μόνῳ ἐπλήρου τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ 25
ἥψατο τῆς σοροῦ; ἵνα μάθωμεν ὅτι τὸ σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
ἡμῶν, σῶμα ζωῆς ἐστι, καὶ σὰρξ τοῦ πάντα ἰσχύοντος Λόγου.
Ἐπειδὴ γὰρ ἰδία γέγονε τοῦ λόγου ἡ σὰρξ τοῦ πάντα ζωογονοῦν-
τος, διὰ τοῦτο ζωοποιός ἐστι καὶ αὐτὴ, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς
ἀναιρετική. 30

"Ἀνεκάθισε" γὰρ, φησὶν, "ὁ νεκρὸς καὶ ἤρξατο λαλεῖν," ἵνα
μὴ κατὰ φαντασίαν δόξῃ τισὶν ἐγηγέρθαι· καὶ γὰρ ἀληθοῦς ἀνα-

[e] Sic.

στάσεως ὑπῆρχον ταῦτα σημεῖα· ἄψυχον γὰρ σῶμα οὔτε ἀνακαθίσαι οὔτε λαλῆσαι δύναται· ὅθεν "καὶ ἔδωκεν αὐτὸν," φησὶ, "τῇ "μητρὶ αὐτοῦ."

16 Καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν λέγοντες, Ὅτι προφήτης μέγας ἐγήγερται ἐν ἡμῖν. 5

Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Μέγα δὲ τοῦτο παρά γε ἀναισθήτῳ καὶ ἀχαρίστῳ λόγῳ, μικρὸν γὰρ ὕστερον οὐδὲ γὰρ προφήτην, οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφηνότα νομίζουσιν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸν τοῦ θανάτου καταλύτην θανάτῳ παραδιδόασιν, οὐκ εἰδότες ὅτι τότε δὴ, τότε κατέλυε θάνατον, ἡνίκα ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν 10 ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ τῶν ἀποσταλέντων παρὰ Ἰωάννῃ.

20 Ἐπειδὴ δὲ τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος εἰς φόβον ἤγαγεν ἅπαντας τοὺς τότε παρόντας, διελαλήθη τε καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ 15 αὐτῷ δὲ τῷ ἁγίῳ βαπτιστῇ ἀπήγγειλάν τινες τῶν μαθητῶν· προσκαλεσάμενος οὖν ἔπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Κύριον, "λέγων, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;"

Διὰ τί δὲ αὐτοὺς ἀπέστειλε, προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως "καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς." 20

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Οὐκ ἠγνόησεν ὁ μακάριος βαπτιστὴς τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Πατρὸς λόγον· μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς· ᾔδει γὰρ καὶ μάλα σαφῶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος· εἰργάζετο δέ τι σοφὸν καὶ εὐμήχανον, καὶ ὅπερ ἦν εἰκὸς, οὐ μετρίως ὀνίνησι τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μαθητευομένους· οἱ μὲν γὰρ οὔπω Χριστὸν 25 εἰδότες, ἤτοι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἠρέμα πῶς καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντος αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τὸν βαπτιστήν.

Καὶ μετ' ὀλίγα· τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν ἐρωτῶν καὶ "λέγων, "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;" ἔφαν τοίνυν ὅτι πλάτ- 30 τεται τὴν ἄγνοιαν οἰκονομικῶς, οὐχ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτός· ᾔδει γὰρ ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον, ἀλλ' ἵνα πληροφορηθῶσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ, ὅση τίς ἐστιν ἡ τοῦ Σωτῆρος ὑπεροχὴ, καὶ ὅτι

τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὁ λόγος, τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Κύριον ἥξοντα προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἦσαν οἰκέται προαπεσταλμένοι, δεσπότου ἑτοιμάζοντες τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὰ γέγραπται· ἐκλήθη τοίνυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἐρχόμενος, ὁ τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰδὼς ὡς Θεὸς ὁ Χριστὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος καὶ τῆς τῶν Ἰωάννου μαθητῶν ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, κατ' ἐκεῖνο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ πολλαπλασίας τῶν ἤδη γεγενημένων εἰργάζετο θεοσημείας· γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης αὐτῷ μεγαλοπρεπείας ἐπόπται καὶ θεωροὶ, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας ἐν ἑαυτοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἐρώτησιν ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, εἰ αὐτός ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔφη τὸ[f] ἀλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἵν' ἐναφόρμως τὴν εἰς αὐτοὺς πίστιν παραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποστείλαντα αὐτούς· "πορευθέντες" γὰρ, φησὶ, "ἀπαγγείλατε Ἰωάννῃ, "ἃ ἴδετε[g] καὶ ἠκούσατε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι, χωλοὶ περιπα-"τοῦσι," καὶ τὰ ἑξῆς. Ταῦτα πάντα προαπηγγέλκασιν ὡς ἐσόμενα δι' ἐμοῦ κατὰ καιροὺς οἱ μακάριοι προφῆται. Εἰ δὲ ἐγὼ γέγονα τῶν πάλαι προειρημένων ἀποτελετὴς, καὶ τούτων αὐτοὶ γεγόνατε θεωροὶ, μακάριος τοίνυν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.

24 Τί ἐξεληλύθατε εἰς τὴν ἔρημον θεάσασθαι;

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Νομίζετε ὅτι Ἰωάννης μεταφέρεται ὧδε κἀκεῖ ὡς ὑπὸ πνευμάτων σαλευόμενος, ὥστε ποτὲ μὲν μαρτυρεῖν, ὅτι αὐτός εἰμι ὁ Χριστός· ἄλλοτε δὲ ἐρωτῶν, εἰ αὐτὸς ἐγώ εἰμι; οἶδα ἃ ποιεῖ· ἐμὸν τὸ πνεῦμα, ἐμὴ ἡ χάρις, ἐμὴ ἡ ἐκείνου οἰκονομία. Τί τοίνυν ἐξήλθετε εἰς τὴν ἔρημον, τὴν μηδὲν ἔχουσαν τερπνόν; ἵν' ὡς διὰ τὴν ἐκείνου θέαν ἐξιέναι προφασίζησθε. Δῆλον τοίνυν, ὡς δι' οὐδὲν ἕτερον καταλείψαντες τὰς πόλεις τὴν ἔρημον κατελάβετε, εἰ μὴ ὡς ἀντιποιούμενοι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ ἀξιώματος. ἐρωτᾷ με οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' οἶδα τί ποιεῖ· οὐ γὰρ νῦν μὲν ὧδε, ἑτέρῳ δὲ ἄλλοτε μεταβαίνει.

[f] Sic. [g] Sic.

Μὴ σχῆμα ἔχει περίβλεπτον; μὴ βασιλικὸν ἀξίωμα; μὴ βασιλικὸν εἶχεν ἐντολήν; μὴ γράμματα καὶ δόγματα καὶ νόμους ἐπεφέρετο βασιλικούς; μὴ ἀντιποιησόμενος ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; οὐχὶ τρίχινον ἱμάτιον ἐφόρει; οὐχὶ αὐτοσχέδιον εἶχε τὴν τροφήν; μήτι τοιοῦτον ὑμᾶς προετρέψατο ἐκεῖ ἀπελθεῖν; 5

Εἰ ὡς εἰς προφήτην χρησίμως ἀπήλθετε, καὶ λέγω ὑμῖν, καὶ περισσότερον προφήτου· ὁ μὲν γὰρ προφήτης προλέγει, οὗτος δὲ οὐ μόνον ἥξοντα προμεμήνυκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν εἰπὼν, "ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ "αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου." Ἄγγελον δὲ τὸν Ἰωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι ἦν Ἄγγελος, ἄνθρωπος γὰρ ἦν τὴν 10 φύσιν, ἀλλ' ὅτι ἀγγέλου ἔργον ἐποίει, ἀγγέλλων τοῦ Χριστοῦ τὴν παρουσίαν· οὗτος βάπτισμα ἐκήρυξε μετανοίας, ἵνα προλάβῃ ἡ μετάνοια τὴν ἄφεσιν· ἄνευ γὰρ μετανοίας ἄφεσις οὐ δίδοται.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὅρα τὴν ἀκρίβειαν, μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν λέγει, ἵνα ἐξέλῃ τὴν παρθένον· ἐγεννήθη μὲν γὰρ ἐκ 15 γυναικὸς, καὶ κατηξίωσε σῶμα ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος λαβεῖν, ἵνα τὸ ὅλον ἁγιασθῇ διὰ τῆς ἀπ' ἀρχῆς. Γεννητῶν δέ φησι γυναικῶν τῶν κατὰ φύσιν τικτουσῶν, ἵνα ἰδίᾳ θῇ τὴν παρὰ φύσιν παρθενίαν.

Ἄλλος. Οἷον μέγα εἶχεν ἀξίωμα ὁ Ἰωάννης καὶ φοβερὸς ἦν 20 τὴν ἔνστασιν, καὶ σεμνὸς τὴν ὄψιν, καὶ ἅγιος τὴν προαίρεσιν, καὶ ἀνεπίληπτος τὸν βίον, καὶ καθαρὸς τὴν διάνοιαν, καὶ πνευματοφόρος τὴν χάριν, καὶ δυνατὸς ἐν πᾶσι, καὶ εὐγενὴς κατὰ πάντα. τοῦ γὰρ ἀρχιερέως υἱὸς ἦν, καὶ φοβερὸς τῷ λαῷ, συγκρινόμενος δὲ πρὸς τοὺς ἤδη πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντας, κἂν μέγας ἐστὶν, ἀλλ' 25 ὅμως ἔτι ἐν βίῳ ἀναστρέφεται, καὶ οὐδέπω ἀπέλαβε τὴν προσδοκωμένην ἐλπίδα· ὁ μικρότερος τοίνυν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μείζων αὐτοῦ ἐστιν· οὐχ ὅτι καὶ Ἰωάννης οὐκ ἀπολήψεται, ἀλλὰ συγκρίνωμεν τὸ ἐνταῦθα ἀξίωμα, ἐκείνῃ τῇ προσδοκωμένῃ χάριτι.

31 Τίνι οὖν ὁμοιώσω τοὺς ἀνθρώπους τῆς γενεᾶς ταύτης 30 καὶ τίνι εἰσὶν ὅμοιοι; ὅμοιοί εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένοις.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἡνίκα ποῦ παιγνίου τις τρόπος παρὰ τοῖς Ἰουδαίων παισὶν οὕτως ἔχων, εἰς μέρη δύο πληθὺς παιδίων

ἐτέμνετο, ἃ καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντα τύρβην, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ ἀνώμαλον, καὶ τὴν ἑτέρως εἰς ἕτερα δεινὴν καὶ ἀθρόαν μεταβολὴν, τὰ μὲν ηὔλουν, τὰ δὲ ἐθρήνουν· ἀλλ' οὔτε τοῖς αὐλοῦσι καὶ χαίρουσιν οἱ θρηνοῦντες συνήδοντο· οὔτε μὲν τοῖς κλαίουσιν οἱ τὸν αὐλὸν ἔχοντες συνεπλάττοντο· εἶτ' ἀλλήλοις 5 ἐνεκάλουν τρόπον τὸ ἀσυμπαθὲς ἤγουν ἀδιάθετον. τοιοῦτόν τι πεπονθέναι τοὺς τῶν Ἰουδαίων δήμους ὁμοῦ τοῖς προεστηκόσιν ἰσχυρίζετο ὁ Χριστός.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ. 10

36 **Ἠρώτα δέ τις αὐτὸν τῶν Φαρισαίων, ἵνα φάγῃ μετ' αὐτοῦ.**

Χρὴ γινώσκειν ὅτι οὗτος ὁ Φαρισαῖος ὁ κεκληκὼς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, δολερᾶς ὑποκρίσεως οὐκ ἀπήλλακτο, οὐδὲ τῆς ἐμφωλευούσης ἀπιστίας αὐτῷ, ὅθεν ἔφη, " εἰ ἦν 15 " προφήτης," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ Κύριος καίπερ εἰδὼς αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα, εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ κατεκλίθη, " καὶ ἰδοὺ," φησι, " γυνὴ ἥτις ἦν ἐν τῇ πόλει ἁμαρτωλὸς, ἐπιγνοῦσα ὅτι κατάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου·" καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὐκ ἔστι δὲ αὕτη οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, οὔτε ἡ παρὰ τῷ 20 Μάρκῳ, οὔτε ἡ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μνημονευομένη, ἀλλ' ἑτέρα τις. Κατανοῶν τοίνυν ἐγὼ καὶ κατεξετάζων ἐπιμελῶς τὴν διήγησιν καὶ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων ἐνατενίζων τῷ ἀκριβεῖ, τρεῖς εἶναι τὰς γυναῖκας λογίζομαι· καὶ ἐκ τῆς τῶν προσώπων ποιότητος, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς πράξεως, καὶ ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ 25 καιροῦ. Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης περὶ τῆς Μαρίας τῆς ἀδελφῆς Λαζάρου καὶ Μάρθας ἐπαινουμένης σφόδρα καὶ θεοσεβοῦς, καὶ ἐν ταῖς μαθητιώσαις λελογισμένης τῷ Ἰησοῦ τοῦτό φησιν, ὧδέ πως διηγούμενος, " ὁ οὖν, Ἰησοῦς, πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα " ἦλθεν εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. 30 " Ἐποίησαν οὖν αὐτῷ ἐκεῖ δεῖπνον. Ἡ δὲ Μάρθα διηκόνει, ὁ " δὲ Λάζαρος εἷς ἦν τῶν συνανακειμένων αὐτῷ· ἡ οὖν Μαρία

" λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου," καὶ τὰ ἑξῆς. ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ· ἰδοὺ πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα· κατὰ τὴν οἰκίαν Μαρίας καὶ Λαζάρου καὶ Μάρθας τοῦτο γεγονέναι σαφῶς ἱστορησεν ὁ Εὐαγγελιστής· ὡς καὶ ἀνωτέρω τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐξεῖπεν. "Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρῳ καὶ ἐκμά- 5
" ξασα," καὶ τὰ ἑξῆς, " ἧς ὁ ἀδελφὸς Λάζαρος ἠσθένει" καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ κατὰ προαναφώνησεν ἐρρέθη· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν ὁ Μάρκος τὰ ὀνόματα τῶν ιβ´ Ἀποστόλων ἀπαριθμούμενος, " καὶ Ἰούδας Ἰσκαριώτης ὃς καὶ παρέδωκεν αὐτόν." καίτοι γε οὐδέπω παραδοὺς ἦν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ μέλλον, ὡς ἤδη γενόμενον 10 ἔγραψεν· ὁ δέ γε Ματθαῖος ἐπάγει λέγων, " καὶ ἐγένετο ὅτε
" ἐτέλεσεν ὁ Ἰησοῦς πάντας τοὺς λόγους τούτους, εἶπε τοῖς μα-
" θηταῖς αὐτοῦ, οἴδατε ὅτι μετὰ δύο ἡμέρας τὸ Πάσχα γίνεται," καὶ τὰ ἑξῆς. " Τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ
" Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον 15
" μύρου πολυτίμου, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἀνακει-
" μένου." Σκόπει οὖν ὅτι εἰρηκότος τοῦ Ἰησοῦ, " οἴδατε ὅτι
" μετὰ δύο ἡμέρας τὸ πάσχα γίνεται" οὕτως ἱστόρησεν αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς γενόμενον κατὰ τὴν αὐτὴν Βηθανίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, καὶ ὑπὸ τῆς γυναικὸς τιμηθέντα τῷ μύρῳ, 20 μὴ τῶν ποδῶν ἀλειφομένων, ἀλλὰ τοῦ ἀλαβάστρου καταχεομένου τῆς κεφαλῆς. ὥστε καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γραφὲν, ἐν τῷ οἴκῳ Μαρίας καὶ Μάρθας, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς πράξεως, ἐκεῖ μὲν γὰρ τοὺς πόδας ἤλειψε καὶ ἀπέμαξε ταῖς θριξὶ τῆς ἰδίας κεφαλῆς ἀλείψασα, ἐνταῦθα δὲ κατέχεεν ἐπὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ κεφαλῆς· 25 καὶ ἀπὸ χρόνου· πρὸ μὲν γὰρ ἓξ ἡμερῶν ἔφη ὁ Ἰωάννης τοῦ Πάσχα γενέσθαι τὸ δεῖπνον ἐκεῖνο, Ματθαῖος δὲ πρὸ ἡμερῶν δύο καὶ μόνος· Λουκᾶς[h] δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Εὐαγγελίου ἢ καὶ ἔτι πρὸ τούτου. " ἰδοὺ γὰρ γυνὴ ἐν τῇ πόλει ἥτις ἦν ἁμαρτωλὸς, ἐπι-
" γνοῦσα ὅτι ἀνάκειται ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου, κομίσασα 30
" ἀλάβαστρον μύρου, καὶ στᾶσα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω
" κλαίουσα," καὶ τὰ ἑξῆς. " Ἰδὼν δὲ ὁ Φαρισαῖος ὁ καλέ-
" σας αὐτὸν, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ λέγων, οὗτος εἰ ἦν προφήτης, ἐνί-

[h] Μάρκος Cod.

" νωσκεν ἂν τίς καὶ ποταπὴ," καὶ τὰ ἑξῆς. προδηλότατα γοῦν ἐκ τοῦ καιροῦ δέδεικται μὴ τὴν αὐτὴν ταῖς ἄλλαις γυναιξὶ ταῖς περὶ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τιμησάσαις τὸν Σωτῆρα τῷ μύρῳ· μηδὲν δὲ νομιζέτω διὰ τὸ καὶ τοῦτον τὸν Φαρισαῖον τὸν κεκληκότα αὐτὸν Σίμωνα προαγορεύεσθαι, τὸν αὐτὸν εἶναι Σίμωνα τῷ λεπρῷ· φαίνε- 5 ται γὰρ ἐκεῖνος τεθεραπευμένος ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ χαριστήριον ὥσπερ ἀποτιννὺς αὐτῷ τὴν εἰς τὴν οἰκίαν ἀποδοχήν. οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τεθεράπευτο, παρ' αὐτῷ κατέλυεν.

Κατεφίλει δὲ αὕτη οὐκ ἀργῶς, ἀλλὰ τῷ μύρῳ ἀλείφουσα τοὺς πόδας, τὴν πολλὴν στοργὴν ἐκ τούτου δεικνύουσα. 10

Ὁ δὲ Κύριος ὁ μὴ διὰ ῥημάτων μόνον ἀκούων, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνθυμήσεις καταλαμβάνων, ὡς καὶ τῶν προφητῶν δεσπότης ὑπάρχων, ἀπαγγέλλει τοὺς λογισμοὺς τοῦ Φαρισαίου λέγων· " Σίμων, " ἔχω σοί τι εἰπεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς.

43 Εἶτα εἰπόντος ἐκείνου, ᾧ τὸ πλέον ἐχαρίσατο, αὐτός φησι πρὸς 15 αὐτόν· τί τοίνυν σὺ τοιαῦτα ἐνεθυμήθης; οὐδὲ γὰρ σὺ ἀναμάρτητος· εἰ γὰρ ἐλάττω χρεωστεῖς, ἀλλ' οὐ μέντοι ἀπηλλαγμένος τυγχάνεις ἁμαρτημάτων· καὶ πολλάκις μὲν γίγνεται τὸν πολλὰ ἐπταικότα, δι' ἐξομολογήσεως τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι· τὸν δὲ ὀλίγα ἡμαρτηκότα, δι' ὑπερηφανίαν μὴ προελθεῖν τῷ φαρμάκῳ 20 τῆς ἐξομολογήσεως, καὶ ὑποκεῖσθαι τῇ κολάσει· οὐδὲ γὰρ διὰ τὸ μὴ ἔχειν πολλὰ τῆς κρίσεως ἀπαλλάττεταί τις, ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῖς ὀλίγοις κατακρίνεται, μὴ τὴν προσήκουσαν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν προσενέγκας ἐξομολόγησιν καὶ μετάνοιαν. ὡς γὰρ ἁμαρτωλὸς ἀπαρρησίαστος εὑρεθήσεται, ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος, 25 καὶ σὺ μέν, φησὶ, τοῖς ἑτοίμοις οὐκ ἐχρήσω· ὕδωρ γάρ μοι ἐπὶ τοὺς πόδας οὐκ ἔδωκας· εὔκολος γὰρ τῶν ὑδάτων ἡ χρῆσις· αὕτη δὲ τὰ ἀνέτοιμα ἐξεκένωσε, τοῖς δάκρυσιν αὐτῆς βρέχουσά μου τοὺς πόδας· οὐ δὲ γὰρ εὔκολος ἡ τῶν δακρύων ἔκχυσις, καὶ ταῖς θριξὶν ἐξέμαξεν, ἵνα δι' ὧν ἐθήρευσε πρὸς ἁμαρτίαν νεότητα, διὰ τούτων 30 ἁγιοσύνην εὑρεθῇ θηρεύουσα· ἔτι δὲ καὶ κατεφρόνησάς μου· φίλημα γάρ μοι οὐκ ἔδωκας, οὐδὲ ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου ἤλειψας· αὕτη δὲ μετὰ παντὸς πόθου καταφιλοῦσά μοι τοὺς πόδας, μύρῳ τούτους ἤλειψε· καὶ ἐπειδὴ εἶπας ἐν σεαυτῷ " οὗτος εἰ ἦν προφήτης, " ἐγίνωσκεν ἄν, τίς καὶ ποταπὴ ἡ γυνὴ αὕτη ἥτις ἅπτεται αὐτοῦ, 35

"ὅτι ἁμαρτωλός ἐστι" γνῶθι κἂν νῦν ἐκ τούτου ὅτι οὐκ ἠγνόουν, ὅτι καὶ τοὺς σοὺς διαλογισμοὺς ἐπίσταμαι καὶ τὰς ἁμαρτίας ταύτης γινώσκων· διὸ καὶ σὲ μὲν ὡς πάντα εἰδὼς ἐλέγχω, καὶ τὸν ὄγκον τῶν ἁμαρτημάτων ταύτης ἐπιστάμενος λέγω σοι "ὅτι ἀφέωνται "αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι," καὶ τὰ ἑξῆς. 5

Ἔδοξε δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι καὶ ἕτεροι ἦσαν συνανακείμενοι, οὓς καὶ ἐξένισεν ὁ λέπρος, ὅτι οὐχ ὡς προφήτου ἦν, ἀλλ' ὡς δεσπότου τὸ δίκαιον ἀπονέμοντος· τί δὲ ἦν τὸ δίκαιον; ἡ ἐξομολόγησις τῆς γυναικὸς καὶ τὸ δάκρυον καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ παρὰ τοὺς πόδας στᾶσις. 10

Εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ Χριστός· "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." Διὰ τὸ πιστεῦσαι αὐτὴν ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ἀφίεναι ἁμαρτίας.

Τὸ δὲ "πορεύου εἰς εἰρήνην" τοῦτό ἐστι τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπείραντος. 15

1 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθεξῆς καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην, κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Διοδεύων δὲ κατὰ πόλεις καὶ κώμας καὶ κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὁ οὐρανόθεν γενόμενος διδάσκαλος εἰς τὴν γῆν, τοὺς ἐπὶ γῆς εἰς τὴν βασιλείαν ἐκάλει τῶν οὐρανῶν· ἔστι γὰρ καὶ ἡ γῆ αὕτη δημιούργημα, ὅπως οἱ διὰ πλάνην ἀποστάντες τῆς οὐρανίου καταστάσεως τῶν ἐπιγείων καταφρονήσωσιν. 20

Οἱ δὲ δώδεκα ἦσαν σὺν αὐτῷ οὐκ εὐαγγελιζόμενοι, ἀλλὰ μαθητευόμενοι καὶ παιδαγωγούμενοι πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον. 25

Διηκόνουν δὲ αὐτοῖς αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς· οὐ γὰρ σωματικὴν ἀνάπαυσιν παρέχουσιν αὐτοῖς, ἀλλ' εὐαγγελικῆς σωτηρίας ἀντιποιούμεναι καὶ προσαναλίσκουσαι τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν τῶν δεομένων ἐπίδοσιν, ἵνα κτήσηται τὴν εὐσέβειαν. Περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ σπόρου καὶ ἀκολούθως, περὶ τοῦ ἅπτειν λύχνον, καὶ μὴ καλύπτειν αὐτὸν σκεύει, καὶ τοῦτο 30

προτέρως δὲ, καὶ περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὅτι ἤθελον αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων καὶ περὶ τοῦ ἔχοντος τὸν λεγεῶνα, καὶ περὶ τῶν Γεργεσηνῶν, καὶ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγώγου, καὶ περὶ τῆς αἱμορροούσης, καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν δώδεκα, καὶ περὶ Ἡρώδου, καὶ περὶ τῶν 5 *πέντε ἄρτων, καὶ περὶ τῆς τῶν μαθητῶν ἐπερωτήσεως, ὅτι τίνα με λέγουσιν οἱ ὄχλοι εἶναι; καὶ περὶ τῆς μεταμορφώσεως καὶ περὶ τοῦ σεληνιαζομένου, καὶ περὶ τῶν διαλογιζομένων τίς μείζων ἐστιν, ὅπερ ἐστὶ κεφάλαιον. Εἰς τὰ μικρὰ, εἰς τὸν ἅγιον λόγον, ἕως ὧδε, προυγράφη εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον.* 10

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. *Ὁ οὐρανόθεν παραγενόμενος διδάσκαλος εἰς τὴν γῆν τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, ἵνα τὴν γῆν ποιήσῃ οὐρανόν· ἦν γὰρ καὶ ἡ γῆ αὐτοῦ δημιούργημα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ πλάνην ἀπέστη τῆς οὐρανίου καταστάσεως· ἦλθε δὲ καὶ τὴν γῆν κατορθῶσαι εἰς εὐσέβειαν, καὶ* 15 *συνάψαι τὸ συναμφότερον διὰ μόνην φιλανθρωπίαν. τίς δὲ κηρύσσειν ἔμελλε βασιλείαν Θεοῦ, ἢ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ ἡ βασιλεία; οὐ γὰρ οἱ κάτω τὰ ἄνω κηρύττομεν, ἀλλ' ὁ ἄνωθεν τὰ ἄνω ἀπαγγέλλει. Γεγόνασιν οὖν πολλοὶ προφῆται, ἀλλ' οὐκ ἐκήρυξαν οὐρανῶν βασιλείαν· ὧν γὰρ μὴ ἦσαν θεαταὶ, τὸν λόγον τούτων πως* 20 *ἐδίδουν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης, ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ, ὁ δὲ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστὶ, καὶ ὃ ἑώρακε μαρτυρεῖ· ἐκήρυξε τοίνυν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀπίστοις μὴ φαινομένην, τὴν παρ' Ἀγγέλοις πολιτευομένην τε καὶ κρατοῦσαν, ἵνα οἱ ἀκούοντες βασιλείαν τοῦ Θεοῦ τῶν ἐπιγείων* 25 *καταφρονήσωσιν.*

Οὐ σωματικὴν ἀνάπαυσιν μετεδίωκον, ἀλλ' εὐαγγελικῆς σωτηρίας ἀντεποιεῖτο, προανήλισκον οὖν τὰ ὑπάρχοντα, ἵνα κτήσωνται τὴν εὐσέβειαν.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. *Εἰσκεκόμικε τὸν Κύριον ὁ μακάριος* 30 *ψαλμῳδὸς Δαβὶδ λέγοντα, "ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα "μου." Ἄθρει δὴ οὖν ἐς πέρας ἐκβεβηκὸς τὸ παρ' αὐτοῦ διηγορευμένον· πλείστη μὲν γὰρ πληθὺς συνεγήγερτο περὶ αὐτὸν ἐξ ἁπάσης τῆς Ἰουδαίας. Προσελάλει δὲ αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς, ἀλλ' ἐκείνοις μὲν οὐκ οὖσιν ἀξίοις τοῦ μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς* 35

τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφανὴς ἦν ὁ λόγος· λόγου γὰρ ἠξίουν οὐδενὸς τὸ χρῆσθαι τὴν εἰς αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, ἀντέπραττον δὲ ἀνοσίως τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασιν. καὶ γοῦν ἐπετίμων τοῖς ἐθέλουσι προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διψῶσι μυσταγωγίαν, δυσσεβοῦντές τε καὶ λέγοντες, δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; οὐκοῦν οὐκ ἐκείνοις δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ἑτοιμοτέροις εἰς πίστιν· δέδωκε γὰρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι μόνον· παραβολὰς δὲ, σκοτεινὸν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα· εἰκόνες γάρ εἰσι, ὥσπερ αἱ παραβολαὶ πραγμάτων οὐχ ὁρατῶν, νοητῶν τε μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· ὁ γὰρ ἴδιος[a] οὐκ ἔνεστι τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς· τοῦτο δείκνυσιν ἡ παραβολὴ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι διὰ τῶν ἐν αἰσθήσει, καὶ οἷον ἀπὸ τῶν πραγμάτων διαμορφοῦσα καλῶς τὴν νοητῶν ἰσχνότητα. ἴδωμεν τοίνυν ὁποίαν ἡμῖν ἐξυφαίνει τὴν νόησιν τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος, "Ἐξῆλθε," φησὶν, "ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι," καὶ τὰ ἑξῆς.

5 ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΤΙΤΟΥ. "Ἐξῆλθεν·" ἦν γὰρ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος ὁ συναΐδιος τοῦ Πατρὸς Λόγος. Οὐ γὰρ ὅτι σπείρει, τότε ἔσται μόνον, οὐδ' ὅτε ἐκ Μαρίας γεννᾶται, καὶ "ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω." Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν ἴδιον σπόρον. Διὰ τί τὸν ἴδιον; οὐ γὰρ δανείζεται λόγον, Λόγος Θεοῦ ὑπάρχων τὴν φύσιν. οὐκέτι ἴδιος σπόρος Παύλου, οὐδὲ Ἰωάννου, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν Ἀποστόλων ἢ προφητῶν, ἀλλὰ σπόρος μὲν ἦν· οὐκ ἦν δὲ αὐτῶν ἴδιος, ἀλλὰ λαβόντες ἔχουσι· Χριστὸς δὲ ἴδιον ἔχει σπόρον, ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως τὴν διδασκαλίαν προσφέρων. Ἐὰν γὰρ λέγῃ Παῦλος, "ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισε," δίδωσι μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ σπείρειν, ἑαυτῷ δὲ τὸ φυτεῦσαι. ὁ γὰρ φυτεύων ἄλλοθεν λαμβάνων, ἀλλαχοῦ μετατίθησιν, ὁ δὲ σπείρων φυτεύει, ἀλλ' ἐκ τῶν ἰδίων ταμιεύων λαμβάνων σκορπίζει. ἀφθόνως χειρὶ σπείρων ὁ Παῦλος ἔλεγεν· "εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος "Χριστοῦ·" ὁ δὲ Σωτὴρ "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· "εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν διδάσκαλος ἐν τοῖς οὐρανοῖς." Ποῖος διδάσκαλος; ὁ δίχα τοῦ μαθεῖν διαλεγόμενος. διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι,

[a] Sic.

"πῶς γράμματα οὗτος οἶδε μὴ μεμαθηκώς;" Διὰ τοῦτο εἶπε τὸν ἴδιον σπόρον, ἵνα μάθῃς ὅτι αὐτοῦ τῆς φύσεως ὁ σπόρος· καὶ γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ παντὸς ἀγαθοῦ σπορεύς, καὶ ἡμεῖς γεωργοὶ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ καρποφορία πᾶσα πνευματική, καὶ τοῦτο ἡμῶν διδάσκει λέγων, "χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν 5 "οὐδέν."

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ ποία τίς ἐστιν ἡ πρόφασις δι' ἣν ἁρπάζετε τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς; ἴδωμεν τέως, ὡς ἐν παχέσι πράγμασι τὸ ζητούμενον. σκληρὰ καὶ ἀνήροτος πᾶσά πως ἐστιν ὁδὸς διὰ τὸ τὴν ἁπάντων ὑποκεῖσθαι ποσί· καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἐγχώ- 10 νυνται τῶν σπερμάτων· κεῖται δὲ μᾶλλον ἐπιπολαίως, καὶ τοῖς ἐθέλουσι τῶν πτηνῶν ἕτοιμα εἰς διαρπαγήν. οὐκοῦν ὅσοι τὸν νοῦν ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς σκληρὸν καὶ οἷον πεπιλημένον, οὗτοι τὸν θεῖον οὐ παραδέχονται σπόρον. οὐκ εἰσδύεται γὰρ ἐν αὐτοῖς θεῖόν τε καὶ ἱερὸν νουθέτημα, δι' οὗ δύνανται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρετὴν αὐ- 15 χήματα· οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ τῷ Σατανᾷ πεπατημένοι γεγόνασιν ὁδὸς, ἣν οὐκ ἔνεστί ποτε καρπῶν ἁγίων ἐγγενέσθαι τροφὴν, στεῖραν καὶ ἔκγονον[b] ἔχων τὴν καρδίαν.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Ταῦτα λέγων εἰς ἀκρίβειαν ἄγει 20 βίου, παιδεύων ἐναγωνίους εἶναι, ὡς ὑπὸ τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς κείμενον, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ τῆς οἰκουμένης ἀγωνιζομένους θεάτρῳ. Μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδητε, φησὶν, ὅτι ἐνταῦθα καθήμεθα νῦν, καὶ ἐν μικρῷ γωνίας ἐσμὲν μέρει· γενήσεσθε γὰρ πᾶσι κατάδηλοι.

Βίκτωρος πρεσβυτέρου. Ὅταν γὰρ τοσαύτη ἡ ἀρετὴ ἀδύ- 25 νατον αὐτὴν λαθεῖν· ὁ ἔχων γὰρ σπουδαίαν προαίρεσιν, λήψεται πνεύματος χάριν καὶ σοφίας καὶ γνώσεως, καὶ ἀξίαν τῶν πόνων τὴν ἀμοιβήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὰ γὰρ ἐκ φύσεως ἡμῖν ἐνόντα ἢ διὰ χάριτος δοθέντα, ἐὰν μὴ διὰ τῆς συνεχοῦς προσοχῆς καὶ σπουδῆς φιλοπόνου 30 φυλάξωμεν, ταῦτα ζημιωθησόμεθα, οὐ μόνον μηδὲν προλαμβάνοντες, ἀλλὰ καὶ προσαπολλύντες καὶ ἃ ἔχειν ἐδόξαμεν.

Τίτου Βοστρῶν. Ἐκ τούτου δῆλον ὅτι οὐκ ἦν ὁ Σωτὴρ μετὰ τῶν κατὰ σάρκα εὐγενῶν· καταλιπὼν γὰρ τούτους σχολάζει τῇ

[b] Cod. ἔγονον.

πατρικῇ διδασκαλίᾳ. Ἐπειδὴ δὲ ποθητὸς ἦν διὰ τὴν ἀπόλειψιν, καὶ ἐπιθυμητὸς εἰς θέαν διὰ τὴν χρονίαν ἀναχώρησιν, παραγίνεται ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ, οἱ πρόγονοι τοῦ Ἰωσὴφ οἱ κληθέντες ἀδελφοί· οὐκ ἔστι δὲ στεμτὴ (sic) τοῦ Κυρίου ἡ συγγένεια, οὐδὲ ἐν ὀλίγῳ περιγράφεται αὐτοῦ ἡ πρὸς ἀνθρώπους φιλία. Ἦλθε 5 γὰρ ἅπαντα τὸν κόσμον εἰς ἀδελφότητα καλέσαι ἄφθονον, καὶ προλαβὼν ἔλεγε ἐν προφήταις τῷ Πατρὶ, "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά "σου τοῖς ἀδελφοῖς μου·" ποίοις ἀδελφοῖς ἑρμηνεύει λέγων, "ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε·" ὅπου τοίνυν ἐκκλησία Χριστοῦ, ἐκεῖ ἀδελφότης Χριστοῦ. 10

12 Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, λόγος ἦν αὐτοῦ, Πατρὸς γὰρ καὶ Υἱοῦ μία διδασκαλία ἐν προφήταις καὶ ἐν Εὐαγγελισταῖς διὰ τῆς ἐνεργίας τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. λέγει δὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὴν τιμὴν ἀναπέμψῃ πρὸς τὸν Πατέρα. Ὡς γὰρ ἔπρεπε τῷ Πατρὶ γεννῆσαι Υἱὸν, οὕτω πρέπει γεγεννημένῳ τιμᾶν τὸν 15 γεννήσαντα. Μήτηρ μέντοι καὶ ἀδελφοὶ οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες· χρείαν γὰρ ἔχει ἀκοὴ ἐργασίας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τῶν ὑδάτων. 20

22 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διέπλει ὁμοῦ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ὁ Χριστὸς τὴν Τιβεριάδα θάλασσαν, ἤτοι λίμνην· ἐγήγερται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδόκητός τε καὶ ἀπηνὴς χειμὼν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψοῦ τὸ κῦμα κυρτούμενον καὶ τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει ταῖς μαθηταῖς· τεθορύβηνται γὰρ οὐ με- 25 τρίως, καίτοι τὸ θαλασσουργεῖν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκ ὄντος ἀπείρατοι. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφόρητον αὐτοὺς ἐκάλει δειλίαν, ὡς ἑτέραν οὐκ ἔχοντες τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλὴν ὅτι μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων κύριον· δῆλον δὲ ὅτι Χριστὸν διανιστᾶσι λέγοντες, "ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα." 30 καὶ καθευδῆσαι γὰρ αὐτὸν ὁ Εὐαγγελιστής φησιν. οἰκονομικώτατα δέ μοι καὶ τοῦτο λίαν πεπράχθαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλύδωνος ἐπιπηδᾶν τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦσιν ἐπικουρίαν, ἀλλ' οἷον ἀκμάσαντος ἤδη τοῦ κακοῦ, ἐμφανεστέρα γένη-

ται τῆς θεοπρεποῦς ἐξουσίας ἡ δύναμις, μαινομένην καθιστᾶσα θάλασσαν καὶ μεθιστᾶσα πρὸς γαλήνην.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθά μοι βλέπε μετὰ πίστεως ὀλιγοπιστίαν. πιστεύουσι μὲν γὰρ ὅτι σῶσαι δύναται, ὡς δὲ ὀλιγόπιστοι λέγουσι τὸ "σῶσον, ἀπολλύμεθα·" οὐ γὰρ ἐφικτὸν ἀπολεῖσθαί ποτε συν- 5 όντος αὐτοῖς τοῦ πάντα ἰσχύοντος. ἀλλ' ἐγήγερται παραχρῆμα Χριστὸς ὁ πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ καθίστησι μὲν εὐθὺς τὸν κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὁρμάς· καὶ τὸν θόρυβον ἔπαυσε, καὶ δι' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων, ὅτι Θεός ἐστι. λεγέσθω τοίνυν παρ' ἡμῶν τὸ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· "σὺ δεσπόζεις 10 "τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς "σὺ καταπραΰνεις."

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥσπερ ὁ χρυσὸς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν πειρασμοῖς· πλὴν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώπου νοῦς, δεῖται δὲ πάντως τῆς ἄνωθεν χειρὸς εἰς τὸ διενεγκεῖν ἀνδρείως τὰ παρεμ- 15 πίπτοντα. καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκεν, εἰπὼν, "χωρὶς "ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν·" ὡμολόγει δὲ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος λέγων, "ὅτι πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με "Χριστῷ."

25 Ἆρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες τὸ "τίς οὗτός ἐστι," παρηγόρευον ἀλ- 20 λήλοις; εἶτα πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν; ᾔδεσαν γὰρ ὄντα Θεὸν, καὶ Υἱὸν Θεοῦ τὸν Ἰησοῦν· καταπληττόμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν, καίτοι καθ' ἡμᾶς ὄντι τε καὶ ὁρωμένῳ κατὰ τὴν σάρκα, λέγουσι τὸ "τίς οὗτός ἐστιν," ἀντὶ τοῦ πόσος καὶ οἷος, καὶ ἐν ὅσῃ 25 δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ, "ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὕδασι καὶ τοῖς "ἀνέμοις, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ·" ἐπιτακτικὸν γὰρ ἦν τὸ ἔργον, δεσποτικὴ ἡ πρόσταξις καὶ οὐκ ἀξίως οἰκητική· μέγα καὶ τοῦτο πρὸς θαῦμα καὶ ὄνησιν τοῖς ἀκροωμένοις· ὑπακούει γὰρ ἡ κτίσις, οἷς ἂν ἐπιτάττειν βούλεται Χριστός. ἀμέλει καὶ τὸν τῆς ἐπι- 30 τιμῆς τρόπον ἐν ἐξουσίᾳ θεοπρεπεῖ γενέσθαι φησὶν ὁ Ματθαῖος· ἔφη γὰρ εἰπεῖν τῇ θαλάσσῃ τὸν Κύριον, "σιώπα, πεφί- "μωσο," καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἠκολούθησε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ θάλασσα γινώσκει τὸν ἀπαρχῆς αὐτὴν συναγαγόντα, προστάγματι τὸν θέμενον ἄμμον ὅριον αὐτῇ, ὃ οὐχ ὑπερβήσεται. 35

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ τοῦ Λεγεῶνος.

27 Ἐξελθόντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν γῆν ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνήρ τις ἐκ τῆς πόλεως, ὃς εἶχε δαιμόνια ἐκ χρόνων ἱκανῶν.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐνταῦθά μοι βλέπε θράσει πολλῷ 5 καὶ ἀπονοίᾳ συμπεπληγμένην δειλίαν· δεῖγμα μὲν γὰρ ἀπονοίας δηλωτικὸν τὸ τολμῆσαι λέγειν, "τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ "Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;" εἰ γὰρ οἶδας ὅλως ὄντα αὐτὸν Υἱὸν τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, ὁμολογεῖς ὅτι Θεός ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς· εἶτα πῶς τὰ μὴ σὰ, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ διαρπά- 10 ζεις, εἶτα λέγεις, "τί ἐμοὶ καὶ σοί;" καὶ τίς ἀνέξεται τῶν ἐπὶ τῆς βασιλείας μέχρι παντὸς ἀνεῖναι βαρβάρῳ τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους, τὰς αὐτῷ δὲ πρεπούσας ἐρεύγεσθαι· φωνάς. αὗται δέ εἰσι τὸ "δέομαί σου μή με βασανίσῃς·" παρήγγειλε γὰρ," ἔφη, "τῷ πνεύματι ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου." Ἄθρει δέ μοι πάλιν 15 τὴν ἀπαράβλητον δόξαν τοῦ πάντα ἰσχύοντος, φημὶ δὴ Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχὺν, συντρίβει τὸν Σατανᾶν, ἐθελήσας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτόν· πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ῥήματα. Ἄληθες οὖν ὅτι, καθά φησιν ὁ μακάριος ψαλμῳδὸς "τὰ "ὄρη ἐτάκησαν ὡσεὶ κηρὸς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ·" ὄρεσι γὰρ 20 τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζει δυνάμεις, πονηρίας δηλονότι, πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλλούσας τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἐξουσίᾳ, κατατήκονται κηροῦ δίκην.

31 Τοῦ Ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ ἀποπέμψῃς ἡμᾶς, μηδὲ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ δια- 25 βόλῳ καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἐπεὶ τοίνυν οἴδασιν, ὅτι ποτὲ πεμφθήσονται, ἄνεσιν πρὸς καιρὸν αἰτοῦσιν, ὁμολογοῦντες δηλαδὴ σαφῶς ὅτι ἐὰν ἐπιτάξῃ, ἀπελεύσωνται. ὥστε ὁ Κύριος τὸ μὲν ἐπιτάξαι αὐτοῖς οὐκ εἴασεν, συνεχώρησε δὲ αὐτοὺς εἶναι ἐν τῇ γῇ ταύτῃ ἕως ὅτε καὶ τὸν διάβολον, πρὸς γυμνασίαν τῶν ἀνθρώπων· 30 τοῦ γὰρ ἀντιπάλου ἡ ἀπουσία τοῦ νικητοῦ ἀφαιρεῖται τὸν στέφανον. Αὐτοὶ μὲν γὰρ πονηρεύονται, ὁ δὲ ἀγωνοθέτης στέφανον προτιθεῖ τοῖς νικῶσι. παρεκάλουν οἱ δαίμονες τὸν Κύριον. εἰ κατὰ

τοὺς αἱρετικοὺς ἀρχαὶ ἦσαν δύο, οὐκ ἂν οἱ δαίμονες παρεκάλουν τὸν Κύριον, εἰ μὴ ἦσαν δημιούργημα μὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς δὲ ἁμαρτήσαντες ἀποβεβλημένοι. βλέπε τοίνυν τὴν οἰκειότητα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸν ἔλεγχον, ἡμᾶς γὰρ δημιουργία ὑπὸ τὸν δεσπότην, οἱ δὲ ἁμαρτάνοντες ὑπὸ τὸν κριτὴν παρακαλοῦσι καὶ 5 ὁμολογοῦσι τὴν ἐξουσίαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθαρὰ ἡ κάθαρσις, ἀναντίρρητος ἡ θεραπεία, οὕτω γὰρ ἔνηψεν ὁ πάσχων ὥστε ἐπιγνῶναι τὸν Σωτῆρα καὶ ἀξιοῦν αὐτὸν, ἵνα ᾖ σὺν αὐτῷ· τάχα δὲ καὶ εὐλαβούμενος τὴν ὑποστροφὴν τῶν δαιμόνων. ὁ δὲ Κύριος ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τῆς παρουσίας φυλάτ- 10 τειν, παρὼν γὰρ καὶ ἀπὼν φυλάσσει οὓς βούλεται, ἀπέλυσεν αὐτὸν, εἰπὼν, "ὑπόστρεφε εἰς τὸν οἶκον" καὶ μνημόνευε τῆς ἐνεργείας, διηγοῦ τὸ θαῦμα, ἵνα βεβαιώσῃς τὴν χάριν, "διηγοῦ ὅσα σοι "ἐποίησεν ὁ Θεός·" οὐ λέγει, ἐγὼ τύπος ὑμῖν ταπεινοφροσύνης γενόμενος, ἀλλ' ἀναπέμπει εἰς Πατέρα, οὗ αὐτὸς ποιεῖ τὸ θαῦμα. 15

Βίκτορος πρεσβυτέρου. Θεὸν ἄρα ᾔδει τὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁ τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγεὶς κηρύσσων ὅσα ἐποίησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν αὐτῷ, "διηγοῦ ὅσα σοι ἐποίησεν ὁ Θεός·" ἄλλως δὲ οὐ παραβαίνει τὸν νόμον, ὃ γὰρ ἐνεργεῖ ὁ Υἱὸς, ἐνεργεῖ ὁ Πατήρ.

ΚΕΦ. ΚΕ. 20

Περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχισυναγωγοῦ.

41 Καὶ ἰδοὺ ἦλθεν ἀνὴρ ᾧ ὄνομα Ἰάειρος.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Τὸ ὄνομα κεῖται διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς εἰδότας τὸ γεγονὸς, ἵνα γένηται τὸ ὄνομα ἀπόδειξις τοῦ θαύματος, καὶ οὗτος ἄρχων τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, οὐκ 25 ἦλθέ τις τῶν εὐτελῶν, οὐδὲ τῶν τυχόντων· εἴθε μὲν οὖν προὔλαβε, καὶ διὰ πίστιν προσέπεσε, καὶ δι' εὐγνωμοσύνην ἐπέγνω, μὴ διὰ χρείαν παρεγένετο. Ἡ γὰρ χρεία διαβάλλει τὴν παράκλησιν, ὅμως θλίψις ἔσθ' ὅτε καταβιάζεται πρὸς τὸ ἑλέσθαι δρᾷν τὰ αὐτῷ χρήσιμα καὶ συμφέροντα. Ταύτῃ τοι καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβὶδ, 30 "ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας αὐτῶν ἄγξεις, τῶν μὴ ἐγγι- "ζόντων πρός σε."

ΚΕΦ. ΚϚ.

Περὶ τῆς αἱμορρούσης.

43 Ἐξ Ἀνεπιγράφου. Πρόσεισι γυνὴ καλῶς καὶ οἰκείως τὴν μόνην ἱκανὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ ἰαθῆναι παρασκευάσασα τὴν πίστιν. "Προσελθοῦσα" γάρ, φησὶν, "ὄπισθεν, ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ 5 "ἱματίου αὐτοῦ," δηλαδὴ πεπιστευκυῖα μεγάλως, οὕτως ὡς καὶ διὰ τῆς ἐπαφῆς πιστεῦσαι τὴν ἴασιν. Λέγει δὲ αὐτῷ[b] καὶ διηγεῖται Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστής· "ἔλεγε γάρ," φησὶν, "ὅτι κἂν "τῶν ἱματίων αὐτοῦ ἅψωμαι, σωθήσομαι, καὶ παραχρῆμα ἔστη "ἡ ῥῦσις τοῦ αἵματος αὐτῆς." Ὥσπερ γὰρ εἰ προσαγάγοι τις 10 ὀφθαλμὸν φωτὶ λάμποντι ἢ πυρὶ φλέγοντι τὴν πεφυκυίαν ὕλην ἐξάπτεσθαι, ἅμα τε προσήγαγε, καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας πεπλήρωται, ὀφθαλμός τε γάρ, ἅμα τὸ πρὸς φῶς ἀπιδεῖν ἐφωτίσθη, καὶ τὸ πεφυκὸς ὑποδέχεσθαι πρὸς ἐνέργειαν ἅμα τὸ πλησιᾶσαι φλέγεται, οὕτως ἡ πιστῶς ἐφαψαμένη τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ, τῆς 15 ἰάσεως ἔτυχεν, οὐκ ἠγνοήθη δὲ τὸ παράδοξον.

Ἐξ Ἀνεπιγράφου. Οὐκ ἦν τῷ Κυρίῳ πλησιᾶσαι καὶ ἐφάψασθαι αὐτοῦ σωματικῶς πλησιάζοντα καὶ ἐφαπτόμενον, εἰ μὴ πνευματικῶς τοῦτο ποιῇ· ἔτυχε τοίνυν οὗπερ ἔχρηζεν ἡ γυνή. Διὸ καὶ ζητεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐς ὄψιν καλεῖται τῶν μαθητῶν 20 οὐκ εἰδότων τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἁπλήν τινα τὴν ἐπαφὴν οἰομένων λέγειν τὸν Κύριον, καὶ τοιαύτην οἵαν οἱ λοιποὶ πάντες ἐφήπτοντο. διόπερ ὁ Κύριος διαστέλλων· "ἥψατό μού τις," φησὶν, ὥσπερ καὶ ἔλεγεν, ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω, καίτοι πάντων τὴν σωματικὴν ταύτην ἐχόντων ἀκοήν· καὶ μέχρι δὲ ψιλῆς τῆς τῶν λόγων 25 ἀκροάσεως ἀκουόντων ἁπάντων, ἀλλ' οὔτε ἀκούειν ἦν τῷ μὴ συνετῷ, οὔτε ἅπτεσθαι τῷ μὴ πιστῷ. Τί οὖν; εἰς ὄψιν αὐτὴν καλεῖ, καὶ τοὺς ἱεροὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαίρει περισκοπῶν τὴν γυναῖκα, ὅτι θέας ἀξία παρὰ τῷ Κυρίῳ· ἀξία δὲ καὶ τῆς εἰς τοὺς παρόντας ἐπιδείξεως, ὅτι παράδειγμα πίστεως πᾶσιν ἤμελλεν ἔσεσθαι καὶ 30 παράκλησις ἐπὶ πίστιν, διὰ τοῦ δοθησομένου αὐτῇ δικαίως ἐπαίνου.

Ἐξ Ἀνεπιγράφου. Πρότερον μὲν οὐκ ἐτόλμα δι' εὐλάβειαν ἄντικρυς ἀπαντᾷν, καὶ περὶ θεραπείας ἀξιοῦν, ζητουμένη δὲ

[b] Sic. Leg. τοῦτο.

ἅπαντα πρεπόντως, ἔμφοβός τε καὶ εὐλαβὴς καὶ τὸ σέβας ἁρμόττον προσφέρουσα· καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς ἰάσεως εἰς ἐμφανὲς πᾶσι ποιεῖται, οὐ τῷ πάντα εἰδότι, ἀλλὰ τοῖς ἀγνοοῦσιν, αἰσθήσει τὴν ἴασιν ἐπεγνωκυῖα. Λέγει γὰρ καὶ τοῦτο ὁ Μάρκος· "ὅτι ἔγνω "τῷ σώματι, ὅτι ἴαται ἀπὸ τῆς μάστιγος." ἣν δ' ἐκ τῆς ἐπαφῆς ἔλαβε θεραπείαν, ταύτην καὶ διὰ τοῦ λόγου ἐβεβαίωσεν ὁ Σωτὴρ εἰπὼν, "πορεύου ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου," καὶ ὑγίαινε πρῶτον τῇ πίστει τὴν ψυχήν· εἶτα δὲ καὶ τὸ σῶμα.

49 **Ἔτι αὐτοῦ λαλοῦντος ἔρχεταί τις παρὰ τοῦ ἀρχισυναγώγου.**

ΤΙΤΟΥ ΒΟΣΤΡΩΝ. *Ἵνα γὰρ μὴ εἴπῃ καὶ αὐτὸς, ἐπίσχες, οὐ χρείαν σου ἔχω, Κύριε, ἤδη γέγονε τὸ πέρας, ἀπέθανεν, ἣν προσεδοκῶμεν ὑγιαίνειν· ἄπιστος γὰρ ἦν, Ἰουδαϊκὸν ἔχων φρόνημα, φθάνει ὁ Κύριος καί φησι, μὴ φοβοῦ, παῦσον τῆς ἀπιστίας τὰ ῥήματα, ἐπίσχες τὴν γλῶτταν, μόνον πίστευε κατὰ τὴν γυναῖκα, ἣν γὰρ αὐτὴ καθάπερ προοίμιον τῆς μελλούσης θαυματουργίας.*

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. *Ἀθορύβως περὶ τὴν τηλικαύτην πάρεστι δύναμιν, οὐκ ὄχλον ἐπαρομένος, ἀλλ' ὅσον οἷόν τε τὸν ὄχλον ἀφιστάς· τῶν μὲν μαθητῶν μόνους τρεῖς συμπαραλαβὼν, τῷ δὲ ὄχλῳ πρόφασιν ἀναχωρήσεως προβάλλων, τὸ μὴ τεθνᾶναι φᾶναι τὴν κόρην, ἀλλὰ καθεύδειν. προσκαλεσάμενος δὲ μόνους ἐκ πάντων τοὺς γονεῖς, οὕτω τὴν κόρην καθάπερ καθεύδουσαν ἀνίστησιν, ἀληθὲς τῇ θαυματουργίᾳ ποιῆσας τὸ καθεύδειν αὐτήν· ὅπερ ἄνευ τῆς ἀναστάσεως οὐκ ἂν ἦν ἀληθές. Διόπερ οἱ μὲν τὴν ἀνάστασιν οὐ προσδοκῶντες κατεγέλων, καθεύδειν ἀκούοντες τὴν τεθνηκυῖαν· αὐτὸς δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἀληθὲς τὸ εἰρημένον ἀπέδειξεν.*

51 *Ὅτι τῶν ἄλλων οὗτοι ἦσαν ὑπερέχοντες, καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτὸν ἐδήλου τὴν ὑπεροχήν· ὁ δὲ Ἰωάννης ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖσθαι, καὶ Ἰάκωβος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως, ἧ ἀπεκρίνατο λέγων, δυνάμεθα πιεῖν τὸ ποτήριον· οὐκ ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων, τῶν τε ἄλλων καὶ ἀφ' ὧν ἐπλήρωσεν, ἅπερ εἶπεν. Οὕτω γὰρ ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδη ταύτην δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσασθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι*[c].

[c] Hæc Chrys. sunt. Cf. Cat. ad S. Matth. p. 134.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν ιβ΄.

1 *Συγκαλεσάμενος δὲ τοὺς δώδεκα μαθητὰς αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θεραπεύειν.* 5

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀληθὲς εἰπεῖν ὅτι πόνων ἀγαθῶν καρπὸς εὐκλεής· τοῖς γάρ τοι τὴν πάναγνον καὶ ἀβέβηλον, κατά γε τὸ ἀνθρώποις ἐγχωροῦν, κατορθοῦν ἐθέλοντας ζωὴν, τοῖς παρ' ἑαυτοῦ χαρίσμασι καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς ἁγιοπρεπῶς χαρίζεται τὴν ἀντέκτησιν, καὶ δόξης αὐτοῦ τῆς ἰδίας 10 καθίστησι κοινωνούς. δέχου τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν σαφῆ τε καὶ ἐνεργῆ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους· ὅρα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ ὑπὲρ ἄνθρωπον δόξῃ κατεστεμμένους, μένοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο Χριστοῦ. Δέδωκε γὰρ αὐτοῖς, φησὶ, "δύναμιν καὶ ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια καὶ νόσους θερα- 15 "πεύειν," ἀλλ' ὅρα πάλιν τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερτρέχοντα μέτρον, καὶ τοῖς τῆς θεότητος ἀξιώμασι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γὰρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων τὸ διδόναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἷς ἂν βούληται τὴν ἐξουσίαν· καὶ μὴν καὶ τὸ δύνασθαι νοσημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς 20 ἐνειλημμένους καὶ μόνου Θεοῦ. Ἡ γὰρ τῆς ἀνωτάτω φύσεως ὑπεροχή τε καὶ διδασκαλία καὶ δόξη οὐδενὶ τῶν ὄντων ἔνεστι φυσικῶς, πλὴν ὅτι αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. ἀξία τοίνυν θαύματος ἡ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἐκνεμηθεῖσα χάρις, ἐπέκεινα δὲ ἐπαίνου καὶ θαύματος ἡ τοῦ νέμοντος ἀφθονία· τὴν ἑαυτοῦ γὰρ, ὡς ἔφην, 25 ἐχαρίζετο δόξαν· ἄνθρωπος ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων δέχεται πονηρῶν, καὶ τὴν οὕτως ὑπέροπτον ὀφρὺν τὴν τοῦ διαβόλου φήμην καταστρέφει, καί τοι λέγοντα ποτὲ "τὴν οἰκουμένην ὅλην κατα- "λήψομαι τῇ χειρὶ ὡς νοσσίαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὠὰ ἀρῶ, "καὶ οὐκ ἔστιν ὃς διαφεύξεταί με, ἢ ἀντείπῃ μοι." ἐσφάλλετο 30 δὲ τῆς ἀληθείας καὶ διημάρτηκε τῆς ἐλπίδος ὁ σοβαρὸς καὶ θρασύς, καὶ τῆς ἁπάντων ἀσθενείας κατακαυχώμενος. Ἀντιτάξεται γὰρ αὐτῷ τοὺς τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων ἱερουργοὺς, ὁ τῶν δυνάμεων

Κύριος, καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκηρυγμένον, περί τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν ἁγίων μυσταγωγῶν, ὅτι "ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτόν· καὶ ἐκνήψουσιν οἱ "ἐπίβουλοί σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς·" μόνον γὰρ οὐχὶ κατεδηδόκασι τὸν Σατανᾶν, ἐπιβουλεύοντες αὐτοῦ τῇ δόξῃ, καὶ 5 διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ προσκομίζοντες τῷ Χριστῷ διὰ πίστεως τῆς εἰς αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.

12 Προσελθόντες δὲ οἱ δώδεκα εἶπον αὐτῷ, ἀπόλυσον 10 τὸν ὄχλον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ τί τὸ "ἀπόλυσόν" ἐστιν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς. οἱ μὲν, ὡς ἔφην, τῶν ἑπομένων αὐτῷ πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι παρεκάλουν, οἱ δὲ καὶ ἑτέρων ἀρρωστημάτων ἐζήτουν ἀπόθεσιν. ὡς οὖν εἰδότες οἱ 15 μαθηταὶ ὅτι κατανεύσας μόνον ἀποπεραίνει τοῖς κάμνουσι τὸ ποθούμενον, τὸ "ἀπόλυσον αὐτοὺς" φασὶ, καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκηδιῶντες ὡς παρακμάσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ὄχλους ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἷον μελετῶντες ἤδη τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην καὶ τοῦ κήδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. 20

Τοῦ αὐτοῦ. "Κατακλίνατε αὐτούς·" ἵνα δὲ καὶ ἐπὶ μείζω εἰς ὕψος τὸ πρᾶγμα τρέχῃ, καὶ Θεὸς ὢν φύσει διὰ τρόπου παντὸς ἐπιγινώσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχύ. Βλέπει τε εἰς οὐρανὸν, οἷον τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. ἔδρα δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς. ἔστω μὲν γὰρ αὐτὸς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ ἄνωθεν καὶ παρὰ 25 Πατρὸς εὐλογία· ἵνα δὲ μάθωμεν ἡμεῖς, ὅτι τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μέλλοντες ἄρτους διακλᾷν, Θεῷ προσάγειν ὀφείλομεν ὑπτίαις ὥσπερ ἐνθέντες χερσὶ, καὶ τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν, ἀρχὴ καὶ τύπος καὶ ὁδὸς τοῦ πράγματος γέγονεν ἡμῖν οἰκονομικῶς. εἶτα ὅποι ποτὲ προέβη τὸ θαῦμα· κατεκορέσθη πλη- 30 θὺς ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων, εἰς πέντε γὰρ ἐξετείνετο χιλιάδας χωρὶς γυναικῶν καὶ παίδων· τοῦτο γὰρ ἕτερός τις τῶν Εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσήνεγκε λόγοις· καὶ οὐ μέχρι τούτου τὸ παράδοξον,

ἀλλὰ γὰρ καὶ κόφινοι συνελέγησαν κλασμάτων δώδεκα· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; πληροφορία σαφὴς, ὅτι τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα πλουσίαν ἔχει παρὰ Θεοῦ τὴν ἀντέκτησιν. Ἔξεστι δὲ καὶ ἰδεῖν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαίνοντα, καὶ μιᾶς ὄντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. ἔβρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ 5 Ἰσραήλ· ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς, ἄρτον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ὑμνούμενον· ἀλλ' ἰδοὺ δὴ πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς ἐν ἐνδείᾳ τροφῆς κεχωρήγηκεν ἀφθόνως, οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεὶς αὐτήν· τὸ γὰρ πολυπλασιάσαι τὸ βραχὺ, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὕτω πολλὴν ἀποθρέψαι πληθὺν, οὐκ ἀπεοικὸς ἂν εἴη 10 τῷ πρώτῳ σημείῳ.

ΚΕΦ. ΚΘ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως.

18 Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν προσευχόμενον καταμόνας, συνῆσαν αὐτῷ οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐπερώτησεν αὐ- 15 τούς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς τὸ τῆς πεύσεως εὐτεχνές; οὐκ εὐθὺς εἶπεν, ὑμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποφέρει δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸν τῶν ἔξωθεν θρύλλον, ἵν' ἐκβαλὼν αὐτὸν καὶ ἀδόκιμον ἀποφήνας, μετασοβήσῃ λοιπὸν εἰς δόξαν ἀληθινὴν, ὃ δὴ καὶ πέπρακται. εἰπόντων 20 γὰρ τῶν μαθητῶν, οἱ μὲν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἠλίαν, ἄλλοι δὲ ὅτι προφήτης τις τῶν ἀρχαίων ἀνέστη, εἶπεν αὐτοῖς, "ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;" ὥσπερ ἐξαίρετον τὸ "ὑμεῖς" ἔξω τίθησιν αὐτοὺς τῶν ἄλλων, ἵνα καὶ τὰς ἐκείνων φύγωσιν ὑπονοίας, καὶ μὴ μικρὰν ἔχωσι περὶ αὐτοῦ τὴν δόξαν· ὑμεῖς, φησὶν, οἱ ἐξ- 25 ειλεγμένοι, οἱ ψήφῳ τῇ παρ' ἐμοῦ κεκλημένοι πρὸς ἀποστολὴν, οἱ τῶν ἐμῶν τερατουργημάτων μάρτυρες, τίνα μὲ εἶναι φατέ; προπηδᾷ δὲ πάλιν τῶν ἄλλων ὁ Πέτρος, καὶ παντὸς τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τοὺς φιλοθέους ἐρεύγεται[b]· φωνὴν ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν ὁμολογίαν ἐκφέρει λέγων "τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ." 30 ἀσφαλὴς ὁ μαθητής, οὐ γάρ τοι φησὶν ἁπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλεῖστοι μὲν γὰρ οἱ ὡς

[b] Leg. vid. καὶ τὴν φιλόθεον ἐρ. φωνὴν, ἀκρ.

ἀπὸ τοῦ κεχρῖσθαι[c] παρὰ Θεοῦ κατὰ διαφόρους τρόπους ὠνομασμένοι χριστοί· οἱ μὲν γὰρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλέας, οἱ δὲ εἰς προφήτας, οἱ δὲ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ λαβόντες λύτρωσιν, τουτέστιν ἡμεῖς, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ Χριστοῦ κλῆσιν ἐσχήκαμεν. οἰκοῦν 5 πλεῖστοι μὲν οἱ χριστοί· κέκληνται δὲ οὕτως ἀπὸ τοῦ πράγματος. εἷς δὲ καὶ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων χριστῶν καὶ οὐ Θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου ἴδιον ἔχοντος Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δῆλον οὖν ἐστι τῆς ἑτέρων πληθύος ὑφεξαιρῶν αὐτὸν, προνενέμηκε τῷ Πατρὶ 10 ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀναλάμψας ἀπορρήτως, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ "Λόγος γέγονε σὰρξ" κατὰ τὸ γεγραμμένον.

26 Ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυνθῇ με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους, τούτου ὁ υἱὸς ἀνθρώπου ἐπαισχυνθήσεται. 15

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Πολλὰ κατὰ ταὐτὸν ἐργάζεται χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. πρῶτον μὲν δείκνυσιν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἕψεται τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν ἴσων τυχεῖν. Τί δ' ἂν γένοιτο τούτῳ τὸ ἰσοστατοῦν εἰς δύναμιν εὐθυμίας; εἰ γὰρ ἐπαισχύνεταί 20 τινος ὁ κριτὴς, ὡς ἐποφείλων αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ ἔργα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας στέφανον, πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἀτελευτήτοις ἔσονται τιμαῖς τε καὶ δόξαις οἱ τῶν οὕτω λαμπρῶν τετυχηκότες ἀγαθῶν; εἶτα πρὸς τούτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκτει, 25 καταβήσεσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροπρεπείᾳ τῇ πρώτῃ καὶ ὑφέσει τῆς καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δορυφορούντων Ἀγγέλων. οὐκοῦν παγχάλεπον καὶ ὀλέθρου μεστὸν[d] τὸ καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφιλεργίᾳ, καταφοιτήσαντος ἄνωθεν τοῦ κριτοῦ καὶ ἀγγελικῶν ταγμάτων περιεστηκότων. μέγα 30 δὲ καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον καὶ τῆς εἰς λῆξιν εὐημερίας πρόξενον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἤδη προπεπονημένοις χαίρειν αὐτοὺς, καὶ τὸ προσδοκᾶν τῶν ἱδρώτων τὰς ἀμοιβάς· ἐπαινεθήσονται γὰρ οἱ τοιοῦτοι,

c κεχρῆσθαι Cod. d Cod. ὀλεθυρμεστὸν.

Χριστοῦ λέγοντος, "δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κλη-
"ρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
"κόσμου."

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ τῆς μεταμορφώσεως. 5

27 Τοῦ αὐτοῦ. Οὔπω τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς μαθητὰς, εἰκὸς ἦν τάχα που καὶ ἀνθρωπίναις περιπεσεῖν ἀσθενείαις, καὶ τί τοιοῦτον περὶ αὐτοὺς ἐννενοηκότας εἰπεῖν, πῶς ἀρνήσεταί τις ἑαυτὸν, ἢ πῶς ἀπολέσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὑρήσει πάλιν αὐτήν; τί δὲ τοῖς τοῦτο παθοῦσι τὸ ἰσοστατοῦν ἔσται 10 γέρας, ἢ καὶ ποίων ἔσται χαρισμάτων μέτοχος; Ἵνα τοίνυν τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν τῆς ἐσομένης αὐτοῖς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκὼν, "λέγω δὲ ὑμῖν," φησὶν, "εἰσί τινες τῶν αὐτοῦ ἑστηκότων, οἱ οὐ "μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ." 15 Βασιλείαν δὲ Θεοῦ φησὶν αὐτὴν τὴν θέαν τῆς δόξης, ἐν ᾗ καὶ αὐτὸς ὀφθήσεται κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἂν ἐπιλάμψῃ τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. ἥξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἔν γε μᾶλλον σμικροπρεπείᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς. πῶς οὖν ἄρα θεωροὺς ἐποιεῖτο τοῦ θαύματος τοὺς λαβόντας τὴν ὑπόσχεσιν; ἄνεισιν ἐπὶ 20 τὸ ὄρος, τρεῖς ἀπ' αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων, εἶτα μεταπλάττεται πρὸς ἐξαίρετόν τινα καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα, ὥστε καὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ διαλάμψαι, καὶ ὅσον ἀπαστράψαι δοκεῖν· εἶτα Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας περιεστηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις "τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἣν ἔμελλε 25 "πληροῦν," φησὶν, "ἐν Ἱερουσαλὴμ," τουτέστι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον καὶ τὸ σωτήριον πάθος τὸ ἐπί γε, φημὶ, τῷ τιμίῳ σταυρῷ. καὶ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι καὶ ὁ διὰ Μωϋσέως νόμος καὶ τῶν ἁγίων προφητῶν ὁ λόγος τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονουχὶ καθάπερ ἐν 30 πίνακι καταγράφων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ὀφθήσεται κατὰ καιροὺς ἐν εἴδει τῆς καθ' ἡμᾶς, καὶ ὅτι τῆς ἁπάντων ἕνεκα σωτηρίας καὶ ζωῆς οὐ παραιτήσεται τὸ παθεῖν τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. οὐκοῦν ἡ Μωϋσέως καὶ Ἠλίου παράστασις

καὶ τὸ προλαβεῖν ἀλλήλοις αὐτοὺς, οἰκονομία τις ἦν, εὖ μάλα καταδεικνύουσα δορυφορούμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς καὶ νόμου καὶ προφητῶν δεσπότην· προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτῶν δι' ὧν ἀλλήλοις συνῳδὰ προεκήρυξαν. ἀλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχύ πως ἀπονυστάζουσιν 5 ὡς τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπλήρουν γὰρ οἰκονομικῶς τὰ ἀνθρώπινα· εἶτα διαγρηγοροῦντες, θεωροὶ γεγόνασι τῆς οὕτω σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς. οἰηθεὶς δὲ ἴσως ὁ θεσπέσιος Πέτρος ὅτι τάχα που ἐνέστηκεν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀποδέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ ὄρει διατριβὰς, σκηνὰς δὲ 10 τρεῖς δεῖ γενέσθαι, φησὶ, τῷ Χριστῷ μὲν μίαν, τὰς ἑτέρας δὲ Μωϋσῇ καὶ Ἡλίᾳ· ἀλλ' οὐκ ᾔδει, φησὶν, ὃ λέγει, οὐ γὰρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, οὔτε μὴν τοῦ χρόνου λαβεῖν τοὺς ἁγίους τῆς ἐπηγγελμένης αὐτοῖς ἐλπίδος τὴν μέθεξιν. Ὡς γὰρ ὁ Παῦλός φησι, μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν 15 σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κυρίους δηλονότι. οὔσης οὖν ἐν ἀρχαῖς ἔτι τῆς οἰκονομίας καὶ οὔπω πεπερασμένης, πῶς ἦν εἰκὸς καταλῆξαι Χριστὸν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; σέσωκε γὰρ τὴν ὑπουράνιον, καὶ αὐτὸν ὑπομείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν 20 ἀναστάσεως καταργήσας αὐτόν. οὐκ ᾔδει τοιγαροῦν ὁ Πέτρος ὅπερ ἔφη.

ΚΕΦ. ΛΑ.

Περὶ τοῦ σεληνιαζομένου.

37 Ἐγένετο δὲ ἐν τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, κατελθόντων αὐτῶν 25 ἀπὸ τοῦ ὄρους, συνήντησεν αὐτῷ ὄχλος πολύς.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τὴν σὴν ἀπιστίαν οὐκ ἐνήργηκεν ἡ χάρις· ὅτι γὰρ χρὴ μετὰ πίστεως προσιέναι Χριστῷ καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ τὴν τοῦ θεραπεύειν δύνασθαι καταπλουτήσασι χάριν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε πανταχοῦ τὴν πίστιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσιόντων αὐτῷ, 30 ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κατενόησε δικαίως αὐτοῦ Χριστὸς λέγων, "ὦ γενεὰ ἄπιστος καὶ διεστραμμένη, ἕως τίνος ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς "καὶ ἀνέξομαι ὑμῶν." ἄπιστον δὲ γενεὰν ἐκεῖνόν που πάντως καὶ

τοὺς ὁμογνώμονας εἰκότως ἀπεκάλει, καὶ διεστραμμένον, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ὀρθοποδεῖν εἰδότα. περὶ τῶν τοιούτων φησὶ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, "ὧν αἱ τρίβοι σκολιαὶ καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ "αὐτῶν." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἔδει μὲν οὖν τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατρὸς λυπούμενον ἀπελθεῖν, καὶ οὐ τετυχηκότα τῆς φιλοτιμίας· 5 ἀλλ' ἵνα μή τις οἴεται καὶ αὐτὸν ἀτονῆσαι Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, ἐπετίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν ἀπηλλάττετο, καὶ ἀποδέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἦν ἔτι τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσείσατο τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ 10 ἰδίου πατρὸς, Χριστοῦ δὲ τὸ δῶρον.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῶν διαλογιζομένων τις μείζων.

46 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Πάθος δὴ οὖν διακένου δόξης εἰσδεδράμηκε τινὰ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· τὸ γὰρ ὅλως διαλογίζεσθαι 15 τὸ τίς ἂν εἴη μείζων αὐτῶν, φειλονεικοῦντος τουτέστι καὶ τὸ προεστᾶναι τῶν ἄλλων ἐπιθυμήσαντος· ἀλλ' ὁ τὰ πάντα εἰδὼς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὸν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοίᾳ διαλογισμὸν, ὥσπερ τινὰ πικρίαν ἄνω φύουσαν κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ὕψος ἀρθῆναι, πρὶν ἁδρυνθῆναι, ἐκ ῥίζης αὐτῆς ἀναβαθρεύει τὸ 20 κακόν· ἀρχόμενα γὰρ ἐν ἡμῖν τὰ πάθη νικᾷ ῥᾳδίως, ἁδρυνθέντα δὲ δυσαπόβλητά ἐστι. Πῶς οὖν ἄρα τὸ φιλόδοξον πάθος ἀποκείρει ὁ πνευμάτων ἰατρός; ἐπελάβετο τὸ παιδίον καὶ ἔστησεν αὐτὸ παρ' ἑαυτῷ. ὠφελείας δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἐκείνους. Παρα- 25 βόσκεται γὰρ ἡ τοιάδε νόσος, ὡς ἐπίπαν πάντας ἀνθρώπους, εἴπερ ἂν εἶεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατά τινων. Τίνος οὖν ἄρα τύπον καὶ εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; ἀπονήρου τε καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς· ἀκαπήλευτον γὰρ ἔχει τὴν γνώμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἔστιν ἐν ἁπλότητι διαλογισμῶν· οὐ φιλοδοξίας ἐρᾷ, οὐκ οἶδεν 30 ὑπεροχῆς τρόπον. Εἶτά φησιν, "ὅτι ὃς ἂν δέξηται τὸ παιδίον "τοῦτο ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο ἔστιν, ὁ μικρό-

τερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπάρχων, οὗτος ἔσται μέγας, τὸν μετριόφρονα λέγων καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ λογιζόμενον δι' εὐλάβειαν· γέγραπται γὰρ "ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ "ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται."

ΚΕΦ. ΛΓ. 5

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν.

49 Εἰπὼν δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀδελφοῦ Ἰακώβου, ὅτι πρὸς τὸν Κύριον εἶπεν "ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ "ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτὸν," οὐχ ὡς φθονησάντων τῶν Ἀποστόλων τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὡς ἀξιούντων 10 μαθεῖν. Εἰ δὲ ἑτέροις ἔξεστι τοῦτο δρᾷν, διὸ καὶ αὐτὸς διδάσκων αὐτοὺς ἀνταπεκρίθη, μὴ κωλύετε τὸν συντρίβοντα τὸν Σατανᾶν ἐν τῷ ὀνόματί μου, οὐ γάρ ἐστι καθ' ὑμῶν, φησὶν, ὁ τοιοῦτος. ὅστις δὲ οὐκ ἔστι καθ' ὑμῶν, ὑπὲρ ὑμῶν ἐστι τῶν ἀγαπώντων με, οἵτινες τὰ εἰς δόξαν μου πληροῦν θέλουσι, τῇ παρ' ἐμοῦ χάριτι στεφανούμενοι. 15

51 Τί ἐστιν ὅπερ φησὶν, ὅτι "ἐγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὰς "ἡμέρας τῆς ἀναλήψεως αὐτοῦ;" ὅτι ἐνστάντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν ἔδει λοιπὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείναντα πάθος, ἀναβῆναι μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν, συνεδρεῦσαι δὲ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἔκρινεν ἀνελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα, οὐκέτι ὧδε κἀκεῖσε περιερχόμενος, οὐδὲ 20 περιοδεύων κώμας καὶ πόλεις. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ἐστήριξε τὸ "πρόσωπον αὐτοῦ." Ἐκπέμπει ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοὺς μαθητὰς, οὐκ ἀγνοῶν ὡς οὐκ ἔσονται δεκτοὶ παρὰ τῶν Σαμαρειτῶν, προκαταγγέλλοντες αὐτὸν ἐπὶ τῷ καταλῦσαι παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα κἀκείνοις πᾶσαν ἀφορμὴν προφάσεως ἐκκόψῃ, καὶ τοῖς μαθηταῖς 25 ὠφελείας γένηται πρόξενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβαινεν εἰς Ἱεροσόλυμα, τὸν τοῦ πάθους καιρὸν ἤδη ἔχων γείτονα, καὶ ἔμελλε τῆς Ἰουδαίων ἀνέχεσθαι παροινίας, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν ὅτ' ἂν παθόντα ἴδωσιν, ἀνεξίκακοι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ γένωνται, κἂν ὑβρίζωσί τινες ἢ ἀποδιώκουσι, προγύμνασμα τοῦ πράγματος τὴν ἐκ 30 τῶν Σαμαρειτῶν ὕβριν ἐποιήσατο, ὡσανεὶ λέγων αὐτοῖς· εἰ γὰρ καὶ οὐκ ἐδέξαντο ὑμᾶς, ὑμεῖς τοῖς ἐμοῖς τοῦ δεσπότου ἴχνεσιν

ἐξακολουθήσαντες, διακαρτερήσατε ἁγιοπρεπῶς, ὅθεν καὶ εἰπόντων ἐκ τῶν μαθητῶν, "Κύριε, θέλεις εἴπωμεν πῦρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ "οὐρανοῦ καὶ ἀναλῶσαι αὐτούς;" ἐπετίμησεν αὐτοῖς, περιστέλλων θεοπρεπῶς τὴν ὀξυθυμίαν, καὶ πείθων ἀνεξικακεῖν, οὐ μόνον τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἡνίκα τὴν ὑπ' οὐρανὸν διερχόμενοι, 5 ἔμελλον ἀνοσίοις τισὶ περιπίπτειν ἀνδράσιν, οὐκ ἀνεχομένων τοῦ θείου κηρύγματος. εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὅτι ὡς μήπω τῆς νέας κεκρατηκότες χάριτος, ἀλλ' ἔτι τῆς προτέρας ἐχόμενοι συνηθείας, τοῦτο εἶπον [n], τὸν Ἠλίαν ἀφορῶντες τὸν πυρὶ καταφλέξαντα δὶς τοὺς πεντήκοντα καὶ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν. 10

Περὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου ἀκολουθεῖν προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὁ δὲ εἰπὼν, "ἀκολουθήσω σοι, Κύριε," πρῶτον δὲ ἐπίτρεψόν μοι ἀποτάξασθαι τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ μου, ἀξιοζήλωτον μὲν ὑπόσχεσιν ἐνεδείξατο, κατὰ παντὸς ἐπαίνου μεστήν· τὸ δέ γε ζητεῖν ἀποτά- 15 ξασθαι τοῖς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διαδείκνυσιν ὅτι μεμέρισταί πως τῇ διανοίᾳ· τὸ γὰρ ὅλως προσανακαινοῦσθαι θέλειν τοῖς κατὰ γένος οἰκείοις τοῖς μὴ ἀποδεξαμένοις, ἐσθ' ὅτε τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ πράγματι σκοπεῖν, οὐ βεβηκότος ἐστὶ λογισμοῦ· διό καί φησι πρὸς αὐτὸν, "οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον καὶ στραφεὶς 20 "εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ." Ὥσπερ γὰρ ὁ γηπόνος τῆς διὰ τῶν ἀρότρων ἀνατομῆς ἀρξάμενος, ὅταν ὀκνήσῃ πρὸς τὸ λεῖπον τῷ παντὶ πόνῳ, οὐχ ὄψεται τοῖς ἀστάχυσιν κομῶσαν τὴν γῆν, προσοφλήσει δὲ τοῖς ὁρῶσι καὶ γέλωτα, οὕτως εἴ τις ἕλοιτο μὲν ἀκολουθῆσαι Χριστῷ τῷ Θεῷ, οὐκ ἀπο- 25 τάσσεται δὲ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ πράγμασι, καὶ τοῖς κατὰ σάρκα οἰκείοις, καὶ μάλιστα τοῖς μὴ τὸν σκοπὸν ἀποδεχομένοις αὐτοῦ, οὐδαμῶς οὗτος κατορθώσει τοῖς ἐφ' ἅπασι [o] τοῖς ἐπαινουμένοις ἀγαθὴν εὐτολμίαν, οὐδὲ εὔθετος ἔσται εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. ἐπιβάλλει μὲν ἀρότρῳ τὴν χεῖρα, διότι πρόθυμός ἐστιν ἐπακο- 30 λουθεῖν, ὀπίσω δὲ βλέπει, διότι μελλήσεως καὶ ἀναβολῆς ποιεῖται πρόφασιν τὴν πρὸς τοὺς οἰκείους διάλεξιν· ἀλλ οὐ τοιούτους ὄντας εὑρήσεις τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. Ἅμα γὰρ ἤκουσαν τοῦ δεσπό-

[n] εἰπὼν Cod. [o] ἐφάπασι Cod.

του Χριστοῦ λέγοντος πρὸς αὐτοὺς, "δεῦτε ὀπίσω μου," εὐθέως ἀφέντες τὸ πλοῖον καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν, ἠκολούθησαν αὐτῷ. τοιούτους οὖν προσήκει τυγχάνειν τοὺς ἀκολουθεῖν ἐθελήσαντας τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΛΔ. 5

Περὶ τῶν ἀναδειχθέντων ο'.

1 **Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα.**

Τίτου Βοστρῶν. Τούτου ὁ τύπος ἐν τοῖς Μωϋσέως ἐγράφετο λόγοις· Θεοῦ γὰρ προστάττοντος, ἑβδομήκοντα ἐπελέξατο, ἐπηφίει δὲ τοῖς ἐξειλεγμένοις τὸ Πνεῦμα Θεοῦ· καὶ καθ' ἕτερον δὲ 10 τρόπον, τούς τε δύο καὶ δέκα μαθητὰς καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς ἑβδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σημαινομένους εὑρήσομεν· γέγραπται γὰρ οὕτως ἐν τῇ ἐξόδῳ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· "ἦλ-"θον," φησὶν, "εἰς Αἰλὰμ," ἑρμηνεύεται δὲ εἰς ἀνάβασιν, ἤγουν 15 εἰς αὔξησιν, "καὶ ἦσαν ἐκεῖ," φησὶν, "δώδεκα ὑδάτων πηγαὶ, "καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων." ἀναβαίνοντες γὰρ εἰς τελειοτέραν σύνεσιν, καὶ εἰς αὔξησιν ἀνατρέχοντες τὴν πνευματικὴν τὰς δυοκαίδεκα πηγὰς εὑρήσομεν, τουτέστι, τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους, καὶ τὰ ἑβδομήκοντα τῶν φοινίκων στελέχη τοὺς 20 ἀναδειχθέντας δηλονότι παρὰ Χριστοῦ· ἀρυόμενοι γὰρ ὡς ἐκ πηγῶν ἁγίων ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθητῶν παντὸς εἴδησιν ἀγαθοῦ.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Καὶ ἐπειδὴ πολλή τις ἔμελλεν ἔσεσθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἡ πληθὺς, ἐσαγηνεύετο γὰρ οὐ 25 μόνον ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γὰρ καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν ἀγέλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδείχθησαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοῖς δύο καὶ δέκα καὶ ἕτεροι ἑβδομήκοντα. Τὰ ἀκόλουθα τούτων οἷον "ὁ μὲν "θερισμὸς πολὺς," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ "μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας "εἰς οἰκίαν," ὅπερ ῥεμβασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων καὶ δια- 30 βολῆς ἐστι τεκμήριον. Προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Ἔτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἕως ὧδε· "ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν ἀθετεῖ τὸν "ἀποστείλαντά με."

2 *Ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτοὺς, ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι.*

Τίτου Βοστρῶν. *Ὥσπερ γὰρ ἀγροὶ κομῶντες πλουσίως εὐρεῖς τε καὶ μακροὶ πολλοὺς ζητοῦσι τοὺς θεριστὰς, οὕτως ἡ σύμπασα γῆ, ἤτοι τῶν μελλόντων πιστεύειν εἰς Χριστὸν ἡ πλη-* 5 *θὺς, πολλή τις οὖσα καὶ ἀναρίθμητος, οὐκ ὀλίγων ἐδεῖτο μυσταγωγῶν. ἐβάδιζον οὖν ἀνὰ δύο πεμπόμενοι κατὰ πόλεις καὶ κώμας, μονονουχὶ βοῶντες τὸ διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς, "ἑτοιμάσατε ὁδὸν "Κυρίου." πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει· εἰπὼν γὰρ τὸ "δεήθητε τοῦ Κυρίου "τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ,"* 10 *τοῦτο πέπραχεν αὐτὸς καίτοι τοῦ θερισμοῦ Κύριος, τουτέστι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· τίς ἂν εἴη παρὰ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν; "αὐτοῦ γὰρ ἡ σύμπασα γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς," καθὰ γέγραπται· εἶτα πῶς μόνως πρέποντος τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τοῦ ἐκβαλεῖν τοὺς ἐργάτας τούτους ἀνέδειξεν ὁ Χριστός· αὐτὸς ἄρα* 15 *ἐστὶν ὁ τοῦ θερισμοῦ δεσπότης, καὶ δι' αὐτοῦ τε καὶ σὺν αὐτῷ κατάρχει τῶν ὅλων ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. ἴδια δὲ πάντα ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ οὐδέν ἐστιν ὧν ἂν ἔχειν ὁ Πατὴρ λέγοιτο, ἃ μή ἐστι καὶ τοῦ Υἱοῦ.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Προλέγει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν διωγμὸν, ἵνα ἐνέγκωσι τῇ πείρᾳ τὰς συνθήκας, μὴ βαστάζετε βαλάντιον, μὴ βαρεῖτε* 20 *ἀργυρίῳ τὸν ὦμον· ἀρκεῖ γὰρ ὑμῖν βεβαρῆσθαι τῇ φροντίδι τοῦ λόγου τὴν διάνοιαν· μὴ ἐν τῷ βαλαντίῳ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἄρτου ἔχετε, ἀλλ' ἐν τῷ πέμψαντι τίθεσθε τὴν φροντίδα· μηδένα κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσησθε, μὴ τοῦτο ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γένηται ὁμιλίας ἐν μέσῳ παραπιπτούσης καὶ βραδυτῆτος προφάσει, μη-* 25 *δεμία τις διαβολικὴ κακουργία ὑμᾶς ἀποσπάσῃ· οὐ γὰρ κατ' ἀποκλήρωσιν δώσετε τὴν προσηγορίαν, ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τὸν λόγον δώσετε, ὅπου δὲ ᾖ ἄξιον ἐπαναπαύσεται τὸ πρᾶγμα. Εἰ δὲ μὴ, ἐφ' ὑμᾶς ἀνακάμψει· οὐ γὰρ ἁπλῶς ῥίπτεται, ἀλλὰ κρίσει τῇ ἐμῇ βάλλεται.* 30

7 *Μὴ μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν.*

Τοῦτο γὰρ ῥεμβομένων καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ ἀστασίας ἔργον, καὶ διαβολῆς τεκμήριον· βεβηκότες δὲ γίνεσθε καὶ ἀμετακίνητοι τὸν νοῦν.

11 Καὶ τὸν κονιορτὸν τὸν κολληθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς πόλεως ὑμῶν ἀπομασσόμεθα ὑμῖν.

Ὠριγένους. Τῶν γὰρ ἁμαρτημάτων ὑμῶν ὁ κονιορτὸς δικαίως ἂν εἰς ὑμᾶς ἐπανέλθῃ. παρατήρει ὅτι αἱ μὴ παραδεχόμεναι τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὴν ὑγιῆ διδασκαλίαν πόλεις, ἔχουσι πλατείας 5 ἀνάλογον· τὸ " πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν " ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς."

12 Λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι Σοδόμοις ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἀνεκτότερον ἔσται.

Τίτου Βοστρῶν. Ἐπειδὴ εἰς Σοδόμα οὐκ ἀπεστάλησαν Ἀπό- 10 στολοι, ἐὰν τοίνυν μὴ δέξωνται ὑμᾶς τοὺς Ἀποστόλους, χείρους ἔσονται οὗτοι ἐκείνων.

13 Οὐαί σοι Χοραζὶν, οὐαί σοι Βηθσαϊδὰ, ὅτι εἰ ἐν Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένοντο, καὶ τ. ἑ.

Οὗτοι οἱ τόποι Ἰουδαϊκοὶ ἐτύγχανον, Τύρος δὲ καὶ Σιδὼν Ἑλ- 15 ληνικοί. Σημαίνει τοίνυν ὁ Κύριος, ὅτι εἰ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐγένοντο αἱ δυνάμεις, ῥᾷον ἂν ἐπίστευον ἤπερ ὑμεῖς· ἐλέγχει τοίνυν τὰς Ἰουδαϊκὰς πόλεις, καὶ ἀντιπαρατίθησι τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων τὰς χείρους. καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, τὰ ἔθνη ῥαδίως ἐπίστευσαν· Ἰουδαῖοι δὲ ἔμειναν ἄπιστοι, καίπερ πολλὴν ἐσχηκότες τοῦ λόγου 20 τὴν ἐπιμέλειαν. Μὴ λυπεῖσθε ὅταν ἀπειθῶσιν ὑμῖν, μηδὲ λέγετε τί ὑπάγομεν ὑβρισθῆναι; οὐδεὶς ἡμῶν ἀνέχεται· ὁ ἀκούων ὑμῖν ἐμοῦ ἀκούει, οὔτε ἂν πιστεύσῃ τις, ὑμεῖς ἐστε δυσωποῦντες, οὔτε ἐὰν ἀντιλέγωσιν, ὑμεῖς ἐστε οἱ ἐνεδρεύοντες, χρήσατέ μοι τὴν γλῶτταν, ἐγὼ παρέχω τὴν χάριν, ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ· εἰς 25 ἐμὲ γὰρ ἀνατρέχει ἡ ὑμετέρα ὕβρις.

Προείρηται ὅτι ἀπέστειλε τοὺς ἑβδομήκοντα· διὸ νῦν λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν μετὰ χαρᾶς, ὡς ἐπακολουθησάσης τῷ λόγῳ τῆς θεοσεβείας· ἔλεγον γὰρ, " Κύριε, καὶ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται " ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματί σου." οὐχ οὕτω δὲ χαίροντες ὅτι μᾶλλον 30 γεγόνασι τοῦ θείου κηρύγματος διάκονοι, τοῦτο εἶπον, καὶ ὅτι ἠξίωνται γερῶν Ἀποστολικῶν, ἀλλ' ὅτι σημείων γεγόνασιν ἀποτελεσταί. Ὅπερ δὲ, φησὶν ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτοὺς, " ὅτι ἐθεώρουν

" τὸν Σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰ ὁ ἄρχων αὐτῶν κατέπεσεν, οἱ δοῦλοι τί προσδοκῶσι δύνασθαι δρᾶσαι· λέγει δὲ ἑωρακέναι, ἐπειδὴ ἄλλος οὐ δύναται ἰδεῖν ἢ ὁ κριτὴς ὁ ἀόρατος· ὡς ἀστραπὴν δὲ εἶπεν, ὅτι λαμπρὸς ἦν τὴν φύσιν, εἰ καὶ σκοτοειδὴς γέγονε τὴν προαίρεσιν· ὃ γὰρ 5 ἐποίησεν ὁ Θεὸς, τοῦτο καλόν. Διὸ μὴ θαυμάζετε, φησὶ, μηδὲ μέγα φρονεῖτε· ἐγὼ γὰρ δέδωκα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν.

Ἔστι δὲ καὶ οὕτω λαβεῖν περὶ τούτου κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον, ὅτι ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἶδε πεσόντα τὸν διάβολον, τουτέστιν, ἐξ ὕψους εἰς γῆν κατενηνεγμένον, ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν, 10 ἐξ ἰσχύος πολλῆς εἰς ἐσχάτην ἀσθένειαν. Πρὸ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατεκράτησε τῆς ὑπ' οὐρανόν· προσεκυνήθη σχεδὸν παρὰ πάντων· ναοὶ πανταχοῦ καὶ βωμοὶ καὶ θυσίαι. ἐπειδὴ δὲ καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, πέπτωκεν ἐκεῖνος ὡς ἀστραπὴ, ὁ πάν- 15 τας ἔχων προσκυνητὰς τοὺς πεπλανημένους, ὑπὸ πόδας τέθειται τῶν προσκυνούντων αὐτόν.

Καὶ ὄφεις δὲ καὶ σκορπίους αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ ὡς περὶ αὐτοῦ τε τοῦ διαβόλου εἰρημένον καὶ τῶν δαιμόνων αὐτοῦ, οἵτινες σὺν αὐτῷ καταπατοῦνται ὑπὸ τῶν δούλων Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τὴν 20 τοιαύτην ἐξουσίαν λαμβάνοντες ὑπ' αὐτοῦ.

Τὸ δὲ, " μὴ χαίρετε ὅτι τὰ πνεύματα ὑμῖν ὑποτάσσεται," τοῦτο σημαίνει, ἵνα μὴ κενοδοξίαν ἐκ τούτου κτήσονται. Καὶ γὰρ ἄλλοι εἰσὶ, φησὶν, οἱ ἐκ τούτου εὐεργετούμενοι, οἱ τῆς ἰάσεως δηλονότι καταξιούμενοι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τούτῳ χαίρετε, ὅτι τὰ 25 ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ διὰ μέλανος, ἀλλὰ διὰ μνήμης καὶ χάριτος καὶ δόξης Θεοῦ. καὶ ὁ μὲν διάβολος ἄνωθεν καταπίπτει, οἱ δὲ ἄνθρωποι κάτω ὄντες ἄνω γράφονται. αὕτη τοίνυν ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ χαρὰ, τὸ ἄνω γράφεσθαι. γράφεται δὲ ἕκαστος ὅσον ἐὰν κάμῃ τῷ τε ἀξιώματι, καὶ τῇ τῆς ἐνεργείας 30 χάριτι.

Τὰ ἀκόλουθα τούτῳ οἷον, " αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ " πνεύματι ὁ Ἰησοῦς." Καὶ " μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ βλέποντες ἃ βλέπετε." καὶ περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ, ἕως

"καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὠριγένους. Οὐ μακρὰν τὸ "πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ "Πατρός μου" ἐστὶ, καὶ τὸ "ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ "καὶ ἐπὶ γῆς." καὶ διὰ τοῦτο αὐτῷ δίδοται πᾶσα ἐξουσία, ἵνα 5 εἰρηνοποιήσῃ διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ· εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐδέπω μὲν οὖν τὰ πάντα εἰρηνοποίησεν, ὡς δῆλον ἔστι ἐκ τοῦ τὸν ἀπὸ τῆς κακίας ὑπαρχεῖν πόλεμον· ἔσται δὲ πάντως ἡ τελεία εἰρήνη. δικαιότατα δὲ πάντα παραδέδωκεν αὐτῷ ὁ Πατήρ· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς παρεδόθη ὑπὲρ πάντων, ὅς 10 ἐστι Πατὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν, καὶ "ἱλασμός "ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν," οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. παρεδόθη δὲ καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, "ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ "ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται 15 "ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν."

Τίτου Βοστρῶν. Ἀποκάλυψίς ἐστι μετάδοσις γνώσεως πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου φύσεώς τε καὶ δυνάμεως, καὶ ὅπου μὲν ὁμοία φύσις, ἐκεῖ γνῶσις ἄνευ διδασκαλίας· ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἀποκαλύψεως μάθησις. ἐπιτήρει τοίνυν, πῶς ἐνταῦθα μὲν ἐκ χάριτος, 20 ἐκεῖ δὲ ἐκ φύσεως.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος νομικοῦ.

25 **Καὶ ἰδοὺ νομικός τις ἀνέστη, ἐκπειράζων αὐτόν.**

Ἐπαινεθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁ νομικὸς, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέρρηξεν, οὐδένα εἶναι πλησίον αὐτοῦ τιθέμενος, ὡς οὐδενὸς ὄντος αὐτοῦ 25 κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐφαμίλλου. Τοῦτο γὰρ ἐδείκνυτο ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, "ὁ δὲ θέλων δικαιῶσαι αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν "εἶπε, τίς ἐστί μου πλησίον;" ὁ νομικὸς πλησίον μόνον ἐνόμιζεν εἶναι τὸν δίκαιον τῷ δικαίῳ, τὸν ὑψηλὸν τῷ ὑψηλῷ, κατ᾽ ἀρετὴν, φημί. οὐ γὰρ τῇ οὐσίᾳ μιᾷ οὔσῃ τὸ ὑψηλὸν ἔκρινεν, 30 ἀλλ᾽ ἢ τοῖς ἀξιώμασιν, ἢ ταῖς πράξεσι· διὸ θέλων αὐτὸν δικαιῶσαι, τουτέστι δίκαιον ἀποδεῖξαι, ὡς ὑψηλὸς εἴη κατὰ τὴν ἀρετὴν,

ἢ μέγας κατὰ τὸ διδάσκαλον εἶναι, φησὶ "καὶ τίς ἐστί μου "πλησίον;" δεῖξόν μοι τὸν οὕτω μέγαν· ὁ δὲ Σωτὴρ ἅτε δὴ ποιητὴς, μικρὸν γὰρ καὶ μέγαν αὐτὸς ἐποίησεν, οὐ ταῖς πράξεσιν οὐδὲ τοῖς ἀξιώμασιν, ἀλλὰ τῇ φύσει ὡρίσατο τὸν πλησίον, μονονουχὶ λέγων, οὔπω σοι τέως λέγει ὅτι οὐδὲν τῶν ἄλλων διενήνοχεν, 5 ἵνα μὴ οἱ ὄντως φιλάρετοι νομίσωσι μὴ χρεωστεῖν τοῖς πέλας τὴν ἀγάπην, δόγμα τὸν σὸν ἔλεγχον νομίσαντες εἶναι, ἀλλὰ καὶ εἰ οὕτως ἔχει· δεδόσθω γὰρ σπουδὰς τοῦ δεομένου γενέσθαι πλησίον, οὐ τῷ τόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διαθέσει, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἐπιμελείᾳ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν Σαμαρείτην σοι ἐχαρακτήρισα· τὸ γὰρ 10 πλησίον τῇ φύσει κρίνεται οὐ τῇ ἀρετῇ, οὐ τῇ οὐσίᾳ, οὐ τῷ ἀξιώματι, ἀλλὰ τῇ συμπαθείᾳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς θεραπείας· ἐκεῖνον οὖν ἡγοῦ μάλιστα πλησίον εἶναι τὸν δεόμενον, καὶ αὐτεπάγγελτος ἐπὶ τὴν βοήθειαν βάδιζε.

ΚΕΦ. ΛϚ. 15

Περὶ τοῦ ἐμπεσόντος εἰς τοὺς λῃστάς.

30 "Ἄνθρωπός τις κατέβαινε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ," τὴν ἄνωθεν κάθοδον τοῦ ἀνθρώπου αἰνιττόμενος τοῦτό φησιν, ἥτις διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραβάσεως ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς καὶ ἀστασιάστου καὶ θείας τοῦ παραδείσου διατριβῆς, Ἱερουσαλὴμ εὐκαίρως ὀνομασθείσης, 20 ὅπερ εἰρήνην[p] σημαίνει Θεοῦ, πρὸς τὴν Ἱεριχὼ τὴν κοίλην καὶ χθαμαλὴν, καὶ τῷ καύματι πνιγηρὰν κατωλίσθησε. δηλοῖ δὲ τὴν ἐμπαθῆ τοῦδε τοῦ κόσμου ζωὴν χωρίζουσαν Θεοῦ· λῃστὰς δὲ λέγει τὸ τῶν ἀγρίων δαιμόνων σύστημα, οἵτινες τῶν τῆς ἀρετῆς ἱματίων, ἀνδρίαν φημὶ, καὶ σωφροσύνην καὶ τὰ ὅμοια, ἐκδύσαντες 25 αὐτὸν, τὰ τῆς ἁμαρτίας τραύματα καταλιπόντες ἐν αὐτῷ, ἀπῆλθον θέντες ἡμιθανῆ· καὶ γὰρ οὐκ ἔστι τούτοις ὅλως εὐχέρεια τοῦ πλήττειν, εἰ μὴ προλαβόντες συλήσωσι τὰ τῶν ἀρετῶν περιβόλαια, ὅθεν μετὰ τοῦτο πλήττουσιν ἀφειδῶς καὶ μέχρι θανάτου. οὐ γὰρ τὴν ἀρετὴν ἐκδύσαι σπουδάζωσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς 30 ἡμετέρας ἐρῶσιν ἀπωλείας. Ἐπειδὴ δὲ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης

[p] εἰρημένον Cod.

ὀνόματός ἐστιν εἰσηγητής, διὰ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ Λευΐτου τὴν ἀνωφελῆ τοῦ νόμου σημαίνει πάροδον· οὐδὲ γὰρ τὰς πληγὰς τοῦ παραπεπτωκότος εἰς τοὺς λῃστὰς ἐθεράπευσεν· "ἀδύνατον γὰρ "αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφελεῖν ἁμαρτίας," καὶ ἐπεῖδε μὲν, ἠτόνησε δὲ, καὶ πρὸς τελείαν θεραπείαν οὐκ ἤρκεσεν, οὔτε κείμενον 5 ἀνέστησε· τὸ γὰρ "ἀντιπαρῆλθε" δηλοῖ ὅτι οὐ παρώδευσε καταλείψας ἀθέατον, ἀλλ' ἔστη καὶ ἐθεάσατο, καὶ θεραπεῦσαι διενοήθη καὶ ἐφήψατο· πρὸς δὲ τὴν θεραπείαν ἀδυνατήσας, τῇ τῶν πληγῶν ἤτοι τῶν παθῶν ἐπικρατείᾳ νικηθεὶς, εἰς τοὐπίσω πάλιν ἀπέδραμε· τοῦτο γὰρ τὸ "ἀντιπαρῆλθεν" ἐνδείκνυται. 10

Ἀλλ' ὁ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ φυράματος περιθέμενος, ἐν ᾗ παντὸς ἦν ἔθνους τὸ μέρος, Ἰουδαίου τε καὶ Σαμαρείτου καὶ Ἕλληνος, καὶ πάντων ἅπαξ ἀνθρώπων, τοῦτον μετὰ τοῦ σώματος, ὅπερ ἐστὶν ὑποζύγιον, τῷ τόπῳ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κακώσεως ἐπιστὰς, τῶν τραυμάτων ἐθεράπευσε. καὶ 15 γὰρ ὥδευσεν ἀληθῶς, οὐ παρώδευσεν· αὐτὸ τοῦτο πρόφασιν ὁδοῦ ποιησάμενος τὸ ἡμᾶς ἐπισκέψασθαι, δι' οὓς καὶ κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, δι' οὓς καὶ κατέλυσεν· οὐ γὰρ ὤφθη μόνον, ἀλλὰ καὶ συνανεστράφη τοῖς ἀνθρώποις, κατὰ ἀλήθειαν χωρὶς τροπῆς καὶ φαντασίας γενόμενος ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ ἴδιον ἰατρῶν γνησίων 20 καὶ φιλοστόργων τὸ συναναστρέφεσθαι τοῖς ἀῤῥωστοῦσι, καὶ μὴ ἀφίστασθαι πρὶν ἂν ὑγιαίνωσιν. ὅθεν καὶ οἶνον τοῖς ἕλκεσιν ἐπαντλῶν τὸν διδασκαλικὸν λόγον καὶ ἐπιστύφοντα, ἐλαίῳ τοῦτον ἐκέρασεν· οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν ἄκρατον αὐτὸν ἐνεγκεῖν· οὐ γὰρ ὑπέμεινε τὴν ὑπερβάλλουσαν στύψιν τὸ τῶν τραυμάτων χαλεπὸν καὶ ἀνίατον· 25 ὅθεν διὰ τοῦτο ἁμαρτωλοῖς καὶ τελώναις συνανεκλίνετο. ἐπὶ τὸ ἴδιον δὲ ὑποζύγιον ἀνεβίβασεν· ἐν ἑαυτῷ γὰρ ἡμᾶς φέρει, ὅτι ἐσμὲν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ· εἰς πανδοχεῖον δὲ ἀπήγαγε, τουτέστιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν πάντων γενομένην δεκτικὴν καὶ χωρητικήν· οὐκέτι γὰρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιᾶς καὶ τῆς 30 ἐν τύποις λατρείας ἀκούσομεν, οὐκ εἰσελεύσεται Ἀμμωνίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Κυρίου, ἀλλὰ τοῦτο ἀκούσομεν, "πορευ- "θέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη" καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅτι "ἐν παντὶ "ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ "ἐστι." Πῶς δὲ ἀπαγαγὼν μειζόνως ἐπιμελείας ἠξίωσεν; ἐπειδὴ 35

τῆς Ἐκκλησίας συλλεγείσης ἐκ τῶν τῇ πολυθεΐᾳ νενεκρωμένων ἐθνῶν, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκῶν καὶ περιπατῶν καὶ πᾶσαν πνευματικὴν δωρούμενος χάριν.

Ἐπέχουσι δὲ τοῦ πανδόχου τύπον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, οἷς εἰς οὐρανοὺς ἀνιὼν ἔδωκεν ὁ 5 δεσπότης Χριστὸς δύο δηνάρια, προνοεῖν ἐπιμελῶς τοῦ ἠῤῥωστηκότος ἐγκελευσάμενος, καὶ προσθεὶς "ὡς ἐάν τι προσδαπανήσῃς, "ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαί με ἀποδώσω σοι·" δύο δὲ δηνάρια τὰς δύο διαθήκας φησὶ, παλαιὰν καὶ καινὴν, ἀμφοτέρας οὔσας τοῦ Θεοῦ, καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ ἄνω καὶ ἑνὸς βασιλέως φερούσας, ὡς τὰ 10 δηνάρια, καὶ τὸν αὐτὸν βασιλικὸν χαρακτῆρα ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῶν ἱερῶν λογίων ἐνσφραγιζομένας καὶ ἐντυπουμένας. ἃ δὴ λαβόντες οἱ τῶν ἁγιωτάτων ἐκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ἱδρώτων ταῖς διδασκαλίαις πλατύναντες, καὶ οἴκοθεν προσδαπανήσαντες· τοιοῦτον γὰρ ὑπάρχει τὸ νοητὸν ἀργύριον, ἐπανερ- 15 χομένῳ τῷ δεσπότῃ κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν ἐροῦσιν ἕκαστος, Κύριε, δύο δηνάριαδ ἔδωκάς μοι· ἰδοὺ προσδαπανήσας οἴκοθεν, ἄλλα δύο ἐκέρδησα· καὶ γὰρ τὸ ποίμνιον ηὔξησα. οἷς ἀποκριθεὶς ἐρεῖ "εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἶτα ἐρωτήσαντος τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὸν νομικὸν, "τίνα 20 "τούτων τῶν τριῶν πλησίον δοκεῖ σοι γεγονέναι τοῦ ἐμπεσόντος "εἰς τοὺς λῃστάς;" κακείνου ἀποκριθέντος, ὅτι "ὁ ποιήσας τὸ "ἔλεος μετ' αὐτοῦ," ἀποκριθεὶς εἶπε, "πορεύου καὶ σὺ καὶ ποίει "ὁμοίως," ὡσανεὶ ἔλεγεν αὐτῷ· ἀνόνητον γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα τοῖς λαχοῦσιν αὐτὸ, καὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθέσι, 25 τὸ ὠνομᾶσθαι νομομαθεῖς, εἰ μὴ δι' αὐτῶν εὐδοκιμοῦσι τῶν ἔργων· ἰδοὺ γὰρ παραπέπλεκται τῆς ἀγάπης ὁ στέφανος τῷ τὸν πλησίον.

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ Μάρθας καὶ Μαρίας.

38 Μέγα μὲν τὸ τῆς φιλοξενίας κατόρθωμα, ὅπερ ἡ Μάρθα ἔχουσα 30 τὸν Κύριον ὑπεδέξατο, ὑψηλότερον ὅπερ ἡ Μαρία πεποίηκε, καθὼς ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε. παρακαθέζουσα γὰρ πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκούουσα

ἀπεδέχθη μειζόνως ὑπὲρ τὴν Μάρθαν. πρὸς ἐκείνην μὲν γάρ φησι, "Μάρθα, Μάρθα, μεριμνᾷς," καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο πάρεσμεν, ἵνα περὶ τοῖς βρώμασι τὴν κοιλίαν θρέψωμεν· καὶ δι' ὀλίγων γὰρ ἡ χρεία γίνεται· περὶ δὲ ταύτης ἔφη, "Μαρία γὰρ "τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο, ἥτις οὐκ ἀφαιρεθήσεται ἀπ' 5 "αὐτῆς." Τίς δὲ ἦν ἡ μερίς; ἀκοὴ λόγων ἀληθείας, καὶ θεωρίας μυστηρίων, καὶ τὴν μὲν οὐκ ἀπέστρεψεν, ἀφ' ὧν ἐποίει, τὴν δὲ προσεδέξατο, ἐφ' οἷς προσεῖχε. σκοπήσας μὲν τοίνυν τὰς δύο μερίδας διὰ τῶν δύο γυναικῶν, εἰσάγομεν, τὴν μὲν σωματικωτέραν διακονίαν ἐλάττω· χρησιμωτάτη γὰρ καὶ αὕτη· τὴν δὲ ἀναβεβη- 10 κυῖαν καὶ πνευματικωτέραν· καὶ ἕκαστος ἡμῶν ὃ θέλει ἐκλέξεται. ὁ βουλόμενος διακονεῖν τοῖς πτωχοῖς καὶ θεραπεύειν νοσοῦντας, διὰ Μάρθας τὸν κανόνα τοῦτον λαβεῖν· ὃ γὰρ ἂν ποιήσῃ τις εἰς δοῦλον Χριστοῦ, εἰς Χριστὸν ἀνατρέχει τὸ γινόμενον· ὁ δὲ θέλων τὴν Μαρίαν ζηλῶσαι τὴν καταλελοιπυῖαν τοῦ σώματος τὴν διακονίαν, 15 ἀναβᾶσαν δὲ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν πνευματικῶν μαθημάτων, γνησίως μετελθέτω τὸ πρᾶγμα. ὀνίνησι δὲ καὶ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ὁ Κύριος διὰ τούτων οὐ μετρίως, ἵν' εἰδεῖεν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν δεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνδιαιτᾶσθαι χρὴ, ἡνίκα τὴν ὑπ' οὐρανὸν περιέρχονται, τὸ θεῖον κήρυγμα καταγ- 20 γέλλοντες.

Περὶ προσευχῆς καὶ περὶ τοῦ "πατὲρ ἡμῶν" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ προσευχῆς. 25

5 Λέγει δὲ τὸ "τίς ἐξ ὑμῶν ἕξει φίλον καὶ πορεύσεται πρὸς "αὐτὸν μεσονυκτίου" καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς ἐν τρόπῳ παραβολῆς, ἵνα μὴ ἀψικόρως τὴν προσευχὴν ποιώμεθα, ἢ καὶ ὡς μὴ ἀκουσθέντες ἐκ πρώτης εὐχῆς καὶ δευτέρας, ἀνακόπτωμεν τὰς ἱκετείας, ὡς οὐδὲν ἐχούσας τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν· ἀσυνέτως τοῦτο καθ' ἑαυτοὺς 30 λογιζόμενοι, ὅτι προσῆλθον πολλάκις, ἐδάκρυσα, ἐδεήθην καὶ οὐ προσεδέχθην· οὐ γὰρ ἐκβέβηκέ τι πρὸς πέρας τῶν αἰτηθέντων παρ' ἐμοῦ. χρὴ δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο λογίζεσθαι ἡμᾶς, ὅτι οἶδε τὰ καθ' ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης· καὶ πάντες ἐπέκεινα τῶν ἡμετέρων

μέτρων αἰτοῦμεν. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἐνθυμούμενοι, ἐμμένωμεν προσκαρτεροῦντες τῇ προσευχῇ· καὶ γὰρ τὰ ἀνιδρωτὶ πορισθέντα καὶ ἐξ ἑτοίμου ληφθέντα καταφρονεῖσθαι φιλεῖ. εἰπὼν γὰρ "ζητεῖτε," τὸ πονεῖν ἐπιτάττει, πόνῳ γὰρ ἀεί πως εὑρίσκεται τὸ ζητούμενον. ὁ κρούων τῇ χειρὶ προσαράττει τὴν θύραν, ἵνα τὴν τῶν 5 κρουσμάτων ὄχλησιν οὐκ ἐνεγκὼν τῆς ἑστίας δεσπότης, ἀνοίξῃ καὶ οὐχ ἑκών· μάθωμεν τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων τοῦ χρησίμου τὴν θήραν, καὶ κρούσωμεν καὶ ὀχλήσωμεν ζητοῦντες, καὶ ἐπιτύχωμεν.

Τὸ δὲ "πορεύσεται μεσονυκτίως" περὶ τῶν εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ 10 βίου πρὸς συναίσθησιν ἐρχομένων τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων καὶ τῇ πίστει προστρέχουσι, τοῦτό φησιν ὁ φιλάνθρωπος· ὁ δὲ φίλος ὁ τῆς οἰκίας κύριος, ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς, ὁ πάντας φιλῶν, καὶ τοὺς μή πως πεπιστευκότας αὐτῷ, καὶ διψῶν τὴν σωτηρίαν αὐτῶν· τρεῖς δὲ ἄρτους ὠνόμασε, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ 15 Υἱὸν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, πίστιν αἰνιττόμενος, ἤ τις ἐστὶν ὁμολογία τῆς παναγίου καὶ ὁμοουσίου, καὶ ζωοποιοῦ Τριάδος. ὁ δὲ φίλος ὁ παραγενόμενος ἐξ ὁδοῦ καὶ ἐπιξενωθεὶς αὐτῷ, νοηθείη ἂν εἰκότως ὁ Ἄγγελος, ἤγουν οἱ Ἄγγελοι οἱ παραγενόμενοι πρὸς τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου ὥραν παραλαβεῖν ἡμᾶς· φιλοῦσι γὰρ ἡμᾶς καὶ 20 αὐτοὶ, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν εὐφροσύνην ποιούμενοι, ὡς ὁ Κύριος φησὶν, "ὅτι χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ" καὶ τὰ ἑξῆς. τὰ δὲ παιδία τὰ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀναπαυόμενα τοὺς τραφέντας ὡς τὰ παιδία καὶ παραπεπιστευκότας ἐν ἁπλῇ καρδίᾳ τῷ Εὐαγγελίῳ παρίστησι, καὶ ἠξιωμένους τῷ Κυρίῳ συναναπαύεσθαι, ὡς καὶ περὶ τούτου αὐτὸς 25 ὁ Σωτὴρ λέγει, "ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἥξουσι "καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραὰμ" καὶ τὰ ἑξῆς. "Ἀναίδειαν" ἐνταῦθα λέγει τὴν μεθ' ἐπιμονῆς ἐπιτεταμένην προσευχήν.

11 Τὸ δὲ, "τίς ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα, ἐὰν αἰτήσῃ ἄρτον," καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφὸν, καὶ περὶ τῶν λεγόντων 30 ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, καὶ "ὅταν τὸ ἀκάθαρτον "πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως "καὶ ἔσονται ἔσχατα τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου χείρονα τῶν πρώτων," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τοῦ ἔχοντος δαιμόνιον κωφόν.

14 Τίτου Βοστρῶν. Κωφὸν καλεῖ, τὸ κωφότητα ἐμποιοῦν πρὸς τὸ μὴ ἀκουσθῆναι λόγον Θεοῦ· δαίμονες γὰρ πονηρότατοι περιελόντες τὸ εὐήκοον τῆς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεως, ἐπήρωσαν ἡμῶν 5 τὴν ἀκοὴν τῆς ψυχῆς· διὰ τοῦτο Χριστὸς παρεγένετο, ἵνα ἐκβάλῃ τὸ δαιμόνιον τὸ κωφὸν, καὶ ἀκούσωμεν λόγον ἀληθείας· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἦν ὁ δαιμονιζόμενος κωφὸς, ἀλλ' ὁ εἷς ἐτύγχανε δεῖγμα τῶν πάντων· τὸν δὲ ἕνα θεραπεύει, ἵνα καθολικὸν γεῦμα παράσχῃ τῆς οἰκουμενικῆς σωτηρίας, καὶ ὅταν εἷς ἐκ γενετῆς τυφλὸς σω- 10 ματικῶς εὐεργετεῖται, πάντες πνευματικῶς εὐαγγελιζόμεθα· καὶ ὅταν εἷς παραλυτικὸς βαδίσῃ, εἷς μὲν διὰ ποδῶν παρ' ἐλπίδα τρέχει, ὁ δὲ κόσμος ἅμα τῷ ἑνὶ, διὰ τῷ τῆς πίστεως αἰνίγματι τρέχει τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οἱ πονηροὶ μετέθηκαν τὴν εὐεργεσίας εἰς γοητείαν, τῆς ἰδίας ὑποψίας ὄντες αὐτοὶ 15 μαθηταί.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Κωφὸν ἐν τούτοις τὸν ἄφωνον ὠνομάσθαι φαμέν· τούτου καθαρισθέντος, καὶ τελεσθέντος τοῦ θαύματος, κατεκρότει μὲν ἡ πληθὺς ταῖς εὐφημίαις αὐτὸν, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ στεφανοῦν ἠπείγετο τὸν θαυματουργόν· τινὲς δὲ, 20 φησὶν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοί τε ἦσαν γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοίᾳ καὶ φθόνῳ μεθύοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῇ νόσῳ τὸ θαῦμα πεποίηνται, ἀφιστάντες γὰρ αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῶς εἰργασμένα, τῷ διαβόλῳ προσνενέμηκαν τὸ [n] πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, δι' αὐτοῦ γὰρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἔφασαν τὰ δαιμόνια. 25

Ἀκύλ. [o] Ἵστησι μὲν γὰρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χεῖρα τὸ γνήσιον, ἵστησι δὲ οἴκους, τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἀντιφέρεσθαί τινας ἀλλήλοις τῶν ἐν αὐτῷ. ἔστησε δ' ἂν καὶ τὴν τοῦ Βεελζεβοὺλ βασιλείαν, τὸ μὴ αὐτὸν ἑαυτῷ δρᾷν ἐθέλειν τὰ ἐναντία. Πῶς οὖν ἐκβάλλει Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; οὐκοῦν οὐχ ἑκόντα τῶν 30 ἀνθρώπων ἐκπέμπονται τὰ δαιμόνια, οὐ γὰρ μάχεται, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ἑαυτῷ, οὐκ ἐπιπλήττει τοῖς ἑαυτοῦ δορυφόροις. Συγ-

[n] τῷ Cod. [o] Ἀκύλ. Cod. Nomen vid. esse corruptum; fors. repon. Ἀπολ. i. e. Ἀπολιναρίου.

κροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν· λείπεται τοίνυν ἐννοεῖν, ὅτι δύναμις θεία συντρίβει τὸν Σατανᾶν.

Τίτου Βοστρῶν. Ἰουδαῖοι καὶ ἐξ Ἰουδαίων κατὰ σάρκα γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί· οὗτοι τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχήκασιν παρὰ Χριστοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπήλλαττον τοὺς 5 ἐνισχημένους, ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς τὸ "ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ." Ὅτε τοίνυν, φησὶν, οἱ ἐξ ὑμῶν γεγονότες υἱοὶ ἐν ὀνόματί μου τὸν Βεελζεβοὺλ θριαμβεύουσιν[p], ἐπιπλήττοντες αὐτοῦ τοὺς δορυφόρους, καὶ ἀμελλητὶ τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμποντες, πῶς οὐκ ἐναργὴς δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμαθὲς ἔχουσα συμπεπλεγμένον τῷ λέγειν, 10 ἐμὲ δανείζεσθαι δύναμιν, τὴν παράκλησίν τε τοῦ Βεελζεβούλ. κατακριθήσεσθε τοίνυν, φησὶν, ὑπὸ τῆς πίστεως τῶν ἐξ ὑμῶν γεγονότων υἱῶν, εἴπερ αὐτοὶ μὲν τὴν παρ' ἐμοῦ λαβόντες ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, παραλύουσι τὸν Σατανᾶν, καὶ οὐκ ἑκόντες τῶν ἐχόντων αὐτὸν ἐκπέμποντες· ὑμεῖς δὲ λέγετε ταῖς ἐκείνου δυνά- 15 μεσι κεχρημένον ἐνεργεῖν ἐμὲ τὰς θεοσημείας. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἀληθὲς, ἔωλον δὲ μᾶλλόν ἐστι καὶ κατεψευσμένον καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφὴν, πρόδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια· δάκτυλον Θεοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά φησι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐπεδήμησα, φησὶ, 20 ἵνα πάντας ἐξέλωμεν τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους ὄντας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συντεθραυσμένους ἰάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνου δηλονότι, συναγάγω εἰς ζωήν. ὁ δέ γε Σατανᾶς μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν ἃ συνῆξα καὶ 25 ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἐμαῖς οἰκονομίαις δίδωσι μοι δύναμιν καθ' ἑαυτοῦ; ἆρ' οὐκ εὔηθες τὸ οἴεσθαί γε τοιοῦτόν τι γεγενῆσθαι; πόθεν οὖν ἄρα συμβέβηκε τοῖς Ἰουδαίων δήμοις τὸ κατολισθεῖν εἰς τοσαύτας ἐννοίας περὶ Χριστοῦ, αὐτὸς διεσάφησεν εἰπὼν, ὅτι "ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου," 30 καὶ τὰ ἑξῆς.

24 Ὠριγένους. Τί ἐστι τὸ διέρχεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν "δι' "ἀνύδρων τόπων ζητοῦν ἀνάπαυσιν καὶ μὴ εὑρίσκων;" ἄνυδροι τόποι οἱ ἐξ ἐθνῶν τὸ πρότερον, νυνὶ δὲ πεπλήρωται ὕδατος θείου, καὶ

p τρίβουουσιν Cod.

οὐκέτι παρέχουσαν ἀνάπαυσιν αὐτοῖς· ποιεῖται τοίνυν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸ πρότερον αὐτοῦ δοχεῖον τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὡς εὗρεν αὐτοὺς οὐκέτι θεῖον ἔχοντας ἐν αὐτοῖς οὐδὲν, ἀλλ' ἐρήμους ὄντας καὶ σχολάζοντας αὐτῷ πρὸς ἐνοίκησιν, κατῳκήσατο δηλαδὴ μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως. Τοῦτο γὰρ φαίνεται δηλοῦν, "ἑπτὰ 5 λέγων ἕτερα πνεύματα μετ' αὐτοῦ," καθάπερ εἴωθεν ἐπὶ πλήθους ὀνομάζειν ἡ θεία γραφὴ τὸν τοσοῦτον ἀριθμῷ, ἐπειδὰν λέγῃ, "ὅτι "στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, καὶ ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησεν." οὐδὲ γὰρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ὁποῖον ἔσχον ἐν Αἰγύπτῳ, τοιοῦτον ἔχουσιν οἱ εἰς τὸν Υἱόν μου ἀπιστήσαντες· πεπλήρωται καὶ 10 ἄλλων πονηρῶν, καὶ γέγονεν αὐτοῖς τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων· χείρονα γὰρ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ νῦν πάσχουσιν, ἐπειδήπερ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν οὐ πεπιστεύκασιν, ἀλλὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπέκτειναν, ὅθεν ἐστερήθησαν τῆς ζωῆς· καὶ οὐκέτι λέγει ἐν αὐτοῖς προφήτης, τάδε λέγει Κύριος, οὐκ ἔστι σημεῖον ἐν αὐτοῖς, οὐκέτι 15 τέρας, οὐκέτι σημεῖον ἐπιφανείας καὶ παρουσίας τοῦ Θεοῦ. μεταβέβηκε γὰρ τὰ ἀγαθὰ ἐφ' ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἐνθῶν, τοῦτον[q] Ἰησοῦ λόγον εἰρηκότος, "ἀρθήσεται ἀπ' αὐτῶν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ "δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς."

ΚΕΦ. Μ. 20

Περὶ τῆς ἐκ τοῦ ὄχλου ἐπαράσης φωνήν.

27 Διὰ τί τῆς γυναικὸς εἰπούσης, "μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε," καὶ τὰ ἑξῆς, αὐτὸς Χριστὸς ὁ δεσπότης εἶπε, "μενοῦνγε μακάριοι οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ φυλάσσοντες αὐτόν;" ἁρμοδίως πρὸς τὸν καιρὸν τοῦτό φησιν· ἐπειδὴ 25 γὰρ οἱ τῶν θείων λόγων ἀνήκοοι τοὺς ὑπηκόους τούτων κατέκριναν, αὐτὸς τὸ ἐναντίον ποιῶν, μᾶλλον μακαρίζει τούτους· λοιπὸν δὲ καὶ διὰ τὸν ἰαθέντα κωφὸν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἀκούσας μάθῃ, καὶ μαθὼν πιστεύσῃ, καὶ πιστεύσας ἐργάσηται, καὶ ἐργασμένος στεφανωθῇ καὶ δοξασθῇ μετὰ πάντων τῶν φυλασσόντων τὰς δεσποτικὰς ἐντολάς. 30 ἅπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, "ὅτι ἡ γενεὰ αὕτη πονηρά ἐστιν," ἕως "ἔσται φωτεινὸν ὅλον" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

q τὸν τοῦ Cod.

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ τῶν αἰτούντων σημεῖον.

33 Οὐδεὶς δὲ λύχνον ἅψας εἰς κρυπτὸν τίθησιν, οὐδὲ ὑπὸ τὸν μόδιον κ. τ. ἑ.

Λύχνον ἔχοντες ἐν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι τὴν νοερὰν δύναμιν, οὐκ 5 εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγουσι ταύτην, ἀλλ' εἰς τὸ ἀφανὲς κρύπτουσι τὸ μὴ ζητεῖν τὴν ἔκλαμψιν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τὴν ἔξωθεν καὶ ματαίαν λαμπρότητα. αὕτη γὰρ γίνεται περὶ τὸν νοῦν σκότος, εἰς πονηρίαν αὐτὸν ἐκκαλουμένη, οἷα δὴ καὶ ἡ περὶ τοὺς Φαρισαίους δόξα παρὰ τῷ πλήθει φθονερῷ καὶ κακοήθως κατὰ τοῦ τιμωμένου παρασκευά- 10 ζουσα, καὶ προσάγειν διὰ στόματος λόγους ἀσεβεῖς καὶ συκοφαντικούς. οὕτω γὰρ ἔνδοθεν καὶ ἀπὸ καρδίας ἐρχόμενον τὸ σκότος, ὅλον τὸ σῶμα πληροῖ, οὐ μόνον τὸ στόμα λόγων ἐμπιπλῶσα τῶν μὴ δικαίων, ἀλλὰ καὶ χεῖρας ἐπὶ μιαιφονίαν ἐγείρουσα· ὃ δὴ καὶ πράττουσι μικρὸν ὕστερον, ἀπὸ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν φόνον ἐγειρό- 15 μενοι. ἐξὸν οὖν ὑμῖν, φησὶ, καθαρὸν κατασκευάζειν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τούτου καταλαμπρύνειν ἑαυτῶν τούς τε λόγους καὶ τὰς πράξεις, ὑμεῖς δὲ τοὐναντίον, ὅθεν χρὴ προάγειν φῶς, ἐντεῦθεν προάγεται σκότος.

ΚΕΦ. ΜΒ. 20

Περὶ τοῦ Φαρισαίου τοῦ καλέσαντος τὸν Ἰησοῦν.

37 Τίνος ἕνεκεν πονηρῶν καὶ βεβήλων ὄντων τῶν Φαρισαίων καὶ βασκάνων καὶ ἀλαζόνων, κληθεὶς παρ' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν οὐ παρῃτήσατο, ἀλλ' εἰσελθὼν ἀνεκλίθη; οὐχ ὡς ἀγνοῶν τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς σκαιότητα ὁ πάντα εἰδὼς τοῦτο πεποί- 25 ηκεν, ἀλλὰ νουθετῆσαι τούτους ἐπειγόμενος, μυσταγωγίας πρόφασιν τὸ πρᾶγμα ποιούμενος.

Ἐσκανδαλίσθη δὲ ὁ Φαρισαῖος, ὅτι οὐ πρὸ τοῦ ἀρίστου ἐβαπτίσθη, ἀσυνέτως σφόδρα, τοῦτο γὰρ ἐποίουν ἐκεῖνοι, ῥύπου παντὸς ἑαυτοὺς, ὡς ἐνόμιζον, ἀπαλλάττοντες, ὅπερ οὐδαμοῦ προσέταξε 30 Μωϋσῆς τοῦτο ποιεῖν.

Μόνη γὰρ διὰ τῶν ὑδάτων ἀπόνιψις χρειωδεστάτη λίαν ἐστὶ, τοῖς ῥυπῶσι σωματικῶς, ἀκαθαρσίαν δὲ τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἀπαλλάξαι οὐ δύναται. Τὰ τούτων ἀκόλουθα, οἷόν ἐστιν, εἶπεν ὁ Κύριος, "ὑμεῖς οἱ Φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τοῦ ποτηρίου," ἕως "τὸ "γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ 5 Ματθαῖον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐξῆν μὲν γὰρ καὶ ἑτέροις λόγοις χρήσασθαι τὸν Κύριον, νουθετεῖν ἐθέλοντα τὸν ἀσύνετον Φαρισαῖον, ἐπιδράττεται καὶ τοῦ καιροῦ καὶ οἷον ἐκ τῶν ὄντων ἐν χερσὶν ἐξυφαίνει τὴν μυσταγωγίαν· ὡς γὰρ ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ τραπέζης 10 ἐναργὲς ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτήριον καὶ τὸν πίνακα, καὶ διαδείκνυσιν ὅτι καθαροὺς καὶ ἐκνενιμμένους εἶναι χρὴ τοὺς εἰλικρινῶς λατρεύοντας τῷ Θεῷ, καὶ οὐ δήπου μόνης ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆς εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὰ ταῖς τραπέζαις ἐξυπηρετοῦντα τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἔξωθεν 15 ἐλευθεροῦσθαι ῥύπων, εὖ ἂν ἔχοι, καὶ προσέτι τοῦτο τῶν ἔσω. Ὁ γὰρ ποιήσας τὸ ἔξωθεν φησὶ, καὶ τὰ ἄνωθεν ἐποίησε, τουτέστιν ὁ τὸ σῶμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. χρὴ τοιγαροῦν ἐν ὅσῳ τὰ ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ σύνδρομον ἔχει τὴν ἀποκάθαρσιν[r], ἀλλ' ἦν ἀληθὲς τοῦτο τοῖς γραμματεῦσί τε καὶ Φαρισαίοις· μέχρι 20 γὰρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαροὺς αὐτοὺς πάντα δρᾷν ἐσπούδαζον, "τάφοις κεκονιαμένοις προσεοικότες" κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, "ἔξωθεν μὲν ὡραῖοι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες ὀστέων νεκρῶν καὶ "πάσης ἀκαθαρσίας." Ἀλλ' οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστός· ἁγίους δὲ καὶ ἀμώμους ψυχῇ[s] τε καὶ σώματι. 25

42 Ἃ γὰρ ἔδει μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἕωλα, τουτέστι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἐκείνας ἀκριβῶς ἐτήρουν τὰς ἐντολὰς, ἤγουν τηρεῖσθαι προσέταττον παρὰ τὸν ὑπὸ χεῖρα λαὸν, αἳ πλείστας αὐτοῖς λημμάτων ὁδοὶ ἦσαν καὶ ἀφορμαὶ, ὥστε μηδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς ἄξια 30 λόγου παρατρέχειν αὐτούς· ἔργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν, τὸ κατὰ μηδένα τρόπον προσκρούειν αὐτῷ, δεδιέναι δὲ τοῦ παντὸς νόμου παράβασιν, κρίσεως δὲ ἡ δικαιοκρισία καὶ τὸ φροντίδος ἴσης ἀξιοῦν τὰ τεθεσπισμένα, καὶ μὴ ῥᾳθυμεῖν μὲν τῶν ἀναγκαίων·

[r] Leg. vid. ἔχειν sed alia manca sunt. [s] ψυχὴν Cod.

μόνοις δὲ τοῖς ἐπικερδέσιν ἀκριβῶς ὁρᾶν, ἀλλὰ προσκλινῆ ποιεῖσθαι τὴν ψῆφον τὴν ἐφ' ἑκάστῳ πράγματι· τὸ γὰρ ἄδικα κρίνειν οὐκ ἀγάπην τὴν εἰς ἀδελφοὺς τηρούντων ἐστί· τὰ τοίνυν ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικὰ μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου, τὰς δεκάτας λαμβάνειν ἐσπούδαζον καὶ τῶν εὐτελεστάτων. 5

Τὸ γὰρ ἀσπασμοὺς ζητεῖν παρὰ πάντων τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προσεδρεύειν ἐν συλλόγοις περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, μνημάτων ἀδήλων οὐδὲν διαφέρουσι· ἃ διαπρέπει μὲν τοῖς ἔξωθεν κόσμοις, μεστὰ δέ εἰσι πάσης ἀκαθαρσίας. ἐνταῦθά μοι βλέπε διαβεβλημένην ἐσχάτως τὴν ὑπόκρισιν τὸ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἅπαντα διαπράττεσθαι. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, "εἰ ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην." 10

ΚΕΦ. ΜΓ.

Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν νομικῶν.

46 Δυσφόρητον μὲν ἀεί πως ἐστὶν ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ ἐλέγχεσθαι, 15 πλὴν οὐκ ἀνόνητον τοῖς ἐπιεικέσι, μεθίστησι γὰρ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἄμεινον. ἄθρει τοῦτο πεπονθότας τοὺς παρά γε τοῖς Ἰουδαίοις ὠνομασμένους νομικούς. ὁ μὲν γὰρ τῶν ὅλων Σωτὴρ ἐπετίμα τοῖς Φαρισαίοις, ὡς ἔξω τρέχουσι τῆς εὐθείας ὁδοῦ· πρὸς ταῦτα δὲ τὸ τῶν ἀνοσίων νομικῶν ἐχαλέπαινε στῖφος. ἑαυτοὺς γὰρ ὑποφέρουσι 20 τοῖς ἐγκλήμασι, καὶ καθ' ἑαυτῶν εἰρῆσθαι νομίζουσιν, ἃ πρὸς ἐκείνους ἔφη Χριστός· ἀλλ' ἦν δήπου κρεῖττον, ἀγαπῆσαι μὲν τὸν ἔλεγχον, αἰτῆσαι δὲ τῶν ἀρρωστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὕβριν ἀμαθῶς τὸν ἔλεγχον ὀνομάζειν, ἐπωφελῆ ὄντα καὶ χρήσιμον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; ἐπιτείνει τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν εἰκαίαν 25 αὐτῶν ὀφρὺν καταφέρει λέγων, "καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαί."

50 Περὶ δὲ τοῦ Ζαχαρίου, οὗ εἶπεν ὁ Κύριος ὅτι μεταξὺ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ναοῦ ἐσφάγη, ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης φησὶν, ὅτι ὁ πατήρ ἐστι τοῦ προδρόμου· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἀπεχώρισε τὴν παναγίαν θεοτόκον Μαρίαν, καὶ μετὰ τὸν ἄφθορον τόκον, τοῦ ταῖς 30 παρθένοις ἀποκεκληρωμένου τόπου ἐν τῷ ναῷ, ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐμαρτύρει δὲ καὶ βασιλέα τῆς κτίσεως εἶναι τὸν εἰς γέννησιν ἀνθρωπίνην οἰκονομικῶς

ἐξ αὐτῆς κατὰ ἀλήθειαν προσελθόντα, φόβῳ τοῦ μὴ γενέσθαι βασιλεῖ ὑποχειρίους, διὰ τοῦτο τὸν ἱερέα μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου κατέσφαξαν.

52 Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως. 5

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. "Κλεῖδα γνώσεως" *καὶ αὐτὸν εἶναι φαμὲν τὸν νόμον καὶ τὴν ἐν* Χριστῷ *δικαίωσιν, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς αὐτόν. ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν οἱ τύποι διαμορφοῦσι τὴν ἀλήθειαν καὶ γράφουσιν αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ* Χριστοῦ *μυστήριον. μόνος ἐσφάζετο κατὰ* 10 *τὸν τοῦ* Μωϋσέως *νόμον· ἤσθιον τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἵματι τὰς φλιὰς, καὶ νενικήκασι τὸν ὀλοθρευτὴν, ἀλλ' αἷμα προβάτου κοινοῦ οὐκ ἂν ἴσχυσεν ἀνατρέψαι θάνατον. ἐμορφοῦτο δὴ οὖν ὡς ἐν ἀμνῷ* Χριστὸς, *τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινοῦ ζωῆς ὑπομένων σφαγὴν, καὶ σώζων αἵματι τῷ ἰδίῳ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ.* 15 *πλεῖστα δ' ἄν τις πρὸς τοῦτο λέγοιτο, δι' ὧν ἔνεστιν ἰδεῖν τὸ* Χριστοῦ *μυστήριον διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενον· ἔφη δέ που καὶ αὐτὸς τοῖς* Ἰουδαίοις *προλαλῶν, ὅτι "ὁ κατηγορῶν "ὑμῶν* Μωϋσῆς, *εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε· εἰ γὰρ ἐπιστεύετε* Μωϋ-"*σεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε." καὶ* 20 *πάλιν, "ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ὑμεῖς ζωὴν "αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὐταί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ." καὶ "οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με·" ἅπας γὰρ ὁ λόγος τῆς θεοπνεύστου γραφῆς εἰς αὐτὸν ὁρᾷ, καὶ ἐπ' αὐτῷ συντείνεται.*

Ἐ*πειδὴ οὖν τοὺς καλουμένους νομικοὺς, ἅτε δὴ τὸν* Μωϋσέως 25 *πολυπραγμονοῦντας νόμον, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν οὐκ ἠγνοηκότας φωνὰς, ἀνοίγει τρόπον τινὰ τοῖς* Ἰουδαίων *δήμοις τὰς τῆς γνώσεως θύρας. παιδαγωγεῖ γὰρ ὁ νόμος ἐπὶ* Χριστὸν, *ἀποφέρει δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἁγίων προφητῶν εὐσεβῆ κηρύγματα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλούμενοι νομικοὶ,* 30 *ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων ἦραν τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, ἵνα τὴν διὰ νόμου χειραγωγίαν ἐννοῇς ἤτοι τὴν πίστιν, δῆλον δ' ὅτι τὴν εἰς* Χριστὸν, *προσγίνεται γὰρ διὰ τῆς πίστεως τῆς ἀληθείας ἡ γνῶσις· καὶ γοῦν ὁ προφήτης* Ἡσαΐας *οὕτω που φησί· "καὶ ἐὰν πιστεύητε,*

" οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε," χωρὶς γὰρ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαί ποτε. ἦραν τοίνυν τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως οἱ καλούμενοι νομικοί· οὐ γὰρ εἴων πιστεῦσαί τινας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, εἰ καὶ τεθαυματούργηκε πολυτρόπως· οἱ δὲ καίτοι θαυμάσαι δέον, ἐπὶ τούτοις αὐτὸν διέσυρον τὰς θεοσημείας καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς 5 σκανδαλίζοντες ἔφασκον, " οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ " ἐν Βεελζεβοὺλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων."

Ὁρᾷς ἐν τούτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἴροντας· ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερὸν καθέστη τοῖς ἀκροωμένοις τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ δὲ 10 ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωμήτους ἀφέντες ἁλίσκονται. προσεφώνουν γὰρ τοῖς ὄχλοις, δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; ἦραν οὖν κατὰ τὸ ἀληθὲς τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ δὲ οὐκ εἰσῆλθον, κεκωλύκασι δὲ καὶ ἑτέρους.

ΚΕΦ. ΜΔ. 15

Περὶ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἅπας γὰρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερὸν, περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις, δεῖ δὴ ἀληθινοὺς ἡμᾶς ὁρᾶσθαι προσκυνητάς.

4 Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς πνευματικὴν εὐανδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγα- 20 πῶντας αὐτόν· λέγω γὰρ ὑμῖν, φησὶ, τοῖς φίλοις μου, οὐχ ἅπασιν ἁπλῶς πρέποι ἂν, ὡς ἔοικεν, ὁ περὶ τούτων λόγος, ἐκείνοις δὲ μᾶλλον οἷς ἂν ἐνυπάρχων ὁρῷτο τὸ ἐξ ὅλης καρδίας ἀγαπᾷν αὐτὸν, οἷς καὶ ἁρμόζει λέγειν, " τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ " Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμὸς, ἢ γυμνότης, 25 " ἢ μάχαιρα;" οἱ γὰρ μὴ τοιοῦτοι, εὐπαρακόμιστοι λίαν εἰσὶ, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἑτοιμότεροι.

Καὶ μετ' ὀλίγα—Προσενθυμεῖσθαι δὲ τούτοις κἀκεῖνο προσήκει· εὑρίσκονται γὰρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι, καὶ ἄνθρωποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς ὀργὰς, καὶ πέρας αὐτοῖς τῆς καθ' 30 ἡμᾶς ἐπιβουλῆς ὁ τῆς σαρκὸς θάνατος, Θεοῦ δὲ κολάζοντος οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ἡ ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυπο-

φέρεται ταῖς οἰκείαις ἡ ἀθλία ψυχή· οὐκοῦν εἰσίτω μᾶλλον ὁ μετ' εὐκλείας θάνατος, εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτελευτήτου ζωῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅσην ποιεῖται τὴν πρόνοιαν τῶν ἀγαπώντων αὐτόν· εἰ γὰρ μέχρι τῶν οὕτω εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ οἷον κάτεισιν ἐπὶ τὰ πάντων μικρότατα τῶν ζώων, πῶς ἂν ἐπιλάθοιτο 5 τῶν ἀγαπώντων αὐτόν; οὔγε τοσαύτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὡς ἕκαστα τῶν κατ' αὐτοὺς εἰδέναι λεπτῶς, καὶ οἷον ἠριθμημένας ἔχειν αὐτῶν τὰς τρίχας; ἢ γὰρ οὐκ ἐάσει πεσεῖν εἰς πειρασμὸν, ἢ γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες εὐδοκιμήσωμεν, εἰς παγίδα πεσεῖν ἐπιτρέψας, χορηγήσει πάντως καὶ τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν. 10

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τοῦ θέλοντος μερίσασθαι τὴν κληρονομίαν.

13 Διὰ τί πρὸς τὸν εἰπόντα αὐτῷ, "διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ "μου, μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν κληρονομίαν," ἀποκριθεὶς εἶπεν, "ἄνθρωπε, τίς με κατέστησεν ἄρχοντα ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;" 15 ἐπειδήπερ ἐκεῖνος καταλιπὼν αὐτὸν τὰ χρήσιμα καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς συντείνοντα, περὶ γηΐνων τε καὶ προσκαίρων πραγμάτων, ἐζήτει μεριστὴν αὐτὸν γενέσθαι, τούτου χάριν ὡς ὀχληρὸν καὶ οὐδὲν ἐθέλοντα μαθεῖν ὧν ἐχρῆν εἰδέναι, πράως ἀποπέμπεται, καὶ ὡς σμικρόψυχος περὶ τὴν αἴτησιν γενόμενος τῆς αὐτοῦ μικρο- 20 πρεπείας· πείθων διὰ τούτων αὐτόν τε καὶ τοὺς τότε καὶ νῦν ἀκούοντας, παντὸς μὲν ἀποφοιτᾷν γηΐνου τε καὶ προσκαίρου πράγματος, μὴ φιλονεικοῦντας ἀδελφοῖς, εἴκοντας μᾶλλον αὐτοῖς, κἂν εἰ βούλωνται πλεονεκτεῖν· ἀπὸ γὰρ τοῦ "αἴροντος," φησι, "τὰ σὰ μὴ ἀπαίτει·" ζητεῖτε δὲ μᾶλλον τὰ ὅσαπερ ἐστὶ χρή- 25 σιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων, "ὁρᾶτε καὶ φυλάσσεσθε, ἀπὸ πάσης πλεονεξίας," καὶ τὰ ἑξῆς· ὡς βόθρον τινὰ διαβολικὸν παραινῶν ἡμῖν ταύτην ἀποφεύγειν, καὶ δὴ καὶ εἰδωλολατρίαν ὁ σοφὸς ὀνομάζει Παῦλος, ὡς μόνως τάχα που πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεὸν, ἢ καὶ ἰσοστάθμως ἔχουσαν 30 εἰς βεβήλωσιν τὸ λατρεύειν τινὰς ξύλοις τε καὶ λίθοις.

ΚΕΦ. Μϛ.

Περὶ τοῦ οὗ ηὐφόρησεν ἡ χώρα πλουσίου.

16 Πῶς δὲ "οὐκ ἔστι ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν "ὑπαρχόντων αὐτοῦ," διὰ τὸ μὴ πλούτῳ συνεκτείνεσθαι τὸ τῆς ζωῆς μέτρον, καθὼς ἡμῖν σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν αὐτὸς ὁ 5 δεσπότης Χριστὸς, τὴν τοῖς προειρημένοις συνεζευγμένην παραβολὴν εὖ μάλιστα συντέθεικεν. "Ἀνθρώπου γάρ τινος," φησὶ, "πλουσίου εὐφόρησεν ἡ χώρα," καὶ τὰ ἑξῆς.

17 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ἡμᾶς ἀκριβῶς τὸ τοῦ λόγου εὔτεχνον, ὅτι οὐχ ἓν ἡμῖν εὐφορῆσαν εἰσέδειξε χωρίον, ἀλλ' ὅλην, ἔφη, χώραν 10 εὔκαρπον γενέσθαι τῷ κεκτημένῳ, ἵνα μάθωμεν τοῦ πείθους τὸ βάθος· καὶ γὰρ ὅταν οὕτω πολλοῖς περιχεόμενος ἀγαθοῖς στενοχωρεῖται πεφροντικὼς, "τί γὰρ ποιήσω;" φησὶ, διὸ καὶ ἐσκέπτετο μόνος ἀπολαύειν τῶν προσόντων αὐτῷ, οὐχ ὁρῶν πρὸς τὸ μέλλον, οὐκ ἀναβλέπων πρὸς τὸν Θεὸν, οὐκ ἐρῶν φιλοπτωχίας, καὶ τῶν 15 ἐντεῦθεν αὐχημάτων ἐφιέμενος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔτι τούτου παραλογώτερον, ἑαυτῷ μῆκος ὁρίζει ζωῆς, ὥσπερ ἐκ γῆς καὶ τοῦτο θερίσας· "ἐρῶ γὰρ," φησὶ, "τῇ ψυχῇ μου, ψυχὴ, ἔχεις πολλὰ "ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· φάγε, πίε, εὐφραίνου· διὸ καὶ "Θεὸς εἶπεν αὐτῷ, ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαι- 20 "τοῦσιν ἀπὸ σοῦ, ἃ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;" ἀληθὲς οὖν, ὅτι "οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἔσται ἡ ζωὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων "αὐτῷ." διὸ τὸ ἐπαγόμενον ὅτι "οὕτως ὁ θησαυρίζων ἑαυτῷ καὶ μὴ "εἰς Θεὸν πλουτῶν," φοβηθέντες, μηδὲ εἰς ἔννοιαν τοῦ πλουτεῖν ἔλθωμεν· τρισμακάριος γὰρ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς ὁ κατὰ 25 Θεὸν πλουτῶν.

Ἄφρων δὲ δικαίως ἐκλήθη, ἐπειδὴ πᾶς ἄφρων τοιοῦτος καὶ μάταιος, καθὼς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς φησὶ, "πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρω-"πος θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά."

Τὰ ἀκόλουθα τούτων, οἷον "μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν," 30 προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως "καὶ ταῦτα πάντα προσ-"τεθήσεται ὑμῖν."

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὡς ἀπό γε τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἐν ἀγροῖς ἀνθῶν ἱδρυμένην καὶ ἀκατάσειστον ἐργάζεταί σοι πίστιν, ἐνδοιάζειν δὲ ὅλως οὐκ ἐφίησιν ἡμᾶς, ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὴν 35

παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδῷ, τὸ ἀνενδεὲς ἐφ' ἅπασι διδούς· "κατα-"νοήσατε," λέγων "τὰ κρίνα, πῶς αὐξάνει," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀληθὲς δὲ τοῦτο· τὰ γὰρ τῶν χρημάτων ἄνθη ποικίλα τε ὄντα καὶ πολυειδῆ ἐν κρίνοις μὲν καὶ ἐν ἑτέροις τισὶ τῶν φυομένων ἐν ἀγροῖς ἀξιοθαύμαστόν ἐστι τὴν ὥραν· πρὸς δὲ μίμησιν τὴν αὐτῶν 5 ὑποβαλλόμενον τὸ τεχνουργούμενον λείπεται πάντως ἐκείνων, καὶ μόλις ἔρχεταί πως τῆς ἀληθείας ἐγγύς. Εἰ τοίνυν τοὐθ' οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθὲς ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτοι φιλότιμος οὕτω γεγονὼς, ἐν ὅλῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἓν τούτων. Ἀπόχρη τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρείας ἕνεκα καὶ μόνης εὐσχήμονα καὶ 10 εὐπόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ σιτίων λιτότητα μὴ ὑπεραίρουσαν τὸ ἀρκοῦν· ἀρκέσει δὲ τοῖς ἁγίοις ἡ ἐν Χριστῷ τροφὴ, ἡ πνευματικὴ δηλονότι καὶ θεία καὶ νοητὴ, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δόξα.

32 "Μὴ φοβοῦ τὸ μικρὸν ποίμνιον" ἀντὶ τοῦ μὴ ἀπιστήσῃς εἴρηται, μικρὸν δὲ ποίμνιον ὀνομάζει, ἢ ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν 15 τῷ κόσμῳ τούτῳ τοῖς ἑκουσίως ἀκτήμοσι καὶ ἀχρημάτοις, ἢ διὰ τὸ ἡττᾶσθαι τῆς τῶν Ἀγγέλων πληθύος ἀμετρήτου οὔσης, καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτούσης τὰ καθ' ἡμᾶς. εἰπὼν γὰρ ἐν τῇ τῶν ἑκατὸν προβάτων παραβολῇ, ὅτι χαίρει ἐπὶ τῷ ἑνὶ μᾶλλον τῷ πλανηθέντι καὶ εὑρεθέντι ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενηκονταεννέα τοῖς μὴ 20 πεπλανημένοις, ἔδειξεν ὅτι ὡς ἓν ἐν τοῖς ἑκατὸν, τὸ ἐπὶ γῆς ἐστι ποίμνιον πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν ἄνω πνευμάτων ἀγέλας. ἀλλ' εἰ καὶ οὕτω μικρόν ἐστι, φησὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης ἡ[a] πάντα λόγον ὑπερεκτείνουσα, δέδωκε καὶ αὐτῷ τῶν ὑπερκειμένων πνευμάτων τὸν κλῆρον, τουτέστι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· ὁ οὖν τὰ 25 οὕτω μεγάλα καὶ ἐξαίρετα διδοὺς, πῶς ὀκνήσει πλουσίως τὰ ἐπὶ γῆς παρέχειν ἡμῖν ἀγαθά· προδήλως ἐκπληρούντων ἡμῶν τὸ ἐπαγόμενον· φησὶ γὰρ, "πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε "ἐλεημοσύνην," καὶ τὰ ἑξῆς· ἅπερ προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως "ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία ὑμῶν ἔσται." 30

35 Εἰπὼν ὅτι "ἔστωσαν αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμέναι," οὐ τὴν τοῦ σώματος ὀσφὺν διεζωσμένην ἡμᾶς ἔχειν παρακελεύεται, ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἕτοιμον εἰς φιλεργίαν τοῖς ἐφ' ἅπασι δηλονότι τοῖς ἐπαινουμένοις.

[a] εἰ Cod.

Οἱ δὲ λύχνοι τὴν τοῦ νοῦ ἐγρήγορσιν καὶ φαιδρότητα νοητὴν ἐπιδηλοῦσιν, ἵνα ἀρετὴν ἀσκοῦντες, καὶ τὸν προφορητικὸν καὶ τὸν ἐνδιάθετον λόγον διὰ παντὸς ἀστράπτοντα ἔν τε τῇ ψυχῇ, ἔν τε τῇ γλώττῃ ἔχοντες, δι' ἀμφοτέρων ἐκλάμπωμεν. ὁ μὲν γὰρ ἔνδον ἡμᾶς φωτίζει, ὁ δὲ ἔξω τοὺς ἄλλους· διόπερ ὁ διδασκαλικὸς 5 λύχνος ψυχούσθω καὶ ἀρδευέσθω καὶ τρεφέσθω ὑπὸ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, ἵνα μὴ σκοτεινὸς ᾖ καὶ ἀλαμπής.

37 Γάμους δὲ ὀνομάζει, διὰ τὸ μηδὲν ὅλως κατηφὲς ἢ λυπηρὸν ὑπάρχειν παρὰ τῇ θείᾳ καὶ ἀκηράτῳ φύσει, ἵνα ἐλθόντος, φησὶ, δῆλον δὲ ὅτι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἀθρόως καὶ ἀδοκήτως 10 καθάπερ ἀώρως τῶν νυκτῶν ἐφιστάμενος, ὅπερ σημαίνει τὸ ἄδηλον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, οὓς ἂν παρεσκευασμένους εὕρῃ καὶ ἑτοίμους, εἴτε ἐν τῇ δευτέρᾳ, εἴτε ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ τῆς νυκτὸς, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀναμένοντας, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαν ἀρετὴν ἐργαζομένους, "μακάριοί εἰσι, φησὶν, οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, περιζώ- 15 "σεται γὰρ καὶ διακονήσει αὐτοῖς." τουτέστιν ὅτι τοῖς ἴσοις ἡμᾶς ἀνταμείψεται καὶ οἷον κάμνοντας ἀνακτήσεται, τρυφὰς ἡμῖν παραθεὶς τὰς πνευματικὰς, καὶ πολυτελεστάτην, δαψιλῆ, ποικίλην, ἀμφιλαφῆ τῶν ἑαυτοῦ χαρισμάτων ἁπλώσει τράπεζαν. Νομίσωμεν δὲ τοὺς μὲν τῆς πρώτης φυλακῆς τοὺς ἐπιμελέστερον 20 βιοῦντας, καὶ παρὰ τοὺς ἄλλους ἀγρύπνως διακειμένους περὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, καὶ διὰ τοῦτο πρώτης τάξεως ἐπειλημμένους· τοὺς δὲ τῆς δευτέρας, τοὺς ὑποβεβηκότας· τοὺς δὲ τῆς τρίτης, τοὺς τούτων καταδεεστέρους.

39 Τινὲς δὲ πρώτην καὶ δευτέραν φυλακὴν καὶ τρίτην τὸ διάφορον 25 τῶν ἡλικιῶν ἐξηγήσαντο, πρώτην μὲν, καθ' ἣν παῖδές ἐσμεν ἄνηβοι, δευτέραν δὲ, καθ' ἣν νεανίαι, καὶ τρίτην, καθ' ἣν πρεσβῦται· τὸ δὲ, "εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Εἰς τὰ μικρὰ εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ σχολίου. 30

Ὠριγένους. Ἔστιν ὕπνος καὶ ἐγρήγορσις, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἔξω ἀνθρώπου καὶ ἐπὶ τοῦ ἔσω· ἀπαιτούμεθα τοίνυν ἐγρηγορέναι, καθά φησιν ὁ Σωτήρ· "γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε "εἰς πειρασμόν." Καὶ μετ' ὀλίγα—Πλὴν τὰ πολλὰ ἢ κατὰ πάντα ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀγρυπνητέον ἐστι, πῇ μὲν διὰ τὸ ἐφε- 35

δρεύειν τοὺς πολεμίους ὄντας, "οὐχ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐξουσίας
"καὶ κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πνευματικὰ[b] τῆς
"πονηρίας," ἵν' ἐκ τοῦ ἐγρηγορέναι σωζώμεθα, ὥσπερ δορκαὶ ἐκ
βρόχων, καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος, καὶ "ἵνα τὰς ὀσφύας
"περιζωσάμενοι καὶ τοὺς λύχνους ἀναπτομένους ἔχοντες, ὅμοια 5
"γενώμεθα ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον ἑαυτῶν, ἵνα
"ἐλθόντος καὶ κρούσαντος εὐθέως ἀνοίξωμεν αὐτῷ."

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Διχοτομίαν φησὶ τοῦ κακοῦ δούλου τὸ
διαιρεθῆναι τὸ ἐπισυμβεβηκὸς αὐτῷ, καὶ διακοπῆναι ἀπ' αὐτοῦ
μετὰ μεγάλων καὶ σφοδρῶν ἀλγηδόνων· ἀτελὴς γὰρ εὑρεθήσεται 10
ὁ τοιοῦτος, ἄνευ θείου Πνεύματος, σὰρξ ὢν καὶ οὐ πνεῦμα. ἐπεὶ
τότε ἐσμὲν ἐν πνεύματι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅταν Πνεῦμα Θεοῦ
ἐστιν ἐν ἡμῖν. μέρος δὲ ἀτελὲς ἀπολειφθεὶς ἔσται μετὰ τῶν
ἀπίστων, ὡς ἂν οὐδὲν τῆς πίστεως ἀπολαύσας εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ
σὺν τῷ ἀπίστῳ κόσμῳ κατακριθεὶς, καὶ τοσούτῳ γε μείζων ἡ 15
κόλασις, ὅσῳ πλεῖον ἡ χάρις.

46 Ἐλθὼν οὖν ὁ Κύριος τὸν τοιοῦτον διχοτομητὸν[c] τῷ ζῶντι ἑαυτοῦ
λόγῳ καὶ ἐνεργεῖ ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, ὡς μὴ γενομένους
ὁλοκλήρους πνεύματι καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, ὁποῖοί εἰσιν
οἱ ἁγιαζόμενοι ὁλοτελεῖς, ὧν ὁλόκληρον τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ, 20
καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τηρεῖται τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἵνα δὲ σαφέστερον ἴδῃς, πρόσεχε πῶς ἂν
νοηθείη ἐκ τοῦ διϊκνεῖσθαι τὸν ζῶντα τοῦ Θεοῦ λόγον ἐπιμερισμὸν
ψυχῆς καὶ πνεύματος, ὅντινα ἐπιμερισμὸν ψυχῆς καὶ πνεύματος
οἱ μὲν οὖν διχοτομούμενοι πείσονται, οἱ δὲ πιστοὶ καὶ φρόνιμοι 25
οἰκονόμοι οὐ πείσονται. ὁ λόγος γὰρ ἐν αὐτοῖς ποιήσας τὰ ἀμφότερα
ἓν, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τοὺς δύο ἔκτισεν
εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάξας αὐτοὺς
τῷ Θεῷ.

Διὰ ποίαν αἰτίαν "ὁ δοῦλος ὁ μὴ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου 30
"αὐτοῦ, καὶ ποιήσας ἄξια πληγῶν," ὑπέχει λόγον; διότι μὴ ἠθέλησεν
εἰδέναι, δυνάμενος μαθεῖν· εἰ δὲ ὁ μὴ γνοὺς ὅλος οὐκ ἄμοιρος ὀργῆς
ἔσται, ὅτι μὴ εἰδὼς κατημέλησε τοῦ μαθεῖν, ποῖος ἀπαλλάξει λόγος
τοῦ χρῆναι πολλὰς ὑπομεῖναι πληγὰς, τὸν εἰδότα καὶ ῥᾳθυμήσαντα.

[b] πνεύματι καὶ Cod. [c] Leg. fors. διχοτομήσει, sed excidere plura.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "παντὶ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' "αὐτοῦ," ἔδειξεν ὅτι φορτικώτερον τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα.

Ποῖα δὲ ταῦτά ἐστιν ἃ ζητηθήσεται παρ' αὐτῶν; τὸ ἐν πίστει ὀρθὸν, τὸ ἀπλανὲς εἰς μυσταγωγίας, τὸ βεβηκὸς ἐν ἐλπίδι, τὸ ἀκατάσειστον ἐν ὑπομονῇ, τὸ ἄθραυστον ἐν ἰσχύϊ τῇ πνευματικῇ, 5 τὸ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πρόθυμόν τε καὶ εὐσθενὲς, ὥστε καὶ ἑτέροις ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτείας ἀγγελικῆς. Τὸ "πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἕως καὶ "τὸ ἔσχατον λεπτὸν ἀποδῷς."

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ περὶ Κλεώπαν ἐν 10 ἑαυτοῖς ἔλεγον, "οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ "ὁδῷ, καὶ ὡς ἐλάλησεν ἡμῖν, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς."

49 Τοῦ Χρυσοστόμου. "Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν," οὐκ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ὑφ' ὑμετέροις ποσὶ πατουμένην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ὑφ' ἐμαῖς χερσὶ πεπλασμένην, ἐπειδήπερ ὁ διάβολος ταῖς τῶν 15 ἀνθρώπων καρδίαις ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐνέσπειρεν ἁμαρτημάτων· "πῦρ ἦλθον ἐπιβαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί θέλω εἰ ἤδη "ἀνήφθη;" δεῖ γάρ με καθαρίσαι τὴν ἐμὴν γῆν· δεῖ μετὰ τοῦ διαβόλου πικροφόρα καὶ βλαβοποιὰ βλαστήματα πυρὶ ἐξαναλῶσαι, ἵνα καθαρῶ τῇ ψυχῇ καθαρὸν τὸν οὐράνιον σπόρον ἐν οὐρανῷ. 20 "Οὐκ ἦλθον γὰρ βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν," ἐὰν μὴ χαλάσω τῷ ἐχθρῷ ὑμῶν μάχαιραν, ὑμῖν οὐκ ἔσται εἰρήνη.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Καίτοι Χριστὸς ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. Πῶς οὖν, ἔφη, οὐκ ἦλθον εἰρήνην δοῦναι ἐπὶ τῆς γῆς; ὅτι χρῆμα μὲν ἡ εἰρήνη καλὸν καὶ ὄντως ἀγαθὸν, 25 ἀλλ' οὐ πᾶσα πάντως εἰρήνη τὸ ἀκατάψεκτον ἔχει, ἀλλ' ἐστὶν ἐπισφαλὴς πολλάκις καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀποκομίζουσα. Ἀλυσιτελὴς γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἑτερόφρονας εἰρήνη, κατάγε τὸ τὰ ἴσα φρονεῖν ἐκείνοις. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φίλτρων οἱ πιστοὶ ἀφίστανται καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατὴρ υἱοῦ φιλίαν 30 ἀναίνεται [a], καὶ υἱὸς πατρὸς τιμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μήτηρ θυγατρὸς φίλτρον ἀπώσατο.

[a] ἀνένεται Cod.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων καὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ.

Περὶ τῶν Γαλιλαίων ὧν ἀπήγγειλαν τῷ Χριστῷ ὅτι τὸ αἷμα αὐτῶν ὁ Πιλάτος ἔμιξε μετὰ τῶν θυσιῶν, χρὴ γινώσκειν ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ τοῖς δόγμασιν ἐξακολουθήσαντες Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου, 5 οὗ καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων μέμνηται. ἦν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ ὁ Ἰώσηππος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἔδειξε, φαντασίαν ἐξαγγέλλων πολλὴν πρόφασιν δῆθεν εὐσεβείας. κύριον γὰρ μηδὲ μέχρι στόματος, ἔφασκε, μὴ δεῖν τινα λέγειν, μηδὲ κατά τινα τιμὴν καὶ φιλοφρο- 10 σύνην· οὕτω δὲ μήτε τὸν βασιλεύοντα. ὅθεν καὶ πολλοί γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάταις αἰκίαις ὑπεβάλλοντο, οἱ καὶ ἐδίδασκον μηδὲν παρὰ τὰ διατεταγμένα ἐν τῷ Μωϋσέως νομοθεσίας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ. Διόπερ καὶ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίγνεσθαι περὶ 15 τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους θυσίας. εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον κελεῦσαι παρ᾽ αὐταῖς αἷς ἐδόκουν κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίαις αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσφερόντων. ταῦτα οὖν ἐπείπερ 20 ἐδόκει ὑπὲρ εὐσεβείας γίνεσθαι, ἀπήγγελον τῷ Σωτῆρι, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέσκον αὐτῷ μαθεῖν· καὶ γὰρ ἐνόμιζόν τινες ἀπὸ τοῦ λαοῦ δικαιότατα κατὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ταῦτα πεπονθέναι τοὺς ἀναιρεθέντας, ἅτε στάσιν κινήσαντας τὰς τῷ λαῷ, καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας τοὺς ἄρχοντας κατὰ τῶν ὑπηκόων· διὸ 25 αὐτὸς τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἁμαρτωλοὺς τίθησιν, οὐ μὴν φησι ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς τῶν μὴ πεπονθότων χείρονας.

Εἶτα ἐπὶ τούτοις φησὶν, ὅσον ἐπὶ τῷ ῥήματι, ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως προφάσει εὐσεβείας ἀναπτομένους τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ, τὸ "ἐὰν μὴ μετανοήσητε," τουτέστιν, ἐὰν μὴ μετα- 30 βάλητε τοῦ στασιάζειν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς ἄρχουσιν, ὅπερ οὐ κατὰ βούλημα ποιεῖ τοῦ Θεοῦ, πάντες ὁμοίως ἀπολεῖσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ἀναμιχθήσεται ὑμετέραις θυσίαις.

4 Ὁ πύργος ὁ πεσὼν ἐν τῷ Σιλοὰμ οὐχ ὡς ἁμαρτωλοτέρους πάντων ὄντας τοὺς δέκα καὶ ὀκτὼ κατέχωσεν, καθὼς καὶ αὐτός φησιν ὁ Κύριος, ἀλλὰ δι' ὀλίγων ὑπόδειγμα τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἱερουσαλὴμ γέγονε. καὶ ὁ μὲν εἷς πύργος παραβάλλεται ὅλῃ τῇ πόλει, ἵνα τὸ μέρος ἐκφοβήσῃ τὸ ὅλον, οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ τῷ λαῷ τῆς 5 πόλεως· ὅθεν ἐπείπερ τοὺς οἰκήτορας τὰ τῆς ἀπιστίας ἐνέμεινε, καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῇ μικρὸν ὕστερον τοῖς αὐτοῖς περιέπεσαν οἷς περ ὁ πύργος καὶ οἱ δέκα καὶ ὀκτὼ, ὅτε τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Τίτος κατέστρεψεν καὶ πολὺν λαὸν ἐθανάτωσε.

6 Ἡ τῆς συκῆς παραβολὴ τὴν ἀκαρπίαν ἐλέγχει τῆς Ἱερουσαλὴμ 10 διὰ Μωϋσέως, διὰ τῶν προφητῶν, δι' ἑαυτοῦ.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Ἡ Εὐαγγελικὴ συκῆ ἡ ἀνθρωπότης ἐστὶ, ὁ δὲ οἰκοδεσπότης ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὁ δὲ ἀμπελουργὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, φιλοπονῆσαι καὶ ἐκκαθᾶραι τὸν ἀμπελῶνα ἡμῶν ἐνδημήσας, ἐκκοπῆναι δὲ παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου κελευσθεῖσαν 15 τὴν συκὴν ὡς ἄκαρπον, ἐφ' αὔτην φησι καὶ τοῦτο τὸ ἕτερον· εἰ διὰ νόμου καὶ προφητῶν οὐκ ἐβελτιώθησαν καὶ μετανοίας καρποὺς οὐκ ἀπέδωκαν, [καὶ] τοῖς ἐμοῖς ἀρδευθῶσι δόγμασι καὶ παθήμασι· κἂν μὲν ποιήσωσι καρπὸν εὐπειθείας· εἰ δὲ μήγε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψῃς αὐτὴν, εἰς τὸν ἄλλον αἰῶνα τῆς τῶν δικαίων μερίδος, 20 ἐκτεμὼν αὐτούς· ἔστι δὲ ἡ πρώτη ἀθέτησις τῆς ἐντολῆς, ἡ παράβασις ἡ ἀπὸ τοῦ ξύλου, τοῦ ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου προστάττουσα μὴ γεύεσθαι· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ἐν τῷ νόμῳ δυσσέβεια ἡ πρὸς τὸν μόσχον· ἡ δὲ τρίτη ἀσέβεια ἡ ἐν τῇ χάριτι τυγχάνει παραίτησις, "οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα," καὶ τὸν Κύριον τῆς 25 δόξης ἀπαρνουμένων.

8 Κόπρια δὲ λέγει τὰ δάκρυα, καὶ τοὺς στεναγμοὺς, καὶ τὰς χαμευνίας, καὶ τὰς ἀγρυπνίας, καὶ τῆξιν ψυχῆς καὶ σώματος, τὴν δι' ἐξαγορεύσεως καὶ ἀτιμοτέρας ἀγωγῆς ἐπανόρθωσιν, ὡς ὁ θεολόγος λέγει Γρηγόριος.

ΚΕΦ. ΜΗ. 30

Περὶ τῆς ἐχούσης πνεῦμα ἀσθενείας.

11 Ἡ συγκύπτουσα γυνὴ τοῦτο λέγεται παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολικῆς, καθώς φησιν ὁ δεσπότης, "ἣν ἔδησεν ὁ Σατανᾶς, ἔτη

"δέκα καὶ ὀκτὼ," ἴσως παρεωραμένην παρὰ Θεοῦ δι' οἰκεῖα πταίσματα· παραίτιος γὰρ τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασι τοῦ νοσεῖν ὁ ἀλιτήριος γέγονε Σατανᾶς, θεοπρεπεστάτῃ δὲ λίαν φωνῇ καὶ ἐξουσίας γεμούσῃ τῆς ἀνωτάτω, τῆς γυναικὸς ταύτης τὴν νόσον ἐλαύνει· προσεπιτίθησι δὲ καὶ χεῖρας αὐτῇ, ἵνα μάθωμεν, ὅτι τὴν τοῦ Θεοῦ 5 λόγον δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν ἡ ἁγία πεφόρηκε σάρξ· ἰδία γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς παρ' αὐτὸν ὄντος Υἱοῦ καταμόνας καὶ ἰδικῶς, κατά γε τὸ τισὶν ἀνοσιώτατον δοκοῦν. περὶ ὧν εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς πρὸς τὸν ἀρχισυνάγωγον περὶ τοῦ σαββάτου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 10

17 Ἔχαιρε δὲ ὁ λαὸς ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐνδόξοις τοῖς γινομένοις ὑπ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ τὰ παράδοξα ἔργα ἔλυε πᾶσαν ζήτησιν παρά γε τοῖς μὴ κακοήθειαν ζητοῦσιν, ὅπερ οἱ ἄρχοντες ἔπραττον, ἐπὶ πρόφασιν νόμου τὸν Σωτῆρα κακῶς ὑβρίζοντες.

ΚΕΦ. ΜΘ. 15

Περὶ τῶν παραβολῶν.

19 Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδόνου. Ἴδε κόκκον σινάπεως διὰ παραβολῆς δεικνύμενον, καὶ λόγον ἐπουράνιον σπέρματος δίκην ἐν κόσμῳ ὡς ἐν ἀγρῷ σπειρόμενον, ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ τὸ πυρρακὲς καὶ τὸ αὐστηρὸν τῆς δυνάμεως. κριτὴς γὰρ τοῦ παν- 20 τὸς κόσμου ἐκηρύσσετο, οὗτος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ἐν χώματι κρυβεὶς καὶ τριημέρως μέγιστον δένδρον γεννηθεὶς, ἐξέτεινε τοὺς ἑαυτοῦ κλάδους εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς. ἐκ τούτου προκύψαντες οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι κλάδοι ὡραῖοι καὶ εὐθαλεῖς γεννηθέντες, σκέπη ἐγενήθησαν τοῖς ἔθνεσιν ὡς πετεινοῖς οὐρανοῦ, ὑφ' ὧν κλάδων σκε- 25 πασθέντες οἱ πάντες ὡς ὄρνεα ὑπὸ καλιὰν συνελθόντα, μετέλαβον τῆς ἐξ αὐτῶν προερχομένης ἐδωδίμου καὶ ἐπουρανίου τροφῆς.

21 Ὠριγένης τὴν μὲν γυναῖκα λαμβάνει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν δὲ ζύμην εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, σάτα δὲ τρία, σῶμα, πνεῦμα, ψυχὴν, ἁγιάζεται δὲ ταῦτα τῇ ζύμῃ τοῦ ἁγίου Πνεύμα- 30 τος, ὡς γενέσθαι πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἓν φύραμα.

Τὰ δὲ ἕτερα τούτων περί τε τοῦ κόκκου τῆς σινάπεως καὶ περὶ

τῆς ζύμης ἕως καὶ "εἰσὶν πρῶτοι οἳ ἔσονται ἔσχατοι," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Ν.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος εἰ ὀλίγοι οἱ σωζόμενοι.

25 Ὡς γὰρ ἐπί τινος οἰκοδεσπότου πολλοὺς τῶν ἐπιτηδείων συνεγηγερκότος εἰς ἑστίαν καὶ τράπεζαν, εἶτα προεισβεβηκότος μεθ' ὧν ἔδει τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν θύραν, τοὺς μετὰ τοῦτο κρούοντας ἀκούσεσθαί φησιν, ὅτι "οὐκ οἶδα ὑμᾶς πόθεν ἐστὲ, ἀπό-"στητε ἀπ' ἐμοῦ πάντες ἐργάται ἀδικίας·" οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος. τίνες δ' ἂν νοηθεῖεν οἱ λέγοντες, τῷ Χριστῷ τὸ 10 "ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν "ἐδίδαξας;" ἁρμόσειεν ἂν ὁ τοιοῦτος δὲ λόγος, μάλιστα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, οἷς δὴ καὶ ἔφη Χριστὸς, "ὅτι ὄψεσθε Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, "καὶ Ἰακὼβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας," καὶ τὰ ἑξῆς.

26 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Πῶς οὖν ἤσθιον καὶ ἔπινον ἐνώ- 15 πιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρείαν, προσκομίζοντες γὰρ τῷ Θεῷ τὰς δι' αἵματος θυσίας ἤσθιον καὶ ηὐφραίνοντο, ἠκροῶντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσέως βιβλίων, οὐ τὰ ἑαυτοῦ γεγραφότος μᾶλλον, ἑρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· προανετίθει γὰρ ἀεὶ τῶν ἑαυτοῦ φωνῶν τὸ "τάδε λέγει Κύριος." 20 Ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ πρὸς δικαίωσιν ἡ δι' αἱμάτων λατρεία, οὐδ' ἂν ἀπονήψετό τις μολυσμοὺς, ἀκροατὴς μὲν τῶν θείων γενόμενος νόμων, πεπραχὼς δὲ οὐδὲν τῶν κεκελευσμένων, καὶ ἑτέρως δὲ τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι τὴν δικαιοῦσαν τὸν εὐσεβῆ, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν, θεσπίσμασιν ἀκολουθήσαντες, δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν 25 εὐφυᾶ καὶ ἐξειλεγμένην ἐξασκῆσαι ζωὴν, πῶς ἂν εἰ ἐλάσειεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπαριθμήσεις τοῖς ὠνομασμένοις, καὶ ἑτέρους τινὰς δυναμένους εἰπεῖν, ἐσθ' ὅτε τῶν πάντων κριτής, "ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιόν σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν "ἐδίδαξας." καὶ τίνες ἂν εἶεν οὗτοι πάλιν; πολλοὶ πεπιστεύκα- 30 σιν εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ τὰς ἁγίας ἐπ' αὐτῷ τελοῦσιν ἑορτάς. φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν εὐαγγελικῶν ἀκροῶνται παιδευμάτων, ἀποτίθενται δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδὲν, ἀλλὰ

καὶ πνευματικῆς ἐργασίας γυμνὴν ἔχουσι τὴν ψυχήν. κλαύσονται καὶ οὗτοι πικρῶς καὶ βρύξουσι τοὺς ὀδόντας· ἀρνήσεται γὰρ καὶ αὐτοὺς ὁ Κύριος. ἔφη οὖν ὅτι "οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, "εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ "θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." 5

ΚΕΦ. ΝΑ.

Περὶ τῶν εἰπόντων τῷ Ἰησοῦ διὰ Ἡρώδην.

31 Τὸ "ἔξελθε καὶ πορένου ἐντεῦθεν," φθόνῳ φερόμενοι οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγον δεσπότῃ Χριστῷ· οὐδὲ γὰρ ἤθελόν τινας φιλεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ, οὔτε ταῖς θεοσημίαις, οὔτε ταῖς ὑπὲρ νόμον μυσταγω- 10 γίαις. Ὅπερ γὰρ εἶπον, "ὅτι Ἡρώδης θέλει σε ἀποκτεῖναι," προφασιζόμενοι ἔλεγον, ὅθεν αὐτὸς ὡς ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας, τοῦτο εἰδὼς, πράως τε καὶ ἐπεσκιασμένως, καθὼς ἔθος αὐτῷ, ἀνταποκριθεὶς εἶπε, "εἴπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ." καὶ δοκεῖ μέν πως τετράφθαι καὶ βλέπειν τὴν τοῦ λόγου δύναμιν εἰς τὸ 15 Ἡρώδου πρόσωπον, ὥς τινες ἐνόμισαν, ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς Φαρισαίων σκαιότητος. οὐ γὰρ εἶπε τῇ ἀλώπεκι ἐκείνῃ, ἀλλὰ "ταύτῃ," εὐφυέστατα μέσῃ τινὶ χρώμενος φωνῇ, σαφῶς δεικνύων ἐγγὺς ὄντας τῇ ἀλώπεκι τοὺς Φαρισαίους τῇ πανουργίᾳ· καὶ γὰρ πῶς ὡς ἀεὶ πανοῦργόν ἐστι καὶ δύστροπον τὸ ζῶον, οὕτω καὶ οἱ 20 Φαρισαῖοι· ὅθεν καὶ ὡς προσδοκῶντες κατορρωδήσειν αὐτὸν τὴν Ἡρώδου χεῖρα, ταῦτα ἔλεγον, καί τοι τῶν δυνάμεων ὄντα Κύριον. Ὅπερ δὲ ᾔδει λυπεῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στῖφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται λέγων, "ἰδοὺ, ἐκβάλλω δαιμόνια, καὶ ἰάσεις ἐπιτελῶ." Ὡς γὰρ προείρηται διὰ τοῦτο ἐδίωκον αὐτὸν, ἵνα μὴ τῇ τῶν παρα- 25 δόξων ἐπιδείξει χρώμενος, σαγηνεύῃ πολλοὺς εἰς τὸ πιστεύειν αὐτῷ.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "τελειοῦμαι," ἔδειξεν, ὅτι ἑκὼν ὑπομένει τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, καὶ τότε ὑπέρχεται γε τοῦ σῶσαι τὴν ὑπ' οὐρανόν. 30

33 Εἰπὼν δὲ ὅτι "δεῖ με" οὐκ ἀνάγκην ἀδιαφύλακτον ἐπηρτημένην ὥσπερ ἑαυτῷ ἐδήλωσεν, ἀλλ' ὅτι μᾶλλον ἐν ἐξουσίᾳ τῶν αὐτοῦ θελημάτων ἀνειμένως τε καὶ ἀκυπόπτως, ὅποιπερ ἂν ἐθέλοι,

βαδιεῖται, καὶ περινοστήσῃ τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπιόντος ἢ ἐπιβουλεύοντος, ἄχρις ἂν αὐτὸς καταδέξηται τὴν διὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ τελείωσιν. Τὸ δὲ "σήμερον καὶ αὔριον," πλείονας ἡμέρας δηλοῖ.

Εἰπὼν δὲ ὅτι "οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερου- 5 "σαλὴμ," ἐδήλωσεν ὅτι καὶ τοῦτό, φησιν, ἀπόκειται αὐτῇ, τὸ καὶ ἐμὲ αὐτὸν τὸν τῶν προφητῶν κύριον ἐν αὐτῇ παθεῖν.

Τὸ δὲ "οὐκ ἐνδέχεται" μηδεὶς νομιζέτω βίαν ἀναγκαστικὴν Ἰουδαίοις ἐπαγομένην εἰς τὸ τοιαῦτα δρᾷν εἰρῆσθαι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας διάγνωσιν ἐξ ὧν ἔπραττον μιαιφόνον κεκτημένοι 10 προαίρεσιν. Τὸ "Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ," ἕως, "ἐν ὀνόματι "Κυρίου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον."

ΚΕΦ. ΝΒ.

Περὶ τοῦ ὑδρωπικοῦ.

1 Κληθεὶς δὲ πάλιν ὑπὸ Φαρισαίου ἐν σαββάτῳ ὁ δεσπότης 15 Χριστός· ἦν δὲ οὗτος τῶν παρ' αὐτοῖς διαπρεπεστάτων, μάλιστα διὰ τὸ δύστροπον αὐτῶν ἀπῆλθε, μᾶλλον δὲ διὰ τὴν τούτων ὠφέλειαν συνέστιος γενόμενος τούτοις, ὅπως θεωροὶ γενόμενοι τῆς ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰσχύος τε ὁμοῦ τε καὶ δόξης αὐτοῦ, τάχα πως κἂν οὕτως πιστεύσωσιν ὅτι Θεός ἐστι, καὶ Υἱὸς Θεοῦ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν 20 ὑπελθὼν, οὐκ ἀποστὰς τοῦ εἶναι ὃ ἦν· παρετηροῦντο δὲ αὐτὸν, μὴ ἄρα πως καταπεφρόνηκε τῆς εἰς τὸν νόμον αἰδοῦς, τί τῶν ἀπηγορευμένων ἐργαζόμενος ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ. ὁ δὲ Κύριος οὐχ ὅπως ἐκκλίνῃ τὴν ἄφρονα μέμψιν, ἀλλ' ὅπως εὐεργετήσῃ τινὰς πάντα διαπράττεται, ὅθεν καὶ τὴν ἀφροσύνην ἐλέγχει τῶν αἰτιᾶσθαι μελ- 25 λόντων αὐτὸν ἐπὶ σαββατικαῖς εὐεργεσίαις, λέγων, "ἔξεστι τῷ σαβ- "βάτῳ θεραπεῦσαι ἢ οὔ;" καὶ γὰρ ἦν, φησὶν, ἄνθρωπός τις ὑδρωπικὸς ἔμπροσθεν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ δυστρόπως σεσιγήκασι, παραλύει Χριστὸς τὴν ἄθραυστον αὐτῶν ἀναισχυντίαν, λογισμοῖς ἀναγκαίοις εἰς τοῦτο χρώμενος, καὶ ὡσανεὶ λέγων αὐτοῖς, εἰ κεκώλυκεν ὁ νόμος 30 ἐλεεῖν ἐν σαββάτῳ, πῶς ἐποικτείρεις αὐτὸς τὸν εἰς φρέαρ καταπεσόντα; μὴ φροντίσῃς υἱοῦ κινδυνεύοντος ἐν σαββάτῳ, μηδὲ τὶ

τῶν τοιούτων διαπράξῃ; τοιγαροῦν χαίρειν εἰπὼν ταῖς Φαρισαϊκαῖς βασκανίαις, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδέρῳ κεκρατημένον.

ΚΕΦ. ΝΓ.

Περὶ τοῦ μὴ ἀγαπᾶν τὰς πρωτοκλισίας.

7 *Ὅπερ δὲ εἶπε, τοὺς κεκλημένους "ἐπίσχων πῶς τὰς πρωτοκλι-* 5
"σίας ἐξελέγοντο," δοκεῖ μέν τισιν ἴσως μικρά πως εἶναι ταῦτα, καὶ οὐ πολλῆς ἄξια φροντίδος· ὅταν δέ τις αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν ἐνερείσῃ, τοτηνικάδε μαθήσεται, ὁποίου μὲν ἀπαλλάττει μώμου τὸν ἄνθρωπον, ὅσον δὲ τὸ κόσμιον αὐτὸν ἐργάζεται· τὸ γὰρ τιμὰς οὐ πάντως ἡμῖν ὀφειλομένας προχείρως ἐπιζητεῖν 10 *ἀσυνέτους ἀποφαίνει. πόσης γὰρ αἰσχύνης τὸ πρᾶγμα μεμέστωται, ὅταν ἐντιμωτέρου ἐλθόντος, ὁ ἀμφοτέρους καλέσας ἐρεῖ, "δὸς "τούτῳ τόπον;" σώφρων δὲ καὶ ἀξιοθαύμαστος ὁ δυνατὸς ὢν τοῖς πρώτοις κατασεμνύνεσθαι, καὶ τούτου μὲν οὐκ ἐφιέμενος, παραχωρῶν δὲ ἑτέροις ὑπό γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἡττᾶσθαι φιλοδοξίᾳ· διόπερ ὁ* 15 *τοιοῦτος ὡς ὄφλημα λήψεται τὴν τιμὴν, τὸ "προσανάβηθι" ἀκούων. μέγα τοίνυν καὶ ἐξαίρετον ἀγαθὸν τὸ μέτριον φρόνημα.*

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. *Εἰ γὰρ τοῖς ἑτέροις προστάττεσθαι ζητεῖ, κερδαινέτω τοῦτο διὰ τῆς ἄνωθεν ψήφου, καὶ στεφανούσθω τιμαῖς ταῖς παρὰ Θεοῦ, νικάτω πολλοὺς τῇ τῶν ἀρετῶν* 20 *λαμπρότητι, τῇ ταπεινοφροσύνῃ· ὑψηλὸν γὰρ παρὰ Θεῷ τὸ συνεσταλμένον φρόνημα. μιμητὴς γίνεται τοῦ Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος, "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρ- "δίᾳ."* Ταῦτα δὲ λέγων οὐκέτι ἐπιπλήττει βαρέως, ἀλλὰ παραινεῖ χρηστῶς. 25

11 Τὸ δὲ, "*πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυ- "τὸν ὑψωθήσεται," τῆς θείας ἤρτηται κρίσεως, οὐ πάντως γὰρ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν, ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ τιμῆς ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς.*

ΚΕΦ. ΝΔ.

Περὶ τῶν καλουμένων ἐν τῷ δείπνῳ.

12 Ὑποθέμενος περὶ τῆς σωτηρίου ταπεινοφροσύνης θεῖον παράγγελμα καλὸν καὶ πρὸς τοὺς καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ δίδαγμα, καὶ μέγαν εἰσάγει τῆς πρὸς ἀνθρώπους δεξιώσεως τὸν σκοπὸν καὶ τὸν 5 καρπὸν ἀξιοσπούδαστον, εἰ καὶ μὴ παραχρῆμα τὴν ἀνταπόδοσιν κέκτηται. οἱ γὰρ μικρόψυχοι φίλους καλοῦντες καὶ ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ γείτονας, διὰ τὸ εὐθέως ἀντικληθῆναι παρ' αὐτῶν τοῦτο ποιοῦσιν· οἱ δὲ μεγαλόψυχοι τὸ ὑπερβαλλόντως κάλλιον καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἐργάζονται, ὅπερ ὑπέδειξεν ὁ Κύριος· τὸ 10 τοὺς δεομένους καὶ ἀσθενεῖς καὶ λελωβημένους φιλανθρωπεύεσθαι, παρ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις· ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ ἀνταποδιδοὺς τῆς φιλανθρωπίας τὴν τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· τοῦτο δὲ οὐχ ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ἰδίους ἀπείρξῃ τιμῆς διεμαρτύρατο, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν ἴσων ἀνταποδώσεως, 15 ἀλλ' ὠφελίμους ποιεῖσθαι ταύτας ἐπὶ μεγάλαις ἀνταποδώσεσι ταῖς παρὰ Θεοῦ.

Ὁ εἰπὼν "μακάριος ὅς τις φάγεται ἄριστον ἐν τῇ βασιλείᾳ "τῶν οὐρανῶν," οὔπω μὲν ἦν πνευματικὸς, ψυχικὸς δὲ μᾶλλον, καὶ ἀνεπιτηδείως ἔχων πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν λαλουμένων περὶ 20 Χριστοῦ, ᾠήθη γὰρ σωματικὰς ἔσεσθαι τῶν ἁγίων τὰς ἀμοιβάς. διόπερ ἐξυφαίνει Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν παραβολὴν τοῖς τότε παροῦσιν· ἀποχρεώντως ἔχουσαν εἰς παράδειξιν τῆς ἐπὶ παντὶ τῷ κόσμῳ γενομένης οἰκονομίας, ἥτις ἐστὶν αὕτη.

16 "Ἄνθρωπός τις," φησὶν, "ἐποίησε δεῖπνον μέγα," καὶ ὁ 25 μὲν ἄνθρωπος νοηθείη ἄνθρωπος καὶ πατήρ· αἱ γὰρ εἰκόνες πλάττονται πρὸς τὸ ἀληθὲς, οὐκ αὐταὶ δὲ πάντως εἰσὶν ἡ ἀλήθεια· οὕτω δὴ οὖν ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης μέγα πεποίηκε δεῖπνον, τουτέστιν, οἰκουμενικὴν εἰργάσατο πανήγυριν· δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐπὶ Χριστῷ· δεῖπνον δὲ αὐτὸ καλεῖ καὶ οὐχὶ 30 ἄριστον, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς τοῦ αἰῶνος, καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἐπεφάνη ἡμῖν ὁ Υἱὸς, ὅτε καὶ τὸν δι' ἡμᾶς ὑπέστη θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα φαγεῖν, ἐκάλεσε

δὲ πολλοὺς, τὰ πλήθη δηλονότι τῶν Ἰουδαίων. τίς δὲ ἦν ὁ ἀπεσταλμένος, ὃν δὴ καὶ δοῦλον εἶναί φησιν; αὐτὸς ὁ Χριστός· ὅστις Θεὸς ὢν φύσει, καὶ Υἱὸς ἀληθινὸς, "μορφὴν δούλου ἑαυτὸν "κενώσας ἀνέλαβε." Ποῖα δὲ ἦν ἃ ἡτοίμασε τοῖς κεκλημένοις; ἁμαρτιῶν ἀπόθεσιν, Πνεύματος Ἁγίου μέθεξιν, υἱοθεσίας λαμπρό- 5 τητα, βασιλείαν οὐρανῶν· ἐπὶ ταῦτα κέκληκε Κύριος ὁ Θεὸς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων πρό γε τῶν ἄλλων τὸν Ἰσραήλ.

Τὸ δὲ "ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς πάντες παραιτεῖσθαι," τοῦτό ἐστιν, ὅτι ὡς ἐξ ἑνὸς συνθήματος οὐδένα λόγον ἐποιήσαντο τῆς κλήσεως, τοῖς γεωδεστέροις ἀσυνέτως προσνενευκότες, ἀγρῶν τε καὶ γεωργίας 10 καὶ παιδοποιΐας ἕνεκα.

18 Τίνες δὲ ἂν νοηθεῖεν οἱ παραιτησάμενοι; ἢ τάχα που τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες, ἄνδρες ἁδροὶ τὰ βαλλάντια καὶ φιλοκερδίᾳ ἡττημένοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδήν· διὰ πάσης γὰρ ἔπος εἰπεῖν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐπ' αὐτοῖς δὴ 15 τούτοις διαβεβλημένους ἔνεστιν ἰδεῖν τούτους. διὸ καὶ ἔξω μεμενήκασι τῆς ἑορτῆς, ταῖς οὕτω σκληραῖς ἀπειθείαις τὸ μέγα δεῖπνον περιυβρίσαντες.

21 Κέκληνται δὲ ἀντ' ἐκείνων οἱ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ῥύμας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς πληθύος ἀσθενῆ τε καὶ ἀγεννῆ τὴν διάνοιαν 20 ἕως τινὸς ἔχοντες καὶ ἀφεγγῆ καὶ χωλεύουσαν, ὑγιεῖς δὲ καὶ εὔρρωστοι διὰ τῆς εἰς Χριστὸν γενομένης πίστεως· ἐδιδάχθησαν γὰρ ὀρθοποδεῖν, καὶ τὸ θεῖον εἰς νοῦν ἐδέξαντο φῶς· ὅτι δὲ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαρίθμητοι, διαμάθοι τις ἂν ταῖς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πράξεσιν ἐντυχών. 25

23 Ἀγαθὸς ὢν φύσει ὁ Θεὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τοὺς φραγμοὺς ἐξαποστέλλει τὸν δειπνοκλήτορα, ὅπερ ἀποφαίνει τὴν τῶν ἐθνῶν κλῆσιν, μετάγε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ εἰσενενεγμένους διὰ τῆς πίστεως· καὶ γὰρ "ἔτι τόπος ἐστὶ," φησίν· ὑπῆρχον δὲ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἄγροικοι τὰς φρένας καὶ ἀπηγριωμένοι τὸν 30 νοῦν, καὶ οἷον ἔξω πόλεως διάγοντες, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ.

Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπε τούτους καλέσαι, ἀλλὰ καὶ ἀναγκάσαι, καίτοι προαιρετικὸν ἅπασι τὸ πιστεύειν ἐστὶ, καὶ δεκτὸν τοῦτο παρὰ Θεῷ, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων ἀναπιμπλάμεθα. πῶς 35

οὖν εἶπεν ἀναγκάσαι; κατ' οἰκονομίαν τινα· ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα ἐν ἀφορήτῳ δουλείᾳ τῆς πλάνης κατείχοντο, ὑπεζευγμένα τῷ διαβόλῳ καὶ οὐκ εἰδότα· διὰ τοῦτο συντομωτέρας κλήσεως ἐδεήθησαν μιμουμένης ἀνάγκης χρείαν, ἵνα κἂν οὕτως ἰσχύσωσιν ἀναβλέψαι πρὸς Θεὸν, καὶ τῶν ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, ἀποφοιτήσαντα 5 τῆς ἀρχαίας ἀπάτης, καὶ ἀποπηδήσαντα τρόπον τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρός.

Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς καὶ φιλάνθρωπος, "εἴ τις ἔρχεται "πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς, οὔτε ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν, οὔτε δουλεῦσαι τῇ φύσει προστάσσει Χρι- 10 στὸς, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἄμεινον καὶ σωτήριον· καὶ γὰρ τὸ τιμᾷν γονέας καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ, καὶ τὸ ἐκτρέφειν τὰ τέκνα καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῖς γονεῦσιν ὑπακούειν, καὶ τὸ ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας τοὺς ἄνδρας, καὶ τὸ τὰς γυναῖκας τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας φοβεῖσθαι, ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἰσηγήσατο. οὐ γὰρ 15 οἰκείους γε ὄντας τῇ πίστει, τοὺς οἰκείους μισητέον, ἀλλὰ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ φησὶν, ὅτι τοὺς πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν ἐμποδίζοντας καὶ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς κωλύοντας, τούτους παραιτητέον, καὶ μηδαμῶς ἕνεκεν ἀγάπης σαρκικῆς, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης καταφρονεῖν.

ΚΕΦ. ΝΕ. 20

Περὶ οἰκοδομῆς πύργου παραβολή.

28 Τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς ἡμῖν ἐπιδηλούμενον, τοῦτό ἐστιν, ἵνα οἱ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ζωὴν κατορθοῦν ἑλόμενοι, τὴν ἀρκοῦσαν ἐν τούτῳ προθυμίαν, τῷ ἑαυτῶν ἐγκαταθέμενοι νοΐ, οὕτως ἔχονται τῆς τοιαύτης μακαρίας πολιτείας, μεμνῆσθαί τε 25 τοῦ λέγοντος "τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν "ψυχήν σου εἰς πειρασμὸν, εὔθυνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρη- "σον·" εἰ δὲ παρά τισιν οὐκ ἔστι προθυμία τοιαύτη, οὗτοι πῶς ἂν ἰσχύσειαν τὸν προστεθεικότα αὐτοῖς περαιῶσαι σκοπόν;

Τοῦ Ἁγίου Μαξίμου σχόλιον. Τίς ἡ παραβολὴ τοῦ πύρ- 30 γου; ὁ πύργος σημαίνει τὴν τῶν ἀρετῶν τελείωσιν μετὰ γνώσεως οἰκοδομηθεῖσαν. ὅστις οὖν πράττει τὴν κατὰ πρᾶξιν ἀπάθειαν, ἔχει ἐπιτηδειότητα πρὸς ἐπίκτησιν φυσικῶν καὶ θεωρητικῶν καὶ

θεολογικῶν λόγων, δι᾽ ὧν ἀπαρτίζεται ἡ τελεία γνῶσις· οὗτος τελειοῖ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, ὁ δὲ ἐλλειπὴς τούτων μὴ δυνηθεὶς εἰς πέρας ἀγαγεῖν τὴν οἰκοδομὴν, ἐμπαίζεται παρὰ τῶν παραπορευομένων, εἴτε ἀνθρώπων εἴτε δαιμόνων.

31 Τὸ δὲ *"εἴ τις βασιλεὺς πορευόμενος ἑτέρῳ βασιλεῖ συμβα- " λεῖν εἰς πόλεμον," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι πρὸς τὰς ἐναντίας δυνάμεις ἐστὶν ἡμῖν ὁ ἀγὼν, καθὼς ὁ* Ἀπόστολός *φησιν, " οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα," καὶ τὰ ἑξῆς.* Ἔτι *δὲ καὶ πρὸς τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνων νόμος, τὰ πολύτροπα πάθη, πρὸς ταῦτα ἡμῖν ἡ πάλη, αὕτη τῶν ἐχθρῶν ἡ ἀγρία πληθύς· πῶς οὖν ἄρα τούτων περιεσόμεθα; ὅταν πιστεύσωμεν ὅτι ἐν τῷ* Θεῷ *ποιήσομεν δύναμιν, καὶ ὅτι αὐτὸς ἐξουδενώσει πάντας τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς, καθὼς ἑαυτόν τις τῶν ἁγίων προφητῶν διαθεὶς ἔφη, " ἰδοὺ,* Κύριος *βοηθεῖ μοι, " καὶ τίς κακώσει με;" καὶ πάλιν ὁ θεσπέσιος* Δαβίδ· " Κύριε, *" φωτισμός μου καὶ* Σωτήρ *μου," καὶ τὰ ἑξῆς· αὐτὸς γὰρ ἡμῶν ἡ ἰσχύς ἐστι. διὸ αὐτὸν ἔχοντες βοηθὸν, μηδαμῶς περὶ εἰρήνης τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν δαίμονας ἐρωτήσωμεν, ὅπερ ἐστὶ δουλωθῆναι τοῖς πάθεσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀντιστῶμεν αὐτοῖς, τὸν κραταιὸν* Θεὸν *ἡμῶν εἰς ἀντίληψιν ὁλοψύχως καὶ ἀδιαλείπτως ἐπικαλούμενοι.*

34 Καλὸν τὸ ἅλας· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ ἐν τίνι ἀρτυθήσεται;

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἔστωσαν *οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἅλες, τουτέστιν, οἱ θεῖοί τε καὶ σωτήριοι λόγοι, ὧν ἐὰν καταφρονήσωμεν, ἐσόμεθα μωροὶ καὶ ἀσύνετοι, καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.*

ΕΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΥ. Οὕτω *δὴ καὶ τὸ ἅλας εἶναι πάντας συστήσεται τοὺς μὲν πρώτως, τοὺς δὲ δευτέρως· πρώτως μὲν γὰρ οἱ* Ἀπόστολοι, *οἳ τῷ κόσμῳ παντὶ γεγόνασιν ἅλες, καὶ ὅσοι μετ᾽ ἐκείνους τοιοῦτοι ἀρτύοντες εἰς σωτηρίαν ἀνθρώπους, δεύτερον δὲ οἱ τὰς ἐκκλησίας πληροῦντες, λαοὶ χρήσιμοι πρὸς ὠφέλειαν τοῖς πλησιάζουσι καθιστάμενοι, " καλὸν οὖν," φησὶ, " τὸ ἅλας, ἐὰν " δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀρτυθήσεται, οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς " κοπρίαν εὔθετόν ἐστιν· ἔξω βάλλουσιν αὐτό.* Ὁ *ἔχων ὦτα ἀκούειν " ἀκουέτω." χρησίμους ὑμᾶς φησιν, ὁ παρ᾽ ἐμοῦ λόγος ἅπασιν ἀνθρώποις κατασκευάζει, καὶ πᾶσιν ἐπὶ σωτήριᾳ παραμίγνυσι,*

τοιούτους ἀποδεικνὺς οἵους προείρηκα· εἰ δὲ παραφθείρει τὴν προσήκουσαν διάνοιαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν ὄφελος οὐδενὶ, οὔτε ὑμῖν ἑτέρωθεν ὠφέλεια ἀπολείπεται, ὅθεν οὔτε εἰς γῆν, οὔτε εἰς κοπρίαν εὔθετοι ἔσεσθε· γῆ μὲν γὰρ τὸ ὠφελούμενον, κόπρος τὸ ὠφελοῦν· ὑμεῖς δὲ πρὸς τὸ ὠφελεῖν κόσμῳ ἅπαντα κείμενοι, εἰ μήτε ὠφέλιμοι μένοιτε, μήτε ὠφελεῖσθαι δύνασθε· ἀπόκλητοι καὶ εἰς οὐδὲν ἔσεσθε. Ἔνθα δὴ καὶ συνέσεως ἔφη δεῖν τοῖς ἀκούουσιν, ὥστε παραβολικὸν ὄντα τὸν λόγον συνιέναι. τὰ ἀκόλουθα ἕως τῆς παραβολῆς τῶν ρ̄ προβάτων προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

8 Περὶ τῆς δραχμῆς φησιν ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θεολόγος, ὅτι λύχνον ἧψεν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς, δηλονότι τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ τὴν οἰκίαν ἐσάρωσε τῆς ἁμαρτίας, τὸν κόσμον ἀποκαθάρας, καὶ τὴν δραχμὴν ἐζήτησε, τὴν βασιλικὴν εἰκόνα συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι, καὶ συγκαλεῖται τὰς φίλας αὐτῷ δυνάμεις ἐπὶ τῇ τῆς δραχμῆς εὑρέσει, καὶ κοινωνοὺς ποιεῖται τῆς εὐφροσύνης, ἃς καὶ τῆς οἰκονομίας μύστιδας ἐπεποίητο.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. Λύχνον μὲν ἁπτόμενον εἶναι τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον, σάρωσιν δὲ τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀποκάθαρσιν, καὶ τῶν πονηρῶν δαιμόνων τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν. ταῦτα γὰρ οἱονεὶ χρήματα τῇ εἰκόνι ἐπιπροσθοῦντα οὐ συνεχώρει ἐπ' ὄψεσιν ὁρᾶσθαι Θεοῦ· ὅθεν τούτων ἀπωσθέντων, εὑρεθῇ ἡ ἀπολωλυῖα δραχμὴ, ὑπὸ τῆς γυναικὸς, ἣν εἰς τὴν ἐπουράνιον εἴληφεν Ἱερουσαλήμ.

ΚΕΦ. Νϛ.

Περὶ τοῦ ἀποδημήσαντος εἰς χώραν μακράν.

11 Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι "ἄνθρωπός τις δύο εἶχεν υἱοὺς," περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους φησὶν, ὅτι εἰς δύο διήρηται τάγματα, εἰς δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς, εἷς δὲ πατὴρ τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ φιλάνθρωπος Θεός. Προσῆλθε δὲ, φησὶν, ὁ νεώτερος, οὐ διὰ τὸν χρόνον νεώτερος ἀλλὰ διὰ τὸ ἐνὸν τῆς διανοίας καὶ τὴν γνώμην ἄστατον κεκτῆσθαι ἀνήλιξ ὑπάρχων· καὶ λέγει τῷ πατρὶ, "δός "μοι τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας," τουτέστιν, οὐ θέλω δουλεύειν ἀνάγκῃ, αὐτεξούσιος γάρ εἰμι, ἐὰν θέλω, σωφρονῶ, ἐὰν οὐ θέλω, οὐκ ἀναγκάζομαι· ἔδωκεν οὖν ὁ πατὴρ ἀφθόνως ἅπασαν τὴν κτίσιν, ἐπέστησεν αὐτῷ τὸν ἑαυτοῦ νόμον τὸν φυσικὸν καὶ γραπτὸν,

ἵνα ἐν τούτῳ παιδαγωγούμενος πληρώσῃ τοῦ νομοθέτου τὸ βούλημα, θέλει γὰρ ἡμᾶς ἑκουσίως δουλεύειν αὐτῷ· εἶτα, φησὶν, ἀπεδήμησέ που, καὶ ἀπέστη ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτοῦ· οὐ βιάζεται γὰρ οὐδένα μὴ βουλόμενον δουλεύειν αὐτῷ.

13 Ἀποδημήσας τοίνυν ἔζησεν ἀσώτως, καὶ ἀνήλωσε τὴν οὐσίαν, 5 τουτέστι τὸν ἔμφυτον λογισμὸν, τὴν σωφροσύνην, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ· ὅθεν καὶ γέγονεν αὐτῷ λιμὸς ἰσχυρὸς, οὐ λιμὸς ἄρτου οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· ἕπεται γὰρ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν προειρημένων ἀρετῶν ὁ τοιοῦτος λιμός. Διὸ "καὶ παρευθὺς ἐκολλήθη ἑνὶ τῶν 10 "πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης·" ἔνθαπέρ εἰσιν οἱ μὲν πολῖται αὐτῆς δαίμονες, ὁ δὲ λιμὸς τῶν ἀγαθῶν σφοδρός· διὸ καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτοῦ βόσκειν χοίρους· οὕτω γὰρ τιμῶσιν οἱ δαίμονες τοὺς τιμῶντας αὐτοὺς, τοιαύτας δωρεὰς χαρίζονται τοῖς πειθομένοις αὐτοῖς. καὶ γὰρ ἐκπίπτων τις ἀπὸ Θεοῦ, καὶ διὰ τῶν 15 ἡδονῶν τοῖς δαίμοσι προσκολλώμενος, χοιρώδης τε γενόμενος ὡς εἰς γῆν νενευκὼς, καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν ἐγκυλινδούμενος, εἰκότως χοῖρος νομισθήσεται· χρονίζων δὲ τοῖς κακοῖς καὶ ἄλλοις τύπος ἀπωλείας εὑρίσκεται, τρόπον τινὰ βόσκων αὐτοὺς καὶ τρέφων τοῖς τῆς ἀσωτίας διδάγμασι. τὸ δὲ "ἐπεθύμει 20 "χορτασθῆναι ἐκ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς ἐδί- "δου αὐτῷ·" τοῦτο ἐστὶν, ὅτι τῶν κακῶν οὐκ ἐλάμβανε κόρον· παραβάλλεται δὲ τοῖς κερατίοις ἡ ἁμαρτία, ὅτι ὥσπερ ἡ τούτων γεῦσις γλυκεῖά ἐστι, κατ' αὐτὸ δὲ καὶ τραχεῖα, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἁμαρτίας φύσις εὐφραίνει μικρὰ καὶ κολάζει μεγάλα, τέρπει πρόσκαιρα 25 καὶ μαστίζει αἰώνια. εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν, τουτέστι λογισάμενος τὴν προτέραν μακαριότητα καὶ τὴν δευτέραν ἀθλιότητα, καὶ τίς μὲν ἦν ὅτε ἦν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίς δὲ γέγονεν ὅτε ἦν ὑποτεταγμένος τοῖς δαίμοσιν, εἶπε, "πόσοι μίσθιοι τοῦ Πατρός μου," τουτέστι κατηχούμενοι, καὶ γὰρ μισθοῦται ἀεὶ ὁ φιλάνθρωπος 30 Θεὸς, καὶ περὶ τρίτην ὥραν καὶ ἐφεξῆς, ὡς γέγραπται, "περισσεύ- "ονται ἄρτων," τῶν θείων ἐντρυφῶντες γραφῶν, "ἐγὼ δὲ τῷ λιμῷ "τούτῳ συνέχομαι." "Ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου," ὑποστρέψω καλῶς ὅθεν ἐξῆλθον κακῶς, καὶ ἐρῶ αὐτῷ, "πάτερ, "ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνωπιόν σου," ἀρκεῖ μοι πρὸς 35

σωτηρίαν ταῦτα τὰ ῥήματα· οἶδα τοῦ Θεοῦ μου τὴν ἀγαθότητα, οἶδα τοῦ πατρός μου τὴν ἡμερότητα, προσδέξεται μετανοοῦντα, ὃν οὐκ ἐκόλασεν ἁμαρτάνοντα.

20 "Καὶ ἀναστὰς ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ·" πόθεν ἀναστάς; ἐκ τῆς καθέδρας τῆς ἡδονῆς, ἐκ τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος· 5 προσέθηκε γὰρ τῇ καλῇ βουλῇ καὶ τὴν πρᾶξιν· δεῖ γὰρ ἡμᾶς οὐ μόνον βουλεύεσθαι τὰ φίλα Θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγαθὰς ὁρμὰς ἐπιδεικνύειν ταῖς πράξεσιν· "ἔτι δὲ αὐτοῦ μακρὰν ἀπέχοντος," πῶς μακράν; ὅτι προέλαβεν ἡ εὐεργεσία τὴν μετάνοιαν· "εἶδεν αὐτὸν "ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ εὐσπλαγχνίσθη·" πατὴρ γάρ ἐστι τῇ χρη- 10 στότητι, εἰ καὶ Θεὸς ὑπάρχει τῇ φύσει, "καὶ δραμὼν ἔπεσεν "ἐπὶ τὸν τραχηλὸν αὐτοῦ καὶ κατεφίλησεν αὐτόν·" οὐ γὰρ ἀνέμεινε τὸν προσκεκρουκότα πλησίον ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτῷ προσαπήντησεν· ἔθος γὰρ τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ τοῦτο ποιεῖν· τὸ περιπλέκεσθαι τῇ μετανοούσῃ ψυχῇ, καὶ ἀσπάζεσθαι αὐτῆς τὴν 15 ὑποταγήν. "εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν "οὐρανὸν," φοβοῦμαι τοῦ στερεώματος τὴν μορφὴν, ὡς κατηγόρου φωνὴν, "καὶ ἐνώπιόν σου·" διὸ καὶ εὐλαβοῦμαι τῷ φωτὶ τῆς σῆς θειότητος ἐνατενίσαι, ῥυπαροὺς ἔχων τοὺς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς, μετὰ γὰρ πάντων μου τῶν κακῶν 20 καὶ αἱ ἱπποδρομίαι κατηγοροῦσί μου· τὸ δὲ, "ποίησόν με ὡς ἕνα "τῶν μισθίων σου," τοῦτο ἔστιν, ὅτι μήτε τῆς αὐλῆς ἀπελάσῃς με, δέσποτα, ἵνα μὴ πάλιν ὁ πολέμιος εὑρών με πλανώμενον, ὡς αἰχμάλωτον ἀπαγάγῃ, μήτε πλησίον ἑλκύσῃς τῆς μυστικῆς τραπέζης καὶ φοβερᾶς, οὐ τολμῶ γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐναγέσιν ὁρᾷν 25 τῶν ἁγίων τὰ ἅγια. "εἶπε δὲ ὁ πατὴρ πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ," τουτέστι πρὸς τοὺς ἱερέας, "ἐνέγκατε τὴν στολὴν πρώτην," τουτέστιν, ἣν ἀπώλεσε τοῦ πατρὸς ἀναχωρήσας, τὴν πίστιν, τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν τὸν ἑαυτὸν ἀποδύσαντα, καὶ δότε δακτύλιον εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, τὴν σφραγίδα τῆς πίστεως 30 τὴν κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὑποδήματα εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἵνα τούτους ὑποδησάμενος ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης καταπατῇ τοὺς ὄφεις καὶ τοὺς σκορπίους, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις. καὶ ἐνέγκατε τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν τὸν τυθέντα ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, τὸν τοῖς μετανοοῦσι μεταδιδόμενον, τὴν μετάλειψιν 35

τῶν θείων μυστηρίων, "καὶ φαγόντες εὐφρανθῶμεν, ὅτι ὁ οὗτος "ὁ υἱός μου νεκρὸς ἦν καὶ ἀνέζησεν, ἀπολωλὼς ἦν, καὶ εὑρέθη."

24 "Καὶ ἤρξαντο εὐφραίνεσθαι·" χαρὰ γὰρ γίνεται, οὐ μόνον ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἀλλὰ ἐν τῇ γῇ πάντων εὐφραινομένων τῶν δικαίων. τὰ γὰρ ἐφεξῆς τῆς παραβολῆς ταύτης 5 εἰρημένα, οἷον ἔστιν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος, ἐρωτήσας καὶ μαθὼν τῆς ἑορτῆς τὴν ὑπόθεσιν, ἠγανάκτησε καὶ οὐκ ἠθέλησεν εἰσελθεῖν, καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα, οὐ χρὴ ὡς φθονήσαντος ἢ ἐγκαλέσαντος ταῦτα ἡμᾶς λογίζεσθαι, διότι παραβολὴ τὸ λεγόμενόν ἐστι, τὰ δὲ ἐν παραβολαῖς λεγόμενα οὐ δεῖ πάντα κατὰ 10 λέξιν περιεργάζεσθαι, καθώς φησιν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Ματθαῖον, τὴν παραβολὴν ἑρμηνεύων τῶν μισθουμένων ἐργατῶν, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας δι' ὧν συνετέθησαν, τοῦτον δρέπεσθαι μόνον, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητεῖν ἢ πολυπραγμονεῖν. καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τῶν ἁγίων τοιαῦτα δικαιο- 15 λογούμενος, ὡς φθόνου καὶ βασκανίας ὑπάρχοντες καθαροί. Εἰ γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν διδόασι, πολλῷ μᾶλλον ὁρῶντες αὐτοὺς σωζομένους χαίρουσι καὶ οἰκεῖα νομίζουσι τὰ εἰς αὐτοὺς γινόμενα ἀγαθά.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως συνετέθη ἡ παραβολὴ αὕτη; καὶ τί 20 κατασκευάσαι βούλεται; τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐμφαίνει φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοσαύτη ἐστὶ πρὸς τοὺς ἐπιστρέφοντας εἰς αὐτὸν καὶ γνησίως μετανοοῦντας, ὥστε καὶ φθόνον τεκεῖν ἑτέροις δυναμένους· ὅπερ καὶ ἡμεῖς πολλάκις ποιοῦμεν, εὐεργετήσαντες τινὰ, λέγοντες αὐτῷ, ὅτι ὁ δεῖνά μοι ἐνεκάλεσεν, ὅτι σε τοιαύτης 25 τιμῆς ἠξίωσα, οὔτε ἐγκληθέντες παρὰ τοῦ ἐκεῖνον διαβαλεῖν ἐθέλοντος, ἀλλ' ἐν τούτῳ δεῖξαι βουλόμενοι τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ἧς ἀπήλαυσεν, ὅμως δὲ καὶ προασφαλίζεται διὰ τοῦ ὑποδείγματος τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ, τοὺς ἀμέμπτως πολιτευομένους μηδέποτε δέξασθαι λογισμὸν φθόνον τίκτοντα ἐπὶ σωτηρίᾳ μετανοούντων 30 ἁμαρτωλῶν, ὑπὸ τοῦ μισανθρώπου διαβόλου ὑποβαλλόμενον, ἀλλὰ μᾶλλον παραυτὰ τοῦτον ἀποστρέφεσθαι, εὐφραινομένους καὶ χαίροντας ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ αὐτῶν.

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὅτι δοκεῖ τισι διὰ τῆς τῶν υἱῶν δυνάμεως τούς τε ἁγίους Ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι, καὶ ἡμᾶς 35

τοὺς ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρόσωπον τὸ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν, τὸ δὲ τοῦ ἀσώτου καὶ νεωτέρου τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον· καὶ ἄλλοι δὲ πάλιν νομίζουσι, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ δηλοῦσθαι, διὰ δὲ τοῦ νεωτέρου τὰ ἔθνη. "ἀπόψηφος δέ," φησιν, ὁ ἅγιος Κύριλλος, 5 "ταῖς περὶ τούτων δόξαις εἰμὶ μὲν ἐγὼ, δοκιμαζέτω δὲ καὶ ὁ "φιλομαθὴς τὸ ἀληθὲς, οὔτε γὰρ περὶ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων "πρέπον ἐστὶ λογίζεσθαι, ὅτι οὐκ ἐπεγίνωσκον τοῦ ἀσώτου μετά- "νοιαν καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ τελουμένην ἑορτὴν, ἀλλ' ὡς ἀγνοοῦντες "ἠρώτων· οὔτε πάλιν χρὴ συναινεῖν ἡμᾶς ὡς εὖ βεβιωκότας τῶν 10 "ἐξ Ἰσραὴλ, ὅπου γε τούτους διὰ πάσης, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς "θεοπνεύστου γραφῆς, διαβεβλημένους ἐστιν ἰδεῖν ὡς ἀποστάτας "καὶ ἀπειθεῖς."

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τοῦ οἰκονόμου τῆς ἀδικίας. 15

1 Λέγει δὲ καὶ περὶ τῶν παραβολῶν ὁ ἅγιος Κύριλλος, ὅπερ καὶ ὁ Χρυσόστομός φησιν, ὅτι πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αὗται πραγμάτων ὀνησιφόρων δήλωσιν εἰσκομίζουσιν, ὅταν αὐτὸν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένως τὸν νοῦν καταθήσωμεν· οὐ γὰρ ἅπαντά φησι, τῆς παραβολῆς τὰ μέρη πολυπραγμονεῖσθαι χρή· λεπτῶς δὲ 20 καὶ ἐξητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὰ πέρα μέτρου βαδίζων ὁ λόγος καταλυπήσῃ τῷ περιττῷ τοὺς φιλακροάμονας, μήτε μὲν ἀδολεσχίας ὄχλον ἐργάσηταί τισιν, οἷον καὶ ἐπὶ τῆς παραβολῆς ἐστι τῆς λεγούσης, "Ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος ὃς εἶχεν οἰκονόμον" καὶ τὰ ἑξῆς· εἰ γὰρ μὴ βούλοιτό τις διατρανοῦν, τίς μὲν ἂν εἴη 25 ὁ ἄνθρωπος ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκονόμον, ἢ καὶ τίς ἂν εἴη τυχὼν ὁ διαβεβληκὼς αὐτὸν, τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς ὀφλήμασιν ἔνοχοι καὶ τὰς τῶν ὀφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπὰς, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ μὲν ἔλαιον, ὁ δὲ σῖτον ἐποφλῆσαι λέγονται, σκοτεινὸν ἅμα καὶ περιττὸν ἀποτελέσει τὸν λόγον. οὐκοῦν οὐ πάντῃ τε καὶ 30 πάντως ἅπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰσὶ θεωρίᾳ χρήσιμα, εἰς εἰκόνα δὲ ληφθεῖεν ἂν ἀναγκαίου πράγματος ἀμυδρῶς ὑπεμφαίνουσα τὸ τελοῦν εἰς ὄνησιν τοῖς ἀκροωμένοις.

Ἔστι τοίνυν τῆς προκειμένης παραβολῆς τοιοῦτος ὁ νοῦς· βού-

λεται ἡμᾶς ὁ τῶν ὅλων δεσπότης Θεὸς ὁλοτρόπως τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀνακεῖσθαι σπουδάσμασιν, ἀπαλλάττοντας ἑαυτοὺς τῶν τοῦ παρόντος βίου περιασπασμῶν, ἵν' εὐπαρέδρως καὶ ἀπερισπάστως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ, καθὼς διὰ τοῦ Δαβὶδ φησι, "σχολάσατε καὶ γνῶτε "ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός·" καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ, "πωλήσατε τὰ ὑπάρ- 5 "χοντα καὶ δότε ἐλεημοσύνην," καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, ἀσθενὴς δὲ λίαν ὁ ἀνθρώπου νοῦς, καὶ ἀεί πως προσπέπηγε τοῖς γεωδεστέροις· ὅθεν δηλαδὴ πρόφασιν σωτηρίας ἡμῖν ὑπέδειξεν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς προκειμένης παραβολῆς, μονονουχὶ λέγων, ὅτιπερ εἰ μὴ βούλοιντο τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν καταλιπεῖν καὶ τὴν 10 ὑψηλὴν πολιτείαν ἀσπάσασθαι, πλὴν κατά γε τὸν ὑποβεβηκότα τρόπον, κἂν οἰκονόμοι γενέσθωσαν[a] τῶν πτωχευόντων συμμεριστὰς τῶν ὑπαρχόντων τούτους ποιούμενοι, ὅπως φίλους κτησάμενοι πολλούς, καὶ μάρτυρας τῆς εὐσπλαγχνίας τοὺς εὖ πεπονθότας ἔχοντες, ὅταν αὐτοὺς ἡ ἐπίγειος ἐκλείποι ζωή, τύχωσι τόπου τινὸς ἐν ταῖς 15 ἐκεῖθεν σκηναῖς· εἰ δὲ μὴ βούλοιντο τὸ μηδὲ τοῦτο διαπράξασθαι, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ δεσπότου δοθέντα αὐτῷ, μόναις ταῖς ἑαυτῶν δαπανῶσι τροφαῖς, ἢ καὶ προσκαίρους ὠνοῦνται τιμάς, ἀμνημονοῦντες τοῦ λέγοντος Θεοῦ, "ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ "ἀδελφῷ σου," καὶ ὅσα ἄλλα ἡ θεία διδάσκει γραφὴ περὶ τῆς εἰς 20 τοὺς δεομένους συμπαθείας, ἀποπεσοῦνται πάντως τῆς οἰκονομίας, ἐπιπηδῶντος αὐτοῖς τοῦ θανάτου, καὶ τῶν τῆς περιουσίας αὐτῶν πραγμάτων ἐξέλκοντος, καὶ διὰ τὴν ἀπάνθρωπον αὐτῶν προαίρεσιν, ἀντὶ τῶν αἰωνίων σκηνῶν τῷ αἰωνίῳ καὶ ἀσωμάτῳ πυρὶ παραδοθήσονται. 25

10 Τίς ἐστιν "ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ," ὁ καλῶς εἰδὼς βιοῦν καὶ τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐλπίδα δεδιψηκώς, καὶ ἀποφέρων μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονῶν δὲ μᾶλλον τὰ ἄνω, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπίγειον πλοῦτον εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καλῶς δαπανῶν. ἐλάχιστον δὲ τὸν ἐπίγειον πλοῦτον ἐκάλεσεν, ὃν δὴ καὶ ἄδικον μαμμωνᾶν φησιν. ὁ τοιοῦτος 30 οὖν ἐν τῷ ἐλαχίστῳ πιστὸς εὑρισκόμενος, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι, τουτέστιν ἐν τοῖς πνευματικοῖς καὶ θείοις χαρίσμασιν· ὁ δὲ ἐν τῷ πλούτῳ τούτῳ ἄδικος γενόμενος, εἰς ἑαυτὸν μόνον συντηρῶν αὐτὸν δηλονότι, καὶ ἐν τοῖς θείοις χαρίσμασιν ἄδικος εὑρεθήσεται.

[a] Sic.

Ἀλλότριον δὲ τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν ὠνόμασεν, ἐπειδὴ οὐ γεγενήμεθα μετὰ πλούτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστι γεγραμμένον, "ὅτι οὐδὲν εἰσενέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ "ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα·" ἀλλότριον τοίνυν ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς τὸ πλουτεῖν· ἔξωθεν γὰρ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς 5 τὰ ἐναντία, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, δείκνυσιν ὁ δεσπότης Χριστὸς λέγων, "οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν," καὶ τὰ ἑξῆς.

14 Ἐπειδὴ δὲ τῇ νόσῳ τῆς φιλαργυρίας συνεχόμενοι ἐξημυκτήριζον αὐτὸν οἱ Φαρισαῖοι καίπερ διὰ μακρῶν λόγων τούτους θεραπεῦσαι 10 βουληθέντος, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμὺ τῶν ἐλέγχων, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει δόξης αὐτοὺς ὄντας ἐραστὰς τῆς τοῖς δικαίοις τε καὶ ἀγαθοῖς πρεπούσης ἀνδράσιν, αὐτοὺς δὲ οὐ μὴν ὄντας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν· φησὶ γάρ, "ὑμεῖς ἐστε οἱ "δικαιοῦντες ἑαυτοὺς ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων· ὁ δὲ Θεὸς γινώσκει 15 "τὰς καρδίας ὑμῶν, ὅτι τὸ ἐν ἀνθρώποις ὑψηλὸν βδέλυγμα ἐνώπιον "τοῦ Θεοῦ·" τοῦτο καὶ ἑτέρωθέν που πρὸς αὐτοὺς εὑρίσκεται λέγων, "πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ "δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου οὐ ζητεῖτε;" τοὺς μὲν γὰρ ἀληθῶς ὄντας ἀγαθοὺς τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις ὁ τῶν ὅλων στεφανοῖ Θεός, 20 οἵ γε μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταὶ τάχα ταῖς ἑαυτῶν ψήφοις τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτοὶ παραβλέπουσιν, ἀλλ' οὐδείς, ὦ βέλτιστοι, φαίη τις ἂν αὐτοῖς ἑαυτὸν στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ, "ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ "σὰ χείλη. ὁ γὰρ Θεὸς γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμᾷ μὲν 25 "δίκαιον τὸν ἀληθινόν· σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων ὀστᾶ." ἀνθρωπαρεσκία γὰρ ῥίζα καὶ ἀρχὴ καὶ γένεσις τῆς μεμισημένης παρὰ τῷ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος "ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται," ἕως "μοιχεύει," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 30

ΚΕΦ. ΝΗ.

Περὶ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου.

19 Τὴν προκειμένην παραβολὴν τὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου ἄριστα διαμορφοῖ καὶ διαπλάττει Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὥστε

τοῖς εἰς ἀγαθουργίαν αὐχήμασιν ἐπείγεσθαι διαπρέπειν ἡμᾶς· θέλει γὰρ εἶναι φιλαλλήλους καὶ κοινωνικοὺς καὶ εὐμεταδότους καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητὰς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σπουδασμάτων ἔχεσθαι νεανικῶς. Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος" ὡς ἀφιλοικτίρμονα τοῦτον ἀνωνύμως ἐσήμανε, καθὼς διὰ τοῦ προφήτου 5 περὶ τῶν μὴ φοβουμένων αὐτόν φησιν ὁ Θεὸς, "ὅτι οὐ μὴ μνησθῶ "τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου," μνημονεύει δὲ τοῦ πένητος ὀνομαστὶ, ἐπειδήπερ ἐν γλώσσῃ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοί εἰσιν. ἔχει δὲ καὶ λόγον ὡς ἡ τῶν Ἑβραίων παράδοσίς φησι, Λάζαρον εἶναί τινα κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐσχάτην ποιοῦντα 10 πτωχείαν καὶ ἀρρωστίαν, οὗ μνημονεῦσαι τὸν Κύριον, ὡς εἰς παραβολὴν λαβόντα αὐτὸν εἰς ἐμφανεστέραν τοῦ λεγομένου δύναμιν.

Μηδεὶς δὲ νομιζέτω τῶν ταῦτα ἀκουόντων, ὅτι γέγονέ τισιν ἀνταπόδοσις ἢ πονηρῶν ἔργων ἢ ἀγαθῶν· ἔστι γὰρ παραβολὴ τὸ εἰρημένον ἀστείως παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐσχηματισμένη, 15 ἵν' εἴδοιεν οἱ τὸν ἐκ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, ὡς εἰ μὴ βουληθεῖεν εἶναι χρηστοὶ καὶ εὐμετάδοτοι καὶ κοινωνικοὶ, καὶ ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἕλοιντο, δεινῇ καὶ ἀφυλάκτῳ περιπεσοῦνται δίκῃ. Ἴδωμεν τοίνυν τοῦ πλουσίου τὴν ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἠρμένην ὀφρύν. "Ἐνεδιδύσκετο," φησὶ, "πορφύραν καὶ βύσ- 20 "σον," τουτέστιν εὐειματεῖν[b] ἐσπούδαζε, καὶ ἦν ἐν ἐσθῆτι πολυτελεστάτῃ καὶ ἀκαταλείπτοις τρυφαῖς. Τοῦτο γὰρ ἐμφαίνει τὸ εὐφραίνεσθαι καθ' ἡμέραν. πρόσκειται δὲ "λαμπρῶς," τουτέστιν, ἀσώτως.

Ὁ δὲ Λάζαρος νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπεδημένος ἐβέβλητο, φησὶ, 25 πρὸς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἀτημελῶς ἐρριμμένος, οὐδενὸς ἀξιούμενος λόγου, φειδοῦς καὶ φροντίδος ἄμοιρος ὤν· ζητῶν πρὸς κόρον τῆς τοῦ πλουσίου τραπέζης τὰ παρολισθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστότερα· ἐκολάζετο δὲ καὶ ἑτέρως νόσῳ χαλεπωτάτῃ, ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες, φησὶν, ἔλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ, οὐκ ἀδικοῦντες ἀλλ' οἷον συναλ- 30 γοῦντες καὶ θεραπεύοντες τῇ γλώττῃ, καὶ τὸ λυποῦν ἀποξέοντες, καὶ φιλοφρόνως περιαλείφοντες, ὅπως καὶ ἐν τούτῳ δειχθῇ ὁ πλούσιος καὶ θηρῶν ἀπηνέστερος, ὡς ἀσυναλγὴς καὶ ἀφιλοικτίρμων καὶ μεστὸς πάσης ἀπανθρωπίας. ὑπάρχων δὲ ὁ πένης ἐν τοιούτοις

[b] εὐϊματεῖν Cod.

δεινοῖς, οὔτε ἀπεδυσώπησεν, οὔτε ἐβλασφήμησεν, οὔτε ἠγανάκτησεν, οὔτε κατεγόγγυσε τοῦ πλουσίου. πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον; ἐξ ὧν ἀπήγαγον αὐτὸν οἱ Ἄγγελοι δορυφοροῦντες, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ἀπεκατέστησαν.

22 "Ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος καὶ ἐτάφη·" μὴ ἁπλῶς παρα- 5 δράμωμεν τὸ εἰρημένον ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πλούσιον πρόσκειται τὸ "ἐτάφη." ἐπειδὴ γὰρ καὶ ζῶν, καθάπερ ἐν μνήματι κατορρυγμένη ὑπῆρχεν αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, τάφου περιφέρουσα τὴν σάρκα· διὰ τοῦτο προσετέθη τὸ "ἐτάφη," ἀπαλλαγεὶς δὲ τοῦ σώματος ἄπεισιν ἐκ τρυφῆς εἰς τὸν ᾅδην· ἵνα δὲ μειζόνως κατατρύχηται, 10 ὁρᾷ, φησὶν, τὸν Λάζαρον ἐν κόλποις ὄντα τοῦ Ἀβραὰμ, ὥσπερ γὰρ τὸν Ἀδὰμ ἐκβαλὼν τοῦ παραδείσου κατ' ἄντικρυ τούτου κατῴκισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἵνα ἡ συνεχὴς ὄψις ἀνανεοῦσα τὸ πάθος ἀκριβεστέραν αὐτῷ παράσχῃ τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἀγαθῶν τὴν αἴσθησιν, οὕτω δὴ καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου κατῴκησε. 15

Τίνος δὲ ἕνεκε οὐχὶ παρ' ἑτέρῳ δικαίως τὸν Λάζαρον, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραὰμ εἶδεν; ἐπειδὴ φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ. Ἵν' οὖν ἔλεγχος αὐτοῦ γένηται τῆς μισοξενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ' ἐκείνου βλέπει. ἐκεῖνος καὶ τοὺς παριόντας ἐθήρευε καὶ εἰς τὴν οἰκίαν εἷλκεν εἴσω τὴν ἑαυτοῦ· οὗτος καὶ τὸν ἔσω κείμενον 20 παρεώρα.

24 Διὰ τί δὲ οὐ πρὸς τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀπέτεινεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀβραάμ φησι, "πάτερ Ἀβραὰμ, ἐλέησόν με," καὶ τὰ ἑξῆς; Ἐπειδὴ ᾐσχύνθη καὶ ἠρυθρίασεν ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων, καὶ ἐνόμισεν αὐτὸν μνησικακήσειν πάντως. Εἰ γὰρ ἐγὼ, 25 φησὶ, τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας, καὶ οὐδὲν ἠδικημένος, ὑπερεῖδον ἐν τοσούτοις ὄντα τὸν ἄνθρωπον κακοῖς, καὶ οὐδὲ ψιχίων μετέδωκα, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς οὕτως ὑπεροφθεὶς οὐκ ἐπινεύσει τῇ χάριτι ταύτῃ. Ταῦτα λέγομεν, οὐχὶ τοῦ Λαζάρου κατηγοροῦντες, οὐ γὰρ δὴ οὕτως διέκειτο ἐκεῖνος, ἀλλ' ὅτι οὗτος ταῦτα 30 δεδοικὼς οὐκ ἐκάλεσεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ ἐφώνησεν· ἐνόμιζε γὰρ αὐτὸν ἀγνοεῖν τὰ γεγενημένα.

25 Τί οὖν ἐκεῖνος; "τέκνον μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου "ἐν τῇ ζωῇ σου." Σκοπήσωμεν φιλοσοφίαν δικαίου· οὐκ εἶπεν, ἀπάνθρωπε καὶ ὠμὲ καὶ παμπόνηρε, τοσαῦτα κακὰ διαθεὶς τὸν 35

ἄνθρωπον, φιλανθρωπίας μέμνησαι νῦν καὶ ἐλέους καὶ συμπαθείας καὶ συγγνώμης· οὐκ αἰσχύνῃ οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ ἐγκαλύπτῃ; ἀλλὰ τί; "τέκνον," φησὶν, "ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου·" ψυχὴν γὰρ τεταπεινωμένην μὴ προσταράξῃς, φησί· ἀρκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας αὐτῷ, μὴ προσεπεμβαίνωμεν αὐτοῦ ταῖς συμφοραῖς, 5 *τέκνον, οὗ κύριός εἰμι, μεταδίδωμί σοι, τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐκ ἔστιν ἡμέτερον λοιπόν. Διὰ τί οὐκ εἶπε, ἔλαβες τὰ ἀγαθά σου, ἀλλ' "ἀπέλαβες;" ὀφειλὴν γάρ τινα ἐνδεικνυμένου καὶ δηλοῦντός ἐστιν· ἀπολαμβάνει γάρ τις τὰ ὀφειλόμενα.*

Τί *οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; ὅτι κἂν μιαροί τινες ὦσι, κἂν εἰς* 10 *ἔσχατον κακίας ἐληλακότες, πολλάκις ἕν τι καὶ δύο καὶ τρία εἰργάσαντο ἀγαθά· καίπερ οὖν καὶ οὗτος ὁ πλούσιος, ὅθεν διὰ τῆς εὐημερίας τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἀπολαβὼν αὐτὰ, ἤκουσεν ὅτι "ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως "τὰ κακά."* Ἴ*σως γὰρ καὶ οὗτος ἓν ἢ καὶ δύο ἢ καὶ τρία ἡμαρ-* 15 *τηκὼς, ἐντεῦθεν διὰ τῆς ὀδύνης ἧς ὑπέμεινεν, ἀπέλαβε ταῦτα. Διό φησιν, "ὅδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι·" ἡ γὰρ κρίσις ἀνήλεος τῷ μὴ ποιήσαντι, ἔλεγε.*

26 Τί *δὲ σημαίνει ὅπερ εἶπεν Ἀβραὰμ, "ὅτι χάσμα μέγα ἐστή-"ρικται," καὶ τὰ ἑξῆς; τὴν τῶν δικαίων διαφορὰν πρὸς τοὺς* 20 *πταίοντας· ὥσπερ γὰρ ἐναντίαι αἱ προθέσεις, οὕτως ἀμιγὴς ἡ μετάστασις, τῶν μὲν τὴν ἄνεσιν, τῶν δὲ τὴν κόλασιν δεχομένων. ἀποτυχὼν δὲ τῶν καθ' ἑαυτὸν, ὑπὲρ ἑτέρων λοιπὸν ποιεῖται τὴν ἱκετηρίαν. Ὅρα πῶς φιλάνθρωπος καὶ ἥμερος γέγονεν ὑπὸ τῆς κολάσεως· ὁ γὰρ τοῦ Λαζάρου καταφρονῶν παρόντος, ἑτέρων ἀπόν-* 25 *των φροντίζει, καὶ παρακαλεῖ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς, καὶ οὐδὲ ἁπλῶς παρεκάλεσεν ἀναστῆναί τινα ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ τὸν Λάζαρον, ὅπως, φησὶν, ἰδόντες αὐτὸν στεφανωθέντα, ὃν ἔβλεπον μυρίοις κακοῖς ἀγωνιζόμενον, οἱ γενόμενοι μάρτυρες τῆς πενίας αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν ὀδυνῶν, αὐτοὶ καὶ* 30 *τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ γενόμενοι μάρτυρες, ἑκατέρωθέν τε παιδευθέντες, καὶ μαθόντες ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα στήσεται πράγματα, κἂν οὕτω παρασκευάσωνται ὡς δυνηθῆναι ταύτην διαφυγεῖν τὴν κόλασιν.*

29 Τί *οὖν ὁ Ἀβραάμ; "ἔχουσι* Μωσέα *καὶ τοὺς προφήτας, ἀκου-* 35

" σάτωσαν αὐτῶν." Οὐχ οὕτω γὰρ, φησὶ, σὺ κήδῃ τῶν ἀδελφῶν, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός· μυρίους γὰρ αὐτοῖς ἐπέστησε διδασκάλους.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἀνταποκριθεὶς ὁ πλούσιος ἔφη, " οὐχὶ, πάτερ " Ἀβραὰμ, ἀλλ' ἐάν τις ἐκ νεκρῶν πορευθῇ πρὸς αὐτοὺς, μετανοή- 5 " σουσιν;" ἐπειδὴ αὐτὸς οὗτος τῶν θείων γραφῶν ἀκούων κατεφρόνει, καὶ μύθους ἐνόμιζεν εἶναι τὰ λεγόμενα, ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπενόει, καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν οὕτως ὑποπτεύουσιν ὥσπερ κἀγὼ, ὅτι " τις ἦλθεν " ἐκεῖθεν;" τίς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη; τίς εἶπε τὰ ἐν τῷ ᾅδῃ; διὰ τοῦτο ἐάν τις ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀπέλθῃ, οὐκ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, 10 ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς λεγομένοις προσέξουσιν. " εἶπε δὲ," φησὶ, " πρὸς " αὐτὸν, εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις " ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται." ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἐστὶν ἀληθὲς, καὶ ὁ τῶν γραφῶν οὐκ ἀκούων, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσεται, ἔδειξαν οἱ Ἰουδαῖοι. οἳ ἐπειδὴ Μωσέως οὐκ ἤκουσαν 15 καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ νεκροὺς ἰδόντες ἀναστάντας ἐπίστευσαν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἀνελεῖν τὸν Λάζαρον ἐπεχείρουν, νῦν δὲ τοῖς Ἀποστόλοις ἐπεπήδων, καίτοι πολλῶν ἀναστάντων ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ.

Κόλπους δὲ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ 20 τούτους εἶναι ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεωπαγίτης τὰς θειοτάτας καὶ μακαριωτάτας λήξεις, τὰς ὑποδεχομένας πάντας τοὺς δικαίους, εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ἀγήρω καὶ μακαριωτάτην τελείωσιν.

1 Περὶ τῶν σκανδάλων λαλῶν ἕως " ἀφήσεις αὐτῷ," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. 25

5 Περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἁγίων φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι ἐν τῇ πίστει ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι, τούτων οὖν ζηλωταὶ γενέσθαι βουλόμενοι οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, " πρόσθες ἡμῖν πίστιν" ἔλεγον τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, οὐκ αἰτοῦσι δὲ πίστιν ἁπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους αὐτοὺς νομίσῃ τις, ἀλλὰ προσθήκην πίστεως, τουτέστι 30 τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν. παρασκευάσαι δὲ αὐτοὺς βουλόμενος δεκτικοὺς γενέσθαι τῆς τοιαύτης χάριτος, φησὶν, " εἰ ἔχετε πίστιν " ὡς κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι" καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ γὰρ τὸ πεπηγὸς οὕτω καὶ κατὰ γῆς ἐρριζωμένον μετακινήσειεν ἂν ἡ τῆς πίστεως δύναμις, καθόλου φαίη τις 35

ἂν, μηδὲν οὕτως ἀκίνητον εἶναι ὃ μὴ σαλεύσειεν ἡ πίστις· ἐκεῖνο μέντοι προσεκτέον ἀσφαλῶς, ὥστε μή τινα λόγον λογίζεσθαι κατὰ κενὴν ἔκπληξιν εἰπεῖν τοῦτο τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, πρὸς ὠφέλειαν δὲ μᾶλλον καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, καὶ γὰρ πάντα ἰσχύει ἡ τῆς θείας δυνάμεως ἐξουσία. Περὶ γὰρ κόκκου σινάπεως προεγράφη εἰς 5 τὸ κατὰ τὸν Ματθαῖον.

7 Ἐπειδὴ πέφυκέ πως ἀεὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, ἀφορμὴ δὲ τοῦ πάθους γίνεται πολλάκις, τὸ ἐπί τισι τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων εὐδοκιμῆσαι παρὰ Θεῷ, παγχάλεπον δὲ τοῦτο καὶ Θεῷ κατεστυγημένον, καταφέρει εἰς τοῦτο γνώμης 10 ὁ ἀρχέκακος δράκων, ὡς οἴεσθαι τάχα που καὶ ὀφέλειν τὸν Θεὸν τὰς ἀνωτάτω τιμὰς, ὅταν εὐκλεᾶ καὶ εὐδόκιμον ἔχωσι τὴν ζωήν. Διὰ τοῦτο τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ὁ δεσπότης ποιεῖται Χριστὸς, λέγων, "τίς ἐξ ὑμῶν δοῦλον ἔχων ἀροτριῶντα "ἢ ποιμαίνοντα," καὶ τὰ ἑξῆς. Διδάσκει γὰρ διὰ τούτων ὅτι 15 τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις, ὡς ὄφλημα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγήν. οὐ γὰρ χάριν, ἔφη, ὁμολογήσει τῷ οἰκέτῃ, κἂν εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν ὅπερ ἔδει γενέσθαι κατά γε τὸ τῆς δουλείας πρέπον, ἀλλὰ μὴ πληροῦντος μὲν τὸ ὀφειλόμενον κίνδυνος ἕπεται, πληροῦντος δὲ χάρις οὐδὲ μία, κἂν εἰ ὁ 20 δεσπότης Χριστὸς ὑπάρχων ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος καὶ φιλάνθρωπος οὐ μόνον ἰσοδύναμα γέρα τοῖς κάμνουσιν ἐπαγγέλλεται, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον τοὺς πόνους ὑπερβαίνοντα, καθώς φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος, "ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, "πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς." 25

ΚΕΦ. ΝΘ.

Περὶ τῶν ι' λεπρῶν.

11 Τὴν ἑαυτοῦ δόξαν διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς θαυματουργίας ἐμφανῆ καθίστησιν ὁ Σωτήρ. ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν ἀκάρδιον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἦν καὶ οὕτω σκληρός τε καὶ ἀπειθής. ἦν 30 δὲ ἡ ἀπόδειξις σαφὴς, ὧν ἔφην ἀρτίως, ἡ τῶν λεπρῶν διακάθαρσις· οὗτοι γὰρ πόλεών τε καὶ κωμῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον, ὑπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι, ἐλιπάρουν

ἀπαλλάττεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ ἐπιστάτην ὠνόμαζον, τουτέστι διδάσκαλον. ὁ δὲ φιλάνθρωπος ὤν, ἔφη, "ὑπάγετε, δείξατε ἑαυτοὺς "τοῖς ἱερεῦσι."

Διὰ τί μὴ μᾶλλον ἔφη, θέλω, καθαρίσθητι, καθὰ καὶ ἐφ' ἑτέρου λεπροῦ, προστέταχε δὲ μᾶλλον, ἑαυτοὺς ἐπιδείξατε τοῖς 5 ἱερεῦσι; νόμος ἐκάλει πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας ἀπηλλαγμένους. Ἐκέλευε γὰρ ὡς ἤδη τεθεραπευμένους βαδίζειν, καὶ τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, δηλονότι τοὺς ἱερεῖς, διαμαρτύρασθαι, ὅτι παρ' ἐλπίδα καὶ παραδόξως ἀπηλλάγησαν τοῦ κακοῦ, τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κατανεύσαντος. καὶ δὴ ἐν τῷ αὐτοὺς ὑπάγειν 10 καθαροὶ γίνονται, καὶ οἱ μὲν ἐννέα ἅτε Ἰουδαῖοι ὄντες, εἰς ἀχώριστον λήθην ἐμπεσόντες, οὐχ ὑπέστρεψαν δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, ὅθεν σκληροκάρδιον καὶ ἀμνήμονα παντελῶς δεικνύει τὸν Ἰσραήλ, ὁ δὲ ἀλλογενής, τουτέστιν ὁ Σαμαρείτης, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίων κατάγειν τὸ γένος ἀλλογενής· οὐ γὰρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς 15 Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας καὶ Ἰουδαίας, "ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς "μεγάλης δοξάζων τὸν Θεόν." Δεικνύει οὖν ὅτι οἱ Σαμαρεῖται εὐγνώμονες, Ἰουδαῖοι δὲ εὐεργετούμενοι ἀχαριστοῦσιν.

20 Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν ὄχλων Σωτὴρ ἐν τοῖς πρὸς ἅπαντας λόγοις διεμέμνητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο καταμειδιῶντες οἱ τάλανες, ἢ τάχα που εἰς νοῦν ἔχοντες ὅτι τὸν ἐπὶ 20 ξύλου θάνατον ὑπομενεῖ ταῖς αὐτῶν δυστροπίαις σεσαγηνευομένος, εἰς τοῦτο κατειρωνεύοντες, καί φασι, "πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία "τοῦ Θεοῦ," ἀντὶ τοῦ, πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρός σε καὶ θάνατος λήψεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; 25 "ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστι," τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ κεῖται τοῦ λαβεῖν αὐτήν. Ἔξεστι γὰρ ἀνθρώπῳ παντὶ τὴν εἰς Χριστὸν δικαίωσιν, τὴν διὰ τῆς πίστεως δὲ δηλονότι καταπλουτήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελαμπρυσμένῳ, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν. 30

22 Ἑτοίμους δὲ εἶναι βουλόμενος τοὺς ἁγίους αὐτοῦ μαθητὰς πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀνιᾶν πεφυκότων, καὶ προευτρεπίζεσθαι πρὸς ὑπομονήν, ἵνα εὐδόκιμοι γενόμενοι δυνηθῶσιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν, φησὶ πρὸς αὐτούς· "ἐλεύσονται ἡμέραι ὅτε "ἐπιθυμήσετε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῖν, καὶ 35

"οὐκ ὄψεσθε," τουτέστιν ἐπὶ γῆς συνδιαγωγῆς αὐτοῦ, καίτοι καὶ τότε σὺν αὐτῷ ὄντες, θλίψιν ὑπομένοντες, ἀλλὰ πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῶν ὑπερκειμένων κακῶν αἱρετά πως ἦσαν τὰ ἐλάττονα. Μειζόνων γὰρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας, καὶ ὅτι "ὡς ἀστραπὴ 5 "οὕτως ἔσται," ἕως "μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὀπίσω," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Διαμεμήνυκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν. ἐγενήθη μὲν κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἐφ' ἡμῖν πληρώσων οἰκονομίαν· κεκένωται διὰ 10 τοῦτο καὶ τεταπείνωκεν ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἐν δόξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἐκάλει γὰρ ὁ καιρὸς εἰς τοῦτο, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεία· μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἀναπτὰς εἰς οὐρανὸν, καὶ συνεδρεύσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταβήσεται πάλιν, οὐκ ἐν ὑφέσει δόξης, οὔτε μὴν ἐν ἀνθρωπίνῃ σμικροπρεπείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς 15 ὑπεροχῇ, πληθύος Ἀγγέλων δορυφορούσης αὐτὸν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν ὅλων. Ἥξει τοίνυν ὡς ἀστραπὴ καὶ λεληθότως, καὶ οὐδενὶ πιστευτέον λέγοντι, "ἰδοὺ ὧδε ἢ ἐκεῖ."

33 Φέρει δὲ εἰς ὑπόδειγμα τὴν γυναῖκα τοῦ Λὼτ, τὴν μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἀπὸ Σοδόμων στραφεῖσαν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ διὰ τοῦτο 20 γενομένην στήλην ἁλὸς, τουτέστιν, ἀπολιθωθεῖσαν, ὅπως ἕκαστος τῆς πνευματικῆς ἐργασίας, ἀνδρείως ἀντέχηται. Διὸ καὶ τοῦ Λὼτ ἐμνημόνευσε καὶ τῶν ἐν Σοδόμοις, θείου πυρὸς ἔργον καὶ τροφὴ γενομένοις.

Πῶς ἀπόλλυσί τις τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, ἵνα αὐτὴν διασώσῃ; ἢ 25 καὶ τίνα τρόπον ὁ διασῶσαι νομίσας ἀπόλλυσιν αὐτήν; ὁ θεῖος Ἀπόστολος περὶ τούτων φησὶν, "οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ σάρκα "ἐσταύρωσαν, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις," πόνοις δηλονότι καὶ τοῖς εἰς εὐσέβειαν ἀγῶσι, κατανεκροῦντες τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καθώς φησιν, "νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς 30 "γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν "πλεονεξίαν·" ὅσοι οὖν τούτων ἕνεκα νεκροῦνται, οὗτοι σεσώκασι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν, οἵ γε μὴν φιλήδονον αἱρούμενοι βίον καὶ οἴονται [b] τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν κτᾶσθαι, ἀπολλύουσι πάντως αὐτήν·

[b] οἴοντε Cod.

" ὁ γὰρ σπείρων," φησὶν, " εἰς τὴν σάρκα θερίσει φθοράν." ἔστι δὲ καὶ ἑτέρως ἀπολέσαντά τινα τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διασῶσαι, ὃ καὶ οἱ μακάριοι πεπράχασι μάρτυρες, τοὺς μέχρι ψυχῆς καὶ αἵματος διενεγκόντες ἀγῶνας, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἕνεκα, καὶ στέφανον ταῖς ἑαυτῶν κεφαλαῖς ἀνῆψαν. οἱ ἐξ ἀνάνδρου δὲ ψυχῆς 5 καὶ γνώμης τὸν παραύτικα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι φονευταὶ τῆς ἑαυτῶν γεγόνασι ψυχῆς· κατοικήσονται γὰρ εἰς ᾅδου τῆς κακοανδρείας ὑφέξοντες δίκας.

Ἔοικε διὰ τούτων τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις ὄντας ὑποδηλοῦν· οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτικὸν γενναίως φέροντες, σωφρό- 10 νως τε καὶ ἐπιεικῶς βιοῦντες, οὗτοι παραλειφθήσονται, δίκαιοι δηλονότι τυγχάνοντες· οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι, ἀλλὰ κακοῦργοι καὶ πάσης φαυλότητος ἐπιτηδευταὶ, ἀφεθήσονται τῇ διὰ πυρὸς ὑποκεισόμενοι δίκῃ. ἀποστελεῖ γὰρ, φησὶ, τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ καὶ ἐκλέξωσιν ἐκ τῶν ἁμαρτωλῶν τοὺς δικαίους, καὶ προσοίσουσιν 15 αὐτῷ.

36 Τὸ δὲ " ὅπου τὸ σῶμα," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὥσπερ οὖν σώματος κειμένου νεκροῦ τὰ σαρκοβόρα τῶν πτηνῶν ἐπ' αὐτὰ συντρέχει, οὕτως ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοὶ, τουτέστιν οἱ ὑψηλὰ πετόμενοι καὶ ἄνω τῶν ἐπι- 20 γείων κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν ἀναδραμοῦνται[c].

Νύκτα ὀνομάζει τὸν τῆς κρίσεως καιρὸν διὰ τὸ ἀφανὲς καὶ ἀπροσδόκητον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, κλίνην δὲ τὴν ἀνάπαυσιν.

ΚΕΦ. Ξ.

Περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας. 25

1 Διὰ τῆς προκειμένης παραβολῆς τῆς λεγούσης " κριτής τις " ἦν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἀδιαλείπτως ἡμᾶς προσεύχεσθαι προτρέπεται Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς δεήσεσιν. Εἰ γὰρ τὸν ἄδικον κριτὴν, τὸν μήτε Θεὸν φοβούμενον μήτε μὴν ἀνθρώπους ἐντρεπόμενον, δεδυσώπηκε τῆς χήρας ἡ συνεχὴς πρόσοδος, 30 ὥστε καὶ ἄκοντα ποιῆσαι τὴν ἐκδίκησιν αὐτῆς, πῶς ὁ φιλοικτίρμων καὶ μισοπόνηρος, ὁ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν χεῖρα νέμων ἀεὶ τὴν

[c] Hoc Scholium Cyrillo tribuit Cod. Meerman. Vid. Suppl. ad Cat. in S. Matth.

σώζουσαν, οὐ προσδέξεται μὲν τοὺς προσιόντας αὐτῷ καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, ποιήσει δὲ τὴν ἐκδίκησιν αὐτῶν, ὡς ἐκλεκτῶν αὐτοῦ; καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἅγιος Κύριλλος. ὁ δὲ Χρυσόστομος καὶ αὐτὸς εἰς διαφόρους λόγους αὐτοῦ περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας λέγει, ὅτι πονηρός τις ἦν καὶ παράνομος, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἅγιον Εὐαγ- 5 γέλιον τοῦτο δείκνυσιν ἐν τῷ λέγειν τὸν Κύριον, "ἀκούσατε τί "ὁ κριτὴς τῆς ἀδικίας λέγει· ὁ δὲ Θεὸς οὐ μὴ ποιήσῃ τὴν "ἐκδίκησιν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ·" παρέστησε γὰρ διὰ τούτων, ἄλλον εἶναι τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας, καὶ ἄλλον τὸν Θεόν. Πῶς οὖν μετὰ τοιαύτας ἐμφανεῖς ἀποδείξεις, οὐ φρίττουσί τινες ὅλως, 10 κἂν εἰς ἔννοιαν λαμβάνειν, μή τι γε καὶ παρρησίᾳ λαλεῖν, αὐτὸν τὸν Θεὸν εἶναι κριτὴν τῆς ἀδικίας, ἐκπλήττεσθαι χρή.

8 Οὐκ ἀγνοῶν ὁ δεσπότης Χριστὸς, πῶς γὰρ ὁ πάντα εἰδώς; φησι, "πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὑρήσει τὴν πίστιν "ἐπὶ τῆς γῆς;" ἀλλ' ὑπεκφαίνων ὅτι ἀποδραμοῦνταί τινες ἐν 15 ἐσχάτοις καιροῖς τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀδιαβλήτου, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης καὶ ψευδηγορίαις διεστραμμένων ἀνθρώπων.

ΚΕΦ. ΞΑ.

Περὶ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου.

10 Διὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου παραβολῆς διδάσκει 20 ἡμᾶς ὁ φιλάνθρωπος Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, τίνα χρὴ τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεήσεις, ἵνα μὴ ἄμισθον εὑρεθῇ τοῖς χρωμένοις τὸ πρᾶγμα, μηδὲ δι' ὧν ὠφελεῖσθαί τις νομίζοι, διὰ τούτων αὐτὸν παροτρύνει καθ' ἑαυτοῦ τὸν τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν. Γέγραπται γὰρ, ὅτι "ἔστι δίκαιος 25 "ἀπολλύμενος ἐν δικαίῳ[d] αὐτοῦ·" ὅθεν καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐνταῦθα διὰ τοῦτο κατακέκριται, ὅτι μὴ ἐπιστημόνως ἐποιεῖτο τὴν προσευχήν. Πολλὰ γὰρ κατ' αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· καὶ γὰρ ὡς ἄνους οὐ μόνον τεθαύμακεν αὐτὸς ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἑτέρους σὺν τῷ τελώνῃ κατέκρινεν· ὁ δὲ κατακριθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τελώνης οὐδ' 30 ὅσον εἰπεῖν ἀνατεῖναι τολμῶν εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ περιστείλας τὴν παρρησίαν ὡς οὐκ ἔχων αὐτὴν, τοῖς ἀπὸ τοῦ

[d] ἐνιδικαίως Cod.

συνειδότος ἐλέγχοις πληττόμενος ἐφοβεῖτο καὶ μόνον ὀφθῆναι Θεῷ, ὡς ὀλίγα φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων. Τύπτων οὖν τὸ στῆθος ὡμολόγει τὰ ἐγκλήματα, καὶ δεικνὺς ὡς ἰατρῷ τὴν νόσον, ἐλεηθῆναι παρεκάλει, διὸ καὶ "κατέβη," φησὶν ὁ δίκαιος κριτὴς, "οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ" παρ' ἐκεῖνον. Ταῦτα τοι- 5 γαροῦν ἀκούοντες ἐμφρόνως τὰς ἀρετὰς κατορθώσωμεν, καὶ μηδεὶς τούτου χάριν ὑπεροψίαν νοσείτω, μεμνήσθω δὲ μᾶλλον τοῦ Κυρίου εἰπόντος τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, "ὅταν ταῦτα πάντα ποιήσητε·" δῆλον δὲ ὅτι τὰ διατεταγμένα αὐτοῖς, "λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοι "ἐσμὲν, καὶ ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν." "πᾶς γάρ," 10 φησι, "ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν "ὑψωθήσεται."

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολή. Θαυμάζειν ἔφης καὶ ἐκπλήττεσθαι, πῶς ὁ μὲν Φαρισαῖος μεγαλορρημονήσας προέκρουσεν. ὁ δὲ Ἰὼβ πλείονα καὶ μείζονα εἰρηκὼς εὐδοκίμησεν. 15 Ἄκουε τοίνυν συντόμως. ὁ μὲν μηδενὸς παρακινοῦντος μηδὲ ἐρεθίζοντος μεγαληγορῶν, καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης φρονῶν μειζόνως ὁ Φαρισαῖος, εἰκότως προσκρούει· ὑπερηφανίαν γὰρ νοσεῖ. ὁ δὲ ἐν μὲν τῷ εὐδοκιμεῖν κρύπτων τὰ οἰκεῖα πλεονεκτήματα, ἐν δὲ τῷ κακηγορεῖσθαι φράζων πρὸς τὸ ἀποδύσασθαι τὰ ἐπιφερόμενα 20 ἐγκλήματα, ὥσπερ ὁ ἀοίδιμος πεποίηκεν Ἰὼβ, πάσης αἰτίας ἔξω καθέστηκεν εἰς τοὺς οὐ δεόντως κακηγορίας τῆς αἰτίας ἀπηλλαγμένους.

Περὶ τῶν βρεφῶν καὶ περὶ τοῦ εἰπόντος διδασκάλου ἕως "καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται" προεγράφη εἰς τὸ κατὰ 25 Ματθαῖον.

12 Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Μάγναν. Ἑστὼς ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ μεγαλοφώνως ᾔτει τε καὶ προσηύχετο, καὶ ὡς ἄξιος ὢν ὧν ᾔτει τυχεῖν, τὰς οἰκείας πράξεις ἀπηριθμεῖτο καὶ ἔλεγε, "νηστεύω δὶς "τοῦ σαββάτου" καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὅσῳ πολλὰ κατέλεγε, τοσοῦτον 30 πλέον τὴν θείαν ἀπέβυεν ἀκοὴν, καὶ ὁ τῶν ῥημάτων ὄγκος κενὸς περὶ τὰ χείλη κατέρρει, καὶ εἰς ἀφρὸν διελύετο, καθάπερ παφλάζοντα κύματα. τελώνης δέ τις μακρὰν ἑστὼς καὶ τοῦ νεὼ τὴν ἐσχάτην ὑποδὺς γωνίαν, τὸ στῆθος ἔπαιε, τὴν ψυχὴν ὥσπερ ὑπομιμνήσκων διὰ τούτου τῶν αὐτῇ πεπλημμελημένων καὶ εἰς 35

αἴσθησιν διεγείρων καθεύδουσαν, καὶ μηδὲ τῆς ἐν τῇ προσευχῇ στάσεως αὐτὸν ἡγούμενος ἄξιον· τοῦτο μόνον ἐτόλμα λέγειν, ὁ Θεὸς, ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· καὶ τὸ μόλις ἐξιὸν τοῦ στόματος ῥῆμα, πτέρυξιν ὑψηλαῖς ἐπῄρετο, πρὸς οὐρανὸν ἀνεφέρετο, καὶ κρούων τὴν θύραν, εἴσω τῆς θείας ἀκοῆς παρεπέμπετο, καὶ ἐδικαίου 5 τὸν προσευξάμενον. ὁ γὰρ οἰόμενος ἑαυτὸν ἄξιον εἶναι τοῦ εἰς τὰ ἄδυτα παρακύπτειν τοῦ ἱεροῦ, καὶ πλησίον εἶναι τοῦ Θεοῦ, πόρρω μετὰ τῶν βεβήλων ἀπορριφήσεται· ὁ δὲ καὶ τὰς θύρας ψαῦσαι φρίττων, καὶ αὐτῶν τῶν ταμιείων τοῦ βασιλέως κατατρυφήσει, κατὰ τὴν ἐν τῷ ᾄσματι νυμφὴν τὴν λέγουσαν, "εἰσήνεγκέ με 10 "ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμιεῖον αὐτοῦ."

17 Τοῦ Χρυσοστόμου. Διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς μετριάζειν καὶ τῦφον καταπατεῖν κοσμικὸν, τοῖς τοιούτοις τὴν βασιλείαν ἐπαγγέλλεται φάσκων, "ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὃς ἐὰν μὴ δέξηται "τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ὡς παιδίον, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν." 15 Οὗτος γὰρ φιλοσοφίας ὅρος, τὸ μετὰ συνέσεως ἄπλαστον εἶναι.

ΚΕΦ. ΞΒ.

Περὶ τοῦ ἐπερωτήσαντος τὸν Ἰησοῦν πλουσίου.

18 Τοῦ αὐτοῦ. [e]Τινὲς διαβάλλουσι τὸν νεανίσκον τοῦτον ὡς ὕπουλον τινὰ καὶ πονηρὸν, καὶ μετὰ πείρας τῷ Ἰησοῦ προσελθόντα, 20 ἐγὼ δὲ φιλάργυρον αὐτὸν καὶ χρημάτων ἥττονα, οὐκ ἂν παραιτησαίμην εἰπεῖν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χριστὸς τοιοῦτον αὐτὸν ἤλεγξεν, ὕπουλον δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μὴ ἀσφαλῶς τῶν ἀδήλων κατατολμᾷν, καὶ μάλιστα ἐν ἐγκλήμασι, καὶ τὸν Μάρκον ταύτην ἀνῃρηκέναι τὴν ὑποψίαν· καὶ γάρ φησιν, "ὅτι προσδραμὼν καὶ γονυπετῶν παρε- 25 "κάλει αὐτὸν, καὶ ὅτι ἐμβλέψας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς ἠγάπησεν αὐτὸν," διὰ τί οὖν οὕτως ὁ Χριστὸς πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο λέγων, "οὐδεὶς "ἀγαθός;" ἐπειδὴ ὡς ἀνθρώπῳ προσῆλθε ψιλῷ, καὶ ἑνὶ τῶν πολλῶν, καὶ διδασκάλῳ Ἰουδαϊκῷ· διὰ τοῦτο ὡς ἄνθρωπος αὐτῷ διαλέγεται. καὶ γὰρ πολλαχοῦ πρὸς τὰς ὑπονοίας τῶν προσερχομένων ἀπο- 30 κρίνεται. ὅταν οὖν εἴπῃ, "οὐδεὶς ἀγαθὸς," οὐχ ἑαυτὸν ἐκβάλλων τοῦ ἀγαθὸς εἶναι τοῦτο λέγει, ἄπαγε. οὐ γὰρ λέγει, τί με λέγεις

[e] Cf. Cat. ad S. Matth. p. 154 et seq. et Cat. in S. Marc. p. 376 et seq.

ἀγαθόν; οὐκ εἰμὶ ἀγαθὸς, ἀλλ' οὐδεὶς ἀγαθὸς, τουτέστιν, οὐδεὶς ἀνθρώπων, καὶ αὐτὸς δὲ ὅταν λέγῃ, οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀποστερῶν ἀγαθότητος τοῦτο λέγει, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος. Διὸ καὶ εἰσήγαγεν, "εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός." καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ μου, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐξεκάλυψεν ἑαυτὸν τῷ 5 νεανίσκῳ, καὶ ὅταν λέγῃ, "μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς" πρὸς ἀντιδιαστολὴν αὐτοῦ τοῦτό φησι, καὶ ἵνα μάθωσι τίς ἡ πρώτη τούτων ἀρχή. Καὶ μετ' ὀλίγα—Λιπαρὰ ἦν ἡ γῆ, ἀλλὰ τῶν ἀκανθῶν τὸ πλῆθος τὸν σπόρον συνέπνιγεν. Εἰ δὲ πειράζων προσῆλθεν, ἐδήλωσεν ἂν ἡμῖν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν 10 ἄλλων ποιεῖ, καὶ εἰ πειράζων προσῆλθεν, οὐκ ἂν ἀπῆλθε λυπούμενος ἐφ' οἷς ἤκουσε. Τοῦτο γοῦν οὐδεὶς ἔπαθέ ποτε τῶν Φαρισαίων, ἀλλ' ἠγρίαινον ἐπιστομιζόμενοι, οὗτος δὲ ἄπεισι κατηφὴς, ὅπερ οὐ μικρὸν σημεῖον τοῦ μὴ μετὰ πονηρᾶς γνώμης αὐτὸν προσελθεῖν, ἀλλ' ἀσθενεστέρας, καὶ ἐπιθυμεῖν μὲν τῆς ζωῆς, κατ- 15 έχεσθαι δὲ ἑτέρῳ πάθει χαλεπωτάτῳ.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Ὥστε Θεοῦ ἔργον τὸ σωθῆναι ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμῶν τὸ θελῆσαι, Θεοῦ δὲ τὸ δωρήσασθαι.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἔξεστι γὰρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰς ἅπαν ἕλοιντο τῶν ὄντων ἀπολισθεῖν, ἑτέρως εὐδοκιμεῖν, "ποιῆσαι 20 "φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμμωνᾶ, ἵν' ὅταν ἐκλείπωσι, δέξωνται "αὐτοὺς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς."

Τοῦ αὐτοῦ. Προσεπάγει δὲ τοῦτο ὁ Ματθαῖος τὸ "τί ἄρα "ἔσται ἡμῖν;" πρὸς τοῦτο ἐρεῖ τις, τί γὰρ ὅλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταὶ, ἢ τίνων ἀντέκτισιν αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν 25 πρὸς ταῦτα φαμέν; μάλιστα μὲν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῦσιν. ὡς γὰρ οὐδὲν κεκτημένοι πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελῆ, βούλονται μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμείψεται Θεὸς καὶ τοὺς ὀλιγοστὰ καταλελοιπότας διά γε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι διὰ τὸ ἐφίεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν 30 βασιλείας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. ἀραρότως μὲν γὰρ ὁ πλούσιος καταφρονήσας πολλῶν, προσδοκήσει τὰς ἀμοιβάς. ὁ δέ γε μικρὰ κεκτημένος, εἶτα τούτων ἀποστὰς, ἐν ποίαις ἐλπίσιν ἔσται, πῶς οὐκ ἔδει μαθεῖν; εἶτα πρὸς τούτοις κἀκεῖνο εἰπεῖν ἀναγκαῖον, τὸ γάρ τοι πολλῶν ἢ ὀλίγων ἀπολισθεῖν ἴσον τοῖς πάθεσιν εἴη ἂν, 35

κατά γε τὸν τῆς ὀρθότητος λόγον· οὐκοῦν τό γε ἧκον εἰς ὑπακοὴν καὶ πρόθεσιν ἐν ἴσῃ τάξει καταλογισθεῖεν ἂν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις, οἱ μὴ κατ' αὐτοὺς μένοντες· εἶτα ταῖς ἴσαις προθυμίαις χρώμενοι, καὶ τῶν ἐνόντων τὴν ἀπεμβολὴν ἑκούσιον ὑπομένοντες.

Διὰ τοῦτο δὲ οἱ Ἀπόστολοι "οὐδὲν τούτων συνῆκαν, ἀλλ' ἦν τὸ 5 "ῥῆμα τοῦτο κεκρυμμένον ἀπ' αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐγίνωσκον τὰ λεγό- "μενα," ἐπειδὴ οὐδέπω ᾔδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἁγίων προφητῶν προκεκηρυγμένα.

ΚΕΦ. ΞΓ.

Περὶ τοῦ τυφλοῦ. 10

35 Προσῆλθε μὲν ὁ τυφλὸς ὡς Θεῷ τῷ πάντα ἰσχύοντι, ὀνομάζει δὲ αὐτὸν υἱὸν Δαβὶδ, ἐπειδὴ τεθραμμένος ἐν Ἰουδαισμῷ οὐκ ἠγνόησε τὰ διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν περὶ αὐτοῦ προηγορευμένα, ὅτι ἐκ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα· οὐκοῦν ὡς ἤδη πεπιστευκὼς ὅτι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος ὑπέμεινε τὴν κατὰ σάρκα 15 γέννησιν, τὴν ἀπό γε τῆς παναγίας παρθένου φημὶ, πρόσεισιν ὡς Θεῷ λέγων, "ἐλέησόν με, υἱὲ Δαβίδ." ὅτι γὰρ οὕτω διατιθεὶς προσεκόμισε τὴν ἱκετηρίαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ ὁ Χριστὸς, "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." θαυμάσωμεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἔνστασιν τῆς ὁμολογίας, ὅτι τινῶν ἐπιτιμώντων αὐτῷ, αὐτὸς οὐκ ἀνίει· διὸ 20 καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· κέκληται γὰρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προστέτακται.

41 Οὐκ ἀγνοῶν δὲ ἠρώτησεν αὐτὸν ὁ πάντα εἰδὼς, "τί θέλεις "ποιήσω σοι;" ἀλλ' ἵνα μάθοιεν οἱ παρεστηκότες, ἤγουν οἱ συμβαδίζοντες, ὡς οὐ χρήματα αἰτεῖν αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεϊκὴν, 25 ὡς παρὰ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὸν τῆς αἰτήσεως ἐνεφάνισε τρόπον, τότε δὴ τότε τῆς Ἰουδαίων ἀπιστίας ἔλεγχος ἦν τὸ εἰρημένον παρὰ Χριστοῦ· ἔφη γὰρ μετ' ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω, "ἀνάβλεψον·" τίς γὰρ τῶν ἁγίων προφητῶν εἶπέ τι τοιοῦτον, ἤγουν ἐν τοσαύτῃ λελάληκεν ἐξουσίᾳ; ὅθεν καὶ φῶς τῷ κάμνοντι γέγονεν ἡ φωνή· 30 φωτὸς γὰρ ἦν λόγος τοῦ ἀληθινοῦ· ἀπαλλαγεὶς δὲ τῆς νόσου, οὐ κατημέλησε τοῦ εἶναι φιλόχριστος, ἠκολούθει γὰρ, φησὶν, αὐτῷ, τὴν δόξαν ἀναπέμπων ὡς Θεῷ· γέγονε δὲ καὶ ἑτέροις πρόφασις

τοῦ δοξάζειν αὐτὸν, ἅπας γὰρ, φησὶν, ὁ λαὸς ἔδωκεν αἶνον τῷ Θεῷ.

ΚΕΦ. ΞΔ.

Περὶ τοῦ Ζακχαίου.

2 Ἀρχιτελώνης ἦν ὁ Ζακχαῖος, ἐπ' ἐπιτάσει δὲ πολλῇ παρ' αὐτῷ 5 τὸ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεξίας ὁ σκοπὸς, τοῦτο γὰρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτήδευμα· ἀλλ' οὐ μεμένηκεν ἐν τούτοις ὁ Ζακχαῖος· ἠξιώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καλῶν ἐγγὺς τοὺς μακρὰν, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμένους. ἐπιθυμήσαντος γὰρ ἐκείνου τὸν Κύριον Ἰησοῦν θεάσασθαι, 10 καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ συκομορέαν ἀνελθόντος, ἐβλάστησεν ἐν ἑαυτῷ σπέρμα σωτηρίας· ὅνπερ ἰδὼν ὁ Χριστὸς τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς, ὁ πάντας ἀνθρώπους θέλων σωθῆναι· προτείνει τὴν ἡμερότητα λέγων, "Ζακχαῖε, σπεύσας κατάβηθι" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐγίνωσκε γὰρ ὡς προγνώστης Θεὸς τὸ ἐσόμενον. εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν 15 ἑτοιμότατα διανεύουσαν εἴς γε τὸ ἑλέσθαι βιοῦν ἁγίως, καὶ μετέθεικεν εἰς εὐσέβειαν· καὶ γὰρ ὑπεδέξατο τὸν Ἰησοῦν χαίρων, ὅθεν καὶ γέγονεν εὐθὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχείας ἐραστὴς, καὶ τοῖς ἠδικημένοις ὑπέσχετο τετραπλοῦν ἅπερ ἠδίκησεν ἀποδοῦναι, κατὰ τὸν νόμον τὰ τέσσαρα πρόβατα ἀντὶ ἑνὸς ἐκτίσειν κελεύοντα. 20 Διό φησι Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, "σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ "γέγονε, καθότι καὶ αὐτὸς υἱός ἐστιν Ἀβραάμ." ἔνθα γὰρ εἰσβάλλῃ Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία. Ἔδει δὲ καὶ τοὺς Ἰουδαίους χαίρειν ἐπὶ Ζακχαίῳ σεσωσμένῳ παραδόξως, ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς υἱοὺς ἐτέλει τοῦ Ἀβραὰμ, οἷς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ 25 προφητῶν ἁγίων ἐπηγγείλατο Θεός.

5 Τοῦ Ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Παραθαρρύνας αὐτὸν λέγει, "σπεύσας κατάβηθι," σοῦ χρείαν ἔχω, μέγα σου τὸ ἕλκος, μεγάλην ἐπιδείκνυμι τὴν θεραπείαν, ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι, οὐ τοσοῦτον ἐν τῷ ἔξω, ὅσον ἐν τῷ τῆς διανοίας. καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν 30 χαίρων· ἔτυχε γὰρ ὧν μὴ προσεδόκα. Ἐπαγγέλλεται δὲ τῷ Σωτῆρι τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων, οὐχ ἵνα ἑαυτῷ τὰ λοιπὰ παρακατάσχῃ, ἀλλ' ἵνα τετραπλασίονα ἀποτίσῃ τοῖς πλεονεκτηθεῖσιν. ἐπὶ τούτοις Ἰησοῦς εὐφραίνεται καί φησι, "σήμερον σωτηρία

"γέγονε τῷ οἴκῳ τούτῳ." ἠπίστατο γὰρ τὸ ὁλόκληρον τοῦ μετανοήσαντος, τετραπλασίονα δὲ ἀποδίδωσι τοῖς ἀδικηθεῖσι, νόμιμον ποιούμενος τὴν ἔκτισιν.

ΚΕΦ. ΞΕ.

Περὶ τοῦ πορευθέντος λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν. 5

12 Ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς ὅλην ὡς ἐν βραχέσι παριστᾷ τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὰ ἀπαρχῆς μέχρι τέλους. γέγονε μὲν γὰρ ἄνθρωπος Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, κεχρημάτικε δὲ διὰ τοῦτο καὶ δοῦλος, ἀλλ' ἦν καὶ ἔστιν εὐγενὴς, κατά γε τὴν ἐκ 10 Πατρὸς ἄρρητον γέννησιν. ἀποπεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφοίτηκε δόξαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμηκεν εἰς χώραν μακράν· χώρα γὰρ ἑτέρα παρὰ τὴν γῆν ὁ οὐρανός. Ἀνέβη δὲ λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν. πῶς δὲ ὁ τῶν ὅλων βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς ἄνεισι 15 πρὸς αὐτὸν, ληψόμενος βασιλείαν; δηλονότι ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ καὶ τοῦτο δίδωσιν ὁ Πατήρ. Ἀναφοιτήσας γὰρ εἰς οὐρανὸν, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος ἕως οὗ τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. 20

14 Τίνες δέ εἰσιν οἱ πολῖται αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτόν; οἱ Ἰουδαῖοι, περὶ ὧν φησὶν, "ὅτι καὶ ἑωράκασι καὶ μεμισήκασι καὶ ἐμὲ "καὶ τὸν Πατέρα μου," καὶ οὐκ ἠθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι. διὸ καὶ ἔλεγον πρὸς Πιλάτον ἀρνούμενοι τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, "οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα," καίτοι Ζακχαρίου 25 τοῦ προφήτου βοῶντος, "χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιὼν, ὅτι ἰδοὺ "ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι δίκαιος καὶ σώζων·" ὁμοίως καὶ Ἡσαΐου, "ἰδοὺ δὴ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύσει, καὶ ἄρχοντες "μετὰ κρίσεως ἄρξουσιν·" ἔτι δὲ καὶ τοῦ προφήτου Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· "ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς 30 "ὑπ' αὐτῶν."

ΚΕΦ. ΞϚ.

Περὶ τῶν λαβόντων τὰς μνᾶς.

13 Ποίους δὲ δούλους καλέσας τούτοις διένειμε τὰς δέκα μνᾶς; τοὺς τελείους τὴν ἕξιν, οἷς ἂν πρέπῃ καὶ ἡ στερεὰ τροφὴ, τοὺς μυσταγωγεῖν εἰδότας ὀρθῶς, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἑαυτούς τε 5 καὶ ἑτέρους ἀπευθύνοντας. οὗτοι γὰρ νουθετοῦντας τοὺς ὑπὸ χεῖρα λαοὺς προσεργάζονται τοῖς δοθεῖσι, καὶ τὸν τοῖς ἁγίοις πρέποντα κερδαίνουσι κλῆρον. ὑποστρέψαντος γὰρ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· ἐν δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ τεύξονται καὶ ἐπαίνων, καὶ ταῖς 10 ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντρυφήσωσι. δεκαπλασιάσαντες γὰρ καὶ παντaπλασιάσαντες τὰ δοθέντα διὰ τοῦ κερδᾶναι πολλοὺς, ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ πέντε γενήσονται, τουτέστιν ἄρξουσι πάλιν, οὐχ ὧν ἦρξαν πρὸ τούτου μόνων, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἑτέρων ἔτι πολλῶν. Ἀτιμία δὲ ἔσται τοῖς ὄκνῳ νενικημένοις· ὁ γάρ τοι κατακρύψας 15 σουδαρίῳ τὴν μνᾶν, ὑπενήνεκται τῇ τοιᾷδε δίκῃ.

Ταύτην δὲ τὴν παραβολὴν εἶπεν, ἐπειδὴ ἔλεγεν, ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, καὶ θεασάμενοι αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀνιόντα ᾠήθησαν διὰ τοῦτο ἀνιέναι, ἵνα δὴ ἀρχὴν δῷ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, οὐ μὴν ἔλεγον, ἀλλ' ἐν ταῖς 20 διανοίαις αὐτῶν ἐκύλιον τὴν προσδοκίαν. Ὁ δὲ πλάσας τὴν καρδίαν καὶ τοὺς λόγους ἐπιστάμενος, ᾔδει ταύτην αὐτῶν τὴν προσδοκίαν, καὶ διορθοῦται τὸ σφάλμα διὰ παραβολῆς· εὐκαταφρόνητος γὰρ πᾶσα γυμνότης λόγου.

22 Εἰ γὰρ "αὐστηρός εἰμι," φησὶ, "θερίζων ὅπου οὐκ ἔσπειρα," διὰ 25 τί μὴ τὴν δοθεῖσάν σοι χάριν, τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ μνᾶ, δέδωκας τοῖς τραπεζίταις, τουτέστι, προὔθηκας εἰς ἀπόλαυσιν τοῖς εὖ εἰδόσι δοκιμάζειν τὰ παρὰ σοῦ. Ἐγὼ γὰρ ἐλθὼν ἔπραξα ἄν· τουτέστιν, ἀπῄτησα τὸ ἐμὸν σὺν τόκῳ· τῶν μὲν γὰρ διδασκάλων ἐστὶ τὸ κατασπείρειν τοῖς ἀκροωμένοις τὸν ἐπωφελῆ καὶ σωτήριον λόγον, 30 τοῖς ἀκροωμένοις δὲ οὐ μόνον τὰ καταβληθέντα τηρεῖν ἀμείωτα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀρετὴν προσεργάσασθαι. Διόπερ ὁ μὲν ὀκνηρὸς

οἰκέτης γυμνὸς καὶ τοῦ δοθέντος ἔσται χαρίσματος, οἱ δὲ τὴν ἀμείνω βαδίζοντες ὁδὸν, ἐν προσθήκῃ θείων χαρισμάτων γενήσονται· ἔτι δὲ καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἀπολαύσωσιν· οἱ δὲ μὴ θελήσαντες Ἰουδαῖοι ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι τὸν ἄνθρωπον τὸν εὐγενῆ, κατεσφάγησαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, φησί. Καὶ γὰρ ἔπαθον καὶ νῦν τοῦτό 5 τινες ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τῇ τῶν Ἱεροσολύμων ἁλώσει· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ παρρουσίᾳ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, πάντες οὗτοι ὥσπερ ἐν σφαγῇ τῇ ἀτελευτήτῳ κολάσει δοθήσονται.

Τοῖς γὰρ κατακούσασι προθύμως τῶν αὐτοῦ λόγων τοῖς μαθηταῖς λέγω καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσι, καὶ κατέχουσιν ἐν τῇ 10 διανοίᾳ τὸν τῆς διδασκαλίας θεμέλων, καὶ ἐδόθη καὶ ἐπερισσεύθη τὰ τῆς θείας γνώμης κατὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεάν. Ἰουδαίων δὲ μὴ κατασχόντων τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ ὃ ἐδόκουν ἔχειν ἀφῃρέθη· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον λατρεία, καὶ τὰ προφητικὰ καὶ θεόπνευστα γράμματα, τὰ προαγορεύοντα τὴν παρου- 15 σίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ διαβόητον ὄνομα.

ΚΕΦ. ΞΖ.

Περὶ τοῦ πώλου.

29 Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηφθαγὴ καὶ Βηθανίαν 20 πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλούμενον Ἐλαιῶν.

Ὠριγένους. Ἡ μὲν Βηθανία ἑρμηνεύεται οἶκος ὑπακοῆς, ἡ δὲ Βηθφαγῆ σιαγόνες, ἱερατικός τις ὢν τόπος· καὶ γὰρ σιαγόνες τοῖς ἱερεῦσι ἐδίδοντο, ὡς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγέγραπται· ὅπου οὖν ὑπακοὴ, καὶ ἱερὸς τόπος, ἐκεῖ ἀποστέλλει ὁ Κύριος τοὺς Ἀποστό- 25 λους λύσοντας "πῶλον δεδεμένον, ἐν ᾧ οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων "ἐκάθισεν," ἀντὶ τοῦ οὐδέποτε ἄνθρωπος λογικὸς ἐπεκάθισεν, ἢ Μωϋσέως λόγος, ἢ Ἡσαΐου, οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν προφητῶν. ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ Χριστὸς, εἶπε τοῖς μαθηταῖς, ἵνα ἀπελθόντες λύσωσι τὸν πῶλον. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, "ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ, τί λύετε τὸν πῶλον, 30 "ἐρεῖτε, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει." πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ κύριοι τοῦ ὄνου πρὸ τοῦ κυριευθῆναι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος· ἴσμεν δὲ

ὅτι ὁ τοῦ Κυρίου ἅπαξ γενόμενος, οὐ δύναται πολλοὺς κυρίους ἔχειν· ὅταν τῇ κακίᾳ δουλεύῃ τις, πολλῶν παθῶν δοῦλός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος.

35 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἄγεται ὁ πῶλος, δύο μαθητῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπηρετοῦσι γὰρ πρὸς τοῦτο αὐτὸ 5 δύο τάγματα, προφῆται δὲ οὗτοι καὶ Ἀπόστολοι, δι' ὧν σαγηνεύονται εἰς πίστιν τὰ ἔθνη. Ἄγεται τοίνυν ἀπό τινος κώμης, ἵνα δι' αὐτοῦ τὴν ἄγροικον τῶν ἐθνῶν δείξῃ φρένα· οὐκ ἐν νόμῳ τεθραμμένων, ζησάντων δὲ μᾶλλον ἀτημελῶς καὶ ἀρτίως καὶ ἀγρίως, πλὴν μετέστη ἐπὶ τὸ ἥμερον· γέγονε γὰρ ὑπὸ Χριστῷ τῷ πάντα 10 διδάσκοντι. ἕτερός γε μὴν τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν καὶ παῖδας ἔφη βαΐα φοινίκων ἀνατείνοντας προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ ὁμοῦ τοῖς μαθηταῖς συντιθέναι τὴν δοξολογίαν, ἵνα καὶ δι' αὐτῶν τὸν νέον καὶ ἐξ ἐθνῶν, ὥσπερ ἐν πίνακι γεγραμμένον, ἴδωμεν λαόν. Γέγραπται γὰρ, "καὶ ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον." 15

Τοῦ ἁγίου Τίτου. Ὁ Κύριος τίς, ἀπολελυμένον τὸ ὄνομα, ἐξουσιαστικὴ δὲ ἡ προσηγορία, βασιλεύων ἤθελε φαίνεσθαι τῷ πλήθει· ἰσοκέφαλος δὲ ἦν ἡ θέα· μεταστέλλεται πολλῶν, ἵνα καθισθέντα ἴδωσιν οἱ πολλοί· προέλαβε τὸ πλῆθος καὶ βοᾷ "εὐλογημένος ὁ "ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου," "δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ 20 "γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία." Δία τι; ἄνθρωποι γὰρ μετ' Ἀγγέλων· ὁ γὰρ ἄνω βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ πεποίηκε μίαν ὑπακοήν. Σημεῖον τὸ γινόμενον. οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ εἰσιόντι τῷ Κυρίῳ χρεία τις ἐπ' ὄνου καθέζεσθαι, ὃς εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ Γαλιλαίαν ἅπασαν διήει πεζὸς, ἀλλὰ τὸ 25 ἔποχον αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πώλου θεωρεῖσθαι, δηλοῖ τὸ ἐπὶ τοῦ νέου λαοῦ καθέζεσθαι τὸν οὐράνιον ἡγεμόνα καὶ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὸ γὰρ νέον τῆς κλήσεως ἐδήλωσεν ὁ πῶλος, ἀλλὰ καὶ τὸ πάλαι μὴ καθάρον τῶν νῦν καλουμένων. ἀκριβέστατα δὲ ὁ Ματθαῖος τὴν ὑποτύπωσιν τῶν πραγμάτων γεγενημένην ἔδειξεν, 30 οὐ μόνον τοῦ πώλου μνημονεύων, ἀλλὰ καὶ τῆς ὄνου, ὅτι καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὕστερον ἀκολουθήσει τῷ νέῳ λαῷ, καθά ποτε ἡ μήτηρ τῷ πώλῳ· ὅτι γὰρ ἐπὶ τῷ πώλῳ ἐκαθέσθη δηλοῦσιν οἱ λοιποὶ, οἳ καὶ μόνου τοῦ πώλου μνημονεύοντες ἀγομένου πρὸς τὸν Ἰησοῦν. ὁ δὲ

Ματθαῖος εἰπὼν καὶ τὴν ὄνον ἀχθεῖσαν καὶ ἐπάνω αὐτῷ καθεσθέντα τὸν Κύριον, οὐ δήπου συνωρίδα γενομένην τοῦ τε πώλου καὶ τῆς μητρὸς λέγει, πῶς γάρ; ἀλλ' ἑπομένην τὴν ὄνον. Δεδεμένος δὲ ὁ πῶλος καὶ ἡ ὄνος τοὺς προσδεδεμένους τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασιν ἔδειξε λαοὺς, καὶ μὴ ἀνέτους ὄντας εἰς τὸ δέξασθαι τὴν ἐπίβασιν 5 τοῦ Κυρίου, ἀνιεμένους δὲ διὰ τὸ θεῖον ἐπίταγμα τοῦ Κυρίου μηδενὸς ἀποκωλύσαι δυνηθέντος, καὶ εἰ βούλονται κωλύειν τινὲς, ὡς αὐτοὶ δεσπόται, ἀλλ' ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ, τί φησιν; "ἐρεῖτε ὅτι "ὁ Κύριος αὐτοῦ χρείαν ἔχει." θεία δὲ κλῆσις ἐν τούτῳ δεδήλωται. 10

42 Ἐδάκρυσε δὲ ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ Κύριος, φιλάνθρωπος ὢν, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν ὅτι λελύπηται περὶ αὐτῆς, εἴπερ ὅλως χρή τι τοιοῦτο εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπέκεινα Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἄλλως ἔγνωμεν ἂν ἡμεῖς ὅτι κακοὺς ὄντας ἠλέει, εἰ μὴ διὰ πράγματος ἀνθρωπίνου, τοῦτο κατέστησεν ἐνεργὲς, ὅθεν καὶ μετὰ 15 τριάκοντα πέντε ἔτη τῆς ἀναλήψεως ἡ ἅλωσις αὐτῆς γέγονεν, ἀναβολὴν ποιουμένου τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ τῆς τιμωρίας ἐν τοσούτοις ἔτεσι, καὶ μακροθυμοῦντος πρὸς τὸ ἐπιστρέψαι τοὺς πεπλανημένους διὰ τῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διδασκαλίας, εἰς τὴν τῆς πίστεως ἀληθινὴν ἐπίγνωσιν, καὶ ἀπολλαγῆναι τῆς μελλούσης 20 ὀργῆς ἔρχεσθαι ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· διὸ καὶ οἱ πεισθέντες μὲν ἐρρύσθησαν, οἱ δὲ ἀπειθήσαντες ἀπώλοντο. τὸ γὰρ, "εἰ "ἔγνως καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην," τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὰ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ εἰρηνεῦσαι Θεῷ εἰ ἐπέγνως ἅτινά ἐστιν, ἡ πίστις, καὶ ἡ εἰς Κύριον ὑπακοὴ, καὶ τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων 25 καὶ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας, οὐκ ἂν τοιαῦταί σε θλίψεις περιέμενον, ἀλλ' ἐκρύβη, φησὶν, ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου· ἑκουσίως γὰρ οὐκ ἠθέλησεν εἰδέναι, ἤγουν συνιέναι τὰς θεοπνεύστους γραφὰς τὰς δηλούσας τὸ περὶ ἐμοῦ μυστήριον.

Καιρὸν δὲ λέγει τῆς ἐπισκοπῆς σου, ἣν αὐτὸς ἐποιήσατο, 30 κατελθὼν ἐπισκεψάμενος αὐτὴν, καὶ θεῖα διδάγματα διδάξας ἐν αὐτῇ, καὶ πλείστας θαυματουργίας ἐργασάμενος.

ΚΕΦ. ΞΗ.

Περὶ τῶν ἐπερωτησάντων τὸν Κύριον ἀρχιερέων.

2 ἸΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ Ἰωάννης τοῦτό φησιν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος δὲ πρὸς τῷ τέλει, ὅθεν εἰκὸς δεύτερον γεγενῆσθαι καὶ κατὰ διαφόρους 5 καιρούς. κακεῖ μὲν λέγουσιν, τί σημεῖον ἐπιδεικνύεις ἡμῖν; ἐνταῦθα βοῶσι, καίτοιγε ἐπιτιμηθέντες διὰ τὸ ἤδη θαυμάζεσθαι αὐτὸν παρὰ πᾶσι. τοῦτο δὲ κατηγορία μείζων Ἰουδαίων, ὅτι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσαντος, ἔμενον ἐπὶ τῇ καπηλείᾳ, καὶ ἀντίθεον αὐτὸν εἶναι ἔλεγον· δέον κἀντεῦθεν αὐτοῦ μαθεῖν τὴν 10 πρὸς τὸν Πατέρα τιμὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἰσχύν. καὶ γὰρ ἐθαυματούργησε, καὶ ἑώρων τοῖς λόγοις τὰ ἔργα συμβαίνοντα, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπείθοντο, ἀλλ' ἠγανάκτουν· διόπερ καὶ αὐτὸς τὸν Ἡσαΐαν αὐτοῖς ἐπιτειχίζει κατήγορον λέγων, "ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς "κληθήσεται." 15

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. Ὁ νόμος φησὶν ὁ διὰ Μωϋσέως, μόνους ἐκέλευσε τῶν ἱερῶν ἅπτεσθαι σπουδασμάτων τοὺς ἐξ αἵματος Λευΐ· αὐτοὶ διατάττουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ νόμῳ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐξουσία· σὺ δὲ πῶς ἐξ ἑτέρας ὑπάρχων φυλῆς, γέγονας γὰρ ἐξ 20 Ἰούδα, τὰς ἐν ἡμῖν ἐκνεμηθείσας ἐξαρπάζεις τιμάς; "Τίς σοι "δέδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην;" ἀλλ' εἰ τὰς θεοπνεύστους ᾔδεις γραφὰς, ὦ ἀσύνετε Φαρισαῖε, καὶ τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν φωνὰς, ἐμνήσθης ἂν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δαβὶδ, πρὸς τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν, "Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμελη- 25 "θήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ." φράζε δὴ οὖν, τίς ἐκ τῶν γραμματέων ἢ Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ὃς εὐλόγησέ τε καὶ δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ· ὡς δὲ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, "χωρὶς πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖ- 30 "ται," οὐκοῦν ἡ ῥίζα δὲ ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, τουτέστιν, ὁ προπάτωρ Ἀβραὰμ ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδὲκ ἱερωσύνης ηὐλόγηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ καὶ ἡ κατ' αὐτὸν

ἱερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς καὶ Ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς ὑπὲρ νόμου λατρείας τελειῶν εἰς ἁγιασμόν. Τί τοίνυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖε, τῶν ἱερῶν περιβόλων ἐκπεμπομένων, οἷα ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις ἦν χρήσιμα, καλοῦντος 5 εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθῆ δικαίωσιν τῆς διὰ πίστεως, δηλονότι τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ παρατιθέντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδὸν, ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ ὅτι μὴ ταῖς ἰδίαις ἠκολούθησεν ἐντολαῖς, ἀλλὰ νόμου παντὸς ἐπέκεινα Θεοῦ; οὐ γὰρ τοὺς νόμους οὐχ 10 ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν ὁρισάμενος μεθίστησι κατὰ καιροὺς, ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρων εἰς βελτίονα; Ἦν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Καὶ γοῦν ἔφη που ὁ Θεὸς διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, "καὶ "ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου·" ἤργησαν γὰρ τῆς νέας ἐντο- 15 λῆς ἀναδεδειγμένης, ἣν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ἡμῖν ὁ Υἱός.

ΚΕΦ. ΞΘ.

Περὶ τοῦ ἀμπελῶνος.

9 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀπὸ τῆς παραβολῆς ταύτης πολλὰ αἰνίττεται· τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν, τὴν εἰς 20 αὐτοὺς γεγενημένην ἄνωθεν, τὸ ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν φονικὸν, τὸ μηδὲν παραλειφθῆναι τῶν ἡκόντων εἰς ἐπιμέλειαν, τὸ καὶ τῶν προφητῶν σφαγέντων, μὴ ἀπολειφθῆναι αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν πέμψαι, καὶ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Θεὸν, τὸ μεγάλα αὐτοῦ τὸν θάνατον κατορθώσειν, τὸ τὴν ἐσχάτην δίκην τοῦ σταυ- 25 ροῦ καὶ τοῦ τιμήματος αὐτοῦ ὑπομένειν, τῶν ἐθνῶν τὴν κλῆσιν, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἔκπτωσιν· τὴν δὲ ἀποδημίαν, τὴν πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν φησίν.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὅλην εὑρήσει τις τὴν ἐπί γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἱστορίαν ἐν τούτοις, ὡς ἐν βραχεῖ 30 συνενηνεγμένην. Ἀμπελὼν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ, φησὶν ὁ ψαλμῳδός· "ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἡσαΐας "ἀμπελὼν ἐγενήθη," φησὶ, "τῷ ἠγαπημένῳ." Ἔστι τοίνυν ὁ τοῦτον

φυτεύσας Θεός· οὗτος ἀπεδήμησε χρόνους ἱκανοὺς, καίτοι πληροῖ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τῶν ὄντων οὐδενός. Πῶς οὖν ἀπεδήμησε; μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι ἐν εἴδει πυρὸς καταβεβηκὼς ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σινᾶ, καὶ τὴν ἄρρητον μορφὴν ἐμφανῆ δεδήλωκεν αὐτοῖς· ἀλλ' ὡς κατά γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἔοικέ πως 5 ἀποδημία μακρὰ τὸ γεγενημένον, πλὴν ὁρᾶται πεφροντικὼς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχων αὐτό. Οὐδεὶς γὰρ γέγονε διὰ μέσου καιρὸς, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆταί τε καὶ δίκαιοι νουθετοῦντες, οἱ δὲ γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἐξαπέστειλαν κενούς· τουτέστιν, οὐδὲν 10 ἔχοντας εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομφότι Θεῷ, καὶ φησὶν Ἱερεμίας, "ἰδοὺ τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς ὀνειδισμὸν, "οὐ μὴν βουληθῶσιν αὐτοῦ [d] ἀκοῦσαι."

13 Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι τὸ "ἴσως "ἐντραπήσονται;" οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος, ἀλλὰ θέλοντος δεῖξαι τὸ 15 ἁμάρτημα μέγα καὶ ἀπολογίας πάσης ἐστερημένον, ἐπεὶ αὐτὸς εἰδὼς, ὅτι ἀναιρήσουσιν ἔπεμψε, λέγει δὲ "ἐντραπήσονται" τὸ γενέσθαι ὀφεῖλον ἀπαγγέλλων, ὅτι δεῖ αὐτοὺς ἐντραπῆναι, ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, "ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν," οὐδὲ ἐκεῖ ἀγνοῶν, ἀλλ' ἵνα μὴ λέγωσί τινες τῶν ἀγνωμόνων, ὅτι ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ γέγο- 20 νεν ἀναγκαστικὴ τῆς παρακοῆς, διὰ τοῦτο οὕτω σχηματίζει τὰς λέξεις. Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοὺς δούλους ἀγνώμονες ἐγένοντο, τοῦ υἱοῦ τὸ ἀξίωμα αἰδεσθῆναι ἐχρῆν. καὶ ὁ μὲν Λουκᾶς φησιν, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο, ὅτι παθεῖν ἔδει τούτους, κἀκεῖνοι εἶπαν, "μὴ "γένοιτο," καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγεν, ὁ δὲ Ματθαῖος ὅτι αὐτοὶ 25 τὴν ψῆφον ἐξήνεγκαν.

16 Μετὰ δὲ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοὺς τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν, διὰ τοῦτο εἶπον, "μὴ γένοιτο," ἐπειδὴ συνιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος, ἀποσείονται τὸ παθεῖν, δεδοικότες τὸ ἐσόμενον. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἐναντιολογίας· καὶ γὰρ ἀμφότερα γέγονε, καὶ τὴν 30 ψῆφον αὐτοὶ ἐξήνεγκαν καθ' ἑαυτῶν, καὶ πάλιν αἰσθόμενοι τῶν εἰρημένων, εἶπαν "μὴ γένοιτο," καίτοι καὶ τὸν προφήτην ἐπετείχισεν αὐτοῖς, πείθων αὐτοὺς ὅτι πάντως ἔσται τοῦτο, ἀλλ' ὅμως οὐδ'

[d] αὐτῷ Cod.

οὕτως τὰ ἔθνη σαφῶς ἀπεκάλυψεν, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς παρασχεῖν λαβὴν, ἀλλ᾽ ἠνίξατο εἰπὼν, "δώσει τὸν ἀμπελῶνα ἄλλοις."

17 Λίθον ἑαυτὸν καλεῖ, καὶ οἰκοδόμους τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, ὃ καὶ Ἰεζεκιὴλ φησιν, "οἱ οἰκοδομοῦντες τὸν τοῖχον καὶ "ἀλείφοντες ἀναρτύτως." Πῶς δὲ ἀπεδοκίμασαν; ἢ λέγοντες, 5 οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος πλανᾷ τοὺς ὄχλους, καὶ ὅσα τοιαῦτα· δύο δέ φησιν ἀπωλείας ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων, μίαν μὲν, τὴν ἀπὸ τοῦ προσκόψαι καὶ σκανδαλισθῆναι, τοῦτο γὰρ ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον, ἑτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως αὐτῶν καὶ τῆς συμφορᾶς καὶ πανολεθρίας, ἣν σαφῶς ἐδήλωσεν εἰπὼν, "λικμήσει 10 "αὐτόν." Διὰ τούτων καὶ τὴν ἀνάστασιν ἠνίξατο τὴν ἑαυτοῦ.

Κυρίλλου. Σκανδαλισθέντες γὰρ ἐπὶ Χριστῷ καὶ προσπταίσαντες αὐτῷ, τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι συνετρίβησαν. Οὐ γὰρ ἤθελον ἀκοῦσαι τῆς Ἡσαΐου φωνῆς λεγούσης, "Κύριον αὐτὸν ἁγιάσατε, "καὶ αὐτὸς ἔσται σοι φόβος, καὶ οὐχ ὡς λίθου προσκόμματι 15 "συναντήσεσε αὐτῷ, οὐδὲ πέτρας πτώματε."

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐξεκαύθη πάλιν εἰς ἀχαλινοὺς ὀργὰς τὸ τῶν Φαρισαίων ἐργαστήριον, καὶ ἀποκτεῖναι βουλεύονται τὸν ἐπὶ λύσει θανάτου γενόμενον ἄνθρωπον, ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἀνόσιον ἐγχείρημα ὁ λαοῦ φόβος. Οὐ γὰρ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἦν 20 αὐτοῖς λόγος, οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἡ διὰ Μωϋσέως ἐντολὴ λέγουσα, "ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς·" προτιμῶσι δὲ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόβον.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἐχρῆν μεμαθηκότας τὸ ἐσόμενον ἔξω φέρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τιμῆσαι τῇ πίστει τὸν 25 καίουντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησικάκῳ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνισχημένους; ἀλλ᾽ οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολελογισμένοι, συκοφαντίας τῆς κατ᾽ αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμάς.

ΚΕΦ. Ο.

Περὶ τῶν ἐγκαθέτων διὰ τὸν κῆνσον. 30

20 Ὡς ἀνθρώπῳ προσίενται κοινῷ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, ἀλλ᾽ ἦν ἄμεινον ἐννοεῖν, ὅτι γέγονε μὲν ἐν ὁμοιώσει τῇ πρὸς ἡμᾶς Θεὸς ὢν ὁ Λόγος. Ἀπὸ δέ γε τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας

καὶ ἀποδείξεως τῆς θεοπρεποῦς οὐκ ἄνθρωπος ὢν μόνον διεδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Ἤθελε μὲν γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἀνθρωπίνης δυναστείας ἐλεύθερον εἶναι τὸν Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ δὲ τοὺς θείους πεπατήκασι νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χεῖρα τῶν τηνίκαδε κεκρατηκότων, καὶ δεσμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς. ἐζήτουν τοίνυν, φησὶ, παρα- 5 δοῦναι αὐτὸν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἡγεμόνος. Προσεδόκησαν γὰρ ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος, οὐκ ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι· ἀλλ' "ἐπιδείξατέ μοι," φησὶ, "δηνάριον." Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν εἴρετο, "τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν;" οἱ δὲ Καίσαρος, φασὶν, καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; "ἀπόδοτε τὰ 10 "Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ," χρημάτων μὲν γὰρ δεσμοὺς ἐπιρρίπτουσι τοῖς ὑπεζευγμένοις, οἱ τὴν κατ' αὐτῶν λαχόντες ἀρχὴν, ζητεῖ δὲ παρ' ἡμῶν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ ἔργων ἀγαθῶν εὐκοσμίαν. Οὐκοῦν τεθαύμακα μὲν τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ δὲ καὶ τούτων εἰς λήθην 15 ἐνηνεγμένοι, Πιλάτῳ προσῆγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες, "τοῦτον "εὕραμεν διαστρέφοντα τὸν λαὸν καὶ κωλύοντα φόρους διδόναι "Καίσαρι." καὶ ὅμως θαυμάσαντες τὴν ἀπολογίαν ἀπῆλθον κατῃσχυμμένοι.

Ὠριγένους. Ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ἄνθρωπος, ὡς ἐν τῇ Γενέσει 20 γέγραπται, κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὕστερον δὲ παρὰ τὴν αὐτοῦ παρακοὴν ἀνέλαβε καὶ χοϊκήν· ὥσπερ γὰρ τὸ νόμισμα εἰκόνα ἔχει τοῦ βασιλεύοντος τῶν ἐθνῶν, οὕτως [d] ὁ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ κοσμοκράτορος τὴν εἰκόνα αὐτοῦ φορεῖ, ἣν παραινεῖ ὁ Σωτὴρ ἀποδιδόναι καὶ ἀποτίθεσθαι καὶ φορεῖν τὴν ἐξ ἀρχῆς γενομένην εἰκόνα καθ' ὁμοί- 25 ωσιν τῷ Θεῷ. Ἀκολούθως τούτοις καὶ ὁ Παῦλός φησιν, "ὡς "ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω φορέσωμεν καὶ τὴν "εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου." Τοῦτο οὖν δηλοῖ "ἀπόδοτε τὰ Καίσα- "ρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ."

ΚΕΦ. ΟΑ. 30

Περὶ τῶν Σαδδουκαίων.

27 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Προσίασι Σαδδουκαῖοι τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, ὅς ἐστι ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀναιρεῖν

[d] οὗτος Cod.

πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν. Ὑβρισταὶ δὲ ὄντες καὶ ἄπιστοι πλάττουσί τι μεστὸν ἀμαθίας. Ἴδωμεν δὲ ἅπερ ἔφη αὐτοῖς Χριστὸς, "Οἱ μὲν γὰρ υἱοὶ," φησὶ, "τοῦ αἰῶνος τούτου γαμοῦσι καὶ γαμί-"ζονται," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος, τουτέστιν, οἱ τὸν κοσμικὸν καὶ ἐνσώματον καὶ φιλοσοφίας γέμοντα διαζῶντες βίον, τεκνογονίας ἕνεκα γαμοῦσι καὶ γαμίζονται· οἵ γε μὴν τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀγαθοῦ μεστὴν κατορθώσαντες ζωὴν, εἶτα καταξιωθέντες τυχεῖν τῆς ἐντίμου ἀναστάσεως, ἄνω που πάντως ἔσονται τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς. Διαβιώσονται γὰρ ὡς ἂν ἁγίοις πρέπῃ καὶ ἐγγὺς ἤδη γεγόνασι Θεοῦ· ἰσάγγελοι γάρ εἰσι καὶ υἱοὶ Θεοῦ, τὴν ἁγίοις πρέπουσαν τελοῦντες λατρείαν. Παρήγαγε δὲ αὐτοῖς καὶ Μωϋσέα εὖ εἰδότα σαφῶς τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. Ἐν γὰρ τῇ βάτῳ, 37 φησὶν, εἰσκεκόμικε λέγοντα Θεόν· "ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ "καὶ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ·" τίνων δὲ Θεὸς, εἰ μὴ ζήσονται κατ' ἐκείνους; ἀλλ' ἔστι ζώντων Θεός. Οὐκοῦν πάντῃ τε καὶ πάντως ἀναβιώσονται, τῆς πανσθενεστάτης δεξιᾶς ἀποφερούσης εἰς τοῦτο ἅπαντας τοὺς ἐκ τῆς γῆς.

Οὐχὶ τῶν οὐκ ὄντων καθάπαξ ἀφανισθέντων, καὶ οὐκέτι ἀναβησομένων εἶναί φησι Θεὸν τὸν Θεὸν, οὐ γὰρ ἤμην, ἀλλ' εἰμὶ τῶν ὄντων καὶ ζώντων. Ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ, εἰ καὶ ἔζη τῇ ἡμέρᾳ ᾗ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε τῇ ἀποφάσει, οὕτω καὶ οὗτοι, εἰ καὶ ἐτεθνήκεσαν, ἔζων τῇ ὑποσχέσει τῆς ἀναστάσεως. Πῶς οὖν φησιν ἀλλαχοῦ, "ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ;" ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἴσον, ἐκ νεκρῶν γὰρ ἐνταῦθα φησὶ τῶν καὶ αὐτῶν ζήσεσθαι μελλόντων.

Ὠριγένης δέ φησιν, Ἀναγινώσκοντές τινες τὰ προφητικὰ πλανῶνται περὶ τὸν νοῦν τῆς γραφῆς, φέρε εἰπεῖν ἐκ τοῦ Ἡσαΐου, "ἐκλεκτοί μου οὐ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν," καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ "ἐν ταῖς εὐλογίαις εὐλογημένα τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας "σου," ὑπολαμβάνοντες ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν ἔσεσθαι ταῦτα, μὴ νοοῦντες τὰς πνευματικὰς εὐλογίας. Διὰ τοῦτο, σωματικῶς ἐκδεχομένοις τοῖς ἐκ τῶν Ἰουδαίων Σαδδουκαίοις, ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ, "πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς γραφάς."

ΚΕΦ. ΟΒ.

Περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐπερωτήσεως πρὸς τοὺς Φαρισαίους.

46 Τοῦ Ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Ταῦτα τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε, χρείαν ἔχουσι τῆς τοιαύτης παραινέσεως. Ἐπειδὴ γὰρ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης προεχειρίζοντο, διδάσκει αὐτοὺς, μὴ μιμεῖσθαι 5 τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις διδασκάλους. Ἐκεῖνοι γὰρ κατεσθίουσι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν, διδάσκοντες νηστεύειν καὶ δεικνύοντες γαστριμαργίαν, οὐ προϊστάμενοι χηρῶν, ἀλλὰ τὰ τούτων ἀναλίσκοντες· "οὗτοι λήψονται, φησὶ, περισσότερον κρίμα," ὅτι δὴ διδασκαλικὸν ἔχοντες σχῆμα, προαγωγοὶ τυγχάνουσιν εἰς κακίαν. 10

ΚΕΦ. ΟΓ.

Περὶ τῆς τὰ β' λεπτά.

1 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἔφη που ὁ Σωτὴρ, "μακάριοι οἱ "ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται," τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, ἀλλ' ὡς ἐκ πλούτου πολλοῦ 15 πολλὰ μὲν ἦσαν εἰκὸς τὰ παρ' ἑκάστου καρποφορούμενα· ὀλίγα δὲ πάλιν καὶ τῆς τῶν προσκομιζόντων ἀναξία χειρός· εἶτα μετ' ἐκείνους γύναιον πτωχείᾳ δεινῇ κατισχημένον εἰσέθη [e] ἐξ ἐράνου μόλις καὶ σὺν ἱδρῶτι συλλέγον εὐτελεστάτην καὶ ἀποχρῶσαν ἡμέρᾳ διατροφήν [f]· εἶτα δύο προσῆγεν ὀβολοὺς, ὥσπερ ἀποκτωμένη τὸν βίον. Ὢ παραδόξου πράγματος· ἡ τὸν παρ' ἑτέρου ἔλεον ζητοῦσα διηνεκῶς, αὕτη δανείζει Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ αὐτὴν ἀποφαίνουσα τὴν πτωχήν· νικᾷ τοιγαροῦν τοὺς ἄλλους, καὶ δικαίᾳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ Θεῷ. 20

Τίνος ἕνεκεν ἡ πενιχρὰ χήρα τοὺς πλουσίους ἐνίκησε, τοὺς 25 τὰ δῶρα αὐτῶν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον προσφέροντας, καὶ δικαίᾳ ψήφῳ στεφανοῦται παρὰ τοῦ Θεοῦ; διὰ τὸ τοὺς μὲν ἐκ πλούτου πολλοῦ ὀλίγα προσκομίζειν καὶ ἀνάξια τῆς ἑαυτῶν χειρὸς, εἰ καὶ πολλὰ ἦν εἰκὸς αὐτοὺς ὡς πλουσίους προσφέρειν καὶ καρποφορεῖν, τὴν δὲ ὅπερ ἐξ ἐράνου μόλις καὶ ἱδρῶτος εὐτελὲς συνήγαγε, 30

[e] εἰς ἔθει Cod. [f] διὰ τροφὴν Cod.

τούτεστι δύο ὀβολοὺς, τοῦτο προσαγάγῃ· καὶ γὰρ ὥσπερ ἀποκτωμένη τὸν βίον ὅλον ἑαυτῆς, μεγαλοψύχως πάντα προσήγαγε.

ΚΕΦ. ΟΔ.

Περὶ τῆς συντελείας.

5 Ἐπεδείκνυόν τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλουργίας 5 καὶ τὸν τῶν ἀναθημάτων κόσμον· ᾠήθησαν γὰρ, ὅτι θαυμάσει σὺν αὐτοῖς τὰ ὁρώμενα, καίτοι Θεὸς ὢν καὶ θρόνον ἔχων τὸν οὐρανόν. Ὁ δὲ ἀφίησι μὲν τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, προμεμήνυκε δὲ ὅτι ἐκ βάθρων πεσεῖται κατὰ καιροὺς, κατακομιζούσης εἰς τοῦτο αὐτὸ τῆς Ῥωμαίων στρατείας, καὶ ἅπασαν τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν τῆς 10 κυριοκτονίας δίκας ἐξαιτούσης τὸν Ἰσραὴλ, μετὰ γάρτοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν ταῦτα συνέβη παθεῖν αὐτούς· οἱ δὲ οὐ συνίσταντο τῶν ὁρωμένων τὴν δύναμιν, ᾠήθησαν μᾶλλον τοὺς περὶ τῆς συετελείας τοῦ αἰῶνος λόγους ἐξυφαίνειν αὐτον. Εἴροντο δὴ οὖν πότε ταῦτα ἔσονται, καὶ τί τὸ σημεῖον ὅταν μέλλῃ γίνεσθαι. 15 Τί οὖν ὁ Χριστός; ἕπεται τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πεῦσιν, καὶ φησὶ μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων λόγους, διατρανοῖ δὲ τοὺς περὶ τῆς συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος. Πρὶν γὰρ τὴν ἐξ οὐρανοῦ γενέσθαι κάθοδον τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, πρόδρομοί τινες ἀναφαίνονται ψευδόχρι- 20 στοι καὶ ψευδοπροφῆται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἑαυτοῖς περιπλάττοντες, ἀλλὰ μὴ ἀκολουθήσητε, φησὶν, αὐτοῖς.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. "Ὅταν δὲ ἀκούσητε," ὡς γάρ φησι Ἰώσηππος, προέλαβον πολέμιοι, ἀντάραντος τοῦ ἔθνους, καὶ μὴ διδόντος τοὺς συνήθεις φόρους Ῥωμαίοις, καὶ μετρίως σωφρο- 25 νισθέντες, καὶ ἀνέσεως τυχόντες, πάλιν ἐνεωτέριζον, καὶ πάλιν ἐγίγνετο πόλεμος, καὶ οὐδέποτε ἡσυχίαν ἠσπάσαντο· τελευταῖον θεασάμενοι Ῥωμαῖοι τὴν τούτων ἀπόνοιαν, κατέλυσαν τὴν πόλιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Γέγραπται ἐν ταῖς Πράξεσιν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, καὶ σεισμοὶ 30 πολλοὶ ἐγένοντο.

9 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Δίδωσι σημεῖα σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου· πόλεμοι γὰρ ἔσονται, ἔφη,

καὶ ἀκαταστασίαι, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ἕτερός φησιν Εὐαγγελιστὴς, πάντα τὰ ἄστρα πεσεῖται, εἱλιχθήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ μέσου δὲ τίθησι καὶ περὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἁλώσεως. Ἐκέρασε γὰρ τὸν λόγον τοῦτον κἀκείνῳ τοῖς διηγήμασι. Πρὸ γὰρ τούτων πάντων φησὶν "ἐπιβαλοῦσι ἐφ' ὑμᾶς 5 "τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ διώξουσι" καὶ τὰ ἑξῆς· πρὸ γὰρ τῶν τῆς συντελείας καιρῶν ἥλω μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καταδραμούσης αὐτὴν τῆς Ῥωμαίων στρατείας, ἐμπέπρησται δὲ ὁ νεὼς, κατεσείσθη τὰ παρ' αὐτοῖς βασίλεια, πέπαυται τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἡ δύναμις· πρὶν δὲ ταῦτα συμβῆναι ἐδιώχθησαν παρ' 10 αὐτῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, δεσμῶται γεγόνασι, ἤχθησαν ἐπ' ἄρχοντας, ἐπέμφθησαν ἐπὶ βασιλέας· ἀπεστάλη γοῦν ὁ Παῦλος εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα· πλὴν γέγονεν αὐτοῖς εἰς μαρτύριον, τουτέστιν εἰς μαρτυρίου δόξαν τὰ ἐπενηνεγμένα· παρεγγυᾷ δὲ ὅτι "μὴ προμελετᾶτε μέλλοντες ἀπολογεῖσθαι, λήψεσθε γὰρ παρ' ἐμοῦ 15 "σοφίαν ἢ γλῶσσαν, ᾗ οὐ δυνήσονται ἀντιστῆναι ἢ ἀντειπεῖν, ἅπαντες "οἱ ἀντικείμενοι ὑμῖν," ἀποκείρων δὲ τῆς ἀνθρωπίνης μικροψυχίας τὰς ἀφορμὰς, παραδοθήσεσθαι, φησὶν, αὐτοὺς ὑπὸ ἀδελφῶν καὶ φίλων καὶ τῶν ἐκ γένους, πλὴν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως σωθήσονται παρ' αὐτοῦ· θρὶξ γὰρ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐκ ἀπολεῖται, 20 φησί· σαφεστέραν δὲ τὴν προαγόρευσιν ποιῶν, "ὅταν, ἴδητε, φησὶ, "κυκλουμένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ· τότε γνῶτε ὅτι "ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς." Εἶτα μεθίστησι πάλιν τοὺς λόγους ἐπὶ τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἃ γὰρ ἑωράκατε ἐπ' ἐμοὶ γινόμενα, προσδοκήσατε 25 καὶ ἐφ' ὑμῖν ἔσεσθαι.

Τίτου. Ποῖον δὲ μαρτύριον; ὅτι τὸ ἴδιον ᾐνίξατο κατόρθωμα τοῦ κηρύγματος· ὅταν γάρ τις διαμαρτύρηται τὸ βέλτιον, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν ποιήσῃ παρρησιασάμενος, ἀποβήσηται ὑμῖν εἰς μαρτύριον, ὅτι τὴν εὐσέβειαν ἀπηγγείλατε. 30

Τὰ δὲ ἕτερα τούτων περί τε τοῦ ἱεροῦ καὶ περὶ τῆς συντελείας, ἕως "οἱ δὲ λόγοι οὐ μὴ παρέλθωσι," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἐκεῖ ζήτει.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀρχομένης γὰρ ὥσπερ τῆς κρίσεως ἐναλάττεσθαι, συνοχή τις ἔσται δεινὴ, καὶ ἀπόψυξις εἰς 35

θάνατον. Τὸ γὰρ τῶν ἐπερχομένων ἀφόρητον δεῖγμα πολλοῖς ἀρκέσει πρὸς ὄλεθρον· οὐ λεληθότως, ἀλλ᾽ ὡς Θεὸς καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον.

Ἀναβιώσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἀποδύσονται τὴν φθορὰν, τὸ ἐκ γῆς τοῦτο καὶ εὐάλωτον σῶμα, ἐνδύσονται [g] δὲ τὴν ἀφθαρσίαν, 5 Χριστοῦ νέμοντος αὐτὴν, καὶ σύμμορφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας ἀποφαίνοντος.

Εἰπὼν δὲ τῆς συκῆς τὴν παραβολὴν, ἐπήγαγεν ὅτι ἐγγύς ἐστιν 29 ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ὁ Ματθαῖός φησι, "γινώσκετε ὅτι "ἐγγύς ἐστιν ἐπὶ θύραις." Τὸ δὲ τοιοῦτο διδάσκει, ὅτι οὔπω πρὸς 10 τὸ ἔσχατον τέλος ἥκει τὰ πράγματα τούτων γινομένων, ἀλλ᾽ ὁδεύει πρὸς τὸ τέλος ἤδη, καθάπερ ἐπὶ τῶν καρπῶν, ὁδεύει ἡ συκῆ τοὺς κλάδους, ἁπαλυνομένη καὶ ἐκφύουσα τὰ φύλλα. Οὕτω γὰρ δὴ καὶ ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία, καταργοῦσα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, παρασκευάζει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. 15

Γενεὰς, φησὶν οὐ τοὺς τότε ἀνθρώπους, ἀλλὰ τοὺς ὁμοίους τῷ τρόπῳ. Οἶδε γὰρ καὶ οὕτως καλεῖν γενεὰν, ὡς τὸ "αὕτη γενεὰ "ζητούντων τὸν Κύριον."

Τοῦτο καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντέλειαν ἤδη προαγορεύει ἅμα ἐν τῷ λέγειν, ὅτι ἀδύνατον τοὺς λόγους μου παρελθεῖν, καίτοι καὶ 20 τῶν στοιχείων παρερχομένων.

Εἰπὼν περὶ τῆς συντελείας, καὶ ὅτι πάντως ἥξει ἡ ἡμέρα, καὶ ὅτι ταῦτα γενήσεται, καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ μὴ γενέσθαι ἅπερ εἶπε, προσθεὶς ἔφη, "προσέχετε ἑαυτοῖς μή ποτε βαρηθῶσιν ὑμῶν οἱ "ὀφθαλμοὶ," οὐχ οἱ σωματικοὶ, ἀλλ᾽ οἱ τῆς διανοίας. Μέριμνα γὰρ 25 βιωτικῶν καὶ κραιπάλη καὶ μέθη ἐξορίζει μὲν τὴν σύνεσιν· ἀφορίζει δὲ καὶ τὴν πίστιν, ἐμβάλλει δὲ εἰς λήθην τῶν συμφερόντων. Διὸ πολλῆς ἀγρυπνίας χρεία, μνήμης τε καὶ εὐλαβείας καὶ συνέσεως, ἵνα προσευχόμενοι διὰ παντὸς, τὰς πρεπούσας νηστείας προσφέρωμεν τῷ Θεῷ. 30

Τί δὲ ἦν ἅπερ ἐδίδασκεν ἐν τῷ ἱερῷ; πάντως που τὰ ὑπὲρ 37 νομικὴν λατρείαν μεθιστῶν μετ᾽ ἐξουσίας τὰ ἐν τύπῳ κεχρησμῳδημένα πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Διόπερ καὶ θαυμάζων ὁ λαὸς, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἥδιστα τοῦτον ἠκροᾶτο. Εἰς τὸ ὄρος δὲ

[g] ἐνδύσηται Cod.

τῶν ἐλαιῶν ηὐλίζετο τοὺς ἐν τῇ πόλει θορύβους παραιτούμενος, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τύπος ἡμῖν γένηται.

Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν ἀζύμων ὅτι ἤγγιζε, καὶ ὅτι ἐζήτουν οἱ ἀρχιερεῖς ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὸν Ἰούδαν, καὶ ὅτι συνεφώνησε τοῦ παραδοῦναι αὐτὸν, καὶ ὅτι ἐζήτει 5 ἐπὶ τοῦτο εὐκαιρίαν, ἕως "καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΟΕ.

Περὶ τοῦ Πάσχα.

7 Τίτου Βοστρῶν. Εἰσῆλθε τοίνυν ὁ Σατανᾶς εἰς αὐτὸν, ὄντα οὐκ 10 ἐκ τῶν ιβʹ ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, ἀριθμὸν ἀνεπλήρου, οὐκ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἐκέκτητο. Ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα, φάσκα ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο· δηλοῖ δὲ διάβασις. Ὥσπερ γὰρ τῆς Αἰγυπτίων δουλείας ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐρχόμενος γῆν, διὰ θαλάσσης 15 μέσης βαδίζων ἀβρόχῳ ποδὶ, οὕτω καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τὴν θάλατταν διαπεραιοῦσθαι νεανικῶς τὸν εἰκαῖον τοῦ παρόντος βίου περισπασμόν· διαβαίνομέν γε μὲν ἐκ φιλοσαρκίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀγνωσίας τῆς πάλαι εἰς θεογνωσίαν τὴν πάλαι ἀληθῆ, ἐκ θανάτου εἰς ἀφθαρσίαν. Ἔχομεν τοίνυν τιμῶσαν ἐπὶ τοὺς τύπους 20 τὴν ἀλήθειαν. ἐλθούσης γὰρ φησὶ, τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔδει θύεσθαι τὸ Πάσχα, δύο τινὰς ἀπολέγδην τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἦσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης, πέπομφεν ἐν τῇ πόλει, εἰπὼν αὐτοῖς τὰ γεγραμμένα· καίτοι τί δήποτε οὐ τὸν ἄνθρωπον ἐναργῶς καταμεμήνυκε τοῖς ἀπεσταλμένοις; Οὐ γὰρ ἔφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχὸν, 25 ἀλλὰ σημεῖον δέδωκεν ἄνθρωπον ἁπλῶς κεράμῳ ὕδατος πεφορτισμένον. Τί οὖν πρὸς τοῦτο φαμέν; ἤδη τοῖς Ἰουδαίοις ὑποσχόμενος ἦν ὁ προδότης παραδώσειν αὐτόν. Ἵνα τοίνυν μὴ μάθῃ τὸν ἄνθρωπον, καὶ δραμὼν ἀπαγγείλῃ τοῖς μισθωσαμένοις, δίδωσι σημεῖον. Ἔτι γὰρ ὑπεπλάττετο τὴν μαθηταῖς εὔνοιαν ἔχειν, μιαι- 30 φονίαν ὠδίνων. "ὑπαντήσει γὰρ ὑμῖν," φησὶ, "ἄνθρωπος κεράμιον "ὕδατος βαστάζων." ἢ τάχα που καὶ μυστικόν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τούτου δηλῶν· ἔνθα γὰρ ἂν εἰσέλθῃ τὸ ὕδωρ, δῆλον δὲ ὅτι τὸ τοῦ

ἁγίου βαπτίσματος, ἐκεῖ καταλύει Χριστός. Παντὸς γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάττει ῥύπου, καὶ ναὸν ἡμᾶς ἅγιον γενέσθαι Θεοῦ, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, διὰ μετοχῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐκ ἂν δὲ ἁμάρτοι τις τἀληθοῦς, καὶ ἀναγκαῖον εἶναι λέγων τὴν παντὸς ἁγίου ψυχήν. καυχάσθω γὰρ, φησὶ, ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπει- 5 νὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ. ἑτοιμάσασι δὲ τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς 14 συνειστιᾶτο Χριστὸς, ἀνεξικακῶς τῷ προδότῃ φάσκων, "ἐπιθυμίᾳ "ἐπεθύμασα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν." Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτήρ; οὐκοῦν ὡς ἤδη προεῖπον, καιρὸν ἐζήτει τῆς προδοσίας ὁ φιλάργυρος μαθητής· ἵνα δὲ μὴ πρὸ τῆς τοῦ ἁγίου Πάσχα τοῖς 10 φονοῦσιν αὐτὸν παραδῷ, οὐ διαμεμήνυκεν ὁ Σωτὴρ, ἢ τὸν οἶκον ἢ τὸν ἄνθρωπον, παρ' ᾧ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδιδοὺς τοιγαροῦν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελῆσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ' ᾧ κατέλυσεν, "ἐπιθυμίᾳ," φησὶν, "ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν "μεθ' ὑμῶν·" ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, πᾶσαν ἐθέμην σπουδὴν, ὅπως ἂν 15 ἰσχύσω λαθεῖν τὴν τοῦ προλαβόντος ἀνοσιότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω τὸ πάθος. πλὴν οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, ἕως οὗ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἔθος δὲ αὐτῷ βασιλείαν οὐρανῶν ὀνομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος κλῆσιν, καὶ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος μέθεξιν, 20 καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν· οὐκοῦν οὐκ ὄψομαι, φησὶν τοιούτου Πάσχα, τοῦ διὰ Μωσέως δηλονότι δηλουμένου τυπικῶς, ἕως οὗ πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν, ἀναδειχθέντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐμφανίζεται· πληροῦται γὰρ ἐν ἡμῖν τοῖς τὴν ὑπὲρ νόμον τιμῶσι διά- 25 βασιν Πάσχα τὸ ἀληθινόν· καὶ οὐκ ἐξ ἀγέλης ἀμνὸς ἁγιάζει τοὺς ἐν Χριστῷ· αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἁγίως ἱερουργούμενος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καθ' ἣν εὐλογούμεθα καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γὰρ ἡμῖν ἄρτος ζῶν ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κἀντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτῷ οἰκία. Ἐγὼ δὲ οἶμαι, μηδὲ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔχειν· ἢ γὰρ αὐτὸν ἐκεῖ παρεκάλεσαν ἐλθεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκα τὸ Πάσχα ἐτέλει; διὰ πάντων δεικνὺς μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ νόμῳ. Καὶ τί δῆτα πρὸς ἀγνῶτα πέμπει ἄνθρωπον; Δεικνὺς 35

κἀντεῦθεν ὅτι ἠδύνατο μὴ παθεῖν. Ὁ γὰρ τὴν διάνοιαν τούτου πείσας, ὥστε αὐτοὺς ὑποδέξασθαι, τί οὐκ ἂν εἰργάσατο ἐν τοῖς σταυροῦσιν αὐτὸν, εἴ γε ἐβούλετο μὴ παθεῖν; Εἶτ' ἐπειδὴ ἠγνόει, καὶ σημεῖον αὐτοῖς δίδωσιν, οἷον ἐπὶ τοῦ Σαῦλ ὁ προφήτης λέγει· "εὑρήσεις τινὰ ἀναβαίνοντα καὶ ἀσκὸν ἔχοντα," καὶ ἐνταῦθα 5 κεραμίον βαστάζοντα· προστίθησι δὲ "μετὰ τῶν μαθητῶν μου," μετὰ τὸ ἀρκοῦσαν γενέσθαι τὴν παρασκευὴν, καὶ ἐκεῖνον μὴ νομίσαι κρύπτεσθαι αὐτόν. Πῶς δὲ εἰ τὸ Πάσχα ἤσθιον, παρανόμως ἤσθιον; οὐ γὰρ ἀνακειμένους δεῖ φαγεῖν. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν; ὅτι μετὰ τὸ φαγεῖν ἀνέκειντο λοιπὸν ἑστιώμενοι. 10

15 Εἰπὼν ὅτι "ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν "μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν," ἐσήμανε διὰ τούτου, ὅτι οὐκ ἄκων παραγέγονεν ἐπὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἐπιθυμίας ὥστε παθεῖν ὑπὸ τοῦ κόσμου· οὐκ ἐσθίει δὲ αὐτὸ μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μόνων, ἐπειδήπερ ἐκεῖνοι 15 ἀνάξιοι ἦσαν τούτου διὰ τὴν ἐπίμονον ἀπιστίαν. Περὶ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν ὅτι "οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ," ἕως "οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ "ἐκείνῳ δι' οὗ παραδίδοται," καὶ ὅτι φιλονεικία ἐγένετο ἐν αὐτοῖς τὸ τίς αὐτῶν δοκεῖ εἶναι μείζων ἕως "διάκονος," προεγράφη.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰς τὸ ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα, 20 τουτέστι παραδοῦναι ὑμῖν τὰ καινὰ πράγματα, καὶ Πάσχα δοῦναι καθ' ὃ μέλλω πνευματικοὺς ποιεῖν.

16 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐν τῷ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον οὕτω κεῖται, "οὐ μὴ πίω ἀπάρτι ἐκ τούτου τοῦ "γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτὸ πίω 25 "μεθ' ὑμῶν καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου."

Πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται Σευῆρος ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας πρὸς Λεόντιον πρεσβύτερον γράφων οὕτω. "Τοῦτο διπλῆν τὴν ἀποδοσιν "ἔχει καὶ τὴν ἐξήγησιν. Ὁ μὲν γὰρ ἁγιώτατος τῆς Κωνσταντινου-"πόλεως ἐπίσκοπος Ἰωάννης ἐκείνην καινὴν πόσιν τοῦ ποτηρίου 30 "φησὶν, ἣν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἔπιεν μετὰ τῶν μαθητῶν "αὐτοῦ, τὸν ναὸν τοῦ σώματος τοῦ ἀναστάντος πιστούμενος, καὶ τὸ "τῆς φιλοδοξίας ἀνόσιον ἐξοστρακίζων δοξάριον. Ἱστόρηται γὰρ ὁ "θεσπέσιος Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων πρὸς Κορνή-"λιον εἰπὼν, "οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ τὸ 35

"ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." ὁ μέντοι γε θεολόγος Γρηγόριος "ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ φησί· καινοῦ ποτηρίου δόσιν εἶναι τὴν ἐν τῇ μελλούσῃ καὶ προσδοκωμένῃ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τῶν θείων νοημάτων ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀποκάλυψιν· ὅτε λύεται μὲν τὰ ἔσοπτρα καὶ τὰ αἰνίγματα, φανεροῦται δὲ ἡ προσώπου πρὸς 5 πρόσωπον θέα, καθά φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος.

Σευήρου ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν συντάγματος κεφαλαίου. Ἕνα γὰρ ἄρτον ὁ ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν τῷ μυστικῷ δείπνῳ τῆς ἱερουργίας τοῦ μεγάλου μυστηρίου, πρῶτος αὐτὸς ἀπαρχόμενος καὶ τοῖς Ἀποστόλοις τοῦτο παραδοὺς, λαβὼν 10 ηὐλόγησε, καὶ δέδωκεν εἰς ὄνομα τοῦ ἰδίου θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως, εἰπὼν, "τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον "εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν," ὃ καὶ ἐσθίομεν καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον, καὶ ἀφθαρσίας πλῆρες, καὶ ἀναπιμπλᾷ ἡμᾶς τῆς αὐτῆς εὐλογίας καὶ ἀθανασίας, ὥσπερ τινὸς τῆς μελλούσης ἡμῖν ἐγγίγνεσθαι 15 θείας χάριτος καὶ δυνάμεως τῆς ἀναστάσεως.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα πάλιν καὶ ἀνακτώμενος τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀσθενείας εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν προδότην διορθούμενος.

ΚΕΦ. ΟϚ. 20

Περὶ τῶν φιλονεικησάντων τίς μείζων.

27 Τοῦ δεσπότου Χριστοῦ εἰπόντος ὅτι "ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν "ὡς ὁ διακονῶν," τίς οὕτως ἐστὶν ἀπηνὴς, ὡς μὴ πᾶσαν ἀποπτύσαι φιλοδοξίαν; Ὁ γὰρ ὑπὸ πάσης λογικῆς κτίσεως καὶ ἁγίας διακονούμενος, ὁ σύνθρονος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, 25 διακόνου τάξιν ἐπέχων, ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν, τουτέστι κατὰ τὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας λόγον.

30 Τὸ δὲ "ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ "βασιλείᾳ μου" φησὶν, ὅτι οὐκ ἐν ἐδεσμάτων χρείᾳ ἐσόμεθα καὶ 30 τραπέζης, ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὑποδεῖξαι τὰ πνευματικὰ βούλομαι, ὅτι ὥσπερ οἱ παρὰ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων τὰς πρώτας ἔχοντες τιμὰς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὁμότιμοι,

οὕτως ἐν ταῖς πρωτευούσαις τιμαῖς ἔσονται παρὰ τῷ ἀθανάτῳ βασιλεῖ, οἱ ἅγιοι καὶ πανεύφημοι Ἀπόστολοι, ὡς διαμεμενηκότες μετ' αὐτοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Τὸ δὲ "καθίσεσθε ἐπὶ ιβ' θρόνους" καὶ τὰ ἑξῆς, προεγράφη.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ὤιετο μὲν ἴσως διαβολικῆς ἀπο- 5 νοίας ἐπίμεστος ὢν ὁ Ἰούδας, δύνασθαι λαθεῖν τὸν ὄντα Χριστὸν, ἀλλ' ἠλέγχετο πάνυ πονηρὸς ὢν, καίτοι τραπέζης ἀξιούμενος, καὶ τῆς θείας ἡμερότητος μέχρι παντὸς ἀπολαύσας, ὃ δὴ μάλιστα φορτικώτερον αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπειργάζετο. Οὐαὶ τοίνυν αὐτῷ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν. Ὁ μὲν γὰρ κατ' εὐδοκίαν τοῦ 10 Θεοῦ καὶ Πατρὸς δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα παντὸς ἡμᾶς ἐξέληται κακοῦ· ὁ δὲ τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φονευόντων χερσὶ παραδοὺς, τὴν διαβόλῳ πρεπωδεστάτην ἐκληρονόμησε δίκην.

ΚΕΦ. ΟΖ. 15

Περὶ τῆς ἐξαιτήσεως τοῦ Σατανᾶ.

Διὰ τί τοὺς ἄλλους ἀφεὶς πρὸς τὸν Πέτρον μόνον εἴρηκε, "Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ἐξῃτήσατο ὑμᾶς σινιᾶσαι ὡς "τὸν σῖτον;" ἵνα παιδεύσῃ αὐτὸν, μὴ ἑαυτῷ θαρρεῖν, ἀλλὰ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι σεμνύνεσθαι. Τί δέ ἐστι "σινιᾶσαι;" 20 θορυβῆσαι, ταράξαι, πειράσαι· ἔθος γὰρ τῷ Σατανᾷ, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἐπιπηδᾷν, ὥσπερ καὶ τῷ Ἰώβ.

32 Ἐν τῷ εἰπεῖν, ὅτι "ἐγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ "πίστις σου," ἔδειξεν ὅτι ὡς ἄνθρωπος πάλιν διαλέγεται, καίτοι Θεὸς ὢν τῇ φύσει, εἰ καὶ γέγονε σὰρξ, δεηθῆναι γὰρ κατὰ τὸ 25 ἀνθρώπινον, φησίν· ὑπεμφαίνει δὲ διὰ τούτων ὡς εἴπερ ἐκδοθείη πρὸς πεῖραν τῷ Σατανᾷ, ἄπιστος γενήσεται παντελῶς, ὅπως γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς ἠσθένησε τῇ πίστει ἀρνησάμενος.

33 Ἐπάγει δὲ τὸ "ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου," ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσῃ, μᾶλλον δὲ ἀγαθὴν ἐλπίδα κτήσεται. 30 Τὸ γὰρ "ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου," τοῦτό ἐστι· γενοῦ στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν διὰ πίστεως προσιόντων ἐμοί. οὐ γὰρ δὴ ἀποστερηθήσῃ, φησὶν, ἀρνησάμενος τοῦ ἀποστολικοῦ χαρίσματος, ὅπερ τῆς θείας ἐστὶ γαληνότητος καὶ τῆς ἀφάτου

φιλανθρωπίας ὑπάρχει τεκμήριον. Περὶ *ὧν γὰρ εἶπεν ὁ* Πέτρος, *ὅτι ἕτοιμός εἰμι ὑπὲρ σοῦ ἀποθανεῖν, καὶ ὧν ἤκουσε διὰ τοῦ τοπάρχου, προεγράφη.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐντεῦθεν *μανθάνομεν δόγμα μέγα, ὡς οὐκ ἀρκεῖ προθυμία ἀνθρώπου, ἂν μὴ τῆς ἄνω ἀπολαύῃ ῥοπῆς, καὶ* 5 *πάλιν οὐδὲν κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, προθυμίας οὐκ οὔσης· καὶ ταῦτα ἀμφότερα δείκνυσι* Ἰούδας *καὶ* Πέτρος. *οὐκ ἐναντία ἑαυτῷ νομοθετῶν ὁ* Χριστός *φησι· πρότερον μὲν ἔλεγε, "μὴ κτήσησθε πήραν," καὶ τὰ ἑξῆς.* Νῦν *δέ φησιν "ὁ ἔχων "βαλλάντιον, ἀράτω ὁμοίως καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλησάτω* 10 *"τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν·" κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἐκεῖνα προσέτασσε, ὅπως πεῖραν καὶ ἀπόδειξιν τῆς αὐτῶν δυνάμεως λαβόντες, ἐν τῷ μηδενὸς αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι μετὰ θάρσους καὶ προθυμίας εἰς τὴν οἰκουμένην ἐξέλθωσιν ἅπασαν· πρὸς δὲ τὴν συμπλήρωσιν τῆς οἰκονομίας ἐρχόμενος, ταῦτα παρεκελεύετο* 15 *ἵνα μὴ διὰ τέλους ἀργοὶ μένωσι, πενίας δὲ καὶ πείνας καὶ γυμνότητος πεῖραν λαβόντες, ἐν τούτοις τὴν οἰκείαν φιλοσοφίαν ἐνδείξονται, καὶ μὴ ὥσπερ δι' ἀψύχων ὀργάνων ἐνεργεῖσθαι τὰ κατ' αὐτοὺς νομίζωσιν· ἔτι δὲ καὶ ἵνα μὴ μετὰ ταῦτά τινες ἔχωσι λέγειν, ὅτι οὐδὲν παρ' αὐτοῖς εἰσήνεγκαν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς* 20 *τοῦ* Θεοῦ *ῥοπῆς ἐγένετο, πρὸς δὲ τούτοις ἵνα καὶ μετριάζειν μάθωσι, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ὅπως μὴ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον λάβωσι δόξαν.* Διὰ *δὴ ταῦτα καὶ πολλῷ πλείονα τούτων, ἀφεὶς αὐτοὺς πολλοῖς τῶν ἀδοκήτων περιπίπτειν, οὐκ ἠβουλήθη ὑπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῆς νομοθεσίας τῆς προτέρας αὐτοὺς ἀφεῖναι, ἀλλ' ἐχάλασε* 25 *καὶ ἀνῆκε τῆς φιλοσοφίας τὸν τόνον ἐκείνοις, ὥστε μὴ βαρύν τινα καὶ ἀφόρητον αὐτοῖς γενέσθαι τὸν βίον, πολλαχοῦ ἐγκαταλιμπανομένοις καὶ τὸν ἀκριβῆ νόμον ἐκεῖνον ἀναγκαζομένοις τηρεῖν.*

37 Ἀγοράσαι *δὲ μάχαιραν, φησὶ, τὴν ἔφοδον τῶν* Ἰουδαίων *τὴν κατ' αὐτοῦ γνωρίσαι αὐτοῖς βουλόμενος, καὶ ὅτι μέλλουσιν αὐτὸν* 30 *συλλαμβάνειν, καὶ τοῦτο φανερῶς μὲν οὐκ ἠθέλησεν εἰπεῖν, ὥστε μὴ θορυβῆσαι πάλιν αὐτούς· δι' αἰνίγματος μέντοι τῆς μαχαίρας τὴν ἐνεστῶσαν αἰνίττεται ἐπιβουλὴν, καὶ ὅτι μέλλει πάσχειν παρὰ τῶν* Ἰουδαίων *ἅπερ ἔπαθε, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον.* Εἰπὼν *γὰρ "ἀγορασάτω μάχαιραν," ἐπήγαγεν, "ὅτι δεῖ τὰ γε-* 35

"γραμμένα περὶ ἐμοῦ τελεσθῆναι, ὅτι μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη·" οὔτε οὖν τελείως παρεσιώπησεν, ἵνα μὴ τῇ ἀθρόᾳ ἐφόδῳ ταραχθῶσιν, οὔτε πάλιν τελείως ἐγνώρισεν, ἵνα μὴ δειλίᾳ τινὶ κατασχεθῶσιν.

38 Εἰπόντων δὲ τῶν Ἀποστόλων, "Κύριε, ἰδοῦ μάχαιραι ὧδε δύο," καὶ τὸ λεχθὲν μὴ συνιέντων, αὐτός φησιν, "ἱκανόν ἐστι," καίτοι 5 γε οὐκ ἦν ἱκανόν. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνης βοηθείας κεχρῆσθαι αὐτοὺς ἐβούλετο, οὐδὲ εἰ ἑκατὸν ἦσαν μάχαιραι, ἱκαναὶ ἦσαν· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, καὶ δύο περιτταί· καὶ ὅμως οὐκ ἀπεκάλυψε τὸ αἴνιγμα. καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται τοῦτο ποιῶν, ἐπειδὰν μὴ νοήσωσι τὸ λεχθὲν, παρατρέχει τοῦτο καὶ ἀφίησι, τῇ τῶν πραγμά- 10 των ἐκβάσει τῶν μετὰ ταῦτα τὴν κατανόησιν τῶν εἰρημένων ἐπιτρέπων λοιπὸν, ὥσπερ καὶ ὅτε εἶπε, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον," καὶ τὰ ἑξῆς. Περὶ τοῦ προσεύξασθαι αὐτὸν πρὸ τοῦ πάθους προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ἵνα δὲ δείξῃ, ὅτι ἀληθινὸς ἦν ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς 15 θεότητος ἡ ἀγωνία γέγονεν, ἵδρωσε, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ ὁ ἱδρὼς ὥσει θρόμβοι αἵματος, ὅπερ μυστηρίου τινὸς ἐστὶ τεκμήριον. Οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα δειλότατός ἐστι καὶ ἀγεννὴς, αἵματος ἔμελλε νοτίσιν ἐξ ἀγωνίας μόνης ὥσπερ ἰκμάσι ἱδρῶτος παρὰ φύσιν ὑγραίνεσθαι, ἀλλ' εὐδόκησε τοῦτο γενέσθαι ἐν ἑαυτῷ, ὅπως τῆς 20 ἡμετέρας φύσεως ὥσπερ ἀναξηράνῃ καὶ ἐξοικίσῃ τὴν τῆς δειλίας πηγήν.

43 Ὤφθη δὲ αὐτῷ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτὸν, οὐχ ὅτι τῆς ἰσχύος τοῦ Ἀγγέλου ἐπεδέετο, ὁ ὑπὸ πάσης ὑπουρανίου δυνάμεως φόβῳ καὶ τρόμῳ προσκυνούμενος καὶ δοξαζόμενος, ἀλλ' ἵνα 25 πληρωθῇ τὸ ἐν τῇ μεγάλῃ ᾠδῇ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως εἰρημένον, "καὶ "ἐνισχυσάτωσαν αὐτὸν πάντες υἱοὶ Θεοῦ," τουτέστι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς θαυμασιότητος δοξολογῶν αὐτὸν ὁ Ἄγγελος ἔλεγε πρὸς Κύριον· Σή ἐστιν ἡ ἰσχὺς, δέσποτα, σὺ γὰρ ἴσχυσας κατὰ θανάτου καὶ κατὰ τοῦ ᾅδου καὶ κατὰ τοῦ διαβόλου, ἐλευθερώσας 30 τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐξ αὐτῶν.

44 Φωνὴ παροιμίας λέγεται ἐπὶ τῶν σφόδρα λυπουμένων καὶ ἀγωνιώντων, "αἵματι ἵδρω," ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν πικρῶς ὀδυρομένων, "αἵματι κλαίει." εἰ μὲν οὖν κατὰ τοῦτόν τις πεπαρῳδῆσθαι νομίσοι τὸν τρόπον, οὐδὲ γὰρ τῶν τοιούτων μαθημάτων ὁ ἀνὴρ ἀνήκοος, οὐ 35

γὰρ θρόμβους ἱδρὼς ἀπεφήνατο αἵματος· οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τούτων εἴρηκε γενέσθαι τοὺς ἱδρῶτας· τοῦτο γὰρ σαφῶς δηλονότι "ὡσεὶ θρόμβοι" παρίστησι. θέλων δὲ μᾶλλον δηλῶσαι, ὡς οὐχὶ λεπταῖς τισὶ νοτίσι καὶ οἷον ἐνδείξεως χάριν ἐπιφαινομέναις, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἁδρῶν σιαγόνων δίκην ὅλον τοῖς ἱδρῶσι περιεστάζετο.[a] 5
* * τοὺς τῶν αἱμάτων θρόμβους ὡσεὶ κόρον τοῦ γεγενημένου παρειληφέναι· ἐδήλου δὲ ἄρα ὥσπερ καὶ διὰ τῆς ἐντεταμένης προσευχῆς, καὶ τῆς πολλῆς ἀγωνίας καὶ τῆς τῶν ἱδρώτων παχύτητος, ὡς φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀλλ' οὐκ ἐπιδείξει καὶ φαντασίᾳ ἄνθρωπός τε ἐχρημάτισεν ὁ Σωτὴρ, καὶ τοῖς φυσικοῖς καὶ ἀδιαβλήτοις ὑπηρε- 10 τήσατο πάθεσι. Περὶ τοῦ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ τῆς προσευχῆς, καὶ ὅτι ἐφίλησεν αὐτὸν ὁ Ἰούδας, καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως ἤγαγον αὐτὸν πρὸς Πιλάτον, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Τίτου Βοστρῶν. Τὸ "μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν" οὐ τὸ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔσω γενέσθαι τῶν πειρασμῶν καὶ 15 κυριευθῆναι.

Ἀπολιναρίου. Σημεῖον τὸ φίλημα δέδωκεν ὁ προδιδοὺς, διὰ τὸ καὶ μᾶλλον πλησιᾶσαι δύνασθαι κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ ὁ Κύριος φιλοῦντα μὲν αὐτὸν οὐκ ἀπεστράφη, τῇ τε συνήθει πραότητι καὶ προσελέγχων. Ἔδειξε δὲ αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίζῃ λανθάνειν, 20 ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ αὐτὸν δέχεται, ὅπερ σχηματίζεται διὰ τοῦ φιλήματος, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνο, ἐφ' ὅπερ ἥκει καὶ βούλεται τοῦ ἐπιτελέσαι.

50 Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄξιον ζητῆσαι τίνος ἕνεκεν μαχαίρας ἐβάστασαν, καὶ πόθεν ἦσαν ἐκεῖ μάχαιραι; ἀπὸ δείπνου ἦσαν καὶ 25 τραπέζης ἐξεληλυθότες· εἰκὸς οὖν καὶ μαχαίρας εἶναι ἐκεῖ διὰ τὸ ἀρνίον· τούτους δὲ ἀκούσαντας ὅτι ἥξουσι τινὲς ἐπ' αὐτὸν λαβεῖν εἰς βοήθειαν ὡς πολεμήσοντας ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου, ὃ τῆς ἐκείνης γνώσεως ἦν μόνον. Διὸ καὶ ἐπιτιμᾶται Πέτρος αὐτῇ χρησάμενος μετὰ σφοδρᾶς τῆς ἀπειλῆς· καὶ οὐκ ἀφῆκέν τινα 30 βλάβην γενέσθαι Χριστός· ἰάσατο γὰρ αὐτὸν, καὶ θαῦμα ἐπεδείξατο, ἱκανὸν καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἐμφῆναι, καὶ τὴν τοῦ μαθητοῦ φιλοστοργίαν τε καὶ πραότητα. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο φιλοστόργως καὶ τοῦτο πειθηνίως. Ἀκούσας γὰρ "βάλε

[a] Quædam excidisse videntur.

τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην αὐτῆς, εὐθέως ἐπείσθη, καὶ μετὰ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο ποιεῖ.

Ἀπολιναρίου. Τοῦτό ἐστιν ὅτι συγχωρήσεως καιρὸς καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ σκότους.

Τίτου Βοστρῶν. Ὅτε θέλω κρατοῦμαι, φησὶν, ἐγὼ γὰρ νῦν 5 θέλω, αὕτη ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα, καὶ ἡ ἐξουσία τῆς ἁμαρτίας ὑμῶν.

61 Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἰστέον ὅτι οὔτε ᾔσθετο τοῦ πτώματος ὁ Πέτρος, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Λουκᾶς φησιν, ὅτι ἐνέβλεψεν εἰς αὐτὸν ὁ Χριστὸς, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον ἠρνήσατο, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεμνήσθη οἴκοθεν, καὶ ταῦτα τοῦ ἀλεκτρυόνος φωνήσαντος· ἀλλ' 10 ἐδεήθη πάλιν τῆς τοῦ διδασκάλου ὑπομνήσεως, καὶ τὸ βλέμμα αὐτῷ γέγονε ἀντὶ φωνῆς, οὕτω περιδεὴς ἦν. ὁ δὲ Μάρκος φησὶν, ὅτε μὲν ἅπαξ ἠρνήσατο, τότε πρῶτον ἐφώνησεν ὁ ἀλεκτρύων, ὅτε δὲ τρίτον καὶ τελευταῖον, ἀκριβέστερον ἐξηγούμενος τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀσθένειαν, καὶ τὸ σφόδρα αὐτὸν ἀποτεθνηκέναι τῷ δέει, καὶ 15 ταῦτα παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου μαθὼν ἔγραψε· καὶ γὰρ φοιτητὴς ἦν Πέτρου. σύμφωνα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Ματθαίου καὶ Μάρκου, εἰ καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι. Ἐπειδὴ γὰρ καθ' ἑκάστην ἀγωγὴν καὶ τρίτον καὶ τέταρτον φωνεῖν εἴωθεν ὁ ἀλεκτρύων, δηλῶν ὁ Μάρκος ὅτι οὐδὲ ἡ φωνὴ αὐτὸν ἐπέσχε καὶ εἰς μνήμην ἤγαγε, 20 τοῦτό φησιν· ὥστε ἀμφότερα ἀληθῆ. πρὶν ἢ γὰρ τὴν τρίτην ἀγωγὴν ἀπαρτίσαι τὸν ἀλέκτορα, τρίτον ἠρνήσατο, μόνου δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τῆς ἁμαρτίας ἀναμνησθεὶς, οὐδὲ κλαῦσαι ἐτόλμα φανερῶς, ἀλλ' ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἠσθένησε κατὰ τὴν πρόρρησιν 25 τοῦ Χριστοῦ μακάριος Πέτρος, καὶ ἠρνήσατο τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς, καὶ ἐνώμοτον ἐποιεῖτο τὴν ἄρνησιν. Ἔφη γὰρ ὁ Ματθαῖος, "ὅτι ἤρξατο καταναθεματίζειν "καὶ ὀμνύειν, ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον." Πειρῶνται μὲν οὖν τινὲς, ὀμωμοκέναι κατὰ τὸν Ματθαῖον, οὐκ οἶδεν ἄνθρωπον γεγονότα τὸν 30 Ἰησοῦν, τοῦτο δὲ ἄπιστον. Πῶς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἠρνήσατο τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον· ᾔδει γὰρ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ γοῦν ὡμολόγησεν ἐναργῶς, "ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ "τοῦ ζῶντος," καὶ οὐχ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς Υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ 35

διαβεβαιούμενος τὰ τοιάδε φησίν· ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις συμβεβηκότα θεωρῶν, τὸν ἐπέκεινα παντὸς γεννητοῦ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίαν ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶναι καὶ ὁμολογεῖν, ὡς ἔστιν αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. καὶ οὐδήπω φαμὲν, ὅτι γέγονεν ἄρνησις, ἵνα μὴ ψαύσηται Χριστὸς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐσόμενον οὐκ ἠγνοηκὼς, προαπήγγειλε τῷ μαθητῇ· ὅτι γὰρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἔφην, γέγονε τὸ κακὸν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις ὁ μαθητὴς κατεκρίνετο, διδάξειεν ἂν εὐθὺς καὶ αὐτὸς ὁ θρῆνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον· ἐξελθὼν γὰρ ἔξω, φησὶν, "ἔκλαυσε πικρῶς," προσεσχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν γεγονότος λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Ἐπιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ, μεμένηκε γὰρ ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητὴς, πεπλούτηκε γὰρ τῆς ἀφέσεως τοῦ πλημμελήματος.

66 Τοῦ αὐτοῦ. Πρέποι ἂν εἰπεῖν ὅπερ ἔφη τις τῶν ἁγίων προφητῶν, "ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτο, καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα "λέγει Κύριος." ὁ γῆς τε καὶ οὐρανοῦ Κύριος, ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ τεχνίτης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρτερεῖ τυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἄκρον ἀνεξικακίας ἑαυτὸν παρατιθείς. Ὁ γὰρ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς, ὁ προφητείας πάσης δοτὴρ, πῶς ἂν ἠγνόησε, τίς ἐστιν ὁ παίσας αὐτόν; Ἀνισχούσης ἡμέρας τὸ δυσσεβὲς καὶ πάσης ἀνομίας μεστὸν συνήγερται βουλευτήριον, καὶ εἰς μέσον ὁ Μωϋσέως καὶ προφητῶν δεσπότης ἀθέσμως ἐξυβριζόμενος παρεκομίζετο· ἐπυνθάνοντο δὲ εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ Χριστός· ἀλλ' εἴποι τις ἂν πρὸς αὐτοὺς, εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, οὐκ ἔδει σε πρὶν τὸ ἀληθὲς μαθεῖν, τύπτειν καὶ ὑβρίζειν αὐτὸν, μήπως Θεῷ προσκρούσῃς· εἰ δὲ ὑποπλάττεις τὴν ἄγνοιαν, εὖ εἰδὼς αὐτὸν ὄντα Χριστὸν, ἀκούσεις οὖν τοῦ ἱεροῦ γράμματος, "Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται," διὸ καὶ Χριστὸς πρὸς αὐτούς· "ἐὰν ὑμῖν εἴπω" καὶ τὰ ἑξῆς· ποῦ γὰρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; ποῦ δὲ ἐρωτώμενοι ἐσιγήσατε;

Ἐλέγχοντος ἦν αὐτοὺς τὸ εἰρημένον, ὅτι οὐ παντελῶς διαλέληθεν αὐτοὺς τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἐκ τῶν σημείων ἐπίγνωσιν. Πόθεν γὰρ τὸ λέγειν τοῦτον μόνον Χριστὸν, ὅπερ ἐφ' ἑτέρῳ οὐκ εἰρή-

κασιν; Ἐπιφέρει δὲ τὸ τῆς κρίσεως, ἀπειλῶν ὅτι ὄψονται αὐτὸν ἐν τῇ οὐρανίῳ δόξῃ φαινόμενον, ἀλλ᾽ ὅμως ἀκούσαντες οὐκ ἔπληξαν, οὐδὲ ἐφυλάξαντο, ἀλλὰ βλασφημίας εἶπαν εἶναι τὸν λόγον. Οὕτως οὐκ εἰς ὠφέλειαν τοῖς ἀνηκόοις αἱ τῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεις, ἀλλ᾽ εἰς κατάκρισιν. 5

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀπήγαγον Πιλάτῳ τὸν Ἰησοῦν· παρεδέθησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς τῶν Ῥωμαίων στρατιαῖς, καὶ πεπλήρωται τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπ᾽ αὐτοῖς προεπηγγελμένα, "οὐαὶ τῷ ἀνόμῳ, πονηρὰ κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβή-"σεται αὐτῷ·" ὁ δὲ, "καθὼς ἐποίησας, οὕτως ἔσται σοὶ τὸ ἀντα- 10 "πόδομά σου, ἀνταποδοθήσεταί σοι εἰς κεφαλήν σου." Τί δὲ δὴ καὶ Πιλάτῳ, φασὶ, τὰς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, συντιθέντες συκοφαντίας; "τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τὸ ἔθνος "ἡμῶν, καὶ κωλύοντα φόρους διδόναι Καίσαρι." Ποῦ κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; καίτοι πεπόμφατε πρὸς αὐτὸν ἐξ ἑαυ- 15 τῶν τινας μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν πειράζοντάς τε καὶ λέγοντας, "διδάσκαλε, ἔξεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, ἢ οὔ;" εἶτα πρὸς ταῦτα Χριστός· ἐπιδείξατέ μοι, φησὶ, νόμισμα τοῦ κένσου, εἴρετό τε, τίνος ἔχει εἰκόνος ἐπιγραφὴν τὸ προσοισθὲν δηνάριον; ὡς δὲ Καίσαρος ἔφασκον, ἀπόδοτε, φησὶ, "τὰ Καίσαρος Καίσαρι 20 "καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ." Ποῦ τοιγαροῦν κεκώλυκε φόρους διδόναι Καίσαρι; ἀλλ᾽ εἰσῆν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τὸ καταγαγεῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωὴν, πλὴν ἠλέγχοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γὰρ Πιλάτος παντὸς αἰτιάματος ἀπήλλαττε τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, 25 ἀλλὰ τρίς· οἱ δὲ ἐπίσχυον λέγοντες, ἀνασείει τὸν λαὸν, συκοφαντιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ ὅτι μὲν ἐδίδασκε, φασὶν, σεσιγήκασι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδιότες ποῦ μὴ ἄρα πῶς καὶ αὐτὸς ὁ Πιλάτος εὑρεθῇ τοῖς πιστεύουσιν ἐναρίθμιον, πλὴν καὶ ταῦτα ἃ λέγουσιν, ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογούμενός τε 30 καὶ λέγων, "οὐδεμίαν αἰτίαν εὕρηκα ἐν αὐτῷ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Κατηγορεῖτο μὲν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός· ἦν δὲ ἄπιστος ἡ κατηγορία, τοῦ πράγματος φωνὴν ἐναντίαν τοῖς κατηγόροις ἀφιέντος· οὔτε γὰρ φόρον ἐκώλυσε Καίσαρι διδόναι ποτὲ, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐπέτρεψε λέγων, "ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, 35

"καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ." οὔτε βασιλείας ἐγχείρησις ἦν ἐν αὐτῷ· ἀλλὰ γὰρ ἐπιόντων αὐτῷ τῶν ὄχλων ὥστε βασιλέα ποιῆσαι, καταλιπὼν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος ἀνεχώρησε. Ποίαν δὲ στρατιωτῶν παρασκευὴν ὁρῶν ἐν αὐτῷ οἱ ἄνομοι, εἰς τοῦτο κατηγόρουν αὐτῷ; τί δὲ ἀλαζονικόν; οὐχὶ κώμας καὶ πόλεις ὁδοιπορῶν τοῖς ποσὶν, ἐπὶ 5 θεραπείαις ἀνθρώπων ἐφαίνετο; Διόπερ καὶ αὐτῷ τῷ Πιλάτῳ ἀπίθανος παντελῶς ἡ κατηγορία καὶ ἕωλος ὤφθη, ὅθεν καὶ ἐπηρώτα, οἱονεὶ διαχλευάζων τοὺς κατηγοροῦντας, λέγων, "σὺ εἶ ὁ "βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;" εἰ καὶ ὁ Κύριος τὸ ὄντως εἶναι βασιλεὺς οὐκ ἀρνεῖται. 10

ΚΕΦ. ΟΗ.

Ἐξουθένησις Ἡρώδου.

7 Ἐκπεμφθεὶς δὲ πρὸς Ἡρώδην ὑπὸ Πιλάτου, οὐκ ἀπεκρίθη τῷ Ἡρώδῃ ἐρωτώμενος ὑπ' αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐκ ἔδει πρὸς ἄνθρωπον ἀποκρίνεσθαι μηδὲν ἄξιον ἀποκρίσεως ἔχοντα· ἄλλως τε δὲ οὐδὲ 15 διδασκαλίας ἦν ὁ καιρὸς, οὐδὲ ἐπιδείκνυσθαι σημείων δύναμιν πρέπον ἦν τῷ πρὸς τεραστίων ὄψιν φιλοθεάμονι μᾶλλον ἢ σημεῖα δυνάμεως θεῖα ἰδεῖν βουλομένῳ· ὅθεν σιωπῆς ἰδὼν τὸν καιρὸν ἐσιώπα.

Χλευάζει μέντοι τὸν σεμνὸν καὶ τίμιον ὁ ἀναίσθητος, μαρτυρεῖ 20 δὲ δι' ὧν χλευάζει ὅτι μηδὲν ἄδικον ἔπραξεν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἐσθῆτος[a] ἔδει λαμπρᾶς ἐπὶ τοῦ κακόν τι δεδρακότος ἢ εἰρηκότος, ὅθεν Ἰουδαῖοι καὶ οὕτω καταισχύνονται ἐκ τοῦ δικαστηρίου καὶ τῆς κατηγορίας αὐτῶν. ἀπιόντος τοῦ κατηγορουμένου μετὰ λαμπρᾶς ἐσθῆτος[a], εἰ καὶ διαπαίζων Ἡρώδης ἐποίει τοῦτο, οὐκ 25 ἂν δὲ τοῦτο διεπράξαντο, εἴπερ ἦν ὀργῆς ὁ καιρός. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Πιλάτος, ὅτι ψῆφος ἦν αὕτη τοῦ Ἡρώδου μὴ ἠδικηκέναι τὸν Κύριον, ἐξ ὧν φησι πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντας, ὅτι "προσηνέγκατέ μοι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τὸν "λαὸν, καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνω, οὐδὲν εὗρον ἐν τῷ 30 "ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδὲ Ἡρώδης" καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. Κατηγορεῖτο ὑπὸ γραμματέων, καὶ ἦν ἄπιστος ἡ κατηγορία, τοῦ πράγματος φωνὴν ἐναντίαν τοῖς κατη-

[a] αἰσθῆτος Cod.

γόροις ἀφιέντος. τίς γὰρ ἡ τῆς βασιλείας ἐγχείρησις παρὰ Χριστοῦ, ὃς καὶ ἐπιόντων αὐτῷ τῶν ὄχλων ὥστε βασιλέα καθιστάναι, καταλιπὼν αὐτοὺς εἰς ὄρος ἀνεχώρησε; ἔνθα μὴ δεῖ λέγειν μηδὲ ἀποκρίνεσθαι, σιωπὴν ἄγει Χριστός. Τί γὰρ ἔδει πρὸς ἄνθρωπον ἀποκρίνεσθαι, μηδὲν ἄξιον ἀποκρίσεως ἔχοντα; 5

Διὰ τί δὲ εἶχον ἀνάγκην ἀπολῦσαι ἕνα κακοῦργον κατὰ τὴν ἑορτήν; εἰκὸς ἄρτι ὑποσπονδῶν γενομένων Ῥωμαίων καὶ Ἰουδαίων, ὅπερ πάτριον ἦν αὐτοῖς παρέχειν τινὰ τῷ λαῷ, διετήρουν οἱ Ῥωμαῖοι τοῦτο, καθὼς καὶ ὅσα ὁ Σαοὺλ συνεχώρησε διὰ τὸν λαὸν τὸν Ἰωνάθαν. Περὶ τοῦ Βαραββᾶ, καὶ ὅτι ἠγγάρευσαν Σίμωνα 10 τὸν Κυρηναῖον, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάσης εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν· ἀνέκραγον γὰρ παμπληθεὶ λέγοντες "αἶρε τοῦ- 15 "τον, ἀπόλυε δὲ ἡμῖν τὸν Βαραββᾶν," ἰδοὺ δὴ σαφῶς "τὸν "ἅγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσαντο, καὶ ᾐτήσαντο ἄνδρα φονέα χαρι- "σθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοὶ," ὃ δὴ καὶ συνέβη παθεῖν αὐτούς· δέδονται γὰρ εἰς ὄλεθρον καὶ σφαγήν. ἐπεφώνησαν γὰρ, φησὶν, λέγοντες, "αἶρε, αἶρε, σταύρωσον αὐτὸν," 20 ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταβοὴν ᾐτιᾶτο λέγων ὁ Κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· "ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, ἀφῆκα τὴν "κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἠγαπημένην ψυχήν μου εἰς χεῖρας "ἐχθρῶν αὐτῆς· ἐγενήθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λέων ἐν δρυμῷ, "ἔδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς· διὰ τοῦτο ἐμίσησε." 25

Τοῦ αὐτοῦ. Ἔφη που περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιότητος ὁ προφήτης Ἡσαΐας, "οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ· "δείλαιοί εἰσιν ὅτι ἠσέβησαν εἰς ἐμὲ, ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην "αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ"—καὶ πάλιν, "πεσοῦνται ἐν ῥομφαίᾳ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν δι' ἀπαιδευσίαν γλώσ- 30 "σης αὐτῶν." "ἐπέκρινε τοίνυν," φησὶν, "ὁ Πιλάτος γενέσθαι "τὸ αἴτημα αὐτῶν," καὶ νίκην νενικήκασι ὀλέθρου μητέρα· καὶ ἄγεται μὲν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σίμωνι δὲ, φησὶ, Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. ἕτερος δὲ τῶν ἁγίων Εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. 35

Ἀληθὲς δὲ πάντως τοῦτο κἀκεῖνο· ἤνεγκε μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν ὁ Σωτήρ· κατὰ μέσην δὲ ἴσως τὴν ὁδὸν ὑπαντήσαντα τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι καὶ μετέθηκαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ξύλον. Ἀναγκαῖον δέ πως ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν ὅλων Σωτῆρα Χριστὸν ἐπικομίσασθαι τὸν σταυρόν· εἴρηται γὰρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς 5 Ἡσαΐου "ὅτι παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ "ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ·" ἀρχὴ γὰρ γέγονεν αὐτοῦ ὁ σταυρὸς, δι' οὗ βεβασίλευκε τοῖς ὑπ' οὐρανὸν, εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς "ὅτι "γέγονεν ὑπήκοος μέχρι τοῦ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. Διὸ "καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ 10 "ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ "κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα "γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν "Θεοῦ Πατρὸς, ἀμήν."

ΚΕΦ. ΟΘ. 15

Περὶ τῶν κοπτομένων γυναικῶν.

27 Δι' ἣν αἰτίαν θρηνούσας τὰς γυναῖκας ὅτε ἐπὶ τὸν σταυρὸν ὡς τροπαιοῦχος ἀπῄει Χριστὸς, οὐ μόνον οὐκ ἀπεδέξατο, ἀλλὰ καὶ ἐπετίμησε; διὰ τὸ ἑκουσίως πάσχειν αὐτόν· τῷ μὲν γὰρ ἄκοντι πάσχοντι ἡ συμπάθεια παράκλησιν φέρει, τῷ δὲ ἑκόντι ὕβριν. 20 Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖναι, τὸν εὐφημεῖσθαι καὶ κροτεῖσθαι δίκαιον ὄντα, ὡς τὸν θάνατον σβέσαντα καὶ τὸν διάβολον ἐκνευρίσαντα, ἐθρήνουν κοπτόμεναι, διὰ τοῦτο ἐπετίμησέ τε αὐταῖς, καὶ τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεμήνυεν, ἅπερ κατασκήψαντος τοῦ πολέμου τῶν Ῥωμαίων τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων πέρας ἔλαβε. 25

31 Ξύλον ὑγρὸν ἑαυτὸν λέγει, διὰ τὴν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ θείαν ζωὴν τὴν ἀμάραντον καὶ ἀκατάλυτον, καὶ διὰ τὸ ἔγκαρπον καὶ εὐθαλές· καρποὶ γὰρ ἦσαν αὐτοῦ αἱ ζωοποιοὶ μυσταγωγίαι καὶ παραινέσεις. ὃ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ οὖν ἐμὲ, φησὶ, τὸν τοιοῦτον δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀτιμίαις οἱ Ῥωμαίων στρα- 30 τιῶται, καὶ ὁ τούτων στρατηγὸς Πιλάτος, τί δράσουσι ὑμῖν τῷ ξηρῷ καὶ ἀκάρπῳ ξύλῳ, τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων, προσπολεμοῦντα τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα, μηδὲν ἐπ' αὐτῷ τῷ λαῷ τῶν Ἰουδαίων δηλονότι τὸν τεθαυμασμένον καὶ καρπὸν δικαιοσύνης

ἐχόντων βλέποντες, ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς φειδοῦς καὶ τιμῆς ἀξιωθῆναι τῆς παρ' αὐτῶν· μᾶλλον δὲ κατακαύσουσιν ὑμᾶς ὥσπερ ξύλον ξηρὸν, ἤγουν πολιορκήσουσι καὶ αἰχμαλώτους λήψονται καὶ ἀποκτενοῦσι, δηλονότι τῆς εἰς αὐτὸν τὸν Σωτῆρα δυσσεβείας ἕνεκα.

Περὶ τοῦ σταυρωθῆναι τὸν δεσπότην Χριστὸν ἕως "ἦν δὲ 5 "καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἐπ' αὐτῷ, ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων," προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. Π.

Περὶ τοῦ μετανοήσαντος λῃστοῦ.

33 Ὁ μὲν οὖν Ματθαῖος καὶ Μάρκος ἐπειγόμενοι πρὸς ἕτερα, 10 εἰπόντες ἕως οὗ ὠνείδιζον αὐτὸν οἱ λῃσταὶ, τὰ λοιπὰ τῆς ἱστορίας τὰ περὶ τὸν σταυρὸν παρέλιπον. Λουκᾶς δὲ ἀφέμενος τῶν προτέρων, ὡς παρὰ τοῖς ἄλλοις εἰρημένων, τὰ παραλειφθέντα ἐκείνοις, τουτέστι τοῦ ἑνὸς λῃστοῦ τὴν ἐπίγνωσιν ἱστορεῖ, ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀρξάμενος ἣν ὁ Κύριος εἶπε· "Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐκ οἴδασι τί 15 "ποιοῦσιν," ἀφ' ἧς εἰκὸς ἦν, καθάπερ εἴρηται, τὸν ἕτερον τῶν λῃστῶν ἐλθεῖν εἰς κατάνυξιν.

Πῶς Ματθαῖος μὲν καὶ Μάρκος τοὺς δύο λέγουσι λῃστὰς ὀνειδίσαι τὸν Κύριον, Λουκᾶς δὲ τὸν ἕνα; ἐν ἀρχῇ μὲν οἱ δύο λῃσταὶ παραπλήσια τοῖς Ἰουδαίοις ἐφθέγγοντο, χάριτι τῇ πρὸς 20 αὐτούς· ἴσως τινὰ παρ' αὐτῶν βοήθειαν ἐντεῦθεν προσδοκῶντες εἰς ἄφεσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἅπερ προσεδόκων παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἤργησαν, θάτερος τῶν λῃστῶν, αὐτός τε ἀνένηψε, καὶ τὸν ἄλλον εἰς τοῦτο προετρέπετο.

Πόθεν δὲ ἐκεῖνος ἀνένηψεν, οὔπω γὰρ ἦν τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν 25 θεασάμενος θαύματα; ἐκ τῶν λόγων ἴσως ὧν περ ὁ Κύριος Ἰησοῦς παρρησίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς πρὸς Πατέρα, ἐφθέγξατο λέγων, "Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν·" ὡς γὰρ ἴσος ἴσῳ διαλεγόμενος καὶ πατέρα ἐκάλει, καὶ, "ἄφες," σὺν πολλῇ παρρησίᾳ ἔλεγεν. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, παρακαλῶ σε, συγχώ- 30 ρησον αὐτοῖς, δεικνὺς ὅτι τὰ εἰς αὐτὸν ἐφ' ὕβρει λεγόμενα, εἰς βλασφημίαν τοῦ Πατρὸς ἀνατρέχουσι, διὰ τὸ τῆς θεότητος ὁμοούσιον.

43 Πῶς δὲ ἡ δεσπότου ἡμῶν Θεοῦ πεπλήρωται ὑπόσχεσις, ἡ

πρὸς τὸν λῃστὴν, εἰρηκότος πρὸς αὐτὸν, "σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ "ἐν τῷ παραδείσῳ;" πληρῶν τὰ πάντα τῇ θεότητι, καὶ ἐν τῷ σταυρῷ ἦν διὰ τὴν σάρκα, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ διὰ τὴν θειότητα, καὶ πάλιν καταβὰς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ὑπῆρχεν, καὶ τὸν λῃστὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγε τῇ παρουσίᾳ τῆς 5 θεότητος· τάχα δὲ πρῶτον τὸν λῃστὴν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα.

Τοῦ ἁγίου Τίτου Βοστρῶν. Σήμερον πολλάκις ἐν τῇ γραφῇ, καὶ ἐπὶ ὅλον παρατείνει τὸν ἑστηκότα αἰῶνα, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ "ἐφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον "ἡμέρας," καὶ "οὗτος πατὴρ Μωαβιτῶν ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας." 10 παρηγγέλλετο οὖν τῷ ἀξιώσαντι μνησθῆναι αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ ἐνεστηκότι αἰῶνι πρὸ τοῦ μέλλοντος ποιῆσαι αὐτὸν γενέσθαι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

Σευήρου ἀπολογ.[b] Τινές φασι, πῶς ἂν εἴποιμεν εἰσεληλυθέναι τὸν λῃστὴν εἰς τὸν παράδεισον, τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τοὺς 15 ἀπ' αἰῶνος ἀπαριθμησάμενος δικαίους ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, δικαιωθέντας διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐπαγαγόντος, "καὶ "οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομίσαντο "τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψα"μένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι;" καὶ τινὲς λέγουσι ὡς 20 ὁ Ἀπόστολος οὐκ ἐν οἷς ἀπηριθμήσατο καὶ τὸν λῃστὴν συνηρίθμησεν, ἀλλ' ἐσιώπησεν αὐτὸν, ὡς τῶν ἐπηγγελμένων ἤδη τυχόντα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἁπλῶς καὶ ἀπροσδιορίστως, "πάντες οἱ "μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας," ἀλλ' εἶπε, "καὶ οὗτοι πάντες" πρὸς τοὺς ἀπηριθμημένους δεικτι- 25 κῶς ἀναφέρων τὸν λόγον, οἷς ὁ λῃστὴς οὐ συνηρίθμητο. ἕτεροι δὲ ἔφασαν, μηδέ πως τὸν λῃστὴν τετυχηκέναι τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ. Αὐτὸς γὰρ εἶπεν, "ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, "οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν·" ἔστι γὰρ καὶ τοιοῦτον εἶδος, φησὶν, ἐν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν, ἐν οἷς περὶ τῶν ἔσεσθαι 30 μελλόντων ὡς ἤδη γεγενημένων διέξεισιν, ὡς ὅταν λέγῃ, "ὁ δὲ μὴ "πιστεύων, ἤδη κέκριται·" καὶ πάλιν, "ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ "τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν, "καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου

[b] Leg., credo, 'ΑΠΟ ΛΟΓ. Numerus Sermonis excidit.

"εἰς τὴν ζωήν." ἄλλοι δὲ πρὸς τούτοις τὴν ἔννοιαν καὶ τὸ ῥητὸν ἐκμάζονται[c]· λέγουσι γὰρ δεῖν ὑποστίζοντας ἀναγινώσκειν, "ἀμὴν "λέγω σοι σήμερον," εἶθ' οὕτως ἐπιφέρειν τὸ "μετ' ἐμοῦ ἔσῃ "ἐν τῷ παραδείσῳ," ὡς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον δοκεῖν ἀφορᾷν τὴν ὑπόσχεσιν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὗτοι. 5

Τὸ δὲ ἀληθὲς τῆς ἐξηγήσεως, τοῦτό ἐστι. τὰ ἐπηγγελμένα ἡμῖν ἀγαθὰ βασιλεία ἐστὶν οὐρανῶν, οὐχὶ ἡ εἰς τὸν παράδεισον εἴσοδος ἢ ἡ ἐπάνοδος· ὅθεν καὶ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν προσέταξεν ὁ Κύριος, "ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου," οὐχ ἡ τοῦ παραδείσου διατριβή. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις ὡς ταὐτόν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν 10 οὐρανῶν καὶ ὁ παράδεισος, δύο προσηγοριῶν οὐσῶν περὶ ἓν πρᾶγμα τὸ ὑποκείμενον. ἀλλ' ἡ τῶν ἱερῶν γραμμάτων διδασκαλία δείκνυσιν, ὡς οὐ ταὐτόν ἐστιν, ἀλλ' ἑκατέρου πολὺ τὸ διάφορον. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἡτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Κύριον ἀγαθὰ, "οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδε, οὔτε οὖς ἤκουε, οὐδὲ ἐπὶ 15 "καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη," καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος. Τὸν δὲ παράδεισον καὶ ὀφθαλμὸς εἶδε τοῦ Ἀδὰμ, καὶ οὖς ἤκουεν· ἤκουσε γὰρ "ἀπὸ παντὸς ξύλου ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φάγῃ," εἰ καὶ τοῦ ἑνὸς ξύλου τὴν μὲν θέαν εἶχε, τὴν δὲ βρῶσιν οὐκ ἐπετέτραπτο. καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, προσετάττετο γὰρ 20 ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον· ἡ δὲ ἐργασία τοῦ παραδείσου βάναυσός τις οὐκ ἦν, ἀλλ' εἶχε λογικὴν εὐφροσύνην ἀναμεμιγμένην καὶ ἐννοιῶν θείων ἀπόλαυσιν· σιωπῶν γὰρ τὴν ἁρπαγὴν ἣ ἡρπάγη Παῦλος ἐκεῖσεν, ἐπείπερ αὐτὸς εἶπεν, "εἴτε ἐν σώματι, εἴτε "ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα." 25

Ὥστε ὁ λῃστὴς τοῦ μὲν παραδείσου τετύχηκεν· ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπὼν, "σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ·" τὰ δὲ ἐν ἐλπίσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ μετὰ τῶν ἀπ' αἰῶνος δικαίων οὐκ ἐκομίσατο, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· ὅτι γὰρ τὰ ἀγαθὰ 30 τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἡμῶν ἀποκείμενα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, πολλαχόθεν μὲν ἐστὶν συνιδεῖν, μάλιστα δὲ ἐκ τῶν ῥημάτων ἐκείνων, ὧνπερ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ ἀναγέγραπται λέγων τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, "ὑμεῖς δέ

[c] Leg. ἐκβιάζονται.

"ἐστε οἱ διαμεμενηκότες ἐν τοῖς πειρασμοῖς μετ' ἐμοῦ, κἀγὼ
"διατίθημι ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ Πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα
"ἐσθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου ἐν τῇ βασιλείᾳ μου."
Ἔχομεν δὲ πρὸς τῇ ἐπηγγελμένῃ βασιλείᾳ καὶ τὸν παράδεισον,
ὅστις χωρὶς[d] ἐστὶ πνευματικῆς ἀναπαύσεως· θαυμάσαι οὖν ἐστὶ 5
τοῦ Κυρίου τὰς πανσόφους οἰκονομίας, ὧν μετρίως τινὰς ἐμφάσεις
δεδείγμεθα, τὸν ἐπ' αὐταῖς εἰπεῖν τελείως λόγον οὐκ ἔχοντες· τοῦ
γὰρ λῃστοῦ τοιαύτην πίστιν ἐπιδειξαμένου, καὶ τοῦ μὲν ἄλλους
τῶν ἥλων καταφρονήσαντος, προσπεπερόνητο γὰρ τῷ ξύλῳ χεῖρας
καὶ πόδας, καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἅπαντα ὑπερβάντος, πρὸς δὲ τὰς 10
μελλούσας ἀναπτερωθέντος ἐλπίδας, καὶ κράξαντος τὴν ἐξαίσιον
καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐκείνην φωνὴν "μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν
"ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου," ὁ τῶν ἡμετέρων διανοιῶν ἐξεταστὴς
ἀκριβὴς, τῆς πίστεως αὐτοῦ θαυμάσας τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ
ὑψηλὸν, ἐκ τῶν αὐτίκα μάλα ἐσομένων πρὸς τὴν ἐλπίδα τῶν μελ- 15
λόντων αὐτὸν ἐβεβαίωσεν εἰπὼν, "σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ
"παραδείσῳ." Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι, φησὶν, οἱ πιστεύσαντες εἰς
ἐμὲ, σημείων καὶ διδασκαλίας ἀπήλαυσαν, καὶ διὰ τούτων τὸν
περὶ βασιλείας λόγον ἐδέξαντο· οὗτος δὲ μηδὲν ἀκούσας τῶν ἐμῶν
ἢ θεασάμενος, εἰ μὴ τὸν ἀτιμιώτατον θάνατον τοῦ σταυροῦ, τὸ 20
γενναῖον ἐκεῖνο ῥῆμα ἐφθέγξατο, "μνήσθητι μου, Κύριε, ὅταν
"ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου." Τί οὖν; ἐχέτω τέως τὴν ἐν τῷ
παραδείσῳ τρυφὴν τῆς οἰκείας ἐνέχυρον πίστεως· τεύξεται γὰρ
καὶ τῆς βασιλείας εἰς ὕστερον, ἐν ᾗ γενέσθαι αὐτοῦ μνήμης
ἠξίωσε· καὶ ὥσπερ νικήφορον εἰσελαύνων εἰς πόλιν τὰ λαμπρὰ τῶν 25
λαφύρων ἐπικομίζεται, περιφανεστέραν διὰ τούτων τὴν νίκην ποιῶν,
καὶ ἀνακηρύττων τὸ τρόπαιον· οὕτω καὶ ὁ Κύριος εἰσελαύνων εἰς
τὴν ἀρχαίαν τοῦ ἀνθρώπου παστάδα, τὸν παράδεισον λέγω, τὸν
λῃστὴν ἐπεφέρετο, πανοπλίας ἁπάσης σεμνότερον λάφυρον, καὶ
τῶν τοῦ διαβόλου σκύλων, τὸ κράτιστον ἔργῳ δηλῶν, ὥσπερ ἔλεγεν, 30
"ὡς δήσας τὸν ἰσχυρὸν τὰ σκεύη αὐτοῦ τῆς οἰκίας διήρπασεν."
Ὅτι δὲ ἦν ὥρα ἕκτη καὶ σκότος ἐγένετο, ἕως ἐξέπνευσε, προ-
εγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

Ὅπερ εἶπεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὅτι "ὅταν ὑψωθῶ, πάντας

[d] Leg. χωρίον.

"ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν," ἔργοις τοῦτο πεπλήρωται. Ἤρξατο γὰρ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐν τῷ σταυρῷ ὑπάρχων, ὅθεν καὶ ὁ ἑκατόνταρχος ἰδὼν τὰ γενόμενα, ἐδόξαζε τὸν Θεόν· ἔτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινὲς κατανυττόμενοι πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν ἀναβλέποντες πρὸς 5 ἐπίγνωσιν τὴν εἰς Χριστὸν, τάχα που τῆς κατ' αὐτὸν τὸν δεσπότην δυσσεβείας ἀπαλλαττόμενοι, τῆς τῶν σταυρωσάντων τόλμης καταβοῶντες, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα.

ΚΕΦ. ΠΑ.

Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου. 10

50 Περὶ τοῦ Ἰωσὴφ, πῶς ἔθαψε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῶν μυροφόρων γυναικῶν, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ δεσπότου, προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

ΚΕΦ. ΠΒ. 15

Περὶ τοῦ Κλεόπα.

13 Ἐπειδήπερ οἱ εἰς τὴν κώμην Ἐμμαοῦς μαθηταὶ πορευόμενοι, ὡς οὐκέτι ζῆν τὸν Χριστὸν προσδοκῶντες, περὶ αὐτοῦ πρὸς ἀλλήλους ἀνιώμενοι διελέγοντο· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, ὅπερ εἶπον, ὅτι "ἡμεῖς δὲ "ἠλπίζομεν," διὰ τοῦτο αὐτὸς ἐπιστὰς αὐτοῖς, ἀνοήτους καὶ βρα- 20 δεῖς τῇ καρδίᾳ καλεῖ, ἐξεγείρων αὐτοὺς διὰ τούτου κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν. Εἰ γὰρ καὶ τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως εἶπον ἐκεῖνοι τὴν διὰ τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἀλλ' οὐχ ὡς πιστεύοντες τοῦτο ἔλεγον. Διὸ καί φησιν, ὅτι "ἐξέστησαν "ἡμᾶς αἱ γυναῖκες," οὐκ εὐαγγελισμὸν ἀληθείας καὶ φωτισμὸν 25 τοῦτο νομίζοντες, ἀλλ' ὡς ἐκ ταραχῆς τινος καὶ φαντασίας εἰπουσῶν αὐτῶν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τὴν αὐτοῦ γε τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν καὶ τοῦ Ἰωάννου, τὰ ὀθόνια μόνα ἐπὶ τοῦ μνήματος ἑωρακότων, οὐκ ἀληθοῦς ἀναστάσεως τεκμήριον ὑπελάμβανον τοῦτο, ὅτι μὴ αὐτὸν ἰδεῖν ἔλεγον· "καὶ" γάρ φησιν, "ἀπῆλθόν τινες 30 "τῶν σὺν ἡμῖν ἐπὶ τὸ μνημεῖον, καὶ εὗρον οὕτω, καθὼς καὶ αἱ "γυναῖκες εἶπον, αὐτὸν δὲ οὐκ εἶδον." αὐτὸς δὲ τῆς τοιαύτης ἀπιστίας τελείως αὐτοὺς ἐλευθερῶσαι βουλόμενος, ἀνεμίμνησκε τῶν παλαιῶν προρρήσεων, παράγων εἰς μαρτυρίαν Μωσέα τε καὶ

τοὺς προφήτας, ἑρμηνεύων τὰ ἐπικεκρυμμένα, καὶ τὰ πρὸς τοὺς ἀναξίους ἀσαφῆ τοῖς ἀξίοις σαφηνίζων. Ἐπειδὴ δὲ τέως "οἱ "ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτὸν," ὥς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἕως οὗ ὁ λόγος τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας εἰσελθὼν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, εὐπαράδεκτον τὴν πίστιν εἰργά- 5 σατο, ὅτε λοιπὸν ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, τότε καὶ τὴν ὄψιν ἐμφανῆ καθίστησιν αὐτοῖς· οὐ μὴν συμπαραμένει· "καὶ "αὐτὸς" γάρ φησιν, "ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν·" οὐκέτι γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς μαθητὰς τοιαῦτα οἷα τὰ πρότερον, ὅπως ἐκ τούτου πλειόνως τὸν πόθον ἐπαυξήσωσιν. 10 "Ἀναστάντες δὲ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ," καὶ τὰ ἑξῆς· τουτέστιν, ἐν αὐτῇ μὲν τῇ ὥρᾳ ἐν ᾗ ἄφαντος ἀπ' αὐτῶν ἐγένετο ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὑπέστρεψαν μὴ βλέψαντες. οὐκ αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἕνδεκα, καὶ ἀπήγγειλαν τὰ κατὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἀλλὰ μετά τινας ὥρας, ὅσας 15 εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ποιῆσαι τὸ διάστημα τῶν ἑξήκοντα[a] σταδίων βαδίζοντας, ἐν αἷς πάντως καὶ ὁ δεσπότης ὤφθη τῷ Σίμωνι, "αὐτοὶ δὲ ἐξηγοῦντο τὰ ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς ἐγνώσθη αὐτοῖς ἐν τῇ "κλάσει τοῦ ἄρτου."

36 "Ταῦτα δὲ," φησὶ, "λαλούντων αὐτῶν, αὐτὸς ἔστη ἐν μέσῳ 20 "αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐκέτι κρατουμένων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἐπεφαίνετο αὐτοῖς, οὐδὲ ὡς περὶ ἑτέρου διαλέγεται, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐμφανῆ δίδωσι, καὶ θαρρεῖν παρακελεύεται. οἱ δὲ οὕτως ἦσαν ἀμφίβολοι καὶ δεδιότες, ὡς νομίζειν οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάντασμα δέ τι καὶ σκιάν. Αὐτὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν 25 κατευνάζων αὐτοὺς τὸ ἐντριβὲς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἄηθες ἀπεφθέγγετο ῥῆμα, εἰπὼν, "εἰρήνη ὑμῖν·" ἵνα δὲ βεβαίως καὶ ἐνδοιασμοῦ δίχα πιστεύσωσιν, αὐτὸν ἐκεῖνον εἶναι τὸν πεπονθότα, διαδείκνυσιν εὐθὺς, ὅτι Θεὸς ὢν φύσει, γινώσκει τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐννοιῶν οὐκ ἠγνόει θόρυβον. Φησὶ γὰρ "τί τεταραγμένοι 30 "ἐστὲ," καὶ τὰ ἑξῆς.

39 Δείκνυσι δὲ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἥλων, καὶ ψηλαφᾷν ἐπιτρέπει, καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπου τινὸς," ὅτι τὸ πεπονθὸς ἐγήγερτο σῶμα. Διὸ μηδεὶς συκοφαν-

[a] ἑκατὸν ἑξήκοντα Cod.

τείτω τὴν κοινὴν ἡμῶν ἀνάστασιν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἀκούων, "ὅτι σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα "πνευματικὸν," μὴ ἀπαρνήσηται τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν· ὥσπερ γὰρ ψυχικόν ἐστι τὸ ταῖς ψυχικαῖς, ἤγουν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν, οὕτω καὶ πνευματικὸν τὸ τοῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γὰρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν οὐκ ἔστιν ἔτι φιλοσαρκίας καιρὸς, ἀλλὰ παντελῶς ἀπρακτήσει τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸ μέντοι τὸ κατενεχθὲν εἰς τὴν γῆν τῆς ἀφθαρσίας ἐνδύσεται. 5

42 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι διὰ πόσων τοὺς ἰδίους μαθητὰς περὶ τῆς 10 αὐτοῦ ἀναστάσεως ὁ δεσπότης Χριστὸς ἐπιστώσατο· πρῶτον μὲν διὰ τοῦ εἰπεῖν, "ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα "καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα·" δεύτερον διὰ τὸ ὑποδεῖξαι αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, τρίτον, διὰ τὸ ἐπιζητῆσαι βρώσιμόν τι καὶ φαγεῖν ἐνώπιον αὐτῶν, ἢ καὶ δι' οὐδὲν 15 ἕτερόν τι τοῦτο πεποίηκεν, ἢ ἵνα δείξῃ σαφῶς, ὡς αὐτός ἐστι ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ὃς πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ παρὰ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς, καὶ συναναστρεφόμενος ἀνθρωπίνως· οὐδὲ γὰρ, ὡς δεομένης ἔτι τροφῆς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, ἔφαγε μετὰ τὴν ἀνάστασιν. 20

45 Εἶτα διανοίξας αὐτῶν τὸν νοῦν τοῦ συνιέναι τὰς περὶ αὐτοῦ λεγούσας γραφὰς, ὅτι δεῖ [b] πάντα πληρωθῆναι καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, "καθίσατε," προστάξας αὐτοῖς, "ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ, ἕως οὗ ἐνδύσησθε "δύναμιν ἐξ ὕψους," ἐξαγαγὼν αὐτοὺς ἕως πρὸς Βηθανίαν, ἐπάρας 25 τὰς χεῖρας, εὐλόγησεν αὐτούς. τοῦτο δὲ χρὴ νοεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ μʹ ἡμέρᾳ τῇ μετὰ τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι, κατὰ τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορημένον. Ἃ γὰρ ἐπιτεμόντες οἱ Εὐαγγελισταὶ εἰρήκασι, ταῦτα τῷ πλάτει τῆς ἱστορίας ἐξαπλοῦται καὶ σαφηνίζεται. 30

51 Εὐλογήσας δὲ αὐτοὺς, καὶ βραχὺ προελθὼν, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα σύνεδρος εἴη τῷ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς ἑνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς καὶ ταύτην ἡμῖν ἐνεκαίνισε τὴν ὁδὸν ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγονὼς ὁ Λόγος. Ἥξει δὲ, ἥξει κατὰ καιροὺς ἐν τῇ δόξῃ τοῦ

[b] δὴ Cod.

Πατρὸς μετὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ παραλήψεται ἡμᾶς μεθ' ἑαυτοῦ.

Δοξολογήσωμεν τοίνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι' ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἑκουσίως παθόντα σαρκὶ, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν· τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἥξοντα 5 μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τὸ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ Παναγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ἐπληρώθη ἡ ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν ἁγίου Εὐαγγελίου· 10 ὁμοῦ κεφάλαια $\overline{\Sigma N}$.

CATENA

IN

EVANGELIUM S. JOANNIS,

E CODD. PARIS. ET BODL.

ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ[a].

[a] Hæc e Cod. L. sumpta sunt.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἑρμηνεία εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Εἰ μὲν Ἰωάννης ἡμῖν ἔμελλε διαλέγεσθαι καὶ τὰ αὐτοῦ ἐρεῖν, ἀναγκαῖον ἦν καὶ γένος αὐτοῦ καὶ πατρίδα εἰπεῖν καὶ ἀνατροφήν. ἐπειδὴ δὲ οὐχ οὗτος, ἀλλ' ὁ 5
Θεὸς δι' αὐτοῦ φθέγγεται, περιττόν ἐστι ταῦτα ἀναζητεῖν. ἔστι δὲ πατρίδος μὲν ἤτοι κώμης εὐτελοῦς· ἀπὸ Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας· πατρὸς δὲ ἁλιέως καὶ πένητος· παιδείας δὲ τῆς ἔξωθεν οὐδ' ὁτιοῦν αὐτῷ μετῆν· καὶ γοῦν μαρτυρεῖ Λουκᾶς ὅτι οὐ μόνον ἰδιώτης ἦν, ἀλλὰ καὶ ἀγράμματος. Οὗτος ὁ ἁλιεὺς ὁ ἀπὸ 10
Βηθσαϊδὰ τῆς Γαλιλαίας, ὁ πατρὸς ἁλιέως, ὁ ἰδιώτης ἰδιωτίαν τὴν ἐσχάτην, ὁ γράμματα μὴ μαθὼν, μήτε πρότερον μήθ' ὕστερον, μετὰ τὸ συγγενέσθαι Χριστῷ, ταύτην φθέγγεται τὴν συγγραφήν. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν σταυρὸν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, ψευδοδιδάσκαλοί τινες ἔφασαν τὸν ἀΐδιον τοῦ 15
Θεοῦ Λόγον τότε πρῶτον κεκλῆσθαι πατρὸς ὕπαρξιν, ὅτε καὶ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἁγίας ἐτέχθη παρθένου· συναχθέντες τῶν πιστευσάντων οἱ νουνεχέστεροι, πρὸς τὸν τοῦ Σωτῆρος ἀφίκοντο μαθητὴν Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζεβεδαίου, καὶ τὴν τοιαύτην ἀπήγγελλον νόσον· ὃς τοῦτο ἀκούσας, εὐθέως ἐπὶ τὴν τοῦ παρόντος ἔδραμε συγγραφὴν, 20
ἀνατρέπων τὴν τῶν ψευδοδιδασκάλων ψευδοδοξίαν.

Ἐρώτησις. Τίνος ἕνεκα τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ἀρξαμένων, τοῦτο μὲν ἐν βραχεῖ μετὰ ταῦτα ἠνίξατο εἰπὼν, "καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο," τὰ δὲ ἄλλα πάντα παραδραμὼν, τὴν σύλληψιν, τὸν τόκον, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, 25
εὐθέως περὶ τῆς ἀϊδίου γεννήσεως ἡμῖν διαλέγεται;

Ἀπόκρισις. Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ τὸ πλεῖον ἐν τοῖς κατὰ σάρκα διατρίψαντες λόγοις, δέος ἦν πολλοὺς χαμαιπετεῖς

ὄντας, μηδὲν ὑψηλότερον τῶν ἀνθρώποις προσόντων ἐννοῆσαι περὶ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο ἐκεῖνα παραδραμὼν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀϊδίου ποιεῖται τὴν διήγησιν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν· ὅτι οὔτε οὗτος πρὸς τὸν ὑψηλότερον ἑαυτὸν λόγον ἀφεὶς τῆς οἰκονομίας ἠμέλησε, οὔτε ἐκεῖνοι περὶ τὴν ταύτης ἐσπουδα- 5 κότες διήγησιν, τὴν πρὸ αἰώνων ἐσίγησαν ὕπαρξιν· καὶ μάλα εἰκότως· ἓν γὰρ ἦν Πνεῦμα τὸ κινοῦν τὰς ἁπάντων ψυχάς.

1 Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος.

Ἰωάννης τὸν γενεαλογούμενον σιωπῶν, ἀπὸ τοῦ ἀγενεαλογήτου ἄρχεται. πρέπει γὰρ τὸν θεολογούμενον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ 10 μήτε γενεαλογεῖσθαι, "τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;" μήτε πειράζεσθαι· Θεὸν γὰρ διάβολος πειράζειν οὐ δύναται. τοῦτο δέ φαμεν οὐ λύοντες τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, δεικνύντες δὲ τὰ ἐπινοούμενα πράγματα ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸν δὲ νοῦν τοῦ προκειμένου Εὐαγγελίου οὐδεὶς δύναται λαβεῖν, μὴ 15 ἀναπεσὼν ἐπὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ στῆθος καὶ λαβὼν τὴν Ἰησοῦ μητέρα Μαρίαν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μητέρα, καθὼς Ἰωάννης. Τί δήποτε δὲ τὸν Πατέρα ἀφεὶς περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται; ἐπειδὴ ἐκεῖνος μὲν δῆλος ἦν ἅπασιν, εἰ καὶ μὴ ὡς Πατὴρ, ἀλλ' ὡς Θεός. ὁ δὲ μονογενὴς ἠγνοεῖτο· εἰκότως τοίνυν τὴν περὶ τούτου γνῶσιν 20 εὐθέως ἐκ προοιμίων ἔσπευσε θεῖναι τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, ἀλλ. ὥστε οἶδε τοὺς ἀνθρώπους τὸ πρεσβύτερον καὶ πρῶτον μάλιστα τιμῶντας καὶ τιθεμένους Θεὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐντεῦθεν ἄρχεται· ὅμως οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐν τούτοις ἀπεσιώπησεν· "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ "Λόγος." 25

Ἴσον δύναται τοῦ ἐν ἀρχῇ τὸ ἦν· εἰ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἦν, ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ διὰ τοῦτο δὲ φησὶν ὁ Λόγος καὶ οὐχ ὁ Υἱὸς, ἵνα μὴ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ Υἱοῦ εἰσέλθῃ σοὶ ἡ τοῦ πάθους ἔννοια, ἐπειδὴ τὰ παρ' ἡμῖν γεννῶντα χρόνῳ γεννᾷ καὶ ἐμπαθῶς, προδιορθούμενος τὰς ἀπρεπεῖς ὑπολήψεις οὕτω φησί. Λόγος δὲ ἐκλήθη, ἵνα δειχθῇ ὅτι 30 ἐκ τοῦ νοῦ προήχθη, καὶ ὅτι ἀπαθῶς ἐγεννήθη.

"Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος" εἶδες παρρησίαν καὶ ἐξουσίαν πολλήν; πῶς οὐδὲν ἀμφιβάλλων οὐδὲ εἰκάζων, ἀλλὰ πάντα ἀποφαινόμενος φθέγγεται. Τὸ "ἐν ἀρχῇ ἦν" ἐπισυνημμένον προσκειμένου τε οὐδενὸς ἑτέρου, ἀπόλυτόν τινα καὶ ἀπεριόριστον δείκνυσι τὴν ἀρχήν. 35

Τὸ δὲ "ἦν" οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικὸν καὶ ἀπείρως εἶναι. Λόγον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα μὴ παθητὴν αὐτοῦ τὴν γένεσιν ὑπολάβωμεν· ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι ἡμῖν τὰ τοῦ Πνεύματος. οὐχ ἁπλῶς δὲ αὐτὸν Λόγον ἐκάλεσεν, ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, ὅπως τῶν λοιπῶν αὐτὸν λόγων καὶ ἐν τούτῳ 5 χωρίσῃ. πολλοὶ γὰρ οἱ τοῦ Θεοῦ λόγοι, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων τῶν λόγων Θεός· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἅπαντες προφητεῖαι καὶ προστάγματα, οὗτος δὲ ὁ Λόγος οὐσία τις ἐνυπόστατος ἐξ αὐτοῦ προελθοῦσα ἀπαθῶς τοῦ Πατρός. εἰπὼν οὖν ὅτι καὶ "Θεὸς ἦν ὁ "Λόγος," οὐκ ἐμφαίνει τί μέσον τῆς θεότητος ταύτης, ἐπειδὴ 10 οὐχ ἧττον Θεὸς ὁ Υἱός· εἶπεν οὖν τὸ γνωριστικὸν τῆς γνησίας αὐτοῦ θεότητος καὶ τὸ ἀΐδιον, διὰ τοῦ "ἐν ἀρχῇ ἦν·" τὸ δὲ συναΐδιον ἐνέφηνεν ἡμῖν διὰ τοῦ "οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν." τουτέστι μὴ νομίσῃς πρεσβυτέραν εἶναι, φησὶ, τὴν ὕπαρξιν τοῦ Πατρός· οὐ γὰρ ἦν ἔρημός ποτε τοῦ Λόγου· εἰ δὲ λέγοι τις, καὶ 15 πῶς ἔστιν Υἱὸν ὄντα μὴ νεώτερον εἶναι τοῦ Πατρός· τὸ γὰρ ἔκ τινος ὂν ἀνάγκη πᾶν ὕστερον εἶναι τοῦ ἐξ οὗ ἔστιν; ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ἆρα τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἐκπηδῶν τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, μὴ ὕστερον εἶναι φαίημεν τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος; οὐδαμῶς· ἀνάγκη γὰρ ὁμολογῆσαι τοῦτο καὶ τὸν τὰς αἰσθή- 20 σεις πεπηρωμένον· οὐδὲ γὰρ χωρὶς ἀπαυγάσματος ἥλιος ἐφάνη ποτέ· ἰδοὺ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ὕστερον αὐτοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσωμεν, μᾶλλον δὲ καὶ μειζόνως καὶ θεοπρεπῶς· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν οὕτως ἐκάλεσεν.

Ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς ἐλάχιστον μέρος τὴν κτίσεως ἀπολαβὼν, 25 οὐδὲν ἡμῖν περὶ τῶν ἀοράτων διελέχθη δυνάμεων, εἰκότως ὁ Εὐαγγελιστὴς ἑνὶ βραχεῖ ῥήματι ὅλα περιλαβὼν φησί· "πάντα δι' "αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονε," τουτέστι, τῶν γενητῶν, κἂν ὁρατὸν ᾖ, κἂν νοητὸν, οὐδὲν χωρὶς τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως εἰς τὸ εἶναι παρήχθη· οὐ γὰρ δὴ τὴν 30 τελείαν στιγμὴν εἰς τὸ "οὐδὲ ἕν" ἐπιθήσωμεν κατὰ τοὺς αἱρετικούς· ἐκεῖνοι γὰρ οὕτω φασὶν, "ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν," βουλόμενοι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κτίσμα λέγειν.

4 Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. 35

Εἰπὼν περὶ τῆς δημιουργίας, ἐπάγει καὶ τὸν περὶ τῆς προνοίας λόγον. ἵνα γὰρ μηδεὶς ἀπιστῇ, πῶς τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἐπήγαγεν, "ὅτι ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν," τουτέστιν, ὅτι ἐν αὐτῷ ζῇ τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ προνοεῖται, καὶ ὅπερ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται, καὶ περὶ αὐτοῦ κυρίως ἂν λέγοιτο, "ὅτι ἐν αὐτῷ 5 "ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν."

Τὸ δὲ ἐπαγόμενον, "καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων," οὐ τοιοῦτον αἰσθητὸν φῶς ἦν, ἀλλὰ νοητὸν, τὴν ψυχὴν φωτίζων αὐτήν. καὶ οὐκ εἶπε, τὸ φῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ καθόλου "τῶν ἀνθρώ-"πων·" οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες πρὸς ταύτην 10 ἦλθον τὴν γνῶσιν.

5 Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει.

Φαίνει δὲ τὸ φῶς τὸ νοητὸν τοῦτο ἐν τῇ σκοτίᾳ· σκοτίαν λέγει ἢ τὸν θάνατον ἢ τὴν πλάνην· τὸ γὰρ κήρυγμα μεταξὺ τῆς πλάνης ἔλαμψε, καὶ ἐν τῷ θανάτῳ δὲ γενόμενος αὐτὸς, οὕτως αὐτοῦ περι- 15 εγένετο, ὡς καὶ τοὺς ἤδη προκατεχομένους ἀναγαγεῖν.

Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν.

Ἡ σκοτία δὲ αὐτὸ οὐ κατέλαβεν, ἐπειδὴ οὔτε ὁ θάνατος αὐτοῦ περιεγένετο, οὔτε ἡ πλάνη· ἔστι γὰρ ἀκαταγώνιστον. οὐκ ἐμφι-λοχωρεῖ δὲ ταῖς μὴ βουλομέναις φωτισθῆναι ψυχαῖς· οὐδὲ γὰρ 20 ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ἀλλὰ βουλήσει καὶ γνώμῃ προσάγεται ἡμῖν ὁ Θεός.

6 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ.

Διαλεχθεὶς ἡμῖν συμμέτρως περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὁδῷ καὶ τάξει προβαίνων ἐπὶ τὸν τοῦ Λόγου κήρυκα τὸν Ἰωάννην ἔρχεται. 25 Ἀκούοντες δὲ ὅτι παρὰ Θεοῦ ἀπεστάλη, μηδὲν λοιπὸν ἀνθρώπινον νομίσωμεν εἶναι τῶν λεγομένων· οὐ γὰρ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος ἅπαντα φθέγγεται, διὸ καὶ ἄγγελος προσηγόρευται· ἀγγέλου δὲ ἀρετὴ τὸ μηδὲν ἴδιον εἰπεῖν· τὸ δὲ "ἐγένετο" ἐνταῦθα οὐ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου δηλωτικὸν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς 30 ἐστιν αὐτῆς· τὸ γὰρ "ἐγένετο ἀπεσταλμένος" ἀντὶ τοῦ ἀπεστάλη εἴρηται.

Ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός.

Τὸ δὲ "ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτὸς," οὐχ ὡς ἀξιόπιστον

τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν ποιήσων, ἢ ἵνα τῷ δεσπότῃ προσθῇ εἰς ἀξίας λόγον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγόμενον, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ, τουτέστι οἱ ὁμόφυλοι, αὐτὸς γὰρ Θεὸς ὢν καὶ Θεοῦ γνήσιος Υἱὸς, καὶ τῆς οὐσίας τῆς ἀκηράτου καὶ μακαρίας, οὐ δεῖται[b] τοῦ μαρτυρήσοντος· ἐπειδὴ δὲ τῆς σωτηρίας αὐτῷ μέλει τῆς 5 τῶν πολλῶν, τούτου χάριν εἰς τοῦτο κατέβη ταπεινότητος, ὡς καὶ ἀνθρώπῳ τὴν μαρτυρίαν ἐπιτρέψαι τὴν ἑαυτοῦ.

Διὰ τί εἶπεν "οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς, ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ "περὶ τοῦ φωτός;" ὡς τὰ πολλὰ τὰ ῥήματα, μείζων ὁ μαρτυρῶν τοῦ μαρτυρουμένου, ἵνα μή τις καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦτο νομίσῃ, 10 τὴν πονηρὰν ταύτην ὑποψίαν ἀναιρῶν τοῦτό φησι.

Κυρίλλου. Οὗτος ὁ ἐκ Θεοῦ ἀπεσταλμένος ὁ πᾶσαν εἰκότως καταπλήξας τὴν Ἰουδαίαν, τῇ τε τοῦ βίου σεμνότητι καὶ ταῖς εἰς ἄσκησιν ὑπερβολαῖς, ὁ διὰ φωνῆς ἁγίας προφητῶν προκηρυττόμενος. 15

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦτο μείζων τῶν ἄλλων προφητῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἐκήρυξαν τὸν προσδοκώμενον, οὗτος δὲ ἑωρακὼς αὐτὸν, καὶ πεισθεὶς διὰ σημείων ὅτι οὗτος δὴ ἦλθε, μαρτυρῶν ἐξ ὧν ἤκουσε καὶ εἶδεν.

Ὠριγένους. Ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ δηλονότι, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπί- 20 στευσαν· οὐδὲ γὰρ εἰ μὴ πάντες τὸν παρὰ τοῦ ἡλίου δέχοιντο φωτισμὸν, ἤδη καὶ τὸν ἥλιον φαίη τις ἂν μὴ ἐπὶ τοῦτο ἀνατέλλειν, ἐφ' ᾧτε πάντας φωτίζεσθαι· ἡ γὰρ πρόθεσις τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἦν πιστεῦσαι πάντας.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἀπεστάλθαι φησὶ παρὰ Θεοῦ· 25 ἔδει γὰρ οὐκ αὐτόμολον πρὸς τὴν ὑπὲρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαρτυρίας ἰόντα δεικνύειν τὸν ἅγιον βαπτιστὴν, ἀλλὰ τοῖς τοῦ Πατρὸς ὑπηρετοῦντα θελήμασι· δοκεῖ δέ μοι λίαν ἠσφαλισμένος ἐν τούτοις ὁ Εὐαγγελιστὴς, οὐχ ἁπλῶς, ὅτι γέγονεν, εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προσθεῖναι, καὶ "ἄνθρωπος," ἀβουλοτάτων τινῶν ἀνα- 30 τρέπων ὑπόνοιαν τῶν λεγόντων, μὴ ἄνθρωπον ὄντως ὑπάρχειν τὸν βαπτιστὴν, ἀλλὰ τῶν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὑπηρετοῦντα θελήμασιν, ὡς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἕνα τινὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων παραγενόμενον ἀνθρωπίνῳ χρήσιμον σώματι, καὶ πρὸς τὸ κηρύττειν

[b] οὐδέ τις Cod.

ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ· ἀποσφάλλοντες δὲ τῆς ἀληθείας οἱ ἄφρονες· τὸ γὰρ ἄγγελος ὄνομα λειτουργίας μᾶλλον ἐστὶν ἢ περιουσίας σημαντικόν· ὥσπερ καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἄγγελοι, ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ τρέχουσι, τὰ πολύτροπα κηρύττοντες πάθη. Οὐκοῦν ἄγγελος ὁ μακάριος βαπτιστὴς διὰ τῆς τοῦ δεσπότου κατωνόμασται 5 φωνῆς, οὐκ αὐτὸς κατὰ φύσιν Ἄγγελος ὢν, ἀλλ' ὡς εἰς τὸ ἀγγέλλειν ἀπεσταλμένος, καὶ "τὴν ὁδὸν ἑτοιμάσατε Κυρίου" βοῶν.

9 Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν.

Ἀνάγων δὲ πάλιν τὴν ἔννοιαν ἡμῶν πρὸς τὴν ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς ὕπαρξιν, τὴν οὐδαμοῦ λήγουσαν οὐδὲ ἱσταμένην, ἔφη· "ἦν 10 "τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς "τὸν κόσμον·" καὶ εἰ πάντα ἄνθρωπον φωτίζει, πῶς ἀφώτιστοι μεμενήκασι τοσοῦτοι· τὸ μὲν εἰς αὐτὸν ἧκον πάντας ἦλθε φωτίσαι, εἰ δέ τινες ἥκοντες τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας μύσαντες, οὐκ ἠθέλησαν παραδέξασθαι τοῦ φωτὸς τὰς ἀκτῖνας, οὐ παρὰ τὴν 15 τοῦ φωτὸς φύσις ἡ σκότησις ἐκείνη, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἑκοντὶ ἀποστερούντων ἑαυτοὺς τῆς σωτηρίας.

Κυρίλλου. Ὑπείληπτο γὰρ παρά τισι διὰ τὰ προσόντα αὐτῶν πλεονεκτήματα, ὡς αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, διὰ τοῦτό φησιν, ἵν' ὁλόρριζον ἀνέλῃ τὴν τοιαύτην πλάνην, δηλονότι φῶς δὲ καὶ αὐτὸς 20 κατὰ μετοχὴν, ὡς καὶ πάντες οἱ ἅγιοι.

Ἀμμωνίου. Εἰ καὶ φῶς ὁ Ἰωάννης καὶ οἱ ἅγιοι, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τὸ θεολογούμενον, ὅς ἐστι Χριστὸς, ὁ φύσει φῶς· οἱ γὰρ ἅγιοι χάριτι ἔσχον τὸν φωτισμόν· διὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν, "ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν." 25

Κυρίλλου. Ἑκάστων τῶν εἰς τοῦτο εἶναι καλουμένων σοφίας ἤτοι θεογνωσίας ἐντίθησι καὶ ῥίζαν ἐμφυτεύει συνέσεως· λογικόν τε οὗτος ἀποτελεῖ τὸ ζῶον τῆς οἰκείας φύσεως μέτοχον ἀποδεικνύων, καὶ τῆς ἀφράστου λαμπρότητος ὥσπερ τινὰς ἀτμοὺς φωτοειδεῖς ἐνιεὶς τῷ νῷ, καθ' ὃν αὐτὸς οἶδε τρόπον τε καὶ λόγον· 30 φωτίζει τοιγαροῦν δημιουργικῶς μὲν Υἱὸς, ἅτε δὴ τὸ φῶς ὑπάρχων αὐτὸς τὸ ἀληθινὸν, κατὰ μετοχὴν δὲ ἡ κτίσις· καὶ καλεῖται διὰ τοῦτο καὶ γίνεται φῶς, εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ἀνακαίουσα διὰ τὴν τοῦ δοξάσαντος χάριν· οὕτως οἱ Ἄγγελοι φῶτα, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, κατὰ μετοχὴν δηλονότι. 35

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὁ Κύριος τὰ λογικὰ αὐτοῦ κτίσματα ἀπὸ φυσικῶν ἐννοιῶν φωτίζει εἰς τὸ πεισθῆναι ὅτι ἔστι Θεός· στοχαζομένους ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων αὐτοῦ καλλονῆς καὶ εὐταξίας τὸ ὑπερανέχον τῆς αὐτοῦ δυνάμεως.

Θεοδώρου. Εἰπὼν "τὸν ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον" περὶ τοῦ 5 δεσπότου Χριστοῦ, καλῶς ἐπήγαγε τὸ "ἐν τῷ κόσμῳ ἦν," ὥστε δεῖξαι ὅτι τὸ "ἐρχόμενον" πρὸς τὴν διὰ σαρκὸς εἶπε φανέρωσιν· τῇ γὰρ ὑποστάσει φησὶ καὶ τῇ φύσει ἦν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ πρὸ τούτου, καὶ ὡς καὶ τούτου μικροῦ τινὸς ὄντος ἐπήγαγε, "καὶ ὁ "κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο," τουτέστι, καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἦν 10 ἐν τῷ κόσμῳ, ὃς οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐβουλήθη;

"Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν," οὐχ ὡς τοῦ κόσμου σύγχρονος· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε, "καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο·" πάντως γὰρ ἑκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθήσεται πᾶς ἄνθρωπος, κἂν πολέμιος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ ἐστι, πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι τὸν ποιητήν. 15

Ἀμμωνίου. Ὡς Θεὸς ἦν ἐν τῷ κόσμῳ, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ προνοητικόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἀνασειράζει τὴν αἵρεσιν τῶν λεγόντων, μὴ εἶναι κτίσματα τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ λοιπά.

10 Τὸ δὲ "ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω," κόσμος ἐνταῦθα τὸ δημώ- 20 δες πλῆθός φησι, τὸν χυδαῖον καὶ ταραχώδη λαὸν, τὸν τῷ κόσμῳ προσηλωμένον καὶ τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντα. οἱ γὰρ τοῦ Θεοῦ φίλοι πάντες αὐτὸν ἔγνωσαν, οὐ μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ μόνην παρουσίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ ταύτης, ὡς ὁ Ἀβραὰμ καὶ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Δαβὶδ, καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τοῦ Σαμουὴλ προφῆται, ὡς ὁ 25 Πέτρος φησί.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀντὶ τοῦ τὸν ἐκεῖνον δεσπότην, διὰ τοῦτό σε πάλιν ἀνάγων ἐπὶ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν μονογενοῦς· ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι ἔργον αὐτοῦ τόδε τὸ πᾶν, οἷος ἂν εἴη; πάντως γὰρ ἑκὼν καὶ ἄκων ἀναγκασθήσεται πρὸ τῶν ἔργων ὁμολογῆσαι 30 τὸν ποιητήν· ὅθεν μοὶ καὶ θαυμάζειν ἔπεισιν ἀεὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως μανίαν, πῶς πρὸς τὴν οὕτω φανερὰν ἀλήθειαν ἀντιβλέψαι ἐτόλμησε.

Ἀμμωνίου. Ὧδε κόσμον μόνους τοὺς ἀνθρώπους λέγει, ἀπὸ μέρους ὀνομάζων τὸν κόσμον, ἤτοι τοὺς τὰ τοῦ κόσμου φρονοῦντας 35

καὶ αὐτῷ προσηλωμένους, ὅτι τινὲς διὰ τὴν πρὸς τὰ γήϊνα προσπάθειαν οὔτε ὅλως ἔγνωσαν αὐτόν· οἷοι ἦσαν οἱ εἰδωλολάτραι καὶ τῶν παθῶν δοῦλοι. Τὸ δὲ, "εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν "οὐ παρέλαβον," ἢ περὶ τῶν Ἰουδαίων λέγει ὡς λαὸν ὄντα περιούσιον, ἢ καὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων· 5 φιλάνθρωπος γὰρ ἂν ὁ Θεὸς, βίᾳ μὲν οὐδένα, πειθοῖ δὲ πάντας ἕλκει πρὸς αὐτόν· διὸ καὶ ἐλθόντα αὐτὸν, οἱ μὲν ἔλαβον, οἱ δὲ οὐκ ἔλαβον. εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν οὐ τῆς αὐτοῦ χρείας ἕνεκεν, ἀνενδεὲς γὰρ τὸ θεῖον, ἀλλὰ τῆς τῶν ἰδίων εὐεργεσίας χάριν. Πόθεν δὲ ἦλθεν ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ πανταχοῦ παρών; ποῖον κενώσας 10 τόπον ὁ πάντα συνέχων; τόπον μὲν οὐδένα ἤμειψε, πῶς γάρ; τῇ δὲ πρὸς ἡμᾶς συγκαταβάσει τοῦτο εἰργάσατο, καὶ ἑαυτὸν ἐφανέρωσεν ἡμῖν, τὴν ἡμετέραν ὑποδὺς σάρκα. Τὴν φανέρωσιν οὖν ταύτην καὶ κατάβασιν ἔλευσιν καλεῖ, εἰ καὶ Ἰουδαῖοι αὐτὸν παραλαβεῖν πάντες οὐκ ἐθέλησαν. 15

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Λέγεται εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθέναι, καθὸ σαρκωθεὶς ἐγνωρίσθη τοῖς αὐτὸν θεασαμένοις ὀφθαλμοφανῶς· ἢ ὅτι πρὸς τοὺς ἰδίους ἦλθεν, οἳ ἐδόκουν αὐτοῦ ἴδιοι εἶναι, κατὰ τὸ "ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα." Τὸ δὲ "ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν," τουτέστι, κἂν δοῦλοι, κἂν ἐλεύθεροι, κἂν Ἕλληνες, κἂν βάρβαροι, 20 κἂν ἄσοφοι, κἂν σοφοὶ, κἂν γυναῖκες, κἂν ἄνδρες, κἂν παῖδες, κἂν πρεσβύται, κἂν πλούσιοι, κἂν πένητες, κἂν ἄρχοντες, κἂν ἰδιῶται, πάντες τῆς αὐτῆς ἀξιοῦνται τιμῆς· ἡ γὰρ πίστις καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις τὴν κοσμικὴν ἀνωμαλίαν περιελοῦσα, εἰς μίαν ἅπαντας ἔπλασε μορφὴν, καὶ εἰς ἕνα ἀπετύπωσε χαρακτῆ- 25 ρα, τὸν βασιλικόν.

Ὠριγένους. Ἐπεὶ μὴ πάντες ἀπεστράφησαν αὐτὸν, πολλοὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν προσήκαντο αὐτὸν, καὶ μάλιστα οἱ Ἀπόστολοι, ἐπιφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς, "ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔσχον ἐξου- "σίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι." τότε γενησόμενοι τοῦτο, οὐ τέως 30 τὴν ἐξουσίαν εἰλήφασιν, ὅτ' ἂν τελειθῶσιν ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ πίστει. Τίς δὲ ἡ αἰτία, δι' ἣν ἔσχον τὴν ἐξουσίαν, δηλοῖ γράψας δεδόσθαι αὐτὴν "τοῖς πιστεύσασιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ," τοῦ φωτὸς δηλονότι.

Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐποίησεν αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ, ἀλλ', "ἔδωκεν 35

αὐτοῖς ἐξουσίαν," δεικνὺς ὅτι πολλῆς δεῖ τῆς σπουδῆς ὥστε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι τῆς υἱοθεσίας ἡμῖν ἐντυπωθεῖσαν εἰκόνα ὁλόκληρον ἡμῖν διατηρῆσαι καὶ ἀνέπαφον.

Κυρίλλου. Οἱ διὰ πίστεως, φησὶ, τῆς εἰς Χριστὸν υἱοθεσίας κεκλημένοι Θεοῦ, τῆς μὲν οἰκείας φύσεως τὴν εὐτέλειαν ἀπεδύσαντο, κατηγλαϊσμένοι δὲ ὥσπερ ἀμφίῳ λαμπρῷ τῇ τοῦ τιμῶντος χάριτι πρὸς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀνακαίουσιν ἀξίωμα· οὐ γὰρ ἔτι χρηματίζουσι τέκνα σαρκὸς, Θεοῦ δὲ μᾶλλον γεννήματα. Τί οὖν ἄρα τὸ πλεῖον ἐρεῖ τις τυχὼν, ἢ τί τὸ ἐξαίρετον ἐν τοῖς πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν παρὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς γεγενῆσθαι λέγεται παρὰ Θεοῦ κατὰ τὸ "υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα· αὐτοὶ δέ "με ἠθέτησαν;" πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν, ὅτι σκιὰν ἔχων ὀνόματος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, οὐδὲ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν ἔχειν ἐδίδου τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὡς ἐν τύπῳ καὶ σχήματι γραφόμενον ἐν αὐτοῖς, ἄχρι καιροῦ διορθώσεως, καθὰ γέγραπται, καθ' ὃν ἔμελλον ἀναδειχθήσεσθαι λοιπὸν, οἱ πρεπωδέστερόν γε καὶ ἀληθέστερον ἀποκαλοῦντες Πατέρα τὸν Θεὸν διὰ τὸ ἐνοικῆσαι αὐτοῖς Πνεῦμα τοῦ μονογενοῦς. οἱ μὲν γὰρ εἶχον "πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον," οἱ δὲ "πνεῦμα υἱοθε-"σίας εἰς ἐλευθερίαν, ἐν ᾧ κράζουσιν, ἀββᾶ ὁ πατήρ." οὐκοῦν ὁ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ἀναβήσεσθαι μέλλων εἰς υἱοθεσίαν, καθάπερ ἐν σκιαῖς, ἐν ἐκείνῳ προκατεγράφετο· ὥσπερ οὖν ἀμέλει καὶ τῇ ἐν πνεύματι νοουμένῃ περιτομῇ, ἐν τῇ ἐκείνων πάλαι προετυποῦτο σαρκὶ, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πάντα ἦν ἐν ἐκείνοις τὰ ἡμέτερα τυπικῶς.

Ἀνέμνησε δὲ τῶν σαρκικῶν ὠδίνων, εἰπὼν, "οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων," καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα συγκρίναντες τὸ εὐτελὲς καὶ ταπεινὸν τοῦ προτέρου, ἤγουν τὸ σαρκικοῦ τόκου, πρὸς τὸ ὑψηλὸν καὶ εὐγενὲς τοῦ δευτέρου τοῦ διὰ τῆς χάριτος, ὅπερ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι, μεγάλην τινὰ ἔννοιαν περὶ αὐτοῦ λάβωμεν, καὶ τῆς τοῦ γεγεννηκότος δωρεᾶς ἀξίαν· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφράστου ταύτης τιμῆς τίθησι λέγων, "καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο," τουτέστι, διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν τοῦ γενέσθαι σάρκα τὸν λόγον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν λαβεῖν τὸν δεσπότην, τέκνα Θεοῦ γεγόναμεν.

"Γέγονε δὲ ὁ Λόγος σὰρξ," οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μεταπτώ-

σεως εἰς σάρκα, τὸ γὰρ ἐννοεῖν τοῦτο τῆς ἐσχάτης ἀσεβείας ἐστὶν, ἀλλὰ μένουσα ὅπερ ἐστίν. Οὕτω τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἔλαβεν· "ἐγένετο" δὲ, εἶπε, τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων στόματα, τῶν λεγόντων ὅτι φαντασία τις ἦν ἡ οἰκονομία, οὐ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψις. 5

Τί ἐστι τὸ, "ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν;" τὸ σκηνοῦν οὐ ταυτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ, ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ, τουτέστιν, ὁ Θεὸς Λόγος ἐσαρκώθη καὶ ἡνώθη σαρκί· ἕτερον δὲ κατ' οὐσίαν φαμέν· τῇ γὰρ ἑνώσει καὶ τῇ συναφείᾳ εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος καὶ ἡ σάρξ· οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, 10 ἀλλ' ἑνώσεώς τινος ἀρρήτου καὶ ἀφράστου, καὶ ἣν μόνος οἶδεν αὐτός.

14 **Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ.**

Διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῖν δηλονότι. Εἰ γὰρ τὸ πρόσωπον Μωϋσέως οὐχ ὑπέμειναν οἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν δοξασθὲν 15 ἰδεῖν, πῶς θεότητα γυμνὴν καὶ φῶς ἀπρόσιτον καὶ αὐταῖς ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἡμεῖς οἱ πήλινοι καὶ γηγενεῖς ἠδυνήθημεν ἂν ἐνεγκεῖν.

Καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν προφητῶν ἐδοξάσθησαν, ὧν εἷς οὗτος αὐτός ἐστι Μωϋσῆς· ἐθαυμάσθησαν δὲ καὶ Ἄγγελοι παρὰ ἀνθρώ- 20 ποις φανέντες, καὶ τὰ Χερουβεὶμ δὲ καὶ τὰ Σεραφεὶμ μετὰ πολλῆς δόξης ὤφθη τῷ προφήτῃ· πάντων τούτων ἀπάγων ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς, πρὸς αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν ἡμᾶς ἵστησι κορυφὴν, λέγων, "δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς πλήρης χάριτος καὶ "ἀληθείας." αὐτήν φησι τοῦ βασιλέως, τοῦ γνησίου μονογενοῦς 25 Παιδὸς τοῦ Πατρὸς, αὐτοῦ τοῦ πάντων Κυρίου τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα.

Τὸ δὲ "ὡς" ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, οὐδὲ παραβολῆς, ἀλλὰ βεβαιώσεως, καὶ ἀναμφισβήτου διορισμοῦ, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐθεασάμεθα δόξαν, οἵαν ἔπρεπε καὶ εἰκὸς ἦν ἔχειν μονογενῆ καὶ 30 γνήσιον ὄντα Υἱὸν τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ. Τίς δὲ ἦν αὕτη ἡ δόξα; ὅτι μετ' ἐξουσίας βασιλεῖ καὶ δεσπότῃ πρεπούσης πάντα ἐποίει, καὶ οὐχ ὡς Ἄγγελοι καὶ προφῆται προσταττόμενοι, αὐτοχάρις καὶ ἀλήθεια ὑπάρχων πεπληρωμένη, καὶ ἄλλοις ταύτην χορηγῶν. 35

15 Τίνος ἕνεκεν πολλάκις ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν Ἰωάννου περιφέρει μαρτυρίαν, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθά φησιν, "Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ "αὐτοῦ;" οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνετῶς· ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τὸ θαῦμα εἶχον τοῦ ἀνδρὸς τούτου πάντες οἱ Ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ τὸν Ἰώσηπον διὰ τὴν τούτου τελευτὴν τὴν τῶν Ἰουδαίων 5 πόλιν ἀφανισθῆναι πολέμῳ λογίζεσθαι, καὶ μακροὺς περὶ αὐτοῦ λόγους ἐγκωμίων ποιεῖσθαι· τούτου χάριν ἀπ' αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους ἐντρέψαι βουλόμενος, συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τῆς τοῦ προδρόμου μαρτυρίας· οὐ τὸν δεσπότην ἀπὸ τοῦ δούλου ποιῆσαι ἀξιόπιστον σπεύδων, ἀλλὰ τῆς τῶν νηπιαζόντων Ἰουδαίων 10 ἀσθενείας συγκαταβαίνων.

Τὸ δὲ, "κέκραγε," λέγει, τὴν παρρησίαν αὐτοῦ δηλοῖ, καὶ ὅτι χωρὶς ὑποστολῆς ἁπάσης τὴν παρουσίαν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκήρυττε.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι "οὗτός ἐστιν ὃν εἶπον," δείκνυσιν, ὅτι καὶ 15 πρὶν φανῆναι τὸν Χριστὸν, ἀνεκήρυξεν αὐτόν· τοῦτο δὲ ἐποίει ἵνα εὐπαράδεκτον ἡμῖν γένηται.

Τὸ δὲ "ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος" σημαίνει, ὁ μετ' ἐμὲ κηρύττων, οὐχ ὁ μετ' ἐμὲ γενόμενος. Τὸ "ἔμπροσθέν μου γέγονε," τουτέστι, λαμπρότερος, ἐντιμότερος. Τὸ δὲ "πρῶτός μου ἦν," 20 ὅτι οὐκ ἔκ τινος προκοπῆς πρῶτον μὲν ὄντα, ὀπίσω πεποίηκεν εἶναι, ἀλλ' ἀεὶ πρῶτος ἦν, εἰ καὶ ὕστερος παραγίνεται. "Ἐκ τοῦ πλη- "ρώματος δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν," ὅτι οὐ μεθεκτὴν ἔχει τὴν δωρεὰν, ἀλλ' αὐτοπηγὴ καὶ αὐτορίζα πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν, αὐτοζωὴ καὶ αὐτοφῶς καὶ αὐτοαληθεία· οὐκ ἐν ἑαυτῷ 25 συνέχων τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑπερκλύζων αὐτὸν, καὶ μετὰ τὸ ὑπερκλύσαι μένων πλήρης.

16 Ἀντὶ ποίας χάριτος ποίαν χάριν ἐλάβομεν; ἀντὶ τῆς πάλαι τὴν καινήν· καὶ γὰρ χάριτι καὶ Ἰουδαῖοι προσεδέχθησαν τότε, ὡς γέγραπται, ὅτι "οὐ διὰ τὸ πολυπληθεῖς ὑμᾶς, ἀλλὰ διὰ τοὺς 30 "πατέρας ὑμῶν ἐξελεξάμην." καὶ ἡμεῖς πάλιν χάριτι ἐσώθημεν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ μειζόνως διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δωρεὰν, καὶ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς καταλλαγῆς γενομένην παρρησίαν. Καὶ τὸ λαβεῖν δὲ τὸν νόμον, χάριτος ἦν, καθὼς ἐπάγει, ὅτι "ὁ νόμος διὰ "Μωϋσέως ἐδόθη." εἰ γὰρ καὶ τύπος ἦν ὁ νόμος ἐκεῖνος, ἀλλ' 35

οὖν ἐλεημοσύνην ἐμφαίνει Θεοῦ καὶ οἰκτιρμοὺς, ὅτι "ἐγνώρισε "τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωϋσεῖ," καθώς φησιν ὁ Δαβίδ. Ὅτι δὲ "ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο," καὶ ὅτι τοῦτο μείζονα ἡμῖν ἐκόμισεν ἀγαθὰ, δῆλον· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὑπηρέτης ὢν ταπεινοτέρων γέγονε πραγμάτων διάκονος· οὗτος δὲ δεσπό- 5 της καὶ βασιλεὺς καὶ βασιλέως Υἱὸς, τὰ πολλῷ κρείττονα ἤγαγεν ἡμῖν, συνὼν ἀεὶ τῷ Πατρί.

18 "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε" εἰπὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐδήλωσεν ἡμῖν, ὅτι πάντα ὅσα εἶπον οἱ προφῆται, οἷον Ἡσαΐας, ὅτι εἶδε τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου, καὶ Ἰεζεκιὴλ ἐπὶ τῶν 10 Χερουβεὶμ, καὶ Δανιὴλ ἐπὶ θρόνου, καὶ ἕτεροί τινες ἐξ αὐτῶν περὶ τῆς θεωρίας αὐτοῦ, πάντα ἐκεῖνα συγκαταβάσεως ἦν, οὐκ αὐτῆς τῆς οὐσίας γυμνῆς ὁραθείσης. Εἰ γὰρ αὐτὴν ἑώρων τὴν φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως αὐτὴν ἐθεάσαντο· ἁπλῆ γάρ τίς ἐστι καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀπερίγραφος, καὶ οὐδὲ κάθηται 15 οὐδὲ ἕστηκε. Ταῦτα γὰρ πάντα σωμάτων ἐστὶ, καὶ οὐδὲ τῶν Ἀγγέλων τις αὐτὸν ὁρᾷ, οὐδὲ τῶν ἀρχαγγέλων, μή τι γε ἀνθρώπων. Τὸ γὰρ εἰρημένον "ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέ- "πουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι διὰ τὴν καθαρὰν αὐτῶν καὶ ἄγρυπνον φύσιν, οὐδὲν ἕτε- 20 ρον ἀλλ' ἢ ἀεὶ τὸν Θεὸν φαντάζονται, ὥσπερ καὶ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, τῇ κατὰ διάνοιαν ὄψει τῇ ἀνθρώποις δυνατῇ, καὶ τῇ ἐννοίᾳ τῇ περὶ Θεοῦ· οὔτε γὰρ πρόσωπον ἔχει Θεὸς, ἀλλ' οὔτε ἐν οὐρανοῖς περιγέγραπται. Τοῦτο δὲ αὐτὸ, "ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε," ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῆσαι βουλόμενός, φησι, "ὁ μονογενὴς 25 "Υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο." Ἀκούων δὲ κόλπον, μηδὲν ὑποπιστεύσῃς ταπεινόν· ταύτην γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην ῥῆσιν εἶπε, τὸ ἀχώριστον καὶ συναΐδιον αὐτοῦ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα δεῖξαι βουλόμενος, καὶ ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἀνελλειπῶς ἐπίσταται, οὐκ Ἰουδαίοις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ 30 τῇ οἰκουμένῃ ἐξηγήσατο.

Τίνος ἕνεκεν τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας πρὸς Ἰωάννην ἐξαπέστειλε; ὡς ἐντιμοτέρους τῶν λοιπῶν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην ἔντιμον καὶ μέγαν εἶχον· ὅθεν αὐτὸν καὶ διδάσκαλον ἑλεῖν ἐβούλοντο· διὸ καὶ κολακευτικῶς αὐτὸν ἐρω- 35

τῶσιν, ὥστε αὐτὸν ἐκ τούτου ἐπισπάσασθαι εἰς τὸ ἑαυτὸν ὁμολογῆσαι εἶναι τὸν Χριστόν. Ὅτι γὰρ οὐκ ἠγνόουν, δῆλον ἦν ἐκ τῆς γενέσεως αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἔλεγον τότε πολλοὶ, "τί ἄρα τὸ "παιδίον ἔσται τοῦτο;" διὰ τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς πρὸς οὐδεμίαν ἐρώτησιν αὐτῶν πρώτην τε καὶ δευτέραν εἶπεν εὐθέως, ὅπερ ἐξ 5 εὐθείας ἦν εἰπεν· "ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ," ἀλλ' ὅπερ ὑπόπτευον ἐκεῖνοι, "ὅτι οὐκ εἰμὶ ὁ Χριστός."

Περὶ δὲ τοῦ Ἠλία ἐρωτῶσι, μή τι αὐτός ἐστιν, ἐπειδὴ προσεδόκων αὐτὸν ἥξειν, καὶ λέγει, οὐκ εἰμί. Διὰ τί οὐκ εἶπον, ὅτι προφήτης εἶ σὺ, χωρὶς τοῦ ἄρθρου, ἀλλὰ μετὰ τῆς τὸ "ὁ" ἄρθρου 10 προσθήκης, "ὁ προφήτης εἶ σύ;" καὶ τοῦτο πανούργως. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσαν τοῦ Μωϋσέως εἰπόντος, "ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀνα-"στήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ," οὗτος δὲ ἦν ὁ Χριστός· διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸν ἐρωτῶσιν, ἵνα κἂν τοῦτο πείσωσιν αὐτὸν συνθέσθαι. αὐτὸς δὲ γνοὺς τὴν πανουργίαν αὐτῶν 15 εἶπεν, οὐκ εἰμί. Ἐπιμενόντων δὲ αὐτῶν τῇ ἐρωτήσει, τότε φησὶν, "ὅτι ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ." ἐπὶ τὸν προφήτην κατέφυγεν ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν· καὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας τοῦτό φησι. Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτῷ πάλιν· "τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ "εἶ ὁ Χριστός;" ἀναγκαζόντων ἦν ὁμολογῆσαι ἑαυτὸν εἶναι τὸν 20 Χριστόν· μέσον δὲ ὁ βαπτιστὴς εἰρηκέναι αὐτῶν τὸν Χριστόν φησιν, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτὸν καὶ ἀναμεμίχθαι τῷ λαῷ, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν ὄντα, πανταχοῦ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκόμπαστον ἐπιδεικνύμενον.

Διὰ τοῦτο δὲ εἶπεν, "ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," διὰ τὸ τὴν ἀληθῆ εἴδησιν περὶ αὐτοῦ μὴ γινώσκειν αὐτοὺς, οἷον τίς ἐστι καὶ πόθεν. 25

27 Τὸ δὲ "ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος" συνεχῶς τίθησι, δηλῶν ὅτι οὐχὶ τέλειόν ἐστι τὸ αὐτοῦ βάπτισμα, ἀλλὰ σκιὰ καὶ εἰκὼν καὶ προοδοποίησις, ὡς ἄλλου μετ' αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν ἐπιθήσοντος. Τὸ δὲ "ἔμπροσθέν μου γέγονε," τουτέστι, τιμιώτερος, ὥστ' ἐμὲ μηδὲ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῶν τούτου διακόνων ἀριθμηθῆναι ἄξιον· 30 τὸ γὰρ τὸ ὑπόδημα λῦσαι τῆς ἐσχάτης διακονίας ἐστί. Τίνος ἕνεκε φησὶν, ὅτι "ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα τὴν παρρησίαν δείξῃ τοῦ μεγαλοφώνου κήρυκος, ὅτι οὐκ ἐν οἰκίᾳ, οὐδὲ ἐν γωνίᾳ, οὐδὲ ἐν ἐρημίᾳ, ἀλλὰ τὸν Ἰορδάνην καταλαβὼν, ἐν μέσῳ πλήθους τοσούτου τὰ περὶ Χριστοῦ πᾶσιν ἀνεκήρυττε. Χρὴ 35

δὲ γινώσκειν, ὅτι τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων ἐν Βηθαβαρὰ περιέχει· ἡ γὰρ Βηθανία οὐχὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ἀλλ᾽ ἐγγύς που τῶν Ἱεροσολύμων. Καὶ τοῦτο δὴ χρὴ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι τὰ μὲν περὶ τοῦ βαπτίσματος ὁ Ματθαῖος διηγεῖται, καὶ τοὺς πρινὶ δειχθῆναι τὸν Ἰωάννην χρόνους ἐπιτεμὼν, ἐπείγεται πρὸς τοὺς ἑξῆς. Ὁ δὲ 5 Ἰωάννης τούτοις μάλιστα ἐνδιατρίβει, καὶ τὰ μετὰ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους γενομένην διηγεῖται.

29 Ὁ δὲ βαπτιστὴς τὸ "ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ" λέγει, διὰ τὸ πολλοὺς πολλάκις ἐπιζητεῖν αὐτόν. ἀμνὸν δὲ καλεῖ αὐτὸν, τῆς τε προφητείας ἀναμιμνήσκων τοῦ Ἡσαΐου, καὶ τῆς σκιᾶς τῆς κατὰ 10 τὸν Μωϋσέα, ἵνα ἀπὸ τοῦ τύπου μᾶλλον αὐτοὺς προσαγάγηται τῇ ἀληθείᾳ. αἴροντα δὲ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, φησὶν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ὁ ἀμνὸς οὐδενὸς καθ᾽ ἅπαξ ἁμαρτίαν ἔλαβεν, οὗτος δὲ ἁπάσας τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· κινδυνεύουσαν γὰρ αὐτὴν ἀπολέσθαι ταχέως διέσωσεν. 15

30 Τὸ δὲ "ἔμπροσθέν μου γέγονεν," ἐνταῦθά φησι διὰ τὸ βαπτίσαι ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, διὰ τὸ τὰς ἁμαρτίας λαβεῖν τοῦ κόσμου. ἡ μὲν γὰρ ἐμὴ παρουσία, φησὶ, πλέον οὐδὲν ἔχει ἢ τοῦ κηρύξαι τὸν κοινὸν τῆς οἰκουμένης εὐεργέτην· ἡ δὲ τοῦ Κυρίου τοῦ καθᾶραι πάντας ἀνθρώπους, καὶ χαρίσασθαι τοῦ παρακλήτου τὴν ἐνέργειαν. 20

Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου. Ἀνὴρ δὲ καλεῖται ὡς ἐκ γυναικὸς τεχθεὶς τὸ κατὰ σάρκα, ἢ ὅτι τέλειος ἦν ἐν ἡλικίᾳ, τριακονταέτης που ὑπάρχων· ἢ ὅτι τέλειος ἦν ἐν πάσῃ ἀρετῇ πρακτικῇ τε καὶ θεωρητικῇ· ἢ ὅτι πάσης τῆς λογικῆς φύσεως, ὅ ἐστι τῆς Ἐκκλησίας, νυμφίος ἐστίν. ὡς τῆς Ἐκκλησίας γυναικὸς ἐχούσης 25 πρόσωπον, ὁ Χριστὸς ἀνὴρ καλεῖται, ὡς νυμφευόμενος τὰς τῶν πιστῶν ψυχάς.

Διὰ τί τὸ "κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν," λέγει; ἀνύποπτον τὴν μαρτυρίαν ἐργάσασθαι βουλόμενος, ὡς οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρωπίνης φιλίας ἦν αὕτη, ἀλλ᾽ ἐξ ἀποκαλύψεως· δείκνυσι δὲ καὶ ἣν εἶχεν 30 αἰτίαν τὸ ἴδιον αὐτοῦ βάπτισμα. "Ἀλλ᾽ ἵνα φανερωθῇ τῷ "Ἰσραὴλ," τοῦτ᾽ ἔστι διὰ τὸ προοδοποιῆσαι τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει τοῖς λοιποῖς ἅπασι· "διὰ τοῦτο ἦλθον κἀγὼ βαπτίζων ἐν "ὕδατι." Βουλόμενος δὲ ἀξιοπιστοτέραν τὴν ἑαυτοῦ μαρτυρίαν ποιῆσαι, ἀνάγει αὐτὴν ἐπὶ τὸν πατέρα, καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα τὸ 35

Ἅγιον, οὕτως εἰπὼν, " ὅτι τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ " περιστερὰν," καὶ τὰ ἑξῆς.

Συνεχῶς δὲ λέγει τὸ " κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν," διότι συγγενὴς αὐτοῦ ἦν κατὰ σάρκα. " Ἰδοὺ," φησὶν, ὁ Ἄγγελος, φησὶ, πρὸς τὴν Μαρίαν, " Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου·" ἵνα οὖν μὴ δόξῃ χαρί- 5 ζεσθαι διὰ τὴν συγγένειαν, τοῦτό φησιν· ὅθεν καὶ τὸν ἅπαντα χρόνον κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβε.

Κατῆλθε δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, οὐχ ὅτι χρείαν αὐτοῦ εἶχε, καθὼς καὶ ἡμεῖς, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κηρύξαι αὐτὸν μόνον, ὡς καὶ περὶ τούτου φησὶν ὁ βαπτι- 10 στὴς, ὅτι " ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, " ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗτός " ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ."

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οὐχὶ μόνος ὁ Ἰωάννης εἶδε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τότε παρόντες 15 ἐκεῖσε, εἰ καὶ μὴ πάντες ἐπίστευσαν· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ μόνον τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν δεῖται, ἀλλὰ πρὸ τούτων τῆς κατὰ διάνοιαν ὄψεως, ὥστε μὴ φαντασίαν περιττὴν τὸ πρᾶγμα νομίσαι.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ γνώριμος ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, " ἵνα φανῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον βαπτίζων." ἐντεῦθεν 20 δηλονότι, ἅ φασι παιδικὰ τοῦ Σωτῆρος, ψεῦδος καὶ πλάσματα ἐστίν. Εἰ γὰρ ἐκ πρώτης ἀρξάμενος ἡλικίας ἐθαυματούργει, οὐκ ἂν αὐτὸν Ἰωάννης ἠγνόησεν, οὔτ' ἂν τὸ λοιπὸν πλῆθος ἐδεήθη διδασκάλου τοῦ φανερώσαντος αὐτόν.

35 Τίνος ἕνεκεν ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι εἶπεν ὁ Ἰωάννης, 25 " ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ;" ἵνα δίττως καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῆς φωνῆς, τοὺς μὴ ἕως τότε προσεσχηκότας διὰ τὸ πολὺ τοῦ ὕπνου τῆς πωρώσεως, ἀφυπνίσῃ λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπίγνωσιν. Ἠκολούθησαν δὲ τῷ Ἰησοῦ οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, οὐ τοῦ διδασκάλου καταφρονήσαντες, ἀλλὰ τῇ μαρτυρίᾳ 30 αὐτοῦ μᾶλλον πεισθέντες. Οὐκ εὐθέως δὲ προσελθόντες ἠρώτησαν τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ' ἠκολούθησαν ὅτι περ οὐ δημοσίᾳ παρόντων ἁπάντων ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ μεγίστων πραγμάτων, ἀλλ' ἰδίᾳ διαλεχθῆναι ἐσπούδαζον.

Ἐρωτᾷ δὲ αὐτοὺς, τί θέλετε; οὐχ ἵνα μάθῃ, πῶς γὰρ ὁ εἰδὼς 35

τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων; ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἐρωτήσεως μᾶλλον αὐτοὺς οἰκειώσηται καὶ πλείονος μεταδῷ τῆς παρρησίας· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς ἐρυθριᾷν καὶ δεδοικέναι ἀγνῶτάς τε ὄντας αὐτῷ, καὶ τοιαῦτα παρὰ τοῦ διδασκάλου περὶ αὐτοῦ μαρτυροῦντος ἀκηκοότας. αὐτοὶ δὲ οὐ διὰ τῆς ἀκολουθήσεως μόνον τὸν πόθον ἐνέ- 5 φηναν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ διδασκάλου αὐτὸν ὀνομάσαι, τοῦτο γὰρ ἑρμηνεύεται "ῥαββί·" καίπερ οὐδὲν οὐδέ πως μαθόντες περὶ αὐτοῦ, οὐδὲ ἀκούσαντες.

40 Τὸ δὲ "ποῦ μένεις;" εἶπον ἐκ πολλῆς συνέσεως, μετὰ γὰρ ἡσυχίας εἰπεῖν τι πρὸς αὐτὸν, καὶ ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ πάντα 10 ἤθελον. Οὐ λέγει δὲ τὸν τόπον, οὐδὲ τὰ σημεῖα τῆς οἰκίας, ἀλλ', ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε, ὅπως πλέον αὐτοὺς ἐπισπάσηται πρὸς τὴν ἀκολούθησιν. Διὰ τί ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐσήμανε τὸν καιρὸν, εἰπὼν τὸ "ὥρα ἦν ὡς δεκάτη;" ὅπως τὴν σπουδὴν, ἣν εἶχον περὶ τὴν ἀκρόασιν, ἐπιδείξηται, ὅτι οὐδὲ ὑπὸ τῆς ὥρας περιετράπησαν· καὶ 15 γὰρ ἔτυχε πρὸς δυσμὸν ὁ ἥλιος ὤν· ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν, ὅτι οὐδὲ αὐτὸς εἶπεν, ἄκαιρόν ἐστι νῦν, ἀκούσεσθε αὔριον εἴ τι βούλεσθε, ἀλλ' ὡς πρὸς φίλους καὶ πολὺν αὐτῷ συγγεγονότας χρόνον, οὕτω διαλέγεται. εἰ δὲ καὶ ἀλλαχοῦ ὥραν μέν φησιν, "ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν 20 "κλῖναι" τοῦ μηδὲν ἴδιον καταγώγιον κεκτῆσθαι δηλωτικόν ἐστιν, οὐ τοῦ μὴ μένειν ἐν οἰκίᾳ· καὶ γὰρ καὶ ἡ παραβολὴ τῶν ἀλωπέκων καὶ τῶν πετηνῶν τοῦτο βούλεται.

Σευήρου Ἀπολ. Ἐξ ὧν, φησὶν, ἐθεασάμην μεῖναν τὸ Πνεῦμα θεϊκῶς ἐν Υἱῷ, κατέλαβον μιᾶς εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν 25 Υἱὸν οὐσίας τε καὶ θεότητος, καὶ μεμαρτύρηται ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· οὐκ ἂν τοῦτο φιλοτιμεῖσθαι δυνάμενος, εἰ μὴ ἴδιον καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἦν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ὃ γὰρ ἐκ δωρεᾶς τις λαμβάνει, τοῦτο ἑτέροις ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου δωρήσασθαι οὐ δύναται· αὐτὸς δὲ 30 τοῖς μαθηταῖς ἐνεφύσε λέγων, "λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον." διὸ καὶ ὁ Παῦλος Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων φησὶν, "εἰ δέ τις Πνεῦμα Χρι- "στοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ."

Ἀμμωνίου. Τρίτη αὕτη εὑρίσκεται ἡμέρα, ἀφ' οὗ ἐποιήσαντο

οἱ Φαρισαῖοι τὴν πρὸς Ἰωάννην συντυχίαν, ἐν ᾗ ἐπυνθάνοντο αὐτοῦ τίς ἐστιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅταν ἀκούσῃς τοῦ βαπτιστοῦ τὰ αὐτὰ φθεγγομένου, μὴ φλυαρίαν καταγνῷς, μηδὲ περιττόν τινα εἶναι νομίσῃς καὶ φορτικόν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ καθάπαξ εἰπὼν ἀκουσθῆναι· 5 ἐπεὶ δὲ οἱ πολλοὶ τοῖς λεγομένοις οὐ προσεῖχον ἐξ ἀρχῆς διὰ τὸν πολὺν ὕπνον, καὶ δευτέρα πάλιν αὐτοὺς ἀφυπνίζει φωνή.

38 Στραφεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας.

Ἀμμωνίου. Ἐπειδὴ οἱ ἀκολουθοῦντες Χριστῷ οὐ δύνανται αὐ- 10 τὸν φθάσαι, συγκαταβατικῶς στρέφεται πρὸς αὐτοὺς, δεικνὺς αὐτοῖς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον, ἵνα γνῶσιν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ πληρῶν τὸν νόμον, καὶ διδάσκων τὰ ἐν αὐτῷ.

Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τὸ ῥάθυμον τῶν ἀκροατῶν, τοῖς αὐτοῖς 15 κέχρηται λόγοις· ἀρετὴ διδασκάλου τοῖς αὐτοῖς κέχρησθαι πρὸς τὸ ἐμπαγῆναι τοὺς λόγους ἐν ταῖς τῶν ἀκροατῶν ψυχαῖς.

41 Ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου.

Τὸ δὲ τοῦ ἑτέρου οὐκ ἐγνώρισεν ὄνομα, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἀνδρέα μόνον, διότι, ὥς τινές φασιν, αὐτὸν ὑπάρχειν τὸν τοιαῦτα γρά- 20 ψαντα τὸν ἠκολουθηκότα. τινὲς δὲ πάλιν οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος οὐ τῶν ἐπισήμων ἦν, καὶ οὐκ ἦν τι κέρδος ἀπὸ τοῦ μαθεῖν αὐτοῦ τὸ ὄνομα· τοῦ δὲ Ἀνδρέα μέμνηται καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐπίσημον, καὶ διὰ τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς πίστεως προκαταβαλέσθαι Σίμωνι τῷ ἑαυτοῦ ἀδελφῷ· ὅθεν καὶ διὰ τοῦτο εὐθέως ἀκούσας 25 "ὅτι ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων," οὐκ ἠπόρησε πρὸς τὴν παράδοξον ὑπόσχεσιν, ἀλλὰ πεισθεὶς ἠκολούθησεν ὁ Σίμων. δῆλον δὲ ὅτι τοῦτο εἰς τὸν Σίμωνα ὁ Ἀνδρέας εἰργάσατο, ἐκ τοῦ μὴ κατασχεῖν παρ' ἑαυτῷ τὸν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος θησαυρὸν, ἀλλὰ ταχέως δραμεῖν καὶ τοῦτον μεταδοῦναι τῷ ἀδελφῷ. 30

42 Τί δηλοῖ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, "εὑρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὅς ἑρμη-"νεύεται Χριστός;" τὴν ὠδίνουσαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, καὶ ὅτι περὶ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ προσεδόκα διὰ

παντὸς, ὅθεν καὶ περιχαρὴς γέγονε διὰ τὸ συμβῆναι τὸ προσδοκώμενον· διὸ καὶ ἐπείγεται καὶ ἑτέροις μεταδοῦναι τῶν εὐαγγελίων. Οὐχ ἁπλῶς δὲ Μεσσίαν λέγει, ἀλλὰ μετὰ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης "τὸν Μεσσίαν," ὡς ἕνα Χριστὸν προσδοκῶντες, οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους χριστοὺς ἔχοντα. Ἤγαγε δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν 5 Ἰησοῦν εὐθέως ὡς εὐπειθῆ καὶ εὐήνιον, καὶ διὰ τὸ θερμὸν αὐτοῦ καὶ εὐζήλωτον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς οὗτος αὐτὸς ὁ Πέτρος ἐκέκτητο· οὐκ ἐξ εὐκολίας δὲ οὐδὲ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπέδραμεν, μή τοῦτό τις ὑποπνεύσῃ περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ πολλὰ ζητήσας καὶ τὸν ἀδελφὸν ἀνακρίνας, οὕτω τὸν λόγον παρεδέξατο· ἀλλ' οἱ Εὐαγγελισταὶ 10 τοῦτο ἐπιτέμνουσι, βραχυλογίας ἐπιμελούμενοι.

43 Ἐπειδὴ δὲ τῶν σημείων οὐχ ἧττον αἱ προφητεῖαι προσάγονται, ἄρχεται λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀποκαλύπτειν τὰ τῆς θεότητος, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτὴν παρανοίγειν ἀπὸ τῶν προρρήσεων. Ἐμβλέψας γὰρ αὐτῷ φησι· "σὺ εἶ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωνᾶ," ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ 15 τὸ μέλλον πιστοῦται· ὁ γὰρ τὸ ὄνομα εἰπὼν, δηλονότι καὶ τὸ μέλλον προῄδει, καὶ μετ' ἐγκωμίου ἡ πρόρρησις· τοῦτο δὲ οὐ κολακεύοντος ἦν, ἀλλὰ τὸ μέλλον προλέγοντος, "σὺ κληθήσῃ "Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος." οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐγώ σε μετονομάσας, ὅπερ μείζονος ἦν ἐξουσίας, διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι ἐξ 20 ἀρχῆς τὰ τῆς αὐθεντείας ἐπιδείκνυσθαι ἅπαντα, ἀλλὰ τέως ταπεινότερον φθέγγεται.

Τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτον μὲν Πέτρον ὠνόμασε, τοὺς δὲ περὶ Ἰάκωβον υἱοὺς βροντῆς; ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὴν παλαιὰν αὐτός ἐστιν ὁ δεδωκὼς, ὁ[a] τὰ ὀνόματα ὥσπερ καὶ τότε καὶ νῦν μετα- 25 ρυθμίζων· τὸν γὰρ Ἀβρὰμ Ἀβραὰμ ἐκάλεσε, καὶ τὴν Σάραν Σάρραν. Ὁ μὲν Ἀνδρέας ἀκούσας παρὰ τοῦ προδρόμου ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ, καὶ ὁ Πέτρος παρὰ τοῦ Ἀνδρέα· ὁ δὲ Φίλιππος ὅθεν; παρ' οὐδενὸς μαθὼν οὐδὲν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ πρὸς αὐτὸν, "ἀκολούθει μοι," ἐπείσθη τε εὐθέως, καὶ οὐκ ἀνε- 30

46 χώρησεν, ἀλλὰ κήρυξ ἑτέροις γίγνεται. Δραμὼν γὰρ ἐπὶ τὸν Ναθαναὴλ, "ὃν ἔγραψε," φησὶ "Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, εὑρή- "καμεν." Πρῶτον μὲν διὰ τὸ τὴν φωνὴν τοῦ Κυρίου ἐργάσασθαί τι ἐν αὐτῷ· ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ μεμεριμνημένην διάνοιαν ἔχειν,

[a] ὃς Cod.

καὶ συνεχῶς μελετᾷν τὰ Μωυσέως, καὶ προσδοκᾷν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. καὶ γὰρ τὸ "εὑρήκαμεν" ζητούντων ἐστὶν ἀεί.

Λέγει δὲ καὶ τὴν κώμην τοῦ Φιλίππου ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα μάθωμεν κἀντεῦθεν τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν· ὅτι ἀπὸ τῆς οὐδένα φερούσης καρπὸν τοὺς τῶν μαθητῶν ἐγκρίτους ἐξελέξατο. Ἐπὶ 5 δὲ τὸν Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας τὸν Ναθαναὴλ ὁ Φίλιππος παρέπεμψεν, ἵνα ἀξιόπιστον ποιήσῃ τὸ κήρυγμα· καὶ γὰρ ἦν ἀκριβὴς καὶ πάντα διεσκεμμένος ὁ Ναθαναὴλ μετὰ ἀληθείαν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν αὐτῷ, καὶ τὸ ἔργον ἔδειξεν. Υἱὸν" δὲ "τοῦ Ἰωσὴφ" εἶπεν, ἐπειδὴ τούτου τέως εἶναι παῖς ἐνομίζετο. 10 Λέγει δὲ "ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;" διὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν ἐκ τῶν γραφῶν ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ δεῖ ἐλθεῖν τὸν Χριστόν. Τὸ δὲ "ἔρχου καὶ ἴδε" φησὶν ὁ Φίλιππος, εἰδὼς οὐκ ἀποστησόμενον λοιπὸν, ἂν τῶν ῥημάτων γεύσηται καὶ τῆς διδασκαλίας Χριστοῦ. Ἐπαινεῖται δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ θαυμάζεται ὡς 15 ἀληθῶς Ἰσραηλίτης δόλον οὐκ ἔχων, ἐπειδὴ οὐδὲν πρὸς χάριν οὐδὲ πρὸς ἀπέχθειαν ἐφθέγξατο· οὐ γὰρ ἀπιστοῦντος ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ ἀδεκάστου κρίσεως, ὅθεν καὶ ἣν ἐξ ἀρχῆς περὶ αὐτοῦ γνώμην εἶχεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ Ναζαρὲτ, ταύτην ἔμεινε διατηρῶν. Πῶς αὐτὸν Ναζωραῖον οἱ προφῆται καλοῦσιν; ἀπὸ τῆς ἀνατροφῆς καὶ 20 τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς. Τὸ δὲ εἰπεῖν, "πόθεν με γινώσκεις," δείκνυσιν αὐτὸν ἄνθρωπον εὐσταθῆ καὶ βεβηκότα, ὅτι περ οὐκ ἐχαυνώθη τοῖς ἐπαίνοις, οὐδὲ τοῖς ἐγκωμίοις ἐπέδραμεν, ἀλλ' ἐπιμένει ζητῶν καὶ ἀκριβέστερον διερευνώμενος, βουλόμενός τι μαθεῖν σαφέστερον. 25

49 Τί σημαίνει τὸ "πρὸ τοῦ σε Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπὸ τὴν "συκῆν εἶδόν σε;" τὸ κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν, ὅτε ἐν τῇ συκῇ, οὐδενὸς παρόντος, μόνος ὁ Φίλιππος τῷ Ναθαναὴλ κατ' ἰδίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ διελέγετο. Πρὸ τοῦ πλησιάσαι δὲ εἶπεν, "ἴδε ἀνὴρ "Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι·" ὥστε μὴ ὕποπτον γενέσθαι 30 τὴν μαρτυρίαν, ὡς τοῦ Φιλίππου προδιαλεχθέντος τῷ Χριστῷ περί τε τῆς συκῆς, περὶ ὧν τε ἐλάλησεν· ὅθεν ἐκεῖνος ἀπό τε τοῦ καιροῦ, ἀπό τε τοῦ τόπου, ἀπό τε τοῦ δένδρου, ἀπό τε τοῦ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐξετάσαι μετὰ ἀκριβείας, συνιδὼν τίς ἐστιν, ἀποκριθεὶς εἶπε· "ῥαββὶ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς 35

" τοῦ Ἰσραήλ." Ταῦτα δὲ ἀπὸ πολλῆς χαρᾶς ἐφθέγξατο· τοῦτ' ἔστι, σὺ εἶ, φησὶν, ἐκεῖνος ὁ προσδοκώμενος, ὁ ζητούμενος, καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας.

Ἄξιον δὲ καὶ ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν Υἱὸν Θεοῦ εἰπὼν ὁ Ναθαναὴλ, καὶ πρὸ τῶν σημείων, οὐκ ἐμακαρίσθη, καθάπερ καὶ ὁ 5 Πέτρος; ὅτι οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας ἑκάτερος τὰ αὐτὰ ἐφθέγξατο ῥήματα. Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος ὡμολόγησεν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς Θεὸν ἀληθῆ, ὁ δὲ Ναθαναὴλ ὡς ἄνθρωπον ψιλόν· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν, " σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ." ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, οὐ τοῦ Ἰσραήλ ἐστι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ 10 καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, " ἀπάρτι ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωγότα," καὶ τὰ ἑξῆς, ἀπὸ [b] αὐτὸν κατὰ μικρὸν ἀνάγει, καὶ ποιεῖ μηκέτι φαντάζεσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀγγέλων δεσπότην αὐτὸν ὁμολογῆσαι. ᾧ[c] γὰρ Ἄγγελοι διακονοῦσι, καὶ ἐφ' ὃν Ἄγγελοι ἀναβαί- 15 νουσι καὶ καταβαίνουσι, πῶς ἄνθρωπος οὗτος ἂν εἴη ψιλός;

Ταῦτα δὲ τὰ περὶ τῶν Ἀγγέλων, ἐκβήσεσθαι ἔμελλεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναλήψεως.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τοῦ ἐν Κανᾶ γάμου. 20

1 Καλοῦσιν εἰς τὸν γάμον τὸν Κύριον, οὐχ ὡς θαύματα ἰδόντες, οὐδὲ ὡς μέγαν[d] τινὰ, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς γνώριμον· ὅθεν τοῦτο σημαίνων ὁ Εὐαγγελιστὴς φησί· " ἦν δὲ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ " ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐκεῖ·" ὥσπερ οὖν ἐκείνην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, οὕτω καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐκάλεσαν· αὐτὸς δὲ παραγίγνεται, ἐπειδὴ 25 οὐκ εἰς τὴν ἀξίαν ἑώρα τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν τὴν ἡμετέραν. Ὁ γὰρ μὴ ἀπαξιώσας γενέσθαι δοῦλος, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν ἀπηξίωσε εἰς γάμον ἐλθεῖν. Πόθεν ἐπῆλθε δὲ τῇ μητρὶ αὐτοῦ μεγάλα λογίσασθαι περὶ αὐτοῦ " οἶνον οὐκ ἔχουσι;" πρῶτον μὲν ἡ σύλληψις, καὶ τὰ περὶ τὴν σύλληψιν γενόμενα 30 ἅπαντα· οὐδὲ γὰρ παῖς ὢν ἐθαυματούργησεν, ἢ κἂν ἓν σημεῖον ἐποίησεν, ἐπειδὴ ἔμελλεν ἂν πανταχοῦ ἀπελθεῖν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ. ἔπειτα δὲ καὶ διὰ τὸ ἀκηκοέναι αὐτὴν, ὅτι ὁ Ἰωάννης δι' αὐτὸν

[b] Est lac. in Cod. [c] ὡς Cod. [d] μεγάλα Cod.

ἦλθε, καὶ ὅτι αὐτῶν ἐμαρτύρησε, καὶ ὅτι μαθητὴν ἔσχε, διὰ τοῦτο λοιπὸν θαρροῦσα παρακαλεῖ· ἐβούλετο γὰρ καὶ ἐκείνην καταθέσθαι χάριν, καὶ ἑαυτὴν λαμπροτέραν ποιῆσαι διὰ τοῦ παιδός. Τὸ δὲ "τί ἐμοὶ καὶ σοὶ γύναι;" ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως ἔλεγεν, ὥστε μὴ ὑποπτευθῆναι τὸ γινόμενον θαῦμα. καὶ γὰρ οὐ παρὰ τῆς 5 μητρὸς παρακληθῆναι ἐχρῆν, ἀλλὰ παρὰ τῶν δεομένων· ἡ γὰρ παρὰ τῶν οἰκείων γινομένη παράκλησις σκάνδαλον τίκτει τοῖς ὁρῶσι, κἂν μεγάλα ᾖ τὰ γενόμενα, ὅτ' ἂν δὲ οἱ χρείαν ἔχοντες αὐτοὶ δέωνται, ἀνύποπτον τὸ πρᾶγμα γίνεται, καὶ καθαρὸς ὁ ἔπαινος. 10

5 Τὸ δὲ "οὔπω ἡ ὥρα μου ἥκει," οὐκ ἀνάγκῃ καιρῶν ὑποκείμενος, οὐδὲ ὥρας παρατηρούμενος, πῶς γὰρ ὁ τῶν καιρῶν ποιητὴς καὶ χρόνων καὶ αἰώνων δημιουργός; ἀλλ' ὅτι πάντα μετὰ τοῦ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐργάζεται, οὐχ ὁ μὲν πάντα ποιῶν, ἐπεὶ σύγχυσίς τις ἔμελλεν εἶναι καὶ ἀταξία. Ἐπεὶ οὖν ἄδηλον ἦν 15 τοῖς πολλοῖς, καὶ οὐδὲ τῶν μαθητῶν τὸν χορὸν πάντα εἶχεν, ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐν τῷ γάμῳ αὐτὸν ᾔδεσαν; ἢ γὰρ ἂν αὐτοὶ προσῆλθον καὶ περὶ τοῦ οἴνου παρεκάλουν ἐν χρείᾳ καταστάντες, διὰ τοῦτό φησιν, "οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου." Τίνος δὲ ἕνεκεν εἰπὼν, "οὔπω ἥκει ἡ "ὥρα μου," καὶ παραιτησάμενος, ἔπραξε; δεικνὺς μὲν τοῦ μὴ 20 ὥρᾳ αὐτὸν ὑποκεῖσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν μητέρα τιμῶν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιπολὺ ἀντιλέγειν καὶ καταισχύνειν αὐτὴν, καὶ ἵνα μὴ ἀσθενείας λάβῃ ὑπόνοιαν. Τοῖς δὲ διακόνοις εἶπεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, "ὅ τι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε," ὥστε πλείονα γενέσθαι τὴν αἴτησιν. Δεῖ γὰρ εἰδέναι ὅτι οὐκ ἀσθενείας ἦν ἡ παραίτησις, ἀλλὰ 25 τοῦ μὴ δόξαι ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν τοῖς θαυματουργοῖς.

6 Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπε "κατὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν Ἰουδαίων," ἀλλ' ἵνα μή τινες τῶν ἀπίστων ὑποπτεύσωσιν ὅτι τρυγία τις ἐναπομείνασα, εἶτα τοῦ ὕδατος ἐπιβληθέντος καὶ κραθέντος, οἶνος λεπτότατος γέγονε, δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἐκεῖνα γέγονεν οἴνου δοχεῖα· 30 ἐπειδὴ γὰρ ἄνυδρος ἦν ἡ Παλαιστίνη, καὶ οὐκ ἦν πολλαχοῦ κρήνην εὑρίσκειν, ἐπλήρουν ἀεὶ τὴν ὑδρίαν ὕδατος, ὥστε μὴ τρέχειν εἰς ποταμοὺς, εἴ ποτε ἀκάθαρτοι γένοιντο, ἀλλ' ἐγγύθεν ἔχειν τοῦ καθαρμοῦ τὸν τρόπον. οὐκ ἐποίησε δὲ τὸ τούτου παραδοξότερον πρινὶ γεμισθῆναι τὴν ὑδρίαν ὕδατος, ἐξ οὐκ ὄντος οἶνον δημιουρ- 35

γήσας, ὅπως εὐπαράδεκτον μᾶλλον τὸ θαῦμα γένηται. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἐν ἅπασι τῶν θαυμάτων περικόπτει τὸ μέγεθος ἑκών. Οὐ παρήγαγε δὲ αὐτὸς τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ τοῖς διακόνοις συνεχώρησε τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα αὐτοὺς μάρτυρας ἔχῃ τοῦ γινομένου.

Ἀμμωνίου. Ὁ μετρητὴς ποιεῖ ξέστας ἑκατὸν πεντήκοντα. 5 Διὰ δὲ τοῦ μὴ εἰπεῖν τινὰς, ὅτι μεθυόντων ἀνθρώπων ὁ σύλλογος ἦν, καὶ ἡ αἴσθησις αὐτῶν διεφθαρμένη καὶ οὐχ ἱκανὴ διακρῖναι πότερον ὕδωρ ἢ οἶνος εἶναι τὸ ποτὸν, διὰ τοῦτο κελεύει τῷ ἀρχιτρικλίνῳ δοθῆναι τῷ νήφοντι· καὶ γὰρ οἱ τοιαύτην διακονίαν, ὡς ἐπίστασθε, πεπιστευμένοι, μάλιστα εἰσὶν οἱ νήφοντες, ὥστε ἐν 10 κόσμῳ καὶ τάξει πάντα διατίθεσθαι αὐτούς.

10 Τίνος ἕνεκεν τὸν νυμφίον ἐφώνησεν ὁ ἀρχιτρικλίνος, οὐ τοὺς διακόνους; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ θαῦμα ἐξεκαλύφθη. κατ' οἰκονομίαν τινὰ γέγονε τοῦτο. ἠρέμα γὰρ καὶ κατὰ μικρὸν ὁ Χριστὸς ἐβούλετο γνωσθῆναι τὸ σημεῖον. Εἰ γὰρ τότε ἐλέχθη, οὐκ ἂν 15 οἱ διάκονοι διηγούμενοι ταῦτα ἐπιστεύθησαν, ἀλλ' ἔδοξαν ἂν μαίνεσθαι, ἀνθρώπῳ ψιλῷ εἶναι δοκοῦντι τοιαῦτα μαρτυροῦντες.

Αὐτοὶ μὲν γὰρ οἱ διάκονοι διὰ τῆς πείρας τὸ σαφὲς ἔγνωσαν, ἑτέρους δὲ πιστοῦσθαι, οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ τότε· διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς ἐξεκάλυψεν ἅπασι παραχρῆμα, οὔτε ἐκεῖνοι τότε εἶπον· 20 μετὰ γὰρ τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν, καὶ τοῦτο ἔμελλεν εἶναι πιστόν. ὅθεν καὶ ὁ βασιλικὸς διὰ τοῦτο αὐτὸν πρὸς τὴν τοῦ παιδὸς ὑγιείαν προσεκαλέσατο, διὰ τὸ μαθεῖν τοῦτο αὐτὸν πεποιηκέναι τὸ σημεῖον· ὅπερ καὶ παράδηλον ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν "ὅπου "ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον." οὐχ ἁπλῶς δὲ οἶνον ἐποίησε, ἀλλ' οἶνον 25 κάλλιστον. τοιαῦτα γὰρ τοῦ Χριστοῦ τὰ θαύματα, πολλῶν τῶν διὰ τῆς φύσεως τελουμένων ὡραιότερα γίνεται καὶ βελτίω. Τοῦ μὲν οὖν τὸ ὕδωρ οἶνον ποιῆσαι τοὺς διακόνους μάρτυρας εἶχε, τὸ δὲ καλὸν γενέσθαι, τὸν ἀρχιτρικλίνον καὶ τὸν νυμφίον· ἅπερ σαφέστερα γέγονε τοῦ χρόνου προϊόντος, καθάπερ καὶ ἕτερα πλεῖστα 30 τῶν σημείων ὡς πρότερον ἀμυδροτέρως δειχθέντα. ὅτι δὲ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴν, "ταύτην ἐποίησε τὴν ἀρχὴν τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς "ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας," εἶπον καὶ πρώην, ὅτι τινὲς καὶ ἀρχὴν ταύτην εἶναί φασιν, εἰ καὶ πρόσκειται τὸ ἐν Κανᾷ. Ἐγὼ δὲ ὑπὲρ τούτου μὲν οὐδὲν ἀκριβολογησαίμην, ἀλλ' ὅτι μὲν μετὰ τὸ 35

βάπτισμα τῶν σημείων ἤρξατο, καὶ ἔμπροσθεν ἐδηλώσαμεν· εἴτε δὲ τοῦτο, εἴτε ἕτερον σημεῖον ἐγένετο πρότερον, οὐ σφόδρα διϊσχυρίζεσθαι ἀναγκαῖον εἶναι μοὶ δοκεῖ.

Πῶς δὲ "ἐφανέρωσε τὴν δόξαν αὐτοῦ;" οὐδὲ γὰρ πολλοὶ προσεῖχον τότε τῷ γεγεννημένῳ[a], εἰ μὴ οἱ διάκονοι καὶ ὁ ἀρχιτρίκλινος 5 καὶ ὁ νυμφίος. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τότε, ἀλλ' ὕστερον ἔμελλον τὸ θαῦμα ἀκούσεσθαι ἅπαντες, ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν ᾄδεται καὶ οὐ διέλαθεν.

Πῶς δὲ "καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν" οἱ καὶ πρὸ τούτου θαυμάζοντες αὐτόν; ὅτι περ τότε προσθήκην ἐδέξαντό τινα 10 τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως. Διὰ τί κατέβη εἰς Καπερναοὺμ ὁ Χριστὸς μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν; διὰ τὴν εἰς μητέρα τιμὴν, ὅπως ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, ἵνα μὴ πανταχοῦ αὐτούς τε καὶ αὐτὴν ἐπισύρηται, καὶ οὕτως πάλιν ἐπιλάβηται τῶν θαυμάτων. καὶ γὰρ διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ μετὰ 15 πολλὰς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα.

12 Πόθεν δὲ τοῦτο δῆλον, ὅτι διὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καπερναούμ; ἐκ τοῦ μηδὲ ἓν θαῦμα ἐργάσασθαι ἐν αὐτῇ, οὐ γὰρ ὑγιῶς πρὸς αὐτὸν εἶχον οἱ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκοῦντες, διὰ τὸ σφόδρα ὑπάρχειν αὐτοὺς διεφθαρμένους· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, 20 "καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἡ ἕως τῶν οὐρανῶν ὑψωθεῖσα," κ. τ. ἑ.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

13 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν τὸ "ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ "Πάσχα τῶν Ἰουδαίων," δείκνυσιν ἡμῖν ὅτι οὐ πρὸ πολλῶν πάνυ 25 ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἐβαπτίσατο. Ἀνελθὼν δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ποιεῖ πρᾶγμα πολλῆς αὐθεντείας γέμον· φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βοῦς καὶ πρόβατα" καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ οὗτος μὲν ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι ἐκβάλλων τοὺς καπήλους καὶ ἐκείνους καὶ τοὺς ἐκεῖ διατρίβοντας, ἔλεγε πρὸς 30 αὐτοὺς, "μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου·" ἕτερος δὲ Εὐαγγελιστὴς "σπήλαιον λῃστῶν," ὅθεν ζητητέον εἰ κατὰ τὸν

[a] Sic.

αὐτὸν καιρὸν ἀμφότερα γέγονεν, ἀλλ' οὐκ ἔστιν. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος ἐλθὼν τοῦτο ποιεῖ· διὸ καὶ σφοδρότερον τοῖς λόγοις χρώμενος "σπήλαιον λῃστῶν" ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα δὲ ἐν προοιμίοις ὢν τῶν σημείων, ὑφειμένως τῇ ἐπιτιμήσει κέχρηται· ὅθεν εἰκὸς δεύτερον τοῦτο γεγενῆσθαι. 5

Ἐκεῖνο δὲ ἄξιον ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν αὐτὸς τοῦτο πεποίηκεν; ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐν σαββάτῳ θεραπεύειν, καὶ πολλὰ ἕτερα ποιεῖν, ἃ ἐδόκει τῶν νόμων παράβασις εἶναι, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀντίθεός τις καὶ ἐξ ἐναντίας ἥκων τῷ Πατρὶ, ταῦτα ποιεῖν, ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης ὑπονοίας ποιεῖται τὴν διόρθωσιν· οὐ γὰρ ἂν ὁ τοσοῦτον ζῆλον 10 ἐπιδειξάμενος ὑπὲρ τοῦ οἴκου, τὸν τοῦ οἴκου δεσπότην ἠθέτησε· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ἐξέβαλεν, ἀλλὰ παρακεκινδυνευμένως· καὶ γὰρ τὰς τραπέζας ἀνέτρεψε, καὶ τὸ ἀργύριον ἐξέχυσεν· οὐκ ἂν οὖν ὁ εἰς κινδύνους ῥίπτων ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐκοσμίας τοῦ οἴκου, τοῦ δεσπότου τοῦ οἴκου κατεφρόνησε· καὶ οὐδὲ εἶπεν ἁπλῶς τὸν οἶκον 15 τὸν ἅγιον, ἀλλὰ "τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου."

18 Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτοὺς, "τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα "ποιεῖς;" τὴν ἐσχάτην ἄνοιαν αὐτοῖς ἐμφαίνει. ποίου γὰρ σημείου χρεία ἦν, ὥστε τὰ κακῶς γενόμενα παῦσαι, καὶ τὸν οἶκον ἀπαλλάξαι τοσαύτης αἰσχύνης; Αὐτὸ γὰρ τὸ τοσοῦτον λαὸν 20 ἐκβάλλειν ὑπὲρ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ, μέγιστον σημεῖον ἦν ἀρετῆς· καὶ εἰ μὲν εὐγνωμόνως διέκειντο, ὡς οἱ μαθηταὶ, εὐθέως ἂν ἐμνήσθησαν τὸ "ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με·" ὡς δὲ τῆς ἀληθείας ἀμέτοχοι, σημεῖον ἐπεζήτουν· ὅθεν φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον" καὶ τὰ ἑξῆς. 25

Κυρίλλου. Ἐρανίζονται κατὰ βραχὺ τὸ ἐν γνώσει τέλειον οἱ μαθηταὶ, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεσι τὰ γεγραμμένα συμβάλλοντες, πολλὴν ἤδη δεικνύουσι τὴν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἐπίδοσιν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἀντὶ τοῦ, εἰ ὡς Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ τὰ σαρκικὰ ἐκβάλλεις, πεῖσον ἡμᾶς διὰ σημείου ὅτι ἐκ Θεοῦ 30 ἐπέμφθης. Διὰ τοῦτο εἶπεν ὅτι "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον," ἵνα δείξῃ ὅτι προγινώσκει τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα. Εἰ γὰρ καὶ τότε μὲν ἠπόρουν τὸ τί ἂν εἴη τοῦτο, οἱ δὲ ἀμφέβαλλον, ἀλλ' ὕστερον ἐπέγνωσαν μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Κυρίλλου. Οὐ προτρέπει αὐτοὺς εἰς μιαιφονίαν, "λύσατε 35

"τὸν ναὸν τοῦτον," εἰπὼν, ἀλλ' ἐπείπερ ᾔδει δράσοντας ἀνυπερθέτως αὐτὸ, τὸ συμβησόμενον ὑπαινίττεται.

20 Εἰπόντες δὲ ἐκεῖνοι ὅτι "ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἓξ ἔτεσιν ᾠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος" τὴν ὑστέραν οἰκοδομὴν ἐδήλωσαν· ἡ γὰρ πρώτη εἰς εἴκοσι ἐτῶν ἀπηρτίσθη χρόνον. Μετὰ δὲ τὸ ἐγερθῆναι 5 αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐπειδὴ τότε δύο ἦν αὐτοῖς τὰ προιστάμενα τέως, ἓν μὲν τὸ τῆς ἀναστάσεως, ἕτερον δὲ τὸ τούτου μεῖζον, εἰ Θεὸς ἦν ὁ ἐνοικῶν· ἅπερ ἀμφότερα ἠνίξατο εἰπὼν, "λύσατε καὶ ἐγερῶ." 10

Τίνας λέγει τούτους τοὺς πιστεύσαντας εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅτε ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ Πάσχα ἦν; τοὺς πρὸς ὀλίγον ἀντεχομένους τότε τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πάλιν αὐτῆς ἐκπίπτοντας. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων τῶν τότε οἱ μὲν τοιοῦτοι ὑπῆρχον, οἱ δὲ τῇ πλάνῃ προσεῖχον· ὅτι γὰρ οὕτω γνησίως πιστευσάντων ἦσαν ἐκεῖ- 15 νοι δείκνυσιν ἡ ἐπαγωγή· φησὶ γὰρ, "αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ "ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὡς γὰρ ἐμβατεύων ταῖς καρδίαις, τὴν πρόσκαιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἐθάρρει αὐτοῖς, οὐδὲ ἐνεχείριζε πάντα τὰ δόγματα ὡς ἤδη πιστοῖς γενομένοις. 20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ Νικοδήμου.

1 Τίς ἐστιν οὗτος ὁ Νικόδημος; ὁ καὶ ἐν μέσῳ τῷ τοῦ Εὐαγγελίου φαινόμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ λαλῶν οὕτως, "ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει "οὐδένα, ἂν μὴ πρότερον ἀκούσῃ." καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν δὲ 25 πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν τῆς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος φαίνεται κηδείαν ποιούμενος. διέκειτο μὲν οὖν περὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐχρῆν. ἔτι γὰρ τῆς Ἰουδαϊκῆς εἴχετο ἀσθενείας· διὰ τοῦτο καὶ νυκτὸς ἦλθε δεδοικὼς ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποιῆσαι. ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Χριστὸς οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπώσατο, οὐδὲ εἰπόντι ὅτι ἀπὸ Θεοῦ 30 ἐλήλυθε διδάσκαλος, διήλεγξεν αὐτὸν λέγων, τί οὖν νύκτωρ ἔρχῃ πρὸς τὸν τὰ τοῦ Θεοῦ λέγοντα, καὶ ἐκεῖθεν ἥκοντα;

Δείκνυσι δὲ καὶ ἐκ τοῦ εἰπεῖν τὸν Νικόδημον, "ὅτι οὐδεὶς "δύναται τὰ σημεῖα ταῦτα ποιεῖν, ἃ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς

"ἢ μετ' αὐτοῦ," ὅτι ἀνθρωπίνην περὶ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν εἶχε, καὶ ὡς περὶ προφήτου διαλέγεται.

3 Τί ἐστιν "ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν "βασιλείαν τοῦ Θεοῦ;" ἐὰν μὴ μετάσχῃ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ διὰ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, οὐ δύναται περὶ ἐμοῦ, φησὶ, 5 δόξαν τὴν προσήκουσαν λαβεῖν. Ἣν γὰρ νῦν ἔχεις δόξαν περὶ ἐμοῦ, οὐ πνευματική ἐστιν, ἀλλὰ ψυχικὴ, καὶ οὐ μόνος σὺ, ἀλλὰ κἂν ὅστις οὖν ἕτερος ἢ τοιαῦτα περὶ ἐμοῦ δοξάζων, ἔξω τῆς βασιλείας ἐστί. Τὸ δὲ "ἄνωθεν" ἐκ τοῦ οὐρανοῦ οὐ δηλοῖ. Τίνος ἕνεκεν εἶπε, "πῶς δύναται γεννηθῆναι ἄνθρωπος γέρων ὤν;" ἀπὸ 10 πολλῆς ἐκπλήξεως, ἀκούων μείζονα ἢ παρὰ ἀνθρώπου. Τὸ δὲ πῶς τοῦτο; τῶν μὴ σφόδρα πιστευόντων ἐστίν· ὅθεν καὶ καταγέλαστα τὰ ῥήματα φαίνονται. οὐδὲ γὰρ ἐνενόησε γέννησιν πνευματικὴν, ἀλλ' εἰς τὴν σωματικὴν γαστέρα καθείλκυσε τῆς σαρκὸς τὸ μέγα δόγμα καὶ ὑψηλὸν, εἰπὼν, "μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μη- 15 "τρὸς," καὶ τὰ ἑξῆς.

Δύο δὲ ἦν τὰ θορυβοῦντα καὶ ἀποροῦντα αὐτὸν, ἥ τε γέννησις ἡ πνευματικὴ, ἥ τε βασιλέως· οὐδὲ γὰρ ὄνομα βασιλεῖ οὐρανῶν ἠκούσθη ποτὲ παρὰ Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τίνας περὶ τὸ πρότερον ἵσταται, ὃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν διάνοιαν κατέσεισε. Διὸ καὶ ὁ 20 Χριστὸς σαφέστερον ἀποκαλύπτει νῦν τῆς γεννήσεως τρόπον εἰπὼν, "ἐὰν μὴ τὶς γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ γὰρ μήπω, φησὶ, λαβὼν τὸ δεσποτικὸν σύμβολον, τὸ τοῦ θανάτου φορεῖ ἔνδυμα, τὸ τῆς κατάρας, τὸ τῆς φθορᾶς. Εἰ γὰρ καὶ ὕδωρ ὑπόκειται, ἀλλὰ θεῖα ἐν αὐτῷ τελεῖται σύμβολα τάφου 25 νέκρωσις καὶ ἀνάστασις καὶ ζωή· καὶ ταῦτα ὁμοῦ γίνεται ἅπαντα. ἐπὶ πλεῖον δὲ αὐτὸν ἀπάγων τῶν αἰσθητῶν φησὶ, "τὸ γεγενη- "μένον ἐκ τῆς σαρκὸς σάρξ ἐστι, τὸ δὲ γεγενημένον ἐκ τοῦ "πνεύματος πνεῦμά ἐστι," τοῦτ' ἔστι πνευματικόν ἐστι· γέννησιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν κατὰ τιμὴν καὶ χάριν λέγει. 30

7 Διὰ τί εἶπεν αὐτῷ, "μὴ θαυμάσῃς;" διὰ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν ἔτι θορυβούμενον, διὸ καὶ ἐπ' αἰσθητὸν ἄγει παράδειγμα τὸν λόγον μέσον σώματός τε καὶ ἀσωμάτων, λέγω δὴ τοῦ ἀνέμου τὴν φορὰν, εἰπὼν, "τὸ πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ." τοῦτο δέ φησιν οὐχ ὡς προαίρεσίν τινα τοῦ ἀνέμου ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως φορὰν, 35

τὴν ἀκώλυτον καὶ μετ' ἐξουσίας γινομένην. "καὶ τὴν φωνὴν αὐτοῦ "ἀκούεις," τουτέστι τὸν πάταγον. Τὸ δὲ "οὐκ οἶδε, πόθεν ἔρχε-"ται καὶ ποῦ ὑπάγει," τὸ ἀκάθεκτον δηλοῖ τοῦ ἀνέμου, καὶ ὅτι διαχεῖται πανταχοῦ, καὶ ὁ κωλύων οὐδεὶς τῇδε κἀκεῖσε φέρεσθαι.

Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "οὕτως ἐστὶ πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ 5 "πνεύματος," τὸ συμπέρασμα ἅπαν ἐδήλωσεν. Εἰ γὰρ τούτου φησὶ τοῦ πνεύματος, τουτέστι τοῦ ἀνέμου, οὗ τὴν αἴσθησιν δέχῃ τῇ ἀκοῇ, τὴν ὁρμὴν ἑρμηνεῦσαι οὐκ οἶδας, οὐδὲ τὴν ὁδὸν, πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ Θείου Πνεύματος ἐνέργειαν περιεργάζῃ; καὶ εἰ ὅπου θέλει οὗτος ὁ ἄνεμος πνεῖ, πόσῳ μᾶλλον ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάρις 10 οὐ δυνήσεται νόμῳ φύσεως κατασχεθῆναι, οὐδὲ ὅροις σωματικῆς γεννήσεως; εἰ τοίνυν τὸν ἄνεμον οὐκ ἀσχάλλεις, φησὶν, ὅτι μὴ ὁρᾷς, οὐδὲ ἀπιστεῖς διὰ τοῦτο, τί δήποτε περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἀκούων ἰλιγγιᾷς, καὶ τοσαύτας ἀπαιτεῖς εὐθύνας; Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὸν Νικόδημον, "πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι;" μαν- 15 θάνομεν ἐπὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας αὐτὸν ἔτι ἐμμένοντα ταῦτα λέγειν. Διὰ τοῦ εἰπεῖν τὸν Χριστὸν, "σὺ εἶ ὁ διδάσκαλος τοῦ "Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα οὐ γινώσκεις;" δείκνυσιν αὐτὸν ἀπὸ ἀφε-λείας ταῦτα φθεγξάμενον. Εἰ γὰρ ἀναμνησθῇς, φησὶ, τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ παράδοξα θαύματα γενόμενα, ἀπό τε τοῦ πρώτου ἀνθρώπου 20 πῶς ἐπλάσθη, καὶ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἡ γυνὴ, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν τῇ ἐρυθρᾷ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ πῶς στεῖραι ἔτεκον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ὡς ὢν διδάσκαλος τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδ' ἂν καὶ περὶ ὧν λέγω νῦν ἀπιστήσῃς.

11 Τὸ δὲ, "ὃ οἴδαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν," 25 οὐκ ὄψιν αἰσθητὴν ἐμφῆναι βουλόμενος τοῦτό φησιν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ γέννησιν. τὸ δὲ "οἴδαμεν" ἤτοι περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς λέγει, ἢ περὶ ἑαυτοῦ μόνον.

Καὶ οὐδὲ οὕτω, φησὶ, "τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν λαμβάνετε" τὸ συμβησόμενον, ἤγουν τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν προαναφωνῶν, "εἰ τὰ 30 "ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν," τουτέστι περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῆς κατὰ χάριν γεννήσεως, "καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, πῶς ἐὰν εἴπω "ὑμῖν τὰ ἐπουράνια," τουτέστι, περὶ τῆς ἀπορρήτου καὶ ἀφάτου γεννήσεως πιστεύσετε;

12 Τὸ δὲ "ἐπίγειον" ἐνταῦθα, τινὲς μὲν φασὶ περὶ τοῦ ἀνέμου 35

εἰρῆσθαι, τουτέστιν, εἰ ὑπόδειγμα ἀπὸ τῶν ἐπιγείων δέδωκα, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπείσθητε, πῶς δυνήσεσθε τὰ ἀνώτερα μαθεῖν; εἰ δὲ τὸ βάπτισμα ἐπίγειον ἐνταῦθα καλεῖ, διὰ τὸ ἐν τῇ γῇ τελεῖσθαι πρὸς ἁγιασμὸν τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ἀνθρώπων. Ἐπίγειος καλεῖται ἡ τοῦ λουτροῦ γέννησις, πρὸς σύγκρισιν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ 5 τῆς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γενομένης. "οὐδεὶς ἀναβέβηκεν "εἰς τὸν οὐρανὸν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἵνα τὸν Νικόδημον διορθώσηται. Ἐπεὶ γὰρ εἶπεν ἐκεῖνος, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθε διδάσκαλος, τούτου χάριν τοῦτό φησιν, ὅτι μὴ νομίζετέ με διδάσκαλον ὡς τοὺς πολλοὺς τῶν προφητῶν ἀπὸ γῆς ὄντας, ἐξ οὐρανοῦ γὰρ 10 πάρειμι νῦν.

14 Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ἑαυτὸν, ἵν' οὕτως εἴπω, τῆς ἀνθρωπότητος ὠνόμασε νῦν· καὶ γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν. 15 Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι μέλλω σταυροῦσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παλαιὸν τύπον παρέπεμψε τοὺς ἀκροατὰς εἰπὼν, "καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε "τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ." πρῶτον μὲν ἵνα μάθωμεν, ὅτι συγγενῆ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, καὶ οὐκ ἀλλότρια τούτων ἐκεῖνα· ἔπειτα ἵνα γνῶμεν, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται· πρὸς τούτοις δὲ 20 ἵνα λογιζώμεθα τοῦτο ἅπαντες, ὅτι εἰ πρὸς εἰκόνα χαλκῆν ὄφεως βλέποντες Ἰουδαῖοι διέφευγον θάνατον, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν σταυρώμενον πιστεύοντες, μείζονος καταξιούμεθα σωτηρίας. Προειπὼν τοίνυν τὴν μεγίστην εἰς ἀνθρώπους γεγενημένην διὰ τοῦ βαπτίσματος εὐεργεσίαν, ἐπήγαγε καὶ τὴν ταύτης αἰτίαν, τὴν 25 διὰ τοῦ σταυροῦ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐκ ἔστιν οὐράνιον τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα, πάθεσι γὰρ ὑπόκειται, ὡς δὲ εἷς ὢν καὶ μετὰ σαρκὸς, λέγεται υἱὸς ἀνθρώπου.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτὸν ὀνομάζει, 30 ὥσπερ καὶ ἀπὸ τῆς θεότητος ὅλον ἑαυτὸν καλεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥσπερ ὁ χαλκοῦς ὄφις οὐκ ἦν τὸ ἰοβόλον θηρίον, ἀλλ' ὁμοίωμα τοῦ ἰοβόλου, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, σὰρξ μὲν ἦν κατὰ ἀλήθειαν, οὐ μὴν σὰρξ ἁμαρτίας, ἀλλ' ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας. 35

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ ὑψωθῆναι δηλοῖ τὸ ἐμφανῆναι καὶ ἐπίσημον γενέσθαι τὸν Χριστόν.

16 **Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν.**

Ἀπολιναρίου. Ὃ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· μὴ θαυμάσῃς εἰ ἐγὼ 5 μέλλω ὑψοῦσθαι, ἵνα σωθῆτε ὑμεῖς· καὶ γὰρ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ, καὶ οὕτως ὑμᾶς ἠγάπησεν, ὡς ὑπὲρ τῶν δούλων δοῦναι τὸν Υἱὸν, καὶ δούλων ἀγνωμόνων[a], καίτοι οὐκ ἄν τις οὐδὲ ὑπὲρ φίλου τοῦτο ποιήσειεν.

Ὠριγένους. Παρακληθεὶς ὁ Θεὸς, ὑψωθῆναι τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν 10 εὐδόκησεν, ἵνα πάντες οἱ διὰ πίστεως εἰς αὐτὸν ὁρῶντες, ἀπαλλάττωνται τῆς τῶν πνευματικῶν ὄφεων βλάβης, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἔχωσι· ζωὴ δὲ αἰώνιος οὐκ ἔστιν ἡ κοινὴ, ἥτις καὶ ἑτέροις ζώοις ὑπάρχει, ἀλλ' ἐκ πίστεως καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἐγγιγνομένη.

Τὸ δὲ "ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται," καὶ τὰ 15 ἑξῆς, δηλοῖ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ σωτηρίαν, ὅτι οἱ μὲν πρὸς τὸν τύπον, ἤγουν τὸν χαλκοῦν ὄφιν, τότε βλέποντες Ἰουδαῖοι, τὸν πρόσκαιρον διέφευγον θάνατον, οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τουτέστι τὸν σταυρὸν νῦν ὁρῶντες πιστοὶ, τὸν αἰώνιον διαφεύγωμεν θάνατον· καὶ τότε μὲν δήγματα ὄφεων ἰᾶτο ὁ κρεμάμενος ὄφις, ἐνταῦθα δὲ 20 νῦν τοῦ νοητοῦ δράκοντος θεραπεύει τὰς πληγὰς ἐκ τῶν πιστῶν σταυρωθεὶς ὁ Χριστός.

Τὸ "οὕτως ἠγάπησεν," εἰπὼν, πολλὴν δείκνυσι τὴν ἐπίτασιν· καὶ τὸ "ὁ Θεὸς τὸν κόσμον," πολὺ τὸ μέσον τῆς διαφορᾶς δημιουργοῦ καὶ ποιήματος. 25

Ἀμμωνίου. Ὧδε πάλιν κοινοποιεῖ τὸ πᾶν, οὐκ εἰδὼς χωρισμὸν μετὰ τὴν ἕνωσιν· τῆς γὰρ σαρκὸς τεθείσης ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, καὶ δοθείσης εἰς θάνατον, ὁ Υἱὸς λέγεται δεδόσθαι εἰς τὸν θάνατον, καίπερ ἀπαθὴς μείνας ὡς Θεὸς, τῆς αὐτοῦ μόνης πασχούσης τὰ ἴδια σαρκὸς, ὅτε συνεχώρει καὶ ἤθελεν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ Ἀρειανοὶ λέγουσιν, ὅτι διὰ τοῦτο καλεῖται ὁ Υἱὸς μονογενὴς, ὅτι μόνος ἐκ Θεοῦ γέγονε· πρὸς οὓς λεκτέον, ὅτι καὶ τὸν ἥλιον τινὲς λέγουσι μονογενῆ, καθὸ ὁ ἥλιος μόνος ἐστίν· ἀλλ' οὐκέτι καὶ Υἱός ἐστιν.

[a] εὐγνωμ. Cod.

Καὶ τὸ προσθεῖναι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ οὐ δοῦλον, οὐκ Ἄγγελον, τὴν τῆς ἀγάπης ὑπερβολὴν παρίστησιν. Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἔδωκε" συνεσκιασμένως τὸ πάθος ἠνίξατο.

Ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ πάθους κέρδος σαφέστερον ποιῶν ἐπήγαγε λέγων, "ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν 5 "αἰώνιον." καὶ ἐπειδὴ δύο εἰσὶν αἱ Χριστοῦ παρουσίαι, ἡ ἤδη γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα, περὶ τῆς προτέρας νῦν λέγει, ὅτι "οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, "ἀλλ' ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον." ἐν γὰρ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐπὶ τὸ κρῖναι παραγίγνεται, καὶ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ 10 ἔργα αὐτοῦ.

Κυρίλλου. Οὐκ ἀπέστειλε, φησὶ, κατὰ Μωσέα νόμῳ κατακρίνων τὴν οἰκουμένην, οὐδὲ πρὸς ἔλεγχον τῆς ἁμαρτίας εἰσφέρω τὴν ἐντολήν· οὐδὲ οἰκετικὴν ποιοῦμαι τὴν διακονίαν, ἀλλὰ δεσπότῃ πρέπουσαν τὴν φιλανθρωπίαν εἰσφέρω· ἐλευθερῶ τὸ δοῦλον ὡς Υἱὸς 15 καὶ κληρονόμος τοῦ Πατρὸς, μετασκευάζω τὸν καταδικάζοντα νόμον εἰς δικαιοῦσαν χάριν.

Ἀμμωνίου. Εἰ ἐπὶ τὸ κρῖναι τὸν κόσμον ἐληλύθει ὁ Χριστὸς, πάντας κατέκρινεν· ἀλλὰ προηγουμένως ἦλθεν ἐπὶ τὸ σῶσαι τὸν κόσμον. κρίνει δὲ κατὰ τὸ συμβεβηκὸς τοὺς ἀπιστήσαντας. 20 οὐχ ὡς ὁ Μωϋσέως νόμος ἦλθε κατακρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι.

18 Τί ἐστιν, "ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν οὐ κρίνεται;" τί οὖν, ἐὰν ἀκάθαρτον βίον ἔχῃ ἢ πράξεις οὐκ ἀγαθάς; μάλιστα μὲν τοὺς τοιούτους, οὐδὲ γνησίους εἶναι πιστοὺς ὁ Παῦλός φησι, "Θεὸν γὰρ 25 "ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται·" πλὴν ἐνταῦθα ἐκεῖνο φησὶν, ὅτι κατ' αὐτὸ τοῦτο οὐ κρίνεται, ἀλλὰ τῶν μὲν πονηρῶν ἔργων χαλεπωτέραν δώσει δίκην, ἀπιστίας δὲ ἕνεκεν οὐ κολάζεται διὰ τὸ πιστεῦσαι ἅπαξ.

Κυρίλλου. Προτίθημι τοίνυν τῷ πιστεύοντι γέρας τὸ μὴ 30 καλεῖσθαι πρὸς κρίσιν, τῷ δὲ ἀπειθοῦντι κόλασιν· εἰς τὴν αὐτὴν καὶ μίαν δι' ἀμφοῖν ἀναφέρων ὁδὸν, καὶ τοὺς μὲν ἐφέσει τῇ περὶ τὴν χάριν, τοὺς δὲ φόβῳ τοῦ παθεῖν, ἐπὶ τὸ πιστεύειν εἶναι προθύμως συγκαλῶν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι καθολικῶς πᾶς ὁ μὴ πιστεύων 35

εἰς τὸν Χριστὸν κατάκριτός ἐστι τῇ κολάσει ἀποδοθησόμενος· οὐκοῦν οὔτε ἄγονται οὗτοι εἰς κρίσιν ὡς ἤδη κατακριθέντες· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου νοητέον, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου κέκριται, οὐ μόνον ὅτι αὐτὸς οὐκ ἐπίστευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπείρασε τὸν Κύριον, καὶ εἰς τὸν Ἰούδαν εἰσῆλθεν, ἵνα παραδῷ αὐτὸν εἰς 5 θάνατον. "ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται." πῶς; ὅτι αὐτὸ τὸ ἀπιστεῖν κόλασίς ἐστι· τὸ γὰρ ἐκτὸς εἶναι τοῦ φωτὸς, καὶ κατὰ τοῦτο μεγίστην ἔχει τὴν τιμωρίαν· ἢ τὸ μέλλον προαναφωνεῖ· καθάπερ γὰρ ὁ φονεύσας, κἂν μὴ τῇ ψήφῳ τοῦ κρίνοντος καταδικασθῇ, τῇ τοῦ πράγματος καταδεδίκασται φύσει, οὕτω καὶ ὁ 10 ἄπιστος. καὶ ὁ Ἀδὰμ δὲ ᾗ ἡμέρᾳ ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀπέθανε, καὶ τοίγε ἔζη, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει καὶ τῇ τοῦ πράγματος φύσει τεθνηκὼς ἦν. Ἀποστερεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ ἀπολογίας πάσης διὰ τοῦ εἰπεῖν, "ὅτι ἦλθε τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρω-"ποι μᾶλλον τὸ σκότος." Τίς οὖν τὸν μὴ βουλόμενον ἀπὸ σκό- 15 τους φωτὶ προσελθεῖν ἐλεήσειεν ἄν;

19 Εἰ μὴ ἐληλύθει εἰς τὸν κόσμον τὸ φῶς, εἶχον ἄγνοιαν τῶν καλῶν αἰτιάσασθαι, οἱ μὴ πράξαντες αὐτά· ὡς ἂν τὰς κακίας ἐνεργοῦντες, τόπον ἀπολογίας εἶχον, φάσκοντες, μὴ ἐγνωκέναι αὐτὰ ὄντα κακά. ἀλλ᾽ ἐπεὶ τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, πάσης 20 πεπλασμένης ἀπολογίας φυγαδευομένοις, κρίσις ἔσται ἐξεταστικὴ τῶν πρακτέων καὶ τοῦ φρονήματος ἐξ ἑκάστου ἀποδεχθῆναι· καὶ βασιλείας Θεοῦ τυχεῖν τοὺς ἀγαπήσαντας τὸ φῶς, ὡς ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸ ἀγάπης φῶς καὶ αὐτοὺς γεγενημένους δι᾽ ἔργων ἀγαθῶν καὶ φρονήματος ἀληθοῦς μισῆσαι τὸ σκότος, τοῦτο δὲ ἐστὶν, ἡ 25 κακία καὶ ἡ εὐσέβεια· τοὺς δὲ ἀποστραφέντας τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν ταύτης πάροχον Θεὸν κολάσεων αἰωνίων πειρασθήσεσθαι· ἐπείπερ σπουδάζοντες ἔχειν ἔργα πονηρὰ, ἐμίσησαν τὸ φῶς διὰ φανερώσεως ἐλέγχων αὐτῶν τὰ φαῦλα.

Ἵνα δὲ μή τις εἴπῃ, ὅτι οὐδεὶς ἂν τὸ σκότος προτιμήσειε τοῦ 30 φωτὸς, τίθησι καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ᾽ ἧς τοῦτο ἔπαθον, λέγει "ἦν "γὰρ αὐτῶν," φησὶ, "πονηρὰ τὰ ἔργα" καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστιανισμὸς μετὰ τῆς τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ πολιτείαν ὑγιαίνουσαν ἀπαιτεῖ, αὐτοὶ δὲ βούλονται ἀεὶ ἐγκαλινδεῖσθαι τῷ τῆς ἁμαρτίας βορβόρῳ, διὰ τοῦτο οὐκ ἠθέλησαν οἱ τὰ 35

φαῦλα πράσσοντες μεταθέσθαι πρὸς τὸ σῶφρον[b] τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τοῖς νόμοις, φησὶν, ὑποβαλεῖν τοῖς ἐμοῖς. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς ἀποστερεῖ αὐτοὺς πάσης ἀπολογίας τὸ φῶς, ἐλθὼν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ οὕτω προσέδραμον αὐτῷ, ἀλλ' ἐκεῖνος "ὁ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς" ὁ τῷ Χριστιανισμῷ 5 προστρέχων δηλονότι, "ἵνα φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα, ὅτι ἐν τῷ "Θεῷ ἐστιν εἰργασμένα." καὶ γὰρ ὁ τοιοῦτος μετὰ τοῦ πιστεύειν ὀρθῶς καὶ πολιτείαν ὀρθὴν κατορθοῖ.

Ἴσως ἐρεῖ τις, τί οὖν; οὐκ εἰσὶ καὶ Χριστιανοὶ φαῦλα πράσσοντες καὶ Ἕλληνες ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντες; Χριστιανοὶ μὲν ὅτι 10 φαῦλα πράσσοντες εἰσὶν, οἶδα κἀγὼ, εἰ δὲ καὶ Ἕλληνες ὀρθῶς βιοῦντες, τοῦτο οὐκ οἶδα σαφῶς. Μὴ γάρ μοι τὰς ἀπὸ φύσεως εἴπῃς ἐπιεικεῖς καὶ κοσμίους, οὐ γάρ ἐστι τοῦτο ἀρετή. ἀλλ' εἰπὲ πολλὴν ὑπομένοντα ἀπὸ τοῦ παθεῖν βίαν καὶ φιλοσοφοῦντα, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Εἰ γὰρ βασιλείας ἐπαγγελία καὶ γεέννης ἀπειλὴ, 15 καὶ ἄλλη ἐπιμέλεια, μόλις κατέχει τοὺς ἀνθρώπους ἐν ἀρετῇ, σχολή γε ἂν οἱ περὶ μηδενὸς τούτων πεπεισμένοι μετῆλθον ἀρετήν· εἴ τινες ὑποκρίνονται δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦσιν· ὁ δὲ δόξης ἕνεκα τοῦτο ποιῶν ὅταν ἐξῇ, οὐ φείσεται τοῦ χαρίσασθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς. 20

ΚΕΦ. Δ.

Ζήτησις περὶ καθαρισμοῦ.

22 Διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι "μετὰ ταῦτα ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν "Ἰουδαίαν" καὶ τὰ ἑξῆς, δείκνυσιν ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἑορταῖς εἰς τὴν πόλιν ἀνίῃ, ὥστε ἐν μέσοις αὐτοῖς προτιθέναι τὰ δόγματα, 25 καὶ τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων ὠφέλειαν, μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὰς ἑορτὰς, ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἤρχετο· ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα πολλοὶ συνέτρεχον, τοὺς δὲ πολυοχλοῦντας ἀεὶ κατελάμβανε τόπους, οὐκ ἐπιδεικνύμενος οὐδὲ φιλοτιμούμενος, ἀλλὰ πλείοσι τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχειν ὠφέλειαν σπουδάζων. 30

Εἰ δὲ καὶ λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα, ὅτι ἐβάπτιζεν, οὐχ ὡς αὐτοῦ βαπτίζοντος τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ τὸ τῶν μαθητῶν ἔργον

[b] τοφρῶν Cod.

εἰς τὸν διδάσκαλον ἀνήγαγεν. Καὶ γὰρ προϊὼν φησὶν, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ὅθεν δηλονότι [τις] ἐνταῦθα τοῦτό φησιν, ὅτι αὐτοὶ ἐβάπτιζον μόνοι. Τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸς οὐκ ἐβάπτιζε; προλαβὼν ὁ Ἰωάννης εἶπεν, " αὐτὸς ὑμᾶς βαπτί-" σει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ," Πνεῦμα δὲ οὔπω ἦν δεδωκώς. ἐποίουν 5 *δὲ τοῦτο οἱ μαθηταὶ, βουλόμενοι πολλοὺς προσαγαγεῖν τῇ σωτηριώδει διδασκαλίᾳ.*

Τίνος δὲ ἕνεκεν τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βαπτιζόντων, οὐκ ἐπαύσατο ὁ Ἰωάννης τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ διαμεμένηκε καὶ αὐτὸς βαπτίζων· καὶ γάρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, " ἦν δὲ καὶ Ἰωάννης 10 *" βαπτίζων ἐν Αἰνὼν" κ. τ. ἑ. καὶ μέχρι τῆς εἰς τὸ δεσμωτήριον κατακλείσεως τοῦτο ἐποίει. Τὸ γὰρ εἰπεῖν " οὔπω ἦν βεβλη-" μένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης," δηλοῦντός ἐστι*[c] *ὅτι ἕως τότε οὐκ ἐπαύσατο βαπτίζων. Τίνος οὖν ἕνεκεν ἕως τότε ἐβάπτιζεν; ἵνα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς εἰς πλείονα ζῆλον ἀναγάγῃ, καὶ φιλονει-* 15 *κωτέρους ἐργάσηται· μυριάκις βοῶν, καὶ τῶν πρωτείων ἀεὶ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν, οὐκ ἔπεισεν αὐτοὺς αὐτῷ προσδραμεῖν, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἐποίει, πολλῷ μᾶλλον ἂν ἐποίησε. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τότε μάλιστα ἤρξατο κηρύττειν, ὅτε ἐκ ποδῶν ὁ Ἰωάννης ἐγένετο. οἱ μὲν δὲ ὅτι καὶ διὰ τοῦτο συγχωρηθῆναι τὴν τελευτὴν* 20 *Ἰωάννου ταχίστην αὐτῶν γενέσθαι, ὥστε πᾶσαν τοῦ πλήθους τὴν διάθεσιν ἐπὶ τὸν Χριστὸν μετελθεῖν, καὶ μηκέτι ταῖς τῶν ἀμφοτέρων αὐτοὺς σχίζεσθαι γνώμαις.*

Εἰ δέ τις ἐξετάζοι τί πλέον εἶχε τὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου, ἐροῦμεν, ὅτι οὐδέν. ἑκάτερα γὰρ ὁμοίως 25 *τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος χάριτος ἄμοιρα ἦν, καὶ αἰτία μία ἀμφοτέρως ἦν τοῦ βαπτίζειν, τὸ τῷ Χριστῷ προσάγειν τοὺς βαπτιζομένους.*

25 *Τί σημαίνει ἡ γενομένη ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου πρός τινα Ἰουδαῖον περὶ καθαρισμοῦ; τὴν ζηλοτυπίαν αὐτῶν ἐμφαίνει,* 30 *ἣν εἶχον ἀεὶ πρὸς τοὺς τοῦ Χριστοῦ μαθητὰς πρὸς αὐτόν τε τὸν Χριστὸν, ὡς τοῦ παρ' αὐτῶν βαπτίσματος πλέον τι τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν ἔχοντος· τοῦτο γὰρ πρὸς τὸν Ἰουδαῖον διελέγοντο. ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι, τὰ ἑξῆς δηλοῖ. " Ἦλθον γάρ," φησὶ, " πρὸς*

[c] δηλοῦν ὅτι ἦν Cod.

"τὸν Ἰωάννην καὶ λέγουσι, ῥαββὶ," καὶ τὰ ἑξῆς. "ὃς ἦν μετὰ σοῦ," τουτέστιν, ὃς τάξιν εἶχε μαθητοῦ, ἀποσχίσας βαπτίζει. "ᾧ σὺ "μεμαρτύρηκας," ἀντὶ τοῦ, ὃν σὺ ἐβάπτισας, ὃν σὺ λαμπρὸν ἐποίησας καὶ περίβλεπτον, τὰ αὐτὰ σοὶ τολμᾷ. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον ᾤοντο παρακνίζειν τὸν διδάσκαλον, τουτέστι τὸν βαπτιστὴν, 5 ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτὸν παρευδοκιμεῖσθαι λοιπόν· "πάντες γὰρ ἔρχον-"ται πρὸς αὐτόν." θέλων δὲ τέως καταπλῆξαι καὶ φοβῆσαι αὐτοὺς, καὶ δεῖξαι ὅτι οὐχ ἑτέρως ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ πολεμοῦσιν, αὐτῷ πολεμοῦντες, ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, "οὐ δύναται ἄνθρωπος "λαμβάνειν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν," καὶ τὰ ἑξῆς. 10

Τὸ δὲ, "ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν," οὐδὲν ἄλλο δηλοῦντός ἐστιν[d], ἢ ὅτι καὶ ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσι, καὶ θεομάχοι πάλιν εὑρίσκονται. ἐντεῦθεν αὐτοὺς καὶ παραμυθεῖται ἠρέμα, δεικνὺς, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἀλλὰ Θεός ἐστιν ὁ παρευδοκιμῶν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς δὲ, φησὶν, οὐδὲν οἴκοθεν ἔχομεν, ἀλλὰ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ. Εἰ 15 δὲ λαμπρότερα τὰ ἐκείνου, καὶ πάντες πρὸς αὐτὸν ἔρχονται, οὐ θαυμάζειν χρὴ, τοιαῦτα γὰρ τὰ θεῖα. Τὸ δὲ, "αὐτοὶ ὑμεῖς μοι "μαρτυρεῖτε," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι εἰ ὅλως ἔχεσθέ, φησι, τῆς ἐμῆς μαρτυρίας, καὶ ἀληθῆ ταύτην ἡγεῖσθε, μάθετε ὅτι διὰ ταύτην μάλιστα οὐκ ἐμὲ ἐκείνου, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐμοῦ προτιμᾷν χρή. 20 καὶ γὰρ εἰ μὴ προσῆλθεν ἡ νύμφη, τουτέστι ὁ λαὸς, ἤγουν ἡ Ἐκκλησία, τῷ νυμφίῳ Χριστῷ, τότε ἂν ἤλγησα, νῦν δὲ τούτου γενομένου, ὡς φίλος χαρᾷ χαίρων διὰ τὸ ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου τὴν νύμφην ἐπιγνῶναι αὐτόν. οὕτω γὰρ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς διδασκαλίας ἁρμόζεται τῷ Θεῷ. 25

Καὶ τὸ "ὁ ἑστηκὼς" δὲ, οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι τὰ αὐτοῦ πέπαυται, καὶ ὅτι αὐτὸν λοιπὸν ἑστάναι χρή. καὶ γὰρ ἤνυσται, φησὶ, παρ' ἐμοῦ τὸ ἔργον, ὃ γενέσθαι ἔδει· χρὴ τοίνυν τὰ ἡμέτερα ἐλαττοῦσθαι, αὔξειν δὲ τὰ ἐκείνου.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τοῦ βαπτίσματος νυμφεύεται 30 ὁ Χριστὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἀναγεννηθεῖσαν· ἡ δὲ συζυγία αὕτη ἡ πνευματικὴ διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου συνάπτει Θεῷ· παρθένος ἐστὶ καὶ ἁγνὴ καὶ νύμφη διὰ τὴν τῶν δογμάτων ὀρθότητα, ἡ αὐτὴ καὶ γυνή ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀγαθὰς γεννῶσα πράξεις,

[d] δηλοῦν τουτέστιν Cod.

οὐκ ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἐνσπείροντος ἐν αὐτῇ Χριστοῦ, ἧς οὐδεὶς τῶν γεννητῶν δύναται εἶναι νυμφίος, ἐπείπερ πρωτοτύπως[e] οὐδεὶς αὐτῶν ἐστι δοτὴρ ἀγαθῶν. Πᾶσα οὖν λογικὴ φύσις Ἀγγέλων τε καὶ ἀνθρώπων νύμφη εἰσιν.

Νυμφίος ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία νύμφη, καὶ ὁ 5 νυμφὼν ὁ τόπος τοῦ βαπτίσματος, ἔνθα γίνεται ἡ πνευματικὴ συνάφεια, ἐπειδὴ πάντα φαιδρὰ καὶ χαρᾶς ἀνάμεστα καὶ εὐφροσύνης. Τί γὰρ μακαριώτερον τοῦ καθαρισθῆναι ἁμαρτιῶν καὶ κολληθῆναι Θεῷ, καὶ κοινωνὸν γενέσθαι θείας φύσεως διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετουσίας; ταῦτα γὰρ ὁ ἀρραβών· τὰ δὲ 10 τελειώτερα ἐν τῷ μέλλοντι, ὅτε πάλιν εἰσελθὼν ὁ νυμφίος εἰσάγει σὺν αὐτῷ τὰς παρθένους ψυχάς.

Πάντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπιόντων, ἐλήλυθα γὰρ μαρτυρῆσαι αὐτῷ, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν αὐτῷ δι' ἐμοῦ.

Οὔτε ὁ Χριστὸς αὔξει, οὔτε Ἰωάννης ἐλαττοῦται, ἀλλὰ δίκην 15 ἑωσφόρου ὁ Ἰωάννης ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ἡλίου σκέπεται.

31 Ὁ Χριστὸς ὡς Θεὸς ἐπὶ πλεῖον αὔξει φανερούμενος· ἐμὲ δὲ δεῖ μένειν ἐν οἷς εἰμι. Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν, "ὁ ἄνωθεν ἐρχό- "μενος ἐπάνω πάντων ἐστί;" τὴν ὑπερβάλλουσαν δόξης αὐτοῦ ὑπεροχὴν, καὶ ὅτι οὐδενὸς δεῖταί ποτε, ἀλλ' ἀρκῶν ἐστιν ἑαυτῷ. 20 Ταῦτα δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγε. Τὸ μηδὲ ἐκ τῆς γῆς ὄντα καὶ λαλοῦντα ἑαυτόν φησιν, οὐχ ὅτι δὲ ἐπίγεια ἐφθέγγετο, διὰ τοῦτο εἶπεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς γῆς λαλεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν παραβάλλων ἑαυτὸν, εὐτελῆ καὶ ταπεινὰ καὶ μικρὰ ταῦτα ἐλογίζετο. 25

"Ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ." Οὐκ ἰσομέτρως ἐνεργήσει, φησὶν, εἰς τὸ δύνασθαι πείθειν ὁ γηγενὴς τῷ ἐπὶ πάντας ὄντι Θεῷ. Λαλήσει μὲν γὰρ ὡς ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν μόνῃ συμβούλου κείσεται τάξει.

Ἐπάνω πάντων ἐστὶ τῶν πεποιημένων, οὐχ ὡς ἐν πάσῃ κατα- 30 ριθμούμενος, ἀλλ' ὡς πάντων ἐξῃρημένος καὶ τοῖς πᾶσι θεοπρεπῶς ἐποχούμενος ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, τουτέστιν ὁ τῆς ἄνωθεν ῥίζης ἐκπεφυκὼς, τὴν πατρῴαν ἐφ' ἑαυτῷ φυσικῶς ἀποσώζων εὐφυΐαν, τὸ ἐπάνω πάντων ὑπάρχειν ὁμολογουμένως κεκτήσεται· ἣν γὰρ δὴ

[e] πρωτοτύπῳ Cod.

καὶ ἀμήχανον, μὴ οὐχὶ πάντως τοιοῦτον ὁρᾶσθαι τὸν Υἱὸν, ὁποῖός περ ἂν νοοῖτο, καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν ὁ γεννήσας αὐτόν. Ἀνθρωπινώτερον λαλεῖ διὰ τὴν σάρκα· τῇ γὰρ φύσει παντέλειος ὢν, πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ οἶδεν.

Ὠριγένους. Ἐπεὶ γὰρ ὁ ἐρευνῶν τὰς γραφὰς εὑρίσκει αὐτὰς 5 μαρτυρούσας περὶ Χριστοῦ, οὐκ ἠρεύνουν δὲ αὐτὰς Ἰουδαῖοι ὡς δεῖ, οὐδεὶς τῶν ἀνεξετάστως ταῖς γραφαῖς ἐντυγχανόντων ἐλάμβανε τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν, μόνου καὶ παντὸς τοῦ δυναμένου εἰπεῖν, "ὃν ἔγραψε Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται εὑρήκα-"μεν Ἰησοῦν·" λαμβάνοντος τὴν περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαν καὶ σφρα- 10 γίζοντος "ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστι," προσεπαγγειλάμενος τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῶν προφητῶν ἐν γραφαῖς ἁγίαις περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἀμμωνίου. Ἀντὶ τοῦ ἐπληροφορήθη, καὶ ἔχει ἀπόδειξιν καὶ σφραγίδα. 15

Ἀπεστάλθαι λέγεται ὁ Υἱὸς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἢ διὰ τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν, ἢ ὅτι ὁ Πατὴρ ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔκρυψεν, ἀλλ' ἐξέλαμψεν αὐτὸν ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ὡς ἐκ φωτὸς ἀπαύγασμα. Ἐξελήλυθε γὰρ ὁ Υἱὸς εἰς ἰδίαν ὕπαρξιν, εἰ καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστίν. 20

Ἀπολιναρίου. Ἐπεὶ οὖν τὰ ἐκείνου φθέγγεται, ὅ τε πιστεύων, ὅ τε ἀπιστῶν, ἐκείνῳ καὶ πιστεύει καὶ ἀπιστεῖ. Τὸ δὲ "ἐσφρά-"γισεν" ἀντὶ τοῦ ἔδειξε.

34 Τί ἐστι τὸ, "οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα;" ἐνταῦθα τὴν ἐνέργειαν λέγει· ἡμεῖς μὲν οὖν, φησὶ, μέτρῳ τὴν 25 ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος ἐλάβομεν, αὐτὸς δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀμέτρητον ἔχει καὶ ὁλόκληρον πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν.

Ἀμμωνίου. Ὡς πηγὴ ὢν τοῦ Πνεύματος δίδωσιν αὐτὸς τὴν ἐνέργειαν, λέγει τοῦ Πνεύματος, ἣν οἱ ἄνθρωποι μέτρῳ λαμβάνουσιν. Αὐτὸς γὰρ ὁλόκληρον ἔχει πᾶσαν. ὅλον ἔχει τὸ Πνεῦμα 30 ὁ Υἱὸς οὐσιωδῶς, οὐ μὴν ἐκ μέρους ὡς κτίσμα. Διὸ καὶ αὐτὸς αὐτὸ δίδωσιν, οἱ δὲ ἅγιοι διὰ ἱκεσίας ποιοῦσι τὸν Χριστὸν δι' αὐτῶν ἐπιχορηγῆσαι τὸ Πνεῦμα.

35 Εἰπὼν δὲ ὅτι "ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δέδωκεν "ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ," ὡς περὶ ἀνθρώπου δείκνυται διαλεγομένου 35

τινὸς θαυμαστοῦ, ὅθεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει τὸν λόγον, ἐν τῷ εἰπεῖν "πάντα δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ·" τοῦτο δὲ ποιεῖ εὐπαράδεκτον κατασκευάζων τὸν λόγον. Εἶτα δὲ καὶ αἰώνιον ἔχειν ζωὴν τὸν εἰς τὸν Υἱὸν πιστεύοντα διαμαρτύρεται· τὸν δὲ ἀπειθοῦντα αὐτῷ ἐκπίπτειν αὐτῆς, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ μένειν ἐπ' αὐτόν. 5

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τότε πληροῦται τοῦτο, ὅτε κατὰ τὸν τῆς δευτέρας παρουσίας καιρὸν, πᾶν γόνυ αὐτῷ κάμπτει ἀποβαλόντων ἣν ἔχουσι κακίαν. χεῖρα ὧδε τὴν δύναμιν καλεῖ, ἣν ἔχει ὁ υἱὸς φυσικῶς καὶ οὐ μεταληπτῶς.

36 Κυρίλλου. Ζωὴ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς, "ἐν αὐτῷ 10 "γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καί ἐσμεν·" εἰσοικίζεται δὲ πάντως ἡμῶν τῆς πίστεως, καὶ κατοικεῖ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν τῶν ἁγίων ζωὴν, περὶ ἧς καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι, "τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν "ἡμέραν ἰδεῖν ἀγαθήν;" καὶ ὁ Παῦλος δέ φησι πρὸς τοὺς τῇ 15 κακίᾳ νενεκρωμένους· "ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυ-"πται ἐν τῷ Θεῷ σὺν τῷ Χριστῷ. ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ "ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ." οὐκ εἶπε δὲ, μένει αὐτὸν, ἀλλ' ἐπ' αὐτὸν, δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε αὐτοῦ ἀποστήσεται· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃ τις θάνατον εἶναι πρὸς καιρὸν τὸ οὐκ 20 ὄψεται ζωὴν, ἀλλ' ἵνα πιστεύσῃ ὅτι διηνεκῶς ἐστιν εἰς τὴν κόλασιν τοῦτο τέθεικε, διὰ τούτων αὐτοῦ τῶν ῥημάτων ὠθῶν πρὸς τὸν Χριστὸν, οὐκ αὐτοὺς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας· καὶ γὰρ καθολικὴν ἐποιήσατο τὴν παραίνεσιν. αὐτὸς μὲν ὁ Χριστὸς οὐκ ἐβάπτιζεν, οἱ δὲ ἀπαγγέλλοντες βουλόμενοι διεγεῖραι τοὺς ἀκούοντας 25 εἰς φθόνον τοῦτο ἀπήγγελλον, αὐτὸς δὲ ἀνεχώρει, οὐ δειλίας χάριν, ἀλλ' ἐκκόπτων αὐτῶν τὴν βασκανίαν καὶ παραμυθούμενος τὸν φθόνον· δυνατὸς μὲν γὰρ ἦν, καὶ ἐπελθόντας ἐπισχεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν, ὥστε μὴ ἀπιστεῖσθαι τῆς σαρκὸς τὴν οἰκονομίαν. 30

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ τῆς Σαμαρείτιδος.

4 Ὥσπερ ἔργον αὐτὸν ποιούμενον τὴν τῆς Σαμαρείτιδος ὁδὸν, φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ "ἔδει δὲ αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς

"Σαμαρείας·" τοῦτο δὲ ἐγίνετο, ὥστε πᾶσαν ἐκκοπῆναι Ἰουδαίων ἀπολογίαν· ὅταν γὰρ ἀπήλαυνον, τότε τῆς τῶν ἐθνῶν ἥπτετο κλήσεως.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὅμοροι ἦσαν τῶν Ἰουδαίων οἱ Σαμαρεῖται, διὸ καὶ ἀπὸ τῆς πηγῆς ἔπινον τοῦ Ἰακώβ. Ἄξιον 5 δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν· καὶ γὰρ ὁ τόπος οὗτος ἅπας Σαμάρεια ἐκαλεῖτο. Πόθεν οὖν τὴν προσηγορίαν ἔλαβε; Σόμορ τὸ ὄρος ἐλέγετο ἀπὸ τοῦ κτησαμένου, καθάπερ καὶ Ἡσαΐας φησὶ, "καὶ ἡ κεφαλὴ Σομόρων Ἐφραΐμ·" ἀλλ' οἱ οἰκοῦντες οὐ Σαμαρεῖται ἀλλ' Ἰσραηλῖται ἐλέγοντο. Κρόνου δὲ 10 προϊόντος προσέκρουσαν τῷ Θεῷ, καὶ βασιλεύσαντος Φακὲς ἀνελθὼν Θελγαφαλάσσαρ πόλεις τε εἷλε πολλὰς, καὶ ἐπέθετο τῷ Ἡλᾷ, καὶ φόρου ἐποίησεν ὑποτελεῖς. Ἀλλ' οὗτος τὸ μὲν πρῶτον εἶξεν, ὕστερον δὲ ἀπέστη τῆς ἀρχῆς, καὶ πρὸς τὴν τῶν Αἰθιόπων κατέφυγε συμμαχίαν. ἔγνω τοῦτο ὁ Ἀσσύριος, καὶ 15 ἐπιστρατεύσας καὶ ἀνελὼν αὐτοὺς, οὐκ ἔτι τὸ ἔθνος ἐκεῖ μένειν ἀφίησι διὰ τὴν τῆς ἀποστάσεως ὑποψίαν, ἀλλὰ τούτους τοὺς μὲν εἰς Βαβυλῶνα ἤγαγε καὶ Μήδους, ἐκεῖθεν δὲ ἔθνη διαφόρων τόπων ἀγαγὼν κατῴκισεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ὥστε λοιπὸν ἀσφαλῆ αὐτῷ τὴν ἀρχὴν εἶναι, τῶν οἰκείων ἐχόντων τὸν τόπον. 20 τούτων δὲ γινομένων, βουλόμενος ὁ Θεὸς δεῖξαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὅτι οὐ δι' ἀσθένειαν ἐξέδωκεν Ἰουδαίους, ἀλλὰ διὰ ἁμαρτίας, ἐπαφίησι λέοντας τοῖς βαρβάροις, οἵτινες ἐλυμαίνοντο τὸ ἔθνος ἅπαν. Ἀπηγγέλη οὖν ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ πέμπει ἱερέα τινὰ τὸν παραδώσοντα αὐτοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, ἀλλ' ὅμως οὐδὲ 25 οὕτως ἐξ ὁλοκλήρου τῆς ἀσεβείας ἀπέστησαν, ἀλλ' ἐξ ἡμισείας. Χρόνου δὲ προϊόντος τῶν μὲν εἰδώλων ἀπεπήδησαν, ἐσέβοντο δὲ τὸν Θεὸν, καὶ τῶν πραγμάτων ἐν τούτοις ὄντων, ἐπανελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ζηλοτύπως πρὸς αὐτοὺς εἶχον, ἅτε πρὸς ἀλλοφύλους καὶ πολεμίους, καὶ ἀπὸ τοῦ ὄρους Σαμαρείτας αὐτοὺς ἐκάλουν, 30 καὶ οὐ μικρὰ ἐντεῦθεν ἦν πρὸς αὐτοὺς ἡ φιλονεικία. οὐδὲ ταῖς γραφαῖς πάσαις ἐκέχρηντο, ἀλλὰ τὰ Μωϋσέως μόνα δεχόμενοι, τῶν ἄλλων προφητῶν οὐδένα ἐποιοῦντο λέγον. Ἐφιλονείκουν μέντοι εἰς τὴν εὐγένειαν εἰσωθεῖν ἑαυτοὺς τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ, καὶ πρόγονον αὐτὸν ἀπεγράφοντο, ἅτε 35

ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ὄντα· καὶ τὸν Ἰακὼβ δὲ πατέρα ἐκάλουν, ἅτε ἐκείνου ὄντα ἀπόγονον. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τὰ μὲν πάντων τῶν ἐθνικῶν, καὶ τούτους ἐβδελύσσοντο, ὅθεν καὶ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ ὀνειδίζοντες ἔλεγον, "Σαμαρείτης εἶ σύ·" καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς οὕτως ἐκέλευε λέγων, "εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε." οὐ τῆς 5 ἱστορίας δὲ ἕνεκεν τοῦ τόπου μόνου ἀνέμνησεν ἡμᾶς τοῦ Ἰακὼβ ὁ Εὐαγγελιστής, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι τὴν ἀποβολὴν τὴν Ἰουδαϊκὴν πάλαι γεγενημένην. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺς τόπους αὐτῶν ἀντ' αὐτῶν κατέσχον ἐκεῖνοι. Ἃ γὰρ οἱ προπάτορες αὐτῶν ἔσχον οὐκ ὄντα αὐτῶν, ταῦτα διὰ τὴν ἀσέβειαν 10 ὄντα αὐτῶν, ἀπώλεσαν οὗτοι.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ τόπου λέγων, "ἔρχεται εἰς πόλιν Σαμαρείας," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα ὅταν ἀκούσωμεν τῆς γυναικὸς λεγούσης, "Ἰακὼβ ὁ πατὴρ ἡμῶν "ἔδωκεν ἡμῖν τὴν πηγὴν ταύτην," μὴ ξενισθῶμεν· ὁ γὰρ τόπος 15 ἐκεῖνος ἦν ἔνθα ὑπὲρ τῆς Δίνας οἱ περὶ τὸν Λευῒ καὶ Συμεὼν ἀγανακτοῦντες τὸν χαλεπὸν ἐκεῖνον εἰργάσαντο φόνον. Εἰπὼν δὲ "κεκοπιακὼς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας," ἔδειξεν ὅτι οὕτως ἐβάδιζεν εὐτόνως, ὡς καὶ κοπιᾶσαι, οὐδὲ γὰρ ὑποζυγίοις ἐκέχρητο· πανταχοῦ παιδεύων ἡμᾶς τὸ αὐτουργὸν καὶ ἀπέριττον, καὶ μὴ πολλῶν δεῖσθαι. 20 Τὸ δὲ "οὕτως" ἀντὶ τοῦ ὡς ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ ὅτι οὐκ ἐπὶ θρόνου, ἀλλ' ἐπ' ἐδάφους ἐκάθητο, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ παρὰ τὴν πηγὴν ἀναψύχων αὐτό· ἦν γὰρ ἡμέρα μέση. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών, "ὥρα ἦν ὡσεὶ ἕκτη." οὐ τὸ ἐπίπονον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄτυφον ἐντεῦθεν δείκνυται, ἐκ τοῦ μόνον αὐτὸν ἐπὶ 25 τῆς ὁδοῦ καταλειφθῆναι. Μανθάνωμεν δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς τροφὰς ἠμελημένον, ἐκ τοῦ ἀπελθεῖν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ ἀγοράσαι ἄρτους, ὅπως καὶ ἡμεῖς παιδευθῶμεν κρατεῖν γαστρὸς καὶ καταφρονεῖν διαφόρων ἐδεσμάτων, καὶ μὴ περισπούδαστον τὴν ταύτης εἶναι νομίζειν λειτουργίαν. 30

Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι ἐν ᾧ καιρῷ ἅπαντες ἀριστοποιοῦνται, οὗτοι τὰς τροφὰς ἠγόραζον· καὶ ἵνα μή τις ἀναισχυντῶν λέγῃ, ὅτι ὁ προστάσσων μὴ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν εἰσιέναι, Σαμαρείταις διαλέγεται, διὰ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι αὐτῷ ἐπὶ τοῦ τόπου καθέδρα διὰ τὸν τόπον γέγονεν, οὐ μὴν διὰ τὸ 35

συντυχεῖν τῇ γυναικὶ, καὶ περὶ τῆς γυναικὸς, ὅτι διὰ τὸ ἀντλῆσαι ὕδωρ ἐξῆλθε, παραγενόμενον δὲ τὸ γύναιον οὐκ ἐχρῆν λοιπὸν ἀπώσασθαι, οὕτω πολλὴν φιλομαθίαν ἐπιδεικνύμενον· διὸ καὶ εὔλογον αἰτίαν εἰσάγει τῆς πρὸς αὐτὸν διαλέξεως· αἰτεῖ γὰρ ὕδωρ διὰ τὸ δίψος. Πόθεν δὲ αὐτὸν Ἰουδαῖον νομίσασα εἶναί φησι πρὸς αὐτόν 5 "πῶς σὺ Ἰουδαῖος ὢν," καὶ τὰ ἑξῆς; ἀπὸ τοῦ σχήματος ἴσως καὶ τῆς διαλέξεως. χρὴ δὲ σκοπῆσαι, πῶς διεσκεμμένον ἦν τὸ γύναιον· εἰ γὰρ ἔδει φυλάξασθαι, τὸν Κύριον ἔδει, οὐκ ἐκείνην· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι Σαμαρεῖται Ἰουδαίοις οὐ συγχρῶνται, ἀλλὰ Ἰουδαῖοι Σαμαρείτας οὐ προσίενται, ἀλλ' ὅμως ἡ γυνὴ οὐδὲ οὕτως 10 ἐσίγησεν, ἀλλ' ὡς οἴεται διορθοῦται τὸ μὴ κατὰ νόμον γινόμενον. Ὁ δὲ Χριστὸς πρότερον δείξας αὐτὴν ἀξίαν οὖσαν ἀκοῦσαι καὶ μὴ παροφθῆναι, τότε ἑαυτὸν ἐκκαλύπτει, καί φησι πρὸς αὐτήν· "εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ ἔμελλεν εὐθέως μαθοῦσα ὅστις ἐστὶν, ὑπακούεσθαι καὶ προσέξειν αὐτῷ, διὸ 15 καὶ ἐπιεικῶς πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται λέγουσα· "Κύριε, οὔτε "ἄντλημα ἔχεις," καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰποῦσα δὲ, "Κύριε," ἔδειξεν ὅτι εὐθέως τῆς ταπεινῆς ὑπονοίας ἀπέστη, πολλὴν αὐτῷ τὴν τιμὴν ἀπονείμασα· καὶ ἄλλως μὲν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ἄλλως δὲ ὑπώπτευεν ἐκείνη, "πόθεν ἔχεις τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν" λέγουσα. Προβάλ- 20 λεται δὲ πατέρα τὸν Ἰακὼβ, εἰς τὴν Ἰουδαϊκὴν εἰσωθοῦσα ἑαυτὴν εὐγένειαν, καὶ ὅτι "αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν," φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὐ δυνήσῃ δοῦναι ἕτερον τούτου βέλτιον, εἰ μή τι γε τοῦ Ἰακὼβ μείζονα ὁμολογεῖς εἶναι σαυτόν. οὕτως ἐκ πρώτης ἀποκρίσεως ἐδείξατο νόημα μέγα καὶ ὑψηλόν. 25

12 Τίνος ἕνεκεν ἐκείνης εἰπούσης, "μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς "ἡμῶν Ἰακὼβ," αὐτὸς οὐκ εἶπεν αὐτῇ, ναὶ μείζων εἰμί; ἵνα μὴ δόξῃ κομπάζειν, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φαινομένης· δι' ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει· ἐκ τούτου μὲν γὰρ, φησὶ, τοῦ ὕδατος ὁ πίνων διψήσει πάλιν· "ὃς δ' ἂν πίῃ ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω 30 "αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ θαυμάζεις, φησὶ, τὸν Ἰακὼβ, ὅτι ἔδωκε τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἐξ οὗ ὁ πίνων πάλιν διψήσει, πολλῷ μᾶλλον θαυμάσαι χρὴ τὸν πολὺ τούτου βέλτιον ὕδωρ παρέχοντα "καὶ γὰρ τὸ ὕδωρ," φησὶν, "ὃ "ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς 35

ζωὴν αἰώνιον," τοῦτο δὲ εἶπε τὸν καθαρμὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν πολλὴν παραψυχὴν ἐνδεικνύμενον τὴν ἐγγινομένην ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸν διανοίαις. πολὺ οὖν συνετωτέρα τοῦ Νικοδήμου ἡ γυνὴ αὕτη φανεῖσα καὶ ἀνδρειοτέρα, εὐθέως ἐπίστευσε καί φησι, "Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ·" ἐκεῖνος γὰρ μυρίων τοιούτων 5 ἀκούων ἔλεγε, πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; αὕτη δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον δὲ οὐδὲ μετὰ κατασκευῆς, ἀλλ' ἐν ἀποφάσεως τάξει δεξαμένη τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν λῆψιν εὐθέως ἐπείγεται. προετίμησέ γε αὐτὸν τοῦ Ἰακὼβ, εἰποῦσα "ἵνα "μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχομαι ἐνθάδε ἀντλεῖν," τοῦτο γὰρ, φησὶ, γινο- 10 μένου, οὐκέτι δέομαι ταύτης τῆς πηγῆς.

16 Εἶπε δὲ αὐτῇ, "ὕπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου" διὰ τὸ ἐπικεῖσθαι αὐτὴν τοῦ λαβεῖν, ὡσανεὶ ἐνδεικνύμενος, ὅτι κακεῖνον δεῖ κοινωνῆσαι τούτων ὧν σὺ ποθεῖς. ἐκείνη δὲ σπεύδουσα λαβεῖν, ἅμα δὲ καὶ κρύπτουσα τὸ τοῦ πράγματος αἰσχρὸν, φησὶν, "ἄνδρα οὐκ ἔχω·" αὐ- 15 τὸς δὲ διὰ προφητείας λοιπὸν ἀποκαλύπτων τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ, ἀμφότερα μετὰ ἀκριβείας λέγει· τούς τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησε, καὶ τὸν νοῦν κρυπτόμενον ἤλεγξεν. οὐκ ἐδυσχέρανε δὲ ἐκείνη ταῦτα ἀκούσασα, οὐδὲ ἀφεῖσα ἔφυγεν, ἀλλὰ θαυμάσασα μᾶλλον καὶ προσκαρτερήσασα πλέον, λέγει, "Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σὺ," 20 ἀπὸ πολλῆς φιλοσοφίας· τὸ δὲ "θεωρῶ" ἀντὶ τοῦ, φαίνει μοι, εἶπεν, ὅθεν καὶ περὶ δογμάτων εὐθέως αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ βιωτικῶν, οὐδὲ περὶ σώματος ὑγιείας, οὐδὲ περὶ χρημάτων, ἀλλὰ τί; "οἱ πατέρες ἡμῶν," φησὶν, "ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν·" τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ λέγουσα, καὶ γὰρ ἐκεῖ, φασὶ, τὸν υἱὸν 25 αὐτὸν ἀνηνοχέναι, "καὶ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν "ὁ τόπος ἔνθα χρὴ προσκυνεῖν." ἴδες πῶς ὑψηλοτέρα τῇ διανοίᾳ γέγονε; ἡ γὰρ μὴ ὑπὲρ τοῦ σκύλλεσθαι διὰ τὸ διψεῖν πρὸ μικροῦ μεριμνῶσα, ὑπὲρ δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπὸν, διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο μὴ λύσας τὸ ζήτημα, οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, πολὺ 30 μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψεν, ὅπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ οὐδὲ Ναθαναὴλ ἐγνώρισε· φησὶ γὰρ, "πίστευσόν μοι γύναι, ὅτι ἔρχεται "ὥρα," καὶ τὰ ἑξῆς. αὐτὴ μὲν γὰρ ἐσπούδαζεν ἐντιμότερα δεῖξαι τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν, αὐτὸς δὲ οὐ πρὸς ταύτην ὑπήντησε τὴν ἐρώτησιν, ἀμφοτέρων δὲ τῶν τόπων τὰ πρεσβεῖα ἀνελὼν, δια- 35

νίστησιν αὐτῆς τὴν ψυχὴν, δεικνὺς ὅτι οὔτε Ἰουδαῖοι οὔτε αὐτοὶ ἔχουσί τι πρὸς τὸ μέλλον δωρεῖσθαι· πλὴν καὶ οὕτω τοὺς Ἰουδαίους σεμνοτέρους ἀπέφηνεν εἰπὼν, " ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, καὶ τὰ ἑξῆς.

Πῶς δὲ οὐκ ᾔδεσαν οἱ Σαμαρεῖται ὃ προσεκύνουν; πέμψαντες 5 ἀπήγγειλαν, ὅτι ὁ τοῦ τόπου Θεὸς αὐτοὺς λυμαίνεται, οὐδὲν πλέον περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδώλων φανταζόμενοι, διὸ καὶ ἐπέμειναν καὶ δαιμόνια θεραπεύοντες καὶ αὐτόν. Ἰουδαῖοι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπονοίας, καὶ τῆς οἰκουμένης ᾔδεσαν αὐτὸν Θεὸν ὄντα, καὶ εἰ μὴ πάντες. Οὐ χρὴ δὲ θαυμάζειν ὅτι μετὰ 10 Ἰουδαίων αὐτῶν ἀριθμεῖ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς γυναικὸς διαλέγεται ὡς προφήτης, ὡς Ἰουδαῖος· διὸ καὶ τὸ " προσκυνοῦμεν" τέθεικε.

21 Τί σημαίνων, φησὶν, " ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν;" ἢ ὅτι τῇ οἰκουμένῃ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖθεν γέγονε. Τὸ γὰρ εἰδέναι 15 Θεὸν καὶ καταγιγνώσκειν εἰδώλων, ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει, καὶ τὰ ἄλλα πάντα δόγματα· καὶ παρ' ὑμῖν δέ φησιν αὐτὸ τοῦτο τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς. Ἀπὸ γοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. σωτηρίαν οὖν ἢ ταῦτα, ἢ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν καλεῖ, μᾶλλον δὲ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, ἀμφότερα ταῦτα σωτηρίαν 20 καλῶν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τὸ ἐξ αὐτῶν ἐσαρκῶσθαι τὸν Υἱὸν, ἢ ὅτι ἐξ ἐκείνων ἤρξαντο εἰδέναι τὸν ἕνα Θεὸν, ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

Ὠριγένους. Ὅταν ἀκούσῃς ὅτι " ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἡ σωτη- 25 " ρία ἐστὶν," περὶ τοῦ ταῦτα λέγοντος ἄκουε τὰ εἰρημένα. Αὐτὸς γὰρ ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, ὁ γενόμενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα. τὸ δὲ " ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστι," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰ καὶ πλεονεκτοῦμεν ὑμῶν, ὦ γύναι, φησὶ, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως, πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τρόπος τέλος 30 ἕξει λοιπόν. Οὐ γὰρ τὰ τῶν τόπων ἀμειφθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἐφέστηκε, καὶ οὐχ ὡς τὰ ὑπὸ τῶν προφητῶν εἰρημένα παρέκτασιν χρόνου λήψονται. Εἰπὼν δὲ " ἀληθινοὺς," συνεξέβαλε Σαμαρείταις

Ἰουδαίους· εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμείνους οὗτοι, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάττους πολλῷ, καὶ τοσοῦτον ὅσον ἀληθείας τόπος.

Ἀμμωνίου. Οἱ ἀληθεῖς προσκυνηταὶ ἐν παντὶ τόπῳ προσάγουσι τῷ Θεῷ τὰς πνευματικὰς θυσίας, ὅ ἐστιν ἀρετὴ καὶ θεοσέβεια. 5

Περὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λέγει, ὅτι ἡ ἀληθὴς προσκύνησις καὶ Θεῷ πρέπουσα αὕτη ἐστι· "τοιούτους γὰρ ὁ πατὴρ, φησὶ, ζητεῖ "τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῷ," τοὺς μὴ τόπῳ περικλείοντας τὴν λατρείαν, ὡς ὑμεῖς οἱ Σαμαρεῖται, καὶ τοὺς τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύοντας, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, "ᾧ καὶ λατρεύω ἐν 10 "τῷ πνεύματί μου." Ἡ γὰρ πρὸ τούτου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γιγνομένη προσκύνησις συγκαταβάσεως ἦν.

Εἰπὼν, "πνεῦμα ὁ Θεὸς," τὸ ἀσώματον λέγει. Εἰ τοίνυν οὐκ ἔστι σῶμα, φησὶ, καὶ τὴν λατρείαν αὐτοῦ τοιαύτην εἶναι δεῖ, καὶ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἀσωμάτου προσφέρεσθαι, τουτέστι διὰ τῆς ψυχῆς, 15 διὰ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος, τοῦτο γὰρ δῆλοι, ὅτι "τοὺς προσκυ- "νοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν."

25 Πόθεν Σαμαρείταις τὸ προσδοκᾷν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν; τοῦτο γὰρ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν γυναῖκα εἰπεῖν πρὸς τὸν Χριστὸν," "ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστὸς," καὶ τὰ ἑξῆς· τὸν 20 Μωϋσέως δεξάμενοι νόμον, ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων, καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψε· τὸ γὰρ "ποιήσωμεν "ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμίωσιν ἡμετέραν" πρὸς τὸν Θεὸν εἴρηται—καὶ τῷ Ἀβραὰμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτος ἦν ὁ διαλεγόμενος, καὶ ὁ Ἰακὼβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγεν, "οὐκ ἐκλείψει 25 "ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται." καὶ αὐτὸς δὲ Μωϋσῆς, φησὶ, "προφήτης ἡμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ "τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμὲ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε·" καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτά ἐστι τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακηρύττοντα. Διὰ τοῦτο οὖν φησὶν ἡ γυνὴ πρὸς αὐτὸν, "ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος 30 "Χριστὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. Αὐτὸς δὲ λοιπὸν ἐκκαλύπτων ἑαυτὸν φησὶν, "ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι," ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητησάσῃ τῇ γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἀγαγὼν, εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκά-

λυψε, καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσι, "εἰπὲ ἡμῖν εἰ σὺ "εἶ ὁ Χριστὸς," ἐπειδὴ οὐδὲν τὸ μαθεῖν ἠρώτων τοῦτο, οὐκ ἀπεκρίνατο αὐτοῖς σαφῶς, ταύτῃ δὲ διὰ τὸ εὐγνωμονεστέραν εἶναι, εἶπε φανερῶς· καὶ γὰρ ἐξ ἀδεκάστου καὶ ἁπλῆς γνώμης καὶ διανοίας ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· καὶ γὰρ ἀκού- 5 σασα ἐπίστευσε, καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγήνευσε, καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἐστὶν ἰδεῖν καὶ τὸ ἠκριβωμένον καὶ τὸ πιστόν.

27 Ἀπαρτισθείσης τῆς διδασκαλίας εὐκαίρως ἀπήντησαν καὶ οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Τί ἐθαύμαζον; τὸ ἄτυφον, τὸ μεθ' ὑπερβολῆς ταπεινὸν, ὅτι οὕτω περί- 10 βλεπτος ὢν ἠνείχετο μετὰ τοσαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικὶ διαλέγεσθαι πενιχρᾷ καὶ Σαμαρείτιδι· ἀλλ' ὅμως ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν τηρεῖν· οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ᾐδοῦντο. εἰ δὲ ἀλλαχοῦ φαίνονται παρρησιαζόμενοι, οἷον ὅταν ὁ Ἰωάννης 15 ἐπιπίπτει αὐτοῦ τῷ στήθει, ὅταν αὐτῷ προσίεντες λέγουσι τίς μείζων, καὶ ὅταν υἱοὶ Ζεβεδαίου καλοῦσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν, καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων αὐτοῦ καθίσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξετάζειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς διέφερε τὸ γινόμενον. 20

28 Ἡ δὲ γυνὴ οὕτως ὑπὸ τῶν εἰρημένων αὐτῇ ἀνήφθη, ὡς καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφεῖναι, καὶ δραμεῖν εἰς τὴν πόλιν, καὶ πάντα δῆμον ἑλκύσαι πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν· ὅπερ ἐποίησαν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ αὐτὴ πεποίηκεν, οὐχ ἕνα ἢ δύο καλοῦσα, ἀλλὰ πόλιν ὁλόκληρον, "δεῦτε," βοῶσα "καὶ ἴδετε 25 "ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα." Ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν καλεῖ, συνετῶς καὶ τοῦτο ποιοῦσα καὶ συγκαταβατικῶς, καὶ οὐδαμῶς ἐπῃσχύνθη τοῦ εἰπεῖν, "ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα·" καίτοιγε ἦν εἰπεῖν ἑτέρως, δεῦτε, ἴδετε προφήτην προφητεύοντα· ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχῇ θείῳ πυρὶ, πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοι- 30 πὸν ὁρᾷ, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ πρὸς αἰσχύνην.

Τὸ δὲ, "μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; εἶπε βουλομένη οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως μόνον παρεισάγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τῆς ψήφου ταύτης ποιῆσαι κοινωνοὺς, ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον. Ἠρώτων δὲ οἱ μαθηταὶ τὸν Χριστὸν, τουτέστι 35

παρεκάλουν· τοῦτο γὰρ δῆλοι τῇ ἐγχωρίῳ αὐτῶν φωνῇ λέγοντες "ῥαββὶ, φάγε," οὐκ ἐκ προπετοῦς γνώμης, ἀλλ' ἐκ πολλῆς φιλοστοργίας πρὸς τὸν διδάσκαλον, καὶ γὰρ ἔβλεπον αὐτὸν κεκμηκότα ὑπὸ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς φλογὸς[f] τῆς ἐπικειμένης.

31 Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν αὐτοῖς, "ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἣν 5 "ὑμεῖς οὐκ οἴδατε;" δεικνὺς οἵαν ἐπιθυμίαν ἔχει περὶ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας· ταύτην γὰρ "βρῶσιν" ἐκάλεσεν, οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου δὲ, ἀλλὰ δι' αἰνιγμάτων τὰ μὲν ἀποκαλύπτει, ὥσπερ καὶ τοῦτο, ἵνα εἰς ἀπορίαν ἐμβαλὼν τὸν ἀκροατὴν παρασκευάσῃ ἐπιπόνως ζητεῖν τὸ λεγόμενον, αὐτοὶ δὲ τὴν αἰδῶ τὴν συνήθη κατέχοντες, 10 αὐτῷ μὲν πεῦσιν οὐκ ἐτόλμησαν προσαγαγεῖν· πρὸς ἀλλήλους δὲ ἔλεγον "μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;" διὸ καὶ αὐτὸς σαφέστερον αὐτοῖς ἀπεκάλυψε λέγων, "ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ "θέλημα τοῦ Πατρός μου," ὅπερ ἑρμηνεύων ἐπήγαγεν, "οὐχ "ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνόν ἐστιν, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται," 15 καὶ τὰ ἑξῆς.

Κυρίλλου. Ὅλος μὲν ἐξ ὅλου πρὸς τὴν τῶν κεκλημένων σωτηρίαν συντείνεται, ποιεῖται δὲ λόγον οὐδένα τῆς τοῦ σώματος τροφῆς, καίτοι κεκμηκὼς ἐξ ὁδοιπορίας, ἵνα πάλιν διὰ τούτου τοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὠφελήσῃ διδασκάλους, καὶ καμάτου μὲν παν- 20 τὸς ἀναπείσῃ περιορᾷν, κρείττονα δὲ τῆς περὶ τὸ σῶμα φροντίδος τὴν ἐπὶ τοῖς σωζομένοις ποιεῖσθαι σπουδήν.

Ἀμμωνίου. Ὡς διδασκάλους τῆς οἰκουμένης διδάσκει τοὺς μαθητὰς προτιμᾷν τῆς οιασδηποτοῦν βρώσεως τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ὡς ἐπιθυμεῖ τις τροφῆς, οὕτω κἀγὼ τῆς σωτηρίας τῶν 25 ἀνθρώπων.

Ἀπολιναρίου. Δηλοῦσιν ὅτι τὰς διακονίας τῶν προφερόντων ἐδέχετο, καίτοι δυνατὸς ὢν τρέφειν καὶ μὴ τρέφεσθαι. εὐεργεσία γὰρ μεγίστη τὸ τρέφειν Χριστὸν, ἧς οὐκ ἐφθόνει τοῖς βουλομένοις, διὸ καὶ τοῖς μαθηταῖς τὸ ἴσον ἔταξεν. 30

Κυρίλλου. Ἀπεστάλθαι δέ φησι, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἢ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον, ἢ ὡς Λόγος ἐκ τοῦ γεννήσαντος νοῦ, προκύπτων τινὰ καὶ πεμπόμενος. Καὶ μετ'

[f] φοιγὸς Cod.

ὀλίγα—Τοιγαροῦν ὑπάρχων ὁ Υἱὸς τὸ ἀγαθὸν τοῦ Πατρὸς θέλημα, τελειοῖ τὸ ἔργον αὐτοῦ, σωτηρίαν τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν ἀναδεικνύμενος. χώρας μὲν καὶ θερισμὸν τὸ πλῆθος τῶν ἑτοίμων πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγματος ὀνομάζει· ὀφθαλμοὺς δὲ ἐνταῦθα λέγει, ἢ τοὺς τῆς διανοίας ἢ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἑώρων λοιπὸν τὸ 5 πλῆθος τῶν Σαμαρειτῶν ἐρχόμενον· τὴν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἑτοιμότατα τὰς χώρας τὰς λευκαινομένας φησίν. ὥσπερ γὰρ οἱ ἀστάχυες ἐπειδὰν λευκανθῶσι πρὸς ἀμητὸν εἰσὶν ἕτοιμοι· οὕτω καὶ οὗτοι πρὸς σωτηρίαν ἦσαν παρεσκευασμένοι. "Ὁ θερίζων," φησὶ, "μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα 10 "καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων." Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Οἱ προφῆται, φησὶν, ἔσπειραν καὶ οὐκ ἐθέρισαν· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀπεστέρηνται τῆς ἡδονῆς, ἀλλὰ σὺν ἡμῖν χαίρουσιν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσι· τοῦτο δὲ οὐ συμβαίνει ἐν τοῖς αἰσθητοῖς γενέσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Ἐὰν γὰρ ἐν τοῖς 15 αἰσθητοῖς συμβῇ ἕτερον σπεῖραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ χαίρουσιν, ἀλλ' οἱ θερίζοντες· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ σπείραντες ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσι. Τίνος ἕνεκεν, φησὶν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, "ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ "οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε;" ἵνα ὅταν αὐτοὺς ἀποστέλλῃ, μὴ 20 θορυβηθῶσιν ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπίπονον πεμπόμενοι· τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τὸ τῶν προφητῶν ἦν· διό φησιν, ἄλλοι κεκοπιάκασι," τουτέστιν, οἱ προφῆται, "καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε."

Ἀμμωνίου. Ὡς ἐμοῦ ὄντος τοῦ σπόρου, καὶ διὰ προφητῶν 25 ἐλαλήθη, πέμπω ὑμᾶς θερίσαι. οἱ μαθηταὶ καὶ τοὺς Ἕλληνας τῶν γηΐνων καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῶν σαρκικῶν τοῦ νόμου λατρειῶν ἀποτέμνουσι, καὶ εἰς τὴν ἅλω ἀποτίθενται, ὃ ἐστὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπου στάχυς τριβόμενος γίνεται σῖτος, ὁ ζωοποιῶν τοὺς πιστούς.

Ὁ πνευματικὸς θερισμὸς, ὅ ἐστιν ἡ θεοσεβὴς ἐργασία, τὴν 30 μὲν ἀπόθεσιν καὶ τὸν ἀποθησαυρισμὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἀπόλαυσιν ἀτελεύτητον· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς ἀνταποδόσεως.

39 "Ἐκ τῆς πόλεως δὲ ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν "Σαμαρειτῶν," ἐπειδὴ συνεώρων ὅτι οὐκ ἂν ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι 35

ἑτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμπευσε βίον. Ἐμαρτύρει γὰρ λέγουσα "ὅτι εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα." Διὸ καὶ ἐβούλοντο διηνεκῶς κατέχειν αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι "ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς." Αὐτὸς δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπείσθη ποιῆσαι· δύο δὲ μόνον ἡμέρας ἔμεινε παρ' αὐτοῖς, ὅθεν 5 "καὶ πολλῷ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ," καίπερ σημεῖον οὐδὲν ἰδόντες[g]. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ θαύματα θεασάμενοι, καὶ τοῖς προφήταις συντραφέντες, οὐ μόνον οὐ κατεῖχον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπήλαυνον.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σαμαρεῖται αἰτοῦσι τὸν Χριστὸν 10 μεῖναι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι τινές εἰσιν ἀλλογενεῖς, καὶ οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐδίωκον αὐτὸν, ὅτι "ἐχθροὶ τοῦ "ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν διδάσκουσαν ὑπερηκόντισαν· εὐθέως γὰρ ἐνόησαν ὅτι τὴν οἰκουμένην ἐπισπάσασθαι ἔμελλον, ὅτι ἐπὶ 15 διορθώσει τῆς κοινῆς ἦλθε σωτηρίας, ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίοις μέλλει ἀποκλείειν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀλλὰ πανταχοῦ σπείρειν τὸν λόγον· ἀλλ' οὐχ Ἰουδαῖοι οὕτως, ἀλλὰ ζητοῦντες τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.

42 Οὐχ ἁπλῶς δὲ καλοῦσιν αὐτὸν Σωτῆρα οἱ Σαμαρεῖται, ἀλλὰ 20 τοῦ κόσμου, ὡς τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν παρέχοντα. Ἦλθον μὲν γὰρ πολλοὶ σῶσαι καὶ Ἄγγελοι καὶ προφῆται, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ μόνου λέγουσιν, "ὅτι ἀληθινὸς Σωτὴρ οὗτός ἐστιν." Διὸ καὶ τὴν πρώην[h] αὐτοὺς διδάσκουσαν ὑπερηκόντισαν ὕστερον, φιλοτιμούμενοι ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμάζειν αὐτὸν, ἐνόησαν γὰρ εὐθέως 25 ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ὧν ἐδίδασκεν αὐτοὺς, τὸν ὄντως Σωτῆρα αὐτὸν εἶναι, καὶ οὐχ ἕνα τῶν πολλῶν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ λέγουσιν ἡμῖν οἱ Εὐαγγελισταὶ τὰ θαυμαστὰ ῥήματα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ; ὅπως μάθωμεν, ὅτι πολλὰ τῶν μεγάλων παρατρέχουσιν· ἐκ δὲ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων 30 ἵνα ἡμεῖς αὐτοὶ συνορῶμεν τὴν τούτων δύναμιν.

[g] ἰδότες Cod. [h] πώρην Cod.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.

43 Διὰ τί μετὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν ὅτι ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, προσέθηκεν ὅτι "αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν "ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει;" ἐπειδὴ οὐκ 5 εἰς τὴν Καπερναοὺμ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ. Ἵνα γὰρ μὴ ἐξετάσῃ τις διὰ τί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν λέγων ὅτι οὐ προσεῖχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἵνα μὴ μεῖζον αὐτοῖς τὸ κρίμα γένηται. 10

Πατρίδα δὲ ἑαυτοῦ καλεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον δηλῶν· τί οὖν οὐχ ὁρῶμεν, φησὶ, καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις πολλοὺς θαυμαζομένους, μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ τῶν σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δέ τινες ἐν τῇ αὐτῶν τιμῶνται πατρίδι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ· ἡ γὰρ συνήθεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν 15 εἴωθεν.

Ἀμμωνίου. Οὐχ ὡς τιμῆς ἀντιποιούμενος ἐξῆλθεν, ἀλλὰ τῶν πολιτῶν φειδόμενος· ὅτι γὰρ ἑώρων αὐτὸν, ἐθυμοῦντο· ὃς ἐν τιμῇ ὢν τῇ θείᾳ ἐσαρκώθη, καὶ τὸν ἀτιμότατον ὑπέστη θάνατον διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν. 20

Ὧδε ἑαυτὸν καλεῖ τὸν προφήτην τὸν ὑπὸ Μωϋσέως προανακηρυχθέντα, ὃς καὶ προφήτης οἰκονομικῶς ἐκλήθη, αὐτὸς ὢν ὁ τοῦ Πνεύματος χορηγὸς ὡς Θεὸς, δι' οὗ προφῆται ἐπροφήτευον. μέμνηται δὲ τῶν Γαλιλαίων ἀποδεξαμένων αὐτὸν, ἵνα δείξῃ ὅτι οἱ κακιζόμενοι οὗτοι μάλιστα προσερχόμενοι αὐτῷ εὑρίσκονται. 25 Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, "ἐκ Ναζαρὲτ δύναταί τι ἀγαθὸν εἶναι;" ἄλλος δὲ "ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται," ἀλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι πιστεύουσιν εἰς αἰσχύνην Ἰουδαίων· εὑρέθησαν δὲ καὶ Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ῥημάτων αὐτὸν, 30 οὗτοι δὲ ἑωρακότες, φησὶ, τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν.

46 Τίνος ἕνεκεν ἀναμιμνήσκει τοῦ θαύματος ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον;" τῶν Σαμαρειτῶν τὸ ἐγκώ-

μιον αὐξῆσαι βουλόμενος· οἱ μὲν γὰρ Γαλιλαῖοι καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέξαντο, οἱ δὲ Σαμαρεῖται οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας μόνης. Βασιλικὸν δὲ καλεῖ, ἤτοι ὡς ἐκ τοῦ γένους τοῦ βασιλικοῦ ὑπάρχοντα, ἢ ἀξιώματι ἀρχῆς ἕτερον, οὕτω καλούμενον ἔχοντα. τινὲς 5 μὲν οὖν ἐκεῖνον αὐτὸν εἶναι νομίζουσι τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ· δείκνυται δὲ ἕτερος ὢν παρ' ἐκεῖνον, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. ἐκεῖνος μὲν γὰρ βουλομένου τοῦ Χριστοῦ ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὗτος δὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἕλκει· κἀκεῖνος μέν φησιν, οὐκ εἰμὶ ἄξιος, οὗτος δὲ καὶ κατεπείγει· κακεῖ 10 μὲν ἀπὸ τοῦ ὄρους καταβὰς εἰς Καπερναοὺμ εἰσίει, νῦν δὲ ἀπὸ τῆς Σαμαρείας, καὶ οὐκ εἰς Καπερναοὺμ, ἀλλ' εἰς Κανᾶ· κἀκείνου μὲν ὁ παῖς παραλύσει κατείχετο, ὁ δὲ τούτου υἱὸς πυρετῷ.

48 Περὶ τίνων εἶπεν ὁ Χριστὸς, "ὅτι ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα "ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε;" αὐτὸς γὰρ ὁ βασιλικὸς οὐ φαίνε- 15 ται ἐκ πίστεως αὐτῶν, ἀλλ' ἢ τῆς πόλεως αὐτοῦ καθαπτόμενος τοῦτό φησιν, ἢ καὶ τούτου αὐτοῦ, οὐχ ὡς ὁλόκληρον ταύτην, ἀλλὰ μερικὴν κεκτημένου. καὶ γὰρ καὶ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, "Κύριε, κατά- "βηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου," τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ ἐμφαίνει, ὡς μὴ πιστεύοντος αὐτοῦ, ὅτι εἰ καὶ συμβῇ αὐτὸν ἀποθανεῖν, 20 δυνατός ἐστιν ἀναστῆσαι αὐτόν. ἔστι δὲ καὶ ὡς οὐκ εἰδότος τοῦ Χριστοῦ, ἐν ποίοις τὰ τῆς νόσου τοῦ παιδίου ἐστί. Διὰ ταύτην οὖν τὴν εὐτελῆ πίστιν καὶ τὴν πολλὴν ἔπειξιν, ἵνα δείξῃ αὐτῷ, ὅτι καὶ ἀπὼν θεραπεύει, φησὶ πρὸς αὐτόν· "πορεύου, ὁ υἱός σου "ζῇ·" ὅθεν ἐκ τούτου τοῦ παιδὸς οὐχ ἧττον, καὶ τὴν αὐτοῦ διά- 25 νοιαν ἀσθενοῦσαν ἰάσατο.

Ἀμμωνίου. Τέρας ἐστὶ τὸ παρὰ φύσιν, οἷον τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, καὶ ἐγεῖραι νεκρόν· σημεῖον δὲ τὸ οὐκ ἔξω τῆς φύσεως ὂν, ὅπερ ἐστὶν ἰάσασθαι ἄρρωστον.

51 Ἀπήντησαν δὲ αὐτῷ οἱ παῖδες αὐτοῦ, τὰ τῆς ὑγιείας τοῦ υἱοῦ 30 αὐτοῦ ἀπαγγέλλοντες, διὰ τὸ ἐκπλαγῆναι αὐτοὺς τὸ γενόμενον· οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τῆς ἀσθενείας τὸ παιδίον, ἀλλ' ἀθρόον, ὡς φαίνεσθαι μὴ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ θαῦμα, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτῶν ἐκεῖνος τὴν ὥραν, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν τελείως διέκυψεν. Ὁρᾷς 35

ὅτι τότε ἐπίστευσεν, ὅτε οἱ παῖδες εἶπον, οὐχ ὅτε ὁ Χριστός· τὴν οὖν διάνοιαν νῦν ἐλέγχων αὐτοῦ μεθ' ἧς προῆλθεν, εἰς πίστιν ἐφέλκεται. Πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ σφόδρα ἦν πεπιστευκὼς, εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσεν, οὐδὲν θαυμαστόν· εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φιλίας οὐ μόνον οἷς θαρροῦσιν ἰατροῖς προσιέναι, ἀλλὰ καὶ οἷς μὴ θαρροῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως παραλιπεῖν βουλόμενοι. 5

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Πρὸ μιᾶς ἐπίστευσεν, ἐν δὲ τῇ ἑξῆς καὶ ἔργῳ ἤκουσεν, ὅτι γέγονεν ὃ ἐπίστευσεν ἔσεσθαι· πολλὰ γὰρ ἰσχύει πίστις, συνεργὸν καὶ τελειωτὴν ἔχουσα τὸν Θεόν. 10

"Ἐπίστευσε δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη," διὰ τὸ μαθεῖν αὐτοὺς παρὰ τοῦ δεσπότου αὐτῶν, ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρὸς τῆς ὑγιείας τοῦ παιδὸς, ὅνπερ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, ἐκ τούτου λαβόντες ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

54 Οὐχ ἁπλῶς δὲ τὸ "δεύτερον" προσέθηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν, δεικνὺς ὅτι καὶ δευτέρου σημείου γενομένου οὐδὲ πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἔφθασαν τῶν οὐδὲ ἓν σημεῖον ἑωρακότων. 15

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τοῦ λη' ἔτη ἔχοντος ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.

1 Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. 20

Ποία ἑορτή; ἐμοὶ δοκεῖ τῆς πεντηκοστῆς. συνεχῶς δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει, τοῦτο μὲν, ἵνα δόξῃ μετ' αὐτῶν ἑορτάζειν, τοῦτο δὲ ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσηται τὸ ἄδολον· μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι συνίεσαν. 25

2 Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Προβατικὴ ἐκαλεῖτο, ὅτι ἐκεῖ συνήγετο τὰ πρόβατα τὰ μέλλοντα σφάζεσθαι εἰς τὴν ἑορτὴν, καὶ τὰ ἔγκατα αὐτῶν ἐπλύνοντο ἐκεῖ. 30

Θεοδώρου. Περὶ τῶν πέντε στοῶν οὕτως οἶμαι, μετὰ τὰς ἐν κύκλῳ τέσσαρας, μέσην εἶχεν ἑτέραν. Τίς δὲ ὁ τῆς ἀσθενείας τρόπος

οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυστήριον αἰνίττεται; οὐ γὰρ ἁπλῶς καὶ εἰκῇ ἀναγέγραπται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα μυστήρια προδιαγράφει, ὥστε μὴ τὸ σφόδρα παράδοξον ἀπροσδόκητον γενόμενον λυμήνασθαι τῇ τῆς πίστεως δυνάσει. Ἐπεὶ οὖν ἤμελλε βάπτισμα δίδοσθαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον, καὶ δωρεὰν μεγίστην τὸ ἁμαρτίας καθαῖρον, καὶ ἀντὶ 5 νεκροῦ ζῶντα ποιῶν, καθάπερ ἐν εἰκόνι προζωγγραφεῖ ταῦτα. καὶ πρῶτον μὲν δίδοται ὕδωρ, καθαίρον σωμάτων κηλῖδα καὶ μολυσμοὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦντας εἶναι, οἷον τοὺς ἀπὸ κηδείας, τοὺς ἀπὸ λεπρῶν, τοὺς ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων, καὶ πολλὰ ἄν τις ἴδοι δι' ὕδατος γεγονότα ἐπὶ τῆς παλαιᾶς· ταύτης ἕνεκεν τῆς προφά- 10 σεως, πλὴν ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπεῖγον καὶ ἰώμενον νοῦν. Καὶ μετ' 4 ὀλίγα—" Ἄγγελος γὰρ καταβαίνων ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ," καὶ ἰατρικὴν ἐνετίθει δύναμιν, ἵνα μάθωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς ἰάσασθαι δύναται. Ὥσπερ ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς ἰᾶται τῶν ὑδάτων ἡ 15 φύσις, ἦ γαρ ἂν διὰ παντὸς τοῦτο ἐγίνετο, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀγγέλου ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' ὅταν τὴν τοῦ Πνεύματος δέξηται χάριν, τότε πάντα τὰ ἁμαρτήματα λύει. ἀλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κώλυμα τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγίνετο, νῦν δὲ κύριος ἕκαστός ἐστι 20 προσελθεῖν. οὐ γὰρ Ἄγγελός ἐστιν ὁ ταράσσων, ἀλλ' ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης, ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, " ἄνθρωπον οὐκ ἔχω·" οὐκ ἔστιν εἰπεῖν " ἐν ᾧ ἔρχομαι κατελθεῖν, " ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει," ἀλλὰ κἂν ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθῃ, ἡ χάρις οὐκ ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὅμοια 25 μένει καὶ τοιαύτη, οἵα καὶ πρὸ τούτου. ἀλλὰ τί δήποτε πάντας ἀφεὶς ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; Τί δαὶ καὶ ἐρωτᾷ, " θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι;" οὐχ ἵνα μάθῃ, τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ τοῦ τοιούτου τὴν καρτερίαν.

5 Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὧδε προδιεγράφετο τὸ τοῦ βαπτί- 30 σματος μυστήριον, ἐν ᾧ πᾶν εἶδος ἁμαρτημάτων ἐθεραπεύετο. " Ἐν ταύταις κατέκειτο πλῆθος πολύ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἔκπληκτος ἡ καρτερία τοῦ παραλυτικοῦ· ἔτη τριακονταοκτὼ εἶχε, καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν ἐνηδρεύετο, καὶ οὐκ ἀφίστατο· εἰ γὰρ τὰ μὴ παρελθόντα, τὰ γοῦν 35

μέλλοντα οὐχ ἱκανὰ ἦν αὐτὸν ἀπαγαγεῖν τοῦ τόπου, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀνέπεσεν οὐδὲ ἀπέγνω.

Κυρίλλου. Τύπος καὶ ἡ πολυχρόνιος τοῦ παραλυτικοῦ ἀσθένεια τῆς τοῦ Ἰσραὴλ εἰς Χριστὸν ἀπιστίας· ἀσθενήσει γὰρ καὶ παραλυθήσεται, ἀλλ' ἔσται τις αὐτῷ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπισκοπὴ, καὶ ὑγιασθήσεται καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῇ κολυμβήθρᾳ δι' ὑπακοῆς πίστεως. 5

Ἀπολιναρίου. Τὸ τριακοστὸν καὶ ὄγδοον ἔτος τοῦ κειμένου παραλύτου σημαίνει κολάσεως χρόνον ἤδη συμπληρούμενον, ὅτι καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὁ λαὸς ἐπὶ τῆς ἐρημίας δίκας ἐξέτισε, καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπέσχεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ πληγαῖς δὲ ὁ νόμος τεσσαράκοντα τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκόλαζεν. ὁ τοίνυν Κύριος ὑποτεμνόμενος τὸ πλῆρες τῆς κολάσεως, ἔτει τριακοστῷ ὀγδόῳ θεραπεύει τὸν ἄρρωστον, ὥσπερ καὶ τὰς νομικὰς κολάσεις ὑπετέμνετο διὰ τῆς χάριτος, ἐγγὺς τοῦ κοσμικοῦ χρόνου πεπληρωμένου. 10 15

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλὰ διανιστῶν αὐτὸν εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ θεραπευθῆναι.

Τίνος ἕνεκεν τοὺς ἄλλους πάντας ἀφεὶς ἐπὶ τοῦτον ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ἐρωτᾷ, "εἰ θέλει ὑγιὴς γενέσθαι;" οὐχ ἵνα μάθῃ, τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς διδάξῃ τὴν τούτου καρτερίαν. Διὸ χρὴ σκοπῆσαι, μεθ' ὅσης ἐπιεικείας ἀποκρίνεται λέγων, "ναὶ Κύριε, "ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω," καὶ τὰ ἑξῆς· Τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐλεεινότερον γένοιτ' ἄν; τί τῶν πραγμάτων περιπαθέστερον, οἵαν καρδίαν συντετριμμένην ἐκέκτητο, οὐδὲ ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀσθενείας συνεχόμενος, ἐφθέγξατό τι βλάσφημον, οἷα πολλοὺς ἀκούομεν λέγοντας τῶν ἀπαιδεύτων καὶ ἀταλαιπώρων ἐν περιστάσεσιν· οὐ κατηράσατο αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ πράως ἀποκρίνεται, καίτοι γε μὴ εἰδὼς τίς ποτε ἦν ὁ ἐρωτῶν, οὐδ' ὅτι θεραπεύειν ἔμελλεν, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον ἴσως προσεδόκησε τὸ χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστὸν τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ· καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπάσασθαι τῶν ῥημάτων οὐ βούλεται. Οὐκ εἶπεν δὲ[i] αὐτῷ ὁ Χριστὸς θέλεις σε θεραπεύσω; ἵνα μὴ δόξῃ κομπάζειν. 20 25 30

8 Κελεύει δὲ αὐτὸν ἆραι τὸ κλινίδιον, πιστώσασθαι βουλόμενος τὸ γενόμενον θαῦμα, καὶ μηδένα νομίσαι φαντασίαν αὐτὸ εἶναι.

[i] ἐπειδὴ Cod.

Οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα αὐτῷ συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἠδύνατο.

Οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ αὐτὸν πρὸ τῆς ἰάσεως πίστιν, ὥσπερ ἐπὶ ἄλλων τινῶν, ὅτι οὐδέπω αὐτὸν ἑωράκει σημεῖον ἕτερον πεποιηκότα, ἀλλ' οὐδὲ ὅστις ἦν ᾔδει· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους οὓς ἀπῄτει πίστιν, οὐ 5 πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἰδεῖν αὐτοὺς θαύματα πεποιηκότα ἀπῄτει.

Ἦρε δὲ τὸ ἑαυτοῦ κράββατον, καὶ περιεπάτει, ἐπειδὴ ἅμα ἤκουσε πιστεύσας· ἠγέρθη γενόμενος ὑγιὴς, μηδὲν ὅλως ἄπιστον ἐννοήσας. 10

Ἀπολιναρίου. Οὐκ εἶπαν διὰ τί ταῦτα ἐκέλευε γίνεσθαι ἐν σαββάτῳ, ἀλλὰ διὰ τί ταῦτα ἐποίησεν ἐν σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τῇ παρ' αὐτοῦ φθονοῦντες. Καί τοί γε ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παράλυτος· ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ῥῆμα. 15 χρὴ δὲ θαυμάσαι καὶ τὴν μετὰ ταῦτα πίστιν αὐτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους παρρησίαν, πῶς ἐπικειμένων αὐτῷ καὶ λεγόντων, "οὐκ ἔξεστί σοι ἆραι τὸν κράββατόν σου διὰ τὸ σάββατον," αὐτὸς μετὰ παρρησίας τὴν ἀναίσχυντον ἐπιστομίζων γλῶτταν, τὸν εὐεργέτην ἐκήρυττε λέγων, "ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, αὐτός μοι εἶπεν, 20 "ἆρον τὸν κράββατόν σου," μονονουχὶ λέγων, ληρεῖτε καὶ παραπαίετε, κελεύοντες τῷ ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς ἀπαλλάξαντί με νόσου μὴ πείθεσθαι προστάσσοντι, καί τοί γε εἰ κακουργεῖν ἐβούλετο, ἐνῆν καὶ ἑτέρως εἰπεῖν, οἷον ὅτι οὐχ ἑκὼν τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἑτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, καὶ ἀποτίθεμαι 25 τὴν κλίνην, καὶ θεραπείαν δὲ ἔκρυψεν ἄν· καὶ γὰρ ᾔδει σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους ἐπὶ τῇ τοῦ σαββάτου λύσει, ὡς ἐπὶ τῇ τῆς ἀρρωστίας διορθώσει.

12 Τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπον αὐτῷ, τίς ἐστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ, ἀλλ' "ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου;" ἀπὸ πολλῆς κακουρ- 30 γίας· ἄνω γὰρ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν παράβασιν εἰς μέσον ἦγον. Αὐτὸς δὲ τούτου χάριν ἐξένευσε· πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπτος γένηται· ὁ γὰρ αἴσθησιν λαβὼν τῆς ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. Ἔπειτα ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν θυμὸν ἐκκαῆναι· οἶδε γὰρ, καὶ ὄψις μόνη 35

τοῦ διαφθονουμένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνιέναι σπινθῆρα. Διὰ τοῦτο ἀναχωρήσας ἀφίησιν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῖς. Ἐγκαλοῦντες γὰρ τέως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι.

14 Τί δαὶ μανθάνομεν ἐκ τοῦ, " ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε," 5 καὶ τὰ ἑξῆς; Πρῶτον μὲν, ὅτι ἐξ ἁμαρτιῶν ἐτέχθη τῷ ἀνθρώπῳ τὸ νόσημα, δεύτερον δὲ ὅτι ἀληθὴς ὁ τῆς γεέννης λόγος, καὶ τὸ μακρὰν εἶναι καὶ ἄπειρον τὴν τιμωρίαν. Ποῦ γὰρ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι ἐν ὥρᾳ μιᾷ ἐπόρνευσα, καὶ ἀθάνατα κολάζομαι; ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσούτοις ἥμαρτεν ἔτεσιν, ἐν ὅσοις ἐκολάζετο, ἀλλ' 10 ὁλόκληρον γοῦν ἀνθρώπου βίον σχεδὸν ἀνήλωσεν ἐν τῷ μήκει τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων. Μετὰ τοῦτο κακεῖνο μανθάνομεν, ὅτι κἂν χαλεπὴν δῶμεν ὑπὲρ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων τὴν δίκην, εἶτα τοῖς αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα 15 πολλῷ πεισόμεθα πάλιν, καὶ μάλα εἰκότως· ὁ γὰρ μηδὲ τῇ τιμωρίᾳ γενόμενος βελτίων, ὡς ἀναίσθητος καὶ καταφρονητὴς, ἐπὶ μείζονα ἄγεται κολαστήρια. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησὶ, μὴ πάντες οὕτω κολάζονται; καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν τῶν φαύλων εὐσωματοῦντας καὶ σφριγῶντας, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας εὐημερίας. 20 ἀλλὰ τὸ μηδὲν αὐτοὺς ἐνταῦθα παθεῖν, ἐφόδιον γίγνεται μείζονος τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε " κρινόμενοι δὲ " ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν·" τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα νουθεσίας, τὰ δὲ ἐκεῖ τιμωρίας ἐστί.

Τί οὖν; πάντα τὰ νοσήματα ἐξ ἁμαρτημάτων; οὐ πάντα μὲν, 25 ἀλλὰ τὰ πλείονα. Γίγνεται μὲν γὰρ διὰ ἁμαρτημάτων, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις ὁρῶμέν τινα ποδαλγίᾳ κατασχεθέντα. γίνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, ὥσπερ τῷ Ἰώβ φησιν ὁ Θεὸς, " ἢ ἄλλως σοι οἴει κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα δίκαιος ἀναφανῇς;" Ἔνια δὲ καὶ ἀπὸ ῥαθυμίας γίνεται. καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία 30 καὶ μέθη τὰ τοιαῦτα τίκτουσι νοσήματα.

Τινὲς τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντες, φασὶν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενήσεσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ἀκηκοέναι τὴν παραγγελίαν καὶ τὴν ἀπειλὴν ἐκείνην. Οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, καὶ γὰρ, φησὶ, " εὑρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς," ὅπερ μεγίστης 35

εὐλαβείας σημεῖόν ἐστιν· οὐδὲ γὰρ ἀνεχώρησεν οἴκαδε, οὐδὲ τρυφῇ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτὸν, ἀλλ᾽ ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε, καί τοι γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον, καὶ παρὰ πάντων ἐλαύνεσθαι εἰκῇ. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποστῆναι τοῦ ἱεροῦ· καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς Ἰουδαίοις εὑρὼν αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, 5 οὐδὲν τοιοῦτον ἠνίξατο, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται μόνον· ὁρῶμεν δὲ αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοντα εὐγνωμοσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών μοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, ὅπερ ἐκεῖνοι ἔγκλημα ἐποιοῦντο, ἀλλὰ ἰατρὸν αὐτὸν ἐμφαίνων, φησὶν, "Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας με ὑγιῆ." Ἐκ τούτου 10 βουλόμενος τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν Χριστὸν ἐφελκύσασθαι. Οὐ γὰρ οὕτως ἀναίσθητος ἦν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν παραυτὰ προδοῦναι τὸν εὐεργέτην, καὶ κακούργῳ διανοίᾳ εἰπεῖν, ὅτι "Ἰησοῦς ἐστιν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ·" ἀλλ᾽ οὗτος μὲν εὐγνώμονι σκοπῷ τοῦτο ἔλεγεν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐδίωκον τὸν εὐερ- 15 γέτην ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ.

17 Διὰ τί φησιν, "ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργά- "ζομαι;" τὸ ὁμότιμον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα δεῖξαι βουλόμενος. Ἅμα δὲ καὶ ἀναγαγεῖν αὐτοὺς θέλων ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώπῳ προσέχωσιν, ἀλλ᾽ ὡς Θεῷ καὶ νομοθέτῃ, καὶ ὥσπερ, φησὶν, 20 ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων ἐφ᾽ οἷς καὶ ὅτε διαπράττεται, οὕτω καὶ ἐμέ.

Εἰ δέ τις ἐπιθυμεῖ τὸν τρόπον μαθεῖν, καθ᾽ ὃν ἐργάζεται ὁ Πατὴρ, ὁράτω τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καὶ τὴν ταύτης πρόνοιαν· καὶ ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ σελήνην τρέχουσαν, καὶ πηγὰς καὶ 25 ποταμοὺς καὶ ὑετοὺς, καὶ φύσεως δρόμον τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἄλλα πάντα, δι᾽ ὧν τόδε τὸ πᾶν συγκροτεῖται, ἅπερ καὶ ἐν σαββάτῳ γίνεται. οἱ δὲ τῇ πονηρίᾳ συνεχόμενοι μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, "ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ σάββατον," καὶ τὰ ἑξῆς. 30

Οὐκ εἶπεν ὁ λέγων, οὐ γὰρ ἂν τοῖς ῥήμασιν ἐδείκνυ μόνοις, ἀλλὰ πυκνότερον ἐν τοῖς πράγμασιν. Τί δή ποτε; ὅτι τοῖς μὲν λόγοις εἶχον ἐπισκήπτειν, καὶ ἀλαζονείαν ἐγκαλεῖν, τὴν δὲ τῶν πραγμάτων ὁρῶντες[k] ἀλήθειαν ἐκβαίνουσαν, καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων

[k] ὁρῶν τε Cod.

ἀνακηρυττομένην τὴν δύναμιν, οὐδὲν ἀντειπεῖν ἠδύναντο λοιπόν. ἀλλ' οἱ μὴ βουλόμενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δέχεσθαί φασιν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπτευον. οὐκοῦν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα ἐπέλθωμεν. ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ οὐκ ἐδίωκον; καὶ διὰ τοῦτο ἐδίωκον, ἢ δι' 5 ἕτερόν τι; καὶ τοῦτο συνομολογεῖται· ἔλυε τὸ σάββατον ἢ οὐκ ἔλυεν; οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἔχεις τι ἀντειπεῖν. Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεὸν ἢ οὐκ ἔλεγε; καὶ τοῦτο ἀληθές· οὐκοῦν καὶ τὰ ἑξῆς τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔχεται, καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπόφασις ἦν. 10

Τὸ δὲ "οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν," τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον, καὶ τοῦτο δὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσιν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ ὡσανεὶ ἀπὸ μιᾶς γνώμης, ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως γινόμενον. Δηλοῖ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἐπαγόμενον, "ἃ γὰρ 15 "ἂν," φησὶν, "ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ," ὅθεν καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λεχθέντων, δείκνυται τῆς ἰσότητος ἡ ἀπόδειξις.

20 Τί ἐστι τὸ "καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα, ἵνα ὑμεῖς "θαυμάζητε;" ἐπειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, μέλλει δὲ νεκρὸν 20 ἐγείρειν. Διὰ τοῦτό φησιν, εἰ θαυμάζετε, ὅτι παράλυτον ὑγιῆ πεποίηκα, μείζονα τούτων ὄψεσθε.

Ταπεινότερον δὲ αὐτὸ εἶπε, τουτέστι τὸ "δείξει," ἵνα τὴν μανίαν αὐτῶν παραμυθήσηται· ὅτι γὰρ οὐ κυρίως τὸ "δείξει" κέχρηται, τὰ ἑξῆς δηλοῖ. "Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ," φησὶν, 25 "ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει "ζωοποιεῖ·" τὸ μὲν γὰρ "ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει" τῆς δυνάμεως δείκνυσι τὴν ἀπαραλλαξίαν, τὸ δὲ "οὓς θέλει," τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.

22 Ἐπειδὴ δὲ εὐεργετούμενοι οἱ ἄνθρωποι οὐχ οὕτως αἰσθάνονται, 30 διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι "τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ," ἵνα κἂν ὁ φόβος εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοὺς ἐπισπάσηται. "πᾶσαν" δὲ εἰπὼν τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμᾶν ἐστι κύριος ἅπαντας, ὡς ἂν ἐθέλῃ. ὥσπερ δὲ τὸ "ἔδωκε "ζωὴν," ἐγέννησεν αὐτὸν ζῶντα ἐστὶν, οὕτω καὶ τὸ "ἔδωκε 35

"κρίσιν," κριτὴν αὐτὸν ἐγέννησεν, ἐμφαίνει. Ἵνα γὰρ μὴ ἀκού-
οντες ὅτι αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα, παραλλαγὴν οὐσίας νομίσωμεν,
καὶ τιμῆς ἐλάττωσιν, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἔρχεται ἡμᾶς κρίνων· τὴν
ἰσότητα ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Πατέρα δεικνύς. Ὁ γὰρ ἐξουσίαν
ἔχων καὶ κολάζειν καὶ τιμᾷν ὡς βούλεται, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ 5
Πατρί· τούτου δὲ χάριν οὕτω φθέγγεται, διὰ τὸ ἀπαράδεκτον
γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προοδοποιῆσαι ῥήμασι· διὰ
τοῦτο ἀναμίγνυσι ταῦτα ἐκείνοις, κἀκεῖνα τούτοις, οἷον ἐκ τοῦ
εἰπεῖν, "ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι·" ἔδειξεν ἐκ
τούτου τὸ ὁμότιμον. ἠθέλησαν αὐτὸν διὰ τοῦτο ἀποκτεῖναι οἱ 10
Ἰουδαῖοι· πάλιν τῇ λέξει μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ
τίθησιν, οὕτω λέγων, "οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν."
Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον· "ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος
"ποιῇ," φησὶ, "ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ." Πάλιν ἐπὶ τὸ
ταπεινότερον, "ὁ γὰρ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυ- 15
"σιν αὐτῷ, καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ." Εἶτα πάλιν ἐπὶ
τὸ ὑψηλότερον, "ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωο-
"ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός." Εἶτα τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ ὑψηλὸν,
"οὐδὲ γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέ-
"δωκε τῷ Υἱῷ." Εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον, "ἵνα πάντες τιμῶσι 20
"τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα." Ἰδοὺ πῶς τὸν λόγον
ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν αὐτὸν καὶ ταπεινῶν ὑφαίνων, ὥστε καὶ τοῖς
τότε γενέσθαι εὐπαράδεκτον, καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα μηδὲν βλα-
βῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ τῶν ἑτέρων τὴν προσήκουσαν λαμβά-
νοντες ἔννοιαν. Δεικνὺς οὖν ὅτι συμπέπλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ, 25
τῇ τιμῇ τοῦ Πατρός, φησιν, "ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν
"Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτὸν," οὐχ ἁπλῶς ὁ μὴ τιμῶν, ἀλλ'
ὁ μὴ τιμῶν οὕτως ὡς προεῖπον, φησὶ, τουτέστι ὡς τὸν Πατέρα.

24 Πρὸς δὲ τὸ μὴ ἐκθηριωθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, βουλόμενος ἀπα-
ράδεκτον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐκ τοῦ μαθεῖν ὅτι τῷ Πατρὶ πιστεύ- 30
ουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούοντες, ἐπήγαγε λέγων, "ὁ ἀκούων μου τοὺς
λόγους καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με," καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦτο γὰρ
δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔμελλον εὐκολώτερον
δέχεσθαι.

Τὸ δὲ "εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται," τουτέστιν, οὐ κολάζεται· 35

θάνατον δὲ, φησὶ, οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὥσπερ καὶ ζωὴν ἐκείνην.

25 Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ κόμπος εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τῦφος, παρέχει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν, λέγων, "ὅτι ἔρχεται ὥρα·" εἶτα ἵνα μὴ μακρὸν ὑποπτεύσωμεν χρόνον, "καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ νεκροὶ 5 "ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ζήσονται." νῦν, φησὶν, ἐμοῦ διατρίβοντος μεθ' ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται πρὸς τὸ μὴ διαπιστεύειν ὑμᾶς περὶ τούτου· Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ ὧν ἔμελλε νεκρῶν ἀνιστᾷν, οἷον τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας καὶ τοῦ Λαζάρου. Εἶτα καὶ λογισμὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν. "Ὥσπερ 10 "γὰρ, φησὶν, ὁ πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ "υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ."

Τὴν δὲ τοῦ "ἔδωκε" λέξιν ἐνταῦθα τέθεικεν ἐπὶ τὸ δεῖξαι μόνον τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲ Υἱὸν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα τὸ ἴσον καὶ ἀπαράλλακτον ἐμφαίνει πρὸς τὸν Πατέρα. 15

27 Τίνος ἕνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω στρέφει λέγων, "καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν;" ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶν, ἃ καὶ ἐπαγαγέσθαι δύναται τὸν ἀκροατήν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι καὶ ἀναστήσεται, καὶ αὐτῷ δώσει, τουτέστι τῷ Χριστῷ, καὶ εὐθύνας τῶν πεπλημμελημένων, εἰ καὶ μηδὲν ἕτε- 20 ρον εἶδε σημεῖον, τοῦτο μόνον καταδεξάμενος, προσδραμεῖται πάντως αὐτῷ, ἥμερον κατασκευάζων ἑαυτῷ τὸ δικαστήριον.

Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὁ μὲν Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς οὕτω φησιν, "ἔδωκεν αὐτῷ κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν·" ἀλλ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρίσιν, ὅτι 25 ἄνθρωπός ἐστιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστὶν υἱὸς, διὰ τοῦτο ἐστὶ καὶ κριτής· οὕτω τοίνυν ἀναγνωστέον, "Ὅτι "υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ, μὴ θαυμάζετε τοῦτο." Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει τοῖς ὁρῶσι προΐστασθαι τὸ φαινόμενον, καὶ πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι, ἀλλὰ ψιλὸν ἄνθρωπον, τὰ δὲ λεγόμενα μεῖζον ἢ κατὰ 30 ἄνθρωπον ἦν, μᾶλλον δὲ μεῖζον ἢ κατὰ Ἄγγελον, καὶ Θεοῦ μόνου, ταύτην λύων τὴν ἀντίθεσιν ἐπήγαγε, "μὴ θαυμάζετε."

Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ἀνωτέρω, "ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ "πιστεύων τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται," ἵνα μὴ νομίσωμεν, ὅτι τοῦτο μόνον ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν, προστέθεικε καὶ τὰ ἐκ τοῦ 35

βίου, εἰπὼν, " καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. *Ὥστε οὐκ ἀρκεῖ ἡ πίστις μόνη σῶσαι, εἰ μὴ καὶ ἔργα τις ἔχει ἀγαθά.*

Δι' ἀμφοτέρων, τοῦ τε φόβου καὶ τῆς τιμῆς, προτρέπεται εἰς 5 *σωτηρίαν τὸν ἄνθρωπον.* Τί *σημαίνει τὸ, " οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐδέν;" τὸ ἀπαράλλακτον, ὅτι οὐδὲν ἔφη ξένον, οὐδὲν παρηλλαγμένον, οὐδὲ ὃ μὴ βούλεται ὁ* Πατὴρ, *παρ' ἐμοῦ γίνεται.*

30 Τὸ δὲ " *καθὼς ἀκούω, κρίνω," τοῦτο δηλοῖ οὐ διδασκαλίαν, ἀλλὰ* 10 *τὸ τῆς ψήφου ἴσον, ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὕτω κρίνω, ὡσανεὶ αὐτὸς ὁ* Πατὴρ *ὁ κρίνων εἴη.* Ἐπειδὴ *δὲ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διηλέχθη, πάλιν ὡς ἄνθρωπος κατασκευάζει τὰ αὐτὰ, καὶ φησὶν, " ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστιν, ὅτι " οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν," καὶ τὰ ἑξῆς.* Ὁ *μὲν γὰρ θέλων,* 15 *φησὶ, τὰ ἑαυτοῦ στῆσαι, ἴσως ἂν ὑποπτευθείη, ὥσπερ φθείρων ἐν τούτῳ τὸ δίκαιον.* Ὁ *δὲ μὴ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μὴ τὰ δίκαια ψηφίζεσθαι;* Διὰ *τοῦτο οὖν, ἐπειδὴ τῷ* Πατρὶ *ἀνατίθημι τὰ γιγνόμενα, πείσθητε τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεγομένοις.* 20

31 Τὸ δὲ " *ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ " ἔστιν ἀληθὴς," τί σημαίνει; καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται μαρτυρήσας περὶ ἑαυτοῦ, οἷον τῇ* Σαμαρείτιδι *διαλεγόμενος, καὶ τῷ τυφλῷ, καὶ τοῖς* Ἰουδαίοις, *καὶ ἑτέρωθι πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ.* Ἂν *οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῆ, τίς ἡμῖν σωτηρίας ἐλπίς; πόθεν δὲ* 25 *τὴν ἀλήθειαν εὑρήσομεν, ὅταν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής.* Οὐ *τοῦτο δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου.* Προϊὼν *γάρ φησι, " κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου ἀληθής ἐστι."* Ποῖον *οὖν δεξόμεθα, ποῖον δὲ εἶναι νομίσωμεν ψεῦδος;* Τί *οὖν* 30 *ἐστι τὸ εἰρημένον; ἔμελλον αὐτῷ λέγειν οἱ* Ἰουδαῖοι, *ἐὰν σὺ μαρτυρῇς περὶ σεαυτοῦ, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής.* Διὰ *τοῦτο οὖν προλαβὼν τοῦτο εἶπεν, ὡσανεὶ ἔλεγεν· ἴσως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι σοὶ οὐ πιστεύομεν, οὐδεὶς γὰρ ἑαυτῷ μαρτυρῶν ἀξιόπιστός ἐστιν ἐν ἀνθρώποις.* Οὐ *τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν* 35

ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, "ἡ "μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς," τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἔσεσθαι, δεικνὺς αὐτοῖς, ὅτι οἶδε τὰ ἐκείνων ἀπόρρητα τῆς διανοίας. Ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, αὐτὴν δείκνυσι τοῦ 5 πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιόπιστον αὐτὸν ἔδει νομίζειν τρεῖς παράγειν μαρτυρίας τῶν λεγομένων· τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα, τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τὸ Ἰωάννου κήρυγμα. προτέραν τὴν ἐλάττω τὴν τοῦ Ἰωάννου τίθησι λέγων, "ἄλλος ἐστὶν "ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶδα ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία 10 "αὐτοῦ," δεικνὺς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι ὅπερ πρὸ τούτου εἶπεν, "ἡ "μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθὴς," πρὸς τὴν ἐκείνων εἶπεν ὑπόνοιαν· ἐπεὶ πῶς ἀληθῆ εἶναι μαρτυρεῖ τὴν τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν; Ἵνα δὲ μὴ λέγωσι, τί οὖν εἰ καὶ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησέ σοι χαριζόμενος; καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν εἰπὼν, "ὑμεῖς ἀπεστάλ- 15 "κατε πρὸς Ἰωάννην, καὶ μεμαρτύρηκε τῇ ἀληθείᾳ," οὐκ ἂν δὲ ἀπεστείλατε, φησὶν, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἡγεῖσθε.

34 Τὸ δὲ "ἐγὼ οὐ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνω, ἀλλὰ "ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε," τοῦτό ἐστιν, ἐγὼ μέν φημι, οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας, Θεὸς ὢν, τῆς ἀνθρωπίνης. 20 Ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσείχετε, ἤπερ ἐμοὶ, καὶ πάντων ἀξιοπιστότερον ἡγεῖσθε, καὶ ἐκείνῳ μὲν, ὡς προφήτῃ προσεδράμετε, ἐμοὶ δὲ θαυματουργοῦντι οὐκ ἐπιστεύσατε, διὰ τούτου ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης, καὶ πάντα ποιῶ ὥστε ὑμᾶς σωθῆναι. 25

Λύχνον δὲ καιόμενον καὶ φαίνοντα αὐτὸν εἶπε διὰ τὸ μὴ οἴκοθεν ἔχειν τὸ φῶς, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

35 Τὸ δὲ "ὑμεῖς ἠθελήσατε ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν τῷ φωτὶ "αὐτοῦ," δηλοῖ ὅτι ἀπεδέξαντο μὲν πρὸς ὥραν τὰ εἰρημένα, καὶ ὀρθὴν περὶ αὐτοῦ κρίσιν εἶχον, τουτέστι πρόσκαιρον καὶ ἀβέβαιον 30 σπουδήν. Εἰ γὰρ ἐπέμειναν, ταχέως ἂν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχειραγώγησεν.

Εἶτα τὴν ἐκ τῶν ἰδίων ἔργων μαρτυρίαν δεικνὺς, ἐπήγαγε λέγων, "ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα Ἰωάννου, τὰ ἔργα ἃ

“ ἔδωκέ μοι ὁ Πατὴρ ἵνα ποιῶ, αὐτὰ μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Πατήρ με
“ ἀπέστειλεν.” Ἐνταῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ ἀνορθωθέντος
ἀνέμνησεν. Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ σαββάτου
λύσεως ἐνίσταται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πῶς δύναται ἀπὸ Θεοῦ
εἶναι, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ, διὰ τοῦτό φησιν, “ ἃ ἔδωκέ μοι 5
“ ὁ Πατήρ.” Λέγει δὲ λοιπὸν καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν,
“ ὅτι ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ.” Ποῦ
δὲ μεμαρτύρηκεν; “ οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ
“ ἀκούετε.” Τὸ δὲ “ οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε, οὔτε
“ εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε,” φησὶν, εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς δόγμα 10
ἐνάγων κατὰ μικρὸν, δεικνὺς ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεοῦ ἐστιν,
οὔτε εἶδος, ἀλλὰ ἀνώτερος σχημάτων ἐστί. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἵνα
μὴ λέγωσι, κομπάζεις, Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνῳ· ὥσπερ
οὖν καὶ ἔλεγον, ὅτι “ ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ
“ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστί.” Διὰ τοῦτο ταῦτά 15
φησιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε φωνὴ περὶ Θεὸν, οὔτε εἶδος. καὶ τί λέγω,
φησὶ, ὅτι φωνὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ἑωράκατε, οὐδὲ
ἐφ᾽ ᾧ μάλιστα αὐχεῖτε, καὶ ἐφ᾽ ᾧ μάλιστα πάντες ἐστὲ πεπλη-
ροφορημένοι πράγματι, ὅτι τὰ προστάγματα αὐτοῦ ἐδέξασθε, οὐδὲ
τοῦτο ὑμῖν δυνατὸν εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, 20
ἀλλ᾽ ὅμως παρ᾽ ὑμῖν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύετέ μοι. Διὰ
γὰρ τοῦτο οὔτε τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν, ὅτι ὃν
ἀπέστειλεν ἐκεῖνος, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ
κάτω λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι ἐμοὶ δεῖ προσέχειν, ὑμεῖς δὲ οὐ πι-
στεύετέ μοι, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπέστη ἀφ᾽ ὑμῶν. 25
Διὰ τί οὐκ εἶπεν, ἀναγιγνώσκετε, ἀλλ᾽ “ ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς ;”
ἐπεὶ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ἐν αὐταῖς πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπι-
στάσεως· συνεσκίαστο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τότε. Διὰ
τοῦτο διασκάπτειν αὐτοῖς μετὰ ἀκριβείας κελεύει, ἵνα τὰ ἐν τῷ
βάθει κείμενα δυνηθῶσιν εὑρεῖν. 30

39 Οὐκ εἶπε δὲ ὅτι ἔχετε, ἀλλ᾽ ὅτι “ ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς
“ ζωὴν αἰώνιον ἔχειν,” δεικνὺς, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖθεν ἐκαρποῦντο μέγα
τί καὶ γενναῖον ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σώζεσθαι μόνης προσδο-
κῶντες, πίστεως μὴ προσούσης. Τοῦτο γὰρ σημαίνει καὶ τὸ ἐπα-

γόμενον " ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε " ἐλθεῖν πρὸς μὲ, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε." Εἰκότως *ἄρα ἔλεγε τὸ " δοκεῖτε" διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πείθεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀναγνώσει αὐχεῖν.* Ἐπειδὴ *ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς τοῦ* Ἰωάννου *μαρτυρίας, καὶ τῆς τοῦ* Θεοῦ, *καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ διὰ* 5 *τὴν σωτηρίαν αὐτῶν καὶ μόνον· εἰκὸς δὲ ἦν πολλοὺς ὑποπτεύειν, ὅτι δόξης ἐρῶν ταῦτα ἔλεγε· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι " δόξαν παρὰ " ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω," τουτέστιν, οὐ δέομαι, οὐκ ἔστιν ἡ ἐμὴ τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ ἀνθρώπων δόξης.*

Τὸ δὲ *" ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ* Θεοῦ *οὐκ ἔχετε,"* 10 *εἶπε, δεικνὺς, ὅτι οὐ δι' ἀγάπην* Θεοῦ *αὐτὸν ἐδίωκον, κἂν οὕτως ἐκεῖνοι προεφασίζοντο.*

Ὁρᾷς *ὅτι ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεστάλθαι, καὶ παρὰ τοῦ* Πατρὸς *εἰληφέναι, καὶ οὐδὲν δύνασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἵνα πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀγνωμοσύνης.* 15

43 Περὶ *τίνος λέγει, ὅτι " ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ " ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε;" περὶ τοῦ* Ἀντιχρίστου *ὅστις ἑαυτὸν μέλλει ἀποδεικνῦναι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ* Θεός. Τοῦτο *γάρ ἐστιν, " ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ* Πατρὸς *ἦλθον, καὶ οὐ δέχεσθέ με."* Τοῦτο *δὲ συμβαίνει ὑμῖν διὰ τὸ μὴ ζητεῖν ὑμᾶς τὴν τοῦ* Θεοῦ *δόξαν,* 20 *ἀλλὰ μᾶλλον τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντος.* Ἐπεὶ *δὲ λέγετε* Μωϋσεῖ *πιστεύειν, δείκνυμι δι' ὧν κατ' ἐμοῦ τολμᾶτε, ὅτι μάλιστα ἀπιστεῖτε τῷ* Μωϋσεῖ. Διὸ *καὶ " ἐκεῖνός ἐστιν ὁ κατηγο- " ρῶν ὑμῶν πρὸς τὸν* Πατέρα, *εἰς ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε.* Εἰ *γὰρ " ἐπιστεύετε* Μωϋσεῖ, *ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ," καὶ τὰ ἑξῆς.* Πῶς 25 *δὲ* Μωϋσῆς *περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ἀκούσομεν.* Ἐάν *τις ἔλθῃ φησὶν, σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν* Θεὸν *ἄγων, καὶ προλέγων τὰ μέλλοντα μετὰ ἀληθείας, ὑπακούσετε αὐτῷ μετὰ πάσης σπουδῆς· ὁ* Χριστὸς *οὖν ταῦτα πεποίηκεν.*

Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου. Ἐντεῦθεν *οἶμαι συνεὶς, καὶ ὁ μακά-* 30 *ριος* Παῦλος *ἀληθές τί φησι, περὶ δὲ τῶν* Ἰουδαίων *καὶ τοῦ τῆς ἀνομίας υἱοῦ, " ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἔδειξαν εἰς τὸ " σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ* Θεὸς *ἐνέργειαν πλά- " νης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσιν ἅπαντες οἱ " μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ."* 35

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ καὶ οἶδεν ὅτι οὐ πείθονται, ἀλλ' ὡς Θεὸς τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖ, ἐλέγχων καὶ νουθετῶν. ὁ Ἀντίχριστος τὴν τοῦ βίου δόξαν ἐπαγγέλλεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐκείνῳ πιστεύετε.

Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ἐπειδή περ ὑμᾶς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνάγω, οὐδὲν 5 ἐν τῷ βίῳ περίβλεπτον ὑμῖν ἐπαγγελλόμενος, ἀποφεύγετε τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων τὴν διδασκαλίαν· ἐκεῖνος δὲ ἐπειδήπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ δόξαν ἐπιδείκνυται, πολλὴν τὴν ἐνταῦθα τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν, ἄνεσίν τε καὶ δωροφορίαν ἐπαγγελλόμενος, ἐπιθυμίᾳ τῆς παρούσης δόξης ἐπ' αὐτὸν συν- 10 δραμεῖσθε.

Ἀπολιναρίου. Λέγει τῆς ἀπιστίας τὴν αἰτίαν, ἐλέγχων τῶν διανοιῶν τὰ κεκρυμμένα· ἄρχοντες μὲν γὰρ τὴν ἀπὸ λαῶν εὐδοκίμησιν μεταδιώκοντες, λαοὶ δὲ τὴν παρὰ τοῖς ἄρχουσι τιμὴν ἀγαπῶντες, ἀφίστασθε τῆς πίστεως τῆς εἰς ἐμέ· οἱ μὲν ἵνα μὴ τὴν 15 δόξαν ἐλαττωθεῖεν τὴν ἐν ὑμῖν, ὑμεῖς δὲ ἵνα μὴ τὴν παρ' ἐκείνοις τιμὴν ἀποβάλοιτε.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῶν ε' ἄρτων καὶ τῶν β' ἰχθύων.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἀπὸ τῶν λόγων τούτων τεχθῆναι φθόνον καὶ 20 θυμὸν τοῖς Ἰουδαίοις, καταπραΰνων αὐτοὺς ὁ Κύριος διὰ τῆς ἀναχωρήσεως, "ἀπῆλθε πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας τῆς Τιβεριάδος·" ἠκολούθησαν δὲ αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ, θεωροῦντες τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων, ὅπερ οὐ σφόδρα ἀφιλοσόφου γνώμης ἦν. Ἔδει γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦτο 25 ποιῆσαι. Τὰ γὰρ σημεῖα φησὶν ὁ Ἀπόστολος τοῖς ἀπίστοις, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ ὄχλος ὁ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τοιοῦτος, ἀλλὰ πῶς; "ἐξεπλήττοντο" γὰρ, φησὶ, "πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι "ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὡς ἐξουσίαν ἔχων."

Ἄλλως. Τῆς λίμνης φησὶν, ἔθος γὰρ τῇ γραφῇ, φησὶ, τὰ 30 τῶν ὑδάτων συστήματα θάλασσαν καλεῖν. Ἡ μετάβασις καὶ ἡ τῶν τόπων ἐναλλαγὴ ἱκανῶς τὴν τοῦ πλήθους ἐδοκίμαζε προαίρεσιν. Τῶν γὰρ ῥᾳθυμοτέρων δι' ὄκνον ἐπὶ χώρας μενόντων οἱ σπουδαιό-

τεροι ἠκολούθουν αὐτῷ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ἐκ τῶν γιγνομένων σημείων τὰς ψυχὰς ὁσημέραι βεβαιούμενοι. Ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ ὄρος νῦν διὰ τὸ μέλλον γίνεσθαι σημεῖον, ἅμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς φεύγειν τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους. χρήσιμον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἡ ἡσυχία. 5

Καὶ γὰρ ὅτε ἠβούλετο μυστικόν τι τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, εἰς ὄρος ἄνεισιν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς, καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ζητεῖν. 10

Κυρίλλου. Ὅτε γὰρ τῶν Ἱεροσολύμων ἐκπεφοίτηκεν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ ἐν προφήταις εἰρημένον, "ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἶκόν μου, "ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου," καὶ τοῖς ἀλλογενέσιν ἑαυτὸν ἐχαρίζετο, τότε πολὺς ὄχλος ἀκολουθεῖ. ἄνεισι δὲ εἰς ὄρος αὐτὸς, τουτέστιν, ὑψοῦται ἀπὸ τῆς γῆς, εἰς τὸν ὑπὲρ ἡμᾶς ἐμβαίνων 15 οὐρανὸν, ἵνα πάντας ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτόν· ἢ πάλιν ἑτέρως, καθάπερ εἰς ὄρος ἀναβεβηκὼς τὴν θεοπρεπῆ τιμήν τε καὶ δόξαν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπον ἀτιμάζομεν κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Κύριον προσκυνοῦμεν ἡμεῖς.

Οὐκ ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸ Πάσχα νῦν, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν, 20 κακεῖθεν εἰς Καπερναοὺμ, ἠρέμα λοιπὸν ὑπεκλύων τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς πονηρίας.

Τὸ δὲ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς δείκνυσιν ὅτι οὐδέποτε ἁπλῶς ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπιστρέφων αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, ὃ μάλιστα τὴν 25 κηδεμονίαν αὐτοῦ ἐνδείκνυται, καὶ τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους, συνεκάθηντο γὰρ αὐτῷ.

5 Οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ τοὺς μαθητὰς φασὶν προσελθόντας ἐρωτᾷν καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολῦσαι τοὺς ὄχλους νήστεις. Οὗτος δέ φησι τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι παρὰ τοῦ Χριστοῦ. 30 δοκεῖ οὖν μοι ἀμφότερα εἶναι ἀληθῆ, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γενόμενα καιρῶν. Ἐρωτᾷ δὲ τὸν Φίλιππον, ἐπειδὴ ᾔδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα δεομένους πλείονος διδασκαλίας. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων, "δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου, καὶ "ἀρκεῖ ἡμῖν." Διὰ τοῦτο ἄνωθεν αὐτὸν ἐρύθμισε, καὶ εἰ μὲν 35

ἁπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νυνὶ δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκάζει ὁμολογῆσαι τὴν σπάνιν, ἵνα ἀκριβέστερον καταμάθῃ τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος τὸ μέγεθος· ὅπως τῆς ἐκπλήξεως γενομένης, τὴν μνήμην τῶν ὁμολογηθέντων μὴ δυνηθῇ λοιπὸν ἐκβαλεῖν. Διὰ τοῦτό φησι, "πόθεν ἀγοράσομεν 5 "ἄρτους ἵνα φάγωσιν οὗτοι;"

Τί ἐστι πειράζων; ἆρα ὡς ἀγνοῶν τὸ μέλλον ἀπ' αὐτοῦ ῥηθήσεσθαι; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἀνθρωπίνως τοῦτο εἴρηται, ἵνα δοκιμώτερον αὐτὸν ἀπεργάσηται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἵνα μὴ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομείνας ὑποπτεύσῃ τι περὶ τοῦ 10 ῥήματος ἄτοπόν, φησιν, "αὐτὸς γὰρ ᾔδει τί ἔμελλε ποιεῖν." Ὑψηλότερόν πω τοῦ Φιλίππου ἀνέβη ὁ Ἀνδρέας, οὐ μὴν εἰς τὸ πᾶν ἔφθασεν· οἶμαι γὰρ εἰς αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν προφητῶν τὰ θαύματα, καὶ πῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημεῖον, πλὴν ὁμοίως τῷ Φιλίππῳ ἐλέγχεται μηδὲν μέγα φαντασθεὶς, 15 μηδὲ ἐπάξιόν τι τοῦ διδασκάλου φρονήσας, δι' ὧν ἐπήγαγεν, "ἀλλὰ "ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους;" ἐνόμιζε γὰρ ὅτι ἀπὸ μὲν ἐλαττόνων ἐλάττονα, ἀπὸ δὲ πλειόνων πλείονα ἤμελλε ποιεῖν ὁ θαυματουργῶν, ὅπερ οὐκ ἦν. Οὐ γὰρ ὕλης ἐδεῖτο τῆς ὑποκειμένης, ἀλλ' ὥστε μὴ δόξαι τὴν κτίσιν ἀλλοτρίαν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, 20 αὐτῇ τῇ κτίσει κέχρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν κτισμάτων.

10 Ὡς ἑτοίμου καὶ παρεσκευασμένης τῆς τραπέζης ἐκέλευσεν αὐτὸς εὐθέως ἀναπεσεῖν· οἱ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπιστήσαντες μετὰ προθυμίας κατέκλιναν τὸν ὄχλον ἐπὶ τὸν χόρτον, ὥστε αὐτοὺς διαπαῦσαι· ἦν γὰρ ὁ καιρὸς τῆς πόας, ἔαρος λοιπὸν ὄντος· ἐγγὺς 25 γὰρ ἦν, φησὶ, τὸ Πάσχα. Παρουσῶν δὲ γυναικῶν σὺν τέκνοις, μόνους τοὺς ἄνδρας ἀριθμεῖ, ταῖς κατὰ τὸν νόμον συνηθείαις ἀκολουθῶν. Τοῦτο γὰρ καὶ Μωϋσῆς ἐποίησεν ἐν ἀριθμοῖς· τίμιον γὰρ ἐν βίβλῳ Θεοῦ πᾶν ὅσον ἀνδρῶδες καὶ νεανικόν· εὐχαριστεῖ δὲ λαβὼν τοὺς ἄρτους, δεικνὺς ὅτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχα- 30 ριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι ὄχλος ἦν πολὺς ὁ παρὼν, καὶ ἐχρῆν αὐτοὺς πεισθῆναι, ὅτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο. Διὰ τοῦτο ὅτε μὲν μόνος ποιεῖ σημεῖα, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιδείκνυται· ὅταν δ' ἐπὶ πολλῶν τοῦτο ποιεῖ, διὰ τῆς εὐχαριστίας τοῦτο ποιεῖ, ἀναιρῶν τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι οὐκ ἀντίθεός τίς ἐστιν, οὐδὲ ἐναντίος τῷ γεγεν-

νηκότι. Δείκνυσι δὲ ὅτι οὐκ ἀσθενείᾳ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ συγκαταβάσει, ἐκ τοῦ τὰ μείζονα αὐθεντείᾳ ποιεῖν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διδάσκει διὰ τοῦ σημείου θαρρεῖν αὐτῷ, καὶ μὴ ἀθυμεῖν ἐν στενοχωρίᾳ, ἤτοι μὴ δειλιᾷν πρὸς φιλοξενίαν, ἀλλὰ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι. 5

Διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ ἀντίθεος εἶναι, καὶ ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἐσθίειν εὐχαριστεῖν, πλὴν καὶ ὡς ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ, ἵνα λάθῃ ἕως τοῦ πάθους τὸν ἄρχοντα τοῦ νῦν αἰῶνος.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τοῦτο μὴν λέγει, δείξας εἰς τὸ εὐπροσώπως αὐτοῖς κελεῦσαι τὴν τῶν κλασμάτων ποιήσασθαι 10 συλλογήν· ἐκεῖνο δὲ οἰκονομούμενος, ὅπερ ἐξ αὐτοῦ παρηκολούθει τοῦ πράγματος, τὸ ἐπὶ πλέον ἀπολαύοντας μᾶλλον τοῦ γεγονότος μεμνῆσθαι θαύματος, ἢ καὶ ὥστε δοθῆναι καὶ εἰς ἑτέρους τὸ γεγενημένον. Ἐφαίνετο γὰρ καὶ τὸ δαψιλὲς τῆς χάριτος ἐν τῷ πλήθει τῆς περισσείας, καὶ ὅτι πάντα κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ δια- 15 πράττεται. Συνεχώρησε δὲ περισεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα, οὐ δι' ἐπίδειξιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα.

Ἀμμωνίου. Τρέφει τοὺς πιστοὺς ὁ Χριστὸς διὰ τῶν πέντε ἄρτων τῶν κριθίνων, ὅπερ νοεῖται ἡ παχυτέρα τῆς πεντατεύχου διδασκαλία, καὶ διὰ τῶν δύο ἰχθύων, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἁπαλὴ διδαχὴ 20 τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ κηρύγματος.

13 Οὐκ ἔδωκε δὲ τοῖς ὄχλοις βαστάζειν, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς, ἐπειδὴ μάλιστα τούτους παιδεῦσαι ἐβούλετο, τοὺς μέλλοντας ἔσεσθαι διδασκάλους τῆς οἰκουμένης. Τὸ μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μέγα ἔμελλε καρπώσασθαι ἐκ τοῦ θαύματος. καὶ γὰρ εὐθέως 25 ἐπελάθοντο, καὶ ᾔτουν ἕτερον θαῦμα. Οὗτοι δὲ οὐ τὰ τυχόντα ἔμελλον κερδαίνειν. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰούδα[1] κατάκριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχὸν, βαστάζοντι τὸν κόφινον.

Χρὴ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζειν τῶν γεγονότων κλασμάτων ἐκ τῶν ἄρτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ περισσεύσαντος, 30 ὅτι οὔτε πλέον, οὔτε ἔλαττον, ἀλλ' ἰσαρίθμους τῶν μαθητῶν τοὺς κοφίνους τῶν λειψάνων ἐποίησε περισσευθῆναι.

Ἐθαύμασαν δὲ οἱ ὄχλοι νῦν τοῦτο τὸ σημεῖον δι' ὑπερβολὴν γαστριμαργίας· μυρία εἰργάσατο τούτου θαυμασιώτερα, καὶ οὐ-

[1] Ἰουδαίῳ Cod.

δαμοῦ ἐπίστευσαν· ἢ οὕτω θαυμάσαντες ὡμολόγησαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης. ἐκ δὲ τούτου δῆλον ὅτι προφήτην τινὰ προσεδόκουν ἐξαίρετον· καὶ γὰρ τῷ βαπτιστῇ διὰ τοῦτο ἔλεγε, "σὺ εἶ ὁ προφήτης." Ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν τῆς γαστριμαργίας αὐτῶν προσπάθειαν, οὐκ ἔτι νόμον ἐκδικοῦσιν, οὐκ ἔτι αὐτοῖς περὶ 5 τῆς τοῦ σαββάτου παραβάσεως μέλει, ἀλλὰ τῆς γαστρὸς αὐτοῖς ἐμπλησθείσης, καὶ προφήτης ἦν παρ' αὐτοῖς καὶ βασιλείας ἄξιος. ὁ δὲ Χριστὸς διὰ τοῦτο φεύγει, παιδεύων ἡμᾶς τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιωμάτων.

ΚΕΦ. Θ. 10

Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

Τίνος χάριν ἀφίησι τοὺς μαθητὰς καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος μόνος, καὶ πάλιν φαίνεται ἐπὶ τῆς θαλάσσης βαδίζων; Ἐκεῖνο μὲν, διδάσκων αὐτοὺς, πόσον ἐστὶν ἡ ἀπόλειψις, καὶ τὸν πόθον ἐργαζόμενος μείζονα. Τοῦτο δὲ, τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. 15

Ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν οἱ μαθηταὶ, καὶ μέχρι μὲν τῆς ἡμέρας περιέμενον αὐτὸν, ἥξειν προσδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, οὐκ ἠνείχοντο μὴ ζητεῖν τὸν διδάσκαλον, τοσοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρως, καὶ ἀπὸ τοῦ πόθου κεντούμενοι, ἔβησαν εἰς τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ὁ Εὐαγγε- 20 λιστὴς καὶ τὸν καιρὸν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ διὰ τούτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφαίνων, ὅτι οὔτε ἡ ἑσπέρα αὐτοὺς κατέσχεν.

Κυρίλλου κατὰ ἀναγωγήν. Εἰ βαρὺ τὸ ἐν σκότῳ γενέσθαι τῷ νοητῷ, καὶ εἰ χαλεπὸν τὸ ἐν θαλάσσῃ πικρᾷ τῶν ἡδονῶν καταπνίγεσθαι, προσδεξώμεθα τὸν Ἰησοῦν. Τοῦτο γὰρ ἡμᾶς καὶ 25 κινδύνων ἀπαλλάξει καὶ τῆς εἰς θάνατον ἁμαρτίας· ὁ δὲ τύπος τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς γεγονόσιν ὀφθήσεται. ἥξει δὴ οὖν πάντως ἐπὶ τοὺς μαθητὰς, "ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε." εἰσόμεθα διὰ τούτου φρόνημα μὲν ἔχειν ἐν πειρασμοῖς εὔτολμόν τε καὶ νεανικόν· ὑπομονῇ δὲ κεχρῆσθαι συντόνῳ τῇ εἰς Χριστὸν, ἐλπίδα βεβαιουμένους 30 εἰς εὐθαρσίαν τὴν ἐπὶ τῷ πάντως διασωθήσεσθαι, κἂν πολλοί τινες ἡμᾶς οἱ ἐκ τοῦ πειράζεσθαι περικυκλῶσι φόβοι. ἐπιτήρει γὰρ ὅπως οὐκ εὐθὺς ἀποπλεύσωσιν, οὐδὲ ἐν ἀρχῇ τῶν κινδύνων τοῖς ἐν τῷ σκάφει Χριστὸς ἐπιφαίνεται. Ἀλλ' ὅταν οὑτωσί πως ἐν μέσοις τοῖς

κύμασιν εὑρισκώμεθα, τότε δὴ καὶ ἀδοκήτως ἐπιφαίνεται Χριστὸς, καὶ περιστέλλει μὲν τὸν φόβον, κινδύνου δὲ ἀπαλλάξει παντὸς, καὶ ἀπονητὶ δὲ κατορθώσομεν τὰ λυσιτελῆ παρόντος αὐτοῦ.

20 Ἐπέστη δὲ αὐτοῖς χειμαζομένοις λέγων, "ἐγώ εἰμι, μὴ φο-"βεῖσθε," καὶ μετὰ τοῦ ῥήματος καὶ τὴν δειλίαν ἐξέβαλεν ἀπὸ 5 τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ μετὰ τῆς φωνῆς γαλήνη γέγονεν· οὐκ ἐνέβη δὲ εἰς τὸ πλοῖον, τὸ θαῦμα μεῖζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι γυμνότερον. Διέβησαν μὲν οὖν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ Ἰουδαῖοι, Μωσέως ἡγουμένου, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος καὶ ὡς δοῦλος 10 πάντα εἰργάζετο, οὗτος δὲ μετ' ἐξουσίας ἁπάσης· κἀκεῖ μὲν, νότου τότε πνεύσαντος, εἶξε τὸ ὕδωρ, ὥστε ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι παρελθεῖν. Ἐνταῦθα δὲ μεῖζον τὸ θαῦμα ἐγίνετο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἡ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν δεσπότην ἐπὶ τῶν νώτων, μαρτυροῦσα ἐκείνῃ τῇ ῥήσει τῇ λεγούσῃ, "ὁ περι- 15 "πατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους."

Τὸ εὐθέως δὲ τὸ πλοῖον ἐπὶ τῆς γῆς ἐγένετο, τοῦτο δηλοῖ, οὐ μόνον ἀσφαλῆ αὐτοῖς ἀλλὰ καὶ ἐξουρίων παρεῖχε τὸν πλοῦν· τῷ ὄχλῳ δὲ οὐκ ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπατοῦντα. Μεῖζον γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. 20

22 Ἀκριβέστερον δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, "τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος "ὁ ἑστηκὼς πέραν τῆς θαλάσσης, εἶδεν ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ "ἦν ἐκεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς, ἕτερόν τι βουλόμενος ἡμᾶς διδάξαι. Ποῖον τοῦτο; ὅτι καὶ τοῖς ὄχλοις εἰ καὶ μὴ φανερῶς, ἔδωκε γοῦν ὁ Ἰησοῦς λανθανόντως ὑπονοῆσαι τὸ γεγενημένον ἐστὶν, εἰ καὶ 25 ἄλλο πλοιάριον οὐκ ἦν, οὔτε τοῖς μαθηταῖς συνανέβη, εὑρεθῆναι τὸ πέραν τῆς θαλάσσης, πρόδηλον ὅτι τὴν θάλασσαν πεζεύων παρεγένετο· ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσοῦτον θαῦμα, ἀπελθόντες πρὸς αὐτὸν οὐκ ἠρώτησαν πῶς διέβη, οὐδὲ ἐζήτησαν μαθεῖν τὸ τοσοῦτον σημεῖον, ἀλλὰ τί φασι; πῶς ὧδε παραγέγονεν; οὕτως ἦν εὔθραυ- 30 στος ἡ ὁρμὴ αὐτῶν. Οἱ γὰρ λέγοντες, οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, οἱ σπουδάζοντες ἁρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλέα, εὑρόντες αὐτὸν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλεύονται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες ἐπεζήτουν πάλιν τραπέζης ἀπολαύσειν, οἵας καὶ πρότερον· διὸ καὶ ὀνειδίζον-ται παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με οὐχ 35

"ὅτι εἴδετε σημεῖα" καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦτο δὲ εἶπε, διορθῶσαι αὐτοὺς βουλόμενος, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὸ ἐκκαλύψαι τὰ τῆς διανοίας αὐτῶν, εἰς πίστιν ἀγαγεῖν μείζονα, ὡς ὅτι Θεός ἐστιν.

Ποιεῖ δὲ τοῦτο μετὰ φειδοῦς· οὐ γὰρ εἶπεν, ὦ λαίμαργοὶ καὶ γαστρὸς δοῦλοι, ἀλλὰ προσηνέστερον· διὸ καὶ διδασκαλίαν προ- 5 τίθησιν "ἐργάζεσθε," λέγων, "μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην" καὶ τὰ ἑξῆς.

Κυρίλλου. Διδασκόμεθα διὰ τούτων, μὴ φιλοκόμπως ἐπείγεσθαι διαζῆν, ἀλλὰ μόνοις ὁρᾶσθαι θέλειν τοῖς τῆς θεότητος ὀφθαλμοῖς, ἀπογυμνούσης τὰ κρυπτὰ, καὶ τὸ λεληθότως ἐπιτε- 10 λεσθὲν εἰς ἐμφανεστάτην ἀγούσης κατάλειψιν.

27 Τί δηλοῖ τὸ "ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρῶσιν τὴν ἀπολλυμένην;" μηδεὶς ὑμῶν ἔστω λόγος ταύτης τῆς τροφῆς, ὥστε διὰ τὴν αὐτὴν μεριμνᾷν καὶ κόπτεσθαι, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης τῆς πνευματικῆς ὅλην τὴν φροντίδα τίθεσθε. Ἀλλ' ἐπειδή τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς 15 τρέφεσθαι, ἀποκέχρηνται τούτῳ τῷ λόγῳ ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπτοντος τοῦ Ἰησοῦ, ἀναγκαῖον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι οὐ τοῦτό ἐστιν αἰνιττόμενος, ὥστε ἀργοὺς εἶναι· καὶ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἀπολλυμένη βρῶσίς ἐστι, πᾶσαν γὰρ κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία, ἀλλ' ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ μεταδιδόναι. Τοῦτο γὰρ 20 ἔχει τὴν τῆς βασιλείας ἐπαγγελίαν τῆς μελλούσης. Εἰ δὲ οὐκ ἐργάζεταί τις, πόθεν ἂν γένοιτο διδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Εἶπε δὲ τοῦτο πρὸς ἐκείνους, ἐπειδὴ τῆς μὲν πίστεως οὐδένα ἐποιοῦντο λόγον, ἓν δὲ μόνον ἐβούλοντο, γαστρίζεσθαι· τὴν τοιαύτην οὖν τροφὴν βρῶσιν ἀπολλυμένην ἐκάλεσεν. 25

Πῶς οὖν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς τῇ Μάρθᾳ λέγει, "μεριμνᾷς καὶ "θορυβάζεις περὶ πολλὰ, ἑνὸς δέ ἐστι χρεία, Μαρία δὲ τὴν ἀγα- "θὴν μερίδα ἐξελέξατο," καὶ πάλιν, "μὴ μεριμνήσητε," φησὶν, "εἰς τὴν αὔριον;" Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; ὅτι τὸ μὴ μεριμνᾷν, οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαί ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλῶσθαι 30 τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι· τουτέστι, μὴ ποιεῖσθε φροντίδα, ὑπὲρ τῆς εἰς αὔριον ἀναπαύσεως. ἔξεστι δὲ ἐργαζόμενον μηδὲν μεριμνᾷν, οὐ γὰρ ταὐτὸν μέριμνα καὶ ἐργασία. καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον, οὐ περὶ ἔργου ἐστὶ καὶ ἐργασίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν καιρὸν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως πρὸς τὰ σαρκικὰ ἀνα- 35

λίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐτὴν ἐμβάλλων ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ προσηλῶν τῇ ἀκροάσει.

Ἀπολιναρίου. Μεθίστησι μὴ περὶ τὴν φθειρομένην ἐπτοεῖσθαι τροφὴν, ἀλλὰ τὴν εἰς αἰῶνα μένουσαν, ἥτις τρέφει ψυχήν. Αὕτη δὲ ἦν ἡ πίστις ἡ ζωοποιὸς, καθ' ἣν ἐξομοιοῦνται πρὸς τὴν σάρκα 5 τοῦ Κυρίου, τὴν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐσφραγισμένην τῇ θείᾳ δυνάμει.

Ἀμμωνίου. Τὴν νοητὴν καὶ λογικὴν καὶ πνευματικήν. Αὕτη γὰρ συμβάλλεται εἰς τὸ ἀπολαῦσαι ἡμᾶς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἣν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις προξενεῖ.

Τὴν μυστικὴν μετάλειψιν λέγει τὴν ἁγιάζουσαν ψυχὴν καὶ 10 σῶμα, συναναπλέξας τῷ θεοπρεπεῖ τὸ ἀνθρώπινον.

27 Τί ἐστι "τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν ὁ Θεός;" τουτέστιν, ἀπέδειξε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας· ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰς μέσον ἤγαγεν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοὺς προστῇ τὸ 15 λεγόμενον. καὶ γὰρ μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγξατο, εἰπὼν αὐτὸς δώσειν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Κυρίλλου. Τὸ ἐσφραγίσθαι ἢ τὸ κεχρίσθαι ἐθικῶς τέθεικε. κατασφραγίζεται γὰρ ὁ χριόμενος, ἤγουν ὅτι μεμόρφωται φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα· ὅμοιον γὰρ ὡσεὶ ἔλεγεν, ὡς οὐκ ἀδυνατήσω 20 βρῶσιν ὑμῖν ἐπιδοῦναι τὴν μένουσαν, καὶ εἰς ζωήν τε καὶ τρυφὴν ἀναφέρουσαν. εἰ γὰρ καὶ ὁρῶμαι καθάπερ εἷς ἐξ ὑμῶν, ἄνθρωπος δηλονότι μετὰ σαρκὸς, ἀλλ' ἐχρίσθην καὶ κατεσφραγίσθην παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰς ἀπαράλλακτον ὁμοιότητα, τὴν ὡς πρὸς αὐτὸν νοουμένην, δηλονότι τῆς κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἐμφερείας, οὐ 25 κατὰ τοὺς τῆς σαρκὸς χαρακτῆρας, ἀλλ' ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ καὶ ἰσοστάθμῳ δυνάμει, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ βασιλικῇ. ἐπιτηρητέον δέ ἐστι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐπιχορηγήσειν, εἰπὼν τὰ[m] θεοπρεπῆ καὶ κατεσφραγίσθαι πρὸς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· οὐκ ἀνέχεται μερισμοῦ τοῦ διατέμνοντος τῆς κατὰ ἀλήθειαν υἱότητος, τὸν ἐκ 30 παρθένου ναὸν, ἀλλ' ἕνα πάλιν ἑαυτὸν ὁρίζειν τε καὶ νοεῖσθαι βούλεται.

Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου. Τὸν ἄρτον ἐσφράγισεν, ὅ ἐστιν, ἔχρισεν Ἁγίῳ Πνεύματι, τὴν σάρκα τοῦ Κυρίου τὴν ἀνθρωπίνην, οὐ

[m] Fors. εἰς πάντα.

τὴν θεότητα. Πάντα γὰρ σχεδὸν τὰ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα περὶ τὴν σάρκα εἴληπται. Τοῦτο εἶπεν, ἢ ὅτι μεμόρφωται φυσικῶς πρὸς τὸν Πατέρα, ἤτοι ἔχρισε· κατασφραγίζονται γὰρ οἱ χριόμενοι.

Τὸ δὲ "τί ποιῶμεν ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ" εἶπον ἐκεῖνοι, οὐχ ὥστε μαθεῖν καὶ πρᾶξαι, καὶ δείκνυσι τὰ ἑξῆς. 5 Πάλιν γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς ἕλκουσι χορηγίαν.

29 Ὁ δὲ Χριστὸς ὑπέδειξεν αὐτοῖς ὅπερ ἐζήτησαν, "τοῦτό ἐστι "τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος." Οὗτοι δὲ καθάπερ τινὲς ἀναίσθητοι, ἔτι τοῦ σημείου ἐν χερσὶν ὄντος αὐτοῖς, καὶ ὡς οὐδενὸς γενομένου, οὕτως ἔλεγον, "τί σημεῖον 10 ποιεῖς; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι τί ἐργάζῃ·" οὕτως ἦσαν πεπωρωμένοι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ καὶ ᾔδει ἐκείνους μηδὲν ὠφεληθησομένους, ἀλλὰ διὰ τὸ κοινωφελὲς τῆς διδαχῆς ἀπεκρίθη· οὐχ ὁ ταῖς σκιαῖς δουλεύων τοῦ νόμου ποιεῖ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, ἀλλ' ὁ 15 εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύων.

Θεοῦ μὲν ἔργον ἐνταῦθα λέγεται τὸ ἀνῆκον εἰς Θεόν. Τοῦτο δὲ εἶναί φησιν ὁ Κύριος, τὴν πίστιν τὴν ἐπ' αὐτὸν, ἔργον αὐτὴν ἀποφαίνων ἱερόν τε καὶ τέλειον· καὶ ἄνευ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων, εἰκότως δικαιοῖ τε καὶ ἁγιάζει, ἅτε τὴν καλλίστην ἐνέργειαν ἔχον 20 τῆς ψυχῆς, οὐκ ἀργίαν τινὰ καὶ ἀπραξίαν.

Θεοδώρου. Τοῦτό φησιν ὁ Κύριος, συνεὶς ὅτι πλεῖστον αὐτῶν ὑπερβαίνει τὴν ἀκοὴν ὁ περὶ τοῦ μυστηρίου λόγος. τοῦτο γὰρ ἡ πνευματικὴ τροφή. οὐκ εὐθὺς οὖν ἐπιτρέχει τῇ διηγήσει, ἀλλ' ὁδῷ κέχρηται πρεπούσῃ πρὸς τὸν λόγον. Ἡ γὰρ πίστις, φησιν, ἡ 25 εἰς ἐμὲ ὁδὸς ὑμῖν ἔσται πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν κατανόησίν τε καὶ διδασκαλίαν. οὔτε γὰρ πιστεύοντας ἔνεστι πρός τι τῶν λεγομένων ἀμφιβάλλειν, οὔτε μὴ πιστεύοντας δέξασθαί τι τῶν λεγομένων δυνατὸν, μεγάλων ὄντων, καὶ πολὺ τὴν ὑμετέραν ὑπερβαινόντων ἀκοήν. 30

31 Τίνος ἕνεκεν εἶπον "οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ "ἐρήμῳ," καὶ τὰ ἑξῆς; νομίζοντες αὐτὸν διὰ τούτου ἐρεθίζειν, ὥστε τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρέψαι ἠδύνατο σαρκικῶς. Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι δῆλον ἐκ τοῦ μηδενὸς ἑτέρου τῶν προτέρων σημείων μνημονεῦσαι αὐτοὺς, τῶν τε κατ' Αἴγυπτον γενο- 35

μένων καὶ κατὰ τὴν θάλασσαν τὴν ἐρυθρὰν, ἀλλὰ τούτου μάλιστα οὗ σφόδρα ἐπεθύμουν διὰ γαστριμαργίας ὑπερβολήν. Διὸ πρὸς ταῦτα καὶ ἡ ἄπειρος σύνεσις ἀποκρίνεται λέγουσα, "οὐ Μωϋσῆς "δέδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον" καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεὸν εἰπὼν, ἀντὶ δὲ τοῦ μάννα ἑαυτὸν, διὰ τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν· 5 ἐνῆν γὰρ εἰπεῖν, οὐχ ὁ Μωϋσῆς δίδωσιν, ἀλλ' ἐγώ. Ἄρτον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τὸ μάννα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια. Μάννα γὰρ κυρίως αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ἐκ τῆς οὐσίας ἐρχόμενος τοῦ Πατρὸς, ἐπείπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν ζωὴ τὰ πάντα ζωογονῶν. 10

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκ ζῶντος ἀνέφυ Πατρὸς, ζωὴ καὶ αὐτὸς κατὰ φύσιν ἐστί· καὶ ἐπείπερ ἔργον τῇ κατὰ φύσιν ζωῇ τὸ ζωοποιεῖν, ζωοποιεῖ τὰ πάντα Χριστός. ὅπερ γὰρ ἡμῖν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ γῆς εὑρίσκεται τὴν ἀσθενῆ φύσιν τῆς σαρκὸς οὐκ ἐῶν καταφθείρεσθαι, τοῦτο καὶ αὐτὸς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, 15 τὸ πνεῦμα ζωοποιῶν, καὶ οὐ μέχρι τούτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα συνέχων εἰς ἀφθαρσίαν.

35 Λέγουσι δὲ πρὸς αὐτὸν, "Κύριε, πάντοτε δὸς ἡμῖν τοῦτον τὸν "ἄρτον," ἐπειδὴ αἰσθητὸν ἔτι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, καὶ γαστρὸς ἀπόλαυσιν προσεδόκων Καὶ μετ' ὀλίγα—ἔτι κάτω ἔνευον λέγοντες, 20 "δὸς ἡμῖν τὸν ἄρτον τοῦτον." Ἐλέγχων δὲ αὐτοὺς, ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπόπτευον εἶναι τὴν τροφὴν, ἐπέτρεχον, ὅταν δὲ μάθωσιν ὅτι πνευματική τις ἐστιν, οὐκ ἔτι, φησὶν, "ἐγώ εἰμι ὁ "ἄρτος τῆς ζωῆς."

Ἀνάγων δὲ αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ὁ Χριστὸς εἰς τὸ τὰ ὑψηλὰ 25 φρονεῖν, φησιν, ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. Καὶ οὐκ εἶπε τροφὴν, ἀλλὰ ζωὴν, ἑτέραν τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένην. Ζωὴν δὲ λέγει, ἐπειδὴ πάντες ἦσαν νεκεκρωμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ· ἄρτον δὲ ζωῆς οὐ περὶ σώματος τοῦ 30 ἰδίου λέγει νῦν, τοῦτο γὰρ πρὸς τῷ τέλει μέλλει σαφηνίζειν, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος[c] αὐτοῦ διαλέγεται.

Κυρίλλου. "Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς" ὁ πάλαι μὲν ὡς ἐν ὑποσχέσει προκατηγγελμένος, καὶ ὡς ἐν τύπῳ δηλούμενος, παρὼν

[c] νεότητος Cod.

δὲ νυνὶ καὶ χρεωστουμένην ὑπόσχεσιν ἀποπληρῶν. εἰμὶ δὲ ἄρτος ζωῆς, οὐκ ἄρτος σωματικὸς, μόνα τὰ ἐκ λιμοῦ περικόπτων πάθη, καὶ καταφθορᾶς τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλάττων τὴν σάρκα, ἀλλ' ὅλον ἐξ ὅλου τὸ ζῶον εἰς ζωὴν ἀναπλάττων τὴν αἰώνιον, καὶ θανάτου κρείττονα τὸν εἰς τὸ εἶναι πεποιημένον ἄνθρωπον ἀποδεικνύς. 5

Ἰσιδώρου[d] πρεσβυτέρου. Ἄρτος ὁ Κύριος κέκληται, αὐτὸς ἑαυτὸν τούτῳ καλῶν τῷ ὀνόματι, κατὰ μὲν τὴν πρόχειρον ἔκλειψιν, πᾶσι τροφὴ σωτηρίας γενόμενος, κατὰ δὲ τὴν ἀπόῤῥητον ἔννοιαν, τὴν ζύμην τοῦ ἀνθρωπίνου φυράματος καθαρίσας, καὶ ὥσπερ ἐξοπτήσας τῷ οἰκείῳ πυρὶ τῆς θεότητος, καὶ εἰς ἓν σὺν αὐτῇ 10 γεγονὼς πρόσωπον καὶ μίαν προσκυνουμένην ὑπόστασιν.

Τὰ σημεῖα δὲ αἰνιττόμενος καὶ τὴν τῶν γραφῶν μαρτυρίαν, περὶ αὐτοῦ φησιν, "ἑωράκατέ με," δεικνύων δὲ καὶ αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ τὰ ἀπόῤῥητα τῆς καρδίας, οὐδὲ τὰ μέλλοντα, ἐπήγαγε λέγων, "καὶ οὐ πιστεύετε." 15

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὕδωρ καὶ ποτὸν ὧδε λέγει ἢ τὸν διὰ Πνεύματος ἁγιασμὸν, ἢ αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

37 Τί ἐστι, φησὶν, ὅτι "πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατὴρ, πρὸς ἐμὲ "ἥξει; ὅτι οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα ἡ πίστις ἡ εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δεῖται ῥοπῆς, καὶ ψυχῆς τινος γενναίας καὶ εὐγνώμονος, 20 δεχομένης πίστει τὴν τοῦ Πατρὸς ἀποκάλυψιν.

Τὸ δὲ οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω," τοῦτό ἐστιν, οὐ μὴ ἀπολέσω, ἀλλὰ σώσω, καὶ ἐπιμελείας ἀπολαῦσαι παρασκευάσω πολλῆς.

38 Τὸ δὲ "καταβέβηκα ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα "τὸ ἐμὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἄλλο πράξων ἦλθον 25 ἢ τοῦτο, ὅπερ ὁ Πατὴρ βούλεται, καὶ ὅτι ἀπιστοῦντες, αὐτὸν τὸν Πατέρα παροξύνετε.

Οὐκοῦν οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ Θεὸς σαρκωθεὶς, οὐ μετὰ τὴν ἀνάστασιν θεοποιηθείς. Προλαμβάνει γὰρ ἡ κατάβασις τὴν ἄνοδον. οὐκ ἴδιον θέλημα ἔχων παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθον, πάντα 30 γὰρ τὰ ἐμὰ τοῦ Πατρός ἐστι, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά. Δεικνὺς δὲ ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν δεόμενος θεραπείας παραγέγονεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, καὶ ὥστε τῷ πατρὶ δόξαν παρασκευάσαν, φησὶ, "τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με Πα-

[d] Ἰσηδ. Cod.

" τρὸς," ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναστήσω αὐτὸ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρα," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου. Πάντες μὲν οἱ ἄνθρωποι ἀνίστανται, μόνον δὲ οἱ πιστοὶ ἀξιοῦνται τῶν ἀγαθῶν. Ζωοποιεῖ ὁ Υἱὸς τοὺς πιστοὺς τοῖς φύσει φθαρτοῖς ἀνθρώποις τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πατρὸς ἐντιθεὶς δύνα- 5 μιν, καὶ ὅλους αὐτοὺς μεταπλάττων εἰς ἀθανασίαν. Συνεχῶς περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται, ἵνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι μόνον κρίνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν, καὶ ὅτι κἂν ἐνταῦθα μὴ ἀπολάβωσι, μὴ διὰ τοῦτο ὑπτιώτερον γένηται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προσδοκῶσι, καὶ ἑτέραν ζωήν. 10

41 Τίνος ἕνεκεν ἐγόγγυζον οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, " ἐγώ εἰμι ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς;" καὶ διὰ τοῦτο μὲν αὐτὸ, τὸ δὲ ἀληθὲς διὰ τὸ μηκέτι προσδοκᾷν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικῆς. Ἕως μὲν γὰρ προσεδόκων, οὐκ ἐταράττοντο. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέγνωσαν, ἐγόγγυζον, περὶ πνευματικῆς γὰρ 15 τροφῆς, καὶ περὶ ζωῆς αἰωνίου λοιπὸν αὐτοῖς διελέγετο, καὶ περὶ ἀναστάσεως, βουλόμενος ὑψηλοτέραν αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τὴν κατὰ σάρκα μητέρα αὐτοῦ ἀδύνατον ἐνόμιζον ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν καταβεβηκέναι· ἢ εἰς τὸ φαινόμενον ὁρῶντες, οὐ τὴν ἀόριστον αὐτοῦ φύσιν ἐννοοῦντες, ἐσκαν- 20 δαλίζοντο, εἰπόντων τῶν Ἰουδαίων, " οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς " Ἰωσὴφ" καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ τί μὴ ἀπεκρίθη αὐτοῖς, ὅτι οὐκ εἰμὶ υἱὸς Ἰωσήφ; ἐπειδὴ μηδέπως ἠδύναντο τὸν θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τόκον τὸν ἐκ παρθένου. Εἰ δὲ τὸν κατὰ σάρκα οὐκ ἠδύναντο σαφῶς ἀκοῦσαι, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἄῤῥητον τὴν 25 ἄνω.

44 Ὅπερ δὲ εἶπεν, " ὅτι οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ " ὁ Πατήρ μου ἑλκύσῃ αὐτὸν," οὐ τὸν ἄκοντα καὶ ἀπὸ βίας ἑλκόμενον αἰνίττεται, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἐκ Θεοῦ ἀπολαύοντα συμμαχίας. 30

Κυρίλλου. Προσάγει μὲν οὖν ἑαυτὸν ὁ Πατὴρ διὰ γνώσεως τῷ Υἱῷ τοῖς οἷς ἂν τὴν θείαν ἐπιψηφίσατο χάριν· ζωοποιεῖ δὲ λαβὼν ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἴδιον ἀγαθὸν τοῖς ἐξ οἰκείας φύσεως καταφθείρεσθαι πεφυκόσιν ἐντιθεὶς, καὶ καθάπερ σπινθῆρα πυρὸς ἐγκαταχώσας αὐτοῖς τὴν ζωοποιὸν τοῦ Πνεύματος δύναμιν, ὅλους δι' 35

ὅλου μεταπλάττων εἰς ἀθανασίαν· οὐκ ἰδίᾳ δὲ καὶ μεμερισμένως τοῦτο ἑκάτερον ἐνεργεῖ, ἀλλὰ συνεργάζεται ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς αὖ πάλιν τῷ Πατρὶ, καὶ ὅλης, ἵν' οὕτως εἴπω, τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐστὶν ἡ καθ' ἡμᾶς σωτηρία.

Ἀμμωνίου. Τοὺς κατὰ προαίρεσιν ἀγαθοὺς ἕλκει ὁ Πατὴρ, 5 τοὺς δὲ μοχθηροὺς ἐᾷ· οὐ τὸ ἐφ' ἡμῖν αὐτεξούσιον ἀναιρεῖ ὁ λόγος, ἀλλὰ δείκνυσι βοηθείας δεομένους· ἕλκεται γὰρ οὐκ ἄκων, ἀλλὰ πολλῆς ἀπολαύων συμμαχίας· θεοδίδακτόν ἐστιν ἀγαθὸν τὸ περὶ Χριστοῦ μυστήριον.

Εἰ ὁ Πατὴρ ἄγει, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγείρει, μέγα τὸ τῶν πιστῶν 10 ἀξίωμα· τοῦτο ποιεῖ ὡς φύσει Θεὸς ὤν.

45 Δεικνὺς δὲ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσοστάσιον τῆς δυνάμεως, φησὶ, "κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ." Τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν ἐμφαίνει τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀξίωμα, εἴγε ὁ Πατὴρ προσάγει, καὶ ὁ Υἱὸς ἀνίστησιν, οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα 15 τὰ ἔργα, πῶς γάρ; ἀλλὰ τὸ ὁμοδύναμον παριστῶν. θέλων δὲ τὸν λόγον ἀξιόπιστον ποιῆσαι, ἐπὶ τοὺς προφήτας αὐτοὺς παρέπεμψεν εἰπὼν, "ὅτι ἐστὶ γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ "ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ·" πάντας δὲ τοὺς βουλομένους δηλονότι· διδάσκαλος γὰρ προκάθηται πᾶσιν ἕτοιμος ὢν τὸ αὐτοῦ 20 παρασχεῖν, καὶ εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ. Τί οὖν πρὸ τούτου, φησὶν, οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν Θεοῦ; ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ ἐξαίρετόν ἐστι· τότε μὲν γὰρ δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανον τὰ τοῦ Θεοῦ, νῦν δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. 25

Διδύμου. Καὶ εἰκὸς ὁμοίωσιν καὶ αὐτὸ τοῦτο λογικοῦ γενομένου τοῦ ἀνθρώπου ἐνεσπαρμέναι εἰσὶν αὐτῷ ὑπὸ Θεοῦ αἱ περὶ ἐπαινετῶν πράξεων ἔννοιαι, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας· ὁ τοίνυν κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἀκούσας καὶ μαθὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔρχεται διὰ πίστεως πρὸς τὸν Κύριον.—Καὶ μετ' ὀλίγα. 30 Διδάσκων δι' ἀποκαλύψεως τὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, ἄγει πρὸς αὐτὸν τοὺς ἀκούοντας καὶ μαθόντας. οὕτω γὰρ καὶ τὸν Πέτρον δι' ἀποκαλύψεως εἰς τὸ πιστεύειν τῷ Υἱῷ ἤγαγεν, ἀποκαλύψας αὐτόν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τὸ ἀκοῦσαι κοινὸν, τὸ δὲ μαθεῖν μόνων τῶν ἐπιδιδόντων ἑαυτοὺς τῇ χάριτι. 35

46 "Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν" εἰπὼν, ἐπήγαγεν, "εἰ μὴ "ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ." οὐ χρὴ δὲ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον νοεῖν ἐνταῦθα τὸ "ἐκ τοῦ Θεοῦ," πάντες γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἀληθοῦς γεννήσεως τῆς ἀρρήτου καὶ ἐξαιρέτου καὶ κεχαρισμένης, ὁ μόνος ἀόρατος μόνῳ τῷ ἀοράτῳ τὴν φύσιν 5 φαίνεται, μόνος ὁρᾷ ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα ὡς ἔξω ὑπάρχων πάντων, καὶ μόνος ὢν ἐκ τῆν οὐσίας τοῦ Πατρός. [ἄλλος] τρανότερον δὲ αὐτὸ οὐ τέθεικε διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν. Εἰ γὰρ εἰπόντος αὐτοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, οὕτως ἐσκανδαλίσθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθεικε; λέγω δὴ τὸ ἐξ αὐτοῦ γεν- 10 νηθῆναι;

Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα δυνατὸν ἰδεῖν ὑμᾶς, οὗτος γὰρ τὸν οἰκεῖον Πατέρα οἶδε μόνος ἐξ αὐτοῦ ὢν, καὶ πάντοτε τῆς τοῦ γεννήσαντος θέας ἀπολαύων· ἔοικε δὲ καὶ αὐτὸν πάλιν αἰνίττεσθαι Μωϋσέα· ᾤοντο γὰρ ἀνοήτως διὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὸν γνόφον, αὐτὸν τεθεᾶ- 15 σθαι τὴν ἄρρητον τοῦ Θεοῦ φύσιν τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς, ὅπερ ἐστὶ κατὰ φύσιν· ἀλλ' ἵνα μὴ σαφῶς τοῦτο εἰπὼν δοκεῖ πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τὸ σύνηθες παροτρύνειν θράσος, ἀορίστως αὐτὸ τέθεικε κατὰ πάντων· εἰ δὲ μόνος ὁ Υἱὸς ὁρᾷ τὸν Πατέρα, ἔξω τῶν πάντων ἐστὶ, καὶ ὑπὲρ πάντα, καὶ ἐπάνω πάντων. Ἄρτον δὲ ζωῆς εἰκότως 20 ἑαυτὸν ὀνομάζει, ὅτι τὴν ζωὴν ἡμῶν συγκροτεῖ, καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· τὸ δὲ "ὃς ἐὰν φάγῃ ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς "τὸν αἰῶνα" δηλοῖ ἐνταῦθα ἤτοι τὰ δόγματα τὰ σωτήρια καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, ἢ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα γὰρ ταῦτα νευροῖ τὴν ψυχήν. 25

49 Ποιεῖται δὲ τὴν πρὸς τὸ μάννα σύγκρισιν λέγων, "οἱ πατέρες "ὑμῶν τὸ μάννα ἔφαγον" καὶ τὰ ἑξῆς, ἑκατέρας τροφῆς δεικνὺς τὸ τέλος, ὅτι ἐκείνη μὲν οὐ ξένην τινὰ παρεῖχε τὴν χρείαν, ἡ δὲ τοῦ σώματος αὐτοῦ τὸ μὴ ἀποθανεῖν. Τὸ "ἐν τῇ ἐρήμῳ" δὲ οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιττόμενος ὅτι οὐδὲ παρεξετάσθη ἐπὶ χρό- 30 νον πολὺν, οὐδὲ συνεισῆλθε εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν· οὗτος δὲ ἄρτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ διαιωνίζων, ὥστε πολλῷ τῶν πρώην αὐτῶν μειζόνων αὐτοὶ ἠξίωνται, εἴγε βούλοιντο δέξασθαι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἀναγαγὼν δὲ αὐτοὺς κατὰ μικρὸν πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν, πάλιν φησὶ, "καὶ ὁ ἄρτος ὃν ἐγὼ 35

δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστὶ" καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γὰρ ἑαυτὸν φησὶ διδόναι νῦν οὐ τὸν Πατέρα.

Κυρίλλου. Καὶ ἀποθνήσκω, φησὶν, ὑπὲρ πάντων, ἵνα πάντας ζωοποιήσω δι' ἐμαυτοῦ, καὶ ἀντίλυτρον τῆς ἁπάντων σαρκὸς τὴν ἐμὴν ἐποιησάμην· τεθνήξεται γὰρ ὁ θάνατος ἐν τῷ ἐμῷ θανάτῳ, 5 καὶ συναναστήσεταί μοι, φησὶν, ἡ πεσοῦσα τοῦ ἀνθρώπου φύσις. ζωὴν δὲ κυρίως τὴν ἐν τῷ Χριστῷ νοητέον, τὴν ἐν ἁγιασμῷ καὶ μακαριότητι· ταύτην γὰρ ἀληθῶς οὖσαν ζωὴν ἐπίσταται καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης λέγων, "ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, "ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ 10 "Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν" Ἰδοὺ γὰρ τὸν ἐν ἀπειθείᾳ κατειλημμένον τὴν ζωὴν οὐκ ὄψεσθαι φησὶ, καίτοι παντὸς τοῦ πνεύματος παλινδρομήσειν πρὸς ζωὴν, καὶ ἀναστήσεσθαι προσδοκωμένου.

52 Ἀμμωνίου. Ἄρτον καλεῖ τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, διὰ τὸ ἐσθίεσθαι αὐτὴν ἐν τοῖς μυστικοῖς. Εἰπόντες δὲ, "πῶς δύναται οὗτος ἡμῖν 15 "τὴν σάρκα ἑαυτοῦ δοῦναι φαγεῖν," δείκνυται ἐξ ἀπιστίας τοῦτο λέγοντες· ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ, συνεισέρχεται καὶ ἡ ἀπιστία. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς θέλων δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἔχειν ζωὴν, φησὶν, "ἐὰν μή τις μου τὴν σάρκα φάγῃ," καὶ τὰ ἑξῆς. 20

Κυρίλλου. Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθορυβεῖτο λέγων, "πῶς "δυνατόν ἐστιν ἐλθεῖν εἰς τὸν κοῖλον τῆς μητρὸς αὐτοῦ;" οὕτω καὶ οὗτοι ταράττονται λέγοντες, "πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν οὗτος "φαγεῖν τὴν σάρκα αὐτοῦ;" Δεῖ τοίνυν ἐντεῦθεν ἡμᾶς ὠφελημένους ἐν ταῖς παραλήψεσι τῶν θείων μυστηρίων, πίστιν μὲν ἔχειν 25 ἀζήτητον, καὶ μηδενὶ τῶν λεγομένων ἐπιφέρειν τὸ πῶς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς παρὰ φύσιν ὄντος τοῦ πράγματος ἀπιστοῦσιν, ὡς ψυχικοὶ οὐ νοοῦσι τὸ πνευματικὸν τοῦ Κυρίου σῶμα. οὐ σαρκοφαγεῖν λέγει, ἀλλὰ τὸ μετασχεῖν τῶν μυστικῶν.

Ἀμέτοχοι ἔσεσθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς οἱ μὴ διὰ τῆς μεταλήψεως 30 τῶν μυστικῶν παραδεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὄντα ζωὴν κατὰ φύσιν. Διὰ τί δὲ συνεχῶς στρέφει τὴν ἀνάστασιν; ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ εἰς αὐτὸν πιστεύων οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τέλος· ἀληθῆ δὲ βρῶσιν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα καλεῖ, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἀληθῆ πόσιν, διὰ τὸ σώζειν τὰς ψυχὰς τῶν πίστει μετεχόντων αὐτῶν. 35

Ἀμμωνίου. Ταῦτα λέγει δεικνὺς ὅτι οὐκ ἦν ψιλοῦ ἀνθρώπου ἡ σὰρξ, ἀλλὰ τοῦ Υἱοῦ πεπληρωμένης πάσης τῆς θεότητος τῆς Τριάδος.

Ἀπολιναρίου. Ἀληθής ἐστι βρῶσις ἡ μὴ τῆς προσκαίρου καὶ ἀπολλυμένης ζωῆς ἐπίκουρος, ἀλλὰ τῆς αἰωνίου παρασκευα- 5 στική. Αὕτη καὶ πόσις ἀληθινὴ, ὡς ἂν μὴ πρὸς ὀλίγον ἐπαρκοῦν τῇ δίψει, ἀλλ' εἰς ἀεὶ παρεχομένη τὸν ἐμφορηθέντα αὐτῆς ἀνεπιδεῆ[e], καθὰ καὶ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ἔλεγε. Τὸ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν, "ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, "κἀγὼ ἐν αὐτῷ," τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνακιρνᾶται. 10

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐκ τῶν πρὸς Εὐπράξιον κουβικουλάριον ἀποκρίσεων. Καίτοι γε οὐ τὸν Λόγον ἐσθίομεν, καθὸ Λόγος ἐστὶ, πῶς γὰρ τὸν ἀναφῆ καὶ ἀσώματον καὶ οὔτε ὀφθαλμοῖς οὔτε ὀδοῦσιν ἁλώσιμον; ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν σάρκα τὴν ἄκραν ἕνωσιν ἥνωται, ζωοποιὸς ὑπάρχει καὶ αὐτὴ, εἰ καὶ μεμένη- 15 κεν ὅπερ ἐστὶ, καὶ οὐκ εἰς τὴν αὐτοῦ τοῦ Λόγου μετακεχώρηκε φύσιν, ὅθεν τὸν Λόγον ἐσθίομεν, τὴν ζωοποιὸν τοῦ Λόγου σάρκα ἐσθίοντες. Τὸ δὲ "κἀγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα," τοῦτό ἐστιν, ὅτι καθώς ἐστιν ὁ Πατὴρ ζῶν, οὕτω κἀγὼ ζῶ, καὶ ὁ τρώγων με, κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ. Ζωὴν δὲ λέγει ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς, 20 ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀπορρήτου ἐκείνης.

Κυρίλλου. Ὥσπερ ἄνθρωπόν με, φησὶ, πεποίηκεν ὁ Πατὴρ, τοῦτο γὰρ τὸ ἀπεστάλθαι δηλοῖ, καὶ ἐπείπερ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐγεννήθην ζωῆς, Θεὸς ὢν Λόγος ζῶν, καὶ ἄνθρωπος γεγονὼς τῆς ἐμαυτοῦ φύσεως τὸν ἐμὸν ἐμπλήσας ναὸν, τουτέστι, τὸ σῶμα. 25 Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὅταν ἐμὴν ἐσθίων σάρκα, ζήσει δι' ἐμὲ, ὅλος εἰς ἐμὲ μεταστοιχειούμενος τὸν ζωογονεῖν ἰσχύοντα, διὰ τὸ ἐκ ῥίζης εἶναι τῆς ζωοποιοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Φύσει ζωή ἐστιν ὁ Χριστὸς, οὐ παρ' ἑτέρου λαβὼν τὸ ζῆν· τοῦτο γὰρ ζῶον καλεῖται· οὔτε οὖν τὸ τοῦ 30 ζώου ὄνομα τάττεται ἐπὶ Θεοῦ, οὔτε τὸ τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς κτίσεως.

58 **Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων.**

Διδύμου. Οὐρανὸν λέγει σημαίνεσθαι τὴν ὡσανεὶ περιωπὴν καὶ κατάστασιν τοῦ Θεοῦ, ἥτις οὐχ ἑτέρα τῆς νοητῆς αὐτοῦ οὐσίας τυγ-

e ἀνεπιδειτῆ Cod.

χάνει. ζωῆς δὲ ἄρτος ὁ καταβαίνων, ὁ τοῦ Θεοῦ θρεπτικὸς λόγος ἐστὶ, ὃν ἐσθίει ὁ πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενος τὸ τὴν ἀρετὴν ἐνεργεῖν· ἐπειδὴ οὐ μόνον διὰ πράξεως ἰέναι δεῖ πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῶς πιστεύοντα κατὰ θεωρίαν ἀληθῆ. πίνει τις ἐξ αὐτοῦ, ἐκ πηγῆς ὕδωρ ζῶν, καὶ ἐξ ἀμπέλου "οἶνον εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου," 5 ὅθεν κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν μεταλαμβάνοντες ἐσθίομεν, κατὰ δὲ τὴν διανοητικὴν πίνομεν, ὡς ἀεὶ ζωὴν κεκορεσμένους, καὶ μηδέποτε διψεῖν πεπωκότας ἀπ' αὐτοῦ.

Συνεχῶς δὲ περιστρέφει τὸ "οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τὸ "μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ" καὶ τὰ ἑξῆς, ὥστε αὐτὸ ἐντυπῶσαι τῇ τῶν 10 ἀκουόντων διανοίᾳ πρὸς τὸ λογίζεσθαι, ὅτι εἰ δυνατὸν ἐγένετο ἐν τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἀμητοῦ χωρὶς καὶ σίτου καὶ τῆς ἄλλης ἀκολουθίας διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζωὴν, πολλῷ μᾶλλον νῦν, ἅτε ἐπὶ μείζοσι παραγενόμενος, δυνήσεται τοῦτο.

Ζωῆς δὲ πανταχοῦ μέμνηται, ἐπειδὴ τοῦτο ποθεινὸν ἀνθρώποις, 15 καὶ οὐδὲν οὕτως ἡδὺ, ὡς τὸ μὴ ἀποθανεῖν.

Τίνος ἕνεκεν συναγωγῇ ἐδίδασκεν καὶ ἐν ἱερῷ; ὁμοῦ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ δὲ καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐστὶ τῷ Πατρί [f].

60 Διὰ τί δὲ τοὺς τοιούτους λόγους εἰς μέσον προέφερε, καίτοιγε 20 μηδενὸς ἐξ αὐτῶν οἰκοδομηθέντος, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς οἰκοδομηθεῖσι λυμαινομένων. Πολλοὶ γὰρ, φησὶν, ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀκούσαντες εἶπον, "σκληρός ἐστιν οὗτος ὁ λόγος," καὶ τὰ ἑξῆς. Τί οὖν τὸ χρήσιμον τῶν ῥημάτων; πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο τροφὴν αἰτοῦντες αὐτὸν σωματικὴν, καὶ 25 τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης αὐτοῖς ἀναμιμνήσκοντες, δείκνυσιν ὅτι πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιὰ, ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια ἡ παροῦσά ἐστι. Διὸ συνεχῶς μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς.

Τί δέ ἐστι "σκληρός;" τραχὺς, ἐπίπονος, μόχθον ἔχων. καὶ 30 μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν, οὐδὲ περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ κάτω στρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν, τουτέστι, διδάσκων.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Μὴ νοοῦντες τὰ λεγόμενα, οὔτε

[f] Hæc alieno loco irrepsisse videntur.

ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν ἠνείχοντο. Τοῦτο εἶπον, ἐπειδὴ ἀνθρωπινότερον ἤκουον τὸν τοῦ Κυρίου λόγον.

Θεοδώρου Ἡρακλείας ὁμοίως καὶ Ἀπολιναρίου. "Σκλη-"ρὸς ὁ λόγος" ὀνομαζόμενος[c] σαρκοφάγους τινὰς καὶ αἱμοβόρους ἀκούοντας ἀποτελεῖν. "Τοῖς δὲ πνευματικῶς τὰ πνευματικὰ 5 ἐκλαμβάνουσιν οὐδὲν ἐφαίνετο σκληρὸν, ἀλλὰ ῥήματα εὐσεβείας ὑπάρχοντα τὴν αἰώνιον αὐτοῖς πρυτανεύοντα ζωήν.

61 Ἐπειδὴ δὲ τῆς θεότητος αὐτοῦ, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τὰ ἀπόρρητα φέρειν εἰς μέσον, ἔλεγεν αὐτοῖς, "τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; ἐὰν "οὖν θεωρεῖτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρό- 10 "τερον·" διὰ τοῦτο ἀπάγων αὐτοὺς τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσὴφ ὑπάρχειν. Ὁ γὰρ πεισθεὶς ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε καὶ ἐκεῖ ἀναβήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσχῇ τοῖς λεγομένοις.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὁ σαρκωθεὶς Θεὸς, αὐτός ἐστιν ὁ 15 υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μὴν αὐτὸ τὸ σῶμα καλεῖται υἱὸς ἀνθρώπου, ὡς κακῶς δογματίζων Μάρκελλός φησι· λέγων ἑαυτὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι, διδάσκει ὅτι Θεὸς ἦν, κἂν ἐν σαρκὶ ὁρᾶται, καὶ ὅτι ἡ σὰρξ αὐτοῦ ζωοποιός ἐστι.

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπε, "τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ 20 "οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν;" τὸ πνευματικῶς αὐτοὺς ἀκούειν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων. Ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκούων, οὐδὲν ὠφεληθήσεται· σαρκικὸν δέ ἐστι τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ πῶς δύναται δοῦναι τὴν σάρκα φαγεῖν, ἅπερ ἔδει μυστικῶς νοεῖν καὶ πνευματικῶς· διὸ καὶ ἐπήγαγε, "τὰ ῥήματα, 25 "ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή·" τοῦτ' ἔστι, πνευματικά ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκικὸν, καὶ ζωὴν αἰώνιον παρέχοντα.

64 Τὸ δὲ "εἰσὶν ἐξ ὑμῶν τινες οἳ οὐ πιστεύουσι," τὸ σύνηθες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀξίωμα δηλοῖ, ὅτι τὰ μέλλοντα προλέγει, καὶ 30 δεικνύει πᾶσιν ὅτι οὐ τῆς παρ' ἐκείνου δόξης ἐφιέμενος ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δὲ "τινὲς," τοὺς μαθητὰς ὑπεξήγαγε, διὸ καὶ ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων· "ᾔδει γὰρ

[c] Leg. vid. ὁ νομιζόμενος.

"ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς τίνες εἰσὶν οἱ μὴ πιστεύοντες," καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ δὲ "ἐξ ἀρχῆς" οὐχ ἁπλῶς ἐνταῦθα πρόσκειται, ἀλλ' ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν πρὸ καταβολῆς κόσμου πρόγνωσιν, ὅτι ᾔδει αὐτῶν ἐκ τότε τὸν γογγυσμὸν καὶ τὸ εὐσκανδάλιστον· ἔτι δὲ καὶ τοῦ προδότου τὴν πονηρίαν, ὅπερ ἦν ἀληθοῦς θεότητος ἔνδειξις. 5

Ὅταν δὲ ἀκούσωμεν ὅτι ἔδωκεν ὁ Πατὴρ, μὴ ἀποκλήρωσίν τινα ἁπλῶς νομίσωμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο πιστεύομεν, ὅτι ὁ παρασχὼν ἑαυτὸν ἄξιον τοῦ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβε.

Τί δηλοῖ ὅπερ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "πολλοὶ τῶν μα- "θητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω;" ὅτι ἀποσχίσαντες ἑαυτοὺς 10 καὶ τοῦ διδασκάλου χωρίσαντες, καὶ ἣν εἶχον πίστιν ἀπώλεσαν, ἀλλ' οὐχὶ οἱ δώδεκα τοῦτο ἔπαθον.

67 Αὐτὸς δὲ δεικνὺς ὅτι οὐ δέεταί τινος, οὐδὲ τῆς παρ' αὐτῶν τούτων τῶν δώδεκα διακονίας ἢ θεραπείας, λέγει πρὸς αὐτοὺς, "μὴ "καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;" Διὰ τί δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐπῄνεσεν, 15 οὐδὲ ἐθαύμασεν; ὁμοῦ μὲν τὸ τῷ διδασκάλῳ πρέπον ἀξίωμα τηρῶν, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφέλκεσθαι ἔνι τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπῄνεσε, κἂν ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον, χάριν διδόναι· τὸ δὲ δεικνύναι μὴ δεόμενον αὐτὸν τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, κατεῖχε μᾶλλον. 20

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς αὐτὸ συνετῶς εἴρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν, ἀπέλθετε, τοῦτο γὰρ ἀπωθούμενον ἦν, ἀλλ' ἠρώτησε, "μὴ θέλετε 'ὑπάγειν;" ὅπερ πᾶσαν ἀφαιροῦντος ἦν βίαν καὶ ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλόμενος αἰδοῖ τινι αὐτοὺς προσηρτῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἰδέναι. Ὡς ἀληθῶς δὲ φιλόστοργος καὶ φιλάδελφος ὁ 25 Πέτρος ὑπάρχων, ὑπὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ. Οὐ γὰρ εἶπε, Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελεύσομαι, καὶ ὅτι ἔγνωκα καὶ πεπίστευκα, ἀλλὰ, "Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἤδη γὰρ τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο, καὶ τὴν κλῆσιν ἅπασαν. Διὸ οὐ τὰ ῥήματα τοῦ Χριστοῦ ἦν τὰ σκανδαλίζοντα, 30 ἀλλὰ ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ῥαθυμία, καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκουόντων. Καὶ γὰρ οὗτοι μετ' ἐκείνων ἤκουον, ὅμως οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν, ἀλλ' ἔμειναν.

68 "Ῥήματα" δὲ αὐτὸν "ζωῆς αἰωνίου" ἔχειν εἶπεν, ἐπειδὴ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι "τὸν πιστεύοντα εἰς ἐμὲ ἀναστήσω, καὶ 35

"ἕξει ζωὴν αἰώνιον." Οὐκ ἐπῄνεσε δὲ αὐτὸν νῦν ὁ Χριστὸς, ὥσπερ ἀλλαχοῦ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ τὸ ἐμμεῖναι αὐτοὺς σὺν αὐτῷ κολακεύων τινὰ αὐτῶν.

70 Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην, καὶ ἐξ ὑμῶν εἷς διάβολός ἐστιν; 5

Ἐξαίρει δὲ τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν, τοῦτο μὲν διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Πέτρον, ὅτι καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν, ὡς οὐκ ὄντος ἐκείνου ἐν τούτῳ αὐτοῖς συνηριθμημένου, τοῦτο δὲ καὶ πόρρωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος· εἰδὼς μὲν ὅτι οὐδὲν ὀνήσει· τὸ δὲ αὐτοῦ πράττων. καὶ οὔτε αὐτὸν φανερὸν ἐποίησεν, οὔτε λαθεῖν 10 εἴασεν, ἐκεῖνο μὲν ἵνα μὴ ἀπαναισχυντήσῃ καὶ φιλονεικότερος γένηται, τοῦτο δὲ ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν ἀδεῶς ἐργάζηται τὸ τόλμημα. Ἐκ τούτου δὲ καὶ τοῦτο μανθάνομεν, ὅτι οὐκ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ποιεῖν εἴωθεν ἀγαθοὺς ὁ Θεὸς, οὐδὲ ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ βιαστικὴ τῶν μελλόντων ἐστὶ, ἀλλὰ προτρεπτική. Διὸ φανερόν 15 ἐστιν ὅτι ἐν τῇ γνώμῃ τῇ ἡμετέρᾳ κεῖται τὸ σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς ἀποθαυμάζων τοῦτο εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι τοσοῦτον ὁ διάβολος πολεμεῖ, ὡς δυνηθῆναι ἕνα τῶν δώδεκα ἀφαρπάσαι τῶν ἐγειράντων νεκροὺς, καὶ δαίμονας 20 διωξάντων, καὶ τῆς ζωοποιοῦ καὶ πνευματικῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας ἀπολαυσάντων.

1 Διὰ τί οὐκ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ; καὶ γὰρ ἠδύνατο τοὺς[d] ἐκζητοῦντας αὐτὸν καὶ ἀποκτεῖναι Ἰουδαίους καὶ διαλαθεῖν, εἰ δύναται[e] μὲν πάντα ὡς Θεός· οὐκ 25 ἤθελε δὲ τὰ τῆς θεότητος ἐπιδείκνυσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος, ὅθεν ποτὲ μὲν ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, ποτὲ δὲ ἐφαίνετο ὡς Θεός. Τῷ τε γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύουσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον ἐδήλου, τῷ τε ὑποστέλλεσθαι τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίου καὶ ἐπιστοῦτο, ἵνα μή 30 τε Παῦλος ὁ Σαμμοσατεὺς ἔχῃ τι λέγειν, μήτε Μαρκίων καὶ οἱ τὰ ἐκείνου νοσοῦντες. Ἀμφοτέρων γὰρ ἐμφράττει τὰ στόματα.

Κυρίλλου. Οὐ δειλίας ἔγκλημα τὴν ἀναχώρησιν λογιούμεθα

[d] τὸ Cod. [e] ἠδύναται Cod.

τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀσθενείας. Διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τοῦ πάντα ἰσχύοντος, τὸν δὲ τῆς οἰκονομίας ἀποδεξώμεθα τρόπον· ἔδει γὰρ οὐ πρόωρον, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ ἰδίῳ τὸν ὑπὲρ πάντων ὑπομεῖναι σταυρόν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Δείκνυσι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος 5 φεύγων τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἐλέγχει Μαρκίωνα καὶ Παῦλον τοὺς εἰρηκότας ὅτι οὐ γέγονεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ἄνθρωπος κατὰ ἀλήθειαν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν τοῖς πέντε μησὶν οὐδὲν ἡμῖν διηγησάμενος, ἀλλ' ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄρτους σημεῖον καὶ τὴν πρὸς τοὺς φαγόντας 10 γενομένην δημιουργίαν, ὑπερεπήδησεν εἰπὼν, "ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ "τῶν Ἰουδαίων ἡ σκηνοπηγία;" Ὅτι γὰρ οὕτως ἐστὶ, δῆλον ἐκεῖθεν· ὅτε γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, ἦν ἡ ἑορτὴ, φησὶ, τοῦ Πάσχα· ἐνταῦθα δὲ τῆς σκηνοπηγίας μέμνηται. Τί δή ποτε οὖν τὰ ἐν μέσῳ παρέλιπε θαύματα; ὅτι οὐκ ἐνῆν ἅπαντα καταλέ- 15 γειν, ἄλλως δὲ καὶ ταῦτα λέγειν οἱ Εὐαγγελισταὶ ἐσπουδάκασιν, ὑπὲρ ὧν ἢ μέμψις ἢ ἀντιλογία τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων παρηκολούθησεν· ὅθεν ἄξιον θαυμάσαι τὸ φιλάληθες αὐτῶν ἦθος, πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες ταῦτα ἃ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ φέρειν αἰσχύνην. Πολλὰ τοίνυν παραδραμὼν σημεῖα καὶ θαύματα καὶ δημη- 20 γορίας, περὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διαλέγεται, ὅτι εἶπον πρὸν αὐτὸν, "μετάβηθι ἐντεῦθεν πρὸς τὴν Ἰουδαίαν" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀρχὴ φίλων εἶναι, πολλῆς δὲ πικρίας τὰ λεγόμενα ἦν. Ἐνταῦθα γὰρ αὐτὸν καὶ δειλίας καὶ φιλοδοξίας σκώπτουσι. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, "οὐδείς τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ," δειλίαν ἐγκαλούντων 25 ἐστὶν, ἅμα καὶ ὑποπτευόντων τὰ γινόμενα ὡς οὐκ ἀληθῶς γινόμενα· τὸ δὲ ζητεῖν ἐν φανερῷ εἶναι, φιλοδοξίαν.

Πόθεν δὲ αὐτοῖς ἡ τοσαύτη ἀπιστία; ἀπὸ προαιρέσεως καὶ φθόνου. Τὸ γὰρ συγγενὲς εἴωθέ πως διαφθονεῖσθαι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Οὗτοι οἱ τέως ἀπιστεῖν λεγόμενοι μετὰ τὴν 30 τοῦ πάθους οἰκονομίαν, τοσαύτην μετὰ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἔσχον πληροφορίαν, ὡς μὴ μόνον ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πιστεῦσαι, ἀλλὰ δὴ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν περὶ ψυχῆς ἀναδέξασθαι ἀγῶνα. Ἀναγκαίως τοίνυν προσήκει συνορᾷν, ὅτι ἀναμφιβόλως αὐτὸν ἀναστάντα μετὰ θάνατον ἑωράκασιν. Οὐ γὰρ ἂν οἱ ἀπιστοῦντες αὐτῷ τὸ πρὶν, 35

μετὰ θάνατον ἐπίστευσαν, εἰ μὴ βέβαιον πεῖσμα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ εἰλήφασι.

Τίνας δὲ ἐνταῦθα λέγουσι μαθητάς; τὸν ὄχλον τὸν ἑπόμενον, οὐ τοὺς δώδεκα. Αὐτὸς δὲ ὁ φιλάνθρωπος, ὁ ἀνεξίκακος, προσηνῶς φθέγγεται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὑμεῖς τίνες ἐστὲ συμβουλεύ- 5 οντες ταῦτα καὶ διδάσκοντες, ἀλλὰ τί φησιν; "ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς "οὔπω πάρεστι," τουτέστιν ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου, "ὁ δὲ "καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἐστὶν ἕτοιμος." Ὑμεῖς, φησὶ, κἂν ἀεὶ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑμᾶς, τὰ αὐτὰ ζηλοῦντα αὐτοῖς, ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσονται ἀνελεῖν. 10

Ἀπολιναρίου. Ὁ μακαρίζων τοὺς πενθοῦντας ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀκολούθως καὶ νυνὶ φθέγγεται κοινόν τι καὶ εἰς ἅπαντας διαβαῖνον τοὺς ἁγίους, ἐφ' ἑαυτοῦ λέγων, τὸ μὴ εἶναι καιρὸν ἑορτῆς ἡμῖν, ἐν μέσῳ τῶν παρουσῶν θλίψεων, ἐν ὅσῳ κακία καταστρατεύεται, καὶ ἀλήθεια παρὰ τοῖς πλείοσιν ἀθετεῖται, καὶ θέλημα 15 Θεοῦ κατὰ γῆν οὐ κρατεῖ. Διὰ δὲ ταῦτα μὴ εἶναι τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν ὁ Κύριος ἔλεγεν. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν συνεορτάζειν πονηροῖς τὸν ἀγαθὸν, οὐδὲ μισοῦσι τὸν μισούμενον.

7 "Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς," διὰ τί; ὡς τὰ αὐτὰ βουλομένους· "ἐμὲ δὲ μισεῖ, ὅτι ἐλέγχω αὐτὸν, ὅτι πονηρὰ 20 "αὐτοῦ ἐστι τὰ ἔργα·" ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων δείκνυσιν ὅτι τοῦτο ἐποίει τὸ μῖσος, τὸ πρὸς αὐτὸν ὁ ἔλεγχος ὁ πεπαρρησιασμένος.

Ἀμμωνίου. Κόσμον λέγει τοὺς μισοῦντας τὰ ἐν κόσμῳ. Πέμπει δὲ τοὺς ἀδελφοὺς εἰς τὴν ἑορτὴν λέγων, "ὑμεῖς ἀνάβητε 25 "εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην," δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀναγκάζει σὺν αὐτῷ μένειν μὴ βουλομένους.

8 Αὐτὸς δὲ πῶς ἀνέβη, φησὶν, εἰπὼν, "ἐγὼ οὔπω ἀναβαίνω εἰς "τὴν ἑορτὴν ταύτην·" οὐκ εἶπε καθάπαξ, οὐκ ἀναβαίνω, ἀλλὰ "νῦν," τοῦτ' ἔστι, μεθ' ὑμῶν. 30

Τὸ δὲ "ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὔπω πεπλήρωται" δηλοῖ ὅτι ἔδει καὶ σημεῖα γενέσθαι καὶ δημηγορίας λεχθῆναι, ὥστε καὶ ὄχλους πιστεῦσαι πλείονας, καὶ τοὺς μαθητὰς στερροτέρους γενέσθαι, τὴν παρρησίαν ὁρῶντας τοῦ διδασκάλου.

Οὐκ ἀναβαίνει δὲ μετὰ τῶν ἀδελφῶν, μὴ βουλόμενος δῆλον 35

ἑαυτὸν καταστῆσαι, καθὼς ἐκεῖνοι ἐβούλοντο, ἀλλὰ μᾶλλον λάθρα, διὰ τὸ ἐκφυγεῖν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλάς. Ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ φανερῶς ἀνελθεῖν, καὶ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτακτον, ὡς πολλάκις ἐποίησεν, ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο διηνεκῶς τοῦτο ποιῆσαι, ἵνα μὴ μειζόνως τὴν θεότητα 5 ἀπογυμνώσῃ· ἀναβαίνει δὲ, ἵνα μὴ δειλίας εἶναι νομίσωσιν ἐκεῖνοι τὸ μεῖναι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐκ ἦν ἴσον ἐν ἀρχῇ τῆς ἑορτῆς ἀναμεῖναι, ζεόντων τῶν Ἰουδαίων, καὶ μετὰ ταῦτα μελλούσης λύεσθαι. Οὐκ ἐναντία πεποίηκεν ὧν εἶπεν, οὐ γὰρ ἀνέβη ἑορ- 10 τάσων ἀλλὰ συμβουλεύσων· διὸ καὶ λάθρα ἀνέβη, οὐ μετὰ ἱλαρότητος, ᾗ κέχρηνται οἱ πανηγυρίζοντες. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ εἰπὼν τῷ Μωϋσεῖ "οὐ συναναβήσομαι ὑμῖν," ὕστερον παρακαλοῦντι Μωϋσεῖ ὑπέσχετο συνεκπορεύεσθαι αὐτοῖς.

11 Τίνος ἕνεκεν ζητοῦντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐκ ὀνομαστὶ ἔλεγον 15 ποῦ ἐστὶν, ἀλλ' "ἐκεῖνος;" ὑπὸ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας συνεχόμενοι. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ποίαν εἰς τὴν ἑορτὴν ἐπεδείκνυντο τὴν αἰδῶ καὶ τὴν εὐλάβειαν· ἐν ταύτῃ γὰρ αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο· τοιαῦτα ἦν αὐτῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς τὰ κατορθώματα. Ὁ δὲ "γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς ὄχλοις," ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ 20 τοῦ τόπου οἶμαι παροξύνεσθαι αὐτοὺς, ἔνθα τὸ σημεῖον τοῦ παραλυτικοῦ ἐγένετο, ὥστε καὶ δεδοικέναι μὴ πάλιν ἐργάσηταί τι τοιοῦτον.

"Ἔλεγον δὲ οἱ μὲν, ὅτι ἀγαθός ἐστιν, οἱ δὲ οὒ, ἀλλὰ πλανᾷ "τὸν ὄχλον," τοῦτο δηλοῖ· ὅθεν σαφέστερον τοῦτο δεῖξαι βου- 25 λόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπήγαγε λέγων· "οὐδεὶς μέντοι παρρη- "σίᾳ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων." Ὁρᾷς πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑγιαίνοντας τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρίαν προσήκουσαν.

14 Διὰ τί δὲ τῆς ἑορτῆς μεσούσης ἀνῆλθεν; ὥστε χαυνῶσαι 30 αὐτῶν τὸν θυμὸν πρὸς τὸ μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μηκέτι τῆς ὀργῆς ἐμφραττούσης τὰ ὦτα αὐτῶν· προσεκτικωτέρους γὰρ αὐτοὺς ἡ ἀναβολὴ ἀπειργάζετο· διὸ ἄφνω παρόντι ἤκουον αὐτοῦ· οἵ τε ἀγαθὸν λέγοντες περὶ αὐτοῦ, οἵ τε πονηρὸν, οἱ μὲν πρὸς τὸ κερδῆσαί τι καὶ θαυμάσαι, οἱ δὲ πρὸς τὸ ἐπιλαβέσθαι. 35

καὶ τινὰς ἐδίδαξεν, οὐκ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής· ὅτι δὲ θαυμαστῶς εἷλεν αὐτοὺς καὶ μετέβαλε, τοῦτο μόνον λέγει· οὕτω τοσαύτη τῶν λεγομένων ἦν ἡ δύναμις.

15 "Ἐθαύμαζον" γάρ, φησὶν, "οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἔλεγον, πῶς "οὗτος γράμματα οἶδε, μὴ μεμαθηκώς;" καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ μετὰ 5 πονηρίας ἔλεγον· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον ἢ ὅτι ἐδέχοντο, ἀλλ' ὅτι διηπόρουν πόθεν οἶδε ταῦτα· ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ· διὸ αὐτὸς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς, "ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμὴ, ἀλλὰ τοῦ "πέμψαντός με." Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. οὐδὲν ἔχω παρηλ- 10 λαγμένον, εἰ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ' οὕτω καὶ λέγω καὶ πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ἂν ὁ Πατήρ.

Εἰ ᾔδεισαν ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ σοφία, ὁ ἐν ἀρχῇ Θεὸς Λόγος, ἐν ᾧ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, τῆς γνώσεως, ὑπάρχουσιν, 15 οὐκ ἂν ἐθαύμασαν, "πῶς γράμματα ᾔδει μὴ μεμαθηκώς;" ἀλλ' ἔγνωσαν ἂν σαφῶς ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτὸς τὴν εὕρεσιν καὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν γραμμάτων ἐχαρίσατο.

17 Τί δηλοῖ ὅπερ φησὶν, "ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν;" ὁ ἐραστὴς τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετὴν γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, 20 ἐὰν θέλῃ, φησὶ, προσέχειν ὁ τοιοῦτος ταῖς προφητείαις, γνώσεται περὶ τῶν λεγομένων παρ' ἐμοῦ, πότερον τῶν δύο τὸ ἕτερον, ἐάν τε κατ' αὐτοὺς λαλῶ, ἢ ἀλλότριόν τι καὶ ξένον· τὸ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἀεὶ ἐπὶ τούτου κεῖται. Ἐγὼ δὲ, φησὶν, οὐδὲν ἔξω τῶν τῷ Πατρὶ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ αὐτὸς βούλεται, ταῦτα κἀγώ. 25 Διὸ καὶ συλλογισμὸν ἐπήγαγε λέγων, "ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν "δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ" καὶ τὰ ἑξῆς. ἀπὸ τῶν ἐν συνήθει παιδεύων, ὅτι ὁ βουλόμενος, φησὶ, τινὰ ἰδίαν στῆσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἕτερον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ἢ ὥστε τὴν δόξαν αὐτὸς καρπώσασθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ, φησὶν, οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν, 30 ἀλλὰ τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντός με ζητῶν, τίνος ἕνεκεν βουλοίμην ἂν ἕτερα διδάσκειν;

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι, ὅτι τοῦ μὲν ταπεινὰ φθέγγεσθαι αὐτὸν πολλαί εἰσιν αἰτίαι· οἷον διὰ τὸ μὴ ἀγέννητον αὐτὸν νομισθῆναι, διὰ τὸ μὴ ἀντίθεον, διὰ τὸ σάρκα περιβεβλῆσθαι, διὰ τὸ ἀσθενὲς 35

τῶν ἀκουόντων, διὰ τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μετριάζειν, καὶ μηδὲν περὶ αὐτοῦ λέγειν μέγα· τὸ δὲ ὑψηλὸν φθέγγεσθαι μίαν ἂν εὕροι τις αἰτίαν διὰ τὸ μέγεθος τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως. Ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει πρὸς τὰ πρότερα ὅπερ εἶπεν, "οὐ Μωϋσῆς ἔδωκεν "ὑμῖν τὸν νόμον" καὶ τὰ ἑξῆς; μεγίστην μὲν οὖν· ἐπειδὴ γὰρ 5 ἐνεκάλουν αὐτῷ ὅτι τὸ σάββατον ἔλυε, πρὸς τοῦτο ἵσταται, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ νόμος εἶπεν, οὐ φονεύσεις, ὑμεῖς δὲ φονεύετε· ἀφέντες οὖν τὸ ἑαυτοὺς καταδικάζειν περὶ τούτου, ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον, ὅτι ἐθεράπευσα ἄνθρωπον ἐν σαββάτῳ. Τὸ δὲ "οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν" εἶπεν, ὅτι πάντες αὐτὸν, πρὸς οὓς διελέ- 10 γετο, ἐζήτουν ἀποκτεῖναι· καὶ αὐτὸς μὲν πρᾳείᾳ τῇ φωνῇ διελέγετο, ἐκεῖνοι δὲ μετὰ θράσους καὶ ὀργῆς, νομίζοντες διὰ τούτου προκαταπλήττειν αὐτὸν, ἀπεκρίναντο, "δαιμόνιον ἔχεις· τίς σε "ζητεῖ ἀποκτεῖναι;" πάλιν τῆς ἀπολογίας ἅπτεται τῆς ἀπὸ τοῦ σαββάτου. 15

Ἀμμωνίου. Κύριος ὢν Μωϋσέως καὶ τοῦ νόμου, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν Ἰουδαίων, οἱονεὶ ἀπαλλοτριοῖ ἑαυτὸν τοῦ νόμου, Μωυσέως αὐτὸν καλῶν· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἀκοῦσαι ὅτι φύσει Θεὸς ἦν, οὔτε τὸ βαθὺ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

Θεοδώρου. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ νομοθετῶν, μιαιφονίας ἀπέχεσθαι 20 κελεύει· ὑμεῖς δὲ δι' ἀκρότητα πονηρίας περὶ τῆς ἐμῆς ἀναιρέσεως βουλεύεσθε. ἀπὸ τοῦ λόγου συλλογιζόμενος πρὸς αὐτούς φησιν, "ἓν ἔργον ἐποίησα, καὶ πάντες θαυμάζετε," τουτέστι, ταράττεσθε, θορυβεῖσθε.

22 Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὴν περιτομὴν, οὐχ ὅτι ἐκ τοῦ 25 Μωϋσέως ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων, καὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τί οὖν, φησὶν, οὐδεὶς ἐνεκάλεσε Μωϋσεῖ ἢ ἠπείθησε κελεύοντι διὰ τὴν περιτομὴν τὸ σάββατον λύεσθαι; δηλονότι ὡς τοῦ σαββάτου περιτομῆς οὔσης κυριωτέρας, καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου ἡ περιτομὴ, ἀλλ' ἐκ τῶν πατέρων, ἔξωθεν ἐπεισενεχθεῖσα τῷ νόμῳ. 30 Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐκεῖνος ἀνέχεται τοῦ οἰκείου νόμου ἐντολὴν εἶναι κυριωτέραν, καὶ ταύτην οὐδὲ νομικὴν, ὑμεῖς οἱ οὐδὲ νομοθέται, διὰ τί πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν νόμον, καὶ δοκεῖτε βοηθεῖν αὐτῷ;

23 Τί ἐστιν "εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος ἐν σαββάτῳ," καὶ τὰ ἑξῆς; Εἰ ἔδει, φησὶν, εἶναι βέβαιον τὸν νόμον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ κυριωτέρα ἦν αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγε θέλων δεῖξαι, ὅτι μεῖζον ἔργον ἐποίησε τῆς περιτομῆς αὐτὸς, ὑγιῆ ἀποκαταστήσας τὸν παράλυτον. οὐκ εἶπε δὲ αὐτὸς φανερῶς αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπι- 5 τρέπων. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅλον ἄνθρωπον, δείκνυσι μερικὴν ὑγείαν οὖσαν τὴν περιτομὴν πρὸς τὴν τοῦ παραλυτικοῦ τελείαν γενομένην.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τί ταράττεσθε; οὐ γὰρ τὸ ὑγιάσαι τὸν παράλυτον ἐποίει λύσιν τοῦ σαββάτου, ἀλλὰ τὸ μὴ θεραπεῦσαι. Ὅτε, φησὶ, σημεῖον λαμβάνει ἄνθρωπος ὀδύνην ἐμποιοῦν, 10 οὐδεὶς ἀγανακτεῖ λυομένου τοῦ νόμου, ὧδε δὲ ὅλου ἀνθρώπου ὑγιασθέντος, δυσχεραίνετε ὡς παρανομίας γενομένης.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὡς ἐκεῖνοι μὲν ἐν χειρὶ ἐνεργοῦντες, καὶ σιδήρῳ περιτέμνοντες, καὶ σάρκα ἀκρωτηριάζοντες, τὸ σάββατον ἀληθῶς διὰ τῆς πράξεως ἐβεβήλουν; 15 αὐτὸς δὲ ψιλῷ ῥήματι καὶ ἐξουσίᾳ θεραπεύσας, ἔδειξε διὰ τῆς παραδοξοποιΐας, ὅτι καὶ τοῦ σαββάτου Κύριος ὑπῆρχε. Τὸ δὲ, "μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ, μὴ ἐπειδὴ, φησὶ, τὸν Μωϋσῆ μείζονά μου εἶναι νομίζετε, ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος φέρετε τὴν ψῆφον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο 20 γάρ ἐστι δικαίως κρῖναι.

25 Τίνος ἕνεκεν προσκεῖται "τῶν Ἱεροσολυμιτῶν" οἷον ὅτι "ἔλεγόν "τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς; δείκνυσιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀπολελαυκότες σημείων, οὗτοι πάντων ἦσαν ἐλεεινότεροι, οἱ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον 25 ἑωρακότες μέγιστον, τουτέστιν, ὅτι τοὺς ἀπειλοῦντας αὐτῷ καὶ ζητοῦντας ἀνελεῖν, καὶ ἐν χερσὶ κατέχοντας βλέποντες ἡσυχάζοντας, οὗτοι τὸ πᾶν τῇ κρίσει τῶν ἀρχόντων ἐπέτρεπον λέγοντες, "μή ποτε ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χρι- "στός;" καὶ περὶ μὲν ἐκείνων ταῦτα ἔλεγον, αὐτοὶ δὲ τὴν ἐναν- 30 τίαν ψῆφον ἔφερον λέγοντες, "ἀλλὰ τοῦτον οἴδαμεν πόθεν ἐστὶ," καὶ τὰ ἑξῆς. Τί τῆς πονηρίας ταύτης ἴσον γένοιτ' ἄν; ὅτι γινώσκοντες ἐκ τῆς Βηθλεὲμ ἔρχεσθαι τὸν Χριστὸν, νῦν λέγουσιν ὅτι "ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν."

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐλέγχουσι τούτοις θέλοντας αὐτὸν 35

ἀποκτεῖναι, καὶ ἀρνουμένους μένειν, ψευδομένους δὲ, τὸν δὲ Χριστὸν ἀληθεύοντα περὶ τούτου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ "οἴδαμεν τοῦτον πόθεν "ἐστὶ," δι' οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστι, δεῖξαι θέλοντες καὶ ὅτι τοῦ τέκτονος υἱὸς, διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνῆγεν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν, λέγων, "καὶ ἐμὲ οἴδατε πόθεν εἰμὶ, καὶ ἀπ' 5 "ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἐντεῦθέν εἰμι, ἀλλ' ὅθεν ὁ πέμψας με, καὶ ὅτι οἴδατε, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλην, εἰ καὶ μὴ τοῦτο ἐκκαλύπτετε.

Κυρίλλου. Πόθεν κινούμενοι, πῆ μὲν ἔλεγον, "οἴδαμεν πόθεν "ἐστὶ," πῆ δὲ, "ὁ Χριστὸς ὅταν ἔρχηται, οὐκ οἴδαμεν πόθεν ἐστίν·" 10 οὐκ ἐνενόησαν ὡς εἰκὸς, ὅτι διπλοῦς παρὰ τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος εὑρίσκεται· ὅτι μὲν γὰρ παρέσται μετὰ σαρκὸς ἐν τῷδε τῷ βίῳ, σημαίνουσι, καὶ φανερὰν αὐτοῦ καθιστῶσι τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, τὴν δὲ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἄρρητον γέννησιν· ἢ ἐκεῖνό φασι, "τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται, ὅτι αἴρεται 15 "ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ," ἢ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ ἑτέρου προφήτου, "καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος." Ἐξόδους γὰρ ἐνταῦθα τοῦ μονογενοῦς τὴν ὡς ἐκ φωτὸς ἀνάληψιν, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ ἡμέρας καὶ ῥοπῆς εἰς ἰδίαν ὕπαρξιν, ἐκδρομὴν ὥσπερ τινὰ ἀπὸ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας σημαίνει. 20

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Καλῶς λέγεται ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν· ὁ γὰρ ἀληθινὸς Θεὸς ἐξ οὗ εἰμι ἠγνόηται ὑμῖν, καὶ οὐδὲν ἀπεικὸς εἰ ἀγνοεῖτέ με ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, οὐκ εἰδότες τὸν ἐξ οὗ εἰμι.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Τὸ μὲν εἰδέναι αὐτὸν, καὶ πόθεν ἐλήλυθεν, ὡς ἀκρίτως λέγουσι συνεχώρει, ἀγνοοῦντας μέντοι τὸν ἀποστείλαντα διὰ τὴν εἰς αὐτὸν ἀπιστίαν ἐλέγχει, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸν γινώσκειν τὸν Πατέρα, καὶ ὑπ' ἐκείνου ἀπεστάλθαι διὰ τῶν ἔργων ἐδείκνυεν. 25

29 Εἰπὼν δὲ ὅτι "ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε," ἄγνοιαν ἐνταῦθα τὴν διὰ 30 τῶν ἔργων λέγει, καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησι, "Θεὸν ὁμολογοῦσιν "εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀγνοοῦσι. Οὐ γὰρ ἀγνοίας ἦν τὸ ἁμάρτημα, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηρᾶς γνώμης.

Τὸ δὲ "παρ' αὐτοῦ εἰμι," ἀντὶ τοῦ μετ' αὐτοῦ λέγει. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὥστε μὴ νομισθῆναι ἀλλότριος τοῦ Θεοῦ. 35

Θέλων δὲ δεῖξαι αὐτοὺς ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀοράτως κατεχομένους, ἐπήγαγε λέγων, "ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι" καὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τί δὲ μὴ εἶπε, κατεῖχεν αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' "ὅτι οὔπω "ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ;" ἀνθρωπινότερον διαλεγόμενος, διὰ τὸ ὑψηλὰ λέγειν αὐτὸν συνεχῶς, τούτου ἕνεκεν τοιαῦτα παραστέλλει. 5

Ἀμμωνίου. Διὰ τούτου μανθάνομεν ὅτι ἑκὼν ἔπαθε, καὶ οὐκ ἐκ πλεονεξίας Ἰουδαϊκῆς συλληφθείς. Ὥραν λέγων τὴν εὔκαιρον τῶν πραγμάτων ἐκάλει.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἀπολογητ. Τοῦτο εἴρηται, ὅπως μάθωμεν, ὅτι καὶ πολλάκις οἱ Ἰουδαῖοι προελόμενοι κατασχεῖν ἄκοντα, 10 οὐ κατέσχον, ἀλλ' ὅτε αὐτὸς ἠβουλήθη καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἣν ἐδικαίωσε, καὶ ἡνίκα τὸ παθεῖν εὔκαιρον ἐλογίσατο· πάντα γὰρ ἐξ ἀρχῆς κατὰ καιρὸν καὶ ἁρμοδίοις διέθηκέ τε καὶ ᾠκονόμησε, οἷον, ἔδει δοθῆναι τὸν νόμον, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, τοὺς προφήτας ὁμοίως, τὸ Εὐαγγέλιον. Τὸ οὖν τῆς ὥρας ὄνομα, τὸ 15 ἀκριβὲς τῆς προνοίας καὶ τῆς σοφίας τοῦ Σωτῆρος ἐνδείκνυται.

31 Περὶ ποίων σημείων λέγουσιν οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύσαντες ἐκ τοῦ ὄχλου "ὅτι ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλθῃ μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ ὧν "οὗτος ἐποίησε·" καὶ γὰρ τρία μόνα διηγήσατο ὁ Εὐαγγελιστής, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ, καὶ τὸ τοῦ παραλυτι- 20 κοῦ; πάντως περὶ ὧν, ὡς προεῖπον, παρέδραμον οἱ Εὐαγγελισταὶ, πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων. καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες ἐζήτουν αὐτὸν ἀνελεῖν· τὸ δὲ πλῆθος μᾶλλον ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, πλὴν οὐδὲ αὕτη ὑγιὴς ἦν ἡ πίστις, ἀλλ' ὡς πλήθους χυδαίου· τὸ γὰρ λέγειν "ὅταν ἔλθῃ," οὐ σφόδρα πεπεισμένον ἦν τοῦ εἶναι τὸν Χριστόν. ἢ 25 τοῦτο οὖν ἐστιν εἰπεῖν ὅτι κατὰ συνδρομὴν εἴρηται παρὰ τῶν ὄχλων· ὡς γὰρ τῶν ἀρχόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα αὐτὸν Χριστὸν, οὗτοί φησι, μὴ τούτων βελτίων ἐστὶν ἐκεῖνος;

Τίνος ἕνεκεν οὐχ οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτὸν ἔπιασαν, ἀλλὰ τοὺς ὑπηρέτας ἀπέστειλαν τοῦτο ποιῆσαι; ἐπειδὴ οὐκ 30 ἐτόλμων ἐκεῖνοι, τὸν κίνδυνον ὑφορώμενοι. διὰ τοῦτο τοὺς διακονουμένους ἐκδότους ἀπέστελλον, αὐτὸς δὲ ὡς μακρόθυμος, καίπερ δυνάμενος ἐπικάμψαι καὶ φοβῆσαι, μᾶλλον ταπεινοφροσύνης γέμοντα ῥήματα φθέγγεται τὸ "ἔτι μικρὸν χρόνον," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Δι' ὧν ἐγόγγυζον φαίνονται ἀπο- 35

δεχόμενοι τὸν Χριστὸν, καὶ θέλοντες ἀπὸ τῶν ἡγουμένων ἀποσχίσαι, ὅπερ αἰσθόμενοι οἱ ἡγούμενοι ἔπεμψαν συλλαβέσθαι αὐτὸν, διὰ τοῦτο μόνον ὅτι ἐπιστεύετο εἶναι Χριστὸς, ἵνα αὐτὸν ἀνέλωσι.

33 Τὸ δὲ "ἔτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι," τοῦτο σημαίνει· τί σπουδάζετέ με ἀνελεῖν καὶ διῶξαι; μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ 5 οὐδὲ θελόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἐνταῦθά εἰμι, ἀλλὰ "μεθ' ὑμῶν εἰμι," τουτέστι, κἂν διώκητέ με, κἂν ἐλαύνητε, οὐ παύσωμαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομῶν καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγων.

Τὸ δὲ "ὑπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με," διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα 10 μή τις θάνατον κοινὸν νομίσῃ τὸ παρ' αὐτοῦ λεχθὲν, "ἔτι μικρὸν "χρόνον," καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνεργεῖ μετὰ τελευτήν.

34 Τὸ δὲ, "ζητήσετέ με, καὶ οὐχ εὑρήσετε" δηλοῖ, ὅτι ἐν χρείᾳ αὐτοῦ καταστήσονται· ἐζήτησαν δὲ αὐτὸν πάντως τῆς πόλεως ἁλισκομένης, μεμνημένοι τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλοι 15 πολλοὶ, εὐθέως μετὰ τὸ πάθος αὐτοῦ. Τὸ δὲ "ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, οὐ "δύνασθε ἐλθεῖν ὑμεῖς," σημαίνει ὅτι οὐκ ἔμελλεν ἀπομένειν τῷ θανάτῳ· ἐκεῖ γὰρ πάντες ἡμεῖς ἀπερχόμεθα.

35 Ἔλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτοὺς, "ποῦ οὗτος μέλλει "πορεύεσθαι," καὶ τὰ ἑξῆς; ὑποχαλάσαντες τῆς ὀργῆς, καὶ τοῖς 20 λεχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ πιστεύσαντες· οὐκ ἂν γὰρ, εἰ μὴ ἐπίστευσαν, ἐζήτησαν πρὸς ἑαυτοὺς τίς ἐστιν ὁ λόγος· δείκνυσι δὲ τοῦτο, καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἰπεῖν αὐτοὺς λυμαίνεσθαι, ἀλλὰ διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας. Τί δέ ἐστι διασποράν; οὕτω τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι ὡς πανταχοῦ διεσπαρμένα. Διὰ τί ἐπεσημήνατο ὁ Εὐαγ- 25 γελιστὴς, ὅτι "ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ;" διὰ τὸ τὴν πρώτην καὶ τὴν τελευταίαν μεγάλην εἶναι· τὰς γὰρ μεταξὺ μᾶλλον εἰς τρυφὴν ἀνήλισκον· ἐν τῇ ἐσχάτῃ δὲ ὁ Χριστὸς διαλέγεται, ὅτι ἐν αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι· ἐν μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ οὐ παρεγένετο, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ ἐσχάτῃ, ὅτε ἀνεχώρουν οἴκαδε 30 ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσιν εἰς σωτηρίαν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐπειδὴ ὁ νόμος κλητὴν ἁγίαν καλεῖ τὴν ἑβδόμην ἔθει παλαιῷ, καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀκολουθήσας μεγάλην αὐτὴν εἶπε.

Κράζει δὲ, τοῦτο μὲν τὴν παρρησίαν ἐμφαίνων, τοῦτο δὲ διὰ τὸν 35

πολὺν ὄχλον. Τὸ δὲ "εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω," τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐδένα ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ ἐφέλκομαι, ἀλλ' εἴ τις προθυμίαν πολλὴν ἔχει, εἴ τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ.

'Εκ τούτου διδάσκει, ὅτι ὀφείλουσιν οἱ τῇ πίστει προστρέ- 5 χοντες τὸν τῶν διψώντων ἔρωτα ἔχειν, οἵτινες ὅταν πίωσιν, ἀνα- 38 παύονται. Ὅπερ δὲ εἶπεν "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ "γραφὴ, ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος," τοῦτο δηλοῖ· κοιλίαν μὲν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν φησὶ, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ γέγραπται "κατὰ τὸν νόμον σου ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας 10 "μου." Ποῦ δὲ εἶπεν ἡ γραφὴ, "ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ "ῥεύσουσιν;" οὐδαμοῦ. Τί οὖν ἐστιν "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καθὼς "εἶπεν ἡ γραφή;" ἐνταῦθα ὑποστίξαι δεῖ, ἵνα ᾖ "ποταμοὶ ἐκ τῆς "κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι," τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Επειδὴ γὰρ ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ ὅτι Υἱὸς Θεοῦ ἐστι, καὶ δημιουργὸς 15 πάσης κτίσεως, καὶ συνάναρχος τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτι μέλλει ἄνθρωπος γίγνεσθαι, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐκ πλάνης λυτροῦσθαι, διὰ τοῦτο τῆς γραφῆς ἐμνημόνευσεν, ὅτι ὁ οὕτως, ὡς αὐτὴ λέγει, πιστεύων εἰς ἐμὲ, "ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι." τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττόμενος. 20

Ζῶν δὲ λέγει διὰ τὸ ἐνεργεῖν ἀεί· τοιαύτη γὰρ ἐστὶν ἡ τοῦ Παναγίου Πνεύματος χάρις· ἥτις ἐπειδὰν εἰς διάνοιαν ἔλθοι καὶ ἡδρυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ ἵσταται, οὐδὲ κενοῦται. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οὐχ ἕνα ποταμὸν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ ποταμοὺς ἀφάτους, τὸ ἀνελλειπὲς τῆς χορηγίας 25 δηλῶν, καὶ τὸ ἀνεκδιήγητον τῆς ἐνεργείας τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ὡς σημαίνει τὸ ἐπαγόμενον, "ἔλεγε δὲ τοῦτο," φησὶ, "περὶ "τοῦ Πνεύματος" καὶ τὰ ἑξῆς.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Εἰ τὰς γραφὰς παρέπεμπεν, ἵνα ἐκ τῆς ἐκείνων περὶ αὐτοῦ προρρήσεως εναχθῶσιν εἰς τὴν πίστιν, 30 "ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. τοῦτο "δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύον- "τες εἰς αὐτὸν," τὸ δαψιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος αἰνιττόμενος, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι, "πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν "αἰώνιον," τοῦτο ἐστὶ, πολλὴν ἕξει χάριν. 35

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπεν, "οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα Ἅγιον;" ὅτι μὲν ἐπὶ τῶν προφητῶν Πνεύματος Ἁγίου δόσις ἦν, παρὰ πάντων ὁμολόγηται. Πῶς γὰρ ἂν προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυρία εἰργάσαντο θαύματα ἄνευ τῆς αὐτοῦ χάριτος; Ὅτι δὲ ἦν αὕτη ἡ χάρις συσταλεῖσα, διὰ τοῦτο εἶπεν "οὔπω γὰρ ἦν Πνεῦμα Ἅγιον δεδο- 5 "μένον." Οὐκέτι γὰρ προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπώπτευεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἡ χάρις· ἐπεὶ οὖν ἀνέσταλτο μὲν τότε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἔμελλε δὲ λοιπὸν ἐκχεῖσθαι δαψιλῶς ἡ χάρις· τῆς δὲ τοιαύτης διανομῆς ἡ ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγίνετο, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, "ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη," δόξαν δὲ τὸν σταυρὸν 10 καλεῖ.

Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι πρὸ τοῦ πάθους οὐ Πνεύματι Ἁγίῳ τὰς ἰάσεις ἐποίουν, ἀλλὰ τῇ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτε γὰρ αὐτοὺς ἔμελλεν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐκπέμπειν, τότε λέγει, "λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον," καὶ πάλιν τῇ πεντηκοστῇ 15 ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

40 "Πολλοὶ δέ" φησιν "ἐκ τοῦ ὄχλου ἀκούσαντες τῶν λόγων ἔλεγον, οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκ γὰρ τῆς ταπεινοφροσύνης τῶν ῥημάτων αὐτοῦ ἐπίστευσαν οὗτοι· οἱ δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ἐναπομείναντες κακούργως ἅπαντα φθέγγονται. Ἔλεγον 20 γὰρ "μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ὁ Χριστὸς ἔρχεται," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔστω γὰρ τὸν τόπον ἠγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεὲμ, διὰ τὴν ἀνατροφὴν ἐν Ναζαρὲτ, ἄρα καὶ τὸ γένος ἠγνόουν, ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς ἦν Δαβίδ; Ὅθεν καὶ "σχίσμα ἐγένετο ἐν τῷ ὄχλῳ δι' "αὐτόν·" ἐσχίσθησαν δὲ καὶ οὐ κατενύγησαν, καθώς φησιν ὁ 25 προφήτης· τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, οὐδενὶ βούλεται ἥκειν, ἀλλὰ πρὸς ἓν βλέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνελεῖν. "Τινὲς "δὲ," φησὶν, "ἤθελον πιάσαι αὐτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς, βουλόμενοι αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ σβεννύντες ἐν τούτῳ τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ τέως ἠπείγοντο καὶ τῆς ὁρμῆς ἀνεστέλλοντο, τῆς θείας αὐτοὺς κατεχού- 30 σης δυνάμεως.

Χρὴ δὲ θαυμάσαι, τῶν μὲν ὑπηρετῶν τὴν σύνεσιν, τῶν δὲ ἀρχιερέων καὶ Φαρισαίων τὴν ἄνοιαν. Οἱ μὲν γὰρ καίπερ δοκοῦντες εἶναι σοφώτεροι, καὶ θαύματα ὁρῶντες, καὶ γραφὰς ἀναγιγνώσκοντες, οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐβλάβησαν. Ἔλεγον 35

γάρ, διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; οἱ δὲ καὶ χωρὶς σημείων ἀπὸ διδασκαλίας μόνης ἐπείσθησαν. οὐ γὰρ εἶπον οὐδέποτε, ἐθαυματούργησε οὕτως ἄνθρωπος, ἀλλὰ τί; "οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως "ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος." Διὸ μετὰ τῆς συνέσεως αὐτῶν καὶ τὴν παρρησίαν χρὴ θαυμάσαι, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας 5 αὐτοὺς ταῦτα ἔλεγον, καὶ φονῶντας κατ' αὐτοῦ. Ὅταν γὰρ ὀρθὴ διάνοια ᾖ, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ πρὸς τὸ πεισθῆναι τῇ ἀληθείᾳ. τούτους οὖν πάντες οἱ τοῖς ἄρχουσι παρεπόμενοι μιμείσθωσαν, καὶ ἐφ' οἷς ἂν ἀδίκως προστάσσουσι ποιεῖν, μὴ ὑπακουέτωσανκ· αθάπερ καὶ ἐπὶ Σαοὺλ, ὅτε τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ παρανόμως ἀναιρε- 10 θῆναι προσέταξε, γέγονε· καὶ γὰρ οἱ παρεστῶτες αὐτῷ τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἐπείσθησαν.

48 Διὰ τί αὐτοῖς οὐ μετ' ὀργῆς κέχρηνται, ἀλλὰ κολακευτικῶς, λέγοντες, "μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;" δεδοικότες μὴ τέλεον ἀποσχισθῶσιν. 15

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Εὐτονώτερον ἰουδαΐζειν τοὺς ὑπηρέτας εἰκὸς, ὡς τοῖς ἡγουμένοις παραμένοντας καὶ κοινῆς αὐτοῖς μετέχοντας γνώμης· ταύτῃ τοι φασὶ "μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;" ὡς ἤδη πεπλανημένης τῆς ἄλλης πληθύος, οἵπερ ἦσαν οὐκ ἀσφαλέστεροι, μηδὲ τοῖς ἱεροῖς ἐντετριμμένοι γράμμασι. Καὶ πάλιν, οὐκ εὐλό- 20 γως αἰτιᾶσθε νυνὶ διαγαγεῖν, οὐκ ἰσχύσατε ὡς ὑμᾶς τὸν ζητούμενον, πῶς γὰρ ἄν τις οὐχ ἑκόντα βιάσαιτο τὸν ὅσον εἰς λόγους θείαν ἔχοντα φύσιν; ἐλάλει γὰρ οὐχ ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὡς Θεός. Ποῦ γὰρ τίς τῶν ἁγίων προφητῶν χείμαρρον ἑαυτὸν ἁλώσεται λέγων; ἢ τίς ἀπετόλμησεν εἰπεῖν, "εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρός με καὶ 25 "πινέτω." πότε δὲ ἡμῖν αὐτὸς ὁ μέγας ἔφη Μωϋσῆς, "ὁ πιστεύων "εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσι ὕδατος ζωῆς."

Συλλογίζονται δὲ αὐτοὺς ἀπὸ τεκμηρίου σφόδρα ἀνοήτου· "Μὴ "γὰρ," φησὶν, "ἐκ τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσέ τις εἰς αὐτὸν ἢ ἐκ τῶν "Φαρισαίων;" τοῦτο δὲ αὐτὸ τοῖς μὴ πιστεύσασίν ἐστιν ἔγκλημα, 30 οὐ τῷ Χριστῷ.

Τὸν ὄχλον δὲ τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα ἐπάρατον εἰπόντες εἶναι, μᾶλλον αὐτοὶ κατάρας ὑπεύθυνοι γεγόνασιν, ἄπιστοι διαμείναντες.

Ἐπεσημήνατο δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ τοῦ Νικοδήμου ὄνομα, δεῖξαι θέλων, ὅτι οὐχ ὡς αὐτοὶ ἐψεύσαντο, οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, ὧν εἷς ὑπῆρχεν ὁ Νικόδημος· παῤῥησίαν μὲν γὰρ οὐδέπω τὴν προσήκουσαν ἐπεδείκνυτο, πλὴν ᾠκείωτο τῷ Χριστῷ. 5

50 Εἰπὼν δὲ ὁ Νικόδημος, "μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον," καὶ τὰ ἑξῆς, δείκνυσιν αὐτοὺς μὴ ἀναγιγνώσκοντας τὸν νόμον, μηδὲ ποιοῦντας τὰ τοῦ νόμου. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν μηδένα κελεύῃ ἀποκτιννῦναι ἄνθρωπον, μὴ πρότερον ἀκούσαντας, οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι, ἐπὶ τοῦτο ὥρμησαν, παραβάται εἰσὶ τοῦ νόμου. 10

Τὸ δὲ "γνῷ τί ποιεῖ," τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲ ἀκροάσεως δεῖ ψιλῆς, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβοῦς. Ἀπορηθέντες δὲ ἐκεῖνοι ἀγροικότερον καὶ θυμικώτερον κέχρηνται τῇ ἀντιῤῥήσει, λέγοντες, "μὴ "καὶ σὺ ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ;" Ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο πρὸς ὅπερ εἶπεν ἐκεῖνος; οὐδὲ γὰρ ἦν δεῖξαι αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἀκρί- 15 τως ἔπεμψαν αὐτὸν καλέσοντες· ἔτι δὲ καὶ ὑβριστικῶς ὡς οὐκ εἰδότα περὶ τῶν γραφῶν οὐδὲν, λέγουσι πρὸς αὐτὸν, "ἐρεύνησον "καὶ ἴδε," ὡς ἂν εἴποι τις, ὕπαγε καὶ μάθε, "ὅτι ἐκ τῆς Γαλι-"λαίας προφήτης οὐκ ἐγήγερται." Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; ὅτι προφήτης ἐστίν; εἶπεν ὅτι ἄκριτον ἀναιρεθῆναι οὐ δεῖ. 20

12 Τίνος ἕνεκεν ὁ Χριστὸς εἶπεν αὐτοῖς, "ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ "κόσμου;" διὰ τὸ ἄνω καὶ κάτω περὶ τῆς Γαλιλαίας λέγειν αὐτοὺς, καὶ προφήτην ἀποκαλεῖν, ἀπαλλάτων πάντας ταύτης τῆς ὑποψίας, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐχ εἷς τῶν προφητῶν ἐστιν, οὐδὲ Γαλιλαίας μόνον, οὐδὲ Παλαιστίνης, οὐδὲ Ἰουδαίας, ἀλλὰ παντὸς τοῦ 25 κόσμου δεσπότης. Διὰ τοῦτό φησιν, "ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου."

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Δείκνυσιν ὅτι αὐτός ἐστιν περὶ οὗ προανεφωνήθη, "ἰδοὺ, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν," καὶ οὐχ εἷς τῶν προφητῶν, ἀλλὰ δεσπότης. Ἑαυτὸν εἶπε τὸ φῶς, οὐ μὴν 30 ὅτι ἐν ἐμοί ἐστι τὸ φῶς, ἵνα μή τις εἰς δυάδα υἱῶν διατέμῃ τὸν ἕνα Χριστὸν, εἷς γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ πρὸ σαρκὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς, καὶ εἷς καὶ μόνος κατὰ ἀλήθειαν Υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἐν μέρει τιθεμένης τῆς ἀνθρώπου

φύσεως· αὐτοῦ γὰρ ἴδιον τὸ σῶμα, καὶ τὸ διατέμνειν τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν σάρκωσιν εἰς δύο υἱοὺς ἢ εἰς δύο φύσεις, ταὐτὸν [γάρ] ἐστιν βλάσφημον.

12 Εἰπὼν δὲ, "ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ" καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ νοητοῦ φωτὸς καὶ σκότους λέγει, τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ ὁ τοιοῦτος· 5 ἅμα δὲ καὶ τὸν Νικόδημον ἐπαινεῖ καὶ τοὺς ὑπηρέτας ὡς παῤῥησιασαμένους, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ φωτὶ ὄντας. αἰνίττεται δὲ καὶ τοὺς Φαρισαίους, ὡς κρυφῇ τοὺς δόλους πλέκοντας, καὶ ἐν τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ ὄντας.

13 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν αὐτοὺς, "σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς," καὶ 10 τὰ ἑξῆς, τὴν ἄνοιαν ἑαυτῶν δηλοῦσιν, ὅτι αὐτὸς μὲν ἄνω καὶ κάτω ταῖς γραφαῖς παρέπεμψεν αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ ὡς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυροῦντος οὕτω διέκειντο· διὸ καὶ αὐτὸς λοιπὸν αὐθεντικῶς φησι πρὸς αὐτοὺς, "κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἐμαυτοῦ, ἡ μαρτυρία μου "ἀληθής ἐστι." Διὰ τοῦτο δὲ λέγει νῦν ἅπαντα τρανότερον καὶ 15 μετὰ πλείονος παῤῥησίας, ἀπό τε τῶν σημείων, καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθούντων τὴν μαρτυρίαν λαβὼν, καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τὸν σταυρόν.

14 Τὸ δὲ, "οἶδα πόθεν ἦλθον, καὶ ποῦ ὑπάγω," τοῦτο σημαίνει, οἶδα παρὰ τίνος ἀπέσταλμαι, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι, ὥστε οὐκ 20 ἂν εἶπόν τι ψεῦδος, ἐκεῖθέν τε ἥκων, καὶ ἐκεῖσε ἀπιὼν πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

Κυρίλλου. Τὸ δὲ, "ποῦ ὑπάγω," θεοπρεποῦς μὲν ἐξουσίας ἐπίδειξις· ἄνεισι γὰρ ὡς Θεὸς ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, ὡς ὁ Παῦλός φησι. ἀπειλὴν δ' οὖν εἰ καὶ οὐ σφόδρα σαφῶς τῇ τῶν Ἰουδαίων 25 ἀνοσιότητι πρέπουσαν ἔχει. Ὡς γὰρ ὅσον οὐδέπω παντὸς μὲν ἀπαναστήσεται τοῦ γένους αὐτῶν, ἐν τούτοις ὁρᾶται λέγων, ἐν ἐρημίᾳ δὲ τοῦ θείου φωτὸς καταλελοιπὼς, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ σκότῳ βαθεῖ παρασκευάσει γενέσθαι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ ᾔδεισαν ὅτι Θεοῦ ἦν Υἱὸς, καὶ 30 ἀπ' οὐρανοῦ κατελθὼν, οὐκ ἂν διὰ τὸ βλεπόμενον σῶμα ἐσκανδαλίζοντο· Θεός εἰμι, φησὶ, καὶ ἀξιόπιστος ἐμαυτῷ μαρτυρῶν· ὑμεῖς δὲ διὰ τοῦτο μὲν οὐκ οἴδατε, ἐπειδὴ οὐδὲν θέλετε τοῦ φαινομένου νοεῖν. οὐκ εἶπε δὲ, Θεός εἰμι, ἀλλὰ, "πόθεν ἔρχομαι καὶ ποῦ "ὑπάγω·" ἐθελοκάκουν γὰρ, καὶ προσεποιοῦντο μὴ εἰδέναι. 35

Τὸ δὲ, "ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε," τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀδίκως κρίνειν, καθάπερ καὶ τὸ κατὰ σάρκα ζῇν, τὸ φαύλως ζῇν ἐστι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Πρὸς τὸ φαινόμενον σῶμά μου ἀφορῶντες, ἐσφαλμένως τὰ κατ' ἐμὲ κρίνετε. 5

Διὰ τί ἀλλαχοῦ εἰπὼν, ὅτι "ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκε τῷ Υἱῷ" νῦν ἐνταῦθά φησιν, "ἐγὼ οὐ "κρίνω οὐδένα;" ὅτι τοῦτο οὐ περὶ τοῦ μέλλοντος καιροῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ παρόντος λέγει. Ὁ γὰρ μέλλων ἐκεῖνός ἐστι τῆς κρίσεως.

16 Τὸ δὲ, "ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ ἀληθής ἐστι," τοῦτο 10 σημαίνει, ὅτι εἰ ἠβουλήθην καὶ νῦν κρῖναι, ὑμεῖς ἂν τῶν καταδεδικασμένων ἦτε· ἠνίξατο δὲ καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Εἰπὼν δὲ, "ὅτι μόνος οὐκ εἰμὶ, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με "Πατήρ·" τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐγὼ μόνος καταδικάζω ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ· οὐκ ἂν γὰρ ἄλλως ἔκρινεν ὁ Πατὴρ κρίνων ἢ 15 ὡς ἐγὼ, οὐδὲ ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατήρ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐχ ὡς ἀσθενῶν περὶ τὸ κρῖναι εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὅτι σὺν τῷ Υἱῷ[a], ὁ Πατὴρ μέλλει κατακρῖναι τοὺς ἀπιστοῦντας, τῷ ἀπεσταλμένῳ ἐξ αὐτοῦ.

Δι' οὐδὲν δὲ ἕτερον εἴρηκε τοῦτο, ὅτι "καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ 20 "ὑμετέρῳ γέγραπται, ὅτι δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθής ἐστιν," ἢ ἵνα δείξῃ τὸ ὁμοούσιον αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πατρός.

18 Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' οὗ ἐπήγαγε τὸ ὁμοούσιον ἐμφαίνει σαφῶς. φησὶ γὰρ "ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ "ἐμαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ καὶ ὁ πέμψας με Πα- 25 "τήρ·" οὐκ ἂν γὰρ εἰ ἐλάττονος οὐσίας ἦν, πρῶτον ἑαυτὸν ἐτίθει τοῦ Πατρός.

Κυρίλλου. Ἐγὼ, φησὶν, ὅπερ εἰμὶ κατὰ φύσιν, τοῦτο καὶ λέγειν οὐ παραιτήσομαι, φῶς γάρ εἰμί τοῦ κόσμου· πλὴν εἰ ταῦτα λέγων οὐκ ἀξιόχρεως εἶναι δοκῶ, ἐπείπερ εἰμι μόνος, καὶ 30 ἐμοὶ παραλήψομαι συναινοῦντά τε καὶ συμψηφιούμενον τοῖς ἐμοῖς πλεονεκτήμασι τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα· συνθαυματουργεῖ γάρ μοι ὡς ὁρᾶτε, φησὶ, καὶ συνεργάζεται. Ὡς γὰρ διὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας ἔχων αὐτὸν ἐν ἐμαυτῷ ἐπὶ τὸ πάντα κατορθοῦν, ἀδια-

[a] θεῷ Cod.

κωλύτως ἔρχομαι. ἔχει γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ μὲν τῆς θείας φύσεως τὸ παντουργικὸν ὡς Θεὸς, κἂν πέφηνεν ἄνθρωπος. μαρτυρεῖται δὲ καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς συνεργάτην αὐτὸν ἐν ἅπασιν ἔχων, ἐπείπερ ἐστὶν ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ μία θεότης, καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἀπαράλλακτος ἐξουσία τε καὶ 5 δύναμις.

19 Ἐρωτησάντων δὲ αὐτῶν "ποῦ ἐστιν ὁ Πατήρ σου;" ἐπειδὴ ἰδόντες ἔλεγον τοῦτο καὶ πειράζοντες αὐτὸν, οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτοὺς πρὸς τοῦτο ἀξιοῖ, ἀλλά φησιν, "οὔτ' ἐμὲ οἴδατε, οὔτε τὸν "Πατέρα μου," καὶ τὰ ἑξῆς, δεικνὺς ἐν τούτῳ ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦν- 10 ται τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πατέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες.

Καὶ ἐπειδὴ ἀφέντες αὐτὸν ἀεὶ τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, διὰ τοῦτο λέγει, οὐ δύνασθε ἰδεῖν τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ. "Εἰ "γὰρ ἐμὲ ᾔδειτε," φησὶ, "καὶ τὸν Πατέρα μου ᾔδειτε ἄν." ὥστε οἱ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦντες οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, 15 ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τὸν Ἰωσὴφ οἰόμενοι αὐτοῦ εἶναι πατέρα τοῦτο εἶπον, ἢ ὀνειδίζουσιν αὐτῷ ὡς ἐκ πορνείας τεχθέντι, καὶ οὐκ εἰδότι τὸν ἴδιον πατέρα· εἰ ἄνθρωπον ὑποπτεύετε εἶναι τὸν πατέρα μου, οὐκοῦν οὐδὲ ἐμὲ οἴδατε· ἀλλ' ἐπείπερ οἱ φιλομαθεῖς 20 διὰ τῆς τοῦ υἱοῦ γνώσεως νοοῦσι τὸν πατέρα, ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ ὡς ἐν εἰκόνι διαχαρακτηρίζεται, οὐκοῦν ἴσος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.

20 "Ταῦτα τὰ ῥήματα," φησὶν, "ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ," καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ δὲ "οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ," τουτό ἐστιν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν ἐπιτήδειος, καθ' ὃν ἤθελε σταυρωθῆναι, ὥστε 25 καὶ τότε οὐ τῆς αὐτῶν δυνάμεως ἔργον ἦν, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς ἑαυτοῦ· αὐτοὶ μὲν γὰρ καὶ πάλαι ἐβούλοντο αὐτὸν ἀποκτεῖναι, οὐκ ἴσχυον δὲ, αὐτοῦ μὴ βουλομένου· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε ἴσχυσαν ἂν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησε.

Διὰ τί δὲ αὐτοῖς συνεχῶς λέγει, "ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ 30 "με;" κατασείων αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ φοβῶν. Χρὴ γὰρ σκοπῆσαι, ὅσον τοῦτο ἐνεποίει τὸν φόβον αὐτοῖς· καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι, ἵνα ἀπαλλαγῶσιν αὐτοῦ, ζητοῦσι ποῦ ὑπάγει, οὕτω μέγα τι περὶ τοῦ πράγματος ἐφαντάζοντο.

22 Ἐκείνων δὲ λεγόντων, "μή τι ἀποκτενεῖ ἑαυτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς; 35

αὐτὸς ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν φησὶν, "ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, "ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτό ἐστιν, οὐδὲν θαυμαστὸν ὑμᾶς τοιαῦτα νοεῖν, ἀνθρώπους σαρκικοὺς ὄντας καὶ οὐδὲν πνευματικὸν λογιζομένους. οὐ γὰρ ἐγὼ τὸ τοιοῦτον ὀλέθριον καὶ χαλεπὸν καὶ πολλῶν κολάσεων ἄξιον ἁμάρτημα, τὸ ἑαυτὸν ἀποκτεῖναι, διαπράξομαι. 5 ἄνωθεν γάρ εἰμι, ὅθεν καὶ τὸ ἐπαγόμενον τῆς αὐτῆς ἔχεται ἐννοίας. Φησὶ γὰρ, "ὑμεῖς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐστὲ," τουτέστι, τὰς κοσμικὰς ἐννοίας σαρκικὰς κέκτησθε. "Ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου "τούτου οὐκ εἰμὶ" πόῤῥω τῆς ὑμῶν πονηρίας εἰμὶ, φησὶ, καὶ ὥσπερ τοὺς μαθητὰς εἶπε μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, φιλοσοφίαν 10 αὐτοῖς μαρτυρῶν, οὕτω καὶ περὶ αὐτοῦ εἰπὼν, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου, οὐχ ὡς μὴ ἀνειληφὼς σάρκα τοῦτό φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ πάσης κακίας ἐκτὸς εἶναι.

24 Τί σημαίνει ὅπερ εἶπεν, ὅτι "ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι, "ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε; ἐπειδὴ ἦλθεν ἵνα ἄρῃ τὴν 15 ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ἑτέρως δὲ αὐτὴν ἀποδύσασθαι οὐκ ἔνι, εἰ μὴ διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ βαπτίσματος, ἀνάγκη τὸν μὴ πιστεύοντα ἔχοντα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀπελθεῖν, ὀφείλοντα ἐκεῖ δοῦναι εὐθύνας τῶν ἡμαρτημένων· τοῦτο οὖν ἐστιν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἀποθανεῖν. 20

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Κοσμικοὶ ὄντες καὶ ἀνάξιοι τῆς ἄνω βασιλείας διὰ τὴν προσοῦσαν παρανομίαν οὐδαμῶς ἐδύναντο ὅπου αὐτὸς ὑπῆγεν ἐλθεῖν· τοῖς γοῦν ἐν ἁμαρτίαις ἀποθνήσκουσι γέεννα καὶ πυρὸς κάμινος καὶ τὸ ἐξώτερον σκότος ἡτοίμασται· ὅθεν προδιαμαρτυράμενος ἔλεγεν, "εἶπον ὑμῖν ὅτι ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς 25 "ἁμαρτίαις ὑμῶν."

25 Ἐρωτῶσι δὲ "σὺ τίς εἶ," ἀπὸ πολλῆς ἀνοίας, διότι μετὰ χρόνον τοσοῦτον σημεῖα καὶ διδασκαλίαν τοῦτο ἐποίουν, αὐτὸς δὲ πρὸς τοῦτο ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς "τὴν ἀρχὴν ὅ τι καὶ λαλῶ "ὑμῖν, πολλὰ ἔχω παρ' ὑμῶν λαλεῖν καὶ κρίνειν," καὶ τὰ ἑξῆς. 30 Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν παρ' ἐμοῦ ἀνάξιοί ἐστε, μή τι γε καὶ μαθεῖν ὅστις εἰμὶ ἐγώ· ὑμεῖς γὰρ πειράζοντες φθέγγεσθε. Ἵνα δὲ μὴ νομίσητε ὅτι τοσαῦτα ἀκούων παρ ὑμῶν, δι' ἀσθένειαν οὐκ ἐπεξέρχομαι, ἢ ὅτι οὐκ οἶδα ὑμῶν τὰς διανοίας καὶ τὰς χλευασίας, ἰδοὺ λέγω ὑμῖν ὅτι δύναμαι 35

ὑμᾶς ἐλέγξαι, οὐκ ἐλέγξαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· τοῦτό ἐστι λαλεῖν καὶ κρίνειν.

Κυρίλλου. Δίκαια πάσχω, φησὶν, ὅτι καὶ λόγου παρ' ὑμῶν ἐποιησάμην ἀρχὴν, ὅτι προσπεφώνηκά τι τῶν εἰδότων ὠφελεῖν, καὶ διασώζειν ἐβουλευσάμην, εὐτελὴς οὕτω λελόγισμαι παρ' ὑμῖν. 5

Τὸ δὲ, "ταῦτα λέγω," εἰς τὸν κόσμον ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔθνη.

Οὐχ ἓν ἐγκαλέσω μόνον, φησὶν, ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ἐπ' οὐδενὶ διαψεύσομαι καθάπερ ὑμεῖς· ἔχω κρίνειν ὡς ἀπειθεῖς, ὡς ἀλαζόνας, ὡς ὑβριστὰς, ὡς θεομάχους, ὡς ἀγνώμονας, ὡς ἀχαρίστους, ὡς 10 πονηροὺς, ὡς φιληδονοῦντας μᾶλλον ἢ φιλοθεεῖν εἰθισμένους, ὡς δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντας, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μὴ ζητοῦντας, ὡς ἐμπυρίσαντάς μου τὸν νοητὸν ἀμπελῶνα, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ ὑμῶν φησιν ἡ γραφή.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Κἂν εἰς νοῦν μὴ λαμβάνητε τὸν τῆς 15 κρίσεως καιρὸν, "ἀλλ' ὁ πέμψας με, φησὶν, ἀληθής ἐστιν," ὃς ὥρισε τὸν τῆς ἀποδώσεως καιρὸν, ὃς καὶ ἀπέστειλέ με κηρύξαι τοῦτο, καὶ φανερὸν τῷ κόσμῳ καταστῆσαι. καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἔδειξεν αὐτῶν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἄνοιαν, ἐν τῷ εἰπεῖν, "οὐκ ἔγνωσαν "ὅτι τὸν Πατέρα ἔλεγε" τὸν Θεὸν, διότι οὐ διέλειπεν αὐτοῖς περὶ 20 αὐτοῦ διαλεγόμενος, καὶ οὐκ ἐγίγνωσκον ἔτι.

Ἀπολιναρίου. Εἰ γὰρ συνίεσαν ὅτι περὶ Θεοῦ ἔλεγεν ὁ Κύριος, οὐκ ἂν ἠρώτων "ποῦ ἐστιν ὁ πατήρ σου;" διόπερ καὶ δεόντως εἴρηκε πρὸς αὐτοὺς τὸ "οὐκ οἴδατε τὸν Πατέρα μου." ὅπερ δὲ φησὶν, "ὅτι ὅταν ὑψώσητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε 25 γνώσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι·" τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὅτε ὑμεῖς προσδοκᾶτε ἀπαλλαγήσεσθαί μου καὶ ἀναιρήσειν, τότε μάλιστα εἴσεσθε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πάντα φέρων καὶ ἄγων, γνώσεσθε δὲ ἀπό τε τῶν σημείων καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἡμετέρας.

28 Τὸ δὲ "ἀπ' ἐμαυτοῦ ποιῶ οὐδὲν," καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ ἀπαράλλακτον 30 τῆς οὐσίας δηλοῖ, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τῶν πατρικῶν νοημάτων φθέγγεται.

Καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι τὸ ἐπαγόμενον, οἷον τὸ "ὁ πέμψας με," ἐλαττώσεως εἶναι, προστίθησι λέγων, "μετ' ἐμοῦ ἐστι·" τοῦτο μὲν γὰρ τῆς θεότητός ἐστιν, ἐκεῖνο δὲ τῆς οἰκονομίας. Ἐπειδὴ δὲ 35

διὰ τῶν ταπεινῶν αὐτοῦ λόγων πολλοὶ ἔμελλον πιστεύειν, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον καταγαγὼν λέγει, οὐκ "ἀφῆκέ με "μόνον ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὰ ἀρεστὰ αὐτοῦ ποιῶ πάντοτε," δεικνὺς ἐκ τούτου ὅτι καὶ τὸ λύσαι τὸ σάββατον ἀρεστεῖν αὐτῷ ἐστιν. Ὅπερ δὲ εἶπον ὅτι διὰ τῶν ταπεινῶν αὐτοῦ λόγων πολλοὶ 5 ἔμελλον πιστεύειν, τοῦτο δεῖξαι θέλων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐπήγαγε λέγων, "ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν," μονονουχὶ βοῶν, ὅτι μὴ θορυβοῦ, ὦ ἀκροατὰ, ἐάν τι ταπεινὸν ἀκούσῃς· διὰ γὰρ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων οὕτω ταῦτα εἴρηται, ἵνα πεισθῶσιν. 10

Ἐπίστευσαν μὲν οὖν, οὐχ ὡς ἐχρῆν δὲ, ἀλλὰ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, πεισθέντες καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ταπεινότητι, ὅτι δὲ οὐδέπω παρεδέξαντο τὴν διδασκαλίαν ὡς δέον, ἦν δῆλον· "ἔλεγε γὰρ," φησὶν, "ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ "Ἰουδαίους, ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ" καὶ τὰ ἑξῆς· 15 ταῦτα δὲ διελέγετο βουλόμενος ἐμβαθύναι τὴν πίστιν αὐτῶν, διασκάπτων τὴν ψυχὴν πληκτικωτέραν λόγοις.

32 "Γνώσεσθε δὲ τὴν ἀλήθειαν," τουτέστιν ἐμὲ, ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀλήθεια. Τὰ γὰρ Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ὑμῶν· 20 καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπαλλάξει ὑμᾶς δουλείας, ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἴασε συνιδεῖν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Αἱ θυσίαι καὶ οἱ ῥαντισμοὶ οὐδέποτε ἠλευθέρουν ἁμαρτίας, οἱ δὲ τὴν ἐν πνεύματι λατρείαν ἐπιτελοῦντες διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐλευθεροῦνται, μηκέτι ἐν δούλοις ἀλλ' 25 ἐν υἱοῖς καταταττόμενοι.

33 Τί οὖν οἱ ἀλαζόνες; "σπέρμα Ἀβραὰμ," φησὶν, "ἐσμὲν, "καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ λέγουσι, τοιοῦτόν ἐστι, δούλους ἐκάλεσας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραὰμ τοὺς εὐγενεῖς. Τοιαῦτα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ καυχήματα, οὐδαμοῦ τῶν 30 οἰκείων κατορθωμάτων μέμνηνται, ἀλλὰ τοῦ σπέρματος. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ βαπτιστὴς πρὸς αὐτοὺς ἔλεγε, "μὴ δόξητε λέγειν "ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ."

Οὐκ ἤλεγξε δὲ αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ὡς πολλάκις δουλεύσαντας· καὶ γὰρ καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Βαβυλωνίοις καὶ ἑτέροις πολλοῖς 35

ἐδούλευσαν, ἐπειδὴ οὐ τοῦτο ἐσπούδαζε δεῖξαι δούλους ἀνθρώπων γεγενημένους, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ἥτις ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία. Διὸ καὶ ἐπήγαγε λέγων, "πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα," καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τούτων ἠρέμα 5 καὶ τὰ διὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνιττόμενος τοὺς προτέρους χρόνους. Ἵνα γὰρ μὴ ἐκεῖνα ἀνατρέχωσι καὶ λέγωσι, θυσίας ἔχομεν, ἃς προσέταξε Μωϋσῆς, ἐκεῖναι ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύνανται. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν, ἐπεὶ ποίαν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ ῥήματα. δείκνυσι δὲ ἐνταῦθα καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ τὸ 10 πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ ἐλευθέρου. Ἡ γὰρ παραβολὴ τοῦτο βούλεται. Διὰ τί δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος οἰκίας ἐμνημόνευε; δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, οὕτω πάντως αὐτὸς ἐξουσίαν ἔχει. Τὸ γὰρ "μένει" τοῦτό ἐστιν, ὥσπερ αὖ καὶ τὸ "οὐ μένει" ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν 15 χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὢν οἰκοδεσπότης· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἐστὶ, διό φησι "μένει εἰς τὸν αἰῶνα."

Κυρίλλου. Δραμεῖται γὰρ εἰς τὸ ἐξώτερον σκότος, οἱ δὲ τῆς υἱοθεσίας ἀξιωθέντες ἀκούσονται, "δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ "Πατρός μου," καὶ τὰ ἑξῆς. 20

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὁ μὴ μένων εἰς τὸν αἰῶνα καὶ ὡσαύτως ἔχων, ἀεὶ δοῦλός ἐστι τῇ φύσει, καὶ οὔτε ἑαυτὸν οὔτε ἄλλον ἐλευθερῶσαι δύναται. Πάντα γὰρ δοῦλα τοῦ κτίσαντος, μένει δὲ εἰς τὸν αἰῶνα, ὡσαύτως ἔχων ὁ Υἱὸς ὡς φύσει Θεός.

36 Καὶ πάλιν δὲ τὸ ὁμοούσιον δεικνὺς ἐπήγαγε λέγων, "ἐὰν οὖν ὁ 25 "Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε."

Ἅμα δὲ καὶ τοῦτο ἐμφαίνει, "διὰ τοῦτο ἐλεύθεροι ἔσεσθε," ὅτι αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθής ἐστιν, ἀλλὰ μέχρι προσηγορίας μόνης, ὅθεν ταύτην μὲν καὶ ἄνθρωποι διδόασι, τὴν δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερίαν μόνος ὁ Θεός. οἶδα γάρ, φησὶν, ὅτι σπέρμα 30 Ἀβραάμ ἐστε, ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, ἀλλ' ἡ διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτὸν οἰκείωσις.

37 Ἀφεὶς τοίνυν πάντα αὐτῶν ἐλέγξαι τὸν βίον, τοῦτο ὃ μετὰ χεῖρας ποιεῖν ἐβούλοντο, εἰς μέσον ἄγει λέγων, "ζητεῖτέ με "ἀποκτεῖναι," ὅτι ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ γὰρ 35

καὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εὐθέως πάλιν μετέθεντο. Τί δέ ἐστιν, ὅπερ φησὶν, "ὅτι ἐγὼ ὃ ἑώρακα παρὰ τῷ Πατρί μου, "λαλῶ," καὶ τὰ ἑξῆς, ὥσπερ, φησὶν, ἐγὼ, καὶ ἀπὸ τῶν ῥημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφαίνω τὸν Πατέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς τὸν διάβολον ἀπὸ τῶν πραγμάτων. 5

Ἀπολιναρίου. Ἑωρακέναι καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ λέγων, οὐκ ὀφθαλμῶν τινα ὅρασιν ἐδήλωσεν, ἀλλὰ γνῶσιν φυσικὴν, ἐπεὶ καὶ ἐκείνους φάσκων ἑωρακέναι παρὰ τῷ πατρὶ αὐτῶν, οὐκ ὄψει δήπουθεν ἑωρακέναι λέγει, ἀλλὰ τῇ ἐνοικούσῃ πονηρίᾳ ταῖς τοῦ πονηροῦ βουλαῖς οἰκείους καθίστασθαι. 10

39 Ἐπειδὴ δὲ εἶπον ἐκεῖνοι ὅτι ὁ Πατὴρ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστιν, ἀποκρούεται αὐτοὺς λέγων, "εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε," καὶ τὰ ἑξῆς. Συνεχῶς δὲ ἀπάγει αὐτοὺς τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ συγγενείας, ὥστε μὴ ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρεσιν. 15

Μέμνηται δὲ πάλιν τῆς φονικῆς αὐτῶν προαιρέσεως, λέγων, "ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι" καὶ τὰ ἑξῆς, ὅπως συνεχῶς ὀνειδιζόμενοι ἐντραπέντες διορθώσονται.

Ποίαν δὲ ἀλήθειαν λελάληκεν; ὅτι ἴσος ἐστὶ τῷ Πατρί. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. 20

Τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι "τοῦτο Ἀβραὰμ οὐκ ἐποίησε," καὶ τὰ ἑξῆς, δείκνυσιν αὐτοὺς ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραὰμ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ διαβόλου. Διὰ τί εἰπόντων αὐτῶν "ἡμεῖς ἐκ "πορνείας οὐκ ἐγεννήθημεν," οὐκ ἐλέγχει αὐτοὺς, καὶ γὰρ ἦσαν ἐκ πορνείας αὐτῶν πολλοὶ γεγεννημένοι, διὰ τὸ μὴ προσηκούσας 25 ἐπιμιξίας ποιήσασθαι; Διὰ τί οὖν οὐκ ἐλέγχει αὐτούς; διὰ τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὥστε μὴ ἀναιδεστέρους γενέσθαι.

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ τῆς ἐξ Ἀβραὰμ συγγενείας ἔξω τιθεὶς αὐτοὺς, ἑτέρῳ προσνέμει πατρὶ, χαλεπαίνουσι σφόδρα, ἔκ τε πορνείας γεγενῆσθαι αὐτὸν λέγοντες, καὶ τὸν Θεὸν αὐτὸν Πατέρα 30 ἐπιγραφόμενοι, καὶ ταῦτα Ἡσαΐου ἀκούοντες τοῦ προφήτου λέγοντος πρὸς αὐτούς· "οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, καὶ υἱοὺς ἐγέννησα "καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν."

42 Ἐπειδὴ δὲ περαιτέρω καυχήματος ἐξέρχονται λέγοντες, "ἕνα "πατέρα ἔχομεν τὸν Θεὸν," τοῦτο δὲ ἔλεγον σεμνυνόμενοι ὡς τὸν 35

Θεὸν ἐκδικοῦντες, δείκνυσιν αὐτοὺς μᾶλλον ἐναντιουμένους τῷ Θεῷ, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐδίωκον, λέγει πρὸς αὐτοὺς, " εἰ ὁ Θεὸς πατὴρ " ὑμῶν ἦν, ἠγαπᾶτε ἂν ἐμὲ, ἐγὼ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ " ἥκω."

Τὸ δὲ " ἐξῆλθον" τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ ἄφιξιν δηλοῖ. 5

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ ἠγαπᾶτέ με, τοῦτο σημεῖον ἦν ὅτι ἐκ Θεοῦ ἦτε. Ἡ γὰρ ἀγάπη εἰς υἱοθεσίαν ἄγει. Πῶς ὑμεῖς ἐν υἱοῖς δύνασθε ἀριθμεῖσθαι, οὐκ ἀγαπῶντες ἐμέ; τὸν μεταπλάττοντα εἰς ἰδίαν μορφὴν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύοντα, ὅτι Θεός ἐστι φύσει, καὶ Υἱὸς Θεοῦ· πλὴν ἐκεῖνοι ἀνεγκλήτως καλοῦσι πατέρα 10 τὸν Θεὸν, οἱ εὐσεβῶς πολιτευόμενοι. Τὸ " ἐξῆλθον" τὴν ἐκ Πατρὸς ἄῤῥητον καὶ ἄναρχον σημαίνει γέννησιν, τὸ δὲ " ἥκω" τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πάροδον μετὰ σαρκός.

Εὐδοκίᾳ, φησὶ, τοῦ Πατρὸς ἐσαρκώθην, καὶ ἦλθον ἐν τῷ κόσμῳ, διαλεχθησόμενος ὑμῖν τὰ παρὰ τοῦ Πατρός. 15

" Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε," φησί. Τοῦτο δὲ εἶπε τοὺς πονηροὺς αὐτῶν διαλογισμοὺς ἐκκαλύψαι βουλόμενος, ὅτι παρελογίζοντο ξένα τινὰ λέγειν αὐτὸν καὶ κενὰ, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ ἥκειν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπάγει λέγων " τὴν " λαλιὰν τὴν ἐμὴν οὐ γιγνώσκετε, ὅτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν 20 " λόγον τὸν ἐμόν." Τίνος ἕνεκεν; διὰ τὸ χαμαίζηλον τῆς διανοίας ὑμῶν φησι, καὶ τὸ πολὺ μεγάλα εἶναι τὰ ἐμά.

43 Ἐνταῦθα δὲ τὸ " οὐ δύνασθε," τὸ οὐ βούλεσθε ἐστί. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐβούλοντο, ἐμφαίνει λέγων, " ὅτι ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου 25 " θέλετε ποιεῖν." καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς τὰ ἔργα, ἀλλὰ " τὰς " ἐπιθυμίας αὐτοῦ ποιεῖτε," δεικνὺς ὅτι σφοδρῶς καὶ οὗτοι κἀκεῖνος τοῖς φόνοις χαίρουσι. Διὸ καὶ ἐπάγει, " ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος " ἦν ἀπ' ἀρχῆς."

44 Οὐκ ἀφῆκε δὲ ἀμάρτυρον τὸν λόγον, ἀλλὰ τεκμηρίοις κατα- 30 σκευάζει τὸν ἔλεγχον. Τὸ γὰρ χαίρειν τοῖς φόνοις, φησὶ, τῆς ἐκείνου κακίας ἐστὶ, " καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι ἀλήθεια " οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ·" διότι ἐκεῖνος ἔτεκε τὸ ψεῦδος πρῶτος. Τοῦτο δὲ εἶπε διὰ τὸ συνεχῶς αὐτοῦ κατηγορεῖν καὶ λέγειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν. 35

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Αὐτὸς πρῶτος ἔτεκε τὸ ψεῦδος, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων εἰπὼν πρὸς τὴν Εὔαν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἀποστάτης γὰρ τῆς ἀληθείας ἐξ ἀρχῆς γενόμενος, διὰ ψεύδους τὰ πάντα συνέχεε, τοῦτο μὲν Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβαλὼν, τοῦτο δὲ ἀνθρώπους Θεῷ· οἷον 5 Θεὸν μὲν πρὸς τὴν Εὔαν, ἀνθρώπους δὲ τῷ Θεῷ, τὸν Ἰὼβ, λέγων "μὴ δωρεὰν Ἰὼβ σέβεται τὸν Θεόν;" καὶ πάλιν, ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροί ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε, ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἴπατε τὸ ἔγκλημα.

Τί ἐστιν "ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ;" ὅτι 10 ψεύστης ἐστίν. οἱ μὲν ἄνθρωποι, φησὶν, οὐχ οὕτως χρῶνται τῷ ψεύδει ὡς ἰδίῳ, ἀλλ' ὡς ἀλλοτρίῳ, οὗτος δὲ ὡς ἰδίῳ, διό φησι, "καὶ "ὁ πατὴρ αὐτοῦ," τοῦτ' ἔστι τοῦ ψεύδους· αὐτὸς γὰρ πρῶτος ἔτεκε τὸ ψεῦδος, ὅτε ἔλεγεν, "ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἔσεσθε ὡς Θεοί."

45 Ὅπερ δέ φησιν, "ἐγὼ δὲ ὅτι τὴν ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύετέ 15 "μοι" τοῦτό ἐστιν, οὐδενὶ ἔχοντες ἐγκαλεῖν μοι, ἀνελεῖν με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροί ἐστε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό με διώκετε, ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἴπατε τὸ ἔγκλημα.

Διὸ καὶ ἐπήγαγε, τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; εἰ γὰρ μήτε αἰτιᾶσθαι ἔχετέ τι τῶν λεγομένων, μήτε ἁμάρτημά τι 20 ἐν ἐμοὶ θεωρεῖτε, διὰ τί οὐ πιστεύετέ μοι; Τοῦτο γὰρ σημαίνει ὅπερ εἶπεν, "εἰ ἀλήθειαν λέγω, διὰ τί οὐ πιστεύετέ μοι;"

47 "Ὁ γὰρ ὢν," φησὶν, "ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ "ἀκούει· διὰ τοῦτο δὲ ὑμεῖς οὐκ ἀκούετε, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ "ἐστέ." 25

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τοὺς πιστοὺς ἐκ τοῦ Θεοῦ λέγει, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐξ αὐτοῦ τὸν τύπον τῆς εὐσεβείας λαβεῖν, καὶ οἰκειωθῆναι αὐτῷ ἐξ ἀρετῆς καὶ ἐννόμου πολιτείας. Τὸ δὲ "ἀκούει" λέγει, οὐ τοῖς αἰσθητικοῖς ὠσὶν, ἀλλὰ ταῖς τῆς ψυχῆς συγκαταθέσεσιν. Δείκνυσιν ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον 30 αὐτῷ, ὅτι ὡς ἀντιθέῳ προσεῖχον, ἀλλ' ὅτι ἀλλότριοι ἦσαν τοῦ Θεοῦ.

48 Ὀφείλοντες δὲ ἐπὶ τοῖς ῥηθεῖσι κατανυγῆναι, θαυμάσαι τὲ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὴν τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν, μᾶλλον καὶ ὑβρίζουσι, Σαμαρείτην αὐτὸν ἀποκαλοῦντες, δαιμόνιον ἔχοντα.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ἔμπροσθεν εἰρηκότος, ὅτι Σα- 35

μαρείτην αὐτὸν ἐκάλεσαν, πῶς οὗτοί φασιν, "οὐ καλῶς ἐλέγομεν;" Δῆλον οὖν ὅτι πολλάκις εἶπον αὐτὸν τοῦτο· ὁ δὲ πρᾶος καὶ ἀνεξίκακος ἔνθα μὲν διδάξαι αὐτοὺς ἐχρῆν, καὶ τὸν πολὺν αὐτῶν κατασπάσαι τῦφον καὶ παιδεῦσαι μὴ μεγαφρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ, σφοδρὸς ἦν, ἔνθα δὲ ὑβριζόμενον ἐνεγκεῖν ἔδει, πολλῇ πραότητι 5 κέχρηται, παιδεύων ἡμᾶς τὰ μὲν εἰς τὸν Θεὸν ἐκδικεῖν, τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς παρορᾷν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σαμαρείτην ἐκάλουν τὸν Κύριον, ὡς διαφοροῦντα περὶ τὰς νομικὰς ἐντολὰς καὶ λύοντα τὸ σάββατον. Οἱ γὰρ Σαμαρεῖται οὐκ ἀκριβῶς ἰουδαΐζουσι. 10

Τί ἐστιν, "ἐγὼ οὐ ζητῶ τὴν δόξαν τὴν ἐμήν;" ταῦτα εἶπον, φησὶ, δεικνὺς ὅτι προσῆκεν ὑμῖν τὸν Θεὸν καλεῖν πατέρα ἀνδροφόνοις οὖσιν, ὥστε τῇ τιμῇ τῇ πρὸς ἐκεῖνον ἀτιμάζετέ με.

51 Ἐμφαίνων δὲ ὅτι ἐκείνῳ εὐθύνας ὀφείλουσι τῶν λεχθέντων, δι' ὧν ταῦτα ἤκουεν, ἐπήγαγε λέγων· "ἐστὶν ὁ ζητῶν καὶ κρίνων." 15 Εἰ καὶ ἐγὼ διὰ ταπεινοφροσύνην παρορῶ τὴν ἐμαυτοῦ τιμὴν, ἀλλ' ὁ Πατὴρ ζητεῖ τὴν ἐμὴν δόξαν καὶ τιμήν.

52 Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου. Τὸ δὲ, "ἐάν τις τὸν λόγον τὸν "ἐμὸν τηρήσῃ," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ τὴν πίστιν μόνον ἐνταῦθα δηλοῖ τὴν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸν βίον τὸν καθαρόν. Ἅμα δὲ καὶ 20 αἰνίττεται ὅτι οὐδὲν δύνανται αὐτῷ ποιῆσαι. Εἰ γὰρ ὁ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶν οὐκ ἀποθανεῖται, πολλῷ μᾶλλον αὐτός. Διὸ καὶ αὐτοὶ τοῦτο συνιδόντες λέγουσιν αὐτῷ, νῦν ἐγνώκαμεν, ὅτι δαιμόνιον ἔχεις, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ εἶπον, τοῦτό ἐστιν, οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούσαντες ἀπέθανον, καὶ οἱ τὸν σὸν ἀκούοντες οὐκ ἀπο- 25 θανοῦνται; "Μὴ γὰρ σὺ, φησὶ, μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ;"

Οὐ τὸν σαρκικὸν λέγει, ὃν ὑπομένομεν ἅπαντες, ἀλλ' ὅτι ὡς Θεὸς οὐκ ἐλογίζετο τὸν θάνατον, ὃν ὡς Θεὸς εὐκόλως ἠδύνατο ἀνατρέψαι· θάνατον γὰρ ὧδε ὀνομάζει τὸ δι' αἰῶνος κολάζεσθαι. 30 Καὶ γὰρ καὶ ζωή ἐστιν ἡ ἀκατάπαυστος ἀπόλαυσις. Αἰῶνα λέγει τὸν μέλλοντα, ὃς κυρίως καλεῖται αἰὼν, ὁ μὴ ἔχων πέρας, ὅπου οὐκέτι οὐδεὶς ἀποθνήσκει μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν διὰ Χριστοῦ δωρηθεῖσαν πᾶσιν, ὅπου γε τὸ ζωοποιούμενον κἂν ἀποθάνῃ, οὐκ ἀποθνήσκει τῷ Θεῷ. 35

Κυρίλλου. Εἰ τοίνυν ἐγνώκασιν, οὐκ ᾔδεισαν πάλιν. Πῶς οὖν ἔλεγον δαιμονᾷν τὸν οὕτω κατεγνωσμένον, ὥσπερ οὖν ᾠήθησαν αὐτοί. Ψεύστης οὖν ἄρα καὶ πάλαι πρότερον ἦν ὁ δυσσεβὴς τῶν Ἰουδαίων λαὸς, καί τοι διαλογισμῷ πληροφορηθέντες ἀναγκαίως ὡς οὐκ ἂν ὁ Σατανᾶς ἐκβάλοι τὸν Σατανᾶν· "πᾶσα γὰρ 5 "βασιλεία," φησὶν, ὁ Χριστὸς, "μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν, ἐρη-"μοῦται," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὢ τῆς κενοδοξίας, πάλιν ἐπὶ τὴν συγγένειαν αὐτοῦ καταφεύγουσι, καί τοι ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ ἀπέθανον, οἱ δὲ πι- 10 στεύσαντες ἐπὶ σὲ οὐκ ἀποθανοῦνται; ἀλλὰ λέγουσι τοῦτο, ἐπειδὴ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐλάττονα αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον· καὶ περὶ μὲν τοῦ θανάτου οὐδὲν αὐτοῖς διελέχθη, οὐδὲ ἀπεκάλυψε περὶ ποίου λέγει θανάτου, τέως δὲ πείθει, ὅτι τοῦ Ἀβραὰμ κρεῖττόν ἐστιν, ἵνα καὶ τοῦτο δυσωπήσῃ· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ὁ τυχὼν, φη- 15 σὶν, ἡμῖν οὐκ ἔδει ἀποθανεῖν, οὐδὲν ἀδικήσαντα. Ὅταν δὲ τὴν ἀλήθειαν λέγω, καὶ μηδεμίαν ἁμαρτίαν ἔχω, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένος ὦ, καὶ Ἀβραὰμ κρείττων, πῶς οὐ μαίνεσθε καὶ ἀνόνητα πονεῖτε ἐπιχειροῦντες ἀνελεῖν;

54 Τὸ δὲ "τίνα ποιεῖς σεαυτὸν σύ;" ὑβριστικῶς καὶ τοῦτο εἶπον, 20 ὡσανεὶ ἔλεγον, σὺ χαρίζῃ σεαυτῷ. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τοῦτό φησιν, "ἐὰν ἐγὼ δοξάζω ἐμαυτὸν, ἡ δόξα μου οὐδέν ἐστι." Τοῦτο δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων εἶπεν ὑπόνοιαν, ὥσπερ καὶ τὸ "ἡ μαρτυρία "μου οὐκ ἔστιν ἀληθής."

Δεικνὺς δὲ ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν Πατέρα οὐκ ἴσασιν, ἀλλ' οὐδὲ 25 Θεὸν, ἐπήγαγε λέγων, "ὁ Πατήρ μου ὁ δοξάζων με, ὃν ὑμεῖς "λέγετε ὅτι Θεὸς ὑμῶν ἐστι, καὶ οὐκ οἴδατε αὐτὸν, ἐγὼ δὲ οἶδα "αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ τηρῶ," ὅπερ μεγίστη ἀπόδειξις ἦν, τὸ παρ' ἐκείνου ἀπεστάλθαι, τὸ τηρεῖν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς.

Κυρίλλου. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ὄντος Πατρὸς ἀρρήτως γεγενημένος 30 Υἱὸς ἐπάγεται δήπου πάντως τὸ τοῦ γεννήσαντος ἴδιον, καὶ τὸ τοῦ τεκόντος ἀξίωμα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Μόνος γὰρ ὁ Υἱὸς οἶδε φυσικῶς καὶ γνωστικῶς τὸν Πατέρα, μᾶλλον δὲ ἡ Τριὰς ἑαυτήν. Τὸ εἰπεῖν, "οἶδα αὐτὸν," οὐκ ἔστι κόμπος, ἀλλὰ τὸ εἰπεῖν μὴ εἰδέναι, 35

ψεῦδος. ὑμεῖς γὰρ λέγοντες αὐτὸν εἰδέναι, ψεύδεσθε. Τὸ δὲ εἰπεῖν, "ἀλλ' οἶδα αὐτὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ πληρῶ," δείκνυσι τοὺς Ἰουδαίους τὸ μήτε εἰδέναι τὸν Θεὸν, μήτε μὴν ἀνέχεσθαι τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων, διὰ τὸ μὴ δέχεσθαι τὸν δι' αὐτοῦ κεκηρυγμένον. 5

Καὶ πάλιν οἶδεν ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα, ὡς ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν γεγενημένος, τηρεῖ δὲ τὸν λόγον αὐτοῦ, ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ σωζόμενον τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν ὅρον. Δηλοῖ γὰρ ὁ λόγος καὶ τὸν ὅρον, οὐχ ὅτι ὅρῳ ἐστὶ περιλαβεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὅτι οἶδεν ὁ Υἱὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, καὶ τί κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ 10
56 γεννήσας αὐτόν. Τί ἐστιν ὅπερ εἶπεν, "ὅτι Ἀβραὰν ὁ πατὴρ "ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν," καὶ τὰ ἑξῆς; Ἡμέραν ἐνταῦθα λέγει τὴν τοῦ σταυροῦ, ἣν ἐν τῇ προσφορᾷ τῇ τοῦ Ἰσαὰκ προδιετύπωσε· ἐπαινεῖ δὲ ὡς εὐφρανθέντα τὸν Ἀβραὰμ διὰ τὸν σταυρὸν, δεῖξαι θέλων, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρ- 15 χεται.

Ἀμμωνίου. Δείκνυσιν αὐτοὺς κἂν τούτῳ τοῦ Ἀβραὰμ ἀλλοτρίους, ἐπείπερ ἐν οἷς ἐκεῖνος ἔχαιρεν, οὗτοι ἀλγοῦσι.

Κυρίλλου. Ἡμέραν λέγει τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν, περὶ ἧς ὁ ψάλλων φησὶν, "αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλια- 20 "σώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ."

58 Ἐπειδὴ δὲ ἐγγὺς τῶν πεντήκοντα ἐτῶν ἐνόμιζον εἶναι τὸν Χριστὸν λοιπὸν, ὄντα περί που τρίακοντα τριῶν, εἶπαν, "πεντήκοντα "ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας;"

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. "Πεντήκοντα ἔτη 25 "οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας;" Τί γὰρ ἐκώλυε τεσσαράκοντα εἰπεῖν, Χριστοῦ τὴν κατὰ σάρκα ἡλικίαν νεάζοντος, εἰ καὶ καθὸ Θεὸς ἄχρονος ἦν; τριακονταέτης γὰρ ὑπάρχων ἦλθεν ἐπὶ τὸ βάπτισμα. Ἠδύναντο δὲ καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἀβραὰμ ἀποβλέποντες λέγειν, μὴ πεντακόσια ἔτη ἔχεις ἢ χίλια, εἰ τύχοι, 30 ὅτι Ἀβραὰμ ἑώρακας; τοῦτο γὰρ μάλιστα διασυρόντων ἦν, ἀλλὰ τῶν πεντήκοντα ἐτῶν ἐμνήσθησαν, διὰ τὸ τὴν ἑβδομάδα τιμίαν ὑπάρχειν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ.

Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἤμην, ἀλλ' "εἰμὶ πρὶν Ἀβραὰμ γενέ"σθαι;" Ἐπειδὴ ὥσπερ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ταύτῃ κέχρηται τῇ 35

λέξει "ἐγώ εἰμι," οὕτως αὐτὸς, καὶ γὰρ τοῦ διηνεκῶς εἶναι τυγχάνει σημαντικὴ, παντὸς ἀπηλλαγμένη χρόνου. Διὸ καὶ βλάσφημον αὐτοῖς ἐδόκει εἶναι τὸ ῥῆμα· "ἦραν" γὰρ, φησὶ, "λίθους, ἵνα βάλωσιν ἐπ' αὐτὸν," οὕτως ἕτοιμοι πρὸς φόνους ἦσαν, καὶ δι' ἑαυτῶν ταῦτα ἔπραττον. 5

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἔθηκε τὸ γενέσθαι, ὅτι ὁ γεγονὼς καὶ φθείρεται, ἐπὶ δὲ αὐτοῦ τὸ "εἰμὶ," ὡς ἀΐδιος καὶ κρείττων φθορᾶς.

Τὸ δὲ "ἐκρύβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ" ἀνθρωπίνως πάλιν ποιεῖ, ἱκανὴν διδασκαλίαν παραθέμενος, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα πληρώσας. 10

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Πῶς ἐκρύβη; οὐκ εἰς γωνίαν τοῦ ἱεροῦ ἑαυτὸν περιστείλας, οὐδ' εἰς οἰκίσκον, ὡς ἄν τις οἰηθείη καταφυγὼν, οὐδὲ μὴν ὀπίσω τοίχου ἢ στύλου περικάμψας, ἀλλ' ἐξουσίᾳ θεϊκῇ ἀόρατον αὐτὸν τοῖς ἐπιβουλεύουσι καταστήσας, διὰ 15 μέσου αὐτῶν, μὴ ὁρώμενος ἐξῆλθε, καὶ παρῆγεν οὕτως.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ.

Διὰ τί θεραπεύει τότε εὐθέως τὸν τυφλὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐξελθών; ἵνα σὺν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ ἡ τοῦ σημείου ἐργασία τὸ σκληρὸν αὐτῶν 20 καὶ ἀπειθὲς καταμαλάξῃ, ἅμα δὲ καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα πιστώσασθαι βουλόμενος. Ὅτι γὰρ ἐπίτηδες ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἦλθε, δῆλον ἐκεῖθεν. Οὕτω γὰρ αὐτῷ σπουδαίως ἐνέβλεψεν, ὡς καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκ τούτου ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ἐλθεῖν.

2 Εἶπον γὰρ αὐτῷ, φησὶ, "τίς ἥμαρτεν, οὗτος ἢ οἱ γονεῖς αὐτοῦ 25 "ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ;" ἔστι δὲ ἐσφαλμένη ἡ ἐρώτησις. πῶς γὰρ ἂν ἥμαρτεν οὗτος πρὶν γεννηθῆναι; πῶς δὲ τῶν γονέων ἁμαρτόντων αὐτὸς ἐκολάσθη; πόθεν οὖν ἦλθον ἐπὶ τὴν ἐρώτησιν ταύτην; ἀπὸ τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ θεραπεύων αὐτὸν ἔλεγεν, "ἴδε, "ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε." Τοῦτο ἐννοήσαντες οὗτοι, 30 ὅτι ἐκεῖνος δι' ἁμαρτίας παρελύθη, λέγουσιν, ἔστω, ἐκεῖνος δι' ἁμαρτήματα παρελύθη, περὶ τούτου τί ἂν εἴποις, αὐτὸς ἥμαρτεν; ἀλλ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν· ἐκ γενετῆς γάρ ἐστι τυφλός. ἀλλ' οἱ γονεῖς

αὐτοῦ; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· παῖς γὰρ ὑπὲρ πατρὸς οὐ δίδωσι δίκην. Οὐ τοσοῦτον οὖν ἐρωτῶντες τοῦτο ἔλεγον, ὅσον διαποροῦντες. Διὸ αὐτός φησιν, "οὔτε οὗτος ἥμαρτεν, οὔτε οἱ γονεῖς αὐτοῦ·" οὐχ ἁμαρτημάτων δὲ αὐτοὺς ἀπαλλάττων τοῦτό φησιν. Οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν, οὔτε οὗτος οὔτε γονεῖς αὐτοῦ ἥμαρτον, ἀλλ' ἐπή- 5 γαγεν, ἵνα τυφλὸς γεννηθῇ. Ἥμαρτον μὲν γὰρ ἴσως οἱ γονεῖς αὐτοῦ, καὶ οὗτος μετὰ ταῦτα, ἀλλ' οὐκ ἐντεῦθεν ἡ πήρωσις. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐ τοῦτο ἐμφαίνων, ὅτι οὗτος μὲν οὐχ οὕτως, ἄλλοι δέ τινες ἐκ τούτων ἐτυφλώθησαν τῶν αὐτῶν, οἷον διὰ τὰς τῶν γονέων ἁμαρτίας, οὐδὲ γὰρ ἔνι ἁμαρτόντας ἑτέρους ἄλλους 10 κολάζεσθαι. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν· καὶ ὁ Μωσῆς δέ φησιν, "οὐκ ἀποθανεῖται πατὴρ ὑπὲρ "τέκνου." Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν εἴρηται "ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας "πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν;" ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι οὐκ ἔστι καθολικὴ ἡ ἀπόφασις, ἀλλ' ἐπί τινων εἴρη- 15 ται, τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθόντων· ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ τῶν γονέων γεγόνασι χείρους. Τὸ δὲ "ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ," περὶ αὐτοῦ λέγει, οὐ περὶ τοῦ Πατρός. Ἐκείνου γὰρ ἡ δόξα ἦν φανερά. Ὅτι γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦτό φησι, δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, "ἐμὲ γάρ, φησὶ, δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός 20 "με," τουτέστι, δεῖ με φανερῶσαι ἐμαυτὸν καὶ ποιῆσαι τὰ δυνάμενά με δεῖξαι τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ ποιοῦντι, οὐ τοιαῦτα, ἀλλ' αὐτὰ, ὃ σημεῖόν ἐστι ἀπαραλλαξίας, καὶ ὅπερ οὐδὲ κατὰ μικρὸν διεστηκότων λέγεται.

4 Τὸ δὲ, "ἕως ἡμέρα ἐστὶ," τοῦτο δηλοῖ, ἕως ὁ βίος οὗτος ἐνέ- 25 στηκεν, ἔνεστι τοῖς ἀνθρώποις πιστεύειν εἰς ἐμέ.

5 Τὸ γὰρ "ἔρχεται νὺξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι," περὶ τοῦ μέλλοντος λέγει καιροῦ· νύκτα δὲ αὐτὸν καλεῖ διὰ τὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀνενέργητον. οὐδεὶς γὰρ τότε ἁμαρτίας ἐργάσασθαι δύναται, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς ἔργον. 30

Τί δήποτε ὁ Παῦλος νύκτα μὲν τὸν παρόντα βίον ἐκάλεσεν, ἡμέραν δὲ ἐκεῖνον· καὶ γὰρ φησὶν "ἡ νὺξ προέκοψε, ἡ δὲ ἡμέρα "ἤγγικε;" οὐκ ἐναντιούμενος τῷ Χριστῷ. Νύκτα γὰρ τὸν παρόντα βίον καλεῖ, ἢ διὰ τὸ παραβαλεῖν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ

ἐκείνη, ἢ διὰ τὸ ἐν σκότῳ εἶναι τοὺς ἐν κακίᾳ διατρίβοντας καὶ ἀπιστίᾳ.

6 Φῶς ἑαυτὸν τοῦ κόσμου εἶπεν, ὡς φωτίζοντα τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς, καὶ ὅτι ἤμελλεν ἀνοῖξαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. "Ταῦτά," φησιν, "εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ποῖα ταῦτα;" ἵνα 5 φανερωθῇ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὅτι "δεῖ με ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ "πέμψαντός με." Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀνέμνησεν ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλὰ δηλῶν ὅτι τὸν λόγον διὰ τῶν ἔργων ἐπιστώσατο.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. "Ἔπτυσε δὲ χαμαὶ καὶ ἐποίησε 10 "πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος, καὶ ἐπέχρισε τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς "ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ," δεῖξαι βουλόμενος διὰ τοῦ πηλοῦ, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ πηλοῦ πλάσας. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ τοῦτο ποιήσας, πρόσαντες ἐδόκει εἶναι τοῖς ἀκούουσι. Διὰ δὲ τοῦ ἔργου δεικνύμενος τοῦτο, οὐκ ἔτι λοιπὸν 15 προσίστατο· διὰ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐκείνῳ τῷ τρόπῳ τὰ ὄμματα ἐδημιούργησεν, οὐκ ἔπλασε δὲ μόνον, οὐδὲ ἀνέῳξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁρᾷν ἐχαρίσατο· ὅπερ τεκμήριόν ἐστι τοῦ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὸν ἐμφυσῆσαι τῷ Ἀδάμ. Ἐκείνης μὲν γὰρ μὴ ἐνεργούσης, ὀφθαλμὸς, κἂν ἀπηρτισμένος ᾖ, οὐκ ἂν ἴδοι ποτέ. 20

7 Οὐ κέχρηται δὲ ὕδατι, ἀλλὰ πτύσματι εἰς τὸν πηλὸν, ἐπειδὴ ἔμελλε πέμπειν αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωάμ. Ἵν' οὖν μὴ τῇ πηγῇ ἐπιγραφῇ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ μάθωμεν ὅτι ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξελθοῦσα δύναμις, αὐτὴ καὶ διέπλασε, καὶ ἀνέῳξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, διὰ τοῦτο "ἔπτυσε χαμαὶ, καὶ ἐκ τοῦ πτύσματος 25 "ἐποίησε πηλόν."

Οὐκ ἀνέβλεψε δὲ εὐθέως, ἀλλ' ἐκέλευσε νίψασθαι, ἵνα μὴ τῆς πηγῆς εἶναι δόξῃ τὸ κατόρθωμα.

Πέμπει δὲ αὐτὸν εἰς τὸν Σιλωὰμ, πρῶτον μὲν, ἵνα γνῶμεν τοῦ τυφλοῦ τὴν πίστιν· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ ὅλος ὁ πηλός ἐστι, καὶ τὸ 30 πτύσμα τὸ παρέχον μοι τοὺς ὀφθαλμοὺς, τί μοι χρεία τοῦ Σιλωὰμ, ἢ τοῦ νίψασθαι; ἀλλ' ἐπείσθη τῷ κελεύοντι· ἔπειτα δὲ ἵνα ἐπιστομισθῇ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀγνωμοσύνη, εἰκὸς γὰρ ἦν ἅπαντας ὁρᾷν αὐτὸν ἀπιόντα, τὸν πηλὸν ἔχοντα ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν·

τῷ γὰρ παραδόξῳ πάντας ἂν ἐπέστρεψε πρὸς ἑαυτὸν, τούς τε ἰδόντας αὐτὸν, τούς τε ἀγνοοῦντας. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν εὔκολον τυφλὸν ἀναβλέψαντα γνωρίσαι, πολλοὺς ποιεῖ πρότερον γενέσθαι μάρτυρας διὰ μακρᾶς τῆς ὁδοῦ, καὶ ἀκριβεῖς θεατὰς τῷ παραδόξῳ τῆς θέας, ἵνα μηκέτι ἔχωσιν ἀμφιβάλλειν. 5

7 Προστίθησι δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς τοῦ Σιλωὰμ τὴν ἑρμηνείαν, "ὅ ἐστιν ἀπεσταλμένον," δεῖξαι θέλων[a], ὅτι Σιλωὰμ πνευματικὸς ἦν ὁ Χριστός. Καὶ γὰρ τὸ ἀθρόον τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου παρουσίας, μυστήριον ἀπόρρητον ἐμφαίνει, τὸ ἀπροσδόκητον λέγω δὴ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείας, καὶ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γενόμενον. 10

Διὰ τί οἱ γείτονες αὐτοῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἀμφέβαλλον περὶ αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ προσαιτῶν; διὰ τὸ παράδοξον τοῦ γενομένου θαύματος ἀπιστοῦντες, καί τοι γε τοσούτων οἰκονομηθέντων, ὥστε μὴ ἀπιστῆσαί τινα.

Οὐχ ἁπλῶς δὲ ἐπισημαίνεται ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι προσαίτης 15 ἦν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, τὸ ἄφατον τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ποῦ κατέβαινε, τοὺς προσαιτοῦντας μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας θεραπεύων. Ἐκεῖνος δὲ μὴ αἰσχυνόμενος τὴν προτέραν πήρωσιν, μηδὲ φοβούμενος τὸν θυμὸν τοῦ δήμου, ἔλεγεν, "ὅτι ἐγώ εἰμι." Τοῦτο δὲ ἐποίει τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττων. 20

11 Ἄνθρωπον δὲ αὐτὸν καλεῖ, ἐπειδὴ οὐδὲν μέγα τέως ᾔδει περὶ αὐτοῦ, ὅπερ δὲ ἐγίγνωσκε, μετὰ ἀληθείας εἶπεν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐπέχρισε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, διὰ τῆς αἰσθήσεως ἐμάνθανε καὶ τῆς ἁφῆς· ὅτι δὲ πτύσματι τὸν πηλὸν ἐποίησεν, οὐκ οἶδε. Ὅπερ δὲ καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἤκουσεν, ἐμαρτύρησε λέγων, ὅτι "εἶπέ μοι, 25 "ὕπαγε, νίψαι," καὶ τὰ ἑξῆς.

12 Πόθεν δὲ αὐτοῦ ἐπέγνω τὴν φωνήν; ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς μαθητὰς διαλέξεως, ὅτι περὶ αὐτοῦ ἐκεῖνοι ἐρωτήσαντες, αὐτὸς ἀποκριθεὶς διελέγετο αὐτοῖς, ὡς προγέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ θεραπεύων εὐθέως ἀνεχώρει, τοῦτο δὲ διὰ τὸ ἀκόμπαστον ἐποίει· ἐρωτηθεὶς ὁ 30 ποτὲ τυφλὸς περὶ αὐτοῦ, ποῦ ἔστι, καὶ ἐνταῦθα ἀληθεύων εἶπεν, "οὐκ οἶδα." Ἄγουσι δὲ αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς διὰ τὸ σφοδροτέρως αὐτὸν ἐρωτηθῆναι.

[a] λέγων Cod.

Ἐπισημαίνεται δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι σάββατον ἦν, ἵνα τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἐνδείξηται, ὡς παράβασιν τοῦ νόμου γνωρίζονται τὴν εἰς τὸν τυφλὸν γενομένην θεραπείαν.

15 Τίνος ἕνεκεν ἐρωτῶντες τὸν ποτὲ τυφλὸν οὐκ εἶπον, πῶς ἀνέβλεψας; ἀλλὰ πῶς ἀνέῳξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς; διδόντες αὐτῷ 5 πρόφασιν τοῦ λαβεῖν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ· αὐτὸς δὲ ὡς προακηκοότας συντομώτερον φθέγγεται. Οὔτε γὰρ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶπεν, οὔτε ἃ πρὸς αὐτὸν ἐλάλησεν, ἀλλ' ὅτι "πηλὸν ἐπέθηκεν "ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἐνιψάμην, καὶ βλέπω." Ἐν τῷ ἐπισημήνασθαι δὲ τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὅτι ἔλεγεν ἐκ τῶν Φαρισαίων 10 τινὲς, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοῦτο λέγουσι πάντες, ἀλλὰ τινὲς, δηλονότι οἱ ἰταμώτεροι, "ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἀπὸ Θεοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς.

16 "Ἄλλοι γὰρ," φησὶν, "ἔλεγον, πῶς δύναται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς "τοιαῦτα σημεῖα ποιεῖν;" Ὅθεν φανερόν ἐστιν, ὅτι ἀπὸ τῶν σημείων 15 ἀνήγοντο, ἀλλὰ περίβλεπτοι ὄντες οἱ ἄρχοντες δυσκολώτερον παρὰ τὸν πολὺν λαὸν ἐπαρρησιάζοντο· τοὺς μὲν γὰρ φιλαρχία κατεῖχε, τοὺς δὲ δειλία καὶ ἀπαρχία, διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "πῶς δύ- "νασθε πιστεύειν δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες."

"Σχίσμα δὲ ἦν," φησὶν, "ἐν αὐτοῖς·" τοῦτο τὸ σχίσμα πρῶ- 20 τον μὲν ἤρξατο ἐν τῷ λαῷ, εἶτα ὕστερον καὶ ἐν τοῖς ἄρχουσιν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἐσχίσθησαν, οὐδὲν ἐπεδείξαντο γενναῖον, ὡς εἴγε τέλεον ἀπεσχίσθησαν, ταχέως ἂν τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωσαν· ἔστι γὰρ σχισθῆναι καλῶς. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, "οὐκ ἦλθον βαλεῖν "εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν." 25

17 Τίνες εἰσὶν οἱ εἰπόντες τῷ τυφλῷ," σὺ τί λέγεις περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς;" οἱ σχισθέντες ἀπὸ τῶν εἰπόντων ὅτι οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶλλον εἰρηκότες ὅτι ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς οὐ δύναται σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν. Καὶ γὰρ τὸ τῆς ἀπολογίας νῦν ἀντὶ τῆς κατηγορίας τίθησι μὴ εἰπόντες, 30 ὅτι τὸ σάββατον παρέγγισεν, ἀλλ' ὅτι ἤνοιξέ σου τοὺς ὀφθαλμούς. Τοῦτο δὲ εἶπον, βουλόμενοι ἐπιστομίσαι τέως ἐκείνους δι' αὐτοῦ. Ἵνα γὰρ μὴ δοκῶσιν αὐτοὶ συνηγορεῖν τὸν λαβόντα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ πεῖραν, εἰς μέσον ἄγουσι, καὶ ἐρωτῶσι. Διὸ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως ἀποκριθεὶς εἶπεν ὅτι προφήτης ἐστί. 35

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐξ ἄκρας ἀσεβείας τὸ σάββατον προετίμων τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως, καὶ βλασφημοῦντες ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἔστιν οὗτος παρὰ Θεοῦ. Χριστὸς μὲν ἐν σαββάτῳ ἑνὶ δακτύλῳ χρίσας τὸν πηλὸν ἐγκαλεῖται, αὐτοὶ δὲ ὅλῃ χειρὶ λούοντες τὰ ζῶα καὶ ἀπάγοντες πρὸς ποτισμὸν, καὶ τὰ εἰς βόθρον 5 ἐμπεσόντα πρόβατα ἀνασπῶντες, οὐ διαβάλλονται.

Ἀπολιναρίου. Τοσοῦτον ἰσχύει δόγμα προκατεσχηκὸς καὶ ἡ πρός τι διάθεσις εἰς τὸ παρελέσθαι τὴν ὀρθὴν ἐπὶ τοῖς πράγμασι δίκην, καὶ σκοτῶσαι τὸν λογισμόν. Καὶ ὅτι μὲν ἐν σαββάτῳ τὸν τυφλὸν βλέπειν ἐποίησεν, οὐ λογίζονται, ὅτι δὲ πηλὸν ἐποίησε 10 κρίνουσιν, ἐπίτηδες τοῦ Κυρίου κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐργαζομένου τὰ ἑαυτοῦ ἔργα πολλάκις, ἵνα τῆς ὑπὸ τὰ στοιχεῖα δουλείας, ὡς ὁ Ἀπόστολός φησιν, ἐλευθερώσει τοὺς ἀνθρώπους.

18 Ἐκεῖνοι δὲ βουλόμενοι τρόποις διαφόροις τὸ θαῦμα συσκιάσαι καὶ ἀνελεῖν, διὰ τοῦτο ἐφώνησαν τοὺς γονεῖς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ 15 τὸν ἰασθέντα καταπλήξασθαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ἑώρων μετὰ πάσης ἀληθείας τὸν εὐεργέτην κηρύττοντα, ἀπὸ τῶν γονέων προσεδόκησαν τιτρώσκειν τὸ θαῦμα.

19 Ἔστησαν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον, ὅπως εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβάλωσιν, ὅθεν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ τοῦ θυμοῦ 20 προσάγουσι τὴν πεῦσιν, καὶ ταύτην δὲ μετὰ κακουργίας. Οὐ γὰρ εἶπον, οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς ὑμῶν ὁ ποτὲ τυφλὸς, ἀλλὰ, "ὃν "ὑμεῖς λέγετε, ὅτι τυφλὸς ἐγεννήθη," μονονουχὶ λέγοντες, ὃν ὑμεῖς ἐποιήσατε τυφλὸν, καὶ δεδώκατε πανταχοῦ τὸν λόγον. πρὸς οὓς εὔκαιρον εἰπεῖν, ὦ μιαροὶ καὶ παμμίαροι, καὶ τίς ἂν ἕλοιτο 25 πατὴρ τοιαῦτα καταψεύδεσθαι παιδός;

Δύο δὲ τούτοις εἰς ἄρνησιν αὐτοὺς ἐπάγειν ἐπιχειροῦσι, τό τε εἰπεῖν, "ὃν ὑμεῖς λέγετε," καὶ τὸ εἰπεῖν, "πῶς οὖν ἄρτι "βλέπει;"

21 Τριῶν ἐρωτήσεων πρὸς τοὺς γονεῖς τοῦ ποτὲ τυφλοῦ γενομένων, 30 εἰ υἱὸς αὐτῶν ἦν, εἰ τυφλὸς ἦν, καὶ πῶς ἀνέβλεψε, τὰς δύο μόνας ὁμολογοῦσι, τὴν δὲ τρίτην οὐ προστιθέασι, καὶ τοῦτο δὲ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας γέγονεν, ὥστε μηδένα ἄλλον, ἀλλὰ τὸν τεθαραπευμένον, τὸν καὶ ἀξιόπιστον ὄντα ταῦτα ὁμολογῆσαι, καθὼς καὶ οἱ γονεῖς αὐτοῦ φασιν, "αὐτὸν ἐρωτήσατε, ἡλικίαν ἔχει, αὐτὸς περὶ αὐτοῦ 35

"λαλήσει." οὐδὲ γάρ ἐστιν, φησὶν, παιδίον, οὐδὲ ἀτελὴς, ἀλλ' ἱκανός ἐστιν ἑαυτῷ μαρτυρῆσαι. Λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς, δι' ἣν ταῦτα εἶπον οἱ γονεῖς αὐτοῦ, "ὅτι ἐφο- "βοῦντο," φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς.

'Απολιναρίου. Οὐχ εὑρόντες ἣν ἐβούλοντο ἄρνησιν παρὰ τοῦ 5 τεθεραπευμένου, παρὰ τῶν γονέων ταύτην ζητοῦσιν, ἐλπίζουσί τε αὐτοὺς θορυβηθέντας συνεργοὺς ἔσεσθαι αὐτοῖς ἀρνησαμένους, ὅτι ὁ γεγεννημένος τυφλὸς οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ νυνὶ βλέπων. Φησὶ δὲ αὐτοὺς ὁ Εὐαγγελιστὴς μηδὲ πιστεύειν. Οὐ γὰρ εἰσοικίζεται πίστις εἰς ἐριστικὴν ψυχὴν, καὶ εἰς Θεοῦ δύναμιν παραταττο- 10 μένην.

24 "'Εφώνησαν οὖν αὐτὸν ἐκ δευτέρου," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο ἔστιν, ὡμολόγησον ὅτι οὗτος οὐδὲν εἰργάσατο. ὅτι δὲ λέγουσιν, ὅτι "ἡμεῖς οἴδαμεν ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἁμαρτωλός ἐστι," πῶς οὐκ ἤλεγξαν αὐτὸν, ὅτε ἔλεγε, "τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ 15 "ἁμαρτίας;" ὅπερ δὲ εἶπεν ὁ ποτὲ τυφλὸς, "εἰ ἁμαρτωλός "ἐστιν, οὐκ οἶδα," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐδὲν φησὶν, ὑπὲρ τούτου νῦν ἀποφαίνομαι· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, ὅτι ἁμαρτωλὸς ὢν, οὐκ ἂν τοιαῦτα σημεῖα ἐποίησεν. 'Επεὶ οὖν ἐκεῖνοι συγκαλύψαι τὸ γεγονὸς θαῦμα οὐκ ἴσχυσαν, πάλιν τὸν τρόπον τῆς θεραπείας 20 περιεργάζονται λέγοντες, "τί ἐποίησέ σοι; πῶς ἤνοιξέ σου τοὺς "ὀφθαλμούς;" διὸ καὶ αὐτὸς οὐκ ἔτι λοιπὸν ὑφειμένως διαλέγεται, ἀλλ' ἐπεμβαίνει αὐτὸς καί φησιν, "εἶπον οὖν ὑμῖν ἅπαξ, καὶ οὐκ "ἠκούσατε, τί πάλιν θέλετε ἀκούειν;" ἰδοὺ πῶς ἡ ἀλήθεια δίδωσι παρρησιάζεσθαι ἀνδρὶ ἐπαίτῃ πρὸς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους 25 τοὺς τὸ ψεῦδος προτιμῶντας. Ὃ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ἐπειδὴ οὐ προσέχετε τοῖς λεγομένοις, οὐκέτι ἐρῶ, οὐδὲ ἀποκρι- νοῦμαι συνεχῶς ὑμῖν ἐνοχλοῦσιν εἰκῇ, καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν βουλομένοις ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τοῖς λεγομένοις ἐπιθέσθαι. ὅθεν καὶ σφοδροτέρως καθάψασθαι αὐτοῖς βουλόμενος, ὅπερ ᾔδει 30 πλήττειν αὐτοὺς, τοῦτό φησι, "μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε μαθηταὶ "αὐτοῦ γενέσθαι;" κωμῳδῶν ἠρέμα καὶ διαπαίζων αὐτοὺς, ὅπερ ἦν ψυχῆς πεπαρρησιασμένης, καὶ ὑπερορώσης αὐτῶν τῆς μανίας. Τὸ δὲ εἰπεῖν, "μὴ καὶ ὑμεῖς," δεικνύντος ἐστὶν ἑαυτὸν μαθητὴν ὄντα αὐτοῦ. ἐκεῖνοι δὲ λοιδοροῦντες αὐτὸν εἶπον, "σὺ μαθητὴς εἶ 35

" ἐκείνου, ἡμεῖς δὲ τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί." Φαίνονται δὲ καὶ ἐν τούτῳ ψευδόμενοι. Εἰ γὰρ ὑπῆρχον τοῦ Μωσέως, καὶ τοῦ Χριστοῦ ἂν ἐγένοντο, καθὼς αὐτὸς ἔλεγεν αὐτοῖς, " εἰ ἐπι- " στεύετε Μωσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί." Οὐκ εἶπαν δὲ ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ἀλλ' ὅτι " ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι Μωϋσῇ λελάληκεν ὁ 5 " Θεὸς," καὶ τὰ ἑξῆς, τῶν προγόνων πάντως ἀπαγγειλάντων· καὶ μὴν ἀξιοπιστότερος ἦν, ὁ διὰ τῶν σημείων ἑαυτὸν πιστούμενος, ὅτι τε ἀπὸ Θεοῦ ἥκει, καὶ ὅτι τὰ ἄνω φθέγγεται. Διὸ καὶ ἁρμοδίως ἀνταποκρίνεται αὐτοῖς ὁ ποτὲ τυφλὸς, λέγων, " ἐν τούτῳ " γὰρ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε πόθεν ἐστὶ," 10 καὶ τὰ ἑξῆς, μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἄνθρωπος οὐ τῶν ἐπισήμων παρ' ὑμῖν ὢν, οὐδὲ τῶν δεδοξασμένων τοιαῦτα δύναται, ὡς εἶναι δῆλον πάντοθεν, ὅτι Θεός ἐστιν, οὐδὲ μιᾶς ἀνθρωπίνης βοηθείας δεόμενος· καὶ ἐπειδὴ προλαβόντες εἶπόν τινες ἐξ αὐτῶν, " πῶς δύναται ἄν- " θρωπος ἁμαρτωλὸς σημεῖα τοιαῦτα ποιεῖν;" λοιπὸν καὶ τὴν 15 ἐκείνων παραλαμβάνει κρίσιν, τῶν οἰκείων αὐτοὺς ὑπομιμνήσκων ῥημάτων. Φησὶ γὰρ, " οἴδαμεν ὅτι ἁμαρτωλὸν ὁ Θεὸς οὐκ ἀκούει," ἀλλ' εἰδὼς ὅτι οὐκ ἔστιν ἁμαρτωλὸς, οὐ μόνον τῶν ἁμαρτημάτων αὐτὸν ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ δείκνυσι, καὶ τὰ ἐκείνου πάντα πράττοντα ἐν τῷ εἰπεῖν, " ἀλλ' ἐάν τις 20 " θεοσεβὴς ᾖ, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ." Διὰ τί πάλιν τοῦ σημείου μέμνηται λέγων, " ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἠκούσθη, ὅτι ἤνοιξέ " τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου;" ἀπὸ πολλῆς εὐγνωμοσύνης τε καὶ συνέσεως· καὶ ἐπειδὴ ἐγίγνωσκεν αὐτοὺς συσκιάσαι τοῦτο βουλομένους, αὐτὸς μᾶλλον τὴν εὐεργεσίαν ἀνεκήρυττεν. 25

33 " Εἰ μὴ γὰρ ἦν," φησὶν, " οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο " ποιεῖν οὐδέν." Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ ὡμολόγηται, φησὶν, ὅτι ἁμαρτωλῶν οὐκ ἀκούει ὁ Θεὸς, οὗτος δὲ θαῦμα ἐποίησε, καὶ θαῦμα τοιοῦτον, οἷον ἄνθρωπος οὐδέποτε ἐποίησε, εὔδηλον ὅτι μείζων ἐστὶ ἢ κατὰ ἄνθρωπον. 30

34 Ἕως μὲν οὖν προσεδόκων αὐτὸν ἀρνεῖσθαι, ἀξιόπιστον ἐνόμιζον εἶναι. Οὐ γὰρ αὐτὸν καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον ἐκάλεσαν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐφθέγξατο, οὐδὲν αἰδεσθεὶς, τότε αὐτὸν καταδικάζουσιν, ὅτε μάλιστα ἐχρῆν θαυμάσαι, λέγοντες, " ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὅλος, καὶ σὺ διδάσκεις 35

"ἡμᾶς;" τοῦτο δὲ εἶπον, τὴν τύφλωσιν αὐτοῦ ὀνειδίζοντες ἀφειδῶς, ὡσανεὶ ἔλεγον, ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐν ἁμαρτίαις εἶ σὺ, παραδηλοῦντες ὅτι διὰ τοῦτο γέγονε τυφλὸς, ὅπερ λόγον οὐκ εἶχε. Διὸ καὶ ἐξέβαλον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, ὡς κήρυκα τῆς ἀληθείας γενόμενον. Ὅθεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐμφαίνει, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἦλθεν 5 ὁ Ἰησοῦς, ὥστε αὐτῷ συντυχεῖν· καὶ καθάπερ τις ἀγωνοθέτης ἀθλητὴν καμόντα πολλὰ καὶ στεφανωθέντα δέχεται αὐτὸν, καί φησι, "σὺ πιστεύεις εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ;" Τίνος δὲ ἕνεκεν μετὰ τοσαύτην ἀντίρρησιν τὴν πρὸς Ἰουδαίους μετὰ τοσαῦτα ῥήματα ἐρωτᾷ εἰ πιστεύει; οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ βουλόμενος ἑαυτὸν αὐτῷ 10 γνωρίσαι, καὶ δεικνὺς ὅτι πολλοῦ τιμᾶται τὴν αὐτοῦ πίστιν· καὶ ἐπειδὴ οὐδέπω αὐτὸν ᾔδει αὐτὸν, τυφλὸς ὤν· καὶ μετὰ τὴν ἴασιν δὲ ὑπὸ τῶν κυνῶν ἐκείνων περιελκόμενος, πρὸς τὸν εὐεργέτην ἐλθεῖν οὐκ ἠδυνήθη. Διὰ τοῦτό φησιν ἐκεῖνος, "καὶ τίς ἐστι, Κύριε, "ἵνα πιστεύσω αὐτῷ;" 15

36 Τὸ δὲ "τίς ἐστι," ποθούσης καὶ σφόδρα ἐπιζητούσης ψυχῆς ῥῆμα τυγχάνει. Διὸ καὶ αὐτὸς μέσως πως καὶ ὑπεσταλμένως· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐγώ εἰμι, ἀλλὰ "καὶ ἑώρακας αὐτὸν," φησὶ, "καὶ ὁ "λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν." Ὅθεν καὶ ἐκεῖνος οὐ μόνον ῥήματι ἔφη, ὅτι "πιστεύω, Κύριε," ἀλλὰ καὶ προσεκύνησεν αὐ- 20 τῷ, προσθεὶς καὶ τὸ ἔργον· διὰ τούτου τὴν πολλὴν εὐγνωμοσύνην δεικνὺς, ὅπερ ὀλίγοι τῶν τεθεραπευμένων ἐποίησαν, οἷον οἱ λεπροὶ, καὶ εἴ τις ἄλλος, ἐν τούτῳ τὴν θείαν αὐτοῦ κηρύττοντες δύναμιν.

Ἀμμωνίου. Ἄφρονες οἱ Ἰουδαῖοι τὸν μὲν Θεὸν δοξάζεσθαι παρακελευόμενοι διὰ τὸ θαῦμα, τὸν δὲ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον ποιή- 25 σαντα κατακρίναντες.

Κυρίλλου. Δύο, φησὶν, ἔχω σημεῖα, καὶ μάλα σαφῆ, τοῦ αὐτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, οὔτε γὰρ οἴδατε πόθεν ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἤνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. Αὐτὸς οὖν ἄρα οὗτος σαφῶς ὁ διὰ νόμου προβοώμενος, καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν μαρτυρούμενος. 30

Ὠριγένους. Οὐκ ἂν τηλικοῦτον δόγμα εἰ ἦν ἀληθὲς, τὸ μὴ ἀκούεσθαι τὸν ἁμαρτωλὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, σεσιώπητο, ἀλλ' εἴρητο ἂν ὑπό τινος ἀξίου πιστεύεσθαι, φέρε εἰπεῖν ἤτοι τοῦ θεραπεύοντος, ἢ τινὸς τῶν προφητῶν. πῶς δὲ, εἰ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἤκουεν ὁ Θεὸς, ἐδιδάσκοντο οἱ ἁμαρτωλοὶ λέγειν, "ἄφες ἡμῖν τὰ παρα- 35

"πτώματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν;" Τίνων οὖν ἀκούει ὁ Θεός; τῶν νευόντων ἐπὶ μετάνοιαν, εἰ καὶ μή πω ἐπαύσαντο τοῦ εἶναι ἁμαρτωλοί. εἰ μὴ ἤκουσεν ὁ Θεὸς ἁμαρτωλῶν, οὐκ ἂν μετὰ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἤσθιεν καὶ ἔπινεν, ἀλλὰ μὴ ἀπακουομένων τῶν διὰ τὸ κακῶς ἔχειν χρῃ- 5 ζόντων ἰατρῶν, οὐκ ἐθεράπευεν αὐτούς. Διόπερ ὡς ἂν οὔσης τῆς εὐχῆς τῶν ἡμαρτημένων μὲν, οὐ πάντως δὲ ἀπιστούντων ἔτι λέγεται τὸ "ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;"

Ἀμμωνίου. Οὐχ ὡς προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὡς δίκαιος, καὶ δικαίων ἐραστὴς διὰ τῶν ἁγίων ἐνεργεῖ τὰ παρά- 10 δοξα, οὐ μὴν διὰ τῶν ἁμαρτανόντων. Διδάσκει ὅτι ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς εἰς ἄνθρωπον ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς πιστεύει, ἀλλ' ὡς εἰς Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα. Πλῆρες γὰρ οὕτω τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον.

Κυρίλλου. Προνοητικώτατα ὁ Κύριος, τίς ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ 15 Θεοῦ διερωτώμενος, οὐκ εἶπεν, ἦ γὰρ δή τινας ὡς εἰκὸς ἀσυνέτως ὑπολαβεῖν ὅτι μόνος ὁ Λόγος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνὼς, διὰ τούτου κατεσημαίνετο, αὐτὸ δὲ τὸ δοκοῦν ἀμφιβάλλεσθαι παρά τισιν ἑαυτὸν ἐπιδείξας, διὰ τοῦ εἰπεῖν, "καὶ ἑώρακας αὐτὸν," καὶ τὸν ἐνοικοῦντα τῇ σαρκὶ καὶ παραδεικνύει Λόγον, διὰ τοῦ πάλιν 20 ἐπενεγκεῖν "καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ ἐκεῖνός ἐστιν." Ὁρᾷς οὖν ὅσην ὁ Λόγος ἔχει τὴν ἕνωσιν. Οὐ γὰρ τέθεικε διαφορὰν, ἀλλ' ἑαυτὸν εἶναί φησι, καὶ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ὑποπίπτοντα, καὶ τὸν ἐκ τῆς Γαλιλαίας γινωσκόμενον. ἀπαίδευτον οὖν ἄρα καὶ δυσσεβὲς κομιδῇ τὸ λεγειν ἀπερισκέπτως τινὰς, ὁ ἄνθρωπος τοῦ 25 Χριστοῦ. Θεὸς γὰρ ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, ἀδιαίρετον ὅσον εἰς τὸ εἶναι Θεὸς καὶ Υἱὸς, καὶ μετὰ σαρκός· τελειοτάτη γὰρ ἐν τούτοις ἡ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁμολογία καὶ γνῶσις. ὅθεν αὐτῷ παραχρῆμα καὶ ὡς Θεῷ προσεκύνησεν ὁ πάλαι τυφλός.

39 Τὸ δὲ "εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον," εἰς μείζονα κό- 30 λασιν σημαίνει. Δύο δὲ ἐνταῦθα ἀναβλέπεις, λέγει, καὶ δύο τυφλότητας, τήν τε αἰσθητὴν, τήν τε νοητήν· ὅθεν πρὸς τὰ αἰσθητὰ μόνα κεχηνότες οἱ Φαρισαῖοι, λέγουσιν αὐτῷ, "μὴ καὶ ἡμεῖς "τυφλοί ἐσμεν;" Ταύτην καὶ μόνην ἐπαισχυνόμενοι τὴν αἰσθητὴν πήρωσιν, αὐτὸς δὲ δεῖξαι αὐτοῖς βουλόμενος ὅτι βέλτιον τυφλοὺς 35

εἶναι ἢ βλέποντας ἀπιστεῖν, φησὶν, "εἰ τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν "εἴχετε ἁμαρτίαν," περικόπτων καὶ ἐνταῦθα τὰ ἀνθρώπινα φρονήματα, καὶ εἰς ἔννοιαν ἄγων μεγάλην καὶ θαυμαστήν. Ὅτι γὰρ λέγετε, φησὶν, ὅτι βλέπετε, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν μένουσι, διότι οὐ βλέπετε τοῖς νοητοῖς ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸ πιστεῦσαί μοι. 5

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ὥσπερ ἀνωτέρω τοῦ Κυρίου περὶ ἐλευθερίας αὐτοῖς διαλεγομένου, τοῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ἐκεῖνοί φασι, "σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμέν "ποτε," περὶ σωματικῆς διαλεγόμενοι δουλείας, οὕτω κἀνταῦθα πήρωσιν αὐτοῖς τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ψυχὴν ὀνειδίζοντος, ἐκεῖνοι 10 περὶ τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, ὡς βλεπόντων διελέγοντο. διόπερ ὁ Κύριος ἀπὸ τούτου τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῖς ἐπιτείνας, ἐφ' ὅπερ ἐκεῖνοι καυχᾶσθαι ἐδόκουν. Τί γὰρ, φησὶ, φατὲ, ὅτι βλέπετε; κρεῖττον ἦν ὑμᾶς πηροὺς εἶναι τὰς ὄψεις, ἐγένετο γὰρ ἄν τις ὑμῶν ἐντεῦθεν συγγνώμη ἀπιστοῦσι· νυνὶ δὲ ἐπειδήπερ ὁρᾶν δοκεῖτε, 15 καὶ αὐταῖς ὄψεσι τὸν ποτὲ τυφλὸν νῦν βλέποντα θεασάμενοι, ἀπιστεῖτε τοῖς γείτοσιν, οὐδεμίαν ἔχειν ἀπολογίαν δυνάμενοι, ὡμολογημένην δέχεσθε τῆς ἀπιστίας τὴν κατάκρισιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Εἰ τυφλοὶ ἦτε, ἀνάγκῃ ἀποβαλόντας ὄψεις, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίαν· οὐδεὶς γὰρ ἑκὼν ὑπομένει 20 πάθος. Ἐπειδὴ δὲ νομίζοντες σωματικῶς ὁρᾶν, τυφλοὺς διὰ τῆς ἀπιστίας αὐτοὺς ἀπειργάσασθε, διὰ τοῦτο ἡ ἁμαρτία ὑμῶν ἀνεξάλειπτος μένει.

1 Τί σημαίνων ἔλεγε, "ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, κλέ"πτης ἐστὶ," καὶ τὰ ἑξῆς; τοὺς πρὸ αὐτοῦ πλάνους καὶ τοὺς 25 μετ' αὐτὸν αἰνιττόμενος, τόν τε Ἀντίχριστον καὶ τοὺς ψευδοχρίστους, τόν τε Θευδᾶν καὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ εἴ τινες ἕτεροι γεγόνασι τοιοῦτοι. Θύραν δὲ τὰς γραφὰς ἐκάλεσεν· αὗται γὰρ ἡμᾶς προσάγουσι τῷ Θεῷ, καὶ τὴν θεογνωσίαν ἀνοίγουσιν, αὗται πρόβατα ποιοῦσιν[b], αὗται φυλάττουσι, καὶ οὐκ ἀφιᾶσι τοὺς λύκους εἰσελ- 30 θεῖν. Καθάπερ γάρ τις θύρα ἀσφαλὴς οὕτως ἀποκλείει τοῖς αἱρετικοῖς τὴν εἴσοδον, ἐν ἀσφαλείᾳ ποιοῦσα ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἐῶσα πλανᾶσθαι. Διὰ ταύτης καὶ τοὺς οὐ ποιμένας γινώσκομεν. Ὁ γὰρ μὴ ταῖς γραφαῖς χρώμενος, ἀλλὰ ἀναβαίνων ἄλλοθεν, οὗτος

b Leg. ποιμαίνουσιν.

κλέπτης ἐστί. Διὰ τούτου δὲ καὶ τοὺς γραμματεῖς ἠνίξατο, ὅτι ἐδίδασκον ἐντάλματα διδασκαλίας ἀνθρώπων, καὶ τὸν νόμον παρέβαινον. Καλῶς δὲ εἶπεν, "ἀναβαίνων," ὅπερ ἐστὶ κλέπτου, θριγκὸν ὑπερπηδῆσαι βουλομένου. Ἐπιμένων δὲ τῇ μεταφορᾷ, ὥστε ἐμφαντικώτερον ποιῆσαι τὸν λόγον φησὶν, "ὁ δὲ εἰσερχό- 5 "μενος διὰ τῆς θύρας, οὗτός ἐστιν ὁ ποιμὴν τῶν προβάτων," καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐδὲν δὲ κωλύει θυρωρὸν ἐνταῦθα νοεῖν Μωϋσέα. Ἐκεῖνος γὰρ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ ὁ ἐμπιστευθεὶς ἦν. Εἰ δὲ προϊδὼν θύραν ἑαυτὸν ὁ Χριστὸς εἶναι λέγοι, οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, καὶ γὰρ καὶ ποιμένα ἑαυτὸν λέγει καὶ πρόβατον, καὶ διαφόρως τὰς οἰκονο- 10 μίας ἀνακηρύττει τὰς ἑαυτοῦ.

4 Τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τῶν προβάτων τούτων ὄπισθεν αὐτῷ ἀκολουθούντων τῶν ποιμένων ἐπὶ τῶν νοητῶν φησιν ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεσθαι τὸν ποιμένα; δεῖξαι θέλων ὅτι πάντας ὁδηγῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεναντίας ἐκείνοις ποιεῖ· ὥσπερ οὖν καὶ ὅτε τὰ 15 πρόβατα ἔπεμπεν, οὐκ ἔξω τῶν λύκων, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῶν λύκων ἔπεμπε. Πολὺ γὰρ αὕτη παραδοξοτέρα ἡ ποιμαντικὴ τῆς παρ' ἡμῖν. Ἐξάγει δὲ αὐτὰ ἐκ μέσου, δηλονότι τῶν ἀπίστων, ὥσπερ καὶ τὸν τυφλὸν ἐξήγαγε καλέσας ἐκ μέσου τῶν ἀπίστων Ἰουδαίων, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ τῆς φωνῆς, καὶ ἐπέγνω. 20

5 Τὸ δὲ εἰπεῖν, "ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσωσι," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οἱ βεβαίως εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, τοῖς μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἀπατᾷν ψευδοχρίστοις οὐ μὴ πεισθῶσι.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Θυρωρὸν λέγει τὸν παράκλητον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ διὰ τῶν προφητῶν τὴν εἴσοδον αὐτοῦ κηρύ- 25 ξαν τοῖς τε λοιποῖς ἅπασι διὰ τὰ προδηλωθέντα σημεῖα ἀποκλείσαντα τὴν θύραν, καὶ μόνην τῷ κόσμῳ ταύτην ἀνοίξαντα, τῷ καὶ διὰ τεραστίων τὰ καθ' ἑαυτὸν πιστωσαμένῳ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Κλέπτης ἐστὶν ὁ ἐκ βίας τὴν μὴ δοθεῖσαν αὐτῷ τιμὴν ὑφαρπάζων, ἣν οὐ δύναται λαβεῖν, εἰ μὴ ὁ 30 εἰς Χριστὸν πιστεύων, ἤτοι κλέπτης ἐστὶν ὁ μὴ τῇ νενομισμένῃ ἀπὸ τῶν γραφῶν χρώμενος διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ δι' ἑτέρας μὴ νενομισμένης ἐρχόμενος. διὸ καὶ εἶπε τὸ "ἀλλαχόθεν," ἵνα καὶ τοὺς γραμματεῖς σημαίνῃ τοὺς διδάσκοντας τὰ ἐντάλματα τῶν ἀνθρώπων καὶ παραβαίνοντας τὸν νόμον. Ὅταν ἀκούσωσιν οἱ πιστοὶ 35

παρὰ τῶν ὀρθῶν διδασκάλων τὰ θεῖα διδάγματα τῶν γραφῶν, ὥσπερ τινὰ τροφὴν δέχονται, ὅσοι δὲ πλάνον καλοῦσι τὸν Χριστὸν, τῆς τῶν προβάτων ἐκβέβληνται τάξεως.

7 Διὰ τί δὲ αὐτοῖς ἀσαφῶς ἐλάλει; οὐ γὰρ φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς, προσεκτικωτέρους 5 αὐτοὺς ποιῆσαι βουλόμενος. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο κατεσκεύασε, λύει λοιπὸν τὴν ἀσάφειαν, λέγων "ἐγώ εἰμι ἡ θύρα τῶν προβάτων, "πάντες ὅσοι ἦλθον πρὸ ἐμοῦ, κλέπται εἰσὶ καὶ λῃσταὶ," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐ περὶ τῶν προφητῶν ἐνταῦθα λέγει, καθὼς οἱ αἱρετικοί φασιν, ἐκείνων γὰρ ἤκουσαν, καὶ δι' ἐκείνων ἐπίστευσαν, ὅσοι ἐπί- 10 στευσαν τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ περὶ Θευδᾶ καὶ Ἰούδα λέγει καὶ τῶν ἄλλων στασιαστῶν. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ "οὐκ ἤκουσαν τὰ πρό- "βατα" ἐπαινῶν εἶπεν, οὐδαμοῦ δὲ φαίνεται ἐπαινῶν τοὺς παρακούσαντας προφητῶν, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον κακίζων καὶ διαβάλλων σφοδρῶς, ὅθεν δηλονότι τοῦτο οὐ περὶ ἐκείνων φησί· τὸ δὲ "δι' 15 "ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ" καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσται καὶ ἀδείᾳ, νομὴν δὲ ἢ τροφὴν ἐνταῦθα λέγει, ἢ ἐξουσίαν καὶ κυριότητα, τουτέστιν, ἔνδον μένει, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξωθήσεται. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τῷ Θευδᾷ καὶ τῷ Ἰούδᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς στασιασταῖς πεισθέντες ἐσφάγησαν, καὶ ἀπώλοντο, διὰ 20 τοῦτο ἐπήγαγε λέγων "ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ "καὶ θύσῃ" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐκείνους καὶ τοὺς ὁμοίους αὐτῶν κλέπτας καλῶν· "ἐγὼ δὲ ἦλθον, φησὶν, "ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν "ἔχωσι." Τί δαὶ ζωῆς περισσόν; ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. εἶτα λοιπὸν ἀπάρχεται καὶ περὶ τοῦ πάθους διαλέγεσθαι, καί 25 11 φησιν, "ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν "αὐτοῦ τίθησιν" καὶ τὰ ἑξῆς, δεικνὺς καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οὐκ ἄκων, ἀλλ' ἑκὼν ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται. ποιεῖται δὲ καὶ τοῦ μισθωτοῦ τὴν διαφορὰν, λέγων, "ὅτι θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι "τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅπερ οἱ προειρημένοι 30 Θευδᾶς καὶ Ἰούδας καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς πεποιήκασιν· αὐτὸς γὰρ τοὐναντίον. Ἡνίκα γὰρ συνελήφθη, φησὶ, "ἄφετε τούτους ὑπάγειν, ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὅτι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο." Ἔστι δὲ ἐνταῦθα καὶ νοητὸν λύκον ὑποπτεῦσαι, οὐ λύκος δέ ἐστι μόνον οὗτος, ἀλλὰ καὶ λέων. "Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ὑμῶν διάβολος, φησὶν, 35

"ὡς λέων περιέρχεται ὠρυόμενος," οὗτος καὶ ὄφις καὶ δράκων καὶ σκορπίος ἐστί. "Πατεῖτε γὰρ," φησὶν, "ἐπάνω ὄφεων καὶ "σκορπίων." εἰπὼν δὲ, "ὅτι γιγνώσκω τὰ ἐμὰ," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἐν τούτῳ διαφορὰν τοῦ μισθωτοῦ τοῦ πρὸς τὸν ποιμένα, ἔδειξεν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν πανταχοῦ σκοπεῖ, τῶν 5 προβάτων ἀμελῶν, οὗτος δὲ πανταχοῦ τὴν τῶν προβάτων ζητεῖ, παρατρέχων τὴν ἑαυτοῦ.

15 Ἐπειδὴ πολλαχοῦ τίθησιν ἑαυτὸν ἐν τάξει τῶν πολλῶν, ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ὡς ἄνθρωπος οὕτως ἐγίγνωσκεν, ἐπήγαγε λέγων, "καθὼς γιγνώσκει με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ γιγνώσκω τὸν Πατέρα." 10 Οὕτως ἐπίσταμαι, φησὶν, αὐτὸν ἀκριβῶς, ὡς αὐτὸς ἐμέ. συνεχῶς δὲ λέγει, "τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων," δηλῶν ὅτι οὐκ ἔστι πλάνος. Τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὅτι φῶς εἰμι καὶ ζωὴ, ἐδόκει εἶναι τύφου παρὰ τοῖς ἀνοήτοις· τί δὲ λέγει, ὅτι ἀποθανεῖν βούλομαι; οὐδεμίαν βασκανίαν εἶχεν, οὐδὲ φθόνον, ἀλλὰ καὶ 15 πολλὴν ἐδείκνυ τὸ ῥῆμα κηδεμονίαν, εἴ γε ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ἐβούλετο ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι. εἰπὼν δὲ "ὅτι καὶ ἄλλα πρόβατα "ἔχω," περὶ τῶν ἐθνῶν λέγει. τὸ δὲ εἰπεῖν, "ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς

16 "αὐλῆς ταύτης," τὴν διαφορὰν τοῦ τόπου μόνον ἐμφαίνει. Δηλοῖ δὲ τὸ "κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς, ὅτι ἐσκορπισμένα 20 ὑπῆρχον, ποιμένα μὴ ἔχοντα, καὶ ὅτι γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμὴν, ἀμφότερα συνάπτεσθαι μέλλοντα, τὸ δὲ "δεῖ" τοῦτο οὐκ ἀνάγκης ἐστὶν, ἀλλὰ τοῦ πάντως ἐσομένου δηλωτικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀλλότριον αὐτὸν ἔλεγον τοῦ Πατρὸς οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι, φησὶ, "διὰ τοῦτό με ἀγαπᾷ ὁ Πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχήν μου τίθημι, 25 "ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν." Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, τοῦτο γοῦν ἔπειθέ με ἀγαπᾷν ὑμᾶς, τὸ οὕτως ὑμᾶς ἀγαπᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθνήσκω.

17 Τί τοῦ ῥήματος τούτου ταπεινότερον γένοιτ' ἄν; ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ἁπάντων ἔλεγεν, "ἐγὼ τὴν ψυχήν μου τίθημι," καὶ ὅτι 30 δι' ἡμᾶς ὁ δεσπότης ἀγαπᾶσθαι μέλλει, ἐπειδὴ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθνήσκει. Τί γὰρ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον οὐκ ἠγαπᾶτο, ἀλλὰ νῦν τῆς ἀγάπης ἤρξατο ὁ Πατὴρ, καὶ ἡμεῖς τῆς ἀγάπης γεγόναμεν αὐτῷ αἴτιοι; οὐδαμῶς, ἀλλὰ τοῦτο εἶπεν ἐνδεικνύμενος τὴν πολλὴν αὐτοῦ συγκατάβασιν· διὰ δὲ τοῦ πολλάκις βούλεσθαι αὐτὸν 35

ἀνελεῖν τοὺς Ἰουδαίους, διὰ τοῦτό φησιν, "οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' "ἐμοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστιν, ὅτι μὴ βουλομένου ἐμοῦ ἀνόνητος ὑμῖν ἐστιν ἡ σπουδή· εἰ δὲ καὶ ἕκαστος ἐξουσίαν ἔχει θεῖναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἑκάστῳ γὰρ βουλομένῳ δυνατὸν ἑαυτὸν ἀνελεῖν, ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ τοιούτου τρόπου εἶπεν αὐτὸς, ἀλλ' ὅτι μηδένα ἂν 5 δυνηθῆναι, ἄκοντός μου, τοῦτο ποιῆσαι εἰς ἐμὲ, ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔνι. Καὶ γὰρ καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἀναιρούμεθα ὑπὸ ἄλλων· διὸ καὶ τοῦτο πάλιν ἀληθές ἐστιν, ὅτι ἡνίκα ἂν βουληθῇ λαβεῖν αὐτὸν, δύναται. Τὸ γὰρ αὐτὸν μόνον εἶναι κύριον τοῦ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι, δείκνυσι καὶ τοῦ λαβεῖν κύριον ὄντα ἀπὸ τῆς αὐτῆς 10 ἐξουσίας. περὶ ποίας ἐντολῆς λέγει, "ὅτι ταύτην ἔλαβον παρὰ "τοῦ πατρός μου;" τὸ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου. Διὰ τί δὲ οὕτω ταπεινῶς φθέγγεται; τῆς τῶν ἀκουόντων ἕνεκεν ἀσθενείας, ἵνα παύσωνται τοῦ λογίζεσθαι εἶναι αὐτὸν ἀντίθεον. δαιμόνιον δὲ αὐτὸν ἔχειν ἔλεγον, ἐπειδὴ μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν τὰ λεγό- 15 μενα, οὐ τῆς κοινῆς συνηθείας· ἅπερ ἀκούοντες μᾶλλον θαυμάζειν αὐτὸν ἐχρῆν καὶ οὐχὶ δαιμονιῶντα καλεῖν· διόπερ καὶ οἱ εὐγνωμονέστεροι αὐτῶν ἔλεγον, ὅτι "τὰ ῥήματα ταῦτα οὐκ ἔστι δαιμονι"ζομένου, μὴ δαιμόνιον δύναται ὀφθαλμοὺς τυφλῶν ἀνοῖξαι;" ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι ἀπὸ ῥημάτων οὐκ ἠδύναντο ἐπιστομίζειν ἐκείνους, 20 τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπάγουσιν ἀπόδειξιν λοιπόν. Διὰ τί δὲ αὐτὸς σιγᾷ καὶ οὐ λέγει ὥσπερ καὶ ἄλλοτε, ὅτι ἐγὼ δαιμόνιον οὐκ ἔχω; διὰ τὸ λοιπὸν κατ' ἀλλήλων αὐτοὺς ἵστασθαι καὶ διελέγχειν ἀλλήλους.

Διδύμου. Θύρα ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τυγχάνει τοῖς πρὸς Θεὸν 25 εἰσερχομένοις κατὰ τὸ "εἰσέλθετε ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν ἀγαλ"λιάσει," πρὸς τούτοις ἔστω[c] ἀνθρώπου τοῦ νοὸς ὄντος· ἔξω δὲ ἀνθρώπου τοῦ σωματικωτέρου. ὁ ἐπιμέλειαν ποιούμενος τοῦ ἔσω ἀνθρώπου εἰσέρχεται διὰ τοῦ λόγου ὄντος θύρας, ὡσαύτως "ὁ "νεκρῶν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ 30 "ἐν τῷ σώματι περιφέρων ἑαυτοῦ," ἐξέρχεται διὰ τῆς θύρας, φιλοτιμούμενος εἴτε ἐνδημεῖ εὐάρεστος αὐτῷ εἶναι.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀκριβῶς τῇ λέξει ἐχρήσατο εἰπὼν, "ὅσοι ἦλθον," ἀλλ' οὐχ ὅσοι ἀπεστάλησαν. Οἱ

[c] Vid. leg. ἔσω.

μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ προφῆται ἀποσταλέντες παρεγένοντο, οἱ δὲ ψευδοπροφῆται μηδενὸς ἀποστείλαντος ἤρχοντο ἐπὶ διαστροφῇ τῶν ἀπατωμένων.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Νομὴν λέγει τὴν ἀσφάλειαν, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες ὡς κύριοι τῆς οἰκουμένης εἰσή- 5 εσαν καὶ ἐξήεσαν, καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς ἴσχυσεν ἐκβαλεῖν.

Κυρίλλου. Περισσὸν δεῖ νοεῖν τὸ ἐν μεθέξει γενέσθαι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ δικαίοις καὶ ἁμαρτωλοῖς, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος μέθεξις μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, ἣν καὶ βασιλείαν 10 οὐρανῶν ὀνομάζειν οἶδεν ἡ θεία γραφή.

Ἀμμωνίου. Πάντων σφαγέντων καὶ ἀπολωμένων ἦλθεν ὁ Χριστὸς σῶσαι καὶ ζωὴν δοῦναι.

Μισθωτὸν ἀμελοῦντα τῶν προβάτων ἕκαστον τῶν ἀρχόντων τοῦ λαοῦ ὀνομάζει· ἐπειδὴ οὐδὲν ἐποίουν εἰς ὠφέλειαν τῶν λαῶν, ἀλλ' 15 ὡς ἀλλότριον ἐκέχρηντο· οὐ γὰρ ἦσαν αὐτῶν ἴδια, διὸ οὐδὲ ἤχθοντο ἐν τῇ ἀπωλείᾳ τῶν λαῶν.

Τὸ δὲ, "ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν," διὰ τοὺς ἀπιστήσαντας εἶπε τοῦτο· οὐ γὰρ πάντα τὰ πρόβατα ἤκουσαν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ γνωσθέντα ἐξ αὐτοῦ, καὶ γνόντα αὐτόν. Οὐκ ἄλλως δὲ γιγνώσκομεν 20 τὸν Θεὸν, εἰ μὴ πρῶτον ἐξ αὐτοῦ γνωσθῶμεν· διὸ καὶ πρῶτον ἐκεῖνο ἔταξε· πρῶτον γὰρ αὐτὸς οἰκειώθη ἡμῖν γεγονὼς ἄνθρωπος, καὶ οὕτως καὶ ἡμεῖς αὐτῷ. Διὰ τὴν ἐνάρετον πρᾶξιν ἀγαπᾶσθαι λέγει ἑαυτόν· ἐνεργὴς δὲ ἀρετὴ τὸ ἀποθανεῖν ὑπὸ εὐσεβείας. Ταπεινῶς λαλεῖ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν· οὐ γὰρ νῦν ἤρξατο ἀγα- 25 πᾶσθαι παρὰ τοῦ Πατρός.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τὸ δὲ "ἵνα πάλιν λάβω αὐτὴν," οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀποθνήσκει, ἵνα ἀναστῇ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἰδίωμα τὸ γραφικὸν, ὡς αἰτίαν τὸ ἐσόμενον ἔφη. 30

18 Κυρίλλου. Τὸ "ἐξουσίαν ἔχω," φησὶν ἐπ' ἀμφοῖν, ἵνα μὴ δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας ἑτέρου φαίνηται τὸ κατόρθωμα, καθάπερ ὑπηρέτης ὑπουργῷ κατ' [d] ἐπιτροπὴν αὐτῷ συγχωρούμενον, ἀλλ' ἵνα φύσεως ἰδίας ἐπιδείξῃ καρπὸν, τὸ καὶ αὐτὸν δύνασθαι κατεξου-

[d] καὶ Cod.

σιάζειν τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, καὶ ἐφ' ὅπερ ἂν βούλοιτο μετατρέπειν εὐκόλως τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις· ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ὄντως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ.

Συμφρονοῦντα καὶ συνεθέλοντα πρὸς τοῦτο δείκνυσι καὶ τὸν Πατέρα, καὶ ὡς ἀπὸ μιᾶς γνώμης εἰς τοῦτο παρελθεῖν ὁμολογεῖ, 5 εἰ καὶ αὐτός ἐστιν ἡ βουλὴ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Ἁρμόσει δὲ τοῦτο καὶ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ. ἡ ἐντολὴ δηλοῖ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ καὶ ταπεινῶς λαλεῖ· ἡ δὲ ἐντολή ἐστιν ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ κόσμου.

Ἀγαπᾶται παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, οὐχ ὡς ἔξω τῆς ἀγάπης 10 διαμένων, εἰ μὴ συνέβη τὸ καθ' ἡμᾶς, ἦν γὰρ ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς ἀγαπώμενος· ἀλλ' ἐπείπερ εἶδε τὸν ἴδιον Υἱὸν, διὰ τοῦ χαρακτῆρος ἠγάπησεν εἰκότως, οὐ μισθὸν, ὥσπερ τινὰ τῶν εἰς ἡμᾶς γεγονότων, τὴν ἀγάπην δωρούμενος, ἀλλὰ τῆς οὐσίας τῆς ἑαυτοῦ τὸ γνήσιον ἐν Υἱῷ θεωρῶν, καὶ φύσεως ὥσπερ τισὶν ἀναγκαίοις καὶ 15 ἀπαραιτήτοις ὅλκοις, πρὸς τοῦτο καλούμενον ἀγάπης ἔργον τὸ καὶ παθεῖν ἑλέσθαι, καὶ τοῦτο ἀδόξως, διὰ τήν τινων σωτηρίαν, καὶ οὐχ ὅπως τεθνᾶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὖθις τὴν τεθεῖσαν ψυχὴν λαβεῖν, ἵνα νεκρώσῃ τὸν θάνατον.

22 Περὶ τῶν ἐγκαινίων, ὧν μνημονεύει νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, 20 ὅτι "ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις," καὶ τὰ ἑξῆς, χρὴ γιγνώσκειν ὅτι μεγάλη τις ἦν αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ δημοτελής. Τὴν γὰρ ἡμέραν καθ' ἣν ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη ἐπανελθόντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς μακρᾶς αἰχμαλωσίας τῆς ἐν Περσίδι, ταύτην ἦγοντο μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. ἐν ταύτῃ οὖν παρῆν καὶ ὁ Χριστὸς τῇ ἑορτῇ, 25 λοιπὸν γὰρ τῇ Ἰουδαίᾳ συνεχῶς ἐπεχωρίαζεν, ἐπειδὴ τὸ πάθος ἦν ἐπὶ θύραις. Τὸ μὲν οὖν κυκλῶσαι αὐτὸν τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰπεῖν, "ἕως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις," καὶ τὰ ἑξῆς, δοκεῖ πόθου τινὸς εἶναι καὶ φιλομαθίας. Ἡ δὲ διάνοια, μεθ' ἧς ἠρώτων, διεφθαρμένη τε ἦν καὶ ὕπουλος· τῶν γὰρ ἔργων βοώντων αὐτὸν 30 εἶναι τὸν Χριστὸν, διὰ ῥημάτων ἐζήτουν τοῦτο ἀκοῦσαι, ἐπιστομίζειν αὐτὸν ἀπὸ τῶν λόγων βουλόμενοι. καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς ἐρωτήσεως, πολλῆς ἔγεμεν ἀπειθείας.

25 "Εἰπὲ" γὰρ "ἡμῖν," φησὶν, "παρρησίᾳ," καίτοιγε μετὰ παρρησίας λέγοντος αὐτοῦ, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζοντος ἀεὶ, καὶ 35

οὐδὲν ἐν τῷ κρυπτῷ λαλοῦντος. αὐτὸς δὲ ἐλέγχων αὐτῶν τὴν πονηρίαν, φησὶ, "πολλάκις εἶπον ὑμῖν καὶ οὐ πιστεύετέ μοι. τὰ ἔργα "ἃ ποιῶ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ "ἐμοῦ." ὅπερ καὶ οἱ εὐγνωμονέστεροι αὐτῶν ἔλεγον, "μὴ δύνα-"ται ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ταῦτα σημεῖα ποιεῖν;" ἐπεὶ προσε- 5 ποιοῦντο τότε ἀπὸ ψιλοῦ πείθεσθαι ῥήματος, οἱ τοσούτοις μὴ πεισθέντες ἔργοις, ἐλέγχει τὴν πονηρίαν αὐτῶν, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι ἔργοις οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ῥήμασι πιστεύετε; διὰ τοῦτο δέ φησιν, "ὑμεῖς οὐ πιστεύετέ μοι, ὅτι οὐκ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων "τῶν ἐμῶν." Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς καλὸς ποιμὴν, ἅπερ ποιῆσαι ἐχρῆν, 10 ἐποίησα. Εἰ δὲ μὴ ἀκολουθῆτέ μοι, οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἰμὶ ποιμὴν, τοῦτο ποιεῖτε, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ πρόβατα· "προτρεπόμενος δὲ αὐτοὺς ὥστε γενέσθαι πρόβατα ἐπήγαγε λέγων, "τὰ "πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει καὶ ἀκολουθοῦσί μοι·" εἶτα παρακνίζων αὐτοὺς λέγει καὶ ὧν τεύξονται. Φησὶ γὰρ, 15 "ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα," καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ τῶν ῥημάτων τούτων διεγείρων αὐτοὺς, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων. Διὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν ἀνωτέρω, ὅτι "οὐδεὶς ἁρπάζει αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου," δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς χεῖρα μίαν οὖσαν· διὰ τοῦτο νῦν λέγει, ὅτι "οὐδεὶς δύν- 20
30 "αται ἁρπάζειν αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου."

Χεῖρα δὲ καλεῖ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐξουσίαν, καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν εἴπωσι. Τὸ δὲ "ἐγὼ καὶ ὁ "πατὴρ ἕν ἐσμεν," τὸ ὁμοούσιον καὶ ὁμοδύναμον σημαίνων ἔλεγεν, ὅπερ οὖν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνιδόντες, λίθοις αὐτὸν ἔβαλλον. Αὐτοῦ 25 γὰρ ἐρωτήσαντος αὐτοὺς τὴν αἰτίαν τῆς ἀγανακτήσεως, καὶ τῆς τῶν λίθων βολῆς, καὶ ὧν ἐποίησεν θαυμάτων ἀναμνήσαντος, ταύ-
33 την ἔφασαν τὴν αἰτίαν εἶναι λέγοντες, "περὶ καλοῦ ἔργου οὐ "λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ὢν, "ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν." Διὸ καὶ αὐτὸς οὐ μόνον οὐ διορθώσατο 30 τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν καὶ εἶπεν, οὐ λέγω εἶναι Θεὸς, οὐδὲ ὁμοδύναμος, οὐδὲ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ τοὐναντίον ποιεῖ, βεβαιῶν μᾶλλον τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ ταῦτα ἀγριουμένων ἐκείνων. Φησὶ γὰρ, "οὐκ ἔστι γεγραμμένον ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν ἐγὼ εἶπα θεοί "ἐστε;" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι, εἰ οἱ χάριτι 35

τοῦτο λαβόντες οὐκ ἐγκαλοῦνται, θεοὺς ἑαυτοὺς καλοῦντες, πῶς ἐγὼ δικαίως ἐπιτιμῶμαι, ὁ τῇ φύσει τοῦτο ἔχων; "Εἰ γὰρ οὐ "ποιῶ, φησὶ, τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύετέ μοι, εἰ "δὲ ποιῶ, κἂν ἐμοὶ μὴ πιστεύητε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύσατε." Ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἰδεῖν αὐτοὺς ἀμήχανον ἦν, ἀπὸ τῆς 5 τῶν ἔργων ἰσότητός τε καὶ ταὐτότητος ἀπόδειξιν τῆς κατὰ τὴν δύναμιν ἀπαραλλαξίας παρέχεται, "ἵνα γνῶτε, φησὶ, καὶ πιστεύ"ητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ," τουτέστιν, οὐδὲν ἄλλο ἐγὼ, ἢ ὅπερ ὁ Πατὴρ μένων Υἱὸς, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἐκεῖνος, ἢ ὅπερ ἐγὼ μένων Πατὴρ, κἂν ἐμὲ γνῷ τις, τὸν Πατέρα 10 ἔγνω, κἂν τὸν Πατέρα γνῷ, τὸν Υἱὸν ἔμαθε.

Κυρίλλου. Τὴν πρώτην, φησὶ, ἑορτὴν, καθ' ἣν ἐπετετέλεσε τὰ ἐγκαίνια ὁ Σολομών.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ἐπειδὴ κατέπεσε πολλάκις ὑπὸ τῷ πολεμίῳ ἡ πόλις, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ Ἀντιόχου πᾶσαν ἐρημω- 15 θῆναι συνέβη, εἶτα ὑπὸ τῶν Μακαββαίων ἐτράπησαν μὲν οἱ πολέμιοι, πάλιν ἡ πόλις ἀπέλαβε τὸ οἰκεῖον σχῆμα τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ, καθ' ἣν ἀνέστη πάλιν ἡμέραν, ταύτην ἑκάστου ἔτους ἑορτάζοντες εἰς ὑπόμνησιν τῆς παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα γεγενημένης διορθώσεως, ἐγκαίνια τῶν Ἱεροσολύμων ἐκάλουν τὴν ἡμέραν. 20

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ καὶ μὴ εἶπεν αὐτὸν λευκῶς Χριστὸν, ἀλλ' εἰπὼν ἑαυτὸν φῶς, ποιμένα, ὁδὸν, ἐσήμανε τοῦτο. Τούτοις γὰρ εἴωθεν ἡ γραφὴ τοῖς ὀνόμασι καλεῖν τὸν Χριστόν.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Ἐπειδὴ γέγραφας, εἰ γέγραπται "οὐδεὶς ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρός μου," πῶς πολλοὶ 25 ἀπόλλυνται; φημὶ, ὅτι ἁρπάσαι μὲν οὐδεὶς δύναται ἐκ τῆς ἀμάχου καὶ ἀηττήτου χειρὸς, τοὺς διὰ πίστεως ὀρθῆς καὶ πολιτείας ἀρίστης ἑαυτοὺς οἰκείους αὐτῆς εἶναι παρασκευάσαντας, ἀπατῆσαι δὲ δυνήσονται, τουτέστι, βίᾳ μὲν καὶ τυραννίδι ἀποσπάσαι οὐδεὶς δυνήσεται, παραλογισμοῖς δὲ καὶ ἀπάταις ἀποπλανῆσαι 30 δυνήσονται, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἀήττητον δεξιὰν γίγνεται τοῦτο, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν αὐτεξουσίων ἀνθρώπων ῥᾳθυμίαν. Οὐ γὰρ ἐκ τῆς τοῦ φυλάττοντος ἀσθενείας, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν φυλαττομένων εὐχερείας ἡ ἀπώλεια συμβαίνει.

Ἀμμωνίου. Ἀπόδειξις τῶν τοῦ κυρίου προβάτων τὸ εὐήκοον, 35

τῶν δὲ ἀλλοτρίων τὸ ἀπειθές. Ἐπειδὴ καὶ Ἰούδας εἷς ἦν τῶν δοθέντων τῷ Υἱῷ μετέπεσεν εἰς κακίαν, δεικνύνται οἱ ἄνθρωποι οὐ φύσει καὶ κατ' οὐσίαν ὄντες κακοὶ, ἀλλ' ἑκουσίως τρεπόμενοι.

Οὐκ ἐμοῦ μόνον εἰσὶ τὰ ἔργα, ἀλλὰ τῆς πάσης θεότητος. Ὁ γὰρ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ πάντα ποιεῖ, διδάσκει 5 *ἡμᾶς μετριοφρονεῖν καὶ μὴ ἀλαζονεύεσθαι, ἐὰν λάβωμέν τι παρὰ Θεοῦ.*

Ἀγνοοῦντες ὅτι οὐ γυμνῇ τῇ θεότητι ἔμελλεν ὁ Υἱὸς ἀποδημεῖν, ἀλλὰ σαρκούμενος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, βλασφημίαν ἔλεγον τὴν ὀρθὴν ὁμολογίαν. Ἐπειδὴ θεούς τινας ἐκάλεσεν ὁ Πατὴρ, 10 *εἶναι δὲ δήπου αὐτοῖς ἐπακτὸν ἀνάγκῃ τὸ ἀξίωμα. Εἷς γὰρ ὁ κατὰ φύσιν ὑπάρχει Θεὸς ἀναγκαίως, ἵνα μὴ αὐτὸς εἷς ἐκείνων ὑπάρχειν νομίζηται οὐσιώδη τὴν τῆς θεότητος περικείμενος δόξαν, προσπεπορισμένην δὲ μᾶλλον, ἐν ἴσῳ τοῖς ἄλλοις ἀντιδιαστέλλει σαφῶς ἑαυτὸν ἐκείνοις. Τοσοῦτον γὰρ τῆς ἐκείνων πτωχείας* 15 *διενηνοχότα καταδεικνύει, ὡς ἐπείπερ γέγονεν αὐτὸς ἐν αὐτοῖς, διὰ ταύτην αὐτοὺς τὴν αἰτίαν κεκλῆσθαι θεούς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Εἰ δὲ καὶ ἐξήρκεσέ τισιν ἐν αὐτοῖς, γέγονεν ὁ Λόγος εἰς τὸ καὶ ἀνθρώπους ὄντας τῇ τῆς θεότητος καταλαμπρύνεσθαι τιμῇ, πῶς οὐκ ἂν εἴη κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ* 20 *καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν ἐπὶ τούτῳ προξενίσας φαιδρότητα.*

Ἁγιασθεὶς λέγεται ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἐπέμφθη σφαγῆναι ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Ἅγια γάρ ἐστι τὰ ἀφοριζόμενα τῷ Θεῷ εἰς θυσίαν. "Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ εἰμὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ," θεωρεῖται κατὰ τὸ ταὐτὸν τῆς φύσεως καὶ τῆς οὐσίας. Εἷς γὰρ 25 *ὁ τῆς φύσεως ὅρος, κἂν ἐν ἰδιαζούσαις ὑπάρξεσιν· οὐ μὴν τὴν Ἁγίαν Τριάδα· ὁ γὰρ Πατὴρ οὐκ ἔστιν Υἱὸς ἢ Πνεῦμα, οὔτε μὴν τὸ ἀνάπαλιν, εἰ καὶ οὐκ ἔστιν ἐν διαστάσει, διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους κοινωνίαν τε καὶ ἰσότητα. Εἰ γὰρ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ τοῦ τεκόντος οὐσία γιγνώσκεται, καὶ ἐν τῷ τεχθέντι ὁ πατὴρ κατὰ* 30 *τὸν τῆς οὐσίας λόγον, ἀλλὰ τὸ κεχωρίσθαι ἡμᾶς τοῖς σώμασιν, οὐκέτι ἕν ἐσμεν οἱ πολλοί.*

40 *Ἐπειδήπερ ὅταν μέγα τι καὶ ὑψηλὸν φθέγξηται, ἀναχωρεῖ ταχέως ἐνδιδοὺς αὐτῶν τῷ θυμῷ, ὥστε λωφῆσαι καὶ λῆξαι τὸ πάθος διὰ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ· τούτου χάριν καὶ νῦν ἀναχωρήσας* 35

ἀπῆλθε πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων τὸ πρότερον. Διὰ τοῦτο δὲ τὸν τόπον ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἕνεκεν τούτου ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν ἐκεῖ γενομένων καὶ λεχθέντων τῶν παρὰ Ἰωάννου, καὶ τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου. ὅτι δὲ πολλοὺς ὤνησεν ἡ περὶ τὸν 5 τόπον διατριβὴ, ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "καὶ πολλοὶ "ἦλθον πρὸς αὐτὸν," καὶ ἀναμνησθέντες τοῦ τόπου ἔλεγον, φησὶ, "ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν." Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ ἐκείνῳ ἐπιστεύσαμεν, μηδὲν πεποιηκότες σημεῖον, πολλῷ μᾶλλον τούτῳ τοσαῦτα θαυματουργήσαντι. ἐπειδὴ δὲ αὐτὸς 10 ἦν ὁ μαρτυρήσας αὐτῷ, ἵνα μὴ διὰ τὸ πεποιηκέναι αὐτὸν σημεῖον, δόξῃ ἀνάξιον τὴν μαρτυρίαν ἀποφαίνειν τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐπήγαγον λέγοντες, "πάντα δὲ ὅσα εἶπεν ὁ Ἰωάννης περὶ τούτου, "ἀληθῆ ἦν," οὐκ ἔτι τοῦτον ἐξ ἐκείνου, ἀλλ' ἐκεῖνον ἀφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησεν, ἀξιόπιστον ἀποφαίνοντες. "Διὸ καὶ πολλοὶ, 15 42 "φησὶν, ἐκεῖ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν." τὸ δὲ "ἐκεῖ" δηλοῖ, ὅτι πολλοὺς ὁ τόπος ἐκεῖνος ὠφέλησεν. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι ἕνεκεν τούτου συνεχῶς ἐξάγει ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς τοὺς ὄχλους ἐκ τῆς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων συνουσίας, πρὸς τὸ μέγα τι ἐκ τούτου καρπώσασθαι αὐτούς. Καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς πα- 20 λαίας ποιήσας φαίνεται, πόρρω τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῆς ἐρήμου τοὺς Ἰουδαίους διαπλάττων καὶ ῥυθμίζων ἐν ἅπασιν.

Ἐξ ὧν εὐκόλως αὐτοὺς διαφεύγει, καὶ ἀκόντων αὐτῶν, δείκνυται ὅτι οὐκ ἂν εἰ μὴ ἑκών [a].

Κυρίλλου. Ἐν τόπῳ πηγὰς ἔχοντι μεθορμίζεται τὰ Ἱεροσό- 25 λυμα καταλιπὼν, ἵνα ὡς διὰ τύπου αἰνίξηται, ὡς καταλείψει μὲν τὴν Ἰουδαίαν, ἐπὶ δὲ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν μεταβήσεται, τὴν ἔχουσαν τὰς πηγὰς τοῦ βαπτίσματος, ἔνθα καὶ προσέρχονται αὐτῷ πολλοὶ διαπεραινόμενοι τὸν Ἰορδάνην· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου αὐλίζεσθαι. 30

Ἀμμωνίου. Οἱ περάσαντες τὸν μυστικὸν Ἰορδάνην ἀποκομίζονται πρὸς Θεὸν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς περάσας τὸν Ἰορδάνην, ἦλθεν εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαν καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ.

[a] ἔπαθεν aut aliquid simile excidit.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ Λαζάρου.

1 Τίνος ἕνεκεν ὑπομιμνήσκει τῆς ἱστορίας ταύτης ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "ἦν δέ τις ἀσθενῶν Λάζαρος," καὶ τὰ ἑξῆς; ἡμᾶς παιδεύων μὴ δυσχεραίνειν, ἐάν τις ἀσθένεια γένηται περὶ τοὺς 5 σπουδαίους ἄνδρας καὶ τῷ Θεῷ φίλους. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος φίλος ὢν τοῦ Χριστοῦ ἠσθένει. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι οὐκ ἦν ἡ Μαρία αὕτη, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου, ἡ ἀλείψασα τὸν κύριον μύρῳ, ἡ πόρνη ἡ ἐν τῷ Ματθαίῳ, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ Λουκᾷ, ἀλλὰ ἄλλη, οὐχὶ πόρνη καθάπερ ἐκεῖναι, ἀλλὰ σεμνὴ καὶ σπου- 10 δαία. Καὶ γὰρ περὶ τὴν ὑποδοχὴν ἐσπούδαζε τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐάσασαι τὸν ἀδελφὸν κάμνοντα ὡς ὁ ἑκατόνταρχος καὶ ὁ ἄρχων ὁ βασιλικὸς, ἐποίησαν καὶ αὗται, ἀλλὰ πέμπουσι λέγουσαι, "Κύριε, ἴδε, ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ;" ἐπειδὴ σφόδρα ἐθάρρουν τῷ Χριστῷ, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν εἶχον οἰκείωσιν, καὶ γυναῖκες 15 ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ τῷ πένθει κατείχοντο· ἐπεὶ ὅτι οὐ καταφρονοῦσαι τοῦτο ἐποίουν, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον.

Τὸ δὲ "ἴδε, ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ," εἰς οἶκτον ἐπισπάσασθαι βουλόμεναι τὸν Χριστόν. Ἔτι γὰρ ὡς ἀνθρώπῳ προσεῖχον αὐτῷ. Τὸ δὲ "ἡ ἀσθένεια αὕτη οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον" εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ τὰ 20 ἑξῆς, τέως ἀποπέμψασθαι τοὺς ἀπαγγείλαντας αὐτῷ ὅτι ἀσθενεῖ βουλόμενος, πρὸς τὸ εἰπεῖν αὐταῖς τοῦτο, ἐφ᾽ ᾧ καὶ θαυμάσαι ἐστὶ τὰς ἀδελφὰς αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐσκανδαλίσθησαν ὡς ἀπεναντίας τοῦ πράγματος γενομένου, ἀλλὰ προσῆλθον τῷ Χριστῷ. δεῖξαι δὲ θέλων μίαν εἶναι τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, ἐπαγγέλλων ἵνα 25 δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι᾽ αὐτῆς· προειπὼν γὰρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ "ἵνα" ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας ἀλλ᾽ ἐκβάσεως ἐστί. Συνέβη μὲν γὰρ ἑτέρωθεν ἡ ἀρρωστία· ἐχρήσατο δὲ ταύτην εἰς δόξαν ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν ὅτι ἀσθενεῖ, ἔμεινεν 30 ἐν ᾧ ἦν τόπῳ δύο ἡμέρας, ἵνα ἀποπνεύσῃ καὶ ταφῇ, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι οὔπω τελευτήσαντα αὐτὸν ἀνέστησεν, ὅτι ἔκλυσις

ἦν καὶ κάρος καὶ οὐ θάνατος, καὶ τοσοῦτον ἔμεινεν, ὡς καὶ εἰπεῖν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ὅτι ὄζει.

7 Διὰ τί οὐδαμοῦ ἄλλοτε προειπὼν ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν νῦν λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, "ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν;" διὰ τὸ δεδοικέναι αὐτοὺς σφόδρα, ἵνα μὴ ἀθρόον αὐτοὺς ἐκεῖ παρα- 5 γενόμενος ταράξῃ. Ἐπεὶ οὖν ὡς μήπω ὄντες ἀπηρτισμένοι ἐφοβοῦντο περὶ αὐτοῦ, τὸ δὲ πλέον ὑπὲρ ἑαυτῶν, λέγουσιν αὐτῷ, "ῥαββὶ, νῦν ἐζήτουν σε οἱ Ἰουδαῖοι λιθάσαι, καὶ πάλιν ὑπάγεις "ἐκεῖ;" αὐτὸς παραθαρρύνων αὐτοὺς φησὶν, "οὐχὶ δώδεκά εἰσιν "ὧραι τῆς ἡμέρας;" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, 10 εἰ ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστὶ, πολλῷ μᾶλλον ὁ μετ' ἐμοῦ ὢν διὰ πάντος τοῦ δημιουργοῦ τοῦ φωτὸς τούτου. Εἰπὼν δὲ ὅτι "Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσεν ὅτι οὐχ ὡς πάλιν διαλεξόμενος τοῖς Ἰουδαίοις ἄπεισιν, ἀλλὰ τὸν φίλον ἐξυπνίσων. Διὰ τοῦτο δὲ ἐν προθυμίᾳ 15 καθιστῶν τοὺς μαθητὰς, ἐκεῖνοι δὲ ἐκκόψαι βουλόμενοι τὴν ἐκεῖσε πορείαν, λέγουσιν, "εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται." Λέγεις, φησὶν, ὅτι καθεύδει, καὶ βαρέως ἔχει. Οὐκοῦν οὐ κατεπείγει τὸ ἀπελθεῖν. Πόθεν δὲ ὕπνον ὑπέλαβον οἱ μαθηταὶ, καὶ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, "πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτὸν" ἔγνωσαν θάνατον εἶναι, 20 καὶ γὰρ ἀνοίας ἦν, εἴ γε προσεδόκουν στάδια πέντε καὶ δέκα πορεύεσθαι αὐτὸν, ὥστε ἐξυπνίσαι τὸν κεκοιμημένον; οὐκ ἀληθῶς ὕπνον ἐνόμισαν, ἀλλ' αἰνίγματι λέγειν αὐτὸν, οἷα πολλὰ διελέγετο. ἐπεὶ οὖν ὀκνηρότερον διέκειντο, τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς 15 παρρησίᾳ, "Λάζαρος ἀπέθανε, καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ἵνα πιστεύσητε, 25 "ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ, ἀλλ' ἄγωμεν πρὸς αὐτὸν," τὸ μὲν πρότερον τὸ ἀκόμπαστον παραστῆσαι βουλόμενος ἔλεγε, "κεκοίμηται" ἐπειδὴ δὲ οὐ συνεῖδον, τότε φησὶ, ὅτι ἀπέθανε· καὶ ὅτε μὲν ἔλεγε, "κεκοίμηται," λέγει, "πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Ὅτε δὲ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανεν, οὐκ ἔτι προσέθηκεν ὅτι πορεύομαι, ἵνα ανα- 30 στήσω αὐτόν. Οὐ γὰρ ἐβούλετο νῦν τοῖς ῥήμασι προλέγειν, ἃ διὰ τῶν ἔργων ἔμελλε βεβαιοῦσθαι. Διὰ τί δέ φησι, "χαίρω "δι' ὑμᾶς;" ὅτι προεῖπον οὐκ ὢν ἐκεῖ, ἵνα ἐπειδὰν ἀναστήσω, μηδεμία ἔσται ἐν ὑμῖν ὑποψία· οὕτω ἀτελέστερον ἔτι διέκειντο,

καὶ οὐκ ᾔδεισαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὡς ἐχρῆν. Τοῦτο δὲ ἐποίουν οἱ μεταξὺ φόβοι ταράττοντες αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ θορυβοῦντες· πάντες μὲν ἐδεδοίκεισαν τὴν τῶν Ἰουδαίων ἔφοδον, ὑπὲρ δὲ τοὺς ἄλλους ὁ Θωμᾶς. Διὸ καὶ ἔλεγεν, "ἄγωμεν ἵνα καὶ ἡμεῖς "ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ." Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι ἐπεθύμει 5 καὶ αὐτὸς ἀποθανεῖν μετὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο· δειλίας γὰρ τὸ ῥῆμα· οὐκ ἐπετιμήθη δὲ, ἐπειδὴ διεβάσταζεν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν ἔτι.

Εἰ ἀπὸ δεκαπέντε σταδίων ἦν ἡ Βηθανία, ὅπερ ἦν μίλια δύο, πῶς τεταρταῖος ὁ Λάζαρος ἦν· καὶ γάρ φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς 10 ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ, καὶ τὰ ἑξῆς; ἐπειδὴ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο, καὶ πρὸ τῶν δύο ἦλθέ τις ἀπαγγέλλων, καθ' ἣν καὶ ἐτελεύτησε, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν τετάρτην ἡμέραν παρεγένετο. οὐκ ἦλθε δὲ αὐτεπάγγελτος, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ τὸ γεγονός. Ἐμνημόνευσε δὲ τῶν πέντε καὶ δέκα 15 σταδίων, ὅπως ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι διὰ τὸ εἶναι ἐγγὺς τὰ Ἱεροσόλυμα, πολλοὺς ἦν εἰκὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν παρεῖναι, ἵνα παραμυθήσωνται αὐτάς. Παρεμυθοῦντο δὲ οὐχ ὡς φιλουμένας ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ γὰρ ἦσαν συνθέμενοι, ἵνα ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγος γένηται, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς 20 συμφορᾶς, ἢ ὡς εὐγενεστέρας αἰδούμενοι, ἢ οἱ μὴ πονηροὶ οὗτοι 20 παρῆσαν, ὅθεν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν. Διὰ τί οὐ παραλαμβάνει τὴν ἀδελφὴν μεθ' ἑαυτῆς ἡ Μάρθα, ἀλλὰ μόνη τῷ Χριστῷ ἀπήντησεν; ἐπειδὴ κατ' ἰδίαν συντυχεῖν αὐτῷ ἐβούλετο, καὶ τὸ γεγονὸς ἀπαγγεῖλαι· ὅθεν ἐπειδὴ αὐτὴν εἰς ἐλπίδας χρη- 25 στὰς ἤγαγε, τότε ἄπεισι καὶ καλεῖ τὴν ἀδελφήν· τὸ δὲ "ὅσα ἂν "αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι" εἶπεν, ἐπειδὴ εἰ καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Χριστὸν, ἀλλ' οὐχ ὡς προσῆκε· οὐδὲ γὰρ ὅτι Θεὸς ἦν ἐπίστευον, ἀλλ' ὡς περὶ ἐναρέτου τινὸς καὶ εὐδοκίμου διέκειντο· αὐτὸς δὲ ἀνατρέπων τὴν τοιαύτην αὐτῶν ὑπόνοιαν, αὐθεντικῶς ἀποφαί- 30 νεται λέγων, "ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου." Πόθεν δὲ αὕτη περὶ ἀναστάσεως ᾔδει, ὅτι εἶπεν αὐτῷ, "οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ "ἀναστάσει, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ;" ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας. Ἤκουε γὰρ αὐτοῦ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως διαλεγομένου, ἀλλ' ὅμως ἐπόθει ὧδε πάλιν ἰδεῖν αὐτόν. Αὐτὸς δὲ δεικνὺς τὴν 35

θείαν αὐτοῦ δυναστείαν, φησὶ πρὸς αὐτὴν, "ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις "καὶ ἡ ζωὴ, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται," περὶ τοῦ θανάτου τούτου λέγων.

26 Τὸ δὲ "οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα," διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον εἶπε. Βουλόμενος δὲ αὐτῆς ἀνεγεῖραι τὸν νοῦν, φησὶ, "πιστεύεις 5 "τοῦτο;" οὐ γὰρ μόνον τὸν Λάζαρον ἀναστῆναι τὸ ζητούμενον ἦν, ἀλλ' ἔδει καὶ ταύτην καὶ τοὺς παρόντας εἰς τὴν πίστιν ὁδηγηθῆναι. Ἐκείνη δὲ μὴ συνιδοῦσα τὸ λεχθὲν, ἕτερον ἐρωτηθεῖσα, ἕτερον ἀποκρίνεται, λέγουσα, "ναὶ, Κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα ὅτι σὺ "εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος." 10

Εἰ γὰρ καὶ μέγα τι κατενόησεν, ἀλλ' οὐ μὴν τὸ πᾶν ἐπέγνω· τέως μέν τοι ἐκέρδανον ἐκεῖνο τὸ κωλῦσαι τὸ πένθος, λάθρα δὲ τὴν ἀδελφὴν ἐφώνησε, σφόδρα συνεχῶς διαπραξαμένη· τοῦτο γὰρ πεποίηκε βουλομένη μὴ διαταράξαι τοὺς πρὸς αὐτὴν συνελθόντας Ἰουδαίους· καὶ γὰρ εἰ ἔγνωσαν ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν αὐτῇ λελάλη- 15 κεν, ἄρα ἂν καὶ ἀνεχώρησαν, νῦν δὲ ὡς ὀλοφυρομένῃ, πάντες ἠκολούθησαν ἐγερθείσης αὐτῆς, καὶ εἰς συνάντησιν τοῦ Χριστοῦ ἀπερχομένης. Τίνος ἕνεκεν ἐπεσημήνατο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "οὔπω ὁ Ἰησοῦς ἐληλύθει εἰς τὴν κώμην," καὶ τὰ ἑξῆς; ἵνα δείξῃ ὅτι σχολαιότερον ἐβάδιζεν, ὅπως μὴ δόξῃ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν τῷ 20 σημείῳ, ἀλλ' ὡς ἀξιούμενος παρ' ἐκείνων τοῦτο πεποίηκε· καὶ ἐπειδήπερ τὸ μέλλον γίνεσθαι θαῦμα μέγα ἦν, καὶ οἷον ὀλιγάκις ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἔμελλεν μέγα κερδαίνειν πολλοὶ δι' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο πολλοὺς οἰκονομεῖ γενέσθαι μάρτυρας τοῦ θαύματος. Φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "οἱ Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες ἐν τῇ οἰκίᾳ 25 "μετ' αὐτῆς, ἠκολούθησαν αὐτῇ," καὶ τὰ ἑξῆς. Θερμοτέρως δὲ ἡ Μαρία παρὰ τὴν ἀδελφὴν Μάρθαν προσῆλθε τῷ Χριστῷ· "ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν," φησὶν, "ἔπεσεν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πόδας," οὐκ αἰδεσθεῖσα τὸν ὄχλον, οὐ τὴν ὑποψίαν ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ· ἦσαν γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν ἐχθρῶν, πάντα δὲ τὰ ἀνθρώπινα ἐκβα- 30 λοῦσα παρόντος τοῦ διδασκάλου, καὶ ἑνὸς γενομένη τῆς εἰς αὐτὸν

32 τιμῆς. Φησὶ γὰρ, "Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελ- "φός μου." Αὐτὸς δὲ διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτῇ διαλέγεται, οὐδὲ λέγει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς εἶπε, διὰ τὸ παρεῖναι πολὺν ὄχλον, καὶ μὴ εἶναι καιρὸν τῶν τοιούτων ῥημάτων· συγκα- 35

ταβαίνει δὲ μᾶλλον, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπογυμνῶν. Δακρύει γὰρ καὶ συγχεῖται ἰδὼν αὐτὴν κλαίουσαν, καὶ ἅπαντας τοὺς συνελθόντας αὐτῇ Ἰουδαίους· τὸ δὲ "ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι," τοῦτο ἐστὶν, ὅτι ἐπετίμησε τῷ πένθει· διὸ καὶ ἐπισχὼν τὴν σύγχυσιν, οὕτως ἐρωτᾷ, ὥστε μὴ μετὰ ὀλοφυρμοῦ γενέσθαι τὴν ἐρώ- 5 τησιν. Διὰ τί εἶπε, "ποῦ τεθείκατε αὐτόν;" οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν τῷ θαύματι, μᾶλλον δὲ πάντα παρ' ἐκείνων ποιῶν ὁμολογεῖσθαι καὶ μαρτυρεῖσθαι, ὥστε πάσης ὑποψίας ἀπαλλάξαι τὸ σημεῖον. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν οὐδέπω τῆς ἀναστάσεως Λαζάρου τεκμήριον ἐνδείκνυται, οὐδὲ οὕτως ἐνόμιζε 10 τὸ ἔρχεσθαι ὡς ἀναστήσων αὐτὸν, ἀλλ' ὡς θρηνήσων, λέγουσιν 36 αὐτῷ, "Κύριε, ἔρχου καὶ ἴδε." Ἕνεκεν δὲ τίνος ἔλεγον οἱ παρόντες Ἰουδαῖοι, "οὐκ ἐδύνατο οὗτος ὁ ποιήσας ἀνοιχθῆναι τοὺς "ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα καὶ οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;" διεφθαρμένῳ σκοπῷ, ὡς ἐνδιαβάλλοντες τὸ θαῦμα, ὡς μὴ γεγονὸς 15 ἐκεῖνο, οὕτως οὐδὲ ἐν ταῖς συμφοραῖς τῆς πονηρίας καθυφίεσαν· ὀφείλοντες γὰρ θαυμάζειν τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀπ' ἐκείνου μᾶλλον καὶ τοῦτο ἐνδιαβάλλουσι· καὶ γὰρ μήπω ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον, μηδὲ τεκμήριόν τι τοῦ θαύματος ἐπιδειξαμένου, προκαταλαμβάνουσι ταῖς κατηγορίαις, οὐκ ἀναμείναντες τοῦ πράγματος 20 τὸ τέλος. οὐκ ἐπιστομίζει δὲ αὐτοὺς, ἐπειδὴ ἔμελλον διὰ τῶν ἔργων τοῦτο πάσχειν, τοῦ θαύματος ἐκπληρουμένου, ὅπερ καὶ ἀνεπαχθέστερον ἦν, καὶ μᾶλλον καταισχῦναι αὐτοὺς ἱκανόν. Τί δήποτε δὲ περισπουδάστος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἄνω καὶ κάτω στρέφει, ὅτι ἐδάκρυσε, καὶ ὅτι ἐπετίμησε τῷ πάθει; Καὶ γάρ φησιν, 25 "Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμούμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνη- "μεῖον;" διὰ τὸ μαθεῖν ἡμᾶς, ὅτι ἀληθῶς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν περιεβάλετο. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα περὶ αὐτοῦ φθέγγεται τῶν ἄλλων μᾶλλον Εὐαγγελιστῶν, καὶ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς σωματικοῖς πολὺ ταπεινότερα φθέγγεται, ὅθεν καὶ ἐν τῷ πένθει πολὺ τὸ ἀν- 30 θρώπινον αὐτὸν φησὶν ἔχειν, ἀπὸ τούτου δηλῶν τῆς οἰκονομίας τὴν ἀλήθειαν. ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς ἀπὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ θρόμβου καὶ τοῦ ἱδρῶτος, οὗτος δὲ ἀπὸ τοῦ πένθους πιστοῦται ταύτην. τίνος ἕνεκεν οὐχὶ τοῦ λίθου ἐπικειμένου ἐποίησεν ἀναστῆναι τὸν Λάζαρον, ἀλλὰ λέγει, "ἄρατε τὸν λίθον;" Καὶ γὰρ ὁ σῶμα κινήσας 35

νεκρὸν τῇ φωνῇ, ὁ τὸν δεδεμένον καὶ μὴ ὁρῶντα καὶ συμπεποδισμένον διὰ τῆς φωνῆς βαδίζειν παρασκευάσας, πολλῷ μᾶλλον λίθον ἐκίνησεν ἄν. Τί δήποτε οὖν οὐκ ἐποίησε τοῦτο; ἵνα αὐτοὺς μάρτυρας ποιήσῃ τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ πάλιν λέγωσιν, ὃ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ, ὅτι οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος. Αἵ γὰρ 5 χεῖρες καὶ τὸ παραγενέσθαι εἰς τὸν τόπον, καὶ τὸ τὸν λίθον ἆραι, καὶ τὸ ἐσπαργανωμένον ἐξελθεῖν, καὶ τὸ τοὺς φίλους τοὺς κηδεύσαντας παρόντας αὐτὸν ὁρᾷν, καὶ ἀπὸ τῶν ἱματίων ἐπιγιγνώσκειν καὶ ἡ δυσωδία δὲ, φησὶ γὰρ, "τεταρταῖός ἐστι, καὶ ἤδη ὄζει," πάντα ταῦτα ἱκανὰ ἦν ἐπιστομίσαι τοὺς ἀγνωμονοῦντας μάρτυ- 10 ρας γενομένους τοῦ σημείου.

40 Τὸ δὲ "ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστιν," εἶπεν ἡ Μάρθα, ὡς ἀδύνατον εἶναι νομίσασα τοῦ ἀναστῆναι τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς λοιπὸν, διὰ τὸ μῆκος τῶν τοσούτων ἡμερῶν, οὕτως ἔτι κάτω στρέφεται· ἀναμιμνήσκων δὲ ὁ Χριστὸς ὧν διελέχθη πρὸς αὐτὴν, καὶ σχεδὸν 15 ἐπιτιμῶν ὡς ἀμνημονούσῃ, φησὶν, "οὐκ εἶπόν σοι, ὅτι ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψει τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;" Τοῖς μὲν οὖν μαθηταῖς ἔλεγεν, "ἵνα δοξασθῇ ἐν αὐτῷ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ," ταύτῃ δὲ "τὴν δόξαν "τοῦ Θεοῦ," περὶ τοῦ Πατρὸς λέγων. Ἡ γὰρ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων αἰτία ἦν. Διὰ τί εὔχε- 20 ται, μᾶλλον δὲ τῆς εὐχῆς σχῆμα ἀνέλαβεν; αὐτοῦ λέγοντος, ἀκούσωμεν, φησὶ γὰρ, "διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα "πιστεύσωσιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας." Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ἵνα μὴ ἀντίθεόν με νομίσωσιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα δείξω κατὰ γνώμην σὴν τὸ ἔργον γιγνόμενον. 25 Οτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἴδωμεν καὶ τίς ἡ ἀρχή· "εὐχαριστῶ σοι," φησὶ, "Πάτερ, ὅτι ἤκουσάς μου." τίς δὲ οὕτως ηὔξατό ποτε; πρὶν γάρ τι εἰπεῖν, "ἤκουσάς μου," φησὶ, δεικνὺς, ὅτι οὐ δεῖται εὐχῆς. Δῆλον δὲ τοῦτο ἀφ' ὧν τὰ ἄλλα χωρὶς εὐχῆς ἐποίει λέγων, "σοὶ λέγω, δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ," καὶ "θέλω 30 "καθαρίσθητι, καὶ "ἀφέωνται αἱ ἁμαρτίαι σου," καὶ τῇ θαλάσσῃ,

44 "σιώπα, πεφίμωσο." Κράξας δὲ φωνῇ μεγάλῃ, "Λάζαρε, δεῦρο "ἔξω," οὐκ εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου δεῦρο ἔξω, οὐ δὲ ἀνάστησον αὐτὸν, Πάτερ, ἀλλ' εὐξαμένου σχῆμα λαβὼν ὡς εἴρηται, δι' ἣν εἶπον αἰτίαν, τὴν αὐθεντίαν διὰ τῶν πραγμάτων 35

ἐνδείκνυται· ταῦτα δὲ λέγω τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων τὰ στόματα τῶν τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐλαττούντων, καὶ λεγόντων ὅτι ἀπὸ τῆς εὐχῆς ῥοπὴν λαβὼν τὸν Λάζαρον ἀνέστησε. Τί γὰρ ἴσον τῆς ἐξουσίας ταύτης γένοιτ' ἂν, ὅτι ὡς ζῶντι διαλεγόμενος τῷ τετελευτηκότι φησὶ, "Λάζαρε, δεῦρο ἔξω;" τοῦτο δέ 5 ἐστιν ὃ ἔλεγεν, "ἔρχεται ὥρα ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσωσι τῆς φωνῆς "τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀκούσαντες ζήσονται." Ἵνα γὰρ μή τις νομίσῃ, ὅτι παρ' ἑτέρου ἔλαβε τὴν ἐνέργειαν, προλέγει τοῦτο, ὃ διὰ τῶν ἔργων δείξειν ἔμελλε. Δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι τοῦ ἀναστῆναι τὸ ἐξελθεῖν δεδεμένον οὐκ ἔλαττον ἐδόκει εἶναι παράδοξον, φησὶ, 10 "καὶ ἐξῆλθεν ὁ τεθνεὼς, δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας." τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα μὴ δόξῃ φάντασμα εἶναι τὸ πρᾶγμα. Κελεύει δὲ αὐτοῖς λῦσαι, ὅπως πλησίον γενόμενοι καὶ ἁψάμενοι, ἴδωσιν ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστι· τὸ δὲ "ἄφετε ὑπάγειν," τὸ ἀκόμπαστον δηλοῖ, οὐδὲ γὰρ ἐπάγεται αὐτὸν, οὐδὲ κελεύει μετ' αὐτοῦ 15 περιπατεῖν ὥστε ἐπιδείκνυσθαι, γενομένου δὲ τοῦ θαύματος, οἱ μὲν ἐπίστευσαν τῶν θεασαμένων, οἱ δὲ ἀπήγγειλαν τοῖς Φαρισαίοις. τί οὖν ἐκεῖνοι; ὀφείλοντες ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν, μᾶλλον ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὅπερ ἦν ἐσχάτης ἀνοίας, ὅτι τὸν ἐν τοῖς ἄλλων σώμασι θανάτου περιγενόμενον θανάτῳ παραδώσειν ἐνόμιζον, 20 καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν ἔτι ἐκάλουν λέγοντες, "τί ποιοῦμεν; ὅτι ὁ "ἄνθρωπος οὗτος σημεῖα πολλὰ ποιεῖ;" τοσαύτην λαβόντες ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ θεότητος, ὅθεν καὶ πιστεῦσαι ἔδει καὶ θεραπεῦσαι, καὶ προσκυνῆσαι καὶ μηκέτι νομίζειν ἄνθρωπον.

48 Τίνος ἕνεκεν τῶν Ῥωμαίων μνημονεύουσι, λέγοντες, ὅτι "ἐὰν 25 "ἀφῶμεν αὐτὸν, ἔρχονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ αἴρουσιν ἡμῶν καὶ τὸ "ἔθνος καὶ τὴν πόλιν;" τὸν λαὸν ἐπισεῖσαι σπουδάζοντες, ὡς μέλλοντος τοῦ πλήθους τῶν Ἰουδαίων δῆθεν κινδυνεύειν, ἐπὶ ὑποψίᾳ δῆθεν τυραννίδος. ἐὰν γὰρ ὀχλαγωγοῦντά φησιν ἴδωσι τὸν Χριστὸν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκ τοῦ πιστεῦσαι πολλοὺς εἰς αὐτὸν, ὑποπτεύουσιν 30 ἡμᾶς ἐπὶ τυραννίδι, καὶ καθελοῦσιν ἡμῶν τὴν πόλιν. Ταῦτα δὲ ἔλεγον οὐ προσδοκῶντες ταῦτα, ἀλλὰ βασκαίνοντες· ἵνα γὰρ μὴ δόξωσι τὸν ἑαυτῶν φθόνον δημοσιεύειν, τὴν πόλιν λέγουσι κινδυνεύειν ἅπασαν, καὶ τὸ κοινὸν ἐπιβουλεύεσθαι, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς εἶναι τὸν λόγον. 35

3 Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τὸ, "ἴδε, ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ" πολλῆς πίστεως ἀπόδειξιν ἔχει· οὕτω γὰρ ᾔδεσαν πολλὴν περιεῖναι τῷ Κυρίῳ δύναμιν, ὡς θαυμάζειν ὅτι καθήκετο ἀσθένεια ἀνδρὸς φιλουμένου παρ' αὐτοῦ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐκ ἔστι πρὸς θάνατον, τουτέστι 5 πρὸς διηνεκῆ, ἀλλ' εἰς μόνας τέσσαρας ἡμέρας, ἐπειδὴ ἀνέστη μετ' οὐ πολύ. πρὸς τὸ πέρας ὁρῶντες τοῦ πράγματος, λέγομεν μὴ εἶναι πρὸς θάνατον τὴν ἀσθένειαν. οὐ τοσαύτης ἦν δόξης καὶ θαύματος τὸ ἐγεῖραι τὸν Λάζαρον ἐκ τῆς νόσου, ὅσον τὸ ἀναστῆσαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. 10

Ὠριγένους. Εἴποι δ' ἄν τις τὴν Μαριὰμ σύμβολον εἶναι τῶν ἀπὸ ἐθνῶν, τὴν δὲ Μάρθαν τῶν ἐκ περιτομῆς, τὸ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀνιστάμενον ἀδελφὸν αὐτῶν, τῶν διά τινα ἁμαρτήματα εἰς ᾅδου καταβεβηκότων κατὰ τὸ "ἀποστραφέτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν "Ἅιδην·" καὶ οὐκ ἀπιθάνως διὰ τὴν ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ πολι- 15 τείαν φησὶν εἰρῆσθαι τῇ Μάρθᾳ· "Μάρθα, Μάρθα, περὶ πολλοῦ "θορυβῇ καὶ περισπᾶσαι, ὀλίγων δέ ἐστι χρεία·" εἰς σωτηρίαν οὐ τῶν πολλῶν κατὰ τὸ γράμμα τοῦ νόμου ἐντολῶν χρεία, ἀλλ' ὀλίγων, ἐν οἷς κρέμαται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, τῶν περὶ ἀγάπης νενομοθετημένων. 20

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ζητήσωμεν, ἐν ποίῳ τόπῳ ἦν ὁ Ἰησοῦς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν· ὅσον γὰρ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου οὐκ ἦν ἔξω τῆς Ἰουδαίας· πῶς οὖν λέγει τοῖς μαθηταῖς, "ἄγωμεν εἰς τὴν "Ἰουδαίαν;" εἰ μὴ ἄρα ἁπλούστερόν τις τὰ τοιαῦτα ἐξετάζων λέγοι κατὰ τὸ σιωπώμενον αὐτὸν γεγονέναι ἔξω τῆς Ἰουδαίας. 25 Εἰπὼν οὖν, "ἄγωμεν πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν," ἀκούει ὑπὸ τῶν μαθητῶν τὸ καὶ "πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ."

8 Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου. Τὸ δὲ, "ζητοῦσί σε λιθάσαι," καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς μήπω ὄντες ἀπηρτισμένοι, καὶ νομίζοντες ὅτι καὶ καὶ ἄκων ἔπασχεν, εἶπον τοῦτο· "οὐχὶ δώδεκα ὧραι εἰσὶ," καὶ τὰ 30 ἑξῆς.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τοῦτο εἰπεῖν βούλεται, ὅτι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς πονηρὸν οὐδὲν πείσεται δεινον, ὁ δὲ τὰ φαῦλα πράσσων πείσεται· ὥστε οὐ χρὴ δεδοικέναι· οὐδὲν γὰρ ἄξιον θανάτου ἐπράξαμεν· ἢ ὅτι ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων, ἐπ' ἀσφαλείᾳ 35

ἔσται. Εἰ δὲ ὁ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπων ἐπ' ἀσφαλείᾳ ἔσται, πολλῷ μᾶλλον ὁ μετ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ ἀποστήσῃ αὐτὸν ἐμοῦ.

Κυρίλλου. Τῇ τῆς ἡμέρας ἀεικινήτῳ φορᾷ τὴν ἀπάροιστον τῶν ἀνθρώπων ἀπεικάζει διάνοιαν, καὶ φιλόκαλόν πως ὑπάρχουσαν 5 εἰς βουλὴν καὶ προαίρεσιν ταῖς ὥραις παραπλησίως. ἢ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἢ καὶ τοῦτο· οὐχὶ δώδεκά εἰσιν ὧραι τῆς ἡμέρας;" τουτέστιν, ἡμέρα, φησὶ, εἰμὶ καὶ φῶς. Ὥσπερ οὖν οὐκ ἐγκαταλῆξαι τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, μὴ οὐχὶ τὸν τεταγμένον ἀποπληρῶσαν καιρὸν, οὕτως οὐκ ἂν ἐκ τῶν λεγομένων τὴν παρ' ἐμοῦ συστελ- 10 λεσθαι φωτισμὸν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸ πρέπον τῆς φιλανθρωπίας προελθούσης μέτρον· ἡμέραν δὲ λέγει τὸν τῆς παρουσίας καιρὸν, νύκτα δὲ τὸν πρὸ ταύτης, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Κύριος, " ἐμὲ " δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με, ἕως ἡμέρα," φησὶν, " ἐστίν." 15

Ἀμμωνίου. Ὥσπερ ἄστατος ἡ ἡμέρα ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν μεταβαίνουσα, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἀνθρώπων γνώμη, ὅ ἐστι τῶν Ἰουδαίων. εἰ " ὁ ἐν ἡμέρᾳ περιπατῶν οὐ προσκόπτει," πῶς ἐγὼ ὁ πάντας φωτίζων ὑπομένοιμι τὰ τῶν ἀβουλήτων;

Ἀπολιναρίου. Διδάσκει ὁ Κύριος, ὅτι πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ πά- 20 θους οὐκ ἂν ὑπὸ Ἰουδαίων τι πάθοι· διδάσκει δὲ διὰ παραβολὴν, ἡμέραν μὲν καιρὸν τὸν πρὸ τοῦ πάθους, τὸν δὲ τοῦ πάθους νύκτα· ἐκ τούτου δῆλον ὅτι κατὰ τὴν ἄνωθεν βούλησίν ἐστι τὸ μὴ παθεῖν ἢ παθεῖν αὐτὸν, ὥσπερ κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς παρουσίαν ἢ ἀπουσίαν, τὸ βλέπειν ἢ μὴ βλέπειν τοὺς ἀνθρώπους γίνεται· ὥστε μέχρι περ 25 ἂν ἡ θεία καὶ οὐράνιος βουλὴ κωλύῃ τὸ πάθος, ἀδύνατον αὐτῷ γενέσθαι, ἐπειδὰν δὲ εἴκῃ καὶ παραχωρῇ, τότε συμβήσεται.

Κυρίλλου. Ὕπνον γὰρ ὀνομάζει τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς τὴν ἀπὸ σώματος ἔξοδον, καὶ σφόδρα εἰκότως· θάνατον γὰρ οὐκ ἠξίωσεν εἰπεῖν ὁ κτίσας εἰς ἀφθαρσίαν τὰ πάντα κατὰ τὸ γεγραμ- 30 μένον, καὶ σωτηρίους ἀναδείξας τὰς γενέσεις τοῦ κόσμου. Ἔστι γὰρ καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος· ὕπνος γὰρ ὄντως παρὰ Θεῷ καὶ ἕτερον οὐδὲν ἢ ὁ πρόσκαιρος ἡμῶν τοῦ σώματος θάνατος· ψιλῷ καὶ μόνῳ καταργούμενος νεύματι τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, τουτέστι Χριστοῦ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἵνα μὴ ἀφιλόστοργοι φανῶμεν, 35

σπεύσωμεν ἐπὶ τὴν τοῦ φίλου ἡμῶν σωτηρίαν, ὑπερορῶντες τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐπιβουλῶν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Χαίρω, φησὶν, ὑμῶν ἕνεκεν· τὸ γὰρ μὴ εἶναί με ἐκεῖ συντελέσει πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὑμετέραν, ἐπείπερ εἰ μὲν παρήμην, ἀρρωστοῦντα ἐθεράπευον· μικρὸν δὲ ἦν 5 τοῦτο τὸ θαῦμα εἰς δυνάμεως ἐπίδειξιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ μὲν ἀπολελείμμην, ὁ δὲ θάνατος ἐπεγένετο, μέλλω δὲ αὐτὸν ἀπιὼν ἀνιστᾷν, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν βεβαιωθήσεσθε τὴν ἐμὴν, ὅταν ἴδητέ με καὶ τοῦτο δυνάμενον, τοὺς νεκροὺς ἤδη διεφθορότας ἀνιστᾷν. 10

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς πρὸς ζῶντα λέγει ὅτι ἄγωμεν, αὐτῷ γὰρ ἔζη ὡς Θεῷ.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Καλὸν μὲν ἦν πεισθέντα μεῖναι, καὶ ἐκκλῖναι τῶν ἐχθρῶν τὴν ἐπιβουλήν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο δέδοκται πάντως αὐτῷ ἀπελθεῖν, συναπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς· κρεῖττον γὰρ 15 ἀποθνήσκοντας κοινωνῆσαι τοῦ θανάτου ἢ τῆς οἰκείας σωτηρίας προνοουμένους ἀπολειφθῆναι τοῦ διδασκάλου.

Ὠριγένους. Ἀναγνοὺς ὁ Θωμᾶς τὰς περὶ τοῦ σωτῆρος προφητείας, εἰκὸς δὲ ὅτι καὶ ἠκηκόει λείπεσθαι οἰκονομίαν τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ ψυχὴν ἣν ἔμελλε ποιεῖν, καταβὰς εἰς τὸ 20 χωρίον αὐτῶν, ἵνα τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι κηρύξῃ, πορευθεὶς πρὸς αὐτὰ ἀπειθήσασί ποτε. ἀκούσας ὅτι "πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω "αὐτὸν," ᾤετο οὐκ ἄλλως ἂν ἐξυπνισθήσεσθαι καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεσθαι τὸν Λάζαρον, ἢ τοῦ Ἰησοῦ καταβάντος εἰς τὸ τῶν ψυχῶν χωρίον· τὸ δὲ καὶ τοῦ Σωτῆρος εἰπόντος, οὐδεὶς αἴρει τὴν 25 ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ, καὶ τὰ ὅμοια. Εἶτα ὡς γνήσιος τοῦ Σωτῆρος μαθητὴς, καὶ κρίνας αὐτῷ ἀκολουθεῖν ὅποι ποτ' ἂν ἀπίῃ, ἐβούλετο αὐτῷ καὶ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς χάριτι τοῦ Ἰησοῦ συναποθέσθαι τὸ σῶμα.

20 Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἔξεισι μὲν οὖν ἡ Μάρθα ἀκούσασα 30 τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν οὐκ ἀνακοινωσαμένη πρὸς τὴν ἀδελφήν φησι, διὰ τὸ βούλεσθαι κεκρύφθαι τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἀπὸ τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὡς ἂν ἐχθρῶν Χριστοῦ, καὶ διωκόντων αὐτὸν, ὀλιγοπιστίας δὲ ῥήματα φθέγγεται.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ζωὴν ἑαυτὸν εἶπεν ὁ Κύριος, οὗ 35

ζῷον· τὸ μὲν γὰρ ζῷον δεκτικόν ἐστι ζωῆς, ἡ δὲ ζωὴ παρεκτικὴ τοῦ ζῆν· ὡς ἡ σοφία καὶ ὁ σοφός· ὁ μὲν λαμβάνει, ἡ δὲ δίδωσι.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Δεικνὺς ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ χορηγὸς τῶν ἀγαθῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ δεῖ αἰτεῖν καὶ πῶς. "Ὁ πιστεύων εἰς "ἐμέ," ὁρᾷς πῶς αὐτῆς ἀνάγει τὸν νοῦν; οὐ γὰρ τοῦτο ἦν ζητού- 5 μενον τὸν Λάζαρον ἀναστῆσαι, ἀλλ' ἔδει καὶ ταύτην καὶ τοὺς παρόντας καὶ ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν μαθεῖν. εἰ γὰρ ἐκείνῃ πιστεύεις, φησὶ, μηδὲ περὶ ταύτης ἀμφίβαλλε· οὐ γὰρ ἄλλος ὁ ἐκείνην ἐργαζόμενος παρ' ἐμὲ, ἀλλ' ἐγὼ κἀκείνης τοῖς ἀνθρώποις αἴτιος, ὥστε ὁ κοινῇ πάντας ἀριστῶν. Οὐ γὰρ δήπου περὶ ἑνὸς 10 ἀνάστασιν ἄτονος εἶναι δύναμαι. Διὰ τοῦτο περὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσοφεῖ τῶν ῥημάτων. Εἰ δὲ ἡ ἀνάστασις αὐτός ἐστι καὶ ἡ ζωὴ, οὐ τόπῳ περικέκλεισται, ἀλλὰ πανταχοῦ παρὼν οἶδεν ἰᾶσθαι.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ὥστε οὐ χρὴ φρίττειν τοῦτον 15 τὸν θάνατον. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι οὔτε οὗτος τέθνηκεν, οὔτε ὑμεῖς τεθνήξεσθε, τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἔχουσαι. Ὁ γὰρ ζῶν μετὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεως οὐδεπώποτε ἀποθανεῖται, ἐπειδήπερ κἂν ἀποθνήσκειν δόξῃ, οὐ νεκρός ἐστιν, ἀλλὰ ζῶν διὰ τὴν ὑπόσχεσιν, μεθ' ἧς δέχεται τοῦ τῆς φύσεως ὅρου τὴν τελευτήν. 20 Καί τοι γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, οὐ φαίνεται ὅτι ἔλεγεν αὐτῇ ὁ Κύριος καλέσαι τὴν ἀδελφὴν, ἀλλὰ δηλονότι εἴρηται μὲν, ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς παρέλιπε, ἑνὸς ὢν τοῦ μόνα τὰ ἀναγκαῖα λέγειν.

Κυρίλλου. Τὴν τοῦ πράγματος ἀπαραίτητον χρείαν καὶ τὸ τῆς παρουσίας χρεωστούμενον, ἀντὶ φωνῆς δεξαμένη τοῦτό φησι. 25 Πῶς γὰρ οὐκ ἔδει παρόντος τοῦ Χριστοῦ, πρὸς αὐτὸν ἰέναι προθύμως τὴν Μαρίαν, ἐπείπερ ἅπαν οὐ μετρίως λελυπημένην;

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ μὴ οἰκονομία τοῦ Θεοῦ τοῦτο ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἐμέμνητο αὐτοῦ ὁ Εὐαγγελιστής· γέγονε δὲ ἵνα καὶ ἄκοντες παραγένωνται, καὶ μαρτυρήσωσι τῷ σημείῳ. 30

32 Ἀπολιναρίου. Περὶ τῆς Μάρθας οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῖς ποσὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὅτι ἀπήντησε μόνον, οὐδ' ὅτι ταχέως καὶ σπουδαίως προσέδραμεν· τῇ γὰρ Μαρίᾳ καὶ τοῦτο δέδωκεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἐπὶ τῆς Μάρθας προειρηκὼς ψιλῶς τὸ ὅτι ὑπήντησεν αὐτῷ· τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὸ ἀπαντῆσαι ὑποδεέστερον, ὡς φαίνεσθαι 35

διὰ πολλῶν τὴν Μαρίαν πλείονα τὴν ἀγάπην, τὴν περὶ τὸν Κύριον ἔχουσαν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Λυπηθεὶς ὁ Χριστὸς, καὶ ὁρῶν ἐν ἑαυτῷ κινηθεῖσαν τὴν λύπην, καὶ νεύουσαν τὴν σάρκα πρὸς δάκρυον, ἐπιπλήττει τῇ σαρκὶ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δυνάμει, ἥτις μὴ 5 ἐνεγκοῦσα τὸ τῆς ἑνωθείσης αὐτῷ θεότητος κίνημα τρέμει, καὶ τῆς λύπης περικρατεῖ· οὐδὲ γὰρ ἥρμοζεν ἐπὶ νεκρῷ δακρύειν τῷ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως εἰσάγοντι.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ἐρωτᾷ, "ποῦ τεθείκατε," οὐκ ἀγνοῶν· πῶς γὰρ ὁ πόρρωθεν εἰπὼν, ὅτι τετελεύτηκεν, ἀλλ' ὥστε 10 δοκεῖν τάξιν τινὰ τῷ πράγματι διδόναι, καὶ μὴ μετὰ ἐπιδείξεως τὸ θαῦμα ἐργάζεσθαι.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Ἐδάκρυσεν ὡς φιλοσοφίας ἄγαλμα ὁ Χριστὸς ἐπὶ Λαζάρου· μάλιστα μὲν κἂν τούτῳ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, κανόνας ἡμῖν καὶ ὅρους πηγνὺς, ἵνα μὴ ἐκβακχευώ- 15 μεθα ὑπὸ τῆς λύπης. Οἱ γοῦν θεασάμενοι εἶπον, "ἴδε πῶς ἐφί- "λει αὐτόν."

34 Ὠριγένους. Μακρὰν μὲν ὑπάρχων τοῦ μνημείου "ἐνεβριμή- "σατο τῷ πνεύματι·" ὅτε δὲ ἐγγὺς γίνεται τῷ νεκρῷ, οὐκέτι ἐμβριμᾶται τῷ πνεύματι, ἀλλὰ συνέχει ἐν ἑαυτῷ τὴν ἐμβρίμησιν, 20 38 διὸ λέγεται "ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον."

Κυρίλλου. Τὰ μεγάλα τῶν κατορθωμάτων ἀπιστεῖσθαι φιλεῖ, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον ἀκολουθεῖ. Τὸ μὴ λίαν ἑτοίμως θαυμάζεσθαι τοῦτό μοι δοκῶ ὑπομεῖναι τὴν ἀγαθὴν Μάρθαν, παραιτεῖται γὰρ αὐτῇ τὸ εἰς πίστιν ἀσφαλὲς, ἡ τοῦ πράγματος ὑπερβολὴ, καὶ τὸ 25 ξένον τῆς ἐλπίδος τοῦ καθήκοντος ἐξίστησι λογισμοῦ, καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν εἰ τὴν πίστιν ὁμολογήσασα, πάλιν ὀλιγοπιστίᾳ χειμάζεται τῇ τοῦ θαύματος ὑπερβολῇ.

40 Ἀμμωνίου. Ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν φαίνεται ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα, διὰ τὸ ἀσθένες τῶν ἀκροατῶν. τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν, φησὶ, διὰ 30 τὸ ἀκενόδοξον οὐκ εἶπεν, ὄψει τὴν δόξαν μου, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πατρός. Ἴσος ὢν τῷ Πατρὶ, εὐχαριστεῖ αὐτῷ, ἵνα ἡμεῖς τῷ ὑπὲρ ἑαυτοὺς εὐχαριστῶμεν· τοῦτο ἐπὶ φίλων λέγεται ὁμοτίμων.

Ὡς πόρρωθεν οὖσαν τὴν ψυχὴν, διὰ κραυγῆς καλεῖ, οὐ μὴν ὡς οὖσαν ἐν τῷ μνήματι, ὡς Ἑλλήνων μυθεύουσι παῖδες· ἡ κραυγὴ 35

τοῦ Κυρίου τύπος ἦν τῆς μεγάλης σάλπιγγος τῆς μελλούσης ἠχῆσαι ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει. θεοπρεπὲς καὶ βασιλικὸν τὸ κέλευσμα.

Βασιλείου Καισαρείας. Θαῦμα ἐν θαύματι, κειρίαις δεδεμένος τοὺς πόδας, καὶ μὴ κωλύεσθαι πρὸς τὴν κίνησιν. Μεῖζον 5 γὰρ ἦν τὸ ἐνισχύον τοῦ ἐμποδίζοντος. Πῶς οὖν ὁ ταῦτα ἐνεργεῖν μέλλων, δακρύων ἄξιον τὸ συμβὰν ἔκρινεν; ἢ δηλονότι πανταχόθεν ἡμῶν τὸ ἀσθενὲς ὑπερείδων μέτροις τισὶ καὶ ὅροις τὰ ἀναγκαῖα περιέλαβε πάθη· τὸ μὲν ἀσυμπαθὲς ὡς θηριῶδες ἐκκλίνων. τὸ δὲ φιλόλυπον καὶ πολύθρηνον ὡς ἀγεννὲς παραιτούμενος. διόπερ ἐπι- 10 δακρύσας τῷ φίλῳ, αὐτός τε τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἐπεδείξατο, καὶ ἡμᾶς τῶν ἐφ' ἑκάτερα ὑπερβολῶν ἠλευθέρωσε, μήτε καταμαλακίζεσθαι πρὸς τὰ πάθη, μήτε ἀναισθήτως ἔχειν τῶν λυπηρῶν ἐπιτρέπων.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὕτω καὶ ἡ καθολικὴ μέλλει γενέ- 15 σθαι ἀνάστασις, "ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ." Ὅμοιον σημεῖον σχεδὸν τῆς ἀναστάσεως τὸ δεδεμένων τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐξελθεῖν περιπατοῦντα. Διὰ τοῦ λύειν ἐμαρτύρουν, ὅτι οὐκ ἦν φάντασμα, ἀλλ' ὁ Λάζαρος ἦν. Ὡς ἀνόσιόν τι τετολμηκότα διέβαλλον, ὡς τὸν τεθαμμένον ἀνασκάψαι 20 ἐπιτάξαντα· μετὰ τοσαύτας ἀποδείξεις, ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ἔλεγον, ἀγνοοῦντες ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ὁ τῶν σημείων δημιουργός.

Ἐὰν, φησὶν, οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν ποιήσωσιν αὐτὸν βασιλέα, ἐπέρχονται ἡμῖν ὡς τυραννήσασιν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ γυμνοῦσιν 25 ἡμᾶς πάντων.

49 Τί σημᾶναι βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, "ἀρχιερεὺς "τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου;" ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων τοῦτο διέφθαρτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις· οὐκέτι γὰρ τὸν χρόνον ἅπαντα τῆς ζωῆς, ἱεράτευον κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἐνιαυτὸν κατ' ἐνιαυτὸν, ἐξ οὗ 30 γεγόνασιν ὠνηταὶ αἱ ἀρχαί· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔτι παρῆν τὸ Πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ τὰς χεῖρας ἦραν κατὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τηνικαῦτα αὐτοὺς ἐγκατέλιπε, καὶ μετῆλθεν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους· ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι ἐν τάξει βουλῆς προσετίθεσαν λέγοντες, "τί ποι-

"οὔμεν;" τοῦτο ὁ Καϊάφας ἀναισχύντως καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ μετὰ ἰταμότητος ἀνεβόησε λέγων, "ὅτι ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδὲν, "οὐδὲ λογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, "καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔνθος ἀπόληται." Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· ὑμεῖς ἔτι καθῆσθε, ἔτι ὀκνηρότερον τῷ πράγματι κέχρησθε, καὶ 5 οὐκ ἴστε ἑνὸς ἀνδρὸς σωτηρίας ὑπὲρ τοῦ κόσμου καταφρονῆσαι. Χρὴ οὖν σκοπῆσαι, πόση τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἡ δύναμις. Ἀπὸ γὰρ διανοίας πονηρᾶς ῥήματα παρεσκεύασε προελθεῖν, προφητείας γέμοντα θαυμαστῆς. κατὰ μὲν γὰρ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἐναντίως ἐξέβη. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέθανε, διὰ τοῦτο τῆς μελ- 10 λούσης κολάσεως ἀπηλλάγησαν πολλοί. "Τοῦτο δὲ," φησὶν, ὁ Εὐαγγελιστὴς "οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ εἶπεν, ἀλλ' ἀρχιερεὺς ὢν τοῦ "ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσε, ὅτι ἔμελλεν ὁ Ἰησοῦς ἀποθνήσκειν "ὑπὲρ τοῦ ἔθνους·" οὕτως ἦν τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἡ δύναμις πολλή. Ἐπειδὴ γὰρ ὅλως ἠξίωτο τῆς ἱερωσύνης, καί τοι ἀνάξιος 15 ὢν τοῦ πράγματος, προεφήτευσεν; οὐκ εἰδὼς ἃ ἔλεγε· καὶ τῷ στόματι μὲν ἡ χάρις ἐκέχρητο, τῆς δὲ μιαρᾶς καρδίας οὐχ ἥψατο· πολλοὶ γοῦν καὶ ἄλλοι τὰ μέλλοντα εἶπον, ἀνάξιοι ὄντες· ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Φαραὼ, ὁ Βαλαὰμ, καὶ πάντων ἡ αἰτία δήλη· "καὶ οὐχ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους" φησὶ "μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τέκνα 20 "τοῦ Θεοῦ τὰ διεκορπισμένα συναγάγῃ εἰς ἕν." τέκνα δὲ Θεοῦ τὰ ἔθνη καλεῖ ἀπὸ τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, "καὶ ἄλλα πρόβατα, ἔχω," καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ μέλλοντος αὐτὰ καλῶν.

53 Τὸ δὲ "ἵνα συναγάγῃ εἰς ἓν" δηλοῖ, ὅπως τοὺς ἐγγὺς καὶ 25 τοὺς μακρὰν ἓν σῶμα ποιήσῃ, ἵνα ὁ ἐν Ῥώμῃ καθήμενος τὸν Ἰνδὸν μέλος εἶναι ἑαυτοῦ πιστεύσῃ, καὶ πάντων κεφαλὴν ὁμολογῇ τὸν Χριστὸν. Τὸ δὲ "ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας συνε- "βουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα αὐτὸν ἀποκτείνωσι," δηλοῖ ὅτι τότε τελείως ἐκύρωσαν τὴν γνώμην, καὶ ὡς ἔργῳ τῷ πράγματι 30 κέχρηνται· τὸ γὰρ θέλειν αὐτοὺς καὶ πρὸ τούτου ἀποκτεῖναι αὐτὸν βουλαὶ καὶ ζητήσεις ὑπῆρχον· "ἐζήτουν γὰρ αὐτὸν," φησὶν, "ἀποκτεῖναι," καὶ αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἐλέγχων ἔλεγε, "ζητεῖτέ με "ἀποκτεῖναι·" ἀναχωρεῖ δὲ καὶ νῦν αὐτὸς ἐκεῖθεν, ἀνθρωπίνως

πάλιν ἑαυτὸν διασώζων, δι' ἣν πολλάκις εἶπον αἰτίαν. Θαυμάσαι δὲ αὐτῶν ἔστι τὴν ἄνοιαν, ὅτι μιαιφόνον προαίρεσιν ἔχοντες καὶ ἀνδροφόνον διάνοιαν, ἑαυτοὺς ἁγνίζειν ἐβούλοντο, καθώς φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, " ὅτι αὐτοὶ δὲ ἀνέβησαν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πρὸ " τοῦ Πάσχα, ἵνα ἁγνίσωσιν ἑαυτοὺς," καὶ ὅτι ἔλεγον, " τί ὑμῖν 5 *" δοκεῖ, ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ εἰς τὴν ἑορτήν." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ἐνταῦθα αὐτὸν ἐμπεσεῖν δεῖ, τοῦ καιροῦ καλοῦντος αὐτόν· οὕτως ὑπῆρχον ἀσεβεῖς· ὅτε γὰρ πλείονος ἔδει τῆς εὐλαβείας, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις κακοῖς εἰλημμένους, ἀφιέναι διὰ τὴν ἑορτὴν, τότε τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα θηρεῦσαι ἐπιχειροῦσι. " δεδώκεισαν δὲ,* 10 *" φησὶν, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐντολὰς, ἵνα ἐάν τις γνῷ " ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν."*

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.

1 Ὁ *οὖν Ἰησοῦς πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα ἦλθεν* 15 *εἰς Βηθανίαν, ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκὼς, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν.*

Τὸ *τῆς εἰλικρινοῦς οὖν ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου σημεῖον δεῖξαι βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, " ὁ δὲ Λάζαρος εἷς ἦν " τῶν ἀνακειμένων σὺν αὐτῷ," δηλῶν ὅτι μετὰ πολλὰς τοῦ ἀνα-* 20 *στῆναι αὐτὸν ἔτι ἔζη· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι " ἡ Μάρθα διηκόνει," ἐσήμανεν, ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς ἡ ἑστίασις ἦν. Οὐ ποιεῖται δὲ κοινὴν τὴν ὑπηρεσίαν ἡ Μαρία ἡ ἀδελφὴ Λαζάρου, ἀλλ' εἰς τὸν Χριστὸν μόνον περιΐστησι τὴν τιμήν· ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ πρόσεισιν, ἀλλὰ ὡς Θεῷ· τὸ γὰρ μῦρον διὰ τοῦτο ἐξέχεεν, καὶ* 25 *ταῖς θριξὶ τῆς κεφαλῆς ἐξέμαξεν, ὡς οὐκ ἔχουσα περὶ αὐτοῦ τοιαύτην ὑπόληψιν, οἵαν οἱ πολλοὶ, ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὡς δεσπότου καὶ Κυρίου. Ὁ δὲ Ἰούδας προσχήματι μὲν εὐλαβείας δῆθεν ἐπετίμα τῷ γεγονότι, λέγων, " διὰ τί οὐκ ἐπράθη " τοῦτο τριακοσίων δηναρίων, καὶ ἐδόθη πτωχοῖς;" οὐκ ἀπὸ γνώ-* 30 *μης δὲ τοιαύτης. πῶς δὲ ἄλλος Εὐαγγελιστὴς λέγει, ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ τοῦτο εἶπον; ὅτι καὶ πάντες μὲν, κἀκεῖνος δὲ, ἀλλ' οἱ*

λοιποὶ οὐ τοιαύτῃ προαιρέσει· οὐκ ἤλεγξε δὲ αὐτὸν εὐθέως τότε ὁ Χριστὸς, οὐδὲ εἶπεν αὐτῷ τοῦτο, ὅπερ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν οἰκείαν κλοπὴν ἐπετίμα τῇ γυναικὶ, ὅτι τῇ πολλῇ μακροθυμίᾳ ἐντρέψαι αὐτὸν οὐκ ἐβούλετο. Τί δήποτε δὲ κλέπτῃ ὄντι τὸ γλωσσόκομον ἐνεχείρισεν τῶν πτωχῶν, καὶ οἰκονομεῖν ἐποίησε 5 φιλάργυρον ὄντα; ἵνα πᾶσαν αὐτοῦ ἐκκόψῃ πρόφασιν. Οὐ γὰρ εἶχεν εἰπεῖν, ὅτι διὰ χρημάτων ἔρωτα[d] προὔδωκε· καὶ γὰρ ἱκανὴν μὲν εἶχεν ἐκ τοῦ γλωσσοκόμου τῆς ἐπιθυμίας παραμυθίαν, ἀλλὰ διὰ πονηρίαν πολλὴν, ἣν καὶ ἐβούλετο κατέχειν ὁ Χριστὸς, πολλῇ συγκαταβάσει πρὸς αὐτὸν κεχρημένος. Μέμνηται δὲ καὶ 10 ἐνταφιασμοῦ λέγων, "εἰς γὰρ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου "τοῦτο ἐποίησε, καὶ ἐν τούτῳ τὸν προδότην ἐντρέψαι βουλόμενος πρὸς τὸ διορθωθῆναι αὐτόν. ἱκανὸν δὲ ἦν καὶ τὸ ἐπαγόμενον εἰς 8 οἶκτον αὐτὸν ἐμβαλεῖν. Φησὶ γὰρ, "ὅτι τοὺς πτωχοὺς μὲν "πάντοτε ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν, ἐμὲ δὲ οὐ πάντοτε ἔχετε·" ὡσανεὶ 15 ἔλεγεν, ἐμπαθής εἰμι καὶ φορτικὸς, ἀλλὰ ἀνάμεινον μικρὸν, καὶ ἀπελεύσομαι. Τοῦτο γὰρ κατεσκεύαζεν ἐν τῷ λέγειν, "ἐμὲ δὲ "οὐ πάντοτε ἔχετε."

Γένος τοῦ Θεοῦ πάντες ἄνθρωποι, καὶ τέκνα χρηματίζομεν, καθὸ πάντων ἐστὶ Πατὴρ, τρόπῳ δημιουργικῷ γεννήσας· πρὸς 20 τούτοις δὲ ἔτι καὶ κατ' ἐκεῖνον τὸν λόγον, καθ' ὃν τετιμήμεθα γεγονότες ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, καὶ ἄρχειν λαχόντες τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῆς θείας ὁμολογίας ἠξιωμένοι, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ διαίτης τε καὶ τρυφῆς ἀπολαύοντες, ἀλλ' ἐσκόρπισεν ὁ Σατανᾶς ἐν ταὐτῷ μεῖναι καὶ συγχωρήσας καὶ ἀπο- 25 συλήσας πολυτρόπως τῆς εἰς Θεὸν προσεδρείας τὸν ἄνθρωπον. Συνήγαγε δὲ πάλιν καὶ συνεκόμισε πάντας διὰ τῆς πίστεως ὁ Χριστὸς εἰς μίαν αὐλὴν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα παρεσκεύασεν.

Ὠριγένους. Οὐκ εἴ τις προφητεύει, προφήτης, ἀλλ' εἴ τις 30 προφήτης, προφητεύει. Βαλαὰμ γὰρ μάντις ὢν προφητεύει. Οὐ γὰρ εἴ τις ἰατρικόν τι ἐποίησεν, ἤδη καὶ ἰατρὸς, ἢ καὶ οἰκοδομικὸν ποιήσας, ἤδη καὶ οἰκοδόμος.

[d] ἐρώτητα Cod.

ἈΜΜΩΝΊΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΈΡΟΥ. *Εἰς κατάκριμα τῶν Ἰουδαίων ἀναχωρεῖ, οὐ δειλιῶν, καὶ ἡμᾶς διδάσκων ἐν ἀκμῇ τῆς ὀργῆς μὴ ἐπιρρίπτειν ἑαυτοὺς κινδύνοις.*

ἨΩΡΙΓΈΝΟΥΣ. *Βουλομένου τοῦ λόγου ἐπιστρέφειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀλογώτερον ἐπιπηδᾷν τοῖς κινδύνοις, μηδ' ἂν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὦσιν, ἀλλὰ καταλαμβανομένους μὲν ἵστασθαι, μέλλοντας δὲ ἀναδύσεσθαι διὰ τὸ τῆς ἐκβάσεως ἄδηλον. πρὸς δὲ ἀναγωγὴν ῥητέον ὅτι Ἰησοῦς πάλαι μὲν παρρησίᾳ τοῖς Ἰουδαίοις περιεπάτει, διὰ τῶν προφητῶν, νῦν δὲ οὐκέτι· οὐ γάρ ἐστιν ἐν αὐτοῖς λόγος Θεοῦ· ἀλλ' ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῶν εἰς τὴν ἔρημον, περὶ ἧς λέγεται, ὅτι "πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν "ἄνδρα·" ἐγγὺς Ἐφραίμ, ἥτις ἑρμηνεύεται καρποφορία, ἀδελφὸς ὢν Μανασσῆ πρεσβυτέρου, τοῦ ἀπὸ λήθης. Μετὰ γὰρ τὸν ἀπὸ λήθης λαὸν, γεγένηται ἡ ἐξ ἐθνῶν καρποφορία.*

ἈΜΜΩΝΊΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΈΡΟΥ. *Οἱ ἡμαρτηκότες ἑκούσια ἢ ἀκούσια πταίσματα οὐκ ἐποίουν τὸ Πάσχα, εἰ μὴ ἡγνίσθησαν τὸν συνήθη ἁγνισμόν. Οὐ φανεὶς εὐθὺς ἐπέφανεν, ἀλλ' ἐπέζησεν, ἐσθίων καὶ πίνων, καὶ τὰ συνήθη πράττων, ὅπερ ὡς ἀποθαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπε.*

ΘΕΟΔΏΡΟΥ ἩΡΑΚΛΕΊΑΣ. *Τοῦ δὲ οἴκου πληρωθέντος τῆς ἐκ τοῦ μύρου εὐωδίας, συμβολικῶς ἐπεδείκνυτο ἐκεῖνος, ὅπερ πνευματικῶς οὐκ εἰς μακρὸν ἀποτελεσθῆναι ἤμελλεν· εὐθὺς γὰρ μετὰ τὸ πάθος τῆς Χριστοῦ, εὐωδίας ἡ σύμπασα κτίσις, ὥσπερ μέγας οἶκος, ἐπληρώθη μύρου· τῷ τοίνυν αἰσθητῷ τὸν νοητὸν ἐκείνη προσεμήνυε· τοῦ γὰρ σώματος αὐτοῦ ἀλαβάστρου δίκην ἐκκεντηθέντος, ἡ τῆς γνώσεως εὐωδία τὸν ὅλον ἐπλήρωσε κόσμον.*

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας.

ἈΜΜΩΝΊΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΈΡΟΥ. *Μέμφεται Ἰούδας ὅτι μύρον προσήνεγκε καὶ οὐκ ἀργύριον, ἀγνοῶν τὸ ὄντως καλόν· δεῖ γὰρ τὴν εἰς τὸν Θεὸν τιμὴν καὶ δωροφορίαν προτιμοτέραν εἶναι τῶν πτωχῶν. Ἱερόσυλος ἦν ὁ Ἰούδας, τὰ τῷ Θεῷ ἀνατιθέμενα χρήματα κλέπτων.*

Εἰπὼν, "ἄφες," τὴν τοῦ Ἰούδα ὑπόκρισιν ἐλέγχει, τὰ ἄξια ἐπαίνου μεμφομένου· ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ μύρου δαπάνη οὐ διὰ τρυφὴν

ἐγένετο, ἀλλὰ διὰ χρείαν μυστικὴν, ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῆς Μαρίας, εἰ καὶ ἠγνόει τοῦ μυστηρίου τὴν οἰκονομίαν. Δι' ὧν δὲ εἶπεν ἐνταφιασμὸν, καταισχύνει τὸν Ἰούδαν, ὅτι δι' αἰσχροκερδίαν ἔμελλε προδοῦναι τὸν διδάσκαλον.

Ἀπολιναρίου. Τὸν οἶκτον τῶν πενήτων πρόσχημα τῆς ἑαυτοῦ πλεονεξίας ποιούμενος. Οὐχ ὡς πιστότερος δὲ τῶν ἄλλων τὴν 5 διακονίαν ταύτην ἀνεδέδεκτο, ἀλλ' ὡς ἐλάττων. Τὸ γὰρ περὶ χρήματα διακονικὸν ἔλαττον τῆς ἐν λόγῳ διακονίας, ὡς καὶ οἱ δώδεκα ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ἐδήλωσαν.

9 Δεῖξαι δὲ βουλόμενος ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ ἐρχόμενον τῶν Ἰουδαίων πλῆθος ὑγιαίνων, φησὶν, "ἔγνω ὄχλος πολὺς ἐκ τῶν Ἰου- 10 "δαίων ὅτι ἐκεῖ ἐστι, καὶ ἦλθον οὐ διὰ τὸν Ἰησοῦν μόνον, ἀλλ' "ἵνα καὶ τὸν Λάζαρον ἴδωσιν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν." Διὸ καὶ τὸ θαῦμα θεασάμενοι ἐπίστευσαν πολλοί· τῶν δὲ Φαρισαίων τοσοῦτος ἦν φονικὸς ὁ τρόπος, ὅτι οὐ μόνον τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον ἐβουλεύσαντο ἀποκτεῖναι· οὕτως ἔγκλημα καὶ τὸ 15 καλῶς παθεῖν παρ' αὐτοῖς ἦν· ἔδακνε δὲ αὐτοὺς ἐκ περισσοῦ, ὅτι τῆς ἑορτῆς ἑστώσης πάντες ἐπὶ τὴν Βηθανίαν ἔτρεχον· αὐτὸς δὲ κατασβέσας τὸν θυμὸν αὐτῶν τῇ εἰς τὴν ἔρημον ἀναχωρήσει, πάλιν εἰσέρχεται μετὰ παρρησίας. Διὸ καὶ "ὄχλος πολὺς ὁ "ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτὴν ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται εἰς Ἱεροσόλυμα, 20 "ἔλαβον τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ·" τοῦτο δὲ ἐποίουν, δεικνύντες ὅτι μείζονα λοιπὸν ἢ περὶ προφήτου δόξαν εἶχον περὶ αὐτοῦ· ὅθεν καὶ ἔλεγον, "ὡσαννὰ, εὐλογημένος "ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ," ὅπερ ἦν πιστευόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλ' ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς 25 ἀποσταλεὶς ἦλθε. Σημαίνει δὲ τὸ "ὡσαννὰ," σῶσον δή.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τοῦ ὄνου.

Πῶς οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ὅτι καὶ ἔπεμψε καὶ εἶπε, "λύ- "σατε τὸν πῶλον καὶ τὸν ὄνον·" οὗτος δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ' ὅτι ὀνά- 30 ριον εὑρὼν ἐκάθισεν; ἐπειδὴ ἀμφότερα γενέσθαι εἰκὸς ἦν, καὶ μετὰ τὸ λυθῆναι τὸν ὄνον ὑπὸ τῶν μαθητῶν εὑρόντα αὐτὸν ἐπικαθίσαι. Ἐποίει δὲ τοῦτο, προφητείαν τὴν μὲν τυπῶν, τὴν δὲ πληρῶν· καὶ τὸ

αὐτὸ τῆς μὲν ἐγένετο ἀρχῆς, τῆς δὲ τέλος, τὴν μὲν τὸ "χαῖρε, "ὅτι ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται," προφητείαν πληροῦντος ἦν. Τὸ δὲ ὄνον καθίσαι μέλλον πρᾶγμα προανατυποῦντος, ὅτι τὸ ἀκάθαρτον τῶν ἐθνῶν γένος ἔμελλεν ὑποχείριον ἔχειν.

15 Τί δέ ἐστι, "μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών;" ἐπειδὴ πάντες αὐτῶν 5 οἱ βασιλεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἄδικοί τινες ἦσαν καὶ πλεονέκται, καὶ τὸ πλῆθος διαστρέφοντες, καὶ τοῖς ἐχθροῖς παραδιδόντες, θάρρει, φησὶν, οὗτος οὐ τοιοῦτος, ἀλλὰ πρᾷος καὶ ἐπιεικής· καὶ δείκνυται ἀπὸ τοῦ ὄνου. Οὐ γὰρ στρατόπεδον ἐπισυρόμενον εἰσῆλθεν, ἀλλ' ὄνῳ ἐποχούμενος· οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ ὁ πάνσοφος Εὐαγγελιστὴς τὴν 10 προτέραν ἄγνοιαν τῶν Ἀποστόλων ἐκπομπεῦσαι· "ταῦτα γὰρ," φησὶν, "οὐκ ἔγνωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τὸ πρότερον, ἀλλ' ὅτε Ἰησοῦς "ἐδοξάσθη, τότε ἐμνήσθησαν, ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμ-"μένα." ὅτι μὲν γὰρ ἐγέγραπτο ᾔδεσαν, ὅτι δὲ ἐπ' αὐτῷ ἐγέγραπτο, οὐκ ᾔδεισαν· καὶ γὰρ ἂν ἐσκανδάλισεν αὐτούς, εἴγε 15 βασιλεὺς ὢν τοιαῦτα μέλλει πάσχειν· τὸ δὲ "ἐμαρτύρει ὁ ὄχλος "ὅτε ἀνέστησε τὸν Λάζαρον ἐκ νεκρῶν," καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐ τοσοῦτοι ἐξαίφνης μετέθεντο, εἰ μὴ ἐπίστευσαν τῷ σημείῳ.

19 Χρὴ δὲ γιγνώσκειν ὅτι οἱ εἰπόντες Φαρισαῖοι πρὸς ἑαυτοὺς, "θεω-"ρεῖτε ὅτι οὐκ ὠφελεῖτε οὐδὲν, ἴδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ὑπάγει" 20 τῶν πιστευόντων μὲν ἦσαν, οὐ τολμώντων δὲ παρρησιάσασθαι· ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως δὲ κατεῖχον τοὺς λοιποὺς, ὡς ἀνόνητον ἐπιχειροῦντας. κόσμον δὲ ἐνταῦθα τὸν ὄχλον φησὶν, οἶδε γὰρ ἡ γραφὴ κόσμον καὶ τὴν κτίσιν καλεῖν, ὡς ὅταν λέγει "ὁ ἐκφέρων κατὰ "ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ," καὶ πάλιν τοὺς ἐν πονηρίᾳ ζῶντας, 25 ὡς ὅταν λέγει, "ὁ κόσμος ὑμᾶς οὐ μισεῖ, ἐμὲ δὲ μισεῖ."

Σευήρου Ἀντιοχείας. Ὁ φοῖνιξ οὐράνιος ἐδείκνυ τὸν εὐφημούμενον καὶ ὑψόθεν[e] ἥκοντα· μόνος γὰρ τῶν ἄλλων δένδρων ἀνατείνεται μὲν πρὸς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, καὶ ἐν ὕψει κομᾷ, θαλλοὺς φέρων ἐπὶ τῆς κόμης λευκοὺς, ἐν δὲ τῷ στελέχει καὶ τοῖς μέσοις 30 μέχρι τῆς κορυφῆς τραχύς ἐστι καὶ ἀνάντης καὶ δυσανόδευτος, καὶ τοὺς ἐπὶ τῶν κλάδων σκόλοπας προβαλλόμενος. οὕτω καὶ ὁ πρὸς τὴν Χριστοῦ γνῶσιν ἐλαύνων, τραχεῖαν εὑρήσει καὶ ἀνάντη[f] διὰ τῶν πόη[g] ὁδεύων τῆς ἀρετῆς. πρὸς δὲ τὸ ὕψος αὐτῆς ἀφικόμενος ὡς ἀνθρώποις ἐφικτὸν, ἐντεύξεται τῷ λαμπροτάτῳ τῆς 35

[e] ὑψόθην Cod. [f] κἂν ἄντη Cod. [g] Fors. leg. πόνων.

θεολογίας φωτὶ, καὶ τῇ ἀποκαλύψει τῶν ἀπορρήτων, καθάπερ τοῖς τοῦ φοίνικος λευκοτάτοις θαλλοῖς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς νενικηκότι τὸν θάνατον ὑπήντησαν αὐτῷ μετὰ βαΐων. Ἡ Δαβὶδ προφητεία διὰ τούτου πληροῦται. Τύπος ἐστὶ τοῦ νόμου τὰ ἔθνη, οὓς ὁ Κύριος ὄντας 5 ἀκαθάρτους πεποίηκεν ὑποχειρίους· τύπος δέ ἐστι ὁ πῶλος τῶν ἐθνῶν, ὃν ὁ Κύριος καθίσας ἀνάγει εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἧς τύπος ἡ ἐπίγειος· πῶλον δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ἐπειδὴ ἀγύμναστοι ἦσαν τῆς κατ' εὐσέβειαν πίστεως.

Ἀπολιναρίου. Αὐτόθεν μὲν ἔχει τὸ μέτριον καὶ εὐτελὲς ἡ ἐπὶ 10 τοῦ ὀναρίου καθέδρα, κεκρυμμένον δὲ ἐν αὐτῷ τὸ σύμβολον τοῦ μήπω καθαροῦ τότε λαοῦ, τοῦ μέλλοντος δέξασθαι τὴν ἐπίβασιν τοῦ Κυρίου· ὄνος γὰρ οὐ καθαρὸν κατὰ τὸν νόμον. ἐβόα δὲ ὁ προφήτης Ζαχαρίας, τῇ μὲν Σιὼν εὐαγγελιζόμενος τὸν βασιλέα πάντων ἀπαλλάττοντα φόβων καὶ λυτρούμενον αὐτὴν ἐχθρῶν δυν- 15 αστῶν, τῷ δὲ συμβόλῳ δεικνὺς τῶν ἐθνῶν ἡγούμενον, καὶ νέῳ λαῷ χρησόμενον, ὅτι καὶ πῶλος ἐφ' ᾧ καθεζόμενος εἴσεισιν.

Ἀναγκαίως ἄρα τῇ τάξει τελευταῖον τὸ κατὰ τὸν Λάζαρον ὁ Κύριος ἐθαυματούργησεν, ἵνα ἐπὶ προσφάτῳ τούτῳ γεγονοτι τιμηθείη μὲν ἐπιφανέστερον ὑπὸ τοῦ πλήθους· τῆς δὲ τιμῆς ἕνεκεν 20 ὑπεραλγήσαντες οἱ Φαρισαῖοι ἐβουλεύσαιντο κατ' αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐπιτελεσθείη τὸ πάθος, ὅπερ καὶ γίνεται.

Ὁρῶσιν ὅτι μάτην ἀντιλέγουσι πρὸς τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν, μάτην ἀφορίζουσι τοὺς πιστεύοντας, μάτην ἀποτρέπουσι τοὺς λοιποὺς, τὰ μὲν διαλεγόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἀπειλοῦντες· πάντα 25 οὖν ἀνωφελῆ φασιν εἶναι, εἰ μὴ πρὸς ἀναίρεσιν αὐτοῦ τράποιντο.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων.

20 Τίνες ἦσαν "οἱ Ἕλληνες οἱ ἀναβάντες, ἵνα προσκυνήσωσιν ἐν "τῇ ἑορτῇ," οἵτινες προσῆλθον τῷ Φιλίππῳ; οἱ ἐγγὺς ὄντες λοι- 30 πὸν τοῦ προσήλυτοι γενέσθαι, τουτέστι τῷ Ἰουδαϊσμῷ προσελθεῖν· τῆς φήμης οὖν διαδοθείσης λέγουσι τῷ Φιλίππῳ, "θέλομεν τὸν "Ἰησοῦν ἰδεῖν·" ὁ δὲ Φίλιππος παραχωρεῖ τῷ Ἀνδρέᾳ, ἅτε πρὸ αὐτοῦ ὄντι, καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτῷ κοινοῦται, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἁπλῶς αὐθεντεῖ· ἤκουσε γὰρ ὅτι "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθετε, καὶ εἰς 35

"πόλιν," καὶ τὰ ἑξῆς, πᾶσαν ἐκκόπτων πρόφασιν ἀγνωμοσύνης, ἀναφέρει τῷ διδασκάλῳ· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτοῖς, "ἐλήλυθεν ἡ ὥρα "ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου." Τί ἐστιν, "ἦλθεν ἡ ὥρα;" ἐπειδὴ ἔλεγεν, "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε," πᾶσαν ἐκκόπτων πρόφασιν ἀγνωμοσύνης Ἰουδαίοις· ἐπέμενον δὲ οὗτοι ἀπειθοῦντες, 5 ἐκεῖνοι δὲ, τουτέστι τὰ ἔθνη, ἐβούλοντο προσελθεῖν· καιρὸς οὖν, φησὶν, ἐπὶ τὸ πάθος προσελθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· ἵνα δὲ μὴ θορυβηθῶσιν, ἐννοοῦντες ὅτι ὅτε καὶ Ἕλληνες προσῆλθον, τότε ἀνῃρέθη, λέγει, "ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν ἐπὶ τὴν "γῆν ἀποθάνῃ," καὶ τὰ ἑξῆς. Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, 10 ὅτι αὐτὸ μὲν γὰρ τοῦτο αὐτοὺς ποιήσει προσελθεῖν, καὶ αὐξήσει τὸ κήρυγμα τὸ ἐμόν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς σπέρμασι τοῦτο γίνεται, καὶ ὅταν ἀποθάνῃ, πολὺν φέρει καρπὸν, πολλῷ μᾶλλον ἐμοί.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Καὶ μὴ χρώμενοι τῷ νόμῳ, ἀνέπεσαν προσκυνήσοντες εἰς τὸν νόμον, ὡς εἰς σεπτὸν τόπον διὰ τὰ 15 γενόμενα θαύματα περὶ Ἰουδαίων. Δόξαν καλεῖ τὴν ἀνάστασιν, μεθ' ἣν ὡς Υἱὸς Θεοῦ ἐδοξάσθη.

Καιρὸς τοῦ μεταβῆναι τοὺς μαθητὰς τὰ ἔθνη, εἰ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐποίησαν τοῦτο, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Καιρὸς λοιπόν ἐστιν ἐπὶ τὸ πάθος 20 ἐλθεῖν, πάντων πεπληρωμένων· εἰ γὰρ μέλλοιμεν τούτοις μὲν ἀπειθοῦσι προσεδρεύειν, ἐκείνους δὲ καὶ βουλομένους μὴ προσίεσθαι, ἀνάξια τῆς ἡμετέρας ἔσται ταῦτα κηδεμονίας. Ἐπειδὴ οὖν ἔμελλεν ἀφήσειν τοὺς μαθητὰς ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἰέναι μετὰ τὸν σταυρὸν, ὁρᾷ δὲ αὐτοὺς προπηδῶντας, φησὶ, καιρὸς ἐπὶ τὸν 25 σταυρὸν ἐλθεῖν. Οὐ πρότερον γὰρ αὐτοὺς εἴασεν, ἵνα ᾖ εἰς μαρτύριον αὐτοῖς. ἕως γὰρ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν διεκρούσαντο, ἕως αὐτὸν ἐσταύρωσαν, οὐκ εἶπε, "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ "ἔθνη," ἀλλ' "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε," καὶ, "οὐκ ἀπεστάλην, "εἰ μὴ εἰς τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ," καὶ, "οὐκ ἔστι λαβεῖν 30 "τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις." ἐπειδὴ δὲ ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ οὕτως ἐμίσησαν, ὡς ἀνελεῖν, περιττὸν ἦν προσεδρεύειν, διακρουομένων ἐκείνων, καὶ παραιτήσαντο λέγον- "τες, οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα," τότε δὴ λοιπὸν αὐτοὺς ἀφῆκεν. Αὕτη ἡ διάλεκτος γέγονε τῇ δευτέρᾳ καὶ τῇ 35

τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος, ὡς ἄλλοι λέγουσιν Εὐαγγελισταὶ, καὶ τῇ τετράδι ὁ Ἰούδας συνέθετο τοῖς Ἰουδαίοις παραδοῦναι αὐτοῖς τὸν Κύριον.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Μὴ θορυβεῖσθε ἐὰν ἀποθάνω· τότε γὰρ μᾶλλον αὔξει τὸ κήρυγμα, καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύουσι· καὶ 5 μὴ ἀπιστεῖτε, καὶ γὰρ ἐν τῷ σίτῳ τούτῳ γίνεται· ὅταν παθὼν ἀποθάνω, ἀνίσταμαι μετὰ πλείονος δόξης, μέλλουσι γὰρ πάντες πιστεύειν εἰς ἐμὲ ὡς Θεόν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ λόγων οὐχ οὕτως ἔπειθεν, ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτὸ πείρας μεθοδεύει λέγων, 10 ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ σίτῳ τοῦτο γίνεται, μᾶλλον φέρει καρπὸν, ὅταν ἀποθάνῃ, εἰ δὲ ἐν τῷ σπέρματι τοῦτο, πολλῷ μᾶλλον ἐμοί. Ἀλλ' οὐκ ᾔδεισαν οἱ μαθηταὶ τὰ λεγόμενα.

Τί ἐστιν ὅπερ εἶπεν "ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;" ὁ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς ποιῶν τὰς ἀτόπους, οὗτος ἀπολέσει αὐτήν· ὁ δὲ 15 μισῶν αὐτὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, σώσει αὐτήν. Τίς δέ ἐστιν ὁ μισῶν; ὁ μὴ εἴκων αὐτῇ τὰ βλάπτοντα κελευούσῃ. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ μὴ εἴκων, ἀλλ' ὁ μισῶν αὐτὴν, τὴν μετὰ σφοδρότητος ἀποστροφὴν δηλῶν· λέγει δὲ νῦν τοῦτο, ἐγγὺς ὢν τοῦ πάθους, ἐπειδὴ ᾔδει αὐτοὺς κατηφείας πλήρεις ἐσομένους, διὰ τοῦτο ὑπερβολὴν 20 ἐποιήσατο.

25 Τί λέγω, φησὶν, ἐὰν μὴ τὸν ἐμὸν θάνατον γενναίως ἐνέγκητε; ἐὰν γὰρ καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ μὴ ἀποθάνητε, οὐδ' ὑμῖν ἐστι κέρδος· τὸ δὲ οὐ προσθῆναι τὸ "ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ" τὸ φονικὸν καὶ ἐπαχθὲς παραμυθεῖται τοῦ λόγου, τὸ δὲ "ἐμοὶ" ὁ "διακονῶν ἐμοὶ ἀκολου- 25 "θείτω" περὶ τοῦ θανάτου εἶπε· τὴν γὰρ διὰ τῶν ἔργων ὑπακοὴν ἀπαιτεῖ, καὶ ἐπειδὴ φορτικὰ εἶπε, τὸ ἔπαθλον τίθησι λέγων, "καὶ "ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται." Ποῦ δέ ἐστιν ὁ Χριστός; ἐν οὐρανοῖς. "καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονεῖ," φησὶν, οὐκ εἶπε, τιμήσω αὐτὸν ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Πατὴρ τὸ γνήσιον παριστᾷ, ὡς 30 γὰρ γνησίου παιδὸς διάκονος, οὕτως ὁ Πατὴρ ἀποδέξεται. Ἴσως ἐρεῖ τις περὶ τοῦ "νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, καὶ τί εἴπω; "Πάτερ σῶσόν με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης," ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο θανάτου προτρεπομένου καταφρονεῖν. μάλιστα μὲν οὖν προτρεπομένου ἐστίν. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι αὐτὸς ἔξω ὢν τῶν ἀνθρω- 35

πίνων παθῶν, εὐκόλως περὶ θανάτου φιλοσοφεῖ, καὶ ἡμῖν ἐξ ἀκινδύνου παραινεῖ· δείκνυσιν ὅτι καί τοι ἀθυμιῶν αὐτὸν, ὅμως διὰ τὸ χρήσιμον οὐ παραιτεῖται· ταῦτα δέ ἐστι τῆς οἰκονομίας, οὐ τῆς θεότητος· διὸ καὶ εἶπεν, "ἡ ψυχή μου τετάρακται," καὶ ἀπαλλαγῆναι αἰτεῖν, ἀνθρωπίνης φύσεώς ἐστιν ἐλαττώματα, "ἀλλὰ 5 "διὰ τοῦτο," φησὶν, "ἦλθον εἰς τὴν ὥραν ταύτην." ὡσανεὶ ἔλεγε, κἂν ταραττώμεθα, κἂν θορυβώμεθα, μὴ φεύγωμεν τὸν θάνατον, ἐπεὶ κἀγὼ νῦν ταράττομαι, οὐ λέγω ὥστε φυγεῖν, δεῖ γὰρ φέρειν τὸ ἐπιόν· διὸ καὶ λέγει, "Πάτερ δόξασόν σου τὸ ὄνομα," τουτέστιν, ἄγαγε λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν· διὰ δὲ τοῦτο παιδεύει, ἵνα 10 εἴποτε ἐν ἀγῶνι κατασταῖεν καὶ δειλίᾳ, μήτε οὕτως ἀποπηδήσωσι τῶν προκειμένων. τὸ δὲ εἰπεῖν, "δόξασόν σου τὸ ὄνομα," δείκνυσιν ὅτι ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθνήσκει, εἰς τὸν Θεὸν τὸ πρᾶγμα καλῶν· τὸ δὲ εἰπεῖν τὴν φωνὴν "ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω," σημαίνει, ὅτι ἐδόξασε μὲν ἐν τοῖς πρὸ τούτου, δοξάσει δὲ μετὰ τὸν σταυρόν. 15

29 Διὰ τί "ὁ ὄχλος ἀκούσας τῆς φωνῆς ἔλεγε, βροντὴν γεγονέναι;" καὶ γὰρ τρανὴ καὶ εὔσημος ἦν ἡ φωνή· διὰ τὸ ταχέως αὐτῶν ταύτην ἀποπτῆναι· διὸ ἅτε παχυτέρων ὄντων καὶ σαρκικῶν καὶ ῥαθύμων οὕτως ἐνομίσθη, καὶ οὗτοι μὲν τὸν ἦχον κατεῖχον μόνον, οἱ δὲ εἰπόντες, "ὅτι Ἄγγελος αὐτῷ λελάληκε," ἔναρθρον 20 μὲν τὴν φωνὴν ᾔδεσαν· τί δὲ ἐσήμανεν, οὐκέτι. ὁ δὲ Χριστὸς πρὸς ἐκεῖνο ἱστάμενος ὃ ἔλεγον ἐκεῖνοι ἀεὶ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "οὐ δι' ἐμὲ ἡ φωνὴ αὕτη γέγονεν, ἀλλὰ δι' "ὑμᾶς·" ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Θεοῦ δοξαζόμενος, πῶς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗ τὸ ὄνομα δι' αὐτὸν δοξάζεται; ὅθεν χρὴ σκοπεῖν, ὅτι τὰ 25 ταπεινὰ δι' αὐτοὺς γίνεται, καὶ οὐχ ὡς τοῦ υἱοῦ ἐσομένου[h] βοηθείας· τὸ δὲ "νῦν κρίσις ἐστὶ τοῦ κόσμου τούτου, νῦν ὁ ἄρχων "τοῦ κόσμου τούτου ἐκβληθήσεται ἔξω," δηλοῖ ὅτι δικαστήριον ἔσται καὶ ἐκδίκησις, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ἐκεῖνος ἀνεῖλε τὸν ἄνθρωπον ὑπεύθυνον λαβὼν τῇ ἁμαρτίᾳ. Διὰ οὖν τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλ- 30 θεν ὁ θάνατος, ἐν ἐμοὶ τοῦτο οὐχ εὑρὼν, ὡσανεὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, τίνος ἕνεκεν ἐπεπήδησεν εἰς ἐμὲ, καὶ θανάτῳ παρέδωκεν· οὐκ οὖν δι' ἐμὲ ἐκδικηθήσεται ὁ κόσμος ὅλος· τὸ δὲ "ὅταν ὑψωθῶ "ἐκ τῆς γῆς," περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· τὸ δὲ, "πάντας ἑλκύσω

[h] Leg. δεομένου.

"πρὸς ἐμαυτὸν," καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐθνῶν σημαίνει· οὐ λέγει δὲ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλ' ὃ τῆς ἀναστάσεως πλέον ἐστὶν, ὅτι καὶ πάντας ἑλκύσει πρὸς ἑαυτόν· "ἑλκύσω" δὲ εἶπεν, ἅτε ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένους, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν μόνον οὐ δυναμένους προσελθεῖν. ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο ἁρπαγὴν καλεῖ. βουλόμενος δὲ ὁ ὄχλος ἐπι- 5 στομίζειν αὐτὸν καὶ δεικνῦναι οὐκ ὄντα Χριστὸν, ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἰς τὸν αἰῶνα μένει· καὶ οὐκ εἶπαν ὅτι ἡμεῖς ἠκούσαμεν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐδὲν πάσχει, οὐδὲ σταυροῦται, ἀλλ' ὅτι μένει εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τοῦτο δὲ κακούργως· ᾔδεσαν γὰρ τὰς γραφὰς λεγούσας ὁμοῦ καὶ περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως· καὶ γὰρ 10 Ἡσαΐας ἅμα ταῦτα τίθησιν, "ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη," λέγει, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ, καὶ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ συνάπτει ταῦτα ἀμφότερα, καὶ ὁ πατριάρχης δὲ εἰπὼν, "ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων, τις ἐγερεῖ αὐτόν;" ὁμοῦ καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν ἐνδείκνυται, καὶ τοῦτο δὲ οὐ 15 κακούργως εἰπὼν, "καὶ τίς ἐστιν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου;" ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ γὰρ δὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ σοῦ τοῦτο λέγομεν, καὶ εἴπῃς, ὅτι δι' ἀπέχθειαν ἐναντιούμεθα· ἰδοὺ γὰρ, οὐκ οἴδαμεν περὶ τίνος λέγεις, καὶ ὅμως ἀποφαινόμεθα. τὸ δὲ "ἔτι μικρὸν χρόνον "τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστι," τοῦτο σημαίνει, ὅτι μεθ' ὑμῶν ἐστι 20 τὸ φῶς, καὶ γὰρ τὸ φῶς τὸ ἡλιακὸν οὐκ ἀναιρεῖται, ἀλλὰ μικρὸν ὑποχωρῆσαν πάλιν φαίνεται· περιπατεῖτε δὲ, εἶπεν, "ὡς τὸ φῶς "ἔχετε," καὶ τὴν πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐπί- 35 στευσαν. Λέγει δὲ ταῦτα κατεπείγων αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. "ὁ περιπατῶν," φησὶν, "ἐν τῇ σκοτίᾳ· οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει." 25 πόσα γὰρ πράττουσιν Ἰουδαῖοι νῦν, καὶ οὐκ ἴσασι τί πράττουσιν, ἀλλ' ὡς ἐν σκότῳ βαδίζοντες δοκοῦσι μὲν τὴν ὀρθὴν ὁδεύειν ὁδὸν, τὴν δὲ ἐναντίαν βαδίζουσιν. Εἰπὼν δὲ "ἵνα υἱοὶ φωτὸς γένησθε," περὶ ἑαυτοῦ εἶπε, τουτέστιν, ἐμοὶ υἱοί.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ταῦτα δέ φησιν, οὐχ ὡς τῆς 30 ψυχῆς ἐνταῦθά τι πασχούσης, ἀλλὰ τῆς ψυχῆς φιλίαν καλέσας τὸ δοκεῖν αὐτὴν κατέχειν, καὶ ὥσπερ σωτήριον οὐ προδιδόντα τοῖς συμβαίνουσι κινδύνοις τὸ σῶμα.

Κυρίλλου. Οὐκ ἐν ἑτέροις εἶναι προσῆκον ἂν εἴη τὸν ὑπηρέτην τοῦ Χριστοῦ, ἢ ἐν οἷςπερ ἐστὶν αὐτὸς, καὶ οὐχὶ πάντως φημὶ τοῖς 35

θεοπρεπέσι καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀξιώμασι· τίς γὰρ ἐν τούτοις τὸν ἀληθῶς καὶ φύσει Θεὸν μιμήσαιτο; ἀλλ' ἐφ' οἷς ἂν δέχηται τὴν τοῦ ἀνθρώπου διαπρέπειν δύνασθαι φύσιν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἀνθρωπίναις ἐνταῦθα καὶ ταπεινοτέραις ἐχρήσατο λέξεσιν, ἐκ τούτων δεικνὺς ὅτι ὄντως τῆς ἀνθρω- 5 πίνης ἐκοινώνησε φύσεως, ἢ ἴσως προορῶν τὴν πτῶσιν τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν τέως νομιζομένων εἶναι οἰκετῶν τὴν μέλλουσαν ἀπαλλοτρίωσιν, ἐταράσσετο φειδόμενος αὐτῶν τῆς ἀχαρίστου γενεᾶς. Οὐ γὰρ δεδιὼς τὸν θάνατον, ὡς οἴονταί τινες, τὴν λεγομένην ὑπέμεινε ταραχήν· οὐ γὰρ ἠγνόει τίνος ἕνεκεν τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐποιήσατο 10 ἄφιξιν, ὡς ἐγγύθεν ἔδειξεν εἰπὼν, "διὰ τοῦτο ἦλθον εἰς τὴν ὥραν "ταύτην," εἰ γὰρ ἐταράσσετο διὰ φόβον θανάτου, πῶς ἂν ἐδίδαξε τοὺς ἄλλους τούτου καταφρονεῖν, λέγων, "μὴ φοβηθῆτε "ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων "ἀποκτεῖναι;" μέλλων τοιγαροῦν ἐφάπτεσθαι τῆς τῶν προειρη- 15 μένων πείρας, ἐπεκαλεῖτο τὸν δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτὸν ἀποστείλαντα· [i] ξένης δὲ τίς παρ' ἡμῖν συνήθης φωνῆς ἐπακούσαντες, ἀμφίβολον ἐξ ἀνάγκης ἔσχον τὴν διάνοιαν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Φῶς καλεῖ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, σκότος δὲ τὴν ἄγνοιαν, ἢ τὴν τῶν ἀσεβῶν κατάκρισιν. 20

36 Διὰ τί ταῦτα εἰπὼν ἀπελθὼν ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν; οὐδὲ γὰρ λίθους ἦραν κατ' αὐτοῦ, οὐδὲ ἐβλασφήμησάν τι τοιοῦτον, οἷον ἔμπροσθεν· τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκρύβη; τὰς καρδίας ἐμβατεύων, ᾔδει τὸν θυμὸν αὐτοῖς ἀγριαίνοντα, εἰ καὶ μηδὲν ἐφθέγγοντο· κρύπτεται οὖν παραμυθούμενος αὐτῶν τὸν φθόνον· χρὴ γὰρ σκοπῆσαι 25 πῶς αὐτὸν ᾐνίξατο ὁ Εὐαγγελιστὴς, εὐθέως ἐπαγαγὼν, "τοσαῦτα "δὲ σημεῖα αὐτοῦ πεποιηκότος οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν," ποῖα; τοσαῦτα ἃ παρέλιπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος.

38 Τὸ δὲ, "ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, ὃν εἶπεν Ἡσαΐας," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι οὐχὶ αἰτιολογίας ἐστὶ τὸ "ἵνα," ἀλλ' ἐκβάσεως· οὐδὲ 30 γὰρ ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλον πιστεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν Ἡσαΐας, καὶ τὸ "οὐκ ἐδύναντο δὲ πιστεύειν," καθὼς καὶ τοῦτο εἶπεν Ἡσαΐας, "διότι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς, τὴν αὐτὴν ἔχει ἔννοιαν· διὰ πάντων γὰρ τούτων βούλεται παραστῆσαι

[i] Leg. vid. ξένης δὲ τῆς παρ' ἡμῖν συνήθους φ.

τὸ τῆς γραφῆς ἀψευδὲς, καὶ ὅτι ἃ προεφήτευσεν, οὐχ ἑτέρως ἐξέβη, ἀλλ' ὡς εἶπεν, ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ, καὶ τίνος ἕνεκεν ἦλθεν ὁ Χριστός; οὐκ ᾔδει ὅτι οὐκ ἔμελλον αὐτῷ προσέχειν; καὶ τοὺς προφήτας εἰσάγει τοῦτο εἰδότας. Διὰ τοῦτο δὲ ἦλθεν, ἵνα πρόφασιν μὴ ἔχωσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν· τὸ δὲ "οὐκ ἐδύ- 5 "ναντο" ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἤθελον, κεῖται, καὶ πολλαχοῦ τῆς γραφῆς τοῦτο εὑρήσεις, ὡς τὸ "οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς."

Θεοδώρου Ἡρακλείας. "Ἐκρύβη," οὐ δειλίας ἕνεκεν, οὐδὲ ἀφανῆ ἑαυτὸν παντελῶς καθιστῶν, ἀλλ' ὑπερώρει χρησίμως, ἵνα σχολὴν αὐτοῖς ἐνδιδόναι δόξῃ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν εἰρημένων, οὕτω 10 γὰρ ἐπὶ συννοίας γενόμενοι, καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ μετὰ τῶν πράξεων ἀκριβῶς ἀναπεμπαζόμενοι, εἰς αἴσθησιν ἐλθεῖν ἠδύναντο τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, εἴγε ἐβούλοντο εὐγνωμόνως συνορᾷν τὰ πράγματα· εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα προῄδει αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, ἀλλ' ὅμως τὸ παρ' ἑαυτοῦ διὰ φιλανθρωπίαν ἐποίει. 15

Ἀμμωνίου καὶ Ἰωάννου. Οὐχ ὁ Θεὸς ἐπώρωσεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἢ γὰρ ἂν οὐκ ἂν ἀπῄτησεν αὐτοὺς εὐθύνας, ὅπου γε καὶ τὰ ἀκούσια πταίσματα συγχωρεῖ, τοὺς δὲ συστρόπους τυφλωθέντας ὑπὸ τοῦ διαβόλου παραδίδωσιν εἰς πάθος καὶ ἀδόκιμον νοῦν· ἐν ᾧ γὰρ τοιοῦτοί εἰσιν, οὐ δίκαιον αὐτοὺς γνῶναι τοῦ 20 μυστηρίου τὸ βάθος, τοὺς τῆς διανοίας αὐτῶν μύσαντας ὀφθαλμούς.

Ἀπολιναρίου. Πώρωσιν δὲ καρδίας καὶ σκληρισμὸν ἐπαγόμενον ὑπὸ Θεοῦ, μὴ τῆς ἁγίας δυνάμεως ἐνέργημα εἶναι νομίσωμεν, ἀλλὰ συγχώρησιν μὲν τῆς θείας κρίσεως, ἐνέργημα δὲ τῆς 25 41 πονηρᾶς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως. "Ταῦτα δὲ," φησὶν, ὁ Εὐαγγελιστὴς "εἶπεν, ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ." τίνος; τοῦ Πατρός· οὐ γὰρ Ἰωάννης περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει, ὁ δὲ Παῦλος περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐχ ὡς συναλείφοντες τὰς ὑποστάσεις, ἀλλὰ μίαν ἀξίαν δηλοῦντες· δόξαν δὲ ἐνταῦθά φησι τὴν ἐν ὄψει, 30 ἐκεῖνον τὸν καπνὸν, τὸ ἀκοῦσαι μυστηρίων ἀπορρήτων, τὸ ἰδεῖν τὰ Σεφαρείμ· τί δὲ ἐλάλησεν, "ὅτι τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλ-"μοὺς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν," καὶ τὰ ἑξῆς; ἰδίωμα δὲ τοῦτό ἐστι τῆς γραφῆς, ὡς τὸ, "παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς ἀδόκιμον "νοῦν," τοῦτ' ἔστι, συνεχώρησεν, ἀφῆκεν, οὐχὶ γὰρ ἐνεργοῦντα αὐτὸν 35

ἐνταῦθα εἰσάγει, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῶν πονηρίας ταῦτα γιγνόμενα δεί-
κνυσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος τῶν ἀσθενῶν πλήττει τὰς ὄψεις, οὐ παρὰ
τὴν οἰκείαν φύσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μὴ προσεχόντων τοῖς τοῦ Θεοῦ
λόγοις, ἀλλὰ φιλονεικούντων, γίνεται· ὅπερ δὲ ἄνωθεν καὶ ἐξ
ἀρχῆς ὁ Χριστὸς ἔλεγε, "πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλ- 5
"λήλων λαμβάνοντες, καὶ οὐ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ μόνου
"ζητοῦντες," τοῦτο νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς παθόντας αὐτοὺς δείκνυσι.
Φησὶ γὰρ, "ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐ-
"τὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς Φαρισαίους οὐχ ὡμολόγουν," καὶ τὰ ἑξῆς,
οὐχ ἄρα οὖν ἄρχοντες ἦσαν, ἀλλὰ δοῦλοι, δουλείαν τὴν ἐσχάτην 10
44 δουλεύοντες. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔκραζε λέγων, "ὁ
"πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ πιστεύει εἰς ἐμὲ, ἀλλ' εἰς τὸν πέμψαντά
"με," ὡσανεὶ ἔλεγε, τί δεδοίκατε εἰς ἐμὲ πιστεῦσαι, εἰς τὸν
Θεὸν καὶ Πατέρα ἡ πίστις διαβαίνει δι' ἐμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ
ἀπιστία· οὐκ εἶπε δὲ ὁ πιστεύων ἐμοὶ, ἀλλ' "ὁ πιστεύων εἰς 15
"ἐμὲ," τὸ ἀπαράλλακτον δεικνὺς τῆς οὐσίας· ἵνα δὲ μὴ νομί-
σωσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ ἀνθρώπου εἴρηται, ἐπάγει, "ὁ θεωρῶν ἐμὲ θεωρεῖ
"τὸν πέμψαντά με," τὴν τοῦ νοῦ θεωρίαν λέγων, οὐδὲ γὰρ σῶμά
ἐστιν ὁ Θεός· καὶ ἐντεῦθεν δὲ τὸ ὁμοούσιον δηλοῖ.

Ἵνα τί τοιοῦτον ἐννοεῖς λέγοντα· ὅταν εἰς ἐμὲ πιστεύητε, τὸν 20
δι' ὑμᾶς μὲν ἄνθρωπον, καθ' ὑμᾶς δὲ Θεὸν δι' ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἐξ
οὗπερ εἰμὶ Πατέρα, μὴ ἀνθρώπῳ τὴν πίστιν ἀνατιθέναι νομίσητε·
εἰ μὴ γὰρ οὐδὲν ἧττον κατὰ φύσιν Θεὸς, εἰ καὶ φαίνομαι καθ'
ὑμᾶς, ἔχω δὲ ἐν τῷ[k] τὸν γεννήσαντα· ἐμοῦ τοιγαροῦν ὄντος ὁμοου-
σίου τῷ γεγεννηκότι, διαβήσεται πάντως ἡ πίστις, καὶ εἰς αὐτὸν 25
τὸν Πατέρα.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Πατὴρ πανταχοῦ τῆς γραφῆς φῶς καλεῖται, διὰ
46 τοῦτο καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησιν, "ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα,"
διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἀπαύγασμα αὐτὸν καλεῖ, ἐντεῦθεν τοῦτο μαθὼν,
πολλὴν δὲ δείκνυσι καὶ ἐκ τούτου τὴν πρὸς τὸν Πατέρα συγγέ- 30
νειαν, καὶ ὅτι οὐδὲν τὸ μέσον· καὶ διὰ τοῦτο δὲ φῶς ἑαυτὸν ἐκάλεσε,
διὸ τὸ τῆς πλάνης ἀπαλλάττειν, καὶ τὸ νοητὸν σκότος λύει.

Τί ἐστιν ὅπερ φησὶν, ὅτι "οὐκ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον;" οὐκ

[k] Leg. vid. ἐν ἐμαυτῷ.

εἰμὶ, φησὶ, τῆς ἀπειθείας τῶν καταφρονούντων αἴτιος· αὐτοκατάκριτοι γὰρ ἐκ τοῦ μὴ πιστεύειν εἰσί. καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ ἀπιστῶν κολάζεται, φοβερὸν ἔστησε δικαστήριον λέγων, "ὁ ἀθετῶν ἐμὲ, "καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μου, ἔχει τὸν κρίνοντα αὐτόν·" τίνα; εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ οὐδένα κρίνει, καὶ σὺ οὐκ ἦλθες κρῖναι 5 τὸν κόσμον, τίς κρίνει τὸν μὴ πιστεύοντα; "ὁ λόγος," φησὶν, "ὃν ἐλάλησεν ἐκεῖνος, κρινεῖ αὐτόν·" ποῖον δὲ ἐλάλησε λόγον; ὅτι "ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατὴρ, ἐκεῖνός μοι ἐντολὴν δέδωκε, τί εἴπω καὶ τί λαλήσω." εἰ ὅτε ἐπέμπετο, τότε ἐλάμβανεν ἐντολὴν τί εἴπῃ, καὶ πρὶν πεμφθῆναι 10 οὐκ ᾔδει. Τί ταύτης ἀσεβέστερον τῆς ἐννοίας τῶν οὕτως ἐκλαμβανομένων ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ μὴ καταμανθανόντων τῆς ταπεινώσεως τὴν πρόφασιν, δι' ἣν ταῦτα ἔλεγεν.

Αὕτη δὲ ἦν ἵνα κἀκείνους ἐπισπάσηται, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα αἱρετικοὺς ἐπιστομίσῃ· πρὸς δὲ τοὺς πλάνον αὐτὸν ἀποκαλοῦντάς 15 φησι, "καὶ οἶδα ὅτι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ζωὴ αἰώνιός ἐστι," τὸ δὲ, "ἃ 50 "ἐγὼ λαλῶ, καθὼς εἴρηκέ μοι, ὁ πατὴρ οὕτω λαλῶ" σημαίνει, ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερα μὲν ἐκεῖνον λέγειν, ἕτερα δὲ ἐμὲ φθέγγεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ τοὺς ἐντολὴν πληρῶσιν, οὕτως οὐδ' ἐμὲ ἄλλό τι πρᾶξαι ἢ εἰπεῖν δυνατὸν, ἀλλ' ἢ ὅπερ ὁ Πατὴρ βούλεται. δεῖξαι δὲ θέλων 20 ἑαυτὸν πανταχοῦ συνημμένον τῷ γεγεννηκότι, καὶ ὅτι οὐδὲν μέσον ἐστὶ, ἃ γὰρ ἐγὼ ποιῶ, ἐκεῖνος ποιεῖ, ὅτι μετ' ἐμοῦ ἐστι, καὶ οὐκ ἀφῆκέ με μόνον ὁ Πατήρ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς οὖν ὁ Πατὴρ φῶς, οὕτω καὶ Υἱός· διὸ δεῖξαι θέλων ὁ Παῦλος τὴν πολλὴν ἐμφέρειαν "ἀπαύ- 25 "γασμα" καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ὥσπερ τὸ φῶς φανὲν, καὶ ἑαυτὸν δῆλον ποιεῖ καὶ τὰ ὁρώμενα. Οὕτως ὁ Υἱὸς φῶς ὢν, καὶ ἐλθὼν, καὶ ἑαυτὸν ἡμῖν ἐγνώρισε καὶ τὸν Πατέρα. Ὁ σκοπὸς τῆς νῦν παρουσίας γέγονεν οὐ διὰ τὸ κρῖναι, ἀλλὰ διὰ τὸ σῶσαι τοὺς πιστούς· ἵνα μὴ δῷ αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀπιστίας, ἐπὶ τὸν Πατέρα 30 ἀνάγει τὴν αἰτίαν εἰς αὐτὸν ἀπιστίας. Ὁ λόγος τῆς ταπεινοφροσύνης αὐτοῦ, κατακρίνει αὐτοὺς, αὐτὸς ὁ Υἱὸς μέλλει κρίνειν τοὺς ἀπειθεῖς, οὐ μὴν ὁ λόγος· αἰνιγματωδῶς γὰρ λαλεῖ. ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὁ πρὸς σωτηρίαν ἡμᾶς καλέσας λόγος, ἐκπειθήσας τιμω-

ρεῖται. Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἑρμηνεύει τὰ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ φανεροποιεῖ· διὸ καὶ ἐντολὴν αὐτὸν εἰληφέναι λέγει· οὕτω γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν λόγος δημοσιεύει τὰ ἐν τῷ νῷ.

Ἀπολιναρίου. Αὐτοῦ τὰ ῥήματα μετ᾽ ἐξουσίας λαλούμενα, ὅτι καὶ δημιουργὸς καὶ τοῖς δημιουργήμασι τοῖς αὐτοῦ νομοθέτης; 5 καθὸ Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ, δι᾽ οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ὃς εἰς τὰ ἴδια ἥκει καὶ διαλέγεται μετ᾽ ἐξουσίας, οὐχ ὡς ἄν τις διάκονος τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων λόγων. Οὐδενὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἁρμόσειε τὸ, "ἐγὼ λέγω ὑμῖν," καὶ τὸ ἐν παραθέσει [τῆς] πρὸς τοὺς Θεοῦ νόμους. παρατιθεὶς γὰρ πρὸς τὸ εἰρημένον ἐκ θείου προσώπου 10 τὸ, "οὐ φονεύσεις" καὶ τὸ "οὐ μοιχεύσεις," ἐπιφέρει καθ᾽ ἕκαστον τόδε, "ἐγὼ λέγω ὑμῖν." οὐδὲ ἀλλοτρία Σωτῆρος ἡ νομοθεσία, οὐδὲ ἐξ ἀποκαλύψεως καλεῖ, οὐδὲ προστεταγμένον διαλέγεται, ἐὰν κατὰ θεότητα νοῶμεν αὐτὸν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ καὶ τὴν πρὸς αἰώνιον αὐτοῦ ὕπαρξιν. 15

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς ἐκ Πατρὸς λέγει ταῦτα ποιεῖν, ἐπείπερ ἑώρων αὐτὸν ὁ Ἰουδαῖοι τὴν τοῦ νόμου σκιὰν μεταπλάττοντα ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦτό φησιν, ὅτι γὰρ οὐ δυνήσονται ταῦτα λέγειν· τὰ γὰρ ῥήματα 20 ἃ ἐλάλησε νῦν, ἐν τάξει στήσεται κατηγόρου ἐλέγχοντα αὐτοὺς, καὶ πᾶσαν διακόπτοντα ἀπολογίαν.

ΚΕΦ. Ιϛ.

Περὶ τοῦ νιπτῆρος.

1 Οὐχ ὡς τότε εἰδότος τοῦ Χριστοῦ ὅτι ἦλθεν αὐτοῦ ἡ ὥρα, 25 τοῦτό φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ὅτι τότε ἐποίησεν, ὅπερ ἦν εἰδὼς πάλαι· μεγαλόφωνος δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς μετάβασιν τὸν θάνατον καλεῖ· τὸ δὲ "εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτοὺς," τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲν ἐνέλιπεν ὧν τὸ σφόδρα ἀγαπῶντα ποιῆσαι εἰκὸς ἦν· ἰδίους δὲ αὐτοὺς λέγει, κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως λόγον, ἐπεὶ 30 καὶ ἄλλους ἰδίους λέγει κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας, ὡς ὅταν λέγῃ, "οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον." τοὺς "ἐν τῷ κόσμῳ" δὲ εἶπεν,

ἐπειδὴ ἦσαν αὐτοῦ ἴδιοι καὶ οἱ τετελευτηκότες, οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ κατ' ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ κόσμῳ ἦσαν ἐκεῖ.

Ἐκπληττόμενος δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι ἤδη τὸν προδοῦναι ἑλόμενον τὸν Χριστὸν ἔνιψεν αὐτὸν, φησὶ, "καὶ δείπνου γενομένου, "τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος," καὶ τὰ ἑξῆς. Δείκνυσι δὲ 5 καὶ τοῦ Ἰούδα τὴν πολλὴν πονηρίαν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων ἡ κοινωνία κατέσχεν· ὃ μάλιστα οἶδε ἐπέχειν πονηρίαν.

3 Τὸ δὲ, "πάντα δέδωκεν αὐτῷ ὁ Πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας," δηλοῖ ἐνταῦθα τὴν τῶν πιστῶν σωτηρίαν, ὥσπερ δὲ ὁ Πατὴρ αὐτῷ παραδίδωσιν, οὕτως καὶ αὐτὸς τῷ Πατρὶ, καθὼς Παῦλος λέγει, "ὅτε 10 "παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί."

Τί δὲ "ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει;" τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος, ὁ παρὰ Θεοῦ ἐλθὼν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπιὼν, ὁ πάντων κρατῶν, τοὺς τῶν μαθητῶν νίπτει πόδας, καὶ τοῦτο ποιῆσαι οὐκ ἀπηξίωσε. Βουλόμενος δὲ ὁ Εὐαγ- 15 γελιστὴς οὐκ ἐκ τοῦ νίψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως τὸ ταπεινὸν δεῖξαι τῆς τοῦ δεσπότου ἡμῶν καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος συγκαταβάσεως, φησὶν, "ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου·" οὐδὲ γὰρ πρινὴ κατακληθῆναι, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀναπεσεῖν πάντας, τότε ἀνέστη· ἔπειτα οὐδὲ ἁπλῶς νίπτει, ἀλλὰ τὰ ἱμάτια ἀποτιθέμενος, καὶ λέντιον 20 διαζωννύμενος, καὶ οὐδὲ μεχρὶ τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐγέμισεν, οὐχ ἑτέρῳ τοῦτο ἐπιτρέψας, διὰ πάντων δεικνὺς, ὅτι οὐχὶ ἀφοσιωμένους δεῖ ποιεῖν τὰ τοιαῦτα ὅταν ποιῶμεν, ἀλλὰ μετὰ πάσης προθυμίας. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐποίησεν, ἐπειδὴ τὰ μείζονα ὕστερον ἐργάζεται; ὥστε αὐτῶν ἐπιτεῖναι τὴν οἰκεί- 25 ωσιν, καὶ πολλὴν αὐτοῖς προαπεθέσθαι τὴν παράκλησιν πρὸς τὰ μέλλοντα ἐπιέναι δεινά. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ὀδυνᾶσθαι σφόδρα, ἀντίρροπον αὐτοῖς διὰ τούτων ἐπεισάγει τὴν παραμυθίαν.

6 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, "ὅτι ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον," ὑπόνοιαν δίδωσιν, ὅτι τοῦ προδότου πρῶτον ἔνιψε τοὺς πόδας. Ἤρξατο 30 γὰρ, φησὶ, νίπτειν, καὶ τότε ἦλθε πρὸς τὸν Πέτρον, καὶ οὐδὲ τοῦτο ᾐδέσθη ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνος καὶ ἄθλιος, ἀλλ' ἔμεινεν ἔτι ἀναισθητῶν, ἀκαμπῆ καὶ ἀμείλικτον ὡς ὁ διάβολος κεκτημένος τὴν διάνοιαν.

Τὸ δὲ, "Κύριε σύ μου νίπτεις τοὺς πόδας;" τοῦτό ἐστι, ταῖς χερσὶ ταύταις, φησὶν, ἐν αἷς ὀφθαλμοὺς ἀνέῳξας, καὶ λεπροὺς ἐκάθαρας, καὶ νεκροὺς ἀνέστησας, τοὺς ἐμοὺς νίπτεις πόδας; τὸ γὰρ, "σὺ" καὶ καθ' ἑαυτὸν πάντα ἐνδείκνυται. Διὰ τί δὲ αὐτὸν οὐδεὶς τῶν ἄλλων ἐκώλυσεν, ἀλλ' ὁ Πέτρος μόνος; ἐπειδὴ ὥς ἐμοὶ 5 δοκεῖ, πρῶτον ἔνιψε τὸν προδότην πρὸ τοῦ κορυφαίου διὰ πολλὴν ἰταμότητα κατακλιθέντα, καὶ τότε πρὸς Πέτρον ἦλθε δεύτερον ὄντα τῇ κατακλίσει, ὅθεν οἱ λοιποὶ ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως τῆς ἐπὶ Πέτρῳ γενομένης παιδευθέντες, λοιπὸν ἀνέσχοντο· τὸ δὲ, "ὃ ἐγὼ ποιῶ, σὺ οὐκ οἶδας ἄρτι," τὴν ἐκ τοῦ νίψαι σημαίνει ὠφέλειαν, 10 τοῦτό ἐστιν, εἰς πᾶσαν ἄγει ταπεινοφροσύνην ὑμᾶς· μετὰ δὲ ταῦτα πότε γνώσῃ, ὅταν ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐκβάλλῃς, ὅταν ἴδῃς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβανόμενον.

Κυρίλλου. Οὐκ ἠγνοηκὼς ὅτι πάντων ἔχει τὴν ἐξουσίαν, "καὶ "ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε," τοῦτό ἐστιν, ἐκ τῆς οὐσίας ἐγεννήθη τοῦ 15 Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάγει, τοῦτό ἐστιν, πάλιν ἄνεισιν εἰς οὐρανοὺς, συνεδρεύων δηλονότι τῷ ἰδίῳ γεννήτορι, τοσαύτην ὑπέστη τὴν ταπείνωσιν, ὡς λεντίῳ μὲν ἀποζώσασθαι, τῶν δὲ μαθητῶν ἀπονίπτειν τοὺς πόδας.

Ὠριγένους. Ἄριστον μὲν ἐστὶν ἡ πρώτη, καὶ ἡ πρὸ τῆς συν- 20 τελείας τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἡμέρας πνευματικὴ τοῖς εἰσαγομένοις ἁρμόζουσα τροφή. Δεῖπνον δὲ ἡ τελευταῖα, καὶ τοῖς ἤδη ἐπὶ πλέον προκεκωφόσι παρατιθεμένη κατὰ λόγων, καὶ ἄλλως δὲ ἐάν τις εἴποι, ἄριστον μὲν εἶναι τὸν νοῦν τῶν παλαιῶν γραμμάτων· δεῖπνον δὲ τὰ ἐναποκεκρυμμένα τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστήρια. 25

8 Εἰπόντος δὲ τοῦ Πέτρου, ὅτι "οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας "εἰς τὸν αἰῶνα," ἀφεὶς τὴν περὶ ταπεινοφροσύνης αἰτίαν ὁ Χριστὸς εἰπεῖν αὐτῷ· ὑπέσχετο γὰρ ἂν μυριάκις ταύτην φυλάττειν ὁ Πέτρος, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν δεσπότην αὐτὸν νίψαι. Ὅπερ δὲ μάλιστα ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε, τοῦτό φησιν, "ὅτι ἐὰν μὴ νίψω 30 "σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ." Ὥσπερ δὲ ἐν τῇ παραιτήσει σφοδρὸς ἦν, οὕτῳ καὶ ἐν τῷ συγχωρήσει σφοδρότερος, λέγει, "Κύριε, μὴ τοὺς πόδας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν "κεφαλήν·" ἑκάτερα δὲ ἐξ ἀγάπης εἰργάζετο.

Ἀμμωνίου. Ἐὰν μὴ καταδείξῃ τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης μά- 35

θημα, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ, ἤτοι ἐὰν μή τις ἀπονίψηται τὸν τῆς ἁμαρτίας ῥύπον, διὰ τῆς Χριστοῦ χάριτος, οὐ τυγχάνει τῆς ζωῆς, οὔτε ἀπολαύει τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας.

'Ωριγένους. Εὐκόλως δὲ χρησώμεθα τὸ "οὐ μὴ νίψῃς μου "τοὺς πόδας εἰς αἰῶνα" καὶ τοῖς πρὸς τὸ λεχθεῖσιν ἐπὶ τῶν 5 προπετεστέρων, καὶ ἀκρίτως εἰπόντων τί ποιήσει, ὅπερ αὐτοῖς μὴ λυσιτελῇ ἐμμένουσι τῷ κακῶς κεκριμένῳ, κἂν μετὰ ὅρκον διὰ πολλὴν προπέτειαν τὸ τοιοῦτον ποτὲ γίγνεται. καὶ φήσομεν ὥσπερ ὁ εἰπὼν Πέτρος, "οὐ μὴ νίψῃς μου τοὺς πόδας εἰς αἰῶνα," κωλύεται ἐμμένειν τῇ τοῦ λελουμένου[h] ὁμολογίᾳ, ἵνα ἔχῃ μετὰ 10 Χριστοῦ μέρος· οὕτω καὶ σὺ ὁ δεῖνα, ἀκρίτως ἐπαγγειλάμενος, τὸ δὲ βέλτιον ποιήσεις, μεταθέμενος ἐπὶ τὸ ἐν πράξει εὐλογώτερον, ἀπὸ τοῦ ἐμμένειν τῷ κακῶς κριθέντι. 'Εκ τοῦ καθ' ἡμᾶς δὲ πράγματος ποιῶν τὸ παράγγελμα, εὐαφόρμως ὁ Χριστὸς ποιεῖται τὸν ἔλεγχον τῷ προδότῃ. Φησὶ γὰρ πρὸς τὸν Πέτρον, "ὁ λελου- 15 "μένος οὐ χρείαν ἔχει, εἰ μὴ τοὺς πόδας νίψασθαι μόνον," καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ τούτων μεταβουλεύεσθαι διδάσκων αὐτὸν καὶ τῆς πονηρᾶς γνώμης ἀφίστασθαι, λέγει δὴ τῆς προδοσίας. Πῶς δὲ καθαροὶ ἦσαν οἱ 'Απόστολοι, οὐδέπω τῶν ἁμαρτημάτων ἀπηλλαγμένοι, οὐδὲ Πνεύματος ἠξιωμένοι, καὶ τοῦ ἱερείου μηδέπω 20 προσανεχθέντος; ἐκ τοῦ τὸ φῶς ἤδη δέξασθαι αὐτοὺς, καὶ τῆς πλάνης ἀπαναχωρῆσαι τῆς 'Ιουδαϊκῆς. Λέγει γὰρ ὁ προφητὴς, "λούσασθε καὶ καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν "ψυχῶν ὑμῶν," ὥστε ὁ τοιοῦτος λέλουται καὶ καθαρός ἐστιν. 'Επεὶ οὖν πᾶσαν πονηρίαν ἀπέρριψαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ μετὰ 25 εἰλικρινοῦς διανοίας συνῆσαν αὐτῷ, διὰ τοῦτό φησι, κατὰ τὸν 12 προφητικὸν λόγον, ἤδη "ὑμεῖς καθαροί ἐστε." Λαβὼν δὲ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἀναπεσὼν, οὐκέτι πρὸς Πέτρον μόνον, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας διαλέγεται, καὶ τὴν αἰτίαν ἐκκαλύπτει τοῦ πράγματος, καί φησιν, "ὑμεῖς φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος, καὶ ὁ Κύριος," καὶ 30 τὰ ἑξῆς. 'Επειδὴ γὰρ ἔμελλον λοιπὸν τιμῆς ἀπολαύσεσθαι, οἱ μὲν πλείονος, οἱ δὲ ἐλάττονος, ἵνα μὴ κατ' ἀλλήλων ἐπαίρωνται, πάντων αὐτῶν κατασπᾷ τὰ φρονήματα, ὡσανεὶ λέγων, ὅτι κἂν σφόδρα ᾖς μέγας, ὀφείλεις ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ μηδὲν μέγα φρονεῖν,

h λελογμένου Cod.

ἐμοῦ τοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου νίψαντος ὑμῶν τοὺς πόδας, τῶν ἐμῶν δούλων καὶ μαθητῶν. "Οὐδὲ γάρ ἐστι," φησὶ, "δοῦλος "μείζων τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, οὐδὲ Ἀπόστολος μείζων τοῦ πέμψαν- "τος αὐτόν." Εἶπε δὲ τοῦτο, ἵν' εἴ ποτε ἢ παρ' οἰκετῶν, ἢ παρά τινων εὐτελεστέρων πάθοι τις κακῶς, μὴ σκανδαλίζοιτο, εἰς τὸ 5 κατὰ τὸν Ἰούδαν ἀφορῶν παράδειγμα, ὃς μυρίων ἀπολαύσας ἀγαθῶν τοῖς ἐναντίοις ἠμείβετο τὸν εὐεργέτην. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν εἰδέναι πολλῶν ἐστι, τὸ δὲ ποιεῖν ὀλίγων, ἐπήγαγε λέγων, "εἰ "ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐστε, ἐὰν ποιῆτε αὐτὰ," εἰς τὸ ἔργον ἐκβιβάζων ἡμᾶς. ἵνα δὲ μὴ εἰς πάντας περιστήσῃ τὸ δέος, ἀπο- 10 σχίζει τὸν προδότην λοιπὸν, καὶ συσκιάζων τὸ πρᾶγμα, τοῦτον 18 ἐλέγχει. Φησὶ γὰρ, "οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ συσκιάζει μὲν ἐνδιδοὺς αὐτῷ μετανοίας χώραν, ἐλέγχει δὲ, δεικνὺς τῷ ταλαιπώρῳ, ὅτι οὐκ ἀγνοῶν προσλαμβάνεται αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰδώς. οὐκ εἶπε δὲ, παραδίδωσιν, ἀλλ' "ἐπῆρεν 15 "ἐπ' ἐμὲ πτερνισμὸν," τὸ δολερὸν καὶ ὕπουλον καὶ λαθραῖον τῆς ἐπιβουλῆς παραστῆσαι βουλόμενος.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐχ ὅτι ῥυπαροὶ ἦσαν, ἔνιπτεν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ μετριάζειν. οὐ λουτροῦ τάξιν ἐπέχει ὁ νιπτὴρ, οὐδὲ ἁμαρτήματα κουφίζει, ἀλλ' εἰς τελείαν ἀρετὴν 20 ὁδηγεῖ.

Ἀπολιναρίου καὶ Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἡ τῶν ποδῶν νίψις ἐνταῦθα αἰνίττεται τὸ βαθύτερον τοῦ πράγματος, ὅπερ ἔοικεν εἶναι παρασκευὴ τῶν ἀποστολικῶν ποδῶν εἰς τὸ τῆς ἀποστολῆς ἔργον. κεκαθαρμένους γὰρ αὐτοὺς τοῖς ποσὶν ἀποστέλλει διὰ 25 τῆς παρ' ἑαυτοῦ διδομένης καθαρότητος, ἵνα δὴ καὶ διαδραμεῖν δυνηθῶσι τὸν κόσμον, ἀπαγγέλλοντες τὰ τῆς σωτηρίας εὐαγγέλια κατὰ τὸ λεγόμενον, "ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων "εἰρήνην." καθαροὺς οὖν ὄντας αὐτοὺς τὸ σῶμα, λοιπὸν δεῖσθαι τῆς τῶν ποδῶν καθάρσεως ἔφη, τουτέστιν, ἵνα μὴ μόνον εἶεν καθα- 30 ροὶ καθ' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν δρόμον εἶεν καθαροὶ, διακομίζοντες πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν καθαρότητα. εἶναι δὲ αὐτοὺς ἅπαντας καθαροὺς, διὰ τὸν δωδέκατον ἐν αὐτοῖς τὴν ἐν αὐτῷ ἅπασαν ἀκαθαρσίαν ἔχοντα.

Ὠριγένους. Σύμβολόν ἐστι τὸ νίψασθαι ὑμῶν τοὺς πόδας 35

ὑπ' ἐμοῦ τὸ καθαρθῆναι τὰς βάσεις τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἵνα γένωνται ὡραῖοι καὶ δυνηθεῖεν καθαροὶ ἐπιβαίνειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχάς.

Κυριλλου. Ἀναγκαίως εἰσφέρει τοῦ οἰκείου προσώπου τὸ περιφανές· ἐν γὰρ τοιούτῳ θεωρῆσαι τις ἂν τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης 5 ἀσύγκριτον μέγεθος. Ὅτε τοίνυν ὁ μέγας ἐν δόξῃ καὶ τοσοῦτος ἐγὼ πρὸς τὴν οὕτω μικροπρεπῆ καθικνεῖσθαι ταπείνωσιν οὐκ ἀποκνήσας φαίνομαι, ὡς καὶ τοὺς ὑμῶν ἀπονίψαι πόδας, πῶς ἂν ἔτι καὶ ὑμεῖς, φησὶ, παραιτεῖσθε ἀλλήλοις ποιεῖν;

Ἀμμωνιου. Εἰπὼν δὲ τὸ, "εἰμὶ," ἔδειξεν, ὅτι φύσει Θεός 10 ἐστι καὶ διδάσκαλος.

Θεοδωρου Ἡρακλειας. Ὅτι γὰρ μὴ οἷόν τε ὑμᾶς δούλους τε ὄντας καὶ Ἀποστόλους ἐμοὺς, μείζονας εἶναι τοῦ πέμψαντος δεσπότου, εὔδηλον. ἐπείπερ ὅ τε δοῦλος, μέχρις ἂν δοῦλος ᾖ, ἔλαττον πολὺ τοῦ κυρίου καθέστηκεν, ὅ τε ἀπεσταλμένος μέχρις 15 ἂν τὴν τοῦ ἀπεσταλμένου τάξιν ἐπέχῃ, οὐδαμῶς ὁμότιμος εἶναι τῷ πεπεμφότι δύναται.

Ἀμμωνιου. Οὐδὲ τὸ ἀποβῆναι τοὺς τοῦ Πνεύματος λόγους ἠναγκάσθη ὁ Ἰούδας προδοῦναι, ὅπερ ἐστὶ πάσης βλασφημίας ἀνάμεστον, ἀλλ' ἵνα γνῶμεν, ὅτι περὶ ἐκείνου εἶπεν ἡ γραφὴ, ὃν 20 ὁρῶμεν ποιήσαντα τὸ προλεχθέν· εἰ δὲ ὁ κύριος ἐξελέξατο τὸν Ἰούδαν, καὶ παρέβη, οὐδὲν ἐκ τούτου, καλὸν γὰρ ὄντα αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ μετεβλήθη ὡς ὁ Ἀδὰμ καὶ ὁ Σαούλ. τὸ γὰρ αὐτεξούσιον οὐκ ἀναιρεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ συγχωρεῖ ἕκαστον καθὼς βούλεται πράττειν, ἵνα καὶ οἱ κακοὶ κολασθῶσι, καὶ οἱ ἐνάρετοι στεφα- 25 νωθῶσι.

20 Ποία δὲ ἀκολουθία πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, "ὁ λαμβάνων ἐάν τινα ἀποπέμψω, ἐμὲ λαμβάνει," καὶ τὰ ἑξῆς; μεγίστη μὲν οὖν· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον ἐξιέναι, καὶ πολλὰ πάσχειν δεινὰ δύσι τρόποις αὐτοῖς παραμυθεῖται, ἑνὶ μὲν τῷ παρ' ἑαυτῷ, 30 ἑτέρῳ δὲ τῷ παρ' ἑτέρων· τῷ παρ' ἑαυτῷ μὲν, ὅτι ἐὰν μετὰ τοῦ φιλοσοφεῖν ἐννοῶσιν ἅπερ ἔπαθεν αὐτὸς, καὶ ἅπερ ἐποίησεν, ἅπαντα οἴσουσι ῥᾳδίως τὰ δεινά· τῷ παρ' ἑτέρῳ δὲ, ἐκ τοῦ πολλῆς ἀπολαύειν θεραπείας· τὰς γὰρ πάντων αὐτοῖς ἀνέῳξεν οἰκίας.

Διὰ τί ταῦτα εἰπὼν ἐταράχθη τῷ πνεύματι; ἐννοῶν ὅτι ὁ 35

προδότης ἑκατέρων ἀπεστέρηται, καὶ τῆς ἐν τοῖς πόνοις ὑπομονῆς, καὶ τῆς τῶν ὑποδεχομένων θεραπείας. Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστι, δῆλον ἐξ ὧν ἐπήγαγεν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, "καὶ ἐμαρτύρησεν "ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με." Πάντες δὲ φόβῳ συσχεθέντες ἐπὶ τῷ ῥήματι τούτῳ, συνεταράσσοντο, καὶ 5 ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἑαυτοῖς συνεγίγνωσκον πονηρὸν, ὅμως τῶν οἰκείων λογισμῶν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χριστοῦ πιστοτέραν ἡγοῦντο. Διὸ καὶ ἔβλεπον εἰς ἀλλήλους ἀπορούμενοι.

Τί δή ποτε πάντων ἀγωνιούντων καὶ αὐτοῦ τοῦ κορυφαίου τρέ- 10 μοντος, ὁ Ἰωάννης ὥσπερ ἐντρυφῶν ἀνάκειται εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἰησοῦ; καὶ οὐχ ὅτι ἀνάκειται μόνον, ἄξιον ζητῆσαι, ἀλλ' ὅτι καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγει, "ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς;" Τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἀνέκειτο μὲν, ἀλλότριον αὐτὸν τοῦ ἐγκλήματος δεῖξαι βουλόμενος, διὰ τοῦ παρρησιάζεσθαι καὶ θαρρεῖν. Ἀπέκρυψε δὲ τὸ οἰκεῖον 15 ὄνομα διὰ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολήν. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν ἀνακεῖσθαι ἐν τῷ κόλπῳ, τὸν ἀκροατὴν προτρεπόμενος· προσέθηκε δὲ "ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς," ἵν' ὅταν ἀκούσωμεν ὅτι τούτῳ ἔνευσεν ὁ Πέτρος μαθεῖν, μὴ ἀπορήσωμεν ζητοῦντες τὴν αἰτίαν, καὶ νομίζωμεν ὅτι ὡς μείζονι ἔνευσεν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολ- 20 λὴν ἀγάπην. Διὰ τί δὲ οὐχ ὁ Πέτρος ἠρώτησε τὸν Κύριον, ἀλλὰ τῷ Ἰωάννῃ νεύει τοῦτο ποιῆσαι; ἐπειδὴ ἀπὸ πολλοῦ πόθου εὑρίσκεται πολλαχοῦ μὲν ὁρμῶν, ἐγκαλούμενος δὲ, τούτου χάριν δεδοικὼς, διὰ μέσου τοῦ Ἰωάννου βούλεται μαθεῖν. Τίνος δὲ ἕνεκεν συγχωρεῖ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Κύριος ἀναπεσεῖν εἰς τὸ στῆθος αὐτοῦ; 25 τὴν ἀθυμίαν ἴσως καταπραΰνων αὐτοῦ· καὶ γὰρ εἰκὸς ὑπῆρχον τῇ ὄψει τότε κατηφεῖς, καὶ οὐδὲ τότε ὀνομαστὶ ἐλέγχει τὸν προδότην, ἀλλὰ ψωμίον ἐπιδιδοὺς, ὃ καὶ μᾶλλον ἐντρέψαι αὐτὸν ἠδύνατο, καὶ ἕως μὲν ἦ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐτόλμα ὁ Σατανᾶς ἐπιπηδῆσαι, ἀλλ' ἔξωθεν προσέβαλλεν· ἐπειδὰν δὲ δῆλον αὐτὸν ἐποίησε καὶ 30 ἀφώρισεν, ἐπεπήδησε λοιπὸν μετὰ ἀδείας.

27 Ὅπερ δὲ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, "ὅ τι ποιεῖς, ποίησον τάχιον," οὐχὶ προστάττοντος ἦν, ἀλλ' ὀνειδίζοντος καὶ δεικνύντος, ὅτι αὐτὸς μὲν ἐβούλετο διορθώσασθαι· ἐπειδὴ δὲ ἀδιόρθωτον ἔσχεν, ἀφίησιν αὐτόν. Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν Εὐαγγελιστὴν, ὅτι "τοῦτο οὐδεὶς ἔγνω 35

"τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ," πολλὴν ἄν τις ἐνταῦθα ἀπορίαν εὕροι, εἴ γε ἐρωτηθέντος τοῦ Κυρίου τίς ἐστιν, εἶπεν, ὅτι "ᾧ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω," καὶ οὐδὲ οὕτω συνῆκαν, πλὴν εἰ μὴ λάθρα εἴρηκεν, ὥστε μὴ ἀκοῦσαί τινα· καὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης διὰ τοῦτο πρὸς τὸ στῆθος ἀναπεσὼν ἐρωτᾷ πρὸς τὸ οὖς, ὥστε μὴ 5 γενέσθαι φανερὸν, διὸ οὐδὲ συνίεσαν. Τάχα γὰρ αὐτὸν καὶ διεσπάσαντο, τάχα ἂν ὁ Πέτρος ἀνεῖλεν αὐτὸν, διὰ τοῦτο οὖν οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων.

Πῶς αὐτὸς κελεύων μὴ πήραν, μὴ χαλκὸν, μὴ ῥάβδον ἐπιφέρεσθαι, γλωσσόκομον ἐπεφέρετο; Καὶ γὰρ, φησὶν ὁ Εὐαγ- 10 γελιστὴς, "τινὲς γὰρ ἐδόκουν ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ "Ἰούδας," καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ τί οὖν ἐπεφέρετο γλωσσόκομον ὁ Χριστός; ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ τὸν σφόδρα ἀκτήμονα καὶ ἐσταυρωμένον πολλὴν διακονίαν τῶν πενήτων ποιεῖσθαι δεῖ, καὶ πολλὴν τοῦ μέρους τούτου ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν· ὅθεν διὰ τοῦτο 15 ὑπώπτευσαν οἱ μαθηταὶ, πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο τῶν πτωχῶν ὁ Χριστὸς τὴν ἐπιμέλειαν. Διὰ τί γὰρ τὸν καιρὸν ὁ Εὐαγγελι- 30 στὴς λέγει, ὅτι δὲ "ἦν νὺξ, ὅτε ἐξῆλθεν ὁ Ἰούδας;" ἵνα μάθωμεν αὐτοῦ τὴν ἰταμότητα, ὅτι οὐδὲ ὁ καιρὸς αὐτὸν ἐπέσχε τῆς ὁρμῆς.

Ἀμμωνίου. Διὰ τοῦ ψωμίου ἐπλήρωσεν ὁ Κύριος τὴν προφη- 20 τείαν τὴν λέγουσαν, "ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ "πτερνισμόν."

Κυρίλλου. Μηδεὶς οἰέσθω τοῦ δέχεσθαι τοῦ ψωμίου τὸν Σατανᾶν τῷ προδότῃ γενέσθαι παραίτιον. Οὐ γὰρ εἰς τοσοῦτον εἰσόδου πρόφασιν δίδοσθαι τῷ πονηρῷ τὴν εὐλογίαν ὑπονοῆσαι, 25 ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐροῦμεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἁπάσης ἀγάπης εἰς αὐτὸν τετελεσμένης, τῶν αὐτῶν ἠνείχετο σπουδασμάτων, χειρόνως διψήσας τῆς δυσσεβείας τὸ πέρας, εἰσῆλθε λοιπὸν ὁ Σατανᾶς, καθάπερ τινὰ πύλην τῆς τοῦ φυλάττοντος ἐρήμην νήψεως, ἀναπετασθεῖσαν αὐτοῦ τὴν καρδίαν εὑρὼν, καὶ ἀθύρωτον ὄντα θεωρήσας 30 τὸν νοῦν.

Ἀμμωνίου. Τῇ τετράδι ἐνέβαλεν ὁ Σατανᾶς τὸν Ἰούδαν, ἵνα προδῷ τὸν Κύριον, καὶ ἐλάλησε τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τῇ πέμπτῃ ἑσπέρᾳ. ἐπειδὴ εἶδε τὸν Ἰούδαν θέλοντα ἔργῳ παραδοῦναι τὸν Κύριον, καὶ σπεύδοντα εἰς τοῦτο, τότε εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν. ἄλλο οὖν ἐστι 35

τὸ ἐμβαλεῖν, καὶ ἄλλο τὸ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν, ὥσπερ ἄλλο ἐστὶ τὸ πλῆξαί τινα χειρὶ ἔξωθεν, καὶ ἄλλο τὸ δοῦναι τινὶ καιρίαν καὶ εἰσωθῆναι τὸ ξίφος.

'Ωριγένους. Οὐ μόνον δὲ τὸ κατὰ ἁπλούστερον ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ τὸ δεῖπνον ἐγίνετο, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐξῆλθεν ἀπὸ 5 τοῦ Ἰησοῦ, ἀνάλογον τὸ ἐξῆλθεν ἀφ' ἡμῶν. Εἰ δὲ χρὴ ὡς μὴ εἰκῇ παρερριμμένον ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐξετάσαι καὶ τὸ, "ἦν δὲ "νὺξ," λεκτέον, ὅτι συμβολικῶς τότε, εἰ ἡ αἰσθητὴ νὺξ ἦν εἰκὼν τυγχάνουσα τῆς γενομένης ἐν τῇ ψυχῇ Ἰούδα νυκτὸς, ἧς νυκτὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, "οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς τέκνα, οὐδὲ σκότους," καὶ τὸ 10 "ἡμεῖς δὲ ἡμέρα ὄντες νήφωμεν." Ἐπειδὴ δὲ κατέπεσον τῶν 31 μαθητῶν οἱ λογισμοὶ, ἀνίστησιν αὐτοὺς λέγων, "νῦν ἐδοξάσθη "ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου," πείθων μὴ μόνον μὴ κατηφεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν· δόξαν τὸ πρᾶγμα καλῶν. Τί δέ ἐστιν "ἐν αὐτῷ;" τοῦτό ἐστι, δι' ἑαυτοῦ δοξάσει αὐτὸν, οὐ δι' ἑτέρου· τὸ δὲ "εὐθὺς" 15 ἅμα τῷ σταυρῷ, ὅτε ὁ ἥλιος ἀπεστράφη, καὶ αἱ πέτραι ἀπερράγησαν, καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐγένοντο τεράστια. Ἔτι δὲ οὐδὲ μακρὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε χρόνος τοῦ ἐπὶ πλεῖον δοξασθῆναι αὐτόν. τεσσαράκοντα γὰρ ἡμέραι παρῆλθον, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἦλθε χορηγία, 20 καὶ πάντες αὐτὴν ἀνεκήρυττον. Ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον μικρὸν ὕστερον τὰ λυπηρὰ ἐπιστήσεσθαι, ἄρχεται λοιπὸν ταῦτα λέγειν αὐτοῖς, ὥστε ἔχειν αὐτὰ ἐν μνήμῃ. Φησὶ γὰρ, "τεκνία, ἔτι μικρὸν "χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, ζητήσετέ με·" συνετέλει δὲ τοῦτο πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν τὰ μέγιστα, τὸ σαφῶς εἰδέναι ταῦτα, 25 ὑπομιμνησκομένους, ὅτι ταῦτα πάλαι ἦσαν ἀκηκοότες ὑπ' αὐτοῦ. "τὸ δὲ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις, ὅπου ἐγὼ ὑπάγω," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὐχὶ νῦν ἀπὸ τῆς τῶν δεινῶν παρουσίας ταῦτα λέγω, ἀλλὰ ἄνωθεν αὐτὰ προεῖπον.

33 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν," 30 δείκνυσιν ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ μετάστασίς ἐστι καὶ μετάθεσις ἀμείνων εἰς τόπον σώματα οὐ δεχόμενον φθαρτά· καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις τὸν φόβον, τοῖς δὲ μαθηταῖς τὸν πόθον ἐξάπτων, ταῦτα ἔλεγε. Διὸ καὶ τὸ "τεκνία" προσέθηκεν, ἵνα μὴ νομίσωσι καὶ πρὸς αὐτοὺς ὥσπερ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως εἰρῆσθαι τὸ εἰρημένον. 35

Καὶ ἐπειδὴ εἰς θόρυβον αὐτοὺς ἐμπεσεῖν εἰκὸς ἦν, ἐν τούτοις ὡς ἐρήμους μέλλοντας ἔσεσθαι παραμυθεῖται αὐτοὺς, τὴν πάντων ἀγαθῶν ῥίζαν καὶ ἀσφάλειαν περιβάλλων αὐτοῖς τὴν ἀγάπην, 34 λέγων, "ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀλγεῖτε ἀπιόντος, ἀλλ' ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, 5 ἔσεσθε ἰσχυροί. Τὸ δὲ, "καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς "ἀγαπᾶτε ἀλλήλους," δηλοῖ, ὅτι ὥσπερ ἐγὼ, φησὶν, οὐ προυπηργμένων ὑμῖν κατορθωμάτων ὄφλημα ὑμῖν ἐπέδωκα τὸν θάνατον, ἀλλ' αὐτὸς κατῆρξα, οὕτω καὶ ὑμᾶς εὐεργετεῖν τοὺς φιλτάτους χρὴ, καὶ μὴ ὀφείλοντας αὐτοῖς. Καὶ ἀφεὶς τὰ θαύματα ἃ ἔμελ- 10 λον ποιεῖν, ἀπὸ τῆς ἀγάπης αὐτοὺς χαρακτηρίζει λέγων, "ἐν "τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε "ἀλλήλους." Τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα τὸ δεικνύον ἀνθρώπους ἁγίους· πολλοὶ γὰρ θαύματα ποιήσαντες μέλλουσιν ἀκούειν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, "οὐκ οἶδα ὑμᾶς." 15

36 Τίνος ἕνεκεν εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, "Κύριε, ποῦ ὑπάγεις;" οὐ τοσοῦτον μαθεῖν βουλόμενος ὡς ἀκολουθῆσαι ἐπιθυμῶν. Διὸ καὶ ἀκούσας ὅτι "ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, οὐ δύνασθέ μοι νῦν ἀκολουθῆσαι" καὶ τὰ ἑξῆς. Οὕτως ἐπείγεται ὡς εἰπεῖν, ἄρτι τὴν ψυχήν μου ὑπέρ σου θήσω· τοῦτο δὲ εἶπε τῶν ἄκρων ἐφικνεῖσθαι βουλό- 20 μενος· ἤκουσε γὰρ τοῦ Κυρίου λέγοντος, "ὅτι μείζονα ταύτης "ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ τις ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ." Ὁ δὲ Χριστὸς δεικνὺς αὐτῷ ὅτι αὐτοῦ μόνου ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινὸς, τὰ τοιαῦτα μετὰ αὐθεντείας ἀπαγγέλλεσθαι, φησὶ πρὸς αὐτὸν, "πρὶν ἀλέκτωρ φωνήσει, τρὶς ἀπαρνήσει με," 25 τοῦτ' ἔστι νῦν, οὐ γὰρ ἦν πολὺ τὸ διάστημα, ἀωρὶ γὰρ τῶν νυκτῶν διελέγετο, καὶ πρώτη καὶ δευτέρα ἦν φυλακὴ διελθοῦσα· τὴν μὲν γὰρ ἀγάπην ἀπεδέξατο τοῦ Πέτρου, τὴν δὲ ἐξ αὐτῆς τικτομένην ἀντιλογίαν περικόπτει, γυμνῶν αὐτὸν τῆς ἄνωθεν βοηθείας. Εἰ γὰρ ἀγαπᾷς, φησὶν, ὀφείλεις τῷ ἠγαπημένῳ πείθεσθαι· εἶπόν σοι, 30 οὐ δύνασαι, ἔδει σε ἐκ τούτου πεισθῆναι. Ἐπειδὴ δὲ οὐ θέλεις, ἀλλὰ φιλονεικεῖς, διὰ τῆς ἀρνήσεως εἴσῃ σαφῶς, ὅτι οὐχ οἷόν τε μὴ γενέσθαι ὃ λέγω.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Μηδεὶς λεγέτω ὅτι ὁ Πέτρος διὰ τοῦτο ἠρνήσατο, ὅτι εἶπεν ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ἀνάγκην ἐπέθηκεν 35

αὐτῷ, ὥστε ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς ἄρνησιν, ἀλλ' ὅπερ ἤμελλε πάντως ἔσεσθαι, προλέγει τῷ μαθητῇ ὡς Θεός· οὐκ ἐξ ἀπίστου δὲ ψυχῆς γέγονεν ἡ ἄρνησις, ἀλλ' ἐξ ἀσθενείας.

1 Ἀπιστήσας πῶς τοῖς εἰρημένοις ὁ Πέτρος διαπυνθάνεται, οὕτω καὶ ὑπεραποθανεῖν αὐτοῦ ὑπισχνεῖται. Εἶπε δὲ αὐτοῖς, "μὴ 5 "ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία," τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι ἃ κατὰ ψυχὴν εἶχον, ταῦτα ἐγίγνωσκεν, ἅμα δὲ καὶ παραμυθούμενος αὐτοῖς. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἀκούσαντας περὶ Πέτρου ταράσσεσθαι. Εἰ γὰρ ὁ κορυφαῖος καὶ οὕτω διάπυρος πρὸ ἀλέκτορος τρὶς ἔμελλεν ἀπαρνήσεσθαι, μὴ μεγάλην 10 τινὰ προσδοκᾷν αὐτοὺς περίστασιν ὑποστήσεσθαι εἰκὸς ἦν. Τί ἐστι "πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε;" πάντα φησὶ παρελθεῖν δεῖται τὰ δεινά. Ἡ γὰρ εἰς τὸν γεγεννηκότα καὶ εἰς ἐμὲ πίστις δυνατωτέρα τυγχάνει τῶν ἐπιόντων, καὶ οὐδὲν ἐάσει κρατῆσαι τῶν δυσχερῶν. Ἵνα δὲ μὴ νομίσωσι τῷ Πέτρῳ μόνῳ 15 τὴν ἐπαγγελίαν δεδόσθαι, τὸ ἀκολουθήσεις ὕστερον ὑποφαίνει καὶ 2 τοῦτο τοῖς ταύτην τὴν ἐλπίδα λέγειν "ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός "μου μοναὶ πολλαί εἰσι" καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι καὶ ὑμᾶς ὁ χῶρος ὁ αὐτὸς ὑποδέξεται ὁ καὶ τὸν Πέτρον· ἀφθονίαν γὰρ ἐστὶ καταγωγίων ἐκεῖ, ὥστε χρὴ θαρρεῖν ὑπὸ τούτου· τοσαύτη γάρ, 20 φησὶν, ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου πεποίημαι τὴν σπουδὴν, ὅτι ἤδη ἂν τούτου ἐγενόμην, εἰ μὴ πάλαι ὑμῖν παρεσκεύαστο. Καὶ ἐπειδὴ συνεῖδεν αὐτῶν ζητοῦσαν τὴν ψυχὴν μαθεῖν τοῦτο ὅπερ εἶπεν, "ἵνα ὅπου εἰμὶ, καὶ ὑμεῖς ἦτε," δίδωσιν αὐτοῖς τοῦ ἐρωτῆσαι πρόφασιν, λέγων, "καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, οἴδατε, καὶ τὴν 25 "ὁδὸν οἴδατε." Διὸ καὶ ὁ Θωμᾶς λέγει αὐτῷ "Κύριε, οὐκ "οἴδαμεν ποῦ ὑπάγεις, καὶ πῶς δυνάμεθα τὴν ὁδὸν εἰδέναι;" καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἀπὸ φιλοστοργίας τὸ ποῦ ὑπάγεις εἶπε, Θωμᾶς 6 δὲ ἀπὸ δειλίας. Τί οὖν ὁ Χριστός; "ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ "ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή·" ὁδὸς μὲν, ὅτι δι' ἐμοῦ ἔρχεσθε πρὸς τὸν 30 Πατέρα, καὶ οὐ δεηθήσεσθε χειραγωγοῦντος ἑτέρου· ἀλήθεια δὲ, ὅτι οὐδὲν παρ' ἐμοῦ ψεῦδος, ζωὴ δὲ, ὅτι οὐδὲ αὐτὸς ὁ θάνατος ὑμᾶς κωλῦσαι δυνήσεται ἐλθεῖν· κἂν γὰρ ἀποθάνητε, τεύξεσθε τῶν εἰρημένων.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ τοῦ παρακλήτου.

7 Δεῖξαι δὲ θέλων τὸ ἰσοστάσιον τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἐξουσίας, ἐπήγαγεν, "οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ "δι' ἐμοῦ." Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶ, κύριος τοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀγαγεῖν, ὡς ὁμοούσιος αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ᾔδεσαν μὲν τὸν Πατέρα, 5 οὐχ οὕτως δὲ ὡς ἐχρῆν, Θεὸν μὲν γὰρ ᾔδεσαν αὐτὸν, Πατέρα δὲ οὐδέπω· ὕστερον δὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπελθὸν πᾶσαν αὐτοῖς ἐνέθηκε τὴν γνῶσιν. Διὰ τοῦτό φησιν, "εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ "τὸν Πατέρα μου ἐγνώκειτε ἄν." Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ ᾔδειτε ἐμὴν οὐσίαν, καὶ τοῦ Πατρὸς ᾔδειτε ἄν. Τὸ δὲ "ἀπάρτι 10 "γινώσκετε αὐτὸν, καὶ ἑωράκατε αὐτὸν," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι δι' ἐμοῦ τὴν εἰς αὐτὸν ἐπίγνωσιν ἐσχήκατε. Ὄψιν λέγει τὴν κατὰ διάνοιαν γνῶσιν. Ὥσπερ γὰρ ὁ εἰπὼν, "ὤφθη Ἀγγέλοις," οὐ περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς ἔφη, ἀλλ' ὡς ἐκείνοις ἰδεῖν ᾖ δυνατόν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα χρὴ λογίζεσθαι. 15

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πέτρος προηρώτησε καὶ ὁ Θωμᾶς, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἔμαθε σαφὲς, ἀλλ' ἔτι ἠγνοεῖτο τὰ λεγόμενα, ἵνα μὴ δόξῃ πρὸς κορῆς εἶναι ὁ Φίλιππος, διὰ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν, "δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα," ἐπήγαγε καὶ τὸ "ἀρκεῖ ἡμῖν·" ἐκεῖνος δὲ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐβούλετο 20 ἰδεῖν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Χριστὸς τοῦ τοιούτου φρονήματος ἐκκόπτων αὐτὸν, φησὶ, "τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς "με, Φίλιππε;" οὐκ εἶπεν, οὐκ εἶδές με, ἀλλ' "οὐκ ἔγνωκάς με·" τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτὸς, ὅπερ ἐστὶν ὁ Πατὴρ, μένων Υἱός.

9 Διαιρῶν δὲ τὴν ὑπόστασιν λέγει, "ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν 25 "Πατέρα." Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐπειδὴ τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς βούλει ἰδεῖν τὸν Πατέρα, γίγνωσκε ὅτι οὔτε ἐμὲ, οὔτε ἐκεῖνον δυνατόν ἐστιν οὕτως ἰδεῖν· οὐδὲ γὰρ ἐμὲ αὐτὸν οἶδας, ὡς σὺ νομίζεις· σῶμα γὰρ περιβέβλημαι [i], καὶ τοῦτο θεωρεῖς. Εἰ γὰρ ἐμὲ εἶδες, ὡς εἰμὶ, τῇ θεότητι ἐν ἐμοὶ ἐκεῖνον ἔγνως ἄν. 30 Δεικνὺς δὲ τὸ ὁμοούσιον καὶ τὸ ἀπαράλλακτον μετὰ τῆς τῶν προσώπων διαιρέσεως ἐπήγαγε λέγων, "οὐ πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν

[i] περιβέβηναι Cod.

" τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστι," καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἐνταῦθα δὲ τὸ ταὐτὸν ἐνδείκνυται λέγων, " ὁ δὲ Πατὴρ ὁ ἐν ἐμοὶ " μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα," τουτέστι, ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως ἐποίησε ὁ Πατὴρ, καὶ ἄλλως ἐγώ. Ὅπερ δὲ μετὰ τὸ εἰπεῖν " πι- " στεύετέ μοι, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ," 5 ἐπήγαγε λέγων, " εἰ δὲ μὴ, διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ πιστεύετέ μοι," τοῦτό ἐστιν, ὅτι ἔδει μὲν ὑμᾶς, φησὶν, ἀκούοντας Πατέρα καὶ Υἱὸν, μηδὲν ἕτερον ζητεῖν, εἰς παράστασιν τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν συγγενειας. Εἰ δὲ ὑμῖν οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ ὁμότιμον καὶ ὁμοούσιον, κἂν ἀπὸ τῶν ἔργων μάθετε. 10

12 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, " ὅτι μείζονα ὧν ἐγὼ ποιῶ ποιήσει ὁ " πιστεύων εἰς ἐμὲ," δείκνυσιν ὅτι οὐ ταῦτα δύναται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τούτων πολλῷ μείζονα. Ὁ γὰρ ἄλλοις παρέχων εἰς τὸ ποιεῖν, πρόδηλον ὅτι αὐτὸς μᾶλλον ἰσχύει ποιῆσαι.

Εἰπὼν δὲ, ὅτι " πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι," ἐμφαίνει αὐτοῖς, 15 ὅτι αὐτῶν ἐστι λοιπὸν τὸ θαυματουργεῖν, αὐτοῦ ἀπερχομένου.

Ἀμμωνίου. Ὡς τὸν Υἱὸν εἰδὼς ἀκριβῶς εἶπε τοῦτο, οἰόμενος τάχα ὀφθαλμοφανῶς δύνασθαι ἰδεῖν τὸν Θεόν.

Οὐδὲν, φησὶν, ἕτερόν ἐστιν ὁ Υἱὸς, εἰ μὴ ὅπερ ἐστὶ μένων Υἱός. Εἰ γὰρ καὶ ὡς ἔτυχε, λέγεις, ὦ Φίλιππε, ὅτι σε οἶδα, ὁ Υἱὸς εἶ, 20 ἀλλ' οὐκ ἐπέγνως με, ὅτι ὅλον ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, μένων πάλιν Υἱὸς ὤν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ὁ μὲν γὰρ ὀφθαλμὸς ὁρῶν οὐ πολλοῦ χρόνου δεῖται πρὸς τὴν τοῦ τυγχάνοντος θέαν· ὁ δὲ νοητὸς[k] γνῶναι βουλόμενος, χρόνου δεῖται οὐκ ὀλίγου, καὶ πολλῆς τῆς σκέψεως 25 πρὸς τὴν τοῦ ἀσωμάτου κατάληψιν· ἐχρῆν οὐ δή πω[l] καὶ τὸν Φίλιππον πολλῷ τῷ παρελθόντι χρόνῳ τὰς δυνάμεις τοῦ Κυρίου θεωρήσαντα ἐγκαταλήψει ἤδη ὑπάρχειν, καὶ σαφῶς ἐγνωκέναι τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου· προσδιδάξας τοιγαροῦν, ὅτι τῆς ψυχῆς τὴν γνῶσιν ἐπιζητεῖ, ἀκολούθως ἐπισυνῆψε περὶ τῆς ὁράσεως, ὅτε 30 ὑποπτεύεσθαι ἐδύνατο σωματικὴν ὅρασιν ἐπιζητεῖν λέγων, " ὁ " ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα," ἐξ οὗ παρίσταται, ὅτι τὴν κατὰ διάνοιαν ὅρασιν ἔλεγεν.

k νη̊τὸς Cod. l Leg. vid. οὖν δήπου.

Ἀπολιναρίου. Ποιεῖ Χριστὸς ὅσα αἰτοῦσιν Ἀπόστολοι· εἴρηκε γὰρ ὅτι "ποιήσω, ὃ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου." Ἴδιον δὲ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἐνδείκνυται, ἐν τούτῳ δοξάζεσθαι, φησὶν, ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, αὐτοῦ μὲν ἐργαζομένου, τοῦ δὲ Πατρὸς διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείας ἐκφαινομένου· οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρα πρὸς 5 Πατέρα εἴσοδος, ἢ δι' Υἱοῦ, οὔτε πάλαι, οὔτε νῦν, οὔτε αὖθις, ἀλλ' οἰκειότερον ἡ διὰ Υἱοῦ εἴσοδος ἔσχηκε δὲ νῦν, ὅτι πλησιέστερον ἡμῖν καθέστη σαρκωθείς.

13 Ὅπερ δὲ λέγει αὐτοῖς "ὅτι ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτό ἐστιν, ὅπερ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἔλεγον, 10 "ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔγειρε καὶ περιπάτει," καὶ τὰ ἄλλα σημεῖα ἅπερ ἐποίησαν αὐτοῦ συνεργοῦντος. Δεύτερον δὲ "ὅτι ἐὰν αἰτήσητε," καὶ τὰ ἑξῆς, λέγει αὐτοῖς βεβαιῶν τὸν λόγον τὸν ἑαυτοῦ, ἅμα δὲ καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς τῇ θλίψει συνεχομένους· ἵνα δὲ μὴ νομίσωσιν ἁπλῶς τὴν αἴτησιν ἰσχύειν, 15 ἐπήγαγε τὸ, "ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε," ἀξιοπιστότερον δὲ τὸν λόγον ποιῆσαι βουλόμενος, συγκαταβάσεως λόγους φθέγγεται λέγων, "ἐρωτήσω τὸν Πατέρα·" διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "καὶ ἄλλον Παράκλητον" καταισχύνει τοὺς τὰ Σαβελλίου νοσοῦντας, καὶ τοὺς περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οὐ τὴν προσήκουσαν 20 δόξαν ἔχοντας· μιᾷ γὰρ πληγῇ τὰς ἐκ διαμέτρου ἑστώσας αἱρέσεις κατήνεγκε· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν "ἄλλον," δείκνυσι τῆς ὑποστάσεως διαφοράν· τὸ δὲ εἰπεῖν "Παράκλητον," τῆς οὐσίας τὴν συγγένειαν.

17 Εἰπὼν δὲ, "ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα," ἐσήμανεν, ὅτι 25 οὐδὲ μετὰ τελευτὴν ἀφίσταται τῶν ἀξιῶν αὐτοῦ. Ἵνα δὲ μὴ ἀκούσαντες "ἄλλον Παράκλητον" πάλιν σάρκωσιν ἑτέραν ὑποπτεύσωσι, τοῦτο διορθούμενος φησὶν, "ὁ δὲ κόσμος οὐ δύναται," φησὶ, "λαβεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς.

Θεωρίαν δὲ ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν ἔλεγεν· ἐπήγαγεν οὖν "οὐδὲ 30 "γιγνώσκει αὐτό·" οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως θεωρίαν λέγειν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν αἰσθήσεων τρανοτέρα ἐστὶν ἡ ὄψις, διὰ ταύτην ἀεὶ τὴν ἀκριβῆ παρίστησι γνῶσιν. Κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς φησίν.

18 Τὸ δὲ, "παρ' ὑμῖν μένει, καὶ ἐν ὑμῖν ἐστι," δηλοῖ, ὅτι οὐχ 35

οὕτω φησὶν, ὑμῖν συνέσται ὥσπερ ἐγὼ, ἀλλ' ἐν αὐταῖς οἰκήσει ταῖς ὑμετέραις ψυχαῖς. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πόσοις ἐπῆρε τὸν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου λόγον. Εἶπεν ὅτι ἄλλος ἐγώ ἐστιν, εἶπεν ὅτι οὐκ ἀφήσει ὑμᾶς, εἶπεν ὅτι πρὸς ὑμᾶς μόνον ἔρχεται. Ὥσπερ οὖν ἐγὼ, εἶπεν ὅτι ἐν ὑμῖν μένει. Ἀλλ' οὐδὲ οὕτως τὴν ἀθυμίαν 5 αὐτῶν ἐξέβαλεν, αὐτὸν γὰρ ἐζήτουν ἔτι. Διὸ τοῦτο θεραπεύων ἐπήγαγε λέγων, "οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς·" οὐδὲ τοῦτο εἶπον, φησὶν, ἄλλον Παράκλητον πέμπειν, ὡς αὐτὸς ἐγὼ ὑμῶν εἰς τέλος ἀπανιστάμενος καὶ οὐκέτι ὀψόμενος ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἐγὼ αὐτὸς "ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς," ὅπερ μάλιστα ἐζήτουν. Ἐπειδὴ δὲ εἴρηκεν 10 ὅτι "ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς," ἵνα μὴ παρουσίαν πάλιν τοιαύτην ἐπιζητῶσιν οἵαν καὶ πρότερον. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, "ἔτι μικρὸν "καιρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ· ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἔρχομαι μὲν πρὸς ὑμᾶς, οὐ μὴν ὁμοίως ὡς πρότερον. Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε," οὐχὶ τὴν παροῦσαν, 15 20 ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν λέγει ζωήν. Τὸ δὲ, "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ "γνώσεσθε," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι ὅταν ἀναστῶ, φησὶ, γνώσεσθε, ὅτι οὐκ ἀπέσχισμαι τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἔχω δύναμιν, καὶ ὅτι μεθ' ὑμῶν εἰμι διηνεκῶς, τῶν πραγμάτων ἀνακηρυττόντων τὴν περὶ ὑμᾶς βοήθειαν παρ' ἐμοῦ γενομένην. συγ- 20 καταβαίνων δὲ πάλιν τοῖς ῥήμασι, φησὶ, "καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ "Πατὴρ, κἀγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς." Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο οὕτως ἐκλαβώμεθα, οὐδὲν ἔσονται διεστηκότες οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ. Τί ἐστιν "ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτὰς, ἐκεῖνός "ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με;" ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἐχόμενον, ἀλλὰ καὶ 25 φυλακῆς. ἡμῖν δεῖ τούτων ἀκριβοῦς. Τὸ δὲ ἔπαθλον ὅσον ἔσται 21 ἐπήγαγε λέγων, "ὁ δὲ ἀγαπῶν με, ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρός "μου" καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐδέποτε μὲν εἴασεν αὐτοὺς ἐρήμους τῆς αὐτοῦ προνοίας, πλὴν ὤφθη αὐτοῖς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστα- 30 σιν. ἐπειδὴ ἐλθὼν ἐκάλεσεν αὐτοὺς "τεκνία," μέλλων ἀπιέναι, εἶπεν "ὀρφανούς." Ὅτι ἤμελλε μόνοις αὐτοῖς ὀφθῆναι μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πᾶσιν εἶπε "μικρόν." μικρὸν χρόνον λέγει τὸν ἕως τῆς δευτέρας παρουσίας, μικρὸν γὰρ Θεῷ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος. ὑμεῖς δὲ οἱ ἅγιοι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνοικήσεως γνώσεσθέ με, οὐ μὴν οἱ 35

τὰ τοῦ κόσμου ἀγαπῶντες. Ἀρραβῶν τῆς μελλούσης ζωῆς ἔχετε λαβεῖν, ἐστιν ἡ ἐμὴ ἀνάστασις.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τότε ἀπ' αὐτῶν μαθήσεσθε τῶν πραγμάτων ὅτι ἀληθῆ τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα. περὶ ὧν δὲ νῦν ἀμφιβάλλειν ἔτι δοκεῖτε, καὶ ὅτι ἐγὼ μὲν ἐν τῷ Πατρὶ, διὰ τῆς 5 πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος καὶ συναφείας, ὑμεῖς δὲ ἐν ἐμοὶ, διὰ τῆς εἰς ἐμὲ πίστεώς τε καὶ ἀγάπης· ἔτι δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως τὴν πρὸς ἐμὲ κοινωνίαν λαμβάνοντες· κἀγὼ δὲ ἐν ὑμῖν ὡς εἰκός. Ἡ γὰρ συνάφεια τοῦτο παρασκευάζει, ὥστε ἀναγεννηθέντων ὑμῶν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τάξει μοι σώματος γενομένων, 10 καὶ κεφαλῆς χώραν ὑμῖν ἐπέχειν ἐπ' ἐμέ.

Κυρίλλου. Τουτέστιν ὁ πίστει καὶ πράξει διαφανεὶς, τὸν δὲ δὴ τοιοῦτον ἀγαπήσει μὲν ὁ Πατὴρ, ἀγαπήσει δὲ οὐδὲν ἧττον αὐτὸς ὁ Υἱός. Ὥσπερ γάρ ἐστιν ὁμοούσιος, οὕτω καὶ συνθελητὴς τῷ ἰδίῳ γεννήτορι. 15

22 Ἀμμωνίου. Μετὰ τὴν ἀνάστασιν οἱ ὀρθῶς πιστεύοντες τελείως γνώσονται· "νῦν γὰρ ἐκ μέρους γιγνώσκομεν," ὅτι πολλοῖς κρατηθεὶς ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας φησιν, "Κύριε, καὶ τί γέγονεν, ὅτι ἡμῖν "μέλλεις ἐμφανίζειν σεαυτὸν, καὶ οὐχὶ τῷ κόσμῳ;" καὶ γὰρ ἐνόμιζεν ὅτι ὥσπερ τοὺς νεκροὺς ὁρῶμεν κατ' ὄναρ, οὕτω καὶ αὐτὸν 20 μέλλειν ὁρᾶσθαι. Διὸ ἵνα μὴ τοῦτο μέχρι πολλοῦ νομίζωσι, λέγει αὐτοῖς, "ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ "μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν "παρ' αὐτῷ ποιήσομεν," μονονουχὶ λέγων, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἐμφανίζει ἑαυτὸν, οὕτω καὶ ἐγὼ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν, 25 ὥστε οὐκ ἐμὲ μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Πατέρα ἀγαπᾷ, ὁ μὴ τούτῳ μου πιστεύων τῷ λόγῳ· τὸ γὰρ αὐτὸ ἐμφαίνει, καὶ ὅπερ ἐπήγαγε λέγων, ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ, τοῦτό ἐστιν, οὓς εἶπον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐγείρομαι. Ταῦτα δὲ πάντα συνεχῶς λέγει, ἵνα μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν φάντασμα 30 αὐτὸν εἶναι νομίσωσιν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἰδόντες αὐτὸν, τοῦτο ἐνόμισαν, τί ἂν οὐχ ὑπώπτευσαν ἂν, θεασάμενοι αὐτὸν ἀναστάντα, ὃν εἶδον κατεχόμενον καὶ σταυρούμενον καὶ θαπτόμενον; Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, "ὁ λόγος ὃν ἠκούσατε, οὐκ ἔστιν "ἐμὸς, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντός μου Πατρὸς," δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν 35

ἔξω τοῦ Πατρὸς φθέγγεται, οὐδὲ ἴδιόν τι παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ἡρακλείας Ἀπολιναρίου καὶ Κυρίλλου. Ἐβούλετο ἐκεῖνος διὰ τὴν προσοῦσαν φιλανθρωπίαν μὴ μόνον τοῖς μαθηταῖς τὴν ἐκ τῆς ἐπιφανείας ὑπάρξαι ὠφέλειαν, ἀλλ' ὁμοῦ, εἰ 5 οἷόν τε ἦν, παντὶ τῷ κόσμῳ. ὁ δέ γε Σωτὴρ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ καταξιοῦσθαι τῶν τοιούτων, διὰ τῆς ἀποκρίσεως παρίστησιν, ὡς μόνοι οἱ φυλάσσοντες αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς, ἄξιοι φανήσονται τῆς τε αὐτοῦ ἐπιφανείας καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀγάπης. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, μηδὲ τηρῶν αὐτοῦ τοὺς λόγους, 10 ἀλλότριος παντελῶς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καθέστηκε. τὸν δὲ λόγον τῆς διδασκαλίας οὐκ ἴδιον, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐτὸν Πάτρος εἶναι εἰρηκὼς, σαφῶς δὲ ἐκ τούτου τὸ διάφορον τῶν προσώπων ὑπέδειξεν.

ἈΜΜΩΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Διδάσκει ὅτι μόνοις τοῖς μαθηταῖς 15 ἐξαιρέτως καὶ ὑπὲρ λόγον ἔσται ἡ ἔλλαμψις, ὑπὲρ ὧν τηροῦσι τὰς ἐντολάς.

Ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ ἐστι φυσικῶς, ἡμῖν δὲ σχετικῶς· καὶ ὅταν ἀκούσωμεν ἕνωσιν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τὴν φυσικὴν νοοῦμεν, ὅταν ἕνωσιν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων σχετικὴν νοοῦμεν τὴν ἐκ πί- 20 στεως προσγινομένην τοῖς ἁγίοις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς 25 μετοχῆς κοινωνίαν. "Ταῦτα δὲ λελάληκα ὑμῖν, παρ' ὑμῖν μένων," φησι, ταῦτα, ποία; ἅπερ ἀσαφῆ αὐτοῖς ἐφαίνετο τέως. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ "Πατὴρ" καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι, σαφὴς ἔσται διδάσκαλος ὑμῶν. 25 Ἐπειδὴ δὲ καὶ ταῦτα ἀκούοντες ἐταράσσοντο, ἐπήγαγε λέγων, "εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν," καὶ τὰ ἑξῆς, μονονουχὶ λέγων, ὅτι οὐδὲν βλάπτεσθε ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου ταραχῆς, ἕως ἂν εἰρηνεύετε 27 πρός με. "Οὐ γὰρ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι," φησὶν, "ἐγὼ δί- "δωμι ὑμῖν," ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ κακῷ γίνεται πολλάκις καὶ 30 ἀνόνητος. Ἐγὼ δὲ δίδωμι τοιαύτην, ἥτις ὑμᾶς ἰσχυροτάτους ποιεῖ. Αὕτη δέ ἐστιν, ἵνα μετ' ἀλλήλων εἰρηνεύητε· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἀναχωροῦντος ἦν, καὶ ἱκανὸν αὐτοὺς συγχεῖν, διὰ τοῦτό φησι, "μὴ ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία μηδὲ δειλιάτω·" ὅθεν

χρὴ σκοπεῖν ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ φιλοστοργίας, τὰ δὲ ὑπὸ δειλίας ἔπασχον.

Ποίαν χαρὰν ἔμελλε φέρειν αὐτοῖς ὅτι εἶπεν, "ἐχάρητε ἂν, "ὅτι πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα," ἢ ποίαν παραμυθίαν; τὴν τῆς ἀναστάσεως τελείαν πληροφορίαν· οὐδέπω γὰρ περὶ ταύτης ᾔδεσαν ἀκριβῶς, οὐδὲ οἵαν ἐχρῆν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον· διὸ καὶ πρὸς ὅπερ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τὸν Πατέρα μέγαν εἶναι, συγκαταβαίνων ἐγήγαγε λέγων, "ὁ Πατήρ μου μείζων μοῦ ἐστι," ὅπως τοῦτο νομίζοντες καὶ ἀκούσαντες ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα τὸν δυνατὸν ἀπέρχεται, τὸν λῦσαι πάντα δεινὰ ἰσχύοντα, παραμυθίαν ἐντεῦθεν λάβωσι.

Τίνα λέγει "ἄρχοντα κόσμου;" τὸν διάβολον, διὰ τὸ τῶν πονηρῶν ἄρχειν ἀνθρώπων. οὐ γὰρ οὐρανοῦ ἄρχει καὶ γῆς, ἐπεὶ ἀνέτρεψεν ἂν ἅπαντα καὶ κατέβαλεν· ἄρχει δὲ τῶν ἑαυτοὺς παραδιδόντων αὐτῷ.

Οὗτος οὖν, φησὶν, "ἐν ἐμοὶ ἔχει οὐδέν." Οὐ γὰρ ὑπεύθυνος ὢν θανάτῳ, ἀλλὰ δι' οἰκείαν φιλανθρωπίαν ὑπομένω αὐτὸν, καὶ διὰ τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τοῦτο γὰρ σημαίνων ἐπήγαγεν, "ἵνα γνῷ ὁ κόσμος, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Πατέρα," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου. Μὴ θορυβεῖσθε, ἀκούσαντες ὅτι μέλλω πάσχειν, πολὺ γὰρ ἐκ τούτου κέρδος.

Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Αὕτη συνάπτει μὲν τοὺς ἐν ἕξει αὐτῆς γινομένους τῷ Πατρὶ, τῶν δὲ ἁγίων ἓν τὸ φρόνημα ἀπεργάζεται· οὐ μόνον δὲ πάντας κοινῇ πρὸς ἀλλήλους συνάπτει, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον ἑαυτῷ σύμφωνον ἀποτελεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ, οἶμαι, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐξ ἐπιβουλῆς τοῦ ἐναντίου πρὸς ἑαυτὴν διέστη τὸ πρὶν, καὶ ὥσπερ ἐμφύλιον πόλεμον εἰς ἑαυτὴν ἐδέξατο τοῦ πονηροῦ ἐπαναστήσαντος τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι, καὶ ἐπιτειχίσαντος τὴν σάρκα τῷ Πνεύματι, ἐδεῖτο τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρήνης, ὅπως ἡ ψυχὴ εὐήνιον πάλιν τὴν σάρκα καὶ πειθήνιον τὸ σῶμα ἀπολαβοῦσα, ἐμφυλίου στάσεως ἀπαλλαγῆναι δυνηθῇ.

Ἀμμωνίου. Ἐπάνοδον λέγει τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως, οὐ

τὸ μείζονα εἶναι τὸν Πατέρα ποιεῖ αὐτὸν ἑτέρας οὐσίας, ὡς αἱρετικοί φασιν, ὅτι ἦν ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπος, μείζονα εἶπε τὸν Πατέρα. Τοῦτο διὰ τὸ φαινόμενον σῶμα λέγει, ἐπεὶ καθόλου Θεὸς, οὐδὲ ἧττον ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὔτε εἰς οὐρανοὺς ἀνάγεται ὁ τὰ πάντα πληρῶν καὶ ἀχώριστος ὢν τοῦ Πατρός. 5

Διὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀγάπην ἀποθνήσκων ἑκὼν, ὅπερ οὐδὲν ἔχει βλάβος, ἐπεὶ οὐκ ἂν τοῦτο ἠβούλετο ὁ ἀγαπῶν αὐτὸν Πατήρ. 31 Διὰ τί εἶπεν, "ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν;" ἀναπνεῦσαι διδῶν αὐτοῖς. Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἅτε ἐν καταδήλῳ χωρίῳ ὄντας, τρέμειν καὶ δεδοικέναι ἀπό τε τοῦ καιροῦ, ἀπό τε τοῦ τόπου· καὶ 10 γὰρ νὺξ ἦν βαθυτάτη, καὶ μηδὲν προσέχειν τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' ἀεὶ περιστρέφεσθαι καὶ φαντάζεσθαι τοὺς ἐπιστησομένους. Ἐπεὶ οὖν ὡς αὐτίκα μάλα ἁλωσόμενοι ἐθορυβοῦντο, ἄγει αὐτοὺς εἰς ἕτερον τόπον, ἵνα νομίσαντες ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι, μετὰ ἀδείας λοιπὸν ἀκούσωσι· καὶ γὰρ ἔμελλον μεγάλων ἀκούσεσθαι δογμάτων. 15

Γρηγορίου Ναζιανζου. Διεγείρει αὐτοὺς μεταστῆναι ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, τὸ πᾶσαν γεώδη φαντασίαν καταλιπεῖν καὶ τὰ οὐράνια μόνα φρονεῖν.

Κυρίλλου. Ὅταν λέγει τὸ, "ἐγείρεσθε, ἄγωμεν ἐντεῦθεν," οὐχ ὡς ὑπαίτιος τοῖς ἀνθρωπίνοις πάθεσιν, ἀλλ' ὡς ἀρχηγὸς καὶ 20 προστάτης καὶ καθηγητὴς τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ὁδοῦ, καὶ εἰς ζωὴν τὴν ἐν ἁγιασμῷ, τοῦτό φησι.

Ἀπολιναρίου καὶ Θεοδώρου Ἡρακλείας. Δοκεῖ μὲν ἀναχώρησις εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἔκδοσις δέ ἐστιν ἑκούσιος, ὅτι τοιοῦτον μεταδιώκει τόπον, ἐν ᾧ γνωσθήσεται ὑπὸ τοῦ προδότου, καὶ προ- 25 δοθήσεται.

1 Εἰπὼν, "ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινὴ," διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης ἠνίξατο, ὅτι τὸν μὴ προσέχοντα τοῖς λεγομένοις ζῇν τὴν αἰώνιον ζωὴν οὐκ ἔνι, καὶ ὅτι τὰ μέλλοντα γίνεσθαι σημεῖα ἀπὸ τῆς αὐτοῦ γίνεται δυνάμεως. Τὸ δὲ, "ὁ Πατήρ μου ὁ γεωργός 30 "ἐστι," δηλοῖ, ὅτι τῆς τοῦ γεωργοῦ ἐπιμελείας οὐχ ἡ ῥίζα ἤγουν ἡ ἄμπελος, τουτ' ἔστι ὁ Υἱὸς ἀπολαύει, οὐδὲ γὰρ δεῖται, ἀλλὰ τὰ κλήματα, τοῦτο γὰρ σαφέστερον καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐσήμανεν. ἡ ῥίζα δὲ δι' οὐδὲν ἕτερον παρείληπται ἐνταῦθα, ἀλλ' ἵνα μάθωσιν,

ὅτι τῆς αὐτοῦ δυνάμεως χωρὶς οὐδὲν ἐργάζεσθαι δύνανται, καὶ ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἡνῶσθαι δεῖ τῇ εἰς αὐτὸν πίστει, ὡς τὸ κλῆμα τῇ ἀμπέλῳ.

2 Δεικνὺς δὲ ὅτι χωρὶς ἔργων οὐκ ἔστιν εἶναί τινα ἐν αὐτῷ, ἐπήγαγε, "πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν, αἴρει αὐτὸ," τὸ δὲ 5 φέρον καρπὸν, φησὶ, πολλῆς ἐπιμελείας ἀπολαύειν ποιεῖ, καθαίρων αὐτὸ, τὴν παρ' αὐτοῦ βοήθειαν δεικνὺς, ἑαυτὸν δὲ δεικνὺς τὸν ἐπιμελούμενον τῶν κλημάτων, ἐπήγαγε λέγων, "ἤδη ὑμεῖς καθαροί "ἐστε διὰ τὸν λόγον ὃν λελάληκα ὑμῖν·" ἐγὼ γὰρ ὑμᾶς ἐκάθηρα, φησὶ, διὰ τῆς ἐμῆς διδασκαλίας, καίτοιγε ἀνωτέρω δείκνυσι τὸν 10 Πατέρα τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλ' οὐδὲν μέσον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ.

4 Τὸ δὲ "μείνατε ἐν ἐμοὶ," δηλοῖ ὅτι αὐτὸς μὲν τῶν παρ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ἐνέλιπε, δεῖ δὲ ὑπάρξαι λοιπὸν καὶ τὰ παρ' ἐκείνων· ἵνα δὲ μὴ ἀπὸ τῆς δειλίας ἀποσχισθῶσι, χαυνωθεῖσαν αὐτῶν τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν ἐπισφίγγει, καὶ ἑαυτῷ συγκολλᾷ λέγων, "ὥσπερ τὸ 15 "κλῆμα οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ καρπὸν φέρειν, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδὲ ὁ ἐν ἐμοὶ μὴ μένων," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ δείξας τὴν τούτων ἀπώλειαν, δείκνυσι λοιπὸν τὴν σωτηρίαν τῶν μενόντων ἐν αὐτῷ, λέγων, "ἐὰν μείνητε ἐν ἐμοὶ, καὶ τὰ ῥήματά "μου ἐν ὑμῖν μείνῃ," τουτέστι διὰ τῶν ἔργων ἐκπληροῦντες αὐτὰ, 20 ὅτι ἐὰν θέλητε, αἰτήσασθε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

Κυρίλλου. Ἄμπελος τοίνυν ὁ Χριστὸς, κλήματα δὲ ἡμεῖς, ἅτε δὴ καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐχόμενοι κοινωνίας, διὰ τὸ καὶ ὁμοφυεῖς ἡμᾶς εἶναι τῇ ἀμπέλῳ κατὰ τὴν σάρκα. Ἴστε δὲ ὅτι συνενούμενοι διὰ μόνης τῆς πίστεως αὐτῷ, καὶ ἐν ψιλαῖς καὶ μόναις 25 ὁμολογίαις, οὐ μὴν καὶ διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν νεκρὰ γινόμεθα κλήματα. "Ἡ γὰρ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι," δηλονότι καὶ ἄκαρπος.

Ἀπόδειξιν ἀναμφίλογον τῆς τοῦ καθαίροντος αὐτοὺς τέχνης ποιεῖται τοὺς μαθητάς. Ἤδη γὰρ αὐτοὺς διακεκαθάρθαι φησὶ 30 διὰ μόνον τὸν πρὸς αὐτοὺς λαληθέντα λόγον τουτέστι τὸν Εὐαγγελιστὴν καὶ παρὰ Θεοῦ.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Δείκνυσιν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς ἕκαστος τῶν ἐπιεικῶς ζῇν βουλομένων προαιρέσει οἰκείᾳ μένει ἐν

τῇ ἀμπέλῳ, ἑνούμενός τε αὐτῇ διὰ τῆς ἀγάπης, καὶ Πνεύματι κολλώμενος, ἢ τοὐναντίον ἀφίσταται οἰκείᾳ προαιρέσει, ἀλλοτριούμενος αὐτῆς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καρποφορεῖν, εἰ μὴ μόνους τοὺς προσηλωμένους αὐτῷ, καλεῖ ἑαυτὸν ἄμπελον, 5 ὡς ἐξ αὐτοῦ δυναμουμένους.

Ἀπολιναρίου. Ὅστις οὖν ἑαυτὸν χωρίζει τοῦ Κυρίου πρὸς σαρκικὰ πράγματα, ἀπηλλοτρίωσεν ἑαυτὸν τῆς ἀμπέλου, καὶ ξηρὸς καθίσταται, τὴν ζωοποιὸν μηκέτι δεχόμενος ἰκμάδα· ὁ δὲ τοιοῦτος εἰς τὴν αἰώνιον φυλαχθήσεται κρίσιν, ὥσπερ εἰς τὸ πῦρ 10 τὰ ξηρὰ κλήματα.

Ἀμμωνίου. Ἀντὶ τοῦ, χαίρει ὁ Πατὴρ, ὅταν ἐν ἐμοὶ μένετε, δι' ὧν ποιεῖται, εὐφημεῖται ὁ Πατήρ.

8 Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐν γὰρ τῷ πολὺν καρπὸν ἐνεγκεῖν τοὺς μαθητὰς δεδοξάσθαι τὸν Πατέρα φησίν. Ὁ γὰρ καρπὸς 15 τῶν μαθητῶν διαφόρως νοεῖται· ποτὲ μὲν ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς κατὰ τὴν πολιτείαν δικαιοσύνης λαμβανόμενον, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τῶν εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ εἰσερχομένων διὰ τῆς ἀποστολικῆς αὐτῶν χάριτος καὶ διδασκαλίας, ἀμφότερα ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατορθωθέντα εἰς δόξαν Θεοῦ. 20

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Τί ἐστιν, "ἐν τούτῳ ἐδοξάσθη "ὁ Πατήρ;" τουτέστι, χαίρει, ὅταν ἐν ἐμοὶ μένητε καρπὸν φέροντες.

9 Πάλιν δὲ ἀνθρωπινώτερον διαλεγόμενός φησιν, "καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατὴρ," καὶ τὰ ἑξῆς. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· εἰς ἐμὲ 25 βλέπετε ὅτι ἠγάπημαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ὑμᾶς οὖν θορυβεῖσθαι χρὴ, κἂν μέλλητε θλίβεσθαι καὶ διώκεσθαι. Ἂν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀγάπης μείνητε τῆς ἐμῆς, οὐδὲν ὑμᾶς ταῦτα τὰ δεινὰ παραβλάψαι δυνήσεται εἰς τὸν τῆς ἀγάπης λόγον. Μείνατε οὖν ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ, φησίν· τούτου γὰρ ὑμεῖς ἐστε κύριοι. Πῶς 30 δὲ τοῦτο ἔσται; "ἐὰν τὰς ἐντολάς μου, φησὶ, τηρήσητε," καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ πάντων δὲ τούτων δεικνύει, ὅτι τότε ἐν ἀσφαλείᾳ ἔσονται, ὅταν βίον ἐπιδείξωνται καθαρόν. Πάλιν δὲ ἀνθρωπινώτερον διαλεγόμενός φησι, "καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός "μου τετήρηκα," καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐ γὰρ δήπου ὁ νομοθέτης ὑπὸ 35

ἐντολὰς ἔμελλε κεῖσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἔχαιρον οἱ Ἀπόστολοι καὶ σὺν αὐτῷ ὄντες, ἐλυποῦντο δὲ ἀναχωροῦντες, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, "ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ ἐν ὑμῖν μένῃ," καὶ τὰ ἑξῆς. Δεῖξαι δὲ θέλων τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην συμπεπλεγμένην τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ὥσπερ τινὰ σειρὰν συνημμένην, φησὶν, 5 "αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἡ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς." ἡ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως γίνεται. Ἡ δὲ ἐντολή ἐστιν, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπεν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον, "καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς."

13 Δεικνὺς δὲ πάλιν, ὅτι οὐχὶ μίσους ἐστὶν αὕτη ἡ ἀναχώ- 10 ρησις, ἀλλὰ γὰρ, φιλῶ ὑμᾶς, φησὶν, ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν τὴν ψυχήν μου τίθημι· οὕτω δὲ καὶ πᾶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ τιθέτω. καὶ ἐπειδὴ τοῦτο μάλιστα δοκεῖ φίλον εἶναι, τὸ τὰ ἀπόρρητα λέγειν, καὶ ταύτης, φησὶν, ἠξιώθητε τῆς κοινωνίας· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, ὅπερ εἶπεν "ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε τί 15 "ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ εἰ πάντα ὅσα ἤκουσε παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐγνώρισεν αὐτοῖς, πῶς λέγει· "πολλὰ ἔχω "λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι;" Τί οὖν ἐστι τοῦτο; οὐδὲν ἄλλο διὰ τοῦ πάντα καὶ τοῦ ἀκοῦσαι κατασκευάζει, ἢ ὅτι οὐδὲν ἀλλότριον φθέγγεται, ἀλλ' ἢ τὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ 20 ἄλλο δὲ τεκμήριον οὐ τὸ τυχεῖν φιλίας τιθεὶς, φησὶν, "οὐχ ὑμεῖς

16 "ἐμὲ ἐξελέξασθε." Τοῦτο ἔστιν, ἐγὼ τῇ φιλίᾳ ἐπέδραμον τῇ ὑμετέρᾳ· τὸ δὲ, "ἔθηκα ὑμᾶς" ἀντὶ τοῦ ἐφύτευσα ὑμᾶς ἐστι. Λέγει δὲ ταῦτα τῇ μεταφορᾷ κεχρημένος τῆς ἀμπέλου ἔτι, "ἵνα "ὑμεῖς," φησὶν, "ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέρητε, καὶ ὁ καρπὸς 25 "ὑμῶν μένῃ." οὐ γὰρ ἐφύτευσα ὑμᾶς μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα εὐεργέτησα, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκτείνων ὑμῶν τὰ κλήματα. Ἵνα δὲ μάθωμεν, ὅτι οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, ἐπήγαγε λέγων, "ἵνα ὃ ἐὰν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου "τὸν Πατέρα, δώῃ ὑμῖν," καὶ ἵνα μὴ ὑπολάβωσιν ὅτι ὀνειδίζων 30 εἶπε, τὴν ψυχήν μου τίθημι, καὶ ὅτι πρῶτος ὑμῶν ὑπέδραμον, φησὶ, "ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους," τοῦτό ἐστι, διὰ τοῦτο εἶπον ταῦτα, ὅπως εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ὑμᾶς φιλίαν βεβαιώσω.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὡς διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης 35

παραδίδωσιν αὐτοῖς ταῦτα ὁ Χριστὸς, ὅτι ἡ ἀγάπη κεφάλαιόν ἐστι τῶν ἀρετῶν, ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ τὸ ὑπεραποθνήσκειν τῶν φίλων, καὶ τὸ, ὑπὲρ αὐτῶν ἀγαπᾶτε τοὺς φίλους.

Διὰ τὴν ἀρετὴν τὸ τῶν Ἰουδαίων ὑπερβάντες μέτρον γεγόνασι φίλοι· ἀνακομίζει τοὺς δούλους ἐπὶ τὴν ὑπὲρ φύσιν δόξαν, ἐὰν 5 ἀκουσίως ποιῶσι τὰ τῷ Θεῷ ἀρεστά.

Ἀντὶ τοῦ ὅσα ἐχρῆν ἀκοῦσαι αὐτούς· ὃ λέγει αἰνιγματωδῶς, τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὡς δούλοις εἶπον ὑμῖν τὰ ἀπόρρητα, ἀλλ' ὡς φίλοις καὶ κοινωνοῖς τῶν ἀγαθῶν.

Οὐ τοιαύτην ἀκοὴν δήπουθεν λέγει, οἵαν τὴν τῶν ἀνθρώπων, 10 ὥσπερ οὐδὲ ἀγάπην τοιαύτην, οὐδὲ ἐντολῆς τήρησιν ὁμοίαν, οὐ γὰρ ῥῆμα εἰς ἀκοὴν ὠτίων φερόμενον, ἐκ Πατρὸς ἐνήνεκται, μηνύον τὰ τοῦ Πατρὸς βουλήματα, ἀλλὰ τὴν πρόγνωσιν εἴρηκε, ἀκοὴν οὐ προσγινομένην αὐτοῖς κατά τινα καιρὸν, ἀλλὰ συνοῦσαν ἀεί. Οὐ γὰρ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἡ σοφία πρόεισιν, οὐδὲ ἕτερόν 15 τι παρὰ τὴν σοφίαν ἡ γνῶσις ἐστὶν, ἣν ὑποδέξηται αὐτὴν, ὡς οὐκ αὐτὸν γιγνώσκουσα, ἀλλὰ χρὴ διὰ τῶν συνήθων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ῥημάτων σφραγιζομένην τὴν θείαν ὑπεροχὴν οἰκείως Θεῷ νοεῖν, καὶ μὴ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ταπεινότητα, ἐπεὶ καὶ πᾶς ὁ περὶ Θεοῦ λόγος τοιοῦτος ἐσχημάτισται σχήματος ἀνθρωπίνου 20 καὶ τῶν παθημάτων ὀνόμασι τῶν ἡμετέρων ἀσώματον τὸν ἀσχημάτιστον καὶ ἀπαθῆ Θεὸν ἑρμηνεύων.

18 Ἀπολιναρίου. Ὡς μελλόντων μισεῖσθαι παρὰ πάντων παραγγέλλει αὐτοὺς ἀγαπᾷν ἀλλήλους· ἐπειδὴ δὲ διώκεσθαι παρὰ πολλῶν χαλεπὸν καὶ ἀνήκεστόν ἐστι, καὶ ἱκανὸν καὶ τὴν ὑψηλὴν 25 ταπεινῶσαι ψυχὴν, διὰ τοῦτο μυρία προειπὼν, τότε εἰς τοῦτο καθέστηκεν ὁ Χριστὸς, καὶ αὐτὰ ἐκ περιουσίας δεικνὺς ὑπὲρ αὐτῶν ὄντα, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ὑπέδειξε. Διὸ καί φησιν, "εἰ "ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι οὐκ οἶδα ὅτι λυπηρόν ἐστι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὅτι δι' ἐμὲ ὑπομένετε 30 ταῦτα καὶ πάσχετε, εἰς προθυμίαν μείζονα προκαλούμενος αὐτούς· κόσμον δὲ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους καλεῖ· θέλων δὲ αὐτοὺς μειζόνως παραμυθήσασθαι ἐπήγαγεν, "εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε," τουτέστι, τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ ἀρετῆς τοῦτο τεκμήριον ἔσται τὸ μισεῖσθαι. Καὶ γὰρ τοὐναντίον ἀλγεῖν ἐχρῆν, εἰ 35

μὴ ἐμισεῖσθε, εἰ γὰρ ἐφιλεῖσθε, εὔδηλον ὅτι πονηρίας ἐξεφέρετο δεῖγμα· βουλόμενος δὲ ἐπὶ πλεῖον ζηλωτὰς αὐτοῦ γενέσθαι φησὶν, "οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ." Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ χρὴ ὑμᾶς ἐν τούτῳ θορυβεῖσθαι, οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐμοῦ κρείττους, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ χαίρειν ὀφείλετε κοινωνοὶ 5 γενόμενοι δι' ἐμῶν παθημάτων· καὶ ἑτέρως δὲ παραμυθεῖται αὐτοὺς, δεικνὺς ὅτι καὶ τὸν Πατέρα, ἐξ ὧν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι διαπράττωνται καὶ ἐνυβρίζωσι, λέγει, "ἀλλὰ ταῦτα πάντα ποι- "ήσουσι διὰ τὸ ὄνομά μου, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν πέμψαντά με." Ὅτι δὲ ἀδίκως καὶ τὰ εἰς αὐτὸν καὶ τὰ εἰς ἐκείνους εἰργάσαντο, φησὶν, 10 "εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον, νῦν δὲ "πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν." Τίνος γὰρ τῶν λεχθέντων ἢ πραχθέντων ἐπιλαβέσθαι ἔχοντες οὐκ ἐδέξαντό με; ἐπειδὴ δὲ ἄνω καὶ κάτω προφασίζοντο, ὅτι διὰ τὸν Πατέρα αὐτὸν ἐδίωκον, ἀναιρῶν αὐτῶν καὶ τὴν ἀπολογίαν, φησὶν, "ὁ ἐμὲ 15 "μισῶν καὶ τὸν Πατέρα μου μισεῖ."

24 Δεικνὺς δὲ ὅτι τὴν διδασκαλίαν παρέσχε, καὶ ταύτῃ προσέθηκε τὰ διὰ τῶν ἔργων θαύματα, ἐπήγαγε λέγων, "εἰ τὰ ἔργα "μὴ ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκε," καὶ τὰ ἑξῆς. ποῖα δέ εἰσι ταῦτα; τὸ ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγενημένου, 20 τὸ ἀναστῆσαι τὸν Λάζαρον τετραήμερον, καὶ ἕτερα τούτοις ὅμοια· ἐπάγει δὲ καὶ τὸν προφήτην, δεικνὺς αὐτὸν ἄνωθεν προαναφωνοῦντα, "ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν" ὃ καὶ Παῦλος ἐποίει. Πολλῶν γὰρ θαυμαζόντων πῶς Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, προφήτας εἰσάγει προλέγοντας ἄνωθεν, καὶ τὴν αἰτίαν δηλοῦντας, ὅτι ἡ 25 πονηρία αὐτῶν καὶ ἡ ἀπόνοια τῆς ἀπιστίας αἰτία. Ἵνα μὴ θορυβῶνται καὶ λέγουσιν, ὅτι εἰ τὸν σὸν λόγον οὐκ ἐτήρησαν, καίτοιγε σημεῖα τοιαῦτα ἰδόντες, καὶ εἰ τὸν Πατέρα σου μισοῦσι, καὶ σὲ μετ' ἐκείνου, πῶς τὸν ἡμέτερον λόγον τηρήσουσιν, ἢ πῶς ἡμεῖς

26 ἀξιόπιστοι ἐσόμεθα; φησὶν, "ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν 30 "ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός μου," καὶ τὰ ἑξῆς, ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐκεῖνος ἀξιόπιστος ἔσται· Πνεῦμα γὰρ ἀληθείας ἐστιν. Ὁ δὲ "παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται," εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, πάντα οἶδεν ἀκριβῶς. Τὸ δὲ εἰπεῖν "ὃν ἐγὼ πέμψω," δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνος ὁ Πατήρ ἐστιν ὁ πέμπων, ἀλλὰ καὶ αὐτός. Τὸ δὲ, "ὑμεῖς μαρ- 35

“ τυρεῖτε ὅτι ἀπαρχῆς μετ᾽ ἐμοῦ ἐστε,” δηλοῖ ὅτι ἔχετε, φησὶ, καὶ ὑμεῖς τὸ ἀξιόπιστον, σὺν ἐμοὶ γενόμενοι, καὶ μὴ παρ᾽ ἑτέρων ἀκηκοότες· ὅθεν καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκ τούτου διϊσχυρίζοντο λέγοντες, “ οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ.

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ οὐκ ἔφη νυνὶ, ὅτι οὐκ οἴδασι τὸν Πατέρα 5 μου, ἀλλὰ “ τὸν πέμψαντά με,” δοκῶ τι τοιοῦτον αὐτὸν ὑπαινίττεσθαι. εἰ γὰρ ἔπεμψε, φησὶ, τὸν ἴδιον Υἱὸν ἐπιστρέψαι τὸ πεπλανημένον, καὶ ἰάσασθαι τὸ συντετριμμένον, κατορθώσαντά τε τοῖς ἐν κόσμῳ τὸ ζῆν, ἀνεξεισάγουσι δὲ ἀντιπράττοντες ἀσεβῶς τοῖς διακηρύττειν ἐθέλουσι τὸν τούτων κατορθωτὴν, πῶς οὐ λίαν ἐναρ- 10 γῶς ἠγνοηκότες ἁλώσονται, καὶ αὐτῷ μαχόμενοι τῷ πέμψαντί με; Διὰ γὰρ τοῦ πέμπεσθαι λέγειν, ὅλην ἡμῖν τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν ἐκκομίζει τὴν δήλωσιν, ὁ δὲ ἠγνοηκὼς τὸν πέμψαντα, καὶ Θεὸν ἠγνόηκεν ἐν ταὐτῷ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀποστολῆς ἀτιμάζει μυστήριον. 15

Οὐ διὰ τοῦτο δὲ φαμὲν προειπεῖν ἐκεῖνα τὸν νόμον, ἵνα τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξάπτοι τὸ μῖσος ἀδίκως κατά τε τοῦ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλ᾽ ἐπείπερ ἔμελλεν ἔσεσθαι, πρὸ αὐτῶν προαναφώνηκεν ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς νόμος, οὐδὲν τῶν ἐσομένων τὸ Πνεῦμα δεικνὺς ἠγνοημένον. 20

Ἀμμωνίου. Εἰ ἐγὼ ὑπὲρ τῶν δούλων πάντα ἔπαθον, ὅταν ὑμεῖς οἱ δοῦλοι ὑπὲρ τοῦ δεσπότου πάσχητε τὰ ὅμοια, οὐκ ὀφείλετε βαρέως φέρειν· εἰ τὰ ὅμοιά μου πάθητε, μὴ θορυβεῖσθε· οὕτω γὰρ γίνεσθε κοινωνοὶ τῶν ἐμῶν παθημάτων. Εἰ καὶ πρὸς ἐμὴν ὕβριν τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ δι᾽ ἐμοῦ καὶ τὸν Πατέρα 25 ὑβρίζουσιν.

Οὐδέν φησί, παρέλειψα τῶν εἰς ὠφέλειαν τῶν Ἰουδαίων συντεινόντων, οὐκ ἐν λόγοις, οὐκ ἐν ἔργοις, ὧν μὴ εἶδέ τις ὅμοια.

Καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἔδειξεν, ὅτι ἄλογον ἦν τὸ κατ᾽ αὐτοῦ μῖσος· πονηρία τῶν Ἰουδαίων ἐπλήρωσε τὸ προφητευθέν. 30

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ὅτι οὐδὲν πρὸς χάριν εἴρηται ἐπιμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τοῖς λεγομένοις, ὃ ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας ἔχει τὴν ὕπαρξιν. Εἰ γὰρ μὴ τὴν φυσικὴν ἐκεῖθεν πρόοδον ἔλεγε διὰ τοῦ “ ἐκπορεύεται,” ἀλλὰ τινὰ ἀποστολὴν ἔξωθέν γινομένην, ἄπορον περὶ τίνος λέγει, πολλῶν ὄντων κοινῶς τῶν κατὰ διακονίαν 35

ἀποστελλομένων πνευμάτων, ὡς Παῦλος ὁ Ἀπόστολός φησιν, "οὐχὶ "πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλό- "μενα;" ἐνταῦθα δὲ ἴδικόν τί φησι· καὶ ὡς ἂν ἐκείνῳ γνωρίσαι ἱκανὸν, ὃ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται τῇ τοῦ Πατρὸς φωνῇ κυρίως καλούμενον τῇ θείᾳ γραφῇ· "καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτέ 5 "φησιν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστε·" ἐκ γὰρ τοῦ συνεῖναι πάντοτε, ἀξιόπιστον ἀνάγκη τὴν μαρτυρίαν καθεστάναι, ὑμῶν μὲν φθεγγομένων, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐπιμαρτυροῦντος τοῖς λεγομένοις διὰ τῶν ἐπιτελουμένων θαυμάτων.

1 Καὶ ἐπειδὴ ἦσαν συνθέμενοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα ἐάν τις ὁμολογῇ 10 Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, ἀποσυνάγωγος γένηται, πρὸς τὸ μὴ σκανδαλισθῆναι τοὺς Ἀποστόλους καὶ ταραχθῆναι, τούτου μέλλοντος συμβαίνειν αὐτοῖς, φησὶ, "ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα μὴ σκανδα- "λισθῆτε, ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς." καὶ οὕτω, φησὶ, τὸν ὑμέτερον διώξουσι φόνον, ὡς πρᾶγμα εὐσεβὲς καὶ Θεῷ 15 ἀρέσκον αὐτὸ λογιζόμενοι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, "ἵνα πᾶς ὁ "ἀποκτείνας ὑμᾶς, δόξῃ λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ." Παραμυθούμενος δὲ αὐτοὺς, ἐπήγαγε λέγων, "καὶ ταῦτα ποιήσουσιν, "ὅτι οὐκ ἔγνωσαν τὸν Πατέρα, οὐδὲ ἐμέ." Ἀρκεῖ, φησὶν, ὑμῖν ἡ αἰτία τῶν γενομένων εἰς παράκλησιν τὸ δι' ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα 20 ταῦτα πάσχειν, διὸ καὶ συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει λέγων, οὐκ ἔγνωσάν με, καὶ ὅτι δι' ἐμὲ ποιήσουσι, καὶ διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ διὰ τὸν Πατέρα μου· καὶ ὅτι ἐγὼ πρῶτον ἔπαθον, καὶ ὅτι οὐκ ἀπὸ δικαίας αἰτίας ταῦτα τολμῶσι· τὸ δὲ, "ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, "ἵνα ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα αὐτῶν μνημονεύητε," ὅτι ἐγὼ εἶπον ὑμῖν, 25 δηλοῖ ὥστε ἀπὸ τούτων καὶ τὰ λοιπὰ πιστὰ ἡγοῦνται, οὐ γὰρ ἕξετέ, φησι, λέγειν ὅτι κολακεύων ὑμᾶς τὰ πρὸς χάριν ἔλεγον μόνον, οὐδ' ὅτι ἀπάτης ἦν τὰ εἰρημένα. Οὐ γὰρ ἂν ὁ μέλλων ἀπατᾷν καὶ ταῦτα προσεῖπε τὰ ἀποτρέποντα. Διὰ τοῦτο οὖν προεῖπον, ἵνα μὴ ἀπροσδόκητα ἐμπεσόντα διαταράξῃ ὑμᾶς, καὶ ἵνα μὴ 30 5 λέγητε ὅτι οὐ προείδημεν ἐσόμενα ταῦτα. "Ἐξαρχῆς δὲ," φησὶν, "οὐκ εἶπον ὑμῖν," ὡς οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' "ὅτι μεθ' ὑμῶν "ἤμην," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτι ἐν ἀσφαλείᾳ ἦτε, καὶ ἐπ' ἐμὲ ὁ πόλεμος ἅπας ἀνερριπίζετο, καὶ περιττὸν εἰπεῖν ταῦτα ἐξ ἀρχῆς τότε. 35

1 Καὶ μὴν καλέσας τοὺς δώδεκα ἔλεγεν αὐτοῖς πρὸ τούτου, "ὅτι "ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε, καὶ μαστιγώσουσιν ὑμᾶς "ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν," προανεφώνησε μὲν, οὐ μὴν ὅτι οὕτω δόξῃ ὁ θάνατος αὐτῶν εἶναι περισπούδαστος, ὡς καὶ "λατρείαν" τὸ πρᾶγμα νομίζεσθαι. Τοῦτο γὰρ πάντων ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς κατα- 5 πλῆξαι, εἴ γε ἔμελλον ὡς ἀσεβεῖς κρίνεσθαι. Τίνος οὖν ἕνεκεν εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι "ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν;" ἐπειδὴ οὐ μικρὰ καὶ αὐτὴ παραμυθία τὸ μαθεῖν αὐτοὺς, ὅτι ᾔδει τῆς ἀθυμίας αὐτῶν τὴν ὑπερβολὴν, ἣν εἶχον διὰ τὴν ἐρημίαν αὐτοῦ. Παραμυθούμενος οὖν αὐτοὺς, τοῦτό φησι, καὶ τὰ ἐπαγό- 10 μενα γὰρ τοῦτο δηλοῖ, "ἀλλ' ἐγὼ τὴν ἀλήθειαν λέγω ὑμῖν," τουτέστιν, οὐ τὰ πρὸς χάριν λέγω, ἀλλὰ κἂν μυριάκις λυπηθῆτε, τὸ συμφέρον ἀκοῦσαι χρή.

7 Προσέχειν οὖν ἐστι καὶ τὸ ἐπαγόμενον "ὅτι συμφέρει ὑμῖν "ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ 15 "ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς." Τί φήσουσιν οἱ τὴν προσήκουσαν περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου οὐκ ἔχοντες δόξαν; ἆρα συμφέρει δεσπότην παρελθεῖν καὶ δοῦλον παραγενέσθαι; ὅθεν πρόδηλόν ἐστιν, ὅτι πολλὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ ἀξία. Δεῖξαι δὲ θέλων, ὅτι οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα πράξουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγει, "κἀκεῖνος ἐλθὼν 20 "ἐλέγξει τὸν κόσμον," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἱκανὰ μὲν γὰρ, φησὶ, καὶ τὰ ἤδη γεγενημένα ἐπιστομίσαι αὐτοὺς, ὅταν δὲ καὶ δι' ἐκείνου ταῦτα γένηται, καὶ διδάγματα τελειότερα, καὶ σημεῖα μείζονα θεάσονται, πολλῷ μᾶλλον κατακριθήσονται· "περὶ ἁμαρτίας μὲν, "ὅτι οὐκ ἐπίστευσαν εἰς ἐμὲ," τουτέστι, πᾶσαν ἀπολογίαν αὐτῶν 25 ἐκκόψει, καὶ δείξει πεπλημμεληκότας ἀσύγγνωστα· ὅταν γὰρ ἴδωσι θάνατον λυόμενον, χωλείαν φύσεως διορθουμένην, δαίμονας ἐλαυνομένους, Πνεύματος Ἁγίου χορηγίαν ἄφατον, καὶ ταῦτα πάντα

10 ἐν τῷ ὀνόματί μου γινόμενα, τί ἐροῦσι; "περὶ δικαιοσύνης δὲ, "ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με," 30 τουτέστιν ὅτι ἀνεπίληπτον παρεσχόμην βίον, καὶ τούτου τεκμήριον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα πορεύεσθαί με. Ἐπειδὴ γὰρ ἀεὶ τοῦτο αὐτὸ ἐνεκάλουν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἁμαρτωλὸν αὐτὸν ἔλεγον, καὶ παράνομον, ταύτην ἀναιρῶν τὴν πρόφασιν τοῦτο εἶπε, καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ περὶ δικαιοσύνης ἀνίττεται, λέγων, 35

11 "περὶ δὲ κρίσεως, ὅτι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου· κέκριται," τουτέστιν, ὅτι κατεπάλαισε[l] τὸν ἀντίδικον, οὐκ ἂν δὲ ἁμαρτωλὸς ὢν κατεπάλαισε[m].

Κυρίλλου. Δεῖ γὰρ πάντας ἡμᾶς κοινωνοὺς καὶ μετόχους γενέσθαι τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, εἴπερ ἔδει τὴν οἰκείαν ἀφέντες 5 ζωὴν εἰς ἑτέραν μετασκευάζεσθαι· ἀλλ' ἣν οὐχ ἑτέρως τούτου δύνασθαι τυχεῖν, εἰ μὴ διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας τε καὶ μετουσίας· ὅγε μὴν οἰκεῖος τούτου καιρὸς μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίαν ἐστί. Συνὼν γὰρ ἔτι μετὰ σαρκὸς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, παντὸς οἶμαι χορηγὸς ἀγαθοῦ ἀνεδείκνυτο. 10 Ἐπειδὴ τοῦτον ἀναβαίνειν καιρὸς ἐν τοῖς πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα. Πῶς οὐκ ἔδει συνεῖναι διὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς σεβομένοις αὐτὸν, καὶ ἐνοικεῖν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῆς πίστεως; ἵνα αὐτὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, μετὰ παρρησίας κράξωμεν, "ἀββᾶ "ὁ Πατὴρ," καὶ πρὸς πᾶσαν εὐκόλως ἴοιμεν ἀρετήν. 15

Ἀμμωνίου. Ἐὰν μὴ πάθω, οὐκ ἐπιφοιτᾷ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, τὸ πάσης δόσεως ἀγαθῆς αἴτιον.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Οὕτω φοβερά τίς ἐστιν, φησὶ, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ κάθοδος, ὡς ἐπιφοιτήσαντος τοῖς ἀνθρώποις, φανῆναι τῶν ἐπιβεβουλευκότων ἐμοὶ τὴν ἁμαρτίαν. 20

Ἀπολιναρίου. Ἐλέγξει τὸν κόσμον, ὡς ὑπὸ ἁμαρτίαν κατακεκριμμένον διὰ τὴν ἀπιστίαν· ἡ γὰρ πίστις ἁμαρτίαν λέλυκεν· ἀπιστίαν δὲ δέδεκε, καὶ φαινόμενον ἐν τοῖς πιστεύουσι τὸ Πνεῦμα κατάκρισις ἦν τῶν ἀπιστούντων· ἐστερημένοι γὰρ τῆς δωρεᾶς, ἐξηλέγχοντο τῆς παρούσης τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ τοῦτο ἐδείκνυεν 25 αὐτοὺς ἐναγῆ σκεύη καὶ ἀνεπιτήδεια τῷ Πνεύματι.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς κατεχούσης τὸν κόσμον ἁμαρτίας, καὶ τὸν ἱλασμὸν παρασχόντος πᾶσι τοῖς ἀσμένως αὐτοῦ δεξαμένοις τὴν παρουσίαν, οἱ ἐν ἀπιστίᾳ διαμείναντες, ἀναφαίρετον καὶ ὥσπερ ἐσφραγισμένην 30 ἔσχον τὴν ἁμαρτίαν.

Ἀμμωνίου. Ὡς ἄδικος ὁ μὴ πιστεύσας εἰς τὸν δίκαιον τὸν διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἀναληφθέντα εἰς οὐρανοὺς καὶ ἀφανῆ

[l] κατεπάλεσε Cod. [m] κατεπάλεσε Cod.

γεγονότα τοῖς ἀνθρώποις· ὡς ῥᾴθυμος, ὅτι κατακλασθέντος τοῦ Σατανᾶ, οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἠθέλησε νικῆσαι.

Ὅταν τὸ Πνεῦμα διδάξει ὑμᾶς, τότε δυνήσεσθε τῶν νομικῶν ἀποστῆναι τύπων, καὶ τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ποιῆσαι λατρείαν. 5

Οὐ μεῖζον τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, φησὶ, διὸ "οὐδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ "λαλήσει," ἀλλὰ "ἀκούει·" ἃ γὰρ ἐγὼ, κἀκεῖνος ἐρεῖ· τὸ Πνεῦμα διδάξει τοὺς ἀνθρώπους τὰ τῆς Υἱοῦ θεότητος καὶ δόξης, καὶ τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητος.

Τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅτι "ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν," λέγει, 10 ἣν ἔμελλε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁδηγεῖν αὐτούς· ἣν αὐτὸς μὲν διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μεγάλα φθέγγεσθαι, συνεχῶς περὶ αὐτοῦ ἀπεσιώπα, διά τε τὸ σάρκα περικεῖσθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ δόξαν περὶ αὐτοῦ λέγειν, ἔμελλε δὲ μετὰ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρουσίαν ὑπὸ 13 τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας γνωρίζεσθαι. Τί ἐστι τὸ "οὐ γὰρ λαλήσει 15 "ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούει, λαλήσει;" ὥσπερ εἶπε περὶ ἑαυτοῦ ὁ Χριστὸς, ὅτι "ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ."

Δεῖξαι δὲ θέλων, "ὅτι οὐδὲν ἐκτὸς τῶν τοῦ Πατρὸς, οὐδὲ ἴδιόν τι παρ' ἐκεῖνον καὶ ἀλλότριον καλεῖ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, φησὶν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον οὐδὲ ἴδιον παρὰ τὰ ἐμὰ 20 ἐρεῖ. Ὅτι γὰρ οὐ δεῖται διδασκαλίας τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὁ Παῦλος οὕτω φησὶν, "ὥσπερ τὰ τοῦ ἀνθρώπου οὐδεὶς οἶδεν, εἰ "μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς "οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ." Καὶ ἐπειδὴ πρὸς οὐδὲν οὕτω λίχνον τὸ ἀνθρώπινον γένος ὡς πρὸς τὸ μανθάνειν τὰ μέλ- 25 λοντα, ἐπῆρεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν λέγων, "καὶ τὰ ἐρχόμενα ἀναγ- "γελεῖ ὑμῖν·" τοῦτο δὲ εἶπε διὰ τὸ συνεχῶς ἐρωτᾷν αὐτοὺς, "ποῦ ὑπάγεις, καὶ τίς ἐστιν ἡ ὁδός;" ταύτης οὖν αὐτοὺς ἀπαλ- λάττων τῆς φροντίδος λέγει, ὅτι πάντα ὑμῖν προερεῖ ὥστε μὴ ἐκπεσεῖν ἀφυλάκτως, ἅμα δὲ καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα μάλιστα τοῦ 30 Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τὸ ἀξίωμα, ὅτι Θεός ἐστι. Θεοῦ γὰρ ἴδιον τὸ λέγειν τὰ μέλλοντα.

Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει καὶ ἀναμνήσει, καὶ συμφέρει ἐμὲ ἀπελθεῖν, κακεῖνον ἐλθεῖν, καὶ ὅτι ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν· ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ἀκούοντες μείζονα τὸ 35

Πνεῦμα τὸ Ἅγιον νομίσωσιν εἶναι, καὶ εἰς ἀσεβείας ὑπόθεσιν ἐσχάτην ἐμπέσωσιν, ἐπήγαγε λέγων, "ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει, καὶ "ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν," καὶ τὰ ἑξῆς, τουτέστι ἅπερ ἂν εἴπω ἐγὼ, ταῦτα κἀκεῖνος ἐρεῖ. Πῶς δὲ 14 "ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει;" ὅτι ἐν τῷ ὀνόματί μου δώσει τὰς ἐνεργείας. ἐπειδὴ γὰρ μείζονα ἔμελλον ποιεῖν σημεῖα, παραγενομένου τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, διὰ τοῦτο πάλιν τὴν ἰσοτιμίαν εἰσάγων, φησὶν, "ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει," καὶ ἐπειδὴ ἔλεγεν, εἷς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ὁ διδάσκαλος ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ νομίσωσι παρακούειν ἐκείνῳ πειθόμενοι λέγοντι ὅτι μία ἡ ἐμὴ καὶ ἡ τοῦ Παρακλήτου καὶ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία· καὶ γὰρ ἐξ ὧν ἔμελλον ἐγὼ διδάσκειν, ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ αὐτὸς ἐρεῖ· μὴ νομίσητε ἕτερα εἶναι τὰ ἐκείνου· καὶ γὰρ κἀκεῖνα ἐμά ἐστι, καὶ τὴν ἐμὴν συκροτεῖ δόξαν.

16 Ὅτε δὲ αὐτοὺς ἀνεκτήσατο διὰ τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος λόγων, τότε πάλιν καταβάλλει αὐτῶν τὰ φρονήματα, λέγων, "μικρὸν, "καὶ οὐκ ἔτι θεωρεῖτέ με, καὶ πάλιν μικρὸν, καὶ ὄψεσθέ με," τοῦτο δὲ ποιεῖ, βασανίζων αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ δοκιμωτέραν ἀπεργαζόμενος, καὶ συνεθίζων γενναίως ἐνεγκεῖν αὐτοῦ τὸν χωρισμόν· συνέπλεξε δὲ καὶ παραμυθίαν ἐν τῷ εἰπεῖν ὅτι ἐπανήξω, καὶ ὅτι πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὁ χωρισμὸς, καὶ διηνεκὴς ἡ μετ' αὐτῶν συνουσία. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ συνεῖδον ἐκεῖνοι· διὸ καὶ εἶπον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, φησὶ, "τί ἐστι τοῦτο ὃ λέγει ἡμῖν," φησὶν, "ὅτι μικρὸν, καὶ οὐ θεωρεῖτέ με," καὶ τὰ ἑξῆς; διὸ καὶ εἰκότως ἄν τις θαυμάσειε, πῶς πολλάκις ταῦτα ἀκούοντες, ὡς μηδὲν ἀκηκοότες οὕτως ἀμφιβάλλουσι. Πόθεν οὖν οὐ συνίεσαν; ἢ διὰ τὴν λύπην, ὡς ἔγωγε οἶμαι, αὕτη γὰρ ἐξέβαλλε τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ λεγόμενα, ἢ διὰ τὴν ἀσάφειαν τῶν λεγομένων· διὸ βουλόμενος αὐτοῖς ἐμπῆξαι τὸ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δόγμα φησὶν, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε," ὅτι ἀποθανοῦμαι, ἡ λύπη δὲ αὕτη εἰς χαρὰν γενήσεται διὰ τὸ ἀναστῆναί με, καὶ ὅτι ἡ μὲν λύπη βραχεῖα, ἡ δὲ ἡδονὴ ἀπέραντος· ὅθεν τοῦτο βεβαιῶν καὶ ἐπὶ παράδειγμα ἦλθε κοσμικὸν λέγων, 21 "ἡ γυνὴ ὅταν τίκτῃ, λύπην ἔχει, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς." ταύτῃ δὲ τῇ παραβολῇ καὶ οἱ προφῆται κέχρηνται συνεχῶς τῇ ὑπερβολῇ τῶν ὠδίνων τὴν ἀθυμίαν παραβάλλοντες· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν

ἐστιν, ὠδῖνες λήψονται ὑμᾶς, ἀλλ' ἡ ὠδίνη τοῦ τόκου γίγνεται αἰτία· ἅμα καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον πιστούμενος, καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ[1] ἀπὸ μήτρας ἐξελθεῖν εἰς τὸ φῶς, ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ θαυμάσητε, ὅτι διὰ λύπης τοσαύτης ἐπὶ τὰ συμφέροντα ὑμᾶς ἄγω, ἐπεὶ καὶ ἡ μήτηρ ἐπὶ τὸ 5 γενέσθαι μήτηρ, οὕτως ἔρχεται διὰ λύπης. αἰνίττεται δέ τι ἐνταῦθα μυστικὸν, ὅτι ἔλυεν αὐτὸς τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καὶ νέον ἄνθρωπον ἀπογεννηθῆναι ἐποίησε.

Δεῖξαι δὲ θέλων τῆς χαρᾶς τὴν ὑπερβολὴν, ἣν ἔμελλον ἔχειν διὰ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως, οὐκ εἶπεν ὅτι παρελεύσεται ἡ θλίψις 10 μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ μέμνηται αὐτῆς ἡ τίκτουσα. Καὶ γὰρ "ὅταν γεννήσῃ," φησὶ, "τὸ παιδίον, οὐκ ἔτι μνημονεύει τῆς "θλίψεως διὰ τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον." Καὶ μὴν οὐκ ἐπειδὴ ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, χαίρει ἡ γυνὴ, ἀλλ' ὅτι παιδίον αὐτῇ ἐτέχθη· ἐπεὶ εἰ διὰ τοῦτο ἔχαιρεν, 15 οὐδὲν ἐκώλυσε, καὶ ἐφ' ἑτέρᾳ γυναικὶ τικτούσῃ, τὰς μὴ τικτούσας χαίρειν. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως εἶπεν; ὅτι εἰς τοῦτο μόνον παρέλαβε τὸ παράδειγμα εἰς τὸ δεῖξαι πρόσκαιρον μὲν τὴν λύπην, διηνεκῆ δὲ τὴν χαρὰν, καὶ ἀπὸ τῆς λύπης τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὸ μετάστασιν εἶναι πρὸς ζωὴν, καὶ ἔστι μέγα τῶν ὠδίνων τὸ κέρδος· 20 καὶ οὐκ εἶπεν, ἐτέχθη αὐτῇ παιδίον, ἀλλὰ "ἄνθρωπος·" ἐνταῦθα γάρ μοι τὴν ἀνάστασιν αἰνίττεται τὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τῷ ὠδίναντι θανάτῳ, ἀλλὰ τῇ βασιλείᾳ τίκτεσθαι ἔμελλεν. ὅθεν καὶ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ θάνατος ὁ κοινὸς, ἀλλὰ μετάστασίς ἐστιν αὐτοῦ τὸ πάθος, ἐπήγαγε λέγων, "καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην 25 "ἕξετε, πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς" καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ δὲ "ἐν ἐκείνῃ "τῇ ἡμέρᾳ ἐμὲ οὐκ ἐρωτήσετε οὐδὲν," δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐρεῖτε, "δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου," καὶ "ποῦ ὑπάγεις," πᾶσαν γὰρ εἴσεσθε τὴν γνῶσιν, καὶ διακείσεται πρὸς ὑμᾶς ὁ Πατὴρ ὥσπερ ἐγώ. 30

Ἀπολιναρίου καὶ Θεοδώρου Ἡρακλείας. Λυπηρὸν μὲν τοῖς μαθηταῖς ἡ μέλλουσα ἀναχώρησις αὐτοῦ, τερπνὸν δὲ ἡ ἀνάστασις, ἑκατέρα δὲ ἐν βραχεῖ καιρῷ γίνεται. Ὅμοιόν τι ταῖς τῶν γυναικῶν ὠδῖσι τὸ πρᾶγμα φανήσεται· ὡς γὰρ ὠδίνει μὲν

[1] τὸ Cod.

γυνὴ πρὸ τοῦ τοκετοῦ, ἀπὸ δὲ τῶν ὠδίνων ὁ τοκετὸς, καὶ τὸ ἐπίπονον εἰς τέρψιν καταλήγει, καὶ ἡ τέρψις ἀναιρεῖ τῆς λύπης τὴν μνήμην, οὕτως ἀποβήσεται ὑμῖν ἐπὶ τοῦ καινοῦ[m] καὶ θαυμασίου τούτου τοκετοῦ· νῦν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον γεννᾶται, ἐκ παραδόξων ὠδίνων· καὶ λύπην μὲν ὑμῖν αἱ περὶ τὸ πάθος 5 ὠδῖνες προσοίσουσι, χαρὰν δὲ ἡ μετὰ τὸ πάθος ἀνάστασις· χαρὰν οὐδαμῶς ἔτι μεταβαλλομένην, οὐδὲ ἀφαιρετὴν ὑπὸ ἀνθρώπου, ἢ τινος ἄλλου, ὅτε διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ νέου ἀνθρώπου νέοι καταστάντες, εἰς τὴν πρὸς Θεὸν ἥξετε παρρησίαν· χαρήσεσθε γὰρ, 23 ὅταν ἴδητε ξένον τῷ κόσμῳ παιδίον ἀποτεχθὲν, ἄφθαρτόν τε καὶ 10 ἀνώλεθρον, ἑαυτὸν δὲ δηλονότι φησί. Πάλιν δὲ δεῖξαι θέλων, ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐστι, φησὶν, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὅσα ἂν "αἰτήσητε τὸν Πατέρα μου ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν." ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, οὐ δεηθήσεσθε μεσίτου, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ ὄνομα μόνον εἰπόντος τὸ ἐμὸν λαβεῖν πάντα, δείκνυσι τοῦ ὀνόματος τὴν 15 δύναμιν, εἴ γε μὴ ὁρώμενος, μηδὲ καλούμενος, ἀλλ' ὀνομαζόμενος μόνον, καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ ποιεῖ αὐτοὺς θαυμαστούς.

Πεῖσαι δὲ αὐτοὺς πάλιν θέλων ὅτι συμφέρει αὐτὸν ἀπελθεῖν λέγει, "ἕως ἄρτι οὐκ ᾐτήσασθε οὐδὲν ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε, "καὶ λήψεσθε," καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ γὰρ ἕως μὲν τοῦ νῦν οὐδὲν 20 ᾐτήσατε, φησὶ, τότε δὲ αἰτήσαντες λήψεσθε· τοῦτο συμφέρει ὑμῖν· μὴ γὰρ ἐπειδὴ λοιπὸν οὐ συνέσομαι ὑμῖν, νομίσητε ἐγκαταλελείφθαι· τὸ γὰρ ὄνομα μείζονα ὑμῖν δώσει παρρησίαν.

Ἀμμωνίου. Ὡς γὰρ ἐν παροιμίαις λαλεῖ ταῦτα ὁ Χριστὸς, ὡς παρακατιὼν λέγει, οὐ γὰρ δύναται κατὰ τὸ γράμμα νοεῖσθαι· 25 ἐκεῖνος δὲ αἰτεῖ καὶ λαμβάνει ὁ τὰ λυσιτελῆ αἰτῶν πρὸς βελτίωσιν ψυχαῖς. Παροιμίαν λέγει τὸν ἀσαφῆ καὶ κεκαλυμμένον λόγον· διὰ τὴν νηπιότητα αὐτῶν ἐπεσκιασμένως λέγει· ὅταν προκόψητε, τότε ἀποκαλύπτω ὑμῖν τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν· μετὰ τὴν 25 ἀνάστασιν σαφῶς ὑμῖν ἐρῶ τὰ[n] περὶ τοῦ Πατρός. Περὶ ποίας 30 ὥρας λέγει "ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω "ὑμῖν," καὶ τὰ ἑξῆς, τὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ χρόνον· καὶ γὰρ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας σὺν αὐτοῖς διελέχθη, συναλιζόμενος καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπειδὴ, φησὶ, τὴν

[m] καιροῦ Cod. [n] ἐρωτᾷ Cod.

εἰς ἐμὲ πίστιν βεβαίαν ἕξετε, "οὐκ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα περὶ "ὑμῶν· αὐτὸς γὰρ ὁ Πατὴρ φιλεῖ ὑμᾶς," καὶ τὰ ἑξῆς· ἀρκεῖ γὰρ ἡ εἰς ἐμὴ ἀγάπη πρὸς τὴν ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτοὺς παρεμυθεῖτο τὸ ἀκούειν ὅτι "παρὰ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἐκεῖ "ὑπάγω," συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει· ὅθεν τοῦτο ἀκούσαντες, 5 καὶ ὅτι τῷ Πατρὶ ἔσονται φίλοι, σφόδρα ἀνέπνευσαν· διὸ καὶ εἶπον, "νῦν οἴδαμεν ὅτι οἶδας πάντα, καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες·" ὃ δὲ λέγουσι, τοῦτό ἐστι· πρινὴ ἀκοῦσαί σε, εἶδες τὰ σκανδαλίζοντα ἡμᾶς ὡς Θεὸς, καὶ ἀνέπαυσας ἡμᾶς εἰς ταῦτα. οὕτως ἔτι ἀτελῶς εἶχον, καὶ ἐπειδὴ ἐδόκουν ὥσπερ τινὰ χάριν αὐτῷ προσέ- 10 χοντες λέγειν ταῦτα, φησὶ πρὸς αὐτοὺς, "ἄρτι πιστεύετε; ἰδοὺ "ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστιν, ἵνα σκορπισθῆτε ἕκαστος εἰς τὰ "ἴδια, καὶ ἐμ. ἐμόνονάφ ἦτε," καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπον, "νῦν ἔγνωμεν," δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν οὐδέπω κατόρθωσαν· προδώσετε γάρ με τοῖς ἐχθροῖς, φησὶ, καὶ τοσοῦτο ὑμῶν κρατήσει 15 φόβος, ὡς μηδὲ μετ' ἀλλήλων δυνηθῆναι ἀναχωρῆσαι, ἀλλ' οὐδὲν ἐκ τούτου πάθω δεινόν. Ὁ γὰρ Πατὴρ μετ' ἐμοῦ ἐστι, καὶ τοῦτο δὲ πάλιν δι' αὐτοὺς τέθεικε· τοῦτο γὰρ, ἄνω καὶ κάτω βούλονται μαθεῖν. Ὅπερ δὲ εἶπεν, "ὅτι λελάληκα ὑμῖν ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρή- "νην ἔχητε," τοῦτό ἐστιν, ἵνα μὴ ἐκβάλητέ με, φησὶν, ἀπὸ τῆς 20 διανοίας ὑμῶν, ἀλλὰ παραδέξησθε ἐπὶ πλεῖον.

33 Εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ περὶ τῆς τότε μόνον θλίψεως εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα θλιβήσονται, ἀλλὰ διανάστητε, φησὶ, τῷ λογισμῷ· οὐδὲν γὰρ πάθητε δεινόν· ἐμοῦ τοῦ διδασκάλου ὑμῶν περιγενομένου τοῦ 25 ἐχθροῦ. Νενίκηκα δὲ τὸν κόσμον, τὸν ἄρχοντα αὐτοῦ καταβαλὼν κάτω, καθὼς προεῖπεν, "ὅτι ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου," καὶ τὰ ἑξῆς, γνώσεσθε δὲ ὕστερον καὶ τοῦτο πάντων εἰκόντων ὑμῖν καὶ παραχωρούντων.

Κυρίλλου. Εἴ τι, φησὶν, ἂν θέλοιεν προσιόντες αἰτεῖν, λήψον- 30 ται παρὰ τοῦ Πατρὸς, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ἐν τῷ ὀνόματί μου." πρόσειμεν γὰρ οὐχ ἑτέρως τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, εἰ μὴ δι' Υἱοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἐν Πνεύματι κατὰ τὸ γεγραμμένον· εἰ μὲν γάρ ἐστιν Υἱὸς καὶ Θεὸς, ὁμοῦ τῷ Πατρὶ

χορηγεῖ τοῖς ἁγίοις τὰ ἀγαθὰ, καὶ διὰ τοῦτο διδάσκων ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ, "χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη, ἀπὸ Θεοῦ καὶ "Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ." Εἰ δὲ μεσίτης καὶ ἀρχιερεὺς καὶ Παράκλητος ὀνομάζεται, προσκομίζει τῷ Πατρὶ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετηρίας· ὀνόματι τοίνυν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ 5 Χριστοῦ τὰς δεήσεις ποιητέον· οὕτω γὰρ ἐπινεύσει ὁ Πατὴρ, ἐπιδώσει δὲ τοῖς αἰτοῦσι τὰ ἀγαθά.

Τὸ δὲ "ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Θεοῦ" ἐνταῦθα δὴ πάλιν οἰκησόμεθα δηλοῖ, ὅτι γεγέννημαι καὶ ἐξέλαμψα, τῆς οὐσίας αὐτοῦ κατὰ πρόοδον μὲν τὴν εἰς εἶναί τε καὶ νοεῖσθαι τυχὸν ἰδιοσυστάτως, οὐ μὴν 10 εἰς ἅπαν διῃρημένως· ἐστὶ γὰρ ἐν Υἱῷ μὲν ὁ Πατὴρ, ἐν Πατρὶ δ' αὖ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ Υἱός· ἢ τὸ "ἐξῆλθον" ἀντὶ τοῦ γέγονα καθ' ὑμᾶς ἄνθρωπος, δηλονότι τὴν ἡμετέραν μορφήν τε καὶ φύσιν ὑποδύς· τόπος γὰρ ὥσπερ ἑκάστου τῶν ὄντων ἡ ἰδία φύσις, ἀφ' ἧς ἂν ἐξίοι πρὸς ἕτερόν τι μεταχωροῦν, καὶ ὅπερ οὐκ ἦν γενόμενον. 15 Ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος μεμενηκὼς ὅπερ ἦν, γέγονεν ἄνθρωπος· ἐκβεβηκέναι δέ πως νοεῖται, κατά γε τὸν ἐν θεωρίαις ἐκβαίνοντα λόγον.

2 Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Δύναται μὲν ὡς Θεὸς δοῦναι, πλὴν ὡς ἤδη εἶπον τὸ "αὐτῷ" οἰκονομικῶς. ἄνθρωπος ἐνέμεινε τῷ λόγῳ. 20

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Ἴσως τοῦτο γνώσονται, ὅτι Πατήρ ἐστιν ἐξ αὐτοῦ γεννήσας Υἱὸν, ὅπερ οὔπω τότε ἐπίστανται, ἀλλ' οὐδὲ συνίεσαν Πατέρα αὐτοῦ κατὰ κηδεμονίαν νομίζοντες, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων ἐλέγετο.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τὸ "ἄρτι πιστεύετε," ἀνθρωπινώτερον τοῦτο λέγει· καθὸ γὰρ Θεὸς ὑπάρχω ἐν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ 25 εἰμὶ φυσικῶς καὶ ἀδιαστάτως. διὰ συγκατάβασιν εἶπε τοῦτο, ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ ἤθελον ἀκούειν τοῦτο. Κρείττων καὶ δυνατώτερος ὤφθη ὁ Κύριος πάσης κοσμικῆς ἁμαρτίας, καὶ δίδωσι καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ νικᾷν· ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐξ ἡμῶν γεγονὼς καθὸ 30 ἄνθρωπος, κρεῖττον ἐφάνη θάνατου καὶ φθορᾶς, καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις διαβαίνει, καὶ τούτῳ ὀφείλομεν θεωρεῖν ὅτι ληψόμεθα, ἐπειδὴ ὡς ἄνθρωπος νενίκηκε, καὶ ἡμεῖς δοκοῦμεν ἐν αὐτῷ νενικηκέναι. Εἰ γὰρ ὡς Θεὸς ἐνίκησε, πρὸς ἡμᾶς οὐδέν.

Ἀπολιναρίου. Μέλλων ἀπιέναι, φησὶν, ἀναγκαίως διὰ τῶν νῦν εἰρημένων καθίστημι τὰς ψυχὰς ὑμῶν εἰς τὸ μὴ ταράσσεσθαι, ἀλλὰ τῇ πίστει πρὸς τὰς περιστάσεις ἀντέχειν· πολλὰ μὲν γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τὰ θλίβοντα, μεγάλη δὲ παρὰ τοῦ νενικηκότος τὰς θλίψεις ἡ τοῦ θεωρεῖν ἐπικουρία· οὐ γὰρ ἐκ τῆς ὑμετέρας 5 ἀνδρείας τὸ θαρσεῖν ἔσται βεβαίως ποτὲ, ὅτι μηδὲν ἐν ἀνθρώπῳ στερρὸν καὶ ἄτρεπτον ἀγαθὸν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐμῆς ἀηττήτου δυνάμεως ἀσφαλὲς τὸ θάρσος τοῖς ἐμοῖς μετόχοις ὑπάρξει. Μετὰ τὴν παραίνεσιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τρέπεται. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε, καὶ κατέσεισεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἀνί- 10 στησι πάλιν διὰ τῆς εὐχῆς, παιδεύων ἡμᾶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς πάντα ἀφέντας ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγειν· ἄλλως δὲ οὐδὲ εὐχὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ διάλεξιν πρὸς τὸν Πατέρα μᾶλλον αὐτὸ εἶναι λέγων· "ἦρε γὰρ φησὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς "αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανὸν," καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰ δὲ ἀλλαχοῦ λέγει 15 εὐχόμενον δείκνυσιν αὐτὸν ἐπὶ γόνατα καμπτόμενον, μὴ θαυμάσῃς. Ἦλθε γὰρ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον ἑαυτὸν φανερώσων, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν παιδεύων ἅπασαν· τὸν δὲ παιδεύοντα οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων παιδεύειν χρή.

1 Δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, ἀλλ' ἑκὼν, 20 φησὶ, "Πάτερ ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Υἱὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· ἰδοὺ γὰρ εὔχεται τοῦτό γενέσθαι, καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, οὐκ αὐτοῦ μόνον τοῦ σταυρουμένου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, ὅπερ καὶ γέγονεν. Οὐ γὰρ ὁ Υἱὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατὴρ ἐδοξάσθη· πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ Ἰουδαῖοι αὐτὸν ᾔδεσαν. 25 "Ἰσραὴλ γὰρ μὲ," φησὶν, "οὐκ ἔγνω," μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἡ οἰκουμένη πᾶσα προσέδραμε. Τὸ δὲ "καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν "πάσης σαρκὸς," καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο δηλοῖ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι καὶ ἀναστῆναι, καὶ ὅτι οὐκ εἰς Ἰουδαίους μόνον τὰ τοῦ κηρύγματός ἐστι συνεσταλμένον, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην λοιπὸν ἐκτεί- 30 νεται πᾶσαν. Εἶπε δὲ τοῦτο, ὅτι ἔμελλεν αὐτοὺς πέμπειν εἰς τὰ ἔθνη· ἵνα οὖν μὴ νομίσωσι καινοτομίαν εἶναι, δείκνυσι καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖν· πρὸ τούτου γὰρ ἔλεγεν αὐτοῖς, "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν

3 "μὴ ἀπέλθητε." "Ἵνα γιγνώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν," καὶ τὰ ἑξῆς· εἶπε δὲ "μόνον ἀληθινὸν Θεὸν" πρὸς ἀντιδιαστολὴν 35

τῶν οὐκ ὄντων θεῶν. Καὶ γὰρ εἰς τὰ ἔθνη αὐτοὺς πέμπειν ἔμελλεν. Εἰ δὲ οἱ αἱρετικοὶ οὐκ ἀνέξονται, ἀλλὰ διὰ τὸ μόνον ἐκβάλλουσι τοῦ εἶναι ἀληθινὸν Θεὸν τὸν Υἱόν. Οὕτω καὶ τὸ εἶναι Θεὸν ἐκβάλλουσι, φησὶ γὰρ, "τὴν παρὰ μόνου Θεοῦ δόξαν οὐ "ζητεῖτε·" τί οὖν; οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ Υἱός; εἰ δὲ καὶ Θεὸς, καὶ 5 μόνου τοῦ Πατρὸς λεγομένου, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀληθινὸς, καὶ μόνου αὐτοῦ ἀληθινοῦ λεγομένου.

Σχόλιον Καισαρίου[k] ἀδελφοῦ Θεολόγου. Φασὶν οἱ τοῦ Ἀρείου ὑπασπισταὶ, ὅτι, φησὶν, εἰ ἴσος ὁ Υἱός τῷ Πατρὶ, διὰ τί μὴ πρόσκειται τοῖς Ἰωάννου τοῦ Ἀποστόλου γράμμασιν, ὡς ἐπὶ 10 τοῦ Πατρὸς, τὸ Θεὸς ἀληθινὸς, ἀλλὰ μόνον Θεός; ἡμεῖς δέ φαμεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ πῶς οἴεσθε ἀποκρύψασθαι τὴν καθολικὴν τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου Ἐπιστολὴν ἐν τῷ τέλει βοῶσαν, ὅτι "Ἰησοῦς ὁ "Χριστὸς, οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος;" Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ Πνεύματος φησὶν "οἴδαμεν δὲ καὶ 15 "ἀναγγέλομεν ὑμῖν ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι," καὶ οὐ προσέθηκεν ὡς περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι ἀληθινός· ἆρ' οὖν τολμητέον, φησὶ, μὴ εἶναι τὸν Πατέρα ἴσα τῷ παιδὶ, φῶς ἀληθινὸν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἔλεξε, φησὶν "ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια," καὶ οὐκ ἂν ψεῦδος ἐγένετο ποτέ; τοίνυν εἰ τὸν σκοπὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ κατα- 20 μαθεῖν ἐθέλοις ἀκριβῶς, οὕτως ἀνάγνωθι τὸ ῥητόν· "αὕτη δὲ "ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γιγνώσκωσί σε, καὶ ὃν ἀπέστειλας "Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν·" τὸ γὰρ "ἵνα" σύνδεσμός ἐστι τῶν προειρημένων ῥημάτων, καὶ τῶν ἐνσαχθέντων (sic) οἱ τὰ θεῖα σαφῶς πεπαιδευμένοι ἐν τῷ λέγειν τὸ "σὲ τὸν μόνον 25 "ἀληθινὸν Θεόν."

4 Καλῶς δὲ εἶπεν, "ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς·" ἐν γὰρ τῷ οὐρανῷ δεδόξαστο, ἔν τε τῇ φύσει τὴν δόξαν ἔχων, καὶ παρὰ τῶν Ἀγγέλων προσκυνούμενος· οὐ τοίνυν τὴν δόξαν ἐκείνην λέγει, ἀλλὰ ταύτην, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων λατρείας γινομένην· οὐκοῦν καὶ 30 "τὸ δόξασόν με" τοιοῦτόν ἐστι. Πῶς δὲ τὸ ἔργον ἐτελείωσε; καθώς φησι, "τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω," καί τοι γε ἀρχὴν ἔτι τὸ πρᾶγμα εἶχε, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρχὴν, πῶς οὖν λέγει, "ἐτελείωσα;" ἢ ὅτι τὸ ἐμαυτοῦ πᾶν ἐποίησα, ἢ τὸ ἐσόμενον ὡς γεγενημένον λέγει. 35

[k] ΚΕΣΑΡΙΟΥ Cod.

5 Τί ἐστιν ὅ φησι " καὶ νῦν, δόξασόν με σὺ Πάτερ παρὰ " σεαυτῷ," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ ἴσως ἄδοξος μὲν ἦν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τὸ παρακείμενον ἔνδυμα τῆς σαρκὸς, πῶς καὶ παρὰ τῷ Πατρὶ δοξασθῆναι ζητεῖ; Τί οὖν ἐστι; τὴν ἀθυμίαν ὑποτέμνεται τῶν μαθητῶν, τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ γενησομένην αὐτοῖς, 5 εἴγε διὰ τοῦτο μέλλοι ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐπανήξειν δόξαν καὶ ἀξίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ " παρὰ σοὶ," τουτέστιν, ἀπολαύσει τῆς ἀφθαρσίας ἡ σὰρξ αὕτη, κοινωνήσει τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οἰκονομικῶς ἐν τάξει προσευχῆς 10 λέγει, δεῖξόν με τίς εἰμι τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα μὴ διὰ τοῦ πάθους τῆς ἐμῆς σαρκὸς μείνωσιν οἱ ἄνθρωποι μηδὲν ἄξιον λογιζόμενοι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δεῖξαι δὲ θέλων ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἔθνεσιν αὐτὸν ἐφανέρωσεν, οὐ Θεὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ Πατέρα, φησὶν, " ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις," ὅθεν καὶ " μεγάλης 15 " βουλῆς Ἄγγελος λέγεται." Δύο δὲ ταῦτα κατασκευάσαι βουλόμενος, ὅτι τε οὐκ ἔστιν ἐναντίος τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτι βούλημα αὐτοῦ ἐστι τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ Υἱῷ, ἐπήγαγε λέγων, " οὓς " δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου σοὶ ἦσαν, καὶ ἐμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, " καὶ τὸν λόγον σου τετηρήκασι." 20

Τινὲς τὸ ἐπαγόμενον " νῦν ἔγνων" λέγουσιν, ὅτι περὶ ἑαυτοῦ εἶπεν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον· πῶς γὰρ ἔμελλεν ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρὸς ἀγνοεῖν, ἀλλὰ περὶ τῶν μαθητῶν εἴρηται· ἐξ οὗ γὰρ ταῦτα εἶπον, φησὶν, ἔμαθον τί, ὅτι πάντα ὅσα δέδωκάς μοι παρὰ σοῦ ἐστί· τουτέστιν οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲ ἴδιον ἐν ἐμοὶ παρὰ σέ. 25 Ἔγνωσαν οὖν ὅτι καὶ πάντα ὅσα ἂν διδάξω, σά ἐστι καὶ διδάγματα καὶ δόγματα, καὶ " ὅτι παρὰ σοῦ ἐξῆλθον, καὶ ὅτι σύ με ἀπέ- " στειλας·" τοῦτο γὰρ διὰ παντὸς ἐσπούδαζε κατασκευάσαι τοῦ Εὐαγγελίου[1]· δεικνὺς δὲ ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον ταῦτα πρὸς τὸν Πατέρα ἔλεγεν, ἀλλ' ἵνα μάθωσι τὴν ἀγάπην ἣν ἔχει εἰς αὐτοὺς, 30 9 φησὶν, " ἐγὼ περὶ αὐτῶν ἐρωτῶ· οὐ περὶ τοῦ κόσμου ἐρωτῶ, ἀλλὰ " περὶ ὧν δέδωκάς μοι, ὅτι σοί εἰσιν." οὐ γὰρ μὴ μόνον τὰ παρ' ἑαυτοῦ παρέχων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦτο παρακαλῶν, δείκνυσι πλείονα τὸν πόθον· συνεχῶς δὲ τίθησι τὸ " ἔδωκας," ἵνα μάθωσιν,

[1] Εὐαγγελιστοῦ Cod.

ὅτι τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκεῖ. καὶ ἐπειδὴ συνεχῶς εἶπε "σοί εἰσι," καὶ "σύ μοι αὐτοὺς δέδωκας," ἵνα μή τις νομίσῃ πρόσφατον αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἀναιρῶν τὴν πονηρὰν ταύτην ὑποψίαν, ἐπήγαγε λέγων, "καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ "δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς," ὅπερ μεγίστην ἰσοτιμίαν δηλοῖ. 5

11 Τὸ "δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς" τοῦτό ἐστιν," ἢ ὅτι ἐξουσίαν αὐτῶν ἔχω, ἢ ὅτι δοξάσουσιν ἐμὲ, σοὶ πιστεύοντες, καὶ ἐμοί.

Τίνος ἕνεκεν συνεχῶς λέγει, ὅτι "ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἰμὶ," καὶ σοὶ αὐτοὺς παρακατατίθεμαι, καὶ ὅτι "ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ "ἐτήρουν αὐτοὺς;" ἀνθρωπίνως τὰ πολλὰ διαλέγεται πρὸς τὴν 10 αὐτῶν διάνοιαν, νομιζόντων ὅτι πλείονα εἶχον ἀσφάλειαν ἀπὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Τὸ δὲ, "ἐγὼ ἔρχομαι πρός σε," ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἐπειδὴ πρὸς ἑαυτόν με σὺ καλεῖς, κατάστησον αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ. Διὰ τί εἶπε, "Πάτερ Ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματι "σου;" τί γὰρ αὐτὸς οὐκ ἠδύνατο τηρεῖν αὐτούς; ναὶ, ἀλλὰ 15 συγκαταβαίνων αὐτοῖς τοῦτο εἶπεν.

Εἰ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐγὼ τηρῶ αὐτοὺς, οὐκ ἂν οὕτως ἐπίστευσαν. τὸ δὲ "ἐν τῷ ὀνόματί σου," τουτέστι, διὰ τῆς σῆς βοηθείας.

12 Καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν διαλέγεται, ὅτι "ὅτε ἤμην μετ' αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἐγὼ ἐτήρουν αὐτοὺς ἐν 20 "τῷ ὀνόματί σου," ἵνα μικρὸν ἀναπνεύσωσιν ἀκούοντες αὐτοῦ παρατιθεμένου αὐτοὺς τῷ Πατρὶ, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς στοργὴν ἐνδεικνυμένου· εἰ μὴ γὰρ τοῦτό ἐστι, πῶς ἔλεγε "μεθ' ὑμῶν εἰμι "ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;" τὸ δὲ εἰπεῖν, "ἐν τῷ ὀνόματί "σου," πάλιν ὡς ἄνθρωπος διαλέγεται, καὶ ὡς προφήτης, ἐπεὶ 25 οὐδαμοῦ φαίνεται ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς πεποιηκώς τι, ἀλλὰ πάντων τῶν τοιούτων ἡ λύσις, τὸ πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν λέγεσθαι τὰ λεγόμενα. Τὸ δὲ "οὓς δέδωκάς μοι, ἐφύλαξα, καὶ οὐδεὶς "ἐξ αὐτῶν ἀπώλετο," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπεπήδησεν ὁ προδότης· πρὸς ἀναγκὴν γὰρ, φησὶν, οὐχ ἕλκω, οὔτε αὐτὸν, 30 οὔτε ἑτέρους ἀποπηδῶντας, ἐρχομένους μέντοι πρός με, οὐκ ἐκβάλλω ἔξω, οὐδὲ ἀπωθοῦμαι, οὐδὲ ἐγκαταλιμπάνω τοὺς τοιούτους ἐμμένοντας πρός με.

13 Καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ ὅτι "πρὸς σὲ ἔρχομαι," καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τὴν ἐκείνων χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν εἶπε. Δεικνὺς δὲ τὴν αἰτίαν δι' 35

ἣν ἄξιοί εἰσι πολλῆς παρὰ τοῦ πατρὸς ἐπιμελείας τυχεῖν, λέγει, "ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον σου, καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν "αὐτοὺς," καὶ τὰ ἑξῆς· διὰ γὰρ σὲ ἐμισήθησαν, φησὶ, καὶ τὸν λόγον τὸν σὸν, ὥστε δίκαιοι ἂν εἶεν πάσης ἀπολαῦσαι προνοίας. Ἐμφαίνων δὲ πάλιν ὅτι πολλὴν αὐτῶν ποιεῖται κηδεμονίαν, ἐπάγει 5 λέγων, "οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα "τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ·" διὰ τοῦτο οὖν ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ, συγκαταβαίνων αὐτοῖς.

16 Πῶς ἀλλαχοῦ μὲν, φησὶν, "οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου," ἐνταῦθα δὲ "ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰσίν;" ἐκεῖ μὲν περὶ τῆς φύσεως 10 ἔλεγεν, ἐνταῦθα δὲ περὶ πράξεων πονηρῶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν γῆν ἐστιν αὐτοῖς, ἀλλὰ τῶν οὐρανῶν γεγόνασι πολῖται· εἰ δὲ λέγει "καθὼς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου," οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι· τὸ γὰρ "καθὼς" οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα, οὐκ ἔστιν ἀπαραλλάκτου ἀκριβείας. Ὅταν μὲν γὰρ ἐπ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς 15 κεῖται τὸ καθὼς, πολλὴν ἰσότητα διὰ τὴν τῆς φύσεως συγγένειαν σημαίνει· ὅταν δὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, πολὺ τὸ μέσον διὰ τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ μέσον ἑκατέρας τῆς φύσεως, καὶ τοῦτο ὡς συγκαταβατικῶς εἴρηται παρ' αὐτοῦ.

17 "Ἁγίασον[m] αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου," τοῦτό ἐστιν, ἁγίους 20 ποίησον αὐτοὺς, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως, παίδευσον καὶ δίδαξον αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν. "Καὶ γὰρ ὁ λόγος ὁ σὸς ἀλήθειά "ἐστι," φησὶ, τουτέστιν, οὐδὲν ψεῦδος ἐν αὐτῷ, παντὸς γὰρ ἐκβῆναι δεῖ τὰ εἰρήμενα πάντα, καὶ ὅτι οὐδὲν τυπικὸν δηλοῖ πάλιν, οὐδὲ σωματικὸν, καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν τὸ "καθὼς ἐμὲ 25 "ἀπέστειλας εἰς τὸν κόσμον," οὐχ ὁμοίως ἐπ' αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων κεῖται, πῶς γάρ; ἀλλ' ὡς ἦν ἐγχωροῦν ἀνθρώποις ἀποσταλῆναι· αὐτοὶ μὲν γὰρ παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλησαν, αὐτὸς δὲ θεοπρεπῶς παρὰ τοῦ Πατρός. Εἰ δὲ καὶ εἶπε, "ἀπέστειλες "αὐτοὺς," ἔθος αὐτῷ καὶ τὸ μέλλον ὡς γεγονὸς λέγειν. 30

19 Τὸ δὲ "ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτὸν," τοῦτό ἐστι, προσφέρω σοι θυσίαν ἐμαυτὸν, αἱ γὰρ θυσίαι ἅγιαι λέγονται, καὶ κυρίως ἅγια τὰ τῷ Θεῷ ἀνακείμενα.

Τὸ δὲ "ἵνα ὦσιν ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ" δηλοῖ ὅτι οὐχ ὡς ἐν

[m] δόξασον Cod.

τύπῳ τὸ παλαιὸν ὁ ἁγιασμὸς ἐν τῷ προβάτῳ ἦν οὕτω καὶ νῦν,
ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὺς συνανατίθημι,
φησὶ, καὶ ποιῶ προσφορὰν, διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος πρὸς τοῦτό φησι,
"παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν." Ἵνα δὲ μή
τις νομίσῃ ὑπὲρ τῶν Ἀποστόλων μόνον αὐτὸν προσφέρειν ἑαυτὸν, 5
ἐπήγαγε, "οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πι-
"στευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ·" ἀνέστησε δὲ καὶ ἐντεῦ-
θεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, δείξας αὐτοῖς ἐσομένους πολλοὺς μαθητάς.

21 Εἰπὼν περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τοῦ ἁγιασθῆναι τῇ πίστει
καὶ τῇ θυσίᾳ, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς ὁμονοίας, "ἵνα πάντες," 10
φησὶν, "ἓν ὦσι, καθὼς σὺ, Πάτερ, ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ
"αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι," καὶ εἰς τοῦτο κατακλείει τὸν λόγον,
πάλιν δὲ τὸ "καθὼς" οὐκ ἀκριβῶς ἐξίσωσεν ἐπ' αὐτοῖς· οὐδὲ
γὰρ δυνατὸν, ἀλλ' ὥσπερ ὅταν λέγει "γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ
"Πατὴρ ὑμῶν·" οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Τί δέ ἐστιν, "ἐν ἡμῖν;" ἐν 15
τῇ πίστει τῇ εἰς ἡμᾶς· σημαίνει δὲ τὸ ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σύ
με ἀπέστειλας, ὅτι ἐὰν τὴν εἰς ἀλλήλους ἀγάπην τηρήσωσι, φησὶ,
γνώσονται τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τῶν μαθητῶν ἅπαντες. Ἂν δὲ μά-
χονται, οὐκ ἐροῦσιν εἰρηνικοῦ Θεοῦ εἶναι μαθητὰς, νομίζοντες δὲ μὴ
εἶναι εἰρηνικὸν, οὐχ ὁμολογήσουσιν ἀπεστάλθαι με παρὰ Θεοῦ. 20

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πῶς διὰ πάντων κατασκευάζει τὸ πρὸς τὸν
Πατέρα ὁμονοητικόν. Ποίαν δόξαν λέγει, "ἣν δέδωκάς μοι;"
ὅτι δέδωκα αὐτοῖς τὴν διὰ τῶν σημείων, τὴν διὰ τῶν διδαγμάτων,
καὶ ἵνα ὁμόψυχοι ὦσι· διὸ καὶ ἐπάγει "ἵνα ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς
"ἕν ἐσμεν·" αὕτη γὰρ ἡ δόξα καὶ τῶν σημείων μείζων· ὥσπερ 25
γὰρ τὸν Θεὸν θαυμάζομεν, ὅτι οὐκ ἔστι στάσις οὐδὲ μάχη παρὰ
τῇ φύσει ἐκείνῃ, ἀλλὰ μεγίστη αὕτη δόξα ἐστὶν, οὕτω καὶ οὗτοι,
φησὶν, ἐντεῦθεν γενέσθωσαν λαμπροί.

23 Τὸ δὲ "ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοὶ," οὕτω χρὴ νοεῖν, ὅτι
ἔδωκε τὴν δόξαν αὐτοῖς ἐν αὐτοῖς γενόμενος, καὶ τὸν Πατέρα ἔχων 30
μεθ' ἑαυτοῦ, ὥστε αὐτοὺς συγκροτεῖν. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ οὕτως
φησὶν, οὐ γὰρ δι' αὐτοῦ τὸν Πατέρα παραγενέσθαι καὶ μονὴν
παρ' αὐτῷ ποιεῖν· ἐκεῖ μὲν τὰ Σαβελλίων ἐπιστομίζων στόματα,
ἐνταῦθα δὲ τὴν Ἀρείου ὑπόνοιαν ἀναιρῶν.

Δεικνὺς δὲ τῶν σημείων μᾶλλον τὴν εἰρήνην τοὺς ἀνθρώπους 35

δυναμουμένην ἐπισπάσασθαι, πάλιν φησὶν, "ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἓν, καὶ ἵνα γιγνώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας." Ὥσπερ γὰρ ἡ ἔρις διαλυτικὸν, οὕτω ἡ συμφωνία συγκροτικόν. Εἰπὼν δὲ "ὅτι ἠγάπησας αὐτοὺς, καθὼς ἐμὲ ἠγάπησας," πάλιν τὸ "καθὼς" ὡς ἀνθρώπους ἀγαπηθῆναι ἐγχωρεῖν, νοῆσαι ἡμῖν δίδωσιν. Ὅπερ δὲ ἐζήτουν ἀεὶ, ἐπάγει λέγων, "Πάτερ οὓς δέδω-"κάς μοι θέλω, ἵνα ὅπου ἐγώ εἰμι, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ·" οὐχ ὡς μέλλων δὲ αὐτὸ λαμβάνειν διὰ τῆς αἰτήσεως τοῦτο φησὶν, ἄπαγε, ἀλλὰ συγκαταβαίνων αὐτοῖς, καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀγάπην ἐνδεικνύμενος· καὶ τὸ ἐπαγόμενον δὲ "ἣν ἔδωκάς μοι" λέγει, συγκαταβάσεως ἦν· οὐ γὰρ ἦν ποτὲ, ὅτε ἦν ἄδοξος ὁ Υἱός. Διὸ χρὴ νοεῖν τὸ "ἔδωκας," ὅτι γεγέννηκάς ἐστι.

25 Δεικνὺς δὲ ἐνταῦθα μηδένα εἰδέναι τὸν Πατέρα ἢ μόνους τοὺς τὸν Υἱὸν ἐπεγνωκότας, φησὶ, "Πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε "οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνων." Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβούλου μὲν, τούτου ἅπαντας εἶναι, ἀλλ' οὐκ ἔγνωσάν σε, καί τοι οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν· τοῦτο γάρ ἐστι, "Πάτερ δίκαιε." Δοκεῖ δέ μοι καὶ δυσχεραίνων ταῦτα λέγειν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαθὸν καὶ δίκαιον ἐπιγνῶναι οὐκ ἠθέλησαν. Οὐ τοίνυν τοῦτό ἐστιν, ὅπερ φασὶν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι αὐτοὶ μέν σε γιγνώσκουσιν, ἐγὼ δὲ σὲ ἀγνοῶ, ἀλλὰ τοὐναντίον· ἐγὼ μὲν σὲ οἶδα, αὐτοὶ δὲ σὲ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ εἰς τὸ ἐπαγόμενον δὲ, "ὅτι οὗτοι δὲ ἔγνωσάν, ὅτι σύ με "ἀπέστειλας," ἐκείνους αἰνίττεται τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι αὐτὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τοῦτο τὸν λόγον ἀνακεφαλαιοῦται πάντα.

Πῶς εἰπὼν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν τελείαν γνῶσιν τοῖς Ἀποστόλοις παρέχειν, νῦν λέγει, "καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά "σου, καὶ γνωρίσω;" ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ ἐστι. Ὅπως δὲ εἰς καλὸν τέλος καταπαύσῃ τὸν λόγον τὴν 26 ἀγάπην τὴν πάντων μητέρα τῶν ἀγαθῶν, ἐπήγαγεν, "ἵνα ἡ ἀγάπη "ἣν ἠγάπησάς με, ἐν αὐτοῖς ᾖ, κἀγὼ ἐν αὐτοῖς."

1 Διὰ τί μετὰ τὸ εἰπεῖν αὐτὸν ταῦτα, μέσον νυκτῶν ὁδοιπορεῖ, καὶ ποταμὸν διαβαίνει, καὶ ἐπείγεται πρὸς τὸν τῷ προδότῃ γνώριμον τόπον ἐλθεῖν; "ταῦτα γὰρ," φησὶν, "εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε σὺν τοῖς "μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐκκόπτων

[n] πῶς Cod.

τοῖς ἐπιβουλεύουσι τὸν πόνον, καὶ δεικνὺς τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἑκὼν ἐπὶ τὸ πρᾶγμα ἔρχεται, ὅπερ ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς μάλιστα παραμυθήσασθαι· καὶ καθέστησεν ἑαυτὸν ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ τῷ κήπῳ· ἵνα δὲ μὴ ἀκούσαντες κῆπον, κρύπτεσθαι αὐτόν τις νομίσῃ, ἐπήγαγεν, "εἶδε δὲ καὶ Ἰούδας ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν τὸν τόπον, ὅτι 5 "πολλάκις συνήχθη ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ." Μανθάνομεν δὲ ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο, ὅτι τὰ πολλὰ ἔξω διενυκτέρευσε, τοῖς μαθηταῖς ἰδίᾳ περὶ ἀναγκαίων διαλεγόμενος· ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἐν ὄρεσι καὶ ἐν κήποις μάλιστα, καθαρὸν θορύβων χωρίον ἐπιζητῶν ἀεὶ, ὥστε μὴ τὴν διάνοιαν ἐκκρούεσθαι τῶν ἀκροωμένων. 10 "Ὁ οὖν Ἰούδας παραλαβὼν," φησὶ, "τὴν σπεῖραν," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ ἡ μὲν σπεῖρα ἐπείσθη, ἐπειδὴ ἦσαν ἄνδρες στρατιῶται, χρημάτων ἕνεκα πάντα ποιεῖν μεμελετηκότων· ἐπέρχονται μετὰ ὅπλων, δεδοικότες τοὺς ἑπομένους αὐτῷ· διὰ τοῦτο καὶ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἐπέστησαν. 15

Ἐν παραδείσῳ τῶν καθ' ἡμᾶς σκυθρωπῶν συμβέβηκεν ἡ ἀρχὴ, ἐν κήπῳ δὲ καὶ τὸ Χριστοῦ πάθος δέχεται τὴν ἀρχὴν, ἁπάντων ἡμῶν τῶν πάλαι συμβεβηκότων εἰσφέρει τὴν ἐπανόρθωσιν.

5 Τίνος ἕνεκεν αὐτὸς, "ἐξελθὼν εἶπεν αὐτοῖς, Τίνα ζητεῖτε;" δεῖξαι θέλων ὅτι οὐκ ἀπὸ τῆς παρουσίας τῆς ἐκείνων παριέμενε 20 μαθεῖν τὰ ἐρχόμενα ἐπ' αὐτὸν, ἀλλ' ἀταράχως, καί τοι πάντα εἰδὼς ἠρώτα· εἰπόντων δὲ αὐτῶν ὅτι, "Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον," καὶ αὐτοῦ εἰπόντος, ὅτι "ἐγώ εἰμι," τότε δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄμαχον δύναμιν, πηρώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν τε καὶ τοῦ προδότου. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος εἱστήκει σὺν αὐτοῖς, ὅθεν καὶ μετ' 25 αὐτῶν ἔπεσεν ὕπτιος. Ὅτι γὰρ οὐ τὸ σκότος αἴτιον ἦν τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτοὺς αὐτὸν, ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι καὶ λαμπάδας εἶχον· ἐνδειξάμενος τοίνυν πάντα, ἅπερ ἦν ἱκανὰ αὐτοὺς τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῶν ἀνακρούσασθαι, ἐπειδὴ ἐπέμενον τῇ κακίᾳ, τότε λοιπὸν ἑαυτὸν παραδίδωσι. 30

Κυρίλλου. Σημεῖον δ' ἂν εἴη τῆς καθ' ὅλου νοουμένης τοῦ ἔθνους καταπτώσεως, τὸ μερικὸν τὸ τοῖς ἐπὶ σύλληψιν ἐλθοῦσι συμβεβηκός· καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἱερεμίας τοὺς Ἰουδαίους κατολοφύρεται, λέγων, "οἶκος Ἰσραὴλ ἔπεσεν, οὐκ ἔστιν ὁ ἀναστή-"σων." Διδάσκει δὲ ὅτι καὶ παντὶ τῷ πονηρεύεσθαι κατὰ 35

Χριστοῦ μελετήσαντι πάντη τε καὶ πάντως ἀποκείσεται τὸ πεσεῖν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐχ ὡς ἀγνοῶν ἐρωτᾷ, ἀλλ' ἵνα γνῶμεν ὅτι καὶ παρὼν οὐχ ἑωρᾶτο ἢ ἐγνωρίζετο, εἰ μὴ ἤθελεν. Ὡς εἰδὼς πάντα, ἀταράχως ὅλα ἐποίει καὶ ἐλάλει, καὶ οὔτε ἀπὸ 5 τῆς φωνῆς, οὔτε ὁ Ἰούδας οὔτε οἱ λοιποὶ ἐπεγίγνωσκον αὐτὸν, εἰ μὴ ὅτε ἠθέλησε.

9 Δεῖξαι δὲ θέλων τὴν μέχρις ἐσχάτης ὥρας εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ φιλίαν, λέγει, " εἰ οὖν ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπά-" γειν." Τὸ δὲ " ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὃν εἶπεν, ὅτι οὓς δέδωκάς 10 " μοι, οὐκ ἀπώλεσα ἐξ αὐτῶν." Αὐτὸς μὲν οὐ ταύτην τὴν τοῦ παρόντος θανάτου λέγει ἀπώλειαν ἀλλ' ἐκείνην τὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ Εὐαγγελιστὴς καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτὴν παρέλαβεν. Ὡς δὲ ὁ κελευσθεὶς μὴ πήραν[o] ἔχειν, μὴ δύο χιτῶνας, μάχαιραν εἶχε, φησὶ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς, " Σίμων οὖν Πέτρος ἔχων 15 " μάχαιραν," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐμοὶ δοκεῖ τοῦτο αὐτὸ δεδοικὼς ὁ Πέτρος παρεσκευᾶσθαι πάλαι. Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς ὁ κελευσθεὶς μηδὲ ῥαπίζειν, ἀνδροφόνος γίνεται; μάλιστα μὲν μὴ ἀμύνασθαι προσετάχθη, ἐνταῦθα δὲ οὐχ ἑαυτῷ ἠμύνατο, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ, ἔπειτα οὐδὲ τέλειοί πως ἦσαν, οὐδὲ ἀπηρτισμένοι τότε. 20

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Διὰ τὰς τῶν μαθητῶν ἀσθενείας ἔξω ποιεῖται αὐτοὺς πειρασμῶν, ὡς Θεὸς φυλάσσει τοὺς μαθητὰς ἀεὶ, μόνον τὸν Ἰούδαν τῇ προαιρετικῇ κακίᾳ ἐάσας ἀπολέσθαι.

10 Θέλων ὑπεραποθανεῖν τοῦ διδασκάλου ἐποίησε τοῦτο. Θαρσήσας ὁ Πέτρος οἷς ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ἐποίησε τοῦτο· 25 καὶ μὴ ὡς ἀνδροφόνος τις καταιτιάσθω τὸν Πέτρον, ὅπου γε οὐχ ὡς ἑαυτῷ ἀμύνων[p], ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ ἐποίει τοῦτο, πλὴν καὶ ἔτι ἀτελεῖς ἦσαν. Διὰ τοῦ τύπου δείκνυσιν ὅτι πάσης δεξιᾶς ἀκοῆς ἔρημοι ἔσονται οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἀπολιναρίου. Δοκεῖ συγχώρησις εἶναι τοῦ Κυρίου πρὸς τὸ 30 χρήσασθαι αὐτοὺς μαχαίρᾳ. Τοῦτο γὰρ ὁ Λουκᾶς ἱστόρησεν, ὡς δηλώσαντος μὲν τοῦ Σωτῆρος ἐπιόντα πόλεμον ἐν τῷ λέγειν, ὅτι " πωλησάτω τις τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν·" εἰπόντων δὲ τῶν μαθητῶν, ὅτι " ἰδοὺ μάχαιραι ὧδε δύο," πρὸς

[o] πεῖραν Cod. [p] ἀμύρω Cod.

τοῦτο ἀποκριναμένου τοῦ κελεύσαντας μὴ ἀνθίστασθαι τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ τοῦ εἰρημένου, ἵν' ἔργῳ δείξειεν ὅπερ λόγῳ προεδίδαξε, καὶ χρωμένους αὐτοὺς τῇ δικαίᾳ μαχαίρᾳ πρὸς τὸ ἀμύνασθαι στήσειέν τε καὶ κωλύσει, ὥστε μηκέτι ταύτῃ προσχρήσασθαι, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ταῦτα εἰπὼν ἱστόρηκε μετὰ ταῦτα 5 εἰρηκέναι τὸν Κύριον, "ἐᾶτε ἕως τούτου· τοῦτο δὴ τὸ "ἕως" ὅρον ἔχει καὶ κώλυμα τῆς κατὰ νόμον ἐφειμένης μαχαίρας, καὶ προστεθηκέ γε τῇ ἱστορίᾳ Λουκᾶς, ὅτι καὶ ἁψάμενος τοῦ ὠτίου ἰάσατο αὐτὸν, ὅπερ ἐμφανέστατον ἦν ἔργον εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀνθρώπων μηδένα. 10

Διὰ τί δὲ καὶ ὄνομα τέθεικε τοῦ δούλου ὁ Εὐαγγελιστής; ὥστε τοῖς τότε ἀναγιγνώσκουσι ἐξεῖναι ζητῆσαι καὶ περιεργάσασθαι εἰ ὄντως γέγονε τὰ γεγενημένα.

11 Οὐχ ἁπλῶς δὲ καὶ τὸ δεξιὸν ὠτίον λέγει, ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ὁρμὴν εἰπεῖν τοῦ Ἀποστόλου ὅτι ἐπ' αὐτὴν ὥρμηται τὴν κεφαλήν. 15 θαυματουργεῖ δὲ ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς, ὁμοῦ τε παιδεύων ὅτι τοὺς ποιοῦντας κακῶς εὐεργετεῖν χρὴ, ἔτι δὲ καὶ τὴν δύναμιν ἐκκαλύπτων τὴν ἑαυτοῦ. Ὅπερ δὲ ἐπὶ τοῦ νιπτῆρος ἐποίησε, δι' ἀπειλῆς τὸν τόνον χαλάσας τοῦ Πέτρου, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ εἰπὼν, "βάλε τὴν μάχαιραν εἰς τὴν θήκην, τὸ ποτήριον ὃ δέδωκέ μοι ὁ 20 "Πατήρ μου, οὐ μὴ πίω αὐτό;" δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως ἦν τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ συγχωρήσεως.

Ἀπολιναρίου. Τὸ ἀποκόπτεσθαι δούλου ἀρχιερέως ὠτάριον τὸ δεξιὸν, σκέψαιτο ἄν τις ὡς τῆς ἐπικληθείσης αὐτοῖς ἀνηκουστίας σημεῖον ἦν, καὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι[q] ἐν τῷ ἀκούειν οὖς· "πώρωσις γὰρ 25 "τῷ Ἰσραὴλ γέγονε, καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι," διὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἀσέβειαν ἡ τῶν ἀρχιερέων μάλιστα γέγονε. Διὸ καὶ περὶ οἰκέτην ἀρχιερέως ἦν τὸ σύμβολον τῆς τοῦ ὠτὸς ἀφαιρέσεως. εἰ δέ με δεῖ καὶ τοῦτο προσθεῖναι διὰ τὴν ἱστορίαν τὴν Λουκᾷ, καὶ τὸ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ὠτίου, φαίην ἂν 30 δηλοῦσθαι τὴν ὕστερον ἀποκατάστασιν τῆς συνέσεως τῆς νῦν ἀφαιρουμένης τοῦ Ἰσραὴλ, ὅτε συνήσουσιν ὃν ἠγνόησαν, καὶ ἀκούσονται τυχοντες τοῦ κηρύσσοντος Ἡλιοῦ· "ἀποκατασταθήσεται γὰρ διὰ πατέρων πρὸς υἱοὺς" κατὰ τὸν Μαλαχιὴλ, "καὶ

[q] Fort. ἔξειν.

" συναφθήσονται ἡμῖν τοῖς δευτέροις ἐκείνοις πρότερον κατὰ τὸν
" χρόνον ὄντες, καὶ πατέρες ἀριθμηθήσονται μετὰ υἱῶν."

Δήσαντες δὲ τὸν δεσπότην ἡμῶν οἱ παράνομοι καὶ Θεὸν, τίνος ἕνεκεν αὐτὸν πρὸς Ἄνναν ἤγαγον πρῶτον; ὑπὸ τῆς ἡδονῆς ἐμπομπεύοντες τοῖς γινομένοις, ὡς δὴ τρόπαιον στήσαντες. 5

14 Τῆς δὲ τοῦ Καϊάφα προφητείας μέμνηται, δεῖξαι θέλων ὅτι ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ κόσμου ταῦτα ἐγένετο, καὶ ὅτι τοσαύτη τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἡ ὑπερβολὴ, ὡς καὶ τοὺς ἐχθροὺς ταῦτα προαναφωνεῖν. Ἵνα γὰρ μὴ δεσμοὺς ἀκούσας ὁ ἀκροατὴς θορυβῆται, ἀναμιμνήσκει τῆς προφητείας ἐκείνης ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι ἡ 10 σωτηρία τῆς οἰκουμένης ὁ θάνατος αὐτοῦ ἦν.

Τίνος ἕνεκεν καὶ νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς οὐ λέγει ἑαυτὸν ὀνομαστί; " ἠκολούθησε γὰρ, φησὶ Πέτρος τῷ Ἰησοῦ, καὶ ὁ ἄλλος " μαθητής·" ὅτε μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ στῆθος ἀνέπεσεν, εἰκότως ἑαυτὸν κρύπτει· νῦν δὲ τίνος ἕνεκεν; τῆς αὐτῆς χάριν αἰτίας· καὶ γὰρ 15 ἐνταῦθα μέγιστον θαῦμα διηγεῖται, ὅτι πάντων ἀποπηδησάντων αὐτὸς ἐπηκολούθει. Διὰ τοῦτο οὖν κρύπτει ἑαυτὸν καὶ προτίθησιν ἑαυτοῦ τὸν Πέτρον. Ἠναγκάσθη δὲ καὶ ἑαυτοῦ ἐπιμνησθῆναι, ἵνα μάθωμεν ὅτι ἀκριβέστερον διηγεῖται τῶν ἄλλων τὰ κατὰ τὴν αὐλὴν, ἅτε ἔνδον ὤν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ μέμνηται ὅτι 20 γνωστὸς ἦν τῷ ἀρχιερεῖ, ἵνα μή τις λέγῃ πῶς τῶν ἄλλων ἀναχωρησάντων, οὗτος ἐνδοτέρω καὶ τοῦ Σίμωνος εἰσῆλθεν, ἅμα δὲ καὶ ἵνα μὴ θαυμάζῃ αὐτόν τις διὰ τὸ συνεισελθεῖν, μηδὲ ἐπ' ἀνδρίᾳ αὐτὸν ἀνακηρύττει.

16 Τὸ δὲ θαῦμα ἐκεῖνο ἦν τὸ τοῦ Πέτρου, ὅτι οὕτω περιδεὴς ὢν, 25 ὡς καὶ μέχρι τῆς αὐλῆς ἦλθε τῶν ἄλλων ἀναχωρησάντων· ὅθεν τὸ μὲν ἐλθεῖν ἕως ἐκεῖ πόθου ἦν· τὸ δὲ μὴ εἰσελθεῖν ἔνδον ἀγωνίας καὶ φόβου· " εἱστήκει γὰρ," φησὶ, " πρὸς τῇ θύρᾳ ἔξω."

Οὐκ εἰσήγαγε δὲ τοῦτον ὁ Ἰωάννης, ἀλλὰ τῇ θυρωρῷ εἶπε τοῦτο ποιῆσαι, ἐπειδὴ εἴχετο σφόδρα τοῦ Χριστοῦ, ἐπηκολούθη- 30 σεν, ὅθεν καὶ ἡ θυρωρὸς μετὰ τὸ εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, εἶπε πρὸς αὐτὸν, " μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν εἶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;" ὁ δέ φησιν, " οὐκ εἰμὶ," καὶ οὐ μόνον ἠρνήσατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν δούλων ὑπηρετῶν εἱστήκει θερμαινόμενος, τοῦ Χριστοῦ ἔνδον κατεχομένου· τοῦτο δὲ λέγομεν, οὐ τοῦ Πέτρου κατηγοροῦντες, 35

ἀλλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν δεικνύντες, ὅτι δὲ οὐδὲ θυρωροῦ εὐτελοῦς καὶ ἀπερριμμένης ἤνεγκεν ἐρώτησιν, μηδὲ αὐτῆς θρασείας οὔσης, οὐ γὰρ εἶπε, τοῦ πλάνου, ἀλλὰ "τοῦ "ἀνθρώπου τούτου," ὅπερ ἐλεούσης μᾶλλον καὶ καμπτομένης ἦν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Συνεισῆλθεν ὁ Ἰωάννης τῷ Ἰησοῦ 5 μετὰ τοῦ ὄχλου ἀγνώστως, καὶ τότε ὡς γνωστὸς εἶπε τῇ θυρωρῷ, καὶ εἰσήνεγκε τὸν Πέτρον.

Κυρίλλου. Οὐχὶ πάντως καταδείσας τῶν ἄλλων τυχὸν ἠρνήσατο ὁ Πέτρος εἰπὼν, "οὐκ εἰμὶ," ἀλλὰ πᾶν ὁτιοῦν ὑπομεῖναι θελήσας διὰ τὸ συνεῖναι Χριστῷ. ἐξ ἀγάπης οὖν ἄρα τὸ πταῖσμα, 10 καὶ ῥίζαν πως ἔχει τὴν φιλοθείαν ἡ ἄρνησις, οὐκ ἐξ ἀκριβοῦς μὲν λίαν συμβαίνουσα λογισμοῦ, μνωμένου δ' οὖν ὅμως τοῦ συνεῖναι Χριστῷ. Ὑποκρίνεται τὰ ἐκείνων δρᾶν ὁ Πέτρος, καί τοι τῇ λύπῃ κεκακωμένος, ἵνα μὴ τῷ κατηφεῖ προσώπῳ κατάφωρος εὑρεθεὶς, ἐκ τῆς τῶν ποθουμένων ἐκπέμπηται θήρας. 15

19 Χρὴ δὲ θαυμάσαι τοῦ ἀρχιερέως τὴν πονηρίαν, ὅτι συνεχῶς ἀκούων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ἱερῷ δημηγοροῦντος καὶ παρρησίᾳ διδάσκοντος, νῦν ἐρωτᾷ περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ περὶ τῆς διδαχῆς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἔγκλημα οὐδὲν εἶχε προσενεγκεῖν, περὶ τῶν μαθητῶν ἠρώτα ἴσως ποῦ εἰσι, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς συνέλεξε, 20 καὶ τί βουλόμενος, καὶ ἐπὶ τίσι; τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὡσανεὶ στασιαστὴν καὶ νεωτεροποιὸν ἐλέγξαι θέλων, ὡς ἐργαστηρίου τινὸς ὄντος πονηροῦ. Εἰπὼν ὁ Χριστὸς, ὅτι ἐν τῷ κρυπτῷ ἐλάλησεν οὐδὲν, περὶ ὧν ἐκεῖνοι ἐνόμιζον εἶπε, στάσεις καὶ ταραχὰν ποιῆσαι θέλων, ἐπεὶ ὅσα περ τῆς τῶν πολλῶν ἀκροάσεως ἀνώτερα τὰ λεγόμενα ἦν, ἐλάλησεν ἐν τῷ κρυπτῷ. 25

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἠρώτα τί ἐδίδασκε τοὺ ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἠρώτα αὐτὸν, εἰ συναινεῖ τοῖς διὰ Μωϋσέως, ἵνα ἐναντιουμένυς παραδῷ καὶ αὐτοὺς ὡς θεομάχους τοῖς Ἰουδαίοις.

21 Τὸ δὲ εἰπεῖν, "τί με ἐπερωτᾷς, ἐρώτησον ἀκηκοότας," καὶ τὰ 30 ἑξῆς, οὐκ αὐθαδιαζομένου ἐστὶ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ θαρροῦντος τῇ τῶν εἰρημένων ἀληθείᾳ. Τί γὰρ, φησὶ, περὶ τῶν ἐμῶν ἐρωτᾷς; ἐρώτησον τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἐπιβούλους, οὗτοι λεγέτωσαν· αὕτη γὰρ τῆς ἀληθείας ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπόδειξις, ὅταν τοὺς ἐχθροὺς τις καλεῖ μάρτυρας ὧν λέγει· ἀλλὰ καίπερ οὕτως ἀποκριθεὶς 35

ῥαπίζεται, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἰταμώτερον; ἔφριξεν οὐρανὸς ἐπὶ τοῦτο, καὶ ἐξέστη ἡ γῆ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τῶν δούλων ἀγνωμοσύνῃ, καὶ τῇ τοῦ δεσπότου μακροθυμίᾳ, ἀλλ' ὅμως ῥαπισθεὶς καὶ δυνάμενος πάντα σεῖσαι καὶ ἀφανίσαι καὶ κατενεγκεῖν· τούτων μὲν οὐδὲν ποιεῖ· φθέγγεται δὲ ῥήματα πᾶσαν δυνάμενα θηριωδίαν ἐκλῦσαι· 5 φησὶ γὰρ "εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, "εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις;" τουτέστιν, εἰ μὲν ἔχεις ἐπιλαβέσθαι τῶν εἰρημένων, ἀπόδειξον· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, τί με τύπτεις;

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Οὐχ ἑνὶ γένει τῷ ἐξ Ἰσραήλ· εἰ γὰρ καὶ μή πω τυχὸν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔκπυστά πως εἰσὶ τὰ ἡμέ- 10 τερα, ἀλλ' ἔσται κατὰ καιρούς. "ἐγὼ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν συνα- "γωγαῖς·" εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγει τῆς λεγούσης προφητείας ἐκ προσώπου Χριστοῦ, "οὐκ ἐν κρυφῇ λελάληκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς "σκοτεινῆς."

ἈΜΜΩΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Ἐλέγχει αὐτὸν προσποιούμενον 15 ἀγνοεῖν τὰ ἐν φανερῷ εἰρημένα. Εἰ δὲ πάντα φανερῶς ἐδίδαξα, τὰ λεγόμενα παρά τισι περὶ ἐμοῦ ἀπόκρυφα, οὐκ εἰσὶ δεκτά.

Τοὺς ὑπηρέτας ἐρώτησον, τοὺς πρῴην μὲν μοῦ θαυμάσαντας τὴν διδασκαλίαν, νῦν δέ με συλλαμβανομένους.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Εἰ γάρ, φησὶ, μὴ τεθαύμακας ποτὲ τὴν ἐμὴν 20 διδασκαλίαν, ἴσως οὐκ ἠδίκεις, τὰ συνήθη τοῖς ὑπηρέταις διαπραττόμενος, νυνὶ δὲ μειζόνως ἀδικεῖς, ἐπ' οὐδενὶ νῦν καταγνοὺς ἀτιμάζων.

ἈΜΜΩΝΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ. Καὶ μὴ προσταχθεὶς ὁ ὑπηρέτης ἔτυψε τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπέδειξεν ὁ λέγων, ἴδε οὗτοι 25 ἴσασιν οἱ ποτὲ ἀκούσαντες καὶ ἐπαινέσαντες, καὶ θέλων αὐτὸν ἀπαλλάξαι τῆς ὑποψίας, ὅτι τῶν θαυμαζόντων ἦν, αὐτὸν ἐποίησε τοῦτο. Οὐ γὰρ ἂν ἀκολούθως τι ἐποίησεν ἢ ἐλάλησεν, ἵνα ὡς ἐκ τούτου κινηθεὶς τύψῃ αὐτόν. Ἐλέγχει τὸν ὑπηρέτην ὡς ἀδικοῦντα, οὐ μόνον ὅτι ἁπλῶς αὐτὸν ἔτυψεν, ἀλλ' ὅτι πρῴην θαυμά- 30 σας, νῦν δὲ ἐπ' οὐδενὶ καταγνοὺς ἠτίμασεν αὐτόν.

24 ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πέμπουσι δὲ αὐτὸν δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν διὰ τὸ μηδὲν εὑρίσκειν αἴτιον. ὁ δὲ Πέτρος ὁ θερμὸς ἐραστὴς τοσούτῳ κάρῳ κατείχετο, ὥστε ἀπαγομένου τοῦ διδασκάλου οὐδὲ κινεῖται, ἀλλ' ἔτι θερμαίνεται, ἵνα μάθωμεν, πόση τῆς φύσεως 35

ἡμῶν ἡ ἀσθένεια, ὅταν Θεὸς ἐγκαταλείπῃ, ὥστε καὶ πάλιν ἐρωτηθεὶς ἀρνεῖται, καὶ οὐ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τρίτον. Τί δήποτε δὲ οἱ Εὐαγγελισταὶ ὁμοφώνως περὶ αὐτοῦ ἀνέγραψαν; οὐχὶ τοῦ μαθητοῦ κατηγοροῦντες, ἀλλ' ἡμᾶς παιδεῦσαι βουλόμενοι, πόσον κακὸν τὸ μὴ πᾶν ἐπιτρέπειν τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ θαρρεῖν. 5

25 Χρὴ δὲ ἡμᾶς θαυμάσαι τοῦ διδασκάλου τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν πολλὴν κηδεμονίαν, ὅτι κατεχόμενος καὶ δεδεμένος πολλὴν ἐποιεῖτο τοῦ μαθητοῦ πρόνοιαν, διὰ τοῦ βλέμματος αὐτοῦ κείμενον ἀνιστὰς, καὶ εἰς δάκρυα καθέλκων.

Κυρίλλου. Ἀναγκαιοτάτην τούτων ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστὴς ποιεῖται τὴν μνήμην, ἀληθεύοντα πανταχοῦ δεικνὺς τὸν Χριστόν. 10

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Τοῦ πονηροῦ σείσαντος τὸν Πέτρον, ἡττήθη τῆς ὑποσχέσεως.

28 Διὰ τί ἄγουσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον; ἵνα τῶν δικαστῶν τὸ πλῆθος, καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἐπιδείξῃ τὸ βεβασανισμένον τῆς ἀληθείας· εἶπε δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι "ἦν δὲ "πρωΐα," δεῖξαι θέλων ὅτι τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς ἅπαν ὑπὸ τοῦ Καϊάφα ἐρωτώμενος οὐδὲν ἐξειλέγχετο. 15

Οὐκ ἀνεῖλον δὲ αὐτὸν αὐτοὶ, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Πιλάτον ἤγαγον, ἐπειδὴ τὸ πολὺ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἐξουσίας ὑπετέτμητο, ὑπὸ Ῥωμαίοις τῶν πραγμάτων κειμένων. 20

Καὶ ἄλλως δὲ ἐδεδοίκεσαν μὴ δίκην ὕστερον δώσωσι κατηγορηθέντες δι' αὐτόν.

Χρὴ δὲ σκοπῆσαι αὐτῶν καὶ τὸ καταγέλαστον, ὅτι τὸν ἀθῷον συλλαβόντες καὶ ὅπλα βαστάζοντες, εἰς τὸ πραιτώριον οὐκ εἰσέρχονται, ἵνα μὴ μιανθῶσι δῆθεν, καὶ φονῶντες μὲν ἀδίκως, οὐκ ἐνόμιζον μιαίνεσθαι, δικαστηρίου δὲ ἐπιβαίνοντες, μιαίνειν ἑαυτοὺς ἡγοῦντο. Τί δέ ἐστιν, "ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα;" αὐτὸς γὰρ ἦν αὐτὸ πεποιηκὼς τῇ μιᾷ τῶν ἀζύμων· πάσχα τῆς ἑορτῆς λέγει. 25 30

29 Διὰ τοῦτο δὲ ἐξελθὼν ὁ Πιλάτος ἐρωτᾷ τοὺς Ἰουδαίους λέγων, "τίνα κατηγορίαν φέρετε κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου;" ὅπως δείξῃ ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τῆς βασκανίας αὐτῶν· ὁρῶν γὰρ αὐτὸν δεδεμένον καὶ ὑπὸ τοσούτων ἀγόμενον, οὐκ ἐνόμισεν ἔλεγχον ἔχειν ἀναμφισβήτητον τοῦτο, ἀλλ' ἐρωτᾷ, ἄτοπον εἶναι νομίζων τὴν μὲν 35

κρίσιν αὐτοὺς ἁρπάσαι, τὴν δὲ κόλασιν χωρὶς κρίσεως ἐπιτρέψαι ἐκείνῳ.

31 Ἐρωτηθέντες δὲ οὐ λέγουσι, οὕτως πανταχοῦ παραιτοῦνται τὴν ἐξ εὐθείας κατηγορίαν. Εἶπε δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, "λάβετε "αὐτὸν ὑμεῖς," καὶ τὰ ἑξῆς, ἀπαλλαγῆναι ἐπαχθείας βουλόμενος. 5 Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι εἶπον "ὅτι ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐ-"δένα," ὅτι σταυρῶσαι αὐτοῖς οὐκ ἔξεστι, τοῦτο γὰρ ἐπεθύμουν ποιῆσαι. Πῶς δὲ τὸ λεχθὲν παρ' αὐτῶν "ὅτι ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν "ἀποκτεῖναι," ἐπλήρου τὸν λόγον τοῦ Κυρίου ὃν εἶπε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἔμελλεν ἀποθνήσκειν; Ὅτι οὐχ ὑπ' αὐτῶν μόνον, 10 ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐθνῶν ἔμελλεν ἀναιρεῖσθαι, ἢ ὅπερ ἔφην, ὅτι ἐκείνοις σταυρῶσαι οὐκ ἐξῆν.

Ἀμμωνίου. Ἄνευ αἰτίας ἀπεφήνατο δικαίως αὐτὸν παραδεδόσθαι, αἰτίαν εὔλογον λέγουσι τὸ ὑπ' αὐτῶν συλληφθῆναι, ὡς πλατυνόμενοι μηδὲν ποιεῖν ἄδικον αὐτοί. Εἰ ὁ νόμος ὑμῶν καὶ 15 τὸν ἀναίτιον κολάζει, κρίνατε αὐτοί. Εἰ μὲν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπετε τὴν κρίσιν, αὐτοὶ καὶ τὴν ἐξέτασιν ὡς βούλεσθε ποιήσασθε· εἰ δ' ἐπ' ἐμοῦ βούλεσθε κριθῆναι, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Σαφὲς τεκμήριον ὅτι ἑκὼν ὁ Κύριος ἔπασχεν, ἐξ ὧν εἰδὼς προεῖπεν, ὅτι ἤμελλε τοῖς ἔθνεσι παραδοθῆναι ἐπὶ τὸ σταυρωθῆναι. 20

33 Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐπ' αὐτῶν ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὸ πραιτώριον; "εἰσῆλθε" γὰρ, φησὶν, "εἰς τὸ πραιτώριον πάλιν "ὁ Πιλάτος," καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπεὶ μεγάλην τινὰ εἶχεν ὑπόνοιαν περὶ αὐτοῦ, καὶ ἐβούλετο μαθεῖν πάντα ἀκριβῶς, μὴ θορυβούντων τῶν Ἰουδαίων· εἶπε δὲ αὐτῷ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; 25 ὅπερ ἀεὶ περιεφέρετο περὶ αὐτοῦ, τοῦτο εἰς μέσον ἄγει.

34 Ἐρωτᾷ δὲ ὁ Χριστὸς τὸν Πιλάτον, λέγων "ἀπὸ σεαυτοῦ "ταῦτα λέγεις;" καὶ τὰ ἑξῆς. τὴν πονηρὰν τῶν Ἰουδαίων ἐκκαλύψαι γνώμην θέλων, καὶ ὑπ' αὐτοῦ κατηγορηθῆναι αὐτοὺς βουλόμενος, ὅπερ ἐμφαίνων ὁ Πιλάτος φησὶ, "μή τι ἐγὼ Ἰουδαῖος 30 "εἰμί;" καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰπόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ, "ἡ βασιλεία "ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου," ὅπερ ἐδεδοίκει τέως ὁ Πιλάτος, διέλυσε τὴν τῆς τυραννίδος ὑποψίαν· ὅτι δὲ καὶ τοῦ κόσμου τούτου κρατεῖ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, πᾶσι δῆλον. ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν ἐκ τῶν ἐνταῦθα, ἄνωθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔχειν 35

τοῦτο εἶπεν, ὡσανεὶ ἔλεγε, βασιλεὺς μέν εἰμι, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὃν ὑποπτεύεις, ἀλλὰ πολλῷ μείζων καὶ λαμπρότερος. Δεῖξαι δὲ θέλων τῆς παρ' ἡμῖν βασιλείας τὸ ἀσθενὲς, ὅτι ἐν τοῖς ὑπηρέταις ἔχει τὴν ἰσχὺν, ἡ δὲ ἄνω αὐτάρκης ἐστὶν ἑαυτῇ, μηδενὸς δεομένη, φησὶν, "εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἦν ἡ ἐμὴ" καὶ 5 τὰ ἑξῆς.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Λύει τὴν ἀγωνίαν Πιλάτου, πείθων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντάρτης, ἀλλὰ βασιλεὺς οὐρανοῦ καὶ γῆς· διὸ ἀναπολόγητος ὁ Πιλάτος, οὐχ ὡς βλάσφημον αὐτὸν φονεύσας, ἀλλὰ πρὸς χάριν Ἰουδαίων. οἱ Ἄγγελοι ἡσύχαζον, τοῦ βασιλέως 10 αὐτῶν ὑβριζομένου, ἐννοοῦντες τὴν οἰκονομίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐρωτήσαντος τοῦ Πιλάτου καὶ εἰπόντος, οὐκοῦν βασιλεὺς εἶ σύ; καὶ αὐτοῦ εἰπόντος, ὅτι "εἰς τοῦτο "γεγένημαι," ἔδειξεν ὅτι οὐδὲν μετὰ ταῦτα προσλαβὼν ἔχει, 15 ὥστε καὶ ὅταν ἀκούσωμεν, ὅτι "καθὼς ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔδωκεν ἔχειν," μηδὲν ἄλλο ἢ τὴν γέννησιν νομίζωμεν, οὕτω καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοίως.

37 Τὸ δὲ "εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον," καὶ τὰ ἑξῆς, δηλοῖ ὅτι ἵνα τοῦτο αὐτὸ εἴπω καὶ διδάξω καὶ πείσω πάντας, ὅτι βασι- 20 λεὺς καὶ δεσπότης καὶ Κύριός εἰμι. Ἐπισπάσασθαι δὲ θέλων διὰ τούτων τὸν Πιλάτον, καὶ πεῖσαι γενέσθαι τῶν λεγομένων ἀκροατὴν λέγει "πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς·" εἴ τις γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ἀληθὴς, καὶ τοῦτο ποθεῖ πάντως ἀκούσεται. εὐθέως αὐτὸν εἷλε τοῖς βραχέσι ῥήμασι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ ὅπερ 25 εἶπεν ὁ Πιλάτος, "τί ἐστιν ἀλήθεια;" ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἵσταται, συνεῖδε γὰρ ὅτι τοῦτο μὲν ἐδεῖτο καιροῦ τὸ ἐρώτημα, ἔδει δὲ αὐτὸν ἐξαρπάσαι τέως τῆς τῶν Ἰουδαίων ὁρμῆς.

39 Διὰ τοῦτο ἐξῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καί φησιν, "ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν "εὑρίσκω ἐν αὐτῷ," καὶ τοῦτο δὲ συνετῶς· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ 30 ἥμαρτεν καὶ ἄξιός ἐστι θανάτου, ὅμως χαρίσασθαι αὐτὸν τῇ ἑορτῇ, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν ἀπαλλάξας αἰτίας ἁπάσης, τότε ἀξιοῖ ἐκ περιουσίας λέγειν, "ἔστιν ὑμῖν συνήθεια, ἵνα ἕνα ὑμῖν ἀπολύσω ἐν τῷ πάσχα· εἶτα καὶ ἐντρεπτικῶς καὶ δυσωπητικῶς σφόδρα ἐπάγει, "βούλεσθε οὖν ὑμῖν τὸν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων ἀπο- 35

"λύσω;" ἀλλ' ὢ τῆς μιαρᾶς αὐτῶν γνώμης· τὸν μὲν ὁμότροπον καὶ ὑπεύθυνον αἰτοῦσι, τὸν δὲ ἀνεύθυνον κολάσαι κελεύουσι, κράζοντες, "μὴ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν Βαραββᾶν." αὕτη γὰρ αὐτοῖς ἄνωθεν ἡ συνήθεια. Ἡμᾶς δὲ χρὴ διὰ πάντων σκοπεῖν τοῦ δεσπότου τὴν ἐπιείκειαν. 5

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐγὼ διὰ τοῦτο γέγονα ἄνθρωπος, καὶ ἐγεννήθην ἐκ Μαρίας, ἵνα τὸ ψεῦδος καὶ τὸν διάβολον ἐκ τοῦ κόσμου ἀπελάσας, βασιλεύουσαν ἀποδείξω πάντων τὴν θείαν φύσιν.

Θεοδώρου Μομψουεστίας. Οὕτως αὐτὸν εἷλε τοῖς βραχέσι ῥήμασιν, ὡς εἰπεῖν "τί ἐστιν ἡ ἀλήθεια;" σχεδὸν γὰρ ἐξ ἀνθρώ- 10 πων ἠφάνιστο τὸ πρὶν καὶ ἠγνοεῖτο ὑπὸ πάντων ἔτι ἐν ἀπιστίᾳ ἐξεταζομένων.

Ἀπολιναρίου. Ἀλήθειαν λέγει τὸ ἑαυτὸν ὑποδεῖξαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ διὰ τῆς αὐτοῦ γνώσεως τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς χαρίσασθαι.

Κυρίλλου. Βασιλέα τῶν Ἰουδαίων λέγων τὸν Ἰησοῦν, χαρι- 15 εντίζεται ὁμοῦ καὶ ὑποχαλᾷ τῷ γελοίῳ τὴν τῶν λελυπηκότων ὀργὴν, ἐν τῷ δεικνύειν σαφῶς, ὅτι ἐπ' αὐτῷ δὴ τοῦτο κατηγορεῖται μάτην· μηδὲ γὰρ ἂν ἀφέσεως ἠξίωσέ ποτε τὸν ἐπὶ τυραννίδι καὶ νεωτερισμῷ τῷ κατὰ Ῥωμαίων κατεγνωσμένον τὸν Ῥωμαίων στρατηγόν· δι' ὃν οὖν ἀνεῖναι προτρέπει, μεμαρτύρηκεν αὐτῷ τὸ παν- 20 τελῶς ἀνυπαίτιον. διασκεπτομένῳ δέ μοι καὶ δοκοῦντι πόθεν ἄρα γέγονε τοῖς Ἰουδαίοις ἐν ἔθει τὸ ἐξαιτεῖν ἑνὸς ἄφεσιν λῃστοῦ τινος, ἢ φονευτοῦ, λογισμὸς μὲν ἐπῆλθεν, ὡς οὐκέτι μὲν πάντα κατὰ τὸν θεῖον αὐτοῖς ἐπράττετο νόμον· ἔθεσι δὲ μᾶλλον ἰδίοις ἀποκεχρῆσθαι ἐδόκουν· πρὸς ἐξίτηλον ἐτρέποντο πολιτείαν, καὶ οὐ 25 σφόδρα συνεῖδον τοῖς διὰ Μωϋσέως τεθεσπισμένοις. ἀλλά μοι τὴν θείαν διερευνῶντι γραφὴν, καὶ φιλοθηροῦντι πανταχόθεν τὴν τοῦ πράγματος αἰτίαν, παρέπιπτέ τι τῶν θείων λογίων, ὃ καὶ καλεῖ πως εἰς ὑποψίαν τὸν ἡμέτερον νοῦν, μὴ ἄρα τί πληροῦντες τῶν κατὰ τὸν νόμον, καίτοι δυσάγωγοι λίαν ὄντες Ἰουδαῖοι, τὴν τοῦ 30 κακουργοῦντος ἐζήτουν ἄφεσιν. γέγραπται τοίνυν ἐπὶ τῷ βιβλίῳ τῶν Ἀριθμῶν, ὁ περὶ τοῦ φονεύοντος νόμος ἀκουσίως ἤγουν ἑκουσίως· διωρισμένης δὲ τῆς δίκης ἐναργῶς τῆς ἐπὶ τῷ καταβουλήτῳ φονευτῇ, μέτεισιν εὐθὺς ὁ λόγος εἰς τὸν περὶ τοῦ φονεύοντος ἀκουσίως, εἶτα καὶ οὕτω φησὶ μεθετέρα, "ἐὰν δὲ ἐξαπίνης οὐ δι' 35

" ἔχθραν ὤσῃ αὐτὸν, ἢ ἐπιρρίψει ἐπ' αὐτὸν πᾶν σκεῦος οὐκ ἐξ ἐν-
" έδρου, ἢ ἐν παντὶ λίθῳ, ἐν ᾧ ἀποθανεῖται ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰδὼς,
" καὶ πέσῃ ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἀποθάνῃ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐχθρὸς αὐτοῦ ἦν,
" οὐδὲ ζητῶν κακοποιῆσαι αὐτὸν, καὶ κρινεῖ ἡ συναγωγὴ ἀνὰ μέσον
" τοῦ πατάξαντος καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ ἀγχιστεύοντος, τὸ αἷμα, 5
" κατὰ τὰ κρίματα ταῦτα [p], καὶ καταστήσουσιν αὐτὸν καὶ ἡ συνα-
" γωγὴ εἰς τὴν πόλιν τοῦ φυγαδευτηρίου οὗ ἔφυγε·" τοιαύτης οὖν ἀνεγειρομένης τῆς ἐντολῆς, εἶτα τινῶν ὡς εἰκὸς τοιούτοις περιπιπτόντων πταίσμασιν, ἵνα παντελῶς δικαιοῖ τῶν τῇδε τεθεσπισμένων μὴ παντελῶς ἀλογεῖν, κατὰ πληθὺν συνιόντες Ἰουδαῖοι τῶν 10 τοιούτων ἐζήτουν ἕνα· ἔργον γὰρ ὅλης τοῦτο συναγωγῆς ὁ νόμος γενέσθαι προσέταττε, ἀπολύσειν γε μὴν ἐξῆν αὐτοῖς, κατά γε τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ. τοῦτο δρᾷν αἰτοῦσι Πιλάτῳ· καταδεξάμενοι γὰρ ἅπαξ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, τὰ πλεῖστα λοιπὸν τῶν καθ' ἑαυτοὺς τοῖς ἐκείνων παρεχώρουν νόμοις· καὶ γοῦν φονεύειν ἐξὸν τὸν ἐπί 15 τισι τῶν ἀτόπων κατεγνωσμένων, ὡς ἕνα τῶν τοιούτων Πιλάτῳ προσήγαγον τὸν Ἰησοῦν.

1 Τίνος ἕνεκεν ὁ Πιλάτος λαβὼν τὸν Κύριον Ἰησοῦν ἐμαστίγωσε; τάχα ἐκλῦσαι αὐτοὺς βουλόμενος, καὶ παραμυθήσασθαι τὸν Ἰουδαϊκὸν ζῆλον. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῶν ῥημάτων οὐκ ἴσχυσεν 20 αὐτὸν ἐξελέσθαι, σπεύδων μέχρι τούτου στῆσαι τὸ δεινὸν, καὶ ἐμάστιξε, καὶ γενέσθαι τὰ γενόμενα συνεχώρησε, τὴν χλαμύδα καὶ τὸν στέφανον περιτεθῆναι, ὥστε αὐτῶν χαλάσαι τὴν ὀργήν.

Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οἱ στρατιῶται πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτῷ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα 25 ἐποίησαν, εἴγε μὴ ἐπίταγμα ἦν τοῦ ἄρχοντος τοῦτο, εἰς χάριν τὴν Ἰουδαϊκὴν, σκοπείτω, ὅτι οὐδὲ παρὰ τὴν ἀρχὴν παρ' ἐκείνου κελευσθέντες ἐπῆλθον νυκτὸς, ἀλλὰ τοῖς Ἰουδαίοις χρημάτων ἕνεκα 6 χαριζόμενοι, πάντα ἐτόλμων. Ἐξήγαγε δὲ αὐτὸν ὁ Πιλάτος, λέγων, οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω κατ' αὐτοῦ, σβέσαι διὰ τούτου 30 τὴν ὀργὴν αὐτῶν βουλόμενος, ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐδὲ οὕτως ἥμεροι γεγόνασιν, ἀλλ' ἐβόων, " σταύρωσον, σταύρωσον." Διὰ τοῦτο ἰδὼν ὁ Πιλᾶτος εἰκῇ πάντα γενόμενα, φησὶ, " λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ

[p] Om. Cod. καὶ ἐξελεῖται ἡ συναγωγὴ τὸν φονεύσαντα ἀπὸ τοῦ ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα. Num. xxxv. 25.

"σταυρώσατε, ἐγὼ γὰρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν," ὅθεν δηλονότι καὶ τὰ πρότερα διὰ τὴν ἐκείνων συνεχώρησε μανίαν· καὶ γὰρ τοῦτο ὡς ἀφοσιουμένου ἐστὶ, καὶ ἐπὶ πρᾶγμα οὐ συγκεχωρημένον αὐτοῖς ὠθοῦντος αὐτούς. Διὸ καὶ ἐν τούτῳ καταισχυνθέντες λέγουσιν, ὅτι "ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν 5 "ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι Υἱὸν Θεοῦ ἐποίησεν ἑαυτὸν," ὅθεν τοῦτο ἀκούσας ὁ Πιλάτος μᾶλλον ἐφοβήθη, μήποτε ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον· ἐκεῖνοι δὲ καὶ διὰ πραγμάτων τοῦτο μαθόντες οὐ πεφρίκασιν, ἀλλ' ἀναιροῦσιν αὐτὸν, ὑπὲρ ὧν ἐχρῆν προσκυνεῖν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔτι ἐρωτᾷ αὐτὸν ὁ Πιλάτος, τί ἐποίησας; ἀλλ' ἄνωθεν 10 πάλιν ποιεῖται τὴν ἐξέτασιν, ὑπὸ τοῦ φόβου κατασειόμενος λέγων, "εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός;" αὐτὸς δὲ οὐκ ἀποκρίνεται αὐτῷ. διότι μαθὼν παρ' αὐτοῦ ὅτι "εἰς τοῦτο γεγέννημαι καὶ εἰς τοῦτο ἦλθον," καὶ, "ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν," καὶ ὀφείλων ἀντιστῆναι καὶ ἐξελέσθαι αὐτόν· τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν, ἠκολούθησε δὲ τῇ 15 Ἰουδαϊκῇ ὁρμῇ, ὅθεν καὶ ἑαυτὸν προκατέκρινε λέγων, "ἐξουσίαν "ἔχω σταυρῶσαί σε, καὶ ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαί σε·" εἰ γὰρ τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔκειτο, τίνος ἕνεκεν οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρὼν οὐκ ἀπέλυσεν αὐτόν; αὐτὸς δὲ κατασπῶν αὐτοῦ τὸν τῦφον, φησὶν, "οὐκ εἶχες ἐξουσίαν κατ' ἐμοῦ οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον 20 "ἄνωθεν," δηλῶν οὐχ ἁπλῶς κατὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀκολουθίαν τοῦτο γινόμενον, ἀλλὰ μυστικῶς ἐπιτελούμενον. ἵνα δὲ μὴ ἀκούσας, "εἰ μὴ ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν," νομίσῃ τοῦ παντὸς ἀπηλλάχθαι ἐγκλήματος, ἐπήγαγε, "διὰ τοῦτο ὁ παραδιδούς μέ σοι "μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει." Εἰ δὲ λέγει τις, ὅτι εἰ δεδομένον ἦν, 25 οὔτε ἐκεῖνοι, οὔτε οὗτος ὑπεύθυνοι ἐγκλημάτων εἰσίν· εἰκῇ[q] ταῦτα λέγει· τὸ γὰρ δεδομένον ἐνταῦτα τὸ συγκεχωρισμένον ἐστίν· ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἴασα μὲν ταῦτα γενέσθαι· οὐ μὴν διὰ τοῦτο τῆς ἁμαρτίας ὑμεῖς ἐκτὸς ἔσεσθε, τοιαύτην προαίρεσιν πονηρὰν κεκτημένοι. 30

12 Ἐπεὶ οὖν κατέπληξεν αὐτὸν διὰ τῶν ῥημάτων καὶ σαφῆ παρέσχετο τὴν ἀπολογίαν, ἐκ τούτου ἐζήτει ὁ Πιλάτος ἀπολῦσαι αὐτόν· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπείπερ πάντοθεν ἐπεστομίσθησαν, ἐπὶ δημόσιον ἔγκλημα τὸν λόγον ἐξάγουσι λέγοντες, "ἐὰν τοῦτον

[q] ἐκεῖ Cod.

" ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος." Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου παράγοντες ἐγκλήματα, οὐδὲν ὤνησαν, κακούργως ἐπὶ τοὺς ἔξω τρέπονται νόμους, καί φασι, " πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασι- " λέα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι." Καὶ ποῦ τυραννίδος οὗτος ἑάλω; πόθεν δὲ ἔχετε τοῦτο δεῖξαι; ἀπὸ τῆς ἁλουργίδος, ἀπὸ τοῦ δια- 5 δήματος, ἀπὸ τοῦ ὀχήματος, ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν; οὐχὶ μετὰ τῶν ιβ′ μαθητῶν ἀεὶ ἐβάδιζε πάντα εὐτελῶς μετιὼν, καὶ τροφὴν καὶ στολὴν, καὶ οἴκημα; ἀλλ' ὦ τῆς ἀνανδρείας καὶ ἀκαίρου δειλίας. Νομίσας γὰρ ὁ Πιλάτος κινδυνεύειν λοιπὸν εἰ ἴδοι ταῦτα, ἐξέρ- χεται μὲν ὡς ἐξετάσων τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ καθίσαι τοῦτο ἐδήλου· 10 οὐδεμίαν δὲ ποιησάμενος ἐξέτασιν, παραδίδωσιν αὐτὸν, νομίζων δυσωπήσειν αὐτούς· ὅτι γὰρ τοῦτο αὐτὸ ἐποίει, δῆλον ἐξ ὧν φησι 15 πρὸς αὐτούς· " ἴδε ὁ βασιλεὺς ὑμῶν·" αὐτοὶ δὲ τὴν πονηρὰν ἔτι γνώμην κατέχοντες ἔκραζον, " ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτόν·" οὕτω δὲ αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπεχείρουν, ἐπειδὴ ἐπονείδιστος οὗτος ὁ 15 θάνατος ἦν. δεδοικότες οὖν μή τις αὐτοῦ μετὰ ταῦτα γένηται μνήμη, σπουδάζουσιν ἐπὶ τιμωρίαν ἀγαγεῖν τὴν ἐπάρατον, οὐκ εἰδότες ὅτι διὰ τῶν κωλυμάτων λαμπροτέρα γίνεται ἡ ἀλήθεια, ὑπερέβαλλον δὲ καὶ ἑαυτοὺς ἑκόντες τῇ κολάσει, εἰπόντες, " οὐκ " ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα." Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς 20 αὐτοὺς παρέδωκεν, ὅτι αὐτοὶ πρῶτοι τῆς προνοίας αὐτοῦ ἐπιστα- σίας ἑαυτοὺς ἐξέβαλλον. σφόδρα δὲ ἀλόγως διαπραξάμενος ὁ Πιλάτος, παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ· δέον γὰρ ἐρω- τῆσαι, εἴγε ἐσπούδασεν ὁ Χριστὸς ἐπιθέσθαι τυραννίδι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Κἂν ἄρχων ᾖ, ἀλλ' οὖν μὴ εὑρί- 25 σκων κατ' ἐμοῦ πταῖσμα, οὐκ ἠδυνάσο καταψηφίσασθαι, εἰ μὴ ἑκὼν ἐγὼ εὐδοκίᾳ Πατρὸς ἤγαγον ἐμαυτὸν εἰς τὸ παθεῖν.

Ἀπολιναρίου. Τὴν ἁμαρτίαν μείζονα τὴν τοῦ παραδόντος διὰ τοῦτο εἶναί φησιν, ὅτι κατὰ τὸν προφήτην, " ὃν σὺ ἐπάταξας, αὐτοὶ " κατεδίωξαν," καὶ ὡς ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ προδότου προείρηται, 30 " ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη τοῦ ποιῆσαι ἔλεον, καὶ κατεδίωξε πένητα καὶ " πτωχὸν, καὶ κατανενυγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατῶσαι." Τὸ γὰρ ἐν καιρῷ πόνου καὶ θλίψεως ἐπιτίθεσθαι τῷ μηδὲν ἀδικοῦντι, δεινὸν παρὰ τῷ δικαίῳ καὶ ἀγαθῷ Θεῷ· ᾧ γὰρ συμπάσχειν ἐχρῆν, τούτῳ προστιθεὶς ἀλγηδόνας, ἀνθίσταται τῷ Θεῷ. 35

ΣΕΥΗΡΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΩΜΑΝ ἘΠΙΣΚΟΠΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΙΑΣ ἘΠΙΣΤΟΛΗΣ. Εὐσεβίος ὁ Καισαρεὺς ὁ Παμφίλου προσαγορευόμενος ἐν ταῖς πρὸς Μαρῖνον ἐπὶ ταῖς περὶ τοῦ θείου πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως ζητήσεσι καὶ ἐπιλύσεσι, καὶ τοῦτο προὔθηκεν εἰς ἐξέτασιν τὸ[p] τὸν μὲν θεῖον Εὐαγγελιστὴν 5 Μάρκον εἰπεῖν, ὥραν εἶναι τρίτην καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Θεὸς ἡμῶν, τὸν δὲ θεολογικώτατον Ἰωάννην κατὰ τὴν ὥραν τὴν ἕκτην γράψαι προκαθεσθῆναι τὸν Πιλάτον ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν τῷ λιθοστρώτῳ καλουμένῳ τόπῳ, καὶ ἀνακρίνειν τὸν Ἰησοῦν· καί φησι γραφικὸν εἶναι τοῦτο σφάλμα παραγοραθὲν[q] πάντων ἐξ ἀρχῆς ἀπογραψα- 10 μένων τὰ εὐαγγέλια· τοῦ μὲν γὰρ γάμμα στοιχείου τὴν τρίτην ὥραν σημαίνοντος, τοῦτο[r] δὲ ἐπισήμου τὴν ἕκτην, καὶ πολλὴν ἐμφέρειαν[s] τρίτης ὥρας δηλωτικὸν, κυρτωθείσης τῆς ἀποτεταμένης εἰς μῆκος εὐθείας, εἰς τὴν τοῦ ἐπισήμου μεταχωρῆσαι σημασίαν, τοῦ τῆς ἕκτης ὥρας δηλωτικοῦ· τῶν γὰρ τριῶν εὐαγ- 15 γελιστῶν τοῦ τε Ματθαίου καὶ Μάρκου καὶ Λουκᾶ σύμφωνον λεγόντων, ὡς ἀπὸ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης, πρόδηλον ὡς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς πρὸ τῆς ἕκτης ὥρας πρὸ τοῦ γενέσθαι τοῦ σκότους ἐσταύρωτο, δηλαδὴ κατὰ τὴν τρίτην ὥραν, ὡς ὁ Μάρκος ἱστόρησε, καὶ τοῦ Ἰωάννου 20 τὸν ὅμοιον τρόπον τρίτην εἶναι τὴν ὥραν ἐπισημηναμένου, καὶ τῶν ἀπογραψαμένων, τὸ γάμμα μετατεθέντων εἰς τὸ ἐπίσημον.

ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ἩΣΥΧΙΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ἹΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ. Τίνος ἕνεκεν ὁ μὲν Μάρκος τρίτην ὥραν λέγει τὸν Χριστὸν σταυρωθῆναι, ὁ δὲ Ἰωάννης ἕκτην; Μάρκος μὲν τὴν ὥραν τῆς ἀποφάσεως τοῦ 25 σταυροῦ σαφῶς καὶ ἀναμφιβόλως ἐκτίθεται· ἐπεὶ οὖν σταυρῶσαι καὶ τιμωρήσασθαι ἔκτοτε οἱ δικασταὶ λέγονται, ἀφ' οὗ τὴν ἀπόφασιν ἐξενέγκωσι, διὰ τὸ τὴν δύναμιν τῆς τιμωρίας καὶ τοῦ θανάτου ἐν ταῖς γλώσσαις κεκτῆσθαι, τούτου χάριν ὁ Μάρκος αὐτὸν τὴν τρίτην ὥραν σταυρωθῆναι λέγει, ἀφ' ἧς ὁ Πιλάτος τὴν 30 ἀπόφασιν ἐξήνεγκεν· Ἰωάννης δὲ ὡς εἰρηκότος τοῦ Μάρκου τὸν καιρὸν τῆς ἀποφάσεως, αὐτὸς τὴν ὥραν ἐν ᾗ τῷ σταυρῷ προσήλωσαν τὸν Κύριον ἔφησεν. Χρὴ γὰρ σκοπῆσαι ἃ μεταξὺ τῆς παρὰ

[p] τῷ Cod. [q] Leg. vid. παραγραφθὲν ἐκ π. [r] Leg. τοῦ δὲ ἐπισήμου id. est ac σταῦ. [s] Leg. π. ἐμφ. ἔχοντος κατὰ τὸ τ. τρ.

τοῦ Πιλάτου περὶ τοῦ σταυροῦ προσελθούσης ἀποφάσεως καὶ τῆς ὥρας αὐτῆς, ἐν ᾗ εἰς τὸν σταυρὸν ὁ Κύριος ἀναβέβηκε, πέπρακται. Ταῦτα μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης γέγραφε. Μετὰ γὰρ τὸ ἀπολῦσαι τὸν Πιλάτον τὸν Βαραββᾶν, φραγελλῶσαι δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ παραδοῦναι ἵνα σταυρωθῇ, μετ' αὐτοῦ οἱ στρατιῶται πλέξαντες 5 στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτῷ, καὶ τὰ λοιπὰ ἐπετέλουν ἐμπαίζοντες αὐτόν. Ἔτι δὲ καὶ ὁ Πιλάτος ἐξήνεγκεν αὐτὸν ἐστεφανωμένον ταῖς ἀκάνθαις, καὶ τὸ πορφυροῦν περιβεβλημένον ἱμάτιον, καὶ εἶπεν, "ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος·" πρόσκειται, καὶ ὅτι ἐβόησαν οἱ Ἰουδαῖοι, 10 "ἆρον, ἆρον, σταύρωσον αὐτὸν," καὶ ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀποκρινομένων "ἡμεῖς νόμον ἔχομεν," καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν εἰσελθὼν ὁ Πιλάτος ἑτέραν ποιεῖται τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀνάκρισιν, ἀφ' ἧς αὐτὸν καὶ ἀπολῦσαι ἐβούλετο, καὶ τὰ ἀκόλουθα δὲ πάντα ἕως οὗ ἐν τῷ λιθοστρώτῳ πάλιν ἑτέραν ποιεῖται περὶ ἑαυτοῦ διάγνωσιν. Ταῦτα 15 οὖν πάντα ἱκανὰ ὑπῆρχε τὸν ἀπὸ τρίτης ὥρας μέχρι τῆς ἕκτης δαπανῆσαι χρόνου, ἅπερ ὁ Ἰωάννης ἐκθέμενος, ὡς καὶ τούτοις πᾶσι παρηκολουθηκὼς, ἀναγκαίως τῆς ἕκτης ὥρας ἐμνημόνευσεν, ὅτε καὶ παρέδωκεν αὐτὸν αὐτοῖς τελείως ἵνα σταυρωθῇ, οὐκέτι μαστίξας, ἤδη γὰρ μαστιχθεὶς, ὅτε αὐτὸν τῇ ἀποφάσει σταυρω- 20 θῆναι παρέδωκε· νῦν δὲ αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦτο γενέσθαι προσέταξε· διόπερ οὐδενὸς ἑξῆς ἄλλου πεπραγμένου μέμνηται, μόνης δὲ τῆς ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀπαγωγῆς· ἐὰν δὲ λέγῃ τις, ὅτι καὶ ἕνεκεν τίνος ἅπαξ ἀποφηνάμενος, πάλιν αὐτὸν ἀπολῦσαι ἐβούλετο, πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ πλήθους βιασθεὶς ἔθετο τὴν ἀπόφασιν, ἔπειτα καὶ τῷ 25 ὀνείρῳ τῆς γυναικὸς ἐνύττετο. Ἦν γὰρ αὐτῷ, ὥς φησιν ὁ Ματθαῖος μηνύσασα, "μηδέν σοι καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δικαίῳ, καὶ τὰ ἑξῆς.

17 Τίνος χάριν ὁ μὲν Ἰωάννης βαστάσαι τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἱστορεῖ τὸν Κύριον, οἱ δὲ λοιποὶ Εὐαγγελισταὶ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον 30 πεποιηκέναι τοῦτο συνέγραψαν; ἐπειδὴ ἑκάτερον πέπρακται. Ἅμα γὰρ τὸ ἀπαχθῆναι τὸν Κύριον ἐπὶ τῷ σταυρωθῆναι, ἐπὶ τὸν ὦμον βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτὸς ἐξῆλθε, τῶν στρατιωτῶν οὐκ ἀξιούντων βαστάσαι αὐτὸν, μὴ παρόντος ἑτέρου τοῦ βαστάζειν ὀφείλοντος, τῆς ὁδοῦ τότε ἀγγαρευθεὶς ὁ Σίμων ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, 35

λαβὼν αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐβάστασεν. Ὅτι δὲ οὕτως ἔχει, αὐτὰ ὑμᾶς διδάξει τῶν Εὐαγγελιστῶν τὰ ῥήματα, ὅτι περ "ἀγ- "γαρεύουσι," φησὶ, "παράγοντα Σίμωνα Κυρηναῖον ἐρχόμενον "ἀπ' ἀγροῦ" ὅπερ δηλοῖ ὅτι τῆς ὁδοῦ ἐρχομένοις ἐπὶ τὸν Γολ- γαθὰ, ἐρχόμενος ἀπ' ἀγροῦ ὁ Σίμων συνήντησε· τὸ γὰρ συναντῆ- 5 σαι τοῖς ὁδεύουσι γίνεται· ὅθεν τὸν σταυρὸν οὐκ ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ τότε ἀγγαρευθεὶς ἐβάστασε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διὰ τί βαστάζων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἐξῆλθεν; ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ τύπῳ οὕτω γέγονε; καὶ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ τὰ ξύλα ἐβάστασεν, εἰ καὶ τότε μὲν μέχρι τῆς γνώμης τοῦ 10 πατρὸς ἔστη τὸ πρᾶγμα· τύπος γὰρ ἦν· νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐξῆλθεν, ἀλήθεια γὰρ ἦν· καὶ ὡς καταδίκῳ δὲ λοιπὸν, ἐπέθηκαν αὐτῷ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸ ξύλον οἰωνίζοντο[t], καὶ οὐδὲ θίγειν ἠνείχοντο. Εἰς δὲ τὸν κρανίου τόπον σταυροῦσιν αὐτὸν, ἐπειδὴ, φασί τινες τὸν Ἀδὰμ ἐκεῖ τετελευτηκέναι καὶ κεῖσθαι· 15 διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ἔνθα 18 ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, ἐκεῖ καὶ τὸ τρόπαιον ἔστησε. Σταυροῦσι δὲ ἄλλους δύο μετ' αὐτοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, μέσον δὲ αὐτὸν, καὶ τοῦτο εἰ καὶ ἄκοντες, πληροῦντες προφητείαν τὴν λέγουσαν "ὅτι μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη" ἃ γὰρ ὑβρίζοντες ἐποίουν οὗτοι, 20 ταῦτα τῇ ἀληθείᾳ συνετέλει, ἵνα μάθωμεν ὅση αὐτῆς ἡ δύναμις. Ἐβούλετο μὲν γὰρ συσκιάσαι τὸ γινόμενον ὁ διάβολος, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε. Καὶ γὰρ τριῶν σταυρωθέντων μόνος ἔλαμψεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς.

19 Τὸ δὲ τίτλον ἔγραψεν ὁ Πιλάτος, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ 25 σταυροῦ, ὁμοῦ μὲν τοὺς Ἰουδαίους ἀμυνόμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ ἀπο- λογούμενος ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς φαῦλόν τινα αὐτὸν ἐξέδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ψῆφον ταύτην τῇ κοινωνίᾳ τῶν λῃστῶν βεβαιῶσαι ἐπεχείρουν, ἐμφράττων αὐτῶν τὰ στό- ματα καὶ δεικνὺς ὅτι τῷ οἰκείῳ βασιλεῖ ἐπανέστησαν, ὥσπερ 30 ἐπὶ στήλης τινὸς τὰ γράμματα ἔθηκε, καὶ τοῦτο οὐ μιᾷ γλώττῃ, ἀλλὰ τρισὶ δῆλον ἐποίησεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς εἶναι μιγάδας Ἰουδαίων διὰ τὴν ἑορτὴν, ὥστε μηδένα ἀγνοεῖν τὴν ἀπο- λογίαν, ταῖς φωναῖς ἁπάσαις τὴν Ἰουδαίων μανίαν ἐστηλίτευσεν,

[t] οἰονείζοντο Cod.

ὅθεν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐσταυρωμένοι βασκαίνοντες ἔλεγον τῷ Πιλάτῳ, "μὴ γράφε βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων," ὡσανεὶ ἔλεγον, ὅτι τούτου γενομένου δείκνυται τῆς αὐτοῦ προπετείας καὶ ἀλαζονείας τὸ ἔγκλημα εἶναι· ἀλλ' οὐχ ὁ Πιλάτος προετράπη, ἀλλὰ φησὶν, "ὃ γέγραφα, γέγραφα." μέγα δὲ καὶ ἐντεῦθεν οἰκονομεῖται. Ἐπειδὴ γὰρ κατεχώσθη τοῦ σταυροῦ τὸ ξύλον, ὡς οὐδενὸς αὐτὸν ἀνελέσθαι σπουδάζοντος, τὸ καὶ φόβον ἐπικεῖσθαι καὶ πρὸς ἕτερα κατεπείγοντα τοὺς πιστεύοντας σπεύδειν, μέλλοντα δὲ χρόνοις ὕστερον ἐπιζητεῖσθαι, εἰκὸς δὲ τοὺς τρεῖς ὁμοῦ κεῖσθαι σταυροὺς, ἵνα μὴ ἀγνοῆται ὁ τοῦ δεσπότου, πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ μέσως κεῖσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ τίτλου δῆλος πᾶσιν ἐγένετο· οἱ γὰρ τῶν λῃστῶν τίτλους οὐκ εἶχον. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι πανταχοῦ τὰς προφητείας πληρουμένας δι' ὧν ἐκεῖνοι πονηρεύονται· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προείρητο, ὅπερ οἱ στρατιῶται διεπράξαντο, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ μερισάμενοι.

23 Περὶ δὲ τοῦ χιτῶνος ὅτι "ἦν," φησὶν, "ἄρραφος ἐκ τῶν ἄνωθεν "ὑφαντὸς," οἱ μὲν φασὶν ἀλληγορίαν ἐν τούτῳ δηλοῦσθαι, ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἄνθρωπος ἦν, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν τὴν θεότητα εἶχεν· οἱ δὲ αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ χιτωνίσκου φασὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν ἱστορεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ δύο ῥάκκη συμβάλλοντες οὕτως ὑφαίνουσι τὰ ἱμάτια, καὶ ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οὕτω καὶ ἐν τῇ στολῇ τὸ λιτὸν ἐδίωκε σχῆμα. Εἶπον δὲ πρὸς ἀλλήλους ἐκεῖνοι, "μὴ σχίσωμεν αὐτὸν," καὶ τὰ ἑξῆς, ὅπως μάθωμεν ἡμεῖς προφητείας ἀκρίβειαν. Οὐ γὰρ ὅτι ἐμερίσαντο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐκ ἐμερίσαντο, εἶπεν ὁ προφήτης, τὰ μὲν γὰρ ἄλλα διενείμαντο, τὸν δὲ χιτῶνα οὐκέτι, ἀλλὰ κλήρῳ τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψαν.

Κυρίλλου. Εἰς τέσσαρα μέρη διελόντες τὰ τοῦ Σωτῆρος ἱμάτια, ἀμέριστον τηροῦσι τὸν ἕνα, τῆς ἀφράστου σοφίας τοῦ μονογενοῦς διοικουμένης ὥσπερ τι, καὶ διὰ τοῦτο σημεῖον μυστικῆς οἰκονομίας, δι' ἧς ἔμελλε τὰ τέσσαρα μέρη τῆς οἰκουμένης διασώζεσθαι. Ἐμερίσαντο γὰρ καὶ οἱονεί πω καὶ ἀμερίστως ἔχει τὰ τέσσαρα τῆς οἰκουμένης μέρη, τὸ ἅγιον ὄντως περίβλημα, τοῦτ' ἔστι τὸ σῶμα αὐτοῦ· κατακερματιζόμενος γὰρ ἐν τοῖς καθ' ἕνα καὶ τὴν ἑκάστου ψυχὴν ἁγιάζων μετὰ τοῦ σώματος διὰ τῆς

ἰδίας σαρκὸς ὁμογενὴς ὁλοκλήρως καὶ ἀμερίστως, ἐν ὅλοις ἐστὶν ὑπάρχων πανταχῇ, μεμέρισται γὰρ οὐδαμῶς, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

25 Τίς ἐστιν ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου; τοῦ Κλεώπα μὲν ἐστὶ γυνὴ, συγγενὴς δὲ τῆς θεοτόκου, κατὰ λόγον καὶ οὐ 5 κατὰ φύσιν, διὰ τὸ τὸν Ἰωσὴφ τὸν τῆς παρθένου μνηστῆρα ἀδελφὸν εἶναι τοῦ Κλεώπα, καθὼς φησιν Ἐπιφάνιος ὁ τῆς Κύπρου, καὶ Ἰώσηππος ἱστορεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἀδελφὴν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς τῆς θεομήτορος τὴν τοῦ Κλεώπα Μαρίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν συγγένειαν τοῦτο εἴρηκεν. ἔθος γὰρ τοῦτο τοῖς παλαιοῖς τὸ τοὺς 10 ἀγχιστεύοντας ἀδελφοὺς καλεῖν, καθὼς φησιν Ἰσαὰκ πρὸς Ἀβιμέλεχ τὸν βασιλέα περὶ τῆς Ῥεββέκκας, ὅτι "ἀδελφή μου ἐστι," καί τοι γυνὴ αὐτοῦ ἦν· καὶ ὁ Κύριος διὰ τοῦ προφήτου πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, "ἀναγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου[s]," "ὅτι προάγω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν·" οὐδαμοῦ γὰρ εὕρηται παρὰ 15 τῇ θείᾳ γραφῇ ἐμφερόμενον τοῦτο, ὅτι γεγέννηται ἕτερον τέκνον τοῖς δικαίοις Ἰωακεὶμ καὶ Ἄννᾳ πλὴν τῆς θεόπαιδος.

Ὅτι τέσσαρες Μαρίαι ἐμφέρονται διαφόρως ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελισταῖς, καὶ πρώτη Μαρία ἡ θεοτόκος, ἡ παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ λεγομένη Μαρία, ἡ τοῦ Ἰακὼβ τοῦ μικροῦ καὶ 20 Ἰωσῆ μήτηρ. Λέγεται δὲ μήτηρ αὐτῶν θέσει καὶ οὐ φύσει διὰ τὸ εἶναι τὸν μνηστῆρα Ἰωσὴφ πατέρα αὐτῶν. Δευτέρα Μαρία ἡ Μαγδαλινὴ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ὁ Κύριος ἑπτὰ δαιμόνια. τρίτη Μαρία ἡ τοῦ Κλεώπα γυνὴ, ἀδελφὴ δὲ λεγομένη παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ τῆς θεοτόκου διὰ τὴν συγγένειαν, καὶ διὰ τὸν 25 μνηστῆρα Ἰωσὴφ ὡς εἴρηται εἶναι ἀδελφὸν τοῦ Κλεώπα. Τετάρτη Μαρία ἡ σώφρων, ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφή.

26 Παρατίθεται δὲ καίπερ σταυρώμενος τὴν μητέρα τῷ μαθητῇ, παιδεύων ἡμᾶς μέχρις ἐσχάτης ἀναπνοῆς πᾶσαν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι τῶν γεγεννηκότων. κρύπτει δὲ πάλιν ἑαυτὸν ὁ Ἰωάννης 30 εἰπὼν "καὶ τὸν μαθητὴν ὃν ἠγάπα" μετριάζων, ἐπειδὴ καὶ τὴν αἰτίαν εἶπεν ἂν, δι' ἣν ἠγαπᾶτο. Καὶ γὰρ εἰκὸς μεγάλην τινὰ εἶναι καὶ θαυμαστήν. Κατανοήσωμεν δὲ καὶ πῶς καὶ σταυρούμενος ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς πάντα ἀταράχως ἔπραττε, τῷ

[s] Exciderunt quædam.

μαθητῇ διαλεγόμενος περὶ τῆς μητρὸς, προφητείας πληρῶν, τῷ ληστῇ χρηστὰς ὑποφαίνων ἐλπίδας, καί τοιγε πρὸ τοῦ σταυροῦ φαίνεται ἱδρῶν, ἀγωνιῶν, δεδοικώς. Τί ποτε οὖν ἔστι τοῦτο; οὐδὲν ἄπορον οὐδὲ ἀσαφές. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια δείκνυται, ἐνταῦθα δὲ ἡ τῆς δυνάμεως περιουσία διαλάμπει· 5 ἐτίμησε δὲ καὶ μεγάλῃ τιμῇ τὸν μαθητὴν, τῇ μητρὶ τῇ ἑαυτοῦ εἰπὼν, "ἴδε ὁ υἱός σου, καὶ τῷ μαθητῇ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου." Ταῦτα δὲ ἔλεγε συνάπτων αὐτοὺς εἰς ἀγάπην· ὅπερ οὖν καὶ ὁ μαθητὴς συνιεὶς εἰς τὰ ἴδια αὐτὴν ἔλαβε. Τὸ δὲ "ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα τετέλεσται," δηλοῖ, ὅτι οὐδὲν ἔλιπε τῇ οἰκονομίᾳ. 10

29 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ τοῦτο, πῶς ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος τελευτᾷν τὸ πᾶν ἔκειτο, ὅτι οὐ πρότερον ἐπήει[t] τῷ σώματι ἡ τελευτὴ, ἕως ὅτε αὐτὸς ἐβούλετο· ἐβούλετο δὲ μετὰ τὸ πάντα πληρῶσαι· τούτου δὲ γεγονότος λέγει, "διψῶ," πάλιν κἀνταῦθα προφητείαν πληρῶν· οἱ δὲ τὸ μιαρὸν τοῦ τρόπου αὐτῶν 15 πάλιν ἐνδεικνύμενοι· "πλήσαντες οὖν σπόγγον ὄξους μετὰ χολῆς "καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι," μήτε μέλλοντος αὐτοῦ λοιπὸν ἀπιέναι ἥμεροι γενόμενοι, αὐτὸς δὲ ἀταράχως καὶ μετ' ἐξουσίας πάντα πράττων, "εἶπε, τετέλεσται," 30 καὶ τὸ ἑξῆς δὲ τοῦτο δηλοῖ. Φησὶ γὰρ, "καὶ κλίνας τὴν κεφα- 20 "λὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα," τουτέστιν, ἀπέψυξε· καί τοι οὐ μετὰ τὸ κλῖναι τὴν κεφαλὴν τὸ ἐκπνεῦσαι γίνεται, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐκπνεῦσαι τὸ κλῖναι· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον, οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἔκλινε τὴν κεφαλὴν, ἐξέπνευσε, δι' ὧν ἁπάντων ἐδήλωσεν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι τοῦ παντὸς κύριος αὐτὸς ἦν. 25

31 Οἱ δὲ τὴν κάμηλον καταπίνοντες καὶ τὸν κώνωπα διϋλίζοντες, τηλικοῦτον ἐργασάμενοι τόλμημα, περὶ τῆς ἡμέρας ἀκριβολογοῦνται· καὶ γάρ φησιν, "ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ "σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅτι δὲ ἰσχυρὸν ἡ ἀλήθεια, καὶ ἐν τούτῳ δείκνυται, δι' ὧν γὰρ ἐκεῖνοι σπουδάζουσι, 30 διὰ τοῦτο αἱ προφητεῖαι πληροῦνται· ἐλθόντες γὰρ οἱ στρατιῶται τῶν μὲν ἄλλων κατέαξαν τὰ σκέλη, τοῦ δὲ Χριστοῦ οὐκέτι, ἀλλ' 34 ὅμως χαριζόμενοι τοῖς Ἰουδαίοις "εἷς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξε αὐτοῦ "τὴν πλευρὰν τῇ λογχῇ," καὶ νεκρὸν τὸ σῶμα ἐνυβρίζοντες·

[t] ἐπίει Cod.

ἐξελθὸν δὲ αἷμα καὶ ὕδωρ, οὐχ ἁπλῶς αἱ τούτων προῆλθον πηγαὶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξ ἀμφοτέρων τούτων ἡ Ἐκκλησία συνέστηκε, καὶ τοῦτο γιγνώσκουσιν οἱ πιστοὶ, δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννηθέντες, δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι, ἀρχὴν ἐκεῖθεν λαμβάνει τὰ μυστήρια, ἵν' ὅταν προσείῃς τῷ φρικτῷ μυστηρίῳ, ὡς ἀπ' αὐτῆς 5 πίνων τῆς πλευρᾶς, οὕτω προσείῃς.

Κυρίλλου. Ὥρας ἤδη καλού. (sic) τοῖς εἰς τὸ καὶ αὐτοῖς ἐθέλειν τοῖς ἐν ᾅδου κηρύξαι πνεύμασιν. Ἐπεδήμησε γὰρ ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, καὶ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἰσέβη τὸν θάνατον. Δῆλον δὲ ὅτι κατὰ τὴν σάρκα, καί τοι ζωὴ κατὰ φύσιν 10 ὑπάρχων Θεὸς, ἵνα σκυλεύσας τὸν ᾅδην κατορθώσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν εἰς ζωὴν ἀναδρομὴν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν ἀναδεδειγμένος κατὰ τὰς γραφάς· κατεχρήσατο δὲ λέξεσι συνήθεσιν ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, "ἔκλινε τὴν "κεφαλὴν καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα," τῆς καθ' ἡμᾶς συναφείας 15 μὴ ἀφιστάμενος. Οὕτω γὰρ οἱ πολλοὶ τὸ τέθνηκε λέγουσιν, ἴσως δὲ καὶ οἰκονομικῶς λέγει τὸ "παρέδωκε τὸ πνεῦμα," εἰς χεῖρας δηλονότι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κατὰ τὸ εἰρημένον ὡς παρ' αὐτοῦ "εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου," καὶ ἡμῖν δὲ αὐτοῖς ἀγαθῆς ἐλπίδος θεμέλιον ἡ τοῦ λόγου κατεβάλετο δύνα- 20 μις. οὐ γὰρ ἐμφιλοχωροῦσι τοῖς μνήμασι τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· τρέχουσι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας τοῦ πάντων Πατρὸς, τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς τὸν τῆς κολάσεως τόπον κατασπωμένων, τουτέστιν, ᾅδην.

Ἵνα εἴπῃ τῆς Ἰουδαίων ἀσεβείας τὸ μέτρον, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας τὴν ὑπερβολήν. 25

Ἀντιόχου Πτολεμαΐδος. Ὁ δὲ Ἰησοῦς βουλόμενος τὴν πληγὴν τοῦ Ἀδὰμ θεραπεῦσαι, ἀντιτίθησι τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ, ἵνα ὅθεν ἐπήγαγε τὸ τραῦμα, ἐκεῖθεν ἀνθήσει ἡ σωτηρία. Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ σταυρῷ τῇ λόγχῃ παρέδωκε τὴν πλευρὰν, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀδὰμ μετὰ τὸν ὕπνον ἀφηρέθη τῆς πλευρᾶς, ὁ Σωτὴρ οὐκ 30 ἐγρηγορὼς τῷ σώματι τὴν πλευρὰν διηνοίγει, ἀλλὰ μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ σώματος ἔδωκε τὴν πλευρὰν τῷ στρατιώτῃ. Διὰ τί δὲ τῇ λόγχῃ πλευρᾷ ὑπήντησεν; ἔδει ἐν τῷ σχήματι τοῦ στρατιώτου πάντα λυθῆναι τὰ κατὰ τοῦ Ἀδάμ. ἐπειδὴ γὰρ φλογίνην ῥομφαίαν ὁ Θεὸς περιέθηκε τὴν κωλύουσαν εἰσέρχεσθαι τὸν 35

Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον, ἡ δὲ ῥομφαία ἦν ἡ στρεφομένη, πᾶν δὲ στρεφόμενον ἐὰν μή τινι συγκρούσθῃ, οὐχ ἵσταται τοῦ ἰδίου δρόμου, ἀντιστῆναι δὲ οὐδεὶς ἐδύνατο τῇ ῥομφαίᾳ τῇ πυρίνῃ, ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ στρατιώτου τῷ σχήματι τῆς ῥομφαίας ἀντέθηκε τὴν πλευρὰν, ἵνα διὰ τῆς αἰσθητῆς λόγχης παύσηται λοιπὸν 5 τῆς ἀπειλῆς, καὶ μηκέτι τοῖς λοιποῖς τὴν εἴσοδον ἀποκλείσῃ τοῦ παραδείσου.

35 Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν ὁ "ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐδήλωσεν ὡς οὐ παρ' ἑτέρων τοῦτο ἀκήκοεν, ἀλλ' αὐτὸς παρὼν εἶδεν, ὥστε οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑποπτεῦσαι τινὰ τὸν λόγον· διὸ καὶ 10 ἐπάγει, "ἵνα ὑμεῖς πιστεύσητε, ἐγένετο γὰρ," φησὶ, "ταῦτα, ἵνα "ἡ γραφὴ πληρωθῇ, ὀστοῦν αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται." Εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις ἀμνοῦ τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ τύπος προέδραμε, καὶ ἐπὶ τούτου μᾶλλον ἐξέβη· διὰ τοῦτο καὶ τὸν προφήτην εἰς μέσον ἤγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ 15 κάτω αὐτὸν εἰς μέσον φέρων οὐκ ἐδόκει ἀξιόπιστος εἶναι, παράγει τὸν Μωϋσέα ὡσανεὶ λέγων, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς ἐγένετο, ἀλλ' ἄνωθεν προδιεγράφη· πληροῦται δὲ καὶ ἑτέρα προφητεία λέγουσα ὅτι "ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν," οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖν ἐγένετο πίστεως ἀπόδειξις τὸ τολμηθὲν, 20 οἷον τῷ Θωμᾷ καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Πιστοῦται ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ διὰ τῶν γραφῶν προαναφωνηθεὶς, συνῳδὰ γὰρ τοῖς περὶ αὐτοῦ λεχθεῖσιν ἐξέβη τὰ πράγματα. Ὀστοῦν νοεῖται τὸ εὔτονον καὶ ἄθραυστον τοῦ μυστικοῦ λόγου. Ἐπειδὴ 25 δὲ εἰκόνα ἔφερε τὸ πρόβατον τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τρέφεταί τις τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ, τὰ περὶ τῆς θεολογίας αὐτοῦ ἐκλαμβάνων, τοὺς δὲ πόδας διδασκόμενος, τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας, τὰ δὲ ἐνδόσθια τὰ ἀπόκρυφα δόγματα. Ἕκαστον γὰρ τῶν περὶ Χριστοῦ δογμάτων ἀπόκρυφον ἔχει καὶ μυστικὸν λόγον. 30 Ἐπεὶ οὖν ὀστοῦν νοεῖται τὸ εὔτονον τοῦ μυστηρίου, οἱ ἁρμοδίως καὶ συμφώνως κατέχοντες τὸ περὶ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, ὀστοῦν οὐ συντριβήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Ὅτε "ἔρχεται κρῖναι, τότε ὄψον- "ται αὐτὸν καὶ θρηνήσουσι."

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ αἰτήσεως τοῦ κυριακοῦ σώματος.

38 Τίνος ἕνεκεν οὐχ εἷς τῶν ιβ' προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ αἰτῶν τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα ὤν; Εἰ γὰρ διὰ τὸν φόβον λέγοι τις τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὗτος τῷ αὐτῷ 5 κατείχετο φόβῳ. "καὶ γὰρ," φησὶ, "κεκρυμμένος ἦν διὰ τὸν φόβον "τῶν Ἰουδαίων." τί οὖν ἐστιν; ἐμοὶ δοκεῖ τῶν σφόδρα ἐπισήμων εἶναι, καὶ τῷ Πιλάτῳ δῆλος, ὅθεν καὶ τὴν χάριν ἔλαβε προσελθών. Ποιοῦνται δὲ πολυτελῆ τὴν ταφὴν, ἐπειδὴ ἔτι ὡς περὶ ἀνθρώπου ὑψηλοῦ διέκειντο, καὶ τοιαῦτα φέρουσιν ἀρώματα, ἃ 10 μάλιστα τὸ σῶμα πέφυκεν ἐπὶ πολὺ διατηρεῖν, καὶ μὴ συγχωρεῖν ταχέως ἐνδιδόναι τῇ φθορᾷ· ὅπερ οὐδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φανταζομένων ἦν. πλὴν ὅμως τὴν φιλοστοργίαν πολλὴν ἐπιδείκνυται, καὶ ἐνταφιάζουσιν οὐχ ὡς καταδίκου, ἀλλ' ὡς ἔθος, φησὶν, ἦν τοῖς Ἰουδαίοις πολυτελῶς. 15

Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τοῦ καιροῦ συνείχοντο, ἐνάτης γὰρ ὥρας γενομένης τῆς τελευτῆς, εἶτα μεταξὺ τῷ Πιλάτῳ προσιόντων, καὶ καθελόντων τὸ σῶμα, εἰκὸς ἦν ἑσπέραν καταλαβεῖν, ἐν ᾗ θέμις οὐκ ἦν ἐργάσασθαι, τιθέασιν αὐτὸν εἰς τὸ πλησίον μνημεῖον. 41 "Ἦν γὰρ," φησὶν, "ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη, κῆπος, καὶ ἐν 20 "τῷ κήπῳ μνημεῖον καινὸν," καὶ τὰ ἑξῆς. Οἰκονομεῖται δὲ εἰς καινὸν αὐτὸν τεθεῖναι μνημεῖον ἐν ᾧ οὐδεὶς ἐτέθη, ἵνα καὶ τῆς ἀναστάσεως σαφὴς ἡ ἀπόδειξις γένηται, καὶ ὥστε τοὺς μαθητὰς δυνηθῆναι μετ' εὐκολίας παραγενέσθαι, καὶ θεατὰς τῶν συμβάντων γενέσθαι καὶ μάρτυρας, πλησίον ὄντας τοῦ τόπου καὶ τῆς 25 ταφῆς.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἀπολογία. Χριστὸς ὁ Θεοῦ Λόγος, ὁ τοῦδε τοῦ παντὸς ποιητὴς, καὶ τῶν ὅλων Κύριος, οἷα δὴ ξένος καὶ πτωχὸς διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἡμῖν ἐπεδήμησεν, ἐπείπερ "εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον," ᾗ φησὶ τὸ 30 γράμμα τὸ ἱερὸν, καὶ δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵν' ἡμεῖς τῆς ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ τοῦτον ἐπτώχευσεν, ὡς βοᾷν "αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ

"σκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν "κλῖναι," καὶ τὸ παράδοξον τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν τὴν ἐν τάφῳ λέγει τελευταίαν κατάκλισιν. Οὐ γὰρ εἰς ἴδιον ἐτέθη μνῆμα, ἀλλ' Ἰωσὴφ ὁ ἀπ' Ἀριμαθαίας ἐν τῷ οἰκείῳ μνήματι καθάπερ ξένον αὐτὸν ὑπεδέξατο· καὶ γυμνὸν ὄντα τῷ περιβολαίῳ τῷ λινῷ 5 περιέστειλε, καὶ παρέδωκε τῇ οὕτως οἰκονομηθείσῃ καὶ μέχρι τούτου ταπεινωθείσῃ ταφῇ.

Ἀμμωνίου. Οἱ δεδιότες φανερῶς πλησιάσαι τῷ Ἰησοῦ νῦν ὁρώντων τῶν Ἰουδαίων, αἰτοῦσι τὸ σῶμα· οὗτος οὐ τῶν ιβ' ἦν, ἀλλὰ τῶν ἑβδομήκοντα, καὶ ὡς σβεσθέντος τοῦ θυμοῦ τῶν Ἰου- 10 δαίων, ἀδεῶς προσίεσαν. Οὕτω δὲ ὠμοὶ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι οὔτε θάψαι αὐτοῦ τὸ σῶμα ἠνέσχοντο οἱ ἐπιχώριοι, ἀλλ' ὁ ἀπ' Ἀριμαθίας ξένος.

Εἰ ἦν μετὰ ἄλλων, ἤμελλον τινὲς τῶν ἀπίστων λέγειν, ὅτι οὐ τοῦ Ἰησοῦ ἀνέστη σῶμα, ἀλλὰ ἄλλου εἰς καινὸν ἐτέθη μνημεῖον 15 διὰ τὸ ξένον τῆς ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν ἀναδρομῆς, καὶ τὴν καινοτομίαν [u] τὴν ἐπινοηθεῖσαν κατὰ τῆς φθορᾶς. Ὠκονομήθη ἐγγὺς εἶναι τὸν τόπον, ἵνα καὶ ψευδὴς δειχθῇ ὁ περὶ τῆς κλοπῆς λόγος.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῆς ἀναστάσεως. 20

1 "Τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων," φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ πάνυ φιλοστόργως εἶχε περὶ τὸν διδάσκαλον, παρελθόντος τοῦ σαββάτου, ἔδραμε, παραμυθίαν τινὰ εὑρεῖν ἀπὸ τοῦ τόπου βουλομένη, καὶ ἰδοῦσα τὸν λίθον ἠρμένον καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον. Ἀνέστη μὲν γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν 25 καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, καὶ τοῦ λίθου καὶ τῶν σημάντρων ἐπικειμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ τοὺς ἄλλους πληροφορηθῆναι, ἀνοίγεται τὸ μνημεῖον μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οὕτω πιστοῦται τὸ γεγονός. ἡ δὲ Μαρία οὐδὲν οὐδέπω περὶ ἀνάστασιν σαφὲς γιγνώσκουσα, ἀλλὰ νομίζουσα μετάθεσιν γενέσθαι τοῦ σώματος, 30 ἀπλάστως πάντα ἀπαγγέλλει λέγουσα, ὅτι "ἦραν τὸν Κύριον ἐκ "τοῦ μνημείου, καὶ οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν." Ἀκούσαντες

[u] κενοτομίαν Cod.

δὲ οἱ μαθηταὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς ἐφίστανται τῷ μνημείῳ, καὶ θεωροῦσι τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα, ὅπερ ἦν ἀναστάσεως σημεῖον· οὔτε γὰρ εἰ μετέθηκαν τινὲς, τοῦτο ἐποίησαν τὸ σῶμα γυμνώσαντες, οὔτε εἰ ἔκλεψαν τοῦτο ἐφρόντισαν, ὥστε εἶναι τὸ σουδάριον καὶ ἐντυλίξαι καὶ θάψαι εἰς ἕνα τόπον, ἀλλὰ ἁπλῶς ὡς εἶχεν, 5 ἔλαβον τὸ σῶμα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προλαβὼν ὁ Εὐαγγελιστὴς φησὶν, ὅτι σμύρνη συνετάφη πολλὴ, ἣ μολύβδου οὐχ ἧττον συγκολλᾷ τῷ σώματι τὰ ὀθόνια, ἵνα ὅταν ἀκούσωμεν τὰ σουδάρια ἔκειτο ἴδια, μὴ ἀνασχώμεθα τῶν λεγόντων ὅτι ἐκλάπη· οὐ γὰρ οὕτως ἀνόητος ἦν ὁ κλέπτων, ὥστε περὶ πρᾶγμα περιττὸν τοσαύ- 10 την ἀναλίσκειν σπουδὴν, καὶ τοσοῦτον ἀναλίσκειν χρόνον, μὴ ὑφορώμενος μὴ κατάδηλος γένηται.

Ἀμμωνίου. Τοῦ Ματθαίου εἰπόντος, ἑσπέρᾳ βαθείᾳ γεγονέναι τὴν ἀνάστασιν, τοῦ δὲ Ἰωάννου πρωῒ σκοτίας οὔσης, οὐ διαφωνοῦσι περὶ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν, ἀλλ' εἰς τὸν αὐτὸν 15 τῶν ὡρῶν συνέδραμον καιρὸν, ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ τέλους, ὁ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς εἰς αὐτὸ τὸ μεσότατον τῆς νυκτὸς χωρεῖ.

Ὁ Χριστὸς, τοῦ λίθου κειμένου καὶ τῶν σφραγίδων, ἀνέστη· ἀνοίγεται δὲ τὸ μνημεῖον, πρὸς πίστιν τῶν γεγονότων σημείων. ἄδηλος ὁ τῆς ἀναστάσεως καιρὸς, ὡς καὶ ὁ τῆς δευτέρας παρουσίας. 20

3 Εὐσεβίου Καισαρείας. Ἴσως ἐροῦσι τινὲς, πῶς τῆς κουστωδίας φυλαττούσης, δρομαῖοι ἤρχοντο Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ εἰσῄεσαν εἰς τὸ μνημεῖον; ἐροῦμεν ὅτι τοῦ σεισμοῦ γενομένου καὶ γενομένης τῆς ἀναστάσεως ἀνεχώρησαν οἱ στρατιῶται ἀπαγγεῖλαι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα, καὶ οὕτω τῆς στρατιωτικῆς 25 φρουρᾶς ἐλευθερωθέντος τοῦ μνήματος, ἠδυνήθησαν ἀπαντῆσαι[x] καὶ εἰσελθεῖν, ἀκούσαντες παρὰ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ὡς οὐδείς ἐστιν ἐκεῖ τῶν ἐναντίων.

6 Χρὴ δὲ σκοπῆσαι καὶ ἐνταῦθα τὸ ἄτυφον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, πῶς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐρεύνης τῷ Πέτρῳ μαρτυρεῖ· προφθάσας 30 γὰρ αὐτὸς καὶ ἰδὼν τὰ ὀθόνια κείμενα, οὐδὲν πλέον πολυπραγμονεῖ, ἀλλ' ἀφίσταται· ἐκεῖνος δὲ ὁ θερμὸς[y] ἐνδοτέρω γενόμενος, ἅπαντα κατόπτευσεν ἀκριβῶς, καὶ τότε οὗτος μετ' ἐκεῖνον εἰσελθὼν, εἶδε τὰ ἐντάφια κείμενα καὶ διῃρημένα.

[x] ἀπατῆσαι Cod. [y] τὸ θερμὸν Cod.

Καὶ ἐπειδήπερ τὰ ὀθόνια θεασάμενοι οὗτοι καὶ πιστεύσαντες ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι. Ἡ δὲ Μαρία εἱστήκει δακρύουσα· καὶ γὰρ εὐέμπτωτον καὶ περιπαθὲς τὸ γυναικεῖον γένος, καὶ τὸν περὶ ἀνάστασιν δὲ οὐδέπω σαφῶς ᾔδει λόγον· ἔτι δὲ καὶ ἀπὸ πολλοῦ λόγου παρέκυπτεν εἰς τὸ μνημεῖον βουλομένη τὸν 5 τόπον θεωρεῖν, ἔνθα ἔκειτο τὸ σῶμα πρὸς πλείονα παραμυθίαν· διὰ δὴ τοῦτο τῆς πολλῆς ταύτης σπουδῆς οὐ μικρὸν λαμβάνει μισθὸν, ὃ γὰρ οὐκ εἶδεν αὐτὴ πρώτη, δύο Ἀγγέλους ἐν λευκοῖς καθεζομένους, ἕνα πρὸς τῇ κεφαλῇ καὶ ἕνα πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ὑψηλὸν τῆς γυναι- 10 κὸς ἡ διάνοια, ὡς ἀπὸ τοῦ σουδαρίου παραδέξασθαι τὴν ἀνάστασιν, γίγνεταί τι πλέον, καὶ Ἀγγέλους θεωρεῖ καθημένους ἐν φαιδρῷ τῷ σχήματι, ὥστε αὐτὴν ἀναστῆσαι [x] τοῦ πάθους τέως· διὸ καὶ οὐδὲν αὐτῇ περὶ ἀναστάσεως λέγουσιν, ἀλλ' ἠρέμα αὐτὴν προσκαλοῦνται τὸ πυθέσθαι καὶ μαθεῖν λέγοντες, "γύναι, τί κλαίεις; τίνα 15 "ζητεῖς;" ὅθεν διὰ τοῦτο καὶ καθήμενοι αὐτῇ φαίνονται εἰς ἐρώτησιν αὐτὴν ἐνάγοντες· καὶ γὰρ ἐνέφαινον ὅτι ᾔδεσαν τὸ γεγονός. ἡ δὲ θερμῶς σφόδρα καὶ φιλοστόργως λέγει, εἰ καὶ οὐδὲν οὐδέπω ὑψηλὸν κατεδέξατο δόγμα, "ὅτι ἦραν τὸν Κύριόν μου, καὶ "οὐκ οἶδα ποῦ ἔθηκαν αὐτόν." 20

14 Τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα εἰποῦσα, ἐκείνη ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω; ποία γὰρ αὕτη παραμυθία περὶ ἐκείνους διαλεγομένη, καὶ μηδέπω μηδὲν ἀκούσασα παρ' αὐτῶν, στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω; ἐμοὶ δοκεῖ ταῦτα λεγούσης αὐτῆς, ἄφνω φανέντα τὸν Χριστὸν ὄπισθεν αὐτῆς ἐκπλῆξαι τοὺς Ἀγγέλους, κἀκείνους θεασαμέ- 25 νους τὸν δεσπότην καὶ τῷ σχήματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῷ κινήματι εὐθέως ἐμφῆναι, ὅτι τὸν Κύριον εἶδον, καὶ τοῦτο τὴν γυναῖκα ἐπιστρέψαι, καὶ εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιστραφῆναι ἐποίησεν· ἐκείνοις μὲν οὕτως ἐφάνη, τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ὥστε αὐτὴν μὴ ἐκ πρώτης ἐκπλῆξαι τῆς ὄψεως, ἀλλ' ἐν εὐτελεστέρῳ 30 καὶ κοινῷ τῷ σχήματι· καὶ δῆλον ἐξ ὧν καὶ κηπουρὸν αὐτὸν εἶναι ἐνόμισεν. ὅθεν ἐρωτηθεῖσα παρ' αὐτοῦ τί κλαίεις; τίνα ζητεῖς; οὐκ ἔτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ λέγει, ἀλλ' ὡς εἰδότος αὐτοῦ περὶ οὗ πυνθάνεται, φησὶ, "Κύριε, εἰ σὺ ἐβάστασας αὐτὸν," καὶ

[x] ἀναστῆσι Cod.

τὰ ἑξῆς, τουτέστιν, εἰ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων αὐτὸν ἤρατε[z] ἐντεῦθεν, εἴπατέ μοι, κἀγὼ αὐτὸν λήψομαι. Πολλὴ μὲν οὖν ἡ εὔνοια καὶ ἡ φιλοστοργία τῆς γυναικὸς, ὑψηλὸν δὲ οὐδέπω παρ' αὐτῇ. Διάτοι τοῦτο καὶ ἐκάλεσε αὐτῆς τὸ ὄνομα, εἰπὼν, "Μαρία," ὀνειδίζων καὶ καθαπτόμενος ὅτι ταῦτα περὶ τοῦ ζῶντος ἐφαντάζετο. 5

Διὰ τί πάλιν λέγει, "στραφεῖσα ἐκείνη εἶπε πρὸς "αὐτόν;" ἐμοὶ δοκεῖ, εἰποῦσα τὸ ποῦ τεθείκατε αὐτὸν, στραφῆναι πρὸς τοὺς Ἀγγέλους πάλιν, εἶτα τὸν Χριστὸν καλέσαντα αὐτὴν ἐπιστρέψαι πρὸς ἑαυτὸν ἀπ' ἐκείνων, καὶ διὰ τῆς φωνῆς δῆλον ἑαυτὸν ποιῆσαι. Ὅτε γὰρ ἐκάλεσεν αὐτὴν Μαρία, τότε αὐτὸν 10 ἐπέγνω, οὐκ ὄψεως ἦν οὗτος, ἀλλὰ φωνῆς ἐπίγνωσις· εἰ δὲ λέγοιεν πόθεν δῆλον ὅτι ἐξεπλάγησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεστράφη ἡ γυνὴ, καὶ ἐνταῦθα ἐροῦσι, πόθεν δῆλον ὅτι ἥψατο αὐτοῦ καὶ προσέπεσεν, ἀλλ' ὥσπερ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, "μή μου ἅπτου," οὕτω κἀκεῖνος ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐστράφη· ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐγὼ δοκῶ, ὅτι 15 ἐβούλετο συνεῖναι αὐτῷ ὥσπερ πρότερον καὶ ὑπὸ τῆς χαρᾶς μηδὲν ἐννοῆσαι μέγα, διὰ τοῦτο ταύτης ἀπάγων αὐτὴν τῆς ἐννοίας, 17 φησὶ, "μή μου ἅπτου." Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ πρόσαντες εἶναι τοῦτο καὶ κόμπον ἔχειν, ἐπάγει· "οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν "πατέρα," ἀνεπαχθέστερον διὰ τοῦτο ποιῶν αὐτό· ὡσανεὶ γὰρ 20 λέγει, ὅτι ἐκεῖ σπεύδω καὶ ἐπάγομαι, τὸν δὲ ἐκεῖ μέλλοντα ἀπιέναι, καὶ μηκέτι μετὰ ἀνθρώπων στρέφεσθαι, οὐκ ἔδει μετὰ τῆς αὐτῆς ὁρᾷν διανοίας, ἧς καὶ πρὸ τούτου· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι, δηλοῖ τὸ ἑξῆς· καί τοι οὐκ ἔμελλεν εὐθέως τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας. 25

Πῶς οὖν τοῦτό φησι; ἀναστήσειν βούλεται αὐτῆς τὴν διάνοιαν, καὶ πεῖσαι, ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέρχεται· τὸ δὲ "Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου "καὶ Θεὸν ὑμῶν" τῆς οἰκονομίας ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἀναβεβηκέναι τῆς σαρκός ἐστι. πρὸς τὴν οὐδὲν μέγα φανταζομένην ταῦτα φθέγγεται, ἑτέρως οὖν αὐτοῦ Πατὴρ καὶ 30 ἑτέρως ἡμῶν. εἰ γὰρ τῶν δικαίων ἑτέρων Θεὸς καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ σάρκα καὶ ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, "εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου," ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου ἴσον τι φαντασθῶσι, δείκνυσι τὸ ἐνηλλαγμένον αὐτοῦ· Πατὴρ μὲν γάρ ἐστι

[z] ἤρασ Cod.

φύσει, ἡμῶν δὲ χάριτι. Πάλιν δὲ Θεὸς, ἡμῶν μὲν φύσει, αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον. ἀπελθοῦσα δὲ ἡ Μαρία ἀπήγγειλε τοῖς μαθηταῖς καὶ τὴν ὄψιν καὶ τὰ ῥήματα, ἅπερ ἱκανὰ αὐτοὺς παραμυθήσασθαι. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν τοὺς μαθητὰς ταῦτα ἀκούοντας, ἢ διαπιστεῖν τῇ γυναικὶ, ἢ καὶ πιστεύσαντας ἀλγεῖν, ὅτι 5 αὐτοὺς οὐ κατηξίωσε τῆς ὄψεως, καίτοι ἐπαγγειλάμενος ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ φαίνεσθαι, διὰ τοῦτο οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἀφῆκε διελθεῖν, ἀλλ' "οὔσης ὀψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἀπὸ λόγ. Τάχα δὲ οὐκ ἔξω τοῦ πρέποντος κηπουρὸν ὑπέλαβεν εἶναι τὸν Ἰησοῦν· τῷ ὄντι γὰρ ἦν 10 αὐτὸς ὁ τοῦ παραδείσου γεωργὸς, ὁ ἀληθὴς καὶ ἀθάνατος ἐν τῷ τοῦ μνήματος κήπῳ, καθάπερ ἐν παραδείσῳ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν ἐξ ἀπληστείας τὸν Ἀδὰμ τὸν πρῶτον κηπουρὸν ἀπατήσασαν διορθούμενος, οὕτως ἦν ἅπαντα μυστηριώδη καὶ λόγων ἔμπλεα θειοτέρων καὶ ὑψηλῶν. 15

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουλιανόν. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ σωτηρίου πάθους τοῖς ἐθέλουσιν ἐξῆν ἅπτεσθαί τε καὶ ἐγγίζειν αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀνέστη πατήσας τὸν θάνατον, καὶ δόξης ἤδη παρῆν τῆς θεοπρεποῦς ὁ καιρὸς, οὐκ ἔτι τοῖς τυχοῦσιν ἐξῆν τοῦ ἁγίου θιγγάνειν σώματος, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἡγιασμένοις, διὰ τὸ μεταλαβεῖν 20 Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγα—Πῶς οὖν οὐκ ἔδει τὴν Μαρίαν ἐξείργεσθαι τέως τῆς τοῦ σώματος ἐπαφῆς τοῦ ἁγίου δηλονότι, λαβοῦσα οὔπω τὸ Πνεῦμα· εἰ γὰρ καὶ ἐγήγερτο Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀλλ' οὔπω τὸ Πνεῦμα δέδοτο τῇ ἀνθρωπότητι παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' αὐτοῦ· ἀνελθὼν γὰρ εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα κατέ- 25 πεμψεν ἡμῖν αὐτὸ, διὸ καὶ ἔλεγε, "συμφέρει ἡμῖν ἵνα ἐγὼ "ἀπέλθω," καὶ τὰ ἑξῆς.

19 Ὀψίας οὖν ἔτι οὔσης, ἐφίσταται μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος διψῶσιν ἰδεῖν αὐτὸν καὶ περιφόβους οὖσιν, ὃ καὶ αὐτῶν μάλιστα τὸν πόθον ἐποίει πλείονα. πῶς δὲ αὐτὸν φάντασμα οὐκ ἐνόμισαν 30 κεκλεισμένων εἰσελθόντα τῶν θυρῶν καὶ ἀθρόον; μάλιστα μὲν ἡ γυνὴ προλαβοῦσα πολλὴν τὴν πίστιν εἰργάσατο, ἄλλως δὲ καὶ τρανὴν καὶ ἥμερον τὴν ὄψιν αὐτοῖς ἐπιδείξαντος· οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πλευρὰν καὶ τὰς χεῖρας δείξας, εἰς πλείονα αὐτοὺς ἀνήγαγε πίστιν, καὶ τῇ φωνῇ δὲ κατεστόρησεν αὐτῶν κυμαίνοντα 35

τὸν λογισμὸν, εἰπὼν, "εἰρήνη ὑμῖν," τοῦτ' ἔστι μὴ θορυβεῖσθε. Ἀνέμνησε δὲ αὐτοὺς καὶ ῥήματος, ὃ πρὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς αὐτοὺς εἶπεν, "εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν," καὶ πάλιν, "εἰρήνην ἐν ἐμοὶ ἔχετε."

20 Ἐξέβησαν δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων οἱ λόγοι, οὓς εἶπε πρὸ τοῦ 5 σταυροῦ, ὅτι "πάλιν ὄψομαι ὑμᾶς, καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ "καρδία." "Ἐχάρησαν γὰρ," φησὶν, "οἱ μαθηταὶ, ἰδόντες τὸν "Κύριον." ταῦτα δὲ πάντα εἰς πίστιν ἀνῆγεν αὐτοὺς ἀκριβεστάτην, καὶ ἐπειδὴ πόλεμον ἄσπονδον εἶχον πρὸς Ἰουδαίους, διὰ τοῦτο καὶ πάλιν φησὶ πρὸς αὐτοὺς, εἰρήνη ὑμῖν ἀνάπαλιν δίδοται τῷ 10 πολέμῳ· τήν τε ἐκ τῆς εἰρήνης παραμυθίαν, ταῖς δὲ γυναιξὶ χαρὰν εὐαγγελίζεται, διότι ἐν λύπαις τὸ γένος ἐκεῖνο ἦν, καὶ ταύτην ἐδέξατο πρώτην τὴν ἀρχὴν, καταλλήλως οὖν τοῖς μὲν ἄνδρασι διὰ τὸν πόλεμον εἰρήνην, ταῖς γυναιξὶ διὰ τὴν λύπην εὐαγγελίζεται χαράν.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Ἐκεῖνο δ' ἄν τις εἰκότως ἐπαπορή- 15 σειε, πῶς ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς ὑποσχόμενος, τοῦτο μὲν διὰ τῶν Ἀγγέλων, τοῦτο δὲ καὶ δι' οἰκείας φωνῆς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀφικομένοις ὀφθήσεσθαι, φθάνει τὴν ἐπαγγελίαν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ μὲν τὸν Λουκᾶν ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως συνηθροισμένοις τοῖς ἕνδεκα, κατὰ δὲ τὸν Ἰωάννην ἐν αὐτῇ καὶ ἐν τῇ 20 ὀγδόῃ ἡμέρᾳ ποιεῖται τὴν ἐπιφανίαν, στὰς ἐν μέσῳ καὶ λέγων, "εἰρήνη ὑμῖν," καὶ τῷ Θωμᾷ ψηλαφᾷν ἐνδιδοὺς ἑαυτόν. ἀλλὰ τοῦτο φιλανθρώπου φιλοτιμίας πλοῦτον παρίστησιν, οὐ ψεύδους ἔχει κατηγορίαν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ὄψονται μόνον, οὔτε μὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ φανεὶς, οὐκ ὤφθη κατὰ τὴν Γαλιλαίαν, 25 ὡς ἐπηγγείλατο. Τοῦτο γὰρ ἦν τοὺς οἰκείους ψεύσασθαι λόγους. εἰ δὲ καὶ ἀμφοτέροις ἐφάνη δεομένοις τῆς ἑαυτοῦ παρακλήσεως, ἐκφεύγει πᾶσαν κατηγορίαν, ἀμφότερα γενόμενα φιλανθρώπως καὶ ἀληθῶς. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πολλὴν ἔμφασιν τῷ εἰρημένῳ παρὰ τῷ Ματθαίῳ περὶ τῶν μαθητῶν τὸ "ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν 30 "κἀκεῖ με ὄψονται," πολλῶν γὰρ αὐτοῖς ἔσεσθαι μελλουσῶν ἐπιφανειῶν, πρὸς μίαν ἐξαίρετον παρὰ τὰς ἄλλας ἀποβλέπει τὴν τῆς ἐπαγγελίας, καθ' ἣν ἔμελλεν αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους φανήσεσθαι. τότε γὰρ προσεληλυθόσιν αὐτῷ καὶ προσκεκυνηκόσι τῶν ἀμφιβαλλόντων μετ' ἐξουσίας ἔφθη θεοπρεποῦς, "ἐδόθη μοι πᾶσα 35

"ἐξουσία" καὶ τὰ ἑξῆς. ἃ γὰρ εἶχε φυσικῶς ὡς Θεὸς, ταῦτα λέγεται λαμβάνειν ὡς γενόμενος ἄνθρωπος οἰκονομικῶς. Διὸ καὶ ἔλεγε, "δόξασόν με, Πάτερ, παρὰ σεαυτῷ τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ "τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί."

Ευσεβίου Καισαρείας. Πῶς κατὰ τὸν Λουκᾶν καὶ Ἰωάννην 5 τοσαυτάκις ὀφθέντος τοῦ Ἰησοῦ τοῖς μαθηταῖς ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸν Μάρκον καὶ τὸν Ματθαῖον, κελεύονται οἱ αὐτοὶ διὰ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθεῖν, ὡς ἐκεῖ αὐτὸν ὀψόμενοι, ἀλλ' οὐ μέλλοντες αὐτὸν θεωρεῖν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ; καὶ φαμὲν, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι δύο Εὐαγγελισταὶ τῶν ιβ' ἦσαν τὸν χορὸν 10 συμπληροῦντες, καὶ ἔφασαν ὦφθαι αὐτοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ κεκρυμμένοις, οἱ δὲ ἕτεροι δύο, ὁ Ματθαῖος καὶ Μάρκος οὐ τοῖς ιβ' μόνον ἀλλὰ τοῖς ἑβδομήκοντα φανῆναι ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, καθὼς φησι καὶ ὁ Λουκᾶς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, "μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέδειξεν ὁ "Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα." πλείους τοίνυν αἱ ὀπτασίαι καὶ 15 διάφοροι γεγένηνται τοῖς μαθηταῖς τοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ οἱ μὲν τάσδε, οἱ δὲ τάσδε ἀναγράφουσι, καὶ οἱ μὲν τάδε εἰρηκέναι αὐτόν φασιν, οἱ δὲ τάδε, καὶ πεπραχέναι. Ἔτι δὲ ὅτι καὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου λέγοντες, ἀναπληροῖ τὰ ὑπὸ τοῦ πρώτου λεχθέντα ὁ δεύτερος. 20

21 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ "πέμπω ὑμᾶς," ὑψοῖ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δείκνυσι πολὺ τὸ ἀξιόπιστον, εἴγε μέλλοιεν αὐτοῦ τὸ ἔργον ἀναδέχεσθαι. Χρὴ δὲ σκοπῆσαι ὅτι οὐκ ἔτι παράκλησιν πρὸς τὸν Πατέρα γίγνεται, ἀλλ' αὐθεντείᾳ δίδωσιν αὐτοῖς τὴν δύναμιν. Φησὶ γὰρ, "ἐνεφύ- 25 "σησεν αὐτοῖς καὶ λέγει, λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον." Πῶς οὖν εἰπὼν, ἐὰν μὴ ἀπέλθῃ, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ, τὸ Πνεῦμα δίδωσι. Τινὲς μέν φασιν, ὅτι οὐ τὸ Πνεῦμα ἔδωκε, κἂν δέ τις ἁμάρτοι καὶ τότε εἰληφέναι αὐτοῖς, λέγω δὴ ἐξουσίαν τινὰ καὶ χάριν πνευματικὴν, οὐχ ὥστε νεκροὺς ἐγείρειν, ἀλλ' ὥστε ἀφιέναι ἁμαρ- 30 τήματα. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, "ὧν ἂν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας" καὶ τὰ ἑξῆς, δεικνὺς ποῖον εἶδος ἐνεργείας δίδωσι· νῦν μὲν γὰρ ταύτῃ τῇ δυνάμει περιβάλλει, μετὰ δὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας τὴν τῶν σημείων ἐνέργειαν παρέχει, διό φησι, "λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόν- "τος" καὶ τὰ ἑξῆς, μάρτυρες δὲ διὰ τῶν σημείων ἐγίνοντο. 35

26 Πῶς δὲ πάντων συνηγμένων ὁ Θωμᾶς ἀπελιμπάνετο μόνος; φησὶ γὰρ, "Θωμᾶς εἷς ἐκ τῶν ιβ'," καὶ τὰ ἑξῆς, εἰκὸς μὲν [a] ἦν ἀπὸ τῆς διασπορᾶς ἤδη γενομένης μηδέπω αὐτὸν ἐπανελθεῖν· εἰπόντων δὲ αὐτῶν τῷ συμμαθητῇ, "ὅτι ἑωράκαμεν τὸν Κύριον," οὐ τοσοῦτον αὐτοῖς ἀπιστεῖν εἶπεν, "ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν 5 "αὐτοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς, ὅσον τὸ πρᾶγμα ἡγούμενος ἀδύνατον εἶναι, τουτέστι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν· διὰ τοῦτο καὶ ἐγκαλεῖται· ὥσπερ γὰρ τὸ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε πιστεύειν εὐκολίας ἐστὶν, οὕτω καὶ τὸ παρὰ τοῦ μέτρου περιεργάζεσθαι, παχυτάτης ὑπάρχει διανοίας, καὶ οὐδὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἔφη πιστεύειν. οὐ γὰρ εἶπεν, 10 "ἐὰν μὴ ἴδω" μόνον, ἀλλὰ καὶ "ἐὰν μὴ ψηλαφήσω," φησὶ, μή πω φαντασία τὸ ὁρώμενον ἦν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ εὐθέως φαίνεται αὐτῷ, ἀλλὰ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ; φησὶ γὰρ, "καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ," καὶ τὰ ἑξῆς· ὅπως μεταξὺ κατηχούμενον αὐτὸν ὑπὸ τῶν συμμαθητῶν καὶ τὰ αὐτὰ 15 ἀκούοντα, καὶ εἰς πλείονα ἐκκαῆναι πόθον, καὶ πιστότερον πρὸς τὸ μέλλον γενέσθαι. Δεῖξαι δὲ θέλων ὁ δεσπότης ὅτι καὶ τότε παρῆν, ἡνίκα τὰ τῆς ἀπιστίας ῥήματα ἐφθέγγετο πρὸς τοὺς συμμαθητὰς ὁ Θωμᾶς, οὐ περιμένει παρ' ἐκείνου ἀκοῦσαί τι τοιοῦτον, ἀλλ' αὐτὸς προλαβὼν ἅπερ ἐπεθύμει πληροῖ. Καὶ γὰρ τοῖς 20 ῥήμασιν ἐχρήσατο τοῖς αὐτοῦ καὶ σφόδρα ἐπιτιμητικῶς καὶ εἰς τὸ ἑξῆς παιδευτικῶς, εἰπὼν γὰρ ὅτι "φέρε τὸν δάκτυλόν σου" καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπήγαγε, "καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστὸς," ὅθεν δῆλον ὅτι ἀπιστίας ἦν ἡ ἀμφιβολία.

29 Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνον ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς. 25 Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνος ἀνέπνευσε, πληροφορηθεὶς ἀνεβόησεν "ὁ "Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου·" λέγει αὐτῷ "ὅτι ἑώρακάς με "πεπίστευκας" καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο γάρ ἐστι πίστεως, τὸ μὴ τὰ ὁρώμενα δέξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ τοὺς μαθητὰς μακαρίζει μόνους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' ἐκεῖνον πιστεύοντας. ἄξιον δὲ διαπορῆ- 30 σαι, πῶς σῶμα ἄφθαρτον τοὺς τύπους ἐδείκνυτο τῶν ἥλων καὶ ἁπτὸν ἐγένετο θνητῇ χειρί· ἀλλὰ μὴ θορυβηθῶμεν· συγκαταβάσεως γὰρ ἦν τὸ γινόμενον. Τὸ γὰρ οὕτω λεπτὸν καὶ κοῦφον ὡς καὶ κεκλεισμένον εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν, παχύτητος πάσης ἀπήλλακτο, ἀλλ' ὥστε πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν ταῦτα δείκνυται. 35

[a] εἰ κόσμος Cod.

Διὰ τοῦτο οὖν ἀνίσταται ἔχων τὰ σημεῖα τοῦ σταυροῦ, καὶ τρώγει διὰ τοῦτο· ὅθεν οἱ Ἀπόστολοι ἄνω καὶ κάτω τοῦτο σημεῖον ἐποιοῦντο τῆς ἀναστάσεως, λέγοντες, "οἵτινες συνεφάγομεν καὶ συνε-"πίνομεν αὐτῷ." Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κυμάτων περιπατοῦντα θεωροῦντες πρὸ τοῦ σταυροῦ, οὐ λέγομεν ἄλλης φύσεως τὸ σῶμα ἐκεῖνο, ἀλλ' ἢ τῆς ἡμετέρας, οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτὸ ὁρῶντες τοὺς τύπους ἔχον, οὐκ ἐροῦμεν αὐτὸ φθαρτὸν εἶναι λοιπόν· διὰ γὰρ τὸν μαθητὴν ταῦτα ἐδείκνυτο.

30 Περὶ ποίων δὲ σημείων νῦν λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὅτι "πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα," καὶ τὰ ἑξῆς; ἐμοὶ δοκεῖ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν λέγειν σημεῖα, διὸ καί φησιν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ γὰρ μόνοις αὐτοῖς συναλιζόμενος ἐφαίνετο μετὰ τὴν ἀνάστασιν. οὐ μόνον δὲ τοῦτο ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' οὐδὲ οἱ λοιποὶ πάντες πάντα εἶπον, ἀλλ' ὅσα ἱκανὰ ἦν πρὸς πίστιν ἐφελκύσασθαι τοὺς ἀκούοντας· ὅθεν δηλονότι οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν ἔγραψαν ἅπερ ἔγραψαν, ἀλλὰ τοῦ χρησίμου μόνου, καθὼς καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ, ὅτι "ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε," καὶ τὰ ἑξῆς. κοινῇ δὲ πρὸς τὴν φύσιν διαλέγεται, δηλῶν ὅτι οὐκ ἐκείνῳ τῷ πιστευομένῳ, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς τὰ μέγιστα πιστεύοντες χαριζόμεθα.

Σευήρου Ἀπολ. Μᾶλλον ὡς ἐξ ὧν εἶπε πώποτε[b] τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν αὐτοῖς μόνοις φαινόμενος μετὰ τὴν ἀνάστασιν φησίν. ὥσπερ γὰρ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἐποίησε πολλὰ, ἵνα πιστευθῇ ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ Θεοῦ· οὕτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνώπιον μόνων τῶν μαθητῶν, ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι ἀνέστη.

1 Τίνος ἕνεκεν ἐμνήσθη τοῦ τόπου τῆς θαλάσσης, φημὶ τῆς Τιβεριάδος, ὅτι ἐκεῖ αὐτοῖς ἐφάνη; δεῖξαι θέλων ὅτι πλέον ἀφεῖλε τοῦ φόβου, ὡς λοιπὸν αὐτοὺς καὶ προσκύπτειν τῆς οἰκίας πανταχοῦ περιέναι, καὶ γὰρ ἀπέχει διάστημα ἡ θάλασσα αὕτη τῶν Ἱεροσολύμων. Δείκνυται δὲ ἐκ τούτου ὅτι οὐχ ἑωρᾶτο, εἰ μὴ συγκατέβη διὰ τὸ λοιπὸν ἄφθαρτον εἶναι τὸ σῶμα καὶ ἀκήρατον. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε αὐτοῖς συνεχῶς συνῆν, οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δοθὲν ἦν, οὔτε ἐγκεχειρισμένοι τότε ἐτύγχανον· διὰ τοῦτο οὐδὲν ἔχοντες πράττειν οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην τὴν οἰκείαν τέχνην

[b] Fors. ἐνώπιον. sed plura desunt.

μετίεσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ μαθηταὶ συνείποντο διὰ τὸ συνδεδέσθαι λοιπὸν ἀλλήλοις· ἐπιστὰς δὲ αὐτοῖς κάμνουσι καὶ ταλαιπωρουμένοις, οὐκ εὐθέως ἑαυτὸν δείκνυσι· βουλόμενος δὲ εἰς διάλεξιν ἐλθεῖν· ὅθεν καὶ φησὶ, "παιδία, μή τι προσφάγιον ἔχετε;" ὡς μέλλων τι ὠνήσασθαι παρ' αὐτῶν. ὡς δὲ ἀνένευσαν μηδὲν ἔχειν, καὶ ἐκέ- 5 λευσεν αὐτοῖς βαλεῖν εἰς τὰ δεξιὰ, καὶ βαλόντες ἐπέτυχον τῆς ἄγρας, "λέγει ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς τῷ Πέτρῳ," καὶ τὰ ἑξῆς. πάλιν οὖν διὰ τούτων τὰ ἰδιώματα τῶν μαθητῶν, εἰπεῖν δὲ μᾶλλον τὸν οἰκεῖον ἐπιδείκνυνται τρόπον οἱ μαθηταὶ, ὅ τε Πέτρος καὶ Ἰωάννης, ὁ μὲν γὰρ θερμότερος, ὁ δὲ ὑψηλότερος ἦν, 10 7 καὶ ὁ μὲν ὀξύτερος, ὁ δὲ διωρατικώτερος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν Ἰωάννης πρῶτος ἐπέγνω τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ὁ δὲ Πέτρος πρῶτος ἦλθε πρὸς αὐτὸν, τὸ μὲν οὖν διασώσασθαι τὴν αἰδῶ ἐπεδείξατο, τὸ δὲ ῥίψαι ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν τὸν πόθον ἐνέφηνεν· οὐδὲ γὰρ ἐκαρτέρησε τῷ πλοίῳ πρὸς αὐτὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ νηχόμενος παρεγένετο· 15 τὴν δὲ ἀνθρακιὰν ἣν εἶδον κειμένην, καὶ τὸ ὀψάριον τὸ ἐπικείμενον καὶ τὸν ἄρτον, οὐκ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης εἰργάσατο, ἀλλ' ἐπὶ τὸ θαυμαστότερον ἄγει τὰ σημεῖα, δεικνὺς καὶ ἐξ ὕλης ὑποκειμένης, ἡνίκα εἰργάζετο πρὸ τοῦ σταυροῦ, διά τινα οἰκονομίαν τοῦτο ἐποίει· ἐκέλευε δὲ ἐκ τῶν ὀψαρίων ὧν ἐπίεσαν ἐνεγκεῖν· δεικνὺς ὅτι τὸ 20 ὁρώμενον οὐκ ἦν φάντασμα, καὶ ὅτι μὲν αὐτὸς ἦν ᾔδεσαν, τὴν δὲ μορφὴν ἀλλοιωτέραν ἰδόντες καὶ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμουσαν, σφόδρα ἦσαν καταπεπληγμένοι, καὶ ἐβούλοντο μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐτόλμων δὲ, οὐδὲ ἐθάρρουν, οὐδὲ ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν διὰ λόγον λοιπὸν, ἀλλὰ μετὰ σιγῆς καὶ δέους πολλοῦ καὶ αἰδοῦς καθέζοντο, 25 προσέχοντες εἰς αὐτόν.

Σευήρου πρὸς Σέργιον ἀρχιεπίσκοπον Ἐπιστολῆς. *Τὸ δὲ τοὺς περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπιφανέντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ προστεταχότος βαλεῖν τὸ δίκτυον εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου, 30 καὶ σαγηνεῦσαι πλῆθος ἰχθύων μεγάλων πληρούντων τὸν ἑκατὸν πεντήκοντα τριῶν ἀριθμὸν, ὡς ἐν βραχεῖ φρᾶσαι, ταύτην ἔχει τὴν ἅπλωσιν. ἱστόρησε γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον ὡς κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα κεκμηκότες ἄγαν, οὐδὲν ὅλως ἐθήρευσαν, τοῦτο ὑπαινιττομένης τῆς ἱστορίας ὑμῖν εἰς πνευματικὴν καὶ νοητὴν μετατιθεμένης ἀγωγὴν, 35 ὡς πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, νὺξ ἦν κατὰ τόνδε τὸν βίον·*

ἔρημος γὰρ ὑπῆρχε τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως τὰ ἀνθρώπινα τῇ λατρείᾳ προσηλωμένα τῇ τῶν δυσωνύμων θεῶν. ἡνίκα δὲ πρωΐα τις καὶ ὄρθρος ἐγένετο τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημήσαντος, καὶ ἀνισχόντος καὶ ἐπιλάμψαντος τοῖς ἐπὶ γῆς, οἷα δικαιοσύνης ἡλίου· τοῦτο γάρ φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, τότε τὸ ἀποστολικὸν δίκτυον ἐχα- 5 λάσθη, καὶ πολλῶν ἀνθρώπων ἄγραν ἐθήρευσε, καὶ τὴν δεξιὰν ἐκληρώσατο διὰ τοῦτο μερίδα. Μωϋσῆς γὰρ καὶ οἱ προφῆται τὸ θηρατικὸν δίκτυον χαλάσαντες κατὰ τὴν παρωχηκυῖαν νύκτα, τὸν Ἰσραὴλ ἓν ἔθνος ἐθήρευσαν, τοῦ δικτύου πολλάκις ἀποπηδῶντα καὶ τοῖς δαιμονίοις λατρεύοντα, καὶ ἐν ἴσῳ τοῦ μηδὲ τεθηρᾶσθαι τὸ 10 παράπαν νοούμενον. διὸ καὶ τοῖς Ἀποστόλοις τῆς προτιμήσεως τῆς ἐκ δεξιῶν παρεχώρησαν, αὐτοὶ τὸν εὐώνυμον τόπον ἐπέχοντες, τὸν ἐκ τῆς παρ' ἡμῖν συνηθείας ὑποβεβηκότα κατὰ τιμήν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἕλκει τὴν πνευματικὴν σαγήνην ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἄλλοις· προσάγων τῷ Χριστῷ τὴν ἄγραν· 15 νοοῦνται δὲ οἱ ἑκατὸν τὸ τῶν ἐθνῶν πλήρωμα, οὐδὲ πεντήκοντα τὸ κατ' ἐκλογὴν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ σωθὲν γένος· οἱ δὲ τρεῖς τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν δήλωσιν ἐπαινοῦσιν, ἧς εἰς δόξαν ἡ τῶν πιστῶν ζωὴ
12 τῶν σαγηνευθέντων νοεῖται συνεξαγμένως. Τὸ "δεῦτε, ἀριστεύ- "σατε" αἴνιγμα ἔχει ὁ λόγος, ὅτι μετὰ τοὺς πόνους διαδέξεται 20 τοὺς ἁγίους ἀνάπαυσις καὶ τρυφὴ καὶ ἀπόλαυσις. Οὐκ ηὔξατο νῦν κλῶν τὸν ἄρτον, δεικνὺς ὅτι συγκαταβάσεως ἦν τὰ πρῶτα, τὰ ἀνθρώπινα δὲ ποιεῖ πρὸ τοῦ πάθους· εἰ δὲ ὁ Λουκᾶς εἶπεν, ὅτι καὶ αὐτὸς ἔφαγεν, οὐχ ὡς ἔτι τῆς σαρκὸς δεομένης, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀναστάσεως. 25

Ἡ θεωρία τῆς περικοπῆς ταύτης οὕτως ἔχει, οἱ πρὸ τῶν μαθητῶν ἐν σκοτοδινίᾳ ὄντες τῆς δαιμονιώδους πλάνης, οὐδένα ἔπεισαν, ἢ πάνυ ὀλίγους, ὅπερ ἐστὶν ἀντὶ οὐδενὸς, ἀλλ' οὐδὲ οἱ τύποις καὶ σκιᾷ λατρεύοντες, ὅπου καὶ αὐτοὶ τοῦ νόμου καταφρονήσαντες ἐντάλμασιν ἐπείθοντο ἀνθρωπίνοις. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν πληθὺς 30 ἀσαγήνευτος ἦν, μὴ δεχομένη τὰ θεῖα μαθήματα. ὅτε δὲ ἦλθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ πεινῶν τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, οὐδὲν εὗρε παρὰ τοῖς ἀνθρώποις βρώσιμον, καὶ λέγει τὸν εὐαγγελικὸν προβάλλεσθαι λόγον, ἥτις ἐστὶν ἡ δεξιὰ διδασκαλία, πρὸς ἣν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται προβαλλόμενοι ἀριστερὰ νοεῖται· καὶ τῇ 35 χάριτι τοῦ ἐπιτάξαντος εἵλκυσαν πολλούς· ὑπερβαίνει γὰρ τὸ

14 ὑπὲρ τοῦτο θαῦμα τὴν τῶν Ἀποστόλων ἰσχύν. Διὰ τί εἶπε, "τοῦτο ἤδη τρίτον ἐφανερώθη ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ "ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν;" δεῖξαι θέλων ἐκ τούτου ὅτι οὐ συνεχῶς ἐπεχωρίαζεν αὐτοῖς οὐδὲ ὁμοίως· καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐ λέγει ὅτι ἔφαγε μετ' αὐτῶν· ὁ δὲ Λουκᾶς ἀλλαχοῦ αὐτό φησιν, ὅτι συνα- 5 λιζόμενος αὐτοῖς ἦν· τὸ δὲ πῶς, οὐχ ἡμέτερον εἰπεῖν. τρόπῳ γάρ τινι παραδοξοτέρῳ ταῦτα ἐγένετο, οὐχ ὡς τῆς φύσεως δεομένης βρωμάτων, ἀλλὰ συγκαταβάσεως πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως γενόμενον.

15 Τίνος δὲ ἕνεκεν τοὺς ἄλλους παραδραμὼν τῷ Πέτρῳ φησὶ, 10 "Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλέον τούτων;" καὶ ἐπειδήπερ ἔγκριτος τῶν Ἀποστόλων ἦν, καὶ στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ χοροῦ, ἅμα καὶ δεικνὺς αὐτῷ ὅτι χρὴ θαρρεῖν ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξειλημμένης, καὶ τὴν μὲν ἄρνησιν οὐ προφέρει οὐδὲ ὀνειδίζει, λέγει δὲ ὅτι εἰ φιλεῖς με, προΐστασο τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν θερμὴν ἀγά- 15 πην ἣν διὰ πάντων ἐπεδείκνυσο, καὶ νῦν δεῖξον. Ἐπεὶ οὖν ἅπαξ ἐρωτηθεὶς καὶ δεύτερον αὐτὸν τὸν ἀπόρρητα τῆς καρδίας εἰδότα μάρτυρα ἐκάλεσεν· εἰς δὲ τὸ, φησὶ, "Κύριε, σὺ πάντα οἶδας, σὺ "γιγνώσκεις ὅτι φιλῶ σε," ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονέστερος, οὐκ αὐθαδιαζόμενος λοιπὸν, οὐδὲ ἀντιλέγων· διὰ γὰρ τοῦτο ἐτα- 20 ράχθη, μήποτε αὐτὸς μὲν νομίζει φιλεῖν, οὐ φιλεῖ δὲ, ὥσπερ καὶ πρότερον, πολλὰ διϊσχυριζόμενος ἠλέγχετο ὕστερον. τρίτον δὲ αὐτὸν ἐρωτᾷ καὶ τρίτον ἐπιτάττει τὰ αὐτὰ, δεικνὺς ὡς οὐ τιμᾶται τὴν προστασίαν τῶν οἰκείων προβάτων· εἰπὼν δὲ αὐτῷ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης προαγορεύει αὐτῷ καὶ τὸ μαρτύριον, ὅπερ ἔμελ- 25 λεν ὑπομένειν, λέγων "ὅτε ἦς νεώτερος," καὶ τὰ ἑξῆς· πῶς δὲ τοῦτο θέλοντος αὐτοῦ τοῦ Πέτρου καὶ ἐπιθυμοῦντος, εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς τὸ "ὅπου οὐ θέλεις;" τῆς φύσεως λέγει τὸ συμπαθὲς καὶ τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ ὅτι ἄκουσα ἀπορρήγνυται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, τοῦτο[z] τοῦ Θεοῦ οἰκονομήσαντος. διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "ὅτε 30 "ἦς νεώτερος," καὶ πάλιν "ὅταν δὲ γηράσῃς," δείκνυσιν ὅτι οὔτε νέος ἦν τότε οὔτε γεγηρακὼς, ἀλλὰ τέλειος ἀνήρ. οὐκ εἶπε δὲ ποίῳ θανάτῳ ἀποθανεῖται, ἀλλὰ, "ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν Θεόν·" ὅπως μάθωμεν, ὅτι τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, δόξα τοῦ πάσχοντός

[z] τὸ Cod.

ἐστι, καὶ τιμὴ καὶ ἔπαινος· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, "ἀκολούθει μοι," τὸ κηδεμονικὸν πάλιν αἰνίττεται καὶ τὸ σφόδρα πρὸς αὐτὸν οἰκείως διακεῖσθαι. Εἰ δὲ λέγοι τις, πῶς οὖν Ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβε τῶν Ἱεροσολύμων; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν ὅτι τοῦτον τῆς οἰκουμένης ἐχειροτόνησε διδάσκαλον. 5

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. Ἡ τριπλὴ τοῦ Κυρίου πρὸς Πέτρον περὶ ἀγάπης ἐρώτησις οὐκ ἔστιν ἀγνοίας τοῦ δεσπότου ὑπόνοια· μὴ οὕτω τινὲς παραλογιζέσθωσαν, ἀλλὰ τὸ τριπλοῦν τῆς ἀρνήσεως τῷ τριπλῷ τῆς συγκαταθέσεως ὁ ἀγαθὸς ἰατὴρ ἐξωστράκισε.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἀναζωπυρῆσαι αὐτὸν βουλόμενος 10 ἐκ τῆς κατὰ τὴν ἄρνησιν ῥᾳθυμίας, ἐρωτᾷ αὐτὸν, καὶ διὰ τῶν τριῶν ἐρωτήσεων καὶ καταθέσεων ἐξαλείφει τὰς τρεῖς φωνὰς τῆς ἀρνήσεως, καὶ διὰ λόγων ἐπανορθοῖ τὰ ἐν λόγοις γενόμενα πταίσματα· ἔθος δὲ γέγονεν ἐκ τούτου τρεῖς ὁμολογίας ἀπαιτεῖσθαι τοὺς μέλλοντας βαπτισθῆναι. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ Πέτρος διὰ παντὸς ἐβούλετο εἶναι ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνοις, θάρρει, φησὶν, οὕτω γὰρ ἐμπλήσω σου τὴν ἐπιθυμίαν, ὥστε ἅπερ οὐκ ἔπαθες νέος ὢν, ταῦτά σε δεῖ παθεῖν γεγηρακότα.

Θεοδώρου Ἡρακλείας. Ἄξιον καὶ ἐν τούτῳ θαυμάσαι τὴν 20 τοῦ Κυρίου πρόγνωσιν πρὸ τοσούτων ἐτῶν προειπόντος αὐτῷ, οὐ μόνον ὅτι μάρτυς [a] γενήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ σταυροῦ ὑποστήσεται τὴν ἀναίρεσιν. Ἡ γὰρ ἔκτασις τῶν χειρῶν, καὶ ὁ δεσμὸς τῆς ζώνης, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλου ἢ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ. Βούλεται δὲ αὐτὸν ἀκολουθεῖν αὐτῷ, μιμούμενον αὐτοῦ ἐν πᾶσι τὴν 25 κατ' εὐσέβειαν πολιτείαν. Οἱ γὰρ κατ' ἴχνος τῆς ἐκείνου βαίνοντες ἀρετῆς, καὶ κατὰ δύναμιν ὁμοιούμενοι αὐτοῦ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀκρίβειαν, οὗτοι αὐτῷ τὸ τηνικαῦτα ἀκολουθήσωσιν ὁδηγοῦντι εἰς τὴν κατ' οὐρανὸν βασιλείαν.

Ἀναστασίου Ἀντιοχείας. "Ἐπιστραφεὶς δὲ ὁ Πέτρος βλέ- 30 "πει τὸν μαθητὴν," καὶ τὰ ἑξῆς, μεγάλων ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δεδωρημένων τῷ Πέτρῳ, καὶ οἷς οὐδὲν ἕτερον ἐξισωθῆναι δυνατόν ἐστι. Τί γὰρ τοῦ ἀκολουθεῖν Χριστῷ τιμιώτερον; καὶ τὸ ἐξιχνιάζειν τὰς αὐτοῦ πορείας γλυκύτερον ἢ ποθεινότερον; εἰδὼς οὖν ὁ Πέτρος

[a] μῤ Cod.

τὸ μέγεθος τῆς δεδομένης αὐτῷ χάριτος, καὶ μεμνημένος τῆς σχέσεως ἧς εἶχεν ὁ Ἰησοῦς πρὸς Ἰωάννην, ὅτι παρὰ πάντας ἀγαπώμενος ἐλέγετο, καὶ τοσοῦτον ὅσον μόνος ἐνόμισεν ἀναπεσεῖν ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, δειπνοῦντος οὖν αὐτοῦ αὐτοῖς πρὸ τοῦ πάθους, καὶ ἐπηρώτησεν αὐτὸν, λέγων, " τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς 5 " σε;" τοῦτον οὖν ὁ Πέτρος ἰδὼν ἀκολουθοῦντα, φησὶ περὶ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μεγάλα καὶ δεδοξασμένα περὶ ἐμοῦ λελάληκας, καὶ ὧν οὐδεὶς ἦν ἄξιος εἰ μὴ σὺ, δι' ἀγαθότητα πολλὴν ἐδωρήσω· οὗτος δὲ ὁ συμμαθητὴς, ὃν ἠγάπας; τί, ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· " ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, 10 " τί πρὸς σέ; σύ μοι ἀκολούθει," τὸν ἐμὸν δηλονότι μιμούμενος θάνατον, ὑπὲρ ἧς μέλλεις κηρύσσειν ἀληθείας· τοῦτον δὲ τὸν φιλούμενον μαθητὴν, " ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρός " σε;" τουτέστιν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, σὺ μοὶ ἀκολούθει.

20 Τίνος ἕνεκεν ἀνέμνησεν ἡμᾶς ὁ Εὐαγγελιστὴς τῆς ἀνακλίσεως 15 ἐκείνης; φησὶ γὰρ, στραφεὶς ὁ Πέτρος βλέπει τὸν μαθητὴν, καὶ τὰ ἑξῆς· οὐδ' ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ δεικνὺς, ὅσην ὁ Πέτρος ἔσχε τὴν παρρησίαν μετὰ τὴν ἄρνησιν· ὁ γὰρ πρὸ τούτου μὴ τολμῶν ἐρωτῆσαι, ἀλλ' ἑτέρῳ ταῦτα ἐπιτρέπων, οὗτος καὶ τὴν προστασίαν ἐνεπιστεύθη τῶν ἀδελφῶν, καὶ οὐ μόνον ἑτέρῳ τὰ καθ' 20 ἑαυτὸν οὐκ ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἑτέρου προσάγει τῷ διδασκάλῳ πεῦσιν· σφόδρα γὰρ ἐφίλει τὸν Ἰωάννην ὁ Πέτρος· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον, καὶ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου δὲ πάντως δείκνυται τούτων ὁ σύνδεσμος καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν. Ἐπεὶ οὖν μεγάλα τῷ Πέτρῳ προεῖπεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν οἰκου- 25 μένην ἐνεχείρισεν αὐτῷ, καὶ τὸ μαρτύριον προανεφώνησε, βουλόμενος καὶ τοῦτον λαβεῖν κοινωνὸν, φησὶν, " οὗτος δὲ τί;" ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὗτος αὐτὴν ἡμῖν ὁδὸν ἥξει; ὅθεν ἐπειδὴ σφόδρα κηδόμενος ταῦτα ἔλεγε, καὶ μὴ βουλόμενος αὐτοῦ διασπασθῆναι, διαιρῶν αὐτοὺς τῆς ἀκαίρου συμπαθείας, λέγει αὐτῷ, " ἐὰν αὐτὸν θέλω 30 " μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρός σε;" τουτέστιν, ἔργον ἐνεχειρίσθης, αὐτὸ σκόπει καὶ ἄνυε καὶ ἄθλει. Τί γὰρ εἰ καὶ μὴ βούλομαι τοῦτον μεῖναι ἐνταῦθα, σὺ τὰ σεαυτοῦ σκόπει καὶ μερίμνα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλον τῆς οἰκουμένης ἐπιτροπὴν ἀναδέχεσθαι, οὐκ ἔδει λοιπὸν συμπεπλέχθαι ἀλλήλοις· κατανοήσωμεν δὲ κἀνταῦθα 35

τὸ ἄτυφον τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· εἰπὼν γὰρ τὴν δόξαν τῶν μαθητῶν ἣν ἔσχον περὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, διορθοῦται αὐτὴν ὡς οὐ συνεωρακότων αὐτῷ, ὅπερ εἶπεν ὁ Χριστός· ἐπήγαγε γὰρ ὅτι "οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὅτι οὐκ ἀποθανεῖται," καὶ τὰ ἑξῆς.

24 Τί δήποτε τῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν οὐδενὸς τοῦτο πεποιη- 5 κότος, λέγω δὴ αὐτοῦ μαρτυρήσαντος, οὗτος δεύτερον ἑαυτῷ μαρτυρεῖ λέγων, "οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς ὁ μαρτυρῶν περὶ τού- "των;" ὁ γὰρ γράψας ταῦτα λέγεται ὕστερος πρὸς τὸ γράφειν ἐλθεῖν, τοῦ Χριστοῦ κινήσαντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο καὶ διεγείραντος. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, συνεχῶς αἰνιττό- 10 μενος τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς ἐπὶ τὸ γράφειν ὥρμησεν.

Ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ταμίας, τὸ ἐνδεχόμενον ἔφη περὶ Ἰωάννου πρὸς Πέτρον, οὐχ ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, καθὼς ἐν τοῖς ἀδελφοῖς ἠγγέλθη περιηχηθεὶς ὁ λόγος· πᾶς γὰρ ὅστις διὰ γενέσεως ῥύπος εἰσελή- 15 λυθεν εἰς τὸν κόσμον, ἀνάγκη πάντως τοῦτον διὰ θανάτου τὴν ζωὴν ἀποθέσθαι· οὐκ εἶπεν οὖν ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ' ὅτι θέλοντος αὐτοῦ, δηλονότι τοῦ Ἰησοῦ, διαρκέσει ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας ὁ Ἰωάννης. Οὐδὲν γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ πατρὸς ἀδύνατον· ἴσως δὲ καὶ περὶ αὐτοῦ λέγει, περὶ ἧς προεῖπεν αὐτοῖς, ὅτι πορεύομαι 20 ἑτοιμάσαι τόπον ὑμῖν, καὶ πάλιν, ἔρχομαι καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς, "ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ ὑμεῖς ἦτε μετ' ἐμοῦ." τὰ γὰρ καθ' ἕκαστον τῶν ἀξίων παραγίνεται, καὶ παραλαμβάνει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς πάντα τὸν βίον ἀνατεθεικότας αὐτῷ.

Τὸ δὲ "οἴδαμεν ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ," φησὶν, 25 ἐπειδὴ πᾶσι παρῆν, καὶ οὐδὲ σταυρουμένου τοῦ Χριστοῦ ἀπελιμπάνετο, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὴν μητέρα ἐνεχειρίσθη, ἅπερ ἅπαντα σημεῖα τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἦν, καὶ τοῦ μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι πάντα. Εἰ γὰρ μὴ πιστεύουσιν οἱ πολλοὶ, ἔξεστιν ἀπὸ τοῦ εἰρημένου αὐτοῖς πιστεῦσαι. λέγει γὰρ, "ἔστι δὲ καὶ ἄλλα 30 "πολλὰ ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς," καὶ τὰ ἑξῆς· ὅθεν δηλονότι οὐκ ἂν ἐχαρισάμην, φησὶν, ὁ γὰρ τοσούτων ὄντων, οὐδὲ τοσαῦτα εἶπεν ὅσα οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ τούτων μὲν τὰ πλείονα παραλιπὼν, τὰς δὲ ἐπιβουλὰς τὰς Ἰουδαϊκὰς, τὰς καταλεύσεις, τὸ μῖσος, τὰς ὕβρεις, τὰς λοιδορίας εἰς μέσον προθεὶς, εὔδηλον ὅτι οὐκ ἂν ἐχαρισάμην· 35

τὸν γὰρ χαριζόμενον τοὐναντίον ἔδει ποιεῖν, τὰ μὲν ἐπονείδιστα ἀποκρύπτεσθαι, τὰ δὲ λαμπρὰ προτιθέναι· εἰ δὲ τοσαῦτα ἔφησε γεγενῆσθαι, μηδεὶς θαυμαζέτω, ἀλλ' ἐννοήσας τὴν ἄφατον τοῦ ποιοῦντος δύναμιν, δεχέσθω μετὰ πίστεως τὸ εἰρημένον. ὥσπερ γὰρ ἡμῖν εὔκολον φθέγγεσθαι, οὕτω τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, μᾶλλον 5 *δὲ πολλῷ ῥᾷον, ποιεῖν ἅπερ εἰργάζετο· ἤρκει γὰρ θελῆσαι μόνον, καὶ πάντα εἵπετο. προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς τοῖς εἰρημένοις, καὶ μὴ διαλείπωμεν ἀναπτύσσοντες αὐτὰ καὶ διερευνώμενοι. Ἀπὸ γὰρ τῆς συνεχοῦς ἐντεύξεως τὸν βίον ἑαυτῶν ἐκκαθᾶραι δυνησώμεθα, ἵνα καὶ διὰ τῆς τῶν κακῶς ἀπαλλαγῆς, καὶ διὰ τῆς τῶν* 10 *ἀγαθῶν ἐργασίας, τελειωθέντες ἐπιτύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD CAT. IN EVANG. S. LUCÆ

E CODD. BODL. B. ET L.

Ἑρμηνεία Διαφόρων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Ἅγιον Εὐαγγέλιον.

α′. Ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ἐξ αὐτῶν ἄρχονται τῶν πραγμάτων· ὁ δὲ Ἅγιος Λουκᾶς καὶ προοιμίοις κέχρηται.
β′. Περὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ προδρόμου.
γ′. Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ.
δ′. Περὶ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Ἐλισάβετ.
ε′. Περὶ τῆς ἀπογραφῆς.
ς′. Περὶ τῶν ἀγραυλούντων ποιμένων.
ζ′. Περὶ Συμεών.
η′. Περὶ Ἄννης τῆς προφήτιδος, καὶ περὶ τοῦ δωδεκαετῆ εἶναι τὸν Χριστόν.
θ′. Περὶ τοῦ γινομένου ῥήματος πρὸς Ἰωάννην.
ι′. Περὶ τῆς γενεαλογίας τοῦ Χριστοῦ.
ια′. Περὶ τοῦ ἀναγνῶναι τὸν Χριστὸν εἰς τὴν συναγωγήν.
ιβ′. Περὶ τῆς ἄγρας τῶν ἰχθύων.
ιγ′. Διατί εἴρηται ἐν σαββάτῳ δευτεροπρώτῳ.
ιδ′. Περὶ τοῦ διανυκτερεῦσαι τὸν Χριστὸν ἐν τῇ προσευχῇ.
ιε′. Περὶ τοῦ ταλανισμοῦ τῶν πλουτώντων καὶ τρυφώντων.
ις′. Περὶ τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας.
ιζ′. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Χριστὸν μύρῳ.
ιη′. Περὶ τοῦ εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἰωάννην, ἐπιστάτα, εἴδομέν τινα ἐπὶ τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια.
ιθ′. Περὶ τοῦ εἰπόντος ἀκολουθήσω σοι, Κύριε, καὶ περὶ τῶν ο′.

deest fol. Cod.

P. 6, l. 16. ἀνεμνημόνευσε B.

Ἰστέον ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους Εὐαγγελιστὰς ἐξ αὐτῶν ἀρχομένους ἐστὶν ἰδεῖν τῶν πραγμάτων· τὸν δὲ μακάριον Λουκᾶν καὶ προοιμίοις ἐπιβάλλοντα καὶ συγγνώμην ἑαυτῷ πραγματευόμενον, ὅτι δὴ (Cod. δεῖ) μέλλοι μεγάλα ἐκτίθεσθαι· καὶ γάρ φησιν

“ ἐπειδή περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν.” τὸ ἐπεχείρησαν.

21. ἀντὶ τοῦ ὅτι.

7, 1. τοῦ Θεοῦ Ἐκκλ. cum Edd.

7, 3. γέγονεν καὶ τελείᾳ καταλήψει παρακ. τοῖς ἔργοις. πρα- 5 γμάτων δέ φησιν, ἐπειδὴ οὐ κατὰ φαντασίαν κατὰ τοὺς αἱρετικῶν παῖδας ἐθαυματούργησεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν, ἀλλὰ τυγχάνων ἀληθείᾳ ἀληθῶς ἐνήργησε τὰ πράγματα. “ οἱ ἀπαρχῆς” δὲ εἶπεν, ἵνα τὸ ἀξιόπιστον τῆς συγγραφῆς ἑαυτῷ πραγματεύσηται. οὐδὲ γὰρ παρέλαβόν φησιν ἀπὸ τῶν ἐν μέσῳ 10 παρηκολουθηκότων, οὐδὲ ἐδιδάχθην ἀπὸ τῶν κληθέντων μετὰ τὰ πράγματα· ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπαρχῆς αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν γενομένων τοῦ λόγου. παράγει δὲ τοὺς μάρτυρας πρὸς βεβαίωσιν τῆς οἰκείας εὐαγγελικῆς ἱστορίας· αὐτόπτας δὲ καὶ ὑπηρέτας καλεῖ τοῦ λόγου τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους. δυνατὸν δὲ ἐκλαβεῖν τοὺς 15 ὑπηρέτας τοῦ λόγου, εἴ τε τὸν διδασκαλικὸν λόγον ὃν παρεδίδου ὁ Σωτὴρ, εἴτε καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον. διὰ δὲ τοῦ “ παρέδοσαν” τὸ ἄφθονον ἐκείνων κηρύττει, ὅτι δωρεὰν λαβόντες, δωρεὰν ἔδωκαν καὶ ἡμῖν.

Τὸ δὲ “ ἔδοξε κάμοι παρηκολουθηκότι ἄνωθεν” δηλοῖ ὡσανεὶ ὅτι 20 λέγει, ὅτι τάχα ἂν καὶ κινδυνεύσαιμι, εἰ παρηκολουθηκὼς πᾶσιν ἀκριβῶς ἔμελλον σιωπῇ παραδιδόναι τηλικαῦτα πράγματα· γράφω δὲ οὐ ψιλὴν ἀκοήν φησιν παραλαβὼν, ἀλλὰ ἀκριβῶς παρηκολουθηκὼς ἄνωθεν πᾶσιν. ἐπαινεῖ δὲ τὸν μακάριον Λουκᾶν καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγων, “ οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.” 25

Θεόφιλον δὲ ὀνομάζει πρὸς ὅντινα προφωνεῖ τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον, ἄνδρα πεπιστευκότα, θεόφιλον φερωνύμως καλούμενον· ἵνα γινώσκῃ, περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀκοῇ παρέλαβεν ταῦτα, ἀσφαλέστερον αὐτὸν καὶ διὰ γραμμάτων ἐντυγχάνοντα ἐν τῇ πίστει διατηρεῖ. 30

Μνημονεύει δὲ τῶν ἡμερῶν Ἡρώδου, ἵνα μὴ διαφύγῃ τὸν καιρὸν τῶν πραγμάτων ἡ ἱστορία· βασιλέα δὲ τῆς Ἰουδαίας καλεῖ, ἐπειδὴ τὰ παρὰ Ἰουδαίοις γενόμενα γραφῇ παρεδίδου.

Ὀνομάζει δὲ τὸν πατέρα Ἰωάννου τοῦ προδρόμου, ἵνα τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀρξάμενος ἀπ' αὐτοῦ, οὕτως εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν 35

Ἰησοῦν παραγένηται, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἶπεν ἄνωθεν ἵνα μηδὲν παραλείπῃ τῶν ἑξῆς γεγενημένων· ὅθεν καὶ πρώτην ἱστορίαν τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην ποιεῖται, ἵνα τὸν πρόδρομον παραστήσας σαφηνίσῃ τὸν κηρυττόμενον.

[εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου.] 5

Ἀττικὸν τὸ σχῆμα κατὰ τὴν λέξιν· γίνεται δὲ κατὰ ἀντίπτωσιν· αὐτοὶ γὰρ τὴν μετοχὴν ἐπὶ τῶν τοιούτων συντάξεων ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης αἰτιατικῆς ἐπενεχθῆναι ὀρθὴν ἐπιφέρουσιν, ὡς ἐπὶ τούτου, "λέγεται τὸν Ἀλέξανδρον Μακεδόνα τρῶσαι τοὺς Πέρσας "ἐλθὼν εἰς χωρίον τῆς Περσίδος·" ἀντὶ γὰρ τοῦ ἐλθόντα εἶπεν ἐλθών· καὶ Ὅμηρος· 10

> φημὶ γὰρ οὖν κατανεῦσαι ὑπερμενέα Κρονίωνα
> ἀστράπτων ἐπιδέξια.

πολὺ τούτῳ καὶ Φιλόστρατος ἐν τῷ εἰς Ἀπολλώνιον καταχρῆται τὸν Τυανέα Cod. L. 15

7, 26. δίκαιον.

8, 1. βουλομ. δὲ γνωρίσαι. 10. τὸ τῶν om. τὸ Cod. B.

8, 18. ἠκούσθη γάρ.

8, 24. ἐμφαίνων δὲ τὸ μέγεθος τ. Ἰω. ψυχῆς φησὶν, "ἔσται "γὰρ μέγας ἐνώπιον Κυρίου." Cæt. om. B. 20

9, 7. Θεὸν αὐτῶν. 11. ἔσται πρ. 16. ἐν δυνάμει δέ.

9, 17. παρ' αὐτῷ.

10, 16. νευμάτων. 17. διέμενεν κ.

11, 10. καὶ πατριᾶς om. B.

12, 30. ὄψῃ. 25

13, 4. οὐχ ἁπλῶς. In marg. Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.

13, 15. Ναασσών.

13, 16. τ. Ἰ. φυλὴ, ἐξ ἧς νῦν ἡ παναγία παρθένος τῇ ἱερατικῇ τοῦ Λευὶ φυλῇ, ἐξ ἧς ὑπ. 29. ὡς εἶπεν.

14, 7. κοιλίας σου θήσομαι. 9. παν. παρθένου Μ. 30

14, 23. ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ ἘΠΙΣΤΟΛΗ͂Σ ΤΚΓ΄. 26. ἠγαλλίασεν.

[ἐποίησεν κράτος.]

Ἄλλος. οὐ διὰ Μωϋσέως ὡς πάλαι ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, οὐδὲ διὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὡς τότε Ἱεριχούντεα τείχη κατασείων, οὐδὲ

δι' ἀγγέλου, ὡς ἡνίκα τὰς ρπε' χιλιάδας κατεστρώννυε τῶν πολεμίων· οὐδὲ δι' ἀγγέλου τινός· ἀλλὰ διὰ τίνος; δι' αὐτοῦ τοῦ οἰκείου βραχίονος ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, καὶ κατετροπώσατο οὐκ Αἰγυπτίους ἢ Ἀσσυρίους, ἢ τόδε ἢ τόδε τὸ πολέμιον, ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ὑπερήφανον, τουτέστι τὸν μὴ ὑποκύπτοντα 5 καὶ πειθαρχοῦντα τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, κἂν Ἕλλην ᾖ, κἂν βάρβαρος, κἂν Ἰουδαῖος κἂν Πέρσης, κἂν Ἀσσύριος, κἂν ὅστις ᾖ· ἀπείθης γὰρ διαμένων σκορπισθήσεται καὶ ἐκβληθήσεται· οἱ δὲ αὐτὸν φοβηθέντες φόβον λατρείας καὶ ἀγαπήσεως καὶ ὑποτάξαντες αὐτῶν ταῖς διδασκαλίαις τὰ φρονήματα, πάντες ἐλέους καὶ ἀγαλ- 10 λιάσεως πλησθήσονται. Cod. L.

"Διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους·" τίνας τούτους; τὰς τῆς καρδίας αὐτῶν διανοίας· ἢ οὕτως· "διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίας·" τίνος; τῆς καρδίας αὐτῶν, τουτέστιν ἃς οἴκοθεν καὶ ἀπὸ καρδίας ἔσχον ὑπερηφάνους διανοίας, εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι αὐτῷ, 15 καὶ φοβηθῆναι αὐτὸν, ταύτας διεσκόρπισεν, καὶ διεσκέδασεν, καὶ σαθρὰς ἀπήλεγξεν, δείξας παρθένον ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ διὰ τοῦ ἀσπασμοῦ αὐτῆς, Πνεύματος Ἁγίου τοὺς ἀσπασμοὺς πληρουμένους καὶ προφητικοῦ χαρίσματος ἀξιουμένους· καὶ πρόγε τούτων καὶ Ἀγγέλους δείξας ἀνθρώποις ὑπηρετοῦντας, καὶ στεί- 20 ρωσιν λυομένην· ταῦτα γὰρ πάντα καὶ ἄλλα διὰ τὸν τῆς παρθένου τόκον ἐπιδειχθέντα, διεσκόρπισεν ὡς ἀληθῶς καὶ ἐλίκμησεν τὰς ὑπερηφάνους τῶν μὴ πιστευσάντων διανοίας, οὐδὲ σκιὰν αὐτοῖς ὑπολιπὼν ἀπολογίας. ἀπὸ γὰρ οἰκείας καρδίας, καίτοι τοσαῦτα ἔχοντες τὰ δυσωποῦντα αὐτοὺς ἐφυσιώθησαν καὶ ἐματαιώθησαν· 25 μήτε τὴν τῆς ἀπογραφῆς αὐτῶν παράβασιν, εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι αἰτιᾶσθαι ἔχοντες· εἴγε πλήρης αὕτη τῶν περὶ τῆς παρθένου καὶ τῆς συλλήψεως αὐτῆς καὶ τοῦ τεχθησομένου προφήτειαν· μηδὲ τὴν τοῦ πονηροῦ ἀπάτην καὶ ἐπιβουλήν· αὕτη γὰρ Χριστοῦ τεχθέντος ἠσθένει, ἀλλ' οἰκείας πωρώσεως καὶ τῆς ὑπερηφάνου 30 διανοίας τῶν ἰδίων καρδιῶν παραστήσαντες τὸν καρπὸν ὀλέθριον τὴν ἀπιστίαν. Codd. B. et L. quorum prior hæc Photio assignat.

15, 20. κρατ. αὐτοῦ χ.

16, 1. ἐν τῷ εἰπεῖν ἔμεινεν. 6. συνέρχεσθαι. 35

16, 12. χρὴ δὲ παρατηρ. ἐν ὅλ. τῇ παλ. κ. καινῇ γραφῇ ἐάν που.

16, 15. γεννωμ. καθὼς καὶ ἐνταῦθά φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, "τῇ δὲ Ἐλισάβετ ἐπλήσθη," κ. τ. ε.

17, 1. μέγα τι λογιζ. 2. παιδίου. 14. προαγόρευσιν. 5

18, 1. δικαιοσύνῃ, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ἐκπληρώσεως πασῶν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐντολῶν, οὐ πρὸς ὀλίγον μόνον καιρὸν ἀλλὰ π.

18, 7. γένεσιν. 21. ἡ Χριστοῦ γν.

18, 32. τὸ δὲ εἰς ὁδ. εἰρ. δ. ἵνα φ. om. B. et Ed.

19, 11. ἐν ὅλῃ. 10

19, 16. μὴ om. B. mox ἐκ σοῦ μοι. Duo seq. Scholl. om. sed illud quod inc. διατί εἶπεν ὁ Εὐαγγ. assignat Isidoro Pelus. Ἐπιστ. μή. 20, 1. τόπον. 20. ἀποστάντων.

21, 3. ἀγγελικὴν στρατείαν.

21, 14. καρδίᾳ, τουτέστιν τοῦτο ἐκείνῳ συγκρίνουσα, ἐκεῖνο 15 τούτῳ· εὕρισκεν δὲ συγκρίνουσα τὰ ῥήματα.

22, 21. πληρ. ὑπάρχων om. ὑπὸ Χρ. 33. τεκῃ.

23, 2. om. καί. 15. τὸ γὰρ νῦν ἀπολύεις.

24, 8. Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. ἄλλως τὸ "εἰς πτῶσιν καὶ "ἀνάστασιν·" τῶν μὲν ἀπιστησάντων τῇ θείᾳ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ καὶ 20 ἐνανθρωπήσει εἰς πτῶσιν, τῶν προσδεξαμένων τὴν αὐτοῦ πίστιν, εἰς ἀνάστασιν ἐκ τοῦ τῆς ἁμαρτίας πτώματος.

24, 13. σῶμα, οἱ δὲ ἀσώματον αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν γεγενῆσθαι διοριζόμενοι· καὶ οἱ μὲν παθητὸν ἐσχηκέναι τὸ σῶμα, οἱ δὲ φαντ. Add. hoc Sch. in marg. Cod. B. τὸ δὲ "σημεῖον ἀν- 25 "τιλεγόμενον" περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει· τοῖς μὲν γὰρ ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶν, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον.

Τὸ δὲ "εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον" κεῖται ὡς ἂν εἴποι κεῖται εἰς τὸ σταῦρον ὑπομεῖναι. 30

24, 18. πειρ. τὸν κριτικὸν τῶν ἐνθυμ. 22. προφ. οὖν ὁ Σ.

24, 24. τῶν φθν. om. B.

24, 31. ἐπακολουθήσει. Cod. duorum Scholl. ord. qui Ἄλλως signantur invertit.

25, 5. καὶ σκ. 6. ἐπεμβαίνων. 35

26, 1. οὐκ ἄσαρκον ἀλ. σεσαρκωμένον εἰς τὸν Θ. Λόγον.

26, 3. διὰ τ. περὶ τ. κ. σαρκ. χρ. ν. ταῦτα σωμ. γ. ἠνξ. κ. ἐκρ. om. B.

26, 4. συνηδομένων om. Edd. 8. ἐπηρώτα.

26, 34. ἄρα δὲ μὴ ὅτι. 5

27, 4. ὡς πεπλαν. 5. μηδέπω δέ. 6. ἀποστῇ.

27, 12. ἐστὶν ὁ τοῦ ναοῦ δ. 18. ὑποτάσσωνται.

27, 23. ὑπὲρ ἄνθρωπον. 26. ὡς παρὰ πολλοῖς.

27, 28. συμπροσάγων τῷ χρόνῳ. 29. τὴν ἐκλαμ.

28, 3. ἐξ Ἰούδα. 4. Ῥωμ. μὲν ὁ Πιλᾶτος. Ἀσκαλωνίτου. 10

28, 6. οἱ ἐξ Ἰούδα. 14. τ. ἐρήμου μ. ἤπερ. 15. ἐκ περισσοῦ.

28, 17. Χριστοῦ βαπτ. 18. εἰ καὶ αὐτὸ μέν. 19. ἀτελές.

28, 21. εἰς μετάνοιαν. 23. οὐ λόγος. 24. προέλαβεν γάρ.

28, 28. αὐτὰς ὁδ. 30. ἀντιθ. τινος ἀμφιβ. ἀποκρ.

28, 32. ἀν. ἄντις. 33. δύσβατος. 15

29, 1. κατορθῶσαι. 4. πρὸς ἐξίσωσιν. 13. κατηύνασεν.

29, 31. ποιήσωμεν.

30, 33. βαπτίσματος αὐτοῦ.

31, 9. ὡς τελεία οὖσα. 11. ἡ πν. ἀναγέννησις.

31, 13. ἐλάμβανεν. 15. διαφωνία τις εἶναι δοκεῖ περὶ τ. 20

31, 17. Ματθᾶν· τὸν δὲ Λουκᾶν ἀπὸ τοῦ Νάθαν, καὶ φθάνειν εἰς τὸν Ματθᾶν καὶ Ἠλὶ καὶ Ἰωσήφ· καὶ ἀναμφιβόλως ἐκ. αὐτ. ἕτερον καὶ ἕτερον καταλέγειν γένος. 21. κατανοήσωμεν.

31, 23. ὁ Ματθάν. 25. Ἐσθά. 28. ὁ Ἰακώβ.

31, 29. Ἐσθᾶς. ἀγαγομένου δὲ τοῦ Ἠλὶ γυναῖκα. 25

31, 31. παιδοποιήσων.

32, 2. Ἠλί· ὁ Ματθαῖος οὖν τὸν κατὰ νόμον λέγων πατέρα τοῦ Ἰωσὴφ τὸν Ἠλὶ, εἶπεν καὶ τὸ γένος ὅθεν ὁ Ἠλὶ κατάγεται· προσηκόντος δὲ ὁ μέν.

32, 5. τῶν πατέρων εἰς τὸν Δαβὶδ καὶ εἰς τὸν Ἰοῦδαν τὸ γένος 30 ἄνεισιν. ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι μὲν τὸν κατὰ νόμον πατέρα ἐπίστανται, ὡς πειθόμενοι τῷ νόμῳ τὸν κατὰ φύσιν γινώσκουσιν εἶναι πατέρα, ἔδειξαν οἱ θεσπέσιοι Εὐαγγελισταὶ ὅτι ἐξ ἀμφοτ. τ. πατ.

32, 8. περιήρηται.

Cod. L. Τὴν γενεαλογίαν ταύτην ὁ θεσπέσιος Λουκᾶς οὐκ ἀπὸ 35

τῆς πεπαρρησιασμένης βασιλείας εἴληφε φατρίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδιωτικῆς, λανθάνειν μὲν δοκούσης, πάλιν[a] καὶ αὐτὴ ἐν τῷ ἱερῷ γαζοφυλακίῳ τοῖς Ἰσραηλίταισιν ἀποκειμένη. καὶ διατὶ μὴ καὶ οὗτος συμφωνίᾳ Ματθαίῳ ἐχρήσατο κατ' αὐτὴν, μετὰ βραχὺ εἰρήσεται· ἐξέκλινεν ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ βασιλικὸν γένος εἰς τὴν 5 γενεαλογίαν τοῦ Χριστοῦ καταλέγειν, διὰ τὸ μὴ πάνυ θεοσεβεῖς εἶναι τοὺς βασιλεῖς, ὡς δῆλον ἀπ' αὐτοῦ Σολομῶντος· πλὴν γὰρ τοῦ Ἰωσίου οὐδεὶς τῶν βασιλέων κατὰ τὸ ἀκριβέστατον θεοσεβής· παρ' ὅσον καὶ τῶν εὐσεβεῖν νομιζομένων, οὐδεὶς τὰ ὑψηλὰ πλὴν τοῦ βασιλέως καθεῖλεν Ἰωσίου. 10

35, 3. οὐδὲν γὰρ ἠγν. 29. τὴν τοιαύτην χάριν.

35, 30. ἀλλ' ὑπάρχων φύσει.

36, 21. ἐμφανῆ δὲ λοιπὸν ε. καταστ. τοῖς ἐξ αἱμ.

36, 22. κ. ὅτι κέχρισται. 31. κέχρισθαι.

37, 14. καὶ τοῦ σμικρ. 20. ἀστιασμοῦ χ. 25. πῶς ἀεὶ. 15

39, 6. προφήτου.

39, 9. λέγει Κύριος ἀλλ' ὡς τοῦ νόμου Κύριος τ. ὑ. ν.

39, 14. ὅτι κενῆς δ. αὐτ. ἐρ. ἀποτελεῖ.

39, 20. Συνεχώρησεν δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος ῥίψαι τ. ἀνθρ. ἐν ᾧ ἦν, ἵνα δῆλον γένηται πᾶσιν ὅτι τὸ δαιμόνιον ἦν τὸ λαλῆσαν, καὶ 20 μὴ ὡς ἐκ τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου νομίζωσιν οἱ ἀκούοντες εἶναι τὰ ῥήματα. καὶ γὰρ ὡς νήφων ἐλάλει, καὶ ὡς καθεστηκὼς ἐφθέγγετο. ἐγένετο δὲ θάμβος ἐπὶ πάντας, καὶ συνελάλουν πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· τίς ὁ λόγος οὗτος κ. τ. ἑ. ἐκπληττόμενοι αὐτοῦ τὴν μετ' ἐξουσίας γινομένην τῶν θεοσημείων ἐνέργειαν· οὐ γὰρ 25 εὐχὴν ἀνατείνων ταύτας ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὁ ζῶν τε καὶ ἐνεργὴς καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα, κελεύων τοὺς ἀκαθάρτους ἀπήλαυνεν δαίμονας καὶ τὰς νόσους ἐφυγάδευεν.

40, 15. Περὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου· καὶ περὶ τῶν ἰαθέντων. 17. ὅτι ὑπῆρχον. 30

40, 18. προεγραφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον.

40, 20. ὅτι διὰ τῶν ἀλ. ἐπιτ. ἀλ. τ. μαθ. καὶ ἁλιεῖς.

40, 25. αὐτοῖς om.

[a] An πάλαι.

42, 15. *χρὴ δὲ καὶ τοῦτο σκοπῆσαι, ὅτι μὴ ἰσχύσαντες ἀν. τὸ δίκτυον.*

42, 17. om. *διὰ*, dein post *ἐπιτ.* add. *κατένευσαν δὲ ἀπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαλῆσαι ὥστε φ. συλ. α. κ. διασ. τ. ἀγ. ὥσπερ μυστικῶς σημαίνει ὅτι πολλοὶ τοῖς* 5 *τ. ἀγ. Απ. συνηγωνίσαντο κ. συναγωνίζονται πόνοις.*

42, 22. *ἀληθ. δογμάτων.* 23. *ἔτι καὶ νῦν τὸ δίκτυον.*

42, 24. *τοὺς ἐν β. θαλ. ὄντας.* 25. *κυμ. τοῖς κοσμ.*

42, 26. *περὶ τ. παρ.* 27. ΠΡΟΕΓΡ. ΕΙ͂Σ ΤῸ Κ. ΜΑΤΘ.

Ad. p. 42. c. v. ver. 12. 10

καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν μιᾷ τῶν πόλεων.

47, 26. *τὰ ἀκόλουθα προεγράφη. εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἕως οὗ οὐκ ἔξεστιν φαγεῖν εἰ μὴ μόνους τοὺς ἱερεῖς, ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ξηρὰν ἔχοντος χεῖρα.*

49, 11. *ἀληθινοὺς ἤ. ἀποφ. προσκυνητάς.* 18. *ἀποπηδῶντας.* 15

49, 19. *κ. ἀποφοιτῶντας* mox *ἀποτρέχοντας.*

49, 23. *οὐχ ἁπλῶς προσηύχετο.*

49, 24. Π. Τ. ΤΩ͂Ν ᾿ΑΠ. ΔΙΑΤΑΓΗ͂Σ.

49, 28. *προαποφ. π. ἀγ. ὁ δεσπότης Θεὸς τὴν δι᾿ αὐτοῦ πτωχ.*

50, 10. *περιπεσεῖσθαι.* 20

56, 16. *ἐξουσίαν ἔχων.*

56, 25. *ἀφῇ. δυνάμενος δὲ καὶ λόγῳ μόνῳ τοῦτο ποιῆσαι· διὰ τοῦτο ἅπτεται καὶ τῆς σοροῦ, τουτέστι τῆς κλίνης.*

56, 27. *ἰσχ. μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.*

56, 28. *αὐτοῦ ἡ σάρξ.* 31. *καὶ ἐλάλει.* 25

57, 16. *τ. μαθ. αὐτοῦ.* 17. *προσκ. οὖν δύο τινὰς τῶν μαθητῶν.*

60, 21. *ἀλλ᾿ ἑτέρα τις. ἐκεῖναι μὲν γὰρ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος τοῦτο ἐποίησαν· αὕτη δὲ περὶ τὰ μέσα που τοῦ εὐαγγελίου ἢ καὶ πρὸ τούτου, καθὼς φιλοπονῶν τις ἐπαγνώσεται.*

63, 3. *γινώσκε.* 7. *ἐξένισεν ὁ λόγος.* 13. *ἁμάρτανε.* 30

63, 19. *κ. πόλιν κ. κώμην.* 22. *αὐτοῦ δημ.*

63, 28. *παρέχουσαι.* 30. *ἵνα κτήσωνται.*

63, 31. Τ. ΣΠΌΡΟΥ ΠΡΟΕΓΡ. ΕΙ͂Σ ΤῸ ΚΑΤᾺ ΜΑΤΘ. ΚΑῚ ἈΚΟΛΟΎΘΩΣ.

64, 9. ΚΕΦ. ΡΒ΄. ΕΙ͂Σ ΤᾺ Μ. ΕΙ͂Σ Τ. ἍΓ. ΛΟΥΚΑ͂Ν. 35

80, 8. διδάσκαλε ἴδομεν.

80, 11. μαθεῖν εἰ καὶ ἑτ. 20. κἀκεῖ ἀπερχ.

80, 21. ἐστήρισε τὸ προσ. αὐτ. τοῦ πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ. 22. ἐκπ. δὲ πρὸ προσ. 30. ἀποδιώκωσιν.

80, 32. ἀλλὰ τοῖς ἐμοῖς. 5

81, 9. πρὸς Ἠλίαν ἀφ. 17. προσανακοινοῦσθαι.

81, 19. σκοπόν. 20. χεῖρα αὐτοῦ κ. βλέπων.

81, 30. ἐπιβ. μὲν γάρ.

82, 3. ἐθέλοντας τῷ Θ. οὐχ ἁπλῶς δὲ ἀνέδειξεν ὁ Κύριος καὶ ἑτέρους ἑβδομήκοντα, καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς ἀνὰ δύο δύο πρὸ προσώπου αὐτοῦ εἰς πᾶσαν πόλιν καὶ τόπον οὗ αὐτὸς ἔμελλεν ἔρχεσθαι. ἀλλ' ἐπειδὴ κ. τ. λ. ut in Sch. quod Cyrillo trib. Nost. p. 82, 24. 10

82, 29. ἕως μὴ μετ.

84, 29. τ. θεοσημείας. 15

85, 21. λαβόντες. 23. κτήσωνται. 28. κάτω πίπτει.

85, 32. ΤΟΥΤΩΝ.

86, 28. Πηλουσιώτου Ἐπιστολῆς ,αλνε'. Ὁ νομικὸς κ.τ.λ.

86, 29. τὸν δίκαιον τ. ὑψ.

87, 5. λέγω ὅτι οὐδ. mox διενήνοχας. 20

87, 8. δεδ. γάρ· σὺ σπούδασον ἢ τῇ οὐσ.

87, 17. Εἰπὼν ὁ δεσπότης Χριστὸς ὅτι ἄνθρωπος τις, κ. τ. λ.

88, 1. ὁ νόμος ἐστ. εἰσηγ. 18. παρ' οἷς κ. κατ.

88, 19. τροπῆς. 31. ἀκούσωμεν. 32. ἀκούομεν.

88, 35. μείζονος. 25

89, 4. πάνδοκος. 27. πέπλεκται mox τ. πλ. ἠγαπηκότι.

89, 32. παρακαθεσθεῖσα.

90, 3. περιττοῖς βρ. 6. θεωρία. 8. σκοπήσωμεν.

90, 9. εἰσαγομένας. 13. τ. καν. λαβέτω.

90, 28. τὰς προσευχάς. 34. πάντως. 30

91, 2. ἐμμείνωμεν.

91, 4. ἐπιτάττει· καὶ διὰ τοῦ κρούειν τὴν ὄχλησιν.

91, 10. μεσονυκτίου. 12. προστρεχόντων. 13. ὁ Θ. ἐστιν.

91, 27. ἀνακληθήσονται. 28. μεθ' ὑπομονῆς.

100, 16. καταλιπὼν αἰτεῖν. 20. τ. αὐτ. μεγαλοπρεπείας. 35

100, 23. εἴκοντας δέ. 29. μόνοις.

101, 10. ὑπέδειξεν. 11. τ. πάθους. 12. ὁ τοῖς οὕτω π.

101, 23. διὸ καὶ τὸ ἐπ. 24. ὃ φοβ.

102, 14. τὸ δὲ μὴ φόβου. 15. ὀνομ. τοὺς ἁγίους.

102, 26. καὶ τὰ ἐπὶ γῆς. 5

103, 2. ὑποδηλοῦσιν. 11. ἀώρῳ. 15. ἐργασαμένους.

103, 18. πνευματικάς καὶ ἀμφιλαφῆ.

103, 29. Εἰς τὰ μικρὰ et quæ seq. om. B.

106, 8. ἐξαγγέλλον. 10. μήτε κατὰ φιλ.

106, 12. χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν. παρὰ τὰς διατε- 10
ταγμένας ἐν τ. Μ. νόμῳ θυσίας ἀφερ.

106, 24. κιν. τῷ λαῷ.

107, 2. κατέχωσιν. 6. τοῖς οἰκήτορσι· παρέμεινε.

107, 8. καταστρέψας ἐθανατ.

107, 10. τ. Ἱερ. φύλλα μόνον μικρὰ ποιοῦσαν καὶ ἀνθηρὰ τῷ 15
φαίνεσθαι, καρπὸν δὲ μὴ παρέχουσαν· τρίτον δὲ λέγει ἐληλυθέναι
δ. Μ.

107, 14. ἐκκαθαρίσαι.

107, 16. ἄκαρπον "ἄφες αὐτήν" φησιν "καὶ τοῦτο τὸ ἔτος."

107, 20. τ. τῶν δικ. σου. 29. ὡς ὁ θεολ. om. ὡς. 20

107, 32. ἡ συγκεκωφυῖα.

108, 1. παρεωραμένη. 4. γεμούσης. 6. λόγου.

108, 9. ἀνοσιώτατα· κακοηθείᾳ. 14. προφάσει.

108, 15. κακολογοῦντες. 32. Περὶ σινάπεως κ. τ. λ.

110, 9. ὠφελεῖσθαι ὑπ' αὐτ. 10. ὑπὲρ νόμων. 25

110, 11. εἶπεν. 20. δυστρ. τὸ θηρίον τοῦτο.

110, 29. καὶ πότε ὑπέργε τοῦ σ.

111, 1. περινοστήσει.

111, 5. Ἱερουσ. πολλοῖς ἁγίων αἵμασι ποιεῖται ἔνοχον τὴν
Ἱερουσαλὴμ καὶ ὅτι τ. 30

111, 16. παρ' αὐτοῖς ὅτι μάλιστα τῶν διαπρεπόντων οὐκ ἀπη-
ξίωσεν δ. τὸ δυστρ. αὐτῶν ἀπελθεῖν.

111, 18. συν. γίνεται. 23. σαββάτου.

111, 24. ἐκκλίνει. 27. ὑδρωπικός.

112, 5. ἅπερ δὲ ἔλεγεν. 9. κόσμιον αὐτῶν. 15. φιλοδοξίας. 35

113, 10. ὁ Κύριος πράττοντες πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐνδεεῖς καὶ λελ. φιλανθρωπευόμενοι.

113, 12. οἷς ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς τὸν μισθὸν ἀνταποδοθῆναι διεμαρτύρατο· οὐχ ἵνα δὲ τὴν π. τ. ἰδ. τιμὴν ταῦτα Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν προσέταξεν, ἀλλ' ὅπως. 5

113, 15. ἀνταποδώσεων. 10. παρὰ Χρ.

113, 26. νοηθείη ἂν Θεὸς κ. Πατ. 32. ἐπέφανεν.

114, 6. κέκληκεν ὁ Χριστὸς κ. Θ.

114, 14. φιλοκερδίας ἡττώμενοι. 15. ὡς ἔπος.

114, 35. χαρισμ. μέγιστον δώρημα. πῶς οὖν. 10

115, 3. συντονωτέρας. 4. ἀνάγκης σχεδόν.

115, 13. κ. τὰ τοιαῦτα τοῖς γον. ὑπ. 22. ὑποδηλ.

115, 29. περᾶναι σκ.

117, 10. ὁ θεολόγος οὕτως. 12. ἀποκαθαίρων.

118, 3. ἀπεδ. ποῦ, οὐκ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ 15 ἀπέστη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπ. ὁ Θ. 17. ἐγκαλινδούμενος.

119, 2. ἐλεήσει με μεταν. 19. ῥυπ. γὰρ ἔχω.

119, 22. μήτε τῆς σῆς αὐλ. 24. τ. μυστ. σοῦ.

120, 13. δι' ὅν. 14. ζητεῖν ἢ om. B. 24. δύνασθαι ταύτην.

120, 26. ἐγκλ. οὔτε ἐκεῖνον διαβ. θέλοντες. 20

120, 30. μηδ. παραδέξασθαι.

120, 35. τ. τῶν υἱῶν δυάδος. σημαίνεσθαι.

121, 8. ἐπεγ. τὴν γινομένην τ. ἀσωτ. 19. καταθρήσωμεν.

121, 21. τὰ π. μέτρα.

122, 3. περισπασμῶν. 25

122, 7. ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. τοῖς γεωδ. πράγμασι.

122, 9. διὰ τοῦτο γοῦν. ὑπέδειξεν ὁ Σωτήρ. 17. αὐτοῖς.

122, 18. τρυφαῖς.

123, 5. ἔξωθεν γὰρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισίν· ὅτι δέ ἐστι τῶν ἀμηχάνων ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μ. 14. μὴ ὄντας. 30

123, 17. π. τ. Θεοῦ· ταῦτα τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀκούοντες πᾶσαν ὑψηλοφροσύνην καὶ κενοδοξίαν, τύφον τε καὶ ὑπερηφανίαν καὶ ἀνθρωποπαρεσκίαν, ὡς μισητὰ καὶ βδελλυκτὰ παρὰ Θεῷ ὑπάρχοντα συμπάσῃ κακίᾳ καὶ φιλαργυρίᾳ προθύμως τε καὶ ὁλοψύχως ἐγκλίνοντες, τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν εἰς τοὺς δεομένους εἰλι- 35

κρινῇ συμπάθειαν χάριτι Θεοῦ κτησώμεθα· καὶ γὰρ οὐ δι' ἐκείνους μόνους τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις ἐγράφησαν ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν ἀνθρώπους. Περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος. κ. τ. λ.

124, 9. λόγος. 10. νοσοῦντα πτωχ. 11. ὡς εἰ παράδειγμα. 5

124, 12. λεγομ. δήλωσιν. 13. τισιν ἤδη ἀντ. 16. ἐπὶ γῆς.

124, 18. ἀφύκτῳ. 22. ἀκαταλήκτοις. 26. παρὰ τὸν πυλ.

124, 31. ἀποξαίνοντες. 32. ἵνα κ. ἐν τ.

125, 1. ἀπεδυσπέτησεν. 7. κατωρυγμένη. 8. τάφον περιφ.

125, 10. πρὸς τὸν ᾅδ. 10

125, 24. ᾐσχύνετο κ. ἠρυθρία, ἐκ τ. κατ. αὐτ. πρ. om. B. ἐνόμιζεν γὰρ αὐτ. μν. αὐτῷ π.

125, 30. ἀλλ' ὅτι ὁ πλούσιος.

126, 2. οὐδὲ ἐγκ. om. B. 12. ὥσπερ οὖν.

126, 18. ποιησ. ἔλεος. 33. ἵσταται πραγμ. 15

126, 34. φυγεῖν τ. κολ.

127, 6. οὗτοι ἀκ. αὐτῶν κατ. 24. λαλῶν om. B.

128, 1. ἐκείνῳ. 2. ἀσφ. τὸν δεσπότην Χριστόν.

128, 10. καταφ. γάρ. 11. καὶ ὀφείλειν αὐτοῖς τὸν Θεόν.

128, 21. ὁ δεσπ. Θεός· καὶ φιλανθρ. om. B. 20

128, 28. Πάλιν τ. ἑ. δόξ. 29. καθιστῶν.

128, 31. καθὼς ἀπόδειξις ἔσται σαφ. ἡ τ. λεπρ.

128, 33. ἐλιπάρουν ἀπαλλ. τ. κακοῦ. (p. 129, 2.) ὁ δὲ φιλάνθρωπος ἐλέησας αὐτοὺς ταύτης ἀπήλλαξεν· ὧν οἱ μὲν ἔννεα ὑπῆρχον Ἰουδαῖοι, ὁ δὲ εἷς Σαμαρείτης· τυχόντες τοίνυν τῆς ἰάσεως 25 ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοὺς, καθὼς ἐκελεύσθησαν εἰς τὸ δεῖξαι ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· οἱ μὲν ἐννέα εἰς ἀχ. 12. αὐτῷ ὡς Θεῷ· ὁ εἷς δὲ μόνος ὁ ἀλλογένης τὴν εὐχαριστίαν προσέφερεν· ἑτοιμότεροι γὰρ εἰς πίστιν οὗτοι παρὰ τοὺς ἀχαρίστους Ἰουδαίους· ὅθεν ὁ δεσπότης Χριστός φησιν, "οὐχ οἱ δέκα ἐκαθαρίσθησαν," καὶ τὰ ἑξῆς. 30 Ὅπερ εἶπεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὅτι ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν, τοῦτο σημαίνει, ὅτι ἐν ταῖς ἡμετέραις προαιρέσεσι κεῖται τὸ λαβ.

130, 3. αἱρετά πώς εἰσιν.

132, 1. νυκτὸς καὶ ἡμέρας. 17. πν. πλάνοις. 35

133, 3. *ὁμολογῶν.* 7. *δεσπότου Χριστοῦ.*

133, 13. Ἐπιστολὴ om. B. 14. *προσέκρουσεν.*

133, 22. *οὐ δέοντας κακηγορήσαντας τῆς αἰτίας παλινδρομούσης.*

136, 18. *μαρτυρήσει.* 31. *τοῦ νοσεῖν.* 5

137, 11. *συκομωραίαν.*

139, 6. *νουθετοῦντες.* 11. *ἐντρυφήσουσι.*

140, 8. *παραδοθήσονται.* Περὶ τοῦ πώλου· ἕως οὗ κεκράξονται προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον· τίνες δέ εἰσιν οἱ λίθοι; οἱ τοῖς λίθοις προσκυνοῦντες, τὰ ἔθνη τὰ 10 πεπλανημένα.

142, 11. *ὁ φιλανθρ. Κύριος.* 13. *τοιοῦτον.*

142, 25. *καὶ ἡ ὑπακοὴ ἡ εἰς Χριστόν.*

142, 33. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ προεγράφη εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἕως οὗτοι λήψονται περισσό- 15 τερον κρίμα μετὰ τὸ ἀκοῦσαι αὐτοὺς τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολήν· διὰ τοῦτο εἶπον μὴ γένοιτο, ἐπειδὴ συνιέντες τῶν αἰνιγμάτων τὸ βάθος ἀποσείονται τὸ παθεῖν δεδοικότες τὸ ἐσόμενον. πῶς δὲ κατήσθιον οἱ γραμματεῖς τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν; οὐ διδάσκοντες νηστείαν 20 ἀλλ' ὑποδεικνύοντες γαστριμαργίαν. οὐ προϊστάμενοι χηρῶν ἀλλὰ τὰ αὐτῶν ἀναλίσκοντες. λήψονται δέ φησι περισσότερον κρίμα ὅτι διδασκαλικὸν ἔχοντες σχῆμα προαγωγοὶ τυγχάνουσιν εἰς κακίαν.

150, 1. *προσαγάγοι.* 25

151, 33. *κ. ἐκεῖ ζήτει* om. B.

152, 24. *βαρηθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ ἐξορίζει μὲν τὴν σύνεσιν. κ. τ. λ.*

153, 6. *ἐπὶ τούτου.*

155, 14. *ὑπὲρ τ. κοσμ.* 16. *ἀπιστίαν αὐτῶν.* 30

155, 19. *ὁ διακονῶν.*

156, 23. *ἀπεινής.*

156, 30. *φησιν οὐχ ὡς ἔδεσμ. πάλιν ἐν χρείᾳ ὄντων ἡμῶν.*

156, 32. *βουλόμενος.* 33. *αὐτοῖς κ. ὁμόσιτοι.*

157, 30. *κτήσηται.* 33. *ἀρνησ. με.* 34. *τῆς θείας ἐστι.* 35

158, 1. γὰρ om. B. 3. διὰ τοῦτο παρὰ Χριστοῦ.

158, 20. παρ' ἑαυτῶν. 24. περιπεσεῖν.

158, 26. ἐκείνης τὸν τον.

159, 3. οὔτε πάλιν κ. τ. λ. om. B. 9. ἐπεὶ δὲ ἂν.

159, 27. αὐτῷ. 28. ἔλεγε προσκυνῶν. 5

Παραδίδοται ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐτῶν τὸ κατὰ σάρκα λβ', Φαμενὼθ κη'· τῆς σελήνης οὔσης κατ' ἐκεῖνο κειροῦ τρισκαιδεκαταίας· ἐν ᾗ ἀληθινὸν Πάσχα τελειοῦται τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ παραδοθέντος εἰς σφαγὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας καὶ ζωῆς. Cod. L. 10

164, 18. θείας. 20. τὸ σεμνόν. 26. διεπράξατο.

165, 7. Ῥωμαίοις Ἰουδαίων. 9. καὶ ὁ Σαούλ.

165, 11. Σ. τινὰ Κυρ.

166, 18. Χρ. ὁ Θεὸς ἡμῶν. 24. προεμήνυσεν.

166, 33. στρατόπεδα. 34. τῶν τεθαυμασμένων. 15

167, 27. ὡς Πατέρα.

167, 32. ἀνέτρεχεν. Ceterum B. transponit duos primos paragr. huj. Cap.

167, 33. ἡ τοῦ δεσπ.

168, 5. πιστεύσαντα εἰς τὸν παράδεισον ἀπεκαθέστησεν. καὶ 20 τότε κατῆλθεν εἰς τὸν ᾅδην.

Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, πῶς ὁ λῃστὴς εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος ὅτι οὐκ ἐκομίσαντο οἱ ἅγιοι τὰς ἐπαγγελίας; ὁ Χρυσόστομός φησιν· τί γὰρ εἰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν παράδεισον ὁ λῃστής; μὴ γὰρ ταῦτά ἐστι τὰ ἀγαθὰ ἅπερ 25 ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐπαγγέλλεται· οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, ὅτι τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τοιαῦτα εἰσὶν "ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ ἶδεν, καὶ οὖς "οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη;" τὸν δὲ παράδεισον καὶ ὀφθαλμὸς ἶδεν τοῦ Ἀδὰμ καὶ οὖς ἤκουσε καὶ καρδία ἀνθρώπου παρεδέξατο. πῶς οὖν ἀπέλαβε τὰ ἀγαθὰ ὁ λῃστής; οὐ 30 γὰρ εἰς παράδεισον ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς ἀγαγεῖν ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, οὐδὲ βασιλείαν παραδείσου ἀλλὰ βασιλείαν οὐρανῶν ἐκήρυξεν [b].

[b] Hactenus Cod. B. qui in fine mancus est; cetera e Cod. L. enotavimus.

171, 3. τὰ γεν. σημεῖα. 6. τῆς κατὰ τὸ δ.

171, 8. ἡγ. αὐτῶν ἀνοσιότητα. 13. τ. δ. Χριστοῦ.

171, 21. ἐκάλει.

171, 23. ἐκεῖνοι τὴν διὰ τῶν γυναικῶν καὶ τὴν διὰ τ. Π. Cod. L. 5

Μετὰ Κλεόπα ὁ Ναθαναὴλ ἦν· ὁ δὲ Κλεόπας ἀνεψιὸς ἦν τοῦ Σωτῆρος, δεύτερος ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων· οὕτως Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου ἐν τοῖς Παναρίοις ἐμνημόνευσεν.

172, 17. Σίμωνι· κἀκεῖνοι μὲν ἔλεγον τοῖς δυσὶν, ὅτι " ὄντως " ἠγέρθη ὁ Κύριος καὶ ὤφθη Σίμωνι." 10

172, 26. καὶ σύνηθες ἀπεφθέγξατο. 30. οὐκ ἠγνόει.

173, 9. τὴν ἀφθαρσίαν. 14. διὰ τοῦ. 21. διανύξας.

173, 24. αὐτούς. 32. σύνεδρος ᾖ.

174, 10. Ἐτελειώθη ἡ ἑρμηνεία τοῦ κατὰ Λουκᾶν Ἁγίου Εὐαγγελίου ἑρμηνευθεῖσα παρὰ τοῦ Ἁγίου Τίτου Ἐπισκόπου 15 Βόστρων καὶ ἑτέρων Πατέρων.

Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἐξεδόθη μετὰ χρόνους ιέ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναλήψεως.

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

AD CAT. IN EVANG. S. JOANNIS

E COD. BODL. B.

Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἅγιον Εὐαγγέλιον.

α'. Διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος παραδραμὼν τὴν σύλληψιν τοῦ Κυρίου καὶ τὸν τόκον καὶ τὴν ἀναστροφὴν, εὐθέως περὶ τῆς ἀϊδίου γεννήσεως αὐτοῦ διηγεῖται.

β'. Διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος πολλάκις τὴν τοῦ προδρόμου περιφέρει μαρτυρίαν.

γ'. Ἀντὶ ποίας χάριτος ποίαν χάριν ἐλάβομεν.

δ'. Διατί τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευΐτας πρὸς Ἰωάννην ἀπέστειλαν.

ε'. Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος τὰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ περὶ τοῦ προδρόμου διηγεῖται· ὁ δὲ Ἰωάννης τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν κάθοδον τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους.

ϛ'. Διατί τὸ κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν εἶπεν ὁ βαπτίστης, καὶ διατί ἐνέβλεψεν τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι· καὶ περὶ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου.

ζ'. Περὶ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ναθαναήλ.

η'. Περὶ τοῦ ἐν Κανᾶ γάμου.

θ'. Περὶ τῶν ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ἱεροῦ.

ι'. Περὶ τοῦ Νικοδήμου.

ια'. Περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ βαπτιζόντων καὶ Ἰωάννης ἐβάπτιζεν.

ιβ'. Τί σημαίνει ἡ γενομένη ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου πρός τινα Ἰουδαῖον περὶ καθαρισμοῦ.

ιγʹ. Πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν.

ιδʹ. Περὶ τῆς Σαμαρείτιδος.

ιεʹ. Περὶ τοῦ βασιλικοῦ.

ιϛʹ. Περὶ τοῦ ὄντος λʹ καὶ ηʹ ἔτη ἐν τῇ ἀσθενείᾳ.

ιζʹ. Περὶ ...... ασεως καὶ κρίσεως.

ιηʹ. Περὶ τῶν εʹ ἄρτων καὶ βʹ ἰχθύων.

ιθʹ. Περὶ τοῦ ἐν θαλάσσῃ περιπάτου.

κʹ. Περὶ τῶν ἀποσχισάντων ἑαυτοὺς μαθητῶν.

καʹ. Περὶ τοῦ εἰπεῖν μεσούσης τῆς ἑορτῆς διὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν λέγει τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, ἥτις μετὰ τὸν Αὔγουστον μῆνα γίνεται, ἐν ᾗ ἑπτὰ ἡμέρας ἑώρταζον· ὁμοίως δὲ καὶ ἐσχάτην ἡμέραν μεγάλην εἰπὼν, περὶ τῆς ἑβδόμης ἡμέρας τῆς αὐτῆς εἶπεν ἑορτῆς.

κβʹ. Περὶ τοῦ ἐκ γεννητῆς τυφλοῦ.

κγʹ. Περὶ τῶν ἐγκαινίων ὧν μνημονεύει ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγων, καὶ ἐγένοντο τὰ ἐγκαίνια ἐν Ἱεροσολύμοις. ποῖα ἦν ταῦτα.

κδʹ. Περὶ Λαζάρου.

κεʹ. Περὶ τῆς ἀλειψάσης τὸν Κύριον μύρῳ.

κϛʹ. Περὶ ὧν εἶπεν Ἰούδας.

κζʹ. Περὶ τοῦ ὄνου [c].

κηʹ. Περὶ τῶν προσελθόντων Ἑλλήνων.

κθʹ. Περὶ τοῦ νιπτῆρος.

λʹ. Διατί εἶπεν νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

λαʹ. Περὶ τοῦ παρακλήτου. τοῦ ἁγίου Ἡσυχίου περὶ τῆς τρίτης ὥρας καὶ τῆς ἕκτης.

λβʹ. Περὶ τῆς αἰτήσεως τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου.

λγʹ. Περὶ τῆς ἀναστάσεως.

λδʹ. Περὶ τοῦ Θωμᾶ.

λεʹ. Περὶ τῆς θαλάσσης Τιβερίαδος.

178, 22. om. Ἐρώτησις et mox Ἀπόκρισις.

178, 9. Διατί εἶπεν ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος; ἐπειδὴ οἶδεν τοὺς ἀνθρώπους κ. τ. λ.

178, 22. καὶ πρὸ πάντων μαλ. τ.

178, 23. Θεὸν, τὸν Πατέρα δὲ ἀφεὶς περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλέγεται διότι ἐκεῖνος κ. τ. λ.

[c] οἴνου Cod.

178, 26. τὸ δὲ "ἦν" οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἢ τοῦ εἶναι ἀεὶ δηλωτικὸν, καὶ ἀπείρως εἶναι. Λόγον δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα μὴ παθητὴν αὐτοῦ τὴν γέννησιν ὑπολάβωμεν· ἔτι δὲ καὶ διὰ τὸ ἀπαγγεῖλαι ἡμῖν τὰ τοῦ Πατρός.

178, 9. Τί δήποτε Θεὸν καὶ Θεὸν εἰπὼν, καὶ γὰρ Θεὸς ἦν 5 φησιν ὁ Λόγος· οὐκ ἐμφαίνει τί μέσον ἡμῖν, κ. τ. λ.

178, 11. εἶπεν γάρ. 17. ἀνάγκη πάλιν. 18. ἐκπῆδον.

178, 19. ἡλιακῆς φύσεως. 22. οὕτως οὖν καί.

178, 26. οὐδὲν γὰρ ἡμῖν. 27. ἐνὶ βρ. ρ. 31. ἐπιθήσομεν.

181, 2. μήτις ἀπ. 8. φωτίζον. 18. αὐτὸν οὐ κατ. 10

182, 4. οὐ δέεται. 7. τὴν αὐτοῦ.

182, 9. ἐπειδὴ ὡς τὰ πολλὰ παρ' ἡμῖν μείζων ὁ μ.

182, 16. ἡ σκότησις ἐκείνοις.

184, 23. μόνον.

185, 3. Τὸ δὲ εἰς τὰ ἴδια hæc Chrysostomi sunt. 15

185, 5. περὶ πάντων ἀνθρώπ. 7. οἱ δὲ οὐκ ἐδέξαντο.

185, 12. καταβάσει. 19. τὸ δὲ ὅσοι Chrys. sunt.

185, 23. ἠξιῶντο.

186, 31. τῆς ἀφάτου. 34. γεγόνασιν. 35. μεταπεσούσης.

187, 15. οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. 20

188, 10. τῇ τ. νηπίων 'Ιουδ. ἀσθενείᾳ συγκ. 12. λέγων.

188, 16. εὐπαράδεκτος ἡ μαρτυρία γ. 21. πρ. με ὄντα.

188, 25. τ. καλῶν. 27. ὑπερβλύζων· ὑπερβλύσαι.

188, 28. τῆς παλαιᾶς. 29. τότε om. B. 30. πολυπληθεῖν.

189, 13. γ. ἡ ὄψις. 14. τ. φύσιν om. B. 27. ὑποπτεύσῃς. 25

189, 35. διδ. ἔχειν.

190, 6. ἦν εἰπεῖν. 10. μ. τῆς τούτου πρ. 19. αὐτοὺς πάλιν.

190, 21. ἑστηκέναι αὐτῶν.

191, 3. 'Ιεροσολ. ἐστίν. 4. πρινὴ δεθῆναι. 7. γενόμενα.

191, 30. ἀποκ. θείας. 31. εἰπὼν ἀλλ' ἵνα. 30

192, 5. συγγενίς σου. 16. ἐκεῖ. 28. τ. πωρ. om. B.

193, 6. διδάσκαλον. 7. παρ' αὐτοῦ. 16. δυσμάς.

193, 19. ὥραν om. B.

193, 21. κλῖναι ἐνταῦθα δὲ ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε·" τὸ οὐκ ἔχει που τὴν κεφαλὴν κλῖναι τ. μ. ἰδ. 35

194, 19. Ἀνδρέου et infra. 32. τῆς ψυχῆς. 33. ὅτι περ.
195, 9. ὑποπνεύσῃ. 19. μετωνομάσω.
195, 21. ταπεινώτερον φθέγγεσθαι. 28. πόθεν.
195, 29. τοῦτο μόνον.
196, 5. ἐκκρίτους. 16. ἀληθής. 25. σαφές. 5
197, 2. καὶ πρὸ τ. διδ. om. B.
197, 5. σημείων καὶ πρὸ τῆς διδασκαλίας. 12. ἀπὸ τῆς γῆς.
197, 22. μέγα. 28. πόθεν om. B. 29. αὐτοῦ καὶ εἰπεῖν αὐτᾷ.
198, 1. μαθητάς. 2. ἐκείνοις. 14. ὁμοῦ πάντα π.
198, 17. εἰ γὰρ ἄν. 25. ᾔδει γὰρ ὅτι. 31. κρήνας. 10
198, 32. τὰς ὑδρείας. 35. ἐξ οὐκ ὄντων.
199. Διὰ δὲ τοῦ μὴ εἰπεῖν hæc sunt Chrys.
199, 8. εἴη τὸ ποτόν. 21. λοιπῶν σημ.
199, 24. παραδηλῶν. 35. τούτων.
200, 1. ἤρξατο, καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐδὲν ἐθαυματούρ- 15
γησεν. 5. γεγενημένῳ. 13. ἀποκαταστήσας. 29. ἐκβαλών.
201, 8. τῷ νόμῳ. 13. ἐξέχεεν. 18. αὐτῶν.
201, 20. τὸ τοσ. λαβεῖν ζῆλον.
201, 22. ὅθεν οἱ μὲν εὐγνώμονες εὐθέως ἐμνήσθησαν ὅτι ἐστὶν
γεγραμμένον ὅτι ὁ ζῆλος· ἐκεῖνοι δὲ τῆς προφητείας οὐκ ἐμνήσθη- 20
σαν ἀλλὰ σημ. ἐπεζήτουν· τὸ δὲ λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον κ. τ. ἑ.
διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι προγινώσκει τὰ μετὰ τ. εσ. l. 31.
202, 15. τελείως τῇ πλάνῃ πρ. οὐ τῶν γν. 27. κηδείας.
202, 31. ἐλήλυθας.
203, 8. κἂν εἴτις οὖν. 9. οὐ del. cum B. 25
203, 13. καταγ. φθέγγεται. 17. τ. θορυβ. τοῦτον.
203, 18. ἧτε βασιλεία. βασιλείας ἠκούσθη.
203, 19. π. Ἰουδ. ποτέ. ἀλλὰ τέως περὶ τῆς γεννήσεως διαλέ-
γεται. διὸ καί. 33. ἀσωμάτου.
204, 11. νόμοις. 27. τ. ἀκρ. γνῶσιν. 34. πιστεύσητε. 30
205, 2. ὑψηλότερα. 3. ἐντ., λέγοι.
205, 4. τελεῖσθαι ἢ πρὸς σύγκρισιν τῆς ἑαυτοῦ γεννήσεως τῆς
φρικωδεστάτης ὀνομάζων, οὕτως αὐτὸ καλεῖ, εἰ γὰρ καὶ αὕτη
ἐπουράνιός ἐστιν ἡ γέννησις, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην παραβαλλομένη
τὴν ἀληθῆ καὶ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας οὖσαν, ἐπίγειός ἐστιν. 35

205, 6. τίνος ἕνεκεν εἶπεν οὐδεὶς κ. τ. ἑ. 8. ἐλήλυθας.

205, 9. νόμιζέ με. 17. τ. ἀκροωμένους. 23. ἐσταυρωμένον.

207, 2. Ἀγγ. οὐκ Ἀρχάγγελον. 4. τὸ δὲ ἀπὸ τ. π.

208, 6. ὁ δὲ μὴ πιστ. hæc Chrys. dat Cod. B.

208, 15. τὸ σκ. ἢ τὸ φῶς. τίς γὰρ ἂν ἐλεήσειεν τ. μὴ βουλ. 5

208, 17. Seq. Sch. non habet B. ergo non esse Chrys. vid. 31. λέγων.

209, 1. πρὸς τὸ φῶς.

209, 3. τὸ φ. ἐλθὸν πρ. αὐτοὺς, ὅτι οὐκ αὐτοὶ τοῦτο ἐζήτησαν, ἵνα εὕρωσιν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ φῶς ἦλθεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ 10 οὕτ. προσεδρ.

209, 9. Ἴσως ἐρεῖ τις hoc Sch. caret B. 25. ἀνήει.

209, 31. ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ.

210, 2. ὅτι καὶ ἐνταῦθα. 6. σωτηρίῳ διδ.

210, 8. καὶ τί δήποτε τῶν μαθ. 9. ἀλλὰ μεμένηκεν. 15

210, 11. εἰς τὸ δεσμ. εἰσαγωγῆς. 13. δηλοῦντος ἦν.

210, 15. ἀγάγῃ. 18. πολ. μαλ. φιλονεικοτέρους ἂν ἐπ.

210, 20. οἶμαι δὲ καὶ δ. τ. 21. αὐτῷ γεν.

210, 22. τ. περὶ ἀμφ. 26. ἀμφοτέροις.

210, 30. ἐμφαίνει om. 32. παρ' αὐτοῖς. 20

211, 4. τούτῳ δὲ μ. 5. παρακν. τὸν βαπτ.

211, 6. ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ αὐτῶν παρ. παντ. γ. φησιν.

211, 8. ἑτέρῳ.

211, 11. Τὸ δὲ ἐὰν μὴ hæc om. B. usq. ad τὰ θεῖα.

211, 23. χαίρω. 25

211, 27. χρὴ, καὶ ἀκούειν ἐκείνῳ παραδόντα τὴν νύμφην.

212, 20. αὐτὸς ἑαυτῷ. 21. τὸν δὲ ἐκ τ. γ.

212, 24. τὰ ἑαυτοῦ εὐτ. κ. ταπ. κ. μικρ. τ. ἐλογίζετο.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν ἃ ἤκουσεν καὶ ἑώρακεν ταῦτα μαρτυρεῖ, δείκνυσιν αὐτὸν πάντα ἀληθῆ λέγοντα, καὶ ὅτι οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ 30 ψευδές· καὶ ὅτι κἀγὼ δέομαι ἀκοῦσαι τῶν παρ' ἐκείνου, ἄνωθεν γὰρ ἔρχεται, τὰ ἐκεῖθεν ἀπαγγέλλων ἃ μόνος αὐτὸς οἶδεν σαφῶς.

Ὅτι δὲ εἶπεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει· ἀντὶ τοῦ ὀλίγοι φησι, καὶ γὰρ καὶ μαθητὰς εἶχεν καὶ ἄλλοι προσεῖχον τοῖς λεγομένοις· ἅμα δὲ καὶ τῶν ἰδίων καθάπτεται μαθητῶν, ὡς οὐ

σφόδρα μελλόντων αὐτῷ πιστεύειν "ὁ γὰρ λαβὼν αὐτοῦ τὴν "μαρτυρίαν," φησὶν, "ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν·" ὥστε ὁ μὴ τούτῳ πιστεύων φησὶν οὐκ αὐτῷ μόνον ἀλλὰ καὶ τῷ Πατρὶ ἀπιστεῖ, καὶ ψεῦδος καταγινώσκει τοῦ πέμψαντος αὐτόν. τὸ δὲ "ἐσφράγισεν" ἐνταῦθα ἔδειξεν ἔστιν· ὃν γὰρ ἀπέστειλεν 5 ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ, διὰ τοῦτο οὖν ὀφείλει πιστεύεσθαι.

213, 24. πνεῦμα ἐνταῦθα. 35. διαλεγόμενος.

214, 18. οὐκ εἶπε δέ. Hæc Chrys. esse docet Cod. B.

214, 21. ὅτι διηνεκής ἐστι κόλασις. 22. αὐτοὺς τ. ῥημ. 10

214, 32. ὡς πάρεργον. τ. Σαμαρείας ὁδ.

215, 1. Ἰουδαίοις. 2. αὐτὸν ἀπ.

215, 5. Ἄξιον δὲ εἰπεῖν καὶ πόθεν οἱ Σαμαρεῖται συνέστησαν hæc Chrysost. sunt.

215, 12. τῷ ηλά. καὶ ἀνελὼν αὐτὸν, Ὠσηὲ τὴν βασιλείαν 15 ἔδωκεν· ἐπὶ τοῦτον ἐλθὼν ὁ Σαλμανάσαρ εἷλεν πόλεις ἑτέρας καὶ φόρον ἐπ' ὑπ.

215, 14. ἦξεν. 17. τούτους μεν. 24. ἀπηγγέλει.

215, 25. παραδώσαντα. 27. ἔσεβον. 33. ἄλλων om.

215, 35. ἐπεγράφ. 20

216, 2. μετὰ πάντ. 26. μανθάνομεν. 30. εἶναι om. B.

216, 35. τὸν κόπον.

217, 15. ὑπακούσεσθαι. 19. ἄλλο μέν. et mox ἄλλο δέ.

217, 25. ἐδέξατο. 31. διψήσει.

218, 3. αὐτό. 10. ἔρχωμαι. mox τούτου. 18. τὸν νῦν κρ. 25

218, 26. αὐτοῦ. 34. προστάτην ἀπηντ.

219, 5. προσεκύνουν; ὅτι τοπικὸν[d] καὶ μερικὸν Θεὸν ἐνόμιζον εἶναι· οὕτω γοῦν καὶ Πέρσαις πέμψαντες ἀπήγγειλαν ὅτι ὁ. τ. τ.

219, 7. ἐπέμενον· δαίμονας. 10. εἰ καὶ μὴ π. 30

219, 11. ἑαυτόν. 28. Τὸ δὲ ἔρχεται hinc Chrys. est Sch.

220, 2. ἀληθ. τύπος. 19. πρὸς αὐτόν.

220, 21. τὸν Μωϋσέα δεξαμένοις μόνον. 23. πρ. τ. Υἱὸν εἶρ.

[d] Est lacunæ indicium in Cod. B.

220, 24. οὔτ. ἐστιν. 27. προφήτην ὑμῖν.

221, 2. οὐ διὰ τὸ μ. 4. ἐξ εδ. γνώμης κ. ἁπλ. διαν.

221, 16. προσιόντες. 17. παρακαλοῦσιν.

221, 27. post συγκ. quæ seq. usq. ad αἰσχύνην om. B.

221, 33. ἐκ τ. οἰκείας ἀποφ. 5

222, 15. ἔτι τετραμ.

223, 3. χώρας μὲν καὶ θερισμόν. Hæc Chrysostom. sunt. τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν τ. ἑτ.

223, 7. ἑτοιμότητα. 12. ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν.

223, 30. ὁ πν. θερισμὸς hæc desunt Cod. B. neque sunt 10 Chrys.

224, 14. Chrys. Schol. non habet Cod. B.

225, 10. γενέσθαι τὸ κρ. 12. παρὰ τ. ἰδίοις.

225, 2. ὧδε ἑαυτὸν καλεῖ non habet B. 30. αὐτὸν om. B.

226, 8. βουλόμενον τὸν Χριστόν. 11. εἰσήει. 13. παρέσει. 15

226, 21. ἔτι δὲ καί. 23. τὴν ἀτελῆ π. κ. τὴν πολ. ἐπίδειξιν.

226, 35. Quæ seq. post διέκυψεν om. B.

227, 15. προσέθηκεν ἀλλὰ δεικνύς.

227, 16. οὐδέπω πρ. τ. ὕψος τῶν Σαμαρ. ἔφθασαν.

227, 22. ἑορτὴν ἐνταῦθα τὴν πεντηκοστήν φησι. 20

227, 24. τ. δὲ διὰ τὸ πλῆθος, μάλιστα γ. ἐν τ. ἡμέραις τ.

227, 26. συνέτρεχον.

228. Τὸ δὲ ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ θαῦμα τελούμενον οὐχ ἁπλῶς ἐγίνετο, ἀλλὰ τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος δίδοσθαι βαπτίσματος· καθάπερ ἐν εἰκόνι προδιαγράφων τὴν πολλὴν δύνα- 25 μιν αὐτοῦ καὶ μεγίστην δωρεὰν, ὡς ἁμαρτίας καθαῖρον καὶ ἀπὸ νεκρῶν ζῶντας ἐργαζόμενον. εἰ γὰρ Ἄγγελος καταβαίνων καὶ ταράσσων τὸ ὕδωρ ἰαματικὴν αὐτὸ (sic) δύναμιν ἐνετίθει, πολλῷ μᾶλλον ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης π. τ. νοσ.

228, 15. καὶ ὥσπερ οὐχ ἁπλῶς ἰᾶτο τότε τῶν ὑδ. ἡ φύσις. 30

228, 16. ἀλλ' ἡ τ. Ἀγγ. ἐνέργεια. 17. ἐφ' ἡμῶν.

228, 19. καὶ τότε μὲν ἡ ἀσθ.

228, 21. Post προσελθεῖν cætt. om. B.

229, 29. χρησιμεύειν. 31. οὐ om. B.

230, 6. αὐτόν. 16. χρὴ δὲ θαυμάσαι. Hæc Chrys. sunt. 35

230, 23. Post προστάσσοντι cætt. om. B.
230, 33. Post ἐξένευσε om. quæ seq. B. usq. ad μάρτυς.
231, 1. Post σπινθῆρα reliqua om. B. 5. τί δε μ.
231, 14. δώσωμεν. 22. Pauli cit. om. B.
231, 26. δι' ἁμαρτήματα. 29. οἴει με. mox ἢ om. 5
231, 33. γεγενῆσθαι.
232, 31. Quod seq. Schol. non habet Cod. B.
233, 28. τὴν παραλλ.
234, 24. καὶ περὶ τῶν ἑτέρων λαμβάνοντας.
235, 1. οὐ τοῦτον. 8. διαπιστεῖν. 19. τὰς εὐθ. 10
235, 29. προστήσεσθαι. 35. καὶ τ. ἐκ τ. β. προσέθηκεν.
236, 5. δι' ἀμφοτ. usque ad ἄνθρωπον non hab. B.
236, 13. διελέχθη. 23. περὶ om. B. 26. εὑρήσωμεν.
236, 30. δεξώμεθα.
237, 3. ἐπάγεσθαι. 7. Τρεῖς παράγων μαρτ. 15
237, 23. οὐδὲ θαυμ.
237, 30. εἶχον, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν ἐκείνη καὶ ἀβέβαιος ἡ σπουδή.
238, 11. περὶ Θεόν. 27. τῆς πίστεως. 31. ἐν αὐτοῖς.
239, 5. τῶν αὐτοῦ. 8. ἡ φύσις ἡ ἐμή. 20
239, 13. Ὁρᾷς hoc Sch. om. B. 28. ὑπακούσατε.
240, 5. Hoc Sch. caret B. 24. φιλοσόφου.
242, 5. ἀγορασ. ἀρτ. om. B.

242, 11. ποιεῖν. ὡς μηδὲν δὲ ὑψηλὸν ἐννοήσαντος τοῦ Φιλίππου καὶ εἴποντος, "ὅτι τριακοσίων δηναρίων," καὶ τὰ ἑξῆς. 25 Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου ὑψηλότερον μὲν τοῦ Φ. ἐνενόησεν, εἰπὼν ὅτι ἐστὶν ὧδε παιδάριον καὶ τὰ ἑξῆς, οὐ μὴν οὐδὲ οὕτως.

242, 13. ἔφθασεν τῷ ἐπαγάγειν, "ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς "τοσούτους;" ἐπεὶ οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφότεροι οἱ μαθηταὶ, τότε 30 θαυματουργεῖ· πρὸ (Cod. πρὸς) δὲ τοῦ φανῆναι τοὺς ἄρτους, προσέταξεν ἀναπεσεῖν τοὺς ὄχλους, ὅπως καὶ τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀναστήσῃ, καὶ τὸ θαῦμα ὑψηλότερον ἀποδείξῃ· ὡς γὰρ ἑτοίμου καὶ παρεσκευασμένης οὔσης τῆς τραπέζης, τοῦτο γενέσθαι παρεκελεύσατο, ὅτι δὲ ἐκ τῆς ἐρωτήσεως ἐκέρδαναν οἱ μαθηταὶ, 35

δῆλον ἐκ τοῦ εὐθέως ὑπακοῦσαι καὶ μετὰ πίστεως ποιῆσαι τὸν ὄχλον ἀναπεσεῖν, ὡς δυναμένου τοῦ διδασκάλου τοῦτον διάθρεψαι. Τινὸς ἕνεκεν τὸν μὲν παραλυτικὸν μέλλων ὀρθοῦν οὐκ ηὔχετο, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θάλατταν χαλινῶν, ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ποιεῖ; θέλων ἡμᾶς παιδεῦσαι, ὅτι τοὺς τροφῆς 5 ἀρχομένους, εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. συνεχώρησεν δὲ περισσεῦσαι τοσαῦτα κλάσματα, οὐ δι' ἐπέδειξιν, ἄπαγε, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομισθῆναι τὸ πρᾶγμα. οὐκ ἔδωκεν δὲ τ. ὀχλ. 22.

244, 1. καὶ οὐδαμοῦ οὕτως θαυμάσαντες ὡμόλογησαν.

244, 3. ἔλεγον. 10

244, 15. ἐνδεικν. ἤρχοντο δὲ οἱ μαθηταὶ εἰς Καπερναοὺμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἰδότες, ἐκεῖ δὲ προσδοκῶντες εὑρήσειν αὐτὸν, οὐδὲ γὰρ ἐπιπολὺ ἠνείχοντο μὴ ζητεῖν τ. διδ.

244, 18. τοσ. αὐτ. κατ. ἔρως· καὶ γὰρ οὐχ ἁπλῶς ὁ Εὐ.

244, 21. τὸν πόθον αὐτ. αἰνιττόμενος. 15

245, 8. γυμνότερον. Ἀκριβολογεῖται δὲ ὁ Εὐαγ. λέγων.

245, 25. ὅτι εἰ ἄλλο πλ. 26. εὑρέθη τε τὸ π.

245, 30. ποτὲ ὧδε παραγέγονας—εὔθραστος.

245, 34. ἀπόλαυσιν.

246, 5. γαστρόδουλοι. 7. βρ. τ. ἀπ. κ. τ. ἐξ. ὃ δὲ λέγει 20 τοῦτό ἐστι. μηδεὶς ἔστω λόγ. mox τρυφῆς ὥστε διὰ ταύτην.

246, 14. κατακοπ. 18. αἰνιττομένου ὥστε δεῖν ἀργεῖν.

246, 27. θορυβάζῃ. 31. ποιεῖσθαι.

246, 32. ἐργαζ. μηδὲν εἰς τὴν αὔριον θησαυρίζειν· ἔξεστιν ἐργαζ. μηδ. μερ. 25

248, 7. ἐζητ. εἰπών.

249, 5. Ἀντὶ μ. M. usque ad ἀλλ' ἐγὼ om. B.

249, 7. ἐπὶ τοῦ μ. 8. αὐτὸ ἀλήθ. quæ seq. in Sch. om. B.

249, 30. σωμ. αὐτοῦ.

250. τὰ μελλ. καὶ τὰ ἀπορ. τ. καρδ. 18. τι ἐστ. ὅ φησ. 30

250, 28. οὐκοῦν hoc Sch. usque ad δεικνὺς v. 31. caret B. neque est Chrys. 33. παρασκευάσαι.

251, 6. Συνεχῶς hæc Chrys. sunt. 9. γένωνται.

251, 21. εἰπόντων δὲ αὐτῶν οὐχ οὕτ. et hæc Chrys. sunt.

252, 20. τὰ αὐτοῦ. 35

253, 5. κεχωρισμένης. τρανότερον δὲ αὐτό. l. 7.

253, 30. παρεξετάθη. 34. Hoc Sch. Chrys. dat Cod. B.

254, 15. Εἰπόντες δὲ πῶς. Hæc Chrys. sunt.

254, 32. Ἀμέτοχοι ἐσ. his caret Cod. B. usque ad φυσιν l. 32. 5

255, 8. τῷ δὲ εἰπεῖν B. qui hæc Chrys. dat.

255, 18. τὸ δὲ κἀγὼ ζῶ et hæc sunt Chrys.

256, 17. Hæc etiam habet Cod. B.

257, 13. πρόσχοι. 31. παρ' ἐκείνων.

258, 7. πιστεύσωμεν. 18. ἀνδρ. νομίζοντες αὐτῷ φαρ. 10

258, 19. τῷ δὲ δεικ. 22. ἀπωθουμένου.

258, 24. βουλομένου. 33. ἐνέμειναν.

259, 3. κολακεύειν. 25. ἠδύνατο.

260, 11. δημηγορίαν.

261, 10. ζηλοῦντας. 15

261, 25. πέμπει δὲ τ. αδ. hæc Chrys. sunt.

262, 25. πλανᾷ τ. ὄχλον· ἐκείνην μὲν οὖν ὡς νομίζω τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι· ταύτην δὲ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων· τὸ γὰρ λέγειν πλανᾷ τὸν ὄχλον τ. δηλ.

262, 35. κερδᾶναί τι. ἐπιβαλ. καὶ συλλαβέσθαι. 20

263, 1. καὶ τί μεν ἐδ. 4. οἱ Ἰουδ. λέγοντες.

263, 7. ἐδεχ. τὰ λεγόμενα. 23. κατ' αὐτὰς λαλῶ.

263, 27. ἐν συνηθείᾳ. 31. ζητῶ.

264, 2. τοῦ δὲ ὑψηλὰ φθ. 11. πραΐα.

264, 14. ζητ. ἀποκτ. αὐτὸς δὲ ἀφεὶς ἐλέγξαι τοῦτο ὥστε μὴ 25 ἀναισχυντοτέρους ποιῆσαι πάλιν τ. ἀπολ. ἀπτ. τ. ἀπὸ τοῦ σαβ. ἀπὸ τοῦ νόμου συλλογιζόμενος αὐτοὺς καὶ λέγων, " ἓν ἔργον " ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε." τουτέστιν ταράττεσθε, θορυβεῖσθε.

265, 34. δι' οὐδὲν ἕτερον ἔλεγον, ἀλλ' ἢ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐστιν 30 δεῖξαι θέλοντες καὶ ὅτι τοῦ τέκτονος υἱός· διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνῆγεν αὐτοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων, καὶ ἐμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί.

266, 8. εἰ μὴ καὶ τοῦτο καλύπτετε sed hoc ex rasura. nam erat ἐκκαλ. 35

267, 5. παρασπείρει. 25. πεπεισμένων ἦν τοῦτον εἶναι.

267, 26. ἢ ὅτι. 34. φθ. λέγων.

268, 4. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστι. 8. οὐ παύσομαι.

268, 17. ἐναπομ.

268, 30. παρεγένετο, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ, οὐδὲ ἐν τῇ 5
τρίτῃ, ὥστε μὴ εἰς λήθην ἀπελθεῖν τὰ λεγόμενα μελλόντων αὐτῶν
τρυφᾶν· ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ ὅτε ἀνεχ.

269, 23. ἱδρυνθῇ. 25. τὸ ἀνεκλειπές.

270, 2. ὁμολογεῖται. 27. διὸ καὶ τινές. 30. ἐπείχοντο.

272, 5. οἰκείωντο. 15. δέον γὰρ ἦν δεῖξ. 10

272, 17. εἰδότι. ἐρώτησον καὶ ἴδε.

273, 11. ἀν. αὐτῶν.

273, 32. Quæ Chrys. dat B. ὑμεῖς δέ φησιν οὐκ οἴδατε
πόθεν ἔρχομαι ἢ ποῦ ὑπάγω· ἐθελοκ.

274, 16. οὐδὲ ἐγώ εἰμι ὡς. 15

275, 7. ἐπειδὴ εἰδότες. 26. ἔργον γέγονεν.

275, 31. κατασείων τε.

276, 8. καὶ σαρκικάς. 9. καὶ γὰρ πόρρω.

277, 18. καὶ ἐν τούτῳ δὲ. Hæc Chrys. attribuit B.

277, 25. ὅπερ δέ φ. et hæc Chrys. sunt. 20

277, 29. καὶ τῆς ἁλώσεως τῆς ὑμετέρας. 30. λαλῶ οὐδέν.

278, 4. ἀρεστόν. 17. πληκτικωτέροις.

279, 14. πάντων.

280, 21. τῷ δὲ εἰπεῖν.

281, 18. ἐκκόψαι βουλ. ὅτι πε. ἐλογιζ. 19. ὡς παρὰ τ. Θ. 25

283, 4. καταπαῦσαι. 12. ὅτι οὐ προσῆκεν.

283, 13. τῇ πρ. ἐκεῖνον ταῦτα ἐφθεγξάμην, καὶ δι' ἐκεῖνον ταῦτα
ἀκούω, καὶ δι' ἐκεῖνον ἀτιμάζετέ με.

283, 14. δι' ὃν τ. ἤκουεν.

283, 18. τὸ δὲ hoc Sch. Chrys. dat Cod. B. Ammonio 30
itaque quod seq. tribui debet.

287, 9. τῶν αἰτιῶν. 23. ὅπερ ἐπὶ τῶν οὐδὲ κ.

288, 10. Hoc Schol. Chrys. assignat B. 30. εἰ ὅλως.

290, 2. τ. νόμον νομίζοντας. 10. ἔλεγον.

290, 18. *καὶ ἀπορία.* 30. *τιθέασι.* 31. *μὴ ὅτι τὸ σαβ. παρέλυσεν.*

291, 16. *μ. πάσης παρρησίας.* 26. *καταψεύσασθαι.*

292, 12. *διὸ καὶ ἔφων.* 31. *πλῆττον αὐτ.*

293, 17. *ὁ Θεὸς* om. B. mox add. *ὅθεν ἐκ τούτου δῆλων ὅτι* 5 *οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἀμφιβάλλων ἔλεγεν.*

294, 10. *αὐτῷ* om. B. 12. sec. *αὐτὸν* om.

295, 31. *λέγει ἀναβλέψεις.*

297, 4. *τριγχόν.* 12. *αὐτῶν.* 15. *ἀπεναντίως ἐκ.*

298, 4. *καὶ γάρ φησιν.* 15. *ὅθεν δῆλον ὅτι τούτων.* 10

298, 24. *τί δέ.*

299, 1. *ὀρυόμενος.* 4. *τοῦ πρ.* om. *τοῦ.* 31. *μέλλοι.*

300, 9. *λαβεῖν αὐτήν.* Quæ seq. a l. 24. usq. ad p. 302, 20. om. B. 24. *ἦγον.*

303, 8. *πιστ. ῥημ. πιστεύσετε.* 27. *ἐποίησεν εἰς αὐτούς.* 15

303, 30. *διωρθώσατο.*

306, 4. *καὶ τῆς μαρτ. ἐκείνου.* 9. *μηδ. πεποιηκότι.*

307, 19. *αὐτῷ* om. B.

307, 23. *ὅτι ἀκούσασαι ὅτι οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον καὶ ἰδοῦσαι αὐτὸν ἀποθανόντα, οὐκ ἐσκανδ.* 20

307, 25. *ἐπήγαγεν λέγων.*

308, 2. *αὐτοῦ* om. B. 22. *τὸν κεκοιμ.* om. B. 28. *συνίδον.*

309, 2. *καὶ θορυβ.* om. B. 13. *καὶ ταύτην τ. τετ.*

309, 29. *οὐδ' ὅτι οἰκείᾳ δυνάμει καὶ αὐθεντίᾳ τὰ θαύματα ἐποίει, ἀλλ' ὡς π. ἐν.* 25

310, 8. *συνειδοῦσα.* 12. *τὸ καταλῦσαι.* 14. *πρὸς αὐτάς.*

310, 23. *ἔμελλον.*

311, 4. *τῷ πάθει.* 6. *διατί εἶπεν ὁ πάντα εἰδώς.*

311, 14. *μὴ ἀπέθανεν.* 16. *ἐκεῖνο* om. B. *καθυφείσαν.*

311, 28. *περιεβάλλετο.* 30

313, 30. *ὑποπτεύσουσιν.* 32. *οὐ προσδ. τοῦτο.*

319, 28. *καὶ τοῦτο διεφ.* 34. *προετίθεσαν.*

320, 2. *ἐβόησε.*

321, 20. *μετὰ ἡμέρας πολλάς.* 32. *τοῦτο ἐφθέγξαντο.*

322, 4. οὐκ om. B.

324, 9. ὑγιαῖνον. 27. τὴν ὄνον κ. τὸν πῶλ. 29. τὴν ὄνον.

324, 31. ἀρχή· τοῦ χαῖρε.

325, 2. τ. ὀλέθροις. 4. ἐπισυρόμενος. 13. ὅτι οὐκ ἂν τοσ.

325, 17. κατήχουν—ἀνόνητα. 19. τ. κτῆσιν. 5

326, 31. τὸν Ἀνδρ.

326, 33. ἀπέλθητε." διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ συμμαθητοῦ κοινωσάμενος ἀναφέρει τ. διδ.

327, 7. λοιπὸν ἐπὶ τὸ παθ. ἐλθεῖν. 8. θορυβῶνται.

327, 13. ἐν ἐμοί. 10

328, 20. ἐσομ. καὶ καταπεσουμένους. 23. ἔσται κερδ.

328, 24. τὸ φορτικὸν κ. ἐπ. 26. ἔργων ἀκολούθησιν.

328, 30. παριστῶν. παιδὸς διακόνους.

329, 2. ἀγωνιῶν αὐτ.

329, 4. τὸ γὰρ τεταράχθαι κ. ἀπαλλαγὴν αἰτ. 15

329, 8. ταραττόμενος οὐ λέγω. 12. σου τὸν υἱόν.

329, 26. δεομένου.

330, 12. λέγων. 20. τὸ φ. ἐν ὑμῖν.

330, 23. καὶ τὸν πρὸ τ. στ. χρόνον αἰνιττόμενος καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἅπασαν· πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ μετὰ 20 τὸν σταυρὸν ἐπίστευσαν.

331, 31. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν Ἡσαΐας, οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλον πιστ. διὰ τοῦτο εἶπεν Ἡσ. διότι ἐτύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς κ. τ. ἑ.

332, 5. περὶ om. B. 26. ταῦτα δ. φ. hæc Chrysost. sunt. 25

332, 28. ὁ γὰρ Ἰω. 30. τὴν ὄψιν ἐκείνην· τὸν καπνόν.

333, 11. ἔκραξεν.

333, 32. διὰ τὸ τ. πλ. καὶ τὸν νοητὸν λύειν σκ.

334, 1. τῆς ἀπωλείας τ. καταφρ. 5. ἦλθ. ἵνα κρίνῃς.

334, 7. ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρ. αὐτὸν, ἐν τάξει γὰρ στήσεται 30 κατηγόρου ἐλέγχων αὐτόν· ποῖον δὲ ἐλάλησας.

334, 18. φθ. ἀλλ' ὥσπερ τοὺς ἐντολὴν λαμβάνοντας ἀδύνατον ἄλλως τι εἰπεῖν ἢ ὅσα οἱ πέμψαντες βούλονται ἕως ἂν ἐντολὴν πληρῶσιν, οὕτως οὐδὲ ἐμὲ ἄλλό τι πράξαι.

335, 27. μεγαλοφώνως. 28. τ. θαν. αὐτοῦ. 29. τὸν σφόδρα. 35

336, 2. ἦσαν ἐκεῖνοι. 4. ἔνιψεν αὐτός. 12. τὸ δὲ ἀπὸ τ. Θ.
336, 18. κατακλιθῆναι.
337, 30. ἔτρεμε, τὸ μὴ διασχισθῆναι αὐτοῦ, τ. φ.
337, 32. ἐν τῇ συγχ. σφ. λέγων.
338, 13. Ἐκ τοῦ καθ' ἡμᾶς δὲ πρ. λαβὼν τὸ παράδειγμα sic 5
B. qui hæc igitur Chrys. esse nos docet.
338, 18. λέγω δή. 21. προσενεχθ.
339, 5. πάθοιέν τις. 16. τὸ δολ. καὶ ὑπ. om. B.
340, 30. δύο τρ. αὐτούς. 31. τῷ παρ' ἑαυτοῦ.
340, 33. τ. παρ' ἑτέρων. 10
341, 9. ἅπερ. om. B.
341, 17. προτρεπ. πολιτείαν ἀρίστην μετιέναι· δι' ἧς γινόμενος διορατικώτατος, ὥσπερ αὐτὸς παρὰ τοὺς λοιποὺς ὑπῆρχεν μαθητὰς, πλησίον ἔσται Θεοῦ, αὐτὸν ὁρῶν ἀεὶ ὡς καθαρὸς τῇ καρδίᾳ γενόμενος· προσεθ. 15
341, 27. κατηφής. 29. κ. ἕως μ. ἦν τοῦ χοροῦ.
341, 32. εἶπεν αὐτ. ὁ Χριστός. ὅτι ὃ π. 34. ἀδιορθώτως.
342, 6. γὰρ ἂν αὐτόν.
343, 11. Ἐπειδὴ δὲ hæc Chrys. dat Cod. B.
343, 16. διερράγησαν. 18. μακρός. 21. αὐτόν ἀνεκ. 20
343, 29. προεῖπεν.
344, 1. εἰκὸς ἦν ταῦτα ἀκούοντας. 24. ἐπαγγ.
344, 25. πρὶν ἀλεκτῶρα φωνῆσαι. 26. ἀωρία γάρ.
345, 13. δεῖ τὰ δ. 17. τ. ἐλπ. λέγων.
345, 19. ὁ χορὸς ἐκεῖνος δέξεται. ἀφθονία γάρ. 20. ὑπὲρ τ. 25
345, 20. τοσαύτην. 31. δεήσεσθε. 32. παρ' ἐμοί.
346, 8. ἐγνώκατε. 10. κ. τὴν τ. Π. 14. ἦν δυν.
346, 18. προσκορῆς. 21. ἐγκόπτων.
346, 25. τὰς ὑποστάσεις. 28. αὐτὸν ἴδες.
348, 31. οἶδεν γὰρ καί. 7. οὐ διὰ τοῦτο. 30
349, 23. ἐκλαβόμεθα. 25. τὸ ἔχειν μόνον.
350, 17. Ὑπὸ δειλίας δὲ πολλῆς ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας κρατ.
sunt hæc Chrys.
350, 26. τούτων μ. πιστ. τῶν λόγων. 35. π. με Πατρός.
351, 25. διδασκαλία ὑμ. 35

351, 33. *πάλιν τὸ ἀφίημι ἀναχωροῦντος ἦν.*
352, 17. *ὑπ. ὧν θανάτου.*
354, 6. *καθαῖρον.* 7. *τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ β.*
355, 21. Hoc breve Sch. Chrys. dat Cod. B.
355, 22. *ἀντὶ τοῦ χ. ὅτι ἐν ἐμ.* 5
355, 26. Πατρὸς, *ἀλλ' ὅμως πάσχω καὶ ἀναιροῦμαι, καὶ οὐ ποιοῦμαι τοῦτο τεκμήριον τοῦ μὴ ἀγαπᾶσθαί με παρὰ τοῦ* Πατρὸς, *οὐδὲ ὑμ.*
356, 11. *ἀναχώρησις ἀλλὰ ἀγάπης, ἐπήγαγεν λέγων, μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν* 10 *φίλων αὐτοῦ, τοσοῦτον γὰρ φιλῶ.*
356, 13. *φίλων.* 21. *οὐ τὸ τυχόν.* 27. *εὐηργέτησα.*
356, 28. *ἐλάττων.* 31. *ὑμῖν ἐπεδρ.*
357, 24. Καὶ *ἐπείδη τὸ διώκεσθαι.* Hæc Chrys. dat Cod. B.
357, 25. *πολλῶν καὶ ὀνειδίζεσθαι.* 28. *ἀπέδειξεν.* 15
357, 34. *ἀγάπης καὶ* om. B.
358, 1. *ἐξεφέρετε.* 2. *βουλ. δὲ αὐτοὺς ἐπιπλ. ζηλ. γεν.*
358, 6. *τῶν ἐμ. παθ.* 10. *ἐργάσονται.* 14. *προεφασ.*
358, 15. *καὶ ταύτην τ. ἀπολ.*
358, 21. *ὅμοια· καὶ ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἔκπληττον ἦν, εἶπεν* 20 *καὶ τὴν αἰτίαν, τουτέστιν τὴν πονηρίαν αὐτῶν.*
358, 22. *προαναφ. περὶ αὐτῶν καὶ λέγοντα.* quæ seq. autem om. B. usq. ad *Ἵνα μὴ θορ.*
358, 34. Post *ἀκριβῶς* plura deinceps e Photio Scholia exhibet B. sed omnia quæ noster Cod. habet, omittit usq. ad 25 p. 361, 24. *περὶ ἁμαρτίας μὲν,* unde videtur lacunam inesse Cod. B.
363, 19. *ἀλλοτρ. λαλεῖ.* 28. *ὑπαλλ.* 30. *ἐμπεσεῖν.*
364, 4. *ἅπερ ἂν εἶπον ὑμῖν.* 9. *ἁμαρτάνειν ἐκ. πειθ.*
364, 10. *λέγει ὅτι.* 13. *κ. τ. ἐμ. συγκρ.* om. B. 30
364, 19. *ἐπανήξει.* 20. *ἔσται ὁ χ.*
365, 1. *ἡ ὠδίν.*
365, 29. *δηλοῖ ὅτι πᾶσαν εἴσονται τ. γν.* quæ seq. om. B.
366, 11. Πάλιν *δὲ δ. θ.* hæc Chrys. sunt. 15. *εἰπόντας.*
366, 16. *μηδὲ παρακλ.* 19. *ἠτήσατε.* 35

366, 30. Περὶ ποίας ὥρ. hæc Chrys. dat Cod. B.

366, 33. συνῆν αὐτοῖς κ. διελ.

367, 3. προστῆναι ὑμῶν. 21. παραδέξασθε. 25. τῶν ἐχθρῶν.

369, 8. Μετὰ τὴν παρ. hæc Chrys. sunt, teste Cod. B. qui autem multa anteced. om. 5

369, 16. λέγει εὐχὴν καὶ δεικν. 18. παιδεύσων.

369, 20. ἀλλ' ἑκὼν om. B. 28. μετὰ τὸ σαρκωθῆναι.

369, 30. συνεσταλμένα.

371, 6. δόξαν κ. om. B. 7. Post παρά σοι cæt. om. B.

372, 7. δοξάσωσιν. 10

372, 24. αἰῶνος; Εἰπὼν "ἵνα ἔχωσι τὴν χαρὰν τὴν ἐμὴν πεπληρωμένην, ἐδήλωσεν σαφῶς ὅτι θέλων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀνακτήσασθαι θλίψεως, τὰ προειρημένα ἐλάλησεν, διὸ καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων συγκαταβαίνων διάνοιαν· παραμυθεῖσθαι γὰρ αὐτοὺς ἀλλ' οὐ διδάσκειν νῦν τὴν τῆς θεολογίας ἀκρίβειαν ἐβούλετο· ἀνθρωπινώτερον, καὶ ὡς ἐκεῖνοι ἠδύναντο παραμυθεῖσθαι, διαλέγεται· "τήρησον αὐτοὺς" λέγων καὶ "ἐν τῷ ὀνόματί σου" καὶ "ὅτε ἤμην ἐν τῷ κόσμῳ ἐτήρουν αὐτοὺς" καὶ τὰ ὅμοια· χαρὰν δὲ τὴν ἐμὴν φησὶν, οἷον τὴν πνευματικὴν, τὴν στηρίζουσαν ψυχὰς, ἀλλ' οὐχὶ τοιαύτην οἵαν ὁ κόσμος ἔχει, διὰ τρυφῆς καὶ ἡδονῶν καὶ σωματικῶν εὐπαθείας συνισταμένην. Hæc habet B. sed forsan Photii sunt, ut multa alia Scholia quæ interjicit iste Cod. sed nomine ejus in marg. adscripto sic, φω̄. Huic autem Scholio non adscribitur. (15, 20)

372, 30. ὁ προδ. om. B. 25

373, 4. ὅθεν δεικταῖον. 20. τὸ δὲ ἁγίασον.

373, 23. πάντως γάρ. 29. ἀπέστειλα.

374, 2. σοι ἀνατίθ. 13. οὐκ ἀκριβοῦς ἐξισώσεως.

374, 18. μάχωνται. 19. νομ. δέ με μή.

374, 33. παραγεν. ἀλλ' αὐτὸν καὶ τὸν Πατέρα παραγεν. 30

375, 1. δυναμένην. 3. συγκροτητικόν. 5. ἐγχωρεῖ.

375, 10. μοι λέγων. 12. ἐγέννησέν ἐστιν.

375, 16. τούτους ἀπ. σε εἰδέναι. 29. ἐπηγ. λέγων.

375, 30. αὐτοῖς. ἐὰν γὰρ μάθωσίν, φησιν, ὅτι οὐκ ἀπέσχισμαι ἐγὼ ἀπὸ σοῦ, ἀλλ' εἰμὶ γνήσιος υἱός σου καὶ σφόδρα ἠγαπημένος 35

καὶ συνημμένως πάντως τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐμὲ καὶ τὴν ἀγάπην τηρήσουσιν ἀκριβῆ. ἀγαπώντων δὲ αὐτῶν ὡς χρὴ, κἀγὼ μενῶ ἐν αὐτοῖς.

375, 31. μέσων νυκτῶν.

376, 7. μανθάνωμεν. 13. μεμελετηκότες. 5

377, 13. πῶς δὲ ὁ κελ.

378, 15. ὥρμησε.

379, 13. καὶ ἄλλος τις μαθητής. 24. ἀνακηρύττῃ.

379, 30. καὶ ἐπηκολούθει. 35. ταῦτα δὲ λεγ.

380, 20. ποῦ εἶεν. 10

381, 1. ἐπὶ τούτῳ.

382, 6. διδ. τὴν κηδεμονίαν. 7. ὅτι καὶ κατεχ.

382, 19. ἐξηλέγχετο. 22. Ῥωμαίους.

382, 27. καὶ φόνῳ μὲν ἀδίκῳ. 30. τὴν ἑορτὴν πᾶσαν λέγ.

382, 33. τ. βασκανίας αὐτ. ὁρῶν γὰρ αὐτ. δεδ. om. B. 15

383, 3. οὐ λέγουσι τὴν κακοποιΐαν, ἀλλ' ὅτι "εἰ μὴ ἦν οὗτος "κακοῦργος, οὐκ ἄν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν." οὕτως παντ.

383, 6. εἶπον δὲ ἐκεῖνοι. 7. οὐκ ἐξῆν.

383, 10. ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐχ. 24. ἀκού. μον. ὅθεν καὶ εὐθ.

383, 31. χαρίσασθε. 33. λέγων. 20

386, 23. περιθεῖναι. 25. αὐτοῦ τῇ κεφ.

387, 27. τὸ συγκεχωρημένον.

388, 8. οἴκησιν. 9. εἰ περιίδοι τ.

389, 33. ἔφρασεν.

390, 2. ὥρας ταύτης. 5. μετὰ ταῦτα. 25

390, 8. ἐμπαίζ. αὐτῷ. ἔτι δὲ καὶ ὅτι ὁ Π. 15. περὶ αὐτοῦ.

390, 21. αὐτῷ τῷ ἔργῳ. 29. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ.

390, 32. ἐπὶ τὸ σταυρ. ἐπὶ τῶν ὤμων.

391, 2. αὐτὰ ἡμᾶς τ. Εὐαγγ. διδάξῃ τὰ ῥημ.

391, 4. ἐχομένοις τῆς ἐπὶ τὸν Γολγοθᾶν. 8. ἑαυτοῦ. 30

391, 13. καὶ γὰρ καὶ τὸ ξυλ. 25. τὸν δὲ τίτλον.

391, 33. μιγ. Ἰουδαίους.

392, 2. τ. Ἰουδαίων, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν. 4. παρετράπη.

392, 10. μέσος κεῖσθαι. 17. διὰ τούτου.

392, 21. τὰ ἱμάτια, δηλῶν ὁ Ἰωάννης ὅτι οὐχὶ τοιοῦτος ἦν 35

ὁ χιτωνίσκος φησὶν, ὅτι ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς ἦν· τοῦτο δὲ ἐμοὶ δοκεῖ λέγειν αἰνιττόμενος τὸ εὐτελὲς τοῦ ἱματίου, καὶ ὅτι καθ.

394, 2. ὑποτίνων ἐλπίδας. 9. τὸ δὲ εἰδὼς ὁ Ἰησ.

394, 23. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἐξέπνευσεν ἔκλινεν τὴν κεφαλὴν, ὅπερ ἐφ' ἡμῶν γίνεται, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔκλινεν τὴν κεφ. ἐξεπν. 5

395, 1. αἱ τοιαῦται πρ.

396, 10. τινὰ λόγον. 14. ὁ τύπος παρέδραμεν.

396, 18. ἡ λέγουσα.

397, 10. π. ἀνθρ. ψιλοῦ. 13. πολλ. τ. φιλοστ.

397, 14. κατάδικον. 16. ἐννάτη γ. ὥρα. 10

397, 18. καθαιρούντων. 22. τεθῆναι.

398, 29. π. ἀναστάσεως. 30. γεγενῆσθαι. 32. οὐκ οἴδαμεν.

399, 4. τούτου ἐφρ. 4. ὥστε ἄραι. 5. κ. θεῖναι εἰς ε. τοπ.

399, 6. ἔλαβον ἂν. 33. κατώπτευσεν.

400, 3. καὶ γὰρ ἡ φύσις εὐέμπτωτος καὶ περιπ. 4. 15

400, 8. ὃ γὰρ οὐκ ἴδον οἱ μαθηταὶ, τοῦτο ἴδεν αὕτη πρώτη. δ. ἀγγ.

400, 10. οὐκ ἦν ὑψηλή. 11. τῶν σουδαρίων.

400, 15. τ. ζητεῖς om. B. 20. τεθείκασιν αὐτ.

In marg. Cod. B. hoc inest Sch. Οἱ γὰρ μαθηταὶ ὡς ὑψηλότεροι τῆς γυναικὸς τὴν διάνοιαν πάντες εὐθέως ἐκ τῶν σουδαρίων 20 παρεδέξαντο τὴν ἀνάστασιν. καὶ τοῦτο ἐστὶν ὃ εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι εἶδεν καὶ ἐπίστευσεν· καὶ οὐχ ὃ λέγουσί τινες ὅτι διὰ τὸ κλαπῆναι αὐτὸν ἐπίστευσαν. καὶ γὰρ καὶ ὁ Χρυσόστομος τοῦτο δείκνυται ἀνατρέπων ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ὡς προγέγραπται, ὅτι πιστεύσαντες ἀπῆλθον πρὸς ἑαυτοὺς ἐκπληττόμενοι· οὐχὶ πῶς 25 ἐκλάπη δῆλον ὅτι, ἀλλ' ὅτι ἀνέστη. ὡς γὰρ μὴ γινώσκοντες τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀπῆλθον καὶ ἴδον. ἐπεὶ εἰ ἐγίνωσκον, καὶ πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν καὶ ἰδεῖν ἐπίστευσαν ἄν.

400, 21. ποῖα γὰρ αὕτη ἀκολουθία πρὸς ἐκείνους διαλεγομένην 30 κ. μηδεπ. μ. ἀκούσασαν.

400, 28. στραφῆναι ποιῆσαι.

401, 2. οὐδὲν οὐδέπω. 7. εἰποῦσαν αὐτὴν—ἐθήκατε.

401, 10. Post ποιῆσαι om. quæ seq. B. usq. ad l. 15. ὅτι ἐστράφη. 35

401, 19. καὶ κομπ. ἔχον. 21. καὶ ἐπείγομαι.

401, 22. κ. μηκ. μετ. ἀνθ. στρεφ. om. B.

401, 24. φησὶ γὰρ "πορεύου καὶ εἰπὲ τοῖς ἀδελφοῖς μου ὅτι "ἀναβαίνω" καὶ τὰ ἑξῆς.

401, 26. τί οὖν ἐστὶν ἀναστῆσαι. 5

401, 29. τὸ ἀναβῆναι. πρὸς γὰρ τὴν οὐδ.

401, 30. ἑτέρως et quæ seq. om. B. usque ad καὶ ἡμῶν l. 32.

401, 34. πατὴρ γὰρ αὐτοῦ μέν ἐστι φ.

402, 3. ἱκανὰ ἦν. 28. ἐπίσταται δὲ μετὰ πολλοῦ τ. Θαυμ.

402, 33. ἐπεδείξατο. 35. ἐνήγαγε—κατεστόρεσεν. 10

403, 8. ἐνῆγεν. 10. ἀντίπαλον διδοὺς τοῦ πολέμου.

403, 13. τὴν ἀράν.

404, 24. παράκλησις. 25. καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐνεφ.

404, 28. ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπιτηδείους αὐτοὺς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν διὰ τοῦ ἐμφυσήματος κατεσκεύασεν· οὐκ ἂν δέ τις ἁμάρτοι καὶ 15 τότε εἰληφέναι αὐτοὺς λέγων ἐξ. τ.

405, 2. εἰκὸς ἦν. 4. τῶν συμμαθητῶν. 5. ἀπιστῶν.

405, 10. πιστεύσειν. 12. ὁρωμ. ἦ. 26. καὶ ἀνεβ.

405, 30. μετ' ἐκείνους. 34. κεκλεισμένων. πάσης om.

406, 3. συνεπίομεν. 6. ἀλλ' ἤ. 8. ἐπεδείκνυντο. 20

406, 28. προκύπτειν τ. οἰκ. καὶ παντ. περιϊέναι.

407, 1. μετήεσαν. 3. καὶ εἰς διάλ.

407, 8. τὰ ἰδιωμ. τῶν οἰκείων ἐπιδείκνυνται τρόπων οἱ μαθ. Πετρ. κ. 'Ιωάνν.

407, 13. διαζώσασθαι. 18. δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα ἐξ ὕλ. ὑποκ. 25

407, 22. ἀλλοιω. ὁρῶντες. 24. διὰ λόγου. 25. ἐκαθέζ.

409, 9. γινομένης. 11. ἔκκριτος. 14. ἐξαληλειμμένης.

409, 18. εἰς δὲ τὸ τρίτον συνεταράχθη δεδοικὼς τὰ πρότερα ἐπ' αὐτὸν καταφεύγει πάλιν καί φησιν Κύριε.

409, 20. αὐθαδιζόμενος. 30

409, 23. δεικνὺς ὅσου τιμ. in marg. Cod. B. 'Επιστολὴ Πηλουσιώτου ργ'.

411, 15. ἀνακλήσεως. 32. Om. μή.

412, 6. αὐτὸν μαρτ. 7. ὁ μαρτ. π. τούτ. καὶ γράψας.

412, 9. ἐπὶ τούτῳ. 29. εἰ δὲ μὴ πιστ. 35

412, 30. *ἔξεστιν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἑξῆς εἰρ. πιστ.*

412, 32. *τοσ. εἰπών.*

413, 4. *τ. ποιήσαντος.* 6. *ἀπειργάζετο.*

413, 7. *προσέχωμεν.* in marg. Τοῦ Πηλουσιώτου Ἐπιστολῆς σνθ΄. Κεφ. ς΄. 5

413, 9. *δυνησόμεθα.* 10. *κακῶν.*

In fine, Ἐπληρώθη τοῦ Χρυσοστόμου ἡ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἅγιον Εὐαγγέλιον ἑρμηνεία.

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. LUCÆ.

OBITER CITANTUR

AUCTORES

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EVANGELIUM S. JOANNIS.

OBITER CITANTUR

CORRIGENDA.

Pag. Lin.	
24, 18.	εὐθυμήσεων leg. ἐνθυμ.
140, 7.	παρρουσίᾳ l. παρουσίᾳ
183, 16.	ἀναμφισβήτου l. ἀναμφισβητήτου
189, 10.	θρόνον l. θρόνου
196, 8.	ἀκριβῆς l. ἀκριβὴς
199, 32.	Εὐαγγελισὴν l. Εὐαγγελιστὴς
215, 10.	κρόνου l. χρόνου
285, 14.	Ἀβραὰν l. Ἀβραὰμ
406, 27.	Τιρεριάδος l. Τιβεριάδος

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.
AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,
NECNON
HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS III.

IN ACTA SS. APOSTOLORUM.

OXONII,
E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.
M.DCCC.XLIV.

CATENA

IN

ACTA SS. APOSTOLORUM

E COD. NOV. COLL.

DESCRIPSIT

ET NUNC PRIMUM EDIDIT

ADJECTA LECTIONIS VARIETATE

E COD. COISLIN.

J. A. CRAMER, S.T.P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

MDCCCXXXVIII.

MONITUM LECTORI.

CATENA, quam hodie primum publici juris facio, e Codice descripta est Bibliotheca Novi Collegii asservato, LVIII. membranaceo, form. in 4°. decimo tertio sæculo optime exarato. Hanc longe præstantissimam vocare non dubitavit Fabricius Bibl. Gr. t. VII. p. 790, auctoribus, Jo. Ernesto Grabio Præf. t. II. Spicil. Patrum, et Jo. Christoph. Wolfio in Dissert. de Caten. Patr. Græc. MSS. p. 31. 4°. Witebergæ, 1712[a]; qui postea satis ampla ex ea vulgavit excerpta inter Anecd. Gr. t. III. et IV. Hujusce autem Commentarii præstantia potissimum elucebit, si cum illo conferatur, qui sub Œcumenii nomine Veronæ prodiit Anno 1532 in f°. et dein sæpius recusus est. Œcumenii enim opus nihil aliud est nisi Catenæ nostræ epitome, in qua omnium auctorum nomina tacentur, et eorum excerpta in unum quasi corpus rediguntur.

Dubitarunt autem Viri docti an Œcumenio hoc opus rite assignari deberet, (Fabr. Bibl. Gr. t. VII. p. 789,) et jure quidem, ut ego opinor; nam in nullo quem vidi Codice, ejus nomen Commentario in Acta Apostolorum præfigitur; in Epistolas autem S. Pauli ejus Scholia nominatim laudantur in plurimis Codicibus, et ejus Proemium Schol. in Apocalypsin exstat Cod. Coislin.

[a] Rarissimum hoc Opusculum in multis Bibliothecis frustra quæsivi, sed illud tandem tractare potui beneficio viri inter Theologos nostros doctissimi Martini Josephi Routh, S. T. P.

224. et Cod. Barocc. 3. "'Εκ τῶν Οἰκουμενίῳ τῷ μακαρίῳ "'Επισκόπῳ Τρίκκης Θεσσαλίας θεοφιλῶς πεπονημένων εἰς τὴν "'Αποκάλυψιν 'Ιωάννου τοῦ Θεολόγου."

Omnino autem lectu digna sunt quæ de Œcumenio habet Ricardus Simonius Hist. Crit. N. T. lib. III. c. 32. præsertim ubi affirmat exstare in Bibl. Reg. Paris. antiquum codicem manuscriptum catenam exhibentem, cujus titulus, τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἑτέρων διαφόρων, e qua multa revocari possent auctorum nomina, quæ in Œcumenianis non apparent. Collato autem hujusce Commentarii titulo cum nostro, statim suspicatus sum ejusdem operis esse exemplar, et ita rem se habere, mox certior factus sum exploratione a doctissimo viro, C. Benedicto Hase, rogatu meo instituta. Longe autem antiquissimum et præstantissimum exemplar Manuscriptum Catenæ nostræ sciebam exstare inter Codd. Bibliothecæ olim Coislin. nunc vero amplissimæ Regiæ Bibl. Parisiensi adnumeratos; ut ex accurata, quam Montfaucon. dederat notitia Catal. Bibl. Coisl. in promptu erat dispicere. Cujus venerandi Codicis ut ætas et indoles melius appareant, hanc notitiam ejus verbis, lectoris oculis subjiciam.

Montfaucon. Bibl. Coislin. p. 75.

"Codex XXV. alias CXXI. membranaceus, decimi "sæculi, complectitur Acta Apostolorum et Epistolas "Catholicas cum Commentariis ex Chrysostomo aliis-"que Patribus et Auctoribus collectis et in ordinem "digestis ab Andrea Presbytero, ut docet nota ad cal-"cem hujus Codicis exscribenda.

"Præmittitur expositio Capitum Actuum auctore "Pamphilo, ἔκθεσις κεφαλαίων τῶν Πράξεων τοῦ Παμφίλου,

" quam integram edimus infra. Subsequitur ἀποδημία
" Παύλου τοῦ ἁγίου, peregrinatio seu Itinerarium Sancti
" Pauli, ut initio editi Œcumenii.

" *Catenæ in Acta hic titulus præfigitur.*

" Ἑρμηνεία τῶν Πράξεων τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἑτέρων δια-
" φόρων." Tum subjungit Montf. indicem Auctorum e quibus conflata est hæc Catena. Et post Martyrologium Apostoli Pauli, addit "Altera nota in fine Codicis
" scripta horum Commentariorum Collectoris nomen
" indicat et sic habet. Ἀνδρέου δὲ τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ ταπεινοῦ
" πρεσβυτέρου τοῦ συναγαγόντος καὶ παραθεμένου τὰς ἐμφερομέ-
" νας τῇ βίβλῳ ταύτῃ παραγραφὰς οἱ ἐντυγχάνοντες ὑπερεύχεσθε,
" ἵνα ὁ Θεὸς δωρήσηται αὐτῷ ἔλεος ἐν τῇ φοβερᾷ καὶ ἀδεκάστῳ
" τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ· παρακαλῶ δὲ τοὺς γράφοντας ταύτην τὴν
" βίβλον, καὶ τὴν προκειμένην εὐχὴν μετὰ παρακλήσεως τάσσετε.

" *In Opusculum Pamphili Martyris.*

" Hanc opellam esse vere Pamphili Martyris, non
" est quod dubitemus. Nam in eo fere totam ætatem
" contrivit S. Martyr, ut Scripturæ Sacræ libros manu
" sua describeret, ornaret titulis atque Scholiis, ut docet
" Hieronymus de Scriptoribus Ecclesiasticis. Indicat
" item nota Codicis RR. PP. Jesuitarum, qui Prophetas
" omnes continet; asserit demum Calligraphus Codicis
" vetustissimi hujus Bibliothecæ num. CCII. qui ad
" calcem Epistolarum S. Pauli ait se illum ipsum Co-
" dicem contulisse in Bibliotheca Cæsariensi cum alio
" Codice, qui ipsius Pamphili manu exaratus fuerat.
" Ad hæc vero Calligraphus ille in nota sua, eadem
" loquendi formula eaque non vulgari utitur, quæ initio
" opusculi sequentis usurpatur; nimirum, παρ' ὧν ἀπάν-

" των τόλμης συγγνώμην αἰτῶ, εὐχῇ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν συμπερι-
" φορὰν κομιζόμενος, quæ verba ipse ex Pamphilo haud
" dubie mutuatus est. Hanc autem expositionem tum
" ob Auctoris sanctissimi celeberrimique nomen, tum
" quia non fructu vacare putatur, hic edere visum est."

Ἔκθεσις κεφαλαίων τῶν Πράξεων τοῦ Παμφίλου.

Ἐκ πατέρων ἡμεῖς καὶ διδασκάλων τὸν τρόπον καὶ τὸν τύπον ὠφελημένοι, ἐγχειροῦμεν μετρίως τῇδε τῶν κεφαλαίων ἐκθέσει, αἰτοῦντες συγγνώμην προπετείας ἡμεῖς οἱ νέοι χρόνῳ τε καὶ μαθημάτων, (sic) ἑκάστου τῶν ἀναγινωσκόντων εὐχῇ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν συμπεριφορὰν κομιζόμενοι. ἐκτιθέμεθα οὖν αὐτὴν καθ' ἱστορίαν Λουκᾶ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ καὶ συγγραφέως, τοιγαροῦν διὰ μὲν τοῦ ἄλφα καὶ βῆτα αὐτοτελῆ τὰ κεφάλαια, διὰ δὲ τοῦ ἀστερίσκου τὰς ἐν μέρει τούτων ἐχομένας ὑποδιαιρέσεις ἐσημειωσάμεθα.

α'. Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας Χριστοῦ καὶ ὀπτασίας πρὸς τοὺς μαθητὰς, καὶ περὶ ἐπαγγελίας τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς· θέας τε καὶ τρόπου τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

β'. Πέτρου διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰούδα· ἐν ᾧ περὶ ἀντεισαγωγῆς Ματθίου κληρωθέντος χάριτι Θεοῦ διὰ προσευχῆς.

γ'. Περὶ θείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς γενομένης εἰς τοὺς πιστεύσαντας, ἐν ᾧ Πέτρου κατήχησις, καὶ περὶ τούτου ἐκ τῶν προφητῶν περὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεᾶς τε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. περὶ πίστεως τῶν παρόντων καὶ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν σωτηρίας. περὶ ὁμονοίας κοινωφελοῦς καὶ προσθήκης τῶν πιστευόντων.

δ'. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γεννητῆς χωλοῦ. Πέτρου τε κατηχήσεως ἐλεγκτικῆς, συμπαθητικῆς, συμβουλευτι-

κῆς πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἐπιστασία ἀρχιερέων ζήλῳ τοῦ γεγονότος, καὶ κρίσις τοῦ θαύματος, Πέτρου τε ὁμολογία τῆς Χριστοῦ δυνάμεώς τε καὶ χάριτος. περὶ ἀπίστων ἀρχιέρεων προσταττόντων, ὡς οὐ δεῖ παρρησιάζεσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ, καὶ ἀνανεώσεως τῶν ἀποστόλων. εὐχαριστία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀποστόλων πιστῆς καρτερίας.

έ. Περὶ ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς κοινωνίας τῶν πιστευσάντων, ἐν ᾧ περὶ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρας καὶ τῆς πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς.

ϛ΄. Ὅτι τοὺς Ἀποστόλους ἐμβληθέντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ὁ ἄγγελος Κυρίου νύκτωρ ἐξέωσεν ἐπιτρέψας ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν· ἐν ᾧ ὅτι τῇ ἑξῆς οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοὺς πάλιν συλλαβόμενοι, ἐφ᾽ ᾧ μηκέτι διδάσκειν, μαστίξαντες ἀπέλυσαν. Γαμαλιήλου γνώμη πιστὴ περὶ Ἀποστόλων μετὰ παραδειγμάτων τινῶν καὶ ἀποδείξεων.

ζ΄. (et η΄. licet non notetur in MS.) Περὶ χειροτονίας τῶν ἑπτὰ διακόνων. Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συκοφαντία κατὰ Στεφάνου· αὐτοῦ τε δημηγορία περὶ τῆς πρὸς Ἀβραὰμ διαθήκης τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῆς τῶν ιβ΄. πατριαρχῶν· ἐν ᾧ τὰ περὶ τοῦ λιμοῦ καὶ πυρωνίας, καὶ ἀναγνωρισμοῦ τῶν υἱῶν Ἰακὼβ· καὶ περὶ γενέσεως Μωσέως καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν Μωϋσέα θεοφανείας ἐν ὄρει Σινὰ γενομένης· περὶ τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιΐας τοῦ Ἰσραὴλ ἄχρι τῶν χρόνων τοῦ Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς· ὁμολογίας τῆς ὑπερουρανίου δόξης Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθείσης αὐτῷ Στεφάνῳ, ἐφ᾽ ᾗ λιθόλευστος γενόμενος αὐτὸς Στέφανος, εὐσεβῶς ἐκοιμήθη.

θ΄. Περὶ διωγμοῦ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ταφῆς Στεφάνου· ἐν ᾧ περὶ Φιλίππου Ἀποστόλου πολλοὺς ἰασαμένου ἐπὶ τῆς Σαμαρείας.

ί. Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου πιστεύσαντος καὶ βαπτισθέντος σὺν ἑτέροις πλείοσιν· ἐν ᾧ περὶ τῆς τοῦ Πέτρου καὶ Ἰωάννου πρὸς αὐτοὺς ἀποστολῆς, καὶ ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς βαπτισθέντας.

ιαʹ. Ὅτι οὐκ ἀργυρίου, οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλ᾽ ἁγίοις διὰ πίστεως ἡ μετοχὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐδίδοτο· ἐν ᾧ τὰ περὶ ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος.

ιβʹ. Ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πιστοῖς εὐοδοῖ ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν, δῆλον[b] ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως.

ιγʹ. Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως τοῦ Παύλου εἰς ἀποστολὴν Χριστοῦ· ἐν ᾧ περὶ ἰάσεως καὶ βαπτίσματος Παύλου διὰ Ἀνανίου κατ᾽ ἀποκάλυψιν Θεοῦ, παρρησίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς διὰ Βαρνάβα πρὸς τοὺς Ἀποστόλους.

ιδʹ. Περὶ Αἰνέου παραλυτικοῦ ἰαθέντος ἐν Λύδδῃ διὰ Πέτρου· ἐν ᾧ τὰ περὶ Ταβιθὰ τῆς φιλοχήρου, ἣν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος διὰ προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ.

ιεʹ. Περὶ Κορνηλίου ὅσα τε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπεν· ἐν ᾧ καὶ ὅσα Πέτρῳ οὐρανόθεν περὶ κλήσεως ἐθνῶν ἐρρήθη· ὅτι μετασταλεὶς ὁ Πέτρος ἦλθεν πρὸς Κορνήλιον· ἐπανάληψις παρὰ Κορνηλίου, ὧν εἶπεν ὁ ἄγγελος αὐτῷ τῷ Κορνηλίῳ· Πέτρου κατήχησις εἰς Χριστὸν, τοῦ τε Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀκούοντας δωρεὰ, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθησαν τότε οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες.

ιϛʹ. Ὡς Πέτρος τὰ καθ᾽ ἑξῆς καὶ τὰ ἕκαστα τῶν γεγονότων διηγεῖται τοῖς Ἀποστόλοις διακριθεῖσι πρὸς αὐτόν· τῷ τηνικάδε τὸν Βαρνάβαν ἐκπέμψας (f. ἔπεμψαν) πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχίᾳ ἀδελφούς.

ιζʹ. Προφητεία Ἀγάβου περὶ λιμοῦ οἰκουμενικῆς (f. οἰκουμένης Montf.) καὶ καρποφορίας πρὸς τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀδελφούς.

ιηʹ. Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου κατασφάγη· ἐν ᾧ καὶ Πέτρου σύλληψις πρὸς Ἡρώδου, ὅπως τε αὐτὸν ἄγγελος θείῳ κελεύσματι ἐξείλατο τῶν δεσμῶν, καὶ ὁ Πέτρος ἐμφανὴς γενόμενος νύκτωρ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπανεχώρησεν· ἐν ᾧ περὶ τῆς τῶν φυλάκων κολάσεως, καὶ μετέπειτα περὶ τῆς τοῦ ἀσεβοῦς Ἡρώδου πικρᾶς τε καὶ ὀλεθοίου κατασφαγῆς.

[b] δήλην Montf.

ιθ'. Ἀποστολὴ Βαρνάβα καὶ Παύλου πρὸς τοῦ Θείου Πνεύματος εἰς Κύπρον, ὅσα τε εἰργάσατο ἐν ὀνόματι Χριστοῦ εἰς Ἐλύμαν τὸν μάγον.

κ'. Παύλου εὐθαλὴς διδασκαλία εἰς Χριστὸν, ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν προφητῶν, ἱστορικὴ καὶ εὐαγγελική· ἐν ᾧ ἐλεγκτικῇ καὶ συλλογιστικῇ διδασκαλίᾳ χρῆται περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη· διωγμοῦ τε αὐτῶν, καὶ ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον.

κα'. Ὅπως ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν πιστευσάντων ἐδιώχθησαν οἱ Ἀπόστολοι.

κβ'. Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γεννητῆς χωλοῦ ἰαθέντος διὰ τῶν Ἀποστόλων· διόπερ εἶναί τε θεοὶ καὶ παρεῖναι ἔδοξαν τοῖς ἐγχωρίοις· ἔνθα δὴ καὶ μετέπειτα λιθάζεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων.

κγ'. Ὅτι οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας, δόγματι καὶ κρίσει τῶν Ἀποστόλων· ἐν ᾧ ἐπιστολὴ αὐτῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν περὶ τῶν φυλακέων (sic) ἀντίρρησις Παύλου πρὸς Βαρνάβαν διὰ Μάρκον.

κδ'. Περὶ κατηχήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατ' ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς Μακεδονίαν· ἐν ᾧ περὶ πίστεως καὶ σωτηρίας γυναικός τινος Λυδίας, καὶ περὶ ἰάσεως τῆς πνεῦμα Πύθωνος ἐχούσης παιδίσκης, δι' ἣν τὸν Παῦλον καθεῖρξαν οἱ δεσπόται αὐτῆς τῆς παιδίσκης· καὶ περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖσε σεισμοῦ καὶ θαύματος· καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ εἱρκτοφύλαξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβαπτίσθη παραχρῆμα πανεύτιος [c], ὅτι παρακληθέντες ἐξῆλθον τότε ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου οἱ Ἀπόστολοι.

κε'. Περὶ στάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονικῇ τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, φυγῆς τε Παύλου εἰς Βέροιαν κἀκεῖθεν εἰς Ἀθήνας.

κς'. Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιβωμίου γραφῆς, φιλοσόφου τε κηρύγματος καὶ εὐσεβείας τοῦ Παύλου.

κζ'. Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ τῆς Κορινθίων ἀπει-

[c] Leg. πανοικὶ Montf. immo πανέστιος.

θείας, καὶ τῆς κατὰ πρόγνωσιν αὐτοῖς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ· ἐν ᾧ περὶ Πρίσκου ἀρχισυναγώγου πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶν καὶ βαπτισθέντος· ὅτι στάσεως κινηθείσης ἐν Κορίνθῳ, ὁ Παῦλος ὑπανεχώρησεν· ἐλθών τε εἰς Ἔφεσον καὶ διαλεχθεὶς, ἐξῆλθεν καὶ περὶ Ἀπολλὼ ἀνδρὸς λογίου καὶ πιστοῦ.

κη΄. Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πιστεύουσι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ. περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, καὶ ὅτι οὐ δεῖ προσχωρεῖν ἀπίστοις, καὶ ἀναξίοις τῆς πίστεως γινομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων. περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ κινηθείσης στάσεως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ ἀργυροκόπου κατὰ τῶν Ἀποστόλων.

κθ΄. Περίοδος Παύλου, ἐν ᾗ τὰ περὶ τοῦ θανάτου καὶ ἀνακλήσεως Εὐτύχου διὰ προσευχῆς ἐν Τρωάδι, παραινέσεις τε αὐτοῦ Παύλου ποιμαντικαὶ πρὸς τοὺς ἐν Ἐφέσῳ πρεσβυτέρους· ἐν ᾧ παράπλους Παύλου ἀπὸ Ἐφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης.

λ΄. Ἀγάβου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλήμ.

λα΄. Παραίνεσις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμνεσθαι.

λβ΄. Περὶ τῆς ἐν Ἱηρουσαλὴμ κατὰ τοῦ Παύλου κινηθείσης ἀταξίας, ὅπως τε αὐτὸν ὁ χιλίαρχος τοῦ πλήθους ἐξαιρεῖται· ἐν ᾧ Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς Ἀπόστολον ἑαυτοῦ κλήσεως, περὶ ὧν ὁ Ἀνανίας πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Δαμασκῷ, ὀπτασίας τε καὶ φωνῆς Θεοῦ γενομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ. ὅτι μέλλων ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύπτεσθαι, εἰπὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν, ἀνείθη (f. ἀνέθη).

λγ΄. Ὅσα Παῦλος καταβὰς εἰς τὸ συνέδριον ἔπαθέν τε καὶ εἶπεν, καὶ εὐθυβόλως ἔπραξεν.

λδ΄. Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης Ἰουδαίοις κατὰ Παύλου,

καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς Λυσίαν· ἐν ᾧ ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦλος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ στρατιωτῶν καὶ γραμμάτων.

λε΄. Τερτύλλου περὶ Παύλου κατηγορίας, καὶ αὐτοῦ ἀπολογίας ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος (sic).

λϛ΄ Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φήστου προσαγωγῆς, τῆς τε ἐπ' αὐτῶν ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἀφέσεως.

λζ΄. Ἀγρίππου καὶ Βερνίκης παρουσία, καὶ πεῦσις τῶν κατὰ Παύλου· ἐν ᾧ ἀπολογία Παύλου ἐπὶ Ἀγρίππου καὶ Βερνίκης, περὶ τῆς ἐν νόμῳ θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. ὡς οὐδὲν ἀδικεῖ Ἰουδαίους ὁ Παῦλος Ἀγρίππας φησὶ τῷ Φήστῳ.

λη΄. Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην, κινδύνων πλείστων τε καὶ μεγίστων πάμπλεως· ἐν ᾧ παραίνεσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἐλπίδος σωτηρίας. ναυάγιον Παύλου, ὅπως τε διεσώθησαν εἰς Μελίτην τὴν νῆσον, καὶ ὅσα τε ἐν αὐτῇ ἐθαυματούργει.

λθ΄. Ὅπως ἀπὸ Μελίτης εἰς Ῥώμην κατήντησεν ὁ Παῦλος. περὶ διαλέξεως Παύλου πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους.

Κεφάλαια μὲν τὰ ὅλα μ. τὰ δὲ τούτοις ἑπόμενα, ἅτινα τὰς σημειώσεις ἔχουσι διὰ τοῦ ⁘ μη΄.

" Asteriscorum porro hujus modi notæ penitus ab-
" sunt ab hoc Codice; quia asterisci quos Pamphilus
" initio adscripserat, Librariorum oscitantia postea ex-
" ciderant."

Hac Pamphili præfatione et capitum sectionumque tabula caret Codex Oxoniensis, quia desunt prima folia; sed ejus librarius in ipso opere sectiones asterisco notatas distinxit magis accurate quam Coislinianus. Caret etiam Codex noster nomine auctoris Catenæ, qui, ut e Parisiensi discimus, fuit Andreas Presbyter, vir ut videtur ejusmodi commentariis consarcinandis exercitatus, (vid. Fabr. Bibl. Gr. t. vii. p. 759.) sed incertæ et

patriæ et ætatis [d]. Descripto vero Oxoniensi Codice, sedulo curavi ut varietas lectionis e libro Parisiensi ei adjungeretur; usus ad hunc finem, diligenti opera Emmanuel. Miller Regiæ Biblioth. Paris. adjuncti, et in perlegendis Gr. Codd. plurimum versati; unde non pauca lemmata suis auctoribus restituuntur, et alia, quæ plane omiserat Oxoniensis librarius, de integro eruuntur. Prætermissæ autem sunt Chrysostomi citationes, ut quæ ad jam edita plerumque pertineant. Porro monendum est, me Sacræ Scripturæ textum, qui Scholiorum τὸ κείμενον, ut vocant, exhibet, ad fidem Codicis Oxoniensis semper servasse, nisi ubi manifesto errore depravatus esset.

Alio volumine mox sequentur, Catena in Catholicas Epistolas, et in Apocalypsin Commentarii Arethæ et Œcumenii.

[d] Chr. Wolfius in Dissert. de Caten. Patr. p. 38. illum ad XIII sæc. vid. referre; sed non decimo juniorem esse probat Cod. Coisl.

ʽΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ΤΟΥ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΙ ʽΕΤΕΡΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.

ʼΑΝΤΙΟΧΕΥΣ *ὑπάρχων τὸ γένος ὁ Λουκᾶς, ἰατρὸς τὴν ἐπιστή-
μην, ὁ ὑπὸ* Παύλου *μαθητευθεὶς, δύο βίβλους συνεγράψατο, μίαν* 5
μὲν προτέραν τὴν τοῦ Εὐαγγελίου, *δευτέραν δὲ ταύτην τὴν περὶ
τῶν* ʼΑποστολικῶν Πράξεων. *Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς λόγος τοῦδε τοῦ
τεύχους περὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς οὐρανοὺς ἀνόδου* Χρι-
στοῦ, *καὶ περὶ τῆς τοῦ* ʽΑγίου Πνεύματος *εἰς τοὺς* ʼΑποστόλους
ἐπιφοιτήσεως· ὅπως καὶ ὅποι τὴν εἰς Χριστὸν *εὐσέβειαν κατήγ-* 10
γειλαν οἱ μαθηταί· καὶ ὡς διὰ προσευχῆς καὶ τῆς εἰς Χριστὸν
*πίστεως ἐθαυματούργησαν· καὶ περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας παρα-
κλήσεως τοῦ* Παύλου, *ἀποστολῆς τε αὐτοῦ καὶ κηρύγματος εὐθα-
λοῦς· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, περὶ ὧν ἔτλησαν οἱ* ʼΑπόστολοι *διὰ*
Χριστὸν, *πολλῶν γε καὶ μεγίστων κινδύνων.* 15

ΚΕΦ. Α[a].

Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας Χριστοῦ *καὶ ὀπτασίας πρὸς μαθητὰς,
καὶ περὶ ἐπαγγελίας τῆς τοῦ* ʽΑγίου Πνεύματος *δωρεᾶς, θέας τε καὶ τρό-
που τῆς ἀναλήψεως τοῦ* Χριστοῦ, *καὶ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ δευτέρας
αὐτοῦ παρουσίας.* 20

1 Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων,
ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ ʼΙησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδά-
σκειν.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Τίνος ἕνεκεν αὐτὸν ἀναμιμνήσκει τοῦ εὐαγ-
γελίου; ὥστε τὴν οἰκείαν ἀκρίβειαν ἐνδείξασθαι. καὶ γὰρ ἀρχόμενος* 25
τῆς πραγματείας ἐκείνης φησὶν, "ἔδοξε κἀμοὶ, παρηκολουθηκότι

[a] Tit. hujus primi Cap. ita evanidus est ut legi prorsus nequeat. Suppl. e Cod. Coislin.

" ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς, καθεξῆς σοι γράψαι·" καὶ οὐδὲ τῇ οἰκείᾳ ἀρκεῖται μαρτυρίᾳ μόνον, ἀλλὰ ἀνάγει ἔτι τοὺς Ἀποστολους, τὸ πᾶν λέγων " καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ " ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου·" διὸ τὸν λόγον ἀξιόπιστον ἐκεῖ ποίησας, οὐδεμιᾶς δεῖται ἐνταῦθα ἑτέρας συστάσεως, ἅπαξ τοῦ 5 μαθητοῦ πεισθέντος, καὶ δι' ἐκείνων τὸ ἀκριβὲς αὐτοῦ τῆς ἀληθείας ἀναρτίσας. Ὁ γὰρ ἅπερ ἤκουσεν ἀξιόπιστος γενόμενος γράψαι, καὶ πιστευθεὶς ὃ μὴ παρ' ἑτέρων παρείληφεν, ἀλλὰ ὧν εἶδε καὶ ἤκουσε, πιστευθῆναι δίκαιος ἂν ἦν. Εἰ γὰρ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδέξω, πολλῷ μᾶλλον τὰ τῶν Ἀποστόλων. Τί οὖν; ἱστορία μό- 10 νον τὸ πρᾶγμα ἐστὶ καὶ Πνεύματος ἄμοιρος ὁ λόγος; οὐδαμῶς· εἰ γὰρ " οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου" αὐτὰ παρέδοσαν, τὰ ἐκείνων λέγει. Καὶ μετ' ὀλίγα—καὶ ὅρα αὐτοῦ τὸ ἄτυφον· οὐ γὰρ λέγει τὸ μὲν πρῶτον εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγελισάμην, ἀλλὰ " τὸν μὲν πρῶτον λόγον ὃν ἐποιησάμην." μείζονα ἑαυτοῦ 15 εἶναι νομίζων τὴν τοῦ εὐαγγελίου προσηγορίαν. Καίτοι γε ὁ Ἀπόστολος ἐντεῦθεν αὐτὸν κοσμεῖ λέγων· " οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ " εὐαγγελίῳ." ἀλλ' αὐτὸς μετριάζει καὶ φησί· " τὸν μὲν πρῶτον " λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς " ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν." οὐχ ἁπλῶς περὶ πάντων, ἀλλ' ἀπ' 20 ἀρχῆς μέχρι τέλους· " ἄχρι γὰρ τῆς ἡμέρας," φησιν, " ἧς ἀνε- " λήφθη." καὶ μὴν Ἰωάννης φησὶν ὅτι " οὐκ ἦν δύνατον πάντα " γράψαι· εἰ γὰρ ἐγράφη, οὐκ ἂν τὸν κόσμον οἶμαι," φησὶ, " χωρῆσαι " τὰ γραφόμενα βιβλία." Πῶς οὖν οὗτος φησὶ " περὶ πάντων"; οὐκ εἶπε πάντα· ὡς ἂν εἴποι τις ἁδρομερῶς καὶ παχυμερῶς περὶ 25 πάντων τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων.

2 Ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς Ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος Ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη.

Τοῦ Χρυσοστόμου. " Διὰ Πνεύματος ἐντειλάμενος·" τουτέστι πνευματικὰ πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν ῥήματα, οὐδὲν ἀνθρωπινόν· ἢ τοῦτο, ἢ 30 ὅτι διὰ Πνεύματος αὐτοῖς ἐνετείλατο. Καὶ μετ' ὀλίγα—τί δὲ ἐνετείλατο; " πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη· βαπτίζοντες αὐ- " τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύ- " ματος." καὶ τὰ ἑξῆς. Μέγα τῶν Ἀποστόλων τὸ ἐγκώμιον, ὅταν

τοιαῦτα ὦσιν ἐγκεχειρισμένοι· τῆς οἰκουμένης λέγω τὴν σωτηρίαν· ῥήματα τοῦ Πνεύματος γέμοντα ἐντειλάμενος οὖν, φησὶν, ἀνελήφθη· οὐκ εἶπε ἀνέβη· ἔτι ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται· ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἀνάβασιν ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς· ἀλλὰ τοῦ χρόνου τούτου οὐδεὶς εἶπεν ἡμῖν μετὰ ἀκριβείας πάντα· ἀλλ' ἐνχρονίζει μὲν αὐτῷ 5 Ἰωάννης τῶν ἄλλων μᾶλλον καὶ οὗτος· πάντα δὲ σαφῶς οὐδεὶς ἀπήγγειλε, πρὸς γὰρ ἕτερον ἠπείγετο· ἐμάθομεν δὲ αὐτὰ διὰ τῶν Ἀποστόλων· ἃ γὰρ ἤκουσαν εἶπον.

3 Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις, δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα 10 ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας 4 τοῦ Θεοῦ. καὶ συναλιζόμενος[b].

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰπὼν περὶ τῆς ἀναλήψεως πρότερον, λέγει καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως· ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσας ὅτι ἀνελήφθη, ἵνα μὴ νομίσῃς ὑφ' ἑτέρων αὐτὸν ἀνειλῆφθαι, ἐπήγαγεν· "οἷς καὶ παρ- 15 "έστησεν ἑαυτὸν," φησὶ, "ζῶντα·" εἰ γὰρ ἐν τῷ μείζονι ἑαυτὸν παρέστησε, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ ἐλάττονι. Εἶδες πῶς λανθανόντως ὑποσπείρει ταυτὶ τὰ δόγματα.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ὥσπερ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ὡς ἀεὶ μετ' αὐτῶν ἦν, οὕτω καὶ τότε· οὐ γὰρ εἶπε τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀλλὰ 20 "δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα·" ἐφίστατο γὰρ καὶ ἀφίστατο πάλιν· ἀνοίγων αὐτῶν τὰς διανοίας, καὶ οὐκέτι συγχωρῶν ὁμοίως πρὸς αὐτὸν διακεῖσθαι ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν· ἀλλ' ἑκάτερα μετὰ ἀκριβείας κατασκευάζων· καὶ τὸ πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸ μεῖζον αὐτὸν νομισθῆναι ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ πᾶσιν ἀλλὰ 25 τοῖς Ἀποστόλοις ἐφάνη; ὅτι φάντασμα ἂν ἔδοξεν εἶναι τοῖς πολλοῖς οὐκ εἰδόσι τὸ ἀπόρρητον τοῦτο μυστήριον. Εἰ γὰρ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἠπίστουν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐθορυβοῦντο· καὶ ἀφῆς ἐδεήθησαν τῆς διὰ χειρὸς καὶ τραπέζης, τί τοὺς πολλοὺς εἰκὸς ἦν παθεῖν; διὰ τοῦτο ἐκ τῶν σημείων ἀναμφίβολον ποιεῖ τῆς ἀναστάσεως τὴν 30 ἀπόδειξιν· ὥστε μὴ τοῖς τότε μόνον, ὅπερ ἐκ τῆς ὄψεως ἔμελλεν

[b] συναυλιζόμενος prim. m. scr. videtur postea autem υ erasum est, et denuo restitutum.

ἔσεσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα φανερὰν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Διά τοι τοῦτο καὶ τοὺς ἀπίστους ἐντεῦθεν συλλογιζόμεθα· εἰ γὰρ οὐκ ἀνέστη, ἀλλὰ μένει νεκρὸς, πῶς ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οἱ Ἀπόστολοι σημεῖα ἐποίησαν; ἀλλ' οὐκ ἐποίησαν σημεῖα· πῶς οὖν συνέστη τὸ ἔθνος τὸ ἡμέτερον; οὐ γὰρ δὴ πρὸς τοῦτο 5 ἀντιστήσονται· οὐδὲ τοῖς ὁρωμένους μαχήσονται· ὥστε ὅταν λέγωσι μὴ γεγενῆσθαι σημεῖα, μειζόνως ἑαυτοὺς περιπείρουσι. Τοῦτο γὰρ μέγιστον σημεῖον, τὸ χωρὶς σημείων τὴν οἰκουμένην προδραμεῖν ἅπασαν ὑπὸ δώδεκα πτωχῶν καὶ ἀγραμμάτων ἀνθρώπων ἁλιευθεῖσαν. Οὐδὲ γὰρ πλούτῳ χρημάτων, οὐδὲ σοφίᾳ λόγων, 10 οὐκ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ περιεγίνοντο οἱ ἁλιεῖς· ὥστε καὶ ἄκοντες ὁμολογήσωσι θείαν εἶναι ἐν ἑαυτοῖς δύναμιν· ἀμήχανον γὰρ ἀνθρωπίνην ἰσχὺν δυνηθῆναι τοσαῦτα ποτέ. Διά τοι τοῦτο καὶ τότε τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἔλεγχον διδοὺς ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ὄψεως τῆς οἰκείας, ἵνα μὴ φάντασμα εἶναι 15 νομίσωσι τὸ ὁρώμενον. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτῳ ἠρκέσθη· ἀλλὰ καὶ τράπεζαν προσετίθει. Ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλεγε "καὶ συναλιζόμενος[c] αὐτοῖς." καὶ τοῦτο ἀεὶ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀπόστολοι τεκμήριον ἐποιοῦντο τῆς ἀναστάσεως, λέγοντες· "οἵτινες συνεφάγομεν αὐτῷ "καὶ συνεπίομεν." Τί δὲ ἐποίει τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ὀπτα- 20 νόμενος; διελέγετο γὰρ αὐτοῖς φησι "περὶ τῆς βασιλείας τοῦ "Θεοῦ." Ἐπειδὴ γὰρ καὶ πεπονηκότες ἦσαν καὶ τεταραγμένοι τοῖς ἤδη γεγενημένοις, καὶ πρὸς μεγάλους μέλλοντες ἐξιέναι ἀγῶνας, τοῖς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοὺς ἀνεκτᾶτο λόγοις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι "συναλιζόμενος"[d] ἦν, φησὶν, αὐτοῖς· 25 τὸ δὲ πῶς οὐκ ἡμέτερον εἰπεῖν· τρόπῳ γάρ τινι παραδοξοτέρῳ ταῦτα ἐγίνετο· οὐχ ὡς τῆς φύσεως δεομένης βρωμάτων λοιπὸν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως γενομένης. Πρῶτον αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐξήγαγε, δεδοικότας ἔτι καὶ τρέμοντας, ἵνα μετὰ ἀδείαν ἀκούσωσι τῶν λεγομένων· εἶτα ἐπειδὴ ἤκουσαν καὶ τεσ- 30 σαράκοντα συνδιέτριβον ἡμέρας, "παρήγγειλεν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ "χωρίζεσθαι." τί δήποτε; καθάπερ τινας στρατιώτας μέλλοντας εἰς

[c] Scr. erat συναυλιζόμενος sed postea erasum est τὸ υ. [d] Ibi etiam scr. erat συναυλιζόμενος.

πλῆθος ἐμπίπτειν οὐδεὶς ἀφίησιν ἐξελθεῖν, ἕως ἂν ὁπλίσωνται· οὐδὲ ἵππους προπηδᾶν τῆς βαλβῖδος, ἕως ἂν τὸν ἡνίοχον λάβωσιν, οὕτω δὴ καὶ αὐτοὺς πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου φανῆναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως οὐκ ἠφίει, ὥστε γενέσθαι εὐχειρώτους καὶ ἁλωσίμους τοῖς πολλοῖς· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ 5 μέλλοντες πιστεύειν αὐτόθι· καὶ πρὸς τούτοις πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσί τινες, ὅτι τοὺς γνωρίμους ἀφέντες παρὰ τοῖς ξένοις ἦλθον κομπάσαι. Τούτου χάριν παρ' αὐτοῖς τοῖς πεφονευκόσι παρέχουσι τὰ τεκμήρια τῆς ἀναστάσεως· παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐσταυρωκόσι· τοῖς θάψασιν· ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ᾗ τὸ παράνομον ἐτολμήθη πρᾶγμα· 10 ὥστε καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιστομωθῆναι ἅπαντας· ὅταν γὰρ οἱ ἐσταυρωκότες αὐτοὶ φαίνωνται καὶ πεπιστευκότες, εὔδηλον ὅτι καὶ ὁ σταυρὸς, καὶ τοῦ τολμήματος ἐδείκνυτο ἡ παρανομία, καὶ τῆς ἀναστάσεως πολλὴ ἡ ἀπόδειξις.

Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου. 15

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Εἶτα διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ "χωρίζεσθαι" ἔδειξεν ὅτι εἰς τὸ λιποτακτῆσαι ἦσαν ἕτοιμοι· διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν "ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠκού- 20 "σατέ μου, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθή- "σεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας" ἔδωκεν αὐτοῖς ἐλπίδας, καὶ ἀνακεχηνέναι πεποίηκε τῷ ἀδήλῳ τῶν ἐπηρτημένων ἐλπίδων, ὅπως καὶ αὐτῶν τὸν φόβον ἔξω βάλῃ, καὶ τῆς Τριάδος ἀδεῶς τὰ εὐκρινῆ πρόσωπα παραστήσῃ. Καὶ διὰ μὲν τοῦ εἰπεῖν, 25 "ἐντειλάμενος" αὐτοῖς "διὰ Πνεύματος Ἁγίου," δεῖξαι ὅτι οὔτε ἐντελλόμενος δι' αὐτοῦ μείζων αὐτοῦ ἐστιν· ὡς οὔτε ὁ Πατὴρ αὐτοῦ ἐργαζόμενος ἐν ἑαυτῷ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ μείζων αὐτοῦ ἐστιν· οὔτε ἀναγεννώμενος δι' αὐτοῦ ἥττων αὐτοῦ ἐστι· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ μικρὸν ἢ μέγα φυσικῶς· καὶ ὅτι οὐ δι' ἑαυτὸν 30 ταῦτα οὕτως, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον τῆς οἰκονομίας λέγεται καὶ ᾠκονόμηται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ πότε ἤκουσαν φησὶν, ὅτε ἔλεγε· "συμ- "φέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος

“οὐκ εἰσελεύσεται πρὸς ὑμᾶς.” καὶ πάλιν, “ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, “καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν.” Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχὶ παρόντος αὐτοῦ οὐδὲ ἀπελθόντος εὐθέως παρεγένετο; ἀλλ' αὐτὸς μὲν τῇ τεσσαρακοστῇ ἡμέρᾳ ἀνῆλθε, τὸ δὲ Πνεῦμα παρεγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς. 5 Καὶ πῶς εἰ μηδέπω παρεγεγόνει ἔλεγε “λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον;” ἵνα δεκτικοὺς αὐτοὺς ποιήσῃ, καὶ ἀρκοῦντας πρὸς τὴν ὑποδοχήν. Εἰ γὰρ ἄγγελον μέλλων ὁρᾶν ὁ Δανιὴλ διελύετο, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι μέλλοντες τοσαύτην δέχεσθαι χάριν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τίνος ἕνεκεν οὐδέποτε παραγεγόνει; ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοὺς ἔδει γενέ- 10 σθαι τοῦ πράγματος, καὶ οὕτω δέξασθαι τὴν χάριν· διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀπέπτη· καὶ τότε ἦλθεν ἐκεῖνο· εἰ γὰρ παρῆν αὐτὸς, οὐκ ἂν ἐν τοσαύτῃ ἐγένετο προσδοκίᾳ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εὐθέως ἀνελθόντος αὐτοῦ παρεγένετο, ἀλλὰ μετὰ ὀκτὼ ἢ ἐννέα ἡμέρας. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν δὲ τότε μάλιστα διεγειρόμεθα, ὅταν ἐν χρείᾳ κατα- 15 στῶμεν· διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης τότε πέμπει τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Χριστὸν, ὅτε μάλιστα ἔμελλον ἐν χρείᾳ εἶναι τοῦ Ἰησοῦ, τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντος ἐκείνου· ἄλλως δὲ ἔδει ἐν οὐρανῷ φανῆναι τὴν ἡμετέραν φύσιν καὶ τὰς καταλλαγὰς γενέσθαι ἀπηρτισμένας· καὶ τότε ἐλθεῖν τὸ Πνεῦμα καὶ καθαρὰν γενέσθαι τὴν ἡδονήν· εἰ 20 γὰρ παρόντος αὐτοῦ, ὁ μὲν ἀπῆλθεν, ὁ δὲ ἔμεινεν, οὐκ ἦν τοιαῦτα τὰ τῆς παραμυθίας· εἰ δὲ ἔλαττον ἦν τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἦν ἀρκοῦσα ἡ παραμυθία. Πῶς δὲ ἔλεγε “συμφέρει ὑμῖν;” διὰ τοῦτο τὰ μείζονα αὐτῷ τετήρηται τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἔλαττον αὐτὸν νομίσωσιν. 25

5 Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Δείκνυσι λοιπὸν τὸ μέσον αὐτοῦ καὶ Ἰωάννου φανερῶς· οὐκέτι ὡς πρὸ τούτου συνεσκιασμένως. Καὶ γὰρ σφόδρα συνεσκίασε τὸν λόγον, ὅτε ἔλεγεν· “ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν “οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν.” ἀλλὰ νῦν φανερῶς φησὶν, “Ἰωάννης 30 “μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ·” οὐκέτι κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ· ἀλλ' ἀναμιμνήσκει τοῦ προσώπου μόνον εἰς μνήμην τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων ἐνάγων, καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς ἤδη μείζους γεγενημένους Ἰωάννου· εἴγε ἐν Πνεύματ

ἔμελλον καὶ αὐτοὶ βαπτίζειν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς δὲ ἐγὼ βαπτίζω ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἀλλὰ "βαπτισθήσεσθε," διδάσκων ἡμᾶς ταπεινοφρονεῖν· τοῦτο γὰρ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας Ἰωάννου δῆλον λοιπὸν ἦν· ὅτι οὗτος ἦν ὁ βαπτίζων· αὐτὸς γὰρ ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί· διὸ καὶ Ἰωάννου ἐμνημόνευσε. Τὰ μὲν 5 οὖν εὐαγγέλια, ἃ ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν, ἱστορία τίς ἐστιν· αἱ δὲ Πράξεις ὧν ὁ ἕτερος Παράκλητος καὶ εἶπε καὶ ἐποίησε. Καὶ τότε μὲν γὰρ πολλὰ καὶ αὐτὸς ἐποίει· ὥσπερ οὖν καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ καθάπερ καὶ τότε, ἀλλὰ διὰ τοῦ ναοῦ· νῦν δὲ διὰ τῶν Ἀποστόλων· καὶ τότε μὲν εἰς παρθενικὴν ἦλθε μήτραν· καὶ ναὸν 10 διέπλασε, νῦν δὲ εἰς ψυχὰς Ἀποστολικάς· καὶ τότε μὲν ἐν εἴδει περιστερᾶς, νῦν δὲ καὶ ἐν εἴδει πυρός. Τί δήποτε; ἐκεῖ μὲν τὸ πρᾶον τοῦ δεσπότου δηλῶν· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ τιμωρητικόν· καὶ τῆς κρίσεως λοιπὸν ἀναμιμνήσκει· ὅτε μὲν γὰρ ἁμαρτήματα συγχωρῆσαι ἔδει, τῆς πραότητος· ἐπειδὴ δὲ ἐτύχομεν δωρεᾶς, λοιπὸν 15 καὶ κρίσεως καιρός.

Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς δὲ "βαπτισθήσεσθε" λέγει, ὕδατος οὐκ ὄντες ἐν τῷ ὑπερώῳ; ὅτι τὸ κυριώτερον Πνεῦμα ἐστὶ, δι' οὗ καὶ τὸ ὕδωρ ἐνεργεῖ· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς κέχρισθαι λέγεται οὐ- 20 δαμοῦ χρισάμενος ἐλαίῳ, ἀλλὰ πνεῦμα δεξάμενος.

Οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἐδήλωσε πότε, ἵνα ἀεὶ γρηγορῶσιν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἐγγὺς ἔσται εἶπεν, ἵνα μὴ ἐκλυθῶσιν· πότε δὲ, οὐκέτι προσέθηκεν ἵνα ἀεὶ νήφωσιν. 25

6 Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;

Ὅταν τι μέλλωσιν[e] ἐρωτᾶν οἱ μαθηταὶ, ὁμοῦ προσέρχονται· ἵνα τῷ πλήθει δυσωπήσωσιν· ᾔδεισαν γὰρ τὸ πρώην παρ' αὐτοῦ εἰρη- 30 μένον, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν· διακρουόμενον ἦν· ὅθεν πάλιν προσέρχονται καὶ ἐρωτῶσιν· οὐ γὰρ ἂν εἴγε ὄντως ἦσαν πεπεισμένοι ἠρώτησαν αὐτόν.

[e] μέλωσιν Cod.

7 **Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς, οὓς ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.**

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. *Οὐκέτι γὰρ ἔπρεπε σαρκικῶς αὐτὸν ἀποκρίνεσθαι ἀνερχόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀλλὰ λοιπὸν θεϊκῶς διδάξαι· "ὅτι οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους καὶ καιροὺς, οὓς ὁ* 5 *"Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ."*

Κυρίλλου. *Οὐ γὰρ περιεργάζεσθαι χρῆναι τὰ λίαν ἀπόρρητα καὶ ἐν Θεῷ κεκρύμμενα, καὶ διὰ τούτων ἐδίδασκεν· ἰέναι δὲ μᾶλλον ἐθέλειν καὶ σφόδρα νεανικῶς ἐπὶ τὸ σφῖσι λυσιτελές· καὶ πληροῦν ἐθέλειν τῆς ἀποστολῆς τὴν διακονίαν ἀνατεθεικότας Θεῷ* 10 *τῶν ὅλων τὴν γνῶσιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί τοίνυν θαυμάζεις ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς συντελείας οὐ λέγει· ὅπου γε ταύτην τὴν οὕτως ἐγγὺς οὖσαν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι κατάδηλον· καὶ μάλα εἰκότως, ἵνα ἀεὶ ἐγρηγορότες ὦσι, καὶ ἐν προσδοκίᾳ καὶ μερίμνῃ· οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι* 15 *χάριτος ἀπολαῦσαι τὸν μὴ νήφοντα.*

8 **Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.** 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ πρὸς ἃ ἠρώτησαν ἀπεκρίνατο, διδασκάλου γάρ ἐστι τοῦτο, μὴ ἃ βούλεται ὁ μαθητὴς, ἀλλ' ἃ*[f] *συμφέρει μαθητὴν διδάσκειν, οὕτω καὶ νῦν ἃ ἔδει μαθεῖν διὰ τοῦτο προλέγει, ἵνα μὴ ταραχθῶσιν. Ἄρα ἔτι ἀσθενεῖς ἦσαν ὥστε παρρησιάζεσθαι· ἐπῆρεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, καὶ τὰ* 25 *φορτικὰ συνεκάλυψε. Καὶ μεθ' ἕτερα—ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν "εἰς ὁδὸν "ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε·" καὶ ὃ τότε οὐκ εἶπε ἐνταῦθα προσέθηκε· "καὶ "ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς·" καὶ τὸ πάντων φοβερώτερον ἐσίγησεν.*

9 **Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.** 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Διατί δὲ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτόν; καὶ τοῦτο τεκμήριον ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν· οὐ πῦρ ὡς ἐπὶ Ἠλιοῦ, οὐδὲ ἅρμα πυρὸς, ἀλλὰ νεφέλη αὐτὸν ὑπέλαβεν, ὃ τοῦ οὐρανοῦ σύμβολον*

[f] ἀλλὰ Cod.

ἦν, καθὼς ὁ Προφήτης φησὶν, "ὁ τιθεὶς νέφει τὴν ἐπίβασιν αὐτοῦ." Περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ εἴρηται τοῦτο· διὰ τοῦτο λέγει ἐπὶ νεφέλης· ἐν τῷ συμβόλῳ φησὶ τῆς θείας δυνάμεως· οὐδαμοῦ γὰρ ἄλλη τις δύναμις ἐπὶ νεφέλης φαίνεται. Ἄκουε πάλιν τί φησιν ὁ Προφήτης· "ὁ Θεὸς κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης·" προσεχόντων 5 γὰρ αὐτῶν σφόδρα τοῖς λεγομένοις καίπερ ἀναγκαίας τῆς ἐρωτήσεως οὔσης, καὶ ἐγηγερμένων καὶ οὐ νυσταζόντων τοῦτο γέγονεν.

Ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτῶσιν, εὐθέως ἀνελήφθη.

10 Καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν πορευομένου αὐτοῦ, καὶ ἰδοὺ ἄνδρες δύο παρειστήκεισαν αὐτοῖς ἐν ἐσθῆτι λευκῇ. 10

Εἰκότως, "ἐπὶ στόματος γὰρ δύο μαρτύρων σταθήσεται πᾶν "ῥῆμα."

11 Οἳ καὶ εἶπαν· ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. 15

Διατί εἶπεν "ἄνδρες;" ἀκριβῶς γὰρ ἑαυτοὺς ἀπετύπωσαν ὡς μὴ πτοηθῆναι· καὶ εἶπον ἅμα, καὶ κολακευόντων ἦν τὰ ῥήματα· "τί 20 "ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;" οὐκέτι εἴασεν αὐτοὺς αὐτὸν προσδοκᾶν· πάλιν οὗτοι τὸ μὲν μεῖζον λέγουσι, τὸ δὲ ἔλαττον οὐκέτι· ὅτι "οὕτως ἐλεύσεται," φησι, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸν προσδέχεσθε. λοιπὸν ἀπὸ τῆς θέας ἐκείνης ἐπέτρεψαν αὐτοὺς αὐτὸν προσδοκᾶν, ἵνα μὴ διὰ τὸ δύνασθαι θεωρεῖν αὐτὸν νομίσωσιν 25 αὐτὸν μὴ ἀνεληλύθεναι, ἀλλ' ἐν ᾧ διαλέγονται φθάσῃ· εἰ γὰρ πρὸ τούτου ἔλεγον ποῦ ὑπάγεις; πολλῷ μᾶλλον καὶ νῦν εἶπον— Καὶ μετ' ὀλίγα—Οὐκ εἶπεν ἀναλαμβανομένου αὐτοῦ οὐδὲ βασταζομένου· πορεία γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ γινομένη· εἰ γὰρ πρὸ σταυροῦ ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐφέρετο, παθητὸν ἔτι καὶ βαρὺ περικείμενος σῶμα, 30 μηδεὶς ἀπορείτω, εἰ μετὰ τὸ ἄφθαρτον αὐτὸ λαβεῖν, τὸν ἀέρα ἔτεμε.

12 Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὄρους τοῦ

καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλὴμ σαββάτου ἔχον ὁδόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τότε, φησιν, ὑπέστρεψαν· τότε· πότε; ὅτε ἤκουσαν· οὐ γὰρ ἂν ἀνέσχοντο, εἰ μὴ ἑτέραν αὐτοῖς παρουσίαν ὑπέθετο. δοκεῖ δέ μοι καὶ σαββάτῳ γεγονέναι ταῦτα· οὐ γὰρ ἂν 5 οὕτως τὸ διάστημα ἐδήλωσεν εἰπὼν, "ἀπὸ ὄρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὅ ἐστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλὴμ σαββάτου ἔχον ὁδόν·" εἰ μὴ ὡρισμένον τι μῆκος ὁδοιπορίας ἐβάδιζον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου.

Ἀμμωνίου. Ταχὰ ἑπτὰ σταδίους λέγει, ὅτι ἀπεῖχε τῆς πό- 10 λεως Ἱερουσαλὴμ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, οὐ μὴν ἑπτὰ ἡμερῶν ὁδὸν, ὅπου σχεδὸν εἰς μίαν ὥραν δύναταί τις ἀπὸ τοῦ ὄρους κατελθεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ. ἀπέχει οὖν ὡς μίλιον ἓν, ὃ ποιεῖ σταδίους ἑπτά· ἤτοι τοσοῦτον ἀπεῖχεν ἔξω τῶν τειχῶν διάστημα, ὅσον ἐξῆν Ἰουδαίῳ ἐν σαββάτῳ περιπατεῖν, πρὸς τὸ ἀδολεσχῆσαι ὡσανεὶ 15 διακινοῦντα.

Ἡ τοῦ σαββάτου ὁδὸς, ὡς φησὶν Ὠριγένης ἐν τῷ ε΄ Στρωματεῖ, δισχιλίων πηχῶν ὑπῆρχε· καὶ μᾶλλον ἡ ἁγία σκηνὴ καὶ κιβωτὸς τοσοῦτον διάστημα προελάμβανον τὴν παρεμβολήν· καὶ ἀπὸ τοσούτου διαστηματος ἐσκήνου· ὃ διάστημα ἐξῆν τοῖς προσκυνοῦσι 20 τὴν ἁγίαν σκηνὴν βαδίζειν ἐν σαββάτῳ.

13 Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῷον οὗ ἦσαν καταμένοντες.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα λοιπὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἔμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν. 25

Ὅ τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἀνδρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου, Σιμων ὁ Ζηλωτὴς, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκέτι μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μόνον οὗτος 30 ἀριθμεῖται, ἀλλὰ μετὰ Πέτρου οἱ δύο· καλῶς ἐμνημόνευσε τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν προέδωκεν, ὁ δὲ ἠπίστησε, δείκνυσιν ὅτι πλὴν ἐκείνου πάντες ἦσαν σῶοι.

14 *Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξὶ καὶ Μαρία τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.*

Τοτ αττοτ. Μέγα γὰρ τοῦτο τὸ ὅπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς· καὶ τοῦτο ἦσαν παιδευθέντες καλῶς· ἄλλως δὲ καὶ ὁ παρὼν πειρασμὸς αὐτοὺς εἰς τοῦτο ἦγε· σφόδρα γὰρ ἐδεδοίκεισαν τοὺς Ἰουδαίους. "σὺν ταῖς γυναιξί," φησιν, εἶπε γὰρ ὅτι ἠκολούθησαν αὐτῷ "καὶ Μαριὰμ ἡ μητὴρ τοῦ Ἰησοῦ καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς "αὐτοῦ·" καὶ οὗτοι ἀπιστοῦντες πρότερον ἦσαν. Σκόπει δέ μοι πῶς, ὅταν εὔχηταί τις, ὅταν προσκαρτερῇ τῇ δεήσει, ὅταν ἀγάπην ἔχῃ, τότε τὸ Πνεῦμα παραγίνεται.

ΚΕΦ. Β.

Πέτρου διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰούδα τοῦ προδότου.

15 *Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν εἶπεν· ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ὡς ἑκατὸν εἴκοσι.*

Τοτ αττοτ. Ὡς θερμὸς καὶ ὡς πιστευθεὶς παρὰ Χριστοῦ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς προτιμώμενος ἀεὶ ἄρχεται τοῦ λόγου.

16 *Ἄνδρες ἀδελφοὶ ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ, περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδήγου τοῖς συλλαβοῦσι τὸν Ἰησοῦν.*

Τοτ Αγίοτ Εἰρηναίοτ. Τὴν ἀναπλήρωσιν τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῶν ὑπὸ Δαβὶδ εἰρημένων ποιούμενος.

Τοτ Χρτσοστόμοτ. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἐκάλεσε, πολλῷ μᾶλλον οὗτος πάντων παρόντων· ἰδοὺ ἐκκλησίας εὐθέως ἀξίωμα καὶ εὐαγγελικὴ κατάστασις, οὐδεὶς ἦν ἐκεῖ, οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ· τοιαύτας βούλομαι τὰς ἐκκλησίας εἶναι καὶ νῦν· οὐδεὶς βιωτικόν τι ἐφρόντιζεν, οὐδεὶς περὶ οἰκίας ἐμερίμνα· τοσοῦτον ἀγαθὸν οἱ πειρασμοί· τοιοῦτον αἱ θλίψεις· ἀεὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προρρήσεως· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς πανταχοῦ ποιεῖ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτος δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲν ξένον γέγονε, ἀλλὰ τὸ ἤδη προ-

ειρημένον· καὶ οὐ λέγει Δαβὶδ εἶπεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ. Ὅρα εὐθέως ἐν προοιμίοις τοῦ βιβλίου ὁποίᾳ κέχρηται διδασκαλίᾳ· ὅρα ὅτι οὐχ ἁπλῶς εἶπεν ἀρχόμενος τῆς συγγραφῆς, ὅτι τοῦ Πνεύματός ἐστι πολιτεία τὸ βίβλιον τοῦτο.

17 Ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν 5
18 κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. οὗτος μὲν οὖν ἐκτήσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κλῆρον δὲ αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ· δεικνὺς, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ὂν καὶ τῆς ἐκλογῆς· καὶ ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν παλαιῶν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐκληρώσατο καθ- 10 άπερ τοὺς Λευΐτας· καὶ ἐνδιατρίβει τοῖς περὶ αὐτοῦ· ὅτι ὁ τῆς προδοσίας μισθὸς αὐτὸς καὶ τῆς τιμωρίας γέγονε κῆρυξ· "ἐκτήσατο γάρ," φησι, "χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας." Ὅρα πῶς Θεοῦ οἰκονομία ἦν· "τῆς ἀδικίας" φησὶ, πολλαὶ γὰρ ἀδικίαι· ταύτης δὲ οὐδὲν ἀδικώτερον γέγονέ ποτε. 15

Καὶ πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος.

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς οὐκ ἐν τῷ ἁμαρτήματι ἀλλ' ἐν τῇ τιμωρίᾳ τὸν λόγον ἐπῆρεν.

Ἀπολιναρίου[g]. Οὐκ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ Ἰούδας, ἀλλ' ἐπεβίω καθαιρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι· καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν Ἀπο- 20 στόλων Πράξεις· "ὅτι πρηνὴς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξεχύθη τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ·" τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας ὁ Ἰωάννου μαθητὴς, λέγων οὕτως, ἐν τῷ δ' τῆς ἐξηγήσεως τῶν Κυριακῶν λόγων· "μέγα δὲ ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ "κόσμῳ περιεπάτησεν ὁ Ἰούδας· πρησθεὶς ἐπιτοσοῦτον τὴν σάρκα, 25 "ὥστε μὴ δὲ ὁπόθεν ἅμαξα διέρχεται ῥαδίως ἐκεῖνον δύνασθαι "διελθεῖν· ἀλλὰ μὴ δὲ αὐτὸν μόνον τὸν τῆς κεφαλῆς ὄγκον αὐτοῦ. "τὰ μὲν γὰρ βλέφαρα τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ φασὶ τοσοῦτον ἐξοιδῆσαι, ὡς αὐτὸν μὲν καθόλου τὸ φῶς μὴ βλέπειν· τοὺς ὀφθαλ"μοὺς δὲ αὐτοῦ μὴ δὲ ὑπὸ ἰατροῦ διόπτρας ὀφθῆναι δύνασθαι· 30 "τοσοῦτον βάθος εἶχον ἀπὸ τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας[h]· τὸ δὲ αἰδοῖον "αὐτοῦ πάσης μὲν ἀσχημοσύνης ἀηδέστερον καὶ μεῖζον φαίνεσθαι·

[g] ἀπῷ. Cod. [h] Desunt hic quædam quæ supplevimus ex optimo Cod. Coislin. XXV.

" φέρεσθαι δὲ δι' αὐτοῦ ἐκ παντὸς τοῦ σώματος συῤῥέοντας ἰχώ-
" ρας τε καὶ σκώληκας[i] εἰς ὕβριν· δι' αὐτῶν μόνον τῶν ἀναγ-
" καίων· μετὰ πολλὰς δὲ βασάνους καὶ τιμωρίας, ἐν ἰδίῳ φασὶ
" χωρίῳ τελευτήσαντα· καὶ τοῦτο ἀπὸ τῆς ὀδοῦ ἔρημον καὶ ἀοί-
" κητον τὸ χωρίον μέχρι τῆς νῦν γενέσθαι· ἀλλ' οὐδὲ μέχρι τῆς 5
" σήμερον δύνασθαί τινα ἐκεῖνον τὸν τόπον παρελθεῖν, ἐὰν μὴ τὰς
" ῥῖνας ταῖς χερσὶν ἐπιφράξῃ· τοσαύτη διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ
" καὶ ἐπὶ γῆς κρίσις ἐχώρησεν."

Καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο παραμυθίαν ἐκείνοις ἔφερεν, ὥσπερ 10
ἐξεχύθη τὰ ἔντερα Ἰούδα, οὕτω καὶ Ἀρείου τοῦ αἱρετικοῦ.

19 Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, Ἀκελδαμὰ, τουτέστι, χωρίον αἵματος.

Τοῦτο περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς οἰκίας. 15

20 Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν· γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ· καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν τὴν ἀρχὴν, τὴν ἱερωσύνην, ὥστε
οὐκ ἐμὴ γνώμη τυγχάνει, ἀλλ' ἐκείνου τοῦ ταῦτα προειρηκότος. 20
ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ μεγάλῳ πράγματι ἐπιχαίρειν, καὶ τοιούτῳ οἵῳ
ὁ Χριστὸς, ἐπήγαγε μάρτυρα τὸν προφήτην.

Τὸν κλῆρον τῆς διακονίας, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λαβέτω
ἕτερος· ὅρα ὅτι καὶ διάκονοι ἐκαλοῦντο οἱ μαθηταὶ καὶ ἐπίσκοποι.

21 Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ 25 χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί κοινοῦται αὐτοῖς; ἵνα μὴ περιμά-
χητον τὸ πρᾶγμα γένηται, καὶ εἰς φιλονεικίαν[k] ἐμπέσωσιν· εἰ γὰρ
αὐτοὶ τοῦτο ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνοι· καὶ ἀεὶ τοῦτο παραιτεῖ- 30
ται. διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ἔλεγεν· " ἄνδρες ἀδελφοὶ," δεῖ ἐκδέξασθαι

[i] σκώλικας Cod. C. [k] φιλονικίαν Cod. C.

ἀφ' ὑμῶν· τῷ πλήθει τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει, τουτέστι γινομένους αἰδεσίμους ποιῶν· καὶ αὐτὸς ἀπαλλαττόμενος ἀπεχθείας τῆς[k] πρὸς ἀλλήλους· μεγάλα γὰρ ἀεὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάζεται κακά· καὶ ὅτι μὲν δεῖ γενέσθαι, τὸν προφήτην παράγει μάρτυρα. ἐκ τίνων δὲ δεῖ; ἐκ τῶν συνελθόντων ἡμῖν, φησὶν, ἐν παντὶ χρόνῳ. εἰ μὲν γὰρ 5 εἶπεν τοὺς ἐπιεικεῖς ἔδει παρεῖναι, καὶ τοὺς ἄλλους ἂν ὕβρισαι, τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψεν· οὐχ ἁπλῶς συνελθόντων εἰπὼν, ἀλλ' ἐν παντὶ χρόνῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καλῶς γὰρ τὰ πρὸ τούτου οὐδεὶς μαθεῖν, ἀλλὰ τότε Πνεύματι ἐμάνθανον. 10

22 Ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα μὴ ἠκρωτηριασμένος ὁ χορὸς ᾖ· τίς οὖν ἵνα γένηται αὐτὸς ἑλέσθαι οὐκ ἐνῆν; ἵνα μὴ δόξῃ χαρίζεσθαι· ἄλλος 15 δὲ καὶ Πνεύματος ἄμοιρος ἦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπεν τῶν ἄλλων μάρτυρα, ἀλλὰ τῆς ἀναστάσεως μάρτυρα· καὶ γὰρ ἀξιοπιστότερος ἦν ὁ δυνάμενος εἰπεῖν[l], ὅτι ἐκεῖνος φαγὼν καὶ πιὼν ὁ σταυρωθεὶς αὐτὸς ἀνέστη· τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ἡ ἀνάστασις· ἐπεὶ ἐκεῖνα δῆλα ἦν καὶ ὡμο- 20 λογημένα· αὕτη δὲ λάθρα γέγονεν, καὶ τούτοις μόνοις δήλη.

23 Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσὴφ τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη Ἰοῦστος, καὶ Ματθίαν.

Οὐχὶ αὐτὸς αὐτοὺς ἔστησεν· ἀλλὰ τὴν γνώμην αὐτὸς εἰσηγήσατο, δείξας οὐδὲ αὐτὴν αὐτοῦ οὖσαν· ἀλλ' ἄνωθεν κατὰ προ- 25 φητείαν, ὥστε ἐξηγητὴς γέγονεν οὐ διδάσκαλος.

24 Καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ Κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα ὃν ἐξελέξω.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σὺ μὴ ἡμεῖς· καὶ εὐκαίρως καρδιογνώστην καλοῦσιν· ἀπὸ γὰρ τούτου αἱρεῖσθαι ἐχρῆν· οὕτως ἐθάρρουν, 30 ὅτι πάντως ἕνα δεῖ γενέσθαι· οὐκ εἶπεν ἐκλέξαι, ἀλλ' ἀνάδειξον τὸν ἐκλεγέντα· εἰδότες πάντα προωρίσθαι τῷ Θεῷ.

[k] τῆς τῆς Cod. C. [l] εἶπεν Cod. C.

25 Λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας, πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον.

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς λέγουσιν ἐκείνου τὸ ἁμάρτημα, δεικνῦντες ὅτι μάρτυρα ἀπαιτοῦσιν· οὐχὶ πλεονάζοντες τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ᾽ ἐλατ- 5 τωθῆναι οὐκ ἐῶντες[m].

26 Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα Ἀποστόλων.

Ἐπειδὴ οὐδέπω πνεῦμα ἦν. οὔπω γὰρ ἑαυτοὺς ἀξίους εἶναι 10 ἡγοῦντο τοῦ διάτινος σημείου μαθῆν[n]· ἄλλος δὲ εἰ ἔνθα οὔτε εὐχὴ, οὔτε ἀξιόλογοι ἄνδρές, κλῆρος τοσοῦτον ἴσχυσεν διὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι γνώμης ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ· πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα ἐπλήρωσε τὸν χορὸν[o], ἀπήρτησε τὴν τάξιν ὁ ἀναδεχθείς· ἀλλ᾽ ὁ ἕτερος οὐκ ἤλγησεν, οὐ γὰρ ἂν ἀπέκρυψαν τὰ οἰκεῖα ἐλαττώματα οἱ Ἀπό- 15 στολοι· οἵγε περὶ αὐτῶν τῶν κορυφαίων εἰπόντες, ὅτι ἠγανάκτησαν ἀλλαχοῦ, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. Δεῖ τοίνυν τὸν κληρωθέντα τόπον ἔχειν ὃν ἐκληρώθη, καὶ μήτε κατασκευάζειν ἑαυτῷ, οὐ γὰρ ἂν εἴη κλῆρος τοῦτο, μήτε φεύγειν δοθέντα· εἰ γὰρ τὰ τοῦ κλήρου κύρια, πολλῷ μᾶλλον τὰ τοῦ Θεοῦ. 20 Ὅταν ὁ Θεὸς κληρώσῃ, δεῖ καὶ τὸν ποιοῦντα ἀπροσπαθῶς ποιεῖν· τοῦτο γὰρ κλῆρος, μὴ ὃν βούληται αὐτὸς, ἀλλ᾽ ὃν ἡ χάρις δίδωσιν. Ἕως μὲν οὖν Πνεύματος ἄμοιροι ἦσαν οἱ Ἀπόστολοι κλήρῳ τὰ πράγματα ἐπέτρεπον· ὕστερον δὲ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ οἰκείᾳ χάριτι. ὁ κλῆρος πρᾶγμα ἄλυπον, οὐκ ἀφίησιν οὐδὲ ἐκείνους ἀλ- 25 γεῖν ὡς ἀδικουμένους· ὁ κλῆρος συγγένειαν οὐκ οἶδεν· οὐδὲ φιλίαν οὐδὲ χάριν, οὐδὲ ἀπέχθειαν· ἐπειδὴ γὰρ πολλῶν ὄντων πάντας κληροῦσθαι οὐκ ἔνι, εἰκότως ἐκ πολλῶν ὀλίγους ἐπιλεγόμεθα.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ θείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως ἐν ἡμέρᾳ Πεντηκοστῆς γενο- 30 μένης εἰς τοὺς πιστεύσαντας.

1 Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό.

[m] ἐῶμτ᾽. Cod. C. [n] Sic Cod. C. [o] Huc usque suppl. e Cod. Coisl.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι περὶ τῆς Πεντηκοστῆς· περὶ αὐτὴν ὡς εἰπεῖν· ἔδει γὰρ ἑορτῆς οὔσης πάλιν ταῦτα γίνεσθαι· ἵνα οἱ παρόντες τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, οὗτοι καὶ ταῦτα ἴδωσιν.

Σευήρου. Χριστὸς ὁ Θεὸς παθὼν τὸ ἑκούσιον πάθος σαρκὶ, καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, συνανέστησεν ἑαυτῷ τοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ νενεκρω- 5 μένους ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων κράτος κατέλυσε. Διὰ τοῦτο μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς εἰς γῆν οὐ κλινόμεθα προσευχόμενοι καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ψάλλοντες· "αὐτοὶ συνεποδίσθησαν καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν καὶ ἀνορθώθημεν·" ἐν δὲ πυρίναις γλώσσαις τοῦ Πνεύματος θεοπρεπῶς ἐπιφανέντος ἡμῖν, 10 γόνυ κάμπτομεν, τὴν θέαν οὐ φέροντες, καὶ δηλοῦντες ὅτι διὰ τοῦ Πνεύματος τὴν ἐν Τριάδι τελείαν προσκύνησιν μεμαθήκαμεν· "Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν."

Σευηριανοῦ[p] Γαβάλων. Ἐν τοίνυν ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἐδόθη 15 νόμος, Θεοῦ φανέντος καὶ νομοθετήσαντος, καὶ Μωϋσέως τὰς πλάκας δεξαμένου. Ἔδει οὖν καθ' ἣν ἡμέραν ἐδόθη ὁ παλαιὸς νόμος, κατ' αὐτὴν δοθῆναι καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν. ἵνα καὶ ἡ αὐθεντεία τοῦ Πνεύματος δειχθῇ, καὶ Θεοῦ ἐπιφάνεια ἑρμηνευθῇ· καὶ δείχθῃ ἀδιαίρετος ἡ φύσις τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως ἐν παλαιᾷ καὶ νέᾳ, καὶ διαφό- 20 ροις χρόνοις μίαν ἐργαζομένη τὴν συμφωνίαν τῶν θείων λόγων. Ὥσπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ μέλλων ἐπιτελεῖν τὸ ἅγιον πάθος οὐκ ἠνέσχετο ἄλλῳ καιρῷ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι τῷ πάθει, ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἐθύετο τὸ πρόβατον, ἵνα αὐτῷ τῷ τύπῳ συνάψῃ τὴν ἀλήθειαν· οὕτως καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις οὐκ ἠνέσχετο ἄλλῳ καιρῷ 25 δοθῆναι, ἢ καθ' ὃν καιρὸν ἐδόθη νόμος· ἵνα δειχθῇ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ τότε ἐνομοθέτησε, καὶ νῦν νομοθετεῖ.

2 Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος· ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας.

Σευήρου ἐπισκόπου ἀπὸ λόγου μη. Ἐξ οὐρανοῦ μὲν, 30 ἵνα παραστήσῃ σαφῶς, ὡς οὐρανόθεν θεϊκῶς ἡ τοῦ Πνεύματος κάθοδος γέγονε· πνοῆς δὲ ὥσπερ φερομένης βιαίας, ὅτι τοὺς ὑποδεξομένους τῆς υἱοθεσίας τὴν χάριν βιαστὰς ἤμελλεν ἀποτελεῖν

[p] Σευήρου Cod.

τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἐπλήρου δὲ τὸν οἶκον ὅλον, ἵν' ἡ δωρεὰ δεδομένη δειχθῇ, μὴ μερικῶς τισὶν, ἀλλ' ὅλῳ τῷ τῆς ἐκκλησίας πληρώματι· γλῶσσαι ὑπῆρχον ὀφθεῖσαι πυρὸς, τοσοῦτον εἶναι δηλοῦσαι τὸ μέσον τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας καὶ τῆς καινῆς, ὅσον ἐνάρθρου λόγου διὰ γλώττης ἐκφερομένου καὶ ἀσήμων σαλπίγγων 5 ἠχοῦς. Καὶ ἐκεῖ μὲν ὡς ἐν ἀστραπῇ ἀεὶ τὸ πῦρ αὐτοὺς παρέτρεχεν· ἐνταῦθα δὲ αἱ τοῦ πυρὸς γλῶσσαι τοῖς Ἀποστόλοις ἐπεκαθέστησαν, καὶ παραχρῆμα πλήρης ἦσαν τοῦ Πνεύματος, τὰ θεῖα πλημμυροῦντες νάματα· καὶ ἐγκαθημένην ἔχοντες, οὐ παροδεύουσαν τὴν φλόγα τῆς χάριτος· καὶ τὰς γλώσσας αὐτῶν πρὸ πᾶν 10 εἶδος διαλέκτου στομώσασας· οὐ σκότῳ καὶ γνόφῳ καλυπτομένην, ἀλλ' ὥρᾳ τρίτῃ τῆς ἡμέρας ἐκλάμπουσαν· καὶ τοῦτο εἰς ἔνδειξιν τοῦ διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνδημίας πεφανερῶσθαι λαμπρῶς ὡς ἐν ἡμέρᾳ τὸ τῆς Τριάδος μυστήριον.

Ἰσιδώρου. Ὃν τρόπον τὰ τοῦ νόμου προοίμια φόβου ἐδεῖτο 15 πρὸς φυλακὴν τῶν ἐντολῶν, ἐπιστρέφοντα τοὺς ἀκούοντας, καὶ ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ὁ Θεὸς ἐχρημάτιζεν, οὕτω καὶ μετὰ τὴν τοῦ δεσπότου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνάστασιν ἐν πυρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῖς Ἀποστόλοις κατήρχετο, βιαίας πνοῆς προηγουμένης, ἵνα εἷς ὁ Θεὸς ἐν ἀμφοτέραις ταῖς διαθήκαις γνωσθῇ· εἰ καὶ πολὺ τῆς δευτέρας τὸ 20 πρὸς τὴν προτέραν διάφορον· ἡ μὲν γὰρ τυπικοῖς ἐχρῆτο προστάγμασιν· ἡ δὲ ταῖς ἀληθέσιν ἐλλάμψεσι θαύμασί τε καὶ δόγμασιν.

Καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι.

Ἰωάννου. Πολλὴν τὴν ῥύμην λέγει τοῦ Πνεύματος, ὥστε καὶ τοὺς παρόντας θεραπεῦσαι, καὶ οὕτως ἀξίους δειχθῆναι· καὶ 25 οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου φρικωδέστερον, "καὶ ὤφθησαν "αὐτοῖς," φησὶ, "διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός."

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ οἰκία τοῦ κόσμου σύμβολον ἦν.

3 Καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ὡσεὶ πυρός," φησι· καλῶς πανταχοῦ τὸ ὡς, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν περὶ τοῦ Πνεύματος νομίσῃς· καὶ ὡσεὶ πνοῆς [q] +κ ἄρα ἄνεμος ἦν ὡσεὶ πυρός· ὅτε μὲν γὰρ Ἰωάννῃ τὸ Πνεῦμα ἔδει γνωσθῆναι, ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς ἦλθεν ἐπὶ τὴν

[q] Est hic parvus hiatus.

κεφαλὴν τοῦ Χρίστου· νῦν δὲ ὅτε πλῆθος ὅλον ἐπιστραφῆναι ἐχρῆν, ὡσεὶ πυρός—Καὶ μετ' ὀλίγα—ἀνέμνησεν αὐτοῦ καὶ ἑτέρας ὄψεως· ὥσπερ γὰρ ἐφάνη ἐν τῇ βάτῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Καὶ καλῶς εἶπε "διαμεριζόμεναι·" ἐκ μιᾶς γὰρ ἦν ῥίζης· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐνέργειά ἐστιν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου πεμφθεῖσα. ὅρα δὲ καὶ ἐκείνους πρώτους δειχθέντας ἀξίους· καὶ τότε Πνεύματος καταξιωθέντας· οἷον ὥσπερ Δαβὶδ, ἅπερ ἐν ταῖς ποίμναις εἰργάζετο, ταῦτα καὶ μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ τρόπαιον, ἵνα δειχθῇ αὐτοῦ γυμνὴ ἡ πίστις· καὶ πάλιν τὸν Μωσέα καταφρονοῦντα βασιλείων καὶ πάντα ἀφιέντα, καὶ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη δημαγωγίας ἁπτόμενον· τὸν Σαμουὴλ ἐν τῷ ναῷ· τὸν Ἐλισσαῖον πάντα ἀφιέντα· τὸν Ἰεζεκιὴλ πάλιν ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα δῆλον· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι πάντα εἴασαν τὰ ἑαυτῶν.*

Σχόλ. *Τοῦτο σημαίνει τὸν εὐκίνητον καὶ διάπυρον λόγον κατὰ τὸ "ἄργυρος πεπυρώμενος γλῶσσα δικαίου·" πᾶς οὖν, ᾧ δέδοται λόγος σοφίας καὶ γνώσεως, τετύχηκε τοῦ προκειμένου χαρίσματος, ὡς εὐχαρίστως εἰπεῖν· "Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας τοῦ "γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν."*

Κυρίλλου. *Οἱ μὲν ταῖς γλωσσαῖς ἐλάλουν, καίτοι πρὶν οὐκ εἰδότες αὐτάς· οἱ δὲ σύνησαν διερμηνεύοντες, καίτοι πάλαι τὸ οὖς οὐκ ἐντριβῆ τε καὶ ἐν ἔθει τῶν τοιούτων ἐχόντων τινῶν· δεδόσθαι γε μὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς τότε τὴν χάριν διισχυρίζεται τὸ γλώσσαις λαλεῖν, οὐχ ὡς μοῖρα χαρίσματος, ἀλλ' ὡς ἐν τάξει σημείου τοῖς πιστοῖς· καὶ δὴ καὶ προτρεπτικὸν παρετίθει λόγιον οὕτως ἔχον· "ὅτι "ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἑτεροχείλεσι λαλήσω τῷ λαῷ*[a] *τούτῳ, "καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύσουσιν·" ἔνειμε διαφόρως τὸ Πνεῦμα τὴν τῶν χαρισμάτων διανομήν· ἵνα ὥσπερ, φησὶ, τὸ παχὺ δὴ τοῦτο καὶ ἀπὸ γῆς σῶμα συνέστηκεν ἐκ μορίων, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ἤτοι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ ἐκκλησία, διὰ πολλῆς ἁγίων πληθύος εἰς ἑνότητα τὴν νοητὴν, τελειοτάτην ἔχει τὴν σύστασιν. Καὶ μετ' ὀλίγα—ὅτε τοίνυν ἔμελλον οἱ τῆς ὑφ' ἡλίῳ μυσταγωγοὶ, γλώσσῃ τε ἁπάσῃ καὶ ἔθνει παντὶ προσλαλεῖν τὸ εὐαγγελικὸν δηλονότι καὶ σωτήριον κήρυγμα, σημεῖον ἐδίδου τὰς γλώσσας αὐτοῖς. Ἄνδρες ὄντες Γαλιλαῖοι καὶ τεθραμμένοι κατὰ τὴν Ἰου-*

[a] Verba a λαῷ usque ad διαφ. suppl. rec. m. in margine.

δαίαν, Ἑβραῖοι τὲ καὶ ἐξ Ἑβραίων, Μήδοις τὲ καὶ Πάρθοις, καὶ μέντοι καὶ Ἐλαμίταις, καὶ τοῖς ἐκ μέσης οἰκούσης ποταμῶν, Καππαδόκαις τὲ καὶ Αἰγυπτίοις, ταῖς αὐτῶν προσελάλουν γλώσσαις· καὶ διεπεραίνετο μὲν τὸ χρῆμα αὐτοῖς τῇ τοῦ Πνεύματος ἐνεργείᾳ καὶ χάριτι· γέγραπται γὰρ, ὡς "ὤφθησαν αὐτοῖς διαμε- 5 "ριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς" καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ τρόπος μὲν οἰκονομίας τὸ δρώμενον ἦν· συνίσταν δὲ οὐ πάντες. ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ταῖς ἑτέρων γλώσσαις ἐλάλουν, ἐπίδειξιν ὥσπέρ τινα τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ποιούμενοι χάριν, καὶ φιλοκομπίας ἀφορμὴν δεχόμενοι τὸ σημεῖον, ῥάθυμοι μὲν ἦσαν τὸ δεῖν τοῖς ὄχλοις τὰ ἐκ τῶν ἁγίων 10 προφητῶν διαλέγεσθαι, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς συναγορεύειν δόγμασιν· ὡς ἄνωθέν τε καὶ ἐκ πολλοῦ προκεκηρυγμένου· ἀποσεμνυνόμενοι δὲ ὡς ἐπὶ μόνῳ τῷ δύνασθαι γλώσσαις λαλεῖν, τούτου τε καὶ μόνου μεταποιεῖσθαι δεῖν ᾤοντο· καὶ τὸ πρᾶγμα ἦν ἐν σπουδαῖς ταῖς προυργιαιτάταις. 15

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐν γλώσσαις δὲ, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον οἰκείωσιν· πυρίναις δὲ, ζητῶ πότερον διὰ τὴν κάθαρσιν· οἶδε γὰρ ὁ λόγος ἡμῶν καὶ πῦρ καθαρτήριον, ὡς πολλαχόθεν βουλομένοις ὑπάρχει μαθεῖν ἢ[o] διὰ τὴν οὐσίαν· πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον τὴν μοχθηρίαν· μεριζομέναις δὲ, διὰ τὸ τῶν χαρισμά- 20 των διάφορον· καθεζομέναις δὲ, διὰ τὸ βασιλικὸν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσιν· ἐπεὶ καὶ Θεοῦ θρόνος τὰ Χερουβίμ· ἐν ὑπερῴῳ δὲ, εἰ μή τῳ περιεργότερος εἶναι δοκῶ τοῦ δέοντος, διὰ τὴν ἀνάβασιν τῶν δεξομένων καὶ τὴν χαμόθεν ἔπαρσιν· ἐπεὶ καὶ ὕδασι θείοις ὑπερῷά τινα στεγάζονται, δι' ὧν ὑμνεῖται Θεός· καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ἐν ὑπερῴῳ 25 τοῦ μυστηρίου κοινωνεῖ τοῖς τὰ ὑψηλότερα τελουμένοις· ἵν' ἐκεῖ παραδειχθῇ, ὅτι τὸ μέν τι καταβῆναι δεῖ Θεὸν πρὸς ἡμᾶς, ὃ καὶ πρότερον ἐπὶ Μωσέως οἶδα γινόμενον· τὸ δὲ ἡμᾶς ἀναβῆναι, καὶ οὕτω γενέσθαι κοινωνίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, τῆς ἀξίας συγκιρναμένης· ἕως δ' ἂν ἑκάτερον ἐπὶ τῆς ἰδίας μένῃ, τὸ μὲν περιωπῆς, τὸ 30 δὲ ταπεινώσεως ἄμικτος ἡ ἀγαθότης· καὶ τὸ φιλάνθρωπον ἀκοινώνητον· καὶ χάσμα μέγα ἐν μέσῳ καὶ ἀδιάβατον· οὐ τὸν πλούσιον τοῦ Λαζάρα μόνον καὶ τῶν ὀρεκτῶν Ἀβραὰμ κόλπων διεῖργον, τὴν δὲ γενητὴν φύσιν καὶ ῥέουσαν, τῆς ἀγεννήτου καὶ ἑστηκυίας.

[o] Sic Cod.

Τίμησον τὴν ἡμέραν τοῦ Πνεύματος· ἐπίσχες μικρὸν τὴν γλῶτταν εἰ δύνατον, περὶ ἄλλων γλωσσῶν ὁ λόγος· ταύτας αἰδέσθητι ἢ φοβήθητι μετὰ πυρὸς ὁρώμενας.

Σευήρου. Οὐκ εἶπε πυρὸς, ἀλλ' "ὡσεὶ πυρὸς," οὐ γὰρ ἦν πῦρ τὸ φαινόμενον· ἀλλὰ πῦρ ἐνομίζετο, ἢ ἐφαίνετο. διατί δὲ τὸ πῦρ 5 τοῦ Πνεύματος πρόδρομον εἰς φόβον ἐγεῖρον τοὺς ἀποστόλους[o]; τὸ πῦρ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφάνεια· καὶ ἵνα μὴ εἰς ὕβριν ἐκλάβοις τότε τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν φύσιν πυρὸς ὄψει φανεῖσαν, ἑρμηνεύει τὰ νέα τὰ διὰ Μωϋσέως γινόμενα. λέγει Μωϋσῆς "καὶ "ἦν τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὡς πῦρ καιόμενον." 10 ὅρα καὶ τὴν λέξιν συμφωνοῦσαν, ἐκείνη ἡ δόξα τοῦ Ἰσραὴλ ὡς πῦρ· οὐκ εἶπεν πῦρ, ἀλλ' ὡς πῦρ· καὶ ὧδε ὤφθησαν γλῶσσαι, ὡσεὶ πυρὸς διαμεριζόμεναι· πρόσεχε, παρακαλῶ, τὸν τρόπον πῶς ἐγένετο· οὐκ ἐφάνησαν εὐθέως γλῶσσαι, ἀλλὰ πῦρ πολύ· εἶτα ὥσπερ κατεμένετο τὸ πῦρ καὶ διεμερίζετο εἰς γλῶσσαν. τίνος μερίζοντος; 15 τίνος μεριζομένου; οὐχ ἡ φύσις τοῦ Πνεύματος ἐμερίζετο, ἀλλ' ἦν τὸ μερίζον τὸ Πνεῦμα, τὸ δὲ μεριζόμενον ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐ διαιρεῖται, ἀλλὰ διαιρεῖ. "ὤφθησαν διαμε-"ριζόμεναι ὡσεὶ πυρός·" διατί γλῶσσαι; ἐπειδὴ κηρύγματος ἦν ἡ σταύρωσις, ἵνα τὸ σχῆμα ἑρμηνεύσῃ τὴν ἐνέργειαν· ὅτι ὑπὲρ ἄλλου 20 τινὸς οὐ δίδοται τὸ Πνεῦμα ἐν εἴδει γλωσσῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ τὸ κήρυγμα ἀνθῇ οὖν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας· καὶ ἃ ἔλιπε τῇ φύσει τῶν ἁλιέων διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν, ταῦτα δοθῆναι δι' αὐτῶν· ἵνα παρ' αὐτῶν λαλούμενα διαφόροις γλώσσαις, καὶ ὑπερβολὴν δωρεᾶς ἔχοντα, φωτίζῃ τοὺς ἀκούοντας. Ἔδει δὲ καὶ πυρὸς ἔχειν 25 δύναμιν, εἰς τὸ ἀναλῶσαι πᾶσαν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ὑλομανοῦσαν ἁμαρτίαν· καὶ ὥσπερ τὸ πῦρ ἔχει τὴν φωτιστικὴν καὶ καυστικὴν δύναμιν, οὕτως ὁ λόγος τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐφώτιζε τοὺς πιστεύοντας καὶ ἀνήλισκε τοὺς ἀντιλέγοντας. Τοιαύτην εἶχεν γλῶσσαν πυρὸς Παῦλος· ἦ[p] κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὸν ἀνθύπατον ἐφώτισεν καὶ 30 Ἐλύμαν τὸν μάγον ἐτύφλωσεν· τῇ αὐτῇ δυνάμει κἀκεῖνον φωτίσας, καὶ τοῦτον τυφλώσας.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν ἐπ-

[o] Desunt duo fol. quæ supplevimus e Cod. Coislin. XXV. [p] ἢ Cod.

αγγελίαν τῆς ἀψευδοῦς ἐκείνης φωνῆς, ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῖς Ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπεφοίτησεν· οἳ τοῖς ἁπάντων τῶν ἐθνῶν γλώσσαις λαλοῦντες, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν κηρύττοντες, ἐδήλουν, ὡς ὁ πάλαι τὴν τῶν ἀνθρώπων φωνὴν μίαν οὖσαν εἰς πολλὰς διελὼν, νῦν τὰς ἁπάντων γλώσσας εἰς μίαν 5 πνοὴν συνήρμοσεν.

Τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ λόγου κε. Καὶ ἐν πυρίναις γλώσσαις τοῖς Ἀποστόλοις ἐπιφοιτᾷ· διὰ μὲν τοῦ πυρὸς δεικνύον, ὡς ταὐτόν ἐστι τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δόξαν ἐκείνῳ τῷ ἐν πυρὶ καταβεβηκότι πρὸς τὸ ὄρος Σινᾶ καὶ τὴν βάτον τὴν ἀκατάφλεκτον, καὶ τὸν Μωϋσέα 10 μυσταγωγήσαντι· διὰ δὲ τῶν γλωσσῶν, ὡς[q] σύγγενές ἐστι καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου θεότητος· γλῶσσα γὰρ καὶ λόγος πολλὴν ἔχει πρὸς ἄλληλα τὴν ἐγγύτητα, καὶ τὰ τοῦ νοῦ κινήματα διαγγέλλουσιν.

Σχόλιον. Διὰ γλωσσῶν διεμέρισεν ἅπαν τὸ γένος, καὶ διὰ 15 τοῦτο διὰ γλωσσῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος πάλιν ἐπισυνήγαγε πάντας ἐπὶ τὸ αὐτό.

Σευήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Ἵνα τὰς ἀκάνθας καταφλέξωσιν, ἃς ἡ παράβασις τοῦ Ἀδὰμ κατεφύτευσεν.

Διδύμου. Ἀναλαμβανόμενος ἀπὸ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦς εἶπεν, 20 μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπελεύσεσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. μετὰ δέκα ἡμέρας τοῦ ταῦτα λεχθῆναι, συμπληρωθείσης τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρας παρέσχεν δαψιλῶς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα· ὡς πλησθῆναι αὐτοῦ ἕκαστον τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ὄντων μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ὑπερῴῳ, ἔνθα ἦσαν κατιόντος τοῦ Πνεύματος· ὤφθησαν 25 γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, αἳ καὶ ἐκάθισαν ἐπὶ ἕκαστον αὐτῶν· σημαίνει δὲ ἡ γλῶσσα ἡ πυρίνη τὸν εὐκίνητον καὶ διάπυρον λόγον κατὰ τὸ "ἄργυρος πεπυρώμενος γλῶσσα δικαίου" πᾶς οὖν ᾧ δίδοται λόγος σοφίας καὶ γνώσεως, τετύχηκε τοῦ προκειμένου χαρίσματος· ὡς εὐχάριστος εἶπεν, "Κύριος δίδωσί μοι γλῶσσαν παιδείας, τοῦ 30 "γνῶναι ἡνίκα δεῖ εἰπεῖν λόγον."

Ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστι παρέμενεν, ἐπαναπαύσατο· τὸ γὰρ καθίσαι τοῦ ἑδραίου ἐπισημαντικὸν καὶ τοῦ μεῖναι· ἄρα ἐπὶ

[q] ὃ Cod.

τοὺς δώδεκα ἦλθεν; οὐχί· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ρκ· οὐ γὰρ ἂν ἁπλῶς παρήγαγε τὴν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου ὁ Πέτρος λέγων· "καὶ "ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεὸς, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ "Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα," καὶ τὰ ἑξῆς.

Σετηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων. "Ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα 5 "ἕκαστον αὐτῶν" ἦν ἰδεῖν ὑπὲρ κεφαλῆς πάντων τῶν ἁγίων πῦρ οὐ καῖον, ἀλλ' ἁγιάζον καὶ καταλάμπον. Διατί οὖν τὰς γλώσσας οὐκ ἐπὶ τοῦ στόματος ἐδέξαντο, ἀλλ' ἐπὶ τῆς κεφαλῆς; εἰκότως οὖν εἰς τὴν γλῶσσαν, τουτέστιν εἰς τὸ τῆς φύσεως ὄργανον, ἐδόθη τὸ Πνεῦμα· ἵνα μὴ νομίσωσιν ἐκ τῶν ἰδίων λαγόνων 10 καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου στόματος προφέρειν, ἃ μὴ εἶχον· ἀλλ' ὥσπερ εἰς οὐρανὸν τὰ ὕδατα λαμβανόμενα τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων καταλαμβάνουσι, καὶ ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ἐπὶ τὰς φάραγγας καταφέρονται, οὕτως τὴν κορυφὴν ὡς ὄρος καταλαμβάνουσα ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπεχωρήγησε λοιπὸν ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῷ ἐγ- 15 κεφάλῳ· εἶτα τῷ στόματι καὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅλον δι' ὅλου τὸν ἄνθρωπον ἐπλήρωσεν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς. Διατί δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν κεφαλήν; ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι ἐχειροτονοῦντο τῆς οἰκουμένης διδάσκαλοι· χειροτονία δὲ ἄλλως οὐ γίνεται, εἰ μὴ ἐν τῇ κεφαλῇ· ὑπὸ γὰρ τοῦ Σωτῆρος εἰ καὶ προεχειρίσθησαν Ἀπόστολοι, ἀλλ' οὐ 20 τῆς οἰκουμένης· τὴν Ἰουδαίαν δὲ μόνην ἐπιστεύθησαν· ὅθεν παρήγγειλεν αὐτοῖς ὁ Σωτήρ· "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε καὶ εἰς "πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ "πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ." τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπιδημῆσαν χειροτονεῖ αὐτοὺς Ἀποστόλους τῆς οἰκουμένης, 25 πάντων τῶν ἐθνῶν· καὶ εἰ μὴ ἐδέξαντο τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, οὐκ ἂν ἐνεχειρίσθησαν τὴν ἀποστολὴν τοῦ κόσμου. μαρτυρεῖ τούτοις τοῖς ῥήμασιν αὐτὸς ὁ δεσπότης· "καὶ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόν- "τος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες "ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ 30 "ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς·" τὴν μὲν γὰρ ἀπαρχὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔλαβον, τὸ δὲ τέλος παρὰ τοῦ Πνεύματος· ἀνώτερον οὖν τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ; οὐ· ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πατὴρ τὰ μείζονα τῷ Υἱῷ δεδωκὼς, ἑαυτὸν οὐκ ἐλαττοῖ· οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πνεύματι παραχωρῶν τὰ μείζονα, τὴν ἑαυτοῦ δόξαν οὐκ ἐλαττοῖ· τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπι- 35

φοιτήσαντος προεχειρίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τὰς γλώσσας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν φανῆναι, δείκνυσι χειροτονίας σχῆμα· πῶς ὑπὲρ κεφαλῆς τίθεται ἡ χειροτονία διὰ τὴν τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων[p] ἀκολουθίαν. ὅρα γὰρ ὅτι ἐντεῦθεν καὶ ἕως νῦν ἐκράτησε τὸ πρᾶγμα. ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος 5 ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας ὁ νόμος εὕρηται τοῦ εὐαγγελίου· ἐπιτίθεται τῇ κεφαλῇ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι τὸ εὐαγγέλιον· καὶ ὅτ' ἂν ἐπιτεθῇ, οὐδὲν ἄλλο ἔστιν ἰδεῖν ἢ γλῶσσαν πυρὸς ἐπικειμένην τῇ κεφαλῇ· γλῶσσαν, διὰ τὸ κήρυγμα· πυρὸς, διὰ τὸν λέγοντα· "πῦρ ἦλθον 10 "βαλεῖν[q] ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη;" "ἐκάθισεν "ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν·" οὐκ εἶπεν ἑδράσθη· οὐκ εἶπεν κατήντησεν, ἀλλ' ἐκάθισεν· ἵνα δείξῃ ὅτι πᾶς ἀνὴρ δουλεύων Θεῷ καὶ δεχόμενος λειτουργίαν, θρόνος ἐστὶν Θεοῦ. οὐκ εἶπεν ἐπεπόλευσεν ἑκάστῳ, ἀλλ' ἐκάθισεν ἐπάνω· καὶ ἦν Πέτρου ἡ κεφαλὴ θρόνος τοῦ Ἁγίου 15 Πνεύματος, καὶ Ἀνδρέου καὶ ἑκάστου αὐτῶν· ὁμοίως ἦν ἰδεῖν ἐπικαθήμενον αὐτοῖς τὸ πῦρ· καὶ ἐννοῆσαι φύσιν, ὄψει μὲν ἕτερα δεικνύουσαν, τῇ δὲ ἐνεργείᾳ ἄλλα παριστῶσαν.

4 Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ λαμβάνουσιν ἕτερον σημεῖον, ἀλλὰ 20 τοῦτο πρῶτον· ξένον γὰρ ἦν· καὶ οὐ χρεία ἦν ἑτέρου σημείου· "ἐκάθισεν" φησὶν "ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν" ὅρα μοι πῶς οὐκέτι ἀλγεῖ ἐκεῖνος ὁ μὴ αἱρεθεὶς[r] ὡς ὁ Ματθίας, καὶ "ἐπλήσθησαν ἅπαντες" φησίν· οὐχ ἁπλῶς ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ' "ἐπλή-"σθησαν." 25

Κυρίλλου ἐκ τῆς Ἰωὴλ ἑρμηνείας τόμου β. Ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες, ἤγουν συνιέντες τε καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ μαρτύρια, καὶ τὰ δι' ὧν ἦν εἰκὸς ἑτοίμως εἰσιέναι πρὸς εὐπείθειαν ἀναπεπεισμένους εὖ μάλα τοὺς ἀκροωμένους, ὡς ἐνέστηκε λοιπὸν ὁ τῆς εὐδοκίας καιρός· καὶ 30 τὰ πάλαι διὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ προαπηγγελμένα πρὸς πέρας ἥκει λοιπόν· οὐκ οὖν προεφήτευον ἁπάσῃ γλώσσῃ

[p] In marg. γρ. προσταγμάτων. [q] ἦλθεν βαλὴν Cod. [r] ἐρεθεὶς Cod.

λαλοῦντες· προαναφωνοῦντος Θεοῦ διὰ φωνῆς ἁγίων καὶ τοῦτο· γέγραπται γὰρ "ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις "λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' οὕτως πιστεύσωσιν." τοῦτό σοι συνεὶς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος εἰς σημεῖον δεδόσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ἐφ' ἑκάστην πολυγλωσσίαν τὴν ἀπαρχὴν[s] ἤτοι τὸ γένος. 5

Σευηριανοῦ Γαβάλων. "Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύ-"ματος Ἁγίου." ἐδείχθη πρῶτον ὅτι ἐκάθισεν μὲν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ· ἀπὸ δὲ τῆς κεφαλῆς ἐπληρώθη ὁ ἄνθρωπος· "ἐπλήσθησαν Πνεύ-"ματος καὶ ἤρξαντο λαλεῖν, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς·" αὐτὸ διαιρεῖ· αὐτὸ δίδωσι λαλεῖν[t] καὶ τῷ κηρύττοντι καὶ τῷ 10 λαλοῦντι· οὔτε μαρτυρῆσαι ἔστιν ἀνδρὶ, μὴ ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου χορηγουμένῳ· "καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι·" οὐ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν ἐφθέγγετο, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. λοιπὸν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ᾠκονόμησεν ἀπαρχῆς τοῖς Ἀποστόλοις ἔμπρακτον εἶναι τὸν λόγον· τίς γὰρ χρεία ἦν κηρύκων, τῶν ἀκου- 15 όντων οὐκ ὄντων; τίς γὰρ χρεία σπόρου, τῆς γῆς μὴ ἀνανεωθείσης; ἐπεὶ οὖν ἐχρῆν τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἐθνῶν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τάξιν λαβεῖν, ἐπάγει ὁ συγγραφεὺς "καὶ ἤρξαντο λαλεῖν γλώσ-"σαις," καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ 20 Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τίνος ἕνεκεν πρὸ τῶν ἄλλων χαρισμάτων τὸ τῶν γλωσσῶν ἔλαβον οἱ Ἀπόστολοι; ἐπειδὴ πανταχοῦ διέρχεσθαι ἤμελλον· καὶ ὥσπερ ἐν καιρῷ τῆς πυργοποιΐας ἡ μία γλῶττα εἰς πολλὰς διετέμνετο, οὕτω τότε αἱ πολλαὶ γλῶσσαι 25 πολλάκις εἰς ἕνα ἄνθρωπον ἦσαν· καὶ ὁ αὐτὸς καὶ τῇ Περσῶν καὶ τῇ Ῥωμαίων καὶ τῇ Ἰνδῶν καὶ ταῖς πολλαῖς διελέγετο γλωσσαῖς, τοῦ Πνεύματος ἐνηχοῦντος αὐτῷ· καὶ τὸ χάρισμα ἐκαλεῖτο[u] χάρισμα γλωσσῶν, ἐπειδὴ πολλαῖς ἀθρόον ἠδύνατο λαλεῖν φωναῖς. 30

5 Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

[s] Est vacuum spatium in Cod. [t] λαλῖν Cod. [u] Hinc denuo descr. Cod. N.C.

Οὐκ ἂν εἶπε παντὸς καὶ τῶν Ἀποστόλων ὄντων ἐκεῖ· εἰ μὴ καὶ οἱ ἄλλοι μετέσχον· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς ἄνω καὶ κατ' ἰδίαν προειπὼν καὶ ὀνομαστὶ, νῦν συνῆψεν ἐν τοιούτῳ πράγματι· εἰ γὰρ ὅπου εἰπεῖν ἦν, ὅτι παρῆσαν, κατ' ἰδίαν τῶν Ἀποστόλων μνημονεύει, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ κατοικεῖν εὐλαβείας ἦν σημεῖον, ἀπὸ τοσούτων ἐθνῶν πατρίδας ἀφέντες καὶ οἰκίαν καὶ συγγενεῖς, ἐκεῖ οἰκεῖν.

Ἀντὶ τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐθνῶν· τὸ γὰρ παντὸς ἐπὶ πολλῶν ἐκλαμβάνει ἡ γραφὴ ὑπερβολικῶς χρωμένη· οὕτως εἴρηται καὶ τὸ "ἐκ- 10 "χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·" καὶ τὸ "οἱ πάν- "τες τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ." καὶ τὸ, "οὐκ "ἔστι δίκαιος οὐδὲ εἷς·" ἀπὸ τοῦ καθόλου τοὺς πόλλους σημαίνουσα.

Ἵνα δείξῃ αὐτοὺς κατὰ τὸν νόμον τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι ἐν τῷ ναῷ· ἐκεῖ ᾤκουν οἱ ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν. 15

Διδύμου. Τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους ἁπλούστερον ἐκληπτέον· ἴσον δυνάμενον τῷ ἀπὸ πολλῶν· μᾶλλον δέ τις βιαιότερον ἐπιχειρήσει λέγων ἐπὶ τοὺς εὐλαβεῖς Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλὴμ φησὶ, τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους δηλοῖ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ ὄντων· οἷον, λόγου χάριν ἤτωσαν τὰ πάντα ἔθνη ἑβδομήκοντα· ἀπὸ τούτων τῶν 20 ἑβδομήκοντα, τινὰ ἔθνη ἐτύγχανεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ· φέρε ἀπὸ τούτων εἴκοσιν οἱ ὄντες εὐλαβεῖς Ἰουδαῖοι ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐλάλουν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ· ὡς τὸ ἀπὸ παντὸς ἔθνους μὴ καθάπαξ εἰρῆσθαι, ἀλλὰ τοῦ ὄντος ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ. ἐὰν δὲ ἔθνη εἴκοσιν ὑποθώμεθα ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ εἶναι, μὴ νομιζέτω τις ἐξ ὁλοκλήρου 25 τὰ εἴκοσιν ἔθνη εἶναι ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ· ἀλλ' ἀπὸ τούτων τινὰς ἀνθρώπους· συμφώνως τούτους νοῆσαι σπουδαστέον, καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωὴλ τὴν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ λέγουσαν "ἐκχεῶ "ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα," ἀλλὰ τὴν παρεσκευασμένην δέξασθαι τὸ Πνεῦμα δίδοσθαι αὐτὸ ῥητέον. 30

6 Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνῆλθε τὸ πλῆθος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἐγένετο τὸ γινόμενον, εἰκότως ἔξωθεν συνέδραμον.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τὴν τῶν ἐθνῶν δωρεὰν αἱ γλῶσσαι· ἔδει οὖν τὴν ἀπαρχὴν τῶν ἐθνῶν ἐκεῖθεν λαβεῖν τὸ σημεῖον. ἐγένετο ἄφνω 35

ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φωνὴ, ἵνα καὶ ἐκ τοῦ γενομένου συναχθῇ τὸ πλῆθος· οἶδας δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸ φιλοπράγμον[u], ὅτι οὐκ ἀνέχεται ὁ ἄνθρωπος μὴ ἐρωτῆσαι· σεισμός ἐστιν; ἄνεμός ἐστι; Θεὸς ᾠκονόμησε τοῦτο· εἶτα λέγουσιν οὔ. ἀλλ' οἱ μαθηταὶ τοῦ σταυρωθέντος Πνεῦμα Ἅγιον ἔλαβον· ἤρξαντο πάντες οὐχ ὡς φίλοι τέως, 5 ἀλλ' ὡς θεωροὶ τοῦ ξένου θεάματος ἑστάναι· "γενομένης δέ, φησι, "τῆς φωνῆς ταύτης συνῆλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη" διὰ τὸν φόβον· καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι τὴν σύγχυσιν εἰργάσατο ὁ φόβος, καὶ τὸ ξένον τοῦ θεάματος, λέγει, συνεχύθησαν τῷ φόβῳ· ἔστιν οὖν σύγχυσις κατάστασιν ἐργαζομένη· ὅταν συγχέῃ σε φόβος Θεοῦ, εἰς κατά- 10 νυξιν φέρει· συνεχύθης διὰ τὴν συνείδησιν τῶν ἁμαρτημάτων· κατέστης διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς μετανοίας.

Καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουσεν εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰκότως· ἐνόμιζον γὰρ αὐτῶν τέλος ἔχειν 15 τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν γενομένην τόλμαν κατὰ τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὸ συνειδὸς κατέσειεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἐν χερσὶν ἔτι οὔσης τῆς σφαγῆς· καὶ πάντα αὐτοὺς ἐπτόει.

7 Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθαύμαζον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐξίσταντο καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες· "οὐκ ἰδοὺ 20 "πάντες οὗτοι·" πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἑώρων; ὁρᾷς ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς αὐτοὺς τρέχοντας· "ἕτεροι διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύ- "κους μεμεστωμένοι εἰσίν" ὦ τῆς ἀνοίας· ὦ τῆς κακίας τῆς πολλῆς· καίτοι οὐδὲ καιρὸς ἦν· τὸ δεινότερον, ὅτι ἐκείνων ὁμολογούντων, Ἰουδαίων ὄντων, τῶν σταυρωσάντων· ἴσως ἐκεῖνοι μετὰ τὸ 25 εἰπεῖν τοσαῦτα λέγουσιν "ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν." "οὐκ ἰδού," φησι, "πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι·" καὶ γὰρ τοῦτο ὡμολόγητο· οὕτως αὐτοὺς ἐποίησεν ὁ ἦχος· τὸ γὰρ πλέον τῆς οἰκουμένης κατέλαβε· τοῦτο ἐνεύρου τοὺς Ἀποστόλους.

Τοῦ ἁγίου Σευηριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων. Ἐνενόουν 30 πρὸς ἀλλήλους λέγοντες πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν· "οὐκ ἰδοὺ πάντες οἱ "λαλοῦντες εἰσὶ Γαλιλαῖοι;" ἐγνωρίζοντο γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἀπὸ τῆς λαλιᾶς τῆς πρώτης. Καὶ μετ' ὀλίγα—δεκάπεντε

[u] φιλοπράγμονον Cod.

δὲ γλωσσῶν ἔλαβον τέως χαρίσματα, ὅσον πρὸς τοὺς παρόντας· τίς γὰρ ἦν χρεία Περσικῆς γλώττης, μὴ παρόντων Περσῶν; ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς πολέμοις πᾶσα μηχανὴ κατασκευάζεται καὶ πᾶσα μαγγανεία, ἕκαστον δὲ τούτων ἐνεργεῖ πρὸς τὴν χρείαν καὶ τὴν ἀναγκὴν τὴν καταλαβοῦσαν, οὕτως τοσαῦται γλῶσσαι ἐφάνησαν 5 τότε, ὅσαι ἦσαν καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπαρχαί. Διατί δὲ δεκαπέντε γλωσσῶν ἀπαρχαί; ἵνα καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς Τριάδος φανῇ· καὶ ὑπηρέται οἱ δώδεκα· καὶ πρόσεχε, παρακαλῶ, ἐν τῇ τῶν θαυμάτων φανερώσει συνεισῆγον οἱ Ἀπόστολοι, καὶ τὸ κήρυγμα τὸ εὐτελὲς τοῦ σταυροῦ· ἵνα ἀπὸ τοῦ φαινομένου ἐνδόξου ἀναιρεθῇ μὲν τὰ τῆς 10 εὐτελοῦς ὑπονοίας, ὑποφαίνηται δὲ κατὰ μέρος καὶ οἰκονομῆται ἡ τοῦ σταυροῦ χάρις· καὶ τὰ γινόμενα ἀντιμαρτυρήσῃ ταῖς τῶν πολλῶν ὑπονοίαις· ὅτι ἄλλο τὸ νομιζόμενον, καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργοῦν· οἷον ἐλάλουν οἱ Ἀπόστολοι ταύτην τὴν χάριν, ἣν ἐλάβομεν διὰ τὸν παθόντα, τὸν σταυρωθέντα, τὸν οὐρανοῦ δεσποτήν· καὶ οὐκ ἐδόκουν 15 ἐναντία λέγειν· αὕτη γὰρ ἡ γλῶσσα παροῦσα, ἔλυε τὴν ὑποψίαν καὶ ἐβεβαίου τὸ κήρυγμα. Ἐλάλουν οὖν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ· ἦν ἰδεῖν τὸν Γαλιλαῖον Πέτρον Ῥωμαϊστὶ λαλοῦντα, γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔμαθεν· ἵνα πληρωθῇ καὶ τὸ ἀρχαῖον ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, "γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἔγνω, ἤκουσεν." οἰκονομεῖ δὲ τὸ 20 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἵνα μὴ ᾖ στάσις ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, τὸ ποῦ δεῖ ἕκαστον ἀπελθεῖν· καὶ δίδοται ἑκάστῳ γλῶσσα καθάπερ κανών· Ῥωμαϊστὶ λαλεῖς, ἄπελθε εἰς τὴν Ῥώμην· Περσιστὶ λαλεῖς, ἄπελθε εἰς τὴν Περσίδα. καὶ ὥσπερ ἡ χειροτονία ἡ ἱερατικὴ μηνύει τῷ χειροτονουμένῳ τὸ ἀξίωμα, εἴτε διάκονος, εἴτε πρεσβύτερος, 25 εἴτε Ἐπίσκοπος· καὶ οὐ δύναται ἐκφωνηθεῖσαν αὐτῷ κήρυξιν ἁρπάσαι ἑαυτῷ ἄλλο ἀξίωμα, οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκ τῆς γλώσσης ἔλαβον τὸν κανόνα. ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν ἐχρῆν αὐτοὺς ἐν ὅσῳ ἀπῄεσαν ἐς τὴν Ῥώμην, διέρχεσθαι διὰ πολλῶν ἐθνῶν, ἐλάμβανον ὥσπερ[x] βοηθοὺς ἄλλας γλώσσας· τὴν πρώτην ἀπὸ χειροτονίας 30 ἔχοντες. Εὑρίσκεται γὰρ ἕκαστος τῶν Ἀποστόλων καὶ διαφόροις γλώσσαις λαλῶν· ἐπειδὴ καὶ διὰ πολλῶν παρῄεσαν ἐθνῶν, ὡς λέγει Παῦλος· "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ· πάντων ὑμῶν γλώσσαις λαλῶ·" ἐλάλησε Ῥωμαϊστὶ Πέτρος, καὶ ἐκηρύττετο αὐτῷ ἡ τῶν Ῥωμαίων

[x] Sic Cod. corr. rec. m. in marg. ὡς παραβοηθούς.

ἀρχή· καὶ ἣν κανὼν καὶ ὅρος, ὅτι σοι ἀφώρισται· οὗτος ἐξέλθοι εἰς τὴν ἀνατολήν· οὗτος εἰς τὴν δύσιν, καὶ καταλαμπέτω τὰ ἑσπέρια μέρη· οὗτος τὰ βόρεια· οὗτος τὰ νότια· καὶ ἐσκορπίζοντο οἱ κήρυκες ὡς ἀστραπαὶ ἀθρόως πηδῶσαι, καθὼς εἴρηται περὶ αὐτῶν διὰ τῆς προφητικῆς γλώσσης· "ἔφαναν αἱ ἀστραπαί σου τῇ οἰκου- 5
"μένῃ· εἶδε καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ·" καὶ μὴν ἀστραπὴ οὐ σαλεύει γῆν, ἀλλὰ σεισμός· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων ἠλευθέρωσε τὰ ἔθνη ὡς πρὸς καινοτομίαν ἀγανακτοῦντα· "εἶδε καὶ "ἐσαλεύθη ἡ γῆ·" καὶ πῶς ἐσαλεύετο; ὅτε εἰσῆλθε Παῦλος *εἰς* Μακεδονίαν, *ἐσαλεύθη ἡ γῆ· ἤρξαντο γὰρ οἱ* Ἕλληνες *λέγειν, ὅτι* 10
"οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισι·" ταῦτα δὲ τύπος ἡμῖν ἐγένετο· ἵνα μηδέποτε ἀκούων ὕβρεως λόγον λυπηθῇς· οὐδὲν γὰρ λέγεται ξένον, οἱ οἰκοφθόροι, οἱ Χριστιανοί, *οἱ ἀνασεισταί· ταῦτα περὶ τῶν φωστήρων ἐκείνων ἐλέχθη· "γλεύκους "μεμεστωμένοι εἰσίν·" οὐ λείπει φθόνος τῇ ἀρετῇ· οὐ λείπει τῇ* 15
τοῦ Θεοῦ *διδασκαλίᾳ ἡ τῶν κακῶν βάσανος.*

Λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· οὐκ ἰδοὺ ἅπαντες οὗτοί
8 εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν
9 ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν· Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν 20
Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον
10 καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπι-
11 δημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρῆτες καὶ Ἄραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμε- 25
12 τέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· τί τοῦτο θέλει εἶναι;

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐλάλουν, ἀλλὰ τινὰ θαυμαστὰ ἔλεγον. εἰκότως τοίνυν ἠπόρουν· οὐδέποτε γὰρ γέγονέ τι* 30
τοιοῦτον· ὅρα εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπων.

13 Ἕτεροι δὲ διαχλευάζοντες ἔλεγον, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὦ τῆς ἀναισχυντίας· καὶ τί θαυμαστόν; ὅπου γε καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην δαίμονας ἐλαύνοντα, δαίμονα ἔχειν λέγουσιν· ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ ἰταμότης, ζητεῖ μόνον εἰπεῖν ὅτι δήποτε· οὐχ ὅπως ὅτι λόγῳ πρᾶγμα ἐχόμενον εἴποι, ἀλλ' ὅπως εἴποι ὅτι δήποτε. 5

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Ἀρξαμένους δὲ τοῦ τοιοῦδε ἐν τῷ λέγειν "γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί" παραχρῆμα ὁ Πέτρος ἄλλος ἐξ ἄλλου γενόμενος, πνευματικώτερός τε καὶ ἐξουσιαστικώτερος ἢ τὸ πρίν, τῇ ἐφιζήσει τοῦ κληρωθέντος αὐτῷ χαρίσματος τοῦ Πνεύματος· καὶ τὴν ὥραν θεωρῶν συνερχομένην εἰς συνηγορίαν αὐτῷ 10 οὖσαν τρίτην τῆς ἡμέρας, τῶν τε τολμημένων εἰς τὸν ἐσταυρωμένον· ὧν ἕνεκεν ἐτόλμησεν ἂν οὐδαμῶς εἰς μέσον τί προσθεῖναι τοῖς διαχειρισαμένοις τὸν Κύριον, εἰ μὴ τὴν ἐξουσίαν εἰλήφει τοῦ φανερωθέντος Πνεύματος κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐπαγγειλαμένου αὐτοῖς ἐρωτήσασι τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσραήλ, "ὅτι 15 "λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς·" διὸ παρρησιέστερον ἀρξάμενος αὐτοὺς καλεῖ ἵστορας τῶν τετολμημένων.

Σευηριανοῦ. Θεὸς ἐνήργει, καὶ τῇ μέθῃ ἐπέγραφον· μέθης ἐνομίσθη καρπὸς, ὁ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καρπός. Ὅρα τὴν κακίαν καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐλεγχομένην· ἐν τῇ 20 Πεντηκοστῇ πόθεν γλεῦκος; γλεῦκος γὰρ λέγεται ὁ νέος οἶνος· ἀλλὰ τὸ ψεῦδος ἐστὶ τυφλὸν, οὐκ οἶδε πῶς ψεύδεται· εἶτα μέθη διαφόρους γλώσσας δίδωσιν; ἢ καὶ τὴν οὖσαν ἀφανίζει. Ὅρα δὲ τί κατασκευάζει Θεός· ἀφίει τὴν ἀρετὴν ὑπονοηθῆναι εἰς χλεύην· ἵνα πρῶτον συνέλθῃ τὸ πλῆθος τῶν χλευαζόντων, καὶ τότε λάμψει 25 ἡ δύναμις τῶν ἁγίων· καὶ οὕτως ἡ ἐνέργεια δειχθῇ πολιορκοῦσα τὸ ψεῦδος· ἢ οὐκ οἶδας ὅτι πολλοὶ πολλάκις συνειδότες τισὶν ἀρετὴν ἢ λόγου, ἢ τρόπου, ἢ βίου, ὀκνοῦσι καὶ παραβάλλειν αὐτοῦ τῇ ὄψει, ἵνα μὴ πλήττωνται αὐτῷ τῷ προσώπῳ ἐλεγχόμενοι. εἰ μὴ ὑπενοήθη χλεύη, παρῃτοῦντο Ἰουδαῖοι εἰσελθεῖν καὶ ἀκοῦσαι· συνεχώρησεν 30 οὖν ὁ Θεὸς, ἵνα ἡ χλεύη πολλοὺς συναγάγῃ.

Σευήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Τῶν Ἀποστόλων τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν προφερόντων ἐν καινότητι Πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος· καὶ τούτου σημεῖον παρεχομένων τὸ λαλεῖν παντὶ γένει γλωσσῶν· οἱ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις καταγηράσαν- 35

τες Ἰουδαῖοι τὸ ἀληθὲς καὶ ἄκοντες ἔλεγον· "ὅτι γλεύκους μεμε-
"στωμένοι εἰσίν·" οἶνος γὰρ νέος ἦν, ἡ τελεία τοῦ Πνεύματος
χάρις, ἧς οἱ Ἀπόστολοι ταῖς πυρίναις γλώσσαις καθαρθέντες
πλήρεις ἐγίνοντο.

[x] Πέτρου Κατήχησις. 5

14 Στάθεις δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν
αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγξατο αὐτοῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι οὐ μεθύουσιν, εὐθέως ἀπὸ τῆς φωνῆς
ἐδήλωσεν· ὅτι οὐκ ἐξεστήκασι καθάπερ οἱ μάντεις· καὶ τοῦτο οὐκ
ἀνάγκῃ κατείχοντο· τί δέ ἐστι σὺν τοῖς ἕνδεκα; κοινὴν προεβάλ- 10
λοντο φωνὴν, καὶ πάντων αὐτὸς ἦν τὸ στόμα· παρεστήκασι δὲ οἱ
ἕνδεκα μαρτυροῦντες τοῖς λεγομένοις· "ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ,"
φησιν, τουτέστι μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας· ἵνα μάθωσι τοῦ
Πνεύματος τὴν χάριν. Ὁ γὰρ μὴ ἐνεγκὼν ἐρώτησιν κορασίου
εὐτελοῦς, οὗτος ἐν μέσῳ δήμῳ φωνούντων μετὰ τοσαύτης δια- 15
λέγεται παρρησίας, ὡς ἀναμφισβήτητον τῆς ἀναστάσεως τοῦτο
γενέσθαι τεκμήριον· μεταξὺ γελώντων ἀνθρώπων καὶ τὰ τοιαῦτα
διαχλευαζόντων· πόσης εἶναι νομίζεις ἰταμότητος τοῦτο; πόσης
ἀσεβείας; πόσης ἀναισχυντίας; ἔνθα γὰρ ἂν παραγένηται τὸ
Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, χρυσοῦς ἀντὶ πηλίνων ποιεῖ. Ὅρα μοι λοιπὸν 20
Πέτρον· καὶ ἐξέταζε τὸν δειλόν· σκόπει δὲ τῶν Ἀποστόλων τὴν
ὁμόνοιαν· αὐτοὶ παρεχώρουν αὐτῷ τῆς δημηγορίας[y], οὐ γὰρ ἔδει
πάντας φθέγγεσθαι.

Σευηριανοῦ. Μάθε λοιπὸν τί ἐνεργεῖ Πνεῦμα Ἅγιον· βλέπε
τίς ἦν Πέτρος πρὸ τῆς χάριτος· καὶ τίς ἐγένετο μετὰ τὴν χάριν· 25
πρὶν δέξεται τὰς γλώσσας τοῦ πυρὸς, ὑπὸ μιᾶς παιδίσκης οἰκτρᾶς
ἐρωτώμενος ἐφοβήθη, καὶ λέγει, "οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον." ἐκεῖ
μία παιδίσκη, καὶ δειλία πολλή· ὧδε πλῆθος ἄπειρον, καὶ φωνὴ
εὐπαρρησίαστος· διατί; "οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ
"τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν." "Σταθεὶς ὁ 30
"Πέτρος σὺν τοῖς ἕνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ." ἐπαρρησιά-
σατο· οὐκ εἶπεν ἐφθέγξατο, ἀλλ' "ἀπεφθέγξατο" πρὸς οἷς ἐλά-
λησεν ἐν γλώσσῃ, ἐπεφθέγξατο τῇ διδασκαλίᾳ.

[x] Asteriscus quo hæc Cap. sectio notari debuerat excidit e Cod.
[y] δημεγορίας Cod.

Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἅπαντες.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Οὓς ξένους εἶπεν ἀνωτέρω, ἐνταῦθα πρὸς ἐκείνους τείνει τὸν λόγον τοὺς διαχλευάζοντας· καὶ δοκεῖ μὲν ἐκείνοις διαλέγεσθαι· ὀρθοῖ*[z] *δὲ τούτους· καὶ γὰρ ᾠκονομήθη τινὰς δια-* 5 *χλευάσαι, ἵν' ἀρχὴν τῆς ἀπολογίας λάβῃ, καὶ ἀπολογούμενος διδάξῃ· μέγα ἄρα ἐγκώμιον ἡγοῦντο καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκεῖν.*

15 *Τοῦτο γνωστὸν ὑμῖν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου· οὐ γάρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν.* 10

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ἐννόησον τὸν τότε φοβηθέντα, νῦν παρρησιαζόμενον· τὸν τότε δειλόν, νῦν ἀνδρεῖον.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Προσεκτικωτέρους τέως αὐτοὺς ἐποίησεν.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Τὸ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ ταῦτα γενέσθαι οὐχ ἁπλῶς·* 15 *τότε γὰρ τὸ λαμπρὸν τοῦ πυρὸς δείκνυται, ὅτι περὶ ἔργα ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι· ὅτε περὶ ἄριστον· ὅτε λαμπρὰ ἡ ἡμέρα· ὅτε πάντες εἰσὶν ἐπ' ἀγορᾶς· ὁρᾷς ἐλευθερίας τὸν λόγον γέμοντα.*

Ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Οὐδὲ ἡ ὥρα, φησίν, ἐνέτρεψεν ὑμᾶς; ὥρᾳ τρίτῃ* 20 *μεθύουσιν οἱ τοῦ λόγου τὸν δρόμον πιστευθέντες; οἱ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου πραγματείαν ἐπανειλημμένοι; αἰδοῦνται τὴν εὔκαιρον μετάληψιν τοῦ οἴνου· καὶ ἡμεῖς οἱ κήρυκες τοῦ νόμου, οἱ τὴν οὐρανίον διδασκαλίαν ἐγχειρισθέντες, ἡμεῖς μὲν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῶν καρπῶν ἐδείξαμεν τὸ ψεῦδος, ὁ δὲ Πέτρος καὶ ἀπὸ τῆς ὥρας.* 25

16 *Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ.*

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΕΚ ΤΩΝ ΟΥΑΛΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΜΑΡΚΙΩΝΟΣ. *Ὁ οὖν διὰ τοῦ Προφήτου ἐπαγγειλάμενος Θεὸς πέμψειν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα, οὗτος καὶ ἔπεμψε, καὶ Θεὸς ὑπὸ* 30 *Πέτρου καταγγέλλεται τὴν ἰδίαν ἐπαγγελίαν πεπληρωκώς.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Οὐδαμοῦ τέως ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ἐπαγγελία αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς ἡ ἐπαγγελία· ὅρα σύνεσιν·*

[z] ὀρθοὶ Cod.

ὅρα συγκατάβασιν· οὐ παρῆλθε καὶ εἶπεν εὐθέως τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν, ὅτι ἐκεῖνος ἐπηγγείλατο ταῦτα μετὰ τὸ σταυρωθῆναι· ἢ γὰρ ἂν πάντα ἀνέτρεψεν οὕτως εἰπών· καίτοι ἱκανὰ ἦν δεῖξαι αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἀλλὰ πιστευόμενα· τὸ δὲ ζητούμενον πιστευθῆναι ἦν· μὴ πιστευόμενα δὲ ἂν καταλευσθῆναι αὐτοὺς ἐποίησεν. 5

Σευηριανοῦ. Ὁρᾷς ὅτι τὰς ἀπορίας ἄλλο οὐ λύει ἢ μαρτυρία προφητική· τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα ὅτε κινεῖ αἱρετικὸς πρὸς ὀρθόδοξον, καὶ ἀνακύπτει τι τῶν ἀπόρων ζητημάτων, μὴ καταφύγῃς ἐπὶ τοὺς λογισμούς· ἐνθυμήσεις γὰρ λογισμῶν καὶ λέγονται καὶ ἀνατρέπονται, καὶ συνίστανται καὶ ἀποσυνίστανται· Θεοῦ δὲ φωνὴν 10 τίς λύει; λογισμὸς λύεται· γραφὴ οὐ λύεται. Ἀπορούντων ἐκείνων λέγει ὁ Πέτρος· τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ[1]· "ἐκχεῶ ἀπὸ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·" οὐκ εἶπεν, ἐκχεῶ τὸ Πνεῦμά μου, ἀλλ' "ἀπὸ τοῦ Πνεύματος·" οὐ τὸ Πνεῦμα ἐκχεῖται, ἀλλ' ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος· "καὶ προφητεύ- 15 "σουσι" καὶ τὰ ἑξῆς. Ὅρα πῶς διάφορος ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποκάλυψις· ὁ μὲν προφητεύει ἔχων τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· ἄλλος ἀτονῶν πρὸς τὸ ὑπηρετήσασθαι τοιούτῳ πράγματι, λαμβάνει τὸ τῶν ὁράσεων· ὡς εἶδεν ἕκτῃ ὥρᾳ τὴν εἰκόνα ὁ Πέτρος· ὡς ὁ Κορνήλιος ἐνάτῃ ὥρᾳ εἶδε τὸν ἄγγελον· ἐκεῖνο τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ οὐ 20 λέγεται ὅραμα, ἀλλ' ὅρασις· ἄλλως βλέπει τις ὅρασιν, ὡς φησὶν, ὁρῶν βάδιζε· ἄλλως δὲ ὁ τῇ ὄψει μόνον ὁρῶν τὸ θεώρημα· ἄλλως τὸ ἐνύπνιον τῇ φαντασίᾳ παιδεύεται. ἔστι δὲ τὸ μὲν πρῶτον προφητεία, τὸ δὲ δεύτερον ὅραμα· τὸ δὲ τρίτον ἐνύπνιον· "οἱ πρεσβύ- "τεροι ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται," ἐπειδὴ τὸ γῆρας ἄτονον πρὸς τὴν 25 ὑπηρεσίαν· εἰ καὶ οὐ δύναται διακονεῖσθαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετὴν μὴ ὑβριζέσθω.

17 Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεὸς, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δίδωσι καὶ αὐτοὺς ἐλπίδας χρηστὰς 30 ἔχειν· καὶ τέως οὐκ ἀφίησιν αὐτῶν εἶναι τὸ πλεονέκτημα· τὸ γὰρ αὐτῶν μόνων εἶναι, βασκανίαν ποιεῖ· ταύτῃ τὸν φθόνον ὑποτεμνόμενος.

[1] Cod. τί ἐν Ἰωὴλ κυρίου Θεοῦ. sed hæ voces signantur ut interpolatæ, et in marg. scr. ἐκχεῶ sec. manu.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς εἰς τὸν προφήτην Ἰωήλ. Καταγγέλλετε σαφῶς τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐπιφάνειαν, ἣν καὶ ἀπαρχὴν ὥσπερ καὶ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις κατέπεμψεν· "ἤρξαντο "γάρ," φησι, "λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου "αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι·" ἀπεφθέγγοντο δὲ προφητεύοντες, ἤγουν 5 συνιέντες τε καὶ λέγοντες τὰ διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐπὶ Χριστῷ μαρτύρια· τὸ δὲ καὶ θυγατέρας προφητεύειν εἰπεῖν, τοῦτο ἦν δηλοῦντος τὸ τῆς χάριτος ἀμφιλαφές· τοὺς πρεσβυτέρους γε μὴν ἐνυπνίοις ἐνυπνιάζεσθαι, φησὶν, ὄψεσθαι δὲ καὶ ὁράσεις τοὺς νεανίσκους· πρεσβυτικὴν ἡλικίαν λέγων τὴν ὡς ἐν ποσότητι τῆς ἀρε- 10 τῆς προύχουσάν τε καὶ ὑπερκειμένην, καὶ οἷον λαμπροῖς πεπολιωμένην κατορθώμασι· νεότητα δὲ τὴν ἐν πίστει ἰσχὺν καὶ ἀκμάζουσαν εἰς τὸ ἀγαθὸν γνώμην. ἀπόδειξις τοῦ μὲν προτέρου ὁ μακάριος Παῦλος, καθ' ὕπνον ἑωρακὼς τὸν Μακεδόνα λέγοντα, "διαβὰς εἰς "Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν·" ἦν γὰρ πρεσβύτης τὸν νοῦν· τὸ δὲ 15 δεύτερον Ἀνανίας, πρὸς ὃν ἐν ὁράματι λελάληκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· ἦν γὰρ τὴν πίστιν εὔτονος.

Θεοδότου Ἀγκύρας[a]. Ἀλλὰ μὴν οὐκ εἶπεν ἰδικῶς τὸν καιρόν· ἤρκει γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια καὶ ἡ παρακολουθοῦσα θεία δύναμις δηλῶσαι τὸν σημαινόμενον καιρόν· ὃς δι' αὐτῶν τῶν 20 πραγμάτων ἐδείχθη, ὁ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ὑπάρχων. δείκνυται ἄρα διὰ πάντων ἐκεῖνον εἶναι τὸν παρὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον καιρόν· οὐ γὰρ δύνανται κἂν ἀναισχυντῶσιν ἀντειπεῖν τούτῳ οἱ Ἰουδαῖοι· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἕτερον ἐπιδεῖξαι καιρὸν παρ' ἐκεῖνον, ἐφ' ᾧ ταῦτα ἐξέβη. 25

Καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὔτε ὑμῶν τὸ κατόρθωμα τοῦτο, οὔτε ἐγκώμιον· εἰς τὰ παιδία τὰ ὑμέτερα διέβη ἡ χάρις· υἱοὺς αὐτοὺς αὐτῶν καλεῖ καὶ τοὺς πατέρας ἐκείνους. 30

18 **Καὶ οἱ νεανισκοὶ ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται, καί γε ἐπὶ**

[a] Θεοδώρου Cod., sed vid. Fabr. B. Gr. t. IX. p. 269.

τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου, καὶ προφητεύσουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. *Τέως δείκνυσιν αὐτοὺς εὐδοκιμηκότας, ἅτε καταξιωθέντας· ἐκείνους δὲ οὐχὶ, ἅτε σταυρώσαντας. οὕτω καὶ ὁ Κύριος βουλόμενος αὐτῶν μαλάξαι τὸν θυμὸν, ἔλεγεν· "οἱ υἱοὶ "ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι τὰ δαιμόνια;" οὐκ εἶπεν οἱ μαθηταί μου· καὶ γὰρ ἐδόκει κολακείας εἶναι· οὕτω καὶ αὐτὸς οὐκ εἶπεν ὅτι οὐ μεθύουσιν, ἀλλ' ὅτι Πνεύματι φθέγγονται· ἀλλ' ἐπὶ τὸν προφήτην κατέφυγε, καὶ αὐτὸν ὑποδὺς, οὕτω λέγει· τῆς μὲν γὰρ κατηγορίας αὐτοὺς ἀπαλλάξας δι' ἑαυτοῦ· τῆς δὲ χάριτος ἐκεῖνον παράγει μάρτυρα· "ἐκχεῶ," φησὶν, "ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου "ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·" τοῖς μὲν γὰρ δι' ὀνείρων, τοῖς δὲ καὶ ἐμφανῶς ἡ χάρις ἐξεχεῖτο· καὶ γὰρ δι' ὀνείρων εἶδον οἱ προφῆται, καὶ ἀποκαλύψεις ἐδέξαντο.*

19 *Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ταῦτα καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων φησὶ, καὶ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας.*

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. *Τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ γενησόμενα προδιδάσκει σαφῶς· καὶ τὰ δι' αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις συμβαίνοντα διὰ τοῦ Ῥωμαίων πολέμου· τὴν δὲ Χριστοῦ ἡμέραν "τὴν "μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ," τὴν τῆς ἀναστάσεως φησίν.*

Σευηριανοῦ. *Καὶ πρώην ἡμῖν εἴρηται· ὅτε τὸν περὶ τοῦ σταυροῦ ἀνελάβομεν λόγον, καὶ τὸ ἅγιον πάθος, καθὼς οἷόν τε ἦν, ἀνεπτύξαμεν τῇ θεωρίᾳ· ὅτι ἐδόθη δύο ξένα· αἷμα καὶ πῦρ· πῦρ, ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις· αἷμα, ἡ ἐκ τῆς πλευρᾶς προελθοῦσα χάρις· ἀδύνατον γὰρ ἀπὸ νεκροῦ σώματος προελθεῖν αἷμα· πήγνυται γὰρ διὰ τοῦτο, καὶ ἐν σημείοις αὐτὸ τίθησιν ὁ Θεός.*

Διδύμου. *Ὅταν οἱ φοροῦντες τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ μετειληφότες, λέγουσιν, "ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς "τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου Κύριε·" δίδοται δὲ καὶ ἐπὶ γῆς τέρατα πάντων ἐθνῶν ἀναχωρούντων τῶν πατρῴων ἐθῶν τε καὶ θεῶν, ἐπὶ τῷ δέξασθαι τὴν ἔκχυσιν τοῦ Πνεύματος· πρὸς τούτοις ἐρεῖ, καὶ τὰ*

δοθέντα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ κατὰ τὸ Πνεῦμα, θεῖα χαρίσματα τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις εἶναι τὰ τέρατα· κληθείη δὲ ταῦτα ἀπὸ ἑτέρας ἀρχῆς οὕτως, ἐπεὶ ἑξῆς εἴρηται· "αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα "καπνοῦ."

Νικολάου πρεσβυτέρου Ἀγκύρας εἰς τὸν προφήτην 5 Ἰωήλ. Ταῦτα ἔσται κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν τὰ ἐν οὐρανῷ τεράστια καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς φοβερὰ γενήσεται· αἵματος μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων ἐκχεομένου πλείστου κατὰ τὴν Ἰουδαίαν· καπνοῦ δὲ ἐγγινομένου τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμῶν ἐμπιπραμένων· δίκην τινόντων τῶν Ἰουδαίων τῆς εἰς Χριστὸν παροινίας· ἣν οὐδὲ αὐτὸς ὁ 10 ἥλιος βλέπειν ἀνασχόμενος, μονονουχὶ τὸν ἴδιον ὀφθαλμὸν τὴν φωτιστικὴν αὐτοῦ δύναμιν συνέστελλε, καὶ σκότος τοῖς ἐσκοτισμένοις τὴν διάνοιαν ἔδειξεν· ἀλλ' οὐδὲ, φησὶν, ἡ σελήνη μεμένηκεν ἀπαθής· θυμουμένη δὲ ὡς εἰπεῖν κατὰ τῶν κυριοκτόνων, εἰς ἐρύθημα τὴν ἀργυροειδῆ μετέβαλεν ἑαυτῆς ἰδέαν. 15

Αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πῶς τὴν ἅλωσιν ὑπέγραψεν.

Σευηριανοῦ. Πολλοὶ ἐνόμισαν ὅτι αἷμα περὶ τῆς σελήνης εἶπε, καὶ οὐ περὶ τῆς πλευρᾶς· αἷμα δὲ λέγω, ὃ ἐξέχεαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπεσπάσαντο λέγοντες, "τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' 20 "ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν" καὶ μετὰ τὸ ἀνελεῖν ἀρνοῦνται· ἀεὶ γὰρ ἡ κακία καθ' ἑαυτῆς ὁρίζουσα μετανοεῖ, καὶ ἀνακαλεῖται τὰς ἰδίας φωνάς· οἱ εἰπόντες "τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς," λέγουσι τοῖς Ἀποστόλοις "τί βούλεσθε ἐφ' ἡμᾶς ἐπαγαγεῖν τὸ αἷμα τοῦ ἀν- "θρώπου τούτου;" 25

20 Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων τοῦτο γίνεται· λέγεται μὲν οὖν καὶ πολλὰ τοιαῦτα γεγενῆσθαι ἐν οὐρανῷ, καθὼς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς τοῦ σκότους 30 ἀναμνήσας τοῦ γεγενημένου, καὶ ποιῶν προσδοκᾶν τὰ μέλλοντα.

Κυρίλλου. Ἐπὶ ταῖς τῶν Ἰουδαίων δυσσεβείαις, ταῖς εἰς Χριστὸν δηλονότι γεγενημέναις, καὶ αὐτὴ τῶν στοιχείων δεδυσφό-

ρηκεν ἡ φύσις· κατωλοφύρατο δὲ ὥσπερ ἡ κτίσις, ὑβρισμένον ὁρῶσα τὸν ἑαυτῆς δεσπότην· καὶ ὁ μὲν θεῖος ναὸς μονονουχὶ καὶ ἀσχάλλων τοῖς πενθοῦσιν ἐν ἴσῳ, περιερρήγνυτο· γέγραπται γὰρ ὅτι τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· ἥλιος δὲ τὸ οἰκεῖον ἀνάπτων σέλας, καὶ τὴν ἀκτῖνα συνενεγκὼν, οὐκ 5 ἠξίου φαίνειν ἔτι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ἐποίει γὰρ σκότος ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ὥρας ἐνάτης· ἐσχίζοντο δὲ καὶ αἱ πέτραι· τάχα δέ που καὶ περὶ τὸν τῆς σελήνης κύκλον ἐπράττετό τι τῶν ἀσυνήθων, ὡς δοκεῖν εἰς αἷμα μεταπεποιῆσθαι καὶ αὐτήν. Σεσίγηται μὲν οὖν τὸ τοιόνδε παρὰ τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελισταῖς· ἀξιόχρεως γε μὴν ἡ 10 πίστις ἐκ προφητείας, ὅτι τοῖς τοῦ δημιουργοῦ νεύμασιν οὐκ ἐν ἡλίῳ μόνῳ τὰ σημεῖα γέγονεν, ἀλλ' οἷον ὅλη πρὸς τὸ ἀκαλλὲς καὶ ἀσύνηθες αὐτῇ μετακεχώρηκεν ἡ κτίσις, σαφὲς ἂν γένοιτο διὰ φωνῆς λέγοντος Ἡσαΐου· "Καὶ ἐνδύσω τὸν οὐρανὸν σκότος, καὶ "θήσω ὡς σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ·" οὐρανὸν δὲ ὅταν λέγῃ, 15 πάντα που πάντως φησὶν τὰ ἐν οὐρανῷ· καὶ οἷον σάκκῳ τῷ σκοτεινῷ καταμφιέσαι φησὶ, πενθοῦντά τε καὶ κατηλγηκότα· καὶ αὐτῷ δὴ τούτῳ διακεκραγότα τῷ σχήματι. Σημεῖα μὲν οὖν ἤτοι τέρατα, τὰ ἐν οὐρανῷ ταυτὶ φαίην ἄν· τὰ δέ γε εἰς γῆν "αἷμά "τε καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ," καταδήλως εἶεν ἂν οἶμαι που 20 τὰς τῶν Ἰουδαίων συμφορὰς, ἃς ὁ παγχάλεπος αὐτοῖς ἐπεσώρευσε πόλεμος, ὁ διὰ τῆς Ῥωμαίων χειρός· αἵματι μὲν γὰρ ἡ πᾶσα μὲν αὐτοῖς κατερραίνετο χώρα· ἔμελλε δὲ ὅμου ταῖς πόλεσι καταπίμπρασθαι καὶ αὐτὸς ὁ διαβόητος νεώς· οἶκοί τε καπνίζεσθαι κατασεσεισμένοι· ὅτι δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς μεγάλης καὶ ἐπι- 25 φανοῦς, καθ' ἣν ἅπασι τὸ θεῖον προκείσεται βῆμα Χριστοῦ διδόντος ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ τοιάδε τοῖς Ἰουδαίοις συμβήσεται, διαμεμήνυκεν εἰπὼν, "πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν "μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ."

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τῆς ἑξαημέρου ὁμιλίας ϛ. 30
Ἤδη δὲ καὶ τῆς τοῦ παντὸς διαλύσεως ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ ἄστροις σημεῖα φανήσεσθαι ὁ Κύριος προηγόρευσεν· "ὁ ἥλιος "μεταστραφήσεται εἰς αἷμα, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος "αὐτῆς·" ταῦτα σημεῖα τῆς συμπληρώσεως καὶ τῆς τοῦ παντὸς διαλύσεως. 35

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ πρώτη ἦν εὐτελὴς ἡ ἐν σαρκὶ, ἡ διδακτική· ἡ δὲ δευτέρα ἔνδοξος, τοῦ ἁγίου σώματος ἐκείνου οὐκέτι ἄλλως φαινομένου, ἀλλ' αὐγὰς φωτὸς ἀστράπτοντος, διὰ τοῦτο λέγει "τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην" εἴρηται πολλάκις ἡμῖν, ὅτι Θεός ἐστιν ὁ λέγων "ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου πρὶν ἐλθεῖν 5 "ἡμέραν Κυρίου·" εἰπὲ τῷ Ἰουδαίῳ, εἰ ἓν πρόσωπόν ἐστι, καὶ ἓν θεϊκόν ἐστιν ὄνομα, καὶ αὐτὸς λαλεῖ περὶ ἑαυτοῦ, διατί μὴ εἶπε πρὶν ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν.

Πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μὴ γὰρ ἐπειδὴ νῦν ἀτιμωρητὶ ἁμαρτάνετε, φησὶ, θαρσήσετε· ταῦτα γὰρ προοίμιά ἐστι μεγάλης τινὸς ἡμέρας καὶ χαλεπῆς· ὅρα πῶς αὐτῶν κατέσεισε τὴν ψυχὴν καὶ διέλυσε· καὶ τὸν γελῶτα μετέστρεψεν εἰς ἀπολογίαν· εἰ γὰρ ταῦτα προοίμια τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνάγκη παρὰ τῶν ἐσχάτων τὸν κίνδυνον 15 ἐπηρτῆσθαι.

Νικολάου Ἀγκύρας. Συμβήσεται δὲ ταῦτα πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου πάλιν ἐνδόξου καὶ φοβερᾶς ἐλεύσεως, καθ' ἣν μέλλει κρίνειν ζῶντας τε καὶ νεκρούς· τουτέστιν, ἀδύνατον παρελθεῖν τουτονὶ τὸν αἰῶνα, μὴ πάντων τῶν εἰρημένων εἰς πέρας ἐλθόντων. 20

21 Καὶ ἔσται πᾶς ὃς ἐὰν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ἐπικαλέσηται" οὐχ ἁπλῶς· οὐ γάρ, φησιν, ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, ἀλλὰ μετὰ διαθέσεως, μετὰ βίου ἀρίστου, μετὰ παρρησίας τῆς προσηκούσης· τέως δὲ κοῦφον ποιεῖ 25 τὸν λόγον, τὸ τῆς πίστεως εἰσάγων, καὶ φοβερὸν τὸ τῆς κολάσεως, ὅτι ἐν ἐπικλήσει ἡ σωτηρία.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἰωὴλ ἑρμηνείας. Ἔσονται μέν, φησιν, ἐν οὐρανῷ τε καὶ γῇ σημεῖα ἐπὶ τοῖς γινομένοις κατὰ Χριστοῦ δυσσεβήμασιν· ὅμως προκείσεται αὐτοῖς τὰ 30 ἐξ ἡμερότητος, εἰ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν ἀγαπήσαντες, ἕλοιντο Κύριον αὐτὸν ὁμολογεῖν· τὸ δὲ, οὓς Κύριος προκέκληται, τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ Παῦλος ἔφη· ὅτι "οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τι- "μὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ."

Διδύμου. Ὡς ἀληθεύεται τὸ "πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει," μὴ ἀριθμουμένων εἰς πάντας τοὺς αἰτουμένους τῶν κακῶς αἰτούντων· ὁ γὰρ κακῶς αἰτῶν οὐκ αἰτεῖται· οὕτως ἀληθές ἐστι τὸ "πᾶς, ὃς ἂν "ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται·" οὐ συμπεριλαμβανομένων τῶν ἄνευ τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς λεγόντων τὸν 5 Ἰησοῦν Κύριον, Καὶ διὰ τοῦτο δοκούντων ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ ἑτέρως· οὐ ταυτὸν τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, καὶ λέγειν αὐτό· ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος, καὶ τυχεῖν τινὸς ἀγαθοῦ βουλόμενος ἐπικαλεῖται· ᾧ ἀκολούθως γίνεται σωτηρία· ὁ δὲ προσποιούμενος εἶναι δοῦλος, λέγει, Κύριε, Κύριε τῷ Ἰησοῦ, οὐ 10 πράττων τὰ δούλου· ὅθεν πρὸς τοὺς τοιούτους φησί· "τί με λέγετε "Κύριε, Κύριε, καὶ οὐ ποιεῖτε ἃ λέγω." παραπλησίως ἐκδέξῃ τὸ "πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται·" τῷ "οὐδεὶς "λέγει Κύριος Ἰησοῦς, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ·" Κύριον, τοῦ ἔργῳ καὶ διαθέσει δουλεύοντος αὐτῷ, ἀλλ' οὐ μόνῃ ψιλῇ προφορᾷ 15 λέγοντος τὸν Ἰησοῦν Κύριον.

Νικολάου Ἀγκύρας. Οὐκ Ἰουδαῖος μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλλην καὶ βάρβαρος καὶ Σκύθης, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πάντων τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων ἡ ὁμήγυρις, ἡ ἐν Σιὼν καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων γενομένη, τῶν ἐκ τοῦ καταλείμματος τοῦ Ἰσραὴλ 20 πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν κληθέντων κήρυγμα.

[b] Περὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεάς τε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

22 *Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἔστι κολακείας τὰ ῥήματα, ἀλλ' 25 ἐπειδὴ καθήψατο αὐτῶν σφόδρα, ἀνίησιν αὐτοὺς καὶ ἀναμιμνήσκει τοῦ προπάτορος, καὶ πάλιν ἀπὸ προοιμίου ἄρχεται, ἵνα μὴ θορυβηθῶσιν προφήτου ἀκούοντες· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εὐθέως ἂν αὐτοῖς προέστη· καὶ οὐκ εἶπε πείσθητε, ἀλλ' ἀκούσατε, ὅπερ ἦν ἀνεπαχθές. 30

Σχόλ. Ἰσραηλίτας αὐτοὺς καλεῖ διὰ τοὺς προπάτορας· προτρεπόμενος αὐτοὺς τούτων μεμνῆσθαι τὴν πίστιν.

Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς.

[b] Et hæc sectio asterisco notari debuit.

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἆρ' ἐπειδὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐχρήσαντο, μόνον τὸν ἄνθρωπον ᾔδεισαν τὸν Χριστὸν οἱ Ἀπόστολοι, καὶ πλέον οὐδέν; μὴ γένοιτο· οὐκ ἔστιν οὐδ' εἰς νοῦν τοῦτο λαβεῖν ποτέ· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ὡς ἀρχιτέκτονες σοφοὶ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ πεποιήκασι· καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον. Ἐπειδὴ 5 γὰρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες καὶ πλανήσαντες Ἕλληνας, ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἔρχεσθαι, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων· οὔτε γὰρ Θεὸν αὐτὸν, οὐδ' ὅτι ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἐπίστευον· τούτου ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι Ἀπό- 10 στολοι τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σωτῆρος ἐξηγοῦντο τοῖς Ἰουδαίοις· ἵν' ὅλως πείσαντες αὐτοὺς ἐκ τῶν φαινομένων καὶ γενομένων σημείων ἐληλυθέναι τὸν Χριστὸν, λοιπὸν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς θειότητος πίστιν αὐτοὺς ἀγάγωσι· δεικνύντες ὅτι τὰ γενόμενα ἔργα οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου, ἀλλὰ Θεοῦ· ἀμέλει Πέτρος ὁ λέγων ἄνδρα παθη- 15 τὸν τὸν Χριστὸν, εὐθὺς συνῆπτεν, οὗτος "ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἐστιν·" ἐν δὲ τῷ Εὐαγγελίῳ ὁμολογεῖ· "σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ "τοῦ ζῶντος·" ἐν δὲ τῇ Ἐπιστολῇ φησὶν αὐτὸν "ἐπίσκοπον ψυ- "χῶν" καὶ Κύριον ἑαυτοῦ τὲ καὶ τῶν Ἀγγέλων καὶ δυναμέων εἶναι· πάλιν τὲ ὁ Παῦλος, ὁ λέγων ἄνδρα ἐκ σπέρματος Δαβὶδ εἶναι τὸν 20 Υἱὸν, οὗτος ἐπέστελλεν Ἑβραίοις μὲν, "ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς "δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·" Φιλιππησίοις δὲ, "ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα "Θεῷ." τὸ δὲ λέγειν ἀρχηγὸν ζωῆς, καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπαύγασμα καὶ χαρακτῆρα, καὶ ἴσα Θεῷ, καὶ Κύριον, καὶ Ἐπίσκοπον 25 ψυχῶν, τί ἂν εἴη ἕτερον ἢ ὅτι ἐν σώματι Λόγος ἦν Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· καὶ ἔστιν ἀδιαίρετος τοῦ Πατρὸς, ὡς ἔστι τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς οὐδὲν λέγει τῶν ὑψηλῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σφόδρα ταπεινῶν ἄρχεται· καὶ εὐθέως τὴν πατρίδα λέγει, 30 ἥπερ ἐδόκει εὐτελὴς εἶναι· καὶ οὐδὲν μέγα λέγει περὶ αὐτοῦ· οὐδὲ οἷον ἄν τις εἴποι περὶ προφήτου τέως· "Ἰησοῦν," φησὶ, "τὸν "Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς." Ὅρα ποῖον ἦν μέγα τὸ εἰπεῖν, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη· τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω, καὶ αὐτὸς ἐσπούδαζε, καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ 35

Ἀπόστολοι, δεῖξαι· ἄκουε γὰρ Ἰωάννου λέγοντος· "ἐκεῖνός μοι εἶπεν, "ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὗ- "τος ἐστιν." αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς καὶ μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο ποιεῖ λέγων· "ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐχ ἥκω· ἐκεῖνος με ἔπεμψε," καὶ πανταχοῦ τῶν γραφῶν τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ σπουδαζόμενον. 5

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Τοῦτό φησιν· ἐπειδὴ Θεοῦ υἱὸς ὢν, καὶ Θεὸς Λόγος, γέγονεν ἄνθρωπος, λαβὼν δούλου μορφήν· ὡς εἶναι τὸν ἐπιδημήσαντα Χριστὸν ἄνθρωπον ἅμα καὶ Θεόν. ὥσπερ οὖν ὅταν ὁ Χριστὸς λέγηται "Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία," περὶ τῆς θεό- τητος αὐτοῦ τὰ λεγόμενα ἐκλαμβάνομεν, ἣς ἔλαβεν ἐκ τῆς παρ- 10 θένου. Ὅρα γὰρ ποτὲ μὲν λέγοντα αὐτὸν, "ζητεῖτέ με ἀποκτεῖ- "ναι ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα·" ποτὲ δὲ "ἐγὼ "καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν."

Τοῦ ἁγίου Σευήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Εὐπράξιον κουβικουλάριον ἀποκρίσεως. Ὅρα σαφῶς ὡς 15 οἶδεν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς καὶ Θεὸν ἀπαθῆ, μὴ δυνάμενον κρατεῖσθαι θανάτῳ. εἰ μὴ γὰρ ἦν ὁ αὐτὸς κατὰ φύσιν ἀθάνατος, εἰ καὶ θνητὸς, καθ' ὃ γέγονε σὰρξ, οὐκ ἂν εἶπε· "καθότι οὐκ ἦν "δύνατον κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ." καὶ πάλιν Ἰουδαίοις ἔλεγεν ἀλλαχοῦ· "τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε·" οὕτως ὁ 20 αὐτός ἐστι παθητὸς σαρκὶ, καὶ θεότητι πάθους ἀνώτερος· καὶ καθὸ μὲν ἄνθρωπος, ἐξηγέρθαι λεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πατρός· καθὸ δὲ Θεὸς, οὐχ οἷός τε ὢν κρατεῖσθαι θανάτῳ· οὕτω καὶ Παῦλος Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων· ἐξ Ἰουδαίων εἶναί, φησι, "τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸν," τὸν αὐτὸν δὲ "Θεὸν εὐλόγητον εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν·" γράφει 25 δὲ καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ "εἷς Κύριος Ἰη- "σοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ·" καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· "Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, "καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας."

Διδύμου. Εἰ καὶ μανέντες ἀπὸ Ἀρτεμᾶ, οἷς ἠκολούθησαν καὶ 30 οἱ ἀπὸ Σαμοσάτων, οἴονται ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Ἰησοῦν διὰ τὴν προκειμένην λέξιν, ἴστωσαν ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, Θεὸς Λόγος ὢν, ἄνθρωπος γέγονε, δεξάμενος δούλου μορφήν· ὡς εἶναι τὸν ἐπιδημή- σαντα Χριστὸν, ἄνθρωπον ἅμα καὶ Θεόν· ὥσπερ οὖν ὅταν ὁ Χρι- στὸς λέγηται "Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία," περὶ τῆς θεότητος, 35

ἀλλ' οὐ περὶ τοῦ ἀνθρωπείου αὐτὸ ἐκλαμβάνομεν· οὕτω πάλιν ἐὰν λέγηται Χριστὸς τεθνάναι καὶ τεθάφθαι κατὰ τὰς γραφὰς, περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς θεότητος ἐκδεχόμεθα· καὶ ἐστί γε μυρία τοιαῦτα ἐν ταῖς γραφαῖς εὑρεῖν· ὅθεν ἐὰν "ἄνδρα" λέγῃ "Ἰησοῦν ἀποδεδειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασιν," 5 ἀκολούθως αὐτὸ νοοῦμεν τῷ "νῦν με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον, "ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα," καὶ τὸ "ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, "καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν." Καὶ γὰρ ἀκούοντες αὐτοῦ τούτου ἀνδρὸς τοῦ ἀποδεδειγμένου ἀπὸ Θεοῦ λέγοντος, "οὕτω γὰρ ἠγάπη- "σεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε·" 10 καὶ "ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου" καὶ "ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, "καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ," οὐκ ἠλίθιοι ἐσμὲν ὡς περὶ ψιλοῦ ἀνθρώπου ταῦτα λελέχθαι νομίζειν. Εἰπάτωσαν δὲ ἡμῖν οἱ τῆς γνώμης ταύτης, πῶς ἀκούουσιν· "οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ "μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου·" καὶ τὸ 15 "ἐὰν θεωρῆτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρό- "τερον." οὐ γάρ τι τούτων νοῆσαι εὐσεβῶς δυνήσονται, ἀρνούμενοι τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ· πῶς ὁ ἐκ τῆς Μαρίας, ὃν ὑπονοοῦσι ψιλὸν ἄνθρωπον εἶναι, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ ἀναβαίνει ὅπου ἦν τὸ πρότερον, οὐχ ἕξουσιν εἰπεῖν. Ἐλεγκτέον ἐκ τῆς προκει- 20 μένης λέξεως καὶ τοὺς οἰομένους σάρκα μόνον γεγενῆσθαι τὸν Σωτῆρα· οὐ γὰρ κατὰ μόνης σαρκὸς οἰκείως λεχθήσεται ἡ "ἀνὴρ" φωνή.

Πρὸς ταύτην τὴν διάνοιαν τείνοι καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ Παύλῳ τῷ Ἀποστόλῳ· "τοῦ ὁρισθέντος 25 "Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει" τουτέστι τοῦ διὰ τῶν ἔργων ἀποδειχθέντος καὶ τῆς δυνάμεως τῶν θαυμάτων· ὡς ἔστιν ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Πατρός· κατ' οὐδὲν διαφέρει τὸ εἰπεῖν[c], ὁρισθῆναι αὐτὸν υἱὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει, καὶ τὸ εἰπεῖν, ἀποδειχθῆναι αὐτὸν δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ καθάπερ δι' Υἱοῦ· δι' 30 αὐτοῦ γὰρ θεοπρεπῶς καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.

Δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς αὐτοὶ οἴδατε.

[c] εἶπεν Cod.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Πάλιν διὰ τοῦ εἰπεῖν "δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, οἷς ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἐν μέσῳ ὑμῶν," ἐμφαντικώτατα ἔδειξε Θεὸν τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα ἐστὶ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ταῦτα ἐθαυματουργεῖ· οὐχ ὁ μείζων ἐλάττων, ἀλλ' ὡς Υἱὸς ἐπιφανεὶς καὶ ἐμφανίζων, οὐχ ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ 5 καὶ Πατέρα τὸν γεννήσαντα καὶ συμπληρωτικὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ· Θεὸν τὸ Πνεῦμα, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Θεόν· τοῖς δὲ θεομάχοις Ἰουδαίοις εἰποῦσιν αὐτῷ "ὅτι ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλεις "τὰ δαιμόνια," ἀποκριθεὶς εἶπεν· "οὐκ ἐν Βεελζεβοὺλ ἀλλ' ἐν "Πνεύματι Θεοῦ·" σαφῶς καὶ ἑαυτὸν Θεὸν ἔδειξε· καὶ τὸ 10 Πνεῦμα Πνεῦμα αὐτοῦ καὶ Θεόν· οὐδὲν γὰρ τερατωδέστερον ἢ δυνατώτερον ἐν τοῖς σημείοις τοῦ δαίμονας ἀπελαύνειν· ἐξέβαλε δὲ αὐτὸς ὡς Θεός· ἔλεγε δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια· ἵνα δείξῃ πρόσωπον τοῦ ἐν ᾧ, καὶ μεθ' οὗ ἐκβάλλειν ἐνυπόστατον οὐσιωδῶς συμπληροῦντος τὴν Τριαδικὴν ὁμότιμον καθέδραν 15 αὐτῷ καὶ τῷ Πατρί· ἵνα δεικνυμένου αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἐν δυσὶ προσώποις, μίαν ὁμότιμων φύσιν τὲ καὶ ἀξίαν, ἕνα δείξῃ Θεὸν τῇ φύσει τὴν ἀσυγχύτως εὐκρινῆ καὶ ἀδιαίρετον ἐν προσώποις Τριάδα. Ἀμφιλεκτείτω δὲ μηδεὶς μικρότερον τοῦ ἑτέρου ἢ μεῖζον, ἢ αἴτιον ἢ αἰτιατὸν νοεῖν ἢ λέγειν ἐν τῇ ὁμοτίμῳ 20 Τριάδι· διὰ τὸ οἰκονομικῶς καὶ διὰ συστατικῶν λόγων λέγεσθαι τὸν μὲν δι' οὗ καὶ ἐξ οὗ, συνεκτικῇ ἀσυγχύτῳ ὁμοτιμίᾳ ἐργάζεσθαί τε καὶ θαυματουργεῖν τὰ ἀνθρώπινα καὶ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἐπέκεινα τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον· τὰς δυνάμεις καὶ τὰ τέρατα, σημεῖα τε καὶ παράδοξα· ἀλλ' ἐκλαμβανέτω ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα 25 καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐνυποστάτῳ γεννήσει, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐνυποστάτῳ οὐσιώδει ὑπάρξει· ἐκδεχέσθω δὲ καὶ τὸν Πατέρα ἐν Υἱῷ ἅμα τῷ Πνεύματι· αἳ καὶ ἐν μέσῳ ἑστάναι ἐκείνου τοῦ λαοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῶν· καὶ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ Πατρὶ, ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Πατέρα· ἐμφανίζοντα ἐν ἑαυτῷ 30 τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Θεὸν, ἐν ᾧ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· ἵνα ἀκούοντες τὸ "ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ "ἐν ἐμοί," καὶ τὸ "ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαι- "μόνια," ἐκδεχώμεθα τὸ ἐν τῷ Πνεύματι· ὥς τε "ἐγὼ ἐν τῷ "Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί·" καὶ "ἐγὼ ἐν τῷ Πνεύματι ἐκ- 35

"βάλλω τὰ δαιμόνια," ἓν εἶναι τὸ ὁμόφωνον διὰ τὸ ὁμοούσιον· εἰ γὰρ καὶ ὁ Πατὴρ Θεὸς, ἀλλὰ λέγεται καὶ Πνεῦμα ὁμωνύμως, τοῦ Πνεύματος μὴ ἀποβάλλων τὸ εἶναι· καὶ Πατὴρ καὶ Πνεῦμα, μὴ γινομένου τοῦ Πνεύματος Πατὴρ, ἀλλὰ μένοντος Πνεῦμα καὶ Θεός. 5

23 Τοῦτον τῇ ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶτα ἐν μέσῳ θεὶς τὸ τόλμημα αὐτῶν τὸ ἐναγὲς ἐκεῖνο, ὅρα πῶς πειρᾶται αὐτοὺς ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήμα- 10 τος· εἰ γὰρ καὶ ὡρισμένον ἦν, φησὶν, ὅμως ἀνδροφόνοι ἦσαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—μονονουχὶ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωσὴφ λέγων ῥήματα, καθάπερ κἀκεῖνος ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, "μὴ ὀργίζεσθε πρὸς "ἀλλήλους· ὁ Θεός με ἀπέστειλεν ἐνταῦθα· τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον "γέγονε·" τί οὖν καλῶς ἐποιήσαμεν φησίν; ἵνα μὴ τοῦτο εἴπωσι, 15 διὰ τοῦτο προσέθηκε "διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες ἀνείλετε·" ἐνταῦθα τὸν Ἰούδαν αἰνίττεται, ἅμα δὲ αὐτοῖς δείκνυσιν· ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν ἰσχύος ἦν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν· ἢ διὰ χειρῶν ἀνόμων, τῶν στρατιωτῶν φησίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ καὶ νῦν γέγονεν, ἀλλὰ παλαιόν ἐστι· καὶ 20 ἄνωθεν ταῦτα ὁ Θεὸς ἐβούλετο, καὶ οὕτω διετύπωτο.

24 Ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν.

Τοῦ ἁγίου Σευήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Τὸ ἐγηγέρθαι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι, διὰ τὸ τῶν ἀκουόντων ἀσθενὲς, εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ταύτῃ κατασκευάζοντες. Καὶ μετ' 25 ὀλίγα—ἐν τίνι γὰρ ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ; ἐν τῇ οἰκείᾳ δυνάμει δηλονότι. τίς δέ ἐστιν ἡ αὐτοῦ δύναμις τοῦ Πατρός; οὐδεὶς ἄλλος ἢ ὁ Χριστός· "Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία·" οὐκοῦν ἑαυτὸν ἀνέστησεν ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγηγέρθαι λεγόμενος. 30

Λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἵνα εἴπῃ ἔρρηξε καὶ ἀνέρρηξε τὴν ἔγκυον καὶ ὠγκωμένην καὶ ὠδίνουσαν γαστέρα τοῦ θανάτου· ὃν οὐ μόνον ἐφαλλόμενος οὐ κατέπιεν, ἀλλὰ καὶ κατεπόθη ἐπιπηδήσας· καὶ

οὓς εἶχεν ἐξήμεσεν· οὐ μόνον αὐτὸν οὐ κατέπιεν, ἀλλὰ καὶ οὓς εἶχεν ἐξέτρωσε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου· λύειν λέγων τῶν ὠδίνων τοῦ θανάτου τὴν σάρκωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ πρὸς Ἁλικαρνασέα[c] συντάγματος. Τὴν ἀνάστασιν προσηγόρευσεν, ὥσπερ ἐκ κοιλίας τινὸς 5 ὠδινούσης, φημὶ δὴ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν, καὶ τῶν τοῦ ᾅδου μυχῶν, ἀναδύντος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ παρελθόντος ὡς ἐκ τοκετοῦ ξένου τῆς ἀναστάσεως. ταύτῃ τοι καὶ ὠνόμασται "πρωτοτόκος ἐκ νεκρῶν."

Ὠδῖνας θανάτου ἡ παλαιὰ κίνδυνον φησὶ καὶ συμφοράν. 10

Ὁ ὠδίνων οὐ κατέχει τὸ κατεχόμενον, ἀλλὰ πάσχει καὶ ῥίψαι σπεύδει.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτως ἀνέστης ὡς μηκέτι πάλιν ἀποθανεῖν· τὸ γὰρ εἰπεῖν, "καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' "αὐτοῦ," τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ κοινὴ τοῖς ἄλλοις γέγονεν ἡ ἀνάστασις. 15

Καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Οἱ ἀθληταὶ ἀλειφόμενοι ἄληπτοί εἰσι τοῖς ἀντιπάλοις, καὶ οἱ ἐπαοιδοὶ ἠλειμμένοι, ἄθικτοι γίνονται καὶ ἀπροσπέλαστοι τοῖς ὀδοῦσι τοῦ ὄφεως· τῷ δὲ Χριστῷ εἰλημμένῳ[d] μυστικῶς τῷ ἑαυτοῦ Πνεύματι διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐνανθρώπησιν, καὶ 20 συμπλακέντι τῷ θανάτῳ, καὶ ὑποτάξαντι τὸν ἀλάστορα, προσελθὼν ὁ ἀντίπαλος κατεάγη, κείμενος ἡμῖν εἰς συριγμόν· ἐξ ἐκείνου γὰρ ἔχομεν "ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν "τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ·" τὸ δὲ "καθότι·" καθότι μὲν εὑρηθῆναι αὐτὸν Θεὸν ἐκ Θεοῦ γεγενημένον· καὶ τὴν αὐτὴν τῷ γεγεννηκότι κεκτη- 25 μένον φυσικῶς ἀνεπίδεκτον φύσιν τε καὶ ὑπόστασιν πάσης τροπῆς ἢ ἀλλοιώσεως ἢ προσθήκης, ἢ ἐπιβολῆς, ἢ συστολῆς, ἢ τῶν ὅσα εἰς ἀλλοίωσιν φυσικὴν ἢ παραφύσιν· καὶ ἀναλλοίωτον ἐν τῇ σαρκώσει, ὁποῖον καὶ τὸν ἄσαρκον Πατέρα, καὶ τὸ ἀσώματον Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἀναμάρτητον. 30

Σευήρου ἐκ τοῦ εἰς τὸ Ἅγιος ὁ Θεὸς συντάγματος. Οὗτος καὶ σαρκὶ συμπλακεὶς τῷ θανάτῳ, καὶ φθάσας μεχρὶ αὐτῶν ᾅδου πυλῶν, ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ "λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θα-

[c] Sic Cod. [d] Leg. ἠλειμμένῳ.

"νάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν," καθὼς ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, "κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ·" ἦν γὰρ κατὰ φύσιν ἀθάνατος, εἰ καὶ τῷ πεφυκότι θνήσκειν σώματι τὸ παθεῖν κατεδέξατο, ἐπείπερ οὐδὲ ἄλλως[e] προσπελάσαι τὸν θάνατον· ὃν τοίνυν ἐπὶ τῆς πείρας εἴδομεν ἀθανάτως ἐν θανάτῳ γινόμενον, τοῦτον ἀνυμνοῦντες λέγομεν τὸ 5 "Ἅγιος ἀθάνατος."

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Ἰουλιανὸν Ἁλικαρνασέα συντάγματος. Οὐχὶ τὸ μὴ πάντη αὐτὸν γεύσασθαι θανάτου σαρκὶ, καὶ ὑπὸ τὸν ἐκείνου γίνεσθαι ζυγὸν, ἀλλὰ τὸ διαρρῆξαι τοῦτον διὰ τῆς τριταίας ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς παντελοῦς μὴ ἀνα- 10 σχέσθαι φθορᾶς τε καὶ διαλύσεως.

25 Δαβὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτὸν, προορώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διὰ παντός.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου λόγου. Ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ κατὰ τὴν ἑρμη- 15 νείαν τοῦ μεγάλου Πέτρου εἰς αὐτὸν προορώμενος εἶπεν· "ὅτι "οὐ κἐγκαταλείψεις ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιον "σου ἰδεῖν διαφθοράν·" οὕτω τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου τὸ ῥητὸν ἑρμηνεύσαντος, ὅτι οὔτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ κατελείφθη εἰς τὸν ᾅδην, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· ἡ γὰρ θεότης, καὶ πρὸ τῆς 20 σαρκὸς καὶ ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ μετὰ τὸ πάθος, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει, ὃ ἦν τῇ φύσει, πάντοτε οὖσα καὶ εἰσαεὶ διαμένουσα· ἐν δὲ τῷ παθητῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν ἐπλήρωσε, διαζεύξασα πρὸς καιρὸν τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ σώματος, χωρισθεῖσα δὲ οὐδετέρου ᾧ ἅπαξ ἡνώθη· καὶ πάλιν τὰ διεστῶτα συνάψασα, 25 ὥστε ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν δοῦναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· "ἵνα τὸ φθαρτὸν ἅπαν ἐνδύσηται τὴν "ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τὴν ἀθανασίαν," τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἡμῶν διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀνακράσεως, εἰς θείαν φύσιν μεταποιηθείσης. 30

26 Ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶν, ἵνα μὴ σαλευθῶ· διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσα μου.

[e] Superscr. m. s. ἦν δυνατόν.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Τὸ ἐκ δεξιῶν ἑστάναι τὸν Πατέρα λέγεσθαι τοῦ Υἱοῦ νῦν· ποτὲ δὲ πάλιν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς κάθεσθαι τὸν Υἱὸν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἰσότητα ἡμῖν σημαίνει· Κύριον δὲ αὐτοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ, διά γε τὸ λαβεῖν αὐτὸν δούλου μορφήν. 5

Διδύμου. Οἱ μὴ ἔχοντες περὶ Θεοῦ ἐννοίας διηρθρωμένας τοπικῶς ἐκλαμβάνουσιν ἐκ δεξιῶν εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, διὰ τὸ "κάθου ἐκ δεξιῶν μου·" ἢ κεκαθικέναι τὸν Σωτῆρα μετὰ ἀνάληψιν ἐκ δεξιῶν τῆς μεγαλωσύνης· οἷς δυνατόν τι εἰπεῖν· εἰ γὰρ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς τοπικῶς ὡς οἴονται· ἀδύνατον ἐκ 10 δεξιῶν τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα εἶναι κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ σημαινόμενον· ἀλλὰ λέγει ὁ Υἱὸς, "προωρώμην τὸν Κύριον ἐκ δεξιῶν "μου·" ὅθεν ἑτέρως ἢ κατὰ τόπον ἐκληπτέον τὸν Υἱὸν δεξιὸν τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ· ὡσαύτως τὸ "ἐγὼ ἐν τῷ "Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν·" ἔτι δὲ "καὶ ἡ σάρξ μου 15 "κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπιδι." ἐπεὶ Ἰησοῦς, καθὸ ἀνεδέξατο θάνατον, ἀπέθετο ἣν κατ' οἰκονομίαν ἔλαβε σάρκα, ἐπὶ τῷ πάλιν ἀναστῆσαι αὐτὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· εἰκότως τὴν σάρκα ταύτην οὖσαν ἑαυτοῦ ἐπ' ἐλπίδι κατεσκηνωκέναι φησὶ, διὰ τὴν προσδοκίαν τῆς ἀναστάσεως. Εἰ δέ τις ἐκ προσώπου τοῦ Δαβὶδ εἰρῆ- 20 σθαι αὐτὸ ἐκλαμβάνει, παυσάσθω κατατρέχων τῆς περὶ ἀναστάσεως δόξης τῶν ἁπλουστέρων· εἰ γὰρ καὶ μὴ οἷοι τέ εἰσι παρίστασθαι ὃ φρονοῦσιν· ἀλλ' οὖν εὐσεβῶς διάκεινται φάσκοντες τὴν σάρκα ἀνίστασθαι ἐπὶ τὸ εἶναι ἄφθαρτον καὶ πνευματικὸν σῶμα· ὡς γὰρ ὁ ἐγειρόμενος νεκρὸς μετὰ ἀνάστασιν ζῶν καὶ οὐ 25 νεκρός ἐστιν, οὕτως ἡ ἐγειρομένη σὰρξ μετὰ τὴν ἔγερσιν πνευματικὸν καὶ ἄφθαρτον σῶμά ἐστι.

Ἔτι δὲ καὶ ἡ σάρξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι.

Κυρίλλου. Τριήμερος γὰρ ἀνεβίω, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν ζωὴν ὄντα κατὰ φύσιν αὐτὸν τοῖς τοῦ θανάτου κρατεῖσθαι δεσμοῖς. 30 Καὶ πάλιν—Οὐ γάρ τι θέμις εἰπεῖν φθορᾷ μὲν δύνασθαι κρατεῖσθαι ποτὲ τὴν ἑνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα· κάτοχον δὲ αὐταῖς ᾄδου πύλαις τὴν θείαν γενέσθαι ψυχήν· οὐκ ἐγκατελείφθη γὰρ εἰς ᾄδου, καθὰ καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Πέτρος.

27 Ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.

Κυρίλλου. Ἀνεβίω γὰρ σκυλεύσας τὸν ᾅδην, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς εἰπὼν, ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει, ἀνακαλύφθητε.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ πρὸς Εὐπράξιον γραφέντος. 5 Καὶ θανάτου λέγεται γεγεῦσθαι δι' ἡμᾶς, τῷ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν χωρισθῆναι τοῦ σώματος, οὐ τῷ θεότητος ἔρημον τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα γενέσθαι· αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἀμφοτέρων ἀχώριστον ἔδειξεν· οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείφθη εἰς ᾅδην, οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· καθὼς ὁ ψάλλων φησίν· ἀλλὰ τοῦ μὲν 10 σώματος οὐ κεχώριστο θαπτομένου, καταργῶν τὴν φθοράν· οὐ γὰρ ἦν, ἀπολειπομένης τῆς ἀφθαρσίας τε καὶ ζωῆς, μὴ πάντως αὐτῷ καὶ πειραθῆναι διαφθορᾶς· τῇ δὲ ψυχῇ συγκάτεισιν εἰς ᾅδου· ὅλος ὢν ἐν αὐτῇ, καὶ ὅλος ὢν ἐν τῷ σώματι· ἀδιαίρετος γὰρ ὡς ἀσώματος, καὶ πάντα πληροῦν δυνάμενος ὡς ἀπερίγραπτος. 15

Ἡσυχίου. Ὥσπερ αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων μετὰ τοῦ Σωτῆρος ἐκ τῶν κάτω χωρίων ἔτριψαν ἀναβαίνουσαι.

28 Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐκεῖνο διδάσκων ὅτι τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἔχων πρόσωπον ὁ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς, τοὺς ἡμῖν μᾶλλον 20 καὶ οὐκ αὐτῷ πρέποντας, καθὸ νοεῖται Θεὸς, ἀνίησι λόγους, ὡς ἐφ' ἑαυτῷ καὶ πρώτῳ καλῶν· ἐφ' ἡμᾶς τὴν τῶν οὐρανίων μέθεξιν ἀγαθῶν· ὡς γὰρ ἑαυτῷ δεδόσθαι φησὶ, τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει προσνέμει· ἐπεὶ πῶς τῇ τοῦ ἀνθρώπου πτωχείᾳ πεπλουτήκαμεν.

Πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου. 25

Τοῦ ἁγίου Σευήρου Ἀντιοχείας. Πρόσωπον Κυρίου νοητέον τὴν θεοπρεπεστάτην θεοφάνειαν καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπισκοπὴν, ἣν ἡμᾶς τότε τελειωτέρον ἐπισκέψεται.

29 Ἄνδρες ἀδελφοὶ ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαβὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε 30 καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅταν μέλλῃ τί λέγειν μέγα, τούτῳ

κέχρηται τῷ προοιμίῳ διεγείρων αὐτοὺς καὶ οἰκειούμενος. Καὶ *μετ' ὀλίγα—πολλὴ ἡ ταπεινοφροσύνη ἔνθα οὐδὲν ἔβλαπτεν, οὐδ' ἂν ὠργίσθησαν· οὐ γὰρ εἶπε ταῦτα. οὐ περὶ τοῦ Δαβὶδ εἴρηται ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ'. ἑτέρως· τῇ πολλῇ περὶ τὸν μακάριον Δαβὶδ τιμῇ ἐνέτριψεν αὐτοὺς περὶ τοὺς ὡμολογημένους, ὡς* 5 *πρὸς τολμηροὺς φθεγγόμενος καὶ παραιτούμενος αὐτούς· καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἔτι περὶ τοῦ Δαβὶδ φησὶν ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Πατριάρχου· ὅτι καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐτάφη· καὶ οὐκέτι λέγει, καὶ οὐκ ἀνέστη, ἀλλ' ἑτέρως· καίτοι οὐδὲ τοῦτο μέγα ἦν· "καὶ τὸ "μνῆμα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης·" εἰς τὸ αὐτὸ* 10 *ἦλθε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἦλθεν ἐπὶ τὸν Χριστόν· ἀλλὰ τί; μετ' ἐγκωμίων τῶν τοῦ Δαβίδ.*

30 Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς ὅτι ὅρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεός.

Ταῦτα λέγει, ἵνα κἂν διὰ τὴν εἰς ἐκεῖνον τιμὴν καὶ τὸ γένος, 15 *δέξωνται τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον· ὡς καὶ τῆς προφητείας βλαπτομένης, εἰ μὴ τοῦτο εἴη καὶ τῆς εἰς αὐτὸν τιμῆς.*

Ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀνα-31 στῆσαι τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ. 20

Ἐξ ἈΝΕΠΙΓΡΆΦΟΥ. *Ἐν πολλοῖς τόποις τῆς θείας γραφῆς, ἀντὶ βασιλείας, θρόνος ὀνομάζεται· ὡς καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ, καὶ ἐν τῷ "ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα." ἐβασίλευσε γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν νοητὸν Ἰσραήλ.*

Ὅτι οὔτε ἐγκατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾅδην. 25

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. *Τοῦτο πάλιν θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι οὐχ ὁμοία τοῖς ἄλλοις ἦν ἡ ἀνάστασις· κατέσχε μὲν γὰρ αὐτὸν, οὐκ εἰργάσατο δὲ τὸ αὐτοῦ τότε ὁ θάνατος.* Καὶ *μετ' ὀλίγα—πάντα τοίνυν ἀνατίθησι τῷ Πατρὶ, ἵνα δέξωνται τὰ λεγόμενα.*

Οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν. 30

ΔΙΔΥΜΟΥ. *Τὸ μὴ ἰδεῖν τὴν σάρκα Ἰησοῦ διαφθορὰν, δηλοῖ, οὐ τὸ μὴ τεθνᾶναι· τέθνηκε γὰρ, καὶ ἐν μνήματι ἐτέθη· ἀλλὰ τὸ μὴ διαλελύσθαι· τρίτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ἀνέστη· ἔπρεπε γὰρ οὕτω τὴν*

ἀνάστασιν γενέσθαι· εἰ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ αὐτοῦ διαλυθεῖσα κατὰ τοὺς νεκροὺς, δισταγμὸν ἔφερεν ἀναστὰς, ἀμφιβαλλομένου εἰ αὐτὸ εἴη τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα τὸ ἀναστᾶν· ἠκολούθει δὲ καὶ τὸ μὴ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀλλ' ἔτι μετ' ἐκείνην τὴν ἀνάστασιν γεγονέναι· ὅπως οὖν πᾶς ὁ περιελκυσμὸς λυθῇ, καὶ τριήμερος ἀνέστη ἀδιάφθορος 5 ἔτι οὖσα, καὶ ἐν μνήματι κενῷ, ἔνθα οὐδεὶς πρότερον τέθειτο, ἐτάφη· ἵνα μὴ ὑποληφθῇ ἕτερος ἀνθ' ἑτέρου ἐγηγέρθαι.

32 Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός· οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμὲν μάρτυρες.

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. *Οὐκ ἄλλον* 10 *Θεὸν κατήγγελον οἱ Ἀπόστολοι, οὐδὲ ἄλλον μὲν παθόντα καὶ ἐγερθέντα Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν ἀναστήσαντα καὶ ἀπαθῆ διαμεμενηκότα· ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, τὸν ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντα· καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐκήρυσσον τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν προφητῶν συν-* 15 *εβίαζον αὐτοὺς, ὅτι ὃν ἐπεγγείλατο ὁ Θεὸς πέμψειν Χριστὸν, ἔπεμψε τὸν Ἰησοῦν, ὃν αὐτοὶ ἐσταύρωσαν καὶ Θεὸς ἤγειρεν.*

Πάλιν ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει· καίτοιγε ἤρκει εἰπεῖν τὸ πρότερον, ἀλλ' οἶδε σῶον τοῦτό ἐστιν, ἐνταῦθα καὶ περὶ τῆς ἀναλήψεως ἠνίξατο, καὶ ὅτι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστιν· ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ 20 *φανερῶς λέγει.*

Σευήρου λόγου οζ. *Οἱ Ἀπόστολοι κηρύττοντες τὸ Εὐαγγέλιον ἔλεγον τὸν Χριστὸν ἐγηγέρθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ τῶν ἀκουόντων ἀσθενὲς, εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ταύτῃ κατασκευάζοντες.* Καὶ μετ' ὀλίγα—*Καὶ τὸ ἐγηγέρθαι δὲ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Πα-* 25 *τρὸς λέγεσθαι, τῶν μὲν ἀκουόντων ᾠκονόμει τὸ ἀσθενές· τὸν δὲ αὐτὸν ἔχει νοῦν τὸ "ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε," καὶ οὐχ ἕτερον· ἐν τίνι γὰρ ὁ Πατὴρ ἐνεργεῖ; ἐν τῇ οἰκείᾳ δυνάμει δηλονότι. τίς δέ ἐστι δύναμις τοῦ Πατρός; οὐδεὶς ἄλλος ἢ Χριστός· "Χριστὸς γὰρ "Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία." οὐκοῦν ἑαυτὸν ἀνέστησεν ὁ* 30 *Χριστὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐγηγέρθαι λεγόμενος.*

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Πρέπον ἐνταῦθα τῷ ἐκ Πατρὸς ἐκφύντι Λόγῳ διὰ τὰ τῆς κενώσεως μέτρα· ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τῆς τοῦ Πατρὸς ἰσοτιμίας οὐκ ἔμεινεν ἐκτὸς, ἄκουσον*

λέγοντος τοῦ Δαβίδ· "Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ "δεξιῶν μου·" καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· "ἀπεκδεχόμενοι τὴν μακα-"ρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ "Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·" καὶ πάλιν· "ἐν τῷ ὀνόματι "Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθο-5 "νίων· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς "Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός."

"Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός." ὅταν ἀκούσωμεν λέγοντος τοῦ θεσπεσίου Πέτρου· "τοῦτον τὸν Ἰη-"σοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός·" κ'ἂν τὸν ὁρώμενον λέγῃς καὶ προσηλω-10 θέντα τῷ ξύλῳ, τὸν ταῖς τοῦ Θωμᾶ ψηλαφηθέντα[f] χερσὶν, οὐδὲν ἧττον ἡμεῖς σεσαρκώμενον νοοῦμεν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον· ἕνα τε καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦμεν Υἱόν.

33 *Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς,*15 *ἐξέχεε τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *"Ἐξέχεε," φησὶν, οὐκ ἀξίωμα ζητῶν· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας.*

34 *Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, λέγει δὲ αὐτός.* 20

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Θαρρούντως λοιπὸν μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν, καὶ περὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀναλήψεως διαλέγεται· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τὸν μάρτυρα παράγων καὶ ἐκείνους ἀναμιμνή-σκων περὶ οὗ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν· "οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς οὐ-"ρανούς·" οὐκέτι ἐνταῦθα μεθ' ὑποστολῆς λέγει, ἔχων τὸ ἀπὸ τῶν*25 *εἰρημένων θάρσος· οὐ λέγει ἐξὸν εἰπεῖν, οὐ δὲ ὅσα τοιαῦτα· λέγει δὲ αὐτὸς "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου," καὶ τὰ ἑξῆς.*

Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου.

ΣΕΥΗΡΟΥ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἈΠΟ ΛΟΓΟΥ ΡΚΓ. *Τὸ ἰσότιμον Υἱοῦ καὶ Πατρὸς διὰ τούτου νοοῦμεν· ἐπὶ γὰρ τῆς ἀσω-*30 *μάτου οὐσίας οὐ δυνατὸν νοῆσαι δεξιὸν ἢ ἀριστερόν.*

35 *Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.*

[f] *ψηλαφιθέντα* Cod.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Καὶ τίνες ἂν εἶεν οἱ ἐχθροὶ, ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ βοῶν· "ὅταν καταρ-"γήσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας, "ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ Θάνατος."

Ἐνταῦθα καὶ φόβον ἐπέστησε μέγαν, ὥσπερ ἐν τῇ ἀρχῇ. 5

36 Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

Καλῶς ἐνταῦθα ἔληξε διασείων αὐτῶν τὴν διάνοιαν· ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν ἡλίκον ἐστὶ, τότε λοιπὸν καὶ τὸ τόλμημα ἐγύμνωσεν, ὥστε 10 μείζονα δεῖξαι καὶ τῷ φόβῳ αὐτοὺς ἑλεῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ὑπομνήματος. Ταύτην γὰρ πρώτην πρὸς Ἰουδαίους ἐδημηγόρει δημηγορίαν· οὐδὲν οὖν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθεῖν σαφὲς ἴσχυον· διὰ τοῦτο τοῖς περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐνδιατρίβει λόγοις· ἵνα τούτοις ἡ ἀκοὴ γυμνα- 15 σθεῖσα, τῇ λοιπῇ προοδοποιήσῃ διδασκαλίᾳ· καὶ εἰ ἕλοιτό τις τὴν δημηγορίαν πᾶσαν ἄνωθεν διελθεῖν, εὑρήσει τοῦτο ὃ λέγω· καὶ γὰρ ἄνδρα αὐτὸν καλεῖ καὶ αὐτὸς, καὶ τοῖς τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβει λόγοις.

[g] Περὶ πίστεως τῶν παρόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν σωτηρίας. 20

37 Ἀκούοντες δὲ κατενύγησαν τὴν καρδίαν· εἶπον τὲ πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους· τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὓς πλάνους ἐκάλουν, ἀδελφοὺς καλοῦσιν· οὐχὶ τοσοῦτον ἑαυτοὺς παρεξισάζοντες, ὅσον εἰς φιλοστοργίαν 25 ἐπισπώμενοι καὶ κηδεμονίαν· πάντων δὲ ἐρωτηθέντων ὁ Πέτρος ἀποκρίνεται.

38 Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μὴν ἕτερος τῶν ἐνταῦθα δικαστηρίων ὁ νόμος·

[g] Asteriscus deest.

ἐπὶ δὲ τοῦ κηρύγματος, ὅταν ὁ ἡμαρτηκὼς ὁμολογήσῃ, τότε σώζεται.

'Ἐξ ἀνεπιγράφου. Βαλανεῖον γάρ ἐστι πνευματικὸν ἡ ἐκκλησία, οὐ ῥύπον σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀποσμῆχον κηλῖδα τοῖς πολλοῖς τῆς μετανοίας τρόποις. 5

'Ἐξ ἀνεπιγράφου. Εἴτις νομίζει τοῦτο ἐκείνῳ μάχεσθαι, τῷ "βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ "τοῦ Ἁγίου Πνεύματος," γινωσκέτω ὡς ἡ 'Ἐκκλησία διαίρετον νοοῦσα τὴν Ἁγίαν Τριάδα, τίθεται τὸν Πατέρα Υἱοῦ εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν Πατρὸς, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τυγχάνειν· 10 ὡς διὰ τὴν ἕνωσιν τὴν ὁμοούσιον ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι, τὸν βαπτιζόμενον εἰς ὄνομα Χριστοῦ, εἰς τὴν Τριάδα βαπτίζεσθαι, οὐκ ἀπομεριζομένου τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι εἰ μὴ ἦν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Θεός· καὶ τοῦ Υἱοῦ, Θεός· καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Θεός· ἐχρῆν νομοθετῆσαι 15 εἰς τὸ ὄνομα Θεοῦ Ἰησοῦ, ἢ εἰς τὸν Ἰησοῦν μόνον· ἀλλ' "εἰς "τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν·" εἰδὼς ὅτι τὸ ὄνομα Ἰησοῦ ὁ Θεός ἐστιν, ὥσπερ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ φησὶ, "λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·" ὁρᾷς πῶς μίαν δωρεὰν ἀνέδειξε τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ὡς μιᾶς 20 οὔσης τῆς ἀξίας.

Διδύμου. Τοῦ Σωτῆρος προστάξαντος τοὺς τετελειωμένους βαπτίζεσθαι εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος, οὐ φρονίμως τινὲς ἐντυγχάνοντες τοῖς γεγραμμένοις, ἀκούοντες τῆς προτροπῆς Πέτρου παραινοῦντος βαπτισθῆναι ἕκαστον ἐν τῷ ὀνόματι 25 Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἷον τὴν ἰσοδύναμον τὴν μίαν ταῖς τρισὶ προσηγορίαις τοῦ Σαβελλίου τρωθέντες γνώμῃ· ἡ μέντοιγε 'Ἐκκλησία ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον νοοῦσα τὴν Τριάδα, τίθεται τὸν Πατέρα Υἱοῦ, καὶ τὸν Υἱὸν Πατρὸς εἶναι· καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τυγχάνειν· ὡς διὰ τὴν ἕνωσιν ταύτην, τὸν βαπτι- 30 ζόμενον εἰς ὄνομα Χριστοῦ, κατὰ τὴν Τριάδα βαπτίζεσθαι· οὐκ ἀπομεριζομένου τοῦ Θεοῦ περιγραφαῖς καὶ διαστάσεσι Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·
39 ὑμῖν γάρ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν. 35

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀξιόπιστος ὁ λόγος, ἐξ ὧν αὐτοὶ ἔλαβον· τέως τὸ εὔκολον λέγει καὶ πολλὴν ἔχον δωρεὰν, καὶ τότε ἐπὶ τὸν βίον ἄγει· ὑπόθεσις γὰρ αὐτοῖς ἔσται σπουδῆς τὸ ἤδη γεύσασθαι τῶν τοσούτων ἀγαθῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπόθει ἀκοῦσαι ὁ ἀκροάτης τί ἦν τὸ τῶν πλειόνων λόγων κεφάλαιον· τοῦτό ἐστι, φησὶν, ἡ δωρεὰ τοῦ 5 Ἁγίου Πνεύματος· ἐπῄνεσαν τὰ λεχθέντα καίτοι φόβου γέμοντα, καὶ μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τότε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἐξέρχονται.

Καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν, ὅσους ἂν προσκαλέσηται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλῷ μᾶλλον ὑμῖν τοῖς ἐγγύς. 10

40 *Ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρατο καὶ παρεκάλει αὐτοὺς λέγων, σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης.*

Ὅρα αὐτὸν πανταχοῦ ἐπιτέμνοντα καὶ οὐ φιλοτιμούμενον, οὐδὲ δεικτιῶντα· "διεμαρτύρατό," φησι, "καὶ παρεκάλει λέγων·" ἀπηρ- 15 τισμένη αὕτη ἡ διδασκαλία, τὸ μὲν φόβον, τὸ δὲ ἀγάπην ἔχουσα.

41 *Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως δεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐβαπτίσθησαν.*

Πῶς οἴη [h] τοῦτο τοὺς Ἀποστόλους ἀνεκτήσατο; μᾶλλον τοῦ σημείου. 20

Καὶ προσετέθησαν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι.

Ἐνταῦθα πληροῦται ἡ προφητεία τοῦ θεσπεσίου Ἡσαιοῦ λέγουσα. "τίς ἤκουσε τοιοῦτον, καὶ τίς ἑώρακεν οὕτως; εἰ ὤδινε γῆ "ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, εἰ καὶ ἐτέχθη ἔθνος εἰς ἅπαξ· ὅτι ὤδινε καὶ 25 "ἔτεκε Σιὼν τὰ παιδία αὐτῆς· ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν "ταύτην· εὐφράνθητι Ἱερουσαλὴμ, καὶ πανηγυρίσατε πάντες οἱ "ἀγαπῶντες αὐτήν." Καὶ ἃ διὰ λόγων ὁ προφήτης ἐδίδαξεν, ἐνταῦθα ἡ πεῖρα δείκνυσιν ἐναργῶς.

Κατὰ τὴν θείαν πίστιν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρξαμένων πιστεύειν 30 τῷ θείῳ βαπτίσματι· τρεῖς χιλιάδες ὁμοουσίων εἰς Τριάδα ὁμοουσίων ἐβαπτίσθησαν.

[h] Sic Cod.

Περὶ ὁμονοίας κοινωφελοῦς καὶ προσθήκης τῶν πιστῶν.

42 Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δύο ἀρεταὶ καὶ τὸ προσκαρτερεῖν καὶ τὸ 5 "ὁμοθυμαδὸν τῇ διδαχῇ" φησὶν "τῶν Ἀποστόλων" πάλιν γὰρ αὐτοὺς ἐδίδασκον, "καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ "τῇ προσευχῇ·" πάντα κοινά· πάντα μετὰ καρτερίας· οὐ γὰρ μίαν ἡμέραν, οὐ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἐδιδάσκοντο, ἅτε ἐφ' ἕτερον μεταστάντες βίον. 10

43 Ἐγένετο δὲ πάσῃ ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα καὶ σημεῖα διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐγίνετο εἰς Ἱερουσαλήμ· φόβος τὲ ἦν μέγας ἐπὶ πάντας αὐτούς.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντων κατεφρόνουν· οὐδὲ τοῖς ὁρωμένοις προσεῖχον· ἄρα πεπύρωτο αὐτῶν ἡ διάνοια· ἐπειδὴ γὰρ 15 ἄνωθεν ἦν πόλυς ῥέων ὁ Πέτρος, καὶ ἐδείκνυ τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰ μέλλοντα, εἰκότως ἐξέστησαν τῷ φόβῳ· καὶ διεμαρτύρει τοῖς λεγομένοις τὰ θαύματα· καθάπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρότερον σημεῖα· εἶτα διδασκαλία· εἶτα θαύματα· οὕτω καὶ νῦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ τῶν οὐ πιστευσάντων δηλονότι, τοσαύτην 20 μεταβολὴν ἀθρόον ἰδόντων, καὶ ἀπὸ τῶν σημείων.

44 Καὶ πάντες δὲ οἱ πιστεύσαντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς εὐθέως ὅση ἦν ἐπίδοσις, οὐ γὰρ ἐν ταῖς εὐχαῖς μόνον ἡ κοινωνία, οὐδὲ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ 25 πολιτείᾳ.

45 Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἂν τις χρείαν εἶχε.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον ὅτι ὡς ἐπὶ μιᾶς ψυχῆς καὶ ἐπὶ ἑνὸς σώματος οὕτω δεῖ φρονεῖν περὶ παντὸς πιστοῦ· καὶ 30 ὁ τῆς Ἐκκλησίας θεσμὸς κοινὸν βίον θέλει ἔχειν ἅπαντας μεθ' ἑαυτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχ ἁπλῶς καθάπερ οἱ παρ' Ἕλλησι

σοφοὶ, οἱ μὲν ἀνῆκαν τὴν γῆν, οἱ δὲ εἰς θάλασσαν ἔρριψαν πολὺ χρυσίον· τοῦτο δὲ οὐχ ὑπεροψίᾳ χρημάτων, ἀλλὰ μωρίᾳ καὶ ἀνοίᾳ. ἐσπούδασε γὰρ ὁ Διάβολος ἀεὶ τοῦ Θεοῦ τὰ κτίσματα διαβάλλειν, ὡς οὐκ ἐνὸν καλῶς χρήσασθαι χρήμασιν· ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς ἕτερος ἑτέρου πλεῖον εἶχε, καὶ ταχέως ἦλθεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ 5 ἐπὶ τὸ πᾶσι μεταδοῦναι· τοῦτο πολιτεία ἀγγελικὴ, μηδὲν αὐτῶν λέγειν ἴδιον εἶναι· εὐθέως ἡ ῥίζα τῶν κακῶν ἐξεκόπη· δι' ὧν ἔπραττον ἔδειξαν ἃ ἤκουσαν· τοῦτο ἦν ὃ ἔλεγε, "σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς "τῆς σκολιᾶς ταύτης."

Πλούσιοι ὄντες ἡδέως ἐπτώχευον, μεμνημένοι τοῦ δι' αὐτοὺς 10 πτωχεύσαντος πλουσίου Θεοῦ.

46 **Καθ' ἡμέραν τὲ προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τῆς διδασκαλίας ἀπήλαυον· σκόπει πῶς μὲν οὐδὲν ἕτερον ἐποίουν Ἰουδαῖοι, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, ἀλλὰ τῷ 15 ἱερῷ προσήδρευον· ἅτε γὰρ σπουδαιότεροι γεγενημένοι καὶ περὶ τὸν τόπον πλείονα εὐλάβειαν εἶχον· οὐ γὰρ ἀπέσπων αὐτοὺς οἱ Ἀπόστολοι τέως ὥστε μὴ βλάψαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι μία ψυχή· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα λέγει τὴν διδασκαλίαν, ἐπιτέμνων τὸν λόγον· ἅτε γὰρ νέους παῖδας ἔτρεφον 20 τῇ τροφῇ τῇ πνευματικῇ· ἄγγελοι γεγόνασιν ἐξαίφνης ἅπαντες, εὐχῇ καὶ ἀκροάσει προσκαρτεροῦντες· εἶδον ὅτι τὰ πνευματικὰ κοινὰ, καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἑτέρου πλεῖον ἔχει, καὶ ταχέως ἦλθον ἐπὶ τοῦτο ἐπὶ τὸ πᾶσι μεταδοῦναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐπειδὴ τρισχίλιοι γεγόνασιν, ἐξάγαγον αὐτοὺς λοιπὸν ἔξω· ἅμα δὲ τῆς τοῦ 25 Πνεύματος παρρησίας πολλῆς οὔσης, καθημέραν τε ὥσπερ εἰς ἱερὸν ἀνήεσαν τόπον· ἐπεὶ καὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον τοῦτο ποιοῦσιν· οὐδὲν γὰρ τέως παρεκίνουν τῶν Ἰουδαϊκῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τιμὴ εἰς τὸν τόπον διέβαινε τὸ ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν· ποίῳ οἴκῳ; ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ ὅρα εὐλαβείας ἐπίδοσιν· χρήματα ἔρριψαν 30 καὶ ἔχαιρον καὶ πολλὴ ἦν ἡ εὐφροσύνη· μείζονα γὰρ ἦν ἃ ἐλάμβανον ἄπονα· οὐδεὶς ὠνείδιζεν, οὐδεὶς ἐφθόνει, οὐδεὶς ἐβάσκαινεν· οὐκ ἦν τύφος, οὐκ ἦν ἐξουδένωσις· καθάπερ παιδία ἐνόμιζον ὄντως παιδεύεσθαι· ὡς ἀρτίτοκοι οὕτω διέκειντο· καὶ τί λέγω ὡς ἐν ἀμυδρᾷ εἰκόνι; εἰ μέμνησθε ὅτε τὴν πόλιν ἡμῖν ἔσεισεν ὁ Θεὸς, καὶ πάντες 35

ἦσαν συνεσταλμένοι, οὕτω τότε ἐκεῖνοι διέκειντο· οὐδεὶς πονηρὸς, οὐδεὶς ὕπουλος ἦν· καὶ γὰρ τοιοῦτον ὁ φόβος, τοιοῦτον αἱ θλίψεις· οὐκ ἦν τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σόν· διὰ τοῦτο ἀγαλλίασις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης· οὐδεὶς ὡς ἐξ ἰδίων ἐσθίων διέκειτο, οὐδεὶς ὡς ἐξ ἀλλοτρίων· καίτοι δοκεῖ αἴνιγμα εἶναι· οὔτε ἀλλότρια ἐνόμιζον εἶναι τὰ τῶν 5 ἀδελφῶν, δεσποτικὰ γὰρ ἦν· οὔτε ἴδια, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν· οὔτε ὁ πένης ἠσχύνετο, οὔτε ὁ πλούσιος ἐτυφοῦτο· τοῦτό ἐστιν ἀγαλλίασις· κἀκεῖνος ὡς εὐεργετούμενος διέκειτο, καὶ εὖ πάσχων μᾶλλον· καὶ οὗτοι ὡς δοξαζόμενοι· ταύτῃ καὶ πάνυ πρὸς αὐτοὺς ἦσαν συνδεδεμένοι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πόσα αὐτοῖς προμαρτυρεῖ· πίστιν 10 γνησίαν· βίον ὀρθόν· τὴν ἐν ἀκροάσει καρτερίαν· τὴν ἐν εὐχαῖς· τὴν ἐν ἀσφαλείᾳ· τὴν ἐν εὐφροσύνῃ· δύο ἦν ἱκανὰ καλεῖν αὐτοὺς εἰς ἀθυμίαν· ἥτε νηστεία καὶ τὰ χρήματα ἀπόλλυσθαι· ἀλλὰ διά τε ἀμφότερα ἔχαιρον· τίς γὰρ τοὺς οὕτω διακειμένους οὐκ ἂν ἠγάπησεν ὡς πατέρας κοινούς· οὐδὲν ἔτικτον πονηρὸν κατ' ἀλλήλων· 15 τὸ πᾶν ἐπέτρεπον τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ.

Κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς 47 ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀφελότητι καρδίας· αἰνοῦντες τὸν Θεὸν καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοῖς σωζομένοις καθ' ἡμέραν τῇ 20 ἐκκλησίᾳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸν ἄρτον δοκεῖ μοι λέγων, καὶ νηστείαν ἐνταῦθα σημαίνειν καὶ σκληρὸν βίον· τροφῆς γὰρ οὐ τρυφῆς μετελάμβανον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ τρυφὴ ἀλλ' ἡ τροφὴ τὴν ἀπό- 25 λαυσιν ἐποίει· οἱ μὲν γὰρ τρυφῶντες ἐν κολάσει καὶ λύπῃ, οὗτοι δὲ οὐχί. Ὁρᾷς ὅτι οἱ Πέτρου λόγοι καὶ τοῦτον εἶχον τὸν τοῦ βίου σωφρονισμόν· οὐ γὰρ ἔνι γενέσθαι ἀγαλλίασιν, μὴ ἀφελείας οὔσης.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς εἶχον χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν; δι' ὧν 30 ἐποίουν, διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· μὴ γάρ μοι ὅτι[1] οἱ ἀρχιερεῖς ἐπέστησαν αὐτοῖς ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας τοῦτο ἴδῃς, ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν λαὸν χάριν εἶχον.

[1] Lacunam indic. rec. m.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ὁμόνοια· ἡ ἀγάπη τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν· οὐκ ἤρκει τὰ λεχθέντα· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ὥστε ἐπάγεσθαι πρὸς τὴν πίστιν ἦν ἱκανά· ταῦτα δὲ, τίνα χρὴ τὸν πιστὸν ποιεῖν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὁ συνεργῶν Κύριος τοῖς προαιρουμένοις τὸ ἀγαθὸν τοὺς σπουδάζοντας συγκαταριθμηθῆναι, μᾶλλον δὲ 5 ἑνωθῆναι τοῖς προλαβοῦσι, τὴν πίστιν προσετίθει καθ' ἑκάστην τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τὸ αὐτό· νοήσεις δὲ τὸ λεγόμενον ἐκ τοῦ εἰρημένου ἐν Εὐαγγελίῳ· "Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ μου, πρὸς ἐμὲ ἥξει·" τὸν γὰρ ἐρχόμενον πρὸς τὸν Υἱὸν, δίδωσιν αὐτῷ ὁ Πατήρ· δηλοῖ δὲ τὸ ἔρχεσθαι προαιρετικὴν ὁρμὴν, τὸ δὲ δεδόσθαι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς 10 συνεργίαν τελειοῦσαν τὴν ὁρμὴν τοῦ παρ' ἰδίαν βούλησιν ἐρχομένου· ὅθεν οἰχέσθω ὁ μῦθος τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων· τοὺς γὰρ οὕτως ἔχοντας ἡ φύσις αὐτῶν προστίθησιν αὐτοὺς τοῖς πιστοῖς, ἀλλ' οὐχ ὁ Κύριος.

ΚΕΦ. Δ. 15

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς[k] χωλοῦ· Πέτρου τε κατηχήσεως ἐκλεκτῆς[l] συμπαθητικῆς, συμβουλευτικῆς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

1 Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς 2 τὸ ἱερὸν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην· καί τις ἀνὴρ χωλὸς ἐκ κοιλίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων 20 ἐβαστάζετο· ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ τὴν λεγομένην ὡραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πανταχοῦ φαίνονται οὗτοι βεβαίαν ἔχοντες τὴν ὁμόνοιαν· τούτῳ νεύει ὁ Πέτρος· ὁμοῦ εἰς τὸν τάφον 25 ἀπῆλθον· περὶ αὐτοῦ φησὶ τῷ Χριστῷ, "οὗτος δὲ τί;" τὰ μὲν οὖν ἄλλα σημεῖα παρεῖδεν ὁ τὸ βιβλίον συγγράφων· λέγει δὲ σημεῖον ἀφ' οὗ πάντας ἐκίνησε. Καὶ ὅρα πάλιν αὐτοὺς, οὐ προηγουμένως ἐπ' αὐτὰ ἐρχομένους· οὕτω φιλοτίμως ἦσαν καθαροί. Καὶ μετ' ὀλίγα—Φυσικὸν τὸ πάθος ἦν· κρεῖττον τεχνῆς ἰατρικῆς· 30 τεσσαράκοντα ἦν ἔτη πεποιηκὼς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ καθὼς προϊὼν φησίν· οὐδεὶς αὐτὸν ἐν πάντι τῷ χρόνῳ ἐθεράπευσε· ταῦτα γὰρ μάλιστα δύσκολά ἐστιν ἅπερ ἂν ἐκ γενετῆς[m] ᾖ· καὶ ἐπίσημος δὲ ὁ ἀνὴρ ἦν, ἀπό τε τοῦ τόπου, ἀπό τε τοῦ πάθους.

[k] γεννῆς Cod. [l] ἐκλεκτῆς om. Cod. N.C. [m] γεννητῆς Cod.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Δοκεῖ γὰρ ὁ χωλὸς οὗτος τύπον ἐπέχειν πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, ἤγουν τῆς ἐκ τῶν ἀθέων καὶ ἐλπίδα μὴ ἐχόντων ἐθνῶν συλλεγείσης Ἐκκλησίας καὶ περιποιηθείσης, ὡς γέγραπται· ἥντινα νενεκρωμένην μὲν ἐζωοποίησεν ὁ Χριστὸς τῷ οἰκείῳ θανάτῳ, παρειμένην δὲ πρὸς τὰ τῆς 5 δικαιοσύνης ἔργα καὶ βαίνειν τὸ παράπαν οὐ δυναμένην, ἀλλ' ἔξω κειμένην τοῦ ἱεροῦ, τὴν χεῖρα τῆς διδασκαλίας ὀρέξαντες, ἀνέστησαν οἱ Ἀπόστολοι· ἀργύριον μὲν καὶ χρυσίον οὐ δόντες, εἰ καὶ περὶ ταῦτα ἐκεχήνει, καὶ περὶ τὴν ὑλικὴν φαντασίαν ἐπτόητο· τὴν δὲ ὡραίαν αὐτῇ θύραν ὅλην ἀνοίξαντες· ἥτις ἐστὶν Ἰησοῦς, 10 "ὁ ὡραῖος μὲν κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων," ὡς ὁ Προφήτης φησὶν, εἰσάγων δὲ τοὺς πιστεύοντας πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν καὶ τοῦ Πατρὸς οἷα δὴ θύρα· καὶ ἐν Εὐαγγελίοις βοᾷ· "ἐγώ "εἰμι ἡ θύρα."

3 Ὃς ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς 15 4 τὸ ἱερὸν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν· ἀτενίσας δὲ Πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε· βλέψον εἰς ἡμᾶς· 5 ὁ δὲ ἐπεῖχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

Σευήρου ἀπὸ λόγου ΟΔ. Διὰ τοῦτο ὡς ἔοικεν ὁ χωλὸς καὶ Πέτρον ᾔτει καὶ Ἰωάννην τὴν τοιαύτην εἰσφορὰν εἰσφέρειν αὐτῷ, 20 δεικνὺς ὡς καὶ τοῖς κατ' ἐκεῖνον τὴν ἀρετὴν εἰς προσευχὴν πορευομένοις ἀναγκαῖος ὁ περὶ τοὺς ἐνδεεῖς οἶκτος καὶ ἔλεος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνέστη αὐτοῦ ἡ διάνοια, ἀλλ' ἐπέμενεν ἐνοχλῶν· τοιοῦτον γὰρ ἡ πενία· καὶ εὐρώστους ἀπαγορεύοντας ἐπιμένειν ἀναγκάζει· αἰσχυνθῶμεν οἱ ἐν ταῖς εὐχαῖς 25 ἀποπηδῶντες. Ὅρα δέ μοι τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Πέτρου· "εἶπέ," φησι, "βλέψον εἰς ἡμᾶς·" οὕτως αὐτῶν τὸ σχῆμα αὐτόθεν ἐδείκνυ τὸν τρόπον.

6 Εἶπε δὲ Πέτρος· ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ 30 7 Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειρε καὶ περιπάτει. καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἤγειρεν αὐτόν.

Σευήρου Ἀντιοχείας. Ἀρέσκει σοι, φησὶν, εἰς διδασκαλίαν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ὑγείαν καὶ ἐπανόρθωσιν, τὸ μόνον ἰδεῖν ἡμᾶς·

ἔασον οὖν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, τὰ ξόανα καὶ σεβάσματα τῶν ἐθνῶν· τὰ γὰρ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἃ καθάπερ σὺ πόδας ἔχεις καὶ οὐ περιπατεῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτως οὐδὲν εἶχον, καὶ ὅμως πάντα κατεῖχον· τί ταύτης σεμνότερον τῆς φωνῆς; τί μακαριώτερον; ἕτεροι μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἀβρύνονται, λέγοντες, ἔχω τόσα καὶ τόσα χρυσίου τάλαντα, καὶ πλέθρα γῆς ἄπειρα, καὶ οἰκίας καὶ ἀνδράποδα· οὗτος δὲ ἐπὶ τὸ πάντων εἶναι γυμνόν· καὶ οὐ καταδύεται τῇ πενίᾳ, ὅπερ πάσχουσιν οἱ ἀνόητοι· ἀλλ' οὐδὲ ἐγκαλύπτονται καὶ καλλωπίζονται. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἤκουσα τῆς Πέτρου φωνῆς τῆς ἐπιδεικνυμένης πενίαν πλούτου μητέρα τῆς οὐδὲν ἐχούσης καὶ τῶν τὰ διαδήματα περικειμένων εὐπορωτέρας· αὕτη γὰρ μηδὲν ἔχουσα, καὶ νεκροὺς ἀνίστη, καὶ χωλοὺς διώρθου, καὶ δαίμονας ἤλαυνε· καὶ τοιαῦτα ἐχαρίζετο, ἅπερ οἱ τὴν ἁλουργίδα περιβεβλημένοι, καὶ τὰ μεγάλα καὶ φοβερὰ στρατόπεδα ἄγοντες, οὐδέποτε ἴσχυσαν χαρίσασθαι.

Σευήρου ἀπὸ λόγου ΟΔ. Διδάσκων ὡς χρὴ μᾶλλον οὗ ἔχει τις, τούτου μεταδιδόναι τοῖς ἐνδεέσιν, εἴτε ἐν λόγῳ, εἴτε ἐν ἔργῳ τυγχάνει, καὶ μὴ ἴδιον ἀλλὰ κοινὸν τὸ κτῆμα λογίζεσθαι· καὶ τὸν δεδωκότα ἐννοεῖν καὶ ἑαυτοῦ κατεπάδειν καὶ λέγειν· τί ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀλλ' ἴδωμεν πῶς ἐν τύπῳ τοῦ χωλοῦ τὴν Ἐκκλησίαν διανέστησε Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἀποστόλων, ὁμοίως πρὸς τὴν θεογνωσίαν πάλαι χωλεύουσαν, καὶ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῆς ἁμαρτίᾳ παρειμένην διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας παράβασιν. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Ἐν τῷ "ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἔγειρε καὶ περιπάτει·" καὶ ταῦτα εἴποντες καὶ λαμβανόμενοι τῆς δεξιᾶς χειρὸς αὐτοῦ[l] ἤγειραν· οὐ γὰρ ἂν δεξιάν τινα καὶ εἰς ἀρετὴν φέρουσαν πρᾶξιν ἐνεργῆσαι ἴσχυσεν, εἰ μὴ τὴν δεξιὰν καὶ τὴν φυσικὴν αὐτῆς δύναμιν τοῖς διδάγμασιν ἐπέρρωσαν οἱ Ἀπόστολοι, χειρὶ χεῖρα ἀνάψαντες· καὶ "παραχρῆμα ἐστερεώθησαν αἱ βάσεις αὐτοῦ[m] καὶ τὰ σφυρά·" ἔστησε γὰρ τοὺς πόδας εἰς τὴν πέτραν τῆς πίστεως.

Παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά.

[l] αὐτῆς Cod. [m] αὐτῆς Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· πολλάκις λόγῳ ἐθεράπευσε, πολλάκις ἔργῳ, πολλάκις καὶ τὴν χεῖρα προήγαγεν, ὅπου ἦσαν ἀσθενέστεροι κατὰ τὴν πίστιν· ἵνα μὴ δόξῃ ἀπὸ ταυτομάτου γενέσθαι· "καὶ πιάσας αὐτοῦ τῆς δεξιᾶς χειρὸς "ἤγειρε" φησί· τοῦτο ἐποίησε δήλην τὴν ἀνάστασιν· ἀναστάσεως* 5 *γὰρ ἡ εἰκών.*

8 *Καὶ ἐξαλλόμενος ἔστη καὶ περιεπάτει.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀλλὰ καὶ ἐπῆδα, καὶ ἅλμασιν ἐχρῆτο, σκιρτῶν τοῖς θείοις διανοήμασιν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Πειράζων ἴσως ἑαυτόν· καὶ πλείονα τὴν βάσανον* 10 *ἐποιεῖτο· μὴ γὰρ ἂν ἁπλῶς ἐστὶ τὸ γεγονός· ἀσθενεῖς ἦσαν αὐτοῦ οἱ πόδες οὐ κεκομμένοι· τινὲς δὲ φασὶν ὅτι καὶ ἠγνόει περιπατεῖν.*

Καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερὸν, περιπατῶν καὶ 9 *ἁλλόμενος καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν· καὶ εἶδε πᾶς ὁ λαὸς αὐτὸν περιπατοῦντα καὶ αἰνοῦντα τὸν Θεόν.* 15

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὄντως θαύματος ἄξιον· οὐκ αὐτοὶ αὐτὸν ἐπάγονται, ἀλλ' αὐτὸς ἀκολουθεῖ, διὰ τῆς ἀκολουθήσεως τοὺς εὐεργέτας δεικνύς· "καὶ ἁλλόμενός," φησι, "καὶ αἰνῶν τὸν Θεόν" οὐκ ἐκείνους θαυμάζων, ἀλλὰ τὸν Θεὸν δι' αὐτῶν ἐνεργήσαντα. εὐχάριστος ἦν ὁ ἀνήρ.* 20

Τοῦ αὐτοῦ. *Τῶν ἱερῶν καὶ τοῖς λοιποῖς ἀψαύστων θεωρημάτων ἐμφιλοχωροῦσα τοῖς βάθεσι, καὶ αὐτὴ λοιπὸν τουναντίον κρατοῦσα τοὺς Ἀποστόλους, καὶ δυσαποσπάστως ἔχουσα, καὶ οὐχ ὑπ' αὐτῶν κρατουμένη.*

10 *Ἐπεγίνωσκον δὲ αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος ἐπὶ τῇ ὡραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ.* 25

Καλῶς *εἶπεν "ἐπεγίνωσκον," ὡς καὶ ἀγνοουμένου λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πράγματος· ταύτῃ γὰρ τῇ λέξει κεχρήμεθα ἐπὶ τῶν μόλις γνωριζομένων. ἔδει πιστευθῆναι ὅτι ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ὅπουγε καὶ τοιαῦτα ἐργάζεται.* 30

Καὶ ἐπλήσθησαν θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ 11 *συμβεβηκότι αὐτῷ· κρατοῦντος δὲ αὐτοῦ τὸν Πέτρον*

καὶ τὸν Ἰωάννην, συνέδραμε πᾶς ὁ λαὸς πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τῇ στοᾷ τῇ καλουμένῃ Σολομῶντος, ἔκθαμβοι.

Ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς αὐτοὺς καὶ τῆς φιλίας, οὐκ ἐχωρίζετο αὐτῶν, ἴσως εὐχαριστῶν αὐτοῖς καὶ ἐπαινῶν.

Αὕτη *μὲν ἡ στοὰ ἵστατο ἀπὸ τῆς κατασκευῆς Σολομῶντος· ἐνέπρησε γὰρ τὸ ἱερὸν ὁ Ναβουχοδονόσορ, καὶ ᾠκοδόμησε Κῦρος ὁ Πέρσης.* 5

12 Ἰδὼν δὲ ὁ Πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, *τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ* 10 *περιπατεῖν αὐτόν;*

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. *Φανερὸν τὸ κήρυγμα ὁ Πέτρος σὺν Ἰωάννῃ ἐκήρυσσεν αὐτοῖς, τὴν ὑπόσχεσιν ἣν ἐποιήσατο ὁ Θεὸς τοῖς πατράσιν Ἰησοῦ πεπληρῶσθαι εὐαγγελιζόμενος· ἀλλ' οὐκ ἄλλον Θεὸν καταγγέλλων, ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ* 15 *Θεοῦ, τὸν καὶ ἄνθρωπον γεγονότα καὶ παθόντα· εἰς ἐπίγνωσιν ἄγων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἐν Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν κηρύσσων, καὶ σημαίνων ὅτι ὅσα οἱ προφῆται κατήγγειλαν περὶ τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἐπλήρωσεν ὁ Θεός.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐδὲ τοῦτο· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιοι ἐσμὲν* 20 *ἐπεσπασόμεθα τοῦ Θεοῦ τὴν ῥοπήν· "ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς "Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακὼβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν." Ὅρα πῶς αὐτὸν εἰσωθεῖ συνεχῶς εἰς τοὺς προγόνους· ἵνα μὴ δόξῃ καινόν τι εἰσάγειν δόγμα· καὶ ἐκεῖ τοῦ Πατριάρχου Δαβὶδ ἐμνημόνευσε, καὶ ἐνταῦθα τῶν περὶ τῶν Ἀβραάμ.* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐ τοῦτο ὑμᾶς ταράττει καὶ θορύβει· μάθετε τίς ὁ ποίησας, καὶ μὴ ἐκπλήττεσθε. καὶ ὅρα πανταχοῦ ὅταν ἐπὶ τὸν Θεὸν καταφεύγῃ, καὶ εἴπῃ παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι πάντα, τότε ἀδεῶς αὐτοῖς ἐπιπλήττει, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ἄνδρα ἀποδε-"δειγμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς·" καὶ πανταχοῦ ἀναμιμνήσκει* 30 *αὐτοὺς τοῦ τολμήματος, ἵνα καὶ ἡ ἀνάστασις κυρωθῇ.*

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον ὅτι κἂν σημεῖα τις ποιῇ, οὐκ ὀφείλει ἐπαίρεσθαι.*

13 Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, *καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ Θεὸς*

Ἰακὼβ, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν· ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε καὶ ἠρνήσασθε κατὰ πρόσωπον Πιλάτου, κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν ταπεινῶς καθὼς ἐν προοιμίῳ· εἶτα λοιπὸν ἐνδιατρίβει τῷ τολμήματι καὶ ἐπαίρει τὸ γεγενημένον. 5 Καὶ μετ' ὀλίγα—Δύο τὰ ἐγκλήματα· ὅτι ὁ Πιλάτος ἤθελεν ἀπολύειν· καὶ ὅτι ὑμεῖς ἐκείνου θελήσαντος οὐκ ἠθελήσατε.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τί φῂς Πέτρε; ὃν οὖν καταγγέλλεις Ἰησοῦν, οὐκ ἔστι Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸς Ἰακώβ; καὶ ἀλλαχοῦ· "ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ 10 "οὐκ ἔστι·" καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάλιν τοῖς θεομάχοις Ἰουδαίοις· "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραὰμ εἰμὶ ἐγώ." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὃν ὑμεῖς ὡς ἀντίθεον καὶ παραβάτην ἐσταυρώσατε, καὶ ὡς ἀντιπολιτευόμενον τῷ νόμῳ, Θεός ἐστι καὶ Θεοῦ Υἱὸς, ὃς τὸν νόμον δέδωκε καὶ τοὺς προφήτας ἀπέστειλε. Καὶ 15 μετ' ὀλίγα—Μὴ τοίνυν θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἡμῖν τι ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν· ὁ Θεὸς γὰρ ἐξαποστείλας τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, τὴν ἰδίαν δύναμιν δι' οὗ τὰς ἀρχὰς καὶ μεθ' οὗ τοὺς θρόνους ὑπεστήσατο· δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τὰς κυριότητας διετάξατο, καὶ τὴν ἄνω διετυπώσατο Ἱερουσαλήμ· δι' οὗ 20 καὶ μεθ' οὗ τοὺς οὐρανοὺς ἐκαμάρωσε, καὶ τὴν γῆν ἥδρασε, καὶ τὴν θάλασσαν ἐθεμελίωσε, καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἐποίησε καὶ ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ· δι' αὐτοῦ νῦν καὶ τοῦτον ἐποίησε περιπατεῖν ἐνώπιον ὑμῶν· μὴ τοίνυν ἡμῖν ἀτενίζετε, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐπίγνωτε, ὃν ὁ Πατὴρ ἐδόξασεν, ὃν ὁ Πατὴρ ἐγνώρισεν ἡμῖν, ὃν ὁ 25 Πατὴρ ἐφανέρωσε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐμαρτύρησε, ὃν ὁ Πατὴρ ὑμῖν ἐχαρίσατο· ἐκεῖνον προσκυνήσατε, ἐκεῖνον δέξασθε καὶ δοξάσατε· ἐκείνῳ προσέλθετε, καὶ παρ' αὐτῷ φωτίσθητε· ὃν ὁ Πατὴρ φῶς ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

14 Ὑμεῖς δὲ τὸν Ἅγιον καὶ Δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ 30 ᾐτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτι ἀντ' αὐτοῦ, φησὶ, λῃστὴν ᾐτήσασθε· σφόδρα ἐδείνωσε τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ γὰρ εἶχεν αὐτοὺς ὑπὸ τὴν χεῖρα, πλήττει λοιπὸν σφοδρῶς.

Τοῦ αὐτοῦ. Κρίναντος Πιλάτου ἀπολύειν ἐκωλύσατε· τὸν μὲν ἑτέρους ἀνέλοντα ᾐτήσατε ἀπολυθῆναι· τὸν δὲ τοὺς ἀνῃρημένους ζωοποιοῦντα, οὐκ ἠθελήσατε. Καὶ ἵνα μὴ λέγωσι πάλιν, πῶς νῦν αὐτὸν δοξάζει ὁ Θεὸς, ὁ τότε μὴ βοηθήσας; παράγουσι τοὺς προφήτας μαρτυροῦντας, ὅτι οὕτω ἔδει γενέσθαι. Καὶ μετ' ὀλίγα— 5 Καθάπερ γὰρ τοῖς μὲν μεθύουσιν οὐδὲν λέγομεν, ὅταν δὲ νήψωσι καὶ ἀνενέγκωσιν ἐκ τῆς μέθης, τότε ἐπιπλήττομεν· οὕτω δὴ καὶ Πέτρος, ὅτε ἠδύναντο συνιέναι τῶν λεγομένων, τότε τὴν γλῶτταν ἠκόνησε· πολλά τε ἐγκλήματα ἐπάγων· ὅτι ὃν ὁ Θεὸς ἐδόξασεν οὗτοι παρέδωκαν· ὅτι ὃν ὁ Πιλάτος ἀπέλυσε· καὶ ὅτι ἠρνήσαντο 10 κατὰ πρόσωπον ἐκείνου· ὅτι προετίμησαν τὸν λῃστήν.

15 Τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε· ὃν ὁ Θεὸς 16 ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· οὗ ἡμεῖς μάρτυρές ἐσμεν· καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστερέωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως κατασκευάζει· "ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν·" πόθεν τοῦτο; οὐκ ἔτι εἰς προφήτας καταφεύγει, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν, ἐπειδὴ λοιπὸν ἀξιόπιστος ἦν· τότε μὲν γὰρ εἰπὼν ὅτι ἀνέστη, ἐπηγάγετο μάρτυρα· νῦν δὲ εἰπὼν, ἐπεισήγαγε τὸν χορὸν τὸν Ἀποστολικόν· "οὗ 20 "ἡμεῖς," φησὶν, "ἐσμὲν μάρτυρες," καὶ τὰ ἑξῆς· ζητῶν τὸ πρᾶγμα εἰπεῖν, καὶ πρὶν ἤ τι εἰπεῖν εὐθέως τὸ σημεῖον παράγει· ἐνώπιον, φησὶ, πάντων ὑμῶν· ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, καὶ ἔδειξεν ἀναστάντα τὸν σταυρωθέντα, πάλιν ἀνίησι, διδοὺς αὐτοῖς ἐξουσίαν μετανοίας· καὶ νῦν φησὶν, "ἀδελφοὶ, οἶδα ὅτι κατ' ἄγνοιαν 25 "ἐπράξατε," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἄρα παρ' ἑτέρου ἔσχε τὸ ζῆν· ὁ ἀρχηγὸς τῆς κακίας τίς ἂν εἴη; ὁ τὴν κακίαν τεκών· ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φόνου· ὁ τὸν φόνον τεκών· οὕτω καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, ὁ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν ἔχων· ὅτι μὲν οὖν ἀθῶον ἀνῃρεῖτε, ᾔδητε, ὅτι δὲ ἀρχηγὸν 30 τῆς ζωῆς, ἴσως ἠγνοεῖτε.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἵνα εἴπῃ, δι' οὗ ἐγενόμεθα καὶ ζῶμεν καὶ ἐσμὲν, τὸν αἴτιον τοῦ ἡμετέρου φυράματος, τὸν σύμβουλον καὶ βούλησιν τοῦ Πατρὸς τοῦτον μετὰ τοῦ Πατρὸς δοξάζετε· τοῦτον

ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἐληλυθότα λάβετε· ταύταις ταῖς θεοσημείαις μὴ ἡμῖν ἀτενίζετε.

Θεοδότου ἐπισκόπου Ἀγκύρας. *Καὶ μὴν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς ἐστὶν ἀθάνατος, ἀλλ' ἑνωθεὶς τῷ θνητῷ ἀπεκτάνθη, φησίν· ἡ γὰρ πρὸς Θεὸν ἕνωσις οὐκ ἀφίησιν εἰς ἄνθρωπον μόνον περιγρά-* 5 *φεσθαι τὰ παθήματα· διὰ τοῦτο δὴ τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ Ἰησοῦν· τὴν προσηγορίαν τὴν ἐκ τῆς Μαρίας τεθεῖσαν τῷ βρέφει, ἐκείνου γεγονέναι δηλῶν· καὶ τὸν αὐτὸν πάλιν ἄνθρωπον καλεῖ καὶ ἀρχηγὸν προσαγορεύει ζωῆς· τὸν αὐτὸν ποιητήν τε ὁμοῦ τῶν ἁπάντων δεικνὺς καὶ ἄνθρωπον θανάτου γευσάμενον.* 10

Καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὁλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

Ἀμμωνίου. *"Καὶ ἡ πίστις ἡ δι' αὐτοῦ·" ὅτι διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ὑγιάζεταί τις· δεῖ οὖν ἀμφοτέρων τὴν πίστιν συνδραμεῖν, καὶ τοῦ ὑγιαζομένου καὶ τοῦ ὑπερευχομένου· ὅμοιον ἐπὶ* 15 *τοῦ παραλύτου καὶ τῆς αἱμορροούσης.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μία αὕτη ἀπολογία· δευτέρα ἑτέρα· ὥσπερ ὁ Ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς λέγει, "ὅτι ὁ Θεός με ἀπέστειλεν "ἔμπροσθεν ὑμῶν·" ὅπερ ἐκεῖ συνεσταλμένως ἔλεγε, "τῇ ὡρισμένῃ "βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες," τοῦτο πλα-* 20 *τύνει ἐνταῦθα.*

17 *Καὶ τὰ νῦν, ἀδελφοὶ, οἶδα ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὥσπερ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἅμα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐκείνων ἐστὶν, ἐὰν τοῦτο δειχθῇ, ὅτι κατὰ Θεοῦ βουλὴν γέγονε· τὰ ῥήματα δὲ ἃ ἐπὶ τοῦ* 25 *σταυροῦ ὠνείδιζον αἰνίττεται, "εἰ θέλει αὐτὸν σωσάτω αὐτὸν" φησίν· "εἶπεν ὅτι Θεοῦ υἱός εἰμι· εἰ πέποιθεν ἐπ' αὐτὸν, καταβήτω ἀπὸ "τοῦ σταυροῦ·" λῆρος ἦν, ὦ ἀνόητοι, ταῦτα, οὕτω γὰρ ἔδει γενέσθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προφῆται, ὥστε οὐ παρὰ οἰκείαν ἀσθένειαν οὐ κατέβη· ἀλλ' οὐδὲ παρὰ δύναμιν· καὶ τίθησιν αὐτὸ ἐν τάξει ἀπο-* 30 *λογίας τῆς ὑπὲρ Ἰουδαίων, ἵνα καὶ δέξωνται· ἐπλήρωσε φησὶν οὕτως· ὁρᾷς πῶς νῦν αὐτὸν δοξάζει ὁ τότε μὴ βοηθήσας. παράγουσι τοὺς προφήτας μαρτυροῦντας ὅτι οὕτως ἔδει γενέσθαι.*

18 *Ὁ δὲ Θεὸς ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων*

τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν Χριστὸν αὐτοῦ, ἐπλή-
19 ρωσεν οὕτως· μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε εἰς τὸ
ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας κινεῖ λόγον· ἐν βραχεῖ ῥήματι πέλαγος ἄφατον ἀνοίξας· ὁ γὰρ ἀνέκφραστος καὶ 5 ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος, ὁ δόξαν ἔχων ἄφατον, ὁ φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον, μεγαλωσύνην ἀπέραντον· τοῦτο γάρ ἐστι, πλούσιος ὢν ἐπτώχευσεν· ἄνθρωπος ἐγένετο, κατεδικάσθη, ἐσταυρώθη, τὰ μύρια ἔπαθεν.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Τινὲς τῶν προφητῶν προεκήρυξαν τὴν ἐπι- 10 δημίαν τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ πάθη ἃ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἔμελλεν ἀναδέξασθαι· τὰς περὶ τούτων οὖν προφητείας ἐκβεβηκυίας ἐν τῷ σταυρωθῆναι Χριστὸν, ἐπλήρωσεν ὁ Θεός· ὅθεν ὅταν λέγῃ πάντων τῶν προφητῶν πεπληρῶσθαι τοὺς λόγους, τοῦ Σωτῆρος παθόντος, οὐ καθάπαξ πάντας τοὺς προφήτας ἐκλαμβάνομεν, ἀλλὰ πάντας 15 τοὺς προαναφωνήσαντας τὰ τοῦ Χριστοῦ παθήματα, ἀχρὶ καιρῶν ἀποκαταστάσεως.

Ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου
20 Κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸν προκεχειρισμένον ὑμῖν Ἰη-
21 σοῦν Χριστὸν, ὃν δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι. 20

Διδύμου. Ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει πολλὰ εἴδη προφητείας εὕροι δηλούμενα ἐν ταῖς γραφαῖς· ὧν ἐστιν ἡ τῶν μελλόντων προαναφώνησις. τούτῳ τῷ εἴδει τῆς προφητείας κοσμηθέντες θεόθεν ἄνδρες τινὲς προεθέσπισαν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ πάθη, ἃ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἔμελλεν ἀναδέξασθαι· τὰς περὶ τούτων 25 προφητείας ἐκβεβηκυίας ἐν τῷ σταυρωθῆναι τὸν Ἰησοῦν, ἐπλήρωσεν ὁ Θεός· ὅθεν ἐὰν γράφηται ἐντεῦθεν πάντων τῶν προφητῶν πεπληρῶσθαι τοὺς λόγους, τοῦ Σωτῆρος παθόντος, οὐ καθάπαξ πάντας τοὺς προφήτας ἐκλαμβάνομεν, ἀλλὰ πάντας τοὺς προαναφωνήσαντας τὰ Χριστοῦ παθήματα. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσιν ἐνταῦθα ταλαιπωρηθέντας αὐτοὺς καὶ πολλοὺς κατεργαθέντας πολέμοις· πρὸς γὰρ τὸν καυσούμενον καὶ παραμυθίαν ἐπιζητοῦντα, οὗτος ἂν ἁρμόσειεν ὁ λόγος. ὅρα πῶς ὁδῷ προβαίνει· ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δημηγορίᾳ ἠρέμα τὴν

ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ κάθισιν ᾐνίξατο· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἐμφανῆ παρουσίαν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται ἀμυδρῶς· ὄντως γὰρ ἐκεῖνοι "ἀναψύξεως καιροὶ," οὓς ἐπεζήτει Παῦλος λέγων, "καὶ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν βαρού- "μενοι."* 5

Ἀχρὶ χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ Θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτοῦ προφητῶν.

ΣΧΟΛΙΟΝ. *Τὸ ἀχρὶ καὶ τὸ ἕως παρὰ τῇ θειᾷ γραφῇ οὐ χρόνων* 10 *ἐστὶ σημαντικόν· ἐπεὶ πῶς νοητέον τὸ εἰρημένον πρὸς Θεόν; "ἕως "τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ·" ἔστιν οὖν ὁ νοῦς οὗτος τοῦ προκειμένου· πολλὰ, φησὶν, εἶπον οἱ προφῆται γίνεσθαι, ἃ οὔπω πάντα πεπλήρωται· ἀλλ' ἔτι γίνονται καὶ γενήσονται ἕως τῆς συντελείας τοῦ κόσμου· ἀναστὰς οὖν, φησὶν, ὁ Σωτὴρ ἐκ νεκρῶν, ἀνελήφθη εἰς* 15 *οὐρανόν· ἀλλὰ καὶ μένει ἐκεῖ, ἕως τῆς τοῦ κοσμοῦ συντελείας, ἐλευσόμενος τότε μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης θεοπρεποῦς κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.*

ΔΙΔΥΜΟΥ. *Ἑπόμενος τίς τῇ συνηθείᾳ τῆς γραφῆς, τὸ ἄχρι καὶ τὸ ἕως ἐκλήψεται οὐ πάντως χρονικὰς περιγραφὰς σημαί-* 20 *νοντα· ὡς ἑτέρου τινὸς σημαίνοντος παρὰ τὸ πρότερον μετὰ τὴν χρονικὴν περιγραφήν· τὸ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ λεγόμενον πρός τινας· "ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς ὑμῶν·" καὶ "ἕως ἂν καταγηράσητε ἐγώ εἰμι" οὐ δηλοῖ, ὅτι μετὰ τὸ γηράσαι τοὺς πρὸς οὓς ὁ λόγος, οὐκ ἔτι Θεός ἐστιν, ἀθάνατος γὰρ καὶ ἀΐδιος ὑπάρχει· τούτῳ μυρία συνᾴδει τῷ* 25 *αὐτῷ τρόπῳ φερόμενα ἐν τῇ θειᾷ παιδεύσει, ἃς αὐτῷ τις ἐκλέξασθαι δύναται· εἰ τοίνυν οὕτως ἡ προκειμένη φωνὴ λέγει, δεῖν δέξασθαι τὸν οὐρανὸν τὸν Κύριον "ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως," καὶ τὰ ἑξῆς· ἡγητέον ὡς Χριστὸς ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανοὺς μένει ἐκεῖ, ἕως τῆς τοῦ κόσμου συντελείας· ἐλευσόμενος τότε μετὰ* 30 *δυνάμεως, ἀποκαταστάντων πάντων λοιπὸν ὧν προεθέσπισαν οἱ προφῆται· ἤτοι ὅταν τὸ τέλος ἐνστῇ καὶ παύσεται τὰ αἰσθητὰ, τότε ὁ Χριστὸς ἔσται τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος· οὐ μὴν ἐν οὐρανῷ ἀποκατασταθεὶς, ἀλλ' ὑπὲρ οὐρανὸν, "εἰς ἣν δόξαν εἶχε παρὰ τῷ Πατρὶ*

"πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι·" ὑπεράνω οὖν γεγονὼς πάσης ὁρωμένης κτίσεως, τέλος ἐπιτίθησι τὸ εἶναι ἐν οὐρανῷ.

22 Μωυσῆς μὲν πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν, ὅτι προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. 5

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ πρὸς Ῥωμαίους τόμου β. Προφήτης ὠνόμασται διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Ἐμμανουὴλ, ὁ ὡς ἐν τάξει Μωσέως μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ διαπορθμεύων εἰς ἡμᾶς τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν ἀπόρρητον βούλησιν.

Οὐ τῇ οὐσίᾳ ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν· εἰ γὰρ τῇ οὐσίᾳ ἔφη, 10 "ὡς ἐμὲ" οὐχ εἷς ἀνέστη ἀλλὰ πολλοὶ μεχρὶ τῆς δεῦρο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "ὡς ἐμὲ" οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως ἀλλ' ἐπὶ τῆς πράξεως ἐκληπτέον· ἐδήλου γὰρ ὡς οὐ μόνον προφήτης ἀλλὰ καὶ νομοθέτης ὁ παραγενόμενος ἔσται· οὐ μόνον δὲ Μωϋσῆς ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κατήγελλον παρ- 15 ουσίαν· κατεσήμαναν γὰρ καὶ τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ παρθένου· καὶ τὸν τόπον, ὅτι ἐκ Βηθλεέμ· καὶ τὸν χρόνον, τὴν ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων προθεσμίαν μηνύοντες· καὶ ὅσα διαπράξεται· ὀφθαλμοὺς λέγοντες αὐτὸν ἀνοίγειν τυφλῶν, καὶ τὰς ἄλλας ἁπάσας εὐεργεσίας· καὶ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ὅσα πείσεται ὑπὸ 20 τῶν δυσσεβῶν· καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν· ὀψὲ δέ ποτε μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς τοῦ Κυρίου ἄνοδον ὁ Παράκλητος ἐλθὼν, ἐδίδαξε τοὺς Ἀποστόλους καὶ Εὐαγγελιστὰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ μυστηρίου οἰκονομίαν.

Αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς 25 ὑμᾶς.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τί δέ ἐστιν "ὡς ἐμέ;" Μωϋσῆς οὗτος γεννᾶται ἐν Αἰγύπτῳ, φονευομένων τῶν νηπίων ὑπὸ Φαραὼ τῶν ἀῤῥένων τῶν Ἑβραίων· ὃν λαβοῦσα ἡ μήτηρ καὶ προσποιησαμένη μὴ εἶναι αὐτοῦ μητέρα ἀλλὰ ξενὴν, "κιβώτιον θήβην λεγομένην 30 "κατασκευάσασα καὶ χρίσασα πίσσῃ, ῥίπτει παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ "ποταμοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ δεύτερος οὐράνιος Μωϋσῆς, φαίην γὰρ αὐτὸν ἂν καὶ Μωϋσέα· Μωϋσῇ ἐν παραβολῇ συγκρινόμενον, τῇ σκιᾷ, τῷ δούλῳ

ὁ δεσπότης τῷ κτίσματι, ὁ κτίστης τῷ γηγενεῖ, ὁ ἄναρχος· τούτῳ ὁ Μωϋσῆς, οὐχ ἑαυτὸν τῷ δεσπότῃ ὁ δοῦλος, οὐ τῷ ποιητῇ τὸ ποίημα, οὐ τῷ πλάστῃ τὸ πλάσμα, οὐ τῷ τεχνίτῃ ὁ πηλὸς, ἀλλὰ καιρὸν συγκρίνων καιρῷ, καὶ ἀλήθειαν ἐν σκιᾷ διαγράφων, καὶ ἐπιτηδεύματα ἀνθρώπων προκατασκευαζομένη ἀνθρώποις οἰκονομία, καὶ σχήματα 5 δράμασι Θεοῦ, εὐπορίας, καὶ τρόπον τρόπῳ. Γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ ὁ Χριστὸς, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν Αἰγύπτῳ· Ἰσραηλίτης ἐκεῖνος, οὗτος τὸ κατὰ σάρκα ὡς ἐκ γένους ἱερατικοῦ, ὡς οὗτος ἐκ Δαβὶδ διὰ τὴν παρθένου· Φαραὼ ἐπ' ἐκείνου, Ἡρώδης ἐπὶ τούτῳ· βρέφη ἐκεῖνος ἀναιρεῖ, βρέφη φονεύει οὗτος· ἀρρενικὰ ἐκεῖνος, ἀρρενικὰ οὗτος· ἐν 10 λάρνακι ἐκεῖνος, καὶ παρὰ ποταμὸν ἐν λύκῳ οὗτος, τῇ παρὰ τὸν αὐτὸν ποταμὸν Αἰγυπτίᾳ πόλει· ὑπὸ ἀλλοφύλου ἐκεῖνος τῆς Φαραωνίτιδος ἐτρέφετο, ὑπὸ πόλεως καὶ οὗτος Φαραωνίτιδος ἐτρέφετο.

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατὰ τῆς τοῦ Ἁλικαρνασσέως ἀπολογίας συντάγματος. Καὶ τὸ δὲ "ὡς ἐμὲ" τὸ σχῆμα 15 τῆς νομοθεσίας δηλοῖ, τὸ μόνον ἐκβεβηκὸς εἰς Χριστὸν, καὶ οὐκ εἰς ἕτερον προφήτην τινά· πρόδηλον γὰρ ὡς διὰ Μωσέως ὁ νόμος ἐδόθη, ὃν καὶ κατὰ τὸ Δευτερονόμιον ἐκ θείας ἐπιπνοίας ἐπλάτυνε, καὶ νομοθέτου δόξαν ἐκαρποῦτο καὶ ὄνομα· πρωτοτυπῶν τὸν ἀληθῆ νομοθέτην Χριστὸν, τὸν καὶ τὸν νόμον λαλήσαντα· δι' αὐτοῦ γὰρ 20 καὶ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ὡς διὰ ἰδίου Λόγου μονογενοῦς καὶ ἐνυποστάτου καὶ ὁμοουσίου, λελάληκεν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· τοσοῦτον γὰρ ἀξίωμα νομοθέτου καὶ δόξαν εἶχεν ὁ Μωσῆς, τῇ δόσει τῶν νομικῶν ὑπουργήσας πλακῶν, ὅτι δὴ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον Μωϋσέα καλεῖν ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ. Καὶ 25 μετ' ὀλίγα—Ἐπεὶ οὖν ἐν σχήματι νομοθέτου μόνος ἐν προφήταις ὁ Μωϋσῆς, διὰ τοῦτο καὶ μοναδικῶς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀποβλέπων ἔλεγε, "προφήτην ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τῶν ἀδελ-" φῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ." καὶ γὰρ ὥσπερ αὐτὸς τὴν νομικὴν εἰσήγαγε πολιτείαν, οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν εὐαγγελικὴν, κατὰ τὸ τῆς ἑκουσίου 30 κενώσεως μέτρον· μεσίτης ἀνθρωπίνως τῆς καινῆς διαθήκης καὶ τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας γενόμενος· καθὸ γὰρ ὑπῆρχε Θεὸς, αὐτὸς ἦν ἑκατέρας πολιτείας καὶ πρυτάνις καὶ δότης· τοῦτον ᾔτει τὸν νομοθέτην δοθῆναι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὐ καθὰ πάλαι μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μελῳδῶν ὧδε πῶς ὁ προ- 35

φήτης Δαβίδ· "Κατάστησον Κύριε νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· γνώ-"τωσαν ἔθνη, ὅτι ἄνθρωποι εἰσί·" τοιγαροῦν καὶ δεξάμενα τὰ ἔθνη τὸν νομοθέτην, τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα Θεὸν, ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι ἄνθρωποί εἰσὶ, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας παιδευθέντες τι τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα· καὶ ὅτι χρὴ τὴν μὲν ψυχὴν ἀνακαθαίρειν τῶν 5 τῆς ἀλογίας παθῶν, ὡς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γινομένην· τῶν δὲ τῆς σαρκὸς ἡδονῶν ἀμελεῖν, ἵνα καὶ αὐτῇ τῆς ἐν τῇ καταστάσει δόξης κληρονομήσειεν.

23 Ἔσται δὲ, πᾶσα ψυχὴ ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προ-24 φήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευσήτεται ἐκ τοῦ λαοῦ· καὶ πάν- 10 τες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεξῆς ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ κατήγγειλαν τὰς ἡμέρας ταύτας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα καλῶς τὸν ὄλεθρον· ὅταν γάρ τι λέγῃ μέγα, ἐπὶ τοὺς πρώτους καταφεύγει, καὶ μαρτυρίαν εὗρεν ἀμφότερα ἔχουσαν ὥσπερ εἶπεν· "ἕως ἂν θῇ τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς 15 "πόδας αὐτοῦ·" τὸ γὰρ θαυμαστὸν, ὅτι ὁμοῦ τὰ δύο καὶ ὑπετάγη, καὶ παρακοὴ καὶ ἡ τιμωρία.

Σχόλιον. Ἀθάνατος οὖσα τοῦ ἀνθρώπου ἡ ψυχὴ, οὐ καθάπαξ ἐξολοθρεύεται, ἀλλ' ἐκ τινὸς τάγματος ἀγαθοῦ, ὅπου ἦν τεταγμένος πρότερον· οὕτω καὶ Ἰούδας ἐξολοθρεύθη ἐκ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀπο- 20 στόλων.

Διδύμου. Ἐπειδὴ ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχὴ, ἐξολόθρευσιν αὐτῆς νοοῦμεν, τὸ ἔξω γενέσθαι τῶν ἀγαθῶν ὧν ἤμελλεν ἀπολαύειν, εἴγε θεοσεβῶς ἐπολιτεύσατο.

25 Ὑμεῖς δὲ ἐστὲ οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης, 25 ἧς διέθετο ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραὰμ, καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογηθήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ὑμεῖς ἐστὲ υἱοὶ τῶν προφητῶν," ὥστε ὑμῖν ἔλεγον, καὶ δι' ὑμᾶς πάντα γέγονεν· ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ τόλμημα 30 ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἠλλοτριῶσθαι, καὶ οὐκ ἔχει λόγον, τὸν αὐτὸν νῦν μὲν σταυροῦσθαι, νῦν δὲ ὡς οἰκείους θεραπεύειν, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐκεῖνο διὰ προφητείαν καὶ τοῦτο· "καὶ τῆς διαθήκης ἧς διέθετο ὁ "Θεός·" τῆς διαθήκης, φησὶν, υἱοὶ, τουτέστι κληρονόμοι· ἵνα γὰρ μὴ

δόξωσιν ὡς ἀπὸ χάριτος Πέτρου ταῦτα λαμβάνειν, δείκνυσιν ὅτι ἄνωθεν αὐτοῖς ὠφείλετο, ἵνα μᾶλλον πιστεύσωσιν ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ· καὶ ἐπάγει Μωσέα λέγοντα ὅτι πάντα ἔσται, ἃ εἶπεν ὁ Χριστός· εἶτα καὶ ἑτέρωθεν μετ' ἐγκωμίου· ὥστε καὶ διὰ τοῦτο πείθεσθαι ὀφείλετε φησίν· "υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης·" 5 τί ἐστιν υἱοί; τουτέστι κληρονόμοι· τί οὖν ὡς περὶ ἀλλότρια διάκεισθε τὰ ὑμέτερα; ἄρα κατηγορίας μὲν ἄξια ἐπράξατε, δυνήσεσθε συγγνώμης τυχεῖν.

26 Ὑμῖν πρῶτον ἀναστήσας ὁ Θεὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀπο- 10 στρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

"Ὑμῖν πρῶτον," φησὶν, "ὁ Θεὸς ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ "ἀπέστειλεν" ἄρα καὶ ἑτέροις· ἀλλὰ καὶ ὑμῖν πρῶτον τοῖς σταυρώσασιν· "εὐλογοῦντα ὑμᾶς," φησὶν, "ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἕκα- "στον ἀπὸ τῶν πονηριῶν." Καὶ μετ' ὀλίγα—Οὐκ εἶπεν, ὑμῖν 15 ἁπλῶς ἀπέστειλε τὸν παῖδα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ ὅτι ἐσταυρώθη· ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτὸς ὢν ταῦτα ἐχαρίζετο, ὁ δὲ πατὴρ οὐχὶ, διὰ τοῦτο φησὶ "εὐλογοῦντα ὑμᾶς·" εἰ γὰρ ἀδελφὸς ὑμῶν αὐτὸς, καὶ εὐλογεῖ ἡμᾶς, ὑπόσχεσις τὸ πρᾶγμα ἐστί· τουτέστι, τοσοῦτον ἀπέχετε μὴ κοινωνεῖν τούτοις, 20 ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμᾶς αἰτίους καὶ ἀρχηγοὺς οὐ βούλεται γενέσθαι· καὶ γὰρ ὡς ἀπεριμμένοι διάκεισθε.

1 Λαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαὸν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σὺ δέ μοι θέα πῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν 25 παραδώσοντα ζητοῦντες, ἐνταῦθα λοιπὸν αὐτοὶ ἐπιβάλλουσι τὰς χεῖρας, θρασύτεροι γεγονότες καὶ ἀναισχυντότεροι μετὰ τὸν σταυρόν· ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην· ἐπὰν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν· "καὶ ὁ στρατηγὸς," φησὶ, "τοῦ ἱεροῦ," ἵνα πάλιν δημόσιον 30 ἔγκλημα περιθῶσι τοῖς γινομένοις, καὶ μὴ ὡς ἰδιωτικὸν ἐκδικῶσιν, ὅπερ πανταχοῦ σπουδάζουσι ποιεῖν.

2 Καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι, διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ μόνον ὅτι ἐδίδασκον, ἀλλ' ὅτι οὐκ αὐτὸν μόνον ἔλεγον ἐγηγέρθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' ἐκεῖνον ἀνίστασθαι.

Καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν 3 ἐκ νεκρῶν· καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτως ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ ἀνάστασις, ὡς καὶ ἑτέ-5 ροις[m] αὐτὸν αἴτιον γενέσθαι ἀναστάσεως.

Καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς τήρησιν εἰς τὴν αὔριον· ἦν γὰρ ἑσπέρα ἤδη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὢ τῆς ἀναισχυντίας· οὐκ ἔδεισαν τὸ πλῆθος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ σὺν αὐτοῖς ἦν· ἔτι τῶν προτέρων 10 αἱμάτων γεμούσας τὰς χεῖρας εἶχον.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι ἄγουσιν αὐτοὺς πρὸς Πιλάτον, αἰσχυνόμενοι καὶ ἐρυθριῶντες τὰ προτέρα, μὴ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἐγκληθῶσιν.

4 Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν, 15 καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὡσεὶ χιλιάδες πέντε.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί τοῦτο; μὴ γὰρ εὐδοκιμήσαντας εἶδον, οὐχὶ δεθέντας ἐθεάσαντο. πῶς οὖν ἐπίστευσαν; ὁρᾷς ἐνέργειαν φανεράν· καὶ μὴν καὶ τοὺς ἤδη πιστεύσαντας ἔδει ἀσθενεστέρους γενέσθαι· 20 ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· ἡ γὰρ Πέτρου δημηγορία εἰς τὸ βάθος τὸ σπέρμα κατέβαλε, καὶ τῆς διανοίας καθήψατο· καὶ διὰ τοῦτο ὠργίζοντο, ὅτι οὐδὲν αὐτοὺς ἐδεδίεσαν, ὅτι οὐδὲν τὰ παρόντα δεινὰ ἡγοῦντο· εἰ γὰρ ὁ σταυρωθεὶς, φησὶ, τοιαῦτα ἐργάζεται, οὐ φοβούμεθα οὐδὲ τούτους· τὸν χωλὸν ἔστησαν· καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ 25 οἰκονομίας γέγονε· πλείους γὰρ ἦσαν οἱ νῦν πιστεύσαντες τῶν πρώτων· διὰ τοῦτο ἐκείνων ὁρώντων ἔδησαν τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα καὶ αὐτοὺς δειλοτέρους[n] ἐργάσωνται· τὸ δὲ ἐναντίον ἐγένετο· καὶ οὐκ ἐπ' αὐτῶν αὐτοὺς ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν· ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς παρρησίας οἱ ἀκούσαντες κερδάνωσιν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πολλοῖς ἐκπλήξεως γέμον· ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλοντες καὶ δεσμοὺς, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ περιεγένοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ

[m] ἑτέρο ς Cod. [n] δ + λοτέρους Cod.

μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ὑπέκυπτον· οἱ μαστίζοντες τοῖς μαστιζομένοις· οἱ δεσμοῦντες τοῖς δεδεμένοις· οἱ διώκοντες, τοῖς ἐλαυνομένοις.

Διὰ τοῦτο προέλεγεν ἐπὶ τῶν πεντακισχιλίων "δοτε αὐτοῖς "ὑμεῖς φαγεῖν" τουτέστι, πεντακισχιλίους κορέσετε πίστεως καὶ 5 *ὑμεῖς μετὰ ταῦτα.*

5 Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς 6 ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα καὶ Καϊάφαν καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους 10 ἀρχιερατικοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐκέτι γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν τὰ τοῦ νόμου ἐφυλάττετο· καὶ πάλιν δικαστηρίου σχῆμα τῷ πράγματι περιτιθέασιν, ἵνα ὑπεύθυνοι τῇ ἀδίκῳ γένωνται κρίσει.*

7 Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν τῷ μέσῳ, ἐπυνθάνοντο, ἐν 15 ποίᾳ δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;

Τοῦ αὐτοῦ. *Καὶ μὴν ᾔδεσαν· διαπονούμενοι γὰρ ἐν τῷ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν, κατέσχον αὐτούς· τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτῶσι; προσδοκῶντες αὐτοὺς διὰ τὸ πλῆθος ἐξάρνους γενέσθαι, καὶ τὸ πᾶν διὰ τούτου νομίζοντες κατορθωκέναι· ὅρα γοῦν* 20 *τί φασί· καὶ "ἐν ποίῳ ὀνόματι ποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;"*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τοῦτο ποῖον; διατί μὴ λέγεις, ἀλλὰ συσκιάζεις; "ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;"*

8 Τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς. 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀναμνήσθητι τοίνυν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, "ὅταν "δὲ ἄγωσιν ὑμᾶς εἰς τὰς συναγωγὰς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί "λαλήσητε· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν ἐστι τὸ λαλοῦν "ἐν ὑμῖν·" ὥστε ἐνεργείας πολλῆς ἀπήλαυον.*

Ἄρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ, 30 9 ἀκούσατε· εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα φιλοσοφίαν ἀνδρὸς πόσης γέμουσαν παρρη-*

σίας· οὐδὲν ὑβριστικὸν φθέγγεται· ἀλλὰ μετὰ τιμῆς σφόδρα αὐτῶν γενναίως καθήψατο· ἀπὸ τοῦ προοιμίου διεκωμῴδησεν αὐτοὺς, καὶ ἀνέμνησε τῶν προτέρων, ὅτι ἐπ' εὐεργεσίας αὐτοὺς κρίνουσιν· ὡσανεὶ ἔλεγε, μάλιστα μὲν ἐχρῆν στεφανοῦσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις, καὶ ὡς εὐεργέτας ἀνακηρύττεσθαι, ἐπεὶ δὲ καὶ κρινό- 5 μεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, οὐχὶ πλουσίου, οὐχὶ δυνατοῦ, οὐχὶ ἐνδόξου· καίτοι ἐν τούτῳ τίς ἂν ἐβάσκηνε; πολλῆς βαρύτητος ἡ ἐπαγγελία γέμει· καὶ δείκνυσιν ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς περιπείρουσιν.

10 **Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ.** 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει· τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, "ὃ ἠκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ "τῶν δωμάτων."

Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι κρύπτομεν ἢ τὴν πα- 15 τρίδα ἢ τὸ πάθος· "ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ "νεκρῶν· ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής·" πάλιν τὸ πάθος· πάλιν ἡ ἀνάστασις.

Ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε· ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Ὦ τῆς πολλῆς παρρησίας· "ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε" φησὶν, αὐτὸν ὁ Θεὸς ἤγειρε· τοῦτο μείζονος παρρησίας· μὴ νομίσητε ὅτι τὰ αἰσχρὰ κρύπτομεν· μονονουχὶ ὀνειδίζων αὐτοῖς ταῦτα φησί· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ.

Κυρίλλου. Ὅτι δὲ ὁ Πατὴρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι λέγεται τὸν 25 Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐνεργουμένου δηλονότι περὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ τοῦ πράγματος, οὐκ ἂν ἐνδοιάσειέ τις· αὐτός τε ὑπάρχων ἡ ζωοποιός τε καὶ ἐνεργὴς δύναμις τοῦ Πατρὸς, τὸν ἴδιον ἐζωοποίει ναὸν, κατὰ τὸ, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν "ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." ἦν ἄρα τὸ ζωοποιούμενον οὐκ ἀλλότριον, 30 οὔτε μὴν ἑνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων, ἀλλ' ἴδιον αὐτοῦ τοῦ Λόγου σῶμα.

11 **Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουθενηθεὶς ἀφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδόμων.**

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. Οὕτως οἱ Ἀπόστολοι οὐ τὸν Θεὸν ἤλασσον, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν κατήγγελλον τῷ λαῷ εἶναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον· ὃν ὁ Θεὸς, ὁ τοὺς προφήτας πέμψας, αὐτὸς Θεὸς ὢν, ἤγειρε, καὶ τὴν σωτηρίαν ἐν αὐτῷ ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ ῥήματος ἱκανοῦ φοβῆσαι· "καὶ ὁ πεσὼν γάρ," φησιν, "ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συν-"θλασθήσεται, ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ λικμήσει αὐτόν."

Ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν, ὅτι σφόδρα δόκιμός ἐστι· πολλὴν εἶ- 10 χον ἀπὸ τοῦ σημείου τὴν παρρησίαν τὸ λοιπόν· καὶ ὅτε μὲν διδάξαι ἐχρῆν, ὅρα πῶς λέγουσι καὶ προφητείας παράγουσι πολλάς· ὅτε δὲ παρρησιάσασθαι, μόνον ἀποφαίνονται· "οὐδὲ γὰρ ὄνομα ἕτε-"ρόν ἐστι" φησὶ, καὶ τὰ ἑξῆς.

12 *Καὶ οὐκ ἔστιν οὐδενὶ ἄλλῳ ἡ σωτηρία.* 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ποίας οἴει πληγὰς αὐτοὺς λαμβάνειν ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων.

Διδύμου. Τῆς σωτηρίας βεβαιουμένης μετουσίᾳ Τριάδος, ὁ Χριστὸν τὸν ἐπιδημήσαντα προσηκάμενος, πιστεύσας δὲ ἐν τῷ ὀνόματι, σώζεται· δοθέντος ἐν τῇ ὑπ' οὐρανὸν τῆς Υἱοῦ προσηγο- 20 ρίας, ἀπὸ τοῦ τῆς ἐπιδημίας χρόνου, ἐν ᾗ ὁ πιστεύων μεθέξει διὰ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποσταλέντος Παρακλήτου· ὅθεν ὁ σωζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος ἐκ τῆς Τριάδος ἔχει τὴν σωτηρίαν.

Οὐδὲ γὰρ ἕτερον ὄνομά ἐστιν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, τὸ 25 *δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα καὶ ὑψηλὰ φθέγγεται· ὅταν γὰρ μὴ ᾖ τι κατορθῶσαι, ἀλλὰ παρρησίαν ἐπιδείξασθαι μόνον, οὐ φείδεται· οὐδὲ γὰρ ἐδεδοίκει μὴ πλήξῃ· καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς δι' ἄλλου· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· τουτέστιν, οὗτος 30 ἡμᾶς σῶσαι δύναται. ταύτῃ τὸν φόβον αὐτῶν κατέστειλεν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἴπομεν, ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, καὶ εἰς Πατέρα καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βαπτίζεται, ἀδιαιρέτου οὔσης τῆς Ἁγίας

Τριάδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγομεν, ὅτι ὁ σωζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ, ἐκ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἔχει τὴν σωτηρίαν.

13 *Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρρησίαν καὶ Ἰωάννου.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οἱ δύο ἀγράμματοι κατερητόρευσαν αὐτῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων· οὐ γὰρ αὐτοὶ ἐφθέγγοντο, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις.*

Καὶ καταλαβόμενοι ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον· ἐπεγίνωσκον δὲ αὐτοὺς ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν.

Οὐκ ἔστι μόνον θαυμαστὸν, ὅτι ἁλιεῖς, ὅτι ἰδιῶται ἦσαν οἱ κήρυκες, ἀλλ' ὅτι καὶ ἕτερα κωλύματα φύσει ἦν· καὶ πλεῖον γέγονεν ἡ ἐπίδοσις· οὐ μόνον οὐδὲν ἐκώλυσεν ἡ ἰδιωτία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο φανερωθῆναι ἐποίησε τὸ κήρυγμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐχ ἁπλῶς τοῦτο ἔθηκε τὸ χωρίον ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ὅτι ἐπεγίνωσκον αὐτούς, φησιν, ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν ἐν τῷ πάθει· οὗτοι γὰρ μόνοι ἦσαν τότε· ἑώρων αὐτοὺς ταπεινοὺς, συνεσταλμένους· καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐξένιζεν, ἡ πολλὴ μεταβολή· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἦσαν οἱ περὶ Ἄνναν, καὶ παρεστήκεσαν αὐτῷ καὶ οὗτοι· καὶ ἐξέπληττεν αὐτοὺς ἡ παρρησία. Καὶ μετ' ὀλίγα—"ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς," φησὶν, "ὅτι σὺν "τῷ Ἰησοῦ ἦσαν" ὅπερ αὐτοὺς ἐποίει πιστεύειν, ὅτι παρ' ἐκείνου ταῦτα ᾔδεσαν, καὶ ὡς ἐκείνου μαθηταὶ πάντα ἔπραττον.*

14 *Τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς ἑστῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Πολλὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρρησία, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ μὴ ἐγκαταλελοιπότος αὐτούς· εἰ γὰρ εἶπον ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει, ἐκεῖνος ἂν κατηγόρησεν.*

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ ἀπίστων Ἀρχιερέων προσταττόντων[n] ὡς οὐ δεῖ παρρησιάζεσθαι ἐπὶ τῷ[o] ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀνανεώσεως τῶν Ἀποστόλων.

15 *Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν,* 16 *συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους λέγοντες· τί ποιήσωμεν τοῖς*

[n] προστ. om. C.N.C. [o] τὸ Cod.

ἀνθρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ φανερὸν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, καὶ πάλιν τὸν φόβον τὸν ἀνθρώπινον πάντα ἐργαζόμενον· ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνάτρεψαι,* 5 *φησὶν, τὸ γινόμενον οὐκ ἔνι, οὐδὲ συσκιάσαι, ἀλλὰ κωλυόντων αὐτὸν μᾶλλον ἐπεδίδου τὰ τῆς πίστεως, οὕτω καὶ νῦν γίνεται.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. *"Τί ποιή-"σωμεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;" τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς καὶ ὑπευθύνους ἔχοντες, καὶ δεσμοῦντες* 10 *καὶ κόπτοντες, ἠπόρουν καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ἦσαν, δι' αὐτῶν τούτων ἡττώμενοι δι' ὧν προσεδόκων νικᾶν· καὶ οὔτε τύραννοι οὔτε δῆμοι, οὔτε δαιμόνων φάλαγγες, οὔτε αὐτὸς ὁ διάβολος περιγενέσθαι αὐτῶν ἴσχυσεν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς ἡττῶντο τῆς περιουσίας· ἅπερ κατ' αὐτῶν ἐμηχανῶντο παντὰ ὑπὲρ αὐτῶν ὁρῶντες γινόμενα· διὸ καὶ* 15 *ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· "ὑπερνικῶμεν" καινὸς γὰρ οὗτος τῆς νίκης ὁ νόμος ἦν· τὸ διὰ τῶν ἐναντίων κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἡττᾶσθαι· ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίους τοῦ τέλους, οὕτως ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ἐξιέναι τούτους.*

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου. *"Τί ποιή-* 20 *"σωμεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις;" ὁρᾷς ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, οὐ τοὺς ὑποχειρίους καὶ δεδεμένους, ἀλλὰ τοὺς κατέχοντας καὶ δεσμοῦντας· οὗ τι γένοιτ' ἂν καινότερον; σὺ κατέχεις καὶ δυσφορεῖς; καὶ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῆς ψάμμου πάντα ᾠκοδόμησαν· διὰ τοῦτο καὶ ἀσθενέστεροι πάντων ἦσαν.* 25

17 *Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαὸν, ἀπειλῇ ἀπειλησόμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνό-*
18 *ματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων. καὶ καλέσαντες αὐτοὺς παρηγγείλαντο τὸ καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδά-*
19 *σκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης* 30 *ἀποκριθέντες εἶπον πρὸς αὐτούς· εἰ δίκαιόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ Θεοῦ, κρίνατε.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα καὶ τούτων τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τῶν Ἀποστόλων τὴν φιλοσοφίαν.*

20 Οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ
21 λαλεῖν. οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς.

Εἰ μὲν ψευδῆ ἃ λέγομεν, ἐπιλαβοῦ· εἰδ' ἀληθῆ, τί κωλύεις; τοιοῦτον ἡ φιλοσοφία· ἐκεῖνοι ἐν ἀπορίᾳ, οὗτοι ἐν εὐφροσύνῃ· ἐκεῖνοι πολλῆς γέμοντες αἰσχύνης, οὗτοι μετὰ παρρησίας πάντα 5 πράττοντες· ἐκεῖνοι ἐν τῷ δεδοικέναι, οὗτοι ἐν τῷ θαρρεῖν.

Μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσονται αὐτοὺς διὰ τὸν λαόν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν Θεὸν ἐπὶ τῷ γεγο-
22 νότι· ἐτῶν γὰρ ἦν πλειόνων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος. Εἶδες φρόνημα ὑψηλόν; εἶδες πέτραν κυμάτων καταγελῶσαν; εἶδες οἰκίαν ἄσειστον; καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐγίνοντο δειλοὶ δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ πλέον ἐλάμβανον θάρσος, κἀκείνους εἰς μείζονα ἐνέβαλον ἀθυμίαν· καὶ γὰρ ὁ τὸν ἀδά- 15 μαντα πλήττων, αὐτός ἐστι ὁ πληττόμενος· καὶ ὁ τὰ κέντρα λακτίζων, οὗτός ἐστιν ὁ κεντούμενος καὶ χαλεπὰ δεχόμενος τραύματα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπεστόμισε γὰρ αὐτοὺς τὰ σημεῖα· οὐδὲ ἠνείχοντο τελέσαι αὐτοὺς τὸν λόγον, ἀλλὰ μεταξὺ λέγοντας διέκοψαν σφόδρα ὑβριστικῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνω- 20 θεν τὰ εἰρημένα· τὸ μὲν πρῶτον διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην ἅπαντα ἐποίουν· νυνὶ δὲ καὶ ἕτερον προσέκειτο, τὸ μὴ δόξαι μιαιφόνους εἶναι, ὃ μετὰ ταῦτα ἔλεγον· "βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ "αἷμα ἀνθρώπου τούτου·" ὦ τῆς ἀνοίας· πεισθέντες ὅτι ἀνέστη, καὶ τὸ τεκμήριον λαβόντες ὅτι ἔστι Θεὸς, τὸν ὑπὸ τοῦ θανάτου μὴ 25 κατασχεθέντα, ὑπὸ οἰκείων προσεδόκησαν μηχανημάτων συσκιάζεσθαι· τί ταύτης τῆς ἀνοίας ἴσον; τοιοῦτο γὰρ ἡ πονηρία· οὐδὲν ὁρᾷ, ἀλλὰ πανταχοῦ θορυβεῖται.

23 Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγγειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύ- 30 τεροι εἶπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχὶ φιλοτιμίας ἕνεκεν διηγοῦντο· πῶς γάρ; ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὰ τεκμήρια ἐπεδείκνυντο· ὅσα γὰρ ἐκεῖνοι εἶπον, ταῦτα διηγήσαντο· τὰ δὲ αὐτῶν εἰκὸς καὶ παρελθεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἦλθον," φησὶν, "πρὸς τοὺς ἰδίους·" ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἐπιρρίπτοντας ἑαυτοὺς τοῖς πειρασμοῖς, ἀλλὰ τοὺς ἐπαγομένους γενναίως φέροντας· ἄλλος εἴτις ἦν τῶν μαθητῶν, ἴσως ἂν τῇ τοῦ πλήθους παρρησίᾳ θαρρῶν καὶ ὕβρισε, κἂν μυρία ἐδέξατο δυσχερῆ· ἀλλ' οὐχ οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, ἀλλὰ πάντα ἡμέρως καὶ ἐπιεικῶς. 5

24 Οἱ δὲ ἀκούσαντες ὁμοθυμαδὸν ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἶπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μετὰ σπουδῆς πολλῆς· οὐδὲ γάρ ἐστιν εὐχὴ ἁπλῶς γινομένη· ὅρα δὲ πῶς εἰσὶν ἠκριβωμέναι αὐτῶν αἱ εὐχαί· ὅτε τὸν ἄξιον εἰς ἀποστολὴν αὐτοῖς ἠξίουν ἀναδειχθῆναι, οὕτως 10 ἔλεγον· "σὺ Κύριε καρδιογνῶστα πάντων, ἀνάδειξον·" προγνώσεως γὰρ ἦν ἐκεῖ χρεία· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ ἐπιστομισθῆναι τοὺς ἐναντίους ἐχρῆν, περὶ δεσποτείας διαλέγονται· διὸ καὶ οὕτως ηὔξαντο· "Δέσποτα, σὺ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν "θάλασσαν," καὶ τὰ ἑξῆς. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ κραυγὴ γέγονεν ἀπὸ ἡδονῆς καὶ διαθέσεως πολλῆς· αἱ τοιαῦται γὰρ ἀνύουσιν εὐχαὶ, αἱ φιλοσοφίας γέμουσαι, αἱ περὶ τοιούτων γενόμεναι, αἱ παρὰ τῶν τοιούτων, αἱ ἐν τοιούτοις καιροῖς, αἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον· ὡς αἵγε ἄλλαι βδελυκταὶ καὶ ἀκάθαρτοι· ὅρα πῶς οὐδὲν περιττὸν φησὶν, οὐδὲν γραῶδες καὶ 20 μυθῶδες, ἀλλὰ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλέγονται· καθάπερ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις "εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ "ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια" ἰδοὺ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν Πνεύματι φθέγγεται· τί γάρ φασι; "Δέσποτα, ὁ Θεὸς ὁ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν διὰ "Πνεύματος Ἁγίου στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπὼν, ἵνα τί 25 "ἐφρύαξαν ἔθνη;"

Δέσποτα, σὺ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν 25 γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· ὁ τοῦ πατρὸς ἡμῶν διὰ Πνεύματος Ἁγίου στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπὼν, ἱνατί ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέ- 30 τησαν κενά;

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. Αὗται φωναὶ τῆς Ἐκκλησίας· ἐξ ἧς πᾶσα ἔσχηκεν ἐκκλησία τὴν ἀρχήν· αὗται φωναὶ τῆς μητροπόλεως τῶν τῆς καινῆς διαθήκης πολιτῶν· αὗται

φωναὶ τῶν Ἀποστόλων· αὗται φωναὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου τῶν ἀληθῶς τελείων μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦ Πνεύματος τελειωθέντων, καὶ ἐπικαλουμένων τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, τὸν διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγμένον· καὶ τὸν τούτου παῖδα, ὃν ἔχρισεν ὁ Θεός· καὶ ἄλλον οὐκ 5 εἰδότων· οὐ γὰρ ἦν τότε Οὐαλεντῖνος ἐκεῖ οὐδὲ Μαρκίων, οὐδ' οἱ λοιποὶ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν πειθομένων αὐτοῖς καταστροφεῖς· διὸ καὶ ἐπήκουσεν αὐτῶν ὁ ποιητὴς τῶν ἁπάντων Θεός· "ἐσαλεύθη γάρ," φησιν, "ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες "τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ 10 "παρρησίας" παντὶ τῷ θέλοντι πιστεύειν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καθάπερ συνθήκας ἀπαιτοῦντες τὸν Θεὸν, τὴν προφητείαν εἰς μέσον ἄγουσιν, ἅμα καὶ ἑαυτοὺς παραμυθούμενοι ὅτι εἰκῆ ἅπαντα μελετῶσιν οἱ ἐχθροί· ἐκεῖνα, φησὶν, εἰς πέρας ἄγαγε, καὶ δεῖξον ὅτι κενὰ ἐμελέτησαν. 15

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Ἐπειδὴ τινὲς τῶν αἱρεσιωτῶν λέγουσιν ἄλλον εἶναι Θεὸν τὸν κοσμοποιὸν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐναντίους εἶναι ἀλλήλοις· τούτου χάριν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐκκόπτοντες, διὰ τῆς εὐχῆς παριστῶσιν, ὡς αὐτός ἐστι Θεὸς καὶ κοσμοποιὸς καὶ Πατὴρ Σωτῆρος ὑπάρχων, καθότι 20 παρ' αὐτοῦ δέδονται ἀμφότεραι αἱ διαθῆκαι.

Διδύμου. Πολλοὶ τῶν ἀπὸ αἱρέσεων διαιροῦσι τὴν θεότητα, λέγοντες ἄλλον εἶναι Θεὸν τὸν κοσμοποιὸν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ· ὅθεν καὶ τὴν γραφὴν διαιρήσαντες, τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην τοῦ κοσμοποιοῦ, τὴν δὲ καινὴν τοῦ Πατέρος Χριστοῦ 25 λέγουσιν εἶναι· ἑπομένως δὲ τῇ δυσσεβεῖ γνώμῃ αὐτῶν, ἀπεναντίως ἔχειν λέγουσι πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς θεοὺς τούτους καὶ τὰς γραφὰς αὐτῶν· ὡς τοὺς προσφεύγοντας τῷ Κυρίῳ ἐχθροὺς εἶναι τοῦ κοσμοποιοῦ, καὶ βελτίονας αὐτοῦ τυγχάνειν· ὡς αὖ τοῦ κοσμοποιοῦ ἄνθρωποι διαβεβλήμενοι εἰσὶ πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν δι- 30 δασκαλίαν αὐτοῦ· ἐλέγχει δὲ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν ἡ ἐγκειμένη γραφὴ, εἰσάγουσα τοὺς Ἀποστόλους, μετὰ τὸ ἀπολυθῆναι τῆς ἐπιβουλῆς τῆς πρὸς τῶν ἀρχιέρεων καὶ πρεσβυτέρων, ἐλθόντας πρὸς τοὺς ἰδίους, τουτέστι τοὺς τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχοντας ἅμα ἐκείνοις, καὶ πᾶσιν ὕμνον χαριστήριον ἀναπέμψαι τῷ ποιητῇ οὐρανοῦ καὶ 35

γῆς, μετὰ τοῦ μνημονεῦσαι, ὡς διὰ τοῦ στόματος Δαβὶδ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι εἰκότως τὸν δεύτερον ψαλμὸν, οὗ ἡ ἀρχή· "ἵνα τι "ἐφρύαξαν ἔθνη καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά·" διὰ γὰρ πάντων τούτων παρίσταται, ὡς αὐτὸς εἴη Θεὸς κοσμοποιὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχων· καὶ ὅτι δίδονται παρ' αὐτοῦ ἀμφότεραι αἱ διαθῆκαι. 5

26 *Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.*

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. *Πῶς οὐ κενὴ γέγονεν αὐτοῖς ἡ μελέτη, μὴ δεξαμένοις τὸν Σωτῆρα τοῦ* 10 *κόσμου; φρύαγμα δέ ἐστι τὸ ἀλόγιστον κίνημα.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὥσπερ τότε, φησὶν, "ἐμελέτησαν κενὰ," οὕτω καὶ νῦν, φησὶ, κενὰ μελετῆσαι αὐτοὺς δός· τουτέστιν, μὴ εἰς ἔργον ἔλθοιεν αἱ ἀπειλαὶ αὐτῶν· ταῦτα δὲ ἔλεγον οὐκ αὐτοὶ παραιτούμενοι δυσχερές τι παθεῖν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· οὐ γὰρ* 15 *εἶπον, ἐξελοῦ κινδύνου ἡμᾶς, ἀλλὰ τί; "καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου "μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου." Καὶ μετ' ὀλίγα— Ὁρᾷς πῶς πάντα διὰ τὸν Θεὸν αἰτοῦσιν, οὐδὲν εἰς οἰκείαν δόξαν, οὐδὲ εἰς φιλοτιμίαν· τὸν μὲν οὖν αὐτῶν ἐπαγγέλλονται, ὅτι οὐ καταπλαγήσονται· ἀξιοῦσι δὲ, φησὶ, σημεῖα γίνεσθαι.* 20

27 *Συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τὲ καὶ Πόντιος Πιλά-* 28 *τος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι.*

Εἰς σύμβασιν καὶ φιλίαν ἥκασιν Ἡρώδης τὲ καὶ Πόντιος 25 *Πίλατος.*

Οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων εἰς ὄνησιν εἰς πέρας ἀγάγωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐμπαροινήσαντες[p] *τῷ Χριστῷ τοῦ Κυρίου, τουτέστι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, κακοὶ κακῶς ἀπόλοιντο, καὶ τὰς τῆς κυριοκτονίας ἐξαπαιτηθεῖεν δίκας.* 30

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. *Ἡ γὰρ εἰς τὸν Χριστὸν ἐπιβουλὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἀνατρέχει τὸν Πατέρα· εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, πῶς οὐ μία τις ἡ εἰς αὐτοὺς ὕβρις ἐγένετο ἄν;*

[p] *ἐνπαροινήσαντες* Cod.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου. *Κύριον καλεῖ τὸν Πατέρα, Χριστὸν εἰκότως τὸν Υἱόν· τῇ γὰρ κατὰ τοῦ μονογένους ἐπιβουλῇ, ὡς ὑβριζόμενον ἐν αὐτῷ, τὸν Πατέρα συνέπλεξεν· ἐπειδήπερ εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς, ὅλον τὸ ὑπὲρ ἡμῶν μυστήριον ὁ μονογένης ἔπραξεν.*

29 Καὶ τανῦν Κύριε, ἔπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν· καὶ 5 δὸς τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν
30 λόγον σου, ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν σε εἰς ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι.

Οὕτως μανθάνωμεν εὔχεσθαι καὶ ἡμεῖς· καίτοιγε πόσου οὐκ ἐμπλησθείη θύμου, εἰς ἄνδρας ἐμπεσὼν ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντας 10 *καὶ ἀπειλοῦντας τοιαῦτα; πόσης οὐκ ἂν ἀπεχθείας πληρωθείη; ἀλλ' οὐχ οἱ ἅγιοι τοιοῦτοι.*

Διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἂν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνῳ γίνονται αἱ ἐνέργειαι, μεγάλη ἔσται ἡ παρρησία.* 15

31 Καὶ δεηθέντων αὐτῶν ἐσαλεύθη ὁ τόπος ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι.

Τοῦ ἀκουσθῆναι αὐτοὺς καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦτο τεκμήριον γέγονεν. Διατί δὲ οὕτως ἐγένετο, ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· "ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν" ὅτι 20 *γὰρ πάρεστι ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν ἐδήλωσε· καὶ πάλιν ἕτερος προφήτης φησὶν, "ἐσαλεύθη καὶ ἔντρομος ἐγενήθη ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου "Κυρίου." ἐποίει δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς καὶ διὰ φόβον πλείονα· καὶ εἰς θάρσος αὐτοὺς ἐνάγων μετὰ τὰς ἀπειλὰς ἐκείνας εἰς παρρησίαν πλείονα ἐπεδίδοσαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀρχὴ ἦν, καὶ αἰσθητοῦ ἐδέοντο* 25 *σημείου πρὸς τὸ πεισθῆναι αὐτούς· μετὰ δὲ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο γίνεται. πολλῆς τῆς παρακλήσεως ἔτυχον· οὐδάμοθεν γὰρ εἶχον ἐπιδεῖξαι ὅτι ἀνέστη, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων.*

Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρρησίας. 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Τί ἐστιν ἐπλήσθησαν; τουτέστιν ἀνεπυρώθησαν, καὶ ἀνεκαίετο ἐν αὐτοῖς τὸ χάρισμα.*

Περὶ ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν πιστευόντων.

32 Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον
33 εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· καὶ δυνάμει μεγάλῃ ἀπεδίδουν οἱ Ἀπόστολοι τὸ μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως 5 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἑαυτὸν εἰσέφερον· πανταχοῦ γὰρ τοῦτο χρὴ παρατηρεῖν, ὅτι μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπιδεικνύουσι. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων 10 "ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία·" ἆρα εἰπέ μοι ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτημοσύνην ἔτεκεν, ἢ ἡ ἀκτημοσύνη τὴν ἀγάπην; ἐμοὶ δοκεῖ ἡ ἀγάπη τὴν ἀκτημοσύνην, ἣ καὶ ἐπέσφιγγεν αὐτὴν λοιπόν· καὶ πάλιν ἰδοὺ καρδία καὶ ψυχὴ τὸ αὐτό.

Ὠριγένους. Γνώρισμα κακίας τὸ συγχυθῆναι τὰς γλώσσας· 15 γνώρισμα ἀρετῆς, ὅτι ἦν πάντων "τῶν πιστευόντων καρδία καὶ ψυχὴ "μία." καὶ οὕτω τηρῶν τὴν γραφὴν εὑρήσεις, ὅτι ὅπου πλῆθος ἀριθμοῦ, ὅπου σχίσμα, ὅπου διαίρεσις καὶ ἀσυμφωνία, καὶ ὅσα τοιαῦτα, κακίας εἰσὶ γνωρίσματα· ὅπου δὲ ἑνότης, καὶ ὁμόνοια, καὶ πολλὴ δύναμις ἐν λόγοις, ἀρετῆς γνωρίσματα. 20

Τοῦ Ἁγίου Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Πέτρον μονάζοντα Ἐπιστολῆς. Τῆς γὰρ ἀγάπης ἴδιον, τὸ πάντα λογίζεσθαι κοινά, καὶ τὴν διαφορὰν ἐκβάλλειν, τὴν τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σὸν διακρίνουσαν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Φωκᾶν Ἐπιστολῆς. Τὰ γὰρ ἔθνη 25 τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου παραδεξάμενα τὰ ἐν τῇ γῇ διέπτυσαν πράγματα, "καὶ οὐδεὶς τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, "ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά·" καὶ ἀνδρείαν ἤσκησαν, καὶ τοῖς τοῦ μαρτυρίου στεφάνοις κατεκοσμήθησαν· σωφροσύνην δὲ καὶ ὑπερήλαντο, παρθενίαν καὶ ἀγγελικὸν ζηλώσαντες βίον· οὐ μόνον ἀν- 30 δρῶν ἀλλὰ καὶ γυναικῶν οὐκ ὀλίγη πληθύς.

34 Χάρις τε ἦν μεγάλη ἐπὶ πάντας αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἦν ἐνδεής τις ἐν αὐτοῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καθάπερ ἐγχειρισθέντας αὐτούς τι δείκ-

νυσι, καὶ ὡς περὶ ὀφλήματος λέγει· τουτέστι τὸ μαρτύριον μετὰ παρρησίας πᾶσιν ἀπεδίδουν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθάπερ ἐν οἰκίᾳ πατρικῇ τέως ὁμότιμοι πάντες οὕτω διέκειντο. οὐκ ἔνι εἰπεῖν ὅτι ἔτρεφον μὲν τοὺς ἄλλους· ὡς ἐξ ἰδίων δὲ τρέφοντες οὕτω διέκειντο. ἀλλὰ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό 5 ἐστιν, ὅτι ἑαυτῶν ἀποστήσαντες τὰ πράγματα οὕτως ἔτρεφον· ἵνα μηκέτι ὡς ἐξ ἰδίων ἀλλ' ὡς ἐκ κοινῶν τρέφωσι.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἦν χάρις, ὅτι οὐδεὶς ἦν ἐνδεής· τουτέστιν, ἀπὸ τῆς πολλῆς προθυμίας τῶν ἐπιδιδόντων οὐδεὶς ἦν ἐνδεής. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Νῦν πληροῦται τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ εἰρημένον· "ὅτι οὐκ ἔσται ἔν σοι ἐνδεής· ὅτι εὐλογῶν εὐλογήσει σε Κύριος "ὁ Θεός σου ἐν τῇ γῇ, ᾗ Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι."

Ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον, "ὅστις ἀφῆκεν ἄγρους ἢ οἰκίας ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, "ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον "κληρονομήσει·" κάλαμον γὰρ καὶ δίκτυον ἀφέντες, τὰς πάντων οὐσίας, μετ' ἐξουσίας εἶχον τὰς τιμὰς τῶν οἰκιῶν καὶ τῶν χωρίων 20 καὶ αὐτὰ τὰ σώματα τῶν πιστευόντων· καὶ σφαγῆναι γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν πολλάκις εἵλοντο· ὡς καὶ Παῦλος πολλοῖς μαρτυρεῖ.

35 **Καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων· διεδίδοτο δὲ ἑκάστῳ καθότι ἄν τις χρείαν εἶχεν.**

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὴ ἡ τιμή· "παρὰ τοὺς πόδας," φησὶ "τῶν 25 "Ἀποστόλων ἐτίθουν·" οὔτε εἰς χεῖρας ἐτόλμων δοῦναι· οὔτε δὲ τετυφωμένως παρεῖχον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας ἔφερον· αὐτοὺς οἰκονόμους ἠφίεσαν γενέσθαι, καὶ κυρίους ἐποίουν, ἵνα ὡς ἐκ κοινῶν λοιπὸν ἀναλέγηται, μηκέτι ἐξ ἰδίων· τοῦτο καὶ πρὸς τὸ κενόδοξον αὐτοῖς συνεβάλλετο. 30

36 **Ἰωσὴφ δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον, υἱὸς παρακλήσεως, Λευΐτης, Κύπριος τῷ γένει.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ δοκεῖ μοι οὗτος ἐκεῖνος εἶναι ὁ μετὰ Ματθίου· ἐκεῖνος γὰρ καὶ Ἰοῦστος ἐλέγετο· καὶ "Βαρνάβας," φησὶν, "ὅς ἐστιν υἱὸς παρακλήσεως·" δοκεῖ μοι καὶ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληφέναι τὸ ὄνομα· ὡς πρὸ τούτου ἱκανὸς ὢν καὶ ἐπιτήδειος.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέλλει διηγεῖσθαι τὸ κατὰ Ἀνανίαν λοιπὸν καὶ 5 Σάπφειραν· καὶ θέλων δεῖξαι τὸν ἄνδρα χείριστα ἡμαρτηκότα, πρώτου μέμνηται τοῦ κατορθώματος, ὅτι τοσούτου πλήθους ὄντος τοῦ ταῦτα ποιοῦντος, τοσαύτης χάριτος, τοσούτων σημείων, ὑπ' οὐδενὸς τούτων παιδευθεὶς, ἀλλὰ τῇ φιλοχρηματίᾳ τυφλωθεὶς, τὸν ὄλεθρον ἐπήγαγε τῇ ἑαυτοῦ κεφαλῇ. 10

37 Ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε πρὸς τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δηλοῖ ὅτι τοῦτο μόνον ἐκέκτητο.

Τοῦ αὐτοῦ. Πανταχοῦ παρατηρεῖ πῶς δείκνυσι τὸν νόμον λυόμενον· πῶς δὲ καὶ Κύπριος ἦν· ὅτι λοιπὸν καὶ μετῴκουν καὶ 15 ἐχρημάτιζον Λευῖται.

* Περὶ Ἀνανία καὶ Σαπφείρης καὶ πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς.

1 Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι Ἀνανίας, σὺν Σαπφείρᾳ τῇ γυν-2 αικὶ αὐτοῦ, ἐπώλησε κτῆμα, καὶ ἐνοσφίσατο ἀπὸ τῆς τιμῆς. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τί δεινόν; ὅτι μετὰ συγκαταθέσεως ἡ ἁμαρτία· καὶ οὐδεὶς ἕτερος εἶδε τὸ γενόμενον, πόθεν ἐπῆλθε τῷ ταλαιπώρῳ τούτῳ καὶ ἀθλίῳ τοῦτο ἐργάσασθαι.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Εἰ μέρος ἀργυρίου σφετερισάμενος ἐκ τῶν ἰδίων, καὶ μὴ τὸ πᾶν παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων 25 τιθεὶς ἀπέθανε, τί δὴ καὶ φήσομεν περὶ τῶν μὴ ὁλοσχερῶς ἑαυτοὺς προσαγόντων τῷ Θεῷ, ἀλλὰ μερικῶς μὲν τὰ τοῦ Θεοῦ ποιούντων εἰ τύχοι, μερικῶς δὲ ταῖς ἰδίαις ἐπιθυμίαις δουλευόντων; οἷς ἀπαντήσει πολὺ μείζων τιμωρία· ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ Θεοῦ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γεέννῃ ἀπολέσαι· ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τοὺς 30 μὴ θερμῶς ἀπαιτοῦντας τοὺς πιστοὺς ζῆν.

Συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς, καὶ ἐνέγκας μέρος τι παρὰ τοὺς πόδας τῶν Ἀποστόλων ἔθηκεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι καὶ τὸ συνειδέναι τι γινόμενον παρ' ἄλλου κακὸν, καὶ σιωπᾶν, ἁμαρτία ἐστίν.

3 Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἀνανία, διατί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; 5

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ ὁ Σατανᾶς τοῦτο ἐποίησε, τί αὐτὸς αἴτιος γέγονεν; ὁ δεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν καὶ πληρωθείς· ἀλλ' ἔδει διορθῶσαι φησίν· ἀλλ' οὐκ ἂν διορθώθη· ὁ γὰρ τοιαῦτα ὁρῶν καὶ μὴ κερδάνας, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν ἑτέρως ἐκέρδανεν. οὐκ ἔδει τοίνυν ἁπλῶς παρελθεῖν τὸ γεγονὸς, ἀλλ' ὡς σηπεδόνα ἐκτμηθῆναι, 10 ἵνα μὴ τῷ λοιπῷ λυμήνηται σώματι· νῦν μὲν γὰρ καὶ οὗτος ὠφέληται μὴ προελθὼν περαιτέρω κακίας· καὶ οἱ λοιποὶ σπουδαιότεροι γεγόνασι· τότε δὲ ἂν τοὐναντίον συνέβη· δεύτερον ἠλέγχθη, καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔλαθεν αὐτὸν τὸ γεγονός· καὶ τότε καταδικάζει· διατί δέ; ἐκ ποίας προαιρέσεως τοῦτο πεποίηκας; ἤθελες ἔχειν· 15 ἔδει ἔχειν ἐξ ἀρχῆς καὶ μὴ ὑποσχέσθαι· χαλεπή τις ἐστὶν ἡ ἱεροσυλία, ἀγαπητέ· ὁ μὲν γὰρ ἐπεθύμησεν ἴσως ἀλλοτρίων, σοὶ δὲ ἐξῆν ἔχειν τὰ σά· τί τοίνυν ἐποίησας αὐτὰ ἱερὰ, καὶ τότε ἔλαβες αὐτά; ἀπὸ πολλῆς καταφρονήσεως τοῦτο πεποίηκας· οὐκ ἔχει τὸ γενόμενον συγγνώμην· ἐκτός ἐστιν ἀπολογίας· μὴ σκανδαλίζεσθε τοίνυν, εἴ τινες καὶ νῦν εἰσιν ἱερόσυλοι· εἰ γὰρ τότε 20 ἦσαν, πολλῷ μᾶλλον νῦν, ὅτε πολλὰ τὰ κακά· ἀλλ' ἐλέγχωμεν αὐτοὺς ἐπὶ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

4 Οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; 25 οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Θεὸς οὖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ ἐψεύσατο Ἀνανίας.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Εἰ ἔμενε, φησὶν, ὑμῖν ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἦν. ἐπειδὴ δέ, φησιν, ἐπεχειρήσατε πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ εἰς τοῦτο συνεφωνήσατε, λήψεσθε 30 πεῖραν οὗ ἠθελήσατε· σωφρονισθήσονται δὴ καὶ φοβηθήσονται καὶ ἄλλοι πειράσαι, δι' ὑμῶν τὴν πεῖραν λαβόντες.

Διονυσίου. Ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαί σε, ἢ τὸ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι· οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς ἐξ ἀνάγκης οὐδὲ ἐκ λύπης βούλεται·

ἢ τὸ εὔξασθαί σε καὶ μὴ ἀποδοῦναι, ἐπειδήπερ οὐκ ἔστι σά, ἅπερ ἅπαξ διὰ τῆς ἐν ταῖς εὐχαῖς ἐπαγγελίας ἀνέθηκας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μὴ γὰρ ἀνάγκη τις ἦν καὶ βία; μὴ γὰρ ἄκοντας ὑμᾶς ἕλκομεν, ὅτι ἔθου ἐν ταῖς καρδίαις σου.*

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς Νατατιανοὺς τάγματος. *Κατανοῆσαι δεῖ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἀρχὴ ἦν τοῦ κηρύγματος· καὶ μέγα μὲν ἐτόλμησαν οὗτοι, πειράσαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπιχειρήσαντες· μεγάλη δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀδελφοῖς ὠφέλεια γέγονεν ἡ τούτων τιμωρία· ἐπαιδεύθησαν γὰρ καὶ ἐδιδάχθησαν ὅτι οὐ δεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τολμᾶν, οὐδὲ πειράσαι τοῦτ' ἐπιχειρεῖν.*

5 Ἀκούων δὲ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξεν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τοῦτο μεῖζον τοῦ χωλοῦ τὸ σημεῖον, τὸ καὶ ἀνελεῖν, καὶ ἐν διανοίᾳ εἰδέναι καὶ τὰ λάθρα γεγονότα.*

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Πολλοὶ τῶν ἐν ἀμαθίᾳ τυγχανόντων, μᾶλλον δὲ ἐν ἀσεβείᾳ, ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ φόνου γράφονται τὸν κορυφαῖον τῶν Ἀποστόλων, διὰ τὸν περὶ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν γεγενημένον θάνατον. Ἡ δὲ κατηγορία οὐ τοῦ Πέτρου· μᾶλλον δὲ τοῦ Πνεύματος ἅπτεται Ἁγίου, τοῦ τὴν ψῆφον κατ' αὐτῶν ἐξοίσαντος δικαίαν. Ὁ γὰρ Πέτρος οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν ἢ μόνον ἤλεγξε τὸ ψεῦδος· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ πάντα γινῶσκον, οὐ μόνον τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐξουσίαν ἔχον καὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοὺς εἰς αὐτὸ ἁμαρτήσαντας ἀνεῖλεν· ἀλλ' ἐρεῖ τις πάλιν ἀσεβῶς ἀνθιστάμενος· ναί, φησι, δοκεῖς ταύτην πιθανὴν πεποιηκέναι ἀπολογίαν· τί δ' ἂν ἔχοις καὶ περὶ Σαπφείρας λέγειν; οὐχ ὁ Πέτρος αὐτὴν ἀνεῖλεν; ἄπαγε τῆς ἀτοπίας, ἄπαγε· τῶν γὰρ δύο γέγονε τὸ παράπτωμα, καὶ συνομολογήσεις καὶ αὐτός· οὐκοῦν ὁ κριτὴς ἀμφοτέρους ἐπίσης κατεδίκασεν· οὐκ ἠγνόησε δὲ τοῦτο ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων, ὁ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πανταχοῦ φθεγγόμενος· διὸ καὶ ταύτην παρ' αὐτοῦ δεξάμενος ἐφθέγξατο τὴν φωνήν· οὕτω καὶ παραχρῆμα εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ λεχθέν· οὐκοῦν δι' ὀλίγων ἐλήλεγκται ἡ τῶν παρανόμων συκοφαντία. Εἰ δέ τις ἀκριβῶς κατανοήσειε τὸ γεγενημένον, ὄψεται πολλοὺς τῶν προσεχόντων ἑαυτοῖς μέχρι σήμερον*

ὠφελουμένους· οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς πολλάκις κολάζειν ἁμαρτήσαντα· κουφοτέραν ἐκεῖ ποιῶν αὐτῷ τὴν κόλασιν, ἢ καὶ τέλεον αὐτὸν ἀπαλλάττων· πολλοὺς δὲ ἐνταῦθα σωφρονεστέρους ποιῶν τῷ φόβῳ.

Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας·
6 ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέστειλαν αὐτὸν, καὶ ἐξ- 5
ενέγκαντες ἔθαψαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐκεῖνος ἐτιμωρήθη, καὶ ἄλλοι ἐκέρδαινον· οὐχ ἁπλῶς· καίτοι σημεῖα ἐγένετο πρότερον, ἀλλ' οὐκ ἦν φόβος τοιοῦτος· οὕτως ἀληθές ἐστιν ἐκεῖνο, "ὅτι γινώσκεται Κύριος κρί-"ματα ποιῶν" οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ γέγονεν· ὀζᾶ[p] ἐτιμω- 10 ρήθη, καὶ ἐγένετο τοῖς ἄλλοις φόβος· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν φοβηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀπώσατο τὴν κιβωτὸν, ἐνταῦθα δὲ μᾶλλον προσεκτικώτεροι γίνονται.

7 Ἐγένετο δὲ ὡς ὡρῶν τριῶν διάστημα· καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς εἰσῆλθεν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα δέ· οὐκ ἐκάλεσεν αὐτὴν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἔμεινεν· ὥστε φόβος τοῦτο διδασκάλου· τοῦτο τιμὴ μαθητῶν· τοῦτο ὑπακοή· "τριῶν ὡρῶν διάστημα·" καὶ οὐκ ἔμαθεν ἡ γυνὴ, οὐδὲ ἐξεῖπέ τις τῶν παροντων· καίτοι ἱκανόν γε ἐξηνεχθῆναι ἦν, ἀλλ' ἐφοβοῦντο· τοῦτο γοῦν καὶ θαυμάζων ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν, ὅτι 20 "μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονὸς εἰσῆλθεν."

8 Ἀπεκρίθη δὲ Πέτρος πρὸς αὐτήν. εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε· ἡ δὲ εἶπε· ναὶ τοσούτου.

Ταύτην ἐβούλετο σῶσαι· ἐκεῖνος γὰρ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἁμαρτίας· διὰ τοῦτο αὐτῇ δίδωσι προθεσμίαν ἀπολογίας, ἐξουσίαν μετα- 25 νοίας, λέγων, "εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε."

Ἀμμωνίου. Τὸ ἐρωτηθῆναι καὶ μὴ ὁμολογῆσαι τὸ ἴδιον πταῖσμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον ζητεῖν λαθεῖν δι' ἀρνήσεως, ἀσύγγνωστον κακόν· διὸ καὶ ἐπιφθάνει εὐθὺς ἡ τιμωρία. οὕτως εὑρίσκομεν καὶ ἐπὶ τοῦ Κάϊν, ὃς ἀκούσας, "ποῦ ἐστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;" εἶπεν, 30 "οὐκ οἶδα·" καὶ λοιπὸν ἡ κατάρα μετὰ ταῦτα ἐπιφθάνει.

9 Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· τί ὅτι συνεφωνήθη

[p] ὄζᾶν Cod.

ὑμῖν πειράσαι τὸ Πνεῦμα Κυρίου; ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πρότερον αὐτὴν παιδεύει τὸ ἁμάρτημα· καὶ τότε δείκνυσιν ὅτι δικαίως τὰ αὐτὰ πείσεται τῷ ἀνδρὶ, ἐπειδὴ καὶ τὰ αὐτὰ ἥμαρτεν.* 5

Ἰσιδώρου Ἐπιστολῆς ρπα. *Οὐκ ἀπονοίας ἐστὶν, ὦ φιλολογώτατε, ὁ κατὰ τῶν πταισάντων φόνος*[q] *τοῦ σοφωτάτου Πέτρου, ἀλλὰ διδασκαλίας προγνωστικῆς, τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων προιεμένης ἁμαρτήματα. τότε γὰρ ἀρξάμενοι τὰ τοῦ εὐαγγελίου καταβάλλεσθαι σπέρματα, καὶ εὐθὺς παρανατείλαντα ἑωρακότες ζιζάνια,* 10 *σοφῶς αὐτὰ παραχρῆμα ἐξέτιλον· ἵνα μὴ τῷ σίτῳ συναχθέντα, τῷ μέλλοντι πρὸς καῦσιν πυρὶ φυλαχθῇ. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ὁ θεσπέσιος τὰ τοῦ νόμου ἐκ προοιμίων παραβαθέντα θεώμενος, εἰ καὶ ἐπιβραχὺ ἁμαρτήματι, καταλευσθῆναι τὸν ἐν σαββάτῳ ξυλολογοῦντα ἐκέλευσε, τοῦτο Θεὸν γεγραφὼς ἀποφήνασθαι· ἐπὶ μικρῷ* 15 *γὰρ καὶ μείζονι ἡ παράβασις γίνεται· ὡς καὶ οἱ πρῶτοι τοῦ γένους προπάτορες, ξύλου γεύσει, τὸν πολυώδυνον καταδικάσθησαν βίον καὶ θάνατον.*

10 *Ἔπεσε δὲ παραχρῆμα ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἐξέψυξεν· εἰσέλθοντες δὲ οἱ νεανίσκοι εὗρον αὐτὴν νεκρὰν, καὶ ἐξ-* 20 *ενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τίς λοιπὸν οὐκ ἂν ἐξεπλάγη; τίς οὐκ ἂν ἔδεισε τὸν Ἀπόστολον; τίς οὐκ ἂν ἐθαύμασε; τίς οὐκ ἂν ἐφοβήθη;*

11 *Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν ἐκκλησίαν,* 25 *καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν φόβον αὐτῶν, πλειόνα σημεῖα ποιεῖ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λοιποί.*

12 *Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐγίνετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλά.* 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐκέτι ἐν οἰκίᾳ· ἀλλὰ τὸ ἱερὸν καταλαβόντες, ἐκεῖ διέτριβον· οὐκέτι λοιπὸν ἀκαθάρτων ἅπτεσθαι ἐφυλάττοντο,*

[q] *φόβος* Cod., sed corr. ant. m. *φόνος*.

ἀλλ' ἁπλῶς ἥπτοντο τῶν νεκρῶν· καὶ ὅρα· πῶς ἐν μὲν τοῖς οἰκείοις εἰσὶ σφοδροὶ, ἐν δὲ τοῖς ἀλλοτρίοις οὐ κέχρηνται τῇ δυνάμει.

Καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶν-
13 τος· τῶν δὲ λοιπῶν, οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ Πέτρος ἦν ὁ θαυμαστὸς, καὶ τούτῳ μᾶλλον προσεῖχον διά τε τὴν δημηγορίαν, καὶ τὴν πρώτην, καὶ τὴν δευτέραν, καὶ τὴν τρίτην· διά τε τὸ σημεῖον· αὐτὸς γὰρ τὸ σημεῖον εἰργάσατο, τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον, τὸ τρίτον· τοῦτο γὰρ διπλοῦν ἦν· πρῶτον μὲν τὸ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐλέγξαι· δεύτερον δὲ τὸ ἀνε- 10 λεῖν προστάγματι.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι λοιπὸν εὐκαταφρόνητοι ἦσαν καθάπερ καὶ πρότερον· ἐν βραχεῖ γὰρ καιρῷ καὶ μιᾷ ῥοπῇ τοσαῦτα γέγονεν ὑπὸ τοῦ ἁλιέως καὶ ὑπὸ τοῦ τελώνου· οὐρανὸς ἦν ἡ γῆ καὶ πολιτεία[r]· καὶ παρρησίας καὶ θαυμάτων καὶ πάντων ἕνεκεν, καθάπερ ἄγγελοι 15 οὕτως ἐθαυμάζοντο πρὸς οὐδὲν ἐπιστρεφόμενοι, οὐ πρὸς γέλωτα, οὐ πρὸς ἀπειλὰς, οὐ πρὸς κινδύνους· φιλάνθρωποι ἐτύγχανον καὶ κηδεμονικοί.

14 Μᾶλλον δὲ προσετίθεντο πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ γέγονεν· ὅρα δὲ ἐκβαῖνον τὸ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένον, ὅτι "οἱ πιστεύοντες εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἃ "ἐγὼ ποιῶ κἀκεῖνοι ποιήσουσι, καὶ μείζονα ποιήσουσι." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀλλ' ὅρα πῶς ὑφαίνεται αὐτοῖς ὁ βίος· ἀθυμία πρώτη γέγονε διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ, εἶτα εὐθυμία διὰ τὴν τοῦ 25 Πνεύματος κάθοδον· πάλιν ἀθυμία διὰ τοὺς χλευάζοντας, εἶτα καὶ εὐθυμία διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ σημεῖον· πάλιν ἀθυμία διὰ τὸ κατασχεθῆναι, εἶτα εὐθυμία διὰ τῆς ἀπολογίας· πάλιν ἐνταῦθα καὶ εὐθυμία καὶ ῥαθυμία· ὅτι μὲν οὖν ἦσαν λαμπροὶ καὶ ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἀπεκάλυψεν· ὅτι δὲ τοὺς αὐτῶν ἀνῄρουν, ἀθυμία· πάλιν εὐ- 30 θυμία ἀπὸ τῆς λαμπρότητος· πάλιν ἀθυμία ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως· καὶ δι' ὅλου ἴδοι ἄν τις· καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν δὲ τοῦτο εὕροι τίς ἄν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τὸ πιστεύειν ὅτε μὲν συγκατάθεσιν ἁπλου-

[r] πολιτείας Cod.

στέραν δηλοῖ, ὅτε δὲ πίστιν ἐπιτεταμένην μετά τινος ἁγιότητος, καθὸ λέγεται καὶ θεῖα χαρίσματα δίδοσθαι τοῖς ἀνθρώποις κατ' ἀναλογίαν τῆς πίστεως· οὐ ταύτην οὖν τὴν πίστιν εἶχεν ὁ Σίμων τὴν ἐπιτεταμένην, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θεῖόν τι χάρισμα λαβεῖν· ἀλλ' ἁπλῶς τὴν ψιλὴν καὶ ἀδιάλυτον· διὸ καὶ ἥμαρτε μετὰ τὸ πιστεῦσαι, 5 *καὶ ὡς οὐκ ἔχων ζωὴν αἰώνιον περιέτυχε τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ.*

Διδύμου. *Τὸ πιστεύειν ὅτε μὲν συγκατάθεσιν ἁπλουστέραν δηλοῖ, ὅτε δὲ ἐπιτεταμένην μετά τινος θειότητος, καθὸ λέγεται, "ἄνδρα δὲ πιστὸν ἔργον ἐστιν εὑρεῖν" ὁ ταύτην τὴν πίστιν κατορθῶν ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ τῷ πεπιστευκέναι ὅτι* 10 *Ἰησοῦς ὁ Χριστός ἐστιν, οὐ δύναται ἁμαρτάνειν διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτῷ πίστιν ἐνεργῆ· τούτων διαφορᾶ*[r] *δηλοῦται καὶ ἐν τῷ "πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται· καὶ πᾶς ὁ ζῶν "καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα·" κἂν τοίνυν πεπιστευκέναι καὶ Σίμων ὁ Μάγος λέγηται, κατὰ τὴν ἁπλουστέ-* 15 *ραν διετέθη πίστιν, οὐ τὴν εἰς δικαιοσύνην λελογισμένην· καὶ ἔτι ἐστι τίς πίστις ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν συνισταμένη, ἣν ἀπαιτεῖ Ἰησοῦς λέγων, "πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε·" καὶ ἑτέρα παρὰ ταύτην θεόπεμπτος, περὶ ἧς εἴρηται· ἄλλῳ δίδοται πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, καὶ ἐπὶ πάντα τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύμα-* 20 *τος κατ' ἀναλογίαν προλαβούσης πίστεως δίδοται· ἓν δὲ τῶν χαρισμάτων καὶ ἡ πίστις· καὶ αὐτὴ ἄρα κατ' ἀναλογίαν πίστεως δίδοται· ὁ ταύτην ἔχων τὴν πίστιν ἐκ Θεοῦ γεγένηται, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἔχει· Σίμων δὲ οὐ ταύτην εἶχεν, ἀλλὰ μόνην τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν· καὶ ταύτην οὐκ ἐπιτεταμένην, διὸ καὶ ἥμαρτε μετὰ τὸ* 25 *πιστεῦσαι, καὶ ὡς οὐκ ἔχων ζωὴν αἰώνιον περιέτυχε τῷ ψυχῆς θανάτῳ.*

15 Ὥστε καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν καὶ τιθέναι ἐπὶ κλιναρίων καὶ κραββάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ σκιὰ ἐπισκιάσει τινὶ αὐτῶν. 30
16 συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέριξ πόλεων εἰς Ἱερουσαλὴμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων, οἵτινες ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.

[r] Sic.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλὴ ἡ πίστις καὶ μείζων ἡ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· πόθεν δὴ τοῦτο γέγονεν; ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο· καὶ ταῦτα μενόντων αὐτῶν ἐκεῖ καὶ οὐ περιϊόντων· καὶ ἄλλοθεν ἐφέροντο πάντες ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ κραββάτων[s], καὶ πάντοθεν αὐτοῖς συνήγετο θαῦμα, ἀπὸ τῶν πιστευσάντων, ἀπὸ τῶν θεραπευθέντων, 5 ἀπὸ τοῦ κολασθέντος, ἀπὸ τῆς παρρησίας τῆς πρὸς ἐκείνους, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν πιστευσάντων.

Τοῦ αὐτοῦ. Σκόπει πῶς οὐκέτι λοιπὸν ἀριθμὸν λέγει τῶν πιστευόντων· οὕτως εἰς πλῆθος λοιπὸν ἐπέτεινε τὰ τῆς πίστεως, καὶ ἡ ἀνάστασις ἐκηρύττετο. 10

ΚΕΦ. Ϛ.

Ὅτι τοὺς Ἀποστόλους ἐμβληθέντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ ἐξέωσεν, ἐπιτρέψας ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Χριστόν[t].

17 Ἀναστὰς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι διηγέρθη κινηθεὶς ἐπὶ τοῖς γινομένοις. 15

Ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων, ἐπλήσθησαν ζή-18 λου, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.

Σημειωτέον ὅτι αἱρετικοὶ εἰσὶν οἱ Σαδδουκαῖοι.

19 Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἀνοίξας τὰς θύρας 20 20 τῆς φυλακῆς, ἐξαγαγών τε αὐτοὺς εἶπε· πορεύεσθε καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα 21 τῆς ζωῆς ταύτης. ἀκούσαντες δὲ εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ ἐδίδασκον· παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον 25 καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἀπ-22 έστειλαν εἰς τὸ δεσμωτήριον ἀχθῆναι αὐτούς· οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι οὐκ εὗρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ.

Ἀμμωνίου. Νῦν σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθεται· οὐκ εὐθέως αὐτοὺς ἔκρινε, προσδοκῶν πάλιν πράους ἔσεσθαι, καὶ σφοδρότερον 30 αὐτοῖς ἐπιτίθεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ εἰς ἐκείνων παραμυθίαν γέγονεν· καὶ

[s] κραβάττων Cod. [t] τὸν Ἰησοῦν Œcum.

τούτων ὠφέλεια καὶ διδασκαλία. Καὶ μετ' ὀλίγα—*Δέον τοίνυν ἐρωτῆσαι πρῶτον, πῶς ἐξήλθετε; οἱ δὲ ὡς οὐδενὸς γενομένου ἐρωτῶσι λέγοντες, "οὐχὶ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ λαλεῖν," καὶ ὅρα δι' ἑτέρων μανθάνουσιν ἅπαντα· ὁρῶσι κεκλεισμένην τὴν φυλακὴν μετ' ἀσφαλείας καὶ τοὺς φύλακας ἑστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν.* 5

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἰ ἐξέβαλλον αὐτοὺς οἱ φύλακες, ὡς ἐκεῖνοι ἐνόμιζον, ἔφυγον ἄν, εἴγε πεισθέντες ἐξῆλθον· καὶ εἰ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν εἰς τὸ ἱερὸν ἔστησαν, ἀλλ' ἀπέδρασαν ἄν· τοῦτο δὲ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὥστε μὴ συνιδεῖν.*

23 *Ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν* 10 *δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἑστῶτας ἐπὶ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες* 24 *δὲ, ἔσω οὐδένα εὕρομεν· ὡς δὲ ἤκουσαν λόγους τούτους ὅ τε στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διηπόρουν περὶ* 25 *αὐτῶν πρὸς ἑαυτοὺς, τί ἂν γένοιτο τοῦτο· παραγενόμε-* 15 *νος δέ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς λέγων· ὅτι ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ ἱερῷ ἑστῶτες καὶ* 26 *διδάσκοντες τὸν λαόν. τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις ἤγαγεν αὐτοὺς οὐ μετὰ βίας.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διπλῆ ἡ ἀσφάλεια, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ τάφου* 20 *καὶ ἡ σφραγὶς καὶ οἱ ἄνθρωποι. ὅρα πῶς ἦσαν θεομάχοι· ταῦτα ἀνθρώπινά ἐστιν, εἰπέ μοι, τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γενόμενα; τίς αὐτοὺς ἐξήγαγεν, εἰπέ μοι, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων; εἰπὲ, πῶς ἐξῆλθον; ὄντως μαινομένων καὶ μεθυόντων τὰ ῥήματα· οὓς οὐ κατέσχεν ἡ φυλακὴ καὶ τὰ δεσμὰ καὶ θύραι κεκλεισμέναι, τούτων προσεδόκη-* 25 *σαν περιέσεσθαι, παίδων ἀνοήτων πράγματα παθόντες.*

Ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαὸν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὢ τῆς ἀνοίας· ἐφοβοῦντο γάρ, φησι, τὸν ὄχλον· τί γὰρ αὐτοὺς ὁ ὄχλος ὠφέλει, δέον τὸν Θεὸν φοβηθῆναι· τὸν καθάπερ πτηνοὺς ἀεὶ τῶν χειρῶν αὐτοὺς ἐξαρπάζοντα τῶν* 30 *ἐκείνων.*

* *Ὅτι τῇ ἑξῆς αὐτοὺς οἱ Ἀρχιερεῖς πάλιν συλλαβόμενοι, ἐφ' ᾧ μηκέτι διδάσκειν, μαστίξαντες ἀπέλυσαν.*

27 *Ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ*

28 ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς λέγων· οὐ παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ ἐπληρώσατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν· καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ᾿ ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. 5

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος. "Τί "ποιεῖτε βουλόμενοι ἐπαγαγεῖν ἐφ᾿ ἡμᾶς τὸ αἷμα ἀνθρώπου τούτου;" τί φῄς; σὺ βατίζεις[t], καὶ σὺ φοβῇ; σὺ ἐπηρεάζεις, καὶ σὺ δεδοίκας; σὺ κρίνεις, καὶ σὺ τρέμεις; οὕτως ἀσθενὴς ἡ κακία.

29 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἶπον· 10 πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἰδοὺ πρᾶγμα παράδοξον ἀληθῶς· τὸν Κύριον ὃν ὡς κατὰ δειλίαν λαλοῦντα νομίζουσιν οἱ Χριστομάχοι, οὗτος τῇ νομιζομένῃ δειλίᾳ θαρσαλέους καὶ ἀφόβους τοὺς ἀνθρώπους κατεσκεύαζεν. οἱ γοῦν μακάριοι Ἀπόστολοι μετ᾿ αὐτὸν οὕτως ἐκ τῶν 15 φωνῶν τούτων κατεφρόνουν τοῦ θανάτου, ὡς μηδὲ φροντίζειν τῶν ἀνακρινόντων αὐτοὺς, ἀλλὰ λέγειν, "πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ "ἀνθρώποις·" οὔτε ἄλλοι ἅγιοι μάρτυρες ἐθάρρουν οὕτως, ὡς μᾶλλον νομίζειν αὐτοὺς εἰς ζωὴν μεταβαίνειν, ἢ θάνατον ὑπομένειν.

Πάλιν μετὰ ἐπιεικείας διαλέγονται· καίτοιγε ἐνῆν εἰπεῖν, τίνες 20 γάρ ἐστε ὑμεῖς ἀντιδιαταττόμενοι τῷ Θεῷ; ἀλλὰ πάλιν ἐν τάξει παραινέσεως καὶ συμβουλῆς μετ᾿ ἐπιεικείας πολλῆς ἀποκρίνονται. πολλὴ ἡ σοφία· καὶ δεικνύουσιν αὐτοὺς μαχομένους τῷ Θεῷ.

30 Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἤγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Ὃν γὰρ ὑμεῖς ἀνείλετε, φησὶν, ὁ Θεὸς ἤγειρε· καὶ τῷ Πατρὶ πάλιν τὸ πᾶν ἀνατιθέασιν· ἵνα μὴ δόξῃ ἀλλότριος εἶναι τοῦ Πατρός.

31 Τοῦτον ὁ Θεὸς Ἀρχηγὸν καὶ Σωτῆρα ὕψωσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἁπλῶς τὴν ἀνάστασιν λέγει, ἀλλὰ καὶ τὴν ὕψωσιν.

[t] Sic.

Δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πάλιν τὸ κέρδος· ὅρα ἐν τάξει ἀπολογίας διδασκαλίαν ἀπηρτισμένην.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα οὐ μέμνηται τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δῷ λαβήν. 5

32 Καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ποίων ῥημάτων; ὅτι ἄφεσιν, ὅτι μετάνοιαν ἀπηγγείλατο· ἡ μὲν ἀνάστασις ἦν λοιπὸν ὡμολογημένη· ὅτι δὲ ἄφεσιν δίδωσιν, ἡμεῖς μαρτυροῦμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ οὐκ ἂν ἐπῆλθε, μὴ πρότερον τῶν ἁμαρτιῶν λυθεισῶν· ὅθεν ἀναμφισβήτητον τεκμήριον τοῦτό ἐστιν. 10

Πολλὴ ἡ παρρησία καὶ τὸ ἀξιόπιστον.

Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ Ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅτι οὐχὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μαρτυρίᾳ μόνον 15 κέχρηται· καὶ οὐκ εἶπεν, ὃ ἔδωκεν ἡμῖν, ἀλλὰ τοῖς πειθομένοις· ἅμα μὲν μετριάζοντες, ἅμα δὲ αὐτῷ δεικνύντες καὶ δηλοῦντες ὅτι καὶ αὐτοῖς δυνατὸν λαβεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ ὁ Θεὸς ἄγεσθαι αὐτοὺς εἰς δικαστήριον, ἵνα κἀκεῖνοι παιδεύωνται, καὶ πάντες μανθάνωμεν, καὶ οἱ Ἀπόστολοι εἰς παρρησίαν 20 ἀλείφωνται.

Διδύμου. Οὐκ ἐνταῦθα μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν ἑτέροις χωρίοις τῆς γραφῆς δηλοῦται, ὡς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δίδοται, ἡμῶν τὴν αἰτίαν τοῦ λαβεῖν αὐτὸ παρεχόντων· τὸ γὰρ πειθαρχεῖν Θεῷ προαιρετικὸν ὥσπερ τὸ πιστεύειν· οἷς μετὰ ἀναλογίαν δίδοται τὸ Πνεῦμα τοῖς 25 τῶν χαρισμάτων αὐτοῦ τυγχάνουσι· συνᾴδει δὲ τούτοις καὶ τὸ "δώσει Πνεῦμα Ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν."

33 Οἱ δὲ ἀκούσαντες διεπρίοντο, καὶ ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτούς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς τούτους πάλιν ἐν ἀπορίᾳ· τούτους 30 ἐν ὀδύνῃ, ἐκείνους δὲ ἐν ἀνέσει καὶ εὐθυμίᾳ καὶ ἐν τρυφῇ· οὐχ ἁπλῶς ὠδυνῶντο ἀλλὰ διεπρίοντο· τοῦτο ἄρα ἐστὶ τὸ κακῶς παθεῖν, τὸ κακῶς ποιεῖν· καθάπερ καὶ ἐνταῦθα ἐστὶν ἰδεῖν· ἐν δεσμοῖς ἦσαν οὗτοι· παρεστήκεσαν δικαστηρίῳ, καὶ οἱ δικάζοντες ἐν κιν-

δύνῳ ἦσαν, ἐν ἀπορίᾳ, ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ· καθάπερ γὰρ ὁ τὸν ἀδάμαντα πλήττων, αὐτὸς λαμβάνει τὴν πληγὴν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι.

34 *Ἀναστὰς δέ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ.*

Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος ὁ Γαμαλιὴλ ὁ Παύλου διδάσκαλος ἦν· καὶ 5 θαυμάσαι ἄξιον, πῶς καὶ κατὰ νοῦν κρίσεις ἔχων καὶ νομομαθὴς ὢν, οὐδέπω πιστεύει· ἐπεὶ οὐδέπω Παῦλος ἐπίστευσεν· οὐκ ἔστι δὲ αὐτὸν μεῖναι μὴ πιστεύοντα δι' ὅλου, καὶ δῆλον ἐκ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ.

Φαρισαῖος ὀνόματι Γαμαλιὴλ, νομοδιδάσκαλος τίμιος 10 *παντὶ τῷ λαῷ· ἔξω βραχύ τι*[r] *τοὺς Ἀποστόλους ἐκέ-* 35 *λευσε ποιῆσαι· εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις τί μέλλετε πράσσειν.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷ τὴν σύνεσιν τῆς δημηγορίας, πῶς αὐτοὺς 15 εὐθέως εἰς φόβον ἐνέβαλε· καὶ ὥστε μὴ ὑποπτευθῆναι αὐτὸν ὡς τὰ ἐκείνων φρονοῦντα, ὡς πρὸς ὁμογνώμονας διαλέγεται, καὶ οὐ πολλῇ σφοδρότητι κέχρηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ θυμοῦ μεθύουσιν οὕτω φησὶν, "ἄνδρες Ἰσραηλῖται," καὶ τὰ ἑξῆς, μὴ ἁπλῶς φησὶ, μηδὲ ὡς ἔτυχε φέρεσθαι[s]. 20

36 *Πρὸ γὰρ τούτων ἡμερῶν.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ παραδειγμάτων αὐτοὺς σωφρονίζει, καὶ τοὺς πλείονας ἀποστήσαντα ὕστερον τίθησι παραμυθούμενος αὐτούς· πρὸ μὲν οὖν τὰ παραδείγματα εἰπεῖν, "προσέχετε ἑαυτοῖς·" ἐπειδὴ δὲ ἔδειξεν, ἀποφαίνεται, καὶ φησὶν, "ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώ- 25 "πων τούτων."

Ἀνέστη Θευδᾶς λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν, ᾧ προσετέθησαν ἀνδρῶν ἀριθμὸς ὡσεὶ τετρακοσίων· ὃς ἀνῃρέθη, καὶ πάντες ὅσοι ἐπείθοντο αὐτῷ, διελύθησαν καὶ ἐγένοντο ὡς οὐδέν. 30

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Περὶ Θευδᾶ μέμνηται Ἰώσηπος ἐν τῷ ιθʹ βιβλίῳ τῆς Ἀρχαιολογίας, ὡς φησὶν Εὐσέβιος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς

[r] βραχύ τι om. Cod. [s] Corr. r. m. φέρεσθε.

Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, αὐταῖς λέξεσι παρατιθέμενος τὸν Ἰώσηπον λέγοντα· "Φάδου δὲ τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος γόης τὶς " ἀνὴρ, Θευδᾶς ὀνόματι, πείθει τὸν ὄχλον ἀναλαβόντα τὰς κτήσεις " ἕπεσθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν αὐτῷ· προφήτης γὰρ ἔλε- " γεν εἶναι· καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, δίοδον ἔφη 5 " παρέξειν αὐτοῖς ῥαδίαν· καὶ ταῦτα λέγων πολλοὺς ἠπάτησεν· οὐ " μὴν εἴασεν αὐτοὺς τῆς ἀφροσύνης ὄνασθαι Φάδος, ἀλλ' ἐξέπεμψεν " ἴλην ἱππέων ἐπ' αὐτοὺς, ἥτις πολλοὺς ἀνεῖλε καὶ ἐζώγρησεν ἐξ " αὐτῶν· αὐτόν τε τὸν Θευδᾶν ζωγρήσαντες, ἀποτέμνουσι τὴν " κεφαλὴν καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα." 10

Θευδᾶς αἱρεσιάρχης καὶ Ἰούδας Γαλιλαῖος ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀπογραφῆς κατελύθησαν.

37 *Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς· καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κἀκεῖνος ἀπώλετο, καὶ πάντες ὅσοι ἐπεί- 15 38 θοντο αὐτῷ διεσκορπίσθησαν· καὶ τὰ νῦν λέγω ὑμῖν, ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς.*

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Ἐοίκασιν οἱ Γαλιλαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους Πιλάτου ἐστασιακέναι, δόγμασιν ἑπόμενοι Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου· 20 ἦν δὲ τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας ἔδειξε, φαντασίαν ἐξαποστέλλον πολλὴν δι' εὐσέβειαν εὐτονίας· κύριον γὰρ μηδὲ μέχρι στόματος ἔφασκε δεῖ τινα λέγειν, μηδὲ κατά τινα τιμὴν καὶ φιλοφροσύνην· οὕτω δὲ μήτε τὸν βασιλεύοντα· καὶ πολλοί γε αὐτῶν περὶ τοῦ μὴ 25 εἰπεῖν Καίσαρα κύριον χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέμειναν· οἳ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ τὰς διατεταγμένας ἐν τῷ Μωϋσέως νόμῳ θυσίας ἑτέρας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι, περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ῥωμαίων ἔθνους· εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις 30 ἀγανακτοῦντα πρὸς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, κελεῦσαι παρ' αὐτοῖς αἷς ἐδόκουν προσφέρειν θυσίαις αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι· ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων, καθὰ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ φέρεται.*

Ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλὴ αὕτη ἢ τὸ ἔργον 39 τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐστὶν, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτούς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι, φησὶ, τί δεῖ πραγμάτων ὑμῖν; ἀλλ' εἰ[t] θεῖόν ἐστιν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων 5 δυνήσεσθε· ἄληπτος ὁ λόγος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πόθεν δῆλον, ὅτι ἐὰν ᾖ ἐξ ἀνθρώπων καταλύεται; πεῖραν ἔλαβε, φησὶν, ἀπὸ Ἰούδα καὶ Θευδᾶ· ὥστε καὶ οὗτος ὁ κηρυττόμενος ὑπὸ τούτων, εἰ τοιοῦτός ἐστιν οἷοι κἀκεῖνοι, καὶ μὴ θείᾳ δυνάμει πάντα ἐργάζονται, μικρὸν ἀναμείνατε, καὶ ἡ τῶν πραγ- 10 μάτων ὑμῶν πιστώσεται ἔκβασις· διὰ τοῦ τέλους εἴσεσθε, εἴτε ἄνθρωπός ἐστι πλάνος, ὥς φατε, καὶ παράνομος, εἴτε Θεὸς ὁ πάντα συγκρατῶν, καὶ ἀπορρήτῳ δυνάμει τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν πράγματα· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο· ἀνέμειναν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐδηλοῦτο ἡ θεία καὶ ἄμαχος δύναμις. 15

Μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν κωλύει, φησὶ, καὶ ὑμᾶς καταλυθῆναι; μήποτε γάρ, φησι, καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε· καὶ διὰ τοῦ ἀδυνάτου καὶ διὰ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει αὐτούς· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπό τινος ἀνηρέθησαν, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα διελύθησαν, καὶ ἐρρύη 20 αὐτῶν τὸ σύστημα. εἰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι, φησὶ, τί δεῖ πραγμάτων ὑμῖν; ἀλλ' εἰ[u] θεῖόν ἐστιν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων δυνήσεσθε περιγενέσθαι· ἄληπτος ὁ λόγος. πῶς ἐπείσθησαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτοὺς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον; ἐπείσθησαν γὰρ αὐτῷ, φησίν.

40 *Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ· καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς 25 Ἀποστόλους, δείραντες, παρήγγειλαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.*

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς ἐπείσθησαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτοὺς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον; ὅρα μετὰ πόσα μαστίζονται, καὶ πάλιν ἡ διδασκαλία ἐπετείνετο· καὶ γὰρ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐδίδασκον. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Τίνος οὖν ἕνεκεν, φησὶ, μαστίζονται; τῇ μὲν ἀναμφισβητήτῳ δικαιολογίᾳ ἀντιβλέψαι οὐκ εἶχον, ὅμως δὲ τὸν θυμὸν ἐπλήρουν τὸν οἰκεῖον, καὶ πάλιν ταύτῃ φοβῆσαι προσεδόκησαν.

[t] ἀλλὰ Cod. [u] ἀλλὰ Cod.

41 *Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πόσων σημείων τοῦτο οὐ θαυμασιώτερον; οὐδαμοῦ γέγονεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τοῦτο· ἐπεὶ καὶ Ἱερεμίας ἐμαστίχθη διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ Ἠλίᾳ ἠπείλησαν καὶ τοῖς* 5 *ἄλλοις· ἀλλ' ἐνταῦθα καὶ ἀπὸ τούτου καὶ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον τὴν δύναμιν ἐνεδείκνυντο τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἤλγουν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀλγοῦντες ἔχαιρον· πόθεν δῆλον; ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα παρρησίας· οὕτως ἐνεστήκεσαν ἀεὶ καὶ μετὰ τὰς πληγὰς κηρύττοντες.* 10

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. *"Ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι·" τῷ καθολικῷ χρησάμενος ἐδήλωσεν, ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Ἰησοῦς· ὥσπερ γάρ τις λέγων, αὐτὸς εἶπεν, ὁ ὢν εἶπε, τὸν Θεὸν σημαίνει· οὕτως καὶ ὁ ἀορίστως τὸ ὄνομα μόνον εἰπὼν, ὁμοίως τὴν θείαν τοῦ Ἰησοῦ οὐσίαν ἐσήμανεν.* 15

Ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ 42 *ἀτιμασθῆναι· πᾶσάν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καταξιωθῆναι *γὰρ ὄντως ἐστὶ καὶ τὸ* 20 *ἀτιμασθῆναι· εἰ γὰρ φίλον τις ἔχων, κέρδος ἡγεῖται τὸ δι' ἐκεῖνόν τι παθεῖν, πολλῷ μᾶλλον ὁ διὰ Χριστόν· μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν πρὸς τὰς θλίψεις τὰς διὰ Χριστὸν, ἀλλὰ μνημονεύωμεν τῶν δεσμῶν* Παύλου *καὶ ἡμεῖς, καὶ τοῦτο ἡμῖν ἔστω προτροπή.* Καὶ *πάλιν*—Οὕτω *δὴ καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν τότε ἐνεργεῖται μειζόνως·* 25 *τουτέστι δείκνυται, αὔξεται, ἐπιτείνεται, ὅταν ὑπομονὴν ἔχῃ, ὅταν πάσχῃ, καὶ γενναίως ἅπαντα φέρῃ· ἄρα ἐνέργεια σωτηρίας οὐ τὸ ποιεῖν κακῶς ἀλλὰ τὸ πάσχειν κακῶς· "οὐκ ἄξια γὰρ τὰ παθή- " ματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν."*

ΚΕΦ. Ζ. 30

Περὶ χειροτονίας τῶν ἑπτὰ Διακόνων.

1 *Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἑλληνιστὰς οἶμαι καλεῖν τοὺς Ἑλληνιστὶ φθεγγομένους· οὗτοι γὰρ Ἑλληνιστὶ διελέγοντο. ἰδοὺ ἄλλος πειρασμός· ὅσα καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τούτους εὐθέως ἐξ ἀρχῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε μάστιγες, ὅτε ἀπειλαὶ, τότε ἐπληθύνοντο οἱ μαθηταί. 5

Ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ 2 χῆραι αὐτῶν. προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν εἶπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄρα καθημερινὴ διακονία ἦν ταῖς χήραις· καὶ ὅρα πῶς οὗτος διακονίαν καλεῖ, καὶ οὐ ταχέως ἐλεημοσύνην· ἅμα καὶ 10 τοὺς ποιοῦντας καὶ τοὺς πάσχοντας διὰ τούτου ἐπαίροντες· τοῦτο οὐ κακία ἦν, ἀλλὰ τοῦ πλήθους ἴσως ῥαθυμία· διὰ τοῦτο προὔθηκεν αὐτὸ εἰς μέσον· οὐ μικρὸν γὰρ τὸ κακὸν ἦν· ὅρα πῶς καὶ ἐν ἀρχῇ τὰ κακὰ οὐχὶ ἔξωθεν μόνον ἦν· ὁρᾷς τὰ ἔξω διαδεχόμενα τὰ ἔσω; 15

Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.

Τοῦ αὐτοῦ. Πρῶτον τὸ ἄτοπον τίθησιν, ὡς οὐ κενὸν μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδῆς ἀμφότερα γίνεσθαι· ἐπεὶ καὶ ὅτε τὸν Ματθίαν χειροτονεῖν ἔμελλον, πρῶτον τὴν χρείαν δείκνυσι τοῦ πράγματος, 20 ὅτι ἔλειπεν εἷς, καὶ ἔδει γενέσθαι δώδεκα· καὶ ἐνταῦθα τὴν χρείαν ἐδήλωσαν· οὐ πρότερον ἐποίησαν, ἀλλὰ περιέμενον γενέσθαι τὸν γογγυσμόν· καὶ οὔτε ἠνέσχοντο ἐπιτοπολὺ τοῦτο συμβῆναι· καὶ ὅρα τὴν κρίσιν αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι· τοὺς πᾶσιν ἀρέσκοντας, τοὺς ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένους, ἐκείνους προβάλλονται· καὶ σφόδρα 25 αὕτη καλὴ κρίσις· ἑπτὰ προβάλλονται, οὐκέτι δώδεκα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῶν γὰρ ἀναγκαίων τὰ ἀναγκαιότερα προτιμότερα· ὅρα δὲ πῶς εὐθέως καὶ τούτου πρόνοιαν ἐποιοῦντο, καὶ τοῦ κηρύγματος οὐκ ἠμέλουν.

3 Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοὶ, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυ- 30 ρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας· οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι ἠδύναντο αὐτοὶ ἐκλέξασθαι Πνεύματι κινούμενοι· ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν μαρτυρίαν βούλονται τὴν παρ'

αὐτῶν· τὸ μὲν οὖν ὁρίσαι τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸ χειροτονῆσαι καὶ ἐν χρείᾳ τοιαύτῃ αὐτῶν ἦν· τὸ δὲ ἕλεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐκείνοις ἐπιτρέπουσιν, ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτοὶ χαρίζεσθαι.

4 *Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν.* 5

Τοῦ Αὐτοῦ. *Πάλιν καὶ ἀρχόμενοι καὶ τελευτῶντες ἀπολογοῦνται· "προσκαρτερήσομεν," φησίν· οὕτω γὰρ ἔδει οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ προσκαρτερεῖν.*

5 *Καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους.*

Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν σοφίας ἄξιον· πάντες ἐπήνεσαν τὸ λεχθὲν, 10 *οὕτως ἦν συνετόν.*

Καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα καὶ ἐκεῖνοι πλήρεις πίστεως ἦσαν· ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται οἷα ἐπὶ Ἰούδα, οἷα ἐπὶ Ἀνανίου καὶ Σαπφείρης.*

Ἐξ Ἀνεπιγράφου. *Δηλοῦται καὶ διὰ τούτου, ὡς ἐκείνη ἡ πίστις ἡ μετ' ἐπιτάσεώς ἐστιν, ἡ αἰτία τοῦ χορηγηθῆναι τὸ* 20 *Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ οὐχ ἡ ἁπλῶς πίστις.*

Διδύμου. *Τῶν μετεχόντων τὴν ἀρετὴν, οἱ μὲν τελείως, οἱ δὲ ἐλλιπῶς αὐτὴν ἔχουσι· Στέφανος γοῦν μαρτυρεῖται τῆς ἐκλογῆς τετυχηκέναι διὰ τὸ πλήρης εἶναι πίστεως καὶ πνεύματος· οὐ παντὸς τοῦ ὁπωσδήποτε πιστεύοντος· πλήρης*[t] *ὄντως πίστεως·* 25 *εἴρηται γὰρ περί τινος ὀφθέντος τῷ Πέτρῳ, πίστιν ἔχοντος οὐ μὴν πλήρους*[u] *αὐτῆς ὄντος.*

6 *Οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἠφόρησαν αὐτοὺς τοῦ πλήθους, καὶ αὐτοὶ ἕλκουσιν· οὐχ οἱ Ἀπόστολοι ἄγουσιν· ὅρα πῶς οὐκ ἔστι περιττός·* 30 *οὐ λέγει πῶς, ἀλλὰ τί; ἐχειροτονήθησαν διὰ προσευχῆς· τοῦτο γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν· ἡ χεὶρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρός· τὸ δὲ πᾶν*

[t] πληρ ς Cod. [u] πληρ ς Cod.

ὁ Θεὸς ἐργάζεται, καὶ νῦν ἡ αὐτοῦ χάρις ἐστὶν, ἡ ἁπτομένη τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ἐὰν ὡς δεῖ χειροτονῆται.

Καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον ὅτι δι' εὐχῆς καὶ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἡγουμένων τῷ λόγῳ ἡ χειροτονία· καὶ ἡ ἀξία τῆς διακονίας ἐδόθη ἐξ ἀρχῆς τοῖς διακόνοις, καὶ τοῦτο ἔθος μέχρι καὶ νῦν σώζεται.* 5

7 Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐχ ἁπλῶς εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ἔδειξεν ὅση τῆς ἐλεημοσύνης ἰσχὺς, καὶ τῆς διατάξεως· καὶ μέλλει λοιπὸν αὔξειν τὸ κατὰ Στέφανον· καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν προτίθησιν.* 10

Πολύς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουε τῇ πίστει.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸν ἄρχοντα καὶ διδάσκαλον τοιαῦτα ἀποφηνάμενον, ἀπὸ τῶν ἔργων λοιπὸν τὴν πεῖραν ἐλάμβανον· θαυμάσαι δὲ ἄξιον, πῶς οὐκ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος ἐν τῇ αἱρέσει τῶν ἀνδρῶν· ὁποῖον δὲ ἀξίωμα εἶχον οὗτοι, καὶ ὁποίαν ἐδέξαντο χειροτονίαν ἀναγκαῖον μαθεῖν· ἆρα τὴν τῶν διακόνων· καὶ μὴν τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία. καίτοι οὐδέπω οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι μόνον· ὅθεν οὔτε διακόνων οὔτε πρεσβυτέρων τὸ ὄνομα εἶναι δῆλον καὶ φανερὸν, ἀλλὰ τέως εἰς τοῦτο χειροτονήθησαν· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐχειροτονήθησαν, ἀλλ' ἐπηύξαντο αὐτοῖς δυνηθῆναι περιγένεσθαι· ὅρα δέ μοι εἰ ἑπτὰ ἀνδρῶν ἐδέησεν εἰς τοῦτο· τοσαῦτα ἴσως ἐπέρρει χρήματα· τοσούτων χηρῶν πλῆθος ἦν. 15 20 25

8 Στέφανος δὲ πλήρης χάριτος καὶ δυνάμεως ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πῶς καὶ ἐν τοῖς ἑπτὰ ἦν τις πρόκριτος, καὶ τὰ πρῶτα εἶχεν· εἰ γὰρ καὶ ἡ χειροτονία κοινὴ ἦν, ἀλλ' ὅμως ἐπεσπάσατο χάριν πλείονα· καὶ ὅρα πῶς πρὸ τούτου οὐκ ἐποίει, ἀλλ' ὅτε δῆλος γέγονεν· ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ[x] μόνη ἡ χάρις, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς χειροτονίας, ὥστε προσθήκη Πνεύματος ἐγένετο· εἰ γὰρ πλήρεις[y] Πνεύματος ἦσαν, δηλονότι τοῦ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ.* 30

[x] ἀρκῇ Cod. [y] πλήρης Cod.

9 Ἀνέστησαν δέ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συζητοῦντες τῷ Στε-
10 φάνῳ· καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι ᾧ ἐλάλει. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἀνάστασιν τὸν παροξυσμὸν αὐτῶν λέγει καὶ τὴν ὀργήν. ἐνταῦθα πολὺ τὸ πλῆθος· καὶ ὅρα ἕτερον τῆς κατηγορίας τὸ σχῆμα· ἐπειδὴ γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς Γαμαλιῆλος μηδὲν ὑπὲρ ἐκείνου ἐγκαλεῖν, ἑτέραν κατηγορίαν εἰσάγουσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Λιβερτίνοι ἦσαν οἱ Ῥωμαίων ἀπελεύθεροι· ὥσπερ 10 ᾤκουν ἐκεῖ πολλοὶ ξένοι, οὕτω καὶ συναγωγὰς εἶχον, ἔνθα ἔδει τὸν νόμον ἀναγινώσκεσθαι καὶ εὐχὰς γίνεσθαι.

11 Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας λέγοντας, ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λέγοντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν
12 Θεόν· συνεκίνησάν τε τὸν λαὸν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους 15 καὶ τοὺς γραμματεῖς· καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτὸν,
13 καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον· ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς λέγοντας.

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο συνεζήτουν, ἵν' ἀναγκάσωσιν αὐτόν τι εἰπεῖν· ὁ δὲ γυμνότερον λοιπὸν διελέγετο· καὶ τὴν παύλαν ἔλεγεν 20 ἴσως τοῦ θείου νόμου, ἢ οὐκ ἔλεγε μὲν, ἠνίττετο δέ· ἐπεὶ εἰ ἔλεγε φανερῶς, οὐκ ἔδει τῶν ὑπολοίπων ἀνδρῶν οὐδὲ τῶν ψευδομαρτύρων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ μὲν τῶν Ἀποστόλων ἔλεγον, ὅτι τὴν ἀνάστασιν κατήγγελλον, καὶ ὅτι πολὺς ὄχλος ἐπιρρεῖ· ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ἐθεραπεύοντο· ὑπὲρ ὧν εὐχαριστεῖν ἔδει, ὑπὲρ τούτων ἐμέμφοντο· ὢ 25 τῆς ἀνοίας· τοὺς διὰ τῶν ἔργων κρατοῦντας προσεδόκων κρατήσειν διὰ τῶν λόγων· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποίουν· καὶ ἀεὶ λόγους αὐτοὺς ἐνέβαλλον· ἁρπάσαι γὰρ ἁπλῶς ᾐσχύνοντο, οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν, ὅτι οὐ μαστιζομένων μόνον ἀλλὰ καὶ λιθαζομένων κρατεῖ. 30

Ὁ[y] ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται λαλῶν ῥήματα βλάσφημα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νόμου·
14 ἀκηκόαμεν γὰρ αὐτοῦ λέγοντος.

[y] ὅτι ὁ Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὡς ἔργον αὐτοῦ ποιουμένου, καὶ μετὰ προσθήκης, "ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς," φησὶν, οὐκέτι ὁ Θεός· ὡς ἐπ' ἀνατροπῇ πολιτείας καὶ ἀσεβείας αὐτοῦ κατηγόρουν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι αὐτοὶ οἱ ψευδομάρτυρες ἀληθῆ προεφήτευον, καὶ μὴ βουλόμενοι, περὶ τῆς τοῦ ναοῦ ἀπωλείας καὶ 5 τῆς ἐναλλαγῆς τῆς κατὰ τὸν νόμον σαρκικῆς λατρείας.

Ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωϋσῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ἰησοῦς," φησὶν, "ὁ Ναζωραῖος," καὶ ὀνειδιστικῶς· "καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθη·" τοῦτο 10 περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον, ὁ καταλύων τὸν ναὸν τοῦτον· πολλὴ γὰρ ἦν αὐτοῖς εὐλάβεια περὶ τὸν ναὸν, ἅτε καὶ μετοικεῖν βουλομένοις· καὶ περὶ τὸ ὄνομα Μωϋσέως διπλῆ ἡ κατηγορία· εἰ ἀλλάξῃ τὰ ἔθη, καὶ ἕτερα ἀντεισάξει· ὅρα πῶς μικρὰ ἡ κατηγορία, καὶ κινδύνων γέμουσα. 15

15 Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν πάντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον Ἀγγέλου.

Οὕτως ἔστι καὶ ἐν ἐλάττονι ὄντι βαθμῷ λάμπειν· τί γὰρ, εἰπέ μοι, τῶν Ἀποστόλων οὗτος ἔλαττον ἔσχε; οὐχὶ πολλῶν ἐδεήθη· καὶ 20 πολλὴν ἐπεδείξατο παρρησίαν· "εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ," φησὶν, "ὡς πρόσωπον Ἀγγέλου·" τοῦτο γὰρ ἡ χάρις ἦν· τοῦτο ἡ δόξα Μωϋσέως ἦν· ἐπίχαριν αὐτὸν ἐποίησεν ὁ Θεός.

Τοῦ αὐτοῦ. "Εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον Ἀγγέλου·" ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀστράπτουσαν δόξαν· ὅπερ γὰρ 25 Μωϋσῆς ἐπὶ τοῦ προσώπου εἶχε, τοῦτο οὗτος ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφερε· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον· τὸ μὲν γὰρ Μωϋσέως αἰσθητικώτερον ἦν· τοῦτο δὲ ἀσώματον.

1 2 Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, εἰ ἄρα[z] ταῦτα οὕτως ἔχει, ὁ δὲ ἔφη.

Τοῦ αὐτοῦ. Μετ' ἐπιεικείας ἡ ἐρώτησις· ἵνα τι μέγα κακὸν ἐργάσηται· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ προσηνείας ἄρχεται τῶν ῥημάτων, καὶ 30 φησίν· "ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου τὴν δόξαν αὐτῶν ἀναιρεῖ

[z] ἄρα om. Cod.

καὶ κατασκευάζει, δι' ὧν φησὶν, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὁ ναὸς καὶ οὐδὲν τὰ ἔθη ἀνυπόπτως· καὶ ὅτι οὐ περιέσονται τοῦ κηρύγματος· καὶ ὅτι ἐξ ἀμηχάνων ἀεὶ ὁ Θεὸς εὐμήχανα κατεσκεύασεν· ὅρα γοῦν διὰ τούτων ὑφαινομένην τὴν δημηγορίαν, καὶ ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες ἀεὶ φιλανθρωπίας, τοῖς ἐναντίοις τὸν εὐεργέτην ἠμείψαντο, καὶ ὅτι 5 *ἀδυνάτοις ἐπιχειροῦσιν.*

Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. *Ἑτοιμάζεσθαι κελεύει πρὸς τὸ εὐήνιον, καὶ μονονουχὶ κατακλίνοντας τὸ ὠτίον συνιέναι λεπτῶς τῶν θείων λόγων τὴν δύναμιν.* 10

Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤφθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραὰμ ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν 3 *Χαρράν· καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Καὶ ναὸς οὐκ ἦν, καὶ θυσία οὐκ ἦν, καὶ θείας ὄψεως ἠξίωτο Ἀβραάμ· καὶ προγόνους Πέρσας εἶχε, καὶ ἐν* 15 *ἀλλοτρίᾳ γῇ ἦν· καὶ καλῶς ἀρχόμενος "τὸν Θεὸν τῆς δόξης" ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ τοὺς ἀτίμους ἐνδόξους πεποίηκε, φησὶ, καὶ ἡμᾶς ποιήσει· ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν σωματικῶν· ἀπὸ τοῦ τόπου τέως· ἐπειδὴ περὶ τόπου ὁ λόγος ἦν· "ὁ Θεὸς τῆς δόξης" φησὶ πάλιν, ὅτι οὐ δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν δόξης τῆς διὰ τοῦ ναοῦ.* 20

ἘΞ ἈΝΕΠΙΓΡΑΦΟΥ. *Ὥσπερ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι καταδραμόντες τῶν ἄλλον λεγόντων τὸν Θεὸν τὸν κοσμοποιὸν, καὶ ἄλλον τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐν τῇ εὐχῇ ἐσπούδαζον δεικνύναι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Στέφανος τοῦ αὐτοῦ μετασχὼν Πνεύματος τὰ αὐτὰ φησί· πλεῖστα γὰρ εἰπὼν περὶ τοῦ τὸν* 25 *νόμου δεδωκότος καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, ἐπήγαγεν, ὡς τῶν οὐρανῶν ἀνεωγμένων, εἶδε τὸν Χριστὸν ἐκ δεξιῶν ὄντα τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ οὗ πάντα τὰ εἰρημένα διηγήσατο.*

Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, 4 *καὶ δεῦρο εἰς γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς* 30 *Χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν Χαρράν· κἀκεῖθεν μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετῴκισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε*[x].

[x] *οἰκεῖτε* Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Δείκνυσι*[y] *πῶς οὐκ εἰσὶν οὗτοι τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, πῶς ἐκεῖνος πειθήνιος ἦν, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου φησίν· ἀμφότερα φορτικά· καὶ ὅτι ἐκεῖνος μὲν τοὺς πόνους ὑπέμεινεν, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς δρέπεσθε· καὶ ὅτι πάντες οἱ πρόγονοι ἐν κακουχίᾳ.* 5

Ὠριγένους. *Λεκτέον ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντες, καὶ ἔσθ' ὅτε διὰ τὸν λόγον ἀλλοτριούμενοι τῆς ἑαυτῶν γῆς καὶ τῆς συγγενείας καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς, υἱοί εἰσιν Ἀβραὰμ, τοῦ ταῦτα ἀκούσαντος καὶ ποιήσαντος.*

Κυρίλλου. *Ἄθρει δὴ οὖν ὅτι τοῖς ὁλοσχερῶς τε καὶ ὁλοτρόπως* 10 *ἀκολουθοῦσι Θεῷ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος πεποιημένοις δεύτερα τὰ σαρκὸς καὶ φιληδονίαν κοσμικὴν, ἕψεται πάντως τοῖς τοιούτοις τὸ εὐλογίας τῆς ἄνωθεν πλουσίως μεταλαχεῖν.*

Παντὶ τῷ ἀναγινώσκοντι φανερόν ἐστιν, ὡς τῷ Σωτῆρι καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, ὥσπερ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ὁ Στέφανος ἐπανεῖχε· 15 *διὸ ἡγητέον λέγοντα αὐτὸν τὸν πατέρα Ἀβραὰμ προσεληλυθέναι τῷ Θεῷ τῆς δόξης, μὴ ἄλλον εἰδέναι Θεὸν, ἢ τὸν ὀφθέντα τῷ Ἀβραάμ· ὅθεν αἱρετικοὺς ὑποληπτέον εἶναι τοὺς διακόπτοντας τὸν κοσμοποιὸν ἀπὸ Πατρὸς Ἰησοῦ· πλεῖστα γὰρ ὁ προκείμενος ἀνὴρ εἰπὼν ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους ἀπολογίᾳ περὶ τοῦ τὸν νόμον δεδωκότος* 20 *καὶ τὸν κόσμον πεποιηκότος, ἐπήγαγεν ὡς τῶν οὐρανῶν ἀνεῳγμένων εἶδε τὸν Χριστὸν ἐκ δεξιῶν ὄντα τοῦ Θεοῦ· ὑπὲρ οὗ πάντα τὰ εἰρημένα διηγήσατο.*

5 **Καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός· καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτῷ εἰς κατά-** 25 **σχεσιν αὐτὴν, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα πῶς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει· οὐ γὰρ εἶπε δώσει δηλονότι καὶ οὐδὲν παρ' αὐτὸν, ἦλθε γὰρ καὶ συγγένειαν ἀφεὶς καὶ πατρίδα· διατί οὖν οὐκ ἔδωκεν; ἄρα τύπος* 30 *ἦν ἑτέρας γῆς, καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτήν· ὅρα ὅτι οὐχ ἁπλῶς πάλιν τὸν λόγον ἀναλαμβάνει· οὐκ ἔδωκε, καὶ ἐπηγγείλατο καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου· πάλιν τὸ*

[y] *δίκνυσι* Cod.

δυνατὸν τοῦ Θεοῦ τὸ ἐξ ἀμηχάνων πάντα ποιεῖν· τὸν ἐν Περσίδι καὶ τοσοῦτον ἀπέχοντα, τοῦτον ἔφησε κύριον τῆς Παλαιστίνης ποιήσειν. δείκνυσιν ἐνταῦθα τὴν ἐπαγγελίαν πρὸ τοῦ τόπου γεγενημένην· πρὸ τῆς περιτομῆς· πρὸ θυσίας· πρὸ τοῦ ναοῦ· καὶ οὐκ ἀξίαν οὗτοι ἔλαβον οὐδὲ περιτομὴν, οὐδὲ νόμον, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς 5 μόνον μισθὸς ἦν ἡ γῆ· καὶ οὐδὲ τῆς περιτομῆς δοθείσης ἡ ἐπαγγελία πληροῦται· καὶ ὅτι τύποι ἦσαν· καὶ τὸ τὴν πατρίδα ἀφεῖναι τοῦ Θεοῦ κελεύοντος, οὐ παρὰ τὸν νόμον· ἐκείνη γὰρ πατρὶς ἔνθα ἂν ἡγεῖται Θεός· καὶ ἐξῆλθε, φησὶν, ἐκ γῆς Χαλδαίων· καὶ ὅτι εἴτις ἀκριβῶς ἐξετάσοι, Πέρσαι εἰσὶν οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ὅτι 10 καὶ χωρὶς σημείων πείθεσθαι χρὴ τῷ Θεῷ λέγοντι, κἂν δεινὰ τινὰ συμβαίνῃ· ἐπεὶ καὶ ὁ Πατριάρχης, καὶ τὸν τάφον καταλιπὼν τὸν πατρῷον καὶ πάντα, ἐπείθετο τῷ Θεῷ· καὶ ὑπέσχετο, φησὶ, δοῦναι αὐτὴν αὐτῷ, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν· πολλὴ ἐνταῦθα τοῦ Κυρίου ἡ φιλανθρωπία δείκνυται, καὶ ἡ τοῦ Ἀβραὰμ 15 πίστις· καίτοι γὰρ οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου δείκνυσι διὰ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πίστιν· καίτοιγε τὰ γενόμενα τοὐναντίον ἐδείκνυ· οἷον μετὰ τὸ ἐλθεῖν οὐκ ἔσχε βῆμα ποδός· παῖδα οὐκ εἶχεν· ἅπερ ἐναντία ἦν τῇ πίστει· ταῦτα ἑωρακότες καὶ ἡμεῖς, ἅπερ ἐπαγγέλλεται Θεὸς, δεχόμεθα, κἂν ἐναντία ᾖ τὰ γινόμενα. καίτοι γε ἐφ' 20 ἡμῶν οὐκ ἔστιν ἐναντία, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀκόλουθα· ἔνθα μὲν γὰρ ἂν ὦσιν αἱ ὑποσχέσεις, ὅταν τἀναντία γένηται, ἐναντία ἐστὶν, οὕτως· ἐφ' ἡμῖν δὲ τοὐναντίον· ἐνταῦθα μὲν θλίψιν εἶπεν, ἐκεῖ δὲ ἄνεσιν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Διὰ τοῦτο οὐκ ἔδωκεν, ἐπειδὴ εἰς κατά- 25 σχεσιν αὐτὴν αὐτῷ δώσειν ἐπηγγείλατο· ὁ δὲ πάροικος καὶ παρεπίδημος καὶ μετ' ὀλίγον ἀναλύειν μέλλων, πῶς κατέχειν ἠδύνατο· σώζεται ἄρα ἡ κληρονομία τῷ Ἀβραὰμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ὅ ἐστι Χριστός· ὅτε δὲ καὶ συμβασιλεύσωσιν αὐτῷ οἱ ἅγιοι κατὰ τὸ γεγραμμένον, "ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ," πάν- 30 των τῶν ἐθνῶν βασιλεὺς ὤν.

6 Ἐλάλησε δὲ ὁ Θεὸς οὕτως· ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα σου πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ καὶ 7 κακώσουσιν, ἔτη τετρακόσια. καὶ τὸ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύ-

σωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ Θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πρὸ πόσων ἐτῶν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ὁ τῆς ἐπαγγελίας τρόπος· καὶ οὐδαμοῦ περιτομή· οὐδαμοῦ θυσία· ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς αὐτοὺς ἠφίει κακῶς πάσχειν, καίτοι οὐδὲν 5 ἔχων αὐτοῖς ἐγκαλεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα ἐποιοῦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἵνα γὰρ μὴ τούτων νομίσωσιν εὐσεβεῖς εἶναι· διὰ τὸ λέγειν, "πέποιθεν ἐπὶ Κυρίου, ῥυσάσθω αὐτὸν," ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὁ δοὺς τὴν γῆν, πρότερον τὰ κακὰ συγχωρεῖ· οὕτω καὶ νῦν· εἰ καὶ βασιλείαν ἐπηγγείλατο, ἀλλά φησιν, ἐγγυμνάζεσθε πει- 10 ρασμοῖς· εἰ ἐνταῦθα μετὰ τετρακόσια ἔτη ἐλευθερία, τί θαυμαστὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας; καὶ ὅμως ἐποίησε, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ὁ χρόνος εἰς ψεῦδος ἐμβαλεῖν τὸν λόγον· καὶ οὐ τὴν τυχοῦσαν δουλείαν ὑπέμειναν· οὐδὲ μέχρι τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐν τιμωρίᾳ ἔσονται, φησὶ, μεγίστῃ· ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει 15 τῆς εὐεργεσίας, ἧς ἔτυχον.

Εὐσεβίου. Διατί δὲ περισσὰ λέγει ἔτη ὁ Ἀπόστολος λ'; τάτε πρὸ τῆς διαθήκης ἣν ἐποιήσατο[a] τῷ Ἀβραὰμ, καὶ τὴν ἐξ Αἰγύπτου πορείαν ἐν τῇ ἐρήμῳ μέχρι τῆς τοῦ νόμου δόσεως.

Οὐ μάχεται τοῖς ἐνταῦθα τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ γεγραμμένα· ἐκεῖ 20 γὰρ εἴρηται, "μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη ἐξῆλθεν ἡ δύναμις "Κυρίου ἐκ γῆς Αἰγύπτου·" ἐνταῦθα δὲ μετὰ υ' φησί· ἀλλ' ἐπιστῆσαι δεῖ, ὅτι οὐκ ἐρρήθη, ὡς πληρωθέντων τῶν υ' ἐτῶν ἐξῆλθον, ἀλλὰ μετὰ υ' ἔτη· ὅπερ ἐμφαίνει καὶ τὰ λ'.

Ἀβραὰμ ἀπὸ ο' ἔτους ἕως ρ' ἔτους, ἔτη κε'· Ἰσαὰκ ἔτη ξ'· 25 Ἰακὼβ ἔτη ϛθ'· Ἰωσὴφ ἔτη ρι'· ἐν Αἰγύπτῳ ἔτη ρμδ'· ὁμοῦ ἔτη υλ'· φησὶ δὲ, "καὶ κακώσουσιν αὐτὸ ἔτη υ', καὶ μετὰ ταῦτα ἐξε- "λεύσονται καὶ λατρεύσουσί μοι·" τοῦ μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς λ' ἔτεσι σημαινομένου.

8 Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ οὕτως 30 ἐγέννησε τὸν Ἰσαὰκ, καὶ περιέτεμεν αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ·

[a] ὧ Cod.

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ πρὸς Εὐπράξιον κουβικουλάριον ἀποκρίσεως. *Καὶ τοῦτο γὰρ πυνθάνῃ, τίνος ἕνεκεν περιτέμνεσθαι τὴν ἀκροβυστίαν τοῖς πατράσιν ἐνομοθέτητο· καὶ πρόχειρον μὲν τινὲς αἰτίαν ταύτην ἀποδεδώκασι· ἐπειδὴ, φησὶν, ὁ Ἀβραὰμ ἐκ τῆς Χαλδαίων ἀπῆρε· Χαλδαίοις δὲ ἐπετέτραπτο* 5 *κατὰ τὰ πάτρια σφῶν ἤθη, καθὰ δὴ Μήδοις καὶ Πέρσαις, μητράσι καὶ ἀδελφαῖς ἐπιμίγνυσθαι· ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας περιτέμνεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας, τῇ οἰκειότητι τῆς σαρκὸς ἀποταττόμενος, καὶ τοὺς τῆς συγγενείας ἀθεμίτους ἀρνούμενος γάμους.* Καὶ μετ' ὀλίγα—*Ἄλλοι δὲ, φησὶ, διὰ τοῦτο προστέ-* 10 *ταχθαι τῷ Ἀβραὰμ καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ τὴν περιτομὴν, ἵνα δῆλον εἴη, ὡς ἐξ αὐτῶν ἔσται ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.*

Καὶ ὁ Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ ὁ Ἰακὼβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας. 15

Τοῦ αὐτοῦ. *Γινώσκομεν γὰρ ὡς ἡ ἐν σαρκὶ περιτομὴ τυπικῶς γενομένη, τὸ παλαιὸν εἰκόνα ἐπεῖχε τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος· διὰ τῆς ἀποβολῆς τῆς ἀκροβυστίας τὴν ἄρνησιν δηλοῦσα τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, καὶ υἱοὺς ποιοῦσα τοὺς περιτεμνομένους Θεοῦ.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐν πρώτοις ὁ Ἰσαὰκ τῇ ὀγδόῃ περιτέμνεται* 20 *ἡμέρᾳ, ὅθεν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· ὁ δὲ Ἰσμαὴλ δεκατριῶν ἐνιαυτῶν ὑπάρχων· διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἰσμαηλῖται οὕτω περιτέμνονται, ὡς Ἰώσηπος φησί.*

9 Καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσὴφ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Πάλιν ἐνταῦθα τύπος τοῦ Χριστοῦ· οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἐλθόντα ἐπὶ τροφὴν τὴν αὐτῶν κακῶς διέθηκαν· ὅμως καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπαγγελία μακρὰ καὶ τέλος λαμβάνει.*

Σευηριανοῦ[b] ἐπισκόπου Γαβάλων. *Ἀλλ' ἐπλήρωσε τοῦ Χριστοῦ τὴν εἰκόνα τῆς πράσεως Ἰωσὴφ, ὁ πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελ-* 30 *φῶν διὰ τὰ ἐνύπνια· ᾧτινι προκατεσκεύασεν ὁ φθόνος· ἡ γὰρ ἐπιβουλὴ τῶν ἐπιβουλευσάντων ὁδὸς προκοπῆς ἐγένετο τῷ φθονουμένῳ· εἰ μὴ γὰρ ἐπράθη, οὐκ ἂν ἦλθεν εἰς Αἴγυπτον· οὐκ ἂν τῇ γυναικὶ*

[b] Σευήρου Cod.

τοὺς ὑπὲρ σωφροσύνης ἀγῶνας ἐπεδείξατο· εἰ μὴ τοὺς ὑπὲρ τῆς σωφροσύνης ἀνεδέξατο στεφάνους, οὐκ ἂν ᾤκησε τὴν φυλακήν· οὐκ ἂν ἑρμηνευτὴς ἐγένετο ἐνυπνίων· οὐδ' ἂν ἄρχων Αἰγύπτου ἐχρημάτισεν.

Καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ· 5

ἸΩΑΝΝΟΥ. Τοῦτο *καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν.*

10 Καὶ ἐξείλατο αὐτὸν ἐκ πάσων τῶν θλίψεων αὐτοῦ·

ἸΩΑΝΝΟΥ. *Δείκνυσιν ὅτι οὐκ εἰδότες συνέπραττον τῇ προφητείᾳ· καὶ ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι ἐγένοντο, καὶ τὰ κακὰ εἰς αὐτοὺς περιετρέπετο.* 10

Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ.

Χάριν καὶ σοφίαν ἔδωκεν αὐτῷ ἐπὶ βαρβάρου ἀνδρός· τῷ δούλῳ, τῷ αἰχμαλώτῳ οἱ ἀδελφοὶ ἀπέδοντο· ἐκεῖνος δὲ ἐτίμησεν. 15

ΣΕΥΗΡΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἈΠῸ ΛΟΓΟΥ ΡΘ. *Καὶ Αἰγύπτου μὲν ἡγεμονίαν τῆς συνέσεως ἆθλον δεξάμενος, τὸν δὲ ὁμόφυλον αὐτῷ δῆμον τὸν Ἰσραὴλ ὑπερόριον ἐκεῖ μεταστάντα λιμοῦ φυγάδα πλουσίως ἐκθρέψας, καὶ οἷα δὴ πολίτην τὸν ξένον, καὶ πάλιν προαγορεύσας αὐτῷ τὴν ἐπὶ τὴν γῆν πατρῴαν ἐπάνοδον.* 20

* *Τὰ περὶ τῆς τοῦ λιμοῦ*[c] *πυρωνίας καὶ ἀναγνωρισμοῦ υἱῶν Ἰακὼβ, καὶ περὶ γενέσεως Μωϋσέως*[d] *καὶ τῆς*[e] *πρὸς αὐτὸν θεοφανίας ἐν ὄρη Σινᾶ.*

11 Ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ Χαναὰν, καὶ θλίψις μεγάλη· καὶ οὐχ ηὕρισκον χορτάσματα 12 οἱ πατέρες ἡμῶν. ἀκούσας δὲ Ἰακὼβ ὄντα σιτεῖα ἐν Αἰ- 25 13 γύπτῳ, ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον· καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη Ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ·

ἸΩΑΝΝΟΥ. *Κατῆλθον ὠνησόμενοι, καὶ ἐκείνου ἐν χρείᾳ κατέστησαν· τί οὖν αὐτὸς οὐ μέχρι τούτου τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, ἀλλὰ καὶ τῷ Φαραὼ ἐγνώρισε καὶ αὐτοὺς κατήγαγε;* 30 *Καὶ μετ' ὀλίγα*—*Εἶτα πάλιν ἄλλη ἀνελπιστία· πρῶτον λιμὸς,*

[c] *περὶ τῆς λιμοῦ καὶ πυρωνίας* Œcum. [d] *Μωϋσέως* om. Cod.
[e] *γενομένης πρὸς αὐτ.* Œcum.

ἀλλὰ διεσώθησαν· δεύτερον τὸ εἰς χεῖρας ἐμπεσεῖν τοῦ ἐχθροῦ· τρίτον τὸ ἀπόλεσθαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως· εἶτα τὸ εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ.

14 Καὶ φανερὸν ἐγένετο τῷ Φαραὼ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ. ἀποστείλας δὲ Ἰωσὴφ μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν, ἐν ἑβδομήκοντα πέντε ψυ- 5 χαῖς.

Ἐχάρη δὲ Φαραὼ καὶ ἡ θεραπεία αὐτοῦ· ἐπείπερ ἔγνω ἐξ ἐλευθέρου γένους κατάγεσθαι τὸν Ἰωσήφ· καὶ γὰρ ἦν ἀληθῶς χαρᾶς ἄξιον τὸ γνῶναι ὅτι οὐ δοῦλος αὐτῶν ἐβασίλευσεν, ἀλλ' εὐγενὴς ἐξ εὐγενῶν. 10

15 Καὶ κατέβη Ἰακὼβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν 16 αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν· καὶ μετετέθησαν εἰς Συχὲμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ᾧ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου, παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμὼρ ἐν Συχέμ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς Συχὲμ ἐτάφησαν οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ 15 οἱ πατριάρχαι· ἥτις ἐκαλεῖτο τάχα Σίκιμα· αὐτὴν γὰρ ὠνήσατο παρὰ Ἐμμὼρ ὁ Ἀβραὰμ, ἵνα θάψῃ ἐκεῖ Σάρραν.

17 Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας ἧς ὡμολόγησεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, ηὔξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπλη- 18 θύνθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος ἐπ' 20 Αἴγυπτον ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς τετρακοσίοις ἔτεσιν αὐτοὺς αὔξει, ἀλλ' ὅτε ἔμελλεν ἐγγίζειν τὸ τέλος· καίτοι ἤδη τετρακόσια ἦν ἔτη παρελθόντα καὶ πλείονα ἐν Αἰγύπτῳ· τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν. 25

19 Οὗτος κατασοφισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πανουργοῖς γὰρ ἐπινοίαις αὐτῶν περιγενέσθαι ἐβουλεύσατο· σοφισμὸς γάρ ἐστι βεβιασμένη ἐξήγησις· 30 διὸ ὧδε ἡ ἔμφασις λέγει, βιαίως ἐπιθέσθαι αὐτοῖς· ὅθεν καὶ σοφιστὰς καλεῖ τοὺς γόητας, ὡς τὸ ἀληθὲς δι' ἀπάτης καὶ σοφισμοῖς κρύπτοντας.

20 Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωϋσῆς, καὶ ἦν ἀστεῖος τῷ Θεῷ· ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ προστάτης μέλλων ἔσεσθαι, οὐδὲ μετὰ ταῦτα οὐδὲ πρὸ τούτου ἀλλ' ἐν αὐτῷ μέσῳ 5 τῷ θυμῷ τίκτεται· καὶ "ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πα- "τρός·" ἀλλ' ὅτε τὰ ἀνθρώπινα ἀπηλπίσθη, καὶ ἀπέρριψαν αὐτὸν, τότε τοῦ Θεοῦ ἡ εὐεργεσία ἐδείκνυτο λάμπουσα. Καὶ μετ' ὀλίγα— Εἰ ἐκεῖνο θαυμαστὸν ὅτι ὑπὸ ἀδελφῶν ἐπράθη, ἐνταῦθα πάλιν ἄλλο θαυμασιώτερον, ὅτι βασιλεὺς ἔτρεφεν αὐτὸν τὸν μέλλοντα καθαι- 10 ρεῖν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, αὐτὸς ὁ μέλλων ἀπόλλυσθαι· ὁρᾷς πανταχοῦ τῶν νεκρῶν σχεδὸν διατυπουμένην τὴν ἀνάστασιν. καίτοι οὐκ ἔστιν ἴσον, αὐτόν τι τὸν Θεὸν ποιεῖν, καὶ μετὰ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης γίνεσθαι· ταῦτα γὰρ μετὰ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης ἦν, ἡ δὲ ἀνάστασις καθ' ἑαυτήν. 15

Εὐσεβίου Ἐμίσης. Ἐγέννησαν οἱ γονεῖς· εἶδον ὅτι καλὸν, προῄνθει γὰρ ἡ χάρις· θεασάμενοι δὲ ὅτι καλὸν, ἐφείδοντο· φοβούμενοι δὲ, τὸ πρόσταγμα ἔκρυψαν· κρύψαντες δὲ, ἐνικήθησαν, καὶ ὥρμησαν ῥίψαι διὰ τὸν φόβον· σοφίζονται δὲ τὸ πρᾶγμα διὰ τὰ σπλάγχνα· καὶ κιβωτὸν ποιησάμενοι πρὸς μίμησιν τῆς γενομένης 20 ἐπὶ Νῶε, καὶ τὸν Θεὸν τοῦ Νῶε ἐπικαλεσάμενοι, ῥίπτουσι τὸν παῖδα ἐν τῷ ποταμῷ διὰ τῆς κιβωτοῦ· ἵνα καὶ δοκῶσι πείθεσθαι τῷ προστάγματι, καὶ ἀσφαλίσωνται τὸν παῖδα. Καὶ οἱ μὲν ῥίπτουσιν· ὁ δὲ παρακελεύεται τῇ ἀγνοούσῃ θυγατρὶ Φαραὼ ἐξελθεῖν ἐπὶ τὸν ποταμόν· ἐξῆλθεν ἀγνοοῦσα· εὗρεν ὃν οὐκ ἐζήτει. 25 Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἐσώθη Μωϋσῆς διὰ συμβόλων τῆς κοινῆς σωτηρίας τῆς Ἐκκλησίας· ἡ γὰρ κιβωτὸς ἀπὸ ξύλου ἦν· καὶ ξύλον ἀπὸ ὕδατος, καὶ σωτηρία τῷ ἀπαγορευθέντι· καὶ ἡ ἀναλαβοῦσα οὐκ Ἰουδαῖα, ἀλλ' ἐξ ἐθνῶν καὶ Αἰγυπτία. Καὶ πάλιν—Ἐγένετο δὲ πάντα, ἵνα μηδὲν τῶν κατὰ Μωϋσέα νομισθῇ ἀνθρώπινον· τίνος 30 γὰρ ἦν εἰπεῖν ὅτι αὐτῶν ἦν Μωϋσῆς· οἱ γονεῖς; ἀλλ' ἔρριψαν[c]· οἱ Αἰγύπτιοι; ἀλλ' οὐκ ἐγέννησαν· ἡ μητὴρ ὅτι ἔθρεψεν; ἀλλ' ἄλλη ἔδωκε μισθούς. οὐκοῦν ἐπειδὴ οὐχ εὑρίσκεται ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Θεοῦ· οὕτως γεννηθεὶς καὶ σωθεὶς παιδεύεται τὰ Αἰ-

[c] ἔριψαν Cod.

γυπτίων· σοφὸς γὰρ ἦν ὁ παιδεύων· καὶ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις πέμπονται οἱ κατασκοποῦντες, ἵνα πρῶτον γνωσθῇ τῶν ἀντικειμένων τὰ ἐνθυμήματα, καὶ οὕτως καταρχὴ γένηται τῆς μάχης· ἐπεὶ οὖν ἤμελλε κατ' Αἰγυπτίων καθοπλίζεσθαι Μωϋσῆς, εὐσεβῶς ὑπεβλήθη τοῖς Αἰγυπτίοις, ἵνα τὰ Αἰγυπτίων κατασκοπήσῃ, καὶ 5 Θεὸν ἀνθρώπων προτιμήσῃ.

21 Ἐκτεθέντος δὲ αὐτοῦ, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραώ·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδαμοῦ ναὸς, οὐδαμοῦ θυσία, τοσούτων οἰκονομιῶν γενομένων· καὶ ἀνετράφη ἐν οἴκῳ βαρβαρικῷ. 10

Καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ παιδεία καὶ γράμματα· τεσσαράκοντα ἔτη ἦν ἐκεῖ· καὶ οὐκ ἑάλω ἐκ τῆς περιτομῆς· ὅρα πῶς ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντες τὰ αὐτῶν παρορῶσι· καὶ οὕτως καὶ Ἰωσήφ· ἵν' ἑτέρους σώσωσιν. 15

Ἀμμωνίου. Οὔτε Μωϋσῆς. οὔτε οἱ περὶ Ἀνανίαν καὶ Δανιὴλ ἔμαθον ἂν τὴν ξένην παιδείαν, εἰ μὴ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ δεσποτῶν. καὶ γὰρ ἐν οὐδενὶ αὐτῇ κέχρηνται· εἰ μή που εἴποι τις, ὅτι καλὸν μαθεῖν πρὸς τὸ[d] ἀνατρέψαι τὰς ἐκείνων ἀπάτας.

Διδύμου. Ἐκ τοῦ προκειμένου φανεροῦται, ὡς οὐκ ἀποβλητέα 20 πάντῃ ἐστὶν ἡ τῶν ἔξωθεν τῆς γραφῆς παίδευσις· τρόπῳ γὰρ ἐγκωμίου εἴρηται, ὡς "ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων·" καὶ περὶ Δανιὴλ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Ἑβραίων, ὡς ὑπερέβαλον πάντας ἐν τῇ Χαλδαίων φιλοσοφίᾳ καὶ ταῖς συγγένεσιν ἐπιστήμαις. ὅρα δὲ τούτων λεγομένων, πῶς δεῖ προσέρχεσθαι τοῖς ἄλλοις 25 λογικοῖς· δεῖ γὰρ ἐπ' ὀλίγοις αὐτοῖς προσέχειν τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ ἐμμένοντας· τὸ γὰρ "μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν," οὐ περὶ γυναικὸς συνοικούσης ἀνδρὶ, ἀλλὰ τοιαύτης σοφίας εἴρηται· ἀλλοτρίᾳ γὰρ γυναικὶ, οὐδὲ κατὰ πόσον προσέρχεσθαι, ἀβλαβές.

22 Καὶ ἐπαιδεύθη Μωϋσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν 30 23 δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις αὐτοῦ. ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος·

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, "οὐκ

[d] τῷ Cod.

"ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ·" αὐτῶν γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι· αὐτῶν οἱ πατέρες.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἢ γὰρ οὐχὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἄνθρωπον μονονουχὶ ἐκβεβηκέναι δώσομεν· ἔξω τε γενέσθαι τῆς θεοπρεποῦς εὐκλείας ἐροῦμεν εἴπερ 5 ἐστιν ἀληθές, ὅτι πλούσιος ὢν ἐπτώχευσε, καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν.

Ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

Σχόλιον. Ἀδελφοὺς καλεῖ αὐτοὺς, οὐ διὰ τὴν σάρκα τοσοῦτον 10 ὅσον διὰ τὴν διάθεσιν εἰς αὐτόν.

24 Καὶ ἰδών τινα ἀδικούμενον, ἠμύνατο καὶ ἐποιήσατο ἐκδίκησιν τῷ καταπονουμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον· 25 ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσι σωτηρίαν αὐτοῖς· οἱ δὲ οὐ 15 συνῆκαν.

Κλήμεντος Στρωματέως. Φασὶ δὲ οἱ μύσται λόγῳ μόνῳ ἀνελεῖν τὸν Αἰγύπτιον, ὥσπερ ἀμέλει ὕστερον ἐν ταῖς Πράξεσι φέρεται, τοὺς νοσφισαμένους τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου καὶ ψευσαμένους, λόγῳ ἀποκτεῖναι. 20

26 Τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπών.

Εὐσεβίου ἐπισκόπου Ἐμίσης. Εὗρε δὲ οὐχ ὃ ἐζήτει, ἀλλ' ἀδελφὸν πρὸς ἀδελφόν· παρήει μέσος, οὐκέτι τὸν ζῆλον κινῶν, ἀλλὰ νουθεσίαν προεβάλλετο· μὴ ἀδίκει, φησὶν, ἀδελφός ἐστιν ὃν ἀδι- 25 κεῖς· προεβάλλετο τὴν προσηγορίαν, ἵνα δυσωπήσῃ τὴν προσηγορίαν.

Ἄνδρες, ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς· ἱνατί ἀδικεῖτε ἀλλήλους;

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀνεῖλε Μωϋσῆς, οὐ θυμῷ εἴξας οὐδὲ ὀργῇ νικηθεὶς, 30 ζήλῳ δέ· πᾶν δὲ ὃ ἂν γένηται εἰς λόγον Θεοῦ, εὐσέβεια· κἂν φόνος ᾖ διὰ Θεὸν, οὐκ ἔστι φόνος. ὁ γοῦν Φινεὲς δύο ἐν μιᾷ χειρὶ φονεύσας, ἤκουσεν, ἀνέστη Φινεὲς, καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκόπασεν ἡ

θραῦσις· διάφορος γὰρ ἡ προαίρεσις φονέως καὶ εὐσεβοῦντος· καὶ τὸ πρᾶγμα τὸ γενόμενον διὰ τοῦ Φινεὲς ἱερωσύνη μᾶλλον ἢ φόνος· τοσοῦτον γὰρ ἴσχυσεν ὁ διπλοῦς οὗτος φόνος, ὅτι τοῦ θανάτου ἐπινεμημένου τὸν Ἰσραὴλ δι' ἀσέβειαν, ὅπερ ἴσχυσε τὸ θυμιατήριον τοῦ πατρὸς Ἀαρὼν, τοσοῦτον ἴσχυσε φόνος, μᾶλλον δὲ ἡ εὐσέ- 5 βεια. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἃ δὲ ἐποίει, αἴνιγμα ἦν, ἀγνοουμένων πραγμάτων· τὸ γὰρ γενόμενον τοῦτο σημεῖον ἦν, ὅτι μέλλει ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως Αἰγυπτίους ἀποκτενεῖν, τοὺς δὲ λεγομένους Ἰσραηλίτας σώζειν.

27 Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον, ἀπώσατο αὐτὸν, εἰπὼν, 10 28 τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν; μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνεῖλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονας δείκνυσι· καθάπερ γὰρ τότε ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντος Ἰωσὴφ ἐσώ- 15 θησαν, οὕτω καὶ νῦν ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντος ἐσώθησαν, Μωϋσέως λέγω· τί γὰρ εἰ μὴ ἀνεῖλεν αὐτὸν τῷ πράγματι; τῷ λόγῳ ἀνεῖλεν· ὥσπερ κἀκεῖνοι· κἀκεῖνοι μὲν ἐκ τῆς γῆς αὐτῶν εἰς ἀλλοτρίαν ἀπέδοντο· οὗτοι δὲ ἐκ τῆς ἀλλοτρίας εἰς ἀλλοτρίαν φυγαδεύουσι· κἀκεῖ μὲν τροφὴν ἀποφέρονται, ἐνταῦθα δὲ συμβουλεύοντα δι' ὃν 20 ἔζη μετὰ Θεόν. Ὅρα πῶς δείκνυσιν ἐκεῖνο τὸ ὑπὸ τοῦ Γαμαλιὴλ εἰρημένον· ὅτι "ἐὰν ᾖ ἐκ Θεοῦ, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτό." Ὅρα τοὺς ἐπιβουλευομένους τῶν ἐπιβουλευόντων αἰτίους σωτηρίας γινομένους· τὸν λαὸν ἑαυτῷ ἐπιβουλεύοντα, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἐπιβουλευόμενον, καὶ οὕτω σωζόμενον. λιμὸς οὐκ ἀνάλωσεν αὐτούς· καὶ 25 οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ δι' ἐκείνου ἐσώθησαν τοῦ προσδοκηθέντος ἀπόλλυσθαι· πρόσταγμα βασιλικόν· καὶ οὐκ ἀνάλωσεν αὐτοὺς, ἀλλὰ τότε μᾶλλον καὶ ηὔξανε τὸ πλῆθος, ὅτε ἐκεῖνος ἀπέθανεν ὁ εἰδὼς αὐτούς· τὸν Σωτῆρα αὐτὸν ἠβουλήθησαν ἀνελεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἴσχυσαν. Ὁρᾷς ὅτι δι' ὧν ὁ διάβολος ἐπεχείρει καταλύειν τὴν ἐπαγγελίαν 30 τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτων ηὔξετο. Καὶ μεθ' ἑτέρα—Ὅρα τὰ αὐτὰ ῥήματα, ἃ πρὸς τὸν Χριστὸν ἔλεγον. "τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα "καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;" οὕτως ἔθος Ἰουδαίοις ἀδικεῖν εὐεργετουμένοις.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἐνεκαλεῖτο μὲν ὁ θεσπέσιος Μωϋσῆς ὡς ἀνελὼν τὸν Αἰγύπτιον, καίτοι θλίβοντα καὶ ἐγκείμενον· καταχωννύων δὲ ὥσπερ εἰς ἄβυσσον ὁ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος καὶ οὐχ ἑκόντα μεθιστὰς, διὰ τούτων ἐχόντων ἐκπέμπειν αὐτὰ, καίτοι δέον ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι, ἔφασκον, "οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ μὴ ἐν "Βεελζεβοὺλ ἄρχοντα τῶν δαιμόνων." 5

29 **Ἔφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλ' οὐδὲ ἡ φυγὴ ἔσβεσε τὴν οἰκονομίαν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὁ θάνατος. 10

Εὐσεβίου. Μηδεὶς ἡμῶν ἔστω φίλος τῶν τοῦ Θεοῦ ἐχθρῶν· ὅσον γάρ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, τοσοῦτον μισεῖ τοὺς ἀντικειμένους Θεῷ.

Καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιὰμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο. 15

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Μετακεχώρηκεν τοίνυν ἐκ τῆς Αἰγυπτίων εἰς Μαδιὰμ ὁ Μωϋσῆς· ἐν ἴσῳ δὲ τρόπῳ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

30 **Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὤφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὄρους Σινᾶ Ἄγγελος Κυρίου ἐν πυρὶ** 20 31 **φλογὸς βάτου· ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰδὼν ἐθαύμαζε τὸ ὅραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου πρὸς αὐτόν·**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι οὐ διακόπτεται χρόνῳ· ὅτε γὰρ φυγὰς ἦν, ὅτε ξένος, ὅτε πολὺν χρόνον ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας πεποιήκει[c], ὅτε οὐκέτι προσεδόκησεν ὡς καὶ παῖδας ποιῆσαι δύο, τότε ἄγγελος αὐτῷ ἐπιφαίνεται· τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καλεῖ, καθάπερ καὶ ἄνθρωπον, ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐν ναῷ· ὅρα πόσα γίνεται θαύματα· καὶ οὐδαμοῦ ναός· οὐδαμοῦ θυσία· καὶ οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ ἐρήμῳ ἀλλ' ἐν βάτῳ. 25 30

32 **Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ.**

Τοῦ αὐτοῦ. Ἰδοὺ καὶ φωνῆς ἠξιώθη· ἰδοὺ πῶς δείκνυσιν, ὅτι

c Sic.

αὐτός ἐστιν "ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ." "ὁ μεγά-"λης βουλῆς Ἄγγελος·" ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν φιλανθρωπίαν ὅσην ποιεῖται ὁ Θεός.

Κυρίλλου. *Ἄθρει τοῦ νόμου τὸ ἀδρανές· ἐμφανίζει μὲν γὰρ ἑαυτὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἀλλ' ἐμφανῆ καθιστάντος ἀποστρέφει τὸ* 5 *πρόσωπον ὁ Μωϋσῆς· σημεῖον δ' ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργές, τοῦ μὴ δύνασθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τὴν θεοπρεπῆ τοῦ Υἱοῦ καταθρῆσαι δόξαν, ἑαυτὸν ἐμφανίζοντος καὶ μονονουχὶ προσάγοντος ἐπίγνωσιν.*

Εὐσεβίου ἐπισκόπου Ἐμίσης. *Ἐκ βασιλείων ἐξελθών, ποι-* 10 *μὴν ἐν ἐρήμῳ ἐγένετο, καὶ οὐκ ἤχθετο· εἴ τις γὰρ θέλει σῶσαι τὴν ἀγάπην καὶ τὸ φίλτρον τὸ περὶ Θεόν, εἴτε ἐν πενίᾳ σώζεται, εἴτε ἐν πόλεσι διαφυλάττεται, εἴτε ἐν δεσμωτηρίῳ, οὐκ ἀγανακτεῖ· ἔχεις τούτου ἐν τῇ γραφῇ τὰ παραδείγματα.*

Ἔντρομος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς οὐκ ἐτόλμα κατα- 15 *νοῆσαι.*

Διδύμου. *Εἰ καὶ μὴ αὐταῖς λέξεσι φέρεται ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἡ κειμένη φωνή, ἀλλ' οὖν ἰσοδύναμος κεῖται· οὐ πολὺ γὰρ διοίσει τὸ ἔντρομος τὸ "ἔμφοβος δὲ γενόμενος Μωϋσῆς·" λέγεται δὲ ταῦτα περὶ τοῦ κατὰ τὴν βάτον ὁράματος, μενούσης τῆς αὐτῆς διαφορᾶς τοῦ* 20 *φοβεροῦ καὶ ἐμφόβου, καὶ ἐν τῇ διηγήσει τῇ περὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ· τὸ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λεχθέν· "καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ "φανταζόμενον περὶ τοῦ ὄρους," τοῦτο ἐστίν· ἐπ' αὐτοῦ γὰρ εἶπε Μωϋσῆς· "ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος·" ἐκ παραλλήλου ταῖς λέξεσι χρησάμενος· "ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ἐν ταῖς* 25 *"καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον."*

33 **Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Κύριος, λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου.**

Κυρίλλου. *Νεκρότητός τε καὶ φθορᾶς τὸ χρῆμα σημεῖον· εἴπερ ἐστὶ πᾶν ὑπόδημα ζώου λείψανον τεθνεῶτος ἤδη καὶ κατ-* 30 *εφθαρμένου· ἀπρόσιτος οὖν ὁ Χριστὸς τοῖς ἐν νόμῳ καὶ παιδαγωγικῇ λατρείᾳ· προσαπονίζεσθαι γὰρ ἀνάγκη τὸν μολυσμόν, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας προαποτρίβεσθαι ῥύπον.*

Σευήρου. *Δεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς πάσης νεκρᾶς καὶ σαρκικῆς*

φαντασίας ὥσπερ ὑποδημάτων τινῶν λῦσαι, τὸν ἐπί τι τῶν θείων θεωρημάτων ἀναβῆναι πειρώμενον νοῦν.

Ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδαμοῦ ναὸς, καὶ ὁ τόπος ἅγιος τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ Χριστοῦ· πολλῷ θαυμασιώτερον τοῦτο 5 τοῦ τόπου ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν Ἁγίων· ἐκεῖ γὰρ οὐδαμοῦ ἐπεφάνη οὕτως Θεός· οὐδαμοῦ οὕτως ἔντρομος γέγονε Μωϋσῆς· εἶτα ἡ κηδεμονία πολλὴ "ἰδὼν εἶδον," καὶ τὰ ἑξῆς.

34 Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα· καὶ κατέβην ἐξε- 10 λέσθαι αὐτούς· καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστείλω σε εἰς Αἴγυπτον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς δείκνυσιν ὅτι καὶ δι' εὐεργεσιῶν, καὶ διὰ κολάσεων, καὶ διὰ θαυμάτων ἐπήγετο αὐτούς· οἱ δὲ οἱ αὐτοὶ ἦσαν· ὅτι πανταχοῦ πάρεστι ὁ Θεὸς ἐμάνθανον. ταῦτα ἀκούοντες, ἐν ταῖς 15 θλίψεσι πρὸς αὐτὸν καταφεύγωμεν· "καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν "ἤκουσα," φησί· οὐχ ἁπλῶς διὰ τὰς συμφοράς· εἰ δέ τις λέγοι, τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς εἴασε κακωθῆναι ἐκεῖ; μάλιστα μὲν οὖν αἱ κακώσεις παντὶ δικαίῳ αἴτιαι μισθῶν γίνονται· εἶτα δὲ τίνος ἕνεκεν αὐτοὺς ἐκάκωσε; τὴν δύναμιν αὐτοῦ δείκνυσιν ὅτι δύναται· καὶ 20 οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτοὺς παιδεύσῃ. Ὅρα γοῦν ὅτε ᾤκουν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τότε ἐλιπάνθησαν, ἐπαχύνθησαν, ἐπλατύνθησαν, ἀπελάκτησαν· καὶ πανταχοῦ ἡ ἄνεσις αὐτοῖς κακόν· διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀδὰμ ἔλεγεν, "ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου "σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου·" καὶ ἵνα ἐκ τῆς πολλῆς κακώσεως 25 ἐλθόντες εἰς ἀνάπαυσιν, εὐχαριστήσωσι τῷ Θεῷ· μέγα γὰρ ἡ θλίψις ἀγαθόν· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· "ἀγαθόν μοι, "Κύριε, ὅτι ἐταπείνωσας με·" εἰ δὲ τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι μέγα ἡ θλίψις, πολλῷ μᾶλλον ἡμῖν.

35 Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν ὃν ἠρνήσαντο, εἰπόντες, τίς σε 30 κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμῶν; τοῦτον ὁ Θεὸς καὶ ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ Ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ.

Ἐνταῦθα μὲν δοκεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων λέγειν· λέγε-

ται δὲ περὶ πάσης τῆς φύσεως, ἧς ἕνεκα σάρκα λαβὼν κατέβαινεν· ὅπερ οὐ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλ' ὕστερον ἐνδημήσαντος τοῦ Υἱοῦ γεγένηται.

Ἀπολέσθαι τὸν ὑπ' αὐτῶν ἐξουθενηθέντα· τοῦτον ὃν παρῃτήσαντο[d], *τοῦτον ὁ Θεὸς ἐγείρας ἀπέστειλε· καθάπερ καὶ αὐτοὶ* 5 *ἔλεγον· "οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα·" δείκνυσιν ἐνταῦθα, καὶ τὰ γενόμενα, διὰ τοῦ Χριστοῦ γενόμενα.*

* *Περὶ τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραὴλ ἄχρι χρόνων Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς.*

36 *Οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα* 10 *ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ* 37 *ἐρήμῳ ἔτη τεσσαράκοντα· οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε.* 15

"Ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ." ἐξουθενημένον "ὡς ἐμέ·" ἐβουλήθη καὶ τοῦτον ἀνελεῖν Ἡρώδης, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ διεσώθη, καθάπερ καὶ ἐκεῖνος· καὶ παιδίον ὢν, ἐπεβουλεύετο· μὴ θαυμάζετε οὖν εἰ τοὺς παραιτουμένους αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ὁ Χριστὸς εὐεργετεῖ, εἴγε καὶ ἐπὶ Μωυσέως τοῦτο 20 *γέγονε· καὶ οὐχ ἁπλῶς αὐτοὺς ἐξείλατο, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐρήμῳ διάγοντας. ὁρᾷς ὅτι δι' αὐτοὺς ἐκεῖνα τὰ σημεῖα· ὁ τῷ Θεῷ διαλεχθεὶς, ὁ ἐκ παραδόξων σωθεὶς, ὁ τοσαῦτα ἐργασάμενος καὶ δυνηθεὶς δείκνυσι, ὅτι πάντως πληρωθῆναι δεῖ τὴν προφητείαν, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται αὐτῷ.* 25

Προαναφωνεῖ γὰρ πάλαι τὴν τοῦ ἰδίου γεννήματος ἐνανθρώπησιν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· καὶ ὅτι δεύτερος ἐφ' ἡμᾶς νομοθέτης ἀναδειχθήσεται· λαλήσας μὲν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτὸς δι' ἀγγέλων τὸν νόμον· ἐν δὲ τελευταίοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς αὐτουργὸς εἰς ἡμᾶς ἀναδεδειγμένος, καὶ καινῆς χρηματίσας διαθήκης 30 *ἄγγελος.*

38 *Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ*

[d] *παραιτήσαντο* Cod.

μετὰ τοῦ Ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πάλιν οὐδαμοῦ ναός· οὐδαμοῦ θυσία· δείκνυσι δὲ ὅτι οὐχὶ σημεῖα ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔδωκεν, ὥσπερ ὁ Χριστός· καθάπερ καὶ οὗτος πρῶτον σημεῖα ποιεῖ, καὶ* 5 *τότε νομοθετεῖ, οὕτω κἀκεῖνος· καὶ οὗτος ἠπίστατο, κἀκεῖνος· ἀλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ.* Καὶ μετ' ὀλίγα—*Ὁρᾷς ὅτι ἐκεῖθεν ἡ ῥίζα καὶ ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστί· "μετὰ τοῦ Ἀγγέλου," φησὶ, "τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ·" ἰδοὺ πάλιν αὐτὸν φησὶ τὸν νόμον δεδωκέναι· εἴγε μετ' αὐτοῦ ἦν "ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ·" καὶ* 10 *ἐνταῦθα θαύματος ὑπομιμνήσκει μεγάλου, τῶν ἐν τῷ ὄρει γεγενημένων.*

Διδύμου. *Ἡ προκειμένη λέξις δηλοῖ, ὡς οὐ μόνον τοπικῶς εἶναι συμβαίνει κρείττοσι καὶ χείροσι χωρίοις· ἔξω γὰρ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τόπον ὄντες, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, τῇ διαθέσει ἐν αὐτῇ* 15 *ὑπῆρχον. οὐκ ἀποστήσαντες τὴν γνώμην ἑαυτῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν ἐθῶν, τῆς αὐτῆς νοήσεως ἐστὶ καὶ τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ, "ὅπου ὁ "θησαυρὸς, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία" οὐ πάντως τοπικῶς ἐκεῖ ὄντος, ὅπου τις ἔχει τὴν γνώμην· πολλοὶ γοῦν ἔτι ἐπὶ γῆς ὄντες θησαυρίζοντες κατάλληλα τῷ οὐρανῷ, ἐκεῖ τὴν καρδίαν ἔχουσι. ἀλλὰ* 20 *κἀκεῖ ἔτι τυγχάνοντες, οἱ παραβάντες Ἄγγελοι τὴν διάθεσιν εἶχον ἐν τῇ γῇ· ᾧ ἐξηκολούθησε τὸ ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν αὐτοὺς ἐρρίφθαι.*

39 *Ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ὑμῖν· ᾧ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί ἐστι λόγια ζῶντα; ὧν τὸ τέλος διὰ* 25 *λόγων ἐδείκνυτο, ἤτοι τὰς προφητείας λέγει.*

Ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ ἐστράφησαν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἔνθα ἔστενον, ἔνθα ἐβόων, ἔνθα τὸν Θεὸν ἐκάλουν.* 30

40 *Εἰπόντες τῷ Ἀαρὼν, ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἳ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἴδαμεν τί ἐγένετο αὐτῷ·* 41 *καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγα-*

γον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφραίνοντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Ὦ τῆς ἀνοίας, "ποίησον," φησὶν, ἵνα "προπορεύσωνται ἡμῶν·" ποῦ; εἰς Αἴγυπτον. Ὅρα πῶς δυσαποσπάστως εἶχον τῶν ἐθῶν τῶν Αἰγυπτιακῶν. τί λέγεις; οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐξαγαγόντα, ἀλλὰ 5 *φεύγεις τὴν εὐεργεσίαν καὶ τὸν εὐεργέτην ἀρνῇ; καὶ ὅρα πῶς ὑβρίζουσιν· "ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος," φησὶν, "ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ "γῆς Αἰγύπτου·" οὐδαμοῦ Θεοῦ ὄνομα· ἀλλὰ πάντα Μωϋσεῖ ἐπέγραφον· ἔνθα μὲν ἀχαριστεῖν ἔδει, Μωϋσῆν φέρουσιν εἰς μέσον· ἔνθα δὲ πεισθῆναι νόμῳ, οὐκέτι Μωϋσῆν ἄγουσι· "ποίησον ἡμῖν* 10 *"θεοὺς," οὐκ εἶπον Θεόν· καὶ μὴν τοῦτο ἄξιον θαυμάσαι, τὸ μὴ εἰδέναι· τί θαυμαστὸν, ὅτι ἀγνοεῖτε Χριστὸν, ὅπου καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Θεὸν τὸν δειχθέντα διὰ τοσούτων σημείων; καὶ οὐκ ἠγνόησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρως ὕβρισαν τῷ εἰδωλοποιῆσαι.*

Σευηριανοῦ. *Μόσχον ὁ Ἰσραὴλ ἐχώνευσε, καὶ Θεὸν ἠθέτησε,* 15 *καὶ ἠγνόησε τὸν δεσπότην, ἀπέγνω τὸν εὐεργέτην· καὶ λέγει τῷ Ἀαρὼν, "ποίησόν μοι θεούς·" διατί "ποίησον;" εἰ δὲ "ποίησον," πῶς θεοὶ τὰ γινόμενα. οὕτως ἡ κακία τυφλώττουσα αὐτὴ ἑαυτὴν ἀφανίζει.*

42 *Ἔστρεψε δὲ ὁ Θεὸς, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ· καθὼς γέγραπται ἐν βιβλίῳ* 20 *τῶν προφητῶν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ ἔθη ταῦτα· ἐντεῦθεν αἱ θυσίαι· αὐτοὶ πρῶτοι ἐποίησαν θυσίας τοῖς εἰδώλοις· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπισημαίνεται, "καὶ ἐποίησαν μοσχὸν ἐν Χωρὴβ, καὶ ἀν- "ήνεγκαν θυσίας τῷ εἰδώλῳ·" ἐπεὶ πρὸ τούτου οὐδαμοῦ θυσίας* 25 *ὄνομα, ἀλλὰ προστάγματα ζῶντα, καὶ λόγια ζῶντα. καὶ εὐφραίνοντο*[e]*, φησὶ, διὰ τοῦτο καὶ ἑορταί.*

Τὸ "παρέδωκεν" ἐνταῦθα εἴασεν ἐστίν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Τὸ "παρέδωκεν" ἀντὶ τοῦ εἴασε κεῖται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ "παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν,"* 30 *ἀντὶ τοῦ εἴασε παραδοθῆναι. λέγει οὖν, ἐπειδὴ τοῦτον εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν πόθον, τὸ λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, κωλύσας πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν τὴν τοιαύτην πρόφασιν, εἶτα ἐμμενόντων ἐκείνων ὡς εἵλοντο· τὸ δὲ "ἔστρεψε" ἄλλο δηλοῖ θέλημα τοῦ Θεοῦ·*

[e] *εὐφραίνοντα* Cod.

καὶ ἄλλο γεγενημένον κατὰ συγχώρησιν· ἦν μὲν γὰρ αὐτοῦ θέλημα, ὃ καὶ νενομοθέτηκε· "Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, "καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις·" ἐμμένοντας δὲ τῇ ἀσεβείᾳ εἴασεν, οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐφέλκεται ἑαυτῷ λατρεύειν, ἵνα μὴ ὑβρίσῃ τὸ αὐτεξούσιον· ἀλλὰ παραινεῖ μὲν μὴ ἁμαρτάνειν, ἁμαρτανόντων 5 δὲ ἀνεξικακεῖ· ἐνδεικνύμενος τὸ φιλάνθρωπον, ἅμα δὲ καὶ ἐνδιδοὺς τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ αὐτεξουσίου, καιρὸν μετανοίας ταμιευόμενος· ἐμμένοντας δὲ κολάζει πικρῶς· τὸ δὲ "τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ," οὐ τοῖς ἀγγέλοις λέγει ἀλλὰ τοῖς ἄστροις, οἷς καὶ τὸ σέβας προσέφερον, ὡς τῷ μόσχῳ εἰς τόπον ὄντι ἑωσφόρου, καὶ τῇ σελήνῃ, ὡς 10 βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ· οὕτω γὰρ ἐν Ἱερεμίᾳ ἐγράφησαν λέγοντες.

Διδύμου. Οἱ μὴ ὃν δεῖ τρόπον ἐντυχόντες τῇ παλαιᾷ γραφῇ, οἴονται παραδεδόσθαι τοὺς Ἑβραίους ὑπὸ Θεοῦ "λατρεύειν τῇ στρα-"τιᾷ τοῦ οὐρανοῦ," συναρπαγέντες ἐκ τοῦ, "εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων 15 "λαληθεὶς λόγος," καὶ ἐκ τοῦ "διατετάχθαι τὸν νόμον δι' ἀγ-"γέλων ἐν χειρὶ μεσσίτου" πολλῆς δὲ παραμυθίας δεῖ τῷ οὕτως τιθεμένῳ· ἐπιστήσαντες δὲ ἡμεῖς, τὸ "ἔστρεψεν ὁ Θεὸς" καὶ τοῖς ἑξῆς παρα* δοσι νῦν δηλουμένην, οὕτω γενέσθαι ὑπολαμβάνομεν, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν γραφομένων τῷ Ἀποστόλῳ οὕτως ἐχόντων· "διὰ 20 "τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν·" καὶ ἔτι, "διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας καὶ "εἰς ἀδόκιμον νοῦν·" ὡς γὰρ ἐν τούτοις οἷς ἡμεῖς εἰλάμεθα, παραδίδωσιν ὁ Θεὸς μετὰ τὸ πολλάκις κωλῦσαι· οὕτω πόθον ἔχοντας τοὺς Ἑβραίους θεραπεύειν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα, κωλύσας 25 πολλάκις διὰ τῶν προφητῶν τὴν τοιαύτην πρόθεσιν, ἐμμένοντας αὐτοὺς παρέδωκεν ᾧ εἵλοντο· ὅθεν ἀκριβεστέρως ἀκούειν δεῖ τοῦ "ἔστρεψεν ὁ Θεὸς καὶ παρέδωκεν αὐτούς·" οὐ γὰρ προηγούμενον ἦν θέλημα τῆς νομοθεσίας τοῦτο· εἰ γὰρ ἐν αὐτῇ φέρεται, "Κύριον τὸν "Θεὸν προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις," ταύτην τὴν ἐντο- 30 λὴν τοὺς παραβάντας "παρέδωκε λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρα-"νοῦ·" οὐκέτι προηγουμένῃ βουλήσει ποιῶν αὐτούς, ἀλλ' ὡς εἶπε τὸ ῥητόν, στρέψας ἐξ ἄλλου θελήματος. ἀλλ' οὐ ζητήσεις που τῆς γραφῆς "τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ" κεῖται· ἐπὶ ἀγγέλων ὡς ἐπίπαν ἢ ὡς ἐπὶ πολὺ κατὰ τῶν φωστήρων καὶ ἀστέρων ἡ λέξις κεῖται. 35

Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραήλ ;

Τοῦ Χρυσοστόμου. “Σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν,” καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν αὐτούς, ἀλλ' ἀνηλίσκοντο· οὔτε πρὸ τούτου δι' αὐτοῦ τὰ σημεῖα, οὔτε μετὰ ταῦτα ὠφέλησέ τι. ἣν καὶ εἰσήγαγον, φησί, 5 διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν· ὁρᾷς ὅτι ἐκεῖ τόπος ἅγιός ἐστιν, ἔνθα ἂν ᾖ ὁ Θεός· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ “ἐν τῇ ἐρήμῳ” εἶπεν, ἵνα τόπον τόπῳ συγκρίνῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐμφαντικῶς ἐχρήσατο τῇ λέξει· οὐκ ἔχετε εἰπεῖν φησί, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐμοὶ θύειν, κἀκείνοις ἐθύετε· καὶ ταῦτα 10 “ἐν τῇ ἐρήμῳ,” ἔνθα μάλιστα αὐτῶν προειστήκει.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸν προφήτην Ἀμὼς τόμου γ. “Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγκατέ μοι,” καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτό φησιν, ὅτι ἐν χρόνῳ τεσσαρακονταετεῖ, καθ' ὃν ἦσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, προσῆγον μὲν ἑκόντες θυσίας, ἐξηγεῖτο δὲ οὐδεὶς ἀναγ- 15 καίως, ἀλλ' ἦν εἰς ἀνάκλησιν τὸ χρῆμα αὐτοῖς, ἄχρις ἂν εἰσελάσειαν εἰς τὴν γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην, ταύτῃ τοι φησίν, “μὴ σφάγια καὶ θυσίας,” καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλ' ἐσώζοντο τότε καὶ θυσιῶν δίχα· καὶ ᾗ φησι δι' ἑτέρου προφήτου πάλιν· “οὐ κεκτήσω μοι ἀργυρίου θυμίαμα, οὐκ ἠδύναντό μοι πρόβατα 20 “τῆς ὁλοκαρπώσεώς σου, οὐδὲ ἔγκοπον ἐποίησά σε ἐν λιβάνῳ,” αὐτοὶ δὲ πάλιν ἀπροφάσιστον ἔχοντες τὴν ἀπόστασιν ἀλλοπρόσαλλοί τε ἦσαν τὸ τηνικάδε, καὶ Θεὸν ἀτιμάζοντες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, ἀνελάμβανον “τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ “θεοῦ ὑμῶν[d] Ῥεφάν·” καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι περιαθρεῖν ἀναγκαῖον. 25 οὐκοῦν ὁ μὲν θεσπέσιος Μωϋσῆς ἀναπεφοίτηκεν εἰς τὸ ὄρος τὸν νόμον ὑποδεξόμενος; οἵγε μὴν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ κατεξανέστησαν τοῦ Ἀαρὼν λέγοντες· “ποίησον ἡμῖν θεούς.” μεμοσχοποιήκασι τοίνυν κατὰ τὴν ἔρημον· καὶ τὸ μὲν ἐμφανὲς, καὶ οἱονεί πως ἁπάντων εἴδωλον ὁ μόσχος ἦν· πολλὰ δὲ παρ' ἑκάστου καὶ ἕτερα διεπράττοντο· τραπόμενοι γὰρ ἅπαξ ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πλάνησιν καὶ τῆς 30 εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἀποπηδήσαντες, ἕκαστος τὸ δοκοῦν ἐποιεῖτο σέβας· καὶ διέπλαττεν ἑαυτῷ, κατὰ τὴν ἄνωθεν ἔτι καὶ ἐν Αἰγύπτῳ συνήθειαν· προσέκειντο δὲ μᾶλλον ταῖς τῶν ἄστρων λα-

[d] θεοῦ ἡμῶν Cod.

τρείαις· πρὸς γὰρ τῷ μόσχῳ, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ ἀνέλαβον· σκηνοποιησάμενοι γὰρ ἔστησαν εἴδωλον, καὶ κεκλήκασι Μολόχ· εἴδωλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν, ἔχον λίθον διαφανῆ καὶ ἐξαίρετον ἐπὶ μετώποις ἄκροις εἰς ἑωσφόρου τύπον· καὶ ἑρμηνεύεται μὲν Μολὸχ βασιλεὺς αὐτῶν, Ῥεφὰν δὲ σκοτασμὸς, ἤτοι τύφλωσις· 5 ἐκδεδώκασι γὰρ οὕτως Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων· ἑωσφόρου γε μὴν ἐκτύπωμα τὸ τεχνουργούμενον ἦν· "ἀνελάβετε" τοίνυν "τὴν σκηνὴν "τοῦ Μολὸχ," τουτέστι τοῦ βασιλέως ὑμῶν· τίς δὲ οὗτος ἦν ὁ βασιλεύς; "τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν[e] Ῥεφάν·" ἀλλὰ γέγονε, φησὶν, ὑμῖν εἰς τύφλωσιν· ἐσκορπίσθησαν γὰρ αἱ καρδίαι αὐτῶν· προσ- 10 εκύνουν γε μὴν τὸν ἑωσφόρον, ὡς προανίσχοντα τῆς ἡλίου μαρμαρυγῆς, καὶ ἀρχὴν ἡμέρας εἰσφέροντα τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ τοῖς προσκυνοῦσι γέγονε Ῥεφὰν, τουτέστι σκοτασμὸς ἤτοι τύφλωσις· καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ὡς ἐνεργηκότος ἐν αὐτοῖς τοῦ ἄστρου τὴν τύφλωσιν· ἀλλ' ὅτι σκοτασμοῦ παραίτιον τὸ εἰς τοῦτο γέ- 15 γονε σέβας.

43 Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεφὰν, τοὺς τύπους οὓς ἐποιήσατε προσκυνεῖν αὐτοῖς·

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου εἰς τὸν προφήτην Ἀμώς[f]. Ἵνα φαί- 20 νηται Θεὸς διὰ φιλανθρωπίαν σῶσαι αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἀντιμισθία θυσιῶν τὸ πρᾶγμα ποιούμενος, φησὶ, "μὴ σφάγια καὶ θυσίας," ἀλλὰ καὶ τούτων γινομένων φησὶ, "ἀνελάβετε" καὶ τότε "τὴν σκηνὴν τοῦ "Μολὸχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεφάν·" ἀνελθόντος γὰρ εἰς τὸ ὄρος Μωϋσέως, μεμοσχοποιήκασί τε καὶ ταῖς τῶν ἄστρων προσ- 25 εκλίθησαν λατρείαις· καὶ σκηνοποιησάμενοι ἔστησαν εἴδωλον, ὃ κεκλήκασι Μολόχ· τοῦτο δὲ εἴδωλον Μωαβιτῶν ἦν.

Καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ ἡ αἰχμαλωσία κατηγορία τῆς κακίας. 30

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ δὲ τὴν Μωαβιτῶν κακίαν πεπλωρήκατε τῆς γείτονος Δαμασκοῦ, ταύτῃ τοι οἰχήσεσθαι Δαμασκοῦ ἐπέκεινα, τουτέστιν εἰς Βαβυλῶνα.

e θ. ἡμῶν Cod. f ἀμμὼς Cod.

Νικολάου πρεσβυτέρου εἰς Ἀμὼς Ἑρμηνείας. Τοῦ προφήτου Ἀμὼς εἰρηκότος, "μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Δαμασκοῦ·" ὁ ἅγιος Στέφανος ἐν ταῖς Πράξεσι τὴν χρῆσιν θεὶς, "μετοικιῶ "ὑμᾶς ἐπεκεῖνα Βαβυλῶνος" εἶπεν, ἀκολουθήσας τῇ Ἑβραίων ἐκθέσει· ἢ καὶ ὅτι τέρμα τῆς Δαμασκηνῶν καὶ Σύρων χώρας ἡ 5 Βαβυλὼν τυγχάνει· οἱ δὲ ἑβδομήκοντα ἐπέκεινα Δαμασκοῦ[f] εἰρήκασιν.

44 Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν ἐν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Καὶ σκηνῆς οὔσης θυσίαι οὐκ ἦσαν· διὰ τοῦτο ἦν, ἵνα μάρτυρα 10 τὸν Θεὸν ἔχωσι, τοῦτο μόνον ἦν.

Καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωϋσῇ, ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον ὃν ἑώρακεν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὥστε ἐν τῷ ὄρει ἡ ὑπογραφὴ γέγονε, καὶ αὐτὴ δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ περιφορητὴ ἦν, καὶ οὐκ ἐν τόπῳ κει- 15 μένη· καὶ μαρτυρίου σκηνὴν καλεῖ· τουτέστι τῶν θαυμάτων, τῶν προσταγμάτων.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Εἰ καὶ Ἄγγελος ἦν ὁ λαλῶν Μωϋσῇ ἐν τῷ ὄρει, ἀλλ' οὖν εἰς Θεοῦ πρόσωπον ἐλάλει αὐτῷ· πολλὰ δὲ ταῦτα ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ εὑρίσκεται· εἴρηται γὰρ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὡς 20 "Ἄγγελος Κυρίου εἶπε Μωϋσῇ, μὴ ἐγγίσῃς ὧδε." Καὶ μεθ' ἕτερα λέγει ὁ Ἄγγελος, "ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν, ὁ Θεὸς Ἀβραάμ·" ὁμοίως δὲ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἀβραὰμ ἐστὶ τὸ τοιοῦτον εὑρεῖν, ὅτε τὸν παῖδα προσέφερεν εἰς ὁλοκάρπωσιν. Καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ περὶ τοῦ νόμου λέγει· "εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος." 25

45 Ἣν καὶ εἰσήγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ Ἰησοῦ, ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν ὧν ἐξῶσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν ἡμε-46 ρῶν Δαβίδ· ὃς εὗρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ οὐκ ἦν ναὸς, καίτοι καὶ τὰ ἔθνη 30 ἐξέωστο· διὰ τοῦτο γάρ φησι, "ὧν ἐξῶσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου "τῶν πατέρων ἡμῶν·" "ὧν ἐξῶσε," φησὶ, καὶ οὐδὲ τότε ναός· καὶ τοσαῦτα θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ ναός· ὥστε εἶναι πρώτη σκηνὴ,

[f] δαμασκηνοῦ Cod.

ἀλλ' οὐ ναὸς οὐδαμοῦ, "ἕως τῶν ἡμέρων," φησὶ, "Δαβίδ·" καὶ οὐδαμοῦ ναός· καὶ "ᾔτησεν εὑρεῖν χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ." καὶ "ᾠκοδόμησεν" οὕτως οὐκ ἦν μέγα τι ὁ ναός.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἠιτήσατο εὑρεῖν χάριν ὁ Δαβὶδ, καὶ οὐκ ᾠκοδόμησεν ὁ θαυμαστὸς, ὁ μέγας, ἀλλ' ὁ ἀπερριμένος ὁ Σολομών. 5

Καὶ ᾐτήσατο εὑρεῖν σκήνωμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ.

Κυρίλλου. "Οὐδεμιᾶς γάρ," φησι, "ἀναπαύλης μεθέξω, πρὶν "ἂν μάθοιμι τὸν τοῦ Κυρίου τόπον καὶ τὸ σκήνωμα," τουτέστι τὴν σκήνωσιν, "τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ·" δῆλον δὲ ὅτι Χριστοῦ.

47 Σολομῶν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον. 10

Τῷ τετρακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ ἔτει[g] τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, ἤρξατο ὁ Σολομῶν οἰκοδομεῖν τὸν ναὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἡ τετάρτη βίβλος τῶν Βασιλειῶν ἡμᾶς διδάσκει· διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τοσοῦτον χρόνον τῆς ἀπ' Αἰγύπτου τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ναὸς ᾠκοδομήθη· ἵν' ἀποκαμόντες τῇ εἰς τὰ ὄρη περιπλανήσει, 15 τὸν ἕνα τόπον τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀγαπήσωσιν, ὃν ὁ Θεὸς ἐποίησε τίμιον.

48 Ἀλλ' οὐχ ὁ ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς ὁ προφήτης λέγει,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐδείχθη μὲν τοῦτο διὰ τῶν ἤδη λεχθέντων· δείκνυται δὲ καὶ διὰ φωνῆς προφητικῆς· "ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ 20 "μοι, Κύριος λέγει;"

49 Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου· ποῖον, οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι λέγει Κύριος; ἢ τίς 50 τόπος τῆς καταπαύσεώς μου; οὐχὶ ἡ χείρ μου ἐποίησε 25 ταῦτα πάντα;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄξια Θεοῦ, εἴγε ποιήματά ἐστιν, εἴγε τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔργα· ὅρα πῶς αὐτοὺς κατὰ μικρὸν ἀνάγει· ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἔξεστι λέγειν.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ κατὰ τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ 30 τόμου β. Εἰ ἕλοιτό τις τὴν τοῦ πράγματος σοφίαν ἀναμαθεῖν, χαλεπὸν οὐδὲν ἀληθεύοντας λέγειν· ἀνεδείματο γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὸν διαβόητον ἐκεῖνον νεὼν ὁ σοφώτατος Σολομῶν· ἐπε-

[g] ἔτη Cod.

γάννυτο δὲ λίαν αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων οἱ δῆμοι· ᾤοντό τε ὅτι κατῴκηκεν ἐν αὐτῷ περιειλημμένος ὁ τῶν ὅλων Θεός· βραδεῖς γὰρ ἀεί πως εἰς σύνεσιν καὶ τῶν περὶ Θεοῦ λόγων ἀνεπιστήμονες, οἵγε καὶ Θεοῦ πόλιν οἰηθέντες εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐν αὐτῇ δὴ καὶ μόνῃ διεγίνοντο κατοικεῖν αὐτόν· διά τοι τὸ λεγέσθαι διὰ φωνῆς τοῦ 5 Δαβὶδ "δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ." σμικρά τοι γὰρ δοξάζοντας ἐλέγχει Θεὸς, καὶ φησὶ, "ποῖον οἶκον οἰ-"κοδομήσετε μοι," θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανὸν, ὑποπόδιον δὲ τὴν γῆν· ἔδει γὰρ ἔδει τοῖς συνεστάλθαι καὶ περιωρῆσθαι τόπον τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑπειληφόσι, καταδεῖξαι σαφῶς, ὅτι τε εἴη πανταχῇ, καὶ 10 χωρεῖ μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἥκει δὲ μᾶλλον διὰ πάντων αὐτός· καὶ πλήρης μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεστὴ δὲ ἡ γῆ.

51 Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα λοιπὸν καταφορικῶς τῷ λόγῳ 15 κέχρηται· πολλὴ ἦν παρρησία μέλλοντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οἶμαι αὐτὸν εἰδέναι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὸν ἄνδρα οὐ μετὰ θυμοῦ διαλεγόμενον· οὐ γὰρ δὴ ὕβρισεν, ἀλλὰ προφητικοῦ ἀνέμνησεν αὐτοὺς λόγου· ὅτι γὰρ οὐκ ἦν θυμὸς, ὅτε κακῶς ἔπασχε, τότε ὑπὲρ αὐτῶν ηὔχετο 20 λέγων· "μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην" οὕτως οὐκ ὀργιζόμενος αὐτοῖς, ἀλλ' ἀλγῶν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ δακνόμενος ταῦτα ἐφθέγγετο.

Τοῦ αὐτοῦ. Προλαβὼν Ἱερεμίας ὁ προφήτης ταῦτα λέγει.

Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἀντιπίπτετε· ὡς οἱ 25 πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς.

Σημειωτέον ὅτι ἡ περιτομὴ πνευματικὸν τί ἐστι, καὶ οὐκ ἐν τῇ τῆς ἀκροβυστίας ἀποβολῇ θεωρουμένη.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅτε οὐκ ἐβούλετο θυσίας εἶναι, ὑμεῖς ἐθύετε· ὅτε οὐ βούλεται πάλιν, θύετε· ὅτε οὐκ ἤθελε δοῦναι ὑμῖν 30 παραγγέλματα, ἐπεσπάσασθε· ὅτε ἐλάβετε, ἠμελήσατε· πάλιν ὅτε εἱστήκει ὁ ναὸς, εἴδωλα ἐθεραπεύετε· ὅτε βούλεται χωρὶς ναοῦ θεραπεύεσθαι, τὸ ἐναντίον ποιεῖτε· καὶ οὐκ εἶπε, τῷ Θεῷ "ἀντι-"πίπτετε," ἀλλὰ "τῷ Πνεύματι," οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφοράν.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν τῇ μόνῃ τοῦ Ἰσαάκου Ἐπιστολῆς. Ὁ τῶν Ἰουδαίων παράνομος δῆμος τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ διηνεκῶς ἀντιπίπτοντες, καὶ τὴν ἐναντίαν ἀεὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις φερόμενοι πρὸς τὸ εὐτελὲς καὶ τὸ δι' ἡμᾶς ταπεινὸν, τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ Σωτῆρος ἐνανθρωπήσεως τυφλώττοντες, 5 ὡς ἐν σκότῳ περιπατοῦντες προσέπταιον· καὶ γέγονεν αὐτοῖς "ὁ "λίθος ἀκρογωνιαῖος καὶ ἐκλεκτὸς καὶ ἔντιμος πέτρα σκανδάλου καὶ "λίθος προσκόμματος" καὶ οὐδαμῶς ἐνενόουν αὐτοῦ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν, καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς ἀσώματον γέννησιν, καὶ τὸ πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἴσον, καὶ κατὰ πᾶν ὁτιοῦν ἀπαράλλακτον. 10

52 Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν;

Ὠριγένους. Ἀληθεύειν μὲν τὸν Στέφανον πᾶς ὅστις οὖν τῶν προσιεμένων τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁμολογήσει· ἀποδεῖξαι δὲ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης πῶς εὐλόγως μέμφεται τοῖς πατράσι τῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστούντων, ὡς διώξασι τοὺς προφήτας 15 καὶ ἀποκτείνασιν· οὐ δυνατὸν ἀπὸ τῶν φερομένων βιβλίων τῆς καινῆς διαθήκης.

Καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου,

Ἰωάννου. Ἔτι "τοῦ δικαίου" λέγει, βουλόμενος αὐτοὺς κατα- 20 στεῖλαι.

Οὗ νῦν ὑμεῖς προδόται καὶ φονεῖς ἐγένεσθε·

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τουτέστιν, οἷς ὁ νόμος δέδοται, διατάξεις ἔχων, αἵτινες ἰσάγγελον ἐποίουν πολιτείαν ἔχειν τοὺς τελοῦντας αὐτόν. 25

53 Οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τινὲς φασὶ τὸν ὑπὸ ἀγγέλων διαταχθέντα ἢ ἐγχειρισθέντα αὐτῷ, δι' Ἀγγέλου τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῷ βάτῳ· μὴ γὰρ ἄνθρωπος ἦν· οὐδὲν θαυμαστόν, φησι, τὸν ἐκεῖνα 30 ποιήσαντα, καὶ ταῦτα ποιῆσαι· τοὺς καταγγείλαντας ἀνείλατε, πολλῷ μᾶλλον αὐτόν· καὶ Θεῷ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ πᾶσι δείκνυσιν ἀπειθοῦντας· καθὼς καὶ ἑτέρωθι φησὶν ἡ γραφή· "Κύριε, τοὺς προφήτας σου

"ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέστρεψαν·" τοῦτο παρρησία ἀνδρὸς τὸν σταυρὸν ἔχοντος.

54 Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν.

Διδύμου. Ὑπόγυον ἐσαφηνίσθη τοῦτο, ὅτε ἐλαμβάνομεν τὸ 5 "εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος·" ὁ δι' ἀγγέλων διαταγεὶς, νόμος ἀνθρώποις ὑπὸ Θεοῦ ἀγγέλων δίδοται· εἰ μὴ ἄρα καὶ οὕτως δέξηται, ὅτι ὁ νόμος οὕτω διετάγη τοῖς ἀνθρώποις, ἵνα ἀγγέλων πολιτείαν ἔχωσι· καὶ γὰρ οὗτοι ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένοι εἰσιν· εἴρηται γοῦν περὶ αὐτῶν· "εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἄγγελοι 10 "αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ." δοκεῖ δὲ βίαιος εἶναι ἡ δευτέρα ἀπόδοσις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς οὐκ ἔλαβον ἐκ τῶν εἰρημένων ἀφορμὴν εἰς τὸ μὴ ἀνελεῖν αὐτόν· ὅρα πάλιν τοὺς ἀδικοῦντας ἐν κακοῖς· καθάπερ Ἰουδαῖοι ἀποροῦσι λέγοντες· "τί ποιήσωμεν τοῖς ἀνθρώ- 15 "ποις τούτοις;" οὕτω καὶ οὗτοι διαπρίονται· οἱ συκοφάνται μᾶλλον ἀνηροῦντο· οὕτως ἀληθὲς, ὅπερ ἀεὶ ἔλεγον, ὅτι τὸ ποιεῖν κακῶς, τοῦτο πάσχειν ἐστὶ κακῶς.

55 Στέφανος δὲ ὑπάρχων πλήρης πίστεως καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς τὸν οὐρανὸν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, 20 56 καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν, ἰδοὺ, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἀνάληψιν λόγου ς. Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶν ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰ νομίζεις ὑπερ- 25 βολὴν ἔχειν τὸ εἰρημένον, ὁ Πνεύματος πεπληρωμένος καὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἀξιωθεὶς ὁρᾷν Στέφανος, ἀποκρίνεταί σοι· ὅτι εἶδε "τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ" μετὰ πολλῆς τῆς δόξης· τί οὖν ἑστῶτα καὶ οὐχὶ καθήμενον; ἵνα δείξῃ τὴν ἀντίληψιν τὴν εἰς τὸν μάρτυρα· καὶ γὰρ περὶ τοῦ Πατρὸς 30 λέγεται· "ἀνάστα ὁ Θεός·" καὶ πάλιν, "νῦν ἀναστήσομαι λέγει "Κύριος· θήσομαι ἐν σωτηρίῳ·" ἵνα οὖν πολλὴν τῷ ἀθλητῇ τὴν προθυμίαν παράσχῃ, καὶ πείσῃ τοὺς μαινομένους ἐκείνους καθυφεῖναι τῆς κατ' αὐτοῦ λύττης, τὸ τοῦ βοηθοῦντος ἐπιδείκνυται

σχῆμα· ὅτι γὰρ οὐχ ἕστηκεν, ἄκουσον Παύλου λέγοντος, "συν-"ήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ὑπερ-"άνω[h] πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ κυριότητος."

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Οἶμαι γὰρ τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν καθίδρυσιν τὸ πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντῃ στάσιμον ὑποφαί- 5 νειν· καθὸ καὶ ὁ Βαροὺχ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάθετον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος ἔφη, "τὸ σὺ καθήμενος τὸν αἰῶνα, καὶ "ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα." τὴν δεξιὰν δὲ χώραν δηλοῦν τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον.

Ἀμμωνίου. Θεὸν ἰδεῖν ἀδύνατον· διὸ εἶπε "δόξαν Θεοῦ·" ταυτὴν 10 τὴν δόξαν καλεῖ Θεὸν καταχρηστικῶς· διὸ σημειωτέον ὅτι οἱ λεγόμενοι ἑωρακέναι Θεὸν, δόξαν ἑώρουν θείαν· ἢ ἐν πυρὶ, ἢ ἐν στύλῳ νεφέλης, ἢ ἐν σαπφειροειδεῖ ὁράματι ἢ ἠλεκτροειδεῖ.

57 **Κράξαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ ὥρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν·** 15

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου ὅτι παρέστη ἐκ δεξιᾶς πένητος. Ἐν γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις αὐτὸν διὰ τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν πενόμενον, πλουτεῖν πεποίηκεν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παριστὰς, ὅπερ σὺ μὲν δοκεῖς εἶναι ταπεινὸν, ἐστὶ δὲ σφόδρα ὑψηλόν· καὶ περὶ μόνου Υἱοῦ ὡς Θεοῦ καὶ ὁμοουσίου δυναμένου λέγεσθαι· ὥσπερ γὰρ 20 ὁ Υἱὸς οὐ μόνον ἐκ δεξιῶν κάθηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ δεξιῶν ἵσταται, φησὶν γὰρ ὁ Στέφανος, "εἶδον τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμέ-"νους, καὶ Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως·" οὕτω καὶ ὁ Πατὴρ ἵστασθαι ἐκ δεξιῶν λέγεται τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μίαν ἡμεῖς ἀξίαν Υἱοῦ καὶ Πατρὸς μάθωμεν. 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποίησαν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν· "ὄψεσθε ἐκ δεξιῶν "τοῦ Θεοῦ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον," καὶ βλασφημίαν τὸ πρᾶγμα καλέσαντες ὥρμησαν ἐπ' αὐτὸν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ἐκεῖ διέρρηξαν τὰ ἱμάτια· ὧδε τὰ ὦτα συνέσχον. Καὶ μετ' 30 ὀλίγα—Καὶ μὴν εἰ ἐψεύδετο, ὡς μαινόμενον ἔδει ἀφεῖναι· ἀλλ' ἐβούλετο αὐτοὺς ἐπάγεσθαι· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τοῦ θανάτου, καὶ περὶ ἀναστάσεως οὐδὲν διελέχθη· καὶ τοῦτο ἠθέλησε προσθεῖναι τὸ δόγμα, καὶ οὕτως αὐτῷ ἐφάνη· ἵνα κἂν οὕτω δέξωνται

[h] Cod. ὑπὲρ ἄνω.

Ἰουδαῖοι. ἐπειδὴ γὰρ τὸ καθίσαι φορτικὸν ἦν αὐτοῖς, τέως τὸν περὶ ἀναστάσεως κινεῖ λόγον· διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δεδόξαστο· ὁ γὰρ Θεὸς φιλάνθρωπος ὤν, δι' ὧν ἐπεβούλευον, διὰ τούτων ἐβούλετο αὐτοὺς ἀνακαλέσασθαι· καὶ ὅρα ὅσα σημεῖα γίνεται. 5

58 **Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν ἔξω τῆς πόλεως, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ὁμολογία καὶ τὸ κήρυγμα.

Ἀρσενίου. "Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν." πύργον ᾠκοδόμουν παραπέμποντα αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. 10

Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου.

Ὅρα πῶς ἀκριβῶς περὶ Παύλου διηγεῖται, ἵνα σοι δόξῃ[1] θείαν τὴν ἐνέργειαν. μετὰ δὲ ταῦτα πάντα οὐ μόνον οὐκ ἐπίστευσεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ μυρίαις αὐτὸν ἔβαλε χερσί· διὰ γὰρ τοῦτο φη- 15 σίν, "Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ."

Συμπαρὼν τῇ ἀναιρέσει Στεφάνου τοῦ Ἀποστόλου καὶ Μάρτυρος, κοινωνός τε ἦν τοῦ φόνου, τὰ πάντων ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων αὐτὸν καταδεξάμενος φυλάσσειν· ἵνα τὰς πάντων χεῖρας χρήσηται πρὸς τὸν φόνον. 20

59 **Καὶ ἐλιθοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα, Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου.**

Ἀθανασίου. Ταῖς πολλαῖς ὡς εἰπεῖν χερσὶν, ὧν αὐτὸς ἐτήρει τὰ ἱμάτια, τὸν Στέφανον λιθάζων.

Δεικνύντος ἦν τοῦτο, ὅτι οὐκ ἀπόλλυται, καὶ διδάσκοντος αὐ- 25 τούς.

Σημειωτέον ὅτι τὴν ψυχὴν τὸ πνεῦμα καλεῖ.

Τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου εἰς τὸ "Πάτερ εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου." Μέγα πάλιν καὶ ἐξαίρετον κατόρθωμα ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· 30 ἐπειδὴ γὰρ δεδικαιώμεθα διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελὲς ἡ ἀνθρώπου φύσις εὑρέθη πλουτήσασα· καὶ κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν, τὸ μηκέτι μὲν εἰς ᾅδου τρέχειν τὰς τῶν

[1] Leg. δείξῃ.

σωμάτων ἀπαλλαττομένας ψυχὰς καθὰ καὶ πρώην, πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἅγιος ἔφη Στέφανος, "Κύριε Ἰησοῦ δέξαι τὸ πνεῦμά μου." Καὶ ὁ μακάριος δὲ γράφει Πέτρος· "ὥστε καὶ πάσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ, "πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς." 5

60 Θεὶς δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· καὶ τοῦτο εἰπὼν 1 ἐκοιμήθη. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥσπερ γὰρ ἀπολογούμενος ὅτι οὐδὲ τὰ πρότερα 10 ἦν θυμοῦ, φησὶ, "Κύριε" καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ταύτῃ ἐπισπάσασθαι· τὸ γὰρ ἀφεῖναι μὲν τὸν θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν τῷ φόνῳ, καθαρθῆναι δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ πάθους, εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εὔχεται ὁ μακάριος οὗτος, ἀλλὰ 15 μετὰ προσοχῆς θεὶς τὰ γόνατα· ὅρα θεῖον αὐτοῦ τὸν θάνατον· μέχρι τούτου συνεχώρησε τὴν ψυχὴν εἶναι ἐν αὐτῷ ὁ δεσπότης.

Ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος ὑπὲρ τοὺς ποταμοὺς ῥέων καὶ πάντας ἐπιστοματίζων, ὁ τὰς ἀναισχύντους ἀποφράττων Ἰουδαίων γλώττας, ᾧ οὐδεὶς ἀντιστῆναι ἠδύνατο, ὁ πάντα 20 συγχεὶς τὰ Ἰουδαϊκὰ, ὁ λαμπρὸν στήσας τρόπαιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος οὗτος καὶ σοφὸς, καὶ χάριτος πεπληρωμένος, καὶ τοσαύτην ἐκκλησίαν ὠφελῶν, οὐδὲ πολὺν χρόνον ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι, ἀθρόον ἡρπάγη· καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετο καὶ κατελιθοβολεῖτο. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Σημεῖον μεγίστον ἐκφέρων τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης. ὥσπερ γὰρ ὁ καταρώμενος τῷ διώκοντι δείκνυσιν ὅτι οὐ σφόδρα χαίρει ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πάσχων, οὕτως ὁ εὐλογῶν πολὺν ἐμφαίνει αὐτοῖς τὸν ἔρωτα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί οὖν οὐκ ἔστησεν αὐτοῖς τὸ ἁμάρτημα, ἀλλ' 30 ἀφήθη φησίν; εἰ μετενόησαν ἀφήθη· καὶ γὰρ ὁ μυρίαις βάλλων αὐτὸν χερσὶ, καὶ διώξας τὴν ἐκκλησίαν Παῦλος, τῆς ἐκκλησίας προστάτης ἐγένετο.

ΚΕΦ. Θ[i].

Περὶ διωγμοῦ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ταφῆς Στεφάνου.

Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς πάλιν πειρασμοὺς συγχωρεῖ ὁ 5 Θεὸς γίνεσθαι· ὅρα καὶ παρατήρει ὅπως οἰκονομεῖται τὰ πράγματα· ἐθαυμάσθησαν διὰ τὰ σημεῖα· μαστιχθέντες οὐδὲν ἔπαθον· κατέστησαν ἐπὶ τῶν χειρῶν, ηὔξανε ὁ λόγος· πάλιν συγχωρεῖ κώλυμα μέγα γενέσθαι καὶ διωγμὸς οὐχ ὁ τυχών. ἐφοβοῦντο γὰρ θρασυτέρους αὐτοὺς γενομένους· καὶ ἅμα δείκνυται ὅτι ἄνθρωποι 10 ἦσαν οἱ φοβούμενοι, οἱ φεύγοντες· ἵνα μὴ σὺ μετὰ ταῦτα λέγῃς, ὅτι χάριτι μόνῃ κατώρθουν, καὶ ἐδιώκοντο, καὶ αὐτοὶ δειλότεροι γεγόνασι, καὶ ἐκεῖνοι θρασύτεροι.

Πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο οἰκονομία ἦν. ὡς μηκέτι λοιπὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πάντας καθῆσθαι, ἀδεῶς δὲ ἐπεμίγνυντο τῇ Σαμαρείᾳ λοιπὸν οἱ ἀκούοντες "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε" πλὴν τῶν Ἀποστόλων φησὶ, καὶ ταύτῃ προσάγεσθαι βουλόμενοι τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ μὴ καταλείψειν τὴν πόλιν, καὶ ἑτέροις γενέσθαι θράσους αἴτιοι. 20

2 Συνεκόμισαν δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς,

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ εὐλαβεῖς ἦσαν, διατί κοπετὸν ἐποίησαν; οὔπω ἦσαν τέλειοι· ἐπίχαρις ἦν ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἀνθρώπους ὄντας, οὐχὶ ὁ φόβος μόνον ἀλλὰ καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ κοπετός· τίς οὐκ ἂν ἔκλαυσεν ὁρῶν τὸν ἥμερον ἐκεῖνον καὶ ἀρνειὸν λιθόλευστον γενόμενον καὶ κείμενον νεκρόν; ἱκανὸν αὐτοῦ ἐπιτάφιον εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν φωνὴν ταύτην, "μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν "ἁμαρτίαν ταύτην." 25

Καὶ ἐποίησαν κοπετὸν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.

Διδύμου. Ὥσπερ οὐ πᾶν κέρδος ἀποδέχεσθαι δεῖ, ἢ μόνον τὸ 30 πρὸς τὴν κυρίως ὠφέλειαν συντελοῦν· οὕτως οὐκ ἐπὶ πάσῃ ζημίᾳ ἢ συμφορᾷ δυσχεραίνειν χρὴ, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν βλαπτόντων

[i] Notandum est neque in nostro Codice neque in Coislin. apparere tit. Cap. H. quod Œcum. orditur ab Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συκοφαντία περὶ Στεφάνου.

ψυχήν· ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Στέφανος σὺν ἀνθρώποις πρὸς θεοσέβειαν τοῖς ποθοῦσιν αὐτῇ πολὺ συνεβάλετο· ἀκόλουθον ἦν ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, ἀνιαρῶς φέρειν στερηθέντας ἀνδρὸς τοιούτου, οὐ μὴν δὲ ὅτι τούτῳ κοπετὸς μέγας γέγονε τῶν ὑστερηθέντων αὐτοῦ, ἀναγκαῖον ἐστὶ καὶ ἐπὶ θανάτῳ τῶν τυχόντων, κἂν ἄλλως φιλτάτοις ὦσιν, 5 ὀλοφύρεσθαι, λυπουμένους πέρα τοῦ μέτρου· τύπον γὰρ καὶ περὶ τούτων δίδωσιν ὁ Σωτὴρ, μέχρι τοῦ δακρύσαι ἐπὶ τῷ ἀγαπωμένῳ Λαζάρῳ τεθνηκότι ἔφθασεν.

3 Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας 10 4 παρεδίδου εἰς φυλακήν· οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διῆλθον, εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλὴ ἡ μανία τὸ καινὸν αὐτὸν εἶναι, τὸ καὶ εἰς τοὺς οἴκους εἰσιέναι· τὴν γὰρ ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τοῦ νόμου· "συρὼν[k]," φησὶν, "ἄνδρας καὶ γυναῖκας." ὅρα καὶ τὴν παρ- 15 ρησίαν καὶ τὴν ὕβριν, καὶ τὴν μανίαν· τοὺς ἐμπίπτοντας ἅπαντας μυρίοις διετίθει κακοῖς· ἀπὸ γὰρ τῆς σφαγῆς ταύτης θρασύτερος γέγονεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνίσχυσε, φησὶν, ὁ διωγμός· ἀλλὰ τότε μάλιστα προκατεχομένους ἐξείλετο· ἐπετείχισε γὰρ αὐτοῖς τὰ σημεῖα· 20 οὐδὲ ὁ θάνατος Στεφάνου ἔσβεσεν αὐτῶν τὸν θυμὸν, ἀλλ' ἐπέτεινε μᾶλλον· ἐσκόρπισε τοὺς διδασκάλους, ὥστε πλείονα γενέσθαι τὴν μαθητείαν· καὶ χαρὰ ἦν· καίτοι κοπετὸς ἦν μέγας· ἀλλ' ὅρα πάλιν τὰ χρηστά. ἱκανοῦ χρόνου τὸ νόσημα ἦν, ἀλλ' οὗτος αὐτοὺς ἐξείλατο. πῶς δὲ καὶ τὸν Σίμωνα ἐβάπτισεν; ὥσπερ καὶ τὸν 25 Ἰούδαν ὁ Χριστὸς ἐξελέξατο.

* Περὶ Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου πολλοὺς ἰασαμένου ἐπὶ τῇ Σαμαρείᾳ.

5 Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας, 6 ἐκήρυσσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν. προσεῖχον δὲ οἱ ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ Φιλίππου ὁμοθυμαδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν 30 αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει.

Ἰσιδώρου ἐκ ἐπιστολῆς τμζ. Οὐχ ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος

[k] Cod. εὑρών.

ὁ ἐν τοῖς δώδεκα καταλεγόμενος, ἀλλ' εἷς τῶν ἑπτὰ τῶν μετὰ τοῦ ἀριστέως καὶ ἀρχιστρατηγοῦ τῶν καλλινίκων μαρτύρων Στεφάνου ἐπιλεγεὶς πρὸς τὴν τῶν χηρῶν οἰκονομίαν· οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν εὐνοῦχον βαπτίσας, καὶ τὸν Σίμωνα κατηχήσας.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ ἐπιστολῆς τμη. Ἐπειδὴ καὶ μαρτυρίαν ζη- 5 τεῖς τοῦ πράγματος γραφικὴν, ἄκουε τοῦ πανα ρίστου Λουκᾶ ἐν ταῖς Πράξεσι γεγραφότος· ἀναιρεθέντος Στεφάνου διωγμὸς ἐγένετο μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν· "πάντες δὲ διεσπάρησαν κατὰ τῆς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Σαμαρείας, πλὴν τῶν Ἀποστόλων·" ὡς δῆλον εἶναι ὅτι ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος σὺν τοῖς ἄλλοις Ἀποστό- 10 λοις ἐπὶ Ἱεροσολύμων κατέμεινεν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ ἐπιστολῆς τμη. Τῶν Ἀποστόλων μόνων ἐν Ἱεροσολύμοις περιλειφθέντων, καὶ πάντων τῶν λοιπῶν μαθητῶν, ἄλλου ἀλλαχοῦ ἐνδιασπαρέντος, ἐν τοῖς διασπαρεῖσιν ἦν καὶ οὗτος ὁ Φίλιππος, ὁ καὶ τὸν Σίμωνα κατηχήσας ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ τὸν 15 εὐνοῦχον κατὰ θεῖον χρησμὸν βαπτίσας· ὑπὸ τοῦ Πνεύματος Κυρίου εἰς Ἄζωτον μὲν εὑρέθη· πρὸς δὲ Καισάρειαν ὥρμησε τὴν αὐτὸν ἐνεγκοῦσαν· τῆς γὰρ ἐπὶ Στεφάνου λύπης πειρασθεὶς, καὶ ἴσως δείσας μὴ τῶν ὁμοίων μετάσχῃ, ἐπαλινόστησεν οἴκαδε.

Ἐκ ἐπιστολῆς τν. Ἐπειδὴ πολλῶν ἀποδείξεων ἐρᾷς, ἰδοὺ 20 καὶ ἑτέρα. Φίλιππος μὲν ἔβαπτισε τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ μαθητευθέντας· Πέτρος καὶ Ἰωάννης οἱ Ἀπόστολοι καταβάντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς αὐτοὺς, τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν παρέσχοντο· εἰ δὲ ὁ βαπτίσας εἷς τῶν Ἀποστόλων ἐτύγχανεν, εἶχεν τὴν αὐθεντείαν τῆς τοῦ Πνεύματος δόσεως· βαπτίζει δὲ μόνον ὡς μαθητής· 25 τελειοῦσι δὲ τὴν χάριν οἱ Ἀπόστολοι, οἷς ἡ τῆς τοιαύτης δόσεως αὐθεντεία ἐδέδοτο.

7 Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βοῶντα φωνῇ μεγάλῃ ἐξήρχοντο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο γὰρ σημεῖον φανερὸν, ὅτι οὐχ ὡς 30 οἱ μάγοι ἐποίουν· ἴσως γὰρ ἐκεῖνος ἐδέσμει.

Πολλοὶ δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν· ἐγένετο δὲ χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Οὐκ ἦν ἐνταῦθα ἀπάτη· περιπατῆσαι γὰρ ἔδει καὶ ἐνεργῆσαι.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ Σίμωνος τοῦ Μάγου πιστεύσαντος καὶ βαπτισθέντος[m] σὺν ἑτέροις πλείοσιν.

9 *Ἀνὴρ δέ τις ὀνόματι Σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει μαγεύων καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων* 5 *εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν.*

Πῶς οὖν αὐτὸν οὐκ ἀνεῖλον ὥσπερ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν; ὅτι καὶ τὸ παλαιὸν ὁ τὰ ξύλα συλλέξας ἀνηρέθη εἰς ἑτέρων σωφρονισμὸν, καὶ οὐκέτι ἕτερος τὸ αὐτὸ πέπονθεν, οὕτω καὶ νῦν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα καὶ ἕτερον πειρασμὸν τὸν τοῦ Σίμωνος "λέγων 10 εἶναί τινα ἑαυτόν."

Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου ἐκ τοῦ β΄ λόγου τοῦ Πανάριου. Ὁ Σίμων οὗτος ὑπεκορίσατο τοὺς Ἀποστόλους· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως ὑπὸ Φιλίππου ἐβαπτίσθη μετὰ πολλῶν· οἱ δὲ πάντες χωρὶς αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγά- 15 λων Ἀποστόλων παρουσίαν, καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον Πνεῦμα Ἅγιον· ἐπειδήπερ ὁ [Ἀπόστολος] Φίλιππος Διάκονος ὢν, οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας, τοῦ δι' αὐτῆς διδόναι Πνεῦμα Ἅγιον.

10 *Ὧι προσεῖχον ἅπαντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέ-* 20 *γοντες, οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ μεγάλη.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ ἐπληροῦτο τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρημένον· ὅτι ἐλεύσονται ψευδόχριστοι καὶ ψευδαπόστολοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου.

11 *Προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἱκανῷ χρόνῳ ταῖς μαγείαις* 25 12 *ἐξεστακέναι αὐτούς. ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τὲ καὶ γυναῖκες.*

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐ δεῖ μὲν πλησιάζειν μάγοις· 30 πλὴν εἰ ἀπατηθείς τις ἐποίησεν, ἀφιστάσθω ταχέως· ἡ γὰρ ἐπιμονὴ ἡ ἐν τοῖς κακοῖς εἰς ἔκστασιν ἄγει φρενῶν, ὥστε μὴ συνιέναι τὰ γινόμενα διακρῖναι.

[m] Ita Cod. Coisl. et Œcum. ἀνελθόντος Cod. N. C.

13 Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ θεωρῶν τε σημεῖα καὶ δυνά-
14 μεις μεγάλας γινομένας, ἐξίστατο. ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ 5 Ἰωάννην.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ πίστεως ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι τοιοῦτος.

15 Οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως
16 λάβωσι Πνεῦμα Ἅγιον, οὐδέπω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν 10 ἐπιπεπτωκὸς, μόνον δὲ βεβαπτισμένοι ἦσαν εἰς τὸ ὄνομα
17 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. τότε ἐπιτίθεσαν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα Ἅγιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σημείων μεγάλων γινομένων, πῶς Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον; Πνεῦμα ἔλαβον τὸ τῆς ἀφέσεως, τὸ δὲ τῶν σημείων 15 οὐκ ἔλαβον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅτι γὰρ τοῦτο ἦν, καὶ τὸ τῶν σημείων Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον, ὅρα πῶς ἰδὼν ὁ Σίμων προσῆλθε τοῦτο αἰτῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διατί οὐκ ἦσαν οὗτοι λαβόντες Πνεῦμα Ἅγιον; ἤτοι τοῦ Φιλίππου τιμῶντος τοὺς Ἀποστόλους· ἤτοι τῷ μὴ ἔχειν χάρισμα τοιοῦτον· ἤτοι τῶν ἑπτὰ ἦν, ὅπερ μᾶλ- 20 λόν ἐστιν εἰπεῖν· ὅθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ Φίλιππος τῶν ἑπτὰ εἶναι ὁ Στεφάνου δεύτερος, ὁ δὲ τοῦ εὐνούχου τῶν Ἀποστόλων εἶναι· ὅρα δὲ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξῄεσαν. ᾠκονομήθη τούτους ἐξελθεῖν· καὶ ἐκείνους ἑτέρως διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. δυνάμεις γὰρ ἔλαβον ποιεῖν σημεῖα, οὐχὶ δὴ καὶ Πνεῦμα διδόναι ἑτέροις· τοῦτο ἦν τὸ 25 τῶν Ἀποστόλων ἐξαίρετον· καὶ ὅρα τοὺς κορυφαίους, οὐκ ἄλλους τινὰς ἀλλὰ Πέτρον.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην στρατιώτην ἐπιστολῆς. Καὶ ὁ τελείαν δοὺς τὴν χάριν τῷ εὐνούχῳ Φίλιππος διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τούτοις ἔδοξε μὴ 30 τελείαν διδόναι, λόγοις ἀρρήτοις τισὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα προοικονομοῦντος· ἵνα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἀναφύεσθαι μέλλοντα διά τινας αἰτίας ἀτελῆ βαπτίσματα, πρὸς τέλειον ἀποκαθίστασθαι δόξῃ, διὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δόσεως, ἣν τὸ χάρισμα χαρίζεται.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἐζήτησε τίς τοῦτο· διατί ὁ Φίλιππος οὐκ ἐποίησε τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας μετασχεῖν Πνεύματος Ἁγίου; πρὸς ὃν δεῖ ἀπολογήσασθαι Θεοῦ χάριτι· ὅτι εἰ καὶ τὴν ἀρχὴν ὅτε ἐβάπτισε τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ ὁ Φίλιππος, οὐδεὶς ἔλαβε Πνεῦμα Ἅγιον· ἀλλ' οὖν ὕστερον μετὰ τὸ εὔξασθαι 5 Ἰωάννην καὶ Πέτρον, δέδωκε διὰ τῆς τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐπιθέσεως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῖς βαπτισθεῖσι· κοινῷ γὰρ ὀνόματι καὶ ἀορίστῳ εἶπεν ἡ γραφὴ, ὅτι διὰ τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπιτιθεμένων ἐπὶ τοῖς πιστοῖς, ἐπέλαμψεν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· οὐκ εἶπεν ὅτι διὰ μόνου Πέτρου καὶ Ἰωάννου, ἀλλ' ἀπροσδιορίστως 10 εἰπὼν συμπεριέλαβε καὶ τὸν Φίλιππον· ἔπειτα δὲ οὐχ ὡς εὐτελὴς ἢ ἀνάξιος ὁ Φίλιππος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας, ὁπότε καὶ αὐτὸς ἀνεγράφη σημεῖα πεποιηκὼς ἐν ἰάσεσι νόσων καὶ ἐκβολαῖς δαιμόνων· ἀλλ' ὅτι οὐκ ηὔξατο τοῦτο αὐτοῖς ὑπάρξαι, οὕτω πολλάκις λογισάμενος εἶναι τέως αὐτοῖς συμφέρον, ὡς 15 ἀκμὴν μὴ οὖσιν ἐπιτηδείοις πρὸς τὴν τοῦ Πνεύματος ὑποδοχήν.

Ὡς ὁρᾷς γὰρ ὁ Σίμων ὁ βαπτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀκμὴν τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν ᾔτει τὸν Πέτρον διὰ χρημάτων δόσεως λαβεῖν ἐξουσίαν, ᾧ ἂν θέλῃ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως δοῦναι Πνεῦμα Ἅγιον· ὃν ἀπεσείσατο Πέτρος, ἐπιτρέψας αὐτῷ μετανοῆ- 20 σαι, εἴπως ἄρα συγχωρηθείη αὐτῷ· διὰ δὲ τοῦτο εἶπεν "εἰ ἄρα "ἀφεθήσεταί σοι·" ἵνα διὰ τοῦ ἀμφιβόλου καταστήσῃ αὐτὸν ἐν φόβῳ, καὶ μετὰ δακρύων καὶ σπουδῆς ἐπιζητήσῃ τὸν Θεόν· πλὴν ὅμως κἀκεῖνο ἔστι στοχάσασθαι, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Πέτρος τοῦτο, ἐπειδὴ ἐδόκει ὁ Σίμων ἀσύγγνωστα ἡμαρτηκέναι ὡς εἰς τὸ 25 Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσας, διότι δώροις ἐνόμισε τὸν Θεὸν πείθειν· ἢ ὅτι ἐνόμισε τοὺς Ἀποστόλους τοὺς πλήρεις Πνεύματος χρημάτων ἡττᾶσθαι, καὶ ἐνυβρίζειν δι' αὐτῶν τὸ Πνεῦμα, εἴγε ἐν τοιούτοις ἀνθρώποις ἐνοικεῖ τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῖς χρήμασι καταδουλουμένοις. ἔπειτα δὲ κἀκεῖνο πάλιν εἰπεῖν δεῖ, ὅτι τὰ πολλὰ ὁ 30 Φίλιππος ἔπραττε νυττόμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ οὐδὲν ἐποίει ἀφ' ἑαυτοῦ· μὴ προτρεπομένου αὐτὸν τοῦ Πνεύματος ἢ ἀγγέλου, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς εὑρήσεις λέγουσαν τὴν γραφήν· "ἄγγελος "δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον λέγων, ἀνάστηθι·" καὶ πάλιν· "εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, πρόσελθε·" εἰκὸς οὖν ὅτι μὴ 35

νυχθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εὔξασθαι καὶ ἐπιθεῖναι αὐτοῖς τὰς χεῖρας, οὐκ ἐπεχείρησεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι· ἀλλ' ἀνέμεινε τὴν ἄνωθεν κρίσιν· ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης θερμότεροι ὄντες καὶ παρρησιαστικώτεροι ηὔξαντο Πνεύματος μετασχεῖν τοὺς ἀμετόχους· οἱ δὲ δύο πλείω τοῦ ἑνὸς ἐνεργοῦσιν εἰς εὐχήν· ἐν μέσῳ γὰρ 5 δύο ἢ πλειόνων συναχθέντων ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ, εὑρεθήσεται ταχύτερον. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι διὰ τοῦτο Φίλιππος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα· ὅτι Διάκονος ἦν μόνον, παρὰ τῶν περὶ Στέφανον προβληθείς, οὐ μὴν καὶ Πρεσβυτέρου εἶχεν ἀξίαν ἢ Ἐπισκόπου, ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου· ὅτι δὲ Διάκονος ἦν μαρ- 10 τυρεῖ ὁ Παῦλος ἐν τοῖς Κανόσιν οὐ μόνον περὶ αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ περὶ Ἀνανίου, ὃς ἐβάπτισεν αὐτὸν τὸν Παῦλον, οὐκ ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προτραπέντος τοῦτο ποιῆσαι· καὶ πῶς φησί, Διάκονος ὢν ἐβάπτισε; πρῶτον μὲν διὰ τὸ σπάνιν εἶναι Πρεσβυτέρων ἐν Σαμαρείᾳ· ὥσπερ τὸ πλεῖστον γὰρ μόνος ἦν, διὰ τὸν 15 γεγονότα διωγμὸν διασπαρέντων πάντων· ἔξεστι δὲ ἐν ἀνάγκῃ καὶ τῷ Διακόνῳ βαπτίζειν, ἀπορίᾳ Πρεσβυτέρου, καθὼς αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐδίδαξε· προτρεψαμένου αὐτὸν ἐπὶ τῷ πλησιάσαι τῷ εὐνούχῳ, καὶ πάλιν καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ εὐνούχου προτραπείς· εἰ δὲ μὴ ἦν θέλημα Θεοῦ ποιῆσαι, οὐκ ἂν μετὰ τὸ βάπτισμα τῇ τῶν χει- 20 ρῶν ἐπιθέσει ἐπιφοιτᾷ δι' εὐχῆς ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· διὸ καὶ μέχρι νῦν οὕτως ἡ τάξις φυλάττεται.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὅτι οὐκ ἀργυρίου οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλ' ἁγίοις διὰ πίστεως ἡ μετοχὴ τοῦ 25 Ἁγίου Πνεύματος δίδοται.

18 Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, προσ-19 ήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων, δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ 30 Πνεῦμα Ἅγιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἂν εἶδεν εἰ μή τι αἰσθητὸν ἐγένετο, ὥσπερ καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ὅτε ταῖς γλώσσαις ἐλάλουν. ὅρα τὴν μιαρίαν τοῦ Σίμωνος· χρήματα διατί πρόσηνεγκε; καίτοι οὐκ

εἶδεν αὐτὸν χρημάτων αὐτὸ ποιοῦντα· καὶ οὐκ ἦν ἀγνοίας τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πειράζοντος καὶ βουλομένου κατηγορίᾳ περιβαλεῖν· διὰ τοῦτό φησι "οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ," καὶ τὰ ἑξῆς.

* Περὶ ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος. 5

20 Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας 21 διὰ χρημάτων κτᾶσθαι· οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ οὐκ εἰς δέον αὐτῷ κέχρησαι· οὐκ ἔστι 10 ταῦτα ἀρωμένου ἀλλὰ παιδεύοντος, σοί, φησι, τῷ τοιούτῳ· ὡς ἂν εἴτις εἴποι, συναπόλοιτο μετὰ τῆς προαιρέσεως· οὕτω μικρὰ φρονεῖς περὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅτι προσεδόκησας ὅλως ἀνθρώπινον εἶναι τὸ πρᾶγμα.

Θεοφίλου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας. Τὰς ἐκκλησιαστικὰς 15 χειροτονίας ἠσφαλίζοντο, ἐξ ὀρθῆς πίστεως καὶ βίου σεμνοῦ τὴν μαρτυρίαν ἐχούσας· ἐφόβει γὰρ αὐτοὺς τὰ ἐπὶ τοῦ Ἱεροβοὰμ κακὰ, ἵνα μὴ μελετὴ καὶ ἔθος τοῖς ἀσεβοῦσι γένηται, χρυσίῳ νομίζειν τὴν τῆς ἱερωσύνης τιμήν.

Ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἔναντι τοῦ Θεοῦ. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν τὰ ἐγκάρδια εἰς μέσον ἄγει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος λανθάνειν ἐνόμιζεν· ὁρᾷς ἀπὸ τῆς κακίας πάντα πράττοντα.

22 Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. 25

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Δείκνυται δὲ ὡς ἡ μετάνοια ἱκανὴ πᾶσαν ἁμαρτίαν νικῆσαι διὰ τὸν χαίροντα ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ Θεόν· τὸ δὲ ἄρα προσκείμενον διδάσκει, ὡς δυσκατόρθωτον τὸ πρᾶγμα γίνεται τῆς μετανοίας τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξαμαρτάνουσιν· εἰς ὃ καὶ Σίμων ἥμαρτεν, ἀργυρίου ὑπακούειν εἰς τὰς ἐνεργείας τὸ Πνεῦμα 30 τὸ Ἅγιον ἡγησάμενος.

Διδύμου. Προαιρετικὴ τροπὴ ἡ πίπτει εἰς μόνον τὸν δεκτικὸν ἀρετῆς καὶ κακίας· ὁ δὲ κατὰ τοὺς μύθους τῶν αἱρετικῶν φύσει κακὸς ὢν ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι δεκτικὸς τῆς κατὰ βούλησιν μετα-

βολῆς· ὅθεν παρέλκει τὸ "μετανόησον" λεγόμενον τῷ Σίμωνι ἐκ κατασκευῆς ὄντι κακῷ κατὰ τοὺς ἐκείνων μύθους· ἀλλ' οὐ ματαίως εἴρηται τὸ "μετανόησον οὖν·" αὐτεξούσιος ἄρα καὶ αὐτός· τούτου δὲ μὴ ὄντος φύσει κακοῦ, ἢ ἐπιτεταμένην κακίαν ἔχοντος· οὐδ' ἄλλος τις εὑρεθείη τοιοῦτος. 5

23 Εἰς γὰρ χολὴν πικρίας, καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πολλοῦ θυμοῦ τὰ ῥήματα· ἄλλως δὲ οὐκ ἐκόλασεν αὐτὸν, ἵνα μὴ λοιπὸν ἀνάγκης ἡ πίστις ᾖ· ἵνα μὴ τὸ πρᾶγμα ὠμὸν εἶναι δόξῃ· ἵνα μὴ καὶ τὰ τῆς μετανοίας εἰσαγάγῃ,* 10 *ἀρκεῖ πρὸς διόρθωσιν τὸ ἐλέγξαι τὸ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ εἰπεῖν· ἀρκεῖ τὸ ἐκεῖνον ὁμολογῆσαι ὅτι ἑάλω· τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι "δεήθητε ὑμεῖς "ὑπὲρ ἐμοῦ·" τοῦτό ἐστιν ὁμολογοῦντος τὸ πλημμέλημα.*

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς λεγομένους Καθαροὺς λόγου γ. *Πρὸς οὖν τὴν προϋποκειμένην αὐτοῦ πικρίαν,* 15 *καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν κατὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ τόλμαν καὶ ἐπιχείρησιν, Πέτρος δικαίως ἐκινήθη, καὶ κινηθεὶς εἶπε πρὸς αὐτὸν, "τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν" εἰ καὶ μὴ δεῖ, ἀλλὰ διὰ τὴν τόλμαν σου ταύτην, "ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας "διὰ χρημάτων κτᾶσθαι· οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ* 20 *"λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ "Θεοῦ·" καὶ τοσαῦτα κατ' αὐτοῦ εἰπὼν ὀρθῶς καὶ δικαίως, οὐδὲν τούτων ἀνίατον ἡγησάμεθα τῷ τῆς μετανοίας φαρμάκῳ· θεραπευτικὰ δὲ ταῦτα κρίνας εἶναι, ἐπήγαγε "μετανόησον οὖν ἀπὸ "τῆς κακίας σου καὶ δεήθητι τοῦ Κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι* 25 *"ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου·" μέγα γάρ σοι καὶ τοῦτο· καὶ μὴ ἤδη τὴν δωρεὰν οὕτως ἀκαθάρτως καὶ ῥυπαρῶς διὰ χρημάτων σπεῦδε· ἀλλὰ τέως τῆς πικρίας σου καὶ τῆς κακῆς ταύτης ἐπινοίας παυσάμενος, "μετανόησον, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια "τῆς καρδίας σου·" οὐχ ὡς ἀμφιβάλλων, ἀλλ' ὅτι τὰ δυσίατα* 30 *πάθη οὐκ ἀνίατα μέντοι ἀλλὰ δυσίατα· εἰ γὰρ ἦν ἀνίατον, περισσὸν ἦν τὸ "μετανόησον ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι "τοῦ Κυρίου·" ἀλλ' ὅτι ἡ μετάνοια μὲν ἰσχύει διὰ τούτων· ὅτι δὲ μετὰ πολλῆς μετανοίας καὶ ἐπιμελείας χρεία τοῖς βαρυνθεῖσιν εἰς κακίαν, παριστῶν ἐπήγαγεν, "εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπί-* 35

"νοια τῆς καρδίας σου· εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον "ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα·" καὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ἡ εἰς μετάνοιαν προτροπὴ τοῦ μεγάλου τούτου Ἀποστόλου, καὶ πρὸς τοσοῦτον μάγον, καὶ πρὸς τὸν οὕτω χολῆς καὶ πικρίας μεστὸν, καὶ τοσούτων κακῶν πεπληρωμένον, ὡς ἤδη ἐπιμελείας ἑαυτὸν δοῦναι, καὶ ταῦτα 5 αὐτῷ εἰπόντι τὴν γραφὴν ἐπιμαρτυρεῖν· "δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ "ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον·" οὐ γὰρ ἐμοὶ παρρησία μέτεστιν· "ὅπως "μηδὲν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε·" οὔτε δὲ ἀπηγόρευσε ταῦτα αὐτῷ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὔτ' ἀπηρνήσατο· πῶς γὰρ ὁ καὶ ὑποθέμενος καὶ εἰπών; τοσοῦτον δὲ ὠφελήθη οὗτος αὐτὸς ὁ τηλικοῦ- 10 τος μάγος ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τῆς εἰς μετάνοιαν, ὡς ἤδη τοσοῦτον τῆς πονηρίας καὶ πικρίας αὐτὸν μεταβληθέντα εἰπεῖν, ἐγὼ μὲν οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς ὑπὲρ ἐμαυτοῦ δεηθῆναι, "ὑμεῖς δὲ δεήθητε ὑπὲρ ἐμοῦ "πρὸς Κύριον."

24 *Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων εἶπε, δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ* 15 *πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μηδὲν*[n] *ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμὲ ὧν εἰρήκατε.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο ἀφωσιωμένως ἐποίει· δέον κλαῦσαι καὶ πενθῆσαι "εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι·" οὐχ ὡς συγχωρηθέντος ἂν αὐτῷ εἰ ἔκλαυσεν, ἀλλ' ἔθος καὶ τοῖς προφήταις τοῦτο 20 ἀπαγορεύειν, καὶ μὴ λέγειν, ἐὰν δὲ τόδε ποιήσῃς, συγχωρηθήσεταί σοι· ἀλλ' ὅτι πάντως ἔσται ἡ τιμωρία. σὺ δέ μοι θαύμασον, πῶς καὶ ἐν καιρῷ συμφορᾶς οὐκ ἠμέλουν, ἀλλὰ τοῦ κηρύγματος εἴχοντο. ὅρα δὲ καθάπερ ἐπὶ Μωϋσέως ἀπὸ συγκρίσεως ἐγένετο τὰ θαύματα· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μαγεία ἦν· καὶ οὕτω φανερὰ 25 ταῦτα σημεῖα ἦν. καίτοι οὐδένα ἔδει εἶναι ἐκεῖ δαιμονῶντα, εἴγε ἱκανῷ χρόνῳ ἦν ταῖς μαγείαις ἐξιστῶν αὐτούς. εἰ δὲ πολλοὶ οἱ δαιμονῶντες, πολλοὶ οἱ παραλυτικοί· ἐκεῖνα οὐκ ἀλήθεια ἦν· οὗτος δὲ λόγῳ αὐτοὺς προσήγετο, περὶ βασιλείας καὶ Χριστοῦ διαλεγόμενος. 30

25 *Οἱ μὲν οὖν διαμαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴσως διὰ τὸν Σίμωνα, ἵνα μὴ ἀπατῶνται, ἵνα λοιπὸν ἀσφαλεῖς ὦσιν.

[n] μὴ Cod.

Ὑπέστρεφον εἰς Ἱεροσόλυμα, πολλάς τε κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελίζοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί πάλιν ἄπεισιν ἐκεῖ, ἔνθα ἡ τυραννὶς ἦν τῶν κακῶν, ἔνθα οἱ μάλιστα φονῶντες; καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις οἱ στρατηγοὶ ποιοῦσι, τὸ πονοῦν τοῦ πολέμου μέρος καταλαμβάνουσιν. 5

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πιστοῖς εὐοδοῖ ὁ Θεὸς τὴν σωτηρίαν°, δῆλον ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως.

26 Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον, λέγων, 10 ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν· αὕτη 27 ἐστὶν ἔρημος. καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐμοὶ δοκεῖ τῶν ἑπτὰ οὗτος εἶναι, οὐ γὰρ ἂν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς μεσημβρίαν ἀπῄει ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον· ἀπὸ δὲ 15 Σαμαρείας πρὸς μεσημβρίαν αὕτη ἔστι, φησὶν, ἔρημος, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιστασίαν· καὶ οὐκ ἠρώτησε διατί; ἀλλ' "ἀναστὰς ἐπορεύθη·" ὅρα ἀγγέλους συναντιλαμβανομένους τῷ κηρύγματι· καὶ αὐτοὺς μὲν οὐ κηρύττοντας, τούτους δὲ καλοῦντας· τὸ δὲ θαυμαστὸν καὶ ἐνταῦθα δείκνυται, ὅπερ δὲ πάλαι σπάνιον ἦν, καὶ μόλις ἐγίνετο, τοῦτο ἐνταῦθα εὐχερῶς· ὅρα μεθ' ὅσης ἀφθονίας· ἅμα δὲ καὶ παραμυθία αὐτοῖς ἦν· ὅτι καὶ τῶν ἀλλοφύλων κρατήσουσι· καὶ γὰρ τὸ τῶν πιστευόντων ἀξιόπιστον ἱκανὸν αὐτοὺς ἆραι· διατί μὴ τῷ εὐνούχῳ φαίνεται καὶ ἄγει αὐτὸν πρὸς Φίλιππον; ὅτι ἴσως οὐκ ἂν ἐπείσθη, ἀλλὰ κἂν ἐξεπλάγη μᾶλλον. 25

Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης βασιλίσσης Αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης 28 αὐτῆς· ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἦν τε ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκεν Ἡσαΐαν τὸν προφήτην. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Μεγάλα ἐγκώμια τούτου, εἴγε καὶ ἐν Αἰθιοπίᾳ μένων, καὶ τοσούτοις κυκλούμενος πράγμασι, καὶ ἑορτῆς οὐκ οὔσης, καὶ ἐν τῇ δεισιδαίμονι πόλει ὢν, ἤρχετο προσκυνήσων εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ πολλὴ ἡ σπουδὴ, ὅτι γε καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὀχήματος

° εὐοδοῖ τὴν σωτηρίαν ὁ Θεὸς Œcum.

ἀνεγίνωσκε· καὶ ὅρα ἐν ποίῳ καίρῳ· ἐν τῷ χαλεπωτάτῳ καύματι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐνταῦθα πεπλήρωται ἡ προφητεία ἡ λέγουσα "Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ."

Κανδάκην Αἰθίοπες πᾶσαν τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα καλοῦσιν· 5 οὕτω Βίων ἐν πρώτῳ Αἰθιοπικῶν[p]· "Αἰθίοπες τοὺς βασιλέων πα-"τέρας οὐκ ἐκφαίνουσιν, ἀλλ' ὡς ὄντας υἱοὺς ἡλίου παραδιδόασιν· "ἑκάστου δὲ τὴν μητέρα καλοῦσι Κανδάκην."

29 Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, πρόσελθε, καὶ κολ-30λήθητι τῷ ἅρματι τούτῳ. προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος 10 ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος Ἠσαΐαν τὸν προφήτην·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας· τὸ τὸν προφήτην τοῦτον μετὰ χεῖρας ἔχειν, τῶν ἄλλων ὄντα ὑψηλότερον· οὐχ ἁπλῶς ὡς ἔτυχεν αὐτῷ διηγεῖται ἀλλ' ἡμέρως.

Σευήρου. Ἐν χερσὶ μὲν ἱστόρηται φέρειν Ἠσαΐου τοῦ προ- 15 φήτου βίβλιον· καὶ φιλοπόνως μὲν ἐγκεῖσθαι τῇ ἀναγνώσει, τῇ δὲ διανοίᾳ μὴ γινώσκειν ἃ διὰ γλώττης ἐφθέγγετο· καὶ ὡς οὕτως ἔχοντα φιλοθέως αὐτὸν εἶδεν ὁ τῶν καρδιῶν θεατὴς, ὁ βουλόμενος πάντας ἀνθρώπους πίστει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, τὸν Φίλιππον αὐτῷ, τῶν οἰκείων μαθητῶν ἕνα, κατὰ τὴν ὁδὸν 20 ἀδοκήτως ἐπέστησεν· ὃς ἐξ αὐτῶν ὧν ἀνεγίνωσκε τῆς μυσταγωγίας ἀρξάμενος, καὶ τὸν τοῖς ῥήμασι τοῖς προφητικοῖς ἐγκεκρυμμένον νοῦν ἀνακαλύψας, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγαγὼν, ἔδειξεν ὡς ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐπηγγελμένος ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους παρέσεσθαι, Χριστὸς ἦν Ἰησοῦς· ὁ σαρκωθεὶς ἀτρέπτως δι' 25 ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀχθεὶς, καὶ τὸν σωτήριον σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐθελοντὴς ὑπομείνας, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ θανάτου καταλύσας τὸ κράτος· καὶ πρωτοτοκος ἡμῶν γενόμενος ἐκ νεκρῶν, καὶ τῆς ἐλπιζομένης ἡμῖν ἀθανασίας διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀπαρξάμενος, ἣν καθ' ὑπόστασιν 30 ἥνωσεν ἑαυτῷ, ψυχὴν ἔχουσαν λογικήν τε καὶ νοεράν· καὶ τελείαν ἡμῖν τὴν σωτηρίαν χαρίσεται.

31 Καὶ εἶπεν, ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ

[p] Cf. Athen. XIII. 566.

εἶπεν, πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με; παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πάλιν εὐλάβειαν, ὅτι οὐκ εἰδὼς ἀνεγίνωσκεν· εἶτα μετὰ τὸ ἀναγνῶναι ἐξετάζει. 5

32 Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη, ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος· οὕτος οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ.

Εἰρηναίου. Τοῦτον εἶναι Ἰησοῦν καὶ πεπληρῶσθαι ἐν αὐτῷ 10 τὴν γραφὴν, ὡς αὐτὸς ὁ εὐνοῦχος πεισθεὶς καὶ παραυτίκα ἀξιῶν βαπτισθῆναι ἔλεγε, "πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν "Χριστόν·" ὃς καὶ ἐπέμφθη εἰς τὰ κλίματα Αἰθιοπίας κηρύξων τοῦτο ὅπερ ἐπίστευσε· Θεὸν μὲν ἕνα τὸν διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγμένον, τούτου δὲ τὸν Υἱὸν τὴν κατὰ ἄνθρωπον ἤδη πεποιῆσθαι 15 παρουσίαν, καὶ "ὡς πρόβατον εἰς σφαγὴν ἤχθη," καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα οἱ προφῆται λέγουσι περὶ αὐτοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πως οἰκονομεῖται· πρότερον ἀναγινώσκει καὶ ἀγνοεῖ· εἶτα ἀναγινώσκει αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν· ἔνθα ἦν τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ δωρεά. Καὶ μετ' ὀλίγα— 20 Καλῶς ὁ εὐνοῦχος οὐκ εἶδεν εἰς τὸ σχῆμα· οὐκ εἶπεν, σὺ τίς εἶ; οὐκ ἐμέμψατο, οὐκ ἀλαζονεύεται, οὐ λέγει εἰδέναι, ἀλλ' ὁμολογεῖ ἀγνοεῖν· διὸ καὶ μανθάνει· ἐπιδεικνύει τὸ τραῦμα τῷ ἰατρῷ· συνεῖδεν ὅτι καὶ οἶδε ταῦτα, καὶ βούλεται διδάξαι.

Κυρίλλου. Ἐμφανὴς μὲν λίαν τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. ἀπο- 25 φέρονται γὰρ εἰς τὸ καρθῆναι κατὰ καιροὺς τὰ πρόβατα, καὶ τὰς κουρίδας μαχαίρας ἐπιφέρουσιν οἱ ποιμένες· καίτοι πάσχοντα, τοῖς τοῦτο δρῶσιν οὐκ ἐπιπηδᾷ· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς λοιδορούμενος οὐκ ἀντιλοιδόρει· πάσχων οὐκ ἠπείλει· ἐπειδή περ καὶ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἡμᾶς πεπράχθαι πιστεύεται τὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννή- 30 σεως αὐτοῦ μυστήριον· διὰ τοῦτό, φησιν, ὅτι "τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς "διηγήσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ·" ἀντὶ τοῦ ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν ἐπὶ γῆς ἐστιν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ πολιτεία· αἴρεται δὲ καὶ ἑτέρως, καὶ ὑπὲρ πάντας ἐστὶν ἡ

ζωὴ αὐτοῦ· τουτέστιν ἡ ὕπαρξις τοῦ μονογενοῦς· ὅταν ἔξω σαρκὸς καὶ οὔπω καθ' ἡμᾶς γενόμενος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ἩΡΑΚΛΕΙΑΣ. *Τὸ ἑκούσιον τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ πειρᾷ τῶν οἰκονομουμένων σημαίνεται· ὡς γὰρ πρόβατον ἀγόμενον εἰς θυσίαν ἢ ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν, ἀνάγκῃ τε δαμα-* 5 *ζόμενα οὐδὲ βληχᾶσθαι τὸ ἐνδόσιμον ἔχει, οὕτως αὐτὸς ἑκὼν ἐν τῷ πάσχειν ἀπεσιώπα.*

33 Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Τὴν παράνομον καὶ ἄδικον κρίσιν ἐπ' αὐτῷ γενομένην δηλοῖ τῆς ἀληθείας κρυβείσης.* 10

Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην δόξαν, καὶ τὴν ἐν γένει αὐτοῦ ἀξίαν, ἣν ἡ τῶν οἰκονομηθέντων ὑπέδειξε πεῖρα, τίς ἔσται ἱκανὸς λόγῳ φράσαι; αὐτοῦ μὲν θανάτῳ ὑποβαλλομένου, πάντων δὲ εἰς ἀφθαρσίαν χάριτι αὐτοῦ ζωοποιουμένων καὶ* 15 *πίστει λυτρουμένων.*

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ. *Διελθὼν αὐτοῦ τὰ πάθη ἀναπέμπει τὴν τῶν ἀκουόντων διάνοιαν ἐπὶ τὴν τῆς γενέσεως αὐτοῦ φαντασίαν, ἐπιλέγων "τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;" τότε γὰρ μάλιστα μεῖζόν τις λήψεται θαῦμα τῆς τῶν τοσούτων ὑπομονῆς,* 20 *ὅταν εἰς ἔννοιαν ἔλθῃ, τίς ὢν καὶ ποῖος, καὶ ἐκ Θεοῦ γεγενημένος μονογενὴς Υἱὸς ταῦτα πάντα ὑπέστη.*

ΣΕΥΗΡΟΥ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἈΠΟ ΛΟΓΟΥ ΜϚ. *Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἀγενεαλόγητος ὡς Θεὸς, καὶ κατὰ σάρκα γένος ἐπιγραφόμενος.* 25

Ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ἘΚ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ἸΟΥΛΙΑΝΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ. *Τοῦ γὰρ εἰς θάνατον ἑκουσίως καταβεβηκότος ἤρθη ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωή· καὶ μετεωρίσθη καὶ διήλασε καὶ ὑπερανέβη τοὺς οὐρανοὺς, ὅτι Βασιλεὺς ὑπῆρχε τῆς δόξης, καὶ ἡ αὐτοκαταφύσιν*[o] *ζωὴ, καὶ* 30 *Κύριος τῶν δυνάμεων, καὶ θρόνον ἔχων τὸν ἀνωτάτω· καθὰ καὶ αἱ δυνάμεις αἱ ἐν οὐρανοῖς ἐπέγνωσάν τε καὶ ὡμολόγησαν· ἢ καὶ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἑκούσιον κένωσιν τῆς κατὰ τὸ*

[o] Sic.

πάθος ἐπὶ γῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠνέσχετο· τοῦτο διδούσης εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἡνωμένης σαρκός· περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μηδὲ δυναμένη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅπερ ἀδύνατον.

34 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε, δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, 35 ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τὸ ὅλως εἰδέναι ὅτι ἄλλως καὶ περὶ ἄλλων λέγουσιν οἱ προφῆται, ἢ ὅτι περὶ ἑαυτῶν ἑτέρῳ προσώπῳ διαλέγονται, σφόδρα περιεσκεμμένη ἐστὶν ἡ ἐρώτησις.*

36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ· καί φησιν ὁ εὐνοῦχος, ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι;

Διδύμου. *Ἐπιστατέον ὡς πολλὴ σπουδὴ ὑπῆρχε τοῖς τελείως χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα· διττοῦ γὰρ ὄντος τούτου διδομένου· ὅτε μὲν δι' ὕδατος, ὅτε δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί· οὐ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Πνεύματι βαπτίσματος κατεφρόνουν τοῦ σωματικωτέρου· συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο εἰς σωτηρίαν, κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος. ἔστι δὲ διὰ τῆς προκειμένης βίβλου τῶν Πραξέων τῶν Ἀποστόλων πολλὰ θηρεῦσαι παραστατικὰ τοῦ χρησίμου τοῦ ἐξ ὕδατος βαπτίσματος.*

37 Εἶπε δὲ αὐτῷ, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης καρδίας σου ἔξεστιν· ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ 38 Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅ τε Φί-39 λιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν· ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Ἅγιον ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν εὐνοῦχον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὁρᾷς ὅτι τὰ δόγματα ἀπηρτισμένα εἶχε· καὶ γὰρ ὁ προφήτης τὸ πᾶν εἶχε, τὴν σάρκωσιν, τὸ πάθος, τὴν*

ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν· εἰ δὲ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν δείκνυσιν, μὴ θαυμάσῃς· αἰσχύνθητε ὅσοι ἀφώτιστοι τυγχάνετε.

Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος, ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα προθυμίαν, ὅρα ἀκρίβειαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί ἥρπασεν αὐτόν; τὸ γενόμενον θαυμασιώτερον ἐδείκνυτο· καὶ τότε οὐκ ᾔδει· ὥστε οὖν ὕστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο· "ἐπορεύετο γάρ," φησι, "χαίρων." 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα θεῖον δειχθῇ τὸ γινόμενον· ἵνα μὴ νομίσῃ ὅτι ἄνθρωπος ἐστὶν ἁπλῶς.

Διδύμου. Ἡ προκειμένη ἁρπαγὴ ἰσοδυναμοῖ τῇ ἀναλήψει Ἠλιοῦ· καὶ ἐπεὶ ἁρπαγεὶς ὁ Φίλιππος ἐκ τόπου εἰς τόπον μετηνέχθη, ἀκολοῦθον καὶ τὸν Ἠλίαν ἀναληφθέντα ἐκ τοῦ περὶ γῆν 15 τόπου, εἰς ἕτερον χῶρον μετενεχθῆναι· κἂν ὅπου μὲν σημαίνηται τὰ ὀνόματα τῶν τόπων εἰς ἃ μετενέχθησαν, ὅπου δὲ μὴ σημαίνηται. οἱ ἁρπαγέντες καὶ ἀναληφθέντες, Φίλιππος μετὰ τὴν ἁρπαγὴν εὑρέθη εἰς Ἄζωτον· Παῦλος εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἕως τοῦ Παραδείσου μετατεθεὶς, ἤκουσεν ἀρρήτων ῥημάτων. Εἰς τοῦτο 20 λήψη καὶ τὸν Ἀμβακούμ· καὶ αὐτὸς γὰρ μετεωρίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα· Ἠλίας δὲ ἀνελήφθη μετενεχθεὶς οὐκ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ· εἴρηται γὰρ ἀναληφθῆναι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν· αὕτη δὲ ἡ λέξις δηλοῖ ὅτι οὐκ εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ μὴν ποῦ γέγονεν ὁρίζει. συμφώνως τοῖς εἰρημένοις 25 καὶ Ἐνὼχ μετατεθεὶς ἐκ τόπου εἰς τόπον γέγονε· σαφῶς γὰρ τοῦτο παρίσταται ἐκ τοῦ μετατεθεῖσθαι αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἴρηται ποῦ ἐν ταῖς δεδημοσιευμέναις βίβλοις, ἐν ἀποκρύφοις λέγεται ὅτι ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐὰν οὕτως ἔχῃ, συνεπίσκεψαι καὶ περὶ τοῦ Ἠλιοῦ, μὴ ἄρα τὸ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ταυτόν ἐστι τοῦ 30 ἐν τῷ Παραδείσῳ· ἀναμφιβόλως δὲ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· πολλαὶ γὰρ μαρτυρίαι εἰσὶ περὶ τούτου.

Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον, καὶ διερχόμενος, εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Οὗτος τῶν ἑπτά ἐστι· καὶ γὰρ ὕστερον ἐκεῖ εὑρίσκεται ἐν Καισαρείᾳ· συμφερόντως οὖν ἥρπασεν αὐτὸν* 5 *τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἠξίωσεν ἂν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐλύπησεν ἂν ἐκεῖνος ἀνανεύσας καὶ ἀρνησάμενος, οὔπω τοῦ καιροῦ ὄντος.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Μέγα καὶ ὁ Φίλιππος ἐκέρδανεν· ὅπερ ἤκουε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἐζεκιὴλ, Ἀμβακοὺμ, καὶ τῶν* 10 *ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γενόμενον· ἐντεῦθεν δείκνυται πολλὴν ὁδὸν ἀπελθὼν, εἴγε ἐν Ἀζώτῳ εὑρέθη· ἐκεῖ αὐτὸν ἔστησεν, ἔνθα λοιπὸν καὶ εὐαγγελίζεσθαι ἔδει.*

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀποστολὴν[o] Χρίστου. 15

1 *Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ Ἀρχιερεῖ,* 2 *ᾐτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν, πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τὲ καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.* 20

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Ἀξίως εἶπε τὸν Παύλου ζῆλον, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ ἕλκεται, καὶ οὐδέπω κορεσθεὶς τῷ φόνῳ Στεφάνου· οὐκ ἐνεπλήσθη τῷ φόνῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῇ διασπορᾷ. ἰδοὺ τοῦτο ἐπλήρου τὸ παρὰ τῷ Χριστῷ εἰρημένον· ὅτι "οἱ ἀπο-* 25 *"κτένοντες ὑμᾶς δοξοῦσι λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ·" οὗτος δὴ οὖν οὕτως ἐποίει, οὐχ ὡς Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο· ὅτι γὰρ ζήλῳ ἐποίει, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις ἀπιέναι· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν οὔτε τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφρόντισαν· ἑνὸς γὰρ ἦσαν μόνου τοῦ τιμῆς ἀπολαύειν· διατί δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύετο; μεγάλη* 30 *ἡ πόλις ἦν· βασιλικὴ ἦν· ἐφοβεῖτο μὴ ἐκείνη προκαταλήφθῃ· καὶ ὅρα τὸν πόθον καὶ τὴν σφοδρότητα· οὐ προσέρχεται τῷ ἄρχοντι ἀλλὰ τῷ ἱερεῖ.*

[o] *ἀποστολὴν* Cod. Coisl. et Œcum. *ἀπόστολον* Cod. N. C.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑποκείσθω τοίνυν ὡς ἐν πίνακι ἡ ψυχὴ Παύλου· οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρώην ἠσβολωμένος, ἀραχνίων γέμον· οὐδὲν γὰρ βλασφημίας χεῖρον· ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων, καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ῥαθυμίαν καὶ βλακίαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρὰ ἀπειρίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας· 5 ζῆλον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ χρώματα οὐ παρῆν· οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε· δίδωσιν αὐτὸ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι τὴν χάριν· καὶ ἀθρόον βασιλικὴν τὴν εἰκόνα ἀπέδειξε. λαβὼν γὰρ τὰ χρώματα, καὶ μαθὼν ἅπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμεινε τὸν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος· καὶ πρῶτον 10 δεικνύει τὴν κεφαλὴν βασιλικὴν, τὸν Χριστὸν κηρύττων· εἶτα καὶ τὸ λεῖπον σῶμα τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. Οἱ μὲν οὖν ζωγράφοι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας ἅπαντα πράττουσιν, οὐδενὶ τὰς θύρας παρανοίγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν πίνακα προθεὶς, πάντων ἐναντιουμένων, θορυβουμένων, 15 ταραττόντων, οὗτος εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκόνα, καὶ οὐκ ἐκωλύετο· διὸ καὶ ἔλεγε· "θέατρον ἐγενήθημεν τῷ "κόσμῳ·" ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ τε αἰσθητοῦ τοῦ τε νοητοῦ, τὴν εἰκόνα ζωγραφῶν. Καὶ μεθ' ἕτερα—Εἶδες ἀγάπην πυρὸς θερ- 20 μοτέραν; οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ εὔκολον ἐὰν βουλώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος φύσει τοιοῦτος ἦν· διάτοι τοῦτο καὶ τὰ πρότερα ἀναγράφει τὰ ἐναντία τούτοις· ἵνα μαθὼν ὅτι προαιρέσεως τὸ ἔργον, καὶ βουλομένοις ἅπαντα εὔκολα. μὴ τοίνυν ἀπογνῶμεν, ἀλλὰ κἂν λοίδορος ᾖς, κἂν πλεονέκτης, κἂν 25 ὁτιοῦν, ἐννόησον οὖν ὅτι Παῦλος βλάσφημος ἦν, καὶ διώκτης καὶ ὑβρίστης, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πρῶτος, καὶ ἐξαίφνης πρὸς αὐτὴν ἀνέβη τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐδὲν αὐτῷ κώλυμα τὰ πρότερα γέγονε· καίτοι οὐδεὶς οὕτω μετὰ τοσαύτης μανίας ἔχεται κακίας μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἡνίκα εἰς τὰς οἰκίας εἰσήει, καθάπερ θηρίον οὕτως εἰσεπήδα, σύρων, σπαράττων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, θορύβου καὶ ταραχῆς πάντα πληρῶν· ἀλλ' ὅμως μετὰ πάντα ἐκεῖνα γέγονε τοιοῦτος, υἱὸς γέγονε· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν. ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες τῇ τῆς προ- 35

αιρέσεως ἐλευθερίᾳ; ἀκουέτωσαν ταῦτα, καὶ ἐπιστομιζέτωσαν· τὸν γὰρ βουλόμενον γενέσθαι ἀγαθὸν οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον, κἂν τῶν πονηροτάτων ἔμπροσθεν ᾖ· καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως μᾶλλον ἔχομεν, ὅσῳ καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡμῶν ἡ ἀρετὴ, καὶ παρὰ φύσιν ἡ πονηρία. 5

Ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[p]. Πρῶτος μετὰ τῶν στασιαζόντων ἑωρᾶτο· πανταχῇ σπουδάζων καθαιρεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας λογάδας· πολλάτε ἦν καὶ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας γινόμενα, καὶ οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν μανίας ὑπέλιπεν[q]· ἐν τούτῳ γὰρ εὐσεβεῖν καὶ 10 τὰ μέγιστα κατορθοῦν ἐνόμιζε· καθὼς αὐτός τε ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ὁμολογεῖ, καὶ Λουκᾶς ἱστορεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Κομισάμενος δὲ Παῦλος παρὰ τῶν ἱερέων ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῷ Ἰουδαίους, ὥρμησε μορμύρων ὥσπερ τις χείμαρρος λάβρος[r] περικλύσειν δοκῶν τοὺς ἐν Δαμασκῷ μαθητὰς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπω- 15 λείας αὐτοὺς βάραθρον ἐκπέμψειν. γνοὺς δὲ ὁ Κύριος ὅτι ἄδικον μανίαν δικαίᾳ δῆθεν προαιρέσει ἐκέκτητο, ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ ἐπιφανεὶς, ἀπεστέρησε μὲν αὐτὸν τῶν ὀψέων[s] τῷ μεγέθει τοῦ φωτὸς, καὶ εἰς τοσοῦτον μέτεισιν, ὥστε τὸν πάλαι οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπινοοῦντα, καὶ πάντας τοὺς μαθητὰς ἀπολέ- 20 σειν ἄρδην προσδοκῶντα, αὐτίκα δὴ τοῦτον καὶ παραχρῆμα ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ καὶ πιστότατον ἡγήσασθαι· ἱκέτης γὰρ εὐθὺς τοῦ[t] Ἰησοῦ, ὁ πολέμιος γίνεται, καὶ παραύτικα τὸ σύνταγμα τῆς μανίας ἀπορριψάμενος, εἰς πρεσβείαν ἐχώρει, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσέβειαν ὡμολόγει. 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο οἱ πιστεύσαντες· ἴσως διὰ τὸ τὴν ὁδὸν τέμνειν τὴν εἰς οὐρανοὺς φέρουσαν.

3 Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ, ἐξαίφνης τὲ αὐτὸν περιήστραψε φῶς ἐκ τοῦ 4 οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνὴν λέγου- 30 σαν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατὶ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις; διατί μὴ ἐν Δα-

p Hunc prologum, vulgo Euthalio Diacono attributum, eodem quo hic titulo, invenimus in Cod. Harl. 5588. sæc. xiii. f. 57. q ἐνέλειπεν Harl. r λαῦρος Cod. s τῆς ὄψεως Harl. t τῆς Cod. τοῦ Harl.

μασκῷ, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἄλλους ἄλλως αὐτῷ διηγεῖσθαι; ἀλλ' οὗτος ἀξιόπιστος ἦν διηγούμενος, ὁ διὰ τοῦτο ἀπιών. τοῦτο γοῦν λέγει καὶ πρὸς Ἀγρίππαν ἀπολογούμενος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς πλήττειν εἴωθε· μέτρα γὰρ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί· λέγεται δὲ καὶ φωνῆς ἡ ὑπερβολὴ κωφοὺς ποιεῖν καὶ ἀποπλῆγας· ἀλλὰ 5 τοῦτον μόνον ἐπήρωσεν, καὶ ἔσβεσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε ἀκοῦσαι τὰ λεγόμενα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἑωρακὼς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μὴ φέρων τὸ πολὺ τοῦ φωτὸς, ἀπελιθώθη τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ζωτικόν· διὸ καὶ δοκῶν ἔχειν ὀφθαλμοὺς οὐχ ἑώρα, καὶ ἔχων στό- 10 μα οὐκ ἤσθιεν· ἕως οὗ πιστεύσας τῷ Ἀνανίᾳ λέγοντι αὐτῷ τὸν λόγον, ἰάθη· μετὰ γὰρ τὴν πίστιν ἤρξατο βλέπειν· λοιπὸν ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτω τροφῆς μᾶλλον τῆς πνευματικῆς μετασχὼν, ἀνέσφηλεν· σημειωτέον δὲ, ὅτι δεῖ πρῶτον βαπτίζειν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι τροφῆς· διὸ κακῶς ποιοῦσιν οἱ μετὰ τροφὴν τοὺς τε- 15 λείους βαπτίζοντες.

5 Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; εἶπε δὲ, τίς εἶ Κύριε; ὁ δὲ, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγει· οὐ λέγει πίστευσον, οὐδὲ ὅλως τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἐγκαλεῖν μονονουχὶ λέγων, τί παρ' ἐμοῦ 20 μέγα ἢ μικρὸν ἠδικημένος ταῦτα ποιεῖς; Καὶ μετ' ὀλίγα—Μὴ νομίσῃς πρὸς ἀνθρώπους εἶναί σοι τὸν πόλεμον. καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου ἤκουσαν οἱ συνόντες αὐτῷ, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν πρὸς ὃν ἀπεκρίνατο· τῶν γὰρ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἐποίησεν ἀκροατάς· εἰ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκείνης, κἂν ἠπίστησαν· τὸν δὲ Παῦλον ὁρῶντες 25 ἐθαύμαζον.

Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ "κλητὸν" ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· οὐ γὰρ αὐτὸς εὗρον, φησὶν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκείᾳ κατέλαβον σοφίᾳ· ἀλλὰ διώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐκλήθην· ἐνταῦθα τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν, τοῦ δὲ κληθέντος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν γίνεται, 30 ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τέως ὁμολόγησεν ἑαυτὸν δοῦλον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν νβ ὁμιλίαν. Ὦ φιλανθρωπία δεσπότου, ποῦ κατέβη; Θεὸς ἀνθρώπῳ λέγει, τί με διώκεις; τὸν

πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ δήμῳ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει· "λαός μου τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; "ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι." οὕτω καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τῷ Σαύλῳ λέγει· "Σαῦλε τί με διώκεις;" τί οὖν ἐκεῖνος; "τίς "εἶ Κύριε;" εὐθέως τὴν δεσποτείαν ὡμολόγησεν· εἶδες ψυχὴν 5 εὐγνώμονα· "τίς εἶ Κύριε; ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις·" ὢ σοφία δεσπότου· διατί μὴ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἐγώ εἰμι ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ἐγώ εἰμι ὁ ἐν δεξιᾷ καθήμενος τοῦ Πατρός· ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· ὁ τὸν οὐρανὸν τείνας· ὁ τὴν γῆν ἐργασάμενος· ὁ τὴν θάλατταν ἁπλώσας· ὁ τοὺς Ἀγγέλους ποιή- 10 σας· ὃ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὁ προὼν καὶ γεννηθείς; διατί μὴ εἶπε τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά; ἀλλ' "ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις·" ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου καὶ τοῦ τόπου; διότι ἠγνόει αὐτὸν ὁ διώκων; εἰ γὰρ ᾔδει αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐδίωξεν· ἠγνόει ὅτι ἐκ τοῦ 15 Πατρὸς ἦν γεννηθείς· ὅτι δὲ ἀπὸ Ναζαρὲτ ἦν, ᾔδει· εἰ οὖν εἶπεν αὐτῷ, ἐγώ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ὁ τὸν οὐρανὸν ποιήσας, εἶχεν εἰπεῖν, ἄλλος τὲ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλον ἐγὼ διώκω· εἰ εἶπεν αὐτῷ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ ὑψηλὰ, εἶχεν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ σταυρωθείς· ἀλλ' ἵνα μάθῃ ὅτι ἐκεῖνον διώκει τὸν 20 σαρκωθέντα, τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, τὸν μετ' αὐτοῦ συναναστραφέντα, τὸν ἀποθανόντα, τὸν ταφέντα, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου, λέγει, "ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις·" ὃν οἶδας, ὃν γνωρίζεις, τὸν μετὰ σοῦ ἀναστρεφόμενον· διὰ τοῦτο τὴν δεσποτείαν εὐθέως ὡμολόγησε· κατέβη τοσοῦτον ὁ δεσπότης, ὅσον 25 ὁ δοῦλος ἀναβῆναι ἠδύνατο.

6 Ἀλλ' ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι, ὅτι σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς οὐκ εὐθέως πάντα ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ προμαλάττει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν· οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκάλε- 30 σεν· ἐκ δευτέρου δίδωσιν αὐτῷ χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ ὅτι ἀναβλέψει.

Διδύμου. Ἐπεὶ ὁ εἰπὼν τῷ Παύλῳ Ἰησοῦς· "Σαοὺλ, Σαοὺλ τί με διώκεις;" αἴτιος αὐτῷ γέγονε τοῦ μὴ ὁρᾷν, κατηγορούντων

τῶν αἱρετικῶν τοῦ εἰπόντος "τίς ἐποίησε βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐκ "ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός;" εἰς ἀπορίαν γὰρ αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα περιίστησι, διαφόρους θεοὺς λέγοντας· καὶ τοῦ μὲν κατηγοροῦντος ὡς τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίου· τὸν δὲ ἕτερον ἀποδεχομένους ἐπὶ τῷ τὸ βλέπειν παρέχειν. ἡμᾶς δὲ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας Θεὸν, οὐ θλίψει ταῦτα· μάλιστα εἰδότας, ὅτι προνοητὴς τῶν ὅλων ὑπάρχων, οἶδε τίνι τὸ βλέπειν ὀρέξει καὶ μή· καὶ διατί, καὶ πότε, καὶ πῶς. τὸν γοῦν ἀπὸ γενετῆς[p] τυφλὸν, διὰ τοῦτο οὕτω γεγεννῆσθαί φησιν, ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ· οὐ κακὸν δὲ τὸ αἴτιον τῆς φανερώσεως τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ· διὸ οὐδὲ ἀπεμφαίνει εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς τυφλοῖ τινά· καὶ ταῦτα μὲν τοῦ ῥητοῦ συναγορευομένου, δυνατῆς οὔσης καὶ τῆς συναγωγῆς τῷ προσχόντι τῷ, "εἰς κρίμα ἦλθον ἐγὼ εἰς τὸν κοσμὸν τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες "βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται·" οὐ γὰρ περὶ αἰσθητῆς ὄψεως ἢ τυφλότητος ταῦτα εἴρηται· μάλιστα διὰ τὸ λεχθὲν πρὸς τοὺς εἰπόντας, "μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἐσμέν;" τὸ "εἰ "τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίας."

7 Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἱστήκεισαν ἐνεοὶ, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

Διδύμου. Τίς ἡ διαφωνία τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγεγραμμένων ἐν τῇ κατὰ Παῦλον ὀπτασίᾳ; ἐν μὲν γὰρ τῇ καθ' ὁδὸν ὀπτασίᾳ ἱστορεῖ ὁ Λουκᾶς, τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τῆς φωνῆς μὲν ἀκηκοέναι, μηδένα δὲ θεωρῆσαι· ἐν δὲ τῷ διηγεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν τὴν αὐτὴν ὀπτασίαν, λέγει τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὁ Χρυσόστομος πάνυ ἡρμήνευσε τὸν τόπον· ἔφη, ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγησις ἡ λέγουσα, τῆς φωνῆς ἤκουον οἱ συνόντες, τῆς Παύλου φωνῆς λέγει ἀκούειν αὐτοὺς τῆς λεγούσης, "τίς εἶ Κύριε;" οὐδένα δὲ ἔβλεπον ἄνθρωπον εἰ μὴ Παῦλον· ἡ δὲ δευτέρα ἐξήγησις ἡ λέγουσα, τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι, φωνῆς λέγει τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης, μόνον δὲ τὸ φῶς τεθεᾶσθαι.

[p] ἀπογεννητῆς Cod.

πάθος ἐπὶ γῆς ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἠνέσχετο· τοῦτο διδούσης εὐλόγως αὐτῷ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ καὶ ἀδιαιρέτως ἡνωμένης σαρκός· περὶ ἣν τὸ πάθος καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ Θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μηδὲ δυναμένη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅπερ ἀδύνατον. 5

34 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε, δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ, 35 ἢ περὶ ἑτέρου τινός; ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τὸ ὅλως εἰδέναι ὅτι ἄλλως καὶ περὶ ἄλλων λέγουσιν οἱ προφῆται, ἢ ὅτι περὶ ἑαυτῶν ἑτέρῳ προσώπῳ διαλέγονται, σφόδρα περιεσκεμμένη ἐστὶν ἡ ἐρώτησις.*

36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦλθον ἐπί τι ὕδωρ· καί φησιν ὁ εὐνοῦχος, ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι; 15

Διδύμου. *Ἐπιστατέον ὡς πολλὴ σπουδὴ ὑπῆρχε τοῖς τελείως χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα· διττοῦ γὰρ ὄντος τούτου διδομένου· ὅτε μὲν δι' ὕδατος, ὅτε δὲ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί· οὐ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Πνεύματι βαπτίσματος* 20 *κατεφρόνουν τοῦ σωματικωτέρου· συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο εἰς σωτηρίαν, κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος. ἔστι δὲ διὰ τῆς προκειμένης βίβλου τῶν Πραξέων τῶν Ἀποστόλων πολλὰ θηρεῦσαι παραστατικὰ τοῦ χρησίμου τοῦ ἐξ ὕδατος βαπτίσματος.*

37 Εἶπε δὲ αὐτῷ, εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης καρδίας σου 25 ἔξεστιν· ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε, πιστεύω τὸν Υἱὸν τοῦ 38 Θεοῦ εἶναι Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐκέλευσε στῆναι τὸ ἅρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅ τε Φί-39 λιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν· ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Ἅγιον ἐπέπεσεν ἐπὶ 30 τὸν εὐνοῦχον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὁρᾷς ὅτι τὰ δόγματα ἀπηρτισμένα εἶχε· καὶ γὰρ ὁ προφήτης τὸ πᾶν εἶχε, τὴν σάρκωσιν, τὸ πάθος, τὴν*

ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλλουσαν· εἰ δὲ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν δείκνυσιν, μὴ θαυμάσῃς· αἰσχύνθητε ὅσοι ἀφώτιστοι τυγχάνετε.

Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἥρπασε τὸν Φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος, ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν 5 αὐτοῦ χαίρων.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα προθυμίαν, ὅρα ἀκρίβειαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί ἥρπασεν αὐτόν; τὸ γενόμενον θαυμασιώτερον ἐδείκνυτο· καὶ τότε οὐκ ᾔδει· ὥστε οὖν ὕστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο· "ἐπορεύετο γάρ," φησι, "χαίρων." 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα θεῖον δειχθῇ τὸ γινόμενον· ἵνα μὴ νομίσῃ ὅτι ἄνθρωπος ἐστὶν ἁπλῶς.

Διδύμου. Ἡ προκειμένη ἁρπαγὴ ἰσοδυναμοῖ τῇ ἀναλήψει Ἡλιοῦ· καὶ ἐπεὶ ἁρπαγεὶς ὁ Φίλιππος ἐκ τόπου εἰς τόπον μετηνέχθη, ἀκολοῦθον καὶ τὸν Ἡλίαν ἀναληφθέντα ἐκ τοῦ περὶ γῆν 15 τόπου, εἰς ἕτερον χῶρον μετενεχθῆναι· κἂν ὅπου μὲν σημαίνηται τὰ ὀνόματα τῶν τόπων εἰς ἃ μετενέχθησαν, ὅπου δὲ μὴ σημαίνηται. οἱ ἁρπαγέντες καὶ ἀναληφθέντες, Φίλιππος μετὰ τὴν ἁρπαγὴν εὑρέθη εἰς Ἄζωτον· Παῦλος εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἕως τοῦ Παραδείσου μετατεθεὶς, ἤκουσεν ἀρρήτων ῥημάτων. Εἰς τοῦτο 20 λήψη καὶ τὸν Ἀμβακούμ· καὶ αὐτὸς γὰρ μετεωρίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα· Ἡλίας δὲ ἀνελήφθη μετενεχθεὶς οὐκ ἐν ὡρισμένῳ τόπῳ· εἴρηται γὰρ ἀναληφθῆναι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανόν· αὕτη δὲ ἡ λέξις δηλοῖ ὅτι οὐκ εἰς τὸν οὐρανόν· οὐ μὴν ποῦ γέγονεν ὁρίζει. συμφώνως τοῖς εἰρημένοις 25 καὶ Ἐνὼχ μετατεθεὶς ἐκ τόπου εἰς τόπον γέγονε· σαφῶς γὰρ τοῦτο παρίσταται ἐκ τοῦ μετατεθεῖσθαι αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἴρηται ποῦ ἐν ταῖς δεδημοσιευμέναις βίβλοις, ἐν ἀποκρύφοις λέγεται ὅτι ἐν τῷ Παραδείσῳ. Ἐὰν οὕτως ἔχῃ, συνεπίσκεψαι καὶ περὶ τοῦ Ἡλιοῦ, μὴ ἄρα τὸ ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ταυτόν ἐστι τοῦ 30 ἐν τῷ Παραδείσῳ· ἀναμφιβόλως δὲ περὶ τοῦ Σωτῆρος εἴρηται, ὡς μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη· πολλαὶ γὰρ μαρτυρίαι εἰσὶ περὶ τούτου.

Φίλιππος δὲ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον, καὶ διερχόμενος, εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὗτος τῶν ἑπτά ἐστι· καὶ γὰρ ὕστερον ἐκεῖ εὑρίσκεται ἐν Καισαρείᾳ· συμφερόντως οὖν ἥρπασεν αὐτὸν* 5 *τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἠξίωσεν ἂν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐλύπησεν ἂν ἐκεῖνος ἀνανεύσας καὶ ἀρνησάμενος, οὔπω τοῦ καιροῦ ὄντος.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μέγα καὶ ὁ Φίλιππος ἐκέρδανεν· ὅπερ ἤκουε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἐζεκιὴλ, Ἀμβακοὺμ, καὶ τῶν* 10 *ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γενόμενον· ἐντεῦθεν δείκνυται πολλὴν ὁδὸν ἀπελθὼν, εἴγε ἐν Ἀζώτῳ εὑρέθη· ἐκεῖ αὐτὸν ἔστησεν, ἔνθα λοιπὸν καὶ εὐαγγελίζεσθαι ἔδει.*

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀποστολὴν[o] *Χρίστου.* 15

1 *Ὁ δὲ Σαῦλος ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ Ἀρχιερεῖ,* 2 *ᾐτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν, πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως ἐάν τινας εὕρῃ τῆς ὁδοῦ ὄντας ἄνδρας τὲ καὶ γυναῖκας, δεδεμένους ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.* 20

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀξίως εἶπε τὸν Παύλου ζῆλον, καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ ἕλκεται, καὶ οὐδέπω κορεσθεὶς τῷ φόνῳ Στεφάνου· οὐκ ἐνεπλήσθη τῷ φόνῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῇ διασπορᾷ. ἰδοὺ τοῦτο ἐπλήρου τὸ παρὰ τῷ Χριστῷ εἰρημένον· ὅτι "οἱ ἀπο-* 25 *"κτένοντες ὑμᾶς δοξοῦσι λατρείαν προσφέρειν τῷ Θεῷ·" οὗτος δὴ οὖν οὕτως ἐποίει, οὐχ ὡς Ἰουδαῖοι, μὴ γένοιτο· ὅτι γὰρ ζήλῳ ἐποίει, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις ἀπιέναι· ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν οὔτε τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐφρόντισαν· ἑνὸς γὰρ ἦσαν μόνου τοῦ τιμῆς ἀπολαύειν· διατί δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορεύετο; μεγάλη* 30 *ἡ πόλις ἦν· βασιλικὴ ἦν· ἐφοβεῖτο μὴ ἐκείνη προκαταλήφθῃ· καὶ ὅρα τὸν πόθον καὶ τὴν σφοδρότητα· οὐ προσέρχεται τῷ ἄρχοντι ἀλλὰ τῷ ἱερεῖ.*

[o] *ἀποστολὴν* Cod. Coisl. et Œcum. *ἀπόστολον* Cod. N. C.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑποκείσθω τοίνυν ὡς ἐν πίνακι ἡ ψυχὴ Παύλου· οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρώην ἠσβολωμένος, ἀραχνίων γέμον· οὐδὲν γὰρ βλασφημίας χεῖρον· ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων, καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ῥαθυμίαν καὶ βλακίαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρὰ ἀπειρίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας· 5 ζῆλον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ χρώματα οὐ παρῆν· οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε· δίδωσιν αὐτὸ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι τὴν χάριν· καὶ ἀθρόον βασιλικὴν τὴν εἰκόνα ἀπέδειξε. λαβὼν γὰρ τὰ χρώματα, καὶ μαθὼν ἅπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμεινε τὸν χρόνον, ἀλλ' εὐθέως ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος· καὶ πρῶτον 10 δεικνύει τὴν κεφαλὴν βασιλικὴν, τὸν Χριστὸν κηρύττων· εἶτα καὶ τὸ λεῖπον σῶμα τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. Οἱ μὲν οὖν ζωγράφοι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας ἅπαντα πράττουσιν, οὐδενὶ τὰς θύρας παρανοίγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν πίνακα προθεὶς, πάντων ἐναντιουμένων, θορυβου- 15 μένων, ταραττόντων, οὗτος εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκόνα, καὶ οὐκ ἐκωλύετο· διὸ καὶ ἔλεγε· "θέατρον ἐγενήθημεν τῷ "κόσμῳ·" ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ τοῦ κόσμου, τοῦ τε αἰσθητοῦ τοῦ τε νοητοῦ, τὴν εἰκόνα ζωγραφῶν. Καὶ μεθ' ἕτερα—Εἶδες ἀγάπην πυρὸς θερ- 20 μοτέραν; οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀγαπήσωμεν τὸν Χριστόν· καὶ γὰρ εὔκολον ἐὰν βουλώμεθα· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος φύσει τοιοῦτος ἦν· διάτοι τοῦτο καὶ τὰ πρότερα ἀναγράφει τὰ ἐναντία τούτοις· ἵνα μαθὼν ὅτι προαιρέσεως τὸ ἔργον, καὶ βουλομένοις ἅπαντα εὔκολα. μὴ τοίνυν ἀπογνῶμεν, ἀλλὰ κἂν λοίδορος ᾖς, κἂν πλεονέκτης, κἂν 25 ὁτιοῦν, ἐννόησον οὖν ὅτι Παῦλος βλάσφημος ἦν, καὶ διώκτης καὶ ὑβρίστης, καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν πρῶτος, καὶ ἐξαίφνης πρὸς αὐτὴν ἀνέβη τὴν κορυφὴν τῆς ἀρετῆς· καὶ οὐδὲν αὐτῷ κώλυμα τὰ πρότερα γέγονε· καίτοι οὐδεὶς οὕτω μετὰ τοσαύτης μανίας ἔχεται κακίας μεθ' ὅσης ἐκεῖνος τοῦ πολέμου τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας. 30 Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ἡνίκα εἰς τὰς οἰκίας εἰσῄει, καθάπερ θηρίον οὕτως εἰσεπήδα, σύρων, σπαράττων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, θορύβου καὶ ταραχῆς πάντα πληρῶν· ἀλλ' ὅμως μετὰ πάντα ἐκεῖνα γέγονε τοιοῦτος, υἱὸς γέγονε· οὐδὲν γὰρ δεῖ πλέον εἰπεῖν. ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν τῆς εἱμαρμένης ἀνάγκην ἐπιτειχίζοντες τῇ τῆς προ- 35

αιρέσεως ἐλευθερίᾳ; ἀκουέτωσαν ταῦτα, καὶ ἐπιστομιζέτωσαν· τὸν γὰρ βουλόμενον γενέσθαι ἀγαθὸν οὐδέν ἐστι τὸ κωλύον, κἂν τῶν πονηροτάτων ἔμπροσθεν ᾖ· καὶ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως μᾶλλον ἔχομεν, ὅσῳ καὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡμῶν ἡ ἀρετὴ, καὶ παρὰ φύσιν ἡ πονηρία. 5

Ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τῆς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[p]. *Πρῶτος μετὰ τῶν στασιαζόντων ἑωρᾶτο· πανταχῇ σπουδάζων καθαιρεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας λογάδας· πολλάτε ἦν καὶ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας γινόμενα, καὶ οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν μανίας ὑπέλιπεν*[q]*· ἐν τούτῳ γὰρ εὐσεβεῖν καὶ* 10 *τὰ μέγιστα κατορθοῦν ἐνόμιζε· καθὼς αὐτός τε ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ὁμολογεῖ, καὶ Λουκᾶς ἱστορεῖ.* Καὶ *μετ' ὀλίγα*—*Κομισάμενος δὲ Παῦλος παρὰ τῶν ἱερέων ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῷ Ἰουδαίους, ὥρμησε μορμύρων ὥσπερ τις χείμαρρος λάβρος*[r] *περικλύσειν δοκῶν τοὺς ἐν Δαμασκῷ μαθητὰς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπω-* 15 *λείας αὐτοὺς βάραθρον ἐκπέμψειν. γνοὺς δὲ ὁ* Κύριος *ὅτι ἄδικον μανίαν δικαίᾳ δῆθεν προαιρέσει ἐκέκτητο, ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ ἐπιφανεὶς, ἀπεστέρησε μὲν αὐτὸν τῶν ὀψέων*[s] *τῷ μεγέθει τοῦ φωτὸς, καὶ εἰς τοσοῦτον μέτεισιν, ὥστε τὸν πάλαι οὐδὲν ὅτι τῶν δεινῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπινοοῦντα, καὶ πάντας τοὺς μαθητὰς ἀπολέ-* 20 *σειν ἄρδην προσδοκῶντα, αὐτίκα δὴ τοῦτον καὶ παραχρῆμα ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ καὶ πιστότατον ἡγήσασθαι· ἱκέτης γὰρ εὐθὺς τοῦ*[t] *Ἰησοῦ, ὁ πολέμιος γίνεται, καὶ παραυτίκα τὸ σύνταγμα τῆς μανίας ἀποῤῥιψάμενος, εἰς πρεσβείαν ἐχώρει, καὶ τὴν εἰς* Χριστὸν *εὐσέβειαν ὡμολόγει.* 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὕτω γὰρ ἐκαλοῦντο οἱ πιστεύσαντες· ἴσως διὰ τὸ τὴν ὁδὸν τέμνειν τὴν εἰς οὐρανοὺς φέρουσαν.*

3 Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίζειν τῇ Δαμασκῷ, ἐξαίφνης τὲ αὐτὸν περιήστραψε φῶς ἐκ τοῦ 4 οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν ἤκουσε φωνὴν λέγου- 30 σαν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Διατὶ μὴ ἐν Ἱεροσολύμοις; διατί μὴ ἐν Δα-*

[p] Hunc prologum, vulgo Euthalio Diacono attributum, eodem quo hic titulo, invenimus in Cod. Harl. 5588. sæc. xiii. f. 57. [q] ἐνέλειπεν Harl. [r] λαῦρος Cod. [s] τῆς ὄψεως Harl. [t] τῆς Cod. τοῦ Harl.

μασκῷ, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἄλλους ἄλλως αὐτῷ διηγεῖσθαι; ἀλλ' οὗτος ἀξιόπιστος ἦν διηγούμενος, ὁ διὰ τοῦτο ἀπιών. τοῦτο γοῦν λέγει καὶ πρὸς Ἀγρίππαν ἀπολογούμενος· ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τοῦ φωτὸς πλήττειν εἴωθε· μέτρα γὰρ ἔχουσιν οἱ ὀφθαλμοί· λέγεται δὲ καὶ φωνῆς ἡ ὑπερβολὴ κωφοὺς ποιεῖν καὶ ἀποπλήγας· ἀλλὰ 5 τοῦτον μόνον ἐπήρωσεν, καὶ ἔσβεσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε ἀκοῦσαι τὰ λεγόμενα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἑωρακὼς τὸν Ἰησοῦν, καὶ μὴ φέρων τὸ πολὺ τοῦ φωτὸς, ἀπελιθώθη τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ζωτικόν· διὸ καὶ δοκῶν ἔχειν ὀφθαλμοὺς οὐχ ἑώρα, καὶ ἔχων στό- 10 μα οὐκ ἤσθιεν· ἕως οὗ πιστεύσας τῷ Ἀνανίᾳ λέγοντι αὐτῷ τὸν λόγον, ἰάθη· μετὰ γὰρ τὴν πίστιν ἤρξατο βλέπειν· λοιπὸν ἐβαπτίσθη, καὶ οὕτω τροφῆς μᾶλλον τῆς πνευματικῆς μετασχὼν, ἀνέσφηλεν· σημειωτέον δὲ, ὅτι δεῖ πρῶτον βαπτίζειν, καὶ οὕτω μεταδιδόναι τροφῆς· διὸ κακῶς ποιοῦσιν οἱ μετὰ τροφὴν τοὺς τε- 15 λείους βαπτίζοντες.

5 Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; εἶπε δὲ, τίς εἶ Κύριε; ὁ δὲ, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγει· οὐ λέγει πίστευσον, οὐδὲ ὅλως τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἐγκαλεῖν μονονουχὶ λέγων, τί παρ' ἐμοῦ 20 μέγα ἢ μικρὸν ἠδικημένος ταῦτα ποιεῖς; Καὶ μετ' ὀλίγα—Μὴ νομίσῃς πρὸς ἀνθρώπους εἶναί σοι τὸν πόλεμον. καὶ τὴν φωνὴν τοῦ Παύλου ἤκουσαν οἱ συνόντες αὐτῷ, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν πρὸς ὃν ἀπεκρίνατο· τῶν γὰρ ἐλαττόνων αὐτοὺς ἐποίησεν ἀκροατάς· εἰ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκείνης, κἂν ἠπίστησαν· τὸν δὲ Παῦλον ὁρῶντες 25 ἐθαύμαζον.

Ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ "κλητὸν" ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· οὐ γὰρ αὐτὸς εὗρον, φησὶν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκείᾳ κατέλαβον σοφίᾳ· ἀλλὰ διώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐκλήθην· ἐνταῦθα τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν, τοῦ δὲ κληθέντος οὐδὲν ὡς εἰπεῖν γίνεται, 30 ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τέως ὡμολόγησεν ἑαυτὸν δοῦλον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν νβ ὁμιλίαν. Ὢ φιλανθρωπία δεσπότου, ποῦ κατέβη; Θεὸς ἀνθρώπῳ λέγει, τί με διώκεις; τὸν

πατέρα τὸν ἑαυτοῦ μιμεῖται· καὶ γὰρ ἐκεῖνος τῷ δήμῳ τῷ Ἑβραϊκῷ λέγει· "λαός μου τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; "ἢ τί παρηνόχλησά σοι; ἀποκρίθητί μοι." οὕτω καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τῷ Σαύλῳ λέγει· "Σαῦλε τί με διώκεις;" τί οὖν ἐκεῖνος; "τίς "εἶ Κύριε;" εὐθέως τὴν δεσποτείαν ὡμολόγησεν· εἶδες ψυχὴν 5 εὐγνώμονα· "τίς εἶ Κύριε; ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις·" ὢ σοφία δεσπότου· διατί μὴ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; ἐγώ εἰμι ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ἐγώ εἰμι ὁ ἐν δεξιᾷ καθήμενος τοῦ Πατρός· ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων· ὁ τὸν οὐρανὸν τείνας· ὁ τὴν γῆν ἐργασάμενος· ὁ τὴν θάλατταν ἁπλώσας· ὁ τοὺς Ἀγγέλους ποιήσας· 10 ὃ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν· ὁ προὼν καὶ γεννηθείς; διατί μὴ εἶπε τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλά; ἀλλ' "ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις·" ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου καὶ τοῦ τόπου; διότι ἠγνόει αὐτὸν ὁ διώκων; εἰ γὰρ ᾔδει αὐτὸν, οὐκ ἂν ἐδίωξεν· ἠγνόει ὅτι ἐκ τοῦ 15 Πατρὸς ἦν γεννηθείς· ὅτι δὲ ἀπὸ Ναζαρὲτ ἦν, ᾔδει· εἰ οὖν εἶπεν αὐτῷ, ἐγώ εἰμι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ὁ ἐν ἀρχῇ Λόγος· ὁ τὸν οὐρανὸν ποιήσας, εἶχεν εἰπεῖν, ἄλλος τὲ ἐκεῖνος, καὶ ἄλλον ἐγὼ διώκω· εἰ εἶπεν αὐτῷ ἐκεῖνα τὰ μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ ὑψηλὰ, εἶχεν εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ σταυρωθείς· ἀλλ' ἵνα μάθῃ ὅτι ἐκεῖνον διώκει τὸν 20 σαρκωθέντα, τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, τὸν μετ' αὐτοῦ συναναστραφέντα, τὸν ἀποθανόντα, τὸν ταφέντα, ἀπὸ τοῦ κάτω χωρίου, λέγει, "ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις·" ὃν οἶδας, ὃν γνωρίζεις, τὸν μετὰ σοῦ ἀναστρεφόμενον· διὰ τοῦτο τὴν δεσποτείαν εὐθέως ὡμολόγησε· κατέβη τοσοῦτον ὁ δεσπότης, ὅσον 25 ὁ δοῦλος ἀναβῆναι ἠδύνατο.

6 Ἀλλ' ἀνάστηθι καὶ εἴσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεταί σοι, ὅτι σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς οὐκ εὐθέως πάντα ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ προμαλάττει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν· οὕτω καὶ τοὺς μαθητὰς ἐκάλεσεν· 30 ἐκ δευτέρου δίδωσιν αὐτῷ χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ ὅτι ἀναβλέψει.

Διδύμου. Ἐπεὶ ὁ εἰπὼν τῷ Παύλῳ Ἰησοῦς· "Σαοὺλ, Σαοὺλ τί με διώκεις;" αἴτιος αὐτῷ γέγονε τοῦ μὴ ὁρᾶν, κατηγορούντων

τῶν αἱρετικῶν τοῦ εἰπόντος "τίς ἐποίησε βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐκ "ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός;" εἰς ἀπορίαν γὰρ αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα περιίστησι, διαφόρους θεοὺς λέγοντας· καὶ τοῦ μὲν κατηγοροῦντος ὡς τοῦ μὴ βλέπειν αἰτίου· τὸν δὲ ἕτερον ἀποδεχομένους ἐπὶ τῷ τὸ βλέπειν παρέχειν. ἡμᾶς δὲ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῦντας Θεὸν, οὐ θλίψει ταῦτα· μάλιστα εἰδότας, ὅτι προνοητὴς τῶν ὅλων ὑπάρχων, οἶδε τίνι τὸ βλέπειν ὀρέξει καὶ μή· καὶ διατί, καὶ πότε, καὶ πῶς. τὸν γοῦν ἀπὸ γενετῆς [p] τυφλὸν, διὰ τοῦτο οὕτω γεγεννῆσθαί φησιν, ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἐν αὐτῷ· οὐ κακὸν δὲ τὸ αἴτιον τῆς φανερώσεως τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ· διὸ οὐδὲ ἀπεμφαίνει εἰπεῖν ὅτι ὁ Θεὸς τυφλοῖ τινά· καὶ ταῦτα μὲν τοῦ ῥητοῦ συναγορευομένου, δυνατῆς οὔσης καὶ τῆς συναγωγῆς τῷ προσχόντι τῷ, "εἰς κρίμα ἦλθον ἐγὼ εἰς τὸν κοσμὸν τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες "βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται·" οὐ γὰρ περὶ αἰσθητῆς ὄψεως ἢ τυφλότητος ταῦτα εἴρηται· μάλιστα διὰ τὸ λεχθὲν πρὸς τοὺς εἰπόντας, "μὴ καὶ ἡμεῖς τυφλοὶ ἐσμέν;" τὸ "εἰ "τυφλοὶ ἦτε, οὐκ ἂν εἴχετε ἁμαρτίας."

7 Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ εἱστήκεισαν ἐνεοὶ, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μηδένα δὲ θεωροῦντες.

Διδύμου. Τίς ἡ διαφωνία τῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀναγεγραμμένων ἐν τῇ κατὰ Παῦλον ὀπτασίᾳ; ἐν μὲν γὰρ τῇ καθ' ὁδὸν ὀπτασίᾳ ἱστορεῖ ὁ Λουκᾶς, τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τῆς φωνῆς μὲν ἀκηκοέναι, μηδένα δὲ θεωρῆσαι· ἐν δὲ τῷ διηγεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν τὴν αὐτὴν ὀπτασίαν, λέγει τοὺς μετ' αὐτὸν ὄντας τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὁ Χρυσόστομος πάνυ ἡρμήνευσε τὸν τόπον· ἔφη, ὅτι ἡ πρώτη ἐξήγησις ἡ λέγουσα, τῆς φωνῆς ἤκουον οἱ συνόντες, τῆς Παύλου φωνῆς λέγει ἀκούειν αὐτοὺς τῆς λεγούσης, "τίς εἶ Κύριε;" οὐδένα δὲ ἔβλεπον ἄνθρωπον εἰ μὴ Παῦλον· ἡ δὲ δευτέρα ἐξήγησις ἡ λέγουσα, τὸ μὲν φῶς τεθεᾶσθαι, τὴν δὲ φωνὴν τοῦ λαλοῦντος μὴ ἀκηκοέναι, φωνῆς λέγει τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης, μόνον δὲ τὸ φῶς τεθεᾶσθαι.

[p] ἀπογεννητῆς Cod.

8 Ἠγέρθη δὲ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς· ἀνεῳγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἔβλεπε.

Εὐσεβίου. Παρεδόθη τῇ τυφλότητι ὥσπερ στρατιώτῃ φυλάττεσθαι, μήπως ἐκ πολλῆς τῆς προλήψεως ἄρξηται λέγειν, ὅτι φαντασία τις γέγονε· καὶ τάχα παρήκουσα τὴν φωνήν· καὶ πῶς 5 ἄνωθεν ἔκραξεν, ὃν κάτω ἐγὼ ᾔδειν; ἵν' οὖν μὴ τὰ τοιαῦτα μερίζηται ἡ διάνοια, παρεδόθη τῇ τυφλότητι.

Χειραγωγοῦντες δὲ αὐτὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ λάφυρον τοῦ διαβόλου, τὰ σκεύη αὐτοῦ, καθάπερ πόλεως τινὸς μητροπόλεως ληφθείσης· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, αὐτοὶ οἱ πολέμιοι καὶ ἐχθροὶ εἰσήγαγον αὐτὸν πάντων ὁρώντων. 10

9 Καὶ ἦν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τυφλὸς ἦν· τί τούτου ἴσον γένοιτο; ἀντίρροπος τῆς ἐπὶ Στεφάνου ἀθυμίας παράκλησις, ἡ Παύλου προσαγωγὴ 15 γίνεται· ἔχουσα μὲν καὶ αὐτόθεν παραμυθίαν τὸ οὕτως αὐτὸν ἀπελθεῖν· λαβοῦσα δὲ καὶ ταύτην· καὶ αἱ Σαμαρειτῶν δὲ κῶμαι προσαχθεῖσαι μεγίστην παρέσχον παράκλησιν· διατί δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα; ἵνα δειχθῇ, ὅτι ὄντως ἀνέστη Χριστός· ὁ γὰρ ἐλαύνων αὐτὸν, καὶ ἀπιστῶν αὐτοῦ τῇ 20 τελευτῇ καὶ τῇ ἀναστάσει, ὁ καὶ τοὺς μαθητὰς διώκων, οὗτος πόθεν ἂν ἐπίστευσεν, εἰ μὴ πολλὴ ἦν τῆς ἀναστάσεως ἡ ἰσχύς; ἔστω· ἐκεῖνοι αὐτῷ ἐχαρίζοντο· τί δὴ πρὸς αὐτόν; διατί οὖν μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως; ἵνα σαφέστερος αὐτοῦ δειχθῇ ὁ πόλεμος· ὁ γὰρ οὕτως μαινόμενος, ὡς καὶ αἵματα ἐκχεῖν, καὶ εἰς 25 δεσμωτήριον ἐμβάλλειν, ἀθρόον πιστεύει· οὐκ ἤρκεσε τὸ μὴ συγγενέσθαι τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ δὴ καὶ πολεμηθῆναι σφοδρῶς ὑπ' αὐτοῦ τοὺς πιστούς· οὐδενὶ κατέλιπεν ὑπερβολὴν μανίας· πάντων σφοδρότερος οὗτος ἦν· ἐπειδὴ δὲ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ τὰ τεκμήρια καὶ τῆς φιλανθρωπίας εἶδε[q], τότε ἀποκρίνεται, ἵνα μή τις 30 εἴπῃ ὅτι ὑπεκρίνετο· ὁ καὶ αἱμάτων ἐπιθυμῶν, καὶ τοῖς ἱερεῦσι προσελθὼν, καὶ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ῥίπτων, καὶ τοὺς ἔξω ἐλαύνων καὶ τιμωρούμενος, οὕτω δὴ τὴν δεσποτείαν ὁμολογεῖ· διατί δὲ οὐκ

[q] εἶδε suppl. rec. m. in marg.

ἔνδον ἐν τῇ πόλει κατηυγάσθη τῷ φωτὶ, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς; οὐκ ἂν ἐπίστευσαν οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐχλεύασαν· ὅπου γε κἀκεῖ ἀκούοντες ἔλεγον, ὅτι βροντῆς ἐστιν ἄνωθεν ἐνεχθείσης φωνή· οὗτος δὲ ἀξιόπιστος ἦν ἀπαγγέλλων μᾶλλον τὰ αὐτοῦ· καὶ δεδεμένος εἰσήγετο· οὐ περικειμένων αὐτῷ δεσμῶν· καὶ εἷλκον αὐτὸν, τὸν 5 προσδοκήσαντα αὐτοὺς ἕλξειν· καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιεν· κατεγίνωσκε γὰρ ἑαυτοῦ ἐπὶ τοῖς γινομένοις, ἐξομολογεῖτο, ηὔχετο, παρεκάλει τὸν Θεόν· εἰ δὲ λέγοι τις ἀνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα· καὶ ὁ Ἐλύμας τὰ αὐτὰ ἔπαθε· πῶς οὖν οὐ μετέστη; τί δὲ ἀναγκαστικώτερον τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως; τῶν στρα- 10 τιωτῶν τῶν ἀπαγγειλάντων; τῶν σημείων τῶν ἄλλων; τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν ἀναστάντα; ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα ἀναγκαστικὰ, ἀλλὰ διδακτικά· οἱ Ἰουδαῖοι διατί οὐκ ἐπίστευσαν ταῦτα ἀκούοντες; ὅτι ἠλήθευε δῆλον ἦν· οὐ γὰρ ἂν μετέθετο μὴ γενομένου τούτου· ὥστε πάντα πιστεῦσαι ἔδει· τῶν τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ κηρυττόντων οὐκ 15 ἦν οὗτος ἥττων, καὶ ἀξιοπιστότερος ἀθρόον μεταβεβλημένος· οὐ συνεγένετο τινὶ τῶν πιστῶν· ἀλλ' ἐν Δαμασκῷ μετεβάλετο· μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς Δαμασκοῦ τοῦτο ἔπαθεν.

10 Ἦν δέ τις μαθητὴς ἐν Δαμασκῷ ὀνόματι Ἀνανίας· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ἐν ὁράματι ὁ Κύριος, Ἀνανία· ὁ δὲ 20 11 εἶπεν, ἰδοῦ, ἐγὼ, Κύριε· ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτόν· ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλουμένην εὐθεῖαν· καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα Σαῦλον ὀνόματι, τῷ γένει Ταρσέα.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ὅτι καὶ Ἀνανίας Διάκονος ἦν· ὡς 25 καὶ αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς Κανόσι· διὰ τὸ σπάνιν εἶναι Πρεσβυτέρων ἐν Σαμαρείᾳ διὰ τὸν γεγονότα διωγμόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δήποτε οὐδένα τῶν ἀξιοπίστων καὶ μεγάλων οὔτε εἵλκυσεν, οὐδὲ μετέστησε πρὸς τὴν τοῦ Παύλου κατήχησιν; ὅτι οὐκ ἔμελλε δι' ἀνθρώπων ἐνάγεσθαι, ἀλλὰ δι' 30 αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· ἐπεὶ καὶ οὗτος ἐδίδαξε μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἐβάπτισε δὲ μόνον· ἅμα γὰρ φωτισθεὶς ἔμελλεν ἐπίστασθαι πολλὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας τῆς πολλῆς· ὅτι γὰρ οὐ τῶν σφόδρα ἐπισήμων ἦν, δῆλον.

12 Ἰδοὺ γὰρ προσεύχεται, καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα Ἀνανίαν ὀνόματι εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναβλέψῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν, διαλέχθητι καὶ κατήχησον αὐτόν· εἰ γὰρ εἰπὼν ὅτι εὔχεται, καὶ εἶδεν ἄνδρα ἐπιθέντα αὐτῷ 5 τὰς χεῖρας, οὐκ ἔπεισε, πολλῷ μᾶλλον εἰ τοῦτο εἶπε, ὥστε, φησὶν, οὐ διαπιστήσει σοι.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ἐκεῖνα τὰ ῥήματα[r] λέγεται, ἅπερ κοινωφελῆ ἐστι, καὶ συμβάλλεται εἰς θεοσέβειαν· ὅσα ἔχει τοῦ Κυρίου τὴν παράστασιν ἢ ἀγγέλου· καθ' ὃν ἂν δέ ἐστιν ἴδικὰ, οὐκ 10 ὀφείλει λαλεῖσθαι· πλὴν εἰ καὶ ἰδικὴ τοῦ Σαύλου ἦν ἡ ὠφέλεια· ἀλλ' οὖν ἴασις παράδοξος συμβᾶσα πάλιν εἰς θεοσέβειαν τὸν ἄνθρωπον προσκαλεῖται.

13 Ἀπεκρίθη δὲ Ἀνανίας, Κύριε, ἤκουσα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ τοῖς ἁγίοις σου ἐποίησεν ἐν Ἱερουσαλήμ· 15

Τοῦ αὐτοῦ. Τί λέγεις; ὁ Θεὸς λέγει, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις; οὔπω καλῶς ᾔδεισαν τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα— Εἰ πρὸς αὐτὸν ἀντεῖπε, πολλῷ μᾶλλον εἰ ἄγγελον ἔπεμψε· διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸ τούτου ὁ Φίλιππος ἀκούει τὸ γινόμενον, ἀλλ' ὁρᾷ 20 τὸν ἄγγελον· καὶ τότε τὸ Πνεῦμα προστάττει αὐτῷ κολληθῆναι τῷ ἅρματι· ὅρα δὲ ἐνταῦθα πῶς αὐτοῦ τὸν φόβον ὑποτέμνεται· πηρός ἐστι, φησὶ, καὶ εὔχεται, καὶ σὺ δέδοικας; οὕτω καὶ Μωϋσῆς φοβεῖται· ὥστε τὰ ῥήματα φοβουμένου ἦν καὶ ἀναβαλλομένου, οὐκ ἀπιστοῦντος. 25

14 Καὶ ὧδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δῆσαι πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομά σου.

Τοῦ αὐτοῦ. Πόθεν τοῦτο δῆλον; εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν φόβῳ ὄντας περιεργάζεσθαι· οὐχ ὡς οὐκ εἰδότος τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγει, ἀλλὰ τούτων ὄντων, πῶς δύναταί, φησι, ταῦτα γενέσθαι; 30 ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνοι λέγουσι, "τίς δύναται σωθῆναι;" τοῦτο γεγένηται ἵνα πιστεύσῃ τῷ ἐρχομένῳ· ἐν ὀνείρῳ εἶδε, προεμήνυσεν αὐτῷ· προσεύχεται, φησὶν, μὴ φοβοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Εἶδε," φησὶν,

[r] In marg. ὀνείρατα.

"ἐν ὁράματι ἄνδρα Ἀνανίαν" διὰ τοῦτο γὰρ ἐν ὁράματι, ἐπειδὴ πηρὸς ἦν· καὶ οὐδὲ τοῦ θαύματος ἡ ὑπερβολὴ εἷλε τὸν μαθητὴν, οὕτως ἐφοβεῖτο· ὅρα δὲ, Παῦλον τυφλὸν ὄντα ἀναβλέψαι οὕτως ἐποίησε.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα, φησὶ, τίνι με παραδίδως· φοβοῦμαι μή ποτέ με εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπαγάγῃ· τί με εἰς τὸ στόμα ἐμβάλλεις τοῦ λέοντος; φοβεῖται, καὶ ταῦτα λέγει, ἵνα μάθωμεν τὴν ἀρετὴν πάντοθεν τοῦ ἀνδρός· τὸ μὲν γὰρ παρὰ Ἰουδαίων ταῦτα λέγεσθαι θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ καὶ τούτους οὕτω φοβεῖσθαι μέγιστον τεκμήριον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως δείκνυται· καὶ φόβος δείκνυται, καὶ ὑπακοὴ μείζων μετὰ τὸν φόβον· ὄντως γὰρ ἰσχύος χρεία. 10

15 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος, πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστί μοι οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραήλ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ μόνον πιστὸς ἔσται, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, καὶ πολλῇ χρήσεται τῇ παρρησίᾳ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐκ περιουσίας τὸν φόβον ἔλυσεν, εἴγε μέλλοι οὕτω προθύμως τὰ ἡμέτερα φρονεῖν, ὡς καὶ πολλὰ πάσχειν· "σκεῦος" δὲ καλεῖται δικαίως, δεικνύντος τοῦ λόγου ὡς οὐκ ἔστι φυσικὴ ἡ κακία· "σκεῦος," φησὶν, "ἐκλογῆς·" τὸ δόκιμον γὰρ ἐκλεγόμεθα. μὴ δὲ νομίσῃ τις ὅτι ἀπιστῶν τοῖς λεγομένοις ταῦτά φησιν, οὐδὲ 20 ἠπατῆσθαι νομίζων τὸν Χριστόν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τρέμων, οὐδὲ προσεῖχε τοῖς λεγομένοις, ἀκούσας τὸ ὄνομα Παύλου.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ διώκτης καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστὴς, κῆρυξ τῆς οἰκουμένης ἀποδείκνυται. 25

Διδύμου. Οἱ τὰς φύσεις δογματίζοντες, φασὶ Παῦλον πνευματικὸν ὄντα ἀνεπίδεκτον εἶναι κακίας· κρατύνουσι δὲ τοῦτο αὐτῶν τὸ φρόνημα καὶ ἐκ τῆς προκειμένης λέξεως, εἰπόντος τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοῦ, "ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἔστι μοι οὗτος·" οὐ γὰρ "ἔσται" γέγραπται, φησὶν ἐκεῖνοι· ῥητέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἡ μαρ- 30 τυρία αὕτη γέγονεν, ὅτε ἐξ οἰκείας προαιρέσεως πεισθεὶς ὁ ἀνὴρ τῷ χρησμῷ ἀπῆλθεν ἐπὶ τῷ συντυχεῖν τῷ Ἀνανίᾳ· διὸ καὶ ἀκόλουθον τυγχάνει, τὸν τοσαύτην ἐνδειξάμενον μετάνοιαν ἐν ῥοπῇ καιροῦ ὑπάρξαι τοῦ εἶναι ἐκλογῆς σκεῦος· πρὸς τούτοις καὶ μηδὲ φαγεῖν

ἐφ' ὅλας τρεῖς ἡμέρας, δεῖγμα ἦν τῆς σφοδρᾶς μετανοίας καὶ νηστείας· δυνατὸν δὲ εἰπεῖν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ τὰ μέλλοντα γινώσκων ἀκριβῶς ὡς τὰ παρόντα, ἐμαρτύρησε διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ὑπηρεσίαν, ὡς ἤδη "σκεῦος ἐκλογῆς" ὑπῆρχεν· ἄλλος δὲ λέξει, ὅτι θεοσεβὴς ὢν, ζήλῳ τῷ μετὰ ἀγνοίας ἐδίωκε τοὺς πιστεύοντας τῷ 5 Σωτῆρι, ὡς ἀποστάτας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νόμου αὐτοῦ. καὶ ἐπεὶ θεϊκῇ πως προθέσει τοῦτο ἔπραττεν, εἰ καὶ πεπλανημένως, εἰς τὴν πρόθεσιν αὐτοῦ σκοπήσας ὁ χρηματίσας εἶπε, "τί με διώκεις;" εὐθέως γὰρ ἐπήκουσε τῷ καλοῦντι, καὶ κατάλληλα τῇ κλήσει ἔπραξεν· ἐπαύσαντο δὲ ἂν τῆς ἀπάτης οἱ τὰς φύσεις φρονοῦντες, 10 εἰ ἐπιστήσαντες ἦσαν τοῦ ἐκλογῆς εἶναι αὐτὸν σκεῦος· τοῦ ἐκλεγομένου οὐ φύσιν ἀλλὰ βίον σκοποῦντος.

Ταῦτα, οὔπω τῆς χάριτος παρούσης, ἐμαρτύρησεν ὁ ταῖς καρδίαις ἐμβατεύων ἡμῶν· μὴ οὖν σφάλλωμεν ἑαυτοὺς, ἀδύνατον εἶναι λέγοντες γενέσθαι κατὰ Παῦλον τινά· τῆς μὲν γὰρ χάριτος 15 καὶ τῶν σημείων ἕνεκεν οὐκέτι Παῦλος ἕτερος ἔσται λοιπὸν, τῆς δὲ ἀκριβείας τοῦ βίου τῶν βουλομένων ἕκαστος τοιοῦτος γένοιτο ἄν· εἰ δὲ μὴ εἰσὶ, παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι μόνον.

Οὕτως ἐπιδώσει ἡ διδασκαλία· ὥσπερ ἐξέπληττε τούτῳ, οὕτω κἀκείνῳ. 20

16 Ἐγὼ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν.

Ἅμα καὶ ἐντρεπτικῶς· εἰ ἐκεῖνος πάντα πείσεται ὁ οὕτω μεμηνὼς, σὺ δὲ οὐδὲ βαπτίσαι αὐτὸν θέλεις; καλῶς ἔχει, φησὶν, ἄφες αὐτὸν πεπληρῶσθαι· διὰ τοῦτο ταῦτα λέγει, τυφλός ἐστιν ὅλος· τί 25 με κελεύεις ἀνοῖξαι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἵνα πάλιν δήσῃ; μὴ φοβηθῇς τὸ μέλλον· τῇ γὰρ ἀνοίξει οὐ καθ' ὑμῶν χρήσεται· πρὸς τὸ ἵνα ἀναβλέψῃ ταῦτα εἴρηται· οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οὐδὲν ἐργάσεται εἰς ὑμᾶς δεινὸν, ἀλλὰ καὶ πείσεται πολλά· τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι τὸ πρότερον πείσεται, καὶ τότε ἐμβήσεται εἰς τοὺς 30 κινδύνους.

17 Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπιθεὶς εἰς αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε, Σαοὺλ ἀδελφὲ, ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με Ἰησοῦς, ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ

ᾖ ἤρχου, ὅπως ἀναβλέψῃς καὶ πλησθῇς Πνεύματος Ἁγίου.

Εὐθέως αὐτὸν οἰκειοῦται τῷ ὀνόματι· "Ἰησοῦς," φησιν, "ὁ ὀφθείς "σοι ἐν τῇ ὁδῷ·" καὶ μὴν τοῦτο οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἔμαθεν· ἵνα ἀναβλέψῃς, φησί. Καὶ μετ' 5 ὀλίγα—Ταῦτα λέγων τὰς χεῖρας ἐτίθει· ἀνέβλεψε δὲ παραχρῆμα· τινὲς φασὶ, πηρώσεως εἶναι σημεῖον τοῦτο· διατί μὴ ἐπήρωσεν αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς· τοῦτο παραδοξότερον ἦν, ὅτι ἀνεῳγμένων οὐκ ἔβλεπεν· ὅπερ ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ νόμου, ἕως τὸ ὄνομα ἐπετέθη τοῦ Ἰησοῦ. 10

Ἀμμωνίου. Καὶ ἡ ἴασις διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως γίνεται, ὡς κατάγοντος θείαν δύναμιν ἰατικὴν τοῦ σχήματος ἐπὶ τῆς χειροτονίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν βαπτισθέντων χειροθεσίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν ὁ πηρώσας, ἀλλ' "ὁ ὀφθείς σοι·" ὅρα καὶ τοῦτον οὐκ ἀλαζονικόν· ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πέτρος ἔλεγεν ἐπὶ 15 τοῦ χωλοῦ· "τί ἡμῖν προσέχετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐλαβείᾳ "πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν·" οὕτω καὶ οὗτος, "Ἰησοῦς ὁ "ὀφθείς σοι·" τῶν χειρῶν ἐπικειμένων ταῦτα ἐφθέγγετο· διπλῆ πήρωσις λύεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μὴν οὐκ ὤφθη· ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ὤφθη· 20 καὶ εὐθέως ἐπήγαγε, θέλων συσκιάσαι τὴν κατηγορίαν· "ὅπως ἀνα-"βλέψῃς, καὶ πλησθῇς Πνεύματος Ἁγίου." οὐχὶ ἐλέγξαι ἦλθον τὸ γεγενημένον, ἀλλὰ δοῦναι τὴν δωρεάν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τοῦτον καὶ τὸν Κορνήλιον, τούτων λεγομένων τῶν ῥημάτων, τοῦ Πνεύματος μετασχεῖν. 25

18 Καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ 19 λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη, καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα καὶ ἐξησθενηκὼς ἦν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας, ἀπὸ τοῦ φόβου, καὶ τοῦ λιμοῦ, καὶ τῆς ἀθυμίας· βουλόμενος οὖν αὐτοῦ ἐπιτεῖναι τὴν ἀθυμίαν, ἐτύφλωσε τὸν ἄνθρωπον, πρὶν ἢ ἐλθεῖν 30 τοῦτον· καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ φαντασίαν εἶναι τὴν πήρωσιν, διὰ τοῦτο αἱ λεπίδες· οὐκ ἐδεήθη διδασκαλίας ἑτέρας, ἀλλὰ τὸ συμβὰν γέγονε διδασκαλία.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἰδὼν δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἐξεταστὴς Θεὸς σωφρονισθέντα τὸν ἄνδρα, καὶ βελτίω ἐκ τῶν κακῶν γεγονότα· οὐχ ἑτέρως αὐτὸν ἢ οὕτως ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς τιμωρίας ὁ Κύριος ἔφη.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί λαβὼν τροφὴν ἐνισχύθη; ὅτι οἱ τοιοῦτοι 5 παρειμένοι γίνονται· οὐκ ἠνέσχετο πρότερον μετασχεῖν τροφῆς, ἕως ὅτε μεγάλων ἔτυχε τῶν δωρεῶν, ὥστε πιστεῦσαι ἐκεῖνον· καὶ οὐ λέγει, Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεὶς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ σημεῖα ποιῶν, ἀλλὰ τί; "ὁ ὀφθείς σοι" ἀπὸ τῶν ἐκείνῳ γνωρίμων· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, οὐδὲ εἶπεν, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ 10 σταυρωθεὶς, ὁ ἐγερθεὶς, ἀλλὰ τί; "ὃν σὺ διώκεις." οὐκ εἶπεν, ὁ δεδιωγμένος· ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐπενθουσιᾶν καὶ ἐπεγγελᾶν.

* Περὶ ἰάσεως καὶ βαπτίσματος Παύλου διὰ Ἀνανίου κατὰ ἀποκάλυψιν Θεοῦ, παρρησίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς διὰ Βαρνάβα πρὸς τοὺς Ἀποστόλους. 15

Ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ μαθη-20 τῶν ἡμέρας τινάς· καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ὅρα εὐθέως διδάσκαλος ἦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς· οὐκ ᾐσχύνετο τὴν μεταβολὴν, οὐκ ἐδέδοικε ἐν οἷς ἦν λαμπρὸς πρότερον, ταῦτα 20 καταλύων· ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς· καὶ εὐθέως ἐκ προοιμίων θανατῶν ὁ ἄνθρωπος ἦν πρὸς φόνους παρεσκευασμένος· ὁρᾷς οἷον σημεῖον ἐναργές· καὶ τούτῳ αὐτῷ πάντας ἐξέπληττεν· καὶ ὧδε γάρ, φησιν, εἰς αὐτὸ ἐλήλυθε.

Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. Παῦλος 25 μετὰ τὸ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λαλῆσαι αὐτῷ τὸν Κύριον, καὶ ἐπιδεῖξαι, ὅτι τὸν ἴδιον δεσπότην ἐδίωκε, διώκων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· καὶ πέμψας Ἀνανίαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἀναβλέψαι καὶ βαπτισθῆναι, ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φησὶν, ἐν Δαμασκῷ ἐκήρυσσε μετὰ πάσης παρρησίας "τὸν Ἰησοῦν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ," ὁ Χριστός· 30 τουτέστι τὸ μυστήριον, ὃ λέγει κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθαι αὐτῷ· ὅτι ὁ παθὼν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, οὗτος Κύριος τῶν πάντων, καὶ βασιλεὺς καὶ Θεὸς καὶ κριτής ἐστιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχ ὅτι ἀνέστη, οὐ τοῦτο· οὔτε ὅτι ζῇ·

ἀλλὰ τί; εὐθέως ἀκριβῶς τὸ δόγμα ἐξέθετο· "ὅτι οὗτός ἐστιν "ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ."

21 Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες καὶ ἔλεγον, οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο, καὶ ὧδε εἰς τοῦτο ἐληλύθει, ἵνα 5 δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιερεῖς;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τόδε θαυμαστότερον· "ὅτι καὶ ὧδε "εἰς τοῦτο ἐλήλυθεν" οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι τοῖς Ἀποστόλοις πρότερον συνεγένετο.

22 Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο, καὶ συνέχυνεν τοὺς 10 Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Δαμασκῷ,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἅτε νομομαθὴς ὢν ἐπεστόμιζεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἴα φθέγγεσθαι· ἐνόμισαν ἀπηλλάχθαι τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις διαλέξεως ἀπαλλαγέντες Στεφάνου, καὶ Στεφάνου σφοδρότερον εὗρον ἕτερον. 15

Συμβιβάζων ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν ὅτι μετ' ἐπιεικείας διδάσκων. Καὶ ὅρα οὐκ ἔλεγον, ὅτι σὺ εἶ ὁ πορθῶν· τί μεταβέβλησαι; ᾐσχύνοντο γάρ· ἀλλὰ πρὸς ἑαυτοὺς ἔλεγον· εἶπε γὰρ ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι τοῦτο μάλιστα ὑμᾶς διδάξαι ὀφείλει· ἐπεὶ καὶ πρὸς Ἀγρίππαν 20 οὕτως ἀπολογεῖται.

23 Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναὶ, συνεβουλεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ τὸν ἰσχυρότερον λογισμὸν ἔρχονται πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι· οὐκέτι συκοφάντας, καὶ κατηγόρους, καὶ ψευδομάρτυρας 25 ἐπιζητοῦντες, οὐκέτι ἀνέχονται τούτων, ἀλλὰ τί; λοιπὸν αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν· ἐπειδὴ γὰρ εἶδον ἐπιτεινόμενον τὸ κήρυγμα, οὐδὲ δικαστήριον καθίζουσιν.

24 Ἐγνώσθη δὲ τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν. παρετετηροῦντο δὲ καὶ τὰς πύλας ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς, ὅπως 30 αὐτὸν ἀνέλωσι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο γὰρ ἁπάντων ἀφορητότερον ἦν αὐτοῖς τῶν ἤδη γεγενημένων σημείων, τῶν πεντακισχιλίων, τῶν

τετρακισχιλίων, πάντων ἁπλῶς· καὶ ὅρα αὐτὸν οὐ χάριτι σωζόμενον, ἀλλ' ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ· οὐ καθάπερ ἐκεῖνοι, ἵνα μάθῃς τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετὴν, χωρὶς σημείου λάμποντος.

25 Λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ νυκτὸς, καθῆκαν αὐτὸν διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα ἀνύποπτον ᾖ τὸ πρᾶγμα. ὅτι οὖν τοιοῦτον κίνδυνον διαφυγὼν, ἆρα φεύγει; οὐδαμῶς· ἀλλ' ἀπέρχεται ἔνθα μειζόνως αὐτοὺς ἐξῆψεν· ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐπίστευσε· καὶ γὰρ ἄπιστον ἦν· διὰ τοῦτο μεθ' ἡμέρας ἱκανὰς τοῦτο γίνεται· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; εἰκὸς αὐτὸν μὴ βούλεσθαι τέως ἐξελθεῖν ἐκεῖθεν, 10 πολλῶν ἴσως παραινούντων· ἐπειδὴ δὲ ἔμαθε, τότε ἐπέτρεψε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· καὶ γὰρ μαθητὰς εἶχεν εὐθέως· μόνον δὲ αὐτὸν ἐξέπεμψαν, καὶ οὐδένα μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο δὲ συμφερόντως, ὥστε αὐτὸν φανῆναι τοῖς Ἀποστόλοις ἐν Ἱεροσολύμοις· αὐτοὶ μὲν οὖν αὐτὸν ἐξέπεμψαν, ὡς ὀφείλοντα τῇ φυγῇ τὴν σωτηρίαν πορί- 15 σασθαι· αὐτὸς δὲ τοὐναντίον πεποίηκεν· εἰς τοὺς μαινομένους μᾶλλον ἐπήδησε· τοῦτό ἐστι πεπυρῶσθαι· τοῦτο ἀναζεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Κορινθίους β ἐπιστολῆς ὑπομνήματος. Εἰ καὶ ἐπεθύμει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, ἀλλ' ὅμως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐρᾷ σωτηρίας· διὸ καὶ πολλάκις τοιαῦτα 20 ἐμηχανᾶτο, τηρῶν ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι· καὶ οὐδὲ παρῄτειτο καὶ ἀνθρωπίνοις χρήσασθαι μηχανήμασιν, ἡνίκα ἀπῄτει καιρός.

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Διὰ τοῦτο τείχους ἐχαλᾶτο καὶ διεσώζετο, καὶ φυγὰς ἦν, ὁ μετὰ ταῦτα μυρίων θαυμάτων ἐργάτης, τεράτων τε καὶ δυνάμεων, ὡς αὐτός που γράφων 25 φησί· καὶ ἡ πεῖρα ἐδίδαξεν· ἔδει γὰρ αὐτὸν τέως δοκιμασθῆναι τοῖς πάθεσι, καὶ καθάπερ ἐν χαλκείῳ τυπτέσθαι ταῖς πρώταις προσβολαῖς, ἵν' ἐφ' ἑαυτῷ πληρώσῃ τὴν θείαν μαρτυρίαν τοῦ προηγορευκότος Χριστοῦ· "ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἔστι μοι οὗτος· τοῦ "βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων υἱῶν Ἰσ- 30 "ραὴλ," καὶ τὰ ἑξῆς.

26 Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφοβοῦντο αὐτὸν, μὴ πιστεύοντες, ὅτι ἐστὶ μαθητής.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄξιον ἐνταῦθα διαπορῆσαι πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς Γαλάτας φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπῆλθον πρὸς Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' εἰς Ἀραβίαν καὶ Δαμασκόν· καὶ μετὰ τρία ἔτη εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ὅτι ἱστορῆσαι Πέτρον· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον φησί. καὶ "οὐδένα "τῶν Ἀποστόλων εἶδον" νυνὶ δὲ φησὶν, ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἀπο- 5 στόλους· ἢ τοίνυν τοῦτο φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπῆλθον ὥστε ἀναθέσθαι· τί γὰρ λέγει; "οὐ προσανεθέμην, οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα·" ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπιβουλὴ ἡ ἐν Δαμασκῷ μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ Ἀραβίας γέγονε· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, πάλιν ἡ ἄνοδος μετὰ τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ Ἀραβίας. αὐτὸς γοῦν οὐκ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς Ἀποστό- 10 λους, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἐπειρᾶτο κολλᾶσθαι· ἅτε διδάσκαλος ὢν καὶ οὐ μαθητής· οὐ διὰ τοῦτο ἀπῆλθον, φησὶν, ἵνα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ Ἀποστόλους ἀπέλθω· οὐδὲν γοῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον· ἢ ταύτην τὴν ἄνοδον οὐ λέγει, ἀλλ' ἀφίησιν ὥστε εἶναι οὕτως· ὅτι ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν, εἶτα ἦλθον εἰς Δαμασκὸν, εἶτα εἰς Ἱερο- 15 σόλυμα, εἶτα εἰς Συρίαν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο πάλιν, ὅτι ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, εἶτα εἰς Δαμασκὸν ἐξεπέμφθη, εἶτα εἰς Ἀραβίαν, εἶτα εἰς Δαμασκὸν πάλιν, εἶτα εἰς Καισαρείαν· καὶ τὸ διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἴσως ὅτε τοὺς ἀδελφοὺς ἀνήγαγε μετὰ Βαρνάβα· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἕτερον λέγει καιρόν· ὁ γὰρ ἱστοριογράφος πολλὰ 20 ἐπιτέμνει, καὶ πολλοὺς συνάγει καιρούς. ὅρα πως οὐκ ἔστι φιλότιμος, οὐδὲ διηγεῖται τὴν ὄψιν ἐκείνην· ἀλλ' "ἐπειρᾶτο," φησὶ, "κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς·" οἱ δὲ "ἐφοβοῦντο αὐτὸν," καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν τὸ θερμὸν Παύλου δείκνυται· οὐκ ἀπὸ Ἀνανίου, οὐδὲ ἀπὸ τῶν θαυμαζόντων αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις· 25 οὐ γὰρ ἦν ὄντως προσδοκίας ἀνθρωπίνης ἐκεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἐπειρᾶτο," φησὶ, "κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς·" οὐκ ἀναισχύντως προσῆλθεν, ἀλλ' ὑπεσταλμένως· μαθηταὶ πάντες ἐκαλοῦντο τότε διὰ τὴν πολλὴν ἀρετήν· ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν τῶν μαθητῶν δήλη. ὅρα πῶς ἐφοβοῦντο τοὺς κινδύνους· πῶς ἔτι τὸ δέος αὐτοῖς 30 ἐνήκμαζεν· ἐμοὶ δοκεῖ ὁ Βαρνάβας ἄνωθεν εἶναι αὐτῷ φίλος· ὅρα πῶς οὐδὲν τούτων φησὶν αὐτός· οὐδ' ἂν εἰς τοὺς ἄλλους ἐξήνεγκεν, εἰ μή τις ἀνάγκη γέγονεν αὐτῷ.

27 Βαρνάβας δὲ ἐπιλαβόμενος αὐτὸν[q] ἤγαγε πρὸς τοὺς

[q] ἐπιλεγόμενος αὐτοῦ Cod.

Ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ, καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Βαρνάβας ἐπιεικὴς ἄνθρωπος ἦν· καὶ ὅρα αὐτὸν οὐ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ἀπιόντα διὰ τὸ μετριάζειν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς 5 μαθητὰς, ἅτε μαθητὴν ὄντα διὰ τὸ μετριάζειν· οὐκ ἐνομίζετο ἀξιόπιστος εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Υἱὸς δὲ παρακλήσεως οὗτος λέγεται, ὅθεν καὶ εὐπρόσιτος γέγονε τῷ ἀνδρί· χρηστὸς σφόδρα ἦν· καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην δῆλον γέγονεν· ὅθεν οὗτος οὐκ ἐφοβήθη· γοργὸς γὰρ ἦν ὁ ἀνήρ· εἰκὸς 10 αὐτὸν καὶ ἐν Δαμασκῷ ἀκηκοέναι τὰ κατ' αὐτόν.

28 Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκπορευόμενος εἰς Ἱερουσαλὴμ, παρρησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ 29 τοῦ Κυρίου, ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς· 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐφοβοῦντο αὐτὸν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι οὐκ ἐπίστευον αὐτῷ· διὰ τοῦτο αὐτῶν ἐκεῖθεν λύει τὸ δέος· "ἐλάλει," φησὶ, "καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς·" τοὺς Ἑλληνιστὶ, φησὶ, φθεγγομένους· καὶ τοῦτο σφόδρα σοφῶς· ἐκεῖνοι γὰρ οἱ ἄλλοι, οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν ἠθέλησαν οἱ βαθεῖς Ἑβραῖοι. 20

30 Οἱ δὲ ἐπετήρουν ἀνελεῖν αὐτόν. ἐπιγνόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς κατὰ κράτος νίκης τεκμήριον τοῦτο· καὶ τῷ σφόδρα λυπεῖσθαι τῷ γεγονότι· φοβη- 25 θέντες λοιπὸν μὴ ταυτὸν γένηται, οἷον ἐπὶ Στεφάνου, ἔπεμψαν αὐτὸν εἰς Καισαρείαν, καὶ ἐξαπέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσὸν, ἅμα καὶ κηρύττοντα καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ μᾶλλον ἐσόμενον, ἅτε ἐν οἰκείᾳ[r] πατρίδι. ὅρα δὲ πῶς οὐ πάντα χάριτι γίνεται, ἀλλὰ καὶ συγχωρεῖ αὐτοῖς ὁ Θεὸς, καὶ οἰκείᾳ σοφίᾳ οἰκονομεῖν πολλὰ, καὶ ἀνθρωπί- 30 νως· εἰ γὰρ ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' αὐτῶν, ἵνα τῶν ῥαθύμων τὴν πρόφασιν ἐκκόψῃ.

[r] οἰκία Cod.

31 Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησία καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας εἶχεν εἰρήνην, οἰκοδομουμένη καὶ πορευομένη τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου,

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν ηὔξησε καὶ τὴν εἰρήνην πρὸς ἑαυτήν· ταύτην τὴν ὄντως εἰρήνην· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἐκάκωσεν 5 ὁ ἔξωθεν.

Καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπληθύνετο.

Τοῦ αὐτοῦ. Παρεκάλει δὲ αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα, καὶ διὰ τῶν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν ἔργων· καὶ χωρὶς δὲ τούτων καὶ καθ' ἑαυ- 10 τὸν ἕκαστος.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ Αἰνέα[s] παραλυτικοῦ ἰαθέντος ἐν Λύδδῃ διὰ Πέτρου.

32 Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Καθάπερ γάρ τις στρατηγὸς περιήει τὰς τάξεις, ἐπισκοπῶν, ποῖον εἴη συγκεκροτημένον μέρος· ποῖον ἐν κόσμῳ· ποῖον τῆς αὐτοῦ δεῖται παρουσίας· ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν ἐπιτρέχοντα· πρῶτον ὅτε ἑλέσθαι δεῖ τὸν Ἀπόστολον οὗτος πρῶτος· ὅτε θεραπεῦσαι τὸν χωλόν· ὅτε δημηγορῆσαι, αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων 20 ἐστίν· ὅτε πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὗτος· ὅτε πρὸς Ἀνανίαν· ὅτε ἀπὸ τῆς σκιᾶς αἱ ἰάσεις ἐγένοντο, αὐτὸς ἦν. καὶ θέα· ἔνθα μὲν γὰρ ἦν κίνδυνος, οὗτος· καὶ ἔνθα οἰκονομία· ἔνθα δὲ γαλήνης τὰ πράγματα γέμει, κοινῇ πάντες· οὐκ ἀπαιτεῖ τιμὴν μείζονα· ὅτε θαυματουργῆσαι ἔδει, αὐτὸς προπηδᾷ· καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὗτος 25 πονεῖ καὶ ταλαιπωρεῖ.

33 Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπόν τινα Αἰνέαν[t] ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κραββάτῳ, ὃς ἦν παραλελυμένος. 34 καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος, Αἰνέα[u], ἰᾶταί σε ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· ἀναστῆθι καὶ στρῶσον σεαυτῷ· καὶ 30 35 εὐθέως ἀνέστη· καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ τὸν Σαρωνᾶν, οἵτινες ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον.

[s] ἐνέα Cod. [t] ἐνέαν Cod. [u] ἐνέα Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διατί μὴ ἀνέμεινε τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς, μηδὲ ἠρώτησεν εἰ βούλοιτο θεραπευθῆναι; μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς πολλῶν παράκλησιν ἐγένετο τὸ θαῦμα· ἄκουε οὖν τὸ κέρδος ὅσον· "καὶ εἶδον αὐτόν," φησι, "πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπίσημος γὰρ ἦν ὁ ἀνήρ· καλῶς ἔλεγχον δίδωσι* 5 *τοῦ σημείου· οὐ γὰρ δὴ τῶν νοσημάτων ἀπηλλάττοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑγείαν παρεῖχον καὶ τὴν ἰσχύν· καὶ τότε οὔπω ἦσαν τεκμήρια τῆς οἰκείας παρασχόντες δυνάμεως· ὥστε οὐκ εἰκότως ἀπῄτειτο τὴν πίστιν ὁ ἀνὴρ, ἐπειδὴ οὐδὲ τὸν χωλὸν ἀπῄτησαν· καθάπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἀρχόμενος τῶν σημείων οὐκ ἀπῄτει πί-* 10 *στιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι· ἐν Ἱεροσολύμοις μὲν γὰρ εἰκότως ἡ πίστις αὐτῶν πρότερον ἐγένετο· "ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἂν ἡ "σκιὰ ἐπισκιάσῃ τινὶ αὐτῶν." πολλὰ γὰρ ἐγίνετο ἐκεῖ σημεῖα· ἐνταῦθα δὲ τοῦτο πρῶτον ἐπιβαίνει· τὰ μὲν γὰρ τῶν σημείων ὑπὲρ τοῦ τοὺς ἄλλους ἐπισπάσασθαι ἐγίνετο· τὰ δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν* 15 *πιστευόντων παρακλήσεως.*

Διδύμου. Πολλὴν διαφορὰν ἔχει τὸ πραχθὲν ὑπὸ Πέτρου *εἰς τὸν ἐπὶ ὅλα ὀκτὼ ἔτη διὰ νόσον χαλεπὴν κατακείμενον, πρὸς τὸ ὑπὸ* Ἰησοῦ *γενόμενον, εἰς τὸν ὅλα τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἐπὶ σκίμποδος μείναντα διὰ πάρεσιν ἀνίατον. ὁ μὲν γὰρ* Πέτρος *εἰπὼν,* 20 "Αἰνέα *ἰᾶταί σε* Ἰησοῦς *ὁ* Χριστὸς, *ἀνάστα, στρῶσον σεαυτῷ," τὸ σημεῖον εἰργάσατο·* Ἰησοῦς *δὲ φήσας, "ἔγειρε, ἆρον τὸν κρά-"βαττον σου καὶ περιπάτει," οἷα* Θεὸς *τὸ τεράστιον πεποίηκεν. εἶχε δὲ παραλλαγὴν πολλὴν τὰ πρὸς ἑκατέρους εἰρημένα· τῷ μὲν γὰρ ἐλέχθη, "ἀνάστα, καὶ ἆρον τὸν κράβαττον καὶ περιπάτει·"* 25 *ἐμφαίνει γὰρ ἡ πρόσταξις ἰσχὺν πολλὴν σὺν ὑγείᾳ βεβαίᾳ ἐγγεγονέναι τῷ εὐεργετουμένῳ· μάλιστα ὅτι ἐπιφέρεται "ἀνάστας "οὖν ἦρε τὸν κράβαττον αὐτοῦ καὶ περιεπάτει." τῷ δὲ, "ἀνάστα, "στρῶσον σεαυτῷ." οὐ γὰρ τοσαύτη ἐμφαίνεται ἰσχὺς τοῦ δυνηθέντος στρῶσαι μετὰ πολλὴν νόσον, ὅσον τοῦ τὸν κράβαττον* 30 *αἴροντος καὶ περιπατοῦντος*[8]· *ἐσημειωσάμεθα δὲ ταῦτα, προφάσει τῆς ἀναγωγῆς, ἀλλ' οὐ συγκρίνοντες τὸν* Ἰησοῦν Πέτρῳ· *ὁ μὲν γὰρ ὡς* Θεὸς *ἐποίει, ὁ δὲ πιστεύων εἰς* Θεόν. *φησὶ γὰρ, "ἰᾶταί "σε* Ἰησοῦς Χριστός·" *ὡς ἑκάτερα ταῦτα* Χριστοῦ *εἶναι ἔργα.*

[8] *περιπατοῦντας* Cod.

36 Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια ὀνόματι Ταβιθά· ἡ διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσιν ὅτι φερώνυμος ἦν· οὕτως ἐγρηγορυῖα καὶ νήφουσα ὥσπερ δορκάς· πολλὰ γὰρ καὶ οἰκονομικῶς ὀνόματα τίθεται, ὡς πολλάκις πρὸς ὑμᾶς εἴπομεν. 5

Διδύμου. Σημειωτέον ὅτι καὶ μέχρι γυναικῶν φθάνει τὸ τῶν μαθητριῶν ὄνομα καὶ ἡ ἀξία τῆς ἐπωνυμίας· ἀπέστειλαν δὲ δύο ἄνδρας πρὸς αὐτόν· μᾶλλον ἡ πίστις τῶν πασχόντων τὰς ἰάσεις ἐργάζεται· ἰδοὺ γὰρ καὶ ὧδε οἱ πιστεύσαντες, ὅτι διὰ τῆς τοῦ Πέτρου παρουσίας δύναται ἀναστῆναι νεκρός, ἐπέτυχον τοῦ σκόπου· πλὴν οὐχ οἱαδήποτε πίστις συμβάλλεται, ἀλλ' ἡ εἰς τοὺς ὄντας ἁγίους. 10

Αὕτη πλήρης ἦν ἔργων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχὶ ἐλεημοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγαθῶν ἔργων, ὅσα ἐποίει, μετ' αὐτῶν, φησιν, οὖσα· πολλὴ ἡ ταπεινοφροσύνη· οὐχ ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ κοινῇ πάντες ἦσαν· καὶ ἐποίει καὶ εἰργάζετο. 15

Διδύμου. Ἐπεὶ τινὲς ὀκνηρῶς ἔχοντες περὶ τελείας ἀρετῆς ἀνάληψιν, φασὶ μὴ δυνατὸν κατορθοῦσθαι ἀνθρώπῳ βίον ἄληπτον· ἐλεγκτέον αὐτοὺς ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς μαρτυρούσης, ὡς ἄρα ἡ Δορκὰς "πλήρης πάντων ἀγαθῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει," ὑπῆρχε· ἀκολουθεῖ γὰρ τὸν οὕτω κατορθοῦντα, βίον ἔχειν ἀκηλίδωτον· πλήρης δὲ ἐλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει, ἥτις εὑρίσκεται· ὅταν διὰ τὸ κοινωνικὸν καὶ Θεοῦ ἐντολὴν ποιῇ αὐτάς, καὶ μὴ ὅπως θηρεύσῃ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινον. τὸ αὐτὸ ἐρεῖς καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ὧν πλήρης ἡ ἐπαινουμένη ἄνθρωπος ὑπῆρχεν. 20 25

37 Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ ἔθηκαν ἐν τῷ ὑπερῴῳ.

Ὅρα πανταχοῦ τὰ σημεῖα γινόμενα· ἡμεῖς δὲ αὐτοῖς οὕτω πιστεύομεν ὡς νῦν ὁρωμένοις· οὐχ ἁπλῶς ἀπέθανεν ἡ Ταβιθὰ, ἀλλ' ἐν ἀρρωστίᾳ γενομένη· καὶ οὐκ ἐκάλεσε Πέτρον, ἕως ὅτε ἐτελεύτα· εἶτα ἀποστείλαντες ἔλεγον μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. Καὶ 30

μετ' ὀλίγα—Οὐδαμοῦ κοπετὸς, οὐδαμοῦ θρῆνος· ὅρα πῶς διακαθαίρεται τὰ πράγματα· "λούσαντες," φησὶν, "ἔθηκαν ἐν ὑπερῴῳ" τουτέστι τὰ ἐπὶ νεκρῷ πάντα ἐποίησαν.

Διδύμου. Διατί περιέμειναν ἀποθανεῖν; διατί μὴ ἐσκύλη Πέτρος καὶ πρὸ τούτου; ἀνάξιον ἡγοῦντο λοιπὸν φιλοσοφοῦντες, 5 ὑπὲρ τῶν τοιούτων τοὺς μαθητὰς σκύλλειν, καὶ τοῦ κηρύγματος παρασπᾶν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἐγγὺς ἦν, εἶπου ἐν τάξει παρέργου τοῦτο ἤτουν.

* Τὰ περὶ Ταβιθὰ τῆς φιλοχήρου, ἣν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος διὰ προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ. 10

38 Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν 39 ἕως αὐτῶν. ἀναστὰς δὲ ὁ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς· ὃν παραγενόμενον ἀνήγαγον εἰς τὸ ὑπερῷον, καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι καὶ ἐπιδεικνύμεναι 15 χιτῶνας καὶ ἱμάτια ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὖσα ἡ Δορκάς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ παρακαλοῦσιν, ἀλλ' ἐπιτρέπουσιν, ἵνα τὴν σωτηρίαν αὐτῇ χαρίσηται· ὅρα ἐλεημοσύνης πόση γίνεται 20 προτροπή.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς. Ἀπιόντας ἡμᾶς τῶν ἐντεῦθεν, οὐκ ἔνι λαθεῖν τὸν πλοῦτον· πολλάκις δὲ, οὐδ' ἐνταῦθα μένοντας, κατασχεῖν· παρὸν οὕτω πλουτεῖν, ὡς μὴ μόνον ἐνταῦθα ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορωτάτους· ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ χρύσιον ἐπὶ 25 τῆς γῆς περιφέρων, ὅπου περ ἂν φανῇ, μετὰ τοῦ πλούτου φαίνεται τούτου· καὶ πῶς ἔνι τοῦτο γενέσθαι φησίν; ἔνι καὶ μετὰ πλείονος εὐκολίας· ἂν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὰ μεταθῇς διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρὸς, ἅπαντα εἰς τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μεταθήσεις· κἂν 30 θάνατος ἐπέλθῃ, λοιπὸν οὐδείς σε αὐτὰ ἀφαιρήσεται· ἀλλ' ἀπελεύσῃ κἀκεῖ πλουτῶν· τοιοῦτον εἶχεν ἡ Ταβιθὰ θησαυρόν· διὰ τοῦτο οὐχ ἡ οἰκία αὐτὴν ἐκήρυττεν, οὐδὲ οἱ τοῖχοι, οὐδὲ οἱ λίθοι, οὐδὲ οἱ κίονες,

ἀλλὰ σώματα χηρῶν ἐνδεδυμένα, καὶ δάκρυα ἐκχεόμενα, καὶ θάνατος δραπετεύων, καὶ ζωὴ ἐπανιοῦσα· τοιαύτας καὶ ἡμεῖς κατασκευάσωμεν ἑαυτοῖς ἀποθήκας· τοιαύτας καὶ ἡμεῖς κατασκευασῶμεν οἰκίας· οὕτω καὶ τὸν Θεὸν συνεργὸν ἕξομεν, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τοὺς πενομένους· σὺ δὲ παραχθέντας καὶ γενομένους[u] οὐκ ἐᾷς διαφθαρῆναι τῷ λιμῷ καὶ τῇ λοιπῇ ταλαιπωρίᾳ, θεραπεύων, διορθούμενος, πάντοθεν ἀνέχων τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἴσον καὶ εἰς ὠφελείας καὶ εὐδοξίας λόγον.

Ἐξ ἀνεπιγράφου· Ἐντεῦθεν δείκνυται ὅσον ἐλεημοσύνη μετὰ πίστεως συμβάλλεται, ὅτι καὶ τὴν ὧδε καὶ τὴν αἰώνιον προξενεῖ ζωήν.

40 Ἐκβάλλων δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δήποτε πάντας ἐκβάλλει; ὥστε μὴ συγχυθῆναι τοῖς δάκρυσι, μηδὲ ταραχθῆναι.

Καὶ θεὶς τὰ γόνατα, προσηύξατο.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ πάντα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὰ σημεῖα ἐποίουν· τοῦτο δὲ αὐτοὺς ὠφέλει· οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς τῶν ἄλλων ἐφρόντιζεν ὁ Θεὸς σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν· ὁ γὰρ τῇ σκιᾷ τοσούτους θεραπεύων, πῶς τοσαῦτα νῦν ποιεῖ; ἔστι δὲ ὅπου καὶ ἡ πίστις τῶν προσιόντων συνήργει· ταύτην πρώτην νεκρὰν ἀνίστησιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὴν ἐπιτεταμένην εὐχήν.

Καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε· Ταβιθὰ, ἀνάστηθι. ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς· καὶ ἰδοῦσα 41 τὸν Πέτρον, ἀνεκάθισε· δοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα κατὰ μέρος τὴν ζωὴν, εἶτα τὴν δύναμιν εἰσαγομένην· τὴν μὲν διὰ τοῦ ῥήματος, τὴν δὲ διὰ τῆς χειρός· ὅρα πῶς αὐτὴν καθάπερ ἐξ ὕπνου ἐγείρει· πρῶτον ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμούς· εἶτα ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀνεκάθισεν· εἶτα ἀπὸ τῆς χειρὸς τὴν δύναμιν ἔλαβεν· ὅρα τὸν καρπὸν οὐ πρὸς ἐπίδειξιν ὄντα· διὰ τοῦτο καὶ βάλλει πάντας ἔξω· τὸν διδάσκαλον κἂν τούτῳ μιμούμενος.

[u] γενομένας Cod.

Φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέστησεν αὐτὴν ζῶσαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῖς μὲν εἰς παράκλησιν, ὅτι παρέλαβον τὴν ἀδελφήν, ἢ ὅτι θαῦμα εἶδον· ταῖς δέ, εἰς[u] προστασίαν.

42 *Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς Ἰόππης, καὶ πολλοὶ* 5 *ἐπίστευον ἐπὶ τὸν Κύριον.*

Τοῦ αὐτοῦ. Σημειωτέον ὅτι οὐ μόνοις τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐγίνετο σημεῖα οἰκονομικῶς· ἵνα ἄλλοι πάλιν πιστεύσωσιν· ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὸ σημεῖον τοῦτο πάλιν πολλοὶ ἐπίστευσαν· ὡς εἶναι πάλιν τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις, οἳ οὐκ ἄλλως ἐπίστευ- 10 σαν, εἰ μὴ πάλιν εἶδον σημεῖα· τῶν ἁγίων καὶ δίχα τοῦ σημείου πιστευόντων, ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἀναστῆσαι ἀμελητὶ νεκρόν· ἐπεὶ πῶς αὐτὸν μετεστείλαντο;

43 *Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἱκανὰς[x] μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ.* 15

Ὅρα τὸ ἄτυφον τοῦ Πέτρου· ὅρα τὸ ἐπιεικές· πῶς οὐ παρὰ ταύτῃ μένει, οὐδὲ παρὰ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἐπισήμων, ἀλλὰ παρὰ βυρσεῖ· διὰ πάντων εἰς ταπεινοφροσύνην ἐνάγων, οὔτε τοὺς εὐτελεῖς αἰσχύνεσθαι ἀφιείς, οὔτε τοὺς μεγάλους ἐπαίρεσθαι· ἐδέοντο γὰρ αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας οἱ διὰ τὰ σημεῖα πιστεύσαντες. 20

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ Κορνηλίου ὅσα πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπε, καὶ ὅσα πάλιν Πέτρῳ οὐρανόθεν περὶ κλήσεως ἐθνῶν ἐρρέθη.

1 *Ἀνὴρ δέ τις ἐν Καισαρείᾳ ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης ἐκ σπείρης τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς.* 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὗτος οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐδὲ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον, ἀλλ' ἤδη προειλήφει τὴν ἡμετέραν πολιτείαν· ὅρα δύο πιστεύοντας· ὡς τὸν εὐνοῦχον τὸν ἐπὶ τῆς Γάζης, καὶ τοῦτον· ἐν ἀξιώμασιν ὄντας ἀμφοτέρους· καὶ ὅρα πολλὴν ὑπὲρ τούτων γινομένην σπουδήν. ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ὅτι διὰ τὰ ἀξιώματα τίθησιν, 30 ἵνα μείζων ἡ εὐλάβεια δειχθῇ· θαυμαστότερον γὰρ ὅταν ἐν πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ τις ὤν, τοιοῦτος ᾖ· τοῦτό τε ἐκείνου ἐγκώμιον, τοσαύτην ἀποδημίαν στέλλεσθαι, καὶ τὸ μηδὲ καιροῦ καλοῦντος·

[u] εἰς om. Cod. [x] τινάς Cod.

καὶ τὸ ἐν ὁδῷ ἀναγινώσκειν, καὶ ἐπὶ ὀχήματος φερόμενον, καὶ τὸ τὸν Φίλιππον παρακαλεῖν, καὶ μυρία ἕτερα.

Πρῶτος οὗτος ἐξ ἀπίστων ἐθνῶν μετετέθη.

2 Εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. 5

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι διὰ τὸ ἀξίωμα ταῦτα γίνεται, ὅτε Παῦλον ἔδει προσαχθῆναι, οὐδαμοῦ ἄγγελος ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· καὶ οὐ πέμπει αὐτὸν πρὸς μέγαν τινὰ, ἀλλὰ πρὸς εὐτελῆ· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον τὸν κορυφαῖον ἄγει, καὶ οὐκ αὐτοὺς πέμπει, συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ εἰδὼς πῶς κεχρῆ- 10 σθαι δεῖ τοῖς τοιούτοις. "ἀνὴρ," φησὶν, "εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος "τὸν Θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ·" ἀκούσωμεν ὅσοι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν· οὗτος δὲ καὶ στρατιωτῶν ἐπεμελεῖτο.*

Σευήρου ἐπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ πρὸς Κωνστάντιον ἀποϋπατον[y] ἐπιστολῆς. *Θεοσεβῶς μὲν βιοὺς, τὴν δὲ τῆς 15 θεοσεβείας θύραν ἀγνοῶν Ἰησοῦν τὸν μέγαν Θεὸν, τὸν ἐν εὐαγγελίοις μεγαλοφώνως βοήσαντα· "ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν "τις εἰσέλθῃ σωθήσεται, καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται, καὶ "νομὴν εὑρήσει·" καὶ δὴ καὶ ἀπέστελλεν αὐτῷ τῶν οἰκείων λειτουργῶν ἄγγελον ἕνα, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ποδηγήσαντα, καὶ 20 ὑποσημαινοῦντα τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν.*

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου. *Οὐδὲν ὀνίνησι νηστεία τοὺς ὑγιέσι μὴ προσέχοντας ὅροις· ὅσῳ γὰρ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ προτερεύει, τοσοῦτον πολιτείας δόγματα προκρίνεται εὐσεβείας.*

Ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος 25 τοῦ Θεοῦ διαπαντός.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μέγα καὶ τοῦτο τὸ ἐλεημοσύνας ποιεῖν καὶ εὐχὰς, καὶ δίκαιον εἶναι ἐν ἀρχῇ τοιαυτῇ· διὰ τοῦτο τὸν ἄνδρα ποιεῖ γνώριμον καὶ δῆλον, ἵνα μήτις εἴπῃ ὅτι ψεύδεται τῶν γραφῶν ἡ ἱστορία· "ἐκ σπείρης," φησὶ, "τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς·" 30 σπεῖρα δέ ἐστιν ὃ καλοῦμεν νυνὶ νούμερον.*

3 Εἶδεν ἐν ὁράματι φανερῷ, ὡς περὶ ὥραν ἐνάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ Θεοῦ εἰσελθόντα πρὸς αὐτὸν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ, Κορνήλιε.

[y] *ἀπὸ ὑπάτων* Cod.

Διατί βλέπει τὸν ἄγγελον; καὶ τοῦτο εἰς πληροφορίαν Πέτρου· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τῶν ἄλλων τῶν ἀσθενεστέρων· ἐνάτῃ ὥρᾳ, ὅτε φροντίδων ἠφίετο καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἦν· ὅτε ἐν εὐχαῖς ἦν καὶ κατανύξει.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Καὶ τὰ δόγματα καὶ ὁ βίος αὐτῷ διώρθωτο.* 5

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Ὅρα τὸν ἄγγελον οὐκ εὐθέως λέγοντα ἃ λέγει, ἀλλὰ πρότερον αἴροντα αὐτοῦ τὴν διανοίαν καὶ μετεωρίζοντα. ἀπὸ τῆς ὄψεως φόβος ἐγένετο, ἀλλὰ φόβος σύμμετρος, ὅσον ἐπιστρέψαι μόνον· εἶτα καὶ τὰ ῥήματα τὸν φόβον ἔλυσεν· ὁ φόβος διήγειρεν· ὁ ἔπαινος τοῦ φόβου τὸ τραχὺ κατεμάλαξεν.* 10

4 Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ καὶ ἔμφοβος γενόμενος εἶπε, τί ἐστι, κύριε; εἶπε δὲ αὐτῷ· αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. 15

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Ὅρα μέχρι ποῦ προβαίνει ἡ ἐλεημοσύνη· τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ αὐτῷ παρίσταται τῷ θρόνῳ τῷ βασιλικῷ. Καὶ μετ᾽ ὀλίγα—Καὶ ἡ μὲν αἰσθητὴ εὐωδία οὐδὲ τὸ πολὺ διατέμνει τοῦ ἀέρος· αὕτη δὲ αὐτὰς ἀνοίγει τῶν οὐρανῶν τὰς ἀψίδας· καὶ σὺ μὲν σιγᾷς, τὸ δὲ ἔργον βοᾷ· καὶ γίνεται θυσία αἰνέσεως, οὐ* 20 *δαμάλεως σφαττομένης οὐδὲ δέρματος καιομένου, ἀλλὰ ψυχῆς πνευματικῆς τὰ παρ᾽ ἑαυτῆς εἰσφερούσης· φιλανθρωπίας γὰρ πάσης τοιαύτη θυσία εὐδοκιμώτερα.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ ΓΑΒΑΛΩΝ. *Ἐπειδὴ εἶδεν ὁ τῆς ἀληθείας ὀφθαλμὸς, ὁ μέγας κριτὴς, ὅτι καλὰ μὲν τὰ ἔργα, νεκρὰ δέ ἐστι, πί-* 25 *στιν οὐκ ἔχοντα· ἀποστέλλει βραβεύοντα τοῖς ἔργοις ἄγγελον· ὥστε τοὺς καλῶς ἀθλοῦντας στεφανῶσαι τῇ πίστει, ὡς φησὶν ὁ ἄγγελος· "Κορνήλιε, αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου "ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ." εἰ τοίνυν εἰσηκούσθη ἡ δέησις, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν, τί μοι τὸ λεῖπον* 30 *εἰς δικαιοσύνην; ἀλλὰ πέμψον εἰς Ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, ὃς ἐλθὼν λαλήσει σοι ῥήματα, ἐν οἷς σωθήσῃ συ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου· οὐκοῦν οὐκ εἶχε τὰ ἔργα σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἐξ ὧν κηρύσσει Πέτρος σώζεται, οὐκ εἶχεν*

οὐδέπω ἐκ τῶν ἔργων τὴν σωτηρίαν, ἕως αὐτῷ τοῖς ἔργοις ἐβράβευσεν ἡ πίστις· διὰ τοῦτο καὶ Πέτρος ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰόππης, καὶ θεασάμενος τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἐκχυθεῖσαν ἐν τοῖς τότε νενομισμένους ἀλλοφύλοις, ἐπιγνώμων γενόμενος τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως λέγει, "ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπο- 5 "λήπτης ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ "ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστιν." οὐκ εἶπεν, ἐν παντὶ ἔθνει ὁ ποιῶν δικαιοσύνην σώζεται, ἀλλὰ "δεκτός ἐστι·" τούτεστι ἄξιος γίνεται τοῦ δεχθῆναι· δεῖ τοίνυν προλάμπειν τῶν ἔργων τὴν πίστιν, καὶ ἀκολουθεῖν τῇ πίστει τὰ ἔργα· μήτε τὴν πίστιν ὑβρί- 10 ζέτω τῇ ἀκαρπίᾳ· μήτε τὰ ἔργα ὑβριζέτω τῇ ἀπιστίᾳ.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ἐκτενῶς καὶ καθαρῶς συνειδότι, δεόμενος τοῦ Θεοῦ καὶ ποιῶν ἐλεημοσύνας, οὐ μένει οὕτως, ἀλλ' ὁ Θεὸς, δι' ὀπτασίας ἀγγέλου ἢ ἀνθρώπου θεοσεβοῦς, δείκνυσι τὴν ἀληθῆ πίστιν, δι' ἧς τις σώζεται· ὥστε οὖν ἐν ᾧ τις ἀγνοεῖ τόδε 15 ἢ τόδε τὸ πρᾶγμα, εἰ Θεῷ ἀρέσκον ἐστὶν ἢ οὔ, ὀφείλει ἐκτενῶς δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποκαλύπτεται αὐτῷ τὸ ἀληθές· μάλιστα δὲ εἰ περὶ τὴν πίστιν ἀπορεῖ, τὸ πῶς δεῖ φρονεῖν ἢ τίνι πιστεῦσαι· διότι πολλαὶ εἰσὶν αἱρέσεις ἐν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι Χριστιανοῖς. οὕτως λέγουσι καὶ τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα καὶ ἐπίσκοπον Γρη- 20 γόριον, δι' ὀπτασίας νύκτωρ κατηχηθῆναι τὸ μυστήριον τῆς Τριάδος ὅπως δεῖ φρονεῖν.

Ταύτας ζητῶμεν τὰς ἀρετὰς, αἳ μετὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ τοὺς πλησίον τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δύναιντ' ἄν· τοιοῦτον ἐλεημοσύνη· τοιοῦτον εὐχή· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ παρ' ἐκείνης 25 δυνατὴ καὶ ὑπόπτερος γίνεται· "αἱ εὐχαὶ γάρ σου," φησὶν, "καὶ "αἱ ἐλεημοσύναι ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ·" οὐκ εὐχὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νηστεία ἐνταῦθα τὰ νεῦρα ἔχει· κἂν νηστεύῃς χωρὶς ἐλεημοσύνης, οὐδὲ νηστεία τὸ πρᾶγμα λογίζεται, ἀλλὰ γαστριζομένου καὶ μεθύοντος χείρων ὁ τοιοῦτος· καὶ τοσούτῳ 30 χείρων, ὅσῳ τρυφῆς ὠμότης χαλεπώτερον· καὶ τί λέγω νηστείαν; κἂν σωφρονῇς καὶ παρθενεύῃς, ἐκτὸς ἕστηκας τοῦ νυμφῶνος, ἐλεημοσύνην οὐκ ἔχων.

5 Καὶ νῦν πέμψον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι 6 Σίμωνά τινα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζεται

παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ, ᾧ ἐστιν ἡ οἰκία παρὰ θάλασσαν. οὗτος λαλήσει σοι τί σε δεῖ ποιεῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα μὴ ἐπ' ἄλλον ἔλθωσι· οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου μόνου, ἄλλα καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλοῖ τὸν ἄνδρα.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴδετε πῶς τὰ ἀνακεχωρημένα τῶν πόλεων ἐδιώκων οἱ Ἀπόστολοι ἐρημίας ὄντες φίλοι καὶ ἡσυχίας. τί οὖν εἰ συνέβη καὶ ἄλλον εἶναι; ἴδου ἔστι ἄλλο σημεῖον τὸ παρὰ θάλασσαν οἰκεῖν· οὐκ εἶπε διατί· ἵνα μὴ ἐκλύσῃ αὐτὸν ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ τῆς ἀκροάσεως γενέσθαι.

7 *Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν τῷ Κορνηλίῳ, φωνήσας δύο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ,*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς οὐχ ἁπλῶς ταῦτα φησὶν, ὅτι οἱ προσκαρτεροῦντες αὐτῷ τοιοῦτοι ἦσαν.

8 *Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόππην.*

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐκ ἐμποδίζει ἡ στρατεία πρὸς θεοσέβειαν· κᾀκεῖνο δὲ, ὅτι οὐκ ἀτάκτους οὐδὲ ἀσεβεῖς, ἀλλὰ θεοσεβεῖς ἔπεμψε πρὸς τὸν Πέτρον ὁ Κορνήλιος· καὶ ὅτι καὶ τοῦτο δεῖγμα ἦν τῆς αὐτοῦ ὁσιότητος, τὸ συγκολλᾶσθαι καὶ ἔχειν ἐγγὺς ἑαυτοῦ θεοσεβεῖς ἄνδρας, διὰ τὸ "μετὰ ὁσίου ὅσιος ἔσῃ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὸ ἄτυφον· οὐ γὰρ εἶπε, καλέσατέ μοι Πέτρον, ἀλλ' ὥστε καὶ πεῖσαι ἐξηγήσατο ἅπαντα· τοῦτο οἰκονομικῶς· οὐ γὰρ ἠξίου ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν μεταπέμψασθαι· διὰ τοῦτο ἐξηγήσατο· οὕτω μέτριος ἦν ὁ ἀνήρ· καίτοι οὐδὲν μέγα ἦν φαντασθῆναι περὶ ἀνδρὸς καταγομένου παρὰ βυρσεῖ.

9 *Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁδοιπορούντων αὐτῶν καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἐνάτην.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τοὺς καιροὺς συνάγει τὸ Πνεῦμα· οὔτε θᾶττον οὔτε βραδύτερον τοῦτο ποιεῖ γενέσθαι.

Τουτέστι κατ' ἰδίαν καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, ὡς ἐν ὑπερῴῳ.

10 **Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ αὐτῶν, ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις,**

Τί ἐστιν ἔκστασις; μᾶλλον πνευματική τις ὡσανεὶ θεωρία γέγονεν αὐτῷ τοῦ σώματος· ὡσανεὶ εἴποι τις, ἐξέστη ἡ ψυχή.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Ἡ ἔκστασις δηλοῖ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ 5 ἔκπληξιν, καὶ τὸ ἔξω τῶν αἰσθητῶν γενέσθαι, ἐπὶ τὰ πνευματικὰ ποδηγούμενον. ἀμέλει ἐκστὰς Πέτρος ἀπήγγειλεν ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε. καὶ προσέτι τίνος ἦσαν σύμβολα· οὐκ ἄρα κατὰ τοὺς Φρύγας οἱ προφῆται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κατεχόμενοι ἐν παραφροσύνῃ εἰσὶν, ἀγνοοῦντες τί μὲν φθέγγονται, τί δὲ πράττουσι· 10 δείκνυται δὲ τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων διὰ τῆς ὀθόνης τὸ καθαρὸν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν τεσσάρων ἀρχῶν· τῶν εὐαγγελίων τὸ σωτήριον κήρυγμα, τὸ συνέχον τὴν Ἐκκλησίαν εἰς μίαν ἑνότητα πίστεως· διὰ δὲ τῶν θεωρηθέντων, τὸ ἐκ παντὸς ἔθνους διὰ τοῦ βαπτίσματος πεπληρῶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν ἁγίων ἅμα καὶ 15 ἁμαρτωλῶν.

Διδύμου. Οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες ἑτερόδεκτοι, φασὶν ἀνεπιδέκτους εἶναι σωτηρίας τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τοὺς διὰ φαυλότητα ἤθους, κύνας καὶ χοίρους καλουμένους· οἷς τὸ ἅγιον διδόναι καὶ τοὺς μαργαρίτας τοὺς θείους ἀπεῖπεν ὁ σωτήρ· πρὸς 20 τούτοις τοὺς φύσει κακοὺς λέγουσι τοὺς εἰρημένους λύκους ἅρπαγας καὶ ἀλώπεκας, καὶ πάντας ἁπαξαπλῶς τοὺς ὀνόμασιν ἀλόγων ζώων δηλουμένους· ἐλεγκτέον οὖν αὐτοὺς ὡς οὐδεὶς ἐκείνων κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσίν ἐστι κακὸς, ἐκ τῆς ἐγκειμένης ὀπτασίας. τὸν γὰρ Πέτρον διδάξαι βουλόμενος ὁ Θεὸς μηδένα ἄνθρω- 25 πον παραιτεῖσθαι ὡς κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον ὄντα, σκεῦος ἐμφερές τι ὀθόνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθῆκεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ γένη τῶν ἀλόγων ζώων· ἀφ' ὧν θύσας φαγεῖν ὁ Πέτρος προσετάττετο· ὁ δὲ ἀκμὴν ἐμμένων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συνηθείᾳ, αἰσθητὰ νομίσας τὰ ὁρώμενα, παρῃτήσατο εἰπὼν, κοινὸν 30 ἢ ἀκάθαρτον μηδέποτε βεβρωκέναι· ταῦτα αὐτοῦ εἰρηκότος, ὁ χρησμὸς πρὸς αὐτόν· "ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου·" ἀφ' οὗ καὶ γνῶσιν λαβὼν, ὡς περὶ ἠθῶν ἀνθρώπων τούτων εἰρημένων, εἶπε δεδειχέναι αὐτῷ τὸν Θεὸν, ὡς οὐδεὶς κατὰ φύσιν ἀκάθαρτος ἀνθρώπων· διὸ καὶ ἀναντιρρήτως ἀπαντῆσαι πρὸς τὸν Κορνήλιον, ὠφελη-

θῆναι θέλοντα σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν· ὅθεν ἐπιδέδεικται τὰ τετράποδα καὶ τὰ ἑρπετὰ καὶ τὰ πετεινὰ ἀναφορὰν ἔχοντα εἰς τὰς ἀνθρώπων καταστάσεις ὑπὸ Θεοῦ χαρισθέντα· οὐ διὰ φύσιν ἀντιπράττουσαν, τὸ ἅγιον ἢ τοὺς μαργαρίτας κεκώλυται κυσὶν ἢ χοίροις διδόναι· ἀλλὰ διὰ προαίρεσιν 5 χειρίστην ἣν καταλεῖψαι δυνατὸν, μηκέτι κύνα ἢ χοῖρον ὄντα. ἡ Συροφοινίκισσα γοῦν γυνὴ διὰ πίστιν ἐκ κυνὸς ἄνθρωπος γέγονεν· ὅθεν καὶ τὸν ἄρτον τῶν τέκνων παρέσχεν αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς.

"Ἐγένετο δὲ ἐπ' αὐτόν," φησιν, "ἔκστασις, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐ-"ρανὸν ἀνεῳγμένον." Οἱ γυναικῶν παραπαιουσῶν ἑλόμενοι εἶναι μα- 10 θηταὶ, οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ τῆς Φρυγίας, φασὶ τοὺς προφήτας κατεχομένους ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μὴ παρακολουθεῖν ἑαυτοῖς παραφερομένοις κατὰ τὸν τῆς προφητείας καιρόν. δοκοῦσι δὲ ἀπόδειξιν ἔχειν ταύτης τῆς κακοδοξίας ἐκ τῆς προκειμένης γραφῆς λεγούσης ἐξεστακέναι τὸν Πέτρον· ἀλλ' ἴστωσαν οἱ ἠλίθιοι, οἱ ἀληθῶς 15 παραπαίοντες, ὡς πολλὰ σημαίνει ἡ λέξις αὕτη. δηλοῖ γὰρ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ ἔκπληξιν· καὶ τὸ ἔξω τῶν αἰσθητῶν γενέσθαι, ποδηγούμενον ἐπὶ τὰ πνευματικά· καὶ τὸ παρακόπτειν· ὅπερ οὐ λεκτέον οὔτε ἐπὶ Πέτρου, οὔτε τῶν προφητῶν· ἀλλὰ τὰ ἄλλα ἐκ τῆς λέξεως σημαινόμενα· ἀμέλει γοῦν ὁ ἐκστὰς Πέτρος παρηκολούθει, 20 ὡς ἀπαγγέλλειν ἃ εἶδε καὶ ἤκουσε, καὶ τίνος σύμβολα τὰ δειχθέντα ἦν. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν προφητῶν πάντων ἐρεῖς παρακολουθούντων οἷς ἔλεγον τὰ θεωρούμενα· σοφοὶ γὰρ ἦσαν νοοῦντες ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος ἃ προέφερον· τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανερῶς ἐντειλαμένου μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη[1]· ἢ πῶς 25 οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀπόστολοι ἀκούσαντες τὰ κατὰ τὸν Κορνήλιον, διεκρίνοντο πρὸς τὸν Πέτρον· πάνυ μὲν οὖν ἐδεῖτο τῆς περὶ τῶν ἐθνῶν θείας ἀποκαλύψεως ὁ τῶν Ἀποστόλων ἔξαρχος Πέτρος ὁ πανάγιος· οὐ γὰρ ἐγίνωσκεν ὅτι περιτομῆς καὶ ἀκροβυστίας οὐκ ἔστι διαστολὴ κατὰ τὴν πίστιν· οὔτε μὴν ᾔδει σαφῶς ὅτι δίχα 30 τῆς κατὰ νόμον φαινομένης λατρείας μαθητευθῆναι τὰ ἔθνη ὁ Κύριος εἶπεν, ἕως οὗ τῆς ἀπορρήτου βουλῆς αὐτοῦ καὶ ἀποκαλύψεως ἐφανέρωσε τὸ μυστήριον· διά τε τοῦ κατὰ τὴν σινδόνα

[1] In marg. sec. m. πῶς ἐδεῖτο ὁ Πέτρος τὸ κυθ' τοῦ Κορνηλίου ἀποκαλύψεως τὰ ἔθνη.

παραδείγματος πείσας, διά τε τῆς ἴσως τὴν πίστιν δοθείσης καὶ τοῖς ἔθνεσι χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς οὐκ ἔστιν ἐν Χριστῷ διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἕλληνος· ὅπερ καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀγνοοῦντες Ἀπόστολοι διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν, ἕως ἔμαθον καὶ αὐτοὶ τὸν ἐν ἀποκρύφοις πλοῦτον τῆς ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους θείας 5 χρηστότητος. θείας γὰρ ζωῆς καὶ καινῆς λατρείας παρὰ τὴν νομικὴν εἰσαγωγὴν, καὶ ψυχῆς ἑκουσίως σώματος ἑαυτὴν ἀπολυούσης καταγνώμην[u] ὑπῆρχε διδαχῇ, καὶ ἄλλης ἀρχὴ θειοτέρας γενέσεως ὑποτύπωσις ἡ τοῦ κηρύγματος χάρις· καὶ διὰ τοῦτο τῆς τοῦ προστάξαντος ἔχρηζον ἐφ' ἑκάστῳ λόγῳ διδαχῆς οἱ ταύτην 10 πιστευθέντες τὴν διακονίαν· εἰ δέ τῳ[x] μὴ δοκῶ τοῦ δέοντος εἶναι περιεργότερος, πᾶς λόγος θείας ἐντολῆς δεῖται πάντως τοῦ ἐπ' αὐτῷ πρὸς ἐνέργειαν ὁρισθέντος τρόπου διδαχῆς καὶ ἀποκαλύψεως· οὐ γάρ ἐστι τὸ παράπαν τὸ διαγινῶσκον τόν τινος λόγου τρόπον χωρὶς τοῦ φαμένου τὸν λόγον ἀποκαλύψεως· ὅπερ εἰδὼς καὶ ὁ 15 πανεύφημος Πέτρος, λαβὼν ἤδη παρὰ τοῦ Κυρίου τὸν περὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ κηρύγματος λόγον, οὐκ ἐνεχείρησεν· ἀναμένων διδαχθῆναι παρὰ τοῦ δόντος τὸν λόγον, τοῦ λόγου τὸν τρόπον.

11 *Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ καταβαῖνον σκεῦός τι, ὡς ὀθόνην μεγάλην,* 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σύμβολον τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὁ ἄνθρωπος ἀκρόβυστος ἦν· οὐδὲ γὰρ κοινὸν εἶχε πρὸς Ἰουδαίους· ἔμελλον αὐτοῦ κατηγορεῖν ἅπαντες ὡς παραβάτου· τοῦτο πάνυ αὐτοῖς προσίστατο· ὅρα οὖν τί οἰκονομεῖται, ἵν' ἔχῃ ἀπολογίαν πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅ τι καὶ ἀντεῖπε· πάνυ γὰρ αὐτοὺς ἔδει 25 τὸν νόμον φυλάττειν. εἰς ἔθνη ἐπέμπετο· ἵνα οὖν μὴ καὶ οὗτοι αὐτοῦ κατηγορήσωσιν, ὅρα πόσα οἰκονομεῖται· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ φαντασιά τις εἶναι, εἶπον[y], φησὶ, "μηδαμῶς Κύριε."

Εὐαγρίου. Αἱ τέσσαρες ἀρχαὶ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δηλοῦσι, καὶ τὸ φανὲν σκεῦος τὸν παχύτερον κόσμον σημαίνει· καὶ τὰ διά- 30 φορα ζῶα τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καταστάσεως σύμβολα.

12 *Τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα· καὶ τὰ θηρία,*

[u] Sic. [x] εἰδέτω Cod. [y] Sic.

καὶ τὰ ἑρπετὰ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Τέσσαρσιν εὐαγγελίοις δεδεμένην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ὑπῆρχε πάντα τὰ ἔθνη.

13 Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτὸν, ἀναστὰς, Πέτρε, θῦ- 5
14 σον καὶ φάγε. ὁ δὲ Πέτρος εἶπε, μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον.

Ἴσως ἐπὶ γόνατα κείμενος εἶδε τὴν ὀπτασίαν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ κήρυγμα τοῦτο ὅτι θεῖον ἦν τὸ γενόμενον· τό τε ἄνωθεν ἰδεῖν, τό τε ἐν ἐκστάσει γενέσθαι, καὶ τὸ φωνὴν ἐκεῖθεν ἥκειν, καὶ τὸ τρὶς 10 *ὁμολογῆσαι ὅτι ἀκάθαρτα ἦν, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἥκειν, καὶ τὸ ἐκεῖ ἀνασπασθῆναι μέγα δεῖγμα καθαρότητος. διατί δὲ καὶ τοῦτο γίνεται; διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα, οἷς μέλλει ἐξηγεῖσθαι· ἐπεὶ αὐτὸς ἤκουσεν, ὅτι "εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε·" εἰ γὰρ καὶ περιτομῆς ἐδεήθη καὶ θυσίας ὁ Παῦλος, πολλῷ μᾶλλον τότε, ἐν ἀρχῇ τοῦ* 15 *κηρύγματος ἀσθενεστέρων ὄντων αὐτῶν.*

ΤΟΥ ἉΓΊΟΥ ἘΠΙΦΑΝΊΟΥ ἘΠΙΣΚΌΠΟΥ ΚΎΠΡΟΥ ἘΚ ΤΟΥ Α ΒΙΒΛΊΟΥ ΤΩΝ ΠΑΝΑΡΊΩΝ ΚΑΤᾺ ἘΒΙΩΝΑΊΩΝ. *Εὑρεθήσεται ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἡ σύστασις· εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι κατὰ πάντων τῶν βρωμάτων διεξεληλυθέναι λόγον τὸν ἅγιον Πέτρον, καὶ λέγειν ὅτι* 20 *οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, ὡς καὶ βόας καὶ αἶγας, καὶ πρόβατα καὶ ὄρνις κοινὰ λέγεσθαι παρ' αὐτῷ, εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀναστροφῆς· μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι, καὶ τέκνα κεκτῆσθαι, καὶ πενθερὰν ἔχειν, συνέτυχε τῷ Σωτῆρι ἐξ Ἰουδαίων ὁρμωμένος· Ἰουδαῖοι δὲ καὶ σάρκας ἐσθίουσι, καὶ κρεω-* 25 *φαγία παρ' αὐτοῖς οὐκ ἔστι βδελυκτὴ, οὐδὲ ἀπηγόρευται· ἄρα οὖν αὐτοῦ βεβρωκότος ἀπ' ἀρχῆς, εἰ καὶ εὐθέως τοῦ συναντῆσαι τῷ Σωτῆρι εἴποιμεν, δειχθήσεται ὅτι οὐδὲν ἡγήσατο κοινὸν τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων· καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάντων ἀπεφήνατο τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρ-* 30 *των· πάλιν δὲ τούτου δειχθέντος, ὅτι οὐ περὶ πάντων κρεῶν ἔλεγεν ὡς κοινῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ Θεὸς τῆς ἁγίας Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὸν χαρακτῆρα παραδοὺς, ἔλεγεν αὐτῷ μηδὲν κοινὸν ἡγεῖσθαι· πάντα γὰρ αὐτῷ ἐστι καθαρὰ*

μετὰ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας Θεοῦ λαμβανόμενα· ἀλλ' εἰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν τὸ αἴνιγμα, ἵνα μὴ ἡγήσηται τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινοὺς ἢ ἀκαθάρτους, ὅμως ὁ λόγος τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπων εἶχε τὴν ἔμφασιν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς καὶ παντὶ σαφὲς ἂν εἴη. 5

Ἀμμωνίου. Μᾶλλον ἢ πάντα ἀκάθαρτα ἦν ἐν τῷ σκεύει τῷ ὀθονοειδεῖ, ἢ δεικτικῶς ἡ φωνὴ αὐτῷ ἐσήμανεν ἐκ τῶν ἀκαθάρτων φαγεῖν· ἢ καὶ κοινῷ ὀνόματι ἀορίστως εἰποῦσα ἡ φωνὴ, ἀναστὰς, φάγε ὃ δοκεῖ σοι ἐκ τῶν φαινομένων, ἐποίησε τὸν Πέτρον εἰπεῖν, " μηδαμῶς Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινόν·" " τοῦτο δὲ 10 " ἐγένετο ἐπὶ τρίς."

15 Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτὸν,

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τεύχους τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Τοῦ θεσπεσίου Πέτρου ἐπὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἔθεσιν ἐμφιλοχωρεῖν ἐθέλοντος, καὶ οἷον ὀκνοῦντος ἰέναι πρὸς τὰ βελτίω, 15 διὰ τὸ ἡττῆσθαι[y] δεινῶς τῇ περὶ τοὺς τύπους αἰδοῖ, καθίησι τὴν ὀθόνην ἐξ οὐρανοῦ Θεὸς, ἐγγεγραμμένων αὐτῇ τῶν ζώων, ἃ ταῖς τοῦ νόμου ψήφοις αἰνιγματώδως μὲν, ὡς ἔφην, πλὴν ὡς βέβηλα κατεκρίνετο· καὶ δὴ καὶ σφάττειν ἐκέλευε, καὶ εἴπερ ἕλοιτο ποιεῖσθαι τροφήν· ἀλύοντος δὲ καὶ οὕτω τοῦ μαθητοῦ, καὶ δὴ καὶ 20 λέγοντος Ἰουδαϊκῶς, " μηδαμῶς Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν " κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον" οὐδὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου πᾶν κρέας βέβηλον· φωνὴ κατεδόθη, μονονουχὶ καὶ ἐπιπλήττοντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ, λέγοντός τε σαφῶς, " ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου·" εἶτα συνῆκεν εὐθὺς, ὡς ἐνειστήκει καιρὸς τοῦ μεταπλάττεσθαι 25 δεῖν πρὸς ἀλήθειαν τὰς σκιάς. ἡ δέ γε τῶν τύπων εἰς ἀλήθειαν μεταφοίτησις, ἀποπεραίνει μᾶλλον αὐτοὺς, καὶ οὐ καθάπερ οἴονταί τινες εἰκῇ τεθειμένους ἀποφήνειεν ἄν· οὐκοῦν οὐ ποτὲ μὲν ὁ νομοθέτης καθαρὸν οἶδε τὸν σῦν, ἤγουν τὰ ἕτερα, ποτὲ δὲ οὐχί· ἀλλ' οἶδεν εὖ γεγονότα· οὐκοῦν εἰ καὶ μὴ πρόσεστιν ὑσὶ τὸ μαρυκᾶσθαι τυχὸν, ἀλλ' οὖν οὐκ ἀκάθαρτον· ἐδώδιμον δὲ μᾶλλον ἐστὶ 30 τὸ ζῶον κατὰ μίαν· εἰ δέ τινας κατ' οὐδένα τρόπον, τόγε ἧκον εἰς ἰδίαν φύσιν· τύποι γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ νόμος, καὶ σκιαὶ μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμεναι.

[y] διάτο τὸηττῆσθαι Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δοκεῖ μὲν πρὸς αὐτὸν λέγεσθαι ἡ φωνὴ, τὸ δὲ πᾶν πρὸς Ἰουδαίους λέγεται· εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐπιτιμᾶται, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι· ἡ οὖν γῆ τουτέστιν ἡ σινδὼν, τὰ δὲ ἐν αὐτῇ θηρία οἱ ἐξ ἐθνῶν· τὸ δὲ "θῦσον καὶ φάγε," ὅτι κἀκείνοις δεῖ προσιέναι· τὸ δὲ τρίτον τοῦτο γενέσθαι τὸ βάπτισμα. 5

Ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.

Εἰρηναίου. Τοῦ Πέτρου τὴν ἀποκάλυψιν ἰδόντος, ἐν ᾗ ἡ οὐράνιος εἶπεν αὐτῷ φωνὴ, "ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου·" τοῦθ' ὅτι διὰ τοῦ νόμου μεταξὺ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαστείλας ὁ Θεὸς, οὗτος κεκαθάρικε τὰ ἔθνη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ παιδὸς 10 αὐτοῦ, ὃν καὶ ὁ Κορνήλιος ἐσέβετο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλὴ ἡ τόλμα· διατί ἀντεῖπε; ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ἐπείραζεν ὁ Θεὸς ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ· διὰ τοῦτο φησὶν, οὐχὶ ἀντιλέγων· ὥσπερ οὖν καὶ πρὸς τὸν Φίλιππον ἔλεγε "πόσους ἄρτους ἔχετε" οὐχ ἵνα μάθῃ, ἀλλὰ πειράζων αὐτόν· καὶ 15 μὴν αὐτός ἐστιν ὁ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διαλεχθεὶς ἀνθρώπῳ· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τετράποδα ἦν, καὶ οὐδὲ οὕτως ᾔδει.

16 Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἀμμωνίου. Τὸ τῆς Τριάδος δείκνυσιν αὐτῷ τὸ ἀληθὲς τῆς 20 ὀπτασίας· ὥσπερ καὶ ἡ εἰς Τριάδα πίστις τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν παρίστησιν.

17 Ὡς δὲ ἐν αὐτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος, τί ἂν εἴη τὸ ὅραμα ὃ εἶδεν, ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου, 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐκαίρως ἔρχονται οἱ ἄνδρες τὴν ἀπορίαν λύοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰωσὴφ πρότερον εἴασε θορυβηθῆναι ὁ Χριστὸς, καὶ τότε τὸν ἄγγελον πέμπει· εὐκόλως γὰρ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν λύσιν, πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γενομένη· οὔτε πρὸ τούτου, ἀλλὰ περὶ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἠρώτησαν εἰ ἐκεῖ ἐξενίζετο. 30

Διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα·

Τοῦ αὐτοῦ. Ἅτε ὡς εὐτελῆ οἰκίαν κάτωθεν ἐπυνθάνοντο, τοὺς γείτονας ἠρώτων.

18 Καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο, εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλού-
19 μενος Πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται. τοῦ δὲ Πέτρου διανοου-
μένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπε τὸ Πνεῦμα αὐτῷ,

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ πάλιν τοῦτο ἀπολογία Πέτρου πρὸς τοὺς μαθητὰς, ἵνα μάθωσιν ὅτι καὶ διεκρίθη καὶ ἐπαιδεύθη μὴ διακρί- 5 νεσθαι.

ἈΜΜΩΝΙΟΥ. Σημειωτέον ὅτι οὐ δεῖ τινὰ ἑαυτῷ αὐθεντεῖν καὶ καινοτομίας εἰσάγειν ἐν τῇ πίστει· ὅπου μετὰ ὀπτασίαν ὁ Πέτρος τοσοῦτον διηπόρει, ὥστε καὶ Πνεῦμα αὐτὸν προτρέψασθαι· δεῖ οὖν καὶ θείας προτροπῆς ἐν τοῖς δοκοῦσι παρὰ κανόνα γίνεσθαι, ὡς 10 καὶ ἄνω ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος Φιλίππου σεσημείωται· ὃν εἶπον διάκονον ὄντα μὴ δύνασθαι δίχα ἀνάγκης βαπτίζειν.

20 Ἰδοὺ, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε· ἀλλὰ ἀναστὰς κατάβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος· ὅτι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. 15

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πολλὴ τοῦ Πνεύματος ἡ ἐξουσία· ὃ γὰρ ποιεῖ ὁ Θεὸς, τοῦτο λέγεται τὸ Πνεῦμα ποιεῖν· ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν, "αἱ εὐχαί σου καὶ ἐλεημοσύναι σου·" ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκεῖθεν ἀπέσταλται· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅτι "αὐτοὺς ἐγὼ ἀπέσταλκα." 20

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Καὶ οὐκ εἶπε, διὰ γὰρ τοῦτο ὅραμά σοι ὤφθη· ἀλλ' "ἐγὼ αὐτοὺς ἀπέσταλκα·" οὕτω δεῖ τῷ Πνεύματι πείθεσθαι, εὐθύνας οὐκ ἀπαιτοῦντα· ἀρκεῖ πρὸς πᾶσαν πληροφορίαν τὸ ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ· τόδε ποίησον· τόδε πίστευσον· μηδὲν πλέον.

21 Καταβὰς δὲ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπεσταλ- 25 μένους ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ εἰμι ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν πάρεστε;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἶδε στρατιώτην· εἶδεν ἄνθρωπον· οὐκ ἐφοβήθη λοιπὸν, ἀλλὰ πρότερον ὁμολόγησας αὐτὸς εἶναι καὶ ζητήσας, τότε τὴν αἰτίαν πυνθάνεται· ἵνα μὴ νομισθῇ διὰ τοῦτο τὴν αἰτίαν 30 πυνθάνεσθαι, ὡς δὴ θέλων ἑαυτὸν κατακρύψαι· ἵνα ἂν μὲν εὐθέως κατεπείγει, καὶ συνεξέλθῃ· ἂν δὲ μὴ, ἵνα ξενίσῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτούς.

22 Οἱ δὲ εἶπον, Κορνήλιος ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος

καὶ φοβούμενος τὸν Θεὸν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Λέγουσι τὰ ἐγκώμια, ὥστε πεῖσαι, ὅτι καὶ ἄγγελος ὤφθη αὐτῷ· ὅρα πόθεν ἡ ἀρχὴ γίνεται τῶν ἐθνῶν· ἀπὸ ἀνδρὸς εὐσεβοῦς ἀξίου φανέντος ἀπὸ τῶν ἔργων· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο γέγονε, καὶ ὅμως σκανδαλίζονται, εἰ μὴ τοῦτο ἦν· τί οὐκ ἂν ἐγένετο; ὅρα πόση ἀσφάλεια, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς παθεῖν δεινόν.* 5

Ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου, μεταπέμψασθαί σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Μὴ *καταφρονήσῃς· οὐχ ὡς καταφρονῶν ἔπεμψεν, ἀλλ' ἐκελεύσθη οὕτως.* 10

* Ὅτι μετασταλεὶς ὁ Πέτρος ἦλθε πρὸς Κορνήλιον.

23 Εἰσκαλεσάμενος *οὖν αὐτοὺς ἐξένισε.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Μετὰ *παρρησίας λοιπὸν καὶ συνδιαιτᾶται, καὶ ἦλθον σὺν αὐτῷ ἄλλοι.* 15

Τῇ ἐπαύριον ἀναστὰς ὁ Πέτρος *ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς·*
24 *καί τινες τῶν ἀδελφῶν ἀπὸ Ἰόππης συνῆλθον αὐτῷ· καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν* Καισάρειαν.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καλῶς *πρότερον φιλοφρονεῖται τοὺς ἄνδρας, ἅτε ἀπὸ καμάτου ὄντας, καὶ οἰκειοῖ ἑαυτῷ· καί τινες ἔρχονται μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας μετὰ ταῦτα, ὅταν ἀπολογεῖσθαι δέῃ* Πέτρον. 20

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἐπίσημος *ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἐν ἐπισήμῳ πόλει τυγχάνων· διὰ τοῦτο πάντα γίνεται· καὶ ἀπὸ τῆς* Ἰουδαίας *ἀρχὴν λαμβάνει τὸ πρᾶγμα· οὐχὶ ἐν ὕπνῳ ὤφθη, ἀλλ' ἐγρηγορότι· ἐν ἡμέρᾳ, περὶ ὥραν ἐνάτην οὕτως αὐτῷ προσεῖχεν.* 25

Ὁ δὲ Κορνήλιος *ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκελεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τοῦ *φίλου τοῦτο θεοσεβοῦς, ἐν τοῖς τοιούτοις ἀγαθοῖς πάντων ποιεῖσθαι κοινωνοὺς τοὺς ἀναγκαίους φίλους· εἰκότως οἷς ἐθάρρει ἀεὶ περὶ τοιούτων ὄντος αὐτῷ τοῦ ἀγῶνος· φοβούμενος τοῖς ἄλλοις ἐγχειρίσαι. ἐμοὶ δὲ καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς παρ' αὐ-* 30

τοῦ δοκοῦσιν εὐωχεῖσθαι· ὅρα πῶς ἐπίστευσεν ὅτι πάντως ἥξει ὁ Πέτρος.

25 Ὡς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων, καὶ τῷ Θεῷ εὐχαριστῶν, καὶ τὸ ταπεινὸν αὐτοῦ ἐνδεικνύμενος.

26 Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρεν αὐτὸν λέγων, ἀνάστηθι, καὶ 27 ἐγὼ αὐτὸς ἄνθρωπός εἰμι· καὶ συνομιλῶν αὐτῷ εἰσῆλθε· καὶ εὑρίσκει συνεληλυθότας πολλούς. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς πρὸ τῶν ἄλλων τοῦτο αὐτοὺς παιδεύουσι, μηδὲν μέγα περὶ αὐτὸν φαντάζεσθαι.

Ἀμμωνίου. Εἰ ὁ Πέτρος ὁ τοσοῦτος οὐκ ἠνέσχετο τοῦ προσπεσόντος αὐτῷ, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Κορνηλίῳ, καὶ ταῦτα ἔτι ὄντι ἐθνικῷ, τί δεῖ εἰπεῖν περὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων; 15

28 Ἔφη τε πρὸς αὐτούς, Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἢ προσεύχεσθαι ἀλλοφύλῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα εὐθέως περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλέγεται· καὶ δείκνυσιν ὅτι μεγάλα αὐτοῖς ἐχαρίσατο 20 ὁ Θεός· καὶ ὅρα πῶς ὁμοῦ καὶ μεγάλα φθέγγεται, καὶ μετριάζει· οὐ γὰρ εἶπεν, ἄνθρωποι, μηδενὶ καταξιοῦντες κολλᾶσθαι ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς, ἀλλάγε, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὁ Θεὸς τοῦτο ἐκέλευσε παράνομον εἶναι κολλᾶσθαι ἢ προσεύχεσθαι ἀλλοφύλῳ.

Καί μοι ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον 25 λέγειν ἄνθρωπον.

Εἰρηναίου. Διὰ τῶν λόγων τούτων σημαίνων ὅτι οὐκ ἂν ἐπεπορεύετο πρὸς αὐτούς, εἰ μὴ κεκέλευστο· ἴσως γὰρ οὐδὲ τὸ βάπτισμα οὕτως εὐχερῶς ἔδωκεν αὐτοῖς, εἰ μὴ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἐπαναπαύοντος[z] αὐτοῖς, προφητεύοντας αὐτοὺς ἀκηκόει· 30 καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε· " μή τις τὸ ὕδωρ κωλῦσαι δύναται τοῦ-

[z] Incertæ scripturæ est vox, et fors. ἐπαναγέντος scripsit librarius.

" τους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς;" πείθων ἅμα τοὺς συμπαρόντας καὶ σημαίνων, ὅτι εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς ἐπαναπέπαυτο, ἦν ὁ κωλύσων αὐτοὺς τοῦ βαπτίσματος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα μηδεὶς οὕτω τὴν χάριν ἔχῃ, ταῦτά 5 φησιν· ἵνα μὴ δόξῃ κολακεύειν αὐτόν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπέτρεψε τῷ Χριστιανῷ λαῷ, μηδένα ἄνθρωπον κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν, ἀλλὰ συνεῖναι αὐτοῖς· ἅτε ἐλπίδα ἔχοντες τοῦ πιστεύειν μάλιστα εἰς τὸν Χριστόν. 10

29 Διὸ καὶ ἀναντιρρήτως ἦλθον μεταπεμφθείς.

Ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι παρανομία ἦν τὸ πρᾶγμα, μὴ δὲ νομίσῃ ἐπειδὴ ἄρχων ἦν διὰ τοῦτο ὑπήκουσεν· ἀλλὰ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ λογίσωνται. οὐ μόνον κολλᾶσθαι ἀλλ' οὐδὲ προσέρχεσθαι ἐξῆν.

Πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ἤδη τὸ πᾶν ὁ Πέτρος ἤκουσε καὶ παρὰ τῶν στρατιωτῶν, ἀλλὰ πρῶτον βούλεται αὐτοὺς ὁμολογῆσαι, καὶ ὑπευθύνους ποιῆσαι τῇ πίστει· ἤκουσε γὰρ παρὰ τῶν στρατιωτῶν.

30 Καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη· ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας, ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν 20 προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου.

"Τὴν ἐνάτην ὥραν," φησὶ, "προσευχόμενος," τί ἐστι τοῦτο; ἐμοὶ δοκεῖ καιροὺς οὗτος ὡρικέναι ἑαυτῷ βίου ἀκριβεστέρου· καὶ ἐν τισιν ἡμέραις· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν "ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας·" ὅρα πόσον ἐστὶν εὐχή· ὅτε ἐπέδωκεν εἰς εὐλάβειαν, τότε φαίνεται 25 αὐτῷ ὁ ἄγγελος. αὕτη μία ἡμέρα, καὶ ἣν ἀπῆλθον οἱ πεμφθέντες παρὰ Κορνηλίου, μία· καὶ ἣν ἦλθον, μία· καὶ τετάρτη ἐφάνη ὡσεὶ τρίτην ὥραν μεθ' ἣν προσηύξατο.

[a] Καὶ ἰδοὺ, ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, 31 καὶ φησί. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ λέγει ἄγγελος· οὕτως ἐστὶν ἄτυφος.

[a] Καὶ ὁ Πέτρος ἐμφανὴς γενόμενος νύκτωρ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπεχώρησεν. Male hoc loco hunc sectionis titulum ponit Codex.

Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχὴ, καὶ αἱ ἐλεημο-
32 σύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· πέμψον οὖν
εἰς Ἰόππην καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται
Πέτρος· οὗτος ξενίζεται παρά τινι Σίμωνι βυρσεῖ, παρὰ
33 θάλασσαν· ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι. ἐξαυτῆς οὖν 5
ἔπεμψα πρὸς σέ· σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν ἄξιον ὄντα· ἐπειδὴ εἶπεν, "ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι, ἢ συνεύ-" χεσθαι ἀλλοφύλῳ·" οὐκ ἔστι τοῦτο κενοδοξίας· "πάντες ὑμεῖς" ἐπίστασθε," φησὶ, καὶ τὴν ἐκείνων κατεγγυήται γνώμην. 10

Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πάρεσμεν
ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα ὅση πίστις· ὅρα ὅση εὐλάβεια· ᾔδει ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶπε Πέτρος· ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξέ μοι, φησί· λέγει λοιπὸν οὗτος, "πάρεσμεν ἀκοῦσαι τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ 15 " Κυρίου."

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχὶ ἐνώπιον ἀνθρώπου ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· οὕτω δεῖ προσέχειν τοῖς τοῦ Θεοῦ δούλοις· εἴδετε διάνοιαν διεγηγερμένην· εἴδετε πῶς ἄξιος ἦν πάντων τούτων.

34 Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπεν· ἐπ' ἀλη- 20
θείας καταλαμβάνομαι.

Εἰρηναίου ἐπισκόπου Λουγδούνων. Τρανῶς σημαίνει ὅτι ὃν πρότερον Θεὸν ἐφοβεῖτο ὁ Κορνήλιος, τὸν διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν κατηχεῖτο, δι' ὧν[b] καὶ τὰς ἐλεημοσύνας ἐποίει, οὗτος ἐπ' ἀληθείας ἐστὶ Θεός· ἔλειπε δὲ αὐτῷ ἡ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις. 25

Ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν ἄν τε ἀκρόβυστος ᾖ, ἄν τε ἐμπερίτομος[c]· τί οὖν φησι; δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶν ὁ ἐν Περσίδι; ἂν ᾖ ἄξιος· ταύτῃ δεκτός ἐστι τῷ καταξιωθῆναι τῆς πίστεως· τὸν ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦχον οὐ περιεῖδε· τί οὖν ἂν εἴποι τις περὶ τῶν 30 θεοσεβῶν τῶν περιοφθέντων; οὐκ ἔστι τινὰ περιοφθῆναί ποτε· ὁ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδένα ἀπωθεῖται.

[b] Sic. [c] ἐνπερίτομος Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστιν οὐ προσώπων ποιότητα, ἀλλὰ πραγμάτων ἐξετάζει διαφοράν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς ὅταν λέγῃ Παῦλος, "ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ "νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ," καὶ δόγμα τίθησι καὶ πολιτείαν· εἰ γὰρ μάγους οὐ περιεῖδεν, οὐδὲ Αἰθίοπα, οὐδὲ λῃστὴν, 5 οὐδὲ πόρνην, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἐργαζομένους δικαιοσύνην καὶ βουλομένους πάντως.

Τοῦ αὐτοῦ. Προσίεται γὰρ ἅπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἐργάτας ὁ φιλαρέτας ἡμῶν Χριστός.

35 Ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. 10

Ἐὰν προσδράμῃ τῷ βαπτίσματι τῷ θείῳ, ἀποστὰς τῆς προτέρας πλάνης, ἤγουν τῆς προλαβούσης.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν πᾶσαν φησὶν ἀρετὴν ἐν τάξει ἀπερριμμένων εἶναι. 15

Ἀμμωνίου. Πρὸ τοῦ οὖν δέξασθαι[b] τὸν δικαιοπραγοῦντα διὰ τῆς εἰς ἑαυτὸν πίστεως ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πιστεύσῃ[c] τοῖς θείοις καὶ ἀληθινοῖς δόγμασιν, ἀπρόσδεκτος ὢν, οὐκ εἰσέρχεται εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

36 Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗτός ἐστι πάν- 20
37 των Κύριος· ὑμεῖς οἴδατε τὸ ῥῆμα τὸ γενόμενον καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα λέγει καὶ διὰ τοὺς παρόντας· ἵνα 25 καὶ ἐκείνους πείσῃ· διὰ τοῦτο ἀναγκάζει τὸν Κορνήλιον εἰπεῖν· καὶ δίδωσιν αὐτοῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸ ἐξαίρετον.

38 Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρὲτ, ὃν ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ δυνάμει.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐπειδὴ ἐκένωσεν ἑαυτὸν, καὶ παραπλησίως 30

[b] δέξαι prim. man. corr. postea δέξασθαι. [c] Prim. man. πιστεύσῃ dein corr. aliq. πιστεύσει. Leg. κἂν πιστεύσῃ.

ἡμῖν μέτεσχεν αἵματος καὶ σαρκός· καὶ ταῦτα ἅπερ ἔχει κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, λαμβάνειν λέγεται διὰ τὸ ἀνθρώπινον· δέχεται γὰρ οὐχ ἑαυτῷ, μᾶλλον δὲ καθ' ὃ Θεὸς Λόγος ἐστίν· ἴδια γὰρ ἦν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡμῖν ὡς ἐν ἀπαρχῇ δι' ἑαυτοῦ.

Διδύμου. Ἰστέον ὡς ἡ τάξις ἡ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῆς 5 προφορᾶς, οὐ πάντως ἕπεται τῇ τῶν σημαινομένων πραγμάτων ἁρμονίᾳ· εἴ καί ποτε συμπίπτει τοῦτο· διὸ καὶ[d] πραττόμενον ἐν τῇ προφορᾷ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ εὑρίσκεται τὸ Πνεῦμα, οὐ δεῖ νομίζειν ὅτι οὕτω καὶ τὰ σημαινόμενα ἔχει· ἅμα γὰρ καὶ ἀδιαίρετον φρονοῦντες εἶναι τὴν Τριάδα, οὐδὲ περὶ οὐσιώδους διαφορᾶς 10 ἐννοοῦμεν· τῷ μὴ ἐκ διαφόρων συμπληροῦσθαι τὸν Πατερὰ καὶ τὸν Υἱὸν, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· διὸ κἂν λέγηται ὁ Ναζωραῖος Ἰησοῦς, ὁ ἐκ τῆς παρθένου κυηθεὶς, κεχρίσθαι Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ δυνάμει, οὐχ ἕτερόν τι ἐκ τῆς λέξεως μανθάνομεν, ἢ ὅτι Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἐπισκιασάσης αὐτῇ, ἵνα 15 τέκῃ τὸν Ἐμμανουήλ· φαμὲν οὖν τὸ κυηθὲν μὴ ἐξ ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ τῆς τοῦ Ὑψίστου δυνάμεως γεγονέναι.

Ὡς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐντεῦθεν δείκνυσι πολλὰς πηρώσεις 20 διαβολικὰς, καὶ διαστροφὴν σωμάτων ὑπ' ἐκείνου γεγενημένας, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν. Ἦν γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων δι' ἀπιστίας πεδήσας ὁ Σατανᾶς, καὶ τὰ σώματα λωβησάμενος, κατὰ τὸ, "ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς οὐκ ἔστιν ὁλοκληρία."

39 Ὅτι ὁ Θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ· καὶ ἡμεῖς μάρτυρες πάν- 25 των ὧν ἐποίησεν ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ· ὃν καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου· 40 τοῦτον ὁ Θεὸς ἤγειρεν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν τὰ ταπεινά. Καὶ μεθ' ἕτερα—Ὅτε 30 ἔδειξεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται, τότε λέγει ὅτι ἀνῃρέθη· ἵνα μή τι ἄτοπον φαντασθῇς. ὁρᾷς αὐτοὺς οὐδαμῶς κρύπτοντας τὸν

[d] Leg. vid. κἂν.

σταυρόν· ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων τιθέντας, καὶ τὸν τρόπον, "ὃν καὶ "ἀνεῖλον," φησὶ, "κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου."

41 *Οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Καίτοι γε αὐτοὺς αὐτὸς ἐξελέξατο· ἀλλὰ καὶ* 5 *τοῦτο ἀνατίθησι τῷ Θεῷ, "τοῖς προκεχειροτονημένοις" φησίν· ὅρα πόθεν τὴν ἀνάστασιν βεβαιοῦται· διατί μηδὲν ἀναστὰς ἐποίησε σημεῖον, ἀλλ' ἔφαγε καὶ ἔπιεν; ὅτι αὐτὴ ἡ ἀνάστασις μέγα σημεῖον ἦν· ταύτης δὲ οὐδὲν οὕτω σημεῖον ὡς τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν. "διαμαρτύρασθαι" φησὶ, φοβερῶς· ἵνα μὴ ἔχωσιν εἰς ἄγνοιαν κατα-* 10 *πεσεῖν· καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὃ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφόβει, ἡ καιρία κατασκευὴ ἡ ἀπὸ τῶν προφητῶν· μεγάλην γὰρ δόξαν εἶχον ἐκεῖνοι. ὅτε τῷ φόβῳ κατέσεισε, τότε ἐπάγει τὴν συγχώρησιν, οὐ παρ' αὐτοῦ λεγομένην, ἀλλὰ παρὰ τῶν προφητῶν.* 15

Οἵ τινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ 42 *ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν κηρῦξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν.*

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Ἀνα- 20 στασίαν διάκονον ἐπιστολῆς. *Καὶ μὴν καὶ καινὴν βρῶσιν συνέφαγεν, οὐ κατὰ τὴν προτέραν τάξιν ἣν συνήσθιεν αὐτοῖς καὶ συνέπιε πρὸ τῆς ἀναστάσεως. τότε γὰρ κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας ὁμοιωθεὶς ἡμῖν, ἤσθιε καὶ ἔπινε καθάπερ ἡμεῖς· ἑκὼν ἐνδιδοὺς τῇ σαρκὶ τὴν τῆς τροφῆς χρείαν ἐπιζητεῖν· διὸ καὶ τὸ τῆς πεινῆς* 25 *βουλόμενος προσείκατο πάθος· μετὰ δέ γε τὴν ἀνάστασιν οὐκέτι κατὰ χρείαν ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἀλλὰ μόνον πιστούμενος καὶ ἐπιδεικνὺς τοῖς οἰκείοις μαθηταῖς· καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα δεῖ κεινῶν πιστεύειν μέλλουσι τὴν ἀληθῆ φύσιν τοῦ σώματος· ὃ καὶ πέπονθεν ἑκὼν καὶ ἀνέστη θεοπρεπῶς, πανταχόθεν ἀπελαύνων τὴν τῆς ἐπα-* 30 *ράτου δοκήσεως καὶ φαντασίας ὑπόνοιαν. ταύτην οὖν καὶ καινὴν βρῶσιν καὶ πόσιν ἐκάλεσε τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν γενομένην αὐτῷ μετὰ τῶν μαθητῶν, οὐ κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν.*

43 *Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.*

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Ὅσοι, φησὶ, προφῆται ἐλάλησαν περὶ ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ἐν τούτῳ τῷ Ἰησοῦ εἶπαν αὐτὰς ποιεῖσθαι· 5 οὕτω καὶ Ἡσαΐας τὸ αὐτοῦ εἰσφέρον πρόσωπον λέγει, "ἐγώ εἰμι "ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ τὰς ἀνομίας σου."

Διδύμου. Εἴ τις μετανοῶν ἐφ' οἷς ἔπραξε κακοῖς, πιστεύσας εἰς τὸ ὄνομα Κυρίου, ἄφεσιν δέχεται τῶν ἡμαρτημένων ἐφ' οἷς γνησίως μετέγνω· πάντες δὲ οἱ προφῆται, ὧν φέρεται διδασκα- 10 λία πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ἑβραίων, περὶ μετανοίας καὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν Πατέρα εἰρήκασι· ἀκολούθως καθόλου δέξεται πάντας τοὺς προφήτας μαρτυρεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δίδοσθαι τῷ πιστεύοντι εἰς τὸν Κύριον.

44 *Ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἔπεσε* 15 *τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.*

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον β' ἐπιστολῆς ὁμιλίας β'. Ἐπεπήδησεν εὐθέως τὸ Πνεῦμα ἐπὶ Κορνήλιον, ἐπειδὴ προλαβὼν τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ τὴν πίστιν εἰσ- 20 ήνεγκεν· οὕτως τὸ πᾶν τῆς πίστεώς ἐστιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Θέα τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν· οὐκ ἀφῆκεν ἀπαρτισθῆναι τὸν λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Πέτρου γενέσθαι τὸ βάπτισμα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἔδειξαν θαυμαστὴν οὖσαν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχὴ γέγονε, καὶ ἐπίστευσαν ὅτι 25 πάντως τὸ βάπτισμα ἄφεσίς ἐστιν ἁμαρτημάτων, τότε ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα. τοῦτο δὲ γίνεται προοικονομοῦντος ἀπολογίαν μεγάλην τῷ Πέτρῳ τοῦ Θεοῦ· καὶ οὐχ ἁπλῶς Πνεῦμα ἐπῆλθεν, ἀλλὰ καὶ γλωσσαῖς ἐλάλουν· ὅπερ ἐξέπληττε τοὺς συνελθόντας· πάνυ ἐπαχθῶς εἶχον πρὸς τὸ πρᾶγμα· διὸ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν 30 γίνεται· καὶ ὁ Πέτρος σχεδὸν ἁπλῶς πάρεστι· παιδευόμενος ὅτι δεῖ αὐτοὺς ἅψασθαι τῶν ἐθνῶν· καὶ ὅτι δι' αὐτῶν δεῖ γενέσθαι τοῦτο. ὅπου γὰρ μετὰ τοσαῦτα, καὶ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀμφισβήτησις γίνεται, τί ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ ταῦτα παρη-

κολούθησε; καὶ διὰ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς γίνεται· καὶ ὁ Πέτρος λαβὼν ἀφορμὴν, ὅρα πῶς ἀπολογεῖται· "μήτι τὸ ὕδωρ δύναταί "τις κωλῦσαι," καὶ τὰ ἑξῆς· ὅρα ποῦ τὸ πρᾶγμα ἀνήνεγκε, πῶς ὤδινεν ἐξενεγκεῖν τοῦτο· οὕτως τῆς γνώμης ταύτης ἦν· "μήτι "τὸ ὕδωρ," φησι, "κωλῦσαι δύναταί τις;" σχεδὸν γὰρ ὥσπερ 5 ἐπεμβαίνοντός ἐστι τοῖς κωλύουσι, τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐ χρὴ τοῦτο γενέσθαι· τὸ πᾶν γέγονέ, φησι, τὸ ἀναγκαιότερον· τὸ βάπτισμα γέγονεν ὃ ἡμεῖς ἐβαπτίσθημεν.

Κυρίλλου. Ἐάν τις ἀμφιβάλλοι πάλιν, πρὸ τοῦ βαπτισθῆναι τοὺς ἀμφὶ τὸν Κορνήλιον, πῶς ἠξιώθησαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 10 ἴστω διὰ τὴν κρίσιν τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς τὸ τοιοῦτον γεγενῆσθαι.

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Σόλωνα ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς τῆς κατὰ Ευχιτῶν. Διά τοι τοῦτο καὶ παρὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ κηρύγματος, ὅτε κατήγγελον οἱ Ἀπόστολοι τὸ 15 Εὐαγγέλιον, οἱ τυγχάνοντες τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἰς ἀπόδειξιν τοῦ Πνεῦμα Ἅγιον εἰληφέναι, καὶ γλώσσαις ἐλάλουν καὶ προεφήτευον· ὅτε γὰρ ἤκμαζε τὰ τῆς ἀπιστίας, τότε κατὰ τὸ χρειῶδες ἤνθει τὰ θαύματα· τῆς δὲ πίστεως πλατυνθείσης οὐ δεῖ σημείων· οὐ γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν γίνεται τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ, πρὸς 20 σωτηρίαν δὲ καὶ θεραπείαν, καὶ τὴν τῶν μετεχόντων εὐεργεσίαν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐκ ἄλλως ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ τὸν Κορνήλιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καίτοι μαρτυρηθέντας εἶναι θεοσεβεῖς καὶ δικαίους, εἰ μὴ προκατηχηθέντας τὸν τῆς πίστεως λόγον, ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν· ὡς καὶ ἔνθεν δῆλον εἶναι, 25 ὅτι ὁ ἐθνικὸς, κἂν πάνυ δίκαιος ᾖ, οὐδέποτε μεταλαμβάνει τῆς τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς, ἀμέτοχος ὢν καὶ ἄγνωστος τῆς ἀληθινῆς πίστεως.

45 Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου 30
46 Πνεύματος ἐκκέχυται· ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλωσσαῖς, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅπου γε καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν ἐκ περιτομῆς, παράδοξον τὸ πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι· καὶ ἐνεκάλουν τῷ

Πέτρῳ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ Καισαρείας ἀπελθόντι· καὶ μετὰ τὸ μαθεῖν τὴν οἰκονομίαν τὴν τοῦ Θεοῦ, ἔτι καὶ οὕτως ἐθαύμαζον, πῶς "καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται·" τὸ γὰρ ἐκπλήττεσθαι ἐνεδείκνυτο, ὡς οὐκ ἄν ποτε τοῦτο ἐγένετο τὸ παράδοξον. 5

47 Τότε ἀπεκρίθη Πέτρος, μήτι τὸ ὕδωρ δύναταί τις κωλῦσαι τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔλαβον, ὡς καὶ ἡμεῖς;

Τοῦ αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς λεπτολογεῖν ἐθέλοντας καὶ πολυπραγμονεῖν τὰ θεῖα μυστήρια, καὶ ζητοῦντας ἃ μὴ δεῖ, καὶ λέ- 10 γοντας διατί ὁ Φίλιππος οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα; πάλιν γὰρ οὐ μέλλει αὐτοῖς εἰπεῖν, διατί πρὸ τοῦ κατελθεῖν τοὺς περὶ τὸν Κορνήλιον καὶ βαπτισθῆναι ὕδατι, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα. πρὸς οὓς δεῖ εἰπεῖν, ὅτι τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει ταῦτα γίνεται, καὶ οὐδεὶς δύναται κωλῦσαι τὸ Πνεῦμα κατελθεῖν, καὶ πρὸ τοῦ βαπ- 15 τισθῆναι ὕδατι ἐκείνου, ἐφ' ὃν συνορᾷ τὸ Πνεῦμα ἐπιπεσεῖν, ὡς ὁ Πέτρος ἐμαρτύρει. οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Φιλίππου[d] νοητέον· ὅτι οὐκ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ἐπιβαλεῖν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθεῖσι Πνεῦμα, κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἐλούσαντο ὕδατι· καὶ ὑπερβαίνει τὸν ἄνθρωπον ἀναζητεῖν τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην, ἣν μαθεῖν ἀδύ- 20 νατον κατὰ τὸ εἰρημένον· "τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;"

48 Προσέταξε δὲ αὐτοὺς βαπτισθῆναι, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ· τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μετὰ τὸ ἀπολογήσασθαι, τότε αὐτοὺς 25 προσέταξε βαπτισθῆναι, παιδεύων αὐτοὺς διὰ τῶν πραγμάτων· τοσοῦτον ἀπεχθῶς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι· διὰ τοῦτο πρότερον ἀπολογεῖται, καίτοι τῶν πραγμάτων βοώντων· καὶ τότε προσέταξεν.

Διδύμου. Ὁ βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, εἰς τὴν Τριάδα βαπτίζεται· ὡς ὁ λαμβάνων ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν, ἐν Τριάδι 30 αὐτὴν ἔχει βεβαιουμένην· ὅθεν οὐ φοβητέον ἐκ τῶν τοιούτων ῥημάτων τὴν Σαβελλίου γνώμην· Τριάδα γὰρ τιθέμεθα, ἀλλ' οὐ τριώνυμον ὑπόστασιν μίαν.

[d] φίλιππον Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ τίς ἦν τοῦ ὕδατος χρεία, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιπεσόντος αὐτοῖς; καὶ ταύτην ἤδη λοιπὸν ὁρῶ τὸ μυστήριον ἐκκαλύπτων ἡμῖν τὸ ἀποκεκρυμμένον· θεῖα τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα· τάφος καὶ νέκρωσις· καὶ ἀνάστασις καὶ ζωή. ὥσπερ εὔκολον ἡμῖν βαπτίσασθαι καὶ ἀνανεῦσαι· οὕτως εὔκολον τῷ Θεῷ θάψαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναδεῖξαι τὸν νέον. τρίτον δὲ τοῦτο γίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι δυνάμει Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος τὰ πάντα ἐκεῖ πληροῦται. καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· "συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον·" καὶ πάλιν, "ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη·" καὶ πάλιν, "σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ."*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τότε εἰκότως καὶ θαρρούντως λοιπὸν ἐπιμένει.*

1 Ἤκουσαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πῶς οὐκ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διέκειντο· εἶδες τὸν ζῆλον οἷον εἶχον ὑπὲρ τοῦ νόμου; οὐ τὸ ἀξίωμα Πέτρου ᾐδέσθησαν· οὐ τὰ γενόμενα σημεῖα· οὐ τὸ κατόρθωμα ὅσον ἦν τὸ δέξασθαι τὸν λόγον· ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μικρῶν ἐκείνων διεκρίνοντο· εἰ γὰρ μηδὲν τούτων ἦν, οὐκ ἤρκει τὸ κατόρθωμα· ἀλλ' οὐκ ἀπολογεῖται οὕτω Πέτρος, συνετὸς γὰρ ἦν· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς συνέσεως αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τὰ ῥήματα· καὶ δείκνυσι διὰ τῆς ἀπολογίας, ἑαυτὸν μὲν οὐδαμοῦ αἴτιον, πανταχοῦ δὲ τὸν Θεόν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἔρριψε τὸ πᾶν.*

2 Ὅτε δὲ ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο 3 πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, λέγοντες ὅτι εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας, καὶ συνέφαγεν αὐτοῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μετὰ τοσαῦτα διεκρίνοντο οἱ ἐκ περιτομῆς, οὐχ οἱ Ἀπόστολοι· μὴ γένοιτο· ἐσκανδαλίζοντο δέ, φησίν, οὐ μικρῶς· καὶ ὅρα τί προβάλλονται· οὐ λέγουσι, διατί κατήγγειλες; ἀλλά, διατί συνέφαγες; ὁ δὲ Πέτρος οὐ πρὸς τοῦτο ἵσταται τὸ ψυχρόν· ψυχρὸν γὰρ ὄντως ἦν· ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέγα· ὅτι εἰ Πνεύματος μετέλαβον, φησί, πῶς τούτου μεταδοῦναι οὐκ ἦν;*

ΚΕΦ. Ιϛ.

Ὡς Πέτρος καθεξῆς καὶ τὰ ἕκαστα τῶν γεγονότων διηγήσατο τοῖς Ἀποστόλοις διακριθεῖσι πρὸς αὐτὸν, τὸ τηνικάδε Βαρνάβαν ἐκπέμψας πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς.

4 Ἀρξάμενος δὲ Πέτρος ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς λέ- 5
5 γων, ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος, καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα, καταβαῖνον σκεῦός τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιεμένην ἐκ τοῦ οὐρα-
6 νοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ· εἰς ἣν ἀτενίσας κατένοουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ 10 ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ τῆς συνέσεως Πέτρου ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος. καὶ δείκνυσι διὰ τῆς ἀπολογίας ἑαυτὸν μὲν οὐδαμοῦ αἴτιον, πανταχοῦ δὲ τὸν Θεόν· ἐπ' αὐτὸν γὰρ ἔρριψε τὸ πᾶν· ἐν ἐκστάσει γὰρ αὐτὸς φησὶν, ἐποίησεν· "ἐγὼ ἐν Ἰόππῃ ἤμην·" 15 τὸ σκεῦος αὐτὸς ἔδειξεν, ἐγὼ καὶ ἀντεῖπον· καὶ πάλιν αὐτὸς εἶπε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἤκουσα· τὸ Πνεῦμα ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν, καὶ οὕτως ἀπελθὼν οὐκ ἐπέδραμον· εἶπον ὅτι ὁ Θεὸς ἔπεμψε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐβάπτισα μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς τὸ πᾶν εἰργάσατο· ὁ Θεὸς αὐτὸς ἐβάπτισεν, οὐκ ἐγώ. 20

Τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου ἀπὸ τοῦ Παναρίου κεφαλαίου κη'. Κήρινθος ὁ αἱρετικὸς παρεκίνει[e] περὶ τοῦ Πέτρου ἐπανελθόντος εἰς Ἱερουσαλὴμ τὰ πλήθη τῶν ἐκ περιτομῆς, λέγων, ὅτι εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας· ἐποίησε δὲ τοῦτο ὁ Κήρινθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κήρυξαι τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, 25 καὶ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ περισσότερον τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας βάραθρον· διὰ γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπερίτομον δῆθεν, ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθηράσατο· τοῦ δὲ καὶ δόντος[f] τῷ Πέτρῳ τὸν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἔλεγχον ποιήσασθαι, φανερὰ γίνεται ἡ τοῦ Κηρίνθου ἄνοια· ἕως 30 τότε γὰρ ἐδίσταζεν ὁ ἅγιος, ἕως ὅτε ὁ Κύριος ἐναργῶς ἔδειξεν αὐτῷ, ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν· εὐθὺς γὰρ αὐτοῦ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ

[e] παρεκείνη Cod. [f] κύδοντος Cod.

Κορνήλιον, καὶ ἰδὼν ὁ Πέτρος εἶπε· "μήτι τὸ ὕδωρ δύναταί τις "κωλῦσαι," καὶ τὰ ἑξῆς· τὸ πᾶν δὲ τοῦτο μυστήριον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον· ὅπως ὅ τε ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς τις γνώσεται, ὅτι οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἡ τῶν ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ὑπῆρχεν. 5

7 *Καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι, ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὡσανεὶ ἔλεγεν· ἱκανὸν μὲν ἦν καὶ τοῦτο πεῖσαι, τὸ θεάσασθαι τὴν σινδόνα· πλὴν ἀλλὰ καὶ φωνὴ προσετίθει.* 10

8 *Εἶπον δὲ, μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς ὅτι τὸ ἐμὸν ἐποίησα· φησιν, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον, πρὸς τοῦτο ὃ ἔλεγον ἐκεῖνοι, ὅτι εἰσῆλθες καὶ συνέφαγες αὐτοῖς· τοῦτο δὲ πρὸς Κορνήλιον οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἦν ἀνάγκη.* 15

9 *Ἀπεκρίθη δὲ ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πῶς ἀπολογεῖται, καὶ οὐκ ἀξιοῖ τῷ τοῦ διδασκάλου ἀξιώματι κεχρῆσθαι· ὅσῳ γὰρ ἐπιεικέστερον φθέγγεται, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτοὺς χειροῦται· οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα* 20 *μου κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον· καὶ ταῦτα ἀπολογίας ἦν.*

10 *Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρὶς, καὶ ἀνεσπάσθη πάλιν ἅ-*
11 *παντα εἰς τὸν οὐρανόν. καὶ ἰδοὺ, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ*
12 *Καισαρείας πρός με· εἶπε δέ μοι τὸ Πνεῦμα, συνελθεῖν* 25 *αὐτοῖς, μηδὲν διακρίνοντα·*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὁρᾷς ὅτι Πνεύματος ἡ νομοθεσία.*

Ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἓξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀνδρός·

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐδὲν ταπεινότερον ὅταν τῶν ἀδελφῶν τὴν μαρτυ-* 30 *ρίαν ἐπάγηται.*

13 *Ἀπήγγειλε δὲ ἡμῖν πῶς εἶδε τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ σταθέντα καὶ εἰπόντα αὐτῷ, ἀπόστειλον εἰς Ἰόπ-*

πην, καὶ μεταπέμψαι Σίμωνα τὸν ἐπικαλούμενον Πέ-
14 τρον, ὃς λαλήσει ῥήματα πρός σε, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ
καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε τὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ῥηθέντα, ὅτι εἶπε τῷ Κορνηλίῳ, "αἱ εὐχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου," καὶ τὰ 5 ἑξῆς, ἀλλὰ τί φησι; "λαλήσει ῥήματα πρός σε, ἐν οἷς σωθήσῃ "σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου·" τοῦτο εἰκότως πρόκειται· καὶ οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἐπιεικείας τοῦ ἀνδρός· τοῦ Πνεύματος πέμψαντός, φησι, τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος διὰ τοῦ ἀγγέλου, ἐκεῖθεν καλέσαντος, ἐντεῦθεν ὠθοῦντος, λύοντος τὴν διάκρισιν τῶν πραγμάτων τί ποιῆ- 10 σαι ἔδει; ἀλλ' οὐ λέγει τούτων οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὑστέρου ἰσχυρίζεται· ὃ καὶ κατ' αὐτὸ ἀναμφισβήτητον ἦν τεκμήριον.

15 Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ' αὐτοὺς, ὥσπερ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ῥήματος ἀνα- 15 μιμνήσκει τοῦ Κυρίου.

16 Ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος τοῦ Κυρίου, ὡς ἔλεγεν, Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτι οὐδὲν καινότερον γέγονεν, ἀλλ' ὅπερ προεῖπεν· 20 ἀλλ' οὐκ ἔδει βαπτίσαι· ἀλλ' ἀπήρτιστο τὸ βάπτισμα· καὶ οὐ λέγει ἐκέλευσα αὐτοὺς βαπτισθῆναι· ἀλλὰ τί; δείκνυσιν αὐτὸν οὐδὲν ποιήσοντα· ὅπερ ἐσχήκαμεν, φησὶν, ἡμεῖς, ἔλαβον ἐκεῖνοι.

17 Εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ὡς καὶ ἡμῖν, πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν 25 Χριστὸν,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα μειζόνως αὐτῶν ἐμφράξῃ τὰ στόματα, διὰ τοῦτο προσέθηκε "τὴν ἴσην δωρεάν·" ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἔλαττον ἔχειν· "πιστεύσασι," φησὶ, "τὴν ἴσην δωρεὰν ἔδωκε·" καὶ οὐ λέγει ὑμῖν, ἀλλ' "ἡμῖν·" τί ἀναξιοπαθεῖτε ὅταν ἡμεῖς κοι- 30 νωνοὺς αὐτοὺς λέγωμεν;

Ἐγὼ τίς ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν Θεόν;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Βαβαὶ πόση ἀπολογία· οὐ γὰρ εἶπε,

ταῦτα οὖν εἰδότες ἡσυχάζετε; ἀλλὰ τί; δέχεται αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, καὶ ἐγκαλοῦσιν ἀπολογεῖται[e], *"τίς ἤμην δυνατὸς κωλῦσαι τὸν "Θεόν;" οὐκ ἠδυνάμην κωλῦσαι· σφόδρα ἐντρεπτικῶς καὶ βαρέως· ὅθεν λοιπὸν φοιβηθέντες ἡσύχαζον, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ τῆς δημηγορίας τοῦ Πέτρου τὸ* 5 *πᾶν γέγονε, καλῶς ἀπαγγείλαντος τὰ γεγενημένα.*

Κυρίλλου. *Οἰκονομία τις ἐγένετο διὰ τὴν πολλὴν τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων διάκρισιν, πρὸ τοῦ βαπτίσματος καταξιωθῆναι τοὺς περὶ τὸν Κορνήλιον τοῦ Πνεύματος· ἵνα τὴν ἀντίρρησιν τῶν ἀγανακτούντων παύσῃ· ὅθεν δὲ καὶ εἰκότως περὶ τῶν* 10 *ἀντιλεγόντων εἴρηται, "ἀκούσαντες δὲ ἡσύχασαν."*

18 *Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα ἡσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεὸν, λέγοντες, ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν εἰς ζωὴν ἔδωκεν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἐταπεινώθησαν ἀπὸ τούτων τῶν λόγων·* 15 *ἐντεῦθεν ἀνεώχθη θύρα πρὸς τὰ ἔθνη λοιπόν.*

Ἀμμωνίου. *Ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις, μετάνοιαν ἔχουσα ἐπὶ τοῖς πρώην πραχθεῖσιν αὐτοῖς ἢ δογματισθεῖσιν, εἰς ζωὴν ἄγοι.*

19 *Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως τῆς γενο-* 20 *μένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας,*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐ μικρὸν κατόρθωμα ὁ διωγμὸς γέγονε· "τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν·" οὐκ ἂν εἴγε ἐπίτηδες ἐσπούδασαν στῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλο τι*[f] *ἐποίη-* 25 *σαν, ἢ τοῦτο διέσπειραν τοὺς διδασκάλους· ὅρα ποῦ τὸ κήρυγμα ἐξετάθη· "διῆλθον," φησιν, "ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀν-"τιοχείας·" οὐδενὶ μέντοι ἐλάλουν εἰ μὴ μόνοις Ἰουδαίοις.*

Μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις. 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς ὅτι οἰκονομικῶς τοσαῦτα γέγονε περὶ Κορνηλίου· τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἀπολογίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν Ἰουδαίων· ὅτε γὰρ Στέφανος ἀνηρέθη, ὅτε Παῦλος δὶς*

[e] ἀπολογεῖτε Cod. [f] ἀλλ' ὅτι Cod.

ἐκινδύνευσεν, ὅτε οἱ Ἀπόστολοι ἐμαστίχθησαν, ὅτε πολλάκις ἠλάθησαν, τότε τὰ ἔθνη ἐδέχθησαν, τότε Σαμαρεῖται· ὃ καὶ Παῦλος φησί· "ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· "ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ "στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη·" περιῄεσαν οὖν καὶ ἔθνεσι διαλεγόμενοι. 5

20 Ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἑλληνιστὰς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴσως διὰ τὸ μὴ εἰδέναι Ἑβραϊστὶ, Ἕλληνας αὐτοὺς ἐκάλουν. 10

21 Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτῶν· πολύς τε ἀριθμὸς ὁ 22 πιστεύσας ἐπέστρεψε πρὸς τὸν Κύριον. ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ περὶ αὐτῶν·

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι τὰ σημεῖα εἰργάζοντο· ὁρᾷς διατί καὶ 15 νῦν ἡ τῶν σημείων ἀνάγκη γέγονεν, ἵνα πιστεύσωσιν.

Καὶ ἐξαπέστειλαν Βαρνάβαν διελθεῖν ἕως Ἀντιοχείας.

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί μὴ Παύλῳ γράφουσιν, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσιν; οὔπω τοῦ ἀνδρὸς ᾔδεισαν τὴν ἀρετήν· οἰκονομεῖται δὲ 20 Βαρνάβαν παραγενέσθαι. ἐπειδὴ καὶ πλῆθος ἦν καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων, εἰκότως ἐβλάστησεν ἡ πίστις· καὶ μάλιστα ὅτι οὐδένα ἐνταῦθα ὑπέμειναν πειρασμὸν, καὶ Παῦλος κηρύττει.

Εὐσεβίου Καισαρείας ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Λέγεται εἷς τῶν[g] ἑβδομήκοντα Βαρνάβας γεγο- 25 νέναι· τούτων δὲ τῶν ἑβδομήκοντα εἶναι φασὶ καὶ Σωσθένην τὸν ἅμα Παύλῳ Κορινθίοις ἐπιστείλαντα, καὶ Ματθίαν δὲ τὸν ἀντὶ Ἰούδα τοῖς Ἀποστόλοις συγκαταλεγέντα· καὶ Θαδδαῖον δὲ ἕνα τῶν αὐτῶν εἶναι φασίν.

23 Ὃς παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, 30 ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ·

[g] τὸν Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καθάπερ γὰρ γῆ λιπαρὰ, τὸν λόγον ἐδέξατο αὕτη ἡ πόλις, καὶ πολὺ τὸν καρπὸν ἐπεδείξατο.

24 Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης Πνεύματος Ἁγίου καὶ πίστεως. καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ Κυρίῳ.

Διδύμου. Οὐ ταυτόν ἐστι Θεὸν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἄνδρα 5 ἀγαθὸν ὑπάρχειν. ὁ μὲν γὰρ κατ' οὐσίαν ἀγαθὸς τυγχάνει· ἀρχὴ καὶ πηγὴ ὢν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἀνὴρ οὐ κατ' οὐσίαν τυγχάνει, ἀλλ' ἐν ἀναλήψει ἀρετῆς ἔχει τοῦτο αὐτό· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀνὴρ ἀγαθὸς εἰς τοῦτο λήψῃ καὶ τὸ, "εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ."

25 Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητῆσαι 10 Σαῦλον,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολύχρηστος ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ ἀφελὴς καὶ συγγνωμονικός· ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀθλητὴν, ἐπὶ τὸν στρατηγὸν, ἐπὶ τὸν μονάχον, ἐπὶ τὸν λεόντα· οὐκ ἔχω τί εἴπω, ὅσα ἐὰν εἴπω· ἐπὶ τὸν κύνα τὸν θηρευτικὸν, τὸν λεόντας ἀναιροῦντα· ἐπὶ τὸν ταῦρον 15 τὸν ἰσχυρόν· ἐπὶ τὴν λαμπάδα τὴν φαιδράν· ἐπὶ τὸ στόμα τὸ τῇ οἰκουμένῃ ἀρκοῦν. ὄντως διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἐχρηματίσθησαν καλεῖσθαι Χριστιανοὶ, ὅτι Παῦλος ἐνταῦθα τοσοῦτον ἐποίησε χρόνον.

26 Καὶ εὑρὼν ἤγαγεν εἰς Ἀντιόχειαν. ἐγένετο δὲ αὐτοῖς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ 20 διδάξαι ὄχλον ἱκανόν,

Οὐ μικρὸν τῆς πόλεως ἐγκώμιον τοῦτο πρὸς ἅπαντας στῆναι δύναται, ὅτι τοῦ στόματος ἐκείνου τοσοῦτον ἀπήλαυσε χρόνον πρώτη τῶν ἄλλων ἁπασῶν· διὸ καὶ πρώτως ἐνταῦθα τοῦ ὀνόματος ἠξιώθησαν. ὁρᾷς Παύλου τὸ κατόρθωμα, εἰς ὅσον ἐπῆρεν ὕψος. 25 ὥσπέρ τι σημεῖον τὸ ὄνομα· ἔνθα τρισχίλιοι, ἔνθα πεντακισχίλιοι ἐπίστευσαν, ἔνθα τοσοῦτον πλῆθος, οὐδὲν τοιοῦτον γέγονεν· ἀλλ' οἱ τῆς ὁδοῦ ἤκουον, ἐνταῦθα Χριστιανοὶ ὠνομάσθησαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἔδει καὶ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης ἐνταῦθα φυτευθῆναι καρπόν· καὶ ὅρα πῶς ἀναγκαίως οὐδεὶς τῶν περιφανῶν αὐτοῖς γίνεται δι- 30 δάσκαλος.

Χρηματίσαι τε πρώτως ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Χριστιανὸς γὰρ ὄνομα πολυθείας ἀντίπαλον.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι μᾶλλον διὰ τοῦτο ἡ Ἀντιόχεια θρόνου ἠξιώθη ἀρχοντικοῦ· ἐπειδὴ ἐκεῖ πρῶτον ἐχρημάτισαν οἱ πιστοὶ Χριστιανοί. 5

ΚΕΦ. ΙΖ.

Προφητεία[h] Ἀγάβου περὶ λιμοῦ οἰκουμένης, καὶ καρποφορίας πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς.

27 Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατῆλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ δέ φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι "ὁ νόμος καὶ "οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου" περὶ ἐκείνων φησὶ τῶν προφητῶν τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προαναφωνησάντων.

28 Ἀναστὰς δέ τις ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἄγαβος, ἐσήμανε διὰ τοῦ Πνεύματος, λιμὸν μέγαν ἔσεσθαι ἐφ' ὅλην τὴν 15 οἰκουμένην· ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος.

Τοῦ αὐτοῦ. Κυπρίους ἔσχον διδασκάλους καὶ Κυρηναίους καὶ Παῦλον· ἀλλ' οὗτος ὑπερέβαινεν αὐτούς· ἐπεὶ καὶ Παῦλος Ἀνανίαν καὶ Βαρνάβαν ἔσχε διδασκάλους· ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο λιμὸς γέγονεν, ὅτι Χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν, ὅτι δαίμονες 20 ἀπέστησαν, προλέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς προεῖπεν· οὐ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γεγενῆσθαι ἔδει, ἀλλὰ διὰ τὰ κακὰ τὰ εἰς τοὺς Ἀποστόλους γενόμενα· καὶ ἐμακροθύμησεν ὁ Θεός. ὡς δὲ ἐνέκειντο, λιμὸς μέγας γίνεται, μηνύων τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἐσόμενα κακά· εἰ 25 δι' αὐτοὺς ἦν, πάντως ἔδει καὶ ὄντα παύσασθαι· τί ἠδίκησαν Ἕλληνες, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν κακῶν μετέχωσιν; εὐδοκιμῆσαι γὰρ αὐτοὺς μᾶλλον ἐχρῆν· ὅτι τὸ αὐτῶν ἐποίουν, ἀνήρουν, ἐκόλαζον, ἐτιμωροῦντο, πάντοθεν ἐδίωκον· καὶ ὅρα πότε γίνεται ὁ λιμός· ὅτε καὶ οἱ ἐθνικοὶ λοιπὸν προσετέθησαν. ἀλλ' εἰ διὰ τὰ κακὰ, φησὶν, 30 ἔδει τούτους ὑφεξαιρεθῆναι, διατί ὁ Χριστὸς τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, ὅτι "θλίψιν ἕξετε" ὡσανεὶ λόγοις ὅτι ἔδει μηδὲ μαστίζεσθαι.

[h] προφητείας Cod. et mox καρποφορίας.

29 Τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς εὐπορεῖτό τις, ὥρισαν ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς κατοικοῦσιν ἐν 30 τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς· ὃ καὶ ἐποίησαν, ἀποστείλαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτοῖς καὶ τὸν λιμὸν αἴτιον σωτηρίας, ἐλεημοσύνης ἀφορμὴν, πολλῶν πρόξενον ἀγαθῶν· ὁρᾷς ἅμα πιστεύοντας, ἅμα καρποφοροῦντας· οὐ τοῖς αὐτῶν μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς πόρρω.

Ἀμμωνίου. Ὥστε οὖν καὶ Πρεσβυτέρων εἶχον ἀξίαν οἱ Ἀπόστολοι· καὶ ἐν ἄλλῳ δὲ κεφαλαίῳ σεσημείωται. 10

ΚΕΦ. ΙΗ.

Κατασφαγὴ Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου.

1 Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καλῶς λέγει ὅτι Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς οὗτος, οὐκ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. ἰδοὺ πειρασμὸς ἕτερος· ὅρα ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον· πῶς τὰ πράγματα πλέκεται· πῶς δι' ἀνέσεως καὶ θλίψεως πάντα ὑφαίνεται· οὐκέτι Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ συνέδριον, ἀλλ' ὁ βασιλεύς· μείζων ἡ ἐξουσία· χαλεπώτερος ὁ πόλεμος, ὅσῳ πρὸς χάριν ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις. 20

Τοῦ αὐτοῦ. "Κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας," φησί· καθάπερ θηρίον ἁπλῶς καὶ ἀλογίστως ἐποίει· τοῦτό ἐστιν ὃ ἔλεγεν ὁ Χριστός· "τὸ μὲν ποτήριόν μου πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, 25 "ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε."

Ἀμμωνίου. Θέα ὅτι οἱ πιστοὶ ἄνδρες, καὶ τὸ ἐξ αὐτῶν σύστημα Ἐκκλησία καλεῖται.

Ποῖον καιρόν; τὸν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος· Γάϊος γὰρ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ἀγρίππαν καθίστησι βασιλέα τῆς Ἰουδαίας, [[f] τὸν 30 Ἡρώδην ἐξορίσας διαβιοῦν ἐν Λουγδούνῳ τῆς [g] Γαλλίας] σὺν καὶ τῇ

[f] Quæ uncinis inclusi in textu ommissa suppl. rec. man. in marg. ἐξωρίσας δι' αἰσχρότητα βίου Œcum. et Cod. Barocc. 3. [g] Γαλιλαίας Cod.

γυναικὶ Ἡρωδιάδι· οὗτός ἐστιν ὁ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, ὡς ἱστορεῖ Ἰώσηπος ἐν τῷ ιη΄ λόγῳ τῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ Εὐσέβιος ἐν τῷ β΄ λόγῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας· ἡ οὖν διαφωνία τοῦ ὀνόματος ἐνταῦθα τὸ λέγειν ἀντὶ Ἀγρίππα Ἡρώδην, ἢ κατὰ σφάλμα ὡς εἰκὸς γραφικὸν γέγονεν· ἢ κατὰ διωνυμίαν εἴρηται· ἐπεὶ 5 καὶ ὁ χρόνος καὶ αἱ πράξεις τὸν αὐτὸν ὄντα δεικνύουσιν· τουτέστιν Ἀγρίππαν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, ὃς μετὰ Γάϊον γέγονεν αὐτοκράτωρ.

2 **Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρᾳ.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν· εἰ δέ τις ζητοίη, 10 διατί συνεχώρησεν ὁ Θεὸς, ἐροῦμεν ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν τούτων· πρῶτον μὲν πείθων αὐτοὺς, ὅτι καὶ ἀναιρούμενοι κρατοῦσιν, ὅπερ ἐπὶ Στεφάνου γέγονε· δεύτερον δὲ διδοὺς αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐμπλῆσαι τὸν θυμὸν, ἀνενεγκεῖν ἀπὸ τῆς μανίας· τρίτον δεικνὺς ὅτι κατὰ συγχώρησιν αὐτοῦ γέγονε τοῦτο. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτως ἦν σφοδρὸς καὶ βαρὺς Ἰουδαίοις, ὡς καὶ τὸν Ἡρώδην ταύτῃ δωρεὰν μεγίστην νομίσαι χαρίσεσθαι τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ ἐκεῖνον ἀνέλοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδες αὐτῶν τὴν ἀνδρείαν; ἵνα γὰρ μηδεὶς λέγῃ ὅτι διὰ τοῦτο ἀκινδύνως καὶ ἀδεῶς κατατολμῶσι τοῦ θανάτου, ἅτε 20 ἐξαρπάζοντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο συγχωρεῖ καὶ ἀναιρεθῆναι καὶ τοὺς κορυφαίους, μάλιστα Στέφανον καὶ Ἰάκωβον· πείθων αὐτοὺς τοὺς ἀναιροῦντας, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀφίστησιν αὐτοὺς καὶ κωλύει.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι Ἰάκωβος πρῶτος ἐμαρτύρησεν ἀπὸ 25 τῶν δώδεκα μαθητῶν, ὑπὸ Ἡρώδου ἢ σφαγεὶς ἢ ἀποτμηθεὶς τὴν κεφαλήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἦν γὰρ καὶ ἕτερος Ἰάκωβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφός· διὰ τοῦτο ἐπεσημήνατο εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου. 30

* Πέτρου σύλληψις πρὸς [g] Ἡρώδου· ὅπως τε αὐτὸν θείῳ θελήματι [h] ἄγγελος ἐξείλατο τῶν εἱργμῶν.

3 **Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον.**

[g] Ἡρώδην Cod. [h] ἄγγελον Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὑπὲρ τινῶν αὐτοῖς ἐχαρίζετο φόνους ποιῶν ἁπλῶς καὶ εἰκῇ;

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀρεστόν ἐστι," φησὶ, "τοῖς Ἰου-
"δαίοις·" ἀρεστὸν φόνος; καὶ φόνος ἄδικος κακίας; ἀσέβεια ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ταῖς ἀτόποις ὑπηρετεῖτο· δέον γὰρ τοὐναντίον ποιεῖν· ἐγκόπτειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, ὁ δὲ ἐπέτεινε, καθάπερ τις δήμιος ὢν τῶν νοσούντων, ἀλλ' οὐκ ἰατρός· καίτοι μύρια παραδείγματα ἔχων, καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς Ἡρώδου· καὶ πῶς ἐκεῖνος μὲν διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν παιδίων μέγιστα ἔπαθε κακὰ, οὗτος δὲ Ἰωάννην ἀνελὼν, πόλεμον ἤγειρε χαλεπόν. 10

Ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι τῶν ἀζύμων.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἡ περιττὴ τῶν Ἰουδαίων ἀκριβολογία· ἀνελεῖν μὲν οὐκ ἐκώλυον, ἐν δὲ καιρῷ τοιούτῳ πράττειν οὐκ ἤθελον.

4 Ὃν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσσαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτὸν, βουλόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ τοῦ θύμου τοῦτό, φησιν, ἦν καὶ τοῦ δέους.
Ὅσῳ ἀκριβεστέρα ἡ φρουρὰ, τοσούτῳ θαυμασιωτέρα ἡ ἐπίδειξις· τοῦτο δὲ ἦν ὑπὲρ Πέτρου δοκιμωτέρου γινομένου καὶ τὴν ἀνδρίαν τὴν οἰκείαν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Περὶ τὰ καίρια λοιπὸν ἦν ὁ ἀγὼν, καὶ τὸ ἐκεῖνον ἀναιρεθῆναι περιδεεῖς ἐποίει, καὶ τὸ τοῦτον ἐμβεβλῆσθαι.

5 Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ· προσευχὴ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Φιλοστοργίας ἦν ἡ προσευχὴ, πατέρα πάντες ἐζήτουν, πατέρα ἥμερον· "ἐκτενὴς," φησὶ, "προσευχή·" ἀκούσατε πῶς διέκειντο πρὸς τοὺς διδασκάλους· οὐκ ἐστασίασαν, οὐκ ἐθορύβησαν, ἀλλ' ἐπὶ εὐχὴν ἐτράπησαν ὄντως συμμαχίαν τὴν [i]ἄμαχον.

Τοῦ ἁγίου Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς 30 πρὸς Μήτραν πρωτεύοντα ἐπιστολῆς. Τοῦτο καὶ ὑμᾶς ἡμῖν τοῖς βραχέσι παρακαλοῦμεν συνεισφέρειν, καὶ ἱκετείαις καὶ δά-

[i] τὴν ἄμ. supplevit sec. m.

κρυσι· τὰ γὰρ κοινὰ πάθη τῆς Ἐκκλησίας καὶ κοινῶν δεῖται δεήσεων· οὕτω γὰρ καὶ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων ἐν τῇ φυλακῇ δύσιν ἀλύσεσι δεδεμένου, καὶ φρουρᾷ στρατιωτῶν παραδεδομένου, φησὶ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων, "προσευχὴ δὲ ἦν "ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ." 5 τούτοί [k]νυν Ἀποστόλου τῆς συμμαχίας δεηθέντος τῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπεμπομένων εὐχῶν, πῶς ἡμεῖς οἱ ἀτελεῖς καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ σύντροφοι, μὴ πολλῷ μᾶλλον αἰτήσωμεν ταύτας ἡμῖν συνεισφέρεσθαι παρὰ τῶν πιστῶν, γνησίων μελῶν ὄντων τῆς ἐκκλησίας καὶ πεπαιδευμένων, στενάζειν μετ' αἰσθήσεως θεοφιλοῦς καὶ 10 πνευματικῆς;

6 Ὅτε δὲ ἔμελλε προαγαγεῖν αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί· φύλακές τε πρὸ τῆς θύρας 7 ἐτήρουν τὴν φυλακήν· καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη, 15 καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν λέγων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα αὐτὸν ἐξήρπασε· "καὶ φῶς ἔλαμψε," φησὶ, "ἐν τῷ οἰκήματι," ἵνα μὴ νομίσῃ φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ φῶς οὐδεὶς εἶδε πλὴν ἐκείνου· εἰ γὰρ καὶ τοῦτο 20 γέγονε, καὶ ἐνόμιζε φαντασίαν εἶναι διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, εἰ μὴ τοῦτο γέγονε[l], πολλῷ πλεὸν οὕτως παρετάττετο πρὸς τὸν θάνατον· τὸ γὰρ πολλῶν ἡμερῶν ἐκεῖ μείναντα μὴ σωθῆναι, τοῦτο ἐποίει.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα δὲ Πέτρον καθεύδοντα, καὶ οὐκ ὄντα οὐδὲ ἐν 25 ἀγωνίᾳ οὐδὲ ἐν φόβῳ· αὐτῇ τῇ νυκτὶ ᾗ προάγεσθαι ἔμελλε, ἐκάθευδε, τὸ πᾶν ῥίψας ἐπὶ τὸν Θεόν· καὶ πάλιν ἰσχύει πλῆθος ὅταν καὶ ἀρετὴ ᾖ· καὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὡς κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ ἁλύσεων ἐπικειμένων, καὶ φυλάκων ἑκατέρωθεν παρακαθευδόντων, ἐξαγαγεῖν τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀπαλλάξαι πάντων ἐκείνων· ἀλλ' 30 ὥσπερ ἀρετῆς οὔσης μεγάλα δύναται, οὕτω κακίας προσούσης, οὐδὲν ὀνίνησι πλῆθος.

[k] Sic.
[l] In marg. suppl. rec. m. πῶς οὐκ ἂν ἐνόμισε φαντασίαν εἶναι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς ἀκριβὴς ἡ φυλακή· καὶ φησὶ, ἀνάστηθι· συγκαθεύδοντες ἦσαν οἱ φύλακες, "καὶ φῶς ἔλαμψε·" διατί φῶς; ὥστε καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν Πέτρον, καὶ μὴ νομίσαι φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ ἐν τάχει, ὥστε μὴ ῥαθυμῆσαι· καὶ ἔπληξεν αὐτόν· οὕτως βαθέως ἐκάθευδεν· ἐδόκει δὲ ὅραμα βλέπειν. διῆλ- 5 θον πρώτην καὶ δευτέραν φυλακήν· πῶς; εἰπέ μοι· ποῦ εἰσὶν οἱ αἱρετικοί; εἰπάτωσαν ἡμῖν.

Ἀνάστα ἐν τάχει· καὶ ἐξέπεσαν αὐτοῦ αἱ ἁλύσεις ἐκ τῶν χειρῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχὶ θορυβοῦντός ἐστι τοῦτο, ἀλλὰ πεί- 10 θοντος μὴ ἀναβάλλεσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐ κακουργία γέγονεν· οὐδεὶς γὰρ ἐπειγόμενος καὶ διορύξαι βουλόμενος τοσαύτην ποιεῖται σπουδὴν, ὡς τὰ σανδάλια αὐτοῦ λαβεῖν καὶ σώζεσθαι.

8 Εἶπε δὲ ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· ζῶσαι καὶ ὑπόδησαι 15 τὰ σανδάλιά σου· ἐποίησε δὲ οὕτως· καὶ λέγει αὐτῷ· περιβάλου τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι·

Τοῦ αὐτοῦ. Φέρε κἀκεῖνο ἐξετάσωμεν· εἶπεν ὁ Χριστός· "μὴ "κτήσεσθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑπο- "δήματα, μηδὲ ζώνην, μηδὲ ῥάβδον·" τί οὖν, εἰπέ μοι, Πέτρος 20 παρὰ τὸ πρόσταγμα; ἐποίει· πῶς γὰρ οὐ; καὶ ζώνην ἔχων καὶ ἱμάτια· ἄκουε γὰρ ἀγγέλου λέγοντος πρὸς αὐτόν· "ζῶσαι καὶ ὑπό- "δησαι τὰ σανδάλιά σου·" καίτοι οὐ τοσαύτη χρεία τῶν ὑποδημάτων ἦν· ἔστι γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν καὶ ἀνυπόδετον εἶναι· ἡ δὲ πολλὴ χρεία ἐν τῷ χειμῶνι ἐστὶν, ἀλλ' ὅμως εἶχε· τί δὴ ὁ 25 Παῦλος ὅταν Τιμοθέῳ [m] γράφων· "σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλ- "θεῖν·" εἶτα παραγγέλλει καὶ λέγει· "τὸν φελώνην ὃν ἀπέλιπον ἐν "Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα "τὰς μεμβράνας·" ἰδοὺ φελώνην εἶπε· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὅτι καὶ ἕτερον οὐκ εἶχεν ὃν ἐφόρει· εἰ μὲν γὰρ μηδὲ ὅλως ἐφόρει, 30 περιττῶς ἐκέλευε τοῦτον ἀπενεχθῆναι· εἰ δὲ οὐκ ἐνῆν μὴ φορεῖν, δηλονότι ἕτερον εἶχε· τί δὲ ὅτι διετίαν ὅλην ἐν οἰκείῳ μισθώματι

[m] Rec. m. add. ὅταν λέγῃ Τιμ.

ἔμεινεν; ἆρα παρήκουσε τοῦ Χριστοῦ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς ὁ λέγων· "ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·" περὶ οὗ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησε λέγων· "ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς ἐστί μοι οὗ-"τος·" Καὶ μετ' ὀλίγα—Τί οὖν ἐστίν; οὐκ ἐναντιώθησαν; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἠκολούθησαν τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ 5 Χριστοῦ· τὰ γὰρ ἐπιτάγματα ἐκεῖνα πρόσκαιρα ἦν, καὶ οὐ διὰ παντός· καὶ τοῦτο οὐ στοχαζόμενος λέγω, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων γράφων· πῶς φησὶν ὁ Λουκᾶς εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν τοῖς μαθηταῖς; "ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ζώ-"νης καὶ ὑποδημάτων, μήτινος ὑστέρησεν ὑμῖν; λέγουσιν αὐτῷ, 10 "οὔ·" οὐκοῦν λοιπὸν κτήσασθε· ἀλλὰ τί ἔδει, εἰπέ μοι, ἕνα χιτωνᾶ ἔχειν; τί οὖν εἰ πλύνασθαι τοῦτον ἔδει; γυμνὸς ἐχρῆν οἴκοι καθῆσθαι; ἢ γυμνὸν περιέναι καὶ ἀσχημονεῖν χρείας καλούσης; ἐννόησον οἷον ἦν, Παῦλον τὸν ἐπὶ τοσούτοις κατορθώμασι περιϊόντα τὴν οἰκουμένην, διὰ ἱματίου ἔνδειαν οἴκοι καθῆσθαι καὶ τηλικούτοις 15 πράγμασιν ἐμποδίζειν· τί δὲ εἰ κρυμὸς ἐπετέσθη σφοδρὸς καὶ κατέβρεξεν; ἢ καὶ ἐπάγω σε πῶς ξηραίνεσθαι ἐνῆν; καὶ πάλιν γυμνὸν ἐχρῆν καθῆσθαι· τί δὲ εἰ τὸ ψύχος κατέτεινε; τὸ σῶμα τήκεσθαι ἔδει, καὶ μὴ φθέγγεσθαι; ὅτι γὰρ οὐκ ἀδαμάντινα σώματα αὐτοῖς κατεσκεύαστο, ἄκουσον τί φησι πρὸς Τιμόθεον· 20 "οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου "ἀσθενείας·" καὶ πάλιν περὶ ἑτέρου "καὶ γὰρ ἠσθένησε παρα-"πλήσιον θανάτου· ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸν ἠλέησεν· οὐκ αὐτὸν δὲ "μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμέ·" ὥστε ἁλώσιμοι πᾶσιν ἦσαν τοῖς πάθεσι· τί οὖν ἀπολλυσθαι ἐχρῆν; οὐδαμῶς· τίνος οὖν ἕνεκε τότε τοῦτο 25 ἐπέταξε; τὴν δύναμιν αὐτοῦ θέλων δεῖξαι.

9 Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει· καὶ οὐκ ᾔδει, ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γενόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει γὰρ ὅραμα 10 βλέπειν. διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν 30 πόλιν, ἥτις αὐτομάτη ἠνοίγη αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ.

Ἰωάννου. Ἰδοὺ δεύτερον σημεῖον· ὅτε ἀπέστη ὁ ἄγγελος, τότε ἐνόησεν ὁ Πέτρος.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰκότως διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν γινομένων· ὁρᾷς πόσον ἐστὶν ὑπερβολὴ σημείου· πῶς ἐκπλήττει τὸν ὁρῶντα· πῶς οὐκ ἀφίησιν ἀπιστηθῆναι. εἰ γὰρ Πέτρος ἐδόκει ὅραμα βλέπειν τοσούτῳ χρόνῳ, καίτοι αὐτὸς ζωσάμενος καὶ ὑποδησάμενος, τί ἕτερος ἔπαθεν ἄν; διῆλθεν πρώτην καὶ δευτέραν φυλακήν· πῶς; εἰπέ μοι· ποῦ εἰσὶν οἱ αἱρετικοί; εἰπάτωσαν ἡμῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—" Ἐξελθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν," ἕως ὅτου ἀπέστη ὁ ἄγγελος· τὰ μέντοι ἔνδον γενόμενα ἐν τῇ φυλακῇ θαυμασιώτερα ἦν, τοῦτο δὲ λοιπὸν ἀνθρωπινότερον· ὅτε οὐδὲν κώλυμα ἦν, τότε ἀπέστη ὁ ἄγγελος· εἰ γὰρ προῆλθεν ὁ Πέτρος τοσούτων ὄντων κωλυμάτων, ὄντως γὰρ ὄντως ἔκπληξις ἦν· νῦν ἔγνων, " ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος " τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλατο," οὐχὶ τότε ὅτε ἐν δεσμῷ ἦν.

11 Καὶ ὁ Πέτρος ἐν ἑαυτῷ γενόμενος, εἶπε, Νῦν οἶδα ἀληθῶς ὅτι ἐξαπέστειλε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ ὁ Θεὸς, καὶ ἐξείλατό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ αὐτοῦ. Νῦν ἔγνων, φησὶν, οὐ τότε· διατί δὲ γίνεται τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστι Πέτρος ἐν αἰσθήσει τῶν γινομένων· καίτοι τοιαύτης ἀπολαύσας ἀπαλλαγῆς ὅτε οἱ πάντες ἀπελύθησαν. καὶ τὸ τὰς ἀλύσεις δὲ ἀπὸ τῶν χειρῶν πεσεῖν, καὶ τοῦτο μέγα τεκμήριον τοῦ μὴ φυγεῖν. ἀθρόον βούλεται τὴν ἡδονὴν αὐτῷ γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι, τότε τὴν αἴσθησιν λαβεῖν.

12 Συνιδών δὲ ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ 13 συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι. κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε ὑπακοῦσαι 14 παιδίσκη ὀνόματι Ῥόδη· καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὸν Πέτρον οὐκ εὐθέως ἀναχωροῦντα, ἀλλὰ πρότερον εὐαγγελιζόμενον τοὺς αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—

"συνιδὼν δὲ," φησί· τί ἐστὶ συνιδών; ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀπελθεῖν δεῖ, ἀλλ' ἀμείψασθαι τὸν εὐεργέτην· "ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μα-"ρίας·" τίς ἦν ὁ Ἰωάννης; ἴσως οὐκ ἐκεῖνος ὁ ἀεὶ αὐτοῖς συνών· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ ἔθηκεν· εἶπε γὰρ, "τοῦ "ἐπικαλουμένου Μάρκου·" ὅρα δὲ εὐχόμενοι ἐν νυκτὶ πόσον ἤνυ- 5 σαν· ὅσον ἀγαθὸν ἡ θλίψις· πῶς δὲ διεγηγερμένους αὐτοὺς εἰργάσατο· εἶδες τοῦ φόνου Στεφάνου τὸ κέρδος, ὅτι διεσπάρησαν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐπλατύνθη τὸ κήρυγμα μετὰ τὸν φόνον Στεφάνου· εἶδες καὶ τοῦ δεσμωτηρίου τούτου ὅση ἡ ὠφέλεια· οὐ γὰρ δὴ ἐξ ἑτέρων ὁ Θεὸς τοῖς ἀδικοῦσιν αὐτοὺς μέγα δεικνύει τὸ εὐαγγέλιον, 10 ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀδικουμένοις, οὐδὲν δι' ἐκείνων πασχόντων δεινὸν, αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς θλίψεις δείκνυσι μεγάλας οὔσας· ἵνα μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν πάντως ζητῶμεν, μηδὲ τὴν ἐκδικίαν.

Ἀμμωνίου. Τάχα οὗτός ἐστι Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς, δι' οὗ λέγουσιν ὅτι Πέτρος εὐαγγελίσατο· τὸ γὰρ Μάρκου εὐαγγέλιον 15 Πέτρου λέγεται εἶναι· πιθανὸς δὲ ὁ λόγος ἐξ ὧν καὶ πρὸς αὐτὸν κατέμενον ὅ τε Πέτρος καὶ οἱ λοιποί.

Εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν ἑστᾶναι τὸν Πέτρον 15 πρὸ τοῦ πυλῶνος. οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον, μαίνῃ. ἡ δὲ διϊσχυρίζετο οὕτως ἔχειν. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα καὶ τὰς παιδίσκας εὐλαβείας γεμούσας· ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτου γενομένου ἀνένευσαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ αἱ παιδίσκαι αὐτῶν λοιπὸν ὁμότιμοι αὐτοῖς ἦσαν· "ἀπὸ τῆς χαρᾶς," φησὶν, "οὐκ ἤνοιξε·" καλῶς καὶ τοῦτο γέγονεν, ἵνα μὴ ἐκεῖνοι ἐκπλαγῶσιν εὐθέως ἰδόντες, καὶ ἀπιστήσωσιν, ἀλλ' 25 ἐγυμνασθῇ αὐτῶν ἡ διάνοια. ὅπερ ἔθος ἡμῖν, ἵνα αὐτὴ τὰ εὐαγγέλια κομίσηται, ἔσπευσεν· ὄντως γὰρ εὐαγγέλια ἦν.

Οἱ δὲ ἔλεγον, ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἀληθὲς, ὅτι ἕκαστος ἄγγελον ἔχει· καὶ τί βούλεται ὁ ἄγγελος; ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦτο προσεδόκησαν· 30 φησὶ γὰρ, "ὅπου εἰσὶ συνηγμένοι εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν "μέσῳ αὐτῶν·" ὅπου ὁ Χριστὸς μέσος, πολὺ πλῆθος ἐστίν· ὅπου ὁ Χριστὸς, ἀνάγκη καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ λγʹ Ψαλμοῦ. Παντὶ πεπιστευκότι εἰς τὸν Κύριον ἄγγελος παρεδρεύει, ἐὰν μήποτε ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων ἀποδιώξωμεν. ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει, καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτως καὶ τὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης 5 ἁμαρτία. ἐὰν ἔχῃς ἐν τῇ ψυχῇ ἄξια φυλακῆς ἔργα, ἀναγκαίως φρουρούς σοι καὶ φύλακας παρακαθίστησιν ὁ Θεός· καὶ περιτειχίζει σε φυλακῇ ἀγγέλων. σκόπει δὲ ἡλίκη ἐστὶ τῶν ἀγγέλων ἡ φύσις· ὅτι ὅλῳ στρατοπέδῳ καὶ παρεμβολῇ ἀνθρώπων παρασκευάζεται ὁ εἷς ἄγγελος· διὰ μὲν οὖν τὸ μέγα τοῦ φυλάσσοντός 10 σε, παρεμβολήν σοι χαρίζεται ὁ Κύριος· διὰ δὲ τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀγγέλου οἷον περιτειχίζει σε πάντοθεν τῇ ἀπ' αὐτοῦ ἀσφαλείᾳ. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν πόλεων περίβολοι κύκλῳ πᾶσι περικείμενοι, πάντοθεν τὰς τῶν πολεμίων προσβολὰς ἀπείργουσιν, οὕτως καὶ ὁ ἄγγελος, καὶ προτειχίζει ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθοφυλακεῖ, καὶ 15 οὐδὲ τὰ ἑκατέρωθεν ἀφύλακτα καταλείπει.

Ἀμμωνίου. Τέως σημειωτέον ἐν πρώτοις, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἔχει ὁδηγόν· καὶ ὅτι συνεχῶς ἑώρων ἀγγέλους οἱ πιστοί· ὡς ὁ Φίλιππος καὶ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ οἱ ἄλλοι· οἱ γὰρ ἄπιστοι οὐχ ὁρῶσι, κἂν πλησίον ὦσιν αὐτῶν· ἀμέλει ὁ Ἡρώ- 20 δης οὐκ εἶδε τὸν πατάξαντα αὐτὸν ἄγγελον· ἀλλὰ τῆς μὲν πληγῆς ᾔσθετο, τίς δὲ ὁ πλήξας οὐκ ἐθεάσατο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐντεῦθεν δηλονότι ἀγγέλους ἔχουσιν οἱ ἅγιοι, ἢ καὶ πάντες· καὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολός φησι περὶ τῆς γυναικός· ὅτι "ὀφείλει ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγ- 25 "γέλους·" καὶ Μωσῆς "ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέ- "λων Θεοῦ."

16 Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμενε κρούων· ἀνοίξαντες δὲ εἶδον 17 αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν. κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγᾷν, διηγήσατο αὐτοῖς πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν 30 ἀπὸ τῆς φυλακῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλῷ ποθεινότερος λοιπὸν ἦν τοῖς μαθηταῖς, οὐ τῷ σωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιστῆναι καὶ εὐθέως ἀπελθεῖν.

Εἶπε δὲ, ἀπαγγείλατε τῷ Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα.

Πῶς οὐκ ἔστι κενόδοξος, οὐδὲ εἶπε, τοῖς ἁπανταχοῦ δῆλα ταῦτα ποιήσατε, ἀλλὰ τοῖς ἀδελφοῖς;

Καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον. 5

Οὐ γὰρ ἐπείραζε τὸν Θεὸν, οὐδὲ εἰς πειρασμοὺς ἐνέβαλεν ἑαυτόν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ὅτε ἐκελεύσθησαν ἐποίησαν· "εἰσελθόντες," φησὶ, "λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ·" τούτῳ δὲ οὐκ εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἀλλὰ τῷ σιγῇ ἀποστῆναι καὶ νυκτὸς ἐξαγαγεῖν, ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀναχωρῆσαι. 10

18 Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν τάραχος μέγας ἐν τοῖς στρα-19τιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν καὶ μὴ εὑρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι· καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς Καισάρειαν διέτριβεν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴσως τινὲς ἀποροῦσιν, ὡς περιεῖδεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀθλητὰς ἀπολλυμένους, καὶ νῦν πάλιν τοὺς στρατιώτας διὰ τὸν Πέτρον· καίτοι δυνατὸν ἦν αὐτῷ μετὰ τὸν Πέτρον κἀκείνους ἐξελέσθαι· ἀλλ' οὐδέπω τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ὥστε τὴν ἀξίαν ἀπονεῖμαι ἑκάστῳ· ἄλλως δὲ οὐκ ἐνέβαλεν αὐτοὺς εἰς τὰς 20 χεῖρας αὐτοῦ Πέτρος· μᾶλλον γὰρ αὐτὸν ἐλύπει τὸ ἐμπαιχθῆναι· ὥσπερ τὸν πάππον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μάγων ἐμπαιχθέντα, μᾶλλον ἐποίει διαπρίεσθαι καὶ καταγέλαστον εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα— Εἰ γὰρ καὶ τοὺς στρατιώτας ἐξήγαγεν ὁ ἄγγελος μετὰ τοῦ Πέτρου, ἐνομίσθη φυγὴ ἂν εἶναι τὸ πρᾶγμα· τί οὖν οὐκ ἑτέρως ᾠκονομήθη 25 φησί; ποία γὰρ βλαβὴ γέγονε νῦν ἂν, εἰ δῶμεν, ὅτι οἱ ἀδίκως παθόντες κακῶς, οὐδὲν ἐβλάβησαν· οὐ ζητήσωμεν ταῦτα· διατί γὰρ μὴ λέγεις καὶ περὶ Ἰακώβου; διατί αὐτὸν οὐκ ἐξείλατο; "ἡμέ-"ρας δὲ γενομένης," φησὶν, "ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος·" οὕτως οὐκ ᾔσθοντο· ἰδοὺ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλαμβάνω λόγον· τὰ δὲ 30 δεσμὰ ἦν καὶ οἱ φύλακες ἔνδον, καὶ τὸ δεσμωτήριον κεκλεισμένον· οὐδαμοῦ τοῖχος διωρυγμένος· πάντες τὰ αὐτὰ ἔλεγον· ἀνάρπαστος ὁ ἄνθρωπος γέγονε· διατί αὐτοὺς καταδικάζεις; εἰ ἤθελον

ἀπολῦσαι, πρὸ τούτου ἀπέλυσαν ἄν, ἢ συνεξῆλθον· ἀλλὰ χρήματα ἔλαβον· πόθεν; ὁ μηδὲ πένητι ἔχων ἀποδοῦναι, τούτοις ἐδίδου; οὐδὲ γὰρ διεθρύβησαν αἱ ἁλύσεις, οὐδὲ λελυμέναι ἦσαν· ἔδει ἰδεῖν ὅτι θεῖον τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον.

* Περὶ τῶν φυλάκων κολάσεως, καὶ μετέπειτα περὶ τῆς τοῦ ἀσεβοῦς Ἡρώδου 5 πικρᾶς τε καὶ ὀλεθρίου καταστροφῆς.

20 Ἦν δὲ ὁ Ἡρώδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις· ὁμοθυμαδὸν δὲ παρῆσαν πρὸς αὐτὸν, καὶ πείσαντες Βλάστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ᾐτοῦντο εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς 10 βασιλικῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταύτης τί μέμνηται τῆς ἱστορίας, εἰπέ μοι· τί πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον ἀνήκει μαθεῖν, ὅτι θυμομαχεῖ Τυρίοις καὶ Σιδονίοις; οὐ μικρὸν οὐδὲ τοῦτό ἐστιν, πῶς εὐθέως ἐπῆλθεν ἡ δίκη, καὶ κατέλαβεν αὐτόν· εἰ καὶ μὴ διὰ Πέτρον, ἀλλὰ διὰ τὴν 15 αὐτοῦ μεγαληγορίαν. καὶ μὴν εἰ ἐκεῖνοι φησὶν ἐβόησαν, τί πρὸς τοῦτον; ὅτι κατεδέξατο τὴν φωνήν· ὅτι ἄξιον ἑαυτὸν ἐνόμισεν εἶναι τῆς κολακείας· διὰ τοῦτο μάλιστα ἐκεῖνοι παιδεύονται οἱ κολακεύοντες εἰκῇ. ὅρα πάλιν ἀμφοτέρους μὲν ὄντας ἀξίους τιμωρίας, τοῦτον δὲ κολαζόμενον· οὐ γάρ ἐστι κρίσεως ὁ καιρὸς, ἀλλὰ 20 τὸν μάλιστα ὑπεύθυνον, τοῦτον κολάζει· ἐκείνους ἀφιεὶς ἀπὸ τούτου κερδᾶναι.

21 Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει πρὸς 22 αὐτούς. ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀν- 25 23 θρώπου. παραχρῆμα δὲ αὐτὸν ἐπάταξεν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος 24 σκωληκόβρωτος, ἐξέψυξεν. ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ηὔξανε καὶ ἐπληθύνετο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἰώσηπος φησὶν, ὅτι καὶ ἐσθῆτα λαμπρὰν 30 ἐξ ἀργυρίου πεποιημένην περιέκειτο. ὅρα καὶ ἐκεῖνοι πῶς κόλακες ἦσαν· ὅρα καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ φρόνημα· ὃν γὰρ ἔθνος ὁλόκληρον οὕτως ἐθεράπευσε, τοῦτον οὗτοι διέπτυον· ὅρα δὲ πάλιν ἀνά-

πνευσιν αὐτῶν μεγάλην, καὶ μυρία ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἐκείνου τιμωρίας· εἰ γὰρ οὗτος ἀκούσας, ὅτι φωνὴ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου, καίτοι μηδὲν εἰπὼν, τοιαῦτα ἔπαθε, πολλῷ μᾶλλον ὁ Χριστὸς, εἰ μὴ αὐτὸς ἀεὶ λέγων, ὅτι "τὰ ῥήματα τὰ ἐμὰ οὐκ ἐστὶν ἐμά·" "κἂν πολ- "λοί μοι ὑπηρετοῦσι." καὶ ὅσα τοιαῦτα. 5

Εὐσεβίου Καισαρείας ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας. Εἴπερ τῆς τοῦ βασιλέως Ἡρώδου προσηγορίας δόξειε τισὶ διαφωνεῖν ὁ Ἰώσηπος· ἀλλ' ὅγε χρόνος καὶ ἡ πρᾶξις τὸν αὐτὸν ὄντα δεικνύων· ἤτοι κατά τι σφάλμα γραφικὸν ἐνηλλαγμένου τοῦ ὀνόματος, ἢ καὶ διωνυμίας περὶ τὸν αὐτὸν, οἷα καὶ περὶ πολλοὺς, γε- 10 γενημένης. Ἰώσηπος λέγει "ὡς ὁ Ἡρώδης στολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ "ἀργυρίου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον ὑφὴν εἶναι, παρῆλθεν "εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας· ἔνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλια- "κῶν ἀκτίνων ἐπιβολαῖς ὁ ἄργυρος καταυγασθεὶς, θαυμασίως ἀπέ- "στιλβε· μαρμαρυγῶν τι φοβερὸν, καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι 15 "φρικῶδες. εὐθὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδὲ ἐκείνων πρὸς ἀγαθοῦ "ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων, θεὸν προαγορεύοντες, εὐμενής τε "εἴης ἐπιλέγοντες, εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν· "ἀλλὰ τοὐντεῦθεν κρείττονά σε τῆς φύσεως ὁμολογοῦμεν."

25 Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες Ἰωάννην τὸν ἐπικαλούμενον Μάρκον. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔτι Βαρνάβα πρώτου μνημονεύει· οὔπω γὰρ Παῦλος ἦν λαμπρός· οὔπω σημεῖον οὐδὲν εἰργάσατο.

ΚΕΦ. ΙΘ. 25

Ἀποστολὴ Βαρνάβα καὶ Παύλου παρὰ τοῦ Θείου Πνεύματος εἰς Κύπρον· ὅσα τε εἰργάσατο ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς Ἐλύμαν τὸν μάγον.

1 Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ διδάσκαλοι, ὅ τε Βαρνάβας καὶ Συμεὼν ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, 30

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι καὶ Παῦλος καὶ Βαρνάβας μετὰ τῶν προφητῶν κατετάγησαν.

Μαναήν τε Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου σύντροφος, καὶ Σαῦλος.

"Μαναήν τε Ἡρώδου τοῦ Τετράρχου σύντροφος." ἰδοὺ ὁ τρόπος ἑκάστου, καὶ οὐκ ἐκ παιδὸς ἀνατροφὴ σώζει· βλέπε γὰρ πῶς ὁ μὲν Ἡρώδης κάκιστος ἦν, μὴ βουληθεὶς μετανοῆσαι· ὁ δὲ τούτου σύντροφος Μαναὴν, τοσοῦτον μετεβλήθη, ὅτι καὶ προφητείας ἠξιώθη. 5

2 Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι λειτουργούντων; τουτέστι κηρυττόντων.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὥσπερ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πάντα πράττουσιν αὐτεξουσίως, οὕτως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἔργον δὲ λέγει τὸ κήρυγμα, ὅπερ ἐστιν ἴδιον τῆς Ἁγίας Τριάδος. 10

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐ τοῖς τυχοῦσι λαλεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς λειτουργοῦσιν αὐτῷ καὶ νηστεύουσι· καὶ πάλιν σημειωτέον, ὅτι οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐχειροτόνουν τοὺς διακόνους, 15 ἀλλὰ προνηστεύοντες καὶ εὐχόμενοι· καὶ ἰδοὺ πάλιν ἐπέθηκαν τὰς χεῖρας τοῖς περὶ Σαῦλον· ὡς ἐκ τούτου στοχάζεσθαι, ὅτι τὸν τοῦ διακόνου βαθμὸν διὰ τῆς ἐπιγενομένης χειροθεσίας ὑπερέβησαν.

Ἵνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ.

Ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς 20 3 τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς· τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν.

Τί ἐστιν "ἀφορίσατέ μοι εἰς τὸ ἔργον;" εἰς τὴν ἀποστολήν· ὅρα πάλιν ὑπὸ τινῶν χειροτονεῖται· ὑπὸ Λουκίου τοῦ Κυρηναίου καὶ 25 Μαναήν· μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· ὅσῳ γὰρ τὰ πρόσωπα ἐλάττονά ἐστι, τοσούτῳ σεμνότερα ἡ τοῦ Θεοῦ φαίνεται χάρις· χειροτονεῖται λοιπὸν εἰς ἀποστολὴν, ὥστε μετ' ἐξουσίας κηρύττειν· πῶς οὖν αὐτός φησιν, "οὐκ ἀπ' ἀνθρώπου, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων;" ὅτι οὐκ ἄνθρωπος αὐτὸν ἐκάλεσεν, οὐδὲ προσήγετο· τουτέστιν οὐδὲ δι' 30 ἀνθρώπων· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐχ ὑπὸ τοῦδε ἐπέμφθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Καὶ μετ' ὀλίγα—Σκόπει δὲ λοιπὸν τὴν αὐθεντείαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τίς ἂν ἐτόλμησε, μὴ τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας ὤν, ταῦτα εἰπεῖν; πῶς τε αὐτοῖς εἶπε; διὰ προφητῶν

ἴσως· διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν· ὅτι καὶ προφῆται ἦσαν, καὶ ἐνήστευον καὶ ἐλειτούργουν· ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῆς νήψεως χρεία ἦν. ἐν Ἀντιοχείᾳ χειροτονεῖται ἔνθα κηρύττει· διατί μὴ εἶπε, τῷ Κυρίῳ ἀφορίσατε, ἀλλ' ἐμοί; δείκνυσιν ὅτι ἔνεστι τὸ τῆς ἐξουσίας καὶ δυνάμεως· ὅρα ὅσον ἡ νηστεία δείκνυσι μέγα. Καὶ πάλιν— 5 Ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ μία ἐξουσία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· ἀπὸ γὰρ Πνεύματος ἀποσταλεὶς, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ φησὶν ἀπεστάλθαι· τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι λογιζόμενος· τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος ἄρχουσι καὶ πρεσβυτέροις, "προσ-"έχετε ἑαυτοῖς," φησι, "καὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ 10 "Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους·" καίτοιγε ἐν ἄλλῃ φησὶν ἐπιστολῇ "οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· πρῶτον "Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, εἶτα ποιμένας καὶ διδασκά-"λους." οὕτως διαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ, τὰ[n] τοῦ Πνεύματος, τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ Πνεύματος· ἐμφράττει 15 δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα, λέγων "διὰ Ἰησοῦ "Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρός." ἐπειδὴ γὰρ τὴν λέξιν ταύτην προσερρίφθαι τῷ Υἱῷ φασὶν, ὅρα τί ποιεῖ; ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὴν τίθησι, διδάσκων ἡμᾶς μὴ νομοθετεῖν τῇ ἀρρήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότητος ὁρίζειν, μέσους καὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς γενομένους· 20 εἰπὼν γὰρ "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ," ἐπήγαγε "καὶ Θεοῦ Πατρός·" εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Πατρὸς μνημονεύσας εἶπεν τὸ δι' οὗ, ἴσως ἂν καὶ ἐσοφίσαντο λέγοντες ἁρμόζειν τῷ Πατρὶ τὸ δι' οὗ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νυνὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ μνημονεύσας ὁμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ κοινὴν[o] θεὶς τὴν λέξιν, οὐκέτι τὸν 25 λόγον τοῦτον χώραν ἀφίησιν ἔχειν· οὐ γὰρ ὡς τὰ τοῦ Υἱοῦ νῦν ἀνατιθεὶς τῷ Πατρὶ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλ' ὡς[p] δεικνὺς ὅτι οὐδεμίαν αὕτη ἡ λέξις οὐσίας διαφορὰν εἰσάγει.

4 Αὐτοὶ μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν, κἀκεῖθέν τε ἀπέπλευ- 30 σαν εἰς Κύπρον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς ἐν Σελευκείᾳ οὐ διατρίβουσιν, εἰδότες ὅτι ἀπὸ τῆς γείτονος πόλεως ἐκαρπώσαντο ἂν πολλὴν τὴν ὠφέλειαν· ἀλλὰ πρὸς τὰ κατεπείγοντα σπεύδουσιν.

[n] τὰ om. Cod. [o] κοινὴ Cod. [p] οὐ Cod.

Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἀπὸ λόγου κη'. Ταῦτα εἴρηται κατὰ τὴν πρόχειρον ἔννοιαν· κατὰ δὲ τὴν ὑψηλὴν καὶ ἀνηγμένην καὶ ἀληθῆ, θάλασσαν τὸν κόσμον τοῦτον εἶναί φησι, διὰ τὸ ἄστατον καὶ ῥέον τοῦ βίου κλυδώνιον· οὗ τῶν Ἀποστόλων οἱ πόδες ἐπιβάντες, ἐτάραξαν ὕδατα πολλὰ, τὰ ἐγκόσμια καὶ 5 φιλήδονα καὶ διακεχυμένα νοήματα διασκεδάσαντες, καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης ξηράναντες.

5 Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων· εἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένους αὐτοὺς ἐκείνοις καταγγέλλειν τὸν λόγον πρώτοις, ἵνα μὴ φιλονεικοτέρους ἐργάσωνται· καὶ ἐκείνοις οὐκ ἐλάλουν εἰ μὴ μόνοις Ἰουδαίοις· καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς συναγωγὰς ἀπήεσαν.

6 Διεξελθόντες δὲ ὅλην τὴν νῆσον ἄχρι Πάφου, εὗρον 15 ἐκεῖ ἄνδρα τινὰ μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, ὀνό-7 ματι Βαριησοῦν, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ. οὗτος προσκαλεσάμενος Βαρνάβαν καὶ 8 Σαῦλον, ἐπεζήτησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας, ὁ μάγος· οὕτως γὰρ μεθερ- 20 μηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ζητῶν ἀποστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν μάγος Ἰουδαῖος καθάπερ Σίμων· καὶ ὅρα τοῦτον, ὅτε μὲν τοῖς ἄλλοις ἐκήρυττον, οὐ σφόδρα ἀγανακτοῦντα· ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ προσήεσαν, τότε· τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ 25 ἀνθυπάτου, ὅτι καὶ προκατειλημμένος ἐκείνου τῇ μαγείᾳ, ἤθελεν ἀκοῦσαι τῶν Ἀποστόλων· οὕτω καὶ οἱ Σαμαρεῖται ἐποίησαν, ἡνίκα φαίνεται τῆς μαγείας ἁλισκομένης· πανταχοῦ ἡ κενοδοξία καὶ ἡ φιλαρχία αἰτία τῶν κακῶν· πρὸς τὴν ῥίζαν ἐλθόντες τῆς νόσου[o] τὸν ἀνθύπατον ἐσπούδαζον διορθῶσαι· ὅτι γὰρ οὐ κολακείας 30 ἦν τὸ λέγειν, συνῆν τῷ ἀνθυπάτῳ ἀνδρὶ συνετῷ, ἀπὸ τοῦ πράγματος μάνθανε· πῶς οὐκ ἐδεήθη λόγων πολλῶν; πῶς ἠθέλησεν αὐ-

[o] νήσου Cod.

τῶν ἀκοῦσαι; καὶ τὰ ὀνόματα δὲ λέγει· ἐπειδὴ προσφάτως ἔγραφον· ὅρα ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸν μάγον εἶπον, ὡς ἐκεῖνος ἀφορμὴν ἔδωκεν, ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου κατήγγελλον· ἐπειδὴ τοὺς ἄλλους ὁ μάγος ἑώρα προσέχοντας, πρὸς ἓν τοῦτο ἑώρα, ὥστε ἐκεῖνον μὴ πεισθῆναι. 5

9 Σαῦλος δὲ, ὁ καὶ Παῦλος, πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀτενίσας εἰς αὐτὸν εἶπεν,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀμείβεται μετὰ τῆς χειροτονίας· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου γεγένηται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς. Τίνος 10 ἕνεκεν μετέθηκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ Θεὸς, καὶ Σαῦλον ὄντα Παῦλον ἐκάλεσεν; ἵνα μηδὲ ταύτῃ τῶν Ἀποστόλων ἔλαττον ἔχῃ· ἀλλ' ὅπερ ἔσχεν ἐξαίρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσηται, καὶ πλείονος οἰκειώσεως ὑπόθεσιν λάβῃ.

10 Ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ 15 διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης,

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ὅρα· οὐχ ὕβρις τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, ἀλλὰ κατηγορία· τοὺς γὰρ ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους οὕτω δεῖ καταπλήττεσθαι· ἐνταῦθα ἀποκαλύπτει τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ, πρὸς σχήματι σωτηρίας ἀπολλύντι τὸν ἀνθύπατον. 20

Τοῦ αὐτοῦ. "Ὦ πλήρης παντὸς δόλου" οὐδὲν ἐλλιπῶς φησι· καὶ καλῶς εἶπε "παντὸς δόλου," ὑπεκρίνετο γάρ· "υἱὲ διαβόλου" τὸ γὰρ ἔργον ἐκείνου ἔπραττεν· "ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης" ἡ γὰρ πᾶσα δικαιοσύνη αὕτη ἦν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τὸν βίον ἐλέγχειν τὸν αὐτοῦ· οὐκ ἦν θύμου τὰ ῥήματα· διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, 25 "πλησθεὶς Πνεύματος Ἁγίου," τουτέστιν ἐνεργείας.

Διδύμου. Ἐπεὶ ὁ δικαιοσύνης ἐχθρὸς ἐναντίος αὐτῇ ἔστιν· ἀρετὴ δὲ ἡ δικαιοσύνη· τὸ δὲ ποιότητι ἐναντίον καὶ αὐτὸ ποιότης[p]· οὐ ποιότης δὲ ὁ προκείμενος μάγος, ἀλλ' ἄνθρωπος· ἐχθρὸς δικαιοσύνης, οὐχ ᾗ[q] ἄνθρωπος, ἀλλὰ τῷ ἔχειν ἀδικίαν τυγχάνει· εἰ δὲ τῷ 30 ἔχειν ἀδικίαν κακός ἐστιν, οὐκ ἐκ κατασκευῆς ἐστὶ τοιοῦτος· ὅθεν οὐ ῥᾳδιουργία ἡ δολιότης ἐστὶν, ἀλλὰ πλήρης τούτων τυγχάνει,

[p] αὐτοποιότης Cod. [q] οὐχὶ Cod.

κατὰ διάθεσιν αὐτὰ σχών· ᾧ ἕπεται, κατὰ γνώμην, ἀλλ' οὐ κατ' οὐσίαν πονηρὸν αὐτὸν εἶναι, ἐπιστατέον.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐκ ἐπιστολῆς τνα΄. Οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ θείῳ νόμῳ, ἐμφρονέστατε, τῷ ἀγαπᾷν τοὺς ἐχθροὺς παραγγέλλοντι, τὰ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὸν μάγον γενόμενα· 5 ἀλλ' ἐπειδὴ τὰς ὁδοὺς διέστρεφε τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸν ἀνθύπατον ἀφιστᾶ τῆς πίστεως, δι' οὗ ἅπαν τὸ ἔθνος χειρωθῆναι ἦν πρὸς σωτηρίαν ῥᾴδιον, ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὸν οἰκονομίας, σωφρονίζει ὁ Παῦλος τὸν βλάσφημον· τύφλωσιν ἐπαγαγὼν πρὸς νουθεσίαν, τὴν καὶ αὐτὸν χειραγωγήσασαν πρὸς μαθησίαν· ἐδιδάχθη γὰρ ἐκείνῳ 10 θεραπεύειν τῷ φαρμάκῳ τὴν ἀπιστίαν, ὥσπερ αὐτὸς ἰάθη τὴν ἐκ τοῦ νόμου ἀντιλογίαν· τὸ δὲ "ἄχρι καιροῦ" ὅριον τῇ γνωμῇ διδοὺς ἐν ἑαυτῇ ἔχειν τοῦ φωτὸς τὴν ἀπόληψιν, τὸν τρόπον μεταβάλλουσα πρὸς τὸ βελτίον.

Οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας; 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχ ἡμῖν πολεμεῖς, φησὶν, οὐδὲ μάχῃ, ἀλλ' ὁδοὺς Κυρίου διαστρέφεις τὰς εὐθείας.

Διδύμου. Καὶ τὸ "οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου," πρὸς δυνάμενον παύσασθαι ἡ ἐπίπληξις· οὐ δυνατὸν δὲ παύσασθαι 20 τῷ κατ' οὐσίαν κακῷ· συμφωνεῖ τούτοις καὶ τὰ τῆς ἐπιτιμίας· ἐκ βλέποντος γὰρ τυφλὸς γενόμενος μεταβολὴν ἔσχεν· ἀλλὰ καὶ τὸ "ἄχρι καιροῦ" προσκείμενον δείκνυσιν, ὅτι τῷ φαύλως βλέπειν ἀποβεβηκὼς[q] μετὰ τὸν δηλούμενον καιρὸν, ἔσται ἐν τῷ καλῶς ὁρᾷν· καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν ἀνατρέπει δόξαν τῶν λεγόντων, μὴ ἀγαθοῦ 25 Θεοῦ εἶναι τὸ ποιεῖν βλέποντα καὶ τυφλόν· οὐ γὰρ ἐκείνου τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ ἀγαθοῦ διάκονος ὢν Παῦλος, δυνάμει τοῦ ἰδίου Θεοῦ τὸν Ἐλύμαν ἐτύφλωσεν.

11 Καὶ νῦν ἰδοὺ, χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σὲ, καὶ ἔσῃ τυφλὸς μὴ βλέπων τὸν ἥλιον, ἄχρι καιροῦ. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὧι αὐτὸς προσήχθη σημείῳ, τούτῳ καὶ τοῦτον ἠβουλήθη προσαγαγεῖν.

[q] ἀποβεβηκὼς Cod. corr. pr. m. ἀποβεβληκὼς voluit.

Τοῦ αὐτοῦ. "Καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ." οὐκ ἄρα τιμωρία ἦν, ἀλλ' ἴασις· μονονουχὶ γὰρ ἔλεγεν, οὐκ ἐγὼ ποιῶ, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χείρ· ὅρα τὸ ἄτυφον· οὐκέτι φῶς ὡς ἐπὶ Παύλου περιήστραψεν αὐτόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο οὐ κολάζοντος ἦν τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ἐπιστρέ- 5 φοντος· εἰ γὰρ κολάζοντος ἦν, διὰ παντὸς ἂν αὐτὸν ἐποίησε τυφλόν· νῦν δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ἵνα τὸν ἀνθύπατον κερδάνῃ.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τὸ "ἄχρι καιροῦ" μετανοίας ἐστὶ σημαντικόν· ἵνα εἰ μὲν μετανοήσῃ, σωτηρίας τύχῃ παρὰ Θεοῦ· εἰ δὲ 10 καταφρονήσει, καὶ οὕτως τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ χρηστότητος ἀναπολόγητον ἕξῃ τὴν δίκην.

Παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, 12 καὶ περίαγων ἐζήτει χειραγωγούς· τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονὸς, ἐπίστευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ δι- 15 δαχῇ τοῦ Κυρίου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί μὴ ἕτερον σημεῖον ἐποίησεν; οὐκ ἦν τούτου ἴσον τὸν ἐχθρὸν ἑλεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τεκμήριον τῆς τυφλότητος τὸ χειραγωγοὺς ζητεῖν· καὶ ὅρα τὴν πύρωσιν· ὁ ἀνθύπατος μόνος ἐπίστευσε, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐκπληττόμενος· 20 εἶδεν ὅτι οὐ λόγος οὐδὲ ἀπάτη ταῦτα. ὅρα πόσον ἔρωτα εἶχε διδασκαλίας, ἐν ἀρχῇ ὢν τοσαύτῃ ἐκπληττόμενος· τὸν γὰρ προκατειλημμένον τῇ μαγείᾳ αὐτοῦ, ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ παιδευθῆναι ἐχρῆν· ὥσπερ οὖν καὶ οἱ μάγοι ὑπὸ τῶν φλυκτίδων ἐπαιδεύοντο. ὅρα δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐγχρονίζοντας αὐτόθι, ἅτε τοῦ ἀνθυπάτου λοιπὸν πι- 25 στεύσαντος, οὐδὲ μαλακισθέντας τῇ κολακείᾳ καὶ τιμῇ, ἀλλ' εὐθέως τοῦ ἔργου ἐχομένους, καὶ εἰς τὴν ἀντίπερα χώραν ὁρμῶντας.

13 Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου, οἱ περὶ Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχω- 30 ρήσας ἀπ' αὐτῶν ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δήποτε ὁ Ἰωάννης ἀποχωρεῖ ἀπ' αὐτῶν; ἅτε ἐπὶ μακροτέραν λοιπὸν στελλομένων ὁδόν· καίτοι γε ὑπηρέτης ἦν· ἀλλὰ τὸν κίνδυνον αὐτοὶ εἶχον· ἐλθόντες δὲ αὐτοὶ

πάλιν εἰς Πέργην παρατρέχουσιν· ἐπὶ γὰρ τὴν μητρόπολιν ἠπείγοντο τὴν Ἀντιόχειαν.

14 Αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης, παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων, 5 ἐκάθισαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς ἐν σχήματι Ἰουδαίων εἰσῄεσαν, ὥστε μὴ πολεμεῖσθαι μηδὲ ἐλαύνεσθαι· καὶ οὕτω τὸ πᾶν κατώρθουν.

15 Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφη- 10 τῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς λέγοντες, ἄνδρες ἀδελφοὶ, εἴτις ἐστὶν ἐν ὑμῖν λόγος παρακλήσεως πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε.

Τοῦ αὐτοῦ. Λοιπὸν ἐντεῦθεν τὰ κατὰ Παῦλον μανθάνομεν· οὐ μικρὰ περὶ τοῦ Πέτρου μαθόντες ἐν τοῖς πρῴην εἰρημένοις· ὅρα δὲ 15 αὐτοὺς ἀφθόνως τοῦτο ποιοῦντας· μετὰ δὲ τοῦτο οὐκέτι· εἰ τοῦτο βούλεσθε, μᾶλλον ἔδει παρακαλέσαι, ἀλλ' ὦ τῆς φιλαρχίας, ὦ τῆς κενοδοξίας· πῶς πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσι κατὰ τῆς οἰκείας, κατὰ τῆς τῶν ἄλλων σωτηρίας· ἑστάναι παρασκευάζει πηροὺς ὄντας, καὶ τυφλοὺς ἐργάζεται ὥστε χειραγωγοὺς ἐπιζη- 20 τεῖν· ἀλλ' οὐκέτι τούτου ἀνέχονται, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσι τὸ πᾶν· οὐδὲν ἀφίησιν ἰδεῖν· καθάπερ ἀχλὺς ἐπιτίθεται, καὶ ζόφος οὐκ ἀφίησι διακλέψαι.

Ἀμμωνίου. Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τοῖς Σάββασιν ἀναγινώσκειν τὸν νόμον Μωυσέως καὶ τοὺς προφήτας· καὶ μετὰ τὴν τού- 25 των ἀνάγνωσιν προσομιλεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι· διὸ καὶ οἱ Ἰουδαίων ἀρχισυνάγωγοι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν προετρέποντο τοὺς περὶ Παῦλον λαλῆσαι παραινετικοὺς λόγους τῇ συναγωγῇ.

ΚΕΦ. Κ.

Παύλου εὐθαλὴς διδασκαλία εἰς Χριστὸν ἔκ τε τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν 30 προφητῶν, ἱστορικὴ καὶ εὐαγγελική.

16 Ἀναστὰς δὲ Παῦλος, καὶ κατασείσας τῇ χειρὶ, εἶπεν, ἄνδρες Ἰσραηλῖται, καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ἀκούσατε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα κηρύττει πρῶτον Παῦλος· καὶ ὅρα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν· ἔνθα μὲν ἦν κατεσπαρμένος ὁ λόγος, παρατρέχει· ἔνθα δὲ οὐδεὶς ἦν, διατρίβει· καθὼς αὐτός φησι γράφων· "οὕτως δὲ φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνο-"μάσθη Χριστός"—Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα τὸν Βαρνάβαν παρα- 5 χωροῦντα τῷ Παύλῳ· πῶς γὰρ οὔ; ὃν ἤγαγεν ἀπὸ Ταρσοῦ· ὥσπερ καὶ Πέτρῳ Ἰωάννης πανταχοῦ· καίτοι αὐτοῦ αἰδεσιμώτερος ἦν· ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον ἑώρων.

17 Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν· καὶ τὸν λαὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ 10 ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν 18 αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς· καὶ ὡς τεσσαρακονταετῆ χρόνον ἐτρο-19 ποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναὰν, κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς τὴν γῆν· ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτὸν τὸν Θεὸν αὐτῶν καλεῖ τὸν κοινὸν πάντων ἀνθρώπων Θεόν· καὶ δείκνυσιν ἄνωθεν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ μεγάλας οὔσας· καθάπερ καὶ Στέφανος ποιεῖ.

20 Καὶ μετὰ ταῦτα, ἔδωκε κριτὰς ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὅτι διαφόρως κατ' αὐτοὺς οἰκονομεῖται ἐδήλωσεν.

21 Κἀκεῖθεν ᾐτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαοὺλ υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, 22 ἔτη τεσσαράκοντα· καὶ μεταστήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐ- 25 τοῖς τὸν Δαβὶδ εἰς βασιλέα,

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ λέγει τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν.

Θεοδωρήτου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τῆς πρώτης τῶν Βασιλειῶν. "Ζητήσει γὰρ Κύριος," φησὶν, "ἑαυτῷ ἄνθρωπον κατὰ τὴν 30 "καρδίαν αὐτοῦ· καὶ ἐντελεῖται αὐτῷ Κύριος εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν "λαὸν αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἐφύλαξας ὅσα ἐνετείλατό σοι Κύριος·" ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος τέθεικε τὸ, "εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ

τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου·" προφητικῶς γὰρ ταῦτα προείρηκεν ὁ θειότατος Σαμουὴλ πρὸς τὸν Σαούλ.

Ὧι καὶ εἶπε μαρτύρησας, εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαὶ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. 5

Σημειωτέον ὡς οὐδαμῶς αὐτολέξει ταῦτα τὰ ῥητὰ κεῖνται ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν· ἢ μόνον προφητικῶς ὑπὸ τοῦ θείου Σαμουὴλ εἰρημένα πρὸς τὸν Σαοὺλ οὕτω· "καὶ νῦν ἡ βασιλεία "σου, οὐ στήσεταί σοι· καὶ ζητήσει Κύριος ἑαυτῷ ἄνθρωπον κατὰ "τὴν καρδίαν αὐτοῦ· καὶ ἐντελεῖται Κύριος αὐτῷ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ 10 *"τὸν λαὸν αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἐφύλαξας ὅσα ἐνετείλατό σοι Κύριος."*

23 *Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν* 24 *ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα Ἰησοῦν, προκηρύξαντος Ἰωάννου, πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ.* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἐπειδὴ γὰρ τῷ δέει κατείχοντο ὡς ἀνῃρηκότες αὐτὸν, καὶ τὸ συνειδὸς τοῦτο αὐτοὺς ἠλλοτρίου, οὐχ ὡς πρὸς χριστοκτόνους διαλέγονται, οὐδὲ ὡς ἀλλότριον ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐγχειρίζοντες, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον· πάνυ ποθεινὸν ἦν αὐτοῖς τὸ τοῦ Δαβὶδ ὄνομα· οὐκοῦν ὑπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ βασιλεύεσθαι φησὶ* 20 *"προκηρύξαντος Ἰωάννου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ·" εἴσοδον τὴν σάρκωσιν λέγει· οὕτως καὶ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιον γράφων, ἐπὶ τοῦτον καταφεύγει συνεχῶς· ὄνομα γὰρ ἦν αὐτῷ πολὺ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.*

"Ἤγειρε" λέγει, οὐκ ἔκτισε· τὸν γὰρ ὄντα ἤγειρεν, οὐ τὸν μὴ ὄντα. 25

25 *Ὡς δὲ ἐπλήρου Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε, τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; οὐκ εἰμὶ ἐγὼ, ἀλλ' ἰδοὺ, ἔρχεται μετ' ἐμὲ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λῦσαι.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ Ἰωάννης δὲ μαρτυρεῖ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πάντων ἐπ' αὐτὸν ἀγόντων τὴν δόξαν, αὐτὸς αὐτὴν ἀποκρούε-* 30 *ται· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον, μηδενὸς διδόντος καὶ πολλῶν ὑπαρχόντων, ταυτὴν τὴν τιμὴν διωθεῖσθαι· καὶ μηδὲ ἁπλῶς ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ὑποστολῆς.*

Κυρίλλου. Μόνης γὰρ καὶ ἰδικῶς ἔργον ἐστὶ τῆς πάντα ὑπερκειμένης οὐσίας, τὸ ἓν εἶναι δύνασθαι τισὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀποφαίνειν, τοὺς προσιόντας αὐτῇ· ἐνυπάρχει δὲ τοῦτο οὐ κατὰ μετάληψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' οἴκοθεν καὶ οὐσιωδῶς τῷ Χριστῷ· βαπτίζει γὰρ 5 ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι· Θεὸς οὖν ἄρα ἐστὶ καὶ καρπὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος· ἀλλ' ἔδρα τοῦτο, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ὡς εἷς ὢν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρρήτως τε καὶ ἀπερινοήτως ἑνωθείσης αὐτῷ σαρκός. καὶ γὰρ ὁ μακάριος βαπτιστὴς προειπὼν, "ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἵνα κύψας λύσω τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδη- 10 "μάτων αὐτοῦ," προσήνεγκεν εὐθύς· "οὗτος ὑμᾶς βαπτίσει ἐν "Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ πυρί·" καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδήματα ἔχων· οὐ γάρ τοι φαίη τις ἂν, εἴγε νοῦν ἔχοι, ὡς ἄσαρκος ὢν ὁ Λόγος, καὶ οὔπω γενόμενος καθ' ἡμᾶς, πόδας ἔχει καὶ ὑποδήματα, ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος· ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπώλεσεν· 15 ἐνήργηκε πάλιν καὶ οὕτω θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· ἦν γὰρ ἐν ταυτῷ Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός.

Ὁ τὸ ὑπόδημα ὁμολογῶν οὐκ ἄξιος εἶναι λῦσαι, πῶς τῇ οὐσίᾳ συγκριθήσεται; 20

26 Ἄνδρες ἀδελφοὶ, υἱοὶ γένους Ἀβραὰμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ὑμῖν ὁ λόγος οὗτος τῆς σωτηρίας ἐξαπεστάλη.

Ἀπὸ τοῦ προπάτορος αὐτοὺς καλεῖ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα τὸ ὑμῖν οὐκ Ἰουδαίοις· δίδωσι 25 δὲ αὐτοῖς ἐξουσίαν ἀποσχισθῆναι τῶν τὸν φόνον τετολμηκότων· καὶ τὸ ἐπαγόμενον δηλοῖ.

27 Οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναν- 30 τες ἐπλήρωσαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πανταχοῦ σπουδάζουσι δεῖξαι οἰκεῖον αὐτῷ ὂν τὸ ἀγαθὸν, ἵνα μὴ ὡς ἀλλοτρίῳ προσέχοντες φεύγωσιν· ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν αὐτὸν, τοῦτό φησιν, "ἀγνοήσαντες·" ἀγνοίας ἦν τὸ

ἁμάρτημα· ὅρα πῶς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται ἠρέμα· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτως ἔδει γενέσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. *"Ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἐξαπεστάλη·" τὴν εὐγένειαν ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν Ἰουδαϊκήν.*

Τοῖς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀσεβῶς τολμῶσι διαιρεῖν καὶ ἀνὰ μέρος ἱστᾶν τὸν Θεὸν Λόγον, ἀνὰ μέρος δὲ τὸν ἐκ Μαριὰς ἄνθρωπον· καὶ μὴ ὁμολογοῦσιν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν, καθὸ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος τῇ μετοχῇ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ὁ Παῦλος ἐνταῦθα καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγήν· λέγει γὰρ ὅτι ἀνῃρέθη ὁ Λόγος· καὶ ὅτι ἐτάφη ἐν μνημείῳ· καὶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ὅρας ὅτι ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, οὐδὲ ὅλως πέπονθεν ὁ ἐκ Μαρίας παρ' αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ Λόγου διαιρούμενος ἄνθρωπος· ἀλλ' ἡ ἁγία Ἐκκλησία οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν οἶδε τὸν ἐκ Πατρὸς καὶ ἐκ παρθένου, τὸν κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα· παθόντα καὶ ἀναστάντα· καὶ ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς· καὶ καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· καὶ ἐρχόμενον ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· διό μοι δοκεῖ τοὺς μὴ οὕτως πιστεύοντας Ἰουδαΐζειν, κἂν δοκῶσι λέγεσθαι Χριστιανοί.

28 *Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες, ᾐτήσαντο Πιλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα πῶς αὐτοῖς περισπούδαστον τὸν τρόπον εἰπεῖν τοῦ θανάτου· καὶ Πίλατον εἰς μέσον φέρουσιν· ἅμα μὲν ἵνα δῆλον τὸ πάθος γένηται ἀπὸ τοῦ κριτηρίου, ἅμα δὲ ἵνα ἐκεῖνοι μειζόνως κατηγοροῦνται, ἀνδρὶ παραδόντες ἀλλοφύλῳ· καὶ οὐκ εἶπεν ἐνέτυχον, ἀλλ' "ᾐτήσαντο·" χάριν ἔλαβον φησὶν, ὡς ἐκείνου μὴ θέλοντος· ὅπερ σαφέστερον Πέτρος λέγει, "ἐκείνου κρίναντος "ἀπολύειν·" πάνυ ἐφίλει αὐτοὺς ὁ Παῦλος· καὶ ὅρα οὐκ ἐνδιατρίβει τῇ ἀγνωμοσύνῃ τῶν πατέρων, ἀλλ' αὐτοῖς ἐφίστησι τὸν φόνον·* Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ *"μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὑρόντες·" ὅπερ οὐκ ἦν ἀγνοίας· θῶμεν γὰρ ὅτι οὐχ ὡς Χριστὸν αὐτὸν εἶχον, τίνος ἕνεκεν καὶ ἀνῄρουν;*

29 *Ὡς δὲ ἐτέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς σπουδαίως ἔδειξεν οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα ὄν· ὅρα τί λέγοντες ἔπεισαν· ὅτι ἐσταυρώθη· τί τούτου ἀπιθανώτερον; ὅτι ἐτάφη παρ' αὐτῶν οἷς ἐπηγγέλλετο σωτηρία ἔσεσθαι· ὅτι ὁ ταφεὶς ἀφίησι ἁμαρτήματα, καὶ τοῦ νόμου μᾶλλον· καὶ οὐκ εἶπεν, ὧν οὐκ ἠβουλήθητε, ἀλλ' "οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωυ- 5 "σέως δικαιωθῆναι, πᾶς ὅς τις ἂν ᾖ," φησι· οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἐκείνων· ἐὰν μή τις εὐεργεσία ᾖ· διὰ τοῦτο ὕστερον τίθησι τοῦτο τὴν ἄφεσιν· καὶ μείζονα δείκνυσιν, ὅταν ἀδυνάτου ὄντος γένηται.

30 Ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, ὃς ὤφθη ἐπὶ 31 ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλι- 10 λαίας εἰς Ἱερουσαλήμ.

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Μάρωνα ἐπιστολῆς. Μὴ θορυβείτω δέ σε τὸ τὸν Ἰησοῦν ἐγηγέρθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι· εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἄλλος ἐστὶν ἢ ὁ Λόγος ὁ σαρκωθεὶς, οὗτος δέ ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς 15 ἅπαντα ἐνεργεῖ κατὰ τὸ, "Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ "σοφία·" αὐτὸς ἑαυτὸν ἀναστακέναι νοηθήσεται, καὶ ἐγηγέρθαι λεγόμενος ὑπὸ τοῦ Πατρὸς, ἐφ' ὃν ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἄχρονον ἅπαντα ἀναφέρεται· ἐπεὶ καὶ αὐτός φησι· "λύσατε τὸν ναὸν "τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." 20

32 Οἵτινες εἰσὶ νῦν μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν. καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας γενομένην ἐπαγγελίαν, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς πεπλήρωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἂν ὄντες εἰ μὴ θείᾳ δυνάμει ἐβε- 25 βαιοῦντο· οὐκ ἂν πρὸς ἀνθρώπους φονῶντας τοιαῦτα ἐμαρτύρησαν, πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνελόντας.

Τὸ Ἰησοῦς ὄνομα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκλαμβάνουσιν, οἱ τῶν θεοκτόνων ἀδελφοί· ἐπειδὴ ὁ προλαβὼν εἶπε τεθεῖσθαι τὸν Λόγον ἐν μνημείῳ· ἵνα μή τις ὑπολάβῃ ἄσαρκον αὐτὸν εἰρηκέναι τὸν 30 Λόγον, πάλιν αὐτὸν Ἰησοῦν καλεῖ· οὐδαμοῦ διαίρεσιν διδοὺς τῷ σαρκωθέντι Θεῷ Λόγῳ μετὰ τὴν ἕνωσιν· πανταχοῦ τῶν ἀσεβῶν ἀποφράττων τὸ στόμα.

33 *Ὡς καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ γέγραπται τῷ δευτέρῳ, Υἱός μου εἶ συ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.*

Ἰδοὺ τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα τοῦτον εἴρηκεν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα.

Κυρίλλου. Ὁ μόνος εἰδὼς τὸν Πατέρα, καὶ ὑπὸ μόνου γινω- σκόμενος τοῦ Πατρὸς, ἡ σοφία καὶ ὁ Λόγος αὐτοῦ, "ὁ τῆς μεγά- "λης βουλῆς Ἄγγελος" κατὰ τὴν τοῦ Προφήτου φωνὴν, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ἡμῖν τὸ μυστήριον εὖ μάλα διατρανοῖ· Υἱὸς γὰρ ὢν φύσει καὶ ἀληθῶς, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναλάμψας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρωπος, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν· καὶ κεχρημάτικεν ἀδελφὸς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν κατὰ σάρκα μεθ' ὑμῶν ὑπέστη γέννησιν· καίτοι προαιώνιος ὢν καὶ ἀεὶ συνυφεστηκὼς τῷ γεγεννηκότι, πλὴν εἰ καὶ γέγονε σάρξ. Ἴδιον ὄντα Υἱὸν οἶδεν αὐτὸν καὶ οὕτως ὁ Πατήρ· ἔφη γὰρ, ὅτι "Υἱός "μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε·" ὁρᾷς ἐναργῆ τὴν ὁμο- λογίαν ἤγουν τὴν ἀνάρρησιν· τὸ μὲν γὰρ "εἶ" τέθεικεν, ἵνα δείξῃ τὸν προαιώνιον· οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ γέγονεν· ἀλλ' ἦν ἀεὶ τοῦτο, τουτέστιν Υἱός· ἐπήνεγκε δὲ τὸ "σήμερον ἐγέννησά σε," ἵνα τὴν νεοτάτην αὐτοῦ καὶ κατὰ σαρκὰ δείξῃ γέννησιν, ἣν ὑπέμεινεν ἑκὼν διὰ τῆς ἁγίας παρθένου· ταύτῃ τοι καὶ θεότοκος ὠνόμα- σται.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου. Ταῦτα τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ Χρι- στοῦ πρέπει δήπου τὰ ῥήματα· ἥτις χρονικὴν εἶχε τὴν ἐπιφοίτη- σιν· τὸ γὰρ σήμερον καὶ αὔριον ἡμερῶν ἐστὶ παραστατικόν· ἀχρό- νως γὰρ παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς καὶ παῖδες αἱρετικῶν ὁμολογοῦσι, τίκτεται.

34 *Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθορὰν, οὕτως εἴρηκεν, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστά.*

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Τιμό- θεον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας ἐπιστολῆς. Ψεύδεται γοῦν ὁ λέγων ὁμολογεῖν τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ παθητὸν, ἤτοι παθῶν δεκτικόν· καὶ κατὰ ταυτὸν λέγων αὐτὸ καὶ

πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἄφθαρτον, τουτέστιν ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον· τὴν γὰρ κατὰ τὸ ἀναμάρτητον ἀφθαρσίαν πρόδηλον ὡς εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ τῆς σαρκώσεως.

35 Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, οὐ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν 36 διαφθοράν· Δαβὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ 5 τοῦ Θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Αἰδεσινοὺς[r] ἐπιστολῆς. Ἀφθαρσίας χωρίον ἀπεργασαμένη τὸν τάφον· ἐξ αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν ἐγερθεὶς ὁ Χριστὸς, ὡς ἀφθαρσίας ἀληθῶς ἡγεμὼν ἀνατέταλκεν, ἵνα καὶ 10 ἡμεῖς ἐκ τῶν τάφων διαναστάντες κατὰ τὴν ἐλπιζομένην ἀνάστασιν, ἐν νεφέλαις αὐτῷ τὸ δεύτερον ἐρχομένῳ μετὰ δόξης εἰς ἀέρα προσαπαντήσωμεν.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου. Ὁ γὰρ Χριστὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους, καὶ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ σῶμα χωρὶς φθορᾶς ὡς 15 Θεὸς διεφύλαξεν.

37 Καὶ εἶδε διαφθοράν· ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὐκ εἶδε διαφθοράν.

Ὁ τὴν φύσιν φθαρτὸς ὢν καὶ πρὸ θανάτου ὁρᾷ ἑαυτὸν φθειρόμενον. 20

38 Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὅτι διὰ 39 τοῦτο ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται· καὶ ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μωυσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ Πέτρος ἅτε ἀρχῆς οὔσης περὶ αὐτοῦ 25 μνημονεύων ἔλεγεν· "ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ πατριάρ-"χου Δαβίδ·" καὶ οὐ λέγει ὅτι ἐτελεύτησεν, ἀλλὰ "προσετέθη "πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ." καὶ ὅρα πῶς οὐδαμοῦ τὰ κατορθώματα αὐτῶν τίθησιν, ἀλλ' εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ἐξελέξατο, ὕψωσεν, ἐτροποφόρησε· ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια· ᾐτήσαντο, ἔδωκε· 30 τὸν Δαβὶδ ἐγκωμιάζει μόνον, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ὁ Χριστός.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί μὴ ἐπήγαγε μαρτυρίαν δι' ἧς ἔμελλον πείθεσθαι ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν δι' αὐτοῦ γίνεται; ὅτι τὸ σπουδαζό-

[r] Leg. Ἐδεσσηνούς.

μενον τοῦτο ἦν, δεῖξαι τέως ὅτι ἀνέστη· τοῦτο δὲ ὡμολογημένου· ἐκεῖνο ἀναμφισβήτητον ἦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πῶς πλέκει τὸν λόγον ἀπὸ τῶν παρόντων· ἀπὸ τῶν προφητῶν· ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν· εἶτα τὸν Ἰωάννην ἐπάγει πάλιν· κρίναντες ἐπλήρωσαν πάντα τὰ γεγραμμένα· εἶτα μάρτυρας τοὺς 5 Ἀποστόλους τῆς ἀναστάσεως· εἶτα τὸν Δαβὶδ μαρτυροῦντα· οὐδὲ γὰρ τὰ παλαιὰ ἰσχυρὰ καθ' ἑαυτὰ ἐδόκει εἶναι· οὕτως οὔτε ταῦτα ἄνευ ἐκείνων· ὥστε δι' ἑκατέρων πιστοῦται τὸν λόγον.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ὁ εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύων, καὶ δικαιοῦται καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνει· ὁ γὰρ νόμος Μωυ- 10 σέως οὐκ ἄδικος ἀλλὰ σκληρὸς, καὶ δυνάμενος δὲ δικαιῶσαι τὸν ἀμέμπτως πάντα τὰ τοῦ νόμου τελέσαντα· διὸ ἀδύνατος εἰς κατόρθωσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐφάνη, διὰ τὸ τὸν ἑνὶ πταίοντα γίνεσθαι πάντων ἔνοχον· οὐχ ὁ νόμος οὖν οὐκ ἠδύνατο δικαιῶσαι, ἀλλὰ τὸ ἀκατορθωτὸν αὐτοῦ ἀδυνάτους ἐποίει τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῶν ἐντο- 15 λῶν τοῦ νόμου δικαιωθῆναι· καθὼς καὶ τὸ ῥῆμα φησὶν, "ὧν οὐκ "ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μωυσέως δικαιωθῆναι."

40 Βλέπετε οὖν μὴ ἐπέλθῃ τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προ-
41 φήταις, ἴδετε, οἱ καταφρονηταὶ, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις 20 ὑμῶν,

Κυρίλλου. Ἴδετε οἱ καταφρονηταὶ καὶ ἐπιβλέψατε· καὶ ὃ τραχὺ ὂν πῶς ὑποτέμνεται· μὴ ἐπέλθῃ, φησὶν, ἐφ' ὑμᾶς τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους εἰρημένον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κατακεκραγότες τῆς ἀδίκου κρίσεως τοῦ 25 προφήτου Ἀββακοὺμ ἀποκρίνεται ὁ Θεὸς τοῖς ἀδικοῦσι, τὰς ἐσομένας συμφορὰς αὐτοῖς προαπαγγέλλων· θαυμάσια δὲ λέγει τὰ αὐτοῖς συμβήσεσθαι μέλλοντα· καὶ γὰρ ἦν πολλῆς ἐκπλήξεως ἄξιον, πῶς ὁ Ἰσραὴλ, ὁ ἐν τέκνοις κατηριθμημένος Θεοῦ καὶ πρωτότοκος ὠνομασμένος, καὶ δι' ὧν ἀπόλωλεν Αἴγυπτος, παραδέδοται 30 τοῖς Βαβυλωνίοις· καὶ οὐ μόνον μαχαίρᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ δουλείᾳ καὶ αἰχμαλωσίᾳ καὶ τοῖς ἀπευκτοῖς ἅπασι· ταῦτα δέ, φησι, τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθός ἐστιν, ὡς καὶ ἀπιστεῖσθαι εἴτις αὐτὰ ὑμῖν προαπαγγέλλοι.

Θεοδότου[8] Ἀγκύρας. Ταῦτα μὲν προφανῶς δοκεῖ λέγειν ἱστορικῶς· ἡ δὲ τῶν ῥητῶν ἔννοιά ἐστι τοιαύτη· ἀπὸ τῆς τῶν κριτῶν ἀδικίας ἐπὶ καθολικὴν οἰκονομίαν ὁ προφήτης Ἀμβακοὺμ τὸν λόγον ἀπήγαγεν· ὡς τῶν οὕτως ἐχόντων πραγμάτων θαυμαστῆς δεομένων ἐπιμελείας, ἐκπληττούσης καὶ ἀφανιζούσης τοὺς καταφρονητάς· ποίαν δ' ἂν εἴποιμεν θαυμαστὴν ἐπιμέλειαν, ἢ τὴν διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας καὶ ἐπιδημίας γενομένην· ἐν ᾗ προηγουμένως μὲν τοὺς χαλεποὺς ὑβριστὰς τῆς ἡμετέρας φύσεως δαίμονας ἠφάνισεν· ἐχαλίνωσε δὲ καὶ τὴν ἀδικίαν, ὅπως πληρωθῇ τὸ ἐν Ψαλμοῖς εἰρημένον "ἀνάστηθι Κύριε, μὴ κραταιούσθω ἄνθρωπος, κριθήτωσαν ἔθνη ἐνώπιόν σου· κατάστησον, Κύριε, νομοθέτην ἐπ' αὐτούς· γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι εἰσίν."

Ἔργον, ᾧ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ θαυμάσητε ὅτι ἄπιστον δοκεῖ εἶναι· καὶ αὐτὸ προείρηται ἄνωθεν.

42 Ἐξιόντων δὲ αὐτῶν εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον παρε-43κάλουν λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα. λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ Παυλῷ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ· οἵτινες προσλαλοῦντες αὐτοῖς, ἔπειθον αὐ-44τοὺς προσμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· τῷ τε ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου.

Ἀμμωνίου. "Εἰς τὸ μεταξὺ Σάββατον·" ἀντὶ τοῦ τὸ ἐσσόμενον, ὡς σαφηνίζει κάτω.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδες τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν· οὐχὶ τότε ἐθαυμάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῖς δευτέρας ἐνέβαλεν ἀκροάσεως· εἰπὼν τινὰ σπέρματα, καὶ μὴ ἐπιλύσας, μηδὲ ἐπεξελθὼν τῷ λόγῳ, ὥστε αὐτοὺς ἀναρτῆσαι καὶ οἰκειῶσαι ἑαυτῷ, καὶ μὴ χαυνοτέρους ἐργάσασθαι τῷ πάντα ἀθρόον εἰς τὰς ἐκείνων ῥίψαι ψυχὰς, εἶπεν, "ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν ὑμῖν διὰ τούτου κατήγγελται·" τὸ δὲ πῶς οὐκ ἐδήλωσε· διατί αὐτοὺς οὐκ ἐβάπτισεν εὐθέως; οὐκ ἦν καιρός· πεῖσαι ἔδει ὥστε βεβαίως ἐμμένειν.

[8] Θεοδώρου Cod.

45 Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, βλασφημοῦντες.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὴν κακίαν πληττομένην ἐν τῷ πλήττειν ἑτέρους· τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἐποίει λαμπροὺς, τὸ ἀντιλέγειν ἐκείνους· τὸ πρῶτον αὐτόματοι παρεκάλεσαν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί πρὸ τούτου οὐκ ἀντέλεγον; ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ πάθει ἐκινοῦντο, καὶ οὐκ ἀντέλεγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβλασφήμουν· καὶ γὰρ ἡ κακία οὐδαμοῦ ἵσταται.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοσαύτη τῆς βασκανίας ἡ τυραννίς· πολλοὶ γὰρ 10 τήκονται καὶ ἀπόλλυνται, ὅταν ἑτέρους εὐδοκιμοῦντας ἴδωσιν, ὅταν ἐκκλησίαν ὠφελουμένην ὁλόκληρον, ἢ λόγῳ ἢ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ· οὗ τί χεῖρον γένοιτ' ἄν; οὐδὲ γὰρ τῷ ἀδελφῷ λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ οἱ τοιοῦτοι μάχονται.

* Περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη, διωγμοῦ τὲ αὐτῶν ἐκεῖ καὶ 15 ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον.

46 Παρρησιασάμενοί τε ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπον,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς πῶς φιλονεικήσαντες μᾶλλον ἐξέτειναν τὸ κήρυγμα, καὶ μᾶλλον ἔδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἔθνη· ἀπολογησάμενοι, καὶ ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ποιήσαντες παρὰ τοῖς οἰκείοις· καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνάξιοι ἐστὲ, ἀλλ' ἐκρίνατε ἑαυτοὺς ἀναξίους. 20

Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέργου 25 νομίσῃ τις τοῦτο γεγενῆσθαι.

Ἐπειδὴ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐδὲν ὑβριστικὸν, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐποίουν· μὴ λαλεῖτε ἡμῖν, φησὶ, λαλίαν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἡμᾶς· οὐ γὰρ εἰς ἡμᾶς ἡ ὕβρις ἡ παρ' ὑμῶν· ἵνα γὰρ μή τις εὐλαβείας εἶναι νομίσῃ, τὸ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, διὰ τοῦτο πρῶτον εἶπεν "ἀπωθεῖσθε αὐτὸν," καὶ τότε

"στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη·" πολλῆς ἐπιεικείας γέμει τὸ ῥῆμα· οὐκ εἶπε καταλιμπάνομεν ὑμᾶς, ἀλλ' ὥστε δυνατὸν φησὶν, καὶ ἐνταῦθα πάλιν στραφῆναι· καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ὕβρεως γέγονεν· οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν· τί οὖν οὐκ ἐποιήσατε τοῦτο; ἔδει μὲν ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη· καὶ τοῦτο οὐ πρὸ ὑμῶν· παρ' ὑμῶν δὲ 5 γέγονε τὸ πρὸ ὑμῶν.

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. "Καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτούς·" ὥστε οὖν ὁ Θεὸς οὐδὲν ἀνάξιον λέγει τοῦ σωθῆναι ἢ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰσελθεῖν, οὔτε τὸ ἐναντίον κρίνειν τὸν ἄνθρωπον ἄξιον εἶναι κολάσεως· ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοὺς κρίνομεν κατὰ τὴν ἑκούσιον 10 ἡμῶν κακίαν, ἀναξίους μὲν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἀξίους δὲ τῆς αἰωνίου κολάσεως· ὥστε οὖν ἐν ἡμῖν ἡ κρίσις, τό τε τῆς μελλούσης καταστάσεως κλήρωμα.

47 Οὕτως γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος, τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς 15 γῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστιν εἰς γνῶσιν τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ. καὶ οὐχ ἁπλῶς "ἔθνη," ἀλλὰ πάντων "ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς "ζωὴν αἰώνιον" καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ κατὰ Θεοῦ γνώμην αὐτοὺς προσλαβέσθαι· τεταγμένοι δὲ οὐ κατ' ἀνάγκην· οὓς προέγνω φησὶ 20 καὶ προώρισεν.

Κυρίλλου. Ἐπέλαμψε τοίνυν τοῖς ἔθνεσιν ὁ Χριστὸς, καὶ φωτὸς θείου μεμεστωμένην ἀπέφηνε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ καθαροῖς διανοίας ὄμμασι τὴν θείαν τὲ καὶ ἀνωτάτω περιαθρῆσαι φύσιν· καὶ τοὺς τῆς πνευματικῆς λατρείας καθιερῶσαι τρόπους. 25

Θεοδωρήτου. Γένος τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα κοινὸν μὲν, ἅπασα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, ἴδιον δὲ καὶ πελάζον ὁ Ἰσραήλ· ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς μὲν τὸν Ἰσραὴλ παρεγένετο· τὰ δὲ ἔθνη διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐφώτισε· δέδωκά σε, φησι, τούτοις διὰ τὴν πρὸς τοὺς αὐτῶν γεγενημένην ἐπαγγελίαν· φωτιῶ δὲ διὰ σοῦ τὰ ἔθνη, 30 καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις παρέξω τὴν σωτηρίαν· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ "ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς·" καὶ πέρας ἐπιθήσω ταῖς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγενημέναις μοι συνθήκαις· τὴν γὰρ διαθήκην συνθήκην οἱ λοιποὶ ἡρμήνευσαν.

48 *Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαιρον, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου,*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Τοῦτο καὶ τούτους προθυμοτέρους ἐποίει· ὅταν ὀφειλόντων ἐκείνων ἀκοῦσαι πρότερον, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύουσι· κἀκείνους μᾶλλον ἔδακνεν.* 5

Καὶ ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Τουτέστιν ἀφωρισμένοι τῷ Θεῷ· ὅρα πῶς δείκνυσι τὸ τάχος τῆς ὠφελείας.*

ΔΙΔΥΜΟΥ. *Ἐπεὶ τὸ "ἐπίστευσαν" προαιρετικὴν ἐνέργειαν δηλοῖ,* 10 *καὶ οὐκ οὐσιώδη ὁρμὴν, πεπιστευκέναι τοὺς "ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι," ἀνενεκτέον εἰς πρόγνωσιν Θεοῦ καὶ προορισμὸν, ἀλλ' οὐκ εἰς ὑπόστασιν οὐσιωδῶς κεκτημένην τοῦτο.*

ΕΞ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΥ. *Προειρηκὼς τὸ "ἐπίστευσαν" καὶ δεί*[a] *τὸ αὐτοπροαίρετον τῶν ἀνθρώπων, ἐπήγαγε τὸ "ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι* 15 *"εἰς ζωὴν αἰώνιον" ἵνα ᾖ τὸ "τεταγμένοι" ἀπὸ τῆς πίστεως· πιστεύσαντες φησὶ, καὶ εἰς τοῦτο τὸ τάγμα ἐλθόντες.*

ΑΜΜΩΝΙΟΥ. *Ὥστε κατὰ μὲν πρόγνωσιν οἱ "τεταγμένοι εἰς ζωὴν," οὗτοι ἐπίστευσαν, πλὴν οἰκείᾳ γνώμῃ καὶ προαιρέσει· ἡ γὰρ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις οὐκ ἀναιρεῖ τῆς ἡμετέρας βουλήσεως τὸ αὐτεξού-* 20 *σιον· ὅπου πρὸ καταβολῆς κόσμου προορισθεὶς ὁ Παῦλος κατὰ τὴν τοῦ θείου πρόγνωσιν, σκεῦος ἐκλεκτὸν ἔσεσθαι, οὐκ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἔτυχε τούτου, οὐδὲ ἐν νέᾳ ἡλικίᾳ, ἀλλὰ μετὰ προκοπὴν χρόνου, ὅτε εἶχεν ἑαυτοῦ γνῶσιν καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ· καὶ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην πρῴην βλάσφημος ὢν καὶ διώκτης, ὕστερον διὰ* 25 *τῆς τοῦ Ἰησοῦ χάριτος μετέγνω, φοβηθεὶς τὴν ἐν τῇ ὁδῷ ὀπτασίαν, καὶ ἑκὼν πιστεύσας τῷ Ἰησοῦ. εἰ δέ τις φησὶ διατί οὖν καὶ νῦν οὐ γίνεται φόβος τοῖς ἀπιστοῦσιν ἵνα μεταγνῶσιν, ἐκεῖνο λεκτέον· ὅτι οὐ πᾶς ἄνθρωπος ἐκφόβος μετανοεῖ· ἀλλ' ὁ ἀγαθῇ προαιρέσει ποιῶν θεοσεβεῖς πράξεις· ὑπὸ δὲ τῆς πατροπαραδότου* 30 *πίστεως πλανώμενος παρὰ τὴν τοῦ ὄντως ἀληθοῦς γνῶσιν· οἷος ἦν Κορνήλιος, καὶ Παῦλος, καὶ Κλήμης· οἵτινες ἀφιλονείκως πιστεύ-*

[a] Sic. Fors. leg. δείξας.

σαντες τῇ ἀληθῇ τῶν γραφῶν διδασκαλίᾳ ἐσώθησαν· καὶ ταῦτα ὄντες ἐκ τῆς ἔξωθεν παιδείας.

49 Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀντὶ τοῦ διεκομίζετο, ἀντὶ τοῦ οὐκ 5 ἔστησαν μέχρι τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἔργα προσέθηκαν· ὅρα πάλιν διωκόμενοι πῶς ἕτερα κατασκευάζουσι μεγάλα· διὰ τοῦ ζήλου κατεσκεύαζον παρρησιάσασθαι αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἐλθεῖν.

50 Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ 10 ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅσον ἤνυσαν ἐναντιούμενοι τῷ κηρύγματι· εἰς ὅσην αἰσχύνην τὰς γυναῖκας ἤγαγον.

Ἀμμωνίου. "Εὐσχήμονας" λέγει τὰς πλουσίας· "σεβομένας" 15 δὲ οὐ τὰς πιστὰς λέγει, ἀλλὰ τὰς Ἑλληνίδας ἤτοι Ἰουδαίας· πλὴν ὡς κάκιστοι καὶ μιμηταὶ τοῦ ἀρχεκάκου δαίμονος καὶ παραβάτου, διὰ τῶν γυναικῶν ἀποκλεῖσαι σπουδάζουσι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· ὥσπερ κἀκεῖνος διὰ τῆς Εὔας ἀπέκλεισε πρὸς καιρὸν τοῖς ἀνθρώποις τὸν παράδεισον, ὃν ὁ Θεὸς Ἰησοῦς ἀνέῳξε πάλιν 20 τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς ἐκεῖ· ὧν πρῶτος εἰσῆλθε σὺν αὐτῷ ὁ λῃστής.

51 Οἱ δὲ ἐκτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ἐπ' αὐτοὺς ἦλθον εἰς Ἰκόνιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα τὸ φοβερὸν λοιπὸν ἐποίουν, ὅπερ 25 προσέταξεν ὁ Χριστός· "ἐὰν μή τις ὑμᾶς δέξηται, ἐκτινάξατε "τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν." αὐτοὶ δὲ οὐχ ἁπλῶς τοῦτο ἐποίησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπηλάθησαν παρ' αὐτῶν. Καὶ πάλιν—ὃ γὰρ δοκεῖ εἶναι ἀτιμίας τὸ πάντοθεν ἐλαύνεσθαι, τοῦτο τιμῆς ἡμῖν εἶναι φαίνεται μεγίστης πρόξενον. 30

52 Οἵ τε μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ Πνεύματος Ἁγίου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐδιώκοντο οἱ διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ ἔχαιρον· εἶδες φύσιν εὐαγγελίου δύναμιν ἔχοντος πολλήν. Καὶ

πάλιν—Πάθος γὰρ διδασκάλου παρρησίαν οὐκ ἐκκόπτει, προθυμότερον δὲ ποιεῖ τὸν μαθητήν.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Ὅπως ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν τε πιστευσάντων ἐδιώχθησαν οἱ Ἀπόστολοι. 5

1 Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς εἰσήεσαν· ὅρα πῶς 10 οὐκ ἐγένοντο δειλότεροι, εἴποντες, "ὅτι στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη." ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ὁμῶς ἀναιροῦσιν αὐτῶν τὴν ἀπολογίαν, "ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος·" εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ὡς καὶ πρὸς Ἕλληνας διαλέγεσθαι.

2 Οἱ δὲ ἀπειθήσαντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκω- 15 σαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸ αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη ἐπήγειραν ὡς οὐκ ἀρκοῦντες αὐτοί· τί οὖν ἐκεῖθεν οὐκ ἐξῆλθον; οὐ γὰρ ἐδιώκοντο, ἀλλ' ἐπολεμοῦντο μόνον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι διέβαλλον τοὺς Ἀποστόλους· μυρία αὐ- 20 τῶν κατηγόρησαν· ἀπλάστους ὄντας κακούργως διέθηκαν.

Ἀμμωνίου. Ἐπήγειραν κατὰ τῶν πιστῶν· οἱ Ἰουδαῖοι συνδυάζουσι[t] μετὰ Ἑλλήνων, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ἐν Ψαλμοῖς· "ἱνατί τι ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;" καίτοι τῶν πιστῶν ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλούντων πανταχοῦ ἐν ταῖς 25 παραινέσεσι, καὶ λεγόντων "ἄνδρες ἀδελφοί·" οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ψαλμὸς προεφήτευσε περὶ τοῦ Κυρίου, τὸ αὐτὸ ποιοῦντος καὶ λέγοντος ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ· "ἀπαγγελῶ τὸ "ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου."

3 Ἱκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παρρησιαζόμενοι 30 ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν.

[t] συνδιάζουσι Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἐποίει τὴν παρρησίαν· μᾶλλον δὲ τὴν παρρησίαν ἐποίει ἡ αὐτῶν προθυμία· διὰ τοῦτο μέχρι πολλοῦ σημεῖα οὐ ποιοῦσι· τὸ δὲ πιστεῦσαι τοὺς ἀκούοντας τῶν σημείων ἦν· συντελεῖ δέ τι καὶ ἡ παρρησία. ὅρα δὲ πῶς ἁπανταχοῦ τῷ Θεῷ ἀνατιθέασι τὸ πᾶν. 5

4 Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς Ἀποστόλοις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ μικρὸν τοῦτο σχισθῆναι· τοῦτο ἦν ὃ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν."

5 Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων σὺν 10 τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτοὺς, 6 συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας, 7 Λύστραν καὶ Δέρβην καὶ τὴν περίχωρον, κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ὥσπερ ἐπίτηδες ἐκτεῖναι βουλόμενοι τὸ 15 κήρυγμα, μετὰ τὸ αὐξηθῆναι πάλιν αὐτοὺς ἐξάγουσιν· ὅρα πανταχοῦ τοὺς διωγμοὺς μεγάλα ἐργαζομένους ἀγαθὰ, καὶ τοὺς διώκοντας ἡττῶντας, τούς τε διωκομένους λαμπροτέρους ἀποφαίνοντας· ἐλθὼν γὰρ ἐν Λύστροις ποιεῖ θαῦμα μέγα, τὸν χωλὸν ἀναστήσας, καὶ "μεγάλῃ τῇ φωνῇ." 20

Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Οὐδὲν οὖν ἄτοπον εἰ οἱ ἅγιοι φεύγουσι τοὺς ἐπιβουλεύειν αὐτοὺς μέλλοντας· καὶ οὐ δοκοῦσιν ἐκ τούτου δραπετεύειν τὸν ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου πόλεμον ἐνβάσανον[u]. τοῦτο δέ μοι σεσημείωται διὰ τοὺς μεμψαμένους Ἀρειανοὺς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐν τῇ πίστει φεύγοντα, καὶ μὴ ἐκδιδόντα ἑαυτὸν 25 τοῖς Ἀρειανοῖς εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν.

ΚΕΦ. ΚΒ.

Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γενετῆς χωλοῦ ἰαθέντος διὰ τῶν Ἀποστόλων· διόπερ εἶναί τε θεοὶ καὶ παρεῖναι[x] ἔδοξαν τοῖς ἐγχωρίοις. ἔνθα δὴ καὶ μετέπειτα λιθάζεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων[y]. 30

8 Καί τις ἀνὴρ ἐν Λύστροις ἀδύνατος τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ. ὃς οὐδέποτε 9 περιεπάτησεν. οὗτος ἤκουσε τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν ὅτι ἔχει πίστιν τοῦ σωθῆναι,

[u] Sic. [x] μανῆναι Œcum. [y] ἀστυγ. Ἰουδαίων Œcum.

10 εἶπε μεγάλῃ τῇ φωνῇ· σοὶ λέγω ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί "μεγάλῃ τῇ φωνῇ;" ὥστε τοὺς ὄχλους πιστεῦσαι. ὅρα δὲ προσεῖχε, φησὶ, τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. εἶδες φιλοσοφίαν; οὐδὲν ἀπὸ τῆς χωλίας πρὸς τὴν 5 σχολὴν τῆς ἀκροάσεως παρεβλάβη· "ὃς ἀτενίσας αὐτῷ," φησὶ, "καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι" ᾔδει, ᾠκειοῦτο τῇ προαιρέσει· καίτοι ἐπὶ τῶν ἄλλων τοὐναντίον γέγονε· πρότερον ἰώμενοι τὰ σώματα, τότε τὰς ψυχὰς ἐθεραπεύοντο· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως. ἐμοὶ δοκεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τὴν αὐτοῦ ἰδεῖν τὸν Παῦλον. 10

Ἡ τοῦ ἰωμένου πίστις σὺν τῇ τοῦ δικαίου εὐχῇ ἀνύει τὸ σπουδαζόμενον. σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ὡς θεῖον ἐχὼν ἐν ἑαυτῷ πνεῦμα, ὁρᾷ τὰ ἐν καρδίᾳ, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἑαυτῷ Πνεύματος φωταγωγούμενος.

Καὶ ἥλατο καὶ περιεπάτει. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τεκμήριον τῆς ὑγείας τῆς ἀληθοῦς τὸ ἅλλεσθαι.

11 Οἵ τε ὄχλοι ἰδόντες ὃ ἐποίησε Παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν Λυκαονιστὶ λέγοντες,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐκ ἦν τοῦτο οὐδέπω δῆλον· τῇ γὰρ οἰκείᾳ 20 ἐφθέγγοντο φωνῇ, "λέγοντες ὅτι οἱ Θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατ-" "έβησαν πρὸς ἡμᾶς." διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ἔλεγον· ἐπειδὴ δὲ ἰδόντες τὰ στέμματα, τότε ἐξελθόντες διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ἀφέλειαν καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν κακουργίαν· δι' ἔργων ἀπεδείκνυντο ὅτι ἄξιοι ἦσαν 25 ἀκούειν· οὕτως ἐτίμων αὐτοὺς ἀπὸ σημείων μόνων· οἱ μὲν ὡς θεοὺς ἐτίμων, οἱ δὲ ὡς λυμεῶνας ἐδίωκον, καὶ οὐ προσέκοπτον τῷ κηρύγματι· ἀλλὰ τί φασιν; "οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβη-" "σαν πρὸς ἡμᾶς·" Ἰουδαῖοι δὲ ἐσκανδαλίζοντο· ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε καὶ εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ ἔγειρε καὶ στῆθι ὀρθὸς, διὰ 30 τοῦτο ὑπέλαβον αὐτὸν θεὸν εἶναι καὶ οὐ διάκονον θεοῦ· ἦν δὲ πρῶτον τὸν λόγον κηρύσσων αὐτῷ, καὶ τότε εἶπεν ἀνάστηθι· διὰ τοῦτο ἐπανορθοῦται αὐτῷ λέγων· "καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν" "ὑμῖν ἄνθρωποι," καὶ τὰ ἑξῆς.

Οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς·
12 ἐκάλουν τε τὸν Βαρνάβαν, Δία, τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐμοὶ δοκεῖ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀξιοπρεπὴς εἶναι ὁ Βαρνάβας. οὐ μικρὸς οὗτος πειρασμὸς ἐξ ἀμετρίας· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν τῶν Ἀποστόλων ἡ ἀρετὴ δείκνυται, πῶς πανταχοῦ 5 πάντα ἀνατίθεασι τῷ Θεῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδες πῶς ἔθος τοῖς Ἕλλησιν ἀπὸ ἀνθρώπων θεοὺς ποιεῖν· ὥστε ὅταν λέγουσι, πόθεν ἡ εἰδωλολατρία; μάνθανε τὴν ἀρχήν· οὕτω καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐξ ἀνθρώπων ἐποίουν θεούς· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἐφιλονείκησε παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν ἀσέβειαν 10 εἰσαγεῖν, λέγων, "ἔσεσθε ὡς θεοί." καὶ ἐπειδὴ τότε οὐκ ἴσχυσεν, ὕστερον ἐπιχειρεῖ πανταχοῦ φιλονεικῶν τὴν πολυθεΐαν εἰσαγαγεῖν.

Ἀμμωνίου. Ἐν τοῖς ἀναγραψαμένοις τὰς παλαιὰς ἱστορίας εὑρίσκεις, ὅτι ὁ Ζεὺς ἄνθρωπος ὢν ἑαυτὸν ἐθεοποίησε, λέγων ἑαυτὸν εἶναι θεόν· ὡς καὶ πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς καὶ Μακε- 15 δόνων ἐχρηματίζον θεοί· διὸ οὐ χρὴ ἀπιστεῖν τοῖς πάλαι λεχθεῖσι περὶ τούτου, ὅτι ἠπατήθησαν τινὲς καὶ ὠνόμασαν τινὰς θεούς· ὅπου γε καὶ οὗτοι ἠπατήθησαν εἰς τὸν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· καὶ ὀπίσω δέ ἐστι τοῦτο σημειώσασθαι ἐπὶ Σίμωνος τοῦ μάγου, ὃν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ ἔλεγον τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν τὴν μεγάλην· οὓς 20 ἐπιστομίζοντες, ἅμα δὲ καὶ ἠρέμα διδάσκοντες, οἱ περὶ Βαρνάβαν ἔλεγον, "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε·" ὃ οὖν φαινόμεθα καὶ ψηλαφώμεθα, οὐκ ἐσμὲν θεοὶ ἀλλὰ ἄνθρωποι· μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ τοῦτο γέγονεν· ὃς ἦν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐν ταυτῷ, κατὰ τὸν τῆς ἑνώσεως λόγον· ὧδε δὲ ψιλοὶ ἦσαν ἄνθρωποι, διὰ Πνεύματος θείου 25 τερατουργοῦντες.

13 Ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. ὅ τε ἱερεὺς τοῦ Διὸς τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἑρμηνείαν λόγος α΄. Εἰ γάρ που δημηγορίας ἦν καιρὸς, αὐτῷ πανταχοῦ παρεχώρουν· διὸ καὶ Ἑρμῆς εἶναι ἐνομίζετο παρὰ τοῖς ἀπιστοῖς, διὰ τὸ τοῦ λόγου κατάρχειν.

14 Ἀκούσαντες δὲ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, ἐξεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες καὶ λέγοντες,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτοὺς πανταχοῦ δόξης καθαρούς· οὐ μόνον μὴ ἐφιεμένους, ἀλλὰ καὶ διδομένην ἀποκρουομένους· ὥσ- 5 περ καὶ Πέτρος ἔλεγε, "τί ἡμῖν ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ "εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν·" καὶ οὗτοι τὸ αὐτὸ φησί. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πάντα μετὰ σφοδρότητος τοὺς Ἀποστόλους ποιοῦντας· διέρρηξαν τὰ ἱμάτια· ἐξεπήδησαν· ἔκραξαν· πάντα ἀπὸ διαθέσεως ψυχῆς ἀποστρεφομένης τὰ γενόμενα. πέν- 10 θος γὰρ ἦν οὕτως· πένθος ἀπαραμύθητον· εἴγε ἔμελλον θεοὶ νομίζεσθαι, καὶ εἰδωλολατρίαν εἰσάγειν, ἣν ἦλθον καταλῦσαι· καὶ τοῦτο τοῦ διαβόλου ἦν κατασκεύασμα, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε. Καὶ πάλιν—Πρώτῃ ὄψει κατέπληξαν αὐτούς, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν· τοῦτο καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐποίησεν ἐπὶ τῇ ἥττῃ τοῦ 15 λαοῦ. μὴ τοίνυν νομίσῃς ἀνάξιον αὐτῶν εἶναι· τοῦτο καὶ τῆς εὐσταθείας αὐτῶν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔπαυον τὴν τοσαύτην ὁρμήν· οὐκ ἂν ἄλλως τὴν πυρὰν ἔσβεσαν. ὅταν οὖν τι δέῃ τῶν δεόντων γενέσθαι, μηδὲν παραιτώμεθα· εἰ γὰρ καὶ μετὰ ταῦτα καὶ μόλις ἔπεισαν· εἰ μὴ οὕτως εἰργάσαντο, τί οὖν ἂν ἐγένετο; εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἐποί- 20 ησαν, ἐνομίσθησαν ἂν ταπεινοφρονεῖν, καὶ μᾶλλον ἐφίεσθαι τῆς τιμῆς.

Κυρίλλου. Ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ἐπὶ ταῖς κατὰ Θεοῦ δυσφημίαις περιρήγνυναι τὰ ἱμάτια. καὶ γοῦν ὁ Καϊάφας, Υἱὸν ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, περιέρρηξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκρα- 25 γώς τε καὶ λέγων, "ἐδυσφήμησε." δεδράκασι δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Παῦλός τε καὶ Βάρναβας. γεγόνασι μὲν ἐν Λυκαονίᾳ· ἐπειδὴ δέ τινα τῶν ἠρρωστηκότων τοῦ πάθους ἀπήλλαττον, καὶ παράδοξον ἦν τοῖς ὁρῶσι τὸ χρῆμα, θύειν ἤθελον αὐτοῖς τῆς θεοσημείας οἱ θεωροί· ἔφασκον γὰρ "οἱ θεοὶ ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις ἦλθον 30 "πρὸς ἡμᾶς· ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον "Ἑρμῆν, ὅτι αὐτὸς ἦν," φησίν, "ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου·" ἐπειδὴ δὲ τὸ δρώμενον δυσφημία τις ἦν, διέρρηξαν τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, παραδόσεσι Ἰουδαϊκαῖς καὶ ἐγγράφοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες· ἔτι διαβέβληται τὸ ἔθος, ὡς οὐκ ὂν ἐκ νόμου καὶ ἀνόνητον παντελῶς· καὶ 35

γοῦν ἔφη πρὸς Ἰουδαίους ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, πλαττομένους τὰ τοιάδε, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας ἀποφοιτῶντας μακράν· "ἐπιστρέψατε "πρός με ἐξ ὅλης τῆς καρδίας ὑμῶν, ἐν νηστείᾳ καὶ κλαυθμῷ καὶ "ἐν κοπετῷ· καὶ διαρρήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ μὴ τὰ ἱμάτια "ὑμῶν." 5

15 Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ Θεὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄνθρωποι μὲν ἐσμὲν, φησὶ, τούτων δὲ μείζους· ταῦτα γὰρ νεκρά. ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἀνατρέποντας μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντας· οὐδὲν περὶ ἀοράτων φθεγγομένους.

16 Ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς, εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· 15

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί δὲ εἴασεν, οὐκέτι φησί· τέως γὰρ πρὸς τὸ κατεπεῖγον ἵσταται· οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τιθείς.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Ἀμμώνιον ἐπιστολῆς. Καὶ γὰρ οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ὁ Θεὸς ἐν ἑκάστῃ γενεᾷ, τὰ ποδηγοῦντα τοὺς ἀνθρώπους πρὸς δικαιοσύνην ἐπιτελῶν· τὸ γὰρ αὐτεξούσιον οὐ 20 βιαζόμενος, εἴασεν πάντας ἀνθρώπους πορεύεσθαι κατὰ τὸ σφίσι δοκοῦν· αὐτὸς δὲ ἐκεῖνα διαπαντὸς ἐνήργει τὰ δι' ὧν ἐνῆν λογικοὺς ὄντας αὐτοὺς τὸν δημιουργὸν ἐννοεῖν.

17 Καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἀφῆκεν ἀγαθουργῶν, οὐρανόθεν ὑμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρποφόρους, 25 ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρδίας ὑμῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα οὐ βούλεται τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αὐξῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἄγει ἢ αὐτοὺς ἐκείνους· ἔμαθον γὰρ ὅτι οὐχ οὕτως σπουδάζειν δεῖ ἄξιόν τι εἰπεῖν περὶ Θεοῦ, ὡς τὸ τοῖς ἀκούουσιν ὠφέλιμον. ὅρα πῶς λανθανόντως 30 τὴν κατηγορίαν ποιεῖται· καὶ μὴν εἰ τοῦτο ἐποίει, οὐκ εἴασεν, ἀλλ' ἔδει κολασθῆναι αὐτούς· ἀλλ' οὐ λέγει τοῦτο φανερῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Μάρτυρας αὐτοὺς λέγει τοὺς ἐνιαυσιαίους ὑετούς· ὢ τῆς μανίας τῆς Ἰουδαϊκῆς· εἰς δῆμον οὕτω τιμήσαντα τοὺς Ἀποστό-

λους ἐτόλμησαν ἐμβῆναι, καὶ λιθάσαι τὸν Παῦλον· καὶ ἔξω τῆς πόλεως, δεδοικότες ἐκείνους, ὢ τῆς μανίας, ἔσυρον, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι.

18 *Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς, ἀλλὰ πορεύεσθαι ἕκαστον εἰς τὰ* 5 *ἴδια·*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ τούτῳ μάλιστα ἐθαυμάσθησαν· ὁρᾷς ὅτι πρὸς τοῦτο ἵσταντο, ὥστε ἀνάτρεψαι τὴν μανίαν ἐκείνην.*

Ἀμμωνίου. *Ὅρα τὸ ἄτυφον καὶ ἀκενόδοξον τῶν ἁγίων· ὅτι οὔτε θεοὶ ἠξιώθησαν κληθῆναι τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐταπείνουν* 10 *λέγοντες, "καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν ἄνθρωποι·" διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ὑψοῦντες ἑαυτούς.*

19 *Διατριβόντων δὲ αὐτῶν καὶ διδασκόντων, ἐπῆλθον οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι, καὶ διαλεγομένων αὐτῶν παρρησίᾳ, ἀνέπεισαν τοὺς ὄχλους, ἀποστῆναι ἀπ'* 15 *αὐτῶν· λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἀληθὲς λέγουσιν, ἀλλὰ πάντα ψεύδονται.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὄντως διαβόλου τέκνα, οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τούτων ταῦτα ποιοῦντες· καὶ τοσαύτην ποιούμενοι σπουδὴν καθελεῖν τὸ κήρυγμα, ὅσην οἱ Ἀπόστολοι στῆ-* 20 *σαι ἠπείγοντο.*

Καὶ λιθοβολήσαντες τὸν Παῦλον ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνηκέναι.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐνταῦθα πληροῦται τὸ "ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· "ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται·" μεῖζον τοῦτο τοῦ* 25 *τὸν χωλὸν ἐγεῖραι· οἱ μὲν οὖν ἐθνικοὶ ὡς θεοὺς ἐνόμιζον, οὗτοι δὲ ἔσυρον.*

20 *Κυκλωσάντων δὲ τῶν μαθητῶν αὐτὸν, ἀναστὰς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ*

21 *Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην. εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν* 30 *ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανοὺς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν, καὶ εἰς Ἰκόνιον, καὶ εἰς Ἀντιόχειαν·*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς προθυμίαν· ὁρᾷς ζέοντα καὶ πεπυρωμένον·*

εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν πόλιν εἰσῆλθεν· ὥστε δειχθῆναι ὅτι εἶπον καὶ ὑπεχώρει, διὰ τὸ τὸν λόγον κατεσπαρκέναι, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐκκαίειν αὐτῶν τὸν θυμὸν, ταῦτα τῶν σημείων οὐχ ἧττονα λαμπροτέρους ἐποίει, καὶ μᾶλλον χαίρειν παρεσκεύαζεν. οὐδαμοῦ δὲ λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν[u], χαίροντες ὅτι σημεῖα ἐποίησαν, ἀλλ' ὅτι 5 ἠξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι· καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδιδάσκοντο λέγοντος, "μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια "ὑμῖν ὑπακούει·" ἡ γὰρ ὄντως χαρὰ καὶ εἰλικρινὴς αὕτη ἐστὶ τὸ πάσχειν τι διὰ τὸν Χριστόν.

22 Ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακα- 10 λοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ, ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἔλεγον· τοῦτο ἐδείκνυον· ἐπιτηδείως δὲ γίνεται οὐ διὰ τῶν Ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν, ἵνα μάθωσιν ἐκ προοιμίων εὐθέως καὶ τοῦ κηρύγματος 15 τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὺς τοιαῦτα δεῖ πάσχειν· ἵνα γενναίως στῶσι, μὴ μόνον πρὸς τὰ σημεῖα κεχηνότες, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον πρὸς τοὺς πειρασμούς.

Ἀμμωνίου. Ὅρα ὅτι ἄνευ κόπου καὶ μόχθου πολλοῦ οὐ δικαιοῦταί τις· στενὴν γὰρ διὰ τοῦτο καὶ τεθλιμμένην, ἀντὶ τοῦ θλί- 20 ψεως μεστὴν, ἐκάλεσεν ὁ Κύριος τὴν πύλην τῆς εἰσόδου τῆς εἰς βασιλείαν ἀγούσης· οὐχ ἁπλῶς δὲ οἱαδήποτε θλίψις ἄγει εἰς βασιλείαν, ἀλλ' ἡ διὰ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν. ὅρα γὰρ πῶς οἱ μαθηταὶ ἐν πρώτοις παρήγγελλον ἐπιμένειν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, ἧς ἄνευ σωθῆναι ἀδύνατον, κἂν διὰ πολλῶν τις θλίψεων παρέλθῃ. 25 εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, πᾶς ἄνθρωπος σχεδὸν εἰπεῖν ἐδικαιοῦτο· ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ζωῆς αὐτοῦ κόπος καὶ πόνος· καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πᾶσα ψυχὴ εἰς πόνον, καὶ πᾶσα κεφαλὴ εἰς λύπην· ἀδύνατον γὰρ μὴ λυπεῖσθαι ἄνθρωπον, ἢ διὰ τὰ μάταια τοῦ κόσμου, ἢ διὰ τὸν Θεόν· ἀλλὰ τὴν μὲν τοῦ βίου λύπην, διαδέχεται δάκρυον 30 ἀκατάπαυστον· τὴν δὲ κατὰ Θεὸν, εὐφροσύνη καὶ χαρά· ὅπουγε καὶ ἐν τῷ νῦν βίῳ ἀρραβῶνα τῆς τοιαύτης δωρεᾶς λαμβάνοντες, ἀνεκδιήγητον χαρὰν ἔχουσιν οἱ οὕτως λυπούμενοι· καὶ νῦν τὰ

[u] ὑπέστρεψε Cod.

σπέρματα ἐν κλαυθμῷ καταβάλλοντες, τοὺς καρποὺς ἐν ἀγαλλιάσει μετὰ τὴν ἔνθεν ἐκδημίαν ἀπολαμβάνουσιν· αὕτη ἐστὶν ἡ ἔντρομος ἀγαλλίασις, ἡ κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον γινομένη τῇ ψυχῇ.

23 Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς κατ' ἐκκλησίαν πρεσβυ- 5 τέρους, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἄλλη παραμυθία· καὶ νηστεύειν ἐδίδασκον ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ μετὰ νηστειῶν αἱ χειροτονίαι· νηστεία τὸ καθάρσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. διατί ἐν Κύπρῳ οὐκ* 10 *ἐποίησαν πρεσβυτέρους, οὐδὲ ἐν Σαμαρείᾳ; ὅτι ἐκείνη μὲν ἐγγὺς ἦν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν Ἀποστόλων· καὶ ἐν αὐτῇ δὲ Ἀντιοχείᾳ ὁ λόγος ἐκράτει· ἐνταῦθα δὲ πολλῆς ἐδέοντο παραμυθίας· καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφείλοντες πολλὰ διδάσκεσθαι.*

Ἀμμωνίου. *Ὅρα ὅτι καὶ οἱ περὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν ἐπι-* 15 *σκόπων εἶχον ἀξίαν, ἐξ ὧν ἐχειροτόνουν οὐ μόνον διακόνους ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρους· καὶ ὀπίσω δὲ ἐσημειωσάμην, ὅτι μετὰ νηστειῶν καὶ εὐχῶν ἐποίουν οἱ μαθηταὶ τὰς χειροτονίας· σημείωσα δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι εἰς Μίλητον ἐχειροτονήθησαν οἱ περὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον· καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξελθόντες, εὐηγγελίσαντο τὰς μέχρι τῆς* 20 *Πισιδίας πόλεις, καὶ ὅσας ἄλλας ὁ λόγος ἐσήμανε τέως· ἄλλο δὲ ἀντίγραφον εὗρον ἔχον ἀντὶ Μιλήτου Ἀντιόχειαν, ὃ καὶ πιθανώτερόν μοι μᾶλλον ἐφάνη.*

24 Καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς τὴν Παμ-25 φυλίαν· καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατέβη- 25 26 σαν εἰς Ἀτταλίαν· κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδόμενοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον ὃ ἐπλήρωσαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἵνα γὰρ μὴ καταπέσῃ τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν, ὅτι οἱ νομιζόμενοι θεοὶ τοιαῦτα πάσχουσιν, εἰσῆλθον* 30 *πρὸς αὐτοὺς καὶ διελέχθησαν· καὶ ὅρα πρῶτον εἰς Δέρβην ἐξέρχεται, διδοὺς αὐτοῖς ἀναπνεῦσαι τοῦ θυμοῦ· καὶ τότε πάλιν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν· θυμουμένοις μὲν αὐτοῖς*

εἴκων, πεπαυμένοις δὲ ἐπιτιθέμενος, ὅρα ὅτι οὐ πάντα χάριτι ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ σπουδῇ διῴκουν.

27 Παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγελλον ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν,

Οὐκ εἶπαν ὅσα ἐποίησαν αὐτοὶ, ἀλλ' ὅσα ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν·[y] 5 ἐμοὶ δοκοῦσι τοὺς πειρασμοὺς λέγειν.

Καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως.

Θυρῶν ἄνοιξιν τὴν διδασκαλίαν καλεῖ, ἣν τὰ ἔθνη δι' αὐτῶν παρεδέξατο, πάλαι βεβυσμένα τῇ πατρίᾳ πλάνῃ καὶ τοῖς δεισιδαιμονίας μαθήμασι τὰ ὦτα ἔχοντα πρὸς πάντα λόγον θεοσεβῆ. 10

28 Διέτριβον δὲ χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μεγάλη γὰρ οὖσα ἡ πόλις ἐδεῖτο τῶν διδασκάλων. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πανταχοῦ τῆς εἰς τὰ ἔθνη διορθώσεως ἀναγκαίαν τὴν ἀρχὴν εἰσαγομένην· πρὸ τούτου ἐγκαλούμενος ἀπελογίσατο, καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας τὸ πᾶν εἶπεν· 15 ὅπερ εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ἐποίει· ἔπειτα τῶν Ἰουδαίων ἀποστραφέντων, οὕτως ἦλθον εἰς τὰ ἔθνη. ἐνταῦθα πάλιν ἄλλην ἀμετρίαν ὁρῶν εἰσαγομένην οὕτως ἵστησι τὸν νόμον· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ διδαχθέντας, ἀδιαφόρως διαλέγεσθαι πᾶσι, τοῦτο εἰς ζῆλον ἤγαγε τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων· καὶ οὐκ ἔλεγον 20 περιτομὴν ἁπλῶς, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δύνασθε· οὗ τοὐναντίον ἦν· ὅτι περιτεμνόμενοι σωθῆναι οὐκ ἠδύναντο· ὅρα συνεχῶς τοὺς πειρασμούς· ἔνδοθεν, ἔξωθεν· καλῶς δὲ οἰκονομεῖται τοῦτο Παύλου παρόντος, ἵν' ἀντείπῃ· καὶ οὐκ εἶπε Παῦλος, τί γάρ; οὐκ εἰμὶ ἀξιόπιστος ἀπὸ τοσούτων σημείων; ἀλλ' ἐπείσθη δι' ἐκείνους. καὶ 25 ὅρα, μανθάνουσι λοιπὸν ἅπαντες τὰ εἰς τὰ ἔθνη γεγενημένα Σαμαρεῖται, καὶ ἔχαιρον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐν μὲν τοῖς Ἱεροσολύμοις οὐκ ἦσαν ἐξ ἐθνῶν τινὲς, ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ εἰκὸς εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο κατέβησαν, ἔτι νοσοῦντες τὴν φιλαρχίαν, καὶ βουλόμενοι προσηλύτους ἔχειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν· καίτοι Παῦλος νομομαθὴς ἦν, 30 ἀλλ' οὐκ ἔπασχε τοῦτο.

[y] Post hæc aliquid videtur intercidisse, nam seqq. non cohærent.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Ὅτι οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας, δόγματι καὶ κρίσει τῶν Ἀποστόλων.

1 Καί τινες κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφοὺς, ὅτι ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε τῷ ἔθει τοῦ 5 Μωϋσέως, οὐ δυνήσεσθε σωθῆναι.

Ἀμμωνίου. "Ὅτι ἐὰν μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ "δύνασθε σωθῆναι·" σημειωτέον ὅτι ἔθος καλεῖ τὸ ἔννομον πρόσταγμα ἡ γραφή· οὐδὲ γὰρ ἀγράφως, ἀλλ' ἐγγράφως καὶ τοῦτο εἶπε Μωϋσῆς· ἢ τάχα καὶ διὰ τοῦτο ἐλύθη ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων τοῦτο, 10 ὡς ἔθος ὂν καὶ οὐχ ὡς νόμιμον· πλὴν τοῦτο δεῖ καταχρηστικῶς [1] εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἔθη χρὴ παραχαράττειν.

2 Γενομένης δὲ στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ πρὸς αὐτοὺς, ἔταξαν ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καί τινας ἄλλους ἐξ αὐτῶν 15 πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς Ἱε-3 ρουσαλὴμ, περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. οἱ μὲν οὖν προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας διήρχοντο τήν τε Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν, ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐποίουν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. 20 4 παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὑπεδέχθησαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς τοίνυν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ· "οὐδὲ, ἀνῆλθόν," φησιν, "εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ 25 "ἐμοῦ Ἀποστόλους, οὐδὲ ἀνεθέμην;" ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεστάλη παρ' ἑτέρων· δεύτερον δὲ, οὐ μαθησόμενος παραγέγονεν, ἀλλ' ἑτέρους πείσων· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταύτης εἴχετο τῆς γνώμης· ἣν καὶ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐδόκει τέως αὐτοῖς 30 ἀξιόπιστος εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν

[1] καταχριστικῶς Cod.

οὐκ αὐτός τι εἰσόμενος πλεῖον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀντιλέγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται· οὕτως ἐξ ἀρχῆς τὰ δέοντα συνεώρα, καὶ οὐδενὸς ἐδεῖτο διδασκάλου· ἀλλὰ μετὰ πολλὴν διάκρισιν ἔμελλον οἱ Ἀπόστολοι κυροῦν ταῦτα, ἃ αὐτὸς πρὸ τῆς διακρίσεως ἄνωθεν εἶχεν ἀκίνητα παρ' ἑαυτῷ. Καὶ μετ' 5 ὀλίγα—Ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀδελφοῖς ἔδοξε καὶ παρ' ἐκείνων μαθεῖν, ἀπῆλθεν ὑπὲρ ἐκείνων οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ· εἰ δὲ λέγει ὅτι οὐκ ἀνῆλθον, ἔστι κἀκεῖνο εἰπεῖν· ὅτι οὔτε ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε ἡνίκα ἀνῆλθεν, ἐπὶ τῷ μαθεῖν· καὶ γὰρ ἀμφότερα ἐπισημαίνεται λέγων, " εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵ- 10 " ματι·" οὐκ εἶπεν ἁπλῶς " οὐ προσανεθέμην," ἀλλ' " εὐθέως."

5 Ἐξανέστησαν δέ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέγοντες, ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως·

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὴ ἐπιτριβὴ τῶν Φαρισαίων, καὶ μετὰ τὴν 15 πίστιν ἔτι νομοθετούντων καὶ οὐ πειθομένων τοῖς Ἀποστόλοις· ἀλλ' ὅρα ἐκείνους πῶς ἐπιεικῶς καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας λέγουσι· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιθύμητα καὶ πεπηγμένα μᾶλλον· ὅρα οὐδαμοῦ λόγων ἐπίδειξιν, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλ' ὅμως καὶ τοιαῦτα ἔχοντες τεκμήρια ἐπιεικῶς διαλέγονται· 20 καὶ ὅρα οὐκ ἀπέρχονται διαβάλλοντες τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐκεῖθεν πάλιν λαμβάνουσιν ἀφορμήν· οὕτως ἐμελέτων τὸ φιλαρχεῖν· καὶ οὐκ εἰδότων τῶν Ἀποστόλων ἐπέμφθησαν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων προήνεγκαν· ἀλλ' ὅτε ἀπέδειξαν, τότε σφόδρα γράφουσι· μέγα γὰρ πανταχοῦ ἡ ἐπιείκεια. 25

Ἀμμωνίου. Οὐχ οἱ ἀπὸ ἐθνῶν πιστοὶ, ἀλλ' οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων ἀπῄτουν τοὺς πιστοὺς περιτέμνεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ νόμου σαρκικὰ ποιεῖν· οὓς, ὡς ἔτι τὰ τοῦ νόμου τοῦ παλαιοῦ φρονοῦντας, καὶ εἰς ἰδίαν καύχησιν θέλοντας περιτεμεῖν τοὺς πιστοὺς, οὐκ ἀπεδέξαντο οἱ μαθηταί· καίτοι καὶ αὐτοὶ ἐκ περιτομῆς ὄντες· οὐ γὰρ 30 τὸ ἴδιον θέλημα ἐζήτουν στῆσαι, ἀλλὰ τὸ κοινωφελὲς τοῦ κόσμου. σημειωτέον δὲ ὅτι αἱρετικοὶ ἦσαν οἱ Φαρισαῖοι· καὶ ὅτι τὸ τῶν αἱρετικῶν ὄνομα, καὶ πρὸ τῶν Χριστιανῶν, τοις οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν ἐπετίθετο.

6 *Συνήχθησαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Πάλιν καὶ ἔνθεν ἐπιστοχάσασθαι, ὅτι ἄλλην τινὰ ἀξίαν ἐπαναβαίνουσαν τοὺς* [a] *πρεσβυτέρους εἶχον οἱ Ἀπόστολοι· διὸ οὐ συμπεριέλαβον αὐτοὺς τοῖς πρεσβυτέροις κοινῷ ὀνό-* 5 *ματι πάντας σημᾶναι.*

7 *Πολλῆς δὲ ζητήσεως γενομένης, ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτοὺς, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγε-* 10
8 *λίου, καὶ πιστεῦσαι. καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς,*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα τὸν Πέτρον ἄνωθεν κεχωρισμένον τοῦ πράγματος καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἰουδαΐζοντα· ὑμεῖς, φησὶν, ἐπίστασθε· παρῆσαν ἴσως καὶ οἱ καλέσαντες αὐτῷ πάλαι ἐπὶ* 15 *Κορνηλίου, καὶ εἰσελθόντες μετ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο αὐτοὺς παράγει μάρτυρας· "ἀφ' ἡμερῶν," φησιν, "ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο." τί ἐστιν ἐν ὑμῖν; τουτέστιν ἐν Παλαιστίνῃ, ἢ παρόντων ὑμῶν· "διὰ τοῦ στόματός μου·" ὅρα πῶς δείκνυσι δι' αὐτοῦ τὸν Θεὸν φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρωπίνον. "καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρ-* 20 *"τύρησεν αὐτοῖς·" ἐπὶ τὴν πνευματικὴν μαρτυρίαν ἄγει αὐτούς.*

Ἀμμωνίου. *Ὅτι τοὺς περὶ δογμάτων λόγους μετὰ πολλῆς ζητήσεως ἐποιοῦντο οἱ πάλαι πιστοὶ, καὶ μετὰ πολλῆς σπουδῆς· καὶ ὅτι τοσοῦτον ἦν αὐτοῖς ὠφεληθῆναι διὰ λόγων, ὅτι οὐκ ἀπώκνησαν οἱ ἀπὸ Ἀντιοχείας πέμψαι εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐρωτῆσαι* 25 *τὸ ἀμφιβαλλόμενον· καίτοι μὴ πρωτοτύπως περὶ θεότητος ἢ τῆς τοῦ Υἱοῦ οἰκονομικῆς σαρκώσεως ἢ περὶ τοῦ Πνεύματος, ἢ Ἀγγέλων ἢ ἀρχῶν, ἢ οὐρανοῦ, ἢ ἄλλου τοιούτου ζητηθέντος· ἀλλὰ περιτομῆς, μέρους ἐλαχίστου τῶν ἀσχημόνων τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου· ᾔδεισαν γὰρ ὅτι " ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία τοῦ νόμου" πνευματικῆς* 30 *ἔγεμεν* [b] *ἐμφάσεως· καὶ ἐδειλίασαν οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ μαθηταὶ αὐθεντῆσαι· ἀλλὰ τοσοῦτον ἐφρόντιζον καὶ τῶν δοκούντων ψιλῶν εἶναι*

[a] Verba *εἶχον οἱ Ἀπ.* usque ad *πρεσβυτέροις* suppl. rec. m. in marg.
[b] Sic.

ζητημάτων, ὅτι δὴ οἱ μὲν ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀπέστειλαν Βαρνάβαν καὶ Παῦλον ἐρωτήσοντας τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις· οἱ δὲ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μαθηταὶ τοὺς περὶ Ἰούδαν καὶ Σίλαν ἔπεμψαν μετὰ τῶν ἰδίων γραμμάτων εἰς Ἀντιόχειαν.

Δοὺς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν· 5
Πανταχοῦ ἐξισοῖ τὰ ἔθνη.

9 Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀπὸ τῆς πίστεως μόνης φησὶν, ἄξιοι φανέντες, τῶν αὐτῶν ἔτυχον· ταῦτα καὶ ἐκείνων παιδευτικὰ, ταῦτα 10 καὶ ἐκείνους διδάξαι δύναται, ὅτι πίστεως δεῖ μόνης καὶ οὐκ ἔργων, οὐδὲ περιτομῆς· οὐ γὰρ δὴ περὶ τῶν ἐθνῶν ἀπολογούμενοι ταῦτα λέγουσι μόνον· ἀλλὰ καὶ ἐκείνους παιδεύοντας ἀποστῆναι τοῦ νόμου· ἀλλὰ τέως οὔπω τοῦτο.

Ἀμμωνίου. Οὐδεμία, φησὶ, διαφορὰ πιστῶν· εἴτε Ἰουδαῖοι 15 εἰσὶν, εἴτε Ἕλληνες, ὅπου ἡ πίστις καθαρισμὸν ποιεῖ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξιόντων. οὗτος δὲ ὁ καθαρισμὸς ἔοικε περιτομῇ· καὶ ἀντὶ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς δίδοται ἡ ἐν Πνεύματι περιτομὴ, καθαρίζουσα τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν τὰ κρυπτά· οὕτω δὲ οὐκ ἦν κοινωφελὴς ἡ σαρκικὴ περιτομὴ, ὅτι μόνῳ τῷ ἄρ- 20 ρενι ἐδόθη· οὐδὲν δὲ τῶν ἀληθινῶν προσώπων συστέλλεται· ἐν γὰρ τῇ ἀληθῇ πίστει οὐκ ἔνι ἄρρεν καὶ θῆλυ· οὐκ ἔνι Ἕλλην ἢ βάρβαρος· ἀλλὰ πάντες ἕν ἐσμεν.

10 Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ἐστι "τί πειράζετε τὸν Θεὸν," ὡς οὐκ ἰσχύοντα, φησὶ, σῶσαι τῇ πίστει; τουτέστι, τί ἀπιστεῖτε τῷ Θεῷ; ἄρα ἀπιστίας ἐστὶ τὸν νόμον εἰσφέρειν· εἶτα δείκνυσι καὶ τοὺς οὐδὲν ὠφελουμένους, καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν νόμον στρέφει, οὐκ ἐπ' αὐτοὺς, καὶ τὴν κατηγορίαν ὑποτέμνεται. 30

Κυρίλλου. Καὶ γοῦν ὅτι τε εἰ φορτικὸς καὶ δύσοιστος ὁ νόμος, διωμολογήκασιν ἀληθῶς οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, ταῖς τινῶν ἀμαθίαις ἐπιπλήττοντες· ἔφασκον γάρ, "νῦν οὖν τί πειράζετε"— καὶ ἑξῆς.

Τοῦ αὐτοῦ. Φορτικὸς[c] μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὁ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Ἰσραήλ· ὡμολόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· καὶ αὐτὸς δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ προσφωνῶν καὶ λέγων· "δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· κἀγὼ "ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' 5 "ἐμοῦ, ὅτι πραΰς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ εὑρήσετε "ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν·" κοπιῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους τοὺς ὑπὸ νόμον εἶναι φησίν, ἑαυτὸν δὲ πρᾶον ὠνόμαζεν, ὡς οὐκ ἔχοντος τοῦτο τοῦ νόμου.

Ἀμμωνίου. Οὐκοῦν εἰ ζυγὸς ὁ νόμος, δεῖ τῷ προφήτῃ πειθαρ- 10 χεῖν λέγοντι "ἀπορρίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν" τὰ σαρκικὰ τοῦ νόμου λέγων ἡμᾶς ἀποσείσασθαι, τουτέστι τοῦ φυλάττειν τὸν νόμον Μωϋσέως, ὅπερ ἦν δυσχερέστατον· δύναμις γὰρ ὑπάρχει τῆς ἁμαρτίας, καθά φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· λέγει γὰρ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ· "τὸ γὰρ κέντρον τοῦ θανά- 15 "του ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος·" καὶ τοῦτο τὸ χωρίον ἐξηγούμενος ὁ ἁγιώτατος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως ἐπίσκοπος οὕτω φησί· "πῶς δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ "νόμος;" ὅτι μὲν γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία, καὶ χαλεπωτέραν καὶ ἐν αὐτῇ τὴν ἰσχὺν οὕτως ἔχει, δῆλον· πῶς δὲ καὶ 20 ταύτης δύναμις ὁ νόμος; ὅτι χωρὶς αὐτοῦ ἀσθενὴς ἦν, πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτως καταδικάσαι· τὸ μὲν γὰρ κακὸν ἐγίνετο· σαφῶς δὲ οὐκ ἐδείκνυτο οὕτως· ὥστε οὐ μικρὸν εἰσήνεγκεν ὁ νόμος τὸ καὶ γνωρίσαι τὴν ἁμαρτίαν μᾶλλον, καὶ ἐπιτεῖναι τὴν κόλασιν· εἰ δὲ βουλόμενος κωλῦσαι, χαλεπωτέραν ἐποίησεν, οὐ 25 παρὰ τὸν ἰατρὸν τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ παρὰ τὸν κακῶς τῷ φαρμάκῳ χρησάμενον· ἐπεὶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἐβάρησε τοὺς Ἰουδαίους· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτῇ ἐγκαλέσομεν· ἀλλὰ ταύτην μὲν καὶ θαυμασόμεθα· ἐκείνους δὲ καὶ μειζόνως μισήσομεν, βλαβέντας δι' ὧν ὠφελεῖσθαι ἔδει· ὅτι γὰρ οὐχ ὁ νόμος οὗτος τὴν 30 ἁμαρτίαν ἐδυνάμωσεν, ὁ Χριστὸς αὐτὸν ἐπλήρωσεν ἅπαντα, καὶ ἁμαρτίας ἐκτὸς ἦν.

Ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν 11 βαστάσαι; ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ

[c] φορτικῶς Cod.

Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.
12 ἐσίγησε δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον Βαρνάβα καὶ Παύλου ἐξηγουμένων ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πόσης δυνάμεως γέμει ταῦτα τὰ ῥή- 5
ματα, ἅπερ ὁ Παῦλος διὰ πολλῶν ἐν τῇ πρὸς 'Ρωμαίους εἶπε; ταῦτα καὶ οὗτος· "εἰ γὰρ Ἀβραὰμ," φησὶ, "ἐξ ἔργων ἐδικαι- "ώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν." ὁρᾷς ὅτι ταύτων μᾶλλόν ἐστι παιδευτικὰ ἡ ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' εἰ μὲν χωρὶς προφάσεως ταῦτα ἔλεγεν, ὕποπτος ἦν· ἀρχὴν δὲ λαβόμενος 10
ἀδεῶς φθέγγεται· ὅρα πανταχοῦ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατ' αὐτῶν γινόμενα· εἰ μὴ ἐκίνησαν ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν ταῦτα ἐλέχθη, οὐδὲ τὰ μετὰ ταῦτα· ἀλλὰ καὶ εἰ ἤθελον προσάγεσθαι τὰ ἔθνη, μανθάνουσιν ὅτι οὐδὲ αὐτοὺς δεῖ πᾶν ὁρᾶν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι τὰ δυσκατορθωτὰ ἐπιτάγματα 15
τῆς σαρκὸς οὐ δεῖ ἐπικλᾶν τισίν· οἷον ἄκραν νηστείαν ἢ γυμνότητα, ἢ σιωπήν· εἰ μή γέ τις ταῦτα ἑαυτῷ ἐπιτάξει· εἰ γὰρ καὶ δυσχερῆ, ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀκατόρθωτα, ἀλλὰ καὶ γενόμενα ὑπὸ πολλῶν καὶ γινόμενα· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι· ὅμοιον τοῦ "χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι·" ὥστε 20
οὖν πάλαι μὲν οἱ νόμοι τοὺς πάντα διαφυλάττοντας τὰ εἰρημένα τῷ νόμῳ ἔσωζε, νῦν δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, καὶ δίχα τῆς τοῦ νόμου παραφυλακῆς, διὰ τῆς πίστεως σώζει.

13 Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέγων, 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπίσκοπος ἦν καθά φησιν οὗτος· διὸ καὶ ὕστερος λέγει· "καὶ τὸ ἐπὶ στόματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα," ἐνταῦθα πληροῦται· ὅρα δὲ καὶ τούτου τὴν σύνεσιν, ἀπό τε νέων ἀπό τε παλαιῶν βεβαιούμενον τῶν προφητῶν τὸν λόγον· οὐ γὰρ εἶχέ τι πρᾶγμα δεῖξαι καθάπερ Πέτρος ἢ 30
Παῦλος· καὶ καλῶς οἰκονομεῖται δι' ἐκείνων ταῦτα γενέσθαι τῶν οὐ μελλόντων ἐγχρονίζειν τοῖς Ἱεροσολύμοις· τοῦτον δὲ τὸν διδάσκοντα αὐτοὺς μὴ εἶναι ὑπεύθυνον, μηδὲ μὴν ἀπεσχίσθαι τῆς γνώμης.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὑπομνήματος τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς εἰς τὸ ῥητὸν τὸ φάσκον. "ἔπειτα ὤφθη Ἰα-"κώβῳ." Ἐμοὶ δοκεῖ τῷ ἀδελφῷ τῷ ἑαυτοῦ· αὐτὸς γὰρ αὐτὸν λέγεται κεχειροτονηκέναι, καὶ ἐπίσκοπον ἐν Ἱεροσολύμοις πεποιηκέναι πρῶτον. 5

14 Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν 15 λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ· καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν,

Συμεὼν ὁ ἐν τῷ Λουκᾷ προφητεύσας· "νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦ- 10 "λόν σου, δέσποτα."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλὴ ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ τελειοτέρα αὕτη ἡ δημηγορία, ὅπουγε καὶ τέλος ἐπιτίθησι τοῖς πράγμασιν.

16 Καθὼς γέγραπται, μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω καὶ ἀνοι- 15 κοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν· καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐ- 17 τήν· ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον,

Εἶτα ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ μὲν τοῦ χρόνου δῆλος ἦν· τὸ δὲ ἀξιό- 20 πιστον οὐκ εἶχε, διὰ τὸ μὴ παλαιὸς εἶναι, ἐπάγει καὶ παλαιὰν προφητείαν, "καθὼς γέγραπται," φησὶ, "μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω "καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν," καὶ τὰ ἑξῆς· τί οὖν; ἠγέρθη τὰ Ἱεροσόλυμα· ἀλλ' οὐχὶ κατεστράφη μᾶλλον; ποίαν λέγει ἔγερσιν; τὴν μετὰ Βαβυλῶνα· τί δέ ἐστι 25 "καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο" σφοδρότερον μὲν ὁ Πέτρος διελέγετο· οὗτος δὲ ἡμερώτερον· οὕτω γὰρ χρὴ τὸν ἐν μεγάλῃ δυναστείᾳ, τὰ μὲν φορτικὰ ἑτέροις παραχωρεῖν, αὐτὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερωτέρων[b] φαίνεσθαι· "λαβὼν δὲ ἐξ ἐθνῶν," φησὶ, "λαὸν τῷ ὀνό-"ματι αὐτοῦ·" οὐχ ἁπλῶς ἐξελέξατο, ἀλλὰ "τῷ ὀνόματι αὐτοῦ·" 30 τουτέστι τῇ δόξῃ αὐτοῦ· οὐκ αἰσχύνεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῇ προλήψει τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ μείζων ἔσται ἡ δόξα· ἐνταῦθα τί μέγα

[b] ἡμετέρων Cod. sed corr. rec. m.

αἰνίττεται· ὅτι πρὸ πάντων οὗτοι· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάζοι, νῦν ἡ βασιλεία τοῦ Δαβὶδ ἕστηκε τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, βασιλεύοντος πανταχοῦ· τί γὰρ ὄφελος τῶν οἰκημάτων καὶ τῆς πόλεως, τῶν ὑπακουόντων οὐκ ὄντων; ποῖον δὲ βλάβος ἐκ τῆς καθαιρέσεως τῆς πόλεως, πάντων καὶ τὰς ψυχὰς βουλομένων ἐπιδοῦναι; καὶ 5 *τοῦ Δαβὶδ λαμπρότερον γέγονε· νῦν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾄδεται· τοῦτο ἐξέβη, οὐκοῦν καὶ τοῦτο ἐκβῆναι δεῖ; διὰ τὸ ὅπως ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν* Κύριον· *εἰ τοίνυν διὰ τοῦτο ἀνέστη ἡ πόλις, διὰ τῶν ἐξ αὐτῶν δείκνυσιν, ὅτι τῆς οἰκοδομίας τῆς πόλεως αἴτιον γέγονε τὸ τὰ ἔθνη κληθῆναι· τινὲς δέ εἰσιν* 10 *οἱ κατάλοιποι; οἱ ὑπολειπόμενοι τότε· ἀλλ' ὅρα αὐτῶν καὶ τὴν τάξιν φυλάττοντα, καὶ δευτέρους αὐτοὺς εἰσάγοντα· λέγει* Κύριος *ὁ ποιῶν πάντα ταῦτα· οὐ λέγει, ἀλλὰ ποιεῖ· ἄρα* Θεοῦ *ἔργον ἦν· ἄλλο δὲ ἦν τὸ ζητούμενον, ὅπερ σαφέστερον ὁ* Πέτρος *ἔλεγεν, " εἰ " δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι."* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πεπτώκει γὰρ ὄντως πτῶμα ἀνίατον, καὶ τῆς κραταιᾶς ἐκείνης δεόμενον χειρός· καὶ οὐκ ἦν ἑτέρως ἀναστῆναι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, μὴ τοῦ τὴν ἀρχὴν διαπλάσαντος αὐτὴν χεῖρα ὀρέξαντος, καὶ διατυπώσαντος ἄνωθεν τὴν δι' ὕδατος ἀναγέννησιν καὶ* Πνεύματος. 20

Κυρίλλου. *Σκηνὴν Δαβὶδ τὸ τῶν Ἰουδαίων σημαίνει γένος. ἰστέον δὲ ὅτι* Κύρου *τῆς αἰχμαλωσίας ἀνέντος τὸν Ἰσραὴλ, κατῆλθον πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ᾠκοδόμησαν τὸν θεῖον ναὸν, τειχίσαντες τὰς ἠρημωμένας πόλεις, ᾤκουν ἐν αὐταῖς ἀσφαλῶς κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, τουτέστιν εἰς ἡμέρας πολλὰς καὶ χρόνους* 25 *μακρούς· δεῖγμά τε καὶ πληροφόρια γεγόνασι τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι, τοῦ χρῆναι λοιπὸν ἐπιστρέφειν πρὸς τὸν* Θεόν. Καὶ μετ' *ὀλίγα*— *Ὁ μὲν οὖν τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις λόγος· ὁ δὲ ἐσωτέρω καὶ ἀληθέστερος εἴη ἂν ἐν* Χριστῷ. *ἐπειδὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀνεβίω τὴν εἰς θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηνὴν, τουτέστι τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα* 30 *ἐγείραντος τοῦ* Θεοῦ *καὶ* Πατρὸς, *τότε δὴ τότε πάντα τὰ ἀνθρώπινα πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀνέστη σχῆμα, καὶ πάντα ἡμῶν τὰ κατερριμμένα πρὸς νέαν ὄψιν ἐνήνεκται. εἴ τις γὰρ ἐν* Χριστῷ *καινὴ κτίσις κατὰ τὰς γραφὰς, συνεγηγέρμεθα γὰρ αὐτῷ· καὶ κατέ-*

σκαψε μὲν ὁ θάνατος τὰς ἁπάντων σκηνὰς, ἀνῳκοδόμησε δὲ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ.

Καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου
18 ἐπ' αὐτούς· λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα "τὰ ἔργα αὐτοῦ·" εἶτα τὸ ἀξιόπιστον τοῦ λόγου· ὅτι οὐδὲν καινὸν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ταῦτα προτετύπωτο· καὶ ἀξίωμα πάλιν, "διὸ ἐγὼ "κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι," καὶ τὰ ἑξῆς. 10

19 Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν.

Ὁ σταυρωθεὶς οὖν ἦν ὁ λέγων ταῦτα ἐν Ἠσαΐᾳ· "αὐτοῦ γὰρ "τὸ ὄνομα ἐπικέκληται πάντα τὰ ἔθνη·" Χριστιανοὶ γὰρ προσαγορεύονται. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τουτέστι μὴ ἀνατρέπειν· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν, αὗται δὲ αἱ παρατηρήσεις ἀνατρέπουσι, τῷ Θεῷ πολεμοῦμεν· Καὶ πάλιν—"Τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι," φησί· καὶ καλῶς φησὶ μετ' ἐξουσίας τὸ "ἐγὼ κρίνω·" διὰ τοῦτό φησι καλὸν εἶναι· διατί οὖν μὴ καὶ Ἰουδαίοις ταῦτα ἐπεστέλλομεν; Μωϋσῆς 20 αὐτοῖς διαλέγεται· ὅρα πόση ἡ συγκατάβασις· ἔνθα οὐδὲν ἔβλαπτεν, ἐπέστησεν αὐτὸν διδάσκαλον, καὶ ἐχαρίστατο χάριν οὐδὲν ἐμποδίζουσαν, ἐπιτρέψας Ἰουδαίοις ἀκούειν αὐτοῦ· κατὰ ταῦτα καὶ ἀπαγαγὼν ἐξ ἐθνῶν· ὅρα σύνεσιν· δι' ὧν ἔδοξεν αὐτὸν τιμᾶν καὶ ἐφιστᾶν αὐτοῖς ἑαυτοῦ, διὰ τούτων ἀπήγαγε τὰ ἐξ αὐτοῦ· μανθά- 25 νουσι διὰ τὴν τούτων ἀτοπίαν δείκνυσιν, ὅτι καὶ τούτους οὐδὲν πλέον δεῖ φυλάττειν, ἀλλ' ὡς ἐχόντων τὸν λέγοντα.

20 Ἀλλὰ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Αὗται γὰρ εἰ καὶ σωματικαὶ, ἀλλ' ἀναγκαῖαι φυλάττεσθαι· ἐπειδὴ μεγάλα εἰργάζοντο κακὰ, τούτων μάλιστα

αὐτοὺς ἔπαυσεν· οἰκονομικῶς καὶ ἡ ἀντιλογία· ἵνα μετὰ τὴν ἀντιλογίαν βεβαιότερον ᾖ τὸ δόγμα.

21 *Μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος.* 5

Διδύμου. *Εἰ καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ κατὰ πᾶν σάββατον ἐν μόναις ταῖς συναγωγαῖς ἀνεγινώσκετο Μωϋσῆς, ἀλλ' οὖν μετὰ τὴν ἐπιδημίαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Χριστοῦ οὐ κωλύεται ἀναγινώσκεσθαι· καὶ ὅρα εἰ δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι ἐκ τοῦ, "ἄχρι γὰρ σήμερον ἡνίκα ἂν ἀναγινώσκηται Μωϋσῆς·" ἀλλὰ* 10 *καὶ τὸ "πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει," οὐ περὶ μόνων τῶν τῆς καινῆς βιβλίων λέγεται· ὥσπερ οὐδὲ τὸ "πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ "ὠφέλιμος·" εἰ γὰρ μὴ ἀνεγινώσκετο τὰ παλαιὰ γράμματα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, οὐκ ἀκρίτως Γαλάταις ἐπεστέλλετο, τὸ "λέγετέ μοι οἱ "ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;" καὶ τὰ ἑξῆς.* 15

22 *Τότε ἔδοξε τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρνάβᾳ, Ἰούδαν τὸν καλούμενον Βαρσαβᾶν, καὶ Σίλαν, ἄνδρας* 23 *ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς· γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε,* 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὁρᾷς αὐτοὺς οὐχ ἁπλῶς ταῦτα νομοθετοῦντας· καὶ ὅρα ὥστε ἀξιοπιστότερον γενέσθαι, πέμπουσι τοὺς παρ' αὐτῶν, ἵν' ἀνύποπτοι ὦσιν οἱ περὶ Παῦλον· καὶ ὅρα πῶς φορτικοὺς ἐκείνους διαβάλλοντες ἐπιστέλλουσιν.* 25

Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ, τῆς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς 24 *τοῖς ἐξ ἐθνῶν, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν* 30 *νόμον, οἷς οὐ διεστειλάμεθα.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀρκοῦσα αὕτη κατηγορία κατὰ τῆς ἐκείνων προπετείας, καὶ ἀξία τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπιεικείας, οὐδὲν παρ' ἑτέρων*

εἰρηκότων. Καὶ *μετ' ὀλίγα—Ὅρα οὐδὲν φορτικώτερον κατ' ἐκείνων λέγοντας, ἀλλ' εἰς ἓν ὁρῶντας μόνον, ὥστε ἀνατρέψαι τὸ γεγενημένον· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς ἐκεῖ στασιάζοντας ὁμολογῆσαι ἐποίει· οὐκ εἶπον ὅτι οἱ ἀπατεῶνες, καὶ ὅσα τοιαῦτα. καίτοι, ἔνθα ἐχρῆν, ποιεῖ αὐτὸ* Παῦλος· *ὡς ὅταν λέγῃ· "ὦ πλήρης παντὸς* 5 *"δόλου·" ἐνταῦθα δὲ κατορθωθέντος οὐκέτι χρεία ἦν.*

25 *Ἔδοξεν ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδὸν,*

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα *ὅτι οὐ τυραννικῶς, ὅτι πᾶσι ταῦτα δοκεῖ, ὅτι μετὰ ἐπισκέψεως ταῦτα γράφουσιν.*

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον ὅτι οὔτε* Ἰάκωβος *οὔτε* Πέτρος *ἐτόλ-* 10 *μησαν, καίτοι κρίναντες αὐτὸ καλὸν εἶναι, δίχα πάσης τῆς ἐκκλησίας δογματίσαι τὰ περὶ τῆς περιτομῆς· ὅπου τὲ οὔτε πάντες ηὐθέντησαν, εἰ μὴ ἐπείσθησαν ὅτι τοῦτο δοκεῖ καὶ τῷ* Ἁγίῳ Πνεύ*ματι· οὗ καὶ προέταξαν τὴν αὐθεντείαν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἴποντες· "ἔδοξε τῷ* Ἁγίῳ Πνεύ*ματι καὶ ἡμῖν,* Βαρνάβᾳ *καὶ* Παύλῳ, *ἀνθρώ-* 15 *"ποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ* Κυ*"ρίου·" τηλικοῦτοι ἦσαν οὗτοι, ὅτι ἐμαρτυρήθησαν ὑπὸ τῶν μαθητῶν μεγάλοι εἶναι.*

Ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς 26 *ἀγαπητοῖς ἡμῶν* Βαρνάβᾳ *καὶ* Παύλῳ, *ἀνθρώποις παρα-* 20 *δεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ* Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἵνα μὴ δόξῃ διαβολῆς εἶναι* Παύλου *καὶ* Βαρνάβα *τὸ ἐκείνους ἀποσταλῆναι, ὅρα ἐγκωμία αὐτῶν· "ἀνθρώ- "ποις," φησι, "παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνό-* 25 *"ματος τοῦ* Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ."

27 *Ἀπεστάλκαμεν οὖν* Ἰούδαν *καὶ* Σίλαν, *καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἔδει γὰρ μὴ τὴν ἐπιστολὴν παρεῖναι μόνον· ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι συνήρπασαν, ὅτι ἄλλο ἀντ' ἄλλου* 30 *εἶπον· τὸ ἐγκώμιον τὸ περὶ* Παύλου *ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ στόματα.*

28 *Ἔδοξε γὰρ τῷ* Ἁγίῳ Πνεύματι *καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος,*

Τοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα γὰρ ἡ καινὴ οὐ διετάττετο· οὐδαμοῦ περὶ τούτων διελέχθη ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λαμβάνουσι· καὶ πνικτῶν, φησὶν, ἐνταῦθα τὸν φόνον ἀπείργει.

Τοῦ αὐτοῦ. Καίτοι ἤρκει εἰπεῖν "τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι·" τὸ μὲν "τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι," ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀνθρώπινον εἶναι· τὸ 5 δὲ "ἡμῖν," ἵνα διδαχθῶσιν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀποδέχονται καὶ ἐν περιτομῇ ὄντες.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ β' τεύχους τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι τὸ χρῆναι λοιπὸν τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς ὀλιγωρεῖν ἐκέλευσε τοῖς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένοις εἰς ἀλήθειαν· 10 ἃ γὰρ ἦν εἰκὸς ἀποπεραίνειν δύνασθαι τοὺς ἔτι νηπίους, διὰ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐθεσμοθέτει φωνῆς· φάσκοντες δὲ τὸ "μηδὲν πλέον "ἐπιτιθέναι ὑμῖν βάρος," ἐδίδασκον ἐναργῶς, ὡς ὄντα διαβριθῆ τὸν νόμον καὶ δυσδιακόμιστον παντελῶς, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ οὐκ ἂν ἐπιθεῖεν αὐτοί· ἐδόκει δὴ οὖν τῷ Πνεύματι, φυλάττεσθαι 15 παρ' αὐτῶν ἥκιστα μὲν τὸν νόμον, τὰ δὲ οἰστὰ καὶ εὐδιακόμιστα πειρᾶσθαι πληροῦν, τοὺς ὑπὲρ τῶν ἔτι μειζόνων ἱδρῶτας οὔπω διενέγκειν ἰσχύοντας ὀκλάζοντι νῷ, ἄρτι τὲ καὶ μόλις ἀδρυνομένῳ πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ ζωήν.

Σευήρου. "Ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν·" μηδέν σε, 20 φησὶν, ὁ αἱρετικὸς, ἀδελφὲ, ξενίσῃ τῶν εἰρημένων· ὡς ἀδελφόν σε καλεῖ, καὶ ὡς πολέμιον ἀναιρεῖ· μὴ θαυμάσῃς, φησιν, εἰ ὑπὲρ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶπον οἱ Ἀπόστολοι· ὅταν ταῦτα λέγῃ, ἀπὸ τῆς γραφῆς τὰ βέλη προσφέρομεν· τί οὖν ἔστι πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν; εἰ τὸ συνῆφθαι τοὺς Ἀποστόλους τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι ἐλαττοῖ τοῦ 25 Πνεύματος τὴν δόξαν· οὐκοῦν τὸ συνῆφθαι Μωσῆν τῷ Θεῷ ἐλαττοῖ τοῦ Θεοῦ τὴν δόξαν; λέγει γὰρ ἡ γραφή· "ἐπίστευσεν ὁ "λαὸς εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς Μωσῆν" ἀλλὰ καὶ ἕτερον προενέγκωμεν βέλος· εἰ καθαιρεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν συνημμένη ἡ δόξα τῶν Ἀποστόλων, ὑβρίζει καὶ τὸν Θεὸν, καὶ ἐλαττοῖ αὐτοῦ τὴν 30 ἀξίαν Σαμουὴλ προσκείμενος· γέγραπται γὰρ, "καὶ ἐφοβήθη "πᾶς ὁ λαὸς τὸν Κύριον καὶ τὸν Σαμουήλ·" πάλιν καὶ τρίτον ἄλλο προσενέγκωμεν βέλος κατὰ τῆς ἀσεβείας· εἰ ἐλαττοῖ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν καὶ τὴν θεϊκὴν αὐθεντίαν, τὸ συνῆφθαι τῷ Πνεύματι τοὺς Ἀποστόλους, ἐλαττοῖ τοῦ Θεοῦ τὴν ἀξίαν Γεδεὼν 35

προσκείμενος αὐτοῦ τῇ προσηγορίᾳ· "ἐβόησε γὰρ ἅπας ὁ λαὸς, "πόλεμος τῷ Κυρίῳ καὶ τῷ Γεδεών·" ὥσπερ οὖν συνῆπται Μωυσῆς τῷ Θεῷ, οὐχ ὡς ὁμότιμος, ἀλλ' ὡς προφήτης· καὶ Γεδεὼν τῷ Θεῷ, οὐχ ὡς ὁμότιμος, ἀλλ' ὡς στρατηγὸς τοῦ πολέμου· οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι τῷ Πνεύματι, ὡς κήρυκες τοῦ εὐαγγελίου. 5 γνώριζε τοίνυν τὴν αὐθεντίαν, καὶ μὴ ὕβριζε τοῦ Πνεύματος τὴν ἀξίαν.

29 Πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. ἔρρωσθε. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσιν ὅτι τὰ ἄλλα οὐκ ἀναγκαῖα. "ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε·" δεικνύει ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς λείπει, ἀλλ' ἀρκεῖ τοῦτο· ἠδύναντο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς γραμμάτων, ἀλλ' ὥστε νόμον εἶναι ἔγγραφον· πάλιν ὥστε πεισθῆναι τῷ νόμῳ καὶ ἐκεῖνοι ἔλεγον, καὶ μετ' εἰρήνης. 15

Τοῦ αὐτοῦ. "Πλὴν τῶν ἐπάναγκες ἀπέχεσθαι·" τὰ τέσσαρα ταῦτα ἀπαγορεύσαντες ποιεῖν τὰ ἔθνη, τὰ λοιπὰ αὐτοῖς συνεχώρησαν· ἔστι δὲ ταῦτα· "ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ "πνικτοῦ, καὶ πορνείας."

30 Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες κατῆλθον εἰς Ἀντιόχειαν· 20 καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν·

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα βραχεῖαν ἐπιστολὴν, οὐδὲν πλέον ἔχουσαν· οὐδὲ κατασκευὰς οὐδὲ λογισμοὺς, ἀλλ' ἐπίταγμα· Πνεύματος γὰρ ἦν νομοθεσία.

31 Ἀναγνόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα κἀκεῖνοι αὐτοὺς παρεκάλουν καὶ βεβαιώσαντας αὐτούς· πρὸς γὰρ Παῦλον φιλονεικότερον διέκειντο· οὕτως ἀπῆλθον μετ' εἰρήνης.

32 Ἰούδας τὲ καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφῆται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. 30

Ἀμμωνίου. Ἰδοὺ καὶ οὗτοι προφῆται ἦσαν· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἡ νέα διδασκαλία ἔσχε προφήτας πολλοὺς, οὐ μόνον ἡ παλαιὰ γραφή.

33 Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ
34 τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστειλάντας αὐτούς. ἔδοξε
35 δὲ τῷ Σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ. Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας
διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμε-
νοι, μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν, τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκέτι στάσεις καὶ μάχαι. Παῦλος δὲ
λοιπὸν ἐδίδασκεν· οὐδεὶς τύφος ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· μετὰ Πέτρον
Παῦλος φθέγγεται, καὶ οὐδεὶς ἐπιστομίζει· Ἰάκωβος ἀνέχεται,
οὐκ ἐπιπηδᾷ· πολλὴ ἡ εὐταξία· οὐδὲν ὁ Ἰωάννης ἐνταῦθα οὐδὲ οἱ
λοιποὶ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ σιγῶσιν· ἐκεῖνος γὰρ ἦν τὴν ἀρχὴν ἐγ- 10
κεχειρισμένος, καὶ οὐκ ἀγανακτοῦσιν· οὕτω καθαρὰ δόξης ἦν
αὐτῶν ἡ ψυχή.

* Ἀντίρρησις Παύλου πρὸς Βαρνάβαν περὶ Μάρκου.

36 Μετὰ δέ τινας ἡμέρας εἶπε πρὸς Βαρνάβαν ὁ Παῦλος,
ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς 15
κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς ἐκηρύξαμεν τὸν λόγον τοῦ
37 Κυρίου, πῶς ἔχουσι. Βαρνάβας δὲ ἐβούλετο συμπαρα-
38 λαβεῖν καὶ Ἰωάννην τὸν καλούμενον Μάρκον· Παῦλος
δὲ ἠξίου τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας,
καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαρα- 20
λαμβάνειν τοῦτον.

Τοῦτο γὰρ ζωή· τοῦτο παράκλησις· τοῦτο παραμυθία διδα-
σκάλῳ νοῦν ἔχοντι, ἡ ἐπίδοσις τῶν μαθητευομένων· οὐδὲν γὰρ οὕτω
δείκνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ φιλοστοργία ἡ περὶ τοὺς
ἀρχομένους. 25

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας πρὸς Ἀναστάσιον
ὕπατον ἐπιστολῆς. Εἰ τοῖς Ἀποστόλοις οὕτως ἀναγκαῖον κατ-
εφαίνετο τὸ ἐπιστρέφειν, καὶ τὰς αὐτὰς περινοστεῖν πόλεις πολ-
λάκις, ἐν αἷς τὸν τοῦ Εὐαγγελίου λόγον κατήγγελλον, καὶ ἐπι-
σκέπτεσθαι τοὺς πεπιστευκότας, καὶ ἀνακρίνειν πῶς ἔχουσι, ποίαν 30
ἕξομεν ἡμεῖς πρὸς Θεὸν ἀπολογίαν, μηδὲ διὰ γραμμάτων πλη-
ροῦντες ὅπερ ἐπλήρουν ἐκεῖνοι, μετὰ πολλοῦ πόνου βαδίζοντες τοῖς

ἰδίοις ποσὶ, καὶ αὐτομολοῦντες πρὸς τοὺς χρείαν ἔχοντας· καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λυσιτελοῦντα διδάσκοντες;

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ἔργον τῶν ἡγουμένων περιεργάζεσθαι τοὺς ὑπ' αὐτῶν φωτισθέντας· μήπως ἄρα οὐχ ὑγιαίνουσι τῇ πίστει, ἀλλὰ χωλεύουσι· καὶ δεῖ αὐτοὺς διορθωθῆναι. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καίτοι οὐκ ἔδει ἀξιοῦν αὐτὸν ἔχοντα κατηγορεῖν μετὰ ταῦτα· τοῦτο καὶ ἐπὶ Θεοῦ γίνεται καὶ τῶν ἀνθρώπων· ὁ μὲν ἀξιοῖ, ὁ δὲ ὀργίζεται· οἷον ὡς ὅταν λέγῃ, "ὅτι ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς·" καὶ πάλιν· "ἄφες "με, καὶ θυμωθεὶς ἐξαλείψω τὸν λαὸν τοῦτον·" καὶ ὁ Σαμουὴλ 10 ὅταν πενθῇ τὸν Σαοὺλ, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὁ μὲν ὀργίζεται, ὁ δὲ οὐκέτι· τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται· καὶ ὁ παροξυσμὸς εἰκότως, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ, καὶ μὴ δόξῃ σκηνὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Καθάπερ γάρ τις στρατηγὸς οὐκ ἂν ἕλοιτο σκευοφόρον ἔχειν ἀεὶ βάναυσον, οὕτω δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος· καὶ τοῦτο 15 καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευσε, καὶ αὐτὸν ἐρρύθμιζεν[c] ἐκεῖνον.

39 Ἐγένετο οὖν παροξυσμὸς, ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μήτινα τὰ προλαβόντα θορυβείτω· "ἐν "ἡμέρᾳ ἀγαθῇ ἀμνησία κακῶν" μηδεὶς παρατάττέτω· μηδεὶς 20 λεγέτω· ἐχρῆν ἐν ἱερεῦσι Χριστοῦ μικροψυχίαν εἶναι. μὴ γὰρ ἐπελαθόμεθα ὅτι ἄνθρωποι ἔσμεν· καὶ πολλάκις καὶ ἄκοντες πταίομεν· ἔχεις εἰκόνα δυναμένην παραμυθήσασθαι· οὐ τοὺς ἁγίους ὑβρίζω· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἐξ ἐκείνων τὰ πάθη δεικνύων· ἐγένετο μεταξὺ Παύλου καὶ Βαρνάβα μικροψυχία· οὐ τοῦ μὲν ἑνὸς μέ- 25 ρους δικαιοσύνην τιμῶντος, τοῦ δὲ ἑτέρου ἀδικίαν, ἀλλ' ἑκάστου μέρους σκοπῷ εὐσεβείας δουλεύοντος· ἡ δὲ αἰτία τῆς μικροψυχίας ἐστὶν αὕτη. Μάρκος τις ἦν συνοδοιπορῶν αὐτοῖς πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον ἀπὸ Παλαιστίνης μέχρι Πέργης τῆς Παμφυλίας· εἶτα τῶν Ἀποστόλων εὐτόνῳ κεχρημένων δρόμῳ, καὶ ἀκαμπεῖ τῇ 30 ψυχῇ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὁπλιζομένων, Μάρκος ὡς ἄνθρωπος ναρκήσας, καὶ μὴ εὐτονῶν πρὸς τὸν δρόμον τὸν τοσοῦτον, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἑκαστῇ πόλει ἀνακύπτοντας ἀγῶνας καὶ κινδύνους καὶ

[c] ἐρύθμιζεν Cod.

μάχας ἀποταξάμενος τῷ δρόμῳ τῶν Ἀποστόλων, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην· ἣν οὖν οὐ Χριστὸν ἀρνησάμενος, ἀλλὰ τὸν δρόμον τὸν πολὺν ὡς βαρὺν παραιτησάμενος· ἐπανῆλθε πάλιν Παῦλος καὶ Βαρνάβας καρποὺς εὐσεβείας γέμοντες, καὶ τῷ δρόμῳ τῆς εὐσεβείας στεφανούμενοι, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὴν ἐν Ἱεροσολύ- 5 *μοις ἐκκλησίαν. τῶν ἐθνῶν οὖν πάντων ἐπαινούντων τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ Μάρκος λυπηθεὶς ἐπλήγει τὴν ψυχήν· κατὰ τὸν λόγον τοῦτον ἐνενόησεν ἴσως πρὸς ἑαυτὸν, τοῦτο λέγων· ὅτι εἰ ἤμην κοινωνὸς τῶν πόνων, ἐγενόμην ἄρτι κοινωνὸς καὶ τῶν ἐπαίνων· πολλοὶ γὰρ πολλάκις αὐτὰς τὰς ἀρετὰς* 10 *διὰ τὸν πόνον φυγόντες, διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν εὐφημίας αἱροῦνται πονεῖν· τί οὖν; μεταμεληθεὶς ὁ Μάρκος ἐβουλεύσατο ἐπανιοῦσιν αὐτοῖς τοῖς Ἀποστόλοις συνδραμεῖν· ὁ οὖν Βαρνάβας μετανοήσαντα αὐτὸν ἐδέξατο· ὁ δὲ Παῦλος ἐφιλονείκει καὶ ἔλεγε, "τὸν μὴ "συνελθόντα ἡμῖν εἰς τὸ ἔργον Κυρίου οὐ δεῖ συμπαραλαμβάνειν·"* 15 *ἦν οὖν στάσις, οὐκ ἀδικίας, ἄλλα δικαιοσύνης καὶ μικροψυχίας καὶ φιλανθρωπίας· ὁ Παῦλος ἐζήτει τὸ δίκαιον, ὁ Βαρνάβας τὸ φιλάνθρωπον. στασιάζοντες οὖν τὰς γνώμας, εἰ καὶ συνεφώνουν τῇ εὐσεβείᾳ, εἰς τοσοῦτον ἦλθον παροξυσμὸν, ὡς καὶ χωρισθῆναι ἀπ' ἀλλήλων· οὕτω γέγραπται· διέστησαν δὲ οὐ πίστει, οὐδὲ δια-* 20 *θέσει, ἀλλὰ ἀνθρωπίνῃ μικροψυχίᾳ· ἐγένετο δὲ οἰκονομία· ὡς γὰρ διέστησαν, ὁ Βαρνάβας τὸν Μάρκον παραλαβὼν ἐξῆλθεν εἰς τὸν οἰκεῖον δρόμον· ὠφέλησε δὲ τὸν Μάρκον ἡ Παύλου ἀκρίβεια· ὡς γὰρ εἶδεν ἑαυτὸν οὕτως ἐκβληθέντα διὰ τὴν ῥαθυμίαν, ἐσπούδαζε καὶ τῇ προθυμίᾳ τῷ δευτέρῳ δρόμῳ καλύψαι τὴν προτέραν νωχε-* 25 *λίαν· συνῆν τοίνυν ὁ Μάρκος τῷ Βαρνάβᾳ σπουδάζων καὶ τρέχων· ὁ Παῦλος ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις παρήγγειλε μὴ δεχθῆναι τὸν Μάρκον· οὐχ ἵνα λυπήσῃ, ἀλλ' ἵνα σπουδαιότερον ποιήσῃ· ὡς δὲ εἶδεν ὁ ἅγιος Παῦλος προσλαβόντα τῇ σπουδῇ τὸν Μάρκον· καὶ ἀπολογησάμενον διὰ τῶν δευτέρων, ἄρχεται αὐτὸν παρατίθεσθαι· καὶ* 30 *τί φησιν; "ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα· περὶ "οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς δέξασθαι αὐτόν·" καὶ νῦν παραμυθείσθω τὰ ἀρχαῖα τὴν νέαν ὑπόθεσιν· εἰ γὰρ τότε μεταξὺ Παύλου καὶ Βαρνάβα ἐγένετο μικροψυχία, τί θαυμαστὸν εἰ μεταξὺ ἡμῶν;* 35

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δοκεῖ μὲν εἶναί τις παροξυσμός· τὸ δὲ πᾶν οἰκονομία ἐστὶν, ὥστε τοὺς προσήκοντας ἕκαστον τόπους ἀπολαβεῖν· καὶ ἔδει οὐχ ὁμοτίμους εἶναι, ἀλλὰ τὸν μὲν ἄρχειν, τὸν δὲ ἄρχεσθαι· καὶ τοῦτο οἰκονομικόν· Κύπριοι μὲν γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐπεδείξαντο, οἷον οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ οἱ λοιποί· καὶ ἐκείνου 5 μᾶλλον ἐδέοντο τοῦ ἤθους τοῦ ἁπαλωτέρου, οὗτοι δὲ τούτου. Καὶ ἐν τοῖς προφήταις τοῦτο εὑρίσκομεν, διαφορους γνώμας καὶ διάφορα ἤθη· οἷον ὁ Ἠλίας αὐστηρὸς, Μωυσῆς πρᾶος· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα σφοδρότερός ἐστιν ὁ Παῦλος· καὶ ὅρα καὶ οὕτω τὸ ἐπιεικές· "ἠξίου," φησὶ, "τὸν ἀποστάντα," καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα— 10 Λαμβάνουσιν ἑαυτοὺς, ὥστε παιδεῦσαι καὶ ἀπαρτίσαι διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοὺς δεομένους τῆς παρ' αὐτῶν διδασκαλίας. Καὶ μετ' ὀλίγα—πρῶτον μὲν οὖν οὐδὲν κακὸν γέγονεν, εἰ ὁλοκλήροις ἔθνεσιν ἀρκοῦντες ἀπεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλὰ καὶ μέγα ἀγαθὸν, ἄλλως μηδὲ τοῦτο κρύψαντα. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τίς μὲν οὖν 15 ἀμεῖνον ἐβουλεύσατο, οὐχ ἡμῶν ἀποφήνασθαι· τέως δὲ ὅτι μεγάλη γέγονεν οἰκονομία· εἴγε οὗτοι μὲν ἔμελλον δεύτερον ἐπισκέψεως ἀξιοῦσθαι, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ ἅπαξ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τί οὖν; ἐχθροὶ ἀνεχώρησαν; μὴ γένοιτο· ὁρᾷς γὰρ πανταχοῦ μετὰ τοῦτο Βαρνάβαν πολλῶν ἐγκωμίων ἀπολαύοντα παρὰ Παύλου ἐν ταῖς ἐπι- 20 στολαῖς. "παροξυσμός," φησιν, "ἐγένετο·" οὐκ ἔχθρα οὐδὲ φιλονεικία· τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ παροξυσμὸς ὥστε χωρίσαι· καὶ εἰκότως· ὅπερ ἕκαστος ὑπέλαβεν εἶναι λυσιτελὲς, τοῦτο μετὰ ταῦτα οὐ προήκατο διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον κοινωνίαν. ἐμοὶ δοκεῖ κατὰ συναίνεσιν γεγενῆσθαι ὁ χωρισμὸς, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰ- 25 πεῖν· ὅτι ἐπειδὴ ἐγὼ βούλομαι, σὺ δὲ οὐ βούλει, ἵνα μὴ μαχώμεθα, διανειμώμεθα τοὺς τόπους· ὥστε πάνυ εἴκοντες ἀλλήλοις τοῦτο ἐποίουν· ἐβούλετο γὰρ στῆναι τὸ Παύλου Βαρνάβας· διὰ τοῦτο ἀνεχώρησεν. εἴθε καὶ ἡμεῖς τοιούτους ἐχωριζόμεθα χωρισμοὺς, ὥστε ἐπὶ κήρυγμα ἀπιέναι. 30

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολῆς. Ταῦτα γέγραπται πρὸς τύπον ἡμέτερον, ἵνα μὴ καταπίπτωμεν, οὐ δὲ γὰρ ἔνεστιν ἀνθρώπους ὄντας μὴ παροξύνεσθαι· παροξυνθέντας δὲ χρὴ μεταβάλλεσθαι.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὁ παροξυσμὸς τῶν Ἀποστόλων οὐ μάχης 35

ἕνεκεν ἀλλ' οἰκονομίας γέγονεν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Παῦλος ἔμελλεν συνέκδημον λαμβάνειν τὸν Τιμόθεον, εἰκότως τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῷ Βαρνάβᾳ τὸν Μάρκον παρέδωκεν· ὅτι δὲ καὶ Παῦλος αὐτὸν ἠγάπα, ἄκουσον αὐτοῦ γράφοντος τῷ Τιμοθέῳ· "Μάρκον ἀναλα-"βὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν·" 5 οἶμαι δὲ τοῦτο γράφειν αὐτὸν, δι' ἀμφοτέρων κηδευθῆναι βουλόμενος.

Ἀμμωνίου. Διὰ τοὺς κεκαυτηριασμένους τὴν συνείδησιν, ὡς διὰ συντόμου ἀπολογητέον περὶ τῶν Ἀποστόλων Βαρνάβα καὶ Παύλου· οἵ ἐπὶ τοσοῦτον ἐπέτειναν τὴν φιλονεικίαν, ὅτι καὶ ἐχω- 10 ρίσθησάν, φησιν. ὁ Μάρκος ἔδοξεν ἡμαρτηκέναι ἀπολιπὼν αὐτούς· ὁ Παῦλος πρὸς τὸ σωφρονισθῆναι αὐτὸν ὠργίζετο, καὶ ἤθελεν αὐτὸν πρὸς ὀλίγον λυπῆσαι· ἵνα αἰσθόμενος ἐκεῖνος μετανοήσῃ, καὶ λοιπὸν ὑποταγῇ τῷ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν ἀκολουθεῖν πρὸς τὸ ἔργον τῆς διακονίας· 15 οὕτως ἐποίησε καὶ ἐπὶ τοῦ Κορινθίου· ἐκβαλὼν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλῶν, ἡνίκα μετεμελήθη· οὕτως οὖν ἤθελε καὶ τὸν Μάρκον δαμάσαι. ὁ δὲ Βαρνάβας ἁπλούστερος ὢν, συνεχώρησεν αὐτῷ μᾶλλον καὶ δίχα ἐκπλήξεως τὸ ἁμάρτημα· ὃν ὁ Παῦλος παρεκάλει λέγων, μὴ οὕτως ὡς ἔτυχε τὸν δραπετεύ- 20 σαντα τῆς συνοδίας προσλαβεῖν, ἀλλ' ἀποστραφῆναι αὐτὸν, διότι οὐκ αὐτοὺς ἐνύβρισε τοῦτο ποιήσας, ἀλλὰ τῆς διακονίας καταφρόνησας, τὸν Θεὸν ἐξουδένωσε. τούτῳ οὖν τῷ σκοπῷ ἀντέλεγεν ὁ Παῦλος τῷ Βαρνάβᾳ· ἀμέλει οὐδὲ ὠργίζετο, ἀλλὰ παρεκάλει αὐτὸν, ὡς φησὶν ἡ γραφὴ, "Παῦλος δὲ ἠξίου" οὐκοῦν ὁ μὲν Βαρ- 25 νάβας χρηστότητα εἶχε πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἕτοιμον, ὁ δὲ Παῦλος ἀποτομίαν, πρὸς καιρὸν ἀποδίδους τοὺς καταφρονητὰς τῷ διαβόλῳ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα μεταμεληθῶσιν. οὐκοῦν ἀμφότεροι κατὰ τὸν οἰκεῖον σκοπὸν καλῶς ἔπραξαν· ἀπεχωρίσθησαν δὲ καὶ διὰ τοῦτο ἀπ' ἀλλήλων· ἐπείπερ οὐκ ἦσαν μιᾶς ἕξεως ἀμφότεροι· 30 καὶ ἠδύνατο καὶ οὕτως, διὰ τῆς ἄγαν ἀνεξικακίας μὴ θέλων κρίνειν ἄλλον, δυσωπῆσαι τοὺς πιστούς· καὶ ὁ Παῦλος διὰ τοῦ ἐπιστατικοῦ ἑαυτοῦ καὶ ζηλοτυπικοῦ, σῶσαι καὶ σωφρονίσαι τοὺς ἀμελεῖς· οὕτω γὰρ διδάσκει λέγων· "ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον·" οὐχ ὡς μὴ δυνάμενοι δὲ φέρειν ἀλλήλων τὰ ἐλαττώματα ἀπέστη- 35

σαν· ὅπουγε πολὺν συνέζησαν χρόνον, συγκαμόντες ἀλλήλοις καὶ συγκινδυνεύοντες· ἀλλ' ἵνα μή τις τὸ ἀνώμαλον τῆς αὐτῶν ὁρῶν πολιτείας σκανδαλισθῇ πρὸς ἕνα, ἢ τὸν Παῦλον ὄργιλον καλῶν, ἢ τὸν Βαρνάβαν καταφρονητὴν καὶ ἑαυτοῦ γινόμενον· μὴ θέλοντα δὲ τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐπιστομίζειν, ἀλλὰ παρορῶντα τοὺς τῆς ἑαυ- 5 τῶν ἀμελοῦντας σωτηρίας· ἐθνικοῖς μάλιστα μέλλοντες εὐαγγελίζεσθαι, τοῖς μηδεμίαν ἔχουσι διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ· καὶ πολλάκις ἐκ τοῦ διαφόρου τῆς αὐτῶν πολιτείας, ὡς ἀσύμφωνον ἐχόντων ἕξιν, ἀσύμφωνον καὶ τὸ παρ' αὐτῶν εὐαγγελιζόμενον μυστήριον ὑποπτεύοντες εἶναι· ὅπερ μᾶλλον ὑπονοήσαντες, ἀπέστη- 10 σαν ἀπ' ἀλλήλων· οὕτως εὖ ἔχειν κρίναντες πρὸς τὴν τοῦ λόγου διακονίαν.

Τόν τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸν Μάρκον ἐκπλεῦ-
40 σαι εἰς Κύπρον· Παῦλος δὲ ἐπιλεξάμενος Σίλαν ἐξῆλθε, 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Θαυμαστὸς οὗτός ἐστιν ὁ ἀνὴρ καὶ σφόδρα μέγας· πάνυ ὠφέλει τὸν Μάρκον ἡ μάχη αὕτη· τὸ μὲν γὰρ Παύλου φοβερὸν ἐπέστρεφεν αὐτόν· τοῦ δὲ Βαρνάβᾳ χρηστὸν ἐποίει μηκέτι ἀπολειφθῆναι· ὥστε μάχονται μὲν, πρὸς ἓν δὲ τέλος ἀπαντᾷ τὸ κέρδος· καὶ γὰρ Παῦλον ὁρῶν αἱρούμενον ἀποστῆναι, 20 πάνυ ἐφοβήθη καὶ κατέγνω ἑαυτοῦ· καὶ Βαρνάβαν ὁρῶν οὕτως αὐτοῦ ἀντεχόμενον, πάνυ αὐτὸν ἐφίλησε· καὶ διορθοῦτο ὁ μαθητὴς διὰ τῆς μάχης τῶν διδασκάλων· τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ σκανδαλισθῆναι.

Παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Τί τοῦτό ἐστιν; ηὔξαντο, φησιν, ἐδεήθησαν τοῦ Θεοῦ· ὅρα πανταχοῦ μεγάλα δυναμένην τὴν εὐχὴν τῶν ἀδελφῶν· καὶ λοιπὸν πεζῇ ὥδευε, καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας ὠφελῆσαι τοὺς ὁρῶντας βουλόμενος.

41 Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Κιλικίαν, ἐπιστηρί- 30 ζων τὰς ἐκκλησίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὴν σύνεσιν Παύλου· οὐ πρότερον ἐπ' ἄλλας ἔρχεται πόλεις, πρὶν ἢ τὰς δεξαμένας τὸν λόγον ἐπισκέψασθαι· καὶ γὰρ ἀνοίας ἐστὶν εἰκῇ τρέχειν· τοῦτο καὶ ἡμεῖς

ποιῶμεν· τοὺς πρώτους παιδεύομεν, ἵνα μὴ οὗτοι ἐμπόδιον γένωνται τοῖς μετὰ ταῦτα. "πῶς ἔχουσι," φησί· καὶ τοῦτο ἠγνόει εἰκότως· ὅρα αὐτὸν ἀεὶ διεγηγερμένον, μεριμνῶντα· οὐκ ἀνεχόμενον καθῆσθαι· καίτοι μυρίους ὑπέμεινε κινδύνους· ὁρᾷς ὅτι οὐ δειλίας ἦν τὸ εἰς Ἀντιόχειαν ἐλθεῖν· καθάπερ ἰατρὸς ἐπὶ τῶν καμνόντων 5 ποιεῖ· καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεως ἐδήλωσεν, εἰπών· "ἐν αἷς "κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου·" ἀπέστη ὁ Βαρνάβας, καὶ οὐκέτι συνῆλθεν.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Περὶ κατηχήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατὰ ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς 10 Μακεδονίαν.

1 Κατήντησε δὲ καὶ εἰς Δέρβην καὶ Λύστραν· καὶ ἰδοὺ, μαθητής τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναι-2κὸς Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἕλληνος· ὃς ἐμαρτυ-3ρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν. τοῦτον 15 ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὄντως ἄξιον ἐκπλαγῆναι τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν· ὁ τοσαῦτα μαχεσάμενος περὶ τῆς περιτομῆς· ὁ πάντα κινήσας, καὶ μὴ πρότερον ἀποστὰς, ἕως οὗ κατόρθωσε, τοῦ δόγματος κυρωθέντος, περιέτεμε τὸν μαθητήν· οὐ μόνον ἑτέρους οὐ κωλύει, 20 ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐργάζεται· καὶ οὐδὲν ἁπλῶς ἐποίει προλήψει· "τοῦτον ἠθέλησε," φησι, "ἐξελθεῖν σὺν αὐτῷ·" καὶ τὸ θαυμαστὸν τοῦτο· ὅτι καὶ ἐπηγάγετο αὐτὸν διὰ τοὺς Ἰουδαίους, φησὶ, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· οὐκ ἂν γὰρ ἠνέσχοντο παρὰ τοῦ ἀκροβύστου τὸν λόγον ἀκοῦσαι· καὶ τί; ὅρα τὸ κατόρ- 25 θωμα· περιέτεμεν, ἵνα περιτομὴν καθέλῃ· τὰ δόγματα γὰρ ἐκήρυττε τὰ τῶν Ἀποστόλων· ὁρᾷς μάχην, καὶ διὰ μάχης οἰκοδομὴν[d], οὐ παρ' ἑτέρων πολεμούμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐναντία ποιοῦντες, οὕτω τὴν ἐκκλησίαν ᾠκοδόμουν· δόγμα εἰσήνεγκαν μὴ περιτέμνειν, καὶ περιέτεμε· κηρύττει μὴ περιτέμνειν, καὶ περιτέμνει τῇ πίστει 30 καὶ τῷ πλήθει· "ἐπερίσσευον," φησὶ, "τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν." εἶδες τὸ κέρδος τῆς περιτομῆς· εἶτα λοιπὸν οὐκ ἐνδιατρίβει τούτοις, ἅτε ἐπισκέψασθαι ἐλθὼν, ἀλλὰ τί; πόρρω πρόεισιν.

[d] Verba κ. δ. μάχης οἰκοδ. suppl. rec. m.

Τοτ Χρτσοστόμοτ. Οὗτος αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ περιτομὴν ἀναιρῶν μέλλων πότε τὸν Τιμόθεον πέμπειν τοῖς Ἰουδαίοις διδάσκαλον, περιτεμὼν αὐτὸν πρότερον, οὕτως ἔπεμψεν· ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσελθὼν διὰ περιτομῆς καταλύσῃ περιτομήν· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς ἠπίστατο 5 καὶ Τιμόθεος, τοῖς δὲ μαθηταῖς οὐκ εἶπεν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν ὅτι διὰ τοῦτο περιέτεμε, ἵνα λύσῃ τὴν περιτομὴν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν αὐτοῦ δημηγοροῦντος, καὶ τὸ πᾶν ἂν διερρύη κέρδος· νῦν δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοὺς ὠφέλησε· νομίζοντες γὰρ αὐτὸν ὡς νόμου φύλακα τοῦτο ποιεῖν, καὶ εὐμενῶς ἐδέξαντο καὶ προσηνῶς, καὶ αὐτὸν καὶ τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι γὰρ κατὰ 10 μικρὸν καὶ παιδευθέντες, ἀπέστησαν τῶν παλαιῶν· ὅπερ οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὴν αἰτίαν ᾔδεσαν· μαθόντες γὰρ αὐτὴν ἀπεστράφησαν· ἀποστραφέντες δὲ ἔμειναν ἐπὶ τῆς πλάνης τῆς προτέρας. 15

Ἀμμωνίοτ. Τὴν αἰτίαν εἰπὼν δι' ἣν περιέτεμε τὸν Τιμόθεον ὁ Παῦλος, ἐξέφυγε τὰ τῶν μεμψιμοίρων ἐγκλήματα· "Ἰουδαίας "πιστῆς" ἀπὸ Ἰουδαίων φησί· σημειωτέον δὲ ὅτι τοσοῦτον ἦσαν Ἰουδαῖοι τοῦ νόμου καταφρονήσαντες, ὅτι καὶ Ἕλλησιν ἐγαμοῦντο, καὶ Ἑλληνίδας ἐγάμουν. 20

Ἐκ ἀνεπιγράφοτ. Πολλῆς ζητήσεως ἐν τοῖς προλαβοῦσι γενομένης τοῖς Ἀποστόλοις καὶ πρεσβυτέροις, αὐτῷ δὲ τῷ Παύλῳ ἕνεκεν τῆς περιτομῆς, καὶ πάντων ὁμοῦ κρινάντων μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι, τινὸς ἕνεκεν Παῦλος τὸν Τιμόθεον λαβὼν περιέτεμε· καίτοι πρὸ τούτου μαθητὴν ὑπάρχοντα δόκιμον; τί δὴ οὖν ἄρα 25 βούλεται; μὴ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν ἐξέκλινε; καὶ τοῖς ἤδη θεσπισθεῖσι παρὰ πάντων ἐναντία διαπράττεται, ἑαυτῷ δὲ καὶ πρῶτον; μὴ γένοιτο. τίνος οὖν ἕνεκε τοῦτο ποιεῖ; πρᾶγμα μέγιστον καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς Ἀποστόλοις καταθύμιον κατορθῶσαι βουλόμενος· ποῖον δὴ τοῦτο; ἄνω καὶ κάτω διέβαλλον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς 30 πανταχοῦ τὸν νόμον ἀνατρέποντα, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀποστασίαν διδάσκοντα, καὶ σφόδρα πρὸς αὐτὸν ἀπεχθῶς διέκειντο· ἐπεὶ οὖν τὸν Τιμόθεον εὗρε μαθητὴν ἐξ Ἑλλήνων εὐδόκιμον, καὶ πρὸς ὑπηρεσίαν ἑαυτοῦ ἐπιτήδειον, καὶ συνέκδημον ἔχειν αὐτὸν ἠβούλετο· διὰ τοὺς καταφλυαροῦντας αὐτοῦ ἀσεβῶς, λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν· 35

μή μοι, φησὶν, ἐγκαλεῖτε, ὦ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀνατρέποντι τὸν νόμον· ἰδοὺ καὶ αὐτὸς στοιχῶ τῷ νόμῳ· τοῦτο δὲ ποιεῖ, οὐ συνιστῶν τὴν περιτομήν· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης κατασκευῆς ἑλκῦσαι τούτους πρὸς ἑαυτὸν βουλόμενος· μή μοι προφάσεις, ὦ Ἰουδαῖοι, ὡς ἀνατρέποντι τὸν νόμον· ἰδοὺ καὶ αὐτὸς στοιχῶ τῷ νόμῳ· 5 ἰδοὺ πάντες οἱ σὺν ἐμοὶ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου περιτετμημένοι εἰσίν. εἰ γὰρ ἦν Τιμόθεος ἀπερίτμητος διδάσκαλος ὤν, πάντες ἂν ἀπεπήδησαν ἀπ᾽ αὐτοῦ· ὅτι δὲ τοῦτο τυγχάνει ἀληθὲς, δείκνυσιν ἡ βίβλος ἐν τοῖς ἐφεξῆς· εἰ γὰρ τοσαύτη γέγονεν αὐτοῦ κατηγορία διὰ Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον, ὃν ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Παῦλος εἰς τὸ ἱερὸν 10 εἰσήγαγεν· ἐξ Ἑλλήνων δὲ ἦν οὗτος· τί ἄρα ἂν ἔπαθεν, εἰ Τιμόθεα ὄντα διδάσκαλον ἐξ ἀκροβύστων εἶχε σὺν αὐτῷ; εἰ δὲ βούλοιτό τις ἀκριβῶς κατανοῆσαι τῶν Ἀποστόλων τὴν σύνεσιν· ὅτι πάντα ἐποίουν τῆς σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων ἕνεκεν· αὐτὸν τοῦτον θεάσοιτο τὸν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης ἁγνισθέντα τῶν συναποστόλων τῇ γνώμῃ· καὶ ἐν τῷ ἱερῷ διαγγέλλοντα τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἁγνισμοῦ· εὕροι δέ τις καὶ τὸν κορυφαῖον τῶν μαθητῶν Πέτρον ὑποκριθέντα Ἰουδαϊσμόν. καὶ ταῦτα μὲν τοὺς Ἀποστόλους παντελῶς ἔβλαπτεν οὐδέν· ἐγένετο δὲ τοῖς Ἰουδαίοις σωτηρίας ὑπόθεσις, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀρχή· ὅτι διδασκάλους 20 εἶχε τοιούτους, ὡς ἐνόμιζον φυλάττοντας τὸν νόμον.

Καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν, διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· ᾔδεισαν γὰρ ἅπαντες, ὅτι Ἕλλην ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου πρὸς Ναυατιανοὺς[e] τοὺς ἑαυτοὺς 25 ὀνομάσαντας καθαροὺς βιβλίου λόγου β΄. *Ἵν᾽ οὖν μὴ κωλύετε εἰς συναγωγὰς παραβάλλειν διὰ τὸ ἀπερίτμητον εἶναι τὸν Τιμόθεον, οὕτως συμπαρεῖναι τοῦθ᾽ ᾠκονόμησεν οὐχὶ καὶ ἐδογμάτισεν.*

Ἐκ ἀνεπιγράφου. *Ἰδοὺ σαφῶς δόγματα κέκληκε τὴν ἀποχὴν τῶν εἰδωλοθύτων, πορνείας τὲ, καὶ πνικτοῦ· ἅπερ εἰς κανονικῆς ζωῆς ὁρᾷ διατύπωσιν. ταῦτα γὰρ βίον ῥυθμίζει σώφρονα καὶ λογικοῖς ἀνθρώποις πρέποντα.* 30

[e] *ναβατιανοὺς* Cod.

4 Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ἀμμωνίου. Δόγματα λέγει· οὐ τὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας μυστήριον· ὅπερ κηρύσσων ἔλεγε· "μὴ δ' ἂν ἐγὼ ἢ ἄλλος τις, ἢ 5 "ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, μετα-"πεισθῆτε·" ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ μὴ φυλάττεσθαι τὴν περιτομὴν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, ἃ ἐν τῷ νόμῳ ἦν· ἀλλὰ τὸ ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας· ταῦτα γὰρ ἦν δόξαντα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ θεσπισθέντα διὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις 10 μαθητῶν, καὶ βεβαιωθέντα καὶ κρατυνθέντα καὶ δεχθέντα διὰ [f] τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ.

5 Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐστερεοῦντο τῇ πίστει, καὶ 6 ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν. διῆλθον δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἔβλαψε περιτομὴ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν.

Κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαλῆσαι τὸν 7 λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐλθόντες δὲ κατὰ τὴν Μυσίαν ἐπείραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορευθῆναι· 20

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί μὲν ἐκωλύθησαν οὐ λέγει· ὅτι δὲ ἐκωλύθησαν, εἶπε, παιδεύων ἡμᾶς πείθεσθαι μόνον, καὶ μὴ ζητεῖν· καὶ δεικνὺς ὅτι πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐποίουν.

8 Καὶ οὐκ εἴασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα Ἰησοῦ· παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα. 25

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐδὲν ἐποίουν ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ οἱ Ἀπόστολοι· ἀλλὰ πάντα ἃ ἐποίουν, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος νυττόμενοι ἐποίουν ἢ οὐκ ἐποίουν· ὥστε οὖν οὐκ ἀκίνδυνον μέμφεσθαι τὰ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γινόμενα, ἢ πολυπραγμονεῖν τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος διατυπούμενα· οὐ δεῖ οὖν ζητεῖν, διατί ἄρα οὐκ ἐπέτρεψε τὸ 30 Πνεῦμα τῷ Παύλῳ κηρύξαι ἐν Ἀσίᾳ.

9 Καὶ ὅραμα διὰ νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ· ἀνήρ Μα-

[f] κρατυνθ. καὶ δεχθ. διὰ add. rec. m.

κεδών τις ἦν ἑστὼς, καὶ παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων, διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκέτι δι' ἀγγέλου καθάπερ Φίλιππος, καθάπερ Κορνήλιος· ἀλλὰ τί; δι' ὁράματος φαίνεται αὐτῷ λοιπὸν ἀνθρωπινώτερον, οὐκέτι θειότερον· ἔνθα γὰρ εὔκολον τὸ πεισθῆναι, ἀνθρω- 5 πινώτερον· ἔνθα δὲ πολλῇ βίᾳ, θειότερον· ἐπειδὴ γὰρ κηρύξαι μὲν ἠπείγετο, μόνον εἰς τοῦτο ὄναρ φαίνεται αὐτῷ· μὴ κηρύξαι δὲ οὐκ ἂν ἠνέσχετο· εἰς τοῦτο Πνεῦμα Ἅγιον ἀποκαλύπτει· οὕτω καὶ ἐκεῖ τῷ Πέτρῳ, "ἀναστὰς κατάβηθι·" οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ εὔκολα τὸ Πνεῦμα εἰργάζετο, ἀλλ' ἤρκει καὶ ὄναρ. 10

Ἀμμωνίου. Ὅσα ἐστὶ κοινωφελῆ ὁράματα καὶ θεοσεβείας ἐχόμενα, τούτοις δεῖ πειθαρχεῖν· ταῦτα γὰρ καὶ ἀνεγράφησαν μόνα ἐν τῇ γραφῇ.

10 *Ὡς δὲ τὸ ὅραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν,* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτως αὐτῷ καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται λέγων· "Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι."

Συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Θεὸς εὐαγ- 11 γελίσασθαι αὐτούς. ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ Τρῳάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰς Νεάπο- 20 12 λιν, κἀκεῖθεν εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος Μακεδονίας πόλις κολώνεια.

Τοῦ αὐτοῦ. Στοχαζόμενοι τουτέστι, τῷ καὶ Παῦλον ἰδεῖν καὶ μηδένα ἕτερον τὸ ὅραμα, καὶ τῷ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῷ πρὸς τοῖς ὁρίοις εἶναι· ἀπὸ τούτων ἁπάντων πάντα συνῆ- 25 γον· τουτέστι καὶ ὁ πλοῦς τοῦτο ἐνέφαινεν, οὐ γὰρ ἐγένετο βραδυτής· εἰς αὐτὴν τὴν ῥίζαν τῆς Μακεδονίας ἐγένοντο· οὐκ ἂν εἰ κατὰ παροξυσμὸν ἐνήργησε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· ἡ δὲ τοσαύτη προκοπὴ σημεῖον τοῦ μὴ εἶναί τι ἀνθρώπινον· εἶτα λέγει καὶ τοὺς τόπους, ἅτε ἱστορίαν ἐξηγούμενος, καὶ δεικνὺς ποῦ ἐνεχρόνισεν· ἐν 30 ταῖς μείζοσι δηλονότι, τὰς γὰρ ἄλλας παρείη· ἀξίωμά ἐστι πόλεως ἡ κολώνεια.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι σὺν τῷ Παύλῳ ἦν ἐν ταῖς πόλεσι

ταύταις ὁ Λουκᾶς· ὡς ἐξ ὧν καὶ τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ συμπεριλαμβάνει, λέγων· "ἐζητήσαμεν, εὐθυδρομήσαμεν."

Ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας 13 τινάς· τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίζετο προσευχὴ[e] εἶναι, 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πάλιν τὸν Παῦλον Ἰουδαΐζοντα, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τόπου.

Ἀμμωνίου. "Παρὰ ποταμὸν οὗ ἐνομίζετο προσευχῇ[f] εἶναι·" μᾶλλον μὴ οὔσης ἐκεῖ συναγωγῆς διὰ τὸ σπάνιον, παρὰ τὸν ποταμὸν ἔξω τῆς πόλεως λάθρα συνήγοντο οἱ δῆθεν θεοσεβεῖς. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ γὰρ δὴ ἔνθα ἦν συναγωγὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ηὔχοντο, ὥσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες· ἅτε σωματικώτεροι ὄντες Ἰουδαῖοι, καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ὅτε καὶ ὄχλον εἰκὸς συνελθεῖν.

Καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις γυναιξί. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὸ ἄτυφον πάλιν· γυνὴ καὶ ταπεινὴ αὕτη καὶ ἀπὸ τῆς τέχνης· ἀλλ' ὅρα φιλόσοφον γυναῖκα· πρῶτον αὕτη ἐμαρτύρησε τὸ τὸν Θεὸν καλέσαι αὐτήν· ὅρα δὲ πῶς οὐκ αἰσχύνεται τὰ ἐπιτηδεύματα ὁ τὴν ἱστορίαν γράφων· ἅτε δὴ καὶ ἀργίας οὔσης μᾶλλον προσεῖχον τοῖς λεγομένοις· καὶ οὐδὲ 20 ἡ πόλις αὕτη μεγάλη ἡ τῶν Φιλιππησίων· ταῦτα δὴ μαθόντας καὶ ἡμεῖς, μηδένα ἐπαισχυνώμεθα· παρὰ βυρσεῖ μένει Πέτρος, παρὰ πορφυροπώλιδι ὁ Παῦλος καὶ ξένῃ· ποῦ ὁ τύφος; ἄρα τοῦ Θεοῦ δεόμεθα ὥστε ἀνοῖξαι καρδίαν· ὁ Θεὸς ἀνοίγει καρδίας τὰς βουλομένας· ἔστι γὰρ πεπωρωμένας ἰδεῖν· τὸ μὲν ἀνοῖξαι τοῦ 25 Θεοῦ ἦν, τὸ δὲ προσέχειν, αὐτῆς· ὥστε καὶ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον ἦν· "ἔξω τῆς πόλεως·" ἐπιτήδειος ἦν ὁ τόπος πρὸς τὴν ἀκρόασιν, πειρασμῶν ἀπηλλαγμένος καὶ κινδύνων.

14 Καί τις γυνὴ ὀνόματι Λυδία, πορφυρόπωλις πόλεως Θυατείρων, σεβομένη τὸν Θεὸν, ἤκουεν· 30

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι δεῖ πρῶτον τὰς κατηχήσεις γίνεσθαι· καὶ ὅταν δέξωνται τὸν λόγον οἱ ἀκούοντες, τότε ἐπιφέρειν καὶ τὸ βάπτισμα. εἰ δέ τις τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι ἰδοὺ ὃν βούλε-

[e] προσευχῇ Cod. [f] Sic.

ται ὁ Θεὸς σώζει· ὃν γὰρ θέλει ἐλεεῖ· καὶ οὗ θέλει, διανοίγει τὴν καρδίαν· ὡς ζητῶν αὐτῷ τὴν αἰτίαν περιάψαι τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς ἢ μὴ σώζεσθαι· ἵνα αἴτιον εἶναι τὸν Θεὸν φήσωσιν· ὅρα γάρ, φησι, πῶς διήνοιξε τὴν καρδίαν τῆς Λυδίας. πρὸς ὃν δεῖ εἰπεῖν· "ἐρευ-"νᾶτε τὰς γραφάς·" ὁ γὰρ μὴ ἐρευνῶν οὐκ εὑρίσκει τὸ ζητούμενον· 5 τί οὖν φαμεν Θεοῦ χάριτι, ὃ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου ἐλέχθη; ὅτι ἐκείνοις ἀνοίγει θύραν ὁ Θεὸς τοῖς θεοσεβῶς μὲν ζῶσι, πλανωμένοις δὲ περὶ τὴν πίστιν, διὰ τὴν πατροπαράδοτον κακοπιστίαν· ἰδοὺ γὰρ καὶ αὐτὴ ἔσεβε μὲν τὸν Θεὸν, ἠγνόει δὲ τὸ πῶς δεῖ σωθῆναι, ὅπερ αὐτῇ ὁ Κύριος ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας· ὡς τὸ 10 ῥητόν φησι, "σεβομένη τὸν Θεόν·" ἐκ δὲ τοῦ ἐναντίου, ὅταν ὁ Θεὸς οὐκ ἀνοίγῃ καρδίαν τινὸς, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνοίγει, ἐπεὶ ἄθεός ἐστι, καὶ εἰς μάτην δέχεται τοὺς λόγους· κἂν γὰρ δι' ἐναργῶν ἀποδείξεων συστήσῃ τις τὸν θεῖον λόγον, ὥσπερ καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ σημείων καὶ τεράτων· ἀλλ' οὖν δουλεύειν θέλων τοῖς ἑαυτοῦ πά- 15 θεσι καὶ κακίᾳ, ἀποτρέπεται τὸν λόγον· αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος γενόμενος· οὐδέποτε γὰρ ὁ Θεὸς συνεργεῖ τινι εἰς κακόν· ἀλλ' εἰς μὲν τὰ καλὰ διὰ τὴν αὐτοῦ φιλαγαθίαν συνευδοκεῖ· ἐπὶ δὲ κακῶν, συγχωρεῖ πορεύεσθαι ἕκαστον ἐν τοῖς ἐπιθυμήσασιν αὐτοῦ· πρὸς ὃ οὖν θέλει τις ζῇ. 20

Ἧς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἄρα οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν οἱ κατορθοῦντες, ἀλλ' ἡ προοδοποιοῦσα χάρις αὐτοῖς· ἐκείνων μὲν γὰρ ἦν τὸ περιιέναι καὶ κηρύττειν, τὸ δὲ πείθειν τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτοῖς 25 Θεοῦ· καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι φησὶ "διήνοιξε τὴν καρδίαν αὐτῶν." καὶ πάλιν, "οἷς ἦν δεδομένον ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ."

15 *Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, αὐτὴ καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε λέγουσα,*

Σκοπεῖ πῶς ἅπαντας ἔπεισεν· εἶτα βλέπε σύνεσιν, πῶς δυσωπεῖ τοὺς Ἀποστόλους· πόσης ταπεινότητος γέμει τὰ ῥήματα, πόσης σοφίας. 30

Εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου, μείνατε· καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς.

Οὐδὲν δὲ ἐντρεπτικώτερον· τίνα οὐκ ἂν ἐμάλαξε ταῦτα τὰ ῥήματα; οὐκ ἠξίωσεν, οὐ παρεκάλεσεν ἁπλῶς, ἀλλ' αὐτοὺς ἀφῆκε κυρίους εἶναι, καὶ ἠνάγκασε σφοδρῶς· "καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς" τούτοις τοῖς ῥήμασι· Καὶ ἑτέρως πάλιν. Ὅρα γὰρ πῶς εὐθέως καρποφορεῖ· κέρδος ἡγεῖται μέγα· τουτέστιν ὅτι ἐκρίνατε δῆλον, ἐγ- 5 χειρίσαντές μοι τοιαῦτα μυστήρια· καὶ οὐκ ἐτόλμησε πρὸ τούτου καλέσαι· διατί δὲ οὐκ ἐβούλοντο οἱ περὶ Παῦλον, ὡς καὶ βιασθῆναι αὐτούς; ἤτοι ἐκείνην[g] ἐκκαλούμενοι εἰς μείζονα προθυμίαν ἢ ἐπειδὴ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "τίς ἐστιν ἄξιος ἐρωτήσατε, καὶ "ἐκεῖ μείνατε" ἀλλὰ δι' οἰκονομίαν ἐποίουν· καὶ ἐβαπτίσθη, 10 καὶ δέχεται τοὺς Ἀποστόλους μετὰ τοσαύτης ἱκετηρίας· μετὰ πλειόνος ἢ ὁ Ἀβραάμ· καὶ οὐκ εἶπεν οὐδὲν ἄλλο τεκμήριον, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀφ' οὗ ἐσώθη· οὐκ εἶπεν εἰ μεγάλην γυναῖκα, εἰ εὐλαβῆ κεκρίκατέ με, ἀλλὰ πιστὴν τῷ Κυρίῳ· εἰ τῷ Κυρίῳ, πολλῷ μᾶλλον ὑμῖν. 15

16 Ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς τὴν προσευχὴν, παιδίσκην τινὰ, ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος, ὑπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς, μαντευομένη.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰπὲ δή μοι τίς οὗτος ἐστὶν ὁ δαίμων· 20 θεός, φησι, Πύθων· ἀπὸ τοῦ τόπου οὗτος λέγεται· ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁ Ἀπόλλων δαίμων ἐστί· καὶ ἐβούλετο εἰς πειρασμοὺς αὐτοὺς ἐμβαλεῖν, ὥστε παροξύναι· ὦ μιαρὲ καὶ παμμίαρε, εἰ τοίνυν οἶδας ὅτι ὁδὸν σωτηρίας καταγγέλλουσι, τί μὴ ἐξίστασαι ἐκείνων; ἀλλ' ὅπερ Σίμων ἐβούλετο λέγων, "δότε μοι, ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς 25 "χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα Ἅγιον," τοῦτο καὶ οὗτος ἐποίει, ἐπειδὴ εἶδεν εὐδοκιμοῦντας· οὐδὲ ὑποκρίνεται· ταύτῃ προσεδόκησεν αὐτὸν ἀφίεσθαι ἐν τῷ στόματι, εἰ τὰ αὐτὰ κηρύξειεν· εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει τὴν μαρτυρίαν ὁ Χριστὸς Ἰωάννου λέγων, πολλῷ μᾶλλον παρὰ δαίμονος· οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ· 30 τὸ γὰρ κηρύττειν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Πνεύματός ἐστιν Ἁγίου.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς κθ' ὁμιλίας τῆς α' εἰς τοὺς[h] Κορινθίους ἐπιστολῆς. Λέγεται ἡ Πυθία αὕτη γυνή τις οὖσα ἐπικα-

[g] Sic. [h] τῆς εἰς ᾱ Κορ. Cod.

θῆσαι τῷ τρίποδι τοῦ Ἀπόλλωνος, διαιροῦσα τὰ σκέλη· εἶθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον· καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαλυόμενον μορίων, πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς μανίας· καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύουσαν, λοιπὸν βακχεύεσθαί τε καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι, καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ [i] γενομένην, τὰ 5 τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα· οἶδα ὅτι ἠσχύνθητε καὶ ἠρυθριάσατε ταῦτα ἀκούσαντες· ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ μέγα φρονοῦσι, καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ διὰ τὴν μανίαν ταύτην.

Διδύμου. Περὶ τοῦ καλουμένου Πυθῶνος μαντικοῦ πνεύματος ἐρεῖ τις, ὡς οὐκ εἴη πονηρὸν οὐδὲ ἀκάθαρτον· οὐδὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ 10 γέγραπται τοιοῦτον· προσχρώμενος τῇ μαρτυρίᾳ αὐτοῦ, ᾗ εἶπε περὶ Παύλου καὶ τῶν συνόντων· φησὶ γὰρ, "οὗτοι οἱ ἄνθρωποι "δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσί·" πῶς γὰρ πονηρὸν, τὸ οὕτω διακείμενον περὶ θείων ἀνδρῶν, καὶ γινῶσκον πῶς καταγγέλλουσιν· ἕτερος δὲ πᾶσαν τὴν κατάθεσιν τὴν πρὸς τὰ χρηστήρια καὶ μαν- 15 τεῖα ἀπαγορεύων ἐρεῖ· οὐ σπουδαῖον πνεῦμα τὸ ἐπὶ μισθῷ μαντευόμενον· εἴπερ γὰρ ἦν τοιοῦτον, κἂν συνεχώρει Παῦλος πείθοντι παραδέχεσθαι τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν· ἀλλ' οὐ συνεχώρησε· στραφεὶς γὰρ πρὸς τὴν παιδίσκην πότερον [k] διαπονηθεὶς, εἶπε τῷ πνεύματι ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς· πειστέον τῶν τὰς φύσεις εἰσαγόντων; 20 τί ἐροῦσι περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων πνευμάτων, ἃ ἐκ τοῦ φανεροῦ οὔτε πονηρὰ οὔτε ἀστεῖα φαίνεται; ἡμᾶς γὰρ οὐ θλίψει προσάπτοντας προαίρεσιν πᾶσι τοῖς λογικοῖς, καθ' ἣν ἄνεσις καὶ ἐπίτασις γίνεσθαι ἀρετῶν τε καὶ κακιῶν· πρέπει δὲ μᾶλλον τὸ νομίζειν πᾶν μαντικὸν Πνεῦμα φαῦλον εἶναι· διὸ καὶ κωλύει ἡ 25 θεόπνευστος γραφὴ καθόλου τὴν μαντίαν, ὡς οὐκ ἐπὶ καλοῦ γινομένην· εὑρεῖν οὖν ἐστιν ἐνδιαπίπτοντας ἐπὶ πολλῶν τοὺς μαντικοὺς δαίμονας· ὡς ἐπὶ τῷ Πυθωνίῳ πνεύματι διαπονηθεὶς Παῦλος, ἐξέβαλεν αὐτὸ τῆς ἀνθρώπου· ἅμα κἀκείνην ἐλευθερῶν τῆς κατεχούσης μανίας, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ πρέπουσα μαρτυρία ἡ ἀπὸ 30 πονηρῶν τοῖς κήρυξι τῆς ἀληθείας· δεδιέναι γὰρ ἐπέρχεται, μὴ συναρπάσαντες οἱ τοιοῦτοι δαίμονες, δι' ὧν εἰρήκασιν ἀληθῶς, τοὺς εὐχερεῖς τῶν ἀνθρώπων, ψευδῆ τινα καὶ πονηρὰ καταμίξαντες τῇ μαρτυρίᾳ, πιστευθέντες, μεγίστης βλάβης αἴτιοι γένωνται· διὸ

[i] παραινίᾳ Cod. [k] Sic.

οὐδὲ τοῖς αἱρετικοῖς προσεκτέον ῥητὰ γραφικὰ προφέρουσι· βλάπτουσι γὰρ μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι προφέροντες τὰ οἷς οὐ πιστεύουσιν ὡς θεῖα.

17 Αὕτη κατακολουθοῦσα τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Γνῶθι σαφῶς ὅτι καὶ δαίμονες ἴσασι Θεὸν ὕψιστον ὄντα Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρώμενον· τούτου γὰρ δοῦλος ὑπάρχων ὁ Παῦλος διαβεβαιοῦται λέγων· "Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ."

Ἀμμωνίου. Τὸ τῆς Πυθοῦς πνεῦμα μαντείας ἐποίει· διὰ δὲ 10 τοῦτο Πυθῶνος πνεῦμα ἐκαλεῖτο· ἐπειδὴ ἡ Πυθία, ἤτοι ὁ ἐν τῇ Πυθίᾳ δαίμων Ἀπόλλων καλούμενος, ἐμαντεύετο· καὶ ἠπάτα τοὺς ἀνθρώπους, λέγων αὐτοῖς τὰ γεγενημένα· οὐδὲν γὰρ ἦν δυσχερὲς τῷ δαίμονι ἰδεῖν τὰ γενόμενα ἐν Ῥώμῃ σήμερον, καὶ εὐθὺς ἀπαγγεῖλαι αὐτά· ὃ καὶ ἐποίησε τῷ Κροίσῳ, ἤτοι τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ 15 μαντευομένοις, ἡνίκα ἐπείραζεν αὐτὸν ὁ Κροῖσος διὰ τῶν εἰς τὴν Πυθίαν ὄντων, τί ποιεῖ σήμερον ὁ Κροῖσος· καὶ ἀκόπως ὁρῶν τὰ ἐν Λυδίᾳ, ἤρχετο εὐθὺς ἐν τῇ Πυθίᾳ, καὶ ἀπήγγελλεν αὐτοῖς· ἔλεγεν οὖν περὶ τῶν παρελθόντων εὐχερῶς. πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἔλεγε στοχασμῷ, ὥσπερ τοῦ Κύρου, ὁρῶν αὐτοῦ τὴν 20 ἀρχικὴν ἕξιν, καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν ἐκ παιδός· οὐδὲν οὖν δυσχερὲς τῷ δαίμονι ἀσωμάτῳ ὄντι ὁρᾶν τὰ πόρρω ὄντα, καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους ἐν οἷς ἐζήτουν μαντεύεσθαι· ὅπουγε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τῶν παρελθόντων ἢ ὄντων ἐρωτῶσιν οἱ ἀφερέπονοι, καὶ πάντα ὡς ἐὰν παραστῇ ποιοῦντες, ἐρωτῶντες περὶ ἀπολλομένων πραγμά- 25 των ἢ περὶ ἀπόντων· ἄρα ζῇ ὁ ὢν ἐν τῇδε τῇ πόλει ἀπόδημος; ὅ, ὡς εἶπον, εὔκολον ἦν εἰπεῖν τῷ δαίμονι, ἢ δι' ἀνδρὸς ἢ διὰ γυναικὸς δι' αὐτῶν λαλῶν· ἀμέλει γοῦν καὶ ἕως νῦν τινὲς τοὺς δαιμονῶντας, ἐν τῷ καιρῷ καθ' ὃν ἐπιτίθενται τοῖς ἀνθρώποις, πειρῶνται ἐπερωτᾶν τινὰ, ὅπερ ἐστὶν ἄθεον· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ διὰ τῶν δαι- 30 μόνων οἷς ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ἐκηρύττετο ὁ Χριστός· καὶ αὐτῶν διαμαρτυρουμένων καὶ λεγόντων, ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δοῦλοί εἰσι τοῦ Θεοῦ· καὶ σωτήριόν ἐστι τὸ παρ' αὐτῶν κήρυγμα· καὶ ὅτι Θεὸς ὁ Ἰησοῦς, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κήρυγμα τῶν περὶ

Σίλαν καὶ Παῦλον· ἁρμόζει δὲ κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Παυλιανιστῶν· ὅτε δὲ διεμαρτύρατο πολλάκις ὁ δαίμων, ὅτι τὸ κηρύγμα τῶν Ἀποστόλων σώζει· τότε καὶ ὁ Παῦλος ἐξέβαλεν αὐτόν· ἵνα δείξῃ τοῖς αὐτὸν[k] πιστεύουσιν, ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἦν πᾶς πιστὸς, καὶ ἐξουσίαν εἶχεν ὡς ὑποταγέντα αὐτῷ τὸν δαίμονα συγ- 5 χωρῆσαι μένειν καὶ ἀπολῦσαι· ὅρα δὲ πῶς ἐνήργησε τῶν Χριστοῦ δούλων ὁ λόγος· ὅτι εὐθὺς ἅμα τῇ κελεύσει αὐτῶν τὰ δαιμόνια ἐξῄει.

18 Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε, παραγγέλλω σοι, ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελθεῖν ἀπ' 10 αὐτῆς· καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δήποτε καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐκώλυσε; κἀκεῖνος κακούργως ἐποίει, καὶ οὗτος συνετῶς· ἐβούλετο λοιπὸν ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιεῖν· εἰ γὰρ προσηκάτο αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ὁ Παῦλος, πολλοὺς ἂν καὶ τῶν 15 πιστῶν ἠπάτησεν, ἅτε ὑπ' ἐκείνου δεχθείς· διὰ τοῦτο ἀνέχεται καθ' ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ἵνα στήσῃ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ αὐτὸς συγκαταβάσει κέχρηται πρὸς τὴν ἀπώλειαν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ προσήκατο Παῦλος, ἀλλὰ διέπτυσεν, οὐ βουλόμενος ἁπλῶς ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν τοῖς σημείοις· ὡς δὲ ἐπέμενε τοῦτο ποιῶν, καὶ τὸ 20 ἔργον ἐδείκνυ, τότε ἐκέλευσεν αὐτὸ ἐξελθεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα— "Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος," τουτέστι τὴν κακουργίαν εἶδε τοῦ δαίμονος, καθὼς αὐτὸς λέγει· "οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν."

Σευήρου ἀπὸ[l] Ἐξέβαλε τὸ πνεῦμα ὁ Ἀπόστολος, ἅμα κἀκείνην ἐλευθερῶν τῆς κατεχούσης μανίας, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ πρέ- 25 πουσα μαρτυρία τοῖς κήρυξι τῆς ἀληθείας ἡ ἀπὸ πονηρῶν πνευμάτων. πρὸς δὲ τούτοις ἐδεδοίκει, μὴ συναρπάσαντες οἱ τοιοῦτοι δαίμονες τοὺς εὐχερεῖς τῶν ἀνθρώπων δι' ὧν εἰρήκασι τἀληθῆ, ψευδῆ τινὰ καὶ πονηρὰ καταμίξαντες τῇ μαρτυρίᾳ, πιστευθέντες ὡς πάλιν ἀληθεύοντες, μεγίστης βλάβης αἴτιοι γένωνται τοῖς πολλοῖς. 30

[k] Sic.

[l] Hæc rec. man. add. sed in marg. ead. m. ἀνξαπε. quod vult ἐξ ἀνεπιγράφου. Hoc et verum esse, similitudo eorum, quæ paulo ante excerpta sunt e Didymo, cum his, demonstrare videtur. Nam hi duo sæpissime quadrant; et alterum e Didymo sua mutuare, potius crediderim.

Ὥσπερ σκολιὸς τοὺς ὀρθῷ ὑποδήματι οὐκ ἐναρμόζεται, οὕτως οὐδὲ καρδίαις ἐνδιαστρόφοις ἡ αἴνεσις τοῦ Θεοῦ ἐπιτρέπει· διὰ τοῦτο οἶμαι, ὡς οὐ πρέποντος τῷ στόματι τῶν δαιμόνων τοῦ περὶ τοῦ Σωτῆρος λόγου, ἀφαιρεῖται αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν, ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι· καὶ τῷ Πύθωνι ὁ Παῦλος ἐπιτιμᾷ, ἵνα 5 *μὴ ἀπὸ ἀκαθάρτου ἄγος συνίσταται.*

19 *Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πανταχοῦ τὰ χρήματα αἴτια τῶν κακῶν·* 10 *ὢ τῆς ὠμότητος τῆς Ἑλληνικῆς· ἐβούλοντο δαιμονᾶν τὸ κοράσιον ὥστε χρηματίζεσθαι.*

20 *Καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, εἶπον, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰου-* 21 *δαῖοι ὑπάρχοντες· καὶ καταγγέλλουσιν ἔθη, ἃ οὐκ ἔξ-* 15 *εστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ῥωμαίοις οὖσι.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τί λέγεις; πείθῃ τῷ δαίμονι; διατί οὖν οὐχὶ καὶ ἐνταῦθα ἐκεῖνος λέγει, ὅτι "δοῦλοι Θεοῦ τοῦ ὑψίστου;" σὺ λέγεις, ὅτι "ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν" ἐκεῖνος λέγει, ὅτι καταγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας· σὺ λέγεις, παραδιδόασιν ἡμῖν* 20 *ἔθη, ἃ οὐκ ἔξεστι παραδέχεσθαι· ὅρα οὐδὲ τῷ δαίμονι προσέχοντας, ἀλλὰ πρὸς ἓν ὁρῶντας τὴν φιλαργυρίαν.*

22 *Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ στρατηγοὶ, περιρρήξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ἐκέλευον ῥαβδίζειν·* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁ μὲν οὖν Παῦλος τὸ πᾶν εἰργάσατο, καὶ τὰ θαύματα καὶ τὴν διδασκαλίαν· τῶν δὲ κινδύνων καὶ ὁ Σίλας κοινωνεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διατί μὴ εἶπον ὅτι τὸν δαίμονα ἐξέβαλον; εἰς Θεὸν ἠσέβησαν· ἧττα γὰρ αὐτοῖς ἦν· ἀλλ' ἐπὶ καθοσίωσιν τρέπονται, ὡς Ἰουδαῖοι λέγοντες· "οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ* 30 *"μὴ Καίσαρα."*

23 *Πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς*

φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς·

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα δὲ αὐτοὺς οὐκ ἀποκρινομένους, οὐδὲ ἀπολογουμένους, ἵνα μείζονος θαύματος αἴτιοι γένωνται· ὅταν γάρ φησιν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι· "ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ 5 "δύναμίς μου, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται·" ὥστε καὶ ἐπιεικείας θαυμασθῆναι αὐτούς.

Ἀμμωνίου. "Παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τη- "ρεῖν αὐτούς·" ὥστε οὖν εἰδότες αὐτῶν τὴν δύναμιν ἐφρεναπάτουν ἑαυτοὺς λέγοντες, ὅτι ἀσφαλῶς αὐτοὺς τηρεῖ· καὶ ἐμαρτύρουν καὶ 10 αὐτοὶ, ὅτι οὐκ ἦσαν οἱ τυχόντες ἄνθρωποι, ἀλλὰ μεγάλοι τινὲς, ἐξουσίαν ἔχοντες ποιεῖν ὃ θέλουσι διὰ τοῦ Κυρίου.

24 *Ὃς παραγγελίαν ταύτην λαβὼν, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν,*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο αὐτὸ οἰκονομικῶς· ἐπειδὴ θαῦ- 15 μα μέλλει γενέσθαι μέγα· ἐπιτήδειος ὁ τόπος πρὸς τὴν ἀκρόασιν· ὅσῳ ἀκριβεστέρα ἡ φυλακὴ γίνεται, τοσούτῳ τὸ θαῦμα λαμπρότερον.

Καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὡς ἂν εἴποι τις, εἰς τὸ ἔργον· πόσων ταῦτα 20 δακρύων ἄξια; οἷα μὲν ἔπαθον ἐκεῖνοι· ἡμεῖς δὲ ἐν τρυφῇ· ἡμεῖς δὲ ἐν θεάτροις· ἡμεῖς δὲ ἀπολλύμεθα καὶ καταποντιζόμεθα, ἄνεσιν ζητοῦντες πανταχοῦ, οὐδὲ μέχρι ῥημάτων διὰ τὸν Χριστὸν ἀνεχόμενοι λυπηθῆναι, οὐδὲ μέχρι λόγου.

* Περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖ σεισμοῦ καὶ θαύματος, καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ 25 εἱρκτοφύλαξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβαπτίσθη πανέστιος.

25 *Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν· ἐπηκρόωντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι.*

Τοῦ αὐτοῦ. Τί τούτων ἴσον γένοιτ' ἂν τῶν ψυχῶν; ἐμαστίχθη- 30 σαν πολλὰς πληγὰς λαβόντες, ὑβρίσθησαν, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσαν, εἰς τὸ ξύλον ἦσαν ἐμβεβλημένοι, καὶ οὐδὲ οὕτω καθεύδειν ἠνείχοντο, ἀλλ' ἐπαννύχιζον· ὁρᾶτε ὅσον ἡ θλίψις ἀγαθόν·

ἡμεῖς ἐπὶ ἁπαλοῖς ὄντες στρώμασιν, οὐδένα δεδοικότες, ὅλην τὴν νυκτὰ καθεύδομεν· τάχα διὰ τοῦτο ἐπαννύχιζον, ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἦσαν· οὐχ ἡ τοῦ ὕπνου τυραννὶς αὐτοὺς εἷλεν· οὐχ ἡ ἀλγηδὼν ἔκαμψεν· οὐχ ὁ φόβος εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν· ἀλλὰ ταῦτα δὴ μᾶλλον ἦν τὰ διεγείροντα αὐτούς. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Τίνος ἕνεκεν μεσονύκτιον τὸ πρᾶγμα γέγονε; τίνος δὲ καὶ μετὰ σεισμοῦ; ἀκούσατε Θεοῦ οἰκονομίαν καὶ θαυμάσατε· πάντων τὰ δεσμὰ ἐλύθη, καὶ αἱ θύραι ἀνεῴγησαν· ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ τὸν δεσμοφύλακα γέγονεν· οὐ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν· ὅτι γὰρ οὐκ ᾔδεσαν οἱ δεσμῶται ὅτι λελυμένοι εἰσὶ, 10 δῆλον ἀπὸ τῆς φωνῆς Παύλου· τί γάρ φησιν; ἐφώνησε φωνῇ μεγάλῃ λέγων· "μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν· πάντες γὰρ ἐσμὲν "ἐνθάδε·" οὐκ ἂν δὲ πάντες ἦσαν ἔνδον, εἰ εἶδον τὰς θύρας ἀνεῳγμένας καὶ ἑαυτοὺς λελυμένους· οἱ γὰρ τοίχους διατεμόντες, καὶ ὀρόφους καὶ θριγκία ὑπερβαίνοντες, καὶ πάντα τολμῶντες μετὰ 15 δεσμῶν, οὐκ ἂν ἐκαρτέρησαν, καὶ τῶν δεσμῶν λελυμένων, καὶ τῶν θυρῶν ἀνεῳγμένων, ἔνδον μένειν· καὶ τοῦ δεσμοφύλακος καθεύδοντος αὐτοῦ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Οἱ δεδεμένοι ἐν νυκτὶ δεσμοῦνται, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ· μετὰ πολλῆς οὖν τῆς σπουδῆς ἦν ἰδεῖν λελυμένους πάλιν καὶ καθεύδοντας· εἰ δὲ ἐν ἡμέρᾳ ἐγένετο ταῦτα, πολὺς ἂν 20 ἐγένετο θόρυβος· τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ ἐσείσθη τὸ οἴκημα; ὥστε διαναστῆναι τὸν δεσμοφύλακα ἐπὶ τὴν τοῦ πράγματος θέαν· οὗτος γὰρ ἦν ἄξιος τῆς σωτηρίας μόνος.

Ἀμμωνίου. Τῷ ψαλμῳδῷ πειθόμενοι λέγοντι· "μεσονύκτιον "ἐξεγειρόμην, τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐποίουν τοῦτο." 25

Σευήρου ἐκ τοῦ κατὰ τῆς διαθήκης Λαμπετίου συντάγματος. Ἰδοὺ σαφῶς φησι τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, ὅτι καὶ ὕμνουν· καὶ οὐκ ἐν καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ ὥστε καὶ ἐξακούεσθαι, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς[1] εἰρημένον· "φωνῇ μου πρὸς τὸν Κύριον ἔκραξα· "φωνῇ μου πρὸς τὸν Θεὸν ἐδεήθην·" μετὰ γὰρ τῆς μεγαλοφωνίας 30 τῶν πράξεων δεῖ καὶ θυσίας αἰνέσεως ἀναφέρειν διὰ παντὸς τῷ Θεῷ· τουτέστι "καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ," καθὼς Παῦλός φησι· καὶ Δαβὶδ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν, λέγει· "αἰνῶν ἐπικαλέσομαι τὸν Κύριον· καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου σωθήσο-

[1] ἐμψαλμοῖς Cod.

"μαι·" τὰ γὰρ τοῦ Πνεύματος λόγια διὰ τοῦ στόματος ᾄδοντες, τὴν βλάβην τῶν δαιμόνων ἐκκλίνομεν, τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας ζωῆς· δραπετεύουσι γὰρ ὥσπερ βέλεσι βαλλόμενοι τοῖς ψαλμοῖς, οὕτω γὰρ καὶ ὁ ἅγιος Βασίλειος· "ψαλμὸς δαιμόνων φυγαδευ-"τήριον· τῆς τῶν ἀγγέλων βοηθείας ἐπαγωγὸν ὅπλον ἐν φόβοις 5 "νυκτερίνοις." Καὶ μετ' ὀλίγα—"Εἰσαγομένων στοιχείωσις, "προκοπτόντων αὔξησις, τελειουμένων στήριγμα."

26 Ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου· ἠνεῴχθησαν δὲ παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. 10
27 Ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεῳγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπεφευγέναι τοὺς
28 δεσμίους. ἐφώνησε δὲ ὁ Παῦλος φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σεισμὸς ἐγένετο, ὥστε ἀφυπνισθῆναι ἐκεῖνον· αἱ θύραι ἀνεῴχθησαν, ὥστε θαυμάσαι τὸ γεγονός· ταῦτα δὲ οἱ δεσμῶται οὐχ ἑώρων· ἢ γὰρ ἂν ἔφυγον ἅπαντες. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐθαύμασε Παῦλον· τὴν φιλανθρωπίαν Παύλου ἐξεπλάγη, 20 τὴν ἀνδρίαν, ὅτι καὶ φυγεῖν δυνάμενος οὐκ ἔφυγεν· ὅτι καὶ αὐτὸν ἐκώλυσε τῆς σφαγῆς. διατί δὲ μὴ ἄλλο σημεῖον γέγονεν; ὅτι μάλιστα τοῦτο αὐτὸν ἐφειλκύσατο, ἱκανὸν πεῖσαι, ὅπουγε καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευσεν· οὐ γὰρ οὕτως τὰ θαύματα ἡμᾶς αἱρεῖ, ὡς τὰ εἰς ἡμετέραν σωτηρίαν ἥκοντα· ἵνα μὴ δόξῃ ἀπὸ ταυτομάτου γεγενῆ- 25 σθαι ὁ σεισμός· ἐπηκολούθησε καὶ τοῦτο ἐκείνῳ μαρτύρουν· καὶ ἐν νυκτὶ φαίνεται· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν ἐποίουν· οὐκ ἦν πονηρὸς ὁ δεσμοφύλαξ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἔσεισε τὸ δεσμωτήριον, ἵνα σαλεύσῃ τῶν ἀπίστων τὴν διανοίαν· ἵνα λύσῃ τὸν δεσμοφύλακα· καὶ ἵνα καταγγείλῃ 30 τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν—Εἶδες δεσμῶν φύσιν τὰ δεσμὰ ἀναλύουσαν· ὥσπερ γὰρ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τὸν θάνατον ἐθανάτωσεν, οὕτω καὶ τὰ Παύλου δεσμὰ τοὺς δεσμώτας ἔλυσε, τὸ δεσμωτήριον ἔσεισε, τὰς θύρας ἀνέῳξε· καίτοι οὐκ αὐτὴ τῶν

δεσμῶν ἡ φύσις ἐστὶν, ἀλλ' ἡ ἐναντία κατέχειν ἐν ἀσφαλείᾳ τὸν δεδεμένον, οὐχὶ τοὺς τοίχους ἀνοίγειν αὐτῷ· ἀλλὰ τῶν μὲν δεσμῶν ἁπλῶς φύσις οὐκ ἔστιν αὕτη· δεσμῶν δὲ τῶν διὰ Χριστὸν αὕτη.

29 Αἰτήσας δὲ φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμε- 5
30 νος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ· καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, εἶπε, Κύριοι, τί δεῖ με ποιεῖν ἵνα σωθῶ;

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα αὐτὸν οὐκ ἐπειδὴ διεσώθη ἐπὶ τούτῳ στέργοντα· ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντα· εἶδες τί ἐκεῖ γέγονε, καὶ* 10 *τί ἐνταῦθα· ἐκεῖ παιδίσκη ἀπηλλάγη πνεύματος, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλον αὐτοὺς, ὅτι ἠλευθέρωσαν αὐτὴν τοῦ δαίμονος· ἐνταῦθα ἔδειξαν θύρας ἀνεῳγυίας, καὶ ἤνοιξαν αὐτοῦ τῆς καρδίας τὰς θύρας· ἔλυσε δεσμὰ διπλᾶ· ἧψεν ἐκεῖνος τὸ φῶς· τὸ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ φῶς ἔλαμπε· καὶ εἰσεπήδησε καὶ προσέπεσε· καὶ* 15 *οὐκ ἐρωτᾷ πῶς τοῦτο γέγονεν, ἢ τί γέγονεν· ἀλλ' εὐθέως φησὶ, "τί δεῖ με ποιεῖν ἵνα σωθῶ;"*

Ἀμμωνίου. Πάλιν *ἔνθεν ἐστι στοχάσασθαι τὸ αὐτεξούσιον τῆς τῶν ἀνθρώπων πίστεως. ἰδοὺ γὰρ τοσούτου γενομένου φόβου μόνος ὁ δεσμοφύλαξ ἐπίστευσε· καίτοί γε ἔδει μάλιστα τοὺς* 20 *δεσμώτας κινηθῆναι πρὸς τὸ πιστεῦσαι· ὅπου γε καὶ πλείονος ἐπειράσθησαν τῆς θαυματουργίας· ἄφνω τὰς σιδηρᾶς αὐτῶν χειροπέδας ἑωρακότες διαρρηχθείσας· ἀλλ' ἠλίθιοι ὄντες, πρὸς μὲν τὸ παρὸν ἐδειλίασαν, τῶν θεμελίων τῆς φρουρᾶς ἀνακινηθέντων καὶ τῶν θυρῶν ἀνεῳχθείσων· καταφρονηταὶ δὲ ὄντες τοῦ Θεοῦ, μετὰ τὸ* 25 *πρᾶγμα τοσοῦτον ἐπελάθοντο τοῦ γεγονότος, ὥστε μηδὲ λαλῆσαι τῷ δεσμοφύλακι ἢ ἄλλῳ τινὶ τὸν γεγονότα φόβον· ἢ γὰρ ἂν ἤμελλον ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακος ἢ ὑπὸ τῶν περὶ Παῦλον ἀκοῦσαι τὸ αἴτιον τῆς θαυματουργίας, καὶ πολλάκις κατανυγῆναι εἰς θεοσέβειαν. ἡγοῦμαι δὲ καί τι τοιοῦτον γεγενῆσθαι καὶ ἐν ᾅδου, κατὰ* 30 *τὸν καιρὸν ἐκεῖνον καθ' ὃν κατῆλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος κάτω, πρὸς ὀλίγον τοῦ θανάτου γευσάμενος· καὶ ἐσείσθησαν τὰ θεμέλια τῆς γῆς, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἐλύθησαν· καὶ ὅσοι μὲν προσέδραμον τῷ Σωτῆρι καὶ ἐπίστευσαν*

εἰς αὐτὸν, ἐσώθησαν, ὡς ὁ δεσμοφύλαξ καὶ οἱ αὐτοῦ· ὅσοι δὲ ἀπο-προσεποιήσαντο καὶ οὐκ ἀντεποιήσαντο τοῦ πολυπραγμονῆσαι τὸ παράδοξον τοῦ θαύματος, οὗτοι ἔμειναν πάλιν ἐν ᾅδου· ὥσπερ γὰρ οἱ περὶ Παῦλον ἐξῆλθον ἀπολυθέντες ἔω ἀπὸ τῆς φυλακῆς, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἔννυχος πρωίας ἀνελθὼν ἀπὸ τοῦ ᾅδου καὶ ἀπολυθεὶς, οὐ γὰρ ἦν[m] *αὐτὸν εἰκὸς, Θεὸν ὄντα, κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου, ἀνέστη, καὶ συντυχὼν τοῖς πιστοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ ταῖς περὶ Μαρίαν γυναιξὶν ἐν πρώτοις, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς καὶ παραθαρσύνας πρὸς τὴν πίστιν, καὶ λέγων, "θαρσεῖτε," ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, ἐνδημήσας πρὸς τὸν πατέρα ἑαυτοῦ τὸν Θεόν· οὕτω γὰρ καὶ οἱ περὶ Σίλαν ἐξελθόντες ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου, καὶ συντυχόντες ταῖς περὶ Λυδίαν, καὶ τοῖς πιστοῖς ἀδελφοῖς, ἀπεδήμησαν. σημειωτέον δὲ ὅτι ἄνευ τοῦ πιστεῦσαι εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἀδύνατον σωθῆναι· κἂν σώφρων τις ᾖ, κἂν κενόδοξος, κἂν πραῢς, κἂν εἴτι δήποτε ἕτερον εἴπῃς ἀρετῆς ἐχόμενον, διὰ τοὺς ψευδοφιλοσόφους, καὶ τοὺς Ἰουδαίους.*

31 Οἱ δὲ εἶπον, πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου. 32 καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, σὺν πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

Οὐδὲ ἐν δεσμωτηρίῳ κατακλειόμενος ἡσύχαζεν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν δεσμοφύλακα μετῆγε πρὸς ἑαυτὸν, τὴν καλὴν ταύτην αἰχμαλωσίαν ἐργασάμενος.

Οὗτος ἐστὶν ὁ Στεφανᾶς, ὃν μνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ Ἐπιστολῇ.

33 Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτὸς, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα· 34 ἀναγαγὼν δὲ αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικεὶ πεπιστευκὼς τῷ Θεῷ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔλουσεν αὐτοὺς, καὶ ἐλούθη· ἐκείνους μὲν ἀπὸ τῶν πληγῶν ἔλουσεν, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἐλούθη·

[m] In marg. abscissa leg. add. rec. m. σ' ἐννυχ' πρωΐ ἀνελθ' τὸ τοῦ ᾅδου καὶ πολυθεὶς οὐ γὰρ ἦν. hinc defectum supplevimus.

ἔθρεψε καὶ ἐτράφη· καὶ "ἠγαλλιάσατό," φησι, καίτοι οὐδὲν ἦν ἀλλὰ ῥήματα μόνον καὶ ἐλπίδες χρησταί· τοῦτο σημεῖον ἦν τοῦ πεπιστευκέναι, ὅτι πάντων ἀφείθη· τί δεσμοφύλακος χεῖρον; τί δὲ ἀγριώτερον; μετὰ πολλῆς αὐτὸν ὑπεδέξατο τῆς τιμῆς· οὐκ ἐπειδὴ ἐσώθη εὐφράνθη, ἀλλὰ "πεπιστευκὼς τῷ Κυρίῳ." 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ ἑνὸς σημείου προσέδραμε, καὶ ἐβαπτίσθη μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ παντός· τὸ μὲν γὰρ γεγονὸς σημεῖον εἶδε μόνος αὐτὸς, τὸ δὲ κέρδος οὐ μόνος ἐκαρπώσατο, ἀλλὰ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ οἴκου παντός· εἰ δὲ χρὴ εἰπεῖν Εὐοδίαν καὶ Συντύχην, τὴν μὲν γυναῖκα εἶναι τοῦ δεσμοφύλακος, τάχα καὶ αὐτὸν 10 τὸν ἄνδρα.

Ἀμμωνίου. Ἰδοὺ πάλιν καὶ ὧδε προλαμβάνει ἡ κατήχησις τὸ βάπτισμα· διὸ τὸν τέλειον ἄνδρα, Ἕλληνα ὄντα καὶ ἔξω ἔχοντα, οὐκ ὀφείλει βαπτίζειν τις, ἐν ᾧ μὴ δύναται ἀκοῦσαι λόγον κατηχητικὸν καὶ καταδέξασθαι, μάλιστα εἰ μηδέποτε ἐμυήθη λόγων 15 θείων· βλέπε δὲ ὅτι διὰ τὴν ἀνάγκην εὐθὺς μετὰ τὴν κατήχησιν ἐπηκολούθησε τὸ βάπτισμα· δέος γὰρ ἦν, μὴ διωχθέντος τοῦ δυναμένου βαπτίσαι, μείνῃ ἀμέτοχος τῆς ζωῆς ὁ βουλόμενος, διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν τοῦτο ποιοῦντα.

35 Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς 20 ῥαβδούχους, λέγοντες, ἀπόλυσον τοὺς ἄνδρας ἐκείνους· 36 ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους πρὸς τὸν Παῦλον, ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοὶ, ἵνα ἀπολυθῆτε· νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τῶν στρατηγῶν δηλωσάντων ὁ Παῦ- 25 λος οὐκ ἐξέρχεται, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Λυδίαν καὶ τοὺς ἀλλοφύλους φοβεῖ αὐτοὺς, ἵνα μὴ νομισθῶσιν ἠξιωκότες ἀπολελύσθαι· ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐν παρρησίᾳ καταστήσωσι· διπλοῦν, ἀγαπητοὶ, τὸ ἔγκλημα ἦν, ὅτι καὶ Ῥωμαίους, καὶ ἀκατακρίτους καὶ δημοσίᾳ· ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀνθρώπινα κατεσκεύαζον πολλά. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ οἱ μαστίξαντες αὐτοὺς, εὑρίσκονται ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον καὶ οὐ πονηρίας τοῦτο πεποιηκότες· τῷ τε εὐθέως πέμψαι καὶ ἀφεῖναι αὐτούς· καὶ τῷ φοβηθῆναι ὕστερον.

37 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτοὺς, δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγέτωσαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα μὴ δόξῃ ὡς καταδικος ἀπολύεσθαι καὶ ὡς 5 ἡμαρτηκὼς, διὰ τοῦτό φησι, "δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ," καὶ τὰ ἑξῆς· ἵνα μὴ τῆς χάριτος αὐτῶν ᾖ τὸ πρᾶγμα· ὅρα διάφορα τὴν χάριν οἰκονομοῦσαν· πῶς ἐκεῖνος ἐξῆλθε; πῶς οὗτος; καίτοι ἀμφότεροι Ἀπόστολοι.

* Ὅτι παρακληθέντες, τότε ἐξῆλθον ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου. 10

38 Ἀπήγγειλαν δὲ τοῖς στρατιώταις οἱ ῥαβδοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· ἐφοβήθησαν δὲ ἀκούσαντες ὅτι Ῥωμαῖοι 39 εἰσὶ, καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων ἀπελθεῖν ἀπὸ τῆς πόλεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ὅτι ἀδίκως ἐνέβαλον ἠρώτων αὐτοὺς ἐξελθεῖν 15 τῆς πόλεως· χάριν ᾐτήσαντο ταύτην· οἱ δὲ ἐλθόντες πρὸς τὴν Λυδίαν, καὶ βεβαιώσαντες αὐτὴν, οὕτως ἐξῆλθον· οὐ γὰρ ἔδει τὴν ξενοδόχον ἀφεῖναι ἐν ἀγῶνι καὶ μερίμνῃ· ἐξῆλθον δὲ, οὐκ ἐκείνοις πειθόμενοι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ κήρυγμα σπεύδοντες, τῆς πόλεως διὰ τοῦ θαύματος ἱκανῶς ὠφεληθείσης· ἔδει γὰρ μὴ παρεῖναι λοιπὸν, τὸ 20 γὰρ θαῦμα μεῖζον φαίνεται τῶν ἐργαζομένων.

40 Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς εἰσῆλθον πρὸς τὴν Λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλεσαν αὐτοὺς, καὶ ἐξῆλθον.

Ἀμμωνίου. Ὢ πόσην εἶχον ἀτυφίαν καὶ ἀγάπην· ὅτι οὐκ 25 ἄλλως ἠνέσχοντο ἐκδημῆσαι, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν στρατηγῶν κατασπευδόμενοι, εἰ μὴ εἰσῆλθον πρὸς τὴν εὐτελῆ γυναῖκα καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλουν, καὶ συνετάξαντο αὐτοῖς.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Περὶ στάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονικῇ τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, φυγῆς τε 30 Παύλου εἰς Βεροίαν, κἀκεῖθεν εἰς Ἀθήνας.

1 Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν μὲν τὰς μικρὰς παρατρέχουσι πόλεις, ἐπὶ δὲ τὰς μείζους ἐπείγονται· ἐκεῖθεν, καθάπερ ἔκ τινος πηγῆς, μέλλοντος τοῦ λόγου διαρρεῖν εἰς τὰς πλησίον.

2 Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσῆλθε πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέχθη αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γρα- 5 φῶν,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καίτοι εἰπὼν, "στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη," οὐκ ἀφίει τούτους· πολὺν γὰρ πρὸς αὐτοὺς εἶχε πόθον· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· "ἀδελφοὶ, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ "ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν· καὶ 10 "ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου." ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δόξαν· καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ σκάνδαλον ᾖ τοῖς Ἕλλησι.

3 Διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι ἔδει τὸν Χριστὸν παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν 15 Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, ὃν καταγγέλλω ὑμῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅτι πρὸ πάντων τὸ πάθος κηρύττει· οὕτως οὐκ ᾐσχύνοντο· ἀλλ' ᾔδεσαν τοῦτο σωτήριον ἕν. Καὶ μετ' ὀλίγα— Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει, ἄνω καὶ κάτω ἀπὸ τῶν γραφῶν διαλεγόμενος· οὐ πανταχοῦ ἀπὸ τῶν σημείων· ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο 20 ἐναντίως εἶχον, ὡς πλάνους καὶ γόητας διαβάλλοντες· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν πείθων οὐκ ἔχει ταύτην τὴν ὑπόνοιαν.

4 Καί τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων πλῆθος πολὺ, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ κεφάλαιον εἶπε τῆς διαλέξεως· οὕτως ἀπέριττός ἐστιν, οὐ πανταχοῦ τὰς δημηγορίας αὐτοῦ λέγων.

5 Ζηλώσαντες δὲ Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων ἄνδρας τινὰς πονηροὺς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· 30

Ἀμμωνίου. Διττοῦ ὄντος τοῦ ζήλου, τὸν χείρονα ἐπετήδευον Ἰουδαῖοι· ζῆλον οὖν ὧδε τὸν φθόνον καλεῖ.

Καὶ ἐπίσταντες[n] τῇ οἰκίᾳ Ἰάσωνος, ἐζήτουν αὐτοὺς
6 προαγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον· μὴ εὑρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔσυ-
ρον τὸν Ἰάσωνα καί τινας ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρ-
χας, βοῶντες, ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ὅλην ἀναστατώσαν-
7 τες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν, οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὢ τῆς τυραννίδος· ἀπὸ τῶν οἰκιῶν εἷλκον αὐτοὺς ἁπλῶς· ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐναντίον ἔλεγον τοῖς δεδογμένοις, παρεκίνουν τὴν πόλιν· ἐφ' ἕτερον ἔγκλημα αὐτοὺς ἄγουσι· καὶ τί φοβεῖσθε, φησὶν, Ἰησοῦν, εἴγε τέθνηκεν; ὅρα πανταχοῦ τοὺς διωγμοὺς τὸ κήρυγμα ἐκτείνοντας. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Τούτου τοῦ Ἰάσωνος μέμνηται Παῦλος ἐν τῷ τέλει τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς, λέγων· "ἀσπάζεται ὑμᾶς "Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπα-"τρος ὁ συγγενής μου."

Καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων Καίσαρος 15
πράσσουσι, βασιλέα ἕτερον λέγοντες εἶναι, Ἰησοῦν.
8 ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας
ταῦτα·

Ἀμμωνίου. Οὕτω μὲν καὶ οἱ τούτων πατέρες κατηγόρουν τοῦ Ἰησοῦ, λέγοντες ὅτι βασιλέα ἑαυτὸν καλεῖ· πλὴν ἐκεῖνοι, κἂν 20 εἶχον τινὰ κατὰ τὸ φαινόμενον εὐαπάτητον λόγον, διότι ἔζη ὁ κατηγορούμενος, οὗτοι ποίαν εἶχον ἀποφυγὴν τοῦ ψεύδους, λέγοντες, ὅτι Ἰησοῦν καταγγέλλουσι βασιλέα, τὸν κατ' αὐτοὺς ἀποθανόντα· ἤτοι ζῶντα μὲν, οὐ φαινόμενον δέ· περὶ οὗ οὐδέποτε εἶχον οἱ ἐπὶ γῆς βασιλεῖς φοβηθῆναι, μὴ ὁρῶντες αὐτὸν ὅλως φαινόμενον· λῆ- 25 ρος οὖν τὰ παρ' αὐτῶν κατηγορούμενα· ἀλλ' ὡς ἔοικε τὸ ἀληθὲς κηρύσσοντες ᾔδεισαν· ὅτι εἰ καὶ ἀφανὴς ἦν, ἀλλ' οὖν ὄντως βασιλεὺς ἦν· "καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος."

9 Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσωνος καὶ τῶν
10 λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς. οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ 30
νυκτὸς ἐξέπεμψαν τόν τε Παῦλον καὶ Σίλαν εἰς Βερ-
ροιαν·

[n] καὶ ἐπίστευσαν Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Θαυμαστὸς ὁ ἀνὴρ, εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν ἐκδοὺς καὶ ἐκπέμψας αὐτούς.*

Οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰου-
11 *δαίων ἀπῄεσαν. οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ,* 5

Τοῦ αὐτοῦ. "Εὐγενέστεροι," *τουτέστιν ἐπιεικέστεροι, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας, ἔνθα πάθος οὐκ ἦν, ἀνέκρινον τὰς γραφάς.*

Τοῦ αὐτοῦ. "Εὐγενέστεροι," *τουτέστιν οὐδὲν πονηρὸν πράσσοντες· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπείσθησαν, οἱ δὲ οὐδὲν εἰργάσαντο· καὶ πάλιν* 10 *καὶ ἐνταῦθα* Ἕλληνες.

Ἀμμωνίου. *Τοῦτο γὰρ ἔδακνε τοὺς Ἰουδαίους, καθὼς καὶ ὀπίσω φησί· "γυναικῶν τε τῶν πρώτων πλῆθος οὐκ ὀλίγον·" ἤθελον γὰρ ἔχειν μεθ' ἑαυτῶν τὰς πλουσίας γυναῖκας, ἵνα κερδαίνωσιν ἐξ αὐτῶν· καὶ γὰρ ὁ τῆς φιλοχρηματίας καὶ αὐταρεσκείας ἔρως ἤτοι* 15 *δαίμων ἐπεῖχεν αὐτούς· διὸ καὶ λαβόντες χρήματα ἀπέλυσαν τὸν Ἰάσωνα καὶ τοὺς λοιπούς.*

Οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς γραφὰς εἰ ἔχοι ταῦτα
12 *οὕτως. πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν* 20 *Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ*
13 *ὀλίγοι. ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ ἐν τῇ Βερροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦλθον κἀκεῖ σαλεύοντες καὶ ταράσσοντες τοὺς ὄχλους.* 25

Ἀμμωνίου. *Οὐχ ὡς ἄπιστοι ἀνεζήτουν· ἤδη γὰρ ἦσαν πεπιστευκότες· ἀλλ' ὡς ἄμοιροι τῆς τῶν παλαιῶν προφητῶν παραδόσεως· ὅπουγε μᾶλλον διὰ τούτου πιστότεροι ἐγίνοντο, ἐρευνῶντες τὰς γραφὰς, καὶ εὑρίσκοντες τοῖς τῶν παλαιῶν προφητῶν λόγοις συνᾴδοντα τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκα τοῦ* Κυρίου *οἰκονομίας πράγ-* 30 *ματα.*

14 *Εὐθέως δὲ τόν τε Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ*

πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον τὲ ὅ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἐκεῖ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Σὺ δέ μοι θέα ὅτι οἰκονομικῶς ἔφευγον οὐ δειλιῶντες, ἢ γὰρ ἂν ἐπαύσαντο κηρύττοντες, καὶ οὐχὶ μᾶλλον παρώξυναν· ἀλλ' ἐκ τούτου δύο ἐγίνετο· καὶ ἐκείνων ὁ θυμὸς ἐσβέννυτο, καὶ τὸ κήρυγμα οὐκ ἐνεκόπτετο*[o]. *ἐνταῦθα λοιπὸν τὸν Παῦλον πέμπουσι μόνον· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐδεδοίκεισαν μή τι πάθῃ· τὸ κεφάλαιον αὐτῶν αὐτὸς ὤν· οὕτως οὐ πανταχοῦ ἡ χάρις ἐνήργει· ἀλλ' εἴα αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπινα ποιεῖν, διανιστῶσα αὐτοὺς καὶ διυπνίζουσα, καὶ εἰς μέριμναν ἐμβάλλουσα.* Καὶ μετ' ὀλίγα— *Ὅρα πόσῃ καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ περὶ τοὺς κορυφαίους ἐχρῶντο τῇ σπουδῇ· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ νῦν κεχωρίσμεθα, διηρήμεθα, μεγάλοι καὶ μικροί· οἱ μὲν ἐπαιρόμεθα, οἱ δὲ φθονοῦμεν· διὰ τοῦτο ἐν τῷ σώματι ἡ συμφωνία ἐστὶν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι φυσίωσις· ἐπειδὴ εἰς ἀνάγκην τοῦ χρείαν ἀλλήλων ἔχειν τὰ μέλη καθέστηκε, καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν ποδῶν δεῖται.*

Ἀμμωνίου. Τῷ γὰρ Παύλῳ *ἐνεῖχον μᾶλλον ἤπερ τοῖς ἄλλοις· διότι αὐτὸς ἦν ὁ τοῦ λόγου καθηγητής· ὡς καὶ ὀπίσω τοῦτο σαφῶς ἐδηλώθη· οἵ τε ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐν Λύστροις ἐκάλουν αὐτὸν Ἑρμῆν· "αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου," φησίν· ὅσῳ δὲ αὐτὸς οὐκ ἐνεδίδου, τοσοῦτον ἐγένετο τὸ κατ' αὐτοῦ παρὰ τῶν Ἰουδαίων μῖσος.*

15 *Οἱ δὲ ἀποκαθιστῶντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν· καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν, ἐξῄεσαν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα αὐτὸν μείζους ἔχοντα πειρασμοὺς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἢ παρ' Ἕλλησιν· ἐν γοῦν Ἀθήναις οὐδὲν πάσχοι τοιοῦτον· ἀλλὰ μέχρι γέλωτος τὸ πᾶν προεχώρησε· καί τοι γε ἔπεισεν· ἐν δὲ Ἰουδαίοις πολλὰ τὰ δεινά· οὕτως ἦσαν ἐκπεπολεμωμένοι.*

16 *Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου,*

[o] *οὐκ ἐνεκοπ.* suppl. recent. m.

παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντος κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν.

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐκ ὀργὴν ἐνταῦθα φησὶν, οὐδὲ ἀγανάκτησιν· καθάπερ ἀλλαχοῦ ἐγένετο παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν· οἰκονομεῖται καὶ ἄκοντα μεῖναι ἐκεῖ, ἐκδεχόμενον ἐκείνους· τί οὖν ἐστὶ παρωξύνετο; διηγείρετο· ὀργῆς γὰρ καὶ ἀγανακτήσεως πόρρω τὸ χάρισμα.* 5

Ἀμμωνίου. *Ἐλυπεῖτο ὁρῶν κατείδωλον τὴν πόλιν καὶ διηρεθίζετο λαλεῖν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἠδύνατο καρτερεῖν ἐπὶ τούτῳ· ἀλλὰ καὶ συζητήσεις ἐποιεῖτο μετὰ τῶν δοκούντων εἶναι παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις σοφῶν, μάλιστα μετὰ τῶν Ἐπικουρίων, τῶν ἀπρονόητα λεγόντων εἶναι τὰ πάντα· πρὸς οὓς μάλιστα τὸν λόγον ἀποτεινόμενος, ἐν τῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ, μετὰ τὸ κηρύξαι τὸ σέβειν ἕνα Θεὸς τοῖς πᾶσιν· ἐν οἷς φησὶ, "αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν, "ὁρίσας προστεταγμένους καιροὺς, καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας "αὐτῶν" δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν.* 10 15

17 *Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγόρᾳ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Θαυμαστὸν πῶς οὐ κατεγέλασαν οἱ φιλόσοφοι, οὕτως αὐτοῦ φθεγγομένου ὑβριστικῶς. εὐθέως μακρὰν τοῦτο φιλοσοφίας ἀπὸ τοῦ κηρύγματος· ὅτι οὐδένα τύφον εἶχεν οὐκ ἐνόουν, οὐδὲ συνίεσαν τῶν λεγομένων. πῶς γάρ; οἱ μὲν σῶμα τὸν θεὸν λέγοντες, οἱ δὲ ἡδονὴν τὴν μακαριότητα.* 20

18 *Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ Στοϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλον αὐτῷ· καὶ τινὲς ἔλεγον, τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν;* 25

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου. *Οἱ Ἀθηναῖοι ματαίαν αἴροντες ὀφρῦν, ἐπὶ γλώττῃ πλαττείᾳ φρονοῦντες μέγα, ἀνοήτως ἔφασκον· "τί ἂν "ἐθέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν;" καὶ τὰ ἑξῆς· σπερμολόγον δὲ πτηνὸν εἶναι φασὶν εὐτελέστατον, τὰ ἐν ταῖς τριόδοις κατασκεδασμένα τῶν σπερμάτων εἰωθὸς συλλέγειν· ᾧ παρεικάζοντες* 30

τὸν θεσπέσιον Παῦλον, ἐγέλων οἱ δείλαιοι τὸν πρὸς αὐτοῖς γεγονότα σωτήριον λόγον.

Τοὺς γὰρ σοφοὺς καὶ συνετοὺς φαύλους καλοῦσι, φησὶν ὁ παροιμιάστης.

Οἱ δὲ, ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς δοκεῖ εἶναι· ὅτι 5 τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν θεόν τινα εἶναι ἐνόμιζον· ἅτε εἰωθότες καὶ θηλείας σέβειν. Καὶ μετ' ὀλίγα— Δαιμόνια τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἐκάλουν· ἦσαν γὰρ αἱ πόλεις δαιμόνων πλήρεις. 10

19 Ἐπιλαβόμενοι δὲ αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον Πάγον ἤγαγον, λέγοντες, δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἡ καινὴ αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχή;

Τοῦ αὐτοῦ. Ἦγον αὐτὸν, φησὶν, "ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον" οὐχ ὡς τι μαθεῖν, ἀλλ' ὥστε κολάσαι ἔνθα αἱ φονικαὶ δίκαι. ὅρα γοῦν 15 καὶ ἐλπίδι τοῦ μαθεῖν πανταχοῦ τὴν καινοτομίαν ἐγκαλοῦσι· λάλων πόλις, ἡ πόλις ἐκείνη ἦν.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολῆς ϕϛα΄. Ἐπειδὴ γέγραφας, τίνος ἕνεκεν Ἄρειος Πάγος ἐκαλεῖτο τὸ ἐν Ἀθηναῖς δικαστήριον, ἐν ᾧ καὶ ὁ Παῦλος ἐδημηγόρησεν, ἀντεπιστέλλω, ὅτι ὁ Ἄρης ὡς 20 φασὶν ἐκεῖσε δίκας ἔδωκε· πάγος δὲ ὁ ὑψηλὸς τόπος· ἐν γὰρ ὄχθῳ τινὶ ἦν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον· ὅθεν καὶ πάγαρχοι καλοῦνται παρά τισιν οἱ τῶν τόπων ἢ κωμῶν τινῶν ἄρχοντες.

20 Ξενίζοντα γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· 21 βουλόμεθα οὖν γνῶναι, τίνα θέλει εἶναι ταῦτα. Ἀθηναῖοι 25 δὲ πάντες, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον 22 εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶπεν,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα ἐκεῖνο σημαίνεται, ὅτι καίτοι ἀεὶ ἐν τούτῳ ἀσχολούμενοι τῷ λαλεῖν καὶ ἀκούειν, ὅμως ξενίζοντα 30 ἐνόμιζον εἶναι ἐκεῖνα, ἅπερ οὐδέποτε ἤκουσαν.

Εἰ ἄνθρωπον ἐκήρυσσεν ἐσταυρῶσθαι, οὐ ξενὸν ἦν τὸ λεγόμενον· εἰ δὲ Θεὸν ἔλεγεν ἐσταυρῶσθαι καὶ ἐγηγέρθαι, ὄντως ξενίζοντα εἰσέφερεν εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν.

ΚΕΦ. ΚϚ.

Περὶ τῆς ἐν Ἀθηναῖς ἐπιβωμίου γραφῆς, φιλοσόφου τὲ κηρύγματος, καὶ εὐσεβείας τοῦ Παύλου.

Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὥσπερ ἐγκωμιάζειν αὐτοὺς δοκεῖ, οὐδὲν βαρὺ λέγων· "ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ."

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων λόγου. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος εἰσελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἐξ εὐαγγελίων αὐτοῖς διελέγετο, ἀλλ' ἀπὸ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποιεῖτο· 10 οὐκ ἐπειδὴ τὸν βωμὸν ἀξιοπιστότερον εἶναι τῶν εὐαγγελίων ἐνόμιζεν, οὐδὲ ἐπειδὴ τὰ γράμματα τὰ ἐκεῖ κείμενα τῶν προφητῶν εἶναι τιμιώτερα· ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διελέγετο, τοὺς οὐδενὶ τῶν ἡμετέρων πιστεύοντας, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς ἐχειρώσατο δογμάτων· διὰ τοῦτό φησιν, "ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς 15 "Ἰουδαῖος," καὶ τὰ ἑξῆς.

Τοῦτό ἐστι τὸ εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, "ἐγενόμην τοῖς ἀνό-"μοις ὡς ἄνομος, ἵνα κερδήσω ἀνόμους." Ἀθηναίοις γὰρ δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλ' ἀπὸ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποιήσατο· ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς ἐχει- 20 ρώσατο δογμάτων· διὸ οὐκ εἶπεν ἄνομος, ἀλλ' ὡς ἄνομος.

23 *Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπέγραπτο, ἀγνώστῳ θεῷ.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπε τοὺς δαίμονας ἁπλῶς, ἀλλὰ προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο φησὶ, "δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς 25 "θεωρῶ," διὰ τὸν βωμόν· ἐφθέγξατο φωνὴν μίαν, δι' ἧς πάντα κατέστρεψε τὰ τῶν φιλοσόφων. οἱ μὲν γὰρ Ἐπικούρειοι αὐτόματα φησὶ καὶ ἀπὸ ἀτόμων· οἱ δὲ Στοϊκοὶ σῶμα καὶ ἐκπύρωσιν· ἀλλ' ἔργον αὐτοῦ φησὶ τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα· ὅρα συντομίαν καὶ ἐν συντομίᾳ σαφήνειαν· ὅρα τίνα ἦν ξενίζοντα αὐτούς· 30 ὅτι ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐποίησεν· ἃ καὶ τῶν τυχόντων ἴσασι τινὲς νυνὶ, ταῦτα οὐκ ᾔδεσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναίων οἱ φιλόσοφοι· εἰ γὰρ ἐποίησε, δηλονότι καὶ Κύριος. ὅρα τί φησι, θεότητος εἶναι γνώρισμα τὸ δημιουργικὸν, ὅπερ ἔχει καὶ ὁ Χριστός· καὶ γὰρ οἱ

προφῆται πανταχοῦ τοῦτο φασὶ, Θεοῦ τὸ δημιουργεῖν· οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνοι· ἄλλον μὲν γὰρ τὸν ποιητήν φασιν, οὐ κύριον δὲ, ὕλην ἀγέννητον ὑποθέντες.

Δεισιδαίμων λέγεται ὁ δεδιὼς τὰ δαιμόνια, ὁ πάντα θειάζων καὶ λίθον καὶ ξύλον καὶ πνεῦμα. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τοὺς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν σύναξιν, καὶ εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν βιβλίων· καὶ εἰς τὸ ἐπίγραμμα τοῦ βωμοῦ. Βούλεσθε μαθεῖν ὅση τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἰσχὺς, ὅση ἡ δύναμις, ὅσος ἀπόκειται θησαυρὸς ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν γραφῶν; ἀκούσατε ἵνα μὴ κατα- 10 φρονῆτε τῆς ἐπιγραφῆς τῶν θείων βιβλίων. εἰσῆλθεν εἰς Ἀθήνας ὁ Παῦλος ποτὲ, ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐπιγέγραπται ἡ ἱστορία αὕτη· εὗρεν ἐν τῇ πόλει οὐχὶ βιβλίον θεῖον, ἀλλὰ βωμὸν ἑστηκότα, βωμὸν εἰδώλου· εὗρεν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, ἀγνώστῳ θεῷ· καὶ οὐ παρέδραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βωμοῦ τὸν 15 βωμὸν καθεῖλε Παῦλος ὁ ἅγιος, ὁ Πνεύματος χάριν ἔχων· οὐ παρέδραμε βωμοῦ ἐπίγραμμα, καὶ σὺ ἐπιγραφὴν γραφῶν παρατρέχεις· ἐκεῖνος οὐκ ἀφῆκεν ἅπερ ἔγραψαν Ἀθηναῖοι οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ σὺ ἃ ἐπέγραψε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐ νομίζεις εἶναι ἀναγκαῖα· καὶ ποίαν ἔχεις συγγνώμην; ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν πόσον τὸ 20 κέρδος ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματός ἐστιν· ἵνα ὅταν ἴδῃς ἐπίγραμμα βωμῷ ἐγκεκολαμμένον, ὅτι τοσαύτην παρέσχε τὴν ἰσχὺν, μάθῃς ὅτι πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐπιγράμματα τῶν θείων γραφῶν τοῦτο ποιῆσαι δυνήσεται. εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· εὗρε βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπται ἀγνώστῳ θεῷ· τί ἔδει ποιῆσαι; Ἕλληνες πάντως ἦσαν 25 ἀσεβεῖς πάντες· τί οὖν ἐχρῆν ποιῆσαι; ἀπὸ εὐαγγελίων διαλεχθῆναι; ἀλλὰ καταγέλων· ἀλλ' ἀπὸ προφητῶν; ἀλλ' οὐκ ἐπίστευον· τί οὖν ἐποίησεν; ἐπὶ τὸν βωμὸν ἔδραμε, καὶ ἀπὸ τῶν ὅπλων τῶν πολεμίων αὐτοὺς ἐχειρώσατο· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει· "ἐγενόμην τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς 30 "ἀνόμοις ὡς ἄνομος." εἶδε τὸν βωμόν· εἶδε τὸ ἐπίγραμμα· ἀνέστη τῷ Πνεύματι· τοιαύτη γὰρ ἡ Πνεύματος χάρις· πανταχόθεν ποιεῖ κερδαίνειν τοὺς ὑποδεχομένους αὐτήν· τοιαῦτα ἡμῶν τὰ ὅπλα τὰ πνευματικά· "αἰχμαλωτίζοντα" γάρ, φησι, "πᾶν νόημα εἰς τὴν "ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ·" εἶδε τοίνυν τὸν βωμόν· οὐκ ἐδειλίασεν, 35

ἀλλὰ μετέστησε τὰ γράμματα πρὸς αὐτόν· μᾶλλον δὲ τὰ γράμματα ἀφ' οὗ μετέθηκεν αὐτῶν τὸ νόημα· καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἰδὼν στρατιώτην ἐν τῇ παρατάξει τῶν πολεμίων γενναῖον καὶ μέγαν· εἶτα λαβόμενος ἀπὸ τῆς κόμης τοῦ στρατιώτου πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν αὐτὸν μεταστήσειεν, καὶ παρασκευάσει ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησε· καθάπερ ἐν παρατάξει πολεμίων, τὸ ἐπίγραμμα εὑρὼν ἐν τῷ βωμῷ γεγραμμένον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετέστησεν· ἵνα μετὰ Παύλου τοῖς Ἀθηναίοις πολεμεῖ, ἀλλὰ μὴ μετὰ Ἀθηναίων τὸν Παῦλον βάλλῃ· ξίφος ἦν τῶν Ἀθηναίων· μάχαιρα ἦν τῶν πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα ἐκεῖνο· ἀλλ' αὕτη ἡ μάχαιρα τῶν πολεμίων τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμεν· οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστὸν, εἰ ἐν τοῖς οἰκείοις ὅπλοις αὐτοὺς ἐχειρώσατο· τοῦτο γὰρ κατὰ λόγον σημαίνει· τὸ γὰρ καινὸν καὶ παράδοξον· ὅταν τὰ τῶν πολεμίων ὅπλα, ταῦτα μηχανήματα τοῖς πολεμίοις ταῦτα προσάγηται· ὅταν τὸ ξίφος, ὃ καθ' ἡμῶν βαστάζουσι, τοῦτο αὐτοῖς τὴν καιρίαν ἐπάγῃ πληγήν· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος δύναμις· οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίησέ ποτε· ἐξῆλθε γυμνὸς τῶν ὅπλων, ἵνα φανῇ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις γυμνή· μηδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔστω φησὶν, ὅταν ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμῇ· ἐξῆλθε τοίνυν γυμνὸς τῶν ὅπλων, καὶ κατήνεγκε τὸν πύργον ἐκεῖνον· εἶτα ἐπειδὴ ὅπλα οὐκ εἶχε, δραμὼν ἥρπασε τὴν μάχαιραν τοῦ Γολιὰδ, καὶ οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμε τοῦ βαρβάρου· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου· καὶ ἵνα σαφέστερος γένηται ὁ τῆς νίκης τρόπος, καὶ τὴν δύναμιν ὑμῖν τοῦ ἐπιγράμματος ἐρῶ· εὗρε βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ἀγνώστῳ θεῷ· τίς δὲ ἦν ἄλλος ἀγνοούμενος θεὸς ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός; εἶδες πῶς συνέτως μετέστησε πρὸς ἑαυτὸν τὸ ὄνομα· εἶδες πῶς ᾐχμαλώτισε τὸ ἐπίγραμμα, οὐκ ἐπὶ κακῷ τῶν γραψάντων, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν καὶ προνοίᾳ· τί οὖν; οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν τοῦτό φησιν; εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστὸν τὸ κατόρθωμα τοῦ Παύλου· ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν ἐστιν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄλλως ἔγραψαν, οὗτος δὲ ἴσχυσεν ἄλλως αὐτὸ μεταβαλεῖν· πρότερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίνος ἕνεκεν[p] ἔγραψαν οἱ

[p] ἕνεκεν suppl. rec. m. in marg.

Ἀθηναῖοι ἀγνώστῳ θεῷ· τίνος ἕνεκεν ἔγραψαν; πολλοὺς εἶχον θεοὺς ἐκεῖνοι, μᾶλλον δὲ πολλοὺς δαίμονας, πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, καὶ ἐπιχωρίους καὶ ξένους, καθάπερ ἐπ' ἀνθρώπων· ὁρᾶτε ὅσος ὁ κατάγελως, εἰ γὰρ θεός ἐστιν, οὐκ ἔστι ξένος· τῆς γὰρ οἰκουμένης ἁπάσης δεσπότης ἐστί· τούτους τοίνυν τοὺς μὲν 5 παρὰ πατέρων εἶχον δεξάμενοι, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν πλησίον ἐθνῶν, οἷον ἀπὸ Σκυθῶν, ἀπὸ Θρᾳκῶν, ἀπὸ Αἰγυπτίων. καὶ εἰ τῆς ἔξωθεν παιδεύσεως ἦτε ἔμπειροι, καὶ ταύτας ἂν ὑμῖν ἀνέγνων τὰς ἱστορίας ἁπάσας· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐδέξαντο, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσηνέχθησαν αὐτοῖς· ὁ[q] μὲν ἐπὶ τῶν πατέρων, οἱ δὲ ἐπὶ 10 τῶν πάππων, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς αὐτῶν, συνελθόντες εἶπον, ὅτι ὥσπερ τούτους ἠγνόουμεν φησὶν, εἶτα ὕστερον αὐτοὺς ἐδεξάμεθα καὶ ἐγνωρίσαμεν· οὕτω συμβαίνει καὶ ἄλλον εἶναι ἀγνοούμενον καὶ ὄντα θεὸν, οὐ γνωριζόμενον δὲ ὑφ' ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο λανθάνειν ἀμελούμενον, καὶ μὴ θεραπευόμενον· τί οὖν; ἵνα γένηται, 15 ἔστησαν βωμὸν καὶ ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· τοῦτο λέγοντες διὰ τοῦ ἐπιγράμματος, ὅτι καὶ εἴτις ἐστὶ θεὸς ἕτερος οὐδέπω γνωσθεὶς ἡμῖν, κἀκεῖνον θεραπεύσωμεν· ὅρα ὑπερβολὴν δεισιδαιμονίας· διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἀρχόμενος ἔφη "κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέ- "ρους ὑμᾶς θεωρῶ·" οὐ γὰρ τοὺς γνωρίμους ὑμῖν δαίμονας θεραπεύ- 20 ετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὔπω γνωρισθέντας ὑμῖν. ἐκεῖνοι μὲν διὰ τοῦτο ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· ὁ δὲ Παῦλος ἑτέρως ἡρμήνευσεν· οἱ μὲν τοῦτο περὶ ἄλλων ἔλεγον, αὐτὸς δὲ αὐτὸν μετέστησε πρὸς τὸν Χριστὸν, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ στήσας ἐν τῇ παρατάξει τῇ ἑαυτοῦ· "ὃν γὰρ ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε ὑμεῖς, 25 "τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω," φησίν· ἄγνωστος γὰρ θεὸς οὐκ ἄλλος ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός· καὶ ὅρα σύνεσιν πνευματικήν· ἤμελλον αὐτῷ ἐγκαλεῖν μετὰ ταῦτα, ὅτι ξενίζοντα δόγματα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· ὅτι καινοτομεῖς· ὅτι θεὸν εἰσφέρεις ὃν οὐκ ἴσμεν· βουλόμενος τοίνυν ἀπαλλαγῆναι τῆς ὑποψίας τῆς κατὰ τὴν καινο- 30 τομίαν, καὶ διδάξαι ὅτι οὐ ξενὸν κηρύττει θεὸν, ἀλλ' ὃν προσλαβόντες αὐτοὶ διὰ τῆς θεραπείας ἐτίμησαν, ἐπήγαγε καὶ εἶπεν· ὅτι "ὃν "ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν·" ὑμεῖς με

[q] Sic.

προελάβετε, φησίν· ἔφθασεν ὑμῶν ἡ θεραπεία τὸ ἐμὸν κήρυγμα· μὴ τοίνυν ἐγκαλεῖ μοι ὅτι ξενὸν εἰσφέρω θεὸν, τοῦτον γὰρ καταγγέλλω ὃν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες θεραπεύετε, οὐκ ἀξίῳ μὲν ἑαυτοῦ τρόπῳ, θεραπεύετε δὲ ὅμως· οὐ γὰρ τοιοῦτος βωμὸς ἵσταται τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ βωμὸς ἔμψυχος καὶ πνευματικός· ἀλλ᾽ ἀπὸ τούτου 5 ὑμᾶς, καὶ πρὸς ἐκεῖνον, ἀναγαγεῖν δύναμαι· οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι τὸ παλαιὸν ἐθεράπευον· ἀλλ᾽ ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς σωματικῆς θεραπείας, καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν πνευματικὴν, οἱ πιστεύσαντες ἅπαντες· εἶδες πῶς ἐχειρώσατο αὐτοὺς, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ προφητῶν, οὐκ ἀπὸ ῥημάτων πνευματικῶν, ἀλλ᾽ ἀπὸ ἐπιγράμματος· 10 μὴ παράτρεχε τοίνυν, ἀγαπητὲ, τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θείων γραφῶν· ἂν μὲν γὰρ νήφῃς καὶ ἐγρήγορος ᾖς, καὶ ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις εὑρήσεις τι χρήσιμον· ἂν δὲ ῥάθυμος καὶ ἀναπεπτωκὼς ᾖς, οὐδὲ ἀπὸ τῶν γραφῶν ἔσται σοί τι πλέον· ὥσπερ γὰρ ὁ εἰδὼς κερδαίνειν, ἁπανταχόθεν κερδαίνει, οὕτως ὁ μὴ εἰδὼς, κἂν θησαυρὸν εὕρῃ, κενὸς 15 ἄπεισι.

Ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Κυρίλλου. Τουτέστι τὸν Θεὸν τὸν ὕψιστον· οἱ γὰρ δείλαιοι Ἕλληνες οἴονται εὐσεβεῖν καὶ τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, ἐὰν τοῖς λοι- 20 ποῖς θεοῖς σχοῖεν τὸ σέβας αὐτοῦ· ἀγνοοῦντες ὅτι μείζονος τιμωρίας ἀξιωθήσονται, τὸ φῶς τῷ σκότει συγκρίνοντες, καὶ τῷ φαύλῳ τὸ ἀγαθὸν, καὶ τῷ ἀλόγῳ τὸ νοερὸν, καὶ τῷ εὐτελεῖ τὸ θεῖον· ὅθεν καὶ μωροὺς αὐτοὺς ἐκάλεσε λέγων, "φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμω- "ράνθησαν." 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ κατὰ καιρὸν πολλοὺς ἐδέξαντο θεοὺς, καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, οἷον τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν, οἷον τὸν Πᾶνα, καὶ ἄλλους πολλαχόθεν, δεδοικότες μήποτε καὶ ἄλλος τις ᾖ, αὐτοῖς μὲν οὐδέπω γνώριμος, θεραπευόμενος δὲ ἀλλαχοῦ, ὑπὲρ πλείονος δῆθεν ἀσφαλείας, καὶ τούτῳ 30 βωμὸν ἔστησαν· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἦν δῆλος ὁ θεὸς, ἐπεγέγραπτο ἀγνώστῳ θεῷ· τοῦτον οὖν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι φησὶ, τὸν πάντων Θεὸν, "τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν·" ὅρα πῶς δείκνυσι προειλη-

φότας αὐτούς· καὶ οὐδὲν ξένον φησὶν, οὐδὲν καινὸν προσφέρω· ἄνω, κάτω τοῦτο ἔλεγον· τίς ἡ καινὴ αὕτη λαλουμένη ὑπὸ σοῦ διδαχή; ξενίζοντα τινὰ εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὥσπερ ἐστι ζῆλον Θεοῦ ἔχειν μὴ[q] κατ' ἐπίγνωσιν, οὕτω καὶ εὐσεβεῖν ἐστι καὶ ἀγνοεῖν τὸν Θεόν· ἑκάτερον 5 δὲ πρόθεσιν δηλοῖ χρηστὴν, ἐσφαλμένην δὲ ὅμως· ἄξιον τοίνυν θαυμάσαι τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πρῶτον μὲν ἀφ' ὧν ἔπραττον, ἀπὸ τούτων αὐτοῖς ἀναπλέξαντα τὴν μυσταγωγίαν· δεύτερον δὲ, τοῦ ἐπὶ τὸν λόγον τοῦτον εὐθέως αὐτοὺς ἀγαγεῖν τὸν περὶ δημιουργίας· ἅτε πολλοὺς τῶν Ἐπικουρείων, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ἐπισημαί- 10 νεται, παρεστῶτας ὁρῶντα· οὗτοι δὲ ἀγένητον τὸν κόσμον καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ φασί· τρίτον, τοῦ τῶν ξοάνων ἀνατροπὴν ποιήσασθαι, ἅτε καὶ δεομένων τῆς διὰ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπείας· εἰ μὴ γὰρ ἐπιμελοῖντο, διαφθείρονται· τὸ τέταρτον, τοῦ λέγειν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀναπνεῖν ἡμῖν ὑπάρχειν· πέμπτον, τοῦ ἐκ 15 τοῦ Ἀδὰμ πάντων τῶν ἐθνῶν διδάξαι τὴν γένεσιν· ἕκτον, τοῦ τοὺς αὐτῶν αὐτοῖς περὶ τῶν λεγομένων προσφέρειν μάρτυρας· πρὸς δὲ τούτοις ἅπασι τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῖς παραθεῖναι λόγον, ἀρξάμενον ἀπὸ μετανοίας, καὶ τοῦτον ἀμυδρῶς καὶ ἐπικεκαλυμμένως· οὐ γὰρ ἐκ πρώτης ἀκροάσεως δυνατοὶ ἦσαν περὶ τῆς θεό- 20 τητος ἀκούειν τοῦ Ἰησοῦ· διὸ ἀπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἄρχεται, ἀκροβολισάμενος αὐτοῖς καὶ τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον· περὶ ἧς καὶ ζήτησιν πάρεσχε τισὶ, καὶ πίστιν ἐκ τῆς ζητήσεως.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ γὰρ ἦν δυνατὸν διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας τὴν ἀκρίβειαν γινώσκειν· αὕτη γὰρ καθάπερ τις θεραπαινὶς 25 ἠτιμωμένη, οὐκ ἠφείθη ἔνδον εἰσελθεῖν καὶ παρακύψαι εἰς τὰ δεσμωτικὰ μυστήρια.

Διδύμου. Ὥσπέρ ἐστι ζῆλον Θεοῦ ἔχειν μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, οὕτω καὶ εὐσεβεῖν καὶ ἀγνοεῖν τὸν Θεόν· ἑκάτερον γὰρ δηλοῖ πρόθεσιν χρηστὴν, ἐσφαλμένην δέ· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ τῇ κτίσει προσ- 30 κυνοῦντες, καὶ οἱ διώκοντες τοὺς προφήτας καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἀγνοοῦντες τὸν Θεὸν, οἰόμενοι δὲ εὐσεβεῖν ἢ εἰδέναι τὸν Θεὸν, ἀγνοοῦντες δὲ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ· ὁ γὰρ τοῦ κόσμου δημιουργὸς οὐκ αἰσθητὴ οὐσία ἐστί· διὸ καὶ ἀπερίγραφος καὶ τόπῳ ἀπεριό-

[q] μήκετι Cod. sed corr. rec. m.

ριστος, οὐκ ἐν ναοῖς ἐξ ἀνθρώπων γεγονόσιν ἐνοικεῖ, κατὰ τὰ ἀγάλματα πρὸς ἄνθρωπον ἢ ἕτερον κτίσμα μεμορφωμένα, ὡς δεῖσθαι ἀνθρωπίνης αὐτῷ προσαγομένης θεραπείας, οἷον θυσίων, ἢ τινὸς τοιούτου· ἐκείνῳ γὰρ ἀρέσκεται, ὃς οὐ χαρακτηρίζει αὐτὸν ἐν τόπῳ, οὔτε ἀφομοιοῖ αὐτὸν αἰσθητῇ μορφῇ· τῷ μὴ εἶναι αὐτὸν 5 *ὅμοιον μηδεμιᾷ αἰσθητῇ ἐνθυμήσει· εἰ δὲ "ἐν αὐτῷ πάντες ζῶμεν, "καὶ ἐσμὲν, καὶ κινούμεθα·" οὐκοῦν διὰ πάντων χωρῶν οὐκ ἐν τόπῳ ἐστι περίγραπτος· οὗτος ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἐποίησε γένος πρὸς τὸ οἰκεῖν πᾶσαν τὴν γῆν· οὗτος πατὴρ τοῦ παντὸς ἀνθρώπων γένους ὡμολόγηται· τοῦτον τέχνη οὐ δύναται γνωστὸν ποιῆσαι· ἀλλὰ* 10 *" μόνος ὁ Υἱὸς τὸν Πατέρα ἀποκαλύπτει, καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν " οἷς βούλεται·" " οὐ σὰρξ καὶ αἷμα," τουτέστιν ἀνθρωπίνη ἐπίνοια.*

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου Ἐπιστολῆς αφλϛ΄. *Δύο φησὶν αἰτίας εἶναι τῷ ἐπιγεγράφθαι Ἀθήνῃσι τῷ βωμῷ, ἀγνώστῳ θεῷ· οἱ μὲν γάρ φασιν ὡς Φιλιππίδην ἔπεμψαν Ἀθηναῖοι ἡμεροδρόμον πρὸς* 15 *Λακεδαιμονίους περὶ συμμαχίας, ἡνίκα Πέρσαι ἐπεστράτευσαν τῇ Ἑλλάδι· ᾧ κατὰ τὸ Παρθένιον ὄρος Πανὸς φάσμα ἐντυχὸν, ᾐτιᾶτο μὲν Ἀθηναίους ὡς ἀμελοῦντας αὐτοῦ, ἄλλους θεοὺς θεραπεύοντας, βοηθεῖν δὲ ἐπηγγέλλετο· νικήσαντες οὖν, βωμὸν ᾠκοδόμησαν, καὶ ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· ἄλλοι δέ φησιν, ὅτι λοιμὸς* 20 *κατέσκηψε ποτὲ Ἀθηνάζε· καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἐξέκαυσεν, ὡς μηδὲ τῶν λεπτοτάτων σινδόνων ἀνέχεσθαι· τοὺς νομιζομένους οὖν θεοὺς αὐτῶν θεραπεύοντες, οὐδὲν ἀπώναντο· ἐννοήσαντες οὖν ὅτι ἴσως τίς ἐστι θεὸς, ὃν αὐτοὶ κατέλιπον ἀγέραστον, ὁ τὸν λοιμὸν καταπέμψας, νέον δειμάμενοι βωμὸν, καὶ ἐπιγράψαντες ἀγνώστῳ θεῷ,* 25 *καὶ θύσαντες, εὐθέως ἐθεραπεύθησαν· ταῦτα λαβὼν ὁ Παῦλος, ἐκ τῶν οἰκείων δογμάτων τοὺς μέγα ἐπὶ σοφίᾳ φρονοῦντας Ἀθηναίους ἐχειρώσατο.*

24 Ὁ Θεὸς, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχων Κύριος, 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἵνα μὴ νομίσωσιν ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι θεὸν, τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ κηρυττόμενον, διορθοῦται ἐπάγων, " οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ."*

25 *Οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρωπίνων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν εἰσάγει τὴν φιλοσοφίαν· πῶς καταγελᾷ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης.* Καὶ μετ' ὀλίγα—*Ἐνταῦθα λοιπὸν αἰνιγματωδῶς εἶπε τὸ αὐτοῦ καὶ ἔστησε, καὶ καθαι- 5 ρεῖ τὸ ἐκείνων· οἰκεῖ μὲν γὰρ ἐν ναοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τοιούτοις· ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τὴν σωματικὴν ἀνεῖλε λατρείαν· τί οὖν; οὐ κατῴκει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἱεροσολύμων; οὐ δῆτα, ἀλλ' ἐνήργει· πῶς οὖν ἐθεραπεύετο ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων παρὰ Ἰουδαίοις; οὐχ ὑπὸ χειρῶν, ἀλλ' ὑπὸ διανοίας· ἐπεὶ ἐκεῖνά γε οὐ ζητεῖ οὗτος, ὡς 10 προσδεόμενος· " μὴ φάγομαι," φησὶ, " κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τρά- " γων πίομαι ;"*

Αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα·

Τοῦ αὐτοῦ. *Δύο τεκμήρια θεότητος, τὸ αὐτόν τε μηδένος δεῖσθαι, καὶ πᾶσι πάντα παρέχειν. πάραγε ἐνταῦθα Πλάτωνα, ὅσα 15 περὶ Θεοῦ ἐφιλοσόφησεν, ὅσα Ἐπίκουρος, καὶ πάντα λῆρος πρὸς ταῦτα· " διδούς," φησι, " ζωὴν καὶ πνοήν." ἰδοὺ καὶ τῆς ψυχῆς δημιουργὸν αὐτὸν ποιεῖ, οὐ γεννήτορα.*

26 *Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ παντὸς προσώπου τῆς γῆς,* 20

Τοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα *βελτίω ἐκείνων· καὶ πόση κατηγορία τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς ὕλης· ὅτι οὐκ ἔστι μερικὴ, οὐδὲ ψυχὴ τοῦ οὐρανοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι δημιουργὸν εἶναι, ὅπερ ἐκεῖνοι φασὶν, ἀλλὰ καὶ διανοίᾳ θεραπεύεται αὐτὸς, οὐκ οἱ μερικοὶ δαίμονες· καὶ τὰ πάντα αὐτοῦ ἐστι φησί· πῶς καὶ ἄνθρωπος γέγονε πρότερον 25 ἔδειξεν· ὅτι οὐ κατοικεῖ, καὶ τότε ἀπεφήνατο· εἰ ὁ Θεὸς, πάντα ἐποίησε δηλονότι· εἰ δὲ μὴ ἐποίησεν ὁ Θεὸς, θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν· πολλῷ μείζονα δόγματα εἰσάγει· καίτοι οὐδέπω τὰ μεγάλα εἶπεν, ἀλλ' ὡς παισὶ διελέγετο· καὶ πολλῷ μείζω ταῦτα ἐκείνων ἦν, τὴν δημιουργίαν, τὴν 30 κυριότητα, τὸ ἀνενδέες, τὸ πάντων αἴτιον ἀγαθῶν ἐδήλωσεν· ἀλλὰ πῶς θεραπεύεται εἶπεν· οὔπω καιρός· τί τούτου τοῦ ὑψηλοῦ ἴσον; θαυμαστὸν καὶ τοῦτο, ἐξ ἑνὸς ποιῆσαι τοσούτους· ἀλλὰ καὶ ποιήσας αὐτοὺς συγκρατεῖ.*

Ὁρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας
27 *τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεὸν, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειεν αὐτὸν ἢ εὕροιεν,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὥρισε ζητῆσαι τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐ διὰ παντὸς τοῦτο ὥρισεν, ἀλλὰ προστεταγμένους καιρούς· δεικνὺς, ὅτι νῦν* 5 *οὐχὶ ζητήσαντες εὗρον· ἐπειδὴ γὰρ ζητήσαντες οὐχ εὗρον, δείκνυσιν ὅτι οὕτως ἦν φανερὸς, ὥσπερ ἂν εἰς μέσον ψηλαφώμενος· οὐ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ἦν οὐρανὸς, ἀλλαχοῦ δὲ οὔ· οὐδὲ ἐν τούτῳ μὲν τῷ χρόνῳ ἦν, ἄλλῳ δὲ οὔ· ὥστε καὶ κατὰ πάντα καιρὸν καὶ κατὰ πᾶσαν ὁροθεσίαν δυνατὸν αὐτὸν εὑρεῖν· οὕτως ᾠκονόμησεν, ὥστε* 10 *μήτε τόπῳ κωλύεσθαι, μήτε χρόνῳ· αὐτὸ γὰρ δὴ τοῦτο μάλιστα συνεβάλλετο, τῷ πανταχοῦ εἶναι τὸν οὐρανὸν, τῷ ἐν παντὶ χρόνῳ ἑστάναι.*

Καίγε *οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.*
28 *ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν·* 15

Τοῦ αὐτοῦ. Βαβαὶ *πᾶσιν ἐγγύς ἐστι τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης οὖσι· τί τούτου μεῖζον; ὅρα πῶς καθαιρεῖ τοὺς μερικούς· τί λέγω μακράν; οὕτως ἐγγύς ἐστιν, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ ζῆν· "ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμὲν," ὥσπερ ἐν σωματικῷ ὑποδείγματι, ὥσπερ ἀδύνατον ἀγνοῆσαι τὸν ἀέρα πανταχοῦ* 20 *κεχυμένον· "καὶ οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκαστοῦ ἡμῶν ὑπάρχοντα," μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα· ὅρα πῶς τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ φησι καὶ τὴν συγκρότησιν· τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ, τὸ ἐνεργεῖν, τὸ μὴ ἀπόλεσθαι.*

Ὡς καί τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασι, τοῦ 25 *γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀλλ' οὐδὲν ἴσον εἶπεν ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος· "τοῦ "γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν" φησὶ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν περὶ Διὸς εἶπεν, οὗτος δὲ περὶ τοῦ δημιουργοῦ αὐτὸ λαμβάνει· οὐ τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ νοῦν λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ κυρίως ἐπ' αὐτῷ λέγων· ἐπεὶ* 30 *καὶ βωμὸν τούτου εἶπεν, οὐκ ἐκείνου ὃν ἔσεβον· εἴρηται μὲν γὰρ τινὰ καὶ πράττεται εἰς τοῦτον· ἀλλ' οὐκ ἴστε, ὅτι εἰς τοῦτον. εἰπὲ γάρ μοι, περὶ τίνος ἂν λεχθείη κυρίως ἀγνώστῳ θεῷ; περὶ τοῦ*

δημιουργοῦ, ἢ περὶ τοῦ δαίμονος, ὅτι πάντα πεπλήρωται τοῦ θεοῦ; ἢ τοῦ Διὸς μιαροῦ τινὸς ἀνθρώπου καὶ καταπύστου; ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἐκείνῳ Παῦλος εἶπε· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἑτέρῳ νῷ· γένος γὰρ Θεοῦ εἶπεν ἡμᾶς εἶναι, τουτέστιν οἰκείους, ἐγγυτάτους· ὥσπερ παροίκους καὶ γείτονας ὅταν λέγῃ. 5

29 Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσῷ ἢ ἀργυρίῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Ἐπειδὴ ἐκ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς τεχθῆναι ἐπὶ τῆς γῆς. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν, οὐκ ὀφείλετε νομίζειν, χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον· καὶ μιαροί ἐστε καὶ παμμίαροι· εἶτα τὸ ταπεινότερον τοῦτο, "οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν," φησὶ, ὑπὲρ τοῦτο Θεός· οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' οὐδὲ λέγομεν τούτῳ "τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον" τίς γὰρ ἂν εἴποι; ὅρα πῶς τὸ ἀσώματον εἰσήγαγεν· ἡ γὰρ διάνοια ὅταν ὑποπτεύσῃ σῶμα, καὶ διάστημα ὑπονοεῖ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὅμοιοι ἐκείνοις κατὰ ψυχὴν, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός· τέως ἀπάγει αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῃ τινὶ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ ὑποβάλλεται, φησίν· ἢ τέχνη ἢ διάνοια εὗρεν· ὅπερ οὖν τέχνη [r] οὐκ εὑρίσκομεν αὐτόν· διπλοῦν τὸ ἔγκλημα· ὅτι τε ἐκεῖνον οὐχ εὗρον, καὶ τοιούτους εὗρον· οὐδαμοῦ διάνοια ἀξιόπιστος καθ' ἑαυτήν. 15 20

Διδύμου. Οὐ μόνον, φησὶν, οἱ κατ' εὐσέβειαν ζῶντες δηλοῦνται γένος Θεοῦ, ἀλλα καὶ πᾶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἀπολλυμένης φύσεως· εἰ καί τινες φαίνονται τὸ ἀκριβὲς μὴ σώζοντες τῆς θεοσεβείας, οἷος ὁ Ἄρατος ὁ τοῦτο εἰπών. 25

Ἀμμωνίου. Σημείωται ὅτι οὐ δύναται νοῦς ἀνθρώπου καταλαβεῖν τὸν Θεὸν, ὡς ἔστι φύσει· καὶ τοὺς λέγοντες ἀνθρωπόμορφον τὸ θεῖον, δεῖ ἐπιστομίζειν ἐκ τῶν προκειμένων ῥητῶν· εἰ γὰρ δύναται ἄνθρωπος πλάσαι, ἢ γλύψαι, ἢ γράψαι ἄνθρωπον, ἤτοι ἀνθρώπου ὁμοίωμα, ἢ ἄλλου οἱουδηποτοῦν ἐπὶ γῆς φαινομένου 30

[r] Deesse videtur aliquid quod suppl. rec. m. in sup. marg. sed ea abscissa, nihil comparet nisi inferiores literarum ductus et vox ζῶμεν in fine.

εἰκόνα ἐκτυπῶσαι· οὐδενὶ δὲ ἔοικε τῶν χειροποιήτων ὁ Θεὸς, κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, ἄρα ἀπερίγραφον, ἀκατάληπτον, ἀνείδεον, ἀσώματον, ἄδηλον τὸ θεῖον· μήτε ἀνθρώπου μορφῇ ἢ ἄλλο[s] τινὶ ἐοικός· εἰκὸς γὰρ τοὺς Ἕλληνας μὴ μόνον τὰ ἀνθρωπόμορφα ξόανα σέβειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλοίας ὄντας μορφῆς ὡς θεοὺς, 5 οἷον, ἴβεις, καὶ αἰλούρους, καὶ πιθήκους, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια.

30 Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, ταννῦν παραγέλλει τοῖς ἀνθρώποις

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν οὐδεὶς κολάζεται τούτων; οὐδεὶς 10 θελόντων μετανοεῖν· περὶ τούτων φησὶν, οὐ περὶ τῶν ἀπελθόντων· ἀλλ' οἷς παραγγέλλει· οὐκ ἀπαιτεῖ λόγον ὑμᾶς φησίν· οὐκ εἶπε παρεῖδεν, οὐκ εἶπεν εἴασεν, ἀλλ' ἠγνοήσατε· ὑπερεῖδε, τουτέστιν οὐκ ἀπαιτεῖ κόλασιν, ὥσπερ ἀξίους ὄντας κολασέως, ἠγνοήσατε· καὶ οὐ λέγει ἑκόντες ἐκακουργήσατε· ἀλλὰ τοῦτο διὰ τῶν ἄνω 15 ἔδειξεν.

Ὅπερ γὰρ ἐπὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν· οὐ τοῖς μὲν πλουτοῦσι καὶ σοφοῖς πλείονος μεταδιδοὺς τῆς ἀπὸ τούτων χορηγίας, ἐλάττονος δὲ τοῖς πένησιν· ἀλλ' ἴσην ἅπασι τὴν ἀπόλαυσιν προτιθεὶς, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κη- 20 ρύγματος εἰργάσατο· καὶ πολλῷ πλεῖον· ὅσῳ καὶ ἀναγκαιότερον τοῦτο ἐκείνων.

Σευήρου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀλέξανδρον συντάγματος. Παραστήσας γὰρ αὐτοῖς διὰ πάσης τῆς δημηγορίας καὶ διαλέξεως· ὅτι παρ' ὅλον τὸν βίον αὐτῶν ἠγνόησαν τὸν ὄντα Θεὸν, διὰ τῶν 25 αὐτῶν τούτων βούλεται τὸ μέγεθος τῆς φιλανθρωπίας ἐνδείξασθαι· καὶ φησὶ, τῶν χρόνων τούτων τὴν ἄγνοιαν ὑπεριδὼν, τουτέστι ὑπερβὰς, καὶ δέον κολάσαι, μὴ κολάζων, καλεῖ ταννῦν πρὸς μετάνοιαν· ἐξεπίτηδες πληθυντικῶς ὀνομάσας τοὺς χρόνους, ἵνα μᾶλλον ἐξάρῃ τὴν δωρέαν. 30

Ἀμμωνίου. Οὐκοῦν εἰ ὑπερεῖδεν ὁ Θεὸς τὰ ἐξ ἀγνοίας γενόμενα τοῖς ἀνθρώποις παραπτώματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, καὶ παντὶ δίδωσι τῶν παραπτωμάτων ἄφεσιν, εἰκότως ἐπ' ἐσχάτου τῶν

[s] Sic.

καιρῶν ἐπεδήμησεν· ἵνα ἐφ' ὅσον ἀναβάλλεται τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν· ἐπὶ τοσοῦτον δειχθῇ αὐτοῦ ἡ ἀμέτρητος φιλανθρωπία· ἐξ ὧν πολυπλασιαζόμενα τὰ κακὰ συγχωρεῖ, καὶ τῶν μελλόντων συσφίγγει τὸν χρόνον· ἵνα ἐν τῇ ὀλιγότητι τοῦ χρόνου διασωθῇ ἡ πίστις· διὸ δὴ ἔλεγεν αὐτοῖς· "ἄρα ἐλθὼν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου εὑρήσει τὴν 5 "πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;" καὶ μή μοι λέγε, τί πρὸς τοὺς τετελευτηκότας; ὅπουγε καὶ αὐτοῖς ἐκηρύχθη τὸ τῆς ἀληθείας εὐσεβὲς μυστήριον· καὶ πάντες οἱ πιστεύσαντες ἐλύθησαν ἐκ τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· καὶ ἀνελθόντες ἐξ ᾅδου μετῴκησαν εἰς τὸν παράδεισον· καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθὲς, δυνατὸν μᾶλλον καὶ ἐξ ἐκείνου στο- 10 χάσασθαι· οἴδαμεν ὅτι ἐν τῇ ὥρᾳ ᾗ ἀπέθανεν Ἰησοῦς, ὁ Θεὸς ἡμῶν, πολλοὶ νεκροὶ ἀνέστησαν καὶ ὤφθησαν ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τὸ προφητευθέν· "ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς "μνημείοις·" ὡς ἐκ τούτου γνῶναι ἡμᾶς, ὅτι κατελθὼν εἰς ᾅδου ὁ Κύριος, καὶ κηρύξας ἄφεσιν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, ἀπέλυσε 15 τὰς ψυχὰς τῶν εἰς αὐτὸν πιστευσάντων· ἅπαντες δὲ οὐκ[s] ἐπίστευσαν, διὸ οὐδὲ πάντα τὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀνέστη τότε, ἀλλὰ τινά· οὐκ εἶπε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι Ἰουδαίων μόνον ἀνέστησε σώματα, ἀλλ' ἀορίστως εἰπὼν "πολλοὶ," ἐδήλωσεν ὅτι καὶ Ἑλλήνων· ἦσαν γὰρ ἀπὸ χρόνων αἰωνίων, καὶ σώματα ἐκεῖ ἐθνικῶν, διὰ τὸ 20 πρῴην ὑπὸ Ἑλλήνων τὴν χώραν οἰκεῖσθαι· καὶ ὕστερον πάλιν λαβόντων τῶν Ἰουδαίων τὴν πόλιν, μὴ ἐξολοθρευθῆναι τὸν Ἰεβουσαῖον λαὸν εἰς τέλος, ἀλλὰ κατοικῆσαι ἐν μέσῳ τῆς Ἰούδα· καὶ μή μοί τις λεγέτω, καὶ πῶς με πείθεις, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ψυχῶν; ἀπὸ γὰρ τοῦ μέρους τὸ πᾶν καταλαμβάνομεν· εἰ μὲν γὰρ οἷόν τε 25 ἦν βλέψειν ἡμᾶς τοὺς ὄντας ἐν σώμασι ψυχὰς ἀνθρώπων, εἴχομεν ἂν ἰδεῖν πάντας τοὺς ἀνελθόντας ἐκ τοῦ ᾅδου πιστοὺς, καὶ εἰς παράδεισον ἢ εἰς οὐρανοὺς ἀποπτάντας· ἐπειδὴ δὲ οὐ δύναται φύσις ἀνθρώπου ἐν σαρκὶ οὖσα πνεῦμα λεπτομερὲς, ὅ ἐστι ψυχὴ, ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι, εἰκότως πρὸς πειθὼ τινὰς ἡμῖν παρέστησε 30 μετὰ τῶν σωμάτων, ἵνα θεωροῦντες αὐτοὺς πεισθῶμεν· ἄτοπον γὰρ ἦν πάντας ἐγεῖραι τοὺς νεκροὺς τοὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τετελευτηκότας, πιστεύσαντας δὲ ἐν ᾅδου· πρῶτον μὲν ἵνα μὴ πρὸ καιροῦ γένηται ἀνάστασις πολλῶν, ἀρκούντων καὶ ὀλίγων πεῖ-

[s] Οὐκ om. a Cod. suppl.

σαι τοὺς ἀφιλονείκως τῇ ἀληθείᾳ πιστεύοντας, μᾶλλον δὲ πολλῶν κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· ἔπειτα δὲ διὰ τὸ ἐγκεκαλυμμένως ποιεῖν αὐτὸν τὰ σημεῖα, δι' ὧν ἐπειθόμεθα τῇ ἀληθείᾳ· ὅθεν καὶ αὐτὸς οὐ μετὰ φαντασίας κατῆλθεν ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ λεληθότως θεσμῷ ἀνθρώπων, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, καὶ ποιῶν σημεῖα καὶ 5 ἰάσεις, δι' ὧν ἔπειθεν ὅτι Θεὸς ἦν· ἵνα οἱ δόκιμοι φανῶσιν· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τούτου ἐποίησεν· ἐν μέρει τινὶ τῆς γῆς ὀφθαλμοφανῶς παραστήσας τοὺς νεκροὺς τοῖς ζῶσιν, ἵνα διὰ τῶν αὐτόπτως ἑωρακότων οἱ λοιποὶ πεισθῶμεν· μὴ μόνον περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀφέσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἥτις οὐκ ἐν ὅλῃ τῇ γῇ 10 γέγονεν, ἀλλ' ἐν μέρει τινὶ τῆς γῆς. διὰ τῶν αὐτὸν ἑωρακότων ἐπιστοποιήθη πάσῃ τῇ γῇ, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ μέχρι δυσμῶν, ἀπὸ ἄρκτου καὶ μεσημβρίας.

Πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν τὴν οἰκουμένην αἰνίττεται· ὅρα 15 πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν μερικῶν· ὁρᾷ πῶς πάλιν τὸ πάθος δηλοῖ· ὅρα τὸ ἔμπαλιν δι' ἄνθρωπον· ὅτι γὰρ ἀληθὴς ἡ κρίσις, δῆλον ἐκ τῆς ἀναστάσεως· συγκατασκευάζεται γὰρ ὅτι πάντα ἀληθῆ ἃ εἶπε· δῆλον ἐξ ὧν ἀνέστη· πᾶσι γὰρ ταύτην παρέχειν πίστιν τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ τοῦτο λοιπὸν δῆλον. 20

31 Καθὸ ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ,

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡ γὰρ ἡμέρα ἐκείνη τοῖς ἐν κατορθώμασι ζῶσι ποθεινὴ, ὥσπερ οὖν τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι φοβερὰ, καθάπερ τοῖς καταδίκοις. 25

Σευήρου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς[t] πρὸς Ἀναστάσιον διάκονον ἐπιστολῆς. Μία γάρ ἐστιν ἡ πάντων ἀνάστασις· καὶ μίαν ἡμέραν ὥρισεν ὁ Θεὸς, "ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ·" μεθ' ἣν ἡμερῶν καὶ νυκτῶν οὐκ ἔσται περίοδος καὶ μηνῶν καὶ ἐνιαυτῶν ἀνακύκλωσις· ἡ γὰρ αὐτὴ τῆς ἀναστάσεώς ἐστιν 30 ἡμέρα, καὶ κρίσεως, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀπολήψεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὰ τῆς ἀναβολῆς φησὶ τῶν εὐθυνῶν μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως· τότε γὰρ ἡ οἰκουμένη πᾶσα, τουτέστιν ἡ φύσις ἀνθρώπων, κριθήσεται.

[t] $\overset{\tau}{\text{εἰς}}$ Cod.

Διδύμου. Ὥσπερ τὰ ἄλλα τῆς προνοίας αὐτοῦ ἔργα φανερὰ πεποίηκεν· ἀναγκαίως κρίσιν κατὰ πασῶν πράξεων καὶ διαλήψεων ποιήσει, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν ἔσεσθαι κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν· οὗτος δέ ἐστιν ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος.

Ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστή- 5 σας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τοῦτον γὰρ τὸν ἄνδρα ὁρῶν ὁ Ἀβραὰμ ὡς ἄνδρα, διελέγετο· "μηδαμῶς ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ ποιήσεις κρίσιν;"

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ὑπομνήματος. Τί ποιεῖς ὦ μακάριε Παῦλε; οὐδὲν περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ λέ- 10 γεις μορφῆς, οὐδ' ὅτι ἴσος αὐτῷ, οὐδ' ὅτι ἀπαύγασμα τῆς δόξης· οὔ φησιν· οὔπω τούτων καιρὸς τῶν ῥημάτων· ἀγαπητὸν αὐτοὺς παραδέξασθαι τέως, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐποίησε· παρ' ἐκείνου ταῦτα ἔμαθον· οὐ γὰρ εὐθέως ἡμῖν ἑαυτοῦ τὴν θεότητα ἐξεκάλυψεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐνομίζετο εἶναι προφήτης 15 καὶ Χριστὸς, ἁπλῶς ἄνθρωπος· ὕστερον δὲ ἐφάνη τοῦτο ὅπερ ἦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Οὐδὲν οὖν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μαθεῖν σαφὲς ἴσχυον.

32 Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον· 33 οἱ δὲ εἶπον, ἀκουσόμεθά σου περὶ τούτου πάλιν. καὶ οὕ- 20 τως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί δήποτε παίσαντες ἑαυτοὺς καὶ πάλιν αὐτῶν ἀκούσεσθαι, καὶ κινδύνων οὐκ ὄντων, οὕτως ἐπείγεται τὰς Ἀθήνας ἀφεῖναι ὁ Παῦλος; ἴσως ᾔδει οὐ μέγα ὀνήσων, καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς Κόρινθον ἤγετο. Καὶ μετ' ὀλίγα—Πόσα με- 25 γάλα καὶ ὑψηλὰ ἀκούσαντες οὐ προσεῖχον, ἀλλὰ τὴν ἀνάστασιν χλευάζοντες· "ψυχικὸς γάρ," φησιν, "ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ "τοῦ Πνεύματος·" "καὶ οὕτω," φησὶν, "ἐξῆλθεν ὁ Παῦλος·" πῶς; τοὺς μὲν πείσας, ὑπὸ δὲ τῶν χλευαζόμενος.

Ἀμμωνίου. Οἱ γὰρ πάντα σαρκικοὶ καὶ ἄπιστοι ἄνθρωποι μό- 30 νον τῇ θέᾳ ἐπιτρέπουσι τὸ πᾶν· οὐδὲν τῇ τοῦ Θεοῦ διδασκαλίᾳ πιστεύοντες· ὅσα γὰρ ἔργῳ τις αὐτοῖς οὐκ ἠδύνατο παραστῆσαι, τούτοις ἠπίστουν· διὸ καὶ οἱ θέλοντες αὐτοῖς φρεναπατᾶν περὶ τῶν μετεώρων, δι' ἑτέρων παραδειγμάτων, ἢ παρὰ τῶν τροχοὺς καὶ μύρ-

μηκας εἰς ἀπόδειξιν ἡλίου καὶ οὐρανοῦ δρόμον παραφέροντες, καὶ ἐκ τούτων τὰ ἄδηλα καταστοχαζόμενοι, καὶ διὰ τῶν ἀπατηλῶν γοητεύοντες τὰς τῶν ἠλιθίων ψυχάς.

34 Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι 5 Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οἱ μὲν γὰρ ἐπιμελώμενοι βίου ταχέως ἐδέξαντο τὸν λόγον, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκέτι.*

Ἔξω τῆς πόλεως ἦν τὸ κατ' Ἄρειον πάγον δικαστήριον, κατ' αὐτὴν τὴν ἐξοχὴν τοῦ κατὰ τὴν πόλιν συστάντος δικαστηρίου, 10 *μεταξὺ Ποσειδῶνος καὶ Ἄρεος· ὁ γὰρ Ποσειδῶν πρὸς Ἄρεα κατὰ τοὺς ἀρχαίους μύθους παρ' Ἀθηναίοις ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἐδικάσατο, φάσκων ἀναιρεθῆναι τὸν ἴδιον υἱὸν Ἁλιρρόθιον*[u] *ὑπ' Ἄρεος· κἀκεῖθεν ἐξ Ἄρεος ὁ πάγος ἐκεῖνος ἐκλήθη. ἐδίκαζον οὖν Ἀρεοπαγῖται περὶ πάντων σχεδὸν τῶν σφαλμάτων καὶ παρανομιῶν· διὰ* 15 *δὴ τοῦτο ἅτε καινῶν δαιμονίων καταγγελέα τὸν θειότατον Παῦλον, οἱ τῆς ὑπὸ Θεοῦ μωρανθείσης φιλοσοφίας ἐρασταί, πρὸς τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλὴν ἕλκουσιν· ἀλλ' ἐν τοῖς Ἀρεοπαγίταις τότε βουλεύων, ἅτε δικαστὴς ἀκλινέστατος, ὁ θεῖος Διονύσιος, ἀδέκαστον ἀπένειμε τῇ κατὰ τὸν πνευματοφόρον Παῦλον ἀληθείᾳ τὴν ψῆφον·* 20 *ἐρρῶσθαι τὲ πολλὰ φράσας τῇ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἀνοήτῳ σεμνότητι, τὸν ἀληθῆ Χριστὸν καὶ Υἱὸν Θεοῦ ἐννοήσας, ἐκήρυξεν εὐθύς, καὶ τοῦ φωτίσματος εἴχετο· κἂν γὰρ Ῥωμαῖοι τότε ἐκράτουν, ἀλλ' οὖν αὐτονόμους ἀφῆκαν Ἀθηναίους καὶ Λακεδαίμονας· ὅθεν ἔτι παρ' Ἀθηναίοις καὶ κατὰ τοὺς Ἀρεοπαγίτας ἐπολιτεύετο· καὶ* 25 *τελεῖται μὲν ἅπαντα τῆς σωτηρίας τὰ δόγματα διὰ Παύλου· παιδεύεται δὲ διδασκαλικῶς ὑπὸ ἱεροθέῳ τῷ μεγίστῳ, καθά φησιν αὐτός· εἶτα καθίσταται κατὰ τὸ φερόμενον ἐν ζ βιβλίῳ τῶν Ἀποστολικῶν διατάξεων ὁ Διονύσιος Ἐπίσκοπος ὑπὸ Παύλου τῶν Ἀθήνῃσι πιστευσάντων.*

[u] *ἀλλιρόθιον* Cod.

ΚΕΦ. ΚΖ.

Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ τῆς Κορίνθου ἀπειθείας· τῆς τε κατὰ πρόγνωσιν ἐπ' αὐτοῖς εὐδοκίας τοῦ Θεοῦ ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ.

1 Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, 2 ἦλθεν εἰς Κόρινθον· καὶ εὑρών τινα Ἰουδαῖον ὀνόματι 5 Ἀκύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ Πρισκίλλαν γυναῖκα αὐτοῦ,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰς Κόρινθον, ὡς ἔφην, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἠπείγετο, ἐν ᾗ μένειν ἔδει· οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, καίτοι ξένης ὄντες ἀκροάσεως ἐρασταὶ, ὅμως οὐ προσεῖχον· οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον· 10 ἀλλ' ὥστε ἀεί τι ἔχειν εἰπεῖν, ὅπερ αὐτοὺς καὶ προσχέσθαι ἐποίησεν· εἰ δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς ἔθος, πῶς ἐγκαλοῦσιν ὅτι ξένων δαιμονίων καταγγελεύς ἐστιν; ἱκανῶς οὖν ἔχειν ἔδοξε τῷ Παύλῳ τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα, τὸ γὰρ πλέον αὐτῷ τῆς ζωῆς ἐνταῦθα προκεχωρήκει. 15

Διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον, χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς Ῥώμης, προσῆλθεν αὐτοῖς·

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ μὲν γὰρ Νέρωνος ἐτελειώθη ὁ Παῦλος· ἐπὶ δὲ Κλαυδίου ἀνεριπίζετο λοιπὸν ὁ πρὸς Ἰουδαίους πόλεμος· μακρόθεν μὲν, ὥστε κἂν οὕτως σωφρονίσαι· καὶ ἀπὸ Ῥώμης ὡς λυμεῶνες 20 ἠλαύνοντο· διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τοῦτον ὡς δέσμιον ἀπαχθῆναι ἐκεῖ, ἵνα μὴ ὡς Ἰουδαῖος ἀπελαύνηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῇ τάξει πράττων· καὶ φυλάττεται ἐκεῖ.

3 Καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι, ἔμενε παρ' αὐτοῖς καὶ 4 εἰργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. διελέ- 25 γετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἔπειθέ τε 5 Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὅ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ Πνεύματι ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰουδαίοις εἶναι Χριστὸν Ἰησοῦν. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Παρ' αὐτῷ μένει, καὶ οὐκ αἰσχύνεται μένων· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μένει, ὡς ἐπιτήδειον εὑρὼν καταγώγιον·

πολλῷ γὰρ αὐτῷ τῶν βασιλείων ἐπιτηδειότερον ἦν· καὶ μὴ γελάσῃς, ἀγαπητέ· καθάπερ γὰρ ἀθλητῇ ἡ παλαίστρα τῶν ἁπαλῶν στρωμάτων μᾶλλον χρήσιμον, οὕτω καὶ πολεμιστῇ τὸ ξίφος τὸ σιδηροῦν, ἀλλ' οὐ τὸ χρυσοῦν· καὶ εἰργάζετο κηρύττων· αἰσχυνθῶμεν ἡμεῖς οἱ καὶ χωρὶς τοῦ κηρύττειν ἀργῶς ζῶντες. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τῶν τὴν τέχνην ἐχόντων, ἀλλ' οἱ εἰκῇ τρεφόμενοι καὶ ἀργοῦντες· οἱ διακόνοις κεχρημένοι πολλοῖς, καὶ ἀφάτου θεραπείας ἀπολαύοντες. τὸ γὰρ διὰ παντὸς ἐργαζόμενον τρέφεσθαι, φιλοσοφίας εἶδος ἐστί· τούτων αἱ διάνοιαι καθαρώτεραι· τούτων αἱ διάνοιαι εὐτονώτεραι· ὁ γὰρ ἀρ- 10 γῶν πολλὰ εἰκῇ μᾶλλον πράττει[x]· καὶ ἐργάζεται δι' ὅλης ἡμέρας οὐδὲν, πολλῆς νάρκης ἐμπεπλησμένος· ὁ δὲ ἐν ἐργασίᾳ ὢν, οὐδὲν ταχέως περιττὸν παραδέξεται· οὔτε ἐν ἔργοις, οὔτε ἐν λόγοις, οὔτε ἐν ἐννοίαις. ὅλη γὰρ δι' ὅλης συντέταται πρὸς τὸν ἐπίπονον βίον ἡ ψυχή. μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ τῶν χειρῶν τρεφομέ- 15 νων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο. Καὶ πάλιν—Παῦλος οὗτος μετὰ μυρίους διαύλους, κατὰ τοσαῦτα θαύματα, ἐπὶ σκηνορραφείου[y] ἑστὼς δέρματα ἔρραπτε· καὶ ᾐδοῦντο αὐτὸν ἄγγελοι, καὶ δαίμονες ἔτρεμον· καὶ οὐκ ᾐσχύνετο λέγων, "ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ, ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες 20 "αὗται."

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ Κύριος ἐν φάτνῃ ἐτέθη τεχθεὶς, καὶ μητέρα ἔλαβεν εὐτελῆ· καὶ τῷ πρὸς καπηλείαν βλέποντι ἔλεγεν· "ὁ δὲ "υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν ποῦ κλίνῃ·" ὁμοίως καὶ οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ τὸν αὐτὸν διετήρουν νόμον, εἰς τὰς τῶν 25 πενήτων οἰκίας καταγόμενοι· καὶ ὁ μὲν πρὸς βυρσέα, ὁ δὲ πρὸς σκηνορράφον[z]· κατέλυον καὶ πρὸς πορφυρόπωλιν[a]· οὐ γὰρ οἰκίας περιφάνειαν, ἀλλὰ ψυχῶν ἀρετὰς ἐπεζήτουν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι εἰργάζετο ὁ Ἀπόστολος, καὶ ὅτι σκηνοπηγικὴν εἶχε τέχνην. 30

6 Ἀνθισταμένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος αὐτοῦ τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς·

[x] Add. rec. m. in marg. πολλὰ εἰκῇ μᾶλλον φθέγγεται. [y] ἐπισκηνοραφείου Cod. [z] σκηνοράφον Cod. [a] πορφυρόπολιν Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὥστε μὴ ῥήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι φοβῆσαι· καὶ σφοδρότερον διαλέγεται, ἅτε καὶ πολλοὺς πεπεικώς. Καὶ πάλιν—Σφοδρῶς αὐτοὺς φοβήσας ὁ Παῦλος ἀφίσταται αὐτῶν.

Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ὑμῶν· καθαρὸς ἐγώ· 5

Ἀμμωνίου. "Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν·" ἀσαφές ἐστι τὸ ῥητόν· οἶμαι δὲ αὐτὸ τοῦτο λέγειν· ἕκαστος τῶν ἀπιστούντων Χριστῷ, ὅς ἐστι ζωὴ, δοκεῖ ἑαυτὸν φονεύειν, ἀπὸ τῆς ζωῆς μεταβαίνων εἰς θάνατον· τὸ αἷμα ἑαυτοῦ τρόπον τινὰ ἐκχέων διὰ τῆς σφαγῆς, ἣν ἐπιφέρει ἑαυτῷ· τοῦτο οὖν φησίν· ἀνθ' ὧν σφάζετε ἑαυτοὺς διὰ τῆς ἀπιστίας, αὐτοῦ τούτου ὑμεῖς ὑπόσχητε δίκην, ἐμοῦ ἀθῴου ὄντος. ἐκ ταύτης δὲ τῆς σημειώσεως δυνατὸν τάχα εἰπεῖν, ὅτι ὁ σφάζων ἑαυτὸν τιμωρεῖται ὡς φονεὺς παρὰ τῷ Θεῷ· εἰ δὲ ἄλλος τις γένηται αἴτιος αὐτῷ τούτου, κἀκεῖνος· τί γὰρ ὅτι διωκόμενός τις ὑπό τινος, καὶ ῥίψας ἑαυτὸν κατὰ κρημνῶν ἀπέθανεν, ἢ καὶ ὑπὸ πολλῆς περιστάσεως, καὶ πικρᾶς φυλακῆς, καὶ ποικίλων ἐπιπολὺ βασάνων συνεχόμενος, δηλητηρίῳ ἐχρήσατο; 10 15

7 Ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύομαι. καὶ μεταβὰς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Τίτου Ἰούστου, σεβομένου τὸν Θεὸν, 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς πάλιν εἰπὼν "ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς "τὰ ἔθνη," οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἀμελεῖ. ὥστε τοῦ διεγεῖραι ἕνεκεν ἔλεγε τοῦτο.

Οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου ζῆλον ἔχειν ἀπὸ τῆς γειτνιάσεως. 25

* Περὶ Κρίσπου ἀρχισυναγώγου πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶ καὶ βαπτισθέντος.

8 Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα γοῦν εὐθέως τὸν ἀρχισυνάγωγον Κρίσπον πεισθέντα, καὶ ἑτέρους πολλοὺς, τούτου γενομένου· "καὶ ἐβαπτί-

"ζοντο·" τοῦτον λέγει Κρίσπον, ὡς καὶ γράφων φησὶν, "οὐδένα "ἐβάπτισε εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον·" τοῦτον οἶμαι καὶ Σωσθένην λέγεσθαι, ἄνδρα πιστὸν, ὥστε καὶ τύπτεσθαι καὶ παρεῖναι ἀεὶ τῷ Παύλῳ· ἔπειθε δὲ τὸν Κρίσπον τὸ πλῆθος, ἡ δὲ οἰκείωσις τοῦ Χριστοῦ πλέον· μείζων γὰρ ὁ κίνδυνος ἐγίνετο λοιπὸν, καὶ τῶν 5 πλειόνων πιστευόντων, καὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου.

9 Εἶπε δὲ ὁ Κύριος ἐν νυκτὶ δι' ὁράματος τῷ Παύλῳ, 10 μὴ φόβου, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσῃς· διότι ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεταί σοι τοῦ κακῶσαί 11 σε· διότι λαός μοι πολύς ἐστιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. ἐκά- 10 θισε δὲ ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἓξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι εἶδε τὸν Κύριον Ἰησοῦν ὁ Παῦλος δι' ὀνείρων· διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν· "οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν "ἑώρακα;" εἴτε δὲ δι' ὀνείρων, εἴτε καὶ ἐγρηγορῶς ἐθεώρησε τὸν 15 Ἰησοῦν, οὐδεμία διαφορά· πλὴν καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὤφθη αὐτῷ.

Διδύμου. Ἐν Κορίνθῳ τυγχάνοντι τῷ Ἀποστόλῳ, ὁ Θεὸς δι' ὁράματος ὀφθεὶς, προτρέπεται αὐτὸν μὴ φείδεσθαι τοῦ λέγειν τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον· τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ δεῖν σιωπᾶν, ἀλλὰ λαλεῖν αὐτὸν, δηλώσας· ἔστι δὲ αὕτη· πολλοὺς εἶναι ἐν τῇ πόλει 20 τῇ προκειμένῃ γνωσθέντας αὐτῷ τῷ Θεῷ, ὡς παραδέξονται τὴν κηρυττομένην διδασκαλίαν· ἐπεὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἄνθρωπον ὄντα δεδιέναι ἐπιβουλὴν, σχεδὸν γὰρ πάντες εἰσέτι τότε εἰδωλολάτραι ἐτύγχανον, παραθαρσύνει, καὶ εἰς ἀνδρίαν ἀλείφει τὸν διδάσκαλον, φήσας, μετὰ σοῦ εἰμι, κωλύων πάντας τοὺς ἐπιτιθεμένους κακῶ- 25 σαί σε· ὡς μηδὲ τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν κατὰ σοῦ. ἐπεὶ οὖν χρῶνται τῷ ῥητῷ οἱ τὰς φύσεις εἰσάγοντες, φάσκοντες πολλοὺς εἶναι ἐν Κορίνθῳ τῆς πνευματικῆς φύσεως, οἳ καὶ λαὸς εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, ῥητέον, ὡς οὐ διὰ φύσιν, ἀλλ' εὐσεβῆ πρόθεσιν, οἰκειοῦταί τις τῷ Θεῷ· οὕτω γὰρ καλεῖ λοιπὸν λαὸν ἑαυτοῦ τὸν οὐκ ὄντα αὐτοῦ 30 πρότερον· ὅθεν Θεοῦ ὄντος τοῦ εἰρηκότος λαὸν εἶναι ἐκεῖ πλείονα, λεκτέον, ὡς εἶδεν ἤδη τὴν ἐσομένην συγκατάθεσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν.

* Στάσεως κινηθείσης ἐν Κορίνθῳ, ὁ Παῦλος ὑπεχώρησεν, ἐλθὼν τὲ εἰς Ἔφεσον καὶ διαλεχθεὶς ἐξῆλθεν.

12 Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπάτου ὄντος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέ-
13 στησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα, λέγοντες, ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος 5 ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα διὰ πόσων αὐτὸν ὁ Κύριος πείθει· καὶ ὃ μάλιστα αὐτὸν ᾔδει, τοῦτο ὕστερον αὐτῷ λέγει· "ὅτι λαὸς "πολύς ἐστί μοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ" πῶς οὖν συνεπέθεντο, εἴποιτό τις ἄν; καὶ μὴν οὐδὲν ἴσχυσαν· ἀλλ' ἦγον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀνθύ- 10 πατον· ἱκανὸν δὲ αὐτὸν τοῦτο διαναστῆσαι τὸ μὴ παθεῖν· εἴτε ἠλέγχθη φοβούμενος, ἢ οὐκ ἠλέγχθη· οὐ γὰρ εἴασεν αὐτοὺς ὁ Κύριος ἀεὶ πάσχειν κακῶς, ὥστε μὴ ἀσθενεστέρους γενέσθαι· οὐδὲν δὲ οὕτως ἐλύπει τὸν Παῦλον, ὡς οἱ ἀπειθοῦντες, ὡς οἱ ἀντιταττό- μενοι· τοῦτο καὶ τῶν κινδύνων χαλεπώτερον ἦν· διὰ τοῦτο αὐτῷ 15 φαίνεται νῦν.

14 Μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπιεικής τις ἄνθρωπος οὗτος εἶναί μοι δοκεῖ· ἀπετείχισεν αὐτοῖς τὸ δικαστήριον· λαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη· 20 δείκνυσι τῶν Ἰουδαίων τέως κατὰ τὸ πρόχειρον τὴν παράνομον κατὰ τοῦ Παύλου κατηγορίαν ὁ ἀνθύπατος, ἀποβαλλόμενος αὐτούς· καὶ κατακρίνει τὸν Πιλάτον, τὸν μηδεμίαν εὑρηκότα κατηγορίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου Ἰησοῦ, καὶ μαστιγώσαντα αὐτὸν, καὶ παρα- δόντα εἰς θάνατον· καίτοι αὐτὸς λέγων, "ὅτι οὐδεμίαν εὑρίσκω 25 "ἀφορμὴν θανάτου κατὰ τοῦ ἀνθρώπου τούτου."

Εἰ μὲν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ῥᾳδιούργημα πονηρὸν, ὦ
15 Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν· εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι· 30
16 καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος.
17 ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἰουδαῖοι Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον,

ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος· καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωνι ἔμελλεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τυπτομένου γὰρ αὐτοῦ οὐχ ἡγήσατο ἰδίαν εἶναι ὕβριν, οὕτως ἦσαν ἰταμοὶ Ἰουδαῖοι· ὢ τῆς αἰσχύνης· ἀναισχύντησαν, καὶ οὐδὲν τῷ Γαλλίωνι ἔμελλε· καίτοι εἰς τὴν αὐτοῦ 5 ὕβριν τὸ πρᾶγμα ἦν· ἀλλ' ὡς δῆθεν ἐξουσίαν λαβόντες ἔτυπτον· διατί μὴ ἐκεῖνος ἐτύπτησε; καίτοι αὐτὸς ἐξουσίαν εἶχεν· ἀλλ' ἐπαιδεύοντο, ὥστε καὶ τὸν δικαστὴν μαθεῖν, τίς ἦν ὁ ἐπιεικέστερος.

Ἀμμωνίου. Ἢ διὰ τοῦτο ἔτυπτον τὸν Σωσθένην, ἐπειδὴ καὶ 10 αὐτὸς ἦν μᾶλλον προστιθέμενος τῷ Παύλῳ, ὡς καὶ Κρίσπος ὁ ἀρχισυνάγωγος· ἢ εἰς τοσοῦτον ἦσαν ἐληλακότες μανίας, ὅτι ἀποτυχόντες τοῦ σκοποῦ ἑαυτῶν, ἀντὶ τοῦ τύπτειν τὸν Παῦλον, Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον· ἢ διὰ τοῦτο ἔτυπτον αὐτὸν, ἐπειδὴ ἠβουλήθησαν αὐτὸν φονεῦσαι τὸν Παῦλον, καὶ Σωσθένης διεκώ- 15 λυσεν αὐτούς. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἄρχοντος ἀκαθοσιώτως ποιοῦντες, ἔτυπτον Σωσθένην, τοῦτο λέγοντες· εἰ ὁ θέλων ποιεῖ ὃ θέλει, καὶ οὐκ ἔστι νόμος, ἰδοὺ ἡμεῖς τύπτομεν τοῦτον· καὶ οὐ προσεποιεῖτο αὐτοὺς ὁ ἀνθύπατος, ἀλλ' εἶα αὐτοὺς τύπτειν ἀλλήλους· ἐπεὶ εἰ ἦσαν κατά τινος ἄλλου καὶ μὴ καθ' ἑαυτῶν 20 ποιήσαντες τὸ ἄτοπον τοῦτο, πάντως εἶχεν αὐτοὺς σωφρονίσαι.

18 Ὁ δὲ Παῦλος ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος ἐν Κεγχρεαῖς τὴν κεφαλήν· εἶχε γὰρ εὐχήν. 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς ὁ νόμος κατελύετο. ὅρα πῶς τῷ συνειδότι κατείχοντο· τοῦτο γὰρ Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ κείρεσθαι τὰς κεφαλὰς κατ' εὐχήν· ἔδει δὲ καὶ θυσίαν γενέσθαι, ἥτις οὐκ ἐγένετο ἔτι μετὰ τὸ τυφθῆναι[b] τὸν Σωσθένην· ἔδει γὰρ αὐτὸν ἔτι μένειν καὶ παρακαλέσαι περὶ τούτων· τί πάλιν ἐπιθυμεῖ τὴν 30 Συρίαν καταλαβεῖν; ἐνταῦθα ἐχρηματίσθησαν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί· ἐνταῦθα παρεδόθη τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα τοιαῦτα ἤνυσε πράγματα κατὰ τὸ δόγμα.

[b] τυπτηθῆναι Cod.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Ἐπειδὴ ἐδόκει τοῖς Ἰουδαίοις ἀποστασίαν τοῦ νόμου διδάσκειν, καὶ ἐσκανδαλίζοντο πολλοὶ εἰς αὐτὸν, καὶ οὐ παρεδέχοντο τὸ κήρυγμα, τούτου χάριν καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐν Ἱεροσολύμοις, οἰκονομικῶς τοῦτο πράσσει· καὶ τοῦτο ἦν ὃ αὐτὸς ἔλεγεν, "ἐγενόμην τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς 5 "ὑπὸ νόμον κερδήσω."

Ἀμμωνίου. Εὐχὴν ἣν λέγει ὑπόσχεσιν ὑποσχόμενος ἦν ἀποκόψαι τὴν τρίχα· ἵνα μηκέτι ὡς κοσμικὸς τὰ τῶν κοσμικῶν πράττει· ἀλλ' ὡς κατὰ Θεὸν ζῶν παραμείνῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ σχολάζων τὸ ἀκόλουθον τοῖς Ἀποστόλοις καὶ μαθηταῖς· καὶ Ἀκύλας δὲ ἐξ 10 ὑποσχέσεως ἀπέκοψεν ἑαυτοῦ τὰς τρίχας. σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ θέλοντες δῆθεν θεοσεβῶς ζῆν, ἐποίουν τοῦτο· ὥστε οὖν καλῶς καὶ οἱ μονάζοντες καὶ αἱ κανονικαὶ ἀποκείρονται τὴν κόμην· οὐχ ἁπλῶς δὲ τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἔθος ἦν παλαιὸν Ἰουδαίοις τοῦτο, ὡς ἐν τῷ λβ' κεφαλαίῳ εὑρήσεις· κἀκεῖνοι μὲν σκιοτύπως, ἡμεῖς δὲ ἀλη- 15 θείᾳ τὸ ἔργον ποιοῦμεν, ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς κόμης ἀποταττόμενοι· ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ μέμνηται ὁ συγγραφεὺς Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης καὶ Κρίσπου καὶ Τίτου· ὧν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἔν τισι τῶν Ἐπιστολῶν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ Λουκᾶς μέμνηται καὶ Μάρκου καὶ Τιμοθέου οἳ ἦσαν σὺν αὐτῷ περινοστοῦντες. 20

Διδύμου. Τοῦ Σωτῆρος μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς, "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη·" γνῶσιν εἶχον οἷς ἐνεχείρησε τὴν πρόσταξιν, ὡς θέλει ὁ Θεὸς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· καὶ ἐπεὶ προδιῄρητο τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος αἱρεσιλατρείας εἰς Ἰουδαίους καὶ Ἕλλη- 25 νας, διαίρεσις γέγονε καὶ τῶν κηρύκων τοῦ Εὐαγγελίου· ὡς τοὺς μὲν ἐγχειρισθῆναι διδάσκειν τοῖς Ἰουδαίοις, τοὺς δὲ Ἀποστόλους εἶναι τῶν ἐθνῶν· ἀλλ' ἐπεὶ σκοπὸν ἕνα εἶχον πάντες οἱ διδάσκαλοι, προσαγαγεῖν τῇ γνώσει τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, καὶ τῇ κατηχήσει τοῦ Εὐαγγελίου· ἀμέλει Παῦλος ἐθνῶν Ἀπόστολος ὤν, εἴ ποτε παρ- 30 ετύγχανεν ὠφεληθῆναι δυνάμενος Ἰουδαίοις, Ἰουδαῖος Ἰουδαίοις ἐγένετο, ὅπως μὴ ἀλλοτριωθῶσιν αὐτοῦ ὡς ἀφιστῶντος νόμου, καίτοι ὑπεραναβὰς ἤδη τὸν τῆς σκιᾶς Ἰουδαϊσμόν· ταύτῃ γοῦν κατὰ τὰ πάτρια νόμιμα κείρεται τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχρεαῖς, εὐχὴν ἔχων περὶ τούτου, κατὰ διάταξιν τοῦ παλαιοῦ νόμου· ἀλλὰ καὶ 35

ἐν Ἱεροσολύμοις ἐλθὼν τοῖς ἔχουσι τὴν τοιαύτην εὐχὴν τέσσαρσιν ἄνδρασι συνέδραμε γνώμῃ, τῶν ἐκεῖ πρεσβυτέρων συμβουλευσάντων λῦσαι αὐτὸν τὴν κρατήσασαν περὶ αὐτοῦ διαβολὴν, ὡς ἄρα ἀποστασίαν τοῦ νόμου διδάσκει· πρὸς τούτοις δι' ὠφελείαν ἑτέρων Ἰουδαίων περιτέμνει Τῖτον καὶ Τιμόθεον· δηλοῖ δὲ τὴν πρόθεσιν 5 ἑαυτοῦ, καθ' ἣν ταῦτ' ἐποίει, γράψας, ὡς ἐπὶ τῷ κερδῆσαι αὐτοὺς, Ἰουδαῖος ἐγένετο αὐτοῖς· καὶ Πέτρος δὲ τῆς προειρημένης γνώμης ὢν, Ἀπόστολος τεθεὶς τῆς περιτομῆς, καὶ Ἕλληνας ἐδίδασκεν, ὅτε λόγος ᾕρει· εἰσῆλθε γοῦν πρὸς Κορνήλιον, καὶ πάντας τοὺς ἅμα αὐτῷ ἀκροβυστίαν ἔχοντας, πληροφορίαν ἔχων ὑπὸ Θεοῦ, μηδένα 10 κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον· ἀπολογεῖται γοῦν εἰδέναι, ὡς οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεὸς, δεχόμενος τὸν ἐν παντὶ ἔθνει[c] καὶ τόπῳ φοβούμενον αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενον δικαιοσύνην· εἰ γὰρ τὸν οὕτως ἔχοντα ἀρετῆς δέχεται ὁ Θεὸς, οὐ συντελεῖ τι μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἡ περιτομὴ πρὸς θεοσέβειαν· ὅθεν καὶ ποιῶσι τοιαῦτα 15 τινὰ οἱ Ἀπόστολοι, διὰ σωτηρίαν τῶν προσερχομένων Ἑλλήνων τε καὶ Ἰουδαίων, ὡς ἀδιαφόροις αὐτοῖς χρῶνται· δεόντως αὐτὰ πράττοντες, δυνατοῦ ὄντος καὶ κακῶς αὐτοῖς χρήσασθαι ὑπ' ἄλλων· ἔννοια γὰρ ἀδιαφόρου, τὸ οἷόν τε εὖ καὶ χειρόνως αὐτοῖς χρήσασθαι. 20

19 Κατήντησε δὲ εἰς Ἔφεσον, κἀκείνους κατέλιπεν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τούτους ἀφῆκεν εἰς Ἔφεσον, εἰκότως ὡς διδάσκοντας· τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ συγγενόμενοι χρόνον πολλὰ ἐμάν- 25 θανον· καὶ ὅμως τῆς συνηθείας αὐτοὺς οὐκ ἀπήγαγεν οὐδέπω τῆς Ἰουδαϊκῆς· ὅρα γοῦν ἐνταῦθα καὶ παρακαλούμενον αὐτὸν μεῖναι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠνέσχετο, ἐπειγόμενος ἐλθεῖν, οὐχ ἁπλῶς αὐτοὺς εἴασεν, ἀλλὰ μετὰ ὑποσχέσεως· ἐκείνους δὲ τοὺς τόπους κατελάμβανεν, οἷς ἐπέβη πρὸ τούτου. 30

20 Ἐρωτώντων δὲ αὐτὸν ἐπὶ πλείονα χρόνον μεῖναι, οὐκ 21 ἐπένευσεν· ἀλλ' ἀποταξάμενος αὐτοῖς καὶ εἰπὼν, δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσό-

[c] ἔθνη Cod.

λυμα· πάλιν ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ Θεοῦ θέλοντος, ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ Παῦλος προφήτης ὤν, καὶ εἰδὼς ὅτι ἤμελλεν ἀναστρέφειν, ἐπηγγείλατο πάλιν ἀναστρέφειν· πλὴν ἵνα μή τις ὑπὸ προπετείας τὸ αὐτὸ ποιῇ, ἀτόπως ὑπισχνούμενος τόδε 5 τι ποιεῖν, ἐδίδασκεν ἡμᾶς μηδὲν περὶ τῶν μελλόντων ὑπισχνεῖσθαι ποιεῖν, δίχα τοῦ εἰπεῖν "τοῦ Θεοῦ θέλοντος·" οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰάκωβος παραινεῖ ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ· "οὐ γάρ τις οἶδε τί τέξεται ἡ "ἐπιοῦσα ἡμέρα·" ἄφρων οὖν ὁ μὴ προσδιορίζων τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ, ἐὰν ὁ Κύριος θέλῃ· καὶ ἐὰν ὡς θαρρῶν, ὅτι πάντως ποιήσει, ἐπαγ- 10 γέληται, ἀκούσεται πολλάκις, ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαίρω· ἃ δὲ ὑπέσχω πότε ἔσται;

22 *Καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβὰς καὶ ἀσπασά-* 23 *μενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν. καὶ ποιήσας χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γα-* 15 *λατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἐπιστηρίζων τοὺς μαθητάς.*

Ἀμμωνίου. Ἔθος ἀεὶ τοῦτο τῷ Παύλῳ, ἐπισκέπτεσθαι τοὺς πιστοὺς, καὶ ἐπιστηρίζειν αὐτούς· εἰ γὰρ εὗρεν αὐτοὺς σαθρωθέντας ἢ ἀτονίσαντας, διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτοῦ λόγου ἀνεκούφιζεν 20 αὐτοὺς, τὰ βάρη αὐτῶν ἐπιστηρίζων διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου, ἵνα ἐλπίζοντας εἰς αὐτὸν ὡς δυνάμενον ἀνωρθῶσαι τοὺς κατερραγμένους, καὶ ἰσχυροποιῆσαι διὰ τῆς ἁγίας καὶ ἀφθάρτου αὐτοῦ σαρκὸς τὰ φθαρτὰ ἡμῶν μέλη, θαρσαλεώτεροι πρὸς τοὺς πόνους γένωνται.

* Περὶ Ἀπολλῶ ἀνδρὸς λογίου καὶ πιστοῦ. 25

24 *Ἰουδαῖος δέ τις Ἀπολλῶς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς Ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἰδοὺ καὶ λόγιοι λοιπὸν ἐνήγοντο, καὶ ἀποδημοῦσι λοιπὸν καὶ οἱ μαθηταί· ὁρᾷς ἐπίδοσιν τοῦ κηρύγματος. 30

Διδύμου. Εἰσὶ διαβεβαιούμενοι, ὡς Ἀπολλῶς ὁ αὐτός ἐστιν Ἀπελλῆς τῶν Κορινθίων Ἐπίσκοπος, περὶ οὗ γράφει Παῦλος· "περὶ δὲ Ἀπολλῶ πολλὰ παρεκάλεσα αὐτόν·" καὶ "ὅτι ἐγὼ ἐφύ-

" τευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισε·" καὶ εἰ ἀληθὲς τοῦτο, σκόπει εἰ διώνυμος ὁ ἀνὴρ, εἰ ἄλλως μετεποίθη θάτερον τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ λοιπόν.

Ἀμμωνίου. Πεπαιδευμένος τὴν θείαν γραφὴν, καὶ λόγον ἀποδοῦναι δυνάμενος τοῖς ἐρωτῶσι, καὶ ἱκανὸς ὢν εἰς τὸ παραστῆσαι 5 τὰ νέα τῇ παλαιᾷ συνάδοντα, καθὼς παρακατιών φησι, " δυνατὸς " ὢν ἐν ταῖς γραφαῖς."

25 Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν[d] τοῦ Κυρίου, καὶ ζέων τῷ Πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα Ἰω- 10 άννου·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ τὸ βάπτισμα μόνον Ἰωάννου ἠπίστατο οὗτος, πῶς τῷ Πνεύματι ἔζη; τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐχ οὕτως ἐδίδοτο· καὶ εἰ οἱ μετὰ τοῦτον ἐδεήθησαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, πολλῷ μᾶλλον καὶ οὗτος ἐδεήθη ἄν· τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ 15 ἁπλῶς ἐφεξῆς ἔθηκεν ἀμφότερα· ἐμοὶ δοκεῖ οὗτος εἶναι τῶν ρκʹ τῶν μετὰ τῶν Ἀποστόλων βαπτισθέντων· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου γέγονε, γεγένηται καὶ ἐπὶ τούτῳ· ἀλλʼ οὐδὲ βαπτίζεται· τὸ οὖν ἀκριβῶς ἐξετασθὲν τὸ ἐμοὶ δοκεῖ τοῦτο εἶναι· ὅτι καὶ βαπτισθῆναι αὐτὸν ἔδει, ἐπεὶ οἱ δώδεκα οἱ ἄλλοι οὐδὲν ᾔδεσαν 20 ἀκριβὲς οὐδὲ τὰ περὶ Ἰησοῦ, εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ βαπτισθῆναι· εἰ δὲ οὗτοι οἱ Ἰωάννου μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ἐβαπτίζοντο, ἔδει καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦτο.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὅτι μὲν ὁ Χριστὸς ἐπεδήμησεν, ᾔδεισαν, καὶ ὅτι θεοσημείας ἐποίησε πολλάς· καὶ τάδε τυχὸν ᾠκονόμησεν· 25 εἰκὸς δὲ ἀγνοεῖν τῆς ἐπιδημίας τὴν αἰτίαν, ὅτι διὰ τοῦτο παραγέγονεν, ἵνα καταλύσῃ τὸν πόλεμον, καὶ ἀνέλῃ τὴν ἔχθραν, καὶ συνάψῃ τῷ Πατρὶ, καὶ πατήσῃ θάνατον, καὶ ἀνοίξῃ τὸν ᾅδην, καὶ ἐξαγάγῃ ἐκ σκότους, καὶ ἀναγάγῃ εἰς οὐρανὸν, καὶ συνθρόνους ἐν ἑαυτῷ ποιήσῃ, καὶ τῆς δόξης μεταδῷ τῆς βασιλικῆς· ταῦτα γὰρ 30 ἐπλουτήσαμεν διʼ αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένοντες.

Ἀμμωνίου. Πῶς οὗτος μόνον εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθεὶς εἶχε Πνεῦμα Ἅγιον, οἱ δὲ παρακατιόντες οὐκ εἶχον; πρὸς ὃ

[d] τὸν λόγον Cod.

δεῖ εἰπεῖν, ὅτι μᾶλλον διὰ τοῦτο ἔζεε τῷ Πνεύματι ὁ Ἀπελλῆς, ἐπειδὴ τῇ χάριτι Θεοῦ φωταγωγηθεὶς, ἀκριβῶς ἠπίστατο, καὶ ἐδίδασκεν ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός· καὶ αὐτὴ ἡ γνῶσις οὐκ εἴα αὐτὸν ἠρεμεῖν, ἀλλ' ἐδίδασκε καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἔργον ποιῶν εὐαγγελιστοῦ. σημειω- 5 τέον δὲ ὅτι καὶ γυναῖκας τὸν λόγον τῆς πίστεως παραδιδούσας χρὴ πείθεσθαι· βλέπε δὲ πῶς ὅλως τοῦ σωθῆναι ἦν ὁ Ἀπελλῆς, ὅτι καίπερ λόγιος ὢν, καὶ τὰ τῆς γραφῆς διαγινώσκων ἀπόκρυφα, οὐκ ἀπηξίωσε τὸ ἀκριβὲς τῆς πίστεως παρὰ γυναικὸς μαθεῖν· οὐδὲ πρὸς τῦφον ἐτράπη, παρὰ γυναικὸς ἀκούων ὡς ἐν ἐλεγμῷ, ὅτι ἁπλού- 10 στερον τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ λόγου κατηχήθης· διὸ ἠκρίβαζεν αὐτῷ τὰ τῆς πίστεως διὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ κατεδέχετο ὁ Ἀπελλῆς ἀκούων· ᾔδει μὲν ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστὸς ὁ τοῦ Θεοῦ παῖς, καὶ συνίστατο ἀπὸ τῆς γραφῆς· πλὴν ἀτελὴς ἦν, μὴ εἰδὼς τὰ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῖς Ἀποστόλοις λαληθέντα 15 καὶ θεσπισθέντα· διὸ καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ οἱ περὶ Ἀκύλαν, ὡς ἀκολουθήσαντες τῷ Παύλῳ, ἐξέθεντο τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ· οἷον, τὴν ἐν Πνεύματι λατρείαν, καὶ τὴν ἀχειροποίητον περιτομὴν, καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς καταρτισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐλέγετο.

26 Οὗτός τε ἤρξατο παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. 20 ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν ὁδὸν 27 τοῦ Κυρίου. βουλομένου τε αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν Ἀχαΐαν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν· 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλὴ ἦν ἡ παρρησία τοῦ ἀνδρός· ἀκριβῶς ἐλάλει τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλ' ἐδεῖτο ἀκριβείας, ἑτέρας διδασκαλίας· ταύτῃ τοι καὶ οὐκ εἰδὼς πάντα, ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐπεσπάσατο τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καθάπερ οἱ περὶ Κορνήλιον.

Ὃς παραγενόμενος συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευ- 30 28 κόσι διὰ τῆς χάριτος· εὐτόνως γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς ἀπὸ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τῷ μὲν οὖν δημοσίᾳ ἐλέγχειν ἡ παρρησία

ἐδείκνυτο, τῷ δὲ σαφῶς ἡ δύναμις ἐδηλοῦτο· τὸ δὲ ἐκ τῶν γραφῶν ἐπιδείκνυσιν ἡ ἐμπειρία· οὔτε γὰρ ἡ παρρησία τι συνετέλει καθ' ἑαυτὸ, οὐκ οὔσης δυνάμεως· οὔτε ἡ δύναμις, οὐκ οὔσης παρρησίας.

Ἀμμωνίου. Δεῖ γὰρ εὔτονον εἶναι τὸν πιστὸν καὶ μὴ καταλελυμένον, κατὰ τῶν ἀνθισταμένων τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς, καὶ τῇ ἀκαπηλεύτῳ πίστει. 5

Διδύμου. Οὐ διαφωνεῖ τὸ ἀκριβέστερον λαλεῖν τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ τῷ ἀκριβέστερον ἐνδιαθέσθαι τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας· δυνατὸν γὰρ ὁλοσχερῶς γνῶσιν ἔχοντα τῶν περὶ Ἰησοῦ ἀκριβῆ, δεέσθαι τῆς λεπτομερεστάτης αὐτῶν ἐξηγήσεως· ὁ προκείμενος γὰρ ἀνὴρ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων δυνατὸς ἠπίστατο τὰς παλαιὰς γραφὰς, τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρούσας· εἶτα λόγιος ὢν τῷ πνεύματι ἐλάλει, καὶ ἐδίδασκεν ἃ ᾔδει περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς· τοῦτον προσλαμβάνουσιν οὕτω σπουδῆς ἔχοντα, ἀκουσταὶ γενόμενοι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, ἐπὶ τῷ παραδοῦναι αὐτῷ πᾶσαν τὴν εὐαγγελικὴν ὁδόν· εἰκὸς οὖν τὸν Ἀπελλῆν εἰδέναι, ὅτι Ἰησοῦς ἐπεδήμησε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τάδε ᾠκονόμησε· μὴ μὴν εἰδέναι τῆς ἐπιδημίας τὴν αἰτίαν. 10 15 20

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἐφέσῳ πιστεύσασι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ.

1 Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλὼ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη ἐλθεῖν εἰς Ἔφε- 25 2 σον· καὶ εὑρεῖν τινὰς μαθητὰς, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, εἰ Πνεῦμα Ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; οἱ δὲ πρὸς αὐ- 3 τὸν, ἀλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα Ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν. εἶπέ τε, εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε;

Πολλῷ οὗτοι ἐκείνων διεστήκασιν· οἱ μηδὲ εἰ Πνεῦμα Ἅγιόν ἐστιν εἰδότες· ὅτι γὰρ οὐδὲ εἰς Χριστὸν ἐπίστευον, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι οὐδέν ἐστι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἀλλ' ὅτι ἀτελές· οὐδὲ προσέθηκεν, ἀλλ' ἐδίδασκεν, καὶ πολλοὶ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον· 30

ὥστε εἰκὸς ἦν αὐτοὺς Πνεῦμα ἔχειν, μὴ φαίνεσθαι δὲ, οὐ γὰρ ἐβούλετο περιάγειν αὐτοὺς, ἀλλ' εἰς Ἔφεσον καταλιπεῖν· οὗτοι δὲ μετὰ ταῦτα τὴν Κόρινθον ᾤκησαν· καὶ μεγάλα αὐτοῖς μαρτυρεῖ, καὶ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων προσαγορεύει αὐτούς· ὅθεν μοι δοκεῖ παρ' αὐτὰ εἰς Ῥώμην ἀπελθεῖν, ἅτε ἐμφιλοχωροῦντας τοῖς 5 τόποις ἐκείνοις ὅθεν ἐξέπεσαν ἐπὶ Νέρωνος.

4 Οἱ δὲ εἶπον, εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, Ἰωάννης ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι, τουτέστιν εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πόθεν ἐκεῖνοι ἐν Ἐφέσῳ ὄντες τὸ βάπτισμα εἶχον Ἰωάννου; ἴσως ἐπεδήμησαν τοῖς Ἱεροσολύμοις τότε, καὶ ἀπῆλθον, καὶ οὐδὲ τὸν Ἰησοῦν ἠπίσταντο· καὶ οὐ λέγει αὐτοῖς, πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ τί; "εἰ Πνεῦμα Ἅγιον ἐλάβετε;" ᾔδει ὅτι οὐκ εἶχον· ἀλλὰ βούλεται αὐτοῖς εἰπεῖν, ἵνα μαθόντες 15 ὧν ἀπεστέρηνται, αἰτήσωσιν· ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος προφητεύει, καὶ ἐνάγει αὐτοὺς ὅτι τοῦτο βούλεται τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. διπλοῦν τὸ χάρισμα, γλῶσσαι καὶ προφητεῖαι· ἐντεῦθεν δείκνυται δόγμα μέγα, ὅτι ἀτελὲς Ἰωάννου τὸ βάπτισμα εἰς μετάνοιαν· καὶ οὐκ εἶπεν ἀφέσεως, ἀλλὰ μετανοίας βάπτισμα. 20

5 Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Βαπτισθέντες δὲ εὐθέως Πνεῦμα ἐλάμβανον· τὸ δὲ Πνεῦμα οὐχ ἑώρων, ἀόρατον γάρ ἐστιν· αἰσθητὸν δέ τινα ἔλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἡ χάρις· καὶ ὁ μὲν τῇ 25 Περσῶν, ὁ δὲ τῇ Ῥωμαίων, ὁ δὲ τῇ Ἰνδῶν, ὁ δὲ ἑτέρᾳ τινὶ τοιαύτῃ εὐθέως ἐφθέγγετο γλώσσῃ· καὶ τοῦτο ἐφανέρου τοῖς ἔξωθεν, ὅτι Πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ φθεγγομένῳ.

Ἀμμωνίου. Ὥστε οὖν τὸ Ἰωάννου βάπτισμα προτροπὴν εἶχε μετανοίας μόνον, οὐ μὴν καὶ καθαρισμοῦ ἁμαρτίας· ὡς εἶναι ταυ- 30 τὴν διαφορὰν τοῦ Ἰωάννου βαπτίσματος καὶ τοῦ τῶν πιστῶν· ὅτι τὸ τῶν πιστῶν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν χαρίζεται· ὁ μὲν Ἰωάννης βαπτίζων ἔλεγε, βαπτίζω σε εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' ἐμὲ, καὶ ἀπαιτῶ σε πιστεύειν εἰς αὐτὸν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ·

ὁ δὲ πιστῶς βαπτίζων φησί· βαπτίζω σε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὴν ὁμοούσιον Τριάδα πιστεύειν· καὶ ἀποπλύνων καὶ ἀπεκδύων αὐτὸν ἀπὸ τῆς προυπούσης αὐτῷ θρησκείας, καὶ μετενδύων αὐτὸν εἰς Χριστὸν, καὶ καθαρῶς τὴν οὖσαν διαγγέλλων πίστιν. σημειωτέον δὲ πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ 5 εἰς Χριστὸν βάπτισμα, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ βαπτίζοντος, ἐπιφοιτᾷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῖς βαπτισθεῖσι· καὶ ὅτι οὐκ εἶχον Πνεῦμα Ἅγιον οἱ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα βαπτισθέντες· πῶς οὖν Ἀπελλῆς μόνον εἰς τὸ Ἰωάννου βαπτισθεὶς, ἔζεε τῷ Πνεύματι; ὁ Ἀπελλῆς εἰ καὶ ἔζεε τῷ Πνεύματι, ἀλλ' οὖν οὐκ εἴρηται 10 ὅτι καὶ Πνεῦμα Ἅγιον εἶχεν· ἀμέλει γοῦν οὔτε γλωσσαῖς ἐλάλει, οὔτε ἐπροφήτευεν· ἄλλο οὖν τί ἐστι τὸ ζέειν τῷ Πνεύματι, καὶ ἄλλο τὸ ἔχειν Πνεῦμα Ἅγιον· ὁ ἔχων Πνεῦμα Ἅγιον εἶχεν αὐτὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτῷ, καὶ ἐλάλει αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν ἔσωθεν· ὡς πολλὰ τοιαῦτα κεῖται ὀπίσω, πῶς ἐλάλησε[d] τῷ Φιλίππῳ, τῷ 15 Πέτρῳ, τοῖς Ἀποστόλοις, τοῖς περὶ Παῦλον, κωλύον αὐτοὺς λαλεῖν τὸν λόγον ἢ μὴ λαλεῖν ἔν τισι τῶν πόλεων· ὁ δὲ ζέων τῷ Πνεύματι δι' ἐλλάμψεως[e] καὶ προτροπῆς τῆς ἔξωθεν ἔπραττέ τι· ὁδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἂν εἰ δι' ἀγγέλου τις ὁδηγηθείη ἢ φυλαχθείη. καὶ μή μοι λέγε, καὶ πῶς οἷόν τε ζέειν τῷ Πνεύ- 20 ματι, τὸν μὴ μέτοχον ὄντα τοῦ Πνεύματος; ἀπὸ γὰρ τῶν αἰσθητῶν τὸ ἀόρατον δεῖ στοχάζεσθαι· εἰ ὁ ἥλιος ἔξωθεν ὢν, καὶ τὸ πῦρ, διὰ τοῦ πλησιάζειν τοῖς σώμασιν ἢ καὶ ὀλίγον ἀφεστάναι, ὅ ἐστιν ἐπὶ πυρὸς εἰπεῖν, θερμαίνοι ἡμῶν τὰ σώματα, τί δεῖ εἰπεῖν περὶ τοῦ θείου Πνεύματος τοῦ ὄντως θερμοτάτου καὶ πυρίζοντος τὸν ἔσω 25 ἡμῶν ἄνθρωπον, κἂν μὴ ἐνοικῇ, ἀλλ' ἔξωθεν ᾖ; ἐγχωρεῖ οὖν, ἢ πάντα δυνατά ἐστι τῷ Θεῷ, θερμαίνεσθαι τινὰ, κἂν μὴ ἐν ἑαυτῷ οἰκοῦν τὸ θερμαῖνον.

6 Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ἐλάλουν τε γλώσσαις καὶ 30 7 ἐπροφήτευον· ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δώδεκα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί; χωρὶς Πνεύματος γὰρ οὐκ ἐνῆν· ἀλλὰ δεικνὺς ὁ Θεὸς, ὅτι τοῦτο τῆς ἐξουσίας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, καὶ τῆς οὐσίας τῆς βασιλικῆς ἐκείνης, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχει ἰσχύν.

[d] ἐλάλεισε Cod. [e] ἐλάμψεως Cod.

Σχόλιον. Ἰδοὺ ἐνταῦθα ἰδικῶς πληροῦται τὸ "ὁ μικρότερος ἐν τῇ "βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μείζων αὐτοῦ ἐστιν·" ἰδοὺ γὰρ ὁ τῶν Ἀποστόλων ἔσχατος περὶ τὴν κλῆσιν, ὅπερ οὐκ ἔδωκεν Ἰωάννης ἐν τῷ βαπτίσματι, τοῦτο διὰ τῶν χειρῶν Παύλου ἔλαβον οἱ βαπτισθέντες.

8 Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν ἐπαρρησιάζετο, ἐπὶ 5 μῆνας τρεῖς διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ [f].

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πανταχοῦ ἑαυτὸν εἰσωθοῦντα εἰς τὰς συναγωγὰς, καὶ οὕτως ἐξιόντα· πανταχοῦ γὰρ παρ' αὐτῶν ἐβούλετο λαβεῖν ἀφορμὴν, ὅπερ ἔφη· τά τε γὰρ ἔθνη παρεζήλου λοιπὸν, καὶ 10 ῥᾳδίως αὐτὸν ἀπεδέξατο· οὔτε Ἰουδαῖοι τῶν ἐθνῶν δεχομένων μετενόουν· ἐβούλετο ἀποστῆσαι τοὺς μαθητὰς ἐκεῖθεν, καὶ παρ' αὐτῶν λαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ὥστε μὴ συνάγεσθαι· καὶ οὐχ ἁπλῶς τοῦτο ἐποίει· διὰ τοῦτο ἐνοχλεῖ αὐτοῖς συνεχῶς μεταπείθων· μὴ γὰρ δὴ ἐπειδὴ παρρησίαν ἠκούσας, τραχύτητα νομίσῃς· περὶ χρηστῶν 15 πραγμάτων διελέγετο, περὶ βασιλείας· τίς οὐκ ἂν ἤκουσε; τί δέ ἐστιν ἐπαρρησιάζετο; πρὸς κινδύνους ἦν παρατεταγμένος· ἢ καὶ φανερώτερον διελέγετο, οὐ συσκιάζων τὰ πράγματα.

9 Ὡς δέ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπείθουν, κακολογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, 20

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁδὸν εἰκότως ταύτην [g] ἐκάλουν· ὄντως αὕτη ἦν ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἢ ὁδὸν λέγει τὸν Χριστόν· καὶ ὁδὸς καλεῖται· ἢ ὁδὸν λέγει τὴν πίστιν τὴν ἀληθῆ, τὴν διὰ τοῦ Παύλου καταγγελλομένην, δι' ἣν τις ὁδεύων ἤρχετο ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. 25

Ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ' 10 ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός. τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πόσον ἤνυσεν ἡ ἀποστασία· καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ἤκουον.

[f] Κυρίου Cod. [g] ταύ ταύτην Cod.

Παιδεύει χωρίζεσθαι ἀπὸ τῶν βλασφημούντων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας.

11 Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχούσας ὁ Θεὸς ἐποίει διὰ τῶν 12 χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἀποφέρεσθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, 5 καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ᾽ αὐτῶν τὰς νόσους, τά τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐκπορεύεσθαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχὶ φοροῦντος ἥπτοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμβάνοντες ἐπετίθεσαν. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἴα ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, τηρῶν τοῦτον τὸν καιρὸν ὥς ἔγωγε οἶμαι· ὅρα πώ- 10 ρωσιν Ἰουδαϊκήν· τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἰδόντες ἐνεργοῦντα, οὐ προσεῖχον· τί τούτου μεῖζον ἂν γένοιτο; ἀλλὰ καὶ εἰς τοιναντίον περιέστησαν· εἴ τις Ἑλλήνων ἀπιστεῖ, τὴν κόνιν ὁρῶν ταῦτα ἐργαζομένην πιστευέτω· οἱ κακολογοῦντες ἡττῶνται· θέα πανταχοῦ, οὐχ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους ἐπιστρεφομένους ἀπὸ τῶν χρηστῶν ὡς ἀπὸ 15 τῶν φοβερῶν· ἐπὶ Σαπφείρας φόβος ἐπέπεσεν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἐτόλμων κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἐνταῦθα σουδάρια καὶ σιμικίνθια ἐλάμβανον καὶ ἰῶντο.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ΞΓ λόγου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον. Τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν ὁ Χριστὸς, "ὁ πιστεύων εἰς "ἐμὲ, μείζονα σημεῖα ποιήσει ἐμοῦ ἐν τῷ ὀνόματί μου·" ταῦτα γὰρ 20 τὰ μείζονα ἃ ἐποίησαν, αἱ σκιαὶ αὐτῶν νεκροὺς ἤγειραν· οὕτω γὰρ μάλιστα ἐκηρύττετο ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις· οὐ γὰρ οὕτως θαυμαστὸν ζῶντα αὐτὸν θαυματουργεῖν, ὡς ἀποθανόντος αὐτοῦ, ἑτέρους ἐν τῷ ὀνόματι ἐκείνου, μείζονα αὐτοῦ δυνηθῆναι· ἀναμφισβήτητος γὰρ ἦν αὕτη τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις· καὶ οὐκ ἂν, οὐδὲ 25 εἰ ὤφθη, οὕτως ἐπιστεύθη· ἐκεῖνο γὰρ εἶχον εἰπεῖν, ὅτι φάντασμα ἦν· ὁ δὲ ὁρῶν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μόνον ψιλοῦ μείζονα γινόμενα σημεῖα, ἢ ὅτε αὐτὸς ἦν ἐν σαρκὶ μετὰ ἀνθρώπων, οὐκ ἂν ἠπίστησεν, εἰ μὴ σφόδρα ἀναίσχυντος ἦν.

Ἀμμωνίου. Τὸ τῶν σουδαρίων καὶ τῶν σκιῶν τῶν μαθητῶν, 30 σημεῖα ἐστὶ μείζονα ὧν ὁ Ἰησοῦς ἐποίησε· καὶ πληροῦται καὶ ἐν τούτοις ὁ λόγος ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, "ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ μείζονα "σημεῖα ποιήσει ὧν ἐγὼ ποιῶ·" "σουδάρια καὶ σιμικίνθια·" ἀμφό-

τερα νομίζω λινοειδῆ εἶναι· πλὴν τὰ μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται, τὰ δὲ σιμικίνθια ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν, οἱ μὴ δυνάμενοι ὀράρια[h] φορέσαι· οἷον εἰσὶν οἱ φοροῦντες τὰς ὑπατικὰς στολὰς ἢ γουνία[i], πρὸς τὸ ἀπομάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου, οἷον, ἱδρῶτας, πτύελον, δάκρυον, καὶ τὰ ὅμοια. 5

13 Ἐπεχείρησαν δέ τινες καὶ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν ὀνοματίζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, λέγοντες, ἐξορκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν Παῦλος κηρύσσει.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα οὗτοι πάντα ἐποίουν πραγματείας 10 ἕνεκεν· ὅρα καὶ πιστεῦσαι μὲν οὐκ ἤθελον, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος ἤθελον ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας· βαβαὶ τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου πόσον ἦν· οὐδὲν δὲ μέγα ἐνόμιζον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ τὸν Παῦλον προσετίθεσαν, ὡς αὐτὸν μέγα τι νομίζοντες.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος λέγει ἐν 15 Κορίνθῳ γενέσθαι.

Ἀμμωνίου. "Ἐπεχείρησαν δέ τινες·" αὕτη ἡ λέξις δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ὡς πιστεύοντες τῷ Ἰησοῦ οἱ ἐπορκισταὶ ἐπόρκιζον τὰ ἀκάθαρτα πνεύματα τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς πειράζοντες, δίψυχοι ὄντες, ἀκατάστατοι· διὸ, ὡς καὶ τὸ 20 πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐμαρτύρησεν, ὡς μὴ ὄντες πιστοὶ, τῆς προπετείας δεδώκασι πρὸς ὀλίγον δίκην· τὸ οὖν "ἐπεχείρησαν" τοῦτο δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐθάρρουν μὲν, πλὴν ἐπέβαλον τὰς χεῖρας, εἴπω ἐπιτεύξονται τοῦ σκοποῦ· οὕτω καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐπεχείρησε τῷ Ἰωσὴφ, καὶ οὐκ ἐπέτυχε· καὶ οἱ ἐπιχειρήσαντες Ἰουδαῖοι τοῖς 25 μαθηταῖς.

Τῷ ὀνόματι Κυρίου καὶ ἄλλοι προεφήτευσαν, Βαλαὰμ καὶ Σαοὺλ καὶ Καϊάφας.

Διδύμου. Ὡς ὁμολογῶν τὸν Θεὸν μόνῃ φωνῇ ἀρνεῖται αὐτὸν τοῖς ἔργοις, οὕτως ἐστὶ κατὰ ψιλὴν διαλῆψιν γινώσκειν τὸν Ἰη- 30 σοῦν· διὸ οὐ παράδοξον εἰ λέγει τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν τοῖς ἐξορκισταῖς Ἰουδαίοις, "τὸν Ἰησοῦν γινώσκω" καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ γὰρ ἕτεροι δαίμονες αὐτῷ τῷ Ἰησοῦ μετὰ βοῆς ἔλεγον· "οἶδά σε τίς εἶ, ὁ

[h] Sic Cod. ὠράρια Œcum. [i] γαυβία Œcum.

"Ἅγιος τοῦ Θεοῦ," εἰς ταῦτα λήψῃ τὸ, "καὶ δαιμόνια πιστεύουσι "καὶ φρίσσουσιν," οὐδὲ γὰρ μαρτυρεῖται ὡς ἔχει τὰ δαιμόνια πίστιν λελογισμένην εἰς δικαιοσύνην· ῥητέον δὲ εἰς τὰ προκείμενα καὶ οὕτως· ὥσπερ οἱ τὰς ἰάσεις δεχόμενοι πρὸς τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν πίστιν ἑαυτῶν ἐλάμβανον, οὕτως οἱ ὀνομάζοντες τὸν Ἰησοῦν ἐπεκ- 5 βολῇ δαίμονος ἢ ἄλλης ἰάσεως, καθ' ἣν ἔχουσι πίστιν ἀνύουσιν· ἀκολούθως δὲ τὸ πνεῦμα φησὶ, "τίνες ἐστὲ ὑμεῖς" ὀνομάζοντες τὸν Ἰησοῦν· οὐ γὰρ αἰσθάνομαι δύναμιν, ἧς πολλάκις πεῖραν ἔσχον, λεχθείσης αὐτοῦ τῆς προσηγορίας.

* Περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, ὅτιπερ οὐ δεῖ ἐγχειρεῖν ἀπιστοῖς καὶ ἀναξίοις τῆς 10 πίστεως γινομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων.

14 Ἦσαν δέ τινος Σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ υἱοὶ 15 οἱ τοῦτο ποιοῦντες. ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν εἶπεν αὐτοῖς, τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπί- 16 σταμαι· ὑμεῖς δέ τινος ἐστέ; καὶ ἐφαλλόμενος ὁ ἄν- 15 θρωπος ἐπ' αὐτοὺς, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κρατήσας ἀμφοτερων, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γύμνους καὶ τετραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου. 17 τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον, καὶ ἐπέπεσε φόβος 20 ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Λανθανόντως ἐποίουν· εἶτα ἐκπομπεύεται αὐτῶν ἡ ἀσθενεία. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι, πῶς ὁ δαίμων οὐ συνέπραττεν ἐκείνοις τῇ τῶν ἐξορκιστῶν πλάνῃ· 25 ἀλλὰ διήλεγξεν[k] αὐτοὺς, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτῶν φανερὰν ἐποίησεν· ἐμοὶ δοκεῖ σφόδρα θυμωθεὶς, ὥσπερ ἄν εἴτις περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύων ὑπό τινος οἰκτροῦ καὶ ταλαιπώρου διελέγχοιτο, καὶ πάντα εἰς ἐκεῖνον ἀφεῖναι βούλεται τὸν θυμόν· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ καταφρονεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, πρότερον ὁμολογήσας, τότε 30 ἔλαβεν ἐξουσίαν· ὅτι γὰρ οὐκ ὀνόματος ἦν ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀπάτης τὸ πᾶν, ἐπὶ Παύλου διατί μὴ γεγένηται ταῦτα; προσήραξεν[l] αὐτῶν τὰς κεφαλὰς, ἴσως διέρρηξε τὰ ἱμάτια—Καὶ

[k] διήλεγεν Cod. [l] προσέραξεν Cod.

μετ' ὀλίγα—Δείκνυται δαιμόνων ἡ δύναμις μεγάλη τις οὖσα, ὅταν πρὸς ἀπίστους ἔχῃ.

'Εκ ἀνεπιγράφου. Ὥσπερ ἐστι φωνῇ μὲν ὁμολογεῖν τὸν Θεὸν, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνεῖσθαι, οὕτως ἐστὶν εἰδέναι τὸν Ἰησοῦν καὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, οὐκ ἔχοντα δύναμιν ἐπιστημονικὴν καὶ γνωστι- 5 κήν· διὸ οὐδὲ παράδοξον, εἰ τοῖς τοιούτοις ἐφάλλεται τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, λέγον· "ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;" ὧν τὴν φωνήν, φησι, τὴν προφέρουσαν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς πυρὸς αἰσθάνομαι· πυρὸς γὰρ σφοδρότερον ἐνεργοῦσα εἰς τὰ πνεύματα τῇ τῶν Ἀποστόλων φωνῇ, ἡ τοῦ Ἰησοῦ προσηγορία ἐξήλαυνε τῶν σωμάτων αὐτούς. 10

18 Πολλοὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν.

Ἀμμωνίου. Δεῖ πάντα πιστὸν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, καὶ ἀποτάττεσθαι διὰ τοῦ ἑαυτὸν ἐλέγχειν τοῦ ἔτι ποιεῖν τὰ αὐτὰ, ἵνα δίκαιος γένηται κατὰ τὸ εἰρημένον· "λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας 15 "σου πρῶτον, ἵνα δικαιωθῇς·" καὶ τὸ, "δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγο-"ρος·" τοσοῦτοι δὲ ἦσαν κατείδωλοι οἱ Ἐφέσιοι καὶ γόητες, ὅτι καὶ πολυτίμως τὰς γοητευτικὰς κατεσκεύαζον βίβλους, ὡς τῶν ἐν βίῳ ἐχουσῶν τὰ κάλλιστα· ἅπερ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες οὐκ ἐπώλησαν, καίτοιγε ἄλλων ἐκεῖσε τοιούτων ὄντων τῶν 20 θελόντων τὰς βίβλους κτήσασθαι, ἀλλ' ἔκαυσαν· πρῶτον μὲν ἵνα μήτις μετάσχῃ τῆς ἀπ' αὐτῶν ψυχοφθόρου λύμης· ἔπειτα δὲ ἵνα μὴ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας κτήσωνταί τι. ὥσπερ γὰρ ἀπηγόρευται τὸ τοῦ κυνὸς τίμημα, ἢ τὸ ἀπὸ πορνείας κέρδος προσάγειν Θεῷ, οὕτως οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἀργύριον τεθῆναι παρὰ τοὺς τῶν 25 Ἀποστόλων πόδας δίκαιον ἔκριναν.

19 Ἱκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πραξάντων, εἰσενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὗρον ἀργυρίου μυριάδας 20 πέντε. οὕτως κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ηὔξανε 30 καὶ ἴσχυεν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰδότες ὅτι οὐδὲν αὐτῶν ὄφελος λοιπὸν ἦν, ὅταν καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες ταῦτα ποιῶσιν. οὐκ ἄρα τὸ ὄνομα

τι ποιεῖ, ἐὰν μὴ μετὰ πίστεως λέγηται· "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ," φησι, "καὶ μείζονα ποιήσῃ, ὧν ἐγὼ ποιῶ" τοῦτο τὸ τῶν σκιῶν ἐστιν ὅπερ ἔλεγε. Καὶ πάλιν—Ὅτε γοῦν τὸν δαίμονα τὸν πονηρὸν ἐκεῖνον ἐξέβαλε, γοήτων ἀνδρῶν μυριάδες συνελθοῦσαι, πλῆθος βιβλίων τῶν μαγγανικῶν κατέκαιον, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν με- 5 θίσταντο· καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ πύργου πεσόντος, ἢ τυράννου κατενεχθέντος, οἱ μετ' ἐκείνου πάντες τὰ ὅπλα ῥίψαντες τῷ στρατηγῷ προσέχουσιν· οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγένετο· τοῦ γὰρ δαίμονος ἐκβληθέντος, οἱ πολυορκηθέντες ἅπαντες τὰ βιβλία ῥίψαντες, μᾶλλον δὲ κατακαύσαντες, τοῖς Παύλου ποσὶ προσέτρεχον. 10

Διδύμου. Οἱ διαβάλλοντες τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς ὡς ἐκ μαγικῆς κατασκευῆς ἔχοντας, προκειμένης λέξεως ἐλεγχέσθωσαν, δηλούσης ὡς δυνάμει τῆς διδασκαλίας αὐτῶν πᾶσα γοητεία καταλύετο. ἰδοὺ γοῦν οὐχ οἱ εὐκαταφρόνητοι, ἀλλ' ἱκανότητα πολλὴν πρὸς τὴν τέχνην ταύτην ἔχοντες, αἴσθησιν λαβόντες τῆς καθαιρέσεως 15 τῆς περιεργείας ἴσως τῶν δαιμόνων τῶν συνήθων, τὰς βίβλους πάσας τὰς περὶ τούτων συγκομίσαντες, ἔμπροσθεν πάντων τότε παρόντων κατέκαυσαν· καίτοι πολλοῦ τιμήματος οὔσας. προλήψει τοῖς προκειμένοις καὶ τὰ περὶ Σίμωνος.

21 Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ Πνεύ- 20 ματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, εἰπὼν, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τήν τε παρουσίαν ἀπαγγεῖλαι, καὶ προθυμοτέρους ποιοῦντας, μάλιστα πάντων τῇ Ἀσίᾳ ἐνδιατρίβει· εἰκό- 25 τως· ἐκεῖ γὰρ ἦν τυραννὶς τῶν φιλοσόφων· καὶ ἐλθὼν πάλιν αὐτοῖς διελέγετο· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν ἡ δεισιδαιμονία.

22 Ἀποστείλας δὲ εἰς Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἔραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Ἴσως ὡς κιβώρια μικρὰ πολλὴ ταύτης ἡ τιμὴ ἐν Ἐφέσῳ· ὅπου καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῶν ἔμπροσθεν οὕτως ἐλύπησεν αὐτοὺς, ὡς τὸν ἐμπρήσαντα κελεῦσαι μηδὲ ὀνόματι λέγεσθαι· ὅρα

πανταχοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν ἀπὸ χρημάτων· καὶ οὗτος διὰ χρήματα, οὐ τῆς εὐσεβείας κινδυνευούσης αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ πορισμοῦ τὴν ὑπόθεσιν οὐκ ἔχοντος.

* Περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ κινηθείσης[e] στάσεως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ ἀργυροκόπου κατὰ τῶν Ἀποστόλων. 5

23 Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τάραχος οὐκ ὀλί-24 γος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυρόκοπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις οὐκ ὀλιγὴν ἐργασίαν·

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸν κίνδυνον ἐπέστησεν, ὅτι ἀπὸ τῆς τέχνης 10 ταύτης κινδυνεύομεν εἰς λιμὸν ἐμπεσεῖν· καίτοι τὰ εἰρημένα ἱκανὰ εἰς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλὰ ταλαίπωροί τινες ὄντες καὶ ψυχροὶ ταῦτα ποιοῦσιν· εἰ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος τοσαῦτα ἰσχύει ὡς μεταστῆσαι πάντας, καὶ κινδυνεύει τὰ τῶν θεῶν, δεῖ ἐννοῆσαι ἡλίκος ὁ τούτου θεός· καὶ ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα ὑμῖν δώσει 15 ὑπὲρ ὧν φοβεῖσθε· ἤδη προκατέλαβεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, λέγων "ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι·" ὅρα ὑπὲρ τίνος ἀγανακτοῦσιν Ἕλληνες, ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι οἱ ὑπὸ ἀνθρώπων γινόμενοι οὐκ εἰσὶ θεοί· πανταχοῦ εἰς τὴν τέχνην ὠθεῖ τὸν λόγον· εἶτα τὸ μάλιστα αὐτοὺς λυπῆσαν ὕστερον τίθησιν. 20

25 Οὓς συναθροίσας, καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν, ἄνδρες, ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστι·

Ἀμμωνίου. Ἤδει οὖν ὁ Δημήτριος ὅτι ἠπάτα τοὺς ἀνθρώπους, ποιῶν αὐτοῖς ναοὺς καὶ θεοὺς ἀργυροῦς· καὶ ἐδεδείη[f] μὴ ἐλεγχθῇ 25 αὐτοῦ ἡ ῥαδιουργία καὶ ἡ ἀπάτη, διὰ τῆς ἀληθοῦς τοῦ Παύλου διδαχῆς. σημειωτέον δὲ ὅτι τοσοῦτον διέλαμπεν ἡ ἀληθὴς πίστις, καίτοι μήπω ἐπικρατήσασα τότε τῆς οἰκουμένης, ὅτι Δημήτριος ἐδεδείει, μὴ καὶ εἰς τέλος ἀπόληται τῆς Ἀρτέμιδος ὁ ἐν Ἐφέσῳ ναός· καὶ προανεφώνει τὴν ἀπώλειαν τοῦ ναοῦ, ὃ καὶ γέγονεν. 30

26 Καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας

[e] νικηθείσης Cod. N.C. [f] Sic.

μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Πείσας" *μετέστησεν οὐ βιαίως· οὕτω δεῖ πείθειν.* Καὶ *μετ' ὀλίγα*—Πῶς *ἔπεισεν ἄνθρωπος εὐτελής; πῶς τοσαύτης ἐκράτησε συνουσίας; τί ποιῶν, ἢ τί λέγων; οὐκ ἔστι* 5 Παύλου, *οὐκ ἔστιν ἀνδρός· καὶ τοῦτο ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, "ὅτι οὐκ εἰσὶ "θεοί·" εἰ μὲν οὖν οὕτως εὐφώρατον τὸ τῆς ἀσεβείας, πάλαι καταγνωσθῆναι ἔδει· εἰ δὲ ἰσχυρὸν, οὐχ οὕτως ἀναιρεθῆναι ταχέως.*

27 *Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτεμί-* 10 *δος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι μέλλει, καθαιρεῖσθαί τε τῆς μεγαλειότητος αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα *πῶς ἔδειξε μείζω τὴν* Παύλου *δύναμιν, πάντας ἀθλίους αὐτοὺς καὶ ταλαιπώρους ἀποφαίνων, εἴγε ἄνθρωπος* 15 *ἐλαυνόμενος καὶ σκηνοποιὸς ταῦτα δύναται· ὅρα παρ' ἐχθρῶν τὰς μαρτυρίας τοῖς Ἀποστόλοις γινομένας· ὅτε ἐκαθῄρουν αὐτῶν τὰ σεβάσματα, τότε στέμματα καὶ ταύρους προσέφερον.*

28 *Ἀκούσαντες δὲ καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον λέγοντες,* 20

Τοῦ αὐτοῦ. Πόθεν *ὁ θυμὸς γέγονεν; ὅτε περὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἤκουσαν, ὅτε περὶ τοῦ πορισμοῦ· τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀγοραίων ἤθη ἀπὸ τοῦ τυχόντος συναρπάσεσθαι καὶ ἐκκαίεσθαι· διὸ ταῦτα μετὰ ἐξετάσεως δεῖ ποιεῖν.*

29 *Μεγάλη ἡ Ἀρτεμὶς Ἐφεσίων. καὶ ἐπλήσθη ὅλη ἡ* 25 *πόλις τῆς συγχύσεως·*

Τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ *πόλιν γὰρ αὐτῶν ἦσαν θεοὶ, καὶ οὕτω διέκειντο, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ἀνακτώμενοι τὸ σέβας αὐτῆς, καὶ τὰ γεγενημένα ἀναλύοντες· ὅρα ἄτακτον πλῆθος· παιδικὴ ὄντως ἡ διάνοια· καθάπερ φοβούμενοι μὴ σβεσθῇ τὸ σέβασμα αὐτῶν, συνεχῶς ἐβόων.* 30

Ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπά-

σαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνα, συνεκδήμους Παύλου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τούτων ἔν τινι ἑαυτοῦ Ἐπιστολῇ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος· πλὴν καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῖς μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐκινδύνευσαν. 5

30 Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, 31 οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μαθηταί. τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον.

Τοῦ αὐτοῦ. "Παρεκάλουν τὸν Παῦλον μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ 10 "θέατρον" ἀτάκτῳ δήμῳ καὶ ῥύμῃ· καὶ ὁ Παῦλος πείθεται· οὐ γὰρ ἦν κενόδοξος οὐδὲ φιλότιμος. Καὶ πάλιν—Εἰδότες αὐτοῦ τὴν προθυμίαν παρεκάλουν· οὕτως αὐτὸν πάντες ἐφίλουν οἱ πιστοί.

Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν τοῖς πειρασμοῖς· αὐτὸς γὰρ ποιήσει καὶ τὴν δύναμιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν· οὐδὲν οὕτως φιλοὺς 15 ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ ὡς θλίψεις· οὐδὲν οὕτω συνδεῖ καὶ ἐπισφίγγει τῶν πιστῶν τὰς ψυχάς· οὐδὲν ἡμῖν τοῖς διδασκάλοις ἐπιτήδειον πρὸς τὸ τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἀκούεσθαι. ἐν μὲν γὰρ ἀνέσει τυγχάνων ὁ ἀκροατὴς, χαῦνός τε ἐστι καὶ ῥάθυμος, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ παρὰ τοῦ λέγοντος· ἐν δὲ θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ, εἰς 20 πολλὴν ἐπιθυμίαν ἀκροάσεως ἐμπίπτει· στενοχωρούμενός τε τὴν ψυχὴν πανταχόθεν ζητεῖ παραμυθίαν τῆς θλίψεως εὑρεῖν· οὐ μικρὰν δὲ φέρει ὁ λόγος παραμυθίαν. Καὶ μεθ' ἑτέρα—Μηδὲ καταπίπτωμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν· ἀλλ' ἐν πᾶσιν εὐχαριστῶμεν, ἵνα καὶ κερδάνωμεν μέγα· ἵνα εὐδοκιμήσωμεν παρὰ τῷ Θεῷ τῷ τὰς θλί- 25 ψεις συγχωροῦντι· μήτε οὖν ἐπισπώμεθα αὐτὴν, καὶ παροῦσαν γενναίως φέρωμεν, ἀεὶ μυρίων οὖσαν ἀγαθῶν αἰτίαν· ἵνα καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ ῥοπῆς ἀπολαύσωμεν.

Πολλοὺς κινδύνους ὑπέμεινεν ἐν Ἐφέσῳ ὁ Παῦλος, ὥστε μικροῦ δεῖν καὶ θηρίοις ὁμιλῆσαι· καὶ τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν ἐν τῇ 30 πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ· "εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν "Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος;" Ἰωάννης δὲ ὁ ἁγιώτατος Ἐπίσκοπος Κωνσταντίνου πόλεως ἐξηγούμενος τὸ ῥητὸν τοῦτο, οὕτως εἶπε· τί ἐστιν "εἰ κατὰ ἄνθρωπον;" ὅσον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἧκον "ἐθηριο-

"μάχησα·" τί γὰρ εἰ ὁ Θεὸς ἐξήρπασέ με τῶν κινδύνων; ὥστε ὁ μάλιστα ὑπὲρ τούτων ὀφείλων μεριμνῶν· ἐγώ εἰμι ὁ τοσούτους κινδύνους ὑπομένων, καὶ μηδεμίαν μηδέπω λαβὼν ἀμοιβήν· εἰ γὰρ μὴ παραγίνεται ὁ τῆς ἀναστάσεως καιρὸς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα συγκέκλεισται, ἡμεῖς ἐν μείζονι ζημίᾳ ἐσμέν. 5 Καὶ μετ' ὀλίγα—Ταῦτα δὲ ἅπαντα ἔλεγεν· *οὐκ ἐπειδὴ οὐκ εἶχεν ὄφελος, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχειν, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν, καὶ ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως στηρίξαι λόγον.*

32 *Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλό τι ἔκραζον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία* 10 *συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν, τίνος ἕνεκα συνεληλύθεισαν.*

Ἀμμωνίου. *Δείκνυσι τὴν ἄκριτον κατὰ τοῦ* Παύλου *ἐπανάστασιν· ὅτι δὴ καὶ ἠγνόουν τινὲς καταβοῶντες, ἐφ' οἷς συναχθέντες ἔκραζον.* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τοιοῦτον τὸ πλῆθος· ἁπλῶς ἕπεται, καθάπερ πῦρ εἰς ὕλην ἐμπεσόν· ὁ μὲν οὖν* Παῦλος *ἐβούλετο εἰσελθὼν δημηγορῆσαι, τοὺς γὰρ διωγμοὺς ἐλάμβανεν εἰς διδασκαλίαν· ἀλλ' οἱ μαθηταὶ οὐκ εἴων· σκόπει πόση περὶ αὐτὸν προνοίᾳ κέχρηνται πανταχοῦ· καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἐξήγαγον· ὥστε μὴ περὶ τὰ* 20 *καίρια λαβεῖν τὴν πληγήν· καίτοιγε ἤκουσαν ὅτι δεῖ αὐτὸν καὶ* Ῥώμην *ἰδεῖν.*

33 *Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν* Ἀλέξανδρον, *προβαλλόντων αὐτὸν τῶν* Ἰουδαίων· *ὁ δὲ* Ἀλέξανδρος *κατα-*
34 *σείσας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ· ἐπι-* 25 *γνόντων δὲ ὅτι* Ἰουδαῖος *ἐστὶ, φωνὴ ἐγίνετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὥρας δύο κράζοντων, μεγάλη ἡ* Ἄρτεμις Ἐφεσίων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Προεβάλοντο οἱ* Ἰουδαῖοι *τὸν* Ἀλέξανδρον· *οἰκονομικῶς δὲ οὗτος οὐκ ἐφθέγξατο· πάλιν δὲ ἔκραζον "μεγάλη ἡ* 30 *"*Ἄρτεμις·*" παιδικὴ ὄντως ἡ διάνοια· καθάπερ γὰρ φοβούμενοι μὴ σβεσθῇ τὸ σέβας αὐτῶν, συνεχῶς ἐβόων· δύο ἔτη ἐκάθισεν ἐκεῖ ὁ* Παῦλος· *καὶ ὅρα πόση ἔτη* Ἕλληνες· *τίνος δὲ ἕνεκεν* Ἀλέξανδρος

ἐβούλετο ἀπολογήσασθαι; μὴ γὰρ αὐτὸς ἐνεκλήθη, ἀλλ' ὥστε καιρὸν εὑρεῖν, καὶ τὸ πᾶν καταστρέψαι, καὶ ἑλκύσαι τοῦ δημοῦ τὸν θυμόν· εἶδες θυμὸν ἄτακτον.

35 Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησὶν, ἄνδρες Ἐφέσιοι, τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων, ὃς οὐκ ἐπι- 5 γινώσκει τὴν τῶν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ διοπετοῦς;

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς καὶ ἐπιτιμητικῶς ὁ γραμματεύς· "τίς ἐστι," φησὶν, "ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν;" περὶ οὗ ἐφοβοῦντο, οὐκοῦν τοῦτό φησιν, ὅτι οὐ θεραπεύετε αὐτήν· καὶ οὐκ εἶπε, τίς 10 γάρ ἐστιν, ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἄρτεμιν, ἀλλὰ τὴν πόλιν τὴν ὑμετέραν; ἐθεράπευεν αὐτήν· τί τοίνυν ζητεῖτε ὡς ἀδήλων ὄντων; πρόσχημα τὴν εὐσέβειαν ἐβούλοντο ποιεῖν τοῦ χρηματισμοῦ.

Ἀμμωνίου. "Καὶ τοῦ διοπετοῦς," τοῦ ναοῦ τοῦ Διός· ἤτοι τοῦ στρογγυλοειδοῦς· ἢ μᾶλλον ὅπερ καὶ ἀληθές ἐστι, διοπετὲς καλεῖ 15 τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδος, ἤτοι τὸ Παλλάδιον· ὅπερ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Διὸς διαθηλασθαι [g] ᾤοντο, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων.

Ἰσιδώρου ἐπιστολῆς αφλη'. Τινὲς μὲν φασὶν ὅτι περὶ τοῦ τῆς Ἀρτέμιδος ἀγάλματος εἴρηται, τουτέστι τῆς μεγάλης Ἀρτέμιδος, καὶ τοῦ διοπετοῦς αὐτῆς ἀγάλματος· τινὲς, ὅτι καὶ τὸ Παλ- 20 λάδιον, ἄγαλμα δὲ ἦν τῆς Ἀθηνᾶς· τοῦτο ἐσέβοντο μετὰ τῆς Ἀρτέμιδος.

Τὸ ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Διὸς πεμφθὲν ἤτοι καταπτὰν, καὶ οὐ γενόμενον ὑπὸ ἀνθρώπου ἄγαλμα, ἢ τῆς Ἀρτέμιδος ἢ τῆς Παλλάδος, καθὼς ἐμυθεύοντο Ἕλληνες πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκεραιο- 25 τέρων.

36 Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς πράσ- 37 σειν. ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε ἱεροσύλους οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὸν ὑμῶν. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶτα ἠρέμα καθάπτεται αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι προπετῶς ἔπραξαν, καὶ οὐκ ἔδει ἰδιωτικῶν ἐγκλημάτων ἕνεκεν

[g] ἐκ τ. Διὸς διαθ. suppl. rec. m. in marg.

κοινὴν ἐκκλησίαν ποιεῖσθαι· σφόδρα γὰρ αὐτοὺς ἠλόγησε καὶ διηπόρησε· "τίς γάρ ἐστιν ἀνθρώπων," καὶ τὰ ἑξῆς· τούτῳ πρώτῳ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἔσβεσε. "καὶ τοῦ διοπετοῦς·" ἱερὸν ἕτερον οὕτως ἐκαλεῖτο, ἤτοι τὸ ὄστρακον αὐτῆς φησιν. "οὔτε βλασφημοῦντα τὴν "θεὸν ἡμῶν·" τοῦτο ψεῦδος, ταῦτα μὲν πρὸς τὸν δῆμον· ὥστε δὲ 5 *κἀκείνους ἐπιεικεστέρους γενέσθαι, φησίν.*

38 *Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται ἔχουσι πρός τινα λόγον,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πῶς οἱ ἄπιστοι· φρονίμως πῶς καὶ συνετῶς οὕτως ἔσβεσεν τὸν θυμόν· ὥσπερ γὰρ ῥαδίως ἐξάπτεται, οὕτω καὶ* 10 *ῥαδίως σβέννυται.*

39 *Ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατοι εἰσίν· ἐγκαλείτω-* 40 *σαν ἀλλήλοις· εἰ δέ τι περαιτέρω ζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται· καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδένος αἰτίου ὑπάρ-* 15 *χοντος περὶ οὗ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι λόγον περὶ τῆς* 41 *συστροφῆς ταύτης· καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.*

Ἀμμωνίου· *Εἶδος ἦν δικαστῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ εὐτελῶν οἱ ἀγοραῖοι, οἵτινες ἐδίκαζον τοῖς πένησι καὶ ἀγοραίοις ἀνθρώποις· διὸ* 20 *καὶ ἀγοραῖοι ἐκαλοῦντο μᾶλλον· ὥσπέρ εἰσιν οἱ ἔκδικοι κατὰ πόλεις τινάς· οἱ δ' ἀνθύπατοι ταῖς τῶν πλουσίων ἢ τῶν ἐγκλημάτων δίκαις ὑπήκουον· ἢ ἀγοραῖοι εἰσὶν οἱ δικολόγοι, παρὰ τὸ ἀγορεύειν λεχθέντες, ὅ ἐστι δημηγορεῖν.*

ΚΕΦ. ΚΘ.

25

Περίοδος Παύλου, ἐν ᾗ περὶ θανάτου καὶ ἀνακλήσεως Εὐτυχοῦς διὰ προσευχῆς ἐν Τρωάδι· παραίνεσις τε αὐτοῦ ποιμαντικὴ πρὸς τοὺς ἐν Ἐφέσῳ πρεσβυτέρους.

1 *Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον, μεταπεμψάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὰς, καὶ παρακαλέσας, ἀσπα-* 30 2 *σάμενός τε, ἐξῆλθε πορεύεσθαι εἰς Μακεδονίαν· διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔδει δὲ πολλῆς παρακλήσεως ἀπὸ τῆς ταραχῆς ἐκείνης· τοῦτο δὲ ποιήσας ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν, εἶτα εἰς τὴν Ἑλλάδα· πάλιν δὲ διώκεται ὑπὸ Ἰουδαίων, καὶ ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν· πῶς δὲ τὸν Τιμόθεον Θεσσαλονικέα φησίν; οὐ τοῦτο λέγει· ἀλλὰ προέλαβον, φησὶν, οὗτοι εἰς τὴν Τρωάδα προοδοποι- 5 οῦντες αὐτῷ· τὰς δὲ ἑορτὰς ἐμοὶ δοκεῖ σπουδάζειν αὐτὸν ποιεῖν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι· προελθόντες ἀπὸ Φιλίππων, ἔνθα κατὰ τὸ δεσμωτήριον ἐγένετο· τρίτον τοῦτο εἰς Μακεδονίαν ἐπανῆλθε, καὶ πολλὰ μαρτυρεῖ τοῖς Φιλιππησίοις, διὸ καὶ ἐνδιατρίβει ἐκεῖ· "καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς," φησὶν, "ἐξῆλθε." καὶ τούτῳ πάλιν 10 ἀνεκτήσατο, ἱκανὴν διδοὺς παραμυθίαν· "καὶ παρακαλέσας λόγῳ "πολλῷ."

3 Ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης ἐπιβουλῆς αὐτῷ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρίαν, 4 ἐγένετο γνώμης ὑποστρέφειν διὰ Μακεδονίας. συνεί- 15 πετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας Σώπατρος Πύρρου Βεροιαῖος· Θεσσαλονικέων δὲ, Ἀρίσταρχος καὶ Σεκοῦνδος, καὶ Γάϊος Δερβαῖος καὶ Τιμόθεος, Ἀσιανοὶ δὲ, 5 Τυχικὸς καὶ Τρόφιμος· οὗτοι προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς 6 ἐν Τρωάδι· ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας 20 τῶν ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἤλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Τρωάδα ἄχρι ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν ἡμέρας ἑπτά.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πανταχοῦ διὰ λόγων τὸ πλέον κατορθοῦντα, οὐ διὰ σημείων· συνεχῶς ἡμῖν αὐτὸν δείκνυσιν ἐπειγόμενον εἰς τὴν 25 Συρίαν· τὸ δὲ αἴτιον ἡ ἐκκλησία ἦν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· ἀλλ' ὅμως κατεῖχε τὸν πόθον, καὶ τὰ ἐκεῖ κατώρθου· καίτοι οὐ μεγάλη ἡ Τρωάς ἐστι· τί οὖν ἡμερῶν ἑπτὰ ποιοῦσι; μεγάλη ἴσως ἦν κατὰ τοὺς πιστούς· καὶ ἡμέρας ἑπτὰ διατρίψας, τῇ ἐπιούσῃ τὴν νυκτὰ ἀνήλωσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν· οὕτω δυσαποσπάστως αὐτῶν 30 εἶχε, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ.

7 Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξ-

ιέναι τῇ ἐπαύριον, παρέτεινε δὲ τὸν λόγον μέχρι μεσο-
8 *νυκτίου· ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῴῳ, οὗ ἦμεν συνηγμένοι.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πεντηκοστὴ τότε ἦν· ὅρα πῶς πάντα πάρεργα ἦν τοῦ κηρύγματος· καὶ κυριακὴ ἦν· "μέχρι μεσονυκτίου,"* 5 *φησίν· οὐδὲ νύκτα ἐσίγα, ἀλλὰ τότε μᾶλλον διελέγετο, ἅτε ἡσυχίας οὔσης· ὅρα πῶς καὶ πολλὰ διελέγετο, καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ δείπνου τὸν καιρόν· ἀλλὰ συνετάραξε τὴν ἑορτὴν ὁ διάβολος, οὐ μὴν ἴσχυσε, βαπτίσας τὸν ἀκροατὴν ὕπνῳ καὶ κατενεγκών.* Καὶ *μετ' ὀλίγα—"Συνηγμένων δὲ ἡμῶν," φησὶ, "κλάσαι ἄρτον" πρὸς* 10 *αὐτὸν τὸν καιρόν. ἀρχὴν λαβὼν ὁ λόγος παρέτεινεν ὡς ἐνδεικνύμενος πεινῆν· καὶ οὐκ ἦν ἄκαιρος, οὐ γὰρ προηγουμένως εἰς διδασκαλίαν καθῆκεν, ἀλλὰ συνῆλθον μὲν "κλάσαι ἄρτον," ἐμπεσόντος δὲ λόγου παρέτεινε τὴν διδασκαλίαν. ὅρα πῶς καὶ τῇ τραπέζῃ τοῦ* Παύλου *πάντες ἐκοινώνουν· ἐμοὶ δοκεῖ καὶ παρὰ τὴν τράπεζαν αὐτὸν καθη-* 15 *μένον διαλέγεσθαι, παιδεύοντα ἡμᾶς πάντα τὰ λοιπὰ πάρεργον ἡγεῖσθαι.*

9 Καθεζόμενος *δέ τις νεανίας ὀνόματι* Εὔτυχος *ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὕπνῳ βαθεῖ, διαλεγομένου τοῦ* Παύλου *ἐπὶ πλεῖον, καὶ κατενεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου,* 20
10 *ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου κάτω, καὶ ἤρθη νεκρός. καταβὰς δὲ ὁ* Παῦλος *ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν αὐτὸν εἶπε,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Συνετάραξε τὴν ἑορτὴν ὁ διάβολος, βαπτίσας τὸν ἀκροατὴν ὕπνῳ καὶ κατενεγκών· θέα δέ μοι τὸ θέατρον, ὅπως ἦν* 25 *συγκεκροτημένον*[1], *καὶ τὸ σημεῖον, οἷον· ἐπὶ θυρίδος ἐκάθητο ἀωρὶ τῶν νυκτῶν· τοσοῦτον ἦν ὁ πόθος τῆς ἀκροάσεως· αἰσχυνθῶμεν ἡμεῖς· ἀλλὰ* Παῦλος *διελέγετο, φησὶ, τότε· καὶ νῦν δὲ* Παῦλος *διαλέγεται· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε* Παῦλος, *οὐδὲ νῦν, ἀλλ' ὁ* Χριστὸς, *καὶ οὐδεὶς ἀκούει· οὐχὶ θυρὶς ἔστι νῦν, οὐ πεῖνα, οὐχ ὕπνος* 30 *ἐνοχλεῖ, καὶ ὅμως οὐκ ἀκούομεν· οὐ στενοχωρία τόπου, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι δὴ νεανίας ὢν, οὐκ ἦν ῥάθυμος· καὶ ὕπνῳ καταφερόμενος οὐκ ἀπέστη, οὐδὲ ἔδεισε τὸν*

[1] *συγκεκρατημένον* Cod.

κίνδυνον, μὴ κατενεχθῇ· οὐκ ἀπὸ ῥαθυμίας ἐνύσταξεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀνάγκης φύσεως· σὺ δέ μοι θέα, ὅτι οὕτως ἔζεον τῇ προθυμίᾳ, ὅτι καὶ ἐν τριστέγῳ ἦσαν. οὔπω γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία.

Μὴ θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν, ἀναστήσεται, ἐγερῶ γὰρ αὐ- 5 τόν· ἀλλ' ὅρα τὸ ἄτυφον αὐτοῦ καὶ παρακλητικὸν, "ἡ γὰρ ψυχὴ "αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστιν."

11 Ἀναβὰς δὲ καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ' 12 ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν. ἤγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως. 10

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι καὶ ὁ Παῦλος νεκρὸν ἤγειρεν τὸν καλούμενον Εὔτυχον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο διέκοψε τὸν λόγον, οὐ μὴν ἔβλαψε τὸν λόγον· ὁρᾷς τοῦ δείπνου τὸ ἀπέριττον· τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν νυκτὶ διελέγετο; "ἔμελλεν ἐξιέναι," φησὶ, καὶ οὐδὲ ὁρᾷν αὐτοὺς λοιπόν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ὅπως διενυκτέρευον· τοιαῦται τράπεζαι ἦσαν, ὡς νήφοντας πάλιν ἀπιέναι τοὺς ἀκροατὰς πρὸς ἀκρόασιν ἐπιτηδείους.

* Παράπλους Παύλου ἀπὸ Ἐφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης.

13 Ἡμεῖς δὲ προελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς 20 τὴν Ἄσσον[k], ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν Παῦλον· οὕτως γὰρ ἐντεταλμένος ἦν, ὡς μέλλων αὐτὸς πε- 14 ζεύειν. ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν Ἄσσον, ἀναλαβόν- 15 τες αὐτὸν, ἤλθομεν εἰς τὴν Μιτυλήνην· κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπιούσῃ κατηντήσαμεν ἄντικρυς Χίου. τῇ δὲ 25 ἑσπέρᾳ παρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μείναντες ἐν Τρω- 16 γυλλίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς Μίλητον· κεκρίκει γὰρ ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἔφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ·

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸν μὲν κουφότερον ἐκείνοις ἐπιτρέπων, τὸ δὲ 30 ἐπιπονώτερον αὐτὸς αἱρούμενος, ἐπέζευεν ἅμα, καὶ πολλὰ οἰκονομῶν, παιδεύων τε αὐτοὺς χωρίζεσθαι αὐτοῦ.

[k] νάσον Cod. ut et inf.

Ἔσπευδε γὰρ, εἰ δυνατὸν εἴη αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα καὶ ἀνθρωπίνως αὐτὸν κινούμενον*[1]· *διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα γίνεται, ἵνα μὴ νομίσωμεν, ὅτι ὑπὲρ φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην ἦν· καὶ ἐπιθυμοῦντα αὐτὸν ὁρᾷς καὶ σπεύδοντα, καὶ* 5 *οὐκ ἐπιτυγχάνοντα πολλάκις· οἱ γὰρ ἅγιοι καὶ μεγάλοι ἄνδρες ἐκεῖνοι, τῆς μὲν φύσεως ἡμῖν τῆς αὐτῆς ἐκοινώνουν, τῆς δὲ παραινέσεως οὐκέτι· διὸ καὶ πολλὴν ἐπεσπῶντο τὴν χάριν· ὅρα γοῦν πόσα καὶ ἀφ' ἑαυτῶν οἰκονομοῦσιν.*

17 *Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκα-* 10 *λέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα αὐτὸν καὶ ἐπειγόμενον παραπλεῦσαι καὶ μὴ παρορῶντα, ἀλλὰ καὶ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντα· τοὺς ἄρχοντας μεταπεμψάμενος· δι' ἐκείνων αὐτοῖς διελέγετο· ἄξιον δὲ θαυμάσαι, πῶς εἰς ἀνάγκην ἐμπεσὼν τοῦ μεγάλα τινὰ περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, πειρᾶ-* 15 *ται μετριάζειν· καθάπερ Σαμουὴλ ὁ προφήτης, μέλλων παραδιδόναι τὴν ἀρχὴν τῷ Σαούλ.*

18 *Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας ἀφ' ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς* 19 *μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ* 20 *Κυρίῳ μεθ' ὑμῶν μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης,*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα τί μάλιστα ἄρχουσι προσήκει· μισοῦντας, φησὶν, ὑπερηφανίαν, ὃ μάλιστα ἄρχουσιν ἁρμόζει· διὰ τὸ ἀνάγκην εἶναι ἀπονοίας αὐτοῖς· τοῦτο ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀγαθῶν· ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἔλεγε, "μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι·" οὐχ* 25 *ἁπλῶς δὲ τὸ ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ "μετὰ πάσης·" πολλὰ γὰρ εἴδη τῆς ταπεινοφροσύνης· ἐν λόγῳ· ἐν ἔργῳ· πρὸς ἄρχοντας· πρὸς ἀρχομένους· εἶτα τὸ ἥμερον πανταχοῦ· κοινωνίᾳ πολλῇ "μεθ' ὑμῶν," φησιν, "ἐγενόμην δουλεύων τῷ Κυρίῳ·" κοινοποιεῖται τὰ κατορθώματα· οὐδὲν αὐτοῦ ἐξαίρετον.* 30

Ἀμμωνίου. *Οὐχ ὡς ἐπαινῶν ἑαυτὸν ὁ Παῦλος καταλέγει τὰς προσούσας αὐτῷ ἀρετάς· ἄτοπον γὰρ καὶ μάλιστα πρὸς εἰδότας*

[1] *κινεῖ* Cod., sed corr. rec. m.

λέγειν, ἀλλ' ἵνα μιμηταὶ αὐτοῦ γένωνται ἐν πᾶσι· καθὼς ἐν τέλει τῆς αὐτοῦ δημηγορίας φησὶ, πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν· ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.

Διδύμου. Ἐπεὶ οὐ πᾶσι συμφέρει τὰ ὑπερφυῶς καὶ βαθύτερα τῶν ἀληθῶν, τὰ βελτιοῦντα οἷς συμφέρει εἶπεν· αὐτοὺς δὲ 5 μάρτυρας φέρει τοῦ οὕτω πεποιηκέναι· εἰ δὲ πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας εἰσὶν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπισκοπεῖν τὸ ποίμνιον τεθειμένοι, μήτις δὲ παράδοξον ἡγείσθω ἀκούων, μὴ ἑκάστῳ πάντα τὰ ἀληθῆ συμφέρειν· καὶ γὰρ αὕτη ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται τοῖς λαμβάνουσι πρὸς τὸ συμφέρον· τοῦ γὰρ λαμβάνον- 10 τος ἐλάττωσιν δηλοῖ, ἀλλ' οὐ τοῦ διδομένου, μὴ δυναμένου δέξασθαι τὸ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπὶ τῷ λυσιτελεῖ.

Καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι ἀλγεῖ τοῖς γινομένοις· ἐνταῦθα 15 δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ συμπαθὲς δοκεῖ δηλοῦν· ἔπασχε γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ποιούντων· ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχαιρεν· ἐκείνου γὰρ ἦν τοῦ χόρου τοῦ χαίροντος ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι· καὶ πάλιν λέγει νῦν, χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν. 20

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρὸς Κολοσσαεῖς. Εἰκότως ἐκείνοις ταῦτα εἶπεν, ἡνίκα ἀπὸ τῆς Ἐφέσου αὐτοὺς εἰς τὴν Μίλητον· διδασκάλοις γὰρ ἔλεγεν, ὥστε ἐκείνους μὲν καὶ τὸ συναλγεῖν ἀπαιτεῖ· τούτους δὲ τὸ κινδυνεύειν μόνον· ποίαν βούλει παραβαλεῖν πηγὴν τοῖς δάκρυσι τούτοις; τὴν ποτίζουσαν τὴν γῆν ἅπα- 25 σαν; ἀλλ' οὐδὲν ἴσον ἐρεῖς· αὕτη γὰρ ἡ τῶν δακρύων πηγὴ, ψυχὰς ἐπότιζεν, οὐ γῆν· ἥτις ἡμῖν δεδρακυμένον ἔδειξε Παῦλον καὶ στενάζοντα· οὐ πολλῷ βέλτιον ἦν ἰδεῖν ἢ μυρίους χοροὺς φαιδρῶς ἐστεφανωμένους; Καὶ μετ' ὀλίγα—Τούτοις ἄρδεται ἡ Ἐκκλησία, τούτοις ψυχαὶ φωτίζονται τοῖς δάκρυσι· κἂν πῦρ ᾖ, ταῦτα τὰ 30 δάκρυα σβέσαι δύναται καὶ αἰσθητὸν καὶ σωματικόν· ταῦτα τὰ δάκρυα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέννυσι. μνημονεύωμεν τοίνυν αὐτοῦ τῶν δακρύων, καὶ πάντων καταγελασόμεθα τῶν παρόντων· ταῦτα ἐμακάριζεν ὁ Χριστὸς τὰ δάκρυα, λέγων,

"μακάριοι οἱ πεινῶντες· καὶ μακάριοι οἱ κλαίοντες, ὅτι αὐτοὶ "γελάσονται."

20 Ὡς οὐδὲν τῶν συμφερόντων ὑπεστειλάμην, τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν καὶ διδάξαι ὑμᾶς

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα χαρακτῆρα διδασκαλίας δείκ- 5 νυσι τὸ ἄφθονον, τὸ ἄοκνον· καὶ "τῶν συμφερόντων" ἣν γὰρ ἃ οὐκ ἔδει μαθεῖν· ὥσπερ γὰρ τὸ τινὰ κρύπτεσθαι φθόνος, οὕτως τὸ πᾶν λέγειν ἀνοίας· διὰ τοῦτο προσέθηκε "τῶν συμφερόντων" οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξεν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Αὕτη διδασκάλῳ πρέπουσα ἡ παρρησία· 10 οὗτος ὁ νόμος τοῖς ἐκκλησιῶν προϊσταμένοις συγγέγραπται· τοῦτο μὴ πράττοντας εὐθύνει παρὰ τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο Χριστός.

21 Δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους, διαμαρτυράμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχὶ πρὸς ὑμᾶς μόνον· ἐνταῦθα ἡ παρρησία· καὶ ὅτι κἂν μηδὲν ὀφελῶμεν λέγειν δεῖ· τὸ γὰρ διαμαρτύρασθαι τοῦτό ἐστιν, ὅταν πρὸς τοὺς μὴ προσέχοντας λέγωμεν· τὸ γὰρ διαμαρτύρασθαι ὡς ἐπὶ πολὺ τοῦτό ἐστιν.

22 Καὶ νῦν ἰδοὺ, δεδεμένος ἐγὼ τῷ Πνεύματι πορεύομαι 20 εἰς Ἱερουσαλὴμ, τὰ ἐν αὐτῇ συμβησόμενά μοι μὴ εἰδὼς,

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο διατί φησι; παρασκευάζων αὐτοὺς ἀεὶ ἑτοίμους εἶναι πρὸς κινδύνους, καὶ τοὺς δήλους καὶ τοὺς ἀδήλους, καὶ πάντα τῷ Πνεύματι πείθεσθαι. 25

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Εἰς τὸ δεδεμένος ὑποστίξαι δεῖ· ἵνα ᾖ ἡ διάνοια αὕτη· πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, προγνοὺς διὰ τοῦ Πνεύματος τὰ ἐσόμενα, πορεύομαι δέσμιος ὤν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι οὐ πάντα ἴσασιν οἱ προφῆται, ἀλλ' ὅσα ὑποβάλλει αὐτοῖς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· ἰδοὺ γὰρ προειπὼν 30 ὡς προφήτης ὁ Παῦλος "ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσι," καὶ ὅτι οὐκέτι ἤμελλον οἱ ἐν Ἐφέσῳ βλέπειν αὐτὸν, καὶ περὶ τῶν γενησομένων ἐν αὐτοῖς κακοπίστων καὶ αἱρετικῶν, τὸ ἓν εἶπεν ἀγνοεῖν· τὸ τί ἄρα ἔσται τούτων τὸ τέλος. πάντα γὰρ φανερώσας

αὐτῷ ὁ Κύριος, ἐκεῖνο μόνον ἔκρυψεν ἀπ' αὐτῷ, τὸ τί ἄρα ἔσται αὐτῷ μετὰ τὰ δεσμὰ καὶ τὰς θλίψεις· ἵνα μὴ ἐπαρθεὶς καὶ εἰδὼς ὅτι πάντα τεύξεται τούτου, διὰ ὑπεροψίας ἐκπέσῃ· ἀλλ' εἴασεν αὐτὸ ἀμφίβολον αὐτῷ τὸ Πνεῦμα· ἵνα δεδιὼς τὸ τῆς σαρκὸς ἀσθενὲς, δεηθῇ τοῦ Θεοῦ ῥυσθῆναι ἐκ πειρασμῶν. 5

Διδύμου. Ὁ ἐνωθεὶς τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ δέδεται ἐν αὐτῷ, ὥστε μηδὲ κατὰ πόσον ἀποχωρίζεσθαι αὐτοῦ. ὁ οὕτω διαθέσεως ἔχων δέσμιός ἐστι Χριστοῦ, ἔχων τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· εἰ γάρ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, τοῦ ἔχοντος αὐτὸ, δηλόνοτι τὸν Χριστὸν ἔχοντος ἐν αὐτῷ· τούτοις τοῖς δεσμίοις 10 συσφιγγόμενος καὶ ἐγκαλλωπιζόμενος τις γεννᾷ τοὺς παιδευομένους ὑπ' αὐτοῦ, ἑαυτοῦ τὲ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου δεσμοῖς· καὶ ἔστιγε ἐκ τῆς γραφῆς ἐπιμαρτύρασθαι· ὡς αἱ μετουσίαι τῶν θείων τούτων δηλοῦνται τῷ ὀνόματι· φησὶ γὰρ ὁ Θεὸς περί τινων, "ἐξέτεινα "αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγάπης ἕως ἐμοῦ·" καὶ ἔν τισιν ἀντιγράφοις 15 τῶν Ψαλμῶν φέρεται· "τοὺς πεπεδημένους τῇ καρδίᾳ ἐν σοφίᾳ." λεκτέον οὖν εἰς τὰ προκείμενα, ὅτι ἕτοιμος ὢν ὁ Ἀπόστολος περὶ τὸ δεσμοῖς ὑποβάλλεσθαι ὑπὲρ εὐσεβείας· ἀκούσας μὴ δεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναβῆναι, διὰ τὸ πάντως ἐκεῖ γενόμενον θλίψεσι καὶ δεσμοῖς ὑποβληθήσεσθαι, φησὶ, δεδεμένον τῷ Πνεύματι νῦν ἐπείγεσθαι 20 ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ, οὐκ ἀγνοοῦντα τὰ ἐν αὐτῇ ἀπαντησόμενα· ταύτης τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ παραστατικὸν καὶ τὸ "καθημέραν ἀποθνήσκω" καὶ τὸ "ἀεὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες εἰς θάνα"τον παραδιδόμεθα διὰ Χριστὸν Ἰησοῦν" εἰς τοῦτο λήψῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑμνῳδοῦ[m] λεχθὲν, τὸ "ἐγὼ εἰς μάστιγας ἕτοιμος," ἐπεὶ δυ- 25 νατὸν ὑποστίξαντας εἰς τὸ "δεδεμένος," ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς ἀναγνῶναι τὸ "τῷ Πνεύματι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ."

23 Πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγων,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα δείξῃ ὅτι ἑκὼν ἀπέρχεται· ἵνα μὴ 30 δεσμὸν ἢ ἀνάγκην νομίσῃς, φησὶν, ὅτι "κατὰ πόλιν." Καὶ μετ' ὀλίγα—"Δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν·" ὅτι μὲν πειρασμοὶ οἶδα· ὁποῖοι δὲ οὐκ οἶδα· ὅπερ ἦν χαλεπώτερον.

[m] τὸ ὑπὸ in marg. suppl. rec. m.

Πολλὰς θλίψεις διαφόρως ὑπέμεινεν ὁ Παῦλος· καὶ τοῦτο δείκνυσι, λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ· "εὐλο-"γητος ὁ Θεὸς ὁ παρακαλῶν ἡμᾶς ἐν πάσῃ θλίψει·" ἐξηγούμενος δὲ τὸ ῥητὸν τοῦτο ὁ τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος, ὁ ἁγιώτατος Ἰωάννης, οὕτως φησὶν, "οὐκ εἶπεν ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς θλίβεσθαι, 5 "ἀλλ' ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν "δύναμιν δείκνυσι, καὶ τῶν θλιβομένων αὔξει τὴν ὑπομονήν· ἡ γὰρ "θλίψις," φησὶ, "τὴν ὑπομονὴν κατεργάζεται·" τοῦτο καὶ ὁ προ-"φήτης ἔλεγεν· "ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι" οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ εἴα-"σάς με ἐμπεσεῖν εἰς θλίψιν· οὐδ' ὅτι παρήγαγε τάχεως τὴν 10 "θλίψιν, ἀλλ' ὅτι μενούσης αὐτῆς ἐπλάτυνάς με· τουτέστι πο-"λὺν τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν ἄνεσιν πάρεσχες."

24 Ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ποιοῦμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν τιμίαν ἐμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακο- 15 νίαν ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἕως οὗ, φησι, τελέσω "τὸν δρόμον μετὰ "χαρᾶς·" ὅτι οὐκ ἀποδυρομένου ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλὰ μετριάζοντος καὶ παιδεύοντος ἐκείνους, καὶ συμπάσχοντος τοῖς γενομένοις· οὐκ 20 εἶπεν ὅτι ἀλγῶμεν, ἀνάγκη δὲ φέρειν, ἀλλ' οὐδὲ ἡγοῦμαί τι· τοῦτο πάλιν οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἀλλ' ἐκείνους διδάσκων διὰ τῶν προτέρων τὴν ταπεινοφροσύνην, διὰ δὲ τούτων, τὴν διδασκαλίαν, τὴν παρρησίαν. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Οὐ γὰρ ἔχω τιμίαν τὴν "ἐμαυτοῦ ψυχὴν," ἵνα ἀναστήσῃ αὐτῶν τὴν διανοίαν ταῦτά φησι, 25 καὶ πείσῃ, μὴ μόνον μὴ φεύγειν, ἀλλὰ καὶ γενναίως φέρειν· διὰ τοῦτο "δρόμον καὶ διακονίαν" καλεῖ· τὸ μὲν δεικνὺς λαμπρὸν ἀπὸ τοῦ δρόμου, τὸ δὲ ὀφειλόμενον ἀπὸ τῆς διακονίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν ἀπέρχῃ, εἰ δεσμὰ καὶ θλίψεις σε μένει; διὰ τοῦτο αὐτὸ, ἵνα δεσμευθῶ διὰ Χριστόν· ἵνα ἀποθανῶ δι' 30 αὐτόν· "οὐ γὰρ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἑτοίμως ἔχω "ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ."

Ἀμμωνίου. Ἵνα κατὰ κοινοῦ λάβῃ τις τὸ "ποιοῦμαι·" ἀντὶ τοῦ, οὐ προτιμῶ τὴν ζωήν μου· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς ἀντιποιοῦμαι ἐν

τῷ νῦν βίῳ, ἢ τοῦ ἐκτελέσαι τὴν διακονίαν μου, καὶ πειθαρχῆσαι τῇ τοῦ Κυρίου βουλῇ· οὐ γίνομαι κατὰ τὸν Ἰωνᾶν τὸν ἀπολιπόντα τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος, ἵνα μὴ φανῶ, φησι, ψεύστης, ἐν ᾧ μὴ ἀποβαίνει τὰ παρ' αὐτοῦ κηρυττόμενα. οὐ προτιμῶ δόξαν ἀνθρώπων τῆς διακονίας, οὐ χρήματα, οὐκ ἄλλό τι· τοῦτο γὰρ 5 *οἶμαι σημαίνειν τὸ "οὐδενὸς λόγου ποιοῦμαι."*

25 *Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐγὼ οἶδα, ὅτι οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον κηρύσσων τὴν βασιλείαν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὥστε εἰκότως διαμαρτύρομαι ὑμῖν, ἅτε* 10 *μηκέτι παραγινόμενος, "ὅτι καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων," καὶ τὰ ἑξῆς.*

26 *Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων·*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς πῶς φοβεῖ πεπονημένας αὐτῶν τὰς ψυχὰς,* 15 *καὶ τεθλιμμένας ἐπιτρίβει· ἀλλ' ἀναγκαῖον ἦν.*

Ἐξ ἀνεπιγράφου. "*Καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων*" *εἰ νυστάξαντες ἀποθανεῖτε ἀπὸ τοῦ φονευτοῦ τῶν ψυχῶν· τὸ γὰρ τοῦ διδασκάλου, φησὶ, πεποίηκα, τὸ ἀπαγγεῖλαι ὑμῖν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ· αὕτη δέ ἐστιν ἡ βουλὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ,* 20 *ὡς ὁ Κύριος εἶπεν· "ἵνα πιστεύσωσιν εἰς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ," τὸν ἀποσταλέντα ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν.*

Ἀμμωνίου. "*Ὅτι καθαρός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.*" *καὶ ὀπίσω τοιοῦτόν τι ἐσημειωσάμην, ὅτι ὁ ψευδοδιδάσκαλος δίκην ὑπέχει ὑπὲρ τῶν ψυχῶν τῶν δεχομένων τὸν λόγον αὐτοῦ· ὡς τὸ* 25 *αἷμα αὐτῶν, ὅ ἐστιν ἡ ζωὴ ἡμῖν, ἐκχέων· τὸ οὖν "καθαρός εἰμι" μᾶλλον τοῦτο σημαίνει· μαρτύρομαι, ὅτι ἡ διδασκαλία μου οὐδένα τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀποστερεῖ, ἀλλὰ προτίθησι καὶ οὐρανῶν βασιλείαν· ὁ οὖν μὴ πειθαρχῶν μοι, ἑαυτὸν αἰτιάσθω ὡς φονέα· ἀθῶος γάρ εἰμι ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων τῶν ἀκουόντων τῶν λόγων* 30 *καὶ μὴ πιστευόντων.*

Διδύμου. *Ὁ ἐν τῷ διδάσκειν τοὺς ὠφελεῖσθαι δυναμένους μὴ βλάπτων τινὰ αὐτῶν, καὶ ἐν τούτῳ μιμητὴς Παύλου γενόμενος,*

ἐρεῖ καθαρὸς εἶναι ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων τῶν ἀκροατῶν, σφάττοντος δηλονότι τὸν μανθάνοντα δι' ἀπάτης τοῦ διδάσκοντος· ὡς ἐκχεῖσθαι αὐτοῦ τὴν ζωτικὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς, αἷμα ἀλληγορικώτερον ὠνομασμένην. πρὸς τῇ προκειμένῃ φωνῇ παρρησιάζεται, ὡς διεστείλατο αὐτοῖς πᾶσαν τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν, ἀπαγγείλας αὐ- 5 τὴν αὐτοῖς· εἶτα ἐπεὶ καθάπαξ λεγομένη, πᾶσα ἡ τοῦ Θεοῦ βουλὴ ἀκατάληπτος τοῖς γενητοῖς ἐστι· "τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;" ἐπιστατέον ποίαν ἔχει διάνοιαν τὸ προκείμενον· μή ποτ' οὖν ἐπεὶ πρόσκειται τὸ ἀπήγγειλα ὑμῖν, σημαίνεται, ὡς "πᾶσαν" ἐκείνην "τὴν βουλὴν" λέγει, ἣν δυνατὸν εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἀνθρώποις· 10 συμφωνήσει γὰρ ταύτῃ τῇ νοήσει καὶ τὸ "ἐκ μέρους γινώσκομεν" καὶ γὰρ αὕτη ἡ γνῶσις, ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μερική ἐστιν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ὡς τοιαύτη οὖσα καὶ πληρεστάτη οὖσα· δυνατὸν δὲ "πᾶσαν βουλὴν Θεοῦ" λέγεσθαι, τὴν περὶ τῆς δόσεως τοῦ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τοῦ Εὐαγγελίου· οἴονται γὰρ πᾶσαν 15 αὐτὴν ἀπαγγέλλεσθαι διδασκαλικῶς.

27 Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ Θεοῦ ὑμῖν.

Ἄρα ὁ μὴ λέγων ὑπεύθυνός ἐστι τοῦ αἵματος, τουτέστι τῆς σφαγῆς· οὐδὲν τούτου φοβερώτερον. δείκνυσιν ὅτι κἀκεῖνοι ἂν μὴ 20 ποιῶσιν, ὑπεύθυνοί εἰσι τοῦ αἵματος· καὶ δοκεῖ μὲν ἀπολογεῖσθαι, ἐκείνους δὲ φοβεῖ.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖ ὁ διδάσκαλος ἀποκρύπτων τοὺς πιστοὺς τῶν ὅσα πρὸς θεοσέβειαν ἄγει.

28 Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς 25 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς δύο προσέταξεν· οὔτε γὰρ τὸ ἑτέρους κατορθοῦν μόνον ἔχει κέρδος· "φοβοῦμαι γάρ," φησι, "μήπως ἄλλοις κη- "ρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι·" οὔτε τὸ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖσθαι ἔχει· ὁ γὰρ τοιοῦτος φίλαυτος, καὶ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ· καὶ τοῦ τὸ τάλαν- 30 τον καταχώσαντος ἴσος ἐστίν· οὐκ ἐπειδὴ προτιμοτέρα ἡ ἡμετέρα σωτηρία τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ἐπειδὴ ὅταν ἑαυτοῖς προσέχωμεν, τότε καὶ τὸ ποίμνιον κερδαίνομεν. "ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο

ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου· ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἀνάγκη τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία.

Ὁρᾷς παρὰ τοῦ Πνεύματος τὴν χειροτονίαν ἔχετε ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου.

Ἀμμωνίου. "Ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκό- 5 "πους·" σημειωτέον ὅτι οὓς ὀπίσω ἐκάλεσε πρεσβυτέρους, ὧδε ἐπισκόπους καλεῖ· ἤτοι καὶ διὰ τὸ τοὺς πρεσβυτέρους ἀνάγκην ἔχειν ἐποπτεύειν τὰ τῆς Ἐκκλησίας λογικὰ ποίμνια· μήτις ἀσθενεῖ τῇ πίστει, μήτις πεινᾷ ἢ διψᾷ, ἢ ἐλέγχου καὶ ἐπιστροφῆς δεῖται, κατὰ τὸ ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον· ἢ καὶ ἐπι- 10 σκόπους ὧδε τοὺς Ἐπισκόπους λέγει.

Διδύμου. "Προσέχετε ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ," καὶ τὰ ἑξῆς· ἐπεὶ μὴ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐξ οἰκείας τῆς ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἀρετῆς χειροτονεῖταί τις εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐκπεσεῖν δυνατὸν τοιαύτην τάξιν ἔχοντα τινὰ, εἰ μὴ προσέχοι. εἰ 15 γὰρ διὰ κατασκευὴν οὐσίας ὡρίζετό τις ποιμὴν εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ἀμεταπτώτως εἶχεν, ἣν ἔσχεν ἀρχήν· λέγειν δὲ μὴ μόνον προσέχειν δεῖν ἑαυτοῖς τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ τῷ ποιμνίῳ ὃ περιεποιήσατο[o] ὁ Σωτὴρ τῷ ἰδίῳ αἵματι· καὶ ὥσπερ ὁ ἑαυτῷ προσέχων, καὶ τὴν προσοῦσαν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν τηρῶν, οὐκ 20 ἐκπεσεῖται, ὡς ὁρμῆσαι ἐπὶ τὸ λέγειν διεστραμμένα κατὰ ψευδοδοξίαν ἤτοι ἐριθείαν, πρὸς τὸ ἀποσπᾶν τοὺς Χριστοῦ μαθητὰς ἐπὶ τῷ ἑαυτὸν μιμεῖσθαι καὶ ἕπεσθαι αὐτῷ, οὕτω καὶ τῷ ποιμνίῳ δεῖ προσέχειν, ἀποστρέφοντα ἀπ' αὐτῶν τοὺς ψευδαποστόλους λύκους, βαρεῖς ὄντας, ζῶντας ἐπὶ λύμῃ τῶν προβάτων· ἀποστρέφει δέ τις 25 τούτους, δυνατὸς ὢν τοὺς λέοντας ἐπιστομίζειν, τῷ διαλύειν τὰς ἀπατηλὰς αὐτῶν διδασκαλίας· εἰς τοῦτο ληπτέον τὰ περὶ αὐτῶν εἰρημένα, "ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες·" ἀποστρέφει δὲ τοὺς οὕτω λύκους, καλὸς ὢν ποιμὴν, ὁ τεθειμένος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐπισκοπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν· τοῦ μισθωτοῦ, καὶ οὐ ποιμένος ὄντος, 30 φεύγοντος, ἐρχομένου τοῦ λύκου ἐπὶ τῷ σκορπίσαι καὶ ἀπολέσαι τὰ πρόβατα· μισθωτὸς δὲ καὶ οὐ ποιμήν ἐστιν, ὅτι κέρδει καὶ μισθῷ προϊστάμενος τοῦ κοινοῦ, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ συμφέρον. ἐπιστα-

[o] περὶ ἐποιήσατο Cod.

τέον δὲ ὡς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ποιμένας καὶ ἐπισκόπους τίθησι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς καὶ ὁ Θεὸς τίθησιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ "πρῶτον Ἀπο- "στόλους," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου,

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Πολλοὶ τῶν ἀνοήτων, μᾶλλον δὲ τῶν σφό- 5 δρα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀπεχθῶς διακειμένων, διαβάλλουσι τοὺς λέγοντας, σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ τὸ σωτήριον· οἷς ἀναγκαῖον αὐτὰ παραθεῖναι τοῦ Κυρίου τὰ ῥήματα· τίνα δέ ἐστιν, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει "ζωὴν αἰώνιον· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς." "οἱ πατέρες ὑμῶν," 10 πρὸς Ἰουδαίους λέγων, "ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἀπέ- "θανον· οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ἵνα τις "ἐξ αὐτοῦ φάγῃ, καὶ μὴ ἀποθάνῃ· ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ "τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τοῦ ἐμοῦ ἄρτου, ζήσεται "εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω αὐτῷ, ἡ σάρξ μου ἐστὶν 15 "ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς." Καὶ πάλιν μεθ' ἕτερα—"Ἀμὴν, "ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώ- "που, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ὁ "τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώ- "νιον· κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἡ γὰρ σάρξ 20 "μου ἀληθής ἐστι βρῶσις· καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθής ἐστι πόσις· "ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, "κἀγὼ ἐν αὐτῷ. καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατὴρ, κἀγὼ ζῶ διὰ "τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τρώγων με κἀκεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ." Καὶ πάλιν—"Ὁ τρώγων τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα." ὁρᾷς παν- 25 ταχοῦ αὐτὸν ἐσθίεσθαι λέγει, καὶ οὐχ ἕτερα ἐν ἑτέρῳ· τούτοις οὖν τοῖς δεσποτικοῖς ῥήμασι πειθόμενος ὁ μαθητὴς, τὴν Ἐκκλη- σίαν αὐτοῦ λέγει λελυτρῶσθαι τῷ ἰδίῳ αἵματι· "ἣν" γάρ φησι "περιεποιήσατο ὁ Θεὸς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου·" θάρρει, οὖν ὦ ἄνθρωπε, τούτοις πειθόμενος τοῖς λόγοις· καὶ μηδὲν ἐνδοιάσεις 30 ἀκούειν ὥσπερ Ἰουδαῖοι, αἷμα καὶ σῶμα Θεοῦ τὸ σωτήριον, δι' οὗ λυτρωθεὶς υἱὸς Θεοῦ γέγονας, καὶ κληρονόμος, ἐὰν θέλῃς, τῆς αἰω- νίου ζωῆς.

Ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ἰδίου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσι τίμιον τὸ πρᾶγμα, ὅτι οὐχ ὑπὲρ μικρῶν ὁ κίνδυνος· εἴγε οὐδὲ τοῦ ἰδίου αἵματος ἐφείσατο· ἐκεῖνος μὲν ἵνα ἐχθροὺς καταλλάξῃ, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεε· σὺ δὲ οὐδὲ φίλους γινομένους ἰσχύεις κατασχεῖν.

29 Ἐγὼ οἶδα ὅτι μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, εἰσελεύσονται 5
30 λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾷν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἄλλοθεν αὐτοὺς ἐπιστρέφει ἀπὸ τῶν ἐσομένων· ὥσπερ ὅταν λέγῃ· "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα 10 "καὶ σάρκα·" "ὅτι εἰσελεύσονταί," φησι, "μετὰ τὴν ἄφιξίν "μου λύκοι βαρεῖς·" διπλοῦν τὸ κακὸν, ὅτι τὲ αὐτὸς οὐ πάρεστιν, ὅτι τὲ ἕτεροι ἐπιθήσονται· τί οὖν ἀπέρχῃ εἰ[p] τοῦτο προοῖδας; τὸ Πνεῦμά με ἕλκει· καὶ "λύκοι βαρεῖς οὐ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου" καὶ τὸ χαλεπώτερον, ἐξ ὑμῶν αὐτῶν τὸ βαρύ· ὅταν καὶ ἐμφύλιος 15 ὁ πόλεμος ᾖ, περισπούδαστον σφόδρα τὸ πρᾶγμα· Ἐκκλησία γάρ ἐστι· μέγας ὁ κίνδυνος· αἵματι γὰρ αὐτὴν ἐλυτρώσατο· πολὺς ὁ πόλεμος καὶ διπλοῦς.

Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας. Ἵνα μὴ ξενιζώμεθα τῶν αἱρετικῶν τὰ ἐκβράσματα, Πνεύματι Ἁγίῳ ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ταῦτά 20 φησι.

Ἀμμωνίου. Τοῦ ἀποσπᾷν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν· ὁ γὰρ τῶν αἱρετικῶν σκοπὸς σπουδάζει περιποιῆσαι ἑαυτοῖς λαὸν, οὐ τῷ Κυρίῳ· ἵνα ἑαυτοῖς καυχῶνται, ἐμφερομένου αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τῶν αἱρετικῶν, ἵνα ἐξ αὐτοῦ χρηματίζωσιν· οἷον ἐκ Μάνη, 25 Μανιχαῖοι· ἐξ Ἀρείου, Ἀρειανοί· ἐκ Νεστορίου, Νεστοριανοί· καὶ ἄλλα αἱρέσεων εἴδη· τοῦτο προαναστέλλων αὐτὸς ὁ Παῦλος ἐπιστομίζει, καὶ μέμφεται τοὺς λέγοντας· "ἐγὼ μὲν εἰμὶ "Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ· ἐγὼ δὲ Κηφᾶ·" μὴ θέλων ἐξ ὀνομασίας ἀνθρώπου δηλοῦσθαι αὐτῶν τὸ σύστημα, ἀλλ' ἐκ τοῦ Χρι- 30 στοῦ, Χριστιανοὺς πάντας ὀνομάζεσθαι θέλων· κἂν παρὰ διαφόρων διδασκάλων κατηχήθησαν. ὅταν οὖν οἱ πάντες ἕνα σκοπὸν ἔχωσιν οἱ διδάσκαλοι, τὸ τὴν ἀληθῆ καταγγεῖλαι πίστιν, σβεννυ-

p εἰς Cod.

μένου τοῦ ἐξ ἰδικοῦ διδασκάλου χρηματίζειν τοὺς μαθητὰς, τῷ κοινῷ ὀνόματι καλοῦνται Χριστιανοί· εἰ δέ τι παρατρώσουσι τῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων οἱ καθηγηταὶ, σβεννυμένης τῆς καθολικῆς προσηγορίας, ἐπὶ τὸ ἰδικὸν τοῦ διδάξαντος ἀνάγονται ὄνομα.

31 *Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ* 5 *ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον.*

Δεῖ τὸν διδάσκαλον συμπαθῆ εἶναι, καὶ ἀνενδότως διδάσκοντα νυκτὸς καὶ ἡμέρας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα πάσαι ὑπερβολαί· μετὰ δακρύων* 10 *καὶ νυκτὰ καὶ ἡμέραν· καὶ ἕνα ἕκαστον· οὐ γὰρ εἰ πολλοὺς εἶδε τότε ἐφίστατο, ἀλλ' ᾔδει καὶ ὑπὲρ μιᾶς ψυχῆς πάντα ποιεῖν· οὕτως γοῦν αὐτοὺς συνεκρότησεν· ἀρκεῖ τὰ παρ' ἐμοῦ· τριετίαν ἔμεινα· ἱκανῶς ἐστερεώθησαν, φησὶν, ἱκανῶς ἐριζώθησαν.*

32 *Καὶ ταννῦν παρατίθεμαι ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, τῷ Θεῷ καὶ* 15 *τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ οἰκοδομῆσαι καὶ δοῦναι ὑμῖν τὴν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅπερ ἐπιστέλλων ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμβουλεύων· ἀπὸ παραινέσεως εἰς εὐχὴν τελευτᾷ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς* 20 *σφοδρα ἐφόβησε λέγων· "ὅτι λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς ἐλεύσονται," ἵνα μὴ καταπλήξῃ τῇ διανοίᾳ καὶ ἀπολέσῃ, ὅρα τὴν παραμυθίαν· "καὶ τὰ νῦν," φησι, "παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Θεῷ, ἀδελφοὶ, καὶ "τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ·" τουτέστι τῇ χάριτι αὐτοῦ· ἡ χάρις σώζει· συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τῆς χάριτος, σπου-* 25 *δαιοτέρους ποιῶν ὡς ὀφειλέτας, καὶ πειθῶν θαρρεῖν.*

Ἀμμωνίου. *Δείκνυσιν ἀφανῶς καὶ λεληθότως, ὅτι ὁ Πατὴρ καὶ Θεὸς, καὶ ὁ τούτου Υἱὸς Ἰησοῦς, ὁ Θεὸς Λόγος ἔνεισιν· οὐ γὰρ εἶπε τοῖς δυναμένοις πληθυντικῶς, ἀλλ' ἑνικῷ ὀνόματι τὴν μοναδικὴν οὐσίαν ἀμφοτέρων ἐσήμανεν εἰπὼν "τῷ δυναμένῳ·" ὥστε* 30 *οὖν καὶ τὴν μίαν οἴδαμεν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ οὐσίαν, καὶ ὅτι δύο εἰσὶ καὶ ὑφίστανται, οὐκ ὀνόμασι ψιλοῖς δηλούμενοι, ἀλλ' ἀληθείᾳ ὑφιστάμενοι, ἐκ τῶν νῦν τῷ Παύλῳ λεγομένων εἰς καταρτισμὸν τῶν τῆς Ἀσίας ἐκκλησίων.*

33 Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδένος ἐπεθύμησα·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν ῥίζαν ἀναιρεῖ τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν· "ἀργυρίου," φησιν, "ἢ χρυσίου·" οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεθύμησα· οὐδὲ μέγα τοῦτο· τὸ δὲ ἑπόμενον μέγα· "ὑμεῖς ἐπίστασθε· ὅτι ταῖς χρείαις μου," καὶ τὰ ἑξῆς. 5

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Νόμον τίθησι τοῖς διδασκάλοις, πῶς ὀφείλουσιν οἰκονομεῖν τὰ καθ' ἑαυτούς· μεγίστης γὰρ ὡς ἀληθῶς παρρησίας τοῖς κηρύττουσι τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ μηδενὸς τῶν ἐπιγείων ἡττᾶσθαι.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι δεῖ ἀποστρέφεσθαι τὴν φιλαργυρίαν, καὶ μηδενὸς τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ γῆς ἐπιθυμεῖν. 10

Διδύμου. Μεγίστη παρρησία παιδεύοντος κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ μηδὲν τῶν συμπληρούντων πλοῦτον ἡττᾶσθαι· λέγονται δὲ αἱ προκείμεναι λέξεις οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς τεθεῖσιν ἐπισκοπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. καὶ μέγιστός γε ἔπαινος τὸ μὴ ἐπιθυμεῖν ἀλλοτρίου πλούτου· πόρρω γὰρ πάσης ἀδικίας ἡ τοιαύτη πρόθεσις. 15

34 Αὐτοὶ γινώσκετε ὅτι ταῖς χρείαις μου, καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ, ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτὸν τῷ ἔργῳ κεχρημένον οὐχ ἁπλῶς ἀλλὰ κοπιῶντα· ὅρα πῶς ἐργάζετο μετὰ σπουδῆς ἄνθρωπος, νύκτα καὶ ἡμέραν διαλεγόμενος. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολῇ φησὶν, "ἐργάζεσθαι ἐν ταῖς χερσὶν ὑμῶν" ποῦ εἰσὶν οἱ ἔργον ζητοῦντες τὸ πνευματικόν; ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς πᾶσαν πρόφασιν ἀνεῖλεν εἰπὼν, "ταῖς χερσὶν ὑμῶν" ἆρα νηστείαν τις ἐργάζεται ταῖς χερσί; ἆρα παννυχίδας; ἀλλὰ χαμευνίαν οὐδεὶς τοῦτο ἂν εἴποι· ἀλλὰ περὶ ἔργου[q] φησὶ τοῦ πνευματικοῦ· πνευματικὸν γὰρ οὕτως ἐστὶ, τὸ τὸν ἐργαζόμενον ἑτέροις παρέχειν· καὶ οὐδὲν ἴσον τούτου. 25

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐλεημοσύνη τὸ ἐκ τῶν ἰδίων κόπων διδόναι τοῖς ἐνδεέσι. 30

Διδύμου. Τοῖς προϊσταμένοις τῆς Ἐκκλησίας λέγεται ταῦτα, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις μιμηταὶ τοῦ λέγοντος κρίναντες εἶναι, λή-

[q] περιέργου Cod.

ψεως χρημάτων ἀπέχονται· ἐμφαίνει γὰρ τοῦτο τὸ ἐπιφερόμενον ἑξῆς· τὸ "πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι δεῖ κοπιῶντας ἀντιλαμβά- "νεσθαι τῶν ἀσθενούντων," ἐπικουροῦντας αὐτοῖς· ὑπάρξεται δὲ τοῦτο, εἰ διὰ μνήμης οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου μένοιεν εἰρηκότος, "μακάριον εἶναι μᾶλλον τοῦ λαμβάνειν τὸ διδόναι." ὅθεν προκρι- 5 νέσθω τοῖς ἐπισκόποις τὸ διδόναι.

35 **Καὶ πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἔχετε εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν· "ὑπέ- "δειξα" διὰ τῶν ἔργων, "ὅτι οὕτως κοπιῶντας δεῖ" ἐργάζεσθαι· 10 καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι κακὸν τὸ λαβεῖν, ἀλλὰ βέλτιον τὸ μὴ λαβεῖν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τοῦτο συμπαθείας τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς· ἐπεὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων διδόναι οὐ καλόν.

Μνημονεύετε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε, μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ποῦ εἶπεν; ἴσως ἀγράφως παρέδωκαν οἱ Ἀπόστολοι· ἢ ἐξ ὧν ἄν τις συλλογίσαιτο δῆλον· καὶ γὰρ ἔδειξε τὴν παρρησίαν τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους, τὴν διδασκαλίαν τὴν μετὰ παρρησίας, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀκτημοσύνην· τοῦτο δὲ τῆς ἀκτημοσύνης μεῖ- 20 ζον· εἰ γὰρ ἐκεῖ "πώλησόν σου," φησι, "τὰ ὑπάρχοντα, εἰ θέλεις "τέλειος εἶναι," ὅταν πρὸς τῷ μηδὲν λαμβάνειν, καὶ ἑτέρους τρέφῃ· τί τούτου ἴσον; εἷς βαθμὸς, ῥίψαι τὰ αὐτοῦ· δεύτερος, ἑαυτῷ ἐπαρκεῖν· τρίτος, καὶ ἑτέροις· τέταρτος, τὸ καὶ κηρύττοντα ἐξουσίαν ἔχοντα λαμβάνειν, μὴ λαμβάνειν· ὥστε πολὺ τῶν ἀκτημό- 25 νων οὗτος βελτίων ἦν.

36 **Καὶ ταῦτα εἰπὼν, θεὶς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσι[r] προσηύξατο.**

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως πολλὴ ἡ παράκλησις τὸ εἰπεῖν "παρατίθεμαι ὑμᾶς τῷ Κυρίῳ." 30

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι δεῖ τὸν συνταττόμενον εὐχὴν καὶ γονυκλισίαν ποιεῖσθαι σὺν πᾶσι τοῖς παροῦσι, καὶ οὕτως ἀποχωρεῖν.

[r] συμπᾶσι Cod.

37 Ἱκανὸς δὲ κλαυθμὸς ἐγένετο πάντων· καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου, κατεφίλουν αὐτόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὴν διάθεσιν δείκνυσιν ἐκ τοῦ εἰπεῖν "ἐπὶ "τὸν τράχηλον," ἅτε ὑστέρας περιπλοκὰς περιπλεκόμενοι, καὶ πολλὴν ἀπὸ τῆς δημηγορίας λαβόντες τὴν ἀγάπην καὶ τὸ φίλτρον. 5

38 Ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. προέπεμπον δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον· ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσι τὴν βίαν τῷ εἰπεῖν "ἀποσπασθέντες ἀπ' αὐτῶν·" καὶ εἰκότως· εἰς γὰρ τὴν θάλασσαν αὐτοὺς λοιπὸν ἐμβῆναι οὐκ ἐνῆν.

1 Εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ· τῇ δὲ ἑξῆς εἰς 2 τὴν Ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς Πάταρα. καὶ εὑρόντες πλοῖον 15 3 διαπερῶν εἰς Φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν. ἀναφανέντες δὲ τὴν Κύπρον, καὶ καταλίποντες αὐτὴν εὐώνυμον, ἐπλέομεν εἰς Συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς Τύρον· ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γόμον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί ἐστιν "εὐθυδρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶ;" 20 ἀντὶ τοῦ προήλθομεν· οὐδὲν ἐνδιετρίψαμεν ἐν ἑτέροις τόποις· εἶτα εἰς Ῥόδον· ὅρα αὐτὸν ἐπειγόμενον· "καὶ εὑρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς Φοινίκην·" ἴσως ἐκεῖνο αὐτόθι διέτριβε, διὸ μετετίθουν ἀλλαχοῦ· καὶ οὐχ εὑρίσκοντες εἰς Καισαρείαν ἀπερχόμενον ἀλλ' εἰς Φοινίκην, ἀνῆλθον· καὶ Κύπρον δὲ εἴασαν καὶ Συρίαν· τὸ γὰρ 25 "καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον" οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι τῆς Συρίας ἔσπευδον· ἦλθεν οὖν εἰς Λυκίαν· καὶ τὴν Κύπρον ἀφεὶς, εἰς Τύρον κατέπλευσεν· ἐκεῖσε γὰρ τὸ πλοῖον ἀπεφόρτιζε τὸν γόμον.

4 Ἀνευρόντες δὲ τοὺς μαθητὰς, ἐπεμείναμεν αὐτοῦ ἡμέρας ἑπτά· οἵτινες τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ Πνεύματος, μὴ ἐπιβαίνειν εἰς Ἱεροσόλυμα. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ τοίνυν τὸ Πνεῦμα ἐκέλευε, διατί ἀντεῖπε;

τουτέστι διὰ τοῦ Πνεύματος εἰδότες· οὐ γὰρ δὴ τὴν παραίνεσιν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐποιοῦντο· οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτῷ τὰ δεινὰ προὔλεγον, ἀλλ' ὅτι ἀναβῆναι οὐ χρὴ, φειδόμενοι αὐτοῦ.

5 Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελθόντες ἐπορευόμεθα· προπεμπόντων δὲ ἡμᾶς πάντων σὺν 5 γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἕως ἔξω τῆς πόλεως, καὶ θέντες τὰ 6 γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν, προσευξάμενοι ἠσπασάμεθα ἀλλήλους, καὶ ἀνέβημεν εἰς τὸ πλοῖον, ἐκεῖνοι τὲ ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἐκεῖ προσευχόμενοι διαλύονται ἀπ' ἀλλήλων· "ἐξαρτίσαι," τουτέστι πληρῶσαι τὰς τεταγμένας· "προπεμ- 10 "πόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις" ὅρα πόση ἡ παράκλησις ἦν.

7 Ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες, ἀπὸ Τύρου κατηντήσαμεν εἰς Πτολεμαΐδα, καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελ- 15 8 φοὺς ἐμείναμεν ἡμέραν μίαν παρ' αὐτοῖς. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες ἤλθομεν εἰς Καισάρειαν· καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος ἐκ τῶν 9 ἑπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. τούτῳ δὲ ἦσαν παρθένοι θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Θέα μοι πάσας τὰς ἡμέρας· μετὰ τὰ ἄζυμα εἰς Τρωάδα ἦλθον δι' ἡμερῶν πέντε· εἶτα ἐκεῖ ἐποίησαν ἑπτὰ ἡμέρας· τὰς πάσας δώδεκα· εἶτα εἰς Ἄσσον, Μιτυλήνην, Τρώγιλλον· εἶτα εἰς Κῶ, Ῥόδον, Πάταρα· εἰκοσὶ μίαν· εἶτα βουληθῆναι πέντε εἰς Τύρον, κϛʹ· ἐκεῖ ἑπτὰ, λγʹ· Πτολεμαεῖς, τριάκοντα 25 τέσσαρες· εἶτα εἰς Καισάρειαν, πλείους ἡμέρας· τότε λοιπὸν αὐτοὺς ἐκεῖθεν ἀνάγει ὁ προφήτης· οὕτως ἡ πεντηκοστὴ πληροῦται· καὶ ἐκεῖ αὐτὴν ποιεῖ· εἰς Καισάρειαν δὲ εἰσελθόντες παρὰ Φιλίππῳ, φησιν, ἐμείναμεν· "τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες τέσσαρες "παρθένοι προφητεύουσαι·" ἀλλ' οὐκ αὗται προλέγουσι τῷ Παύλῳ, 30 καίτοι προφητεύουσαι, ἀλλ' Ἄγαβος.

Ἀμμωνίου. Ὅτι τοῦ διακόνου Φιλίππου ἦσαν αἱ θυγατέρες·

ὥστε οὖν ἐξῆν τῷ κοινωνήσαντι γάμῳ[s] διακονεῖν· σημειῶσαι δὲ ὅτι αἱ προφητίδες αἱ θυγατέρες αὐτοῦ παρθένοι ἦσαν, καὶ ὅτι ἤσκουν μᾶλλον δι' εὐλάβειαν τοῦτο, ὥστε καὶ προφητείας ἠξιῶσθαι· εἰ μὴ δὲ ἦν περισπούδαστον, οὐκ ἂν προσέθηκεν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι καὶ πάρθενοι ἦσαν. 5

ΚΕΦ. Λ.

Ἀγάβου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλήμ.

10 Ἐπιμένοντες δὲ ἡμέρας πλείους, κατῆλθέ τις ἀπὸ τῆς 11 Ἰουδαίας προφήτης ὀνόματι Ἄγαβος· καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, δήσας ἑαυτοῦ 10 τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, εἶπε· τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτως δήσουσιν αὐτὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν εἰς χεῖρας ἐθνῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἄγαβος, ὁ πάλαι τὸν λίμον μηνύσας 15 οὗτος, "τὸν ἄνδρα τοῦτον οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη οὕτω δήσουσιν ἐν "Ἱερουσαλὴμ," ὅπερ οἱ προφῆται ἐποίουν, καὶ ὄψει τὲ γινόμενα ὑπογράφοντες, ὅταν περὶ αἰχμαλωσίας ἔλεγον, ὡς ὁ Ἰεζηκιὴλ τοῦτο καὶ οὗτος ἐποίησε· καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, ὅτι εἰς χεῖρας ἐθνῶν παραδώσουσιν· ὅρα δὲ αὐτὸν, ὅτε τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐκώλυεν, οὐ πει- 20 θόμενον. ἐν Πτολεμαΐδι μίαν μένουσιν ἡμέραν· ἐν δὲ Καισαρείᾳ πλείους· ὅτε ἤκουσεν ὅτι μυρία δεινὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπείγεται· οὐκ εἶπε δὲ Ἄγαβος ὅτι Παῦλον δήσουσιν, ἵνα μὴ δόξῃ ἐκ συνθήκης λέγειν, ἀλλὰ "τὸν ἄνδρα οὗ ἐστιν ἡ ζώνη αὕτη." Ὅρα· καὶ ζώνην εἶχεν. 25

12 Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τὲ καὶ οἱ ἐντόπιοι, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πολλοὶ, φησὶ, παρεκάλουν μὴ ἀνελθεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω ὑπήκουσεν, ὁρᾷς· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας νομίσῃς ἀνάγκης εἶναι τὸ "δεδεμένος τῷ Πνεύματι πορεύομαι·" μηδὲ 30 ἀγνοοῦντα αὐτὸν ἐμπεσεῖν, διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγεται.

[s] Sic Cod.

13 Τότε ἀπεκρίθη ὁ Παῦλος, τί ποιεῖτε κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἑτοίμως 14 ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ, ἡσυχάσαμεν εἰπόντες, τοῦ Κυρίου τὸ 5 θέλημα γινέσθω.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἄλλοι ἔκλαιον, αὐτὸς δὲ παρεκάλει, ἀλγῶν ἐπὶ τοῖς δάκρυσι τοῖς ἐκείνων· "Τί ποιεῖτε γὰρ," φησι, "κλαίοντες "καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν;" οὐδὲν αὐτοῦ φιλοστοργότερον· ὅτι ἑώρα δακρύοντες ἤλγει, ὁ μὴ πάσχων ἐπὶ τοῖς οἰκείοις 10 πειρασμοῖς· "τὸ θέλημα," φησὶ, "τοῦ Κυρίου γενέσθω·" ἐμὲ ἀδικεῖτε τοῦτο ποιοῦντες, μὴ γὰρ ἀλγῶ ἐγώ· τότε ἐπαύσαντο, ὅτε εἶπε, "συντρίβοντές μου τὴν καρδίαν·" ἐφ᾿ ὑμῖν κλαίω, φησὶν, οὐκ ἐπὶ τοῖς παθήμασιν· ὑπὲρ γὰρ ἐκείνων καὶ ἀποθανεῖν βούλομαι· εἶπαν, μὴ δῷς ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον, καὶ οὐκ ἔδωκε· πολλάκις αὐτὸν 15 ἐξήγαγον καὶ ἐπείσθη· διὰ θυρίδος πάλιν ἔφυγε, καὶ νῦν ὡς εἰπεῖν μυρίων παρακαλούντων, καὶ τῶν ἐν Τύρῳ, καὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ κλαιόντων, καὶ μυρία προλεγόντων δεινὰ, οὐκ ἀνέχεται· καὶ μὴν αὐτὰ τὰ δεινὰ προέλεγον· ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος προέλεγον· οὐ τὴν παραίνεσιν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐποιοῦντο· οὐ γὰρ ἁπλῶς 20 αὐτῷ τὰ δεινὰ προὔλεγον· ἀλλ᾿ ὅτι ἀναβῆναι οὐ χρὴ, φειδόμενοι αὐτοῦ· ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσαν πεῖσαι, διὰ τοῦτο ἔκλαιον· εἶτα ἡσύχασαν· ὁρᾷς φιλοσοφίαν· ὁρᾷς φιλοστοργίαν· Κυρίος, φησὶ, τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει· συνεῖδον ὅτι θέλημα ἦν Θεοῦ· οὐ γὰρ ἂν Παῦλος οὕτω προεθυμήθη, ὁ ἀεὶ κινδύνων προεξαρπάζων 25 ἑαυτόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί λέγεις, εἰπέ μοι, ἐκείνην τὴν ἀδαμαντίνην ψυχήν; συντρίψαι δάκρυον ἴσχυσε; ναί, φησι, πρὸς πάντα γὰρ ἀντέχω, πλὴν τῆς ἀγάπης· αὕτη γάρ μου περιγίνεται καὶ κρατεῖ· τοῦτο τῷ Θεῷ δοκεῖ· ἄβυσσος αὐτὸν οὐ συνέτριψεν ὑδάτων, καὶ 30 μικρὰ δάκρυα συνέτριψεν.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι δεῖ ἀποτρέπεσθαι τοὺς κωλύοντας τινὰ ποιεῖν τί γενναῖον, κἂν δακρύωσι· καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτον δάκρυον

καὶ αὐτὸν τὸν Παῦλον συνέκλα, καὶ τὸ ἐῤῥωμένον[t] αὐτοῦ διέλυε· διὸ ἀποσείεται αὐτούς· τί οὖν δεῖ εἰπεῖν περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Παύλου τοῦτο εἰπόντος; ἁρμόζει κατὰ μητέρων ἤτοι γονέων κωλυόντων τοὺς ἑαυτῶν παῖδας μονάζειν.

Διδύμου. Ῥητέον καὶ εἰς ταύτην τὴν διαστολὴν τοιαῦτα· τί 5 με κωλύετε κλαίοντες ἢ προστίθεμαι ὁδοῦ, ἀκούσαντες ὡς δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσι γενόμενον εἰς Ἱερουσαλήμ; ἰστέον οὖν ὅτι τῷ Πνεύματι, τῷ φανεροῦντί μοι τὰ ἀπαντησόμενά μοι, ἕπομαι, καὶ τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν πορείας ἄρχομαι· οὐκ ἀγνοῶν τὰ ἐκεῖ ἀπαντησόμενα, προεῖδον γὰρ αὐτὰ, καὶ οὐ κωλύομαι τῆς πορείας· διὸ 10 μὴ συνθρύπτετέ μου τὴν καρδίαν ὑμετέροις δάκρυσιν· ὁ οὖν εἰς ἀνδρείαν γνησίως παρεσκευασμένος, ὡς καὶ θανάτου αὐτοῦ καταφρονεῖν, οὐ πίπτει εἰς δειλίαν, κἂν ᾖ ὁ εἰς τοῦτο ἐρεθίζων· ὅσον γὰρ ἐπ᾽ ἐκείνοις, ταραχὴ ἐγγίνεται τῷ λογισμῷ. λέγων οὖν ὁ Ἀπόστολος συνθρύπτεσθαι ἑαυτοῦ τὴν καρδίαν, οὐκ ἀσθένειαν τοῦτο 15 εἶπεν, ἀλλ᾽ ὅσον ἧκεν εἰς ἐκείνους πικρῶς κλαίοντας· εἰ μὴ ἄρα εἴποι τις, ὅτι ὥσπερ τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων δοκεῖ μεγάλα εἶναι ἁγίῳ ἀνδρὶ προσόντα, οὕτω τὴν προσπάθειαν τῶνδε, ὡς μεγάλην σύνθρυψιν καρδίας τῆς ἑαυτοῦ εἶπεν.

15 Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπισκευασάμενοι ἀνεβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ἐπισκευασάμενοι" τουτέστι τὰ πρὸς τὴν ὁδοιπορίαν λαβόντες· ὅτε δὲ ἤκουσεν ὅτι μυρία δεινὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπαίρεται· οὐκ ἐπὶ τοὺς κινδύνους ῥίπτων ἑαυτὸν, ἀλλ᾽ ἡγούμενος τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ πρόσταγμα. 25

16 Συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ᾽ ᾧ ξενισθῶμεν, Μνάσωνι τινὶ Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ.

Τοῦ αὐτοῦ. Δείκνυσι πολὺν τοῦ κηρύγματος τὸν χρόνον λοιπὸν, ὅθεν μοι δοκεῖ πολλὰ ἔτη ἐπιτέμνειν ἐν ταῖς πράξεσιν οὗτος· 30 τὰ κατεπείγοντα λέγων· Κυρίος, φησὶ, τὸ ἀρεστὸν αὐτὸς ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει· συνεῖδον γὰρ ὅτι θέλημα Θεοῦ ἦν· οὐ γὰρ ἂν

[t] ἐρρωμενὲς Cod.

Παῦλος οὕτω προεθυμήθη, ὁ ἀεὶ κινδύνων ἐξαρτάσας ἑαυτόν. οὐκ ἐβούλοντο βαρῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ὄντος ἑτέρου τοῦ ξενίζοντος αὐτούς· οὐδὲ ἀξίωμα ἀπῄτουν.

17 Γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τὸ λοιπὸν εἰρήνης ἦν μετὰ τὰ πράγματα ἐν Ἰουδαίοις· οὐχ οὕτως πόλεμος ἦν.*

18 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῄει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκω-
19 βον, πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρεσβύτεροι. καὶ ἀσπασάμενος αὐτοὺς, ἐξηγεῖτο καθ' ἓν[t] ἕκαστον ὧν ἐποίησεν 10 ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὗτος Ἐπίσκοπος ἦν τῶν Ἱεροσολύμων· καὶ πρὸ τούτου πρὸς τοῦτον πέμπεται· οὗτος ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου· ἀνὴρ μέγας καὶ θαυμαστός· "εἰσῄει ὁ Παῦλος," φησὶ, "σὺν ἡμῖν." ὅρα τὸ ἄτυφον σχῆμα· καὶ οἱ πρεσβύτεροι· πάλιν αὐτοῖς τὰ τῶν 15 ἐθνῶν διηγεῖται· οὐ κενοδοξῶν, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ θέλων τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδείξασθαι, καὶ πολλῆς αὐτοὺς ἐμπλῆσαι χαρᾶς.*

Ἀμμωνίου. *Διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου.* 20

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐκ ἐκεῖνον ἐπῄνουν, οὐδὲ ἐθαύμαζον· οὕτω γὰρ διηγήσατο ὡς ἀνατιθέμενος τῷ Θεῷ.*

ΚΕΦ. ΛΑ.

Παραίνεσις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον, περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμνεσθαι. 25

20 Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐδόξαζον τὸν Θεόν·

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα καὶ αὐτοὶ μεθ' ὅσης ὑποστολῆς· οὐχ ὡς Ἐπίσκοπος αὐθεντικῶς διαλέγεται· ἀλλ' αὐτὸν παραλαμβάνουσι κοινωνὸν τῆς γνώμης, ὡσανεὶ εὐθέως ἀπὸ προοιμίων ἀπολογούμενοι ἀεὶ, ὅτι οὐκ ἐβουλόμεθα· ὁρᾷς τοῦ πράγματος τὴν ἀνάγκην.* 30

Εἶπόν τε αὐτῷ, θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις τῶν πεπιστευκότων·

[t] Cod. ἕνα.

Τοῦ αὐτοῦ. Αὗται οἱ μυριάδες, ἐκ τῶν βοησάντων "τὸ αἷμα "αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν," ὑπῆρχον· ἀλλ' ὅμως ὁ φιλάνθρωπος τοσαύτῃ μανίᾳ χρησαμένων, καὶ καθ' ἑαυτῶν καὶ κατὰ τῶν παίδων, οὐδ' ἐπ' αὐτῶν τὴν ψῆφον ἐκύρωσεν· ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐξ ἐκείνων ἐδέξατο τοὺς μετανοήσαντας καὶ πιστεύ- 5 σαντας, καὶ μυρίων ἠξίωσεν ἀγαθῶν· καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἐξ αὐτῶν ἦν.

21 Καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι. κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωϋσέως τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων μὴ 10 περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθεσι περιπα-
22 τεῖν. τί οὖν ἐστί; πάντως δεῖ πλῆθος συνελθεῖν· ἀκούσονται γὰρ ὅτι ἐλήλυθας.

Τοῦ αὐτοῦ. Δύο αἰτίαι, καὶ τὸ πλῆθος καὶ ἡ γνώμη· οὔτε γὰρ εἰ ὀλίγοι ἦσαν καταφρονῆσαι ἔχει, οὔτε εἰ πολλοί, καὶ μὴ πάντῃ 15 τοῦ νόμου ἀντεῖχον τὸ περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι· εἶτα καὶ τρίτη αἰτία· "καὶ οὗτοι πάντες κατηχήθησαν," φησί, "περὶ σοῦ, ὅτι "ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωϋσέως·" καὶ τὰ ἑξῆς· οὐκ εἶπεν ἤκουσαν, ἀλλ' οὕτως ἐπίστευσαν καὶ ἐδιδάχθησαν.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς[u] Μισαὴλ Κουβικουλάριον ἐπι- 20 στολῆς. Οὕτως καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ τοῦ Σωτῆρος ἱεροὶ μαθηταί, τοὺς ἐκ περιτομῆς μεθιστάντας ἐπὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως περιτέμνεσθαι συνεχώρησαν· ἵνα μόνον τὸ πιστεύειν εἰς Χριστὸν παραδέξωνται· καὶ λοιπὸν αὐτοὶ δι' ἑαυτῶν ἐμφορηθέντες τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας καὶ 25 εὐαγγελικῆς τελειότητος, τὰ μικρὰ καὶ σκιώδη καὶ νομικὰ παρατηρήματα διαπτύσωσι· καὶ τὴν σαρκικὴν περιτομὴν ἀτιμάσωσι, τὸ τὰς ψυχὰς περιτέμνεσθαι τῆς κακίας ἀνταλλαξάμενοι.

23 Τοῦτο οὖν ποίησον, ὅ σοι λέγομεν·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὡς συμβουλεύοντες φασίν, οὐχ ὡς ἐπι- 30 τάττοντες· ὅθεν πείθουσιν αὐτόν, ὅτι οἰκονομία καὶ συγκατάβασις ἦν· οὐκ ἄρα ἐγκοπὴ τοῦ κηρύγματος τοῦτο ἦν· ὅπου γε καὶ αὐτοὶ ἐνομοθέτουν ἐκείνοις τὰ τοιαῦτα· οὐκ ἄρα ἐγκαλεῖ Πέτρῳ ἁπλῶς·

[u] πρὸς om. Cod.

ὅπερ γὰρ ἐνταῦθα ἐποίησεν αὐτὸς, τοῦτο Πέτρος ἐκεῖ σιγῶν καὶ ἱστῶν[x] αὐτοῦ τὸ δόγμα· καὶ οὐκ εἶπε τί γὰρ οὐ χρὴ τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη διδάσκειν· οὐκ ἀρκεῖ τὸ μὴ κηρύξαι ἐκεῖ, ἀλλ' ἔδει καὶ πλέον τι, ποιῆσαι νόμον.

Εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυ- 5
24 τῶν· τούτους παραλαβὼν ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς,

Ἀμμωνίου. Οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντες ἀπὸ Ἰουδαίων τὰ ἔθη τὰ νομικὰ ἤθελον[y] φυλάττειν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔργῳ τὴν ἀπολογίαν ποιῆσαι μὴ λόγῳ· "ἵνα ξυρίσωνται," φησὶ, "καὶ γνῶσι πάντες, ὅτι ὧν κατήχηνται 10 "περὶ σοῦ, οὐδέν ἐστιν·" οὐκ εἶπον ὅτι διδάσκεις, ἀλλ' ἐκ περιουσίας, ὅτι καὶ αὐτὸς φυλάττεις· οὐ γὰρ μόνον τοῦτο ἦν τὸ σπουδαζόμενον, εἰ μὴ ἑτέρους διδάσκει, ἀλλὰ τί; καὶ αὐτὸς τηρεῖ· τί οὖν ἂν τὰ ἔθνη μάθωσι; βλάψω αὐτούς φησι, πῶς, ὅπου καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλοι ἐπέμψαμεν πρὸς αὐτούς· "περὶ δὲ τῶν πεπι- 15 "στευκότων," φησὶν, "ἐθνῶν, ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν "τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς, τὸ εἰδωλόθυ- "τον καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὸ πνικτὸν καὶ πορνείαν·" ἐνταῦθα ἐντρεπτικῶς· ὥσπερ ἐκείνοις ἡμεῖς ἐπετάξαμεν, καίτοι Ἰουδαίους κηρύττοντες· οὕτω καί συ τοῖς ἔθνεσι κηρύττων σύμπραξον ἡμῖν· ὅρα 20 τὸν Παῦλον οὐ λέγει· καὶ μὴν δύναμαι Τιμόθεον παραγαγεῖν, ὃν περιέτεμον· καὶ μὴν δύναμαι πεῖσαι τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἐπείσθη αὐτοῖς· καὶ πάντα ἐποίησεν, καὶ γὰρ οὕτως συνέφερεν· οὐ γὰρ ἦν ἴσον εἰς ἀπολογίαν καταστῆσαι, καὶ οὐδενὸς εἰδότος ποιῆσαι ταῦτα· ἀνύποπτος ἦν τῷ καὶ δαπανᾶσθαι ταῦτα. 25

Καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφαλὴν,

Θεοδωρήτου Κύρου. Τουτέστι τὰς ὑπὲρ αὐτῶν προσφερομένας κατὰ τὸν νόμον θυσίας· σὺ πάρασχε ἵνα λύσῃς τὴν ὑποψίαν. 30

Καὶ γνώσονται πάντες, ὅτι περὶ ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ, οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς, φυλάσ-

[x] καὶ ἱστῶν suppl. rec. m. in marg. [y] ἤθελλω Cod.

25 σων τὸν νόμον. περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς τό τε εἰδωλόθυτον καὶ αἷμα καὶ[1] πνικτὸν καὶ πορνείαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλὰ τῆς ἐπαγγελίας τὰ εἴδη· οἱ μὲν γὰρ 5 θυσίας ἐπηγγέλλοντο, οἱ δὲ χρήματα, οἱ δὲ ἑαυτούς· οἱ δὲ ῥητὸν ἀριθμὸν ἡμερῶν μὴ πιεῖν οἶνον, μὴ κείρασθαι τὴν κεφαλήν· τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οὗτοι οἱ ἄνδρες· εὐχὴν δὲ καλεῖ τὴν ὑπόσχεσιν· αἱ γὰρ τρίχες νεκρώσεως σύμβολον· νεκραὶ γὰρ αὗται, καὶ ὀδύνης αἴσθησιν οὐ δεχόμεναι· τοῦτό φησι καὶ ὁ Ἀπόστολος· "ζῶ δὲ 10 "οὐκέτι ἐγώ."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Συγκατάβασις τὸ πρᾶγμα ἐστί· μὴ φοβηθεὶς οὐ πρότερον παραινοῦσιν αὐτῷ, ἕως τοῦ εἰπεῖν τὴν οἰκονομίαν πρῶτον καὶ τὸ κέρδος· καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ τοῦτο ποιεῖν φορητόν· ποίησον τοῦτο ἐνταῦθα· ἵνα ἐξῇ σοι ἔξω ποιεῖν 15 ἐκεῖνο· εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς ἡμέρας τινὰς ἐκεῖ διατρίβειν ἐν τῷ ἱερῷ.

26 Τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς ἄνδρας, τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἁγνισθεὶς, εἰσῄει εἰς τὸ ἱερόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐγένετο δὲ ταῦτα, οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μετα- 20 βαλλομένης, ἐπεὶ κακία τὸ πρᾶγμα ἦν· ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης· ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς ταῦτα μεταστήσῃ· ἐγίνετο δὲ ταῦτα οὐκ ἀληθῶς· ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ἐκ διανοίας αὐτὰ πράττων οὕτως ἐχούσης· πῶς γὰρ ὁ καὶ ἑτέρους μεταθεῖναι σπεύδων, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ποιῶν, ἵνα ἄλλους ποιοῦντας 25 ἐλευθερώσῃ τῆς ταπεινότητος ἐκείνης; Καὶ πάλιν—Καὶ ἐξύρατο, καὶ πάντα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπετέλεσεν· ἔνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτετο τὸ Εὐαγγέλιον, πάντων ἦν ταπεινότερος· ἔνθα δὲ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους, οὐκέτι κέχρηται τῷ αὐτῷ πλεονεκτήματι· τοῦτο γὰρ λοιπὸν οὐκ ἦν ταπεινοφρονεῖν, ἀλλὰ λυ- 30 μαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν τοὺς μαθητευομένους.

Ἀμμωνίου. Ἔθος μᾶλλον ἦν τοὺς ἔχοντας εὐχὴν κείρασθαι τὴν κεφαλὴν μετὰ τὸ ἁγνισθῆναι, καὶ οὕτως ἐπὶ ζ′ ἡμέρας ποιεῖν

[1] καὶ om. Cod.

προσφορὰν ὑπὲρ ἑαυτῶν· τοιοῦτόν τι ἐποίησεν Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα· ὡς δῆλον εἶναι, ὅτι ὡς θεοσεβοῦντες ἀπεκείροντο τὴν κόμην· καλῶς οὖν καὶ νῦν οἱ εὐλαβεῖς κείρονται· δεῖ δὲ καὶ ἁγνισμοῦ· ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς δὲ κεῖται ὁ νόμος οὗτος· Ἰουδαϊκὸν οὖν τὸ ἔθος. 5

Τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ εἰρημένον· "ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίους ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω· "τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω· τοῖς "ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ἵνα κερδήσω ἀνόμους·" ταῦτα τὰ ῥητὰ διαλαμβάνων Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης ἐν τῇ χλζʹ Ἐπιστολῇ· λέγει 10 οὕτως· "ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ ἡγνί- "σατο καὶ ἔθυσε· καὶ περιτεμὼν Τιμόθεον Ἰουδαίοις πέπομφε δι- "δάσκαλον, διὰ περιτομῆς τὴν περιτομὴν ἀναιρῶν· διὸ οὐκ εἶπεν "Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὡς Ἰουδαῖος· τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ὅτε Ἀθηναίοις "δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλὰ 15 "ἀπὸ βώμου τὴν παραίνεσιν ἐποιήσατο· ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς "χειρούμενος δογμάτων· διὸ οὐκ εἶπεν ἄνομος, ἀλλ' ὡς ἄνομος."

Διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγνισμοῦ, ἕως οὗ προσηνέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἡ προσφορά. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Διαγγέλλων·" τουτέστι καταγγέλλων· αὐτὸς ἦν ὁ δῆλον ἑαυτὸν ποιῶν.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦ Παύλου κινηθείσης ἀταξίας· ὅπως τε αὐτὸν ὁ χιλίαρχος τοῦ πλήθους ἐξαιρεῖται. 25

27 Ὡς δὲ ἔμελλον αἱ ἑπτὰ ἡμέραι συμπληροῦσθαι, θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι συνέχεαν πάντα τὸν ὄχλον, καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς 28 χεῖρας, κράζοντες,

Τοῦ αὐτοῦ. "Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι·" μάλιστα γὰρ ἐκεί- 30 νοις συγχρονίζει, "θεασάμενοι αὐτὸν συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον·" ὅρα οἰκονομίαν γενομένην, μετὰ τὸ πεισθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, τότε ἐπιτίθενται ἐκεῖνοι, ἵνα κἀκεῖνοι συνεπιτίθωνται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὸ ἦθος αὐτῶν πανταχοῦ ταραχῶδες·

καὶ ἁπλῶς βοώντων ἐν τῷ μέσῳ, ὥστινος δυσθηράτου καὶ δυσχειρώτου ταῖς ἐκείνων ἐμπεσόντος χερσίν.

Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου τούτου πάντας πανταχῇ διδάσκων· 5

Τοῦ αὐτοῦ. *Μάλιστα αὐτοὺς ἐθορύβει ὁ ναὸς καὶ ὁ νόμος· καὶ οὐδὲν ἐνεκάλεσε τοῖς Ἀποστόλοις ὁ Παῦλος, ὅτι αὐτοὶ αἴτιοι γεγόνασιν αὐτῷ.*

Ἔτι τὲ καὶ Ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ κε- 29 *κοινώνηκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον. ἦσαν γὰρ προεωρακότες Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ὃν ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἱερὸν εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος.* 10

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἶτα καὶ ἡ κατηγορία μείζων ἀπὸ τῶν παρόντων· "ἔτι δὲ," φησὶ, "καὶ Ἕλληνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ "κεκοινώνηκε[a]." καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνέβησαν προσκυνήσοντες· ἀλλὰ τοὺς οὐκ ἀνελομένους προσκυνῆσαι φασίν.* 15

30 *Ἐκινήθη τὲ ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου, εἷλκον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐβούλοντο γὰρ αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἔξω εἷλκον· ὥστε μετὰ πλείονος ἀδείας τοῦτο ποιῆσαι.* 20

31 *Ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ χιλι-* 32 *άρχῳ τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἱερουσαλήμ· ὃς ἐξ αὐτῆς παραλαβὼν τοὺς στρατιώτας καὶ ἑκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ' αὐτούς. οἱ δὲ, ἰδόντες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο τύπτοντες τὸν Παῦλον.* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Οὐκέτι νόμων ἐδέοντο οὐδὲ δικαστηρίων· ἀλλ' ἔτυπτον αὐτὸν δι' ὅλου.*

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ στάσις κατειλήφει τις τὴν πόλιν· καὶ ὁ δῆμος ἦν θορύβῳ πολλῷ, Ἰουδαίων ταραττόντων τὸ κοινόν· δεινὸν γὰρ καὶ βαρὺ ἡγήσαντο κατήγορον ἔχειν τὸν πάλαι προστάτην καὶ κοινωνὸν τῆς μανίας αὐτῶν· καὶ κτείνειν αὐτὸν ἔσπευδον. 30

[a] Scriptum erat *κεκοινώνηκε*, sed rec. m. corr. et dedit *κεκοίνωκε*.

33 *Τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἁλύσεσι δυσίν· καὶ ἐπυνθάνετο τίς εἴη,*
34 *καὶ τί ἐστι πεποιηκώς. ἄλλοι δὲ ἄλλό τι ἐπεφώνουν ἐν τῷ ὄχλῳ· μὴ δυνάμενος δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέλευσεν ἄγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν.* 5
35 *ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιώτων διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Παραμυθούμενος τὸν θύμον τοῦ δήμου.*

36 *Ἠκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ, κράζοντες, αἶρε αὐτόν.* 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί ἐστιν "αἶρε αὐτόν;" τουτέστιν ὃ παρ' ἡμῖν λέγουσι κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν, ἐν τοῖς σίγνοις αὐτὸν ἔμβαλε, αἶρε αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ αὐτὸν μὴ διαφύγῃ.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἵππός ἐστιν ἀναβάτην φέρων, ἡ κραυγὴ δὲ τὴν* 15 *ὀργήν· συμπόδισον τὸν ἵππον, καὶ κατέστρεψας τὸν ἀναβάτην.*

Ἀμμωνίου. *Ἔθος τοῖς Ἰουδαίοις ταύτην λέγειν τὴν φωνὴν κατὰ τῶν δικαίων· ὡς καὶ κατὰ τοῦ Κυρίου· "αἶρε αὐτόν·" ἀντὶ τοῦ, ἔπαρον αὐτὸν ἐκ τῶν ζώντων.*

37 *Μέλλων δὲ εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν ὁ Παῦ-* 20 *λος, εἶπε τῷ χιλιάρχῳ, εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρός σε;*
38 *ὁ δὲ ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις; οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος, ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγὼν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους τῶν σικαρίων;* 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα μεθ' ὅσης συστολῆς διαλέγεται ὁ Παῦλος τῷ χιλιάρχῳ· "εἰ ἔξεστί μοι εἰπεῖν τι πρός σε; ὁ δὲ "ἔφη, Ἑλληνιστὶ γινώσκεις; οὐκ ἄρα συ εἶ ὁ Αἰγύπτιος;" ἄνθρωπος γάρ τις νεωτεροποιὸς γέγονε καὶ στασιαστὴς καὶ ἀπατεὼν καὶ γόης· καὶ προσεδόκησε ὁ διάβολος συσκιάζειν διὰ τούτου,* 30 *καὶ κοινωνοὺς ποιεῖν τῶν ἐκείνους προσηκόντων καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους· ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσεν· ἀλλὰ τί; λαμπροτέρα γέγονεν ἡ ἀλήθεια· οὐδὲν παραβλαβεῖσα τοῖς τοῦ διαβόλου μη-*

χανήμασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον λάμψασα· εἰ μὲν γὰρ μὴ ἦσαν γόητες, εἶτα καὶ οὗτοι ἐκράτουν, τάχα ἄν τις ἐπελάβετο· ὅτε δὲ καὶ αὐτοὶ ἐφάνησαν, τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ἵνα καὶ οἱ δόκιμοι φανεροί, φησι, γένωνται· μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν ὅταν αἵρεσίς ἐστιν, ὅπου καὶ ψευδόχριστοι[z]· καὶ τῷ Χριστῷ ἐπιθέσθαι ἠθέλησαν, καὶ 5 πρὸ τούτου καὶ μετὰ τοῦτο, ὥστε συσκιάσαι· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια λάμπει, καὶ δήλη ἐστὶ πανταχοῦ.

'Ωριγένους. Παρὰ Ἰουδαίοις τρεῖς αἱρέσεις γενικαί· Φαρισαῖοι· Σαδδουκαῖοι· Ἐσσηνοί· οὗτοι τὸν βίον σεμνότερον ἀσκοῦσι, φιλάλληλοι ὄντες, καὶ ἐγκρατεῖς· διὸ καὶ Ἐσσηνοὶ προσαγορεύ- 10 ονται, ἤγουν ὅσιοι· ἄλλοι δὲ αὐτοὺς σικαρίους ἐκάλεσαν, ἤγουν ζηλωτάς.

Ἰωσήπου. Σικάριοι λέγονται λῃσταὶ, ξίφεσι[a] διαχρώμενοι, παραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ὁμοίαις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων σίκαις καλουμέναις· 15 ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λῃστεύοντες ἔλαβον.

39 Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, ἐγὼ ἄνθρωπος μέν εἰμι Ἰουδαῖος, Ταρσεὺς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτὸν ὅταν πρὸς τοὺς ἔξω διαλέγηται, παραιτούμενον καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν νόμων κεχρῆσθαι βοηθήμασιν· ἐν- 20 ταῦθα αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐντρέπει, καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν οὕτως φησί· "δημοσίᾳ ἀκατακρίτους ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας "ἔβαλον εἰς φυλακήν" ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, "σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος;" εὐθέως αὐτὸν ταύτης ἀπήγαγε τῆς ὑποψίας· εἶτα ἵνα μὴ νομισθῇ τὸ ἔθνος Ἰουδαῖος, λέγει τὴν θρησκείαν· καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ, 25 ἔννομον ἑαυτὸν Χριστοῦ καλεῖ· τί δὴ τοῦτό ἐστι; τί οὖν οὐκ ἠρνήσατο; μὴ γένοιτο· Ἰουδαῖος γὰρ ἦν καὶ Χριστιανὸς, ὅσα ἔδει φυλάττων· ἐπεὶ καὶ τῷ θείῳ νόμῳ μάλιστα πάντων αὐτὸς ἐπείθετο ὁ τῷ Χριστῷ πιστεύων· καὶ πρὸς Πέτρον διαλεγόμενος φησὶν, "ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι." 30

Ἀμμωνίου. "Ἄνθρωπος μέν εἰμι Ἰουδαῖος·" φύσει γὰρ Ἰουδαῖοι ἐσμὲν οἱ Χριστιανοὶ, ὡς ἐξομολογούμενοι τὴν ἀληθῆ πίστιν· ὅπερ σημαίνει τὸ Ἰούδας ὄνομα.

[z] ψευδόχρηστοι Cod. [a] ξίφει Cod.

Δέομαι δέ σου, ἐπίτρεψόν μοι λαλῆσαι πρὸς τὸν 40 λαόν. ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος ἑστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβάθμων, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνησε τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, λέγων,

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ τοῦτο τεκμήριον ὅτι οὐ ψεύδεται· 5 εἴγε πάντας ἐπήγετο μάρτυρας· ὅρα δὲ αὐτὸν πάλιν μετὰ ἐπιεικείας διαλεγόμενον· τοῦτο τεκμήριον πάλιν τοῦ μηδένος εἶναι ὑπεύθυνον, τὸ οὕτως ἕτοιμον εἶναι πρὸς ἀπολογίαν, καὶ βούλεσθαι εἰς λόγον καταστῆναι τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων. ὅρα τεταγμένον ἄνδρα· ὅρα οἰκονομίαν· εἰ μὴ ὁ χιλίαρχος ἦλθεν, εἰ μὴ ἔδησεν, οὐκ 10 ἂν ἐδεήθη λόγου πρὸς ἀπολογίαν· οὐκ ἂν τοιαύτης ἀπήλαυσε σιγῆς· "ἑστὼς," φησίν, "ἐπὶ τῶν ἀναβάθμων" καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου πολλὴ ἡ εὐκολία, τὸ καὶ ὑψηλὸν ὄντα δημηγορεῖν καὶ δεδεμένον· τί τούτου ἴσον τοῦ θεάματος, δυσὶν ἀλύσεσι δεδεμένον ἰδεῖν Παῦλον δημηγοροῦντα; πῶς οὐκ ἐταράχθη; πῶς οὐ συνεχύθη; 15 πῶς τοσοῦτον δῆμον ἐκπεπολεμωμένον ὁρῶν, τοῦ ἄρχοντος ἐφεστῶτος; πρότερον ἀπέστησεν αὐτοὺς τοῦ θυμοῦ· εἶτα ὅρα πῶς φρονίμως, ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· πρῶτον τῇ συγγενείᾳ τῆς φωνῆς αὐτοὺς ἐπισπᾶται· εἶτα αὐτῷ τῷ ἡμέρῳ· "προσεφώνησε" γάρ, φησι, "τῇ Ἑβραΐδι δια- 20 "λέκτῳ."*

* *Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς Ἀπόστολον*[b] *αὐτοῦ κλήσεως.*

1 *Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες,*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα καὶ κολακείας ἀπηλλαγμένον τὸν λόγον, καὶ τὸ ἐπιεικὲς ἔχοντα· οὐ γὰρ εἶπε, δεσπόται, οὐδὲ κύριοι, 25 ἀλλ' "ἀδελφοί," ὃ μάλιστα ἐπόθουν· ὅτι οὐκ ἀλλότριος ὑμῶν ἐγώ φησιν, οὐδὲ καθ' ὑμῶν, "ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες·" τοῦτο τιμῆς, ἐκεῖνο γνησιότητος.*

2 *Ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νυνὶ ἀπολογίας. ἀκούσαντες δὲ ὅτι τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ προσεφώνησεν αὐ- 30 τοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς εἷλε τὸ ὁμοιόφωνον· εἶχον γάρ τινα αἰδῶ πρὸς τὴν γλῶτταν ἐκείνην.*

[b] Sic Codd. N.C. et Coisl. *ἀποστολὴν* Œcum.

3 Καί φησιν, ἐγώ εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ,

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πως προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ οὕτως ἀρχόμενος· "ἐγὼ μέν εἰμι," φησὶν, "ἀνὴρ Ἰουδαῖος," ὃ μάλιστα πάντων 5 ἀκοῦσαι ἠβούλοντο.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα μὴ[c] πάλιν νομίσωσι τὸ ἔθνος ἀλλὸ[d], τὴν θρησκείαν ἐπήγαγεν, "ἀνατεθραμμένον δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ·" τὴν πολλὴν αὐτοῦ δείκνυσι σπουδὴν τὴν περὶ τὴν λατρείαν· ὅπουγε καὶ πατρίδα τηλικαύτην ἀφεὶς τοσοῦτον ἀφεστῶσαν, ἐνταῦθα εἵλετο 10 τραφῆναι διὰ τὸν νόμον· ὅρα πῶς ἄνωθεν προσεῖχε τῷ νόμῳ· ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐκείνους ἀπολογούμενος λέγει μόνον, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῳ σκοπῷ πρὸς τὸ κήρυγμα ἤχθη, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει· οὐ γὰρ ἂν οὕτω πεπαιδευμένος ἀθρόον μετέστη· εἰ μὲν ἦν τις τῶν πολλῶν, εἰκὸς ἦν τοῦτο ὑποπτεῦσαι· εἰ δὲ τῶν μάλιστα πάντων 15 κατεχομένων ὑπὸ τοῦ νόμου, οὐκ ἦν ἁπλῶς εἰκὸς, καὶ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης ἰσχυρᾶς οὔσης, μεταθέσθαι αὐτόν.

Παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου, ζηλωτὴς ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστὲ σήμερον· 20

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἁπλῶς εἶπε παρὰ Γαμαλιῆλον, ἀλλὰ "παρὰ "τοὺς πόδας·" τὴν καρτερίαν, τὴν προσεδρείαν, τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν, τὴν πολλὴν πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδῶ δεικνύς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐχ ἁπλῶς "νόμου," ἀλλὰ "τοῦ πατρῴου" δείκνυσιν ὅτι ἄνωθεν τοιοῦτος ἦν, καὶ οὐχ ἁπλῶς εἰδὼς τὸν νόμον· 25 ταῦτα δὲ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ ἐκείνων λέγεσθαι, κατ' ἐκείνων δὲ ἦν· εἴγε καὶ εἰδὼς αὐτὸν εἴασε· τί οὖν εἰ ᾔδεις μὲν ἀκριβῶς τὸν νόμον, οὐκ ἐκδικεῖς δέ; οὐ φιλεῖς δέ; "ζηλωτής" φησιν οὐχ ἁπλῶς.

Ἐπειδὴ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ ἐγκώμια εἶπε, κοινοποιεῖ τὸν λόγον ἐπάγων, "καθὼς πάντες ὑμεῖς σήμερον," καὶ δείκνυσιν αὐτοὺς οὐχ 30 ἁπλῶς ἀνθρωπίνῳ σκόπῳ ποιοῦντας, ἀλλὰ ζήλῳ θείῳ, χαρισάμενος αὐτοῖς καὶ προκαταλαμβάνων τὴν διάνοιαν· καὶ κατάρχων ἐν οἷς βλάβος οὐδὲν ἦν.

[c] μὴ om. Cod. [d] ἀλλὰ Cod.

4 *Ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων*
5 *καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακὴν ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, εἰς Δαμασκὸν ἐπορευόμην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας* 5 *δεδεμένους εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα τιμωρηθῶσιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Πόθεν τοῦτο; μάρτυρας παράγει αὐτὸν τὸν ἀρχιερέα καὶ τοὺς πρεσβυτέρους· λέγει μὲν, "ζηλωτὴς ὑπάρχων "καθὼς ὑμεῖς," δείκνυσι δὲ διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ὑπὲρ αὐτοὺς ἦν· οὐ γὰρ δὴ περιέμενον, φησὶν, ὥστε συλλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς* 10 *ἱερέας διήγειρον, καὶ ἀποδημίας ἐστελλόμην· οὐδὲ μέχρι ἀνδρῶν ἐχώρουν καθάπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, δεσμεύων καὶ εἰς δεσμωτήρια ἐμβάλλων· ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία· ἀναπολόγητα τὰ τῶν Ἰουδαίων· ὅρα πόσους ἐπάγει μάρτυρας· τὸ πρεσβυτέριον, τὸν ἀρχιερέα, τοὺς ἐν τῇ πόλει· ὅρα αὐτοῦ τὴν ἀπολο-* 15 *γίαν, οὐ δειλίας οὖσαν, ἀλλὰ διδασκαλίας μᾶλλον καὶ κατηχήσεως· εἰ γὰρ μὴ λίθοι ἦσαν οἱ ἀκούοντες, προσεῖχον ἂν τοῖς λεγομένοις· μέχρι γὰρ τούτου μάρτυρας εἶχε· τὰ δὲ λοιπὰ ἀμάρτυρα.* Καὶ *πάλιν*—*Περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ σπουδῆς διηγήσασθαι βουλόμενος, μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ τῶν γενομένων· ὅτι μὲν γὰρ κατ-* 20 *ηξίωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱὸς καλέσαι με ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς οὐκ ἴστε· καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διεδόθη.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Μάλιστα μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἀξιόπιστα ἔδει εἶναι ἀπὸ τῶν προλαβόντων· οὐ γὰρ ἂν μετεστράφη· τί οὖν εἰ κομ-* 25 *πάζει φησί; διατί τοσοῦτον ἐξαίφνης ἔρριψε ζῆλον; εἰπέ μοι, τιμὴν προσδοκῶν; καὶ μὴν τἀναντία ὑπέμεινεν· ἀλλ' ἄνεσιν; οὐδὲ τοῦτο· ἀλλά τι ἕτερον; ἀλλ' οὐδὲν ἀπὸ λογισμῶν εὑρεῖν δυνατόν· ταῦτα τοίνυν ἀφεὶς αὐτοῖς συλλέγειν, τὰ πράγματα διηγεῖται.* 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ὅτι θυμοῦ ἦν τὸ πρᾶγμα, δείκνυσιν ὅτι ζήλῳ τὸ πᾶν ἐποίει, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν· οὐκ ἀπὸ κενοδοξίας οὐδὲ ὑπὸ ἔχθρας ἐκδιώκων, ἀλλὰ "ζη- "λωτὴς ὑπάρχων" τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων φησίν.*

6 Ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζων τῇ Δαμασκῷ, περὶ μεσημβρίαν ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι 7 φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ· ἔπεσά τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι, Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις;

Τοῦ Αὐτοῦ. Ὅρα πόση ὑπερβολὴ τοῦ φωτός· τί οὖν εἰ κομπάζει; φησὶν, οἱ συνόντες μαρτυροῦσιν, οἱ χειραγωγοῦντες, οἱ τὸ φῶς θεασάμενοι· ἑτέρωθι δὲ φησὶ, "τὴν μὲν φωνὴν ἀκούοντες, μηδένα δὲ θεωροῦντες." οὐκ εἶπεν, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔβλεπον, ἀλλὰ μηδένα· τουτέστι λαλοῦντα· εἰκότως δὲ τοῦτο ἐγένετο· αὐτὸν γὰρ ἔδει τῆς φωνῆς καταξιωθῆναι ἐκείνης· εἰ μὲν γὰρ ἤκουσαν κἀκεῖνοι, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐγένετο· ἐπειδὴ γὰρ οἱ παχύτεροι ὄψει πείθονται μᾶλλον, τὸ φῶς εἶδον ἐκεῖνοι, καὶ ἔμφοβοι γίνονται· ἐπεὶ οὐδὲ περὶ αὐτοὺς τὸ φῶς τοσοῦτον εἰργάσατο ὅσον περὶ τοῦτον· καὶ γὰρ ἐπήρωσεν αὐτοῦ τὰς ὄψεις· διὰ τῶν εἰς τοῦτον συμβαινόντων κἀκείνοις ἔδωκεν ἀναβλέψαι, εἴγε ἤθελον· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ἐκείνους μὴ πιστεῦσαι· καὶ οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας ἀξιοπίστους.

Ἀμμωνίου. "Φῶς ἱκανὸν," πολὺ φῶς· οὗ μὴ ἐνεγκὼν τὴν αἴγλην ὁ Παῦλος, ἀπελιθώθη τοὺς ὀφθαλμούς· οὐ μόνον τοὺς αἰσθητοὺς, ἀλλὰ τάχα καὶ τοὺς νοητούς· ἀμέλει φησὶν, "ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου."

8 Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην, τίς εἶ, Κύριε; εἶπέ τε πρός με, 9 ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὃν σὺ διώκεις. οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο· 10 τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. εἶπον δὲ, τί ποιήσω, Κύριε; ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρός με· ἀναστὰς πορεύου εἰς Δαμασκόν· κἀκεῖ σοι λαληθήσεται 11 περὶ πάντων ὧν τέτακταί σε ποιῆσαι. ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτὸς ἐκείνου, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς Δαμασκόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καλῶς ἡ πόλις πρόσκειται· ὥστε ἐπιγνῶναι αὐτούς· καὶ οἱ Ἀπόστολοι οὕτως ἔλεγον, καὶ αὐτὸς ἐμαρτύρησεν ὅτι ἐδιώκετο.

Φωνῆς λέγει, τῆς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Παῦλον γεγενημένης· μόνον δὲ τὸ φῶς τεθεᾶσθαι.

* Περὶ ὧν ὁ Ἀνανίας[c] πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Δαμασκῷ, ὀπτασίας τὲ καὶ φωνῆς Θεοῦ γενομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ.

12 Ἀνανίας δέ τις, ἀνὴρ εὐλαβὴς κατὰ τὸν νόμον μαρτυ- 5 ρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίων ἐν 13 Δαμασκῷ, ἐλθὼν πρός με καὶ ἐπιστὰς εἶπέ μοι, Σαοὺλ ἀδελφὲ, ἀνάβλεψον· κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶτα ἡ διὰ τῶν πραγμάτων μαρτυρία· 10 ὅρα διὰ προσώπων καὶ πραγμάτων αὐτὴν πλεκομένην· προσώπων οἰκείων τὲ καὶ ἀλλοτρίων· οἱ ἱερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ συνοδεύοντες· τὰ πράγματα, ἃ ἐποίει, ἃ ἔπαθε· καὶ πράγματα πράγμασι μαρτυρεῖ, οὐχὶ πρόσωπα μόνον· εἶτα ἀλλότριος ὁ Ἀνανίας· εἶτα τὸ πράγμα αὐτὸ ἡ ἀνάβλεψις· εἶτα προφητεία μεγάλη. 15

14 Ὁ δὲ εἶπεν, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γνῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ,

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς εἶπε "τῶν πατέρων" ἵνα δείξῃ αὐτοὺς οὐκ ὄντας Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἀλλοτρίους τοῦ νόμου· καὶ οὐχὶ ζήλῳ ποιοῦντας· "γνῶναι" φησὶ τὸ "θέλημα αὐτοῦ" οὐκοῦν αὐτοῦ 20 θέλημα τοῦτο. ὅρα πῶς ἐν τάξει διηγήσεως διδασκαλία ἐστίν.

Καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόματος αὐτοῦ·

Τοῦ αὐτοῦ. Τέως τοσοῦτον λέγει· εἰ δίκαιος, οὗτοι ὑπεύθυνοι· "καὶ ἀκοῦσαι φωνὴν ἐκ στόματος αὐτοῦ." ὅρα πῶς τὸ πρᾶγμα 25 ἐπαίρει.

15 Ὅτι ἔσῃ μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν τὲ ἑώρακας καὶ ἤκουσας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διὰ τοῦτο, ὅτι οὐ προδώσει τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκρόασιν, ὧν τὲ εἶδες, φησὶν, ὧν τὲ ἤκουσας· δι' ἑκατέρων τῶν 30 αἰσθήσεων αὐτὸν πιστοῦται. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Μάρτυς ἔσῃ," φησὶ, "πρὸς πάντας ἀνθρώπους·" οὐχὶ πρὸς τοὺς οἰκείους μόνον,

[c] Ἀνανίας εἶπε Œcum. verb. om. Codd. Coisl. et N.C.

ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους· οἱ γὰρ μάρτυρες τοιοῦτοί εἰσιν, οὐχὶ τοὺς εἰδότας πείθουσιν, ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰδότας.

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι καὶ εἶδε τὸν Ἰησοῦν καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ ὁ Παῦλος· οἱ δὲ συνόντες τὴν λαμπηδόνα μόνον τοῦ φωτὸς αὐτοῦ εἶδον, οὐ μὴν αὐτόν· καὶ τὸν ἦχον ἤκουον τῆς φωνῆς, οὐ 5 μὴν συνῆκαν τὰ λαλούμενα, ὡς ὀπίσω ἐλέχθη.

16 Καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀναστὰς βάπτισαι καὶ ἀπόλουσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα μέγα ἐφθέγξατο· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαπτίσαι, ἀλλ' "ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα 10 "αὐτοῦ" τοῦ Χριστοῦ· δείκνυσιν αὐτὸν Θεὸν ὄντα. οὐ γὰρ ἔνι ἕτερον ἐπικαλέσασθαι τινὰ, εἰ μὴ τὸν Θεόν· εἶτα δείκνυσιν ἑαυτὸν οὐκ ἀναγκασθέντα· ἐγὼ γὰρ εἶπον, φησὶ, τί με δεῖ ποιεῖν; ὅρα οὐδὲν ἀμάρτυρον, ἀλλὰ πόλεως ὁλοκλήρου αὐτοῦ μαρτυρίαν παράγει, εἴγε εἶδον αὐτὸν χειραγωγούμενον· καὶ ὅρα προφητείαν ἐξελ- 15 θοῦσαν· "πρὸς πάντας," φησὶν, "ἀνθρώπους" μάρτυς αὐτοῦ γέγονε· μάρτυς, ὡς χρὴ, δι' ὧν ἔπαθε, καὶ δι' ὧν εἶπεν.

Ἀμμωνίου. Οὐ πᾶν οὖν βάπτισμα ἀλλὰ μόνον τὸ εἰς Κύριον Ἰησοῦν ποιεῖ ἁμαρτιῶν καθαρισμόν.

17 Ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέψαντι εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ 20 προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστά- 18 σει, καὶ εἶδον αὐτὸν λέγοντά μοι, σπεῦσον καὶ ἔξελθε ἐν τάχει ἐξ Ἱερουσαλήμ· διότι οὐ παραδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ.

Ὅρα πῶς αὐτὸν εἰσωθεῖ· ἦλθόν, φησι, μετὰ τὴν ὄψιν ἐκείνην 25 εἰς Ἱερουσαλήμ· πάλιν τοῦτο ἀμάρτυρον· ἀλλ' ὅρα ἐκ τῆς ἐκβάσεως ἡ μαρτυρία· εἶπεν, ὅτι οὐ δέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν· οὐκ ἐδέξαντο· καὶ μὴν φησὶν, εἴγε ἀπὸ λογισμῶν ἔδει τοῦτο ὑποπτεῦσαι, ὅτι πάντως δέξονται· ἐγὼ ἤμην ὁ πολεμῶν Χριστιανοῖς, ὥστε διὰ τοῦτο ἔδει αὐτοὺς δέξασθαι· ἐνταῦθα δύο κατασκευάζει, 30 ὅτι τὲ ἀναπολόγητα αὐτοῖς ἐστιν· οὐ γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς αὐτὸν ἐδίωκον οὐδὲ κατὰ λογισμόν· καὶ ὅτι Θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, τὰ παρὰ προσδοκίαν προφητεύων, καὶ οὐχ ὁρῶν εἰς τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προειδώς. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Προσευχομένῳ," φησὶν,

"ἐν τῷ ἱερῷ·" ὅτι οὐχ ἁπλῶς φαντασία ἦν· διὰ τοῦτο προσευχομένῳ ἐπέστη· καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐχὶ φοβούμενος αὐτὸν τοὺς κινδύνους ἔφυγεν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδέχοντο τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ.

19 Καὶ ἐγὼ εἶπον, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς 5 πιστεύοντας ἐπί σε·

Τοῦ αὐτοῦ. Διατί εἶπεν, ὅτι "αὐτοὶ ἐπίστανται ὅτι ἐγὼ ἤμην "δεσμεύων;" οὐχὶ ἀντιλέγων τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ βουλόμενος μαθεῖν τὸ οὕτω παράδοξον· ἀλλ' οὐκ ἐδίδασκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἶπε μόνον ἀπελθεῖν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. "Αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων·" τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι εἰ καὶ μὴ πιστεύωσί σοι οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οὖν ὤφειλον τὸν ἐμὸν καταδέξασθαι λόγον· ἐπείπερ σὺν αὐτοῖς ἤμην ὁ διώκων τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔδει αὐτοὺς πληροφορηθῆναι, ὅτι οὐκ ἄλλως ἀπέστην τῆς πρώτης δόξης, εἰ μὴ ἀκριβῶς ἐπληροφορήθην· ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως σωθῆναι ἄνθρωπον εἰ μὴ διὰ τῆς 15 εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστεως· τὸ οὖν παράδοξον τῆς ἐμῆς μεταβολῆς ἐχρῆν κἀκείνους μεταπεῖσαι.

20 Καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο[a] τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφεστὼς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, καὶ φυλάσσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων 20 αὐτόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸν Στέφανον· ὑπέμνησεν αὐτοὺς μιαιφονίας χαλεπῆς· τότε δὴ μάλιστα οὐκ ἤνεγκαν, ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἤλεγχεν αὐτούς· καὶ ἤδη ἡ προφητεία ἐπληροῦτο· ὁ ζῆλος πολὺς 25 καὶ ἡ κατηγορία σφοδρὰ, καὶ οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ· οὐκ ἠνέσχοντο λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι πάσης ἀκοῦσαι τῆς δημηγορίας, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θυμοῦ σφόδρα ἐμπλησθέντες, ἐβόων.

Ἀμμωνίου. Οἶδεν ὅτι τὸ ὁμολογεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ ἴδια πλημμελήματα, καὶ κατακρίνειν ἑαυτὸν, ποιεῖ καθαρισμὸν ἁμαρτιῶν· καὶ ὡμολόγει καὶ αὐτὸς τὰ πραχθέντα αὐτῷ ἄτοπα, ἵνα 30 δικαιωθῇ, καὶ τοῦ μεγάλου κριτηρίου ἀφεθῇ· ἐξ ὧν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνταῦθα κατακρίνων ἐφαίνετο.

[a] ἐξεχύνετο Cod.

21 Καὶ εἶπε πρός με, πορεύου, ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν 22 ἐξαποστελῶ σε. ἤκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τούτου τοῦ λόγου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς ἄνωθεν καὶ κάτω διισχυρίζεται, ὅτι τοῦ Χριστοῦ γέγονε μαθητής· οὐκ ἀνθρώπου μεσιτεύσαντος, 5 ἀλλ' αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι αὐτῷ τὴν γνῶσιν πᾶσαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥστε καὶ τῷ διαστήματι παραμυθήσασθαι τὸ μῖσος.

Καὶ ἐπῆραν αὐτῶν τὴν φωνὴν, λέγοντες, αἶρε τὸν 10 τοιοῦτον ἀπὸ τῆς γῆς· οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ζῆν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ μὴν ὑμᾶς οὐ καθήκει ζῆν, οὐχὶ τοῦτον τὸν πάντα πειθόμενον τῷ Θεῷ, ὦ μιαροὶ καὶ ἀνδροφόνοι.

23 Κραυγαζόντων δὲ αὐτῶν, καὶ ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα, 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥστε χαλεπωτέραν γενέσθαι τὴν στάσιν, φοβῆσαι βουλόμενοι τὸν ἄρχοντα· καὶ ὅρα οὐ λέγουσι τὴν αἰτίαν· ἐπειδὴ μηδὲν εἶχον εἰπεῖν, ἀλλὰ τῇ βοῇ καταπλήξειν οἴονται.

24 Ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ χιλίαρχος εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολὴν, εἰπὼν μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτὸν, ἵνα 20 γνῷ δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ μὴν παρ' ἐκείνων ἔδει μαθεῖν τῶν καταβοώντων, καὶ ἐρωτῆσαι εἴ τινος τῶν εἰρημένων ἐπελαμβάνοντο· ἀλλ' ἁπλῶς τῇ ἐξουσίᾳ χαρίζεται· καὶ ἐκείνοις πρὸς χάριν ποιεῖ· οὐ γὰρ τοῦτο ἐζήτει, ὅπως δικαίως τι πράξειεν, ἀλλ' ὅπως 25 παύσειεν τὸν ἐκείνων θυμὸν ἄδικον ὄντα.

* Ὅτι μέλλων ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύπτεσθαι, εἰπὼν ὅτι Ῥωμαῖος ἐστὶν[b], ἀνέθη[c].

25 Ὡς δὲ προέτειναν τοῖς ἱμᾶσιν, εἶπε πρὸς τὸν ἑστῶτα ἑκατόνταρχον ὁ Παῦλος, εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ 30 26 ἀκατάκριτον ἔξεστιν ὑμῖν μαστίζειν; ἀκούσας δὲ ὁ ἑκατόνταρχος, προσελθὼν τῷ χιλιάρχῳ, ἀπήγγειλε λέ-

[b] εἰμὶ Œcum. [c] ἀνέθη Œcum. ἀνείθη Codd. N. C. et Coisl.

γων, τί μέλλεις ποιεῖν; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖός ἐστι.

Οὐκ ἂν ἐψεύσατο Παῦλος, μὴ γένοιτο· Ῥωμαῖος γὰρ ἦν· εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, ἔδεισεν ἂν μὴ ἁλῷ, καὶ μείζονα δίκην δῷ· καὶ ὅρα οὐχ ἁπλῶς φησιν· ἀλλ' ἔξεστιν ὑμῖν δύο τὰ ἐγκλήματα, καὶ 5 ἄνευ λόγου, καὶ τὸ Ῥωμαῖον ὄντα· μεγάλην εἴχοντό τε ταύτην τὴν προνομίαν· ἀπὸ γὰρ Ἀδριανοῦ φασι πάντας εἶναι Ῥωμαίους· καὶ γὰρ Ῥωμαίων βασιλεὺς σχεδὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐκράτει πάσης τῆς γῆς, καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίας· τὸ δὲ παλαιὸν οὐχ οὕτως ἦν. εὐκαταφρόνητος ἂν ἐγένετο μαστιχθείς, νῦν δὲ εἰς πλείονα 10 αὐτοὺς ἐμβάλλει φόβον, εἰ μάστιξαν καὶ παρέτρεψαν ἂν τὸ πρᾶγμα, ἢ καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν· νῦν δὲ οὐχ οὕτως γίνεται· ὅρα πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ ἀνθρωπίνως πολλὰ γίνεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν. ὅρα πῶς ὑπόπτευσαν πρόφασιν εἶναι τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ εἰπεῖν ἑαυτὸν Ῥωμαῖον· τοῦτο ὑπολαμβάνοντες ἀπὸ τῆς 15 πενίας.

27 *Προσελθὼν δὲ ὁ χιλίαρχος εἶπεν αὐτῷ, λέγε μοι, σὺ* 28 *Ῥωμαῖος εἶ; ὁ δὲ ἔφη, ναί. ἀπεκρίθη δὲ ὁ χιλίαρχος, ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην.* 20

Ἀμμωνίου. "Λέγε μοι σύ· Ῥωμαῖος εἶ; ὁ δὲ ἔφη ναί·" εἰδὼς ὅτι δεῖ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάττεσθαι· καὶ ὅτι ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐκράτει σχεδὸν εἰπεῖν πάσης γῆς[b], ἔτι μὴν καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίας· οἵτινες καὶ φόρον ἐτέλουν Καίσαρι· ὡμολόγησεν εἶναι ἑαυτὸν Ῥωμαῖον, μὴ ἀποσειόμενος 25 τὴν ἀρχὴν καὶ δεσποτείαν τὴν Ῥωμαϊκήν· ὅπερ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι φρεναπατῶντες, τὸν μὲν Θεὸν ἑαυτῶν μόνον ἔλεγον ἴδιον βασιλέα, οὐ μὴν ἄνθρωπον· ἔργοις δὲ αὐτοῖς ὡς ὑποτελεῖς οἰκέται φόρον ἐτέλουν, τὸ μὲν ὄνομα ἀρνούμενοι, ἔργοις δὲ ὑποκείμενοι· οὓς καὶ ἐπόρθησεν Οὐεσπασιανός, ὡς μὴ ὑποτασσομένους· ὃς μετὰ τέσ- 30 σαρας βασιλεῖς Ῥωμαίων ἐβασίλευσεν.

29 *Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, ἐγὼ καὶ γεγέννημαι. εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν· καὶ*

[b] σχεδ. πάσ. γ. εἰπ. Cod., corr. rec. m.

ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνοὺς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι αὐτὸν ἦν δεδεκώς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα καὶ πατρὸς ἦν Ῥωμαίου· τί οὖν ἀπὸ τούτου γίνεται; λύσας κατήγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· οὐκ ἄρα ψεῦδος ἦν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν· "ἐφοβήθη" γάρ, φησιν, 5 "ὁ χιλίαρχος, ἐπιγνοὺς ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν."

Ἀμμωνίου. Πρὸ γὰρ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Παῦλον γεγενημένης τῆς Κιλικίας ὑπὸ Ῥωμαίους, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ὡς ὄντα ὑπ' αὐτοὺς, Ῥωμαῖον εἶναι· τέως δὲ κατὰ τὴν προφητείαν ἐδεσμεύθη ἐν Ἱερουσαλὴμ ὁ Παῦλος, καὶ ἐξέβη ὁ λόγος. 10

Μαξίμου. Τί δήποτε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμαῖον ἑαυτὸν ἀποκαλεῖ· καὶ πρὸς χιλίαρχον διαλεγόμενος ἔφη· "ὅτι ἐγὼ δὲ "καὶ γεγέννημαι;" οἱ κατὰ πᾶσαν χώραν, ὡς δή τι μέγα τὸ Ῥωμαῖοι καλεῖσθαι νομίζοντες, παρέχοντες δόσεις ἀπεγράφοντο Ῥωμαῖοι, καὶ ἔτρεχεν εἰς τὸ γένος τὸ ὄνομα· ἐπεὶ οὖν οἱ γονεῖς 15 τοῦ Ἀποστόλου ὄντες ἐν Ταρσῷ ἀπεγράφησαν εἰς τὸ καλεῖσθαι Ῥωμαῖοι, εἰκότως ὁ Ἀπόστολος ὡς ἐξ αὐτῶν γεννηθεὶς λέγει· "ὅτι ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι."

ΚΕΦ. ΛΓ.

Ὅσα Παῦλος καταβὰς εἰς τὸ συνέδριον ἔπαθέ τε καὶ εἶπε, καὶ εὐθυβόλως 20 ἔπραξεν.

30 Τῇ δὲ ἐπαύριον βουλόμενος γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς, τὸ τί κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσε συνελθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πᾶν τὸ συνέδριον· καὶ καταγαγὼν τὸν Παῦλον, ἔστησεν 25 εἰς αὐτούς.

Οὐκέτι πρὸς τὸ πλῆθος οὐδὲ πρὸς τὸν δῆμον διαλέγεται.

1 Ἀτενίσας δὲ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ εἶπεν, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ πεπολίτευμαι τῷ Θεῷ 2 ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας. ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐκέ- 30 λευσε τοῖς παρεστῶσιν αὐτῷ τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα.

Τουτέστιν οὐ σύνοιδα ἐμαυτῷ τι ἠδικηκὼς ὑμᾶς, οὐδὲ ἄξιον τῶν δεσμῶν τούτων πράττων.

Τινὲς φασὶν ὅτι οὐκ ᾔδει ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεύς· τί οὖν ἀπολογεῖται ὡς κακηγορίας οὔσης, καὶ ἐπάγει, "ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου "οὐκ ἐρεῖς κακῶς;" εἰ γὰρ μὴ ἄρχων ἦν, ἄλλον ἁπλῶς ὑβρίζειν ἔδει· αὐτός φησι, "λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχό-"μεθα·" ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον· καὶ οὐ λοιδορεῖται μόνον ἀλλὰ 5 καὶ ἐπαρᾶται· παρρησίας μᾶλλόν ἐστι τὰ ῥήματα ἢ θυμοῦ· οὐκ ἐβούλετο εὐκαταφρόνητος φανῆναι τῷ χιλιάρχῳ· εἰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐφείσατο μαστίξαι, ὡς δὴ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκδίδοσθαι μέλλοντα, τὸ ὑπὸ τῶν οἰκετῶν τύπτεσθαι, μᾶλλον ἂν ἐκεῖνο θρασύτερον εἰργάσατο· διὰ τοῦτο οὐ πρὸς τὸν παῖδα ἀποτείνεται, ἀλλὰ πρὸς 10 αὐτὸν τὸν ἐπιτάξαντα· τὸ δὲ "τοῖχε κεκονιαμένε, καὶ σὺ κάθῃ "κρίνων με κατὰ τὸν νόμον;" ἀντὶ τοῦ ὑπεύθυνος ὤν· ὡσανεὶ ἔλεγε, καὶ μυρίων πληγῶν ἄξιος ὤν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Σφόδρα πείθομαι μὴ εἰδέναι αὐτὸν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι· διὰ μακροῦ μὲν ἐπανελθόντα χρόνου, μὴ συγγενόμενον δὲ Ἰουδαίοις, ὁρῶντα δὲ αὐ- 15 τὸν ἐν τῷ μέσῳ μετὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων· οὐκέτι γὰρ δῆλος ἦν ὁ ἀρχιερεύς, πολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων. Καὶ μετ' ὀλίγα—Οὐδὲ ὕβρις ἦν τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, εἰ μὴ καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ὕβριν εἴποι τις, ὅταν λέγῃ· "οὐαὶ ὑμῖν γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὅτι "παρομοιάζετε τάφοις κεκονιαμένοις." 20

3 Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε, τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς, τοῖχε κεκονιαμένε· καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ 4 τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι; οἱ δὲ παρεστῶτες εἶπον, τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδορεῖς; 5 ἔφη τε ὁ Παῦλος· οὐκ ᾔδειν, ἀδελφοὶ, ὅτι ἐστὶν ἀρχιε- 25 ρεύς· γέγραπται γὰρ, ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

Ἐκ ἀνεπιγράφου. Εἴ τις ἀμφιβάλλει εἰ καλῶς ἐλέχθη τὰ προκείμενα, ἀκουέτω, ὡς εἰ μὲν λοιδορῆσαι σπεύδων τοῦτο ἐποίησεν, οὐ δεόντως· εἰ δὲ χάριν ἐλέγξαι ὑπόκρισιν, καὶ τοῦ κολάσεως 30 ὀφειλέτην εἶναι τὸν ὄντα μὲν κακὸν, πλαττόμενον δὲ τὸ καλὸν ἐπὶ ἀπάτῃ πολλῶν, προσηκόντως εἴρηται· διὸ οὐδὲ ἀρχιερέα εἰδέναι λέγει, εἴγε ἀρχιερέως μὲν ἔργον τὸ καὶ σώζειν τὸ ὑποτεταγμένον

ποίμνιον· οὗτος δὲ καὶ ἐπέτριβε καὶ ἐλυμαίνετο, ἀφιστῶν τῆς δεδομένης σωτηρίας παρὰ Θεοῦ.

Σευήρου. Διατί τοῖχον κεκονιαμένον καλεῖ; ἐπειδὴ λαμπρὰν μὲν εἶχε τὴν ὄψιν, ὡς νόμου ἔκδικος, καὶ νόμῳ δικάζων, ἡ δὲ διάνοια ἀνομίας πεπλήρωτο· ἐλέγχει αὐτοῦ τὸ σχῆμα ἐκ τῆς ἔξωθεν 5 διαθέσεως· οἱ δὲ παρεστῶτες ἔλεγον· "τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ "λοιδορεῖς;" ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος βουληθεὶς δεῖξαι, ὅτι δεῖ καὶ θυμὸν δίκαιον περιστέλλειν, καὶ ἀγανάκτησιν δικαίαν καλύπτειν· ὥσπερ μεταμεληθεὶς λέγει· "οὐκ ᾔδειν," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐκ ᾔδεις ὅτι ἱερεύς ἐστι; πῶς οὖν ἔλεγες, "καὶ σὺ κάθῃ κρίνων με κατὰ 10 "τὸν νόμον;" ἀλλὰ προσποιεῖται ἄγνοιαν, οὐ βλάπτουσαν ἀλλ' οἰκονομοῦσαν· ἔστι γὰρ καὶ μεταχειρισμῷ χρήσασθαι ἰσχυροτέρῳ παρρησίας· πολλάκις μὲν παρρησία ἄκαιρος ἔβλαψε τὴν ἀλήθειαν· μεταχειρισμὸς δὲ εὔκαιρος κατόρθωσε τὸ προκείμενον.

Διδύμου. Ὁ τῆς ἔξω ἐπιφανείας ἐπιμελόμενος, κακὸς ὢν τῇ 15 γνώμῃ, τοῖχος κεκονιαμένος εἴη, ᾧ κόλασις ἕπεται, διὰ τὸ δολερῶς ὑποκρίνεσθαι τὴν ἁγίου κατάστασιν· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα προσδοκοῦντα ἀρχιερέα λέγεται ὑπὸ Παύλου, ἀμφιβάλλεταί τις εἰ μετὰ τοῦ καθήκοντος ἐλέγχθη· πρὸς ὃν λεκτέον· εἰ μὲν γὰρ διὰ τοῦ [c] λοιδορήσασθαι προέκειτο, οὐ δεόντως· εἰ δὲ τοῦ ἐλέγξαι, καὶ 20 τὸ [d] κολαστέον εἶναι τὸν ἐπιμορφαζόμενον τὸ καλὸν, καθηκόντως εἴρηται ἡ φωνή· διὸ καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἀρχιερεὺς ὤν, ἐδόκει τοῖχος εἶναι, τοῖχον κεκονιαμένον εἶπεν αὐτόν. οὐ παντὸς ὑποκριτοῦ· ὡς ὅτε ὑποτεταγμένος ἐστὶ ὄντος τοίχου.

Ἀμμωνίου. "Καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι;" ἤλεγχε 25 τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων παραβάτην ὄντα τοῦ νόμου, καὶ μὴ ὀφείλοντα ἄλλον ἐπὶ παρανομίᾳ κρίνειν.

6 **Γνοὺς δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ ἓν μέρος ἐστὶ Σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον Φαρισαίων, ἔκραζεν ἐν τῷ συνεδρίῳ,**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν ἀνθρωπίνως διαλέγεται· καὶ οὐ 30 πανταχοῦ τῆς χάριτος ἀπολαύει· καὶ ἐν τούτῳ μετὰ ταῦτα ἐβουλήθη σχίσαι τὸ πλῆθος, τὸ κακῶς ὁμονοοῦν κατ' αὐτοῦ· καὶ οὐ ψεύδεται οὐδὲ ἐνταῦθα· Φαρισαῖος γὰρ ἦν ἐκ προγόνων.

[c] τοῦ om. Cod. [d] τὸ Cod. corr. r. m. τῷ.

Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φαρισαίων· περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἠβούλοντο εἰπεῖν διατί κρίνουσιν αὐτὸν, ἀναγκάζεται λοιπὸν αὐτὸς ἐξειπεῖν. Καὶ πάλιν— Ἀπὸ τῆς κατηγορίας αὐτῶν καὶ διαβολῆς, συνίστησιν ἑαυτόν· οὐκ 5 ἴσασι Σαδδουκαῖοι τάχα, οὐδὲ τὸν Θεὸν, παχεῖς τινὲς ὄντες· ὅθεν οὐδὲ ἀνάστασιν βούλονται πιστεύειν εἶναι.

7 Τοῦτο δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆ- 8 θος. Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι μὴ εἶναι ἀνάστασιν, 10 μήτε ἄγγελον μήτε πνεῦμα· Φαρισαῖοι δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ μὴν τρία ἐστί· πῶς λέγει ἀμφότερα; πνεῦμα καὶ ἄγγελος ἕν φησι· ὅτε μετ' αὐτῶν ἔστη, τότε ἀπολογοῦνται ὑπὲρ αὐτοῦ. 15

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ἐν ῥητῷ τὴν τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσιν· καὶ ὅτι ἡ λέξις ἡ λέγουσα "ἀμφότερα," οὐ μόνον περὶ δύο λέγει, ὅπερ κυρίως δηλοῖ τὰ ἀμφότερα, ἀλλὰ καὶ περὶ τριῶν· ὥς τε οὖν οὐ δεῖ ἐκ τῆς ἔξωθεν ἀκριβολέκτου κυριότητος κρίνειν τὰς τῶν ἁπλῶν καὶ ἀγραμμάτων ἁλιέων συγγραφάς· ἐκ τούτων γὰρ πᾶσα ὡς 20 εἰπεῖν αἵρεσις γεννᾶται, κατὰ κυριολεξίαν ἐπί τινων λόγων τὰς γραφὰς πολυπραγμονεῖν ζητούντων.

9 Ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη· καὶ ἀναστάντες τινὲς τῶν γραμματέων τοῦ μέρους τῶν Φαρισαίων, διεμάχοντο, λέγοντες, οὐδὲν κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. 25 εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος, μὴ θεομαχῶμεν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί μὴ πρὸ τούτου ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπελογήσαντο; ὁρᾷς ὅταν τὰ πάθη ὑποχωρήσῃ, πῶς ἡ ἀλήθεια εὑρίσκεται· ποῖον ἔγκλημα; φησίν· "εἰ ἄγγελος αὐτῷ ἐλάλησεν ἢ 30 "πνεῦμα." ὅρα συνετῶς τὸν Παῦλον, οὐδεμίαν αὐτοῖς δόντα λαβήν.

Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου ἐπιστολῆς αωξη. "Εἰ δὲ πνεῦμα

"ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος·" τὸ γὰρ "εἰ" ἤ ἐστι· τουτέστιν, ἢ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος.

Ἀμμωνίου. "Εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος." ἀσαφὲς τὸ ῥητὸν, ἢ γὰρ λείπει τι αὐτῷ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ νοήματος, ἵνα ᾖ οὕτως· εἰ δὲ πνεῦμα ἢ ἄγγελος ἐλάλησεν αὐτῷ 5 τὴν μηχανὴν τοῦ λόγου, ἵνα ἐκφύγῃ τὴν ἐπιβουλὴν, ἄδηλόν φησιν· ἢ ὡς ἀπὸ τῶν Φαρισαίων τὸ ῥῆμα λεκτέον· "εἰ δὲ πνεῦμα ἐλά-"λησεν αὐτῷ ἢ ἄγγελος," ἀντὶ τοῦ, ἰδοὺ τὰ περὶ ἀναστάσεως λαλῶν δῆλός ἐστιν, ἢ διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἢ δι' ἀγγέλου κατηχηθεὶς τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον. 10

10 Πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, φοβηθεὶς ὁ χιλίαρχος μὴ διασπασθῇ ὁ Παῦλος ὑπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καταβὰν ἁρπάσαι αὐτὸν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἄγειν τὲ εἰς τὴν παρεμβολήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Φοβεῖται λοιπὸν ὁ χιλίαρχος μὴ διασπασθῇ, 15 ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι· καὶ οὐκ ἀκίνδυνον ἦν τὸ πρᾶγμα· ὁρᾷς ὅτι δικαίως ὡμολόγησεν ἑαυτὸν Ῥωμαῖον εἶναι· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ νῦν ἐφοβήθη· καὶ τὸ στράτευμα λοιπὸν ἁρπάζει αὐτὸν ὡς ἴδιον, οἶμαι.

11 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστὰς αὐτῷ ὁ Κύριος εἶπε, 20 θάρσει· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ, οὕτως δεῖ καὶ εἰς Ῥωμὴν μαρτυρῆσαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πόση ἡ παράκλησις· πρῶτον αὐτὸν ἐπαινεῖ, "ὡς διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ," φησιν, "ἐν Ἱεροσολύμοις·" εἶτα οὐκ ἀφίησιν οὐδὲ τὸ ἄδηλον τῆς ἀποδημίας φοβηθῆναι τῆς ἐπὶ 25 Ῥώμην· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ, φησιν, οὐκ ἀπελεύσῃ μόνος, ἀλλὰ τοσαύτῃ χρήσῃ παρρησίᾳ· ὅτι σωθήσεται ἐδηλοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπὶ μεγάλοις στεφάνοις.

Διατί δὲ οὐ πρὶν ἢ ἐμπεσεῖν εἰς τὸν κίνδυνον ἐφάνη αὐτῷ; ὅτι ἀεὶ ἐν ταῖς θλίψεσι παρακαλεῖ ὁ Θεός· τότε γὰρ ποθεινότερον 30 φαίνεται, καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ἐγγυμνάζων ἡμᾶς· καὶ μετὰ τὸ φανῆναι πάλιν ἀφίησιν αὐτὸν ἀνθρωπίνως σωθῆναι· τί δὴ τοῦτο οὐκ ἐθορυβήθη; οὐδὲ εἶπεν, ἄρα ἠπάτημαι παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ'

ἐπίστευσεν; οὐ μὴν ἐπειδὴ ἐπίστευσεν, ὕπνωσεν· ἀλλὰ τὰ ἐνόντα ἐξ ἀνθρωπίνης σοφίας οὐ προέδωκεν. ἀνάγκην τινὰ ἑαυτοῖς ἐκεῖνοι περιέθηκαν διὰ τοῦ ἀνεθεματισμοῦ· ἰδοὺ νηστεία ἀνδροφονίας μήτηρ· καθάπερ ὁ Ἡρώδης ἀνάγκην τὴν ἀπὸ τοῦ ὅρκου ἑαυτῷ ἐπέθηκεν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι· τοιαῦτα γὰρ τὰ διαβολικά· προ- 5 σχήματι δῆθεν εὐλαβείας τὰς παγίδας τίθησι· καὶ μὴν ἐχρῆν προσελθεῖν, ἐχρῆν αἰτιάσασθαι, δικαστήριον συγκροτῆσαι· ταῦτα γὰρ οὐχ ἱερέων ἀλλὰ λῃσταρχῶν· ταῦτα οὐκ ἀρχόντων ἀλλὰ λυμαινομένων· καὶ τὸν ἄρχοντα διαφθεῖραι ἐπιχειροῦσιν· ἀλλ' ᾠκονομήθη, ὥστε καὶ ἐκεῖνον καταμαθεῖν αὐτῶν τὴν ἐπιβουλήν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀεὶ μὲν γὰρ οἱ ἅγιοι θαυμαστοί, καὶ πολλῆς γέμουσι χάριτος· μάλιστα δὲ ὅταν διὰ Χριστὸν κινδυνεύωσιν, ὅταν δέσμιοι γίνωνται· καθάπερ γὰρ στρατιώτης γενναῖος, ἀεὶ μὲν καὶ ἁπλῶς ἐγγυμναζόμενος τοῖς ὅπλοις, ἡδὺ θέαμα τοῖς ὁρῶσι γίνεται, μάλιστα δὲ ὅταν εἰστήκῃ καὶ παρατάττηται παρ' αὐτὸν 15 τὸν βασιλέα, οὕτω δὴ καὶ Παῦλον ἐννόησον, ὅσον ἦν ἰδεῖν μετὰ τῶν δεσμῶν αὐτὸν διδάσκοντα.

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης ὑπὸ Ἰουδαίων κατὰ Παῦλον, καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς Λυσίαν. 20

12 Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντες συστροφὴν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀνεθεμάτισαν ἑαυτούς, λέγοντες μήτε φαγεῖν μήτε 13 πιεῖν, ἕως οὗ ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον· ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συνωμοσίαν ποιησάμενοι· 14 οἵτινες προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέ- 25 ροις εἶπον, ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτούς, μηδενὸς 15 γεύσασθαι ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον. νῦν οὖν ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνεδρίῳ, ὅπως καταγάγῃ αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς, ὡς μέλλοντας ἀκριβέστερον διαγινώσκειν τὰ περὶ αὐτοῦ· ἡμεῖς δέ, πρὸ τοῦ ἐγγίσαι 30 αὐτόν, ἕτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς σφοδροὶ καὶ ἀμυντικοὶ περὶ τὴν κακίαν, καὶ τεσσαράκοντα ὁμοῦ· τοιοῦτον γὰρ τὸ ἔθος· ὅταν μὲν ἐπὶ ἀγαθῷ

δεῖ συμφωνῆσαι, οὐδὲ δύο συνέρχονται· ὅταν δὲ ἐπὶ κακῷ, δῆμος ὁλόκληρος· καὶ λαμβάνουσι κοινωνοὺς τοὺς ἄρχοντας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς πρόεισι τὸ κακόν· ἡ πικρία τὸν θυμὸν ἔτεκεν, ὁ θυμὸς τὴν ὀργήν· ἡ ὀργὴ τὴν κραυγήν, ἡ κραυγὴ τὴν βλασφημίαν· ἡ βλασφημία τὰς πληγὰς, αἱ πληγαὶ τὰ 5 τραύματα, τὰ τραύματα θάνατον.

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἀναθεμάτισαν ἑαυτούς·" τίς ἡ τοσαύτη σπουδὴ, "ὅπως καταγάγῃ αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς;" οὐχὶ δεύτερον πρὸς ὑμᾶς ἐδημηγόρησεν; οὐχὶ Φαρισαῖον ἑαυτὸν εἶπε; τί τὸ περιττόν; ὄντως οὐδὲν ἐφοβοῦντο οὔτε δικαστήρια οὔτε νόμους· οὕτως οὐδὲν αὐτοῖς 10 ἀτόλμητον ἦν· καὶ τὴν γνώμην εἰσηγοῦνται καὶ τὴν πρᾶξιν ἐπαγγέλλονται· ἀνάγκην αὐτοῖς τινὰ ἐκεῖνοι περιέθηκαν διὰ τοῦ ἀναθεματισμοῦ.

Ἀμμωνίου. "Ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς," ἀντὶ τοῦ ἔξω εἶναι τῆς κατὰ Θεὸν πίστεως εἶπον ἑαυτοὺς, εἰ μὴ ποιήσαιεν τὰ δόξαντα· 15 εἴτε οὖν ἐψεύσαντο τὴν ὑπόσχεσιν, ὡς καὶ ἐψεύσαντο, ἀνάθεμά εἰσιν· εἴτε καὶ τὸν Παῦλον δίκαιον ἄνδρα καὶ ἀκατάκριτον ἐξεγεγόνει αὐτοῖς φονεῦσαι, πάλιν ὡς φονεῖς ἀνάθεμα ἑαυτοὺς ἐποίουν· ἤτοι ὁ Θεὸς ἐποίει αὐτοὺς, εἰ καὶ παρεσιώπων οἱ ἀρχιερεῖς.

16 Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου τὴν ἐνέδραν, 20 παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολὴν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας ἦν, τὸ μὴ συνιδεῖν αὐτοὺς, ὅτι ἀκούσεται· τί οὖν ὁ Παῦλος; οὐκ ἐθορυβήθη ἀλλὰ συνεῖδεν, ὅτι Θεοῦ ἔργον ἐστὶ τοῦτο· καὶ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν 25 ῥίψας, οὕτως ἑαυτὸν ἀφίησιν.

Ἀμμωνίου. Μᾶλλον ὡς Ἰουδαῖος ὢν καὶ συνὼν αὐτοῖς ἤκουσε· σημειωτέον δὲ ὅτι οὐ συγγένεια ποιεῖ ὁμοπίστους, ἀλλ' ὁ τρόπος· ἢ καὶ οὐκ ἦν Ἰουδαῖος, καὶ ἀκούσας ἦλθε, καὶ προδιωρθώσατο τὸν Παῦλον. 30

* Ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦλος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ στρατιωτῶν καὶ γραμματέων.

17 Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Παῦλος ἕνα τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπε, τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλί-

18 αρχον· ἔχει γάρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ. ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτὸν ἤγαγε πρὸς τὸν χιλίαρχον, καὶ φησὶν, ὁ δέσμιος Παῦλος προσκαλεσάμενός με, ἠρώτησε τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρός σε, ἔχοντά τι λαλῆσαί σοι. 19 ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλίαρχος, καὶ ἀνα- 5 χώρησας κατ' ἰδίαν ἐπυνθάνετο, τί ἐστιν, ὃ ἔχεις ἀπαγ- 20 γεῖλαί μοι; εἶπε δὲ, ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ ἐρωτῆσαί σε, ὅπως αὔριον τὸν Παῦλον καταγάγῃς εἰς τὸ συνέδριον, ὡς μελλόντων τί ἀκριβέστερον πυνθάνε- 21 σθαι περὶ αὐτοῦ. σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς· ἐνεδρεύ- 10 ουσι γὰρ αὐτὸν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαράκοντα, οἵτινες ἀναθεμάτισαν ἑαυτοὺς μήτε φαγεῖν μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν· καὶ νῦν ἕτοιμοί εἰσι, προσδεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγγελίαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πάλιν ἀνθρωπίνη σώζεται προμηθεία· καὶ 15 ὅρα ὁ Παῦλος οὐδένα ἀφίησι μαθεῖν, οὐδὲ τὸν ἑκατόνταρχον, ὥστε μὴ τὸ πρᾶγμα γενέσθαι διάδηλον· ἀλλὰ λαβὼν ὁ ἑκατόνταρχος ἀπήγαγε τῷ χιλιάρχῳ· καὶ καλῶς ὁ χιλίαρχος κελεύει κρύψαι, ὥστε μὴ γενέσθαι δῆλον· καὶ τότε λέγει τοῖς ἑκατοντάρχοις τὸ τί δεῖ γένεσθαι. 20

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς ὑπομνήματος. Τί λέγεις; καὶ Παῦλος κινδύνους ἐφοβεῖτο; καὶ σφόδρα ἐδεδοίκει· εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν· τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀσθένεια μὲν τῆς φύσεως, ἐγκώμιον δὲ τῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ δεδοικὼς θάνατον καὶ πλη- 25 γὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐποίησεν· ὡς οἱ λέγοντες ὅτι οὐκ ἐφοβεῖτο πληγὰς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ σεμνύνουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑποτέμνονται πολὺ τῶν ἐπαίνων· εἰ γὰρ οὐκ ἐφοβεῖτο, ποία καρτερία, ἢ ποία φιλοσοφία τὸ τοὺς κινδύνους φέρειν; ἐγὼ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν θαυμάζω, ὅτι φοβούμενος, καὶ οὐχ ἁπλῶς φοβούμενος, 30 ἀλλὰ καὶ τρέμων τοὺς κινδύνους, διὰ παντὸς ἔδραμε στεφανούμενος· καὶ οὐδενὶ τῶν δικαίων ἐνέδωκεν ἐκκαθαίρων τὴν οἰκουμένην, καὶ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης τὸ κήρυγμα σπείρων.

22 Ὁ μὲν οὖν χιλίαρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγείλας μηδενὶ ἐκλαλῆσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφάνισας πρός με.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὠικονομήθη ὥστε κἀκεῖνον μαθεῖν αὐτῶν τὴν ἐπιβουλήν· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ 5 λάθρα ἐπιχειρεῖν ἤλεγξαν ἑαυτοὺς μηδὲν ὄντας· εἰκὸς δὲ καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι αὐτὸν προσελθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς αἰτοῦντας, καὶ καταισχυνθῆναι· οὐ γὰρ δὴ ἐβούλετο οὔτε ἀρνήσασθαι οὔτε ἐπινεῦσαι· τότε δὲ ἐπίστευσεν ἐκ τῶν ἤδη γενομένων.

23 Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινὰς τῶν ἑκατοντάρχων 10 εἶπεν, ἑτοιμάσατε στρατιώτας διακοσίους, ὅπως πορευθῶσι, μεχρὶ Καισαρείας, καὶ ἱππεῖς ἑβδομήκοντα, καὶ δεξιολάβους διακοσίους, ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός· 24 κτήνη τε παραστῆσαι, ὅπως ἐπιβάσαντες τὸν Παῦλον 25 διασώσωσι πρὸς Φήλικα τὸν ἡγεμόνα· γράψας ἐπιστο- 15 26 λὴν περιέχουσαν τὸν τύπον τοῦτον· Κλαύδιος Λυσίας 27 τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλικι χαίρειν. τὸν ἄνδρα τοῦτον συλληφθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστὰς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξειλόμην, μαθὼν ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Πέμπεται λοιπὸν ἐν Καισαρείᾳ, ἵνα καὶ ἐκεῖ διαλεχθῇ ἐπὶ μείζονος θεάτρου καὶ λαμπροτέρου τοῦ ἀκροατηρίου· ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι εἰ εἴδομεν Παῦλον, ἐπιστεύσαμεν ἄν, εἰ ἠκούσαμεν αὐτοῦ διδάσκοντος· καὶ αὐτὴ οὖν αὐτοῖς ἡ ἀπολογία ἐκκόπτεται. 25

28 Βουλόμενός τε ἐπιγνῶναι τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐνεκάλουν 29 αὐτῷ, κατήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν· ὃν εὗρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ἔχοντα ἔγκλημα. 30 μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς ἔσεσθαι, ἐξαυτῆς ἔπεμψα 30 πρός σε, παραγγείλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. ἔρρωσο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς διὰ τῆς ψήφου τῶν ἔξω ἀθωοῦται ὁ Παῦλος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς παρὰ Πιλάτου· ὅρα τὴν κακίαν ἀναιρουμένην· παρέδωκαν γὰρ αὐτὸν, ὥστε καὶ ἀνελεῖν καὶ καταδικάσαι· γίνεται δὲ τοὐναντίον· καὶ σώζεται καὶ ἀθῶος εὑρίσκεται· εἰ γὰρ μὴ οὗτος, κἂν διεσπάσθη· εἰ μὴ οὗτος, ἀπώλετο, κἂν κατεδικάσθη. οὐ μόνον ἐκείνης αὐτὸν τῆς ὁρμῆς ἐξαιρεῖται, ἀλλὰ καὶ ἄλλης πολλῆς· ὅρα πῶς αὐτῷ ὑπηρέτης γίνεται, ὥστε ἀκινδύνως διασωθῆναι μετὰ τοσαύτης παρατάξεως. 5

ΚΕΦ. ΛΕ.

Τερτύλλου περὶ Παύλου κατηγορία, καὶ αὐτοῦ ἀπολογία ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος. 10

31 Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται, κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς, ἀναλαβόντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον διὰ νυκτὸς εἰς 32 τὴν Ἀντιπατρίδα. τῇ δὲ ἐπαύριον ἐάσαντες τοὺς ἱππεῖς πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν· 33 οἵτινες ἐλθόντες εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ἀναδόντες τῷ 15 ἡγεμόνι τὴν ἐπιστολὴν, παρέστησαν καὶ τὸν Παῦλον 34 αὐτῷ. ἀναγνοὺς δὲ, καὶ ἐπερωτήσας ἐκ ποίας ἐπαρχίας 35 ἐστὶ, καὶ πυθόμενος ὅτι ἀπὸ Κιλικίας, διακούσομαί σου, ἔφη, ὅταν οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται.

Τοῦ αὐτοῦ. Καθάπερ εἰ βασιλέα τινὰ δορυφόροι παρέπεμπον 20 μετὰ τοσούτου πλήθους, καὶ ἐν νυκτὶ, φοβούμενοι τοῦ δήμου τὴν ὁρμήν· ἐπεὶ οὖν τῆς πόλεως αὐτὸν ἐξέβαλον, τότε ἀφίστανται· οὐκ ἂν μετὰ τοσαύτης ἀσφαλείας ἐξέπεμψεν, εἰ μὴ καὶ αὐτῆς ἔτυχεν, οὐδὲν αὐτοῦ κατεγνωκώς· καὶ ἐκείνων ᾔδει τὸ φονικόν.

Ἐκέλευσέ τε αὐτὸν ἐν τῷ πραιτωρίῳ Ἡρώδου φυ- 25 1 λάσσεσθαι. μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας μετὰ πρεσβυτέρων τινῶν καὶ ῥήτορος Τερτύλλου τινός,

Ἀμμωνίου. Σημειωτέον ὅτι ἐν Καισαρείᾳ ἐστὶ τὸ πραιτώριον Ἡρώδου· "ἐνεφάνισαν τῷ ἡγεμόνι·" λείπει πάλιν τῷ ῥητῷ πρὸς 30 τὸ νόημα λέξις, ἵνα ᾖ οὕτως· οἵτινες ἐνεφάνισαν διδασκαλικὸν χάρτην κατὰ τοῦ Παύλου.

Οἵτινες ἐνεφάνησαν τῷ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς οὐδὲ οὕτως ἀπέστησαν, μυρίοις κωλύμασι κωλυόμενοι, ἀλλ' ἔρχονται ὥστε καὶ ἐκεῖ καταισχυνθῆναι.

2 Κληθέντος δὲ αὐτοῦ, ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ Τέρτυλ- 5
3 λος, λέγων· πολλῆς εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ, καὶ διορθωμάτων πολλῶν γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας, πάντῃ τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα, κράτιστε Φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχαριστίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τοῖς ἐπαίνοις προκαταλαμβάνεται τὸν 10 δικαστὴν ἐκ προοιμίων, καὶ ὡς νεωτεροποιὸν καὶ στασιαστὴν βούλεται παραδοῦναι τὸν Παῦλον· εἶτα πῶς πολλὰ ἔχων εἰπεῖν παρέτρεχεν.

4 Ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ πλεῖόν σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ συντόμως ἀκοῦσαι ἡμῶν τῇ σῇ ἐπιεικείᾳ. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβάλλει κολάσεως τὸν δικαστὴν, εἴγε ἔμελλεν τὸν τὴν οἰκουμένην ἀνατρέποντα καθέξειν.

5 Εὑρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῦτον λοιμὸν, καὶ κινοῦντα στάσεις πᾶσι τοῖς Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην,

Τοῦ αὐτοῦ. "Τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην," φησιν, "Ἰουδαίοις 20 "στάσεις κινοῦντα," ὡς εὐεργέτην λοιπὸν καὶ κοινὸν σωτῆρα τοῦ ἔθνους ἔμελλον ἀνακηρύττειν.

Πρωτοστάτην τὲ τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως·

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐδόκει τοῦτο ἐπονείδιστον εἶναι, τὸ τῶν Ναζωραίων· καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν διέβαλλον αὐτόν· ἡ γὰρ Ναζαρὲτ 25 εὐτελὴς ἦν.

Ἀμμωνίου. Αἱρετικοὺς λέγει τοὺς Ναζωραίους ὁ Τέρτυλλος, ὡς εἶναι καὶ ταύτην ἐν Ἰουδαίοις αἵρεσιν· μᾶλλον δὲ ὁ Τέρτυλλος Ἕλλην ἦν· διὸ καὶ ἐρητόρευεν, ἤτοι ἐδικολόγει.

6 Ὃς καὶ τὸ ἱερὸν ἐπείρασε βεβηλῶσαι· ὃν καὶ ἐκρα- 30 τήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρῖναι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πῶς καὶ τὸν νόμον ὑβρίζουσιν, εἴγε τοῦτο νόμου ἦν, τὸ τύπτειν, τὸ ἀναιρεῖν, τὸ ἔνεδρα ποιεῖν.

7 Παρελθὼν δὲ Λυσίας ὁ χιλίαρχος μετὰ πολλῆς βίας 8 ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε, κελεύσας τοὺς κατηγόρους αὐτοῦ ἔρχεσθαι ἐπὶ σέ· παρ' οὗ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνακρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιγνῶναι, ὧν ἡμεῖς κατη-9 γοροῦμεν αὐτοῦ· συνεπέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα καὶ τοῦ Λυσίου κατηγορία· οὐ προσῆκον αὐτῷ, φησὶ, μετὰ πολλῆς βίας ἀπέσπασε. Καὶ μετ' ὀλίγα— 10 "Ἐπείρασέ," φησι, "βεβηλῶσαι τὸ ἱερὸν," τὸ δὲ πῶς οὐ λέγει· καὶ τὸ μὲν ἐκείνου οὕτως ἐπῆρεν· ὅρα δὲ τὰ αὐτῶν πῶς ἐλαττοῖ· "ἐκρατήσαμέν," φησι, "καὶ ἠθελήσαμεν κρῖναι κατὰ τὸν ἡμέτερον "νόμον·" δείκνυσιν ὅτι ἐπηρεάζονται εἰς δικαστήρια ξένα ἐρχόμενοι, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἐνώχλησαν αὐτῷ, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἠνάγκασε, καὶ ὅτι οὐ 15 προσῆκον αὐτῷ ἥρπασε τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ τὰ ἀδικήματα πρὸς ἡμᾶς, ἡνίκα τὸ δικαστήριον παρ' ἡμῖν ἔδει γενέσθαι· ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν ὅρα τὸ ἑξῆς· "μετὰ πολλῆς," φησι, "βίας·" βία γὰρ τοῦτό ἐστι· "παρ' οὗ δύνασαι," φησὶ, "γνῶναι·" εἰ δὲ κατηγορῆσαι τολμᾷ, μέγας συγγνωμονικὸς ὁ ἀνήρ· οὐδὲν ἁπλῶς μετέρχε- 20 ται· εἶτα πάλιν ἵνα μὴ δόξῃ ψεύδεσθαι, αὐτὸν ἐφίστησιν ἑαυτοῦ κατήγορον τὸν Παῦλον· "παρ' οὗ," φησι, "δύνασαι ἀνακρίνας "γνῶναι·" εἶτα καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημένων κατήγοροι· αὐτοὶ μάρτυρες καὶ κατήγοροι.

10 Ἀπεκρίθη δὲ Παῦλος, νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος 25 λέγειν, ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν δίκαιον τῷ ἔθνει τούτῳ ἐπιστάμενος, εὐθύμος τὰ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι· 11 δυναμένου σου ἐπιγνῶναι, ὅτι οὐ πλείους εἰσί μοι ἡμέραι δεκαδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλήμ· 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ ἔστι ταῦτα τὰ κολακείας ῥήματα ἀλλὰ μαρτυρίας, μαρτυρῆσαι τῷ δικαστῇ δικαιοσύνην· ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον· "εἰρήνης" γὰρ, φησι, "τυγχάνοντες διὰ σοῦ·" τί οὖν στασιά-

ζεσθε ἀδίκως· οὗτος δὲ τὸ δίκαιον ζητεῖ· ὅτι "ἐκ πολλῶν ἐτῶν," καὶ τί τοῦτο; ὅτι οὐκ ἂν εὐθέως ἐπιστὰς στάσιν ἐκίνησα· ἐπειδὴ ὁ κατήγορος οὐδὲν εἶχε δεῖξαι ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅρα τί φησι· "τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν Ἰουδαίοις." διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐνταῦθα αὐτὸν ἕλκει· "προσκυνῆσαί," φησιν, "ἀνέβην," τοσοῦτον 5 *ἀπέχω τοῦ στάσεις κινεῖν· καὶ τούτῳ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, ὅπερ ἦν ἰσχυρόν.*

12 Καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὗρόν με πρός τινα διαλεγόμενον ἢ ἐπισύστασιν ποιοῦντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συν-13 αγωγαῖς, οὔτε κατὰ τὴν πόλιν· οὔτε παραστῆσαι δύναν- 10 ται περὶ ὧν νῦν κατηγοροῦσί μου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί οὖν ἀνέβης; τί ἦλθες προσκυνῆσαι; ἐλεημοσύνας, φησι, ποιῆσαι· τοῦτο οὐκ ἦν στασιώδους· κἀκεῖνος μὲν πρωτοστάτην φησὶ, καθάπερ ἐπὶ μάχης καὶ συστάσεως· οὗτος δὲ ὅρα ἐπιεικῶς ἀποκρίνεται· "ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα κριτὴν* 15 *"δίκαιόν," φησι· οὐκ ἄρα ξένος ἐστὶν οὐδὲ ἀλλότριος, οὐδὲ νεωτεροποιός· εἴγε ἐκ πολλῶν ἐτῶν οἶδε τὸν δικαστήν· καὶ καλῶς ἐπήγαγε τὸ δίκαιον· ἵνα μὴ πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἴδῃ, μηδὲ πρὸς τὸν δῆμον, μηδὲ πρὸς τὸν κατήγορον· ὅρα πῶς οὐ προήχθη εἰς ὕβριν, καίτοιγε ἀνάγκης οὔσης.* 20

14 Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι, ὅτι κατὰ τὴν ὁδὸν ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτως λατρεύω τῷ πατρῴῳ Θεῷ,

Ἐκ Ἀνεπιγράφου. *Μετὰ τὴν κλῆσιν τοῦ εἶναι Ἀπόστολος Χριστοῦ, λατρεύων τῷ πατρῴῳ Θεῷ λέγων, δείκνυσιν ἕνα ὄντα Θεὸν παλαιᾶς τε καὶ νέας.* 25

Ἀμμωνίου. *Ὁδὸν λέγει τὴν πίστιν ἤτοι τὴν παράδοσιν· καὶ σημειωτέον ὅτι Ναζωραῖοι πιστεύουσι τῷ Θεῷ τῷ πατρῴῳ, καὶ τοῖς κατὰ τὸν νόμον, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν· δείκνυσιν ὁ Παῦλος, ἐξ ὧν φησι, "τῷ πατρῴῳ Θεῷ λατρεύω," ὅτι εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύει· ἀλλ' οὐκ ἄλλον σέβει Θεὸν, ἀλλὰ* 30 *τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ Πατρὶ τῷ ἐκ νόμου καὶ προφήτων κηρυχθέντι· καὶ ὅτι οἱ εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύοντες, ὡς καὶ ὁ Παῦλος, δέχονται Μωσέως τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας· καὶ βλέπε μὴ ἐκ τῆς τοῦ ῥητοῦ ἀκριβείας μόναις δεῖ ἐγκύπτειν ταύταις ταῖς βίβλοις,*

εἰ μή τι γε καταχρηστικῶς, ὡς πάσης οὔσης παλαιᾶς γραφῆς θεοπνεύστου καὶ ὠφελίμου, δέξοιτό τις καὶ τὴν Ἐσθὴρ καὶ Ἰουδὴθ, καὶ τὴν Τωβὶ βίβλον.

Διδύμου. Ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι Ἀπόστολον Ἰησοῦ ὁ Παῦλος ἑαυτὸν λέγει πιστεύειν τῷ πατρῴῳ Θεῷ καὶ τῷ νόμῳ καὶ 5 τοῖς προφήταις, φανεροῖ ὡς ὅτι ἕνα οἶδε Θεὸν παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης· διὸ καὶ συμφωνεῖ Φαρισαίοις καὶ αὐτοῖς ἐλπίζουσι πάντων ἀνθρώπων ἀνάστασιν, δικαίων καὶ ἀδίκων· καὶ ἐπειδὴ τινὲς αἱρετικοὶ ἀνάστασιν λέγουσιν οὐ σώματος ἀλλὰ ψυχῆς ἐκκαθαιρομένης, πευστέον τί ἐροῦσι περὶ τῶν ἀνισταμένων ἀδίκων· τῶν 10 ὄντων κατ' αὐτοὺς χοϊκῶν, τῶν μὴ πεφυκότων καθαίρεσθαι· ὁ γὰρ Παῦλος εἶπεν ὅτι ἄδικοι ἀνίστανται· οὔκουν σωμάτων ἐστὶν ἡ δηλουμένη ἀνάστασις; εἶτα λέγουσι περὶ τῆς μεσότητος, ἣν καὶ ψυχικὴν φύσιν καλοῦσιν, ὅτι αὕτη ἡ μεσότης ὧδε ἔχει μετάπτωσιν, ὅπερ καλεῖται ἔγερσις, ὡς σημαίνει τὸ εἰρημένον ὀπίσω· "καὶ 15 "ἀναστάντες τινὲς τῶν γραμματέων διεμάχοντο λέγοντες, οὐδὲν "κακὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ·" καὶ πάλιν λέγουσι τοὺς ἐγειρομένους πρεσβυτέρους ἐπὶ τῷ διεστραμμένα λαλεῖν· πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι συνᾴδοντα ἡμῖν λαλεῖτε· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὕτω δοξάζομεν, ὅτι ἑκάστη ψυχὴ ἐν μεσότητί ἐστι, καὶ ὅπου θέλει 20 ῥέπει, ἢ εἰς ἀρετὴν ἢ εἰς κακίαν· καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης ἀνθρώπων ψυχῆς λέγομεν, ὅπερ αὐτοὶ ἐπὶ μόνης λέγουσιν εἶναι τῆς μεσότητος· κἂν τοίνυν ἀνίστασθαι τοὺς ἀδίκους λέγωσι τῷ ἀφίστασθαι ἀπὸ κακίας, καὶ εἰς ἀρετὴν ῥέπειν, ματαία εὑρίσκεται ἡ ἐλπὶς ἡ περὶ τῆς τοιαύτης ἀναστάσεως, ἣν λέγουσιν οὗτοι· ἑκάστοτε τῆς 25 τοιαύτης ἀναστάσεως γινομένης· καθ' ἡμέραν γάρ εἰσιν οἱ μετανοοῦντες· ἀλλ' οὔτε μάχεται ὑμῖν, λέγουσι, πᾶσαν μετάπτωσιν προαιρετικῇ ῥοπῇ γίνεσθαι, οὐ μὴν φύσεως γίνεσθαι μεταβολὴν, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους εἰς ἑτέραν μετατραπῆναι βούλησιν.

Πιστεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς ἐν τοῖς 30 προφήταις γεγραμμένοις,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐχώριζον αὐτὸν ἐκεῖνοι· οὗτος συνεισάγει καὶ οἰκειοῖ ἑαυτὸν τῷ νόμῳ.

15 Ἐλπίδα ἔχων εἰς Θεὸν,

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπε πιστεύουσι πᾶσι τοῖς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις· οὗτος γὰρ πᾶσιν ἐπίστευσεν, οὐκ ἐκεῖνοι· πῶς δὲ πᾶσι μακροῦ ἂν εἴη λόγου· καὶ οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ μέμνηται ἐνταῦθα· τὸ πιστεύειν εἰπὼν, καὶ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν εἰσήγαγεν· ἀλλὰ τέως τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐνδιατρίβει λόγῳ. 5

[a]Ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσδέχονται, ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε καὶ ἀδίκων·

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου ἐκ τοῦ κατὰ τῶν Κωδικέλλων Ἀλεξανδρείας. Μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος, ὅτι πρὸς Ἰουδαίους οὐδαμῶς περὶ τοῦ κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων διαφερόμεθα λόγου. 10

16 Ἐν τούτῳ καὶ αὐτὸς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους διὰ παντός.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ τελεία αὕτη ἀρετὴ, ὅταν μηδὲ ἀνθρώποις δίδωμεν λαβὰς, καὶ παρὰ Θεῷ σπουδάζωμεν εἶναι ἀπρόσκοποι. 15

17 Δι' ἐτῶν δὲ πλειόνων ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος μου παρεγενόμην καὶ προσφοράς·

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν ἂν ἐτάραξα, ὃς ὥστε ἐλεημοσύνην ποιῆσαι, τοσαύτην ἦλθον ὁδόν.

18 Ἐν αἷς εὗρόν με ἡγνισμένον ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ 20 ὄχλου οὐδὲ μετὰ θορύβου,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Πανταχοῦ τὴν στάσιν ἀναιρεῖ.

19 Τινὲς δὲ τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαίων, οὓς ἔδει ἐπὶ 20 σοῦ παρεῖναι καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρός με· ἢ αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν, τί εὗρον ἐν ἐμοὶ ἀδίκημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου, 25

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ περιουσία δικαιωμάτων, μὴ φεύγειν τοὺς κατηγόρους, ἀλλ' ἕτοιμον εἶναι πᾶσι διδόναι λόγον.

21 [a]Ἢ περὶ μιᾶς ταύτης φωνῆς, ἧς ἔκραξα ἐν αὐτοῖς ἑστὼς, ὅτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ σήμερον κρίνομαι ὑφ' ὑμῶν [d]. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς διεπονοῦντο, ὅτι τὴν

[d] ὑμᾶς Cod.

ἀνάστασιν ἐκήρυττον· τούτου γὰρ δειχθέντος, εὐκόλως καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπεισήγετο ὅτι ἀνέστη. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐν τῷ συνεδρίῳ, οὐχὶ κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ἐξετάσεως γενομένης· ὅτι γὰρ ταῦτα ἀληθῆ λέγω, μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τούτου ἐγκαλοῦντες.

22 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φῆλιξ ἀνεβάλετο αὐτοὺς, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπὼν, ὅταν Λυσίας ὁ χιλίαρχος καταβῇ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς·

Τοῦ αὐτοῦ. *Τουτέστιν ἐπιτηδὲς ὑπερέθετο, οὐ δεόμενος μαθεῖν, ἀλλὰ διακρούσασθαι τοὺς Ἰουδαίους· ἀφεῖναι οὐκ ἤθελε δι' ἐκείνους· κολάσαι οὐκ ἦν δυνατὸν, ἀναίσχυντον γὰρ ἦν.*

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον ὅτι ᾔδει ὁ Φῆλιξ τὴν πίστιν ἀκριβῶς, κατηχηθεὶς ἐκ τῆς παλαιᾶς τὰ περὶ Χριστοῦ, καὶ κατὰ ἀνθρωπαρέσκειαν*[e] *οὐκ ἀπέλυε τὸν Παῦλον, ὡς παρακατιὼν ὁ λόγος φησί· "θέλων δὲ χάριτας καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ·" ἔτι γε μὴν καὶ χρήματα ἐλπίζων λαμβάνειν διὰ τοῦτο παρ' αὐτοῦ· ᾔδει δὲ, ὡς ἔχων γυναῖκα Ἰουδαίαν, παρ' ἧς συνεχῶς ἤκουε ταῦτα.*

23 *Διαταξάμενός τε τῷ ἑκατοντάρχῃ τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν ἢ προσέρχεσθαι αὐτῷ.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ οὗτος αὐτὸν ἀφῆκεν ἐγκλημάτων· ἀλλ' ἐκείνοις χαριζόμενος ἔτι κατεῖχεν· ἔτι δὲ καὶ προσδοκῶν χρήματα λήψεσθαι, μετεκαλεῖτο τὸν Παῦλον.*

24 Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ Φῆλιξ σὺν Δρουσίλλῃ τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ οὔσῃ Ἰουδαίᾳ,

Ἀμμωνίου. *"Σὺν Δρουσίλλῃ τῇ ἰδίᾳ γυναικί·" παρὰ τὸν νόμον αὐτῷ συνήφθη Ἰουδαῖα οὖσα Ἕλληνι· ἢ τάχα ἦν μὲν Ἰουδαῖα, γαμηθεῖσα δὲ αὐτῷ ἐγένετο Ἑλληνίς· διὸ καὶ ἐξέλεγεν αὐτῷ τὴν ἑαυτῆς πίστιν· ἢ οὖν Ἰουδαῖα ἦν καὶ ἔλεγεν, ἵνα καὶ μεταπείσῃ καὶ τὸν ἄνδρα· ἢ ὡς παραβᾶσα τὸν νόμον, καὶ εἰς τοῦτο παρέβη.*

Μετεπέμψατο τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστεως.

[e] *ἀνθρωποπαρέσκειαν* Cod.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Σκόπει πῶς οὐ κρύπτει ἐνταῦθα τοῦ δικάστου τὴν γνώμην· καίτοι εἰ κατεγνώκει, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησεν, οὐδ' ἂν ἀκοῦσαι ἠθέλησε παρὰ καταδίκου καὶ πονηροῦ. Καὶ ὅρα τὸν Παῦλον, καίτοι πρὸς ἄρχοντα διαλεγόμενον, μηδὲν τούτων λέγοντα ὧν εἰκὸς ἀνεῖναι αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ "περὶ δικαιοσύνης," 5 φησὶ, "καὶ τοῦ μέλλοντος κρίματος" καὶ ἀναστάσεως· καὶ τοσαύτη ἡ ἰσχὺς τῶν ῥημάτων ἦν, ὥστε καὶ φοβῆσαι τὸν ἄρχοντα.

25 *Διαλεγομένου δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ μέλλοντος κρίματος, ἔμφοβος γενόμενος ὁ Φῆλιξ ἀπεκρίθη, τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ* 10 26 *μεταλαβὼν μετακαλέσομαί σε· ἅμα καὶ ἐλπίζων, ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος διελέγετο αὐτῷ.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς πῶς τῆς ἀληθείας ἔχεται τὰ γραφόμενα· 15 μετεπέμπετο αὐτὸν συνεχῶς· οὐχὶ θαυμάζων αὐτὸν, οὐδὲ ἐπαινῶν τὰ λεγόμενα, οὐδὲ πιστεῦσαι βουλόμενος· ἀλλὰ τί; προσδοκῶν χρήματα δοθήσεσθαι, φησὶν, αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα τὴν πώρωσιν· τοιαῦτα ἀκούων, χρήματα προσεδόκει λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ· καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ 20 καὶ διαλεχθεὶς, πρὸς γὰρ τῷ τέλει τῆς ἀρχῆς ἦν, κατέλιπεν αὐτὸν δεδεμένον, ἵνα χαρίσηται τοῖς Ἰουδαίοις· ὥστε οὐ χρημάτων ἐρᾷ μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης· πῶς χρήματα, ὦ μιαρὲ, παρὰ ἀνθρώπου τὸ ἐναντίον κηρύττοντος ἐπιζητεῖς; ὅτι δὲ οὐκ ἔλαβε, δῆλον ἐξ ὧν εἴασε δεδεμένον· λύσας ἂν εἴπερ ἔλαβεν. 25

ΚΕΦ. ΛϚ.

Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φήστου προαγωγῆς, τῆς τε ἐπ' αὐτοῦ ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἐφέσεως.

27 *Διετίας δὲ πληρωθείσης, ἔλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον· θέλων τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς* 30 *Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ κατέλιπε τὸν Παῦλον δεδεμένον.*
1 *Φῆστος οὖν ἐπιβὰς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη* 2 *εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας. ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ*

οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύ-
3 λου, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, αἰτούμενοι χάριν παρ' αὐ-
τοῦ, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἐνέ-
4 δραν ποιοῦντες τοῦ ἀνελεῖν αὐτὸν κατὰ τὴν ὁδόν. ὁ μὲν
οὖν Φῆστος ἀπεκρίθη, τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Και- 5
σαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οἰκονομικῶς δὲ ἀφίσταται τῶν Ἱεροσο-
λύμων πρὸς τοιαῦτα θηρία ἔχων· καὶ ἀξίουσιν αὐτὸν ἀχθῆναι ἐκεῖ
τὸν Παῦλον δικασόμενον· ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ Θεὸς ᾠκονόμησεν, οὐκ
ἐπιτρέπων τῷ ἄρχοντι· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν νεωστὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβάντα 10
καὶ θελῆσαι χαρίσασθαι· ἀλλ' οὐκ ἀφίησιν ὁ Θεός· ἐπειδὴ δὲ
κατῆλθον, λοιπὸν ἀναισχύντως καὶ μειζόνως ἐποιοῦντο τὴν κατη-
γορίαν.

5 Οἱ οὖν ἐν ὑμῖν, φησὶ, δυνατοὶ συγκαταβάντες, εἴ τι
ἐστὶν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ ἄτοπον, κατηγορήτωσαν αὐτοῦ. 15
6 διατρίψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας οὐ πλείους ἐννέα ἢ δέκα,
καταβὰς εἰς Καισάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίσας ἐπὶ τοῦ
7 βήματος, ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι. παραγενο-
μένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν αὐτὸν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων
καταβεβηκότες Ἰουδαῖοι, 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εὐθέως ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος, μετὰ
τοσαύτης σπουδῆς· οὕτως αὐτὸν ὤθουν, οὕτως αὐτὸν ἐπείγουσιν·
ἕως μὲν οὐδέπω πεῖραν ἣν λαβὼν τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς τιμῆς παρ'
αὐτῶν, ὀρθῶς ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις
δέκα ἡμέρας, καὶ οὗτος χαρίζεται αὐτοῖς. 25

Πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύ-
8 λου, ἃ οὐκ ἴσχυον ἀποδεῖξαι· ἀπολογουμένου δὲ αὐτοῦ,
ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱερὸν,
οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον.

Ἀμμωνίου. Ἰδοὺ μαρτυρία σαφὴς ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀπρόσ- 30
κοπον ὁ Παῦλος ἐφύλαττε· μήτε εἰς τὸν νόμον ἢ εἰς ἄνθρωπον,
ἢ εἰς τὸ ἱερὸν ἁμαρτήσας, ἀντὶ τοῦ οὐδὲ τὰ ἐκ λίθων οἰκοδομήματα
τῶν Ἰουδαίων ἐνύβρισε ποτὲ ὁ Παῦλος, καίπερ εἰδὼς καὶ κηρύσ-

σων, μὴ ἐν χειροποιήτοις τὸν ὕψιστον οἰκεῖν, ἀλλ' οὔτε ἱερέα ἐτόλμησεν ὑβρίσαι ἐν εἰδήσει Ἰουδαῖον, καίτοιγε μὴ πειθαρχῶν ἔτι τοῖς Ἰουδαίων ἀρχιερεῦσιν.

9 Ὁ Φῆστος δὲ θέλων τοῖς Ἰουδαίοις χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ εἶπε, θέλεις εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ὑπ' ἐμοῦ; 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Διότι καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις χαρίζεται, διωγμῷ ὁλοκλήρῳ καὶ πόλει· διὰ τοῦτο πάλιν αὐτὸν ἐφόβησαν, ἀνθρωπίνῳ χρησάμενος ὅπλῳ.*

10 Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος, ἐπὶ τοῦ βήματος Καίσαρος ἑστώς 10 εἰμι, οὗ με δεῖ κρίνεσθαι. Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις·

Ἀμμωνίου. *"Καίσαρος ἑστώς εἰμι· οὗ με δεῖ κρίνεσθαι·" ἀντὶ τοῦ ἐν τῇ Ῥωμῇ θέλω ἀπελθεῖν παρὰ τῷ βασιλεῖ, κἀκεῖ δικάσασθαι ἐκκαλοῦμαί σε, φησίν.* 15

11 Εἰ μὲν οὖν ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν·

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Δείκνυσιν ὅτι δικαίως ἐπεκαλέσατο Καίσαρα· εἰ γὰρ οὐδὲν μὲν εἶχον δεινὸν εἰπεῖν, ἐκεῖνος δὲ ἐμεμήνεσεν, εἰκότως ἐπ' ἐκεῖνον ἔρχεται.* 20

Εἰ δὲ οὐδέν ἐστιν ὧν οὗτοι κατηγοροῦσί μου, οὐδείς με δύναται τούτοις χαρίσασθαι. Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι.

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἴποι ἄν τις τίνος ἕνεκεν ἀκούσας "ὅτι καὶ ἐν "Ῥώμῃ δεῖ σε μαρτυρῆσαι τὰ περὶ ἐμοῦ," ὡς ἀπιστῶν ταῦτα* 25 *ποιεῖ; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ ὡς σφόδρα πιστεύων· ἐπεὶ πειράζοντος ἦν τὸ θαρρεῖν ἐκείνῃ τῇ ἀποφάσει, καὶ εἰς μυρίους ἑαυτὸν ἐπιβάλλειν κινδύνους, καὶ λέγειν· εἴδωμεν, εἰ δύναται ὁ Θεὸς καὶ οὕτως ἐξελεῖν με· ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο Παῦλος, ἀλλὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν πάντα εἰσφέρει, τὸ πᾶν ἐπιτρέπων τῷ Θεῷ.* 30

Ἀνίεται μὲν τέως τοῦ κριτηρίου· ἀργεῖ δὲ ἡ κατ' αὐτοῦ τοῖς Ἰουδαίοις μελετωμένη ἐπιβουλή.

12 Τότε ὁ Φῆστος συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη, Καίσαρα ἐπικέκλησαι, ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ. 13 ἡμερῶν δὲ διαγενομένων, Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Καισάρειαν, ἀσπασόμενοι τὸν Φῆστον. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀνακοινοῦται πάλιν τῷ Ἀγρίππᾳ, ὥστε καὶ ἑτέρους γενέσθαι πάλιν ἀκροατὰς, καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατηγὸν, καὶ τὴν Βερνίκην. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὅρα πάλιν ἐκτεινομένην αὐτοῦ τὴν δίκην, καὶ τὴν ἐπιβουλὴν ἀφορμὴν τοῦ κηρύγματος γενομένην· ὥστε μετὰ εὐκολίας καὶ φυλακῆς ἀπε- 10 νεχθῆναι εἰς Ῥώμην, ὑπὸ μηδενὸς ἐπιβουλευόμενον· οὐ γὰρ ἦν ἴσον ἁπλῶς παραγένεσθαι καὶ ἐπὶ αἰτίᾳ τοιαύτῃ· τοῦτο γὰρ καὶ συνελθεῖν ἐποίησεν Ἰουδαίους ἐκεῖ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀγρίππας δὲ οὗτος ὁ καὶ Ἡρώδης, ἕτερος ἦν μετ' ἐκεῖνον τὸν ἐπὶ Ἰακώβου, ὡς εἶναι τέταρτος οὗτος. 15

Ἀμμωνίου. Ἢ εἰς τάξιν βασιλέως κατῄει ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁ Ἀγρίππας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεὺς ἐχρημάτιζεν· ἢ καὶ τάχα βασιλεὺς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν ἀνατολικῶν μερῶν· τοῦ Νέρωνος τῶν δυτικῶν ἄρχοντος καὶ ὄντος ἐν Ῥωμῇ· τὸ γὰρ Καίσαρ ὄνομα Ῥωμαϊστὶ βασιλέα σημαίνει, ὡς κοινῷ ὀνόματι πάντας βασιλεῖς 20 Ῥωμαίων Καίσαρας μὲν καλεῖσθαι, καθὸ βασιλεῖς· οὐ μὴν καὶ ἰδικὰ αὐτῶν εἶναι ὀνόματα ταῦτα· τοῦτο δὲ εἶπον, ἵνα μήτις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοῦ καθολικοῦ ὀνόματος νομίσῃ, ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἐτέχθη, καὶ ὁ Παῦλος ἔπαθεν· ἐτέχθη μὲν γὰρ ὁ Κύριος, καθὼς οἱ χρόνοι δηλοῦσιν, ἐπὶ Αὐγούστου Καί- 25 σαρος· ἀπέθανε δὲ μετὰ τριάκοντα δύο ἔτη ἐπὶ Τιβερίου Αὐγούστου· ὁ δὲ Παῦλος ἀπέθανεν ἐπὶ Νέρωνος μετὰ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. μᾶλλον δὲ καὶ ὁ Ἡρώδης ὡς ὁ Ἀγρίππας ἐν τάξει βασιλέως κατῆλθε· διὸ καὶ αὐτὸς ἐκαλεῖτο βασιλεύς. 30

14 Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων, ἀνήρ τίς 15 ἐστι καταλελειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος, περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιερεῖς

καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ
16 *δίκην· πρὸς οὓς ἀπεκρίθην, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥω-*
μαίοις χαρίζεσθαι τινὰ ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν, πρὶν ἢ
ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους,
τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. 5

Ἀμμωνίου. *Ὥστε οὖν ὁ Πίλατος χαρισάμενος τὸν Ἰησοῦν τοῖς Ἰουδαίοις, ἵνα αὐτὸν ἀνέλωσιν, δῆλος ἦν μιαιφονικῇ ψυχῇ τοῦτο ποιήσας, ὅπου γε οὐ μόνον τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπερεῖδε κρίμα εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων νόμον κατεπάτησε, καὶ τῶν θεσμῶν ὑπερεφρόνησε τοῦ βασιλέως· ἵνα αἷμα ἀθῷον παραδοὺς εἰς* 10 *θάνατον ἀρέσῃ τοῖς φονεύταις, κἂν παρανομίας ἤμελλε κρίνεσθαι παρὰ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως· παρ' οὗ ἦν καὶ ἐκπεμφθεὶς ἄρξαι τῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὅρων.*

17 *Συνελθόντων οὖν ἐνθάδε αὐτῶν, ἀναβολὴν μηδεμίαν*
ποιησάμενος, τῇ ἑξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέ- 15
18 *λευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνδρα· περὶ οὗ σταθέντες οἱ κατή-*
γοροι, οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον, ὧν ὑπενόουν ἐγὼ, πονηράν·

Τοῦ Χρυσοστόμου. *"Οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον" κατ' αὐτοῦ· καὶ μὴν ἔφερον, ἀλλ' οὐκ ἤλεγξαν· ἡ μὲν γὰρ ἐπιβουλὴ καὶ τὸ τόλμημα τοῦτο ὑποπτεύειν ἐδήλου· ἡ δὲ ἐξέτασις οὐδὲν τοιοῦτον.* 20

19 *Ζητήματα δέ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον*
πρὸς αὐτὸν, καὶ περί τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος,

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἰκότος περί τινος λέγει· ἄνθρωπος ἐν ἀρχῇ ὢν καὶ τούτων οὐ φροντίζων.*

Ὃν ἔφασκεν ὁ Παῦλος ζῇν. 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἰκότως ὑπερέβαινεν ἀκοὰς δικαστοῦ ἡ περὶ τούτων ζήτησις.*

20 *Ἀπορούμενος δὲ ἐγὼ εἰς τὴν περὶ τούτων ζήτησιν,*
ἔλεγον, εἰ βούλοιτο πορεύεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα, κἀκεῖ
21 *κρίνεσθαι περὶ τούτων. τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου* 30
τηρηθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέ-
λευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ἕως οὗ ἀναπέμψω αὐτὸν πρὸς
Καίσαρα.

Ἀμμωνίου. *Σεβαστὸν καταχρηστικῶς τὸν βασιλέα καλεῖ, ὥσπερ καὶ Καίσαρα· ὃν καὶ παρακατιὼν καὶ Κύριον καλεῖ.*

22 Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη, ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. ὁ δέ, φησιν, αὔριον ἀκούσῃ αὐτοῦ. 5

Ὅρα τοὺς ἐχθροὺς συμπράττοντας ἄκοντας ὥστε μέγα γενέσθαι τὸ ἀκροατήριον· εἰς ἐπιθυμίαν ἐνέπεσεν ὁ Ἀγρίππας τῆς ἀκροάσεως, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀκούει, ἀλλὰ μετὰ παρασκευῆς· καὶ ὅρα ἀπολογίαν· οὕτως γράφει Φῆστος, καὶ ἐκπομπεύεται ἡ ὠμότης ἡ Ἰουδαϊκή· ὅταν γὰρ ταῦτα ὁ ἄρχων λέγῃ, ἀνύποπτός ἐστιν, 10 *ὥστε καὶ παρ' αὐτοῦ καταγνωσθῆναι τοὺς Ἰουδαίους· μετὰ γὰρ τὸ πάντας αὐτῷ καταπεφήνασθαι, τότε ἐπάγει τὴν κόλασιν ὁ Θεός· κατέγνω Φῆλιξ, κατέγνω Φῆστος, καίτοι χαριζόμενος αὐτοῖς, κατέγνω Ἀγρίππας· τί λοιπόν; κατέγνωσαν ἑαυτῶν οἱ Φαρισαῖοι.*

ΚΕΦ. ΛΖ. 15

Ἀγρίππα[f] καὶ Βερνίκης παρουσία καὶ πεῦσις τῶν κατὰ Παῦλον.

23 Τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ ἀκροατήριον, σύν τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἄνδρασι τοῖς κατ' ἐξοχὴν οὖσι τῆς πόλεως, 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα οἷον ἀκροατήριον συλλέγεται ἐν τῷ Παύλῳ, "τοῖς κατ' ἐξοχήν," φησι, "τῆς πόλεως·" τοὺς δορυφόρους πάντας συναγαγὼν ὁ ἄρχων, καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ χιλίαρχοι παραγεγόνασιν· εἶτα ἀχθέντος τοῦ Παύλου, ὅρα πῶς ἀνακηρύττεται.* 25

24 Καὶ κελεύσαντος τοῦ Φήστου, ἤχθη ὁ Παῦλος. καί φησιν ὁ Φῆστος, Ἀγρίππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ παρόντες ἡμῖν ἄνδρες, θεωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ ἅπαν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων ἐνέτυχόν μοι, ἔν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐπιβοῶντες μὴ δεῖν αὐτὸν ζῆν μηκέτι. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καὶ γίνεται λαμπρότερος ὁ Παῦλος· τοιαῦται γάρ, ὅπερ ἔφην, αἱ ἐπιβουλαί· εἰ μὴ ταῦτα ἦν, οὐδεὶς ἂν*

[f] ἀγρίππου Cod.

τούτων κατηξίωσεν ἐπακοῦσαι αὐτοῦ τῶν ἀρχόντων· οὐδεὶς ἂν μετὰ τοσαύτης ἡσυχίας καὶ σιγῆς· καὶ δοκεῖ μὲν διδάσκειν, καὶ δοκεῖ ἀπολογεῖσθαι· δημηγορεῖ δὲ μᾶλλον μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας. Καὶ μετ' ὀλίγα—Σκόπει πῶς ἐκείνων μὲν κατηγορεῖ, τοῦτον δὲ ἀφίησιν· ὢ τῆς τῶν δικαιωμάτων περιουσίας· ὅπως καταδικάσει 5 οὐχ εὑρίσκει ὁ ἄρχων, τοσαύτης γενομένης ἐξετάσεως· τοῦτον ἄξιον θανάτου ἔφασκον εἶναι.

25 Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν Σεβαστὸν, ἔκρινα πέμπειν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἀχθέντος τοῦ Παύλου." ὅρα πῶς ἀνακηρύττεται· ἀφίησιν αὐτὸν τῶν ἐγκλημάτων· πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων παρῆσαν· οὐχ οἱ μὲν, οἱ δὲ οὔ· ἐπέστησαν οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν, τῇ ἐφέσει χρησάμενοι ἐκείνου· καὶ τότε ἑαυτῷ λαμπρότερον γίνεται τὸ θέατρον· δείκνυσιν ὅτι δικαίως ἐπεκαλέσατο Καίσαρα. 15

Ἀμμωνίου. Τέως αὐτὸς ὁ δικαστὴς μαρτυρεῖ αὐτῷ ὅτι ἀνεύθυνος ἦν· πλὴν ὅμως οὐκ ἀπέλυσεν αὐτὸν, τάχα οὕτως οἰκονομήσαντος τοῦ Κυρίου, ἵνα ἐκκαλέσηται, καὶ ἀνάγκῃ τῆς ἐκκλήτου πεμφθῇ εἰς Ῥώμην, καὶ πληρωθῇ τὸ προφητευθὲν ὑπ' αὐτοῦ. "ὅτε "δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν." 20

26 Περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ Κυρίῳ μου οὐκ ἔχω· διὸ προήγαγον αὐτὸν ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο ἦν τῆς Παύλου καθαρότητος, τὸ μηδὲν ἔχειν τὸν δικαστὴν ὅτι εἴπῃ περὶ αὐτοῦ. 25

Ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γινομένης σχῶ τι γράψαι. 27 ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς 1 κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, ἐπιτρέπεταί σοι περὶ σεαυτοῦ λέγειν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς βασανίζεται πολλάκις τὸ πρᾶγμα· καὶ 30 τῆς ἀλογίας ταύτης Ἰουδαῖοι αἴτιοι, ἣν ἔμελλον μανθάνειν καὶ οἱ ἐν τῇ Ῥώμῃ· ὅρα πῶς κήρυκες ἄκοντες καὶ τῆς οἰκείας γίνονται κακίας, καὶ τῆς Παύλου ἀρετῆς, καὶ αὐτῷ τῷ κρατοῦντι· ὥστε

λαμπρότερον ἀπήγετο Παῦλος, ἢ εἰ χωρὶς δεσμῶν ἀπῆλθεν· οὐκ-έτι γὰρ ὡς πλάνος καὶ γόης, τοσούτων αὐτὸν ἀφέντων δικαστῶν, ἀπήγετο· πάντα τοίνυν ἀποδυσάμενος, παρ' οἷς ἐτράφη καὶ ἐτέχθη, καὶ οὐχ ἁπλῶς, οὕτως καθαρὸς ὑποψίας ἐπιβαίνει τῇ Ῥώμῃ.

* Παύλου ἀπολογία ἐπ' αὐτῶν περὶ τῆς ἐν νόμῳ θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως 5 εἰς τὸ Εὐαγγέλιον.

Τότε ὁ Παῦλος ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἀπελογεῖτο οὕτως,

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Οὐκ εἶπε, τί δὴ τοῦτο; ἃ ἐπεκαλεσάμην Καίσαρα, μυριάκις ἐκρίθην· μέχρι πότε; ἀλλὰ τί; πάλιν ἕτοιμος ἐγένετο δοῦναι εὐθύνας, καὶ ἐπὶ τοῦ μάλιστα εἰδότος· καὶ* 10 *μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας, οἷά τε οὐκ ὄντων κυρίων, ἀλλὰ τῆς ἀποφάσεως ἐκείνης κρατούσης, ὅτι πρὸς Καίσαρα πορεύσῃ· δίδωσι λόγον καὶ πολλὰς τὰς εὐθύνας περὶ πάντων, οὐ περὶ τῶν μὲν, περὶ τῶν δὲ οὔ.*

2 *Περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ* 15 *Ἀγρίππα, ἥγημαι ἐμαυτὸν μακάριον, ἐπὶ σοῦ μέλλων σήμερον ἀπολογεῖσθαι·*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐ κολακεύων αὐτὸν, ἄπαγε· ἀλλὰ διὰ τῆς ἡμερότητος κερδάναι βουλόμενος· καὶ ἐκ μέρους ἐκέρδανε, καὶ τὸν δικαστὴν εἷλε ὁ τέως κατάδικος εἶναι νομιζόμε-* 20 *νος· καὶ τὴν νίκην αὐτὸς ὁ χειρωθεὶς ὁμολογεῖ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ, παρόντων ἁπάντων λέγων, "ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γε-" "νέσθαι."*

3 *Μάλιστα ἐπιστάμενος γνώστην σε ὄντα πάντων τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἐθῶν τε καὶ ζητημάτων.* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Καίτοι γε εἰ συνῄδει ἑαυτῷ, φοβηθῆναι ἐχρῆν, παρὰ τῷ πάντα εἰδότι δικαζόμενον· ἀλλὰ καθαροῦ συνειδότος τοῦτό ἐστι, μὴ παραιτεῖσθαι δικαστὴν τὸν ἀκριβῶς εἰδότα τὰ γεγενημένα, ἀλλὰ καὶ χαίρειν καὶ μακάριον ἑαυτὸν λέγειν.*

Διὸ δέομαι μακροθύμως ἀκοῦσαί μου. 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐπειδὴ μέλλει λόγον ἐκτείνειν καὶ λέγειν τι περὶ ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο προλαβὼν παρεκάλεσεν.*

Οὐ λέγει ποταπὸς αὐτοῦ ὁ βίος, ἀλλ' ἀφίησιν αὐτὸν τῷ συν-

εἰδότι, καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ αἱρέσει τίθησιν· οὐκ ἂν ἑλόμενος αὐτὴν, εἰ μοχθηρὸς ἦν καὶ πονηρός.

4 Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις, ἴσασι πάν-5 τες οἱ Ἰουδαῖοι, προγινώσκοντές με ἄνωθεν, ἐὰν θέλωσι 5 μαρτυρεῖν, ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἔζησα Φαρισαῖος·

Ἀμμωνίου. Ἀντὶ τοῦ ἴσασι τὸ ἀληθὲς, ἀλλ' οὐ θέλουσιν εἰπεῖν, ἑκουσίᾳ γνώμῃ ψευδόμενοι καὶ ἁμαρτάνοντες, οὐκ ἐκ φύσεως ἔχοντες. τοῦτο ἁρμόζει κατὰ Μανιχαίων, ἤτοι τῶν ἀστρολογίαις 10 καὶ τύχῃ καὶ εἱμαρμένῃ τὰ πρακτέα ἀνατιθέντων, καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων αὐτεξούσιον ἀναιρούντων· σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ οἱ Φαρισαῖοι αἱρετικοὶ, εἰ καὶ ἀκριβέστερον τῶν ἄλλων αἱρέσεων τῶν Ἰουδαϊκῶν τὰς γραφὰς ἀνακρίνουσιν· ἀκριβῶς δὲ εἶπε καὶ οὐκ ἀληθῶς· οὐ γὰρ εἶχον τὴν ἀληθῆ τῶν γραφῶν γνῶσιν· ἡ οὖν ἀκρί- 15 βεια λεπτολογεῖ καὶ συλλογίζεται· οὐ μὴν ὅτι πάντως γινώσκει τὸ ὂν, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ φρεναπατᾷ τις ἑαυτόν.

6 Καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἕστηκα κρινόμενος, 7 εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν, ἐν ἐκτενίᾳ νύκτα καὶ ἡμέ- 20 ραν λατρεῦον, ἐλπίζει καταντῆσαι· περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγ-8 καλοῦμαι, ὑπὸ Ἰουδαίων. τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ἡμῖν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;

Δύο τίθησι περὶ ἀναστάσεως λογισμούς· ἕνα μὲν τὸν ἀπὸ προφητῶν, καὶ οὐ παράγει προφήτην, ἀλλ' αὐτὴν τῶν Ἰουδαίων τὴν 25 δόξαν· ἄλλον δὲ τὸν ἰσχυρότερον τὸν[f] ἀπὸ πραγμάτων, ὅτι διελέχθη αὐτῷ ὁ Χριστὸς, καὶ κατασκευάζει καὶ τοῦτον ἀπὸ λογισμῶν, τὴν προτέραν αὐτοῦ μανίαν διηγούμενος ἀκριβῶς· εἶτα καὶ μετ' ἐγκωμίου τῶν Ἰουδαίων· "νύκτα καὶ ἡμέραν," φησὶ, "λατρεῦον[g], "ἐλπίζει καταντῆσαι·" ὥστε εἰ καὶ μὴ ἀλήπτου βίου ἦμην ὑπὲρ 30 τούτων, οὐκ ἔδει κρίνεσθαί τι ἄπιστον, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει. Καὶ ἄλλος λογισμός· εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη δόξα ἦν· εἰ γὰρ μὴ

[f] τῶν Cod. [g] λατρεύων Cod.

ἀνατεθραμμένοι ἦσαν ἐν τούτοις τοῖς δόγμασι, νῦν δὲ εἰσεφέρετο, τίς οὐκ ἂν ἐδέξατο τὸν λόγον; ὑπὲρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, φησὶν ἐγκαλοῦμαι, καὶ αὐτὴ παρ' αὐτοῖς πρεσβεύεται· διὰ ταύτην ηὔχοντο, διὰ ταύτην λατρεύουσιν, ἵνα ταύτης τύχωσι· ταύτην ἐγὼ καταγγέλλω. 5

Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τοῦ κατὰ τῶν κωδικέλλων[h] Ἀλεξανδρείας. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον οὐκ ἐδέξαντο, ἤδη που καὶ τὰ ἐκ τῶν πατέρων καὶ προφητῶν διὰ μέσων αὐτῶν καταβάντα διωθησόμεθα· καὶ τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν ξενοὺς ἑαυτοὺς καταστήσομεν. Καὶ 10 μετ' ὀλίγα—Ἀκούεις ὅπως ἐν τούτοις οὐκ ἐρυθριᾷ Παῦλος περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐλπίδα τοῖς Ἰουδαίοις ὁμολογῶν· ἥντινα καὶ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν ἐκάλεσε τοῦ Θεοῦ, ὡς οὐκ Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν.

9 Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ 15
10 τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι· ὃ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ πολλοὺς δὲ τῶν ἁγίων ἐγὼ ἐν φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών· ἀναιρουμένων τε αὐτῶν, κατήνεγκα ψῆφον.
11 καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐ- 20 τούς, ἠνάγκαζον βλασφημεῖν· περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Λέγει πῶς ἐδίωκε· καὶ τοῦτο δὲ κατασκευαστικόν· καὶ τοὺς ἱερεῖς παράγει μάρτυρας, καὶ "τὰς ἔξω "πόλεις·" καὶ ὅτι ἤκουσε λέγοντος αὐτῷ "σκληρὰ λακτίζειν·" καὶ 25 δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ὁ διωκόμενος ὤφθη αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐμὲ μόνον εὐηργέτησεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἔπεμψε διδάσκαλον· καὶ δεικνὺς τὴν προφητείαν ἐξελθοῦσαν τὴν λέγουσαν, "ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν." "ἐγὼ μὲν οὖν "ἔδοξα ἐμαυτῷ," τουτέστιν ἔκρινα "πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι·" οὐκ 30 ἤμην τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ· τῶν πολεμούντων αὐτῷ ἤμην· ὅθεν καὶ ἀξιόπιστος γίνεται μάρτυς, ὅτι μυρία ποιῶν καὶ πολεμῶν καὶ ἀναιρῶν τοὺς πιστεύοντας καὶ πείθων βλασφημεῖν, καὶ πάντα

[h] κωδικίλλων Cod.

κινῶν πόλεις καὶ ἄρχοντας· δι' ἑαυτοῦ ταῦτα πράττων, οὕτως ἐξαίφνης μεταβέβληται· εἶτα πάλιν οἱ μάρτυρες οἱ συνόντες· εἶτα δείκνυσιν ἑαυτὸν δικαίως πεισθέντα, καὶ οὐκ ἀπατηθέντα, ἀπὸ τοῦ φωτὸς, ἀπό τε τῶν προφητῶν, ἀπό τε τῶν ἐκβάσεων, ἀπό τε τῶν νῦν γεγενημένων. ὅρα γοῦν πῶς ἀπὸ προφητῶν καὶ ἀπὸ τού- 5 των αὐτοὺς πιστοῦται· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ καινοτομεῖν, καίτοι γε ἔχων μεγάλα εἰπεῖν, πάλιν ἐπὶ τοὺς προφήτας καταφεύγει, καὶ τοῦτο μέσον τίθησι· τοῦτο μὲν οὖν ἀξιοπιστότερον, ἅτε νῦν γενόμενον· ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος εἶδε, πάλιν αὐτὰ ἀπὸ προφητῶν πιστοῦται. Καὶ ὅρα αὐτὸν οὐχ ὁμοίως διαλεγόμενον ἐν δικαστηρίῳ καὶ 10 ἐν ἐκκλησίᾳ· ἐκεῖ μὲν οὖν λέγει, ὅτι καὶ ἀνείλετε· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ὥστε μὴ πλέον ἐκκαῦσαι τὸν θυμόν· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δείκνυσιν εἰπὼν, εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, οὕτως ἀφίησιν αὐτὸν ἐγκλημάτων· ὅτι καὶ οἱ προφῆται, φησὶ, τοῦτο λέγουσιν, οὐκοῦν δέξασθε. καὶ τὸ λοιπὸν, ἐπειδὴ εἶπε τὴν ὄψιν, λοιπὸν μετ' ἀδείας 15 καὶ τὰ κατορθώματα λέγει.

Ἀμμωνίου. "Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἐμαυτῷ" ἐνόμισα ἐξ οἰκείας ἐπικρίσεως τοῦτο οὕτω δεῖν γενέσθαι· "περισσῶς τε ἐμμαινόμενος," ἄτοπα τινὰ ἐποίουν, ἅπερ οἱ πάνυ μεμηνότες ἐποίουν· ἢ τάχα καὶ περισσότερον ἐγὼ ἐκείνων ἐμαινόμην, ἐπείπερ ἑκὼν ἔπραττον τὸ κακόν. 20

12 Ἐν οἷς πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ἡμέρας μέσης, κατὰ 13 τὴν ὁδὸν εἶδον, βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου, περιλάμψαν με φῶς, καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ 14 πορευομένους. πάντων τε καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν 25 γῆν, ἤκουσα φωνὴν λέγουσαν πρός με τῇ Ἑβραΐδι διαλέκτῳ, Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν.

Τοῦ αὐτοῦ. "Εἶδον ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου," τῶν αἰσθητῶν τὸ φωτεινότερον παράγων, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντισῶσαι 30 τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τὸ τοῦ Ἰησοῦ φῶς, καθὼς δύναται παραδέξασθαι ἀκοῇ ἀνθρώπου λαβεῖν· ὑπερνικᾶν τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐκεῖνο φήσας "ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν," τῷ ἐθνικῷ διαλεγόμενος, κηρύξαι τε αὐτῷ πρῶτον ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπιφέρει, καὶ τὸ δεῖν πιστεύειν

τῷ μόνῳ Θεῷ, ἀποστάντα τινὰ τῆς τοῦ Σατανᾶ πλάνης· ἀφίσταται δὲ, εἰ τοῖς λόγοις τοῖς τῶν εὐαγγελιζομένων πεισθῇ τις· εἶτα καταλέγει καὶ τὰ τῶν πιστῶν ἀγαθὰ, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ μετὰ τῶν ἁγίων ἐγκαταλεγῆναι.

15 Ἐγὼ δὲ εἶπον, τίς εἶ, Κύριε; ὁ δὲ Κύριος εἶπεν, ἐγὼ 5
16 εἰμὶ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις· ἀλλ' ἀνάστηθι, καὶ στῆθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην προχειρίσασθαί σε ὑπηρέτην καὶ μάρτυρα, ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι,

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τούτοις ἐπείσθην, φησὶ, ταύτῃ τῇ ὀπτασίᾳ με ἐπηγάγετο, καὶ οὕτως ἔπεισε μὴ ἀναβάλλεσθαι.* 10

17 Ἐξαιρούμενός σε, ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς
18 οὓς ἐξαποστελῶ σε, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεὸν, 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τὰ συνέχοντα κακὰ τοὺς ἀπίστους δείκνυσι τὸν Σατανᾶν, τὸ σκότος· τὰ ἀγαθὰ τῶν πιστῶν, τὸ φῶς, τὸν Θεὸν, τὸν κλῆρον τῶν ἁγίων· οὐχ ἁπλῶς μετανοεῖν παραινεῖ, ἀλλὰ καὶ βίον ἐπιδείκνυσθαι θαυμαστόν· καὶ ὅρα πανταχοῦ τὰ ἔθνη συμπλεκόμενα τῷ λαῷ· οἱ γὰρ παρόντες ἐξ ἐθνῶν ἦσαν.* 20

Τοῦ λαβεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν
19 τοῖς ἡγιασμένοις τῇ πίστει τῇ εἰς ἐμέ. ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ,
20 ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτον καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, 25 ἀπήγγελλον μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν ζῶντα Θεὸν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὁ τοίνυν καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων περὶ βίου ἀρίστου, πῶς ἂν αὐτὸς στάσεως καὶ φιλονεικίας ἀρχηγὸς γέγονα;* 30

Ἀμμωνίου. *Ὁ Παῦλος κηρύξας δι' ὧν κρίνεται τὴν πίστιν, ἐπὶ τέλει τοῦ λόγου, φησὶ, τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσιν· ἵνα καὶ τὸν*

Ἀγρίππαν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ προτρέψηται ἐθνικοὺς, καὶ τοὺς ὅσοι παρῆσαν Ἰουδαῖοι. Καὶ πάλιν, "ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγε- "νόμην ἀπειθὴς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ·" ὥσπερ οὖν ἐγὼ ἐπίστευσα, οὕτω δεῖ καὶ τὸν ἀκούοντά μου, πιστεῦσαί μοι· οὐ γὰρ ἀκοὴν ἀπαγγέλλω λόγων ἑτέρων, ἀλλ' ὧν ἐγὼ ἤκουσα καὶ εἶδον ἐξ οὐρά- 5 νου· κατὰ ὀπτασίαν δέ ἐστιν ἡ καθαρὰ θέα, ἡ ὑπερβαίνουσα ἄν- θρωπον· ἅπερ τις ἐν σαρκὶ, δίχα τοῦ ἀποκαλυφθῆναι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν δυνατός.

21 Ἕνεκα τούτων Ἰουδαῖοί με συλλαβόμενοι ὄντα ἐν τῷ 22 ἱερῷ, ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι. ἐπικουρίας οὖν τυχὼν 10 τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἕστηκα, μαρτυρόμενος μικρῷ τὲ καὶ μεγάλῳ,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα πως ἐκτὸς κολακείας ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ· καὶ τὸ πᾶν ἐπιγράφει τῷ Θεῷ· εἶτα ἡ παρρησία· ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἀφίσταμαι, καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἀπὸ προφητῶν γὰρ ἰσχυρί- 15 ζομαι, "εἰ παθητὸς ὁ Χριστός·" εἶτα ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἐπαγ- γελία· εἶδε τὴν παρρησίαν ὁ Φῆστος, καὶ τί φησιν; ἐπειδὴ ἀεὶ πρὸς τὸν βασιλέα διελέγετο, ὥσπερ ἔπαθέ τι, καὶ φησὶ πρὸς αὐ- τὸν, "μαίνῃ Παῦλε," καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὐδὲν ἐκτὸς λέγων ὧν τὲ οἱ προφῆται ἐλάλησαν 20 23 μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωυσῆς, εἰ παθητὸς ὁ Χρι- στὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως[h] νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα μὴ δόξῃ αὐτὸς διδάσκαλος εἶναι, τοὺς προφήτας ἐπάγει, τὸν Μωσέα λέγοντα, "εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, 25 "εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως."

Ὅτι μὲν οἱ προφῆται ἐλάλησαν περὶ τοῦ πάθους Χριστοῦ, περιττὸν τὰ πᾶσι πρόδηλα λέγειν· ὅτι δὲ καὶ Μωσῆς, δῆλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν αὐτὸν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ἰούδα, "ὡς λέων ἀναπεσὼν "ἐκοιμήθη, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;" σαφῶς 30 γὰρ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν σημαίνει, καὶ μὴν καὶ τὸ πάθος δι' ὧν πάλιν φησὶν, "ὄψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρε- "μαμένην ἐπὶ ξύλου ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν."

[h] ἐξαναστάσεως Cod.

Διδύμου. Ὁ βουλόμενος ἀποδεικνύναι πῶς Μωϋσῆς οἶδε τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ πῶς φωτίσει τὸν λαὸν καὶ τὰ ἔθνη, συγχρήσεται τῇ πρὸς Ἰούδαν εὐλογίᾳ ἀναφερομένῃ ἐξ ὅλων εἰς τὸν Χριστὸν, ἧς ἐν μέρει κεῖται· "σκύμνος "λέοντος Ἰούδα ἐκ βλαστοῦ υἱέ μου ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμή- 5 "θης ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;" Καὶ μεθ' ἕτερα—Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· κοίμησις γὰρ ἐν τούτοις ὁ θάνατος, καὶ ἡ ἀνάστασις ἔγερσις λέγεται. μεθ' ἣν ἀνάστασιν, "μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη," τοὺς γνωρίμους ἔπεμψε· πολλοὶ εἰλήφασι περὶ τοῦ σταυροῦ εἰρῆσθαι παρὰ τῷ Μωσεῖ· "ὄψεσθε 10 "τὴν ζωὴν ὑμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν·" συγχρήσῃ καὶ τῷ "εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ" φερομένῳ ἐν Δευτερονομίῳ· πρὸς δεῖξιν τοῦ φωτὸς κατηγγελκέναι τὸν Ἰησοῦν, μὴ μόνον τοῖς ἔθνεσιν ἀλλὰ καὶ τῷ λαῷ Ἰσραήλ· καὶ πάλιν εἰπὼν περὶ Μωσέως ὁ Παῦλος, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τὸν 15 ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ βασιλικοὺς θησαυροὺς, πάλιν τὸν σταυρὸν σημαίνει.

Ἀμμωνίου. "Εἰ παθητὸς ὁ Χριστός·" τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα Θεὸν ἔνσαρκον, σὺν ψυχῇ νοερᾷ παρέχον νοεῖν ἡμῖν, οὐκ ἔξω λόγου, καὶ παθητὸν αὐτὸν λέγει· ταῦτα δέ, φησι, Μωυσῆς καὶ οἱ προφῆ- 20 ται προεῖπον· εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ, καὶ τοῖς ἔθνεσι τὸ τί· ἀντὶ τοῦ ὅτι ἐστί. Μωσῆς τε εἶπεν· "εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξαναστάσεως·" ὅτι παθητὸς ὁ Χριστὸς, πρῶτος. πρῶτος γὰρ οὗτος ἀνέστη, καὶ οὐκέτι ἀποθνήσκει· οἱ γὰρ ἀναστάντες δι' αὐτοῦ, ἢ τῶν μαθητῶν, πάλιν 25 ἀπέθανον, ἕως τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως μένοντες.

24 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ Φῆστος μεγάλῃ τῇ φωνῇ φησὶ, μαίνῃ Παῦλε· τὰ πολλά σε γράμματα 25 εἰς μανίαν περιτρέπει· ὁ Παῦλος, οὐ μαίνομαί, φησι, κράτιστε Φῆστε, ἀλλὰ σωφροσύνης καὶ ἀληθείας ῥή- 30 ματα ἀποφθέγγομαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ ἀεὶ πρὸς τὸν βασιλέα διελέγετο, ὥσπερ ἔπαθέ τι, καὶ ἰδὼν τὴν παρρησίαν ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς φησὶν ὁ Φῆστος, "μαίνῃ Παῦλε·" ὁ δὲ Παῦλος τὴν αἰτίαν

διδάσκει, δι' ἣν πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ἀπέστρεψε· "τόδε "γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον."

26 Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεύς, πρὸς ὃν καὶ παρρησιαζόμενος λαλῶ· λανθάνειν γὰρ αὐτὸν τούτων οὐδὲν πείθομαι· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον 5 τοῦτο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ σταυροῦ φησι, περὶ τῆς ἀναστάσεως, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονε τὸ δόγμα.

27 Πιστεύεις, βασιλεῦ Ἀγρίππα, τοῖς προφήταις; οἶδα 28 ὅτι πιστεύεις. ὁ δὲ Ἀγρίππας πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη, 10 ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ταῦτα φησὶ δεικνὺς ὅτι τὰ πάντα οἶδεν ὁ Ἀγρίππας, καὶ μονονουχὶ λέγων καὶ πρὸς αὐτούς· ἔδει μὲν καὶ ὑμᾶς ταῦτα εἰδέναι· τὸ γὰρ ἐπαγόμενον τοῦτό ἐστιν· "οὐ γάρ ἐστιν ἐν "γωνίᾳ πεπραγμένον." 15

29 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη, εὐξαίμην ἂν τῷ Θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ πολλῷ, οὐ μόνον σὲ ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον γενέσθαι τοιούτους, ὁποῖος κἀγώ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸν ἐθνικὸν εἰς πίστιν θέλων ἑλκῦσαι, ἤθελεν 20 αὐτὸν μαρτυρῆσαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, δι' ὧν φησὶν, "τί ἄπι"στον κρίνεται παρ' ὑμῖν; ἵνα, δι' ὧν αὐτὸς ὡμολόγει, σωθῇ·" τῷ δὲ Θεῷ τὸν τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν κατόρθωσιν ἀφορίζει πρὸς τῷ μηδένα τοῖς λεγομένοις ἀντειπεῖν· τίς γὰρ οὗτος ἠλίθιος ἢ βλάσφημος, ὃς τολμήσειεν εἰπεῖν, ὅτι οὐ δύναται ὁ Θεὸς ποιῆσαι 25 ὅσα θέλει; ἢ οὖν ἑκόντας διαπιστεῖν ἤθελεν ἐκείνους συνθέσθαι τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ, ἢ διὰ τὸν φόβον τοῦ μὴ θεομάχους ὑποπτευθῆναι αὐτούς.

Οὗτός ἐστιν ὁ μετὰ τὸν πρῶτον Ἀγρίππαν καὶ τὸν Ἡρώδην δεύτερος Ἀγρίππας, συνώνυμος τῷ δευτέρῳ καὶ υἱὸς αὐτοῦ γενό- 30 μενος, ὑπὸ Κλαυδίου αὐτοκράτορος Ῥωμαίων βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καίτοι ἄξιον ἦν δόξης· ἀλλὰ πρὸς τὴν

κείνων ὑπόληψιν ἀφορῶν, διὰ τοῦτο εἶπε, "παρεκτὸς τῶν δεσμῶν "τούτων."

Τοῦ αὐτοῦ. Τί λέγεις, ὦ Παῦλε, ἄνευ τῶν δεσμῶν; καὶ ποιά σοι λοιπὸν παρρησία, εἰ ταῦτα αἰσχύνῃ καὶ φεύγεις; καὶ ταῦτα ἐπὶ δήμου τοσούτου· οὐ πανταχοῦ τῶν Ἐπιστολῶν ἐπὶ τῷ πράγματι 5 τούτῳ καυχᾶσαι, καὶ δεσμὸν[g] σεαυτῷ[h] καλεῖς; καὶ τὴν ἅλυσιν ἡμῖν ἀντὶ διαδήματος πανταχοῦ περιφέρεις; τί τοίνυν γέγονε νῦν, ὅτι ἀπεύχῃ τὰ δεσμά; "οὐκ αὐτὸς ἀπεύχομαι," φησιν, "οὐδὲ αἰ-"σχύνομαι·" ἀλλ' ἐκείνων τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνω· οὔπω γὰρ χωροῦσι δέξασθαι τὸ καύχημα τὸ ἐμόν· ἔμαθον δὲ παρὰ τοῦ δε- 10 σπότου μου "μὴ ἐπιβαλεῖν ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱματίῳ "παλαίῳ·" καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπον. Καὶ μετ' ὀλίγα—Δεῖ τοίνυν συγκαταβαίνειν· ὅταν γὰρ μάθωσι φιλοσοφεῖν, τότε εἴσονται καὶ τοῦ σιδήρου τούτου τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν περιφάνειαν. Καὶ πάλιν—Οὐ γὰρ τὸ δεθῆναι διὰ Χριστὸν, ἀλλὰ τὸ 15 φοβηθῆναι τὰ δεσμὰ, καὶ προδοῦναί τι τῶν τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο αἰσχύνη· ὡς ἐὰν τοῦτο μὴ ᾖ, καὶ παρρησίας πρόξενα τὰ δεσμά.

Ἀμμωνίου. Δείκνυσι τὸ τῆς θεοσεβοῦς αὐτοῦ ἀγάπης ὁ λόγος· εἰς μὲν τὰ καλὰ πάντας θέλων κοινωνοὺς εἶναι, μηδένα δὲ αὐτῷ κοινωνῆσαι εἰς βάσανον ἢ θλίψιν. 20

30 Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέστη τὲ ὁ βασιλεὺς καὶ 31 ὁ ἡγεμὼν, ἥ τε Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς· καὶ ἀναχωρήσαντες ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, ὅτι οὐδὲν ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν πράσσει ὁ ἄνθρωπος 32 οὗτος. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φήστῳ ἔφη, ἀπολελύσθαι 25 ἠδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πῶς καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίζονται, καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν μαίνῃ, ἀφίησιν αὐτὸν, οὐ τοῦ θανάτου ἀλλὰ καὶ τῶν δεσμῶν. καὶ τέλεον ἂν ἀφῆκαν αὐτὸν, εἰ μὴ Καίσαρα ἐπεκέκλητο· ἀλλὰ τοῦτο οἰκονομικῶς γέγονε τὸ καὶ μετὰ δεσμῶν 30 ἀπελθεῖν μέχρι δεσμῶν, ὡς κακοῦργος φησὶν, εἰ γὰρ ὁ Κύριος αὐτοῦ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, πολλῷ μᾶλλον οὗτος· ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνος οὐκ ἐκοινώνησε τῆς δόξης, οὕτως οὐδὲ οὗτος· τὸ γὰρ θαυμαστὸν τότε ἀναφαίνεται τὸ ἀναμεμιγμένον τούτοις, μηδὲν παρ' αὐτῶν βλάπτεσθαι.

[g] Sic. [h] Sic.

ΚΕΦ. ΛΗ.

Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην κινδύνων τε πλείστων καὶ μεγάλων ἔμπλεως [1].

1 Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τόν τε Παῦλον καί τινας ἑτέρους δεσμώτας 2 ἑκατοντάρχῳ ὀνόματι Ἰουλίῳ, σπείρης Σεβαστῆς. ἐπι- 5 βάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ, μέλλοντι πλεῖν ἐπὶ τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόπους, ἀνήχθημεν, ὄντος σὺν 3 ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνος Θεσσαλονικέως. τῇ τε ἑτέρᾳ κατήχθημεν εἰς Σιδῶνα·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ Ἀρίσταρχος μέχρι που συνέρχεται 10 τῷ Παύλῳ· καλῶς καὶ χρησίμως πάρεστιν ὁ Ἀρίσταρχος, μέλλων ἅπαντα ἀπαγγέλλειν εἰς Μακεδονίαν τὰ περὶ αὐτοῦ.

Φιλανθρώπως τὲ ὁ Ἰούλιος τῷ Παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε πρὸς τοὺς φίλους πορευθέντι ἐπιμελείας τυχεῖν. 15

Τοῦ αὐτοῦ. "Φιλανθρώπως τέ." εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτὸν ἀπὸ πολλῆς κακώσεως εἶναι, τῶν δεσμῶν, τοῦ φόβου, τοῦ ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι· ὅρα πῶς οὐδὲ τοῦτο κρύπτει, ὅτι ἐβούλετο ἐπιμελείας τυχεῖν.

4 Κἀκεῖθεν ἀναχθέντες ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κύπρον, διὰ 20 5 τὸ τοὺς ἀνεμοὺς εἶναι ἐναντίους. τό τε πέλαγος τὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν εἰς Μύρα τῆς Λυκίας.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν πειρασμοὶ, πάλιν ἄνεμοι ἐναντίοι· ὅρα διὰ πάντων οὕτω τὸν βίον τῶν ἁγίων ὑφαινόμενον· ἐξέφυγε τὸ δικα- 25 στήριον, καὶ περιπίπτουσι ναυαγίῳ χειμῶνος.

6 Κἀκεῖσε εὑρὼν ὁ ἑκατοντάρχης πλοῖον Ἀλεξανδρινὸν 7 πλέον εἰς Ἰταλίαν, ἀνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό. ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν Κνίδον, μὴ προσεῶντος τοῦ ἀνέμου, ὑπεπλεύ- 30

[1] ἔμπλεως om. Cod. N. C.

8 σαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην· μόλις τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινὰ καλούμενον Καλοὺς Λιμένας, ᾧ ἐγγὺς ἦν πόλις Λασία.

Τοῦ αὐτοῦ. "Πλοῖον," φησὶν, "Ἀλεξανδρινὸν," εἰκὸς καὶ ἐκείνους ἀπαγγεῖλαι εἰς τὴν Ἀσίαν τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ 5 τούτους εἰς τὴν Λυκίαν· ὅρα τὸν Θεὸν οὐδὲν καινίζοντα οὐδὲ μεταβάλλοντα· ἀλλὰ ἀφιέντα αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνεμοὺς τοὺς ἀνεπιτηδείους πλεῖν· οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς εἰς πέλαγος, ἀλλ' ἀεὶ παρὰ γῆν ἔπλεον.

9 Ἱκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος ἤδη ἐπι- 10 σφαλοῦς τοῦ πλοὸς, διὰ τὸ καὶ νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι, παρῄνει ὁ Παῦλος, λέγων αὐτοῖς,

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν νηστείαν ἐνταῦθα τῶν Ἰουδαίων λέγειν ἡγοῦμαι· μετὰ γὰρ τὴν πεντηκοστὴν ἐξῆλθον ἐκεῖθεν μετὰ πολὺν χρόνον, ὡς ἐν αὐτῷ σχεδὸν τῷ χειμῶνι παραγενέσθαι εἰς τὰ μέρη τῆς 15 Κρήτης· καὶ τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν θαῦμα τὸ διασωθῆναι, καὶ δι' αὐτὸν ἐκείνους.

10 Ἄνδρες, θεωρῶ ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολλῆς ζημίας, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν, μέλλειν ἔσεσθαι τὸν πλοῦν. 20

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα τὸ ἄτυφον· ἵνα μὴ δόξῃ προφητεύειν, ἀλλ' ἀπὸ στοχασμοῦ λέγειν· "θεωρῶ," φησιν, οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδέξαντο εὐθέως, εἰ τοῦτο εἶπε· πρότερον προφητεύει καὶ λέγει, ὁ Θεὸς, ᾧ λατρεύω, ἐνάγων αὐτούς· πῶς οὖν ἐγένετο μετὰ ζημίας ψυχῶν; ἐγένετο ἂν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διέσωσεν· ὅσον γὰρ κατὰ τὴν 25 φύσιν τοῦ πράγματος, ἀπώλοντο ἂν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐκώλυεν.

Ἀμμωνίου. Προφήτης γὰρ ὢν, ἀνήγγειλε τὸν ἐσόμενον ἐν τῷ πλοίῳ κίνδυνον Παῦλος· καὶ παραινῶν, οὐκ ἔπειθεν αὐτοὺς ἐν Κρήτῃ παραχειμάσαι, οὐ τῆς εἱμαρμένης αὐτοὺς εἰς τοῦτο εἰσαγούσης, ἀλλὰ τῆς ἑαυτῶν γνώμης. 30

11 Ὁ δὲ ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ μᾶλλον ἐπείθετο, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις.
12 ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμα-

σίαν, οἱ πλείους ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι ἐκεῖθεν, εἴπως δύναιντο καταντήσαντες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι, λιμένα τῆς Κρήτης βλέποντα κατὰ λίβα καὶ κατὰ χῶρον. 13 ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι, ἄραντες ἆσσον παρελέγοντο τὴν Κρήτην. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Νομίζων ὅτι δεῖ μᾶλλον τοῖς ἐμπείρως ἔχουσι πρὸς τὸ πλεῖν πείθεσθαι, ἢ ἐπιβάτῃ ἀπείρῳ ναυτικῆς· ὥστε οὖν γνώμης ἦν καὶ οὐ τύχης τὸ ἁμάρτημα· ὅτι γὰρ οἴδαμεν κατὰ φύσιν ἐκφυγεῖν κίνδυνον, αὐτὴ ἡ πεῖρα τῶν πραγμάτων διδάσκει μὴ κατακρημνίζειν ἑαυτὸν τινὰ, ὡς ἀναμφιβόλως τοῦ πράγματος 10 κίνδυνον φέροντος, τῆς τύχης καὶ εἱμαρμένης εἰπὼν προὔπτον κοιμωμένης, ἢ γρηγορούσης μὲν, μηδὲν δὲ δυναμένης ἀντιπράξασθαι κατὰ τῆς προαιρέσεως τῆς τῶν ἀνθρώπων· καθ' ἣν ᾧ ἂν βούλωνται, τὰ ἐφ' ἑαυτῆς πράγματα ἄγουσι καὶ φέρουσιν, ὡς καὶ οἱ σὺν τῷ Παύλῳ ἐκδημοῦντες· οὕτω δὲ κατὰ προαίρεσιν ἔπραττον, ὅτι εὐ- 15 θέως ἐπιτηδείου τυχόντες ἀνέμου ἔχαιρον κατὰ τὸ ῥητόν· φησὶ γὰρ, "ὑποπνεύσαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηκέναι," ὧν τὸ ἀπειθὲς κατελέγχων ὁ Παῦλος φησὶν, "ἔδει μὲν, ἄνδρες, πειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης."

14 Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφωνι- 20 15 κὸς, ὁ καλούμενος εὐρυκλύδων. συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ, ἐπι- 16 δόντες ἐφερόμεθα· νησίον δέ τι ὑποδραμόντες Κλαύδην, 17 μόλις ἰσχύσαμεν περικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης· ἣν ἄραντες, βοηθείαις ἐχρῶντο, ὑποζωννῦντες τὸ πλοῖον· 25

Ἀμμωνίου. "Συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ ἀνέμῳ" ὥστε οὐ δεῖ κυριολεκτεῖν ἀπαιτεῖν τὴν γραφήν· ἐπεὶ πῶς δύναται κυρίως ἐπὶ πλοίου λαβεῖν τὴν λέξιν τοῦ ἀντοφθαλμεῖν, ὅπου ἐπὶ ἀνθρώπου ἁρμόζει;

18 Φοβούμενοί τε μὴ εἰς τὴν σύρτην ἐκπέσωσι, χαλά- 30 σαντες τὸ σκεῦος, οὕτως ἐφερόμεθα. σφοδρῶς δὲ χει- 19 μαζομένων ἡμῶν, τῇ ἑξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο. καὶ τῇ 20 τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἔρριψαν· μήτε

δὲ ἡλίου, μήτε ἄστρων ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας ἡμέρας, χειμῶνος δὲ οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοιπὸν περιῃρεῖτο πᾶσα ἐλπὶς τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τουτέστι τὰ ἱστία· ὅταν γὰρ σφοδρὸς ἄνεμος ᾖ, τοῦτο γίνεται ἐγκοπτομένης τῆς πρύμνης· τὸ μὲν οὖν* 5 *γενόμενον ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐγένετο, τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον, ὅτι ἐν καιρῷ τοιούτῳ ἐκ μέσων ἐσώθησαν τῶν κινδύνων, αὐτός τε καὶ δι' αὐτὸν οἱ λοιποί.* Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἶτα *χαλεπὸς ὁ χειμὼν, πολὺ τὸ σκότος· καὶ ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται, καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται, καὶ ὁ σῖτος ῥίπτεται καὶ πάντα, ἵνα μὴ ἔχωσι μετὰ ταῦτα ἀναισχυν-* 10 *τεῖν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται καὶ ἐπισφίγγονται αὐτῶν αἱ ψυχαί.*

* Παραίνεσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἐλπίδος σωτηρίας.

21 *Πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τότε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν, ἔδει μὲν, ὦ ἄνδρες, πειθαρχή-* 15 *σαντάς μοι μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης, κερδῆσαί τε* 22 *τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. καὶ τὰ νῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυχῆς οὐδεμιᾶς ἔσται ἐξ* 23 *ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου. παρέστη γάρ μοι ταύτῃ τῇ* 24 *νυκτὶ τοῦ Θεοῦ, οὗ ἐγὼ λατρεύω, ἄγγελος, λέγων, μὴ* 20 *φοβοῦ, Παῦλε, Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι·*

Τοῦ αὐτοῦ. *Εἶτα μετὰ τὸν τοσοῦτον χειμῶνα οὐκ ἐπεμβαίνων αὐτοῖς διαλέγεται, ἀλλὰ βουλόμενος κἂν εἰς τὸ μέλλον πιστευθῆναι, καὶ τὰ γεγενημένα παραλαμβάνει εἰς μαρτυρίαν τῆς τῶν ῥηθησομένων ἀληθείας· καὶ δύο προλέγει· ὅτι εἰς νῆσον ἐκπε-* 25 *σεῖν δεῖ, καὶ ὅτι τὸ μὲν πλοῖον ἀπολεῖται, οἱ δὲ ἐνόντες σωθήσονται· ὅπερ οὐκ ἦν στοχασμοῦ ἀλλὰ προφητείας· καὶ ὅτι "* Καίσαρι *" δεῖ παραστῆναι."*

Καὶ ἰδοὺ, κεχάρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας τοὺς πλέ- 25 *οντας μετὰ σοῦ. διὸ εὐθυμεῖτε, ἄνδρες· πιστεύω γὰρ τῷ* 30 26 *Θεῷ, ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι. εἰς νῆσον δέ τινα δεῖ ὑμᾶς ἐκπεσεῖν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ "κεχάρισταί σοι ὁ Θεὸς ἅπαντας," οὐχὶ ἀλαζονείας ἐστὶν, ἀλλὰ βουλομένου προσάγεσθαι τοὺς πλέοντας· οὐχ ἵνα αὐτῷ χάριν ἔχωσιν, ἀλλ' ἵνα πείθωνται τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἄξιοι μέν εἰσιν ἀποθανεῖν, ἐπειδὴ παρήκουσαν· πλὴν εἰς τὴν χάριν τὴν σὴν τοῦτο γεγένηται· πρότε- 5 ρον γοῦν προφητεύει καὶ λέγει "ὁ Θεὸς ᾧ λατρεύω," ἐνάγων αὐτούς. πῶς οὖν οὐκ ἐγένετο μετὰ ζημίας ψυχῶν; ἐγένετο ἂν, εἰ μὴ ὁ Θεὸς διέσωσεν· ὅσον γὰρ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀπώλοντο ἄν· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν· εἶτα ἵνα δειχθῇ ὅτι οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ταῦτα ἔλεγεν, ὁ κυβερνήτης τὰ ἐναντία ἔλεγε, καὶ 10 ταῦτα ἔμπειρος ὤν· οὕτως οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ἦν τὰ λεγόμενα· καὶ ὁ τόπος ταῦτα παρῄνει ἀνεύθετος ὤν, καὶ οἱ πλείους ἀπὸ στοχασμοῦ μᾶλλον ἐφαίνοντο λέγοντες· εἶτα χαλεπὸς ὁ χειμὼν, πολὺ τὸ σκότος, καὶ ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται καὶ τὸ πλοῖον διαλύεται· καὶ ἐπισφίγγονται αὐτῶν αἱ ψυχαί· οὐ μικρὰ δὲ πρὸς τὴν ἀκρόα- 15 σιν συνεβάλλετο καὶ ὁ χειμὼν καὶ τὸ σκότος· ὅρα γοῦν πῶς πείθεται ὁ ἑκατοντάρχης· καὶ ὁ τόπος χαλεπὸς κατὰ τὸν Ἀδρίαν, καὶ ἀσιτία πολλή· ἐν μέσῳ γὰρ ἦσαν θανάτου.

Ἀμμωνίου. "Κεχάρισταί σοι ὁ Θεὸς πάντας·" ὥστε οὖν ψευδὲς τὸ εἰρημένον τῷ Ὁμήρῳ· 20

> μοίραν δ' οὔτινα φημὶ πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
> οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.

Ὃ σημαίνει ὅτι ἀδύνατον ἐκφυγεῖν τὴν τοῦ θανάτου εἱμαρμένην ἅμα τῇ γεννήσει ὁριζούσῃ τοῦ ἀνθρώπου τὸν θάνατον· ἰδοὺ γὰρ εἰ μὴ διὰ Παῦλον πάντες εἶχον οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἀπολέσθαι, τοῦ Θεοῦ 25 τοῦτο δωρησαμένου αὐτοῖς τιμῇ τοῦ δικαίου· ἔπειτα δὲ εἰ εἵμαρτο πάντας ἀπολέσθαι, ὅσον ἐκ τῶν εἰκότων, ἐν πελάγει ἄσιτος μείνας δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐν τῷ πλοίῳ, καὶ ὕστερον ναυαγήσας· εἶπε γὰρ ὁ ψευδὴς λόγος,

> οὐ κακὸν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, 30

ἔδει γὰρ καὶ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς ἐν ἑνὶ πεσόντας πτώματι ἀναμφίβολον φέροντι θάνατον, ἀποθανεῖν· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον εἶπεν ἡ γραφὴ, ὅτι ὁ δίκαιος ἐσώζετο ἐξ ὡμολογημένου κινδύνου, καίτοι πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἀποθνησκόντων· οὕτω γὰρ ἦν τῷ Θεῷ δόξαν ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ· καὶ ἠδύνατο μὲν ὁ Θεὸς καὶ ἁρπάσας 35

ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ δι' ἀγγέλου στῆσαι ἐν Ῥώμῃ, καθὼς τὸν Ἀμβακοὺμ ἐξ Ἰουδαίας ἁρπάσας παρέστησεν ἐν Βαβυλῶνι τῷ λάκκῳ τοῦ Δανιήλ· ἀλλ' οὐκ ἐποίησε· καὶ τοῦτο θαυματουργίας ἔργον εἶναι δείξας, τὸ ἐξ ἀνελπίστου κινδύνου σῶσαι τὸν Παῦλον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ· ἐχαρίσατο δὲ τὰς μὲν ψυχὰς τῷ Παύλῳ, φιλόστοργος γὰρ ἦν καὶ φιλάδελφος· τὸ δὲ πλοῖον καὶ τὰ σὺν αὐτῷ, ὡς μὴ ἀντιποιουμένου τοῦ θεοφιλοῦς τῶν ἐπὶ γῆς, μηδὲ ἀχθομένου ἐπὶ τῇ τούτων ἀπωλείᾳ· ὧδε οὖν διὰ τὸν δίκαιον ζῶσιν οἱ ἀσεβεῖς· ἔστι δὲ ὅτε τὸ ἐναντίον· καὶ πρὸ ὥρας ὁ ἀσεβὴς ἀπόλλυται διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν· τοῦ Θεοῦ οὕτως πάλιν βουλομένου, καθὼς ὁ Ἐκκλησιαστὴς φησὶ, "μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ, μηδὲ γίνου "σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου·" πιστεύω γὰρ τῷ Θεῷ ὅτι οὕτως ἔσται· πάντα μὲν δυνατὰ τῷ πιστεύοντι· πλὴν οὗτος οὐ διὰ πίστεως καὶ εὐχῆς ἤνυσε τὴν σωτηρίαν τῶν συμπλεόντων, ἀλλὰ πιστεύσας ὅτι οὕτως ἔσται, ὡς ἐλαλήθη αὐτῷ.

27 Ὡς δὲ τεσσαρεσδεκάτη νὺξ ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν οἱ 28 ναῦται προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χώραν· καὶ βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς εἴκοσι· βραχὺ δὲ διαστήσαντες, καὶ πάλιν 29 βολίσαντες, εὗρον ὀργυιὰς δεκαπέντε· φοβούμενοί τε μήπως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπέσωμεν, ἐκ πρύμνης ῥίψαντες ἀγκύρας τέσσαρας, ηὔχοντο ἡμέραν γενέσθαι. 30 τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων τὴν σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει ἐκ πρώρας ἀγκύρας μελλόντων ἐκτείνειν,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔμελλον οἱ ναῦται φευγεῖν, ἀπιστοῦντες τοῖς λεγομένοις· ὁ δὲ ἑκατοντάρχης πιστεύει σὺν τῷ Παύλῳ· φησὶ γὰρ, ἐὰν οὗτοι φύγωσιν, "ὑμεῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε·" οὐ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ἵνα κατάσχῃ αὐτοὺς, καὶ ἡ προφητεία μὴ διαπέσῃ· ὅρα καθάπερ ἐν ἐκκλησίᾳ παιδευομένους αὐτούς· τοῦ Παύλου τὴν φιλοσοφίαν· πῶς ἐκ μέσων αὐτῶν ἔσωσε τῶν κινδύνων· οἰκονομικῶς ἀπιστεῖται ὁ Παῦλος, ἵνα μετὰ πείρας τῶν πραγμάτων πιστευθῇ· ὅπερ οὖν καὶ γέγονεν· ὅρα γοῦν πῶς πείθεται ὁ ἑκατόνταρχος, ὥστε καὶ τὴν σκάφην ἀφεῖναι καὶ ἀπόλεσαι· εἰ δὲ οἱ

ναῦται οὐδέπω ἐπείσθησαν, ἀλλ' ὕστερον πείθονται· καὶ γὰρ τὸ γένος τὸ τούτων ἰταμόν πως ἐστὶν, οὐκ ἔστιν εὐπαράδεκτον· ἐγκαλῶν τίς ἐν συμφορᾷ τότε εὐπαράδεκτος γίνεται· τότε τοίνυν ἐπιτίθεται, ὅτε πᾶσα ἡ ἐλπὶς τοῦ σωθῆναι περιαιρεθῇ· ἵνα μήτις εἴπῃ, ὅτι οὐδὲν γέγονεν, ὁ φόβος μαρτυρεῖ· τότε τὰ χρηστὰ 5 λέγει.

31 Εἶπεν ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς στρατιώταις, ἐὰν μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι 32 οὐ δύνασθε. τότε ἀπέκοψαν οἱ στρατιῶται τὰ σχοινία τῆς σκάφης, καὶ εἴασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν. 10

Ἀμμωνίου. Ὅτε εἶδον ὅτι ἡ ἀβουλία αὐτῶν ἐποίησεν αὐτοὺς κινδυνεῦσαι, τότε ἤρξαντο τῷ Παύλῳ πείθεσθαι, ὡς μᾶλλον τῆς εὐκαίρου συμβουλῆς τῆς παρὰ ἁγίου ἀνδρὸς γινομένης, δυναμένης σῶσαι, ἢ εἱμαρμένης τῆς ἐν κινδύνῳ, μηδὲ ὄνομα ἐχούσης· εἰ γὰρ εἱμαρμένῃ ἐπείθοντο ἐκεῖνοι, καίτοι ὄντες ἐθνικοὶ, παριδόντες τὴν 15 τοῦ θεοσεβοῦς συμβουλὴν, εἴων ἀπελθεῖν τοὺς ναύτας λέγοντες, ὅτι οὐκ ἂν οὗτοι ἀπελθῶσι, μὴ φέρῃ δὲ ἡμᾶς ἀποθανεῖν οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ· ἀλλ' οὐκ εἶπον οὔτε ἐποίησαν τὸ ἠλίθιον τοῦτο, καὶ πάσης γέμον ψευδαπάτης καὶ ἀγνοίας· δι' ἃ ἐκ πολλῶν ἐκβλητέος ὁ περὶ εἱμαρμένης ἢ τύχης λόγος. 20

33 Ἄχρι δὲ οὗ ἡμέρα ἤμελλε γίνεσθαι, παρεκάλει ὁ Παῦλος ἅπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων, τεσσαρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν ἐπιτελεῖτε προσδοκῶντες, 34 καὶ ἄσιτοι διαμένετε, μηδὲν προσλαβόμενοι. διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς· 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Παραινεῖ πάλιν μεταλαβεῖν τροφῆς· καὶ πείθονται, καὶ αὐτὸς πρῶτος μεταλαμβάνει· οὐ λόγῳ ἀλλ' ἔργῳ πείθων, ὡς οὐδὲν ἔβλαψεν ὁ χειμὼν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτῶν τὰς ψυχὰς ὠφέλησε. Καὶ μετ' ὀλίγα—Πῶς ἔφερον; ὁ φόβος κατεῖχεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἴα εἰς ἐπιθυμίαν τροφῆς ἐμπεσεῖν, μέλ- 30 λοντας ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύειν· τὸ μὲν οὖν γενόμενον ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐγένετο· τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον ὅτι ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ἐκ μέσων ἐσώθη πάντων κινδύνων, αὐτός τε καὶ δι' αὐτὸν οἱ λοιποί.

Τοῦτο γὰρ πρὸς τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν ὑπάρχει· οὐδενὸς γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀπολεῖται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. "Τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτη-"ρίας," ἐστὶ τὸ φαγεῖν· μήποτε τῷ λιμῷ διαφθαρῆτε· τὸ εὐχαριστῆσαι τῷ Θεῷ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἔρρωσεν αὐτοὺς, τοῦτο 5 γὰρ ψυχῆς πεπληροφορημένης, ὅτι σωθήσονται.

35 Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ 36 Θεῷ ἐνώπιον πάντων, καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν. εὔθυμοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς· 10

Ἀμμωνίου. "Καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ ἐνώ-"πιον πάντων καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν" ἑωρακὼς ὁ Παῦλος ὅτι διὰ τὴν ἀνάγκην ἐπείθοντο τῷ Παύλῳ οἱ συνόντες· καιρὸς δὲ οὐκ ἦν ἀθυμοῦσιν αὐτοῖς καὶ κινδυνεύουσιν εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστόν· τέως ἐκ μέρους διδάσκει αὐτοὺς τὴν θεοσέβειαν, τὸ μὴ ἄλλως 15 κλᾶν ἄρτον εἰ μὴ πρῶτον εὐχαριστήσαντας τῷ μόνῳ Θεῷ, καὶ οὕτως ἐσθίειν· καὶ ἡμᾶς δὲ τὸ αὐτὸ διδάσκει· ὁ δὲ τῆς εὐχαριστίας τρόπος τοῦτο δοκεῖ ἔχειν, ὅτι εὐχαριστοῦμεν σοι, ὦ[1] Θεὸς, ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς ζῆσαι ἕως ἄρτι, ἀσίτους μείναντας· διό σοι δόξαν ἀναπέμποντες, κλῶμεν τὸν ἄρτον ἐπὶ τῷ μετασχεῖν τροφῆς. 20

37 Ἦμεν δὲ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ ἐν τῷ πλοίῳ διακόσιαι 38 ἑβδομηκονταέξ. κορεσθέντες δὲ τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς τὴν θάλασσαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο· εἴγε ἐπίστευσαν, ἄκαιρος ὁ πλοὸς οὐ γέγονεν· ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς φροντὶς τροφῆς· 25 ἅτε οὐ περὶ τῶν τυχόντων ὄντος τοῦ λόγου· εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐρωτᾶν τὴν αἰτίαν δι' ἣν πλέουσι, καὶ μαθεῖν πάντα· οὐκ ἁπλῶς οὐδὲ ἡ παρολκὴ τοῦ πλοὺς, ἀλλὰ παρέσχε τῷ Παύλῳ διδασκαλίας καιρόν.

39 Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον· 30 κόλπον δέ τινα κατενόουν ἔχοντα αἰγιαλὸν, εἰς ὃν ἐβου-40 λεύοντο, εἰ δυνατὸν, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον. καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες εἴων εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς

[1] ὁ Cod.

ζευκτηρίας τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμωνα, τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἡμέρας δὲ, φησὶ, γενομένης, ἀνῆκαν τὰς ζευκτηρίας, καὶ λύεται τὸ πλοῖον ἐν ἡμέρᾳ, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ διαλυθῶσιν· ἵνα ἴδῃς ἔργῳ τὴν προφητείαν, ὁρᾷς ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο τῷ* 5 *Παύλῳ ἐχαρίσθησαν· διὰ γὰρ αὐτὸν οὐκ εἴασεν αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι ὁ ἑκατοντάρχης· οὕτως ἐμοὶ δοκοῦσιν ὡμολογημένοι εἶναι κακοὶ ἐκεῖνοι ὥστε ἑλέσθαι αὐτοὺς ἀνελεῖν.*

Ναυάγιον Παύλου, ὅπως τε διεσώθησαν εἰς Μελίτην[k] τὴν νῆσον, καὶ ὅσα τὰ ἐν αὐτῇ ἐθαυματούργησεν. 10

41 *Περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν· καὶ ἡ μὲν πρώρα ἐρείσασα, ἔμενεν ἀσάλευτος,* 42 *ἡ δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἡ βουλὴ ἐγένετο ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀπο-* 43 *κτείνωσι, μή τις ἐκκολυμβήσας διαφύγῃ. ὁ δὲ ἑκατον-* 15 *τάρχης βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώλυσεν αὐτοὺς τοῦ βουλήματος,*

Πάλιν πειρᾶται ὁ διάβολος ἐμποδίσαι τῇ προφητείᾳ, καὶ ἐβούλοντό τινας ἀνελεῖν, ἀλλ' οὐκ εἴασεν ὁ ἑκατοντάρχης, ἵνα τὸν Παῦλον σώσῃ· οὕτω ᾠκειωμένος ἦν αὐτῷ ὁ ἑκατοντάρχης. 20

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον πάλιν ὅτι ἑκών τις φονεύει τινὰ, οὐ τῆς εἱμαρμένης κωλυούσης τοῦτο γενέσθαι, ἢ προτρεπομένης· ἰδοὺ γὰρ βουληθέντες πρᾶξαι, ἦλθον ἐπὶ τὸ ἔργον τοῦ φόνου αὐτόβουλοι, καὶ ἀκούσαντες τοῦ ἑκατοντάρχου, πάλιν ἑκόντες ἐπαύσαντο, ὡς ἐξῆν αὐτοὺς μὴ πεισθῆναι, πολλοὺς ὄντας καὶ ἰσχυροὺς καὶ ξιφη-* 25 *φόρους· ἀλλ' ἡ βουλὴ καὶ ἡ αὐθαίρετος γνώμη καὶ πράττει ἃ θέλει, καὶ οὐ πράττει ἃ μὴ βούλεται· μωρὸν οὖν τὸ ἐνθυμεῖσθαί τι περὶ ἀσυστάτων ὀνομάτων.*

Ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾷν, ἀπορρίψαν- 44 *τας πρώτους ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι, καὶ τοὺς λοιποὺς, οὓς* 30 *μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπί τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου.*

[k] μελιτινὴν Cod.

1 *καὶ οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν. καὶ διασωθέντες ἐπέγνωσαν ὅτι* Μελίτη *ἡ νῆσος καλεῖται.* 2 *οἱ δὲ βάρβαροι παρεῖχον οὐ τὴν τυχοῦσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν· ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὑετὸν τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ* 5 *ψύχος.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. "*Καὶ πάντες ἐσώθησαν,*" *καὶ ἡ προφητεία τέλος ἐλάμβανε· καὶ εἰ μὴ τῷ χρόνῳ σεμνή τις οὖσα, οὐ γὰρ πρὸ πολλῶν ἐτῶν προεῖπεν, ἀλλὰ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἑπομένη· ἀνέλπιστα γὰρ ἦν πάντα· καὶ διὰ τῆς οἰκείας σωτηρίας* 10 *ἐμάνθανον τίς ὁ* Παῦλος *ἦν· ἀλλ' εἴποιεν ἄν τις, διατί μὴ καὶ τὸ πλοῖον διέσωσεν; ἵνα μάθωσιν οἷον κίνδυνον διέφυγον· ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνης βοηθείας ἦν τὸ πᾶν, ἀλλὰ τῆς τοῦ* Θεοῦ *χάριτος χωρὶς πλοίου σωζούσης· ὥστε οἱ δίκαιοι, κἂν ἐν χειμῶνι ὦσι, κἂν ἐν θαλάσσῃ, κἂν ἐν πελάγει, οὐδὲν πάσχουσιν· ἔπλεον, ἐκινδύνευον,* 15 *καὶ ναυάγιον ὑπέμεινον, καὶ δεσμῶται διὰ* Παῦλον *ἐσώθησαν· ἐννόησον τί ἐστιν ἔχειν ἅγιον ἄνδρα ἐν οἰκίᾳ· πολλοὶ γὰρ οἱ χειμῶνες καὶ ἡμῖν ἐφίστανται, καὶ πολλῷ τούτων χαλεπώτεροι· ἀλλὰ δύναται ἡμᾶς ὁ* Θεὸς *χαρίσασθαι, μόνον ἐὰν πειθώμεθα τοῖς ἁγίοις· καθάπερ ἐκεῖνοι ἂν ποιῶμεν ἃ πράττουσιν· οὐ γὰρ ἁπλῶς σώ-* 20 *ζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πίστιν εἰσήνεγκαν· κἂν δέσμιος ᾖ ὁ ἅγιος, τῶν λελυμένων μεῖζον ἐργάζεται· ὁ λελυμένος ἑκατοντάρχης αὐτοῦ ἐδεῖτο τοῦ δεδεμένου· ὁ ἐπιστήμων κυβερνήτης, τοῦ μὴ κυβερνήτου ἔχρῃζε· μᾶλλον δὲ τοῦ ὄντος κυβερνήτου· οὐ γὰρ τοιοῦτο κυβερνᾷ σκάφος, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης τὴν* Ἐκκλησίαν· *παρ'* 25 *ἐκείνου μάθωμεν, τοῦ καὶ θαλάσσης δεσπότου· πειθώμεθα* Παύλῳ, *κἂν ἐν μέσῳ ὦμεν χειμῶνι, πάντων ἀπαλλαγησόμεθα τῶν κινδύνων· κατέχωμεν παρ' ἑαυτοῖς τοὺς ἁγίους, καὶ οὐκ ἔσται χειμών· μᾶλλον δὲ κἂν χειμὼν ᾖ, ἔσται γαλήνη καὶ εὐδία πολλὴ καὶ ἀπαλλαγὴ κινδύνων· ὅταν δὴ τὸν ἅγιον εἶχε φίλον ἐκείνη ἡ χήρα, καὶ* 30 *θάνατος ἐλύθη τοῦ παιδίου, καὶ τὸν παῖδα πάλιν ζῶντα ἀπελάμβανεν· ἔνθα πόδες ἁγίων ἐπιβαίνουσιν οὐδὲν ἔσται λυπηρὸν, κἂν γένηται προσδοκιμὴν καὶ πρὸς μείζονα δόξαν* Θεοῦ. *ἔθισον τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας σου ὑπὸ τοιούτων πατεῖσθαι ποδῶν, καὶ οὐ πατήσει*

δαίμων ἐκεῖ· ἀλλ' ὥσπερ ἔνθα ἄκανθα, ἐκεῖ θηρία· ἔνθα δὲ φιλοξενίαι, οὐκ εἰσὶν ἄκανθαι· ἡ γὰρ ἐλεημοσύνη ἐπεισελθοῦσα παντὸς δρεπάνου τομώτερον ἀναιρεῖ τὰς ἀκανθὰς, παντὸς πυρὸς[k] σφοδρότερον· αἰδεῖται τὰ ἴχνη τῶν ἁγίων, καθάπερ λέοντας ἀλώπεκες· "δίκαιος γάρ," φησιν, "ὡς λέων πέποιθεν·" εἰσάγωμεν τούτους 5 τοὺς λέοντας εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ πάντα φυγαδεύεται τὰ θηρία· οὐ βοώντων αὐτῶν μεγάλα, ἀλλ' ἁπλῶς φθεγγομένων· οὐ γὰρ οὕτως βρυχηθμὸς[l] λέοντος φυγαδεύει τὰ θηρία, ὡς εὐχὴ δικαίου φυγαδεύει δαιμόνας· ἂν φθέγξηται μόνον κατεπτήχασι· καὶ ποῦ τοιοῦτοι φησὶν, εἰσί; πολλαχοῦ· ἂν πιστεύωμεν ἡμεῖς, ἂν ζήτωμεν, ἂν 10 περιεργαζώμεθα· ποῦ ἐζήτησας; εἰπέ μοι· πότε τοῦτο ἔργον ἔσχες; πότε πρᾶγμα ἔθου τοῦτο; εἰ δὲ οὐ ζητεῖς, μὴ θαυμάσῃς ὅτι οὐχ εὑρίσκεις· ὁ γὰρ ζητῶν εὑρίσκει, οὐχ ὁ μὴ ζητῶν· ἄκουσον τοὺς ἐν ταῖς ἐρημίαις ὄντας· ἀπάγαγε χρυσίον καὶ ἀργύριον· πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εἰσί· κἂν μὴ τῇ οἰκίᾳ δέξῃ· ἄπελθε σὺ 15 πρὸς αὐτὸν, συγγενοῦ τῷ ἀνδρί· πρὸς τὸ οἴκημα γενοῦ τὸ ἐκείνου, ἵνα δυνηθῇς ἐπιτυγχάνειν· σπουδάζωμεν ἵνα διὰ τῶν εὐχῶν τούτων βοηθούμενοι, τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσωμεν, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

3 Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος, καὶ 20 ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρὰν, ἔχιδνα ἀπὸ τῆς θέρμης ἐξελθοῦσα καθῆψατο τῆς χειρὸς αὐτοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα αὐτὸν ἐνεργοῦντα· ὅρα αὐτὸν οὐδαμοῦ θαυματουργοῦντα ἁπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ χρείας· καὶ ἐν τῷ χειμῶνι πάλιν αἰτίας οὔσης ἐπροφήτευσεν οὐχ ἁπλῶς· καὶ ἐνταῦθα τέως 25 φρύγανα ἐπιτίθησιν· οὐδὲν δὲ τετυφώμενον, ἀλλ' ὥστε διασωθῆναι αὐτοὺς, καὶ θέρμης τινὸς ἀπολαῦσαι.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Μηδεὶς δὲ ἐγκαλείτω τῷ ποιήσαντι ἰοβόλα καὶ φθαρτικὰ καὶ πολέμια τῇ ζωῇ ἡμῶν· ἢ οὕτω γ' ἄν τις καὶ παιδαγωγῷ ἐγκαλοίη εἰς τάξιν ἄγοντι τὴν δυσκολίαν τῆς νεό- 30 τητος, καὶ πληγαῖς καὶ μάστιξι τὸ ἀκόλαστον σωφρονίζοντι. πίστεώς ἐστιν ἀπόδειξις τὰ θηρία· πέποιθας ἐπὶ Κύριον; ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσῃ λέοντα καὶ

k πυρὸς om. Cod. l βρυχιθμὸς Cod.

δράκοντα· καὶ ἔχεις διὰ τῆς πίστεως ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων· οὐχ ὁρᾷς ὅτι φρυγανιζομένῳ τῷ Παύλῳ ἐνάψασα ἔχις, οὐδεμίαν προσετρίψατο βλαβὴν, διὰ τὸ πληρωτὴν πίστεως εὑρεθῆναι τὸν ἅγιον· εἰ δὲ ἀπιστεῖς, φοβοῦ μὴ μᾶλλον τὸ θηρίον ἢ τὴν σεαυτοῦ ἀπιστίαν, δι᾽ ἧς πάσῃ φθορᾷ ἑαυτὸν εὐάλωτον 5 *κατασκευάσας.*

Θεοδωρήτου. *Ὁ ἔχις τῇ τοῦ Ἀποστόλου χειρὶ τοὺς ὀδόντας ἐμβαλὼν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ χαῦνον οὐχ εὑρὼν, ἀπεπήδησε παραύτικα, καὶ κατὰ τῆς πυρᾶς ἥλατο, ὥσπερ δίκας ἑαυτὸν εἰσπραττόμενος, ὅτι τῷ μηδαμόθεν προσήκοντι προσέβαλε σώματι· ἡμεῖς* 10 *δὲ τὰ θήρια δεδοίκαμεν, ἐπειδὴ τῆς ἀρετῆς τὴν πανοπλίαν οὐκ ἔχομεν.*

4 *Ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον, πάντως φονεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος,* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Καλῶς καὶ τοῦτο συνεχωρήθη, ὥστε καὶ ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ φθέγξασθαι ταῦτα· ἵνα ὅταν γένηται μὴ ἀπιστῆται τὸ πρᾶγμα· καὶ ὅρα αὐτοὺς αἰδεσίμως πρὸς ἀλλήλους λέγοντας· ὅρα τὴν φυσικὴν κρίσιν διηρθρωμένην, καὶ τὰ παρὰ βαρβάροις μηδὲ καταγινώσκοντας· ἁπλῶς καὶ οὗτοι πρότερον* 20 *βλέπουσιν, ἵνα μᾶλλον θαυμάσωσιν.*

Ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ 5 *εἴασεν. ὁ μὲν οὖν ἀποτιναξάμενος τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐδὲν κακόν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἄρα καὶ τὸν περὶ προνοίας λόγον εἶχον·* 25 *πολλῷ τῶν φιλοσόφων οὗτοι οἱ βάρβαροι φιλοσοφώτεροι ἐτύγχανον· οὐκ ἀφίησι προνοίας ἀπολαύειν τὰ ὑπὸ σελήνην, καὶ πανταχοῦ νομίζουσιν αὐτοὶ παρεῖναι τὸν Θεόν· καὶ ὅτι κἂν πολλά τις διαφύγῃ, οὐ διαφεύξεται εἰς τέλος· καὶ οὐκ ἐπιτίθενται, ἀλλ᾽ αἰδοῦνται τέως διὰ τὴν συμφοράν· καὶ οὐκ ἐκπομπεύουσιν, ἀλλὰ* 30 *πρὸς ἀλλήλους λέγουσι· τὰ γὰρ δεσμὰ τοῦτο ἐδίδασκεν ὑποπτεύειν· καίτοι δεσμῶται ἦσαν· αἰσχυνέσθωσαν οἱ λέγοντες μὴ εὖ*[m] *ποίει τοῖς ἐν*[n] *ταῖς φυλακαῖς· αἰσχυνθῶμεν τοὺς βαρβάρους·*

[m] εὖ om. Cod. [n] τοῖς ἐν om. Cod.

οὐ γὰρ ᾔδεσαν τίνες ἦσαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, τέως ὅτι ἄνθρωποι ἦσαν.

Ἀμμωνίου. "Ὁ μὲν οὖν ἀποτιναξάμενος τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ" οἱ γὰρ πιστοὶ κρείττους εἰσὶ πάσης ἐπιβουλῆς, εἴτε ὑπὸ ἀνθρώπων, εἴτε ὑπὸ θηρίων γινομένης· καὶ ὅμοιοί εἰσι θεοῖς, καθὼς καὶ ἡ 5 γραφή· "ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε." ὑμεῖς δὲ δι' ἀπιστίαν, ὡς ἄνθρωποι θνήσκετε· διὸ καὶ οἱ βάρβαροι ἑωρακότες τοῦτον μὴ ἀποθανόντα, ἀλλ' ἐκφυγόντα τὸν ἀμφίβολον θάνατον, θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν εἶναι· ὡς ἔθος ἔχοντες πάντα τὸν ποιοῦντά τι παράδοξον θεὸν νομίζειν· ὥσπερ καὶ τοὺς παλαιοὺς θεοὺς ὠνόμαζον, ἢ δι' ἰσχὺν πε- 10 ρισσόν τί τῶν καθ' ἑαυτοὺς ποιοῦντας, οἷος ἦν ὁ Ἡρακλῆς ὁ ἐκ Σεμέλης· ἢ διὰ μαγείαν ἐξιστάνων τοὺς ὁρῶντας· οἷος ἦν ὁ Σίμων ἐν Σαμαρείᾳ. "προσέδοκων μέλλειν ἐμπίπρασθαι."

6 Οἱ δὲ προσεδόκουν αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν· ἐπιπολὺ δὲ αὐτῶν προσδο- 15 κώντων, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τότε εἶδον καὶ ἐξεπλάγησαν, καὶ οὐκ ἐγένετο ἄφνω τὸ σημεῖον· ἀλλὰ τῷ χρόνῳ ἐνδιέτριψαν οἱ ἄνθρωποι· οὕτως οὐκ ἦν ἀπάτη, οὐκ ἦν συναρπαγή. 20

Μεταβαλλόμενοι, ἔλεγον αὐτὸν θεὸν εἶναι.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν ἄλλη ὑπερβολή.

7 Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρχε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνόματι Ποπλίῳ, ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξένισεν. 25

Ἰδοὺ πάλιν ἄλλος φιλόξενος ὁ Πόπλιος καὶ πλούσιος καὶ εὐπορώτατος, οὐδὲν ἰδὼν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς μόνον ἐλεήσας αὐτοὺς, ὑπεδέξατο καὶ ἐθεράπευσε. Καὶ μετ' ὀλίγα—Διηκόσια ὀγδοήκοντα ὀνόματα. ἐννόησον ὅσον τῆς φιλοξενίας τὸ κέρδος· οὐχ ὡς ἀνάγκης οὔσης, οὐχ ὡς ἄκων, ἀλλὰ κέρδος τιθέμενος τρεῖς 30 ἡμέρας ἐξένισεν αὐτούς.

8 Ἐγένετο δὲ τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου πυρετοῖς καὶ δυσεντερίᾳ κατεχόμενον κατακεῖσθαι· πρὸς ὃν ὁ Παῦλος

εἰσελθὼν, καὶ προσευξάμενος, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, 9 ἰάσατο αὐτόν. τούτου οὖν γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔχοντες ἀσθενείας ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο καὶ ἐθεραπεύοντο·

Ὥστε ἄξιος ἦν τοῦ παθεῖν καλῶς· διὸ καὶ ἀμοιβὴν αὐτῷ ἀποδιδοὺς τῆς ἀποδοχῆς, ἰάσατο αὐτόν. 5

Ἀμμωνίου. Δυσεντερία τὸ δυσίατον τοῦ πάθους· ἴασιν λαβὼν διὰ τοῦ Παύλου πολλοὺς εἰς πίστιν ἤγαγεν· ὥστε οὖν ἀεὶ τὰ σημεῖα ἐν τοῖς ἀπίστοις καὶ διὰ τοὺς ἀπίστους ὡς ἐπιτοπολὺ γίνεται. 10

10 Οἳ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα δὲ τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγέντας ἀμελεστέρους γινομένους· ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδοχὴν φιλότιμον γινομένην δι' αὐτῶν. "καὶ πολλαῖς τιμαῖς," φησιν, "ἐτίμησαν ἡμᾶς·" οὐχὶ μισθὸν ἔλαβε, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ κατὰ τὸ γεγραμμένον, "ἄξιος "ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν." 15

Καὶ ἀναγομένων ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν λόγον ἐδέξαντο τοῦ κηρύγματος οἱ οὕτως αὐτοὺς ὑποδεξάμενοι· οὐ γὰρ ἂν ἐν τριμήνῳ τοσούτῳ διελέχθησαν, μὴ σφόδρα αὐτῶν πιστευσάντων, καὶ καρποὺς ἐπιδειξαμένων ὥστε ἀπὸ τούτου τεκμήριον μέγα τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων ἐστὶν ἰδεῖν. 20

ΚΕΦ. ΛΘ.

Ὅπως ἀπὸ Μελίτης[m] εἰς Ῥώμην κατήντησεν ὁ Παῦλος.

11 Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ παρακεχειμακότι ἐν τῇ νήσῳ Ἀλεξανδρινῷ, παρασήμῳ Διοσ- 25 12 κούροις· καὶ καταχθέντες εἰς Συρακούσας, ἐπεμείναμεν 13 ἡμέρας τρεῖς· ὅθεν περιελθόντες κατηντήσαμεν εἰς Ῥήγιον,

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ Παῦλον ὅρα πάντα γινόμενα ταῦτα· ὥστε πιστεῦσαι τοὺς δεσμώτας, τοὺς στρατιώτας, τὸν ἑκατοντάρχην· εἰ γὰρ αὐτοὶ λίθινοι ἦσαν δι' ὧν συμβουλεύσαντος ἤκουσαν, καὶ 30

[m] μελιτηνῆς Cod.

δι' ὧν προειπόντος, καὶ δι' ὧν θαυματουργήσαντος, καὶ μεγάλα ἂν ἐφαντάσθησαν περὶ αὐτοῦ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴσως τοῦτο γεγραμμένον ἦν ἐν αὐτῷ· οὕτως ἦσαν κατείδωλοι. ὅρα ἐνδιατρίβοντας καὶ πάλιν σπεύδοντας· λοιπὸν αἰδέσιμος ἦν ὁ Παῦλος, ὥστε συγχωρεῖσθαι καθ' ἑαυτὸν 5 μένειν· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου φιλανθρώπως ἐχρήσαντο αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον νῦν. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἤδη καὶ τῆς Σικελίας τὸ κήρυγμα ἥψατο· ὅρα πῶς διέδραμεν· ἐν Ποτιόλοις εὗρόν τινας, εἶτα ἀπήντησαν καὶ ἄλλοι· τοσαύτη ἦν ἡ προθυμία τῶν ἀδελφῶν· οὐκ ἐθορύβησεν αὐτοὺς τὸ ἐν δεσμοῖς εἶναι τὸν Παῦλον. 10

Κυρίλλου. Ἔθος ἀεί πως ἐν ταῖς Ἀλεξανδρέων μάλιστα ναυσὶ πρός γε τῇ πρώρῃ δεξιά τε καὶ εἰς εὐώνυμα γραφὰς εἶναι τοιαύτας. ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς εἰδωλολατρίας κρατούσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐν ᾧ γεγράφθαι τῇ νηὶ τοὺς Διοσκόρους, ταύτῃ τοι νοεῖν ἀκόλουθον ἀλλόφυλον, τουτέστιν εἰδωλολάτριν[n]· καθώς που καὶ Ἡσαΐας φησὶ, 15 "πετασθήσονται ἐν πλοίοις ἀλλοφύλων, θάλασσαν ἅμα προνομεύ-" "σουσιν."

Καὶ μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπιγινομένου νότου, δευτεραῖοι 14 ἤλθομεν εἰς Ποτιόλους· οὗ εὑρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλήθημεν παρ' αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτά· καὶ οὕτως 20 εἰς τὴν Ῥώμην ἤλθομεν.

Ἀμμωνίου. Τοσοῦτον ἦν διαδραμὸν τὸ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κήρυγμα, ὅτι δὴ καὶ ἄχρι Ῥώμης ἦν φθάσαν καὶ ἐνεργῆσαν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ Παύλου ἐπιδημίας· χαρὰ ἦν τῷ Παύλῳ μεγάλη τὸ ὁρᾶν πιστὸν, καὶ ὡς εἰς αὐτὸν φθανούσης τῆς εὐεργε- 25 σίας ηὐχαρίστει.

15 Κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῶν, ἄχρις Ἀππίου Φόρου καὶ Τριῶν Ταβερνῶν·

Ἰσιδώρου. Τόπους τινὰς σημαίνει πρὸ τῆς Ῥώμης· τὸν μὲν 30 εἰκόνα τινὰ Ἀππίου ἔχοντα ὡς εἰκὸς, καὶ Φόρον ἐκείνου καλουμένην. καὶ μέχρι τοῦ νῦν αἱ τῶν βασιλέων εἰκόνες Φόροι προσαγορεύονται· τὰ δὲ τῶν Ταβερνῶν πανδοχείων τινῶν ἢ καπηλείων χρῆσιν αἰνίσσονται, τῇ Ῥωμαίων φωνῇ οὕτως ὀνομαζόμενα.

[n] εἰδωλολατρεῖν Cod., corr. ex Œcum.

Οὓς ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἔλαβε θάρσος.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα δέ μοι αὐτὸν ἀνθρώπινόν τι παθόντα· θάρσος, φησὶν, ἔλαβεν ἰδὼν τοὺς ἀδελφούς· καίτοι τοσαῦτα σημεῖα ἐργασάμενος· ἀλλ' ὅμως ἔλαβε καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως προσ- 5 θήκην· καὶ ἀπὸ τούτου μανθάνομεν, ὅτι ἀνθρωπίνως καὶ παρεκαλεῖτο καὶ τουναντίον.

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ διαλέξεως Παύλου τῆς πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους.

16 Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ῥώμην, ὁ ἑκατοντάρχης παρ- 10 έδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατοπεδάρχῃ· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Συνεχωρήθη αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν μεῖναι· οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ θαυμασθέντος· οὐ γὰρ δὴ μετὰ 15 τῶν ἄλλων ἠρίθμουν αὐτόν· λοιπὸν γὰρ αἰδέσιμος ἦν ὁ Παῦλος ὥστε καὶ καθ' ἑαυτὸν μένειν· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου φιλανθρώπως ἐχρήσαντο αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον νῦν· "σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν "στρατιώτῃ," ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδὲ ἐκεῖ ἐπιβουλήν τινα αὐτὸν ὑποστῆναι, οὐ γὰρ ἐνῆν στασιάσαι λοιπόν· ὥστε οὐκ ἐκεῖνον ἐφύ- 20 λασσον, ἀλλ' ὥστε μὴ γενέσθαι τι τῶν ἀηδῶν· οὐ γὰρ ἐξῆν λοιπὸν καὶ πόλεως οὔσης τοσαύτης, καὶ βασιλέως ὄντος, καὶ ἐφέσεως οὔσης, γενέσθαι τι παρὰ τὴν ἀκολουθίαν. οὕτως ἀεὶ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι καθ' ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν πάντα γίγνεται· φύλαξ γὰρ ἦν τοῦ Παύλου. 25

17 Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι αὐτὸν τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥστε μὴ προληφθῆναι αὐτῶν τὰς ἀκοάς· καίτοι κοινὸν πρὸς ἐκείνους εἶχεν· οὐ γὰρ ἂν οὗτοι ἔμελλον κατηγορήσειν αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως οὐ τούτου ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ τοῦ διδάξαι καὶ μὴ 30 προστῆναι αὐτοῖς τὰ λεγόμενα· οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τοσαῦτα ὁρῶντες σημεῖα, ἐδίωκον, ἤλαυνον· διελέγετο αὐτοῖς· ἀντιλέγοντες δὲ ἀνεχώρησαν· καὶ ὑβρίζονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τολμῶσιν εἰπεῖν·

οὐ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ἐπετρέπετο τὸ κατ' αὐτόν· τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐναντίων πάντα ὑπὲρ ἡμῶν γίνεται.

Συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς 5 ἔθεσι τοῖς πατρῴοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων· οἵτινες ἀνακρίναντές με ἐβούλοντο ἀπολῦσαι, διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐν ἐμοί.

18

Τοῦ αὐτοῦ. *Πῶς λόγον ἔχει, φησὶ, τὸ ἁπλῶς σε παραδοῦναι;* 10 *μαρτυροῦσιν οἱ Ῥωμαίων ἄρχοντές, φησιν, οἳ ἐβούλοντό με ἀπολῦσαι· πῶς οὖν οὐκ ἀπέλυσαν ἀντιλεγόντων τῶν Ἰουδαίων; ὅρα πῶς καθαιρεῖ αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα· εἰ γὰρ ἐβούλετο αὐξῆσαι, ἐνῆν καταφορικώτερον χρήσασθαι· διὸ, φησὶν, "ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα·" ὥστε συγγνώμης τὸ πᾶν ἐστίν.* 15

Ἐξ ἀνεπιγράφου. *Τὸ γὰρ ἀντὶ τῆς σκιᾶς τῆς ἀληθείας, αὐτὴν ἑλέσθαι θεραπεύει τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἦν ἐναντίως ποιεῖν· ὥσπερ ἀμέλει οὐδὲ ζωγράφος τὸν ἤδη σκιογραφηθέντα ἄνθρωπον εἰς τὸ ἐμφανέστερον ἄγων, αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντία χαράττειν δόξει.*

Διδύμου. *Ὁ ὑπερβὰς τὸ γράμμα τοῦ νόμου πνευματικὸν ὄψεται καὶ καταλλήλως αὐτὸ ἐκλήψεται, καὶ τὰ πάτρια ἤθη εἶναι νοητά· καὶ ἐπεὶ οὕτως προηγουμένως ὁ Θεὸς ταῦτα δεδώκει, οἱ τούτοις ἐμμένοντες λαός εἰσι Θεοῦ. οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτευσάμενος Παῦλος, ἀλλ' οὐδὲ τῷ νόμῳ ἢ τοῖς πατρίοις ἔθεσι, δεσμώτης εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων παρεδόθη,* 25 *πεμφθεὶς ὑπὸ τῶν τότε κατοικούντων τὴν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαίων, πάντα κατὰ σκιὰν ἐκλαμβανόντων τὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν ἐθῶν τῶν πατρῴων. μηδεὶς οὖν εἰρηκότα τὸν Ἀπόστολον τὰ προκείμενα ψεύδεσθαι αὐτὸν ἡγήσηται· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἀπεναντίας πολλὰ ποιοῦσι τῷ μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον περιέπειν τὴν σήν*[n]. 30

19 Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθην ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα,

Ἀμμωνίου. *Σημειωτέον πάλιν ὅτι οὐ μόνον ἐγγράφοις νόμοις*

[n] Sic.

ἤτοι παραγγελίαις δεῖ ἡμᾶς πειθαρχεῖν τοὺς τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν πιστεύοντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔθεσιν· ὅπερ κυρίως ἐστὶν ἔγγραφος νόμος· ἁρμόζει κατὰ τῶν τὰ ἔθη τῆς Ἐκκλησίας πολυπραγμονούντων καὶ λογισμὸν ἀφ' ἑκάστου ζητούντων, ἢ ἔγγραφον παράδοσιν καινοτομίας εἰσάγειν πειρωμένων κατὰ τὴν 5 ἄκριτον αὐτῶν βουλήν. "ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων ἠναγκάσθην ἐπι-"καλέσασθαι Καίσαρα·" εἰδὼς ὁ Παῦλος ὅτι ἄτοπον ἦν ὅλως δικάσασθαι, καὶ μάλιστα παρὰ ἀπίστῳ, περὶ ἀμφοτέρων ἀπολογεῖται, ὅτι οὔτε παρὰ τὸν νενομισμένον πράξας ἀλλὰ συκοφαντηθεὶς ἀνεκλήθην ὑπὸ Ἰουδαίων, οὔτε ἑκὼν ἐπεκαλεσάμην Καίσαρα, ἀλλ' 10 αὐτῶν δεδωκότων τὴν αἰτίαν· ἀνθ' ὧν οὐκ ἠνείχοντο, οὔτε κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας νόμον δικάσαι μοι· οὔτε ταῖς τῶν ἀρχόντων πειθαρχῆσαι ἐννόμοις ἀποφάσεσι· εἵνεκα γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, μία γὰρ ἦν ἐλπὶς σωτηρία τοῖς Ἰουδαίοις περιλιμπανομένη ἐκ τῶν γραφῶν, ὁ Χριστὸς, ὃν ἐγὼ κηρύσσων εἰς ταύτην 15 ἦλθον τὴν κατάστασιν τῶν δεσμῶν.

20 Οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορῆσαι. διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι·

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν ἵνα αὐτῶν κατηγορήσῃς τοῦτο πε- 20 ποίηκας; οὔ φησιν, ἀλλ' ὥστε διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον.

Ἕνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι.

Διακεῖσθαι, ὅτι ἕνεκεν ὑμῶν "τὴν ἅλυσιν ταύτην περίκειμαι·" διὰ ταύτην, φησὶ, τὴν αἰτίαν ἐβουλόμην ὑμᾶς ἰδεῖν, ὥστε μὴ 25 ἐξεῖναι τινὰ κατηγορεῖν, καὶ τὰ παριστάμενα λέγειν, ὅτι δὴ τὰς χεῖρας αὐτῶν διαφυγὼν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦλθον, οὐχ ἑτέροις διδοὺς κακὰ, ἀλλ' αὐτὸς φεύγων κακά.

21 Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον, ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός 30 τις τῶν ἀδελφῶν, ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα καὶ ἐκεῖνοι οὕτως ἐχειρώθησαν τῷ λόγῳ, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τῶν συγγενῶν.

22 Ἀξιοῦμεν δὲ ἀκοῦσαι παρὰ σοῦ ἃ φρονεῖς·

Εὐσεβίου. Πρὶν ἐπιδημῆσαι τὸν Παῦλον ἐν τῇ Ῥώμῃ παρηγγελμένοι ἦσαν Ἰουδαῖοι μὴ παραδέξασθαι τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα· οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πανταχοῦ γῆς· πόθεν δῆλον; τοῦτο εὕρομεν ἐν τοῖς τῶν παλαιῶν συγγράμμασιν, ὡς οἱ 5 τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι, γράμματα διαχαράξαντες, εἰς πάντα διεπέμψαντο τὰ ἔθνη τοῖς ἀπανταχοῦ Ἰουδαίοις διαβάλλοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν ὡς ἀλλοτρίαν τοῦ Θεοῦ· παρήγγελλόν τε δι' ἐπιστολῶν μὴ παραδέξασθαι αὐτήν· τοῦτο δὴ αὐτὸ σημαίνειν ἔοικε καὶ ἡ 10 λέγουσα προφητεία Ἡσαΐου· "οὐαὶ γῆς, πλοίων πτέρυγες ἐπέ-"κεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας, ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσσῃ ὅμηρα καὶ "ἐπιστολὰς βυβλίνας ἐπάνω τοῦ ὕδατος·" δι' ὧν σημαίνει, ὡς καὶ παρὰ τῆς Αἰθιόπων χώρας καὶ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς ὁ τῆς πονηρίας ἦχος τῶν τὴν Ἰουδαίαν οἰκούντων διά τινων ὥσπερ ἱπτα- 15 μένων πλοίων προῆλθεν· οἵ τε ἀπόστολοι αὐτῶν ἐπιστολὰς βυβλίνας ἐπικομιζόμενοι ὑπεράνω[o] τε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι, καὶ τὴν θάλασσαν ἐμπλέοντες, πανταχοῦ γῆς διέτρεχον τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαβάλλοντες λόγον· ἀποστόλους δὲ εἰσέτι νῦν ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ὀνομάζειν, τοὺς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ 20 τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐπικομιζομένους· τὸ δὲ ἑξῆς τῆς προφητείας περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰρῆσθαι, οὓς διὰ τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαθῶν εὐαγγελιστὰς εἶναι, ἀγγέλους κούφους ὠνόμασε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ὧν ἐδήλωσεν Ἰουδαϊκῶν ἀποστόλων.

Περὶ μὲν γὰρ τῆς αἱρέσεως ταύτης, γνωστὸν ἡμῖν 25 ἐστιν,

Ἀμμωνίου. Αἵρεσιν καλοῦσιν Ἰουδαῖοι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· "ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται·" ἰδοὺ καὶ Ἰουδαῖοι μαρτυροῦσιν ὅτι πανταχοῦ ἐκηρύχθη ὁ Χριστός· πλὴν οὐ πάντες, φησί, καταδέχονται τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἀντιλέγουσί τινες Ἰουδαῖοι ἢ Ἕλ- 30 ληνες, ἢ καὶ ἄλλως αἱρετικοί, μὴ συμφωνοῦντες τῇ ἀληθῇ πίστει· ἔδει γὰρ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανῶσι, καὶ πληρωθῇ διὰ πάντων τὸ προφητευθὲν εἰς τὸν Χριστὸν διὰ Συμεὼν τοῦ προ-

[o] ὑπὲρ ἄνω Cod.

φήτου εἰπόντος περὶ αὐτοῦ, "ἰδοὺ οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ "ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγό-"μενον."

Ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλὰ καὶ πείθονται πανταχοῦ. 5

23 Ταξάμενοι δὲ ἡμέραν, ἦλθον εἰς τὴν ξενίαν πρὸς αὐτὸν πλείονες· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρούμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, πείθων τὲ αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό τε τοῦ νόμου Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πάλιν, οὐκ ἀπὸ σημείων ἀλλὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπιστομίζοντα αὐτούς· καίτοιγε ἐνῆν καὶ σημεῖα ποιῆσαι· ἀλλὰ λοιπὸν οὐκέτι πιστὸν τὸ πρᾶγμα ἦν· μέγα γὰρ τοῦτο σημεῖον ἦν, ἀπὸ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διαλέγεσθαι.

Ἀμμωνίου. Ἐξ ἐγγράφων ἀποδείξεων συνιστᾷ τοὺς ἑαυτοῦ 15 λόγους ὁ Παῦλος· καὶ οὐδὲ ἐξ ἀσήμων καὶ ἀκανονίστων βιβλίων, οὐδὲ ἐξ ἀλλοτρίας θρησκείας, ἀλλ' ἐξ ἑαυτῶν· διό φησι, "καλῶς "τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς "τοὺς πατέρας ὑμῶν." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀλλ' ἐκ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν· διὸ πρὸς τοὺς μὴ πεισθέντας, ὡς κακοήθως καὶ ἄνευ 20 λόγου ἀποτρεπομένους, αὐτὴν παρήγαγε τὴν Ἡσαΐου χρῆσιν· ἐν οἷς φησὶ, "καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ-"τῶν ἐκάμμυσαν" δεικνὺς ὅτι ἐν εἰδήσει ὄντες τοῦ ἀληθοῦς, ἀποπροσποιοῦνται, μὴ θέλοντες πεισθῆναι· "καὶ οἱ μὲν ἐπείθοντο τοῖς "λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν" ἀνενδότως εἶχε περὶ τὸ πρᾶγμα ὁ 25 Παῦλος, μὴ ἀποκάμνων πρὸς τὸ ἔργον τῆς σωτηριώδους πίστεως, καὶ πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν λόγον· διὸ καὶ ἔπειθε τινὰς, τῶν ἄλλων διὰ κακίαν ἀπιστούντων.

24 Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ 25 ἠπίστουν. ἀσύμφωνοί τε ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἀπε- 30 λύοντο,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλ' ὅρα πῶς οὐ ῥάπτουσιν ἐπιβουλὰς νῦν κατ' αὐτοῦ· ἐν γὰρ τῇ Ἰουδαίᾳ ὡς ἐν τυραννίδι ἦσαν· τίνος

οὗ ἕνεκα ᾠκονόμησεν ἐκεῖ αὐτὸν ἀπελθεῖν· καίτοι εἰπὼν, σπεῦσον, ἔξελθε ἐξ Ἱερουσαλὴμ; ἵνα δειχθῇ αὐτῶν καὶ ἡ κακία, καὶ ἡ προφητεία τοῦ Χριστοῦ ἀληθὴς, ὅτι οὐκ ἀνέχονται· καὶ ὥστε μαθεῖν πάντας, ὅτι πάντα ἕτοιμός ἐστι παθεῖν· καὶ ὥστε εἰς παράκλησιν τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ γενέσθαι τὸ γενόμενον· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πολλὰ 5 ἔπασχον δεινά· εἰ δὲ κηρύττων τὰ Ἰουδαϊκὰ τοῦτο ἔπασχεν· εἰ ἐκήρυττε τὰ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἂν ἠνέσχοντο; ἁγνιζόμενος οὐκ ἐγένετο φορητός· καὶ πῶς κηρύσσων φορητὸς ἦν; τί ἐγκαλεῖτε ὑμεῖς; τί ἠκούσατε; οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν· ἁπλῶς ὤφθη, καὶ πάντας παρώξυνεν· εἰκότως ἄρα τοῖς ἔθνεσιν ἀπενεμήθη· εἰκό- 10 τως μακρὰν ἐπέμφθη· καὶ ἐκεῖ μέλλων τοῖς ἔθνεσι διαλέγεσθαι, πρώτους Ἰουδαίους καλεῖ· ἔπειτα δείξας αὐτοῖς τὰ πράγματα, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἔρχεται.

Εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἕν, ὅτι καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς 15 πατέρας ἡμῶν,

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἀντιλέγοντες ἀνεχώρησαν, καὶ ὑβρίζονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τολμῶσιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ἐπετρέπετο λοιπὸν τὰ κατ' αὐτόν· τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν εναν- 20 τίων πάντων ὑπὲρ ἡμῶν γίνεται.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἀνεχώρουν ἀντιτασσόμενοι αὐτῷ, τότε ὑβρίζει· οὐκ ἐκείνους ὑβρίσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τούτους στηρίξαι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Τὸ δὲ εἰπεῖν ὅτι εἶπε τὸ Πνεῦμα, οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ ἄγγελος λέγεται λέγειν, ἅπερ ἂν Κύριος εἴπε· 25 "καλῶς εἶπε," φησὶ, "τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον·" ἀλλ' ἐκεῖνο οὐκ ἔτι· ὅταν διήγηταί τις περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεχθέντων, οὐ λέγει, καλῶς εἶπεν ὁ ἄγγελος· ἀλλὰ καλῶς εἶπεν ὁ Κύριος· ἀλλὰ καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα· ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἐμοὶ ἀπιστεῖτε, ἀλλ' ἄνωθεν τοῦτο προῄδει ὁ Θεός. 30

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τοῖς ὑπουργὸν λέγουσι τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐνταῦθα πάλιν ὁ Παῦλος καιρίαν δίδωσι τὴν πληγήν· τὸν γὰρ Κύριον τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὡς εἶδεν Ἡσαΐας, ὧδε λέγει "τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον·"

ὁμοούσιον γάρ ἐστι τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῆς ἴσης ἐξουσίας μετέχει· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Σευήρου. Ἰστέον δὲ ὅτι τὰ τῆς προφητείας ταύτης εἰς τὸν μέλλοντα χρονόν ἐγκέκλιται· καὶ περὶ Ἰουδαίων προλέγει τῶν μελλόντων ἀπιστήσειν τῷ ἄνθρακι, τουτέστι τῷ Σωτῆρι Χριστῷ, 5 τῷ διαλεχθησομένῳ καὶ διδάξοντι καὶ οὐκ ἀκουσθησομένῳ πρὸς αὐτῶν, καὶ σημεῖα καὶ θεοπρεπέστατα θαύματα δείξοντι, καὶ οὐ θεαθησομένῳ διὰ τὴν αὐτῶν αἰτίαν· ἐπήγαγε γὰρ εὐθὺς ὁ λόγος, ἵνα μή τις φιλαιτίως ταύτην ἐπὶ Θεὸν ἀναφέρῃ τὸ "ἐπαχύνθη "γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως 10 "ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι "τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, "καὶ ἐπιστρέψωσι πρός με, καὶ ἰάσομαι αὐτούς·" τοῦτο ὑποστίζοντας οὕτως ἀναγινώσκειν προσήκει· "καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐ"τῶν ἐκάμμυσαν, μήποτε ἴδωσι·" καὶ γὰρ τῆς ἄκρας αὐτῶν 15 παχύτητος τῆς καρδίας, καὶ τῆς τυφλώσεως τῶν τῆς διανοίας ὀφθαλμῶν κατηγορίαν ἔχει μεγίστην· οὕτω γάρ φησι, τὴν καρδίαν ἐπάχυναν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔμυσαν· τάχα που καὶ δεδιότες μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς· καὶ οὐχ ὡς ἐκ Θεοῦ σπουδάζοντος μὴ ἰδεῖν αὐτούς, τοῦτο λέγεται, τοῦ βουλομένου πάντας σωθῆναι, 20 καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ὥσπερ φθονοῦντος μὴ ἄρα που κατακούσωσι· τοῦτο γὰρ κἂν τῇ συνηθείᾳ λέγειν εἰώθασιν ἐπὶ τῶν πόρρω φευγόντων καὶ μὴ βουλομένων ἀκοῦσαι λόγον σωτηρίας· ὁ ἄνθρωπος οὗτος τοσοῦτον φεύγει καὶ ἀπάγει τὴν ἀκοήν, φοβούμενος μήποτε καὶ ἀκούσῃ λόγον τὸν ἐπιστρέφοντα καὶ ἀναχαιτί- 25 ζοντα τῆς κακίας αὐτόν.

26 Λέγον, πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἶπον, ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέ- 27 ψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς 30 ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου· Τοῦτο τὸ ῥητὸν σαφῶς καὶ ἀναντιρ-

ρήτως ἐπὶ τοὺς χρόνους φέρων τῆς τοῦ Κυρίου ἐπιδημίας, ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν ἐν ταῖς Πράξεσι τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίοις διαλεγόμενος, "καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἠσαΐου "τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν λέγον, πορεύθητι καὶ "εἶπον τῷ λαῷ τούτῳ," καὶ τὰ ἑξῆς· καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ ῥη- 5 τὸν ὡς θεόθεν ἀποφθεγγόμενον παρασκευάζει· ἐπείπερ ἤκουσεν ὁ λαὸς τοῦ Ἰησοῦ λόγον καὶ οὐ συνῆκε, καὶ βλέπων τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα τεράστια οὐχ ἑώρα· εἰς μέλλοντα γὰρ χρόνον ἐγκλίνον τὸ ῥητὸν, ἐμφαίνει τὴν εἰς ὑστέρους χρόνους τῶν προφητευομένων ἀναφοράν· καὶ ἐν τούτῳ τὸ εὔλογον τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως ἀναφαί- 10 νεται· εἰπόντος γὰρ τοῦ Ἠσαΐου ὅτι "ἀκάθαρτα χείλη ἔχω," καὶ συνάψαντος περὶ τοῦ λαοῦ, ὅτι "ἐν μέσῳ λαοῦ οἰκῶ ἀκάθαρτα "χείλη ἔχοντος," αὐτῷ μὲν ἐδόθη χάρις τῆς συγχωρήσεως, καὶ ἡ κάθαρσις δι' ἑνὸς τῶν Σεραφεὶμ, τῷ δὲ λαῷ οὐκέτι· ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν διάθεσιν ὁμοίαν εἶχον ὅ τε προφήτης καὶ ὁ λαός· ὁ μὲν γὰρ 15 εἶδε Κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπίστευσεν οἷς ἐθεάσατο· οἱ δὲ βλέποντες ἐπιδημήσαντα τὸν Κύριον, οὐκ ἐπίστευον· καὶ ὁ μὲν ἀκούσας τῶν Σεραφεὶμ συνῆκε τῆς δοξολογίας αὐτῶν· οἱ δὲ ἀκούοντες τῶν ῥημάτων τοῦ Σωτῆρος, οὐ κατεδέχοντο· καὶ τοῦ μὲν ἡ καρδία κατανυγεῖσα συνήσθετο τῆς ἰδίας 20 ἁμαρτίας· διὸ εἶπεν, "ὦ τάλας ἐγὼ ὅτι κατανένυγμαι·" τῶν δὲ ἐπεσχέθη ἡ καρδία πρὸς τὸ μηδεμίαν λαβεῖν ἔννοιαν ὧν ἡμάρτανον, μηδὲ προσελθεῖν τῷ δυναμένῳ αὐτοῖς ἀφιέναι ἁμαρτίας· διὰ τοῦτο ὁ μὲν ἐκαθαρίσθη, οἱ δὲ ἀφείθησαν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις. 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴδε καὶ τὸν προφήτην μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας κατηγοροῦντα· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς εἶπεν, ὅτι οὐ μὴ βλέψητε, ἀλλ' ὅτι βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· οὐδ' ὅτι οὐκ ἀκούσεσθε, ἀλλ' ὅτι ἀκούσεσθε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀφεῖλον, πρῶτοι τὰ ὦτα βύσαντες, τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύσαντες, 30 τὴν καρδίαν βαρύναντες· οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ βαρέως ἤκουον· ἐποίησαν δὲ τοῦτό, φησι, "μήποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ "ἰάσομαι αὐτούς·" ἐπιτεταμένην αὐτῶν πονηρίαν καὶ τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποστροφήν· καὶ τοῦτο λέγει ἐφελκόμενος αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζων, καὶ δεικνὺς, ὅτι ἐὰν ἐπιστρέψωσιν ἰάσεται αὐτούς.

28 *Γνωστὸν οὖν ὑμῖν ἔστω, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη*
29 *τοῦτο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται. καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν.*

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὥστε τοῖς ἔθνεσι δέδοται γνῶναι τὸ μυστήριον τοῦτο· οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν, εἰ ἀντέλεγον· ἄνωθεν τοῦτο προελέγετο· πάλιν τὸν ζῆλον αὐτῶν κινεῖ τῶν ἐξ ἐθνῶν. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Αὐτοί," φησι, "καὶ ἀκούσονται·" τί οὖν ἡμῖν διαλέγῃ ταῦτα οὐκ ᾔδεις; ναί ἀλλ' ὥς τε πεισθῆναι καὶ ἀπολογήσασθαί με, καὶ μηδενὶ δοῦναι λαβήν. 5 10

Ἀμμωνίου. Καὶ ὀπίσω ἐλέχθη, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ἀποβαλλομένων τὸν λόγον, "στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη·" λείπει δὲ τὸ διὰ, ἀντὶ τοῦ ἡ σωτηρία ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ διδομένη τοῖς πιστοῖς.

30 *Ἔμεινε δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι, καὶ ὑπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευμένους πρὸς αὐτὸν,* 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δείκνυσι τὴν ἐλευθερίαν· λοιπὸν κηρύττων, φησὶν, ἀκωλύτως ἐν Ῥώμῃ ὁ ἐν Ἰουδαίᾳ κωλυθεὶς, ἐπὶ δύο ἔτη ἔμεινεν ἐκεῖ· τὰ δὲ μετὰ τὴν διετίαν τι λέγομεν, εἰς Σπανίαν ἐλθεῖν ἐπείγομαι, καὶ ἐλπίζω, φησὶ, διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς· πρὸς δὲ ὑμᾶς ἀπὸ μέρους· ὅρα πῶς πάντα προεώρα ἡ ἁγία καὶ θεία κεφαλὴ, ὁ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερος πάντων, ὁ ψυχὴν πάντα ὁμοῦ δυναμένην περιλαβεῖν, ὁ τὰ πάντα κατέχων Παῦλος· οὗ τοῖς εἰδόσι καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἀρκεῖ πρὸς διέγερσιν ψυχῆς, πρὸς νῆψιν, πρὸς πάντα ὕπνον ἀποτινάξασθαι· ἐδέξατο αὐτὸν Ῥώμη δεδεμένον, ἀπὸ θαλάσσης ἀναβαίνοντα, ἐκ ναυαγίου διασωθέντα· καὶ ἀπηλλάγη τοῦ ναυαγίου τῆς πλάνης. καθαπέρ τις βασιλεὺς ναυμαχήσας καὶ νικήσας, ἔβαινε τῆς βασιλικωτάτης ἐκείνης νεώς· περὶ τούτου γάρ, φησι, "ἐλεύσομαι, "καὶ συναναπαύσομαι ὑμῖν ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγε-"λίου·" ἐγγύτερος ἦν λοιπὸν τοῦ οὐρανοῦ· ἐδέξατο αὐτὸν ἡ Ῥώμη δεδεμένον, καὶ εἶδε στεφανωθέντα καὶ ἀνακηρυχθέντα ἐκεῖ· συναναπαύσομαι ὑμῖν, φησι· τὸ δὲ ἀρχὴ τοῦ δρόμου πάλιν ἦν· καὶ τρόπαια τροπαίοις συνῆπτεν ἀκατάπληκτος ὤν. Κόρινθος αὐτὸν 20 25 30

κάτεσχε δύο ἔτη, καὶ Ἀσία τρία· καὶ αὐτὴ δύο τέως· δεύτερον ἐπέβη πάλιν, ὅτε καὶ ἐτελειώθη. "ἐν τῇ πρώτῃ ἀπολογίᾳ, φησιν, "οὐδείς μοι συμπαρεγένετο·" οὕτω διέφυγε τότε, καὶ πᾶσαν ἐμπλήσας οἰκουμένην, κατέλυσεν οὕτω τὸν βίον· τί ἐβούλου μαθεῖν τὰ μετὰ ταῦτα; τοιαῦτα ἐστὶ καὶ ἐκεῖνα· τὰ δεσμὰ, βάσανοι, 5 μάχαι, φυλακαὶ, ἐπιβουλαὶ, συκοφαντίαι, θάνατοι καθημερινοί· εἶδες αὐτοῦ μικρὸν μέρος χρυσοῦν, ὅσον ἂν ἴδῃς τοιοῦτός ἐστι· λοιπὸν οὐρανοῦ μέρος ἂν ἴδῃς ἕν· ὅπου δ' ἂν ἀπέλθῃς, τοιοῦτον ὄψει ἡλίου τὰς ἀκτῖνας, κἂν ἐκ μέρους ἴδῃς, στόχασαι τὸ λοιπόν· οὕτω καὶ Παύλου τὰς πράξεις εἶδες ἐκ μέρους· πᾶσαι τοιαῦται 10 τυγχάνουσι· κινδύνων γέμουσιν· οὐρανὸς ἦν ἐκεῖνος ἥλιον δικαιοσύνης ἔχων, οὐ τοιοῦτον, ὥστε καὶ οὐρανοῦ βελτίων ὁ ἀνήρ· ἢ μικρὸν οἴει τοῦτο εἶναι; ὅταν Ἀπόστολον εἴπῃς, εὐθέως οἱ πάντες ἐννοοῦσιν, ὥσπερ ὅταν βαπτιστὴν, εὐθέως τὸν Ἰωάννην.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ καθάπερ ὁ Σινωπεὺς ἐκεῖνος, ὁ ῥάκια 15 περιβεβλημένος καὶ πίθον οἰκῶν εἰς οὐδὲν δέον, ἐξέπληξε μὲν πολλοὺς, ὠφέλησε δὲ οὐδένα· ὁ δὲ Παῦλος τούτων μὲν οὐδὲν ἐποίει· οὐδὲ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν ἔβλεπεν· ἀλλὰ καὶ ἱμάτια περιεβέβλητο μετ' εὐσχημοσύνης ἁπάσης, καὶ οἰκίαν ᾤκει διηνεκῶς, καὶ τὴν ἀκρίβειαν πᾶσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἐπεδείκνυτο· ἧς ὁ 20 Κυνικὸς κατεφρόνει, ζῶν ἀσελγῶς, καὶ δημοσίᾳ ἀσχημονῶν, καὶ ὑπὸ τῆς περὶ τὴν δόξαν μανίας συρόμενος· ἂν γὰρ ἔρηταί τις τῆς τοῦ πίθου οἰκήσεως τὴν αἰτίαν, οὐδεμίαν ἑτέραν εὑρήσειεν, ἀλλ' ἢ κενοδοξίαν μόνην· ὁ δὲ Παῦλος καὶ μισθὸν παρεῖχε τῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατέμενεν ἐν τῇ Ῥώμῃ· καίτοιγε ὁ τὰ πολλὰ συντονώτερα δυνη- 25 θεὶς, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἴσχυσεν ἄν· ἀλλ' οὐχ ἑώρα πρὸς δόξαν, τὸ χαλεπὸν θήριον, τὸν δαίμονα τὸν δεινὸν, τὴν λύμην τῆς οἰκουμένης, τὴν ἔχιν τὴν ἰοβόλον.

31 Κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ,

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα οὐδὲν αἰσθητὸν, οὐδὲ περὶ τῶν πα- 30 ρόντων, ἀλλὰ ταῖς ἐλπίσιν αὐτοὺς ἔτρεφεν, οὐκ ἔχων ἐπιδείξασθαι ἀπὸ τῶν καθ' ἑαυτόν.

Καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάσης παρρησίας ἀκωλύτως. Ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Μετὰ παῤῥησίας ἀκωλύτως· ἔνι γὰρ μετὰ παῤ-
ῥησίας λέγειν, ἀλλὰ κεκωλυμένως· τὴν γὰρ παῤῥησίαν αὐτοῦ
οὐδὲν ἔκοψεν, ἀλλὰ καὶ ἀκωλύτως ἔλεγεν· ὁρᾷς οἰκονομίαν Θεοῦ;
ἀφίησι διψῶντα τὸν ἀκροατήν· τοῦτο καὶ οἱ ἔξω ποιοῦσι· τὸ γὰρ
πάντα εἰδέναι νωθῆ ποιεῖ καὶ ἐκκεχυμένον. 5

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπος ἐν τῷ
ὑπομνήματι τῆς πρὸς Τιμόθεον δευτέρας Ἐπιστολῆς λέγει, ῥητοῦ
προκειμένου "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ πάντες με ἐγκατέλιπον"
ποίαν πρώτην ἀπολογίαν λέγει; παρέστη ἤδη τῷ Νέρωνι, καὶ
διέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν 10
ἀπέτεμεν· ἄλλοι δέ φησιν, ὅτι καὶ τὰς παλλακὰς αὐτοῦ κατή-
χησεν.

Ἐκ τοῦ Προλόγου τοῦ ἐν τῇ Βίβλῳ τῶν Ἐπιστολῶν
τοῦ αὐτοῦ Ἀποστόλου Παύλου προτασσομένου [q]. Συνῆν δὲ
τῷ Παύλῳ καὶ Ἀρίσταρχος, ὃν καὶ εἰκότως συναιχμάλωτόν που 15
τῶν Ἀποστόλων [r] ἀποκαλεῖ, καὶ Λουκᾶς ὁ τὰς Πράξεις τῶν Ἀπο-
στόλων γραφῇ παραδούς· κἀκεῖσε οὖν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὁ Παῦλος
διετίαν ὅλην αὖθις ἐφυλάττετο· ταῦτα γὰρ καὶ μέχρι τούτων
ἱστορεῖ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, κατ' ἐκεῖνο
καιροῦ τὸ βιβλίον συγγραψάμενος· καὶ καθεξῆς ἥκιστα τότε 20
γινώσκων· οὐδὲ γὰρ τὸ μαρτύριον τούτου ἐγκατέθετο τῇ βίβλῳ·
καταλιπόντες γὰρ αὐτὸν Λουκᾶς τε καὶ Ἀρίσταρχος ἐξῆλθον.
Εὐσέβιος δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀκριβῶς περιεργασάμενος,
ἱστόρησεν ἡμῖν καὶ ἐν τῷ β' τόμῳ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας
τούτου καὶ τὸ μαρτύριον· καί φησι τὸν Παῦλον ἄνετον διατρίψαι, 25
καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ἀκωλύτως κηρύξαι ἐπισημηνάμενος. τότε
μὲν οὖν ἐπὶ Νέρωνος ἀπολογησάμενον τὸν Παῦλον αὖθις ἐπὶ τὴν
τοῦ κηρύγματος διακονίαν λόγος ἔχει στείλασθαι, πρὸς Καίσαρος
ἀπολυθέντα, καὶ εὐαγγελίσασθαι ἐφ' ἑτέροις δέκα ἔτεσιν. εἰς
ἄκρον δὲ μανίας ὁ Νέρων ἀφικόμενος, ἀνεῖλε μὲν Ἀγριππίναν πρῶ- 30
τον τὴν ἰδίαν μητέρα, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τὴν
Ὀκταουΐαν [s] τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ ἄλλους μυρίους τῷ γένει
προσήκοντας· μετέπειτα δὲ καθολικὸν διωγμὸν ἐκίνησε κατὰ τῶν

[q] Nempe ex Euthalii Prolog. Zacagn. Monum. p. 531.
[r] Sic Cod. sed leg. ἐπιστολῶν cum Zacagn. [s] ἀκταουΐαν Cod.

Χριστιανῶν· καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς κατὰ τῶν Ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγάς. μεταστειλάμενος γὰρ τὸν Παῦλον, αὖθις ἐπὶ τοῦ βήματος παριστᾷ· συνῆλθε πάλιν ὁ Λουκᾶς αὐτῷ· ἔνθα δὴ συνέβη τῷ Παύλῳ λϛ´ ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τρισκαιδεκάτῳ δὲ Νέρωνος, μαρτυρῆσαι, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντα. Ἔστι τοίνυν ἀπὸ 5 τοῦ ιθ´ ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ἐξ οὗ κηρύσσειν τὸ Εὐαγγέλιον ἤρξατο, ἕως κβ´, ἔτη δ´· καὶ τὰ Γαΐου δὲ ὡσαύτως ἔτη δ´· αὖθις δὲ καὶ τὰ Κλαυδίου ἔτη μικρῷ ἔλαττον ιδ´· ὃν διαδεξάμενος Νέρων τρισκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς τὸν Ἀπόστολον ἀνεῖλε· γράφει δ' οὖν ὁ Ἀπόστολος Τιμοθέῳ, περὶ μὲν τῆς πρώτης αὐτοῦ ἀπο- 10 λογίας φάσκων τάδε· "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι "παρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ αὐτοῖς λογισθείη· "ὁ δὲ Κύριος παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με· ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κή- "ρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσωσι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρρύσθην "ἐκ στόματος λέοντος" τοῦτον τὸν Νέρωνα εἶναι λέγων. περὶ δὲ 15 τῆς β´, ἐν ᾗ τελειοῦται τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ, φησὶ, "τὴν "καλὴν διακονίαν σου πληροφόρησον· ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, "καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἀναλύσεώς μου ἐφέστηκε" καὶ ὅτι Λουκᾶς ἦν πάλιν σὺν αὐτῷ, μετ' ὀλίγα τῆς Ἐπιστολῆς "ἀσπάζεταί σε," γράφει, "Λουκᾶς ὁ σὺν ἐμοί." Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς χρόνος τοῦ κηρύγμα- 20 τος Παύλου κα´ ἔτος, καὶ ἕτερα β´ ἔτη, ἃ ἐτέλεσεν ἐν τῷ κατὰ Καισαρείαν δεσμωτηρίῳ· πρὸς δὲ τούτους πάλιν τὰ ἐν Ῥώμῃ ἕτερα δύο· καὶ τὰ τελευταία δὲ ἔτη δέκα· ὥστε εἶναι τὰ πάντα ἀπὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ μέχρι τελειώσεως, λε´. Ἀλλὰ μήτις ἐπὶ τούτοις ἐμοὶ καταμεμφέσθω καὶ παραγραφέσθω τὰ καθεξῆς 25 τῶν Πράξεων, λέγων τὸν Λουκᾶν ταῦτα μὴ φάσκειν· ὃν ἐρήσεταί τις ἐχέφρων ἀνὴρ, εἰ τοὺς χρόνους, ὅταν[t] οὐκ εἰσδέχῃ τοὺς μετέπειτα τῶν πράξεων, δός μοι, φησὶ, τὸν Λουκᾶν ἱστοροῦντα τοῦ Παύλου τὸ μαρτύριον· εἰ μὲν γὰρ τοῖς δυσὶ τούτοις μόνοις ἔτεσιν ὁ Λουκᾶς ἐμέτρησε Παύλου τὴν ἐν Ῥώμῃ ζωὴν, τὸ μαρτύριον 30 ἡμῖν ὑφηγησάμενος, οὐδεμιᾶς τινὸς ἡμῶν ἐδεῖτο περιεργίας τῶν χρόνων· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μαρτύριον ἡμῖν[u] οὗτος οὐ γράφει, ἔξωρον γὰρ καὶ μετὰ πολὺ τῆς βίβλου γεγένηται, πείθου λοιπὸν Εὐσεβίῳ τῷ χρονογράφῳ, καὶ τὴν ἱστορίαν εὐγνωμόνως ὡς φίλος εἰσδέ-

[t] Leg. ὦ τὰν cum Zacagn. [u] ἡμῶν Cod.

χου· οἱ γὰρ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ πειθοῖ καὶ πίστει τὰς τῶν πατέρων διδασκαλίας τε καὶ παραδόσεις πρὸς οἰκοδομὴν παραδεχόμενοι, τῆς οὐρανιοῦ βασιλείας κληρόνομοι καθίστανται.

Μαρτυρολόγιον Παύλου τοῦ Ἀποστόλου.

Ἐπὶ Νέρωνος τοῦ Καίσαρος Ῥωμαίων ἐμαρτύρησεν αὐτόθι 5 *Παῦλος ὁ Ἀπόστολος ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς ἐν τῷ λς´ ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενος ἐν Ῥώμῃ· πέμπτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Πανέμου μηνὸς, ἥτις λέγοιτ' ἂν παρὰ Ῥωμαίοις ἡ πρὸ τριῶν Καλανδῶν Ἰουλίων· καθ' ἣν ἐτελειώθη ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῷ κατ' αὐτὸν μαρτυρίῳ ξθ´ ἔτει τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν* 10 *παρουσίας. Ἔστιν οὖν ὁ πᾶς χρόνος ἐξ οὗ ἐμαρτύρησε, τλ´ ἔτη μέχρι τῆς ὑπατίας, τετάρτης μὲν Ἀρκαδίου, τρίτης δὲ Ὀνωρίου, τῶν δύο ἀδελφῶν αὐτοκρατόρων Αὐγούστων, θ´ ἰνδικτιῶνος τῆς ιε´ ἐτηρικῆς περιόδου, μηνὶ Ἰουνίῳ κθ´ ἡμέρᾳ.*

Τέλος σὺν Θεῷ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.

VARIETAS LECTIONIS

COD. COISL. XXV.

Pag.	Lin.	
1	5	ὁ ὑπὸ] πρός.
	8	περὶ] περί τε.
	11	ὡς] ὅσα.
	15	γὲ] τὲ.
5	27	αὐτοῦ] om.
	29	ἥττων] ἧττον.
	30	ἑαυτὸν] αὐτὸν.
8	7	περιεργάζεσθαι χρῆναι] χρῆναι περιεργάζεσθαι.
10	19	προελάμβανον] προελάμβανεν.
	24	Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα] Τοῦ ⋇. Ἄρα.
	30	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
12	21	πρηνὴς] πριυής.
	25	πρησθεὶς] πρισθείς.
	31	τοσοῦτον] τοσοῦτον τό.
15	14	ἀναδεχθείς·] ἀναδειχθείς.
16	15	Σευηριανοῦ] Σευήρου.
		Ἐν] Ἐν τῇ.
17	1	τὸν οἶκον ὅλον,] ὅλον τὸν οἶκον.
	3	ὀφθεῖσαι] ὀφθῆσαι.
	6	ἠχοῦς] ἠχῆς.
	11	στομώσασας·] στομώσασαν.
	15	Ἰσιδώρου.] Ἰσιδώρου Πηλουσ. ἐξ ἐπιστολῆς υλδʹ.
	21	διάφορον·] διάνοιαν.
	22	ταῖς] τοῖς.
	24	Ἰωάννου.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
18	4	Καὶ] om.

Pag.	Lin.	
18	14	Σχόλ.] Σχόλιον.
	15	γλῶσσα] γλῶσσαι.
	19	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Κοριν^θ αʹ. ἐπιστολ. τόμου βʹ.
	22	τοῖς τότε τὴν] τοῖς τοτὴν (sic) ...... τὴν .... χυρίζεται.
	23	ἀλλ' ὡς] om. sed spatium.
	26	πιστεύσουσιν·] πιστεύσωσιν ἐν .... ἐδιαφόρως.
	31	Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
		ὅτε] ὅτι.
19	5	ὡς] ὅτι.
	7	συνίσταν] συνίεσαν.
	12	τε] τι.
	13	τῷ] τὸ.
	15	προουργιαιτάταις.] προουργιαιτάτοις.
	23	μή τῳ] μή πω.
	26	ἐκεῖ] ἐκεῖνο.
	28	γινόμενον·] γενόμενον.
	29	συγκιρναμένης·] συγκρινομένης.
	30	περιωπῆς,] περιοπῆς.
	33	Λαζάρα] Λαζάρου.
20	4	Σευήρου] Σευηριανοῦ.
	13	διαμεριζόμεναι·] διαμεριζόμεναι· οὐκ εἶπεν μεριζόμεναι ἀλλὰ διαμεριζόμεναι.
	19	πυρός·"] πυρός·" διατί πυρός.
21	2	τοῖς] ταῖς.

Pag. Lin.

21 10 Σινᾶ καὶ] Σινᾶ καὶ φλέξαντι.
11 ὡς] ὦ.
24 πληθῆναι] πλησθῆναι.
25 κατιόντος] κατιέντος.
31 εἰπεῖν] εἶπεν.
22 9 οὖν] οὐκ.
8 χειροτονεῖσθαι] χειροτονεῖσθαι ἀρχιερέας.
24 3 σοι] τοι.
5 ἀπαρχὴν] ut infra.
10 λαλεῖν] ut infra.
12 ἀποφθέγγεσθαι·] ἀποφθέγγεσθαι· οὐκ εἶπε φθέγγεσθαι, ἀλλ' ἀποφθέγγεσθαι.
25 1 Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.
6 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
9 'Αντὶ] Σχόλιον. 'Αντί.
14 Ἵνα—ἐθνῶν.] om.
17 τῷ] om.
26 20 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
30 Τοῦ ἁγίου] om.
32 ἐγνωρίζοντο] ἐγνωρίζετο.
33 Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
27 1 ἔλαβον τέως χαρίσματα,] τέως ἔλαβον χάρισμα.
5 τοσαῦται γλῶσσαι] τοσαύταις γλώσσαις.
7 ἀπαρχαί;] ἀπαρχαί; καί.
9 συνεισῆγον] συνῆγον.
11 ὑποφαίνηται] ὑφαίνηται.
25 χειροτονουμένῳ] χειροτ. ῳ.
29 ἀπήεσαν ἐς] ἀπήεσσαν εἰς.
30 βοηθοὺς] παραβοηθούς.
28 1 ἐξέλθοι] ἐξέλθῃ.
2 καταλαμπέτω] κατάλαμπε.
3 βόρεια·] βόρια.
29 1 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

Pag. Lin.

29 29 πλήττωνται] πλάττ.
31 οὖν] om.
32 'Αντιοχείας.] 'Αντιοχ. ὑπακοή.
30 24 Σευηριανοῦ.] Τοῦ ἁγίου Σευηριανοῦ.
31 3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] 'Ιωάννου.
24 ἐγχειρισθέντες,] ἐγχειρισθέντος.
28 τῶν Οὐαλέντος] τῶν κατὰ Οὐαλεντίνου.
29 πέμψειν] πέμψει.
30 ἔπεμψε,] ἔπεμψαι.
32 13 'Ιωήλ·] 'Ιωήλ· τί ἐν 'Ιωὴλ κυρίου θεοῦ, ἀπὸ τοῦ πνεύ.
16 διάφορος] διαφόρως.
22 ὁ τῇ] ὅτι.
ἄλλως] ἄλλως ὁ.
25 ἐνυπνιασθήσονται,] ἔβλεπον.
γῆρας] γήρος.
τὴν] om.
26 ἀρετὴν μὴ ὑβριζέσθω.] ἀρτ ὑβριζέσθω sic.
31 ἔχειν·] spat. vac.
32 τὸ γὰρ αὐτῶν μόνων εἶναι, βασ-] spat. vac.
33 1 τῆς] τοῦ.
2 Καταγγέλλετε] Καταγγέλλεται.
3 κατέπεμψεν·] κατέ...... spat. vac.
5 αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι·] ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς.
7 εἰπεῖν,] εἰπῆν.
8 τοὺς πρεσβυτέρους] τοῖς πρεσβυτέροις.
9 ἐνυπνιάζεσθαι] ἐνυπνιᾶσθαι.
10 ὡς ἐν] ἐν ὡς.
12 ἀκμάζουσαν] ἀγμάζ.
15 τὸ] τοῦ.
16 δεύτερον] δευτέρου.
17 εὔτονος.] εὔτονος καὶ νεανίας τὴν ἕξιν.

Pag.	Lin.	
33	18	Θεοδότου] Θεοδώρου μοναχοῦ.
	20	δι' αὐτῶν τῶν] διὰ τῶν τῶν.
	28	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ιω.
34	21	αὐτὸν] αὐτῶν.
	22	δὲ Χριστοῦ] δέ γε τοῦ Χρ.
	31	μετειληφότες,] μετειληφότος.
	33	πάντων] πάντων τῶν.
		ἐθῶν] ἐθνῶν.
	34	τῷ] τό.
35	5	Ἀγκύρας] Ἀγκύρας πρε. ἐκ τοῦ.
	9	τινόντων] τινύντῶν.
	10	οὐδὲ] οὐδ' ἄν.
	21	καὶ τὰ] καὶ ἐπὶ τά.
	24	ἐφ' ἡμᾶς ἐπαγαγεῖν] ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς.
	32	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
36	3	περιερρήγνυντο·] περιεπήγνυντο.
	5	συνενεγκὼν,] συνεγκών.
	7	αἱ] om.
	8	μεταπεποιῆσθαι] μεταποιεῖσθαι.
	11	ὅτι] ὅτι δέ.
	18	τούτῳ] τοῦτο.
	22	μὲν] om.
37	3	ἀστράπτοντος,] ἀπαστρ.
	5	ἐλθεῖν] ἐλθεῖν τήν.
	17	Ἀγκύρας.] μοναχοῦ.
	28	εἰς τὸν] om.
	31	ἕλοιντο] ἕλοιτο.
38	17	Ἀγκύρας.] μοναχοῦ.
	20	καταλείμματος] καταλείμα.
39	1	Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.] Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας.
	2	τὸν] om.
	3	νοῦν] νοῦν ποτέ.
	4	ποτέ·] om.
	11	ἀνθρώπινα] ἀνθρώπινα πρῶτον.
39	14	πίστιν αὐτοὺς ἀγάγωσι·] αὐτοῦ πίστιν ἀνάγ.
	19	τῶν] om.
	23	ὑπάρχων,] ὑπάρχον.
	24	λέγειν] λέγην.
	29	Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω τοῦ.
40	10	ἐκλαμβάνομεν,] ἐκλαμβάνομεν, οὕτω πάλιν ὅταν ὁ Χριστὸς λέγηται τεθνηκέναι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τὸ λεγόμενον ἐκλαμβάνομεν.
	14	ἐπισκόπου] ἀρχιεπ.
		τῆς] τῶν.
	15	Ἀποκρίσεως.] Ἀποκρίσεων.
	16	οἶδεν] οἶδεν τὸν.
	21	ἐστι] ἐστι καί.
	22	δὲ] δή.
	24	τὸ] τὸν.
41	20	Ἐλεγκτέον] Ἐλεκτέον.
	28	οὐδὲν] οὐδὲν γάρ.
	29	εἰπεῖν,] εἰπῆν.
42	7	τὸ Πνεῦμα,] τὸν πατέρα.
	12	ἐξέβαλε] ἐξέβαλλε.
		ἕνα] ἵνα.
	20	αἰτιατὸν] αἴτιον.
	22	ἐξ οὗ,] ἐξ οὗ, τὸν δὲ ἐξ οὗ καὶ μεθ' οὗ.
	24	ἐπέκεινα] ὑπέκεινα.
	32	ἵνα] ἵν'.
	34	ἐκδεχώμεθα] ἐκδεχόμ.
	35	καὶ ὁ Πατὴρ—Πνεύματι] ὥστε ἐγὼ ἐν τῷ πνεύματι.
43	1	ὁμόφωνον] ὁμόφονον.
	2	ὁ Πατὴρ] Πατὴρ ὁ.
		ὁμωνύμως,] ὁμώνυμος.
	16	ἀνείλετε·] ἀνείλατε.
	23	Τοῦ ἁγίου] om.
		ἐπισκόπου Ἀντιοχείας.] ἀρχιεπ. Ἀντιοχείας ἀπὸ λόγου οζ'.
	27	δέ] δ'.
44	2	λέγων] λέγει.

Pag.	Lin.	
44	4	Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκ.
		πρὸς] πρὸς τόν.
	5	Τὴν] Εὖ δὲ καὶ λύσιν ὠδίνων τοῦ θανάτου τήν.
	7	παρελθόντος] προελθ.
	13	ἀνέστης] ἀνέστη.
	19	εἰλημμένῳ] ἠλειμ.
	24	καθότι μὲν] eras.
		εὑρηθῆναι] εὑρηθ. μέν.
	27	ἐπιβολῆς,] ἐπιβουλῆς.
	31	Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. Ἀντιοχείας.
45	1	καθὼς] ὡς.
		Πέτρος,] Πέτρος, φησί.
	4	ἄλλως] ἄλλως αὐτῷ.
	9	τὸν] τῶν.
	14	Τοῦ ἁγίου] om.
	17	ἐγκαταλείψεις] ἐγκατ. τήν.
46	2	νῦν·] νοῦ.
	13	δεξιὸν] δεξιῶν.
	21	περὶ] περὶ τῆς.
	22	οἷοι] οἷον.
	24	τὸ] τῷ.
	25	ζῶν] ὤν.
	29	Κυρίλλου.] Κυρίλλου ἀρχ. ἀλεξανδρείας.
	31	τι] τοι.
47	3	Κυρίλλου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	5	Σευήρου] Σευήρου ἀρχ.
		τοῦ] τῶν.
		γραφέντος.] γραφέντων.
	19	Κυρίλλου] Κυρίλλου ἀρχ.
	20	ὃ] ὡς.
	26	ἁγίου] om.
		Σευήρου] Σευήρου ἀρχ.
	28	τελειωτέρου] τελεώτερου.
48	15	Ταῦτα] ἰω. τοῦ Χρυσ. Ταῦτα.
	22	βασιλείας,] βασιλείας, ὁ.
	23	αἰῶνα.] αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
	31	σάρκα] σάρκα τοῦ.
49	2	τοὺς] τοὺς ἄλλους.
49	10	Λουγδούνων.] Λουγδώνου.
	13	τὸν αὐτὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα] καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν σωτῆρα.
	15	συνεβίαζον] συνεβίβαζ.
		ὃν] ὃ.
	19	οἶδε] οἶδε ὅτι.
	20	ὅτι] ὅτι καί.
		αὐτὸ] om.
	22	Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἀντ.
	29	ἄλλος] ἄλλος ἀλλ'.
	32	ἐκφύντι] φύντι.
51	1	Τοῦ ἁγίου] om.
		ἀρχιεπισκόπου] om.
	4	καταργεῖται] καταργῆτ.
	5	Ἐνταῦθα] Τοῦ Χρυσ. Ἐνταῦθα.
	9	Καλῶς] Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς.
	12	Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
	31	ἕτερος] ἑτέρως.
52	3	Ἐξ ἀνεπιγράφου.] Τοῦ αὐτοῦ.
		πνευματικὸν ἡ ἐκκλησία,] ἡ ἐκκλησία πνευματικόν.
	6	τῷ] τό.
	8	διαίρετον] ἀδιαίρετον.
	15	Ἁγίου] om.
	22	τετελειωμένους] τελειουμένους.
	27	Σαβελλίου] σαβελίου.
53	24	τοιοῦτον,] τοιοῦτο.
57	10	δὲ] om.
58	1	χωλὸς] χολός.
	21	ἐκείνου] ἐκείνους.
	34	ἰδεῖν] ἰδεῖν εἰς.
59	4	Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν ὅτι τοῦ ἀργυρίου πολλῷ βέλτιόν σοι δίδωμι· ἀλλὰ τί· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου· ἔγειρε καὶ περιπάτει.

Pag. Lin.

59 17 μᾶλλον] πάντως.
21 ἴδωμεν] εἴδωμεν.
ἐν] ἐν τῷ.
24 αὐτῆς] αὐτῆς τῇ.
27 λαμβανόμενοι] λαβόμενοι.
αὐτοῦ] αὐτῆς.
28 ἐνεργῆσαι] εὐεργετῆσαι.
30 χεῖρα] χεῖρας.
31 αὐτοῦ] αὐτῆς.
60 27 Καλῶς] Τοῦ Χρυσ. Καλῶς.
61 3 Ἀπὸ] Τοῦ Χρυσ. Ἀπὸ.
12 Λουγδούνων.] Λουγδώνου.
17 τὸν] τῷ.
32 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
62 9 Ἀβραὰμ,] Ἁβραάμ.
Ἰακώβ;] Ἰακώβ; καὶ πῶς λέγει· ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἁβραὰμ καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ.
21 καὶ μεθ' οὗ τοὺς οὐρανοὺς] τοὺς οὐρανοὺς καὶ μεθ' οὗ.
23 αὐτοῦ·] σαυτοῦ.
28 αὐτῷ] αὐτοῦ.
63 16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.
64 1 ταύταις ταῖς θεοσημείαις] τούτοις τοῖς θεοσημείοις.
8 ἄνθρωπον] καὶ Ἰησοῦν.
13 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
65 13 ὅταν] ἐάν.
66 10 χρόνων] χρόνου.
13 εἶπον] εἴπαν.
πεπλήρωται·] πεπλήρονται.
17 ἐλευσόμενος] εὔλευσ.
21 σημαίνοντος] συμβαίνοντος.
24 τοὺς πρὸς] τοῦ Πατρός.
ἔτι] ἔστι.
26 ἃς αὐτῷ] ἃ σαυτῷ.

Pag. Lin.

66 29 ὡς] ὡς ὁ.
32 παύσεται] παύσηται.
67 2 τὸ] τῷ.
6 Τοῦ ἁγίου] om.
τοῦ] τῆς.
27 ἐστιν] ἐστιν τὸ.
30 θήβην] θέσιν.
33 αὐτὸν ἂν] ἂν αὐτόν.
34 Μωϋσῇ] Μωυσεῖ.
σκιᾷ,] σκιᾷ, ἡ ἀλήθεια.
68 2 ὁ] om.
3 τὸ] τῷ.
5 ἀνθρώποις] θεοῦ ἀνθρώποις,
7 ἐκεῖνος,] ἐκεῖνος, ὡς.
βρέφη ἐκεῖνος ἀναιρεῖ, βρέφη φονεύει οὗτος·] βρέφ. φον. ἐκ. βρέφ. οὗτ. ἀνα.
10 οὗτος·] οὗτος· διὰ μητρὸς σώζεται ἐκεῖνος, διὰ μητρὸς ἐσώθη, καὶ μετὰ μητρὸς οὗτος.
11 λάρνακι] λάρνακει.
15 Καὶ] om.
25 αὐτὸν] αὐτῶν.
26 νομοθέτου μόνος] νομοθετούμενος.
28 προφήτην] προφήτην ὑμῖν.
69 6 γινομένην· τῶν] γενομένην· τόν.
19 τεταγμένος] τεταγμένη.
22 Διδύμου.] om.
72 17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
33 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
73 11 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
25 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
74 1 Τοῦ ἁγίου] om.
Λουγδούνων.] Λουγδώνου.
6 Τοῦ Χρυσοστόμου] om.
18 μετουσίᾳ] μετουσίᾳ τῆς.
19 δὲ] om.
75 1 ὀνόματι] ὀνόματι τοῦ.
2 Ἁγίας] om.

Pag. Lin.

75 11 Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.
26 Τοῦ αὐτοῦ.] om.
76 8 ἐκ] ἐκ τοῦ ὑπομνήματος.
20 Εὐαγγελίου.] Εὐαγγέλιον ὑπόμνημα.
77 3 Εἰ] Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ.
11 Τοῦ Χρ.] Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ τοῦ Χρ.
Ματθαῖον] Ματθαῖον εὐαγγέλιον.
78 8 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
32 Λουγδούνων.] Λούγδων.
79 5 ὃν] om.
20 Πατὴρ] Πατὴρ τοῦ.
24 τοῦ] om.
25 Πατέρος] πατρός.
80 1 ὡς] ὡς καί.
5 δίδονται] δέδονται.
9 ἐπισκόπου] ἀρχιεπ.
Πῶς] Πῶς γάρ.
11 κόσμου ;] γένους ;
25 Εἰς] Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Εἰς.
27 Οὐχ] Κυρίλλου ἀρχ. Ἀλεξανδρείας. Οὐχ.
31 Ἀθανασίου.] Ἀθανασίου ἀρχ. Ἀλεξ.
81 9 Οὕτως] Τοῦ Χρυσ. Οὕτως.
18 Τοῦ] Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦ.
19 Διατί] Τοῦ αὐτοῦ. Διατί.
82 21 ἀρχιεπισκόπου] om.
83 11 Τοῦ αὐτοῦ.] om.
16 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ.
84 1 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
14 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
24 ἀργυρίου] ἀργύρου.
25 καὶ] καὶ ὁ.
26 τιθεὶς] θείς.
85 6 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
28 Ἀθανασίου.] Ἀθανασίου ἐκ τῆς περὶ ναυατιαννοὺς βίβλον λόγου γ'.
30 συνεφωνήσατε,] συνεφοβηθήσονται.

Pag. Lin.

85 33 Διονυσίου.] Διονυσίου ἐπισκ. Ἀλεξ.
86 1 οὐκ ἔστι σά,] οὐκετί σα.
5 τάγματος.] πραγματίας.
20 ἅπτεται] ἅπτεται τοῦ.
24 ἔχον καὶ τῆς] ἔχων τῆς.
26 δοκεῖς] δοκεῖς μέν.
33 οὐκοῦν] οὐκοῦν καί.
87 16 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
24 Ταύτην] Τοῦ αὐτοῦ. Ταύτην.
30 ὁ ἀδελφός σου ;] om.
88 7 φόνος] φόβος.
8 προιεμένης] προιωμ.
11 ἐξέτιλον·] ἐξέτειλον.
14 ἐπιβραχὺ] ἐπιβραχεῖ.
16 γίνεται·] κρίνεται.
17 καταδικάσθησαν] καταδικάσθησαν καί.
27 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
89 21 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ.
90 3 τὴν πίστιν εἶχεν] εἶχεν τὴν πίστιν.
4 καὶ τὴν] τὴν καί.
5 ἀδιάλυτον·] εὐδιάλυτον·
μετὰ τὸ πιστεῦσαι,] μεταπιστεῦσαι.
6 αἰώνιον] αἰώνιον κατὰ τὸ εἰρημένον ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωήν.
11 ἐνυπάρχουσαν] ὕπαρ.
91 19 Σημειωτέον] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον.
29 Ἀμμωνίου.] Τοῦ Χρυσ.
32 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρυσ.
92 20 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
93 6 Ματθαῖον] Ματθαῖον εὐαγγέλιον.
12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.
14 θαρσαλέους] θαρραλ.
20 Πάλιν] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσ.
26 Τοῦ αὐτοῦ.] τοῦ Χρ.

Pag. Lin.

94 4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
12 Πολλῇ] Ἰῶ. Πολλῇ.
25 οἷς μετὰ] ἧς κατ.
30 Τοῦ] Ιῶ τοῦ.

95 5 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.
26 Ἀμμωνίου Πρεσβυτέρου. Θευδᾶς αἱρεσιάρχης καὶ Ἰούδας Γαλιλαῖος ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ἀπογραφῆς κατελύθησαν. hæc infra p. 96. lin. 11.
31 Ἰώσηπος] Ἰώσηππος.
32 φησὶν] φισὶν.

96 1 Ἰώσηπον] Ἰώσηππον.
2 Ἰουδαίας] Ἰούδας.
4 αὐτῷ] αὐτῶν.
8 ἴλην] εἰλὴν.
11 Θευδᾶς] Ἀμμωνίου πρεσ. Θευδᾶς.
21 Ἰώσηπος] Ἰώσηππος.
τελευταίοις] τελευτέοις.
22 ἐξαποστέλλον] ἐξαποστέλλοντα.
31 αὐτοῖς] αὐταῖς.
32 ἐδόκουν] ἐδόκουν κατὰ τὸν νόμον.

98 3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

99 18 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.

100 25 ὄντως] ὄντος.
26 πλήρους] πλήρης.

101 6 τοῦτο] τοῦτο τὸ

102 19 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

103 1 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
4 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
19 Οὕτως] Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτως.
30 Μετ'] Ὅρα μετ'.

104 8 Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
9 μονονουχὶ] μονουχὶ.
23 τοῦ] om.
25 τοῦ τὸν] τοῦτον.

Pag. Lin.

104 26 νόμου] νόμον.

105 12 τοῖς τοιούτοις] om.
14 Παντὶ] Διδύμου. Παντί.
15 δι' αὐτοῦ] διὰ τοῦ.
17 ὠφθέντα] ὀφθέντα.
19 ἀπὸ Πατρὸς] ἀπὸ τοῦ Πατρὸς.

106 27 παρεπίδημος] παρεπήδημος.
30 τῇ] om.

107 17 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου ἐπισκόπου ἐμίσης.
18 τῷ] ὁ.
21 τριάκοντα] λ'.
22 υ'] τετρακόσια.
23 υ'] τετρακοσίων.
24 υ'] τετρακόσια.
λ'] λτα.
25 ο'] ἑβδομηκοστοῦ πέμπτου ἔτους ἕως ἑκατοστοῦ ἔτους, ἔτη εἰκοσιπέντε.
26 ϛθ'·] ηθ' (99).
28 λ'] τριάκοντα.

108 1 ἀρχιεπισκόπου] om.
ἐκ πρὸς] ἐκ τῶν πρὸς.
7 ἀδελφαῖς] ἀδελφοῖς.
10 φησί,] φασί.
23 Ἰώσηπος] Ἰώσηππος.

109 1 τῆς] om.
2 ἀνεδέξατο] ἐπεδέξατο.
28 Ἰωάννου.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

110 15 Σημειωτέον] Ἀμμωνίου. Σημειωτέον.
22 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιῶ τοῦ.
29 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.

111 4 Τοῦ αὐτοῦ] ιῶ.
8 μετ' ὀλίγα] μεθ' ἕτερα.
16 Εὐσεβίου] Εὐσεβίου ἐπισκόπου.
24 τῇ] om.
ἀγνοούσῃ] ἀγνοούσῃ τῇ.

112 19 τὸ] τῷ.
23 ὑπερέβαλον] ὑπερέβαλλον.
26 ὀλίγοις] ὀλίγον.

Pag. Lin.
112 27 ἴστι] ἵςει (sic)
33 Τοῦ ἁγίου] om.
Κυρίλλου.] Κυρίλλου Ἀλεξανδ.
113 10 καλεῖ] καλεῖ δὲ.
11 ὅσον διὰ τὴν διάθεσιν εἰς αὐτόν.] ὅσον διάθεσιν τὴν αὐτοῦ.
26 προσηγορίαν.] πλεονεξίαν.
114 6 αἴνιγμα] αἴνειγμα.
115 7 ἄρχοντα] ἄρχοντι.
11 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου ἐμίσης.
16 Τοῦ ἁγίου] om.
24 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.
116 5 καθιστάντος] καθίσταντο.
7 υἱοὺς] om.
10 ἐπισκόπου] om.
11 ἤχθετο·] ἤχετο.
19 τὸ] τοῦ.
23 τοῦτο] τούτου.
29 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
31 καὶ] καὶ τῇ.
117 12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
34 Ἐνταῦθα] Ἡσυχίου πρεσβυτέρου. Ἐνταῦθα.
118 4 Ἀπολέσθαι] Ἰω. Τοῦτον τὸν κίνδυνεύσαντα (sic) ἀπολεσθαι.
16 "Ἀναστήσει] Τοῦ Χρυσοστόμου. "Ἀναστήσει.
26 Προανωφωνεῖ] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Προαναφωνεῖ.
119 3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.
17 τῆς αὐτῆς] ταύτης τῆς.
τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ,] τῷ Εὐ.
120 3 Ὦ τῆς] Τοῦ αὐτοῦ. Ὦ τῆς.

Pag. Lin.
120 15 Σευηριανοῦ.] Τοῦ ἁγίου Σευηριανοῦ.
18 αὐτῇ ἑαυτὴν] ἑαυτῇ καὶ ἑαυτήν.
28 Τὸ] Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ.
32 τὸ] τοῦ.
121 2 προσκυνήσεις,] προσκυνήσης.
3 λατρεύσεις·] λατρεύσης.
11 ἐγράφησαν] ἀνεγ.
17 πολλῆς] πολλῇ.
19 παρα*δοσι] παράδοσιν.
27 εἵλοντο·] εἵλαντο.
122 9 Ἐμφαντικῶς] Ἐμφατικῶς.
16 ἀνάκλησιν] ἀνάβλησιν.
20 ἠδύναντό] ἤδυναν.
22 ἀπροφάσιστον] ἀπροφάστιστον.
25 ὑμῶν 'Ρεφάν·"] ἡμῶν Ῥαιφάν.
123 4 μὲν] μὲν τὸ.
10 ἐσκορπίσθησαν] ἐσκοτίσθησαν.
20 Κυρίλλου] Κυρίλλου ἐκ τοῦ.
29 Τοῦ Χρυσοστόμου] Ἰω.
31 κακίαν] μανίαν.
124 1 εἰς] ἐκ τοῦ εἰς.
Ἑρμηνείας.] Ἑρμηνεία.
6 Δαμασκοῦ] Δαμασκηνοῦ.
10 Καὶ] Τοῦ Χρ. Καί.
14 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
21 Μωϋσῇ,] Μωυσεῖ.
23 ἀπ'] ἐπ'.
25 λόγος."] νόμος.
125 7 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
φησι] φασιν.
11 Τῷ] Τοῦ Χρυσοστόμου. Τῷ.
27 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
30 τοῦ] ἐκ τοῦ πρώτου τεύχους τοῦ.

Pag. Lin.

125 31 σοφίαν] αἰτίαν.
32 ἀνεδείματο] ἀνεδείματο μὲν.
33 ἐπεγάννυτο] –γάνυυτο.
126 27 Σημειωτέον] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον.
127 1 Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
7 λίθος] λίθος ὁ.
12 μὲν] μὲν γὰρ.
128 6 ὁ δι'] ὁ γὰρ δι'.
24 Τοῦ Χρυσοστόμου] Ἰω.
ἀνάληψιν] ἀνάληψιν ἐκ τοῦ.
ϛ] om.
129 4 Βασιλείου] Βασιλείου Καισαρείας.
10 Ἀμμωνίου] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
20 δυναμένου] δυνάμενον.
130 7 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.
9 Ἀρσενίου] Ἀρσενίου ἐπισκόπου Τριπόλεως.
13 Ὅρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.
23 Ἀθανασίου] Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου.
25 Δεικνύντος] Τοῦ Χρ. Δεικνύντος.
28 παρατίθημι] παρατίθεμαι.
131 2 ἔφη Στέφανος] Στέφ. ἔφη.
4 καὶ] καὶ οἱ.
11 ἦν θυμοῦ] θυμοῦ ἦν.
18 Ἐν] Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν.
19 ἐπιστοματίζων] ἐπιστομίζων.
23 χρόνον] χρόνονον (sic).
29 αὐτοῖς] om.
31 βάλλων αὐτὸν] αὐτὸν βάλλων.
132 5 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ ἁγίου Ἰω.

Pag. Lin.

133 1 σὺν] συνὼν.
2 συνεβάλετο·] συνεβάλλετο.
5 κᾂν] καὶ.
φιλτάτοις] φίλτατοι.
7 δίδωσιν] διδοὺς.
134 2 ἀρχιστρατηγοῦ] ἀρχης.
5 υμη.] υμζ.
8 κατὰ τῆς χώρας] καὶ κατὰ τὰ χώρας.
12 υμη.] υμθ.
14 ἀλλαχοῦ ἐνδιασπαρέντος] ἀλλαχόσε διασπ.
15 ὁ καὶ] ὁ om.
18 πειρασθεὶς,] πειραθεὶς.
22 Πέτρος] Πέτρος δὲ.
34 Οὐκ ἦν] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκοῦν.
ἔδει] ἔδη.
135 7 Πῶς] Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς.
12 β'] δευτέρου.
14 τοῖς ἄλλοις ὁμοίως] ὁμοίως τοῖς ἄλλοις.
30 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
32 συνιέναι] συνεῖναι.
136 33 ἀποκαθίστασθαι] ἀποκαθίσασθαι.
137 3 ὃν] ὃ.
6 αὐτοῦ] ἑαυτοῦ.
9 ἐπέλαμψεν] ἐπέλαμπεν.
10 ἀλλ' ἀπροσδιορίστως] ἀλλὰ προσδ.
35 εἶκος] εἰκως.
138 7 τοῦτο] τοῦτο ὁ.
8 παρὰ] περὶ.
15 ὥσπερ τὸ] ὡς ἐπὶ τὸ.
18 προτρεψαμένου] προτρεψάμενον.
20 βάπτισμα] βάπτισμα ἡρπάζετο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, σημειωτέον, δὲ ὅτι μετὰ τὸ βάπτισμα.
140 14 τοῦ] τῆς.

Pag. Lin.

140 15 λόγου] βίβλου. λόγ. γ.
19 ἐνόμισας] ἐνόμισαν.
23 ἡγησάμεθα] –σάμενος.
24 δὲ] δὲ καὶ.
34 μετὰ] om.
μετανοίας καὶ ἐπιμελείας] ἐπιμελείας καὶ μεταμελείας.
141 14 Κύριον.] ὅπως μὴ.
18 ἀφωσιωμένως] ἀφοσίως.
142 14 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
143 6 πρώτῳ] α΄.
15 Σευήρου.] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Κωνσταντῖνον ἀπὸ ὑπάτων ἐπιστολῆς.
17 δὲ] om.
24 τοῦ τῶν] τούτων.
27 ὑπομείνας,] ὑπομείνας σταῦρον.
31 ἔχουσαν] ἔχουσα.
καὶ] ἵνα.
32 χαρίσεται.] χαρίσηται.
144 10 Εἰρηναίου.] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου Λουγδώνου.
13 Χριστόν·] om.
κλίματα] κλίματα τῆς.
14 τοῦτο] τοῦτ'.
ὅπερ] ὅπερ αὐτὸς.
τὸν] τῶν.
25 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸν Ἡσαίαν συντάγματος.
27 κουρίδας] κουρίδας αὐτοῖς.
29 ἀντιλοιδόρει] ἀντελ.
32 ἀντὶ τοῦ ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν ἐπὶ γῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ,] hæc om.
145 21 ποῖος,] ὁποῖος.
27 Τοῦ αὐτοῦ] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ.

146 2 ἡνωμένης] ἡνομένης.
5 ἀδύνατον] ἀμήχανον.
147 13 ἰσοδυναμοῖ] –δυναμεῖ.
18 ἁρπαγέντες] ἁρπαγέντες τε.
25 συμφώνως] συμφώνος sic.
26 καὶ] καὶ ὁ.
32 τὴν] om.
151 19 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
27 Ἐν] Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν.
33 Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν νβ΄ ὁμιλίαν] Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς εἰς ν΄ ὁμιλίας β΄.
152 33 Σαοὺλ,] om.
153 4 τὸ] om.
5 δὲ] καὶ.
8 ἀπὸ γενετῆς] ἀπογεννητῆς.
14 βλέποντες] βλέπωντες.
16 ἡμεῖς] ἡμῆς.
17 ἦτε] εἶτε (sic).
20 Διδύμου.] Μαξίμου.
22 αὐτὸν] αὐτοῦ.
24 αὐτὸν] αὐτοῦ.
154 3 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου ἐπισκόπου Ἐμέσης.
6 ᾔδειν;] ᾔδην.
155 26 καὶ] om.
Κανόσι·] Κανόσι· τοῦτο δὲ γέγονεν διὰ τὸ σπάνην.
156 4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
8 ῥήματα] ὀνείρατα.
17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
157 14 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χ.
34 καὶ] καὶ τὸ.
158 1 ἐφ'] ἐπ' (sic.)
τῆς σφοδρᾶς μετανοίας καὶ νηστείας·] τῆς με-

Pag. Lin.

τὰ σφοδρὰν μετανοίας νηστείας.

158 6 τοῦ Θεοῦ] τοῦ om.

9 γὰρ] γοῦν.

14 μὴ οὖν σφάλλωμεν] μὴ δὲ σφάλωμεν.

16 ἕτερος] om.

17 τῶν] τὸν.

19 Οὕτως] Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὕτως.

23 Ἅμα] Τοῦ αὐτοῦ. Ἅμα.

159 3 Εὐθέως] Τοῦ αὐτοῦ. Εὐθέως.

12 σχήματος] σχήματος ὡς.

20 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

160 1 Τοῦ αὐτοῦ.] om.

5 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

19 Ὅρα] Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα.

25 Λουγδούνων.] Λογδώνου.

161 7 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.

162 18 τοῦ] τοῦ εἰς τὴν.

23 τοῦτο] τοῦ.

27 χαλκείῳ] χαλκίῳ.

164 4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

165 4 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

166 21 Αἰνέα] ἐνέα.

22 φήσας,] φείσας.

25 κράβαττον] κράβαττον σου.

26 βεβαίᾳ] βεβαίαν.

30 τοῦ τὸν] τουτον (sic).

167 6 Διδύμου.] Ἀμμωνίου.

21 ἐλεγκτέον] ἐλεικτέον.

22 πλήρης] πλήρης ἦν.

30 Ὅρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.

168 4 Διδύμου.] Τοῦ ⋇.

19 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

Pag. Lin.

169 11 αἰώνιον] αἰωνίαν.

170 7 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου.

16 Ὅρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.

26 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

171 14 τοῦ] τῆς.

15 ἀπούπατον] ἀποϋπάτων.

20 ποδηγήσαντα] ποδηγησαν (sic).

23 ὅροις·] ὅρους.

172 1 Διατί] Τοῦ Χρυσοστόμου. Διατί.

5 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

7 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

24 Σευηριανοῦ] Σευηριανοῦ ἐπισκόπου.

30 αἱ] om.

ἀνέβησαν,] in marg. γρ. ἐδέχθησαν.

34 κηρύσσει Πέτρος] Πέτρος κηρύσσει.

σώζεται,] σώζεται, καὶ αὐτὸς καὶ ὁ οἶκος.

173 4 νενομισμένους] νενομισμένοις.

7 δεκτὸς — δικαιοσύνην] om.

12 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

18 δὲ] δὲ ἡ.

23 Ταύτας] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταύτας.

174 18 οὐδὲ] ἤ.

22 ἑξῆς.] ὅμοια.

23 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

33 Τουτέστι] Τοῦ αὐτοῦ. Τουτέστι.

175 3 Τί] Τοῦ αὐτοῦ. Τί.

9 τοῦ] om.

23 δηλουμένους·] δηλουμένους ἀνθρώπους.

Pag. Lin.

175 26 ὄντα, σκεῦος] σκεῦος ὄντα.
τι] ἐστι.
28 γένη] εἴδη.
29 ἀκμὴν] ἀγμὴν.

176 1 σὺν παντὶ] συμπαντὶ.
2 καὶ τὰ πετεινὰ] καὶ πετηνὰ.
3 ὑπὸ) ἀπὸ.
15 ἐξεστακέναι]ἐξεστάναι.
23 τὰ θεωρούμενα·] καὶ θεωρούντων.
24 προέφερον·]προέφερον· Μαξίμου ἐρώτησις.
25 ἔθνη·] πῶς ἐδεῖτο ὁ Πέτρος τῆς ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου ἀποκαλύψεως διὰ τὰ ἔθνη.
27 Πέτρον·] Πέτρον. ἀπόκρισις.
ἐδεῖτο] ἔδει τὸ.
32 βουλῆς] βολῆς.
35 τὰ] διὰ τά.

177 8 καταγνώμην] κατὰ τὴν γνώμην.
14 λόγου] λόγον.
29 Εὐαγρίου.] Εὐαγρίου μοναχοῦ.

178 8 Ἴσως] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἴσως.
17 α] πρώτου.
20 διεξεληλυθέναι]-θῆναι.
22 ὄρνις] ὄρνεις.
27 εὐθέως] ἕως.
28 ὅτι] om.
33 παραδοὺς,] παραδιδοὺς.

179 6 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
7 ὀθονοειδεῖ,] ὀθονοειδῆ.
ἡ φωνὴ αὐτῷ] αὐτῷ ἡ φωνή.
ἐσήμανεν] ἐσήμαινεν.
11 ἐπὶ τρίς.] ἐπιτρεῖς.
13 δευτέρου] β'.
14 ἔθεσιν] ἔθνεσιν.
15 ἐμφιλοχωρεῖν] ἐνφ.
16 καθίησι] καθείησι.

Pag. Lin.

180 7 Εἰρηναίου.] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου.
ἰδόντος,] εἰδότος.
9 διαστείλας ὁ Θεὸς,] ὁ Θεὸς διαστείλας.
21 εἰς] εἰς τὴν.

181 9 καὶ] καὶ τὸ.
28 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

182 19 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
30 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ※.

183 6 Τοῦτο] Τούτῳ.
27 Εἰρηναίου.] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου ἐπισκόπου.
29 τοῦ] τοῦ πνεύματος τοῦ.
30 ἐπαναπαύοντος] ἐπαναπαέντος.

184 3 ἐπαναπέπαυτο,] ἀναπ.
7 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
12 Ἵνα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα.
22 Τὴν] Τοῦ αὐτοῦ. Τήν.
31 Τοῦ Χρυσοστόμου.] ιῶ.

185 7 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
22 Εἰρηναίου] Τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου.
Λουγδούνων.] Λουγδόν.
σημαίνει] σημαίνων.
24 κατηχεῖτο,] κατηχῆτο.
ὧν] ὄν.

186 3 Τοῦ αὐτοῦ.] om.
8 Τοῦ αὐτοῦ.] om.
16 Ἀμμωνίου.] om.
δέξασθαι] δέξαι.

187 1 καὶ] om.
5 ἐπαγγελίαν] ἐπαγ^{α}. sic.
7 πραττόμενον] προταττόμενον.
12 Ναζωραῖος] Ναζωραῖε.
15 αὐτῇ,] αὐτήν.
22 Ἦν] Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἦν.

Pag. Lin.

188 5 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
26 προσείκατο] προσήκ.
28 δεῖ κεινῶν] δι' ἐκείνων.
29 δ] ᾧ.
189 5 εἶπαν] εἶπον.
ποιεῖσθαι·] ἀφιεῖσθαι.
6 τὸ] τῷ.
εἰσφέρον] εἰσφέρων.
190 11 διὰ τὴν κρίσιν] διάκρισιν.
13 ἀρχιεπισκόπου] om.
πρὸς Σόλωνα] προσόλωνα (sic).
17 τοῦ Πνεῦμα] τὸ πνεῦμα τό.
22 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
24 προκατηχηθέντας] προκατηχηπροκατηχηθέντες (sic).
26 τοῦ] τοῦ θείου.
191 30 τοῦ] om.
192 13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
29 τοσαῦτα] ταῦτα.
193 23 ἐπανελθόντος] ἀνελθ.
194 2 δὲ] δὲ ἦν.
195 20 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ⋇.
33 ΤοῦΧρυσοστόμου.]Τοῦ αὐτοῦ.
196 7 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
17 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
31 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
197 9 ΤοῦΧρυσοστόμου.]Τοῦ αὐτοῦ.
24 α'] πρῶτον.
26 ἑβδομήκοντα] ο'.
φασὶ] φησὶν.
29 φασίν.] φησίν.
198 9 λήψῃ] λήψει.
τὸ,] τὸ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. καὶ τό.
22 Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.
199 3 'Αμμωνίου.] om.

Pag. Lin.

200 11 σεσημείωται.] σεσημείωται. ὅτι διακόνων καὶ ἐπισκόπων εἶχον βαθμόν.
27 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
31 Λουγδούνῳ] Λουγδόνῳ.
Γαλλίας] Γαλιλαίας.
201 2 'Ιώσηπος] 'Ιώσηππος.
28 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ιῶ.
202 17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
18 "Οσῳ]Τοῦαὐτοῦ."Οσῳ.
21 Περὶ] Περὶ γάρ.
203 6 τοῦτοί νυν] τοῦ τοίνυν.
7 ἀτελεῖς] εὐτελεῖς.
27 Θεόν·] Post θεὸν om. καὶ πάλιν.
ἰσχύει,] Τοῦ αὐτοῦ. ἰσχύει πλῆθυς.
204 10 ΤοῦΧρυσοστόμου.]Τοῦ αὐτοῦ.
12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
207 14 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
15 εὐαγγελίσατο·] εὐηγ.
208 1 Βασιλείου] Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας ἐκ τῆς ἑρμηνείας.
3 μήποτε] μήποτε αὐτὸν.
5 δυσώδης] δυσώδης ἀφίστησιν.
9 ὅλῳ] ὅλως.
10 διὰ μὲν οὖν τὸ μέγα τοῦ] om.
13 πᾶσι] πασῃ.
19 οἱ περὶ] ὁ περὶ.
209 3 Πῶς] Τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς.
6 Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.
16 ΤοῦΧρυσοστόμου.]Τοῦ αὐτοῦ.
210 30 ΤοῦΧρυσοστόμου.]Τοῦ αὐτοῦ.
211 10 γεγενημένης.] γεγενῆσθαι.

Pag.	Lin.	
211	11	ὁ] om.
	17	προαγορεύοντες,] προσαγορεύοντες.
	23	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Ἰω.
	31	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
212	1	Μαναήν] Τοῦ αὐτοῦ Ἀμμωνίου. Μαναήν.
	2	οὐκ ἐκ] οὐχη ἐκ (sic).
	13	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	19	Ἵνα τὸ ὁμότιμον δείξῃ.] om.
	24	Τί] Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί.
214	2	ὑψηλὴν] ὑψηλοτέραν.
	23	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
215	8	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	17	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	31	κακός] κακῶς.
216	3	τνα΄.] τνδ΄.
	5	τὰ] τῶ.
		γενόμενα·] γενομένῳ.
	10	χειραγωγήσασαν] χειραγωγοῦσαν.
	19	παύσῃ] παύσῃ δὲ.
	23	ἀποβεβηκὼς] ἀποβεβληκὼς.
	26	καὶ] om.
	31	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
217	5	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
219	29	εἰς τὴν ἑρμηνείαν] ἐκ τῆς ἑρμηνείας.
		πρώτης] α΄.
220	6	ῥητὰ] ῥήματα.
221	1	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
	4	κατὰ μετάληψιν] κατάληψιν.
	9	γὰρ] γοῦν.
222	5	Τοῖς] Ἐξ ἀνεπιγράφου. Τοῖς.
	7	γέγονε σὰρξ] σὰρξ γέγονε.
	8	καιρίαν] κερίαν.
	11	αὐτοὺς] αὐτοῖς.
223	1	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	16	δύναμις] δύμις (sic).
	17	ἀναστακέναι] ἀνεστ.
	29	ὁ] οὖν.
224	5	Κυρίλλου.] Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
	19	νεοτάτην] νεωτ.
	30	Σευήρου] Τοῦ ἁγίου Σευήρου.
	32	Σωτῆρος] Σωτῆρος Ἰησοῦ.
225	8	Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ ἁγίου Σευήρου ἀρχιεπισκόπου ἀντιοχείας.
226	13	τὸν] τὸν ἐν.
	22	Κυρίλλου.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	25	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
	26	Ἀββακοὺμ] ἀμβ.
227	1	Θεοδότου Ἀγκύρας.] Θεοδώρου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου.
	14	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	24	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
		τὸ] om.
	26	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ αὐτοῦ id est τοῦ Χρυσοστόμου, namque hoc Schol. post Ammonium describitur in cod.
229	9	κρίνειν] κρίνει.
	23	ὑπ' οὐρανὸν,] ὑπουρανὸν.
	26	Θεοδωρήτου.] Θεοδωρήτου κύρου.

Pag.	Lin.	
229	30	τοὺς] τοὺς πατέρας.
230	14	δεί] δείξας.
	16	τὸ τεταγμένοι] om.
	22	θείου] θεοῦ.
	26	Ἰησοῦ] Χριστοῦ.
	29	ἐκφόβος] ἐκ φόβου.
	31	παρὰ] περί.
231	15	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	17	ἀρχεκάκου] ἀρχαικάκ.
	33	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
232	17	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	22	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
233	8	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
	21	οἱ] om.
		φεύγουσι] φεύγωσι.
	22	αὐτοὺς] αὐτοῖς.
	26	Ἀρειανοῖς] Ἀριανοῖς.
234	11	Ἡ] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Ἡ.
	13	ἐν καρδίᾳ,] ἐγκαρδία.
235	7	αὐτοῦ.] αὐτοῦ πάλιν.
	13	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	17	ὠνόμασαν] ὀνόμ.
	19	τοῦτο] τοιοῦτο.
		ὃν] ὃν οἱ.
	31	εἰς τὴν] ἐκ τῆς.
		ἑρμηνείαν λόγος] ἑρμηνείας λόγου.
236	23	Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλ. ἀλεξανδρείας.
	34	ἐγγράφοις] ἀγράφοις.
	35	τὸ] δὲ τό.
237	3	καὶ] καὶ ἐν.
	24	Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Γνώμη ἰδία φησὶν ὁ θεὸς λόγος. ὅτε ἐβουλήθη εὐδοκία πατρὸς ἐσαρκώθη τὸν πρῶτον χρόνον διαλογισμὸν ὃν αὐτὸς οἶδεν κατὰ τὴν ἐπωφελῆ αὐτοῦ καὶ φιλάγαθον κρίσιν· συγχωρήσας τοῖς ἀνθρώποις δουλεύειν καὶ προσκυνεῖν τοῖς εἰδώλοις.
238	7	τούτῳ] τοῦτο.
	9	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
		τῶν] τῷ.
239	19	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	31	ἀκατάπαυστον·] ἀκατάπαυστον· καὶ λύπη ἐπιλύπη.
240	15	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	22	πιθανώτερον] πιθανότερον.
241	5	Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.
	9	πατρίᾳ] πατρίῳ.
242	7	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	11	καταχρηστικῶς] καταχρηστικόν.
243	15	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
	26	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
244	5	συμπεριέλαβον] συμπεριέλαβεν.
	22	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	24	διὰ λόγων,] διαλογον (sic).
	27	οἰκονομικῆς] οἰκονομιασκῆς.
	28	ἢ ἄλλου] ἢ τινὸς ἄλλου.
		ζητηθέντος·] -θούτος.
245	1	δὴ] om.
	2	ἐρωτήσοντας] ἐρωτήσοντος.
	15	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	22	θῆλυ·] θῆλυ· οὐκ ἔνι δοῦλος ἢ ἐλεύθερος.
	34	καὶ ἑξῆς.] καὶ τὰ ἑξῆς.

Pag. Lin.
246 2 ὡμολόγουν] ὁμ.
10 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
20 οὕτως] οὗτος.
30 βλαβέντας] βλέποντας.
247 15 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
17 ταῦτα ἑαυτῷ] ἑαυτῷ ταῦτα.
21 οἱ νόμοι] ὁ νόμος.
248 12 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
20 Εἶτα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἶτα.
249 21 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
22 κατῆλθον] κατῆλθεν.
24 τὰς] τε τάς.
250 13 Ὁ] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ.
16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
251 9 γενέσθαι] δηλοῦσθαι.
10 γὰρ] γὰρ τῆς.
ἀναγινώσκηται] ἀναγινώσκεται.
12 θεόπνευστος καὶ] om.
32 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
252 10 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
12 περιτομῆς·] τομῆς.
29 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
253 1 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ⳩.
8 Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
13 ἐπιτιθέναι] -τίθεσθαι.
23 Ἀπόστολοι·] Ἀπόστολοι· ἔδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι· ἀλλ' ὅρα τὸ ἐπαγόμενον, καὶ ἡμῖν γάρ φησιν· ἄρα οὖν θεοὶ οἱ ἀπόστολοι.
τῆς] τῆς ἁγίας.
33 τοῦ] τοῦ ἁγίου.
34 αὐθεντίαν,] -τείαν.

Pag. Lin.
254 3 ὁμότιμος,] ὁμότιμος θεοῦ, ἀλλ' ὡς ὑπηρέτης θεοῦ καὶ Σαμουὴλ τῷ θεῷ οὐχ ὡς ὁμότιμος.
6 αὐθεντίαν,] -τείαν.
32 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
255 13 περὶ Μάρκου.] διαβάρκου.
22 Τοῦτο] Τοῦ Χρ. Τοῦτο.
26 Ἀντιοχείας] Ἀντιοχ. ἐκ τῆς.
Ἀναστάσιον] Ἀναστασίαν.
256 3 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
258 1 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
33 δὲ] om.
259 6 οἶμαι δὲ τοῦτο γράφειν αὐτὸν, δι'] οἶδε γράφειν τοῦτο αὐτὸ δι'.
8 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
14 ὑποταγῇ] ἀποταγῇ.
18 οὖν] οὗ.
19 ἐκπλήξεως] ἐπιπλήξ.
260 2 ὁρῶν] om.
262 16 ἦν] ἧς.
17 μεμψιμοίρων] μεμψιμύρων.
24 ἕνεκεν] ἕνεκεν ὁ.
27 καὶ] om.
263 5 ὡς—νόμῳ·] om.
25 Ἀθανασίου] Ἀθανασ. ἐκ τῆς.
Ναυατιανοὺς] Ναυατιανοῦ.
26 ὀνομάσαντας καθαροὺς βιβλίου λόγου β'.] ὀνομάσαντος λόγου β'.
κωλύετε] κωλύεται.
264 4 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
Δόγματα] Δόγμα.
οὐ τὸ] οὕτω.

Pag. Lin.
264 26 αὐθεντίᾳ] αὐθεντείᾳ.
265 3 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
11 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
266 8 ποταμὸν] ποταμοῦ.
16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
267 12 ἐπεὶ] ἐπειδή.
13 ἐναργῶν] ἐνεργῶν.
16 καὶ] καὶ τῇ.
γενόμενος·] γινόμενος.
20 θέλει τις] τις θέλει.
30 Σκοπεῖ] Τοῦ αὐτοῦ. Σκοπεῖ.
268 32 τῆς α' εἰς τοὺς Κορινθίους] τῆς εἰς τὴν πρώτην πρὸς Κορ.
269 17 τοιοῦτον,] τοιοῦτο.
20 πειστέον] πευστέον.
21 τί] ὅτι.
26 μαντίαν,] μαντείαν.
28 ὡς] ὅθεν ὡς.
Πυθωνίῳ] Πύθωνι.
34 πιστευθέντες,] πιστευθέντες, ὡς πάλιν ἀληθεύοντες.
270 11 ἡ Πυθία,] ἡ Πυθία φησίν.
12 Ἀπόλλων] Ἀπόλλων ὁ.
18 ἀπήγγελλεν] ἀπήγγειλεν.
22 ὁρᾶν.] ὁρῶν.
25 ἐὰν] ἐὰν αὐτοῖς.
ἀπολλομένων] ἀπολλοιμμένων.
27 εὔκολον] εὔκωλον.
29 ὃν] ὃ.
34 τοῦτο γὰρ] τὸ γάρ.
271 4 τοῖς] τοῖς εἰς.
αὐτοῦ ἦν] ἦν αὐτοῦ.
12 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ id est τοῦ Χρ. namque sequitur schol. p. 270. γνῶθι σαφῶς &c.

Pag. Lin.
271 24 Σεβήρου ἀπὸ] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Κινηθεὶς καὶ δηχθεὶς, καὶ ἀληθῆ λέγουσαν ἐπιστομίσας αὐτὴν, διδάσκων ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορεῖν προσποιουμένους δέχεσθαι δαίμονας· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζειν πλάνης ὁδὸν, καὶ ἀποφράττειν πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν πάντα τὴν ἀκοήν· "διαπονηθεὶς" γὰρ φησὶν "ὁ Παῦλος," τὸ δὲ "διαπονηθεὶς," σημαίνει τὸ κινηθῆναι τὸν Παῦλον καὶ πρὸς δίκαιον διαναστῆναι θυμόν. δεῖ γὰρ μάλιστα κολακεύουσι τοῖς δαίμοσι, καὶ τὰ πρὸς ἡδονὴν λέγουσι, χαλεπαίνειν καὶ ἐναντιοῦσθαι, καὶ ἀντανίστασθαι· διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' ἐκείνων νήφειν προσήκει, καὶ φεύγειν μακρὰν τοὺς ἐπαγγελλομένους νόσους ἐπάδειν ἢ ἕλκεσι καὶ τῶν τραχήλων ἢ τῶν βραχιόνων ἢ ἄλλου μέλους ἐξάπτοντος τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, κἂν εὐσεβὲς ἔχῃ τὸ πρόσχημα, μήποτε, θεράπειαν ἐπιζητοῦντες σώματος, προσαρρωστήσωμεν τὴν ψυχὴν, ἐκ τῶν τοιούτων εὐπροσώπων αἰτιῶν, τῇ πλανῇ τῶν δαιμόνων, βάσιμον ποιοῦντες τὴν εἴσοδον.
Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἐξέβαλε τὸ πνεῦμα κ.τ.λ.

Pag. Lin.

271 30 τοῖς] om.

272 1 Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ῥητοῦ προκειμένου, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἴνεσις. Ὥσπερ κ.τ.λ.

3 πρέποντος] πρέποντως (sic).

6 ἅγος] ἅγιος.

17 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

273 8 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

24 Τοῦ αὐτοῦ. Παύλου δημηγοροῦντος, Ἰουδαῖοι μὲν πολλάκις κατεγέλων, οἱ δεσμῶται μετὰ πολλῆς ἐπηκροῶντο τῆς ἡσυχίας· οὐδὲν γὰρ οὐδὲν οὕτως εἰς φιλοσοφίαν ἐπιτηδείαν κατασκευάζει ψυχὴν, ὡς συμφορὰ καὶ πειρασμὸς, καὶ θλίψις ἐπικειμένη.

274 6 Τοῦ αὐτοῦ.] om.

18 Καὶ μετ' ὀλίγα] om.

24 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

26 Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.

29 τὸν Κύριον] τὸν om.

ἔκραξα·] ἐκέκ.

275 4 φευγαδευτήριον·] φευγαδευτέριον.

276 9 Τοῦ Χρ. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ποιεῖ δεσμὰ, ὡς τοὺς δήσαντας εἰς τοὺς πόδας ἄγειν τῶν δεδεμένων, ἀλλὰ τοὐναντίον ὑποχειρίους τούτους ἐκείνων ποιεῖν. νῦν δὲ ὁ λελυμένος, ὑπὸ τοὺς πόδας ἦν τοῦ δεδεμένου· ὁ δήσας ἠξίου τὸν δεθέντα λυθῆναι τοῦ φόβου, οὐχὶ σὺ ἔδησας, εἰπέ μοι· οὐχὶ εἰς τὴν ἐσωτέραν ἔβαλες φυλακὴν, οὐχὶ εἰς τὸ ξύλον ἠσφαλίσω τοὺς πόδας; τί τρέμεις; τί θορυβῇ; τί δακρύεις; τί τὸ ξίφος ἐσπάσω; οὐδένα τοιοῦτον ἔδησα, φησὶν, οὐκ ᾔδειν ὅτι τοσαύτη τῶν τοῦ Χριστοῦ δεσμίων ἡ δύναμις.

276 18 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

21 δεσμώτας] δεσμότας.

23 διαρρηχθείσας·] διαρρηχθήσας.

27 ἄλλῳ] ἄλλο.

277 1 ἀποπροσεποιήσαντο] ἀπεπρ.

2 ἀντεποιήσαντο] ἀντεποίησαν.

4 ἕω] ἕωθεν.

5 Χριστὸς ἔννυχος] κύριος ἔννυχον.

ἀπὸ τοῦ ᾅδου] ἐξ ᾅδου.

14 κἂν κενόδοξος,] καὶ ἀκενόδ.

δήποτε ἕτερον] δήποτ' οὖν ἕτερον.

15 ἀρετῆς ἐχόμενον,] ἐχόμενον ἀρετῆς.

21 Οὐδὲ] Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδὲ.

31 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

278 31 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

279 5 Ἵνα] Ἵνα δὲ.

25 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

28 αὐτοῖς.] αὐτούς.

280 7 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

281 11 Τοῦ αὐτοῦ.] om.

Pag.	Lin.	
281	19	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
		μὲν] μὲ.
	22	οὗτοι] οὗτοι δὲ.
	23	καταγγέλλουσι] καταγγέλλωσι.
	27	ἦν,] ἦν αὐτοῖς.
282	1	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ et in marg. τοῦ Χρ.
	6	Τοῦ αὐτοῦ.] om.
	9	Τοῦ αὐτοῦ.] om.
	14	κερδαίνωσιν] κερδάνωσιν.
	16	αὐτούς·] αὐτοῖς.
	26	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
	30	ἐνσάρκα] ἐνσάρκου.
283	3	ἔφευγον] ἔφυγον.
	19	Λύστροις] λύπαις.
284	8	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
		δρῶν] δρῶν οὖσαν.
	10	συζητήσεις] συζητήσης.
	13	αὐτοῦ] ἑαυτοῦ.
	28	εἰς τὴν ἑρμηνείαν] ἐκ τῆς ἑρμηνείας.
	32	ταῖς] τοῖς.
		κατασκεδασμένα] κατεσκεδασμένα.
285	21	φασὶν] φησὶν.
287	5	καὶ λίθον καὶ ξύλον] καὶ ξύλον καὶ λίθον.
	7	σύναξιν,] σύνταξιν.
290	19	Κυρίλλου.] Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.
		τὸν Θεὸν τὸν ὕψιστον·] τῷ θεῷ τῷ ὑψίστῳ.
	20	ἐὰν] ἐὰν σὺν.
	22	τῷ φαύλῳ τὸ ἀγαθὸν,] τὸ φαυλὸν τῷ ἀγαθῷ.
	23	τῷ] τὸ.
291	8	τοῦ] τὸ.
	12	τοῦ] τὸ.
	14	τοῦ] τὸ.
	15	ἀναπνεῖν] ἀναπνέειν.
		τοῦ] τὸ.
291	17	τῶν] τὸν.
	20	οὐ] οὐ δὲ.
		πρώτης] πρότης.
	28	ἐστι] τι.
292	17	Παρθένιον] -θένειον.
		ἐντυχὸν,] ἐντυχὼν.
	18	ἀμελοῦντας] -λοῦντος.
	19	δὲ] om.
	20	φησιν,] φασιν.
294	4	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
295	27	Ἀμμωνίου. Σημείωται] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον.
	28	φύσει·] φύσεως.
		λέγοντες] λέγοντας.
296	3	ἄλλο] ἄλλω.
	5	ἀλλοίας ὄντας] ἀλλοίοντας.
	6	ἴβεις,] εἴβεις.
		καὶ αἰλούρους, καὶ πιθήκους,] καὶ πιθήκους, καὶ αἰλούρους.
	17	Ὅπερ] Τοῦ αὐτοῦ. Ὅπερ.
	23	Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
	27	χρόνων] χρόνον.
	28	πρὸς] εἰς.
	31	Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
297	5	αὐτοῖς·] αὐτός.
		τὴν] om.
	12	ὤφθησαν] ὤφθ. τοῖς.
	16	ἅπαντες] οὐ πάντες.
		οὐκ] om.
	18	μόνον] μόνων.
	19	ἀλλ'] ἀλλὰ.
	22	τῶν Ἰουδαίων τὴν πόλιν,] τὴν πόλιν τῶν Ἰουδαίων.
	23	ἐν μέσῳ τῆς] ἐμμέσω τοῦ.
	25	τοῦ] om.
	26	σώμασι] σώματι.
	30	πειθὼ] πιθὼ.
	32	ἐγεῖραι] ἐγεῖρε.
298	8	αὐτόπτως] αὐτόπως.

Pag. Lin.

298 26 Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου.
'Αναστάσιον] 'Αναστασίαν.
34 φύσις] φύσις τῶν.
299 9 Τοῦ Χρυσοστόμου] om.
τοῦ] τοῦ εἰς.
17 Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
30 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
301 8 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
18 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
31 αὐτῷ] αὐτὸ.
302 22 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
29 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
ὅτι εἰργάζετο] ὅτι καὶ εἰργάζετο.
303 7 ἀπιστούντων] ἀποστατούντων.
10 ἐπιφέρει] ἐπιφέρει ἐφ'.
14 γένηται] γέννηται.
τούτου,] τοῦτο.
304 13 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
24 ἀνδρίαν] ἀνδρείαν.
30 λοιπὸν] om.
305 19 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
21 δείκνυσι] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. Δείκνυσι.
306 3 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
10 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
14 ἐπειδὴ] ἐπειδὴ μᾶλλον.
18 ἰδοὺ] ἰδοὺ καὶ.
307 4 τοῦτο ἦν] τοῦ ἦν.
5 τοὺς] τοῖς.
7 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
8 πράττει·] πράττῃ.
10 ἀκόλουθον] ἀκολουθεῖν.

Pag. Lin.

307 18 ὃν] ὧν.
27 μὲν] μὲν αὐτῶν.
τοῖς 'Ιουδαίοις,] τοὺς 'Ιουδαίους.
δὲ] om.
308 1 τὴν] om.
309 3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] 'Αμμωνίου.
12 ἀπαίρω·] ἀπέρω.
18 'Αμμωνίου.] Τοῦ αὐτοῦ.
31 ὡς] ὡς ὁ.
310 24 ὁ Χριστὸς ἐπεδήμησεν,] ἐπεδήμησεν ὁ Χριστὸς.
32 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
33 παρακατιόντες] παρακατιόντες τοῦ λόγου ἐν 'Εφέσῳ ὄντες.
311 2 τῇ] om.
4 καὶ οἱ] ὡς οἱ.
7 ὅλως] ὅλος.
34 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
312 5 καταλελυμένον,] ἐκλελυμένον.
10 ὁλοσχερῶς] ὁλοσχερέστερον.
12 γὰρ] γοῦν.
14 ὧν] ὧν ζέων.
313 4 'Ρωμαίοις] 'Ρωμαίοις δὲ.
προσαγορεύει] προσαγορεύειν.
34 ἀπαιτῶ] ἀπετῶ.
314 1 πιστῶς] πιστὸς.
4 εἰς] εἰς τὸν.
8 βάπτισμα] βάπτισμα βαπτισθεὶς.
9 οὖν] οὖν ὁ.
'Ιωάννου] 'Ιωάννου βάπτισμα.
11 καὶ] om.
13 ὁ ἔχων Πνεῦμα Ἅγιον] om.
αὐτὸ] αὐτῷ.
16 κωλύον] κωλύων.
22 τὸ ἀόρατον] τὰ ἀόρατα.
26 οὖν, ᾖ] οὖν, εἰ.

Pag. Lin.

314 27 μὴ] μὴ ἔχη.
315 23 *Η] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. *Η.
317 2 κατέχουσιν] om.
3 οἷον] οἷοι.
τὰς] om.
4 ἡ γουνία,] γουννία et in marg. eadem manu: γρ. καὶ ἤγουν οἷα.
15 ὁ Κωνσταντίνου πόλεως 'Επίσκοπος] om.
17 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
18 οὐκ] οὐχ.
ἐπορκισταὶ] ἐπὶ ὀρχ. (sic).
ἐπόρκιζον τὰ] ἐπορκίζοντα.
19 τῷ ὀνόματι] τὸ ὄνομα.
29 ἀρνεῖται] ἄρνηται.
33 οἶδά] οἶδα μὲν.
318 5 οὕτως] οὗτος.
319 13 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
17 τοσοῦτοι] τοσοῦτον.
20 τοιούτων] τοιοῦτον.
23 κτήσωνταί] κτίσονται.
320 12 κατασκευῆς] παρασκευῆς ἐκ τῆς.
ἔχοντας,] ἔχοντας καὶ.
13 καταλύετο.] ἐκωλύετο.
18 προλήψει] προσλήψει.
20 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. Σημειωτέον ὅτι προφήτης ἦν ὁ Παῦλος, προαγγείλας ὅτι δεῖ ἀπελθεῖν εἰς 'Ιερουσαλὴμ καὶ εἰς 'Ρώμην.
321 10 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
24 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
25 ἐδεδείη] ἐδεδείει.
322 14 Τοῦ αὐτοῦ. 'Ορα] Τοῦ Χρυσοστόμου. 'Ορᾶς.
322 32 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου. Τούτων ἔν τινι ἑαυτοῦ ἐπιστολῇ μέμνηται ὁ ἀπόστολος· πλὴν καὶ ἡ γραφὴ αὐτοῖς μαρτυρεῖ, ὅτι διὰ τὴν πίστιν καὶ ἐκινδύνευσαν.
323 3 Τοῦ Χρυσοστόμου. Τούτων — ἐκινδύνευσαν.] hoc schol. om.
14 Μὴ] Τοῦ αὐτοῦ. Μὴ.
324 13 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
325 8 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσ.
17 διαθηλασθαι] -λασθὲν.
18 'Ισιδώρου] 'Ισιδώρου ἐξ.
20 τινὲς,] τινὲς, δὲ.
23 Διοπετοῦς quasi nomen proprium.
326 9 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
23 ὑπήκουον·] ὑπήκοον.
327 24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
329 11 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
τὸν καλούμενον Εὔτυχον.] Εὔτυχον τὸν καλούμενον.
330 31 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
331 21 τοῦ] τῆς.
332 29 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
333 7 ὁ] om.
10 αὐτῷ·] ἑαυτῷ.
24 λήψη] λήψη καὶ.
26 ὑποστίξαντας] στίξαντας.
334 29 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
33 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.
λάβῃ] λάβοι.
335 15 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
18 ἀποθανεῖτε] ἀποθανῆτε.
26 ἡμῖν,] ἡμῶν.

Pag. Lin.

335 28 προτίθησι] προστίθησι.
30 ἀκουόντων] ἀκουόντων μου.
33 γενόμενος,] γινόμενος.
336 13 οὔσῃ] οὖσα.
19 Ἆρα] Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἆρα.
24 ἀποκρύπτων]-κρύπτειν.
27 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
337 5 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
17 λέγειν] λέγει.
19 περιεποιήσατο] περὶ ἐπ.
22 ἐριθείαν,] ἐριθίαν.
27 ἀπατηλὰς] ἀπατηλοῦς.
28 ἀποστρέφει] –τρέφειν.
30 ἐπισκοπεῖν] ἐπισκοπὴν.
32 ὅτι κέρδει] ὁ ἐπικέρδει.
338 1 ποιμένας] ποιμάνας.
25 ἄρτον] ἄρτον τοῦτον.
ὁρᾶς] ὁρᾶς ὅτι.
26 αὐτὸν] ἑαυτὸν.
ἕτερα] ἕτερον.
30 ἐνδοιάσεις] ἐνδοιάσης.
31 ὥσπερ] ὥσπερ οἱ.
339 19 ξενιζώμεθα] –ζόμεθα.
32 οὖν] in marg.
340 8 Δεῖ] Ἀμμωνίου. Δεῖ.
27 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
13 τὸ] τῷ.
34 Ἀσίας] Οὐσίας.
341 6 ὀφείλουσιν] –λωσιν.
7 ὡς] om.
8 τὸ] τῷ.
10 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
ὁ] om.
342 1 ἀπέχονται·] –χωνται.
29 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
32 σὺν πᾶσι] συμπᾶσιν.
343 11 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.

Pag. Lin.

343 33 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
344 21 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
32 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
345 28 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
346 7 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.
347 1 ἐρρωμένον] ἐρρωμενὲς.
3 εἰπόντος ;] εἰπόντες.
4 ἑαυτῶν] ἑαυτὸν.
μονάζειν.] μονάζην.
8 τῷ] τὸ.
ἕπομαι,] ἔχομαι.
15 ἀσθένειαν] ἀσθένειαν παθῶν.
17 εἴποι] εἴποιέ.
18 τῶνδε,] τῷ δὲ.
348 6 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
12 Τοῦ αὐτοῦ. Οὗτος] Τοῦ Χρ. Οὕτως.
21 Τοῦ αὐτοῦ] Τοῦ Χρ.
27 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
349 20 Σευήρου] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
22 μεθιστάντας] μεθιστάντες.
25 τῆς] om.
27 διαπτύσωσι·] διαπτύσωσιν.
351 9 σύμβολον·] σύμβουλον.
33 ζ′] ἑπτὰ.
352 1 ἐποίησεν] ἐποίησαν.
3 κόμην·] γνώμην.
9 ῥητὰ] ῥήματα.
12 πέπομφε] πέμποφε.
15 ἀλλὰ] ἀλλ᾽.
17 δογμάτων.] δόγματα.
34 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
353 27 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.

Pag. Lin.

354 12 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
17 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

355 11 ἤγουν] ἢ τ' οὖν.
16 ἀφ'] ἐφ'.

357 7 μὴ πάλιν] πάλιν μή.
21 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
29 Ἐπειδὴ] Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδή.

358 7 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρυσοστόμου.
31 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.

361 18 εἰς] εἰς τόν.
26 ἐκ] ἀπό.
29 δέξονται·] δέξωνται.
ἐγὼ] ἐγὼ γάρ.

362 2 αὐτὸν] αὐτῶν.
7 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
11 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
29 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

363 12 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
22 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

364 3 Οὐκ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ.
7 προνομίαν·] in marg. πρόνοιαν.
21 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
25 Ῥωμαῖον,] Ῥωμαῖον, καί.

365 8 Ῥωμαίους,] Ῥωμαίους, καί.
11 Παῦλος] om.
12 πρὸς] πρὸς τόν.
14 Ῥωμαῖοι] ῥωμαῖον.
27 Οὐκέτι] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ ⋇. Οὐκέτι.

366 20 τάφοις] τοίχοις et in marg. τάφοις.
28 τις] τι.
30 χάριν] χάριν τοῦ.

367 3 Σευήρου.] Σευήρου ἐπισκόπου Γαβάλων.
11 προσποιεῖται] προπ.
16 κεκονιαμένος εἴη,] εἴη κεκονιαμένος.
18 ἀμφιβάλλεται] ἀμφιβάλλει.
19 ἐλέγχθη·] ἐλέχθη.
20 τοῦ] om.
ἐλέγξαι,] ἐλέγξαι ὑπόκρισιν.
21 τὸ κολαστέον] τῷ κολ.
25 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
30 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.

368 13 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
16 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
28 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
33 ἐπιστολῆς] ἐπιστολή.

369 8 ἀναστάσεως] ἀναναστάσεως.
15 διασπασθῇ,] διασπαθῇ.
23 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.

370 11 αὐτοῦ] αὐτοῦ πάλιν.
32 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

371 3 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.
7 αὐτοῦ] αὐτοῦ πάλιν.
14 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
15 εἶπον] εἶπαν.
23 Τοῦ Χρ.] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ Χρ.
27 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

372 15 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ.
21 τῆς] τοῦ εἰς.

373 4 ΤοῦΧρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ιω̄.

Pag. Lin.

373 33 Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα καὶ ἐπιβουλὴν ἀπολογίαν ἔχουσαν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατηγορίαν κατ' ἐκείνων.

374 1 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ ἀρχεπισκοπ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου.

29 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.

375 2 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

27 Τέρτυλλος,] Τέρτυλος.

28 Τέρτυλλος] Τέρτυλος.

376 1 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

377 12 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ Χρ.

23 'Εξ ἀνεπιγράφου.] om.

24 λατρεύων] λατρεύειν.

26 'Αμμωνίου.] om.

27 ὅτι] ὅτι οἱ.

29 ὧν] ὃν.

30 πιστεύει· ἀλλ' οὐκ] πιστεύων οὐκ.

31 τῷ] τὸ.

32 τὸν] om.

378 1 οὔσης] οὔσαις τῆς.

2 'Ιουδὴθ,] 'Ιωδὶθ.

4 'Απόστολον] –τολος.

10 πευστέον] πευστέων.

12 ὅτι] ὅτι καί.

19 συνάδοντα] συνάδον.

23 τοίνυν] τοίνυν οὕτως.

27 ὑμῖν,] ἡμῖν.

32 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ.

379 8 ἀρχιεπισκόπου] ἀρχιεπισκόπου ἀντιοχείας. κωδικέλλων] κωδικαίλλων.

22 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

380 11 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.

25 'Αμμωνίου.] om.

380 26 αὐτῷ] αὐτῇ.

28 ἵνα καὶ] om.

382 7 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ.

21 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

31 τὸν] τὸν θεὸν ἤ.

383 1 τὸν] om.

7 Διότι] Διατί.

24 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

384 16 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.

27 εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος] εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους.

29 ὁ] om.

385 12 καὶ] om.

18 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου 'Ιωάννου τοῦ.

23 Εἰκότος] Εἰκότως.

26 ὑπερέβαινεν ἀκοὰς δικαστοῦ] δικαστοῦ ὑπερέβαινεν ἀκοάς.

386 6 Ὅρα] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅρα.

21 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ.

31 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

387 16 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.

19 ὅτε] ὅτι.

24 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου 'Ιωάννου τοῦ.

388 8 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

26 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ Χρυσοστόμου.

33 Οὐ] Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ.

389 8 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου πρεσβυτέρου.

24 τὸν] τῶν.

32 εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη δόξα ἦν·] om.

390 7 κωδικέλλων 'Αλεξανδρείας.] κωδικίλλων 'Αλεξάνδρου.

Pag. Lin.

390 9 καὶ] καὶ τῶν.
αὐτῶν] αὐτῶν εἰς ἡμᾶς.
10 καταστήσομεν.] καταστήσωμεν.
11 Παῦλος] ὁ Παῦλος.
13 πατέρας] πρσ̄.
14 τὴν] τῶν πατέρων.
23 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ.
391 17 Ἀμμωνίου.] om.
18 ἐμμαινόμενος,] ἐμμαινόμενος, ὑπὸ γὰρ διαβολικῆς ἐνεργείας καὶ δαιμόνων οἷς στρατηλατούμενος.
29 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
392 4 καὶ] καὶ τὸ.
10 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
16 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
28 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ Χρ.
31 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
393 1 Ἀγρίππαν] Ἀγρίππα.
4 δεῖ] δή.
5 καὶ] καὶ ἃ.
οὐράνου·] οὐρανοῦ κατὰ ὀπτασίαν. ὀπτασία δὲ.
7 σαρκὶ,] σαρκὶ ὢν.
13 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
24 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ.
27 Ὅτι] ἐξ ἀνεπιγράφου. Ὅτι.
394 2 ἀλλὰ] ἀλλὰ καί.
9 μαθητεύσατε] μαθητεῦσαι πάντ.
10 εἰλήφασι] ἐξειλ.
12 τῷ] τὸ.
13 φωτὸς] φῶς.
15 περὶ Μωσέως ὁ Παῦλος,] ὁ Παῦλος περὶ Μωσέως.
18 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

394 19 παρέχον] παρέχων.
22 Μωσῆς] Μωυσῆς.
32 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ιω̄.
395 7 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
20 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
22 ὡμολόγει.] ομ.
24 οὗτος] οὕτως.
25 ὁ Θεὸς ποιῆσαι] ποιῆσαι ὁ Θεός.
30 δευτέρῳ] προτέρῳ.
396 3 Τοῦ αὐτοῦ.] om.
27 Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.
397 10 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
398 13 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ Χρυσοστόμου.
21 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
27 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
29 εἰσαγούσης,] ἀγαγούσης.
399 14 ἑαυτῆς] ἑαυτοῖς.
18 μὲν,] ὦ.
26 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
400 4 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
9 ἐπιλάθωνται,] ἐπιλάνθωνται.
22 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ Χρ.
401 1 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω̄ τοῦ.
19 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.
24 ὁριζούσῃ] ὁρίζουσα.
27 ἀπολέσθαι,] ἀπολέσθαι εἶχεν ἂν καὶ ὁ Παῦλος ἀπολέσθαι.
30 οὐδὲ μὲν] οὐδεμένον (sic).
35 ἁρπάσας] ἁρπάσας αὐτόν.
402 3 θαυματουργίας] θαυματουργήσας.

Pag. Lin.

402 8 δίκαιον] δικαὶ.

26 Τοῦ] Ἰῶ τοῦ.

403 11 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

19 ἀγνοίας·] ἀνοίας.

404 3 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

11 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

εὐχαριστήσας] εὐχαρίστησεν.

12 ἑωρακὼς] ἑωρακὸς.

18 ὦ] ὁ.

24 Τοῦ] Ἰῶ.

405 21 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

406 7 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ἰῶ τοῦ.

407 23 Τοῦ] Ἰῶ τοῦ.

29 ἰοβόλα] ἰοβόλα ζῶα.

30 ἄγοντι τὴν δυσκολίαν] ἄγων τὴν εὐκ.

33 καταπατήσῃ] –τήσῃς.

408 7 Θεοδωρήτου.] Θεοδωρήτου κύρου.

8 χαῦνον] χαῦνον καὶ χλιαρὸν.

25 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

409 6 δὲ] δή.

7 θνήσκετε·] ἀποθνήσκετε.

12 μαγείαν] μαγίας.

Σίμων] Σίμων ὁ.

13 ἐμπίπρασθαι.] ἐμπίπρασθαι. ἢ διαρρήγνυσθαι.

18 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

26 Ἰδοὺ] Τοῦ αὐτοῦ. Ἰδοὺ.

410 5 Ὥστε] Τοῦ ἁγίου. Ὥστε.

7 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

12 Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.

18 Τοῦ αὐτοῦ.] Ἰῶ.

Pag. Lin.

411 3 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ αὐτοῦ.

11 Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.

Ἔθος] Ἔθος γὰρ.

13 εἰδωλολατρίας] εἰδωλολατρείας.

15 εἰδωλολάτριν] εἰδωλολατρεῖν.

30 Ἰσιδώρου.] Ἰσιδώρου πηλουσιώτου.

412 3 Τοῦ Χρυσοστόμου] Τοῦ ἁγίου Ἰῶ.

14 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.

413 10 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἰῶ.

λόγον ἔχει,] ἔχει λόγον.

19 δόξει.] δόξειεν.

27 ἐθῶν] ἐθνῶν.

29 ἡγήσηται· ἡγήσεται.

30 σήν.] σκιάν.

414 3 ἔγγραφος] ἄγραφος.

7 ὅλως] ὅλως τὸ.

14 σωτηρία] σωτηρίας.

15 κηρύσσων] κηρύξας.

20 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

24 Διακεῖσθαι,] Ἰῶ τοῦ Χρυσοστόμου. Τοσοῦτον ἀπέχω ἐχθρῶς πρὸς ὑμᾶς διακεῖσθαι.

415 2 Εὐσεβίου.] Εὐσεβίου εἰς τὸν Ἡσαΐαν.

19 εἰσέτι] καὶ.

27 Ἀμμωνίου.] Ἀμμωνίου πρεσβυτέρου.

31 ἀληθῆ] ἀληθεῖ.

416 5 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ἰωάννου.

20 διὸ] διὸ καὶ.

32 Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰῶ.

417 22 Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ αὐτοῦ πάλιν.

Pag.	Lin.	
418	3	Σευήρου.] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας.
		δὲ ὅτι τὰ τῆς] δὲ ὡς τῆς.
	7	δείξοντι,] δείξαντι.
	22	εἰώθασιν] εἰώθαμεν.
419	5	ῥητὸν] ῥητὸν προφητὴν.
	16	ἐπίστευσεν] ἐπίστευσεν ἐν.
	22	ἐπεσχέθη] ἐπαχύνθη.
	23	ἀφιέναι] ἀφιέναι τὰς.
	24	ἀφείθησαν] ἠφήθ.
	26	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου ἰω.
420	5	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Ἰῶ.
	17	Τοῦ Χρυσοστόμου.] om.
421	15	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.
	30	Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἰωάννου.
422	1	Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἰῶ.
	13	Ἐκ τοῦ—προτασσομένου.] Hæc sequuntur in textu; neque majuscula sunt.
	15	συναιχμάλωτόν] -μάλοντόν (sic).
	21	γὰρ] om.
	22	αὐτὸν] αὐτὸν ἐκεῖσε.
422	24	β'] δευτέρῳ.
	32	Ὀκταουΐαν] Ἀκτ.
423	3	τῷ Παύλῳ λϛ'] τὸν Παῦλον τριακοστῷ ἕκτῳ.
	6	ιθ'] ἐννεακαιδεκάτου.
	8	ιδ'] δεκατέσσαρα.
	13	Κύριος] Κύριος μοι.
	21	κα'] κ' καὶ ἕν.
		β'] δύο.
		ἐτέλεσεν] διετ.
	22	τούτους] τούτοις.
	23	δύο·] β'.
		πάντα] πάντα ἔτη.
	24	λε'.] τριάκοντα πέντε.
	26	ἐρήσεταί] αἰρήσεται.
424	6	λϛ'.] τριακοστῷ ἕκτῳ.
	8	τοῦ] om.
	10	ξθ'] ἑξηκοστῷ ἐνάτῳ.
	11	τλ'] τριακόσια τριάκοντα.
	12	τῆς] τῆς παρούσης ταύτης.
	13	θ'] ἐνάτης,
	14	κθ'] εἰκοστῇ ἐνάτῃ.
	15	Τέλος σὺν Θεῷ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων.] Τέλος τῶν σχολίων τῶν Πράξεων.

INDEX SCRIPTORUM

E QUIBUS CATENA IN ACTA APOSTOLORUM CONTEXTA EST.

NOMINA AUCTORUM OBITER CITATORUM.

CORRIGENDA.

Pag.	Lin.	
21.	31.	Ἐλύμαν leg. Ἐλύμαν.
29.	1.	τε τολμημ. leg. τετολμ.
42.	17.	ὁμότιμων leg. ὁμότιμον.
45.	17.	οὐ κἐγκαταλ. leg. οὐκ ἐγκαταλ.
68.	9.	παρθένου leg. παρθένον.
282.	30.	ἐνσάρκα leg. ἐνσάρκου, ἐνσάρκον Coisl.
352.	7.	Ἰουδαίους leg. Ἰουδαίοις.
367.	3.	Σευήρου leg. Σευηριανοῦ ut patet e Cod. Coisl.
393.	5.	οὐράνου leg. οὐρανοῦ.
395.	23.	τὸν leg. τήν.
417.	33.	θρόνον leg. θρόνου.

October, 1869.

BOOKS

PRINTED AT

THE CLARENDON PRESS, OXFORD,

AND PUBLISHED FOR THE UNIVERSITY BY

MACMILLAN AND CO.,

16, BEDFORD STREET, COVENT GARDEN,

LONDON.

Many Books in this Catalogue have lately been much reduced in Price.

LEXICONS, GRAMMARS, &c.

A Greek-English Lexicon, by Henry George Liddell, D.D., and Robert Scott, D.D. *Fifth Edition.* 1861. crown 4to. *cloth,* 1*l.* 11*s.* 6*d.*

A Greek-English Lexicon, abridged from the above, chiefly for the use of Schools. *Twelfth Edition.* 1867. square 12mo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

A copious Greek-English Vocabulary, compiled from the best authorities. 1850. 24mo. *bound,* 3*s.*

Graecae Grammaticae Rudimenta in usum Scholarum. Auctore Carolo Wordsworth, D.C.L. *Sixteenth Edition.* 1867. 12mo. *bound,* 4*s.*

A Greek Primer, in English, by the Right Rev. Charles Wordsworth, D.C.L., Bishop of St. Andrews, etc. *Preparing.*

A Practical Introduction to Greek Accentuation, by H. W. Chandler, M.A. 1862. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Etymologicon Magnum. Ad Codd. MSS. recensuit et notis variorum instruxit Thomas Gaisford, S.T.P. 1848. fol. *cloth,* 1*l.* 12*s.*

Suidae Lexicon. Ad Codd. MSS. recensuit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1834. fol. *cloth. Price reduced from* 3*l.* 12*s. to* 2*l.* 2*s.*

Scheller's Lexicon of the Latin Tongue, with the German explanations translated into English by J. E. Riddle, M.A. 1835. fol. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Scriptores Rei Metricae. Edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 10*s. to* 15*s.*

Sold separately:

Hephaestion, Terentianus Maurus, Proclus, cum annotationibus, etc. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 5*s. to* 10*s.*

Scriptores Latini. 1837. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Thesaurus Syriacus: collegerunt Quatremère, Bernstein, Lorsbach, Arnoldi, Field. Edidit R. Payne Smith, S.T.P.R.

Fasciculus I. 1868. sm. fol. 1*l.* 1*s.*

Fasciculus II. *In the Press.*

Lexicon Aegyptiaco-Latinum ex veteribus Linguae Aegyptiacae Monumentis, etc., cum Indice Vocum Latinarum ab H. Tattam, A.M. 1835. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 10*s*. 6*d*. *to* 15*s*.

A Practical Grammar of the Sanskrit Language, arranged with reference to the Classical Languages of Europe, for the use of English Students, by Monier Williams, M.A. *Third Edition*. 1864. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Nalopákhyánam. Story of Nala, an Episode of the Mahá-Bhárata: the Sanskrit text, with a copious Vocabulary, Grammatical Analysis, and Introduction, by Monier Williams, M.A. The Metrical Translation by the Very Rev. H. H. Milman, D.D. 1860. 8vo. *cloth*, 15*s*.

A Sanskrit-English Dictionary, by Monier Williams, M.A., Boden Professor of Sanskrit. *In the Press*.

An Anglo-Saxon Dictionary, by Joseph Bosworth, D.D., Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *New Edition*. *Preparing*.

An Icelandic-English Dictionary. By the late R. Cleasby. Enlarged and completed by G. Vigfússon. Part I. 1869. 4to. 21*s*.

A Handbook of the Chinese Language. Parts I and II. Grammar and Chrestomathy. By James Summers. 1863. 8vo. *half bound*, 1*l*. 8*s*.

Cornish Drama (The Ancient). Edited and translated by E. Norris, Esq., with a Sketch of Cornish Grammar, an Ancient Cornish Vocabulary, etc. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

The Sketch of Cornish Grammar separately, *stitched*, 2*s*. 6*d*.

GREEK AND LATIN CLASSICS.

Aeschylus: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. *Second Edition*. 1851. 8vo. *cloth*, 5*s*. 6*d*.

Aeschylus: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1841. 8vo. *cloth*, 10*s*.

Aeschylus: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. 1851. 8vo. *cloth*, 5*s*.

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione et cum commentariis Guil. Dindorfii. *Third Edition*. 2 vols. 1860. fcap. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Each Play separately, *limp*, 2*s*. 6*d*.

The Text alone, printed on writing paper, with large margin, royal 16mo. *cloth*, 8*s*.

The Text alone, square 16mo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Each Play separately, *limp*, 6*d*.

Sophocles: Tragoediae et Fragmenta cum Annotatt. Guil. Dindorfii. Tomi II. 1849. 8vo. *cloth*, 10*s*.

The Text, Vol. I. 5*s*. 6*d*. The Notes, Vol. II. 4*s*. 6*d*.

Sophocles: Scholia Graeca.

Vol. I. ed. P. Elmsley, A.M. 1825. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.
Vol. II. ed. Guil. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

Euripides: Tragoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 10s.

Euripides: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1840. *cloth*, 10s.

Euripides: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Tomi IV. 1863. 8vo. *cloth*, 1l. 16s.

Euripides: Alcestis, ex recensione Guil. Dindorfii. 1834. 8vo. *sewed*, 2s. 6d.

Aristophanes: Comoediae et Fragmenta, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi II. 1835. 8vo. *cloth*, 11s.

Aristophanes: Annotationes Guil. Dindorfii. Partes II. 1837. 8vo. *cloth*, 11s.

Aristophanes: Scholia Graeca, ex Codicibus aucta et emendata a Guil. Dindorfio. Partes III. 1839. 8vo. *cloth*, 1l.

Aristophanem, Index in: J. Caravellae. 1822. 8vo. *cloth*, 3s.

Metra Aeschyli Sophoclis Euripidis et Aristophanis. Descripta a Guil. Dindorfio. Accedit Chronologia Scenica. 1842. 8vo. *cloth*, 5s.

Anecdota Graeca Oxoniensia. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1834–37. 8vo. *cloth*, 1l. 2s.

Anecdota Graeca e Codd. MSS. Bibliothecae Regiae Parisiensis. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi IV. 1839–41. 8vo. *cloth*, 1l. 2s.

Apsinis et Longini Rhetorica. E Codicibus MSS. recensuit Joh. Bakius. 1849. 8vo. *cloth*, 3s.

Aristoteles: ex recensione Immanuelis Bekkeri. Accedunt Indices Sylburgiani. Tomi XI. 1837. 8vo. *cloth*, 2l. 10s.

Each volume separately, 5s. 6d.

Catulli Veronensis Liber: recognovit, apparatum criticum prolegomena appendices addidit, Robinson Ellis, A.M. 1867. 8vo. *cloth*, 16s.

Choerobosci Dictata in Theodosii Canones, necnon Epimerismi in Psalmos. E Codicibus MSS. edidit Thomas Gaisford, S.T.P. Tomi III. 1842. 8vo. *cloth*, 15s.

Demosthenes: ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi I. II. III. IV. 1846. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2l. 2s. *to* 1l. 1s.

Demosthenes: Tomi V. VI. VII. Annotationes Interpretum. 1849. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1l. 16s. *to* 15s.

Demosthenes: Tomi VIII. IX. Scholia. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 15s. *to* 10s.

Harpocrationis Lexicon, ex recensione G. Dindorfii. Tomi II. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1l. 1s. *to* 10s. 6d.

Herculanensium Voluminum Partes II. 1824, 1825. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1l. 5s. *to* 10s.

Homerus: Ilias, cum brevi Annotatione C. G. Heynii. Accedunt Scholia minora. Tomi II. 1834. 8vo. *cloth*, 15s.

Homerus: Ilias, ex rec. Guil. Dindorfii. 1856. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Homerus: Odyssea, ex rec. Guil. Dindorfii. 1855. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Homerus: Scholia Graeca in Odysseam. Edidit Guil. Dindorfius. Tomi II. 1855. 8vo. *cloth,* 15*s.* 6*d.*

Homerum, Index in: Seberi. 1780. 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Oratores Attici ex recensione Bekkeri:

I. Antiphon, Andocides, et Lysias. 1822. 8vo. *cloth,* 7*s.*
II. Isocrates. 1822. 8vo. *cloth,* 7*s.*
III. Isaeus, Aeschines, Lycurgus, Dinarchus, etc. 1823. 8vo. *cloth,* 7*s.*

Scholia Graeca in Aeschinem et Isocratem. Edidit G. Dindorfius. 1852. 8vo. *cloth,* 4*s.*

Paroemiographi Graeci, quorum pars nunc primum ex Codd. MSS. vulgatur. Edidit T. Gaisford, S.T.P. 1836. 8vo. *cloth,* 5*s.* 6*d.*

Plato: The Apology, with a revised Text and English Notes, and a Digest of Platonic Idioms, by James Riddell, M.A. 1867. 8vo. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Plato: Philebus, with a revised Text and English Notes, by Edward Poste, M.A. 1860. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Plato: Sophistes and Politicus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1866. 8vo. *cloth,* 18*s.*

Plato: Theaetetus, with a revised Text and English Notes, by L. Campbell, M.A. 1861. 8vo. *cloth,* 9*s.*

Plato: The Dialogues, translated into English, with Introductions, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. In four volumes; Vols. I-III will be published in the course of the present year.

Plato: The Republic, with a revised Text and English Notes, by B. Jowett, M.A., Fellow of Balliol College and Regius Professor of Greek. Demy 8vo. *Preparing.*

Plotinus. Edidit F. Creuzer. Tomi III. 1835. 4to. *cloth,* 1*l.* 8*s.*

Stobaei Florilegium. Ad MSS. fidem emendavit et supplevit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1822. 8vo. *cloth,* 1*l.*

Stobaei Eclogarum Physicarum et Ethicarum libri duo. Accedit Hieroclis Commentarius in aurea carmina Pythagoreorum. Ad MSS. Codd. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth,* 11*s.*

Xenophon: Historia Graeca, ex recensione et cum annotationibus L. Dindorfii. *Second Edition.* 1852. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Xenophon: Expeditio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. *Second Edition.* 1855. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Xenophon: Institutio Cyri, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1857. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Xenophon: Memorabilia Socratis, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1862. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Xenophon: Opuscula Politica Equestria et Venatica cum Arriani Libello de Venatione, ex rec. et cum annotatt. L. Dindorfii. 1866. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

THE HOLY SCRIPTURES, &c.

The Holy Bible in the earliest English Versions, made from the Latin Vulgate by John Wycliffe and his followers: edited by the Rev. J. Forshall and Sir F. Madden. 4 vols. 1850. royal 4to. *cloth. Price reduced from* 5*l.* 15*s.* 6*d.* *to* 3*l.* 3*s.*

The Holy Bible: an exact reprint, page for page, of the Authorized Version published in the year 1611. Demy 4to. *half bound,* 1*l.* 1*s.*

Vetus Testamentum Graece cum Variis Lectionibus. Editionem a R. Holmes, S.T.P. inchoatam continuavit J. Parsons, S.T.B. Tomi V. 1798-1827. folio, *in sheets. Price reduced from* 10*l.* *to* 7*l.*

Vetus Testamentum Graece secundum exemplar Vaticanum Romae editum. Accedit potior varietas Codicis Alexandrini. Tomi III. 1848. 12mo. *cloth,* 14*s.*

Origenis Hexaplorum quae supersunt; sive, Veterum Interpretum Graecorum in totum Vetus Testamentum Fragmenta. Edidit Fridericus Field, A.M.

Tom. II. Fasc. I. 1867. 4to. 1*l.* Tom. II. Fasc. II. 1868. 4to. 16*s.*

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus Charactere Hebraeo-Chaldaico. Edidit B. Blayney. 1790. 8vo. *cloth,* 3*s.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Latina, cum Paraphrasi Anglo-Saxonica. Edidit B. Thorpe, F.A.S. 1835. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Libri Psalmorum Versio antiqua Gallica e Cod. MS. in Bibl. Bodleiana adservato, una cum Versione Metrica aliisque Monumentis pervetustis. Nunc primum descripsit et edidit Franciscus Michel, Phil. Doct. 1860. 8vo. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Libri Prophetarum Majorum, cum Lamentationibus Jeremiae, in Dialecto Linguae Aegyptiacae Memphitica seu Coptica. Edidit cum Versione Latina H. Tattam, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth,* 17*s.*

Libri duodecim Prophetarum Minorum in Ling. Aegypt. vulgo Coptica. Edidit H. Tattam, A.M. 1836. 8vo. *cloth,* 8*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Antiquissimorum Codicum Textus in ordine parallelo dispositi. Accedit collatio Codicis Sinaitici. Edidit E. H. Hansell, S.T.B. Tomi III. 1864. 8vo. *half morocco,* 2*l.* 12*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece. Accedunt parallela S. Scripturae loca, necnon vetus capitulorum notatio et canones Eusebii. Edidit Carolus Lloyd, S.T.P.R., necnon Episcopus Oxoniensis. 1863. 18mo. *cloth,* 3*s.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth,* 10*s.* 6*d.*

Novum Testamentum Graece juxta exemplar Millianum. 1868. 12mo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

The same on writing paper, with large margin, small 4to. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

The New Testament in Greek and English, on opposite pages, arranged and edited by E. Cardwell, D.D. 2 vols. 1837. crown 8vo. *cloth,* 6*s.*

Novi Testamenti Versio Syriaca Philoxeniana. Edidit Jos. White, S.T.P. Tomi IV. 1778–1803. 4to. *cloth*, 1*l*. 8*s*.

Novum Testamentum Coptice, cura D. Wilkins. 1716. 4to. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Appendix ad edit. N. T. Gr. e Cod. MS. Alexandrino a C. G. Woide descripti. Subjicitur Codicis Vaticani collatio. 1799. fol. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Evangeliorum Versio Gothica, cum Interpr. et Annott. E. Benzelii. Edidit, et Gram. Goth. praemisit, E. Lye, A.M. 1759. 4to. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Diatessaron; sive Historia Jesu Christi ex ipsis Evangelistarum verbis apte dispositis confecta. Ed. J. White. 1856. 12mo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Canon Muratorianus. The earliest Catalogue of the Books of the New Testament. Edited with Notes and a Facsimile of the MS. in the Ambrosian Library at Milan, by S. P. Tregelles, LL.D. 1868. 4to. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

The Five Books of Maccabees, in English, with Notes and Illustrations by Henry Cotton, D.C.L. 1833. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

The Ormulum, now first edited from the original Manuscript in the Bodleian Library (Anglo-Saxon and English), by R. M. White, D.D. 2 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Horae Hebraicae et Talmudicae, a J. Lightfoot. *A new Edition*, by R. Gandell, M.A. 4 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from 2l. 2s. to 1l. 1l.*

FATHERS OF THE CHURCH, &c.

Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum. Edidit J. A. Cramer, S.T.P. Tomi VIII. 1838–1844. 8vo. *cloth*, 2*l*. 4*s*.

Clementis Alexandrini Opera, ex recensione Guil. Dindorfii. Tomi IV. 8vo. (*Just ready.*)

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini in XII Prophetas. Edidit P. E. Pusey, A.M. Tomi II. 1868. 8vo. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Cyrilli Archiepiscopi Alexandrini Commentarii in Lucae Evangelium quae supersunt Syriace. E MSS. apud Mus. Britan. edidit R. Payne Smith, A.M. 1858. 4to. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 2 vols. 1859. 8vo. *cloth*, 14*s*.

Ephraemi Syri, Rabulae Episcopi Edesseni, Balaei, aliorumque, Opera Selecta. E Codd. Syriacis MSS. in Museo Britannico et Bibliotheca Bodleiana asservatis primus edidit J. J. Overbeck. 1865. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

A Latin translation of the above, by the same Editor. *Preparing*.

Eusebii Pamphili Eclogae Propheticae. E. Cod. MS. nunc primum edidit T. Gaisford, S.T.P. 1842. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Eusebii Pamphili Evangelicae Praeparationis Libri XV. Ad Codd. MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi IV. 1843. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Eusebii Pamphili Evangelicae Demonstrationis Libri X. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. Tomi II. 1852. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Eusebii Pamphili contra Hieroclem et Marcellum Libri. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica. Edidit E. Burton, S.T.P.R. 1856. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Eusebii Pamphili Historia Ecclesiastica: Annotationes Variorum. Tomi II. 1842. 8vo. *cloth*, 17*s*.

Evagrii Historia Ecclesiastica, ex recensione H. Valesii. 1844. 8vo. *cloth*, 4*s*.

Origenis Philosophumena; sive omnium Haeresium Refutatio. E Codice Parisino nunc primum edidit Emmanuel Miller. 1851. 8vo. *cloth*, 10*s*.

Patrum Apostolicorum, S. Clementis Romani, S. Ignatii, S. Polycarpi, quae supersunt. Edidit Guil. Jacobson, S.T.P.R. Tomi II. *Fourth Edition*. 1863. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Reliquiae Sacrae secundi tertiique saeculi. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi V. *Second Edition*. 1846–1848. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 2*l*. 11*s*. *to* 1*l*. 5*s*.

Scriptorum Ecclesiasticorum Opuscula. Recensuit M. J. Routh, S.T.P. Tomi II. *Third Edition*. 1858. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. *to* 10*s*.

Socratis Scholastici Historia Ecclesiastica. Gr. et Lat. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1853. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 11*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Sozomeni Historia Ecclesiastica. Edidit R. Hussey, S.T.B. Tomi III. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 6*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Theodoreti Ecclesiasticae Historiae Libri V. Recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1854. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Theodoreti Graecarum Affectionum Curatio. Ad Codices MSS. recensuit T. Gaisford, S.T.P. 1839. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Dowling (J. G.) Notitia Scriptorum SS. Patrum aliorumque vet. Eccles. Mon. quae in Collectionibus Anecdotorum post annum Christi MDCC. in lucem editis continentur. 1839. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

ECCLESIASTICAL HISTORY, BIOGRAPHY, &c.

Baedae Historia Ecclesiastica. Edited, with English Notes, by George H. Moberly, M.A., Fellow of C. C. C., Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Bingham's Antiquities of the Christian Church, and other Works. 10 vols. 1855. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*l*. 5*s*. *to* 3*l*. 3*s*.

Burnet's History of the Reformation of the Church of England. *A new Edition*. Carefully revised, and the Records collated with the originals, by N. Pocock, M.A. With a Preface by the Editor. 7 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 4*l*. 4*s*.

Burnet's Life of Sir M. Hale, and Fell's Life of Dr. Hammond. 1856. small 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*s*. *to* 2*s*. 6*d*.

Cardwell's Two Books of Common Prayer, set forth by authority in the Reign of King Edward VI, compared with each other. *Third Edition.* 1852. 8vo. *cloth,* 7s.

Cardwell's Documentary Annals of the Reformed Church of England; being a Collection of Injunctions, Declarations, Orders, Articles of Inquiry, &c. from 1546 to 1716. 2 vols. 1843. 8vo. *cloth,* 18s.

Cardwell's History of Conferences on the Book of Common Prayer from 1551 to 1690. *Third Edition.* 1849. 8vo. *cloth,* 7s. 6d.

Cardwell's Synodalia. A Collection of Articles of Religion, Canons, and Proceedings of Convocation in the Province of Canterbury, from 1547 to 1717. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth,* 19s.

Councils and Ecclesiastical Documents relating to Great Britain and Ireland. Edited, after Spelman and Wilkins, by A. W. Haddan, B.D., and William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford. Vol. I. 1869. Medium 8vo. *cloth,* 1*l.* 1s.

Formularies of Faith set forth by the King's Authority during the Reign of Henry VIII. 1856. 8vo. *cloth,* 7s.

Fuller's Church History of Britain. Edited by J. S. Brewer, M.A. 6 vols. 1845. 8vo. *cloth,* 1*l.* 19s.

Gibson's Synodus Anglicana. Edited by E. Cardwell, D.D. 1854. 8vo. *cloth,* 6s.

Hussey's Rise of the Papal Power traced in three Lectures. *Second Edition.* 1863. fcap. 8vo. *cloth,* 4s. 6d.

Inett's Origines Anglicanae (in continuation of Stillingfleet). Edited by J. Griffiths, M.A. 3 vols. 1855. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 11s. 6d. *to* 15s.

John, Bishop of Ephesus. The Third Part of his Ecclesiastical History. [In Syriac.] Now first edited by William Cureton, M.A. 1853. 4to. *cloth,* 1*l.* 12s.

The same, translated by R. Payne Smith, M.A. 1860. 8vo. *cloth,* 10s.

Knight's Life of Dean Colet. 1823. 8vo. *cloth,* 7s. 6d.

Le Neve's Fasti Ecclesiae Anglicanae. *Corrected and continued from* 1715 *to* 1853 by T. Duffus Hardy. 3 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 17s. 6d. *to* 1*l.* 1s.

Noelli (A.) Catechismus sive prima institutio disciplinaque Pietatis Christianae Latine explicata. Editio nova cura Guil. Jacobson, A.M. 1844. 8vo. *cloth,* 5s. 6d.

Prideaux's Connection of Sacred and Profane History. 2 vols. 1851. 8vo. *cloth,* 10s.

Primers put forth in the Reign of Henry VIII. 1848. 8vo. *cloth,* 5s.

Reformatio Legum Ecclesiasticarum. The Reformation of Ecclesiastical Laws, as attempted in the reigns of Henry VIII, Edward VI, and Elizabeth. Edited by E. Cardwell, D.D. 1850. 8vo. *cloth,* 6s. 6d.

Shirley's (W. W.) Some Account of the Church in the Apostolic Age. 1867. fcap. 8vo. *cloth,* 3s. 6d.

Shuckford's Sacred and Profane History connected (in continuation of Prideaux). 2 vols. 1848. 8vo. *cloth,* 10s.

Stillingfleet's Origines Britannicæ, with Lloyd's Historical Account of Church Government. Edited by T. P. Pantin, M.A. 2 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 13*s. to* 10*s.*

Strype's Works Complete, with a General Index. 27 vols. 1821–1843. 8vo. *cloth*, 7*l.* 13*s.* 6*d.* Sold separately as follows:—

Memorials of Cranmer. 2 vols. 1840. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Life of Parker. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth*, 16*s.* 6*d.*

Life of Grindal. 1821. 8vo. *cloth*, 5*s.* 6*d.*

Life of Whitgift. 3 vols. 1822. 8vo. *cloth*, 16*s.* 6*d.*

Life of Aylmer. 1820. 8vo. *cloth*, 5*s.* 6*d.*

Life of Cheke. 1821. 8vo. *cloth*, 5*s.* 6*d.*

Life of Smith. 1820. 8vo. *cloth*, 5*s.* 6*d.*

Ecclesiastical Memorials. 6 vols. 1822. 8vo. *cloth*, 1*l.* 13*s.*

Annals of the Reformation. 7 vols. 1824. 8vo. *cloth*, 2*l.* 3*s.* 6*d.*

General Index. 2 vols. 1828. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Stubbs's (W.) Registrum Sacrum Anglicanum. An attempt to exhibit the course of Episcopal Succession in England. 1858. small 4to. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

Sylloge Confessionum sub tempus Reformandae Ecclesiae editarum. Subjiciuntur Catechismus Heidelbergensis et Canones Synodi Dordrechtanae. 1827. 8vo. *cloth*, 8*s.*

Walton's Lives of Donne, Wotton, Hooker, &c. 1824. 8vo. *cloth*, 6*s.* 6*d.*

ENGLISH THEOLOGY.

Beveridge's Discourse upon the XXXIX Articles. *The Third complete Edition.* 1847. 8vo. *cloth*, 8*s.*

Bilson on the Perpetual Government of Christ's Church, with a Biographical Notice by R. Eden, M.A. 1842. 8vo. *cloth*, 4*s.*

Biscoe's Boyle Lectures on the Acts of the Apostles. 1840. 8vo. *cloth*, 9*s.* 6*d.*

Bull's Works, with Nelson's Life. By E. Burton, D.D. *A new Edition.* 1846. 8 vols. 8vo. *cloth*, 2*l.* 9*s.*

Burnet's Exposition of the XXXIX Articles. 1846. 8vo. *cloth*, 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Divinity of Christ. *Second Edition.* 1829. 8vo. *cloth*, 7*s.*

Burton's (Edward) Testimonies of the Ante-Nicene Fathers to the Doctrine of the Trinity and of the Divinity of the Holy Ghost. 1831. 8vo. *cloth*, 3*s.* 6*d.*

Butler's Works, with an Index to the Analogy. 2 vols. 1849. 8vo. *cloth*, 11*s.*

Butler's Analogy of Religion. 1833. 12mo. *cloth*, 2*s.* 6*d.*

Chandler's Critical History of the Life of David. 1853. 8vo. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

Chillingworth's Works. 3 vols. 1838. 8vo. *cloth*, 1*l.* 1*s.* 6*d.*

Clergyman's Instructor. *Sixth Edition.* 1855. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Comber's Companion to the Temple; or a Help to Devotion in the use of the Common Prayer. 7 vols. 1841. 8vo. *cloth*, 1*l*. 11*s*. 6*d*.

Cranmer's Works. Collected and arranged by H. Jenkyns, M.A., Fellow of Oriel College. 4 vols. 1834. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Enchiridion Theologicum Anti-Romanum.

Vol. I. Jeremy Taylor's Dissuasive from Popery, and Treatise on the Real Presence. 1852. 8vo. *cloth*, 8*s*.

Vol. II. Barrow on the Supremacy of the Pope, with his Discourse on the Unity of the Church. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*. 6*d*.

Vol. III. Tracts selected from Wake, Patrick, Stillingfleet, Clagett, and others. 1837. 8vo. *cloth*, 11*s*.

[Fell's] Paraphrase and Annotations on the Epistles of St. Paul. 1852. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Greswell's Harmonia Evangelica. *Fifth Edition.* 1856. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

Greswell's Prolegomena ad Harmoniam Evangelicam. 1840. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

Greswell's Dissertations on the Principles and Arrangement of a Harmony of the Gospels. 5 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 3*l*. 3*s*.

Hall's (Bp.) Works. *A new Edition*, by Philip Wynter, D.D. 10 vols. 1863. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 5*l*. 5*s*. *to* 3*l*. 3*s*.

Hammond's Paraphrase and Annotations on the New Testament. 4 vols. 1845. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 10*s*. *to* 1*l*.

Hammond's Paraphrase on the Book of Psalms. 2 vols. 1850. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 1*s*. *to* 10*s*.

Heurtley's Collection of Creeds. 1858. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Homilies appointed to be read in Churches. Edited by J. Griffiths, M.A. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 10*s*. 6*d*. *to* 7*s*. 6*d*.

Hooker's Works, with his Life by Walton, arranged by John Keble, M.A. *Fifth Edition.* 1865. 3 vols. 8vo. *cloth*, 1*l*. 11*s*. 6*d*.

Hooker's Works; the text as arranged by John Keble, M.A. 2 vols. 1865. 8vo. *cloth*, 11*s*.

Hooper's (Bp. George) Works. 2 vols. 1855. 8vo. *cloth*, 8*s*.

Jackson's (Dr. Thomas) Works. 12 vols. 1844. 8vo. *cloth*, 3*l*. 6*s*.

Jewel's Works. *A new Edition* by R. W. Jelf, D.D. 8 vols. 1847. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 2*l*. 10*s*. *to* 1*l*. 10*s*.

Patrick's Theological Works. 9 vols. 1859. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 3*l*. 14*s*. 6*d*. *to* 1*l*. 1*s*.

Pearson's Exposition of the Creed. Revised and corrected by E. Burton, D.D. *Fifth Edition.* 1864. 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Pearson's Minor Theological Works. Now first collected, with a Memoir of the Author, Notes, and Index, by Edward Churton, M.A. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 14*s*. *to* 10*s*.

Sanderson's Works. Edited by W. Jacobson, D.D. 6 vols. 1854. 8vo. *cloth. Price reduced from* 1*l.* 19*s. to* 1*l.* 10*s.*

South's Sermons. 5 vols. 1842. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 10*s.* 6*d. to* 1*l.* 10*s.*

Stanhope's Paraphrase and Comment upon the Epistles and Gospels. *A new Edition.* 2 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 18*s. to* 10*s.*

Stillingfleet's Origines Sacrae. 2 vols. 1837. 8vo. *cloth,* 9*s.*

Stillingfleet's Rational Account of the Grounds of Protestant Religion; being a vindication of Abp. Laud's Relation of a Conference, &c. 2 vols. 1844. 8vo. *cloth,* 10*s.*

Wall's History of Infant Baptism, with Gale's Reflections, and Wall's Defence. *A new Edition,* by Henry Cotton, D.C.L. 2 vols. 1862. 8vo. *cloth,* 1*l.* 1*s.*

Waterland's Works, with Life, by Bp. Van Mildert. *A new Edition,* with copious Indexes. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth,* 2*l.* 11*s.*

Waterland's Review of the Doctrine of the Eucharist, with a Preface by the present Bishop of London. 1868. crown 8vo. *cloth,* 6*s.* 6*d.*

Wheatly's Illustration of the Book of Common Prayer. *A new Edition.* 1846. 8vo. *cloth,* 5*s.*

Wyclif. Sermons and Select English Works. By T. Arnold, M.A. *In the Press.*

Wyclif. Trialogus. Now first edited. By Gotthardus Lechler. 1869. 8vo. *cloth.* 14*s.*

Wyclif. A Catalogue of the Original Works of John Wyclif, by W. W. Shirley, D.D. 1865. 8vo. *cloth,* 3*s.* 6*d.*

ENGLISH HISTORICAL AND DOCUMENTARY WORKS.

Two of the Saxon Chronicles parallel, with Supplementary Extracts from the Others. Edited, with Introduction, Notes, and a Glossarial Index, by J. Earle, M.A. 1865. 8vo. *cloth,* 16*s.*

Magna Carta, a careful Reprint. Edited by W. Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History. 1868. 4to. *stitched,* 1*s.*

Britton, a Treatise upon the Common Law of England, composed by order of King Edward I. The French Text carefully revised, with an English Translation, Introduction, and Notes, by F. M. Nichols, M.A. 2 vols. 1865. royal 8vo. *cloth,* 1*l.* 16*s.*

Burnet's History of His Own Time, with the suppressed Passages and Notes. 6 vols. 1833. 8vo. *cloth,* 2*l.* 10*s.*

Burnet's History of James II, with additional Notes. 1852. 8vo. *cloth,* 9*s.* 6*d.*

Burnet's Lives of James and William Dukes of Hamilton. 1852. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

Carte's Life of James Duke of Ormond. *A new Edition,* carefully compared with the original MSS. 6 vols. 1851. 8vo. *cloth. Price reduced from* 2*l.* 6*s. to* 1*l.* 5*s.*

Casauboni Ephemerides, cum praefatione et notis J. Russell, S.T.P. Tomi II. 1850. 8vo. *cloth*, 15*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. To which are subjoined the Notes of Bishop Warburton. 7 vols. 1849. medium 8vo. *cloth*, 2*l*. 10*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. 7 vols. 1839. 18mo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) History of the Rebellion and Civil Wars in England. Also His Life, written by Himself, in which is included a Continuation of his History of the Grand Rebellion. With copious Indexes. In one volume, royal 8vo. 1842. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, including a Continuation of his History. 2 vols. 1857. medium 8vo. *cloth*, 1*l*. 2*s*.

Clarendon's (Edw. Earl of) Life, and Continuation of his History. 3 vols. 1827. 8vo. *cloth*, 16*s*. 6*d*.

Freeman's (E. A.) History of the Norman Conquest of England: its Causes and Results. Vols. I. and II. 8vo. *cloth*, each 18*s*.

Vol. III. 8vo. *cloth*, 1*l*. 1*s*.

Kennett's Parochial Antiquities. 2 vols. 1818. 4to. *cloth*. *Price reduced from* 1*l*. 14*s*. *to* 1*l*.

Lloyd's Prices of Corn in Oxford, 1583–1830. 8vo. *sewed*, 1*s*.

Luttrell's (Narcissus) Diary. A Brief Historical Relation of State Affairs, 1678–1714. 6 vols. 1857. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 3*l*. 3*s*. *to* 1*l*. 4*s*.

May's History of the Long Parliament. 1854. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Rogers's History of Agriculture and Prices in England, A.D. 1259–1400. 2 vols. 1866. 8vo. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Sprigg's England's Recovery; being the History of the Army under Sir Thomas Fairfax. *A new Edition*. 1854. 8vo. *cloth*, 6*s*.

Whitelock's Memorials of English Affairs from 1625 to 1660. 4 vols. 1853. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Enactments in Parliament, specially concerning the Universities of Oxford and Cambridge. Collected and arranged by J. Griffiths, M.A. 1869. 8vo. *cloth*, 12*s*.

Ordinances and Statutes [for Colleges and Halls] framed or approved by the Oxford University Commissioners. 1863. 8vo. *cloth*, 12*s*.

Sold separately (except for Exeter, All Souls, Brasenose, Corpus, and Magdalen Hall) at 1*s*. each.

Statuta Universitatis Oxoniensis. 1869. 8vo. *cloth*, 5*s*.

Index to Wills proved in the Court of the Chancellor of the University of Oxford, &c. Compiled by J. Griffiths, M.A. 1862. royal 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

Catalogue of Oxford Graduates from 1659 to 1850. 1851. 8vo. *cloth*. *Price reduced from* 12*s*. 6*d*. *to* 7*s*. 6*d*.

CHRONOLOGY, GEOGRAPHY, &c.

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the LVIth to the CXXIIIrd Olympiad. *Third Edition.* 1841. 4to. *cloth*, 1*l*. 14*s*. 6*d*.

Clinton's Fasti Hellenici. The Civil and Literary Chronology of Greece, from the CXXIVth Olympiad to the Death of Augustus. *Second Edition.* 1851. 4to. *cloth*, 1*l*. 12*s*.

Clinton's Epitome of the Fasti Hellenici. 1851. 8vo. *cloth*, 6*s*. 6*d*.

Clinton's Fasti Romani. The Civil and Literary Chronology of Rome and Constantinople, from the Death of Augustus to the Death of Heraclius. 2 vols. 1845, 1850. 4to. *cloth*, 3*l*. 9*s*.

Clinton's Epitome of the Fasti Romani. 1854. 8vo. *cloth*, 7*s*.

Cramer's Geographical and Historical Description of Asia Minor. 2 vols. 1832. 8vo. *cloth*, 11*s*.

Cramer's Map of Asia Minor, 15*s*.

Cramer's Map of Ancient and Modern Italy, on two sheets, 15*s*.

Cramer's Description of Ancient Greece. 3 vols. 1828. 8vo. *cloth*, 16*s*. 6*d*.

Cramer's Map of Ancient and Modern Greece, on two sheets, 15*s*.

Greswell's Fasti Temporis Catholici. 4 vols. 1852. 8vo. *cloth*, 2*l*. 10*s*.

Greswell's Tables to Fasti, 4to., and Introduction to Tables, 8vo. *cloth*, 15*s*.

Greswell's Origines Kalendariae Italicae. 4 vols. 1854. 8vo. *cloth*, 2*l*. 2*s*.

Greswell's Origines Kalendariae Hellenicae. The History of the Primitive Calendar among the Greeks, before and after the Legislation of Solon. 6 vols. 1862. 8vo. *cloth*, 4*l*. 4*s*.

PHILOSOPHICAL WORKS, AND GENERAL LITERATURE.

Bacon's Novum Organum, edited, with English notes, by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

Bacon's Novum Organum, translated by G. W. Kitchin, M.A. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s*. 6*d*.

The Works of George Berkeley, D.D., formerly Bishop of Cloyne. Collected and edited, from published and unpublished sources, with Prefaces, Notes, Dissertations, and an Account of his Life and Philosophy, by Alexander Campbell Fraser, M.A., Professor of Logic and Metaphysics in the University of Edinburgh. *In the Press.*

Chaucer's Works. A new Edition, by the Rev. John Earle, M.A., formerly Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *Preparing.*

The Wealth of Nations, by Adam Smith, LL.D. A new Edition, with Notes, by J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. *Just ready.*

MATHEMATICS, PHYSICAL SCIENCE, &c.

An Account of Vesuvius, by John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. 1869. crown 8vo. *cloth*, 10*s*. 6*d*.

Synopsis of the Pathological Series in the Oxford Museum. By H. W. Acland, M.D., F.R.S., Regius Professor of Medicine, Oxford. 1867. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Archimedis quae supersunt omnia cum Eutocii commentariis ex recensione Josephi Torelli, cum novâ versione Latinâ. 1792. folio. *cloth*, 1*l*. 5*s*.

Bradley's Miscellaneous Works and Correspondence. With an Account of Harriot's Astronomical Papers. 1832. 4to. *cloth*, 17*s*.

Reduction of Bradley's Observations by Dr. Busch. 1838. 4to. *cloth*, 3*s*.

Daubeny's Introduction to the Atomic Theory. *Second Edition*, greatly enlarged. 1850. 16mo. *cloth*, 6*s*.

The Geology of the Vicinity of Oxford, with Descriptions of its Organic Remains. By John Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford. *Preparing*.

Thesaurus Entomologicus Hopeianus, or a Description, with Plates, of the rarest Insects in the Collection given to the University by the Rev. William Hope. By J. O. Westwood, M.A., Hope Professor of Zoology. *Preparing*.

Treatise on Infinitesimal Calculus. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Vol. I. Differential Calculus. *Second Edition*. 1858. 8vo. *cloth*, 14*s*. 6*d*.

Vol. II. Integral Calculus, Calculus of Variations, and Differential Equations. *Second Edition*. 1865. 8vo. *cloth*, 18*s*.

Vol. III. Statics, including Attractions; Dynamics of a Material Particle. *Second Edition*. 1868. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Vol. IV. Dynamics of Material Systems; together with a Chapter on Theoretical Dynamics, by W. F. Donkin, M.A., F.R.S. 1862. 8vo. *cloth*, 16*s*.

Rigaud's Correspondence of Scientific Men of the 17th Century, with Index by A. de Morgan. 2 vols. 1841–1862. 8vo. *cloth*, 18*s*. 6d.

BIBLIOGRAPHY.

Ebert's Bibliographical Dictionary, translated from the German. 4 vols. 1837. 8vo. *cloth*, 1*l*. 10*s*.

Cotton's List of Editions of the Bible in English. *Second Edition*, corrected and enlarged. 1852. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer. *Second Edition*. 1831. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Typographical Gazetteer, Second Series. 1866. 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Cotton's Rhemes and Doway. An attempt to shew what has been done by Roman Catholics for the diffusion of the Holy Scriptures in English. 1855. 8vo. *cloth*, 9*s*.

BODLEIAN LIBRARY CATALOGUES, &c.

Catalogus Codd. MSS. Orientalium Bibliothecae Bodleianae:

Pars I, a J. Uri. 1788. fol. 10*s.*
Partis II Vol. I, ab A. Nicoll, A.M. 1821. fol. 10*s.*
Partis II Vol. II, Arabicos complectens, ab E. B. Pusey, S.T.B. 1835. fol. 1*l.*

Catalogus MSS. qui ab E. D. Clarke comparati in Bibl. Bodl. adservantur:

Pars prior. Inseruntur Scholia inedita in Platonem et in Carmina Gregorii Naz. 1812. 4to. 5*s.*
Pars posterior, Orientales complectens, ab A. Nicoll, A.M. 1814. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. et Impressorum cum notis MSS. olim D'Orvillianorum, qui in Bibl. Bodl. adservantur. 1806. 4to. 2*s.* 6*d.*

Catalogus MSS. Borealium praecipue Islandicae Originis, a Finno Magno Islando. 1832. 4to. 4*s.*

Catalogus Codd. MSS. Bibliothecae Bodleianae:—

Pars I. Codices Graeci, ab H. O. Coxe, A.M. 1853. 4to. 1*l.*
Partis II. Fasc. I. Codices Laudiani, ab H. O. Coxe, A.M. 1858. 4to. 1*l.*
Pars III. Codices Graeci et Latini Canoniciani, ab H. O. Coxe, A.M. 1854. 4to. 1*l.*
Pars IV. Codices T. Tanneri, ab A. Hackman, A.M. 1060. 4to. 12*s.*
Pars V. Codicum R. Rawlinson classes duae priores, a Guil. D. Macray, A.M. 1862. 4to. 12*s.*
Pars VI. Codices Syriaci, a R. P. Smith, A.M. 1864. 4to. 1*l.*
Pars VII. Codices Aethiopici, ab A. Dillmann, Ph. Doct. 1848. 4to. 6*s.* 6*d.*
Pars VIII. Codices Sanscritici, a Th. Aufrecht, A.M. 1859-1864. 4to. 1*l.* 10*s.*

Catalogo di Codici MSS. Canoniciani Italici, compilato dal Conte A. Mortara. 1864. 4to. 10*s.* 6*d.*

Catalogus Librorum Impressorum Bibliothecae Bodleianae. Tomi IV. 1843 to 1850. fol. 4*l.*

Catalogus Dissertationum Academicarum quibus nuper aucta est Bibliotheca Bodleiana. 1834. fol. 7*s.*

Catalogue of Books bequeathed to the Bodleian Library by R. Gough, Esq. 1814. 4to. 15*s.*

Catalogue of Early English Poetry and other Works illustrating the British Drama, collected by Edmond Malone, Esq. 1835. fol. 4*s.*

Catalogue of the Printed Books and Manuscripts bequeathed to the Bodleian Library by Francis Douce, Esq. 1840. fol. 15*s.*

Catalogue of the Manuscripts bequeathed to the University of Oxford by Elias Ashmole. By W. H. Black. 1845. 4to. 1*l.* 10*s.*

Index to the above, by W. D. Macray, M.A. 1867. 4to. 10*s.*

Catalogue of a Collection of Early Newspapers and Essayists presented to the Bodleian Library by the late Rev. F. W. Hope. 1865. 8vo. 7*s.* 6*d.*

Catalogus Codd. MSS. qui in Collegiis Aulisque Oxoniensibus hodie adservantur. Confecit H. O. Coxe, A.M. Tomi II. 1852. 4to. 2*l.*

Catalogus Codd. MSS. in Bibl. Aed. Christi ap. Oxon. Curavit G. W. Kitchin, A.M. 1867. 4to. 6*s.* 6*d.*

Clarendon Press Series.

The Delegates of the Clarendon Press having undertaken the publication of a series of works, chiefly educational, and entitled the **Clarendon Press Series**, have published, or have in preparation, the following.

Those to which prices are attached are already published; the others are in preparation.

I. GREEK AND LATIN CLASSICS, &c.

Greek Verbs, Irregular and Defective; their forms, meaning, and quantity; embracing all the Tenses used by Greek writers, with references to the passages in which they are found. By W. Veitch. *New and revised Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

The Elements of Greek Accentuation (for Schools): abridged from his larger work by H. W. Chandler, M.A., Waynflete Professor of Moral and Metaphysical Philosophy, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

Aeschines in Ctesiphontem and Demosthenes de Corona. With Introduction and Notes. By G. A. Simcox, M. A., and W. H. Simcox, M. A., Fellows of Queen's College, Oxford.

Aristotle's Politics. By W. L. Newman, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, and Reader in Ancient History, Oxford.

The Golden Treasury of Ancient Greek Poetry; being a Collection of the finest passages in the Greek Classic Poets, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 8*s*. 6*d*.

A Golden Treasury of Greek Prose, being a collection of the finest passages in the principal Greek Prose Writers, with Introductory Notices and Notes. By R. S. Wright, M.A., Fellow of Oriel College, Oxford; and J. E. L. Shadwell, B.A., Senior Student of Christ Church. *In the Press.*

Homer. Iliad. By D. B. Monro, M.A., Fellow and Tutor of Oriel College, Oxford.

Homer. Odyssey, Books I–XII. By W. W. Merry, M.A., Fellow and Lecturer of Lincoln College, Oxford; and the late James Riddell, M.A., Fellow of Balliol College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Homer. Odyssey, Books XIII–XXIV. By Robinson Ellis, M.A., Fellow of Trinity College, Oxford.

Plato. Selections (for Schools). With Notes, by B. Jowett, M.A., Regius Professor of Greek; and J. Purves, M.A., Fellow and Lecturer of Balliol College, Oxford.

Sophocles. Oedipus Rex: Dindorf's Text, with Notes by the Ven. Archdeacon Basil Jones, M.A., formerly Fellow of University College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *limp cloth*, 1*s.* 6*d.*

Sophocles. By Lewis Campbell, M.A., Professor of Greek, St. Andrews, formerly Fellow of Queen's College, Oxford.

Theocritus (for Schools). With Notes, by H. Snow, M.A., Assistant Master at Eton College, formerly Fellow of St. John's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s.* 6*d.*

Xenophon. Selections (for Schools). With Notes and Maps, by J. S. Phillpotts, B.C.L., Assistant Master in Rugby School, formerly Fellow of New College, Oxford.

Caesar. The Commentaries (for Schools). Part I. The Gallic War, with Notes, &c., by Charles E. Moberly, M.A., Assistant Master in Rugby School; formerly Scholar of Balliol College, Oxford.

Also, to follow: Part II. The Civil War: by the same Editor.

Cicero's Philippic Orations. With Notes, by J. R. King, M. A., formerly Fellow and Tutor of Merton College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 10*s.* 6*d.*

Cicero pro Cluentio. With Introduction and Notes. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 3*s.* 6*d.*

Cicero. Selection of interesting and descriptive passages. With Notes. By Henry Walford, M.A., Wadham College, Oxford, Assistant Master at Haileybury College. In three Parts.

Part I. Anecdotes from Grecian and Roman History. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 1*s.* 6*d.*

Part II. Omens and Dreams: Beauties of Nature. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 1*s.* 6*d.*

Part III. Rome's Rule of her Provinces.

Cicero. Select Letters. By Albert Watson, M.A., Fellow and Tutor of Brasenose College, Oxford.

Cicero de Oratore. With Introduction and Notes. By A. S. Wilkins, M.A., Professor of Latin, Owens College, Manchester.

Cicero and Pliny. Select Epistles (for Schools). With Notes by C. E. Prichard, M.A., formerly Fellow of Balliol College, Oxford.

Cornelius Nepos. With Notes, by Oscar Browning, M.A., Fellow of King's College, Cambridge, and Assistant Master at Eton College. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 2*s.* 6*d.*

Horace. With Notes and Introduction. By Edward C. Wickham, M.A., Fellow and Tutor of New College, Oxford.

Also a small edition for Schools.

Livy, Books I–X. By J. R. Seeley, M.A., Fellow of Christ's College, Cambridge; Professor of Latin, University College, London. *In the Press.*

Also a small edition for Schools.

Ovid. Selections for the use of Schools. With Introductions and Notes, and an Appendix on the Roman Calendar. By W. Ramsay, M.A. Edited by G. G. Ramsay, M.A., Professor of Humanity, Glasgow. Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 5*s.* 6*d.*

Fragments and Specimens of Early Latin. With Introduction, Notes, and Illustrations. By John Wordsworth, M. A., Fellow of Brasenose College, Oxford.

Selections from the less known Latin Poets. By North Pinder, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford. Demy 8vo. *cloth*, 15*s*.

Passages for Translation into Latin. For the use of Passmen and others. Selected by J. Y. Sargent, M.A., Tutor, formerly Fellow, of Magdalen College, Oxford. *Second Edition.* Ext. fcap. 8vo. *cloth*, 2*s*. 6*d*.

II. MENTAL AND MORAL PHILOSOPHY.

The Elements of Deductive Logic, designed mainly for the use of Junior Students in the Universities. By T. Fowler, M.A., Fellow and Tutor of Lincoln College, Oxford. *Third Edition*, with a Collection of Examples. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 3*s*. 6*d*.

The Elements of Inductive Logic. By the same Author. *Preparing.*

A Manual of Political Economy, for the use of Schools. By J. E. Thorold Rogers, M.A., formerly Professor of Political Economy, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 4*s*. 6*d*.

III. MATHEMATICS, &c.

An Elementary Treatise on Quaternions. By P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy in the University of Edinburgh; formerly Fellow of St. Peter's College, Cambridge. Demy 8vo. *cloth*, 12*s*. 6*d*.

Book-keeping. By R. G. C. Hamilton, Accountant to the Education Committee of the Privy Council, and John Ball (of the Firm of Messrs. Quilter, Ball, & Co.), Examiners in Book-keeping for the Society of Arts' Examination. *Second Edition.* Extra fcap. 8vo. *limp cloth*, 1*s*. 6*d*.

A Course of Lectures on Pure Geometry. By Henry J. Stephen Smith, M.A., F.R.S., Fellow of Balliol College, and Savilian Professor of Geometry in the University of Oxford.

A Treatise on Electricity and Magnetism. By J. Clerk Maxwell, M.A., F.R.S., formerly Professor of Natural Philosophy, King's College, London.

Acoustics. By W. F. Donkin, M.A., F.R.S., Savilian Professor of Astronomy, Oxford. *In the Press.*

A Series of Elementary Works is being arranged, and will shortly be announced.

IV. HISTORY.

A Manual of Ancient History. By George Rawlinson, M.A., Camden Professor of Ancient History, formerly Fellow of Exeter College, Oxford. *In the Press.*

A History of Germany and of the Empire, down to the close of the Middle Ages. By J. Bryce, B.C.L., Fellow of Oriel College, Oxford.

A History of Germany, from the Reformation. By Adolphus W. Ward, M.A., Fellow of St. Peter's College, Cambridge, Professor of History, Owens College, Manchester.

A History of British India. By S. W. Owen, M.A., Lee's Reader in Law and History, Christ Church, and Reader in Indian Law in the University of Oxford.

A History of Greece. By E. A. Freeman, M.A., formerly Fellow of Trinity College, Oxford.

A Constitutional History of England. By W. Stubbs, M. A., Regius Professor of Modern History in the University of Oxford.

A History of France. By G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church.

V. LAW.

Commentaries on Roman Law; from the original and the best modern sources. By H. J. Roby, M.A., formerly Fellow of St. John's College, Cambridge; Professor of Law at University College, London. 2 vols. Demy 8vo.

VI. PHYSICAL SCIENCE.

Natural Philosophy. In four Volumes. By Sir W. Thomson, LL.D., D.C.L., F.R.S., Professor of Natural Philosophy, Glasgow; and P. G. Tait, M.A., Professor of Natural Philosophy, Edinburgh; formerly Fellows of St. Peter's College, Cambridge. Vol. I. 8vo. *cloth*, 1*l.* 5*s.*

By the same Authors, a smaller Work on the same subject, forming a complete Introduction to it, so far as it can be carried out with Elementary Geometry and Algebra. *In the Press.*

Descriptive Astronomy. A Handbook for the General Reader, and also for practical Observatory work. With 224 illustrations and numerous tables. By G. F. Chambers, F.R.A.S., Barrister-at-Law. Demy 8vo. 856 pp., *cloth*, 1*l.* 1*s.*

Chemistry for Students. By A. W. Williamson, Phil. Doc., F.R.S., Professor of Chemistry, University College, London. *A new Edition, with Solutions.* Extra fcap. 8vo. *cloth*, 8*s.* 6*d.*

A Treatise on Heat, with numerous Woodcuts and Diagrams. By Balfour Stewart, LL.D., F.R.S., Director of the Observatory at Kew. Extra fcap. 8vo. *cloth*, 7*s.* 6*d.*

Forms of Animal Life. By G. Rolleston, M.D., F.R.S., Linacre Professor of Physiology, Oxford. Illustrated by Descriptions and Drawings of Dissections. *In the Press.*

Exercises in Practical Chemistry. By A. G. Vernon Harcourt, M.A., F.R.S., Senior Student of Christ Church, and Lee's Reader in Chemistry; and H. G. Madan, M.A., Fellow of Queen's College, Oxford.

Series I. Qualitative Exercises. Crown 8vo. *cloth*, 7*s.* 6*d.*

Series II. Quantitative Exercises.

Geology. By J. Phillips, M.A., F.R.S., Professor of Geology, Oxford.

Mechanics. By Bartholomew Price, M.A., F.R.S., Sedleian Professor of Natural Philosophy, Oxford.

Optics. By R. B. Clifton, M.A., F.R.S., Professor of Experimental Philosophy, Oxford; formerly Fellow of St. John's College, Cambridge.

Electricity. By W. Esson, M.A., F.R.S., Fellow and Mathematical Lecturer of Merton College, Oxford.

Crystallography. By M. H. N. Story-Maskelyne, M.A., Professor of Mineralogy, Oxford; and Deputy Keeper in the Department of Minerals, British Museum.

Mineralogy. By the same Author.

Physiological Physics. By G. Griffith, M.A., Jesus College, Oxford, Assistant Secretary to the British Association, and Natural Science Master at Harrow School.

Magnetism.

VII. ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE.

A First Reading Book. By Marie Eichens of Berlin; and edited by Anne J. Clough. Extra fcap. 8vo. *stiff covers, 4d.*

On the Principles of Grammar. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth, 4s. 6d.*

Grammatical Analysis, designed to serve as an Exercise and Composition Book in the English Language. By E. Thring, M.A., Head Master of Uppingham School. Extra fcap. 8vo. *cloth, 3s. 6d.*

Specimens of Early English; being a Series of Extracts from the most important English Authors, Chronologically arranged, illustrative of the progress of the English Language and its Dialectic varieties, from A.D. 1250 to A.D. 1400. With Grammatical Introduction, Notes, and Glossary. By R. Morris, Editor of "The Story of Genesis and Exodus," &c. Extra fcap. 8vo. *cloth, 7s. 6d.*

The Vision of William concerning Piers the Plowman, by William Langland. Edited, with Notes, by W. W. Skeat, M.A., formerly Fellow of Christ's College, Cambridge. Extra fcap. 8vo. *cloth, 4s. 6d.*

The Philology of the English Tongue. By J. Earle, M.A., formerly Fellow of Oriel College, and Professor of Anglo-Saxon, Oxford. *In the Press.*

Typical Selections from the best English Authors from the Sixteenth to the Nineteenth Century, (to serve as a higher Reading Book,) with Introductory Notices and Notes, being a Contribution towards a History of English Literature. *Just ready.*

Specimens of the Scottish Language; being a Series of Annotated Extracts illustrative of the Literature and Philology of the Lowland Tongue from the Fourteenth to the Nineteenth Century. With Introduction and Glossary. By A. H. Burgess, M.A.

VIII. FRENCH LANGUAGE AND LITERATURE.

Brachet's Historical Grammar of the French Language. Translated into English by G. W. Kitchin, M.A., formerly Censor of Christ Church. Extra fcap. 8vo. *cloth, 3s. 6d.*

Corneille's Cinna, and **Molière's** Les Femmes Savantes. Edited, with Introduction and Notes, by Gustave Masson. Extra fcap. 8vo. *cloth, 2s. 6d.*

Racine's Andromaque, and **Corneille's** Le Menteur. With Louis Racine's Life of his Father. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth, 2s. 6d.*

Moliere's Les Fourberies de Scapin, and **Racine's** Athalie. With Voltaire's Life of Molière. By the same Editor. *In the Press.*

Selections from the Correspondence of **Madame de Sévigné** and her chief Contemporaries. Intended more especially for Girls' Schools. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 3*s.*

Voyage autour de ma Chambre, by **Xavier de Maistre**; Ourika, by **Madame de Duras**; La Dot de Suzette, by **Fievée**; Les Jumeaux de l'Hôtel Corneille, by **Edmond About**; Mésaventures d'un Écolier, by **Rodolphe Töpffer**. By the same Editor. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 2*s.* 6*d.*

A French Grammar. A complete Theory of the French Language, with the rules in French and English, and numerous Examples to serve as first Exercises in the Language. By Jules Bué, Honorary M.A. of Oxford; Taylorian Teacher of French, Oxford; Examiner in the Oxford Local Examinations from 1858.

A French Grammar Test. A Book of Exercises on French Grammar; each Exercise being preceded by Grammatical Questions. By the same Author.

Exercises in Translation No. 1, from French into English, with general rules on Translation; and containing Notes, Hints, and Cautions, founded on a comparison of the Grammar and Genius of the two Languages. By the same Author.

Exercises in Translation No. 2, from English into French, on the same plan as the preceding book. By the same Author.

IX. GERMAN LANGUAGE AND LITERATURE.

Goethe's Egmont. With a Life of Goethe, &c. By Dr. Buchheim, Professor of the German Language and Literature in King's College, London; and Examiner in German to the University of London. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 3*s.* *Just published.*

Schiller's Wilhelm Tell. With a Life of Schiller; an historical and critical Introduction, Arguments, and a complete Commentary. By the same Editor. *In the Press.*

Lessing's Minna von Barnhelm. A Comedy. With a Life of Lessing, Critical Commentary, &c. By the same Editor.

X. ART, &c.

A Handbook of Pictorial Art. By R. St. J. Tyrwhitt, M.A., formerly Student and Tutor of Christ Church, Oxford. With coloured Illustrations, Photographs, and a chapter on Perspective by A. Macdonald. 8vo. *half morocco,* 18*s.*

A Treatise on Harmony. By Sir F. A. Gore Ouseley, Bart., M.A., Mus. Doc., Professor of Music in the University of Oxford. 4to. *cloth,* 10*s.*

A Treatise on Counterpoint, Canon, and Fugue, based upon that of Cherubini. By the same Author. 4to. *cloth,* 16*s.*

A System of Physical Education: Theoretical and Practical. By Archibald Maclaren, The Gymnasium, Oxford. Extra fcap. 8vo. *cloth,* 7*s.* 6*d.*

XI. ENGLISH CLASSICS.

Designed to meet the wants of Students in English Literature: under the superintendence of the Rev. J. S. BREWER, M.A., *of Queen's College, Oxford, and Professor of English Literature at King's College, London.*

THERE are two dangers to which the student of English Literature is exposed at the outset of his task;—his reading is apt to be too narrow or too diffuse.

Out of the vast number of authors set before him in books professing to deal with this subject he knows not which to select: he thinks he must read a little of all; he soon abandons so hopeless an attempt; he ends by contenting himself with second-hand information; and professing to study English Literature, he fails to master a single English author. On the other hand, by confining his attention to one or two writers, or to one special period of English Literature, the student narrows his view of it; he fails to grasp the subject as a whole; and in so doing misses one of the chief objects of his study.

How may these errors be avoided? How may minute reading be combined with comprehensiveness of view?

In the hope of furnishing an answer to these questions the Delegates of the Press, acting upon the advice and experience of Professor Brewer, have determined to issue a series of small volumes, which shall embrace, in a convenient form and at a low price, the general extent of English Literature, as represented in its masterpieces at successive epochs. It is thought that the student, by confining himself, in the first instance, to those authors who are most worthy of his attention, will be saved from the dangers of hasty and indiscriminate reading. By adopting the course thus marked out for him he will become familiar with the productions of the greatest minds in English Literature; and should he never be able to pursue the subject beyond the limits here prescribed, he will have laid the foundation of accurate habits of thought and judgment, which cannot fail of being serviceable to him hereafter.

The authors and works selected are such as will best serve to illustrate English Literature in its *historical* aspect. As "the eye of history," without which history cannot be understood, the literature of a nation is the clearest and most intelligible record of its life. Its thoughts and its emotions, its graver and its less serious modes, its progress, or its degeneracy, are told by its best authors in their best words. This view of the subject will suggest the safest rules for the study of it.

With one exception all writers before the Reformation are excluded from the Series. However great may be the value of literature before that epoch, it is not completely national. For it had no common organ of language; it addressed itself to special classes; it dealt mainly with

CATENÆ
GRÆCORUM PATRUM
IN
NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS IV.

IN EPISTOLAM S. PAULI AD ROMANOS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV

MONITUM LECTORI.

CATENAM in D. Pauli Ep. ad Romanos edidi e Cod. Bodleiano E. II. 20. qui chartaceus est, form. in 4°. e MS. antiquiore Gaditano, ut videtur, a Jo. Lluydo An. 1601. descriptus. Hunc olim, ut opinor, Lascaris quidam, sive Constantinus, sive alius ejus stirpis, secum in Italiam e Græcia adduxerat. Cujus facti, hoc Epigramma in ultima libri pagina exaratum, fidem facit.

Λάσκαρις ἀλλοδαπῇ γαίῃ ἐνὶ κάτθετο, γαίην
οὔτι λίην ξείνην, ὦ ξένε, μεμφόμενος.
εὕρατο μειλιχίην· ἀλλ' ἄχθεται, εἴπερ 'Αχαίοις
μηδέτι χοῦν χεύει πατρὶς ἐλευθέριον.

Ξεῖνε, Λάκαιν', ὑπ' ἐμοὶ 'Ράλλου πατρὸς ἡ προφυγοῦσα
δουλοσύνην πάτρας, ἦλθεν ἐς 'Ιταλίην·
μήτρῳ πειθομένη, ὃς ζεῦξέ μιν ἀνέρι κλεινῷ.
τοῖς καὶ κόσμος ἔην ταῖς ἰδίαις ἀρεταῖς.
'Ελλάδος ἀλλ' ὀλοὴ Κατερίναν προὔφθασε μοῖρα,
τῆλέ περ, οὐδ' ᾤκτειρ' ἔγκυον οὔτε νέην.

Catena autem hæc, quam eximiam esse et multis aliis hoc nomine præferendam, quod plerorumque Doctorum testimonia ex scriptis non editis deprompta sint, judica-

vit Chr. Wolfius, (Exercit. in Cat. Patr. Gr. p. 33.) non integra est; nam ultra cap. IX. haud procedit. Hiatum vero e Codice olim Augustano, nunc in Bibl. Regia Monacensi adservato, supplere institui. Non autem hic liber omnino partem alteram Catenæ, ut suspicabatur Grabius, (ap. Wolf. loc. cit.) refert; diversa enim esse opera satis patet ex Auctorum Symbolis, hac et illa prolatis. In Bodl. Cod. Origenes sæpissime citatur, rarius autem in Monacensi. Semel tantum in Bodl. adducitur Chrysostomus, quum alter Cod. ejus citationibus abundet.

Monacensis autem libri hæc est notitia in Reiser. Catal. Theolog. p. 9.

"Cod. 23. Catena in Ep. D. Pauli ad Rom. viginti "et quinque Patrum Gr. vid. Acacii, Athanasii, Ba-"silii Magni, Cæsarii, Chrysostomi, Clementis, Cyrilli, "Damasceni, Didymi, Diodori Charterii[a], Dionysii Alex-"andrini, Dionysii Areopagitæ, Euthalii, Gennadii, "Gregorii Theologi, Isidori, Maximi, Methodii, Nys-"seni, Œcumenii, Origenis, Photii, Severiani, Theodo-"reti, Theophili." Incipit a Cap. 7. Membr.

Hujus autem Apographus, cum serius ad manus nostras pervenerit, id in causa fuit, cur volumen quod commentariorum seriem in D. Pauli Epistolas ordiri debuerat, ultimum prodiret.

[a] Leg. Tarsensis.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ῬΩΜΑΙΟΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

---

[a]Ἡ ΔΕ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολὴ περιέχει τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν παρασκευὴν, μάλιστα τοῖς ἐκ φύσεως λογισμοῖς ἐλεγ- 5 χθεῖσαν, καὶ διὰ τοῦτο προτάττεται ἄλλαις ἁπάσαις, ὡς δὴ πρὸς αὐτοὺς γεγραμμένη τοὺς ἤδη τὰ θεῖα προμυνηθέντας. ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Κορίνθου, μήπω μὲν ἑωρακὼς Ῥωμαίους, ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιποθῶν αὐτοὺς ἰδεῖν. καὶ πρῶτον μὲν, ἀποδέχεσθαι φησὶ τὴν πίστιν αὐτῶν, καταγγελλομένην ὁρῶν πανταχοῦ. 10 ἔπειτα σημαίνει πολλάκις ἑαυτὸν προθέμενον ἐλθεῖν διὰ τὸν εἰς αὐτοὺς πόθον, τέως μὴ δεδυνῆσθαι. καὶ λοιπὸν διδασκαλικὴν τὴν Ἐπιστολὴν ποιεῖται, περὶ κλήσεως ἐθνῶν. καὶ ὅτι ἡ περιτομὴ ἕως καιροῦ ἦν, καὶ νῦν πέπαυται. καὶ ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ λέλυται τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδὰμ, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ νόμου παρῆλθε. τὴν 15 μὲν οὖν κλῆσιν τῶν ἐθνῶν ἀκολούθως κατασκευάζει οὕτως, ἀποδεικνὺς πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφυτον εἶναι τὸν νόμον, καὶ πάντας ἀδιδάκτῳ τε τῇ φύσει, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως δύνασθαι γινώσκειν τὸν Θεόν.

Διὸ καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον Ἕλληνας, ὡς μὲν τοῦ Θεοῦ 20 φανερώσαντος αὐτοῖς ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κόσμου τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν καὶ τῆς ἀϊδίου δυνάμεως αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ Λόγος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ, τὰ πάντα πεποίηκεν, αὐτοὺς δὲ, μὴ ἐγνωκέναι μὲν ἐκ τῶν κτισμάτων εἶναι Θεὸν τὸν τούτων δημιουργὸν, τὰ

[a] Argumentum hoc et capitum divisionem ex Œcumenio supplevimus.

δὲ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσει μᾶλλον ἢ αὐτῷ λατρεύσαντας. αἰτιᾶται δὲ καὶ Ἰουδαίους, ὡς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, τὸν Θεὸν ἀτιμάσαντας. καὶ οὕτως ἀμφότερα τὰ μέγιστα Ἰουδαίους καὶ Ἕλλήνας συγκλείει καὶ ἐλέγχει ἐπὶ παρανομίᾳ, ἵνα δείξῃ ὅτι 5 ὅσοι γενόμενοι οἱ πάντες, ἐπίσης, ὡς ὑπεύθυνοι, τοῦ λυτρουμένου δέονται. τῆς δὲ χάριτος καὶ λυτρώσεως ἐπίσης τῆς Ἰουδαίοις γενομένης καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη, εἰκότως καὶ ἡ κλῆσις γέγονε τῶν ἐθνῶν. τῆς δὲ κλήσεως τῶν ἐθνῶν γενομένης, ἐξ ἀνάγκης πέπαυται ἡ περιτομὴ, καὶ ἡ ἐν τῷ νόμῳ σκιά. ὁ γὰρ Ἀβράμ φησιν οὐκ ἐν 10 περιτομῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς περιτομῆς δικαιωθεὶς, μετωνομάσθη μὲν Ἀβραὰμ, ὅτι πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ἔμελλεν εἶναι, κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ πίστιν. ἔλαβε δὲ μετὰ τὸ δικαιωθῆναι καὶ τὴν περιτομὴν ἐν σαρκὶ, ἵνα σημεῖον ᾖ τοῖς κατὰ σάρκα γεννωμένοις ἐξ αὐτοῦ, παύσεσθαι ποτὲ τὴν περιτομὴν, ὅταν τὰ ἔθνη γένηται 15 τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, ἀρξάμενα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραὰμ, ἐν ᾗ ἐδικαιώθη ὅτε ἦν ἐν ἀκροβυστίᾳ. τούτων γὰρ χάριν μετωνομάσθη Ἀβραάμ. ἀνάγκη δὲ ἐλθόντων τῶν σημαινομένων, παύσασθαι τὸ σημαῖνον. εἰ μὲν οὖν τὰ ἔθνη ἀναγκάζουσι περιτέμνεσθαι, παυέτωσαν δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ καλείσθω 20 Ἀβράμ. εἰ δὲ Ἀβραὰμ παρὰ Θεοῦ μετωνομάσθη, οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τὰ ἔθνη. ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτοὺς ἔτι τοὺς κατὰ σάρκα Ἰουδαίους, ἵνα ᾖ τὸ ὄνομα βέβαιον, καὶ πατὴρ ἐθνῶν πολλῶν καλῆται. καὶ γὰρ οὐ χρείαν ἔχει λοιπόν τις περιτέμνεσθαι, ἀρκούμενος τῇ πίστει τοῦ Ἀβραάμ· οὐδὲ τῆς ἄλλης δὲ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς. οὐ 25 γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλ᾽ ἐκ πίστεως δικαιοῦταί τις, καθάπερ καὶ ὁ Ἀβραάμ.

Ταῦτα οὕτως κατασκευάσας, ἀποδείκνυσι πάλιν ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ λυθῇ ἡ ἀρχαία ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ, ἡ εἰς πάντας γενομένη. 30 δι᾽ ἄλλου δὲ ταύτην μὴ δύνασθαι ἐξαλειφθῆναι φησὶν, ἀλλ᾽ ἢ διὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, δι᾽ οὗ καὶ ἐξ ἀρχῆς κατάρα γέγονεν. οὐ γὰρ δυνατὸν ἦν, ἄλλον λῦσαι τὸ παράπτωμα. εἶτα γράφει ὅτι ἄλλως τοῦτο οὐ μὴ γένηται, εἰ μὴ σῶμα φορέσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ γένηται ἄνθρωπος, ἵνα τοῦτο προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάν- 35

τας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου. καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτως καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ χάρις γένηται. καὶ λοιπὸν ὡς καλὸς οἰκονόμος, τοὺς μὲν Ἰουδαίους παραμυθεῖται· ὅτι οὐ παραβάται γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσητε. τοῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν παρεγγυᾷ, μὴ ἐπαί-ρεσθαι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν ὅτι ὡς κλάδος ἐπὶ τὴν ῥίζαν, οὕτως ἐπ' ἐκείνους ἐνεκεντρίσθησαν. μετὰ δὲ ταῦτα παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη διδάξας, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Εὐαγγελικὴ διδασκαλία περί γε τῶν ἔξω χάριτος Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐν χάριτι, καὶ περὶ ἐλπίδος καὶ πολιτείας πνευματικῆς.

β΄. Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ ἐθνῶν, τῶν οὐ φυλασσόντων τὰ φυσικά.

γ΄. Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ φυλάσσοντος τὰ νόμιμα.

δ΄. Περὶ ὑπεροχῆς Ἰσραὴλ, τοῦ τυγχάνοντος τῆς ἐπαγγελίας.

ε΄. Περὶ χάριτος, δι᾽ ἧς ἄνθρωποι μόνον δικαιοῦνται, οὐ κατὰ γένος διακεκριμένως, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ δόσιν ἰσοτίμως κατὰ τὸν Ἀβραὰμ τύπον.

ς΄. Περὶ τῆς ἀποκειμένης ἐλπίδος.

ζ΄. Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ πεσόντος ἐξ ἀρχῆς γηγενοῦς Ἀδάμ.

η΄. Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ πίστει πράξεως ἀγαθῆς.

θ΄. Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς.

ι΄. Περὶ τῆς ὑπὸ νόμου κατακρίσεως διὰ τὴν ἁμαρτίαν.

ια΄. Περὶ τῶν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν, ἀδύνατον ποιούντων τὴν πρὸς νόμον συμφωνίαν.

ιβ΄. Περὶ ἀποδόσεως τῶν φυσικῶν παθημάτων, διὰ τῆς πρὸς τὸ πνεῦμα συμφωνίας.

ιγ΄. Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἁγίοις δόξης.

ιδ΄. Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἀγάπης Χριστοῦ.

ιε΄. Περὶ ἐκπτώσεως Ἰσραὴλ τοῦ ἀποβληθέντος, καὶ κλήσεως τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ εἰσαχθέντος μετὰ ἐθνῶν.

ις΄. Ὅτε κατὰ ἀπιστίαν ἡ ἔκπτωσις διὰ τῆς εἰς ἄγνοιαν καταλήψεως, καὶ τοῦ μὴ ἁρμόζοντος αὐτοῖς κηρύγματος.

ιζ΄. Περὶ τοῦ σκοποῦ καθ᾽ ὃν ἐξεβλήθησαν, ὥστε δεύτερον ἐπανελθεῖν ζήλῳ τῶν τιμηθέντων ἐθνῶν συναχθέντων πιστῶν.

ιη΄. Παραίνεσις περὶ ἀρετῆς τῆς πρὸς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους.

ιθ΄. Περὶ μιμήσεως τῆς Χριστοῦ ἀνεξικακίας.

κ΄. Περὶ λειτουργίας αὐτοῦ, τῆς ἐν ἀνατολῇ καὶ δύσει.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ

ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Εὐαγγελικὴ διδασκαλία περί γε τῶν ἔξω χάριτος Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν χάριτι, καὶ περὶ ἐλπίδος καὶ πολιτείας πνευματικῆς. 5

1 ΠΑΥΛΟΣ δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς Ἀπόστολος.

Σευηριανοῦ. Τί δήποτε τὸ κοινὸν ἰδιοποιεῖται; ἐπειδὴ πολλοὶ μὲν καὶ θεασάμενοι τὸν Κύριον, καὶ μὴ θεασάμενοι ἐπίστευσαν· 10 Παῦλος δὲ οὐρανόθεν καλεῖται, "Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις;" προσέτι δὲ αὐτῷ δὲ καὶ πλέον τι παρὰ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους. τοὺς γὰρ περὶ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ὁ Κύριος καλέσας, καὶ μαθητὰς ἐσχηκὼς, οὐκ εὐθὺς Ἀποστόλους ἐποίησεν ἢ ὠνόμασε. τὸν δὲ Παῦλον, ὁμοῦ καὶ ἐκάλεσεν, καὶ εἰς ἀποστολὴν 15 παρήγαγεν.

Ἀφωρισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ.

Ἀπολιναρίου. Κεχωρισμένος καὶ ἀφωρισμένος εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν, ὡς ὁ νόμος ἀφόρισμα καὶ ἀφαίρεμα λέγει τὸ χωριζόμενον τῶν θυμάτων Θεῷ καὶ ἱερεῦσιν. 20

Ὠριγένους. Ἀφορίζεται δὲ εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, οὐ διὰ τὴν φύσιν ἔχουσάν τι ἐξαίρετον, καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ, ὑπὲρ τὰς τῶν τοιούτων φύσεις· ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας μὲν πρότερον πράξεις, ὕστερον δὲ γενομένας ἐκ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἀποστολικῆς. 25

3 *Περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα.*

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. *Γενόμενος τοίνυν κατὰ σάρκα ἐν ὁμοιώματι τῆς ἡμετέρας γενέσεως υἱὸς ἀνθρώπου, κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὴν δύναμιν, Υἱὸς ἀναδείκνυται Θεοῦ ἐν τῇ δευτέρᾳ γενέσει τῇ ἐκ* 5 *νεκρῶν, πρὸς τὸ καὶ ἡμᾶς ὁμοιουμένους αὐτῷ υἱοὺς γενέσθαι Θεοῦ· τὴν υἱοθεσίαν κομισαμένους ἐν τῇ ἀπολυτρώσει τοῦ σώματος, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ἔφη.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Οὐκοῦν ὡς εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, πρὸς τὸ φύσει τε καὶ δυνάμει καὶ ἀληθῶς ἐκ* 10 *Πατρὸς μεμαρτυρημένον εἰς τοῦτο κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης, καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ νεκρῶν. ὁρίζεται δὲ εἰς υἱὸν καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· ἔτι δὲ καὶ κατὰ φύσιν Υἱὸς Θεοῦ καὶ ἐν δυνάμει μαρτυρούμενος "κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν." τουτέστιν ἀπόγε τοῦ δύνασθαι καταργεῖν τὸ τοῦ θανάτου κράτος.* 15

5 *Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν ἀποστολῆς.*

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. *Ἵνα δὲ δείξῃ ὅτι καὶ Ῥωμαῖοι, τῶν ἐθνῶν ὄντες πάντων τῶν τὴν οἰκουμένην κατοικούντων, δικαίως αὐτοῦ δέχονται τῆς ἀποστολῆς τὸ κήρυγμα.*

ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ἀπὸ ἀγάπης γὰρ Θεοῦ ἡ* [a] *κλῆ-* 20 *σις, οὐκ ἀξίας τῶν κληθέντων· καὶ ἡ προσθήκη δὲ τοῦ "ἁγίοις" οὐχ ἁπλῶς εἴρηται· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοὶ, οὐ γὰρ πάντες ἐπέμενον τῇ κλήσει· ἵνα μὴ τοὺς μαργαρίτας ῥίπτῃ τοῖς χοίροις, καὶ τὰ ἅγια τοῖς κυσὶν, "ἁγίοις" εἴρηκε δηλονότι· καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων. πάντας* 25 *δὲ τοὺς πιστοὺς ἁγίους καλεῖ.*

7 *Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Κατὰ δὲ τοὺς αἱρετικοὺς, εἰ Κύριος ὁ Χριστὸς, πατὴρ δὲ ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἔσται καὶ ὁ Πατὴρ δοῦλος τοῦ Χριστοῦ. οἷος γὰρ υἱὸς, τοιοῦτος καὶ ὁ πατήρ. ἀλλ' οὐχ οὕτως ταῦτα ἔχει.* 30 *πατὴρ γὰρ ἡμῶν εἶπεν, ἵνα τὴν χάριν δείξῃ· Κύριον δὲ Ἰησοῦν, ἵνα μὴ μέγα φρονήσαντες, ὡς καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ, καθέλωσι τοῦ Ἰησοῦ τὴν δόξαν, ἢ ἑαυτοὺς ἀγάγωσιν ὑπὲρ τὴν φύσιν.*

[a] Cod. κλίσις.

Ἀπολιναρίου. Θεὸν καλοῦσιν οἱ ἐξαιρέτως καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους προσήκοντες αὐτῷ, πάλαι μὲν οἱ προφῆται, νῦν δὲ οἱ Ἀπόστολοι. δηλοῖ δὲ ὅτι οὐκ ἔνι εὐχαριστῆσαι Θεῷ ἄνευ Χριστοῦ. χαίρει δὲ ἀγγελικῇ διαθέσει χρώμενος, ἐπὶ τὸ κεκρατηκέναι τὴν Χριστοῦ πίστιν ἐν Ῥώμῃ· "χαρὰ γὰρ ἐν οὐρανῷ γίνεται καὶ ἐπὶ 5 "ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι." καὶ συγχαίρει τῷ συναποστόλῳ αὐτοῦ Πέτρῳ, τοσοῦτον ἰσχύσαντι διὰ τῆς χάριτος.

9 Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός.

Ἀπολιναρίου. Εἴδη δὲ λατρείας πολλά. καὶ γὰρ ὁ προσευχόμενος Θεῷ λατρεύει. καὶ ὁ νηστείᾳ χρώμενος, καὶ ὁ τοῖς θείοις 10 λογίοις προσέχων, καὶ μέντοι καὶ ὁ τῆς τῶν ξενῶν θεραπείας ἐπιμελούμενος. ὁ δέ γε θεῖος Ἀπόστολος λατρεύειν ἔφη τῷ Υἱῷ τῷ τοῦ Θεοῦ προσφέρων τοῖς ἔθνεσιν Εὐαγγέλιον· καὶ λατρεύειν ἐν πνεύματι, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὴν δεδομένην μοι χάριν τοῦ Πνεύματος.

Ὠριγένους. [b]Ἔτι δὲ καὶ χωρὶς θελήματος Θεοῦ ἥκειν πρός 15 τινα, ὥσπερ ὁ Βαλαὰμ ἀπῄει πρὸς τὸ Βαλὰκ καταρασάμενος μισθοῦ τὸν Ἰσραήλ· οἶμαι δὲ καὶ πᾶς ἐθνικὸς, ἢ ὅπως [c]δή ποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριος, μὴ διακονούμενος ἁγίοις τῶν λυσιτελῶν τι αὐτοῖς, οὐ καὶ ἐν θελήματι Θεοῦ εὐοδοῦται, γίνεσθαι πρὸς οὓς γίνεται· εἰ καὶ εὐοδοῦται ποτέ. "ἔστι γάρ," φησιν ἡ γραφὴ, 20 "ἐν κακοῖς εὐοδία ἀνδρός."

11 Ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν.

Ὠριγένους. Ὡς ὄντος καὶ χαρίσματος μὴ πνευματικοῦ, ἡγοῦμαι ὅτι ἀναγκαίως πρόσκειται. ἔστι γάρ τινα χαρίσματα οὐ πνευματικὰ, ὡς καὶ ὁ γάμος. τὸ γὰρ πνευματικὸν, οὐκ ἄν ποτε 25 ἐμποδίσαι προσευχῇ. ἡ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύνοδος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, κωλύει. ὅτι δὲ χάρισμα ὁ γάμος, δηλοῖ ὁ Ἀπόστολος φήσας, "θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν, ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον "ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ· ὁ μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως."

Ἀπολιναρίου, Ἰωάννου, Θεοδώρου. Διδάσκει μὲν, τοὺς 30 μήπω γινώσκοντας φωτίζων. παρακαλεῖ δὲ, ὁ τοὺς ἤδη πεφωτισμένους εὐφραίνων τῷ τῆς σοφίας λόγῳ, ὡς αὐτὸς διαιρῶν φησίν· "εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ

b *Non* pauca hic defecisse videntur: cæterum hæc ad εὐοδωθήσομαι v. 10. spectant. c δὴ om. Cod.

"παρακλήσει." παρακαλουμένων δὲ Ῥωμαίων, καὶ αὐτός, φησι, συμπαρακληθήσεται, κοινωνῶν τῆς ἐκείνων παρακλήσεως διὰ τὴν ἀγάπην. ἅμα δὲ, ὡς οὐδὲ αὐτὸς ὢν ὑπὲρ ἄνω τοῦ χρήζειν τῆς ἐκ λόγου ὠφελείας. παράκλησις γὰρ ὁ λόγος καὶ τῷ λέγοντι.

13 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί. 5

Ἀπολιναρίου. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κήρυγμα πολλάκις εὐαγγέλιον προσηγόρευσεν, πάθους δὲ τοῦτο μνήμην ἔχει καὶ σταυροῦ καὶ θανάτου, τοῖς δὲ μὴ πεπιστευκόσιν, ἀτιμίας ἐδόκει εἶναι ταῦτα μεστὰ, εἰς καιρὸν ἐπήγαγεν, "οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέ-"λιον," καὶ τὰ ἑξῆς. 10

16 Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπολιναρίου. Οὐ βλέπω, φησι, τὴν φαινομένην ἀτιμίαν, ἀλλὰ τὴν ἐκ ταύτης φυομένην εὐεργεσίαν· ἐκ ταύτης γὰρ τὴν σωτηρίαν τρυγῶσιν οἱ πιστεύοντες· τοῦτο δὲ καὶ πᾶσιν ἔφη προ- 15 κεῖσθαι καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι. προτέθηκε δὲ τῶν Ἑλλήνων τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πρώτους τοὺς ἱεροὺς ἀπέστειλε κήρυκας.

Ἀπολιναρίου. Εἰ ἐν τῇ μεγίστῃ τοίνυν τῶν πόλεων, φησὶ, χλευάζεσθαι δεῖ παρὰ τοῖς ἀνοήτοις κηρύττοντα τὸν σωτήριον 20 σταυρὸν, οὐ παραιτήσομαι. εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν αἰσχύνην ἀνθ' ἡμῶν ἐβάστασε τὴν τοῦ σταυροῦ, πῶς οὐκ ἄτοπον ἡμᾶς αἰσχύνεσθαι τὸ τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς πάθος;

Ἀπολιναρίου. Καὶ ἂν τις δι' ἔργων οὐκ εἰλικρινοῦς οὐδὲ ζωοποιοῦ δικαιοσύνης τὴν διὰ πίστεως ζωὴν χαριζόμενον ἦν, καὶ ὁ 25 προφήτης εἴρηκεν "ἐκ πίστεως εἰς πίστιν·" "εἰ γὰρ ἐπιστεύετέ," φησι, "Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί."

Ἀπολιναρίου. Διδάσκει πόσων ἀπαλλάξει κακῶν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ δι' αὐτοῦ πίστις· καὶ διεξελθὼν τά τε ἐν ἔθνεσι καὶ ἐν Ἰουδαίοις κακὰ, μετὰ ταῦτα προϊὼν, τὸν περὶ τῆς πίστεως ἐπι- 30 φέρει λόγον· ἀναγκαίαν γεγενῆσθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν διδάσκων· καὶ οὕτω περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκπτώσεως διαλέγεται. καὶ τὸ τελευταῖον ἐπάγει τὰς παραινέσεις. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἐθνῶν λόγου, καί φησιν, ὡς τὸν ἐν τῇ φύσει παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γραφέντα νόμον ἀδεῶς παρέβησαν.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ ἐθνῶν τῶν οὐ φυλασσόντων τὰ νόμιμα.

Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ.

Ἀπολιναρίου. Ὡς τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομά τε καὶ σέβας εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μετενεγκόντες δημιουργήματα· εἶτα καὶ ἑρμηνεύει ὅπως. 5 εἰ γὰρ ἡ ὁρατὴ κτίσις τὸν ἀόρατον ἱκανὴ δεικνύναι, καταλιπόντες δὲ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι, τὰ δημιουργήματα ἐθεοποίησαν, ἐν ἀδικίᾳ κατέσχον τοῦ Θεοῦ τὴν ἀλήθειαν, ἀφ' ὧν [c] δὴ γνῶναι τὸν Θεὸν, πλανηθέντες καὶ τόγε εἰς αὐτοὺς ἧκον, ἠδίκησαν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐκ εἰς τὰ προσήκοντα αὐτῇ χρησάμενοι· ἀλλ' 10 ἐκείνη ἄτρεστος μένει, τὴν οἰκείαν ἔχουσα δόξαν ἀκίνητον.

19 Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς.

Ἀπολιναρίου. Οὐκ οὐσία τούτου ἡ ἐνεργοῦσα, ὥσπερ ἑτέρωθι φησὶν "ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ," ἀλλ' αἱ ταύτης ἐνέργειαι ἀόρατοι οὖσαι φύσει, καὶ μηδέποτε γινόμεναι καταφανεῖς, 15 ἀλλὰ διὰ τῆς κτίσεως ἐνδεικνύμεναι.

Κυρίλλου. Ὅτι φθαρτὴν ἐχόντων τὴν φύσιν τῶν παρηγμένων εἰς γένεσιν, καὶ κεκλημένων ἐν χρόνῳ τὴν ὕπαρξιν, ἔσται που πάντως ὁ τούτων δημιουργὸς ἄφθαρτος καὶ ἀΐδιος· οὐκοῦν οὐδεμίαν εὑρήσουσιν ἀπολογίαν ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. 20

Ἀπολιναρίου. Μάταιος ἄρα ἡ τοῦ μὴ ὄντος, ὡς ὄντος φαντασία· μηδένος ὄντος περὶ τὸν Θεὸν ὁμοιώματος τῶν παρὰ τούτοις προσκυνουμένων. ἐκ τῆς οὖν ἄφρονος ἑαυτῶν διανοίας καὶ σκότος ταῖς ψυχαῖς ἑαυτῶν ἐπεισήγαγον.

Εὐσεβίου. Δοκεῖ μὲν οὖν ἁπλούστερον τὸν πρὸς Ἕλληνας 25 ἐνίστασθαι λόγον· ὡς καθ' ἓν μόνον εἶδος ἀσεβείας τὴν εἰδωλολατρείαν ποιούμενος τὸν ἔλεγχον. οὐ μὴν καὶ τοῖς ἀκριβέστερον θεωροῦσιν ἃ λέγει τοῦτο φαίνεται ποιῶν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον πλατύνων τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιτίμησιν ὡς [d] ἐλλειπούντων ἀσεβείας εἶδος. 30

32 Οἵ τινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ ἐπιγνόντες.

Ἀπολιναρίου. Ἐνταῦθα πάλιν τὸ ἀναίτιον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ

[c] Leg. δεῖ. [d] Sic Cod.

ὑπαίτιον τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ δίκαιον τῆς ἐπιφερομένης κρίσεως. ταῦτα γὰρ δρῶσιν, οὐκ ἀγνοοῦντες τὸ τοιοῦτον, ὅτι παρὰ Θεῷ κριτῇ κολάσεώς ἐστιν ἄξια. δῆλοι γάρ εἰσιν οὐκ ἀγνοοῦντες τὸ τοιοῦτο, ἐπειδὰν κρίνωσι, καὶ θανάτῳ τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας μετέρχονται. ὅταν οὖν καὶ οἱ φαῦλοι τὴν τοῦ καλοῦ γνῶσιν ἔχοντες 5 φαίνονται, καὶ χρώμενοί γε αὐτῇ, ἐπειδὰν μὴ ταῖς ἡδοναῖς παρατρέπωνται, μαρτυροῦσι τῇ δημιουργίᾳ τοῦ Θεοῦ ὅτι καλή· ὅπερ καὶ ὁ Ἐκκλησιαστὴς ἐπιθεώρησας φησίν· "ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς "τὸν ἄνθρωπον εὐθῦ[c], καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς." τῶν δὲ ἀνθρώπων, οἱ μὲν ἀρχηγοὶ πρὸς τὸ κακὸν, οἱ δὲ ἀκολουθηταὶ τοῦ κακοῦ. ἀμφότεροι δὲ πονηροὶ, καὶ ὁ κατάρξας, καὶ ὁ συνδραμών. τοῦ δὲ ποιεῖν τὸ συνευδοκεῖν χεῖρον τίθησι κατὰ τὸ λεγόμενον, "εἰ ἐθεώρεις κλέπτην, συνέτρεχες αὐτῷ." ὁ μὲν γὰρ ποιῶν, μεθύων τῷ πάθει, ἡττᾶται τῆς πράξεως· ὁ δὲ συνευδοκῶν, ἐκτὸς ὢν τοῦ πάθους, πονηρίᾳ χρώμενος, συντρέχει τῷ κακῷ· τὸ οὖν 15 "οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσιν," ἐπιστάσεώς[d] ἐστι· τούτους μέντοι αἰτιᾶται, ὡς ἑκάτερα ποιοῦντας.

1 Διὸ ἀναπολόγητος εἶ ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων.

Ἀπολιναρίου. Περὶ Θεοῦ διαλεγόμενος, "ἀποδώσει," φησὶ, "κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ," κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ ψαλμῳδῷ· ὁ δὲ Σωτὴρ 20 περὶ αὐτοῦ τοῦτο λέγει φάσκων, "τότε ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὴν "πρᾶξιν αὐτοῦ." ὅταν οὖν ὅπερ ὡμολόγηται εἶναι Θεοῦ, τοῦτο Υἱοῦ φαίνεται ὂν, κοινωνία τῆς φύσεως δείκνυται, καὶ ἀληθὴς υἱότης.

7 Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ.

Σευηριανοῦ. Ὥσπερ δὲ ἀσύγγνωστον τὸ ἐξ ἐριθείας, οὕτως 25 καὶ τὸ τοῦ κατεργαζομένου παρὰ τὸν ἐργαζόμενον. ἔστι γὰρ ἐργάζεσθαι παλαίοντα, μὴ νικώμενον δέ. τὸ δὲ κατεργάζεσθαι, τῆς μετ' ἐπιμελείας ἐργασίας ἐστὶ τοῦ κακοῦ.

Ὠριγένους. Ὀργὴ δέ ἐστιν ὁ ἑπόμενος τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπὶ τιμωρίᾳ πόνος. θυμὸν δὲ ὁρίζονται ὀργὴν ἀναθυμιωμένην καὶ 30 διοιδαίνουσαν. οὗτος δὲ ὁ θυμὸς ἔργον ἔχει τὸ ἐλέγχειν, ἡνίκα ἂν διὰ τὰς ἁμαρτίας πάσχων τινὰ, ἤτοι τῆς συνειδήσεως αὐτῶν πληττομένης, ἢ ἀκολουθούντων ἐπιπόνων τινῶν τῇ ἁμαρτίᾳ. ἀλλὰ καὶ θλίψις ἕπεται τοῖς τοιούτοις· οὐχ ὑπομονὴν κατεργαζομένη,

[c] Sic Cod. [d] Leg. vid. ἐπιτάσεως.

οὐδὲ εἰ νῆστις ὢν καυχήσεται, ἀλλ' εἰ συνέζευκται στενοχωρίᾳ. οὐκ ἂν δέ τις ἐστενοχωρήθη, εἰ πεποίηκέ τις αὐτῷ ἀπὸ σοφίας πλάτος καρδίας, καὶ ἤκουσε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· "πλα- "τύνθητε καὶ ὑμεῖς." συνάγειν γὰρ εἴωθε καὶ στενοῦν τὴν ψυχὴν τὰ κακὰ, ὡς τὸν διάβολον, ὡς ἐν ὀπῇ κατὰ τὸν ὄφιν ἐμφωλεύειν. 5

10 Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη.

Σετηριανοῦ. Ἐπὶ μὲν τοῦ κακοῦ, τὴν κατάκρισιν ὥρισεν, οὐχ ἁπλῶς ἀλλ' ἐπὶ τῶν κατεργαζομένων· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τὴν δόξαν, οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κατεργαζομένων, ἵνα δι' ἑκατέρων τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν δειχθῇ, καὶ ὅτι κατακρίνει οὐχ ἁπλῶς τοὺς ἐργα- 10 ζομένους, ἀλλὰ τοὺς κατεργαζομένους· καὶ ὅτι τιμᾷ τοὺς ἁπλῶς ἐργαζομένους τὸ ἀγαθόν.

Ἀπολιναρίου. Καλῶς δὲ πάλιν ἐνταῦθα Ἰουδαίῳ τε πρῶτον φησὶ, δευτέρως δὲ Ἕλληνι· οἱ γὰρ πλησιέστερον τοῦ δεσπότου καὶ τῶν ἐπιτιμήσεων ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τιμῶνται, καὶ τῶν τιμῶν 15 ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἀπολαύουσιν.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ φυλάσσοντος τὰ νόμιμα.

12 Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον.

Ἀπολιναρίου. Δικαίωσιν δὲ οὐ τὴν τελείαν, τὴν κατὰ Χρι- 20 στόν. περὶ γὰρ ἐκείνης ὅταν [e] φησὶν, "ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιω- "θήσεται πᾶσα σάρξ."

14 Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει.

Ἀπολιναρίου. Εἰ καὶ τῆς ἀκροάσεως τῆς τοῦ νόμου, φησὶν, ἀπολέλειπται τὰ ἔθνη, ἀλλ' ἐὰν κατὰ τὸν φυσικὸν νοῦν ἐπιτελῇ τὰ 25 τοῦ νόμου βουλήματα, νόμον ἔχει τὴν φύσιν.

Συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.

Θεοδώρου. Ἡ δὲ τούτων, φησι, διάγνωσις τότε ἔσται, ὅτε καὶ τῶν κατὰ νόμον βιούντων, ἑνὸς ὄντος τοῦ καιροῦ καθ' ὃν "τὰ "πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐξετάζει Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ 30 "Εὐαγγέλιόν μου," ἵνα εἴπῃ, καθὼς καὶ αὐτὸ κηρύττων διατελῶν,

[e] Post ὅταν est parvus hiatus in Cod.

ὅτι ἔσται κρίσεως καιρὸς, καὶ δεῖ πιστεύσαντας Χριστῷ τὴν τιμωρίαν ἐκφυγεῖν ἐκείνην.

Ὠριγένους. Ἢ καὶ οὕτως κρινεῖ ὁ Θεὸς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον Παύλου, ἔτι καὶ τῶν παραπλησίων ἐκείνῳ, καὶ ἀξίους ἑαυτοὺς πεποιηκότων, οὐδενὸς σκυθρώπου ἀλλ' ἐφ' ᾧ χαίρειν χρή. διὸ 5 αὐτῶν ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ κρίσει διακόνῳ κεχρημένῃ.

Ἀπολιναρίου. Ἄνθρωποι γὰρ τῶν φανερῶν [f] κάθονται δικασταὶ μόνον, κρίσιν δὲ τῶν ἀποκεκρυμμένων ὡς Θεὸς ποιεῖται. "ἄνθρωπος "γάρ" φησιν "ὄψεται εἰς πρόσωπον, ὁ δὲ Θεὸς εἰς καρδίαν." 10 ὥστε Χριστοῦ κρίνοντος, Θεὸν εἶναι τὸν κριτήν.

17 Ἴδε συ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ.

Θεοδώρου. Οὐ κατ' ἐρώτησιν, ὥς τινες ὑπέλαβον, ἀναγνωστέον τὸ "ἴδε συ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ," ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν. ἵνα εἴπῃ· μὴ ὢν ἀληθῶς καὶ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ λεγόμενος. 15

21 Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον.

Ζητῆσαι χρὴ ποσαχῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ· τοτὲ μὲν "εἰ "περιτέμνεσθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει·" ποτὲ δὲ, "περι-"τομὴν ὠφελεῖν ἐὰν νόμον τίς πράσσῃ." ἐστὶν οὖν νόμος καθ' ἕνα 20 τρόπον ψιλὸν, τὸ Μώσεως γράμμα, καθὸ σημαινόμενον εἴρηται τὸ "εἰ ἐν νόμῳ [g] δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε." καὶ τὸ "ὁ νό-"μος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν." ἔτι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθὸ εἴρηται· "ὥστε ὁ μὲν "νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία." ἔτι καὶ ὁ φυσικὸς, καθὸ εἴρη- 25 ται· "ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου "ποιεῖ," καὶ τὰ ἑξῆς. λέγεται νόμος καὶ ἡ Μώσεως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκῃ "λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀνα-"γινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ Ἀβραὰμ "δύο υἱοὺς ἔσχε," καὶ τὰ ἑξῆς. καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικὰ νόμον, 30 "ὡς ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἐν [h] ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν "ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ," ἐν Ἡσαΐᾳ. μήποτε δὲ καὶ τὴν

[f] Sic Cod. [g] δικαιοῦσθαι Cod. (ε) [h] ἑτερογλώσσης (οις).

Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκῃ, "οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπτάσατε," ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μώσεως γράμματος. περιτομὴν οὖν ἣν αὐτός φησι, νῦν ἑτέραν λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον τὸν πνευματικόν. δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας. κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν, ὁ πνευματικῶς περιτεμνόμενος, ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαίρεσιν. διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. δύναται δέ τις καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητόν· καί φησιν ὅτι πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμὼν τὸν Τιμόθεον καὶ κειράμενος καὶ καθαιρόμενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν, "περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, "ἐὰν νόμον πράσσῃς," πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν διαλεγόμενος, ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ.

Ἐπειδὴ δὲ εἴρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ, τῷ Ἀβραὰμ τοὺς ἐξ ἐθνῶν περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ, καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ τοὺς ἀργυρωνήτους· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ περὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἴρηται μόνον. οὐκ ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς προσηλύτους τούτους προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευιτῶν ἰδικῶς νενομοθετημένα, ἢ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἢ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ ἑτέρους. ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βούλεταί τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται· ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησὶν, ἀμέλει καὶ συνεστηκότος τοῦ καλουμένου ἁγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι. ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπρῶν τῶν καθαρθέντων ὁ Κύριος ἔφη, "πορευθέντες δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι," ἀφ' ὧν Σαμαρείτης εἷς ἦν. ᾧ μαρτυρῶν ὁ Σωτήρ φησιν, "οὐχὶ οἱ δέκα "ἐκαθαρίσθησαν, οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχ εὑρέθησαν ὑποστρέψαντες "δόξαν δοῦναι τῷ Θεῷ, εἰ μὴ ὁ ἀλλογένης οὗτος." εἰ δέ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποίσει περὶ τῶν ἐσθίειν τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν, ὡς ἐν ἑνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ Θεὸς, τούτου δὲ ἱσταμένου, νῦν περιττὴ ἡ περιτομὴ τοῖς ἐξ ἐθνῶν.

26 *Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου.*

Θεοδώρου. Τῷ πνεύματι, οὐ τῷ Ἁγίῳ. οὐ γὰρ περὶ τῶν ἐν τῇ χάριτι κατορθούντων διαλέγεται, ἀλλ' ὑποτίθεται δι' ὅλου τοὺς ἔξω τὰ τοῦ νόμου ποιοῦντας· καὶ δείκνυσι κρείττονας τῶν ἐν τῷ νόμῳ 5 παραβαινόντων· συνάδει δὲ ἅπαντα καταλλήλως τῷ οἰκείῳ σκόπῳ· πρόθεσιν ἔχων καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου Ἕλληνας δεῖξαι παραβάτας, καὶ Ἰουδαίους πρὸς τῷ φυσικῷ καὶ τοῦ θέτου· ἵνα διὰ πάντων στήσῃ τὸ τῆς χάριτος χρήζειν ἅπαντας. λέγει δὲ τὸ "ἐν πνεύ-"ματι," ἀντὶ τοῦ τῇ προθέσει, ὡς ἐν τῇ τῶν Ἀριθμῶν βίβλῳ φησιν 10 ὁ Θεός, "ὅτι πάντες οἱ παροξυναντές με οὐκ ὄψονται τὴν γῆν· ὁ δὲ "παῖς μου Χάρεβ, ὅτι ἐγεννήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ, καὶ ἐπη-"κολούθησέ μοι," καὶ τὰ ἑξῆς. φανερῶς πνεῦμα τὴν πρόθεσιν εἰπών· καὶ ὁ προφήτης "πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν." ἵνα εἴπῃ πρόθεσιν ἔσχον πορνικήν. 15

Ὠριγένης. Καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ πίστεως ἀκροβυστία. ἐλέγξησέ, φησιν, ὁ τὸ σημεῖον μὲν μὴ ἔχων· τὰ δὲ τοῦ σημείου κατορθώσας ὡς μὴ κατορθώσαντα· καίτοι δέον, ἐπεὶ καὶ ὑπέσχον, διὰ τοῦ σημείου μᾶλλον ἐκείνου τὸ κατόρθωμα ἐπιδεικνύναι.

ΚΕΦ. Δ. 20

Περὶ ὑπεροχῆς Ἰσραὴλ, τοῦ τυγχάνοντος τῆς ἐπαγγελίας.

1 *Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου;*

Ὠριγένους. Τὸ πιστευθῆναι τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν τῷ βιβλία καὶ γράμματα πιστευθῆναι, χαρακτηρίζεται· ἀλλ' ἐν τῷ τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν καὶ τὰ ἐναποκείμενα μυστήρια γινώσκεσθαι. 25 κατὰ γὰρ τὸν ὑγιῆ λόγον ὁ σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος. ἐπὶ δὲ χείλεσι φορέσει ἐπιγνωμοσύνην. τοιοῦτος ἦν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται, Ἰουδαῖοι ὄντες καὶ πιστευθέντες τὰ λογία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἴτις παρ' αὐτοῖς τούτοις παραπλήσιος. καὶ οἱ Ἀπόστολοι δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶχον τὸ περισσὸν 30 τοῦ Ἰουδαίου, καὶ τὴν τῆς περιτομῆς ὠφέλειαν παρὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν μαθόντας τὸν Χριστιανισμόν. Ἔστι δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν

πολὺ τὸ περισσὸν παρὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς. ἀπ' ἐκείνων γὰρ ἤρθη ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοθῇ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. εἰ δὲ πρῶτοι ἐκεῖνοι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, εἰσὶν οἱ καὶ δεύτερον πιστευθέντες. τὸ γὰρ πρῶτον τινός ἐστιν, ἢ τινῶν πρῶτον. τίνες οὖν δεύτερον ἐπιστεύθησαν, ἰδεῖν ἐστὶν ἐκ τοῦ, "τῷ μὲν γὰρ 5 διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας," καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δέ τις συγχεόμενος ταυτὸν οἴεται τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ τοῖς γράμμασι τοῦ Θεοῦ, προσεχέτω τῷ λέγοντι ψαλμῷ, "τὰ λόγια Κυρίου, λόγια "ἁγνὰ, ἀργύριον πεπειρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον "ἑπταπλασίως." ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶμαι "τὰ ἁγνὰ λόγια," εἶναι τὰ 10 αὐτὰ, "τῷ ἀποκτείναντι γράμματι." ὥσπερ δὲ οἱ προειρημένοι Ἰουδαῖοι πρῶτοι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, οὕτω καί τινες ἠπίστησαν· ἀλλ' οὐχὶ τῶν τοιούτων· εἴτε πρὸς τὸν Θεὸν, εἴτε πρὸς τὰ λόγια αὐτοῦ, ἀπιστίᾳ τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει. ποίαν δὲ πίστιν τοῦ Θεοῦ; πότερον ἣν Θεὸς πιστεύει τισὶ τὰ λόγια, ἢ 15 ἣν οἱ πιστευθέντες τὰ λόγια πιστεύουσι τῷ Θεῷ; ὡς "Ἀβραὰμ "ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην." ἑκάτερον οἶμαι λόγον ἔχειν. μεμνῆσθαι γὰρ δεῖ τόν τε πιστεύοντα τῷ Θεῷ, καὶ τὸν πεπιστευμένον τὰ λόγια αὐτοῦ. μάλιστα ἐν καιρῷ τῆς τῶν ἀπίστων χλεύης, ἣν χλευάζουσι τοὺς πεπιστευκότας, 20 τοῦ μὴ καταργεῖσθαι τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τοῦ λόγου τῶν ἀπιστούντων.

Εὐσεβίου καὶ Σευηριανοῦ. Τὸ μὲν πρῶτον, οὐχ ἵνα, φησὶ, δεύτερόν τι εἴπῃ καὶ τρίτον, ἀλλ' ὅτι τοῦτο πρῶτον πάντων ἐστὶ καλῶν περιεκτικόν. τοῦ γὰρ πιστεῦσαι τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις τί 25 κρεῖττον ἂν εἴη;

3 Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσῃ;

Ἀπολιναρίου. Ὁμολογείσθω, φησὶ, τὸ τοῦ Θεοῦ βέβαιον καὶ ἀληθὲς πανταχοῦ. ἄνθρωποι δὲ ἀβέβαιοι καὶ ψευδεῖς ἐλεγχέσθωσαν. 30 ἵνα νικᾷ ταῖς εὐεργεσίαις ὁ Θεὸς ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τῶν ἀνθρώπων, τὰ παρ' ἑαυτοῦ χαριζόμενος. καὶ ἐπειδὰν κρίνηται πρὸς πᾶσαν σάρκα κατὰ τὸ γεγραμμένον ἀναμφισβήτητον, ἢ τὰ πάντα μὲν αὐτὸν παρεσχηκέναι κατὰ τὴν ἀγαθότητα τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὲρ

τὴν ἀνθρώπων ἀξίαν· τοὺς δὲ ἀνθρώπους μὴ παρεσχηκέναι αὐτῷ τὰ μὴ προσήκοντα.

Κυρίλλου. Ἐντιμώτεροι τῶν ἄλλων οἱ προεγνωσμένοι, καὶ νόμον λαχόντες παιδαγωγὸν, καὶ ὑποσχέσεις ἔχοντες ἐπὶ Χριστῷ, καὶ δὴ καὶ ἀπειληφότες καὶ προκεκλημένοι τῶν ἄλλων. ἔφασκε 5 γὰρ ὁ Σωτὴρ, "οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολω- "λότα οἴκου Ἰσραὴλ," καὶ τῶν διὰ πίστεως ἀνασεσωσμένων ἀπαρχὴ γεγονότες. οὐ γὰρ εἴ τινες ἐκ φρενοβλαβείας τοῦ πιστεύειν ἀπώ- λεισθον, ταύτῃ τοι, φησὶν, ἀφαμαρτήσειεν ἂν τοῦ καὶ ἀληθὴς εἶναι Θεός. οὐκοῦν πέπομφέ μεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, πεπιστεύ- 10 κασι γέ μην οὐ πάντες αὐτῷ. ἆρ' οὖν ὅτι γεγόνασί τινες ὑβρισταί τε καὶ ἄπιστοι, οὐκ ἔσται ὁ Θεὸς ἀληθὴς διὰ τοῦτο; μὴ γένοιτο. "γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης." ἀντὶ τοῦ νοείσθω τε καὶ λεγέσθω πρὸς ἡμῶν ἀληθής. καθοριζέσθω δὲ ὥσπερ ἀνθρώπου παντὸς τοῦ ψεύδους τὸ κατηγόρημα. ἄτρεπτος μὲν γὰρ 15 καὶ ἀναλλοίωτος παντελῶς ἡ θεία φύσις ἐστί. σεσάλευται δὲ λίαν ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ὅσον ἧκεν εἴς τε τὸ ἐγχωροῦν πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης· καταθλεῖ γὰρ ἔσθ' ὅτε τῆς ἀνθρώπου διανοίας ὡς ἁμαρτία τὸ ψεῦδος, καὶ δέχεταί πως ἡ φύσις καὶ τοῦ τοιοῦδε τὴν νόσον. ἐπὶ δέ γε τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ τοιοῦτόν τι νοεῖν 20 ἢ λέγειν οὐ θέμις. οὐκοῦν τόγε δύνασθαι παθεῖν τὸ ψεῦδος τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἤγουν τὴν διάνοιαν, ἀληθὲς ἔσται τὸ κατηγόρημα· οὕτω που φησὶ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, "ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστά- "σει μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης." ὁ αὐτὸς δ' ἂν γένοιτο λόγος περί τε Θεοῦ καὶ ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οἷον ἐπὶ τῆς 25 δικαιοσύνης, φαίη γὰρ ἄν τις καὶ οὐκ ἔξω λόγου, γινέσθω δίκαιος ὁ Θεὸς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης.

Σευηριανοῦ. Τάχα δ' ἄν τις ἁπλούστερον καὶ τοῖς προκει- μένοις οἰκειότερον ἑρμηνεύσειε τὸν λόγον, μὴ κατὰ ἀπόφασιν ἀλλὰ κατὰ ὑπόθεσιν ἐκδεξάμενος τὸ ῥηθὲν, προσθήκῃ μιᾶς συλ- 30 λαβῆς· ὅτι κἂν πάντες ἄνθρωποι πρὸ τῆς ἀληθείας ἀγαπῶσι τὸ ψεῦδος, οὐδὲν ἧττον ὁ Θεὸς ἀληθὴς διαμένει καὶ δίκαιος, ὑπι- σχνούμενός οἷα Θεῷ προσῆκε, καὶ πᾶν τὸ τελεσθὲν ἐπιτελῶν, ἡνίκα προσῆκεν.

'Ωριγένους. Τὸ οὖν "γενηθήτω" εἴρηται ἀντὶ εὐκτικοῦ ὡς τὸ "εἴη τὸ ὄνομά σου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας."

5 Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι.

Κυρίλλου. Ἡ τῆς τοιαύτης διαβολῆς πρόφασις ἐντεῦθεν γεγένηται. μετὰ τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ κελευ- 5 θέντες ὑπὸ Κύρου ἀναδείμασθαι τὸν νεὼν, καὶ πληροῦν εὐχὰς, καὶ προσάγειν θυσίας, γεγόνασι ῥάθυμοι, προφασιζόμενοι πτωχείαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ταλαιπωρίαν. ταύτῃ συμμέτροις ἐσωφρονίζοντο παιδείαις, ἀφορίαις καρπῶν, καὶ ὑετῶν ἐνδείαις· ἀσχάλλοντες δὲ πρὸς τὰς τοιαύτας πληγὰς, ἐμακάριζον μὲν τοὺς ἀλλογενεῖς, 10 καὶ τοὺς μὴ δουλεύοντας τῷ Θεῷ ὡς ἐν εὐθυμίᾳ διάγοντας· καὶ ἔφασκον ἀμείνους ἑαυτῶν ὑπάρχειν ἐκείνους. καὶ γοῦν ἔφασκε πρὸς αὐτοὺς Μαλαχίας ὁ προφήτης· "ἐβαρύνατε ἐπ' ἐμὲ τοὺς "λόγους ὑμῶν, λέγει Κύριος, καὶ εἴπατε, ἔν τινι κατελαλήσαμεν "κατὰ σοῦ; εἴπατε φησὶ, μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ. καὶ τί πλέον 15 "ὅτι ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ; καὶ διότι ἐπορεύθημεν "ἱκέται πρὸ προσώπου Κυρίου παντοκράτορος, καὶ νῦν ἡμεῖς μακα- "ρίζομεν ἀλλοτρίους; καὶ ἀνοικοδομοῦνται ποιοῦντες ἄνομα; ἀν- "τέθησαν Θεῷ καὶ ἐσώθησαν. ταῦτα κατελάλησαν οἱ φοβούμενοι "τὸν Κύριον, ἕκαστος πρὸς τὸν πλήσιον αὐτοῦ· καὶ πρόσεσχε Κύ- 20 "ριος, καὶ εἰσήκουσε." ταύτης ἕνεκα, φησὶ, τῆς αἰτίας, ᾤοντό τινες τοὺς Ἰουδαίους λέγειν, ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά. ἔνδικον δὲ μὴν τὸ κρίμα εἰπὼν, ἢ τῶν Ἰουδαίοις ἐπιφημιζόντων ἐκεῖνα, ἤγουν τῶν λέγειν ἀποτολμώντων, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά. 25

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ χάριτος δι' ἧς ἄνθρωποι μόνον δικαιοῦνται, οὐ κατὰ γένος διακεκριμένως, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ δόσιν ἰσοτίμως κατὰ τὸν Ἀβραὰμ τύπον.

9 Τί οὖν προεχόμεθα; οὐ πάντως.

Θεοδώρου. Ἵνα εἴπῃ, ἄγε τοίνυν μετὰ τὸν οἰκείων ἔλεγχον, 30 τῶν ἡμετέρων τὸ μέγεθος λέξομεν.

'Ωριγένους. Βούλεται ῥητὰ συναγαγεῖν πῶς ἅπαντες Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ὑπὸ ἁμαρτίαν γεγόνασι. ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ "καθὼς γέγραπται, οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδὲ εἷς. οὐκ ἔστιν ὁ συνιὼν,

"οὐκ ἔστιν ὁ ζητῶν, τὸν Θεόν." ὅπερ αὐταῖς λέξεσιν, οὐχ εὕρομέν που γεγραμμένον, ἀλλὰ νομίζομεν ἀπὸ τοῦ τρισκαιδεκάτου καὶ τοῦ πεντηκοστοῦ δευτέρου μεταποιεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου τὰ ῥητά· ἐν μὲν γὰρ τῷ ιγ΄ ψαλμῷ εἴρηται· "Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέ-"κυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιῶν ἢ 5 "ἐκζητῶν τὸν Θεόν." ἐν δὲ τῷ νβ΄· "ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ "διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιῶν ἢ "ἐκζητῶν τὸν Θεόν." ἔοικεν οὖν νενοηκέναι ἰσοδυναμεῖν τὸ "τοῦ "ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιῶν ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν." καὶ τὸ "οὐκ ἔστι "δίκαιος οὐδὲ εἷς," νομίζω γεγονέναι ἐκ τοῦ "οὐκ ἔστι ποιῶν χρη- 10 "στότητα· οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός." ὥστε τῇ δυνάμει δὶς αὐτὸν τεθεικέναι, ἅπαξ μὲν μεταποιήσαντα, ἅπαξ δὲ λέξεσι ταῖς αὐταῖς χρησάμενον, καὶ παραλίποντα τὸ δεύτερον εἰρημένον "οὐκ ἔστιν."

Θεοδώρου. Τῇ μαρτυρίᾳ οὐχ ὡς προφητικῶς εἰρημένῃ ἐχρήσατο, ἀλλ᾽ ὡς ἁρμοζούσῃ τοῖς ἀποδεδειγμένοις, τῷ περιληπτικῶς 15 περὶ ἐπταικότων λέγειν αὐτὰ τὸν Δαβίδ. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς ἄχρι τῆς δεῦρο ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διαλέξεσι, μαρτυρίαις συγκεχρήμεθα, ὡς ἂν ἁρμόζειν δυναμέναις ἀπὸ τῆς διανοίας τοῖς παρ᾽ ἡμῶν λεγομένοις. ὁ γὰρ ψαλμὸς ἐκεῖνος οὐ περὶ πάντων ἀνθρώπων εἴρηται τῷ Δαβίδ. καὶ δῆλον ἐξ ὧν φησὶν, "οὐχὶ γνώσονται 20 "πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν; οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου "ἐν βρώσει ἄρτου." τίνα δὲ ἔμελλεν ὀνομάζειν οἰκεῖον Θεῷ ὃ περὶ πάντων ἀνθρώπων ὥστε τὸ χεῖρον ἐκκλινάντων ἀποφηνάμενος [e].

Σευηριανοῦ. "Τί οὖν κατέχομεν περισσόν;" προῃτησάμεθα 25 γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας καὶ τὰ ἑξῆς ἐλλειπῶς εἴρηται. τὸ γὰρ "τί οὖν κατέχομεν περισσόν;" ἀκόλουθον ἦν ἐπαγαγεῖν τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην· προῃτησάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας. προῃτήσατο δὲ πῶς; ἐν τῷ Ἕλληνας μὲν ἀπελέγξαι διαφθείραντας τὴν φυσικὴν γνῶσιν ἐν οἷς ἔφη, "ὁ Θεὸς γὰρ 30 "αὐτοῖς ἐφανέρωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, "τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται. καὶ διότι γνῶντες τὸν "Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἢ εὐχαρίστησαν." Ἰουδαίους δὲ παραβεβηκότας τὸν νόμον, δι᾽ ὧν φησιν, "ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι,

[e] Hæc procul dubio corrupta sunt.

"διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις;" δείξας καὶ ὅτι παρ' οἷς μὲν ἡ φύσις ἠσθένησε· παρ' οἷς δὲ, καὶ ἡ φύσις καὶ ὁ νόμος, ἀκολούθως τὴν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου χάριν εἰσάγει καὶ φησὶ, τί ἔχομεν ἡμεῖς ἐκ τῆς χάριτος περισσὸν καὶ ἐξαίρετον; τὴν πίστιν τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνης οὖσαν ἀπεργα- 5 στικήν.

Ὠριγένους. "Τὸ δὲ ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν," αὐταῖς λέξεσι κεῖται ἡ χρῆσις παρὰ τῷ ρλθ' ψαλμῷ· τὸ δὲ ἐπὶ τούτοις "ὧν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει," ἔοικε γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ [f] ἐννάτῳ ψαλμῷ οὕτως εἰρημένου· "οὗ ἀρᾶς τὸ 10 "στόμα αὐτοῦ γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου." εἶθ' ἑξῆς τοῦτο ἐστίν· "ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα." τοῦτο δὲ ζητήσεις ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ, ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν Παροιμιῶν ἐκδόσεσιν, ἐν τῷ "ταχυνοὶ ἐκχέαι αἷμα." ὃ μετὰ ἀστερίσκων προσετέθη ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν ἑβδομήκοντα. "τὸ δὲ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν 15 "ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν," μέχρι τοῦ δεῦρο οὐκ οἶδα ποῦ ἀνεγνωκώς. οἶμαι δὲ ἔν τινι τῶν προφητῶν γέγραφθαι τὸ, "ὁδὸν εἰρήνης οὐκ "ἔγνωσαν." ἐν δὲ Ψαλμοῖς, "οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν "ὀφθαλμῶν αὐτῶν." πλήθους δὲ ὄντων ἁμαρτημάτων οὐ πάντως ἔνοχος ἕκαστός ἐστι τοῖς ἅπασιν. ἀλλ' οἱ μὲν, τῷ δὲ τῷ ἁμαρ- 20 τήματι, οἱ δὲ τῷδε, καὶ οὕτω τοὺς πάντας τοῖς πᾶσιν.

19 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει.

Ὠριγένους. Τί κοινὸν πρὸς πᾶσαν σάρκα τὰ ἔργα τοῦ Μώσεως νόμου; πῶς δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐπίγνωσιν διὰ τοῦ νόμου Μωϋσέως γίνεται; πολλῶν καὶ πρὸ Μωσέως ἐπεγνωκότων τὰ ἴδια 25 ἁμαρτήματα. Καῒν μὲν, φησὶ, "μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφε- "θῆναί με." οἱ δὲ εἰς Αἴγυπτον καταβάντες πρὸς τὸν Ἰωσὴφ πατριάρχαι, λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τοῦ Ἰωσὴφ πρὸς αὐτοὺς λόγοις τὸ "ἐν ἁμαρτίαις ἐσμὲν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλὰ καὶ εἴπερ ὁ Ἰὼβ δείκνυται πρὸ Μωσέως γεγονέναι, φησίν· "εἰ δὲ 30 "καὶ ἁμαρτὼν ἑκουσίως ἔκρυψα τὴν ἁμαρτίαν μου," καὶ τὰ ἑξῆς. ὥστε δοκεῖ μοι μὴ τὸν Μωσέως νόμον νῦν λέγεσθαι τῷ Ἀποστόλῳ, ἀλλὰ περὶ τοῦ φυσικοῦ, ὃς καὶ γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν

[f] ἐν αὐτῷ Cod.

ἀνθρώπων. τίνες δ' ἂν εἶεν οἱ ἐν τῷ νόμῳ; ἢ πᾶς ὁ συμπληρώσας τὸν λόγον ἄνθρωπος; οὐκ εἰσὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ, οἱ ἔτι ζῶντες χωρὶς νόμου, ὁποῖος ἦν καὶ Παῦλος ποτὲ, πλὴν οἱ ἅγιοι, οὓς προέγνω καὶ προώρισε καὶ ἐδικαίωσε καὶ ἐδόξασε, νόμος εἰσὶ καὶ οὐκ ἐν νόμῳ. διόπερ οὐ φραγήσεται αὐτῶν τὸ στόμα, οὐδὲ ὑπό- 5 δικοι γενήσονται τῷ Θεῷ· οὐ γάρ εἰσὶ σάρξ. καὶ εἰ δικαιοῦνται δὲ, οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, νόμος γὰρ, "οὐκ ἐξ ἔργων νόμου δικαιω- "θήσεται," αὐτόθεν δίκαιος ὤν· οὕτω δὲ [g] δὴ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, ὡς διὰ ἰατρικῆς ἐπίγνωσις νόσου, καὶ μάλιστα τῆς λανθανούσης καὶ αὐτὸν τὸν νοσοῦντα. καὶ ἄλλως δὲ, ὅσον ἐπὶ τῷ 10 νόμῳ τιμωρηθῆναι τὸν μοιχεύοντα, ἐχρῆν καὶ τὸν φονεύοντα κολάζεσθαι βουλομένῳ πάντως· τὸ δὲ "Κύριος ἀφεῖλε τὸ ἀνόμημά "σου," οὐκέτι βούλημα ἦν τοῦ νόμου, ἀλλὰ χάρις τοῦ δεδωκότος τὸν νόμον. διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἰπὼν τὸ "ἐξ ἔργων νόμου," οὐκ ἐπήγαγε, πᾶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πᾶσα σάρξ. διαθέσει μὲν γὰρ 15 δικαιοῦσθαι δυνατὸν, ὅταν τῇ προθέσει πρὸς τὸ τοῦ νόμου ῥέπῃ βούλημα. ἔργοις δὲ, οὐκέτι δυνατόν. τὰ δὲ ἔργα σαρκὸς, ἅπερ ἀνέληται ψυχή.

21 Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται.

Ὠριγένους. Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. οὐχ ὥσπερ διὰ νόμου 20 ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, οὕτω καὶ φανέρωσις δικαιοσύνης Θεοῦ διὰ νόμου γίνεται. μείζων γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ τῶν φυσικῶν ἀφορμῶν, αἵ τινες οὐκ εἰσὶν αὐτάρκεις πρὸς τὸ κατανοῆσαι δικαιοσύνην, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, οὗ τὰ δικαιούμενα κρίματα ἀνεξερεύνητά εἰσιν. διὸ "νυνὶ χωρὶς νόμου 25 "πεφανέρωται ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη," ἧς διδάσκαλός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἐν μηδενὶ παραλαμβάνων εἰς παράτασιν τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης τὸν τῆς φύσεως νόμον. ἐμαρτυρεῖτο δὲ αὕτη ὥσπερ ὑπὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἐξ Ἁγίου Πνεύματος αἰνιγματωδῶς εἰρημένων, καὶ ὑπὸ τοῦ προφήτου Μωϋσέως νόμου. καὶ μὴ θαυ- 30 μάσῃς, εἰ δύο σημαινόμενα τοῦ ἑνὸς ὀνόματος τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρείληπται τόπῳ. εὑρήσομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς· οἷον "οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστι,

[g] Leg. fors. διά.

" καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ
" θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαί εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη." δὶς
γὰρ ἐκεῖ ὁ θερισμὸς ὀνομασθεὶς, καὶ τὰ μὲν τὸν πρότερον ἐπὶ τὸν
σωματικὸν ἀναφέρεται, κατὰ δὲ τὸν δεύτερον ἐπὶ τὸν πνευματικόν.
εἴπερ δὴ ὁ αὐτὸς νόμος παρείληπται κατά τινας. εἰ μὲν χωρὶς 5
νόμου πεφανέρωται, οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται. εἰ δὲ ὑπὸ νόμου
μαρτυρεῖται, οὐ χωρὶς τοῦ νόμου πεφανέρωται.

Ἀπολιναρίου. Οὐ κατὰ ἐναντίωσιν τὴν πρὸς νόμον, ἀλλὰ
κατὰ προσθήκην ἀγαθοῦ καὶ δωρεὰν Θεοῦ· ἵνα μηκέτι ἐν ἀνθρω-
πίνῃ δικαιοσύνῃ κρινώμεθα τῇ πάντως ἐξελεγχομένῃ· ἀλλὰ τῇ 10
παρὰ Θεοῦ δικαιοσύνῃ τελειωθῶμεν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ διὰ τῆς
Χριστοῦ πίστεως εἰς πάντας διαβαίνουσα τοὺς πιστεύοντας, καὶ
πᾶσιν ἐπαναπαυομένη.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀνέλαβε τὸ προειρημένον, ἵνα προσθῇ τὸ λεῖπον.
ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται, εἶτα τινὰ παρενέ- 15
θηκεν ἀναγκαίως, τοῦτον τὸν λόγον ἀναλαβὼν, δείκνυσι διὰ τῆς εἰς
τὸν δεσπότην Χριστὸν πίστεως ταύτης ἅπαντας ἀπολαύοντας, εἴτε
Ἰουδαῖοι εἶεν, εἴτε Ἕλληνες, οἱ ταύτης τυχεῖν ἐφιέμενοι. τὸ γὰρ
" εἰς πάντας" τοὺς Ἰουδαίους λέγει, " ἐπὶ πάντας" δὲ τοὺς ἐκ τῶν
ἄλλων ἐθνῶν. 20

Κυρίλλου. Οἶδα ὅτι γέγραπται περί τινων, ὅτι " ἦσαν δίκαιοι
" ἀμφότεροι πορευόμενοι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ δικαιώμασι τοῦ
" Χριστοῦ ἄμεμπτοι." καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος ἔφη, ὅτι καὶ
αὐτὸς κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γέγονεν ἀμεμπτός. ἀλλ' ὁ
ἐν τούτοις ἄμεμπτος οὔπω πέπραχε τὰ δι' ὧν ἔσται λαμπρὸς καὶ 25
ἀοίδιμος. καὶ γοῦν αὐτὸς ἔφη πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος, ὡς
ἡγεῖτο μὲν ἅπαντα τὰ ἐν νόμῳ ζημίαν, καὶ ἐν ἴσῳ σκυβάλοις
κατελογίζετο. ζητοίη δὲ πάλιν τὸ ὑπέρεχον τῆς γνώσεως τοῦ
Χριστοῦ. κατακρίνει δὲ πάλιν ὁ νόμος τοὺς παραβαίνοντας.
ταύτῃ τοι ἑτέρωθι φησίν· " εἰ γὰρ τῇ διακονίᾳ τῆς κατακρίσεως 30
δόξα, πολλῷ μᾶλλον περισσεύει ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης
δόξῃ.

Πλείστης δὲ οὔσης ἐντολῆς ἐν αὐτῷ, πᾶσα πῶς ἀνάγκη καὶ
τὸν ἀκριβῆ νομοφύλακα διαπταίειν ἔν τισι, καὶ παραβάτην νόμου
καθίστασθαι· καὶ ὅτι φορτικὸς ἀληθῶς διωμολογήκασιν ἐναργῶς 35

οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· ἔφασκον γὰρ "νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν "Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν "οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;" ὅτε τοίνυν Ἕλληνες μὲν ἦσαν ὑφ' ἁμαρτίαν ὡς ἠγνοηκότες τὸν δημιουργὸν, Ἰουδαῖοι δὲ ὡς τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως ἔνοχοι, 5 ἐδέησεν ἀναγκαίως τοῖς οὖσιν ἐπὶ τῆς γῆς [g] τοῦ δικαιοῦντος Χριστοῦ· δεδικαιώμεθα γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ κατὰ πάλαι λέγων διὰ φωνῆς προφητῶν, "ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλεί-"φων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθήσομαι." διάττει γε 10 μὴν ἡ δικαιοῦσα χάρις εἰς πάντας ἐν ἴσῳ, Ἰουδαίους τέ φημι καὶ Ἕλληνας, "ὅτι καὶ πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης "τοῦ Θεοῦ," δόξα Θεοῦ δὲ νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὸ μήτε εἰδέναι μήτε μὴ πεφυκέναι πλημμελεῖν. κατόπιν δὲ πάντως τῶν τῆς θεότητος αὐχημάτων, πᾶσα ἡ γενητὴ κτίσις, παρώλισθον γὰρ καὶ 15 τῶν Ἀγγέλων τινὲς, πλὴν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ τῷ δικαιοῦντι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. τέθενται γὰρ ἱλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. ἐπειδὴ γὰρ πεποίηται τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὸ ἴδιον αἷμα, σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἵλεών τε καὶ εὐμενῆ κατέστη- 20 σεν ἡμῖν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν.

22, 23 Οὐ γάρ ἐστι διαστολή. πάντες γὰρ ἥμαρτον.

ὩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δίκαιον δὲ παραθέσθαι τοὺς μετὰ αἵματος γενομένους κατὰ τὸν νόμον ἱλασμοὺς, ἵν' εὑρεθῇ ἐκ τῶν παρατιθεμένων, καὶ ὧν ἐστι σύμβολα τὰ γεγραμμένα. γέγραπται τοίνυν μετὰ 25 τὴν τοῦ ἀρχιερέως θυσίαν ἐν τῷ Λευιτικῷ, "ἐὰν δὲ πᾶσα συνα-"γωγὴ ἀγνοήσῃ, καὶ λάθῃ ῥῆμα ἐξ ὀφθαλμῶν τῆς συναγωγῆς, "καὶ ποιήσωσι μίαν ἀπασῶν τῶν ἐντολῶν Κυρίου. [h] ἣ ἡ ἁμαρτία, "ἥμαρτον ἐν αὐτῇ καὶ προσάξει ἡ συναγωγὴ μόσχον ἐκ βοῶν "περὶ τῆς ἁμαρτίας." εἶτα μετ' ὀλίγα· "καὶ εἰσοίσει ὁ ἱερεὺς, ὁ 30 "χριστὸς ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ μόσχου εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρ-"τυρίου." Καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα—"καὶ ποιήσει," φησι, "τὸν "μόσχον ὃν τρόπον ἐποίησε τὸν μόσχον τῆς ἁμαρτίας· οὕτως

[g] οὐ Cod. [h] Leg. καὶ γνωσθῇ αὐτοῖς ἡ ἁμ. ἣν ἥμαρτον. Lev. iv. 14.

"ποιηθήσεται αὐτῷ· καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτῶν ὁ ἱερεὺς, καὶ "ἀφεθήσεται αὐτοῖς."

Ἰωάννου. Σευηριανοῦ. Οὐδαμοῦ δέ φησιν, ὅτι πάντες ἠσέβησαν, ἀλλ' ἥμαρτον τὸ τῆς ἁμαρτίας κοινόν· οὐ τὸ τῆς ἀσεβείας· [i] οὐδὲ ὑστερούμενος ἔχοντι τὸ ὑστεροῦν, ζητεῖ τὸ λεῖπον· εἶχον οἱ 5 Ἰουδαῖοι τὸν νόμον. ὑστερεῖ δὲ αὐτοῖς ἡ τῆς χάριτος τελείωσις.

25 Εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.

Σευηριανοῦ. Θεοδωρήτου. Ἠνέσχετο γὰρ ὁ Θεὸς, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην. εἰ γὰρ ὑπεξεληλύθει, πάντως ἂν ἀνεῖλεν. εἰ δὲ ἀνήρει, οὐκ ἦν ὁ σωζόμενος. ἐπειδὴ δὲ ἠνέσχετο καὶ προστι- 10 θεμένων τῶν ἁμαρτημάτων, ἔδειξεν ὅτι βουλόμενος οὐ καταλλάξαι νόμον τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ δικαιῶσαι, τὸ πρότερον ἠνέσχετο. συγχωρήσας τοίνυν ἁμαρτάνειν, ἀθρόαν τὴν ἄφεσιν ἐχαρίσατο. δίκαιον δὲ τὸν Θεὸν λέγομεν· ἤτοι ἀνταποδιδόντα, ἢ τὴν δικαιοσύνην χαριζόμενον. ὃ οὖν ἐγὼ δικαιοῦμαι, Θεοῦ δικαιοσύνη, 15 ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἐμῶν ἔργων, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ δικαιοῦντος χάριτος. οἷον συντόμως δείξας τὰ δῶρα τῆς χάριτος, ἀνατρέχει τὸν περὶ τοῦ νόμου λόγον καὶ δείκνυσιν αὐτόν.

27 Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη.

Ὠριγένους. Ἐπειδὴ πᾶσα ἡ ἐξ ἔργων ἀπεκλείσθη πᾶσιν 20 ἀνθρώποις καύχησις, διὰ τοῦτο "πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσε-"ται·" κἂν ἀληθεύων λέγει τὸ "ὁ Θεὸς ὁ εὐχαριστῶν σοι, ὅτι οὐκ "εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων," καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ νόμου δὲ πίστεως ἐκκλείεται πᾶσα καύχησις, ὁποῖα ἦν ἡ Παύλου λέγοντος "[k] ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι ἐπ' οὐδεμίᾳ τῶν ἀρετῶν, ἢ ἐν 25 "μόνῳ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ."

Πάντως ἐρεῖτέ μοι, τίς ἐπεισελθὼν νόμος τοῦτον ἐξέβαλεν; ἐπειδὴ νόμῳ πέφυκεν ὁ κρατῶν λύεσθαι νόμος. πρὸς οὓς, φησιν, οὐ νόμος [l] ἔργων ἐπεισελθὼν τὸν πρότερον ἔλυσε. κάλλιστα γὰρ εἶχεν ἐκεῖνος, κατά γε τοῦτο. νόμος δὲ πίστεως ἐπεισεληλυθὼς, 30 περιττὸν εἰκότως τοῦτον ἀπέφηνεν, νικώσης τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἔργων. ἐπειδὴ ταῦτα ἡμῶν ἀπὸ τῆς θείας ὑπάρχει χάριτος, ἃ σὺν πολλῷ τῷ πόνῳ προσγίνεσθαι ἀπὸ τῶν προτέρων οὐκ ἠδυνήθην.

[i] Hæc non cohærent. [k] ἐμὸς Cod. [l] $\overset{\text{ο}}{\text{ἔργων}}$ Cod.

ἔδειξε δὲ διὰ νόμου πίστεως * * * * * σθαι πρὸς τὸν νόμον ὡς ἀλλότριον ἐπὶ τῶν οἰκείων τὴν προσηγορίαν ἀσπάζεται.

Κυρίλλου. Τίς γὰρ ὅλως, ἢ ἐπί τισι καυχήσεται, πάντων ἠχρειωμένων καὶ ἐκκεκλεικότων τῆς εὐθείας ὁδοῦ, καὶ οὐδενὸς ὄντος παντελῶς τοῦ ποιοῦντος χρηστότητα; οὐκοῦν "ἐξεκλείσθη," 5 φησὶν, ἡ καύχησις. τουτέστιν ἐκβέβληται, καὶ ἀνήρηται τόπον. τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων πεπλουτήκαμεν ἐλέῳ καὶ χάριτι, δικαιούμενοι δωρεὰν ἐν Χριστῷ.

28 **Λογιζόμεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον.**

Θεοδώρου. Τὸ δὲ "λογιζόμεθα" οὐκ ἐπὶ ἀμφιβολίας λέγει, 10 ἀλλ' ἀντὶ τοῦ λογισμῷ τῷ προσήκοντι· ἡγοῦμαι τῆς κατὰ πίστιν δικαιώσεως ἄνευ ἔργων νόμου πάντα ἄνθρωπον βουληθέντα μετέχειν. σημειωτέον δὲ ὡς οὐχ ἁπλῶς εἶπε "χωρὶς ἔργων νόμου," ὡσανεὶ καὶ ἐργαζοίμεθα ἀρετῆς ἐπιμελούμενοι, οὐκ ἀνάγκῃ νόμου τοῦτο ποιούντων, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου πρὸς τοῦτο ἀγομένων. 15

Ὠριγένους. Ὅτι δὲ ἀρκεῖ εἰς δικαιοσύνην ὁ τῆς πίστεως νόμος καθόλου μηδὲν ἐργασαμένοις ἡμῖν, ἔχομεν δεῖξαι τὸν συσταυρωθέντα λῃστὴν τῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα τὴν κομίσασαν ἀλάβαστρον μύρου, καὶ στάσαν παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ, καὶ διαπραξαμένην ἅπερ ἀναγέγραπται 20 πεποιηκέναι. ἐξ οὐδενὸς γὰρ ἔργου, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως ἀφέονται ταύτης αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ἤκουσε τὸ "ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. "πορεύου εἰς εἰρήνην." ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ἀδικία γενομένη, ἀθετεῖ τὴν χάριν τοῦ δικαιώσαντος, σαφῶς αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξῆς παραστήσει. ἐγὼ δὲ οἶμαι, φησὶν, ὅτι καὶ τὰ πρὸ τῆς 25 πίστεως ἔργα, κἂν δοκῇ εἶναι δεξιὰ, ὡς μὴ ἐποικοδομηθέντα καλῷ [1] θεμελίῳ τῇ πίστει, οὐ δικαιοῖ τὸν ποιήσαντα αὐτά.

31 **Ἢ Ἰουδαίων Θεὸς μόνον καὶ οὐκ ἐθνῶν; νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως;**

Κυρίλλου. Ἔφη τῷ θεσπεσίῳ Μωσῇ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, "προ- 30 "φήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ λαλήσει "αὐτοῖς καθότι ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ. καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὃς "μὴ ἀκούσῃ τῶν λόγων, ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐπὶ τῷ

[1] θεμέλια. Cod.

"ὀνόματί μου, ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ." πῶς οὖν οὐχ ἱστῶμεν νόμον διὰ τῆς πίστεως τὸν παρ' αὐτοῦ προσιέμενον λόγον· καὶ προφήτης ὠνόμασται διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὁ Ἐμμανουὴλ, ὁ ὡς ἐν τάξει Μωσέως μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. καὶ πάλιν ὁ μὲν νόμος ἦν ἐν σκιαῖς, πλὴν ὠδίνων ὁρᾶθαι τῆς ἀληθείας τὴν μόρφω- 5 σιν. οὐκ ἀναιρεῖ δὲ τοὺς τύπους ἡ ἀλήθεια, καθίστησι δὲ ἐμφανεστέρους.

Ὠριγένους. Τίνι διαφέρει ἡ ἐκ πίστεως δικαιουμένη περιτομὴ, τῆς δικαιουμένης διὰ τῆς πίστεως ἀκροβυστίας; οὐ γὰρ νομιστέον ὡς ἔτυχε Παῦλον ταῖς προθέσεσι διαφόρως κεχρῆσθαι. 10 οἷον καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους, "ἡ γυνὴ," φησὶν, "ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, "ὁ δὲ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός." δοκεῖ δέ μοι οἰκειότερον εἶναι τὸ ἔκ τινος τῷ ἐξ οὗ, ἤ περ τὸ διά τινος τῷ δι' οὗ. ἡ μὲν γὰρ γυνὴ πρώτως ἐξ ἀνδρός ἐστιν· οὐδέποτε δι' ἀνδρός. οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄλλου ποτε γυνὴ, ἵνα γένηται δι' ἀνδρός. καὶ μάλιστα ἐπὰν ἀκούῃ 15 τούτων κατὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὔαν, διὰ τὸ "τοῦτο νῦν ὀστοῦν "ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου." ὁ δὲ ἀνὴρ οὐδέποτε ἐκ τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρώτως ἐξ ἀνδρὸς ὢν, μετὰ τοῦτο γίνεται διὰ γυναικός· ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι ἁρμόζει ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, ἀλλ' ἐπὶ παντὸς ἀνδρὸς μετ' ἐκεῖνον. ἐπεὶ τοίνυν εὐ- 20 γενέστερον περιτομὴ ἀκροβυστίας ὑπάρχον, τὸ δὲ ὑποδεέστερον ἡ ἀκροβυστία ὁδεύει διὰ τῆς πίστεως, ἵνα δικαιωθῇ οὐκ ἐλθοῦσα διὰ τῆς πίστεως. πιστεύσας γάρ τις ἔρχεται εἰς τὴν περιτομὴν, καὶ μάλιστα ἣν φησὶν ὁ Ἀποστολος "τὴν ἐν κρυπτῷ," ὥστε βέλτιον νοεῖται τὸ ἐξ ἀνδρὸς, καθὸ ἐξ ἀνδρὸς τὸ διὰ γυναικός. ὅτι ἐπὶ 25 παντὸς μὲν ἀνθρώπου χώραν ἔχει τοῦτο, ἐπεὶ πρὸ τοῦ διὰ γυναικὸς, γέγονεν ἐξ ἀνδρός. ἐπὶ δὲ τοῦ Σωτῆρος μὴ γενομένου ἐξ ἀνδρὸς, οὐκ ἔχει τὸ γεγόνεναι αὐτὸν διὰ γυναικός· διόπερ ἐκεῖ, ἐπεὶ τὸ γεγενημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστιν, ἡ σὰρξ αὐτοῦ μὴ γενομένη ἐξ ἀνδρὸς, γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ οὐ διὰ γυναικός. 30

Θεοδώρου. Ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ "ἐκ πίστεως" τέθεικεν· ὡς ἂν ἐχόντων μὲν καὶ ἑτέρας ἀφορμὰς πρὸς δικαίωσιν, οὐ δυναμένων δὲ αὐτῆς μετέχειν πλὴν ἐκ τῆς πίστεως. ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων "διὰ "τῆς πίστεως."

Ὠριγένους. Ζητοῦμεν διατί μὴ εἶπεν ἐκ πίστεως δικαιούμενον ἡ περιτομή ἐστιν. καὶ οὐκ ἀμφιβάλλομέν φησιν, εἰ μὴ καταργεῖται ἐκ πίστεως δικαιουμένης, καταργεῖται ὁ νόμος. ἀλλὰ νῦν νόμον ἐλάβομεν τὸν Μωσέως, διὰ τῆς πίστεως οὐ καταργούμενον. ἡ γὰρ πίστις ἵστησι καὶ τὸν νόμον ἐκ Θεοῦ ὄντα· προδη- 5 λον δὲ ὥσπέρ τι τῆς ὀρθῆς πίστεως φαμέν. εἰ δέ τις ἀντιθήσει ἐκ τῆς δευτέρας πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τὸ "εἰ δὲ ἡ διακονία "τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη λίθοις, ἐγενήθη ἐν "δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ "πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν 10 "καταργουμένην," ἐροῦμεν ὅτι οὐ ταυτόν ἐστι, τὸ νόμος οὖν καταργεῖται, τὸν νόμον οὖν καταργοῦμεν. οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐνεργεῖ ὁ νόμος ὁ Παῦλος τὸ καταργεῖν τὸν νόμον. εἰ γὰρ καὶ καταργεῖται ὑπὸ τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης τοῦ Χριστοῦ, "Κύριος γάρ," φησι, "τοῦ σαββάτου ἐστὶ," καὶ οὐ δεδόξασται τὸ δεδοξασμένον ἐν τούτῳ 15 τῷ μέρει ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς [m] ὑπερβαινούσης δόξης. μόνον γοῦν ὠνόμασε τὸ Χριστοῦ. τὸ δὲ μὴ μένον καταργούμενον, ἐπεὶ "ὁ νόμος παιδαγωγὸς, ἕως ἂν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου."

2 Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη.

Ὠριγένους. Ἐπὶ τίνι ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, οὐ πανὺ, 20 σαφῶς διηγήσατο γραφή· ἔοικε δὲ ὁ Ἀπόστολος ἡ καθόλου αὐτὸν ἐκλαμβάνειν πεπιστευκέναι. καὶ γὰρ ἀληθῶς, εἰ μὲν τὸ καθόλου, πάντως καὶ τὸ κατὰ μέρος. εἰ δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἐπίστευσεν τῷ Θεῷ, οὐκ ἀκολούθει ὅτι καθόλου ἐπίστευσεν. ἔστι γὰρ μέτρα τοῦ πιστεύειν Θεῷ· διὸ "Ἀβραὰμ μὲν ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ 25 "ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην." οὐδὲν δὲ τοιοῦτον γέγραπται, "ἡνίκα εἶδεν Ἰσραὴλ τὴν χεῖρα τὴν μεγάλην, ἃ ἐποίησε Κύριος "τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς Κύριον, καὶ ἐπίστευσε τῷ "Κυρίῳ, καὶ Μωσῇ τῷ θεράποντι αὐτοῦ." οὐ πρόσκειται δὲ ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ "ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην." 30

Ἀπολιναρίου. Τύπῳ κατὰ τὸν Ἀβραὰμ ἐπιδείκνυσι τὴν πίστιν· οὐ τοῖς ἐν νόμῳ καὶ περιτομῇ διδομένην μόνοις, εἰς δικαίω-

[m] In marg. γρ. ὑπερβαλλούσης.

σιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ. δεδικαίωται μὲν γὰρ καὶ Ἀβραὰμ, οὐκ ἐξ ἔργων. οὐδὲ γὰρ ἦν τὸ καύχημα αὐτοῦ λαμπρὸν, ἀτελὲς ὂν, καὶ παρὰ Θεῷ μὴ δυνάμενον φαίνεσθαι· παρ' ᾧ δικαιοσύνη χωλεύουσα, καύχησιν [n] ἔχειν οὐ δύναται· ἀλλ' ἐκ πίστεως ἡ δικαίωσις τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ. πατέρα κατὰ σάρκα αὐτὸν 5 λέγει τῶν Ἰσραηλιτῶν τῶν κατὰ Πνεῦμα Θεοῦ γενομένων υἱῶν· οἷς ἐξομοιωθεὶς Χριστὸς ἐν τῇ κατὰ σάρκα γενέσει, ἐξομοιώσειεν αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν, διὰ τῆς ἐν Πνεύματι κατὰ χάριν γεννήσεως.

Κυρίλλου. Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω, ἔφη τις, τὸν περὶ τοῦ προ- 10 πάτορος Ἀβραὰμ πολυπραγμονοῦντας λόγον, ἐκεῖνο εἰπεῖν. εἴρηται που τινὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν, δίχα τῶν ἔργων, τὴν πίστιν εἶναι νεκράν· προσεπάγει δὲ τούτοις τὸ θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενὲ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν 15 αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον; ἆρ' οὖν ἀλλήλοις τἀναντία φασὶν οἱ πνευματοφόροι; τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμέν; εἰς γῆρας ἐληλακότι λοιπὸν ἀδοκήτως λίαν ἐπηγγέλετο αὐτῷ υἱὸν ὁ τῶν ὅλων Θεός· ἔφασκέ τε ὅτι τῇ τῶν ἄστρων ἀναριθμήτῳ πληθύϊ φιλονεικοῦν τὸ ἐξ αὐτοῦ γενήσεται σπέρμα. ὁ δὲ ἐπείπερ ἐτίμα τὸν ὑπισχνού- 20 μενον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν, διὰ τούτου ἐπιμαρτυρῶν τῷ Θεῷ δεδικαίωται παρ' αὐτῷ, καὶ γέρας ἐντάξιον τῆς οὕτω θεοφιλοῦς ἐκομίζετο γνώμης, τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὴν ἀμνηστείαν. πλὴν ἐποιεῖτο κατὰ καιροὺς γύμνασμα τῷ δικαίῳ Θεὸς τὸ ἐπί γε τῷ Ἰσαὰκ χρησμῴδημα. ἀλλ' ἦν καὶ ἐπ' αὐτῷ πιστὸς καὶ φιλό- 25 θεος, ὡς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης προτάξας οὐδέν. πλὴν καθά φησι τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς, ἡ πίστις συνεργεῖ τοῖς ἔργοις· καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐβεβαιώθη. ἔφη δέ που καὶ ὁ θαυμάσιος Παῦλος περὶ τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ, "πίστει προσενήνοχε τὸν "Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγε- 30 "λίας ἀναδεξάμενος· πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι "σπέρμα· λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ "Θεός." οὐκοῦν κἂν εἰ λέγοι τὸ τυχὸν ἐξ ἔργων δεδικαιῶσθαι διά-

[n] ἔχων Cod.

τοι τὸ προσενεγκεῖν τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενον, ἀλλ' ἦν καὶ τοῦτο αὐτῷ πίστεως τῆς ἑδραιοτάτης ἀπόδειξις ἐνεργής.

4 Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν.

Ὠριγένους. Οὐδὲν ὧν δίδωσιν ὁ Θεὸς τῇ γεννητῇ φύσει, ὡς 5 ὀφείλων δίδωσιν, ἀλλὰ πάντα ὡς χάριν δωρεῖται. καὶ πάντα τὰ εὐεργετούμενα, οὐκ ὀφειλομένης αὐτοῖς εὐεργεσίας εὐεργετεῖται, ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι τὸν Θεὸν ἰδίᾳ χάριτι εὐεργετεῖν, οὓς ἂν εὐεργετῇ. νῦν οὖν νομιστέον αὐτὸ ἁπλούστερον καὶ καθόλου εἰρῆσθαι, καὶ ἄλλως κοινότερον νοούμενον ἐπὶ τῶν οἱστισινοῦν ἐργαζομένων, 10 καὶ τὸν μισθὸν ἀπ' ἐκείνων λαμβανόντων, οὐ κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα. ἡγητέον δὲ αὐτὸ δύνασθαι λέγεσθαι, φέρε εἰπεῖν ἐπὶ τῶν ὡς Κάϊν ἐργαζομένων τὴν γῆν καὶ ποιούντων ἔργα πονηρά· τούτοις γὰρ ὡς ὀφειλόμενα νομίζω, καὶ ὡς μισθὸν τῶν ἐργαζομένων ἀποδίδοσθαι τὰς κολάσεις. διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ὀψώνια 15 μὲν τῆς ἁμαρτίας ἔφησεν εἶναι τὸν θάνατον· οὐκέτι δὲ ὀψώνια καὶ ὡσπερεὶ ὀφειλόμενα ἀπὸ Θεοῦ τὴν αἰώνιον ζωήν, ἀλλὰ χάρισμα αὐτοῦ. φησὶ γάρ, "τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν "Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν." οὐ νομιστέον οὖν ἐπὶ τῶν κρειττόνων ἔργων λέγεσθαι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ "ᾧ μέτρῳ με- 20 "τρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν." "χάριτι γάρ ἐσμὲν σεσωσμένοι· "καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον, ἵνα μήτις καυχήσηται." πρὸς δὲ μέτρον τῶν ἡμαρτημένων ἡμῶν δίδοσθαι τὰς κολάσεις ὑποληπτέον.

6 Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀν- 25 θρώπου.

Θεοδώρου. Θαυμασιώτατα δὲ τὰς μαρτυρίας συνέκρουσεν. ἐπὶ μὲν τῆς πίστεως, "καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην." ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων· "καὶ οὐ μὴ λογίσεται Κύριος ἁμαρτίαν." ἐκεῖ γὰρ ἤρεσεν ἡ πίστις, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. ἐνταῦθα 30 δὲ τὰ ἔργα καὶ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥέποντα οὐ λογίζεται, ὅταν ἡ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία τῶν γεγονότων ἀνωτέρα φαίνεται.

Ὠριγένους. Μηκέτι πραττομένου τοῦ χείρονος, ἄφεσις εἰκὸς δύναται γενέσθαι ἀνομιῶν. ἀγαθοῦ δὲ ἐπιτελουμένου ὡς τὰ γενόμενα

κώλυμα γενέσθαι τῶν προημαρτημένων ἐξαφανίζοντα αὐτῶν τὴν φύσιν, ἐπικαλύπτονται αἱ ἁμαρτίαι τῶν προαγόντων, οὐδὲ λογίζεται ἔτι Κύριός τινι τῷ ἡμαρτηκέναι.

9 Λέγομεν γὰρ ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραὰμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. 5

Σευηριανοῦ. Περιτομὴ ἐδόθη διὰ τρεῖς αἰτίας ταύτας. ὥστε σημεῖον εἶναι πίστεως, καὶ τοῦ Ἀβραμιαίου γένους εἶναι δηλωτικὸν, καὶ σύμβολον καὶ αἴνιγμα πολιτείας καθαρᾶς καὶ σώφρονος, ὥστε οὐχ ὡς δικαιοσύνης τοῦ Ἀβραάμ [n].

Θεοδώρου. Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τὸν πιστευόν- 10 των κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα κἀνταῦθα εἶπεν ὡς τὸ εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους· λέγει γὰρ τὸ ἀναγκαίως τοῖς γεγονόσιν ἑπόμενον. ἐντεῦθεν φησὶ κοινός ἐστιν ἁπάντων πατὴρ, ἐπειδὰν τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς πίστεως δέξωνται.

Ὠριγένους. Λαμβάνει δὲ μετὰ τὴν ἐκ πίστεως δικαίωσιν 15 σημεῖον περιτομῆς, ὡσπερεὶ σφραγῖδα τυγχάνουσαν καὶ ἀποκλίνουσαν δίκην τῶν ἐσφραγισμένων τὸ μυστήριον τῶν ἐκ πίστεως δικαιουμένων· ἵν' οἱ μετὰ τὴν πίστιν, ἐκεῖνοι ἐκ περιτομῆς τοῦ Ἀβραὰμ ἕτεροι ὄντες τῶν ἐκ πίστεως δικαιωθησομένων τεκνῶν αὐτοῦ, ἢ εἰς τέκνα αὐτοῦ λογισθησομένων, ἕτεροι ὦσι λαοὶ παρὰ 20 τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐκ πίστεως δικαιωθησομένων. ἡ δὲ σφραγὶς ἐτηρεῖτο μὲν μὴ λυομένη, ὅσον οὐδέπω ἐληλύθεισαν οἱ ἐκ πίστεως καὶ ἐν ἀκροβυστίᾳ· ἡνίκα δὲ ἦλθεν ὁ προειρημένος τεχθήσεσθαι λαὸς τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ καὶ ἐκ πίστεως δικαιουμένων, τότε ἡ σφραγὶς καὶ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἐλύθη, ὥστ' ἂν λεχθῆναι τῷ βου- 25 λομένῳ τὴν σφραγῖδα ἐκείνην λαβεῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Τοῦ αὐτοῦ. Νομίζω δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μὴ ἐπιστήσαντας τῇ ἀκριβείᾳ τῆς γραφῆς, ἐκτεθήσασθαι τὸ ἀπὸ τῆς γενέσεως ῥητὸν, οὐχ ὡς Παῦλος αὐτὸ ἔθηκεν ἐν τῇ ἀρχῇ. οὐκ ἂν γὰρ ὁ 30 οὕτως ἀκριβὴς ἐξέθετο τὸ "ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ." οὕτω δὲ εἰκὸς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς γέγραφθαι ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, "ὅτι ἐλογίσθη ἡ πίστις τῷ Ἀβραὰμ εἰς δικαιοσύνην." νυνὶ δὲ ἔχομεν ἡμεῖς Ἀβραάμ.

[n] Deest aliquid.

13 Οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραάμ.

Ἀπολιναρίου. Οὐ νόμον ὁρίσας τὴν ἐπαγγελίαν ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ Ἀβραὰμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, ἀλλὰ πίστει δικαιώσας αὐτόν. ἡ δὲ δοθεῖσα τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγελία ἦν, ὡς παρὰ τοῦ Μωσέως μεμαθήκαμεν, ἡ λέγουσα, "σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου πᾶσαν 5 "τὴν γῆν ταύτην." διὸ καὶ κόσμου κληρονομίας εἶναι τὴν ἐπαγγελίαν ὁ Ἀπόστολος λέγει· γῆς οὖσαν ἐπαγγελίαν. ἐν δὲ τῇ πρὸς Κορινθίους, εἰς ἡμᾶς τοὺς τοῦ Ἀβραὰμ κατὰ πνεῦμα διαδόχους, ἀναφέρων πάντα ἡμῶν φησὶν, "εἴτε κόσμος, εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε "μέλλοντα." καὶ δῆλον τοῖς τὰ Μωσέως ἀναγινώσκουσιν, ὅτι οὐ 10 νόμου προστάγματα λαβὼν ὁ Ἀβραὰμ, ἐπὶ τούτοις ἔσχε τὴν τοιαύτην ἐπαγγελίαν. ὁ δέ γε Παῦλος ἐν τοῖς προκειμένοις, καὶ τὴν αἰτίαν ἀποδίδωσι, δι' ἣν οὐκ ἐπὶ νόμῳ τὴν ἐπαγγελίαν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐπὶ πίστει.

[o] Ἔδειξεν ὅτι ἀναγκαία ἡ πίστις, ὅτι πρεσβυτέρα περιτομῆς, 15 ὅτι νόμου ἰσχυροτέρα, ὅτι συνίστησι νόμον. εἰ γὰρ πάντες ἥμαρτον, ἀναγκαία. εἰ ἀκρόβυστος ὢν ἐδικαιώθη, πρεσβυτέρα. εἰ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ τὸν νόμον ἵστησιν, οὐκ ἐναντία ἀλλὰ φίλη καὶ σύμμαχος. δείκνυσι δὲ πάλιν καὶ ἑτέρωθεν, ὅτι οὐδὲ δυνατὸν ἦν διὰ νόμου τὴν κληρονομίαν λαβεῖν. καὶ παραβαλὼν 20 αὐτὴν τῇ περιτομῇ, καὶ λαβὼν τὰ νικητήρια, ἀντεπεξάγει πάλιν αὐτὴν τῷ νόμῳ. ἵνα μή τις λέγῃ, ὅτι καὶ πίστιν δυνατὸν ἔχειν, καὶ νόμον τηρῆσαι δείκνυσιν ὅτι ἀμήχανον. ὁ γὰρ ἐχόμενος τοῦ νόμου ὡς σώζοντος ἀτιμάζει τῆς πίστεως τὴν * * * * * διό φησι, "κεκένωται ἡ πίστις·" τουτέστιν οὐ χρεία τῆς κατὰ 25 σάρκα σωτηρίας. οὐδὲ γὰρ δύναται τὴν ἰσχὺν τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείξασθαι. καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἴσως ἂν [p] εἴποι, τί μοι γὰρ χρεία πίστεως; οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἀληθὲς, μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἀνῄρηται. ποίαν δὲ ἐπαγγελίαν φησί· τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ ἐν αὐτῷ πάντας εὐλογεῖσθαι. καὶ 30 πῶς κατήργηται ἡ ἐπαγγελία αὕτη φησὶν, "ὅτι ὁ νόμος," καὶ τὰ ἑξῆς.

[o] Hoc Schol. nullum habet nomen Auct. marg. adpictum. [p] εἴπη (οι superscr.) Cod.

15 **Ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται.**

Ἀπολιναρίου. Εἰ δὲ ὀργὴν κατεργάζεται, καὶ παραβάσει κατευθύνους ποιεῖ, εὔδηλον ὅτι καὶ κατάρᾳ καὶ τιμωρίᾳ καὶ παραβάσει πάντες ὑπεύθυνοι. οὔτε κληρονόμων ἄξιοι, ἀλλὰ τοῦ δίκην διδόναι καὶ ἐκβάλλεσθαι. τί οὖν γίνεται; ἔρχεται ἡ πίστις, ἐφελ- 5 κομένη τὴν χάριν. ὥστε τὴν ἐπαγγελίαν ἔργον ἐξελθεῖν. ὅπου γὰρ χάρις, συγχώρησις. ὅπου δὲ συγχώρησις, οὐδεμία κόλασις· κολάσεως δὲ ἀνῃρημένης, ἐπιγινομένης διὰ τῆς πίστεως, τί τὸ κωλύον κληρονόμους ἡμᾶς γενέσθαι τῆς ἐπαγγελίας; διὰ τοῦτο οὖν ἐκ πίστεως φησὶν, ἵνα κατὰ χάριν εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγ- 10 γελίαν τοῦ Θεοῦ παντὶ τῷ σπέρματι. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸν νόμον ἵστησι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίησι διαπεσεῖν; ὁ δὲ νόμος τοὐναντίον καὶ τὴν πίστιν καταργεῖ παρὰ καιρὸν τηρούμενος, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν κωλύει. διὰ τοῦτο φησὶ "κατὰ χάριν" εἰς τὸ μὴ καταισχυνθῆναι, ἀλλ' "εἰς τὸ εἶναι βε- 15 "βαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι."

Τοῦ αὐτοῦ. Δυὸ τίθησιν ἐνταῦθα ἀγαθά· ὅτι καὶ βέβαια τὰ διδόμενα, καὶ παντὶ τῷ σπέρματι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν συναγάγων, καὶ δεικνὺς Ἰουδαίους ἐκτὸς ὄντας, ἂν πρὸς τὴν πίστιν φιλονεικήσωσιν. εἶτα διορίζεται τῷ σπέρματι τοὺς ἐκ πίστεως φησὶ, συνα- 20 πτων τὴν πρὸς τὰ ἔθνη συγγένειαν· καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐδὲ δύνανται φρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ οἱ μὴ πιστεύοντες ὁμοίως ἐκείνῳ. τὴν τοίνυν συγγένειαν τὴν πρὸς τὸν δίκαιον, ἀκριβεστέραν ἡ πίστις ἐποίησε, καὶ πλειόνων ἐκγόνων ἀπέφηνε πρόγονον. διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν τῶν πιστῶν. 25

Ὠριγένους. Ἀσυκοφαντήτως ἀκούειν χρὴ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τούτοις καὶ συνιέναι τοῦ βουλήματος αὐτοῦ. φασὶ γάρ τινες, εἰ ἔνθα οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις δηλονότι. οὐδεὶς ἐν παραβάσει γέγονε πρὸ Μωσέως εἰδέναι· εἰ δὲ μὴ γέγονέ τις, οὔτε ψεκτὸς, οὔτε οὖν Κάϊν, οὔτε πάντες οἱ διὰ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας 30 τὸν κατακλυσμὸν παθόντες, ἢ οἱ ἐν Σοδόμοις ἐν παραβάσει γεγόνασι. καὶ πρόγε τούτων Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὔα. λεκτέον οὖν πρὸς τούτους ὅτι ὁ Μωσέως νόμος, οὐ τὴν ἐν κρίσει ὀργὴν κατεργάζεται, ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτόν· τοὺς μὲν λιθολεύστους ποιῶν· ἑτέρους δὲ

ἐπὶ πυρὸς κατακαίων, ἢ ἑτέρᾳ ὑποβάλλων τιμωρίᾳ. ἀλλὰ καὶ εἴπερ οὗ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις· ὅτε ὅσα ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. ὅρα δὲ αὐτοὺς καὶ τὸν παρ' αὐτῷ Παύλῳ νόμον πίστεως ὀνομαζόμενον Θεοῦ ὀργὴν κατεργάζεσθαι, καὶ παράβασιν εἶναι ἔνθα ἐστιν ὁ τῆς πίστεως νόμος καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ. 5

Σαφῶς δὲ αὐτὸς ἕτερον μὲν εἶναι νόμον τὸν τοῦ Θεοῦ, ᾧ μόνῳ καὶ αὐτὸς συνήδεται κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ἕτερον δὲ νόμον εἶναι τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἑαυτοῦ ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός. καὶ ὅρα μήποτε οὗτος ἐστὶν ὁ ἀληθῶς ὀργὴν κατεργαζόμενος. καὶ οὗ οὐκ ἔστι νόμος οὗτος, ἐκεῖ οὐδὲ παράβασίς ἐστι· ·καὶ οἱ ἐκ 10 τούτου τοῦ νόμου, οὐδαμῶς εἰσὶ κληρονόμοι. εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις. "παντὶ δὲ τῷ σπέρματι" φησὶν, ἤτοι τῷ ἐκ τοῦ νόμου, ἢ τὸ ἐκ τῆς πίστεως αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον τὸ ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλ' εἰ ἔχοι πρὸς τὸ ἐκ τοῦ νόμου τὸ ἐκ τῆς πίστεως. εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκλάβοιμεν, ἔσται ἡ ἐπαγγελία τοῖς ἐξ 15 Ἰσραὴλ, καὶ τοῖς ἐκ Χετοῦρας, ἅπερ οὐκ ἀρέσκει.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀναγκαῖον δέ, φησιν, ἐξετάσαι φαίνεται, πῶς ἀκολουθεῖ τὸ ἐκ πίστεως καὶ τὸ κατὰ χάριν, τὸ βεβαίαν εἶναι τὴν ἐπαγγελίαν. ἄρα γὰρ εἰ ἦν ἐκ νόμου, οὐχ οἷόν τε ἦν βεβαίαν τυγχάνειν τὴν ἐπαγγελίαν. πρόσχες οὖν, οἱονεὶ δευσοποιός τις 20 βαφὴ γίνεται ἐκ πίστεως περὶ τὴν ψυχὴν, καὶ μάλιστα τῆς λελογισμένης εἰς δικαιοσύνην, ὥστε τὴν δι' αὐτῆς ἐπαγγελίαν καὶ χάριν ἴσχειν διὰ τὸ [p] ἀνέκπλυτον αὐτῆς, ἢ ἀμεταβολόν γε τὴν βεβαιότητα· ἥτις οὐκ ἐμφαίνεται περὶ τὰ ἐκ νόμου ἔργα. ἀποστρέφειν γοῦν ποτὲ δίκαιος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ λέγεται, 25 καὶ ποιεῖν ἀδικίαν. οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ περὶ τῆς πίστεως γέγραπται, ὅτι ἀπέστρεψέ τις ἀπὸ τῆς πίστεως ἅπαξ μαρτυρηθεὶς πεπιστευκέναι, καὶ δικαιωθεὶς διὰ τὴν πίστιν. εἶτα καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπισφραγίζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸ εἰρημένον αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ὥσπερ ὁ Θεὸς, μερικὸς 30 οὐκ ἔστι Θεὸς, ἀλλὰ πάντων πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτός. καὶ πάλιν ὥσπερ ὁ Θεὸς πατήρ ἐστιν, οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ

[p] ἀνέκπλ$\overset{\upsilon}{\eta}$τον Cod.

κατ' οἰκείωσιν πίστεως, οὕτω καὶ αὐτός. ἡ γὰρ ὑπακοὴ ποιεῖ πατέρα πάντων ἡμῶν. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ταύτην τὴν συγγένειαν, τὴν παχυτέραν ἐκείνην κατασχόντες, δείκνυσι ταύτην κυριωτέραν, ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν λόγον ἀνάγων. καὶ μετὰ τοῦτον κἀκεῖνο ἐμφαίνει, ὅτι καὶ ἀμοιβὴν τῆς πίστεως ταύτην ἔλαβεν. 5 ὥστε ἂν μὴ τοῦτο ᾖ, κἂν πάντων ᾖ πατὴρ τῶν τὴν γῆν οἰκούντων τὸ κατέναντι οὐκέτι χώραν· τὸ γὰρ "κατέναντι," τὸ ὁμοίως ἐστί. τὸ γὰρ παράδοξον τοῦτό ἐστιν, οὓς οὐκ εἶχεν ἐκ φύσεως, τούτους ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς λαβεῖν.

Σευηριανοῦ. "Κατέναντι οὗ ἐπίστευσεν," ἀντὶ ἐνώπιον προσ- 10 ώπου οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ "κατέναντι οὗ ἐπίστευσε Θεοῦ," φησὶν, ἀντὶ τοῦ ὅτε ἐπίστευσε τῷ Θεῷ· ἐπειδὴ γὰρ διαλεγομένῳ παρ' ὧν ἐπίστευσε τὸ κατέναντι τέθεικεν. ἀντὶ τοῦ εἰς τρόπον καὶ ὅστε ἐπίστευσεν. 15

Ὠριγένους. Ὁποῖα φησὶ τὰ πολλὰ ἔθνη ἦν, ὧν τέθεικεν αὐτὸν πατέρα, ὁ τὰς ἐπαγγελίας αὐτῷ διδοὺς Θεός· περὶ γὰρ τῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν νενεκρωμένων, ὧν ἡ ψυχὴ νεκρὰ γεγένητο ἐν σώματι ζῶντι, οἴομαι νῦν αὐτὸν λέγειν· "ψυχὴ γὰρ ἡ ἁμαρτάνουσα "αὕτη ἀποθανεῖται." τίνα δὲ τὰ μὴ ὄντα, ἢ οἱ ἐστερημένοι τοῦ 20 ὄντος καὶ μὴ μετέχοντες αὐτοῦ, οὕτω καλούμενοι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν μετεχόντων τοῦ εἰπόντος "ἐγώ εἰμι ὁ ὤν." καλεῖ δὲ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα ὑπακούσασιν αὐτοῖς χαρίσηται τὸ εἶναι. ἀλλ' ἴσως τις πρὸς ταῦτα ἐρεῖ, πῶς ὁ Ἀπόστολός φησι μεθ' ἕτερα, "ἐξελέξατο ὁ Θεὸς τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ;" ἀλλ' 25 εὔδηλον ὡς ἕτερόν ἐστι τοῦτο σημαινόμενον τοῦ ὄντος καὶ μὴ ὄντος, ὅσον ἀπὸ πάσης τῆς ἐκεῖσε ἀποφάσεως. ὄντες μὲν γὰρ ἐνθάδε οἱ κατὰ σάρκα σοφοὶ καὶ δυνατοὶ καὶ εὐγενεῖς· μὴ ὄντες δὲ οἱ ἄλλως παρὰ τούτοις διάκειμενοι ὡς πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν.

18 **Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν.** 30

Σευηριανοῦ. Παρ' ἐλπίδα τῆς οἰκείας φύσεως, ἐλπίδι τῆς τοῦ ἐπαγγειλαμένου δυνάμεως· τὸ δὲ "οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου," οὐ μόνον τῷ πλήθει, ἀλλὰ καὶ τῇ λαμπρότητι.

Ὠριγένους. Ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν χαρισμάτων τῶν διδομένων

κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, κατήλεκται καὶ ἡ πίστις. φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος μεθ' ἕτερα· "ἄλλῳ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι." ὁ δ' αὐτός φησι καὶ ἀλλαχοῦ· "ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ὑμῖν ἐχαρίσθη, οὐ "μόνον τὸ εἰς Χριστὸν πιστεύειν, ἀλλὰ τὸ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν πάσχειν." οἶμαι δὲ ὅτι καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐλλειπῆ πεισθέντες εἶναι τὴν ἐκ 5 *τοῦ ἐφ' ἡμῖν* [p] *πίστιν, εἰ καὶ ἐκ πίστεως οὖν οἱ κληρονόμοι, καὶ ἡ ἐπαγγελία, ἵνα κατὰ χάριν, οὐ δ' αὐτὴ ἡ πίστις ἡ πρὸ τῆς χάριτος καθ' ἣν λέγεται διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν χωρὶς χάριτος ὑφεστάναι οὐ δύναται.*

20 **Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ.** 10

ὨΡΙΓΈΝΟΥΣ. *Ὅρα μήποτε ὡς "Ἀβραὰμ παρ' ἐλπίδα ἐπ' "ἐλπίδι ἐπίστευσεν," οὕτω καὶ πάντες οἱ τῆς πίστεως Ἀβραὰμ υἱοὶ, παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι περὶ πάντων πιστεύουσιν. εἴτε περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, εἴτε περὶ τοῦ κληρονομήσειν βασιλείαν οὐρανῶν ἢ βασιλείαν Θεοῦ. ταῦτα γὰρ ὅσον ἐπὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει* 15 *παρ' ἐλπίδα ἐστιν· ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ δυνατῷ τοῦ Θεοῦ καὶ ταῖς ἀψευδέσιν ἐπαγγελίαις αὐτοῦ, ἐπ' ἐλπίδι τῶν ἐκ τοῦ πιστεύειν ἐλπιζόντων τυγχάνει. καὶ ἐπείπερ ὁ πιστεύων ἐπ' ἐλπίδι πιστεύει, διὰ τοῦτο "μένει πίστις, ἐλπὶς," ἀφ' ὧν γεννᾶται καὶ τὸ τρίτον μεῖζον τούτων ἡ ἀγάπη. καὶ νομίζω στοιχειώσεως μὲν ἔχειν* 20 *λόγον τὴν πίστιν· προκοπῆς δὲ, τὴν ἐλπίδα, τελειότητος δὲ τὴν ἀγάπην. ὅτι δὲ οὐ διὰ τὸ γῆρας λέγεται τὸ σῶμα τοῦ Ἀβραὰμ νενεκρωμένον, δῆλον ἔσται τῷ ἐπιστήσαντι τινὰ τρόπον προσθέμενος Ἀβραὰμ ἔλαβε γυναῖκα τοὔνομα Χεττοῦραν, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ μετὰ τὴν τελευτὴν Σάρρας, ἥτις ἔζησεν ἔτη ἑκατὸν εἰκοσιεπτά·* 25 *πρεσβύτερος δὲ τῆς Σάρρας δεκαέτης εὑρίσκεται σαφῶς ὁ Ἀβραάμ. εἰ οὖν διὰ τὴν ἐπαγγελίαν, ὥς φασι τινὲς, ἐπαιδοποίησε τὸν Ἰσαὰκ, πῶς χωρὶς ἐπαγγελίας μετὰ ἑκατὸν εἰκοσιεπτὰ ἔτη ἔτεκε τοὺς ἀπὸ Χεττούρας. ὥστε ἐν ἐπαίνῳ λέγεται ἡ τοιαύτη νέκρωσις τοῦ τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς νεκρώσαντος· ὅτε γάρ τις* 30 *πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῖ, τότε σβέννυσι πᾶσαν τὴν πεφυκυῖαν ἀνάπτεσθαι ἐν αὐτῷ πύρωσιν. ὥστε τὴν τοῦ Ἰσαὰκ*

[p] Aliquid credo excidit, dicturus erat de Apostolis a Domino nostro incrementum fidei petentibus.

γένεσιν μὴ εἶναι ἀπὸ πυρώσεως, ἀλλ' ἐξ ἐπαγγελίας Θεοῦ. ἄξιοι γὰρ γεγόνασι τὴν τούτου ἐπιγραφῆναι πατριάρχου γονεῖς.

23 Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ.

Ὠριγένους. Νῦν τὸ δι' αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' ἡμᾶς, 5 ἀντὶ τοῦ περὶ ἡμῶν· οὐ γὰρ ἵνα Ἀβραὰμ ἐντυχὸν ὁ Μωυσέως προγενέστερος τῷ μεταγενεστέρῳ αὐτοῦ γράμματι ὠφελήθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· ἀλλὰ καὶ περὶ ἡμῶν οἱονεὶ προαναφωνοῦντος τοῦ λόγου τὴν λογισθησομένην ἐκ πίστεως δικαιοσύνην τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν. πρόσχες 10 ἐπιμελέστερον μήποτε μόνος καὶ πᾶς πιστεύει "ἐπὶ τὸν ἐγείραντα "Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν," ὁ συνεγερθεὶς Χριστῷ· ὥστ' ἂν εἰπεῖν "καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις "ἐν Χριστῷ·" συνηγέρθη δὲ Χριστῷ ὁ σύμμορφος γενόμενος τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ· καὶ διὰ τὸ συναποτεθνηκέναι συζῶν αὐτῷ· "εἰ 15 "γὰρ συναποθάνωμεν, καὶ συζήσομεν." συνάπεθανε δὲ Χριστῷ, ἐπεὶ καὶ Χριστὸς ἀποθανὼν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφ' ἅπαξ· καὶ αὐτὸς ἀποθανὼν τῇ ἁμαρτίᾳ, συζῇ Χριστῷ· ζῇ δὲ Χριστῷ ὁ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

Ἀπολιναρίου. Ἀνίστησι μὲν τὸν ἑαυτοῦ ναὸν ὁ Κύριος· ἐγήγερκεν 20 δὲ αὐτὸν ὁ Πατὴρ ἐκ νεκρῶν, ὥσπερ τὰ πάντα διὰ τοῦ παιδὸς, οὕτω καὶ τοῦτο ἐργασάμενος.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ τῆς ἀποκειμένης ἐλπίδος.

1–3 Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως—εἰδότες ὅτι ἡ θλίψις 25 ὑπομονὴν κατεργάζεται.

Ἀπολιναρίου. Ἀχώριστος τοῦ Πατρὸς Υἱὸς, προσαγόμενος ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν, καὶ τῇ πίστει τὴν ἁγιάζουσαν χάριν ἐπινείμας, αἴτιος γέγονε τοῦ προσαχθῆναι Θεῷ, συναφείας αἴτιος τοῖς διεστῶσι καταστὰς διὰ τῆς αὐτοῦ μεσιτείας. πρὸς μὲν τὸν 30 Πατέρα τῇ θεότητι συνημμένος· πρὸς δὲ ἡμᾶς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα συναφθείς. ὥστε ὅσους κατὰ τὸ ἀνθρώπινον προσάγεται,

τούτους κατὰ τὸ θεῖον προσάγει Θεῷ. ἑστηκέναι δὲ ἡμᾶς εἰπὼν ἐπὶ τῆς προσαγούσης Θεῷ χάριτος, ἐπάγει τῇ πίστει τὰ περὶ τῆς ἐλπίδος· δεικνὺς τὴν πίστιν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους γέγραπται, ἐλπιζομένων οὖσαν ὑπόστασιν πραγμάτων. καὶ φησὶν, "ὅτι "καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ," προσδοκῶντες τὴν 5 θείαν ἐπαμφιέννυσθαι δόξαν, ἧς τύπος μὲν ἐν Μωϋσῇ, ἀλήθεια δὲ ἐν Χριστῷ· ἐξεικονισμὸς δὲ εἰς ἡμᾶς. αἰτία δὲ τῆς τοιαύτης ἀποδοθησομένης ἡμῖν δόξης, ἡ παροῦσα χάρις. ὥσπερ γάρ τις τεχνίτης εἰσοικιζόμενος εἰς ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, χαρακτηρίζει νῦν καὶ μορφοῖ πρὸς ὁμοιότητα Χριστοῦ, δι' ἀποκρυφῶν ἐνερ- 10 γειῶν, μέχρι περ ἂν εἰδοποιηθὲν καὶ ἐπιτελεσθὲν, τὸ ὅταν ἐκλάμψῃ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος, ἧς Ἰωάννης λέγει, "ἀδελφοὶ, "νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα· οἴδαμεν "ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα."

Μεγάλη δὲ ἡ τῆς ἐλπίδος βεβαιότης τῶν ἤδη καυχωμένων ὡς 15 παροῦσι τοῖς μέλλουσι. καύχησιν γὰρ ἐπ' ἀγαθῷ βεβαίως ὑπάρχοντι γίνεται· καὶ αὕτη ἦν ἡ μακαρία καύχησις, ἣν ὁ προφήτης Ἱερεμίας εἰσηγεῖται· "μὴ καυχάσθω," λέγων, "ὁ πλούσιος ἐν "τῷ πλούτῳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος, "συνιεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ οὐχ ὅτι 20 πόνοι φησι καὶ θλίψεις πάρεισι, διὰ τοῦτο τὴν ἐπὶ τοῖς ἥξουσιν ἀγαθοῖς καύχησιν ἀμβλύνομεν, καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἔτι καυχώμεθα συναίτιον τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσεως, εἰδότες τὴν τῶν πόνων ὑπομονήν. διὰ γὰρ θλίψεως ὑπομονὴ συνίσταται· ὁ δὲ ὑπομείνας, δόκιμος. ὁ δὲ δόκιμος παρὰ Θεῷ γενόμενος, ἐλπίζει ἔχειν τὰ παρὰ 25 Θεοῦ. ὁ δὲ ἐλπίσας εἰς Θεὸν, οὐκ αἰσχυνθήσεται. εὐδοκεῖ γὰρ ἐν τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ. συναιτία ἄρα τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν ἡ θλίψις, γίνεται ὁδηγὸς ἐπὶ τὴν ἐλπίδα καθισταμένη· ἀσφαλῆ δὲ τὴν ἐλπίδα δείκνυσιν οὖσαν ἐπὶ τὸν ἠγαπηκότα ἡμᾶς Θεὸν γινομένην. τῆς δὲ ἀγάπης τεκμήριον τὴν τοῦ Πνεύ- 30 ματος δωρεάν· ἐξέχεε γὰρ ἐφ' ἡμᾶς τὴν ἀγάπην ὁ τὸ αἷμα ἐκχέας. ἐξέχεε δὲ προηγουμένως τὸ Πνεῦμα [q] ἐνώκισεν· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέγει· "ὅτι παρ' ὑμῖν μένει· καὶ σὺν ἡμῖν ἔσται."

q Aliquid deesse videtur.

[r] Χρυσοστόμου. Τί ἐστιν "εἰρήνην ἔχωμεν;" τινές φασιν, ὅτι μὴ δὴ στασιάζωμεν εἰσαγαγεῖν. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ περὶ πολιτείας ἡμῖν λοιπὸν διαλέγεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ πίστεως διαλεχθεὶς καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης αὐτὴν προὔθηκεν, ἵνα μήτις νομίσῃ ῥαθυμίας ὑπόθεσις εἶναι τὰ λεγόμενα φησὶν "εἰ- 5 "ρήνην ἔχωμεν" τουτέστιν, μηκέτι ἁμαρτάνωμεν, μὴ δὲ πρὸς τὰ πρότερα ἐπανερχώμεθα· τοῦτο γάρ ἐστι πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν Θεόν. καὶ πῶς δυνατόν φησι, τὸ μηκέτι ἁμαρτάνειν; πῶς τὸ πρότερον ἐγένετο δυνατόν; ει γὰρ τοσούτων ὄντες ὑπεύθυνοι, πάντων ἀπηλλάγημεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἐν οἷς ἐσμὲν, 10 μεῖναι δι' αὐτοῦ δυνησόμεθα· οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ οὖσαν εἰρήνην λαβεῖν, καὶ δοθεῖσαν κατασχεῖν. ἐπειδήπερ ἡ κτῆσις τῆς φυλακῆς χαλεπώτερον. ἀλλ' ὅμως γέγονε τὸ χαλεπώτερον εὔκολον, καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη· οὐκοῦν ἔσται καὶ τὸ εὐκολώτερον ἡμῖν εὐκατόρθωτον, ἂν ἐχώμεθα καὶ ἐκεῖνα ἡμῖν ἠνυκότες. ἐνταῦθα δὲ οὐ τὸ 15 εὔκολον αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὔλογον. εἰ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξε πολεμωμένους, εὔλογον μένειν ἐπὶ τοῖς καταλλαγεῖσι, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβὴν, ἵνα μὴ δόξῃ σκαιοὺς καὶ ἀγνώμονας κατηλλαχέναι τῷ [s] Πατρί.

5 Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις 20 ἡμῶν.

Ἀπολιναρίου. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἐναρέτου οὐκ ἄν τις ἕλοιτο ταχέως ἀποθανεῖν, ἐννόησον τοῦ δεσπότου τὴν ἀγάπην, ὅταν μὴ ὑπὲρ ἐναρέτων αὐτὸς, ἀλλ' ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καὶ ἐχθρῶν φαίνεται σταυρωθείς. 25

Ὠριγένους. Ὅπου μὲν ἀσθενεῖς ἢ ἁμαρτωλοὺς ὀνομάζει, καὶ ἑαυτὸν τοῖς τοιούτοις ἐμπεριλαμβάνει. ὅπου δὲ λέγει ἀσεβεῖς, οὐκέτι· καὶ τάχα εἰκότως ὁ ὑπὸ τὸν νόμον ὢν, ὃς ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ἀσθενὴς μέν ἐστι καὶ ἁμαρτωλὸς, οὐ μὴν καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς διαστολῆς τῶν γραφῶν, καὶ ἀσεβεῖς λεγόντων τῶν 30 ὑπὸ νόμον ἁμαρτανόντων τῷ Θεῷ· καὶ γὰρ "ἐὰν ἁμαρτάνωμεν, σοὶ "ἐσμὲν, εἰδότες σου τὸ κράτος·" ἀσεβεῖς δὲ τότε οἱ νομιζόμενοι εἶναι

[r] Desunt plura ut opinor. [s] In marg. οὕτως Θεοφύλακτος.

ὑπὸ τὸν νόμον, τυγχάνουσιν· ἐπὰν ἐγκαταλιπόντες τὸν Θεὸν τῶν πατέρων, ζητοῦσι τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν. πρὶν δὲ προσελθεῖν ἡμᾶς θεοσεβείᾳ, ἀγάπη ἐν ἡμῖν οὐ συνειστήκει· πάντα γὰρ μᾶλλον ἢ Θεὸν ἀγαπῶμεν. ὅτε δὲ τοιούτων ἡμῶν ὑπαρχόντων, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, τότε συνέστη καὶ ὑπέστη ἐν ἡμῖν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη, 5 πάντων περιαιρεθέντων τῷ τοῦ Ἰησοῦ θανάτῳ ἀφ' ἡμῶν τῶν ἐμποδιζόντων τῇ συστάσει τῆς εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης. κατὰ ταύτην οὖν τὴν διήγησιν τοῦ "συνίστησιν" ἀκουστέον, συνιστάντος καὶ ὑφιστάντος τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην, τὴν οὐδενὸς ἑτέρου κυρίως, ἢ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσαν. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ μόνον τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἀναμένομεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, ὡς προσοικειωθέντες τῷ Θεῷ σεμνυνόμεθα τὰ κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν λογιζόμενοι, ὃς μεσίτης ἡμῶν γενόμενος, τὴν εἰρήνην ἐπραγματεύσατο.

11 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ. 15

Ἀνώνυμον. Τὸ "οὐ μόνον," περὶ τὴν τῶν προειρημένων εἴρηται ἀπόδειξιν. θαρσεῖν γὰρ πάρεστι, φησὶ, καὶ ταύτῃ περὶ τῶν εἰρημένων, ἢ καυχώμεθα ἐν τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. εἰσὶ δὲ δυνάμεις καὶ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων, ἃς ἐπιτελοῦντες οἱ Ἀπόστολοι, πίστιν τῷ κηρύγματι παρείχοντο μεγάλην· καλῶς δὲ τὸ 20 καύχημα εἶπεν ἔχειν ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἔργων νόμου τι κτώμενοι, ἐφ' ἑαυτοῦ ἔχειν εἴρηται τὸ καύχημα· οἱ δὲ ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δικαιούμενοι, ἐν τῷ Θεῷ τὸ καύχημα ἔχουσι· τῷ δωρουμένῳ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰ πλούσια χαρίσματα τῶν ἰαμάτων, ἀρραβὼν 25 τυγχάνοντα τῆς μελλούσης χαρᾶς. πιστοποιεῖται ἡμᾶς καὶ τῆς ὀργῆς ῥυθησομένους διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ σωθησομένους ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν καταλλαγῆς σημεῖον εἶναί τι ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀποτεθνηκέναι, οὐ πάντων, φησὶν, ἀνθρώπων ἀσεβῶν τυγχανόντων. οὐ γὰρ 30 Ἀβραὰμ, ἢ οἱ προφῆται ἢ πάντες οἱ κατὰ νόμον πολιτευσάμενοι ἀσεβεῖς. ἀλλὰ τῶν μὲν ὡς ἁμαρτωλῶν, τῶν δὲ καὶ ὡς ἀσεβῶν· ἵνα πᾶς μὲν ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ᾖ, οὐ μὴν τουναντίον· ἐπὶ πλεῖον μὲν ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ ἀσέβεια ἐπ' ἔλαττον· καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ

Ἀπόστολος ἐν πρώτοις εἰρηκὼς Χριστὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀποτεθνηκέναι, ὕστερον ἐπιδιορθούμενος ἑαυτὸν, τὸ καθολικὸν ἐπείπει. ἀσεβῶν οὖν φησὶ τῶν ἐθνῶν, οὐ μὴν τὸ καθολικὸν ταύτῃ δηλοῦται· ἀλλ' ἐν τῷ εἰπεῖν· "ἔτι γὰρ ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς "ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε·" τὸ ὑπὲρ πάντων αὐτὸν ἀποτεθνηκέναι δη- 5 λοῦται σαφῶς ἐνταῦθα.

Ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτό τις παραδέξαιτό, φησι, πιθανῶς εἰρημένον, πῶς οὐκ ἂν ἐπιζητήσειεν, τίνα τρόπον ἁμαρτωλὸς ἂν λέγοιτο ὀρθῶς ὁ Ἀβὲλ, ὁ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου δίκαιος κεκλημένος; ἢ αὖ ὁ μετατεθεὶς τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον Ἐνώχ; ἢ οἱ λοιποὶ πάν- 10 τες, οἱ ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς χρηματίσαντες "ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ "κόσμος;" φαμὲν οὖν, τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ μὲν κατὰ διάνοιαν εἶναι μόνον· τὰ δὲ καὶ εἰς ἐνέργειαν ἔρχεται· τὸ γὰρ μηδὲ μέχρις ἐνθυμήσεως λογίσασθαι τὸ πονηρὸν, τὴν ἡμετέραν ἴσως ἐκπέφευγε δύναμιν· τὰ μὲν οὖν εἰς ἐνέργειαν ἥκοντα, τὴν παλαιὰν 15 νομίζομεν ἐπισεσημειῶσθαι γραφήν· τὰ δὲ μέχρις ἐνθυμήσεως, ἢ καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκφεύγοντα διάνοιαν, ἃ δὴ κρύφια ὠνόμασεν ὁ Δαβὶδ, οὐκ ἠξιῶσθαι ὑπονοοῦμεν ἐν αἰτίας μέρει τεθεῖσθαι, καὶ ὅλως ἀναγέγραφθαι. καὶ ἴσως οὐ τὰ ἐνθυμήματα ἔκρινεν ὁ νόμος, ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα, ἃ καὶ ἠλέγχοντο ὁμολογεῖν ἄνθρωποι· 20 κἂν γὰρ ὁ νόμος "οὐκ ἐπιθυμήσεις" λέγει, οὐ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ τὸ ταύτης ἀποτέλεσμα κρίνει. καὶ ἴσως ταύτῃ πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὡς μὴ μόνον τοῦ τὰ ἄτοπα μὴ πράσσειν δύναμιν κεκτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ μὴ 25 ἐνθυμεῖσθαι τὰ φαῦλα. οὐ γὰρ ἂν ἐπέτασσεν ὁ Ἰησοῦς, "ἐρρέθη," λέγων, "τοῖς ἀρχαίοις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, πᾶς ὁ ἐμβλέπων "γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ "καρδίᾳ αὐτοῦ." καὶ περὶ φόνου καὶ πληγῶν ὡσαύτως καὶ τῶν παραπλησίων. 30

Τῶν οὖν μοχθηρῶν ἐνθυμήσεων καθαρεύειν βουλόμενος τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, δύναμιν αὐτοῖς ἐνέθηκεν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν ἐνθυμήσεων φαντάσματα· καὶ ταύτῃ καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρ-

τωλῶν ἀπέθανεν, ἵνα καὶ τοὺς τοιούτους καὶ τοὺς ὀλίγῳ πρόσθεν εἰρημένους ὁ θάνατος αὐτοῦ καθαρεύσῃ, πιστεύοντας εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν. τοῦτο φανερώτερον ὁ Ἀπόστολος ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους λέγων, "οἱ ἄνδρες "ἀγαπᾶτε τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε 5 "τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν "ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι." εἶτα βουλόμενος διατάξαι τίς ἁγιασμὸς, ἐπιλέγει γράφων, "ἵνα παρα- "στήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, "ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος·" καὶ 10 διὰ τοῦτο οὐδεὶς λέγεται τετελειῶσθαι, πρὸ τοῦ τὸν Κύριον παθόντα, καὶ τῶν τοιούτων σπίλων καὶ ῥυτίδων καθάρσιον γενέσθαι τοῦ γένους ἡμῶν.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντὶ τοῦ 15 πεσόντος ἐξ ἀρχῆς γηγενοῦς Ἀδάμ.

Κυρίλλου. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἀξιάγαστον ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀγάπησιν, ἣν εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξατο, καθιστὰς ἐναργῆ, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ πέρας καὶ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος παρεκόμιζεν εἰς ἀπόδειξιν, ὧδέ πῃ λέγων· 20 "οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ "τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλλη- "ται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον." ἔδωκε γὰρ ὁ Θεὸς ἀληθῶς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν ἴδιον Υἱόν. ἐκλελυτρώμεθα δὲ ἡμεῖς, ἀπηλλάγμεθα θανάτου καὶ ἁμαρτίας· οὐ γὰρ ἑκατέρου τινος χάριν γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, 25 καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ἵνα τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον ἀνατλὰς, θριαμβεύσῃ μὲν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· καταργήσῃ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν Σατανᾶν, καὶ ἀνέλῃ μὲν τὴν φθορὰν, ἀποστήσῃ δὲ σὺν αὐτῇ καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν, ἄπρακτόν τε οὕτως ἀποφήνῃ λοιπὸν τὴν ἀρ- 30 χαίαν ἐκείνην ἀρὰν, ἣν ἡ τοῦ ἀνθρώπου φύσις ὑπέμεινεν ἐν Ἀδὰμ, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους, καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ τῇ πρώτῃ.

Παραβὰς γὰρ τὴν ἐντολὴν ὁ Ἀδὰμ, προσκέκρουκε τῷ δημιουργῷ. ταύτῃ τοι γέγονε καὶ ἐπάρατος καὶ θανάτῳ κάτοχος. ὁλοτρόπως δὲ ἀπολωλότας κατελέησε πάλιν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης. καθήκετο γὰρ ἐξ οὐρανῶν ὁ Υἱὸς ἀνιεὶς ἐγκλήματα, δικαιῶν ἐν πίστει τὸν ἀσεβῆ, μεταχαλκεύων ὡς Θεὸς τὴν ἀνθρώπου φύσιν εἰς 5 ἀφθαρσίαν, καὶ ἀνακομίζων εἰς τὸ ἀπαρχῆς· "καινὴ γὰρ κτίσις "τὰ ἐν Χριστῷ," ὅτι καὶ ῥίζα τέθειται καινή. γέγονε δὲ καὶ δεύτερος Ἀδάμ· καὶ οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνος ὀργῆς παραίτιος καὶ ἀποστροφῆς τῆς ἄνωθεν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγονόσι· πρόξενος δὲ μᾶλλον καὶ δοτὴρ τῆς πρὸς ἓν οἰκειότητος δι' ἁγιασμοῦ τε καὶ ἀφθαρσίας, 10 καὶ τῆς ἐν πίστει δικαιοσύνης. ταῦτα ἡμῖν ὁ σόφος ἐξηγεῖται Παῦλος διὰ τῆς προκειμένης ῥήσεως. οὐκοῦν "ὡς δι' ἑνὸς ἀνθρώ- "που," φησιν, "ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς "ἁμαρτίας ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον." εἰσέδυ μὲν γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ καὶ 15 ἐν τῇ τοῦ γένους ἀρχῇ· εἶτα ὅλον ἐφεξῆς κατενεμήθη τὸ γένος. ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας εὑρετὴς δράκων ἰσχύσας ἐν Ἀδὰμ τοῖς τῆς φαυλότητος τρόποις βατὴν[s] ἤργασται τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν· πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν. ἐκ προσώπου δὴ οὖν γεγονότες τοῦ Παναγίου Θεοῦ, διάτοι τὸ ἐπιμελῶς ἐγκεῖσθαι τὴν 20 ἀνθρώπου διάνοιαν ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, ἀλογώτερον διέζωμεν βίον. καὶ κατέπιεν μὲν ὁ θάνατος ἰσχύσας, ὡς ὁ προφήτης φησίν· "ἐπλάτυνε δὲ καὶ ὁ Ἅιδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ διήνοιξε τὸ "στόμα αὐτοῦ τοῦ μὴ διαλιπεῖν." ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως γεγόναμεν μιμηταὶ, καθὸ πάντες ἥμαρτον, ταῖς ἴσαις 25 ἐκείνῳ δίκαις ὑπενενήγμεθα· ἀλλ' οὐ μεμένηκεν ἀνεπικούρητος ἡ ὑπουρανόν· καθήρηται γὰρ ἡ ἁμαρτία· πέπτωκεν ὁ Σατανᾶς· κατήργηται δὲ καὶ ὁ θάνατος.

13 Ἄχρι γὰρ νόμου, ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ.

Κυρίλλου. Ὁ νόμος διὰ Μωϋσέως, ἔλεγχος ἦν, ὡς ἔφην, τῆς 30 τῶν πταιόντων ἀσθενείας, οὐ λυτικὸς ἁμαρτίας, κατεργάζετο δὲ μᾶλλον ὀργήν. ἦν γὰρ ἀνάγκη τοὺς παραβαίνοντας ταῖς ἐν νόμῳ διωρισμέναις ὑποφέρεσθαι δίκαις. οὗ δὲ δὴ ὅλως παραβάσεως τρό-

[s] Sic.

πος, ἐκεῖ που πάντως καὶ ἁμαρτία. καὶ εἴπερ ἔστιν ἁμαρτία θανάτου πρόξενος, πᾶσα πῶς ἀνάγκη συνερρῶσθαι λέγειν αὐτῇ καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναφέντα[t] θάνατον· καθηρημένη τε πάντως συγκατασείεσθαι· καὶ οἷά περ ἰδίᾳ συνδιολλύσθαι μητρί. ἦν οὖν ἄχρι νόμου ἁμαρτία, φησιν, ἐν κόσμῳ· κειμένου γὰρ ἔτι τοῦ νόμου, καὶ τὰ 5 τῆς παραβάσεως ἐγκλήματα κατὰ τῶν πταιόντων ἐκρατύνετο· ἀργοῦντος δὲ ἤδη, πέπαυται σὺν αὐτῷ τοῦ παραβαίνειν ἡ γραφή. πεπαυμένης δὲ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἔφην, συμπεπαύσεται καὶ ὁ θάνατος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰ τοῦτο τίνα τρόπον φαίη τις ἂν, κατεκρά- 10 τησε τῶν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ πρὸ νόμου θάνατος.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καί τινες οὐ γεγόνασι ταῖς τοῦ νόμου παραβάσεσιν ἔνοχοι, διάτοι τὸ μήπω τεθεῖσθαι τὸν νόμον, ἀλλ' ὑπέδυσαν καὶ αὐτοὶ τὴν φθορὰν ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι τυχὸν, ἐπιτρέχοντος τοῦ θανάτου 15 καθ' ὁμοιότητα τὴν Ἀδάμ τὸ ἐξ αὐτοῦ πᾶν γένος, ὥσπερ φυτοῦ παθόντος βλάβος εἰς ῥίζαν, πᾶσά πως ἀνάγκη τοὺς ἐξ αὐτοῦ γεγονότας μαραίνεσθαι κλῶνας· τύπον γέ μην αὐτὸν τοῦ μέλλοντος εἶναί φησι, τουτέστι Χριστοῦ· καίτοι παραγεγονότος ἤδη καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν διαπεράναντος τὸ μυστήριον· πῶς 20 οὖν μέλλοντα καλεῖ; φαίη τίς ἂν ἴσως· παραθεὶς γὰρ ἡμῖν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, καὶ τῶν τῆς παραβάσεως διαμνημονεύσας καιρῶν, ὡς μετ' αὐτοὺς παρεσόμενόν τε καὶ ἔσχατον Ἀδὰμ ὠνόμασε τὸν Χριστόν· προώριστο μὲν γὰρ ὡς ἐν θελήσει τε καὶ προμηθείᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, σωτήρ τε καὶ λυτρωτής. ἐπέφανε δὲ και- 25 ροῖς ἰδίοις καθ' οὓς ἠθέλησεν ὁ δυνάστης· οὗτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐν ἐσχάτοις καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ παρόντος αἰῶνος. οὐκοῦν τεθεικὼς εἰς τύπον τοῦ πρώτου τὸ δεύτερον, μονονουχὶ καὶ διαπυνθάνεται τὸν ἀκροώμενον, ὡς ἐν ὑποστιγμῇ τε καὶ ἐρωτήσει λέγων τὰ ἑξῆς.

Γενναδίου. Ταύτης ἡμῖν φησὶ τῆς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ζωῆς 30 τῆς ἁμαρτεῖν τε καὶ ἀποθανεῖν ἐπιδεχομένης, καὶ διὰ τοῦτο καὶ νόμου δεομένης εἰκότως τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ὑποδεικνύντος τε καὶ ἀπαγορεύοντος, ἦρξε πρῶτος ὁ Ἀδὰμ, ἅτε πρῶτος καὶ γενόμενος καὶ παρανόμησας. τῶν οὖν ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὰς τικτομένων,

[t] Sic fors. leg. ἀναφύντα.

πάντες ἀπέθνησκον ὡς εἰκὸς τοῦ προπάτορος κληρονομοῦντες τῆς φύσεως· ἀλλὰ τῶν ἀποθνησκόντων τούτων οἱ μὲν δι' ὧν καὶ αὐτοὶ παρηνόμουν, ἠπείγοντο τῷ θανάτῳ· οἱ δὲ διὰ μόνην τοῦ Ἀδὰμ τὴν κατάκρισιν, οἷον ἡ τῶν νηπίων μερίς· διὰ τοῦτο νῦν μὲν φησὶν εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον· ἀντὶ 5 τῶν πολλῶν λέγων τοὺς πάντας ὥσπερ αὐτοῖς [u] μετὰ ταῦτα· "εἰ "γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον," τοὺς πολλοὺς ἀντὶ τῶν πάντων φησι· "νῦν δὲ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ "Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας·" οἱ γὰρ οὔτε πράξεως, οὔτε διακριτικῆς προαιρέσεως ὄντες ἐντὸς, πῶς 10 ἂν εἶεν ὑπεύθυνοι πλημμελήματι; τὸ δὲ ἄχρι νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, τοιοῦτόν ἐστιν.

Ὁ μακάριος Παῦλος ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν πολλάκις ἡμῖν διαλέγεται· ὡς μετὰ τὴν φανέρωσιν τοῦ Σωτῆρος, οὐκέτι τῆς παλαιᾶς κρατούσης ἀλλὰ τῆς καινῆς καταστάσεως. ἐν μὲν οὖν 15 τῇ παλαιᾷ σαρκικοῖς οὖσιν ἡμῖν καὶ ὑποκειμένοις μαθήμασιν, ἀναγκαίαν εἶναι τὴν δόσιν τοῦ νόμου συνέβαινε ταῖς τῶν τιμωριῶν ἀπειλαῖς ἀνακόπτοντος ἡμῶν τῆς φύσεως τὰς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ὁρμάς· καινοῖς δὲ γενομένοις ἐν Χριστῷ καὶ δικαίοις, τουτέστι τὴν διὰ τῆς ἁμαρτίας παλαίωσιν ἐπιδεχομένοις οὐκέτι, 20 περιττὸς παντάπασιν ὁ νόμος ἐστί. διὰ τοῦτο λέγει, "δικαίῳ "νόμος οὐ κεῖται· καὶ ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον." διὰ τοίνυν τοῦ "ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ" τοῦτο λέγει, ὅτι ἕως οὗ φύσεως ἦμεν σαρκικῆς τε καὶ παθητικῆς, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ νόμον εἶναι χρῃζούσης, τῇ ἁμαρτίᾳ κατεκρατούμεθα· πολιτευομένης αὐ- 25 τῆς ἐν τῷ κόσμῳ παντί· ἀναιρεθέντος μέντοι τοῦ νόμου, διὰ τὸ πνευματικοὺς γενομένους πρὸς δικαίωσιν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ μετελθεῖν, συνανῄρηται καὶ ἡ ἁμαρτία. οὐ γὰρ ἐλλογεῖται λοιπὸν, μὴ ὄντος νόμου.

Ὁ τοίνυν σύμπας, ὡς ἂν ἐν κεφαλαίῳ τίς εἴποι, τῆς ῥήσεως ταύ- 30 της νοῦς οὗτός ἐστι. παρέχει πᾶσιν ἡμῖν ἡ κατὰ Χριστὸν χάρις, τὸ βεβαίως αὐτῇ πεπιστευκότας καυχᾶσθαι. καὶ διὰ τοῦτο ὅτι οὐδὲν ἀπεικὸς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα γε εὔλογον ἄρξαι τοῦτον ἡμῖν τῆς ἀθανάτου καὶ δικαίας ζωῆς· ὃν τρόπον ἦρξεν ἡμῶν τὸ πρότερον

[u] Leg. ἐν τοῖς.

ὁ Ἀδὰμ τῆς φθαρτῆς τε καὶ παθητικῆς. εἰ γὰρ ἐκείνῳ πταίσαντι καὶ κατακριθέντι τελευτῇ, οἱ μετ' αὐτὸν ἐξ αὐτοῦ κεκοινωνήκαμεν ἅπαντες, οἱ μὲν, καὶ αὐτὸ προσεφαμαρτάνοντες τὸ παρανομεῖν· οἱ δὲ ἀπὸ μόνης κατὰ τὸ συγγενὲς τῆς ἐκείνου κολάσεως· πῶς οὐκ ἀντίρρητον τῷ [t] καὶ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον πολι- 5 τευσαμένῳ καὶ κατορθώσαντι καὶ κομισαμένῳ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τὴν ἀμείνονα λῆξιν. διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, αὐτὸν ὁ Θεὸς ὑπερύψωσεν τοὺς ἑνουμένους αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ καταξιουμένους τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνοικήσεως, τοῦ πρῶτον αὐτὸν ἐκεῖνον ἐγείραντος ἐκ νεκρῶν, κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀκηράτου ζωῆς, 10 ἀντὶ σαρκικῶν γενομένους πνευματικούς.

Ἀλλ' "ἐβασίλευσέ," φησιν, "ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι "Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς "παραβάσεως Ἀδάμ." ἀντὶ τοῦ, καθ' ὃν τρόπον παραβεβηκότος Ἀδὰμ, ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν, οὕτω καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ μετ' αὐτὸν 15 γενομένων, ἡμαρτηκότων τε καὶ οὐχ ἡμαρτηκότων ὁμοίως. τὸ δὲ "μέχρι Μωσέως" ταυτόν ἐστι τὸ ἄχρι γὰρ νόμου· Μωσέα γὰρ νῦν, οὐκ ἰδικῶς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμά φησι, τὸν νόμον ἐκ τοῦ νομοθέτου καλῶν· οὕτω καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους "ἕως ἀναγινώσκηται Μωσῆς," τουτέστιν ὁ νόμος ὁ διὰ Μωσέως 20 δοθεὶς, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. ἐτυποῦτο δὲ ἄρα, φησιν, ἐν τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ προδιεγράφετο τὰ μετέπειτα γενησόμενα· ταῦτα δὴ τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ἔδει γὰρ ἴσως γενέσθαι τὸν μὲν "πρῶτον ἄνθρωπον Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν, "τὸν δὲ ἔσχατον Ἀδὰμ, εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν." ἐπειδὴ γοῦν, 25 "ὁ μὲν πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκὸς, ὁ δὲ δεύτερος "ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ," ἀνάγκη "κατὰ μὲν τὸν χοϊκὸν "εἶναι τοὺς χοϊκούς· κατὰ δὲ τὸν ἐπουράνιον τοὺς ἐπουρανίους. "καὶ ὥσπερ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, οὕτω δήπου καὶ τὴν "εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου φορέσομεν." ἀκολούθως ἐκ τῶν ὑποδεεστέ- 30 ρων ἀναβιβαζόμενοι πρὸς τὰ ὑπάρχοντα.

Διοδώρου. Προειπὼν ὅτι ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ Ἀδὰμ, ἐπὶ τῇ ἀποφάσει τοῦ θανάτου καὶ οἱ λοιποὶ πάντες ἥμαρτον, πιστοῦται ὅτι ἥμαρτον, ἐκ τοῦ ἐπάγειν· "ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ."

[t] Aliquid excidit hic.

μὴ γὰρ νομίσητέ, φησιν, ὅτι οὐκ ἦν ἁμαρτία ἕως τοῦ νόμου τοῦ Μωσαϊκοῦ. εἰ δὲ ἐνελογεῖτο ἁμαρτία ἀνθρώποις, ἦν γὰρ καὶ ἐνελογεῖτο, ἐπεὶ καὶ νόμος ἦν· ποῖον οὖν νόμον ἐμφαίνει; τὸν φυσικὸν, καθ' ὃν κινούμεθα διακρίνοντες τὰ βελτίονα καὶ τὰ χείρονα· περὶ οὗ νόμου ἤδη ἔφησεν, "ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα 5 "φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσὶ "νόμος." ἀλλ' ὡς ὄντων, φησὶν, ἁμαρτημάτων, καὶ ἐμπολιτευομένων, ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι τῆς θέσεως τοῦ νόμου, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας μηδὲ παραβεβηκότας ἐντολὴν Θεοῦ κατὰ τὸν Ἀδάμ· ἀλλὰ νόμον φύσεως παραχαράξαντας. τὸ 10 δὲ, "ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος," τουτέστι τύπος τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀδὰμ, οὐ κατὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἢ τὴν δικαιοσύνην, κατὰ γὰρ ταῦτα ἐναντίως ἔσχον, ἀλλὰ κατὰ τὸ προῆρχθαι. ὥσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ διεδόθη εἰς πάντας ὁ θάνατος, οὕτως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ διεδόθη εἰς πάντας ἡ ζωή. ἔστι δὲ τύπος καὶ καθ' ἕτερον λόγον. 15 ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀδὰμ κεφαλὴ ἦν τῆς Εὔας, καθὸ ἀνὴρ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καθὸ νυμφίος αὐτῆς ἀνηγόρευται· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολός φησιν, "ἀντὶ τούτου καταλείψει "ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθή- "σεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· τὸ μυστήριον τοῦτο, μέγα ἐστιν· 20 "ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν."

Θεοδώρου. Οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν, φησι, τὴν ἁμαρτίαν ἔλυσεν· ἀλλ' ἄχρις ἦν τε ὁ νόμος καὶ ἐπολιτεύετο καὶ ἐκράτει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ἐλάμβανε καὶ τὰ τῆς ἁμαρτίας προσθήκην· οὐδὲν πρὸς τοῦτο τῆς τοῦ νόμου θέσεως συμβαλέσθαι δυνηθείσης 25 αὐτοῖς· καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ προκειμένου ἐπάγει, "ἁμαρτία δὲ "οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου." τοσοῦτον γὰρ ἀπεῖχεν ὁ νόμος, φησὶ, τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀνελεῖν, ὥστε οὐδ' ἂν γένοιτο ἁμαρτία, εἰ μὴ νόμος εἴη. νόμον δὲ νῦν καλεῖ τὴν ἥντινα δήποτε διάκρισιν· εἴτε ἀπὸ φύσεως, εἴτε ἀπὸ θέσεως ἐγγινομένην· μὴ γὰρ οὔσης τῆς 30 διακρίσεως οὐκ ἄν τις λέγοιτο ἁμαρτάνειν ἁμαρτίαν· εἰ δὲ ὁ τὸ φαινόμενον κακὸν καὶ διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ καλοῦ μετιὼν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν, εἰς αὔξησιν τοῦ ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, τέθεικεν. ἐχόμενος δὲ τῆς οἰκείας ἀκολουθίας, ἐπήγαγεν, "ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος "ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν 35

" τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· *ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλ-
" λοντος."*

Τὸ *μὲν οὖν " καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι
" τῆς παραβάσεως* Ἀδὰμ," *τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ θάνατος ἐκράτησεν
ἁπάντων τῶν ὁπωσδήποτε ἡμαρτηκότων. οὐ γὰρ ἐπειδὴ οὐχ ὅμοιον* 5
ἦν τὸ τῆς ἁμαρτίας εἶδος τό τε τοῦ Ἀδὰμ *καὶ τῶν λοιπῶν ἀνθρώ-
πων, θανάτου γεγόνασιν ἐκτὸς οἱ λοιποί· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἡμάρτανον
ὁπωσδήποτε, τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν ἐδέξαντο πάντες. οὐ γὰρ
τῆς τοιᾶσδε ἁμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὥρισται, ἀλλὰ πάσης
ἁμαρτίας· ἔστι δὲ ἐν τῷ πᾶν ἀπὸ τοῦ, " οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ καυ-* 10
" χώμενοι ἐν τῷ Θεῷ *διὰ τοῦ* Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ."
*οὐ λέγει γὰρ τῆς τοιᾶσδε ἁμαρτίας τιμωρία ὁ θάνατος ὥρισται,
ἀλλὰ πάσης ἁμαρτίας. λέγει γὰρ ὅτι οὐκ ἐπὶ τούτῳ μόνον καυ-
χώμεθα, ὅτι διὰ τοῦ* Χριστοῦ *κατήλλαξεν ἡμᾶς ὁ* Θεὸς *ἑαυτῷ,
ἀλλ ὅτι καὶ πάντα δὴ τὰ παλαιὰ ἔλυσε κακά. ποῖα ταῦτα; ἡμαρ-* 15
τηκότος γὰρ τοῦ Ἀδὰμ, *καὶ μὴν καὶ θνητοῦ διὰ τοῦτο γεγονότος,
ἥτε ἁμαρτία πάροδον ἔλαβεν εἰς τοὺς ἑξῆς, καὶ ὁ θάνατος πάντων
ἐκράτει τῶν ἀνθρώπων ὡς εἰκός· πάντων γὰρ ἡμαρτηκότων, εἰ καὶ
μὴ παραπλησίαν τῷ* Ἀδὰμ *ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὖν γε ὁπωσδήποτε,
τῶν μὲν οὕτω, τῶν δὲ οὕτω· ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ἦν κρατεῖν* 20
*ἐφ' ἁπάντων ὁμοίως· ἀλλ' οὐδὲ ὁ νόμος ἐπεισελθὼν ἀνελεῖν αὐτὴν
ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐδυνήθη· τουναντίον μὲν οὖν καὶ ἡ τοῦ ἁμαρτά-
νειν ἀφορμὴ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεγίγνετο· τῷ μηδὲ οἷόν τε εἶναι
ἁμάρτημα κρίνεσθαι νόμων ἐκτός· ὄντων δὲ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐν τού-
τοις ὡς μηδεμίαν τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ὑποφαίνεσθαι* 25
ἐλπίδα, λύσιν ἁπάντων ὁ Χριστὸς *εἰργάσατο τῶν κακῶν. διὸ συν-
τόμως ἐπήγαγε τὸ " ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος·" ἵνα εἴπῃ ὅτι
ἐγένετο δὲ τὰ κατὰ τὸν* Ἀδὰμ *τύπος τῶν κατὰ* Χριστόν. *ἐπειδὴ
ὥσπερ δι' ἐκείνου τῶν χειρόνων ἡ πάροδος ἐγένετο, οὕτω διὰ τούτου
τῆς τῶν κρειττόνων ἀπολαύσεως τὴν ἀφορμὴν ἐδεξάμεθα.* 30

Ἀκακίου. Οὐχ *ἁπλῶς εἴρηκε " καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας·"
ἄντικρυς γὰρ ἐναντίον ἦν τῷ ἀλλαχοῦ αὐτῷ εἰρημένῳ· τῷ " πάν-
" τες γὰρ ἥμαρτον," ἀλλ' " ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ
" ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως* Ἀδάμ·" *τουτέστι καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ
διὰ τοῦ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ ξύλου ἁμαρτῶντας. ἐκ* 35

τούτου δὲ ἴσως ἄν τις κατασκευάσῃ, ἀλλὰ περὶ ἑνὸς καὶ μόνου τοῦ Ἀδάμ· εἰ γὰρ περὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπου γεγραμμένον ἦν τὸ περὶ τῆς παραβάσεως γράμμα, οὐκ ἂν ἐνταῦθα ἐλέγετο "καὶ ἐπὶ "τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως "Ἀδάμ." 5

Φωτίου. "Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μεχρὶ "Μωϋσέως." τριά ἐστιν ἐν τούτοις τοῖς παραβολικῶς ἀλλήλοις παρατεθεῖσιν, ὁμοιότης τις, ἐναντιότης, ὑπερβολή. κατὰ τὴν ὁμοιότητα ἐναντιότης μὲν, ἁμαρτία, ἀναμάρτητον· ἔχθρα πρὸς Θεὸν, καταλλαγὴ πρὸς Θεόν· κατάκριμα, δικαίωμα· ἀπώλεια καὶ πτῶ- 10 μα καὶ θάνατος, σωτηρία καὶ ζωὴ καὶ ἀνάστασις. ἡ μὲν οὖν ἐναντιότης ἐν τούτοις· ἡ δὲ ὁμοιότης, ὥσπερ δι' ἑνὸς τοῖς πᾶσιν ἐπιγέγονεν· ἡ δὲ ὑπερβολὴ, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν χειρόνων συνέπραξαν, τῷ ἑνὶ οἱ πολλοὶ ἐπὶ τὸ μετασχεῖν αὐτοῖς τῶν κακῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀμεινόνων οὐδεὶς συνέπραξεν, ἀλλὰ μόνον τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τὸ 15 χαρίσμα γέγονεν. ὥστε οὐχ ὁμοίως καὶ ἐπίσης, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἐκ περισσείας ἡ ὁμοιότης· πάλιν διὰ τοῦ Ἀδὰμ τῶν χειρόνων εἰσαχθέντων, οὐκ ἀνῃρέθη μόνον ταῦτα, ὅπερ ὡς ἐναντίοις ὅμοιον καὶ ἀνάλογον, ἀλλὰ καὶ ἐπεδόθη παρὰ Χριστοῦ τὰ ἀμείνω· ὅπερ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν περισσείαν παρίστησιν. 20

15 Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα.

Κυρίλλου. Τέθεικας [u] εἰς τύπον τοῦ προτέρου τὸν δεύτερον, μονονουχὶ πυνθάνεται τὸν ἀκροώμενον, ὡς ὑποστιγμῇ τε καὶ ἐπερωτήσει λέγων· "ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χά- "ρισμα." ὅμοιον γὰρ ὡς λέγοι· κατακεκρίμεθα τῷ θανάτῳ διὰ 25 τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως, ὅλης τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τοῦτο παθούσης ἐν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἦν ἀπάρχη τοῦ γένους· ἀλλ' ἐν Χριστῷ πάλιν ἀνεβάλλομεν εἰς ζωήν. τύπος δὲ ἦν ὁ Ἀδὰμ τοῦ μέλλοντος, τουτέστι Χριστοῦ, τῇ τῶν φθασάντων σκαιότητι τὴν ἰσομοιροῦσαν ἡμῖν εἰσκομίζοντος χάριν. ἆρα οὖν, φησὶ, τοῦτο 30 λέγων, διημάρτηκα κατ' ἀληθοῦς; ἔξω φέρομαι τοῦ εἰκότος; "οὐχ "ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα;" ἀλλ' ἴσχυσε μὲν δι' ἑνὸς ὁ θάνατος, ἀτονήσει δὲ δι' ἑνὸς ἡ ζωή; καίτοι πῶς οὐχ

[u] Leg. τεθεικώς.

ἀληθὲς ἐκεῖνο εἰπεῖν; "εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολ-
"λοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν
"χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς
"ἐπερίσσευσεν." ἀνέξεται γὰρ ἥκιστά γε φιλάνθρωπος ὢν ὁ δημι-
ουργὸς, κατισχύσαι μὲν θάνατον διὰ τοῦ ἑνὸς, ἀπρακτῆσαι δὲ τὴν 5
δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ζωήν. ὑπερκείσεται δὲ ἡ χάρις τὰ ἐξ ὀργῆς.

Γενναδίου. Μία μὲν γάρ φησιν ἡ ἁμαρτία τῆς κατακρίσεως
πάντων αἰτία, καὶ τὴν ἐκείνης δίκην οἱ καθεξῆς πάντες ἐξέτισαν.
ἡ δὲ χάρις οὐκ ἐκείνην μόνην, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκείνης
βαρυτέρας ἐπιτηδευθείσας ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνεῖλεν, ἄπται- 10
στον παντελῶς τοῦ λοιποῦ καὶ δικαίαν ἐργασαμένη τὴν φύσιν
ἡμῶν.

Διοδώρου. Τοῦτο [x] δοκεῖ ἐναντίως ἔχειν τῷ προκειμένῳ τὸ
"εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν·" εἰπὼν γὰρ ἀνωτέρω
περὶ πάντων, νῦν περὶ πολλῶν λέγει. ἀλλὰ χρὴ εἰδέναι ὅτι διῆλθε 15
μὲν εἰς πάντας ὁ θάνατος, ἐπειδὴ καὶ πάντες ἡμάρτομεν. ἀλλὰ
διῆλθε πάντας μὲν διερευνῶν καὶ πειράζων, κατέχων δὲ οὐ τοὺς
ἁπλῶς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ τοὺς ἐμπαραμένοντας ταῖς ἑαυτῶν
ἁμαρτίαις. ὅπερ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς δηλοῖ λέγων, ὅτι ἁμαρτωλοὶ
κατεστάθησαν οἱ πολλοί. δι' ὧν ἐμφαίνει τὸ ἀμετάθετον τῆς 20
κακίας αὐτῶν. ὥστε διῆλθε μὲν εἰς πάντας ὁ θάνατος, διερευνῶν,
ὁρῶν αὐτοὺς ἁμαρτάνοντας· ἐθανάτωσε δὲ οὐ πάντας. ἔνιοι μὲν οὖν
διαφορὰν θανάτου ᾠήθησαν διὰ τούτων δηλοῦσθαι· καὶ διὰ μὲν τοῦ
"πάντες" σωματικὸν ἐμφαίνεσθαι τὸν θάνατον· διὰ δὲ τοῦ "πολ-
"λοὶ" ψυχικὸν, ἀλλ' οὐδὲν τούτων νῦν ἡ ἀκολουθία τοῦ λόγου δείκνυ- 25
σιν. οὐδὲ γὰρ διαστολή τις ἐν αὐτῷ ἐστιν, ἀλλ' ὡς περὶ ἑνὸς οἰκου-
μενικοῦ πράγματος διέξεισι. φιλοτιμεῖται μέντοι δεῖξαι, ὅτι
εἰ καὶ τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδὰμ κατεσκεύασεν ὁ πονηρὸς, ἀρχὴν
ἑαυτῷ τῆς κατ' ἄνθρωπον βασιλείας πραγματευόμενος, ἀλλὰ μεῖ-
ζον χάρισμα ἐπιδήμησας ὁ Κύριος ἐχαρίσατο. 30

Θεοδώρου. Καὶ οὐδὲ τοῦ παραπτώματος εἶδός φησι, τοσοῦτον,
ὅσον τὸ τοῦ χαρίσματος· εἰ γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἑνὸς ἁμαρτία τοῖς
ἀνθρώποις τὸν θάνατον ἐπήγαγεν· ἀλλ' οὖν γε ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ

[x] Cod. τοῦ.

δωρεὰ, μείζων τις περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐγένετο. τὸ γὰρ "οἱ πολ-
"λοὶ ἀπέθανον" ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει. πάντες γὰρ ἀπέθανον, ὡς
αὐτὸς ἀνωτέρω φησίν· "εἰ πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν ὁ θάνατος."
δῆλον δὲ ὅτι τὸ "καὶ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευεν" ὁμοίως ἀντὶ τοῦ
εἰς πάντας λέγει· κοινὴ γὰρ καὶ ἡ τῆς ἀναστάσεως χάρις, ἁπάν- 5
των ἀνισταμένων ὁμοίως.

16 **Καὶ οὐχ ὡς δι' ἑνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα.**

Κυρίλλου. Ἀνατίθησιν ὥσπερ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν καὶ
τὴν τοῦ νοήματος δύναμιν ἐπὶ τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τῷ Θεῷ. εἰ
γὰρ δή, φησι, τὸ ἐξ ἑνὸς, ἤτοι δι' ἑνὸς κατάκριμα τοῦ Ἀδὰμ 10
ἀπεφοίτησεν εἰς πάντας καθ' ὁμοιότητα τὴν αὐτοῦ· ῥίζα γὰρ
ἦν, ὡς ἔφην, τοῦ γένους παθοῦσα τὴν φθορὰν, πῶς οὐκ ἂν
γένοιτο καὶ πίστει παράδεκτον καὶ ἀγαπητὸν τῷ Θεῷ τὸ δεῖν ἐξ
ἑνὸς δικαιώματος ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων δικαιοῦσθαι πολλούς;
ἢ οὐχ αἱρετὸν τὸ σώζειν μᾶλλον ἢ ἀπολλύναι παρὰ Θεῷ; ὥσπερ 15
τοίνυν καταδεδίκασται μὲν ὁ Ἀδὰμ, κατεκράτησε δὲ Μωσέως ἡ
τῆς ἀρᾶς δύναμις ὑποφέρουσα τῇ φθορᾷ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως
ἐπειδήπερ δεδικαίωται Χριστὸς ὁ δεύτερος Ἀδὰμ ὁδῷ τῇ πρώτῃ,
βαδιεῖταί που πάντως καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ δικαίωσις. δεδικαιῶσθαι δὲ
φαμὲν τὸν Χριστὸν, οὐχ ὡς ἄδικον μὲν γεγονότα ποτὲ, προσήκοντά 20
γε μὴν ἐξ ἐπιδόσεως τῆς εἰς τὰ ἀμείνω εἰς δικαίωσιν· ἀλλ' ὅτι
πρῶτός τε καὶ μόνος ἄνθρωπος αὐτὸς ἐπὶ γῆς οὐκ ἐποίησεν ἁμαρ-
τίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ.

Γενναδίου. Μιὰ μὲν γάρ, φησιν, ἁμαρτία τῆς κατακρίσεως
πάντων αἰτία, καὶ τὴν ἐκείνης δίκην οἱ καθεξῆς πάντες ἐξέτισαν. 25
ἡ δὲ χάρις οὐκ ἐκείνην μόνην, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐκείνης
βαρυτέρας ἐπιτηδευθείσας ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἀνεῖλεν, ἄπται-
στον παντελῶς καὶ δικαίαν ἐργασάμενος τὴν φύσιν ἡμῶν.

Διοδώρου. Ἀντὶ τοῦ πρὸς ἓν ἁμάρτημα τοῦ Ἀδάμ. μεγάλη
γὰρ ἦν καὶ πολλὴ, καὶ τὰ ἁμαρτήματα τῇ φιλανθρωπίᾳ ὑπερ- 30
βαίνουσα· ὅπερ διδάσκων ἐπάγει· "τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἑνὸς εἰς
"κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίω-
"μα." βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι τὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ ἁμάρτημα ἓν
ἦν, ἀλλ' ὅμως ἓν ὂν ἐξ ἑνὸς ἁμαρτήματος κατέκρινε τοὺς πολλοὺς

διὰ τὸ μισήσασθαι τὸν Ἀδάμ. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Κυρίου, οὐ πρὸς τὸ ἓν ἁμάρτημα ἐμετρήθη, ἀλλὰ πρὸς τὰ πάντων πολλὰ ὄντα· ὥστε ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων ἀπαλλάξαν, ἤγαγεν εἰς δικαίωμα· ἐν γὰρ τούτῳ ἐστι τῆς χάριτος τὸ περίσσευμα, ὅτι οὐ μόνον τῶν παραπτωμάτων ἀπήλλαγεν, ἀλλὰ καὶ εἰς δικαιοσύνην 5 *ἐχειραγώγησεν.*

Θεοδώρου. *Μίαν ταύτην αἰτίαν λέγει τῆς διαφορᾶς. ἐκεῖ μὲν γάρ φησιν, εἷς ἡμαρτηκὼς, καὶ κατακριθεὶς διὰ τοῦτο, εἰς τοὺς ἑξῆς τὴν τιμωρίαν ἐνεχθῆναι παρεσκεύασε πάντας, κοινωνοὺς τῆς ἀποφάσεως ἐσχηκὼς τοῦ θανάτου. ἡ δὲ χάρις οὐχ ὁμοίως. οὐ* 10 *γὰρ ἀπ' ἑνὸς ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ εἰς τοὺς ἑξῆς ἐλήλυθεν. ἀλλὰ πολλῶν ὄντων τῶν ἤδη κατακεκριμένων, σύντομον εἴς τε τοὺς προτέρους καὶ εἰς τοὺς ἑξῆς ἀνθρώπους τῆς δωρεᾶς ἐποιήσατο τὴν ἐξάπλωσιν. ἔστιν οὖν μείζων πολλῷ· εἴπερ ἐκεῖνο μὲν ἔκλαμψε τοὺς ἑξῆς· τοῦτο δὲ οὐ τοὺς ἑξῆς μόνον ὠφέλησεν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τοὺς* 15 *προσειληφότας ἔλυσε τῶν ἐγκλημάτων.*

17 Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι.

Κυρίλλου. *Ἄθρει δὴ πάλιν ὡς ἀλκιμωτέραν τῆς κατακρινούσης ἀρᾶς καταλογίζεται τὴν δικαιοῦσαν χάριν. οὐ γὰρ δή, φησι, φαίη τις ἂν ὡς ἦν εἰκὸς κατισχύσαι μὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὸν δι'* 20 *ἑνὸς θάνατον, εὐσθενείας γε μὴν ἀμοιρῆσαι τὴν ζωήν· πολλῷ γὰρ μᾶλλον οἱ χάριν ἔχοντες τὴν διὰ Χριστοῦ καὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης δωρεὰν ἐκ φιλοτιμίας τῆς ἄνωθεν, ἀποσείσονται μὲν τοῦ θανάτου τὸ κράτος, συμβασιλεύσουσι δὲ τῷ ζωοποιοῦντι τὰ πάντα Χριστῷ.*

Γενναδίου. *Ἀποδείξας αὐτάρκως τὸ περιττὸν τῆς χάριτος* 25 *κατὰ σύγκρισιν, ἐπισυλλογίζεται λοιπὸν καὶ κατασκευάζει τὸ σπουδαζόμενον, καὶ φησὶν, "εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι "ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ γὰρ συνδεσμῷ, νῦν ἀντὶ τοῦ τοίνυν ἐχρήσατο. εἰ τοίνυν φησι καὶ ἑνὸς ἀνθρώπου παραπτώματι καὶ δι' ἑνὸς παραπτώματος ὁ θάνατος ἐβα-* 30 *σίλευσεν, ἄρα οὖν πολλῷ μᾶλλον οἱ τὸ πλέον τῆς εἰς δικαιοσύνην χάριτος ἐν τῷ ἑνὶ Χριστῷ κομιζόμενοι, καθὼς ἀποδέδεικται, βασιλεύσουσιν ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ.*

Θεοδώρου. *Ἔτι μὴν κακεῖνο φησὶ, πολλὴν δείκνυσι τὴν δια-*

φοράν· ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ θάνατος εἰσαχθεὶς τῇ τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίᾳ, καὶ κρατήσας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐδέξατο λύσιν. ἡ δέ γε τῆς δωρεᾶς ἀπόλαυσις διὰ τοῦ Χριστοῦ προσγεγοννῖα ἡμῖν, δι' ἣν καὶ τῆς ἀναστάσεως τευξόμεθα, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ διατελέσομεν ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, λύσιν οὐ δέξεται. διαμενοῦμεν γὰρ τῆς 5 μελλούσης ζωῆς διηνεκῶς ἀπολαύοντες.

18 Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος.

Κυρίλλου. Προσεπάγει ταῖς προκειμέναις ἐννοίαις ὁ θεσπέσιος Παῦλος οἱονεὶ τὸ συμπέρασμα, καὶ φησὶν, "ἄρα οὖν ὡς δι' "ἑνὸς παραπτώματος," καὶ τὰ ἑξῆς. κατακεκρίμεθα γὰρ, ὡς 10 προεῖπον ἐν Ἀδὰμ, καὶ ὡς ἐκ ῥίζης τῆς πρώτης εἰς ἅπαν διέβη τὸ ἐξ αὐτῆς γενόμενος ὁ ἐξ ἀρᾶς θάνατος. δεδικαιώμεθα δὲ καὶ ἀνεβλαστήσαμεν εἰς ζωὴν, δικαιωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ. ἀφειδήσας μὲν γὰρ τῆς αὐτῷ δοθείσης ἐντολῆς ὁ προπάτωρ, προκέκρουκε τῷ Θεῷ καὶ ὑπομεμένηκε τὰ ἐκ θείας ὀργῆς. κατώλισθε 15 γὰρ εἰς φθορὰν τότε, καὶ εἰσήλατο τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἡ ἁμαρτία· οὕτω καὶ ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, τουτέστιν οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλ' εἴποι τις ἄν· ναὶ παρώλισθεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ τῆς θείας ἀλογίσας ἐντολῆς, φθορᾷ καὶ θανάτῳ κατεδικάζετο. εἶτα πῶς ἁμαρτωλοὶ δι' αὐτὸν κατεστάθησαν οἱ πολλοί; τί πρὸς ἡμᾶς 20 τὰ ἐκείνου πταίσματα; πῶς δὲ ὅλως οἱ μήπω γεγενημένοι καταδεδικάσμεθα σὺν αὐτῷ, καίτοι Θεοῦ λέγοντος, "οὐκ ἀποθανοῦνται "πατέρες ὑπὲρ τέκνων, οὔτε τέκνα ὑπὲρ πατέρων. ψυχὴ ἡ ἁμαρ- "τάνουσα αὕτη ἀποθανεῖται," τίς οὖν ἂν γένοιτο πρὸς ἡμᾶς τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος; οὐκοῦν ψυχὴ μὲν ἡ ἁμαρτάνουσα αὕτη ἀπο- 25 θανεῖται. ἁμαρτωλοὶ δὲ γεγόναμεν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδὰμ διὰ τοιόνδε τρόπον. πεποίητο μὲν γὰρ ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ καὶ ζωῇ, ἦν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ βίος ἁγιοπρεπὴς ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς· ὅλον ἦν καὶ διαπαντὸς ἐν θεοπτίαις ὁ νοῦς, ἐν εὐδίᾳ δὲ καὶ γαλήνῃ τὸ σῶμα, κατηρεμούσης ἁπάσης αἰσχρᾶς ἡδονῆς· οὐ γὰρ ἦν 30 ἐκτόπων κινημάτων θόρυβος ἐν αὐτῷ.

Ἐπειδὴ δὲ πέπτωκεν ὑφ' ἁμαρτίαν καὶ κατώλισθεν εἰς φθορὰν, ἐντεῦθεν εἰσέδραμον τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν ἡδοναί τε καὶ ἀκαθαρσίαι. ἀνέφυ δὲ καὶ ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριαίνων νόμος.

νενόσηκεν οὖν ἡ φύσις τὴν ἁμαρτίαν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς, τουτέστιν Ἀδάμ· οὕτως ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί· οὐχ ὡς τῷ Ἀδὰμ συμπαραβεβηκότες, οὐ γὰρ ἦσαν πωπότε, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνου φύσεως ὄντες τῆς ὑπὸ νόμον πεσούσης τὸν τῆς ἁμαρτίας. ὥσπερ τοίνυν ἠῤῥώστησεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Ἀδὰμ διὰ 5 τῆς παρακοῆς τὴν φθορὰν, εἰσέδυ τε οὕτως αὐτὴν τὰ πάθη, οὕτως ἀπήλλακται πάλιν ἐν Χριστῷ. γέγονε γὰρ ὑπήκοος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ οὐκ ἐποίησεν ἁμαρτίαν.

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. Ἐξετάσας καὶ διαγυμνάσας τήν τε διὰ τοῦ Ἀδὰμ προστριβεῖσαν ἀνθρώποις ζημίαν, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Κυρίου δωρη- 10 θεῖσαν εὐεργεσίαν, ἐπάγει λοιπὸν ἀποφατικώτερον διδάσκων, ὡς τοῦ μὲν Ἀδὰμ κατέκρινε, καὶ ἐθανάτωσεν ἀνθρώπους τὸ παράπτωμα, τοῦ δὲ Κυρίου ἐζωοποίησε τὸ δικαίωμα. τί δὲ τοῦ Ἀδὰμ τὸ παράπτωμα; ἡ παρακοή· τί τοῦ Κυρίου τὸ δικαίωμα; ἡ ὑπακοὴ, ἣν ὑπήκουσεν τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ ἐνανθρωπῆσαι καὶ παθεῖν 15 ὑπὲρ ἀνθρώπων, καθὼς ἐν ἑτέροις ὁ Ἀπόστολός φησι, "σχήματι "εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος "μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ." ὥστε ἡ ὑπακοὴ καθεῖλε τὴν παρακοὴν, καὶ τῷ βελτίστῳ τὸ χείριστον κατηγωνίσατο.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀρκούντως ἐν τοῖς προκειμένοις τὴν διαφορὰν δεί- 20 ξας τῶν πραγμάτων, συλλογίζεται ἐνταῦθα τὸ πᾶν πρὸς τὸ διὰ "τοῦτο ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε·" ταῦτα ἀποδιδοὺς καὶ λέγων, ὅτι δέδεικται διὰ τούτων ἡμῖν, ὅπως τοῦ Ἀδὰμ καὶ ἁμαρτήσαντος καὶ θανάτου αἰτίου γεγονότος, ὁ Χριστὸς καὶ τὴν λύσιν τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν ἐχαρίσατο, καὶ 25 τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ θανάτου τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι, καθ' ἣν ἔξω πάσης ἁμαρτίας πολιτευσόμεθα. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ ἁμαρτωλοί. οὕτως ὁ Χριστὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐδωρήσατο, ὥστε ἐν ἀθανάτῳ τῇ φύσει καταστάντας, πάσης ἁμαρτίας διάγειν ἐλευθέρους, ἐν ἀκριβεῖ τῇ δικαιοσύνῃ πολιτευομένους. ἔδειξε δὲ κἀν- 30 ταῦθα ὅτι τὸ οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ πάντες λέγει· εἰπὼν γὰρ τὸ "εἰς "πάντας ἀνθρώπους, εἰς δικαίωσιν ζωῆς, ἐπήγαγεν "ἁμαρτωλοὶ "κατεστάθησαν οἱ πολλοί." ὥστε δῆλον ὅτι οἱ πολλοὶ ἀντὶ τοῦ οἱ πάντες λέγει, καὶ ἀνωτέροις, κἀνταῦθα.

ʼΑκακίου. "Ὥσπερ γάρ," φησι, "διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ "ἑνὸς ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ," οὐ τοῦτο λέγει ὅτι ἑνὸς ἁμαρτῶντος καὶ οἱ πολλοὶ ἁμαρτῶντες, τὴν αὐτὴν δόξαν ἀπηνέγκαντο μετὰ τῶν τιμωριῶν· ἄδικον γὰρ, [x] ὅτι ἀπὸ τοῦ ʼΑδὰμ ἀρχὴν ἔσχεν ἡ ἀνθρωπότης, καὶ ὑπάρχειν καὶ ἁμαρτάνειν. 5

Σευηριανοῦ. Εἶδες πῶς διορίζει κἀνταῦθα ἐπὶ μὲν τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς δικαιοσύνης, τὸ "πολλοὶ" τιθείς· οὐ γὰρ πάντες ἥμαρτον οἱ πρὸ νόμου, οὐδὲ ἐδικαιοπράγησαν πάντες ἐν τῇ χάριτι· "πολλοὶ γὰρ κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί." ἐπὶ δὲ τοῦ σωματικοῦ θανάτου καὶ τῆς σωματικῆς ἀναστάσεως πάντες καὶ πάντες. 10

ʼΑνεπιγράφου. Τοῦτο ἐναντιοῦται τῇ ἀποστολικῇ ῥήσει τῇ λεγούσῃ "εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον," καὶ τὰ ἑξῆς. τοὺς πολλοὺς οὖν τοὺς πάντας λέγει. ἡ γὰρ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ ἡ διὰ τοῦ ἑνὸς ʼΙησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι μερική· ὥστε "οἱ πολλοὶ" ἀντὶ πάντων εἴληπται· εἰ δέ τις βούλοιτο τοὺς πολλοὺς νοεῖν τεθνηκέναι, ὑπεξαιρουμένων τοῦ ʼΕνὼχ, καὶ τοῦ ʼΗλία, 15 εἰς οὓς διῆλθε μὲν ὁ θάνατος, καθὸ γεγόνασι θνητοὶ, οὐ μὴν καὶ κάτεσχεν αὐτῶν· ὅτι ὁ μὲν μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, ὁ δὲ ἀνελήφθη ἐν ἅρματι πυρίνῳ, πόσῳ μᾶλλον ἡ εἰς τὰ ἄπειρα πλήθη ἀποσταλεῖσα χάρις τοῦ παναγάθου Θεοῦ ἡμῶν διὰ ʼΙησοῦ Χριστοῦ; 20 εἰ δὲ καί τινες ἐν τῇ παρουσίᾳ καταληφθέντες τοῦ Κυρίου ʼΙησοῦ Χριστοῦ, μὴ γευσαίντο θανάτου, καὶ πρὸς τοὺς τοιούτους ἂν εἴη ἀντιδιαστελλόμενον τὸ "οἱ πολλοὶ ἀπέθανον·" τί γὰρ τὸ ἀναγκαῖον τοὺς περιλειπομένους ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου θανάτου γεύσασθαι, εἶτα αὖθις ἀνίστασθαι· ἀλλὰ μὴ ἐντεῦθεν εἰς ἀθανασίαν 25 χωρεῖν. οὐ γὰρ ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, ταύτῃ καὶ πάντας ἀποθανεῖν ἀνάγκη. ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, οὐδεὶς ὤφειλεν ἀποθνήσκειν οὐκέτι. εἰ δὲ διὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος οὕτω γίνεται, οἱ καταλαμβανόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ οὐ τεθνήξονται. 30

20 Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.

Κυρίλλου. Διαλογιεῖταί τις, φησὶ, κατὰ τὸ εἰκὸς ἐκεῖνό που, καὶ λέγει· τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ὁ ʼΑδάμ· καὶ ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ

x Leg. ἀλλ' ὅτι.

κατεστάθημεν ἁμαρτωλοὶ διὰ τὴν παράβασιν, οὕτως ἐν Χριστῷ δεδικαιώμεθα δι' ὑπακοῆς. ἔδει τοίνυν μεσολαβοῦντος, φησὶν, οὐδενὸς, τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν τοῖς ἐπὶ γῆς ἀναφαίνεσθαι. εἶτα ποία γέγονε τῶν διὰ Μώσεως νόμων ὡς ἐξ ἀνάγκης ἡ χρεία. πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα πάλιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος μονονουχὶ καὶ ἀνίσταται 5 λέγων "νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα·" τὸ δὲ "παρεισῆλθεν," ἀντὶ τοῦ παρεισβέβληκε μεταξὺ τῆς τε ἐν Ἀδὰμ κατακρίσεως, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης.

Καὶ τίς ἂν νοοῖτο πάλιν τῆς τοῦ νόμου παρεισδρομῆς ἡ χρεία, σαφῶς ἀκούσει λέγοντος, "ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα." τί φῂς 10 ὦ Παῦλε; ἆρα καὶ ἁμαρτίας ὁ νόμος ἦν πρόξενος; καὶ πεπλήθυνται δι' αὐτοῦ τὰ παραπτώματα; μὴ γένοιτο. χρὴ τοίνυν κατευρύναι τῆς μυσταγωγίας τὸν τρόπον. ἔφη τοιγαροῦν ὁ Δαβὶδ "ὅτι πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἦν ὁ ποιῶν χρη-"στότητα, οὐκ ἦν ἕως ἑνός." διεφθάρκασι γὰρ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς 15 γῆς τὴν ὁδὸν αὐτῶν, μετὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν· ταύτῃ τοι καὶ ἐκολάζοντο· κοινὴν μὲν ἅπαντες ὑπομείναντες δίκην τὸν κατακλυσμόν· ἰδικῶς δὲ καὶ κατὰ καιροὺς καὶ κατὰ χώρας τε καὶ πόλεις· εἰ γὰρ καὶ νόμος οὐκ ἦν, ἀλλ' οὖν καὶ ἐξ ἐμφύτων κινημάτων ἐπαιδαγωγεῖτο παρὰ Θεοῦ πρὸς εἴδησιν τῶν ἀγαθῶν ἡ ἀνθρώπου 20 φύσις.

Πεπραχότας οὖν ἀθλίως τοὺς ἐπὶ γῆς κατηλέει Θεὸς, καὶ τῆς τυραννούσης αὐτοὺς ἁμαρτίας ἀπαλλάττειν ἐν Χριστῷ φιλαγάθως ἐσκέπετο· ἀλλὰ δεῖ [x] ᾠήθη καὶ μαλὰ ὀρθῶς πολὺ, νοσοῦντας προαναφαίνεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα χρειωδεστάτην ἔχουσα 25 τὴν εἰς τὸν κόσμον εἰσβολὴν, ἡ ἐν Χριστῷ δικαίωσις ὁρῷτο λοιπόν· δικαιοῦσθαι γὰρ φαμὲν, οὐ τὸν ἤδη δίκαιον, ἀλλ' εἴ τις ἐστιν ἁμαρτίαις ἔνοχος. πῶς οὖν ἔδει προαναδείκνυσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος δεδεημένους; παρεισῆλθε νόμος, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· τουτέστιν, ἵνα ἐν τοῖς ὑπὸ νόμον πολὺ φαίνοιτο τὸ 30 παράπτωμα· μηδένος δηλονότι δικαιοῦσθαι δυναμένου διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσθενές· ὑποπιπτόντων δὲ ὥσπερ ἁπάντων ταῖς ἐκ παραβάσεως αἰτίαις. τέθειται τοίνυν ὁ νόμος ἔλεγχος οἷά τις τῆς

[x] Leg. vid. δεῖν.

ἁπάντων ἀσθενείας, ἵνα φαίνοιτο τὰ ἀνθρώπινα μόνης τῆς διὰ Χριστοῦ θεραπείας δεδεημένα. ταύτῃ τοι φησὶν, " οὗ δὲ ἐπλε-" όνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις." ἔδει γὰρ εἶναι τοσαύτην, ὡς ἀμείνω φαίνεσθαι τοῦ κατακρίνοντος νόμου.

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. Εἰπὼν ἵνα πλεονάσῃ, ἔδειξεν ὅτι καὶ πρὸς νόμον 5 ἦν παράπτωμα, καὶ ᾔδεσαν πταίοντες ἄνθρωποι. οὐ μὴν πάντα ἃ ἔπταιον ἐπεγίνωσκον ὡς πταίσματα· ἀλλ' ὁ νόμος δοθεὶς, ἀπεγύμνωσε καὶ ἔδειξε πλείονα ὄντα ἢ ἃ ἐνόμιζον· ἀκριβῶς δὲ εἶπε τὸ " παρεισῆλθε," μεταξὺ γὰρ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, καὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας πάροδον εἰς τὸν βίον ἔλαβεν ὁ νόμος. " οὗ 10 " δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις." ποῦ οὖν ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία; ὅπου ὁ νόμος. εἰ δὲ παρὰ Ἰουδαίοις ὁ νόμος, ἐκεῖ καὶ ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. ἐκεῖθεν γὰρ εὐαγγελισταὶ καὶ Ἀπόστολοι, καὶ τὸ τῆς σωτηρίας κεφάλαιον ὁ Χριστός. 15

ΦΩΤΙΟΥ. Εἰπὼν ὅτι τύπος ἦν ὁ Ἀδὰμ τοῦ Χριστοῦ· τύπος δὲ δηλονότι ἐκ τοῦ ἐναντίου· ὡς γὰρ ἐκεῖνος αἴτιος ἀνθρώποις [y] θανάτου, οὕτως ὁ Χριστὸς αἴτιος ἀνθρώποις ἀναστάσεως. εἰπὼν οὖν, ὡς ἔφημεν, ὅτι τύπος ἦν ὁ Ἀδὰμ τοῦ Χριστοῦ· ἐπειδὴ μέλλων αὐτὸ κατασκευάζειν, οὐ μόνον τὴν ὁμοιότητα κατασκευάζει καὶ τύπον, 20 ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τῷ τύπῳ καὶ ὁμοιότητι ὑπεροχὴν καὶ περισσείαν· τοῦτο γὰρ ἐνδείκνυται διὰ τοῦ λέγειν, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα· καὶ πάλιν, καὶ οὐχ ὡς ἑνὸς ἁμαρτήσαντος. ἐπεὶ οὖν σύνθετον αὐτῷ πως γέγονε τὸ ἐπιχείρημα, ἀνομοιώτητά πως ἐν ὁμοιότητι διαπλέκοντι· νῦν ἐπαναλαμβάνεται μὲν τὸ αὐτὸ, καθαρῶς δὲ τὴν 25 ὁμοιότητα δείκνυσι· καὶ οὐκέτι πλέκων ὅσον ἀπὸ τῆς λέξεως τινὰ ἀνομοιώτητος μάχην· εἶτα σαφῶς τοῦτο καὶ καθαρῶς ἐνδειξάμενος, ὅτι ὥσπερ δι' ἑνὸς ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, πολλῷ μᾶλλον ἐν ζωῇ βασιλεύσει δι' ἑνὸς Χριστοῦ, ἐπάγει ὥσπερ συμπαραινούμενος, καὶ εἰς τὸ ἔτι σαφέστερον καὶ συνεσταλμένον ἀνάγων τὸν λόγον, 30 καί φησιν· " ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀν-" θρώπους τὸ κατάκριμα," καὶ τὰ ἑξῆς· εἶτα καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ συνθέτῳ ἐπιχειρήματι, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ δια-

[y] Cod. ἄνθρωπος sed marg. γρ ἀνθρώποις.

κεκαθαρμένῳ καὶ ἐπαναληπτικῷ· καὶ ἐν τῷ "ὥσπερ" συμπεράσματι ἐπενεχθέντι. παραπτώματος μὲν καὶ χαρίσματος καὶ κατακρίματος καὶ δωρήματος καὶ δικαιώματος καὶ τοιούτων μνημονεύει· ὅθεν καὶ τὴν ἀρχὴν εἴληφεν· ἑκάτερα τῶν ἐναντίων ἡ συστοιχία αὕτη οὐδέπω ἐπεσημήνατο. νῦν αὐτὸ τοῦτο διασαφεῖ καὶ ἀποκαλύ- 5 πτει, καί φησιν, ὅτι τὰ μὲν ἐκ παρακοῆς ἐρρύη, τὰ δὲ ἐξ ὑπακοῆς ἤνθησεν· ὥστε κατασκευαστικὸν ἂν εἴη τοῦτο τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ κατασκευάζοντος τὸν τύπον καὶ τὴν ὁμοιότητα, οἷον τοῦ "εἰ "γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος," καὶ ἑξῆς.

Οὐ ταυτολογεῖ τοίνυν, ὡς ἄν τις οἰηθείη, ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐν 10 τούτοις, ἀλλὰ σαφῶς λίαν καὶ διηκριβωμένως ἀλληλουχεῖ καὶ ἐντάττει τῶν κεφαλαίων τὴν δύναμιν· ἔστι μὲν οὖν τὸ μὲν "ἀλλ' "οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα," καὶ ἑξῆς, ἕως τοῦ "ἐκ πολλῶν παραπτω- "μάτων εἰς δικαίωμα." ἐπιχείρημα μέν, ὡς ἔφημεν, δεικτικὸν τοῦ τύπου καὶ τῆς ὁμοιότητος· ἐδεῖτο οὖν σαφηνείας καὶ διακαθάρ- 15 σεως. τοῦτο ποιεῖ τὸ ἐφεξῆς ἐπιχείρημα, ἐπαναλαμβάνον τὸ προειρημένον καὶ διακαθαῖρον καὶ εἰς τὸ σαφὲς ἀπαγγέλον· ἀλλ' ἔδει καὶ τοῦτο λαβεῖν ἀξίωμα, καὶ μὴ ἐξ ὑποθέσεως προτείνεσθαι μόνον. οὐδὲ τοῦτο παρορᾷ, ἀλλ' ὥσπερ συμπεραινόμενος, καὶ τῇ τοῦ λόγου θαρρῶν ἀληθείᾳ, μετὰ βεβαιώσεως ἀποφαίνεται· "ἄρα οὖν ὡς δι' 20 "ἑνὸς παραπτώματος," καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα, ἐπεὶ οὖν ἦν εἰπὼν ἐν τοσούτοις ἐπιχειρήμασιν οὐδαμοῦ πόθεν ἔσχεν ἀρχὴν τὸ δικαίωμα καὶ τὸ κατάκριμα, οὐδὲ τοῦτο παρορᾷ, ἀλλὰ τίθησι λέγων, "ὥσπερ "γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς," καὶ ἑξῆς.

21 Ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ. 25

Γενναδίου. Ὥστε φησὶν ἀναντίρρητον ὅτι καθάπερ ἡ ἁμαρτία τὴν ἑαυτῆς ἐν τῷ θανάτῳ καὶ διὰ τοῦ θανάτου δυναστείαν ἐκράτυνεν, οὕτω καὶ ἡ χάρις τὴν ἐν Χριστῷ τοῖς πᾶσι παρεχομένη δικαίωσιν, ἐν ἀτελευτήτῳ ζωῇ τὴν βασιλείαν ἀδιάδοχον ἥξει.

Θεοδώρου. Τῷ βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως 30 λέγει· μείζονα περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν θνητοὶ γεγονότες ἐσχήκαμεν. πολλὰ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡδονῆς, τῆς περί τε βρῶσιν καὶ πόσιν, καὶ τὸν ἔξωθεν κόσμον, καὶ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναικῶν ἐπιμιξίας ἐγγίνεται ἡμῖν πταίσματα, ἐφ' ἑκάστου τούτων, οὐκ ἐπὶ τοῦ

πρέποντος τῶν πολλῶν ἱσταμένων, ἀλλ' εἰς ἀμετρίαν ἐκφερομένων· ταῦτα δὲ ἀθανάτῳ μὲν οὐκ ἄν ποτε ἐγγένοιτο φύσει· ποία γὰρ ἡδονή; τίς δὲ φιλαργυρία ἐπὶ τῆς ἀθανάτου χώραν ἕξει φύσεως; ἐπειδὴ δὲ θνητοὶ γεγόναμέν τε καὶ ἐσμὲν τὴν φύσιν, ἄφατον μέν τινα ἀπὸ τῶν προειρημένων παθῶν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομέ- 5 μένομεν, πολλὴν δὲ τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπὴν ἐντεῦθεν δεχόμεθα. καλῶς οὖν ἔφη βασιλεῦσαι ἐν τῷ θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν, μονονουχὶ κρατοῦσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἐνούσης ἡμῖν ἐντεῦθεν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ῥοπῆς. ὥσπερ οὖν τότε φησὶν, ἡ ἁμαρτία ἡμῶν ἐκράτει συνωθουμένων ἐπ' αὐτὴν, καὶ παρὰ γνωμὴν πολλάκις, οὕτω δὴ 10 ἡ τοῦ Θεοῦ καθέξει δ ρ α φιλοτιμία, ἀσάλευτον τὴν βασιλείαν ἔχουσα ἐν ἡμῖν, ἐπειδὰν τῆς αἰωνίου ζωῆς καταξιωθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως ἐν ἀληθινῇ καὶ βεβαίᾳ τῇ δικαιοσύνῃ διάγειν μέλλομεν, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι.

1 Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ. 15

Γενναδίου. Τὰ προλαβόντα εἰρηκὼς ἐπὶ συστάσει τοῦ περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν χάριτος λόγου, συνεῖδεν ἐκ τούτων αὐτῷ τικτομένην ἀντίθεσιν· καὶ ταύτην ἀντιθεὶς, ὡς ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τὴν λύσιν αὐτῆς ἰσχυροτάτην ἐργάζεται, καὶ φησὶν, "τί "οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; 20 "μὴ γένοιτο." ἄρα οὖν φησὶν, ἔκ γε ὧν ἔφην, ὡς ἐπεξαμαρτητέον ἡμῖν, καὶ ταύτῃ τὴν χάριν ποιητέον πλείονα τε καὶ μείζονα. εἴπερ οὖν πρὸς τὸ τῶν ἡμετέρων πλῆθος ἁμαρτημάτων καὶ ἡ ταύτης αὔξεται φύσις. ἔοικε δὲ μάλιστα τοῦτο, τῷ "φασί τινες ἡμᾶς λέ-"γειν, ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθά." μὴ γένοιτό φησι· 25 τέως ὡς ἀνόσιον παντὸς λογισμοῦ τὸν λόγον ἀπηύξατο. μετὰ τοῦτο δὲ ἤδη καὶ λογισμοῖς ἀναμφιλέκτοις [z] τὴν ἀτοπίαν αὐτοῦ διελέγχει, καὶ φησὶν, "οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι "ζήσομεν ἐν αὐτῇ;" τοῦτο λέγειν ἂν φησιν ἔχοιεν οἱ σαρκικοί τε καὶ ἄπιστοι. ἡμᾶς μέντοι τῶν παντάπασιν ἀδυνάτων ἐστὶν αὖθις 30 ἀναβιῶναι τῇ ἁμαρτίᾳ τοὺς ἅπαξ ἀποθανόντας αὐτῇ.

Διοδώρου. "Τί οὖν ἐροῦμεν," φησὶν, "ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρ-"τίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο." ἀσφαλῶς ἐπήγαγε

[z] Cod. ἀνεμφιλέκτοις.

τὸ "μὴ γένοιτο·" οὐ γὰρ οἱ κακοτέχνως ἁμαρτάνοντες ἀφέσεως ἄξιοι, ἀλλ' οἱ διὰ ῥαθυμίαν καὶ ἀπροσεξίαν τὰς παρὰ τοῦ διαβόλου μεθοδείας δεχόμενοι, οὗτοι ἐλεεῖσθαι δίκαιοι παρὰ τοῦ Θεοῦ. "οἵ τινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσωμεν ἐν αὐτῇ;" ἐπειδὴ βαπτιζόμενοι ὁμολογοῦμεν ἀποτεθνηκέναι τῷ κόσμῳ, καὶ 5 ἀποτάττεσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ διαβόλῳ.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ πίστει πράξεως ἀγαθῆς.

3 Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. 10

Κυρίλλου. Βεβαπτίσμεθα μὲν ὁμολογουμένως "εἰς τὸ ὄνομα "τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος·" εἰ δὲ δὴ λέγοι ὡς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν βεβαπτίσμεθα, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἐρεῖ· μάλιστα μὲν γὰρ ὀνόμασί τε καὶ ὑποστάσεσι καὶ προσώπων διαφοραῖς εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα διεστήξει πῶς Πατὴρ πρὸς 15 Υἱὸν, καὶ πρὸς ἄμφω τὸ Πνεῦμα. Πατὴρ γάρ ἐστιν ὁ Πατὴρ, καὶ οὐχ Υἱός· Υἱὸς δ' αὖ πάλιν κατὰ φύσιν ὁ ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐ Πατήρ. Πνεῦμα δὲ ἰδικῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. ἐπειδὴ δὲ ἐν Πατρὶ μέν ἐστιν ὁ Υἱὸς, ἐν Υἱῷ δὲ Πατὴρ, ὄντος ἐν ἀμφοῖν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τὸ τῆς οὐσίας ταυτὸν, κἂν εἰ ἕν τις ὀνο- 20 μάσῃ δυνάμει θεωρημάτων τὴν τοῦ παντὸς δήλωσιν ἐποιήσατο. οὐκοῦν ὁ Χριστὸν ὀνομάσας, οὐκ ἀμνημονεύσει τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ Πνεύματος.

Ἐπειδὴ δὲ γενόμενος ἄνθρωπος, τὸν ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀνέτλη θάνατον ὁ Ἰησοῦς· κεχώρηκεν ἀναγκαίως ὁ μακάριος 25 Παῦλος ἐπὶ τὸ ὅτι μάλιστα τῇ προκειμένῃ μυσταγωγίᾳ χρειωδέστατον· ἔδει γὰρ ὀνόμασται[a] τὸν πεπονθότα. ταύτῃ τοι φησὶν, "ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον "αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν." προκαταθέμενοι γὰρ ὥσπερ τὸ ἐκ συνειδήσεως ὀρθῆς ἀγαθὸν ἐπερώτημα εἰς Χριστὸν, καὶ πίστει παραδε- 30 ξάμενοι, ὅτι καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐτάφη καὶ ἀνεβίω, τὴν

[a] Sic.

ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐσχήκαμεν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας ὑπομένοντες νέκρωσιν· καὶ οἷον τῷ δι' ἡμᾶς τεθνεώτῃ [b] συναποθνήσκοντες, διὰ τὸ νεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. " ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ. ὁ δὲ " ζῇ τῷ Θεῷ." ἡμεῖς δὲ τὸν ἴσον αὐτῷ θάνατον ὑπομένομεν, καὶ 5 μονονουχὶ συντεθάμμεθα, τὴν αὐτοῦ νέκρωσιν περιφέροντες ἐν ἰδίοις σώμασι· συνετάφημεν δὲ τῷ Χριστῷ. τί δὴ ἄρ' ἐντεῦθεν ἀποκερδαίνοντες, σαφηνιεῖ λέγων αὐτὸς, " ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ " νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι " ζωῆς περιπατήσωμεν." 10

Δεῖ γὰρ ἡμᾶς ὡς συντεθαμμένους καὶ συνανίστασθαι νοητῶς. καὶ εἴπερ ἐστὶ τεθνάναι τῇ ἁμαρτίᾳ τὸ συνθάπτεσθαι τῷ Χριστῷ, δῆλον ἂν εἴη δήπουθεν ὡς οὐχ ἕτερόν τι τὸ συνανίστασθαι νοοῖτ' ἂν εἰκότως πλὴν ὅτι τὸ ζῆν ἐν δικαιοσύνῃ. ἐγηγέρθαι μὴν διαβεβαιοῦνται Χριστὸν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὐχ ὡς 15 ἰσχύος ἐπιδεᾶ· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ὁ τῶν δυνάμεων Κύριος· ἀλλ' ὅτι τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν τῇ τῆς ἀνωτάτω φύσεως δόξῃ προσάπτειν ἔθος, αὐτῷ τε Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ. οὐκοῦν κἂν εἴτι λέγοιτο κατορθοῦν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐκ ἐξεκενοῦμεν τῆς ἐφ' ἅπασιν ἐνεργείας αὐτοῦ τὸν Υἱόν. εἰ γὰρ πάντα γέγονεν δι' αὐτοῦ, 20 πῶς ἂν ἐνδοιάσειέν τις ὡς ἐνήργηκε διὰ Υἱοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου σώματος τὴν ἀνάστασιν. καὶ γοῦν ὁ Υἱὸς ἐνεργὸν εἰς τοῦτο δεικνὺς ἑαυτὸν τοῖς Ἰουδαίοις, ἔφασκε " λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν " τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." ἄθρει δὴ οὖν ὅπως αὐτὸς ἐγείρειν ἐπαγγέλλεται τὸν ἴδιον ναὸν, καίτοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀνα- 25 στῆσαι λεγομένου. ἐπειδὴ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ ζωοποιὸς δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸν ἴδιον ἐζωοποίει ναόν.

Γεννάδιου. Ἴστε τοῦτο πάντως, φησὶν, ὡς τὸ Χριστοῦ βάπτισμα τύπον ἔχειν αὐτοῦ, τοῦτε θανάτου φαμὲν καὶ τῆς ἀναστάσεως. οἱ τοίνυν τοῦτο πίστει δεξάμενοι, πρόδηλον ὡς ἐπὶ ταῖς ἐλπίσιν 30 αὐτὸ ταύταις εἰλήφαμεν· ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἰς υἱοθεσίαν ἐπίδοξον, τοῦτο γὰρ λέγει " διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς," οὕτω καὶ ἡμεῖς τοῦ θανάτου κεκοινωνηκότες αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτί-

[b] In marg. γρ. τεθνεῶτι.

σματος, κοινωνοὶ ἦμεν τῆς ἀκηράτου καὶ ἀπαλαιώτου καὶ παμμακαρίας ἐκείνης ζωῆς.

Θεοδώρου. Ἢ οὐκ ἴστε, φησὶν, ἐκεῖνο, ὅτι τὸ βάπτισμα κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ; καὶ γὰρ ὥσπερ συνθάπτεσθαι δοκοῦμεν αὐτῷ βαπτιζόμενοι κατά γε τὸν τύπον· ὥστε 5 προσήκειν ἡμᾶς, καθάπερ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς εἰς ἑτέραν καινήν τινα κατέστη ζωὴν, οὕτως καὶ αὐτοὺς ἐν καινῇ τινὶ ζωῇ καθεστάναι μετὰ τὸ βάπτισμα, λογιζομένους ἄξιον ἐπιδείκνυσθαι τὸν βίον τῆς ζωῆς ἐκείνης, εἰς ἣν διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν. 10

Σευηριανοῦ. Τὸ ἐν καινότητι ζωῆς ἐστι, τὸ καινῆς τινὸς καὶ νέας ἐνάρξασθαι ζωῆς, τὴν παλαιὰν τὴν ἐν ἁμαρτίαις ἀποθεμένους· καὶ γὰρ ἡ ἀναγέννησις καινοῦ τινος βίου καὶ νέου πολιτείαν ἐπαγγέλλεται.

5 Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. 15

Κυρίλλου. Χρῆναι, φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς συντεθαμμένους Χριστῷ καὶ συναναστήσεσθαι προσδοκᾷν· καὶ τὸ μὲν "σύμφυτοι" τὸ οἱονεὶ σύμμορφοί τε καὶ ταυτοειδεῖς νοητῶς ὑπεμφήνειεν ἄν· πλὴν ἐκεῖνο περιαθρεῖν ἀναγκαῖον. τέθεικεν ὑπὲρ 20 ἡμῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἀπέθανε κατὰ σάρκα. συντεθάμμεθα δὲ αὐτῷ, τίνα δὴ τρόπον ἡμεῖς οἱ [c] βεβαπτισμένοι; ἆρα ὡς ἀνατλάντες σὺν αὐτῷ τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον; οὔ μενοῦν. πῶς οὖν ἄρα σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ; φέρε δὴ φέρε, λέγωμεν· ἀπέθανε μὲν γὰρ κατὰ σάρκα 25 Χριστὸς, ἵνα λύσῃ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν. ἀποθνήσκομεν δὲ ἡμεῖς οὐ κατάγε τὴν σάρκα ποθὲν, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ καθὰ γέγραπται· τουτέστιν ἀεργῆ τε καὶ ἄπρακτον ἐν ἑαυτοῖς ἀποφαίνοντες τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦ κατανεκροῦν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλε- 30 ονεξίαν.

Σύμφυτοι δὴ οὖν γεγόναμεν, οὐχὶ δὴ μόνον τῷ κατὰ σάρκα θανάτῳ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. τοῦτο δ' ἂν εἶναι νοοῖτο τὸ ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἀποθανεῖν, καὶ οὐχ

[c] Cod. βεβαπτισμένον.

ὑπέρ τε τῆς ἰδίας· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. καὶ γὰρ ἔστιν ἄμωμος ὁ Θεὸς, καὶ τοῦ δύνασθαι πλημμελεῖν ἀπωτάτω· ἀλλ' ἵνα ὡς ἔφην, ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἁμαρτίας. "ὃ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέ-" θανεν ἐφάπαξ." οὐκοῦν σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. ἐσόμεθα δὲ πάντως σύμφυτοί τε καὶ ταυτοειδεῖς 5 καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. ζησόμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ· καὶ ἀναβιώσεται μὲν ἡ σὰρξ, ζησόμεθα δὲ καὶ καθ' ἕτερον τρόπον αὐτῷ, τὴν οἰκείαν ἀναθέντες ψυχὴν, μεταστοιχειούμενοί τε πρὸς ἁγιασμὸν, καὶ εἰς εὐκλεᾶ πολιτείαν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Θεοδώρου. Δῆλον δὲ ἄρα κἀκεῖνο φησὶν, ὡς οὐκ ἔνεστι τυπι- 10 κῶς κοινωνήσαντες τῷ θανάτῳ, μὴ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπ' αὐτῷ τυχεῖν τῶν πραγμάτων. καλῶς δὲ εἶπε τὸ "σύμφυτοι," περί τε νεκρώσεως καὶ ζωοποιήσεως διαλεγόμενος· ἐπειδὴ καὶ τῶν φυτῶν ἴδιόν ἐστι τὸ νεκροῦσθαι μὲν ἐν τῇ φυτείᾳ, μεθίστασθαι δὲ ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξέτερον πολλῷ. καὶ εἰκότως ἀπὸ τῶν παρόντων 15 τὰ μέλλοντα ἐπιστώσατο· ἐπειδὴ γὰρ δῆλον ἦν ὡς Πνεύματος μετεῖχον ἐν τῷ βαπτίσματι· τοῦτο δὲ ὑπ' αὐτῶν σαφῶς ἐδείκνυτο τῶν πραγμάτων· καλῶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου τότε τὸ μηδέπω δῆλον αὐτοὺς ἐπιστώσατο.

Διοδώρου. Ἀκριβῶς τὸ σύμφυτον τέθεικε· τῶν γὰρ συμπε- 20 φυτευμένων πρέμνων εἰς ταῦτο ἑνοῦται πολλάκις ἡ φύσις διὰ τῆς κολλήσεως· οὕτως οὖν καὶ οἱ γνησίως βαπτισθέντες εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ, ἑνοῦνται αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως.

Ὠριγένους. Πλάσας τὸ ὄνομα τέθεικε φυτόν τι, ἐπιστάμενος τὸν Ἰησοῦν θάνατον φέρον καρποὺς ἀναιρετικοὺς τῆς ἁμαρτίας· ᾧ 25 φυτῷ ὁ λόγος γεωργεῖ ἐν τοῖς παραδεξαμένοις τὴν διδασκαλίαν τὴν διὰ Χριστοῦ, ποιῶν αὐτοὺς συμφύτους τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου ἐκείνου [d], δύναται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀναλαβεῖν, τὸν δὲ ἐκείνου θάνατον τοῦ ἁμαρτίαν μὴ ποιήσαντος, μηδὲ γνόντος ἁμαρτίαν, ἀλλ' ἀποθανόντος ἐπὶ τῇ καθαιρέσει, οὐχὶ τῆς ἐν αὐτῷ ἁμαρ- 30 τίας, ἀλλὰ τῆς ἐν ἡμῖν, οὐχ οἷόν τε ἐστὶν ἀποθανεῖν τινὰ τῶν ἡμαρτηκότων· "πάντες δὴ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ " Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν," καὶ τὰ ἑξῆς.

[d] Quæ sequuntur non satis cohærent.

ἈΝΩΝΥΜΟΝ. Ἐν ἄλλοις δὲ λέγει, "συνήγειρε καὶ συνεκά- "θισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ· καὶ εἰ συνηγέρθητε τῷ "Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε." πῶς οὖν ἐνταῦθα λέγει, "καὶ τῆς "ἀναστάσεως ἐσόμεθα;" πρὸς τοῦτο λεκτέον ὅτι διττῶς ὀναμάζει τὴν ἀνάστασιν ὁ Ἀπόστολος· μίαν μὲν τὴν ἤδη, καθ' ἣν ὁ ἅγιος 5 συνανέστη Χριστῷ, καὶ συνεγερθεὶς αὐτῷ, τὰ ἄνω ζητεῖ· ἑτέραν δὲ τὴν ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, περὶ ἧς καὶ Δανιὴλ προφητεύων φησί, "πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι ἀναστήσονται, "οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσ- "χύνην αἰώνιον." τὴν ἑτέραν μὲν οὖν τῶν ἀναστάσεων οἱ ἅγιοι 10 ἐροῦσι συνεγηγέρθαι τῷ Χριστῷ· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν καὶ ἀνα- στήσεσθαι.

6 Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τίς "ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος," ποῖον δὲ "τὸ "σῶμα τῆς ἁμαρτίας τὸ καταργούμενον," καὶ τίνα δὴ τρόπον 15 συνεσταυρώθη Χριστῷ, πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον. ἴσως μὲν οὖν οἰήσονταί τινες ἁμαρτίας εἰρῆσθαι σῶμα τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, καθάπερ ἐν τάξει δίκης τῇ τοῦ ἀνθρώπου δοθεῖσαν ψυχῇ, διὰ τὸ καὶ πρὸ σωμάτων ἡμαρτηκέναι. δοκεῖ γὰρ ὧδέ τισι καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν. Ἑλλήνων δὲ οὖσαν τὴν δόξαν ὡς οὐκ ἀληθῆ διωσώ- 20 μεθα. σῶμα τοίνυν ἁμαρτίας καὶ παλαιὸν ἡμῶν ἄνθρωπον τὸ σῶμα λέγει τὸ ἀπὸ γῆς ἔχον ὥσπερ ἐκ παλαιότητος τῆς ἐν Ἀδὰμ τὸ κα- ταφθείρεσθαι δεῖν· καὶ καταδεδικάσμεθα γὰρ ἐν ἐκείνῳ καὶ πρώτῳ· ἠρρωστηκὸς δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ φιλήδονον. ἔχοι γὰρ οὕτω κατὰ φύσιν ἡ σὰρξ ἐξ ἐμφύτων κινημάτων. 25

Πῶς οὖν ἄρα συνεσταύρωται ἀπὸ γῆς τῷ Χριστῷ; γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενής, καὶ σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς ἠμπέσχετο καταρ- ρωστοῦσαν, ὡς ἔφην, ὡς ἐκ παλαιότητος τῆς ἐν Ἀδὰμ τὸν θάνα- τον· ὠδινοῦσαν δὲ ὥσπερ ἐν ἑαυτῇ, καὶ τὸ ἐξ ἐμφύτων κινημάτων ἀκονᾶσθαι πρὸς ἁμαρτίαν· κατηρεμεῖ μὲν τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος 30 ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ πανάγνῳ σαρκὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὔτι που κεκινῆ- σθαι φαμὲν ἐν αὐτῷ τὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐκτοπώτερα· πλὴν ὅσα τὴν κίνησιν ἀδιάβλητον ἔχει· τὸ πεινῆν δὲ λέγω καὶ τὸ διψῆν καὶ τὸ κοπιᾶν καὶ ὅσα καὶ παρ' ἡμῖν ὁ τῆς φύσεως νόμος ἔξω

τετήρηκεν αἰτίας· ὅμως εἰ καὶ μὴ κεκίνηται τυχὸν ἐν Χριστῷ τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος, διάτοι τὸ κατηυνᾶσθαι τῇ τοῦ οἰκονομοῦντος λόγου δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ· ἀλλ' οὖν ὅταν αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ τῆς σαρκὸς δοκιμάζεται φύσις, κἂν εἰ ἐν Χριστῷ νοοῖτο τυχὸν, οὐχ ἑτέραν οὖσαν παρὰ τὴν ἡμῶν εὑρήσομεν. συνεσταυρώ- 5 *μεθα τοίνυν αὐτῷ σταυρωθείσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, καὶ οἷον ὅλην ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ τὴν φύσιν· καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐν Ἀδὰμ, ὅτε γέγονεν ἐπάρατος, ὅλη νενόσηκε τὴν ἀρὰν ἡ φύσις· οὕτω γὰρ καὶ συνεγηγέρθαι λεγόμεθα τῷ Χριστῷ· συγκαθῆσθαι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· εἰ γὰρ ἐστὶν ὑπὲρ ἡμᾶς ὡς Θεὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, ἀλλ'* 10 *οὖν ἐπείτοι γέγονε καθ' ἡμᾶς ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν, ἐγήγερταί τε καὶ συνεδρεύει τῷ Θεῷ καὶ Πατρί.*

Συνεσταυρώθη τοίνυν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· λέλυται γὰρ διὰ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀρᾶς ἡ δύναμις· κατήργηται δὲ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἡ σὰρξ, ἀλλὰ 15 *τῶν ἐν αὐτῇ κινημάτων ἡ ἔμφυτος ἀγριότης, κατασείσουσα μὲν ἀεὶ πρὸς τὰ αἰσχίω τὸν νοῦν· ἐνιεῖσα δὲ ὥσπερ πηλῷ καὶ τέλμασι ταῖς γεωδεστέραις ἡδοναῖς. ὅτι γὰρ ἐν Χριστῷ καὶ τοῦτο κατώρθωται τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει· πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις Παύλου λέγοντος ἐναργῶς, "τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς* 20 *"σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς "ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί." ὁρᾷς οὖν ὅπως τὸ τῆς ἁμαρτίας κατήργηται σῶμα. κατακέκριται γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον, καὶ νενέκρωται μὲν ἐν πρώτῳ Χριστῷ· διαβέβηκε δὲ παρ' αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ* 25 *χάρις.*

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. *Παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθαρτὸν λέγει καὶ παθητον· ὡς τῆς παλαιότητος φθειρούσης τὸν ὥσπερ ἂν ἐπιγίνοιτο· ἁμαρτίας δὲ σῶμα φησὶ, τὸ μηκέτι μένον τὸ ἀναμάρτητον, ἀλλ' ἐπιδεχόμενον ἁμαρτίαν. τοῦτο τοίνυν καταργεῖται φησὶ, τουτέστι* 30 *ἀνενέργητον πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καθίσταται. διὸ καὶ οὐχ ἁπλῶς ἔφη καταργεῖσθαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας. τοῦτο γὰρ φθαρτὸν ὂν νῦν, ἐνδύεται ἀφθαρσίαν· καὶ θνητὸν ὂν νῦν, ἐνδύσεται ἀθανασίαν, μετασχηματίζοντος ἡμῶν τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον* 35

τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. ὁ γὰρ ἀποθανὼν φησὶν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. τί τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει; τῶν ζώντων ταυτηνὶ τὴν ζωὴν τὸ πταίειν ἐστίν. ἐπειδὴ καὶ τὸν νόμον ἔχειν τούτων ἐστί· τοῖς τετελευτηκόσι δὲ προσήκει τούτων οὐδέτερον. οὔτε γὰρ νόμος τῷ τεθνηκότι προσδιαλέγεται· πῶς γὰρ τῷ γε μηδὲ ἀκούοντι; 5 καὶ ἁμαρτία τὸν τοιοῦτον οὐ διοχλεῖ. τῷ τοίνυν ἀποθανόντι φησὶν, οὐδὲν πρὸς τὴν ἁμαρτίαν κοινόν· οὐδὲ αὐτὴ πρὸς ἐκεῖνον ἔχει τὸ δίκαιον. οὐδὲ γὰρ τῷ πλημμελεῖν ὑπόκειται τοῦ λοιποῦ.

Θεοδώρου. Λέγει καὶ τὸ πάθος τοῦ Κυρίου ἐπί τισιν ἐγένετο, εἰς μείζονα πίστιν τῶν εἰρημένων. ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν 10 γενόμενοι τοῦ θανάτου, πλεῖστον ὅσον ἐπιρρεπέστερον πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν ὑπὸ τῆς θνητότητος ἐγινόμεθα, τῷ Χριστῷ φησὶν ἐσταυρωμένῳ, ὥσπερ ἅπασα ἡμῶν ἡ ὑπὸ τὴν θνητότητα κειμένη φύσις συνεσταυρώθη, ἐπειδὴ καὶ πᾶσα αὐτῷ συνανέστη. πάντων ἀνθρώπων αὐτῷ συμμετασχεῖν ἐλπιζόντων τῆς ἀναστάσεως. ὡς 15 ἐντεῦθεν συναφανισθῆναι μὲν τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἡμῶν εὐκολίαν, διὰ τῆς ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ σώματος μεταστάσεως· γενηθῆναι δὲ καὶ ἡμᾶς ἔξω καταστῆναι τῆς τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκης.

Σευηριανοῦ. Οἱ κατὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ζῶντες, σῶμα 20 ἔχουσιν ἁμαρτίας προκείμενον τῷ διαβόλῳ εἰς ἐπιβουλάς· οἱ δὲ κατὰ τὸν νέον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, σῶμα δικαιοσύνης· ἐπειδὴ καὶ μέλη τοῦ Κυρίου εἰσὶν, οὐκοῦν τοῦ διαβόλου τοὺς ἀνθρώπους ἐξερεθίζοντος ἁμαρτεῖν, ἡττηθέντος διὰ Χριστοῦ, καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωθείσης τῆς σαρκὸς τοῦ Λόγου, ὁ πονηρὸς 25 ἐκβέβληται· καὶ ἐλευθεριάζουσι νῦν οἱ βουλόμενοι. ὁ γὰρ ἀποθανὼν κατὰ τὸν τοῦ βαπτίσματος λόγον, τῷ κόσμῳ ἀπέθανε, καὶ δεδικαίωται καὶ ἀπήλλακται τιμωρίας, τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείς.

8 Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ. 30

Γενναδίου. Οὐκοῦν, φησι, καθάπερ ὁ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, καθάπερ ὁ Χριστὸς ζησόμεθα καὶ ἡμεῖς. προσήκει οὖν εἰς ἐκεῖνον ὑμῖν ἀφορᾶν· καὶ ἅπερ ἐκεῖνον ἅπαξ ἀποθανόντα τῇ ἁμαρτίᾳ, εἶτα ἀναστάντα τῷ Θεῷ, τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν αὖθις ἀποθανεῖν, οὕτω δέοι ἂν καὶ ὑμᾶς λογισμῷ χρωμένους δικαιοτάτῳ 35

τὸν ἑαυτῶν τοῦ λοιποῦ βίον ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ῥαθυμίζειν[d] ζωῇ ὡς ἐλπίδι πρὸς ταύτην μεταβεβηκότας ἐκ τῆς προτέρας.

Διοδώρου. Εἰ μὲν ἦν δυνατόν φησι τὸν Χριστὸν καὶ δὶς καὶ τρὶς ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων, ἴσως ἀκίνδυνον ἦν ἐπὶ τὴν πάλαιὸν τῶν ἁμαρτημάτων παλινδρομῆσαι συνήθειαν, ὁμοίαν ἔχουσιν 5 ἀεὶ καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἐλπίδα. εἰ δὲ ἅπαξ ἀποθανὼν οὐκ ἔτι ἀποθνήσκει, οὕτω καὶ ἡμεῖς συνταφέντες αὐτῷ καὶ συνεγερθέντες, οὐκέτι ταῖς ἁμαρτίαις ἀποθνήσκομεν. οὐ γάρ ἐστι δεύτερον βάπτισμα οὔτε δεύτερος Χριστοῦ θάνατος. διὸ ἀσφαλέστερον δεῖ βιοῦν. "ὃ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ." τουτέστιν 10 ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρωπίνων· "ὃ δὲ ζῇ, τῷ Θεῷ ζῇ." τουτέστιν εἰσαεὶ ζῇ, ἅτε δὴ Θεὸς ὤν· οὕτως οὖν καὶ ὑμεῖς ταῖς ἁμαρτίαις νεκρώθητε· τῷ δὲ Θεῷ ζώσατε, δι' ὃν ζῆτε.

Καὶ οὕτω νοήσεις, ὥσπερ λέγομεν, ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου, ἀπέθανε τῇ σαρκὶ, ζῇ δὲ τῇ ψυχῇ, κατὰ δοτικὴν ἀποδιδόντες 15 τὸν λόγον, οὕτω μοι νόει "τῷ Θεῷ ζῇ·" τουτέστι τὸ εἶναι Θεὸς, οὐκ ἐπειδὴ καὶ τὸ εἶναι ψυχῇ οὐκ ἔζη, ἀλλὰ τὸ ἀμαχώτερον ἔθηκε τὸ εἶναι αὐτὸν Θεόν.

Ὠριγένους. Ἀποτετολμημένως ἐπιφέρει τὸ "θάνατος αὐτοῦ "οὐκέτι κυριεύει·" ὅπερ ἐστι δυσφημοειδές. οἱ γὰρ πλεῖστοι 20 φασιν ἀποθανεῖν αὐτόν· οὕτω[e] κυριεύεσθαι ἀπὸ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ τῷ ἑκόντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τεθεικέναι ὑπὲρ τῶν προβάτων ἑαυτοῦ, ἢ ὑπὲρ τῶν φίλων ἑαυτοῦ· φησὶν γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, "οὐδεὶς "αἴρει τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' "ἐμαυτοῦ." ὁ μὲν οὖν τις πρὸς ταῦτα φησὶν, ὅτι θάνατος λέγεται 25 νῦν ὁ μέσος καὶ ἀδιάφορος, ὃν κατὰ τὸ κοινότερον ἀπέθανεν, ὅτε ὥς φησιν ὁ Παῦλος, "ἀπέθανε κατὰ τὰς γραφάς." ἀλλὰ πῶς ταύτῃ δυνήσεται συναγορεῦσαι τῇ διηγήσει τὸ "ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ," καὶ τὸ, "ὃ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ;" ἀλλ' ἴσως ὁ τοιοῦτος ἐρεῖ, ὡς τὰ αὐτὰ ὀνόματα τίθησι διττῶς ἡ γραφή· ποτὲ 30 μὲν ἐπὶ τῶν σωματικῶν, ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, ὡς καὶ περὶ τῆς Σαμαρειτίδος γεγραμμένον, ἐν ᾧ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πιεῖν κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον, ὅτε μὲν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ· ὅτε δὲ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ τετάχθαι δοκεῖ· καὶ τὸ περὶ τοῦ θερισμοῦ ὡσαύτως φησί.

[d] Leg. ῥυθμίζειν. [e] Leg. οὐ τῷ.

Φησὶ τοίνυν οὐδὲν θαυμαστὸν κατὰ τοῦτον τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν Ἀπόστολον εἰρηκέναι, τὸ μὲν "ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ," τάσσοντα, οὐκ ἐπὶ τοῦ κοινοτέρου θανάτου· τὸ δὲ "θάνατος αὐτοῦ "οὐκ ἔτι κυριεύει," ὡς θανάτου νῦν τοῦ μέσου ὀνομαζομένου. ἕτερος δὲ παρὰ τοῦτον ἐρεῖ ὅτι θάνατος ἐνταῦθα λέγεται ὁ κυριεύων 5 *Χριστοῦ, οὐκ ἄλλος ἢ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, οὗ τόπος*[d] *ἦν τὸ κατὰ τὸν Ἰωνᾶν κῆτος προφητευόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰὼβ φάσκοντος, "ἀλλὰ "κατεράσαιτο αὐτὴν ὁ μέλλων τὸ μέγα κῆτος χειρώσασθαι·" πρὸς ὃν θάνατον ὁδεύων, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ μέσου θανάτου ἔλεγεν, οὐ διὰ τὸν μέσον θάνατον, ἀλλὰ δι' ἐκεῖνον· "νῦν ἡ ψυχή μου* 10 *"τετάρακται, καὶ περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου." οἰνεὶ* (sic) *γὰρ ἀπῄει εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ διὰ τοὺς κρατουμένους ὑπ' αὐτοῦ, ὡς τάχα διὰ τοῦτο ἐρεῖσθαι τὸ "εἰς χοῦν θανάτου κατή- "γαγές με." καὶ ἑαυτὸν πεποίηκεν αὐτῷ "ὑπήκοος γενόμενος μέχρι "θανάτου." διὰ γὰρ τὸ γεγονέναι ἐν αὐτῷ κατακριθεὶς ὑπ' αὐτοῦ,* 15 *κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, οὖσαν ἐν ἐκείνῳ τῷ θανάτῳ. ὡς ἄν τις παραδείγματος ἕνεκεν, ἐλεύθερος ὢν, δοῦλον ἑαυτὸν παραδίδωσι τῷ στρατηγῷ τῶν πολεμίων, ἵνα παρ' αὐτῷ γενόμενος, ἐλευθερώσῃ τῇ ἑαυτοῦ οἰκονομικῇ δουλίᾳ τοὺς πολίτας ἀπὸ τοῦ ὑπ' ἐκείνῳ κινδύνου διὰ τοῦ ἐνέδρᾳ τινι ἀποκτεῖναι τὸν στρατηγὸν, καὶ τοὺς* 20 *ὑπ' αὐτῷ πολεμίους. ἐκυριεύθη γὰρ ὁ τοῦτο δράσας, ὡς οὐκ αἰχμάλωτος ἁλοὺς, ἀλλὰ φρονήματι χρησάμενος ἀριστέως· οὕτως οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν παρέδωκε τῇ δουλείᾳ, ἵνα μηδεὶς θανάτου γένηται τῶν μαθητευομένων αὐτοῦ τῷ λόγῳ δοῦλος· οὕτως γὰρ φησὶν ἡ γραφὴ, "κατήργησε τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ* 25 *"θανάτου, τουτέστι τὸν διαβόλον," καὶ τὰ ἑξῆς. τάχα δὲ καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν τῷ θανάτῳ κυριευθησόμενον, ῥυόμενος τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κεκρατημένους, καὶ ἀντ' ἐκείνων ἑαυτὸν παραδιδούς· ἵνα μετὰ τοῦτο καταστρατηγήσῃ καὶ καταργήσῃ τὸν θάνατον.*

12 *Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν* 30 *σώματι.*

Διοδώρου καὶ Θεοδωρίτου. "*Μὴ παριστάνετέ," φησι, "τὰ "μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ," ἀντὶ τοῦ, μὴ ὑμεῖς καθ' ἑαυτῶν δίδοτε ὅπλα τῷ πονηρῷ καὶ ἰσχὺν, ἁμαρτάνοντες· "ἁμαρτία*

[d] Leg. τύπος.

" γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν." ποία ἁμαρτία οὐ κυριεύσει; ἡ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ἥνπερ ἀφίησιν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο δὲ ὁ νόμος ποιεῖν οὐκ ἠδύνατο. οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, τὸν μὴ δυνάμενον ῥύσασθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τιμωρούμενον. 5

Θεοδώρου. Λέγει μὲν, ὅτι τούτων οὕτως ἐχόντων, δίκαιον ἡμᾶς μὴ ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν παρόντα βίον· κἂν ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, πλείονα ἔχητε τὴν ἐπὶ τοῦτο ῥοπήν· ἐπειδὴ δὲ τὸ βασιλεύειν ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας τέθεικε, καλῶς εἶπε, τὸ " μὴ " παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν." παρεστάναι γὰρ τοῖς βασιλεῦσιν 10 ἔθος τοὺς δορυφόρους. μὴ τοίνυν φησὶν ὡς βασιλίδι τῇ ἁμαρτίᾳ σπεύδοντες ὑπηρετεῖσθαι, διαπράττεσθε ἃ μὴ δεῖ. σπουδάσατε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἀφορίσαι τῷ Θεῷ, κατὰ τοὺς ἐκ νεκρῶν ἀναβιώσοντας· ὅλοι δι' ὅλων τὰ διακαιοσύνης ἔργα ποιεῖν ἐσπουδακότες. 15

Θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας δεικνύντος ὅτι οὐ τὸ πρᾶγμα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν μίμησιν· ζῶντες μὲν γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσονται, νυνὶ δὲ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντές φησιν, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκεῖνο μιμούμενοι· καὶ καλῶς πείθων αὐτοὺς μὴ δεδοικέναι τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν 20 ῥοπὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν κινήσεις, εἰ τὰ τῆς γνώμης ἀκέραια σώζοιτο, ἐπάγει, " ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει." ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων μὴ δεῖν αὐτοὺς ἁμαρτάνειν ἔδειξεν, ἀκολούθως ἐπήγαγεν, ὅτι κρατῆσαι ὑμῶν καθόλου τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀδυνάτων· ἔσται γὰρ καιρὸς ὁ μέλλων, ἐν ᾧ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλ- 25 λαγμένοι πολιτεύσεσθε· ὥστε εἰ νῦν τὰ τῆς γνώμης ὑμῶν ὑγιαίνοι[e], ἅπαν εἶδος ἁμαρτίας ἀποστρεφομένων, καὶ σπουδῇ τὰ καλὰ ποιεῖν ἐθελόντων, οὐ δεῖ δεδοικέναι τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπήν. λήψεται γὰρ ἴασιν τοῦτο πάντως ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, καὶ οὐ χρεία τῶν ἡμετέρων πρὸς τοῦτο πόνων. καὶ τὸ μεῖζον, " οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, 30 " ἀλλ' ὑπὸ χάριν." τοσοῦτον γὰρ ἀφέξετε τότε καί τι τοιοῦτον δεδοικέναι, ὥστε οὐδὲ νόμων ὑμῖν δεήσει τῶν ὑποδεικνύντων ἃ πράττειν

[e] Cod. ὑγιαίνει (οι above).

προσήκει. χάριτί τε καὶ φιλοτιμίᾳ τοῦ δεδωκότος τῆς τοῦ Πνεύματος ἀπολαύσεται [e] δωρεᾶς.

Γενναδίου. Ἀνατρίψας ἐκ τῶν κατὰ χριστῶν τὴν ἀντίθεσιν, καὶ δείξας οὐκέτι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτοῖς οὐδαμῶς, ὡς οὐκ οὖσιν ἔτι μετὰ τὸ βάπτισμα σαρκικοῖς· ταῦτα δὲ μόνῃ πίστει τέως οὐ 5 πείρᾳ κεκτήμεθα· οὔτε γὰρ ἀπαθεῖς, οὔτε ἀθάνατοί πως γεγόναμεν, τοῦ πράγματος αὐτοῦ κατά τινα λόγον ἀπόρρητον τῷ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως φυλαττομένου καιρῷ, συμβουλὴν μετρίαν τε αὐτοῖς καὶ τὴν ἐνδεχομένην προσάγει· οὐ γὰρ ἔφη, μὴ οὖν ἁμαρτάνετε. τοῦτο γὰρ φύσεως ἀπαθοῦς τε καὶ ἀθανάτου, ἀλλὰ "μὴ βασι- 10 "λευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν," κράτος ἐχέτω· μὴ δὲ δίκην οἰκετῶν τὸ προσταττόμενον ὑπ' αὐτῆς ἐν ταῖς τοῦ σώματος ἡμῶν ἐπιθυμίαις ἔτι ποιεῖν καταδέχεσθε [f], δορυφόρους ὥσπερ αὐτὴν πρὸς συνεργείαν τῆς ἀδικίας τὰ ἑαυτῶν παρεχόμενοι μέλη. ἀλλ' ἀποφυγόντες ἐκείνην, καὶ πολεμίαν ὑμῖν εἶναι καὶ ἐχθρὰν ἡγησά- 15 μενοι, καταφύγετε πρὸς Θεόν, καὶ ὡς ἀθανάτους αὐτῷ πρὸς δικαιοσύνης κατὰ δικαιοσύνης κατόρθωσιν ἑαυτοὺς εὐτρεπίσατε· "ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον ἀλλ' "ὑπὸ χάριν." ἔγνω τούτου τὸν σαρκικὸν ἑτοίμως ἑξόμενον· καὶ τῇ χάριτι πρὸς ἁμάρτημα ἀποχρησάμενον ἄδειαν τοῦτο τοίνυν 20 προυπειδόνος (sic) ἑαυτῷ, τὸν παρ' ἐκείνου λόγον ἀνθυποφέρει καὶ φησίν.

Ὠριγένους. Ἀνωτέρω μὲν εἶπεν, "ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν "ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ." νυνὶ δὲ οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλά, "μὴ "βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνήτῳ [g] ὑμῶν σώματι." διδάσκων 25 ὅτι ὥσπερ θρόνος καὶ βασίλειόν ἐστι τῆς ἁμαρτίας τὸ θνητὸν ἡμῶν σῶμα· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν, καὶ πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος. ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἁμαρτήματα ἔργα σαρκός ἐστιν, ἅπερ ὁ Ἀπόστολος "φανερὰ" ὠνόμασεν. ἐν αὐτοῖς δὲ τάξας καὶ τὰς αἱρέσεις, ἐδίδαξεν ὅτι καὶ αὗται σαρκὸς 30 εἰσὶν ἔργον ἀπολύον ἡμᾶς περισπασμοῦ· ἵνα μὴ νομίζωμεν τινὰ μὲν εἶναι ἔργα σαρκός, τινὰ δὲ ἁμαρτήματα οὐ σαρκός, ἤτοι δὲ

[e] Leg. ἀπολαύσετε. [f] Cod. καταδέχεσθαι. [g] Cod θανάτῳ sed in marg. γρ. θνήτῳ.

ψυχῆς ἢ νοῦ. ἀλλ' ἐπάν τις ζητῇ πῶς καὶ αἱρέσεις τῆς σαρκός εἰσι κατειλεγμέναι, λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι αἱρέσεις γίνονται ἀπὸ τοῦ νοῦ τῆς σαρκὸς, περὶ οὗ φησί που ὁ Παῦλος "εἰκῇ ἐμβα-"τεύεων καὶ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ οὐ "κρατῶν τὴν κεφαλήν·" τάχα δὲ καὶ ὅτε ἁμαρτάνομεν βασιλευ- 5 ούσης τῆς ἁμαρτίας ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, οὐδὲν ἄλλο ἐσμὲν, ἤπερ τὸ θνητὸν σῶμα καὶ σάρκες· "οὐ μὴ," γάρ φησι, "κατα-"μείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα διὰ "τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας." καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ψυχὴ ἔοικε μὴ μένειν, ἀλλ' ἤτοι διὰ κακίαν γίνεσθαι σὰρξ, ἢ δ' ἀρετὴν πνεῦμα· ὅτε γὰρ 10 κολλᾶται τῇ πόρνῃ, γίνεται εἰς σάρκα μίαν πρὸς αὐτήν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν Πνεῦμα ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἤδη τοῦτο εἴρηκεν, "οὕτω καὶ ὑμεῖς λογί-"ζεσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ," οὐ μὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. τινὲς δὲ τοῦτο πρὸς ἀντιδιαστολὴν 15 λήψονται λέγεσθαι ἑτέρων, οἳ ἔζησαν μὲν τῷ Θεῷ, οὐ μὲν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, μήποτε ἀδυνατόν ἐστι ζῆν μὲν Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ * * * * ἐπείπερ "εἶδε τὴν Χριστοῦ ἡμέραν καὶ ἐχάρη·" εἴτε Μωσῆς ἔζησε τῷ Θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἔζησεν· "ὅστις γε καὶ μείζονα πλοῦτον 20 "ἡγήσατο τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ·" ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιθυμήσαντες πολλοὶ προφῆται καὶ δίκαιοι ἰδεῖν ἃ εἶδον οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἀκοῦσαι ὧν ἤκουσαν, οὐκ ἂν ἦλθον εἰς τὴν τῶν τοιούτων ἐπιθυμίαν καὶ ὄρεξιν, ἔξω τυγχάνοντες τοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ζῆν τῷ Θεῷ. 25

Ζητήσεις δὲ εἰ χρὴ φάσκειν πάντα τὸν ζῶντα τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ νεκρὸν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ. πρὸς τοῦτο λέγοιτ' ἂν, εἰ μὲν ὡς νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ ἔζη πότε τῇ ἁμαρτίᾳ, ἐὰν δέ τις ὑπὸ τοῦ πάντα ἐρευνῶντος Πνεύματος καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, φωτισθεὶς εὕρῃ τινας χωρὶς τοῦ ἐζηκέναι τῇ ἁμαρτίᾳ ποτὲ ζῶντας τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ 30 Ἰησοῦ, ἀποφαίνεται, ὅτι οὐκ εἴ τις ζῇ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὗτος ἤδη πάντως νεκρός ἐστι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ὕστερον νεκρὸς γενόμενος αὐτῇ ἔζησε τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἕτερος δὲ εἴποι ἂν, ὅτι ἐνδέχεται καὶ διδομένου τοῦ ζῆν τινας τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ

Ἰησοῦ μηδέποτε γενομένους ἐν ἁμαρτίᾳ, οὐδὲν ἧττον κακείνους νεκροὺς εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ· ὥσπερ χωρὶς νόμου ἁμαρτία ἦν νεκρὰ, οὐκ ἐκ τοῦ ποτὲ ζῆν ἐλθοῦσα ἐπὶ τὸ γενέσθαι νεκρά.

Δείκνυσι δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ ἑτέρωθεν τῆς νίκης τὴν εὐκολίαν· "ἁμαρτία γὰρ ἡμῶν," φησιν, "οὐκ ἔτι κυριεύσει," "οὐ γάρ ἐστε," φησὶ, "ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν." πρόσχες ἐνταῦθα τῇ ἀποστολικῇ ἀκριβείᾳ· τίνα τρόπον τὸ κυριεύειν τάσσων ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἐφ' ἡμῶν. ἐπὶ μὲν τοῦ Σωτῆρος, "θάνατος," εἶπεν, "αὐτοῦ οὐκ ἔτι κυριεύσει." ἐπὶ δὲ ἡμῶν, "ἁμαρτία γὰρ "ὑμῶν οὐ κυριεύσει." οὔτε γὰρ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος ἔπρεπε λέγεσθαι τὸ ἁμαρτία αὐτοῦ οὐ κυριεύσει, οὔτε ἐφ' ὑμῶν κυριώτερον ἦν τὸ θάνατος ὑμῶν οὐ κυριεύσει. καὶ ἵνα μὴ ταυτὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡμῶν λέγεται[g] ὡς παραπλησίων, μετὰ ταῦτα ὥσπερ αἰτίαν παριστὰς τοῦ ἁμαρτίαν ἡμῶν μὴ κυριεύειν, φησὶ τὸ "οὐ γὰρ ἐστὲ "ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν." κατὰ γὰρ αὐτὸν τὸν Παῦλον, "ἡ "δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος ἐστί." καὶ "νόμος παρεισῆλθεν, ἵνα "πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. ἀλλ' ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ἐκεῖ "ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις[h]. διότι οὐκέτι ἐσμὲν ὑπὸ νόμον ἀλλ' "ὑπὸ χάριν." δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται. οὐ γὰρ δέεται τῆς ἀπὸ γράμματος νομικῆς διδασκαλίας εἰς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, θεοδίδακτος ὢν, ὡς Παῦλος διδάσκει λέγων, "περὶ δὲ τῆς "ἀγάπης οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι, ὑμεῖς γὰρ θεοδίδακτοι "ἐστὲ εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους." εἴ τινι οὖν συμπέφυκεν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος, ὡς μὴ ἕτερον μὲν βούλεσθαι τὸν νόμον· ἕτερον δὲ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἔστιν ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν. οὕτω νοητέον "ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέ-"λημα αὐτοῦ."

15 Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν;

Γενναδίου. *Οὐ γὰρ ὑμᾶς τοῦτο, φησὶ, λέληθεν, ὅτι προσῆκον ὑμῖν ταῖς ὑμῶν αὐτῶν ὁμολογίαις ἐμμένειν· καὶ τοῦτον ὅτι δεσπότην ἑαυτοῦ τοῖς ἔργοις τίς ἐπιδέδεικται τὸν οὗ τοῖς* (sic)

g Leg. *λέγηται.* h Cod. *ὑπερεπερίσσευσαν χάριν.*

κελεύσμασιν ἔγνωκεν ὑπακούειν· κἂν ἁμαρτία τοῦτο, κἂν δικαιοσύνη. τὸ γὰρ ἤτοι ἁμαρτίας, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην ἀσαφῶς εἰρημένον τοιοῦτόν ἐστιν, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς ὑπακοὴν, ἢ δικαιοσύνης.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τοῦτο Ἰουδαίοις μάλιστα λέγειν ἐνῆν, ὅτι νόμου 5 φύσις διορίζει τί μεν πράττειν προσήκει, τί δὲ μή. εἰ μὲν οὖν ἔξω νόμου τυγχάνομεν, οὐδὲν ἂν κωλύοι τὸ προστυχὸν ἅπαντας πράττειν. εἰ δὲ ἔστι τις πρακτέων καὶ μὴ τοιούτων διάκρισις, ὑπὸ νόμον πάλιν ἐσμέν· καὶ σχῆμα ψιλὸν ἔχει τὰ λεγόμενα παρ' ὑμῶν. ταύτην τοίνυν ἀντιθεὶς αὐτῷ τὴν ἀντίρρησιν, λέγει μὲν πῶς 10 ἁμαρτίας ἐκτὸς εἶναι προσῆκεν ἡμᾶς, οὐχ ὑπὸ νόμον ὄντας· ὅπως δὲ ἡ τῆς χάριτος ἀπόλαυσις οὐκ ἄδειαν ἡμῖν τοῦ ἁμαρτάνειν παρέχεται· καὶ εὐθὺς μὲν ἐπάγει κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ, μὴ γένοιτο τοῦ ἁμαρτάνειν· καὶ τὴν προσηγορίαν φευκτὴν εἶναι ἡγούμενος, τὴν δέ γε λύσιν τῆς ἀντιθέσεως οὕτω ποιεῖται· πᾶς ἄνθρω- 15 πος ὅτῳ περ ἂν ὑπακούειν ἕληταί, φησι, δοῦλον ἑαῦτον ἐκείνου κατέστησεν εἰς τὸ πείθεσθαί τε αὐτῷ καὶ τὰ ἐκείνῳ δοκοῦντα πράττειν ἅπαντα. ἢ τοίνυν τῇ ἁμαρτίᾳ πείθεσθαι ἑλόμενοι, τὰ ἐκείνῃ δοκοῦντα ποιεῖν ἀνάγκην ἔχετε, τὸν ἐπιγινόμενον ἐντεῦθεν θάνατον ἐκδεχόμενοι, ἢ τῇ δικαιοσύνῃ προσνείμαντας ἑαυτοὺς, δεή- 20 σει πάντως τὸ ταύτης βούλημα πληροῦν, τὰ ἐκεῖθεν ἀγαθὰ περιμένοντας.

17 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. "Χάρις," φησὶ, "τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς "ἁμαρτίας," λάχετε, τῆς ἁμαρτίας ἀνθελόμενοι τὴν δικαιοσύνην· 25 καὶ ταύτην ἀντ' ἐκείνης δεσπότην ἔχειν καταδεξάμενοι. ἧς καὶ τὸν τύπον τῆς διδαχῆς παρειληφότες προσήκασθε, πρὸς ὃν τοῦ λοιποῦ βιωτέον ὑμῖν ἀκριβῶς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀναγκαιότατον μὲν οὖν καὶ τὸ "χάρις δὲ τῷ "Θεῷ·" ἔδει γὰρ ἀπὸ εὐχαριστίας ἄρξασθαι, τόν γε τοσούτων 30 ἀγαθῶν δόσιν παρὰ Θεοῦ ὑπάρξασαν ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι μέλλοντα. καιριώτατα δὲ τὸ "εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς." οἱ γὰρ Ἀπόστολοι διετέλουν ἁπανταχοῦ λέγοντες, ὅτι λέλυται τὰ παλαιὰ, πέπαυται θάνατος, ἔσβεσται ἁμαρτία· ἔργῳ μὲν ὕστερον,

ἐπαγγελίᾳ δὲ ἤδη. τύπον δέ τινα καὶ σύμβολα πληροῦμεν ἐκείνων ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, διὰ τῆς δεδομένης ἡμῖν ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος δωρεᾶς· ὥσπερ ἀναγεννώμενοι κατὰ μίμησιν τῶν ἐσομένων τότε. τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι γνώμῃ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν εἵλεσθαι [h], δι' ἧς προσηγάγομεν ὑμᾶς, καὶ μονονουχὶ παρεδώκαμεν 5 τῷ τύπῳ τῶν μελλόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος. τούτοις δὴ πεισθέντας, ἀνάγκη σύμφωνα διαπράττεσθαι, μιμουμένους ἐκεῖνα τῷ βίῳ, εἰς ἃ τῷ τύπῳ κατέστητε.

Γενναδίου. Εἰς τοιούτους κατενένεγμαι λόγους, καὶ παραδείγμασιν ἀνθρωπίνων ἐχρησάμην ἐθῶν τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἀτόνου τῆς 10 σαρκὸς ὑμῶν με καταναγκάσαντα.

Διοδώρου. Ἠδυνάμην, φησὶ, τελειότερόν τι καὶ μεῖζον εἰπεῖν, καὶ εὐεργεσίας ὑπερβαλλούσης ἄξιον. λέγω δὲ ὑμῖν τοσοῦτον, ὅσον χωρεῖτε, ἀσθενεῖς τε ὄντες τῇ σαρκί.

19 Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ 15 ἀκαθαρσίᾳ.

Γενναδίου. "Ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε," φησὶ, "τὰ μέλη "ὑμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. τὸν γὰρ κανταῦθα σύνδεσμον, ἀντὶ τοῦ τοίνυν παρείληφε. δεῖ τοίνυν ὑμᾶς, φησὶν, ὥσπερ ἐν τῷ πρόσθεν ὅλους ἑαυτοὺς τῇ ἀνομίᾳ πρὸς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας ἐκδεδώκειτε 20 πάσης, οὕτω νῦν, ἢ καὶ μᾶλλον ἀποσχομένους ἐκείνων παντάπασι, τὴν δικαιοσύνης σπουδαίως ἁγιότητα μετελθεῖν.

Διοδώρου [i]. Δῆλον μὲν οὖν φησιν, ὅτι τοσούτῳ μείζονα περὶ ταῦτα ἔχειν προσῆκε τὴν σπουδὴν, ὅσῳ κακίας κρείττων τρήσας [k] πλείονα περὶ τὸ χεῖρον ἐχούσῃ τὴν ῥοπὴν, μὴ μέγα τι φθέγξομαι 25 μὴ ὑπὲρ ἄνθρωπον. τοσοῦτο γοῦν ὑμᾶς περὶ τὴν ἀρετὴν ἔχειν βούλομαι, ὅσον τῇ ἁμαρτίᾳ προσεσχήκατε.

Γενναδίου. Ἴστε γάρ που τὸν χρόνον ἐκεῖνον, φησὶν, ἐν ᾧ τῆς ἁμαρτίας ἐπιτάγμασιν ὑπετάττεσθε. πῶς ἦν ὑμῖν πρᾶγμα κοινὸν πρὸς τὴν δικαιοσύνην οὐδέν. 30

Ὠριγένους. Ἐπειδὴ ὡς πολλαχοῦ φησὶν, ἐτηρήσαμεν τὸ τῆς δικαιοσύνης ὄνομα, ἀντὶ τῆς ἀρετῆς ἔσθ' ὅτε παραλαμβάνεται,

[h] Leg. εἵλεσθε. [i] Cod. διοδώρ. [k] Sic. leg. fors. ἀρετή.

λεκτέον ὅτι καὶ νῦν τοιοῦτόν ἐστι τὸ λεγόμενον. ὅτε δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ ἀρετῇ. καὶ παρακολουθεῖ τῷ γενικῷ τῆς ἁμαρτίας ὀνόματι, τὸ γενικὸν τῆς ἀρετῆς δικαιοσύνην ἐν τούτοις ὀνομάζεσθαι. δόξει δὲ ἰδικῶς τὸ εἰς ἁγιασμὸν λέγειν προτρεπόμενος εἰς ἁγνείαν καὶ καθαρότητα βίου τὸν δυνάμενον 5 χωρῆσαι.

21 **Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐν οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε.**

Γενναδίου. Καίτοι ἡδέως ἂν ἔγωγε νῦν πυθοίμην ὑμῶν ὑπὲρ ὅτου κατεσπευσμένως οὕτως τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν καλὴν ἐκείνην 10 δουλείαν ἐξεπληροῦτε, καὶ τίς τῆς πολλῆς ταύτης εὐνοίας ὑμῶν ὁ καρπός. οὐ φθορὰ καὶ ἀκαθαρσία καὶ θάνατος, καὶ τὰ πάσης αἰσχύνης ἀνάμεστα;

Θεοδώρου. Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον τὸ, "τίνα οὖν κάρπον "εἴχετε τότε·" εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν "ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε." 15 εἴδομεν γὰρ τὸ κέρδος, φησὶ, τῆς περὶ ἐκεῖνα σπουδῆς, ἃ καὶ λεγόντων ἑτέρων αἰσχύνεσθε.

Ὠριγένους. Ἐξευτελίζων τὸν καρπὸν τῶν δούλων τῆς ἁμαρτίας ὡς οὐδενὸς ἄξιον λόγου φησίν. ἐφ' οἷς γάρ τις πρότερον ἐν ἁμαρτίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ πεπραγμένοις ὕστερον εἰς συναίσθησιν ἐλθόν- 20 των ἡμαρτημένων αἰσχύνεται, ταῦτα καρπὸς ἂν εἴη ἄχριστος [l], ἄωρος εἰς βρῶσιν καὶ εἰς οὐθὲν ἐπιτηδεῖος. καὶ γὰρ τέλος τῶν τοιούτων ἔργων οὐκ ἄλλο ἢ θάνατος ἐστὶν, ὁ ἐχθρὸς Χριστῷ τῷ εἰπόντι, "ἐγώ εἰμι ἡ ζωή." κυριευόντων τοιούτους καρποὺς ἐνηνοχότων· ἐν ᾧ θανάτῳ οὐκ ἔστιν ὁ μνημονεύων Θεοῦ. καὶ γὰρ πᾶς 25 ὁ ἐν αὐτῷ τέθνηκε τῷ Θεῷ, καὶ ζῇ τῷ θανάτῳ, ὅπερ ταὐτόν ἐστι, τὸ ζῆν τῇ ἀναμαρτίᾳ [m].

Γενναδίου. Ἆρα οὖν, φησὶ, τοιαῦτα καὶ τὰ νῦν, ἢ μικρῷ τῷ καὶ τῷ τυχόντι διεστηκότα, ἀλλ' οὐχὶ τῷ ὅλῳ καὶ τῷ παντί. ἀλλαξάμενοι γὰρ τῆς ἁμαρτίας Θεὸν, καὶ τὰ δοκοῦντα τούτῳ 30 διαπράττεσθαι γνόντες, καρποῦσθε μὲν τὸν ἁγιασμὸν τὸ ἀναμάρτητον· τουτέστιν, ἐκ δὲ τούτου τὸ ἀθανάτοις ὑμῖν διαμένειν περίεσται.

[l] Leg. ἄχρηστος. [m] Sic.

Ὠριγένους. Ἡμέτερος καρπὸς εἰς ἁγιασμόν. οὐχ ἡμέτερος δὲ, οὐδὲ κατὰ τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ φέρων τῷ ἤδη συνησθημένῳ αὐτοῦ αἰσχύνην. ὅτι δὲ ἡμέτερον μὲν τὸ κρεῖττον, οὐ τοιοῦτον δὲ τὸ χεῖρον, δηλοῖ δὲ ὁ Σωτὴρ λέγων, "εἰ τὸ ἀλλότριον ἐπιστεύ-"θητε, καὶ οὐκ ἐγένεσθε ἄξιοι, τὸ ὑμέτερον τίς ὑμῖν δώσει;" κἂν 5 γὰρ μὴ γενώμεθα ἄξιοι τοῦ κρείττονος, ὡς ἡμέτερον αὐτὸ τῇ φύσει οὐ λαμβάνομεν διὰ τὴν ἁμαρτίαν. ἐρεῖ δέ τις ἐνταῦθα τὸν εἰς ἁγιασμὸν καρπὸν εἶναι τῶν δεδουλωμένων τῷ Θεῷ τὴν παντελῆ ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων καθάρευσιν. καί φησιν ὁ τοιοῦτος, τοῖς μὲν ἐν γάμῳ ἁρμόζειν τὸ "ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, 10 "ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ." τοῖς δὲ ἐν ἁγνείᾳ ὡς μεῖζον, τὸ "νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας," καὶ τὰ ἑξῆς. ὥστε τὸν μὲν ἔσχατον καρπὸν αὐτοῦ εἰς ἁγιασμὸν διὰ τὸ δεδουλῶσθαι τῷ Θεῷ. δεδουλῶσθαι πολὺ πρότερον τῇ δικαιοσύνῃ μὴ πάντως ἔχειν τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἔχει εἰς ἁγιασμὸν διὰ τοῦ κατὰ συγγνώ- 15 μην λόγου[n].

23 Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος.

Διοδώρου. Ὀψωνοῦνται οἱ ἁμαρτάνοντες ὑπὸ τοῦ διαβόλου, τοῦτον τὸν τρόπον πιπράσκοντες σωφροσύνην καὶ ὠνούμενοι ἀκολασίαν, πωλοῦντες χρηστότητα, καὶ ἀντιλαμβάνοντες ὠμότητα. οἱ 20 οὖν τοιοῦτοι ἴδιον κτῆμα ὥσπερ τῆς ἁμαρτίας γενόμενοι, θανάτῳ ἑαυτοὺς ὑπάγουσι. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος. ἢ τάχα τοῦτο λέγει, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ὀψωνούμενα θανάτου παρεκτικά.

Ὠριγένους. Καλὴ ἡ διαφορά· ὀψωνίου μὲν ἐπὶ τῆς ἁμαρ- 25 τίας τεταγμένου· χαρίσματος δὲ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. οὔτε γὰρ ὀψώνια ὡς ὀφειλόμενα δίδωσιν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ χάρισμα· οὐδὲ χάρισμα ἡ ἁμαρτία ἀλλ' ὀφειλόμενα ὀψώνια. τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔταξεν ἁπλῶς ζωὴ αἰώνιος· ἀτελὴς γὰρ αὕτη νοεῖται, ὅτε μὴ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ἐστι. δηλοῦται δὲ ὅτι ἡ ἁμαρτία 30 τῷ βασιλευομένῳ ὑπ' αὐτῆς δίδωσι τὸν θάνατον· καὶ οὐχ ὁ Θεὸς ἐπιφέρει τὸν ἐχθρὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον. "ὁ γὰρ Θεὸς θάνατον "οὐκ ἐποίησεν," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐὰν δέ τις πρὸς τοῦτο ἀνθυποίσῃ καὶ

[n] Leg. vid. λόγοι. sed plura ut vid. corrupta sunt.

τὸ "ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζωοποιήσω," καὶ "Κύριος θανατοῖ καὶ "ζωογονεῖ," ἐροῦμεν ὅτι ἀποκτένει ὁ Θεὸς τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα μετὰ τοῦτο ζωοποιήσῃ τὸν ἀποθανόντα τῇ ἁμαρτίᾳ.

ΚΕΦ. Θ.

'Επανάληψις περὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς. 5

1 Ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ.

Κυρίλλου. Πανταχοῦ ἐπισφαλὲς ἀποφαίνει τὸ ὑπὸ νόμον κεῖσθαι ζητεῖν. προτρέπει δὲ μᾶλλον ἐφίεσθαι καὶ ὅλῃ διανοίᾳ διψῇν τὴν διὰ πίστεως χάριν, τουτέστιν τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν. ᾧ καὶ συντεθάφθαι διισχυρίσατο τοὺς βεβαπτισμένους· ἵνα 10 νεκρωθέντες τῇ ἁμαρτίᾳ, Θεῷ ζήσειαν ἐν δικαιοσύνῃ. τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε, "μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν "σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστά- "νετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστή- "σατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας· καὶ τὰ μέλη 15 "ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ· ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐκέτι "κυριεύσει· οὐ γάρ ἐστε ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν." ἄθρει δὴ οὖν ὅπως ἀποφοιτᾶν ἐπιτάττει τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς, ὑποτρέχειν δὲ μᾶλλον τὴν ἐν Χριστῷ χάριν. πλὴν οὐκ ἠγνόησεν ὁ πνευματοφόρος ὅτι δὴ πάντως ἐροῦσί τινες, ἤγουν διαλογιοῦνται, ὅτι διη- 20 μαρτήκασιν ἄρα τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ ζωῆς οἱ πατέρες. ὤνησε δὲ αὐτοὺς ὁ νόμος οὐδὲν, καὶ φροῦδα πῶς ἤδη τῆς ἐκείνων πολιτείας τὰ αὐχήματα. εἰ γάρ ἐστι τῶν ἀτόπων τὸ ὑπὸ νόμῳ κεῖσθαι ζητεῖν, καὶ ἦν οὗτος τοῖς ἀρχαίοις ὁ βίου σκόπος, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν ὡς τοῦ πρέποντος διημαρτήκασιν; 25

'Αγωνίζεται τοίνυν ὁ Χριστὸς (sic) ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καὶ ὑποπλάττεται μὲν εὐφυῶς τὸ καὶ αὐτοῖς βούλεσθαι συνειπεῖν τοῖς ὑπὸ νόμον βεβιωκόσι. περιτρέπει δὲ ποικίλως εἴς γε τὸ δεῖν οἴεσθαι καιροῦ καλοῦντος εἰς πίστιν, μὴ λίαν ἐθέλειν τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσιν ἐμφιλοχωρεῖν. ταυτήτοι[o] φησὶν, "ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ, γινώ- 30 "σκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ'

[o] Cod. ταυτοιτη.

"ὅσον χρόνον ζῇ;" ὅρος οὗτος γενικὸς κατά τε νόμου παντὸς καὶ τῶν ὑπὸ νόμον. ἅπασι μὲν γὰρ τοῖς ὑπὸ σκῆπτρα βασιλέων διορίζουσι νόμοι τό τε πρακτέον καὶ τὸ μή. ἰσχύουσι δὲ παρά γε τοῖς ζῶσιν ἔτι. εἰ δὲ δή τις τῶν ὑπὸ νόμον τῆς ἐνσωμάτου ζωῆς ἀπαλλάττοιτο, συναπεδύσατο τῇ ζωῇ καὶ τῶν νόμων τὴν ἐξουσίαν. εἰ γὰρ πέπαυται τοῦ πλημμελεῖν, ἀπρακτήσει τοῦ[m] πάντως καὶ ὁ νόμος ἐπ' αὐτῷ. ἀληθὲς οὖν ὅτι κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ.

Καὶ τίς ἄρα ἐστὶν ὁ τοῦ λόγου σκοπὸς ἀναγκαῖον εἰπεῖν. δύο κατ' αὐτὸν εἰσκομίζει[n] χρήσιμα. ἡμεῖς μὲν γάρ, φησιν, οἱ συντεθαμμένοι Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, οἱ ἀποθανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ, ἔξω γεγόναμεν τῆς ἐξουσίας τοῦ νόμου· μετεστοιχειώθημεν γὰρ εἰς ζωὴν ἑτέραν. οἱ δέ γε πρὸ τῆς ἐπιδημίας οὔπω τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον θάνατον ὑπομείναντες, ἔζων ἔτι τῇ ἁμαρτίᾳ· ἐκράτει δὴ οὖν ὡς ζώντων ὁ νόμος, καθάπερ ἀμέλει καὶ γυναικὸς ὁ ἀνήρ. ὥσπερ γὰρ ἡ ὕπανδρος γυνὴ, ζῶντος μὲν ἔτι τοῦ κατὰ νόμον συνῳκήσαντος[o], οὐκ ἀνεύθυνον ποιεῖται τὴν ὑφ' ἑτέρῳ σύνοδον εἰ δὲ δὴ τεθναίη φησὶν, ἔξω κεῖσθαι δίκης, κἂν εἰ ἕλοιτο δρᾶν εὐνόμως. κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τρόπον, οἱ μήπω τῆς ἁμαρτίας τὴν νέκρωσιν ἔχοντες ἐν Χριστῷ, ζῶντες δὲ ὥσπερ ἐν αὐτῇ, πεπράχασιν εἰκότως καὶ ὑπὸ νόμον. κυριεύει γὰρ τοῦ ἀνθρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· οἱ δέ γε ὑπὸ χάριν ἤδη γεγονότες τὴν ἐν Χριστῷ, δι' ἧς καὶ τεθνήκασι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ νενέκρωνται τῇ σαρκὶ, τουτέστι τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, εἰ μηκέτι χρηματίζουσιν ὡς ζῶντες ἐν κοσμῷ, ἀκαταίατο[p] ποιοῖντο ἂν τὴν ἔξω νόμου ζωήν. τεθανάτωνται γὰρ, ὡς ἔφην, διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπέθανον τῷ νόμῳ, δικαιούμενοι διὰ πίστεως.

Διοδώρου. Ἐκ τούτου κατασκευάζει ὅτι ἰσχύοντος μὲν τοῦ νόμου πρὸ Χριστοῦ οὐκ ἦν ἐξὸν ἑτέρῳ συναφθῆναι, τουτέστιν τῇ χάριτι. παυσαμένου δὲ τοῦ νόμου, καὶ τρόπον τινὰ ἀπαθανόντος, ἔξεστι λοιπὸν συνάπτεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν τῷ οὐρανίῳ νυμφίῳ. καὶ γὰρ τὸν νόμον καὶ τὸν Χριστὸν ἐν χώρᾳ ἀνδρὸς τίθησι. τὸν μὲν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ ὥσπερ ἀρχὴ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ,

[m] Leg. που. [n] Cod. εἰκοσμίζει. [o] Cod. συνωκησαντος κοτος.
[p] Leg. ἀκαταιτίατον.

οὕτως[q] ὁ Χριστὸς τῆς Ἐκκλησίας. καὶ ὁ νόμος ποτὲ τῆς συναγωγῆς. "ὁ νόμος," φησὶ, "κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον "ζῇ." τίς ζῇ; ὁ νόμος. ὥσπερ δὲ περὶ ἀνδρὸς καὶ συνοίκου αὐτῷ διαλέγεται περὶ αὐτοῦ.

Ὠριγένους. Τὸ γινώσκειν τὸν νόμον πάντως οἶδε τὴν διαφορὰν 5 τῆς ἐν αὐτῷ παλαιότητος τοῦ γράμματος καὶ τῆς ἐνυπαρχούσης τοῖς νοήμασιν αὐτοῦ καινότητος τοῦ Πνεύματος. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ τελείως γινώσκειν τὸν νόμον. ἐπιφέρει δὲ καὶ παράδειγμα, σφόδρα τῷ προκειμένῳ παράλληλον. ἡ γὰρ ὕπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ. ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ 10 νόμου τοῦ ἀνδρός. ὁ νόμος ἐστὶν ὁ ἀνήρ. δῆλον δὲ ὅτι ὁ κατὰ τὸ γράμμα. οὗτος γὰρ καὶ τὸ ἀποθνήσκειν ἐπεδέξατο, διὰ τὸ εἶναι παλαιότης γράμματος. τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. λέγεται δὲ καὶ ἀποθνήσκειν, ἐπεὶ μηδὲ παρὰ τοῖς βουλομένοις αὐτὸν φυλάσσειν, καὶ οὕτω προαιρουμένοις· ἵν' οὕτως 15 εἴπω ζῃ[r] * * *

4 Ὥστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἀνεπίγραφον. Ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ὥστε ἀδελφοί μου καὶ ὑμεῖς τοῦ νόμου τελευτήσαντος οὐ κρίνεσθαι[s] μοιχείας ἀνδρὶ γενό- 20 μενοι ἑτέρῳ. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως. ἀλλὰ πῶς; "ἐθανατώθητε "τῷ νόμῳ" εἰ νεκροὶ γεγόνατε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, οὐκ ἔστιν ὑπεύθυνος ἡ γυνὴ, πολλῷ μᾶλλον αὐτὴ τετελευτηκυῖα ἀπήλλακται τούτου. εἶδες Παύλου σοφίαν; πῶς τὸν νόμον ἔδειξε τοῦτο βουλόμενον τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ 25 γενέσθαι ἀνδρὶ ἑτέρῳ. οὐ γὰρ κωλύει, φησὶ, συνιέναι ἀνδρὶ ἑτέρῳ, τελευτήσαντος τοῦ προτέρου. πῶς γὰρ, ὅπου καὶ ζῶντος ἐπιτρέπει βιβλίον ἀποστασίου λαβοῦσαν; ἀλλὰ τοῦτο οὐ τίθησιν, ὅπερ ἔγκλημα ἦν τῶν γυναικῶν. εἰ γὰρ καὶ συνεχωρῆτο, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἦν αἰτίας ἀπηλλαγμένον. ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων καὶ δοκί- 30 μων ἔχῃ τὰ νικητήρια, οὐ ζητεῖ τὰ περιττά. τὸ τοίνυν θαυμαστὸν φησὶ, τοῦτό ἐστιν, ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημά-

[q] Cod. οὗτος. [r] In marg. ζητ. mox vacuum spatium et λειπ.
[s] Leg. κρίνεσθε.

των ὑμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τέθνηκε, καὶ ἡμεῖς τεθνήκαμεν. καὶ διπλῆ τὰ τῆς ἐξουσίας ἀνήρηται. ὁ δὲ οὐδὲ τούτοις ἀρκεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸ αἴτιον προστίθησιν. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀπηλλάγητέ φησιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσποτικοῦ. "ἐθανατώθητε," γάρ φησιν, "τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ 5 "Χριστοῦ." οὐκ ἐντεῦθεν δὲ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἑτέρῳ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι.

Γενναδίου. Φέρε δή, φησιν, συστήσωμεν καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦτο αὐτό. οὐκοῦν ἴστε νομομαθεῖς ὄντες τοῦτό γε ἀκριβῶς, ὅτι 10 τοῦ ἀνθρώπου κύριος ὁ νόμος μέχρις οὗ ζῇ καθέστηκεν. ἡ γοῦν ὕπανδρος γυνὴ ζῶντι μὲν τῷ ἀνδρὶ, προσδέδεται νόμῳ. οὐκοῦν αὐτοῦ περιόντος ἴδοι πρὸς ἕτερον, ἣ κεκρίσεται μοιχαλίς· τελευτήσαντος δὲ ἀφεῖται τοῦ νόμου, καὶ συνοικήσει μὲν, ᾧ βούληται· τὸ δὲ τῆς μοιχείας ἔγκλημα διαφεύξεται. ἄρα οὖν ἀδελφοὶ, τοιοῦ- 15 τόν τι καὶ τὸ καθ' ὑμᾶς. γεγόνατε μὲν γὰρ πιστεύσαντες τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. τετελευτηκὼς δὲ ἐκεῖνος τῷ νόμῳ πρὸς ἑτέραν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνεβίω ζωήν. οὐκοῦν ἓν ὄντες καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, τῷ μὲν νόμῳ τεθνήκατε· καρπώσετε διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτῷ παραπλησίως καὶ ὑμεῖς. 20

Θεοδώρου. Δεικνὺς τῶν κατὰ Χριστὸν τὸ ὠφέλιμον [r], ἐπάγει· "ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ Θεῷ." οὐκ ἐπ' αἰτίας δὲ λέγει τὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον τῷ πράγματι κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἐν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ζωῇ, διηνεκεῖς οἴσομεν τῆς δικαιοσύνης τῷ Θεῷ τοὺς καρποὺς, τῆς κατὰ νόμον πολιτείας 25 ἀπηλλαγμένοι. θαυμασιώτατον δὲ αὐτοῦ τὸ μὴ εἰπεῖν, ἐθανατώθητε διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. ἀρχὴ μὲν γὰρ τῆς παρούσης ζωῆς ὁ Ἀδὰμ πᾶσιν ἀνθρώπους ἐγένετο· τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου, τὴν πρὸς τὸν Ἀδὰμ κοινότητα τῆς φύσεως ἔχομεν, οὕτως ἐπὶ τοῦ 30 μέλλοντος, τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμοιότητα λαμβάνομεν· ἐκεῖθεν τὰς ἀφορμὰς τῆς ἀναστάσεως ἔχοντες. μέρος οὖν τοῦ σώματος λεγόμεθα τοῦ Κυρίου, ἅτε δὴ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεχόμενοι.

[r] Cod. ὠφέλημον.

Ὅθεν ἐπειδὴ τυπικῶς ἐν ἐκείνοις[a] διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγενῆσθαι πιστεύομεν, τοῦτο λέγει, ὅτι μέρος γενόμενοι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν κοινωνίας, τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι, πληροῦν τοὺς τύπους ἡγούμεθα. νεκρὸς μὲν εἶ τῷ παρόντι βίῳ λοιπὸν, ἔξω δὲ τῆς ὑπὸ τὸν νόμον πολιτείας καθέστηκας· οὐδεμίαν φέρων ἑαυτῷ διαβολὴν, εἰ μὴ κατὰ ταυτὸν πολιτεύοιο. ἐπειδὴ φύσις αὐτῷ τὸ κρατεῖν ἐπὶ τῶν τὴν παροῦσαν ζώντων ζωήν. 5

5 Ὅτε μὲν γὰρ ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου. 10

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Σάρκα μὲν, τὸ σαρκικὸν ὀνομάζει φρόνημα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις φησὶν, " οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ " δύνανται." καίτοι πῶς οὐκ ἀληθὲς ὡς οὐκ ἔξω γεγονόσι τοῖς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγουμένοις τὰ τοιάδε παρεγγυᾷ; τί δὲ βούλεται δηλοῦν πολυπραγμονεῖν ἀναγκαῖον. ὅτε τοίνυν σαρκικῶς* 15 *ἐπολιτευόμεθα φησὶ, καὶ τὸ γεῶδες ἐν ἡμῖν ἐκράτει φρόνημα, τότε καὶ ἐνηργεῖτο ἐν ἡμῖν τὰ τῆς σαρκὸς πάθη διὰ τοῦ νόμου, πρὸς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. τί οὖν; φαίη τις ἂν, πάθη τῆς σαρκὸς εἰσεκομίσθη διὰ τοῦ νόμου; εἶτα πῶς αὐτὸν ἐγκλημάτων ἀπαλλάξωμεν; τί οὖν πρὸς τοῦτο φαμέν; οὐ διὰ νόμου τὰ τῆς σαρκὸς* 20 *ἐν ἡμῖν κεκίνηται πάθη· τίκτεται δὲ μᾶλλον καὶ ἐξ ἐμφύτου μὲν ἡδονῆς, τὸν δὲ ἀσθενῆ καταληΐζεται νοῦν. καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐμφανὲς καθίστησι λέγων, " ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ " πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός." ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκειται. νυνὶ δὲ τοῦτο παρεὶς, ἀντεξάγειν τὴν σάρκα τῷ πνεύματί φησιν, διὰ* 25 *μέσου τιθεὶς οὐδέν. οὐκοῦν οὐ διάγε τοῦ νόμου τὰ τῆς σαρκὸς ἐν ἡμῖν κινεῖται πάθη· μᾶλλον δὲ φυσικῶς. καὶ τόγε παράδοξον τοῖς τοῦ νόμου θελήμασιν ἀντανίσταται, ὡς αὐτός που φησὶν ὁ Παῦλος, " ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν." τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται. εἰ δὲ μάχεται* 30 *τῷ νόμῳ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον ἐννοεῖν δι' αὐτοῦ κινεῖσθαι πρὸς ἐνέργειαν τὰ οὕτως ἀνθεστηκότα.*

[a] Cod. ἐκείναις (corr. οις).

Τί οὖν; ὁ Παῦλος φησίν· ὡς τεθνεῶσι τῇ ἁμαρτίᾳ διαλέγεται τοῖς διὰ τοῦ βαπτίσματος συντεθαμμένοις Χριστῷ· καὶ ὡς ἤδη τὴν τῶν παθῶν νέκρωσιν πεπλουτηκόσιν, οἷς ἂν πρέποι καὶ τὸ ἔξω δεῖν ἰέναι τοῦ νόμου, διάγε τοῦ ἀπηλλάχθαι παθῶν τῶν διὰ τοῦ νόμου καταδεδικασμένων. οὐκοῦν ἔτι μενόντων ἡμῶν ἐν τῷ 5 φρονήματι τῆς σαρκὸς, πάθη τὰ διὰ τοῦ νόμου κατειρημένα τε καὶ ὠνομασμένα, φησὶν, ἐνηργεῖτο ἐν ἡμῖν. ἦμεν δὲ καὶ ὑπεύθυνοι τὸ τηνικάδε τῷ νόμῳ, ἅτε δὴ καὶ ζώσης ἐν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας· ἔτι νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα. ἔνοχοι γὰρ ἦμεν τῷ νόμῳ, ὑποτιθείσης ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας 10 αὐτῷ. εἰ δὲ ἀπεθάνομεν ἐν ᾧ κατειχόμεθα, τουτέστι τῇ ἁμαρτίᾳ, συναπρακτήσει πάντως αὐτῇ καὶ ὁ νόμος· τεθέσπισται γὰρ δι' αὐτὴν, ἵνα ἐλέγχῃ τοὺς παραβαίνοντας.

Γενναδίου. Τῷ τῆς σαρκὸς ὀνόματι διχῶς ἡ θεία χρῆται γραφή· νῦν μὲν τὴν φύσιν οὕτως αὐτὴν ὀνομάζουσα, ὡς τὸ 15 "πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα," τῷ Σωτῆρι πρὸς τοὺς μαθητὰς περὶ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰρημένον· νῦν δὲ οὐκ αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ αὐτῆς ἐμπαθὲς, ὡς τοῦτο αὐτὸ τὸ προκείμενον. οὐ γὰρ ὡς ἀσάρκων νῦν ὄντων ἔφησε τὸ "ὅτε "ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ," ἀλλ' ὡς πρὸς ἀθανασίαν καὶ ἀπάθειαν ἐν 20 Χριστῷ μετεληλυθότων. πολλάκις γὰρ, καθὼς ἤδη προέφην, ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν πιστευομένων ἡμῖν ὡς ἐνεστώτων προσδιαλέγεται. λέγει τοίνυν ὅτι τῆς προτέρας ἡμῶν ἔτι τῆς σαρκικῆς ὄντων ζωῆς, τὰ ἐν τοῖς ἡμετέροις παθήματα μέλεσι πρὸς ἁμαρτίαν ἐνηργεῖτο διὰ τοῦ νόμου. τουτέστιν ὑπ' ἡμῶν ἐνεργούμενα, διὰ τὸν 25 νόμον ἡμῖν εἰς ἁμαρτίαν κατελογίζετο· τιτρωσκόμενοι δὲ ὑπὸ ταύτης, ἀναγκαίως τῷ θανάτῳ παραπεμπόμεθα. πρὸς γὰρ τούτοις δι' ἀλλήλων κρατυνομένοις ἡ φύσις ἡμῶν ἐδογματίζετο· τῆς μὲν ἁμαρτίας ἰσχυούσης διὰ τοῦ νόμου, τοῦ θανάτου δὲ διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντος· τοῦ νόμου δὲ τοῖς θνητοῖς τε καὶ διὰ τοῦτο 30 πρὸς ἁμαρτίαν ἐπιρρεπέσιν, ἀναγκαίως ἐπικειμένου. οὐκοῦν τὴν μὲν ἁμαρτίαν ὁ κοσμος [t] νόμος συνέστη. ἡ δὲ ἁμαρτία τὸν θάνατον

[t] Sic Cod.

ἀπεγέννα. ὁ δὲ θάνατος τὴν φύσιν εἰς ἁμαρτίαν εὐόλισθον διὰ τοῦ ἐμπαθοῦς ἐργασάμενος, ἐν χρείᾳ νόμων κατέστησεν.

Διοδώρου. "Ὅτε γάρ," φησιν, "ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ," ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ νόμῳ· οἱ γὰρ ἐν νόμῳ ἐχαρίζοντο τῇ σαρκί· ἀκριβῶς δὲ εἶπε "τὰ διὰ τοῦ νόμου," οὐ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου. οὐ γὰρ τὸ ἁμαρτά- 5 νειν πάρεσχεν ὁ νόμος, ὅς γε προσέταξε μὴ ἁμαρτάνειν. εἶπεν οὖν διὰ τοῦ νόμου, ἐπειδὴ συγχωρῶν τρυφᾶν ἐδίδου τοῖς πάθεσι πρόφασιν. ὥστε οὐχ ὃ ἤθελε κατεσκεύαζεν ὁ νόμος, ἀλλ' ὃ μὴ ἤθελεν.

Θεοδώρου. Ἡ θεία γραφὴ ποτὲ μὲν σάρκα λέγει τὴν φύσιν 10 αὐτὴν, ποτὲ δὲ οὐ τὴν φύσιν ἁπλῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς θνητότητος οὕτως αὐτὴν ὀνομάζει, ὡς ἂν οὐκέτι δυναμένην οὕτω καλεῖσθαι, εἰ δὴ ἀπόθοιτο τὸν θάνατον. ὡς ὅταν λέγῃ τὸ "σὰρξ καὶ αἷμα βασι-"λείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται." ὡς ἂν οὐκέτι σαρκὸς, οὔτε οὔσης οὔτε ὀνομάζεσθαι δυναμένης τῆς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος 15 αἰῶνος γεγονυίας ἀθανάτου. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τὸ πάθος αὐτὸ σάρκα οἶδε καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ, "ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς "αὐτοῦ," ἵνα εἴπῃ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάθους, ὅτε πρὸς αὐτῷ ἔμελλε γενέσθαι τῷ θανάτῳ. καὶ μὴν καὶ τὸ πρόσκαιρον καὶ εὐδιάλυτον ἅπαν οἶδεν οὕτω καλεῖν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰ- 20 πὼν, "ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καται-"σχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά· "καὶ τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ," ἐπήγαγεν, "ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ·" καίτοιγε οὐ διαφόρων ζώων μνησθεὶς, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὥστε παντὰ 25 τὰ πρόσκαιρα φανῆναι ἄτονα πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσιν. οὕτω δὲ τοῦ μὲν ἀθανάτου ζῶντος ζωὴν, οὐδέ ποτε ταύτῃ καλουμένου τῇ φωνῇ.

Σαρκὸς δὲ, ποτὲ μὲν τῆς φύσεως λεγομένης, ποτὲ δὲ τῆς προσηγορίας, οὐκ ἐπὶ τῆς φύσεως λαμβανομένης, ἀλλ' ἐπὶ ση- 30 μασίᾳ τῆς θνητότητος, ὑφ' ἣν εἶναι συμβέβηκεν ἡμᾶς. ποτὲ δὲ τοῦ προσκαίρου παντὸς τὴν ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ θανάτου κειμένην καλεῖ, ὡς τὸ "σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι "οὐ δύνανται·" οὕτως λέγει τὸ, "ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ," ἀντὶ τοῦ ὅτε ἦμεν θνητοὶ, ἐν σαρκὶ λέγων εἶναι τὸ εἶναι θνητούς. τοὺς 35

γὰρ πεπιστευκότας Χριστῷ, καὶ τὴν περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίαν ἤδη κομισαμένους, καὶ μὴν καὶ τοῦ τύπου τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι χάριτος καταξιωθέντας, οὐκέτι λογίζεται εἶναι θνητούς· ὅθεν καὶ κοιμωμένους ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καλεῖ τοὺς ἀποθνήσκοντας· τότε τοίνυν τὸ, τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ 5 διὰ τοῦ νόμου ἐνεργεῖν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ὥσπερ διάφορα πάθη τῷ σώματι τῷ ἡμετέρῳ συμβαίνειν πέφυκε, κἂν μὴ πάντα πᾶσι μηδὲ πάντοτε ἐγγίνεται. οὕτω καὶ ἁμαρτιῶν διάφορα πάθη πέφυκεν ἡμῖν ἐνοχλεῖν, κἂν μὴ πάντα παρὰ πάντων ἐπιτελῆται, μηδὲ πάντοτε. ὡς γὰρ κατὰ τὸ σῶμα, ὁ μὲν ἧττον, ὁ δὲ μᾶλλον 10 τοῖς πάθεσι περιπίπτει, οὕτω ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ὁ μὲν πλείονα ὁ δὲ ἐλάττονα ἁμαρτάνει.

Ἐπειδὴ τοίνυν νόμῳ τινι τὰ ἁμαρτήματα κρίνεται, εἴτε κατὰ τὴν φυσικὴν διάκρισιν, εἴτε κατὰ τὰς δεδομένας ἔξωθεν διατάξεις, τοῦτο λέγει, ὅτι πάντα τῶν ἁμαρτιῶν τὰ πάθη ὅσα περὶ νόμῳ 15 τινὶ διακρινόμενα ἐγγίνεσθαι ἡμῖν συμβαίνει, ὅταν τι παρὰ τὸ φαινόμενον ἡμῖν, ἢ διηγορευμένον καλὸν διαπραττώμεθα, ταῦτα δὴ πάντα καὶ ἐπράττετο παρ' ἡμῶν· ἵνα εἴπῃ ὅτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὄντες, καὶ περὶ τὸ ἁμαρτάνειν πολλὴν διὰ τοῦτο τὴν ῥοπὴν ἔχοντες, ἅπαν εἶδος ἐπετελοῦμεν ἁμαρτίας· καίτοιγε διαφόροις τοῖς νό- 20 μοις παιδευόμενοι ὧν ἀπέχεσθαι προσῆκον ἦν ἡμᾶς καί τι τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ· λέγει δὲ ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο τοῦ θανάτου ἡ τιμωρία. ὡς γὰρ ὑπὸ τῆς θνητότητος μείζονα τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπεμένομεν, οὕτως ἡ τιμωρία ὑπὸ τοῦ πταίειν ἡμῖν ἐπεσφίγγετο, καὶ ὁ νόμος 25 οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελεῖν ἠδύνατο· τουναντίον δὲ καὶ ἁμαρτημάτων ἐγίγνετο πρόξενος, ἐπειδὴ ταῖς διαγορεύσεσι τἀναντία διεπραττόμεθα.

Νυνὶ δὲ κατηγορήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου ἀποθανόντες, ἐν ᾧ κατειχόμεθα. 30

Κυρίλλου. Ἔνοχοι γὰρ ἦμεν τῷ νόμῳ, φησὶν, ὑποτιθείσης ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας αὐτῷ. εἰ δὲ ἀπεθάνομεν "ἐν ᾧ κατειχόμεθα," τουτέστι τῇ ἁμαρτίᾳ, συναποπρακτήσει πάντως αὐτῇ καὶ ὁ νόμος· τεθέσπισται γὰρ δι' αὐτὴν, ἵνα ἐλέγχῃ τοὺς παραβαίνοντας. ἔξω

δὴ οὖν τῆς τοῦ νόμου χρείας, οἱ τῇ ἁμαρτίᾳ νενεκρωμένοι· γεγόναμεν γὰρ ἑτέρῳ· καὶ αὐτῷ δουλεύσωμεν ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.

Γενναδίου. Νῦν μέντοι, φησὶν, ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κατέχοντος ἡμᾶς κατηργήθημεν, "ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος 5 "καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος." δέον οὖν ὡς ἀθανάτους τοῦ λοιποῦ καὶ πνευματικοὺς γεγενημένους ἡμᾶς πολιτεύεσθαι· ἀλλὰ μὴ ὡς φθαρτοὺς ἔτι καὶ παλαιουμένους, καὶ νόμῳ διὰ τοῦτο κατηναγκασμένους δουλεύειν. ἀντιδιέστειλε δὲ τῷ γράμματι μὲν τὸ πνεῦμα· τῇ παλαιότητι δὲ τὴν καινότητα· καὶ αὐτοῖς τοῖς ὀνόμασι μεγί- 10 στην δεικνὺς τὴν τῶν πραγμάτων διαφοράν.

Θεοδώρου. Ἀλλὰ πάντα νῦν φησὶ μεταβέβληται· τῷ γὰρ βίῳ τούτῳ νεκροὶ γεγόναμεν· ᾧ δὴ τυγχάνοντες ὥσπερ ὑπό τινος ἀνάγκης κατειχόμεθα εἰς τὸ τῷ νόμῳ πολιτεύεσθαι· ὅθεν οὐδὲ ἔστι τις ἡμῖν κοινωνία βίου πρὸς αὐτὸν τοῦ λοιποῦ· ἀνακαινισθέν- 15 τες γὰρ τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, καὶ ἕτεροι μὲν ἀνθ' ἑτέρων γεγονότες, μεταστάντες δὲ εἰς ἄφθαρτον ζωὴν ἀπὸ τοῦ παρόντος βίου, οὐδεμίαν ἁμαρτημάτων ἐνόχλησιν ὑπομένομεν. οὐκοῦν οὐδὲ νόμων δεόμεθα καὶ γραμμάτων τῶν διδασκόντων ἡμᾶς τοῦ κακοῦ τὴν ἀποχήν. ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν τῇ τοῦ βίου τούτου παλαιότητι 20 καθεστῶσι χρήσιμα εἶναι δύναται, οὐ τοῖς ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀνακαινισθεῖσι καὶ γεγόνασιν[t] ἀφθάρτοις· οἷς νόμων οὐκέτι χρεία, διὰ τὸ μηδὲ ἁμαρτάνειν ἐπιδέχεσθαι. οὕτω κρείττονα τὰ ἡμέτερα ἐκείνων φησὶ, καὶ πολλῷ μείζονα τὰ κατὰ Χριστὸν ὠφέλειαν ἔχοντα τῶν ὑπὸ τὸν νόμον παιδαγωγουμένων. 25

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τῆς ὑπὸ νόμου κατακρίσεως διὰ τὴν ἁμαρτίαν.

Ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος.

Ὠριγένους. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀεὶ ἐστὶν ἐν καινότητι, οὔτε παλαιούμενον οὔτε γηράσκον, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ ἔσω ἡμῶν ἀνθρώ- 30 που ἀνακαινουμένου, ἡμέρα καὶ ἡμέρα· καὶ ἡ παλαιότης δὲ τοῦ

t Leg. γεγονόσιν.

γράμματος, οὐκ ἔστιν ὅτε καινὴ ἦν, οὐδὲ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος καινός ποτε ἦν. ὅστις ἅμα τῷ ὑποστῆναι πεπαλαίωται, οὐ χρόνῳ, τῶν τοίων δὲ νοημάτων καὶ ἔργων παλαιωσάντων αὐτόν.

Σευηριανοῦ. Οὐ τὸ πταίειν παρεῖχεν ὁ νόμος ὁ προστάττων μὴ ἁμαρτάνειν· διὰ δὲ τοῦ συγχωρεῖν τὴν τρυφὴν τοῖς παθή- 5 μασι. τὸ οὖν παρέχειν τοῖς παθήμασι πρόφασιν, οὐκ ἦν τοῦ σκόπου τοῦ νόμου, τὸ δὲ συμβαῖνον τῆς οἰκονομίας ἦν δοθῆναι τότε· λέγω δὴ τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. κινεῖται γὰρ καὶ ἐν τοῖς νηστεύουσιν ἐπιθυμία. ἀλλ' οὐκ ἐνεργεῖται εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ. οὕτω διακονία θανάτου γέ- 10 γραπται Μωσῆς, ἐπειδὴ ἐβάρει ὁ νόμος. καὶ ὃ μὲν ἐβούλετο, οὐ κατόρθου· ὃ δὲ μὴ ἤθελε, προεξένει.

Ἀπολιναρίου. Μηδεὶς ταῦτα ἀκούων, ἐρεσχελείτω πρὸς τὸν Ἀπόστολον φάσκων, ὡς εἰ τοῦτό ἐστιν ἐν τῷ νόμῳ τὰ θανατοῦντα διαγορεύειν, καὶ γνώριμα ποιεῖν τὰ φαῦλα τῶν πραγμάτων καὶ 15 καλά, οὐδὲν ἧττον καὶ ὁ Κύριος, τό τε φαῦλον ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις καὶ τὸ καλὸν διορίζων, δόξειεν ἂν τὴν ἴσην ἐξεργάζεσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ κατὰ τῶν μὴ πειθομένων ὁδόν. τὸ γὰρ διάφορον μέγα, καὶ πολὺ τὸ μεταξύ· νόμου μὲν ἐν ῥήμασι νόμου κειμένου, καὶ μηδεμίαν εἰς δικαιοσύνην δύναμιν ἐνδιδόντος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ πράξει 20 τῶν ἀκουόντων τὸ σύμπαν καταλείποντος. τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ μὲν σύμπαν ἐν τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος τὴν τῶν ὑφ' ἑαυτὸν σωτηρίαν ἐργαζομένου, καὶ οἱονεὶ δημιουργοῦντος ἡμᾶς ἐξαρχῆς, καὶ μεταπλάττοντος καὶ ῥυθμίζοντος ἐν τῷ τὴν θείαν ἐπίπνοιαν ὑποδέχεσθαι τοὺς πιστεύοντας, καὶ πρὸς αὐτὴν 25 οἰκειοῦσθαι. λόγοις δὲ εἰς παραίνεσιν κεχρημένου, δι' ὧν ἐπιτηδείους ἡμᾶς κατασκευάζει τῷ μορφοῦντι καὶ διατιθέντι Πνεύματι. οὐχ ἡμῖν[u] αὐτοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπιτρέψας. ἢ γὰρ ἂν κατεκρινόμεθα πάλιν, ἀδυνατοῦντες εἰς τὸ πείθεσθαι· καὶ ἡ τῆς ἁμαρτίας γνῶσις καθ' ἡμῶν μᾶλλον ἢ παρ' ἡμῶν ἐγίνετο· ἀλλὰ τῷ Πνεύματι δο- 30 χεῖα παρασκευάζων ἡμᾶς· ἀνιέντας μὲν ὡσημέραι (sic) πρὸς τὸν κόσμον συμπάθειαν, καὶ λύοντας τὰ δεσμὰ τὰ σαρκικά· ἐπιτείνοντας δὲ τὴν πρὸς τὸ Πνεῦμα οἰκείωσιν.

Διὸ καὶ νόμος μὲν εἰς τιμωρίαν ὀξύς· Πνεῦμα δὲ ἀνεξίκακον.

[u] Cod. ὑμᾶς.

ὁ μὲν τὴν ἰδίαν τῶν ἀνθρώπων κατόρθωσιν εἰς δικαιοσύνην ζητῶν, τὸ δὲ τὴν παρ' ἑαυτοῦ χορηγοῦν. τούτῳ γὰρ ἕπεται τὸν μὲν νόμον οὐ κατορθουμένου τοῦ προκειμένου τιμωρητικὸν ἐπιφέρειν τῷ προστακτικῷ· τούτῳ γὰρ ἦν ἐχόμενον ἐκείνου. τὸ δὲ Πνεῦμα δύναμιν ἔχων (sic) εἰς τὴν τῶν πεπιστευκότων διόρθωσιν, εἰ καὶ τὰ πρῶτα 5 ἐξασθενοίην τὴν παρ' αὐτοῦ δημιουργίαν ὑποδέξασθαι. μήτε ἀπογινώσκειν, μήτε κολάζειν εὐθὺς, ἀλλὰ τῇ παρ' ἑαυτοῦ σωτηρίᾳ φυλάττον τὸν ἄνθρωπον παιδευόμενον, ὥσπερ ὁ Παῦλος ἔφασκε τῷ Σατανᾷ παραδώσειν εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Κυρίου. ἀνέχεται γὰρ ἄχρι τῆς Χριστοῦ 10 παρουσίας, ἕως περ ἂν ὁ τῆς νῦν ἐπιτελουμένης δημιουργίας ἐξήκῃ χρόνος, κρίσεως ἐπιστάσης, ᾗ τοὺς ἀδιορθώτους ἀποθεῖται τὸ λοιπὸν, ἀνεπιτηδείους εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν εὑρισκομένους.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ Ἀπόστολος "Θεὸν εἶναι τὸν "ἐνεργοῦντα ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδο- 15 "κίας." οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν περικόπτων, ἀλλὰ τὴν παρὰ Θεοῦ δύναμιν εἰς ἀρετὴν ἐξηγούμενος. καὶ ὁ Σωτὴρ Πνεῦμα Ἅγιον ἐνεφύσησεν ἀναστάς· διὰ τοῦτο προσοικείων ἡμᾶς· καὶ μηδὲ μεριμνᾶν ὅτι λαλήσομεν ἐκέλευσεν· "οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ λα- "λοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν." 20 ἤδη δὲ καὶ ὁ προφητικὸς λόγος τὴν νέαν διαθήκην ἐν τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος ὁριζόμενος λέγει, θεϊκὴν ἐξηγούμενος πρὸς τὸν Ἰσραὴλ διάλεξιν. "καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη εἶπεν, καὶ τὸ "Πνεῦμα τὸ ἐμὸν ἐστὶν ἐπί σοι, καὶ τὰ ῥήματα ἃ δέδωκα εἰς τὸ "στόμα σου, οὐ μὴ ἐκλίπῃ ἐκ τοῦ στόματός σου, καὶ ἐκ τοῦ 25 "σπέρματος σου, εἶπε Κύριος ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα." καὶ ταῦτα μὲν διὰ τοῦ Ἡσαΐου.

Διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου τὴν καινὴν διαθήκην ἐπαγγελλόμενος ὁ Θεὸς, "αὕτη," φησὶν, "ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς ἐν "ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, διδοὺς νόμους μου ἐν ταῖς καρδίαις αὐ- 30 "τῶν, καὶ ἐπὶ διανοίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ οὐ μὴ δι- "δάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, λέγοντες γνῶθι τὸν Κύριον, "ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι "ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν." τὴν τοῦ Πνεύματος ἐν τούτοις ἐνέργειαν εἰς καρδίας ἐπαγγελλόμενος, δι' ἧς καὶ ἱλασμὸς 35

παρὰ Θεοῦ γίνεται. τῶν μὲν τῆς ἁμαρτίας ἐκλογισμῶν τῶν κατὰ τὸν νόμον ἀνιεμένων, τῆς δὲ πνευματικῆς ἀνεξικακίας τὸν ἱλασμὸν ἐπιχωρούσης. καὶ μὴν καὶ διὰ τοῦ Ἐζεκιὴλ δώσειν καρδίαν καινὴν καὶ Πνεῦμα καινὸν ἐπαγγέλλεται, εἰς τὴν τῶν ἰδίων θελημάτων ἐν ἡμῖν πλήρωσιν. ὥστε καλῶς καὶ ἐν τοῖς προκειμένοις ὁ Ἀπόστολος τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν ὁριζόμενος, οὐκ ἐν γράμματι καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας παραλύεσθαί φησι καθ' ἡμῶν ἰσχυρόν. ἅτε δὴ τοῦ Πνεύματος οὐκ εἰς γνῶσιν καὶ τὴν διὰ ταύτης κατάκρισιν ἐπιδημοῦντος, ἀλλ' εἰς ἀναίρεσιν μὲν ἁμαρτίας, δικαιοσύνης δὲ ἐνέργειαν, οὐκ ἀνθρωπίνης ἀλλὰ θεϊκῆς, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ, δικαιοσύνην Θεοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου εἶπεν ἀποκαλύπτεσθαι.

7 Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία;

Κυρίλλου. Ἄθρει δὴ ὅπως σοφῶς τοὺς ἐπὶ τῷ νόμῳ ποιεῖται λόγους. ἔφη μὲν γὰρ ὅτι "ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα "τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, "εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ θανάτῳ·" ἀπήλλακτο δ' ἂν οὐδαμῶς ὑποψίας ὁ λόγος. ἔφη γὰρ ἄν τις πρὸς ταῦτα εὐθὺς, βραβευτὴς οὖν ἄρα καὶ εἰσηγητὴς ἁμαρτίας ὁ λόγος. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖται δι' αὐτοῦ τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο καὶ ἁμαρτίας γένεσις; τί οὖν ὁ μυσταγωγός; δριμὺς ὑπαντᾷ, καὶ ἀποφάσκει μὲν ὅτι πατὴρ ἁμαρτίας ὁ νόμος· αἰτιᾶται δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἀσθενῆ καὶ δι' αὐτοῦ παθοῦσαν τὸ ἐναλῶναι δίκαις. ταύτῃ τοι φησὶ, τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων εἰ μὴ διὰ νόμου." ἀλλ' ὅτι μὴ ἔγνω μᾶλλον αὐτήν. οὐκοῦν οὐ πρόφασις ἁμαρτίας ὁ νόμος. παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον αὐτῆς τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτήν. ἐμφανεὶς καθιστὰς, οὐχ ἵνα μαθόντες ἐργάσαιντο, εἴγε καὶ πρὶν εἰδέναι, πάντως που καὶ ἔδρων. οὐ γὰρ ἦν δίκαιος κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν, ἀλλ' ἵνα τὸ ἀδικοῦν εἰδότες, πρὸς τὰ ἀμείνω μεταχωρήσειαν.

Καί μοι δοκεῖ γενέσθαί τι τοιοῦτον τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τῆς Μώσεως ἐντολῆς. ὑποκείσθω τῷ λόγῳ πλατεῖά τις οἶμος ἀποκομιζοῦσά ποι. καὶ διερρίφθωμεν[x] ἐν αὐτῇ πολλὴ διὰ μέσου χάσμος. ὀρωρύχθω (sic) δὲ εἰ δοκεῖ καὶ βόθροι. εἶτα τινὲς ἔστωσαν οἱ ἐν

[x] Leg. διερρίφθω μὲν.

νυκτὶ καὶ σκότῳ βαδίζοντες ἐν αὐτῇ, περιπταίοντές τε καὶ μαλὰ συχνῶς τοῖς διὰ μέσου κειμένοις· καὶ μὴν καὶ βόθροις ἀβουλήτως ἐγκαθιέμενοι. ἔχοντος δὲ ὧδε τοῦ πράγματος, δᾷδά τις λαβὼν, ἐπ' αὐταῖς ἔστησε ταῖς τριόδοις ἐμφανῆ καθιστὰς τοῖς οὖσι τὰ μεταξύ. οὐχ ἵνα πάλιν αὐτοῖς περιπταίωσιν, ἀλλὰ ἵνα μᾶλλον 5 ὑπερφέροιντο καὶ ἀπαλλάττοιντο τοῦ κακοῦ. ἆρα οὖν ἠδίκησε τὸ φῶς, ὅτι παρέδειξε τὸ λυποῦν; ἢ μᾶλλον ἐκεῖνο φαμὲν, ὡς πλείστην ὅσην αὐτοῖς ἐνεποίει τὴν ὄνησιν, ἀπετέλει δὲ καὶ ἀσφαλεστέρους. ἀλλ' οἶμαι τοῦτό ἐστιν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές. ὅτε τοίνυν ὄντες ἁμαρτωλοὶ, πλείστοις τε ὅσοις ἐγκλήμασι πε- 10 ριπταίοντες, ἐγνώκαμεν διὰ τοῦ νόμου τὴν ἁμαρτίαν, οὐχ ἁμαρτία μᾶλλον ὁ νόμος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἢ λέγοιτο, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. παραδεκτικὸς δὲ μᾶλλον τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἔφην.

Θεοδώρου. Τὸ οὖν ᾔδειν καὶ οὐκ ἔγνων, οὐ παντελοῦς ἀγνοίας ἐνταῦθα δηλωτικὰ, ἀλλὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἀκριβεστέραν τῆς φυ- 15 σικῆς διακρίσεως ἐδεξάμην γνῶσιν διὰ τοῦ νόμου.

Γενναδίου. "Τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν," φησὶν, "οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ "νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις." οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τῆς ἐπιθυμίας μοι τὴν φύσιν ἐντέθεικεν οὐκ ἔχοντι τὸ παράγγελμα. ἡ γὰρ ἐπιθυμία τῆς φύσεως. ἀλλ' ὅτι μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου διὰ τῆς 20 ἀπαγορεύσεως, ἐπίψογόν τε καὶ φαύλην ἐπιθυμίαν ὑπάρχειν οὐκ ἠπιστάμην.

Διοδώρου. "Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν," φησὶν, "οὐκ ἔγνων εἰ "μὴ διὰ νόμου." οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησα εἰ μὴ διὰ νόμου, ἀλλ' "οὐκ ἔγνων." ὥστε, οὐ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ 25 διαγινώσκειν τὴν ἁμαρτίαν ὁ νόμος αἴτιος. παιδευτικὸς οὖν ὁ νόμος μὴ συγχωρῶν διὰ τῆς ἀγνοίας εἰς τὴν τῶν ἀλόγων ἐμπίπτειν φύσιν. ἐκεῖνο μέντοι ζητητέον πῶς ἐνταῦθα εἰπὼν τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ διὰ τοῦ νόμου, ἐν ἑτέροις δείκνυσιν ὅτι ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ διακριτικὸν, ἐν οἷς φησιν, "ὅταν γὰρ ἔθνη 30 "τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ "ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος." διὰ τούτων παρίστησιν, ὅτι καὶ ἄνευ νόμου ἐνῆν συνορᾶν τὰ δέοντα. λογιστέον δὲ ὅτι καὶ ἐνῆν, ἀλλ' οὐ πάντα. οὕτω γε καὶ νῦν ἔτι ἔνια παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν ὡς

καλὰ καὶ ἔννομα πολιτεύεται. παρ' ἄλλοις δὲ ὡς ἄνομα καὶ κακῶς ἔχοντα ἐκβάλλεται· διὸ δὴ εἰ ἀναγκαῖα τοῦ νόμου ἡ δόσις, διορίζουσα ἡμῖν τά τε πρακτέα καὶ τὰ μὴ, καὶ διαρθροῦσα ἡμῖν καὶ φωτίζουσα τοῦ δικαίου τὴν πολιτείαν.

Θεοδώρου. Αἰσθόμενος ἀπό τε τοῦ "τὰ παθήματα τῶν ἁμαρ- 5 "τιῶν" καὶ "διὰ τοῦ νόμου," καὶ ἀπὸ τοῦ "νόμος δὲ παρεισῆλθεν ἵνα "πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα," καὶ ἑτέρων πλειόνων ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέροις εἰρήκει, διαβολὴν τινὰ ἐπιφυομένην τῷ νόμῳ ὡς ἀναιτίῳ (sic) καὶ ποιητικῷ τῶν ἁμαρτημάτων, τρέπεται μὲν ἐπὶ περὶ τούτων λόγον. ἄρχεται δὲ τῆς ἀντιθέσεως οὕτω λέγων, "τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ 10 "νόμος ἁμαρτίᾳ;" ἀλλ' ἆρα φησὶ, μὴ τοῦτο; ἀπὸ τῶν ἡμετέρων δείκνυται ῥημάτων, ὅτι δὴ φαῦλος καὶ ποιητικὸς ἁμαρτίας ὁ νόμος; "μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων εἰ μὴ διὰ "νόμου." τοὐναντίον οὐδ' ἂν ἔγνων τὴν ἁμαρτίαν, δι' ἧς ἐκκλίνειν προσήκει τὴν πρᾶξιν, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τῇ διακρίσει τοῦ τε καλοῦ 15 καὶ τοῦ χείρονος παιδεύων ἡμᾶς ὥστε ποιεῖν καὶ ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ. ὥστε ὁ νόμος ἡμῖν τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας ἐγένετο αἴτιος· ὃς ὑπέδειξέ τε αὐτὴν, καὶ ἀποφεύγειν προσέταξε· καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸ εἰρημένον ἐπήγαγε, "τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ "μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις." 20

Πολλῶν ἐπιθυμεῖν ἡμᾶς κατὰ τὸν παρόντα βίον συμβέβηκεν· οὐ βρωμάτων καὶ πομάτων καὶ γαμικῆς κοινωνίας μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης καὶ χρημάτων. ὧν δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνοῦσαν ἔχομεν, τούτων οὐκ ἄν ποτε εἶναί τι φαῦλον ἡγησάμεθα, μὴ νόμου διδάσκοντος ἡμᾶς, ὧν ἐπιθυμοῦντας ἀπέχεσθαι προσήκει. ὥσπερ 25 οὖν καὶ τὸν λόγον ἕκαστον ἀπαραιτήτων τὴν οἰκείαν ἐκπληροῦν ἐπιθυμίαν ἐπείγεται, ἅτε δὴ οὐδενὸς αὐτὰ πρὸς τοὐναντίον ἀνθέλκοντος. ὑφ' οὗ πρὸς μάχην τῆς οἰκείας ὀρέξεως καταστήσεται. εἶτα ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ, εἰς μείζονα τοῦ γενομένου σαφήνειαν· νόμος γὰρ ἦν καὶ ἡ πρὸς ἐκεῖνον ἐντολὴ περὶ 30 τοῦ φυτοῦ γενομένη· καὶ συνεβάλλετο τὰ κατ' ἐκεῖνον εἰς σύστασιν τῶν περὶ τοῦ νόμου λόγων.

Ὠριγένους. Νόμον ὧδε νοοῦμεν οὐ μόνον τὸν Μώσεως τὸν κωλύοντα τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν φυσικόν. ἐνέσπαρται γὰρ

ἡμῖν φυσικῶς ἡ ἐπιθυμία ὡς πάθος, καὶ ὁ περὶ ταύτην νόμος, καὶ ἔλαβεν ἀφορμὴν ἡ ἁμαρτία, οὐ διὰ τῆς γραπτῆς μόνης ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς φυσικῆς. καὶ ὁ Ἀδὰμ δὲ ᾔδει τοῦτο καὶ πρὸ τοῦ Μώσεως νόμου.

Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. 5

Γενναδίου. Μὴ διδάξαντός με τοῦ νόμου, φησὶ, διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως, ἐπίψογόν τε καὶ φαύλην ἐπιθυμίαν ὑπάρχειν οὐκ ἠπιστάμην. νυνὶ δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς τοῦτο μεμάθηκα. μετρούσης γάρ μοι ταύτης τὴν ἐγκειμένην ἐπιθυμίαν τῇ φύσει, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἄφετον οὐκ ἐώσης, ἀλλ' ὅροις τακτοῖς αὐτὴν περιγραφούσης 10 τε καὶ περιλαμβανούσης, ἡ ἁμαρτία λαβοῦσα δι' αὐτῆς ἀφορμὴν, τουτέστιν ἰσχύος εὐπορήσασα καὶ ἐπικουρίας, εἶτά με πρὸς ἀμετρίαν ὑποσκελίσασα, ἐνεργὸν εἰς ἁμαρτίαν μοι πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπειρημένην κατέστησε· τὸ γὰρ "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν "ἐπιθυμίαν," ἐνδεῖτο ἀπηγορευμένην. 15

Θεοδώρου. Ὑποδείγματι κέχρηται τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ, ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων ἐπὶ τοῦ παραδείσου τῶν φυτῶν ἀδεῶς ἁπάντων μεταλαμβάνειν ἐδύνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῷ τις περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθείς. καὶ οὐκ ἦν ἁμάρτημα τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν βουληθέντα κἀκείνου φαγεῖν. ἐπειδὴ δὲ ἐντολὴν ἐδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ 20 φυτοῦ τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μέν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως ὡς εἰκὸς τοῦ καρποῦ. ἐκωλύετο δὲ ὅμως ὑπὸ τῆς ἐντολῆς, ἁμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἡγούμενος. ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία πάροδον ἔσχε. τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρῶσιν· τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῆς ἐντολῆς βουληθέντος 25 ἰδεῖν, ἀλλὰ πιστωθέντος μὲν τοῦ ἐπιβούλου τοῖς λόγοις, ὅλου δὲ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φαγεῖν γεγονότος.

Καὶ οὐ μονὸν ἀφορμὴ τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν ἐγένετο, ἀλλὰ γὰρ ἔτι κἀκεῖνο ἐμάθομεν, ὡς οὐκ ἀπάτῃ ταῖς ἐπιθυμίαις προσῆκεν ἕπεσθαι ἡμᾶς. δοκιμάζοντες δὲ ἃ χρὴ ποιεῖν, τῶν ἑτέρων 30 ἀπέχεσθαι· οἷς οὐκ ἐμμένοντες, δῆλοι πάντως ἐσμὲν ἁμαρτάνοντες. ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὸ τοῦ φυτοῦ μετειλήφαμεν· ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἕπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις ἁπλῶς ἐντεῦθεν μανθάνοντες ἡμαρτάνομεν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας παρὰ τὸ δέον πληροῦν ἐπει- 35

γόμενοι. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυ-"μίαν·" ἀντὶ τοῦ παντὸς ἁμαρτήματος ἀπό τινος ἐπιθυμίας τικτομένου, ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν, ἅτε δὴ τῆς διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένης ἐντεῦθεν. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις τὸ "τὴν "ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις." 5 ἀντὶ τοῦ οὐκ ἂν ᾔδειν ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμένων, εἰ μὴ νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων ἡμῖν.

Καὶ γὰρ τὸ "ἐν ἐμοὶ" ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν λέγειν τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἀπόδειξιν κέχρηται τῶν κοίνων. ὅθεν ἐπὶ τοῦ οἰκείου κἀκεῖνο λέγει προσώπου· διὰ πάντων δεῖξαι βουλόμενος ὅτι ἀναγκαίως μὲν κατὰ τὸν παρόντα βίον νόμοις πολιτευόμεθα, ὑφ' ὧν ἡ ἔμφυτος ἀνακινεῖται διάκρισις· παιδευομένων ὧν τε ἀπέχεσθαι καὶ ἃ ποιεῖν προσήκει· ὥς τε καὶ τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐνεργὸν εἶναι. χρεία δὲ τῆς μελλούσης ἡμῖν καταστάσεως, ἐν ᾗ γεγονότες, τὰ φαινόμενα ἡμῖν καλὰ ταῦτα καὶ ποιῆσαι δυνησόμεθα ῥαδίως. ὅθεν τῆς οἰκείας ἐχόμενος ἀκολουθίας καὶ τοῦ δεικνύναι, ὡς οὐδ' ἄν τις ἦν ἐν ἡμῖν διάκρισις τοῦτε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος, οὐδὲ ἁμαρτίας ἐπίγνωσις, εἰ μὴ νόμῳ ταῦτα διώριστο παρ' ἡμῖν, ἀλόγων δὲ δίκην τὸ προστυχὸν ποιεῖν ἅπαν ἐμέλλομεν, ἐπάγει, "χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρτία νεκρά." οὐδ' ἂν ἐνεργηθείη, 20 φησιν, ἁμάρτημα, μὴ νόμῳ διωρισμένον· διά τι; ὅτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ εἰδότα ὧν ἀπέχεσθαι προσήκει, ποιεῖν τι παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.

Ὠριγένους. Οὐκ ἐν Παύλῳ μόνῳ ἀλλ' ἐν πάσῃ ψυχῇ, ὅτε ἡ ἁμαρτία ὑπέστη, πᾶσα ἐπιθυμία κατεπολέμει τὸ γένος. ἀμήχανον 25 γὰρ ἀνθρωπίνην ψυχὴν, μὴ ἀποπεσεῖν πάθεσι· κἂν ἐξ ἐπιμελείας ὕστερον οἱονεὶ ἐν ἀπαθείᾳ γένηται. ὧδε δὲ ὁ Παῦλος πᾶσαν ἐπιθυμίαν λέγει παθητικὴν καὶ ἁμαρτωλὸν, ἣν ὁ νόμος ἀπαγορεύει, διδάσκων τὸ "οὐκ ἐπιθυμήσεις." ἥτις ἐστὶν ὄρεξις ἄλογος γινομένη κατὰ ὁρμὴν πλεονάζουσαν παράλογον, καθ' ἣν φιλοζωοῦμεν 30 ὡς ἀγαθοῦ ὀρεγόμενοι, πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ γυναιξὶ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐπιθυμίαις, κατὰ τὸ τῆς ἁμαρτίας βούλημα ποιούσης ἡμᾶς ἐκτείνεσθαι ὡς ἐπὶ ἀγαθὸν πᾶν τὸ ὑφ' ἡμῶν ἐπιθυμούμενον. φαντασία γὰρ ἀγαθοῦ ἡ ἐπιθυμία γίνεται.

Σευηριανοῦ. Οὐ κακός, φησιν, ὁ νόμος, οὐδὲ ἁμαρτία, ἀλλὰ 35

γνωρίζεται μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀποστῆσαι δὲ αὐτὴν οὐ δεδυνημένος, ἐπιδόσεως ἀφορμὴν αὐτῇ πάρεσχε. τοῦτο δὲ διατί φησι; δεικνὺς τῆς ἁμαρτίας τὸ μέγεθος, ἵνα συναποδείξῃ τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν. οὕτω, φησὶν, ἦν ἰσχυρὰ ἡ ἁμαρτία, ὅτι διὰ τῶν ἀπαγορευόντων μᾶλλον ἐκράτει καὶ πλέον ἴσχυεν· ὥσπερ φλόγα ἀρξα- 5 μένην μὲν καὶ τὸ τυχὸν σβέννυσιν. ἐξαφθεῖσαν δ' ἐπὶ πλέον, καὶ τὸ σβεστικὸν ὕδωρ πλέον ἅπτει. οὕτως τὴν ἁμαρτίαν πάσης τῆς οἰκουμένης κρατήσασαν καὶ πάντας ἐπινεμομένην, ὁ νόμος ἤλεγξαι, σβέσαι δὲ οὐκ ἴσχυσεν.

Ἀπολιναρίου. Τοῖς μὲν οὐκ ἀκούσασι νόμου, φυσικῶς ἡ 10 τούτου γνῶσις ἐγγίνεται, καθὰ καὶ πρότερον εἴρηκεν· "ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιοῦντα, γραπτὸν ἐνδείκνυσθαι "τὸ ἔργον τοῦ νόμου ἐν ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις." τοῖς δὲ ὑπὸ νόμον τὸ τοῦ νόμου γράμμα καὶ τὴν φυσικὴν ἔννοιαν ἀνακινεῖ, κατηχουμένοις ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, πρὸς τὸ καὶ συνιέναι τὸ καλὸν καὶ τὸ 15 φαῦλον ἀφ' ἑαυτῶν δύνασθαι.

Χωρὶς γὰρ νόμου, ἁμαρτία νεκρά.

Κυρίλλου. Εἰ γὰρ μὴ κέοιτο φησὶν ὁ τὸν τῆς φαυλότητος τρόπον καταδικάζων νόμος, ἀδρανὲς ἂν γένοιτο τὸ κακόν. κατερεθίζεται γὰρ μονονουχὶ πρὸς ἰσχὺν διὰ τοῦ νόμου· καὶ ῥαθυμότερον 20 μέν τισι τὸ τῆς ἡδονῆς ἐγκείσεται κέντρον, ἐπιτιμῶντος αὐτῷ μηδενός. μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἀπαμβλύνεται τῷ τῆς ἐξουσίας πλάτει γοητευόμενον. οὗ γὰρ ὅλως τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, ἐκεῖ που πάντως ἀργεῖ τὸ φιλόνεικον. νεκρὰ τοιγαροῦν ἡ ἁμαρτία, νόμου τὸ πρακτέον διακρίνοντος. ἐζηκέναι δὲ, φησὶν ὁ μυσταγωγὸς, χωρὶς 25 νόμου ποτέ. εἶτα τῆς ἐντολῆς ἐλθούσης, ἀναβιῶναι μὲν τὴν ἁμαρτίαν· τεθνάναι γε μὴν αὐτὸν ἰσχυρίζεται. καὶ σχηματίζει μὲν ἐν τούτοις ἐφ' ἑαυτῷ τὸν λόγον. οἶμαι δὲ ἔγωγε τοιοῦτόν τι βούλεσθαι δηλοῦν αὐτόν. ὑπὸ δίκην μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐστὶ καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελεῖν, ἢ τὸ ἐν εἰδήσει νόμων. εἰ δὲ δή τις 30 γέγονεν ὑπὸ νόμον, τὴν ἔξω νόμου ποτὲ διαζήσας ζωήν· εἶτα τῶν τεθεσπισμένων ἀφειδεῖν ᾑρημένῳ, ἥλω γραφῇ ἁμαρτίας, καὶ πέπτωκεν ὑπὸ δίκην, τότε δὴ τότε, ταῖς ἑαυτοῦ ῥαθυμίαις ἐπιστύγνασας. καὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ νόμου μονονουχὶ κατακεκρά-

ζεται λέγων, "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. ἐλθούσης δὲ τῆς "ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἔζησεν. ἐγὼ δὲ ἀπέθανον." εἰ γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἁμαρτία νεκρὰ χωρὶς νόμου, πῶς οὐ πιθανὸν ἐννοεῖν ζωοποιεῖσθαι τρόπον τινὰ διὰ τοῦ νόμου τὴν ἁμαρτίαν, τοῦ καὶ ἐμφανῆ καθιστάντος αὐτὴν, καὶ οἷον ἔμπνουν ἀποτελοῦντος; καίτοι πάλαι 5 μὴ ἐγνωσμένην, εἰ καὶ τῷ ἐν ἡμῖν. οὐ γὰρ ἦμεν δίκαιοι. ὥσπερ δὲ νεκρᾶς οὔσης τῆς ἁμαρτίας, διάτοι τὸ μὴ εἶναι τυχὸν τὸν καταδικάζοντα νόμον, ἔζωμεν ἡμεῖς τῆς ἀγνοίας τὴν παραίτησιν εὐάμορφον (sic) ἔχοντες. "οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις," καθὰ φησὶν αὐτός. οὕτω παρελθούσης εἰς μέσον τῆς ἐντολῆς, 10 ἀνεβίωμεν[u] ὥσπερ ἡ ἁμαρτία, κατηργήθη δὲ ὁ θάνατος, καὶ ἄρα καὶ δίκη τῶν ταῖς παραβάσεσιν ὑποπιπτόντων ἐξ ἀσθενείας.

Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; πέπρακταί τι τῶν ἐλπίδος ἔξω καὶ ἀδοκήτων ἐφ' ἡμῖν. εὕρηται γὰρ ἡ ἐντολή, φησιν, ἡ δοθεῖσα πρὸς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. ὥσπερ γὰρ κατασίνεταί πως τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖ- 15 νος τὸ φῶς, τοὺς οἵσπερ ἂν εἶεν τὴν ὄψιν ἠρρωστηκότες· καίτοι πεφυκὸς εἶναι γλυκὺ καὶ τριπόθητον. καὶ ὁ κατ' αὐτὸ πάντως ἐστὶ τὸ ἀδικοῦν. νοοῖτο δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πεπονθότων ἀρρωστίας ἔγκλημα τὸ ἀδικεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· κατὰ τὸν ἴσον οἶμαι τρόπον πρόφασιν διδόσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ, φησὶ, τὴν ἐντολὴν, ἐξηπατῆσθαί τε 20 δι' αὐτῆς, κατακομισθῆναι δὲ καὶ εἰς θάνατον.

Φαίη δ' ἄν τις καὶ ἑτέρως, ὅτι δὴ[x] σφόδρα φιλεῖ ταῖς τοῦ νόμου βουλαῖς ἀεί πως μάχεσθαι τὸ φιλόπονον· καὶ οἱ τῆς φαυλότητος τρόποι ταῖς ἐπιεικείαις ἀνακοπτόμενοι γενικώτερον ἀντεξάγουσι· καὶ τονοῦν[y] ἔσθ' ὅτε καταληΐζονται, καταστρέφοντες 25 εἰς παράβασιν, καὶ ταῖς ἐκ νόμου ποιναῖς ὑποφέροντες· καίτοι νόμον ἐσχηκότες τοῦ πολέμου τὴν ἀφορμήν. ταυτή τοι, φησὶ, σοφὸς ὢν ὁ Παῦλος, ἠπατῆσθαί τε διὰ τῆς ἐντολῆς, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανεῖν. ἀπέκτεινε γὰρ μονονουχὶ καταθήγουσα πρὸς ἀντίστασιν τὰς ἐν ἡμῖν ἡδονὰς, κατάγε τοὺς προειρημένους τρόπους. 30

Ἰσιδώρου. Ἐπειδή πως χωρὶς νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρὰ, ἠθέλησας μαθεῖν, φημὶ ὅτι τοῦτο βούλεται εἰπεῖν ὁ Παῦλος, ὅτι οὔπω

[u] Leg. ἀνεβίω μέν. [x] Cod. δεῖ. [y] In marg. ἴσως γρ. καίτοι νοῦν (sic) sed leg. καὶ τὸν νοῦν.

ἦν γνώριμος. οὐ γὰρ τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι οὐκ ᾔδεσαν ἁμαρτάνοντες, ἐπεὶ ἀλόγως εὑρεθεῖεν κολασθέντες οἱ πρὸ τοῦ νόμου. οἱ μὲν γὰρ ὕδατος, οἱ δὲ πυρὸς ἔργον ἐγένοντο. ἀλλ' ὅτι ᾔδεσαν μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ἀκριβῶς. διὸ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ σφοδρῶς.

Γενναδίου. "Χωρὶς γὰρ νόμου" φησὶν, "ἡ ἁμαρτία νεκρά." 5 τὴν γὰρ πρᾶξιν ἁμαρτωλὸν ὁ νόμος ἀπαγορεύων συνίστησιν, ὡς ἐὰν μὴ τούτου μοι προπαρηγγελκότος αὐτῆς ἀποχὴν ἐπιτετηδευκὼς ὑπῆρχον αὐτὴν, οὐκ ἂν ἦν ἔνοχος πλημμελήματι. "οὗ γὰρ οὐκ "ἐστὶ νόμος, οὐδὲ παράβασις." οὐ γὰρ ἐλλογεῖται ἁμαρτία, μὴ ὄντος νόμου. "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ." τὸ "ἐγὼ" νῦν ἀντὶ 10 τοῦ ὁ ἄνθρωπος λέγει, λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀδάμ. "ἐλθούσης δὲ τῆς "ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον." ἐμὲ γοῦν τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα πρὸ τοῦ νόμου τὸ ζῆν ἡ ἐντολὴ προσελθοῦσα διὰ τῆς πρόσθεν νεκρᾶς ἁμαρτίας, ἀναζησάσης, τοῦτο ἀφείλετο· καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. καὶ πέπονθά τι 15 σχέτλιον, καὶ ὄντως ἐλεεινὸν, τῇ εὐεργεσίᾳ βλαβεὶς, καὶ τῷ πρὸς ζωὴν δοθέντι μοι βοηθήματι, τούτῳ τὸ ζῆν ἀπόλεσας. "ἡ γὰρ "ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' "αὐτῆς ἀπέκτεινεν." ἔχουσα γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς πρόφασιν ἡ κατάρατος ἁμαρτία, καὶ δυνατωτέρα τῷ ὅπλῳ τῷ ἐμῷ γενομένη, δι' 20 αὐτοῦ με τούτου παρακρουσαμένη κατέσφαξε. δίεισι μέντοι περὶ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ζώσης τε καὶ ὑφεστηκυίας καὶ σοφιζομένης τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τὸ τῆς θείας ἔθος γραφῆς. οὕτω γοῦν καὶ τὴν δικαιοσύνην προσωποποιῶν ὁ μακάριος εἰσάγει λέγων, "δικαιοσύνη "ἐνώπιον αὐτοῦ προπορεύσεται" καὶ πάλιν ὁ Σολομὼν τὴν σοφίαν. 25 καὶ ὅλως ἐν τοῖς θείοις λογίοις πολὺ τὸ τοιοῦτον ἰδίωμα.

Διοδώρου. "Ἐλθούσης δέ," φησι, "τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία "ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον." εἰ ἀνέζησε, δῆλον ὅτι ἔζη ποτὲ, καὶ ἀποθανοῦσα ἀνέζησε. πότε οὖν ἔζη; ὅτε εἰληφότα τὸν Ἀδὰμ ἐντολὴν καὶ εἰδότα, τὴν παράβασιν ὀλέθριον ἠπάτησε καὶ κατη- 30 γωνίσατο ὁ διάβολος. ὡσαύτως δὲ ὅτε καὶ τὸν Κάϊν. καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν γνώσει ἥμαρτε παραγγελθεὶς μὴ φονεύειν τὸν ἀθελφὸν, διὰ τοῦ "ἥμαρτες, ἡσύχασον." μὴ οὔσης οὖν μεταξὺ, μήτε ἐντολῆς, μήτε νόμου, ἐνεκροῦντο ἡ ἁμαρτία τῇ τῶν ἁμαρτανόντων

ἀγνωσίᾳ. τὰ γὰρ πλεῖστα ἠγνόουν πταίοντες· ὥστε οὔτε ὑπὸ τοῦ συνειδότος κατεκρίνοντο. τί οὖν ἐκ τούτων; ἐλυσιτέλει μὴ δοῦναι τὸν νόμον; ἀλλ' ἐζημιοῦντο οἱ μέλλοντες κατορθοῦν. ἄτοπον δὲ διὰ τοὺς ῥαθύμους καὶ φιληδόνους ἀνελεῖν τῶν σπουδαίων καὶ ἐναρέτων τὴν τῆς σωτηρίας ὑπόθεσιν. 5

Θεοδώρου. Πάλιν ἐπὶ τὸ παράδειγμα χωρεῖ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου πίστωσιν, καὶ φησὶν, "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτὲ," περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγων. ὡς ἂν ὅτε εὐθὺς ἐγένετο, ἔξω νόμου τυγχάνοντος· πρὶν ἢ δέξασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀποχῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα. δῆλον γὰρ ὡς ἐγένετο πρότερον· εἶτα τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο ὕστερον. ὅθεν ἐπάγει· "ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία "ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, "αὕτη εἰς θάνατον." ἐπειδὴ δέ, φησιν, ὁ Θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον, καὶ διάκρισις ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ μὲν ἁμαρτία παρείσδυσιν ἔσχεν· ἐγὼ δὲ ταναντία ποιήσας τοῖς τῷ Θεῷ δεδογμένοις, θανάτῳ κατεκρίθην. γέγονέ τε ἡμῖν λοιπὸν θανάτου παρεκτικὸς ὁ παρὰ τοῦ Θεοῦ τεθεὶς νόμος, ἐπὶ τῷ ζῆσαι πεισθέντας αὐτῷ. ὁ γάρ τοι μακάριος Παῦλος ἐλήλυθε μὲν ἐπὶ τούτοις ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους· δεῖξαι βουλόμενος ὡς οὐ φαῦλον αὐτὸν ἡγεῖται. κοινῶς δὲ λοιπὸν περὶ τῆς τοῦ νόμου φύσεως διαλέγεται, τὸ χρειῶδες αὐτοῦ καὶ ὠφέλιμον διδάσκων. ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς. ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνος ἐγένετο. καὶ συμπλέκων ἀμφότερα καλῶς ἐπάγει· "ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία" καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὠριγένους. Τότε γὰρ καὶ γένοιτ' ἂν περὶ τοῦ τοιούτου, ὅτι οὗτος ζῇ χωρὶς νόμου. ἐπὶ ταύτην γὰρ τὴν κατάστασιν ἀναφέρων ὁ Παῦλος καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἐρεῖ, "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου "ποτέ." ἐπεὶ ποτὲ ἦν χωρὶς νόμου, ὅπου καθὼς αὐτὸς φησὶ, περιτομὴ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων. οὐ γὰρ δύναται τὸ ἔτι ἄλογον ἔχον κατάστασιν παιδίον ζῆν ὑπὸ νόμον. πᾶς γὰρ ἄνθρωπος ἔζη χωρὶς νόμου ποτὲ, ὅτε παιδίον ἦν. καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ ἦλθε ποτὲ ἡ ἐντολή. ποτὲ δὲ ἢ ὅτε συνεπλήρωσε τὸν λόγον, καὶ νενόηκε τὴν ἐντολὴν προτάττουσαν μὲν τὰ τοιάδε, ἀπαγορεύουσαν δὲ τὰ τοιάδε. ἅμα δὲ τοῦ ἐλθεῖν τὴν ἐντο-

λὴν κατὰ τὸν πρῶτον αὐτῆς καιρὸν, ὑφίσταται ἡ κακία, ἢ ὡς ὁ Παῦλος ὠνόμασεν, ἀναζῇ ἡ ἁμαρτία, τέως οὖσα νεκρά. ἐπειδὴ μὴ πέφυκεν ἀναζῆν ἁμαρτία, καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, ἡ μὲν ἁμαρτία ἀναζῇ, ἡ δὲ ψυχὴ ἀποθνήσκει· κατὰ τὸ, "ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται." τὸ γὰρ "ἐγὼ" ἐπὶ 5 τὴν ψυχὴν καὶ ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἀναφέρεται. μὴ νομίσῃς δὲ παραπλήσιον τι ἔχειν τὸν θάνατον τὸν πρῶτον τῆς ἁμαρτίας, τῷ δευτέρῳ ταύτης θανάτῳ. ὡς γὰρ πολλὴ διαφορὰ ὅτε νεκρὰ ἡ ἁμαρτία χωρὶς νόμου, καὶ ὅτε νεκρὰ ἡ ἁμαρτία, νεκρωθέντων τῶν μελῶν τῶν ἐπὶ γῆς ἀπὸ τοῦ λόγου. οὕτως καὶ τὴν καθ' ἑκάτερα 10 νεκρότητα τῆς ἁμαρτίας ζωῆς, πολλή τις ἂν εἴη καὶ οὐ συγκριτικὴ ἡ ἑτέρα τῇ ἑτέρᾳ διαφορᾷ τοῦ ζῆν. δῆλον γὰρ ὅτι ἡ νεκρὰ ἁμαρτία ζῇ, ὅτε μήπω νεκροῦται τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ λόγου. πρὸ δὲ τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἐλθεῖν τὴν ἐντολὴν ἔζη, νεκρὰ οὖσα. 15

Ἀπολιναρίου. Νόει γοῦν μοι, φησι, μὴ τεθέντα πρῶτον νόμον, ὡς νῦν οὐ πάρεστιν ἐπιτίμησις. ἄγνοια γὰρ ἀνεύθυνον κόλασιν οὐχ ὑπόκειται. μετὰ ταῦτα ἐπεισιοῦσαν θεώρει τὴν ἐντολήν. ἐνταῦθα κατεξανίσταται καθ' ἡμῶν ἡ ἁμαρτία, προσγενομένης τῆς γνώσεως, καὶ μηκέτι τῆς ἀγνοίας τὴν ὀργὴν ἀφιστάσης τὴν ἐπὶ τοῖς γινο- 20 μένοις. οὕτω δὲ ζῇ μὲν ἡ ἁμαρτία, δύναμιν καὶ ἰσχὺν λαμβάνουσα. ἀποθνήσκει δὲ ἄνθρωπος, τῇ γνώσει καταδικαζόμενος· καὶ περιίσταται τὸ ζωοποιοῦν ἀγαθὸν ἡ τοῦ νόμου πρόσταξις, εἰς θανάτου πρόφασιν. ἧς γὰρ ἄνευ, τὴν ἁμαρτίαν, οὐχ οἷόν τε ἁμαρτίαν εἶναι, οὐδὲ καταδικάζειν θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον, διὰ ταύτης δήπου 25 καὶ τὸ τῆς πονηρίας ἔγκλημα, καὶ τὸ τῆς κολάσεως ἐπιτίμιον συνίσταται.

Φωτίου. Ἡ μὲν ἁμαρτία νεκρά· ἐγὼ δὲ ἐν ζωῇ, ἅτε μὴ ἐνοχλούμενος μηδὲ νυττόμενος, μηδὲ νεκρούμενος ὑπ' αὐτῆς. πῶς οὖν ἀνέζησεν ἐκείνη διὰ τοῦ νόμου; τίνα τρόπον; ὅτι τοῦ νόμου 30 δοθέντος μᾶλλον ἐκείνη πρὸν ἐπίθεσιν παρωξύνθη, καὶ οἷον ἐπηρεάσαι ὥρμησεν· ἅτε δὴ καὶ στεφανοῦσθαι μέλλοντα τὸν φυλάξαντα τὴν ἐντολὴν ὑπολογιζομένη, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον διαβασκαίνουσα. καὶ ἐγὼ πάλιν γνοὺς διὰ τῆς ἐντολῆς τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἐν

γνώσει πράττων ἃ φεύγειν ἔδει, μᾶλλον κατὰ τοῦτο ἡμάρτανον· καὶ μᾶλλον αὐτὴν κατ' ἐμαυτοῦ ἐπερώννυον, ἰσχὺν αὐτῇ διὰ τῆς κατὰ γνῶσιν ἀτόπου πράξεως ἐπιχορηγῶν, καὶ οἷον ἀσθενῆ καὶ νενεκρωμένην οὖσαν ἐνισχύων καὶ ἀναζωπυρῶν. ἡ δὲ ζήσασα ἐμὲ ἐνέκρωσε. πρὸ δὲ τοῦ ἀναζῆσαι ἐκείνην, ἐγὼ ἔζων μᾶλλον. τοῦτο 5 δὲ ἦν πρὸ τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς. ὥστε εἰ καὶ μὴ ὁ νόμος ἁμαρτία, ἀλλ' οὖν ἐκείνου δοθέντος, κατὰ δύο τρόπους ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν. αὐτῆς τε ἐκείνης μᾶλλον πρὸς ἐπίθεσιν ἀνακινηθείσης καὶ διεγερθείσης, καὶ ἡμῶν τῇ κατὰ γνῶσιν ἐκτόπῳ πράξει ἐνισχυσάντων αὐτήν· καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιβουλὴν σὺν παρρησίᾳ παρα- 10 σχομένην. "ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον."

"Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα." ἀνωτέρω εἰπὼν "ὅτι "ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν "ἐπιθυμίαν," ἐπάγει ὅτι οὐ μόνον ἐπιθυμίαν πᾶσαν κατειργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἐθανάτωσέ με. αὕτη γέγονεν εἰς θάνατον. εἶτα ὡς 15 ἔθος αὐτῷ αἰτίας αἰτίαις συναίρειν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐνδεικνύναι καὶ τῶν πραγμάτων ἐν τοῖς λόγοις, ἀνατρέχει καὶ τίθησί πως "κατειργάσατο πᾶσαν ἐπιθυμίαν," καὶ φησὶν, "ὅτι ἀφορμὴν λα- "βοῦσα ἐξηπάτησέ με." εἶτα ἀφῆκε τὸ προρρηθὲν νοεῖν ἐνταῦθα ὅτι ἐκ τούτου δὲ εἰργάσατο τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτο ἀφεὶς ἐπισυν- 20 άπτει τὸ τέλος, "καὶ ἀπέκτεινεν·" ἵν' ᾖ κατὰ συνέχειαν εἴ τις ἀναλάβοι οὕτως αὐτῷ εἰρημένον. "ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν·" τὴν δὲ ἐπιθυμίαν κατειργάσατο ἀπατήσασα· ἐργασαμένη δὲ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπέκτεινέ με. ἔστιν οὖν ἀπάτη αἰτία τῆς ἐπιθυμίας. ἡ δὲ ἐπιθυμία τοῦ 25 θανάτου. τὴν δὲ ἀπάτην εἰργάσατο διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία· ἵνα φανῇ τὸ ὑπερβάλλον τῆς κακίας αὐτῆς, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κάκιστον ἐργαζομένης.

12 Ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δίκαια καὶ ἀγαθή. 30

Κυρίλλου. "Ἅγιος ὁ νόμος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δίκαια "καὶ ἀγαθή." ἀποφαίνει γὰρ ἁγίους τε καὶ δικαίους καὶ ἀγαθοὺς τοὺς οἵπερ ἂν δύναιντο φυλάττειν αὐτόν. ἵνα δὴ γένοιντο ταῖς ἐκ

παραβάσεων αἰτίαις οὐδαμόθεν ἁλώσιμοι. ἀλλ' ἦν τοῦτο πῶς ἀνέφικτον. "παραπτώματα γάρ τις συνήσει;" κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Γενναδίου. "Ὥστε," φησὶν, "ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ "ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή." ὁ μὲν σύνδεσμος ἁπλῶς ἐνταῦθα προσέρριπται· νόμον δὲ καὶ ἐντολὴν ταυτὸν ἀμφοτέρως 5 ὠνόμασεν. ἁγίαν μέντοι τὴν ἐντολὴν εἶπεν, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀπαγοῦσαν, καὶ διϊστῶσάν τε καὶ ἀφορίζουσαν τοῦ κακοῦ. δικαίαν δὲ, ὡς μετὰ τοῦ δικαίου τιμῶσάν τε ὑπακούοντας, καὶ κολάζουσαν παρακούοντας. ἀγαθὴν δὲ ὡς ὁδηγοῦσάν τε πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ δι' ἀγαθότητα δοθεῖσαν Θεοῦ. οὐ τοίνυν ὁ νόμος ἁμαρτία φησὶν, 10 ὅσγε γνωρίζει τέ μοι τὸ φαῦλον, καὶ τῆς τούτου πράξεως εἴργει. ἀλλὰ τουναντίον, ἅγιός τε καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός.

Θεοδώρου. Τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς. ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνος ἐγένετο. καὶ συμπλέκων ἀμφότερα λέγει, "ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δι- 15 "καία καὶ ἀγαθή." ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀμφότερα τοίνυν ἄγαν ὠφέλιμα. καλῶς δὲ ἐπὶ τῆς ἐντολῆς πλείοσιν ἐχρήσατο τοῖς ἐπαίνοις, ἅτε δὴ καὶ τῆς δόσεως οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις κατὰ τὸ πρόχειρον δοξάσης δέδοσθαι, καὶ θανάτου παρεκτικῆς ἅπασι γενομένης. ἐκάλεσε δὲ αὐτὴν ἁγίαν μὲν, ὡς τὰς ἀφορμὰς παρέχουσαν τῆς τε τοῦ καλοῦ 20 καὶ τοῦ κακοῦ διακρίσεως, καὶ τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χείρονος ἀφορίζουσαν· δικαίαν δὲ, ὡς ἀναγκαίως μετὰ τὸ δεῖξαι τὸ καλὸν ἐπάγουσαν τῷ παραβάτῃ τὴν τιμωρίαν· ἀλλὰ καὶ ἀγαθὴν, ὡς καλῶν παρεκτικὴν, τό τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν, καὶ τὸ μείζονα πειθομένοις ὑπισχνεῖσθαι καλά. 25

13 Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ γέγονε θάνατος.

Κυρίλλου. "Ἅγιος μὲν ὁ νόμος, ἁγία δὲ καὶ ἡ ἐντολὴ καὶ "ἀγαθή." εἶτα πῶς ἔφασκε, "καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν "αὕτη εἰς θάνατον;" ἆρα οὖν, εἰπέ μοι, γέγονε τὸ ἀγαθὸν ὀλέθρου πρόξενον; μὴ γένοιτό, φησιν, ἐπαιτιῶμαι γὰρ ἐν τούτοις, 30 ἥκιστα μὲν τὸν νόμον, ἕστηκα δὲ ὥσπερ τῆς ἁμαρτίας κατήγορος. καταβιάζεται γὰρ οὕτω τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας κεκράτηκεν, ὥστε αὐτὸν τὸν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν καὶ ζωὴν δοθέντα νόμον, τὴν ἁγίαν ὄντως καὶ ἀγαθὴν ἐντολὴν, θανάτου γενέσθαι

πρόφασιν τοῖς ὑπεζευγμένοις. πῶς, ἢ τίνα τρόπον; εἰ γὰρ ἕψεται μὲν ἀεὶ τοῖς παρανομοῦσιν ἡ δίκη, διεληλάκαμεν δὲ πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἀσθενείας ἡμεῖς, ὡς ἀεὶ ταῖς παραβάσεσιν ἐναλίσκεσθαι, ἐναργὲς ἤδη πῶς, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὁ σώζων νόμος, ὁ ἅγιός τε καὶ ἀγαθὸς, νεῦρά πως δοκεῖ γενέσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ 5 ὁδὸς εἰς θάνατον τοῖς ὑφ' ἁμαρτίαν. καὶ τάχά που φησὶν, "ἵνα "γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." τοῖς μὲν ἠγνοηκόσι τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν ἕψεται μὲν πάντως τὸ ἐναλῶναι δίκαις. ἠνομήκασι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἐγνώκασι. πλήν ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἀπολογίας οὐκ ἀπίθανος οἶμαι λόγος. προβαλοῦνται 10 γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν ἄγνοιαν. τοῖς γε μὴν ἐν νόμῳ τὸ μὴ εἰδέναι λέγειν τὸ θέλημα τὸ δεσποτικὸν, εἰ καὶ μὴ ὀνείδη πως, οὐκοῦν ἐφαίνετο διαβιοῦν ᾑρημένοις ἀνοσίως, οὐκ ἀγνοίας ἔσται, ἀλλ' ἀπονοίας τὸ κατηγόρημα, καὶ τῆς ἀνωτάτω λοιπὸν ἀφιλοθεΐας. οὕτως ἂν λέγοιτο "καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλός." ἁμαρτωλοῦ μὲν ὑπάρχον- 15 τος καὶ τοῦ πεπλημμεληκότος ὡς ἐν ἀγνοίᾳ, ἥκιστα γε μὴν καθ' ὑπερβολὴν λεγομένου τε καὶ ὄντος ἁμαρτωλοῦ.

Γενναδίου. Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐμοὶ, φησὶ, γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἡ ἁμαρτία. οὐκ ἄρα, φησὶ, τοῦ κακοῦ μοι τὸ ἀγαθὸν αἰτιάσομαι· τῆς δὲ ἁμαρτίας κρατηγορῶ, καὶ ταύτην μισῶ. καὶ 20 πρὸς ταύτην οὐκ ἂν ἑκὼν εἶναι σπεισαίμην ποτέ. ἵνα φανῇ, φησὶν, ἡ ἁμαρτία διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον. αὕτη γὰρ βλάψασά με τῷ ἀγαθῷ, δι' αὐτοῦ μοι τούτου καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἥτις ἐστὶ κατεφάνη· "ἵνα γένηταί," φησι, "καθ' ὑπερβολὴν "ἁμαρτωλὸς καὶ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." ἐλέγχεται γὰρ διὰ 25 τοῦ νόμου, φησὶν, ἡλικόν τε καὶ ὅσον ἐστὶν ἡ ἁμαρτία κακόν. τὸν γὰρ παρακελευόμενον αὐτήν μοι φυλάττεσθαι καὶ δεδομένον εἰς συμμαχίαν, ὑποσκελίσασά με, δι' ἀπάτης αὐτόν μοι τοῦτον ἐπέστησε φονευτήν.

Διοδώρου. Ἔλεγχός, φησι, τῆς τοῦ διαβόλου πονηρίας ὁ 30 νόμος. ἀγαθὸν δὲ τὸν νόμον εἶπε. φαίνεται οὖν ὁ πονηρὸς δεινὸς ὢν πονηρός. ὅταν διὰ τοῦ δοθέντος ἀγαθοῦ θάνατον τοῖς λαβοῦσι τὸν ἀγαθὸν νόμον προὐξένησεν. "ἁμαρτωλός," φησιν, "ἡ ἁμαρτία." φανερώτατα νῦν ἔδειξεν ὅτι ἁμαρτίαν τὸν διάβολον ἔλεγε, καὶ

ἁμαρτωλὸν νῦν αὐτὸν ὠνόμασεν· ἁμαρτωλὸς γάρ ἐστιν ὁ ἁμαρτιῶν ποιητικός.

ʼΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. Εἴ τις πρὸς τὰ εἰρημένα ἀνθυποφέρει λέγων, μήποτε ὁ ἅγιος νόμος γέγονεν εἰς θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ; "ἐλθούσης "γὰρ τῆς ἐντολῆς ἀνέζησεν ἡ ἁμαρτία. ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπέθανεν." 5 ἀκούσετε ὅτι οὐ τὸ ἀγαθὸν γέγονε θάνατος, ἀλλ' ἔδει τὴν ἁμαρτίαν φανῆναι ἡλικόν ἐστι κακόν. ὅτε γὰρ ἐπιδημεῖ τὸ ἀγαθὸν τῇ ψυχῇ, φανεροῦται τὸ κακόν. καὶ ἐάν τις μετὰ τοῦτο ἁμαρτῇ, εὑρίσκεται τὸν θάνατον ποιοῦσα θανάτου πρόξενος. καὶ ἡ ἁμαρτία οὐχ ἁπλῶς ἁμαρτία, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς αὕτη, διὰ 10 τῆς ἁγίας ἐντολῆς παρεισδύνουσα, καὶ τὸν θάνατον ἡμῖν κατεργαζομένη.

14 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Πνευματικόν φησι τὸν νόμον, ὡς ἀποτελοῦντα πνευματικοὺς τοὺς ἑπομένους αὐτῷ. νοεῖται δὲ πνευματικὸς, ὁ μὴ 15 κατὰ σάρκα ζῶν, ἀπονενευκὸς δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ θέλειν ἕπεσθαι τῇ θελήσει τοῦ Πνεύματος. ἔφη δὲ καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ, " ὁ νόμος " Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς. ἡ μαρτυρία Κυρίου πιστὴ, " σοφίζουσα νήπια· ὁ φόβος Κυρίου ἁγνὸς, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶ" νος." ὥσπερ οὖν ἄμωμόν φησιν εἶναι τὸν νόμον, οἶδε γὰρ ἀμώμους 20 ἀποτελεῖν· πιστὴν δὲ τὴν μαρτυρίαν, ὡς πιστοὺς ἀποφαίνουσαν· καὶ ἁγνὸν τὸν φόβον· ἔστι γὰρ ἁγνοποιός· οὕτως ἐκδέξῃ κἀνθάδε πνευματικὸν εἰρῆσθαι τὸν νόμον, ὡς πνευματικοὺς ἀποφαίνοντα τοὺς ἑπομένους αὐτῷ. εἰ γάρ ἐστιν ἐν σκίαις, ἀλλ' οὖν ἔχει τῆς ἀληθείας τὴν μόρφωσιν. τί οὖν ὁ Παῦλος; ἰσχυρίζεται μὲν ὅτι 25 πνευματικὸς ὁ νόμος. αἰτιᾶται δὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὡς πολὺ νοσοῦσαν τὴν ἁμαρτίαν· καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν· ὡς ἐπείπερ ἐστὶ πνευματικὸς ὁ νόμος, ταύτῃ τοι μάλιστα φορτικός ἐστι τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει. τί γὰρ εἰπέ μοι φησιν; " εἰ ὁ μὲν νόμος ἐστὶ " πνευματικὸς, ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι·" τουτέστι τὸ[z] τῆς σαρκὸς 30 φρονήματι τυραννούμενος. ὁρᾷς ὅπως εἰς ὅσην ἡμῖν ἐναντιότητα θελημάτων τίθησι τὰ δηλούμενα. ἕτερον γὰρ τὸ θέλημα τοῦ πνεύματος, καὶ ἕτερον ἂν νοοῖτο τὸ τῆς σαρκός. ἀντίκεινται γὰρ

[z] Cod. in marg. ἴσως τῷ.

ἀλλήλοις, καὶ ἀσύμβατον ἔχουσι τὴν εἰς ταυτότητα συνδρομήν· ὅτε τοίνυν σαρκικὸς μὲν ὁ ἄνθρωπος, πνευματικὸς δὲ ὁ νόμος, πῶς ἂν γένοιτο καὶ εἰς τὸ τοῖς οὕτως ἠρρωστηκόσι τὴν ἁμαρτίαν; μάλα ἐμφρόνως. εἰ γάρ ἐστι σαρκικὸς, νοηθείη ἂν οἷά τις αἰχμάλωτος, καὶ ἐν τάξει τῇ οἰκετικῇ. 5

Γενναδίου. Ἐπὶ πλέον ὑπεραπολογούμενός τε τοῦ νόμου, καὶ τῆς αἰτίας ἀπολύων αὐτὸν, τοῦτό, φησιν, ἐπίσταμαι, ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἵνα εἴπῃ τέλειος καὶ ἀνενδεὴς, καὶ ἀρετὴν ἀπηκριβωμένην ἀπαιτῶν ἀθανάτοις προσήκουσαν. ἀλλ' ἐγὼ τί πάθω; θνητὴν καὶ φθαρτὴν καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκειμένην περικείμενος σάρκα, ἐκδεδομένος ὥσπερ εἰς πταίσματα; τὶ γὰρ πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν; ἀντὶ τοῦ ὡς πεπραμένος λέγει· καὶ τοῦτο δὲ ἰδίωμα γραφικὸν τὸ δίχα τοῦ ὁμοιωματικοῦ ἐπιρρήματος λέγειν τι τῶν προκειμένων πολλάκις. οἷόν ἐστι καὶ τὸ "ὁ Θεὸς "ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον." ἔοικε δὲ τὸ "δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας" ἐν τοῖς "τίνι ὑπόχρεως ὧν πέπρακα ὑμᾶς, ἀλλ' ἢ ταῖς ἁμαρτίαις "ὑμῶν ἐπράθητε·" καὶ τῷ ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελίοις εἰρημένῳ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. "ὅτι ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι "τῆς ἁμαρτίας." ὄντως γὰρ ᾧτις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. 10 15

Διοδώρου. Εἰκότως λέγεται πνευματικὸς ὁ νόμος. φυλαχθέντα γὰρ τὰ ἐν αὐτῷ παραγγέλματα πνευματικὸν ἐποίει τὸν ἄνθρωπον. ἢ καὶ ὅτι φησὶ κατ' ἐνέργειαν Πνεύματος Ἁγίου ἐπιδεκτικοὺς, κεκαθαρμένους, τῇ τοῦ νόμου παιδαγωγίᾳ. "πεπραμένος[a] ὑπὸ τὴν "ἁμαρτίαν," οὐχ ὑπὸ ἑτέρου τινὸς πεπραμένος, ἀλλ' αὐτὸς ὑφ' αὐτοῦ κατολιγωρῶν τῶν πεπαρηγγελμένων. 20 25

Θεοδώρου. Τὸ "πνευματικὸς" ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν καὶ παιδεύειν ἃ δεῖ δυνάμενος τὴν ψυχήν. τὸ δὲ σαρκικὸς ἀντὶ τοῦ θνητὸς, καὶ διὰ τοῦτο πολλὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν ἔχων ῥοπήν. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ "πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν." ἐπειδήπερ ἡ πρᾶσις, δοῦλον πάντως ποιεῖ τὸν πεπραμένον ὑπὸ τὸν τῆς ὑπηρεσίας καθιστάμενον ἀνάγκην, ὡς ἂν οὕτω καὶ ἡμῶν διὰ τῆς θνητότητος εἰς τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἑτοιμότητα καταστάντων. βούλεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος, παιδεύει γὰρ τὴν ψυχὴν, τινὰ μὲν ἀγαπᾶν, 30

[a] Cod. πεπραγμένος et sic iterum posthac.

τινὰ δὲ ἀποστρέφεσθαι προσήκει, καὶ τὸ πάντων προτιμᾶν τῶν θείων τὸ βούλημα· ὄφελος δὲ ἐμοὶ πρὸς τὸ ἀπηλλάχθαι τῆς ἁμαρτίας ἐντεῦθεν οὐ γίνεται. θνητὸς γὰρ ὢν τὴν φύσιν, καὶ πολλὴν διὰ τούτου περὶ τὸ ἁμαρτάνειν τὴν εὐκολίαν δεξάμενος, ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν οὐ δύναμαι. κἂν μυριάκις ἃ προσήκει διὰ τοῦ 5 νόμου παιδεύωμεν τὴν ψυχήν.

Ὠριγένους. Ζήτημα ἀνακύπτει ἀπὸ πάσης τῆς προκειμένης περικοπῆς, πῶς ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος, οὐ δοκεῖ ἐναντιοῦσθαι τοῖς ἰδίοις λόγοις, ὁ λέγων "τιμῆς ἠγοράσθητε," καὶ "Χριστὸς "ἡμᾶς ἐξηγόρασε," καὶ "ζῶ δὲ, οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χρι- 10 "στός." εἰ μή που εἴπωμεν ὅτι προσωποποιΐας ἔχει διαφόρους ποιότητας προσώπων, ἔνθα οἱ φαῦλοι ἄλλα πράττουσι παρὰ τὴν προηγουμένην ἑαυτῶν πρόθεσιν. ὁ δὲ παρὼν λόγος ἁρμόζει λέγεσθαι ὑπὸ τῶν μεμαθηκότων τὰ περὶ τοῦ νόμου, ὅτι θεῖός ἐστι, καὶ βλεπόντων αὐτοῦ τὰ προστάγματα ὅτι εἰσὶ καλά. οὐδὲν δὲ 15 ἧττον ὡς πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ σαρκικοὶ ὄντες, καὶ γινώσκουσί πῶς ἐμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

15 Ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω.

Κυρίλλου. Οἴονται κατὰ τὸ εἰκὸς τῶν ἀμαθεστέρων τινὲς τῶν Ἑλλήνων μῦθον ἐμπεδοῦν ἐθέλειν αὐτόν· ὃν οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἐκεῖνοι 20 πρεσβεύειν ἐγνωκάσι, πλανῶντές τε καὶ πλανώμενοι. εἱμαρμένην γάρ τινα πλαστουργοῦντες, καὶ τύχην κατὰ τὸ σφίσι δοκοῦν· εἶτα τὸ κρατεῖν τῶν καθ᾽ ἡμᾶς πραγμάτων ταῖς οὐκ οὔσαις ἀνάπτοντες, παραιροῦνται τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὅτι μάλιστα πρέποντος αὐτῷ, φημὶ δὲ τοῦ χρῆναι βιοῦν ἐλευθέρως, ἀνειμένην τε καὶ ἐθελούσιον ἔχοντα 25 τὴν ῥοπὴν, τὴν ἐφ᾽ ὅπερ ἂν ἕλοιτο τῶν πρακτέων. ἀνάγκη δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς παρ᾽ ἐκείνων ὅροις τὲ καὶ ψήφοις ὑπάγοντες, οὐ μετρίως ἀδικοῦσι τοὺς κατὰ τόνδε τὸν βίον. εἰ γάρ τις ἴοι κατ᾽ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἃ μὴ θέμις, οὐκ ἐνὸν αὐτῷ, κἂν εἰ βούλοιτο, τυχὸν τῆς εἱμαρμένης τὸ νεῦμα διαφυγεῖν, οὐδ᾽ ἂν ὅλως διαμωμήσαιτό τις εὖ 30 φρονῶν, κἂν εἰ ὁρῷτο πλημμελῶν. ὃ γὰρ ἦν ἀνάγκη καὶ οὐχ ἑκόντα δρᾶν, εἰ ἁλίσκοιτο πεπραχὼς, ἔξω που πάντως αἰτίας ἔσται καὶ δίκης.

Ἐπαινέσειε δ᾽ ἄν τις οὐ λίαν ἐμφρόνως τὸν ἐπιεικῆ καὶ κόσμιον.

τί γὰρ εἰ γέγονε τοιοῦτος οὐχ ἑκὼν, ἀλλὰ τοῖς ἑτέρου νεύμασι παρενηνεγμένος εἰς τοῦτο· μᾶλλον δὲ καὶ ἄμαχον αὐτῷ τὴν ἀνάγκην κατεξανιστάσης τῆς τύχης; οὐκοῦν ἀπηχὲς μὲν παντελῶς τὸ ταῖς Ἑλλήνων τερθρείαις συναποφέρεσθαι λέγειν τὸν τῶν καλλίστων εἰσηγητήν· ἤγουν οἴεσθαι τῆς ἐκείνων ἀβελτερίας ἰέναι 5 κατόπιν, τὸν τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων γεγονότα ταμίαν, εἰ λέγοι τυχόν· "ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω. οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω. ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ." εἰ γὰρ δή τις ὅλως διισχυρίσαιτο, καὶ δὴ καὶ ἕλοιτο φρονεῖν ὡς εἱμαρμένη μὲν καὶ τύχη τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπονενέμηκεν ἐξουσίαν, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως εἴροιτο 10 ἂν αὐτὸν ἐκεῖνό που λέγων· εἰ σκληραῖς καὶ δυσαντήτοις ἀνάγκαις ἐνειλημένοι τῶν πρακτέων ἢ μὴ, κύριοι μὲν ἡμεῖς οὐδάμοθεν καθεστήκαμεν· εἴκομεν δὲ μᾶλλον ὡς κρατοῦσιν ἑτέροις καὶ τοῦ κατὰ γνώμην εἰργόμεθα· πῶς ἡμῖν γέγραφας αὐτὸς, "ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελ-"φοὶ, γινώσκουσι γὰρ νόμον λαλῶ, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀν- 15 "θρώπου ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ." κυριεύει δὴ οὖν τινα τρόπον τῶν ζώντων ὁ νόμος. ἀπρακτήσει μὲν γὰρ ἀραρότως ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν. ὁρίζεται δὲ οὐκ ἐκείνοις ποθὲν, ἀλλὰ τοῖς ἔτι τῶν ἐν σώματι τρίβουσι βίον. καὶ στεφανοῖ μὲν ἐπαίνοις τὸν εὐδοκιμεῖν εἰωθότα, καταψηφίζεται δὲ τῶν βεβήλων τὴν δίκην. εἶτά πως ὁ νομοθέτης 20 ὅσιος ἔσται κριτὴς κολάζων ἡμαρτηκότας τοὺς εἰς τοῦτο πεσεῖν ἀβουλήτως ἐκ τύχης ἠναγκασμένους; μᾶλλον δέ τε καὶ ὅλως τὸν νόμον ὡρίσατο. τοῖς μὲν γὰρ ἔχουσιν ἐπ' ἐξουσίας ἃ ἂν βούλοιντο δρᾶν, ὁσίαν ὁ νόμος ὁρίζει τὴν δίκην, εἰ παρὸν εὐδοκιμεῖν ταῖς ἀγαθουργίαις ἐπιδόντας τὸν νοῦν, αὐτοὶ τὰ αἰσχίω τετιμηκάσι, 25 καὶ τῶν ἀμεινόνων ἠλλάξαντο τὰ διὰ νόμου κατεγνωσμένα.

Τοῖς γε μὴν ἐπηρτημένον ἔχουσι τὸν τῆς ἀνάγκης ζυγὸν, καὶ οἵπερ ἂν τοῖς κρατοῦσι δοκῇ τρεπομένοις ἀεὶ, περιττὸν οἶμαί που τὸ θέσπισμα· καίτοι πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς οὐδ' ἂν ἡμῖν ὁ πάντα εἰδὼς τὸν ἐκ τοῦ νόμου ζυγὸν ἐπετίθει, τὸ αὐτῷ δοκοῦν εὖ 30 μάλα βραβεύοντα καὶ παιδαγωγοῦντα πρὸς τὸ συμφέρον, εἰ τοῖς εἱμαρμένοις βρόχοις ἐνειλημμένους ἠπίστατο; ἢ γὰρ ἐκεῖνο λεγόντων οἱ δι' ἐναντίας, ὡς ἠγόη[z] (sic) καὶ τοῦτο Θεός. ἢ εἴπερ ὀρθὰ

[z] Cod. αὐτό. Leg. ἠγνόει.

φρονεῖν ἠρημένοι, δεδίασι σφόδρα τὸ τῆς ἀρρήτου δόξης καταχέαι τὴν ἄγνοιαν[a]. νενομοθετικέναι δέ φασι, καὶ μὴν καὶ τῶν πλημμελούντων καθορίσαι τὰς δίκας ὁμολογήσουσιν ἐναργῶς. οἶδέ που πάντως ἐλευθέρῳ φρονήματι διαζῶντα τὸν ἄνθρωπον, καὶ ῥοπαῖς ἐθελουσίοις ἐφ' ὅπερ ἂν ἐβούλετο διάττειν ἰσχύοντα, παραποδίζοντος οὐδενός. 5

Ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος κυριεύειν ἔφη τοῦ ἀνθρώπου τὸν νόμον, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ. οὐκοῦν οὐχ ὡς τῆς ἀνθρώπου διανοίας τοῖς ἑτέρων ὑποκειμένοις νεύμασι τὰ τοιάδε φησί· φιλοσοφεῖ δὲ, καὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως τὰ πάθη περιεργάζεται. μόνον 10 δὲ οὐχὶ καὶ ἀνορύττει λεπτῶς τὰ εἰς νοῦν ἔσω τῶν ἀρρωστημάτων[b], καὶ τῆς ἐμφύτου φιληδονίας τὸ σῶμα γράφεται τοῦ νοσοῦντος ἔτι τὴν φιλοσαρκίαν, ἑαυτῷ τὸ πρόσωπον εὖ μάλα προτιθείς. εἰ γὰρ καὶ ἐσταύρωται μὲν αὐτὸς τῷ κόσμῳ, καὶ μὴν ὁ κόσμος αὐτῷ, καὶ ἦν ἀξιάγαστος ἀληθῶς, ἀλλ' ἡγεῖτο σοφὸν, μὴ εἰς τὸ οἰκεῖον 15 χάρισμα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν οὔπω γεγονότων κατ' αὐτὸν ἀσθένειαν ὑπόθεσιν ἀναγκαίαν ποιεῖσθαι τῷ λόγῳ.

Ὅταν οὖν ἀκούσῃς λέγοντος, "ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώ"σκω," ἐννόει τινὰς τῶν ὑπεράγαν[c] ἁμαρτωλῶν οἰομένους, ὅτι τὸν πανάριστον ἀληθῶς διαζῶσι βίον· καὶ ὅτι τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ 20 τρυφῆς καὶ ἐξιτηλίας οὐδὲν ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν. καταμυσάττονται μὲν γὰρ τῆς ἐπιεικείας τοὺς τρόπους, ἐναμβρύνονται δὲ καὶ ἐνσπαταλῶσι λίαν ταῖς σφῶν αὐτῶν ἡδοναῖς. καὶ περὶ αὐτῶν οἶμαί που φησὶν ὁ Παῦλος, "οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, ὧν ὁ θεὸς "ἡ κοιλία· καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν." οὗτοι φαῖεν ἂν 25 εἰκότως ὥς τι τῶν ἄγαν ἐπαινουμένων πληροῦντες τὸ φαῦλον, "ὃ "γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω." οὐκοῦν ἀκουέτωσαν, "ἐκνήψατε "οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου αὐτῶν." ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ φιλοπόται καὶ κάτοινοι παρακεκομμένοι τῷ πάθει τῆς διανοίας τὸ ἀκριβὲς, οὐκ ἂν εἰδεῖεν τὰ σφισὶ δρώμενα[d], κατὰ τὸν τοῦ μεθύειν καιρὸν, 30 οὕτως οἱ τὴν φρένα κατηρρωστηκότες, ἐκ φιλοσαρκίας καὶ τῶν αἰσχίστων ἡδονῶν, οὐδὲ ὅτι ποτε δρῶσιν εἰδεῖεν ἄν.

Νόσημα οὖν ἡμῖν ἀνθρώπου καρδίας ὁ Παῦλος ἐξηγεῖται λέγων,

[a] Leg. vid. ἄνοιαν. [b] Cod. ἀρηστημάτων. [c] Cod. ὑπερ ἄγαν.
[d] Cod. δρόμενα.

"ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω." εἰ δὲ δή τις εἴη τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις τρυφερωτέραν ὥσπερ ὑπέχων τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν· καὶ ἀσχάλλων μὲν ὅτι πλημμελεῖ· πλὴν ἔτι πλεονεκτούμενος ταῖς εἰς ἁμαρτίαν ἡδοναῖς, καὶ οἷον ἀβουλήτως ἰὼν πρὸς τὸ πλημμελὲς, φαίην ἂν εἰκότως. "οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο 5 "πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ." ὡς πόσοι ποσάκις τεθαυμάκασι μὲν τὴν ἐγκράτειαν· καὶ δὴ καὶ μελέτης τῆς εἰς αὐτὴν ἀρξάμενοι, τοῖς τῆς μυσαρᾶς ἡδονῆς νενίκηνται κέντροις, καὶ ὀκλάσαντος αὐτοῖς τοῦ νοῦ πρὸς τὸ χεῖρον ἐνηργήκασι[e] τὴν ἁμαρτίαν· κατηφείας γε μὴν μεμέστωνται· τούτοις ἂν πρέποι καὶ μάλα 10 εἰκότως μονονουχὶ καὶ ἀβουλήτως ἠσθενηκόσι τὸ φάναι δὴ πάλιν, "νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ "ἡ ἁμαρτία."

Γενναδίου. Ἐπειδὴ εἶπεν τὸ "πεπραμένος[f] ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν·" καὶ διὰ τούτου τὴν μὲν ἐν τάξει δεσποίνης ὑπέθετο· ἑαυτὸν δὲ ἐν 15 δούλου, πρὸς τοῦτο ἀκολούθως ἐπάγει, "ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ "γινώσκω." τοῦτο γὰρ ἴδιον οἰκετῶν, τὸ μὴ γνώμης ἰδίας εἶναι κυρίους, ἀλλὰ δεσποτικοῖς ὑπηρετεῖσθαι προστάγμασι. πολλάκις γοῦν τι φησὶ, οὐ προαιρούμενος αὐτὸς διαπράττομαι. τὸ γὰρ "οὐ "γινώσκω" οὐχ ὅτι ἀγνοῶν λέγει· πῶς γὰρ, εἰ ὃ πράττει τις τοῦτο 20 αὐτὸν ἀγνοεῖν ἐγχωρεῖ. ἢ ὅλως ἂν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον εἰς σφάλμα καταλογίζοιτο ἐν εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος, "οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀπέλ- "θετε ἀπ' ἐμοῦ." ἀντὶ τοῦ κατεργάζομαι τι πολλάκις, οὐκ οἰκειούμενος, οὐδὲ χαίρων, οὐδὲ ἡδόμενος αὐτῷ κατὰ πρόθεσιν· οὐδὲ ἐμαυτοῦ, συντόμως εἰπεῖν, ὑπακούων, ἀλλ' ἄλλου. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως 25 ἔχει, φησι, δῆλον. "οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, "τοῦτο ποιῶ." τουτέστιν, ἃ μὲν αὐτὸς ἐμαυτῷ θέλω, τούτων οὐδὲν διαπράττομαι. ποιῶ δὲ τἀναντία· καὶ ἃ μισῶ, οὐκ ἂν ἐμαυτῷ βουληθείην ποτέ. διὰ μὲν τοιούτων τὸν τοῦ Σωτῆρος ἐκείνου νόμον παραβαίνειν φησὶ τὸν φυσικόν τε καὶ περιεκτικὸν τῶν ἁπάντων· 30 τὸν "ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς "ποιεῖτε. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται."

[e] Cod. ἐνηργήμασι. [f] Cod. πεπραγμένος.

Διοδώρου. Οὐχ ὅτι τὴν ἁμαρτίαν, ὅτι ἁμαρτία ἐστὶν ἀγνοεῖν φησὶν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πῶς αὐτὴν ποιῶ, καὶ πῶς ὑποβλέπτομαι οὐκ αἰσθάνομαι. οἷον πολλάκις κρίνας κρατῆσαι θυμοῦ, ἡττήθην ἐμαυτοῦ. χρὴ μέντοι εἰδέναι, ὅτι οὐχ ἑαυτοῦ κατηγορεῖ, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων ἐν ἑαυτῷ ὑπογράφει. τὸ φορτικὸν ἐπὶ ἑτέρου τάξαι 5 παραιτούμενος. δείκνυσι γὰρ ὅτι ὀρεγόμεθα μὲν τῆς ἀρετῆς, ἡττώμεθα δὲ τῆς ἡδονῆς, ὅσοι ὑπὸ νόμον ἐσμέν. οὐ μὴν ὅσοι ὑπὸ χάριν· οἳ καὶ ἔξω ἁμαρτίας διὰ τὴν χάριν γεγόναμεν.

Ὠριγένους. Ἁρμόζει τὰ ῥήματα ταῦτα λέγειν τοῖς παλαίσασι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας· διὰ δὲ ἀσθένειαν λογισμοῦ πεσοῦσι· 10 καὶ τοῖς ὑπὸ θυμοῦ ἔσθ' ὅτε νικωμένοις καὶ ὑπὸ φόβου, καὶ πράττουσιν ἃ μὴ θέλουσι, καὶ ἃ μισοῦσιν· ὅταν δὲ καὶ ἀπὸ λόγου ἐπάρσεως ἡττηθέντες νικηθῶμεν ἐκ τοῦ δοκοῦντος εἶναι ἀγαθοῦ οὐ μὴν ἀληθοῦς, σύμφαμεν τῷ νόμῳ ὅτι καλὸς, ποιοῦμεν δὲ τὸ καθ' ἡδονήν. 15

Εἰ δὲ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλός.

Γενναδίου. Εἰ τοίνυν φησὶν, "ὃ μὴ αὐτὸς θέλω, τοῦτο ποιῶ," διὰ τοῦτο τὸν νόμον εἶναι καλὸν καθομολογῶ. ἃς γὰρ ἐκεῖνος κακίζων πράξεις ἀπαγορεύει μοι, τούτων καὶ αὐτὸς ἐγὼ προκατέγνωκα, 20 κἂν μετίω τοῖς ἔργοις αὐτά,

Κυρίλλου. Ἐνίησι πάλιν τῆς θεωρίας τὸ ἀκριβὲς, τῇ τοῦ σώματος φύσει, καὶ τῶν ἐνόντων αὐτῷ φυσικῶν ἀρρωστημάτων τὴν δύναμιν κατασκέπτεται· αἵ τε γὰρ ὀρέξεις αἱ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν ἀποκομιζοῦσαι τῶν παθῶν, καὶ τῆς φιληδόνου ζωῆς τὰ ἐγκλήματα πηγὴν ἔχουσι τὴν σάρκα· καὶ πρός γε τοῦτο, ἡμᾶς ἐμπεδοῖ 25 λέγων τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς, "πόθεν πόλεμοι ἐν ὑμῖν, καὶ πόθεν "μάχαι; οὐχ ἐντεῦθεν ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων "ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν;"

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῶν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν, ἀδύνατον ποιούντων τὴν πρὸς νόμον συμφωνίαν.

18 *Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν.* 5

Θεοδώρου. *Καὶ τοῦτο μὲν νόμου, φησὶ, τὸ χρήσιμον δείκνυται· ἀφ' ὧν οὐδενὶ τῶν πραττομένων ἀρέσκομαι. ὁμολογῶ γὰρ ἄτοπα εἶναι, κἂν μυριάκις αὐτὰ διαπράττωμαι, τὸ πεπαιδεῦσθαι τοῦτο ὑπὸ τοῦ νόμου. φαίνεται δὲ ἡ τῆς ἁμαρτίας ἰσχὺς, οὕτω μου διὰ τὴν θνητότητα κρατοῦσα, ὡς καὶ ἄκοντα πολλάκις ἐπὶ τὴν τῶν* 10 *ἀτόπων καταφέρεσθαι πρᾶξιν· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν· "οἶδα γὰρ ὅτι "οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν·" καὶ γὰρ ἐπίσταμαί, φησιν, ὅτι ὅσον ἐπὶ τῇ σαρκὶ, θνητὴν ἐχούσῃ τὴν φύσιν, οὐδὲν τῶν εἰς ἀρετὴν συντελούντων πραχθῆναι δύναται. ἡ μὲν γὰρ θνητότης τῶν παρόντων ἐφίεσθαι μόνον ἡμᾶς παρασκευά-* 15 *ζει. ἐκ δὲ τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς ἀρετὴν εἰς ἄκρον οὐδαμῶς οἷόν τε μὴ τῶν παρόντων ὑπερορῶντα κρείττονι λογισμῷ ἀθανάτων ἀφιέμενοι πραγμάτων.*

Τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὑρίσκω. 20

Κυρίλλου. *"Τὸ γὰρ θέλειν," φησὶ, "παράκειταί μοι, τὸ "δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ," καὶ τὰ ἑξῆς· εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατηγορεῖσθαι τὴν σάρκα δεινῶς ὠδινοῦσαν ἐν ἑαυτῇ, τὴν ἁμαρτίαν παραδέχεται σοφῶς· τὸ παρακεῖσθαι μὲν ἡμῖν τὸ ἀγαθόν· μὴ μὴν ἔτι καὶ τὸ δύνασθαι διαπεραίνειν αὐτό. καταβιάζεται γὰρ* 25 *εἰς ἀβούλητον ἐντροπὴν, καὶ οὐχ ἑκόντα τὸν νοῦν. οὐκοῦν ὅσον ἧκεν εἴς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἦν ἂν ἔξω καὶ ἁμαρτίας. ἐπειδὴ δὲ δυσδιάφυκτον ὑπομένει πλεονεξίαν εἴη ἄν· εἰκότως οὐκ αὐτοῦ δὴ μᾶλλον ἀλλὰ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἡ αἰτία· ταύτῃ τοι φησίν· "εἰ "δὲ ὃ οὐ θέλω, ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ,* 30 *"ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία."*

Διὰ πάντων τούτων τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λέγει παρὰ τοῦ

δεσπότου λεχθὲν ὅτι "τὸ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής."
τὸ γὰρ φθαρτὸν τῆς σαρκὸς καὶ συμπαθὲς τῆς παρανομίας καταιτιᾶται, "οὐκ οἰκεῖ," γάρ φησιν, "ἐν τῇ σαρκί μου ἀγαθόν."
τουτέστιν οὐκ ἔχει τὸ ἀπαθὲς οὐδὲ τὸ τέλειον, καὶ ἀνενδεές τε καὶ
ἀναμάρτητον· ὅθεν αὐτὴν καὶ σάρκα πολλάκις ἁμαρτίας καλεῖ, 5
καὶ σῶμα ἁμαρτίας καὶ σῶμα θανάτου. αἱροῦμαι γοῦν τῷ νῷ τὸ
ἀγαθὸν, καὶ παρεσκεύασμαι πρὸς τοῦτο κατὰ ψυχήν· ἐπὶ δὲ τῶν
διὰ σαρκὸς ἔργων αὐτὸ μετελθεῖν οὐχ εὑρίσκω, ἀλλ' ἐσπούδακα
μὲν καὶ ἀγωνίζομαι ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν. ὑπάγομαι δὲ παρ' αὐτῆς
πράττειν ἃ μὴ προῄρημαι. τὴν οὖν τοιαύτην πρᾶξιν εἰκότως οὐκ 10
ἐμὴν, ἀλλ' ἀλλοτρίαν λογίζομαι.

Θεοδώρου. Ἐπιμένων τοῖς αὐτοῖς, "οὐ γὰρ ὃ θέλω," φησὶ,
"ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω
"τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν
"ἐμοὶ ἁμαρτία." τὸ γὰρ αὐτὸ κἀνταῦθα λέγει· ὅτι τῇ μὲν ψυχῇ 15
αἱροῦμαι τὸ καλὸν, ὑπὸ τοῦ νόμου παιδευόμενος ἃ δεῖ· ποιῶ δὲ
οὐχ ἃ βούλομαι πολλάκις, ἀλλὰ ἃ μὴ βούλομαι μᾶλλον. βούλομαι μὲν γὰρ τὰ τοῖς θείοις νόμοις ἀκόλουθα. πράττω δὲ
τἀναντία, ὧν ἐπίσταμαί τε καὶ βούλομαι καλῶν. ὡς ἐντεῦθεν τῆς
ἁμαρτίας φαίνεσθαι τὴν ἰσχὺν, ἣν κατ' ἐμοῦ διὰ τῆς θνητότητος 20
ἐπεκτήσατο· εἴπερ δὴ καὶ παρὰ γνώμην ἐπὶ τὴν οἰκείαν με
καθέλκειν δύναται πρᾶξιν. τὸ γὰρ "οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι,"
ἀνωτέρω κανταῦθα λέγει τὸ παρὰ γνώμην. διὰ πάντων δὲ τούτων
ἀπὸ τοῦ "οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι," βούλεται
εἰπεῖν, ὅτι καλὸς μὲν ὁ νόμος, παιδεύων ἃ δεῖ τὴν ψυχήν· καὶ τού- 25
του γε ἕνεκεν σφόδρα χρήσιμος.

Ἐγὼ δὲ διὰ τῆς θνητότητος δεξάμενος ἀπηλλάχθαι τοῦ πταίειν
διὰ τῆς τοῦ λόγου διδασκαλίας, οὐ δύναμαι. πολλὴν μὲν γὰρ ἔχει
τὴν ἰσχὺν ὁ νόμος ἐν τῇ τῆς ψυχῆς διδασκαλίᾳ. καὶ τοῦτο δῆλον,
ἐξ ὧν ἀκριβὴς ἔγκειται ἡμῖν ἥτε τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ διά- 30
κρισις· οὐδὲ πώποτε γοῦν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτημάτων, τὸ
εἰδέναι τοῦτο ἀπεβάλομεν. τοὐναντίον δὲ καὶ μυρία πταίοντες.
τοῦ γοῦν εἰδέναι τῆς ἁμαρτίας τὴν φαυλότητα ἐκτὸς οὐ γεγόναμεν. οὐ μὴν ἀφελεῖν ἡμῶν τὸ ἁμαρτάνειν δεδύνηται, τῆς θνητότητος πολλὴν τὴν εὐκολίαν ἡμῖν ἐργασαμένης. ἀλλὰ κἂν σφόδρα 35

διὰ τῆς οἰκείας διδασκαλίας πολλὴν τοῦ προσήκοντος ἐργάσηται τὴν διάθεσιν, ἄκοντες καὶ ὡς οὐκ ἴσμεν πολλάκις, εἰς τὴν τῶν ἀτόπων ὑποφερόμεθα πρᾶξιν.

Διοδώρου. Ἀγαθοεργῶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, εἰκὼν ἀκηλίδωτος[f] ἐγίνετο τῶν μαθητευομένων· ὅτου χάριν καὶ ἐκέκραξε, "μιμηταί 5 "μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ." τοιγαροῦν οὐκ αὐτοῦ ἐστὶ κατὰ κυριότητα ὃ ἔφη· "οἶδα δὲ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί μου "τὸ ἀγαθὸν," ἀλλ' οὐδὲ τὸ "ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με "ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου." ἀλλὰ ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐν παρενθέτῳ προσώπῳ ὑποκρινόμενος λέγει· πρὸς 10 ἔλεγχον τῶν φιλαμαρτημόνων. ὥσπερ δὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν σφῶν πράξεων, σαρκικοὺς, ψυχικοὺς, πνευματικοὺς, καὶ ἑτέροις μυρίοις ὀνόμασι καλεῖν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ, οὕτω δὴ καὶ τὸν διάβολον, οὐ μόνον Σατανᾶν καὶ ἀντικείμενον καὶ διάβολον καὶ ὄφιν, καὶ λέοντα καλεῖν οἶδε, καὶ Βελίαρ, ἀλλὰ γὰρ καὶ σάρκα καὶ νόμον 15 καὶ ἁμαρτίαν καὶ θάνατον· τούτοις γὰρ ἐδουλεύσαμεν διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ οὐ τῷ Χριστῷ.

Ὅτου χάριν λέγει, "ὅτε ἦμιν ἐν τῇ σαρκὶ," δηλῶν ὡς νυνὶ οὐκ ἔτι ὄντων αὐτῶν ἐν σαρκὶ, καίπερ ὄντων ἐν σαρκί· ὡς οὐκ ἄρα τὴν σάρκα ἣν περικείμεθα διαβάλλων, ἀλλὰ τὴν ὁμωνύμως αὐτὴν 20 λεγομένην σάρκα. ἧς καὶ ἀπηλλάγημεν διὰ τὸ ἀποθανεῖν ἡμᾶς ἐν Χριστῷ, διὰ τοῦ συνταφῆναι αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. ὄντως ταύτης ἠλευθερώθημεν τῆς σαρκός. ἐπιφέρει γὰρ λέγων, "νυνὶ "δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, ἀποθανόντες ἐν "ᾧ κατειχόμεθα, ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, 25 "καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος." εἶθ' οὕτως ἤρξατο πάλιν τῆς καθ' ὑπόθεσιν προσωποποιΐας, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ "τί οὖν ἐροῦ-"μεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο," ἕως τοῦ "ταλαίπωρος ἐγὼ "ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;" ἄσειστον θεμέλιον προθέμενος ἐν προλόγῳ τὴν ἑαυτοῦ ἀπολογίαν 30 οὕτω λέγων· "τί οὖν; ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία "καὶ ἀγαθή." ἐνταῦθα νόμον λέγει, οὐ τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός ἡμῶν, ἀλλὰ τὸν προπαραινετικὸν, τὸν τοὺς ἁμαρτά-

[f] Cod. ἀκηλίδοτος.

νοντας κολάζοντα. ὅτου χάριν καὶ συνεψηφίσατο αὐτῷ ὡς ὁσίῳ καὶ δικαίῳ καὶ ἀγαθῷ.

Εἶθ' οὕτως ἤρξατο ἐπιλύειν ἀκολούθως οἷς ἀνωτέρω προεῖπεν, λόγον εὐχάριστον προοιμιασάμενος οὕτως· "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ "Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν." εἶτα πρὸς κατάκρισιν τῶν τοι- 5 ᾶδε ἀφορμαζομένων καὶ κακιζόντων ἃς περικείμεθα σάρκας, λέγει ἐπερωτηματικῶς, "ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύων νόμῳ "Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας." ἆρα κἀγὼ Παῦλος μεμέτρισμαι [g]; πῇ μὲν δουλεύων νόμῳ Θεοῦ, πῇ δὲ νόμῳ ἁμαρτίας; ἆρα τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Βελίαρ, ἅμα καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔχω ἐν 10 ἐμαυτῷ; ἆρα ἐγὼ ὁ λέγων "ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ "Χριστὸς," ψευσάμενος τὴν ἁμαρτίαν ζῶσαν ἔχω ἐν ἐμαυτῷ; ἄλλοις προφωνήσας, "οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ "ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστι;" καὶ "δοξάσατε τὸν Θεὸν ἐν "τοῖς μέλεσιν ὑμῶν," αὐτὸς ἐγὼ ἐν τῷ σώματι οὐδὲν ἔχων 15 ἀγαθόν; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοιοῦτος, οὐκ ἔστι· μὴ γένοιτο. τέκνον γὰρ ὀργῆς καὶ σκεῦος ὀργῆς πρὶν, μεταβαλὼν τὸν τρόπον οὐ τὴν φύσιν, ἐγένετο τίμιον ἐκλογῆς σκεῦος. ἐπεὶ οὖν τὰ προσωποποιηθέντα ῥήματα οὔτε τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ ἁρμόζει, οὔτε μὴν παντὶ τῷ συνταφέντι Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· διότι τῆς ὀνομα- 20 ζομένης σαρκὸς ἠλευθερώθησαν. οὐ γὰρ ἔτι κατακριθήσονται οἱ τοιοῦτοι διὰ τὴν τοῦ Ἀδὰμ παρακοήν· οὐκέτι βασιλεύει αὐτῶν ἡ ἁμαρτία· οὐχ ὁ θάνατος ὁ διὰ τῆς ἁμαρτίας· συνετάφησαν γὰρ τῇ ζωῇ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς ὑπακοῆς τὴν παρακοὴν ἐξαφανίσαντος, καὶ τῷ ἑκουσίῳ ἑαυτοῦ θανάτῳ τὸν ἐξ αὐτῆς ἐπισυμβάντα 25 ἡμῖν θάνατον ἐκκρουσαμένῳ· γέγονε γὰρ ἑκὼν ὑπὸ νόμον τὸν τῆς παρακοῆς, ἵνα ἡμᾶς τοὺς ὑπὸ νόμον τὸν τῆς κατακρίσεως ἐξαγοράσῃ. διὰ τοῦτο ἔφη "πᾶς λελυτρώμενος."

"Χάρις δὲ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. τὸ "γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς 30 "τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, κατε- "κρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί." ὅτι δὲ ταῦθ' οὕτως καλῶς τεθεώρηται, ἐπιφέρει λέγων ὁ θεῖος Ἀπόστολος· "οὐδὲν ἄρα κατάκριμα

[g] Sic Cod. sed leg. μεμέρισμαι.

" τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ—ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρ-
" τίας καὶ τοῦ θανάτου," καὶ τὰ τούτων ἑξῆς. πειράσω δὴ διὰ
βραχέων καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ῥήματα τὰ κατὰ προσωποποιΐαν εἰρη-
μένα παρατρεχόντως εἰπεῖν, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ, " ἀφορμὴν δὲ
" λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' 5
" αὐτῆς ἀπέκτεινε."

Τὸ ἁμαρτίας ὄνομα, οὐκ οὐσίαν ὑφεστῶσαν δηλοῖ, ἀλλὰ τρό-
πον καὶ βίον τοῦ διημαρτηκέναι τινὰ τοῦ κατὰ λόγον καὶ ὀρθῶς
ἔχοντος πράγματος. ὥσπερ γὰρ γενικώτατόν ἐστιν ὄνομα ἡ ἁμαρ-
τία, κατὰ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων κατηγορουμένη. πᾶν 10
δὲ ἁμάρτημα οὔτε λόγῳ, οὔτε νόμῳ προστακτικῷ γίνεται· εἰ γὰρ
κατὰ νόμον καὶ λόγον ἐγίνετο ὀρθὸν, οὐκέτι ἂν ἦν ἁμάρτημα
ὡρισμένον καὶ τεταγμένον ἔχον τὸν τῆς γενέσεως λόγον. ἐπειδὴ ὁ
θεῖος Ἀπόστολος οὐχ ἁπλῶς ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἁμαρτίας γενι-
κωτάτης ἐχούσης φρόνημα, ἐχούσης νόμον, δυναμένης σοφίσασθαι, 15
ἀφορμὰς πορίσασθαι πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ κατασκευὴν, μνημονεύει,
οὐκ ἄλλον τινα γενικωτάτως ἁμαρτίαν ὀνομάζει, ἀλλ' ἢ αὐτὸν τὸν
τῶν ἁμαρτημάτων ἀρχηγέτην καὶ πατέρα διάβολον, ὅτου χάριν
καὶ βασιλεύειν τῶν ἁμαρτημάτων αὐτὸν ὁ Ἀπόστολος ἀπεφήνατο.
" μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι." ὡς 20
γὰρ τοὺς ἀνθρώπους ἀφ' ἧς ἐπιτηδεύουσι τέχνης καλοῦμεν, οὕτω
δὴ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον ὡς πρώτως ἐφευρετὴν γενόμενον τῆς
ἁμαρτίας, ἁμαρτίαν καλεῖ.

Ἐπειδὴ τοίνυν διὰ τῆς δοθείσης τῷ Ἀδὰμ ἀφορμὰς πορισά-
μενος διὰ τῆς ἐντολῆς. ἔστι δὲ αὕτη. " τὶ ὅτι," φησὶν, " εἶπεν ὁ 25
" Θεὸς, ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐ φάγεσθε [h] ἀπ'
" αὐτοῦ, διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔσεσθε ὡς Θεοὶ,
" γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν." σοφίζεται δὲ αὐτοὺς μείζον,
ἐπαγγελίᾳ κατακρύψαι τὴν ἀπάτην, ὑπισχνεῖται τὸ πλέον, ἵνα
τοὺς τῆς ἐντολῆς φυλάκας τῶν τῆς ἀρετῆς βάθρων τῷ ὁμοίῳ 30
αὐτοὺς πτώματι καταστρέψῃ. τὸν γὰρ ἄνθρωπον ἐξοιστρήσας, ἴσα
Θεῷ ἐθέλει γενέσθαι, τῆς κατὰ ἀπάτην ὁμιλίας τὴν ἀφορμὴν
ἐπορίζετο ἐκ τῆς παραχθείσης ἐντολῆς· ὅτου χάριν ὁ Παῦλος
ἔφη, " ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐξηπά-

[h] Hæc mutila sunt, Gen. iii. 1. et seq.

"τησέ με." ἵνα δὲ μὴ τὴν ἐντολὴν ἢ τὸν ταύτην δεδωκότα Θεὸν, αἰτιάσονται τινὲς, γείτονι καὶ ὁμοσπόρῳ ἐχρήσατο ῥήματι τοιᾶδε φάσκων· "οἴδαμεν δὲ ὅτι ὁ νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ "δικαία καὶ ἀγαθή."

Ἐπεὶ οὖν οὐδ' αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, τουτέστιν ὁ διάβολος, φύσει 5 καὶ οὐσίᾳ ἁμαρτία ἐστιν, ἐπιφέρει λέγων, "ἵνα γένηται καθ' ὑπερ-"βολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." τὸ γὰρ κατ' οὐσίαν τι ὂν, τὸ πλεὸν καὶ τὸ ἔλαττον οὐκ ἐπιδέξεται. ἔστι γὰρ ὅπερ ἐστιν, ἀεὶ τοῦτο ὂν ὅπερ ἐστιν οὐσιωδῶς. τῷ γὰρ γινομένῳ καὶ ἐπιγινομένῳ τι, εἴτε ὀλίγον, εἴτε καθ' ὑπερβολὴν, ἕτερός ἐστι 10 κατ' οὐσίαν τῶν αὐτῷ ἐπιγινομένων· τὸ γὰρ ποσὸν, οὐκ οὐσία, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ἐστὶν, οὐκ ὂν οὐσία. ἡ ἄρα τοίνυν καλουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἁμαρτία, τὸ πλέον ἐπιδεχομένη ἁμαρτήσειν, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία, ἄρα καὶ τοῦ εἶναι ἁμαρτία, ᾗ ἁμαρτία ἐστὶν, ἀρχὴν ἔλαβεν, οὐκ οὖσα 15 καθ' ὑπερβολὴν ἐν ἀρχῇ κατὰ τὸ ἡμαρτηκέναι ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία· διὸ δὴ καὶ τὴν ἐπίτασιν τοῦ γενέσθαι καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. εἰ δὲ λέγοιεν καὶ πῶς ἂν εἴη ἀγαθὴ καὶ δικαία; πῶς δὲ ἁγία ἡ ἐντολὴ καὶ ὁ νόμος, ὁπότε διὰ τῆς ἀφορμῆς αὐτῶν ἁμαρτωλὸς καθ' ὑπερβολὴν ἐγένετο ἁμαρ- 20 τωλὸς ἡ ἁμαρτία; πρὸς ταῦτα ἀκουέτωσαν, ὅτι οὐκέτι καταβλάπτεται ἤδη, καὶ ἡ ἀφορμὴ δι' ἣν βλάπτεται φαύλη ἐστὶ καὶ πονηρά. οὐδὲ γὰρ ὅτι οἱ ἀνόδως καὶ ἀμέτρως ἐνατενίζοντες τῷ ἡλίῳ βλάπτονται τὰς ὄψεις, ἤδη καὶ τὸν ἥλιον φαμὲν πονηρόν. οὐδ' ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ὁ διάβολος ἁμαρτωλὸς γέγονε τῷ ἐπιχειρηκέναι 25 κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἤδη καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φαῦλον καὶ πονηρὸν εἶναι λέγομεν.

"Οἶδα δὲ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, "ἀγαθόν." νῦν εἰς τὸ τοῦ Ἀδὰμ πρόσωπον ἐξηγεῖται. καὶ ὅτι στερηθεὶς τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ ἀντὶ τῆς ὄντως ζωῆς θάνατον 30 καταλλαξάμενος. καὶ γὰρ θάνατος οὐχ ὁ κοινὸς μόνος τῶν μελῶν αὐτοῦ ἐκράτησεν, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς παρακοῆς, κατὰ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ εἰσβαλών. μάλιστα γὰρ ὁ κρατῶν θάνατος πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας, ἐβασίλευσε, κατὰ πάντων νόμον καὶ σκῆπτρον τῆς ἑαυ-

τοῦ βασιλείας ἔχων τὴν παρακοήν. ἀλλ' οὐκ ἄναρχος ἢ ἀγένητος ἡ τοῦ θανάτου βασιλεία. ἐκ γὰρ τῶν ζώντων τὸ τεθνάναι συμβαίνει, καὶ ἐκ τῆς τῶν ὑπηκόων ὑπακοῆς τὸ παρακοῦσαί τινα. "τὸ γὰρ "θέλειν παράκειταί μοι· τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὔ. ὃ γὰρ "θέλω ἀγαθὸν, τοῦτο οὐ ποιῶ, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο πράττω." εἰ 5 τὸ θέλειν μόνον ἐν ἡμῖν ἐστὶ, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ θεληθὲν καλὸν, οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν, εἰς μάτην ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τὰς ὁμοουσίας ἑαυτοῦ ψυχὰς ἐν τοῖς σώμασι κατέπεμψε· τὸ γὰρ αὐτῷ καὶ αὐταῖς φιλὸν οὐ πράττουσιν, οὐκ ἐνεργοῦσιν, ἀλλὰ μόνον θέλουσι. τάχα δὲ οὐδὲ αὐτὸ, ἄδηλον γάρ. 10

Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές ἐστι, κατὰ τοὺς ἀσεβεῖς ἐρῶ· ἄρα οὐκ ἦν, οὐδὲ ἔσται ἐν βίῳ τὸ καλόν. οὔτε τίς ποτε αὐτὸ ἐνήργησεν, εἴγε κατὰ ἀναίρεσιν τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου ἐκλαμβάνωσιν, ὅτι "ὃ θέλω ἀγαθὸν, τοῦτο οὐ ποιῶ, ἀλλ' ὃ μισῶ, "τοῦτο πράττω." πόθεν δὲ καὶ ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ ἀρετῶν ὀνόματα εὑρέθη· εἰ δὲ εἰσὶν ἐνεργοῦντες τὸ καλὸν, κἂν ὀλίγοι εἶεν οἱ ταῦτα δρῶντες, ἆρ' οὐχ οἱ πάντες φήσουσιν, οἴδαμεν δὲ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν ἀγαθόν. ὃ γὰρ ἠθέλησαν ἀγαθὸν, τοῦτο οὐ πράττουσιν. εἰ δὲ οἱ τὸ ἀγαθὸν ἐνεργοῦντες, ἐν σαρκὶ ὑπάρχοντες τοῦτο ἐνεργοῦσιν, καὶ οἱ τοῦτο μὴ ποιοῦντες ἀλλὰ τὸ κακὸν, ἐν σαρκί εἰσιν, ἄρα 20 οὐ τῇ σαρκὶ τὸ αἴτιον τοῦ μὴ γίνεσθαι τὸ ἀγαθὸν περιαπτέον, ἀλλὰ τῇ τούτων μαλακοψυχίᾳ. εἰ γὰρ τοῖς ἐθέλουσι τὸ καλὸν ποιῆσαι παροικεῖται τὸ κακὸν, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐθέλουσι κακοοργεῖν, οὐ καλὸν παράκειται. προνοήσαντες δὲ καὶ προθελήσαντες ἐπὶ τοσοῦτον ἐνεργείας ἔρχονται, ἄρα οὐ φύσει καὶ οὐσίᾳ τὰ σώ- 25 ματα ἡμῶν ἐστὶ φαῦλα. τῶν γὰρ πρακτέων ἡμῶν προηγεῖται βουλὴ καὶ θέλησις. ψυχῆς δὲ ταῦτα φρόνημα ἐχούσης αὐτεξούσιον, ῥέψαι δυναμένης πρὸς ἃς βούλεται πράξεις.

"Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν "ἐμοὶ ἁμαρτία." ἀπελογήσατο διὰ τούτου τοῦ λογίου, ὅτι περ 30 οὐ φαύλη κατὰ φύσιν ἡ σάρξ. οὐ γὰρ ἡ σὰρξ ἣν περικείμεθα οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς παρανόμοις οἰκῶν διάβολος. ᾧ γὰρ λέγω, Χριστὸς οἰκεῖ ἐν παντὶ δικαίῳ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζομένῳ· τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον οἰκεῖν τὸν διάβολον ἐν παντὶ κακοποιῷ. οὐκ

εὖν οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν, καθὸ σάρκα ἔχομεν, πονηροὶ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἡμῖν ἁμαρτία, ἄλλη τις οὖσα παρὰ τὴν σάρκα καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου· καὶ γὰρ ἐν ψυχῇ μάλιστα λέγεται ἐπιχωριάζειν ὁ διάβολος, κατὰ τὸ "εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα." καὶ κατὰ τὸ "Ἀνανία, ἵνα τι ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν 5 "σου;" ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν "οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸς, ἀλλ' "ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία." ἔργου γὰρ καὶ κατέργου πολὺ τὸ μέσον· διότι τοῦ μὲν ἔργου ποιεῖται τὸ κάτεργον, ὥστε φέρε εἰπεῖν οἰκίας, ἢ νηός. τὸ δὲ κάτεργον, τουτέστι τῆς ὕλης ἡ προπαρασκευή. 10

Ἡ τοίνυν οἰκοῦσα ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἁμαρτία, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, ὁμολογουμένως ἐν τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν προκατεργάζεται τοῦ ἐσομένου κακοῦ τῆς ἰδέας τὴν κατασκευὴν, τῆς ὑποδεξαμένης αὐτὸν ψυχῆς συμπραττούσης αὐτῷ τῆς κακίας· καθάπερ τοῖς σπείρουσιν ἡ τῆς θήλεος μήτρα πρὸς τὸ τελεσφορηθῆναι τὸ σπαρέν. 15 καὶ ἐπειδήπερ ἐκ τῆς καρδίας ἐκπορεύονται λογισμοὶ πονηροὶ ἐκ τῆς γενναμένης τοῦ διαβόλου συλλήψεως, κέκραγε τὸ θεῖον λόγιον, "λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον "κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ." ὥσπερ τοῖς αὐτοῖς φιλαρέτοις ψυχαῖς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συγκοπιᾶν λέγεται, κατὰ τὸ "περισ- 20 "σότερον πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ "ἡ σὺν ἐμοί." ἐπὰν ῥάθυμος ψυχὴ ταῖς τοῦ διαβόλου προτροπαῖς ἐπεσθῇ, συνεργὸν ἔχει πρὸς τὸ κακὸν αὐτὸν τὸν διάβολον. αὐτὸς γὰρ καὶ τὸν τύπον τῆς ἐσομένης ἁμαρτίας προκατηργάσατο ἐν αὐτῇ. ὅτου χάριν εἴρηται, "οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' 25 "ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία."

21 Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται.

Ἄθρει δὲ πάλιν ὡς σοφῶς καὶ εὐτέχνως ἀποδέχεται τὸν νόμον. οὐχ ὡς τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον ἀπαμβλύνειν ἰσχύοντα· 30 οὔτε μὴν κατανεκροῦν οἷόν τε τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν, ἀλλ' ὡς ἐνιέντα μόνῳ τῷ νῷ τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν. εἰ γὰρ ἐμοὶ, φησὶ, παράκειται τὸ κακὸν, ὡς ἐνοικοῦν τῇ σαρκὶ, κατακιβδηλεύει γε μὴν ὁ νόμος αὐτῷ χαρίζεται [g] τὴν ἐπικουρίαν· καὶ νοεῖται σύμ-

[g] Leg. vid. χαρίζεσθαι.

βουλος, οὐ μὴν ἔτι καὶ λυτρωτής. δεῖ δὲ δὴ πάντας τοῖς ἀρρωστοῦσι τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τοῦ διειδέναι μόνον, ὅτι τὰ ἀμείνω προσήκει δρᾶν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοῦ δύνασθαι κατορθοῦν ἅπερ ἂν εὖ ἔχοι, καὶ τῷ νόμῳ δοκῇ. καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἐθέλουσι εὐδοκιμεῖν ἐν μάχαις, οὐκ ἀπόχρη πρὸς τοῦτο γυμνὴ καὶ μόνη τῶν 5 *τακτικῶν ἡ εἴδησις, ἀλλ' εἰ προσυπάρχοι τούτῳ καὶ τὸ εὐσθενὲς, εἶεν ἂν οἱ τοιοίδε μόλις λαμπροὶ καὶ ἀπόβλεπτοι. οὐκοῦν εἰ διδάσκει μὲν ὁ νόμος τὸ ἐν ἀγαθοῖς εὐτεχνὲς, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον τοῖς πλεονεκτουμένοις ἐπικουρεῖ τὴν ἁμαρτίαν ἀπονευρῶν, καλὸς μὲν ὅτι καὶ διδάσκαλος· οὐ μὲν ἔτι καὶ ἐν ἴσῳ χάριτι τῇ διὰ* 10 *Χριστοῦ καταλογισθείη ἂν εἰκότως, τοῦ καὶ σοφοῦν ἰσχύοντος, καὶ ἀλκιμωτέρους ἡμᾶς ἀποφαίνοντος τοῦ κακοῦ.*

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. *Οὐκοῦν φησὶν ἐκ τούτων δείκνυται βουλόμενος καὶ ὁ νόμος συνῳδὰ τῷ περὶ τὸ καλόν μου θελήματι, ἐξ ὧν καὶ τὸ κακὸν, ἀμφοτέροις, ἐμοίτε κἀκείνῳ, ταυτὸν ἀποφαίνεται.* 15

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. *Τῷ " εὑρίσκω τὸν νόμον" λείπει τὸ δυσκατόρθωτον. φησὶ γὰρ, ὅτι ἐξ ὧν καὶ βουλόμενός τι ποιῆσαι καλὸν, οὐ δύναμαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον παρατρέπομαι, εὑρίσκω τὸν νόμον δυσκατόρθωτόν μοι θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. παράκειται γάρ μοι τὰ ἑτοιμότερα τὰ κατὰ πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτά. διὰ δὲ τοῦ " παράκειται" δεί-* 20 *κνυσιν, ὡς οὐκ ἐργῶδές ἐστι μετιέναι τὴν κακίαν.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Κατὰ διαίρεσιν ἀναγνωστέον. " εὑρίσκω ἄρα τὸν " νόμον ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν." εἶτα ἑξῆς, " ὅτι ἐμοὶ τὸ " κακὸν παράκειται." ἕκαστον γὰρ αὐτῶν ἰδία τελείαν καὶ ἀπηρτισμένην ἔχει τὴν ἔννοιαν. τὸ μὲν, τῷ θέλοντι ἐμοὶ κατὰ τὴν ψυχὴν* 25 *λέγοντος. τὸ δὲ, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται κατὰ τὴν σάρκα. λέγει γὰρ ὅτι κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν, χρήσιμος ὁ νόμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν. τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῶν εὐκολίαν, οὐδαμῶς δύναται ἀφελεῖν, ἥτις ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐνεγένετο.* 30

22 Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Ὡς ἔφην ἤδη, διψᾷ*[h] *μὲν ὁ νοῦς τὸ ἐλεύθερον, καὶ τῶν διαβεβλημένων ἀπαλλακτίᾳ, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς στε-*

[h] Cod. δίψῃ.

φανοῖ τὸν νόμον ὡς τῶν καλλίστων εἰσηγητήν. καταβιάζεται δὲ εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς ἡ τῆς σαρκὸς φύσις, πολεμοῦντός τε καὶ ἐγκειμένου τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. νόμον δὲ ἁμαρτίας εἶναί φησι τὸ ἔμφυτον κίνημα, καὶ ὅπερ ἂν ὑπάρχειν οἴοιτό τις, τῆς φιλοσαρκίας τὸ πάθος. καθάπερ ἀμέλει καὶ νόμον ἔφη νοὸς, τὴν εἴς γε τὸ 5 ἀγαθὸν αὐτοῦ ῥοπήν τε καὶ θέλησιν.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. "Συνήδομαι γὰρ," φησὶ, "τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ "κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον," καὶ τὰ ἑξῆς. τῷ "γὰρ" ἀντὶ τοῦ τοίνυν κἀνταῦθα ἐχρήσατο. πάντων γὰρ ἀπὸ τοῦ "οἴδαμεν ὅτι ὁ "νόμος πνευματικός ἐστι" προειρημένων αὐτῷ, συναγωγὴν ἠβουλήθη 10 ποιήσασθαι· τῷ μὲν νόμῳ τοίνυν συνήδομαι τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὀνομάζει τὸν ἐν ἡμῖν νοερὸν, καὶ χαίρω καὶ γέγηθα τούτου τοῖς παραγγέλμασι. βλέπω δὲ νόμον ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ μελῶν ἀντιπαραττόμενον[i] τούτῳ, καὶ πρὸς βίαν ὡς ἑαυτὸν ἀποσπῶντά με, καὶ οἷον αἰχμαλώτῳ τινὶ παρακεχρημένῳ μοι. ἃ 15 γὰρ ἐκεῖνος ἐπιτάττει, καὶ ὧν ἐκεῖνος ἔχεσθαί μοι κελεύει, οὗτος ἀπέχεσθαι τούτων ἐπαναγκάζει. νόμον δὲ ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτοῦ, τὸ βούλημα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς παθητῆς λέγει σαρκός· ἐπειδὴ καὶ παντὸς ἴδιον νόμου, τὸ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ αὐτῷ δοκοῦντα παρακελεύεσθαι. ἐγὼ τοίνυν οὐχ ᾧ χαίρω νόμῳ, φησὶν, ὑπακούω, 20 ἀλλ' ᾧ μὴ χαίρω. οὐ πράττω γὰρ ἃ βούλομαι· ἃ δὲ μὴ βούλομαι πράττω· καὶ μᾶλλόν μου τῶν μελῶν ὁ νόμος τοῦ θείου νόμου κατακρατεῖ. καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγωνιζόμενος ἀντισχεῖν οὐκ ἀρκῶ. τὸ μὲν γὰρ τὸ καὶ τὸ ποιῆσαι, καὶ πάλιν τὸ καὶ τὸ μὴ ποιῆσαι, διὰ τοῦ θείου νόμου παιδευόμενος ἔχω μετρούμενος ὑπὸ τὴν γνῶσιν 25 τῆς ἀρετῆς. ἐνεργῆσαι δὲ αὐτὴν κωλυόμενος ὑπὸ τῆς σαρκὸς, παρ' αὐτοῦ βοηθείας οὐκ ἀξιοῦμαι. ἀλλ' ὁ τῶν μελῶν μου νόμος ἀμετραίνων οἴχεται μετὰ πολέμου λάφυρον κατακτώμενος.

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. Τὸν κοινὸν καὶ ἐν τούτοις ἄνθρωπον διαγράφει. τοῦ γὰρ κοινοῦ ἀνθρώπου τὸ συνορᾶν μὲν τῷ νῷ τὰ δέοντα, μὴ πάντως 30 δὲ κατορθοῦν. τοῦ δὲ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότος, τὸ σὺν τῷ νῷ κατορθοῦν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπικουρίας. διὸ καὶ πνευματικὸς ὁ τοιοῦτος καλεῖται. δείκνυσι δὲ ὅτι ὥσπερ ἀντινομοθετεῖ τῇ

[i] In marg. γρ. ἀντιπαρατατтόμενον.

τοῦ Θεοῦ νομοθεσίᾳ ὁ διάβολος· οἷς γὰρ προσέταξεν ὁ Θεὸς, τἀναντία ποιεῖν, πείθει τοὺς ἀνθρώπους. πεφυλαγμένως δὲ πάνυ ἐν τοῖς μέλεσιν εἶναι φησὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας νόμον· δεικνὺς ὡς οὐκ ἀρέσκεται τοῖς τοῦ σώματος πάθεσιν ἡ ψυχὴ, εἰ καὶ συγκαθέλκεται πολλάκις αὐτῷ. 5

Θεοδώρου. Σφόδρα μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις ἥδομαι, φησὶ, τὴν ψυχὴν, ἐπαινῶν τε αὐτοὺς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος, ἀντιπράττουσα δὲ ἡ ἁμαρτία τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς, διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν μελῶν ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς μεθέλκει πρᾶξιν· καὶ καλῶς εἶπεν "ἐν τοῖς μέλεσιν," ἐπειδὴ πολύτροπος ἡ ἁμαρτία διὰ 10 πάντων ἐπιτηδεύεσθαι φύσιν ἔχουσα τῶν μελῶν. τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώττης, τὰ δὲ ἑτέρως ἁμαρτάνομεν. θαυμάσαι δὲ ἄξιον ἐνταῦθα τοὺς διαπορήσαντας, πότερον τρεῖς ἢ τέσσαρας νόμους ὁ Ἀπόστολος βούλεται λέγειν· δήλης οὔσης καὶ ἀπολύτου τῆς διανοίας. ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν τὴν ἁμαρτίαν, νόμον 15 εἶπεν ἁμαρτίαν, οὐδὲν ἀλλοιότερον λέγων. κατά τι δὲ αὐτὸ οἰκεῖον τεθεικὼς ἰδίωμα. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέγει, "ὁ διὰ νόμου πί-"στεως·" καὶ μετὰ βραχέα δέ· "ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς "ζωῆς," ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς. ἐπειδὴ γὰρ σκοπός ἐστι νόμου παντὸς, ἰδίως ἐφ' ἑκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθησιν 20 ὄνομα· ἵνα εἴπῃ τὸν σκοπὸν τοῦ πράγματος, περὶ οὗπερ ἂν λέγῃ, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

Ὠριγένους. Ἐν τοῖς μηδέπω κρατύνασι τὴν ἕξιν ἐπὶ τὰ βέλτιστα διαγράφει ὁ Παῦλος τὸν παρόντα λόγον. ὥσπερ τοίνυν στρατιώτης κρατήσας πολεμίων αἰχμαλώτους ἄγει, οὕτως ἐν τοῖς 25 προειρημένοις προσώποις ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν νόμος ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς αὐτῶν, καὶ αἰχμαλωτίζων τὴν ταλαίπωρον ψυχὴν, καὶ ἄγων ἐπὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας νόμον ἐν τοῖς σωματικοῖς μέλεσιν.

24 Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ 30 θανάτου τούτου.

Γενναδίου. Οὐκ εἶπε κακὸς ἄνθρωπος, οὐδὲ πονηρὸς, ἀλλὰ "ταλαίπωρος." προσδιηγησάμενος γὰρ καὶ δείξας αὐτὸν τῷ νῷ μὲν ὁρῶντα πρὸς τὸ καλὸν, ὑποσυρόμενον δὲ πρὸς τὸ φαῦλον τῷ

πάθει τῷ τῆς σαρκὸς, εἰκότως ὡς ἐλεεινὸν μᾶλλον ταλαίπωρον προσηγόρευσεν, οὐχ ὡς μισητὸν πονηρόν. θαυμασιώτατα δὲ ἔφη τὸ "τίς;" ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορήσεως τὸ τοῦ πράγματος δύσκολον. τίς οὖν ἄρα, φησὶ, τοσοῦτος, ὅς με τῆς τυραννίδος τοῦ σώματος ἀπαλλάξει, ὑφ' ἧς πρὸς ἁμαρτίαν καθελκόμενος θανα- 5 τοῦμαι; σῶμα γὰρ θανάτου, τὸ θανάτου παραίτιον λέγει. ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτὸ προσειπών. ὑποδείξας δὲ αὐτάρκως τὴν ἀνάγκην, καὶ δηλώσας τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος, ἐπάγει, μετ' εὐχαριστίας καὶ ὕμνου τὸν εὐεργέτην δηλῶν, "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ "μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν." τοῦτο λέγων ὅτι 10 χάρις τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ δωρησαμένῳ τὴν ἀθανασίαν ἡμῖν, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν διὰ τῆς οἰκονομίας τῆς κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς μεγαλοφώνῳ πρὸς ἡμᾶς κηρύγματι κέκραγε, "δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ-"τισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς." 15

Διοδώρου. Ἐπισημαντέον ὡς οὐχ ἁπλῶς ἐκ τοῦ σώματος τούτου, ἀλλ' ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος. οὐ γὰρ τοῦ σώματος εὔχεται ῥυσθῆναι, ἀλλὰ τοῦ κατέχοντος θανάτου τὸ σῶμα διὰ τῆς ἁμαρτίας.

Σευηριανοῦ καὶ Θεοδώρου. Θεωρήσας τῷ νῷ τὸν διὰ τοῦ 20 σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς γινόμενον πόλεμον, καὶ διὰ τοῦ[h] τὸν ἄνθρωπον αἰχμαλωτιζόμενον, καταφυγὴν σωτηρίας ζητεῖ, καὶ τὸν ῥυόμενον περιβλέπεται, ἵνα αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου εἰς σῶμα ζωῆς μεταποιήσῃ. εἶτα ὡς εὑρεθέντος τοῦ ῥυομένου, καὶ ἑτοίμου ὄντος πρὸς τὴν χάριν τῆς σωτηρίας, τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν 25 ἀναπέμπει τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ αὐτῷ καὶ τὸ ῥυσθῆναι τοῦ πολεμίου προσεγένετο. οὐ λέγει δὲ ἁπλῶς, οὐδὲ εὔχεται ῥυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶμα θανάτου, διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ θανάτου. θέλει γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ζωῆς εἶναι σῶμα, οὐ σῶμα θανάτου, οὐδὲ σῶμα ἁμαρτίας. 30

Ὠριγένους. Ὡς κακίζων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τὴν περιέλκουσαν καὶ περισπῶσαν τὸν λογισμὸν, καὶ προσκαλουμένην ἐπὶ τὰ ἐναντία, λέγει τὸ, "ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος." καὶ ὡς διὰ

h Leg. τούτου.

ἐπικουρίας θείας ῥυσθεὶς τοῦ σώματος, τοῦ ὀνομασθέντος σώματος θανάτου, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας ἐπάγει τὸ, "εὐχαριστῶ "τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ."

25 **Ἄρα γοῦν αὐτὸς ἐγὼ, τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας.** 5

Κυρίλλου. *Μακρὸς μὲν αὐτῷ ἐκπεποίηται λόγος, βασανίζοντι λεπτῶς ἕκαστα τῶν ἐν ἡμῖν, καὶ τῆς πλεονεξίας τοὺς τρόπους, οὓς ὑπομένειν ἔθος τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν, ἀντεξάγοντος αὐτῇ τοῦ κακοῦ. διϊσχυρίζετο δὲ ὡς ἀσχάλλει μὲν ἔσθ' ὅτε τῶν ἐπιεικεστέρων ὁ νοῦς, τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι τυραννούμενος*[1]. *ἀλύει δὲ* 10 *σφόδρα, καὶ ἀσθενῶν αἰσχύνεται. τόγε μὴν ἀποφορτίσασθαι τὴν ἀβούλητον ἁμαρτίαν, οὐδαμόθεν ἔχει, δεινῶς κατεμπιπτούσης τῆς ἡδονῆς. ταυτήτοι καὶ ἀσθενεῖ πρὸς ἀντίστασιν, οὐδὲν τὸ παράπαν διάγε τοῦ νόμου πρὸς τοῦτο ἐπικουρούμενος. ἀληθεύει δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, εἰ τῷ μὲν νοῒ δουλεύειν τῷ Θεῷ διϊσχυρί-* 15 *σαιτο νόμῳ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας. καὶ τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ὅπερ ἔφη· "τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι "τὸ καλὸν, οὔ." πάλαι μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐνυπῆρχεν ἡμῖν τόγε ἧκον εἰς νοῦν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θέλησιν, τὸ ἑλέσθαι τῷ θείῳ δουλεύειν νόμῳ. κατεβιάζετο δὲ πρὸς ἁμαρτίαν ἡ σὰρξ, τὸ οἰκεῖον* 20 *ὥσπερ ἀντιστᾶσα θέλημα. ἦν οὖν ἄρα κατάκριμα τοῖς ἐθέλουσι μὲν ἀποπεραίνειν τὸ ἀγαθὸν, οὐ μὴν ἔτι καὶ δυναμένοις διὰ τὸ τυραννεῖσθαι τοῖς πάθεσιν. ἀλλ' ἐν Χριστῷ πέπαυται τὸ κατάκρινον, τουτέστιν ἡ τῶν σαρκικῶν κινημάτων πλεονεξία.*

Γενναδίου. *Ἀποδοὺς τῷ εὐεργέτῃ τὴν καθήκουσαν εὐφημίαν,* 25 *ἔχεται τοῦ προκειμένου· ἐγὼ τοίνυν ὁ αὐτὸς Θεοῦ τε δοῦλος, καὶ ἁμαρτίας εἰμὶ, καί με διὰ τοῦ παθητοῦ τῆς σαρκὸς ἡ ἁμαρτία μερίζεται πρὸς Θεόν. ὑποδείξας δὲ τῶν ὑπὸ νόμον τὸ πρὸς δικαίωσιν ἐλλιπὲς, ἐπιφέρει τὸ τῆς χάριτος τέλειον, καὶ φησὶν, "οὐδὲν "ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἀλλ'* 30 *ἰδοὺ γὰρ νῦν ἡ διὰ Χριστοῦ χάρις, φησὶ, τῆς κατακρίσεως ταύτης ἡμᾶς ἠλευθέρωσε· πρὸς γὰρ ἀπαθῆ καὶ ἀθάνατον ζωὴν διὰ τῆς τοῦ*

[1] Cod. *τραννούμενος* sed in marg. *ἴσως γρ. τυραννούμενος.*

πνεύματος δωρεᾶς μεθιστάμενοι, καὶ ὅλοι πνευματικοὶ δι' ὅλων γινόμενοι, τῆς τε ἁμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα, καὶ τοῦ θανάτου τοῦ δι' αὐτήν.

Διοδώρου. Παραμένει ἐλέγχων τοῦ παλαίου ἀνθρώπου τὴν *πρὸς ἑαυτὸν ἐκπολέμωσιν, οὐκ εἰρηνεύοντος πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ* 5 *σώματος. ταῦτα δὲ διελέγχει, ἵνα τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας ἐπιδείξῃ τὰ κατορθώματα, καὶ τὴν γενομένην ἕνωσίν τε καὶ εἰρήνην ψυχῆς καὶ σώματος διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. συνήγαγεν οὖν ὃ ἐβούλετο, καὶ ἦλθεν ἐφ' ὃ κατεσκεύαζεν, εἰπὼν, " οὐδὲν " ἄρα κατάκριμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ 'Ιησοῦ." ἀποδείξας γὰρ ὅτι* 10 *οἱ ὑπὸ νόμον ὄντες, ἅτε δὴ κατὰ σάρκα ζῶντες, ὑπὸ ἁμαρτίαν εἰσὶ καὶ κατάκριμα, ἐπήγαγεν, ὅτι οἱ ὑπὸ Χριστὸν ὄντες, οὐκ εἰσὶν ὑπὸ κατάκριμα, ἐπειδὴ μὴ κατὰ σαρκὰ περιπατοῦσιν.*

Θεοδώρου. *Τῇ μὲν γὰρ ψυχῇ, φησὶν, αἱροῦμαι τὰ δοκοῦντα τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ δὲ τῆς θνητότητος ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν* 15 *καθέλκομαι. ἀλλ' ἀπηλλάγμεθα τούτων ἁπάντων, καὶ τιμωρίας ἁπάσης κατέστημεν ἐκτὸς, οἱ διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως ἔξω γενόμενοι τῆς θνητότητος καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ζῆν. τοῖς γὰρ θνητοῖς καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπὴν δεχομένοις, ἀναγκαῖος ὁ νόμος, ἀπείργων τοῦ χείρονος. ἀθανάτοις δὲ καὶ ἀτρέπτοις γεγονόσι, πε-* 20 *ριττὸς ἐξ ἀνάγκης καθέστηκεν.*

2 Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Κυρίλλου. *Ἀναγκαῖον δὲ οἶμαι πρὸς ἀκριβῆ διασάφησιν τῶν ἐν τούτοις ἐννοιῶν, ἐκεῖνο εἰπεῖν. ὥσπερ γὰρ ἁμαρτίας καὶ θανά-* 25 *του νόμον τὸ σαρκικὸν ὀνομάζει φρόνημα, πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος ἀποφέρον ἡμᾶς, οὕτω καὶ νόμον Πνεύματος ζωῆς τὸ θέλημα τὸ πνευματικόν· τουτέστι τὴν εἴς γε τὸ ἀγαθὸν τῆς διανοίας ῥοπήν. ἀλλ' " ὁ μὲν σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει " φθορὰν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει* 30 *" ζωὴν αἰώνιον." οὐκοῦν " ὁ μὲν νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς," τουτέστι τὸ θέλημα τοῦ νοῦ τὸ ἀποφέρον εἰς ζωὴν, ἦν μὲν ἐν ἡμῖν καὶ πάλαι· ἐδουλεύομεν γὰρ τῷ νοΐ, νόμῳ Θεοῦ· ἀλλ' ἠρρώστησεν, ὡς ἔφην, τὸ ἀδρανὲς εἰς ἀντίστασιν, καὶ ταῖς τῆς*

σαρκὸς ἐπιθυμίαις ἡττώμενος κατεκρίνετο τῷ νόμῳ. ἐπειδὴ δὲ τὸ νοσεῖν [k] ἀποβαλὼν, ἐρρώσθη διὰ Χριστοῦ, κατεσφραγίσμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἠμφιέσμεθα. ταύτητοι καὶ λελυτρώμεθα· καὶ ὑπεζευγνύμεθα μὲν οὐκέτι τῷ κακῷ, κεκλήμεθα δὲ, ὡς ἔφην, εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα. 5

Οὐκοῦν "ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς," τουτέστιν τὸ θέλημα τοῦ νοῦ τὸ νενευκὸς εἰς ἀγαθουργίαν, καὶ εἰς ζωὴν ἀποφέρον, ὅτε τὴν διὰ Χριστοῦ πεπλούτηκε χάριν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀσθενείας ἀπήλλακται, τότε τῶν ἐξ ἁμαρτίας ἀλογήσας κακῶν, καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς κατευμεγεθήσας νόμου, ἠλευθέρωσέ με φησί. καὶ οὐκ 10 αὐτός που πάντων τὴν ἐλευθερίαν διδούς· γεγονὼς δὲ μᾶλλον ἡμῖν ἐλευθερίας πρόξενος τῆς διὰ Χριστοῦ. ὥσπερ δὲ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας τὸν τῆς ἁμαρτίας, πᾶσα πῶς ἀνάγκη καὶ τοῖς τοῦ θανάτου καταδεσμεῖσθαι βρόχοις, οὕτω τοὺς ἔξω γεγονότας αὐτῆς ἐλευθερωμένους τε διὰ Χριστοῦ, δεῖ πάλιν ἔξω τε εἶναι θανάτου, καὶ 15 ἀμείνους ὁρᾶσθαι φθορᾶς, καὶ ζῆν ἐν ἁγιασμῷ.

Διοδώρου. Νόμον τοῦ Πνεύματος εἶπεν, ἀντιδιαστέλλων πρὸς τὸν νόμον τοῦ γράμματος, ἀντὶ τοῦ ἡ παρὰ Χριστοῦ χάρις ἡ ζωοποιός.

Θεοδώρου. Τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ, τὴν ἀνάστασιν γί- 20 νεσθαι ὁ Ἀπόστολός φησι. "σπείρεται γάρ," φησι, "σῶμα "ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν," ὡς ἂν αὐτοῦ τότε κρατοῦντος ἡμᾶς ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ ἀτελευτότητι. Πνεῦμα οὖν αὐτὸ ζωῆς καλεῖ, ὡς ἂν τῆς ἀθανάτου ζωῆς παρεκτικὸν, ἧς τότε τευξόμεθα. τὸ τοίνυν Πνεῦμά φησι, τὸ ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας 25 ἡμῖν δεδόμενον, οὗ τὴν ἀπόλαυσιν ἡ ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστις παρέσχηκεν ἡμῖν, ἀπήλλαξέ με τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. δῆλον δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται τὴν ἀπόδειξιν τῶν διὰ Χριστοῦ παρεσχεθέντων ἡμῖν, ὅτε ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὴν ἔκβασιν λήψεται. ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ θανάτου ἐλευθερία τότε ἡμῖν προσ- 30 γενήσεται, οὐκ ἀνισταμένοις μόνον, ἀλλὰ [γὰρ] καὶ ἀθανάτου ζωῆς ἀξιουμένοις. τότε δὲ καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαττόμεθα. τότε

[k] Cod. νοσεῖ.

ἄτρεπτοι γεγονότες τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα. κατὰ γάρ τοι τὸν παρόντα βίον, πρόδηλον ὡς θνητοί τε ἐσμὲν, καὶ ὑπὸ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν κείμεθα.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ ἀποδόσεως τῶν φυσικῶν παθημάτων, διὰ τῆς πρὸς τὸ Πνεῦμα συμφωνίας. 5

3 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός.

Κυρίλλου. Ἀξιάγαστος μὲν ὁ μυσταγωγὸς καὶ ἰσχνὸς ἄγαν εἰς θεωρίας. ἰδιώτης δὲ εἶναι φησὶ τῷ λόγῳ· ταύτητοι φαμὲν 10 ἐρυθριῶντες οὐδὲν, ὅτι τῇ συνθήκῃ τῶν προκειμένων λέξεων, λείπει τί βραχὺ πρὸς ἐντελῆ διασάφησιν. ἔδει γὰρ εἰπεῖν, τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, λέλυται τυχὸν, ἢ πέπαυται. εἶτα προσυπενεγκεῖν τοῦ πράγματος τὴν ἀπόδοσιν, καὶ τοῦ λελύσθαι συνάψαι τὸν τρόπον, προστιθέντα πάλιν, "ὁ γὰρ 15 "Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, "καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατήργηκε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί." καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς δέδωκε τῆς τῶν λέξεων συνθήκης, κατάγε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ. φέρε καταθρήσωμεν τῆς διὰ Χριστοῦ θεραπείας τὸν τρόπον. 20

Πέπαυται δὲ ὅπως τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου; καὶ ποῖον ἂν ὅλως τὸ ἀδύνατον νοοῖτο τοῦ νόμου; λεπτομυθεῖ γὰρ λίαν ὁ θεηγόρος ἐν τούτοις. ἀποδέχεται τοίνυν ὡς ὠφελεῖν εἰδότας τόν τε τοῦ Θεοῦ νόμον, φημὶ δὴ τὸν ἐν γράμμασι, καὶ τόν γε τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃν ἐσχήκαμεν τὸ θέλειν τὸ ἀγαθόν· εἰ μὴ παρακέοιτο τυχὸν τὸ 25 δύνασθαι δρᾶν αὐτό. ἔφη γὰρ, ὅτι "τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί "μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὔ." πλεονεκτούσης δῆλον ὅτι τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς νόμου καταστρέφοντος εἰς τὰ οἰκεῖα καὶ οὐκ ἑκόντα τὸν νοῦν. κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι τουτονὶ τρόπον νοοῖτ' ἂν εἰκότως τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, τοῦτε ἐν γράμ- 30 μασι καὶ διὰ Μώσεως, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. καὶ μέντοι τοῦ ἐμφύτου καὶ ἐν ἡμῖν, καθ' ὃν "καὶ τὰ ἔθνη καί τοι τὸν γραπτὸν "οὐκ ἔχοντα νόμον, φύσει ποιοῦντα τὸν νόμον φαίνεται, καὶ νόμος

" εἰσὶν ἑαυτοῖς, ἐνδείκνυνται γὰρ τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς " καρδίαις αὐτῶν, καθὰ γέγραπται." ποῖον δὲ τὸ ἐν ἀμφοῖν ἀδύνατον, βασανίσαι καιρός.

Ὁ μὲν γὰρ ἐν γράμμασι νόμος διδάσκαλος ἦν εὐκοσμίας καὶ τῶν ἀρίστων εἰσηγητής· δεδικαίωκε δὲ παντελῶς οὐδένα. ὅγε μὴν 5 ἔμφυτός τε καὶ ἐν ἡμῖν, ὃν καὶ ὀνομάζει τοῦ Πνεύματος, ἀπονένευκε μὲν εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἡττᾶται δὲ λίαν τοῦ πρὸς τὰ αἰσχίω καλοῦντος νόμου. οὐκοῦν τὸ ἀδύνατον, τουτέστι τὸ ἀσθενοῦν, εἴτε [u] τοῦ ἐν γράμμασιν, εἴτε τοῦ ἐμφύτου νόμου, πέπαυται διὰ Χριστοῦ. νενεκρωμένης γὰρ τρόπον τινὰ τῆς σαρκὸς, καὶ οἷον ἀνηρη- 10 μένης τῆς ἐν ἡμῖν ἡδονῆς, κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τοῦ Πνεύματος, ἤτοι τοῦ νόος ἀσθενήσει νόμος· νενέκρωται δὲ τίνα τρόπον ἡ ἐν ἡμῖν ἁμαρτία, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι.

Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐν εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐν ὁμοιώματι γέγονε σαρκὸς ἁμαρτίας, ἵνα κατακρίνῃ τὴν ἁμαρτίαν 15 ἐν σαρκί. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν. καὶ ὁμοειδὲς μὲν ὅτι καὶ ὁμοφυὲς τοῖς ἡμετέροις σώμασι τὸ αὐτοῦ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; πλὴν τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων σώματα σάρκες ἂν λέγοιντο τῆς ἁμαρτίας· διά τε τὸ πεφυκέναι νοσεῖν τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν γένεσιν. τὸ δέ γε σῶμα Χριστοῦ φαίη 20 τίς [γὰρ] οὐχ ἁμαρτίας εἶναι σάρκα; μὴ γένοιτο. ὁμοίωμα δὲ μᾶλλον σαρκὸς ἁμαρτίας· τουτέστι προσεοικὸς μὲν τοῖς ἡμετέροις σώμασιν, οὐ μὴν ἔτι καὶ νοσεῖν εἶδος σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν. ἅγιος γὰρ ἐκ μήτρας ὁ θεῖος ἐκεῖνος νεὼς, καὶ ὅσον μὲν ἧκεν εἰς ἐννοίας τε καὶ λόγους τοὺς ἐν τῇ φύσει, κατοκνήσειεν ἂν οὐδεὶς 25 ἐκεῖνο εἰπεῖν, ὡς ἐπείπερ ἦν σὰρξ, ἔσχεν ἂν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἴδιόν τε καὶ ἔμφυτον κίνημα. ἐπειδὴ δὲ ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἁγιάζων Λόγος κατῴκησεν ἐν αὐτῇ, κατακέκριται τῆς ἁμαρτίας ἡ δύναμις, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνῃ τὸ κατορθώμενον. μετεσχήκαμεν γὰρ αὐτοῦ πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς. ὅταν γὰρ καὶ ἡμῖν ἐναυ- 30 λίζεται Χριστὸς, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, τότε δὴ πάντως καὶ ἐν ἡμῖν ὁ τῆς ἁμαρτίας κατακρίνεται νόμος.

[u] Cod. hic et infra εἴς τε.

Ἀληθὲς οὖν ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, πέπαυται διὰ Χριστοῦ, κατακρίναντός τε καὶ κατηγορηκότος τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. πεπλήρωται γὰρ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου, τουτέστιν ἡ δύναμις τῶν τεθεσπισμένων διὰ τοῦ νόμου· ἤγουν τὸ 5 θέλημα τὸ βλέπον εἰς ἀρετήν· τοῦ ἐν ἡμῶν ὄντος νόμου κατ᾽ οὐδένα τρόπον, ὡς ἔφην, ἀσθενοῦντος ἐστὶ[k] διὰ τοῦ τυραννεῖσθαι ταῖς ἐμφύτοις ἡδοναῖς. πεπλήρωται τοίνυν ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι· ζῆν δὲ μᾶλλον ἐθέλουσι πνευματικῶς. 10

Γεννάδίου. Ἦν ὁ νόμος, φησὶ, δικαίωσιν ὑπαγορεύων ἠτόνει διὰ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἐν ἡμῖν κατορθῶσαι, ταύτης ἐν Χριστῷ πάρεσχεν ἡμῖν ὁ Θεός. τὸν γὰρ Υἱὸν πέμψας τὸν ἑαυτοῦ, σάρκα τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα, παθητήν τε καὶ ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένην· ὁμοίωμα γὰρ σαρκὸς ἁμαρτίας, τὴν ἐνδεχομένην ἁμαρτῆσαι σάρκα 15 φησίν· ὡς καὶ τὸ "ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος" ἀντὶ τοῦ γενόμενος ἄνθρωπος. ταύτην οὖν ἔχοντα τὴν σάρκα φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας περὶ ἁμαρτίας, τουτέστιν ἐφ᾽ ὅτε τὴν ἁμαρτίαν καταγωνίσασθαι, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, κατεδίκασεν αὐτὴν ἐν αὐτῇ. ἀνέπαφον αὐτὴν καὶ ἀνάλωτον παντελῶς 20 διαφυλάξας αὐτήν. ἢ καὶ ἄλλως. ὅτι περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. ἀντὶ τοῦ, ἀναμαρτήτου τῆς σαρκὸς οὔσης αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑποκειμένης διὰ τοῦτο θανάτῳ· κατέκρινε μὲν περὶ ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν ὁ Θεὸς ἐν αὐτῇ, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ τῷ θανάτῳ τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα περιβαλοῦσαν. διὰ δὲ τῆς ἐκ 25 νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐκείνην μετέβαλε πρὸς ἀπάθειαν. καὶ οὕτω λοιπὸν ἡ τοῦ νόμου δικαίωσις ἐν ἡμῖν κατορθοῦται, διὰ πίστεως ἡμῶν ἑνουμένων αὐτῷ, καὶ πνευματικῶν ἀντὶ σαρκικῶν γινομένων. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας εἰρημένον αὐτῷ, ὅτι "ἀπὸ πάντων ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μώσεως δικαιω- 30 θῆναι, ἐν τούτῳ καὶ ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

Διοδώρου. "Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς "σαρκός." οὐχ ὁ νόμος φησὶν, ἀδύνατα προσέτασσεν, ἀλλ᾽ ἡ

[k] Leg. credo ἔτι.

σὰρξ οὐκ ἠδύνατο πληροῦν τὴν τοῦ νόμου πολιτείαν, διὰ τὸν ἐμποδίζοντα πονηρὸν, ὃν διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς κατέκρινε Χριστός. " ὁ Θεός, φησι, τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς " ἁμαρτίας." ὅταν μὲν ἀποβλέψῃ πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα ὁ Ἀπόστολος, ἀληθῶς οὖσαν σάρκα, ἐξ ὧν καὶ ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη 5 καὶ ἐπολιτεύσατο τῷ βίῳ, φανερῶς τὴν σάρκα προσαγορεύει, ὡς καὶ ἐνταῦθα ἐπάγει " κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί·" καὶ πρὸς Τιμόθεον γράφων, " Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί·" ὅταν δὲ ἀποβλέψῃ πρὸς τὸ τῆς σαρκὸς ἀναμάρτητον καὶ καθαρὸν καὶ ὅσιον, ὁμοίωμα αὐτὸ σαρκὸς ὀνομάζει. οὐχ ὅτι κατὰ τὴν φύσιν διήλ- 10 λαττεν, ἀλλ' ὅτι ὅμοιον ἦν τῇ σαρκικῇ ἁμαρτίᾳ. ἔπεμψεν οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὁμοιώματι ἀγγέλου ἢ τινὸς τοιαύτης δυνάμεως, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς, ἵνα σαρκὸς ἡττηθείσης ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, σὰρξ καταγωνίσηται τὸν πονηρὸν ἐπὶ τοῦ Κυρίου. ἀπεστάλη δέ, φησιν, ὁ Κύριος διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν 15 τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαν. τοῦτο γὰρ τὸ " περὶ ἁμαρτίας," ἀντὶ τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν.

Παρέλκει δὲ τὸ " καὶ" ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ, φησὶν ἐν ἡμῖν. οἷον ἐβούλετο μὲν πληρῶσαι δικαίωμα ὁ νόμος, ἠσθένει δὲ διὰ τὸ συγχωρῆσαι αὐτὸν αὐτοῖς τρυφᾶν. τί οὖν συνε- 20 χώρει. ὅτι οὐκ ἂν παρεδέχθη, εἰ μὴ συγκατέβαινεν αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ. τί οὖν ὠφέλησε συγκαταβὰς, εἰ μὴ ἐδικαίωσεν; ὅτι τὸν νοῦν εἰς ἀναισθησίαν ἀγνοίας ἐκπεσόντα ἀνεκαλέσατο. " τοῖς " μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι," φησὶν, ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν νόμον. εἶχε γὰρ ὁ νόμος παρατηρήσεις σαρκικάς· σαρκικὸν δὲ ἦν καὶ τὸ 25 συγχωρῆσαι τρυφᾶν.

Θεοδώρου. Ὁ μὲν οὖν νόμος, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὠφελεῖ, φησὶν, ἀλλὰ τῇ κατορθώσει τῆς ἀρετῆς ἀτονῶν ἐφαίνετο· ἀντιπραττούσης αὐτῷ τῆς θνητότητος; καὶ πολλὴν τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν ἡμῖν ἐργαζομένης. ὁ δέ γε Υἱὸς τοῦ Θεοῦ[1] ἐν ταύτῃ 30 γεγονὼς τῇ φύσει τῇ θνητῇ, καὶ ἁμαρτίαις ὑποκειμένῃ, οὐχ ἑτέρου ἕνεκεν, ἀλλ' ἢ ὥστε ἀφελεῖν αὐτῆς τὴν ἁμαρτίαν, ἀνεῖλε τὸ ἐνεῖναι δοκοῦν αὐτῇ κῦρος τῆς ἁμαρτίας. ἀφελὼν μὲν αὐτῆς τὴν θνητό-

[1] Cod. om. Θεοῦ.

τητα, συνανελὼν δὲ αὐτῇ καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἐνόχλησιν. ὡς λοιπὸν τοῦ νόμου τὸν σκοπὸν καὶ τὸ βούλημα ἐν ἡμῖν πληροῦσθαι, τοῖς ἀπηλλαγμένοις μὲν τῆς θνητότητος, ἐν ἀθανασίᾳ δὲ καθεστῶσιν. ὃ γὰρ οὐκ ἴσχυσε ποιεῖν ἐν ἡμῖν ὁ νόμος, ὅτε ἔτι θνητοὶ τὴν φύσιν ὦμεν, καίτοιγε πλεῖστα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἁμαρτάνειν 5 διαλεγόμενος, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῇ τῆς θνητότητος ἀφαιρέσει προσεγένετο. οὐδὲ μίαν [m] ἐνόχλησιν ἁμαρτίας δυναμένοις ὑπομένειν, ἐπειδ᾽ ἂν ἅπαξ τὴν φύσιν ἀθάνατοι γενόμεθα.

Ὠριγένους. Μᾶλλον τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου τοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου ὧδε λέγει. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀρετὴ ἰδίᾳ φύσει 10 ἰσχυρὰ, οὕτω καὶ ἡ κακία καὶ τὰ ἀπ᾽ αὐτῆς ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατα. κρατεῖ γὰρ οὐ τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλὰ τῶν ἐκλύτων· οὐ διὰ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων ἀδράνειαν. τοῦ τοιούτου νόμου ἡ φύσις ἀδύνατός ἐστι. διὸ καὶ ἐνήργει ἐν τῇ ἀσθενεῖ σαρκί. ὃν τρόπον κατέκρινεν ὁ Θεὸς, πέμψας τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, οὐκ ἐν σαρκὶ ἁμαρ- 15 τίας τοιαύτης, ᾗ ὁ δουλεύων κατὰ νόμον ἁμαρτίας δουλεύει, ἀλλ᾽ ἐν ὁμοιώματι τοιαύτης σαρκός. διὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἦν ἁμαρτία ἡ σὰρξ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ὁμοίωμα. ἐπείπερ οὐκ ἦν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ὕπνῳ συνελθούσης. οὐκοῦν ὁ Θεὸς κατεδίκασε τὴν ἁμαρτίαν γενομένην καθ᾽ ὑπερβολὴν ἁμαρτωλόν· 20 καὶ διὰ τῆς σαρκὸς ἐπληρώθη τὸ τοῦ θείου νόμου δικαίωμα ἐν ἡμῖν, ὅτε μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦμεν. ἐν ᾗ σαρκὶ ἐνεργεῖ τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου καὶ ἀσθενὲς, ὅ ἐστιν ἡ κακία. ἀλλ᾽ ἑπόμενοι Θεῷ κατὰ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, πράττομεν πάντα, εἰς ἑαυτοὺς παραδεχόμενοι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. 25

5 Οἱ δὲ κατὰ σάρκα ὄντες τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν.

Κυρίλλου. Θάνατον μὲν εἶναι φησὶ τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καὶ μάλα ὀρθῶς. τὸ δέ γε τοῦ Πνεύματος ζωὴν καὶ εἰρηνήν. θανάτου μὲν γὰρ ἀληθῶς ἡ φιλοσαρκία πρόξενος· ζωῆς δὲ τῆς εἰς αἰῶνα καὶ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν τὸ διαβιοῦν ἑλέσθαι πνευμα- 30 τικῶς.

Γενναδίου. Ὥσπερ, φησὶ, τοὺς ὄντας φθαρτοὺς, καὶ τὸ φρόνημα φθαρτὸν ἔχειν ἀνάγκη, οὕτω καὶ τοὺς ὄντας ἀφθάρτους

[m] Cod. μία.

ἄφθαρτον εἰκός ἐστιν ἔχειν καὶ τὸ φρόνημα. ἑκατέρων ἀνάλογον τῆς οἰκείας φύσεως τῶν λογισμὸν κεκτημένων. "τὸ γὰρ φρόνημά," φησι, "τῆς σαρκὸς, θάνατος." θάνατον τουτέστι προξενοῦν, καὶ πρὸς κόλασιν παροξύνον Θεόν. "τὸ δὲ φρόνημα τοῦ Πνεύματος ζωὴ "καὶ εἰρήνη·" τουτέστιν ἀθανασίαν δωρούμενον καὶ φιλίαν τὴν 5 πρὸς Θεόν.

Θεοδώρου. Ἀπεντεῦθεν λοιπὸν διὰ πλειόνων λέγει, ὅτι τοῖς μὲν θνητοῖς τὸ ἁμαρτάνειν ἕπεται πάντως. ἀθάνατοι δὲ γεγονότες, ἀπηλλάγμεθα τούτου. ὥστε κατὰ παράθεσιν φανῆναι τὰ κατὰ Χριστὸν πλεῖστον ὑπερέχοντα τοῦ νόμου, εἴπερ ἐκεῖνος μὲν ἀφε- 10 λεῖν τὸν θάνατον οὐκ ἠδύνατο, καὶ ἀνάγκη πᾶσα ἦν κρατεῖν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν· καὶ μυριάκις ἐπαιδεύετο ἡ ψυχὴ τὸ δέον. ὁ δέ γε Χριστὸς τόν τε θάνατον ἀφεῖλε, καὶ τὴν ἐνοῦσαν ἡμῖν τῆς ἁμαρτίας ἐνόχλησιν συνανεῖλε τῷ θανάτῳ. ἤρξατο μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ "δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν 15 "διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ," τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ παρασχεθέντων ἡμῖν ἐξηγεῖσθαι τὸ μέγεθος σὺν πολλοῖς ἑτέροις, παραθέσει τῆς πρὸς τὸν νόμον δεῖξας αὐτῶν τὴν ὑπεροχήν.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀνακυπτόντων ζητημάτων ἐτράπη λύσιν, ἀπολογησάμενος ὑπὲρ αὐτῶν ὡς τοῖς προκειμένοις δέδεικται ἡμῖν 20 σαφέστερον, καὶ δὴ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἁμαρτίας ποιητικὸν λέγειν τὸν νόμον· ἔδειξε μὲν αὐτοῦ τὸ χρήσιμον ἀναγκαίως. καὶ τοῦτο δὲ ἐν τοῖς ἀρτίως ἑρμηνευθεῖσι σαφέστερον δεδηλώκαμεν. πάλιν δὲ κατὰ παράθεσιν τοῦ νόμου λέγων τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τῶν πρώτων ζητημάτων ἀνατρέχει λόγον· καὶ τὸ δεικνύναι 25 ὡς μεγίστων ἡμῖν ἀγαθῶν ὁ Χριστὸς ἐγένετο πρόξενος. οὗπερ ἕνεκεν κἀνταῦθα βούλεται διὰ πολλῶν δεικνύναι, ὅτι τῇ μὲν θνητότητι τὸ ἁμαρτάνειν ἕπεται. ἀθάνατοι δὲ γεγονότες, ἀπηλλάγμεθα τούτου. διό φησιν, "οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς "φρονοῦσι" καὶ τὰ ἑξῆς. τοῦτο λέγει, ὅτι οἱ μὲν θνητοὶ τὴν φύ- 30 σιν, ἀναγκαίως πλείστην τοῦ ἁμαρτάνειν τὴν ἐνόχλησιν ὑπομένουσι. τί γὰρ ἂν καὶ βουλεύσαιτο ἀθάνατον φύσις θνητή; εἰ δὲ καί τις ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἀρετὴ, οὐ τῆς σαρκός ἐστιν αὕτη, ἀλλὰ τοῦ φρονήματος τῆς ψυχῆς, ἐπειδὰν ἀνωτέρα γένηται τῶν παρόντων. οἱ μέντοι τοῦ Πνεύματος ἤδη μετεσχηκότες, κρείττονα τούτων 35

ἔχουσι τὸν λογισμὸν, ἀθάνατοι γεγονότες τὴν φύσιν, καὶ πάσης τῆς ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐνοχλήσεως ἀπηλλαγμένοι. τοῦτο γὰρ λέγει τὸ εἰρήνην. ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἀνωτέροις παρὰ τοῖς τὴν φύσιν θνητοῖς πόλεμον εἶναι ἔφη, τῆς ἁμαρτίας ἀντιπραττούσης τῷ βουλήματι τῆς ψυχῆς. εἰρήνην ἐνταῦθα λέγων τὸ ἀφαιρεῖσθαι τῆς[n] ἁμαρτίας 5 τὴν ἐνόχλησιν.

7 Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν.

Γενναδίου. Ἀμήχανον γάρ, φησι, τοῖς τοῦ Θεοῦ θελήμασι, τοῖς διὰ τοῦ νόμου γνωριζομένοις ἡμῖν, τὸ θέλημα τῆς σαρκός ποτε συνελθεῖν καὶ φιλίαν ἀσπάσασθαι. ὁ μὲν γὰρ ἀπάθειαν 10 ἐπαγγέλλεται, ἡ δὲ ἐστὶ παθητή. οὐ τοίνυν οὐδὲ τοὺς ἀνεχομένους τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς, καὶ μετέχοντας τῆς φύσεως ταύτης, οἷόν τε ἀρέσαι Θεόν. ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ διεστήκασιν, ἐφ' ὅσον εἰσὶ ταύτης ἐγγύς· καὶ εἰσὶν ἀρετῆς πόρρω τοσοῦτον, ὅσον θνητότητος[o] ἀθανασίας. 15

Ὠριγένους. Ἀφ' ὧν διδάσκει ὁ Παῦλος, μανθάνομεν τίνες εἰσὶ κατὰ σαρκά· οἱ τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦντες. καὶ τίνες οἱ κατὰ Πνεῦμα· οἱ τὰ τοῦ Πνεύματος φρονοῦντες. τὰ δὲ φρονήματα τῆς σαρκός εἰσι, πορνεία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία καὶ τὰ ὅμοια· ὅπερ αὐτὸ τοῦτο θάνατός ἐστι. τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, 20 ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα· ἅπερ ἐστὶ ζωή. καὶ ἤδη ἐν τῇ ζωῇ εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν εἰρήνῃ εὐφραίνονται. ἀκόλουθον οὖν τοὺς μὲν εἰς τὴν σάρκα σπείροντας, θερίζειν φθοράν. τοὺς δὲ Πνεύματι ζῶντας, σπείρειν εἰς τὸ Πνεῦμα, ἀφ' οὗ ἐστι θερίσαι ζωὴν αἰώνιον. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐχθροί εἰσι 25 τοῦ Θεοῦ οἱ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός. φρονοῦσι δὲ τὰ τῆς σαρκὸς καὶ ὅσοι βούλονται πλουτεῖν, ἢ ἐπιθυμοῦσι δόξης· καὶ οἱ κατὰ τὸ γράμμα ζῶντες Ἰουδαῖοι· καὶ τὴν ἐν φανερῷ περιτομὴν ἐν σαρκὶ ἀσκοῦντες· οὗτοι τὰ τῆς σαρκὸς τοῦ νόμου φρονοῦσιν. οἱ δὲ κατὰ Πνεῦμα, οἱ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖοι, οἱ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ 30 πνεύματι περιτομὴν ποιοῦντες, ἤτοι φρονοῦσι τὰ τοῦ Πνεύματος.

Καὶ ἐν μὲν τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς τοῦ νόμου, θάνατόν τις εὑρήσει καὶ ἔχθραν τὴν εἰς Θεόν. ἐν δὲ τῷ φρονήματι τοῦ νόμου

[n] Cod. τὴν. [o] Leg. vid. θνητότης.

τοῦ Πνεύματος, ζωὴν καὶ εἰρήνην. οἱ δὲ ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ νόμου ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ νόμου ὄντες. ἀμφότεροι γὰρ ἐπαγγελλόμεθα τὸν Μώσεως νόμον. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, κατὰ σάρκα, ἡμεῖς δὲ κατὰ Πνεῦμα. διὸ ἐκεῖνοι σαρκικὰς ἡγοῦνται τὰς ἐπαγγελίας, ἀκολούθως τῷ σαρκικῷ νόμῳ· 5 ἡμεῖς δὲ πνευματικὰς, ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

9 Ὑμεῖς δ' οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.

Γενναδίου τοῦτο καὶ Θεοδωρήτου. Ἀλλ' ὑμεῖς γάρ, φησιν, ἐκ θνητότητος εἰς ἀθανασίαν μεταβεβήκατε· ἀντὶ σαρκικῶν 10 γεγενημένοι πνευματικοί. καὶ ἀναντίρρητον τοῦ λόγου τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἔχων. "εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ," φησὶν, "οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." τότε γὰρ πρὸς τῷ τῆς υἱοθεσίας χαρίσματι καὶ ἑτέρων ἐπὶ θαυματουργίᾳ χαρισμάτων ἀπέλαβον, τοῦ Πνεύματος αὐτοὺς διὰ 15 τούτων καὶ περὶ τῶν τέως ἀφανῶν πιστουμένου. ὅτι τοίνυν, φησὶ, πρὸς πνευματικὴν μετέστησε ζωὴν ἐκ τῆς σαρκικῆς, ἡ τοῦ Πνεύματος κατοικοῦσα χάρις ὑμᾶς ἀποχρώντως δηλοῖ.

Διοδώρου. "Ὑμεῖς δέ," φησιν," οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν "Πνεύματι·" ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλ' ἐν 20 πνεύματι ζῆτε, "εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." διεγείρων αὐτοὺς εἰς τὸ ἐγρηγορέναι τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὑπτιοῦσθαι ὡς κατωρθωκότας, κατὰ δισταγμὸν ἐξήνεγκε τὸν λόγον εἰπὼν, "εἴπερ Πνεῦμα "Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." τὸ γὰρ ὀφρυῶσαι αὐτοὺς καὶ φυσιῶσαι, ὡς ἤδη ἔχοντας Πνεῦμα Θεοῦ, ἐπιβλαβὲς[o] ἦν, καὶ τὴν σπουδὴν 25 διακόψαι ἱκανόν.

Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.

Γενναδίου. "Εἰ δέ τις," φησι, "Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, "οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ." ὥσπερ οἱ ἐξ Ἀδὰμ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι 30 λεγόμεθα, τῆς φύσεως αὐτῷ κοινωνήσαντες, ἑνώσεως εἶναι λέγοντες τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς πνεύματος κοινωνίας μετουσίας εἰ

[o] Cod. ἐπιβλαβής.

δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. εἰ τοίνυν γνωρίζεται Χριστὸς φησὶν, ἐν ὑμῖν, τὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μετέχειν ὑμᾶς, ὃν τρόπον ἐστὶ τὸ σῶμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀθανασίας ἀμέτοχον, οὕτως αὖ θανάτου πόρρω διὰ τὴν δικαιοσύνην τὸ πνεῦμα. Πνεῦμα δὲ τὸ πνευματικὸν 5 σῶμα προσεῖπεν· ἐκ τοῦ μεθεκτικοῦ τὸ μέτοχον καλέσας, ὡς καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, "τὸ γεγεννημένον," φησὶν, "ἐκ τοῦ Πνεύματος, Πνεῦμα."

11 Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. 10

Γενναδίου. Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ δεῖ περὶ τούτου, φησὶ, διαμφισβητεῖν, ὅτι τοὺς ἠξιωμένους λαοὺς γενέσθαι τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτῃ κεκοινωνηκότας Χριστῷ, ἐχόμενόν ἐστι κοινωνῆσαι αὐτῷ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν εἰς ἀθάνατον ζωὴν ἀναστάσεως. 15

Θεοδώρου. Προειπὼν "Πνεῦμα Χριστοῦ," πάλιν φησὶ, "τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστὸν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." ἐπαναγαγὼν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Πατέρα· οὐδὲν ἕτερον ἢ σαφῶς διδάσκων ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀλλότριον τῆς πατρικῆς θεότητός ἐστι· καὶ οἷς μία ἡ ἐνέργεια, τούτοις πάντως καὶ ἡ οὐσία τῷ 20 Πατρὶ συναΐδιος. ἀκολούθως μέντοι ἐνοικήσαντος Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς ἁμαρτίας νεκρωθείσης, ἕπεσθαι τοῖς ἀγωνιζομένοις τὰ ἔπαθλα φησίν· ὧν πρῶτον καὶ μέγιστον ἦν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις.

12 Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ 25 κατὰ σάρκα ζῆν.

Γενναδίου. Ἀγωνισάμενος διὰ πάντων, καὶ δείξας οὐκ ἔτι προσήκειν αὐτοὺς τῷ Ἀδὰμ, τουτέστι τῇ παθητῇ καὶ ὑπὸ νόμον ζωῇ, ἀλλ' εἶναι Χριστοῦ, τουτέστι πνευματικούς τε καὶ ἀκηράτους, συγκεφαλαιούμενος τὰ διὰ πλειόνων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν 30 εἰρημένα, νουθεσίαν σαφῆ τε καὶ σύντομον ἐπιφέρει λέγων, μὴ χρῆναι τοῦ λοιποῦ τοῖς τῆς σαρκὸς ἑαυτοὺς πάθεσιν ἐκδιδόναι. διατί; εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, φησὶ, μέλλετε ἀποθνήσκειν. τῆς γὰρ τοιαύτης ζωῆς, φησὶ, φθορὰ τὸ τέλος ἐστίν. εἰ δὲ πνεύματι

τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. εἰ μέντοι, φησι, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ὑμῖν τοῦ Πνεύματος χάριν σπουδάζοιτε ζῇν, ἀνενεργήτους ἑαυτοὺς πρὸς τὰς τοιαύτας τοῦ σώματος πράξεις διαφυλάττοντες, οἴσεσθε τὴν ἀθανασίαν.

14 Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ 5 Θεοῦ.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. *Οἱ γὰρ Πνεύματι Θεοῦ κυβερνώμενοι, τουτέστιν οἱ πνευματικοὶ καὶ οὐ ψυχικοὶ, ἑαυτοῖς ὡς ἀληθῶς τὸ εἶναι υἱοὶ Θεοῦ βεβαιοῦσιν. ἔφη δὲ τοῦτο πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ὑπὸ τὸν νόμον χρηματισάντων υἱῶν Θεοῦ, καὶ αὐτῶν διὰ τὴν ὡς πρὸς τοὺς* 10 *λοιποὺς ἀνθρώπους ἐξαίρετον τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν περὶ αὐτούς. "ἐλάλησας γὰρ ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου," φησι· καὶ "ἐγὼ εἶπα "Θεοὶ ἐστὲ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες." ὡς πρὸς τούτους οὖν ἀντιδιαιρῶν τοὺς κατὰ Χριστὸν, ἔφη, "οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ."*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Δῆλον οὖν ὅτι οἱ τοιοῦτοι τὴν μακαρίαν ζωὴν παρὰ* 15 *τῷ ἑαυτῶν πατρὶ ζήσονται.*

15 Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας.

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. *Τὸν νόμον "πνεῦμα δουλείας" εἶπε, καὶ δούλους τοὺς ὑπὸ τὸν νόμον. τὸ γὰρ ἐπιτάττεσθαι ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ τῆς* 20 *ἐπιταγῆς ἀμελήσαντας, τιμωρίαν ἀπειληθεῖσαν φοβεῖσθαι, δουλείας*[p] *σημεῖόν ἐστι. τὸ δὲ ἐπιτραπῆναι πατέρα τὸν Θεὸν ἀποκαλεῖν, διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, υἱοθεσίας ἐλπίδας ἐπαγγέλλεται. εἴτε δὲ δουλείας ἐδόθη πνεῦμα, ἐπ' ἀμφοτέρων ἐστὶ κατὰ τὸ συμφέρον καὶ ἁρμόζον εἰς ἑκάτερον τὸν λαὸν ἐνεργεῖσαν κατὰ τὴν* 25 *ἀμφοτέρων ἀξίαν.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Τὸ "πάλιν," ὡς πρὸς τὸ "δουλείας" ἀπέδωκεν. ἀναγνωστέον οὖν οὕτως· "οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα·" εἶτα διαστήσαντα ἐπαγαγεῖν χρὴ, "δουλείας πάλιν εἰς φόβον." περὶ γὰρ τῶν ἐν νόμῳ λέγει· καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὅτι μία μὲν ὄρους* 30 *Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα δούλους τοὺς ἐν νόμῳ, παραθέσει τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καλῶν. ἐπειδὴ οὗτοι μὲν ὑπὸ προστάγματα*

[p] Cod. δουλείαν.

ὄντες, ἢ παραβαίνοντες ἐτιμωροῦντο, ἢ φυλάττοντες ἐπαινοῦντο. ὅπερ οὖν τῶν δούλων ἴδιον εἶναι συμβέβηκεν. ἐκεῖνοι δὲ χάριτι τοῦ δεσπότου τῶν μελλόντων ἀγαθῶν κομιζόμενοι τὴν ἀπόλαυσιν, οὐδεμίαν ἔτι μεταβολὴν ὑφορῶνται. ὅπερ οὖν ὑπάρχει τοῖς τέκνοις ἐκ τῶν πατέρων ἔθος. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον λέγει· "οὐ 5 "γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δειλείας[q]·" οὐχ ὡς ὄντος δειλίας πνεῦμα, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἐμποιεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει. οὕτως ἐνταῦθα, "οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον·" ἀντὶ τοῦ Πνεύματος μετεσχήκατε, οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε καὶ φόβον κατὰ τοὺς ἐν νόμῳ, ταῦτα γὰρ ἐκείναι τοῖς παν- 10 τελῆ τοῦ Πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν οὐχ οἷόν τε· λάβετε[r] Πνεῦμα υἱοὺς ἐργαζόμενον Θεοῦ. ὅθεν καλεῖν[s] πατέρα τὸν Θεὸν προαγόμεθα.

Δῆλον γὰρ ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου παράδοσιν τὴν "Πάτερ "ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς," ἐκάλουν Πατέρα τὸν Θεόν, οἱ τοῦ 15 βαπτίσματος ἠξιώμενοι. καλῶς δὲ τὸ "ἀββᾶ ὁ πατὴρ," ἐπειδὴ τῶν νηπίων ἴδιόν ἐστι τὸ ἀββᾶ καλεῖν τοὺς πατέρας. νήπιοι δὲ ἔτι κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν, οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἠξιωμένοι τῆς υἱότητος, τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος. τὸ οὖν ἀββᾶ ὁ πατὴρ τέθεικε, τὸ μέν, εἰς 20 μήνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος· τὸ δέ, σύμβολον τῆς παρούσης καταστάσεως, ἐν ᾗ νηπίων δίκην, οὐχ ὁλοτελῶς τῆς μετουσίας τῶν ἀγαθῶν κομισάμενοι[t] τὴν ἀπόλαυσιν, περιέμενον τὸ ποτὲ αὐτοῖς προσέσεσθαι κἀκεῖνα ταῖς νῦν ἐπαγγελίαις ἀκολούθως.

Σευηριανου. Ἔνιοι δὲ "πνεῦμα δουλείας" τοῦ πονηροῦ φα- 25 σίν, ἀλλ' οὐκ ἔστι. τὸν γὰρ νόμον ὧδε πνεῦμα δουλείας λέγει, καὶ δούλους τοὺς ὑπὸ νόμον. διὸ ὡς τιμωρούμενοι εἰ ἔπταισαν ἐφοβοῦντο. ὅπερ δουλείας ἐστὶ σημεῖον. τὸ δὲ ἐπιτραπῆναι πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν διὰ τὸ τοῦ βίου καθαρόν, υἱοθεσίας ἐλπίδας ἐπαγγέλλεται. τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα ἐστὶν ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν λαῶν 30 ἐνεργῆσαν τὸ τῆς δουλείας καὶ υἱοθεσίας κατὰ τὸ συμφέρον καὶ ἁρμόδιον κατὰ τὴν ἀμφοτέραν ἀξίαν.

[q] Cod. δουλείας. [r] Leg. ἀλλ' ἐλάβετε sed plura desunt.
[s] Cod. καλεῖ. [t] Cod. κομησάμενοι.

16 **Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν.**

Διοδώρου. Ἔδειξε διὰ τούτου, ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν πνεῦμα λέγει, ὅταν ᾖ πνευματική. καὶ τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος Πνεῦμα. τοῦτο οὖν ἐστὶν ὅ φησιν ἀλλαχοῦ. "τὸ γὰρ τί προσ-"ευξόμεθα οὐκ οἴδαμεν· αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν 5 "στεναγμοῖς ἀλαλήτοις·" καὶ τοῦτο δὲ δεῖται ἑρμηνείας. ἔστι δὲ τοιοῦτον χάρισμα προσευχῆς ἡ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων. ἐπειδὴ πολλάκις κατὰ τὰ μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν. διὰ τοῦτο ἀνιστάμενός τις ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων, ὁ τὸ χάρισμα τῆς προσευχῆς ἔχων ἐπὶ τοῦ λαοῦ τὰ συμφέροντα τὸν Θεὸν ᾔτει, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις 10 χρώμενος, ἵνα πρὸς εὐλάβειαν καὶ φόβον πάντας ἑλκύσῃ. καὶ τοῦτό ἐστιν ὅ φησιν ἀλλαχοῦ, "ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει· "προσευχὴν ἔχει." οὐκοῦν καὶ τοῦ ψάλλειν χάρισμα ἦν, καὶ τοῦ προσεύχεσθαι χάρισμα ἦν. συμμαρτυρεῖ δὲ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ἐπειδὴ ὑπὲρ ὅλου τοῦ λαοῦ πνεύματι προσηύχετο ὁ ἔχων τὸ χά- 15 ρισμα. προσευχόμενος δὲ τὸ "Πατὲρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς" ἔλεγε. διὰ τοῦτο φησὶ, συμμαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τῆς προσευχῆς τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὃ ἔχομεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, "ὅτι ἐσμὲν "τέκνα Θεοῦ." κράζει γὰρ τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὸ χάρισμα τὸ τῆς προσευχῆς, "ἀββᾶ ὁ πάτηρ." 20

Θεοδώρου. Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι πνευματικῶς διάγομεν· διὸ καὶ ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. ἐὰν οὖν συμπάσχωμεν τῷ Χριστῷ, τουτέστιν ἐὰν τὰ αὐτὰ πάσχειν αἱρησώμεθα, ἅπερ ὁ Χριστὸς τὴν ἀλήθειαν πρεσβεύων ἔπαθεν ἑκών· ἐὰν διωκόμενοι καρτερῶμεν, καὶ ὅσα ὅμοια πάσχωμεν 25 ὑπὲρ εὐσεβείας, συνδοξασθησόμεθα αὐτῷ, ἐν τῷ γενέσθαι τέκνα Θεοῦ καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. τίς δὲ ἡ κληρονομία προείρηται ὀπίσω, ἔνθα ὁ λόγος ἦν περὶ τοῦ, "εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἁγίοις δόξης.

17 *Εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξάσθωμεν.*

Κυριλλου. Κατορθοῦται μὲν οὐ * * * * τὸ ἀγαθόν. πλὴν ἐπὶ μεγάλοις ἐλπίσι τοῖς ἁγίοις ὁ πόνος καὶ τῶν ὑπὲρ νοῦν 5 καὶ λόγον ἡ μέθεξις. οἱ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ὑπερορῶντες, ἄξιοι καὶ τῶν ἀνωτάτω γερῶν· καὶ οἱ προπονηκότες ἐν ἀνδρείᾳ καὶ ὑπομονῇ, μέλλουσι στεφάνων ἀπολαύειν ἐν ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς. μειονεκτεῖται γὰρ ὁ εἰς ἀρετὴν πόνος τῶν μετὰ ταῦτα τιμῶν. δόξαν δὲ λέγει τῶν ἁγίων, ἐπείπερ ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι κατὰ 10 καιροὺς ὡς ὁ ἥλιος, ἐν τιμῇ καὶ δόξῃ καὶ ἀφθαρσίᾳ γεγονότες, ἐν τῷ μεταβληθῆναι αὐτῶν τὸ σῶμα, καθὼς μετεμορφώθη ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ὄρει.

Γενναδίου. Ἐν τοῖς πρὸ ὀλίγου τῆς ἀντεξετάσεως ἁψάμενος τῆς πρὸς τὰ παλαιά, καὶ διὰ τῆς παράλληλα θέσεως αὐτῶν, τὸ 15 ὑπερέχον γνωρίσας τῆς χάριτος· εἶτα ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος τοῖς μαθηταῖς ἀμφιβάλλοιτο, πιστωσάμενος αὐτὸ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετουσίᾳ, μέτεισιν ἐπὶ παράκλησιν ἀκολούθως, καὶ προτρέπει μηδὲν ἀκίνδυνον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀποδιδράσκειν. σφόδρα χρησίμης καὶ ἀναγκαίας αὐτῷ τῆς περὶ τούτων οὔσης διδασκα- 20 λίας· ἄλλως τε καὶ πολλῶν πολέμων ἐν ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κηρύγματος ἐπιφερομένων τοῖς μαθηταῖς. χρὴ τοίνυν, φησὶ, τῆς διὰ Χριστοῦ δόξης ὀρεγομένους, ὁμοίως αὐτῷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἐνίστασθαι πειρασμούς. ἡ γὰρ τῶν παθημάτων κοινωνία, καὶ τῆς ἀντιδόσεως κοινωνίαν ἐργάσεται. ἐγὼ γοῦν φησὶν, ἐνθυμούμενος, 25 καὶ πάσας ἀντιπαρατιθεὶς τὰς ἐπὶ τοῦ παρόντος θλίψεις αἰῶνος, τοῖς ἐπηγγελμένοις ἡμῖν ἀγαθοῖς ἐν Χριστῷ, μικρὰς καὶ τὸ μηδὲν οὔσας εὑρίσκω.

Θεοδωρου. Τὸ "λογίζομαι" ἀντὶ τοῦ λογισμῷ τῷ προσήκοντι πέπεισμαι τοῦτο οὕτως ἔχειν, ὡς τὸ "λογιζόμεθα οὖν πίστει δι- 30 "καιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου."

19 **Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται.**

Κυρίλλου. Ἀποκαραδοκία μέν ἐστιν, ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως προσδοκία τε καὶ ἐπιτήρησις. ἐκδέχεται γέ μην ἡ κτίσις τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, οὐκ αὐτή 5 που πάντως εἰδυῖα τὸ ἐσόμενον τοῦ Θεοῦ. πῶς γὰρ, ἢ πόθεν; ἀλλ' ὅτι ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις τοῦ πάντα μεταρυθμίζοντος εἰς τὸ ἄμεινον Θεοῦ, πρὸς τοῦτο ἥξει τὸ τέλος. μεταπλαττομένων γὰρ ὥσπερ εἰς δόξαν ἐξ ἀτιμίας, καὶ ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν τῶν τοῦ Θεοῦ τέκνων, τουτέστι τῶν τὴν εὐδόκιμον κατορθωκότων ζωήν· 10 καὶ αὐτοί που πάντως ἡ κτίσις μεθαρμοσθήσεται πρὸς τὸ ἄμεινον. καὶ πρόσγε τοῦτο ἡμᾶς ὁ θέσπεσιος Πέτρος ἐνδοιάζειν οὐκ ἐᾷ, εἰπὼν, ὅτι καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν· καὶ τὰ[t] ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν.

Γενναδίου. Τοσοῦτον ἐστὶ, φησὶ, τῆς εἰς ἡμᾶς ἀποκα- 15 λυφθησομένης δόξης τὸ περιὸν, ὡς καὶ τὴν ἀποκαραδοκίαν τῆς κτίσεως, τουτέστι τὴν ἄπωθεν αὐτῆς προσδοκίαν δήλην ὑπάρχειν, ὅτι τὴν ἀποκάλυψιν ἐκδέχεται τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὸ τέως τὴν ζωὴν ἡμῶν κεκρύφθαι σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. τὸ μέντοι σύμπαν νόημα, τοιοῦτον ἐστίν. εἰώθαμεν πολλάκις οἱ ἄνθρωποι 20 μετὰ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις, ὡς σαφῆ ταῖς μνήμαις ἀναλαμβάνειν τὰ πρόσθεν ἡμῖν ἀσαφῆ. οἷόν τι λέγω· πεφώραταί τις ἀγαθόν τι πεποιηκὼς, ἢ πάλιν κακόν. εὐθὺς παριόντες φαμὲν, ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν οὗτος τοιοῦτος ὢν κατεφαίνετο, καὶ ἐδείκνυ τῷ σχήματι. καὶ ἐγὼ μὲν αὐτὸν ἐκ τῆσδὲ τῆς ῥήσεως ὅστις ἦν, 25 αὐτίκα μάλα κατέμαθον. καὶ ὅλως τοιαῦτά τινα πρὸς τὴν παροῦσαν πρᾶξιν τῶν παλαιῶν λαμβάνοντες σύμβολα, βεβαιοῦμεν ἑαυτοῖς ἐκ τῶν προτέρων τὰ δεύτερα. τοιοῦτόν τι φησὶ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, ὅτι οὐ συνίεσαν μὲν τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα πρότερον· ὅτε δὲ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, 30 τότε ἔγνωσαν ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ' αὐτῷ γεγραμμένα· καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ᾧ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. κἀνταῦθα τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος πνευματικῇ χάριτι τῆς οἰκονομίας τῆς ἐν Χριστῷ τὴν γνώμην παρειληφὼς, καὶ γνοὺς ὅτι ἄνωθεν δέδοκτο

[t] Leg. κατὰ τά.

τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο ἡμᾶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, διδάσκει τὰ τοῖς πρόσθεν ἀπόρρητα. λέγει γὰρ ὅτι αὐτῆς τῆς κτίσεως ἡ τοιουτότροπος διασκεύη προκηρύττει τὸ νῦν πεφηνὸς εὐαγγέλιον, καὶ δήλη καὶ σαφής ἐστι τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ περιμένουσα. ἐπεὶ μηδὲ ματαίως ὄντως ἔκτισε πάντας τοὺς υἱοὺς 5 τῶν ἀνθρώπων.

Διοδώρου. Ἐν τοσαύτῃ φησὶν ἔσεσθαι ἡμᾶς τῶν ἀγαθῶν δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἡ ἔλπις καὶ ἡ προσδοκία τῆς κτίσεως ἐκδέχεται τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀποκάλυψιν· οἷον τὴν κεκρυμμένην αὐτῶν μακαριότητα, μικρὸν ὕστερον ἀποκαλυφθησομένην. ὑπόνοιαν 10 δὲ τοῖς πολλοῖς δίδωσι τὰ γεγραμμένα ὡς ἔμψυχός ἐστιν ἡ ὁρωμένη κτίσις, καὶ λογικήν τινα ἔχειν αἴσθησιν ὁ κόσμος. εἰ γὰρ συστενάζει καὶ συνωδίνει, καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἀπεκδέχεται, δῆλον ὅτι, φησὶ, καὶ συναισθάνεται, καὶ λογισμῷ κινεῖται. οὐχ οὕτω δὲ ἔχει· ἀλλὰ τὰς ἐφεστηκυίας αὐταῖς δυνάμεις, τὰς ταγείσας παρὰ 15 Θεοῦ διέπειν τὴν κτίσιν κατὰ τὴν τοῦ δημιουργοῦ βούλησιν κατὰ τὸ γεγραμμένον, "ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς ἔσπειρεν "υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ." οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ, "εὐλογεῖτε ψῦχος καὶ καῦμα·" καὶ πάλιν "χάλαζα καὶ χιὼν" καὶ τὰ ὅμοια, ταῖς ἐφεστηκυίαις ἐπὶ τούτων 20 δυνάμεσι λέγεσθαι νοητέον. οὐ γὰρ ἀναισθήτοις ὕλαις παρακελεύεται αἰνεῖν τὸν Θεόν. ὥσπερ γὰρ, "πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω "σοι, καὶ ψαλάτωσάν σοι" καὶ ὥσπερ "ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν· "ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ·" τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀνθρώπους λέγει· καὶ "πενθήσει οἶνος, καὶ πενθήσει ἄμπελος," τοὺς ἐφεστηκότας λέγει 25 γεωργούς· οὕτω καὶ νῦν τὴν κτίσιν λέγει τὰς δυνάμεις τὰς ἐφεστηκυίας ταῖς ἀψύχοις ὕλαις, καὶ αὐτὰς κτιστὰς οὔσας. ὥσπερ στολισμὸς ἀνδρὸς, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀναγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ.

Θεοδώρου. Καραδοκεῖν λέγεται τὸ ἐλπίζειν· ἀποκαραδοκεῖν 30 τὸ ἀπελπίζειν. ὃ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ἓν σῶμα τὴν σύμπασαν κτίσιν ἐποίησεν ὁ Θεός. ὅθεν καὶ κόσμος λέγεται πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα· ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ φησὶν, "ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ Ἀγγέλοις καὶ ἀν-

"θρώποις." ἐπειδὴ τοίνυν διαφορά τίς ἐστιν ἐν αὐτοῖς, τὸ τὰ μὲν εἶναι ὁρατὰ, τὰ δὲ ἀόρατα· βουλόμενος εἰς ἓν τὰ πάντα συνῆφθαι, πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον. ἐξ ὁρατοῦ μὲν συγκείμενον τοῦ σώματος, καὶ συγγενοῦς τῇ φαινομένῃ κτίσει. ἐκ γῆς γὰρ σύγκειται καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος καὶ πυρός· ἀοράτου δὲ τῆς ψυχῆς, καὶ οἰκείας 5 τοῖς ἀοράτοις. καὶ δὴ πεποίηκεν αὐτὸν, ὥσπέρ τι φιλίας ἐνέχυρον τοῖς πᾶσι. χρήσιμα μὲν γὰρ αὐτῷ τὰ φαινόμενα, ὡς αὐτῇ τῇ πείρᾳ μανθάνομεν. ἐφεστᾶσι δὲ αὐτοῖς αἱ νοηταὶ φύσεις, πρὸς τὸ ἡμῖν ὠφέλιμον αὐτὰ κινοῦσαι. καὶ τούτου μάρτυς ὁ Ἀπόστολος, περὶ τῆς ἐναντίας λέγων δυνάμεως, "κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξου- 10 "σίας τοῦ ἀέρος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας." ὡς εἶναι δῆλον ἡμῖν, ὅτι πρὸ τῆς παραβάσεως εἰς τοὺς ἐφεστῶτας τῇ τοῦ ἀέρος κινήσει ὁ διάβολος συνετέλει. καὶ μὴν καὶ τοῖς πρὸς διδασκαλίαν τῆς εὐσεβείας εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν ὑπηρετεῖσθαι σύνηθες αὐτοῦ, ὡς καὶ Ἀπόστολός φησιν, "οὐχὶ πάντες 15 "εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ "τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;"

Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀόρατοι φύσεις εἰς οἰκεῖα τίθενται τὰ καθ' ἡμᾶς εὐφραινόμεναι. εἰ δὴ πρὸς τὸ κρεῖττον ῥέπειν ἡμᾶς συμβαίνει. καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Κύριος διδάσκει λέγων, "ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρ- 20 "τωλῷ μετανοοῦντι καὶ ἀγγέλους χαίρειν ἐν οὐρανοῖς." δῆλον δὲ ὅτι καὶ λύπην αὐτοῖς προξενεῖ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐπὶ τὸ χεῖρον διακείμενα. οὐδὲ γὰρ ἂν εὐφραίνοιντο ἡμῶν ἀφισταμένων τῆς τῶν ἀτόπων πράξεως, εἰ μὴ καὶ λύπην αὐταῖς ἐκίνει τὸ μένειν ἡμᾶς ἐπ' ἐκείνων. οὕτω δὴ γνώμης ἔχουσαι περὶ ἡμᾶς, ὡς ἅτε δὴ οἰκεῖον 25 ζῶον καὶ συγγενὲς αὐταῖς, ἡνίκα γεγονὼς ὁ Ἀδὰμ, ἐδέξατο τοῦ Θεοῦ τὸ ἐπίταγμα, ὁμοῦ κἀκεῖνο ἀκούσας, ὡς παραβὰς ἀποθανεῖται, ἐσκόπουν ἥντινα ἄρα τὰ κατ' αὐτὸν τὴν ἔκβασιν λήψεται· καὶ ἐπειδὴ παραβὰς θνητὸς ἐγένετο διὰ τῆς ἀποφάσεως, ἐχωρίζετό τε ὡς εἰκὸς ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος, καὶ ὁ μηχανηθεὶς διὰ τοῦ 30 ἀνθρώπου σύνδεσμος τῆς κτίσεως διέλυτο.

Τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐσκυθρώπαζον αἱ νοηταὶ φύσεις ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις, περὶ ἡμᾶς τε οὐκ εἶχον οἰκείως, ὡς ἂν τοιούτων γεγονότων αἰτίους κακῶν. ὡς δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος, οἱ καθεξῆς

ἄνθρωποι μειζόνως ἐπὶ τὸ χεῖρον προβαίνοντες ἐπέσφιγγον ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφρασιν· πάντα μὲν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπεγίνωσκον· μεῖζον δὲ καθ' ἡμῶν ἀνεδέχοντο τὸ μῖσος. ὅθεν οὐδὲ πράττειν ὑπὲρ ἡμῶν ἐβούλοντό τι λοιπόν. τοῦτο μὲν, ὡς ἀλλοτρίους ἑαυτῶν ἀποστρεφόμενοι, τοῦτο δὲ ὡς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ μυσαττόμενοι. 5

Τί οὖν ἐπὶ τούτοις ἐγένετο; ἔφησεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὡς ποιήσει τὴν καθ' ἡμᾶς διόρθωσιν, ἀναστήσας τε ἡμᾶς καὶ ἀθανάτους ἐργασάμενος, ὡς μηκέτι δεδοικέναι[t] μηδεμίαν πάλιν μεταβολὴν καὶ διάλυσιν τοῦ κοινοῦ συνδέσμου τῆς κτίσεως. ταύτην δεξάμενοι 10 τὴν ὑπόσχεσιν ηὐθύμουν μαθόντες ὡς ἡ θεία χάρις τῶν ἡμῶν ἐπταισμένων ποιήσεται τὴν διόρθωσιν, καὶ φιλοτιμίᾳ πάντα ἡμῖν ἀποδώσει, ὧν ἡμεῖς ἑαυτοὺς διὰ μοχθηρίαν ἀπεστερήσαμεν τρόπου. καὶ μενεῖ μὲν ὁ καθόλου σύνδεσμος διάλυσιν οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενος τοῦ λοιποῦ. μενεῖ δὲ ἄρρηκτος καὶ τῇ κτίσει πρὸς ἑαυτὴν 15 ἡ φιλία. ἐντεῦθεν καὶ πράττει ἅπαντα ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ὤκνουν. καίτοιγε ἐν τοῖς χείροσιν ἐξεταζομένων τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν κρατούμενοι. τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι ἡ κτίσις τόγε ἐφ' ἡμῖν πολλάκις τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπελπίσασα, ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἁπάντων διόρθωσιν, τὴν προσδοκίαν τῶν 20 μελλόντων, ὅτι ἀναστησόμεθα πάντες εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι. τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, λέγει τὴν ἀνάστασιν· καθόλου τὴν υἱοθεσίαν τὴν ἀθανασίαν καλῶν. ἐπειδὴ υἱῶν εἶναι νομίζει Θεοῦ τὸ ἀθανάτους εἶναι. ὅθεν καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, "ἐγὼ εἶπα "θεοὶ ἐστὲ, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες·" ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀπο- 25 θνήσκετε. ὡς ἂν οὐκ ἔχοντος λόγου τὸ ἀποθνήσκειν τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ χρηματίσαντας.

Σευήρου[u] Ἀντιοχείας. Προσωποποιεῖται τὴν κτίσιν ὁ κήρυξ τῆς ἀληθείας, παραστῆσαι βουλόμενος τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος, καὶ φησὶν ἀποκαραδοκεῖν αὐτὴν, τουτέστι σφοδρῶς προσδοκᾶν τὴν 30 τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀποκάλυψις τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ τῶν δικαίων φανέρωσις. καραδοκία γὰρ ἡ ἐπιτεταμένη

[t] Cod. δεδοκέναι. [u] Cod. Σευηριανοῦ.

τῶν ἐλπιζομένων ἐπιτήρησις εἴρηται. ὡς τὸν προσδοκῶντα μονονουχὶ καὶ ἐπικλίνειν τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐντείνειν, ὡς παραυτίκα ἰδεῖν μέλλων τὸ προσδοκούμενον.

Ἀπολιναρίου. Πᾶσα, φησὶν, ἡμᾶς ἡ κτίσις ἀναμένει, καὶ τὸν καιρὸν ὁπότε ἐπὶ τῆς προσηκούσης ἡμῖν δόξης ὀφθησόμεθα ποθεῖ. 5 ὡς μηδὲν εἶναι λαμπρότερον τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐσομένης εὐδοξίας. ἀκόλουθον δὲ υἱοῖς Θεοῦ τὴν κτίσιν ἕπεσθαι κτῆμα οὖσαν Θεοῦ. ἐλευθέρῳ γὰρ τὸ δοῦλον ἀκολουθεῖ, καὶ υἱῷ τὸ κτῆμα διὰ τὴν εὐγένειαν ὑποτέτακται. καὶ ἡ πρὸς τὸν πατέρα οἰκείωσις τοῖς υἱοῖς ὑποτάττει τὸ δοῦλον. δῆλον δὲ ὅτι κατὰ χάριν ἔχοντες τὸ 10 υἱοὶ εἶναι Θεοῦ, διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος, ὡς προείρηκε, μετουσίαν, κατὰ χάριν ἔχομεν τὸ ἡγεμονικὸν ἐν τῇ κτίσει τῇ δόξῃ τοῦ ἀληθοῦς Υἱοῦ δεξάμενοι. ὥστε μὴ εἶναι παρὰ δόξαν τὸ τὴν τοσαύτην καὶ τοιαύτην κτίσιν ἀνθρώποις ὑποτετάχθαι, μικροῖς ἐν τῇ κτίσει φαινομένοις. 15

20 Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη.

Κυρίλλου. Ματαιότητα ἐνθάδε φησὶ τοὺς ζῶντας ἐν ματαιότητι, τουτέστιν ἐν φρονήματι σαρκικῷ· περὶ ὧν ἂν λέγοιτο καὶ μάλα εἰκότως, "ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη," καὶ μὴν καὶ ὅτι παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσιν τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. 20 ματαιότης γὰρ ἀληθῶς τῶν τοιούτων ὁ βίος. τούτοις ἡ κτίσις ὑποτάσσεται, καὶ οὔτι που πάντως ἑκοῦσα ποτέ. πῶς δὲ δὴ ἄρα καὶ τοῦτο φαμέν; οἶδε μὲν γὰρ ὅλως τῶν καθ' ἡμᾶς ἡ αἰσθητή τε καὶ ὁρωμένη κτίσις. οὐ γάρ ἐστι λογική. ἀλλ' εἰ καί τις δοίη τὸ δύνασθαί τι νοεῖν αὐτὴν, οὐκ ἂν ἠνέσχετο, φησὶ, τῆς οὕτως αἰσχρᾶς 25 δουλείας, οὐδ' ἂν ἠθέλησεν ὑποτετάχθαι τε καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἤγουν ἀγαθῶν διαβιοῦν ἑλομένοις. ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι, φησὶ, τῶν σωθησομένων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἁγίων τε καὶ ἐκλεκτῶν ὑποτέτακταί τε, ὡς ὑποζευγνῦντος αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἷον τηροῦντος εἰς ἐλευθερίαν τὴν ὑπόγε τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς ἀγα- 30 πῶσιν αὐτόν. ἵνα δὴ μόνοις ὑπηρετεῖ[x] τοῖς αὐτοῦ τέκνοις καὶ ταῖς τῶν ἐξειλεγμένων παραβαίσετο[y] χρείαις· ἀλύει μὲν γὰρ μονονουχὶ καὶ ὠδίνουσα καὶ ἀλγυνομένη· καὶ εἴπερ ἦν αὐτῇ τὸ καὶ εἰδέναι τί

[x] Leg. credo ὑπηρετεῖν. [y] Leg. vid. παραβιάσαιτο.

δύνασθαι τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, τάχα που καὶ ἀνοιμώζουσα. πλὴν τοῖς θείοις εἴκουσα νεύμασι, καραδοκεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ὡς ἔφην, τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Ματαιότητα λέγει τὸν ῥευστὸν τοῦτον καὶ φθαρτὸν βίον ἡμῶν. ἐπεὶ τίνος χάριν, φησὶν, οὕτω πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν 5 τῶν φθαρτῶν ἅπασα συνετείνετο· μὴ ἐπ' ἐλπίδι καὶ προσδοκίαις τοιαύταις ποιεῖν αὐτῇ, τοῦ Θεοῦ τοῦτο νομοθετήσαντος; τὸ δὲ "οὐχ ἑκοῦσα" προσωποποιήσας ἔφη. πολὺ δὲ τοῦτο παρὰ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ τὸ ἰδίωμα· λέγω τὸ καὶ φωνὰς καὶ ἤθη τοῖς ἀψύχοις περιτιθέναι. ὥσπερ ἀμέλει κἀν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασι- 10 λειῶν, "ἀπέστειλε γὰρ," φησὶν, "Ἰωνᾶς βασιλεὺς Ἰσραὴλ πρὸς "Ἀμεσίαν βασιλέα Ἰούδα, λέγων, ὁ ἀκὰν ὁ ἐν τῷ Λιβάνῳ ἀπέ- "στειλε πρὸς τὴν κέδρον τὴν ἐν τῷ Λιβάνῳ λέγων, δὸς τὴν θυγα- "τέρα σου τῷ υἱῷ μου εἰς γυναῖκα." ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς, Ἰωθὰμ ὁ Γεδεῶνος τοῦ καὶ Ἱεροβοὰμ υἱὸς, εἶπε, φησὶ, πρὸς ἄνδρας 15 Σικίμων, "ἐξεπορεύθη τὰ ξύλα τοῦ χρίσαι ἐφ' ἑαυτὰ βασιλέα· "καὶ εἶπον τῇ ἐλαίᾳ, βασίλευσον ἐφ' ἡμᾶς." καὶ ὅλως ἀνάπλεως ὡς ἔφην τῶν τοιούτων ἡ θεῖα γραφή. τὸ οὖν "οὐχ ἑκοῦσα" κατὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔφησε τὸ ἰδίωμα. ἢ καὶ διὰ τοὺς Ἀγγέλους τυχὸν, ἵνα ἀπὸ τοῦ κρείττονος ὡς περὶ πάσης αὐτῆς ᾖ τὸ 20 λεγόμενον.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἀμέλει, φησὶν, οὐδὲν ἔτι ποιεῖν ὑπὲρ ἡμῶν οἱ Ἄγγελοι ἀνεχόμενοι, διὰ τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην εἵλαντο πάντα ποιεῖν. καίτοιγε περὶ τὰ μάταια ἡμῶν ἀσχολουμένων, τοῦτο κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὸ πάντα ἀπαλλαγῆναι 25 φθορᾶς, καὶ μεταβολῶν καὶ τροπῆς. ἐπειδὰν καὶ ἡμεῖς ἀξιωθέντες τῆς ἀναστάσεως, ἀθάνατοι τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει γινόμεθα.

21 Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Ἀνέχεται μέντοιγε νῦν φησὶν, ὡς καὶ αὐτὴ τῆς 30 ἡμετέρας ἐλευθερίας συναπολαύουσα. παύσεται γὰρ τηνικαῦτα λοιπὸν δουλεύουσα τῇ φθορᾷ. τουτέστιν οὔτε ἡμῖν ἔτι φθαρτοῖς οὖσιν ἐξυπηρετήσεται. ἴσμεν γὰρ ὅση νῦν ἡ τῶν στοιχείων κτίσις ἀλλοίωσιν ὑφίσταται καὶ φθοράν. καὶ μὴν καὶ τοὺς Ἀγγέλους

ὅτι μήπω φύσει τὸ ἄτρεπτον ἔχουσιν ἐπιστάμεθα· οὐκ ἀπὸ τῶν ἐκπεπτωκότων μόνον, καὶ διὰ τοῦτο πεσόντων ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν Παῦλος ἔφη περὶ αὐτῶν ὡς ἐνδεχομένων τὸ ἁμαρτεῖν· "κἂν γὰρ ἡμεῖς," φησὶ, "κἂν Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζε-"ται ὑμᾶς παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω." 5

Διοδώρου. Τῆς ὑλώδους φύσεως δεδουλωμένης τῷ πονηρῷ, καὶ ἐπιβουλευομένης ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ, ὥστε καὶ λιμοὺς καὶ λοιμοὺς καὶ νόσους καὶ πολέμους καὶ ἄλλας φθορὰς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευάζεσθαι. καὶ γὰρ οἰκὸς τῶν ἐνοικούντων ἀσεβῶς διαγόντων, ἔχειν χώραν τὸν πονηρὸν, ὡς ἰδίων κατεπιβαί- 10 νειν· καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῶν κακώσει τὰ περὶ αὐτοὺς στοιχεῖα κακοῦν. ὧν γενομένων, αἱ ταγεῖσαι ἐπὶ τῇ εὐταξίᾳ τῆς κτίσεως δυνάμεις στενάζουσι καὶ ὠδίνουσι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου διαμένουσιν. ᾧ καὶ ἡ κτίσις συνελευθερωθεῖσα, τῆς τοῦ διαβόλου ἐξουσίας ἀπαλλαγήσεται. τὸ οὖν ταῖς λογικαῖς δυνάμεσι συμβαῖνον, 15 τοῦτο τῇ ἀψύχῳ περιτέθεικεν ὕλῃ, ὡς καὶ νῦν φαμὲν, ἡ οἰκία θορυβεῖται, ἡ πόλις ἀγανακτεῖ, ἡ χώρα ὀργίζεται· ἐκ τῶν διοικουμένων καὶ περιπολουμένων τόπων, τοὺς διοικοῦντας καὶ περιπολοῦντας πολλάκις σημαίνοντες.

Καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον ἡ κτίσις ἐκδέχεται ἐλευθερωθῆναι 20 ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. ἐπεὶ τῇ τοῦ διαβόλου κατασκευῇ ἄκουσα προσκυνεῖται ὑπὸ τῶν συνδούλων αὐτῆς. ἐσεβάσθησαν γὰρ καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ὥστε τῆς δεσποτικῆς ἀκουσίως ἀπολαύουσα τιμῆς, βάρεως φέρει τὸ γινόμενον, καὶ ὠδίνει καὶ ἄχθεται πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ματαίαν προσκύνησιν, 25 καὶ ἐπιθυμεῖ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς. φησὶ δὲ ὅτι οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἑκοῦσα οὐδὲ αὐτομολήσασα πρὸς τὸν διάβολον ὑπετάγη αὐτῷ. ἀλλ' ὑπετάγη συγχωρήσαντος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὑπετάγη ἐπ' ἐλπίδι μελλούσῃ. ποιᾷ; ταύτῃ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται. πότε δὲ ἐλευθερωθήσεται; εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν δι- 30 καίων· διὸ εἰκότως "ἡ καραδοκία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιν "τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται."

Θεοδώρου. Ἀπαλλάττονται γὰρ, φησὶ, τότε καὶ αὐτοὶ τοῦ ὑπηρετεῖσθαι φθοριμαίοις πράγμασιν, ἐπειδὰν ἡμεῖς ἀθάνατοι

γενώμεθα· καὶ τὰ πάντα ἀπαλλαγῇ τοῦ τρέπεσθαι· ἐπεὶ μηδὲ ἔστι τοῦ λοιποῦ τὸ συναναγκάζον αὐτοὺς πρὸς τὴν τούτων ὑπηρετεῖσθαι κίνησιν.

22 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. 5

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Γνώριμός ἐστιν ἅπασί, φησιν, ἡ φύσις τῆς κτίσεως συνταλαιπωρουμένη τέως ἡμῖν, καὶ οἷον ἡ[x] κατεπείγουσα καὶ προευτρεπιζομένη πρὸς τὴν κοινὴν ἀναγέννησιν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Καλῶς οὐκ εἶπε στενάζει καὶ ὠδίνει, ἀλλὰ "συστενάζει καὶ συνωδίνει." ἐπειδὴ καὶ τὸ "πᾶσα ἡ κτίσις" ἐν- 10 ταῦθα προσέθηκεν. ἄνω "ἡ κτίσις" εἰρηκὼς μόνον. βούλεται δὲ εἰπεῖν ὅτι συμφώνως ἐπιδείκνυται τοῦτο πᾶσα ἡ κτίσις· ἵνα καὶ τὸ παρὰ πάσης τὸ αὐτὸ γίνεσθαι ὁμοίως, παιδεύσῃ τούτους τὴν πρὸς ἅπαντας κοινωνίαν αἱρεῖσθαι τῇ τῶν λυπηρῶν καρτερίᾳ. πῶς δὲ πᾶσαν ἔφη τοῦτο ὑπομένειν τὴν κτίσιν; τὰς μὲν ἀοράτους ὡς 15 εἰκὸς, ἅτε δὴ λογικὰς καὶ τῶν γινομένων ἐχούσας τὴν αἴσθησιν· τὰς δὲ ὁρατὰς, τῇ κοινωνίᾳ τοῦ πράγματος.

23 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τὴν πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Δέδεται πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων τὸ ἐν ἡμῖν 20 γίνεσθαι πεφυκός. αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς, φησὶν, οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, στενάζομεν βαρούμενοι, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. ἀληθὲς γὰρ ὅτι φθαρτὸν σῶμα βαρύνει ψυχὴν, καὶ βρίθει τὸ γεῶδες ὀκήνος[y] νοῦν πολυφρόντιδα. γεγονότος δὲ ἅπαξ ἐν ἡμῖν τοῦ Πνεύματος, καὶ 25 μεταστοιχειοῦντος ἡμᾶς εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, ἀντεξάγει ὥσπερ ἡ φιλοσαρκία ἰξοτοῖς[z] μέλεσιν ἡμῶν ἐγκατασκήψας νόμος[a] ἀεὶ καταφεύγων εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς, ἀπηνῶς ἀντανίσταται. ταύτητοι στενάζομεν τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν. ἔσεσθαι δὲ προσδοκῶ[b] τὸ σῶμα πνευματικὸν, τουτέστιν ἀποβεβληκὸς εἰς 30 ἅπαν φρόνημα τὸ σαρκικὸν καὶ[c] γεῶδες, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ

[x] Leg. οἱονεί. [y] Leg. σκῆνος. [z] Fors. καὶ τοῖς. [a] Leg. νόσος.
[b] Leg. προσδοκῶμεν. [c] Cod. νὺξ.

κέντρον. τοῦτο εἶναι φαμὲν τὸ σῶμα τὸ πνευματικόν. εἰ δὲ τῆς υἱοθεσίας ἡ χάρις τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν ἔχει, μηδέ τινες ὅλως συκοφαντείτωσαν τὴν ἀνάστασιν· μήτε μὴν εἰς τοῦτο ἡκόντων ἀσεβείας, ὡς ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὴν σάρκα καὶ ἀφαντισθήσεται λέγειν εἰς ἅπαν αὐτὴν πεσοῦσαν εἰς γῆν. ἀντα- 5 *νίστασθαι δὲ ὥσπερ ἕτερόν τι πνευματικὸν, ἰσχνόν φημι καὶ ἀερῶδες*[z]· *νοοῦσι γὰρ ὧδε τὸ πνευματικὸν αὐτοί.*

Γενναδίου. *Τί περὶ τῆς κτίσεως ταῦτα λέγω; φησίν· ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ τὸ κεφάλαιον τῆς δημιουργίας· καὶ δι' οὓς καὶ μεθ' ὧν τὰ πάντα ἀνακαινίζεται, δεδεγμένοι τὴν τοῦ Πνεύματος ἀπαρχὴν,* 10 *τοσοῦτον τῶν μελλόντων εἰλήφαμεν πόθον, ὥστε ἀσχάλλομεν πρὸς τὴν μέλλησιν, καὶ ῥαδίως οὐχ ὑποφέρομεν τὴν ἀναβολήν· ἀλλὰ κομίσασθαι τὸ πᾶν ἤδη γλιχόμεθα. καὶ τὴν υἱοθεσίαν δηλῶν, τὴν ἀπολύτρωσίν, φησι, τοῦ σώματος ἡμῶν ἐπιθυμοῦμεν, τουτέστιν ἀπο-λυθῆναι τὸ ἡμέτερον σῶμα φθορᾶς καὶ ἁμαρτίας καὶ θανάτου ποτέ.* 15 *ἐπειδήπερ ἐν τοῖς ἀνωτέροις μὲν ὡς ἤδη τῆς θνητότητος τὴν εὐχα-ριστίαν ἀνέκραγεν, ἐνταῦθα πάλιν ὡς οὔπω τούτου τετυχηκὼς, ἀλλ' ἔτι τυχεῖν ἐφιέμενος προστίθησι· "τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν·" ἐν ἐλπίσιν ἔτι, φησὶ, τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν.*

Διοδώρου. *Οὐ μόνον, φησὶν, ἡ κτίσις στενάζει καὶ ὠδίνει* 20 *τὴν ἐλευθερίαν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀπεκδεχομένην, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, καίτοι ἤδη τὰς ἀπαρχὰς τοῦ Πνεύματος εἰληφότες, καὶ πειρασθέντες αὐτοῦ τῆς εὐεργεσίας. εἰ καὶ μηδέπω τὸ τέλειον τῆς ὑποσχέσεως εἰλήφαμεν. ὅ ἐστιν ἡ υἱοθεσία διὰ τῆς τοῦ σώματος ἀπολυτρώσεως.* 25

Διοδώρου. *Οὐδέπω γάρ, φησι, τῆς ἀναστάσεως τετυχήκαμεν· ἀλλὰ δεξάμενοι τὴν ὑπόσχεσιν ταῖς ἐλπίσι ψυχαγωγούμεθα.*

Γενναδίου. "*Ἐν ἐλπίδι,*" *φησὶν,* "*ἐστὶ τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν.*"

Θεοδώρου. *Σωτηρίαν καλεῖ τὴν παντελῆ τῶν κακῶν ἀπαλλα-* 30 *γήν· ἥτις αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσγίνεσθαι ἔμελλε. ταῦτα τοίνυν, φησὶ, βεβαίως ἐλπίζειν ὅτι πρόσεσται ἡμῖν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰλήφαμεν βίου.*

[z] Cod. ὁ ἐρῶδες in marg. ἴσως γρ. ἀερῶδες.

24 Ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἰ μὲν γὰρ ἀπελαύομεν ἤδη τῶν προσδοκωμένων, φησὶν, ὑπ' ὄψιν ἔκειτο πάντως τὴν ἡμετέραν. περὶ δὲ τῶν φαινομένων ἐλπίζειν οὐδαμῶς ἐδεόμεθα. ἐπειδὴ δὲ ἐλπίζομεν περὶ αὐτῶν ὡς οὐ φαινομένων, εἰκότως, ἀνάγκη ἅπασαν τὴν ἔκβασιν αὐτῶν 5 περιμένοντας, ὑπομένειν ἅπαν ὅτι ἂν καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἐκείνων δέοι.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἀνθ' οὗ ἐν ἄλλοις εὕρομεν· ἀντὶ τοῦ "ὃ γὰρ βλέ- "πει" μέγα δὲ ποιεῖ ὁ ἐλπίζων εἰς μὴ βλεπόμενον· καὶ δι' ἐκεῖνο τὸ τετάσθαι τὸν νοῦν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸ, πᾶν ὁτιποτοῦν ὑπομένων. 10

26 Ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. "Στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν," τὸ ἡμῶν δηλονότι πνεῦμα· στενάζομεν γὰρ ἐσθ' ὅτε, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκετείας ποιεῖσθαι σπουδάζοντες· οὐκοῦν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ τοῦτο μανθάνομεν. σοφὸν γάρ ἐστι καθάπερ καὶ ὁ εἷς. ἐπειδὴ 15 δὲ φησὶ, τὸ "τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν," ἐκεῖνο ζητήσωμεν. καίτοι τὸ τίνα δεῖ[a] τρόπον προσεύξεσθαι δεῖ, προπεπαιδεύμεθα παρὰ Χριστοῦ λέγοντος ἐναργῶς· "οὕτως οὖν ὑμεῖς "προσεύχεσθε, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ "ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, 20 "ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς," καὶ ὅσα τούτοις ἐστὶν ἐφεξῆς. ὅτε τοίνυν ἐγνώκαμεν καθ' ὃν ἂν πρέποι τρόπον ποιεῖσθαι τὰς ἱκετείας, τίς ἂν γένοιτο λόγος τῶν ἀποστολικῶν γραμμάτων, ἢ ὅποιπερ ἂν βλέποιτο διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς; φαμὲν οὖν ὅτι προσευξόμεθα μὲν τὴν τῶν ἀγαθῶν ζητοῦντες αἴτησιν, καὶ πρόγε 25 τῶν ἄλλων τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο βιῶναί τε ὀρθῶς, καὶ τὴν εὐδόκιμον ἀληθῶς κατορθῶσαι ζωήν. "τὴν δὲ ἀπαρ- "χὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες καὶ αὐτοὶ στενάζομεν ἐν ἑαυτοῖς, "υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος." καὶ ὡς ἔν γε τούτῳ τῷ μέρει τὸ "τί προσευξόμεθα, καθ' ὃ δεῖ οὐκ 30 "οἴδαμεν." εἰ γὰρ "ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ "ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγα- "πῶσι αὐτὸν," τί προσιόντες αἰτήσομεν; ἢ πῶς ἂν ἐδειημα[b] καὶ

[a] Leg. δή. [b] Sic Cod. fors. εἰδείημεν ἃ καὶ οἱ τεθ.

τεθεάμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ τὰ ἐπέκεινα νοῦ, καὶ ταῖς ἀνθρώπων καρδίαις οὐκ ἐγνωσμένα; ποία δ' ἂν γένοιτο καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀπολύτρωσις; ἢ τίς ὁ μετάπλασμος; ἀναστοιχειοῦται δὲ ὅπως εἰς ἀφθαρσίαν καὶ δόξαν, αὐτὸς ἂν εἰδείη καὶ μόνος ὁ τούτων τεχνήτης. 5

Ἔφη δέ που πρός τινας τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς, καθ' ὃ δεῖ προσεύχεσθαι μὴ εἰδότας, αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε, ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε. οὐκοῦν πρέπει ἂν καὶ μάλα εἰκότως τοῖς ὧδε διακειμένοις εἰπεῖν τὸ "τί προσευξό-"μεθα καθ' ὃ δεῖ οὐκ οἴδαμεν." ἀλαλήτοις δὴ οὖν στεναγμοῖς 10 αἰτοῦμεν ἐν πνεύματι, ἃ καὶ ὅτι μὲν ἔσται πεπιστεύκαμεν· τίνα δὲ τρόπον, ἀγνοοῦμεν παντελῶς. ἡ μὲν φύσις ἡμῶν, φησιν, ἐστὶν ἀσθενὴς, καὶ τὸ καθ' αὐτὴν ἀρνουμένη τὸ αὖθις ἀναμώσεσθαι· τὰ δὲ ἐπηγγελμένα μεγάλα τε καὶ θεῖα καὶ οἷον μηδενὶ[b] χωρηθῆναι δυνάμενα, μηδ' ὅλως ἐπὶ ἀνθρώπου καρδίαν ἀνέβη ποτέ. ἀλλ' ὅμως 15 πρὸς πίστιν τούτων τῶν τηλικούτων οὐ μικρὰν ἐπικουρίαν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἔχομεν. ταῦτα γὰρ καὶ αἰτήσεως κρείττονα, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἴσμεν οὐδε ὅπως εὔξασθαι χρή. ἵνα εἴπῃ τὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον καὶ ὑπὲρ εὐχὴν ταῦτα ἡμῖν ἡ δεδομένη τοῦ Πνεύματος χάρις ἀπορρήτως εἰσπράττεται· καὶ δίδωσιν ἡ ἀπαρχὴ θαρρεῖν 20 περὶ τοῦ παντός. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν γάμων ἀρραβῶνες, οἷς ἀλλήλοις οἱ γαμοῦντες δίδωσιν, ἐγγυῶνται τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ προφερόμενοι τὰς ἐφ' οἷς δέονται συνθήκας ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι καταναγκάζουσιν· οὕτως οἶμαι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Πνεύματος, τουτέστι τὸ μερικὸν τοῦ Πνεύματος χάρισμα, ὅ ἐστιν ἀρραβὼν 25 τῆς κληρονομίας ἡμῶν, τὴν ἐπὶ καιροῦ δοθησομένην καθόλου χάριν ἡμῖν βεβαιοῖ. δέον οὖν ἄρα, τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πόνους μὴ ἀποφεύγειν. τὸ δὲ ἐντυγχάνειν μεταφορικῶς εἶπεν ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμῶν τὰς χεῖρας ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐντυχίαις ἀνύεσθαι.

Θεοδώρου. Σχηματισμός ἐστι κατὰ τὸ σύνηθες τῇ θείᾳ 30 γραφῇ τὸ εἰρημένον, ὡς ἑτέρου φαίνεσθαι τῷ προχείρῳ, μᾶλλον ἢ ὃ βούλεται λέγειν. λέγει μὲν γὰρ ὅτι ἡμεῖς οὐδὲ προσδοκᾶν ἐκεῖνα κατάγε τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν δυνάμεθα, ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύ-

[b] Cod. οἷ μηδενὸς.

ματος χάρις, ἧς τὴν ἀπαρχὴν ἐνταῦθα εἰλήφαμεν, ἀναμφιβόλως ἡμῖν ἐγγυᾶται τὴν μετουσίαν ἐκείνων· ἐσχημάτισε δὲ οὕτως. ἃ προσδοκῶμεν, ταῦτα καὶ αἰτοῦμεν παρὰ Θεοῦ. ἃ δὲ μὴ δυνατὸν ἐλπίσαι λαβεῖν, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτῆσαι ποτὲ ἀνασχοίμεθα. τὸ οὖν μὴ δύνασθαι προσδοκᾶν ἐκεῖνα, τὸ μὴ εἰδέναι καθ' ὃ δεῖ προσεύ- 5 ξασθαι περὶ αὐτῶν ἐκάλεσεν. ἐπειδὴ, ὡς ἔφην, ταῦτα οὐδ' ἂν αἰτήσειέν τε ἃ μηδενὶ λόγῳ δύναται προσδοκᾶν. τὸ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει πάντως αὐτοῖς αὐτὰ περιέσεσθαι ἐλπίζειν, τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνειν ἔφη. ἐπειδὴ γὰρ ἀρχῇ (sic) πολλάκις λαμβάνομεν ἐκεῖνα ἃ μηδαμῶς ἑαυτοῖς περιποιῆσαι δυνάμεθα, 10 ἐνετίθη δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ πιστεύειν περὶ μελλόντων ἡ ἐπὶ τοῦ πάροντος βίου τοῦ Πνεύματος δόσις· αὐτό φησι τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. ἵνα εἴπῃ ὅτι τοῦτο ἡμῖν ἐκείνων αἴτιον, ὃ ὥσπερ ἐν ἀρραβῶνος τάξει κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν δοθὲν, ἀναγκαίως καὶ περὶ τοῦ τελείου πιστεύειν ποιεῖ. ὅθεν ἵνα μὴ 15 νομίσῃς περὶ εὐχῆς λέγειν αὐτὸν ἀληθῶς, ἐπήγαγε, "στεναγμοῖς "ἀλαλήτοις," ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀπορρήτῳ τρόπῳ ἐκεῖνα ἐφέλκεται. τὸ γὰρ ἐπὶ ταῖς μελλούσαις ἐπαγγελίαις κατά γε τὸν παρόντα βίον δεδομένον ἡμῖν παρέχεται πάντως ἡμῖν ἐκεῖνα. καὶ τὸ "στεναγ- "μοῖς" δὲ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ ὡς ἐπὶ εὐχῆς ἔφη. ἐπει- 20 δή πως μετὰ στεναγμῶν εὐχόμενοι, ἀκούεσθαι νομίζονται μᾶλλον. ὡς ἂν συντονώτερον ποιούμενοι τὰς δεήσεις. οὕτω καὶ ἀνωτέρω περὶ τῆς κτίσεως ἔφη τὸ στενάζειν καὶ περὶ ἡμῶν, ὅτι στενάζομεν· στεναγμὸν ἁπανταχοῦ τὴν προσδοκίαν ἐκείνων καλέσῃς· ὥσπερ οὖν κἀνταῦθα ἔφη τὸ Πνεῦμα μετὰ στεναγμῶν ἐντυγχάνειν. ὡς 25 ἂν παρέχον ἡμῖν ἐκεῖνα καὶ προσδοκᾶν ἃ τῶν παρασκευαζόντων τὴν ἔκβασιν οἴκου[c] (sic) [μ above]. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα φροντίσει που. εἰ δὲ ἀμελεῖς, ἀμεληθήσῃ.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοῦτο οὖν ὁ Διάκονος πληροῖ, ταῦτα λιτανεύων.

Ὠριγένους. Τουτέστιν ἂν πληροῖ τὰ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας 30 ἀντιλαμβανόμενον αὐτῆς. ἅμα δὲ μανθάνομεν ὅτι πᾶσιν ἀνθρωπίνη φύσις διὰ τούτων δεδήλωται.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν δεισεξαριθμήτους[d] [οις above] τὸ Πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται

[c] Œcumenii ut vid. est notula. [d] Fort. leg. ἐν δεήσεσι δυσεξαριθμήτοις.

τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ ἐν τῷ προσεύχεσθαι ἡμᾶς, ἐπὰν διαβαίνωμεν ὥστε προσεύχεσθαι. τότε γὰρ τί προσευξώμεθα καθ' ὃ δεῖ οὐκ εἰδότες, ἀντιλαμβανομένου τοῦ Πνεύματος τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας, διὰ τὴν ἀπὸ τούτου βοήθειαν, προσευχόμεθα πνεύματι· εἶτ' ἐφεπομένου αὐτῷ βοηθοῦντι τοῦ νοῦ, προσευχόμεθα καὶ 5 τῷ νοΐ. ἐλλειπὴς δὲ ἡ εὐχὴ τοῦ μὴ προσευχομένου ἀμφοτέροις· ὡς δῆλον ἐκ τοῦ, "ἐὰν γλώσσαις λαλῶ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται· ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν." ἵνα οὖν μὴ ἄκαρπος ᾖ ὁ νοῦς, "προσεύξομαί," φησι, "τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ. 10

27 Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ Ἁγίων.

Γενναδίου. Οὐκ ἄγνοιαν ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς διὰ τῆς "ἐρευνῶν" ἐσήμανε λέξεως. ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς ἐρευνῆς ταῦτα καὶ πλείονος ἀξιοῦμεν ζητήσεως, ἅπερ ἂν 15 ἀκριβῶς μαθεῖν βουληθείημεν. τούτῳ προσέοικε κἀκεῖνο "τὸ "Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ·" καὶ τὸ παρὰ τῷ προφήτῃ Σοφονίᾳ, "ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγει ἢ ἐξερευνήσω "τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου." Θεὸς οὖν φησὶν, ὁ σαφῶς τὰ πάντα τῶν ἀνθρώπων εἰδὼς, οὐ δὲ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν 20 ἀγνοεῖ, ἀλλ' οὐδὲν ὅτι κατὰ τοῦ αὐτοῦ βούλημα ἐφ' ᾧ δέδωκεν αὐτό· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "κατὰ Θεὸν," πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἔντευξιν. ὥστε τυχεῖν τοὺς οἷς πρὸς σὲ τὴν ὁλόκληρον τῆς ἁγιότητος. τουτέστιν ὅτε αὐτοῖς διὰ τῆς ἀναστάσεως εἰς ἀθάνατον καὶ ἀπαθῆ καὶ παντελῶς ἀνόλεθρον μεταστῆναι ζωήν. εἰδὼς δὲ τοῦτο, 25 μὴ πληρώσῃ τὴν δωρεάν.

Θεοδώρου. Ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἡμῖν παρασχεθήσεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, γνώμῃ Θεοῦ· ὃς ἐπειδὴ ἠβουλήθη τὴν ἀπαρχὴν ἡμᾶς τοῦ Πνεύματος ἐπὶ τοῦ παρόντος κομίσασθαι βίου, ἀναγκαίως παρέξει κακεῖνα, ὧν ἐπ' ἐλπίδι ταύτην ἐκομι- 30 σάμεθα. ἐπεὶ δὲ ἐσχημάτισεν ὡς ἐπὶ εὐχῆς τὸ διὰ τῆς ἐνταῦθα ἀπαρχῆς τοῦ Πνεύματος, ἀναγκαίως ἡμᾶς προσδοκᾶν καὶ τὰ μέλλοντα, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς εἰδὼς τὸ βούλημα τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς αἰτήσεις ποιεῖ-

ται, ἐπινεύει τῇ προσευχῇ. καλῶς δὲ καὶ τὸ ὑπὲρ ἁγίων, ἵνα εἴπῃ τῶν πρὸς τοῦτο ἀφωρισμένων, καὶ μετεσχηκότων ἤδη τοῦ Πνεύματος. ἐντυγχάνειν δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ χάρισμα λέγει τὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν δεδομένον βίου. καὶ ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ καλεῖ, ἀλλὰ τῆς τότε ἡμῖν εἰς παντελῆ 5 μετουσίαν τῶν ἀγαθῶν προσδοκωμένης δοθήσεσθαι χάριτος. ὅτι[e] μέντοι σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ σχηματίζειν τὰς τὰ δὲ ἀπὸ τῶν παρὰ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ συνεχῶς τὰ τοιαῦτα λέγειν εἴωθε "γνόφον ἔχοντα ὑπὸ τοὺς πόδας," καὶ ὅσα κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος φησίν. οὐδὲ γὰρ τοῦ παρόντος ἅπαντα λέγειν ἐπὶ καιροῦ. ἐν δὲ 10 τῷ κγ', πρός τε τὰς πύλας φωνὴν σχηματίζειν ὡς ἂν ἀνοιχθῆναι ὀφειλούσας, καὶ παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν. τούτων γὰρ οὐδὲν μέν, ὡς εἴρηται, νοεῖσθαι δύναται. ἕτερα δέ τινά ἐστι τὰ ἀπ' αὐτῶν ἐμφαινόμενα. ἐγὼ μέντοι τέθεικα καὶ τοῦτο, ὥστε μηδένα καινόν τι νομίζειν λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὸ κατὰ σχηματισμὸν εἰρῆσθαι τῷ 15 Ἀποστόλῳ τὰ προκείμενα.

28 **Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.**

Κυρίλλου. "Συνεργεῖ μὲν ἅπαντα πρὸς τὸ ἀγαθὸν τοῖς ἀγα-"πῶσι Θεὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι." "κατὰ πρόθεσιν" 20 δὲ ἄρα τὴν τινῶν; τί δ' ἂν νοοῖτο τὸ "κατὰ πρόθεσιν;" οὐκοῦν τὸ "κατὰ πρόθεσιν" εἴη ἂν τὸ κατὰ βούλησιν; κέκληνται δὴ οὖν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, κατὰ βούλησίν τινων, πότερον δὴ τοῦ κεκληκότος, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν κεκλημένων; οὐκοῦν ἅπασα μὲν ἔφεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοιτ' ἂν ἡμῖν παρὰ τοῦ 25 Θεοῦ καὶ Πατρός; ἔφη γάρ που, ὁ Χριστὸς, "οὐδεὶς δύναται "ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτόν." πλὴν ἔν γε τούτοις οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος λέγω[f], ὡς κλητοὶ γεγόνασί τινες κατὰ πρόθεσιν, τήν τε τοῦ κεκληκότος καὶ τὴν ἑαυτῶν. 30

Γενναδίου. Ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦτο ἡμῖν φησί που, πάντως ἀνομολόγηται ὅτι Θεὸς οὐκ ἔγνω καταλείπειν τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν, ἀλλὰ πάντα αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοῖς συμβαίνοντα γίνεται[g]

[e] Quæ seq. pessime depravata sunt. [f] Leg. λέγων. [g] Leg. γίνεσθαι.

παρασκευάζει πρὸς ἀγαθὸν, ἅτε καὶ κατὰ τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν πρόθεσιν προσκεκλημένους[f] αὐτούς· ἐντεῦθεν μέντοι καὶ τὴν ἀπολογίαν τῆς ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίων ἀποβολῆς ἤρξατο προκατασκευάζειν.

Θεοδώρου. Οὐ δεῖ θαυμάζειν, φησὶν, εἰ τοιαῦτα μὲν τότε 5 προσδοκῶμεν ἡμῖν ἀγαθὰ περιέσεσθαι, ἐν ἀνηκέστοις δὲ ἄγαν κακοῖς κατὰ τὸ παρὸν εὑρισκόμεθα. πάνυγε εἰδότας ὡς διὰ πάντων εὐεργετεῖν[g] ἔθος τῷ Θεῷ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν. ἄφθονον αὐτοῖς τῶν ἀγαθῶν τὴν χορηγίαν παρεχόμενος. ὥστε καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν, μείζονας αὐτοῖς τοὺς αἰωνίους προξενεῖσθαι 10 μισθούς. καλῶς δὲ τοῦτο οἴδαμεν, ἐπειδὴ σφόδρα ὡμολογημένον ἔφη πρᾶγμα, παντὸς οὗτινος οὖν πάνυγε συνθησομένου, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθῶν πρόξενος γίνεται Θεός· ὅπουγε καὶ πλημμελούντων ἀνέχεται, ἡλίουτε ἀνατολὴν καὶ ὑετῶν χορηγίαν αὐτοῖς χαριζόμενος. εἶτα καὶ ἀποδείξεων ὅπερ ἔφην πιστούμενος, "τοῖς 15 "κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι·" τούτων γὰρ ἤδη καὶ πάλαι ὁ Θεὸς τὴν περὶ αὐτῶν πρόθεσιν, οἷά τις ἔσται. ὅθεν αὐτοὺς καὶ ἐκάλεσεν ἐπὶ τῷ τῆς οἰκείας ἀξίως τιμῆσαι προαιρέσεως.

Φωτίου. "Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσι·" τουτέστι τοῖς κατὰ γνώμην, κατὰ πρόθεσιν ἀξιωθεῖσι τῆς κλήσεως. 20

29 Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

Γενναδίου. Προώρισε δὲ τοῦτο, φησὶ, καὶ μετέδωκε τῆς υἱοθεσίας καὶ ἄλλοις. οὐ τὸν Υἱὸν ταυτήτοι ζημιώσας· ἔχει γὰρ 25 οὕτως ἐκεῖνος τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, καὶ πλεονεκτεῖ τοῖς πρωτοτόκοις τῶν ἀδελφῶν.

30 Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε. καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. 30

Κυρίλλου. Εὐάφορμον τῆς ἀπιστίας τὸ χρῆμα ποιεῖσθαι τινὰς τὸ ἀπεικὸς οὐδὲν, ἐξ ἀμαθίας συνηρπασμένους, καὶ λέγοντας, εἰ οὓς

[f] Cod. προσκεκλημένος. [g] Cod. εὐεργετεῖ.

αὐτὸς προέγνω κατὰ πρόθεσιν καὶ προαίρεσιν, οὗτοι κέκληνται, πρὸς ἡμᾶς οὐδὲν τοὺς οὔπω πεπιστευκότας· οὐ γάρ τοι κεκλήμεθα· οὔτε μὴν προωρίσμεθα. πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ὁ ποιῶν τοὺς γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τοὺς μὲν οἰκέτας ἀπέστειλε συναγεῖραι τοὺς κεκλημένους· οἱ δὲ οὐκ ἤθελον ἐλθεῖν. εἰσῆλθον δὲ μετ' ἐκεί- 5 νους οἱ κλητοὶ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν· πέπλησται δὲ οὕτως ὁ νυμφὼν τῶν ἀνακειμένων. οὐδ' οὖν ἀφ' αὐτοῖς ἐθέλουσιν ἐλθεῖν ἐμποδῶν ὁρᾶται κειμένων. ἀδικεῖ δὲ οὐδένα τὸ σύμπαν ἡ πρόγνωσις. οὔτε μὴν ὀνίνησι τινὰς ἐπιδιδασκόντων, εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ προεγνώσθησαν, οἱ ταῖς ἀπειθίαις ἐξυβρικότες τὸν κεκληκότα Θεόν. ἀλλὰ 10 καὶ κέκληνται μὲν, καὶ εἰσπεπηδήκασί τινες εἰς τὸν γάμον. πλὴν οὐ γεγόνασιν ἐκλεκτοὶ, οὐδὲ δεδικαίωνται, οὐδὲ ἐδοξάσθησαν. διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι μὴ πρέπουσαν[h] τοῖς γάμοις ἠμφιέννυντο στολήν· ἄλλωστε καὶ αὐτὸν εὑρίσκομεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀναφανδὸν εἰρηκότα, "δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες 15 "καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς." ἰδοὺ ἤδη σύμπαντας ἐκάλει πρὸς ἑαυτόν. ἀμοιρήσειεν δ' ἂν οὐδεὶς τῆς ἐπὶ τῷ κεκλῆσθαι χάριτος· ἐν γὰρ τῷ πάντας εἰπεῖν, ἀπόπεμπτον ποιεῖται παντελῶς οὐδένα· οὓς εἰδὼς πόρρωθεν, φησὶν, ὁποῖοί τινες ἔσονται, ἀφώρισεν εἰς τὸ τῶν μελλόντων μετασχεῖν ἀγαθῶν, τού- 20 τους καὶ ἐκάλεσεν, ὥστε διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως ἀπολαῦσαι δικαίωσιν[i], ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχομένοις τότε· ἡ δέ γε δόξα ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ ἀθανασίᾳ γεγονόσι καθάπαξ. ἅπαντα μέντοι ταῦτα ἀπέδωκε πρὸς τὸ, "οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν "πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν," διδάξαι βουλόμενος, ὡς οὐ περιορῶν[k] 25 αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν ταῖς παρούσαις ἐξετάζεσθαι ποιεῖ συμφοραῖς. πῶς γὰρ, ὅγε ἐπὶ τοσούτων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν καλέσας αὐτούς. καὶ τούτου[l] νῦν, ἀλλὰ πάλαι καὶ προπάλαι, ἐξότεπερ αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀπόρρητον ἑαυτοῦ πρόγνωσιν ἠπίστατο ὁποῖοί τινες ἔσονται, καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι. εἰδὼς γὰρ ἄνωθεν τοιούτους ἐσο- 30 μένους[m] αὐτοὺς, ἀνάλογα τῇ περὶ αὐτῶν διαθέσει πόρρωθεν αὐτοῖς ηὐτρέπιζεν ἀγαθά. πῶς οὖν αὐτοὺς περιιδεῖν οἷόν τε, καὶ πρὸ τοῦ

[h] Cod. πρέπου. [i] Cod. δικαίωσις. [k] Cod. ὡς σοῦ περιορῶ.
[l] Leg. τοῦτο οὐ νῦν. [m] Cod. ἐπομένους sed in marg. ἐσομένους.

γενέσθαι τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τὰς ἀμοιβὰς εὐτρεπίσαντα, καὶ ἐπὶ τούτους αὐτοὺς καλέσαντα, ὥστε διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τῶν προσδοκωμένων ἀγαθῶν.

31 *Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο.* 5

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. *Θεοῦ τοίνυν, φησὶν, ὄντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμεῖς ἄλλον τινὰ τῶν πάντων φοβηθησόμεθα; καὶ τὸν ἴδιον Υἱὸν οὕτως ὑπὲρ ἡμῶν διδοὺς ἀφειδῶς, οὗτος εἰς ἡμᾶς περὶ τῶν ὑπολοίπων σμικρολογήσεται; οὐκ ἔστι πάντα δεύτερα Θεῷ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς; εὔκαιρον τούτῳ νῦν ἐπισχεῖν· ὅτι ἐνταῦθα τοῦ* 10 *Υἱοῦ παρὰ τοῦ Πνεύματος ὑπὲρ ἡμῶν παραδέδοσθαι* [n] *λέγων ὁ Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει τὸν Υἱὸν τοῦτο πεποιηκέναι. "ὁ Χριστὸς, γὰρ," φησὶν, "ἠγάπησεν ἡμᾶς, "καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν." τί διδάσκων ἡμᾶς ἕτερον ἢ ἓν εἶναι Πνεύματι καὶ Υἱῷ τῆς ἀνθρώπου σωτηρίας τὸ βού-* 15 *λημα;*

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. *Δείξας διὰ τῶν πράξεων ὅτι συνεργεῖ πάντα ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπην, οὓς εὗρε κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς, τὸ μέγα τεκμήριον τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ἐπάγει, ὃ ἐπεδείξατο ἐν τῷ τοῦ μονογενοῦς μὴ φείσασθαι· εἰ καὶ* 20 *μὴ θάνατος κατεκυρίευσε τοῦ Σωτῆρος, ἐπεὶ καὶ ἐπ' αὐτῷ Κυρίῳ τῷ θεῖναι* [o] *τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτὴν, ἀλλ' ὅμως σκοπητέον ὅτι Χριστὸς ἑαυτὸν τοῖς ἀνθρωπίνοις ὑπέβαλε πάθεσι· τήν τε ἰδίαν τοῦ Πατρὸς ἐκπληρῶν βούλησιν. πάντα οὖν ὑπὲρ ἡμῶν Θεοῦ οἰκονομοῦντος, τίς ἐμποδίσει; τίς οὗτος ἰσχυρὸς,* 25 *ὥστε τὰς εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ δωρεὰς διακωλῦσαι. εἰκότως γὰρ ὁ τοῦ Υἱοῦ δι' ἡμᾶς μὴ φεισάμενος, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομήσει, καὶ τῶν ἄλλων προθήσει τὴν χάριν.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Τοῖς ἀγαθοεργεῖν ᾑρημένοις, πάντα συνεργεῖ, Θεοῦ ὑπερασπίζοντος. ὁ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ἠφειδηκὼς Υἱοῦ, ἵνα σώσῃ* 30 *κινδυνεύοντας, καὶ ἀπαλλάξῃ κινδύνων. πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαριεῖται;*

[n] Cod. *παραδέδωσθαι.* [o] Cod. *θῆναι.*

33 **Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιῶν. τίς ὁ κατακρίνων;**

Γεννάδιου. Ἐγκαλούντων τοιγαροῦν οἱ βουλόμενοι καὶ κατηγορούντων ἡμᾶς· οὐ γὰρ ἰσχύουσιν ἡμῖν ἀμύνεσθαι τὸ παράπαν τῆς Θεοῦ ψήφου, μεθ' ἡμῶν τε καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεταγμένης· βού- 5 λεται εἰπεῖν ὅτι μηδενὶ δυνατὸν ταῦτα ἡμῶν ἀφελέσθαι, ἃ προλαβὼν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο. οὔτε οὖν ἐκλεξαμένου ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ τῶν μελλόντων ἀπολαύσει ἀνατραπῆναι ὑπό τινος τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν δυνατόν. οὔτε παρέχοντος ἡμῖν τὰ προσδοκώμενα· καὶ πρόγε πάντων τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην δικαίωσιν ἐν ᾗ καταστησό- 10 μεθα, ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμενοι, τότε ἔσται τις ὁ μεταβολὴν τῶν καθ' ἡμᾶς ποιῆσαι δυνάμενος; ὥστε οὐ προσῆκε δεδιέναι τοὺς διώκοντας. ἀφελέσθαι γὰρ τὰ ἀγαθὰ παρ' ἡμῶν δύνανται οὐδαμῶς, ἅπερ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῖν αἰῶνος προσέσεσθαι ἐλπίζομεν. διὸ εἶπε "τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν δικαίωσιν." διὰ μὲν τῆς ἐκλογῆς 15 τὸ πρὸς τοῦτο ἐντεῦθεν ἤδη ἀφωρίσθαι. σημαίνων δὲ διὰ τῆς δικαιώσεως τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν ἀπολαύσει. τό τε δικαίωσιν τὸ ἁμαρτίαν μὴ ἐπιδέχεσθαι καλῶν. αὕτη γὰρ ἀληθὴς δικαίωσις. ἀπὸ δὲ τούτου τὸ βέβαιον τῶν διδομένων ἡμῖν σημαίνων. οἱ [p] γὰρ ἁμαρτάνοντες ἐν τοῖς διδομένοις μενοῦμεν ἀεί. ὅθεν οὐδὲ ἀνατρα- 20 πῆναι ὑπό τινος αὐτὸ δυνατὸν εἶναι ἔφη.

Ὠριγένους. Δοκεῖ μοι τοῦτο ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὸν διάβολον, ὄντα κατήγορον καὶ τῶν ἐκλεκτῶν οἷς ἐγκαλέσει. οὐδεὶς γάρ ἐστιν, οὗ ἐκεῖνος μὴ κατηγορήσῃ, καὶ ᾧ οὐκ ἐγκαλέσῃ, εἰ μὴ μόνον Ἰησοῦ, "ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν· οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ 25 "στόματι αὐτοῦ·" καὶ διὰ τοῦτο λέγων, "νῦν ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ "κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν." διὰ τοῦτο οὖν ἐκεῖνος ἐξευτελίζεται, ἐγκαλῶν καὶ κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ. τοῦ γὰρ Θεοῦ δικαιοῦντος, τίς κατακρίναι δύναται; κἂν ὁ κατήγορος φέρῃ εἰς μέσον τὰ ἀπηλιμμένα ἐφ' οἷς κατεκρίθησαν, εἰ μὴ ἀπείλιπτο. 30 ἐδικαίωσε δὲ αὐτούς, ὡς νεφέλην ἀπαλείψας τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ λευκάνας τοὺς πρότερον ἡμαρτηκότας ὡς χιόνα.

Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθείς.

Γενναδίου. Πρὸς τὴν ἀπόδειξιν αὖθις τῶν προειρημένων χω-

[p] Leg. vid. ὡ.

ρεῖ, καὶ φησὶ, "Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς,"
καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ γὰρ ὥς τινες ᾠήθησαν μέλλουσαν ἀντίρρησιν
αὐτῷ παρά τινῶν ταύτην ἀνθυποφέρεσθαι διαλύων τοῦτο ἐπήγα-
γεν, ἐπεὶ μηδὲ ὑπεφύετο μηδαμόθεν ἐκ τῶν προειρημένων αὐτῷ
τοιαύτη τις ἔνστασις· ὅ περ ἐπὶ τῶν ἄλλων εὕρομεν ἀντιθέσεων. 5
τίς γὰρ ἂν τοῦτο ὑπέλαβε πρὸς τὸν Παῦλον, τὸ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ
Πατρὸς δικαιοῦντος ἡμᾶς, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς οὐκ ἐάσει; οὐδὲ εἷς
δήπου· οὐ τοίνυν οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος πρὸς οὐκ ἀνθιστάμενον αὐτῷ
λόγον ἔμελλεν εἰκῇ διαγωνίζεσθαι καὶ σκιομαχεῖν. πιστοῦσθαι
μέντοι καὶ βεβαιοῦν πλέον τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὡς προέ- 10
φαμεν, ἦν αὐτῷ καὶ σφόδρα γε ἀναγκαῖον. διὰ τοῦτο τοῖς προειρη-
μένοις ἐπήγαγε, "Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς,
"ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ. ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν."
μὴ γὰρ ἐνί; τί δεῖ σε, φησὶ, τοῦ λοιποῦ; μὴ γὰρ ὑπείδεσθαι
μεταβολήν. ἔχει τέλος· τὸ πρᾶγμα πρὸς πέρας ἐκβέβηκεν. οὐδὲν 15
ἐνδεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. τέθνηκε Χριστὸς, μᾶλλον δὲ καὶ
ἐγήγερται, καὶ τετίμηται τὰ πρῶτα παρὰ Θεῷ· καὶ τὴν χάριν
αὐτὸς ἐκβιβάζει τὴν εἰς ἡμᾶς. τουτέστιν αὐτῷ τῷ πράγματι
δῆλος ἐστὶν ὡς ἑαυτὸν ἡμᾶς προσκαλούμενος, καὶ ἡ ἀπαρχὴ τὸ
πᾶν ἀπολήψεται· καὶ τῇ κεφαλῇ τὸ λοιπὸν ἀποδοθήσεται σῶμα. 20
τὴν γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν, καὶ ὑψωθεὶς, ἕλξει καὶ
ἡμᾶς ὡς ἑαυτὸν κατὰ τὴν οἰκείαν ὑπόσχεσιν. "ὅταν γὰρ," φησὶν,
"ὑψωθῶ, τότε πάντας ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν." ἐσχημάτισε δὲ
κἀνταῦθα τὸ πρᾶγμα διὰ τῆς "ἐντυγχάνει" λέξεως, πρὸς πληρο-
φορίαν ἡμῶν. καθὰ καὶ πρὸ βραχέως ἐν τοῖς περὶ τοῦ Πνεύματος 25
ἔφαμεν.

Ἀπολιναρίου. Λέλυκε, φησὶν, ἡ ἐκλογὴ τὰ ἐγκλήματα, καὶ
τὴν κατάκρισιν προανήρηκεν ἡ δικαίωσις. ὥστε οὔτε νόμος κατα-
δικάζων, οὔτε ἄρχοντες τοῦ αἰῶνος τούτου κατέχοντες ὑφ' ἁμαρ-
τίαν τὸν ἄνθρωπον, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπὶ δουλείαν θανάτου 30
καθέλκοντες, ἰσχυροὶ καθ' ἡμῶν ἔτι γενήσονται· ἀλλὰ παύσεται
μὲν τὸ τοῦ νόμου φοβερὸν, χάριτι Χριστοῦ νικώμενον. ἐξασθενεῖ
δὲ ἡ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου πονηρία, τῇ ἀγαθότητι τοῦ δι'
ἡμᾶς σφαγιασθέντος, καὶ ἑκουσίως ἑαυτὸν ἐκδεδωκότος εὐδοκίᾳ
τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, εἰ καὶ ἐπῆλθεν ἀνάστασις τὸν θάνατον 35

ἀποκρύπτουσα· καὶ οὐκέτι τεθνεῶτα ὁρῶμεν Χριστὸν, ἀλλὰ ζῶντα καὶ συνεδρεύοντα τῷ Πατρὶ, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων πρεσβεύοντα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, καθὸ καὶ πρὸς ἀνθρώπους συνήφθη, τὰ διεστῶτα συνάπτων.

Σευηριανοῦ. Διὰ τούτων τὴν ἄμετρον τοῦ Χριστοῦ δείκνυσιν 5 ἀγάπην, ἣν ἔχει περὶ ἡμᾶς. οὐκ ἠρκέσθη γὰρ τῷ ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ δῆλον ὅτι ταῦτα ἐντυγχάνει, ἅπερ καὶ ἡνίκα συνῆν ἀνθρώποις κατὰ σάρκα· ᾔτει γὰρ τὸν Πατέρα λέγων, "ἵνα ὅπου ἐγώ εἰμι, "καὶ αὐτοὶ ὦσιν." περὶ τούτου ἐντυγχάνει ὁ Σωτὴρ, οὔτε δὲ ὡς ἀγνοοῦντα τὸν Πατέρα τὰ καθ' ἡμᾶς διδάσκει ἐντυγχάνων, οὔτε 10 ὡς μὴ βουλόμενον· ἃ γὰρ βούλεται ὁ Πατὴρ, βούλεται καὶ ὁ Υἱός. τὸ οὖν βούλεται ἡ πρεσβεία καὶ ἡ ἐντυχία, τὴν μέλλουσαν ἀσέβειαν Σαβελλίου προεκκόπτει ὁ λόγος· διδάσκων, ὡς εἰ καὶ μία ἐστὶ τῆς Τριάδος ἡ οὐσία, ἀλλ' οὐχὶ μία ὑπόστασις. διὰ γὰρ τῆς ἐντεύξεως ἕτερος ὁ αἰτῶν, καὶ ἕτερος ὁ αἰτούμενος δείκνυ- 15 ται. οὐκ ἄτοπον γὰρ τὸν μὲν Υἱὸν αἰτεῖν, τὸν δὲ Πατέρα χαρίζεσθαι. ὅπως ἂν ἁρμόζουσα τάξις ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν προσώπων φυλάττηται. ἢ οὐκ ἄτοπον ἦν εἰδότα τοῦ Πατρὸς τὴν γνώμην φθάνειν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς τὴν δωρεὰν, καὶ ὑφαρπάζοντα διδόναι τὴν χάριν. οὕτω γοῦν καὶ πάντα μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐδημιουργήθη, 20 βουλήσει δὲ τοῦ Πατρὸς, ἵνα διόλου τὸ ἀκόλουθον καὶ πρέπον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν προσώπων φυλάττηται. διδάσκει οὖν ἡμᾶς ὁ λόγος τὴν περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἀσύγχυτον τάξιν. ἐὰν δὲ καὶ τὸν ἐν σαρκὶ Χριστὸν λογίσῃ αἰτοῦντα, πόλλῳ σοι μᾶλλον φανεῖται ὁ λόγος εὐσυνοπτότερος. 25

ΚΕΦ. ΙΔ.

Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἀγάπης Χριστῷ.

35 Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.

Γενναδίου. Αὐξήσας τὸ περὶ ἡμᾶς φίλτρον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν λοιπὸν εὐγνωμοσύνην, ἣν περὶ τὸν τοσοῦτον ἡμᾶς 30 εὐεργέτην ἔχειν χρεὼν, διεξέρχεται λέγων, ὡς οὐδὲν τῶν ἐν αν-

θρώποις ὄντων δεινῶν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης προσῆκεν ἡμᾶς ἐπιστᾶν.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ταῦτα προείρηται τῷ προφήτῃ Δαβὶδ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου τῶν Μακκαβαίων ἐνστάσεως. τί γὰρ τὸ θαυμαστὸν, φησὶν, ἐργασόμεθα, τὴν ἴσην τοῖς πρεσβυτέροις εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὸν Θεόν; οἷς οὐκ ἴσην ἀλλὰ καὶ πολλῷ μείζοσα κεκοσμήμεθα χάριν· καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκείας γνώμης ἐξεῖπε τὴν πρόθεσιν, ἵνα μὴ δόξῃ κατ' ἀλαζονείας ἐψέσθαι, τάχεως ἐπήγαγε τὸ ἑξῆς.*

37 Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

Γενναδίου. *Ἔχομεν μέντοι, φησὶ, τὸ τούτων κατὰ περιουσίαν κρατεῖν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.*

Θεοδώρου. *Δεικνὺς ὅτι μηδὲ τὴν βαρύτητα δεδιέναι προσήκει τῶν ἐπαγομένων κακῶν, εἰκότως ἐπήγαγεν, "ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." παρ' αὐτοῦ γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι βαρὺ τῶν θλίψεων ἐπικουφίζεται. ἀνεπαίσθητον τῇ παρ' αὐτοῦ συνεργείᾳ τῶν λυπηρῶν ἐργαζομένου τὴν πεῖραν.*

Ὠριγένους. *Νικᾷ μὲν ὁ μετὰ ἀμφηρίστου ἀγῶνος τοὺς ἐν τοῖς ἀγωνιζομένοις περὶ νίκης περιγινόμενος τοῦ ἀνταγωνιστοῦ. ὑπερνικᾷ δὲ ὁ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιτρέψας στῆναι πρὸς αὐτὸν τῷ ἐναντιουμένῳ. τοιοῦτος ὁ Παῦλος καὶ οἱ τὴν ὁμοίαν αὐτῷ παρασκευὴν πρὸς τοὺς πειρασμοὺς ἀνειληφότες, τὸ θλῖβον καταπατοῦντες καὶ ἐντρυφῶντες τῷ στενοχωροῦντι, καὶ τὸ διῶκον τῇ ὑπομονῇ διώκοντες· καὶ τὸν λιμὸν διὰ τὴν οὐράνιον τροφὴν γελῶντες· καὶ τὴν γυμνότητα ἐν οὐδενὶ τιθέμενοι, δι' ἣν ἐνδέδυνται Χριστὸν, καὶ τὸν κίνδυνον ὡς οὐ κινδυνεύοντες καταπατοῦντες, καὶ τὴν μάχαιραν, διὰ τὸν ζῶντα τοῦ Θεοῦ λόγον, οὐδὲν χαλεπὸν ἐργάσασθαι αὐτοὺς πειθόμενοι.*

Σευηριανοῦ. *Λαμπρῶς δείξας τὴν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς διάθεσιν, καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀγάπην, ἀκολούθως διδάσκει, οἵους λοιπὸν εἶναι δεῖ περὶ τὸν εὐεργέτην τοὺς εὐγνώμονας. ὥστε μηδὲ τῶν πάνυ φοβερῶν δύνασθαι διαστῆσαι ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ.*

38 Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Θάνατον μὲν οὖν πάντα λέγει τὰ χαλεπά· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος ὁ θάνατος. ζωὴν δὲ πάντα τὰ τρυφηλά τε καὶ ἀγαθά· ἐπειδὴ τῶν τοιούτων πάντων τέλος πάλιν ἐστιν ἡ ζωή. Ἀγγέλους δὲ καὶ ἀρχὰς καὶ δυνάμεις, τὰς ἀοράτους οὐσίας 5 αἳ τοῖς διαφόροις τούτοις ὀνόμασι καταλλήλως αἷς ὑπηρετοῦνται χρείαις προσαγορεύονται. Ἄγγελοι μὲν παρὰ τὸ ἐξαγγέλλειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἐκ Θεοῦ. ἀρχαὶ δὲ, παρὰ τὸ ἄρχειν, ἢ πόλεων, ἢ ἐθνῶν ὅλως οἷς ἐφεστᾶσι. δυνάμεις δὲ, παρὰ τὸ δυνατὰς δεδημιουργεῖσθαι πρὸς ὑπηρεσίαν Θεοῦ. "εὐλογεῖτε," 10 γάρ φησὶ, "τὸν Κύριον, πάντες οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχυι, "ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ." ἐνεστῶτα δὲ, σύμπαντα περιληπτικῶς τὰ παρόντα· μέλλοντα δὲ, ὁμοίως πάντα τὸν προσδοκώμενα· ὕψωμά τε καὶ βάθος, ὑπερουράνιά τε καὶ ὑποχθόνια· προσέθηκε δὲ καὶ τοῦτο, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα, δεικνὺς τῆς περὶ Θεὸν 15 ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ὑπερβολήν· καὶ ὅτι ταύτης χάριν ἕτοιμός ἐστιν τοῖς τε οὖσι καὶ τοῖς οὐκ οὖσι διαμάχεσθαι. διὰ μέντοι τοῦ "οὔτε μέλλοντα," δῆλον πεποίηκεν ἀκριβῶς, ὅτι οὐ διά τι φιλεῖ τὸν Θεὸν, οὐδὲ ἀμοιβῶν ἐλπίδι τινῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο στέργων τὸ φιλεῖν τὸν Θεὸν, καὶ καθ' αὐτὸ κρίνων αὐτὸ περισπούδαστον. 20 οὐδὲν οὖν τῶν προαπηριθμημένων, φησὶν, ἀποστήσει τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἡμᾶς, ἕνεκε τῆς ἀφάτου περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ σχέσεως, ἣν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ποιησάμενος ἐνεδείξατο.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ὅρα εἰ μὴ εὐλόγως τὸ μὲν "πέπεισμαι," ὅτι οὐ δύναται ἡμᾶς χωρίσαι. τὰ δέ τινα ἔταξεν ἐπὶ τῶν μειζόνων ἢ 25 κατὰ ἄνθρωπον πειρασμῶν. τὸ δὲ "τίς ἡμᾶς χωρίσει" ἐξευτελίζων τοὺς ἀνθρωπίνους ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων γυμνασίων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς· καὶ ἐὰν ὑπερνικῶμεν δὲ τὰ πρότερα καὶ ἀνθρώπινα, οὐ χωρὶς συμπνοίας καὶ ἐνεργείας κρείττονος αὐτὸν περιεσόμεθα. διὸ καλῶς ὁ Παῦλος προσέθηκε τὸ "διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." 30 πρόσχες δὲ εἰ θάνατος μὲν παλαίει βουλόμενος χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐχ ὁ κοινὸς περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται, τὸ "ἕνεκεν σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν," ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς Χριστοῦ καὶ ἔσχατος καταργηθησόμενος. βουλή-

σεται μὲν γὰρ οὗτος χωρίσαι, φέρε εἰπεῖν Παῦλον· οὐ δυνήσεται δὲ καὶ καταργούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ Χριστοῦ. ζωὴ δὲ, οὐχὶ τῷ θανάτῳ τούτῳ ἐναντία. τὰ γὰρ ἀλλήλοις ἐναντία οὐ πέφυκεν ἓν καὶ ταυτὸ βούλεσθαι, ἀλλὰ ἡ καθ' ἣν ζῇ τις τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τοῖς εἴδεσιν αὐτῆς καὶ τῷ ψεύδει. εἰ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον εἶδος 5 ἁμαρτία ἔστι τις, φαύλῃ ζωῇ ἐπιστήσεις διὰ τὸ κρεῖττον "τὸ "ἔλεός σου ὑπὲρ ζωάς·" αὕτη γὰρ βουλήσεται μὲν χωρίσαι τὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. οὐ δύναται δὲ, καταργουμένη, πῇ μὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου καθ' ὃν ἀποθνήσκει τις τῇ ἁμαρτίᾳ· πῇ δὲ ὑπὸ τῆς ζωῆς ᾗ μέν τις κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ 10 Θεῷ. καὶ Ἄγγελοι δὲ βούλονται ἡμᾶς χωρίσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, περὶ ὧν λέλεκται τοῖς ἐξ εὐωνύμων, "ὑπάγετε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ "καὶ τοῖς Ἀγγέλοις." τὸ δὲ "οὔτε ἀρχαὶ" ἐπὶ τὸ, "οὐκ ἔστιν ἡμῖν "ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς" καὶ τὰ 15 ἑξῆς ἀναφέρεται· καὶ εἰς τὸ "ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ "πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν." ἑξῆς τοῦτο ἐστὶ "τὰ ἐνεστῶτα·" ταῦτα δὲ ἐπίσκεψαι εἰ δύναται ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, καὶ οὐχὶ ἐπί τινα ἐνεστῶτα ἀνθρώπινα.

Ἄλλος δ' ἂν λέγοι τὰ ἐνεστῶτα ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὰ βλεπό- 20 μενα καὶ πρόσκαιρα. μετὰ τοῦτο εἴδωμεν τίνα "τὰ μέλλοντα" καὶ εἴτι πρὸς τὸν μέλλοντα χρόνον παλαίσοντα τῷ Ἀποστόλῳ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ παρεπιδημίας ὡς πρὸς ταῖς ἐνεστηκυίαις αὐτῷ τῆς γραφῆς τῆς Ἐπιστολῆς ἡμέραις, ἢ τὰ μετὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον εὐθέως ἀπαιτησόμενα, ὅτε ὁ ἄρχων τοῦ 25 κόσμου τούτου, καί τινες ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις βουλήσονται μὲν κρατεῖν τοῦ ἐκδημήσαντος, οὐ δυνήσονται δὲ ἐπὶ τῶν προανειληφότων τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἑξῆς δὲ αὐτῷ ἐστὶ τὸ "οὔτε δυνάμεις," ὅπερ ἔοικεν εἶναι εἴδους τινὸς τῶν ἔξω θνητοῦ σώματος λογικῶν. μήποτε δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἐπιβουλεύεται, 30 ὑπὸ μὲν ὑψώματος, κατὰ "ἐν τοῖς ἐπουρανίοις πνευματικὰ τῆς "πονηρίας." ὑπὸ δὲ βάθους, κατὰ τὰ καταχθόνια, ὧν οὐδέτερον τὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ ὁπλισάμενον χωρισθῆναι αὐτῆς ἐάσει.

Εἰ δὲ καὶ παρὰ τὴν βλεπομένην ὅλην ταύτην κτίσιν ἐστὶν

ἑτέρα κτίσις, τῇ φύσει μὲν βλεπομένη, νῦν δὲ οὐδέπω ὁρωμένη, ζητήσεις εἰ δύναται ἐπ' ἐκείνην ἀναφέρεσθαι τὸ "οὔτε κτίσις "ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ."

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ ἐκπτώσεως Ἰσραὴλ τοῦ ἀποβληθέντος, καὶ κλήσεως τοῦ ἀληθοῦς τοῦ 5 εἰσαχθέντος μετὰ ἐθνῶν.

1 Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι· συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου.

Κυρίλλου. Ἀπόλεκτον μὲν ἐποιεῖτο Θεὸς ἐν ἀρχαῖς τὸν Ἰσραήλ· καὶ δὴ καὶ πρωτότοκον αὐτὸν ἀπεκάλει. ἀλλὰ γεγόνασιν 10 ἀλάζονες καὶ ὑβρισταὶ, καὶ τὸ ἔτι τούτων ἐπέκεινα κυριοκτόνοι· ταύτητοι διωλώλασι. γεγόνασι γὰρ ἀπόπεμπτοι καὶ ἐξερριμμένοι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος εἰς ἅπαν ὠλισθηκότες, τέθεινται κατόπιν ἐθνῶν· πεφήνασι δὲ καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐλπίδος ἀλλότριοι. ἐπειδὴ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος, τῶν θείων εὐαγγελίων 15 τέθειται λειτουργὸς, καὶ διεκήρυττε τοῖς ἔθνεσι τὸν Ἰησοῦν, ἄνωτε καὶ κάτω τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀποπεπτωκέναι λέγων· καὶ τοὺς ἐν σκότῳ ποτὲ καὶ τῶν δαιμονίων θεραπευτὰς κλητοὺς γενέσθαι κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν Θεοῦ διισχυρίζομενος, ἵνα μή τινες οἴωνται[q] τῶν ἀμαθεστέρων μονονουχὶ κειμένοις καὶ ἐνάλ- 20 λεσθαι τοῖς ἐκ γένους αὐτὸν καὶ πεσοῦσιν ἐπιμειδιᾶν, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἀπολογίαν, καὶ φησὶν, "ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, "οὐ ψεύδομαι," καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰς τοῦτο σκαιότητος τρόπον ἐκπεφοιτηκόσιν ὡς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπολισθεῖν, σκληράς τε τὰς ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἀνατλῆναι δίκας, ἐπιστυγνά- 25 σειεν ἄν τις, καὶ τὸ ἐκ φιλαλληλίας αὐτοῖς ἐπιστάξαι δάκρυον, εἴη ἂν οὐ πέρα λόγου, μᾶλλον δὲ τῆς ἀγάπης τὴν πλήρωσιν ἔχει. τό γε δὴ καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀνάθεμα θέλειν εἶναι Χριστοῦ, μέτρων ἐπέκεινα τῶν ἀγάπης λοιπόν. οὐ γὰρ ἂν ἕλοιτό τις, εἴπερ ἐστὶν ἐν καλῷ φρενὸς, τῆς ἑτέρων ἕνεκα σωτηρίας προσκρούειν Θεῷ· καὶ 30 ποιεῖσθαι μὲν παρουδὲν τὴν ἑαυτοῦ ζωήν· ἑτέροις γε μὴν τὸ χρῆμα

[q] Cod. οἴονται.

ἐνεῖναι ἐλεῖν. τί οὖν ἄρα, φησὶ, τῆς Ἰουδαίων σωτηρίας ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ προτιθείς; οὐκοῦν ὑπερβολικὸς[r] ὁ λόγος· καὶ ἀγάπης ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τελεωτάτης. "εὐχόμην γὰρ," φησιν, "ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν "μου, τῶν συγγενῶν μου." ὅμοιον γὰρ ὡς εἴπερ λέγοι. εἰ προσκεκρουκότος ἐμοῦ τῷ Χριστῷ, ὁ Ἰσραὴλ ἀνασώζεται, εἱλόμην ἂν αὐτὸς ἐγὼ, ὁ καὶ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις εἰπὼν, "οὐ γὰρ "ἔκρινά τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον "ἐσταυρωμένον·" ὁ πᾶσι διακηρύττων, "τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ "τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, θλίψις ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ "λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα;" τὸ οὕτω δεινὸν ὑποστῆναι κακὸν, καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων χωρίσαι πρὸς ὄλεθρον. τοῦτο δὲ ἦν σαγηνεύοντος μὲν τοὺς Ἰουδαίους εἰς εὐπειθίαν, ἀποκρουομένου δὲ τὰς τῶν ἀσυνέτων συκοφαντίας. ᾤοντο γὰρ τῶν Ἰουδαίων τινὲς, οἷον ἀπόπληκτον γεγονότα τὸν θεσπέσιον Παῦλον, τοῖς διὰ Μώσεως ἀντιφέρεσθαι νόμοις. ταύτητοι τοῖς πιστεύσασιν ἐπιστέλλει λέγων· "εἴτε γὰρ ἐξέστημεν Θεῷ, εἴτε σωφρονοῦμεν ὑμῖν·" οὐκοῦν ἑλοίμην ἂν ἔγωγε, καὶ μάλα προθύμως φησὶν, ἵνα τοὺς ἐξ αἵματος ἀνασώσαιμι, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ. προσεπάγει δὲ ὥσπερ τῆς ἐπ' αὐτοῖς λύπης τὴν αἰτίαν, οὐκ ἀνικάνως ἔχουσαν ἀποφαίνων εἴς γε τὸ δύνασθαι τοιαύτην αὐτῷ τὴν διάθεσιν ἐνεργάζεσθαι. ἵνα μήτι δοκοίη σκληρόν τε καὶ ἀπηχὲς εἰπεῖν τῆς ἑτέρων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ δωρούμενος. πρῶτον μὲν γάρ φησιν "Ἰσραηλῖται, αὐτῶν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα· καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι. ἐξ αὐτῶν "δὲ τὸ κατὰ σάρκα, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός." ἀλλ' εἰ μέν τινες ἦσαν τούτων οὐ πάλαι διεγνωκότων τὸν φύσειτε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν, εἰ μὴ νόμος αὐτοῖς ὁ διὰ Μωύσεως γέγονε βραβευτὴς, τῆς εἰς αὐτὸν οἰκειότητος, εἰ μὴ τῆς τῶν ἁγίων πατέρων ἐξέφυσαν ῥίζης, καὶ τῆς ἐκείνων εὐκλείας τέθεινται κληρονόμοι. εἰ μὴ πρῶτοι τοὺς τῆς εἰς Θεὸν λατρείας μεμελητήκασιν ἐλπίδας, μετριωτέραν ἄν τις τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἐποιήσαντο λύπην. ἐπειδὴ δὲ αὐτῶν οἱ πατέρες καὶ τὰ ἄλλα, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐξ οὐρίας[s] αὐτοῖς τῶν

[r] Cod. ὑπερβολικ$\overset{\text{ο}}{\text{ῶ}}$ς.

[s] Cod. ἐξουρίας.

πραγμάτων ἰόντων εἰς ἀδόκητον ἐκπεπτώκασι τέλος, καὶ διημαρτήκασι τῆς ἐλπίδος· πῶς οὐ πάνδεινον ἀληθῶς τὸ τοῖς ἀθλίοις συμβεβηκός;

Γεννάδιου. Τονώσας οὕτω διὰ πάντων αὐτοὺς εἰς τὸ πιστεύοντας τῷ Εὐαγγελίῳ βεβαίως, πάντας ἀόκνως τοὺς ὑπὲρ τούτου 5 πειρασμοὺς καταδέχεσθαι, βούλεται πρὸς ἔνστασιν ἀνθυποφερομένην αὐτῷ καὶ μάλα νεανικὴν ἀποκρίνεσθαι. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν νόμον ἐκβαλὼν, τὴν χάριν πολυτρόπως καὶ μάλιστά γε ἀπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου συνέστησε· καὶ ἀληθῶς υἱοὺς Θεοῦ τοὺς ταύτης ἔφησεν εἶναι, οὓς καὶ πάλαι προειδότα κεκληκέναι 10 νῦν τὸν Θεόν· ἔγνω τὸν Ἰουδαῖον εὐθὺς τοῦτον ἀντιστησόμενον, καὶ τὴν πολυθρύλλητον αὐτοῖς ἐκείνην ἀντίθεσιν αὐτῷ προκαλούμενον. ἔφασκον γὰρ Ἰουδαίων οἱ τοῖς Ἀποστόλοις καὶ τῷ κηρύγματι πολεμοῦντες, δυοῖν ἐξ ἀνάγκης ὑπάρχειν τὸ ἕτερον· ἢ ψευδὲς τὸ εὐαγγέλιον, ἢ τὸν Θεὸν ψεύστην. εἰ μὲν γὰρ ἃ κηρύττετε, φησὶν, 15 εἰσὶν ἀληθῆ, ψευδὴς ὁ Θεὸς, τὰς οἰκείας πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν περὶ ἡμῶν ὑποσχέσεις τοῖς ἔργοις ἐξαρνησάμενος. ἐπηγγείλατο μὲν γὰρ τῷ Ἀβραὰμ, εἰς τὸ σπέρμα τὸ αὐτοῦ παραπέμψειν τὰς εὐλογίας. νυνὶ δὲ ἀνθ' ἡμῶν, ἀκαθάρτους καὶ ἀλλοφύλους ἀνθρώπους τὰ ἔθνη προσδέδεκται. εἰ τοίνυν ἡ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκείνων 20 ἔκβασίς ἐστιν ὡς φατὲ τὸ ὑμέτερον κήρυγμα, πρόδηλον ὡς ἔψευσται τοὺς πατέρας ἡμῶν ὁ Θεός. εἰ δὲ οὐχ ὅσιον περὶ Θεοῦ τοῦτο εἰπεῖν, ὑμεῖς ἄρα καὶ ὁ παρ' ὑμῶν λόγος ψευδής. τοῦτον πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τὸν λόγον συνεχῶς παραβαλλόμενοι, πραγμάτων οὐ μικρῶν αὐτοῖς αἴτιοι καὶ θορύβων καθίσταντο. διὰ γὰρ τῆς 25 τοιαύτης πιθανολογίας αὐτῶν ἐξαπατῶντες τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων, τούτους τε ἀφῃροῦντο τῆς σωτηρίας, καὶ διωγμοὺς τοῖς Ἀποστόλοις ἀφορήτους ἐπήγειρον.

Ταύτην τοίνυν αὐτῶν καὶ νῦν ὁ ἅγιος Παῦλος τὴν ἀντίρρησιν βούλεται διαλῦσαι, καὶ δεῖξαι τόν τε τοῦ Εὐαγγελίου λόγον ἀληθῆ, 30 καὶ τὸν Θεὸν οὐ ψευσάμενον. μέλλων δὲ τοῦτο κατασκευάζειν, εἰς αὐτοὺς ἐκείνους προτρέψαι βούλεται τὴν κατηγορίαν, καὶ τὴν ἀποβολὴν αὐτῶν, οὔτε τὸν Θεὸν ψεύστην, οὔτε τὸ Εὐαγγέλιον διελέγχειν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων αὐτῶν πονηρίαν τε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν

ἀπιστίαν. ἵνα οὖν τοῦτο ποιῶν μὴ δοκοίη ποιεῖν αὐτὸ φιλονεικίᾳ[t] τινὶ καὶ μίσει τῷ πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἀληθείας ἔχειν τὸ πρᾶγμα, προδιορθοῦται τὸν λόγον καὶ τὸ μέλλον ἀνθυφορμεῖν ἐξ αὐτοῦ καὶ προΐστασθαι τῷ ἀκροατῇ προϊόμενος ἄρχεται οὕτως. "ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι," καὶ τὰ ἑξῆς. ἀνάθεμα 5 τὸ ἀφωρισμένον ἐστὶν, εἴτε δὲ ἐπ' ἀγαθῷ οἷον Θεῷ, εἴτε ἐπὶ κακῷ, οἷον ἀπὸ Θεοῦ. τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου γνωρίζεται. "εὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν "ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου" καὶ τὰ ἑξῆς. Διελθὼν ἐν τοῖς πρὸ τούτων τῆς ἐν Χριστῷ τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ 10 τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ἑαυτοῦ προθυμίαν καὶ ἔνστασιν, νῦν μέμνηται τῶν προτέρων, ὅτε καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπόρθησεν αὐτήν· περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν αὐτοῦ παραδόσεων· καί φησιν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐγὼ, ὁ νῦν ἕτοιμος ὢν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πᾶν ὁτιοῦν ὑπομεῖναι, οὕτως ἐκ τῆς 15 ἐναντίας γνώμης αὐτοῦ τὸ πρόσθεν πολέμιος ἦν, ὥστε αὐχεῖν τὸ ἀπηλλοτριῶσθαι Θεοῦ, καὶ κοινωνίαν εἶναί μηδετιναοῦν πρὸς αὐτόν. οὕτω δὲ, φησὶ, διεκείμην, πρὸς τὴν κατὰ σαρκά μου τῶν Ἰουδαίων συγγένειαν ἀφορῶν, καὶ νομίζων ἐπείπερ Ἰσραηλῖται τυγχάνουσιν οὗτοι, ψευδὲς εἶναι τὸ κήρυγμα ταῖς θείαις περὶ αὐτῶν ἐναντιού- 20 μενον ὑποσχέσεσι. κατὰ γοῦν μὲν τὸν νόμον καὶ προσιέμενον δίχα τούτου τοὺς ἐθνικοὺς, ἀπωθούμενον δὲ τούτους ὧν ἡ υἱοθεσία, τουτέστιν οἵπερ ἦσαν οἱ ἐκλεκτοί· καὶ οὓς ἐνδόξους διὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀεὶ θαυμάτων ἐποίησεν ὁ Θεός· καὶ οἵτινες ὑπῆρχον τῶν διαθηκῶν οἱ διάδοχοι· καὶ οἷς νομοθετῆσαι Θεὸς κατηξίωσε· καὶ 25 οἷς ἐκ πάντων τὴν αὐτῷ προσήκουσαν λατρείαν ποιεῖν ἐφανέρωσεν. οὓς περιεῖχον αἱ ὑποσχέσεις, καὶ ὧν οἱ πατέρες, οἱ πάνυ φίλοι Θεοῦ. καὶ τὸ μέγιστον πάντων, "ἐξ ὧν Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, "ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς, εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν."

Πρότερον μὲν οὖν, οὕτω διεκείμην· νυνὶ δέ τι κληθῆναι διὰ τῆς 30 χάριτος καταξιωθεὶς, καὶ γνοὺς ἀληθῶς εἶναι τοῦτο ἐκεῖνο τὸ παρὰ Θεοῦ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπάγγελμα, κατέγνωκα μὲν ἐπὶ τοῖς

[t] Cod. φονεικίᾳ sed in marg. γρ. φιλονεικίᾳ.

πρόσθεν ἐμαυτοῦ, λύπῃ δὲ ἀφορήτῳ καὶ ὀδύνῃ συνέχομαι, διαρκῆ λογιζόμενος ὑπὲρ τινῶν τίνι διεμαχόμην. καὶ πῶς Χριστοῦ μὲν χωρίζειν καὶ ἀλλοτριοῦν ἐσπούδαζον ἐμαυτόν· προετίμων δὲ τὴν κατὰ σάρκα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἠπατημένος οἰκείωσιν. ὅθεν ἐπειδὴ τὸ λεγόμενον οὐκ εὐπαράδεκτον ὄν, ἠπίστατο τῷ ἀκροατῇ, 5 διά τε τὸ τῆς μεταβολῆς ὑπερβάλλον, καὶ ὅτι γνώμης ἦν καὶ προαιρέσεως ἀοράτου, προδιατείνεται μὴ λέγειν ψευδῆ, καὶ ἐπιμαρτύρεται τὸν Χριστὸν, ὡς παρ' ἑαυτοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ συνεργείας τῶν λόγων αὐτοῦ τὸ ἀληθεύειν ἐχόντων. συμμαρτυρεῖ δέ μου, φησι, καὶ ἡ συνείδησις, διὰ τῆς πνευματικῆς χάριτος, εἰς τοῦτο 10 φθάσαντος γνώμης. φήσας μέντοι τὸ "εὐχόμην αὐτὸς ἐγὼ ἀνά-"θεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγ-"γενῶν μου," προσέθηκε τὸ "κατὰ σάρκα·" διὰ τοῦτο δύο γεννήσεις ἡμῶν οἶδεν ἡ θεία γραφή· μίαν μὲν τὴν θνητὴν, ἣν καὶ σαρκικὴν ὀνομάζει. δευτέραν δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τὴν 15 ἀθάνατον, ἣν καὶ πνευματικὴν εἶναι φησίν· "οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων," "γὰρ," φησὶν, "οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀν-"δρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν." Θεὸς μὲν οὖν ἡμῶν ἐν ἑκατέρᾳ γεννήσει δημιουργός. "σὺ ἔπλασάς με," φησὶ, "καὶ ἔθηκας ἐπ' "ἐμὲ τὴν χεῖρά σου." ὅμως ἀνθρώπων μὲν υἱοὺς καλεῖ τοὺς τῆς 20 προτέρας γεννήσεως· Θεοῦ δὲ τοὺς τῆς δευτέρας. θελήσας τοίνυν ὁ Ἀπόστολος τοῦτο ἐμφῆναι, ὅτι μὴ κοινωνοῦσιν αὐτῷ κατὰ τὴν θείαν συγγένειαν ἠπιστηκότες Χριστῷ, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν νῦν ἀναφανείσῃ γεννήσει, προσέθηκε τὸ "κατὰ σάρκα·" αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς προεκτεθείσης πίστεως ἀκριβὴς ἑρμηνεία· κωλύει δὲ οὐδὲν 25 καὶ τὴν δοξάσαν ἑτέροις εἰπεῖν. ἔφασαν τοίνυν τὸ, "λύπη μοί ἐστι "μεγάλη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ" τὸν Παῦλον εἰπεῖν, οὐ διότι ἐδίωξε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ηὔχετο ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀποβολῆς τῶν Ἰουδαίων τῶν συγγενῶν αὐτοῦ κατὰ σάρκα. ὑπὲρ ὧν καὶ αὐτὸ τοῦτο εὔχεσθαι 30 τὸ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο, τοῦτο μὲν, οὔ φημι, ὅτι οὐ περὶ ἐνεστώσης, ἀλλὰ περὶ παρεληλυθυίας γνώμης ὁ λόγος αὐτῷ. εὐχόμην γοῦν εἶπεν, οὐκ εὔχομαι. πολὺ γὰρ τῆς τῶν χρόνων ἐναλλαγῆς τὸ ἀδιάφορον παρὰ τῇ γραφῇ. ἐκεῖνο δὲ λέγω, ὅτι οὐκ ἦν εἰκὸς Παῦλον τὸν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης 35

παθεῖν πάντα προθύμως καταδεχόμενον ὡς εὐτελοῦς πράγματος διὰ τοὺς Ἰουδαίους καταφρονεῖν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἰδίας πρὸς τὸν Χριστὸν οἰκειώσεως, οὕτως ἔμπροσθεν τὴν Ἰουδαίων σωτηρίαν ποιεῖσθαι, ὡς καὶ εὔχεσθαι τὸ ἀπεσχίσθαι Χριστοῦ. ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο φησὶ, τὴν τῶν Ἰουδαίων σωτηρίαν ἤδη καταθυμίαν οὖσαν 5 Χριστῷ, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ οἰκείου καλοῦ τὸ φίλον Χριστῷ προετίμα. καλῶς οὐκοῦν καὶ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν οὖσαν Χριστῷ φίλην ἠπίστατο δήπουθεν· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως εἰπεῖν. εἰ τοίνυν ἐθεράπευε ταύτῃ παρώξυνε, καὶ χαριζόμενος μᾶλλον ἐλύπη. τὸ σώζεσθαι γὰρ, ἄλλων ἀπολλυμένων, ἥκιστα Χριστῷ προσφιλές. 10 ἀλλ' ἐπέπειστο, φησὶ, Χριστὸν αὐτὸν ἀποδεχόμενον τῆς τοιαύτης προθέσεως μὴ ἀναπολεῖν· καὶ διὰ τοῦτο ηὔχετο ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ τοῦτο τοῦ προτέρου βαρύτερον, εἴπερ ἀσμενίζειν διὰ τὴν εἰς Χριστὸν εὔνοιαν ὑπεκρίνετο τιμωρίαν, ἣν οὐδαμῶς συμβησομένην προῄδει. θαρρῶν γὰρ τὸ μὴ παθεῖν, εἰρωνείᾳ τὴν 15 εὔνοιαν διὰ τοῦ τοιούτου πάθους ἐπλάττετο.

Διοδώρου. Ἀναγκαίως τῷ παρέποντι[u] ὅρκῳ πιστοῦται τὸν λόγον. προειπὼν γὰρ ὅτι οὐκ ἔστι τι ὃ δυνήσεται αὐτὸν χωρίσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει ὅτι μόνος τῆς συγγενείας αὐτοῦ ἡττᾶται. φησὶν οὖν ὅτι ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ἡδέως ἂν καὶ σῶμα 20 καὶ ψυχὴν προήκατο. ἵνα ὧν ἐκπεπτώκασι, τὰ αὐτὰ πάλιν ἀνακαλέσωνται πιστεύσαντες εἰς Χριστόν. τί γὰρ τῶν καλῶν οὐκ Ἰουδαίων ἦν, ἐφ' οἷς νῦν τὰ ἔθνη σεμνύνεται; ἡ υἱοθεσία, ἡ δόξα, αἱ διαθῆκαι, αἱ ἐπαγγελίαι, ἡ λατρεία, οἱ θεοφιλεῖς πατέρες· καὶ τὸ μέγιστον, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα. ἐξ αὐτῶν, φησὶν, 25 ὁ Χριστός. Θεὸς δὲ οὐ μόνων αὐτῶν, ἀλλὰ κοινῇ ἐπὶ πάντων ἐστὶ Θεός. τούτων οὖν πάντων ἐκπεπτώκασιν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἵνα ταῦτα ἀνακτήσωνται, φησὶν, ἡδέως ἂν ἀνάθεμα ὑπὲρ αὐτῶν ἐγενόμην ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. τὸ δὲ ἀνάθεμα τὸν ἀλλότριον δηλοῖ. ἐπεὶ τὸ ἀνατεθὲν τοῦ ἀνατεθέντος ἀλλότριον. ἀναγκαίως δὲ ὅσην ἔχει περὶ 30 αὐτοὺς διάθεσιν δείκνυσιν. ἵνα μήτις τοὺς κατ' αὐτῶν ἐλέγχους πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι ὑποβάλλοι[x].

λείπει

[u] Leg. πρέποντι. [x] Hic desinit Codex Bodl.

SUPPLEMENTUM

E CODICE MONACENSI.

---

7 Τί οὖν ἐροῦμεν· ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀντίθεσιν πάλιν ἀνακύπτουσαν λύει· 5
ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν "ἐν καινότητι πνεύματος καὶ οὐ παλαιότητι "γράμματος," ἐπήγαγε, "τί οὖν ἐροῦμεν· ὁ νόμος ἁμαρτία;" καὶ γὰρ πρὸς τούτου ἦν εἰρηκὼς, ὅτι τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν "διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· καὶ ἁμαρτία "ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν·" 10
καὶ, "οὗ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις·" καὶ, "ὁ νόμος "δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα." καὶ, "ὁ νόμος "ὀργὴν κατεργάζεται." ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἅπαντα ἐδόκει διαβολὴν φέρειν τῷ νόμῳ, ὡς διορθούμενος τὴν ἐκ τούτων ὑπόνοιαν, τίθησι τὴν ἀντίθεσιν, καὶ φησὶ, "μὴ γένοιτο·" πρὸ τῆς κατασκευῆς 15
ἀπηγόρευσε τὸν ἀκροατὴν οἰκειούμενος, καὶ τὸν σκανδαλιζόμενον θεραπεύων· λοιπὸν γὰρ ὁ ἀκούσας καὶ ὑπὲρ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ πληροφορηθεὶς, ζητεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι ἄπορον· καὶ οὐχ ὑποπτεύει τὸν λέγοντα· διὸ καὶ τὴν ἀντίθεσιν, προσλαβὼν ἐκεῖνον τέθεικεν· οὐ γὰρ εἶπε· τί οὖν εἴποιμι ἄν; ἀλλὰ "τί οὖν ἐροῦμεν;" 20
ὡς βουλῆς καὶ γνώμης προκειμένης· καὶ ἐκκλησίας κοινῆς συγκεκροτημένης· καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῆς τῶν εἰρημένων ἀκολουθίας, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας, τῆς ἀντιθέσεως φανείσης.

Ὅτι μὲν γὰρ τὸ γράμμα ἀποκτεῖναι δύναται, οὐδεὶς ἀντερεῖ, 25
φησί. καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, καὶ τοῦτο δῆλον. καὶ οὐδεὶς ἂν φιλονεικήσειεν. εἰ τοίνυν ταῦτα ὡμολογημένα, τί ἂν εἴποιμεν

περὶ τοῦ νόμου; ὅτι ἁμαρτία; μὴ γένοιτο· λῦσον οὖν τὴν ἀπορίαν. εἶδες πῶς μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἀντίδικον ἵστησι, καὶ τὸ τοῦ διδάσκοντος ἀξίωμα λαβὼν ἐπὶ τὴν λύσιν ἔρχεται; τίς οὖν ἡ λύσις; ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστι φησί· "τὴν δὲ ἁμαρτίαν οὐκ "ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου." ὅρα σοφίας ἐπίτασιν. ὅπερ γὰρ οὐκ 5 ἔστιν ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τέθεικεν, ἵνα ἀναιρῶν τοῦτο, καὶ ταύτῃ χαριζόμενος τῷ Ἰουδαίῳ, πείσῃ τὸ ἔλαττον αὐτὸν καταδέξασθαι. τί ἐστι τὸ ἔλαττον; "ὅτι τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ "νόμου."

Τοῦ Θεοδωρήτου. Πολλὰ γὰρ εἰρηκὼς ἀνωτέρω, τοῦ νόμου 10 καθαπτόμενα, καὶ προορῶν ὡς πνευματικῆς χάριτος ἠξιωμένος, ὅτι τῶν αἱρετικῶν τινὲς εἰς κατηγορίαν ταῦτα τῆς παλαιᾶς λήψονται διαθήκης, καὶ νομιοῦσιν ἄλλου τινὸς εἶναι Θεοῦ τὸν νόμον τὸν παλαιὸν, ἀναγκαίως καὶ τὰς ἀντιθέσεις τίθησι· καὶ ἐπιφέρει τὰς λύσεις. καὶ πρῶτον μὲν, βλάσφημον ἔδειξε τὴν ἐρώτησιν, τὸν 15 ἀπαγορευτικὸν λόγον τεθεικώς· "μὴ γένοιτο." εἶτα διδάσκει τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον· οὐ μόνον γάρ φησιν οὐκ ἔστιν ὁ νόμος ἁμαρτίας διδακτικός· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον, ἁμαρτίας κατήγορος· οὐ γὰρ ἂν ἔγνων, τί τὸ κακὸν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἐδίδαξεν.

Σευηριανοῦ. Οὐκ εἶπεν οὐκ ἐποίησα· ἀλλ' "οὐκ ἔγνων." 20 ὥστε οὐ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ διαγινώσκειν τὴν ἁμαρτίαν, ὁ νόμος αἴτιος· παιδευτικὸς οὖν ὁ νόμος· μὴ συγχωρῶν διὰ τῆς ἀγνοίας εἰς τὴν τῶν ἀλόγων ἐκπίπτειν φύσιν· ἐκεῖνο μέντοι ζητητέον, πῶς ἐνταῦθα εἰπὼν, "τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ διὰ νόμου," ἐν ἑτέροις δείκνυσιν, ὅτι ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς τὸ διακριτικὸν, ἐν οἷς 25 φησί· "ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου "ποιῇ·" παρίστησι γὰρ διὰ τούτων ὅτι καὶ ἄνευ νόμου ἐνῆν συνορᾶν τὰ δέοντα. λεκτέον δὲ ὅτι εἰ καὶ ἐνῆν, ἀλλ' οὐ πάντα· οὕτω γε καὶ νῦν ἔτι ἔνια παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν ὡς καλὰ καὶ ἔννομα πολιτεύεται· παρ' ἄλλοις δὲ ὡς ἄνομα καὶ κακῶς ἔχοντα ἐκβάλλεται· 30 διὸ δὴ ἀναγκαία τοῦ νόμου ἡ δόσις· διορίζουσα ἡμῖν τά τε πρακτέα καὶ τὰ μή· καὶ διαρθροῦσα καὶ φωτίζουσα τοῦ δικαίου τὴν πολιτείαν.

Κυρίλλου. Ἄθρει δὴ ὅπως σοφῶς τοὺς ἐπὶ τῷ νόμῳ ποιεῖται λόγους. ἔφη μὲν γὰρ, ὅτι "ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, τὰ παθήματα 35

"τῶν ἁμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν·" ἀπήλλακτο δ' ἂν οὐδαμῶς ὑποψίας ὁ λόγος· ἔφη γὰρ ἄν τις πρὸς ταῦτα εὐθύς· βραβευτὴς οὖν ἄρα καὶ εἰσηγητὴς τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς ἐνεργεῖται δι' αὐτοῦ ἐν ἡμῖν τὰ παθήματα τῆς σαρκὸς, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο καὶ ἁμαρτίας γένεσις; 5 τί οὖν ὁ μυσταγωγός; δριμὺς ἀπαντᾷ· καὶ ἀποφάσκει μὲν, ὅτι οὐ πατὴρ ἁμαρτίας ὁ νόμος· αἰτιᾶται δὲ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὡς ἀσθενῆ μᾶλλον, καὶ δι' αὐτοῦ παθοῦσαν τὸ ἐναλῶναι δίκαις. ταύτῃ τοι φησίν. "τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ "τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου." ὅρα τοίνυν ὅτι οὐκ 10 εἶπε τὴν ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον εἰ μὴ διὰ νόμου· ἀλλ' ὅτι μὴ ἔγνων μᾶλλον αὐτήν· οὐκοῦν οὐ πρόφασις ἁμαρτίας ὁ νόμος· παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον αὐτῆς. τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὴν ἐμφανῆ καθιστάς· οὐχ ἵνα μαθόντες ἐργάσοιντο· εἴ γε καὶ πρὶν εἰδέναι πάντως που καὶ ἔδρων. "οὐ γὰρ ἦν δίκαιος οὐδὲ εἷς," κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος 15 φωνήν. ἀλλ' ἵνα τὸ ἀδικοῦν εἰδότες, πρὸς τὰ ἀμείνω μεταχωρήσειαν.

Καί μοι δοκεῖ γενέσθαί τι τοιοῦτον τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ τοῦ Μωσέως ἐντολῆς. ὑποκείσθω τῷ λόγῳ πλατεῖα τίς οἶμος· ἀποκομίζουσά ποι· καὶ διερρίφθω μὲν ἐν αὐτῇ πολλὴ διὰ μέσου χερ- 20 μάς· ὀρωρύχθων δὲ εἰ δοκεῖ καὶ βόθροι. εἶτά τινες ἔστωσαν οἱ ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ βαδίζοντες ἐν αὐτῇ· περιπταίοντές τε καὶ μάλα συχνῶς τοῖς διὰ μέσου κειμένοις· καὶ μὴν βόθροις ἀβουλήτως ἐγκαθιέμενοι. ἔχοντος δὲ ὧδε τοῦ πράγματος. δᾷδα τίς λαβὼν, ἐπ' αὐταῖς ἔστησε ταῖς τριόδοις· ἐμφανῆ καθιστὰς τοῖς ἰοῦσι τὰ 25 μεταξύ· οὐχ ἵνα πάλιν αὐτοῖς περιπταίωσιν, ἀλλ' ἵνα ἀπαλλάττοιντο τοῦ κακοῦ. ἆρ' οὖν ἠδίκησε τὸ φῶς, ὅτι παρέδειξε τὸ λυποῦν; ἢ μᾶλλον ἐκεῖνο φαμέν· ὡς πλείστην ὅσην αὐτοῖς ἐνεποίει τὴν ὄνησιν; ἀπετέλει δὲ καὶ ἀσφαλεστέρους; ἀλλ' οἶμαι τοῦτό ἐστιν οὐδενὶ τῶν ὄντων ἀσυμφανές. ὅτε τοίνυν ὄντες ἁμαρτωλοί· 30 πλείστοις τὲ ὅσοις ἐγκλήμασι περιπταίοντες, ἐγνώκαμεν διὰ τοῦ νόμου τὴν ἁμαρτίαν. οὐχ ἁμαρτία μᾶλλον ὁ νόμος νοοῖτ' ἂν εἰκότως ἢ λέγοιτο· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. παραδεικτικὸς δὲ μᾶλλον τῆς ἁμαρτίας, ὡς ἔφην.

Φωτίου. Οὐκ εἶπε δὲ, τί οὖν ὁ νόμος ἀπέθανεν, ἢ κατήργηται; τοῦτο γὰρ ἐβούλετο· ἀλλ' ὅπερ μὴ δὲ αὐτῷ ἐδόκει. τί οὖν φησὶν, "ὁ νόμος ἁμαρτία;" διὸ ἐπάγει, "μὴ γένοιτο·" ἅμα κἀκεῖνος (sic) λεαίνων καὶ τὰ αὐτοῦ οὐκ ἀναιρῶν. οὐ γὰρ εἰ μὴ ἐστὶν ἁμαρτία, ἤδη καὶ οὐκ ἀπέθανεν, ἢ οὐ κατήργηται· ὅπερ αὐτὸς καὶ ἐδείκνυ 5 καὶ ἐβούλετο.

Τήν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος οὐκ 8 ἐπιθυμήσεις ἔλεγεν· ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅπως κατὰ μικρὸν οὐχὶ μόνον κατήγορον τὸν νόμον δείκνυσι τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατασκευαστικόν; οὐ μὴν παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων, ἀποφαίνει τοῦτο συμβαῖνον· καὶ γὰρ καὶ Μανιχαίων ἐσπούδακεν ἐμφράξαι τὰ στόματα, τῶν κατηγο- 15 ρούντων τοῦ νόμου· διὸ ἐπήγαγεν· "ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ "ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." εἶδες πῶς αὐτὴν ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων; ἡ ἁμαρτία φησὶ, οὐχ ὁ νόμος ηὔξησε τὴν ἐπιθυμίαν. καὶ τοὐναντίον οὗπερ ἐβούλετο ὁ νόμος γέγονεν· ὅπερ ἀσθενείας ἦν, οὐ πονηρίας· ὅταν γάρ τινος ἐπιθυμῶμεν, εἶτα κωλυώμεθα, αἴρεται 20 μᾶλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλόξ. ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν νόμον τοῦτο· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐσπούδαζεν ὥς τε ἀπαγαγεῖν· ἡ δὲ ἁμαρτία, τουτέστιν, ἡ ῥαθυμία ἡ σὴ, καὶ ἡ γνώμη ἡ πονηρὰ, τῷ κακῷ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐχρήσατο. ἀλλ' οὐ τοῦ ἰατροῦ τὸ ἔγκλημα· ἀλλὰ τοῦ ἀρρωστοῦντος· τῷ φαρμάκῳ κακῶς χρησαμένου. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο 25 ἐδόθη ὁ νόμος, ἵνα ἀνάψῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἵνα σβέσῃ. τοὐναντίον δὲ ἐξέβη. ἀλλ' οὐκ ἐκείνου, ἀλλ' ἡμῶν ἡ κατηγορία· οὐδὲ γὰρ εἴ τις τῷ πυρέττοντι καὶ ψυχροποσίας ἀκαίρως ἐπιθυμοῦντι· μὴ παρασχὼν ἐμφορηθῆναι τῆς ὀλεθρίας ταύτης ἡδονῆς αὐξήσειε τὴν ἐπιθυμίαν, ἐγκαλοῖτ' ἂν δικαίως. τοῦ γὰρ ἰατροῦ, τὸ κωλῦσαι 30 ἦν μόνον, τὸ δὲ ἀποσχέσθαι, τοῦ κάμνοντος. τί γὰρ εἰ ἡ ἁμαρτία ἐξ αὐτοῦ τὴν ἀφορμὴν ἔλαβεν; ἐξ ἀγαθῶν γὰρ ἐπιταγμάτων πολλοὶ τῶν πονηρῶν τὴν ἑαυτῶν πονηρίαν αὔξουσιν. ἐπεὶ καὶ ὁ διάβο-

λος οὕτω τὸν Ἰούδαν ἀπώλεσεν· εἰς φιλοχρηματίαν ἐμβαλὼν, καὶ κλέπτειν τὰ τῶν πενήτων ποιήσας. ἀλλ' οὐ τὸ πιστευθῆναι τὸ γλωσσόκομον αὐτὸν, τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης πονηρία. καὶ ἡ Εὔα δὲ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ξύλου παρασκευάσασα φαγεῖν, ἐξέβαλεν ἀπὸ τοῦ παραδείσου. ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τὸ δένδρον 5 αἴτιον. εἰ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ ἀφορμὴ γέγονεν.

Εἰ δὲ καὶ σφοδρότερον κέχρηται τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσῃς· πρὸς γὰρ τὸ κατεπεῖγον ὁ Παῦλος ἵσταται. οὐκ ἀφιεὶς μὲν οὐδὲ τοῖς ἄλλως ὑποπτεύουσι τὰ λεγόμενα, λαβὴν παρασχεῖν. πολλὴν δὲ σπουδὴν ποιούμενος, τὸ παρὸν διορθῶσαι. 10 μὴ τοίνυν γυμνὰ ἐξέταζε τὰ ἐνταῦθα λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόθεσιν προστίθει δι' ἣν ταῦτα εἰπεῖν προσάγεται· καὶ τὴν μανίαν λογίζου τὴν Ἰουδαικήν· καὶ τὴν εὔτονον αὐτῶν φιλονεικίαν· ἣν καταλῦσαι σπεύδων, δοκεῖ πολὺς κατὰ τοῦ νόμου πνεῖν· οὐχ ἵνα ἐκεῖνον διαβάλλῃ, ἀλλ' ἵνα τούτων ἐκλύσῃ τὸν τόνον. εἰ γὰρ 15 ἔγκλημα τοῦ νόμου τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀφορμὴν λαβεῖν[a], εὑρεθήσεται καὶ ἐν τῇ καινῇ τοῦτο συμβαῖνον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ καινῇ νόμοι μυρίοι· καὶ περὶ πολλῷ μειζόνων πραγμάτων. καὶ τοῦτο ἴδοι τίς ἂν ἐκβαῖνον κἀκεῖ· οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον· ἀλλ' ἐπὶ πάσης ἁπλῶς κακίας· "εἰ γὰρ μὴ ἦλθον," φησὶ, "καὶ 20 "ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον." οὐκοῦν ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβε, καὶ ἡ μείζων κόλασις. καὶ πάλιν περὶ τῆς χάριτος ὁ Παῦλος διαλεγόμενος, φησίν. "πόσῳ δοκεῖτε χεί- "ρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατή- "σας;" οὐκοῦν καὶ ἡ χείρων τιμωρία τὴν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἔχει 25 ἀπὸ τῆς μείζονος εὐεργεσίας. καὶ τοὺς Ἕλληνας δὲ διὰ τοῦτο φησὶν ἀναπολογήτους εἶναι. ὅτι καὶ λόγῳ τιμηθέντες, καὶ τῆς κτίσεως καταμαθόντες τὸ κάλλος, καὶ ἀπ' αὐτῆς δυνάμενοι πρὸς τὸν δημιουργὸν χειραγωγηθῆναι, τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο. 30

Ὁρᾷς πανταχοῦ τοῖς πονηροῖς τὰς ἀφορμὰς τοῦ μειζόνως κολάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν γινομένας πραγμάτων; ἀλλ' οὐ δήπου

[a] Cod. λαβὴν, sed in marg. λαβεῖν a. m. rec.

διὰ τοῦτο κατηγορήσομεν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. ἀλλὰ ταύτας μὲν θαυμασόμεθα μειζόνως· καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν δὲ γνώμην τῶν εἰς τἀναντία τοῖς ἀγαθοῖς κεχρημένων, διαβαλοῦμεν· τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιῶμεν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ῥάδιον καὶ εὔκαλον. τὸ δὲ ἄπορον, ἐκεῖνό ἐστι. πῶς φησὶν "τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, 5 "εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις." εἰ γὰρ οὐκ ᾔδει τὴν ἐπιθυμίαν πρὶν ἢ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, πόθεν ὁ κατακλυσμὸς γέγονε; πόθεν τὰ Σόδομα ἐνεπρήσθη; τί οὖν φησί; τὴν ἐπιτεταμένην ἐπιθυμίαν· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ "πᾶσαν ἐπιθυμίαν," τὸ σφοδρὸν ἐνταῦθα αἰνιττόμενος. 10

Θεοδωρήτου. Ἢ τὸ, "οὐκ ᾔδειν" καὶ "οὐκ ἔγνων," οὐ τῆς παντελοῦς ἀγνοίας ἐνταῦθα δηλωτικά· ἀλλὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἀκριβεστέραν τῆς φυσικῆς διακρίσεως ἐδεξάμην γνῶσιν διὰ τοῦ νόμου· ἡ δὲ προσθήκη τοῦ "ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ 15 "τῆς ἐντολῆς πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἐν ἐμοὶ κατειργάσατο," δείκνυσι τὸν νόμον τῆς κατηγορίας ἐλεύθερον. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ηὐξήθη τὰ ἁμαρτήματα τῇ θέσει τοῦ νόμου, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ τὸν νόμον αἴτιον γεγενῆσθαι, ἀναγκαίως ὑποδείκνυσι τὸν τρόπον· ὅτι πρόφασιν διαμάχης ἡ ἁμαρτία τὴν νομοθεσίαν λαβοῦσα, τὸν ἀσθενέστερον κατετροπώσατο λογισμόν. 20

Γενναδίου. Μετρούσης γάρ μοι τῆς ἐντολῆς τὴν ἐγκειμένην ἐπιθυμίαν τῇ φύσει· καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἄφετον οὐκ ἐώσης, ἀλλ' ὅροις τακτοῖς αὐτὴν περιγραφούσης τε καὶ περιλαμβανούσης, ἡ ἁμαρτία λαβοῦσα ταύτῃ δι' αὐτῆς ἀφορμὴν, τουτέστιν 25 ἰσχύος εὐπορήσασα καὶ ἐπικουρίας, εἶτά με πρὸς ἀμετρίαν ὑποσκελίσασα, ἐνεργὸν εἰς ἁμαρτίαν μοι πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἀπειρημένην κατέστησε. τῷ γὰρ "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυ"μίαν," ἐνδεῖ, τὸ, ἀπηγορευμένην.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ τί τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ τὸ πάθος 30 ηὔξησε φησίν; οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάβος. ἀλλ' οὐ τοῦ νόμου τὸ ἔγκλημα. ἀλλὰ τῆς ῥαθυμίας τῶν δεξαμένων. ἡ γὰρ ἁμαρτία αὐτὸ κατειργάσατο. ἀλλὰ διὰ τοῦ νόμου. ἀλλ' οὐ τοῦτο τοῦ νόμου σπουδάζοντος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. ἰσχυρότερα οὖν

γέγονε, φησὶν, ἡ ἁμαρτία; καὶ σφόδρα· ἀλλ' οὐ δὲ τοῦτο ἔγκλημα τοῦ νόμου πάλιν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης.

Σευηριανοῦ. Εἰ δὲ βούλει, ἁμαρτίαν ὧδε νόησον, τὸν διάβολον. ὥσπερ γὰρ τὸν Σωτῆρα ζωὴν ἡ γραφὴ καλεῖ, καὶ δικαιοσύνην, τῷ ζωῆς καὶ δικαιοσύνης αἴτιον εἶναι· οὕτω καὶ τὴν ἐναντίαν 5 δύναμιν ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ποτὲ μὲν, ἁμαρτίαν, ποτὲ δὲ ψεῦδος καὶ ἀθάνατον[b] καλεῖ. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς εἰπὼν "ἡ "ἁμαρτία ἀνέζησε," τὸν διάβολον καλεῖ. λοιπὸν οὖν διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν ὁ διάβολος ἔλαβεν. ὅτι τὰ παραγγέλματα τοῦ νόμου ὡς ὕλην τινὰ τῆς ἑαυτοῦ τέχνης ποιησάμενος· εἰς τὸ ἐναν- 10 τίον ταῖς ἐντολαῖς περιέτρεπε τὸν ἄνθρωπον. ἰστέον μέντοι ὅτι δι' ἑαυτοῦ ὁ Ἀπόστολος τὸ κοινὸν δηλοῖ.

Κυρίλλου. Καὶ τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀδρανὲς παρεισάγει. ὅτι δοθεὶς ὁ νόμος εἰς ὄνησιν, ἐπεβούλευσεν ἀδοκήτως. ὡς καὶ τοῖς τὸν ὀφθαλμὸν ἀσθενοῦσι τοῦ ἡλίου τὸ φῶς. ὅταν οὖν λέγῃ, ἀφορ- 15 μὴν ταῖς ἐπιθυμίαις τρόπον τινὰ τὴν ἐντολὴν γεγενῆσθαι, μηδεὶς κατηγορεῖν αὐτὸν οἰέσθω τοῦ νόμου· ἀλλὰ κατακεκραγέναι μᾶλλον τῆς ἐν ἡμῖν ἀσθενείας. ἀνθ' ὧν ἐχρῆν ἀνακόπτεσθαι διὰ τοῦ νόμου, διὰ τούτων εἰς τὰ χείρω παρατρυνομένους. ἡ γὰρ ἀνθρώπου διάνοια τὸ φιλόκαινον ἀεὶ πρὸς ἐπιθυμίας νοσεῖ. καὶ ὁ μὲν ποιῶν τὰς 20 ἐπιθυμίας, ὡς θέλει ζῇ, ἀνενόχλητος ὤν. ὁ δὲ ἀνακόπτων αὐτὰς, ἀγριωτέραν εἰσδέχεται τὴν τῶν παθῶν ἔφοδον. καὶ τῶν μὲν προχείρων οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ· ὧν δὲ κωλύεται τίς ἐπιθυμεῖ. ὅθεν τοῦ νόμου κωλύσαντος τὸ βλάπτον, γέγονεν ἀφορμὴ τοῖς ἀσθενεστέροις, τοῦ πλέον αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. 25

Θεοδώρου Μονάχου. Τάχα δὲ καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἐν ὑποδείγματος λόγῳ εἴποι τίς ἀναφέρεσθαι τὸ προκείμενον. ἐπεὶ κἀκεῖνος προκειμένων αὐτῷ, φυτῶν ἀδεῶς ἁπάντων μεταλαμβάνειν ἠδύνατο, εἰ μὴ νόμος αὐτῷ περὶ ἀποχῆς ἔτυχε δοθείς. καὶ οὐκ ἦν ἁμάρτημα, τὸ μετὰ τῶν λοιπῶν, κἀκείνου φαγεῖν. ἐπειδὴ 30 δὲ ἐντολὴν ἐδέξατο ἀποσχέσθαι τοῦ φύτου τῆς βρώσεως, ἐπιθυμία μέν τις ἐνῆν αὐτῷ τῆς μεταλήψεως ὡς εἰκὸς τοῦ καρποῦ. ἐκωλύετο

[b] Leg. θάνατον.

δὲ ὑπὸ τῆς ἐντολῆς. ἁμάρτημα εἶναι τὸ φαγεῖν τῶν ἀπαγορευθέντων, ἡγούμενος. ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία πάροδον ἔσχε. τῆς μὲν ἐντολῆς ἐπεχούσης τὴν βρῶσιν· τοῦ δὲ Ἀδὰμ οὐ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῆς βουληθέντος ἰδεῖν, ἀλλὰ τοῦ ἐπιβούλου πιστωθέντος τοῖς λόγοις, καὶ ὅλου τῆς ἐπιθυμίας τοῦ φαγεῖν γεγόνοτος. καὶ 5 οὐ μόνον ἀφορμὴ τῆς ἐπιθυμίας ἐντεῦθεν ἐγένετο· ἀλλὰ κἀκεῖνο ἐμάθομεν· ὡς οὐχ ἁπάσαις ταῖς ἐπιθυμίαις προσῆκεν ἕπεσθαι ἡμᾶς. δοκιμάζοντας δὲ ἃ χρὴ ποιεῖν, τῶν ἑτέρων ἀπέχεσθαι· οἷς οὐκ ἐμμένοντες, δῆλοι πάντως ἐσμὲν ἁμαρτάνοντες. ὥστε οὐ κατ' ἐκεῖνο μόνον ἡ ἁμαρτία τὴν πάροδον ἔσχε διὰ τῆς ἐντολῆς, καθὸ 10 τοῦ φυτοῦ μετειλήφειμεν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὅτι μὴ πάσαις ἕπεσθαι ταῖς ἐπιθυμίαις μαθόντες, ἡμάρτομεν ἁπάσας παρὰ τὸ δέον πληροῦν ἐπειγόμενοι. τοῦτο γὰρ λέγει, τὸ, "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ "πᾶσαν ἐπιθυμίαν." ἀντὶ τοῦ παντὸς ἁμαρτήματος ἀπό τινος ἐπιθυμίας τικτομένου, ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ γέγονεν ἡμῖν. ἅτε δὴ τῆς 15 διακρίσεως τὰς ἀφορμὰς δεξαμένοις ἐντεῦθεν· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέροις· τῷ, "τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν "οὐκ ἐπιθυμήσεις," ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἂν ᾔδειν εἰ μὴ ὁ νόμος ἦν ὁ τοῦτο διορίζων, ὡς οὐ δεῖ τι ποιεῖν τῶν ἐν ἐπιθυμίᾳ κειμένων. καὶ γὰρ τὸ "ἐν ἐμοὶ" ὅτε λέγει, τὸ κοινὸν λέγει τῶν ἀνθρώπων· καὶ 20 τοῖς τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἀπόδειξιν κέχρηται τῶν κοινῶν.

Χωρὶς γὰρ νόμου· ἁμαρτία νεκρά.

Χρυσοστόμου. Τουτέστιν, οὐχ οὕτω γνώριμος. ᾔδεσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, ὅτι ἡμάρτανον. ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου δόσιν. διὰ τοῦτο καὶ μείζονος ἦσαν κατηγο- 25 ρίας ὑπεύθυνοι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἴσον, φύσιν ἔχειν κατήγορον. καὶ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον φανερῶς διαγορεύοντα ἅπαντα.

Ἰσιδώρου. Οὔκουν τοῦτο αἰνίττεται· ὅτι οὐκ ᾔδεσαν ἁμαρτάνοντες. ἐπεὶ ἀλόγως εὑρεθεῖεν ἂν κολασθέντες, οἱ πρὸ τοῦ νόμου· οἱ μὲν γὰρ, ὕδατος, οἱ δὲ, πυρὸς ἔργον ἐγένοντο· ἀλλ' ὅτι ᾔδεσαν 30 μὲν, οὐχ οὕτω δὲ ἀκριβῶς. διὸ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ σφοδρῶς.

Κυρίλλου. Ἦ καὶ ἁπλῶς· εἰ μὴ κέοιτο, φησὶν, ὁ τῶν τῆς φαυλότητος τρόπων κατηγορῶν νόμος, ἀδρανὲς ἂν γένοιτο τὸ κακόν.

κατερεθίζεται γὰρ μονονουχὶ πρὸς ἴσχυν, διὰ τοῦ νόμου. καὶ ῥαθυμότερον μέν τισι τὸ τῆς ἡδονῆς ἐγκείσεται κέντρον, ἐπιτιμῶντος αὐτῶν μηδενός. μονονουχὶ καὶ ἀπαμβλύνεται τῷ τῆς ἐξουσίας πλάτει γοητευόμενον· οὗ γὰρ ὅλως τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, ἐκεῖ που πάντως ἀργεῖ καὶ τὸ φιλόνεικον. νεκρὰ τοιγαροῦν ἡ ἁμαρτία, νόμου 5 *τὸ πρακτέον μὴ διαγορεύοντος.*

Θεοδωρήτου. Καὶ *μὴ ὄντος τοῦ τὸ πρακτέον ὑποδεικνύοντος. καὶ τὸ οὐ πρακτέον ἀπαγορεύοντος, οὐκ ἔχει χώραν ἡ ἁμαρτία.*

Σευηριανοῦ. *Ὅτι μὴ δὲ δύναται κατακρῖναι τὸν ἐν ἀγνοίᾳ ἡμαρτηκότα. ὁ δὲ νόμος δοθεὶς, καὶ δείξας τὴν ἁμαρτίαν, δύναμιν* 10 *δέδωκε τῇ ἁμαρτίᾳ· τοῦτο δὲ, οὐ τοῦ νόμου κατηγορία· ἀλλὰ τῆς τῶν μὴ φυλαττόντων αὐτὸν ὀλιγωρίας ἔλεγχος· ὥσπερ δὲ χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρὰ, οὕτω καὶ φυλαττομένου τοῦ νόμου, ἡ ἁμαρτία νεκρά.*

Γενναδίου. Τὴν *γὰρ πρᾶξιν ὁ νόμος ἀπαγορεύων, ἁμάρτωλον* 15 *συνίστησιν· ὡς ἐὰν μὴ τούτου μοι προπαρηγγελκότος τὴν αὐτῆς ἀποχὴν, ἐπιτετηδευκὼς ὑπῆρχον αὐτὴν, οὐκ ἂν ἦν ἔνοχος πλημμελήματι· " οὗ γὰρ οὐκ ἔτι νόμος, οὐδὲ παράβασις·" οὐ γὰρ ἐλλογεῖται ἁμαρτία, μὴ ὄντος νόμου. τὸ οὖν " χωρὶς νόμου ἡ " ἁμαρτία νεκρά·" ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἂν ἐνεργηθείη, φησὶ, ἁμάρ-* 20 *τημα, μὴ νόμῳ διωρισμένον· διὰ τί; ὅτι οὐχ ἡ πρᾶξις ἁμάρτημα ἁπλῶς. ἀλλὰ τὸ εἰδότα ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι, ποιεῖν τί παρὰ τὰ ἐγνωσμένα καλῶς ἔχειν.*

9 Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· ἐλθούσης δὲ τῆς 10 ἐντολῆς, ἡ μὲν ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ 25 εὑρέθη μοὶ ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον. 11 ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, 12 ἐξηπάτησέ με καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν. ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή.

Κυρίλλου. *Ἐζηκέναι μέν φησιν ὁ μυσταγωγὸς, χωρὶς νόμου* 30 *ποτέ· εἶτα τῆς ἐντολῆς ἐλθούσης, ἀναβιῶναι μὲν τὴν ἁμαρτίαν τεθνάναι γε μὴν ἑαυτὸν διϊσχυρίζετο· καὶ σχηματίζει μὲν ἐν τούτοις ἐφ' ἑαυτῷ τὸν λόγον. οἶμαι δὲ ἔγωγε τοιοῦτόν τι βου-*

λεύεσθαι δηλοῦν αὐτόν. ὑπὸ δίκην μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐστὶ καὶ τὸ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελεῖν. ἔσται δὲ ὅτι φορτικωτέρα τοῖς εἰδόσιν ἡ κόλασις, πεπληροφόρηκεν ὁ Σωτὴρ λέγων· "ὁ εἰδὼς τὸ "θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς. "ὁ δὲ μὴ εἰδὼς, καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται ὀλίγας." οὐκοῦν, ἄμει- 5 νον ὁμολογουμένως τὸ ἐν ἀγνοίᾳ πλημμελεῖν, ἢ τὸ ἐν εἰδήσει νόμων.

Εἰ δὲ δή τις γέγονεν ὑπὸ νόμον· τὴν ἔξω νόμου ποτὲ διαζήσας ζωήν· εἶτα τῶν τεθεσπισμένων ἀφειδεῖν ἡρημένος, ἥλω γραφὴν ἁμαρτίας, καὶ πέπτωκεν ὑπὸ δίκην· τότε δὴ τότε ταῖς ἑαυτοῦ 10 ῥαθυμίαις ἐπιστυγνάσας τῆς ἀκριβείας τοῦ νόμου, μονονουχὶ καὶ κατακεκράξεται λέγων, "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. ἐλθούσης "δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον·" εἰ γάρ ἐστιν ἀληθῶς "ἁμαρτία νεκρὰ χωρὶς νόμου," πῶς οὐ πιθανὸν ζωοποιεῖσθαι τρόπον τινὰ διὰ τοῦ νόμου τὴν ἁμαρτίαν, ἐννοεῖν· 15 τοῦ καὶ ἐμφανῆ καθίσταντος αὐτὴν, καὶ οἷον, ἔμπνουν ἐπιτελοῦντος; καίτοι πάλαι μὴ ἐγνωσμένην, εἰ καὶ ἦν. οὐχ' ἡμῖν, οὐ γὰρ ἦμεν δίκαιοι. ὥσπερ δὲ νεκρᾶς οὔσης τῆς ἁμαρτίας· διά τοι τὸ μὴ εἶναι τυχὸν τὸν καταδικάζοντα νόμον, ἐζῶμεν ἡμεῖς, τῆς ἀγνοίας τὴν παραίτησιν εὐάφορμον ἔχοντες. "οὗ γὰρ οὐκ ἔστι 20 "νόμος, οὐδὲ παράβασις," καθά φησι αὐτός. οὕτω παρελθούσης τῆς ἐντολῆς εἰς μέσον, ἀνεβίω μὲν ὥσπερ ἡ ἁμαρτία· κατερεθίσθη δὲ ὁ θάνατος· καὶ ἀρὰ καὶ δίκη τῶν ταῖς παραβάσεσιν ὑποπιπτόντων ἐξ ἀσθενείας· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; πέπρακταί τι τῶν ἐλπίδος ἔξω καὶ ἀδοκήτων ἐφ' ἡμῖν· εὕρηται γάρ, φησι, ἡ ἐν- 25 τολὴ ἡ δοθεῖσα πρὸς ζωὴν αὕτη εἰς θάνατον. ὥσπερ γὰρ κατασίνεταί πως τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος τὸ φῶς τοὺς οἵπερ ἂν εἶεν τὴν ὄψιν ἠρρωστηκότες, καί τοι πεφυκὸς εἶναι γλυκὺ καὶ τριπόθητον. καὶ οὐκ αὐτὸ πάντως ἐστὶ τὸ ἀδικοῦν· νοοῖτο δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πεπονθότων ἀρρωστίας ἔγκλημα, τὸ ἀδικεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· 30 κατὰ τὸν ἶσον οἶμαι τρόπον πρόφασιν δεδόσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ φησὶ τὴν ἐντολήν. ἐξηπατῆσθαι τὲ δι' αὐτῆς· κατακομισθῆναι τὲ καὶ εἰς θάνατον. φαίη δ' ἄν τις καὶ ἑτέρως, ὅτι δὴ σφόδρα φιλεῖ ταῖς τοῦ νόμου βούλαις ἀεί πως μάχεσθαι τὸ φιλήδονον· καὶ οἱ τῆς

φαυλότητος τρόποι ταῖς ἐπιεικείαις ἀνακοπτόμενοι, γεννικώτερον ἀντεξάγουσι· καὶ τὸν νοῦν ἔσθ' ὅτε καταληΐζονται, καταστρέφοντες εἰς παράβασιν, καὶ ταῖς ἐκ νόμου ποιναῖς ὑποφέροντες. καί τοι νόμον ἐσχηκότες τοῦ πολέμου τὴν ἀφορμήν. ταύτῃ τοι φησὶ σοφὸς ὢν ὁ Παῦλος, ἠπατῆσθαί τε διὰ τῆς ἐντολῆς, καὶ δι' αὐτῆς 5 ἀποθανεῖν. ἀπέκτεινε γὰρ μονονουχὶ καταθήγουσα πρὸς ἀντίστασιν τὰς ἐν ἡμῖν ἡδονὰς, κατά γε τοὺς προειρημένους τρόπους.

Χρυσοστόμου. Καὶ ὅρα πῶς δεῖξαι σπουδάζει καὶ ἀφ' ὧν οὐκ ἐποίησε βαρήσαντα τὸν νόμον τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· ὅτε γὰρ χωρὶς νόμου ἔζων φησὶ, δηλαδὴ πρὸ Μωσέως, οὐχ οὕτω κατεδι- 10 καζόμην· "ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ "ἀπέθανον." τοῦτο δοκεῖ μὲν εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου. εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε, καὶ ἐγκώμιον αὐτοῦ φανεῖται ὄν. οὐ γὰρ μὴ οὖσαν ὑπεστήσατο· ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν· ὅπερ καὶ ἔπαινος ἐστὶ τοῦ νόμου· εἴ γε πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαισθήτως ἡμάρ- 15 τανον· τούτου δὲ ἐλθόντος, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐκαρπώσατο, τοῦτο γοῦν ἀκριβῶς ἔμαθον ὅτι ἥμαρτον· ὅπερ οὐκ ἂν εἴη μικρὸν εἰς[c] κακίας ἀπαλλαγήν. εἰ δὲ μὴ ἀπηλλάγησαν τῆς κακίας, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν πάντα ὑπὲρ τούτου ποιήσαντα νόμον. ἀλλ' ἡ πᾶσα κατηγορία τῆς ἐκείνων γνώμης ἐστὶ, παρ' ἐλπίδα πᾶσαν διαφθα- 20 ρείσης· οὐ γὰρ κατὰ λόγον ἦν τὸ γινόμενον· τὸ διὰ τῶν ὠφελούντων βλάπτεσθαι. διὸ καὶ ἔλεγεν· "εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς "ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον." οὐκ εἶπε γέγονε θάνατος· οὐδὲ ἔτεκε θάνατον, ἀλλ' "εὑρέθη." τὸ καινὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀτοπίας οὕτως ἑρμηνεύων. καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν ἐκείνων περιτρέπων κεφα- 25 λήν. ἂν γὰρ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἐθέλῃς ἰδεῖν, εἰς ζωὴν ἦγε φησίν. καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη. εἰ δὲ θάνατος ἐντεῦθεν ἐξέβη, τῶν λαβόντων τὴν ἐντολὴν τὸ ἔγκλημα, οὐ τῆς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἀγούσης. σαφέστερον δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν εἰπὼν, "ἡ γὰρ ἁμαρ- "τία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' 30 "αὐτῆς ἀπέκτεινεν·" εἶδες πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας ἔχεται. τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας; διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὥστε ὁ "μὲν νόμος ἅγιος· καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή."

[c] Leg. τῆς.

Θεοδωρήτου. Τέθεικε γοῦν τὸ, "εὑρέθη·" ἵνα δείξῃ, ἄλλον μὲν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν, ἄλλο δὲ τὸ διὰ τὴν ἁμαρτίαν συμβάν.

Σευηριανοῦ. Εἰ δὲ ἀνέζησεν ἡ ἁμαρτία, δηλονότι ἔζη ποτὲ, καὶ ἀποθανοῦσα ἀνέζησε· πότε οὖν ἔζη; ὅτε εἰληφότα τὴν ἐντολὴν τὸν Ἀδὰμ, καὶ εἰδότα τὴν παράβασιν ὀλεθρίας, ἠπάτησε καὶ κατηγωνίσατο ὁ διάβολος. μὴ οὔσης οὖν μεταξὺ μή τε ἐντολῆς μή τε ὡς εἴρηται νόμου, ἐνεκροῦτο ἡ ἁμαρτία τῇ τῶν ἁμαρτανόντων ἀγνωσίᾳ· τὰ γὰρ πλεῖστα ἠγνόουν πάντες. τί οὖν ἐκ τούτων; ἐλυσιτέλει μὴ δοῦναι τὸν νόμον; ἀλλ' ἐζημιοῦντο οἱ μέλλοντες κατορθοῦν· ἄτοπον δὲ διὰ τοὺς ῥαθύμους καὶ φιληδόνους ἀμελεῖν τὸν λόγον τῆς σωτηρίας, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν σπουδαίων καὶ ἐναρέτων.

Βασιλείου. Δύνατον μέντοι τὸ, "ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς. ἡ "μὲν ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον," καὶ ἄλλως ἐκλαβεῖν. ἔτι γὰρ ἐπὶ τῆς πρώτης ἡλικίας ὄντες οἱ ἄνθρωποι, οὔτε ἐν κακίᾳ ἐσμὲν, οὔτε ἐν ἀρετῇ· ἀνεπίδεκτος γὰρ ἡ ἡλικία τῆς ἕξεως ἑκατέρας. ἐπειδὰν δὲ ὁ λόγος ἡμῶν συμπληρωθῇ, τότε γίνεται τὸ γεγραμμένον· "ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν· "ἐγὼ δὲ ἀπέθανον·" ἐπαγγέλλουσι γὰρ λογισμοὶ πονηροὶ ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκὸς, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐντικτόμενοι. τῷ ὄντι γὰρ ἐχθοῦσα ἡ ἐντολή. τουτέστιν ἡ διάγνωσις τῶν καλῶν· ἐὰν μὴ κατακρατήσῃ τοῦ χείρονος λογισμοῦ. ἀλλὰ συγχωρήσῃ ὑπὸ τῶν παθῶν ἐξανδραποδισθῆναι τὸν λογισμὸν, ἀνέζησε μὸν ἡ ἁμαρτία, ἀπέθανε δὲ ὁ νοῦς νεκρὸς γενόμενος τοῖς παραπτώμασιν.

Ὠριγένους. Ἅπας τοιγαροῦν ἄνθρωπος ἔζη χωρὶς νόμου ποτὲ, ὅτε παιδίον ἦν· ὅτε οὐκ ἦν ἐπιτίμησις. ἄγνοια γὰρ κολάσει οὐχ ὑπόκειται· καὶ παντὶ ἀνθρώπῳ ἦλθε ποτὲ ἡ ἐντολή. πότε, ἢ ὅτε ἀνεπλήρωσε τὸν λόγον, καὶ νενόηκε τὴν ἐντολὴν προστάττουσαν μὲν τὰ τοιάδε· ἀπαγορεύουσαν δὲ τὰ τοιάδε; ἅμα δὲ τῷ ἐλθεῖν τὴν ἐντολὴν, κατὰ τὸν πρῶτον αὐτῆς καιρὸν ὑφίσταται ἡ κακία. ἢ ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, ἀναζῇ ἡ ἁμαρτία, τέως οὖσα νεκρά. ἐπεὶ δὲ μὴ πέφυκεν ἁμαρτία ἅμα ζῇν καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος, διὰ τοῦτο ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, ἡ μὲν ἁμαρτία ἀναζῇ, ἡ δὲ ψυχὴ ἀποθνήσκει. κατὰ τὸ, "ψυχὴ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται·" τὸ

γαρ "ἐγὼ," ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἀναφέρεται. περϊίσταται τοίνυν τὸ ζωοποιὸν ἀγαθὸν ἡ τοῦ νόμου πρόσταξις, εἰς θανάτου πρόφασιν· ἧς γὰρ ἄνευ, τὴν ἁμαρτίαν οὐχ οἷόν τε ἁμαρτίαν εἶναι, οὐδὲ καταδικάζειν θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον. διὰ ταύτης δή που καὶ τὸ τῆς πονηρίας ἔγκλημα καὶ τὸ τῆς κολάσεως 5 ἐπιτίμιον συνίσταται.

Θεοδώρου Μονάχου. Τινὲς δὲ τὸ, "ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου "ποτὲ," καὶ τὰ ἑξῆς, περὶ τοῦ Ἀδὰμ λέγειν φασὶ τὸν Ἀπόστολον· ὡς ὅτε εὐθὺς ἐγένετο, ἔξω νόμου τυγχάνοντος· πρὶν ἢ δέξασθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς ἀποχῆς τοῦ φυτοῦ τὸ ἐπίταγμα. δῆλον 10 γὰρ ὡς ἐγένετο πρῶτον· εἶτα τὴν ἐντολὴν ἐδέξατο ὕστερον· ὅθεν ἐπάγει, "ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπειδὴ δέ, φησι, ὁ Θεὸς τὸν περὶ τοῦ φυτοῦ δέδωκε νόμον, καὶ διάκρισις ἐγένετο δύο πραγμάτων, ἡ ἁμαρτία παρείσδυσιν ἔσχεν. ἐγὼ δὲ τἀναντία ποιήσας τοῖς τῷ Θεῷ δεδογμένοις, θανάτῳ κατεκρίθην. ἐλήλυθε 15 δέ, φησιν ὁ Παῦλος, ἐπὶ τούτους ἀπὸ τοῦ νόμου τοὺς λόγους· δεικνὺς ὡς οὐ φαῦλον ἡγεῖται αὐτόν. κοινῶς δὲ περὶ τῆς τοῦ νόμου φύσεως διαλέγεται· τὸ χρειῶδες αὐτοῦ διδάσκων. ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀδὰμ μέμνηται ἐντολῆς· ἐπειδὴ ἀρχὴ νόμου τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖνος ἐγένετο. καὶ συμπλέκων ἀμφότερα, καλῶς ἐπάγει, 20 "ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία."

Θεοδωρήτου. Ἀπὸ γοῦν τοῦ κατὰ τὸν Ἀδὰμ παραδείγματος φανερὸν ποιεῖ τὸ χωρὶς νόμου μὴ χώραν ἔχειν τὴν ἁμαρτίαν· ὁ γὰρ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως, οὐκ εἶχε τοῦ θανάτου τὸ δέος. τοῦ δὲ Θεοῦ τὴν περὶ τῶν δένδρων ἐντολὴν τεθεικότος, εὐθὺς μὲν 25 προσελήλυθε διὰ τοῦ ὄφεως ὁ διάβολος τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς ἀπατηλοῖς ἐκείνοις ἐχρήσατο λόγοις. δελεασθεῖσα δὲ ἐκείνη· καὶ τοῦ καρποῦ τὴν ὥραν θεασαμένη, ἡττήθη μὲν τῆς ἡδονῆς, παρέβη δὲ τὴν ἐντολήν· ἐδέξατο δὲ σὺν τῷ Ἀδὰμ παρ' αὐτίκα τὸν ὅρον τῆς τελευτῆς. ἐκοινώνησε γὰρ κακεῖνος τῆς βρώσεως. 30

Γενναδίου. Ὥστε ἐγὼ, ὁ ἄνθρωπος λέγει νῦν· λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀδάμ· τὸ δὲ "ἔζων χώρις νόμου," νόησον καὶ οὕτως. ἐμὲ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα πρὸ τοῦ νόμου τὸ ζῆν, ἡ ἐντολὴ προσελθοῦσα διὰ τῆς πρόσθεν νεκρᾶς ἁμαρτίας ἀναζησάσης, τοῦτο ἀφείλετο· "καὶ "εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον." καὶ πέπονθέ 35

τι σχέτλιον καὶ ὄντως ἐλεεινὸν, τῇ εὐεργεσίᾳ βλαβείς· καὶ τῷ πρὸς ζωὴν δοθέντι μοι βοηθήματι, τούτῳ τὸ ζῆν ἀπολέσας. "ἡ "γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα," καὶ τὰ ἑξῆς· ἔχουσα γὰρ διὰ τῆς ἐντολῆς πρόφασιν ἡ κατάρατος ἁμαρτία, καὶ δυνατωτέρα τῷ ὅπλῳ τῷ ἐμῷ γενομένη, διὰ τούτου με αὐτοῦ παρακρουσαμένη 5 κατέσφαξε· δίεισι μέντοι περὶ τῆς ἁμαρτίας, ὡς ζώσης τε καὶ ὑφεστηκυίας καὶ σοφιζομένης τὸν ἄνθρωπον· κατὰ τὸ τῆς θείας ἔθος γραφῆς. οὕτω γοῦν καὶ δικαιοσύνην προσωποποιῶν ὁ μακάριος εἰσάγει Δαβὶδ, "δικαιοσύνη ἐνώπιον αὐτοῦ προσπορεύσεται," λέγων· καὶ πάλιν ὁ Σολομῶν τὴν σοφίαν. καὶ ὅλως ἐν τοῖς θείοις 10 λογίοις πολὺ τὸ τοιοῦτον ἰδίωμα.

Καισαρίου. Ἀλλ' ὅπερ εἶπον τὸ, "ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου "ποτὲ," οὐ περὶ αὐτοῦ τοῦ Παύλου ληπτέον. οὐ γὰρ προϋπῆρχε τοῦ νόμου Παῦλος, ὁ ἔσχατος πάντων τῶν τοῦ νόμου φοιτητῶν. οὐδ' αὖ πάλιν χωρὶς τούτου ποτὲ ἦν ἢ ἐγένετο· καὶ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον 15 κηρύττων, τὰς νομικὰς μαρτυρίας παντὶ παρατίθησιν· ἀλλ' ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ἀποδυρόμενος ταῦτα φησὶν, "ἐγὼ δὲ ἔζων "χωρὶς νόμου ποτέ." σαφέστερον δὲ ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Ἀδὰμ ἀποδυρόμενος ταῦτα φησὶ λευκαίνων τὸ νόημα· οὐκ ἔτι νόμον ἀλλ' ἐντολὴν φάσκων τὴν δοθεῖσαν τῷ Ἀδὰμ δηλονότι· ἐλθούσης δὲ τῆς 20 ἐντολῆς, ὡσανεὶ δοθείσης, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε φησί· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον τῇ διὰ τῆς παρακοῆς ἐκπτώσει τῆς μακαρίας ζωῆς.

Θεοδωρήτου. Ἀπὸ δὴ τῶν κατὰ τὸν Ἀδὰμ πιστωσάμενος τὸν περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου λόγον, συμπεραίνων ἐπάγει· "ὥστε "ὁ νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἅγια, καὶ δικαία καὶ ἀγαθή." 25 νόμον λέγων, τὸν Μωσαϊκόν· ἐντολὴν δὲ, τὴν τῷ Ἀδὰμ δεδομένην. οὗ χάριν, καὶ πλείοσιν αὐτὴν ἐταινίωσε στεφάνοις· ὡς πλείους παρὰ πολλῶν δεχομένην κατηγορίας. οἱ γὰρ ῥαθυμίᾳ συζῶντες, καὶ τοῦ δεσπότου Θεοῦ κατηγοροῦσιν ὡς τεθεικότος τὴν ἐντολήν. εἰ μὲν γὰρ ἠγνόει φασὶ τὸ γενησόμενον, πῶς Θεὸς ὁ μὴ προγινώ- 30 σκων τὰ μέλλοντα; εἰ δὲ προορῶν τὴν παράβασιν, τέθεικε τὴν ἐντολὴν, αὐτὸς τῆς παραβάσεως αἴτιος. ἔδει δὲ αὐτοὺς συνιδεῖν, ὡς ἴδιον λογικῶν ἡ τῶν καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων διάκρισις· πῶς τοίνυν ἐνῆν τοὺς τοιαύτην ἔχοντας φύσιν, χωρὶς νόμου πολιτεύεσθαι; διά τι τοῦτο τέθεικε τὴν ἐντολὴν ὁ Θεός; ἵνα καὶ τὴν 35

οἰκείαν φύσιν ἐπιγινώσκῃ, καὶ τὸν νομοθέτην δειμαίνῃ. ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ τοῦ νομοθέτου τὴν φιλανθρωπίαν λίαν εὐχερῆ, καὶ οὐ δυσκατόρθωτον δεδωκότος νόμον. πάντων γὰρ ἐδεδώκει τῶν φυτῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ἑνὸς δὲ μόνου ἐκεκωλύκει τὴν μετάληψιν· οὐ φθονῶν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν παρεσχηκώς· ἀλλὰ τῆς δουλείας αὐτὸν 5 ἐκπαιδεύων τοὺς ὅρους· καὶ εὔνουν εἶναι περὶ τὸν πεποιηκότα διδάσκων, καὶ ἀφορμὴν εἰς γυμνασίαν παρέχων τῷ λογικῷ· εἰ δὲ τὴν ἐντολὴν μὴ φυλάξας, ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ θανάτου κατέστη, οὐ κατηγορία τοῦτο τοῦ τεθεικότος, ἀλλὰ τοῦ παραβεβηκότος.

Χρυσοστόμου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ οἱ περὶ τῆς ἐν τῷ παρα- 10 δείσῳ ἐντολῆς καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου τὸ ῥητὸν ἐκλαμβάνοντες. ἴδωμεν δὲ, ὡς οὐ σφόδρα τῆς ἀκριβείας ἔχονται· πανταχοῦ γὰρ σκοπὸς τῷ Παύλῳ, τὸν Μωσαϊκὸν παῦσαι νόμον· πρὸς δὲ ἐκείνους, οὐδένα λόγον ἔχει. καὶ μάλα εἰκότως· τοῦτον γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δεδοικότες καὶ φρίττοντες, ἐφιλονείκουν τῇ χάριτι· τὴν δὲ 15 ἐντολὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲ νόμον ποτὲ φαίνεται καλέσας, οὔτε Παῦλος οὔτε ἄλλος οὐδείς. ἵνα δὲ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον γένηται, ἐπεξέλθωμεν τοῖς ῥηθεῖσι· μικρὰ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγόντες. περὶ γὰρ πολιτείας αὐτοῖς ἀκριβοῦς διαλεχθεὶς, ἐπήγαγεν· "ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοὶ, ὅτι ὁ νόμος 20 "τοῦ ἀνθρώπου κυριεύει, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ; ὥστε καὶ ὑμεῖς "ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ." οὐκοῦν εἰ περὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὑρεθησόμεθα μὴ ἔχοντες νόμον φυσικόν· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, τῶν ἀλόγων ἐσμὲν ἀνοητότεροι. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα οὐκ ἔστι· περὶ γὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ φιλονεικεῖν ἀναγ- 25 καῖον. ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεξώμεθα πόνον πρὸς τὰ ὡμολογημένα ἀποδυόμενοι· πῶς οὖν φησὶ, "τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, "εἰ μὴ διὰ νόμου;" οὐ τὴν καθόλου λέγων ἄγνοιαν· ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν γνῶσιν· εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ τοῦτο εἴρηται, πῶς ἂν τὸ ἑξῆς ἔχοι λόγον; "ἐγὼ," γάρ φησι, "ἔζων χωρὶς νόμου 30 "ποτέ·" οὔτε γὰρ ὁ Ἀδὰμ οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος οὐδὲ εἷς οὐδέποτε φαίνεται χωρὶς νόμου ζήσας φυσικοῦ· ὁμοῦ τὲ γὰρ αὐτὸν ἔπλαττεν ὁ Θεὸς, καὶ ἐκεῖνον ἐντίθει τὸν νόμον αὐτῷ. σύνοικον νόμον ἀσφαλῆ παρακαθιστὰς τῇ φύσει πάσῃ. χωρὶς δὲ τούτων,

οὐδαμοῦ φαίνεται τὸν φυσικὸν νόμον ἐντολὴν καλέσας· τοῦτον δὲ καὶ ἐντολὴν ἁγίαν καὶ δικαίαν καλεῖ· καὶ νόμον πνευματικόν· ὁ δὲ φυσικὸς, οὐκ ἀπὸ πνεύματος ἡμῖν ἐδόθη. καὶ γὰρ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, καὶ πάντες τὸν νόμον τοῦτον ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι· ὅθεν δῆλον, ὅτι περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ 5 διαλέγεται.

Φωτίου. Ἐκ δευτέρου δὲ ἔφη τὸ, "λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία "ἀφορμὴν διὰ τῆς ἐντολῆς." τὰ αὐτὰ ποικίλως κατασκευάζων· καὶ εἰκότως· μεγάλην γὰρ εἶχε δόξαν ὁ νόμος. δείκνυσιν οὖν αὐτὸν μηδὲν ὠφελοῦντα, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως καὶ βλάψαντα· ἵνα 10 εὐπαράδεκτος γένηται, κηρύσσων τὸ ἀφεῖναι μὲν αὐτὸν προδραμεῖν δὲ τῇ πίστει Χριστοῦ.

Ἄλλος δὲ, ἀνωτέρω εἰπὼν, "ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ "τῆς ἐντολῆς κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν," ἐπάγει ὅτι οὐ μόνον ἐπιθυμίαν πᾶσαν κατειργάσατο· ἀλλὰ καὶ ἐθανάτωσέ με. 15 αὐτή μοι γενομένη εἰς θάνατον· εἶτα ὡς ἔθος αὐτῷ αἰτίας αἰτίαις συνείρειν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐνδεικνύναι τῶν πραγμάτων ἐν τοῖς λόγοις, ἀνατρέχει καὶ τίθησι πῶς κατειργάσατο πᾶσαν ἐπιθυμίαν. καὶ φησὶ ὅτι "ἀφορμὴν λαβοῦσα, ἐξηπάτησέ με." εἶτα ἀφῆκε τὸ προρρηθὲν νοεῖν ἐνταῦθα· ὅτι, ἐκ τούτου δὲ εἰργάσατο· τί εἰργάσατο; 20 τὴν ἐπιθυμίαν· καὶ τοῦτο ἀφεὶς, ἐπισυνάπτει τὸ τέλος. "καὶ ἀπέ-"κτεινεν" ἵν' ᾖ κατὰ συνέχειαν, εἴ τις ἀναλάβοι οὕτως αὐτῷ εἰρημένον. "ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν "ἐπιθυμίαν." τὴν δὲ ἐπιθυμίαν κατειργάσατο, ἀπατήσασα, τουτέστι δελεάσασα· ἐργασαμένη δὲ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπέκτεινέ με. 25 ἔστιν οὖν ἡ ἀπάτη αἰτία τῆς ἐπιθυμίας. ἡ δὲ ἐπιθυμία, τοῦ θανάτου· τὴν δὲ ἀπάτην εἰργάσατο διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία· ἵνα φανῇ τὸ ὑπερβάλλον τῆς κακίας αὐτῆς· διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κάκιστον ἐργαζομένης.

Γενναδίου. "Ὥστε ὁ μὲν νόμος, ἅγιος· καὶ ἡ ἐντολὴ δικαία 30 "καὶ ἀγαθή." ὁ "μὲν," σύνδεσμος, ἁπλῶς ἐνταῦθα παρέρριπται. νόμον δὲ καὶ ἐντολὴν, τὸ αὐτὸ εἰ βούλει εἰπέ. ἁγίαν μέντοι τὴν ἐντολὴν εἴρηκεν, ὡς τῆς ἁμαρτίας ἀπάγουσαν, καὶ διϊστῶσαν καὶ ἀφορίζουσαν τοῦ κακοῦ· δικαίαν δὲ, ὡς μετὰ τοῦ δικαίου τιμῶσαν

τὲ ὑπακούοντας, καὶ κολάζουσαν παρακούοντας. ἀγαθὴν δὲ, ὡς ὁδηγοῦσαν τὲ πρὸς τὸ ἀγαθὸν, καὶ δι' ἀγαθότητα δοθεῖσαν Θεοῦ· καὶ καλῶν παρεκτικὴν, τῷ τε παρέχειν τὴν διάγνωσιν, καὶ τῷ μείζονα πειθομένοις ὑπισχνεῖσθαι κατάστασιν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Εἴποις δ' ἂν τὸν νόμον ἅγιον καὶ τὴν ἐντολὴν ἁγίαν 5 καὶ δικαίαν καὶ ἀγαθήν· καὶ ὅτι ἀποφαίνει ἁγίους καὶ δικαίους τοὺς, οἵπερ ἂν ἕλοιντο φυλάττειν αὐτόν· καὶ ἀπαλλάσσει τῶν ἐκ παραβάσεως ἐγκλημάτων.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Εἰ γὰρ καὶ ἀκάθαρτοι γεγόνασιν Ἰουδαῖοι μετὰ τὸν νόμον, καὶ ἄδικοι καὶ πλεονέκται· οὐ καταργεῖ τοῦτο 10 τοῦ νόμου τὴν ἀρετήν· ὥσπερ τοῦ Θεοῦ τὴν πίστιν οὐκ ἀναιρεῖ, ἡ ἀπιστία αὐτῶν.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Κἀνταῦθα δέ τις νόμον τὸν φυσικὸν ἀπέδωκεν. οὕτω λέγων· ὡς εἰ καὶ "ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς "ἐντολῆς ἐξηπάτησε," καὶ διὰ τοῦτο ἀπέκτεινεν, οὐδὲν ἧττον τὴν 15 ἀλήθειαν ὁμολογητέον· καὶ τὸν ἐγγεγραμμένον τῇ καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νόμον ὡς ἅγιον ἀποδεκτέον. καὶ τὴν ἐντολὴν ὡς ἀγαθὴν καὶ ἐξ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἐπαινετέον.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἄλλος δὲ νόμον μὲν τὸν Μωσαϊκὸν εἶπεν· ἐντολὴν δὲ τὴν τῷ Ἀδὰμ δεδομένην. ἣν ἁγίαν μὲν προσηγόρευσεν, ὡς 20 τὸ δέον διδάξασαν· δικαίαν δὲ, ὡς ὀρθῶς τοῖς παραβάταις τὴν ψῆφον ἐπενεγκοῦσαν. ἀγαθὴν δὲ, ὡς ζωὴν τοῖς φυλάττουσιν εὐτρεπίζουσαν.

ΦΩΤΙΟΥ. Σὺ δὲ ἁπλῶς δύνασαι ἅγιον τὸν νόμον εἰπεῖν· ὅτι ἐφύλαττεν ἀπὸ ἀκαθαρσίας τοὺς φυλάττοντας αὐτόν· δίκαιον, ὅτι 25 τοὺς μὲν κατορθοῦντας, ἠμείβετο δωρεαῖς· τοῖς δὲ παραβαίνουσιν, ἐπετίθει τὰς τιμωρίας. ἀγαθὸν, ὅτι οὐχ ἡδόμενος ταῖς τιμωρίαις ἢ ὀργῇ χρώμενος ἐκόλαζεν· ἀλλὰ τῆς αὐτῶν ἕνεκεν σωτηρίας· καὶ ἔτι ὅτι μικρὰ κατορθοῦσι μέγαλα ἐχαρίζετο· καὶ ἁμαρτάνοντας περιεῖπε· καὶ οὐ κατ' ἀξίαν τῶν πλημμελημάτων 30 ἐκόλαζεν· αὐτὸς δὲ ταῦτα παραδραμὼν ἐκ τούτων συμπεραίνει ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν νόμον ἢ τὴν ἐντολήν. ἐξ ἑνὸς μὲν, ὅτι ἐδίδαξέ με τὴν ἁμαρτίαν· καὶ ἐπέταξε φυγεῖν αὐτήν. ἐξ ἑτέρου δέ, ὅτι κηδόμενος καὶ φροντίζων τοῦτο ἐποίησεν. ἅγιος

οὖν, ὅτι ἐδίδαξε, καὶ ἐπέταξε φυγεῖν ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας. δίκαιος, ὅτι διδάξας οὕτω, τὴν τιμωρίαν τοὺς ἁμαρτάνοντας ἀπαιτεῖ· ἀγαθὸς δὲ, ὅτι καὶ ζωήν μοι προνοούμενος ταῦτα ἐπετέλει.

13 Τὸ οὖν ἀγαθὸν ἐν ἐμοὶ γέγονε θάνατος; μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι 5 κατεργαζομένη θάνατον. ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς.

Κυρίλλου. Ἅγιος μὲν ὁ νόμος, ἅγια δὲ καὶ ἡ ἐντολὴ, καὶ ἀγαθή· εἶτα πῶς ἔφασκε· "καὶ εὑρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, "αὕτη εἰς θάνατον;" ἆρα οὖν εἰπέ μοι γέγονεν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν 10 ὀλέθρου πρόξενον; μὴ γένοιτο φησί. ἐπαιτιῶμαι γὰρ ἐν τούτοις ἥκιστα μὲν τὸν νόμον· ἕστηκα δὲ ὥσπερ τῆς ἁμαρτίας κατήγορος· καταβιάζεται γὰρ οὕτω τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας κεκράτηκεν· ὥστε αὐτὸν τὸν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν καὶ ζωὴν δοθέντα νόμον, τὴν ἁγίαν ὄντως καὶ ἀγαθὴν ἐντολὴν, θανάτου γενέ- 15 σθαι πρόφασιν τοῖς ὑποζευγνῦναι. πῶς ἢ τίνα τρόπον; εἰ γὰρ ἕψεται μὲν ἀεὶ τοῖς παρανομοῦσιν ἡ δίκη· διεληλάκαμεν δὲ πρὸς τοῦτο ἀσθενείας ἡμεῖς λοιπὸν ὡς ἀεὶ ταῖς παραβάσεσιν ἐναλίσκεσθαι, ἐναργὲς ἤδη πῶς, ὅτι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ σώζων νόμος, ὁ ἅγιός τε καὶ ἀγαθὸς, νεῦρον πῶς δοκεῖ γενέσθαι τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ 20 ὁδὸς εἰς θάνατον τοῖς ὑφ' ἁμαρτίαν. καὶ τάχα που φησὶν, "ἵνα "γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντο-"λῆς." τοῖς μὲν γὰρ ἠγνοηκόσι τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν, ἕψεται μὲν πάντως τὸ ἐναλῶναι δίκαις· ἠνομήκασι γὰρ, εἰ καὶ μὴ ἐγνώκασι· πλὴν ἔστι τίς αὐτοῖς καὶ ἀπολογίας οὐκ ἀπίθανος οἶμαι 25 λόγος· προβαλοῦνται γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν ἄγνοιαν. τοῖς γε μὴν ἐν νόμῳ τὸ μὴ εἰδέναι λέγειν τὸ θέλημα τὸ δεσποτικὸν, εἰκαῖον ἤδη πως· οὐκοῦν εἴ τις φαίνοιτο διαβιοῦν ἠρημένος ἀνοσίως, οὐκ ἀγνοίας ἔσται ἀλλ' ἀπονοίας τὸ κατηγόρημα· καὶ τῆς ἀνωτάτω λοιπὸν ἀφιλοθεΐας. οὕτως ἂν λέγοιτο καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς 30 ἡ ἁμαρτία. ἁμαρτωλοῦ μὲν γὰρ ὑπάρχοντος, καὶ τοῦ πεπλημμεληκότος ἐν ἀγνοίᾳ· ἥκιστά τε μὴν καθ' ὑπερβολὴν λεγομένου τὲ καὶ ὄντος ἁμαρτωλοῦ.

Θεοδωρήτου. Διὰ τοίνυν τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς, δείκνυταί μοι ἡ ἁμαρτία, ἁμαρτία[c]· τουτέστι, κακὴ καὶ πονηρά. καὶ πῶς δείκνυται; κατεργαζομένη θάνατον. ἀπὸ γὰρ τοῦ καρποῦ γινώσκω τὸ δένδρον. καὶ τὸν θάνατον βλέπων, τὴν τούτου μητέρα μισῶ. τούτων δέ μοι ὁ νόμος διδάσκαλος. οὐ τοίνυν ὁ νόμος κακὸς, ὁ ταῦτα διδάσκων, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία προξενοῦσα τὸν θάνατον. ποιεῖ δὲ τὴν ἁμαρτίαν, τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπή. εἰ γὰρ καὶ ἡ φύσις τὴν ἁμαρτίαν ὑποδείκνυσιν, ἀλλ' οὖν γε ὁ νόμος ἀκριβέστερον ἡμᾶς ἐδίδαξε τῆς πονηρίας αὐτῆς τὴν ὑπερβολήν· τὸ δὲ "ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρ-"τωλὸς ἡ ἁμαρτία" ἐλλιπῶς κεῖται· προσυπακούεται δὲ, φανερά· οὕτω γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρήκαμεν, "ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα "φανῇ ἁμαρτία," τουτέστιν, ἵνα γένηται διὰ τῆς ἐντολῆς φανερά· ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ὑπάρχει ἡ ἁμαρτία· ἀντὶ τοῦ, πονηρά.

Γενναδίου. Οὐκ ἄρα τοῦ κακοῦ μοι τὸ ἀγαθὸν αἰτιάσομαι· τῆς δὲ ἁμαρτίας κατηγορῶ, καὶ ταύτην μισῶ. καὶ πρὸς ταύτην οὐκ ἂν ἑκὼν σπεισαίμην ποτέ. ἵνα φανῇ, φησὶ, ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον· αὕτη γὰρ βλάψασά με τῷ ἀγαθῷ, δι' αὐτοῦ μοι τούτου, καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν ἥτις ἐστὶ κατεφάνη. ἐλέγχεται γὰρ διὰ τοῦ νόμου, ἡλίκον κακὸν καὶ ὅσον ἐστὶν ἡ ἁμαρτία· τὸν γὰρ παρακελευόμενον αὐτήν μοι φυλάττεσθαι καὶ δεδόμενον εἰς συμμαχίαν, ὑποσκελίσασά με δι' ἀπάτης, αὐτόν μοι τοῦτον ἐπέστησε φονευτήν.

Φωτίου. Τὸ μέγεθος δὲ ἠθέλησε δεῖξαι τῆς ἁμαρτίας· καὶ ἐπειδὴ ταύτης εἰς κακίαν μεῖζον οὐκ ἦν εὑρεῖν· δι' αὐτῆς ταύτης ἐνδεικνύμενος τὸ μέγεθος φησίν· "ἵνα φανῇ ἁμαρτία" τουτέστιν ἵνα ἐκκαλυφθῇ αὐτῆς ὁ πᾶς τῆς κακίας πλοῦτος, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς ἡ ἐν αὐτῇ. οἷον ἵν' ὅπερ ἐστιν ὅλη ὡς ὅλη γένηται ἐκφανής. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὑπερβολήν τινα θέλοντες παραστῆσαι, δυνάμεθα ἄλλό τι ἐπιφέρειν τῷ διασυρωμένῳ ὑφ' ἡμῶν· οἷον μιαρὸς ἦν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ Κάϊν· ὅτι καὶ ἀδελφοκτόνος ἐγένετο· καὶ Θεὸν πρῶτος ἐψεύσατο. καὶ πάλιν, οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν τεραστίων

c Leg. ἁμαρτωλός.

ἐπίδειξιν παρεκλήθη Φαραὼ ἀπολῦσαι τοὺς Ἰσραηλίτας. ἵνα φανῇ αὐτοῦ τὸ ὠμὸν τῆς γνώμης καὶ θεομισές· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. ἔστι γὰρ εὑρεῖν τι χεῖρον τῶν ὑποκειμένων, οὗ μετασχόντες οἱ πονηρευόμενοι τὰς κατ' ἐκεῖνο προσηγορίας ἐπιδέχονται. ἐπὶ δὲ τῆς ἁμαρτίας, ἐπεὶ ταύτης ὡς ἔφημεν οὐκ ἔστι χεῖρον 5 εὑρεῖν· αὐτῆς ἐφ' ἑαυτῆς κατηγόρησε. πικρῶς ἅμα καὶ δριμέως τὸν ὄγκον αὐτῆς, καὶ τὸ τυραννικὸν ἅμα καὶ ἀνυπέρβλητον ἐνδεικνύμενος. ἐπεὶ δὲ ἀσφαλέστερόν πως ἔδοξεν εἰρῆσθαι τῇ ταυτολογίᾳ τοῦ ὀνόματος· πάλιν δὲ μεταλαμβανομένου τοῦ ὀνόματος. ἔφη γὰρ παρωνύμως "ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία." ἡ τῆς δριμύτητος 10 ἔνδειξις ἐξελύετο. παρονομάζει μὲν καὶ οὐ τελείως ἀφίσταται τοῦ ὀνόματος. ἐν ᾧ δὲ ἐκλελῦσθαι ἐδόκει· τόνον ἐπάγει τῇ προσθήκῃ τοῦ "καθ' ὑπερβολήν·" καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἅμα καὶ ἔντονον, καὶ τοῦ δριμέως ἐμφαντικὸν μεταλαβὼν τὸν λόγον φησίν· "ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία." 15

Χρυσοστόμου. Ἵνα δειχθῇ φησὶ ὅσον κακὸν ἡ ἁμαρτία· ἡ ῥάθυμος προαίρεσις· ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπή. καὶ αὐτὴ δὲ ἡ πρᾶξις, καὶ ἡ διεφθαρμένη γνώμη. τοῦτο γὰρ ἁπάντων αἴτιον τῶν κακῶν. αὔξει δὲ αὐτὴν, δεικνὺς τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολήν. καὶ διδάσκων οἵου κακοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπήλλαξε γένος. ὃ 20 καὶ [d] διὰ τῶν κωλυόντων ηὔξαντο. δι' ὧν δὲ αὐτῆς κατηγορεῖ, δείκνυσι πάλιν μειζόνως τοῦ νόμου τὴν ἀρετήν. οὐδὲ γὰρ μικρὸν ηὔξησε, δείξας ὅσον ἡ ἁμαρτία κακόν. καὶ πάντα τὸν ἰὸν αὐτῆς εἰς μέσον προσθείς. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπών· "ἵνα γένηται "καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς." τουτ- 25 έστιν ἵνα φανῇ ἡλίκον κακόν· ἡλίκος ὄλεθρος ἡ ἁμαρτία· τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη· ἐκ τούτων, καὶ τὴν ὑπεροχὴν δείκνυσι τῆς χάριτος πρὸς τὸν νόμον, τὴν ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην. μὴ γὰρ τοῦτο ἴδῃς ὅτι χείρους ἐγένοντο οἱ δεξάμενοι. ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει· ὅτι οὐ μόνον εἰς ἐπίτασιν τὴν κακίαν ἀγαγεῖν οὐκ ἤθελεν 30 ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὴν προϋπάρχουσαν ἐκκόψαι ἐσπούδαζεν· εἰ δὲ οὐκ ἴσχυσε, στεφάνου μὲν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς γνώμης· προσκύνει δὲ μειζόνως τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν, ἣ ποικίλον οὕτω κακὸν καὶ

[d] A m. rec. διὰ τῶν ἰατικῶν φαρμάκων χεῖρον ἐγίνετο καί.

δισκαταγώνιστον, ἠφάνισέ τε καὶ πρόρριζον ἐκτεμοῦσα ἀνέσπασεν. ἁμαρτίαν δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ δύναμίν τινα ἐνυπόστατον νομίσῃς· ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν πονηρὰν ἐπιγινομένην τὲ καὶ ἀπογινομένην ἀεί. καὶ οὔτε πρὸ τοῦ γενέσθαι οὖσαν, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πάλιν ἀφανιζομένην. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ νόμος ἐδόθη. νόμος δὲ 5 οὐδέποτε ἐπ' ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν δίδοται, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῆς κατὰ προαίρεσιν πονηρᾶς πράξεως.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἀλλὰ φέρε καὶ αὖθις περὶ τῶν εἰρημένων διεξέλθωμεν εὐκρινέστερον· ὥς τινος εἰπόντος κατὰ ἀντίθεσιν. τοῦτο ἀγαθὸν ὁ θανάτου κατέστη μόνον αἰτίον· ἀγαθοῦ δὲ 10 οὐδενός; μὴ γένοιτο, φησί. ἀντὶ τοῦ, οὐχ οὕτως ἔχει· οὐ θανάτου μὲν αἴτιον ἐγένετο· ἀγαθὸν δὲ παρέσχεν οὐδέν· ἀλλὰ καί τινος ἐξ αὐτοῦ ἀπελαύσαμεν ἀγαθοῦ. ἡ ἁμαρτία φησὶ, ἵνα φανῇ ἁμαρτία· διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον. εἰ γεγονὼς ὁ Ἀδὰμ κατελείφθη μηδένα νόμον δεξάμενος, οὐδὲν ἂν διήλλαττεν ἀλόγου. 15 διάκρισιν μὲν οὐδεμίαν ἔχων καλοῦ τὲ καὶ χείρονος. πᾶν δὲ τὸ προστυχὸν ὡς ἔτυχε διαπραττόμενος. οὔτε οὖν ἁμάρτημα εἶναι τὸ ποιῆσαί τι τοῖς θείοις νόμοις ὑπεναντίον ἠπίστατο, οὔτε μὴν ἀγαθὸν τὸ ποιεῖν ὅσα ἐκείνοις ἀκόλουθα. πόθεν γὰρ καὶ εἰδέναι τοῦτο προσῆκε, νόμον οὐκ εἰληφότι; οὐκοῦν ἡ δόσις τῆς ἐντολῆς, καὶ 20 διάκρισιν αὐτῷ τοῦ τε καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος παρέσχεν. ὑπακοῆς τὲ γὰρ ἐξουσία καὶ παρακοῆς αὐτῷ προὔκειτο, πρὸς ὃ ῥέπειν ἐβούλετο. καὶ ἐγνώρισεν αὐτῷ τί μὲν ἁμάρτημα, τί δὲ δικαιοσύνη. καλὸν μὲν εἶναι τὸ πεισθῆναι τοῖς νόμοις γνωρίζουσα· ἁμάρτημα δὲ, τὸ ποιεῖν τι τούτων ἀλλότριον. καὶ ἐπειδὴ παρέβη 25 τὸ θεῖον ἐπίταγμα· εἶτα τὴν ὑπὲρ τούτου τιμωρίαν ἐδέξατο, μεῖζον κατὰ τῆς ἁμαρτίας τὸ μῖσος ἐκτήσατο· πάλαι μὲν λόγῳ παιδευθεὶς, ὡς ἡ ἁμαρτία θανάτου παρεκτική. ὕστερον δὲ ἐπὶ τῶν ἔργων, τῆς ἁμαρτίας ἐγνωκὼς τὴν φαυλότητα· καὶ γὰρ ὅσῳ διὰ τὴν παράβασιν ὑπὸ τιμωρίαν κατέστη, τοσούτῳ μισεῖν τὴν ἁμαρ- 30 τίαν, ὡς αἰτίαν αὐτῷ τῶν κακῶν παρεσκευάζετο. τὸ οὖν "ἡ ἁμαρτία "ἵνα φανῇ ἁμαρτία," ἀντὶ τοῦ, ὥστε φανῆναι τὴν ἁμαρτίαν, ὅπέρ ἐστι· τί δὲ τοῦτο; αὐτὸ τοῦτο ἁμαρτία. ἵν' εἴπῃ κακόν. πόθεν δὲ τοῦτο ἐφάνη; διὰ τοῦ ἀγαθοῦ· ἵν' εἴπῃ διὰ τῆς ἐντολῆς. καὶ ὅπως

ἐφάνη· κατεργαζομένη θάνατον. ἀφ' ὧν θανάτου γίνεται πρόξενος. συνεβάλετο οὖν μοι τὸ ἀγαθόν· ἵν' εἴπῃ ἡ ἐντολὴ, πρὸς τὸ γνῶναι τὴν ἁμαρτίαν, ὅτι δὴ κακόν. ὥστε καὶ μισεῖν αὐτὴν διὰ τοῦτο. ἀγαθὸν ἄρα ἡ ἐντολὴ, τῆς διακρίσεως καὶ τοῦ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν μίσους τὴν αἰτίαν ἡμῖν παρασχομένη. τὸ γὰρ "ἵνα" οὐκ ἐπὶ 5 αἰτίας, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενον συνήθως λέγει. ἀποδοτέον δὲ τὸ "διὰ "τοῦ ἀγαθοῦ μοι" κατὰ τὴν ἔννοιαν, τῷ "ἡ ἁμαρτία ἵνα φανῇ "ἁμαρτία·" οὐ τῷ ἑξῆς, τῷ, "κατεργαζομένη θάνατον." λέγει γὰρ ὅτι διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι τῆς ἐντολῆς, κατάδηλός μοι ἡ ἁμαρτία ἐγένετο, ἡλίκον ἔστι κακὸν, ὡς καὶ θάνατον ἀποτελεῖν 10 κατὰ τῶν ἐπιτηδευόντων αὐτήν.

14 **Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν· ἐγὼ δὲ σαρκικὸς εἰμὶ, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.**

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι μεγάλα γέγονε κακά. καὶ ἡ ἁμαρτία δυνατωτέρα κατέστη, τῆς ἐντολῆς ἐπιλαβομένη. καὶ 15 τοὐναντίον οὗπερ ἐσπούδαζεν ὁ νόμος ἐξέβη· καὶ εἰς πολλὴν τὸν ἀκροατὴν ἐνέβαλεν ἀπορίαν· λέγει καὶ τὸν λογισμὸν λοιπὸν καθ' ὃν ταῦτα γέγονε· πρότερον ἀπαλλάξας τὸν νόμον τῆς πονηρᾶς ὑποψίας· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβε· καὶ ὅτι ἐλθούσης αὐτῆς, ἡ ἁμαρτία ἔζησε· καὶ 20 ὅτι δι' αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ ἀπέκτεινε [e], τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων αἴτιον νομίσῃ τίς εἶναι· πρότερον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τίθησιν ἀπολογίαν, μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας· οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον αὐτῷ πλέκων μέγιστον· καὶ τοῦτο, οὐχ ὡς αὐτὸς χαριζόμενος τίθησιν, ἀλλ' ὡς κοινὴν εἰσ- 25 φέρων ψῆφον· "οἴδαμεν γάρ," φησι, "ὅτι ὁ νόμος πνευματικός "ἐστιν." ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὅτι ὡμολογημένον τοῦτο καὶ δῆλον ἐστίν· ὅτι πνευματικός ἐστι. τοσοῦτον ἀπέχει ἁμαρτίας αἴτιος εἶναι [f]. ὁρᾷς ὅπως οὐ κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης. πνευματικὸν γὰρ εἰπὼν, 30 διδάσκαλον αὐτὸν δείκνυσιν ἀρετῆς ὄντα, καὶ κακίας πολέμιον.

[e] In marg. a m. rec. ἵν' οὖν μή.

[f] In marg. a m. rec. καὶ τῶν γεγενημένων κακῶν ὑπεύθυνος.

τοῦτο γάρ ἐστιν εἶναι πνευματικόν· τὸ, πάντων ἀπάγειν ἁμαρτημάτων· ὅπερ οὖν καὶ ὁ νόμος ἐποίει, φοβῶν, νουθετῶν, κολάζων, διορθούμενος· τὰ περὶ ἀρετῆς συμβουλεύων ἅπαντα.

Θεοδωρήτου. Ἢ πνευματικὸς ὁ νόμος, ὅτι θείῳ ἐγράφη πνεύματι. ταύτης γὰρ μετέχων τῆς χάριτος, φησὶ, Μωσῆς, τὸν νόμον 5 συνέγραψεν.

Κυρίλλου. Ἢ καὶ ὡς πνευματικοὺς ἀποτελῶν, τοὺς πειθομένους αὐτῷ· νοεῖται δὲ πνευματικὸς, ὁ μὴ κατὰ σάρκα ζῶν, ἀλλ' ἑπόμενος τῇ θελήσει τοῦ Πνεύματος ἀμωμήτως.

Γενναδίου. Ἐπὶ πλέον οὖν τοῦ νόμου ὑπεραπολογούμενος, 10 φησί· "ἐπίσταμαι ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν." ἵνα εἴπῃ τέλειος καὶ ἀνενδεὴς, καὶ ἀρετὴν ἀπηκριβωμένην ἀπαιτῶν, ἀθανάτοις προσήκουσαν· ἀλλ' ἐγὼ τί πάθω; θνητὴν καὶ φθαρτὴν, καὶ πολλοῖς πάθεσιν ὑποκειμένην περικείμενος σάρκα.

Κυρίλλου. Καὶ σαρκικὸς ὢν· ὡς τῷ τῆς σαρκὸς φρονήματι 15 τυραννούμενος· ἑτέρου ὄντος τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς, καὶ ἄλλου τοῦ πνεύματος. ἅπερ ἀντίκειται ἀλλήλοις· εἰ γὰρ καὶ ὁ νόμος πνευματικός ἐστι· τουτέστι τὰ τοῦ πνεύματος βούλεται· καὶ τὰ συμφέροντα ζητεῖ τῇ ψυχῇ· ἀλλ' ἐγὼ τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας διώκων, σαρκικός εἰμι. οὐκ εἶπε δὲ ὑμεῖς οἱ τῷ νόμῳ χρώμενοι 20 καὶ παραβαίνοντες. ἵνα μὴ τραχὺν καὶ ἐπαχθῆ ποιήσῃ τὸν λόγον. ἀλλ' ἐγώ φησι, τὰ ἐκείνων, ἐφ' ἑαυτοῦ σχηματίζων. καὶ ἐφεξῆς δὲ οὕτω ποιεῖ· τὸ τραχὺ καὶ σφοδρὸν ἐκλύων τῇ περὶ αὐτοῦ σχηματολογίᾳ.

Χρυσοστόμου. Ἢ τὸ, ἐγώ φησι, τὸν ἐν τῷ νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ 25 νόμου πολιτευόμενον ἄνθρωπον ὑπογράφων νῦν.

Θεοδωρήτου. Καὶ ὅλως, τὸν πρὸ τῆς χάριτος ἄνθρωπον εἰσάγων, πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν παθῶν· σαρκικὸν γὰρ καλεῖ τὸν μηδέπω τῆς πνευματικῆς ἐπικουρίας τετυχηκότα· τὸ δὲ "πεπρα-"μένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν," διὰ τῆς προφητικῆς νοήσομεν χρή- 30 σεως. "ἰδοὺ," φησὶ, "ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἐπράθητε·" τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησί· ηὐτομόλησα πρὸς τὴν ἁμαρτίαν· καὶ ἐμαυτὸν αὐτῇ πέπρακα· ἐκδεδομένος ὥσπερ εἰς πταίσματα.

Γενναδίου. Τὸ γὰρ "πεπραμένος" ἀντὶ τοῦ ὡς πεπραμένος

λέγει. καὶ τοῦτο δὲ ἰδίωμα γραφικόν· τὸ δίχα τοῦ ὁμοιωματικοῦ ἐπιρρήματος, λέγειν τί τῶν προκειμένων πολλάκις. οἷον ἐστὶ καὶ τὸ, "ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον." ἔοικε δὲ τὸ, "δοῦλοι ἦτε "τῆς ἁμαρτίας," ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένον, καὶ τῷ παρὰ τῷ προφήτῃ, "τίνι ὑπόχρεως ὢν, πέπρακα ὑμᾶς. ἀλλ' ἢ, ταῖς ἁμαρ- 5 "τίαις ὑμῶν ἐπράθητε." καὶ τῷ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις λεγομένῳ, "ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας·" ὄντως γὰρ, ᾧ τίς ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

Χρυσοστόμου. "Σαρκικός εἰμι," φησὶ, "πεπραμένος ὑπὸ "τὴν ἁμαρτίαν." μετὰ γὰρ τοῦ θανάτου, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισ- 10 ῆλθεν ὄχλος. ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα· ἐδέξατο καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπὸν, καὶ ὀργὴν, καὶ λύπην, καὶ τὰ ἄλλα πάντα· ἃ πολλῆς ἐδεῖτο φιλοσοφίας, ἵνα μὴ πλημμύραντα ἐν ἡμῖν, καταποντίσῃ τὸν λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας βυθόν. αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἁμαρτία· ἡ δὲ ἀμετρία αὐτῶν μὴ χαλινου- 15 μένη, τοῦτο εἰργάζετο· οἷον, ἵν' ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἓν αὐτῶν μεταχειρισάμενος εἴπω, ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μὲν οὐκ ἔστιν· ὅταν δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐκπέσῃ· εἴσω τῶν τοῦ γάμου νόμων οὐκ ἐθέλουσα μένειν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτρίαις ἐπιπηδῶσα γυναιξὶ, τό τε λοιπὸν μοιχεία γίνεται. ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν 20 ταύτης πλεονεξίαν. καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου· ἐγκωμιάσας γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἔδραμεν εὐθέως· ἵνα δείξῃ πῶς καὶ τότε τὸ γένος διέκειτο τὸ ἡμέτερον· καὶ ἡνίκα τὸν νόμον ἔλαβεν, ἀποφήνῃ τῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν παρουσίαν. ὅπερ πανταχοῦ κατασκευάσαι ἐσπούδακε. τὸ γὰρ "πεπραμένος ὑπὸ 25 "τὴν ἁμαρτίαν" ὅταν λέγῃ, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέγει μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβιωκότων, καὶ τῶν ἐξαρχῆς γενομένων ἀνθρώπων.

Ὠριγένους. Ζήτημα καὶ ἀνακύπτει ἀπὸ πάσης τῆς προκειμένης περικοπῆς. πῶς ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος, οὐ δοκεῖ ἐναντιοῦ- 30 σθαι τοῖς ἰδίοις λόγοις, ἐν οἷς λέγει, "ἠγοράσθητε τιμῆς." καὶ "Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασε." καὶ "ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν "ἐμοὶ Χριστός." εἰ μή που εἴπωμεν, ὅτι προσωποποιΐας ἔχει διαφόρους ὁ λόγος. καὶ συσχηματίζονται αἱ περικοπαὶ πρὸς τὰς διαφόρους ποιότητας τῶν προσώπων. ὁ γοῦν παρὼν λόγος ἁρμόζει 35

λέγεσθαι ὑπὸ τῶν μεμαθηκότων μὲν τὰ τοῦ νόμου, ὅτι θεῖος ἐστί· καὶ βλεπόντων αὐτοῦ τὰ προστάγματα, ὅτι εἰσὶ καλά. οὐδὲν δὲ ἧττον ὡς πεπραμένων ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ σαρκικῶν ὄντων. οὐ γινωσκόντων πῶς ἐμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.

15 Ὃ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω, 5
16 τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός.

ΓΕΝΝΑΔΊΟΥ. Ἐπειδὴ εἶπε τὸ, "πεπράμενος ὑπὸ τὴν ἁμαρ-"τίαν." καὶ διὰ τούτου τὴν μὲν ἐν τάξει δεσποίνης ὑπέθετο. ἑαυτὸν δὲ ἐν δούλου, πρὸς τοῦτο ἀκολούθως ἐπάγει, "ὃ γὰρ κατερ- 10 "γάζομαι, οὐ γινώσκω." τοῦτο γὰρ ἴδιον οἰκετῶν, τὸ μὴ γνώμης ἰδίας εἶναι κυρίους· ἀλλὰ δεσποτικοῖς ὑποκεῖσθαι προστάγμασι. πολλάκις γοῦν τί, φησι, οὐ προαιρούμενος αὐτὸς διαπράττομαι· τὸ γὰρ οὐ γινώσκω, οὐχ ὅτι ἀγνοῶ λέγει. πῶς γὰρ ἢ ὃ πράττει τίς, τοῦτο αὐτὸν ἀγνοεῖν ἐγχωρεῖ; ἢ ὅλως ἂν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον 15 εἰς σφάλμα καταλογίζοιτο. ἀλλὰ τὸ, οὐ γινώσκω τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον τὸ ἐν εὐαγγελίοις τοῦ Σωτῆρος· "οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀπέλθετε "ἀπ' ἐμοῦ," ἀντὶ τοῦ, κατεργάζομαί τι πολλάκις· οὐκ οἰκειούμενος οὐδὲ χαίρων· οὐδὲ ἡδόμενος αὐτῷ κατὰ πρόθεσιν· οὐδὲ ἐμαυτοῦ συντόμως εἰπεῖν ἐπακούων, ἀλλὰ ἄλλου. καὶ ὅτι τοῦτο 20 οὕτως ἔχει, φησὶ, δῆλον· "οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο ποιῶ. ἀλλ' ὃ "μισῶ, τοῦτο πράσσω." τουτέστιν ἃ μὲν αὐτὸς ἐμαυτῷ θέλω, τούτων οὐδὲν διαπράττομαι. ποιῶ δὲ τἀναντία· καὶ ἃ μισῶν οὐκ ἂν ἐμαυτῷ βουληθείην ποτέ. διὰ μέντοι τῶν τοιούτων τὸν τοῦ Σωτῆρος ἐκεῖνον νόμον παραβαίνειν φησί· τὸν φυσικόν τε καὶ περιε- 25 κτικὸν τῶν ἁπάντων· τὸν, "ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ "ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως.

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. Ὃ τοίνυν, φησὶ, κατεργάζομαι ἀγνοῶ. καὶ πότε τοῦτο γέγονεν; οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε ἐν ἀγνοίᾳ ἥμαρτεν· ὁρᾷς ὅτι ἐὰν μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας τὰς λέξεις ἐκδεξώμεθα· 30 καὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἴδωμεν σκοπὸν, μυρία ἕψεται τὰ ἄτοπα· εἰ γὰρ ἀγνοοῦντες ἡμάρτανον, οὐδὲ δίκην ἦσαν ἄξιοι δοῦναι· ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω ἔλεγε "χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά·" οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι οὐκ ᾔδεσαν ἁμαρτάνοντες· ἀλλ' ὅτι ᾔδεσαν μέν· οὐχ

οὕτω δὲ ἀκριβῶς. διόπερ ἐκολάζοντο μὲν, οὐχ οὕτω δὲ σφοδρῶς. καὶ πάλιν "τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν." οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλῶν· ἀλλὰ τὴν σαφεστέραν γνῶσιν ἐμφαίνων. ἔλεγε δὲ ὅτι "κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν." οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἐντολὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐποίησεν· ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπίτασιν τῆς ἐπιθυ- 5 μίας ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπεισήγαγεν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐ τὴν καθόλου ἀγνοίαν δηλοῖ· λέγων, "ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ "γινώσκω·" ἐπεὶ πῶς συνήδετο τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· τί οὖν ἐστιν "οὐ γινώσκω;" σκοτοῦμαι φησὶν, συναρπάζομαι. ἐπήρειαν ὑπομένω· οὐκ οἶδα πῶς ὑποσκελίζομαι· ὅπερ 10 καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν. οὐκ οἶδα πῶς ὁ δεῖνα ἐλθὼν, συνήρπασέ με. οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι· ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ καὶ περίστασιν, καὶ ἐπιβουλὴν ἐμφαίνοντες.

Θεοδώρου Μονάχου. Οὔκουν ὡς ἀγνοῶν μετὰ τὸν νόμον τὴν ἁμαρτίαν, τὸν νόμον λέγει ὅτι καλός· ἀλλὰ ἀντὶ τοῦ, πῶς αὐτὴν 15 ποιῶ. ἢ πῶς ὑποκλέπτομαι, καὶ οὐκ αἰσθάνομαι· οἷον πολλάκις κρίνας κρατῆσαι θυμοῦ, ἡττήθην· καὶ θυμωθεὶς, ἔπραξα, ἃ μὴ ἐβουλόμην. ὥσπερ ὑπὸ δεσπότου τινὸς τῆς ἁμαρτίας ταττόμενος. ἢ ἐμαυτὸν πέπρακα. οὐχ ἑαυτοῦ δὲ κατηγορεῖ, ἀλλὰ τὸν καινὸν ἄνθρωπον ἐν ἑαυτῷ ὑπογράφει, τὸ φορτικὸν ἐφ' ἑτέρου τάξαι παραι- 20 τούμενος. καὶ δείκνυσιν ὅτι ὅσοι ὑπὸ νόμον ἐσμὲν, ὀρεγόμεθα μὲν τῆς ἀρετῆς, ἡττώμεθα δὲ ἡδονῆς. οὐ μὴν ὅσοι ὑπὸ χάριν, ὡς δι' αὐτὴν ἔξω γεγονότες ἁμαρτίας. ὑφ' ἧς οὐ κατεχόμεθα, ἐὰν μὴ δράμωμεν εἰς αὐτήν.

Θεοδωρήτου. Καὶ εἰκότως ἀγνοεῖν φησι· ὁ γὰρ ἡττώμενος 25 ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ μέν τοι καὶ τῆς ὀργῆς τῷ πάθει μεθύων, οὐκ ἔχει σαφῆ τὴν γνῶσιν τῆς ἁμαρτίας· μετὰ δέ γε τὴν παύλαν τοῦ πάθους, τὴν αἴσθησιν δέχεται τοῦ κακοῦ· τὶ δὲ, "οὐ γὰρ ὃ θέλω, "τοῦτο πράσσω. ἀλλ' ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ," κατόρθωμα ἐμφαίνει τοῦ νόμου· τὸ διδάξαι τί τὸ κακόν. καὶ μῖσος ἐνθεῖναι τῇ 30 ψυχῇ κατὰ τούτου. τὸ μέν τοι "ὃ οὐ θέλω, καὶ ὃ μισῶ," οὐκ ἀνάγκης ἀλλ' ἀσθενείας δηλωτικά· οὐ γὰρ ὑπ' ἀνάγκης τινὸς καὶ βίας ὠθούμενοι, πλημμελοῦμεν. ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἡδονῆς καταλεγόμενοι, ποιοῦμεν, ἅπερ ὡς παράνομα βδελυττόμεθα.

Χρυσοστόμου. Πῶς οὖν ὁ γινώσκεις ὃ κατεργάζῃ; εἰ γὰρ 35

θέλεις τὸ καλὸν, καὶ μισεῖς τὸ πονηρὸν, γνώσεως τοῦτο ἀπηρτισμένης ἐστίν. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὸ, "οὐ θέλω" εἴρηκεν, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινὰ εἰσάγων βεβιασμένην. εἰ γὰρ οὐχ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ἡμαρτάνομεν, πάντα τὰ τῶν κολάσεων τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων, οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. ἀλλ' 5 ὥσπερ "οὐ γινώσκω" εἰπὼν οὐκ ἄγνοιαν ἐνέφηνεν· ἀλλ' ἅπερ εἰρήκαμεν, οὕτω καὶ τὸ, "οὐ θέλω" προσθεὶς, οὐκ ἀνάγκην ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαινεῖν τὰ γινόμενα· ἐπεὶ εἰ μὴ ἦν τοῦτο δηλώσας, τῷ εἰπεῖν "ὃ οὐ θέλω, τοῦτο πράσσω," ἐπήγαγεν ἂν, ἀλλ' ὃ ἀναγκάζομαι καὶ βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ· τοῦτο γὰρ τῷ θέλειν καὶ 10 τῇ ἐξουσίᾳ ἀντίκειται· νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο εἴρηκεν· ἀλλ' ἀντὶ τούτου, τὸ "μισῶ" τέθεικεν· ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν οὐ θέλω, οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀνεῖλε. τί οὖν ἐστιν "οὐ θέλω;" ὃ μὴ ἐπαινῶ· ὃ μὴ ἀποδέχομαι· ὃ μὴ φιλῶ.

Κυρίλλου. Τινὲς δὲ τῶν ἀμαθεστέρων, οἴονται τὸν τῶν Ἑλλή- 15 νων μῦθον ἐμπεδοῦν ἐθέλειν αὐτόν· ὃν οὐκ οἶδα πῶς πρεσβεύειν ἐγνώκασιν ἐκεῖνοι, πλανῶντές τε καὶ πλανώμενοι. εἱμαρμένην γὰρ πλαστουργοῦντες τινὰ, καὶ τύχην, κατὰ τὸ σφίσι δοκοῦν· εἶτα τὸ κρατεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ταῖς οὐκ οὔσαις ἀνάπτοντες, παραιροῦνται τὸν ἄνθρωπον τοῦ ὅτι μάλιστα πρέποντος αὐτῷ· 20 φημὶ δὲ τοῦ χρῆναι βιοῦν ἐλευθέρως· ἀνειμένην τε καὶ ἐθελούσιον ἔχοντα τὴν ῥοπὴν, τὴν ἐφ' ὅπερ ἂν ἕλοιτο τῶν πρακτέων. ἀνάγκῃ δὲ ὥσπερ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων ὅροις τε καὶ ψήφοις ὑπάγοντες, οὐ μετρίως ἀδικοῦσι τοὺς κατὰ τόνδε τὸν βίον· εἰ γάρ τις ἴοι κατ' αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δρᾶν ἃ μὴ θέμις, οὐκ ἐνὸν αὐτῷ, κἂν εἰ βούλοιτο 25 τυχὸν τῆς εἱμαρμένης τὸ νεῦμα διαφυγεῖν· οὐδ' ἂν ὅλως διαμωμήσαιτό τις εὖ φρονῶν· κἂν εἰ ὁρῷτο πλημμελῶν· ὁ γὰρ ἦν ἀνάγκῃ καὶ οὐχ ἑκόντα δρᾶν, εἰ ἁλίσκοιτο πεπραχὼς, ἔξω που πάντως αἰτίας ἔσται καὶ δίκης· ἐπαινέσαι δ' ἄν τις οὐ λίαν ἐμφρόνως, τὸν ἐπιεικῆ καὶ κόσμιον· τί γὰρ εἰ γέγονε τοιοῦτος, οὐχ 30 ἑκὼν, ἀλλὰ τοῖς ἑτέρων νεύμασι παρενηνεγμένος εἰς τοῦτο· μᾶλλον δὲ καὶ ἄμαχον αὐτῷ τὴν ἀνάγκην κατεξανιστάσης τῆς τύχης;

Οὐκοῦν ἀπηχὲς μὲν παντελῶς τὸ ταῖς Ἑλλήνων τερθρείαις συναποφέρεσθαι λέγειν τὸν τῶν καλλίστων εἰσηγητήν· ἡγοῦν οἴεσθαι 35

τῆς ἐκείνων ἀβελτηρίας ἰέναι κατόπιν, τὸν τῶν θείων ἡμῖν μυστηρίων γεγονότα ταμίαν· εἰ λέγοι τυχὸν, "ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ "γινώσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο "ποιῶ." εἰ γὰρ δή τις ὅλως διϊσχυρίσαιτο· καὶ δὴ καὶ ἕλοιτο φρονεῖν ὡς εἱμαρμένη καὶ τύχῃ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀπονενέμηκεν ἐξου- 5 σίαν, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως ἔροιτο ἂν αὐτὸν ἐκεῖνον που λέγων· εἰ σκληραῖς καὶ δυσαρτήτοις ἀνάγκαις ἐνειλημμένοι, τῶν πρακτέων, ἢ μὴ, κύριοι μὲν ἡμεῖς οὐδαμόθεν καθεστήκαμεν· εἴκομεν δὲ μᾶλλον ὡς κρατοῦσιν ἑτέροις· καὶ τοῦ κατὰ γνώμην εἰργόμεθα, πῶς ἡμῖν γέγραφας αὐτός· "ἢ ἀγνοεῖτε ἀδελφοί· εἰδόσι γὰρ νόμον 10 "λαλῶ· ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ;" κυριεύει δὴ οὖν τίνα τρόπον τῶν ζώντων ὁ νόμος. ἀπρακτήσει μὲν γὰρ ἀραρότως ἐπὶ τοῖς τεθνεῶσιν· ὁρίζεται δὲ οὐκ ἐκείνοις πόθεν. ἀλλὰ τοῖς ἔτι τὸν ἐν σώμασι τρίβουσι βίον. καὶ στεφανοῖ μὲν ἐπαίνοις, τὸν εὐδοκιμεῖν εἰωθότα· καταψηφίζεται δὲ τῶν βεβήλων 15 τὴν δίκην. εἶτα πῶς ὁ νομοθέτης ὅσιος ἔσται κριτής· κολάζων ἡμαρτηκότας τοὺς εἰς τοῦτο πεσεῖν ἀβουλήτως ἐκ ψυχῆς ἠναγκασμένους;

Μᾶλλον δὲ τί καὶ ὅλως τὸν νόμον ὡρίσατο. τοῖς μὲν γὰρ ἔχουσιν ἐπ' ἐξουσίας, ἃ ἂν βούλοιντο δρᾶν, ὁσίαν ὁ νόμος ὁρίζει 20 τὴν δίκην· εἰ παρὸν εὐδοκιμεῖν ταῖς ἀγαθοεργίαις ἐπιδόντας τὸν νοῦν, αὐτοὶ τὰ αἰσχίω τετολμήκασι· καὶ τῶν ἀμεινόνων ἠλλάξαντο τὰ διὰ νόμου κατεγνωσμένα. τοῖς γε μὴν ἐπηρτημένον ἔχουσι τὸν τῆς ἀνάγκης ζυγόν· καὶ ᾗπερ ἂν τοῖς κρατοῦσι δοκῇ, τρεπομένοις ἀεὶ, περιττὸν οἶμαί που τὸ θέσπισμα· καί τοι πῶς οὐκ ἀληθὲς 25 εἰπεῖν, ὡς οὐδ' ἂν ἡμῖν ὁ πάντα εἰδὼς τὸν ἐκ τοῦ νόμου ζυγὸν ἐπετίθει τὸ αὐτῷ δοκοῦν εὖ μάλα βραβεύοντα, καὶ παιδαγωγοῦντα πρὸς τὸ συμφέρον, εἰ τοῖς εἱμαρμένης βρόχοις ἐνειλημμένους ἠπίστατο; ἢ γὰρ ἐκεῖνο λεγόντων οἱ δι' ἐναντίας, ὡς ἠγνόηκε τοῦτο Θεός. ἢ εἴπερ ὀρθὰ φρονεῖν ᾑρημένοι δεδίασι σφόδρα τὸ τῆς ἀρρή- 30 του δόξης καταχέαι τὴν ἄνοιαν ἢ τὴν ἄγνοιαν. νενομοθετήκασι δέ φασιν, καὶ μὴν καὶ τῶν πλημμελούντων καθορίσαι τὰς δίκας, ὁμολογήσουσιν ἐναργῶς, οἳ δέ[g] που πάντως ἐλευθέρῳ φρονήματι

[g] Leg. vid. οἶδε.

διαζῶντα τὸν ἄνθρωπον· καὶ ῥοπαῖς ἐθελουσίοις ἐφ' ὅπερ ἂν καὶ βούλοιτο διάττειν ἰσχύοντα, παραποδίζοντος οὐδενός.

Ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος κυριεύειν ἔφη τοῦ ἀνθρώπου τὸν νόμον ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· οὐκοῦν, οὐχ ὡς τῆς ἀνθρώπου διανοίας τοῖς ἑτέρων ὑποκειμένης νεύμασι, τὰ τοιάδε φησίν· φιλο- 5 σοφεῖ δὲ, καὶ τῆς ἀνθρώπου φύσεως τὰ πάθη περιεργάζεται· μονονουχὶ δὲ καὶ ἀνορύττει λεπτῶς τὰ εἰς νοῦν ἔσω τῶν ἀρρωστημάτων· καὶ τῆς ἐμφύτου φιληδονίας τὸ σῶμα γράφεται· τοῦ νοσοῦντος ἔτι τὴν φιλοσαρκίαν ἑαυτῷ τὸ πρόσωπον εὖ μάλα περιτιθείς. εἰ γὰρ καὶ ἐσταύρουται μὲν αὐτὸς τῷ κόσμῳ, καὶ ὁ κόσμος 10 αὐτῷ· καὶ ἦν ἀξιάγαστος ἀληθῶς, ἀλλ' ἡγεῖτο σοφὸν, μὴ εἰς τὸ οἰκεῖον χάρισμα βλέπειν, ἀλλὰ τὴν τῶν οὔπω κατ' αὐτὸν γεγονότων ἀσθένειαν, ὑπόθεσιν ἀναγκαίαν ποιεῖσθαι τῷ λόγῳ. ὅταν οὖν ἀκούσῃς λέγοντος· "ὃ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω," ἐννόει τινὰς τῶν ὑπεράγαν ἁμαρτωλῶν· οἰομένους ὅτι τὸν πανάριστον ἀλη- 15 θῶς διαζῶσι βίον. καὶ ὅτι τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ τρυφῆς καὶ ἐξιτηλίας, οὐδὲν ἂν γένοιτο τὸ ἰσοστατοῦν· καταμυσάττονται μὲν γὰρ τῆς ἐπιεικείας τοὺς τρόπους· ἐναβρύνονται δὲ καὶ ἐνσπαταλῶσι λίαν, ταῖς σφῶν αὐτῶν ἡδοναῖς· καὶ περὶ αὐτῶν οἶμαί που φησὶ ὁ Παῦλος, "οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. ὧν ὁ Θεὸς, ἡ κοιλία· καὶ ἡ 20 "δόξα αὐτῶν ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν·" οὗτοι φαῖεν ἂν ὥς τι τῶν ἄγαν ἐπαινουμένων πληροῦντες τὸ φαῦλον. "ὃ γὰρ κατεργάζομαι, "οὐ γινώσκω·" οὐκοῦν οὗτοι ἀκουέτωσαν. "ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες "ἐξ οἴνου αὐτῶν." ὅνπερ γὰρ τρόπον οἱ φιλοπόται καὶ κάτοινοι παρακεκομμένοι τῷ πάθει, τῆς διανοίας τὸ ἀκριβὲς, οὐκ ἂν εἰδεῖεν 25 τὰ σφίσι δρώμενα κατὰ τὸν τοῦ μεθύειν καιρόν· οὕτως οἱ τὴν φρένα κατερρωστηκότες ἐκ φιλοσαρκίας καὶ τῶν αἰσχίστων ἡδονῶν, οὐδὲ ὅ τί ποτε δρῶσιν, εἰδεῖεν ἄν. νόσημα δὴ οὖν ἀνθρώπου καρδίας ὁ Παῦλος ἡμῖν ἐξηγεῖται, λέγων "ὃ κατεργάζομαι οὐ "γινώσκω." εἰ δὲ δή τις εἴη τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις 30 τρυφερωτέραν ὥσπερ ὑπέχων τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν· καὶ ἀσχάλλων μὲν ὅτι πλημμελεῖ· πλὴν ἔτι πλεονεκτούμενος ταῖς εἰς ἁμαρτίαν ἡδοναῖς· καὶ οἷον ἀβουλήτως ἰὼν πρὸς τὸ πλημμελὲς, φαίη ἂν εἰκότως, "οὐ γὰρ ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο

"ποιῶ·" ὡς πολλοὶ πολλάκις τεθαυμάκασι μὲν τὴν ἐγκράτειαν. καὶ δὴ μελέτης τῆς εἰς αὐτὴν ἀρξάμενοι, τοῖς τῆς μυσαρᾶς ἡδονῆς νενίκηνται κέντροις. καὶ ὀκλάσαντος αὐτοῖς τοῦ νοῦ πρὸς τὸ χεῖρον, ἐνηργήκασι τὴν ἁμαρτίαν. κατηφείας γε μὴν μετὰ τοῦτο μεμέστωνται. τούτοις ἂν πρέποι καὶ μάλα εἰκότως, μονονουχὶ 5 καὶ ἀβουλήτως ἠσθενηκόσι, τὸ φάναι δὴ πάλιν· "νυνὶ δὲ ἐγὼ "οὐκέτι κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία."

Χρυσοστόμου. Εἰπών γε μὴν "εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ ὅτι καλὸς," δείκνυσι τέως τὴν διάνοιαν οὐ διεφθαρμένην. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πράξει τὴν οἰκείαν διατηροῦσαν 10 εὐγένειαν. εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται· ὃ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἴη. ὅτι γὰρ καλὸς ὁ νόμος φησὶ, δῆλον ἐξ ὧν ἐμαυτοῦ κατηγορῶν παρακούω τοῦ νόμου, καὶ μισῶ τὸ γεγενημένον. καί τοι εἰ ἁμαρτίας αἴτιος ἦν ὁ νόμος, πῶς αὐτῷ συνηδόμενος τὸ 15 παρ' αὐτοῦ κελευόμενον γενέσθαι ἐμίσει;

Γενναδίου. Εἰ τοίνυν ἃ μὴ αὐτὸς θέλω ταῦτα ποιῶ, δι' αὐτοῦ τούτου τὸ τὸν νόμον εἶναι καλὸν, καθομολογῶ· ἃς γὰρ ἐκεῖνος κακίζων πράξεις ἀπαγορεύει μοι, τούτων καὶ αὐτὸς ἐγὼ κατέγνωκα. κἂν μετίω τοῖς ἔργοις αὐτά. 20

Θεοδωρήτου. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μῖσος, ὃ περὶ τὴν ἁμαρτίαν ἔχω, παρὰ τοῦ νόμου λαβὼν ἔχω· οὐκοῦν συνηγορῶ τῷ νόμῳ, καὶ εὖ αὐτὸν ἔχειν ὁμολογῶ.

Φωτίου. Σὺ δέ μοι οὕτω διαλεύκανον τὰ ῥητά. μετὰ τὸ πραθῆναι καὶ γενέσθαι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν τὸν ἄνθρωπον, οὐ γινώσκει ὃ 25 κατεργάζεται· τῆς συνηθείας τῆς αἰσχρᾶς, παντελῶς αὐτοῦ κυριευσάσης· καὶ μὴ συγχωρούσης εἰδέναι ὅτι κακόν ἐστιν ὃ πράσσει. διὸ καὶ ὃ ἐμίσει ἂν, εἰ ἄπρακτος καὶ ἐλεύθερος ἦν· καὶ ὃ οὐκ ἂν εἵλετο, τοῦτο καὶ αἱρεῖται. πεπραμένος ἤδη ὢν καὶ πράττει. εἰ δὲ ἐλεύθερος ὢν καὶ ἄπρακτος καὶ κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν εἱλόμην ἃ νῦν 30 ποιῶ, συμμαρτυρῶ τῷ νόμῳ ὅτι καλός· ἐκεῖνα γάρ μοι συμψηφίζεται φυγεῖν· ἃ καὶ ἐγὼ ἐν τῇ κατὰ φύσιν ἐλευθερίᾳ τυγχάνων, ἔκρινα φευκτέα εἶναι καὶ μισητά. οὐ γινώσκω οὖν, πραθεὶς δηλονότι, οὐ γὰρ ὃ θέλω ἐλεύθερος ὢν, τοῦτο πράσσω νῦν. πεπραμένος

ὤν· ἀλλ' ὃ μισῶ ἐλεύθερος ὤν, τοῦτο ποιῶ πεπραμένος ὤν. εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐλεύθερος ὤν, τοῦτο πράσσω πεπραμένος ὤν, συμμαρτυρῶ ἐλεύθερος ὤν, ὅτι καλὸς ὁ νόμος. τὰ γὰρ αὐτὰ ἐκείνου βούλομαι, καὶ οὐχ ἃ νῦν ποιῶ.

17 Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό· ἀλλ' ἡ 5
18 οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί· τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν. τὸ μὲν γὰρ θέλειν παράκειταί μοι· τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν,
19 οὐχ εὑρίσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ' ὃ οὐ
20 θέλω κακὸν, τοῦτο πράσσω· εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο 10 ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό· ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

Χρυσοστόμου. Σαφὲς ἄρα φησὶν τὸ μὴ ἐμὴν ἔτι, τῆς δὲ ἐν ἐμοὶ ἁμαρτίας εἶναι τὴν πρᾶξιν· ἐγὼ γὰρ αὐτὴν οὐδὲ βουλόμενος οὐδὲ θέλων πέφηνα· καὶ ἑρμηνεύων πῶς ποτε ἔφη τὸ, "ἡ οἰκοῦσα 15 "ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία," ἐπάγει· "οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί· "τουτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν." διὰ πάντων τούτων, τὸ ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις λέγων παρὰ τοῦ δεσπότου λεχθέν· "ὅτι "τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ, ἀσθενής." τὸ γὰρ τῆς σαρκὸς φθαρτὸν καὶ ἐμπαθὲς τῆς παρανομίας καταιτιᾶται· "οὐκ 20 "οἰκεῖ γάρ," φησιν, "ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν·" τουτέστιν, οὐκ ἔχει τὸ ἀπαθὲς οὐδὲ τὸ τέλειον, καὶ ἀνενδεὲς καὶ ἀναμάρτητον. ὅθεν αὐτὴν καὶ σάρκα πολλάκις ἁμαρτίας καλεῖ· καὶ σῶμα ἁμαρτίας, καὶ σῶμα θανάτου· αἱροῦμαι γοῦν τῷ νῷ τὸ ἀγαθόν· καὶ παρεσκεύασμαι πρὸς τοῦτο κατὰ ψυχήν. ἐπὶ δὲ τῶν διὰ σαρκὸς 25 ἔργων, αὐτὸ μετελθεῖν οὐχ εὑρίσκω· ἀλλ' ἐσπούδακα μὲν καὶ ἀγωνίζομαι ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν. ὑπάγομαι δὲ παρ' αὐτῆς πράττειν ἃ μὴ προήρημαι. τὴν οὖν τοιαύτην πρᾶξιν, εἰκότως οὐκ ἐμὴν ἀλλ' ἀλλοτρίαν λογίζομαι.

Θεοδωρήτου. Καὶ σκόπει πῶς τοῦτο γίνεται· ἄρχειν τοῦ τε 30 θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας ὁ νοῦς ἐτάχθη παρὰ Θεοῦ, ἐν ἐμοὶ, καὶ κυβερνᾶν τὰ μετὰ τὴν παράβασιν ταύτην καὶ διεξάγειν καλῶς·

νήφων μὲν οὖν καὶ σωφρονῶν τοῦτον ἰθύνει τὸν τρόπον αὐτά· ἀμελήσας δὲ ὑποκύπτει σφίσι μᾶλλον αὐτὸς, καὶ κατακυριεύεται ὑπ' αὐτῶν· καὶ πρὸς τὰ φαῦλα καθέλκεται· ἅπερ αὐτὸς μὲν οὐ λέγεται κατεργάζεσθαι· ἐπειδὴ μισεῖ τὸ γινόμενον. ἡ δὲ τῶν παθῶν δεσποτεία καὶ δουλεία αὐτοῦ, ἣν ἁμαρτίαν ὁ Παῦλος ἐκάλεσε, 5 ταύτην ἔχει τὴν πρᾶξιν· διὸ καὶ μὴ οἰκεῖν φησὶν ἐν τῇ σαρκὶ ἀγαθὸν, διὰ τὴν τῶν παθῶν ἐπικράτειαν. ἃ ἐπεισήγαγε μὲν θνητὸν τὸ σῶμα γεγενημένον· ηὔξησε δὲ τοῦ νοῦ ῥαθυμία. καί τοι τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου διδασκαλίας προσέλαβον. ἀσθενῶ δὲ ὅμως περὶ τὴν πρᾶξιν, ἑτέραν ἐπικουρίαν οὐκ 10 ἔχων.

Κυρίλλου. Ἐνίησι δὲ πάλιν τῆς θεωρίας τὸ ἀκριβὲς τῇ τοῦ σώματος φύσει· καὶ τῶν ἐνόντων αὐτῷ φυσικῶν ἀρρωστημάτων τὴν δύναμιν κατασκέπτεται. αἵ τε γὰρ ὀρέξεις αἱ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἀποκομίζουσαι· καὶ τῆς φιληδόνου ζωῆς τὰ ἐγκλήματα, πηγὴν 15 ἔχουσι τὴν σάρκα· καὶ καταστρατεύονται τοῦ πνεύματος· καὶ ἀνθέλκουσι πρὸς τὰ αἰσχίω· καί τοι φιλελεύθερον ὄντα τὸν νοῦν καὶ καυχώμενον ἐπ' ἀρετῇ. διὸ καὶ εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατηγορεῖσθαι τὴν σάρκα δεινῶς ὠδίνουσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἁμαρτίαν, λέγει τὸ παρακεῖσθαι μὲν ἡμῖν τὸ ἀγαθὸν, μὴ μὴν ἔτι καὶ δύνασθαι διαπε- 20 ραίνειν αὐτό· καταβιάζεται γὰρ εἰς ἀβούλητον ἐκτροπὴν καὶ οὐχ ἑκόντα τὸν νοῦν· οὐκοῦν ὅσον ἧκεν εἴς γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν, ἦν ἂν ἔξω ἁμαρτίας. ἐπειδὴ δὲ δυσδιάφυκτον ὑπομένει πλεονεξίαν, εἴη ἂν εἰκότως οὐκ αὐτοῦ δὴ μᾶλλον· ἀλλὰ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἡ αἰτία· ταύτῃ τοι φησί· "εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι 25 "ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό· ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία."

Εἴποι δὲ ἄν τις, ἆρα εἴ τινες τῶν ἀλιτηρίων βαρβάρων πόλιν ἢ χώραν καταδῃώσαντες, εἶτα δορυκτήτους τῶν ἐνοικούντων ἑλόντες τινὰς τὸν τῆς δουλείας αὐτῶν ἐπιτιθεῖεν ζυγόν· οἱ δὲ τοῦτο πεπονθότες ὡς ἐξ ἀναγκαίου δεσμοῖς τοῖς τῶν κρατούντων εἴκοιεν νόμοις, 30 μώμου καὶ γραφῆς εἶεν ἂν ἄξιοι· ὅτι μήτε ἀμείνους τῆς ἀνάγκης εἰσί· μήτε μὴν τὸ σφίσιν αὐτοῖς ἡδὺ διαπεραίνειν σπουδάζουσι· τῆς τῶν τετυραννηκότων ἀλογήσαντες ἐξουσίας; ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαί τις αὐτοὺς εἰκότως διαμωμήσαιτο· οὐ γὰρ ἐξὸν ἀνεῖσθαι

δουλεύουσιν· εἴκουσι δὲ, ὡς ἔφην, ταῖς ἀβουλήτοις συμφοραῖς. ἁλόντες μὲν, ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἐστέρηνται, τοῖς γε μὴν ἀλκιμωτέροις ἐξ ἀνάγκης ἡττώμενοι· καὶ οὐχ ἑκόντες δουλεύουσιν· ἀλλ' εἴπέρ ἐστι τοῦτο τοῦ εἰκότος οὐ μακρὰν, ἀπηλλάχθω γραφῆς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐπὶ τοῖς τῆς σαρκὸς ἀρρωστήμασιν. ἀλλ' ἦν ἐπ' αὐτῷ, 5 φησὶν, καὶ τὸ μὴ ἑλέσθαι δρᾶν. ἔχει γὰρ αὐτὸς τὰς τῶν θελημάτων ἡνίας. οὐκοῦν ἔστω καὶ πλεονεξίας ἀμείνων καὶ ἀτυράννευτος ἁμαρτίαις. εἰ δὲ δύσοιστος καὶ οὐκ εὐάντητος ἡ τῆς σαρκὸς φύσις· κατεξανιστᾶσα τῷ νῷ τὴν ἀτίθασσόν ἡδονήν· ἀργότερος δὲ πρὸς ἐπικουρίαν ὁ νόμος. οὐ γὰρ ἔχει τὸ δύνασθαι νεκροῦν ἁμαρ- 10 τίας, οὐκ ἂν ἐγκαλέσειέ τις δικαίως, ὅτι μὴ δρᾷ τὸ ἄμεινον, τὰ αἰσχίω μεθείς. κἂν εἰ ἔχοι τυχὸν τὰς τῶν ἐν ἡμῖν θελημάτων ἡνίας.

Χρυσοστόμου. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπιτίθενται ἡμῖν οἱ τὴν σάρκα διαβάλλοντες, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀλλοτριοῦντες. τί 15 οὖν ἂν εἴποιμεν; ἃ καὶ περὶ τοῦ νόμου πρώην διαλεγόμενοι εἰρήκαμεν. ὅτι ὥσπερ ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἁμαρτίας εἶναι φησὶ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται· ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον· "ὅτι οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό[g]." εἰ δὲ λέγοι ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ ἀγαθὸν, οὔπω τοῦτο ἔγκλημα τῆς σαρκός. 20 οὐ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖν ἀγαθὸν ἐν αὐτῇ, πονηρὰν αὐτὴν δείκνυσιν οὖσαν. ἡμεῖς δὲ ἐλάττονα μὲν τῆς ψυχῆς ὁμολογοῦμεν εἶναι τὴν σάρκα, καὶ καταδεεστέραν· οὐ μὴν ἐναντίαν οὐδὲ μαχομένην οὐδὲ πονηράν· ἀλλ' ὡς κιθάραν κιθαριστῇ, καὶ ὡς ναῦν κυβερνήτῃ, οὕτως αὐτὴν ὑποκεῖσθαι τῇ ψυχῇ· ἅπερ οὐκ ἐναντία τοῖς ἄγουσι 25 καὶ χρωμένοις ἐστίν· ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα· οὐ μὴν ὁμότιμα τῷ τεχνίτῃ· ὥσπερ οὖν ὁ λέγων, ὅτι οὐκ ἐν τῇ κιθάρᾳ· οὐδ' ἐν τῇ νηῒ ἡ τέχνη· ἀλλ' ἐν τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ κιθαρῳδῷ· οὐ τὰ ὄργανα διέβαλεν· ἀλλὰ τὸ μέσον τὸ πρὸς τὸν τεχνίτην ἔδειξεν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν ὅτι "οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκί 30 "μου ἀγαθόν·" οὐ τὸ σῶμα διέβαλεν· ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ψυχῆς ἔδειξεν. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τὸ πᾶν ἐγκεχειρισμένη τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς κιθαρῳδίας· ὅπερ καὶ Παῦλος ἐνταῦθα

[g] ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία a m. rec. i. m.

δείκνυσι τὸ κῦρος τῆς ψυχῆς τιθέμενος, καὶ εἰς δύο ταῦτα τὸν ἄνθρωπον διελὼν, ψυχήν τε καὶ σῶμα· λέγει ὅτι ἀλογωτέρα μέν ἐστιν ἡ σὰρξ, καὶ συνέσεως ἔρημος, καὶ τῶν ἀγομένων ἀλλ' οὐ τῶν ἀγόντων· σοφωτέρα δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πράττειν καὶ τὸ μὴ πράττειν συνιδεῖν δυναμένη· οὐ μὴν ἀρκοῦσα πρὸς τὸ τὸν ἵππον 5 ἄγχειν[h] ὡς ἥρηται· ὅπερ οὐ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γένοιτ' ἂν ἔγκλημα· εἰδυίας μὲν ἅπερ δεῖ πράττειν, οὐκέτι δὲ εἰς ἔργον ἐκφερούσης τὰ δόξαντα.

Οἰκουμενίου. Τάχα δὲ καὶ τὸ, "οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ ἀγαθὸν," τὸ αὐτεξούσιον δείκνυσι. καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῆς ἐπ' ἄμφω 10 τό τε ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν ῥοπῆς· τὸ γὰρ "οὐκ οἰκεῖ" ταυτὸν εἴποι ἄν τις, τῷ, οὐκ ἀποκληρωμένον καὶ ἀνάγκῃ τινὶ παραμένον ἔχω τὸ πράττειν τὰ ἀγαθά· ὥς τε καὶ πρὸς βίαν ἀφέλκειν με τῶν κακῶν. τοῦτο γὰρ ἡ οἴκησις· ἡ εἰς ἀεὶ διαμονὴ, καὶ οἷον ἐγκάθισις. ἐπὶ μέν τοι τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ εἶπεν οἴκησιν· ἐπὶ δὲ τῆς 15 ἁμαρτίας, εἶπεν· ἐκ γὰρ τοῦ διαμαρτάνειν λοιπὸν, εἰς ἕξιν τινὰ τῆς ἁμαρτίας ἤλθομεν· ἡ δὲ ἕξις, ἴση τῇ φύσει γίνεται. καὶ οὐκ εἶπεν ἡ ἐρριζωμένη ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία· τὸ ἐμπεφυκὸς κακόν· ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. ἵνα μηδεὶς φυσικὴν τὴν ἁμαρτίαν νομίσῃ. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ οἰκήτορος, ὡς εἰσῆλθεν ἐξελθεῖν δυναμένην. τὸ δ' αὐτὸ καὶ συνηγορία τοῦ σώματος. οὐ γὰρ ἡ τῶν οἰκούντων κακία, τῆς φύσεως τοῦ οἴκου διαβολή· τί γὰρ παρὰ τὸν οἶκον, εἰ λῃστὴς ἐν αὐτῷ τίς κατοικεῖ;

Μεθοδίου Πατάρεως. Ἔφη δέ τις ἁμαρτίαν ἐνταῦθα τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως εἰσοικισθεῖσαν. 25

Διδύμου. Ἕτερος δὲ τὸν διάβολον εἶπεν. ὡς τὸ τῆς ἁμαρτίας ὄνομα οὐκ οὐσίαν ὑφεστῶσαν δηλοῖ, ἀλλὰ τὸ διημαρτηκέναι τινὰ τοῦ κατὰ λόγον καὶ ὀρθῶς ἔχοντος πράγματος. ἐπεὶ δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος οὐχ ἁπλῶς ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ἁμαρτίας γενικωτάτης δυναμένης σοφίστασθαι ἀφορμὰς, πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ εὕρεσιν μνημονεύει, οὐκ ἄλλον τινὰ γενικωτάτως ἁμαρτίαν ὀνομάζει, ἀλλ' ἢ αὐτὸν τὸν τῶν ἁμαρτημάτων γεγονότα ἀρχηγέτην καὶ πατέρα διάβολον. ὡς γὰρ τοὺς ἀνθρώπους, ἀφ' ἧς ἐπιτηδεύουσι

[h] ἄγειν ὡς βούλεται i. m. a m. rec.

τέχνης καλοῦμεν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον ὡς πρώτως ἐφευρετὴν γενόμενον τῆς ἁμαρτίας, ἁμαρτίαν καλεῖ· ὃς μάλιστα ἐν τῇ ψυχῇ λέγεται ἐπιχωριάζειν· κατὰ τὸ, "εἰσῆλθεν ὁ Σατανᾶς "εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα." εὖ δὲ καὶ τὸ, εἰπεῖν, "οὐκέτι ἐγὼ "κατεργάζομαι αὐτό." ἔργου δὲ καὶ κατέργου πολὺ τὸ μέσον. 5 διότι τοῦ ἔργου προηγεῖται τὸ κάτεργον. ὡς φέρε εἰπεῖν οἰκίας ἢ νηὸς τόδε κάτεργον, τουτέστι τῆς ὕλης ἡ παρασκευή. ἡ τοίνυν οἰκοῦσα ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἁμαρτία, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς, ὁμολογουμένως ἐν τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν προκατεργάζεται τοῦ ἐσομένου κακοῦ τῆς ἰδέας τὴν κατασκευήν· τῆς ὑποδεξαμένης αὐτὸν 10 ψυχῆς συμπραττούσης αὐτῷ· ὥσπερ δὲ ταῖς φιλαρέτοις ψυχαῖς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συγκοπιᾶν λέγεται· κατὰ τὸ, "περισσότερον "πάντων ἐκοπίασα. οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν "ἐμοί." οὕτω δὴ ἐπὰν ῥάθυμος ψυχὴ ταῖς τοῦ διαβόλου πεισθῇ προστροπαῖς, συνεργὸν ἔχει πρὸς τὸ κακὸν αὐτόν. 15

Χρυσοστόμου. Εἰπών γε μὴν ὅτι "τὸ κατεργάζεσθαι τὸ "ἀγαθὸν οὐχ εὑρίσκω." οὐκ ἄγνοιαν φησὶ, οὐδὲ ἀπορίαν, ἀλλ' ἐπήρειάν τινα καὶ ἐπιβουλὴν τῆς ἁμαρτίας. ὅπερ οὖν καὶ σαφέστερον δεικνὺς, ἐπήγαγεν· "οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ' ὃ "οὐ θέλω, κακὸν, τοῦτο πράσσω· εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, 20 "οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό· ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία·" εἶδες πῶς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς ἀπαλλάξας ἐγκλήματος, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν πονηρὰν πρᾶξιν μετέστησεν. εἰ γὰρ οὐ θέλει τὸ κακὸν, ἀπήλλακται ἡ ψυχή· καὶ εἰ αὐτὸς αὐτὸ μὴ κατεργάζεται, ἠλευθέρωται καὶ τὸ σῶμα. καὶ μόνης τῆς 25 πονηρᾶς προαιρέσεώς ἐστι τὸ πᾶν. οὐ γὰρ ταυτὸν ψυχῆς οὐσία καὶ σώματος καὶ προαιρέσεως. ἀλλὰ τὰ μὲν ἔστιν ἔργα τοῦ Θεοῦ· τὰ δὲ, ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γενομένη κίνησις πρὸς ὅπερ ἂν αὐτὴν βουληθῶμεν ἀγαγεῖν· ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἔμφυτον, καὶ παρὰ Θεοῦ. ἡ δὲ τοιάδε βούλησις ἡμέτερον, καὶ τῆς γνώμης ἡμῶν. 30

21 Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται.

Χρυσοστόμου. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; ἐπαινῶ τὸν νόμον φησὶ, κατὰ τὸ συνειδός. καὶ αὐτὸν δὲ

εὑρίσκω ἐμοὶ τῷ βουλομένῳ τὸ καλὸν ποιεῖν, συνήγορον καὶ ἐπιτείνοντά μοι τὸ βούλημα. ὥσπερ γὰρ ἐγὼ αὐτῷ συνήδομαι, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐπαινεῖ τὴν γνώμην ἐμοί. ὁρᾷς πῶς δείκνυσι τὴν μὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιούτων γνῶσιν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν καταβεβλημένην· τὸν δὲ νόμον Μωσέως ἐπαινοῦντα αὐτὴν, καὶ ἐπαινούμενον παρ' αὐτῆς; οὐδὲ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν ὅτι διδάσκομαι παρὰ τοῦ νόμου· ἀλλὰ σύμφημι τῷ νόμῳ· οὔτε προϊὼν[1] ὅτι παιδεύομαι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι συνήδομαι αὐτῷ. τί δέ ἐστι συνήδομαι; ὁμολογῶ ὡς καλῶς ἔχοντι. ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν· ὥστε τὸ θέλειν τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ θέλειν τὸ πονηρὸν, ἄνωθεν ἦν προκαταβεβλημένον. ὁ δὲ νόμος ἐλθὼν, καὶ ἐν τοῖς κακοῖς κατήγορος ἐγένετο πλείων, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαινέτης μείζων. ὁρᾷς πανταχοῦ ἐπίτασίν τινα καὶ προσθήκην αὐτῷ μαρτυροῦντα μόνον· πλέον δὲ οὐδέν· καὶ γὰρ ἐπαινοῦντος αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ συνηδομένου καὶ θέλοντος τὸ καλὸν, τὸ κακὸν ἔτι παράκειται· καὶ ἡ πρᾶξις αὐτοῦ οὐκ ἀνήρηται· ὥστε ὁ νόμος τῷ προῃρημένῳ καλόν τί ποιῆσαι, καὶ κατὰ τοῦτο σύμμαχος γίνεται μόνον, καθὸ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτῷ βούλεται.

Κυρίλλου. Καὶ ἄθρει δὴ πάλιν ὡς σοφῶς καὶ εὐτέχνως ἀποδέχεται τὸν νόμον· οὐχ ὡς τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον ἀπαμβλύνειν ἰσχύοντα· οὔτε μὴν κατανεκροῦν οἷόν τε τὴν ἐν ἡμῖν ἁμαρτίαν. ἀλλ' ὡς ἐνιέντα μόνον τῷ νῷ τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν. εἰ γὰρ ἐμοί, φησι, παράκειται τὸ κακὸν ὡς ἐνοικοῦν τῇ σαρκί· κατακιβδηλεύει γε μὴν ὁ νόμος αὐτὸ, χαρίζεται τὴν ἐπικουρίαν, καὶ νοεῖται σύμβουλος· οὐ μὴν ἔτι καὶ λυτρωτής. δεῖ δὲ πάντως τοῖς ἀρρωστοῦσι τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τοῦ δειδέναι μόνον, ὅτι τὰ ἀμείνω προσήκει δρᾶν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοῦ δύνασθαι κατορθοῦν, ἅπερ ἂν εὖ ἔχοι, καὶ τῷ νόμῳ δοκῇ. καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἐθέλουσιν εὐδοκιμεῖν ἐν μάχῃ οὐκ ἀπόχρη πρὸς τοῦτο γυμνὴ καὶ μόνη τῶν τακτικῶν εἴδησις. ἀλλ' εἰ προσυπάρχοι τούτῳ καὶ τὸ εὐσθενὲς, εἶεν ἂν οἱ τοιοίδε τότε δὴ μόλις λαμπροὶ καὶ περίβλεπτοι. οὐκοῦν εἰ διδάσκει μὲν ὁ νόμος τὸ ἐν ἀγαθοῖς εὐτεχνὲς, κατ' οὐδένα τρόπον δὲ τοῖς πλεονεκτουμένοις ἐπικουρεῖ, τὴν ἁμαρτίαν ἀπονευρῶν,

[1] προεῖπον i. m. a m. rec.

καλὸς μὲν ἔστι καὶ διδάσκαλος, οὐ μὴν ἔτι καὶ ἐν ἴσῳ χάριτι τῇ διὰ Χριστοῦ καταλογισθείη ἂν εἰκότως· τοῦ καὶ σοφοῦν ἰσχύοντος, καὶ ἀλκιμωτέρους ἡμᾶς ἀποφαίνοντος τοῦ κακοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. *Καλὸς οὖν εἶναί μοι δοκεῖ ὁ νόμος. ἐπαινῶ γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διηγορευομένα ὡς εὖ ἔχοντα· καὶ ὁμοίως αὐτὰ καὶ* 5 *τὰ καλὰ φιλῶ· καὶ τὰ κακὰ μισῶ· ἀλλ' ὅμως, ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται· τουτέστιν ἡ ἁμαρτία. διά τε τὸ θνητὸν ἔχειν καὶ παθητὸν τὸ σῶμα· καὶ διὰ τὴν τῆς τυχῆς ῥαθυμίαν τε καὶ ἀσθένειαν. σὺ δὲ τὸ μὲν τῷ θέλοντι ἐμοὶ τὸ καλὸν ποιεῖν, τῇ ψυχῇ πρόσαψον· τὸ δέ, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται, τῇ σαρκί. λέγει* 10 *γὰρ ὅτι ὁ νόμος, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν, χρήσιμος, παιδεύων αὐτὴν ἐφίεσθαι τοῦ καλοῦ, ἀποστρέφεσθαι δὲ τὸ κακόν. τὴν περὶ τὸ ἁμαρτάνειν δὲ ἡμῖν εὐκολίαν, οὐδαμῶς δύναται ἀφελεῖν· ἥτις ἡμῖν ἀπὸ τῆς θνητότητος ἐγένετο.*

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ.[m] *Εἰ δὲ βούλει καὶ οὕτω νόησον τὸ ῥητόν. ἐκ τού-* 15 *των δείκνυται φησὶ βουλόμενος καὶ ὁ νόμος συνῳδὰ τῷ περὶ τὸ καλόν μου θελήματι. ἐξ ὧν καὶ τὸ κακὸν ἀμφοτέροις ἐμοί τε κἀκείνῳ, ταυτὸν καταφαίνεται.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. *Ἢ τῷ, "εὑρίσκω τὸν νόμον," πρόσθες ὡς λεῖπον, τὸ δυσκατόρθωτον· καὶ συνάψας, εἰπὲ, ἐξ ὧν καὶ βου-* 20 *λόμενος τί ποιῆσαι καλὸν οὐ δύναμαι, ἀλλ' ἐπὶ τὸ χεῖρον παρατρέπομαι, εὑρίσκω τὸν νόμον δυσκατορθωτόν μοι, θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. παράκειταί μοι γὰρ ἑτοιμότερα κακὰ πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτά. τοῦ "παράκειται" δεικνύοντος, ὡς οὐκ ἐργῶδες ἐστὶ μετιέναι τὴν κακίαν.* 25

ΦΩΤΙΟΥ. *Ἐκλάβοις δ' ἂν καὶ οὕτως. ἐξ ὧν εἶπον φησὶ, τοῦτό μοι συμπεραίνεται. καὶ τοῦτο εὑρίσκω, τὸ εἶναι τὸν νόμον, νόμον εἰς τὸ καλὸν τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν· καὶ τοῦτο μόνον χαριζόμενον. τὸ γὰρ κακὸν εὑρίσκω, ὅτι ὁμοίως ἐμοὶ παράκειται· καὶ οὐδὲν ἐβελτιώθην ἐκ τοῦ νόμου. εἰ μὴ καὶ μᾶλλον* 30 *βλάβην* [k] *ἐδεξάμην, ὅτι παρακεῖσθαί μοι καὶ οἷον ἐγγίζειν μοι τὸ κακὸν παρέσχεν ἀφορμήν· ὁ νόμος οὖν, μόνον νόμος ἐγένετό μοι εἰς τὸ ἀγαθόν· ἄλλο δὲ οὐδέν· πόθεν δῆλον, ὅτι τὸ κακόν μοι*

[k] Hic est in codice rasura.

ὡσαύτως παράκειται. ἢ καὶ οὕτως. εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον, τουτέστι, κατενόησα καὶ κατελάμβανον τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν φύσιν τοῦ νόμου. ἐξεῦρον αὐτὸν ἀκριβῶς· ὅτι οὐδέν μοι βοηθῆσαι ἴσχυσε· πόθεν δῆλον; ὅτι θέλοντί μοι ποιεῖν τὸ καλὸν, οὐδὲν ἐπικουρεῖ· ἀλλ᾽ ὁμοίως τὸ κακὸν παράκειται ἄπρακτόν μοι τὸ θέλειν ποιοῦν. 5 ἐν τούτῳ οὖν εὗρον ἀκριβῶς τὸν νόμον ὅσον ἰσχύει, καὶ τίς ἐστιν ἡ φύσις αὐτῷ, ἐν τῷ ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν, εὑρίσκειν ἔτι τὸ κακόν· παράκειται γὰρ καὶ οὐκ ἀπελήλαται ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐξ ἐμοῦ. δυνατὸν δὲ καὶ οὕτως ἐγγύτερον τῆς λέξεως ἐκλαβεῖν. εὑρίσκω ἄρα τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν κατὰ τὸν νόμον, ὅτι 10 ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται· καὶ γὰρ οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θέλοντες ποιεῖν τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκουσιν ὅτι παράκειται αὐτοῖς τὸ κακόν. διὰ τοῦ βαπτίσματος γὰρ ἐξώσθη καὶ ἀπελήλατο. ὥστε δεῖ Χριστῷ προσελθεῖν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καταλιπόντας τὸν νόμον. 15

22 Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω 23 ἄνθρωπον. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. 20

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ ἀσαφῶς τέθεικε τὸ προειρημένον, ἑρμηνεύει αὐτὸ, καὶ σαφέστερον ποιεῖ. δεικνὺς, πῶς τὸ κακὸν παράκειται. καὶ πῶς τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλὸν μόνον, νόμος ἐστὶν ὁ νόμος. "συνήδομαι," λέγων, "τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω "ἄνθρωπον." ᾔδειν μὲν γὰρ, φησὶ, καὶ πρὸ τούτου τὸ καλόν. 25 εὑρὼν δὲ αὐτὸ καὶ ἐν γράμμασι κείμενον, ἐπαινῶ[l]. νόμον δὲ ἐνταῦθα πάλιν ἀντιστρατευόμενον, τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν. οὐ διὰ τὴν εὐταξίαν· ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρὰν ὑπακοὴν τῶν πειθομένων αὐτῇ. ὥσπερ οὖν κύριον τὸν Μαμωνᾶν καλεῖ, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν· οὐ διὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τῶν ὑποτεταγμένων δου- 30 λείαν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα νόμον ἐκάλεσεν ἁμαρτίας[m], διὰ τοὺς οὕτως αὐτῇ δουλεύοντας, καὶ φοβουμένους αὐτὴν ἀφεῖναι. ὥσπερ δεδοί-

[l] I. m. a m. rec. βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. [m] I. m. a m. rec. ἁμαρτίαν.

κασιν οἱ νόμον λαβόντες, ἀφεῖναι τὸν νόμον. αὕτη οὖν φησιν ἀντί-
κειται τῷ νόμῳ τῷ φυσικῷ. τοῦτο γάρ ἐστι "τῷ νόμῳ τοῦ νοός
"μου." καὶ εἰσάγει λοιπὸν παράταξιν καὶ μάχην, καὶ τὸν ἀγῶνα
ὅλον ἀνατίθησι τῷ φυσικῷ νόμῳ· ὁ γὰρ Μωσέως, ἐκ περιουσίας
ὕστερον προσετέθη· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος κἀκεῖνος, ὁ μὲν δια- 5
δάξας· ὁ δὲ ἐπαινέσας τὰ δέοντα, οὐδὲν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἤνυσαν
μέγα. τοσαύτη τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννίς· νικῶσα καὶ περιγινο-
μένη· ὅπερ ὁ Παῦλος ἐμφαίνων, καὶ τὴν κατὰ κράτος ἧτταν δη-
λῶν, ἔλεγε, "βλέπω δὲ ἕτερον νόμον, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ
"τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με." οὐ γὰρ εἶπε νικῶντα ἁπλῶς, 10
ἀλλὰ "καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας." οὐκ εἶπε
τῇ ὁρμῇ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ τῇ φύσει τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ "τῷ νόμῳ
"τῆς ἁμαρτίας." τουτέστι, τῇ τυραννίδι, τῇ δυνάμει. πῶς οὖν,
φησὶ, "τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου;" καὶ τί τοῦτο; οὐ γὰρ τοῦτο
"ἁμαρτίαν ποιεῖ τὰ μέλη, ἀλλὰ χωρίζει μάλιστα τῆς ἁμαρτίας· 15
ἕτερον γὰρ τὸ ἔν τινι ὂν, καὶ τὸ ἐν ᾧ ἐστιν ἐκεῖνο. ὥσπερ οὖν καὶ ἡ
ἐντολὴ οὐκ ἔστι πονηρὰ, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀφορμὴν ἔλαβεν ἡ ἁμαρτία,
οὕτως οὐδὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, εἰ καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς καταγωνίζεται.
ἐπεὶ οὕτως ἔσται καὶ ἡ ψυχὴ πονηρά· καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐκείνη,
ὅσῳ καὶ τὸ κῦρος τῶν πρακτέων ἔχει. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ 20
ἔστιν. οὐδὲ γὰρ εἰ θαυμαστὸν οἶκον καὶ βασιλικὰς αὐλὰς τύραν-
νος λάβοι καὶ λῃστὴς, διαβολὴ τῆς οἰκίας τὸ γινόμενον. ἀλλ' ἡ
κατηγορία πᾶσα τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιβουλευσάντων ἐστίν. ἀλλ' οἱ
τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ μετὰ ἀσεβείας καὶ ἀνοίᾳ πολλῇ περιπίπτον-
τες, οὐκ αἰσθάνονται· οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνον κατηγοροῦσιν, 25
ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον διαβάλλουσι· καί τοι γε εἰ πονηρὸν ἡ σὰρξ,
καλὸν ὁ νόμος. ἀντιστρατεύεται γὰρ καὶ ἐναντιοῦται. εἰ δὲ οὐ
καλὸν ὁ νόμος, καλὸν ἡ σάρξ. μάχεται γὰρ αὐτῷ, καὶ κατ'
ἐκείνου πολεμεῖ. πῶς οὖν ἀμφότερα τοῦ διαβόλου φασὶ εἶναι,
ἐναντιούμενα ἀλλήλοις εἰσάγοντες; ὁρᾷς ὅση μετὰ τῆς ἀσεβείας 30
καὶ ἡ ἄνοια; ἀλλ' οὐ τῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα τοιαῦτα. ἀλλὰ
τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνει μόνον· καὶ τὸν νόμον ἑκάτερον, παρὰ τοῦ
Θεοῦ δεδομένον, καὶ τὸν τῆς φύσεως καὶ τὸν Μώσεως ταύτῃ
πολέμιον εἶναι φησί· οὐ τῇ σαρκί. οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα ἁμαρτίαν

εἶναι λέγει, ἀλλὰ ἔργον Θεοῦ σφόδρα καὶ πρὸς ἀρετὴν ἐπιτήδειον, ἐὰν νήφωμεν.

Θεοδωρήτου. Ἔσω δὲ ἄνθρωπον, τὸν νοῦν λέγει· καὶ νόμον ἁμαρτίας, τὴν ἁμαρτίαν, ἥτις ἐνεργεῖται· τῶν μὲν τοῦ σώματος παθῶν, σκιρτώντων· τῆς δέ γε ψυχῆς, ταῦτα, διὰ τὴν ἐξαρχῆς 5 γεγενημένην ἐπιθυμίαν, ἐπισχεῖν οὐ δυναμένης· ἀλλὰ τὴν μὲν οἰκείαν ἐλευθερίαν ἀποβαλούσης, δουλεύειν δὲ τούτοις ἀνεχομένης. ἀλλ' ὅμως καὶ δουλεύουσα, τὴν δουλείαν μισεῖ, καὶ ἐπαινεῖ τὸν νόμον τὸν τῆς δουλείας κατήγορον.

Οἰκουμενίου. Νόμον οὖν ἁμαρτίας περιφραστικῶς, τὴν 10 ἁμαρτίαν καλεῖ. καὶ καλῶς εἶπεν "αἰχμαλωτίζοντά με." μάχης γὰρ κινουμένης μεταξὺ τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῶν τοῦ νοός μου ἐπιταγμάτων· ἤγουν τοῦ ἀντιλέγοντος λογισμοῦ τῷ ἁμαρτίᾳ, ἄπεισι νικήσασα ἡ ἁμαρτία· αἰχμάλωτον λαβοῦσα τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον. 15

Ὠριγένους. Διαγράφει δὲ τὸν παρόντα λόγον ἐν τοῖς μηδέπω κρατύνασι τὴν ἕξιν ἐπὶ τὰ βέλτιστα. ὥσπερ γὰρ στρατιώτης κρατήσας πολεμίοις αἰχμαλώτους ἄγει, οὕτως ἐν τοῖς προειρημένοις προσώποις ἐστὶν ὁ ἐν τοῖς μέλεσιν αὐτῶν νόμος ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς αὐτῶν· καὶ αἰχμαλωτίζων τὴν ταλαί- 20 πωρον ψυχὴν, καὶ ἄγων ἐπὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας νόμον.

Θεοδώρου Μονάχου. Καὶ καλῶς εἶπεν "ἐν τοῖς μέλεσιν." ἐπειδὴ πολύτροπος ἡ ἁμαρτία. διὰ πάντων ἐπιτηδεύεσθαι φύσιν ἔχουσα τῶν μελῶν. τὰ μὲν γὰρ δι' ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ διὰ γλώσσης, τὰ δὲ, ἑτέρως ἁμαρτάνομεν. ἀντὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν τὴν ἁμαρ- 25 τίαν, νόμον εἶπεν ἁμαρτίας, κατά τι οἰκεῖον ἰδίωμα. οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἔλεγεν "ὅτι διὰ νόμου πίστεως." καὶ πάλιν· "ὁ "νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς." ἐπειδὴ γὰρ σκοπός ἐστι νόμου παντὸς ἴδιος· ἐφ' ἑκάστου τὸ τοῦ νόμου προστίθησιν ὄνομα. ἵνα εἴπῃ περὶ οὗ ἂν λέγῃ πράγματος τὸν σκοπόν. αὐτὸ τὸ πρᾶγμα 30 καὶ οὐχ ἕτερον λέγων.

Κυρίλλου. Ἦ νόμον ἁμαρτίας φησὶ τὸ ἔμφυτον κίνημα· καὶ ὅπερ ἂν ὑπάρχειν οἴοιτό τις τῆς φιλοσαρκίας τὸ πάθος. καθάπερ ἀμέλει καὶ νόμον νοὸς τὴν εἴς γε τὸ ἀγαθὸν ῥοπὴν αὐτοῦ καὶ θελη-

σιν· ὅς γε διψᾷ μὲν τὸ ἐλεύθερον, καὶ τῶν διαβεβλημένων ἀπαλλακτιᾷ. καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς στεφανοῖ τὸν νόμον, ὡς τῶν καλλίστων εἰσηγητήν. καταβιάζεται δὲ εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς ἡ τῆς σαρκὸς φύσις· πολεμοῦντός γε καὶ ἐγκειμένου τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας. 5

Γενναδίου. Νόμον δὴ οὖν ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσι, τὸ βούλημα καὶ τὸν σκοπὸν τῆς παθητῆς λέγει σαρκός· ἐπειδὴ καὶ παντὸς ἴδιον νόμου τὸ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα παρακελεύεσθαι· καὶ ἐν τῷ "συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ." τῷ "γάρ," ἀντὶ τοῦ τοίνυν, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ἐχρήσατο. πάντων γὰρ τῶν 10 ἀπὸ τοῦ, "οἶδα μὲν ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν" αὐτῷ προειρημένων, συναγωγὴν ἠβουλήθη ποιήσασθαι· τῷ μὲν νόμῳ τοίνυν λέγων "συνήδομαι τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον·" ἤγουν τὸ ἐν ἡμῖν νοερόν. καὶ χαίρω τούτου τοῖς παραγγέλμασι. βλέπω δὲ νόμον ἕτερον τῶν ἐμαυτοῦ μελῶν, ἀντιπαρατattόμενον τούτῳ· καὶ 15 πρὸς βίαν εἰς ἑαυτὸν ἐνυποσπῶντά με. καὶ οἷον αἰχμαλώτῳ περικεχρημένον μοι· οὐ γὰρ ᾧ χαίρω νόμῳ ὑπακούω, ἀλλ' ᾧ μὴ χαίρω· καὶ μᾶλλόν μου τῶν μελῶν ὁ θεῖος οὐδαμῶς νόμος, τοῦ θείου νόμου κατακρατεῖ. καὶ πρὸς αὐτὸν ἀγωνιζόμενος, ἀντισχεῖν οὐκ ἀρκῶ.

Δ͵ (sic). Ὅπως δὲ τοῦτο γίνεται, σκόπει. ἀγαθὸν τὸ θεῖον 20 καὶ ὑπεράγαθον. καὶ τὸ τούτου θέλημα. τοῦτο γὰρ ἀγαθὸν, ὅπερ Θεὸς βούλεται. νόμος δέ ἐστιν ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐντολή. ἵνα ἐν αὐτῷ μένοντες, ἐν φωτὶ ὦμεν. ἧς ἐντολῆς ἡ παράβασις, ἁμαρτία ἐστίν. αὕτη δὲ διὰ τῆς τοῦ διαβόλου προσβολῆς, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀβιάστου καὶ ἑκουσίου παραδοχῆς συνίσταται. λέγεται 25 δὲ καὶ αὐτὴ νόμος. ἐπιβαίνων οὖν ὁ τοῦ Θεοῦ νόμος τῷ νῷ ἡμῶν ἐφέλκεται πρὸρ ἑαυτόν· καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν. λέγεται δὲ καὶ ἡ ἡμέτερα συνείδησις νόμος τοῦ νοὸς ἡμῶν. καὶ ἡ προσβολὴ δὲ τοῦ πονηροῦ, τουτέστιν ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας ἐπιβαίνων τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν, δι' αὐτῆς ἡμῖν προσβάλλει. 30 ἅπαξ παραβάντες ἑκουσίως τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν προσβολὴν τοῦ πονηροῦ παραδεξάμενοι, ἐδώκαμεν αὐτῇ εἴσοδον παραθέντες ὑφ' ἑαυτῶν τῇ ἁμαρτίᾳ. ὅθεν ἑτοίμως ἄγεται τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸς αὐτήν. λέγεται γοῦν καὶ ἡ ἐναποκειμένη τῷ σώματι

ἡμῶν ὀσμὴ καὶ αἴσθησις τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἐπιθυμία καὶ ἡδονὴ, τοῦ σώματος νόμος, ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἡμῶν. "ὁ μὲν "οὖν νόμος τοῦ νοός μου," ἤτοι ἡ συνείδησις, συνήδεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ· ἤτοι τῇ ἐντολῇ· καὶ ταύτην θέλει· ὁ δὲ νόμος τῆς ἁμαρτίας, ἤτοι ἡ προσβολὴ διὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν, 5 ἤτοι τῆς σοῦ σώματος ἐπιθυμίας καὶ ῥοπῆς καὶ κινήσεως, καὶ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. τουτέστι, τῇ συνειδήσει, καὶ αἰχμαλωτίζει με, καὶ ἀγαπῶντα τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον, καὶ μὴ θέλοντα τὴν ἁμαρτίαν, κατὰ ἀνάκρισιν, διὰ τὸ λεῖον τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς τοῦ σώματος ἐπιθυ- 10 μίας, καὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀλόγου μέρους, ὡς ἔφην, πλανᾷ, καὶ πείθει δουλεῦσαι τῇ ἁμαρτίᾳ. "ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ ἀδύνατον τοῦ "νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει ὁ νόμος διὰ τῆς σαρκὸς, πέμψας τὸν Υἱὸν "αὐτοῦ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας," σάρκα μὲν γὰρ ἀνέλαβεν· ἁμαρτίαν δὲ οὐδαμῶς, "κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ 15 "σαρκί." ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ, ἐν τοῖς "μὴ κατὰ "σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα." τὸ γὰρ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν· καὶ παρέχει δύναμιν τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἡμῶν, κατὰ τοῦ νόμου τοῦ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν. τὸ γὰρ, "τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα 20 "ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις·" τουτέστι, διδάσκει ἡμᾶς τί δεῖ προσεύξασθαι· ὥστε ἀδύνατον, εἰ μὴ δι' ὑπομονῆς καὶ προσευχῆς, τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ἐργάσασθαι.

Μεθοδίου. Τέσσαρας δέ τις ἐνταῦθα λέγεσθαι νόμους εἰπών· ἕνα μὲν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· δεύτερον δὲ, τὸν ἀντιστρατευόμενον· 25 τρίτον, περὶ οὗ φησὶν, "τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου." τέταρτον, περὶ οὗ λέγει· "τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου." τούτων ὁ πρῶτος φησὶ τὸ εὐαγγελικόν ἐστι παίδευμα, ἔξωθεν διὰ τοῦ κηρύγματος εἰσιὼν καὶ τὴν ψυχὴν ῥυθμίζων· ὁ δεύτερος, ὁ ἀντιστρατευόμενος καὶ οὗτος τῶν ἐπεισιόντων ἔξωθέν ἐστι κατ' 30 ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ, τὴν ψυχὴν αἰχμαλωτίζων· ὁ τρίτος, ὅν φησι νόμον νοὸς, οὗτός ἐστιν ὁ τῇ φύσει ἡμῶν ἐγκατασπαρεὶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ· ἐπὶ τὰ τῷ Θεῷ φίλα παροτρύνων. ὁ τέταρτος, ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος, οὗτός ἐστιν ὁ φιλαμαρτήμων· ὃς διὰ τῆς πρὸς τὸ κακὸν συνηθείας, ἐνεσκίρρωσεν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρ- 35

τίαν. ὅρα οὖν, φησὶ, πῶς ἐκ διαμέτρου ἐναντίοις περιεστοιχίσμεθα νόμοις. οἱ μὲν γὰρ δύο, ἔξωθεν ἡμῖν ἐπεισρέουσιν. ὁ μὲν, πρὸς ἀγαθοεργίαν ἐκκαλούμενος, ὁ εὐαγγελικός· ὁ δὲ, πρὸς κακίαν παρακαλῶν, ὁ ἀντιστρατευόμενος τοῦ πονηροῦ νόμος. οἱ δὲ λοιποὶ δύο, ἔνδον εἰσὶ καὶ τὴν ψυχὴν συνέχουσιν. ὁ μὲν τοῦ νοὸς, παρὰ 5 τοῦ δημιουργοῦ ἡμῖν ἐγκατεσπαρμένος, καὶ ὁδηγῶν πρὸς τὰ κρείττονα· ὁ δὲ τέταρτος, ὁ καὶ νόμος τῆς ἁμαρτίας διὰ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἕξιν ἐνσκιρρωθεὶς ἐν ἡμῖν· διὸ πρόσσχες πῶς ἀκριβῶς εἶπε, " βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός " μου." τούτῳ δὴ τῷ ἐμφύτῳ πρὸς τὰ καλά. " καὶ αἰχμαλωτί- 10 " ζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου." ὡς εἰ ἔλεγεν· ἔξωθεν εἰσπνέων συγκινεῖ καὶ ἐρεθίζει πάντα τὸν ἐν ἐμοὶ ἀποκείμενον κονιορτὸν καὶ βόρβορον, ὃν ἡ πρὸς ἁμαρτίαν μοι ἕξις, ἐνεσπίλωσε καὶ ἐνέκαυσε· καὶ ὁ νόμος δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ εὐαγγελικὸς, κινεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ ἐν ἡμῖν ἔμφυτα καὶ ἐγκατεσπαρ- 15 μένα πρὸς ἀγαθοεργίαν σπέρματα. ἕκαστος γὰρ τῶν ἔξωθεν ἐπεισιόντων, τὸν οἰκεῖον καὶ κατάλληλον ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα μόνον κινῶν καὶ διερεθίζων, ἢ εὐσεβεῖν ἢ ἀσεβεῖν ἡμᾶς προτρέπεται.

Ἄλλος δὲ τρεῖς ἔφησεν εἰσὶν ἐνταῦθα νόμοι. ὁ γραπτὸς, ὃν νόμον λέγει Θεοῦ. ὁ ἔμφυτος, ὃν νόμον λέγει νοός. καὶ ὁ τῆς 20 ἁμαρτίας, ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἰσχύσας. ὃν καὶ ἀντιστρατευόμενον λέγει, καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἔχειν τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀντιστρατεύεσθαι· νόμον δὲ τοῦτον φησὶ ὡς ἰσχύοντα καὶ ἔχοντα τοὺς πειθομένους αὐτῷ. τὸ δὲ " αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς " ἁμαρτίας," οὕτως ἐξηγεῖται. οὗτος ὁ νόμος ὁ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας 25 ἐν τοῖς μέλεσιν ἐπεισελθών· ὁ ἀντιστρατευόμενος, αἰχμαλωτίζει με· ἀλλὰ πῶς; ἐπειδὴ ἀντιστρατείαν εἶπεν· ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι δικαίως αἰχμαλωτίζει, καὶ νόμῳ πολέμου, ἐπάγει, " νόμῳ ἁμαρτίας·" οὐ δικαίως φησί· μὴ γένοιτο. ποῖον γὰρ δίκαιον, τὸν ἀλλότριον δοῦλον ἐφ' ἑαυτῇ ποιεῖν; ἀλλὰ πῶς; " νόμῳ ἁμαρτίας," τουτέστι, 30 κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ἁμαρτίας με αἰχμαλωτίζει· κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος αὐτῆς. ἐξ ἀναισχυντίας καὶ πολλῆς ἰταμότητος. ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐξ ἐνέδρας· οὐκ ἐκ τοῦ φανεροῦ, ἀλλὰ ἀπατῶσα καὶ συναρπάζουσα. εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ· οὐκοῦν τὸ ὅλον ἐκείνης ἐστὶ τὸ

αἰχμαλωτισθῆναί με. εἴπερ καὶ αἰχμαλωτίζει με τῷ οἰκείῳ ἔθει, ἐνεδρεύουσα καὶ κρυφίως ἐπιτιθεμένη· προστίθησιν, "ἐν τοῖς μέ-"λεσί μου." οἷον ὅτι τὸ ἐγκαθιδρύσαι αὐτὴν ἐν τούτοις, ἐμόν ἐστι.

24 Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ 5
25 σώματος τοῦ θανάτου τούτου; εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Χρυσοστόμου. Εἶδες πόση τῆς κακίας ἡ τυραννίς; ὅτι καὶ συνηδόμενον τῷ νόμῳ τὸν νοῦν νικᾷ; οὐδὲ γὰρ ἔχει τίς εἰπεῖν φησὶν, ὅτι μισοῦντά με τὸν νόμον καὶ ἀποστρεφόμενον, ἡ ἁμαρτία 10 χειροῦται· συνήδομαι γὰρ αὐτῷ καὶ σύμφημι, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτόν. ἀλλ' ὅμως, ἐκεῖνος μὲν, οὐδὲ φυγόντα πρὸς αὐτὸν ἴσχυσε σῶσαι· ὁ δὲ Χριστὸς καὶ φεύγοντα ἀπ' αὐτοῦ ἔσωσεν. εἶδες ὅση τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολή; ἀλλ' οὕτως μὲν, οὐκ ἔθηκεν αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος· ἀνοιμώξας δὲ μόνον καὶ θρηνήσας μέγα, ὡς ἐν 15 ἐρημίᾳ τῶν βοηθησόντων, διὰ τῆς ἀπορίας, δείκνυσι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, καὶ φησὶν, "τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ "θανάτου τούτου;" νόμος οὐκ ἴσχυσε. τὸ συνειδὸς οὐκ ἤρκεσε· καί τοι ἐπαινοῦν τὰ καλά. καὶ οὐκ ἐπαινοῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπομαχόμενον πρὸς τὰ ἐναντία. τὸ γὰρ εἰπεῖν "ἀντιστρατευόμενον," 20 ἔδειξε καὶ αὐτὸ ἀντιταττόμενον. πόθεν οὖν ἐστι σωτηρίας ἐλπίς; "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, φησὶ, "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου "ἡμῶν." εἶδες πῶς ἔδειξεν ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν; καὶ κοινὰ καὶ Υἱοῦ καὶ Πατρὸς τὰ κατορθώματα; εἰ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐχαριστίας ταύτης ὁ 25 Υἱὸς αἴτιος. ὅταν δὲ ἀκούσῃς λέγοντος αὐτοῦ, "τίς με ῥύσεται ἐκ "τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;" μὴ νόμιζε αὐτὸν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ κατηγορεῖν· οὐδὲ γὰρ εἶπε σῶμα ἁμαρτίας· ἀλλὰ "σῶμα "θανάτου," τουτέστι τὸ θνητὸν σῶμα· τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου· οὐ τὸ γεννῆσαν θάνατον. ὅπερ οὐ τῆς πονηρίας τῆς σαρκός· 30 ἀλλὰ τῆς πονηρίας[n] ἧς ὑπέμεινε, δεῖγμα. ὥσπερ γὰρ ἂν εἴ τις αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ βαρβάρων λέγοιτο εἶναι τῶν βαρβάρων.

[n] ἐπηρείας i. m. a m. rec.

οὐκ ἐπειδὴ βάρβαρος ἐστὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπ' ἐκείνων κατέχεται· οὕτω καὶ τὸ "σῶμα θανάτου" λέγεται, ἐπειδὴ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ. οὐκ ἐπειδὴ προεξένησεν αὐτόν. διόπερ οὐ δὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ῥυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τοῦ θνητοῦ σώματος. αἰνιττόμενος ὃ πολλάκις ἔφην, ὅτι ἐκ τοῦ παθητὸν γενέσθαι, καὶ εὐεπιχείρητον γέγονε τῇ ἁμαρτίᾳ. 5

Καὶ τίνος ἕνεκεν φησὶ, εἰ τοσαύτη ἡ χάριτος πρoγενεστέρα[o] τυραννὶς τῆς ἁμαρτίας ἦν, ἐκολάσθησαν ἁμαρτάνοντες; ὅτι τοιαῦτα ἐπετάγησαν, οἷα δυνατὸν ἦν καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατούσης κατορθοῦν. οὐδὲ γὰρ εἰς ἄκραν αὐτοὺς εἷλκε πολιτείαν· ἀλλὰ καὶ 10 χρημάτων ἀπολαύειν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρῆσθαι πλείοσιν οὐκ ἐκώλυε· καὶ θυμῷ χαρίζεσθαι μετὰ τοῦ δικαίου· καὶ τρυφῇ κεχρῆσθαι συμμέτρῳ. καὶ τοσαύτη ἦν ἡ συγκατάβασις, ὡς καὶ ἐλάττονα ὧν ὁ φυσικὸς διηγόρευε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπαιτεῖν. ὁ μὲν γὰρ τῆς φύσεως νόμος ἕνα ἄνδρα μιᾷ γυναικὶ διη- 15 νεκῶς ὁμιλεῖν ἐκέλευσεν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν, "ὅτι ὁ ποιήσας ἐξαρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ὁ δὲ Μωσέως νόμος· οὔτε τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν ἐκώλυεν. οὔτε δύο κατὰ ταυτὸν ἔχειν ἀπηγόρευε. χωρὶς δὲ τούτου καὶ ἕτερα πλείονα τῶν ἐν τῷ νόμῳ τοὺς πρὸ τοῦ 20 νόμου κατορθωκότας ἴδοι τίς ἄν· τῷ τῆς φύσεως παιδευομένους νόμῳ. οὐ τοίνυν ἐπηρεάσθησαν οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ πολιτευσάμενοι· συμμέτρου νομοθεσίας οὕτως εἰσενεχθείσης αὐτοῖς. εἰ δὲ μὴ οὕτως ἤρκεσαν περιγενέσθαι, τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας τὸ ἔγκλημα. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὐχαριστεῖ· ὅτι μηδὲν τούτων ἀκριβολο- 25 γησάμενος ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον τῶν ἡμαρτημένων οὐκ ἀπήτησεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηδείους ἐποίησε πρὸς μείζονα δρόμον.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τέως δὲ σχετλιάζει καὶ κατακράζει τῆς σαρκός· καὶ σῶμα θανάτου, τὸ ἀπὸ γῆς καὶ φιλήδονον βαλεῖ· διὰ τὸ νοσεῖν ἐν αὐτῷ τῆς ἁμαρτίας τὸν νόμον· ζητεῖν δὲ λέγει τὸν δυνάμενον 30 τῶν τοιούτων ἀπαλλάξαι κακῶν. καὶ ἵν' εὐαφόρμως ἡμῖν εἰσαγάγῃ τὸν λυτρωτὴν, τουτέστι, Χριστόν. ᾧ καὶ τὴν πᾶσαν ὁμολογεῖ χάριν. δι' αὐτοῦ γὰρ λελυτρώμεθα, οὐ τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τοῦ

[o] I. m. a m. rec. τῆς ἁμαρτίας ἡ τύραννις πρὸ τῆς χάριτος ἦν.

θανάτου τῆς σαρκός. οὐκ ἀποθανόντες[p] ἀλλὰ τοῦ ἐν τοῖς μέλεσι θανάτου· τουτέστι τῆς ἐν τοῖς μέλεσιν ἀγρίας ἡδονῆς, ἐλευθερωθέντες. κρείττους γὰρ ἡμᾶς ἀπέφηνεν ὁ Χριστὸς ἡδονῆς καὶ ἁμαρτίας.

Γενναδίου. Οὐκ εἶπε δὲ κακὸς ἐγὼ ἄνθρωπος· οὐδὲ πονηρὸς, 5 ἀλλὰ "ταλαίπωρος." προδιηγησάμενος γὰρ καὶ δείξας αὐτὸν, τῷ νῷ μὲν ὁρῶντα πρὸς τὰ καλὰ, ὑποσυρόμενον δὲ πρὸς τὰ φαῦλα τῷ παθητῷ τῆς σαρκὸς, εἰκότως ὡς ἐλεεινὸν ταλαίπωρον προσηγόρευσε, καὶ οὐχ ὡς μισητὸν πονηρόν. θαυμασιώτατα δὲ ἔφη τὸ, "τίς." ἐμφαίνων διὰ τῆς ἀπορήσεως, τὸ τοῦ πράγματος δύσκο- 10 λον. τίς οὖν ἄρα φησὶ τοσοῦτος, ὅς με τῆς τυραννίδος τοῦ σώματος ἀπαλλάξει· ὑφ' ἧς πρὸς ἁμαρτίαν καθελκόμενος, θανατοῦμαι; σῶμα γὰρ θανάτου, τὸ θανάτου παραίτιον λέγει· ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτὸ προσειπών. ὑποδείξας δὲ αὐτάρκως τὴν ἀνάγκην, καὶ δηλώσας τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος, ἐπάγει, μετ' εὐχαριστίας 15 καὶ ὕμνου τὸν εὐεργέτην δηλῶν. "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μοῦ διὰ "Ἰησοῦ Χριστοῦ." τοῦτο λέγων ὅτι χάρις τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, δωρησαμένῳ τὴν ἀθανασίαν ἡμῖν καὶ τὴν ἀπαθείαν, διὰ τῆς οἰκονομίας, τῆς κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. ὃς μεγαλοφώνῳ πρὸς ἡμᾶς κηρύγματι κέκραγε. "δεῦτε πρός με πάντες 20 "οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς."

Σευηριανοῦ. Θεωρήσας τοίνυν τῷ νῷ τὸν διὰ τοῦ σώματος κατὰ τῆς ψυχῆς γενόμενον πόλεμον· καὶ δι' αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον αἰχμαλωτιζόμενον, ζητεῖ καταφυγὴν σωτηρίας, καὶ τὸν ῥυόμενον περιβλέπεται· ἵνα αὐτοῦ τὸ σῶμα τοῦ θανάτου, εἰς σῶμα ζωῆς 25 μεταποιήσῃ. εἶτα, ὡς εὑρεθέντος τοῦ ῥυομένου, καὶ ἑτοίμου ὄντος πρὸς τὴν χάριν, τὴν πρέπουσαν εὐχαριστίαν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ, "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ," δι' οὗ αὐτῷ καὶ τὸ ῥυσθῆναι τοῦ πολεμίου προσεγένετο. οὐ λέγει δὲ ἁπλῶς· οὐδὲ εὔχεται ῥυσθῆναι τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ κατασχόντος τὸ σῶμα θανάτου τῇ ἁμαρ- 30 τίᾳ. θέλει γὰρ ζωῆς ἑαυτοῦ εἶναι τὸ σῶμα, οὐ θανάτου, οὐδὲ ἁμαρτίας.

Θεοδωρήτου. Ἢ ἁπλῶς θανάτου σῶμα καλεῖ, ὡς ὑπὸ τὸν θάνατον γεγενημένον· τουτέστι θνητόν. ἡ ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος·

[p] Leg. vid. ἀπὸ θανάτου.

δείκνυσι δὲ τὸν νόμον ἐπικουρῆσαι μὴ δυνάμενον, μὴ δὲ τοῖς πρὸ τῆς χάριτος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πολιορκηθεῖσι. τούτων γὰρ τὸ πρόσωπον ἀναλαβὼν, ὡς μηδεμιᾶς συμμαχίας ἑτέρωθεν οὔσης, στένει πικρὸν καὶ ὀδύρεται· μόνος δέ, φησιν, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῆς πικρᾶς ἡμᾶς ἐλευθέρωσε δυναστείας. τὸν 5 μὲν θάνατον λύσας, τὴν δὲ ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχόμενος, καὶ τὴν ἄπονον καὶ ἄλυπον βιοτὴν, καὶ τὴν πολέμου δίχα καὶ ἁμαρτίας ζωήν. τούτων μέντοι τὴν ἀπόλαυσιν κατὰ τὸν μέλλοντα δεξόμεθα βίον. ἐν δὲ τῷ παρόντι τῆς τοῦ Παναγίου Πνεύματος χάριτος ἀπολαύοντες, οὐ μόνοι κατὰ τῶν παθημάτων παρατατ- 10 τόμεθα· ἀλλ᾽ ἐκείνην ἐπίκουρον ἔχοντες, περιγενέσθαι τούτων δυνάμεθα.

Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὴ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας. οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστοῦ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπα- 15 τοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

Κυρίλλου. Μακρὸς μὲν τῷ Παύλῳ ἐκπεποίηται λόγος· βασανίζοντι λεπτῶς ἕκαστα τῶν ἐν ἡμῖν καὶ τῆς πλεονεξίας τοὺς τρόπους, οὓς ὑπομένειν ἔθος τὴν ἀνθρώπου διάνοιαν, ἀντεξάγοντος αὐτῇ τοῦ κακοῦ. διϊσχυρίζετο δὲ ὡς ἀσχάλλει μὲν ἔσθ᾽ ὅτε τῶν 20 ἐπιεικεστέρων ὁ νοῦς, τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι τυραννούμενος. ἀλύει δὲ σφόδρα καὶ ἀσθενῶν αἰσχύνεται· τό γε μὴν ἀποφορτίσασθαι τὴν ἀβούλητον ἁμαρτίαν, οὐδαμόθεν ἴσχει· δεινῶς κατεμπιπτούσης τῆς ἡδονῆς. ταύτῃ τοι καὶ ἀσθενεῖ πρὸς ἀντίστασιν οὐδὲν τὸ παράπαν διά γε τοῦ νόμου πρὸς τοῦτο ἐπικουρούμενος. ἀληθεύει 25 δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος· εἰ τῷ μὲν νοῒ, δουλεύειν τῷ θείῳ διϊσχυρίσαιτο νόμῳ· τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας. καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστιν ὅπερ ἔφη· "τὸ γὰρ θέλειν παράκειταί μοι. τὸ δὲ κατερ- "γάζεσθαι τὸ καλὸν, οὔ." πάλαι μὲν οὖν, ὡς ἔφην, ἐνυπῆρχεν ἡμῖν τό γε ἧκον εἰς νοῦν, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ θέλησιν, τὸ ἑλέσθαι 30 τῷ θείῳ δουλεύειν νόμῳ. κατεβιάζετο δὲ πρὸς ἁμαρτίαν ἡ σὰρξ, τὸ οἰκεῖον ὥσπερ ἀντανιστᾶσα θέλημα. ἦν οὖν ἄρα κατάκριμα τοῖς ἐθέλουσι μὲν ἀποπεραίνειν τὸ ἀγαθὸν, οὐ μὴν ἔτι καὶ δυνα-

μένοις διὰ τὸ τυραννεῖσθαι τοῖς πάθεσιν. ἀλλ' ἐν Χριστῷ πέπαυται τὸ κατακρίνον· τουτέστιν, ἡ τῶν σαρκικῶν κινημάτων πλεονεξία.

Χρυσοστόμου. Λέγει τοίνυν ὅτι οὐ τῶν προτερῶν ἀπηλλάγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχείρωτοι γεγόναμεν. "οὐδὲν 5 "γάρ," φησι, "νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ "σάρκα περιπατοῦσιν·" ἀλλ' οὐ πρότερον αὐτὸ εἴρηκεν. ἕως ἀνέμνησε πάλιν τῆς προτέρας καταστάσεως· πρότερον γὰρ εἰπὼν, "ἄρα "οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δουλεύω, νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ "νόμῳ ἁμαρτίας," τότε ἐπήγαγεν· "οὐδὲν ἄρα κατάκριμα νῦν 10 "τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·" εἶτα ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτάνειν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἐπείγεται, καὶ οὐχ ἁπλῶς φησι, "τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ," ἀλλὰ "τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι." δεικνὺς,ὅτι ἐκ ῥαθυμίας τὸ πᾶν λοιπὸν τῆς ἡμετέρας. δυνατὸν γὰρ νῦν, μὴ κατὰ σάρκα περι- 15 πατεῖν· τότε δὲ δύσκολον ἦν.

Θεοδωρήτου. Οὐ γὰρ περιγίνεται νῦν μὴ βουλομένων ἡμῶν τὰ παθήματα· ἐπειδὴ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν χάριν δεδέγμεθα.

Κυρίλλου. Νόμον μὲν οὖν ἁμαρτίας, τὸ ἐν τῇ σαρκὶ πρὸς τὰς ἐκτόπους ἁμαρτίας κίνημα λέγει· Θεοῦ δὲ νόμον, τὴν τοῦ Πνεύ- 20 ματος βούλησιν. πρόδηλον τοίνυν ὅτι Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· τὸ καὶ νόμους ὁρίζον ἐν ἡμῖν. πρέπει δὲ οὐχ ἑτέρῳ νομοθετεῖν· ἀλλὰ μόνῳ Θεῷ.

2 Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ 25 τοῦ θανάτου.

Χρυσοστόμου. Δείκνυσι πόθεν δυνατοὶ γεγόναμεν νῦν, μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν· "ὁ νόμος," φησὶ, "τοῦ Πνεύματος, "ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας." νόμον Πνεύματος, τὸ Πνεῦμα καλῶν. ὥσπερ γὰρ νόμον ἁμαρτίας τὴν ἁμαρ- 30 τίαν, οὕτω νόμον τοῦ Πνεύματος, τὸ Πνεῦμα φησίν. καίτοι καὶ τὸν Μωσέως, οὕτως ἐκάλεσέ λέγων· "οἴδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευ- "ματικός ἐστι." τί οὖν τὸ μέσον; πολὺ καὶ ἄπειρον. ἐκεῖνος

μὲν γὰρ πνευματικός. οὗτος δὲ, νόμος Πνεύματος. καί τι τοῦτο ἐκείνου διέστηκεν; ὅτι ὁ μὲν, ὑπὸ Πνεύματος ἐδόθη μόνον· οὗτος δὲ καὶ Πνεῦμα ἐχορήγει δαψιλὲς τοῖς ὑποδεχομένοις αὐτόν. διὸ καὶ ζωῆς αὐτὸν νόμον ἐκάλεσε· πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τοῦ τῆς ἁμαρτίας· οὐ τοῦ Μωσαϊκοῦ. ὅταν γὰρ λέγῃ, "ἠλευθέρωσέ 5 "με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας," οὐ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον λέγει ἐνταῦθα. οὐδαμοῦ γὰρ αὐτὸν νόμον ἁμαρτίας καλεῖ. πῶς γάρ; ὃν δίκαιον καὶ ἅγιον πολλάκις ὠνόμασε, καὶ ἁμαρτίας ἀναιρετικόν. ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός. τοῦτον γὰρ τὸν χαλεπὸν κατέλυσε πόλεμον. θανατώσασα τὴν ἁμαρτίαν, ἡ τοῦ 10 Πνεύματος χάρις, καὶ ποιήσασα τὸν ἀγῶνα κοῦφον ἡμῖν, καὶ πρότερον στεφανώσασα. καὶ τότε, μετὰ πολλῆς τῆς συμμαχίας, ἐπὶ τὰ παλαίσματα ἑλκύσασα ταῦτα· ὅπερ δὲ ἀεὶ ποιεῖ· ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸ Πνεῦμα μεταβαίνων· ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, εἰς τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα. τῇ Τριάδι πάντα τὰ ὑπὲρ ἡμῶν λογιζό- 15 μενος· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται· καὶ γὰρ εἰπὼν, "τίς με "ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ[p] θανάτου τούτου;" ἔδειξε καὶ τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ποιοῦντα. εἶτα πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μετὰ τοῦ Υἱοῦ. "ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, "ἠλευθέρωσέ με," φησὶν, "ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." 20

Κυρίλλου. Ἢ ὥσπερ καὶ ἁμαρτίας καὶ θανάτου νόμον τὸ σάρκικον ὀνομάζει καθ' ἑτέραν ἔννοιαν φρόνημα· πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος ἀποφέρον ἡμᾶς, οὕτω καὶ νόμος Πνεύματος ζωῆς, τὸ θέλημα τὸ πνευματικόν· τουτέστι, τὴν εἴς γε τὸ ἀγαθὸν τῆς διανοίας ῥοπήν. ἀλλ' "ὁ μὲν σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρ- 25 "κὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πνεύ- "ματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον." οὐκοῦν ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, τουτέστι τὸ θέλημα τοῦ νοῦ τὸ ἀποφέρον εἰς ζωὴν, ἦν μὲν ἐν ἡμῖν καὶ πάλαι. ἐδουλεύομεν γὰρ τῷ νοΐ, νόμῳ Θεοῦ. ἀλλ' ἠρρώστησεν, ὡς ἔφην, τὸ ἀδρανὲς εἰς ἀντίστασιν· καὶ ταῖς τῆς 30 σαρκὸς ἐπιθυμίαις ἡττώμενος, κατεκρίνετο τῷ νόμῳ. ἐπειδὴ δὲ τὸ νοσεῖν ἀποβαλὼν, ἐρρώσθη διὰ Χριστοῦ· κατεσφραγίσμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν ἠμφιέ-

[p] Ab ead. m. i. marg. γρ. καὶ τοῦ ἀθλίου.

σμεθα· ταύτῃ τοι καὶ λελυτρώμεθα· καὶ ὑπεζεύγμεθα μὲν οὐκέτι τῷ κακῷ, κεκλήμεθα δὲ, ὡς ἔφην, εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα. οὐκοῦν ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, τουτέστι τὸ θέλημα τοῦ νοῦ, τὸ νενευκὸς εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ εἰς ζωὴν ἀποφέρον, ὅτε τὴν διὰ Χριστοῦ πεπλούτηκε χάριν, καὶ τῆς ἀσθενείας ἐκείνης ἀπήλ- 5 λακται, τότε τῶν ἐξ ἁμαρτίας ἀλογήσας κακῶν, καὶ τοῦ τῆς σαρκὸς κατευμεγεθήσας νόμου, "ἠλευθέρωσέ με," φησίν· οὐκ αὐτός που πάντως τὴν ἐλευθερίαν διδούς· γεγονὼς δὲ μᾶλλον ἡμῖν ἐλευθερίας πρόξενος, τῆς διὰ Χριστοῦ. ὥσπερ δὲ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας τὸν τῆς ἁμαρτίας πᾶσά πως ἀνάγκη, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου 10 καταδεσμεῖσθαι βρόχοις, οὕτω τοὺς ἔξω γεγονότας αὐτῆς, ἐλευθερωμένους τὲ διὰ Χριστοῦ, δεῖ δὴ πάλιν ἔξω τε εἶναι θανάτου, καὶ ἀμείνους ὁρᾶσθαι φθορᾶς, καὶ ζῆν ἐν ἁγιασμῷ.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ νόμον Πνεύματος, τὸν εὐαγγελικὸν φησὶ νόμον. οὗτος γὰρ κυρίως τοῦ Πνεύματος νόμος. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Διήλεγξε τοίνυν ἀνωτέρω τὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν μάχην, ἵνα δείξῃ τὰ διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Λόγου γεγονότα ἡμῖν κατορθώματα. τὴν ἕνωσιν καὶ εἰρήνην ψυχῆς καὶ σώματος διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλινγενεσίας· δι' ἧς καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐλάβομεν διὰ Πνεύματος Ἁγίου. οὐκοῦν ὑπὸ 20 Χριστὸν οἱ ὄντες, οὐκ εἰσὶν ὑπὸ κατάκριμα· ἐπειδὴ μὴ δὲ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν· εἰ γὰρ καὶ οἱ πάλαι τῇ μὲν διανοίᾳ ἕτοιμοι ἦσαν πληροῦν τὸν νόμον, ἀνθείλκοντο δὲ ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τὸ ἀνέδην τρυφᾶν, καὶ κατὰ σάρκα ζῆν. ἀλλ' οὐ πάσχουσι τοῦτο καὶ οἱ ἐν Χριστῷ περιπατοῦντες, ὡς μὴ τὸν νόμον φυλάσσοντες τὸν 25 κατακρίνοντα, καταφυγόντες δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον τὸν μὴ κατακρίνοντα, ἀλλὰ ῥυόμενον ἀπὸ τῆς κατακρίσεως διὰ τοῦ λουτροῦ· καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ὁ νόμος ποιῆσαι Μωσέως, ῥύσασθαι ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος ἐν Χριστῷ ἐποίησε· τουτέστιν, ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡ ζωοποιός. νόμον δὲ Πνεύ- 30 ματος εἶπεν, ἀντιδιαστέλλων πρὸς τὸν νόμον τοῦ γράμματος.

Κυρίλλου ἐκ τῶν Θησαυρῶν. Ἀλλ' ἐν τούτοις ὅρα ὅτι τὸν νόμον ἀνωτέρω καλέσας πνευματικόν· τουτέστι τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος, ἐν οἷς ἔφη, "οἴδαμεν ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστὶν," εὐθὺς αὐτὸν νόμον Θεοῦ ἀπεκάλεσεν, εἰπὼν "συνήδομαι τῷ νόμῳ 35

" τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον." νῦν δὲ γυμνότερον ὅτι Θεὸς εἴη τὸ Πνεῦμα ἔδειξε, βοῶν, " ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς " ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με." ἵνα μὴ μόνον νομοθετοῦν εὑρίσκηται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλ' ἤδη καὶ Πνεῦμα ὑπάρχον ζωῆς. καὶ τίς ἡ ζωὴ, ἢ πάντως ὁ λέγων Χριστὸς, " ἐγώ εἰμι ἡ 5 " ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή;" νομοθετοῦντος τοιγαροῦν τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ φυσικῶς ὑπάρχον τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ νομοθετεῖ.

3 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι 10 σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρ-4 τίαν ἐν τῇ σαρκί· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

Κυρίλλου. Ἀξιάγαστος μὲν ὁ μυσταγωγὸς καὶ ἰσχυὸς ἄγαν 15 εἰς θεωρίαν· ἰδιώτης δέ φησιν εἶναι τῷ λόγῳ. ταύτῃ τοι φαμὲν ἐρυθριῶντες οὐδέν· ὅτι τῇ συνθήκῃ τῶν προκειμένων λέξεων λείπει τί βραχὺ πρὸς ἐντελῆ διασάφησιν. ἔδει γὰρ εἰπεῖν " τὸ γὰρ " ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς," λέλυται τυχὸν ἢ πέπαυται. εἶτα προσενεγκεῖν τοῦ πράγματος τὴν ἀπόδοσιν, καὶ 20 τοῦ λελύσθαι συνάψαι τὸν τρόπον, προστιθέντα πάλιν· " ὁ γὰρ " Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, " καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατήργηκε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ," καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς. ἐχούσης δὲ ὧδε τῆς τῶν λέξεων συνθήκης, κατάγε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ, φέρε καταθρήσωμεν τῆς διὰ 25 Χριστοῦ θεραπείας τὸν τρόπον· πέπαυται δὲ ὅπως τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου νοοῖτο· καὶ ποίου νόμου; λεπτομυθεῖ γὰρ λίαν ὁ θεηγόρος ἐν τούτοις. ἀποδέχεται τοίνυν ὡς ὠφελεῖν εἰδότας τόν τε τοῦ Θεοῦ νόμον· φημὶ δὲ δὴ τὸν ἐν γράμμασι· καὶ τόν γε τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃν ἐσχήκαμεν τὸ θέλειν τὸ ἀγαθόν. κἂν εἰ μὴ παρακέοιτο 30 τυχὸν τὸ δύνασθαι δρᾶν αὐτό. ἔφη γάρ· ὅτι " τὸ γὰρ θέλειν " παράκειταί μοι· τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὔ." πλεονεκτούσης δηλονότι τῆς ἁμαρτίας· καὶ τοῦ τῆς σαρκός μου νόμου καταστρέφοντος εἰς τὰ οἰκεῖα, καὶ οὐχ ἑκόντα τὸν νοῦν. κατὰ τὸν

αὐτὸν δὲ οἶμαι τουτονὶ τρόπον, νοοῖτ' ἂν εἰκότως νόμου τὸ ἀδύνατον· τοῦ τε ἐν γράμμασι καὶ διὰ Μωσέως, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, καὶ μέντοι τοῦ ἐμφύτου καὶ ἐν ἡμῖν. καθ' ὃν "καὶ τὰ ἔθνη, καί τοι "τὸν γραπτὸν οὐκ ἔχοντα νόμον, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιοῦντα "φαίνεται· καὶ νόμος εἰσὶν ἑαυτοῖς. ἐνδείκνυνται γὰρ τὸ ἔρ- 5 "γον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν." καθὰ γέ-γραπται.

Ποῖον δὲ τὸ ἐν ἀμφοῖν ἀδύνατον, βασανίσαι καιρός. ὁ μὲν γὰρ ἐν γράμμασι νόμος, διδάσκαλος ἦν εὐκοσμίας, καὶ τῶν ἀρίστων εἰσηγητής. δεδικαίωκε δὲ παντελῶς οὐδένα. ὅ γε μὴν ἔμφυτός τε 10 καὶ ἐν ἡμῖν, ὃν καὶ ὀνομάζει τοῦ πνεύματος· ἀπονένευκε μὲν εἰς τὸ ἀγαθόν· ἡττᾶται δὲ λίαν τοῦ πρὸς τὰ αἰσχίω καλοῦντος νόμου. οὐκοῦν τὸ ἀδύνατον· τουτέστι τὸ ἀσθενοῦν, εἴτε τοῦ ἐν γράμμασιν, εἴτε τοῦ ἐμφύτου νόμου, πέπαυται διὰ Χριστοῦ. νενεκρωμένης γὰρ τρόπον τινὰ τῆς σαρκὸς, καὶ οἷον ἀνῃρημένης τῆς ἐν ἡμῖν 15 ἡδονῆς, κατ' οὐδένα τρόπον ὁ τοῦ πνεύματος, ἤτοι τοῦ νοὸς, ἀσθενήσει νόμος. νενέκρωται δὲ τίνα τρόπον ἡ ἐν ἡμῖν ἁμαρτία, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐν εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ Πατρὸς, ἐν ὁμοιώματι γέγονε σαρκὸς ἁμαρτίας· ἵνα τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνῃ ἐν τῇ σαρκί· γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, καθεὶς ἑαυτὸν 20 εἰς κένωσιν. καὶ ὁμοειδὲς μὲν ὅτι καὶ ὁμοφυὲς τοῖς ἡμετέροις σώμασι τὸ αὐτοῦ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; πλὴν τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων σώματα σάρκες ἂν λέγοιντο ἁμαρτίας, διά τε τὸ πεφυκέναι νοσεῖν τῶν ἐκτόπων ἡδονῶν τὴν γένεσιν· τὸ δέ γε σῶμα Χριστοῦ φαίη τίς ἂν, οὐχ ἁμαρτίας εἶναι σάρκα; μὴ γένοιτο. 25 ὁμοίωμα δὲ μᾶλλον σαρκὸς ἁμαρτίας. τουτέστι προσεοικὸς μὲν τοῖς ἡμετέροις σώμασιν· οὐ μὴν ἔτι καὶ νοσεῖν εἰδὸς σαρκικὴν ἀκαθαρσίαν· ἅγιος γὰρ ἐκ μήτρας ὁ θεῖος ἐκεῖνος νεώς· καὶ ὅσον μὲν ἧκεν εἰς ἐννοίας τε καὶ λόγους τοὺς ἐν τῇ φύσει, κατοκνήσειεν ἂν οὐδεὶς ἐκεῖνο εἰπεῖν· ὡς ἐπείπερ ἦν σὰρξ, ἔσχεν ἂν ἐν 30 ἑαυτῇ τὸ ἴδιόν τε καὶ ἔμφυτον κίνημα. ἐπειδὴ δὲ ὁ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἁγιάζων Λόγος κατῴκηκεν ἐν αὐτῇ, κατακέκριται τῆς ἁμαρτίας ἡ δύναμις. ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς διαβαίνῃ τὸ κατορθούμενον. μετεσχήκαμεν γὰρ αὐτοῦ πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς. ὅταν γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν αὐλίζηται Χριστὸς διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, 35

καὶ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, τότε δὴ πάντως καὶ ἐν ἡμῖν ὁ τῆς ἁμαρτίας κατακρίνεται νόμος. ἀληθὲς οὖν ὅτι "τὸ ἀδύνατον "τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, πέπαυται διὰ Χριστοῦ." κατακρίναντός τε καὶ κατηργηκότος τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. πεπλήρωται γὰρ τὸ 5 δικαίωμα τοῦ νόμου. τουτέστιν ἡ δύναμις τῶν τεθεσπισμένων διὰ τοῦ νόμου. ἤγουν τὸ θέλημα τὸ βλέπον εἰς ἀρετήν. τοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος κατ' οὐδένα τρόπον ὡς ἔφην ἀσθενοῦντος νόμου ἔστι, διὰ τὸ τυραννεῖσθαι ταῖς ἐμφύτοις ἡδοναῖς. πεπλήρωται τοίνυν ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι, ζῆν δὲ 10 μᾶλλον ἐθέλουσι πνευματικῶς.

Χρυσοστόμου. Καὶ δοκεῖ μὲν διαβάλλειν τὸν νόμον πάλιν. εἰ δέ τις ἀκριβῶς προσέχει, καὶ σφόδρα αὐτὸν ἐπαινεῖ. σύμφωνον τῷ Χριστῷ δεικνὺς, καὶ τὰ αὐτὰ προηρημένον. οὐδὲ γὰρ εἶπε τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου, ἀλλὰ "τὸ ἀδύνατον." καὶ πάλιν· "ἐν ᾧ 15 "ἠσθένει." οὐκ ἐν ᾧ ἐκακούργει ἢ ἐπεβούλευε. καὶ οὐδὲ τὴν ἀσθενείαν αὐτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ, λέγων· "ἐν ᾧ ἠσθένει "διὰ τῆς σαρκός." σάρκα πάλιν αὐτὴν οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τὸ σαρκικώτερον φρόνημα καλῶν· δι' ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορίας. οὐ διὰ 20 τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς. εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν ὁ νόμος, πῶς ὁ Χριστὸς εἰς βοήθειαν αὐτοῦ παραγέγονε, καὶ τὸ δικαίωμα αὐτοῦ πληροῖ, καὶ χεῖρα ὤρεξε, κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; τοῦτο γὰρ ὑπολέλειπτο. ἐπειδήπερ ἐν τῇ ψυχῇ πάλαι ὁ νόμος αὐτὴν κατακρίνας ἦν. τί οὖν; τὸ μεῖζον ὁ νόμος 25 ἐποίησε, τὸ δὲ ἔλαττον ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενής; οὐδαμῶς· μάλιστα μὲν γὰρ κἀκεῖνο ὁ Θεὸς εἰργάσατο. ὁ τὸν φυσικὸν δεδωκὼς νόμον, καὶ τὸν γραπτὸν προσθείς. ἄλλως δὲ, οὐδὲν ὄφελος τοῦ μείζονος ἦν, τοῦ ἐλάττονος μὴ προσκειμένου. τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι τὰ πρακτέα μὴ μετιόντα αὐτά; οὐδέν. ἀλλὰ καὶ μείζων 30 κατάκρισις. ὥστε ὁ καὶ τὴν ψυχὴν σώσας, οὗτός ἐστιν, ὁ καὶ τὴν σάρκα εὐήνιον ποιήσας. τὸ μὲν γὰρ διδάξαι εὔκολον. τὸ δὲ καὶ ὁδόν τινα δεῖξαι, δι' ἧς μετ' εὐκολίας ταῦτα ἐγίνετο, τοῦτο ἐστι τὸ θαυμαστόν.

Διὰ δὴ τοῦτο ἦλθεν ὁ μονογενής. καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν ἀπήλλαξε τῆς δυσκολίας ἡμᾶς ἐκείνης. καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὁ τρόπος τῆς νίκης. οὐδὲ γὰρ ἑτέραν ἀνέλαβε σάρκα. ἀλλ' αὐτὴν τὴν καταπονουμένην. ὥσπερ ἂν εἴ τις ἐν ἀγορᾷ γυναῖκα εὐτελῆ[q] τυπτομένην ἰδὼν, εἴποι αὐτῆς εἶναι υἱὸς, βασιλέως ὢν υἱός. καὶ 5 οὕτως αὐτὴν ἀπαλλάξειε τῶν ἐπερεαζόντων. ὅπερ αὐτὸς ἐποίησε. καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁμολογήσας, καὶ παραστὰς αὐτὴ[r], καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν. οὐ τοίνυν ἐτόλμησεν αὐτὴν τυπτῆσαι λοιπόν. μᾶλλον δὲ ἐτύπτησε μὲν τῇ τοῦ θανάτου πληγῇ. τούτῳ δὲ αὐτῷ κατεκρίθη· καὶ ἀπώλετο, οὐχ ἡ τυπτηθεῖσα σὰρξ, ἀλλ' 10 ἡ τυπτήσασα ἁμαρτία. ὅπερ ἁπάντων ἐστὶ θαυμαστότατον. καὶ γὰρ εἰ μὴ ἐν τῇ σαρκὶ ἡ νίκη γέγονεν, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἦν. ἐπεὶ καὶ ὁ νόμος τοῦτο εἰργάζετο· τὸ δὲ θαυμαστὸν, ὅτι μετὰ σαρκὸς τὸ τρόπαιον ἔστη. καὶ ἡ μυριάκις ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καταβληθεῖσα, αὐτὴ λαμπρὰν κατ' αὐτῆς τὴν νίκην ἤρατο. ὅρα γὰρ 15 πόσα τὰ παράδοξα γέγονεν. ἕνα μὲν ὅτι οὐκ ἐνίκησεν ἁμαρτία τὴν σάρκα· ἕτερον δὲ, καὶ ἐνικήθη παρ' αὐτῆς. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ νικηθῆναι καὶ νικῆσαι τὴν ἀεὶ καταβάλλουσαν. τρίτον, ὅτι οὐ μόνον ἐνίκησεν· ἀλλὰ καὶ ἐκόλασε. τῷ μὲν γὰρ μὴ ἁμαρτεῖν, οὐκ ἐνικήθη. τῷ δὲ ἀποθανεῖν, ἐνίκησε καὶ κατέκρινεν αὐτήν· φοβερὰν 20 αὐτῷ τὴν σάρκα ἀποφήνας, τὴν πρότερον οὖσαν εὐκαταφρόνητον. οὕτω γοῦν καὶ αὐτῆς τὴν δύναμιν ἐξέλυσε, καὶ τὸν δι' αὐτῆς εἰσενεχθέντα θάνατον ἀνεῖλεν. ἕως μὲν γὰρ ἁμαρτωλοὺς ἐλάμβανεν, ἐπῆγε τὴν τελευτὴν κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον. ἐπειδὴ δὲ ἀναμάρτητον εὑροῦσα σῶμα, τῷ θανάτῳ παρέδωκεν, ὡς ἀδική- 25 σασα κατεκρίθη.

Ὁρᾷς, ὅσα τὰ νικητήρια γέγονε; τὸ μὴ ἡττηθῆναι τὴν σάρκα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. τὸ καὶ νικῆσαι αὐτὴν καὶ καταδικάσαι. τὸ μὴ ἁπλῶς καταδικάσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἁμαρτοῦσαν καταδικάσαι; πρότερον γὰρ ἐλέγξας ἠδικηκυῖαν, οὕτως αὐτὴν κατεδίκασεν. οὐχ 30 ἁπλῶς ἰσχύϊ καὶ ἐξουσίᾳ· ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ δικαίου λόγῳ. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, "περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν

[q] i. marg. a m. rec. καὶ ἀγοραίαν. [r] Sic.

"ἐν τῇ σαρκί." ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· ὅτι μέγα ἡμαρτηκυῖαν ἔλεγξε· καὶ τότε αὐτὴν κατεδίκασεν[r]. εἰ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκός φησιν πέμψαι τὸν υἱὸν, μὴ διὰ τοῦτο ἄλλην ἐκείνην σάρκα εἶναι νόμιζε. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἁμαρτίας, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὁμοίωμα τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ ἁμαρτωλὸν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁμοίαν μὲν τῇ 5 ἡμετέρᾳ τῇ ἁμαρτωλῷ, καὶ τῇ φύσει τὴν αὐτὴν ἡμῖν· ἀναμάρτητον δέ. ὥστε καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἦν πονηρὰ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις· οὔτε γὰρ ἑτέραν ἀντὶ τῆς προτέρας λαβὼν ὁ Χριστός· οὔτε αὐτὴν ταύτην μεταβαλὼν κατ' οὐσίαν, οὕτως αὐτὴν ἀναμαχέσασθαι παρεσκεύασεν. ἀλλ' ἀφεὶς μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύ- 10 σεως, τὸν στέφανον ἀναδήσασθαι ἐποίησε κατὰ τῆς ἁμαρτίας· καὶ τότε αὐτὴν μετὰ τὴν νίκην ἀνέστησε[s], καὶ θάνατον εἰργάσατο.

Μαξίμου. Ἐν ὁμοιώματι μὲν σαρκὸς ἁμαρτίας γενόμενος, ὅτι φύσει Θεὸς ὑπάρχων, ἀπαθὴς ἀτρέπτως κατ' οἰκονομίαν, φύσει 15 παθητὸς γενέσθαι κατηξίωσεν ἄνθρωπος. "περὶ ἁμαρτίας" δὲ, ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἤχθη εἰς θάνατον· καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὠδυνήθη· καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἐτραυματίσθη. καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, ἵνα ἡμεῖς τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰαθῶμεν.

Βασιλείου. Φαίνεται γὰρ ὁ Κύριος, τὰ μὲν φυσικὰ πάθη 20 παραδεξάμενος πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθινῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσεως. τὰ δὲ ἀπὸ κακίας πάθη, ὅσα τὸ καθαρὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν ῥυπαίνει, ὡς ἀνάξια τῆς ἀχράντου θεότητος ἀπωσάμενος· καὶ διὰ τοῦτο εἴρηται ἐν ὁμοιώματι γεγενῆσθαι αὐτὸν σαρκὸς ἁμαρτίας· ὥστε σάρκα μὲν τὴν ἡμετέραν ἔλαβε, μετὰ τῶν φυσι- 25 κῶν αὐτῆς παθῶν· ἁμαρτίαν δὲ οὐκ ἐποίησε.

Μαξίμου. Καὶ ἄλλως δὲ σὰρξ ἁμαρτίας ἐστὶν ἡ ἐκ σπορᾶς ἀνδρὸς τὴν γένεσιν ἔχουσα. κατὰ ταυτὸν γὰρ ἔχει δυνάμει τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν φθορὰν κατὰ φύσιν. τὴν μὲν, ἀρχήν· τὴν δὲ, τέλος ἔχουσαν τῆς οἰκείας γενέσεως· ἡ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς 30 ἁμαρτίας ἐστὶ σὰρξ, ἡ δίχα σπορᾶς ἀνδρὸς συστᾶσα τοῦ Κυρίου

[r] I. marg. a m. rec. ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν ἁμαρτίαν καταδικαζομένην, οὐχὶ τὴν σάρκα, ἀλλὰ ταύτην στεφανομένην καὶ τὴν ἀπόφασιν κατ' αὐτῆς ἐκφέρουσαν; [s] Leg. ἀθάνατον.

σάρξ· κατὰ φύσιν μὲν ἔχουσα τὴν φθορὰν, καθ' ἣν ἡμῖν ὅμοιος ἦν· κατὰ δύναμιν δὲ φύσεως τὴν ἀναμαρτησίαν, καθ' ἣν ἡμῖν ἀνόμοιος ἦν.

Κυρίλλου. Εἰ δὲ ἠσθένησεν ὁ νόμος κατακρῖναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· κατέκρινε δὲ ὁ Χριστὸς, δεκτικὴν αὐτὴν ἀποδείξας 5 Πνεύματος Ἁγίου· ὡς δύνασθαι λέγειν ἡμᾶς, οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν Πνεύματι, καὶ κατὰ τοῦτο ἄρα κρείττων τῶν Ἀγγέλων, δι' ὧν ὁ νόμος λελάληται.

Γενναδίου. Καὶ οὕτως δὲ τίς ἄνωθεν διεξῆλθε περὶ τῶν προκειμένων. ἣν ὁ νόμος δικαίωσιν ὑπαγορεύων, ἠτόνει διὰ τῆς ἡμετέ- 10 ρας σαρκὸς ἐν ἡμῖν κατορθῶσαι, ταύτην ἐν Χριστῷ παρέσχεν ἡμῖν ὁ Θεός. τὸν γὰρ Υἱὸν πέμψας τὸν αὐτοῦ, σάρκα τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἔχοντα, παθητὴν τὲ καὶ ἁμαρτητικὴν, οὐχὶ τῷ ἁμαρτεῖν, ἀλλὰ τῷ ἱκανὴν εἶναι ὑποδέχεσθαι. ὁμοίωμα γὰρ σαρκὸς ἁμαρτίας, τὴν ἐνδεχομένην ἁμαρτῆσαι σάρκα φησί. ὡς καὶ τὸ "ἐν ὁμοιώματι 15 "ἀνθρώπου γενόμενος," ἀντὶ τοῦ, γενόμενος ἄνθρωπος. ταύτην οὖν ἔχοντα τὴν σάρκα, φησὶ, "ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας "περὶ ἁμαρτίας," τουτέστιν, ἐφ' ᾧ τὴν ἁμαρτίαν καταγωνίσασθαι, "κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί." ἀνέπαφον αὐτῇ καὶ ἀνάλωτον παντελῶς διαφυλάξας αὐτήν. 20

Φωτίου. Δυνατὸν γὰρ καὶ οὕτω στίξαντα, ἀναγνῶναι· "ὁ Θεὸς "τὸν ἑαυτοῦ πέμψας Υἱὸν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ "περὶ ἁμαρτίας·" εἶτα ἐπαγαγεῖν, "κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν "τῇ σαρκί." τουτέστι τὸν Υἱὸν περὶ ἁμαρτίας· ἤγουν ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ ἐξᾶραι αὐτήν· καὶ ἐλευθερῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ ταύτης. 25 πῶς οὖν ἐξῆρε; κατακρίνας αὐτήν. οὐ γὰρ ἁπλῶς καὶ ἐξουσιαστικῶς· ἀλλ' ὑπὸ δίκην ἀγαγὼν αὐτὴν, καὶ δείξας ἁλοῦσαν. πῶς οὖν ἑάλω καὶ ἥττηται; ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. προσιέναι γὰρ βουληθεῖσα καὶ μὴ ἰσχύσασα, ἑάλω καὶ ἥττηται.

Τοῦ Θεολόγου. Σὺ δὲ πρὸς τὸν λέγοντα ὅτι ἐλάττων ὁ Υἱὸς 30 τοῦ Πατρός· ἐπέμφθη γὰρ παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ Παῦλος φησὶ, εἰπὲ, μηδὲν ἐνδοιάσας· ἀπεστάλη μὲν ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. διπλοῦς γὰρ ἦν, ἐπεὶ καὶ ἐκοπίασε, καὶ ἐπείνησε, καὶ ἐδίψησε, καὶ ἠγωνίασε καὶ ἐδάκρυσε, νόμῳ σώματος. εἰ δὲ καὶ ὡς Θεός, τί τοῦτο;

τὴν εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἀποστολὴν εἶναι νόμισον, ἐφ' ὃν ἀναφέρει τὰ ἑαυτοῦ. καὶ ὡς ἀρχὴν τιμῶν ἄγχρονον, καὶ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι ἀντίθεος.

Σετηριανοῦ καὶ Θεοδώρου. Τέως δὲ οὐχ ὁ νόμος φησὶ, ἀδύνατα ἔπραττεν, ἀλλ' ἡ σὰρξ οὐκ ἠδύνατο πληρῶσαι τὴν τοῦ 5 νόμου πολιτείαν, διὰ τὸν ἐμποδίζοντα πονηρόν· ὃν διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς κατέκρινεν ὁ Χριστός· ἣν ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὸ αὐτῆς ἀναμάρτητον καὶ ὅσιον καὶ καθαρὸν, ὁμοίωμα σαρκὸς ὀνομάζει. ἔπεμψεν οὖν, φησι, ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, οὐκ ἐν ὁμοιώματι Ἀγγέλου, ἤ τινὸς ἄλλου, ἀλλ' ἐν ὁμοιώματι σαρκός. ἵνα σαρκὸς 10 ἡττηθείσης ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, σὰρξ καταγωνίσηται τὸν πονηρὸν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. ἀπεστάλη δὲ ὁ Κύριος, διὰ τὴν ἐπικρατήσασαν τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίαν. τοῦτο γὰρ τὸ " καὶ περὶ ἁμαρτίας·" ἀντὶ τοῦ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν. παρέλκει δὲ τὸ " καί." ἣν κατέκρινεν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. 15

Χρυσοστόμου. Τί οὖν πρός με[s] τοῦτο φησί; εἰ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ γέγονε, πρὸς σὲ μὲν οὖν μάλιστα· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, " ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ " κατὰ σάρκα περιπατοῦσι." τί ἐστι " τὸ δικαίωμα;" τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβούλετο; καὶ τί ποτε 20 ἐπέταττεν; ἀναμάρτητον εἶναι. τοῦτο τοίνυν κατόρθωται νῦν ἡμῖν διὰ τοῦ Χριστοῦ. καὶ τὸ μὲν ἀντιστῆναι καὶ περιγενέσθαι, γέγονεν ἐκείνου. τὸ δὲ ἀπολαῦσαι τῆς νίκης, ἡμέτερον. οὐκοῦν οὐχ ἁμαρτησόμεθα λοιπόν; οὐχ ἁμαρτησόμεθα, ἂν μὴ σφόδρα ὦμεν ἐκλελυμένοι καὶ ἀναπεπτωκότες. διὸ καὶ προσέθηκε " τοῖς μὴ 25 " κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν." ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι ἐρρύσατο ὁ Χριστὸς τοῦ πολέμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πεπλήρωται ἐν σοί· τῆς ἁμαρτίας κατακριθείσης ἐν τῇ σαρκὶ, καταλύσῃς τὴν παρασκευὴν ἅπασαν. διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ εἰπὼν " οὐδὲν ἄρα κατάκριμα τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι." 30 καὶ ἐνταῦθα λέγων, " ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν," τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπήγαγε. μᾶλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. εἰπὼν γὰρ " τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν,"

[s] I. m. a m. rec. πρός μ.

ἐπήγαγεν, ἀλλὰ "κατὰ Πνεῦμα." δεικνὺς ὅτι οὐ κακῶν δεῖ μόνον ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγαθοῖς κομᾷν. τὸ μὲν γὰρ δοῦναί σοι τὸν στέφανον, ἐκείνου. τὸ δὲ κατασχεῖν δοθέντα, σόν. καὶ γὰρ ὅπερ ἦν δικαίωμα νόμου, τὸ μὴ γενέσθαι ὑπεύθυνον τῇ ἀρᾷ, τοῦτο ἤνυσέ σοι ὁ Χριστός. μὴ τοίνυν προδῷς τὴν τοσαύτην δωρεάν[t]. 5 δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθά σοι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ λουτρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἂν μὴ μετὰ τοῦ λουτροῦ ἄξιον ἐπιδειξώμεθα βίον τῆς δωρεᾶς. ὥστε πάλιν τῷ νόμῳ συνηγορεῖ ταῦτα λέγων. καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸ πεισθῆναι τῷ Χριστῷ, πάντα δεῖ ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι. ὥστε τὸ ἐκείνου δικαίωμα μένειν ἐν ἡμῖν, ὅπερ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ διαφθαρῆναι. 10

Σευηριανοῦ καὶ Θεοδώρου. Τινὲς δὲ τὸ "μὴ κατὰ σάρκα "περιπατοῦσιν," ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸν νόμον εἶπον· εἶχε γὰρ ὁ νόμος παρατηρήσεις σαρκικάς· σαρκικὸν δὲ ἦν καὶ τὸ παραχωρῆσαι τρυφᾶν. 15

Θεοδωρήτου. Καὶ "δικαίωμα νόμου," τὸ δικαίους ἀποφῆναι τοὺς δεξαμένους τὸν νόμον.

5 Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦ-6 σιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ 20 7 πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη. διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται.

Κυρίλλου. Τοῦ περὶ τῆς δικαιοσύνης ἀψάμενος λόγου, τὴν περὶ ταύτης εἰσφέρει παραίνεσιν. καὶ εἰρηκὼς "τοῖς μὴ κατὰ 25 "σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα," ἐπήγαγεν, "οἱ γὰρ "κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν. οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, "τὰ τοῦ πνεύματος." οὕτως καὶ ἀλλαχοῦ. "εἰ πνεύματι ζῶμεν." πνεῦμα δὲ ἐνταῦθα τὴν χάριν λέγει τοῦ Πνεύματος. καὶ διδάσκει ὡς ὁ ταύτῃ ἑπόμενος, τὰ ταύτῃ ἀρέσκοντα φρονεῖ καὶ ποιεῖ. 30 ὁ δὲ τῇ σαρκὶ δουλεύων, τοῖς τοῦ σώματος δηλονότι πάθεσι, τὴν ἐλευθερίαν ἀφήρηται. οὐκ εἶπε δὲ ἡ γὰρ σὰρξ, θάνατος, ἀλλὰ

[t] I. m. a m. rec. ἀλλὰ μένε φυλάττων τὸν καλὸν τοῦτον θησαυρόν.

"τὸ φρόνημα τῆς σαρκός." τουτέστι, τὰ τῶν παθημάτων σκιρτήματα. τῶν γὰρ ἡμαρτηκότων ὁ θάνατος ἐπιτίμιον. ὁ δὲ πνευματικῶς, φησι, ζῶν, τῆς πρὸς Θεὸν εἰρήνης μεταλαγχάνει. ἐκπεπολέμωται δὲ πρὸς Θεὸν τὸ φρόνημα τῆς σαρκός. τουτέστιν, ἡ τῶν παθῶν δυναστεία. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε τὸν τὴν παθῶν δυναστείαν 5 καταδεξάμενον, τοῦ Θεοῦ τὴν θεραπείαν ἀσπάσασθαι, ἔτι τῇ ἁμαρτίᾳ δουλεύειν αἱρούμενον.

Κυρίλλου. Θάνατον μὲν οὖν εἶναί φησι τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, καὶ μάλα ὀρθῶς. τὸ δέ γε τοῦ πνεύματος, ζωὴν καὶ εἰρήνην. θανάτου μὲν γὰρ ἀληθῶς, ἡ φιλοσαρκία πρόξενος. ζωῆς δὲ τῆς 10 εἰς αἰῶνα καὶ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν, τὸ διαβιοῦν ἑλέσθαι πνευματικῶς. εἰ γὰρ "τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεὸν," ὡς οὐκ ἀνεχόμενον τοῖς θείοις ὑπείκειν νόμοις· οὐ δὲ γὰρ δύναται. πῶς γὰρ ἀρέσει Θεῷ μυσαρὰ καὶ βέβηλος ἡδονή; πάντως ὁ καθαρὸς ῥύπου καὶ παθῶν νοῦς, κατὰ τὸ δύνατον τῇ ἀνθρώπου φύσει, πρὸς 15 Θεὸν εἰρηνεύει.

Μεθοδίου. Τὸ φρόνημα φησὶ τῆς σαρκὸς οὐχ ἡ σάρξ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀκρασίαν αὐτῆς ὅρμημα.

Χρυσοστόμου. Καὶ οὐδὲ τοῦτο διαβολὴ τῆς σαρκός. ἕως μὲν γὰρ ἂν τὴν οἰκείαν φυλάττῃ τάξιν, οὐδὲν ἄτοπον γίνεται. ὅταν δὲ 20 αὐτῇ πάντα ἐπιτρέπομεν, καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβᾶσα ὅρους κατεξαναστταίη τῆς ψυχῆς, τότε πάντα ἀπόλλυσι καὶ διαφθείρει. οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀταξίαν. "τὸ γὰρ φρόνημα," φησὶ, "τῆς σαρκός." οὐκ εἶπεν ἡ τῆς σαρκὸς φύσις, οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ 25 φρόνημα. ὅπερ διορθωθῆναι δύναιτ' ἂν καὶ ἀναιρεθῆναι. τοῦτο δὲ λέγει, οὐ τῇ σαρκὶ διδοὺς λογισμὸν ἴδιον, ἄπαγε· ἀλλὰ τὴν παχυτέραν τῆς διανοίας ὁρμὴν ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλῶν. ὥσπερ οὖν καὶ σάρκα πολλάκις, ἄνθρωπον ὁλόκληρον, καὶ ψυχὴν ἔχοντα εἴωθε καλεῖν· φρόνημα δὲ τοῦ πνεύματος, 30 τὴν πνευματικὴν διάνοιαν λέγει. ὅπερ οὖν καὶ προϊὼν φησὶ, "ὁ "δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος." καὶ δείκνυσι πολλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ, καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. τῶν γὰρ κακῶν ὧν τὸ φρόνημα εἰσάγει τὸ σαρκικὸν, πολλῷ πλείονα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν. ἅπερ ἐδή- 35

λωσεν εἰπὼν, "ζωὴ καὶ εἰρήνη." τὸ μὲν, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ προτέρου· "τὸ γὰρ φρόνημα," φησὶ, "τῆς σαρκὸς, θάνατος·" τὸ δὲ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ εἰρήνη, ἐπήγαγε, "διότι "τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα εἰς Θεόν." ὃ τοῦ θανάτου χεῖρον ἐστίν. εἶτα δείκνυσι, πῶς καὶ θάνατος καὶ ἔχθρα. "τῷ γὰρ νόμῳ 5 "τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται."

Ἀλλὰ μὴ θορυβηθῇς ἀκούων, "οὐ δὲ γὰρ δύναται." καὶ γὰρ εὔκολον ἡ ἀπορία αὕτη τὴν λύσιν ἔχει. φρόνημα γὰρ ἐνταῦθα σαρκὸς φησὶν, τὸν γεώδη λογισμὸν, τὸν παχύν· τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον. τοῦτον φησὶ, ἀδύ- 10 νατον εἶναι ὑποταγῆναι Θεῷ. καὶ ποία ἐλπὶς λοιπὸν σωτηρίας, εἰ ἀδύνατον κακὸν ὄντα γενέσθαι καλόν; οὐ τοῦτο φησί. ἐπεὶ πῶς ὁ Παῦλος ἐγένετο τοιοῦτος; πῶς ὁ λῃστὴς, καὶ μυρίοι ἕτεροι; οὐ τοῦτο τοίνυν φησὶ, ὅτι ἀδύνατον τὸν πονηρὸν γενέσθαι καλόν. ἀλλ' ὅτι ἀδύνατον πονηρὸν μένοντα, ὑποταγῆναι Θεῷ. μεταβαλόμενον 15 μέντοι καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι, ῥᾴδιον. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἄνθρωπος οὐ δύναται ὑποταγῆναι Θεῷ, ἀλλ' ὅτι ἡ πονηρὰ πρᾶξις, οὐ δύναται εἶναι καλή. ὅπερ οὖν καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "οὐ δύναται σαπρὸν δένδρον, καλοὺς καρποὺς ποιεῖν," οὐ τὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολὴν κωλύων, ἀλλὰ τὴν ἐν 20 τῇ κακίᾳ διατριβὴν λέγων, μὴ δύνασθαι φέρειν καρποὺς καλούς. ἐπεὶ ὅτι δύνατον μεταβληθῆναι, καὶ ἐξ ἄλλης ἔδειξε παραβολῆς. ὅταν εἰσάγῃ τὰ ζιζάνια γινόμενα σῖτον. διὸ καὶ ἐκριζῶσαι αὐτὰ κωλύει. "μήποτε γάρ," φησι, "σὺν αὐτοῖς ἀνασπάσητε καὶ τὸν "σῖτον." τουτέστι, τὸν μέλλοντα γενέσθαι ἐξ αὐτῶν. φρόνημα 25 τοίνυν σαρκὸς, τὴν κακίαν φησίν. καὶ φρόνημα πνεύματος, τὴν χάριν τὴν δεδομένην· καὶ τὴν ἐνέργειαν, τὴν τῇ προαιρέσει κρινομένην τῇ χρηστῇ. οὐδαμοῦ περὶ ὑποστάσεως καὶ οὐσίας ἐνταῦθα διαλεγόμενος, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. ὅπερ γὰρ οὐκ ἴσχυσας ἐν τῷ νόμῳ φησὶν, τοῦτο δυνήσῃ νῦν, ὀρθὰ βαδίζειν καὶ 30 ἀδιάπτωτα, εἰ τῆς τοῦ πνεύματος ἐπιλάβοιο βοηθείας. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ Πνεῦμα βαδίζειν. [u] τοῦτο δὲ ἔσται, ἂν τῷ Πνεύματι τὴν ψυχὴν ἐκδῶμεν, καὶ

[u] I. marg. a m. rec. ἐπειδήπερ οὐκ ἀποχρὴ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κα ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν.

τὴν σάρκα πείσωμεν τὴν οἰκείαν τάξιν ἐπιγινώσκειν. οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴν ἐργασόμεθα πνευματικήν. ὥσπερ οὖν ἐὰν ῥαθυμῶμεν, καὶ τὴν ψυχὴν ποιήσομεν σαρκικήν [x].

'Ωριγένους. Ἀφ' ὧν τοίνυν διδάσκει ὁ Παῦλος μανθάνομεν, τίνες εἰσὶ κατὰ σάρκα· οἱ τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦντες. καὶ τίνες 5 εἰσὶ κατὰ πνεῦμα· οἱ τὰ τοῦ πνεύματος φρονοῦντες. τὰ δὲ φρονήματα τῆς σαρκὸς εἰσὶ, πορνεία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρίᾳ, καὶ τὰ ὅμοια. ὅπερ αὐτὸ τοῦτο θάνατός ἐστι. τὰ δὲ τοῦ πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ἅπερ ἔστι ζωή. καὶ ἤδη ἐν ζωῇ εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι, καὶ ἐν εἰρήνῃ 10 εὐφραίνονται. ἀκόλουθον οὖν, τοὺς μὲν εἰς τὴν σάρκα σπείροντας θερίζειν φθοράν. τοὺς δὲ πνεύματι ζῶντας, σπείρειν εἰς τὸ πνεῦμα. ἀφ' οὗ ἐστι θερίσαι ζωὴν αἰώνιον. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ ἐχθροὶ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός. φρονοῦσι δὲ τὰ τῆς σαρκὸς, καὶ ὅσοι βούλονται πλουτεῖν, ἢ ἐπιθυμοῦσι δόξης. 15 καὶ οἱ κατὰ γράμμα ζῶντες Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ἐν σαρκὶ αὐχοῦντες περιτομὴν, οὗτοι τὰ τῆς σαρκὸς τοῦ νόμου φρονοῦσιν. οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα Ἰουδαῖοι· οἱ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ πνεύματι περιτομὴν ποιοῦντες, οὗτοι φρονοῦσι τὰ τοῦ πνεύματος. καὶ ἐν μὲν τῷ φρονήματι τῆς σαρκὸς τοῦ νόμου, θάνατόν τις εὑρήσει καὶ ἔχθραν τὴν 20 εἰς Θεόν. ἐν δὲ τῷ φρονήματι τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου, ζωὴν καὶ εἰρήνην. οἱ δὲ ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ νόμου ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται, ἀλλ' οἱ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ νόμου ὄντες. ἀμφότεροι γὰρ ἐπαγγελλόμεθα τὸν Μωσέως νόμον. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, κατὰ σάρκα, ἡμεῖς δὲ, κατὰ πνεῦμα. διὸ ἐκεῖνοι σαρκικὰς ἡγοῦνται τὰς ἐπαγ- 25 γελίας, ἀκολούθως τῷ σαρκικῷ νόμῳ· ἡμεῖς δὲ πνευματικὰς, ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Φωτίου. Καλῶς οὖν φησὶν, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς τῷ νόμῳ τοῦ Χριστοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. ἐν ὅσῳ μὲν γάρ ἐστι, δῆλον ὅτι οὐχ ὑποτάσσεται. ἐν ὅσῳ δὲ παρέλθῃ καὶ ἀπογένηται τοῦ 30 ἀνθρώπου, οὐδόλως ἐστίν. ὥστε οὐδ' ὑποτάσσεται. πῶς γὰρ ἂν τὸ μὴ ὂν, ἢ ἀντιστήσεται, ἢ ὑποταγῇ τινί; τίς οὖν ὑποτάσσεται; ὁ ἄνθρωπος ἐν ᾧ τὸ σαρκικὸν φρόνημα [y]; ἀλλ' ἔτι μὲν τοῦ σαρκικοῦ

[x] Plura hic desunt.

[y] Suppl. οὐκ ἔστι.

παρόντος φρονήματος, οὐδὲ ἐκεῖνος. καταβληθέντος δὲ διὰ μετανοίας καὶ ὑποχωρήσαντος, τότε ἐκεῖνος ἀγαθοεργεῖ, καὶ ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ.

8 **Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.**
9 **ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι. εἴπερ** 5
Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.

Κυρίλλου. Ἐπικρατούσης μὲν τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας, τῆς γεώδους ἡδονῆς, ἐν σαρκὶ τίς ἐστιν ὡς τὰ τῆς σαρκὸς φρονῶν. καὶ ὁ τοιοῦτος, οὐκ ἂν ἀρέσῃ Θεῷ. καταπλουτήσαντος δὲ τοῦ νοῦ τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν, καὶ τῆς ἄνωθεν ἰσχύος μεμεστωμένου, καὶ 10 ζέοντος τῷ πνεύματι, καὶ ἐπὶ ἀρετὴν σπεύδοντος, οὐ νοεῖται ὁ τοιοῦτος ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι. καὶ εὐκόλως ποιεῖ τὰ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ.

Χρυσοστόμου. Τί οὖν; κατακόψομαι τὸ σῶμα, ἵνα ἀρέσωμεν τῷ Θεῷ; καὶ ἐξέλθωμεν τῆς σαρκός; καὶ ἀνδροφόνους ἡμᾶς εἶναι 15 κελεύεις ἐπ' ἀρετὴν ἄγων; ὁρᾷς πόσα ἄτοπα τίκτεται, ἐὰν ἁπλῶς λεγόμενα ἐκδεξώμεθα; σάρκα γὰρ ἐνταῦθα, οὐ τὴν οὐσίαν φησὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν σαρκικὸν βίον, καὶ κοσμικὸν καὶ τρυφῆς καὶ ἀσωτείας γέμοντα. τὸν, ὅλον σάρκα ποιοῦντα τὸν ἄνθρωπον. ὥσπερ γὰρ οἱ τῷ πνεύματι πτερούμενοι, καὶ τὸ σῶμα πνευματι- 20 κὸν ἐργάζονται· οὕτως οἱ γαστρὶ καὶ ἡδονῇ δουλεύοντες, καὶ τὴν ψυχὴν σάρκα ποιοῦσιν. οὐ τὴν οὐσίαν αὐτῆς μεταβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῆς ἀπολλύντες. καὶ οὗτος τῆς λέξεως ὁ τρόπος. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ πολλάκις κεῖται· σάρκα σημαίνων τὸν παχὺν καὶ γεώδη βίον, καὶ ἡδοναῖς ἐμπεπληγμένον ἀτόποις. καὶ γὰρ 25 τῷ Νῶε φησὶ, "οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώ- "ποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοῖς σάρκας." καί τοι καὶ αὐτὸς ὁ Νῶε σάρκα περίκειται[z]. ἀλλὰ οὐκ ἦν τοῦτο ἔγκλημα, τὸ περικεῖσθαι σάρκα. τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τὸ τὸν σαρκικὸν ἀνῃρῆσθαι βίον. 30

Ἰσιδώρου. Τὸ γὰρ τῆς σαρκὸς ὄνομα διχῶς παρὰ τῇ θείᾳ εἴρηται γραφῇ. ποτὲ μὲν κατὰ τὴν φύσιν αὐτήν· ποτὲ δὲ κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τὴν φθοράν. καὶ τῆς μὲν, ἀπόδειξις, τὸ πνεῦμα

[z] I. marg. a m. rec. περιέκειτο.

" σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα." τῆς δὲ, " τὸ, σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται." καὶ " οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται." ὁ τοίνυν τὴν φθορὰν καὶ τὴν σάρκα παιδαγωγῆσαι βουλόμενος, μαραίνει τὰ τῆς σαρκὸς ὑπεκκαύματα, καὶ ἀρέσκει Θεῷ ἔτι σαρκὶ συνεχόμενος· 5 καὶ κληρονομεῖ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν μετὰ σώματος ὡς ἀσώματος.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Καὶ ἐν τῷ ἐπαγαγεῖν δὲ, " ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ " ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι," οὐχ ἁπλῶς σάρκα φησὶ, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην σάρκα τὴν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν [a]. καὶ τίνος 10 ἕνεκεν, φησὶν, οὐχ οὕτως εἶπεν, οὐδὲ τὴν διαφορὰν τέθεικεν; ἐπαίρων τὸν ἀκροατὴν, καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐδ' ἐν σώματι ἐστὶν ὁ ὀρθῶς βιῶν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐν ἁμαρτίᾳ μὴ εἶναι τὸν πνευματικὸν παντί που δῆλον ἦν, οὗτος τὸ μεῖζον τίθησιν· ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐν ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν σαρκὶ λοιπόν ἐστιν ὁ πνευματικὸς ἄνθρω- 15 πος· Ἄγγελος ἐντεῦθεν ἤδη γενόμενος καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβὰς, καὶ λοιπὸν τὸ σῶμα ἁπλῶς περιφέρων. εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα διαβάλλεις, ἐπειδὴ τῷ ὀνόματι αὐτῆς τὸν σαρκικὸν καλεῖ βίον, καὶ τὸν κόσμιον οὕτω διαβαλῇ· ἐπειδὴ καὶ ἐντεῦθεν ἡ πονηρία καλεῖται πολλάκις, καθάπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Χριστός· 20 " ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου." καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἀλλοτρίαν φήσειε τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ τοὺς ἐν πλάνῃ ὄντας ψυχικοὺς ἐκάλεσεν. ἀλλ' οὐ ταῖς λέξεσιν ἁπλῶς, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος πανταχοῦ δεῖ προσέχειν, καὶ τὴν ἀκριβῆ τῶν εἰρημένων εἰδέναι διαίρεσιν. τὰ μὲν γάρ ἐστιν, ἀγαθά· τὰ δὲ, κακά· τὰ δὲ, 25 μέσα. οἷον, ψυχὴ καὶ σὰρξ τῶν μέσων ἐστί· καὶ τοῦτο κακεῖνο γενέσθαι δυναμένη. τὸ δὲ πνεῦμα, τῶν ἀγαθῶν ἀεί. καὶ οὐδέ ποτε ἕτερόν τι γινόμενον. πάλιν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, τουτέστιν ἡ πονηρὰ πρᾶξις, τῶν ἀεὶ κακῶν· " τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπο- " τάσσεται." ἂν τοίνυν τῷ βελτίονι δῷς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, 30 ἐγένου τῆς ἐκείνου μερίδος. ἂν τῷ χείρονι, πάλιν τῆς ἐνταῦθα ἀπωλείας κατέστης κοινωνός· οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς καὶ

[a] I. marg. a m. rec. τὴν τυραννουμένην.

τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τὴν κυρίαν ἀμφότερα ταῦτα ἑλέσθαι.

Ὅτι δὲ οὐ σαρκὸς διαβολὴ τὰ εἰρημένα, πάλιν αὐτὴν μεταχειρίσαντες τὴν λέξιν, ἐξετάσωμεν ἀκριβέστερον. "ὑμεῖς δὲ οὐκ "ἐστὲ ἐν σαρκὶ," φησὶ, "ἀλλ' ἐν πνεύματι." τί οὖν; οὐκ ἦσαν 5 ἐν σαρκί· ἀλλ' ἀσώματοι περιήεσαν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ὁρᾷς ὅτι τὸν σαρκικὸν βίον ᾐνίξατο; καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν ἁμαρτίᾳ; ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχὶ τῆς ἁμαρτίας μόνον τὴν τυραννίδα ἔσβεσεν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κουφοτέραν καὶ πνευματικωτέραν ἐποίησεν· οὐ τῷ τὴν 10 φύσιν μεταβαλεῖν, ἀλλὰ τὸ πτερῶσαι μᾶλλον αὐτήν. καθάπερ γὰρ πυρὸς ὁμιλοῦντος σιδήρῳ, καὶ ὁ σίδηρος γίνεται πῦρ, ἐν τῇ οἰκείᾳ μένων φύσει, οὕτω καὶ τῶν πιστῶν καὶ πνεῦμα ἐχόντων, καὶ ἡ σὰρξ λοιπὸν πρὸς ἐκείνην μεθίσταται τὴν ἐνεργείαν· ὅλη πνευματικὴ γινομένη. [b] τὸ δὲ, "εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν," 15 ἀντὶ τοῦ, ἐπείπερ τέθεικε. πολλαχοῦ δὲ τοῦτο οὕτω τίθησιν. οὐκ ἀμφιβάλλων, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστεύων. ὡς ὅταν λέγῃ, "εἴπερ "δικαιοι [c], παρὰ τῷ Θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλί"ψεις." καὶ πάλιν, "τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ. εἴ γε καὶ εἰκῇ."

Γενναδίου. Ὑμεῖς οὖν, φησι, ἐκ θνητότητος εἰς ἀθανασίαν 20 μεταβεβήκατε· ἀντὶ τῶν σαρκικῶν γεγενημένοι πνευματικοί. καὶ ἀναντίρρητον τοῦ λόγου τούτου τὴν ἀπόδειξιν ἔχων, "εἴπερ Πνεῦ"μα Θεοῦ," φησι, "οἰκεῖ ἐν ὑμῖν." πότε γὰρ πρὸς τῷ τῆς υἱοθεσίας χαρίσματι, καὶ ἑτέρων ἐπὶ θαυματουργίᾳ χαρισμάτων ἀπήλαυον· τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς διὰ τούτων καὶ περὶ τῶν τέως 25 ἀφανῶν πιστουμένου. ὅτι τοίνυν πρὸς τὴν πνευματικὴν, φησὶ, μετέστητε ζωὴν, ἡ τοῦ πνεύματος ἐγκατοικοῦσα χάρις ἀποχρώντως δηλοῖ.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ ἐν δισταγμῷ, τὸ, "εἴπερ Πνεῦμα "Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν" εἴρηκε· διεγείρων αὐτοὺς εἰς τὸ ἐγρηγορέναι 30 τὸν νοῦν, καὶ μὴ ὑπτιοῦσθαι αὐτοὺς ὡς κατωρθωκότας. τὸ γὰρ ὀφρυῶσαι αὐτοὺς καὶ φυσιῶσαι, ὡς ἤδη ἔχοντας Πνεῦμα Θεοῦ, ἐπιβλαβὲς ἦν, καὶ τὴν σπουδὴν διακόψαι δυνατόν.

[b] i. marg. a m. rec. desunt hic quædam. [c] ν superscriptum a m. r.

Εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν 10 αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴν διὰ δικαιοσύνην.

Θεοδωρήτου. Ἐπειδὴ τὸ, "εἴπερ" τέθεικεν· ἀμφιβολίας δὲ τοῦτο ἐστὶν, εἰκότως ἐπήγαγεν, ὡς ὁ ταύτης τῆς χάριτος ἄμοιρος, 5 οὐδεμίαν ἔχει πρὸς τὸν Θεὸν κοινωνίαν. καὶ ἐπειδὴ ἱκανὸν ἦν τοῦτο τοὺς δεχομένους πλῆξαι, διὰ τῶν ἑξῆς θεραπεύει, "εἰ δὲ Χριστὸς," λέγων, "ἐν ὑμῖν· τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν διὰ ἁμαρτίας." τῇ γὰρ ἁμαρτίᾳ προσέταξε τὸ σῶμα γενέσθαι νεκρόν· ἀντὶ τοῦ, τὴν ἁμαρτίαν μὴ ἐνεργεῖν. πνεῦμα δὲ, τὴν ψυχὴν προσηγόρευσεν, ἐν τῷ, 10 "τὸ δὲ πνεῦμα ζωή·" ὡς πνευματικὴν ἤδη γεγενημένην. καὶ ταύτῃ μετιέναι τὴν δικαιοσύνην κελεύει· ἧς καρπὸς ἀξιέραστος ἡ ζωή.

Κυρίλλου. Εἴ τις οὖν ἐστιν ἐν πνεύματι, οὗτος ἔσται καὶ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ἐν ζωῇ· μονονουχὶ τεθνεῶτος τοῦ τῆς ἁμαρτίας 15 σώματος, καὶ πάσης ἀτόπου σβεσθείσης ἡδονῆς. ἀδύνατον γὰρ ἐν ταυτῷ καὶ καθ' ἕνα καιρὸν δικαιοσύνην εἶναι καὶ ἀδικίαν, ἁγιασμὸν τὲ καὶ ἀκαθαρσίαν. πνεῦμα δὲ φαμὲν τὸ ἀνθρώπινον. ἐν δὲ τῷ, "τὸ πνεῦμα, ζωή·" τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ζωοποιούμενον χάριτι, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸ κοινωνίᾳ πλουτοῦν δικαιοσύνην. 20 οὕτω γὰρ ἐσμὲν θείας φύσεως κοινωνοί. ἐνοικίζεται γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ Χριστός.

Γενναδίου. Ἢ καὶ οὕτως. ὥσπερ οἱ ἐξ Ἀδὰμ τοῦ Ἀδὰμ εἶναι λεγόμεθα, τῆς φύσεως αὐτῷ κοινωνήσαντες, οὕτως οἱ τῆς πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἀξιωθέντες ἑνώσεως, εἶναι λέγονται τοῦ Χριστοῦ, 25 διὰ τῆς ἑνὸς Πνεύματος μετουσίας. εἰ τοίνυν γνωρίζεται Χριστὸς ἐν ὑμῖν, φησὶ, τῷ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ μετέχειν ὑμᾶς. ὃν τρόπον ἐστὶν ἀθανασίας ἀμέτοχον τὸ σῶμα διὰ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως αὖ θανάτου πόρρω διὰ τὴν δικαιοσύνην, τὸ πνεῦμα. πνεῦμα τὸ πνευματικὸν προσειπὼν σῶμα, ἐκ τοῦ μεθεκτοῦ τὸ μετέχον 30 καλέσας. ὥσπερ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, "τὸ γεγενημένον," φησὶν, "ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμά ἐστι."

Χρυσοστόμου. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ ὑμεῖς πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων προήγαγε τὸ λυπηρόν. ἐπ' αὐτῶν δὲ πάλιν

τίθησι τὸ χρηστὸν, ἐπαγαγὼν, "εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν." καὶ τὸ μὲν λυπηρὸν, βραχὺ καὶ μέσον. τὸ δὲ ποθεινὸν ἑκατέρωθεν. καὶ διὰ πολλῶν, ὥστε ἐκεῖνο συσκιάσαι. τοῦτο δὲ ἔλεγεν οὐ τὸ Πνεῦμα Χριστὸν λέγων· ἄπαγε. ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι ὁ τὸ Πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν 5 Χριστόν. οὐ γάρ ἐστι Πνεύματος παρόντος, μὴ καὶ τὸν Χριστὸν παρεῖναι. ὅπου γὰρ ἂν μία τῆς Τριάδος ὑπόστασις παρῇ, πᾶσα πάρεστιν ἡ Τριάς. ἀδιασπάστως γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἥνωται μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης.

Ἀλλ' ὁ μὲν θεῖος Ἰωάννης ὁ Χρυσολόγος πατὴρ, πρὸς τὰς 10 διαφόρους ὑποστάσεις ἀπιδὼν, οὐ δεῖ, φησιν, Χριστὸν ἐνταῦθα τὸ πνεῦμα λέγειν. ἵνα μὴ συγχεθείη τὰ πρόσωπα. ὁ δέ γε μέγας Βασίλειος ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, πρὸς τὴν τῆς ἐνεργείας τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος ἔκφανσιν ἀπιδὼν, Χριστὸν τὸ πνεῦμα ἐκάλεσεν, οὕτως εἰπών. 15

Βασιλείου. Ἐπεὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια τοῦ Υἱοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος φανεροῦται, Κύριος ὀνομάζεται τὸ Πνεῦμα, καὶ Χριστὸς, τῷ τοῦ Χριστοῦ. ὡς ἄρτι μὲν ἐλέγομεν, "ὁ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦ-" "μα ἐστίν·" εἴρηται δὲ καὶ τὸ, "ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ," "ἀλλ' ἐν πνεύματι. εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα 20 "Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ." εἶτα ἐπάγει ὁ Ἀπόστολος. "εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν." ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὅπερ ἀκόλουθον ἦν, εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν.

Κυρίλλου. Δυσσεβοῦσι τοιγαροῦν λίαν. οἰκτιστὸν[d] εἶναι καὶ γενητὸν, ἢ φρονεῖν, ἢ λέγειν ἀποτολμῶντες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. 25 ὥσπερ γὰρ οὐχ ἕτερόν τι ἐστὶ παρὰ τὸν ἄνθρωπον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, οὕτως οὐχ ἕτερόν τι παρὰ τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. κἂν ἐν ὑπάρξει νοῆται τῇ καθ' ἑαυτό. καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, καὶ μέντοι καὶ ὁ Υἱός. ὅτι γὰρ ἐν ἡμῖν ὄντος τοῦ Πνεύματος, ὁ Υἱὸς ἐν ἡμῖν ἐστι, διὰ τὴν ταυτότητα 30 τῆς οὐσίας· καὶ ὅτι κατὰ φύσιν ἴδιον αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, πιστώσεται γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος, "ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν "σαρκὶ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι. εἴπερ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.

[d] Leg. οὐ κτιστόν.

“ εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.
“ εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα, νεκρὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν·
“ τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ διὰ τὴν δικαιοσύνην.” σύνες οὖν ὅπως Πνεῦμα
Θεοῦ λέγων αὐτὸ, καὶ Χριστὸν ὀνομάζει διὰ τὴν ταυτότητα τῆς
οὐσίας. ὅτε τοίνυν ὡς Χριστὸς ἐν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, πῶς ἂν 5
εἴη γενητὸν, Θεοῦ κατὰ φύσιν ὄντος τοῦ Υἱοῦ, καὶ ὁμοουσίου τῷ
Πατρί;

Τοῦ αὐτοῦ. Δέχου οὖν μοι καὶ ἐντεῦθεν ὀρθὰς περὶ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος τὰς ἐννοίας. ἵνα δὴ καὶ ἐκμάθοις αὐτὸ τῆς τοῦ Σωτῆ-
ρος ὑπάρχον οὐσίας, καὶ τῆς μιᾶς θεότητος, οὐκ ἀλλότριον. 10
Πνεῦμα γὰρ ἀποκαλέσας αὐτὸ Θεοῦ, εὐθὺς αὐτὸ καὶ Πνεῦμα
λέγει Χριστοῦ. δεικνύων μὲν ὅτι πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια,
διαβαίνει φυσικῶς καὶ ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Υἱόν. Χριστὸν
δὲ πάλιν εὐθὺς τὸ Πνεῦμα καλεῖ, λέγων, “ εἰ δὲ Χριστὸς ἐν
“ ὑμῖν.” δεικνὺς οὐκ ἀλλότριον αὐτὸ τῆς τοῦ Λόγου φύσεως. 15
ἀλλ᾽ οὕτως ἡνωμένον, εἰ καὶ ἔστιν ἰδιοσύστατον, ὡς αὐτὸ τὸ
ὑπάρχειν ἐν Υἱῷ, καὶ τὸν Υἱὸν ἐν αὐτῷ διὰ τὴν τῆς οὐσίας ταυτό-
τητα.

Βασιλείου. Πνεῦμα δὲ Χριστοῦ λέγεται, ὡς ᾠκειωμένον αὐτῷ
κατὰ τὴν φύσιν. διότι “ εἴ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος 20
“ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ.”

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ μὲν υἱὸς, τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. ἵνα ἡ Τριὰς
μὴ νομισθῇ πλῆθος ἄπειρον· υἱοὺς ἐξ υἱῶν ὡς καὶ ἐν ἀνθρώποις
ἔχειν ὑποπτευθεῖσα. ἀλλὰ λέγῃς· εἰ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ὁ Υἱὸς,
Υἱοῦ δὲ τὸ Πνεῦμα, διατί μὴ υἱὸς τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα εἴρηται; 25
τούτῳ γὰρ ἰσχυροτάτῳ πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἐχρήσω. ἢ γὰρ υἱὸν ἢ
κτίσμα κελεύεις νοεῖν. καὶ ὅτι μὴ υἱὸς ὠνόμασται, διὰ τοῦτο
κτίσμα εἶναι βλασφημεῖς τὸ τῆς κτίσεως αἴτιον; τὸ τῆς κτίσεως
ἁγιαστικὸν καὶ θεοποιόν; τὸ, Κυρίου καὶ Θεοῦ δοξαζόμενον ὀνό-
ματι; τὸ τῶν θείων ἐνεργειῶν πληρωματικόν; εἴπερ οὖν ἀνάξιόν 30
σοι φαίνεται τῆς υἱοῦ προσηγορίας, ὡς ἀλλότριον Υἱοῦ καὶ Πα-
τρὸς, σκέψαι πῶς υἱοὺς ἀπεργάζεται τοὺς ἁγιαζομένους. εἰ σὺ
διὰ τὸ Πνεῦμα θεὸς, πῶς τὸ Πνεῦμα θεότητος ἀλλότριον; ἀντε-
ρωτήσεις δὴ πάλιν. διὰ τί δὴ τὸ τοῦ υἱοῦ μὴ εἴληφεν ὄνομα; κἂν
σιωπήσωμεν οὐ βουλόμενοι τὰ τοῦ Θεοῦ περιεργάζεσθαι, νενικῆ- 35

σθαι τὴν τοῦ θείου πνεύματος δόξαν ὑπολαμβάνεις· διὰ τὸ, τὴν Υἱοῦ μὴ κεῖσθαι προσηγορίαν ἐπ' αὐτοῦ. ὥσπερ οὐχὶ ταυτὸν δυνάμενος ἀπαιτεῖσθαι. εἰ γὰρ ὁμολογεῖς διὰ τὸ πνεῦμα, υἱοὺς θέσει γενέσθαι μυρίους, διατί τὸ πνεῦμα μὴ δὲ θέσει προσαγορεύεται υἱός; κάλλιον δήπουθεν ὂν τῶν υἱοθετουμένων χάριτι δι' αὐτοῦ. 5 καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον οὐκ ὀφεῖλον ἐλαττοῦσθαι διὰ τὴν προσηγορίαν.

Ἡμεῖς δὲ καὶ περὶ τούτου κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποκρινούμεθα πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. ἐπείγε πρός γε σὲ καὶ σιωπᾶν ἐξήρκει. τῆς αὐτῆς ἐρωτήσεως ἐπικειμένης καὶ σοί. λέγομεν οὖν, ὅτι τὸ εἰπεῖν υἱὸν 10 ἐξ υἱοῦ τὴν Τριάδα τῆς θεότητος εἰς πλήθους ὑποψίαν προσῆγεν ἂν τοῖς ἀκούσασιν. ἕτοιμον γὰρ ἦν ὑπολαβεῖν, ὡς εἴπερ υἱὸς ἐξ υἱοῦ γεγέννηται, καὶ ἕτερος ἐκ τούτου πάλιν εἴη γεγεννημένος, καὶ πάλιν ἄλλος, καὶ ἐπὶ πλῆθος ἑξῆς. διὰ δὴ τοῦτο τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα εἶναι, τρανῶς ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος λέγων, ὅτι 15 τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ ἐλάβομεν. καὶ τὸ δι' υἱοῦ πεφηνέναι σαφὲς πεποίηκεν. Υἱοῦ Πνεῦμα ὀνομάσας αὐτὸ καθάπερ Θεοῦ· καὶ νοῦν Χριστοῦ προσειπὼν, καθάπερ καὶ Θεοῦ Πνεῦμα ὡς τοῦ ἀνθρώπου. υἱὸν δὲ προσειπεῖν ἐφυλάξατο· ἵνα ᾖ εἷς μὲν Πατὴρ ὁ Θεὸς, ἀεὶ διαμένων Πατήρ· καὶ ὢν ἀϊδίως, ὅ ἐστιν. εἷς δὲ Υἱός· ἀϊδίῳ γεννήσει 20 γεγεννημένος ἀνάρχως· σὺν τῷ Πατρὶ ὢν, Υἱὸς ἀληθινὸς Θεοῦ· ἀεὶ ὢν ὅ ἐστι, Θεὸς Λόγος καὶ Κύριος. ἓν δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα Ἅγιον· ἀληθῶς Ἅγιον Πνεῦμα· κατὰ τὸ γεγραμμένον, τὸ μετὰ Πατρὸς Υἱοῦ συνδοξαζόμενον. ὃ δὴ καὶ "Πνεῦμα στόματος" ὀνομάζεται, παρὰ τῷ προφήτῃ Δαβίδ. 25

Μαξίμου. Πλὴν οὐχ ὥσπερ Πνεῦμα Θεοῦ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ αὐτὸ λέγεται, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς Πνεύματος λέγεσθαι δύναται· ὥσπερ γάρ ἐστιν αἴτιος τοῦ λόγου ὁ νοῦς, οὕτω καὶ τοῦ πνεύματος· διὰ μέσου δὲ τοῦ λόγου. καὶ ὥσπερ οὐ δυνάμεθα εἰπεῖν τὸν λόγον εἶναι τῆς φωνῆς, οὕτως οὐδὲ τὸν Υἱὸν λέγειν τοῦ 30 Πνεύματος.

Γρηγορίου Νύσσης. Κοινοῦ γὰρ ὄντος τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ μὴ ἀναιτίως εἶναι. ὡς ἂν μή τις σύγχυσις ἐκ τούτου περὶ τὸ ὑποκείμενον θεωρηθείη. πάλιν ἐστὶ καὶ διαφορὰν ἐν τῇ κοινότητι ἐξαρεῖν. ὁ μὲν γὰρ μονογενὴς Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς λέ- 35

γεται· καὶ μέχρι τούτου ὁ λόγος ἵστησι τὸ ἰδίωμα. τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι προσμαρτυρεῖται. "εἰ γάρ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐκ ἔστιν "αὐτοῦ," φησὶν ἡ γραφή. οὐκοῦν τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ ὂν, καὶ Χριστοῦ Πνεῦμα ἐστίν· ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ ὢν, οὐκέτι 5 καὶ τοῦ Πνεύματος, οὔτε ἐστὶν οὔτε λέγεται. οὐ δὲ ἀντιστρέφει ἡ σχετικὴ αὕτη ἀκολουθία· ὡς δύνασθαι κατὰ τὸ ἶσον ἀντιστραφῆναι τὸν λόγον.

Σευηριανοῦ. Ἐν μέντοι τῷ, "εἰ δὲ Πνεῦμα Χριστοῦ ἐν "ὑμῖν," Πνεῦμα Χριστοῦ ἔφησε λέγεσθαί τις, τὰ χαρίσματα 10 τῆς καινῆς διαθήκης.

Χρυσοστόμου. Ἐκ μὲν οὖν τοῦ μὴ ἔχειν Πνεῦμα Ἅγιον, θάνατος, ἔχθρα εἰς Θεόν· τὸ μὴ δύνασθαι ἀρέσαι τοῖς ἐκείνου νόμοις· τὸ μὴ εἶναι ὡς χρὴ, τοῦ Χριστοῦ· τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἔνοικον. ἐκ δὲ τοῦ Πνεῦμα ἔχειν, τὸ Χριστοῦ εἶναι· τὸ αὐτὸν 15 ἔχειν τὸν Χριστόν· τὸ τοῖς εὐαγγελίοις ἁμιλλᾶσθαι. τοῦτο γάρ ἐστι νεκρῶσαι τὴν σάρκα· τὸ ζωὴν ἀθάνατον ζῇν· τὸ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς ἀναστάσεως ἔχειν τὰ ἐνέχυρα· τὸ μετ' εὐκολίας τὸν τῆς ἀρετῆς τρέχειν δρόμον. οὐ δὲ γὰρ εἶπεν ἀργεῖν τὸ σῶμα λοιπὸν τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ καὶ νεκρὸν εἶναι· ἐπιτείνων τὴν εὐκολίαν τῶν 20 δρόμων. χωρὶς γὰρ πραγμάτων καὶ πόνων ὁ τοιοῦτος στεφανοῦται λοιπόν. διὰ τοῦτο, καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ προσέθηκεν. ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν πονηρίαν, ἀλλ' οὐ τὴν φύσιν τοῦ σώματος καθάπαξ ἀνεῖλεν. εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πολλὰ καὶ τῶν τὴν ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων, ἀνήρηται. οὐ τοίνυν τοῦτο φησί· ἀλλὰ καὶ ζῶν καὶ μένον, 25 νεκρὸν εἶναι βούλεται. τοῦ[d] γὰρ τὸν υἱὸν ἔχειν· τοῦ τὸ πνεῦμα ἐν ἡμῖν εἶναι, σημεῖον ἐστὶ, τὸ μηδὲν τῶν ἐν τῇ σορῷ κειμένων σωμάτων διαφέρειν ἡμῶν τὰ σώματα πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασίαν. ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς νέκρωσιν ἀκούσας· ἔχεις γὰρ τὴν ὄντως ζωήν· ἣν οὐδεὶς διαδέξεται θάνατος. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Πνεύμα- 30 τος. οὐκ εἴκει θανάτῳ λοιπόν. ἀλλ' ἀναλίσκει θάνατον καὶ δαπανᾷ. καὶ ὅπερ ἔλαβεν, ἀθάνατον διατηρεῖ. διόπερ εἰπὼν "τὸ σῶμα

[d] τοῦτο a m. rec. subscript.

"νεκρὸν," οὐκ εἶπε τὸ πνεῦμα ζῶν· ἀλλὰ "ζωή." ἵνα δείξῃ καὶ ἑτέροις τοῦτο δυνάμενον παρασχεῖν. εἶτα πάλιν ἐπισφίγγων τὸν ἀκροατὴν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ἀπόδειξιν. αὕτη δέ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη. ἁμαρτίας γὰρ οὐκ οὔσης, οὐδὲ θάνατος φαίνεται. θανάτου δὲ μὴ φαινομένου, ἀκατάλυτος ἡ ζωή. 5

11 Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

Χρυσοστόμου. Πάλιν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον. 10 ἐπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀκροατὴν διήγειρεν ἡ ἐλπίς. καὶ βεβαιοῖ αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ συμβάντων. μὴ γὰρ δὴ φοβηθῇς, φησι, ὅτι νεκρὸν περίκεισαι σῶμα. ἔχει τὸ πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται πάντως. τί οὖν τὰ μὴ ἔχοντα πνεῦμα σώματα; οὐκ ἀνίσταται ἐκεῖ; καὶ πῶς ἅπαντας δεῖ παραστῆναι τῷ βήματι τοῦ 15 Χριστοῦ [e]; τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; πάντες μὲν ἀναστήσονται. οὐ πάντες δὲ, εἰς ζωήν. ἀλλ' οἱ μὲν, εἰς κόλασιν· οἱ δὲ, εἰς ζωήν. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἀναστήσει, ἀλλὰ ζωοποιήσει. ὃ, πλέον τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῖς δικαίοις μόνον δεδωρημένον. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης τιμῆς τιθεὶς, προσέθηκε, λέγων, "διὰ τὸ 20 "ἐνοικοῦν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν." ὥστε ἂν ἀπελάσῃς ἐνταῦθα ὢν, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν χάριν· καὶ μὴ σώαν ἔχων αὐτὴν, ἀπέλθῃς, ἀπολῇ πάντως, κἂν ἀναστῇς.

Γενναδίου. Οὔκουν δεῖ, φησι, περὶ τούτου διαμφισβητεῖν. ὅτι τοὺς ἠξιωμένους ναοὺς γενέσθαι τοῦ Πνεύματος, καὶ ταύτῃ 25 κεκοινωνηκότας Χριστῷ, ἑχόμενόν ἐστι τὸ κοινωνῆσαι αὐτῷ δι' αὐτὸ τοῦτο, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν εἰς θάνατον ζωὴν ἀναστάσεως.

Θεοδωρήτου. Ψυχαγωγεῖ δὲ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι, καὶ δίδωσιν ἱκανὴν προθυμίαν εἰς τοὺς παρόντας ἀγῶνας. οὐκ εἰς μακρὰν γάρ, φησιν, ἀθάνατα ὑμῖν ἔσται τὰ σώματα· καὶ κρείτ- 30 τονα τῶν νῦν ἐνοχλούντων παθημάτων γενήσεται. ποιήσει δὲ τοῦτο

[e] i. m. a m. rec. καὶ πῶς ὁ τῆς γεέννης ἀξιόπιστος ἔσται ὁ λόγος; εἰ γὰρ μὴ ἔχον τὸ πνεῦμα οὐκ ἀνίστα, οὐδὲ γέεννα ἔσται.

αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεός. ὁ νῦν ἡμῖν τοῦ πνεύματος τὸν ἀγῶνα παρασχὼν φιλοτίμως. δέδωκε δὲ αὐτοῖς καὶ ἐνέχυρον τῆς ἀναστάσεως, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀνάστασιν. ἐδίδαξέ τε ἡμᾶς διὰ τῶν εἰρημένων, καὶ τὴν μίαν τῆς θεότητος φύσιν. τὸ γὰρ Παναγιον Πνεῦμα, καὶ Θεοῦ προσηγόρευσε καὶ Χριστοῦ· οὐκ ἐπειδὴ κατὰ 5 *τοὺς δυσωνύμους αἱρετικοὺς ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Υἱοῦ δεδημιούργηται. ἀλλ' ἐπειδὴ ὁμοούσιον ἐστὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. καὶ ἐκ Πατρὸς μὲν ἐκπορεύεται, κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων διδασκαλίαν. ἡ δὲ τούτου χάρις τοῖς ἀξίοις διὰ τοῦ Χριστοῦ χορηγεῖται.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Ἐγήγερταί γε μὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ* 10 *Χριστὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐνεργουμένης περὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ τῆς ζωῆς, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅ ἐστιν αὐτοῦ. ὅτι γὰρ αὐτὸς τὸν ἴδιον ἐζωοποίησε ναὸν, λέγει πρὸς Ἰουδαίους, "λύσατε "τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." οὐκοῦν κἂν εἰ ἐγηγέρθαι λέγοιτο παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὖν αὐτὸς ἦν* 15 *ὁ ἀνιστὰς, διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. πάντα γὰρ ἐνεργεῖται τὰ θεοπρεπῆ παρὰ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι. ἐγερεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστός.*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Τὸ τοίνυν ἰσουργεῖν δυνάμενον τῷ Θεῷ Πνεῦμα, Θεός τέ ἐστι καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν. ζωοποιοῦντος γὰρ τοῦ* 20 *Πατρὸς, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ, ζωοποιόν ἐστι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. γράφει οὖν ὁ μακάριος Παῦλος, "παραγγέλλω σοι "ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωογονοῦντος τὰ πάντα." ἔφη δὲ καὶ ὁ Υἱὸς, "τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούει, καὶ ἀκο-"λουθοῦσί μοι. κἀγὼ δίδωμι αὐτοῖς ζωὴν αἰώνιον." ὅτι δὲ καὶ* 25 *τὸ Πνεῦμα ζωογονεῖ, γράφει πάλιν ὁ Παῦλος, "ὁ ἐγείρας Χρι-"στὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα, "διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Πνεύματος ἐν ὑμῖν."*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Ἀλλ' εἴπερ ἦν ὄντως ποίημα καὶ κτίσμα κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδόξων μανίαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, πῶς ὅλην ἔχει τοῦ* 30 *Θεοῦ τὴν ἐνέργειαν; οὐ γὰρ δή τις τοσοῦτον οἶμαι τοῦ φρονεῖν ὀρθῶς ἐκβήσεται, ὡς τολμῆσαι καὶ μόνον εἰπεῖν τὴν θείαν οὐσίαν δι' ὀργάνων τινῶν ἔξωθεν εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντων διακονεῖσθαι, πρὸς ἐνέργειαν τὴν ἐξ αὐτῆς φυσικῶς διαβαίνουσαν πρός τινας*

τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὸ λαβεῖν. ἐπειδὴ δὲ ζωὴ μέν ἐστι κατὰ φύσιν ὁ Θεός· ζωοποιεῖ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ παρ' αὐτοῦ χορηγούμενον, ἀνάγκη λοιπὸν ἐκ τῆς οὐσίας ὑπάρχειν ὁμολογεῖν αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ· πᾶσαν αὐτοῦ τήν τε δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχον. ὥσπερ ἂν εἰ ἐξ ὕδατος ἀτμὶς ἀναβαίνοι, καὶ δι' ὧν ἐνεργεῖ 5 τοὺς παρ' οἷς ἂν γένοιτο ψύχουσα, τοῦ ἐκπέμποντος αὐτὴν τὴν φύσιν σημαίνοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰ δὲ ζωοποιεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον φήσουσιν, ὡς διακονοῦν τοῖς κτίσμασι τὴν παρὰ Θεοῦ ζωὴν, οὐ μὴν αὐτόχρημα ζωὴν, ἀκουέτωσαν τοῦ μακαρίου λέγοντος Παύλου, "εἰ δὲ 10 "τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ "ἐγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ "ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν." τὸ ζωῆς οὖν Πνεῦμα τῆς κατὰ φύσιν, εἴη δήπου πάντως ἂν παρ' αὐτὴν οὐχ ἕτερον. κατά γε τὸ ἀμωμήτως ἔχον εἰς ὀρθότητα λογι- 15 σμῶν. εἴη γὰρ ἂν ὅπως οὐ ζωὴ, τὸ ῥίζαν ἔχον τὴν ζωήν; καὶ πηγὴν ὥσπέρ τινα τὴν ἀκήρατον καὶ παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, Θεοῦ φύσιν;

Βασιλείου. Μίαν γὰρ ἐν τοῖς τρισὶν ὁρῶμεν ἐνέργειαν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος. ὡς οὐκ ὄντος κτιστοῦ καὶ ποιη- 20 τοῦ τὴν φύσιν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ οὔτε τοῦ Πνεύματος. ὅτι μὴ τῆς ἑαυτοῦ κτίσεως ὁ Θεὸς ἐπιδεῖται πρὸς τὸ τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἀποδιδόναι. ζωογονεῖ μὲν γὰρ ὁ Πατὴρ, ὥς φησιν ὁ Παῦλος, "παραγ- "γέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα." ζωὴν δὲ δίδωσιν ὁ Χριστὸς ὁ λέγων, "τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς ἐμῆς 25 "φωνῆς ἀκούει. καγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς." ζωοποιούμεθα δὲ διὰ τοῦ Πνεύματος, ὥς φησι Παῦλος, "ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν ἐκ "νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ ὑμῶν σώματα διὰ τοῦ ἐνοι- "κοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν." ὥστε δῆλον, ὅτι οὐδέν ἐστι τὸ διάφορον ἐν τούτοις, ἀλλ' ἐν ἅπασι τὸ ὁμοφυές. 30

12 Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ 13 κατὰ σάρκα ζῆν. εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦσθε, ζήσεσθε.

Χρυσοστόμου. Δείξας ὅσον τὸ ἔπαλθον τοῦ πνευματικοῦ βίου· καὶ ὅτι Χριστὸν ἔνοικον ποιεῖ· καὶ ὅτι ζωοποιεῖ τὰ θνητὰ σώματα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν πτεροῖ· καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς εὐκολωτέραν ἐργάζεται, ἀναγκαίως ἐπάγει λοιπὸν τὴν παραίνεσιν· λέγων, " οὐκοῦν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα." ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε· 5 πληκτικώτερον δὲ πολλῷ καὶ δυνατώτερον. εἰπών· " ὀφειλέται " ἐσμὲν τῷ Πνεύματι." τῷ γὰρ εἰπεῖν, " ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται " τῇ σαρκὶ," τοῦτο ἐδήλωσε. καὶ πανταχοῦ τοῦτο κατασκευάζει· δεικνὺς ὅτι τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς γεγενημένα, οὐκ ὀφειλῆς ἦν, ἀλλὰ γυμνῆς χάριτος. τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα 10 γινόμενα, οὐκέτι φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφειλῆς. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ. " τιμῆς ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων," τοῦτο αἰνίττεται. καὶ ὅταν γράφῃ, " οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν," τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ[f]. τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων φησὶν, " ὀφειλέται ἐσμέν." εἶτα ἐπειδὴ ἔλεγεν, " ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὀφειλέται τῇ σαρκὶ," ἵνα μὴ 15 τὰ λεγόμενα πάλιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς λάβῃς φύσιν, ἐπήγαγε, " τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν." καὶ γὰρ πολλὰ αὐτῇ ὀφείλομεν. τὸ τρέφειν αὐτὴν, τὸ θάλπειν, τὸ ἀναπαύειν, τὸ θεραπεύειν νοσοῦσαν, τὸ περιβάλλειν, καὶ μυρία ἕτερα λειτουργεῖν. ἵνα οὖν μὴ νομίσῃς ὅτι ταύτην ἀναιρεῖ τὴν διακονίαν, εἰπὼν, " ὀφειλέται οὐκ ἐσμὲν 20 " τῇ σαρκὶ," ἐπήγαγε λέγων, " τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν." ἐκείνην γὰρ ἀναιρεῖ[g] τὴν σπουδὴν φησὶ, τὴν ἐπὶ ἁμαρτίαν ἄγουσαν· ὡς τά γε θεραπεύοντα αὐτὴν βούλομαι γίνεσθαι[h]. ὀφείλομεν γὰρ αὐτῇ τοῦτο· μὴ μέντοι κατὰ σάρκα ζῶμεν. τουτέστι, μὴ ποιῶμεν αὐτὴν κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. ἕπεσθαι γὰρ αὐτὴν ἀναγ- 25 καῖον, οὐχ ἡγεῖσθαι[i]. καὶ κατασκευάσας ὅτι ὀφειλέται ἐσμὲν τῷ πνεύματι· εἶτα δεικνὺς, τίνων ὀφειλέται εὐεργεσιῶν, οὐ τὰ παρελθόντα λέγει[k] ἀλλὰ τὰ μέλλοντα· οὐ γὰρ οὕτως ἡ δοθεῖσα ἅπαξ εὐεργεσία ὡς ἡ προσδοκωμένη καὶ μέλλουσα ἐπάγεσθαι τοὺς πολλοὺς εἴωθε. καὶ τοῦτο προθέμενος, πρότερον ἀπὸ τῶν 30 φοβερῶν λυπεῖ, καὶ τῶν κακῶν τῶν γινομένων ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα

[f] I. m. a m. rec. desunt quædam. [g] Cod. ἀναιρεῖ (ω supra). I. marg. a m. rec. ἑρμηνεύει αὐτό. [h] I. m. a m. rec. desunt quædam. [i] I. m. a m. rec. desunt quædam. [k] I. m. a m. rec. desunt quædam.

ζῆν. οὕτω λέγων, "εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνή-
"σκειν·" τὸν θάνατον ἡμῖν αἰνιττόμενος τὸν ἀθάνατον ἐκεῖνον, τὴν
ἐν τῇ γεέννῃ κόλασιν. μᾶλλον δὲ, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάσειε τοῦτο,
καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ τέθνηκεν ὁ τοιοῦτος[l]. "εἰ δὲ πνεύματι τὰς
"πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε." ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ φύ- 5
σεως διαλέγεται σώματος, ἀλλὰ περὶ πράξεων σαρκικῶν; οὐ γὰρ
εἶπεν, εἰ δὲ πνεύματι τὴν φύσιν τοῦ σώματος θανατοῦτε, ἀλλὰ
τὰς πράξεις τὰς πονηράς. καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς. εἰ γὰρ
τοῦτο ποιήσετε, "ζήσεσθε," φησί. καὶ πῶς ἔνι τοῦτο γενέσθαι,
εἰ περὶ πασῶν ἦν ὁ λόγος αὐτῷ; καὶ γὰρ τὸ ὁρᾶν καὶ τὸ ἀκούειν, 10
καὶ τὸ φθέγγεσθαι, καὶ τὸ βαδίζειν, τοῦ σώματος πράξεις εἰσί.
καὶ μέλλοιμεν αὐτὰς θανατοῦν; τοσοῦτον ἀφέξομεν[m] τοῦ ζῆν, ὅτι
καὶ ἀνδροφονίας δώσομεν δίκην; ποίας οὖν φησιν πράξεις θανα-
τοῦν; τὰς ἐπὶ πονηρίαν κινουμένας. ἃς οὐδὲ ἄλλως ἐστὶ θανατῶ-
σαι, ἢ διὰ Πνεύματος[n]. ἂν γὰρ τοῦτο παρῇ, τὰ πάθη κατέ- 15
πτηχεν. εἶδες πῶς ἀπὸ τῶν μελλόντων, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον,
προτρέπει, καὶ δείκνυσιν ὀφειλέτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἤδη γεγεννη-
μένων μόνον· οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ, φησὶν, τὸ κατόρθωμα τοῦ
Πνεύματος, ὅτι τῶν παρελθόντων ἡμᾶς ἀφῆκεν ἁμαρτημάτων·
ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀχειρώτους ἡμᾶς κατασκευάζει, 20
καὶ ζωῆς ἀξιοῖ τῆς ἀθανάτου.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τοῦτο ὑπὲρ τὸν νόμον ἡ χάρις ἔχει. ὅτι ὁ μὲν, τὸ
δέον ἐδίδαξεν· ἡ δὲ, καὶ τοῦ Πνεύματος ἔχει συνεργοῦσαν τὴν χάριν.
σὺν ἀκριβείᾳ οὖν πολλῇ τὴν θείαν διδασκαλίαν προήνεγκεν ὁ θεῖος
Ἀπόστολος· Μαρκίωνος, καὶ Βαλεντίνου, καὶ Μάνεντος τὴν βλασ- 25
φημίαν ὁρῶν. οὐ γὰρ εἶπε τὸ σῶμα θανατώσατε, ἀλλὰ "τὰς
"πράξεις τοῦ σώματος." τουτέστι, τὸ φρόνημα τῆς σαρκός· τὰ
τῶν παθημάτων σκιρτήματα. ἔχετε γὰρ συνεργοῦσαν τὴν τοῦ
Πνεύματος χάριν· καρπὸς δὲ τῆς νίκης ζωή.

14 Ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ 30
Θεοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Καὶ ἕτερον τίθησι μισθὸν τῆς ἐν Πνεύματι

[l] I. m. a m rec. desunt quædam.

[m] Cod. ἀφέξομαι (εν superscr.).

[n] I. m. a m. rec. desunt quædam.

ζωῆς, ὅστις πολλῷ τοῦ προτέρου μείζων. διὸ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ζῶσιν· ἀλλ' "ὅσοι Θεοῦ Πνεύματι "ἄγονται." δεικνὺς ὅτι οὕτως αὐτὸ βούλεται κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἡνίοχον τοῦ ζεύγους τῶν ἵππων. καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν 5 τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει ταῖς τοιαύταις ἡνίαις. οὐ δὲ γὰρ ἐκείνην βούλεται αὐθεντεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῇ τοῦ Πνεύματος ἔθηκε δυνάμει. ἵνα γὰρ μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ θαρρήσαντες, τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησὶν, ὅτι κἂν βάπτισμα λάβῃς, μὴ μέλλῃς δὲ Πνεύματι ἄγεσθαι, ἀπώλεσας 10 τὴν δεδομένην σοι ἀξίαν, καὶ τῆς υἱοθεσίας τὴν προεδρίαν. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ὅσοι Πνεῦμα ἔλαβον, ἀλλ' "ὅσοι Πνεύματι "ἄγονται." τουτέστιν, ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον οὕτω πολιτεύονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ.

Θεοδωρήτου. Ἐνταῦθα δὲ, καὶ τοὺς Ἰουδαίους νύττει, διδάσκων μὴ μεγαφρονεῖν. ἐπειδήπερ κἀκεῖνοι, υἱοὶ προσηγορεύθησαν. ἔρημοι γάρ εἰσι τῆς τιμῆς· τῆς τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἄμοιροι τυγχάνοντες χάριτος. 15

Κυρίλλου. Οἱ δὲ Πνεύματι ζῶντες, οὗτοι καὶ Πνεύματι ἄγονται. διὰ τὸ κατεσφραγίσθαι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ δουλείας μὲν ἀπηλλάχθαι τῆς ἐν νόμῳ καὶ γράμματι, μεταφοιτῆσαι δὲ μᾶλλον εἰς ἐλευθερίαν, καὶ μαρτυρεῖσθαι τῷ τῆς υἱοθεσίας Πνεύματι. ὅτι δὲ εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς υἱοθεσίας Πνεύματι διακεκράγασιν "ἀββᾶ ὁ Πατήρ." 20

15 Οὐ δὲ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε 25 πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ τὸ τῆς υἱότητος ἀξίωμα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν δεδομένον, "ἐγὼ γάρ," φησι, "εἶπον Θεοὶ ἐστὲ, καὶ "υἱοὶ ὑψίστου πάντες." καὶ πάλιν· "υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα." καὶ, "πρωτότοκός μου Ἰσραήλ." καὶ ὁ Παῦλος δέ φησιν, "ὧν 30 "ἡ υἱοθεσία," κατασκευάζει λοιπὸν ὅσον τὸ μέσον ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς. εἰ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ αὐτά φησιν, ἀλλ' οὐ τὰ πράγματα τὰ αὐτά. καὶ σαφῆ παρέχεται τούτων ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθούντων καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων, καὶ ἀπὸ

τῶν μελλόντων ἔσεσθαι τὴν σύγκρισιν εἰσάγων. καὶ πρότερον δείκνυσι, τίνα ἦν τὰ ἐκείνοις δεδομένα. τίνα οὖν ταῦτα ἦν; πνεῦμα δουλείας. εἶτα ἀφεὶς εἰπεῖν τὸ ἀντιδιαστελλόμενον τῇ δουλείᾳ, τουτέστι πνεῦμα ἐλευθερίας, τὸ πολλῷ μεῖζον τέθεικε, τὸ τῆς υἱοθεσίας· δι' οὗ, κακεῖνο συνεισήγετο εἰπὼν, "ἀλλ' ἐλάβετε 5 "Πνεῦμα υἱοθεσίας." ἀλλὰ τοῦτο μὲν δῆλον. τὸ δὲ πνεῦμα τῆς δουλείας τί ποτέ ἐστιν, ἄδηλον. οὐκ ἀσαφὲς δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄπορον τὸ εἰρημένον. πνεῦμα γὰρ οὐκ ἔλαβεν ὁ τῶν Ἰουδαίων δῆμος. τί οὖν ἐνταῦθα φησίν; τὰ γράμματα οὕτως ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦν. ὥσπερ οὖν καὶ τὸν νόμον πνευματικὸν 10 καλεῖ. καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τῆς πέτρας, καὶ τὸ μάννα· "πάντες "γάρ," φησι, "τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον. καὶ πάντες "τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον." καὶ τὴν πέτραν δὲ οὕτως ὀνομάζει λέγων, "ἔπινον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας." ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ φύσιν πάντα ἦν τὰ τελούμενα, πνευματικὰ αὐτὰ 15 ἐκάλεσεν. οὐκ ἐπειδὴ πνεῦμα ἔλαβον οἱ μετέχοντες αὐτῶν τότε.

Καὶ πῶς τὰ γράμματα ἐκεῖνα, δουλείας ἦν γράμματα; παράγαγε πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τότε εἴσῃ καὶ τοῦτο σαφῶς. καὶ γὰρ αἱ τιμωρίαι παρὰ πόδας αὐτοῖς, καὶ ὁ μισθὸς εὐθέως εἵπετο. σύμμετρός τε ὢν, καὶ ὥσπερ σιτηρέσιόν τι καθημερινὸν διδόμενον 20 οἰκέταις. καὶ πολὺς πανταχόθεν ὁ φόβος, πρὸ τῆς ὄψεως ἀκμάζων· καὶ περὶ τὰ σώματα οἱ καθαρμοί· καὶ μέχρι τῶν πράξεων ἡ ἐγκράτεια. παρὰ δὲ ἡμῖν, οὐχ οὕτως. ἀλλὰ καὶ λογισμὸς καὶ συνειδὸς ἐκκαθαίρεται. οὐ γὰρ λέγει, μὴ φονεύσῃς μόνον, ἀλλὰ μὴ δὲ ὀργισθῇς. ἵνα μηκέτι τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως τῆς παρού- 25 σης, ἀλλὰ τῷ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, τῷ τε ἐν ἕξει τῆς ἀρετῆς εἶναι, καὶ τὰ ἀλλὰ κατορθούμενα ᾖ. οὐδὲ ἐπαγγέλλεται "γῆν "ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι," ἀλλὰ τῷ μονογενεῖ συγκληρονόμον ποιεῖ. τῶν παρόντων διὰ πάντων ἀφιστὰς, καὶ ἐκεῖνα ἐπαγγελλόμενος διδόναι, ἃ τοῖς γενομένοις υἱοῖς τοῦ Θεοῦ πρέπει λαμβάνειν. 30 αἰσθητὸν μὲν οὐδὲν οὐδὲ σωματικὸν, πνευματικὰ δὲ ἅπαντα. ὥστε ἐκεῖνοι μὲν, εἰ καὶ υἱοὶ ἐκαλοῦντο, ἀλλὰ ὡς δοῦλοι. ἡμεῖς δὲ ὡς ἐλεύθεροι γενόμενοι, τὴν υἱοθεσίαν ἐλάβομεν, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀναμένομεν. κἀκείνοις μὲν, δι' ἑτέρων διελέγετο· ἡμῖν δὲ δι' ἑαυτοῦ. κἀκεῖνοι μὲν φόβῳ τιμωρίας πάντα ἔπραττον οἱ δὲ πνευματικοὶ, 35

ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ. καὶ τοῦτο δηλοῖ, τῷ ὑπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα ἐκεῖνοι, ὡς μισθωτοὶ καὶ ἀγνώμονες. οὐδέ ποτε γοῦν διέλειπον γογγύζοντες. οὗτοι δὲ, εἰς ἀρέσκειαν τοῦ Πατρός. καὶ οἱ μὲν, εὐεργετούμενοι ἐβλασφήμουν. ἡμεῖς δὲ κινδυνεύοντες, εὐχαριστοῦμεν, κἂν κολασθῆναι δὲ ἁμαρτάνοντας δέῃ. καὶ ἐνταῦθα 5 πολλὴ ἡ διαφορά. οὐ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι καταλευόμενοι καὶ καιόμενοι καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι παρὰ τῶν ἱερέων, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀποστρεφόμεθα· ἀλλ' ἀρκεῖ τραπέζης ἐκβληθῆναι πατρικῆς, καὶ ἀπ' ὄψεως ῥητὰς γενέσθαι ἡμέρας. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ῥήματος ἦν τιμὴ ἡ υἱοθεσία· ἐνταῦθα δὲ, καὶ πρᾶγμα ἠκολούθησεν· ὁ διὰ 10 βαπτίσματος καθαρμός· ἡ τοῦ πνεύματος δόσις· ἡ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν χορηγία.

Οἰκουμενίου. Τάχα δὲ, εἰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι θεοὶ ἐκαλοῦντο καὶ υἱοὶ Θεοῦ, ὥσπερ τὰ παρ' αὐτοῖς πάντα, τύπος ἦν τῶν ἡμετέρων, οὕτω καὶ ἡ υἱοθεσία. οὔτε γὰρ κυρίως ἐκλήθησαν, ἀλλὰ 15 τυπικῶς υἱοί· οὔτε καθολικῶς πνεῦμα ἔλαβον.

Θεοδωρήτου. Πάλιν οὖν τῷ νόμῳ παρεξετάζει τὴν χάριν· καὶ καλεῖ δουλείαν, τὴν ὑπ' ἐκείνῳ πολιτείαν. διδάσκει δὲ ὅμως ὅτι κἀκεῖνον, ἡ τοῦ Πνεύματος ἔγραψε χάρις. πνεῦμα τοίνυν δουλείας, οὐ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα καλεῖ, ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου θέσιν. 20 καὶ αὐτὴν διὰ τοῦ Πνεύματος δεδομένην. εἰ δὲ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα δουλείας πνεῦμα καλεῖ, εἰδέναι προσήκει, ὅτι τὸ μὲν Πανάγιον Πνεῦμα ἕν· διάφορα δὲ καὶ ποικίλα τὰ τούτου χαρίσματα.

Σευηριανοῦ. Τὸν δὴ νόμον πνεῦμα δουλείας εἶπε· καὶ δούλους, τοὺς ὑπὸ νόμον. τὸ γὰρ ἐπιτάττεσθαι ὑπὸ τοῦ νόμου, καὶ 25 τῆς ἐπιταγῆς ἀμελήσαντα τὴν ἀπειληθεῖσαν τιμωρίαν φοβεῖσθαι, δουλείας σημεῖόν ἐστι. τὸ δὲ ἐπιτραπῆναι πατέρα τὸν Θεὸν καλεῖν, διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, υἱοθεσίας ἐλπίδα ἐπαγγέλλεται. εἴτε δουλείας ἐδόθη πνεῦμα, εἴτε υἱοθεσίας, τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐπ' ἀμφοτέρων ἐστί. κατὰ τὸ συμφέρον καὶ ἁρμόζον εἰς ἑκάτερον 30 τὸν λαὸν ἐνεργῆσαν, κατὰ τὴν ἀμφοτέρων ἀξίαν.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ τάχα τὸ, "οὐκ ἐλάβετε πνεῦμα "δουλείας," οὐχ ὡς ὄντος πνεύματος δουλείας εἶπεν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ, ταῦτα ἐμποιεῖν τὸ πνεῦμα φύσιν οὐκ ἔχει. Πνεύματος ὑμεῖς μετεσχήκατε· οὐχ ἵνα πάλιν ὑπὸ δουλείαν ἦτε, καὶ φόβον, κατὰ 35

τοὺς ἐν νόμῳ. ταῦτα γὰρ ἐνεῖναι τοῖς παντελῆ τοῦ Πνεύματος δεξαμένοις τὴν χάριν, οὐχ οἷόν τε. ἐλάβετε δὲ Πνεῦμα υἱοὺς ἐργαζόμενον.

Χρυσοστόμου. Καὶ ἑτέραν δὲ ποιεῖται ἀπόδειξιν, τοῦ πνεῦμα υἱοθεσίας ἔχειν. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι "κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ." 5 τοῦτο δὲ ἡλίκον ἐστὶν, ἴσασιν οἱ μύσται καλῶς, ἐπὶ τῆς εὐχῆς τῆς μυστικῆς τοῦτο πρῶτον κελευόμενοι λέγειν τὸ ῥῆμα. τί οὖν φησί; οὐκ ἐκάλουν καὶ ἐκεῖνοι πατέρα τὸν Θεόν; οὐκ ἀκούεις Μώσεως λέγοντος, "Θεὸν τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες;" καὶ τοῦ Μαλαχίου ὀνειδίζοντος καὶ λέγοντος, "ὅτι Θεὸς εἷς ἔκτισεν 10 "ἡμᾶς." καὶ "πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν;" ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα, καὶ πλείονα τούτων εἴρηται, οὐδαμοῦ τοῦτο εὑρίσκομεν αὐτοὺς καλοῦντας τὸ ῥῆμα τὸν Θεὸν, οὐδὲ εὐχομένους οὕτω. ἡμεῖς δὲ ἅπαντες, οὕτως εὔχεσθαι ἐκελεύσθημεν[n]. ἄλλως δὲ, εἰ καὶ ἐκάλεσάν ποτε ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἐξ οἰκείας διανοίας. οἱ δὲ ἐν τῇ χάριτι, ἀπὸ πνευμα- 15 τικῆς ἐνεργείας κινούμενοι. ὥσπερ γὰρ πνεῦμα σοφίας ἐστὶ, καθὸ σοφοὶ οἱ ἄσοφοι ἐγίνοντο· καὶ δηλοῦται τοῦτο ἀπὸ τῆς διδασκαλίας· καὶ πνεῦμα δυνάμεως, καθὸ οἱ ἀσθενεῖς νεκροὺς ἤγειραν[o]· οὕτω καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας. καὶ ὥσπερ ἴσμεν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, ἀφ' ὧν ὁ ἔχων αὐτὸ προλέγει τὰ μέλλοντα· οὐκ οἰκείᾳ 20 φθεγγόμενος διανοίᾳ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος κινούμενος· οὕτω δὴ καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας· ἀφ' οὗ ὁ λαβὼν, πατέρα καλεῖ τὸν Θεόν· ὑπὸ τοῦ πνεύματος κινούμενος. ὃ δὴ βουλόμενος δεῖξαι γνησιότητος ὂν, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων ἐχρήσατο γλώσσῃ. οὐ γὰρ εἶπε μόνον ὁ πατὴρ, ἀλλὰ "ἀββᾶ ὁ πατήρ." ὅπερ τῶν παίδων μά- 25 λιστά ἐστι τῶν γνησίων πρὸς πατέρας ῥῆμα.

Θεοδωρήτου. Ἢ καὶ ἐπειδὴ τῶν νηπίων ἴδιόν ἐστι, τὸ, ἀββᾶ καλεῖν τοὺς πατέρας· νήπιοι δὲ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἦσαν, οἱ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἠξιωμένοι τῆς υἱότητος· τὴν τελείαν καὶ ἀληθῆ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος προσδοκῶντες αἰῶνος. τὸ οὖν ἀββᾶ ὁ 30 πατὴρ τέθεικε· τὸ μὲν, εἰς μήνυσιν τῆς προσδοκωμένης τελειότητος· τὸ δὲ, σύμβολον τῆς παρούσης καταστάσεως· ἐν ᾗ νηπίων δίκην οὐχ ὁλοτελῆ τῶν ἀγαθῶν τὴν μετουσίαν ἐκομίσαντο.

Κυρίλλου. Οὐκοῦν εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον υἱοὺς ἀποδεικνύει

[n] I. m. a m. rec. desunt quædam. [o] Desunt quædam.

Θεοῦ τοὺς ἐν οἷς κατοικεῖ, καὶ θείας ἐργάζεται φύσεως κοινωνούς· ὡς ἐντεῦθεν ἡμᾶς ἡνωμένους τῷ ὑπὲρ πάντας ὄντι Θεῷ, μετὰ παρρησίας ἀναβοᾶν, ἀββᾶ ὁ πατὴρ, οὐκ ἐν δούλοις οὐδὲ ἐν τοῖς ποιήμασι τετάξεται· φορέσει δὲ μᾶλλον φυσικῶς τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀξίωμα· ἐξ αὐτῆς τὲ ὑπάρχον καὶ παρ' αὐτῆς τοῖς ἁγίοις δι' Υἱοῦ 5 χορηγούμενον. διά τοι τοῦτο θεοποιοῦν, καὶ εἰς υἱότητα καλοῦν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο.

16 Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι 17 ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ· εἴπερ συμ- 10 πάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας διαφορὰν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης ἐλευθερίαν, ἐπάγει καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς κατὰ τὴν υἱοθεσίαν ταύτην. "αὐτὸ τὸ "Πνεῦμα," λέγων, ὅτι "τῷ πνεύματι ἡμῶν μαρτυρεῖ, ὅτι ἐσμὲν 15 "τέκνα Θεοῦ." οὐκ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἰσχυρίζομαι μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας, ἀφ' ἧς ἡ φωνὴ τίκτεται. τοῦ γὰρ πνεύματος ὑπαγορεύοντος ταῦτα λέγομεν. ὅπερ ἀλλαχοῦ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, "ὅτι ἐξαπέστειλε ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ εἰς τὰς καρ"δίας ἡμῶν, κράζον ἀββᾶ ὁ πατήρ." τί δέ ἐστι τὸ πνεῦμα τῷ 20 πνεύματι μαρτυρεῖ; ὁ παράκλητος φησὶν τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. οὐ γὰρ τοῦ χαρίσματος ἐστὶ μόνον ἡ φωνὴ, ἀλλὰ καὶ τοῦ δόντος τὴν δωρεὰν παρακλήτου. αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὕτως ἐδίδαξε διὰ τοῦ χαρίσματος φθέγγεσθαι. ὅταν δὲ τὸ Πνεῦμα μαρτυρῇ, ποία λοιπὸν ἀμφισβήτησις; εἰ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἢ ἄγγε- 25 λος ἢ ἄλλη τίς τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑπισχνεῖτο, ἀμφιβάλλειν εἰκὸς ἦν τινάς. τῆς δὲ ἀνωτάτω οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, δι' ὧν ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, μαρτυρούσης ἡμῖν, τίς ἂν λοιπὸν ἀμφισβητήσειε περὶ τῆς ἀξίας;

Γενναδίου. "Αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ Πνεῦμα." τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύ- 30 ματος ὑπόστασιν λέγει. πνεῦμα δὲ ἡμῶν τὴν ἀπ' ἐκείνου δεδομένην χάριν ἡμῖν, ἣν εἴωθεν ἰδίαν τῶν λαβόντων καλεῖν. ὡς ἐν τῷ, "συνελθόντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος." καὶ, "ὁλόκληρον

"ὑμῶν τὸ πνεῦμα." καὶ "ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα τηρηθείη." ὥσπερ γὰρ ἥλιος μέν ἐστιν αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ ἡλίου· λέγεται δὲ καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀκτὶς ὁμωνύμως τῷ ὅλῳ. φαμὲν δὲ τῶν τόπων, τοὺς μὲν, ἔχειν ἥλιον, τοὺς δὲ, ἀνηλίους ὑπάρχειν· οὐχ ὡς τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἡλίου ἐξισταμένης, ἀλλὰ διὰ τὸ, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, 5 τῷ μὲν, τῶν χωρίων προσβάλλειν· τοῦ δὲ, προβόλοις τισὶν ἀποκλειέσθαι· οὕτω καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν ὁμωνύμως τοῦ ἐξ οὗπέρ ἐστιν ἡ θεία λέγει γραφή.

Θεοδωρήτου. Φησὶν τοίνυν ὁ Παῦλος ὅτι πνευματικῇ διδασκαλίᾳ πειθόμενοι προφέρομεν τὴν εὐχήν. οὐ κατηγορούμεθα δὲ 10 τοῦτο ποιοῦντες, ἐπειδὴ κατὰ νόμον θεῖον ἐπιτελοῦμεν.

Βασιλείου. Πῶς οὖν τὸ πνεῦμα συμμαρτυρήσει τῷ πνεύματί σου κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὅτι υἱὸς εἶ Θεοῦ, εἴπερ αὐτὸ τῆς Υἱοῦ δόξης ἀλλότριον; πῶς ἐν σοὶ βοήσεται ἀββᾶ ὁ πατὴρ, εἰ μὴ μετάδοσίς ἐστιν ὄντως ἐξ Υἱοῦ, οὐ κτῆμα αὐτοῦ παρ' αὐτοῦ πεμπόμε- 15 νον, ὥσπερ τὸ πνεῦμα τὸ ἀνθρώπινον, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἀνεμιαῖον, ἅπερ εἰώθασι λέγειν οἱ τὸ Πνεῦμα χωρίζοντες ἀπὸ τῆς θεότητος· ἀλλὰ Θεοῦ καὶ Υἱοῦ Πνεῦμα ἴδιον, ἐν τῇ θείᾳ δόξῃ τυγχάνον καὶ γνωριζόμενον; οὐ γὰρ τὸ σὸν πνεῦμα Χριστός· οὐδὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνέμου Κύριος· οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον. ἐπεὶ καὶ τοῦτο 20 ἐτόλμησαν παραγαγεῖν τινές. τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον Χριστοῦ, καὶ Κύριος ὀνομάζεται· λέγοντος τοῦ Ἀποστόλου καθὰ πρὸ ὀλίγου εἰρήκαμεν, "εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν "αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν." καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησιν ἀποφαίνοντος Χριστοῦ. λέγοντος δὲ πάλιν, 25 "ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμα ἐστίν. οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐλευ- "θερία." ὥστε τὸ τοῦ Κυρίου Πνεῦμα, Κύριος. οὐκ ἄρα κτῆμα ἢ κτίσμα Κυρίου.

Εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πῶς κατὰ μικρὸν αὔξει τὴν δωρεάν; 30 ἐπειδὴ γὰρ ἔνι καὶ τέκνα εἶναι, καὶ μὴ κληρονόμους γενέσθαι. οὐ γὰρ πάντως ἅπαντες κληρονόμοι οἱ παῖδες, ἐπάγει καὶ τοῦτο· ὅτι καὶ κληρονόμοι· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι μετὰ τοῦ μὴ τοιαύτην ἔχειν υἱοθεσίαν, καὶ τῆς κληρονομίας ἐξεβλήθησαν. "κακοὺς γάρ," φη-

σιν, "κακῶς ἀπολέσει. καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσει γεωργοῖς ἑτέ-
"ροις." καὶ πρὸ τούτου δὲ ἔλεγεν, "ὅτι πολλοὶ ἀπὸ ἀνατολῶν
"καὶ δυσμῶν ἥξουσι, καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ· οἱ δὲ
"υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβληθήσονται." ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἵστα-
ται, ἀλλὰ καὶ τούτου μεῖζον τίθησι. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι Θεοῦ 5
κληρονόμοι. διὸ καὶ ἐπήγαγε, "κληρονόμοι μὲν Θεοῦ." καὶ τὸ ἔτι
πλέον, ὅτι οὐχ ἁπλῶς κληρονόμοι, ἀλλὰ καὶ "συγκληρονόμοι Χρι-
"στοῦ." ὁρᾷς πῶς φιλονεικεῖ ἐγγὺς ἡμᾶς ἀγαγεῖν τοῦ δεσπότου;
ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα τὰ τέκνα κληρονόμοι, δείκνυσιν, ὅτι ἡμεῖς
καὶ τέκνα καὶ κληρονόμοι. ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες οἱ κληρονόμοι, με- 10
γάλων εἰσὶ κληρονόμοι πραγμάτων, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο ἔχο-
μεν, κληρονομοι ὄντες Θεοῦ. πάλιν, ἐπειδὴ κληρονόμον μὲν εἶναι
συμβαίνει Θεοῦ, οὐ πάντως δὲ τῷ μονογενεῖ συγκληρονόμον·
δείκνυσιν ἡμᾶς καὶ τοῦτο ἔχοντας. καὶ σκόπει σοφίαν. τὰ γὰρ
λυπηρὰ συστείλας, ἡνίκα ἔλεγε τί πείσονται οἱ κατὰ σάρκα 15
ζῶντες· οἷον ὅτι μέλλουσιν ἀποθνήσκειν. ἐπειδὴ τῶν χρηστοτέρων
ἥψατο, εἰς εὐρυχωρίαν πολλὴν ἐξάγει τὸν λόγον· ἐμπλατύνων αὐ-
τὸν τῇ τῶν μισθῶν ἀντιδόσει, καὶ ποικίλας καὶ μεγάλας δεικνὺς
τὰς δωρεάς. εἰ γὰρ καὶ τὸ τέκνον εἶναι ἄφατος ἦν ἡ χάρις·
ἐννόησον ἡλίκον τὸ κληρονόμον. εἰ δὲ τοῦτο μέγα, πολλῷ μᾶλλον 20
καὶ τὸ, συγκληρονόμον.

Θεοδωρήτου. Οὐκ ἤρκεσεν ἡμῖν, φησὶν, ἡ τῆς δουλείας
ἀπαλλαγή· οὐδὲ τῆς ἐλευθερίας ἡ χάρις. ἀλλὰ καὶ τῷ τῆς υἱοθε-
σίας ἐκοσμήθη ἀξιώματι. καὶ οὐ μόνον υἱοὶ προσηγορεύθημεν,
ἀλλὰ καὶ Θεοῦ κληρονόμοι. ἐπειδὴ οὐ πᾶς υἱὸς κληρονόμος τοῦ 25
φύσαντος γίνεται. καὶ ἐπειδὴ πολλάκις καὶ οἰκέτης δέχεταί τινα
παρὰ τοῦ δεσπότου κλῆρον, οὐ μὴν κοινωνὸς καταλιμπάνεται τοῦ
παιδὸς, ἀναγκαίως προστέθεικε, "συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ."
ἵνα τὴν ἄφραστον φιλανθρωπίαν γυμνώσῃ.

Χρυσοστόμου. Εἶτα δεικνὺς, ὅτι οὐ χάριτος ἐστὶ μόνον ἡ 30
δωρεά. καὶ ποιῶν ὁμοῦ καὶ ἀξιόπιστα τὰ εἰρημένα, ἐπήγαγεν.
"εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν." εἰ γὰρ ἐν τοῖς
λυπηροῖς, φησι, ἐκοινωνήσαμεν αὐτῷ, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς χρη-
στοῖς τοῦτο ἔσται. ὁ γὰρ τοῖς οὐδὲν κατωρθωκόσι τοσαῦτα δωρη-

σάμενος ἀγαθά· ὅταν ἴδῃ καὶ πονήσαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἀμείψεται;

Θεοδωρήτου. Ἅμα δὲ ἐμφαίνει ὡς οὐχ ἅπαντες οἱ τοῦ σωτηρίου βαπτίσματος ἀξιωθέντες, τούτων ἀπολαύουσι τῶν ἀγαθῶν. ἀλλ' οἱ πρὸς τούτῳ καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν δεσποτικῶν παθημάτων 5 καταδεχόμενοι. τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς προστέθεικεν, ἀλλ' εἰς ψυχαγωγίαν τῶν τὰ πράγματα δεχομένων. παντοδαπὰς γὰρ ἐδέχοντο πειρασμῶν προσβολάς. οὗ δὴ χάριν παραμυθητικοὺς ἐξυφαίνει λόγους. ἀπὸ τῶν μελλόντων ψυχαγωγῶν καὶ φέρειν γενναίως τὰ παρόντα παρακαλῶν. 10

Γενναδίου. Ἄλλως τε πρὸ ὀλίγου τῆς ἀντεξετάσεως ἀψάμενος τῆς πρὸς τὰ παλαιὰ, καὶ διὰ τῆς παράλληλα θέσεως αὐτῶν τὸ ὑπερέχον γνωρίσας τῆς χάριτος· εἶτα, ἵνα μὴ διὰ τὸ μέγεθος τοῖς παθηταῖς ἀμφιβάλοιτο, πιστωσάμενος αὐτὸ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετουσίᾳ, μέτεισιν ἐπὶ παράκλησιν ἀκολούθως, καὶ 15 προτρέπει μηδένα κίνδυνον ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀποδιδράσκειν. σφόδρα χρησίμης αὐτῷ καὶ ἀναγκαίας τῆς περὶ τούτων οὔσης διδασκαλίας. "λογίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν "καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς."

Χρυσοστόμου. Δείξας ἀντίδοσιν οὖσαν τὴν κληρονομίαν. ἵνα 20 ἀξιόπιστον ᾖ τὸ λεγόμενον, καὶ μηδεὶς ἀμφιβάλῃ, δείκνυσι πάλιν καὶ χάριτος δύναμιν ἔχον. τὸ μὲν, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἀμφιβάλλουσι πιστεύηται τὰ λεγόμενα· καὶ οἱ λαμβάνοντες μὴ αἰσχύνωνται, ὡς ἀεὶ δωρεὰν σωζόμενοι. τὸ δὲ, ἵνα μάθῃς ὅτι νικᾷ ταῖς ἀντιδόσεσι τοὺς πόνους ὁ Θεός. καὶ τὸ μὲν, ἐδήλωσεν εἰπὼν, 25 "εἴπερ καὶ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν." τὸ δὲ, ἐπαγαγὼν καὶ προσθεὶς, "ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ "πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς." ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις, τὴν τῶν ἠθῶν διόρθωσιν ἀπῄτει τὸν πνευματικόν· ἐν οἷς ἔλεγεν, "οὐκ ὀφείλετε κατὰ σάρκα ζῆν." οἷον, ἵνα τῶν 30 παθῶν περιγένηται ὁ τοιοῦτος. ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ αὐτὸν τῆς δωρεᾶς ἀνέμνησεν ἁπάσης τῆς δοθείσης, τῆς μελλούσης, καὶ ἐπῆρε καὶ ὕψωσε ταῖς ἐλπίσι, καὶ ἐγγὺς ἔστησε τοῦ Χριστοῦ, καὶ συγκληρονόμον ἀπέφηνε τοῦ μονογενοῦς· θαρρῶν ἐξάγει λοιπὸν αὐτὸν

καὶ ἐπὶ τοὺς κινδύνους. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἴσον τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν περιγενέσθαι, καὶ τοὺς πειρασμοὺς ἐκείνους ἐνεγκεῖν· τὰς μάστιγας· τὸν λιμόν· τὰ δεσμά· τὰς ἀλύσεις. πολὺ γὰρ ταῦτα γενναιοτέρας δεῖται ψυχῆς. καὶ ὅρα πῶς ὁμοῦ καταστέλλει, καὶ ἐπαίρει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. ὅταν γὰρ δείξῃ τὰ ἔπαθλα μείζονα τῶν πόνων, καὶ προτρέπει μειζόνως· καὶ οὐκ ἀφίησι μέγα φρονεῖν ἅτε νικωμένους τῇ τῶν στεφάνων ἀντιδόσει. καὶ ἀλλαχοῦ μέν φησι, "τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερ"βολὴν ἐς ὑπερβολὴν δόξης αἰώνιον βάρος κατεργάζεται." πρὸς γὰρ φιλοσοφωτέρους ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. ἐνταῦθα δὲ κοῦφα μὲν αὐτὰ οὔ φησι εἶναι, παραμυθεῖται δὲ τῇ μελλόντων ἀντιδόσει· λέγων, "λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν και"ροῦ." καὶ οὐκ εἶπε πρὸς τὴν μέλλουσαν ἄνεσιν· ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον, "πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν." ὅπου μὲν γὰρ ἄνεσις, οὐ πάντως καὶ δόξα. ὅπου δὲ δόξα, πάντως καὶ ἄνεσις. εἶτα ἐπειδὴ μέλλουσαν εἶπε, δείκνυσιν αὐτὴν ἤδη οὖσαν. οὐ γὰρ εἶπε πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι. ἀλλὰ "πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλυφθῆ"ναι." ὡς καὶ νῦν οὖσαν μὲν, κρυπτομένην δέ. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ σαφέστερον ἔλεγεν, "ὅτι ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ "ἐν τῷ Θεῷ·" θάρρει τοίνυν ὑπὲρ αὐτῆς. παρεσκεύασται γὰρ ἤδη τοὺς σοὺς ἀναμένουσα πόνους. εἰ δὲ τῷ μέλλειν σε λυπεῖ, αὐτῷ μὲν οὖν εὐφραινέτω τούτῳ. τῷ γὰρ μεγάλη τίς εἶναι, καὶ τὴν παροῦσαν ὑπερβαίνειν κατάστασιν, ἐκεῖ τεταμίευται. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τέθεικε τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ. ἀλλ' ἵνα δείξῃ οὐχὶ ποιότητι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποσότητι νικῶσαν ἐκείνην. ταῦτα μὲν γὰρ οἷα ἂν ᾖ τὰ παθήματα, τῷ παρόντι συγκεκλήρωται βίῳ. τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἀθανάτους παρεκτείνεται αἰῶνας. ἅπερ ἐπειδὴ κατὰ μέρος εἰπεῖν οὐκ εἶχεν, οὐδὲ παραστῆσαι λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μάλιστα δοκοῦντος εἶναι παρ' ἡμῖν ἐπεράστου τῆς δόξης, αὐτὰ ὠνόμασεν. ἡ γὰρ κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ κεφάλαιον, τοῦτο εἶναι δοκεῖ· καὶ ἐπειδὴ ὑπερβαίνουσι τοὺς ἀγῶνας οἱ στέφανοι, καὶ σμικρὸς μὲν ὁ πόνος, μέγα δὲ τὸ ἐλπιζόμενον κέρδος, διὰ τοῦτο οὐ μισθὸν, ἀλλὰ δόξαν τὰ προσδοκώμενα προσηγόρευσεν.

19 Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως, τὴν ἀποκάλυψιν 20 τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι.

Χρυσοστόμου. Ἐπαίρων καὶ ἑτέρως τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἀπὸ 5 τῆς κτίσεως ἐξογκοῖ τὸν λόγον· δύο κατασκευάζων διὰ τῶν λεχθέντων, καὶ ὑπεροψίαν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμίαν τῶν μελλόντων. καὶ τρίτον μετὰ τούτων· μᾶλλον δὲ πρῶτον, τὸ δεῖξαι περισπούδαστον πῶς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστὶ, καὶ ἐν ὅσῃ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἔχει τιμῇ. μετὰ δὲ τούτων, καὶ τὰ τῶν φιλοσόφων 10 ἅπαντα δόγματα τὰ περὶ τοῦ κόσμου τούτου, ὥσπερ ἀράχνην τινὰ καὶ παίδων ἀθύρματα ἐν τούτῳ καταβάλλει τῷ δόγματι. ἀλλ' ἵνα σαφέστερα ταῦτα γένηται, ἴδωμεν τί φησι. καὶ ἡ κτίσις αὐτὴ σφόδρα ὠδίνει· ταῦτα ἀναμένουσα καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἅπερ εἰρήκαμεν. ἀποκαραδοκία γὰρ, ἡ σφοδρὰ προσδοκία ἐστίν. ὥστε 15 δὲ ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τοῦτον. ἅπερ καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσι. ποταμοὺς κροτοῦντας χερσὶν εἰσάγοντες, καὶ βουνοὺς ἀλλομένους, καὶ ὄρη σκιρτῶντα. οὐχ ἵνα ταῦτα λογισμὸν ἔχειν νομίσωμεν καὶ ψυχὴν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μάθωμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀναι- 20 σθήτων αὐτῶν καθικνουμένην. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσιν, ἄψυχα θρηνοῦντα εἰσάγοντες. ἵνα πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν νοήσωμεν. τούτους δὴ καὶ ὁ Ἀπόστολος μιμούμενος, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καὶ φησὶ στενάζειν αὐτὴν καὶ ὠδίνειν. οὐκ ἐπειδὴ στεναγμοὺς ἤκουεν ἀπὸ γῆς ἐκπεμπομένους, ἢ 25 οὐρανοῦ. ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδείξηται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν.

Γρηγορίου Θεολόγου. Πολλὰ γὰρ προσωποποιεῖν ἡ γραφὴ οἶδε καὶ τῶν ἀψύχων. ὡς τὸ, ἡ θάλασσα εἶπε τάδε καὶ τάδε. "καὶ "ἡ ἄβυσσος εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοί." καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγούμενοι 30 δόξαν Θεοῦ. καὶ πάλιν ῥομφαία τι διακελεύεται, καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ ἐρωτῶνται σκιρτήσεως.

Κυρίλλου. Ἀποκαραδοκία μὲν οὖν ἐστιν ἡ ἐλπὶς, καὶ ἡ τῆς

τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως προσδοκία καὶ ἐπιτήρησις. ἐκδέχεταί γε μὴν ἡ κτίσις τὴν ἀποκάλυψιν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· οὐκ εἰδυῖα τὸ ἐσόμενον. πῶς γάρ; ἢ πόθεν; ἀλλὰ ταῖς ἀπορρήτοις οἰκονομίαις τοῦ πάντα μεταρρυθμίζοντος εἰς τὸ ἄμεινον Θεοῦ, προσδοκῶσα τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἕξειν μεταβολήν. μεταπλαττομένων γὰρ 5 τῶν τοῦ Θεοῦ τέκνων τῶν θεοσεβῶς ζησάντων, ἐξ ἀτιμίας εἰς δόξαν· καὶ αὐτὴ πάντως ἡ κτίσις μεθαρμοσθήσεται πρὸς τὸ ἄμεινον, τὴν πρέπουσαν τοῖς τότε καιροῖς αὐχοῦσα κατάστασιν. καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Πέτρος ἐνδοιάζειν οὐκ ἐᾷ, εἰπὼν ὅτι καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ 10 προσδοκῶμεν.

Σετηριανοτ. Καραδοκία μέντοι ἡ ἐπιτεταμένη τῶν ἐλπιζομένων ἐπιτήρησις εἴρηται. ἀπὸ τοῦ, τὸν προσδοκῶντα τυχὸν καὶ ἐπικλίνειν τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐντείνειν, ὡς παραυτίκα ἰδεῖν μέλλοντα τὸ προσδοκώμενον. 15

Γενναδίοτ. Ἔφη δέ τις ἀποκαραδοκίαν τῆς κτίσεως, τὴν ἄποθεν προσδοκίαν αὐτῆς. ἥτις ἐστὶ τὸ ἀπεκδέχεσθαι ἀποκαλυφθῆναι τὴν τέως κεκρυμμένην ἐν Χριστῷ ζωὴν ἡμῶν. οὕτως ἔχειν εἰπὼν τὸ σύμπαν νόημα. εἰώθαμεν πολλάκις οἱ ἄνθρωποι μετὰ τὰς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεις, ὡς σαφῆ ταῖς μνήμαις ἀνα- 20 λαμβάνειν τὰ πρόσθεν ἡμῖν ἀσαφῆ. οἷον τι λέγω. πεφώραταί τις ἀγαθόν τι πεποιηκὼς ἢ κακόν. εὐθὺς παρόντες φαμέν· ἀλλὰ καὶ πόρρωθεν οὗτος, τοιοῦτος ὢν καταφαίνεται· καὶ ἐδείκνυ τῷ σχήματι· καὶ ἐγὼ αὐτὸν ἐκ τῆσδε τῆς ῥήσεως, ὅστις ἦν, αὐτίκα κατέμαθον. καὶ ὅλως τοιαῦτα τινὰ πρὸς τὴν παροῦσαν πρᾶξιν ἐκ 25 τῶν παλαιῶν λαμβάνοντες σύμβολα, βεβαιοῦμεν ἑαυτοῖς ἐκ τῶν προτέρων τὰ δεύτερα. τοιοῦτόν φησι καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς περὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου. ὅτι οὐ συνίεσαν μὲν τὰ περὶ αὐτὸν οἰκονομούμενα πρότερον. "ὅτε δὲ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, τότε ἔγνωσαν, "ὅτι ταῦτα ἦν ἐπ᾽ αὐτῷ γεγραμμένα." κἀνταῦθα τοίνυν ὁ μακά- 30 ριος Παῦλος πνευματικῇ χάριτι τῆς οἰκονομίας τῆς ἐν Χριστῷ τὴν γνῶσιν παρειληφώς· καὶ γνοὺς ὅτι ἄνωθεν δέδοκται τοῦτο τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, διδάσκει τὰ τοῖς πρόσθεν ἀπόρρητα. λέγει γὰρ ὅτι αὐτῆς τῆς κτίσεως ἡ τοιουτότροπος διασκευὴ προκηρύττει, τὸ νῦν πεφηνὸς 35

εὐαγγέλιον, καὶ δήλη ἐστὶ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν περιμένουσα τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ μὴ δὲ ματαίως ἔκτισε τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἕτερος δὲ κτίσιν μὲν λέγειν τὸν Παῦλον νῦν ἀπεφήνατο τὰς ἐφεστηκυίας δυνάμεις ταῖς ἀψύχαις ὕλαις 5 τὰς ταγείσας παρὰ Θεοῦ τὴν κτίσιν διέπειν. ἀποκαραδοκίαν δὲ, τὴν ἀνελπιστίαν. ἡ κτίσις γάρ, φησι, ἐπιμενόντων ἡμῶν τῇ κακίᾳ, καὶ ἐπισφιγγόντων ἑαυτοῖς τοῦ θανάτου τὴν ἀπόφασιν, τόγε ἐφ' ἡμῖν πολλάκις τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπελπίσασα, ταύτην ἀπεκδέχεται τῶν ἁπάντων διόρθωσιν, τὴν προσδοκίαν τῶν μελλόντων, ὅτι ἀνα- 10 στησόμεθα πάντες εἰς τὸ εἶναι ἀθάνατοι. τὴν γὰρ ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀνάστασιν λέγει· υἱοθεσίαν, τὴν ἀθανασίαν καλῶν. ὅθεν καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, "ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστέ." ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, ὡς οὐκ ἔχοντος λόγον τοῦ ἀποθνήσκειν, τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ χρηματίσαντας. 15

Χρυσοστόμου. Τί δέ ἐστι "τῇ ματαιότητι, ἡ κτίσις ὑπε- "τάγη;" φθαρτὴ γέγονε. διατί; διὰ σὲ τὸν ἄνθρωπον· ἐπειδὴ γὰρ σῶμα ἔλαβες θνητὸν καὶ παθητὸν, καὶ ἡ γῆ κατάραν ἐδέξατο, καὶ ἀκάνθας ἤνεγκε καὶ τριβολόν. ὅτι δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος πρὸς τὴν ἀμείνω λῆξιν ὕστερον μεταστήσεται, 20 ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος, "καταρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθε- "μελίωσας. καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπο- "λοῦνται. σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσον- "ται· καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται." καὶ Ἡσαίας δὲ ταῦτα ἐμφαίνων ἔλεγεν, "ἐμβλέψατε εἰς τὸν 25 "οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω. ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς "ἐστερεώθη. ἡ δὲ γῆ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται· οἱ δὲ κατοι- "κοῦντες αὐτὴν, ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦνται." εἶδες πῶς ἐδούλευσε τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις; πῶς ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῆς φθορᾶς; ὁ μὲν γάρ φησιν, "ὡς ἱμάτιον ἑλίξει αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται." 30 ὁ δὲ Ἡσαίας. "οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν ὥσπερ ταῦτα ἀπολοῦν- "ται." οὐ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν. οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, τουτέστιν ἄνθρωποι, ταύτην ὑποστήσονται· ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον. καὶ δι' αὐτῆς, ἐπὶ τὴν ἀφθαρσίαν μεταστήσονται· ὥσπερ οὖν καὶ ἡ κτίσις. ἅπερ ἅπαντα διὰ τοῦ εἰπεῖν ὡς ταῦτα, παρεδή- 35

λωσεν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος προιὼν φησίν· τέως μέντοι περὶ τῆς
δουλείας αὐτῆς διαλέγεται· καὶ δείκνυσι τίνος ἕνεκεν τοιαύτη
γέγονε, καὶ τὴν αἰτίαν, ἡμᾶς τίθησι. τί οὖν ἐπηρέασται, δι' ἕτε-
ρον ταῦτα παθοῦσα; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ δι' ἐμὲ γέγονεν. ἡ τοίνυν
δι' ἐμὲ γενομένη, πῶς ἂν ἀδικοῖτο, εἰς ἐμὴν διόρθωσιν ταῦτα 5
πάσχουσα; ἄλλως δὲ, τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον, οὐδὲ
κινεῖν ἐπὶ τῶν ἀψύχων δεῖ. ἀλλ' ὁ Παῦλος ἐπειδὴ ταύτην ἐπροσω-
ποποίησεν, οὐδενὶ κέχρηται τούτων ὧν εἶπον, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὶ λόγῳ
τὸν ἀκροατὴν ἐκ περιουσίας παραμυθήσασθαι σπεύδων. ποίῳ δὴ
τούτῳ; τί λέγεις; φησίν. κακῶς ἔπαθε, καὶ διὰ σὲ φθαρτὴ γέ- 10
γονεν· ἀλλ' οὐδὲν ἠδίκηται. καὶ γὰρ ἄφθαρτος ἔσται διὰ σὲ
πάλιν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ἐπ' ἐλπίδι." ὅταν δὲ λέγῃ, "οὐχ
"ἑκοῦσα ὑπετάγη," οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμης οὖσαν δείξῃ, τοῦτο
λέγει. ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι τῆς Χριστοῦ κηδεμονίας τὸ πᾶν ἐγέ-
νετο, καὶ οὐκ ἐκείνης κατόρθωμα τοῦτο. 15

Θεοδωρήτου. Ματαιότητα μὲν οὖν, τὴν φθορὰν λέγει. τοῦτο
γὰρ μετ' ὀλίγα διδάσκει. "ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσε-
"ται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς." διδάσκει δὲ, ὡς πᾶσα ἡ
κτίσις ἡ ὁρωμένη, θνητὴν ἔλαχε φύσιν. ἐπειδήπερ τῶν ὅλων ὁ
ποιητὴς προεώρα τοῦ Ἀδὰμ τὴν παράβασιν, καὶ τὴν ἐπενεχθησο- 20
μένην αὐτῷ τοῦ θανάτου ψῆφον. οὐ γὰρ ἦν εἰκὸς οὐδὲ δίκαιον, τὰ
μὲν δι' αὐτὸν γεγενημένα μεταλαχεῖν ἀφθαρσίας· αὐτὸν δὲ, οὗ
χάριν ταῦτα ἐπεποίητο, θνητὸν εἶναι καὶ παθητόν. τούτου δέ γε
διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀθανασίαν λαμβάνοντος, κἀκεῖνα ὡσαύ-
τως μεταλαμβάνει τῆς ἀφθαρσίας. λέγει τοίνυν, ὅτι ταύτην ἀνα- 25
μένει τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν ἡ ὁρωμένη κτίσις. τρεπτὴ
γὰρ ἐγένετο· οὐχ ἑκοῦσα μὲν, τοῦ δὲ δημιουργήσαντος ἀσπασα-
μένη τὸν ὅρον. τὴν δὲ περὶ ἡμᾶς ὁρῶσα κηδεμονίαν, ἔχει τῆς
μεταβολῆς τὴν ἐλπίδα.

Κυρίλλου. Ἢ ματαιότητα ἐνθάδε φησὶν τοὺς ζῶντας ἐν μα- 30
ταιότητι· τουτέστιν, ἐν φρονήματι σαρκικῷ. περὶ ὧν ἂν λέγοιτο
καὶ μάλα εἰκότως, "ἄνθρωπος ματαιότητι ὡμοιώθη." καὶ μὴν καὶ
ὅτι παρεσυνεβλήθη τῆς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς.
ματαιότης γὰρ ἀληθῶς τῶν τοιούτων ὁ βίος. τούτοις ἡ κτίσις
ὑποτάσσεται· καὶ οὔ τι που πάντως ἑκοῦσα. πόθεν; πῶς δὲ δὴ 35

ἄρα καὶ τοῦτο φαμέν; οἶδε μὲν γὰρ ὅλως τῶν καθ' ἡμᾶς οὐδὲν, ἡ αἰσθητή τε καὶ ὁρωμένη κτίσις. οὐ γάρ ἐστι λογική. ἀλλ' εἰ καί τις δοίη τὸ δύνασθαί τι νοεῖν αὐτὴν, οὐκ ἂν ἠνέσχετο, φησὶν, τῆς οὕτως αἰσχρᾶς δουλείας· οὐδ' ἂν ἠθέλησεν ὑποτετάχθαι καὶ ὑπηρετεῖν τοῖς ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων, ἤγουν ἀγαθῶν διαβιοῦν ἑλο- 5 μένοις. ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι, φησὶν, τῶν σωθησομένων, καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἁγίων τὲ καὶ ἐκλεκτῶν ὑποτέτακται τέως. καταζεύγνυντος αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ οἷον τηροῦντος εἰς ἐλευθερίαν τὴν ὑπότε τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. ἵνα δὴ μόνοις ὑπηρετῇ τοῖς αὐτοῦ τέκνοις, καὶ ταῖς τῶν ἐξειλεγμένων παρακέοιτο χρείαις. 10 ἀλύει μὲν γὰρ μονονουχὶ, καὶ ὠδίνουσα καὶ ἀλγυνομένη· καὶ εἴπερ αὐτῇ ἦν τὸ καὶ εἰδέναι τί δύνασθαι τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, τάχα που καὶ ἀνοιμώξασα· πλὴν τοῖς θείοις εἴκουσα νεύμασι, καραδοκεῖ τρόπον τινὰ τὴν ἀποκάλυψιν, ὡς ἔφην, τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ. 15

Γεννάδιου. Ματαιότητα τοιγαροῦν λεκτέον τὸν παρόντα τοῦτον βίον ἡμῶν· λέγοντος ἄντικρυς τοῦ Ἀποστόλου. ἐπεὶ τίνος χάριν οὕτω πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν φθαρτῶν, ἅπασα συνετείνετο· μὴ ἐπ' ἐλπίσι τοιαύταις ποιεῖν αὐτῇ, Θεοῦ τοῦτο νομοθετήσαντος; καὶ τὸ, "οὐχ ἑκοῦσα," ἢ προσωποποιήσας εἴρηκε, κατὰ τὸ ἰδίωμα 20 τῆς γραφῆς, ὡς εἶπον, τὸ καὶ φωνὰς καὶ ἤθη τοῖς ἀψύχοις περιτιθέναι. ἢ καὶ διὰ τοὺς Ἀγγέλους τυχόν· ἵν' ἀπὸ τοῦ κρείττονος μέρους ὡσπερεὶ πάσης αὐτῆς ᾖ τὸ λεγόμενον.

Κυρίλλου. Οὐκοῦν εἴπερ εἶναι φασὶν κτιστὸν τὲ καὶ ποιητὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀνάγκη συνομολογεῖν ὑποτετάχθαι καὶ αὐτὸ 25 τῇ ματαιότητι· καὶ συστενάζειν μὲν καὶ συνωδίνειν· εἶναι τὲ νῦν ὥσπερ ἐν δουλείᾳ· ἐλευθερωθήσεσθαι[o] δὲ μόλις εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. εἶτα ποῖ ποτε ὁ Παῦλος ἡμῖν οἰχήσεται λέγων, "οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς "φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας. ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ 30 "ὁ πατήρ;" εἰ δοῦλον ἐστὶν, ὡς κτιστὸν καὶ ποιητὸν τὸ Πνεῦμα Ἅγιον, πῶς ἐν αὐτῷ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ; ἀλλὰ τῆς μὲν δουλείας ἀπαλλάττει τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο. ἀναμορφοῖ δὲ μᾶλ-

[o] Cod. ἐλευθερωθήσεσθε.

λον εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ υἱότητα· μετόχους ἀποδεικνύον τῆς οἰκείας φύσεως. οὐκ ἄρα δοῦλον ἐστίν. εἰ δὲ δὴ τοῦτο, οὐ κτίσμα. τὸ δὲ καὶ τὸ εἶναι κτίσμα, καὶ τὸ ἐν δούλοις τετάχθαι διαφυγὸν, τῆς θείας λοιπὸν ἂν εἴη οὐσίας δηλαδή.

Χρυσοστόμου. Ἀλλ' εἰπὲ λοιπὸν καὶ ἐπὶ ποίᾳ ἐλπίδι. 5

21 Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.

Χρυσοστόμου. Τί ἐστι καὶ αὐτή; οὐχὶ σὺ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὃ σοῦ ἐστι καταδεέστερον, καὶ οὐ μετέχει λογισμοῦ οὐδὲ αἰσθή- 10 σεως, καὶ τοῦτο σοι κοινωνήσει τῶν ἀγαθῶν. "ἐλευθερωθήσεται γὰρ "ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς." τουτέστιν, οὐκέτι ἔσται φθαρτὴ, ἀλλ' ἀκολουθήσει τῇ τοῦ σώματος εὐμορφίᾳ τοῦ σοῦ. ὥσπερ γὰρ γενομένου φθαρτοῦ, γέγονεν ἐκείνη τοιαύτη, οὕτως ἀφθάρτου κατάσταντος, καὶ αὐτὴ ἕψεται πάντως. ὅπερ οὖν δεικνὺς ἐπήγαγεν, 15 "εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ." τουτέστι, διὰ τὴν ἐλευθερίαν. καθάπερ γὰρ τιθηνὸς παιδίον τρέφουσα βασιλικόν· ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου γενομένου τῆς πατρικῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαύει τῶν ἀγαθῶν, οὕτω καὶ ἡ κτίσις φησί. ὁρᾷς τὸν ἄνθρωπον πανταχοῦ προηγούμενον, καὶ δι' αὐτὸν ἅπαντα γινόμενα; 20 εἶδες πῶς καὶ παραμυθεῖται τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ δείκνυσι τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν; τί γὰρ ἀλγεῖς, φησι, ἐπὶ τοῖς πειρασμοῖς; σὺ διὰ σαυτὸν πάσχεις. ἡ κτίσις, διὰ σέ. οὐ παραμυθεῖται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξιόπιστα δείκνυσι τὰ λεγόμενα. εἰ γὰρ ἡ κτίσις ἐλπίζει, ἡ διὰ σὲ πάντα γενομένη, πολλῷ μᾶλλον 25 σύ· δι' ὃν καὶ ἡ κτίσις ἀπολαύειν μέλλει τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι, τοῦ Υἱοῦ μέλλοντος ἐπ' ἀξιώματος φαίνεσθαι, καὶ τοὺς δούλους λαμπροτέραν ἐνδύσει στολὴν εἰς τὴν τοῦ παιδὸς δόξαν. ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Θεὸς τὴν κτίσιν ἀφθαρσίᾳ περιβάλλει, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων. 30

Οἰκουμενίου. Ἢ τὸ εἰς τὴν ἐλευθερίαν δηλοῖ, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν εἰς ἣν καὶ ἡμεῖς, ἐλευθερουμένη τῆς φθορᾶς ἡ κτίσις, ἐλεύσεται.

Θεοδώρου Μονάχου. Οἷον ἐκ φθαρτῆς ἄφθαρτος ἔσται. καὶ ἄλλως δὲ ἡ ὑλώδης, φησὶ, φύσις ἐδουλώθη τῷ πονηρῷ, καὶ ἐπιβουλεύεται ὑπ' αὐτοῦ πολλάκις κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ. ὥστε καὶ λοιμοὺς καὶ πολέμους, καὶ ἄλλας φθορὰς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευάζεσθαι. καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν ἐνοικούντων εὐσεβῶς διαγόντων, ἔχειν 5 χώραν τὸν πονηρὸν ὡς ἰδίων κατεπιβαίνειν, καὶ ἐπὶ τῇ αὐτῶν κακώσει, τὰ περὶ αὐτὰ στοιχεῖα κακοῦν. ὧν γινομένων· αἱ ταγεῖσαι ἐπὶ τῇ εὐταξίᾳ τῆς κτίσεως δυνάμεις, στενάζουσι καὶ ὠδίνουσι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀναμένουσιν. ἐν ᾗ καὶ ἡ κτίσις συνελευθερωθεῖσα, τῆς τοῦ διαβόλου ἐξουσίας ἀπαλλαγήσεται. τὸ 10 οὖν ταῖς λογικαῖς δυνάμεσι συμβαῖνον, τῇ ἀψύχῳ περιτέθεικεν ὕλῃ. ὡς καὶ νῦν φαμὲν, ἡ οἰκία θορυβοῦται, ἡ πόλις ἀγανακτεῖ. ἐκ τῶν διοικουμένων καὶ περιπολουμένων τόπων, τοὺς διοικοῦντας καὶ περιπολοῦντας πολλάκις σημαίνοντες. καὶ καθ' ἕτερον δὲ λόγον ἡ κτίσις ἐκδέχεται ἐλευθερωθῆναι τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. 15 ἐπεὶ τῇ τοῦ διαβόλου κατασκευῇ ἄκουσα προσκυνεῖται ἡ κτίσις ὑπὸ τῶν συνδούλων αὐτῆς, "ἐσεβάσθησαν γὰρ καὶ ἐλάτρευσαν τῇ "κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα." ὥστε τῆς δεσποτικῆς ἀκουσίως ἀπολαύουσα τιμῆς, βαρέως φέρει τὸ γινόμενον. καὶ ὠδίνει καὶ ἄχθεται προσκυνουμένη ματαίαν προσκύνησιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· 20 καὶ ἐπιθυμεῖ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς· οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς ἑλοῦσα, οὐδὲ αὐτομολήσασα πρὸς τὸν διάβολον ὑπετάγη αὐτῷ· ἀλλ' ὑπετάγη, συγχωρήσαντος τοῦ Θεοῦ· καὶ ὑπετάγη, ἐπ' ἐλπίδι μελλούσῃ. "ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται." πότε δέ; εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν δικαίων. διὸ καὶ "ἡ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως 25 "τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται·" ὅτε καὶ πάντα ἀνακαινισθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. τουτέστι, τοῦ διαβόλου. φθορὰν γὰρ, τὸν διάβολον ἔστιν εἰπεῖν, ὡς καὶ ματαιότητα.

Γρηγορίου Νύσσης. Ἢ ἀποκαραδοκίαν τῆς κτίσεως, καὶ ἀντὶ 30 τοῦ τῶν Ἀγγέλων νοητέον, καθὰ καὶ ἀνωτέρω δεδήλωται· ἐπειδὴ γὰρ χαρὰ γίνεται τοῖς Ἀγγέλοις ἐπὶ τοῖς ἀνασωζομένοις ἐξ ἁμαρτίας. διότι ἡ κτίσις ἐκείνη μέχρι τοῦ νῦν συστενάζει καὶ συνωδίνει τῇ καθ' ἡμᾶς ματαιότητι, ζημίαν οἰκείαν κρίνουσα τὴν ἡμετέραν ἀπώ-

λειαν. ὅταν ἡ ἀποκάλυψις γένηται τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ, ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ καραδοκεῖ τὲ καὶ ἀπεκδέχεται· καὶ ὅταν ἀποσωθῇ τῇ ἄνω ἑκατοντάδι τὸ πρόβατον. ἡμεῖς δὲ πάντως ἐσμὲν, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τοῦτο τὸ πρόβατον, τὸ δὲ διαφερόντως ἐν ἐπιτεταμένῃ τῇ εὐχαριστίᾳ, τῇ ὑπὲρ ἡμῶν, προσάξουσι τῷ Θεῷ τὴν προσκύνησιν 5 χαίροντες οἱ Ἄγγελοι.

22 Οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνω-
23 δίνει ἄχρι τοῦ νῦν. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύ- 10 τρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.

Χρυσοστόμου. Ἐντρέπει τὸν ἀκροατὴν, μονονουχὶ οὕτω λέγων. μὴ γένῃ τῆς κτίσεως χείρων· καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφιλοχωρήσῃς. οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ καὶ στενάζειν ἐπὶ τῇ μελλήσει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. εἰ γὰρ ἡ κτίσις τοῦτο 15 ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον σὲ δίκαιον τοῦτο ἐπιδείκνυσθαι, τὸν λόγῳ τετιμημένον.

Θεοδωρήτου. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἀόρατον συμπεριέλαβε κτίσιν. "πᾶσα" γὰρ εἶπεν "ἡ κτίσις." εἰς ἀκριβεστέραν δὲ κατανόησιν τοῦ χωρίου, τῆς εὐαγγελικῆς ἀναμνήσω φωνῆς· ὁ γὰρ Κύριος 20 ἔφη, καὶ τοὺς Ἀγγέλους ἐν τῷ οὐρανῷ χαίρειν ἐπὶ ἀνθρώπῳ μετανοοῦντι. εἰ δὲ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἀθυμοῦσι δηλονότι, τὰς ἡμετέρας παρανομίας ὁρῶντες.

Κυρίλλου. Εἰ δὲ στενάζει μὲν ἡ κτίσις πᾶσα, καὶ ἀπεκδέχεται τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐλευθερίαν· οὔτε 25 δὲ στενάζων ὁ υἱὸς φαίνεται, οὔτε τὴν υἱοποιΐαν ἢ ἐλευθερίαν ἐκδέχεται. ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ τὴν ἐλπίδα τῆς γνώσεως ἀποπληρῶν, καὶ εἰς υἱοθεσίαν τοὺς στενάζοντας καλῶν, καὶ τῆς ἐλευθερίας δοτὴρ, οὐκ ἄρα ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστὶν, οὐδὲ τῇ κτίσει καταριθμηθήσεται. ἀλλ' ἕτερός ἐστι παρ' αὐτήν. καὶ τὰ μὲν, ὡς κτίσματα 30 στενάζει τοῦ βοηθοῦντος δεόμενα. ὁ δὲ, ὡς Υἱὸς ἐλευθεροῖ τὰ τῷ τῆς δουλείας δεσμῷ συνεχόμενα.

Χρυσοστόμου. Ἀλλ' οὔπω μέγα εἰς ἐντροπὴν τὸ τὴν κτίσιν

στενάζειν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν "ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν." τουτέστι, τῶν μελλόντων ἤδη γευσάμενοι. κἂν σφόδρα λίθινός τις ᾖ φησιν, ἱκανὰ τὰ δοθέντα ἤδη διαναστῆσαί τε αὐτὸν, καὶ τῶν παρόντων ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα πτερῶσαι διπλῇ· καὶ 5 τῷ μεγάλα εἶναι τὰ δεδομένα· καὶ τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀπαρχὴν εἶναι. εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὥστε δι' αὐτῆς καὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἁγιασμοῦ· τοὺς δὲ τότε, καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ νεκροὺς ἐγείρειν διὰ σκιᾶς καὶ ἱματίων· ἐννόησον τὸ ὅλον ἡλίκον. εἶτα ἵνα μὴ δῷ 10 τοῖς αἱρετικοῖς λαβὴν, καὶ δόξῃ τὰ παρόντα διαβάλλειν, στενάζομεν φησί· οὐ τῶν παρόντων κατηγοροῦντες, ἀλλὰ τῶν μειζόνων ἐφιέμενοι. τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, "υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι." τί λέγεις; ἄνω καὶ κάτω ἔστρεφες ὅτι ἤδη γεγόναμεν υἱοί· καὶ νῦν ἐλπίσι τιθεῖς τουτί τ' ἀγαθόν; γράφων ὅτι ἐκδέχεσθαι αὐτὴν 15 δεῖ; τοῦτο τοίνυν διορθούμενος τῇ ἐπαγωγῇ, λέγει, "τὴν ἀπολύ-"τρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν." τουτέστι, τὴν ἀπηρτισμένην δόξαν. νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀδήλῳ τὰ ἡμέτερα ἕστηκεν, ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· ἂν δὲ μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνητος ἡ δωρεά· οὐκέτι τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας δεδοικυῖα μετα- 20 βολήν. τότε οὖν βεβαία ἔσται ἡ χάρις· ὅταν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου καὶ τῶν μυρίων παθῶν. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀπολύτρωσις. οὐχ ἁπλῶς λύτρωσις, ἀλλ' ὥστε μηκέτι πάλιν ὑποστρέψαι ἐπὶ τὴν προτέραν αἰχμαλωσίαν. ἵνα γὰρ μὴ ἀπορῇς δόξαν ἀκούων συνεχῶς καὶ μηδὲν σαφῶς ἐπιστάμενος, ἐκ μέρους σοι 25 παρανοίγει τὰ μέλλοντα. τὸ σῶμά σοι μεταβάλλων, καὶ τὴν κτίσιν αὐτῷ συμμεταβάλλων ἅπασαν.

Κυρίλλου. Τὸ γοῦν ἐφ' ἡμῖν γίνεσθαι πεφυκὸς, δέχεται πρὸς ἀπόδειξιν τῶν εἰρημένων. "αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς," φησι, "οἱ τὴν "ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν 30 "βαρυνόμενοι. υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώ-"ματος ἡμῶν." ἀληθὲς γὰρ ὅτι φθαρτὸν σῶμα, βαρύνει ψυχήν. καὶ βρίθει τὸ γεῶδες σκῆνος νοῦν πολυφροντίδα. γεγονότος δὲ ἅπαξ ἐν ἡμῖν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ μεταστοιχειοῦντος ἡμᾶς

εἰς ἔφεσιν ἀρετῆς, ἀντεξάγει ὥσπερ ἡ φιλοσαρκία· καὶ ὁ τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐγκατασκήψας νόμος, ἀεὶ καταθήγων εἰς ἐκτόπους ἡδονὰς, ἀπηνῶς ἀντανίσταται. ταύτῃ τοι στενάζομεν, τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν εἰς υἱοθεσίαν καταλογιζόμενοι. δεδιψήκαμεν γὰρ οὐ τὴν τῶν σωμάτων ἀπόθεσιν. οὔτε μὴν ταύτην 5 εἶναι φαμὲν τὴν λύτρωσιν· ἔσεσθαι δὲ προσδοκῶμεν τὸ σῶμα πνευματικόν. τουτέστιν ἀποβεβληκὸς εἰσάπαν φρόνημά τε τὸ σαρκικὸν καὶ γεῶδες, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον. τοῦτο εἶναι φαμὲν τὸ σῶμα τὸ πνευματικόν. εἰ δὲ τῆς υἱοθεσίας ἡ χάρις, τὴν τοῦ σώματος ἡμῶν ἀπολύτρωσιν ἔχει, μὴ δή τινες ὅλως συκοφαν- 10 τείτωσαν ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. μήτε μὴν εἰς τοῦτο ἡκόντων ἀσυνεσίας, ὡς ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὴν σάρκα, καὶ ἀφανισθήσεσθαι λέγειν αὐτὴν πεσοῦσαν εἰς γῆν· ἀντανίστασθαι δὲ ὥσπερ ἕτερόν τι πνευματικόν· ἰσχνὸν φημὶ καὶ ἀερῶδες. νοοῦσι γὰρ ὧδε τὸ πνευματικὸν αὐτοί. 15

Θεοδωρήτου. Εἰ καὶ εἶπε τοίνυν, ὅτι ἐλάβομεν πνεῦμα υἱοθεσίας. ἀλλ᾽ ὅμως, διδάσκει σαφέστερον, ὅτι τὸ μὲν ὄνομα νῦν ἐλάβομεν, τοῦ δέ γε πράγματος, τότε μεθέξομεν, ὅταν ἡμῶν ἀπαλλαγῇ τὰ σώματα τῆς φθορᾶς, καὶ τὴν ἀθανασίαν ἐνδύσηται.

24 Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. ἐλπὶς δὲ βλεπομένη, οὐκ 20 25 ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τίς, τί καὶ ἐλπίζει; εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι᾽ ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ τῇ τῶν μελλόντων ἐνδιέτριψεν ὑποσχέσει. ἐδόκει δὲ τοῦτο λυπεῖν τὸν ἀσθενέστερον ἀκροατήν. εἴ γε ἐν ἐλπίσι τὰ ἀγαθά· πρότερον κατασκευάσας, ὅτι τῶν παρόντων 25 καὶ ὁρωμένων ἐστὶ σαφέστερα· καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἤδη δεδομένων δωρεῶν διαλεχθεὶς, καὶ δείξας, ὅτι καὶ ἀπαρχὴν ἐκείνων ἐλάβομεν τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητῶμεν, καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προσδῶμεν τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως, φησί, "τῇ γὰρ ἐλ-"πίδι ἐσώθημεν." ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. οὐ δεῖ πάντα ἐνταῦθα 30 ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηνέγκαμεν τῷ Θεῷ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγειλαμένῳ. καὶ διὰ ταύτης μόνου ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. ἂν τοίνυν αὐτὴν ἀπολέ-

σωμεν[p]. εἰ τοίνυν αὕτη σε ἔσωσε, ταύτην κάτεχε καὶ νῦν. ἡ γὰρ τοσαῦτά σοι παρασχοῦσα ἀγαθὰ, εὔδηλον ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων σε ψεύσεται. εἰ γὰρ ἐχθρὸν λαβοῦσα, φίλον ἐποίησε, καὶ υἱὸν καὶ κληρονόμον, πῶς μετὰ τὴν τοσαύτην σε οἰκείωσιν, προήσεται ἐν τοῖς ἑξῆς; ἂν δὲ ἐνταῦθα πάντα ἀπαιτῇς, ἀπώλεσάς σου 5 τὸ κατόρθωμα· δι' οὗ λαμπρὸς ἐγένου. διὸ ἐπάγει, "ἐλπὶς δὲ "βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς. ὃ γὰρ βλέπει τίς, τί ἐλπίζει; "εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα·" τουτέστιν· εἰ πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, τίς χρεία ἐλπίδος; τί οὖν ἐστιν ἐλπίς; τὸ τοῖς μέλλουσι θαρρεῖν· τί γὰρ μέγα αἰτεῖ 10 παρὰ σοῦ ὁ Θεός; αὐτὸς ὁλόκληρα οἴκοθεν διδοὺς τὰ ἀγαθὰ, ἓν αἰτεῖ παρὰ σοῦ μόνον. ἐλπίδα. ἵνα ἔχῃς τί καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν εἰς τὴν σὴν σωτηρίαν. ὅπερ οὖν καὶ αἰνιττόμενος, ἔλεγεν. "εἰ δὲ ὃ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα." ὥσπερ γὰρ τὸν πονοῦντα καὶ ταλαιπωρούμενον καὶ μυρία κάμνοντα, 15 οὕτω καὶ τὸν ἐλπίζοντα ὁ Θεὸς στεφανοῖ. τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα, ἱδρώτων ἐστὶν ὄνομα καὶ καρτερίας πολλῆς. ἀλλ' ὅμως ἐχαρίσατο καὶ τοῦτο τῷ ἐλπίζοντι· ἵνα παραμυθήσηται τὴν ἀποκαμοῦσαν ψυχήν.

Ἄνωθεν δέ τις ἀπὸ τοῦ, "τὴν υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενος," 20 ἀρξάμενος, οὕτως ἔφη περὶ τούτων.

ΦΩΤΙΟΥ. Τί γὰρ οὐκ ἐλάβομεν ταύτην διὰ τοῦ βαπτίσματος; οὐχὶ καὶ αὐτὸς πρὸ μικροῦ ἔφης, ὅτι πνεῦμα υἱοθεσίας ἐλάβετε; ναί φησιν. ποίαν οὖν ἀπεκδεχόμεθα; τὴν φανερουμένην, φησὶν, κατὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. ἄλλην παρὰ τὴν εἰρη- 25 μένην; μὴ γένοιτο. ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην τελειότερον φανερουμένην, καὶ διὰ πείρας αὐτῆς ἐπιγινωσκομένην. μετὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος, τότε ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις. τότε πάντα τὰ τῆς υἱοθεσίας γνωρίσματα καὶ ἀποτελέσματα. καὶ νῦν γὰρ ἐπ' ἐλπίδι τούτων ἐλάβομεν τὴν υἱοθεσίαν. αὐτὸς δὲ ἐμφαντικώτερον 30 εἶπεν, "ἐσώθημεν." πῶς οὖν ἠλπίσαμεν ταῦτα, μὴ τούτων παραγεγονότων ἤδη, μὴ δ' ὑπ' ὄψιν ἡμῶν πεσόντων, μὴ δ' ὑπὸ πεῖραν; καλῶς φησιν καὶ εὐλόγως. εἰ γὰρ ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, καὶ ὑπὸ πεῖραν ἤδη τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ἦν ἐλπιζόμενα. ὃ γάρ

[p] Defectus.

τις κατέχειν, πῶς οἷόν τε ἐλπίζειν; οὐκοῦν κατὰ φύσιν ἴδιον τῆς ἐλπίδος τοῦτο. τὸ περὶ μελλόντων αὐτὴν, καὶ μήπω παρόντων εἶναι. ὥστε καὶ ἡμᾶς ἃ οὐ βλέπομεν, ἐκεῖνα δέον ἐλπίζειν. εἰ δὲ ἃ οὐ βλέπομεν, ὥσπερ δεῖ, ἐκεῖνα καὶ ἐλπίζομεν, ὑπομένειν δεῖ καὶ ἀπεκδέχεσθαι τὰ προσδοκηθέντα, καὶ μὴ ἀθρόον ἐπιζητεῖν 5 αὐτὰ παραγενέσθαι. μάλιστα τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν ἐνταῦθα χαρισμάτων πιστουμένου τὰ ἐκεῖθεν, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν ἡμῶν συναντιλαμβανομένου καὶ θεραπεύοντος. πόσα γὰρ εὐεργετεῖ ἐν αὐταῖς ἡμῶν ταῖς εὐχαῖς; ἵνα νῦν τὰ ἄλλα ἐάσω, διδάσκον ὅπως χρὴ εὔχεσθαι, καὶ πάντα εἰς τὸ ἀγαθὸν συνεργοῦν. 10

26 Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις.

Χρυσοστόμου. Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὸς τὸ κοῦφον τοῦτο. τὴν 15 ἐν ἐλπίδι ὑπομονὴν, πολλῆς ἀπολαύομεν βοηθείας. τὸ μὲν γάρ, φησιν, γίνεται σὸν, τὸ τῆς ὑπομονῆς. τὸ δὲ, τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγίας· εἴς τε τὴν ἐλπίδα σε ἀλείφοντος, καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τοὺς πόνους κουφίζοντος. εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πόνοις σοὶ μόνον καὶ τοῖς κινδύνοις παρέστηκεν αὕτη ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ 20 ἐν τοῖς εὐκολωτάτοις δοκοῦσιν εἶναι συμπράττει, καὶ πανταχοῦ τὴν παρ' ἑαυτοῦ βοήθειαν εἰσφέρει, ἐπήγαγε· "τὸ γὰρ τί προσ-" "ευξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν." ταῦτα δὲ ἔλεγε, τήν τε πολλὴν τοῦ Πνεύματος ἐμφαίνων πρόνοιαν τὴν περὶ ἡμᾶς, καὶ παιδεύων αὐτοὺς μὴ πάντως ἐκεῖνα νομίζειν εἶναι συμφέροντα ἃ τοῖς 25 λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρωπίνοις. ἐπειδὴ γὰρ ἦν εἰκὸς αὐτοὺς μυρία πάσχοντας δεινὰ ἄνεσιν ζητεῖν, καὶ ταύτην αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὴν χάριν, καὶ νομίζειν αὐτοὺς λυσιτελεῖν, λέγει· μὴ πάντως τὰ δοκοῦντα ὑμῖν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα καὶ εἶναι νομίζετε· καὶ γὰρ εἰς τοῦτο τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμεθα βοηθείας. ὅθεν καὶ 30 ἔλεγε, τὸ, "τί προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν." ἵνα γὰρ μηκέτι ὁ μαθητὴς αἰσχύνηται τὴν ἄγνοιαν, ἔδειξε καὶ τοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντας. οὐ γὰρ εἶπεν, οὐκ οἴδατε, ἀλλ'

"οὐκ οἴδαμεν." καὶ ὅτι οὐ μετριάζων ταῦτα ἔλεγεν, ἐδήλωσε δι' ἑτέρων. καὶ γὰρ ἀδιαλείπτως ἐπὶ τῶν προσευχῶν αὐτοῦ, τὴν Ῥώμην ἰδεῖν ἐδεῖτο. καὶ οὐχ ὅτε ἐδεῖτο τότε ἐπέτυχε. καὶ ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος δὲ τοῦ δεδομένου αὐτῷ ἐν τῇ σαρκί· τουτέστι τῶν κινδύνων, παρεκάλεσε καὶ ἀπέτυχε. καὶ Μωϋσῆς δὲ ἐν τῇ παλαιᾷ 5 ὑπὲρ τοῦ τὴν Παλαιστίνην ἰδεῖν δεόμενος. καὶ Ἱερεμίας δὲ, ὑπὲρ Ἰουδαίων ἱκετεύων. καὶ Ἀβραὰμ ὑπὲρ Σοδομιτῶν ἐντυγχάνων.

"Ἀλλ' αὐτό" φησι, "τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, στε-"ναγμοῖς ἀλαλήτοις." ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον διὰ τὸ πολλὰ τῶν τότε γενομένων θαυμάτων, νῦν πεπαῦσθαι. διόπερ ἀναγκαῖον δι- 10 δάξαι ὑμᾶς τὴν τότε κατάστασιν, καὶ οὕτω σαφέστερος λοιπὸν ἔσται ὁ λόγος. τίς οὖν ἡ τότε κατάστασις; διάφορα πᾶσι τοῖς τότε βαπτιζομένοις χαρίσματα ἐδίδοτο, ἃ δὴ καὶ πνεύματα ἐκαλεῖτο. πνεύματα γὰρ προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται φησί. καὶ ὁ μὲν, εἶχε προφητείας χάρισμα· τοῦ τὰ μέλλοντα προλέ- 15 γειν. ὁ δὲ, σοφίας, καὶ ἐδίδασκε τοὺς πολλούς. ὁ δὲ, ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦντας. ὁ δὲ, δυνάμεων, καὶ τοὺς νεκροὺς ἤγειρε. μετὰ δὲ τούτων ἁπάντων, ἦν καὶ εὐχῆς χάρισμα, ὃ καὶ αὐτὸ ἐλέγετο πνεῦμα. καὶ ὁ τοῦτο ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς ηὔχετο. ἐπειδὴ γὰρ ἀγνοοῦντες πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμῖν, τὰ 20 μὴ συμφέροντα αἰτοῦμεν, ἤρχετο εἰς ἕνα τινὰ τῶν τότε χάρισμα εὐχῆς. καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον ἁπάσης τῆς ἐκκλησίας, αὐτός τε ὑπὲρ ἁπάντων ἵστατο αἰτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε. πνεῦμα τοίνυν ἐνταῦθα καλεῖ τό τε χάρισμα τὸ τοιοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν δεχομένην τὸ χάρισμα, καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ καὶ στε- 25 νάζουσαν. ὁ γὰρ τοιαύτης καταξιωθεὶς χάριτος, ἑστὼς μετὰ κατανύξεως πολλῆς, μετὰ πολλῶν τῶν στεναγμῶν τῶν κατὰ διάνοιαν· τῷ Θεῷ προσπίπτων, ᾔτει πᾶσι τὰ συμφέροντα· οὗ καὶ νῦν σύμβολον ὁ διάκονος ἐστὶ, τὰς ὑπὲρ τοῦ δήμου ἀναφέρων εὐχάς. ἐνταῦθα τοίνυν οὐ περὶ τοῦ Παρακλήτου ἐστὶν ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ 30 τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. "Ἐντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις ὑπὲρ ἡμῶν." ἐπειδὴ στενάζομεν ἐσθ' ὅτε, τὰς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκετείας ἐκτελεῖν σπουδάζοντες. οὐκοῦν μανθάνομεν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τοῦτο·

σοφὸν γὰρ, ὡς καὶ ὁ Υἱός. "ἐπειδὴ δέ," φησιν, "τὸ τί προσευ-
"ξόμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν," ἐκεῖνο ζητήσωμεν. καί τοι τὸ
τίνα δεῖ τρόπον εὔχεσθαι, πεπαιδεύμεθα παρὰ τοῦ Χριστοῦ λέγον-
τος ἐναργῶς, "ὑμεῖς οὖν προσεύχεσθε· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς
"οὐρανοῖς·" καὶ ὅσα τούτοις κείμενα ἐστὶν ἐφεξῆς. ὅτε τοίνυν 5
καθ' ὃν πρέπει τρόπον ἐκτελεῖν τὰς ἱκετείας ἐγνώκαμεν, τίς ἂν,
εἰπέ μοι, γένοιτο τῶν ἀποστολικῶν γραμμάτων ὁ λόγος; ἢ, ἔνθα
ἂν βλέποι τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς εἰρημένον; φαμὲν οὖν
ὅτι προσευχόμεθα μὲν ἐκζητοῦντες τὴν τῶν ἀγαθῶν αἴτησιν, καὶ
τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ πρό γε τῶν ἄλλων· καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ἔσοιτο 10
βιῶναί τε ὀρθῶς, καὶ τὴν ζωὴν τὴν εὐδόκιμον ἀληθῶς κατορθῶσαι.
"τὴν δὲ ἀπαρχὴν ἔχοντες τοῦ Πνεύματος, καὶ αὐτοὶ στενάζομεν
"ἐν ἑαυτοῖς. υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, καὶ ἐλπίζοντες τὴν ἀπολύ-
"τρωσιν τοῦ σώματος." καὶ ὡς ἔν γε τούτῳ τῷ μέρει τὸ, "τί
"προσευξόμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν." "εἰ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ 15
"εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη,
"ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν," τί προσιόντες αἰτή-
σομεν; ἢ πῶς ἂν εἰδείημεν, ἃ μὴ τεθεάμεθα; μᾶλλον δὲ καὶ τὰ
ἐπέκεινα νοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις οὐκ ἐγνωσμένα;
ποία δ' ἂν γένοιτο καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀπολύτρωσις· ἢ τίς ὁ 20
μεταπλασμός· ἀναστοιχειοῦται δὲ ὅπως εἰς ἀφθαρσίαν καὶ δόξαν·
αὐτὸς ἂν εἰδείη καὶ μόνος ὁ τούτων τεχνίτης. ἔφη δέ που πρός τι-
νας τοῦ Σωτῆρος ὁ μαθητὴς, καθὸ δεῖ προσεύχεσθαι μὴ εἰδότας,
"αἰτεῖτε καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε. ἵνα ἐν ταῖς ἡδο-
"ναῖς ὑμῶν δαπανήσητε·" οὐκοῦν πρέποι ἂν τοῖς ὧδε διακειμένοις 25
εἰπεῖν, τὸ, "τί προσευξόμεθα, καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν." ἀλαλήτοις
δὴ οὖν ἐν στεναγμοῖς λαλοῦμεν ἐν Πνεύματι, ἃ καὶ ὅτι μὲν ἔσται,
πεπιστεύκαμεν· τίνα δὲ τρόπον, ἀγνοοῦμεν παντελῶς.

Θεοδωρήτου. Ἢ καὶ ἁπλούστερον, μὴ αἰτεῖτε, φησὶ, τῶν
λυπηρῶν τὴν ἀπαλλαγήν· οὐ γὰρ ἴστε τὸ συμφέρον, ὡς ὁ κυβερ- 30
νῶν Θεός. δότε ὑμᾶς αὐτοὺς τῷ κατέχοντι τοῦ παντὸς τὰ πηδάλια·
οὗτος γὰρ, κἂν μηδὲν αἰτήσετε, στενάζητε δὲ μόνον ὑπὸ τῆς ἐνοι-
κούσης χάριτος ἐνεργούμενοι, σοφῶς τὰ καθ' ὑμᾶς πρυτανεύει, καὶ
τὸ συνοῖσον μέλλει παρέξειν.

Οἰκουμενίου. Αὐτό, φησιν, τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν. εἰ μὲν γὰρ σπεύδεις ἐργάσασθαι τὰ ἀγαθὰ, ὡσαύτως καὶ τὸ Πνεῦμα φροντίσει σου. εἰ δὲ ἀμελεῖς, ἀμεληθήσῃ.

Θεοδώρου Μονάχου. Σημεῖον δὲ ἀσθενείας, καὶ τὸ σπουδάζειν παραγενέσθαι τὰ ἐλπιζόμενα, πρὸ τοῦ δέοντος καιροῦ. συναντιλαμβάνεται οὖν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα, ἀσθενοῦσι περὶ τὸ εὔχεσθαι ἃ δεῖ. ἐπειδὴ ἡμεῖς τὰ συμφέροντα οὐκ ἴσμεν, οὐδὲ τοὺς εὐθέτους καιρούς. τὸ μέντοι Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐν τῷ συνεργεῖν, οὐκ ἀναιρεῖ τῆς αὐτεξουσιότητος τὴν χάριν. τὸ γὰρ συνεργεῖν, συμπράττειν ἐστὶν ἀσθενούσῃ τῇ γνώμῃ. οὐκ ἀναγκάζει, ἀλλὰ τοὺς ἑκουσίως εἰς ἀρετὴν ὁρμῶντας, ἐπιρωννύει· καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι διὰ τῶν ἀλαλήτων στεναγμῶν, οὓς ἐγκαταμιγνυσι ταῖς τῶν ὁσίων εὐχαῖς, διορθοῦται τῶν εὐχομένων τὴν ἄγνοιαν· ὅταν ὁ εὐχόμενος ἐξ ἀγνοίας αἰτῇ τὸ μὴ δέον. ἀλαλήτους δέ φησι στεναγμοὺς, τοὺς ἐν βάθει τῆς καρδίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κινουμένους.

Γενναδίου. Ἦ καὶ οὕτως. ἡ μὲν φύσις ἡμῶν ἐστι, φησὶν, ἀσθενὴς, καὶ τὸ καθ' αὐτὴν τὸ αὖθις ἀναβιώσεσθαι· τὰ δὲ ἐπηγγελμένα, μεγάλα τὲ καὶ θεῖα, καὶ οἷα μηδὲ νῷ χωρηθῆναι δυνάμενα. ἀλλ' ὅμως πρὸς πίστιν τούτων τῶν τηλικούτων, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος οὐ μικρὰν ἐπικουρίαν ἔχομεν. τὰ γὰρ καὶ αἰτήσεως κρείττονα, καὶ περὶ ὧν οὐκ ἴσμεν, οὐ δὲ ὅπως εὔξασθαι χρὴ, ἵν' εἴπῃ καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν ἀνθρώπινον καὶ εὐχὴν, ταῦτα ἡμῖν ἡ δεδομένη τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου χάρις ἀπορρήτως εἰσπράττεται, καὶ δίδωσιν ἡ ἀπαρχὴ θαρρεῖν περὶ τοῦ παντός. ὥσπερ γὰρ οἱ ἐπὶ τῶν γάμων ἀρραβῶνες, οὓς ἀλλήλοις οἱ γαμοῦντες διδόασιν, ἐγγυῶνται τὰ μετὰ ταῦτα· καὶ προφερόμενοι τὰς ἐφ' οἷς δέδονται συνθήκας, ἐπὶ πέρας ἀχθῆναι καταναγκάζουσιν· οὕτως οἶμαι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ Πνεύματος, τουτέστι τὸ μερικὸν τοῦ Πνεύματος χάρισμα, ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, τὴν ἐπὶ καιροῦ δοθησομένην καθόλου χάριν ἡμῖν βεβαιοῖ. δέον οὖν ἄρα τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς πόνους μὴ ἀποφεύγειν. τὸ δὲ ἐντυγχάνειν, μεταφορικῶς εἶπεν· ἀπὸ τοῦ καὶ ἡμῶν τὰς χρείας ταῖς πρὸς ἀλλήλους ἐντυχίαις ἀνύεσθαι.

27 **Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.**

Χρυσοστόμου. Ἐκ τούτων μᾶλλον ἀληθὲς φαίνεται ὅτι περὶ τοῦ Παρακλήτου οὐκ ἔστιν ὁ λόγος τῷ Παύλῳ. ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματικῆς. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἔδει εἰπεῖν, ὁ δὲ 5 ἐρευνῶν τὸ Πνεῦμα. ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ ἀνθρώπου ὁ λόγος πνευματικοῦ, καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, ἐπήγαγεν, "ὁ δὲ ἐρευ-"νῶν τὰς καρδίας, οἶδε τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος." τουτέστι, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ· ὅτι κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων. οὐ γὰρ ἀγνοοῦντα, φησὶν, διδάσκει τὸν Θεόν· ἀλλὰ τοῦτο 10 γίνεται, ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν εὔχεσθαι ἃ χρὴ, καὶ αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ κατὰ Θεόν. ὥστε καὶ παρακλήσεως ἕνεκεν ἐγίνετο τοῦτο τῶν προσιόντων, καὶ διδασκαλίας ἀρίστης. καὶ γὰρ ὁ παρέχων τὰ χαρίσματα, καὶ τὰ μυρία διδοὺς ἀγαθὰ, ὁ παράκλητος ἦν. "πάντα γὰρ ταῦτα," φη- 15 σὶν, "ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα." καὶ τῆς ἡμετέρας παιδεύσεως χάριν τοῦτο γίνεται, καὶ τοῦ δειχθῆναι τοῦ Πνεύματος τὴν ἀγάπην· ὅτι μέχρι τούτου συγκαταβαίνει. ὅθεν καὶ τὸ εὔχεσθαι τῷ ἀγαπωμένῳ ἐγίνετο· μᾶλλον δὲ τὸ ἀκούεσθαι τῷ εὐχομένῳ. 20

Γενναδίου. Διὰ μέντοι τοῦ, ὁ ἐρευνῶν, οὐκ ἄγνοιαν ἐσήμανεν. ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τῶν καθ' ἡμᾶς. ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐρεύνης καὶ πλείονος ἀξιοῦμεν ζητήσεως, ἅπερ ἂν ἀκριβῶς βουληθείημεν λαβεῖν. τοῦτο προσέοικε κἀκεῖνο· "τὸ Πνεῦμα πάντα "ἐρευνᾷ·" καὶ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Σοφονία· "ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ 25 "λέγει Κύριος, ἐξερευνήσω τὴν Ἱερουσαλὴμ μετὰ λύχνου." Θεὸς οὖν φησὶν, ὁ σοφῶς πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων εἰδὼς, οὐδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ πνεύματος ἡμῶν ἀγνοεῖ· ἀλλ' οἶδεν ὅτι κατὰ τὸ αὐτοῦ θέλημα· καὶ ἐφ' ᾧ δέδωκεν αὐτό. τοῦτο γάρ ἐστι, τὸ "κατὰ Θεόν." πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν ἔντευξιν. ὥστε τυχεῖν οὓς ἀγαπᾷ, ὁλο- 30 κλήρου τῆς ἁγιότητος. τουτέστιν, ὥστε αὐτοὺς διὰ τῆς ἀναστάσεως, εἰς ἀθάνατον καὶ ἀπαθῆ μεταστῆναι ζωήν. ἁγίους δέ φησιν, τοὺς πιστούς. διττὸν γὰρ τὸ τῆς ἁγιότητος ὄνομα. τὸ μὲν, ἀπὸ τῆς πίστεως. τὸ δὲ, ἀπὸ τῆς ἀρίστης πολιτείας. ἢ ἁγίους, τοὺς

διὰ τῆς εὐχῆς ἁγιαζομένους. ἢ ὑπὲρ ἁγίων φησίν. ἀντὶ τοῦ, ὑπὲρ καθαρῶν καὶ θεαρέστων ἔργων τὰς αἰτήσεις ποιεῖται. ἢ ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸν ἁγιασμὸν ἐπιποθούντων. οὐκ εἶπε δὲ ἐντυγχάνει, ἀλλ' ὑπερεντυγχάνει· τὴν σύντονον καὶ κατεσπουδασμένην δηλῶν ἔντευξιν. 5

28 Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ πρὸς τοὺς ἐν κινδύνοις ὄντας ἅπαν τοῦτο κεκινηκέναι τὸ χωρίον. μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρῷ πρὸ τούτων εἰρημένα. καὶ γὰρ τὸ "οὐκ 10 "ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ," καὶ τὰ ἑξῆς ἅπαντα, πρὸς ἐκείνους εἴρηται. δι' ἐκείνων τοίνυν πάντων ἀλείψας αὐτοὺς, καὶ παιδεύσας, μὴ ἅπερ ἂν νομίσωσιν εἶναι συμφέροντα, ταῦτα αἰτεῖσθαι πάντως· ἀλλ' ἅπερ ἂν τὸ Πνεῦμα ὑποβάλῃ, ἄνεσις γὰρ καὶ κινδύνων ἀπαλλαγὴ καὶ τὸ ἐν ἀδείᾳ ζῆν ἐδόκει συμφέρον ἐκεί- 15 νοις· ὅπερ ἐπιβλαβὲς μᾶλλον ἐστὶν, ἐπάγει καὶ ταῦτα[q]. λογισμὸν κινῶν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. ὅταν δὲ εἴπῃ πάντα, καὶ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ λέγει. κἂν γὰρ θλίψις καὶ πενία· κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ἐπέλθῃ, δυνατὸς ὁ Θεὸς εἰς τοὐναντίον ἅπαντα μεταβαλεῖν. ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῆς ἀφάτου δυνάμεως αὐτοῦ· τὸ τὰ 20 δοκοῦντα εἶναι μοχθηρὰ, κοῦφα τὲ ἡμῖν ποιεῖν, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τρέπειν βοήθειαν. διόπερ οὐκ εἶπε τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν, οὐκ ἐπέρχεταί τι δεινὸν, ἀλλ' ὅτι "συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν." τουτέστιν, ὅτι αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς κέχρηται εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλευομένων εὐδοκίμησιν. ὅπερ πολλῷ μεῖζον ἐστὶ, τοῦ κωλῦσαι ἐπελθεῖν 25 τὰ δεινά· ἢ καταλῦσαι ἐπελθόντα. ὃ καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου πεποίηκεν. οὔτε γὰρ ἐκώλυσεν ἐμπεσεῖν εἰς αὐτήν· οὔτε ἐμπεσόντων τῶν ἁγίων ἐκείνων, τὴν φλόγα ἔσβεσεν. ἀλλὰ ἀφεὶς καίεσθαι, δι' αὐτῆς ταύτης θαυμαστοτέρους εἰργάσατο. εἶδες πῶς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν; 30

Γενναδίου. Καὶ τοῦτο ἡμῖν που πάντως ἀνωμολόγηται, φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἐγκαταλείπει ποτὲ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν.

[q] Desunt quædam.

ἀλλ' ἅπαντα αὐτοῖς τὰ περὶ αὐτοὺς συμβαίνοντα, γίνεσθαι παρασκευάζει εἰς ἀγαθόν.

Θεοδωρήτου. Πλὴν οὐχ ἅπασι συνεργεῖ, ἀλλὰ τοῖς ἀγαπῶσι. καὶ οὐχ ἁπλῶς συνεργεῖ, ἀλλ' εἰς ἀγαθόν. εἰ γάρ τις αἰτήσει τὰ μὴ συμφέροντα, διαμαρτάνει τῆς αἰτήσεως· ἐπειδὴ τὸ μὴ τυχεῖν 5 συμφέρει.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ τὸ Πνεῦμα συνεργεῖ, ὅ ἐστι συμπράττει εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν. ἀγαπῶσι δὲ τὸν Θεὸν, οἱ κατὰ πρόθεσιν κλητοί. οἱ διὰ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν, ἄξιοι γεγονότες κλήσεως. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς καλεῖ πάντας, οὐ πᾶσι δὲ 10 συνεργεῖ, ἀλλὰ τοῖς εὐσεβῆ πρόθεσιν ἔχουσιν. οὗτοι γὰρ καὶ τέλειοι, καὶ υἱοί. οὐ μὴν Ἰουδαῖοι, οἱ φόβῳ τοῦ νόμου εὐσεβοῦντες. διὸ καὶ δοῦλοι οὗτοι. εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς, ἐπάγει καὶ τὰ ἑξῆς.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν γὰρ τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθὸν, καὶ σφόδρα 15 τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον φύσιν, ὅτι οὐ κωλύει τὰ δοκοῦντα εἶναι Θεὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλευομένων εὐδοκίμησιν αὐτοῖς κέχρηται. ἐπειδὴ πολλοῖς ἄπιστον τοῦτο εἶναι ἐδόκει· ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτὸ πιστοῦται· "τοῖς κατὰ πρόθεσιν," λέγων, "κλητοῖς οὖσι." σκόπει γάρ, φησι, εὐθέως ἀπὸ τῆς κλήσεως τὸ εἰ- 20 ρημένον. διατί γὰρ μὴ ἐξαρχῆς πάντας ἐκάλεσεν, ἢ μηδὲ αὐτὸν Παῦλον εὐθέως μετὰ τῶν ἄλλων, οὐ δοκεῖ ἡ ἀναβολὴ ἐπιζήμιος εἶναι. ἀλλ' ὅμως, ἐδείχθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι χρήσιμος γέγονε. πρόθεσιν δὲ ἐνταῦθα φησίν· ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῷ. ἐπειδὴ οὕτως ἔμελλον καὶ Ἕλληνες ἀντιλέγειν καὶ Ἰουδαῖοι. εἰ 25 γὰρ ἡ κλῆσις ἤρκει μόνον, τίνος ἕνεκεν οὐ πάντες ἐσώθησαν; ὅτι οὐχ ἡ κλῆσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν καλουμένων τὴν σωτηρίαν ἐργάζεται. οὐ γὰρ ἠναγκασμένη γέγονεν ἡ κλῆσις. πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ πάντες ἐσώθησαν.

Ἰσιδώρου. Ἡ γὰρ θεία χάρις τῇ ἀνθρωπίνῃ κιρνωμένη προθυ- 30 μίᾳ, σώζει τὸν ἄνθρωπον. διόπερ καὶ ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, εἶπε συνεργεῖν τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν. οὐ γὰρ ἡ κλῆσις μόνον· πάντες γὰρ ὑπήκουσαν μὲν οὐδαμῶς· ἐκλήθησαν δὲ, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν κεκλημένων τὴν σωτηρίαν

εἰργάσατο. οὐ γὰρ ἠναγκασμένη γέγονεν ἡ κλῆσις, οὐδὲ βεβιασμένη, ἀλλ' ἑκουσία.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Σφόδρα τοίνυν ἀκριβῶς συνέζευξε τῇ κλήσει τὴν πρόθεσιν. οὐ γὰρ ἁπλῶς καλεῖ, ἀλλὰ τοὺς πρόθεσιν ἔχοντας. διὰ τοῦτο ἐν μὲν Κορίνθῳ ἔφη τῷ Ἀποστόλῳ, "λάλει καὶ μὴ 5 "σιωπήσῃς. ἔστι γάρ μοι λαὸς πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ." εἰς δὲ τὴν Μυσίαν λαλῆσαι τὸν λόγον ἐκώλυσεν. εἰς μέντοι τὴν Ἀσίαν, τὸ μὲν πρῶτον, ἐπέσχεν. ὕστερον δὲ τοῦτο ἐπέσχεν ἥκιστα· ἀλλὰ ποιῆσαι προσέταξε. διὰ τοῦτο καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔφη πρὸς αὐτὸν, "σπεῦσον καὶ ἔξελθε τὸ τάχος ἐντεῦθεν. οὐ γὰρ 10 "μὴ προσδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν." διὰ τοῦτο κἀνταῦθα, "τοῖς κατὰ πρόθεσιν," ἔφη, "κλητοῖς."

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Ἐντεῦθεν μέντοι καὶ τὴν ἀπολογίαν τὴν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀποβολῆς, ἤρξατο προκατασκευάζειν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τὸ μὲν οὖν κατὰ πρόθεσιν, εἴη ἂν τὸ κατὰ βούλη- 15 σιν. κέκληνται δὲ, οἱ, περὶ ὧν ὁ λόγος, κατὰ βούλησιν, τίνων; πότερα δὴ τοῦ κεκληκότος, ἢ τῶν κεκλημένων; οὐκοῦν ἅπασα μὲν ἔφεσις πρὸς δικαιοσύνην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένοιτο ἂν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. ἔφη γάρ που ὁ Χριστός· "οὐδεὶς δύναται "ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτόν." 20 πλὴν ἔν γε τούτοις, οὐκ ἄν τίς ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος, λέγων, ὡς κλητοὶ γεγόνασι τινὲς κατὰ πρόθεσιν, τήν τε τοῦ κεκληκότος καὶ τὴν ἑαυτῶν.

29 Ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν 25 30 πολλοῖς ἀδελφοῖς. οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε. καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Πολλοὶ μέν, φησιν, οἱ κατὰ πρόθεσιν κλητοί· οὐ μὴν ἅπαντες ἐκλεκτοί. μόνοι δὲ οὗτοι τετίμηνται, οἳ καὶ προεγνώ- 30 σθησαν, ὡς ἔσονται σύμμορφοι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. εἰκὼν δὲ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, τίς ἂν νοοῖτο, πάλιν σαφηνιεῖ λέγων αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος, "ὥσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ,

φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου." οἱ γὰρ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν ἀλογήσαντες, οὗτοι τὴν εἰκόνα μεμίμηνται τοῦ Χριστοῦ. τουτέστι, τὴν ἐν ἁγιασμῷ πολιτείαν καὶ ζωήν. ὥσπερ γὰρ εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τουτέστιν Ἀδὰμ, τὴν ἐν παρακοῇ καὶ ἁμαρτίαις ζωὴν εἶναι φαμὲν, οὕτω καὶ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστι Χριστοῦ, 5 τὸν ἁγιασμὸν καὶ τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν ὑπακοήν. ὅσοι τοίνυν προεγνώσθησαν, ὡς ἐσόμενοι κατὰ καιροὺς τῆς Χριστοῦ ζωῆς σύμμορφοί τε καὶ μιμηταὶ, κατά γε τὸ ἐγχωροῦν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὗτοι καὶ κέκληνται.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ καὶ οὕτως. διὰ τοῦτο φησὶ συνεργεῖ 10 τὸ Πνεῦμα τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς, ὅτι αὐτοὺς προέγνω Θεὸς ἀξίους τῆς τοῦ Πνεύματος βοηθείας· καὶ προγνοὺς, προώρισε συμμόρφους εἶναι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. οὐκ ἀναιρῶν τὸ αὐτεξούσιον· ἡ γὰρ πρόγνωσις, οὐκ ἔστιν ἀναγκαστική· ἀλλὰ προθεωρητικὴ τῆς τῶν πολιτευομένων ὁρμῆς τε καὶ διαθέσεως. 15 σαφέστερον δ' ἂν εἴη τὸ ῥηθὲν, εἰ ἀπὸ τῶν τελευταίων ἀρξάμενοι, ἐπὶ τὰ πρῶτα ἀνίωμεν. τίνας τοίνυν ἐνταῦθα ἐδόξασεν ὁ Θεός; οὓς ἐδικαίωσε. τίνας δὲ ἐδικαίωσεν; οὓς καὶ ἐκάλεσε· τίνας δὲ ἐκάλεσεν; οὓς προώρισε. τίνας δὲ προώρισεν; οὓς προέγνω. τίνας δὲ προέγνω; τοὺς κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας. τουτέστι, τοὺς 20 διὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας καὶ συμμόρφους Χριστῷ. σύμμορφοι δὲ γινόμεθα τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ καὶ αὐτοὶ υἱοὶ χρηματίσαι, ὡς ἀδελφοὶ τοῦ φύσει Υἱοῦ καὶ πρωτοτόκου Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν πνευματικὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ Πνεῦμα ὁ Θεὸς, πνευματικοὶ δὲ καὶ οἱ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννηθέντες· σύμ- 25 μορφοι ἄρα κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐσμὲν τῷ Χριστῷ. ἢ οὕτως σύμμορφοι ἐσμὲν τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· τουτέστι, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. εἰκὼν γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός.

Γενναδίου. Ἢ συμμόρφους φησὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· ἀντὶ τοῦ, τῆς υἱότητος τοῦ σώματος αὐτοῦ. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, 30 "εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον·" εἰ γὰρ καὶ μετέδωκε τῆς υἱοθεσίας καὶ ἄλλοις, οὐδὲν ἐντεῦθεν τὸν Υἱὸν ἐζημίωσεν· ἔχει γὰρ καὶ οὕτως ἐκεῖνος τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχήν· καὶ πλεονεκτεῖ τοῖς πρωτοτοκίοις τῶν ἀδελφῶν.

Θεοδωρήτου. Ἀκριβῶς δὲ σφόδρα οὐκ εἶπε συμμόρφους τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· σαφέστερον δὲ τοῦτο τέθεικεν ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους. εἰρηκὼς γάρ· "ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. "ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα, Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν," ἐπήγαγεν, "ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς 5 "τὸ γενέσθαι σύμμορφον αὐτὸ τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." οὐ γὰρ δὴ τῇ θεότητι αὐτοῦ σύμμορφον ἡμῶν ἔσται τὸ σῶμα, ἀλλὰ "τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." οὕτω κἀνταῦθα, τοὺς τῆς κλήσεως ἀξιωθέντας, τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ συμμόρφους ὠνόμασεν. τουτέστι, τοῦ σώματος τοῦ Υἱοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ἀόρατος ἡ θεία φύσις· 10 τὸ δὲ σῶμα ὁρατὸν, ὡς ἐν εἰκόνι τινὶ διὰ τοῦ σώματος προσκυνεῖται. ἢ εἰκόνα τοῦ Υἱοῦ, τὸ σῶμα αὐτοῦ φησίν. ἐπειδὴ ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, εἰκὼν τοῦ Λόγου κατὰ τὴν υἱότητα. Υἱὸς γὰρ προσηγορεύθη διὰ τὴν πρὸς τὸν Λόγον ἕνωσιν. σύμμορφοι γοῦν ἐσώμεθα τῷ ἐκ Δαβίδ· εἰ γὰρ καὶ σαρκὶ ἁγίᾳ καὶ καθαρᾷ καὶ ἡνωμένῃ 15 Θεῷ συμμορφούμεθα, ἀλλ᾽ ὅμως ἔχομεν οἰκειότητα, πρὸς τὸ σύμμορφοι γενέσθαι ὡς ἄνθρωποι ἀνθρώπῳ.

Σευηριανοῦ. Ἡ τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ, ἀντὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. ὥσπερ γὰρ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς εἰκὼν ἀπαράλλακτος, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα, τοῦ Υἱοῦ. ὅσοι οὖν Πνεύματος Ἁγίου ἀξιωθέντες, 20 πνευματικῶς ζῶσιν, οὗτοι σύμμορφοι εἰσὶ τοῦ Πνεύματος· ὅ ἐστιν, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ.

Βασιλείου. Διὰ τοῦτο καὶ Θεοῦ μὲν ὁ Υἱὸς, Λόγος· ῥῆμα δὲ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα. "φέρων γάρ," φησι, "τὰ πάντα τῷ ῥήματι "τῆς δυνάμεως αὐτοῦ." καὶ ἐπειδὴ ῥῆμα Υἱοῦ, καὶ διὰ τοῦτο 25 "Θεοῦ, "τὴν μάχαιραν," φησὶ, "τοῦ Πνεύματος. ὅ ἐστι, ῥῆμα "Θεοῦ." ῥῆμα δὲ, ζῶν καὶ ἐνεργόν.

Χρυσοστόμου. Εἶδες τιμῆς ὄγκον; ὅπερ ὁμογενὴς ἦν φύσει, τοῦτο καὶ οἱ κατὰ πρόθεσιν κληθέντες γεγόνασιν ἐν χάριτι. ἀλλ᾽ ὅμως, οὐκ ἠρκέσθη τῷ εἰπεῖν συμμόρφους, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσ- 30 τέθεικεν, "εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον." καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη· ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει, "ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς." διὰ πάντων σαφῆ τὴν συγγένειαν ἐπιδεῖξαι βουλόμενος. ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρῆσθαι νόμιζε. κατὰ γὰρ τὴν θεότητα, μονογενής.

Θεοδωρήτου. Οὐ γὰρ ἔχει ἀδελφοὺς ὁ Θεὸς, ὡς Θεός. ὡς δὲ ἄνθρωπος, ἀδελφοὺς τοὺς πεπιστευκότας καλεῖ, ὧν ἐστι πρωτότοκος. οὐκ ἄλλος ὢν παρὰ τὸν μονογενῆ· ἀλλ' ὁ αὐτὸς, καὶ μονογενὴς καὶ πρωτότοκος.

Βασιλείου. Πρωτότοκος, πρὸς τοὺς δι' υἱοθεσίαν τοῦ Ἁγίου 5 Πνεύματος ἐκ Θεοῦ γεννωμένους. ὡς ὁ Παῦλος ἐνταῦθα φησὶ, "εἰς τὸ εἶναι πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς." λέγεται δὲ καὶ "πρωτότοκος τῆς κτίσεως·" ὡς πρὸ πάσης αὐτῆς ἐκ Θεοῦ γεννηθείς. ἀλλ' οἱ τῇ κτίσει τοῦτον συντάττοντες, εἰ πρωτότοκος, φασὶν, ὁ μονογενὴς, οὐκέτι μονογενής· ἀλλ' ὀφείλει καὶ ἄλλος εἶναι 10 οὗ πρωτότοκος λέγεται. καί τοι γε, ὦ σοφοὶ, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου μόνος γεννηθεὶς, πρωτότοκος αὐτῆς εἴρηται. "ἕως οὗ γὰρ "ἔτεκε," φησὶν, "τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον." ὥστε οὐκ ἀνάγκη ἀδελφοῦ πρωτότοκον λέγεσθαι. εἰ δὲ πρὸ τῆς κτίσεως ὢν, οὐ γέννημα ἐστὶν ἀλλὰ κτίσμα, πρωτόκτιστος ἂν ἐλέγετο, καὶ οὐ 15 πρωτότοκος.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκέως. Ἀλλ' ἰστέον ὅτι πρωτότοκος ἐστὶν, ὁ πρῶτος γεννηθείς· εἴτε μονογενὴς, εἴτε καὶ πρὸ ἄλλων ἀδελφῶν. εἰ μὲν οὖν ἐλέγετο Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρωτότοκος, μονογενὴς δὲ οὐκ ἐλέγετο, ὑπενοήσαμεν ἂν κτισμάτων αὐτὸν εἶναι πρω- 20 τότοκον, ὡς κτίσμα ὑπάρχοντα. ἐπειδὴ δὲ καὶ πρωτότοκος καὶ μονογενὴς λέγεται, δεῖ δὲ καὶ ἄμφω τηρῆσαι ἐπ' αὐτοῦ. πρωτότοκον μὲν αὐτὸν φαμὲν ἀληθῶς ἁπάσης τῆς κτίσεως, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ κτίσις ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μόνος ἀχρόνως γεγεννημένος, 25 εἰκότως υἱὸς μονογενὴς πρωτότοκος, καὶ οὐ πρωτόκτιστος λεχθήσεται. ἡ γὰρ κτίσις, οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ θελήματι αὐτοῦ, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη. "πρωτό-"τοκος δὲ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς." μονογενὴς γὰρ ὢν καὶ ἐκ μητρός· ἐπειδήπερ μετέσχηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως 30 ἡμῖν, καὶ ἄνθρωπος γέγονε. γεγόναμεν δὲ καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ υἱοὶ Θεοῦ· υἱοθετηθέντες διὰ βαπτίσματος. αὐτὸς ὁ φύσει Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρωτότοκος ἐν ἡμῖν τοῖς θέσει καὶ χάριτι υἱοῖς Θεοῦ γεγεννημένοις, καὶ ἀδελφοῖς αὐτοῦ χρηματίσασι γέγονεν. ὅθεν ἔλεγεν,

" *ἀναβαίνω πρὸς τὸν* Πατέρα *μου καὶ* Πατέρα *ὑμῶν.*" Πατέρα *μου, φύσει· πατέρα ὑμῶν, θέσει καὶ χάριτι.*

Καὶ *ἄλλως δὲ πρωτότοκος τῆς κτίσεως, διὰ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ* Θεοῦ *μυστήριον λεχθείη ἂν ἐπ' αὐτοῦ.*

ΓΡΗΓΟΡΊΟΥ ΝΎΣΣΗΣ. Ὁ *γάρ τοι μέγας* Παῦλος *εἰδὼς ὅτι* 5 *παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχηγός τε καὶ αἴτιος ὁμογενὴς ἔστι* Θεὸς, *ὁ ἐν πᾶσι πρωτεύων, προσμαρτυρεῖ αὐτῷ, τὸ μὴ μόνον τὴν τῶν ὄντων κτίσιν δι' ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλ' ὅτι τῆς ἀρχαίας τῶν ἀνθρώπων κτίσεως παλαιωθείσης καὶ ἀφανισθείσης, καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει, ἄλλης δὲ καινῆς κτίσεως ἐν* Χριστῷ *γενομένης, οὐδὲ ταύτης ἄλλος* 10 *τις καθηγήσατο· ἀλλὰ πάσης τῆς διὰ τοῦ εὐαγγελίου τῶν ἀνθρώπων γενομένης κτίσεως, αὐτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος. ὡς ἂν σαφέστερον γένοιτο τὸ περὶ τούτου νόημα, οὑτωσὶ τὸν λόγον διαληψόμεθα. τετράκις τῆς φωνῆς ταύτης μέμνηται ὁ θεῖος* Ἀπόστολος. *ἅπαξ μὲν, οὕτως εἰπών·* " *ὅτι πρωτότοκος πάσης κτίσεως·*" *πάλιν* 15 *δέ·* " *ὅτι πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.*" *ἐκ τρίτου δέ·* " *ὅτι* " *πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.*" *μετὰ ταῦτα δὲ ἀπόλυτόν τε καὶ ἀσυζυγῆ τὴν φωνὴν παρατίθεται, εἰπών·* " *ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ* " *τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην.*" *οὐκοῦν ἥνπερ ἂν διάνοιαν ἐπὶ τῶν ἄλλων συζυγιῶν τοῦ ὀνόματος τούτου κατανοήσωμεν, ἀκο-* 20 *λούθως τὴν αὐτὴν καὶ τῷ πρωτοτόκῳ τῆς κτίσεως ἐφαρμόσομεν. μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς οὔσης φωνῆς, ἀνάγκη μίαν εἶναι καὶ τὴν σημαινομένην διάνοιαν. πῶς τοίνυν γίνεται πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς; πῶς δὲ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος; ἢ τοῦτο πάντως ἐστὶ δῆλον, ὅτι διὰ τὸ γενέσθαι ἡμᾶς καὶ σάρκα, καθὼς φησὶν ἡ* 25 *γραφὴ, ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος καθ' ἡμᾶς, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος κοινωνήσας, μέλλων ἡμᾶς ἐκ τοῦ φθαρτοῦ μεταποιεῖν πρὸς τὸ ἄφθαρτον, διὰ τῆς ἄνωθεν γεννήσεως τῆς δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, αὐτὸς τοῦ τοιούτου τόκου καθηγήσατο διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος· τὸ* Ἅγιον Πνεῦμα *ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἐπισπασάμενος. ὥστε πάντων τῶν* 30 *πνευματικῶς ἀναγεννωμένων πρωτότοκον αὐτὸν γενέσθαι· καὶ ἀδελφοὺς ὀνομάσαι τοὺς τῆς ὁμοίας αὐτῷ διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ* Πνεύματος *μετεσχηκότας γεννήσεως.*

Ἐπειδὴ *δὲ καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως ἔδει αὐτὸν ἐναπο-*

θέσθαι τῇ φύσει τὴν δύναμιν, πάλιν γίνεται "ἀπαρχὴ τῶν κεκοι-
"μημένων· καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν." ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ
λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου. ὥστε καὶ ἡμῖν ὁδοποιηθῆναι τὴν
ἐκ τοῦ θανάτου παλιγγενεσίαν, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως,
τῆς ὠδῖνος τοῦ θανάτου λυθείσης, ᾧ κατειχόμεθα. ὥσπερ οὖν 5
μετασχὼν τῆς διὰ λουτροῦ ἀναγεννήσεως, ἀδελφῶν πρωτότοκος
γίνεται. καὶ πάλιν ἀπαρχὴν τῆς ἀναστάσεως ἑαυτὸν ποιήσας,
πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ὀνομάζεται· οὕτως ἐν πᾶσι πρωτεύων
μετὰ τὸ παρελθεῖν τὰ ἀρχαῖα πάντα, καθὼς φησὶ ὁ Ἀπόστολος,
τῆς ἐν Χριστῷ καινῆς κτίσεως τῶν ἀνθρώπων πρωτότοκος γίνεται. 10
διὰ τῆς διπλῆς παλιγγενεσίας· τῆς τε κατὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα,
καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς καθ' ἑκάτερον
ἡμῖν γενόμενος, καὶ ἀπαρχὴ καὶ πρωτότοκος. ἐν οἷς δέ φησιν,
"ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην,"
ἡ τοῦ "πάλιν" προσθήκη τὴν ἐπὶ τέλει γενησομένην τοῦ δεσπότου 15
τῶν ὅλων ἐμφάνειαν προαγορεύει. ὡς γὰρ "ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
"πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων." καί
τοι ὁ Υἱὸς τὸ ἀνθρώπινον ὄνομα οὐκ ἔχει τῷ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα,
οὕτως παρὰ πάσης τῆς ὑπερκοσμίου κτίσεως προσκυνεῖσθαι τὸν
πρωτότοκον λέγει, τὸν δι' ἡμᾶς οὕτως ὠνομασμένον· πάλιν εἰς τὴν 20
οἰκουμένην εἰσιόντα· ὅταν κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ.
οὕτως διακρίνεται παρὰ τοῦ λόγου τῆς εὐσεβείας, τό τε τοῦ πρω-
τοτόκου καὶ τὸ τοῦ μονογενοῦς σημαινόμενον. ἑκατέρῳ τῶν ὀνομά-
των τῆς καταλλήλου σημασίας φυλασσομένης. ὁ δὲ εἰς τὴν προ-
αιώνιον ὕπαρξιν ἀνάγων τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, πῶς διασώσει 25
τὴν τοῦ μονογενοῦς ἔννοιαν; οὐ γὰρ συμβαίνει ταῦτα προσάλληλα·
μήτε τοῦ πρωτοτόκου, χωρὶς ἀδελφῶν νοουμένου· μήτε τοῦ μονο-
γενοῦς, μετὰ ἀδελφῶν. ὅταν μὲν γὰρ εἴπῃ "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος,"
διὰ τούτου τὸν μονογενῆ παρεδεξάμεθα. ὅταν δὲ ἐπαγάγῃ ὅτι "ὁ
"Λόγος σὰρξ ἐγένετο," διὰ τούτου τὸν πρωτότοκον ἐνοήσαμεν. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ πάντων τοίνυν δέδεικται πρωτότοκος ὁ Υἱὸς,
ὡς ἄνθρωπος ὀνομαζόμενος. καὶ εἰ βούλει πάλιν ἐξετάσωμεν τὰ
ῥητὰ ἐν οἷς πρωτότοκος εἴρηται· ἐν τῷ, "ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ
τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει, "καὶ προσκυνησάτωσαν
"αὐτὸν πάντες ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ." ἡ τοῦ "πάλιν" προσθήκη, 35

τὸ μήτε πρώτως γίνεσθαι τοῦτο διὰ τῆς κατὰ λέξιν σημασίας ἐνδείκνυται. ἐπὶ τῆς ἐπαναλήψεως γὰρ τῶν ἅπαξ γεγονότων τῇ λέξει ταύτῃ κεχρήμεθα. οὐκοῦν τὴν ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰώνων φοβερὰν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, σημαίνει τῷ λόγῳ· ὅτε οὐκέτι τῇ τοῦ δούλου καθορᾶται μορφῇ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοπρεπείας 5 προφανῶς καθήμενος, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων πάντων τῶν περὶ αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς προσκυνούμενος. διὰ τοῦτο ὁ ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην, πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν τὲ καὶ ἀδελφῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως· ὅταν πάλιν εἰσέρχηται εἰς τὴν οἰκουμένην, ὁ κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καθὼς ἡ προφη- 10 τεία λέγει, οὐκ ἀποβάλλει τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, ὃ ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο· ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄντι ὄνομα, οὕτως καὶ τὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πρωτοτόκου γενόμενον, προσκυνεῖ ἅπαν τῶν Ἀγγέλων τὸ πλήρημα, τῇ ἀνακλήσει τῶν ἀνθρώπων ἐπευφραινόμενον· ἣν διὰ τοῦ 15 γενέσθαι ἡμῶν πρωτότοκος πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνεκαλέσατο. καὶ πρωτότοκος δὲ ἐκ νεκρῶν γίνεται, πρῶτος δι' ἑαυτοῦ τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου λύσας, ἵνα πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ ἀναστάσεως τόκον. ἐν ἀδελφοῖς δὲ πάλιν πρωτότοκος, τοῦ καινοῦ τῆς παλιγγενεσίας τόκου προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι· οὗ τὰς ὠδῖνας ἡ 20 πτῆσις τῆς περιστερᾶς ἐμαιεύσατο. δι' οὗ τοὺς συμμετασχόντας αὐτῷ τῆς ὁμοίας γεννήσεως, ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ ποιεῖ. καὶ πρωτότοκος γεννωμένων μετ' αὐτὸν, ἐκ τοῦ ὕδατός τε καὶ τοῦ Πνεύματος γίνεται.

Εἰ ταῦτα τοίνυν κατὰ λόγον νενόηται· οὐδὲ τὸ τῆς κτίσεως 25 σημαινόμενον, ἧς πρωτότοκος ἐστὶν, ἀγνοηθήσεται. διπλῆν γὰρ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν κτίσιν ἐγνώκαμεν. τήν τε πρώτην, καθ' ἣν ἐπλάσθημεν· καὶ τὴν δευτέραν καθ' ἣν ἀνεπλάσθημεν. ἀλλ' οὐκ ἂν[r] τῆς δευτέρας ἡμῶν κτίσεως χρεία, εἰ μὴ τὴν πρώτην διὰ τῆς παρακοῆς ἠχρειώσαμεν. ἐκείνης τοίνυν παλαιωθείσης τὲ καὶ ἀφα- 30 νισθείσης, ἔδει καινὴν ἐν Χριστῷ γενέσθαι κτίσιν, καθὼς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, "ἐνδύσασθε," λέγων, "τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν "κατὰ Θεὸν κτισθέντα." καὶ "εἴ τις ἐν Χριστῷ," φησὶν, "καινὴ

[r] Leg. ἂν ἦν.

"κτίσις." ταύτης τοίνυν τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως, ἧς αὐτὸς καθηγήσατο, πρωτότοκος ὠνομάσθη. ὅτι γὰρ οὐ κατὰ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἐφαρμόζεται τῷ Υἱῷ τὸ πρωτότοκος, ἡ τοῦ μονογενοῦς προσηγορία διαμαρτύρεται. ὁ γὰρ ἀληθῶς μονογενὴς, ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει. πῶς οὖν ἄν τις εἴη μονογενὴς ἐν ἀδελφοῖς ἀριθμού- 5 μενος; ἀλλ' ὡς λέγεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, Υἱὸς Θεοῦ καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, τὰ μὲν, κατὰ τὴν ὑπερέχουσαν φύσιν ὢν, τὰ δὲ, κατὰ τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν γενόμενος, οὕτω καὶ μονογενὴς Θεὸς ὢν, πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως γίνεται. μονογενὴς μὲν ὢν ἐν τῷ πατρῴῳ κόλπῳ· ἐν δὲ τοῖς διὰ τῆς καινῆς κτίσεως σωζομένοις, 10 πρωτότοκος τῆς κτίσεως καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος.

Εἰ δὲ, καθὼς ἡ αἵρεσις βούλεται, διὰ τὸ προκατεσκευάσθαι τῆς λοιπῆς κτίσεως πρωτότοκος λέγεται, οὐ συμφωνεῖ τοῖς παρ' αὐτῶν περὶ τοῦ μονογενοῦς Θεοῦ κατασκευαζομένοις τὸ ὄνομα. οὐ γὰρ τοῦτο φασὶν, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς τὴν ἡμῶν περιεβάλετο σάρκα. 15 οὐκοῦν τότε πρωτότοκος, ὅτε πολλοὺς κατὰ χάριν υἱοὺς ἀπέδειξε Θεοῦ. καὶ πρωτότοκος δὲ πάσης καλεῖται κτίσεως, οὐχ ὡς πρωτότοκος αὐτῆς κατὰ χρόνον ὑπάρχων· οὐδὲ τῆς αὐτῆς τοῖς κτίσμασιν οὐσίας· ἀλλὰ καθάπερ ἤδη προείρηται, διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. ἐπιτηρῆ- 20 σαι δὲ ὅμως κἀκεῖνο, καλόν. μονογενὴς καλεῖται καὶ πρωτότοκος· ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται, οὐδεμιᾶς αὐτῷ συμπεπλεγμένης αἰτίας, καθ' ἣν ἐστὶ μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται. ἀλλὰ ἀπολελυμένως ὁ μονογενὴς Θεὸς "ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός." ὅτε δὲ πρωτότοκον αἱ θεῖαι καλοῦσι γραφαὶ αὐτὸν, εὐθὺς ἐπιφέ- 25 ρουσιν, ὧν ἐστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. φασὶν γὰρ, "πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς." καὶ "πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν." ἐπειδὴ γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὸ πρωτεύειν, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος τοῦτο μὴ ἀπολέσας, εἰκότως καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως ἐπιλαβόμε- 30 νος, πάσης προτάττεται κτίσεως.

Οὐδὲ γὰρ καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐλάττων ἔσται τινός· ὅσον εἰς τὸ πρέπον ἀξίωμα τῇ θείᾳ φύσει. ἀλλὰ καὶ οὕτω, πρωτεύει· καὶ καθηγήσεται πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως· ἅτε δὴ ποιητὴς αὐτῆς ὑπάρχων καὶ Κύριος. οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησίν· "καὶ 35

"ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός." ἄλλως τε οὐδὲ εἴρηκεν ἡ θεία γραφὴ, ὅτι περ ἐστὶ πρωτότοκος τῶν ἄλλων κτισμάτων. ἵνα μὴ ὄντως ὡς εἷς ἐξ αὐτῆς εἶναι νοοῖτο· ἀλλὰ πάσης κτίσεως πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι φησί. ἵνα διὰ τοῦ "πάσης" εἰπεῖν, ὅλης ὁμοῦ τῆς κτίσεως ἐν μέρει κειμένης, ἕτερος 5 εἶναι παρ' αὐτὴν πιστεύηται. ὁ δὲ ἔξω πάσης ὑπάρχων κτίσεως, οὐκ ἂν εἴη κτιστῆς οὐσίας, ἀλλ' ἕτερος παρ' αὐτήν. καὶ γοῦν ἡ θεῖα γραφὴ τὴν τοιαύτην ἐπιτήρησιν εἰδυῖα σαφῶς, οὐκ ἐκάλεσε τὸν Ῥουβὶμ πρωτότοκον πάντων τῶν τέκνων τοῦ Ἰακώβ. ἵνα μὴ ἕτερος παρὰ τούτους εἶναι νομίζηται. ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἀκρι- 10 βείας πρωτότοκον αὐτὸν εἶναι φησὶ τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. εἰ οὖν διὰ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκον πάσης κτίσεως τὸν Υἱὸν τῇ κτίσει συγκαταριθμεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦσι τινὲς, ἔσται καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πᾶσιν. εἰ δέ τις δοίη τοῦτο κρατεῖν, ἑαυτοῦ πρωτότοκος ἔσται· καθὸ πάσης τῆς κτίσεως πρωτότοκος ὢν, καὶ 15 αὐτὸς ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστίν. ἔσται οὖν ἑαυτοῦ, καὶ πρωτότοκος καὶ δεύτερος. εἰ μὲν γὰρ διὰ τὸ πάσης κτίσεως εἶναι πρωτότοκον, ἔξω τῶν πάντων αὐτὸν κεῖσθαι νοήσαιμεν, πρῶτος ἔσται τῶν πάντων. εἰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸς συνταχθήσεται, ἑαυτοῦ κατὰ χρόνον ἔσται δεύτερος. πρῶτος μὲν, κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον· δεύτερος δὲ, 20 κατὰ τοῦτον. καὶ ἔτι, εἰ διὰ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως, εἷς ἔσται καὶ αὐτὸς τῶν κτισμάτων· γέγονε δὲ πάντα δι' αὐτοῦ· ἑαυτοῦ ποιητὴς ἔσται καθ' ὑμᾶς· καὶ ὁ κτίζων, κτίζεται. καὶ τοῦτο, δι' ἑαυτοῦ. εἰ γὰρ ἐν τοῖς πᾶσιν ἔστι, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ, ἀληθὲς ἔσται τὸ εἰρημένον. καὶ εἰ πᾶσα κτίσις ἐν αὐτῷ 25 συνέστηκε, πῶς εἷς τῶν πάντων εἶναι δύναται, ὁ τοῖς πᾶσι τὸ συνεστάναι διδούς;

"Πρωτότοκος δὲ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς" λέγεται, καθὸ "γέγονεν "ὅμοιος ἡμῖν κατὰ πάντα, χωρὶς ἁμαρτίας." καὶ καθὸ τὴν ἡμετέραν σάρκα φορέσας, ἀδελφὸς τὲ ἡμῶν χρηματίσας, τοῦτο καλεῖται 30 δικαίως. "πρωτότοκος δὲ ἐκ τῶν νεκρῶν·" πρῶτος γὰρ αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν ἀνέστησε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα, καὶ πρῶτος αὐτὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε. διὸ καὶ φησὶν, "ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδός." καὶ "ἐγὼ "εἰμὶ ἡ θύρα." δι' αὐτοῦ γὰρ ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπεία, καὶ τὴν καινὴν τῆς ἀναστάσεως ὁδὸν βαδίζειν ἐκδιδάσκεται· καὶ ὥσπερ διά τινος 35

θύρας εἰς αὐτὸν ἀνέρχεται τὸν οὐρανόν. καὶ ἄλλως δὲ κατὰ τὸν εὐσεβῆ λόγον διὰ τὴν τοῦ Πατρὸς φιλίαν, ἣν ἔχει περὶ τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα, πρωτότοκον ἑαυτὸν πάσης κτίσεως ἐκάλεσε, τῆς τε ὁρωμένης, τῆς τε ἀοράτου, ὁ Υἱός. καὶ τῇ πρὸς τὰ πεποιημένα συγκαταβάσει μονονουχὶ καὶ ἑαυτὸν τούτοις συντάττειν οὐκ ὀκνεῖ. ἵν' ἐπειδή περ κα- 5 λεῖται τούτων πρωτότοκος, δι' αὐτοῦ σώζηται μετ' αὐτόν. εἰ γὰρ δεῖ πάντως αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μενοῦσι πάντως καὶ ὧν ἔσται πρωτότοκος. ἔστι τοίνυν μονογενὴς μὲν κατὰ φύσιν, ἅτε δὴ μόνος ὢν ἐκ Πατρός· Θεὸς ἐκ Θεοῦ· καὶ φῶς ἐκ φωτὸς ἀναλάμψας. πρωτότοκος δὲ δι' ἡμᾶς. ἵν' ὥσπερ ἀθανάτῳ τινὶ ῥίζῃ, πᾶσα ἡ 10 κτίσις ἐγκεκεντρισμένη, καὶ ἐκ τοῦ ἀεὶ ὄντος ἀναβλαστήσασα, γέγονε γὰρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ συνέστηκεν εἰς ἀεὶ, καὶ αὐτὴ διασώζηται.

Εἰ δὲ τὸ καλεῖσθαι πρωτότοκον πάσης κτίσεως κτίσμα κατὰ φύσιν ὄντα, τῇ κτίσει συντάξει τὸν Υἱὸν, ἔσται μὲν ταύτης κατὰ 15 τὸν χρόνον, πρῶτος, συγγενὴς δὲ ὅμως κατὰ τὴν φύσιν, καὶ διὰ τὸ εἶναι κτίσμα τοῖς ἄλλοις ἅπασι προσεοικώς. συγγενὴς οὖν ἔσται καὶ ἀλόγοις ζώοις, ὀρνέοις τὲ καὶ νηκτοῖς. ταῦτα γὰρ εἰ καὶ ἐλάχιστα, μέρη γοῦν τῆς πάσης κτίσεως ἐστίν. ἀλλὰ τοῦτο ἄτοπον. οὐκοῦν εὐσεβῶς μὲν πρωτότοκος, ὡς ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, 20 διὰ τοὺς κατὰ χάριν εἰς υἱοθεσίαν κεκλημένους, νοηθήσεται. πάσης δὲ κτίσεως ἀνωτέρω κείσεται· ὡς πρὸ ταύτης ὢν, καὶ εἰς τὸ εἶναι παραγαγών· κτιστῆς τὲ αὐτὸς οὐχ ὑπάρχων οὐσίας. καὶ πάλιν, εἰ πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ, ὡς τῶν πολλῶν πρῶτος γεννηθείς· ἔστι δὲ καὶ ἐκ τῆς παρθένου πρωτότοκος, εἴη ἂν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς 25 πρωτότοκος ἑτέρων. εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ ἄλλων γεννηθείς. ἐκ Μαρίας πρωτότοκος αὐτῆς κέκληται, καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρα πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρῶτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθείς. εἰ δὲ κτίσμα καὶ αὐτὸς, οὐκέτ' ἂν εἴη πρωτότοκος. οὔτε αὐτὸς γεννηθεὶς, καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν οὐκ ὄντων ἐκ πατρός. αὐτὸ δὲ δὴ 30 τοῦτο τὸ εἶναι πρῶτον, εἰκόνα δείκνυσιν αὐτὸν τοῦ Πατρὸς ἀληθινήν. ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ πρῶτον ἑαυτὸν εἶναι φησὶ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς εἰκὼν ἀκριβὴς, καὶ ὁμοίωμα τοῦ πρώτου Πατρὸς ὑπάρχων, πρῶτος καὶ ἔστι καὶ λέγεται. ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ὁ πρῶτος Πατήρ. καὶ αὐτὸς ὁμοίως ἐν τῷ πρώτῳ Πατρί. καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα 35

γέγονε, καὶ πρὸς υἱοθεσίαν καλεῖται τὰ λογικά. κἂν τὸ λέγεσθαι πρῶτον τῆς κτίσεως εἶναι τὸν Υἱόν. ἀνάγκη συγγενῆ τοῖς μετ' αὐτὸν γενομένοις ὑπάρχειν αὐτόν· καὶ τοιοῦτον εἶναι κατὰ φύσιν, ὁποῖα περ ἂν ᾖ τὰ τῷ χρόνῳ δεύτερα. τί ἄρα φατέ; κἂν ὁ Πατὴρ λέγῃ περὶ ἑαυτοῦ, "ἐγὼ πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα," ἄρα καὶ 5 αὐτῷ τὸ τῷ χρόνῳ προτερεύειν μόνον τῶν κτισμάτων παραχωρήσαντες, γενητὴν περιθήσετε τὴν οὐσίαν; καὶ τοῖς πεποιημένοις αὐτὸν συγκαταριθμήσετε; ἀλλ' οὐκ ἂν οἶμαί τις εἰς τοσαύτην ἔλθοι μανίαν, ὡς τολμῆσαι τοῦτο κἂν δέχεσθαι κατὰ νοῦν. ὥσπερ οὖν τὸ λέγεσθαι πρῶτον τὸν Πατέρα, οὐκ ἀναγκάσει πάντως αὐτὸν συγ- 10 γενῆ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι· οὕτω κἂν ὁ Υἱὸς πρῶτος λέγηται τῆς κτίσεως, οὐ πάντως ἔσται τῶν ποιημάτων εἷς. ἀλλ' ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἀρχὴν ἑαυτὸν τῶν πάντων ἀποδεικνύων ἔλεγεν, "ἐγὼ εἰμὶ "πρῶτος," οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς πρωτότοκος τῆς κτίσεως λέγεται. δι' αὐτοῦ γὰρ τὰ πάντα γέγονε, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων τῶν 15 κτισμάτων ἀρχή. ὡς κτίστης καὶ δημιουργός.

Οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσεν. οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε. καὶ οὓς ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν.

Χρυσοστόμου. Δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν κηδεμονίαν, τῷ λέγειν 20 ἄνωθεν ταῦτα προτετυπῶσθαι. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γνώμας λαμβάνουσι. τῷ δὲ Θεῷ πάλαι τοῦτο ἔδοξε, καὶ ἄνωθεν πρὸς ἡμᾶς διέκειτο. οὓς δὲ ἐκάλεσεν, ἐδικαίωσε μὲν διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας· ἐδόξασε δὲ, διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἱοθεσίας. 25

Θεοδωρήτου. Σὺ δὲ τούτοις συνυπάκουε, ὅτι ὧν προέγνω τὴν πρόθεσιν, τούτους προώρισεν ἄνωθεν. ἀλλὰ μηδεὶς τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν εἶναι λεγέτω τῶν ἐπ' αὐτοῖς γεγονότων. οὐ γὰρ ἡ πρόγνωσις αὐτοὺς τοιούτους εἰργάσατο. οὐ δὲ γὰρ εἰ γαῦρον ἵππον ἐνδακόντα τὸν χαλινὸν ὁρῶν, καὶ τοῦ ἐποχουμένου οὐδαμῶς ἀνεχόμενον, 30 εἴποιμι αὐτὸν κατὰ κρημνοῦ χωρήσειν πελάζοντα· εἶτα γένοιτο κατὰ τὸν λόγον ἡ ἔκβασις, ἐγὼ τὸν ἵππον ἐνέβαλον εἰς κρημνόν. ἀλλὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προηγόρευσα· τεκμηρίῳ χρησάμενος τῇ τοῦ ἵππου θρασύτητι. ὁ δὲ τῶν ὅλων Θεὸς πόρρωθεν οἶδεν ἅπαντα

ὡς Θεός. οὐ μὴν ἀνάγκην ἐπάγει τῷ δεῖνι εἰς κατόρθωσιν ἀρετῆς, τῷ δεῖνι δὲ εἰς ἐργασίαν κακίας. εἰ γὰρ αὐτὸς εἰς ἑκάτερον ἐβιάζετο, οὐ δικαίως τὸν μὲν ἀνακηρύττει καὶ στεφανοῖ, τοῦ δὲ, καταψηφίζεται κόλασιν. εἰ δὲ δίκαιος ὁ Θεὸς, ὥς περ οὖν δίκαιος, προτρέπει μὲν ἐπὶ τὰ καλὰ, καὶ ἀπαγορεύει τἀναντία. ἐπαινεῖ δὲ 5 τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐργάτας, καὶ τιμωρεῖται τοὺς ἑκόντας τὴν κακίαν ἀσπασαμένους.

ʼΙωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Χρὴ γὰρ γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προγινώσκει ὁ Θεός· οὐ πάντα δὲ προορίζει. προγινώσκει γὰρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, οὐ προορίζει δὲ αὐτά. οὐ γὰρ θέλει τὴν κακίαν 10 γενέσθαι, οὐ δὲ βιάζεται τὴν ἀρετήν. ὥστε τῆς θείας προγνωστικῆς κελεύσεως ἐστὶν ὁ προορισμός. προορίζει δὲ τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν κατὰ πρόγνωσιν αὐτοῦ. προέκρινε γὰρ πάντα ὁ Θεὸς ἤδη κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ἡ μὲν ἀρετὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐδόθη ἐν 15 τῇ φύσει, καὶ αὐτός ἐστιν παντὸς ἀγαθοῦ ἀρχὴ καὶ αἰτία. καὶ ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ συνεργίας καὶ βοηθείας, ἀδύνατον ἀγαθὸν θελῆσαι ἢ πρᾶξαι ἡμᾶς. ἐφ' ἡμῖν δέ ἐστιν ἢ ἐμμεῖναι τῇ ἀρετῇ, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ Θεῷ πρὸς ταύτην καλοῦντι, ἢ ἀποφοιτῆσαι αὐτῆς. ὅπέρ ἐστιν ἐν κακίᾳ γενέσθαι, καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ διαβόλῳ πρὸς 20 ταύτην καλοῦντι ἀβιάστως. ἡ γὰρ κακία οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, εἰ μὴ ἀναχώρησις τοῦ ἀγαθοῦ· ὥσπερ καὶ τὸ σκότος, τοῦ φωτός ἐστιν ἀναχώρησις. μένοντες οὖν ἐν τῷ κατὰ φύσιν, ἐν τῇ ἀρετῇ ἐσμέν. ἐκκλίνοντες δὲ ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, ἤγουν ἐκ τῆς ἀρετῆς, εἰς τὸ περὶ[q] φύσιν ἐρχόμεθα, καὶ ἐν τῇ κακίᾳ γινόμεθα. 25

Κυρίλλου. Οὐδὲν μέντοι τὸ ἀπεικὸς, εὐάφορμον τῆς ἀπιστίας τὸ χρῆμα ποιεῖσθαι τινὰς, ἐξ ἀμαθίας συνηρπασμένους, καὶ λέγοντας, εἰ οὓς αὐτὸς προέγνω κατὰ πρόθεσιν, καὶ προώρισεν, οὗτοι καὶ κέκληνται, πρὸς ἡμᾶς τοὺς οὔπω πεπιστευκότας οὐδέν. οὐ γάρ τοι κεκλήμεθα, οὔτε μὴν προωρίσμεθα. πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ὁ 30 ποιῶν τοὺς γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ, τοὺς μὲν οἰκέτας ἀπέστειλε συναγεῖραι τοὺς κεκλημένους. οἱ δὲ, οὐκ ἠθέλησαν ἐλθεῖν. εἰσῆλθον δὲ μετ' ἐκείνους οἱ κλητοὶ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν. πέπλησται δὲ

[q] Leg. παρά.

οὕτως ὁ νυμφὼν τῶν ἀνακειμένων. οὐδὲν οὖν ἄρα τοῖς ἐθέλουσιν ἐλθεῖν ἐμποδὼν ὁρᾶται κείμενον. ἀδικεῖ δὲ οὐδένα τὸ συμπᾶν ἡ πρόγνωσις, οὔτε μὴν ὀνίνησι τινάς. ἐπεὶ διδασκόντων εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ προεγνώσθησαν, οἱ ταῖς ἀπειθείαις ἐξυβρικότες τὸν σεσωκότα Θεόν. ἀλλὰ καὶ κέκληνται μὲν καὶ εἰσπεπεδήκασι τινὲς εἰς 5 τὸν γάμον. πλὴν οὐ γεγόνασιν ἐκλεκτοί· οὐ δεδικαίωνται οὐδὲ ἐδοξάσθησαν. διὰ ποίαν αἰτίαν; ὅτι μὴ πρέπουσαν τοῖς γάμοις ἐμφιέννυντο στολήν. ἄλλως τε καὶ αὐτὸν εὑρήσομεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀναφανδὸν εἰρηκότα, "δεῦτε πρός με πάντες "οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς." ἰδοὺ δὴ 10 σύμπαντας ἐκάλει πρὸς ἑαυτόν. ἀμοιρήσειε δ' ἂν οὐδεὶς τῆς ἐπὶ τῷ κεκλῆσθαι χάριτος. ἐν γὰρ τῷ, "πάντες" εἰπεῖν, ἀπόπεμπτον ποιεῖται παντελῶς οὐδένα.

Ἐκ τῆς Φιλοκαλίας τοῦ Ὠριγένους. Προσχῶμεν δὲ ἄνωθεν τοῖς εἰρημένοις, ὡς ἂν ὁμοῦ ἀπολογησώμεθα, καὶ πρὸς τοὺς 15 ἐπιλαμβανομένους τῶν τοιούτων λέξεων, καὶ οἰομένους διὰ τούτων εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζομένους, καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τούτων ἀναιροῦντας. ἴδωμεν οὖν τὴν τάξιν τῶν εἰρημένων. δικαιοῖ ὁ Θεὸς, καλέσας πρότερον. οὐκ ἂν δικαιώσας οὓς μὴ ἐκάλεσε· καλεῖ δὲ, πρὸ τῆς κλήσεως προορίσας. οὐκ ἂν καλέσας, οὓς μὴ 20 προώρισε. καὶ ἔστιν αὐτῷ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ τῆς δικαιώσεως, οὐχ ὁ προορισμός· οὗτος γὰρ εἰ ἦν ἀρχὴ τῶν ἑξῆς, πιθανώτατα ἂν ἔλεγον οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ τῆς φύσεως ἄτοπον λόγον. ἀνωτέρω δέ ἐστι τοῦ προορισμοῦ ἡ πρόγνωσις· "οὓς γὰρ προέγνω," φησὶν, "καὶ προώρισε, συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ." 25 προενατενίσας οὖν ὁ Θεὸς τῷ εἱρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσας ῥοπὴν τοῦ ἐφ' ἡμῖν, τῶν δέ τινων ἐπὶ εὐσέβειαν· καὶ ὁρμὴν ἐπὶ ταύτην μετὰ τὴν ῥοπήν· καὶ ὡς ὅλους ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσι τῷ κατ' ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτούς. γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα, προγινώσκων δὲ τὰ μέλλοντα. καὶ οὓς οὕτω προέγνω, "προώρισε συμ- 30 "μόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ." ἔστιν οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου· τούτου δὲ εἰκὼν, ἡ λεγομένη εἰκὼν, τοῦ Θεοῦ[r] ἥντινα νομίζω εἶναι, ἣν ἀνέλαβε ψυχὴν ὁ

[r] I. marg. ab ead. m. τοῦ υἱοῦ.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρωπίνην· γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν, τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ εἰκόνα. ταύτης δὲ, ἣν οἰόμεθα εἰκόνος εἰκόνα εἶναι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, συμμόρφους προώρισε γενέσθαι ὁ Θεὸς, οὓς διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώρισεν. οὐ νομιστέον τοίνυν εἶναι τῶν ἐσομένων αἰτίαν, τὴν πρόγνωσιν τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλε 5 γίνεσθαι κατ' ἰδίας ὁρμὰς τοῦ ποιοῦντις, διὰ τοῦτο προέγνω· εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν. καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν, τούσδε μέν τινας προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. ἄλλους δὲ εἶδεν ἀπηλλοτριωμένους. ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς ταῦτα· εἰ δυνατόν ἐστι 10 μὴ γενέσθαι ἃ τοιάδε ἔσεσθαι προεγίνωσκεν ὁ Θεὸς, φήσομεν ἀδύνατον μὲν μὴ γενέσθαι· οὐχὶ δὲ εἰ ἀδύνατον μὴ γενέσθαι, ἀνάγκη μὴ γενέσθαι ἢ γενέσθαι. καὶ γίνεται οὐ πάντως ἐξ ἀνάγκης. ἀλλὰ δυνατόν ἐστι καὶ τὸ αὐτὰ μὴ γενέσθαι.

Τῆς δὲ λογικῆς ἔχεται ἐντρεχείας καὶ θεωρίας ὁ περὶ δυνατῶν 15 τόπος. ἵν' ὁ σμήξας ἑαυτοῦ τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς, δυνηθῇ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων παρακολουθήσας, κατανοῆσαι πῶς μέχρι καὶ τῶν τυχόντων οὐκ ἐμποδίζεται, τὸ εἶναί τι εἰς πολλὰ δυνατὸν, ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν ὄντος τοῦ ἐσομένου, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην ἐσομένου· προεγνωσμένου τε οὑτωσὶν, ὅτι ἔσται μὲν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης 20 δὲ ἔσται. ἀλλ' ἐνδεχομένου τυγχάνοντος τοῦ μὴ γενέσθαι, ἔσται. οὐ στοχαστικῶς εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθῶς προεγνωσμένον. μὴ νομιζέτω δέ τις ἡμᾶς τὸ κατὰ πρόθεσιν σεσιωπηκέναι ὡς θλίβον ἡμῶν τὸν λόγον. ἐπεὶ φησὶν ὁ Παῦλος, "οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς "ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν, πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν· τοῖς κατὰ 25 "πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν." ἀλλὰ προσεχέτω, ὅτι τοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺς τὴν αἰτίαν εὐθέως ἀποδέδωκε καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὓς προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος, εἰπὼν, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ τίνα γε μᾶλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι εἰς τὴν δικαιοῦσαν κλῆσιν τῇ προθέσει τοῦ Θεοῦ, ἢ τοὺς ἀγαπῶντας 30 αὐτόν; πάνυ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ τῆς προγνώσεως, τὸ, "οἴδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι "τὸν Θεὸν, πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν." σχεδὸν γὰρ εἶπεν, ὅτι πάντα συνεργοῦντα εἰς ἀγαθὸν, διὰ τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἄξιοι εἰσὶ

συνεργίας οἱ ἀγαπῶντες τὸν Θεόν. ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας, καὶ ἀποκρινέσθωσαν ἡμῖν πρὸς ταῦτα. ἔστω καθ' ὑπόθεσιν εἶναί τινα ἐφ' ἡμῖν. καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναιροῦσι τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἕως ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῇ αὐτῶν ὁ λόγος οὐχ ὑγιὴς ὤν. ὄντος δὴ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ Θεὸς 5 *ἐπιβαλὼν τῷ εἱρμῷ τῶν ἐσομένων, προγνώσεται τὰ πραχθησόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἑκάστῳ τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἢ οὐ προγνώσεται; τὸ μὲν οὖν λέγειν οὐ προγνώσεται, ἀγνοοῦντός ἐστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν, καὶ τὴν μεγαλωσύνην τοῦ Θεοῦ. εἰ δὲ δώσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτούς. ἆρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν* 10 *αἴτιόν ἐστι τοῦ ἔσεσθαι τὰ ἐσόμενα; διδομένου τοῦ εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἢ ἐπεὶ ἔσται προέγνω. καὶ οὐδαμῶς ἐστιν αἰτία αὐτοῦ ἡ πρόγνωσις τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἑκάστῳ. δυνατὸν οὖν ἦν τῶν δέ τινων ἀπαντησάντων, μὴ τόδε, ἀλλὰ τόδε ἐνεργῆσαι τὸν δημιουργηθέντα αὐτεξούσιον.* 15

31 Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;

Χρυσοστόμου. *Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε. μὴ τοίνυν λοιπὸν λέγε μοι περὶ τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἐπιβουλῆς. εἰ γὰρ καὶ τοῖς μέλλουσι τινὲς διαπιστοῦσιν. ἀλλὰ πρὸς τὰ ἤδη γεγενημένα* 20 *ἀγαθὰ, οὐδὲν ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν. οἷον, τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαίωσιν, τὴν δόξαν. καὶ γὰρ ταῦτά σοι διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχαρίσατο. καὶ ὅπερ ἐνόμιζες αἰσχύνης εἶναι, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμὰ, ταῦτά ἐστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατώρθωσεν ἅπασαν. ὥσπερ οὖν οἷς αὐτὸς ἔπαθε, καί* 25 *τοι γε σκυθρωποῖς εἶναι δοκοῦσι, τούτοις εἰς ἐλευθερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἀπεχρήσατο, οὕτως καὶ ἐφ' οἷς αὐτὸς ὑπομένεις, ποιεῖν εἴωθεν· εἰς δόξαν σου καὶ εὐδοκίμησιν τοῖς σοῖς ἀποχρώμενος πάθεσι. καὶ τίς οὐ καθ' ἡμῶν, φησιν; καὶ γὰρ ἡ οἰκουμένη καθ' ἡμῶν, καὶ τύραννοι, καὶ δῆμοι, καὶ συγγενεῖς, καὶ πολῖται·* 30 *ἀλλ' οὗτοι οἱ καθ' ἡμῶν, τοσοῦτον ἀπέχουσιν ἐπηρεάζειν ἡμῖν, ὅτι καὶ ἄκοντες στεφάνων ἡμῖν αἴτιοι γίνονται, καὶ μυρίων ἀγαθῶν πρόξενοι. τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰς ἐπιβουλὰς, εἰς τὴν ἡμετέραν*

τρεπούσης σωτηρίαν καὶ δόξαν. ὁρᾷς, πῶς οὐδεὶς καθ' ἡμῶν; ὅτι τοῦ Θεοῦ ὄντος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὰ καθ' ἡμῶν δοκοῦντα εἶναι, ὑπὲρ ἡμῶν πάντα γίνεται. ἐκ γὰρ τούτων, ἡμῖν οἱ στέφανοι πλέκονται· καὶ αὐτοὶ οἱ δοκοῦντες ἐπιβουλεύειν, τῶν εὐεργετούντων οὐκ ἔλαττον ἡμᾶς ὠφελοῦσι. 5

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πάντα δὲ ὁμοῦ συμπεριέλαβε, διὰ τοῦ, "τίς." καὶ βασιλέας, καὶ στρατηγοὺς, καὶ δήμους, καὶ δημαγωγοὺς, καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν οἰκουμένην.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἢ καὶ οὕτως. τί ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; ὅτι προώρισεν, ὅτι ἐκάλεσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἐδόξασε· πρὸς τοιαύτην 10 ἀφθονίαν εὐεργεσιῶν, τί ἐροῦμεν; οὐδὲ εὐχαρίστων, φησὶν, λόγων εὐποροῦμεν· μή τι γε ἔργων ἀμοιβῆς. τοιαύτη ἐστὶν ἄφατος αὐτοῦ ἡ περὶ ἡμᾶς χάρις. εἶτα ὥσπερ πόρισμα λαβὼν ἐντεῦθεν, φησὶν, "εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;" οὐδείς. κἂν γάρ τινες βλάπτειν ἐπιχειρήσωσιν, οὐ βλάψουσιν, ἀλλὰ ὠφελήσουσιν. 15

32 Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ ἀρκεσθεὶς τοῖς εἰρημένοις, τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης, καὶ ὃ συνεχῶς ἀεὶ περιστρέφει, 20 τοῦτο καὶ ἐνταῦθα τίθησι, τὴν σφαγὴν τοῦ παιδός. οὐ γὰρ ἐδικαίωσε μόνον φησὶν, καὶ ἐδόξασε, καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνος ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ παιδὸς ἐφείσατο διὰ σέ. καὶ μεθ' ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερμότητος ταῖς λέξεσι κέχρηται. ἵνα ἐνδείξηται αὐτοῦ τὴν ἀγάπην. πῶς οὖν ἡμᾶς προήσεται, ὑπὲρ ὧν τοῦ 25 ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν; ἐννόησον γὰρ ὅσης ἀγαθότητος, τὸ καὶ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ μὴ φείσασθαι· ἀλλὰ καὶ δοῦναι, καὶ ὑπὲρ πάντων ἐκδοῦναι, καὶ εὐτελῶν, καὶ ἀγνωμόνων, καὶ ἐχθρῶν, καὶ βλασφήμων. "πῶς οὖν οὐχὶ καὶ "σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;" ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν 30 ἐστιν. εἰ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐχαρίσατο, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ σφαγῇ παρέδωκε, τί λοιπὸν ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλλεις, τὸν δεσπότην λαβών; τί διστάζεις ὑπὲρ τῶν κτημάτων,

τὸν Κύριον ἔχων; ὁ γὰρ τὸ μεῖζον τοῖς ἐχθροῖς δεδωκὼς, πῶς τὰ ἐλάττονα οὐ δώσει τοῖς φίλοις;

ΦΩΤΙΟΥ. Τέθεικε τοίνυν τὸ, "ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο," τὴν κηδεμονίαν ὡς ἔφαμεν τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ ἡμᾶς ἐνδεικνύμενος. καὶ ἅμα εἴ τι δυσχερὲς ὑπό τινος πάσχομεν, καρτερεῖν διὰ τοῦ παραδείγματος παραινῶν. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀνακτώμενος καὶ παρηγορῶν· εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς τοσαῦτα ὑπὲρ σοῦ ἔπαθε, τί σε χρὴ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; καὶ εἰ ἐκεῖνος τοιαῦτα παθὼν, τῆς πατρικῆς δόξης τε καὶ θεότητος οὐδέν τι καθυφειμένον ἐδέξατο· μὴ δὲ σὺ ὀλιγωρήσῃς πάσχων ταῦτα. πάντως γὰρ τῶν ἐπηγγελμένων, καὶ μετὰ τὰ παθήματα, καὶ μετὰ τῶν θάνατον, ἀξιωθήσῃ. 10

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Εὔκαιρον δὲ τοῦτο ἐπισχεῖν νῦν, ὅτι ἐνταῦθα τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὑπὲρ ἡμῶν παραδεδόσθαι λέγων ὁ Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λέγει τὸν Υἱὸν τοῦτο πεποιηκέναι. "ὁ Χριστὸς γάρ," φησι, "ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ "ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν." τί διδάσκων ἡμᾶς ἕτερον, ἢ ἓν εἶναι Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῆς ἀνθρώπων σωτηρίας τὸ βούλημα; 15

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ. Εἰπών γε μὴν ὁ Παῦλος τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀντιδιαστέλλει τὸν ἀληθινὸν Υἱὸν τοῖς γεννηθεῖσι καὶ ὑψωθεῖσι καὶ ἀθετήσασι. τούτοις λέγω τοῖς διὰ προστάγματος παραχθεῖσιν εἰς γένεσιν. τῇ τοῦ ἰδίου προσθήκῃ, τὸ κατὰ τὴν φύσιν οἰκεῖον ἐπισημαίνων. καὶ ὡς ἂν μή τις τῇ ἀκηράτῳ φύσει τὸ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθος προστρίβοιτο, δι' ἑτέρων τρανοτέρων τὴν τοιαύτην ἐπανορθοῦται πλάνην. μεσίτην αὐτὸν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἄνθρωπον καὶ Θεὸν ὀνομάζων. ἵν' ἐκ τοῦ, τὰ δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι, τὸ πρόσφορον νοοῖτο περὶ ἑκάτερον. περὶ μὲν τὸ θεῖον, ἡ ἀπάθεια· περὶ δὲ τὸ ἀνθρώπινον, ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία. τῆς ἐπινοίας διαιρούσης τὸ κατὰ φιλανθρωπίαν μὲν ἡνωμένον· τῷ λόγῳ δὲ διακρινόμενον· ὥστε περὶ ἑκάτερον τὸ εὐσεβὲς φυλαχθῆναι. τοῦτε ἀνθρωπίνου, διὰ τῆς ἀναλήψεως δοξαζομένου· καὶ τοῦ θείου διὰ τῆς συγκαταβάσεως μὴ μολυνομένου. ἀλλὰ διδόντος μὲν τοῖς πάθεσι τὸ ἀνθρώπινον μέρος, ἐνεργοῦντος δὲ τὴν τοῦ πεπονθότος ἀνάστασιν διὰ τῆς θείας δυνάμεως· καὶ οὕτως οὔτε 20 25 30

τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρεται, διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν· καὶ τὰ ὑψηλὰ τὲ καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταβαίνει. ὡς καὶ Κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ σταυροῦ φανέντα, κατονομάζεσθαι τῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει· καὶ 5 τῆς τῶν ὀνομάτων χάριτος, ἐκ τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης.

Διὰ τοῦτο ποικίλως καὶ διαφόρως αὐτὸν παραδίδωσι. νῦν μὲν, τὸν ἐξ οὐρανῶν κατελθόντα· νῦν δὲ, τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα. καὶ Θεὸν προαιώνιον· καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν, ἄνθρωπον. οὕτως 10 καὶ ἀπαθὴς ὁμογενὴς Θεὸς, καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς εἶναι πιστεύεται. καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἐναντίων οὐ ψεύδεται· τὸ πρόσφορον ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς νοήμασιν ἐφαρμόζων. τὰ μὲν οὖν ἀνθρώπινα, τῷ ἀνθρωπίνῳ· τὰ δὲ ὑψηλὰ, τῇ θεότητι καταλλήλως ἁρμόζομεν. καὶ φαμὲν ὅτι καθὸ Θεὸς ὁ Υἱὸς, ἀπαθὴς πάντως 15 ἐστι καὶ ἀκήρατος. εἰ δέ τι πάθος περὶ αὐτοῦ λέγοιτο, διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου πάντως τοῦ δεχομένου τὸ πάθος, τὸ τοιοῦτον ἐνήργησεν. ἐνεργεῖ γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ θεότης διὰ τοῦ περὶ αὐτὴν σώματος σωτηρίαν· ὡς εἶναι τῆς μὲν σαρκὸς, τὸ πάθος, τοῦ δὲ Θεοῦ, τὴν ἐνέργειαν. κἂν τὸν Ἀπόστολον εἰς συνηγορίαν τινὲς, τοῦ ἐναντίου 20 καθέλκωσι δόγματος, λέγοντα, ὅτι τοῦ ἰδίου οὐκ ἐφείσατο· καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔπεμψε, καὶ ὅσα τοιαῦτα. πρὸς τὴν θείαν φύσιν ἐν τῇ τοῦ πάθους οἰκονομίᾳ, καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον βλέπειν δοκεῖ. οὐδὲν ἧττον τῶν ὑγιῶν δογμάτων οὐκ ἀφεξόμεθα· αὐτοῦ τοῦ Παύλου γυμνότερον τὸ περὶ τούτου σαφηνίσαντος ἡμῖν 25 μυστήριον. πανταχοῦ γὰρ τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ, τὴν τοῦ πάθους οἰκονομίαν προσμαρτυρεῖ, λέγων, "ἐπειδὴ γὰρ "δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν." καὶ, "ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς "ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί." ἐν τῇ σαρκὶ 30 γὰρ, οὐκ ἐν τῇ θεότητι φησίν. καὶ μηδεὶς οἰέσθω τὸν θεῖον Ἀπόστολον καθ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰ ἐναντία μερίζεσθαι. καὶ τοῖς μαχομένοις κατὰ τὰ δόγματα, πρὸς τὴν εἰς ἑκάτερον ἐπιχείρησιν ἐκ τοῦ ἴσου παρέχειν διὰ τῶν ἰδίων λόγων τὰς ὕλας. εὕροι γὰρ ἂν

τις ἀκριβῶς ἐξετάζων, ὅτι πρὸν ἐν αὐτῷ βλέπει δι' ἀκριβείας ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἐπιδιστάζει ταῖς ἐπινοίαις. πανταχοῦ γὰρ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πρὸς τὸ θεῖον ἀνάκρασιν κηρύσσων, οὐδὲν ἧττον ἐν ἑκατέρῳ τὸ ἴδιον καθορᾷ. ὡς καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀκήρατον κοινωνίας πρὸς τὸ κρεῖττον ἀλλοιωθείσης· καὶ 5 τῆς θείας δυνάμεως οὐ συγκαταπιπτούσης τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν συναφείᾳ τῆς φύσεως.

Κυρίλλου. Σὺ δὲ ἀκούων ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, σύνες, ὡς οἱ τὸν τῆς οὐσίας αὐτοῦ καρπὸν εἰς ποίημα κατασύροντες, καὶ αὐτὸ τὸ μέγα καὶ ἐξαίσιον τὸ ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ καὶ 10 Πατρὸς ἀγάπῃ καταστρέφουσι θαῦμα. β. φρασείας ἄν, ὅπως. α. καὶ μάλα προθύμως. δέδωκεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας τὸν υἱόν; β. καὶ πάνυ. α. ἄμεινον δὲ δήπουθεν τὸ γεννηθὲν, οὗπερ ἂν φιλοτεχνήσαιτό τις· εἴπέρ ἐστι τὸ μὲν, ἐξ ἡμῶν, καὶ τῆς τοῦ τεκόντος ὑποστάσεως καρπός· τὸ δὲ, τῆς ἀρίστης εὕρεμα 15 βουλῆς, καὶ σοφίας ἔργον· οὐ βλαστὸς οὐσίας. β. τί οὖν τοῦτό γε; α. ἢ οὐκ ἐννοεῖς, ὡς μεῖον μὲν ἄντις ἀγάσαιτο τυχὸν τὴν ἀγάπησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, προεμένου πρὸς λύτρωσιν τῆς ὅλης κτίσεως, μέρος ὄντα κτίσεως τὸν Υἱόν· εἴπέρ ἐστι γενητός. πλουσιώτερον δὲ κατατεθήποι ἂν, καὶ μάλα εἰκότως τῆς τοῦ 20 κόσμου ζωῆς ἀντάλλαγμα, καὶ αὐτὸν εἰ μάθοι δεδωκότα τὸν Υἱόν· καὶ ἀφειδήσαντα μὲν ἰδίου καρποῦ, κατά γε τὸ, ἐν σαρκὶ γεγονότα· καὶ ἐντεθνάναι δοκεῖν, δεδιψηκότα δὲ μᾶλλον τοῦ κόσμου τὴν εἰς τὸ εὖ εἶναι διαμονήν. β. συνίημι. α. οἶμαι δὲ ἔγωγε. καὶ νεμεσάτω μηδεὶς ἀνακαιομένῳ πρὸς θράσος ἐκ φιλοθείας τῷ λόγῳ· ὡς 25 οὐδ' ἂν ἀντάξιος εἴη τῆς ὅλης κτίσεως ὁ Χριστός· οὐδ' ἂν ἔχῃ διαρκῶς εἰς τὸ ἐκπρίασθαι καλῶς τὴν τοῦ κόσμου ζωὴν, εἰ καὶ αὐτὴν κατάθοιτο, καθάπερ ἐν τάξει τιμῆς, τὴν ἰδίαν ψυχὴν, πρόοιτό τε ὑπὲρ ἡμῶν τὸ τίμιον αἷμα· εἰ μὴ ἀληθῶς Υἱός ἐστι, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ Θεὸς, κτίσμα δὲ καὶ κτίσεως μέρος. 30

33 Τίς ἐγκαλέσειε κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δι-
34 καιῶν. τίς ὁ κατακρίνων;

Χρυσοστόμου. Ταῦτα πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρόᾳ μεταβολῇ. καὶ ὅρα πῶς τά-

χεως αὐτοὺς ἐπεστόμισεν, ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκλεξαμένου· καὶ οὐκ εἶπε, τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ; οὐδὲ κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ; ἀλλὰ "κατὰ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ;" ἡ γὰρ ἐκλογὴ, ἀρετῆς σημεῖον ἐστίν· εἰ γὰρ, ἐπειδὰν πωλοδάμνης πώλους ἐκλέξηται πρὸς δρόμον ἐπιτηδείους, οὐδεὶς 5 ἐπισκῆψαι δυνήσεται, ἀλλὰ καταγέλαστος γίνεται, κἂν ἐγκαλέσῃ τίς, πολλῷ μᾶλλον ὅταν ὁ Θεὸς ἐκλέγηται ψυχὰς, καταγέλαστοι οἱ ἐγκαλοῦντες. οὐκ εἶπε δὲ Θεὸς ὁ ἀφεὶς ἁμαρτήματα· ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, "Θεὸς ὁ δικαιῶν." ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ ψῆφος, δίκαιον ἀποφήνῃ, καὶ δικαστοῦ τοιούτου, τίνος 10 ἄξιος ὁ κατηγορῶν; οὐκοῦν οὔτε τοὺς πειρασμοὺς φοβεῖσθαι δίκαιον, (ὑπὲρ ἡμῶν γάρ ἐστιν ὁ Θεός. καὶ ἐδήλωσεν ἐξ ὧν ἐποίησεν.) οὔτε τὰς φλυαρίας τὰς Ἰουδαϊκάς. καὶ γὰρ καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς καὶ ἐδικαίωσε. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ παιδὸς, ἐδικαίωσε. τίς οὖν ἡμᾶς κατεδίκασεν; 15

ΦΩΤΙΟΥ. Ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δὲ εἰπὼν τοὺς πειρασμοὺς τοὺς διὰ θλίψεων καὶ βασάνων, ἐν τῷ εἰπεῖν "τις καθ' ἡμῶν;" νῦν ἕτερον εἶδος πειρασμῶν λέγει· τοὺς ὀνειδισμοὺς, τὰς μέμψεις, τὰς λοιδορίας, ἃς κατέχεον οἱ ἄπιστοι τῶν πιστῶν. καὶ τοῦτο δηλοῖ διὰ τοῦ λέγειν, "τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;" καὶ ἀποδείκνυσι 20 κἀνταῦθα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων, ὅτι Θεοῦ δικαιοῦντος, εἰς μάτην γλωσσαλγοῦσιν οἱ αἰτιώμενοι καὶ κατακρίνοντες.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τάχα δὲ καὶ οἰκονομικῶς ὁ Παῦλος οὐκ ἐᾷ τὸν νοῦν τῶν κεκλημένων εἰς ἀμηχανίαν ἐμπεσεῖν, ἀλλὰ διδάσκει, ὅτι 25 τῶν μὲν ἀρχαίων ἁμαρτιῶν ἐλευθερωθήσονται, δικαιωθήσονται δὲ, Θεοῦ κατανεύοντος. εἰ γὰρ καὶ πᾶσα ἁμαρτία, τοῦ θείου νόμου παράβασιν ἔχει, καὶ κατακρίνει τὸν ῥαθυμοῦντα· ἀλλ' εἰ αὐτὸς ὁ τοῦ νόμου κύριος συγχωρεῖ, τίς ὁ κατακρίνων τὸν ἡμαρτηκότα; 30

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δόξειε δ' ἂν τοῦτο καὶ ἐπὶ τὸν διάβολον ἀναφέρεσθαι, ὄντα κατήγορον καὶ τῶν ἐκλεκτῶν. οὐδεὶς γάρ ἐστιν, οὗ ἐκεῖνος μὴ κατηγορήσει, καὶ ᾧ οὐκ ἐγκαλέσει, εἰ μὴ μόνος ὁ Ἰησοῦς, "ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε." καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν, "ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν." 35

διὰ τοῦτο οὖν ἐκεῖνος ἐξευτελίζεται, ἐγκαλῶν καὶ κατὰ ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ. τοῦ γὰρ Θεοῦ δικαιοῦντος, τίς κατακρίναι δύναται; κἂν ὁ κατήγορος φέρῃ εἰς μέσον τὰ ἀπειλημμένα, ἐφ' οἷς κατεκρίθη ἄν, εἰ μὴ ἀπήλειπτο. ἐδικαίωσε δὲ, ὡς νεφελὴν ἀπολείψας τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ ὡς γνόφον τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. 5

34 Χριστὸς ὁ ἀποθανὼν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

Χρυσοστόμου. *Τίς, φησιν, ἡμᾶς καταδικάσει, τοῦ Χριστοῦ δι' ἡμᾶς σφαγέντος· καὶ μετὰ τὴν σφαγὴν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐν-* 10 *τυγχάνοντος; καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας ἀξίας φανεὶς, οὐ κατέλυσε τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν. ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένει διατηρῶν. οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῇ σφαγῇ μόνον, ὅπερ μεγίστου μάλιστά ἐστι φίλτρου, τὸ μὴ μόνον τὰ εἰς αὐτὸν ἥκοντα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὑπὲρ τούτου παρακαλεῖν. τοῦτο* 15 *γὰρ μόνον διὰ τοῦ ἐντυγχάνει, δηλῶσαι ἠβουλήθη, ἀνθρωπικώτερον διαλεχθεὶς καὶ συγκαταβατικώτερον· ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται. ἐπεὶ καὶ τὸ, " οὐκ ἐφείσατο," ἐὰν μὴ μετὰ ταύτης ἐκλάβωμεν τῆς ἐννοίας, πολλὰ τὰ ἄτοπα ἕψεται. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο ἐστιν ὃ κατασκευάσαι βούλεται, πρότερον εἰπὼν ὅτι ἔστιν* 20 *ἐν δεξιᾷ, τότε ἐπήγαγεν, ὅτι ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, ὅτε τὴν ὁμοτιμίαν ἔδειξε καὶ τὴν ἰσότητα. ἵνα λοιπὸν τὸ, ἐντυγχάνει, μὴ ἐλαττώσεως, ἀλλὰ ἀγάπης φαίνηται ὄν. ὁ γὰρ αὐτοζωὴ ὢν, καὶ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ, καὶ νεκροὺς ἐγείρων καὶ ζωοποιῶν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα* 25 *ποιῶν, πῶς ἂν ἐντεύξεως ἐδεήθη εἰς τὸ ὠφελῆσαι ἡμᾶς, ὁ ἀπεγνωσμένους καὶ καταδεδικασμένους, καὶ ἐξ οἰκείας ἐξουσίας, καὶ τῆς καταδίκης ἐκείνης ἀπαλλάξας, καὶ δικαίους υἱοὺς ποιήσας, καὶ πρὸς τὰς ἀνωτάτω τιμὰς ἀγαγὼν, καὶ τὰ μηδέποτε ἐλπισθέντα εἰς ἔργον ἀγαγὼν, πῶς ἂν μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα, καὶ τὴν* 30 *φύσιν τὴν ἡμετέραν δεῖξαι, ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ, πρὸς τὰ εὐκολώτερα, ἐντυχίας ἐδεῖτο; ὁρᾷς πῶς πανταχόθεν δείκνυται, ὅτι τὸ, "ἐντυγχάνει" δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηκεν, ἀλλ' ἵνα τὸ θερμὸν καὶ ἀκμάζον τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἐνδείξηται. ἐπεὶ καὶ ὁ Πατὴρ*

φαίνεται παρακαλῶν ἀνθρώπους καταλλαγῆναι αὐτῷ. "ὑπὲρ "Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν," φησὶν, "ὡς τοῦ Θεοῦ παρακα- "λοῦντος δι' ἡμῶν." ἀλλ' ὅμως καὶ Θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβευομένων, οὐδὲν ἀνάξιον ἐννοοῦμεν ἐντεῦθεν τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἀλλ' ἓν μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων ἁπάντων συλλέγομεν, 5 τὴν τῆς ἀγάπης ἐπίτασιν. τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιῶμεν. εἰ τοίνυν καὶ "τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις," καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο διὰ σὲ, καὶ ἐξελέξατό σε καὶ ἐδικαίωσέ σε, τί λοιπὸν δέδοικας τοσαύτης ἀπολαύων ἀγάπης; 10

Θεοδωρήτου. Τί τούτων μεῖζον ζητεῖς; ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν ὁ δεσπότης Χριστός· καὶ ἀναστὰς, τῷ Πατρὶ συνεδρεύει. καὶ οὐδὲ οὕτως τῆς περὶ ἡμῶν ἐπαύσατο προμηθείας. ἀλλ' ἣν ἐξ ἡμῶν ἀνέλαβε δεικνὺς ἀπαρχὴν, καὶ τὸ ταύτης ἄμωμον ἐπιδεικνὺς τῷ Πατρὶ, δι' ἐκείνης ἡμῖν τὴν σωτηρίαν αἰτεῖ. καὶ τοῦτο μέντοι 15 κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τέθεικεν. ὡς γὰρ Θεὸς οὐκ αἰτεῖ, ἀλλὰ χορηγεῖ. εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν θεότητα φήσαιεν οἱ αἱρετικοὶ τοῦτο ποιεῖν τὸν Υἱὸν, οὐδὲ οὕτως αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐλάττονα δείξουσι. δῶμεν γὰρ δύο βασιλεῖς ἰσοτίμους εἶναι, τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐξουσίαν. ὕπαρχον δέ τινα ἢ στρατηγὸν ἀμφοτέροις προσκεκρουκέναι. καὶ 20 τούτων τὸν ἕτερον πρότερον τοῦ προσκεκρουκότος τὰς ἱκετείας δεξάμενον, αἰτεῖν παρὰ τοῦ κοινωνοῦ τῆς βασιλείας τὰς πρὸς τοῦτον καταλλαγάς· ἆρα τοῦτο σμικρύνει τὴν τοῦ αἰτοῦντος ἀξίαν; οὐδαμοῦ· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. τὰ γὰρ δοκοῦντα τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Πατρὶ συνδοκεῖ. ἐσχημάτισται δὲ 25 οὕτως τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, ἵνα δείξῃ τὴν τῆς κηδεμονίας ὑπερβολήν.

Σευηριανοῦ. Δῆλόν γε μὴν ὅτι ταῦτα ἐντυγχάνει ἅπερ καὶ ἡνίκα συνῆν ἀνθρώποις κατὰ σάρκα. ᾔτει γὰρ τὸν Πατέρα λέγων, "θέλω ἵνα ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ αὐτοὶ μετ' ἐμοῦ ὦσιν." οὔτε 30 δὲ ὡς ἀγνοοῦντα τὸν Πατέρα, τὰ καθ' ἡμᾶς διδάσκει ἐντυγχάνων· οὔτε ὡς μὴ βουλόμενον. ἃ γὰρ βούλεται ὁ Πατὴρ, βούλεται καὶ ὁ Υἱός. τί οὖν βούλεται ἡ πρεσβεία; τὴν μέλλουσαν ἀσέβειαν Σαβελλίου προεκκόπτει ὁ λόγος· διδάσκων ὡς εἰ καὶ μία ἐστὶ τῆς Τριάδος ἡ φύσις, ἀλλ' οὐχὶ μία καὶ ἡ ὑπόστασις. διὰ γὰρ 35

τῆς ἐντεύξεως, ἕτερος ὁ αἰτῶν, καὶ ἕτερος ὁ αἰτούμενος δείκνυται. οὐκ ἄτοπον γὰρ, τὸν μὲν Υἱὸν, αἰτεῖν, τὸν δὲ Πατέρα χαρίζεσθαι· ὅπως ἂν ἁρμόζουσα τάξις ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν προσώπων φυλάττηται. ἢ οὐκ ἄτοπον ἦν, εἰδότα τοῦ Πατρὸς τὴν γνώμην φθάνειν τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς τὴν δωρεάν; καὶ ὑφαρπάζοντα 5 διδόναι τὴν χάριν; οὕτω γοῦν καὶ πάντα μὲν διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐδημιουργήθη, βουλήσει δὲ Πατρός. ἵνα δι' ὅλου τὸ πρέπον ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν προσώπων φυλάττηται. διδάσκει οὖν ὁ λόγος ἡμᾶς τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἀσύγχυτον τάξιν. ἐὰν δὲ καὶ τὸν ἐν σαρκὶ Χριστὸν λογίσῃ αἰτοῦντα, πολλῷ σοι μᾶλλον ὁ λόγος φανεῖται 10 εὐσυνοπτότερος.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Ἐντυγχάνει, φησὶν, ὑπὲρ ἡμῶν, εὖγε καὶ λίαν μυστικῶς τὲ καὶ φιλανθρώπως. τὸ γὰρ ἐντυγχάνειν, οὐχ ὡς ἡ τῶν πολλῶν συνήθεια, τὸ ζητεῖν ἐκδίκησιν ἔχει. τοῦτο γάρ πως καὶ ταπεινότητος· ἀλλὰ τὸ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν 15 τῷ λόγῳ τῆς μεσιτείας· ὡς καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. "εἷς γὰρ Θεὸς, καὶ εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώ-"πων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός." πρεσβεύει γὰρ ἔτι καὶ νῦν ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας. ὅτι μετὰ τοῦ σώματος ἐστὶν οὗ προσέλαβεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσῃ Θεὸν τῇ δυνάμει τῆς 20 ἐνανθρωπήσεως. κἂν μηκέτι κατὰ σάρκα γινώσκηται, τὰ σαρκικὰ λέγω πάθη, καὶ χωρὶς τῆς ἁμαρτίας ἡμέτερα.

Βασιλείου. Ὅταν δὲ λέγῃ, "ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ." διὰ τοῦ δεξιοῦ, οὐ τὴν κάτω χώραν δηλοῖ, ὡς ὁ λόγος τῶν ἐν τόπῳ ὑπόβασίν τινα νοούντων τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα· ὡς ὑπεράνω 25 μὲν τὸν Πατέρα καθῆσθαι, πρὸς δὲ τὸ ἐφεξῆς εἰς τὸ κάτω τὸν Υἱὸν ἀπεῶσθαι. ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ἶσον σχέσιν παρίστησιν. οὐ σωματικῶς τοῦ δεξιοῦ λαμβανομένου. οὕτω γὰρ ἄν τι καὶ σκαιὸν ἐπὶ τοῦ θείου εἴη. ἀλλ' ἐκ τῶν τιμίων τῆς προεδρίας ὀνομάτων τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς παριστῶντος τοῦ λόγου. 30 τί τοίνυν φήσουσιν; ἢ τίνα ἕξουσι δικαίαν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ καὶ κοινοῦ τῆς κτίσεως ἁπάσης δικαστηρίου; εἰ τοῦ Στεφάνου θεασαμένου τὸν Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ Παύλου ἐν πνεύματι διαμαρτυρομένου περὶ Χριστοῦ, ὅτι ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος, "κάθου ἐκ δεξιῶν 35

"μου·" καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μαρτυροῦντος, "ὅτι ἐκάθισεν "ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ." αὐτοὶ τὸν σύνθρονον καὶ ὁμότιμον ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἶσον σχέσεως ἐπὶ τὸ κάτω καταβιβάζουσιν· οἶμαι γὰρ, τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν καθίδρυσιν, τὸ πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντῃ στάσιμον ὑποφαίνειν. καθὸ καὶ Βαροὺχ 5 τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάθετον τῆς τοῦ Θεοῦ διεξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος, ἔφη, "σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ ἡμεῖς ἀπολλύ-"μενοι εἰς τὸν αἰῶνα." τὴν δὲ δεξιὰν χώραν δηλοῖ, τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον.

35 Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλί- 10 ψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ 36 κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται, ὅτι ἕνεκα σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρό-37 βατα σφαγῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. 15

Χρυσοστόμου. Δείξας πολλὴν τὴν ἄνωθεν πρόνοιαν, μετὰ παρρησίας λοιπὸν ἐπάγει ταυτί. καὶ οὐ λέγει ὅτι ὀφείλετε καὶ ὑμεῖς οὕτως αὐτὸν ἀγαπᾷν. ἀλλ' ὥσπερ ἔνθους γενόμενος, ὑπὸ τῆς ἀφάτου ταύτης προνοίας, φησί· "τίς ἡμᾶς χωρίσει;" καὶ οὐκ εἶπε τοῦ Θεοῦ. οὕτως ἀδιάφορον αὐτῷ καὶ Χριστὸν καὶ Θεὸν 20 ὀνομάζειν. καὶ ὅρα τὴν αὐτοῦ σύνεσιν. οὐ γὰρ εἶπε ταῦτα οἷς καθ' ἡμέραν ἁλισκόμεθα, χρημάτων ἔρωτα, καὶ δόξας ἐπιθυμίαν, καὶ ὀργῆς τυραννίδα· ἀλλ' ἃ πολλῷ τούτων ἔστι τυραννικώτερα, καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἱκανὰ βιάσασθαι, καὶ διανοίας στερρότητα ἀναμοχλεῦσαι πολλάκις. καὶ ἀκόντων ἡμῶν ταῦτα τίθησι, θλί- 25 ψεις καὶ στενοχωρίας. εἰ γὰρ καὶ εὐαρίθμητα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μυρίους ἔχει πειρασμῶν ὁρμαθοὺς, ἑκάστη λέξις. ὅταν γὰρ εἴπῃ θλίψιν, καὶ δεσμωτήρια λέγει καὶ συκοφαντίας, καὶ ταλαιπωρίας, καὶ τὰς ἄλλας ἐξορίας ἁπάσας. ἑνὶ ῥήματι πέλαγος κινδύνων διατρέχων ἄπειρον. καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἐν ἀνθρώποις δεινὰ διὰ 30 μιᾶς ἡμῖν ἐμφαίνων λέξεως· ἀλλ' ὅμως καὶ πάντων αὐτῶν κατατολμᾷ. διὸ καὶ κατὰ ἐρώτησιν αὐτὰ προάγει. ὡς ἀναντίρρητον ὂν, ὅτι τὸν οὕτως ἀγαπηθέντα, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα προ-

νοίας, οὐδέν ἐστιν ὃ διαστῆσαι δυνήσεται. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ταῦτα ἐγκαταλείψεως εἶναι, καὶ τὸν προφήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα αὐτὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου καὶ λέγοντα, "ὅτι ἕνεκα σοῦ θανα- "τούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν. ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς." τουτέστι, πᾶσιν ἐσμὲν προκείμενοι εἰς τὸ πάσχειν κακῶς. ἀλλ' 5 ὅμως πρὸς τοὺς τοσούτους καὶ τηλικούτους κινδύνους, καὶ τὰς καινὰς ταύτας τραγῳδίας, ἀρκοῦσα παράκλησις, ἡ τῶν ἀγώνων ὑπόθεσις ἡμῖν δέδοται. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκοῦσα μόνον· ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείων. οὐ γὰρ δι' ἀνθρώπους, οὐδὲ δι' ἄλλό τι βιωτικὸν ταῦτα πάσχομεν, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ὅλων βασιλέα, φησίν. 10

Οὐ τούτῳ δὲ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ πάλιν ἀνέδησε στεφάνῳ, ποικίλῳ καὶ πολυειδεῖ. ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρώπους ὄντας, οὐκ ἐνῆν μυρίους ὑπομεῖναι θανάτους, δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ ταύτῃ τὰ βραβεῖα ἠλάττωται. κἂν γὰρ τῇ φύσει κεκληρωμένον ᾖ, τὸ μόνον ἅπαξ ἀποθανεῖν, τῇ προαιρέσει τὸ καθ' ἡμέραν τοῦτο πά- 15 σχειν εἰ βουληθείημεν, δέδωκεν ὁ Θεός. ὅθεν δῆλον, ὅτι τοσούτους ἀπελευσόμεθα ἔχοντες στεφάνους, ὅσας ἂν βιώσωμεν ἡμέρας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείους. ἔστι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν. ὁ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευ- ασμένος ἀεὶ, ἀεὶ τὸν μισθὸν ἀπηρτισμένον λαμβάνει. τοῦτο γοῦν 20 καὶ ὁ προφήτης αἰνιττόμενος ἔλεγεν, "ὅλην τὴν ἡμέραν." διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸν ἐπεισήγαγε, μειζόνως αὐτοὺς διεγείρων. εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ φησὶν, καὶ γῆν τὸ ἔπαθλον τῶν πόνων ἔχοντες, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τῷ παρόντι συγκαταλυόμενα βίῳ, ῥᾴδιον τῆς παρούσης ὑπερώρων ζωῆς, καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινδύνων, τίνα ἂν σχοίη- 25 μεν συγγνώμην ἡμεῖς, μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν βασιλείαν τὴν ἄνω, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, καταμαλακιζόμενοι, καὶ μὴ δὲ πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον φθάνοντες ἐκείνοις; ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε· τῷ δὲ συνειδότι αὐτὸ καταλιπὼν, τῶν ἀκροατῶν τῇ μαρτυρίᾳ ἀρκεῖται μόνῃ. καὶ δείκνυσιν, ὅτι καὶ θυσία αὐτῶν τὰ σώματα γίνεται. 30 καὶ οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι οὐδὲ ταράττεσθαι, τοῦ Θεοῦ οὕτως οἰκονο- μήσαντος. καὶ ἑτέρως δὲ αὐτοὺς προτρέπει. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τὶς, ὅτι ἁπλῶς ταῦτα φιλοσοφεῖ πρὸ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων, ἐπήγαγεν, "ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς." τοὺς καθημερι-

νοὺς τῶν Ἀποστόλων θανάτους λέγων. εἶδες ἀνδρίαν καὶ ἐπιείκειαν; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, οὐκ ἀνθίσταται σφαττόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς. ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ἀσθένεια, καὶ μετὰ τοσαῦτα, τῶν πειρασμῶν ἐδεδοίκει τὸ πλῆθος, ὅρα πῶς πάλιν ἀνίστησι τὸν ἀκροατὴν, εἰπὼν, " ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν 5 " ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν· οὐχ ὅτι νικῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐπιβουλευόμεθα νικῶμεν. καὶ οὐχ ἁπλῶς νικῶμεν, ἀλλὰ καὶ " ὑπερ- " νικῶμεν." τουτέστι, μετ' εὐκολίας ἁπάσης, χωρὶς ἱδρώτων καὶ πόνων. οὐ γὰρ πράγματα ὑπομένοντες, ἀλλὰ τὴν γνώμην παρα- 10 σκευάζοντες μόνον, οὕτω πανταχοῦ τὰ τρόπαια κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἱστῶμεν. καὶ μάλα εἰκότως. Θεὸς γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁ συναγωνιζόμενος. μὴ τοίνυν ἀπιστήσῃς εἰ μαστιζόμενοι, τῶν μαστιζόντων περιγινόμεθα. ὅταν γὰρ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην θῇς, οὐδὲν τὸ κωλύον τὴν ἐκ περιουσίας λάμψαι νίκην. λέγω 15 δὴ τὸ, ἅπερ κατ' αὐτῶν ἐμηχανῶντο, πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὁρᾶσθαι γινόμενα. διὸ καὶ ἔλεγεν, " ὑπερνικῶμεν." καινὸς γὰρ οὗτος ὁ νόμος τῆς νίκης ἦν, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἡττᾶσθαι· ἀλλ' ὡς αὐτοὺς ὄντας κυρίους τοῦ τέλους, οὕτως εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐξιέναι τούτους. 20

Θεοδωρήτου. Ἢ τὸ, " διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." ἀντὶ τοῦ, περιγινόμεθα τῶν δεινῶν, τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, τούτοις ἅπασιν ἀντιτάττοντες. λογιζόμεθα γὰρ ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων ἐστὶ, τὸν μὲν δεσπότην Χριστὸν, τὸν ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν καταδέξασθαι θάνατον· ἡμᾶς δὲ τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ σφαγὴν, μὴ 25 λίαν ἀσπαστῶς ὑπομένειν. κατάλληλος δὲ ἡ μαρτυρία, τὸ " ἕνεκεν " σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν." ἐκ προσώπου γὰρ ἀνδρῶν εἴρηται τῶν ἐσχηκότων τὸν αὐτὸν σκοπόν. τὸ γὰρ Πανάγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦ θεσπεσίου Δαβὶδ περὶ τῶν θαυμασίων Μακκαβαίων γέγραφε τὸν ψαλμόν. 30

Γενναδίου. Καὶ τὸ " ὑπερνικῶμεν" δὲ οὕτως ἀπέδωκέ τις. ἐπειδὴ, φησὶ, τὰ τῷ προφήτῃ Δαβὶδ περὶ τῆς ὑπὲρ τοῦ νόμου τῶν Μακκαβαίων ἐνστάσεως εἰρημένα προήνεγκεν, ἐπήγαγεν, " ἀλλ' " ἐν τούτοις ἅπασιν ὑπερνικῶμεν." τί γὰρ θαυμαστὸν ἐργασό-

μεθα τὴν ἴσην τοῖς πρεσβυτέροις εὔνοιαν ἐπιδεικνύμενοι περὶ τὸν Θεόν. οἷς οὐκ ἴσην, ἀλλὰ καὶ μείζονα κεκομίσμεθα χάριν. καὶ ἐπειδὴ τῆς οἰκείας γνώμης ἐξεῖπε τὴν πρόθεσιν, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ ἀλαζονείαν ἐφθέγχθαι, ἐπήγαγε, "διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." ἔχομεν λέγων, τὸ τούτων κατὰ περιουσίαν κρατεῖν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. 5

38 Πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε 39 μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτέ τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. 10

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Τί δεῖ, φησιν, τὰ παρόντα λέγειν, καὶ τὰ τῷ βίῳ τούτῳ συγκεκληρωμένα δεινά. κἂν γὰρ τὰ μέλλοντα εἴπῃ τὶς, καὶ πράγματα καὶ δυνάμεις· πράγματα μὲν, ὡς θάνατον καὶ ζωήν· δυνάμεις δὲ, ὡς Ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους· καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν· καὶ ταῦτα ἐμοὶ μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ 15 Χριστοῦ. οὔτε γὰρ, εἰ θάνατόν τις ἠπείλει τὸν μέλλοντα τὸν ἀθάνατον, ὥστε ἀποστῆναι τοῦ Χριστοῦ· οὔτε εἰ ζωὴν ἐπηγγέλλετο τὴν ἄπειρον, κατεδεξάμην ἄν. τί γὰρ δεῖ λέγειν βασιλεῖς τοὺς κάτω, καὶ ὑπάτους, καὶ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα; κἂν Ἀγγέλους μοι εἴπῃς· κἂν πάσας τὰς ἄνω δυνάμεις· κἂν πάντα τὰ 20 ὄντα· κἂν πάντα τὰ μέλλοντα· πάντα ἐμοὶ μικρά· καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, καὶ ὑπὲρ οὐρανοὺς, πρὸς τὸ φίλτρον ἐκεῖνο. εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντων τούτων παραστῆσαι τὸν πόθον ὃν εἶχεν, ἕτερα τοσαῦτα πάλιν ὑποστησάμενος φησὶν, "οὔτε κτίσις ἑτέρα." ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· καὶ εἰ ἄλλη 25 τοσαύτη κτίσις ἦν, ὅση ἡ ὁρωμένη, ὅση ἡ νοητὴ, οὐδὲν ἄν με τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἀπέστησε. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς Ἀγγέλων τοῦτο ἐπιχειρούντων, ἢ τῶν ἄλλων δυνάμεων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης τὸ φίλτρον, ὃ περὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν, ἐπιδεῖξαι βουλόμενος. οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐφίλει διὰ τὰ Χριστοῦ· 30 ἀλλὰ δι' αὐτὸν, τὰ ἐκείνου· καὶ πρὸς αὐτὸν ἑώρα μόνον. καὶ ἓν ἐδεδοίκει, τὸ τῆς ἀγάπης ἐκπεσεῖν ἐκείνου. τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ

γεέννης φοβερώτερον ἦν· ὥσπερ καὶ τὸ μένειν ἐν αὐτῇ, βασιλείας ποθεινότερον.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ ἐνεστῶτα καὶ μέλλοντα, τὰ παρόντα φησὶν, καὶ τὰ προσδοκώμενα φοβερά. καὶ ὕψωμα μὲν, τὰ ἄγαν ἐπίδοξα· βάθος δὲ, τὰ ἄγαν ἄδοξα. 5

Θεοδωρήτου. Ἢ ἐνεστῶτα μὲν καὶ μέλλοντα, τὰ παρόντα καὶ τὰ προσδοκώμενα ἀγαθά. βάθος δὲ, τὴν γέενναν. ὕψωμα, τὴν βασιλείαν· καὶ ζωὴν, τὴν αἰώνιον· καὶ θάνατον, τὸν αἰώνιον.

Κλήμεντος. Ἢ ζωὴν, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βιόν· καὶ θάνατον, τὸν κατ' ἐπιφορὰν τῶν διωκόντων· Ἀγγέλους τε καὶ ἀρχὰς 10 καὶ δυνάμεις, τὰ ἀποστολικὰ πνεύματα.

Θεοδωρήτου. Ὃ τοίνυν λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐκ ἂν εἱλόμην τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔχειν, καὶ τὰ ὁρώμενα πάντα καὶ τὰ νοούμενα, καὶ ἄλλα δὶς τοσαῦτα καὶ τρὶς, δίχα τῆς περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπης. εἰ δέ τις μοι προὔτεινε τάτε παρόντα σκυθρωπὰ καὶ 15 τὰ μέλλοντα, τὸν πρόσκαιρον θάνατον καὶ τὸν αἰώνιον, καὶ τὴν ἐν γεέννῃ μακροτάτην κόλασιν, μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγάπης, ἀσπασίως ἂν ταῦτα καὶ προθύμως εἱλόμην· ἢ ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ καὶ μεγάλα καὶ ὑπὲρ λόγον, τῆς ἀγάπης ἐστερημένος.

Ὠριγένους. Σὺ δὲ καὶ καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν, πρόσχες. εἰ, 20 θάνατος μὲν παλαίει βουλόμενος χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, οὐχ ὁ κοινὸς περὶ οὗ ἀνωτέρω εἴρηται, τὸ, "ἕνεκα σοῦ "θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν·" ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς Χριστοῦ ὁ ἐσχάτως κατακριθησόμενος. βουλήσεται μὲν γὰρ οὗτος χωρίσαι φέρε εἰπεῖν, Παῦλον. οὐ δυνήσεται δέ· καταργούμενος ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ 25 Χριστοῦ. ζωὴ δὲ, οὐχ ἡ τῷ θανάτῳ τούτῳ ἐναντία· τὰ γὰρ ἀλλήλοις ἐναντία, οὐ πέφυκεν ἓν καὶ ταυτὸ βούλεσθαι· ἀλλὰ ἡ καθ' ἣν ζῇ τίς τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τοῖς εἴδεσιν αὐτῆς. αὕτη γὰρ βουλήσεται μὲν χωρίσαι τὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ. οὐ δύναται δέ. καταργουμένη, πῇ μὲν, ὑπὸ τοῦ θανάτου, καθ' ἣν ἀποθνήσκει τίς 30 τῇ ἁμαρτίᾳ· πῇ δὲ, ὑπὸ τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἥ τις κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. καὶ Ἄγγελοι δὲ βούλονται ἡμᾶς χωρίσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. περὶ ὧν λέλεκται τοῖς ἐξ εὐωνύμων, "πορεύεσθε "εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις

"αὐτοῦ." τὸ δὲ, "οὔτε ἀρχαὶ," ἐπὶ τὸ, "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς "αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τοὺς κοσμοκράτο- "ρας," ἀναφέρεται. καὶ εἰς τὸ, "ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ "ἐξουσίαν καὶ δύναμιν." ἑξῆς τούτῳ ἐστὶ, τὸ, "ἐνεστῶτα." ταῦτα δὲ ἐπίσκεψαι εἰ δύναται ἀναφέρεσθαι ἐπὶ "τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ 5 "σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου." ἄλλος δ' ἂν σοι λέγῃ τὰ ἐνεστῶτα ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὰ βλεπόμενα καὶ πρόσκαιρα. μετὰ τοῦτο ἴδωμεν, τίνα "τὰ μέλλοντα." ἤτοι, τὰ πρὸς τὸν μέλλοντα χρόνον τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ παρεπιδημίας, ὡς πρὸς τὰς ἐνεστηκυίας τῆς γραφῆς τῆς ἐπιστολῆς ἡμέρας, παλαίσοντα τῷ Ἀποστόλῳ. ἢ τὰ 10 μετὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα, καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον εὐθέως ἀπαντή- σοντα· ὅτε ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καί τινες ὑπ' αὐτὸν δυνά- μεις, βουλήσονται μὲν κρατεῖν τοῦ ἐκδημήσαντος, οὐ δυνήσονται δὲ, ἐπὶ τῶν προανειληφότων τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἑξῆς δὲ αὐτῷ ἐστὶ, τὸ, "οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος." μήποτε 15 οὖν ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ ἐπιβουλεύεται, ὑπὸ μὲν ὑψώματος, κατὰ τὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας. ὑπὸ δὲ βάθους, κατὰ τὰ καταχθόνια. ὧν οὐδέτερον τὸν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ ὁπλισάμενον χωρισθῆναι ἐάσει, αὐτῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα οὐ περὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἀλλὰ περὶ 20 τῶν θείων ἀγγέλων, ἀνωτέρω ἁπλούστερόν τε καὶ κυριώτερον ἐξει- λήφθη, φέρε πλατύτερόν τι περὶ τῶν Ἀγγέλων διαληψόμεθα.

Τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. Πάσας ἡ θεολο- γία τὰς οὐρανίους οὐσίας, ἐννέα κέκληκεν. εἰς τρεῖς δὲ ταύτας ἀφορίζει τριαδικὰς διακοσμήσεις. καὶ πρώτην μὲν εἶναι φησὶν, 25 τὴν περὶ Θεὸν οὖσαν ἀεὶ, καὶ προσεχῶς αὐτῷ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀμέσως ἡνῶσθαι παραδεδομένην. τούς τε γὰρ ἁγιωτάτους θρό- νους, καὶ τὰ πολυόμματα καὶ πολύπτερα τάγματα, Χερουβὶμ Ἑβραίων φωνῇ καὶ Σεραφὶμ ὠνομασμένα, κατὰ τὴν πάντων ὑπερκειμένην ἐγγύτητα, περὶ Θεὸν ἀμέσως ἱδρύσθαι φησίν. τὸν 30 τριαδικὸν οὖν τοῦτον διάκοσμον ὡς ἕνα καὶ ὁμοταγῆ καὶ ὄντως πρώτην ἱεραρχίαν, ὁ κλεινὸς ἡμῶν ἔφη καθηγεμών. ἧς οὐκ ἔστιν ἑτέρα θεοειδέστερα καὶ ταῖς πρωτούργοις τῆς θεαρχίας ἐλλάμ- ψεσιν ἀμέσως προσεχέστερα. δευτέραν δέ φησιν εἶναι, τὴν ὑπὸ

τῶν ἐξουσιῶν καὶ κυριοτήτων καὶ δυνάμεων συμπληρουμένην. καὶ τρίτην ἐπ' ἐσχάτων τῶν οὐρανίων ἱεραρχιῶν, τὴν τῶν Ἀγγέλων τὲ καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ ἀρχῶν διακόσμησιν.

Ταύτην ἡμεῖς ἀποδεχόμενοι τὴν τῶν ἁγίων ἱεραρχιῶν τάξιν, φαμὲν ὅτι πᾶσα τῶν οὐρανίων νόων ἐπωνυμία, δήλωσιν ἔχει τῆς 5 ἑκάστου θεοειδοῦς ἰδιότητος. καὶ τὴν μὲν ἁγίαν τῶν Σεραφὶμ ὀνομασίαν, φασὶν οἱ τὰ Ἑβραίων εἰδότες, ἢ τὸ, ἐμπρηστὰς ἐμφαίνειν, ἢ τὸ θερμαίνοντας. τὴν δὲ τῶν Χερουβὶμ, πλῆθος γνώσεως, ἢ χύσιν σοφίας. εἰκότως οὖν ἡ πρώτη τῶν οὐρανίων ἱεραρχία πρὸς τῶν ὑπερτάτων οὐσίων ἱερουργεῖται· τάξιν ἔχουσα τὴν πασῶν 10 ὑψηλοτέραν, τὸ περὶ Θεὸν ἀμέσως ἱδρύσθαι· καὶ τὰς πρωτουργοὺς θεοφανείας καὶ τελειώσεις εἰς αὐτὴν ὡς ἐγγυτάτην ἀρχικωτέρως διαπορθμεύεσθαι. θερμαίνοντες γοῦν ὀνομάζονται, καὶ χύσις σοφίας. ἐκφαντορικῶς τῶν θεοειδῶν αὐτῶν ἕξεων ὀνόματα. τὸ μὲν γὰρ ἀεικίνητον αὐτῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὸ 15 θερμὸν καὶ ὀξὺ καὶ ὑπερζέον, τῆς προσεχοῦς καὶ ἀνενδότου καὶ ἀκλινοῦς ἀεικινησίας. καὶ τὸ τῶν ὑποβεβηκότων ἀναγωγικῶς καὶ δραστηρίων ἀφομοιωτικὸν ὡς ἀναζέον ἐκεῖνα καὶ ἀναζωπυροῦν ἐπὶ τὴν οἰκείαν θερμότητα. καὶ τὸ πρηστηρίως καὶ ὁλοκαύτως καθαρτικὸν, καὶ τὴν ἀπερικάλυπτον καὶ ἄσβεστον ἔχουσαν ὡσαύτως ἀεὶ 20 φωτοειδῆ καὶ φωτιστικὴν ἰδιότητα. καὶ πάσης ἀλαμποῦς σκοτοποιί̈ας ἐλάτειραν οὖσαν καὶ ἀφανιστικὴν, ἡ τῶν Σεραφὶμ ἐπωνυμία ἐκφαντορικῶς διδάσκει. ἡ δὲ τῶν Χερουβὶμ, τὸ γνωστικὸν αὐτῶν καὶ θεοπτικόν· καὶ τῆς ὑπερτάτης φωτοδοσίας δεκτικὸν καὶ θεωρητικὸν ἐν πρωτουργῷ δυνάμει τῆς θεαρχικῆς εὐπρεπείας, 25 καὶ τῆς σοφοποιοῦ μεταδόσεως ἀναπεπλησμένον. καὶ κοινωνικὸν ἀφθόνως πρὸς τὰ δεύτερα τῇ χύσει τῆς δωρηθείσης σοφίας. ἡ δὲ τῶν ὑψηλοτάτων καὶ ἐπηρμένων θρόνων τὸ πάσης ἀμιγῶς ἐξηρῆσθαι περιπεζίας ὑφέσεως· καὶ πρὸς τὸ ἄναντες ὑπερκοσμίως ἀνωφερές· καὶ πάσης ἐσχατιᾶς ἀνωκισμένον· καὶ περὶ τὸν ὄντως ὕψιστον 30 ὁλικαῖς δυνάμεσιν, ἀκατασείστως καὶ εὐσταθῶς ἱδρυμένον· καὶ τῆς θεαρχικῆς ἐπιφοιτήσεως ἐν ἀπαθείᾳ πάσῃ καὶ αὐλίᾳ δεκτικόν· καὶ θεοφόρον, καὶ θεραπευτικῶς ἐπὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς ἀναπεπταμένον.

Ἀλλ' ἐπειδὴ πάσης ἱεραρχίας τάξις ἐστὶ, τὸ τοὺς μὲν, καθαί- 35

ρεσθαι, τοὺς δὲ, καθαίρειν. καὶ τοὺς μὲν, φωτίζεσθαι, τοὺς δὲ, φωτίζειν. καὶ τοὺς μὲν, τελεῖσθαι, τοὺς δὲ, τελεσιουργεῖν. καὶ καθαίρεσθαι μέν ἐστι, τὸ ἀμιγεῖς ἀποτελεῖσθαι καθόλου, καὶ πάσης ἐλευθερῶσθαι τῆς ἀνομοίου συμφύρσεως. φωτίζεσθαι δὲ, τὸ ἀποπληροῦσθαι τοῦ θείου φωτὸς πρὸς θεωρητικὴν ἕξιν καὶ δύνα- 5 μιν, ἐν παναγίοις νοὸς ὀφθαλμοῖς ἀναγομένους. τελεῖσθαι δὲ, τὸ ἐκ τοῦ ἀτελοῦς μετατατομένους, μετόχους γίνεσθαι τῆς τῶν ἐποπτευθέντων ἱερῶν τελειωτικῆς ἐπιστήμης. καὶ πάλιν καθαίρειν μέν ἐστι, τὸ περιουσίᾳ καθάρσεως καὶ ἑτέροις μεταδιδόναι ἀγνότητος. φωτίζειν δέ ἐστι, τὸ, ὡς διειδεστέρους νόας καὶ πρὸς 10 μετοχὴν φωτὸς, καὶ μετάδοσιν οἰκείως ἔχοντας· καὶ πανολβίως τῆς ἱερᾶς ἀποπληρουμένης αἴγλης, τὸ κατὰ πᾶν αὐτῶν ὑπερχεόμενον φῶς εἰς τοὺς ἀξίους αὐτῶν ἐποχετεύειν. τελεσιουργεῖν δὲ ἐστι, τὸ, ὡς ἐπιστημονικοὺς τῆς τελεστικῆς μεταδόσεως τελεῖν τοὺς τελουμένους τῇ πανιέρῳ μυήσει τῆς τῶν ἐποπτευθέντων ἱερῶν 15 ἐπιστήμης.

Ἐπειδὴ τοίνυν αὕτη πάσης ἱεραρχίας ἐστὶν ἡ τάξις. ἡ πρώτη τῶν οὐρανίων νόων ἱεραρχία, πρὸς αὐτῆς τῆς ἱεραρχίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τελεταρχίας, ἱεραρχουμένη, τῷ ἐπ᾽ αὐτὴν ἀμέσως ἀντείνεσθαι τῆς παναγεστάτης καθάρσεως τοῦ ἀπλέτου φωτὸς τῆς προ- 20 τελείου τελεσιουργίας ἀναλόγως αὐτὴ πληρουμένη, καθαίρεται καὶ φωτίζεται καὶ τελεσιουργεῖται· πάσης μὲν ὑφέσεως ἀμιγὴς, πρώτου δὲ φωτὸς πλήρης, καὶ πρωτοδότου γνώσεως καὶ ἐπιστήμης μέτοχος ἀποτειλαμένη. συνελὼν δὲ καὶ τοῦτο φαίην ἂν οὐκ ἀπεικότως, ὅτι καὶ κάθαρσίς ἐστι καὶ φωτισμὸς, καὶ τελείωσις, 25 ἡ τῆς θεαρχικῆς ἐπιστήμης μετάληψις. ἀγνοίας μὲν οἷον ἀποκαθαίρουσα, τῇ κατ᾽ ἀξίαν ἐνδιδομένῃ γνώσει τῶν τελειοτέρων μυήσεων. φωτίζουσα δὲ αὐτῇ τῇ θείᾳ γνώσει· δι᾽ ἧς καὶ καθαίρει τοὺς οὐ πρότερον ἐποπτεύσαντας ὅσα νῦν ἐκφαίνεται διὰ τῆς ὑψηλοτέρως ἐλλάμψεως· καὶ τελειοῦσα πάλιν αὐτῷ τῷ φωτὶ τῇ 30 καθ᾽ ἕξιν ἐπιστήμῃ τῶν φανοτάτων μυήσεων. αὕτη μὲν οὖν ἐστιν ἡ πρώτη τῶν οὐρανίων οὐσιῶν διακόσμησις. ἡ κύκλῳ Θεοῦ καὶ περὶ Θεὸν ἀμέστως ἑστηκυῖα.

Μετιτέον δὲ νῦν ἐπὶ τὴν μέσην. τὰς κυριότητας ἐκείνας, καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τὰς δυνάμεις, τῶν μὲν ἁγίων κυριοτήτων τὴν 35

ἐκφαντορικὴν ὀνομασίαν οἶμαι δηλοῦν, ἀδούλωτόν τινα καὶ πάσης ὑποπεζίας ὑφέσεως ἐλευθέραν ἀναγωγήν. οὐδεμιᾷ τῶν τυραννικῶν ἀνομοιοτήτων οὐδενὶ τρόπῳ καθόλου κατακλινομένην. πάσης μειωτικῆς δουλοποιίας ὑπερκειμένην, ἀνένδοτον ὑφέσει πάσῃ, τῆς ὄντως κυριότητος καὶ κυριαρχίας ἀκαταλήκτως ἐφιεμένην· καὶ 5 πρὸς τὴν αὐτῆς κυρίαν ἐμφέρειαν ὡς ἐφικτὸν ἑαυτήν τε καὶ τὰ μεθ' ἑαυτὴν ἀγαθοειδῶς διαπλάττουσαν· πρὸς οὐδὲν τῶν εἰκῇ δοκούντων· ἀλλὰ πρὸς τὸ κυρίως ἂν ὁλικῶς ἐπεστραμμένην, καὶ κυριαρχικῆς ἀεὶ ἀγαθοειδείας μέτοχον, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτῇ γινομένην. τὴν δὲ τῶν ἁγίων δυνάμεων ἀρρηνωπόν τινα καὶ ἀκατάσειρον ἀνδρείαν, εἰς πάσας τὰς κατ' αὐτὴν θεοειδεῖς ἐνεργείας 10 πρὸς μηδεμίαν τῶν ἐνδιδομένων αὐτῇ θεαρχικῶν ἐλλάμψεων ἀδρανῶς ἐξασθενοῦσαν. δυνατῶς ἐπὶ τὸ θεομίμητον ἀναγομένην. οὐκ ἀπολείπουσαν ἑαυτῆς ἀνανδρίᾳ τὴν θεοειδῆ κίνησιν· ἀλλ' ἀρρηνωπῶς ἀφορῶσαν εἰς τὴν ὑπερούσιον καὶ δυναμοποιὸν δύναμιν, καὶ 15 ταύτης εἰκόνα δυναμοειδῆ κατὰ τὸ ἐφικτὸν γινομένην. καὶ πρὸς μὲν αὐτὴν ὡς ἀρχιδύναμον, δυνατῶς ἐπεστραμμένην· πρὸς δὲ τὰ δεύτερα, δυναμοδότως καὶ θεοειδῶς προιοῦσαν. τὴν δὲ τῶν ἁγίων ἐξουσιῶν, τὴν ὁμοταγῆ τῶν θείων κυριοτήτων καὶ δυνάμεων, τὴν εὔκοσμον καὶ ἀσύμφυρτον περὶ τὰς θείας ὑποδοχὰς εὐταξίαν. καὶ 20 τὸ τεταγμένον τῆς ὑπερκόσμου καὶ νοερᾶς ἐξουσιότητος, οὐ τυραννικῶς ἐπὶ τὰ χείρω ταῖς ἐξουσιαστικαῖς δυνάμεσιν ἀποκεχρημένης, ἀλλ' ἀκρατήτως ἐπὶ τὰ θεῖα μετ' εὐταξίας ἀναγομένης τε καὶ τὰ μετὰ ταύτην ἀγαθοειδῶς ἀναγούσης. καὶ πρὸς τὴν ἐξουσιοποιὸν ἐξουσιαρχίαν ὡς θεμιτὸν ἀφομοιουμένης. καὶ ταύτην ὡς 25 δυνατὸν Ἀγγέλοις ἀναλαμπούσης, ἐν ταῖς κατ' αὐτὴν εὐκόσμοις τάξεσι, τῆς ἐξουσιαστικῆς δυνάμεως.

Ταύτας ἔχουσα τὰς θεοειδεῖς ἰδιότητας, ἡ μέση τῶν οὐρανίων νόων διακόσμησις καθαίρεται καὶ φωτίζεται καὶ τελεσιουργεῖται, καθ' ὃν εἴρηται τρόπον, ὑπὸ τῶν θεαρχικῶν ἐλλάμψεων, ἐνδιδομένων 30 αὐτῇ δευτέρως διὰ τῆς πρώτης ἱεραρχικῆς διακοσμήσεως· καὶ διὰ μέσης ἐκείνης δευτεροφανῶς διαπορθμευομένων. ἀμέλει τὴν δι' ἀλλήλου λεγομένην φοιτᾶν εἰς ἄλλον ἄγγελον ἀκοήν, σύμβολον ποιησόμεθα τῆς πόρρωθεν ἐπιτελουμένης, καὶ διὰ τὴν πρόοδον ἀμυδρουμένης εἰς δευτέρωσιν τελειώσεως. τοῦτο γάρ ἐστι καθόλου 35

τῇ θείᾳ ταξιαρχίᾳ νενομοθετημένον θεοπρεπῶς, τὸ διὰ τῶν πρώτων τὰ δεύτερα τῶν θεαρχικῶν μετέχειν ἐλλάμψεων. διὸ καὶ πρὸς τῆς ἱερατικῆς ἡμῶν παραδόσεως τελεταὶ καὶ φωτουργοὶ καὶ καθαρτικαὶ δυνάμεις οἱ πρῶτοι νόες ὀνομάζονται, τῶν ὑφειμένων, ὡς δι' αὐτῶν ἐπὶ τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀγομένων. καὶ τῶν τελε- 5 ταρχικῶν καθάρσεων καὶ φωτισμῶν καὶ τελειώσεων κατὰ τὸ αὐτοῖς θεμιτὸν, γινομένων ἐν μετουσίᾳ.

Λοιπὸς ἡμῖν εἰς θεωρίαν ἱερὰν διάκοσμος, ὁ τὰς ἀγγελικὰς συγκλείων ἱεραρχίας. ὁ πρὸς τῶν θεοειδῶν ἀρχῶν, Ἀρχαγγέλων τὲ καὶ Ἀγγέλων διακοσμούμενος. καὶ πρώτας εἰπεῖν ἀναγκαῖον οἶμαι 10 κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν, τὰς τῶν ἁγίων αὐτῶν ἐπωνυμιῶν, ἐκφαντορίας. ἐκφαίνει γὰρ ἡ μὲν τῶν οὐρανίων ἀρχῶν, τὸ θεοειδῶς ἀρχικὸν καὶ ἡγεμονικὸν μετὰ τάξεως ἱερᾶς, καὶ ταῖς ἀρχικαῖς πρεπωδεστάτης δυνάμεσι. καὶ τὸ πρὸς τὴν ὑπεράρχιον ἀρχὴν αὐτάς τὲ ὁλικῶς ἐπεστράφθαι, καὶ ἑτέρων ἀρχικῶς ἡγεῖσθαι. καὶ τὸ πρὸς 15 αὐτὴν ἐκείνην ὡς δυνατὸν ἀποτυποῦσθαι τὴν ἀρχοποιὸν ἀρχήν. ἀναφαίνειν τὲ τὴν ὑπερούσιον αὐτῆς ταξιαρχίαν τῇ τῶν ἀρχικῶν εὐκοσμίᾳ δυναμένων. ἡ δὲ τῶν ἁγίων Ἀρχαγγέλων, ὁμοταγὴς μέν ἐστι ταῖς οὐρανίαις ἀρχαῖς. ἔστι γὰρ αὐτῶν τὲ καὶ τῶν Ἀγγέλων ὡς ἔφην, ἱεραρχία μία καὶ διακόσμησις. πλὴν ἐπείπερ οὐκ ἔστιν 20 ἱεραρχία, μὴ καὶ πρώτας καὶ μέσας καὶ τελευταίας δυνάμεις ἔχουσα, ἡ τῶν Ἀρχαγγέλων ἁγία τάξις κοινωνικῶς τῇ ἱεραρχικῇ μεσότητι τῶν ἄκρων ἀντιλαμβάνεται. ταῖς τε γὰρ ἁγιωτάταις ἀρχαῖς κοινωνεῖ καὶ τοῖς ἁγίοις Ἀγγέλοις· ταῖς μὲν, ὅτι πρὸς τὴν ὑπερούσιον ἀρχὴν ἀρχικῶς ἐπέστραπται, καὶ πρὸς αὐτὴν ὡς 25 ἐφικτὸν ἀποτυποῦται. καὶ τοὺς Ἀγγέλους ἑνοποιεῖ, κατὰ τὰς εὐκόσμους αὐτῆς καὶ τεταγμένας καὶ ἀοράτους ἡγεμονίας. τοῖς δὲ, ὅτι καὶ τῆς ὑποφητικῆς ἐστι τάξεως τὰς θεαρχικὰς ἐλλάμψεις ἱεραρχικῶς διὰ τῶν πρώτων δυνάμεων ὑποδεχομένης. καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτὰς ἀγαθοειδῶς ἀγγέλλουσα· καὶ δι' Ἀγγέλων 30 ἡμῖν ἀναφαίνουσα.

Οἱ γὰρ Ἄγγελοι, καθὼς ἤδη προειρήκαμεν, συμπληρωτικῶς ἀποπερατοῦσι τὰς ὅλας τῶν οὐρανίων νόων διακοσμήσεις. κατὰ τὸ τελευταῖον ὡς ἐν οὐρανίαις οὐσίαις ἔχοντες τὴν ἀγγελικὴν ἰδιότητα. καὶ μᾶλλον πρὸς ἡμῶν Ἄγγελοι παρὰ τοὺς προτέρους 35

οἰκειότερον ὀνομαζόμενοι· ὅσῳ καὶ περὶ τὸ ἐμφανέστερον αὐτοῖς ἐστιν ἡ ἱεραρχία, καὶ μᾶλλον, περικόσμιος. τὴν μὲν γὰρ ὑπερτάτην ὡς εἴρηται διακόσμησιν, ὡς τῷ κρυφίῳ πρωτοταγῶς πλησιάζουσαν, κρυφιωδῶς οἰητέον ἱεραρχεῖν τῆς δευτέρας. τὴν δὲ δευτέραν, ἣ συμπληροῦται, πρὸς τῶν ἁγίων κυριοτήτων καὶ δυνά- 5 μεων καὶ ἐξουσιῶν, τῆς τῶν ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων Ἀγγέλων ἱεραρχίας ἡγεῖσθαι, τῆς μὲν ἱεραρχίας, ἐμφανέστερον· τῆς δὲ μετὰ ταύτην, κρυφιωδέστερον· τὴν δὲ τῶν Ἀρχῶν καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ Ἀγγέλων ἐκφαντορικὴν διακόσμησιν, ταῖς ἀνθρωπείαις ἱεραρχίαις δι' ἀλλήλων ἐπιστατεῖν· ἵν' ᾖ κατὰ τάξιν πρὸς Θεὸν 10 ἀγωγὴ καὶ ἐπιστροφὴ καὶ κοινωνία καὶ ἕνωσις· καὶ μὴν ἡ παρὰ Θεοῦ πάσαις ταῖς ἱεραρχίαις ἀγαθοπρεπῶς ἐνδιδομένη, καὶ κοινωνικῶς ἐπιφοιτῶσα μετ' εὐκοσμίας ἱερωτάτης, πρόοδος.

Συνῆκται τοίνυν ἡμῖν ὡς ἡ μὲν πρεσβυτάτη τῶν περὶ Θεὸν νόων διακόσμησις, ὑπὸ τῆς τελεταρχικῆς ἐλλάμψεως ἱεραρχουμένη τῷ 15 ἐπ' αὐτὴν ἀμέσως ἀνατείνεσθαι, κρυφιωτέρα καὶ φανοτέρα τῆς θεαρχίας φωτοδοσίᾳ καθαίρεται. κρυφιωτέρα μὲν, ὡς νοητοτέρα, καὶ μᾶλλον ἁπλωτικῇ καὶ ἑνοποιῷ. φανοτέρα δὲ, ὡς πρωτοδότῳ καὶ πρωτοφανεῖ· καὶ ὁλικωτέρα, καὶ μᾶλλον εἰς αὐτὴν ὡς διειδῆ κεχυμένῃ. πρὸς ταύτης δὲ πάλιν, ἀναλόγως ἡ δευτέρα. καὶ πρὸς 20 τῆς δευτέρας, ἡ τρίτη. καὶ πρὸς τῆς τρίτης ἡ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία, κατὰ τὸν αὐτὸν τῆς εὐκόσμου ταξιαρχίας θεσμόν. ἐν ἁρμονίᾳ θείᾳ καὶ ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν ἁπάσης εὐκοσμίας ὑπεράρχιον ἀρχὴν καὶ περάτωσιν ἱεραρχικῶς ἀνάγεται. ἐκφαντορικοὶ δὲ πάντες εἰσὶ καὶ Ἄγγελοι τῶν πρὸ αὐτῶν. οἱ μὲν πρεσβύτατοι, Θεοῦ τοῦ κινοῦντος. 25 ἀναλογῶς δὲ οἱ λοιποὶ τῶν ἐκ Θεοῦ κεκινημένων. διὸ τῆς ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας ἠξίωνται, διὰ τὸ πρώτως αὐτοῖς ἐγγίνεσθαι τὴν θεαρχικὴν ἔλλαμψιν. καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύονται τὰς ὑπὲρ ἡμᾶς ἐκφαντορίας.

Ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ αἰτία τῆς ἀγγελικῆς ἐπωνυμίας. ἐρευνῆσαι 30 δὲ ὡς οἶμαι χρὴ, δι' ἣν αἰτίαν οἱ θεολόγοι, πάσας μὲν ἅμα τὰς οὐρανίους οὐσίας, Ἀγγέλους καλοῦσιν· ἐρχόμενοι δὲ πρὸς τὴν ἐκφαντορίαν τῶν ὑπερκοσμίων αὐτῶν διακοσμήσεων, τάξιν ἀγγελικὴν ἰδίως ὀνομάζουσι τὴν συμπληρωτικῶς ἀποπερατοῦσαν τὰ

θεῖα καὶ οὐρανία τάγματα. πρὸς ταύτης δὲ τάττουσιν ἀρχαγγέλους, ἀρχὰς, ἐξουσίας, δυνάμεις, καὶ τὰ λοιπά. φαμὲν δὴ ὅτι κατὰ πᾶσαν ἱερὰν διακόσμησιν, αἱ μὲν ὑπερβεβηκυῖαι τάξεις, ἔχουσι καὶ τὰς τῶν ὑφειμένων διακοσμήσεων ἐλλάμψεις καὶ δυνάμεις· ἀμέθεκτοι δὲ τῶν αὐτὰς ὑπερκειμένων εἰσὶν αἱ τελευταῖαι. 5 τὰ μὲν ἁγιώτατα τῶν ὑπερτάτων οὐσιῶν τάγματα, καὶ Ἀγγέλους καλοῦσιν οἱ θεολόγοι. καὶ γὰρ εἰσὶν ἐκφαντορικὰ καὶ αὐτὰ τῆς θεαρχικῆς ἐλλάμψεως. τὴν τάξιν δὲ τὴν τῶν οὐρανίων νόων τελευταίαν, οὐκ ἔχει λόγον, ἀρχὰς, ἢ θρόνους, ἢ Σεραφὶμ ὀνομάζειν. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἐν μετουσίᾳ τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων. 10

Τούτων δὲ διωρισμένων, ἐκεῖνο ἄξιον ἐννοῆσαι, δι' ἣν αἰτίαν ἁπάσας ὁμοῦ τὰς ἀγγελικὰς οὐσίας, δυνάμεις οὐρανίας καλεῖν εἰώθαμεν. οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ὡς ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων, ὅτι πασῶν ἐστιν ἐσχάτη διακόσμησις ἡ τῶν ἁγίων δυνάμεων. καὶ τῆς μὲν τῶν ἐσχάτων ἁγιοπρεποῦς ἐλλάμψεως, αἱ τῶν ὑπερκειμένων οὐσιῶν 15 διακοσμήσεις μετέχουσιν. αἱ τελευταῖαι δὲ τῶν πρώτων οὐδαμῶς. καὶ τούτου χάριν οὐρανίαι μὲν δυνάμεις, ἅπαντες οἱ θεῖοι νόες ὀνομάζονται, Σεραφὶμ δὲ καὶ θρόνοι καὶ κυριότητες, οὐδαμῶς. οἱ γὰρ Ἄγγελοι καὶ Ἀρχάγγελοι καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι, μετὰ τὰς δυνάμεις ὑπὸ τῆς θεολογίας ταττόμενοι, κατὰ κοινοῦ πολλάκις 20 ὑφ' ἡμῶν ὁμοῦ ταῖς ἄλλαις ἁγίαις οὐσίαις, οὐρανίαι δυνάμεις ἀποκαλοῦνται. φαμὲν δὴ ὅτι κοινῶς ἐπὶ πάσας κεχρημένοι τῇ τῶν οὐρανίων δυνάμεων ἐπωνυμίᾳ, οὐ σύγχυσίν τινα τῶν ἑκάστης διακοσμήσεως ἰδιοτήτων εἰσάγομεν. ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς τρία διήρηντο τῷ κατ' αὐτοὺς ὑπερκειμένῳ λόγῳ πάντες οἱ θεῖοι νόες, εἰς 25 οὐσίαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν· ὅταν ἅπαντας ἢ τινὰς αὐτῶν ἀπαρατηρήτως οὐρανίας οὐσίας, ἢ οὐρανίας δυνάμεις ἀποκαλῶμεν αὐτοὺς περιφραστικῶς τοὺς περὶ ὧν ὁ λόγος ἐμφαίνειν ἡμᾶς οἰητέον ἐκ τῆς καθ' ἕκαστον αὐτῶν οὐσίας ἢ δυνάμεως.

Κἀκεῖνο δὲ ἔτι ζητήσεως ἄξιον. εἰ γὰρ ἀμέθεκτα τῶν ὑπερ- 30 τέρων εἰσὶ τὰ τελευταῖα, δι' ἣν αἰτίαν ὁ καθ' ἡμᾶς ἱεράρχην, Ἄγγελος Κυρίου ὑπὸ τῶν ἁγίων ὠνόμασται; φαμὲν δὴ καὶ πρὸς τοῦτο· ὅτι τῆς ὁλικῆς καὶ ὑπερκειμένης τῶν πρεσβυτέρων διακόσμων δυνάμεως ἀποδέουσιν οἱ τελευταῖοι. τῆς δὲ μερικῆς καὶ

ἀναλόγου μετέχουσι κατὰ τὴν μίαν ἁπάντων ἐναρμόνιον καὶ συνδετικὴν κοινωνίαν. οἷον, ἡ τῶν ἁγίων Χερουβὶμ τάξις, μετέχει σοφίας καὶ γνώσεως ὑψηλοτέρας. αἱ δὲ τῶν ὑπ' αὐτοὺς οὐσιῶν διακοσμήσεις, μετέχουσι μὲν καὶ αὐταὶ σοφίας καὶ γνώσεως, μερικῆς δὲ ὅμως ὡς πρὸς ἐκείνους, καὶ ὑφειμένης. καὶ τὸ μὲν 5 ὅλως ἐν μετουσίᾳ σοφίας εἶναι καὶ γνώσεως, κοινόν ἐστι πᾶσι τοῖς θεοειδέσι καὶ νοεροῖς. τὸ δὲ προσεχῶς καὶ πρώτως, ἢ δευτέρως καὶ ὑφειμένως, οὐκέτι κοινὸν, ἀλλ' ὡς ἑκάστῳ πρὸς τῆς οἰκείας ἀναλογίας ὥρισται. τοῦτο δὲ καὶ περὶ τῶν θείων νόων πάντων ἂν τις ὁρίσαιτο. οὐδὲν οὖν ὡς οἶμαι τὸ ἄτοπον, εἰ καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς 10 ἱεράρχην, Ἄγγελον ἢ θεολόγον καλεῖ· τὸν κατὰ δύναμιν οἰκείαν τῆς τῶν Ἀγγέλων ὑποφητικῆς ἰδιότητος, μετέχοντα, καὶ πρὸς τὴν ἐκφαντορικὴν αὐτῶν ὁμοίωσιν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώποις ἀνατεινόμενον.

Ἄγε δὴ καὶ τοῦτο κατὰ δύναμιν ἐπισκοπήσωμεν· ὅτου ἕνεκα 15 πρὸς ἕνα τῶν θεολόγων, ὁ Σεραφὶμ ἀποστέλλεσθαι λέγεται, καὶ οὐ τῶν ὑφειμένων τίς Ἀγγέλων ἀποκαθαίρει τὸν ὑποφήτην. τινὲς μὲν οὖν φασὶν, ὅτι κατὰ τὸν ἤδη προαποδοθέντα τῆς πάντων τῶν νόων κοινωνίας ὅρον, οὐχ ἕνα τῶν περὶ Θεὸν πρωτίστων νόων ὀνόμαζει τὸ λόγιον ἐπὶ τὴν τοῦ θεολόγου κάθαρσιν ἐληλυθέναι· 20 τινὰ δὲ τῶν ἡμῖν ἐφεστηκότων Ἀγγέλων ὡς ἱερουργὸν τῆς τοῦ προφήτου καθάρσεως, τῇ τῶν Σεραφὶμ ὁμωνυμίᾳ κληθῆναι, διὰ τὴν πρηστήριον τῶν ἁμαρτιῶν ἀναίρεσιν, καὶ τὴν τοῦ καθαρθέντος ἐπὶ τὴν θείαν ὑπακοὴν ἀναζωπύρησιν. ἕτερος δὲ τοιοῦτόν τι περὶ τούτου ἔφη, ὅτι τὴν οἰκείαν καθαρτικὴν ἱερουργίαν ὁ μέγας ἐκεῖνος, ὅς 25 τίς ποτε ἦν, ὁ τὴν ὅρασιν διαπλάσας Ἄγγελος, εἰς τὸ μυῆσαι τὰ θεῖα τὸν θεολόγον, ἐπὶ Θεὸν καὶ μετὰ Θεὸν, εἰς τὴν πρωτουργὸν ἱεραρχίαν ἀνέθηκε. πᾶσα γὰρ θεαρχικὴ ἐνέργεια, διὰ τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀναλάμπουσα, εἰς τὰς λοιπὰς διαδίδοται κατὰ τὴν ἑκάστης ἀναλογίαν. διὸ καὶ τὴν ἐμπυρίως καθαρτικὴν ἰδιότητα τοῖς Σερα- 30 φὶμ εἰκότως μετὰ Θεὸν ἀνατέθεικεν ἐκεῖνος ὁ Ἄγγελος. ὥσπερ γὰρ ὁ καθ' ἡμᾶς ἱεράρχης, διὰ τῶν αὐτοῦ λειτουργῶν ἢ ἱερέων καθαίρων ἢ φωτίζων, αὐτὸς λέγεται καθαίρειν καὶ φωτίζειν· τῶν δι' αὐτοῦ καθιερωμένων τάξεων ἐπ' αὐτὸν ἀνατιθεισῶν τὰς οἰκείας ἱερὰς ἐνεργείας, οὕτω καὶ τὴν οἰκείαν καθαρτικὴν ἐπιστήμην καὶ 35

δύναμιν, ὁ τὴν κάθαρσιν τοῦ λόγου τελετουργῶν Ἄγγελος, ἐπὶ Θεὸν μὲν ὡς αἴτιον· ἐπὶ δὲ τὸν Σεραφὶμ ὡς πρωτουργὸν ἱεράρχην, ἀνατίθησιν, ὡς ἄν τις φαίη, μετ' εὐλαβείας ἀγγελικῆς· διδάσκων τὸν ὑπ' αὐτοῦ καθαιρόμενον, ὅτι τῆς εἰς σὲ πρὸς ἐμοῦ τελετουργουμένης καθάρσεως, ἀρχὴ μὲν ἔστιν ἐξῃρημένη, Θεός· ἱεράρχης 5 δὲ καὶ μετὰ Θεὸν ἡγεμὼν, ὁ τῶν πρωτίστων οὐσιῶν διάκοσμος· παρ' οὗ καὶ τὸ καθαίρειν ἐγὼ θεοειδῶς ἐμυήθην. οὗτος οὖν ἐστιν ὁ δι' ἐμοῦ σε καθαίρων. καὶ τοῦτο δὲ ἄξιον ἐπιστασίας· ὅτι τῶν λογίων ἡ περὶ τῶν Ἀγγέλων παράδοσις, χιλίας χιλιάδας εἶναι φησὶ, καὶ μυρίας μυριάδας. τοὺς παρ' ἡμῖν ἀκροτάτους τῶν 10 ἀριθμῶν εἰς ἑαυτοὺς ἐπανακυκλοῦσα καὶ πολλαπλασιάζουσα. καὶ διὰ τούτων ἐναργῶς ἐμφαίνουσα τὰς ἡμῖν ἀναριθμήτους τῶν οὐρανίων νόων διατάξεις· πολλαὶ γάρ εἰσι· τὴν ἀσθενῆ καὶ συνεσταλμένην ὑπερβεβηκυῖαι τῶν καθ' ἡμᾶς ὑλαίων ἀριθμῶν συμμετρίαν· ὑφ' ἑαυτῶν δὲ γινωσκόμεναι. αἱ δὲ διάφοροι τούτων ἀναπλάσεις 15 καὶ ὀνομασίαι καὶ οἱ σχηματισμοὶ, καθ' ὁμοιότητα ἐνεργειῶν παρὰ τῇ γραφῇ ἀναπλάττονται. περὶ ὧν ὁ ζητῶν, ἀπ' αὐτῶν τῶν γραφῶν διδαχθήσεται.

Ἰωάννου τοῦ Δαμασκέως. Τούτους ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε. κατ' οἰκείαν εἰκόνα κτίσας αὐτοὺς, φύσιν 20 ἀσώματον· οἷόν τι πῦρ ἄϋλον, ὥς φησιν ὁ θεῖος Δαβὶδ, "ὁ ποιῶν "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ "πῦρ φλέγον." τὸ κοῦφον, καὶ διάπυρον, καὶ θερμὸν, καὶ τομώτατον, καὶ ὀξὺ περὶ τὴν θείαν ἔφεσίν τε καὶ λειτουργίαν, διαγράφων· καὶ τὸ ἀνωφερὲς αὐτῶν, καὶ πάσης ὑλικῆς ἐννοίας ἀπηλλαγ- 25 μένον. Ἄγγελος τοίνυν οὐσία ἐστὶ νοερὰ ἀεικίνητος, αὐτεξούσιος, ἀσώματος, Θεῷ λειτουργοῦσα· κατὰ χάριν ἐν τῇ φύσει τὸ ἀθάνατον εἰληφυῖα. ἧς οὐσίας τὸ εἶδος καὶ τὸν ὅρον, μόνος ὁ κτίσας ἐπίσταται. ἀσώματος δὲ καὶ ἄϋλος λέγεται, ὅσον πρὸς ἡμᾶς. πᾶν γὰρ συγκρινόμενον πρὸς Θεὸν τὸν μόνον ἀσύγκριτον, παχύ τε 30 καὶ ὑλικὸν εὑρίσκεται. μόνον γὰρ ὄντως τὸ θεῖον ἄϋλον ἐστὶ καὶ ἀσώματον. ἔστι τοίνυν φύσις λογικὴ, νοερά τε καὶ αὐτεξούσιος· τρεπτὴ κατὰ γνώμην, ἤτοι ἐθελότρεπτος. πᾶν γὰρ κτιστὸν, καὶ τρεπτόν. μόνον γὰρ τὸ ἄκτιστον, καὶ ἄτρεπτον. καὶ πᾶν λογικὸν, αὐτεξούσιον. ὡς μὲν οὖν λογικὴ καὶ νοερὰ, αὐτεξούσιος. ὡς δὲ 35

κτιστὴ, τρεπτή. ἔχουσα ἐξουσίαν καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ· καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι. ἀνεπίδεκτος μετανοίας· ὅτι καὶ ἀσώματος. ὁ γὰρ ἄνθρωπος, διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν, τῆς μετανοίας ἔτυχεν. ὅπερ δέ ἐστι τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς Ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν, οὐκ 5 ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια· ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. ἀθάνατος, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι. πᾶν γὰρ τὸ ἀρξάμενον, καὶ τελευτᾷ κατὰ φύσιν. μόνος δὲ ὁ Θεὸς ἀεὶ ὢν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ἀεί. οὐχ ὑπὸ χρόνον γὰρ, ἀλλ' ὑπὲρ χρόνον ὁ τῶν χρόνων ποιητής. φῶτα δεύτερα, νοερά· ἐκ τοῦ πρώτου καὶ ἀνάρχου φωτὸς 10 τὸν φωτισμὸν ἔχοντα. οὐ γλώσσης καὶ ἀκοῆς δεόμενα· ἀλλ' ἀναλόγου προφορικοῦ, μεταδιδόντα ἀλλήλοις τὰ διανοήματα καὶ βουλεύματα.

Διὰ τοῦ λόγου τοίνυν ἐκτίσθησαν πάντες οἱ Ἄγγελοι· καὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ ἐτελειώθησαν· κατὰ 15 ἀναλογίαν τῆς ἀξίας καὶ τῆς τάξεως, τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς χάριτος μετέχοντες. περιγραπτοί· ὅτε γάρ εἰσιν ἐν τῷ οὐρανῷ, οὐκ εἰσὶν ἐν τῇ γῇ· καὶ εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστελλόμενοι, οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ οὐρανῷ. οὐ περιορίζονται δὲ ὑπὸ τοιχῶν καὶ θυρῶν καὶ κλείθρων καὶ σφραγίδων. ἀόριστοι γάρ. ἀορίστους δὲ 20 λέγω· οὐ γὰρ καθ' ὅ εἰσὶν, ἐπιφαίνονται τοῖς ἀξίοις, οἷς ὁ Θεὸς φαίνεσθαι αὐτοὺς θελήσοι· ἀλλ' ἐν μετασχηματισμῷ. καθὼς δύνανται οἱ ὁρῶντες ὁρᾷν. ἀόριστον γάρ ἐστι φύσει καὶ κυρίως, μόνον τὸ ἄκτιστον· πᾶν γὰρ κτίσμα ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτὸ Θεοῦ ὁρίζεται. ἔξωθεν τῆς οὐσίας τὸν ἁγιασμὸν ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύμα- 25 τος ἔχοντες. διὰ τῆς θείας χάριτος προφητεύοντες. μὴ γάμου χρῄζοντες. ἐπειδήπερ μὴ εἰσὶ θνητοί.

Νόες δὲ ὄντες, ἐννοητοῖς καὶ τόποις εἰσίν. οὐ σωματικῶς περιγραφόμενοι. οὐ γὰρ σωματικῶς κατὰ φύσιν σχηματίζονται. οὐ δὲ τριχῇ εἰσὶ διαστατοί· ἀλλὰ νοητῶς παρεῖναι λέγονται, καὶ 30 ἐνεργεῖν ἔνθα ἂν προσταχθῶσι· καὶ μὴ δύνασθαι κατὰ ταυτὸν ὧδε κἀκεῖσε εἶναι καὶ ἐνεργεῖν. εἴτε ἴσοι κατ' οὐσίαν· εἴτε διαφέροντες ἀλλήλων οὐκ ἴσμεν· μόνος οἶδεν ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός· ὁ καὶ πάντα εἰδώς. διαφέροντες δὲ ἀλλήλων τῷ φωτισμῷ καὶ τῇ στάσει. εἴτε πρὸς τὸν φωτισμὸν τὴν στάσιν ἔχοντες· ἢ πρὸς 35

τὴν στάσιν τοῦ φωτισμοῦ μετέχοντες. καὶ ἀλλήλους φωτίζοντες διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς τάξεως ἢ φύσεως. δῆλον δὲ ὡς οἱ ὑπερέχοντες, τοῖς ὑποβεβηκόσι μεταδιδόασι τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς γνώσεως. ἰσχυροὶ καὶ ἕτοιμοι πρὸς τὴν τοῦ θείου θελήματος ἐκπλήρωσιν. καὶ πανταχοῦ ταχέως εὑρισκόμενοι ἔνθα ἂν ἡ θεία κελεύσῃ ἐπί- 5 *νευσις, τάχει φύσεως· καὶ φυλάττοντες μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι· καθὼς ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ ἐτάχθησαν. καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομοῦντες καὶ βοηθοῦντες ἡμῖν. πάντως δὲ ὅτι κατὰ τὸ θεῖον θέλημά τε καὶ πρόσταγμα ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες. ἀεὶ τὲ περὶ Θεὸν ὑπάρχοντες, δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακόν. ἀλλ' οὐκ* 10 *ἀκίνητοι· νῦν δὲ ἀκίνητοι, οὐ φύσει, ἀλλὰ χάριτι· καὶ τῇ τοῦ μόνου ἀγαθοῦ προσεδρείᾳ. ὁρῶντες Θεὸν κατὰ τὸ ἐφικτὸν αὐτοῖς, καὶ ταύτην τροφὴν ἔχοντες. ὑπὲρ ἡμᾶς ὄντες ὡς ἀσώματοι, καὶ παντὸς σωματικοῦ πάθους ἀπηλλαγμένοι. οὐ μὴν ἀπαθεῖς· μόνον γὰρ τὸ θεῖον ἀπαθές ἐστι. μετασχηματίζονται δὲ πρὸς ὅπερ ἂν* 15 *κελεύσοι ὁ Θεός. καὶ οὕτω τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφαίνονται, καὶ τὰ θεῖα αὐτοῖς ἀποκαλύπτουσι μυστήρια. ἐν οὐρανῷ διατρίβουσι. καὶ ἓν ἔργον ἔχουσιν ὑμνοῦν τὸν Θεὸν, καὶ λειτουργεῖν τῷ θείῳ αὐτοῦ θελήματι.*

Τινὲς μὲν οὖν φασὶν ὅτι πρὸ πάσης κτίσεως ἐγένοντο· ὡς ὁ 20 *θεολόγος λέγει Γρηγόριος. "πρῶτον ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις "καὶ οὐρανίους· καὶ τὸ ἐννόημα, ἔργον ἦν." ἕτεροι δὲ, ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν πρῶτον οὐρανόν. ὅτι δὲ πρὸ τῆς ἀνθρώπου πλάσεως, πάντες ὁμολογοῦσιν. ἐγὼ δὲ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ συντίθεμαι. ἔπρεπε γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ οὕτω τὴν* 25 *αἰσθητήν. καὶ τότε ἐξ ἀμφοτέρων τὸν ἄνθρωπον. ὅσοι δὲ φασὶν τοὺς Ἀγγέλους δημιουργοὺς τῆς οἱασδήποτε οὐσίας, οὗτοι στόμα εἰσὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου. κτίσμα γὰρ ὄντες, οὐκ εἰσὶ δημιουργοί. πάντων δὲ ποιητὴς καὶ προνοητὴς καὶ συνοχεὺς, ὁ Θεός ἐστιν· ὁ μόνος ἄκτιστος. τὰ μέλλοντα δὲ οὐκ οἴδασιν οἱ* 30 *Ἄγγελοι· ὅμως, προλέγουσι, τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς ἀποκαλύπτοντος, καὶ προλέγειν κελεύοντος· ὅθεν ὅσα λέγουσι, γίνονται.*

Ὁ μέντοι τῆς Νυσσαέων πρόεδρος Γρηγόριος, ἐν τῷ τέλει τοῦ κατὰ Εὐνομίου ἑβδόμου λόγου, οὕτω φησὶν περὶ αὐτῶν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ. *Αἱ παρὰ τοῦ Παύλου κατειλεγμέναι* 35

φωναὶ τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων, οὐ φύσεις τινὰς ἀλλήλων παρηλλαγμένας σημαίνουσιν· ἀλλ' ἡ τῶν προσηγοριῶν σημασία σαφῶς ἐνδείκνυται, τὸ μὴ φύσεων διαφόρας, ἀλλὰ τῆς ἐπουρανίου στρατιᾶς τὰς ποικίλας τῶν ἐνεργειῶν ἰδιότητας τῷ λόγῳ παρίστασθαι. ἀρχαὶ γάρ φησιν, καὶ θρόνοι καὶ ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις 5 ἢ κυριότητες. ταῦτα δὲ τὰ ὀνόματα τοιαῦτά ἐστιν, ὡς αὐτόθεν παντὶ πρόδηλον εἶναι, τὸ κατ' ἐνεργείας τινὸς τετάχθαι τὰ σημαινόμενα. τὸ γὰρ ἄρχειν, καὶ τὸ κυριεύειν, καὶ τὸ ἐξουσιάζειν, καὶ τὸ θρόνον εἶναί τινος, ταῦτα πάντα οὐκ ἂν ὁ λελογισμένος, εἰς οὐσίων διαφόρας ἀπαγάγῃ· προδήλως τῆς ἐνεργείας ὑφ' ἑκάστου 10 τῶν ὀνομάτων σημαινομένης. ὥστε ὁ λέγων φύσεων διαφορὰς ἐν τούτοις σημαίνεσθαι, φρεναπατᾷ ἑαυτόν.

Βασιλείου ἐκ τοῦ εἰς λβ ψαλμόν. Τὴν μὲν οὖν εἰς τὸ εἶναι πάροδον αὐτῶν, ὁ δημιουργὸς Λόγος, ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων παρείχετο. τὸν ἁγιασμὸν δὲ αὐτοῖς, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον συνεπέφερεν. 15 οὐ γὰρ νήπιοι κτισθέντες οἱ Ἄγγελοι, εἶτα τελειωθέντες τῇ κατ' ὀλίγον μελέτῃ, οὕτως ἄξιοι τῆς ὑποδοχῆς τοῦ Πνεύματος γεγόνασιν. ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συστάσει, καὶ τῷ οἱονεὶ φυράματι τῆς οὐσίας αὐτῶν, συγκαταβληθεῖσαν ἔσχον τὴν ἁγιότητα. διὸ καὶ μετατιθέμενοι δυσκόλως εἰσὶ πρὸς κακίαν. εὐθὺς οἱονεὶ βαφῇ τινὶ 20 τῷ ἁγιασμῷ στομωθέντες, καὶ τὸ μόνιμον εἰς ἀρετὴν, τῇ δωρεᾷ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔχοντες.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν μδ. Οὐδεὶς τὲ παρ' ἐκείνοις παῖς, οὐδὲ νεάνισκος, οὐδὲ πρεσβύτης· οὐ γὰρ ἐπιδέχονται τὴν ἀλλοίωσιν. ἀλλ' ἐν ᾗ περ ἐξαρχῆς ἐκτίσθησαν καταστάσει, ἐν ταύτῃ δια- 25 μένουσιν· ἀκεραίας αὐτοῖς καὶ ἀτρέπτου τῆς συστάσεως, σωζομένης.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν λγ. Καὶ παντὶ δὲ πεπιστευκότι εἰς τὸν Κύριον, Ἄγγελος παρεδρεύει· ἐὰν μήποτε αὐτὸν ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων ἀποδιώξωμεν. ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγα- 30 δεύει, καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν Ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἀφίστησιν ἁμαρτία. ἐὰν δὲ ἔχῃς ἐν τῇ ψυχῇ ἄξια φυλακῆς ἀγγελικῆς ἔργα, ἀναγκαίους φρουρούς σοι καὶ φύλακας ὁ Θεὸς παρακαθίστησιν. 35

1 Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρ-
2 τυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ὅτι
λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη ἐν τῇ
3 καρδίᾳ μου· ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ
Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου 5
4 τῶν κατὰ σάρκα· οἵ τινές εἰσιν Ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱο-
θεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθῆκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ
5 αἱ λατρεῖαι, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν
ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλο-
γητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. 10

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τῶν περὶ φιλοπτωχίας. Ἐξ ἀγάπης ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐτόλμησέ τι καὶ καθ᾽ ἑαυτοῦ διὰ τὸν Ἰσραὴλ φθέγξασθαι.

Χρυσοστόμου. Μεγάλα δὲ μέλλων εἰπεῖν, ὡς καὶ ἀπιστεῖσθαι παρὰ τῶν πολλῶν, πρότερον διαβεβαιοῦται περὶ ὧν μέλλει λέγειν. 15 ὅπερ πολλοῖς ἔθος ποιεῖν, ὅταν μέλλωσί τι λέγειν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπιστούμενον· καὶ ὑπὲρ οὗ σφόδρα εἰσὶν ἑαυτοῖς πεπιστευκότες. καὶ γὰρ "ἀλήθειαν λέγω," φησὶν, "καὶ οὐ ψεύδομαι. "καὶ ἡ συνείδησίς μοι μαρτυρεῖ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, "καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ 20 "ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ." τί λέγεις, ὦ Παῦλε; ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; τοῦ ποθουμένου; οὗ μήτε γεέννα, μήτε βασιλεία σε ἐχώριζε; μήτε τὰ ὁρώμενα, μήτε τὰ νοούμενα· μήτε ἄλλα τοσαῦτα; ἀπὸ τοῦ νῦν εὔχῃ ἀνάθεμα εἶναι; τί γέγονε; μὴ κατέλυσας τὸν πόθον ἐκεῖνον; οὐχί φησι. ἀλλὰ καὶ ἐπέτεινα 25 μᾶλλον αὐτόν. πῶς οὖν εὔχῃ ἀνάθεμα εἶναι, μεθ᾽ ὃν ἕτερον οὐκ ἔστιν εὑρεῖν; ἐπειδὴ σφόδρα αὐτὸν φιλῶ φησι. πῶς; εἰπέ μοι. καὶ γὰρ αἰνίγματι τὸ πρᾶγμα ἔοικε. μᾶλλον δὲ εἰ δοκεῖ, πρῶτον μάθωμεν, τί ἐστιν ἀνάθεμα. ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, "εἴ τις οὐ "φιλεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀνάθεμα ἔστω." τουτ- 30 έστι, κεχωρίσθω πάντων. ἀλλότριος ἔστω πάντων. καθάπερ γὰρ τοῦ ἀναθέματος τοῦ ἀνατιθεμένου τῷ Θεῷ· οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν ἁπλῶς ταῖς χερσὶν ἅψασθαι, οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι, οὕτω καὶ τὸν χωριζόμενον τῆς ἐκκλησίας πάντων ἀποτεμὼν, καὶ ὡς πορρωτάτω

ἀπάγων, τούτῳ τῷ ὀνόματι ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καλεῖ. μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν αὐτοῦ κελεύων χωρίζεσθαι καὶ ἀποπηδᾶν. τῷ μὲν γὰρ ἀναθέματι τιμῆς ἕνεκεν, οὐδεὶς ἐτόλμα ἐγγίσαι. τοῦ δὲ ἀποτμηθέντος ἐξ ἐναντίας ἐχωρίζοντο γνώμης ἅπαντες. ὥστε ὁ μὲν χωρισμὸς, εἷς· καὶ ὁμοίως καὶ τοῦτο κακεῖνο τῶν πολλῶν ἠλλο- 5 τρίωτο· ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ, οὐχ εἷς· ἀλλὰ καὶ ἐναντίος οὗτος ἐκείνῳ. τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν, "ηὐχόμην "ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ." καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ἠβουλόμην, ἀλλ' ἐπιτείνων αὐτό φησιν· "ηὐχόμην." εἰ δὲ θορυβεῖ σε, ἅτε ἀσθενέστερον ὄντα τὰ λεγόμενα· μὴ τὸ πρᾶγμα λογιζόμενον[s], ὅτι 10 χωρισθῆναι ἠβούλετο, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐβούλετο. καὶ τότε ὄψει αὐτοῦ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης.

[t] Τίς οὖν ἡ αἰτία; αὐτὸς ὁ ποθούμενος Ἰησοῦς. καὶ μὴν οὐ δι' αὐτόν φησιν, ηὐχόμην γὰρ ἀπ' αὐτοῦ, φησι, ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου. καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης. οὐ γὰρ 15 βούλεται ὡς μέγα τι λέγων, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο χαριζόμενος φανῆναι. διὸ εἶπε "συγγενῶν," ἵνα κρύψῃ τὸ πλεονέκτημα. ἐπεὶ ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν Χριστὸν ἤθελεν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς, "ὧν ἡ "υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα· καὶ ἡ διαθήκη," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τί τοῦτο φησίν; εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι ἑτέρους ἐβούλετο γενέσθαι 20 ἀνάθεμα, ἔδει καὶ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν τοῦτο εὔξασθαι. εἰ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων ηὔχετο μόνων, δείκνυσιν οὐ διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸ βουλόμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους οἰκείωσιν. καὶ μὴν εἰ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν ηὔξατο, οὐκ ἂν ὁμοίως τοῦτο ἐφάνη. ἐπειδὴ ὑπὲρ Ἰουδαίων μόνων, δείκνυται καθαρῶς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δόξαν, τοῦτο σπου- 25 δάζων. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ταῦτα εἴρηκεν ἅπερ εἴρηκεν· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντες ἔλεγον, καὶ τοῦ Θεοῦ κατηγόρουν, ὅτι υἱοὶ Θεοῦ καταξιωθέντες κληθῆναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, καὶ πρὸ πάντων αὐτὸν εἰδότες, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ 30 πατέρων ὄντες τῶν αὐτῷ φίλων, καὶ τὸ δὴ πάντων μεῖζον, καὶ προπάτορες αὐτοῦ γινόμενοι τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο γάρ ἐστιν "ἐξ "ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα," ἐκβέβληνται καὶ ἠτίμωνται·

[s] Leg. λογίζου μόνον. [t] I. marg. a m. rec. desunt quæd.

ἀντεισήχθησαν δὲ ἀντ' ἐκείνων, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες, οἱ ἐξ ἐθνῶν.

Ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες, τὸν Θεὸν ἐβλασφήμουν. ἀκούων ταῦτα ὁ Παῦλος, καὶ ὑπὲρ τῆς δόξης ἀλγῶν τοῦ Θεοῦ, ηὔξατο ἀνάθεμα εἶναι, εἴ γε δυνατὸν ἦν, ὥστε σωθῆναι ἐκείνους, καὶ τὴν 5 βλασφημίαν ταύτην καταλυθῆναι· καὶ μὴ δόξαι τὸν Θεὸν ἠπατηκέναι τοὺς ἐκγόνους ἐκείνων· οἷς τὰς δωρεὰς ἐπηγγείλατο. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ὑπὲρ τούτου κοπτόμενος, ταῦτα ηὔχετο, μετὰ τὸ ταῦτα εἰπεῖν, ἐπήγαγεν, "οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ·" δεικνὺς ὅτι ταῦτα πάντα διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ὑπομεῖναι ηὔχετο. 10 τουτέστι τὴν ἐπαγγελίαν τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένην. ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσι, φησὶν, ὅτι ἐξέπεσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς ἔργον οὐκ ἐξῆλθεν ὁ λόγος, ηὐβουλόμην ἀνάθεμα γενέσθαι. διὰ δὴ τοῦτο οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν φησὶν, οὐδὲν γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνους ἐπηγγελμένον αὐτῷ, οὐδὲ ἦσαν αὐτὸν τεθεραπευκότες· διὸ οὐδὲ 15 ἐβλασφήμουν αὐτὸν δι' ἐκείνους. διὰ τοῦτο ἔλεγεν· "ὧν ἡ υἱοθεσία," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκεῖθεν ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ φησὶ, καὶ αἱ συνθῆκαι πρὸς αὐτοὺς πᾶσαι, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ πάτερες οἱ δεξάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἐξ ἐκείνων πάντες. ἀλλ' ὅμως, τοὐναντίον γέγονε, καὶ πάντων ἐξέπεσον τῶν ἀγαθῶν· 20 διὰ τοῦτο φησὶ, εἴ γε ἦν χωρισθῆναι τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν χοροῦ, καὶ ἀλλοτριωθῆναί με οὐχὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, μὴ γένοιτο· ἐπεὶ καὶ ταῦτα δι' ἀγάπην ἐποίει· ἀλλὰ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης καὶ τῆς δόξης, κατεδεξάμην ἄν· ὥστε μὴ τὸν δεσπότην βλασφημεῖσθαι τὸν ἐμόν· [t] μεγίστην ἡγούμενος ἁπάντων εἶναι παρα- 25 μυθίαν τοῦ πόνου, τὸ τὸν ποθούμενον, μηκέτι βλασφημούμενον ἀκούειν.

Εἰ δὲ οὐδέπω καταδέχῃ τὸ εἰρημένον· ἐννόησον ὅτι καὶ πάτερες πολλοὶ πολλάκις εἵλοντο χωρισθῆναι τῶν ἰδίων παίδων, καὶ μόνον αὐτοὺς εὐδοκιμοῦντας ὁρᾶν. τῆς συνουσίας αὐτῶν ἡδίω νομίζοντες, 30 τὴν εὐδοκίμησιν τὴν ἐκείνων. τινὲς δὲ περὶ θανάτου τοῦ προσκαίρου ταῦτα λέγειν τὸν Παῦλον ἐνόμισαν. οὓς τοσοῦτον εἴποιμι ἂν ἀγνοεῖν τὸν Παῦλον, ὅσον τὸν πηρὸν τὴν ἀκτῖνα τὴν ἡλιακήν. ὁ

[t] I. m. a m. rec. defect.

γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ εἰπὼν, "τίς ἡμᾶς χωρί-
"σει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ
"διωγμὸς, ἢ λιμός;" καὶ οὐκ ἀρκεσθεὶς τοῖς λεχθεῖσιν, ἀλλ' ὑπερ-
βὰς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἀρχαγγέλων·
καὶ πάντα τὰ ἄνω παραδραμών· καὶ συλλαβὼν ὁμοῦ τὰ παρόντα, 5
τὰ μέλλοντα, τὰ ὁρώμενα, τὰ νοούμενα, τὰ λυπηρὰ, τὰ χρηστὰ,
τὰ ἐν ἑκατέροις. καὶ οὐδὲν ὅλως ἀφεὶς, καὶ οὐδὲ οὕτω κορεσθείς·
ἀλλὰ καὶ ἑτέραν τοσαύτην κτίσιν τὴν οὐκ οὖσαν ὑποστησάμενος·
πῶς ὡς μέγα τι λέγων μετ' ἐκεῖνα πάντα, θανάτου τοῦ προσκαί-
ρου ἐμνημόνευσεν ἄν; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ σκωλήκων 10
ἐν κοπρίᾳ φωλευόντων ἡ τοιαύτη ὑπόνοια· εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε, πῶς
ἀνάθεμα ἑαυτὸν ηὔχετο εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; ὁ γὰρ τοιοῦτος
θάνατος, μᾶλλον τῷ τοῦ Χριστοῦ συνῆπτε χορῷ, καὶ τῆς δόξης
ἀπολαύειν ἐκείνης ἐποίει. ἄλλοι δέ τινες οὐ θάνατον φασὶν, ἠνί-
ξατο, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀνάθημα εἶναι ηὔχετο εἶναι τοῦ Χρι- 15
στοῦ. καὶ τίς τοῦτο, καὶ τῶν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀναπεπτωκότων,
οὐκ ἂν ηὔξατο; πῶς δὲ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν τοῦτο ἔμελλε τῶν
αὐτοῦ γίνεσθαι;

Ἰσιδώρου. Πῶς δ' ἂν τοσαῦτα διεβεβαιώσατο, ὡς μέλλων
ἀπιστεῖσθαι· εἴ γε εὐτελές τι ἦν καὶ φαῦλον τὸ νενοημένον αὐτῷ; 20
ἐπειδὴ κρεῖττον ἦν ἁπάσης δυνάμεως καὶ ῥώμης ὃ ἔμελλεν εἰπεῖν,
πολλοὺς μάρτυρας παρέστησε τοῦ μὴ ψεύδεσθαι καὶ κομπάζειν
τὴν ἀλήθειαν· τὸν Χριστὸν, τὸ μὴ ψεύδεσθαι· τὴν συνείδησιν· καὶ
τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· τίς ἂν οὖν πιστεύσειεν ὅτι ταπεινόν τι
ἐννοῶν καὶ οὐδαμινὸν, εἰς τοσαύτην ἐξηνέχθη διὰ βεβαιώσεως ὑπερ- 25
βολήν; εἰ δ' ἔτι μικρὸν φρονοῦσι τινὲς, καὶ περὶ γῆν ἰλυσπώμενοι,
οὐδὲν μέγα καὶ νεανικὸν ἐννοῆσαι βούλονται, λογιζέσθωσαν τὸν
θεοφιλῆ Μωσέα εὐξάμενον ἐκ τῆς θείας βίβλου ἐξαλειφθῆναι, εἰ
οἱ ὑπ' αὐτὸν τελοῦντες, πανωλεθρίᾳ παραδοθεῖεν. μεῖζον γάρ ἐστι
τὸ τοῦ Ἀποστόλου. ὁ μὲν γὰρ, συναπολέσθαι, ὁ δὲ, ἀπολέσθαι, 30
ἵνα ἄλλοι σωθῶσιν, ηὔξατο. ἀπὸ δὲ γυναικὸς γενναίας, ὡς ἄν τις
μικρὸν μεγάλῳ εἰκάσειε, τοῦτ' ἀποδεῖξαι πειράσομαι.

Ἡ Ῥεβέκκα ἀποστολικὴν, ὡς ἄν τις εἴποι, ἔχουσα μεγαλοψυχίαν,
εἵλετο κατάραν ὑποστῆναι, ἵν' ὁ παῖς εὐλογίαν κληρονομήσῃ. καὶ

τῶν μὲν ἀγαθῶν, ἐκείνῳ παρεχώρει, οὐ γὰρ δὴ μετ' ἐκείνου εὐλογεῖσθαι ἔμελλε· τὰ δὲ κακὰ, αὐτὴ μόνη παρεσκευάζετο ὑπομένειν. ἔφη γὰρ τῷ παιδὶ ἀναδυομένῳ καὶ δεδοικότι· "ἐπ' ἐμὲ ἡ κατάρα σου "τέκνον." μόνον μὴ διαφθείρῃς τὸ κατασκευασθὲν ὑπ' ἐμοῦ δρᾶμα, μὴ δὲ προδῷς τὸν θησαυρόν. εἰ τοίνυν γυνὴ, μὴ δὲ ἀνδρὸς ἔχουσα 5 δύναμιν, μὴ δὲ μεγαλοψυχίαν, εἵλετο καταρθῆναι, ἵνα ἄλλος εὐλογηθῇ· ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος Ἀπόστολος, οὐκ ἂν ηὔξατο τί τοιοῦτον παθεῖν, ἵνα Ἰουδαῖοι πιστεύσωσι, καὶ μὴ δόξῃ βλασφημεῖσθαι ὁ Θεός· ἄλλοις μὲν ἐπαγγειλάμενος· ἄλλους δὲ εἰς τοσαύτην ἀξίαν ἀγαγών; πάνυ μὲν οὖν. ταῦτα δὲ ἔλεγεν· οὐχ ὡς τῷ ὄντι τῆς ἐπαγ- 10 γελίας διαπεσούσης· ἔφη γὰρ, "οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ "λόγος τοῦ Θεοῦ," ὁ πρὸς τοὺς πατέρας δηλονότι γεγενημένος. ἐξέβη γὰρ ἡ ἐπαγγελία, ἐν τοῖς ἐξ αὐτῶν πιστεύσασι· καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις τοῦ Ἰσαὰκ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξ ἐθνῶν τεχθεῖσι. καὶ τοῦτο ἐγγυᾶται ὁ τῶν Ἀποστόλων κορυφαῖος Πέτρος, λέγων, 15 "ταύτην τὴν ἐπαγγελίαν ἐκπεπλήρωκεν ὁ Θεὸς τοῖς τέκνοις αὐ- "τῶν, ἡμῖν ἀναστήσας Ἰησοῦν." οὐ τοίνυν ὡς διαπεσούσης τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο ἔφη, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ ἀκάθεκτον ἑαυτοῦ περὶ τὸν τοῦ Χριστοῦ πόθον.

Κυρίλλου. Πάλιν δὲ ἄνωθεν καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν περὶ τῶν 20 εἰρημένων εἴπωμεν. ἀπόλεκτον μὲν ἐποιεῖτο Θεὸς ἐν ἀρχαῖς τὸν Ἰσραήλ· καὶ δὴ πρωτότοκον αὐτὸν ἀπεκάλει. ἀλλὰ γεγόνασιν ἀλάζονες καὶ ὑβρισταί· καὶ τὸ, ἔτι τούτων ἐπέκεινα, κυριοκτόνοι. ταύτῃ διολώλασι· γεγόνασι γὰρ ἀπόπεμπτοι καὶ ἐξερριμμένοι. καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος εἰσάπαν ὠλισθηκότες, τέθεινται 25 κατόπιν ἐθνῶν. πεφήνασι δὲ καὶ τῆς τῶν πατέρων ἐλπίδος ἀλλότριοι. ἐπειδὴ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος τῶν θείων εὐαγγελίων τέθειται λειτουργός· καὶ διεκήρυττε τοῖς ἔθνεσι τὸν Ἰησοῦν· ἄνω τε καὶ κάτω τοὺς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἀποπεπτωκέναι λέγων· καὶ τοὺς ἐν σκότῳ ποτὲ, καὶ τῶν δαιμονίων θεραπευτὰς, κλητοὺς 30 γενέσθαι κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν Θεοῦ διϊσχυριζόμενος, ἵνα μή τινες οἴωνται τῶν ἀμαθεστέρων, μονονουχὶ κειμένοις καὶ ἐναλλεσθαι τοῖς ἐκ γένους αὐτὸν, καὶ πεσοῦσιν ἐπιμειδιᾶν, ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἀπολογίαν, καὶ φησὶ, "ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ

"ψεύδομαι," καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλὰ τοῖς μὲν εἰς τοῦτο σκαιότητος ἐκπεφοιτηκόσιν, ὡς τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἀπολισθεῖν, σκληρὰς τὲ τὰς ἐπὶ τούτῳ δίκας ἀνατλῆναι λοιπὸν, ἐπιστυγνάσειεν ἄν τις. καὶ τὸ ἐκ φιλαλληλίας αὐτοῖς ἐπιστάξαι δάκρυον, εἴη ἂν οὐ πέρα λόγου. μᾶλλον δὲ τῆς ἀγάπης ἔχει τὴν πλήρωσιν. τὸ δὲ δὴ καὶ 5 ὑπὲρ αὐτῶν θέλειν ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ, μέτρων ἐπέκεινα τῆς ἀγάπης λοιπόν. οὐ γὰρ ἂν ἕλοιτό τις, εἴπέρ ἐστιν ἐν καλῷ φρενὸς, τῆς ἑτέρων ἕνεκα σωτηρίας προσκρούειν Θεῷ. καὶ ποιεῖσθαι μὲν παρ' οὐδὲν τὴν αὐτοῦ ζωὴν, ἑτέροις γε μὴν τὸ χρῆμα ἐνεῖναι ἑλέσθαι. τί οὖν ἄρα φησὶν, τῆς Ἰουδαίων σωτηρίας ἀντάλ- 10 λαγμα τὴν ἑαυτοῦ προτιθείς; οὐκοῦν ὑπερβολικὸς ὁ λόγος, καὶ ἀγάπης ἀπόδειξιν ἔχει τῆς τελεωτάτης. "ηὐχόμην γάρ," φησιν, "ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἀπὸ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου." ὅμοιον γὰρ ὡς εἴπερ λέγοι· εἰ προσκεκρουκότος ἐμοῦ τῷ Χριστῷ, ὁ Ἰσραὴλ ἀνασώζεται, εἱλόμην ἂν αὐτὸς ἐγὼ, ὁ πᾶσι διακηρύτ- 15 των, "τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ," τὸ οὕτω δεινὸν ὑποστῆναι κακὸν, καὶ εἷς ὑπὲρ πάντων χωρῆσαι πρὸς ὄλεθρον. τοῦτο δὲ ἦν, σαγηνεύοντος μὲν τοὺς Ἰουδαίους εἰς εὐπείθειαν, ἀποκρουομένου δὲ τὰς τῶν ἀσυνέτων συκοφαντίας· ᾤοντο γὰρ τῶν Ἰουδαίων τινὲς οἷον ἀπόπληκτον γεγονότα τὸν θεσπέσιον Παῦλον, 20 τοῖς διὰ Μωσέως ἀντιφέρεσθαι νόμοις. ταύτῃ τοῖς πιστεύσασιν ἐπιστέλλει λέγων, "εἴτε γὰρ ἐξέστημεν Θεῷ· εἴτε σωφρονοῦμεν "ὑμῖν." οὐκοῦν ἑλοίμην ἂν ἔγωγε καὶ μάλα προθύμως, φησὶ, ἵνα τοὺς ἐξ αἵματος ἀνασώσαιμι, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ.

Σετηριανοτ. Τὴν ὑπερβολὴν οὖν τοῦ εἰς Χριστὸν ἐνδεικνύ- 25 μενος φίλτρου, τοῦτο φησίν.

Γρηγορίοτ τοῦ θεολόγοτ ἐκ τοῦ ἡττημένοτ. Καὶ τολμήσας τί μεῖζον ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῶν κατὰ σάρκα, ἵνα τολμήσω τί καὶ αὐτὸς οὕτω λέγων, ἀντεισαχθῆναι τούτους ἑαυτοῦ Χριστῷ διὰ τὴν ἀγάπην εὔχεται. ὢ τῆς μεγαλονοίας. ὢ τῆς τοῦ 30 πνεύματος ζέσεως. Χριστὸν τὸν γενόμενον ὑπὲρ ἡμῶν κατάραν. τὸν τὰς ἀσθενείας ἡμῶν λαβόντα καὶ τὰς νόσους βαστάσαντα. ἢ τό γε μετριώτερον εἰπεῖν, παθεῖν τί ὑπὲρ αὐτῶν· καὶ ὡς ἀσεβὴς δέχεται πρῶτον ἀπὸ Χριστοῦ, μόνον εἰ οὗτοι σώζοιντο.

Μαξίμοτ. Ηὐχόμην, λέγων, παραδοθῆναι ἀπὸ Χριστοῦ τῷ δια- 35

βόλῳ, ὥστε μαστιγωθῆναι, καὶ τὰς ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπομεῖναι κολάσεις, ἃς κατὰ τὸ δίκαιον ἐχρεώστουν ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν αὐτῶν ἀπιστίας, μόνον, ἵνα σωθῶσι· καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Κύριος παρέδωκεν ἑαυτὸν, καὶ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

Φωτίου. Ἀλλὰ πῶς φησιν, ὃν οὐδὲν χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης 5 τοῦ Χριστοῦ, οὗτος ὑπὲρ συγγενῶν ἐπιζητεῖ καὶ εὔχεται τούτου χωρισθῆναι; οὐκ ἔστιν ἐναντία ταῦτα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συνᾴδει. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ. "ἐν τούτῳ "γὰρ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστὲ, ἐὰν ἀγάπην "ἔχητε πρὸς ἀλλήλους." ναί φησιν· ἀλλ' ἐνταῦθα προκρίνει τῆς 10 πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, τὴν τοῦ πλησίον. ἀλλὰ τὸ φιλεῖν ἐκείνους, τὸ οἰκειῶσαι τῷ Χριστῷ ἐστι. δείκνυσι γοῦν τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην, ὅτι καὶ ἑτέρους συνήλαυνεν εἰς αὐτόν. οὕτω γὰρ ἂν νοοῖτο τὸ ῥητόν. εἰ ἦν δυνατὸν διὰ τῆς ἐμῆς ἀπωλείας, δοξασθῆναι τὸν Χριστὸν, καὶ σωθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, οὐδὲ τοῦτο ἂν 15 παρῃτησάμην. ἄλλως τε οὐ δὲ λέγει ἀνάθεμα γενέσθαι. τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτοῦ χωρισθῆναι· τοῦτο γὰρ ἀπευκτότατον· ἀλλὰ ἀνάθεμα εἶναι. τουτέστι, κεχωρισμένον ἔτι εἶναι, καὶ μήπω τῷ Χριστῷ προσελθεῖν, ἀλλ' ἔτι κεχωρισμένον αὐτοῦ εἶναι· εἰ τοῦτο εἰς τὴν ὑμετέραν εἴσοδον καὶ πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν συντέλει. 20 μὴ γὰρ ὅτι προσῆλθον τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦτο καὶ ὑμᾶς με προκαλεῖσθαι νομίσητε, φησίν. καὶ πρὸ ἔμου ὑμᾶς ἠβουλόμην προσδραμεῖν αὐτῷ.

Ἀλλὰ φέρε καὶ αὖθις ἄνωθεν τήν τε ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων καταμάθωμεν· καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα εἰς μέσον ἀγάγωμεν. 25

Θεοδωρήτου. Ἀπέδειξεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστολῆς, ὡς ἀναγκαία καὶ τῶν ἀρρήτων πρόξενος ἀγαθῶν τοῖς πιστεύουσιν ἡ τοῦ Σωτῆρος ἐνανθρώπησις. Ἰουδαίους τε γὰρ ἤλεγξεν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου θέσεως μείζοσι κατηγορίαις ὑπευθύνους γεγενημένους, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τῆς φύσεως παραβάντας 30 τὸν νόμον. καὶ γυμνώσας τῆς τιμωρίας τὴν ἀπειλὴν, τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος τὰ δῶρα παρέθηκε, καὶ τὴν ἐκ πίστεως σωτηρίαν ὑπέδειξεν. ἵνα μήτε Ἰουδαῖοι δυσχεραίνωσι κατηγορεῖσθαι τὸν νόμον ὑπειληφότες· μήτε μὴν οἱ περὶ τὴν παλαιὰν ἀπεχθῶς διακείμενοι αἱρετικοὶ, πρόφασιν εἰς τὴν κατὰ τοῦ νόμου συκο- 35

φαντίαν λάβωσιν. ἐκ τῆς γεγενημένης παρεξετάσεως, ἔδειξεν ἀναγκαίως τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον· καὶ πολλαῖς αὐτὸν ἐταινίωσεν εὐφημίαις. ἐπεὶ δὲ πάλιν Ἰουδαῖοι τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ προβαλλόμενοι, καὶ τὰς πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγενημένας ἐπαγγελίας, ἐναντίον ταύταις ἐπειρῶντο δεικνύειν τῶν Ἀποστόλων 5 τὸ κήρυγμα, παρὰ τὴν θείαν ὑπόσχεσιν τοῖς ἔθνεσι προσφερόμενον, ἀναγκαίως καὶ τούτους εἰς μέσον προφέρει τοὺς λόγους. καὶ σοφῶς ἄγαν διαλύει, καὶ γραφικαῖς μαρτυρίαις, καὶ παραδείγμασι παλαιοῖς εἰς καιρὸν κεχρημένος. καὶ δεικνὺς ἐναργῶς τῶν θείων ὑποσχέσεων τὴν ἀλήθειαν. μέλλων μέντοι τῆς Ἰουδαίων 10 ἀπιστίας κατηγορεῖν, πρῶτον ἣν ἔχει περὶ αὐτοὺς φιλοστοργίαν γυμνοῖ. εἰπὼν δὲ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, ὤφειλε μὲν προσθεῖναι διὰ τὴν Ἰουδαίων ἢ ἀποβολὴν ἢ ἀπιστίαν. φειδοῖ δὲ κεχρημένος, ταῦτα μὲν οὐ τέθεικε τὰ ῥήματα. τὴν δὲ τούτων διὰ τῶν ἑξῆς διδάσκει διάνοιαν. σφόδρα δὲ ἁρμοζόντως παρενέθηκε, καὶ 15 τὸ, "αὐτὸς ἐγώ." τῶν ἤδη περὶ τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν εἰρημένων, ἀναμιμνήσκων. καὶ μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἐγὼ ὃν οὐδὲν χωρίσαι δυνήσεται ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, ὑπὲρ τῆς Ἰουδαίων σωτηρίας ἥδιστα ἂν ἐχωρίσθην αὐτοῦ. δῆλον δὲ ὅτι οὐ τούτους προτιμῶν τοῦ σεσωκότος, ἀλλὰ διὰ τὸν περὶ ἐκεῖνον ἔρωτά 20 τε καὶ πόθον, ταῦτα εἴρηκε· πάντας ὑποκύπτοντας ἰδεῖν ποθῶν, καὶ ἀσπασίως δεχομένους τὸ κήρυγμα.

Χρυσοστόμου. Αὐτὸς ἐγὼ ὁ διδάσκαλος πάντων γενόμενος· ὁ μυρία κατορθώματα συναγαγών· ὁ μυρίους ἀναμένων στεφάνους· ὁ ποθήσας αὐτὸν οὕτως, ὡς πάντων αὐτοῦ προτιμῆσαι τὴν ἀγάπην· 25 ὁ καθ' ἑκάστην ἡμέραν δι' αὐτὸν ἀποθνήσκων. καὶ εὔχεται μὲν ἃ εἴπομεν. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔμελλε γενέσθαι οὕτως, οὐδὲ ἔμελλεν ἀνάθεμα εἶναι, πειρᾶται λοιπὸν καὶ εἰς ἀπολογίαν ἐμβῆναι τῶν ἐγκλημάτων· καὶ τὰ θρυλλούμενα παρὰ πάντων εἰς μέσον ἀγαγὼν, ἀνατρέψαι. πρὶν δὲ εἰς τὴν σαφῆ τούτων ἀπολογίαν ἐμβῆναι, τὰ 30 σπέρματα αὐτῆς ἤδη προκαταβάλλεται· ὅταν γὰρ λέγῃ, "ὧν ἡ "υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς μὲν αὐτοὺς ἐβούλετο σωθῆναι· καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔμπροσθεν ἐποίησε· καὶ δι' ὧν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνων ἐγένετο· καὶ δι' ὧν τοῖς πατράσιν ἐπηγγείλατο· αὐτοὶ δὲ ἐξ οἰκείας ἀγνωμο- 35

σύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν· διὸ καὶ ἐκεῖνα τίθησιν ἅπερ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἐστὶν ἐνδεικτικὰ μόνον, οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια· καὶ γὰρ ἡ υἱοθεσία τῆς αὐτοῦ γέγονε χάριτος, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ ὁ νόμος.

Κυρίλλου ἐκ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν. Ἰσραηλῖται δὲ ἐκλήθησαν ἀπὸ τοῦ προπάτορος αὐτῶν Ἰακώβ· ὃς Ἰσραὴλ μετωνομάσθη, ἐκ τοιαύτης αἰτίας. ὑποστρέφων ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας ὁ Ἰακὼβ, προσήγγισε τῷ χειμάρρῳ Ἰακώβ. δεῖ γὰρ τὴν ἱστορίαν εἰπεῖν, εἶτα καὶ τίνων σύμβολα παραστῆσαι. ἀναστὰς δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἔλαβε τὰς δύο γυναῖκας, καὶ τὰς δύο παιδίσκας, καὶ τὰ ἕνδεκα παιδία αὐτοῦ, καὶ διέβη τὴν διάβασιν Ἰακὼβ, καὶ ἔλαβεν αὐτούς. καὶ διεβίβασε πάντα τὰ αὐτοῦ. ὑπελείφθη δὲ Ἰακὼβ μόνος. καὶ ἐπάλαιεν ἄνθρωπος μετ' αὐτοῦ ἕως πρωΐ. εἶδε δὲ ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν. καὶ ἥψατο τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ αὐτοῦ. καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ Ἰακὼβ ἐν τῷ παλαίειν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀπόστειλόν με. ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος. καὶ εἶπεν οὗτος. οὐ μή σε ἀποστείλω, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς. εἶπε δὲ αὐτῷ· τί τὸ ὄνομά σου ἐστίν; ὁ δὲ, εἶπεν, Ἰακώβ. λέγει αὐτῷ οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλ' Ἰσραήλ. ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ. καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατὸς ἔσῃ. εἶτα τί τὸ ἐκ τούτων δηλούμενον; πῶς οὐκ ἄξιον ἰδεῖν, τὸν μὲν προσπαλαίοντα τῷ Ἰακὼβ, φαμὲν ἅγιον Ἄγγελον εἰς τύπον Χριστοῦ τὸ καθ' ἡμᾶς διὰ τὸ ἀνθρώπινον; ὅτι δὲ μὴ αὐτὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοῦ διέβη τὸν χειμάρρουν, ἤτοι τὸν Ἰακὼβ, ὃς ἑρμηνεύεται πάλη, γέγονεν αὐτῷ ἡ δοκοῦσα μάχη.

Καὶ τίς ἂν νοοῖτο τούτων ὁ λόγος; πρὸς μὲν γὰρ τοὺς διαβαίνοντας τὸν Ἰορδάνην, οὗ καὶ εἰς τύπον Ἰακὼβ, οὐ παλαίει Χριστὸς, οὐδὲ ἐν τάξει πολεμίων ἢ ἀντιπάλων ποιεῖται, τοὺς τὰ αὐτοῦ τιμῶντας μυστήρια. διασώζει δὲ, μᾶλλον καὶ τὸν κόσμον νενικηκότας, ὡς ἐν μάχῃ φημὶ τῇ νοητῇ, στεφανοῖ, καὶ ταῖς ἀνωτάτω καταφαιδρύνει τιμαῖς. πάλη δὲ ὄνομα τῷ ποταμῷ. "βιαστὴ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἁρπά- "ζουσιν αὐτήν." "καὶ στενὴ λίαν ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ "ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες "αὐτήν." ὅτι τοίνυν οἱ ἐξ Ἰακὼβ ἐσόμενοι κατὰ καιροὺς, οὔτε τὸν

Ἰορδάνην ἔμελλον διαβήσασθαι. τουτέστι τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν. αὐτὸν τὲ λοιπὸν ἀντίπαλον ἕξειν τὸν Ἐμμανουὴλ, ὑπεδήλου τὸ γεγονός. ὅτι γὰρ οἱ μὴ τιμῶντες τὴν πίστιν, πάντη τὲ καὶ πάντως καταλογισθήσονται εἰς ἀνθεστηκότας, πληροφορήσει λέγων αὐτὸς ὁ Σωτήρ, "ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ, κατ' ἐμοῦ 5 "ἐστιν·" ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ μὲν εἶεν ἂν οἱ πεπιστευκότες· ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ ἔμπαλιν. πῶς οὖν ἐνδοιάσειέ τις; πλὴν ἐπάλαιε, φησὶ, μετὰ Ἰακὼβ, ἄνθρωπος ἕως πρωΐ. καὶ εἶπεν ὅτι οὐ δύναται πρὸς αὐτόν. ἀκούεις ὅπως ἐν νυκτὶ γέγονεν ἡ πάλη; ἠλέγχετο δὲ πίπτων καὶ νικώμενος. ὅτι τὰ ἀνέφικτα ἐζήτει, θεομαχεῖν ᾑρη- 10 μένος· περιέσεσθαι προσδοκῶν τοῦ πάντα ἰσχύοντος Χριστοῦ. τοῦτο οἶμαι ἐστὶν ὅπερ ἔφη καὶ ὁ θεσπέσιος ψαλμῳδὸς, "διελο- "γίσαντο βουλὴν, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στῆναι." δῆλον δὲ ὅτι περὶ τῶν ἐξ Ἰσραήλ· ὅτι δεινὰ κατὰ τῆς ἑαυτῶν ἐσκέπτοντο κεφαλῆς· ἵνα μὴ λέγοιμι Χριστοῦ. ἐμαχέσαντο τοίνυν τῷ Χριστῷ ἐν σκότει 15 γεγονότες. τουτέστι, τὸν θεῖον εἰς νοῦν οὐκ ἔχοντες λογισμόν. οὔτε μὴν τὴν διαυγάζουσαν ἡμέραν, οὔτε τὸν ἀνίσχοντα νοητῶς ἑωσφόρον ἐν ταῖς τῶν πιστῶν καρδίαις. διαμεμενήκασι γὰρ ἀπειθεῖς, καὶ ὡς ὁ προφήτης φησὶν "ὑπομεινάντων αὐτῶν φῶς, ἐγένετο "αὐτοῖς σκότος. μείναντες αὐγὴν, ἐν ἀωρίᾳ περιεπάτησαν." 20

Ἀλλ' ὅ γε μέγας Ἀπόστολος Παῦλος τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις, καὶ τὸν διὰ πνεύματος φωτισμὸν πεπλουτηκοσιν ἐπιστέλλει λέγων, "οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, οὐδὲ σκότους, ἀλλ' υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας." ὅτι δὲ ἀμείνους τῆς Ἰουδαίων ἀμαθίας γεγόνασι, καὶ τὸν ἐκείνοις πρέποντα παρήλασαν σκότον, ὑπεδήλου 25 προστιθεὶς, "ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ἀποθώμεθα οὖν "τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. ὡς "ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν." οὐκοῦν ἐν ἡμέρᾳ μὲν οἱ πιστεύσαντες. οἱ δὲ ἀπειθεῖς ὡς ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ μάχονται τῷ Χριστῷ. τοῦτο πεπράχασιν οἱ ἐξ Ἰακώβ· πλὴν ἠσθενήκασι καὶ 30 νενίκηνται, καὶ ὀρθοποδεῖν οὐκ ἔχουσιν. "ἥψατο γάρ," φησι, "ὁ "παλαίων ἄνθρωπος μετὰ τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ πλάτους τοῦ μηροῦ "αὐτοῦ. καὶ ἐνάρκησε τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ τοῦ Ἰακὼβ, ἐν τῷ "παλαίειν αὐτὸν μετ' αὐτοῦ." τί δὲ δὴ ἄρα κἀντεῦθεν εἰσόμεθα,

φέρε λέγωμεν[u] ὡς ἔνι. ὁ μηρὸς ὡς ἐπίπαν παρά γε τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, τὰ εἰς τέκνων γονὴν ἀναγκαῖα τοῦ σώματος ὑπεμφαίνει μόρια. καὶ αὐτὴν δὲ λοιπὸν ὡς ἐκ τούτου τὴν γονήν. περὶ μηροὺς γὰρ ἅπασι τὰ παιδοποιὰ κεῖται μέλη. καὶ γοῦν καὶ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ, ὅτε τὸν γνήσιον οἰκέτην, γυναῖκα τῷ Ἰσαὰκ ληψόμενον, 5 εἰς τὴν τῶν ποταμῶν ἐξέπεμπε μέσην, ὀμνύειν ἐκέλευε λοιπὸν, οὕτω λέγων, "θὲς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου." τουτέστιν, ὄμνυθι μετὰ Θεὸν, καὶ κατὰ τῶν ἐσομένων ἐξ ἐμοῦ, καὶ γονῆς τῆς δεσποτικῆς. ὁ μηρὸς οὖν ἄρα τοὺς ἐκ μηρῶν σημαίνει. ἐνάρκησε τοίνυν ὁ μηρὸς Ἰακώβ. ἐχώλαναν γὰρ οἱ ἐκ μηρῶν αὐτοῦ γεγονότες. 10 τουτέστιν, οἱ ἐξ Ἰσραήλ. καὶ μάρτυς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ οὕτω λέγων διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ, "υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό με. υἱοὶ ἀλλό-"τριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν." ὅτι δὲ χωλότητα τὴν νοητὴν ὑπομενένηκεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ σοφὸς ἠπίστατο Παῦλος· γράφει γοῦν καὶ αὐτὸς, "διὸ τὰς παρειμένας 15 "χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε. καὶ τροχιὰς "ὀρθὰς ποιήσατε τοῖς ποσὶν ἡμῶν·" ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον.

Ἴασις δὲ τῆς τοιᾶσδε χωλότητος, οὐκ ἂν ἑτέρως γένοιτό ποτε, πλὴν ὅτι διὰ μόνης τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ἀγάπης. οἱ δὲ 20 τὴν πίστιν μὴ προσηκάμενοι, μεμενήκασιν ἐν χωλότητι καὶ ἐν ἐκτροπῇ τοῦ πάθους, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνήν. αἴνιγμα δὴ οὖν τῆς Ἰσραὴλ χωλότητος νοητῆς τὸ συμβεβηκὸς τῷ Ἰακὼβ περὶ τὸν μηρὸν πάθος, ἐν τῷ παλαίειν αὐτόν. πλὴν ὅτι ψευδοεπήσαιμεν ἂν οὔτι που διαβεβαιούμενοί τε καὶ λέγοντες, 25 ὅτι τοῖς οὖσιν ἐν νυκτὶ καὶ σκοτίαν ἔχουσιν εἰς νοῦν, ἀντιφέρεται τρόπον τινὰ καὶ προσπαλαίει Χριστὸς, παραλύων εἰς χωλότητα τὴν πνευματικήν. ἀναμάθοι δ' ἄν τις τοῦτο εὐκόλως καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς. ἔφη γὰρ τῷ Ἰακὼβ ὁ προσπαλαίων ἄνθρωπος "ἀπόστειλόν "με. ἀνέβη γὰρ ὁ ὄρθρος." συνίῃς ὅπως οὐκ ἀνέχεται προσπαλαίειν 30 διαυγαζούσης ἡμέρας; οὐ γὰρ μάχεται τοῖς ἐν φωτὶ γεγονόσιν οἷς ἂν εἴη πρέπον, εἰς τοῦτο λαμπρότητος διεληλακόσι, καὶ τὸ

[u] Cod. λέγω μέν.

φάναι λοιπὸν, "ὁ Θεὸς ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω." καὶ πρός γε δὴ τούτῳ τὸ "πρωῒ εἰσακούσῃ τῆς φωνῆς μου· τὸ πρωῒ παραστή-"σομαί σοι, καὶ ἐπόψει με." ἀνίσχοντος γὰρ ἡμῖν τοῦ φωτὸς τῆς δικαιοσύνης, τουτέστι Χριστοῦ, καὶ νοητὴν ἐν καρδίαις ἱέντος αὐγήν. τότε δὴ τότε καὶ μάλα λαμπροὶ παραστησόμεθα αὐτῷ 5 διὰ τῆς εἰσάγαν ἐπιεικείας, καὶ τῆς ἄνωθεν ἐποπτείας, ἑαυτοὺς ἀποφανοῦμεν ἀξίους. "ὀφθαλμοὶ γάρ," φησι, "Κυρίου ἐπὶ δι-"καίους." ὄρθρου δὴ οὖν ἀνίσχοντος, τὴν πάλην καταλύει.

Θέα δὲ ὅπως οἰκονομικῶς καὶ εὐτεχνέστατα λίαν διδάσκει τὸν Ἰακὼβ ἀποπηδᾶν ἐθέλοντος, μεταποιεῖσθαί τε καὶ λίαν ἐπιθυμεῖν 10 ἐπιδοῦναί τι τῶν ἀναγκαίων εἰς σωτηρίαν αὐτῷ. ὁ γὰρ ὅλως νενικηκὼς καὶ ἀποστῆναι δυνάμενος, εἰ μὴ μεθεῖτο τυχὸν ὁ νενικημένος, ἐξουσίαν ὡσπερεὶ διδοὺς τοῦ, εἴπερ ἕλοιτο καὶ ἀπρὶξ ἔχεσθαι τυχὸν, "ἀπόστειλόν με," φησιν. τούτῳ προσεοικὸς εὑρήσομεν τὸ πρὸς Μωσέα παρὰ Θεοῦ σοφῶς τε καὶ οἰκονομικῶς 15 εἰρημένον. ἐβουλεύετο μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντα κατὰ τὴν ἔρημον, μεμοσχοποίηκε γὰρ, ἐξαιτῆσαι δίκας τὸν ἀπόπληκτον Ἰσραήλ. ἐφιεὶς δὲ ὥσπερ τῷ μακαρίῳ Μωϋσῇ, καὶ κατακωλύειν εἰ βούλοιτο τὴν ὀργὴν, καὶ τὰς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ποιεῖσθαι λιτὰς, "ἔασόν με," φησὶν, "καὶ ἐξολοθρεύσω αὐτοὺς, καὶ ποιήσω σε εἰς 20 "ἔθνος μέγα." ἐπειδὴ δὲ συνῆκε Μωσῆς τῆς θείας ἡμερότητος τὴν οἰκονομίαν, ἐπὶ τὸ κωλύειν ἔρχεται, καὶ φησὶν, "εἰ μὲν ἀφῇς "αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφης. εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψον κἀμὲ ἐκ τῆς "βίβλου ταύτης ἧς ἔγραψας." οὐκοῦν κατὰ τοιόνδε τρόπον εἰρήσεται πρὸς Ἰακὼβ τὸ, "ἀπόστειλόν με," παρὰ τοῦ παλαίοντος μετ' 25 αὐτοῦ. ὁ δὲ, τάχα που συνεὶς, τίς ὁ παλαίων ἐστὶ, καὶ ἐν αἰσθήσει γενόμενος τοῦ παντὸς πράγματος, μεταποιεῖται λίαν, καὶ φησὶ, "οὐ μή σε ἀνῶ, ἐὰν μή με εὐλογήσῃς." ηὐλόγηται δὲ, καὶ γέγονεν αὐτῷ τῆς εὐλογίας ὁ τρόπος, ἐξ ὀνόματος τοῦ πρώτου πρὸς ἕτερον μεταβιβασμένος. "οὐ κληθήσεται γὰρ τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ. 30 "ἀλλ' Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου." τοῦ μὲν Ἰακὼβ σημαίνοντος τὸν πτερνίζοντα· τουτέστι, τὸν ἀδρανῆ καὶ νηφάλιον εἰς τὸ δύνασθαι κατορθοῦν ἃ δεῖ. τοῦ δὲ Ἰσραὴλ, εἰς νοῦν ὁρῶντα Θεὸν, ἑρμηνευομένου.

Τίς οὖν ὁ λόγος, φέρε δὴ λέγωμεν. βραχὺ τὴν ἀφήγησιν ἀνόπιν 35

ἀνασειράζοντες. παλαίσας ὁ Ἰακὼβ καὶ νενικημένος, καὶ παθὼν ἐν σκότῳ τὴν νάρκησιν τὴν ἐν τῷ μηρῷ δηλονότι, τὸ λοιπὸν ἀντέχεται τοῦ παλαίοντος ὡς εἰρηνικὸς, διαυγάζοντος ἤδη φωτὸς, καὶ ὄρθρου λοιπὸν γεγονότος. ἐξεβιάζετο δὲ ὥσπερ εἰς εὐλογίας αὐτόν. καὶ δὴ καὶ ηὐλόγηται. μετωνόμασται γὰρ Ἰσραήλ. ἀντεξάγων 5 γὰρ ὥσπερ ὁ Ἰσραὴλ τῷ Ἐμμανουὴλ τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσάγωγον, πλὴν ὡς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ σκότῳ τῷ τῆς ἀμαθίας φημί· πεπώρωτο γάρ· ἐπέγνω μόλις ἀνίσχοντος καὶ αὐτῷ κατὰ νοῦν τοῦ θείου φωτός. ηὐλόγηταί τε παρὰ Χριστοῦ· κἂν μὴ ἅπας τυχὸν, ἀλλ' οὖν ἐν μοίρᾳ τινὶ τῶν πεπιστευκότων. "γέγονε γὰρ λεῖμμα κατ' 10 "ἐκλογὴν χάριτος τῷ Ἰσραὴλ," κατὰ τὸ γεγραμμένον. καὶ πεπιστεύκασι τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ὀλίγοι τὸν ἀριθμόν· καὶ πρόγε τῶν ἄλλων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. οἱ ποτὲ μὲν ἦσαν Ἰακώβ· τὸ ἀδρανὲς ἔχοντες ἐν νόμῳ, καὶ οἱονεὶ πτερνίζοντες, παριππεύοντες γοργῶς, καὶ ὅτι μάλιστα παραιτούμενοι τὸ προσκρούειν Θεῷ. ἄμεμπτοι 15 γὰρ ἦσαν κατὰ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ. γεγόνασι δὲ μετὰ τοῦτο καὶ Ἰσραήλ. τουτέστι, μετακεχωρήκασιν εἰς νοῦν ὁρῶντα λοιπὸν Θεόν. τὸ γὰρ Χριστὸν εἰδέναι, τίς δὴ ἄρα καὶ πόθεν καὶ ὅπως γέγονε καθ' ἡμᾶς; ἢ ποῖος αὐτῷ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ πλοῦτος; τοῦτο εἶναι φημὶ τῆς ἀληθοῦς θεοπτίας εἰσδέ- 20 ξασθαι κατὰ νοῦν τὸ φῶς. οὐκοῦν κἂν εἴτις εἴη ἀληθῶς Ἰακὼβ, τουτέστιν εἰ πτερνίζειν δύναιτο, καὶ διαδιδράσκειν ἀστείως καὶ νεανικῶς, πᾶν ὅπέρ ἐστι παραλύειν εἰδὸς, καὶ καλοῦν εἰς ἁμαρτίαν, προκόψει διὰ Χριστοῦ καὶ εἰς σύνεσιν ἁγιοπρεπῆ· κεκλήσεται δὲ καὶ Ἰσραήλ· τουτέστι, Θεὸν ὁρῶν· τότε δὴ τότε καὶ 25 μετὰ ἀνθρώπων ἔσται δυνατὸς, ἐνισχύσας μετὰ Θεοῦ. οὐ γὰρ νοῦ τὸ ἄναλκι κατηρρωστηκότος, ἔργον ἂν γένοιτο τὸ εἰδέναι Θεὸν, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ γνῶσιν ἑλεῖν, εἰ καὶ ἐν ἐσόπτρῳ βλέπει καὶ αἰνίγματι. ἀλλὰ τοῦ πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐσεβείας ἐνηνεγμένου, ὡς δι' οὐδενὸς μὲν ποιεῖσθαι λόγου τὰ σαρκικὰ καὶ ἐγκόσμια· 30 γοργῷ δὲ ὥσπερ καὶ ἀκαθέκτῳ φρονήματι διατάττειν δύνασθαι πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν. οὕτω τοίνυν Ἰσραὴλ μετονομασθέντος τοῦ Ἰακὼβ, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ Ἰσραηλῖται λέγονται.

Θεοδωρήτου. "Οἵ τινες," φησὶν, "Ἰσραηλῖται εἰσίν." ἦν γὰρ καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα μέγα καὶ πολυθρύλλητον. ἐπιτεθὲν μὲν παρὰ τοῦ 35

Θεοῦ τῷ προπάτορι· καθάπερ δέ τις κλῆρος εἰς τοὺς ἐκγόνους παραπεμφθέν. "ὧν ἡ υἱοθεσία·" "υἱὸς γάρ," φησιν, "πρωτό-"τοκός μου Ἰσραήλ." "καὶ ἡ δόξα·" περιφανεῖς γὰρ ἀπὸ τῶν θαυμάτων ἐγένοντο. "καὶ αἱ διαθῆκαι." οὐ γὰρ μόνον τὴν παλαιὰν, ἀλλὰ καὶ τὴν καινὴν αὐτοῖς ὑπέσχετο δώσειν. "θήσομαι 5 "γὰρ," φησὶν, "τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ διαθήκην καινήν· οὐ κατὰ τὴν "διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν." ἀλλὰ ταύτην αὐτοὶ λαβεῖν οὐκ ἠθέλησαν. "καὶ ἡ νομοθεσία." αὐτοῖς γὰρ τὸν Μωσαϊκὸν ἐδεδώκει νόμον. "καὶ ἡ λατρεία." τῶν γὰρ ἄλλων ἐθνῶν αὐτοὺς προτιμήσας, τὴν νομικὴν ἱερουργίαν ἐδίδαξε. "καὶ αἱ 10 "ἐπαγγελίαι." αἵτε πρὸς τοὺς πατέρας παρὰ τοῦ Θεοῦ γεγενημέναι, καὶ αἱ διὰ τῶν προφητῶν προενηνεγμέναι. "ὧν οἱ πα-"τέρες" οἱ ἀοίδιμοί τε καὶ πολυθρύλλητοι. ὧν Θεὸς ἐχρημάτισεν ὁ Θεός. εἶτα τελευταῖον τέθεικε τὸ μεῖζον τῶν ἀγαθῶν. "καὶ ἐξ "ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα." καὶ ἤρκει μὲν ἡ τοῦ κατὰ 15 σάρκα προσθήκη παραδηλῶσαι τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα· ὁ δὲ, προστέθεικε τὸ, "ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς "αἰῶνας. ἀμήν." καὶ τῶν φύσεων δεικνὺς τὴν διαφορὰν καὶ τοῦ θρήνου διδάσκων τὸ εὔλογον· ὅτι ἐξ αὐτῶν μὲν κατὰ σάρκα ὁ ἐπὶ πάντων Θεός· αὐτοὶ δὲ τῆς συγγενείας ταύτης ἐξέπεσον. 20

Χρυσοστόμου. Ἅμα δὲ καὶ ὡς λογισάμενος ἅπερ εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐνεδείξατο, εἶπεν, "ὁ ὢν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν." τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν ἀναφέρων αὐτὸς τῷ μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ ἕτεροι βλασφημοῦσιν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀπόρρητα εἰδότες αὐτοῦ, ἴσμεν σαφῶς ὅτι τοῦ δοξάζεσθαι ἄξιος. 25

Βασιλείου ἐκ τῶν ἀντιρρητικῶν. "Ὁ δὲ ἐπὶ πάντων "Θεὸς" ἐξ ἀνάγκης ὑπερέχων πάντων. ὁ Ἀπόστολος οὖν Θεὸν εἰπὼν τὸν Σωτῆρα, οὐχὶ καὶ τοῦ Πατρὸς εἶπε μείζονα. οὐ γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀντιδιέστειλεν· ἀλλὰ πρὸς τοὺς λεγομένους μὲν ψευδῶς θεοὺς, μὴ ὄντας δέ. 30

Γρηγορίου Νύσσης ἐκ τοῦ κατὰ Εὐνομίου. ιβ' λόγος. Εἰ τοίνυν ἐπὶ πάντων Θεὸς ὁ Σωτὴρ, οἱ ἀποξενοῦντες αὐτὸν τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ κτιστὸν λέγοντες, τί χλευαστικῶς αὐτῷ τὴν ψευδώνυμον κλῆσιν χαρίζονται, τῷ ἀλλοτρίῳ τῆς ἀληθινῆς θεότητος, τὴν Θεὸς φωνὴν μάτην ὥσπερ τοῖς εἰδώλοις. ὥστε ἢ μὴ 35

δὲ Θεὸν ὁμολογείτωσαν αὐτὸν, οἱ κτιστὸν εἶναι διοριζόμενοι, ἵνα φανῶσιν Ἰουδαΐζοντες. ἢ εἴπερ ὁμολογοῦσι τὸν κτισθέντα εἶναι Θεὸν, εἰδωλολατρεῖν μὴ ἀρνείσθωσαν.

Κυρίλλου ἐκ τῶν Θησαυρῶν. Καὶ εἰ μηδὲν τῶν γεγενημένων λέλεκταί τε καὶ ἔστιν ἐπὶ πάντων Θεός. ἔστι δὲ ἐπὶ πάντων Θεὸς 5 ὁ Υἱός. οὐκ ἄρα τῶν γενομένων ἐστίν. εἰ δὲ Θεὸς ἐπὶ πάντων ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, καὶ γενητός ἐστιν· ἔστι δὲ ἐπὶ πάντων Θεός· καὶ 6 ὁ πατὴρ γενητὸς ἔσται κατ' αὐτοὺς, ὅπερ ἀσεβὲς ἐννοεῖν.

7 Οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ. οὐδ' ὅτι εἰσὶ 10 8 σπέρμα Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα, ἀλλ', ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα. τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρ- 9 κὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα. ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ 15 Σάρρᾳ υἱός.

Χρυσοστόμου. Ἐμβαίνει λοιπὸν εἰς τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ζητούμενον λόγον. καὶ γὰρ ἐζήτουν πολλοὶ, καθάπερ ἔφθην εἰπὼν, τινὸς ἕνεκεν οἱ μὲν δεξάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν, ἐξέπεσον. οἱ δὲ μὴ ἀκούσαντες αὐτῆς πώποτε, πρὸ ἐκείνων ἐσώθησαν. ταύτην τοίνυν 20 λύων τὴν ἀπορίαν, πρὸ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν εἰσάγει. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τίς· τί οὖν σὺ μᾶλλον φροντίζεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ; καὶ τῆς παρὰ σοῦ δεῖται βοηθείας, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ ὁ λόγος αὐτοῦ; κἂν μὴ σὺ γένῃ ἀνάθεμα, ἐκπίπτει αὐτοῦ ὁ λόγος; πρὸς ταῦτα πάντα ἱστάμενος φησίν. ταῦτα δὲ 25 πάντα εἶπον, ἵνα δείξω τὸ περὶ Χριστὸν φίλτρον· καὶ γὰρ καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐκβάντων, οὐκ ἀποροῦμεν τῶν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ λόγων, φησὶν, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι ἕστηκεν ἡ ἐπαγγελία ἣν εἶπεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· "σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου·" καὶ "ὅτι ἐν τῷ σπέρματί σου ἐνευλογήσονται πάντα τὰ ἔθνη." ἴδωμεν 30 οὖν ποῖον ἐστὶ τὸ σπέρμα φησίν. οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ αὐτοῦ, σπέρμα αὐτοῦ εἰσίν. ἂν τοίνυν μάθῃς ποῖον ἐστὶ τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα, ὄψει δοθεῖσαν τὴν ὑπόσχεσιν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ ὅτι οὐκ ἐξέπεσεν ὁ λόγος. ποῖον οὖν ἐστιν, εἰπὲ, τὸ σπέρμα;

αὐτὴ ἡ ἐπαγγελία ἑαυτὴν ἑρμηνεύει, οὕτω λέγουσα. "ἐν Ἰσαὰκ "κληθήσεταί σοι σπέρμα·" τί ἐστιν "ἐν Ἰσαάκ;" ἑρμήνευσον. τουτέστιν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα λογίζεται εἰς σπέρμα. καὶ ὅρα Παύλου σύνεσιν καὶ μεγαλόνοιαν. ἑρμηνεύων γὰρ οὐκ εἶπεν, 5 ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ. τῷ παρόντι τὰ παλαιὰ συνάπτων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ Ἰσαὰκ ἁπλῶς τοῦ Ἀβραὰμ τέκνον ἦν.

Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. ὅσοι κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐγεννήθησαν· 10 οὗτοι τέκνα τοῦ Θεοῦ εἰσὶ, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, "ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα." ἵνα μάθῃς ὅτι οἱ τῷ τρόπῳ γεννώμενοι τῷ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ, οὗτοι μάλιστά εἰσι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. πῶς οὖν ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη; οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύναμιν σαρκός. ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγ- 15 γελίας· "κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον," φησὶν, "ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται "τῇ Σάρρα υἱός." αὕτη τοίνυν ἡ ἐπαγγελία, τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ διέπλασέ τε καὶ ἐγέννησε διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων. τί γὰρ εἰ καὶ μήτρα ὑπέκειτο, καὶ νηδὺς γυναικός; οὐ γὰρ ἡ δύναμις τῆς νηδύος, ἀλλὰ τῆς ἐπαγγελίας ἡ ἰσχὺς, ἔτεκε τὸ παιδίον. οὕτω 20 καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ῥημάτων. ἐν γὰρ τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων, ῥήματα εἰσὶ τὰ Θεοῦ γεννῶντα ἡμᾶς, καὶ διαπλάττοντα. εἰς γὰρ ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος βαπτιζόμενοι, γεννώμεθα. αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ' ἐπαγγελίας Θεοῦ ἡ γέννησις. ὥσπερ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προσ- 25 αγορεύσας γέννησιν, τότε αὐτὴν ἐπλήρωσεν· οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν προανεφώνησε χρόνων, διὰ τῶν προφητῶν ἁπάντων· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον ἐξήγαγεν. εἰ δὲ λέγοιεν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι τὸ "ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα," τοῦτο ἐστὶ, τὸ τοὺς ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ γενομένους αὐτῷ λογίζεσθαι εἰς 30 σπέρμα· ἔδει καὶ τοὺς Ἰδουμαίους καὶ πάντας ἐκείνους υἱοὺς αὐτοῦ χρηματίζειν. ὁ γὰρ πρόγονος αὐτῶν Ἡσαῦ, υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαάκ· νῦν δὲ οὐ μόνον οὐ χρηματίζουσι παῖδες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰσὶν ἠλλοτριωμένοι. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα

τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας; ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἄνωθεν προϋπογέγραπτο γέννησις. εἰ δὲ τὴν μήτραν μοι λέγεις, ἔχω κἀγὼ τὸ ὕδωρ εἰπεῖν. ἀλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ Πνεύματος, οὕτω κἀκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἐπαγγελίας. τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρα ἦν ἡ μήτρα διὰ τὴν 5 στείρωσιν καὶ τὸ γῆρας.

Θεοδωρήτου. Ἐγὼ μὲν φύσιν οὐκ ἠβουλόμην μόνον, ἀλλὰ καὶ ηὐχόμην ἀλλότριος εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ. εἴπερ οἷόν τε ἦν διὰ τῆς ἐμῆς ἀλλοτριώσεως Ἰουδαίους τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν ἀγαθῶν. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων ἀντιλεγόντων, καὶ τὴν σωτηρίαν οὐ 10 βουλομένων καρπώσασθαι, ἔχουσι τἀληθὲς αἱ πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαι· πῶς ἔχουσιν; "οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι "Ἰσραήλ." οὐ γὰρ τῆς φύσεως ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς ἐπιζητεῖ τὴν συγγένειαν. εἶτα διδάσκει τοῦτο σαφέστερον. οὐδὲ ὅτι εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, πάντες τέκνα. τουτέστι Θεοῦ. τοῦτο γὰρ 15 μετὰ βραχέα διδάσκει. "ἀλλ' ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρ-"μα." καὶ τεθεικὼς τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν, ἀναπτύσσει ταύτην, καὶ τῇ ἑρμηνείᾳ σαφῆ τὸν λόγον ποιεῖ. καλεῖ δὲ σαρκὸς μὲν τέκνα, τὰ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν γεγεννημένα. ἐπαγγελίας δὲ, τὰ κατὰ χάριν παρεσχημένα. τῆς γὰρ φύσεως ἀπειρηκυίας, 20 κατὰ θείαν φιλοτιμίαν ἀπεφάνθη πατήρ. λέγει δὲ τοῦτο, ὅτι καὶ Ἰσμαὴλ τοῦ Ἀβραὰμ ἦν υἱὸς, καὶ πρωτότοκος υἱός. διὰ τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, ὡς μόνος σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ προσαγορευόμενος; εἰ δὲ νομίζεις ἐκεῖνον ὡς ἡμίδουλον ἐκβεβλῆσθαι τῆς συγγενείας, οὐκ εἰκότως νομίζεις. ἐκ πατέρων γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἐκ 25 μητέρων ἔθος γενεαλογεῖν τῇ θείᾳ γραφῇ. καὶ ἐδύνατο μὲν ὁ θεῖος Ἀπόστολος παραγαγεῖν καὶ τοὺς ἐκ τῆς Χετούρας γεγενημένους, σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραὰμ οὐ καλουμένους. ῥάδιον ἦν αὐτῷ καὶ τοὺς δυοκαίδεκα παῖδας τοῦ Ἰακὼβ, ἐκ διαφόρων δεῖξαι μητέρων γεγεννημένους. καὶ τοὺς τέτταρας ἡμιδούλους, καὶ ὅλους Ἰσραὴλ 30 χρηματίζοντας· καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς τῶν μητέρων παραβλαβέντας δουλείας. ἀλλὰ μετὰ φειδοῦς τοὺς ἐλέγχους προσφέρων, τοῦτο μὲν παραλέλοιπεν. ἐκ πολλοῦ δὲ τοῦ περιόντος ἐνίκησε. τεθεικὼς γὰρ τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ εἰρημένον, "ὅτι ἐν Ἰσαὰκ

"κληθήσεταί σοι σπέρμα," δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ τὸ τούτου γένος ἅπαν τῆσδε τῆς εὐλογίας μετειληφὸς εὑρίσκεται. τῶν γὰρ τούτου παίδων ὁ μὲν, τὴν εὐλογίαν εἴληφεν· ὁ δὲ, ταύτης διήμαρτεν. ὃ παρακατιὼν δηλοῖ.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ τοῖς Ἰσραηλίταις 5 ἐπηγγελμένα ἐνέφηνεν, ὅτι εἰς τὰ ἔθνη μετετέθη, ὅπερ ἦν κατηγόρημα τοῦ Θεοῦ, ὡς διαψευσαμένου τὰς ἐπαγγελίας, καὶ μηδὲν δεδωκότος τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ, δείκνυσιν ὅτι οὐ τοὺς κατὰ σάρκα Ἰσραηλίτας ἐδήλου ἡ γραφὴ, ἀλλὰ τοὺς διὰ τῆς εὐσεβείας δεικνύντας, ὅτι ἄξιοι εἰσὶν Ἰσραηλῖται προσαγορεύεσθαι, 10 καὶ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, κἂν μὴ ὦσι σπέρμα αὐτοῦ. τῶν γὰρ τοιούτων πατέρα αὐτὸν ἔσεσθαι ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο. εἰπὼν δὲ οὐ "πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ," ἔδειξεν ὅτι γεγόνασι πιστοὶ καὶ ἐν τῷ Ἰσραήλ· εἰ καὶ ὀλίγοι. διὰ γὰρ τοῦτο μετέστησεν ὁ Θεὸς τὴν χάριν ἐπὶ τὰ ἔθνη, ἐπεὶ οἱ πλείους τοῦ Ἰσραὴλ ἐξέκλιναν. εἰπὼν 15 δὲ "ἐν Ἰσαὰκ," δηλοῖ ἐν τρόπῳ τοῦ Ἰσαάκ. τουτέστιν, ἐξ ἐπαγγελίας ὥσπερ ὁ Ἰσαάκ. οὐ γὰρ οἱ ἐκ σαρκὸς Ἀβραὰμ, οὗτοι πάντως τέκνα Θεοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνοι εἰσὶ τέκνα Ἀβραὰμ, οἱ δίκαιοι. οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ ἐξ ἐπαγγελίας, οὓς κατὰ πρόγνωσιν ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς υἱοὺς τοῦ Ἀβραάμ· οὓς καὶ προεγίνωσκεν ἀξίους 20 ὄντας ἐπιγράφεσθαι πατέρα τὸν Ἀβραάμ. καὶ γὰρ ὁ ἐξ ἐπαγγελίας Ἰσαὰκ γεγονὼς τῷ Ἀβραὰμ, δίκαιος ὤφθη. ὃν εἰδὼς δίκαιον ἔσεσθαι ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο. ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν, προειδὼς τῶν ἐσομένων ἐθνῶν τὴν εὐσέβειαν.

Ὁ οὖν Ἰσαὰκ δι' ἐπαγγελίας δίκαιος ἦν, καὶ τύπος δικαίων. 25 διὸ καὶ τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ τὸν Ἰσμαὴλ παρέδραμεν, ὡς μὴ δίκαιον. ἀσφαλῶς οὖν οὐκ εἶπε γενηθήσεταί σοι σπέρμα, ἀλλὰ "κληθήσεται." οὐ γὰρ φυσικοὺς υἱοὺς ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ κληθησομένους διὰ τὴν τῆς εὐσεβείας πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν. καὶ ἀκόλουθον μὲν ἦν εἰπεῖν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα 30 τοῦ Ἀβραάμ· ἀλλ' εἶπε "τοῦ Θεοῦ," ἵνα δείξῃ ὅτι τὰ ἄξια τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ, ἄξια ἦν καὶ Θεοῦ λέγεσθαι διὰ τὸ τῆς πολιτείας καθαρόν. οἱ μὴ ἄξιοι οὖν τοῦ Ἀβραὰμ, οὐδ' ἂν ὦσιν ἐξ αὐτοῦ, λογισθήσονται εἰς τέκνα. ἀλλ' οἱ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ζηλοῦντες, κἂν μὴ ὦσιν ἐξ αὐτοῦ. ἡ δὲ ὅλη κατασκευὴ τοῦ λόγου, 35

ὅτι κατὰ πρόγνωσιν ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, ἥτις γίνεται κατὰ δικαιοκρισίαν· καὶ ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνῶν.

10 *Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην* 11 *ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. μήπω γὰρ γεννηθέντων, μὴ δὲ πραξάντων τί ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ'* 12 *ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρήθη αὐτῇ, ὁ μείζων δουλεύσει τῷ* 13 *ἐλάσσονι, καθὼς γέγραπται, τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαῦ ἐμίσησα.*

Χρυσοστόμου. *Μέγα τὸ ζητούμενον ἦν. διὸ καὶ πολλαχόθεν ἐπεχείρησε λῦσαι τὴν ἀπορίαν. εἰ γὰρ παράδοξον τὸ μετὰ τοσαύτας ἐπαγγελίας ἐκπεσεῖν ἐκείνους, πολλῷ παραδοξότερον τὸ καὶ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκείνων εἰσελθεῖν ἀγαθὰ, τοὺς μηδὲν προσδοκήσαντας τοιοῦτον. εἰ γὰρ πάντες ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, πῶς πάντων ἀναξίων ὄντων, τὰ ἔθνη ἐσώθη μόνα; μετὰ δὲ τούτου, καὶ ἕτερον ἄν τις διαπορoίη. εἰ γὰρ μὴ ἔμελλεν αὐτοῖς πληροῦν τὰς ὑποσχέσεις ὁ Θεὸς, τίνος ἕνεκεν ὑπισχνεῖτο· ἐπιστάμενος ὅτι ἀναξίους ἑαυτοὺς καταστήσουσι τῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λήψονται τῶν εἰρημένων; πῶς οὖν αὐτὸ ἔλυσεν ὁ Παῦλος; ἀπὸ τοῦ δεῖξαι τίς ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ, ᾧ ὑπέσχετο. τούτου γὰρ δειχθέντος, κἀκεῖνο συναποδέδεικται, τὸ πεπληρῶσθαι τὰς ἐπαγγελίας ἁπάσας. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ τοῦ Ἰακὼβ ὄνομα τέθεικεν· ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἰσραήλ. ὅπερ ἄρα τῆς ἦν τοῦ δικαίου, καὶ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καὶ τοῦ Θεὸν ἑωρακέναι, σύμβολον. εἰ οὖν πάντες ἥμαρτον, πῶς φησι, "οἱ μὲν, ἐσώθησαν· οἱ δὲ, ἀπώλοντο;" ὅτι μὴ πάντες προσελθεῖν ἠβουλήθησαν. ὡς, τόγε αὐτοῦ μέρος, διεσώθησαν ἅπαντες. καὶ γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες. ἀλλὰ τέως τοῦτο οὐ τίθησι· ἀλλ' ἐκ περιουσίας αὐτὸ λύει, καὶ ἐκ παραδείγματος ἑτέρου· ἄλλο ζήτημα εἰς μέσον ἀγαγών. καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἔλυσεν ἀπορίαν μεγίστην, δι' ἀπορίας ἑτέρας.*

Ἐπειδὴ γὰρ ἐζητεῖτο πῶς τοῦ Χριστοῦ δικαιωθέντος, πάντες ἀπήλαυσαν οἱ λοιποὶ τῆς δικαιοσύνης ἐκείνης, τὸ τοῦ Ἀδὰμ παρήγαγε λέγων· "εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι θάνατος ἐβασίλευσε, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος λαβόντες,

ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι. καὶ τὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ, οὐ λύει· τὸ δὲ αὐτοῦ λύει ἐκ τούτου. ὅσῳ γὰρ ἐκεῖνο ἀσαφέστερον ἔμενε, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἐπεστομίζετο, καὶ ἡ τούτου διαπόρησις καὶ ἐπ' ἐκεῖνο μετέβαινε, καὶ σαφέστερον τοῦτο ἐκείνου ἐγένετο· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα διὰ ἀπορουμένων ἑτέρων λύει τὰ ζη- 5 τούμενα. πρὸς γὰρ Ἰουδαίους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῷ. διά τοι τοῦτο τὰ μὲν παραδείγματα ἅπερ ἤγαγεν εἰς μέσον, οὐ σφόδρα λύει. οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος ἐν τούτοις, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους μάχῃ. τὰ δὲ ἑαυτοῦ πάντα ἐξ ἐκείνου ποιεῖ σαφέστερα· τί θαυμάζεις φησί. ὅτι τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν, ἐσώθησαν· οἱ δὲ, οὐκ ἐσώθησαν νῦν; καὶ 10 γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν πατριαρχῶν τοῦτο γινόμενον ἴδοι τίς ἄν. διατί γὰρ ὁ Ἰσαὰκ σπέρμα καλεῖται μόνος; καί τοι γε καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ αὐτὸς ἦν πατὴρ, καὶ ἑτέρων πολλῶν. ἀλλὰ ἀπὸ δούλης ἦν μητρὸς φησί. καὶ τί τοῦτο πρὸς τόν γε γεγεννηκότα; πλὴν οὐδὲν φιλονεικῶ. ἐκβεβλήσθω διὰ τὴν μητέρα οὗτος. τί ἂν ἄρα εἴποιμι περὶ 15 τῶν ἀπὸ τῆς Χεττούρας; οὐχὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἐξ ἐλευθέρας; διὰ τί μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐτιμήθησαν τῷ Ἰσαάκ; καὶ τί λέγω τούτους; ἡ γὰρ Ῥεβέκκα μόνη τῷ Ἰσαὰκ ἐγένετο γυνή· καὶ δύο τεκοῦσα παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ἔτεκεν ἀμφοτέρους. ἀλλ' ὅμως οἱ τεχθέντες τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ὄντες, τῆς αὐτῆς μητρὸς, τὰς αὐτὰς λύσαντες 20 ὠδῖνας, καὶ πρὸς τούτοις καὶ δίδυμοι ὄντες, οὐ τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσαν. ὡς ἐπὶ σαφέστερον οὖν ἐλθὼν παράδειγμα, οὐ μόνον δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦτο συνέβη φησὶν, "ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς "κοίτην ἔχουσα" καὶ τὰ ἑξῆς.

Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ μὲν ἐμισεῖτο τῶν αὐτῆς παίδων, ὁ δὲ ἐφι- 25 λεῖτο; διὰ τί ὁ μὲν ἐδούλευεν, ὁ δὲ ἐδουλεύετο; ἐπειδὴ ὁ μὲν, πονηρός· ὁ δὲ, ἀγαθὸς ἦν. καί τοι μηδέπω γεννηθέντων, ὁ μὲν, ἐτιμᾶτο, ὁ δὲ, κατεδικάζετο· οὔπω γὰρ γεννηθέντων, ὁ Θεὸς εἶπεν· "ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάττονι." τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο εἶπεν; ὅτι οὐκ ἀναμένει καθάπερ ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πράξεων, ἰδεῖν 30 τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον· ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτων οἶδε. καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν γέγονε μετὰ πλείονος τοῦ θαύματος. τί γὰρ λέγω φησὶν, περὶ τοῦ Ἡσαῦ καὶ περὶ τοῦ Ἰακώβ; ὧν ὁ μὲν, πονηρὸς ἦν, ὁ δὲ ἀγαθός. ἐπὶ γὰρ τῶν Ἰσραηλιτῶν, κοινὸν τὸ ἁμάρτημα ἦν. πάντες γὰρ τὸν μόσχον προσεκύνησαν. ἀλλ' ὅμως 35

οἱ μὲν, ἠλεήθησαν, οἱ δὲ, οὐκ ἠλεήθησαν· "ἐλεήσω γάρ," φησιν, "ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω." τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κολαζομένων ἴδοι τίς ἄν. τί γὰρ ἂν εἴποις περὶ τοῦ Φαραὼ, ὅτι ἐκολάσθη οὕτως; ὅτι σκληρὸς ἦν καὶ ἀπειθής; ἀλλ' ἦσαν καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι· πῶς οὖν οὗτος, οὕτω σφοδρῶς ἐκολάζετο; τί δή 5 ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τὸν οὐ λαὸν, ἐκάλεσε λαόν· καὶ πάλιν οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἠξίωσε τιμῆς; ἐὰν γὰρ ὦσι, φησὶν, ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. ὁρᾳς ὅσης ἀπορίας ἐνέπλησε τὰ κείμενα;

Εἰπέ μοι φησὶν, ὦ Ἰουδαῖε, τούτων οὐδὲν λύσαι δυνάμενος, πῶς 10 ὑπὲρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως ἡμῖν πράγματα παρέχεις; καί τοι γε ἔχω ἐγὼ καὶ δικαίαν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν τὰ ἔθνη ἐδικαιώθη, ὑμεῖς δὲ ἐξεπέσετε. τίς οὖν ἡ αἰτία; ὅτι οἱ μὲν, ἐκ πίστεως· ὑμεῖς δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμου. καὶ ταύτῃ φιλονεικήσαντες, προεδόθητε πάντες. "ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην," φησὶ, "καὶ τὴν ἰδίαν 15 "δικαιοσύνην στῆσαι ζητοῦντες, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπε- "τάγησαν." ἡ μὲν οὖν λύσις τοῦ χωρίου παντὸς, ὡς ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν τὸ πᾶν, οὕτω προάγεται παρὰ τῆς μακαρίας ψυχῆς ἐκείνης. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερα ταῦτα γένηται, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν εἰρημένων ποιησώμεθα τὴν ἐξέτασιν· ἐκεῖνο εἰδότες, ὅτι τὸ σπουδαζό- 20 μενον τῷ Παύλῳ τοῦτο ἦν· δεῖξαι διὰ πάντων, ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς οἶδε μόνος· ἀνθρώπων δὲ οὐδὲ εἷς. καὶ οὐκ ἀναμένει ἀπὸ τῆς τῶν πράξεων ἐκβάσεως ἰδεῖν τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ προλαμβάνων, τὸν μὲν, εὐεργετεῖ, τὸν δὲ, κολάζει. πλὴν ἐπ' αὐτὰ τὰ ἀποστολικὰ ῥήματα ἴωμεν. "οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥε- 25 "βέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα." ἠδυνάμην γάρ, φησὶν, εἰπεῖν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττούρας· ἀλλ' οὐ λέγω. ἀλλ' ὥστε ἐκ περιουσίας τὴν νίκην ἄρασθαι, τοὺς ἐξ ἑνὸς πατρὸς καὶ μίας τεχθέντας μητρὸς, εἰς μέσον ἀγάγω.

Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Ῥεβέκκας ἦσαν ἀμφότεροι, καὶ ἀπὸ τοῦ 30 Ἰσαὰκ τοῦ γνησίου παιδὸς, τοῦ δοκίμου, περὶ οὗ ἔφησεν, "ἐν "Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα·" τοῦ πατρὸς ἡμῶν πάντων γενομένου. εἰ δὲ πατὴρ ἡμῶν ἐκεῖνος, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου πατέρας εἶναι ἔδει. ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο. εἶδες πῶς πανταχοῦ πίστις καὶ ἀρετή ἐστιν ἡ διαλάμπουσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ συγγένειαν χαρακ- 35

τηρίζουσα· καὶ οὐχ ὁ τρόπος τῆς γεννήσεως. εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, ἔδει καὶ τὸν Ἡσαῦ ἀπολαῦσαι τῶν αὐτῶν τῷ Ἰακώβ. καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μὲν, ἀγαθὸς, ὁ δὲ, πονηρὸς, διὰ τοῦτο προετιμήθη. ἵνα μὴ εὐθέως ἀντιπέσῃ αὐτῷ τοῦτο. τί οὖν ἀγαθοὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν μᾶλλον ἢ οἱ ἐκ περιτομῆς; εἰ γὰρ καὶ οὕτως εἶχεν ἡ τοῦ 5 πράγματος ἀλήθεια· ἀλλ' οὔπω αὐτὸ τίθησι. καὶ γὰρ ἐδόκει φορτικώτερον εἶναι. ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τὸ πᾶν ἐπέρριψεν. ἥτινι μάχεσθαι οὐδεὶς ἂν ἐτόλμησε. μήπω γὰρ γεννηθέντος, φησὶν, "ἐρρέθη αὐτῇ, ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι." καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἡ κατὰ σάρκα εὐγένεια ὠφελεῖ, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν δεῖ 10 ζητεῖν. ἣν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεὸς οἶδε. "μήπω γὰρ γεννηθέν-"των," φησὶν, "μὴ δὲ πραξάντων τί ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἵν' ἡ κατ' ἐκλο-"γὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ, ἐρρέθη αὐτῇ, ὅτι ὁ μείζων δουλεύσει "τῷ ἐλάσσονι." τοῦτο γὰρ προγνώσεως, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι. 15

Ἵνα οὖν φανῇ τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκλογὴ, ἡ κατὰ πρόγνωσιν γενομένη, ἐκ πρώτης ἡμέρας τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, καὶ εἶδε καὶ ἀνεκήρυξε. μὴ τοίνυν μοι λέγε, φησὶν, ὅτι νόμον ἀνέγνως καὶ προφήτας, καὶ τοσοῦτον ἐδουλεύσας χρόνον. ὁ γὰρ εἰδὼς ψυχὴν δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ τίς ἄξιος ἐστὶ σωθῆναι. παραχώρει τοίνυν 20 τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς ἐκλογῆς[u]. οἶδε γὰρ ἐκεῖνος μετὰ ἀκριβείας πάντα ποιεῖν. διὸ καὶ ἔλεγε, "τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δὲ "Ἡσαῦ ἐμίσησα." ὅτι γὰρ δικαίως, σὺ μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους ἔγνως. αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους ᾔδει σαφῶς. οὐδὲ γὰρ ἑτέρων ἐπίδειξιν ζητεῖ μόνον ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως εὐγένειαν, καὶ 25 γνώμην εὐγνώμονα. ὁ γὰρ τοιοῦτος, κἂν ὑπὸ περιστάσεως ποτὲ ἁμάρτῃ τινὸς, ταχέως ἑαυτὸν ἀνακτήσεται. κἂν ἐν κακίᾳ διατρίβων τύχῃ, οὐ περιοφθήσεται· ἀλλὰ ταχέως αὐτὸν ἀνιμήσεται ὁ πάντα εἰδὼς Θεός.

Κυρίλλου ἐκ τῶν εἰς τὴν Γένεσιν. Σὺ δέ μοι σκόπει κατὰ 30 καιρὸν ἐνταῦθα παραληφθεῖσαν τὴν Ῥεβέκκαν, τύπον οὖσαν τῆς τῷ Χριστῷ νυμφευθείσης ἐκκλησίας. ὡς γὰρ ὁ Ἀβραὰμ οὐκ ἠξίωσεν ἐκ τῶν θυγατέρων Χαναὰν, ἁρμόσαι γυναῖκα τῷ ἠγαπη-

[u] I. m. a m. rec. multa hic desunt.

μένῳ, φημὶ τῷ Ἰσαάκ. ἀλλ᾽ εἰς τὴν τῶν εἰδωλολατρούντων χώραν τὸν γνήσιον οἰκέτην ἀποτρέχειν ἐκέλευε, φροντιοῦντα γυναικὸς τῆς ὅτι μάλιστα πρεπωδεστάτης αὐτῷ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, οὐκ ἠθέλησε τὴν τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴν νοητῶς συνάψαι Χριστῷ ὡς ἐν Ἰσαὰκ σημείῳ. ὀψιγενὴς γὰρ ὁ Ἰσαὰκ καὶ ἀγαπητός. 5 πέφηνε δὲ καὶ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ὁ Χριστός· καὶ ἔστιν ἠγαπημένος, τέρψις τὲ καὶ ἀγαλλίαμα· ἑρμηνεύεται γὰρ οὕτως ὁ Ἰσαάκ. ὅτι δὲ οἱ Χαναναῖοι τύπος ἂν νοοῖντο τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, σαφὲς ἂν γένοιτο καὶ μάλα ῥαδίως ἀπόγε τῆς τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείας. Χαναναῖοι γὰρ ἕτοιμοι πρὸς ταπείνωσιν. μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ εἴκειν 10 πλὴν δὲ τοῖς Ἰουδαίοις. τεταπείνωνται γὰρ τῆς ἐν Χριστῷ δόξης ὠλισθηκότες, καὶ εἰς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἐκτόπων κατερρηγμένοι. οὐκοῦν οὐκ ἐκ Χαναὰν, ἀλλ᾽ ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν τῷ Ἰσαὰκ ἡ νύμφη.

Ὥσπερ γὰρ ἔφην, οὐκ ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ᾽ ἐξ ἐθνῶν ἡ συνηρμοσμένη 15 τῷ Υἱῷ πνευματικῶς ἐκκλησία, πλὴν διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς, μεσολαβούντων οἰκετῶν ὅτι μάλιστα πιστῶν καὶ γνησίων. ἵνα νοῶμεν τοὺς μαθητάς· οἳ καὶ ταμίαι γεγόνασι καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων Θεοῦ. μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐν χερσὶν ἔχοντες πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. οὗτοι καταλιπόντες τὴν Ἰουδαίαν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ 20 τοῦ Ἀβραὰμ οἰκέτης τὴν Χαναναίαν, εἰς τὴν τῶν εἰδωλολατρούντων χώραν κατέβαινον. ἄνω θέμενοι τρόπον τινὰ τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀγαθά. καὶ πλήρη μὲν ἔχοντες τὸν νοῦν σοφίας τῆς ἄνωθεν, ἐπίμεστοι δὲ χαρισμάτων τῶν διὰ τοῦ Πνεύματος. ἐπιτήρει δὲ, ὅτι καὶ ἀνώνυμος ὁ οἰκέτης τῷ Ἀβραάμ. ἵνα κατὰ παν- 25 τὸς φέρηται μαθητοῦ πιστοῦ τὲ καὶ δεδοκιμασμένου τῆς διακονίας ὁ τύπος. καὶ κατέλυσε μὲν ἐκεῖνος πρὸς τῷ φρέατι τοῦ ὕδατος πρὸς ἑσπέραν. παρεκάλει δὲ δι᾽ εὐχῆς Θεὸν γενέσθαι συλλήπτορα, καὶ ἐφ᾽ ὕδατι δοκιμάζειν τὴν παρθένον ἤθελεν.

Ἐπεφοίτησαν δὲ καὶ οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, 30 ταῖς τῶν ἐθνῶν χώραις, τὸ πρὸς ἑσπέραν. τουτέστιν, ἐν ἐσχάτοις ὄντος τοῦ αἰῶνος καιροῖς. καὶ παρ᾽ ὕδασι, τὴν νοητὴν ἐδοκίμαζον παρθένον. ἐπιτηδειοτάτη γὰρ λίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ εὐρώστως ἔχουσα, πρός γε τὸ δύνασθαι φημὶ τὸν ζωοποιὸν ἀρύσασθαι λόγον ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἔχει δὲ καὶ 35

οὐκ ἀνικάνως τὸ γεννητικὸν εἰς νοῦ καὶ φρενῶν ἐπιτηδειότητα, πρὸς τὸ καὶ ἑτέραις δύνασθαι χορηγεῖν τὰ τελοῦντα πρὸς ζωήν. ἐπότιζε γὰρ ἡ Ῥεβέκκα αὐτόν τε καὶ τοὺς οἰκέτας καὶ τὰς καμήλους. καὶ ὁ μὲν οἰκέτης τύπος ἂν νοοῖτο νῦν τῶν ἐξ Ἰσραήλ. ἄνθρωποι γὰρ οἱ νόμον ἔχοντες ἤδη παιδαγωγὸν, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς μὲν ἔτι 5 τὸ Χριστοῦ μυστήριον. πλὴν οὐκ ἀπαιδαγώγητοι παντελῶς. κτηνῶν δὲ ἀλόγων οὐδὲν διαφέροντες οἱ ἐξ ἐθνῶν· οἱ καὶ ταῖς καμήλοις παρεικάζοντο ἂν εἰκότως. ἀνίερον γὰρ κατὰ νόμους τὸ ζῶον. τοιοίδε πάντες οἱ μήπω Θεὸν εἰδότες, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῆ. ἱκανωτάτη δὴ οὖν κατάρδειν ἡ ἐκκλησία τοῖς ἱεροῖς τε καὶ θείοις 10 νάμασι τούς τε ἐξ Ἰουδαίων ἥκοντας, ἐπὶ τὸ δεῖν ἑλέσθαι τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν κεκλημένους. ἐπειδὴ δὲ νῦν οἱ μαθηταὶ τοιαύτην τεθέανται τὴν παρθένον. ψελλίοις τε αὐτὴν κατηγλαΐζον εὐθύς· καὶ μέντοι τὸν ἐν ὠσὶ προσετίθεσαν κόσμον. τουτέστι λαμπρὰν ἐπετέλουν καὶ εὐπρεπεστάτην τοῖς εἰς εὐηκοΐαν 15 αὐχήμασι. κεκοσμημένη γὰρ ἀκοὴ παραδηλώσειεν ἂν τὸ εὐήκοον. περιφανῆ δὲ ὥσπερ ὁρᾶσθαι παρεσκεύαζον, καὶ τοῖς ἐξ ἔργων ἤτοι χειρῶν κατορθώμασι. τουτὶ γὰρ οἶμαί ἐστι τὸ καὶ αὐταῖς ἐνιέναι χερσὶ τὰ ψέλλια. καὶ ὁ μὲν οἰκέτης ὁ τοῦ Ἀβραὰμ, ἀφηγεῖτο τοῖς ἐν Χαρρὰν τοῦ ἰδίου δεσπότου τὸν πλοῦτον. καὶ ὅτι μόνον ἕνα 20 καὶ ἠγαπημένον ἔχει τὸν κληρονόμον. μεμυσταγωγήκασι γὰρ τὰ ἔθνη καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, τὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀνακηρύττοντες πλοῦτον, τὴν ἐλπίδα, τὴν ζωὴν, τὸν ἁγιασμόν. ὡς εἷς δέ ἐστι καὶ μονος κατὰ φύσιν Υἱὸς καὶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, ὃς καὶ τῶν ὅλων τέθειται κληρονόμος, ἀπήγγελλον ἐναργῶς. καὶ ἠρωτᾶτο 25 μὲν ἡ παρθένος εἰ συμβαδιεῖται τῷ οἰκέτῃ προθύμως. ἡ δὲ, κατένευεν εὐθύς. ἑτοιμοτάτη γὰρ λίαν ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία. μονονουχὶ δὲ καὶ θερμὴ πρὸς τὴν ἀγάπην Χριστοῦ. καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ Δαβὶδ περὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν ἀγέλης, "τῇ ἑτοιμασίᾳ τῆς "καρδίας αὐτῶν προέσχε τὸ οὖς σου." ἐπειδὴ δὲ συνήφθη λοιπὸν 30 Ἰσαὰκ τῇ Ῥεβέκκᾳ, παρεκλήθη φησὶν περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ. πάρεστι δὴ οὖν καὶ διὰ τοῦδε νοεῖν, ὅτι λελύπηται μὲν ὁ Χριστὸς, μονονουχὶ τεθνεώσης τῇ ἀπιστίᾳ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς. ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς κατὰ σάρκα γεγέννηται. ἐπειδὴ δὲ γέγονε νυμφίος τῆς

ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, κατέληξε τρόπον τινὰ τῆς ἐπέκεινα λοιπὸν κατηφείας. εἴρηται γάρ που διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, " καὶ ἔσται ὃν τρόπον εὐφρανθήσεται νυμφίος ἐπὶ νύμφῃ, " οὕτως εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ σοί."

Κυρίλλου. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως. ἰστέον μέντοι, ὡς ἐν τῷ, 5 " οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα," συμπεπέρασται μὲν οὐδαμῶς ὁ τοῦ λόγου σκοπός. ἀπήρτηται δὲ μᾶλλον· καὶ δεῖται βραχείας τινὸς ἐπαγωγῆς, ἤγουν τῶν προσυπακουομένων· ἵνα μὴ σκάζων ὁρῷτο. ἔστι δὲ ὅ φημι τοιοῦτον. προαπέδειξε μὲν γὰρ ὡς ἀπὸ τοῦ δεδόσθαι τῷ Ἀβραὰμ ἐξ ἐπαγγελίας τὸν Ἰσαὰκ, ὅτι μὴ πάντως 10 τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς ταῦτα αὐτῷ καταλογισθεῖεν ἂν καὶ εἰς σπέρμα. πρέποι δ' ἂν τὸ χρηματίζειν αὐτὸν πατέρα τῶν ἐκ πίστεως καὶ ἐπαγγελίας. εἶτα δέχεται τὴν Ῥεβέκκαν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῇ γεγονότα, καὶ φησὶν, " οὐ μόνον δέ." τουτέστιν, οὐ μέχρι δὲ μόνης τῆς Ἰσαὰκ γεννήσεως ὁ ἐμὸς ἀφίξεται λόγος. " ἀλλὰ γὰρ 15 " καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἑνὸς κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν." καὶ ἣν ἀναγκαῖον προσεπενεγκεῖν, συμπαραληφθήσεται τυχὸν πρὸς ἀπόδειξιν καὶ πληροφορίαν· ἢ γοῦν ἔσται πρὸς ὑποτύπωσιν καὶ εἰκονισμὸν τῆς κατ' ἐκλογὴν τὲ καὶ πρόγνωσιν κλήσεώς τε καὶ χάριτος. ἐπενηνεγμένου γὰρ τοιούτου τινὸς, ἔδοξεν ἂν τότε ἀρτίως 20 αὐτῷ πεποιῆσθαι ὁ λόγος. ἀλλ' οὐκ οἶδα πῶς τοῦτο παρεὶς, ἐπ' αὐτὰ κεχώρηκεν εὐθὺς, τὰ ἐπὶ τῇ γεννήσει τῶν ἐξ Ἰσαὰκ εἰρημένα καὶ πεπραγμένα.

Θεοδώρου Μονάχου. Περὶ δὲ τοῦ, " ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις," ἰδίωμα γραφικὸν ἔφη τίς ἐκ τῆς Ἑβραΐδος. ἤτοι τῆς κατ' αὐτὴν 25 ἑρμηνείας συμβάν. τὸ τινὰ μὲν ὑπερ καταλέγειν. τινὰ δὲ καὶ πρωθύστερα καὶ ἀντιστρόφως τιθέναι· πολλὴν δὲ καὶ τούτων τὴν χρῆσιν, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καινῆς διαθήκης. ὁ γὰρ Ἀπόστολος μνησθεὶς τοῦτε Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακὼβ, οὕτω φησίν· " ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένῃ· " ἀντὶ 30 τοῦ, ἡ κατὰ πρόθεσιν ἐκείνων ἐκλογή. οὐ γὰρ κατὰ τὴν οἰκείαν πρόθεσιν ὁ Θεὸς, τὸν μὲν, ἐξελέξατο· τὸν δὲ, ἀπώσατο. ἀμφοτέρους γὰρ τό γε ἐπ' αὐτῷ, ἐβούλετο εἶναι καλούς. ἀλλὰ κατὰ ἑκατέρου τούτων πρόθεσιν τὴν ἐκλογὴν ἐποιήσατο. τὸν μὲν, ἀγα-

πήσας, διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ προθέσεως· τὸν δὲ, μισήσας, διὰ τὴν κακίαν τῆς γνώμης. ἀφ' ὧν δῆλον, ὅτι τὴν κατὰ πρόθεσιν ἐκλογὴν, καὶ οὐ τὴν κατ' ἐκλογὴν πρόθεσιν, βούλεται ὁ Ἀπόστολος λέγειν.

Ἀκακίου. Ἕτερος δὲ "πρόθεσιν," τὴν προτίμησιν ἐνταῦθα 5 λέγει. διὰ τὸ προτεθεῖσθαι τὸν Ἰακὼβ τοῦ Ἡσαῦ, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος.

Φωτίου. Ἡ πρόθεσιν εἰπὼν, τοῦ Θεοῦ τὴν βουλὴν ἐδήλωσεν· εἰπὼν δὲ "κατ' ἐκλογὴν," ἔδειξεν ὅτι καὶ διέφερον ἀλλήλων. οὐδεὶς γὰρ ἐκλέγεται ἕτερον ἀφ' ἑτέρου, εἰ μήτι αὐτοῦ διαλλάσσει. 10 εἰπὼν δὲ "οὐκ ἐξ ἔργων," παρέδειξε τὸ μέγεθος τῆς κλήσεως καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ὅτι καὶ μηδὲν πραξάντων, ἐκλέγεται καὶ προσκαλεῖται. ἀλλ' εἰ μηδὲν πραξάντων ἐκλέγεται, πῶς ἐκλέγεται; ἡ μὲν γὰρ ἐκλογὴ ἐπὶ τῶν κατά τι γίνεται διαφερόντων, οἱ δὲ μηδὲν πράξαντες, τί διαφέρουσι; καὶ πάνυ. ἀνθρωπίνοις μὲν 15 γὰρ ὀφθαλμοῖς ἐπεὶ οὐδὲν ἔπραξαν, οὐδὲ διαφέρουσι. θείᾳ δὲ προγνώσει τοῦ μέλλοντος, πολὺ διαφέρουσι. καὶ γὰρ ὁ μὲν, εὐηρέστησε τῷ Θεῷ· ὁ δὲ, οὐκέτι.

Κυρίλλου ἐκ τῶν εἰς τὴν γένεσιν. Ὅτι δὲ τύπος ἦσαν τῶν δύο λαῶν τὰ κατὰ τὸν Ἰακὼβ καὶ Ἡσαῦ, φέρε λέγωμεν. ὁ 20 μὲν Ἰσαὰκ εἰς εἰκόνα καὶ τύπον τέθειται τοῦ Χριστοῦ. διηρμηνεύεται γὰρ ἡ τοιάδε κλῆσις ἀγαλλίαμα καὶ χαρά. ἀγαλλίαμα δὲ, τὸν Χριστὸν καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ὠνόμαζε, λέγων ὡς ἐκ προσώπου τῶν δεδιψηκότων τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, "τὸ ἀγαλλίαμά "μου λύτρωσαί με ἀπὸ τῶν κυκλωσάντων με." διενηξάμεθα γὰρ 25 ὡς ἐν Χριστῷ τὰς τῶν φονώντων ἐπαναστάσεις· καὶ πεπατήκαμεν ἐν αὐτῷ σκορπίους καὶ ἔχεις οἱ πεπιστευκότες. ὅτι δὲ ἀγαλλίαμα Χριστὸς παρὰ ταῖς θείαις γραφαῖς ὀνομάζεται, καὶ προφητικὸς ἡμᾶς ἀναπείσει λόγος. ἔχει γὰρ ὧδε. "καὶ ἀνατέλει Κύριος δι"καιοσύνην, καὶ ἀγαλλίαμα ἐναντίον πάντων τῶν ἐθνῶν." γέγονε 30 γὰρ ὁ Ἐμμανουὴλ, οὐχὶ μόνοις τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσί τε καὶ λαοῖς, δικαιοσύνη καὶ ἀγαλλίαμα. δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν αὐτῷ· καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς διεκρουσάμεθα δυσθυμίαν. μετημφιέσμεθα γὰρ ὥσπερ εὐφροσύνην καὶ χαρὰν, θανάτου καὶ ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένοι. καὶ τί γάρ; 35

οὐχὶ τῶν ἄνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ καταπλουτήσαντες ἀγαθῶν; τοι γάρ τοι δοξολογεῖν δεδιδάγμεθα λέγοντες, "ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ. ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα "εὐφροσύνης περιέθηκέ μοι." ὅτι δὲ οὗτος ἐστὶν ὁ τῆς εὐφροσύνης χιτὼν, σαφηνιεῖ λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος, "ὅσοι εἰς Χρι- 5 "στὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε." "ἐνδύσασθέ τε αὖθις "τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποι-"εῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν."

Ἀγαλλίαμα τοίνυν Ἰσαὰκ ὁ ἐν τύπῳ Χριστοῦ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασι χρειωδέστατα παρειλημμένος. τούτου γέγονε 10 Ῥεβέκκα γυνή. διερμηνεύοιτο δ' ἂν καὶ αὕτη πλείστη τὲ καὶ ὅση ὑπομονή. ἀλλὰ καὶ τὸ τῆσδε πρόσωπον εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραληψόμεθα, νοοῦντες ὀρθῶς. ἧς τὸ εὐδόκιμον, ἐν ὑπομονῇ. καὶ γοῦν τοῖς ταύτης τέκνοις, ὡς ἐν πίστει φημὶ καὶ πνεύματι, σωτηρίας ὁδὸς πέφηνεν ἡ ὑπομονή. ἱεροὶ γὰρ αὐτοῖς προσπεφωνήκασι λόγοι. 15 ποτὲ μὲν, "ὅτι ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν." ποτὲ δ' αὖ, "ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν. ἵνα τὸ θέλημα τοῦ "Θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὰς ἐπαγγελίας." ὅρα τοίνυν τὴν Ῥεβέκκαν ὀψὲ καὶ μόλις ὠδίνουσαν· στεῖρα γὰρ ἦν. ἀποτεκοῦσαν δ' οὖν ὅμως ἐκ φιλοτιμίας Θεοῦ, καὶ ἐξ αἰτήσεως Ἰσαὰκ, τόν τε 20 Ἠσαῦ πρωτότοκον, καὶ εὐθὺς κατόπιν ἰόντα τὸν Ἰακώβ. δι' ὧν εὖ μάλα ἐξεικονισθεῖεν ἂν οἱ δύο λαοί. ὅ τε ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ μέντοι καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός. καὶ πρωτότοκος μὲν ὁ Ἰσραήλ. κέκληται γὰρ διὰ νόμου. δεύτερος δὲ καὶ μετ' ἐκεῖνον, ὁ ἐν πίστει διὰ Χριστοῦ. 25

Ἴδοι δ' ἄν τις τῶν δύο λαῶν τὴν ὡς ἐν γνώμῃ καὶ τρόποις διαφορὰν, καὶ ἐξ αὐτῶν οἶμαί που τῶν ὀνομάτων, ἃ ἦν ἐπ' ἀμφοῖν· καὶ ἐκ τῆς τῶν σωμάτων ἰδέας ἤτοι κατασκευῆς. ὁ μὲν γὰρ Ἠσαῦ διερμηνεύεται δρῦς. τουτέστιν, ἀπηνής τε καὶ ἀκαμπής. εἴρηται δέ που πρὸς τὸν Ἰσραὴλ παρὰ Θεοῦ, "γινώσκω ἐγὼ ὅτι σκληρὸς 30 "εἶ, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ὁ τράχηλός σου· καὶ τὸ μέτωπόν σου "χαλκοῦν." πτερνιστὴς δὲ ὁ Ἰακώβ· τουτέστι, τεχνίτης· ἤτοι νικᾶν εἰδώς. πτερνιεῖ γάρ τις ὃν ἂν ἡττήσῃ. νικᾷ δὲ δὴ πάντως, οὐχ ὁ ἐν νόμῳ λαὸς, ἀλλ' ὁ ἐν Χριστῷ· διὰ πίστεως καὶ τὰ ἐκ τῆς ἁμαρτίας διαδραμὼν ἐγκλήματα· καὶ αὐτὸ καταμβλύνων τοῦ 35

θανάτου τὸ κέντρον. καὶ ὁ μὲν Ἡσαῦ πυρράκης ἦν ὅλος. γέγραπται γὰρ οὕτως, καὶ ὡσεὶ δορρὰ δασύς. ἀνὴρ δὲ λεῖος Ἰακώβ. αἴνιγμα δὴ οὖν πυρρότης, θυμοῦ καὶ ὀργῆς. εἴπέρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς ἐρυθρόν πως ἀεὶ τὸ χρῶμα τοῖς ἐν ὀργαῖς. θηριοπρεπὲς δὲ ὅτι τὸ δασὺ τὲ καὶ λασιότριχες, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; κατίδοι δ' ἂν 5 οἶμαι πᾶς ὁστισοῦν ἐν τούτοις ὄντα τοῖς τρόποις τὸν Ἰσραήλ· καὶ θυμῷ μὲν μᾶλλον ἢ λογισμῷ τὰ καθήκοντα διοικούμενον· ἀπονενευκότα δὲ λίαν εἰς τὸ θρασὺ καὶ ἀνήμερον. τοι γάρ τοι καὶ ἀπεκτόνασι μὲν ἁγίους προφήτας· δεδυσσεβήκασι δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ἐν ἐσχάτοις τὸν Ἐμμανουήλ. ἡ δέ γε λειότης, ἀνθρωποπρε- 10 ποῦς ἰδέας, μήνυσις ἐναργής. ἤπιος δὲ λίαν, καὶ πολὺ ἤδη βλέπων ἐπὶ τὸ ἥμερον ὁ νέος τὲ καὶ ἐν πίστει λαός. ἡ γὰρ τοῦ σώματος λειότης, εἰς παράδειξιν ἔσται σαφῆ τοῦ νοητοῦ τὲ καὶ ἔσωθεν κάλλους. καθάπερ ἀμέλει καὶ ἀγριότητος ἐν Ἡσαῦ σημεῖον εἶναι δεδώκαμεν, τὸ δασύ τε καὶ ἐρυθρόν. 15

Πλὴν ἀμφοῖν μήτηρ μία, ἡ Ῥεβέκκα. παρέστησε δ' ἑαυτῷ τὴν ἐκκλησίαν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς παρθένον ἁγνὴν, ὑπηρετοῦσαν ὥσπερ εἰς ἀναγέννησιν τὴν πνευματικὴν τῶν δύο λαῶν. ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς τὸν τῆς ἐπιδημίας σκοπὸν, ἔκτισεν αὐτοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλλάσσων τοὺς ἀμ- 20 φοτέρους ἐν ἑνὶ πνεύματι, κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' ἦν ἐξήνιος ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἀσύμφωνος τῷ νέῳ λαῷ· ὁ κατὰ χρόνον πρεσβύτερος. δηλοῖ γὰρ οἶμαι τουτὶ τὸ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νηδύι ἀνασκιρτᾶν τὰ βρέφη, τὴν ἐσομένην ὥσπερ ἔχθραν ὑποσημαίνοντα. ὅτι δὲ ἀμείνων ὁ νεὸς ἔσται, καὶ ἐν εὐκλείᾳ τῇ προφερεστέρᾳ παρὰ τὸν 25 Ἰσραὴλ τὸν πρωτότοκον, κατεσήμαινεν εὐθὺς ὁ πάντα εἰδὼς, αὐτῷ λέγων, ὅτι λαὸς λαοῦ ὑπερέξει· "καὶ ὁ μείζων δουλεύσει τῷ "ἐλάσσονι." προεκηρύττετο μὲν γὰρ τὸ ἐπ' ἀμφοῖν μυστήριον διὰ φωνῆς ἁγίων. καὶ ὅτι κατόπιν ἥξει τῶν ἐθνῶν ὁ Ἰσραὴλ, πολυτρόπως ἡμῖν προαπηγγέλλετο. Θεοῦ δὲ τὸ χρῆμα καὶ ἐν αὐτῷ 30 τῷ τόκῳ δεικνύοντος. προεξέπιπτε μὲν τῆς νηδύος ὁ Ἡσαῦ· εἵπετο δὲ ὁ Ἰακώβ. καὶ ὅτι πτερνιεῖ καὶ νικήσει τὸν ἀδελφὸν, διὰ τοῦ τῆς πτέρνης ἐπειλῆφθαι καταδείκνυσι.

Καὶ ταυτὶ μὲν εἰρήσθω πρὸς τὸ παρὸν, τοῦ λόγου τὰς ἀφορμάς. ἀπό τε τῆς τῶν σωμάτων ἰδέας καὶ αὐτοῦ τοῦ τόκου, λαμ- 35

βάνοντος. καὶ δι' ἑτέρων δὲ οὐδὲν ἧττον ἰόντες ἐννοιῶν, φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι τὰ ἐπ' ἀμφοῖν. μήνυσις γὰρ ἔσται τῆς ἑκατέρου γνώμης, καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ βίου τρόπος.

Ὁ μὲν γὰρ Ἠσαῦ τὰς ἐν ἀγροῖς τὲ καὶ θήραις ἠγάπα διατριβάς. ὁ δὲ, ἦν ἀστικός. εὐπρόσιτος δηλονότι καὶ κοινωνικός. καὶ 5 ἀνὴρ ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν. καὶ ὁ μὲν, ἀκάθεκτος εἰς ἐπιθυμίας σαρκικάς· καὶ τῶν ἄγαν εὐτελεστάτων τὰ κάλλιστα τῶν οἰκείων γερῶν κατόπιν ὥσπερ ἱείς· καὶ τὰ ψυχρὰ τὲ καὶ ἕωλα τῶν ἀναγκαίων ἀντωνούμενος. ὁ δὲ, τῶν ἀρίστων ἄπλητος ἐραστής· καὶ τὰ δι' ὧν ἂν γένοιτο λαμπρὸς, πανταχόθεν ἀναζητῶν. ἐξεπρίατο 10 γὰρ τὰ πρωτοτοκία παραρριπτοῦντος αὐτὰ τοῦ Ἠσαῦ· καὶ τὸν τῆς γαστρὸς κόρον, τῶν ἰδίων ἀξιωμάτων ἀτημελῶς προτετιμηκότος. ταύτῃ λοιπὸν ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Ἐδώμ. τουτέστι, γήϊνος. γηΐνου γὰρ ἀληθῶς καὶ χαμαλωτάτου φρονήματος ἔλεγχος ἀληθὴς, τὸ ἀλογῆσαι μὲν δόξης τῆς ἐνούσης αὐτῷ, καὶ τὰ τῆς γενέσεως 15 πρεσβεῖα παρ' οὐδὲν ποιεῖσθαι παντελῶς. ἀνθέλεσθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἀμείνω καὶ προφερεστέραν τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν, κἂν εἰ πολλὴν ἔχοι τὴν ζημίαν.

Τοί γαρ τοι καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, πόρνον τὲ καὶ βέβηλον τὸν οὕτως αἰσχρῶς διαβιοῦν ᾑρημένον, εἰκότως ἀποκαλεῖ. τύπον ὥσπέρ 20 τινα τῶν εἰς τοῦτο φαυλότητος κατωλισθηκότων παρατιθεὶς τὸν Ἠσαῦ· λέγων, "μή τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ. ὃς ἀντὶ "βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκα αὐτοῦ." οὐκοῦν τοῖς τῶν νεανίσκων τρόποις ἀντιπαρεξάγοντες ἀκριβῶς, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας τὸν σκοπὸν, καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν πληθύος τὸ εἰλικρινὲς καὶ 25 ἐλεύθερον, τὰ εἰκότα λέγωμεν. ἦν μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ ἄγροικος τὸν νοῦν, καὶ γεωδεστέραν τὴν φρένα· γαῦρος τὲ καὶ φιλοπόλεμος, καὶ πολὺ λίαν ἐπτοημένος εἰς μιαιφονίας, κατὰ τὸν ἄγροικον τὲ καὶ θηριοκτόνον Ἠσαῦ. καὶ γοῦν προφητικὸς μὲν αὐτοῖς ἐγκαλεῖ λόγος, ὅτι παγίδας ἔστησαν διαφθεῖραι ἄνδρας. αὐτὸς δὲ ὁ Χρι- 30 στὸς ἐπηρᾶτο λέγων, "ὅτι δωρεὰν ἔκρυψάν μοι διαφθορὰν παγίδος "αὐτῶν· μάτην ὠνείδισαν τὴν ψυχήν μου. ἐλθέτω αὐτοῖς παγὶς "ἣν οὐ γινώσκουσι· καὶ ἡ θήρα ἣν ἔκρυψαν συλλαβέτω αὐτούς." πεπόμφασι γάρ τινας τῶν Φαρισαίων μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρωδιανῶν, δασμολόγοι δὲ οὗτοι, πειράζοντές τε καὶ λέγοντες, "εἰ 35

"ἔξεστι δοῦναι φόρους Καίσαρι ἢ οὔ;" θηρευτὴς οὖν καὶ ὁ Ἰσραήλ. ὁ δὲ γενναῖος καὶ ἐν πίστει λαὸς, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰακὼβ, ἀστεῖος καὶ φιλέστιος· πρᾶος καὶ καθεστηκώς· ἁπλοῦς καὶ ἀκάκουργος, οἰκῶν οἰκίαν. τῶν ἐν πίστει δεδικαιωμένων ἡ πραοτάτη πληθὺς πόλιν ὥσπέρ τινα λαμπρὰν καὶ εὐνομουμένην 5 ἀπεγράψατο τὴν ἐκκλησίαν. καὶ οἶκον ἐρηρεισμένον τοῖς πειράζουσιν ἀκατάσειστον, τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν καὶ ζωὴν ἐχαρίσατο. καὶ ἁπλοῦς μὲν αὐτοῖς ὁ νοῦς, καὶ δυστροπίας πάσης ἀπηλλαγμένος. ἀπηχθημένον δὲ σφόδρα ποιοῦντα τὸ ὡς ἐν γνώμῃ τὲ καὶ τρόποις πεπλάσθαι δοκεῖν. καὶ περὶ αὐτῶν οἶμαί που λέγειν 10 τὸν θεσπέσιον Δαβὶδ, "Κύριος κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ." μονότροπος γὰρ, ὁ ἁπλοῦς ἐν Χριστῷ, ὃς καὶ ἐν οἴκῳ κατοικίζει. καί τοι τῷ Ἰσραὴλ ἐπιφωνοῦντος τινὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, "ταῖς πολυοδίαις σου ἐκοπίασας." οὐκοῦν ἐναυλίζονται μὲν οἱ ἐν Χριστῷ, καθάπερ εἰς οἶκον, τὴν ἐν ὁσιότητι καὶ ἁγιασμῷ πολι- 15 τείαν καὶ ζωήν. αὐτοὶ δὲ τὸ χρῆμα ταῖς σφῶν κεφαλαῖς οἷά τινα στέφανον ἀναπλέκοντες ἀλοῖεν ἄν. καὶ μὴν καὶ εὐημερίας καταλογιζόμενοι τρόπον. ταύτῃ τοι φασὶ, "ὅτι ηὐφράνθην ἐπὶ τοῖς "εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα."

14 Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; μὴ γέ- 20
15 νοιτο. τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει, Ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ
16 οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω. ἄρα οὖν αὐτοῦ θέλοντος,
17 οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι εἰς τοῦτο ἐξήγειρά σε, ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγ- 25
18 γελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. ἄρα οὖν ὃν ἂν θέλῃ
19 ἐλεεῖ· ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμ-
20 φεται; τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; 30
21 ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν;

Χρυσοστόμου. Ὥσπερ φησὶν ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακὼβ,

οὐκ ἔχει τις εἰπεῖν ἀδικίαν τὸ γεγονὸς, οὕτως οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. εἶτα ἐπάγει ἕτερον τούτου σαφέστερον. ποῖον δὴ τοῦτο; τῷ γὰρ Μωϋσῇ λελάληκεν ὁ Θεὸς, "ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, "καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω." καὶ πάλιν αὔξει τὴν ἀντίθεσιν. διὰ μέσου διακόπτων αὐτὴν καὶ λύων, καὶ ἑτέραν πάλιν ἀπορίαν 5 ποιῶν. ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἑρμηνεῦσαι αὐτὸ ἀναγκαῖον. εἶπε, φησὶν, ὁ Θεὸς, ὅτι μείζων δουλεύσει πρὸ τῆς ὠδῖνος[x]· τί οὖν; μὴ ἄδικος ὁ Θεός; μὴ γένοιτο. οὐκοῦν ἄκουε καὶ τῶν ἑξῆς. ἐκεῖ μὲν γὰρ, κἂν ἡ ἀρετὴ, καὶ ἡ κακία διέκρινεν, ἐνταῦθα δὲ ἓν τὸ ἁμάρτημα πάντων ἦν Ἰουδαίων, τὸ τῆς μοσχο- 10 ποιΐας. καὶ ὅμως, οἱ μὲν, ἐκολάσθησαν· οἱ δὲ, οὔ. διὸ καὶ ἔλεγεν, "ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ." οὐ γὰρ σόν ἐστιν, εἰδέναι, φησὶ, ὦ Μωϋσῆ, τίνες ἄξιοι φιλανθρωπίας. ἐμοὶ παραχώρει τούτου. εἰ δὲ Μωϋσέος οὐκ ἦν εἰδέναι, πολλῷ μᾶλλον ἡμῶν. διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς τέθεικε τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίνα εἶπεν, ἐμνημόνευσε. τῷ 15 γὰρ Μωϋσῇ φησιν λέγει. ἵνα καὶ τῷ ἀξιώματι τοῦ προσώπου τὸν ἀντιλέγοντα ἐντρέψῃ. εἰπὼν τοίνυν τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, διὰ μέσου διακόπτει, πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων. "ἄρα "οὖν οὐ τοῦ τρέχοντος, οὐδὲ τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐδοκοῦντος "Θεοῦ· λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξή- 20 "γειρά σε. ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου. καὶ ὅπως "διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ." ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ, φησιν, οἱ μὲν, ἐσώθησαν. οἱ δὲ, ἐκολάσθησαν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὗτος εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐτηρεῖτο. εἶτα πάλιν ἀντίθεσιν ἐπάγει. "ἄρα οὖν "ὃν ἂν θέλῃ ἐλεεῖ. ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. ἐρεῖς οὖν μοί, τι ἔτι 25 "μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι τοῦ Θεοῦ τίς ἀνθέστηκεν;"

Ὁρᾷς πῶς ἐσπούδασεν αὐτὸ ποιῆσαι διὰ πάντων ἄπορον. καὶ οὐδὲ τὴν λύσιν εὐθέως ἐπάγει. συμφερόντως τοῦτο ποιῶν. ἀλλ' ἐπιστομίζει πρῶτα τὸν ζητοῦντα, λέγων οὕτως. "μενοῦν γε, ὦ "ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;" ποιεῖ δὲ τοῦτο, 30 τὴν ἄκαιρον περιεργίαν ἀναστέλλων· καὶ παιδεύων εἰδέναι, τί μὲν Θεὸς, τί δὲ ἄνθρωπος. καὶ πῶς ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ πρόνοια, καὶ πῶς ἅπαντα αὐτῷ πείθεσθαι δεῖ. καὶ ὅταν τοῦτο κατασκευάσῃ

[x] τῷ ἐλάσσονι a m. rec. superscript.

παρὰ τῷ ἀκροατῇ· καὶ καταλεάνῃ αὐτοῦ τὴν γνώμην, τότε μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἐπάγων τὴν λύσιν, εὐπαράδεκτον αὐτῷ ποιήσει τὸ λεγόμενον. καὶ οὐ λέγει ὅτι ἀδύνατον τὰ τοιαῦτα λύειν, ἀλλ' ὅτι παράνομον τὰ τοιαῦτα ζητεῖν. δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γινομένοις, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι, κἂν τὸν λόγον αὐτῶν 5 ἀγνοῶμεν. διὸ φησίν· "σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;" εἶδες πῶς ἐξηυτέλισε· πῶς κατήνεγκε τὸ φύσημα; σὺ τίς εἶ; κοινωνὸς εἶ τῆς ἀρχῆς; ἀλλὰ δικαστὴς ἐκάθισας τῷ Θεῷ. πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου σύγκρισιν, οὐδὲ εἶναί τι δύνασαι· οὐ τόδε ἢ τόδε, ἀλλ' οὐδὲ εἶναί τι. τοῦ γὰρ εἰπεῖν οὐδὲν εἶ, πολὺ τὸ εἰπεῖν τίς 10 οὐδαμινώτερον. καὶ ἄλλως πλείονα τὴν ἀγανάκτησιν ἐνδείκνυται τῇ ἐρωτήσει. καὶ οὐκ εἶπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ; ἀλλ' "ὁ ἀνταποκρινόμενος." τουτέστιν, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιούμενος. τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι οὕτως ἔδει, καὶ οὐχ οὕτως ἔδει, ἀνταποκρινομένου ἐστίν. 15

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ τοίνυν εἰκὸς ἦν τῶν φιλεγκλημόνων οἴεσθαι τινὰς ῥοπῆς θελημάτων ἀβασανίστου τυχὸν τοῦ Ἰακὼβ καὶ τοῦ Ἡσαῦ· καὶ τὸν μέν, ἠγαπῆσθαι, ἰδίᾳ χάριτι κατανεύοντος τοῦ Θεοῦ, τὸν δέ, μισεῖσθαι, προαναιρῶν ἀναγκαίως ὁ Ἀπόστολος, ὡς ὀλέθριον τὴν ἐπὶ τούτῳ διάληψιν, ταῖς ἄνωθεν ψήφοις πειρᾶ- 20 ται συνηγορεῖν, τοῖς αὐτοῦ λόγοις τὸ ἀντιφέρεσθαι δοκοῦν οἱονεί πως ἀνθιστάς. εἰ γὰρ δή, φησι, καὶ πρίν τι δρᾶσαι τὰ βρέφη, ὁ μέν, τῆς ἀγάπης ἠξίωται, ὁ δέ, μεμίσηται, τέτακτο δὲ καὶ εἰς δοῦλον τῷ ἐλάσσονι, τάχα που καὶ ἄδικος ὁ Θεός. εἶτα πῶς, φησιν, τοῦτο οὐκ ἀπόπληκτον; εἰ μὲν γὰρ οὐ γέγονεν ἀνὴρ ἀγαθὸς ὁ 25 Ἰακὼβ, εἰ μὴ πονηρὸς ὁ Ἡσαῦ, φαίη τίς ἂν εἰκότως πεπλανῆσθαι τάχα που τὴν πρόγνωσιν· καὶ ῥοπῆς εἰκαίας, καὶ θελημάτων οὐκ ἀσφαλῶν ἔργον γενέσθαι, τὰ ἐπ' ἀμφοῖν ὡρισμένα. ἐπειδὴ δὲ σκαιὸς μὲν λίαν ἦν ὁ Ἡσαῦ, σοφὸς δὲ ὁ Ἰακὼβ, ἀδικήσειεν ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις τὸ σύμπαν οὐ χαριζομένη καὶ πρὸ καιροῦ, τῷ 30 μὲν ἀγαθῷ τοὺς τρόπους, τὸ ἀγαπᾶσθαι, τῷ δὲ μὴ τοιούτῳ, τὸ κατακρίνεσθαι. ἀνεξικακῆσαι μὲν γὰρ τὸν Θεὸν, καὶ τὸν τῶν δρωμένων περιμεῖναι καιρὸν, χαλεπὸν οὐδέν. ἵνα ἐξ αὐτῶν ἑκάτερος διαφαίνοιτο τῶν πραγμάτων.

Ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀναγκαῖον τῆς κατ' ἐκλογὴν χάριτος, καὶ τῆς ἐν προγνώσει δωρεᾶς προανατυποῦσθαι τὸ μυστήριον, ταύτῃ τοι χρησίμως ὁ τῶν τοιούτων ἡμῖν ἀριστοτέχνης Θεὸς, μονονουχὶ καὶ ἐπεδράττετο τοῦ καιροῦ, καὶ ἐν τῇ τῶν παίδων γενέσει πεπληροφόρηκε τὸν Ἰσαάκ. ὡς εἷς τε καὶ μόνος ὑπάρχων ἐξ Ἀβραὰμ, ἀναριθμήτων ἔσται πατὴρ ἐθνῶν τῶν ἐξ ἐπαγγελίας, ὡς καὶ ἐν πίστει κληρωθησομένων. εἰ δὲ δὴ κατὰ γνῶσιν, οὓς ἂν ἕλοιτο τυχὸν, μᾶλλον δὲ καὶ οἷς ἂν εἰκότως τὸ ἐλεεῖσθαι πρέποι, οἰκτείρει· ἔφη γάρ που πρὸς Μωσέα, "καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω," πῶς οὐχ ἁπάσης διαβολῆς τυχὸν ἐκτὸς ἔσται τὸ χρῆμα; προαναθρήσας δὲ οἶμαι σαφῶς ὁ Ἀπόστολος, ὡς τάχα που οἰήσονταί τινες νεύμασι τοῖς θείοις, τοὺς μὲν, εἶναι ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ, ἀπειθεῖς, ἀναγκαίως αὐτὸς ἀνθυποφέρει τὰ ἐκ τῆς ἐκείνων ἀμαθίας, καὶ φησὶν, "ἄρα "οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος "Θεοῦ." εἰ γὰρ μεμίσηται μὲν ὁ Ἡσαῦ, καὶ πρίν τι δρᾶσαι τῶν φαύλων· τετίμηται δὲ καὶ πρὸ τῆς εἰς τὸ εἶναι παρόδου ὁ Ἰακώβ. ἐλεεῖ δὲ πάλιν οὓς ἐλεεῖ, πῶς οὐκ ἐκεῖνο λοιπὸν περινοεῖν ἄξιον, ὡς οὐδὲν ὀνίνησιν ὁ τρέχων ἢ θέλων; τουτέστιν, ὁ δρᾶσαί τι τῶν ἀγαθῶν προθυμούμενος. ἀπήρτηται δὲ πάντα τὰ καθ' ἡμᾶς τῶν παρὰ Θεοῦ νευμάτων. εἶτα τούτοις ἐπισωρεύει καὶ τὰ προσεμπεδοῦν δυνάμενα τὴν ἐπὶ τῷδε δόξαν· καὶ φησὶν, "λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραὼ, ὅτι εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε. ὅπως ἐνδείξω- "μαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου." προσεπάγει δὲ τούτοις τὸ οἱονεὶ συμπέρασμα τοῦ παντὸς προβλήματος, καὶ φησίν. "ἄρα οὖν ὃν "ἂν θέλῃ ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. ἐρεῖς οὖν μοι τί ἔτι "μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκε;"

Τίς οὖν ἄρα γέγονεν αὐτῷ τῆς ἀπολογίας ὁ τρόπος; ἀσυμφανὴς μὲν λίαν, καὶ τοῖς παρ' ἐκείνων προβλήμασι τάχα που καὶ ἐπαμύνειν δοκῶν. πλὴν ἀποχρῶν εἰς πληροφορίαν, ὡς οὐκ ἂν γένοιτό τι τῶν ἔξω λόγου τοῦ πρέποντος παρὰ Θεοῦ. διανέμει γὰρ ἑκάστῳ τὸ πρέπον αὐτῷ. κατοικτείρει γὰρ καὶ ἐλεεῖ τοὺς οἷς ἂν ἁρμόσῃ τὸ ἐλεεῖσθαι δεῖν. ὑποφέρει δὲ δίκαις οὐκ εὐθὺς καὶ κατὰ πόδας τῶν αἰτιαμάτων τὰς τιμωρίας· προλαβούσης μᾶλλον μακρᾶς ἀνεξικακίας. ὡς οἴεσθαί που τινὰς καὶ ἀφειδῆσαι μᾶλλον τῶν ἐπὶ

γῆς τὸν Θεόν. ἀντεξάγει δὴ οὖν ὁ Παῦλος, καὶ τοῖς ἐκεῖνα λέγουσιν ἀντανίσταται· τοῦ λόγου τὴν δύναμιν ἐπαφεὶς τῷ προσώπῳ τῶν παρενηνεγμένων, Ἡσαῦ φημὶ καὶ Φαραώ. ἔφη τοίνυν ὡς πρὸς ἑκάτερον τῶν ὠνομασμένων, "ὦ ἄνθρωπε, μενοῦνγε σὺ τίς εἶ ὁ "ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ, ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, 5 "τί με ἐποίησας οὕτως;" ἀποφαίνει μὲν γὰρ ὡς ἐκ παραδείγματος ἐναργοῦς, ὅτι παγχάλεπον τὸ θείοις κρίμασιν ἐπιτιμᾶν. εἰ γὰρ δή τις ἕλοιτο τὰ εἰκότα φρονεῖν, ἀναδήσει μὲν τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ τό γε κρίνειν ἕκαστα, καθ' ὃν αὐτὸς εἰδείη τρόπον. ἐνδοιάσει δὲ κατ' οὐδὲν ὡς ἔστιν ὅσιον, ὅπερ ἂν ἕλοιτο δρᾶν, διαπλάττων ἐπ' 10 ἐξουσίας τὰ ἐφ' ἑκάστου τυχόν. οὐκοῦν αἰτιᾶται λίαν τοὺς τοῖς θείοις νεύμασιν ἐνιέντας ὅλως τὸν βασανίζοντα νοῦν, πότερα καλῶς ἢ οὐχ οὕτως ἔχει· ἔδει γάρ φησιν ἀπομιμεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς τὸ διὰ χειρὸς κεραμέως πλαττόμενον, καὶ μετὰ σιγῆς ὑπομένειν τὰ παρὰ Θεοῦ. οὐ γὰρ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας 15 οὕτως;

Ἀλλ' ἴσως καὶ πρός γε τοῦτο τινὲς ἐκεῖνο φασίν· εἰ κεραμέως δίκην καθ' ὃν ἂν βούλοιτο τρόπον διαπλάττει Θεὸς, ὡς τὸ μὲν, εἰς τιμὴν ποιῆσαι σκεῦος. τὸ δὲ, εἰς ἀτιμίαν· πῶς οὐχ ἀπαστισοῦν ἀναπείθει λόγος, τὸ γεγονὸς οἴεσθαι πάντη τὲ καὶ πάντως 20 τοιοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ πεποίηται. ὥστε ὁ μέν τις ἐστὶν εἰς ἀτιμίαν γεγονὼς, καὶ φύσιν τοιαύτην ἀπεκληρώσατο. πεποίηται δέ τις ἕτερος, ἤγουν ἐξεγήγερται σκληρός· ἵνα, ὡς αὐτὸς φησὶν, διαγγελῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ. ποία τοίνυν ἐστὶ τοῖς πταίουσιν ἡ γραφή. γεγόνασι γὰρ εἰς τοῦτο. πρὸς δὴ τὰ 25 τοιαῦτα φαίη τίς ἂν, ὅτι μάλιστα μὲν οὐκ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν, ὅτι φύσεων διαφορὰς ἐν τούτοις ἡμῖν ἡ τῶν νοημάτων δύναμις ὑπεσήμηνεν. οὐ γὰρ ἔφη πεποιῆσθαι τινὰς ὠμοὺς καὶ ἀπεσκληκότας, ἤγουν εἰς σκεύη ἀτιμίας· οὐδὲ φύσει αὐτοῖς τὴν τοιαύτην ἐκνενέμηκεν ὅλως. ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀναπείθει φρονεῖν, ὅτι διαπλάττον- 30 ται τινὲς οἷά περ σκεύη κεραμεικά· ἃ μὲν εἰς τιμήν· ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. καὶ τόν γε τοῦ παραδείγματος τρόπον ἐκ προφητικῶν ὑμῖν πεποίηται λόγων. τίνα οὖν τρόπον ἄρα διαπλάττονταί τινες οἷά περ ἐκ κεραμέως, οἱ μὲν, εἰς τιμήν· οἱ δὲ, εἰς ἀτιμίαν, καὶ ἐπὶ ποίαις αἰτίαις, εἰδείη τίς ἂν, τοῖς Ἱερεμίου λόγοις ἐντυχών. 35

γέγραπται δὲ οὕτως· "ἀνάστηθι καὶ κατάβηθι εἰς τὸν οἶκον τοῦ
"κεραμέως· καὶ ἐκεῖ ἀκούσῃ τοὺς λόγους μου. καὶ κατέβην εἰς
"τὸν οἶκον τοῦ κεραμέως. καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν
"λίθων. καὶ ἔπαισε[x] τὸ ἀγγεῖον, ὃ αὐτὸς ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν
"αὐτοῦ. καὶ πάλιν αὐτὸς ἐποίει ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν 5
"αὐτῷ τοῦ ποιῆσαι. καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με λέγων, εἰ
"ὡς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνήσομαι τοῦ ποιῆσαι ὑμᾶς οἶκος
"Ἰσραήλ; ἰδοὺ ὡς πηλὸς τοῦ κεραμέως ὑμεῖς ἐστὲ, ἐν ταῖς χερσί
"μου. πέρας λαλήσω ἐπὶ ἔθνος ἢ ἐπὶ βασιλείαν τοῦ ἐξᾶραι αὐ-
"τούς. καὶ ἐπιστρέψουσι τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν 10
"αὐτοῦ. καὶ μετανοήσω περὶ τῶν κακῶν ὧν ἐλογισάμην τοῦ ποιῆ-
"σαι αὐτοῖς."

Ὁρᾷς πῶς πλάττονται τινὲς εἰς τιμὴν τὲ καὶ ἀτιμίαν; οὐ
φύσιν λαχόντες τὴν ὧδε πεποιημένην, ἀλλ᾽ οἷς δράσειαν τὴν ἰσο-
πάλη καὶ πρέπουσαν ἀντίδοσιν κομιζόμενοι; οὐκοῦν εἰ κολάζοι 15
τῶν ὅλων ὁ ποιητὴς, τὸν ἐκ τρόπων ἀγαθῶν πρὸς τὰ αἰσχίω μετα-
φοιτῶντα· καὶ τὸν ἐκ τῶν αἰσχιόνων μεταχωροῦντα πρὸς τὰ βελ-
τίω, τιμαῖς στεφανοῖ, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἥκιστα μὲν
κατὰ φύσιν γεγόνασι φαῦλοι τινὲς, ἤγουν διαπλάττονται δι᾽ αὐτοῦ.
σκεύη δὲ μᾶλλον γεγόνασιν ἀτιμίας; ὅτι καίτοι μετὸν αὐτοῖς εὐ- 20
δοκιμεῖν ἑλέσθαι παρὰ Θεῷ, ἐθελούσιον ἠρρωστήκασι τὴν εἰς τὰ
φαῦλα τιμήν. ἀλλ᾽ ἐσκλήρυνε, φησὶν, αὐτὸς τὴν καρδίαν Φαραώ·
καὶ δὴ καὶ ἔφασκε πρὸς αὐτὸν, "εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε·
"ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου." οὐκοῦν εἰ καὶ σκλη-
ρύνει τινὰς, καὶ ἐξανίστησιν αὐτοὺς ὀργῆς ὄντας σκεύη, καὶ 25
κατηρτίσθαι λεγόμενα εἰς ἀπώλειαν, "τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ
"βουλήματι αὐτοῦ, τίς ἀνθέστηκε;" πῶς δ᾽ ἂν γέγονεν ἀγαθὸς ὁ
παρ᾽ αὐτοῦ σκλυρυνόμενος; τί οὖν ἔχομεν πρὸς ταῦτα εἰπεῖν;
ἀπόχρη πρός γε τὸ εἰδέναι τὸ ἀληθὲς, τὸ διακεῖσθαί τε καὶ φρο-
νεῖν ὡς οὐκ ἂν γένοιτο τῶν φαύλων δημιουργὸς, πάντα γὰρ ὅσα 30
ἐποίησε, καλὰ λίαν. εἰ μὲν οὖν οὐκ ἄνθρωπον εἶναι διατείνονται
τὸν Αἰγύπτιον, καὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν φύσεως μεταλαχεῖν, ἀπο-
δεικνύντων, καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν. εἰ δὲ ἦν καθ᾽ ἡμᾶς, ἢ τῆς θείας

[x] l. m. ἔπεσε.

ἐναργῶς καταγορευόντων φωνῆς, ὡς οὐ τὸ καλὸν ὁρώσης καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον· ἢ εἰ τοῦτο πεφρίκασιν, ὁμολογούντων εἶναι καλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς ὕπαρξιν παρενηνεγμένα. οὕτω γὰρ τὴν προβλεπεστάτην ἀποκρούσονται δόξαν. τὸ δὲ "εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε," πρὸς τὸν Φαραὼ εἰρημένον, κατασημαίνει, οὐ τὸ, ἔκτισα ἢ δεδημιούργηκα· κέκληκα δὲ μᾶλλον, εἰς τὸ θελῆσαι δεῖν ἀντιπράττειν ἐμοί· καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ τῆς γεννήσεως, ἀλλ' ὅτε Μωσῆς ἀπεστέλλετο λυτρωσόμενος τὸν Ἰσραήλ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἢ τὸ, "ἐξήγειρά σε," ἀντὶ τοῦ, συνεχώρησά σε τῆς βασιλείας τυχεῖν. καὶ κωλῦσαι δυνάμενος, οὐκ ἐκώλυσα. τὴν ἐντεῦθεν τοῖς ἄλλοις γενησομένην προορῶν ὠφέλειαν. ἀναγκαίως δὲ καὶ τοῦ Μωσέως ἐμνήσθη ἐν τῷ, "τῷ γὰρ Μωϋσῇ λέγει· "ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ." ἵνα καὶ διὰ τοῦ εἰρηκότος, καὶ διὰ τοῦ ἀκηκοότος, δείξῃ τῶν εἰρημένων τὸ ἀξιόπιστον. εἶτα ἐπισυλλογίζεται· "ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος." καὶ τὴν λύσιν οὐκ ἐπάγει· ἀλλ' ἐπιτείνει τῇ τῶν ἐπιφερομένων προσθήκῃ τὴν ζήτησιν. λέγει γάρ, φησιν, ἡ γραφὴ τῷ Φαραώ. εἶτα συλλογιστικῶς ἐπάγει. "ἄρα οὖν ὃν ἂν θέλῃ ἐλεεῖ· ὃν δὲ θέλει σκλη-"ρύνει." σά, φησιν, ταῦτα τὰ γράμματα. οὐ γὰρ ἑτέρωθεν αὐτὰ συλλέξας προσφέρω. αὐτοῦ ἤκουσα τοῦ Θεοῦ εἰρηκότος, "ἐλεήσω "ὃν ἂν ἐλεῶ· καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω." αὐτοῦ πάλιν ἐστὶ τὰ περὶ τοῦ Φαραώ. αὐτὸς καταλιπὼν τὸν Ἰσμαὴλ καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττούρας, τὸν Ἰσαὰκ ἐξελέξατο. αὐτὸς καὶ τὸν Ἰακὼβ τοῦ Ἡσαῦ προτέθεικε· τί τοίνυν θαυμαστὸν, εἰ καὶ νῦν ταυτὸ τοῦτο πεποίηκε; καὶ τοὺς ἐξ ὑμῶν πεπιστευκότας ἐδέξατο, τοὺς δὲ τὴν ἀκτῖνα ταύτην μὴ δεξαμένους ἀπώσατο; ἀλλὰ τοῦτο μὲν τέως οὐ λέγει. αὔξει δὲ τῶν ζητημάτων τὴν ἀπορίαν· καὶ φησίν· "ἐρεῖς "οὖν μοι τί ἔτι μέμφεται; εἰ γὰρ ὃν θέλει ἐλεεῖ καὶ ὃν θέλει σκληρύνει, τῆς αὐτοῦ βουλῆς ἐξήρτηται τῶν ἀνθρώπων ἡ γνώμη. εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, οὐκ ἐνδίκως τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπιφέρει τὰς τιμωρίας. ἀντιστῆναι γὰρ τοῖς αὐτῷ δοκοῦσιν οὐχ οἷόν τε. οὕτω τὰς ἀντιθέσεις πάσας προτεθεικὼς, ἐπήγαγε, "μενοῦν γε ὦ "ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;" ἐπειδὴ εἶπας φησὶν, "τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε." σὺ τίς εἶ; οὐκ ἄνθρωπος; πῶς οὖν ἀνταποκρίνῃ καὶ περιεργάζῃ τὰς θείας οἰκονο-

μίας; εἰ γὰρ οὐκ αὐτεξούσιος ἦσθα, οὐδὲ γνώμῃ τὸ πρακτέον ᾑροῦ, ἀλλὰ τῇ τοῦ θείου βουλήματος ἀνάγκῃ ἐδούλευες, παραπλησίως ἂν τοῖς ἀνθρώποις ἐσίγησας, τὰ οἰκονομούμενα στέργων. ἐπειδὴ δὲ λόγῳ τετίμησαι, καὶ τὰ δοκοῦντά σοι καὶ λέγεις καὶ πράττεις, οὐκ ἀγαπᾷς τὰ γινόμενα, ἀλλὰ τῶν θείων οἰκονομιῶν 5 τὰς αἰτίας ἐπιζητεῖς; ἀπόβλεψον εἰς τὸν τοῦ κεραμέως πηλόν· ὃς οὐκ ἀντιλέγει τῷ πλάττοντι. ἀλλὰ κἂν εἰς ἀτίμου σκεύους ἐργασίαν ἀφορισθῇ, σιγῇ τὸ γενόμενον δέχεται. σὺ δὲ ἀντιτείνεις καὶ ἀντιλέγεις. οὐ τοίνυν φυσικαῖς ἀνάγκαις προσδέδεσαι, οὐδὲ παρὰ γνώμην παρανομεῖς· ἀλλ' ἑκὼν ἀσπάζῃ καὶ τὴν πονηρίαν, 10 καὶ τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους. ὀρθὴ οὖν ἄρα καὶ δικαία τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, ἡ ψῆφος. ἐνδίκως γὰρ κολάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας, ὡς γνώμῃ τοῦτο ποιοῦντας. ἔχει δὲ καὶ ἡ φιλανθρωπία τὸ δίκαιον. πρόφασιν γὰρ λαμβάνουσα, ὀρέγει τὸν ἔλεον.

Ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὠριγένους. Ἴδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ 15 "ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος "Θεοῦ." τινὲς γὰρ αἰτιώμενοι φασίν· εἰ μὴ τοῦ τρέχοντος οὐδὲ τοῦ θέλοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ· οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τὸ σώζεσθαι, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως τοῦ, ὅτε βούλεται ἐλεοῦντος. πρὸς οὓς ῥητέον. φησὶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ὁ Σολομῶν· αὐτοῦ 20 γάρ ἐστιν ἡ ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν, ἐξ ἧς παραθησόμεθα τὰ ῥητά. "ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκο-"δομοῦντες. ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγρύπνησεν "ὁ φυλάσσων." οὐκ ἀποτρέπων ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ οἰκοδομεῖν, οὐ δὲ διδάσκων μὴ ἀγρυπνεῖν ἡμᾶς εἰς τὸ φρουρεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ 25 πόλιν, ἀλλὰ παριστὰς ὅτι τὰ χωρὶς Θεοῦ οἰκοδομούμενα, καὶ τὰ μὴ τυγχάνοντα τῆς ἀπὸ τούτου φυλακῆς, μάτην οἰκοδομεῖται, καὶ ἀνηνύτως τηρεῖται. εὐλόγως ἂν ἐπιγραφομένου Κυρίου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄρχοντος τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. ὥσπερ οὖν εἰ λέγομεν, οὐ τοῦ οἰκοδομοῦντος, ἀλλὰ 30 τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἔργον, τόδε τὸ οἰκοδόμημα· καὶ οὐ τοῦ φυλάξαντος κατόρθωμα, ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, τὸ μηδὲν πεπονθέναι ὑπὸ πολεμίων τήνδε τὴν πόλιν, οὐκ ἂν πταίοιμεν. ὑπακουομένου μὲν, τοῦ καὶ κατὰ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι. τοῦ δὲ ἀνδραγαθήματος εὐχαρίστως ἐπὶ τὸν τελειωτὴν Θεὸν ἀναφερομένου. οὕτως ἐπεὶ 35

οὐκ ἀρκεῖ τὸ ἀνθρώπινον θέλειν πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ τέλους, οὐδὲ τὸ τῶν οἱονεὶ ἀθλητῶν τρέχειν, πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Θεοῦ γὰρ συμπαρισταμένου, ταῦτα ἀνύεται. καλῶς λέγεται "οὐ τοῦ θέλοντος "οὐδὲ τοῦ τρέχοντος ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ." ὡς εἰ καὶ ἐπὶ 5 γεωργίας, ὅπερ καὶ γέγραπται, ἐλέγετο, "ἐγὼ ἐφύτευσα. Ἀπολ-"λῶς ἐπότισεν. ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξησεν. ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἔστι "τι, οὔτε ὁ ποτίζων. ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός." καὶ τὸ τοὺς καρποὺς πλήρεις γεγονέναι, οὐκ ἂν εὐσεβῶς λέγοιμεν ἔργον εἶναι τοῦ γεωργοῦ, ἢ ἔργον τοῦ ποτίσαντος· ἀλλ' ἔργον τοῦ Θεοῦ. οὕτω καὶ ἡ 10 ἡμετέρα τελείωσις, οὐχὶ μηδὲν πραξάντων γίνεται, οὐ μὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπαρτίζεται. ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸ πολὺ ταύτης ἐνεργεῖ.

Καὶ ἵνα ἐναργέστερον πιστευθῇ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τῆς κυβερνητικῆς τὸ παράδειγμα ληψόμεθα. πρὸς γὰρ τὴν τῶν ἀνέμων πνοὴν, καὶ τὴν τῶν ἀέρων εὐκρασίαν, καὶ τὴν τῶν ἀστέρων 15 λαμπρότητα συνεργούντων τῇ τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίᾳ, πόστον ἂν ἀριθμὸν ἔχειν λέγοιτο τῆς ἐπὶ τὸν λιμένα καταστάσεως ἡ κυβερνητικὴ τέχνη; οὐδὲ τῶν κυβερνητῶν αὐτῶν δι' εὐλάβειαν πολλάκις τολμώντων ὁμολογεῖν τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ Θεῷ τὸ πᾶν ἀναφερόντων. οὐ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ τῷ εἰς ὑπερ- 20 βολὴν πολλαπλάσιον εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς προνοίας, τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης. καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γοῦν σωτηρίας, πολλαπλάσιον ἐστὶν εἰς ὑπερβολὴν τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. διόπερ ἡγοῦμαι λέγεσθαι τὸ, "οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος· ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦν-"τος Θεοῦ." εἰ γὰρ ὡς ἐκεῖνοι ὑπολαμβάνουσι, δεῖ τοῦτο ἐκλαμβά- 25 νειν, περισσαὶ αἱ ἐντολαί· καὶ μάτην ὁ Παῦλος αἰτιᾶταί τινας ὡς παραπεπτωκότας, καὶ ἀποδέχεταί τινας ὡς κατωρθωκότας, καὶ νομοθετεῖ ταῖς ἐκκλησίαις. εἰκῇ δὲ ἡμεῖς ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ κρείττονα. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τοιοῦτον. οἷα δὲ καὶ τὰ περὶ τοῦ Φαραὼ εἰρημένα· ὡς σκληρυνομένου παρὰ Θεοῦ ἵνα μὴ ἀπο- 30 στείλῃ τὸν λαόν. τί δὲ καὶ τὸ, "ἄρ' οὖν ὃν ἂν θέλῃ ἐλεεῖ· ὃν δὲ "θέλει σκληρύνει;" ἐπεὶ γὰρ χρῶνται τούτοις τινὲς τῶν ἑτεροδόξων, τὸ αὐτεξούσιον ἀναιροῦντες, διὰ τὸ φύσεις εἶναι λέγειν ἀπολλυμένας, ἀνεπιδέκτους τοῦ σώζεσθαι· καὶ ἑτέρας σωζομένας, ἀδυνάτως

ἐχούσας πρὸς τὸ ἀπολέσθαι· τόν τε Φαραὼ φασὶ, φύσεως ὄντα ἀπολλυμένης, διὰ τοῦτο σκληρύνεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐλεοῦντος μὲν τοὺς πνευματικοὺς, σκληρύνοντος δὲ τοὺς χοϊκοὺς, φέρε ἴδωμεν ὅτί ποτε καὶ λέγουσι.

Πευσόμεθα γὰρ αὐτῶν· εἰ χοϊκῆς φύσεως ὁ Φαραὼ ἦν, ἀπο- 5
κρινομένοις δὲ, ἐροῦμεν, ὅτι ὁ τῆς χοϊκῆς φύσεως πάντως ἀπειθεῖ τῷ Θεῷ. εἰ δὲ ἀπειθεῖ, τίς χρεία σκληρύνεσθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν; καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις. εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ δυνατὸν ἦν πείθεσθαι αὐτὸν, καὶ πάντως ἐπείσθη ἂν, ἅτε οὐκ ὢν χοϊκὸς, ὑπὸ τῶν τεράτων καὶ σημείων δυσωπούμενος. χρήζει δὲ 10
αὐτοῦ ὁ Θεὸς, ὑπὲρ τοῦ ἐνδείξασθαι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολλῶν τὰ μεγαλεῖα, ἐπὶ πλεῖον ἀπειθοῦντος· διὰ τοῦτο αὐτοῦ σκληρύνει τὴν καρδίαν. ταῦτα δὲ λελέξεται πρῶτον πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸ ἀνατραπῆναι ὃ ὑπολαμβάνουσιν· ὅτι φύσεως ἦν ἀπολλυμένης ὁ Φαραώ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένου, λεκτέον 15
πρὸς αὐτούς. τίνας γὰρ σκληρύνει ὁ Θεός; τοὺς ἀπολλυμένους; ὡς τί πεισομένους εἰ σκληρυνθεῖεν; ἢ δηλονότι σωθησομένους, τῷ μὴ εἶναι αὐτοὺς φύσεως ἀπολλυμένης. τίνας δὲ ἐλεεῖ; ἆρα τοὺς σωθησομένους; καὶ πῶς χρεία ἐλέου δευτέρου αὐτοῖς, ἅπαξ κατασκευασθεῖσι σωθησομένοις, καὶ πάντως διὰ τὴν φύσιν μακαρίοις 20
ἐσομένοις; εἰ μὴ ἄρα ἐπεὶ ἐπιδέχονται ἀπώλειαν, εἰ μὴ ἐλεηθεῖεν, ἐλεοῦνται. ἵν' ὅπερ ἐπιδέχονται, μὴ λάβωσι τὸ ἀπολέσθαι. ἀλλὰ γένωνται ἐν χώρᾳ σωζομένων. καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους. ἐπαπορητέον δὲ πρὸς τοὺς νομίζοντας νενοηκέναι τὸ, ἐσκλήρυνε. τί δή ποτε λέγουσι τὸν Θεὸν ἐνεργοῦντα σκληρύνειν καρδίαν; καὶ τί 25
προτιθέμενον τοῦτο ποιεῖν; τηρείτωσαν γὰρ καὶ ἔννοιαν Θεοῦ. κατὰ μὲν τὸ ὑγιὲς, δικαίου καὶ ἀγαθοῦ· εἰ δὲ μὴ βούλονται, ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτοῖς συγκεχωρήσθω δικαίου. καὶ παραστησάτωσαν, πῶς ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος. ἢ ὁ δίκαιος μόνον, φαίνεται δικαίως σκληρύνων καρδίαν, τοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀπολλυμένου· 30
καὶ πῶς ὁ δίκαιος αἴτιος ἀπωλείας γίνεται καὶ ἀπειθείας, τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι καὶ ἀπειθῆσαι αὐτῷ κολαζομένων; τί δὲ αὐτῷ καὶ μέμφεται λέγων, "σὺ δὲ οὐ βούλει ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν μου. ἰδοὺ πατάσσω πάντα τὰ πρωτότοκα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ

"τὸν πρωτότοκόν σου," καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγέγραπται, ὡς τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ Μωϋσέος τῷ Φαραώ;

Ἀναγκαῖον γὰρ τὸν πιστεύοντα ὅτι ἀληθεῖς αἱ γραφαὶ, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δίκαιος, ἐὰν ἀγνώμων ᾖ, ἀγωνίζεσθαι πῶς ἐν ταῖς τοιαύταις λέξεσι δικαίως τρανῶς νοηθῇ. εἰ μὲν γὰρ ἀπογραψάμενός τις 5 γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἵσταται πρὸς τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν Θεὸν, ἄλλων ἔδει λόγων πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δὲ φασὶν διακεῖσθαι περὶ αὐτοῦ ὡς περὶ δικαίου, καὶ ἡμεῖς ὡς περὶ ἀγαθοῦ ἅμα καὶ δικαίου, σκοπήσωμεν, πῶς ἂν ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος σκληρύνοι τὴν καρδίαν Φαραώ. ὅρα τοίνυν, εἰ διά τινος παραδείγματος ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ 10 πρὸς Ἑβραίους ἐχρήσατο, δυνάμεθα παραστῆσαι πῶς μιᾷ ἐνεργείᾳ ὁ Θεὸς, ὃν μὲν ἐλεεῖ, ὃν δὲ σκληρύνει· οὐ προτιθέμενος σκληρύνειν, ἀλλὰ διὰ προθέσεως χρηστῆς, ᾗ ἐπακολουθεῖ διὰ τὸ τῆς κακίας ὑποκείμενον τοῦ παρ' ἑαυτοῦ τὸ σκληρύνεσθαι· σκληρύνειν λεγόμενος τὸν σκληρυνόμενον. "γῆ," φησὶν, "ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' 15 "αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις "δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. "ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας "ἐγγύς. ἧς τὸ τέλος, εἰς καῦσιν." οὐκοῦν, μία ἐνέργεια ἡ κατὰ τὸ ὑετόν. μιᾶς δὲ οὔσης αὐτῆς, ἡ μὲν γεωργηθεῖσα γῆ, καρπο- 20 φορεῖ· ἡ δὲ ἀμεληθεῖσα καὶ χέρσος, ἀκανθοφορεῖ. καὶ δύσφημον μὲν ἂν δόξαι εἶναι τὸ λέγειν τὸν ὕοντα, ἐγὼ τοὺς καρποὺς ἐποίησα, καὶ τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν τῇ γῇ. ἀλλ' εἰ καὶ δύσφημον, ἀλλὰ ἀληθές. ὑετοῦ γὰρ μὴ γενομένου, οὔτ' ἂν καρποὶ, οὔτ' ἄκανθαι ἐγεγόνεισαν. τούτου δὲ εὐκαίρως καὶ μεμετρημένως ἐπιρρέοντος, 25 ἀμφότερα γεγένηται. οὐκοῦν τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ ὑετοῦ, καὶ ἐπὶ τὴν χείρονα γῆν ἐλήλυθε· τὸ δὲ ὑποκείμενον ἠμελημένον καὶ ἀγεώργητον τυγχάνον, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐβλάστησεν.

Οὕτω τοίνυν καὶ τὰ γινόμενα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεράστια· οἱονεὶ ὑετός ἐστιν. αἱ δὲ προαιρέσεις αἱ διάφοροι, οἱονεὶ ἡ γεωργημένη 30 γῆ ἐστι καὶ ἡ ἠμελημένη. μία τῇ φύσει ὡς γῆ τυγχάνουσα. ὥσπερ δὲ εἰ καὶ ὁ ἥλιος ἔλεγε, φωνὴν προϊέμενος, ἐγὼ τήκω καὶ ξηραίνω. ἐναντίων ὄντων τοῦ τήκεσθαι καὶ τοῦ ξηραίνεσθαι. οὐκ ἂν ψεῦδος ἔλεγε, παρὰ τὸ ὑποκείμενον· ἀπὸ τῆς μιᾶς θερμότητος

τηκομένου μὲν τοῦ κηροῦ, ξηραινομένου δὲ τοῦ πηλοῦ. οὕτως ἡ μία ἐνέργεια ἡ διὰ Μωσέως γινομένη, σκληρούμενον μὲν ἤλεγχε τὸν Φαραὼ, διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ. πειθὼ δὲ, τὴν τῶν ἐπιμίκτων Αἰγυπτίων συνεξορμησάντων τοῖς Ἑβραίοις· καὶ τὸ κατὰ βραχὺ δὲ ἀναγεγράφθαι οἱονεὶ μαλάσσεσθαι τὴν καρδίαν Φαραὼ λέγον- 5 τος, "ἀλλ' οὐ μακρὰν ἀποτενεῖται· τριῶν γὰρ ἡμερῶν πορεύεσθε· "καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν καταλείψετε·" καὶ ὅσα ἄλλα κατὰ βραχὺ ἐνδιδοὺς πρὸς τὰ τεράστια ἔλεγε, δηλοῖ ὅτι ἐνήργει μέν τι καὶ εἰς αὐτὸν τὰ σημεῖα, οὐ μὴν τὸ πᾶν κατειργάζετο. οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐγίνετο, εἰ τὸ νοούμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν "σκληρυνῶ 10 "τὴν καρδίαν Φαραὼ," ὑπ' αὐτοῦ ἐνηργεῖτο.

Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας τὰ τοιαῦτα παραμυθήσασθαι· πολλάκις τῶν χρηστῶν δεσποτῶν φασκόντων τοῖς διὰ τὴν χρηστότητα καὶ μακροθυμίαν ἐπιτριβομένοις οἰκέταις, τὸ, ἐγώ σε πονηρὸν ἐποίησα· καὶ ἐγώ σοι αἴτιος γέγονα τῶν τηλικούτων ἁμαρ- 15 τημάτων. δεῖ γὰρ τοῦ ἤθους ἀκοῦσαι καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λεγομένου, καὶ μὴ συκοφαντεῖν, μὴ κατακούοντας τοῦ βουλήματος τοῦ λόγου. ὁ γοῦν Παῦλος σαφῶς ταῦτα ἐξετάσας, φησὶν πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα, "ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς "μακροθυμίας καταφρονεῖς; ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς 20 "μετάνοιάν σε ἄγει. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετα- "νόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ "ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ;" ἃ γὰρ λέγει πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ὁ Ἀπόστολος, λεγέσθω πρὸς τὸν Φαραὼ, καὶ πάνυ ἁρμοδίως· κατὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον αὐτοῦ 25 καρδίαν, θησαυρίζοντα ἑαυτῷ ὀργὴν τῆς σκληρότητος. οὐκ ἂν οὕτως ἐλεγχθείσης οὐδὲ φανερᾶς γεγενημένης, εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐγεγόνει. ἔτι πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς αὐτεξουσίους δόξει τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν περισπᾶν, ἔνθα φησί. "μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ "τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ 30 "πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κερα- "μεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν, εἰς "τιμὴν σκεῦος· ὃ δὲ, εἰς ἀτιμίαν;" ἐρεῖ γάρ τις. εἰ ὡς ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιεῖ. ὃ μὲν, εἰς τιμὴν σκεῦος· ὃ

δὲ, εἰς ἀτιμίαν. οὕτως ὁ Θεός· ἃ μὲν εἰς σωτηρίαν, ἃ δὲ εἰς ἀπώλειαν. οὐ παρ' ἡμᾶς τὸ σώζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι γίνεται. οὐ γὰρ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι.

Λεκτέον δὲ πρὸς τὸν τούτοις οὕτως χρώμενον. εἰ δύναται περὶ τοῦ Ἀποστόλου νοεῖν ὡς μαχόμενα ἑαυτῷ λέγοντος, οὐχ ἡγοῦμαι 5 δὲ ὅτι τολμήσει τίς τοῦτο εἰπεῖν. εἰ τοίνυν μὴ ἑαυτῷ ἐναντία φθέγγεται ὁ Ἀπόστολος, πῶς κατὰ τὸν οὕτως ἐκδεξάμενον εὐλόγως αἰτιᾶται τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα; ἢ τοὺς παραπεπτωκότας καὶ μὴ μετανοήσαντας; πῶς δὲ εὐλογεῖ ὡς εὖ πεποιηκότας οὓς ἐπαινεῖ. οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτόν ἐστι ψέγειν ὡς ἄξιον μέμψεως 10 τὸν ἡμαρτηκότα. καὶ ἀποδέχεσθαι ὡς ἐπαινετὸν τὸν αὖ[x] πεποιηκότα; πάλιν δ' αὖ ὡς μηδενὸς ὄντος ἐφ' ἡμῖν φάσκειν παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ εἶναι, τὸ μὲν, εἰς ἀτιμίαν σκεῦος, τὸ δὲ, εἰς τιμήν; πῶς δὲ καὶ τὸ, πάντας ἡμᾶς παραστῆναι δεῖν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ 15 διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, ὑγιές ἐστι; τῶν τὰ φαῦλα πεποιηκότων διὰ τὸ ἐκτίσθαι αὐτοὺς σκεύη ἀτιμίας, ἐπὶ τοῦτο πράξεων ἐληλυθότων· καὶ τῶν κατ' ἀρετὴν βιωσάντων, τῷ ἀρχῆθεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ κατεσκευάσθαι, καὶ σκεύη τιμῆς γεγονέναι, τὸ καλὸν πεποιηκότων; ἔτι δὲ πῶς οὐ μάχεται τῷ ὡς ὑπολαμβά- 20 νουσιν ἐξ ὧν παρεθέμεθα ῥητῶν, ἔκτιμον ἢ ἄτιμον σκεῦος γεγονέναι, παρὰ τὴν τοῦ δημιουργοῦ αἰτίαν, τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον, "ἐν "μεγάλῃ οἰκίᾳ, οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ "καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα. καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν· ἃ δὲ, εἰς ἀτι- "μίαν· ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγι- 25 "ασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ." εἰ γὰρ ὁ ἐκκαθάρας ἑαυτὸν γίνεται σκεῦος εἰς τιμήν· ὁ δὲ ἀπερικάθαρτον ἑαυτὸν παριδὼν σκεῦος εἰς ἀτιμίαν· ὅσον ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσιν, οὐδαμῶς αἴτιος ὁ δημιουργός. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁ δημιουργὸς σκεύη τιμῆς, καὶ σκεύη ἀτιμίας. ἀλλὰ σκεύη μὲν τιμῆς, τοὺς ἐκκαθάραντας ἑαυτούς· 30 σκεύη δὲ ἀτιμίας, τοὺς ἀπερικαθάρτους ἑαυτοὺς περιϊδόντας.

Ἐπεὶ δὲ ὅπου μὲν, ὁ Ἀπόστολος οὐ προσποιεῖται τὸ ἐπὶ τῷ

[x] I. marg. εὖ.

Θεῷ, εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρει, λέγων, "ἐὰν οὖν τις ἑαυτὸν ἐκκαθάρῃ, "ἔσται σκεῦος εἰς τιμήν·" ὅπου δὲ, οὐ προσποιεῖται τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρειν δοκεῖ, φάσκων "ἐξουσίαν "ἔχει ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, 5 "ὃ μὲν, εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ, εἰς ἀτιμίαν·" καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντιώματα τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ, συνακτέον ἀμφότερα, καὶ ἕνα λόγον ἐξ ἀμφοτέρων τέλειον ἀποδοτέον. οὔτε τοῦ ἐφ' ἡμῖν, χωρὶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ποιοῦντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινά· 10 οὔτε τοῦ ἐπὶ τῷ Θεῷ μόνου κατασκευάζοντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινὰ, ἐὰν μὴ ὕλην τινὰ διαφορᾶς σχῇ, τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν, κλίνουσαν ἐπὶ τὰ χείρονα ἢ τὰ κρείττονα.

Δ͵ᾶ (sic). Ὅτι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς πάντα τὰ σκεύη ποιεῖ, τά τε ἔντιμα καὶ τὰ ἄτιμα, δῆλον. μόνος γὰρ αὐτός ἐστι τῶν ἁπάντων 15 δημιουργός. οὐκ αὐτὸς δὲ τίμια κατασκευάζει ἢ ἄτιμα· ἀλλ' ἡ οἰκεία ἑκάστου προαίρεσις. καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ, φησίν. "ἐν μεγάλῃ οἰ-"κίᾳ, οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα "καὶ ὀστράκινα. καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν· ἃ δὲ, εἰς ἀτιμίαν. ἐὰν οὖν 20 "ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμέ-"νον καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ. εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμα-"σμένον." δῆλον δὲ, ὡς ἑκούσιος ἡ κάθαρσις. "ἐὰν γάρ τις," φησὶν, "ἐκκαθάρῃ ἑαυτόν." ἡ δὲ ἀκόλουθος ἀντιστροφὴ ἀντιφωνεῖ. ἐὰν δὲ μὴ ἐκκαθάρῃ, ἔσται σκεῦος εἰς ἀτιμίαν, ἄχρηστον τῷ δεσπότῃ, 25 συντριβῆς ἄξιον. τὸ οὖν προκείμενον ῥητὸν, καὶ τὸ, "συνέκλεισεν "ὁ Θεὸς πάντας εἰς ἀπείθειαν." καὶ τὸ, "ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς "ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν," καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐχ ὡς ἐνεργήσαντος τοῦ Θεοῦ ἐκληπτέον, ἀλλ' ὡς παραχωρήσαντος διὰ τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὸ ἀβίαστον εἶναι τὸ 30 καλόν. τὴν γὰρ παραχώρησιν αὐτοῦ, ὡς ἐνέργειαν καὶ ποίησιν αὐτοῦ, σύνηθες λέγειν τῇ γραφῇ.

Χρυσοστόμου. Καὶ ὅταν οὖν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος, "μὴ, ἐρεῖ

"τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως," οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν τοῦτο λέγει· ἀλλὰ δείκνυσι πόσου μέχρι δεῖ πείθεσθαι τῷ Θεῷ. εἰς γὰρ τὸ τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ πηλοῦ διακεῖσθαι δεῖ. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀντιλέγειν οὐ χρὴ, οὐδὲ ζητεῖν, ἀλλ' οὐδὲ φθέγγεσθαι ὅλως, οὐδὲ ἐννοεῖν· ἀλλ' 5 ἐοικέναι ἐκείνῳ τῷ ἀψύχῳ, καὶ ταῖς χερσὶν ἑπομένῳ τοῦ κεραμέως, καὶ περιαγομένῳ ὅπου περ ἂν ἐκεῖνος ἐθέλοι. εἰς τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὑπόδειγμα ἔλαβεν· οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν· ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιτεταμένην ὑπακοὴν καὶ σιγήν. καὶ τοῦτο πανταχοῦ δεῖ παρατηρεῖν, ὅτι τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ 10 λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ χρήσιμον αὐτῶν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς ὃ παρήχθησαν, τὸ λοιπὸν ἅπαν ἐᾶν. ὥσπερ οὖν ὅταν λέγῃ "ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων." τὸ ἄμαχον καὶ φοβερὸν ἐκλαμβάνει, οὐ τὸ θηριῶδες, οὐδ' ἄλλό τι τῶν τῷ λέοντι προσόντων. καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, "ἀπαντήσομαι αὐτοὺς ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη," τὸ τι- 15 μωρητικόν. καὶ ὅταν λέγῃ, "ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον," τὸ δαπανητικὸν τὸ ἐκ τῆς κολάσεως λέγει. οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν πηλὸν καὶ τὸν κεραμέα καὶ τὰ σκεύη ἐκλαμβάνειν ἀνάγκη. καὶ ὅταν δὲ λέγῃ "ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ "τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι, ὃ μὲν, εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ 20 "εἰς ἀτιμίαν;" μὴ εἰς δημιουργίας λόγον ταῦτα νόμιζε εἰρῆσθαι τῷ Παύλῳ, μὴ δὲ εἰς γνώμης ἀνάγκην, ἀλλ' εἰς οἰκονομιῶν ἐξουσίαν καὶ διαφοράν.

Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐκλάβοιμεν, ἀλλὰ περὶ γνώμης τῶν ἀγαθῶν καὶ οὐ τοιούτων, ἔσται ὁ αὐτὸς δημιουργὸς τούτων, καὶ ὁ ἄνθρωπος, 25 πάσης αἰτίας ἐκτός· φανεῖται δὲ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος, ὁ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν. οὐδὲν τοίνυν ἐνταῦθα ἕτερον κατασκευάσαι βούλεται, ἢ ὅτι ὥσπερ ὁ κεραμεὺς ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ἃ βούλεται ποιεῖ, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων· οὕτω καὶ τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, τοὺς 30 μὲν, κολάζοντα, τοὺς δὲ, τιμῶντα, μὴ περιεργάζου, ἀλλὰ προσκύνει μόνον, καὶ μιμοῦ τὸν πηλόν. καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἕπεται ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμέως, οὕτω καὶ σὺ τῇ γνώμῃ τοῦ οἰκονομοῦντος ταῦτα. καὶ μὴ ἐπειδὴ τὸ αὐτὸ φύραμα τῆς οὐσίας ἡμῶν ἐστι, καὶ τὰς αὐτὰς προαιρέσεις πάντων εἶναι ἀξίου. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ κερα- 35

μέως, ἐκ τοῦ φυράματος τὸ ἄτιμον καὶ τὸ ἔντιμον· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων. ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς προαιρέσεως.

Οἰκουμενίου. Ἐν δὲ τῷ, "ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύ-"ναμίν μου πᾶσαν," δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν μακροθυμίαν ἀπέδωκέ 5 τις. τί γὰρ οὐκ ἂν ἐκπλαγείη τοσοῦτον μακροθυμήσαντος τοῦ Θεοῦ. φησὶν οὖν, εἰς τοῦτο συγκεχώρηκα βασιλεῦσαι σε, ὅπως δειχθῇ, πῶς εἰμὶ μακρόθυμος.

Γρηγορίου Νύσσης. Τὸ δέ γε ἐσκληρύνθαι παρὰ Θεοῦ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, νοητέον, οὐχ ὡς τὴν ἀντιτυπίαν ἐν τῇ ψυχῇ 10 αὐτοῦ τῆς θείας βουλήσεως ἐντιθείσης, ἀλλ' ὡς τῆς προαιρέσεως, διὰ τῆς πρὸς τὴν κακίαν προσκλίσεως, τὸν ἐκμαλάσσοντα τὴν ἀντιτυπίαν λόγον, οὐ δεχομένης.

Θεοδωρήτου ἐκ τῶν εἰς τὴν Ἔξοδον. Μάλα μὲν γὰρ ῥᾴδιον ἦν τῷ Θεῷ, μετὰ τὴν πρώτην ἀπείθειαν πανωλεθρίαν ἐπα- 15 γαγεῖν. ἀλλὰ ἀφράστῳ κεχρημένος μακροθυμίᾳ, μετρίας αὐτῷ παιδαγωγίας ἐπήγαγε. ταῦτα δὲ ἀντίτυπον ἐποίει τὴν ἐκείνου καρδίαν. οἰόμενος γὰρ μὴ δύνασθαι τὸν Θεὸν μείζοσι χρήσασθαι τιμωρίαις, τῶν μετρίων κατεφρόνει μαστίγων. ὅτι δὲ ἡ ἀντιτυπία τῆς καρδίας καὶ ἡ σκληρότης ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γίνεται, μάρτυς ὁ 20 θεῖος Ἀπόστολος λέγων, "τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε "ἄγει. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, "θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς." κἀκεῖνο δὲ σκοπητέον, ὡς εἰ φύσει πονηρὸς ἦν ὁ Φαραὼ, οὐκ ἂν αὐτοῦ τὴν γνώμην ἐνήλλαξε. νῦν δὲ ὁρῶμεν ὑπὸ μὲν τῆς παιδείας αὐτὸν μαλαττό- 25 μενον. ὑπὸ δὲ τῆς μακροθυμίας σκληρυνόμενον. παιδευόμενος γὰρ, ἠντιβόλει τὸν νομοθέτην, "προσεύξασθε," λέγων, "περὶ ἐμοῦ." καὶ πάλιν, "ὁ Κύριος δίκαιος· ἐγὼ δὲ καὶ ὁ λαός μου ἀσεβής." τῆς δὲ τιμωρίας παυομένης, ἐβαρύνετο καὶ ἐσκληρύνετο. ἵνα δὲ καὶ ἔκ τινος εἰκόνος τὸ ἀμφιβαλλόμενον λύσωμεν· ὁ ἥλιος τῇ τῆς 30 θέρμης ἐνεργείᾳ, τὸν μὲν κηρὸν, ὑγραίνει, τὸν δὲ πηλὸν ξηραίνει. καὶ τὸν μὲν, μαλάττει, τὸν δὲ, σκληρύνει. ὥσπερ τοίνυν οὗτος, τῇ ἐνεργείᾳ τῇ μιᾷ τὰ ἐναντία ποιεῖ· οὕτως τῇ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων μακροθυμίᾳ, οἱ μὲν, ὠφέλειαν, οἱ δὲ, βλάβην καρποῦνται. καὶ οἱ μὲν, μαλάττονται, οἱ δὲ, σκληρύνονται. ὥσπερ δὲ οἱ ἰατροὶ, 35

τοὺς ἀνηκέστως διακειμένους, πολλῶν παρόντων τέμνουσιν· οὐκ ἐκείνοις ἐπικουροῦντες, ἴσασι γὰρ αὐτῶν τὴν νόσον ἀνίατον· ἀλλὰ τοὺς φοιτητὰς τὸν τῆς ἰατρείας διδάσκοντες τρόπον. οὕτω καὶ τὸν Φαραὼ, ὠμοτάτῃ καὶ θηριώδει χρησάμενον γνώμῃ, ταῖς παντοδαπαῖς τιμωρίαις ὑπέβαλεν ὁ Θεός. πάντας ὡς ἐπίπαν διδάσκων 5 ἀνθρώπους, ὡς αὐτὸς ἰθύνει τὴν κτίσιν· καὶ τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἐπαμύνει δικαίως, κολάζει δὲ τοὺς ἀδικοῦντας ἐνδίκως. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς αὐτὸν ἔφη τὸν Φαραώ. "ἕνεκεν τούτου διετηρήθη· ἵνα "ἐνδείξωμαι ἔν σοι τὴν ἰσχύν μου. καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά "μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ." 10

Βασιλείου ἐκ τοῦ ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός. Ἐσκλήρυνεν οὖν αὐτὸν τῇ μακροθυμίᾳ, καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ· ἐπιτείνων αὐτοῦ τὴν κακίαν· ἵνα εἰς τὸν ἔσχατον ὅρον αὐξηθείσης αὐτοῦ τῆς πονηρίας, τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας κρίσεως διαφανῇ. διὰ τοῦτο ὑπὸ μικροτέρων πληγῶν ἀεὶ προστι- 15 θεὶς, καὶ ἐπιτείνων τὰς μάστιγας, οὐκ ἐμάλαξεν αὐτοῦ τὸ ἀνυπότακτον· ἀλλ' εὕρισκεν αὐτὸν καὶ τῆς ἀνοχῆς καταφρονοῦντα, καὶ τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ δεινοῖς ὑπὸ τῆς συνηθείας ἐμμελετήσαντα.

Ὠριγένους ἐκ τῶν ἐκλογῶν. Τὸ δὲ "σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρι-"νόμενος τῷ Θεῷ," τάχα διδάσκει, ὅτι ὁ μὲν παρρησίαν ἔχων 20 πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς πιστὸς καὶ εὖ βιοὺς, οὐκ ἂν ἀκοῦσαι, "σὺ δὲ "τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;" ὁποῖος ἦν Μωσῆς. Μωσῆς γὰρ ἐλάλει, "ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ." καὶ ὡς ἀποκρίνεται ὁ Θεὸς πρὸς Μωσέα, οὕτως ἀποκρίνεται καὶ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν Θεόν. ὁ δὲ ταύτην μὴ κτησάμενος τὴν παρρησίαν, δηλονότι ἢ ἀπολωλε- 25 κὼς, ἢ περὶ τούτων οὐ κατὰ φιλομάθειαν, ἀλλὰ κατὰ φιλονεικίαν ζητῶν, καὶ διὰ τοῦτο λέγων, "τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ θελή-"ματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν;" οὗτος ἂν ἄξιος εἴη τῆς ἐπιπλήξεως τῆς λεγούσης, "σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ;

Γενναδίου. Ἕτερος δὲ τοῦτο οὕτως ἑρμήνευσεν. ἐρωτᾷς με, 30 "τίς ἀνθέστηκεν αὐτοῦ τῷ βουλήματι;" ἐγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ πρὸ πάντων, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ. τίς μὲν γὰρ εἶ που πάντως· καὶ οὐκ ἂν οὐδεὶς εἶναι ποτὲ καταδέξαιο. ἀντιλέγων δὲ Θεῷ, πῶς οὐκ ἀνθέστηκας; οὐκοῦν τοῖς αὐτοῦ λόγοις ἑάλως· καὶ οἷς ἀρνῇ, τούτοις ὁμολογεῖς τὴν ἀντίστασιν. καὶ σαυτοῦ, πρὸ 35

ἐμοῦ κατήγορος γέγονας. ζητεῖς μὲν γάρ, τίς ἀνθέστηκε; τίς δὲ ὑπάρχεις αὐτός; εἰ μὲν οὖν ὁμολογεῖς εἶναι μηδείς, συγχωρῶ σοι τὸ μέμφεσθαι τοῖς ἀνθρώποις εἰκῇ τὸν Θεόν. εἰ δὲ εἶ τίς, κἂν μυριάκις ἀρνοῖο, δίκαιος ὁ Θεὸς ἀποδέδεικται. καὶ παρὰ σοῦ πρώτου φέρεται τὴν νικῶσαν. ἀλλὰ γὰρ ὃ τινῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος 5 τεθαύμακα, τοῦτο καὶ πρὸς σέ, φίλτατέ μοι Πέτρε, βούλομαι διελθεῖν. ἐπιχειρήσαντες τουτὶ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ μέρος ἑρμηνεῦσαι τινές· εἶτα οὐκ ἐξαρκέσαντες, τοῦ ἁγίου Παύλου τὴν οἰκείαν ἀπορίαν οὐκ ὤκνησαν καταψεύσασθαι. οὐ γὰρ ἐπιλυόμενον αὐτὸν τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων προβλήματα, τὸ "μενοῦνγε ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς 10 "εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ," ἔφησαν εἰρηκέναι, ἀλλ' ἐπιτιμῶντα καὶ ἐπιπλήττοντα, καὶ μονονοὺ βεβαιοῦντα τὸ τῷ Θεῷ παρ' ἐκείνων ἐπαγόμενον κατηγόρημα. εἰ γὰρ οὐκ ἀποδίδωσι λόγον τοῦ πράγματος, ἀλλὰ τὰ τῆς ἐξουσίας χρηστοῦ τοῦ Θεοῦ προτεινόμενος, ἐπιστομίζει τὸν ἀντιλέγοντα· τῷ ἐκείνου λόγῳ συντρέ- 15 χων, σαφῶς ἐλέγχεται συνομολογεῖν οὐ δικαίως, ἀλλ' αὐθεντίᾳ τὸν Θεὸν τὰ ἀνθρώπινα πράττειν. τοῖς δέ, προσήκειν ἡσυχῇ στέργειν ὅπως ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτούς· ἐοικότας τοῖς ὑπὸ τῶν κεραμέων πλαττομένοις σκεύεσιν· οὐ διαδικάζεσθαι πρὸς τὸν δημιουργήσαντα φαύλους· εἶτα διότι φαῦλοι μεμφόμενον. οὓς εἰ μη- 20 δὲν ἄλλο τῶν ὅλων, τοῦτο γοῦν ἐχρῆν συνιδεῖν, ὡς εἴπερ ὁ Ἀπόστολος ἠπίστατο μὴ δυνάμενος, κατὰ τὸν λόγον ἐκείνων, ἀπαντῆσαι ταῖς προτάσεσι ταύταις, οὐκ ἂν αὐτὰς προὐβάλετο τὰς ἀρχάς. οὐ γὰρ καὶ τοῦτο δήπουθεν ἠδύνατο· οὐδ' ἂν αὐτὸς λαβὰς εἰς κατάλυσιν τοῦ ἰδίου κηρύγματος τοῖς ἀντιπάλοις παρείχετο. 25 καθάπερ τὰ ἐκείνων, οὐ τὰ οἰκεῖα προηρημένος συνιστᾶν. τοῦτο γὰρ οὐδ' ἂν ἔπαθεν ὁ πάντων εὐηθέστερος. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει. τεθαρρηκὼς δὲ οἶμαι Χριστῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορῶν, οὐδεμίαν τοῖς ἐναντίοις ὑπελείπετο πρόφασιν. ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἄλλων ἁπασῶν ἀντιθέσεων, οὕτω καὶ ταύτης ἰσχυροτέραν ἐποιήσατο τὴν ἀναί- 30 ρεσιν. καὶ τῶν βλασφήμων ἀπορράψας τὰ στόματα, προσεπάγει τούτοις καὶ ἕτερον ἐκ παραδείγματος τῷ πράγματι προσφυοῦς. τὸ μὲν ἐκείνων ἐπὶ πλέον ἀνατρέπων φρόνημα, τὸ δὲ εὐσεβὲς συνιστάς. μή, ἐρεῖ, φησίν, τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; οὕτω μέν, φησιν, αὐτὸς ὑφ' ἑαυτοῦ διηλέγχθης. ἀνθιστάμενος 35

δὲ ἐγκαλεῖς Θεῷ, καὶ λέγεις "τί ἔτι μέμφεται;" ταῦτα πρὸς τοῦτο, "τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τις ἀνθέστηκεν," ἀντειπὼν, ἑρμηνεύει λοιπὸν καὶ τῶν προτεθεισῶν ῥήσεων τὸν σκοπόν. ὧν ἐν μὲν τῇ πρὸς τὸν Μωϋσέα δηλοῦται φιλάνθρωπος· ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Φαραὼ, τιμωρητικὸς ὁ Θεός * * * 5

22 Θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνώρισαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη 23 ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοί- 24 μασεν εἰς δόξαν αὐτοῦ, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς οὐ μό- 10 νον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπιστομίσας τὴν ἄκαιρον τῶν ἀντιλεγόντων φιλονεικίαν, μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς, ἐπάγει λοιπὸν καὶ τὴν λύσιν. τίς οὖν ἡ λύσις; σκεῦος ὀργῆς ἦν Φαραώ· τουτέστιν ἄνθρωπος, τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνάπτων, διὰ τῆς οἰκείας 15 σκληρότητος. πολλῆς γὰρ ἀπολαύσας μακροθυμίας, οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἀδιόρθωτος ἔμενε. διὸ οὐδὲ σκεῦος ὀργῆς αὐτὸν ἐκάλεσε μόνον, ἀλλὰ "κατηρτισμένον εἰς ἀπώλειαν." τουτέστιν, ἀπηρτισμένον· οἴκοθεν μέντοι καὶ παρ' ἑαυτοῦ. οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς ἐνέλιπέ τι τῶν εἰς τὴν διόρθωσιν ἡκόντων τὴν ἐκείνου, οὔτε αὐτὸς 20 ἐνέλιπέ τι τῶν ἀπολλύντων αὐτὸν, καὶ πάσης ἀποστερούντων συγγνώμης. ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ Θεὸς, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ· βουλόμενος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἠθέλησεν ἐκεῖνος εἰς μετάνοιαν τῇ μακροθυμίᾳ χρήσασθαι, ἀλλὰ ἀπήρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργὴν, ἐχρήσατο αὐτῷ εἰς τὴν ἑτέρων 25 διόρθωσιν· διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον κολάσεως, ἑτέρους σπουδαιοτέρους ποιῶν· καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ταύτῃ δεικνύς.

Ὅτι δὲ οὐ βούλεται ὁ Θεὸς οὕτως αὐτοῦ γνωρίσαι τὸ δυνατόν· ἀλλὰ δι' ὧν εὐεργετεῖ, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐδήλωσεν ἄνωθεν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμακροθύμησε μὲν, εἰς μετάνοιαν ἵνα ἀγάγῃ· οὐ με- 30 τενόησε δὲ ἐκεῖνος, ἤνεγκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον· ὁμοῦ μὲν τὴν αὐτοῦ χρηστότητα ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δύναμιν, εἰ μὴ βουληθείη τι κερδάναι ἀπὸ τῆς πολλῆς μακροθυμίας. ὥσπερ

οὖν τοῦτον ἀδιόρθωτον μείναντα κολάσας, ἔδειξεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν· οὕτω τοὺς πολλὰ ἁμαρτήσαντας καὶ μετανοήσαντας ἐλεήσας, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. ἀλλ' οὐκ εἶπε τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλὰ τὴν δόξαν. δεικνὺς ὅτι τοῦτο μάλιστα δόξα Θεοῦ· καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἐσπούδακεν. ὅταν δὲ λέγῃ "ἃ προητοίμασεν 5 "εἰς δόξαν," τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι φησί. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυεν ἅπαντας σώζεσθαι. ἀλλὰ πάλιν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν δείκνυσιν· ἀναιρεῖ τὲ τὸ μέσον Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν. καὶ οὐ μικρὰν ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ κατασκευάζει πάλιν ἀπολογίαν. οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, οἱ μὲν, ἀπώλοντο, οἱ δὲ, ἐσώθησαν. ἀλλὰ καὶ 10 ἐπὶ τῶν ἐθνῶν τοῦτο γέγονε. διόπερ οὐ λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ' "ἐξ ἐθνῶν." οὐδὲ Ἰουδαίους πάντας, ἀλλὰ "τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων. ὥσπερ οὖν ὁ Φαραὼ σκεῦος ὀργῆς γέγονεν, ἀπὸ τῆς οἰκείας παρανομίας, οὕτω καὶ οὗτοι σκεύη ἐλέους, ἀπὸ τῆς οἰκείας εὐγνωμοσύνης. εἰ γὰρ καὶ τὸ πλεῖστον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ[y] 15 συνεισηνέγκαμεν. διὸ οὐδὲ εἶπε σκεύη κατορθωμάτων, οὐδὲ σκεύη παρρησίας, ἀλλὰ "σκεύη ἐλέους." δεικνὺς, ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τὸ, "οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος," εἰ καὶ ἐν τάξει ἀντιθέσεως εἴρηται, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, ἀπορίαν οὐδεμίαν φέρει. ὅταν γὰρ εἴπῃ, "οὐ τοῦ θέλοντος 20 οὐδὲ τοῦ τρέχοντος," οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ· ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλὰ δεῖται τῆς ἄνωθεν χάριτος. ἔδει μὲν γὰρ καὶ θέλειν καὶ τρέχειν· θαρρεῖν δὲ μὴ τοῖς οἰκείοις πόνοις, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ.

Καὶ καλῶς εἶπεν "ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν." ἐπειδὴ γὰρ 25 τοῦτο ὠνείδιζον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν· καὶ καταισχύνειν αὐτοὺς ἐνόμιζον· ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν. εἰ γὰρ τῷ Θεῷ δόξαν τὸ πρᾶγμα ἤνεγκε, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνοις. δι' ὧν καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη. σκόπει δὲ αὐτοῦ σοφίαν ἄφατον. δυνάμενος γὰρ μὴ τὸν Φαραὼ παρενεγκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν κολα- 30 ζομένων λόγον, ἀλλ' ἐξ Ἰουδαίων τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ σαφέστερον μᾶλλον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ δεῖξαι ὅτι ἔνθα οἱ αὐτοὶ πατέρες, ἔνθα τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα, οἱ μὲν, ἀπώλοντο, οἱ δὲ,

[y] I. marg. a m. r. τὶ μικρόν.

ἐσώθησαν. καὶ πεῖσαι μηκέτι διαπορεῖν. εἰ καὶ ἐξ ἐθνῶν τινὲς ἐσώθησαν, Ἰουδαίων ἀπολομένων. ἵνα μὴ ποιήσῃ τὸν λόγον φορτικὸν, τὴν μὲν τῆς κολάσεως ἐπίδειξιν, ἀπὸ τοῦ βαρβάρου παράγει. ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι αὐτοὺς σκεύη ὀργῆς καλέσαι. τοὺς δὲ ἐλεουμένους, ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων παράγει. πόθεν οὖν 5 οἱ μὲν, σκεύη ὀργῆς, οἱ δὲ ἐλέους; ἀπὸ προαιρέσεως οἰκείας. ὁ δὲ Θεὸς σφόδρα ἀγαθὸς ὢν, ἐπ' ἀμφοτέρων τὴν αὐτὴν ἐπιδείκνυται χρηστότητα. καὶ γὰρ οὐχὶ τοὺς σωζομένους ἠλέησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Φαραώ, τόγε αὐτοῖς μέρος. τῆς γὰρ αὐτῆς μακροθυμίας, καὶ ἐκεῖνοι καὶ οὗτος ἀπήλαυσαν· εἰ δὲ μὴ ἐκεῖνος ἐσώθη, παρὰ 10 τὴν αὐτοῦ γνώμην τὸ πᾶν.

Κυρίλλου. Τὸ μὲν οὖν "ἐξήγειρά σε" πρὸς τὸν Φαραὼ εἰρημένον, οὐ τὸ, ἔκτισα σημαίνει· κέκληκα δὲ, εἰς τὸ θελῆσαι ἀντιπράττειν ἐμοί. καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ τῆς γεννήσεως, ἀλλ' ὅτε Μωσῆς ἀπεστέλλετο λυτρωσόμενος τὸν Ἰσραήλ. ἐπὶ ποίοις δέ τισιν, ἢ 15 καὶ ὅτου χάριν, ὁ μέγας ἡμῖν διατρανώσει Παῦλος. "θέλων γὰρ," φησι, "ἐνδείξασθαι τὴν ὀργήν," καὶ τὰ ἑξῆς. πεπλάνηται γὰρ ἡ σύμπασα γῆ, κατάγε τοὺς ἄνωθεν ἔτι καιρούς. οἱ μὲν γὰρ, τῇ κτίσει λελατρεύκασιν, οἱ δὲ, τὸ δοκοῦν ἐποιοῦντο σέβας. κέκληται δὲ μόλις εἰς ἐπίγνωσιν Ἀβραάμ. ἀνέφυ τε οὕτω τὸ ἐξ αὐτοῦ 20 γένος, ταῖς εἰς Θεὸν λατρείαις προσκείμενον. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, εἶτα χρόνους ἐν αὐτῇ διατετρίβασι μακροὺς, κατώλισθον εἰς ἀπάτην, καὶ τοῖς ἐγχωρίοις λελατρεύκασι Θεοῖς. ἀλλ' ἐμέμνητο Θεὸς τῶν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένων· καὶ προκεχείριστο μὲν εἰς ἀποστολὴν ὁ Μωσῆς, ἵνα τῆς 25 δουλείας ἀπολύσῃ τὸν Ἰσραήλ. ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν λατρείαν καὶ πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς, τὸ μὴ πυθέσθαι μόνον, ὅτι πεφανέρωται διὰ χρόνων μακρῶν ὁ τῶν Ἑβραίων Θεός· ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῖς ἄγαν θαυματουργίαις προσεμπεδοῦσθαι εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν πίστιν καὶ δόξαν· ὅτι μὴ κατὰ 30 τοὺς ἄλλους ἔστι θεοὺς, ἄφωνός τε καὶ ἄναλκις· πηδαλιουχεῖ δὲ μᾶλλον τὸ σύμπαν αὐτός. καὶ ὅτι τοῖς ἀντιπράττουσι τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, κατασκήπτουσιν ὀργαί. ἀλλ' ἔδει πάλιν τερατουργεῖν ἐθέλοντα τὸν Θεὸν, εὐαφόρμως ὁρᾶσθαι πρὸς τοῦτο ἰόντα. ἐξεγήγερται τοίνυν ὁ Φαραὼ πρὸς ἀντίστασιν οἰκονομικῶς· καὶ κατε- 35

σκληρύνετο τῆς θείας δυνάμεως. ταύτῃ τοι, ἐκολάζετο οὐκ ἀδίκως. ἀνόσιός τε γὰρ ἦν καὶ εἰδωλολάτρης· κατῄκιζέ τε τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ τὸν Ἰσραήλ· καὶ μισθὸν αὐτοῖς ἐπήρτισε, πόνον. διὸ καὶ σκεῦος ὀργῆς κεχρημάτικεν ἀναγκαίως, καὶ κατήρτιστο εἰς ἀπώλειαν. τουτέστιν, εἰς τοῦτο φαυλότητος διήλασε τρόπων, ὡς 5 σκεῦος εἶναι λοιπὸν ὀργῆς τὲ καὶ ἀπωλείας. τούτῳ Θεὸς προσεχρήσατο πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἐνούσης ἰσχύος αὐτῷ, ἵνα διαγγελῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ ἵνα παθὼν αὐτὸς, ὁρῷτο τοῦ παθεῖν ἄξιος· ᾧγε τὸ παθεῖν ὠφείλετο διὰ πρώτας ἁμαρτίας, καὶ εἰ μὴ προσκέκρουκε διὰ τῶν δευτέρων. οὐκοῦν λελύσθω πᾶς λόγος 10 καὶ φλυαρία κατὰ τοῦ Θεοῦ. θέλων γὰρ ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν, ἤνεγκε πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, ἵνα ὠφελήσῃ σκεύη ἐλέους. τουτέστι, τοὺς ἠλεημένους διὰ πίστεως· κεκλήμεθα γὰρ οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν. 15

Γενναδίου. Βούλεται τοίνυν ὁ Παῦλος εἰπεῖν ἐν τούτοις, ὅτι λίαν εἴρηται κάλλιστα πρός τε τὸν Μωσέα, "ἐλεήσω ὃν ἂν ἐλεῶ, "καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω." καὶ πρὸς τὸν Φαραὼ, τὸ, "εἰς "αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν "μου." θέλων γάρ, φησι, ὁ Θεὸς γνώριμον ἅπασι τὴν οἰκείαν 20 ἐργάσασθαι δύναμιν. μεθ' ἧς τοὺς μὲν ὀργῆς ἀξίους, κολάσει. τοὺς δὲ οἰκτιρμῶν, ἐλεήσει· τὰ κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπραγματεύσατο. διδασκαλίαν τῆς οἰκείας δικαιοκρισίας, ταύτην κοινὴν τῷ κόσμῳ προθείς. παμπονήρων γὰρ καὶ δυσσεβῶν ὄντων τῶν περὶ τὸν Φαραὼ, καὶ τὴν ἐσχάτην δίκην ὑπο- 25 μεῖναι δικαίων, μακροθυμίᾳ μὲν τὴν κατ' αὐτῶν ἀνεβάλετο τιμωρίαν, καὶ συνεχώρησεν ὑψωθῆναι κατὰ τοῦ ἰδίου λαοῦ. περιβλέπτους δὲ καὶ περιβοήτους ἤδη δι' ὠμότητα καταστάντας, ἐμφανῶς ἀπολώλεκε. καὶ τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλεήσας, πανδημεὶ διεσώσατο γένος. αὕτη μὲν τῆς ἀποστολικῆς ῥήσεως ἡ διάνοια. ἐνδεῖ δὲ 30 αὐτῇ πρὸς ἀποπλήρωσιν, τὸ τοῦτο μέμφῃ. ἵνα ᾖ τοιοῦτον τὸ πᾶν. εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργήν· καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν. καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν, τοῦτο κατηγορεῖς; πλη- 35

ρώσας μέντοι τὰ πρὸς τὴν παροῦσαν ἀντίθεσιν ἄχρι τούτου, πρὸς τὴν τοῦ ζητήματος ἔρχεται λύσιν. ἀκόλουθον τοῖς προκειμένοις τὴν ἀπὸ τῆς παρενθέσεως ἐπάνοδον πρὸς τὰ πρότερα ποιησάμενος. εἰπὼν γὰρ "ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν," εἰρημένον περὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου, συνῆψεν, "οὓς καὶ ἐκάλεσεν ὑμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰου- 5 "δαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν." ὥστε καὶ νῦν παραπλησίως φησὶ τῇ αὐτοῦ κρίσει τὲ καὶ προγνώσει δικαία τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τὲ ἡμᾶς καὶ ἐθνῶν προσδραμόντας αὐτῷ κέκληκεν ὁ Θεός· καταλελοιπὼς τοὺς οὐ βουληθέντας. καὶ καινὸν οὐδὲν παρὰ τὰ πρόσθεν ἐστὶ τὸ συμβὰν ἐφ' ἡμῶν. 10

Θεοδωρήτου. Ἔφη δέ τις ὑποστίξαι δεῖν, εἰς τὸ, "εἰ δέ." λέγειν εἰπὼν τὸν Ἀπόστολον. εἰ τοῦτο ποθεῖς μαθεῖν, τίνος ἕνεκα πλειόνων ἁμαρτανόντων, τοὺς μὲν, κολάζει, τοὺς δὲ, δι' ἐκείνων εὐεργετεῖ. καὶ πολλῶν τὴν ἀρετὴν μετιόντων· τοὺς μὲν, περιφανεῖς ἀποφαίνει· τοῖς δὲ, διὰ τούτων ὑποφαίνει τὰς τῶν μελλόντων 15 ἐλπίδας, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. "θέλων γάρ," φησι, "ὁ Θεὸς ἐνδεί- "ξασθαι τὴν ὀργὴν," καὶ τὰ ἑξῆς. δι' ὧν τοῦτο ἐμφαίνει, οὐχ ὁ Θεὸς δημιουργὸς τῆς τοῦ Φαραὼ πονηρίας, ἀλλ' αὐτὸς τῇ μακροθυμίᾳ συνήθως ἐχρήσατο· ἐκεῖνος δὲ ὑπέλαβε τὴν μακροθυμίαν ἀσθένειαν· καὶ διὰ ταύτης τὴν οἰκείαν ηὔξησεν ἀπείθειαν. 20 ἀλλ' ὅμως σοφὸς ὢν τῶν ὅλων ὁ πρύτανις, καὶ τούτῳ δικαίαν τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγε, καὶ ἐκ τῆς τούτου πονηρίας τοῖς ἄλλοις ἀλεξίκακον κατεσκεύασε φάρμακον. οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, οὐκ ἠβούλετο μὲν τὸν Φαραὼ τῆς τιμωρίας μεταλαχεῖν. ἐπειδὴ δὲ εἰς πολλὴν ἐκεῖνος θηριωδίαν ἐξώκειλε, παντοδαπὰς μὲν αὐτῷ τιμωρίας ἐπή- 25 γαγε· τὴν δὲ οἰκείαν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπέδειξε δύναμιν. σκεύη δὲ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν καλεῖ, τοὺς αὐθαιρέτῳ γνώμῃ τοῦτο γεγενημένους. τοῦτο γὰρ καὶ Τιμοθέῳ γέγραφεν· "ἐν οἰκίᾳ "μεγάλῃ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ "ξύλινα καὶ ὀστράκινα. καὶ τὰ μὲν, εἰς τιμὴν, τὰ δὲ, εἰς ἀτι- 30 "μίαν." καὶ διδάσκων ὡς ἑκών τις τοῦτο γίνεται ἢ ἐκεῖνο, ἐπήγαγεν, "ἐὰν οὖν τις ἑαυτὸν ἐκκαθάρῃ ἀπὸ τῶν τοιούτων, ἔσται "σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ· εἰς "πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον." οὕτω καὶ σκεύη ἐλέους ἐκάλεσε, τοὺς τῆς θείας φιλανθρωπίας ἀξίους. τὸ δὲ, "ἃ προητοί- 35

" μασεν εἰς δόξαν," τὴν πρόγνωσιν τὴν θείαν παραδηλοῖ. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηκεν. " οὓς προέγνω, καὶ προώ-" ρισεν."

Βασιλείου ἐκ τοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός. Ὥστε κἂν λέγῃ ὁ Ἀπόστολος " σκεύη ὀργῆς κατηρτι- 5 " σμένα εἰς ἀπώλειαν," μὴ κατασκευήν τινα πονηρὰν οἰηθῶμεν, τοῦ Φαραὼ εἶναι. οὕτω γὰρ ἐπὶ τὸν κατασκευάσαντα δικαιότερον ἡ αἰτία μετενεχθήσεται. ἀλλ' ὅταν ἀκούσῃς " σκεύη," νόει, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν πρός τι χρήσιμος πεποίηται. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ, τὸ μέν ἐστι σκεῦος χρυσοῦν· τὸ δὲ, ἀργυροῦν, τὸ δὲ ὀστρά- 10 κινον· τῆς προαιρέσεως ἑκάστου τὴν πρὸς τὰς ὕλας ὁμοιότητα παρεχομένης. καὶ χρυσοῦν μέν ἐστι σκεῦος, ὁ καθαρὸς τὸν τρόπον καὶ ἄδολος· ἀργυροῦν δὲ, ὁ ὑποδέστερος ἐκείνου κατὰ τὴν ἀξίαν· ὀστράκινον δὲ, ὁ τὰ γήϊνα φρονῶν καὶ πρὸς συντριβὴν ἐπιτήδειος. καὶ ξύλινον, ὁ εὐκόλως διὰ τῆς ἁμαρτίας καταρρυπτούμενος, καὶ 15 ὕλη γινόμενος τῷ αἰωνίῳ πυρί. οὕτω καὶ ὀργῆς σκεῦος ὁ πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου ἐνέργειαν ὥσπερ ἀγγεῖον χωρήσας, καὶ διὰ τὴν ἐγγενομένην αὐτῷ ἐκ τῆς φθορᾶς δυσωδίαν, οὐκέτι ἀχθῆναι πρὸς χρῆσιν δυνάμενος. ἀλλ' ἀφανισμοῦ μόνου καὶ ἀπωλείας ὢν ἄξιος. διόπερ ἐπειδὴ ἔδει συντριβῆναι αὐτὸν, ὁ φρόνιμος καὶ πιστὸς τῶν 20 ψυχῶν οἰκονόμος, διῳκήσατο αὐτὸν περιφανῆ γενέσθαι καὶ πᾶσιν ἐξάκουστον. ἵνα ἄλλοις γοῦν ὠφέλιμος διὰ τοῦ πάθους γένηται. ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ἄγαν κακίας ἀνίατος ἦν.

Δ, ᾶ (sic). Εἰ δὲ λέγεις, τίνος ἕνεκεν προγινώσκων ὁ Θεὸς 25 τοὺς τοιούτους ἁμαρτάνειν μέλλοντας καὶ μὴ μετανοεῖν, ἔκτισεν, ἄκουσον. ὁ Θεὸς δι' ἀγαθότητα ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγει τὰ γινόμενα· καὶ τῶν πάντων ἐσομένων προγνώστης ἐστίν. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔμελλον ἔσεσθαι, οὐδ' ἂν κακοὶ ἔμελλον ἔσεσθαι. πρῶτον γὰρ τὸ εἶναι, καὶ τότε τὸ, καλὸν ἢ κακὸν εἶναι. εἰ δὲ 30 μέλλοντας ἔσεσθαι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα, τὸ κακοὺς ἐξ οἰκείας προαιρέσεως μέλλειν ἔσεσθαι, ἐκώλυσεν αὐτοὺς γενέσθαι, ἐνίκα ἂν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα. ποιεῖ τοιγαροῦν ὡς Θεὸς ἀγαθὰ ἅπαντα, ἃ ποιεῖ. ἕκαστος δὲ ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, καλός τε καὶ κακὸς γίνεται. εἰ καὶ τοίνυν ἔφη ὁ Κύριος, " συνέφερε τῷ

“ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ εἰ οὐκ ἐγεννήθη,” οὐ τὴν οἰκείαν κτίσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως καὶ ῥαθυμίας ἐπιγενομένην τῷ κτίσματι αὐτοῦ κακίαν. ἡ γὰρ τῆς οἰκείας γνώμης ῥαθυμία, ἄχρηστον αὐτῷ τὴν τοῦ δημιουργοῦ εὐεργεσίαν ἐποίησεν. ὥσπερ ἂν εἴ τις πλοῦτον καὶ ἀρχὴν παρὰ βασιλέως ἐγχειρισθεὶς, 5 τυραννήσῃ τὸν εὐεργέτην. ὃν ἀξίως χειρωσάμενος τιμωρήσεται, εἰ μέχρι τέλους τῇ τυραννίδι αὐτὸν κατίδοι ἐναπομένοντα.

Οἰκουμενίου. Οὐκ ὀργῆς δὲ πάθει ἤλω ὁ Θεός. ἄπαγε. ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐποίησεν ἃ ἡμεῖς ὀργιζόμενοι ποιοῦμεν, ὀργὴν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν ἐκ τοῦ ἡμῖν γνωρίμου. 10

Σευηριανοῦ. Τινές γε μὴν ἕτεροι, εἰς τὸ, “ εἰ δὲ θέλων ὁ “ Θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν,” καὶ τὰ ἑξῆς, τὸ, τί οἶδας; ἀπέδωκαν, ἔξωθεν ἐλλιπῶς νοούμενον. καὶ τὸ, “ ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ.” ἀντὶ τοῦ μετὰ πολλὴν μακροθυμίαν, ἐπήνεγκε τὴν ὀργήν.

25 Ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηὲ λέγει, καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, 15
26 λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην. καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς, οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος.

Χρυσοστόμου. Ἀποδοὺς τὴν λύσιν τῷ ζητήματι τὴν διὰ τῶν πραγμάτων. ὥστε καὶ ἑτέρωθεν ἀξιόπιστον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ 20 τοὺς προφήτας ἐπεισάγει τὰ αὐτὰ προαναφωνοῦντας. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι παραλογίζῃ ἡμᾶς ταῦτα λέγων, τὸν Ὡσηὲ ἐκάλεσε μάρτυρα βοῶντα καὶ λέγοντα, “ καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν “ μου.” τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; τὰ ἔθνη δηλονότι. καὶ τίς ἡ οὐκ ἠγαπημένη; τὰ αὐτὰ πάλιν. ἀλλ' ὅμως, ἔφησεν αὐτοὺς καὶ λαοὺς, 25 καὶ ἠγαπημένην, καὶ υἱοὺς Θεοῦ ἔσεσθαι. εἰ δὲ λέγοιεν περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων τοῦτο εἰρῆσθαι, καὶ οὕτως ὁ λόγος ἵσταται. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγνωμονησάντων τοσαύτη γέγονεν ἡ μεταβολὴ, τί ἐκώλυε καὶ τοὺς οὐ μετὰ τὴν οἰκείωσιν ἀλλοτριωθέντας, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἀλλοτρίους ὄντας, κληθῆναι, καὶ ὑπακούσαντας, τῶν 30 αὐτῶν ἀξιωθῆναι;

Θεοδωρήτου. Τέως ταῦτα οὐ περὶ τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν Ἰουδαίων εἴρηκεν ὁ Θεός. τῷ γὰρ Ὡσηὲ προστάξας λαβεῖν πόρ-

νην καὶ μοιχαλίδα, οὕτω τὰ γεννηθέντα παιδία προσαγορευθῆναι ἐκέλευσε. τὸν μὲν, οὐ λαόν· τὴν δὲ, οὐκ ἠγαπημένην. καὶ τὰ συμβησόμενα Ἰουδαίοις προλέγων. ἀλλ' ὅμως πάλιν ὑπέσχετο αὐτοῖς χρηστά. ὅτι καὶ ὁ οὐ λαὸν, κληθήσεται λαός· καὶ ἡ οὐκ ἠγαπημένη, ἠγαπημένη. σκοπήσατε τοίνυν καὶ μάθετε, ὅτι καὶ 5 ὑμεῖς οὐκ ἀεὶ τῶν αὐτῶν ἀπελαύσατε. ἀλλὰ ποτὲ μὲν λαὸς, ποτὲ δὲ οὐ λαός· καὶ πάλιν λαὸς ἐχρηματίσατε. καὶ ποτὲ μὲν ἠγαπημένη, εἶτα οὐκ ἠγαπημένη· καὶ πάλιν ἠγαπημένη. οὐδὲν τοίνυν ἀπεικὸς οὐδὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐγένετο· συνήθως γὰρ ἀπεβλήθητε. ἀλλὰ κἂν πάλιν θελήσατε λαὸς καὶ ἠγαπημένος κληθῆναι. καὶ 10 γὰρ τὰ ἔθνη οὐ λαὸς ὄντα, νῦν λαὸς χρηματίζει.

Κυρίλλου. Ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ, οὐκ εἰδότες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸν, οὐκ ἦμεν αὐτοῦ λαός. ἀλλ' ἠλεήθημεν διὰ πίστεως. καὶ ὑπ' αὐτὸν γεγόναμεν. καὶ κεκλήμεθα διὰ χάριτος, δεδικαιώμεθά τε καὶ ἡγιάσμεθα διὰ Χριστοῦ. 15

Θεοδώρου. Ἐπὶ γὰρ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως τὸν Ὠσηὲ, μαρτυρίαν παράγει. ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τὸν Ἡσαίαν. ὅμως κατὰ τὴν ἱστορίαν τὸ, οὐ λαός μου, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ εἴρηται.

Γενναδίου. Δείκνυσι τοίνυν καὶ ἐκ τῶν προφητῶν προμηνυθὲν, ὡς ἐσόμενον τὸ δικαίως καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν τοὺς προδραμόντας κληθῆναι· τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας, καταλειφθῆναι. καὶ 20 πρώτην παράγει τὴν τοῦ Ὠσηὲ φωνήν. δι' ἧς Ἰσραηλιτῶν, τῶν μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀποβολὴν, τῶν δὲ πάλιν ἐξ αἰχμαλωσίας, οἰκείωσιν, καὶ ἐθνῶν κλῆσιν προεσήμαινεν. εἶτα τὴν Ἡσαίου βοῶντος τὸ, παντὸς σχεδὸν τοῦ Ἰσραὴλ πλὴν ὀλίγων, ἔσεσθαι 25 ἀπόπτωσιν.

27 Ἡσαίας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς
28 τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται· λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ· ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος 30 ἐπὶ τῆς γῆς.

Χρυσοστόμου. Παραγαγὼν τὸν Ὠσηὲ, οὐ τούτῳ ἀρκεῖται μόνῳ· ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαίαν μετ' ἐκεῖνον ἄγει, συνῳδὰ τούτῳ

φθεγγόμενον. Ἡσαίας γὰρ κράζει φησί· τουτέστι, μετὰ παρρησίας ἀναφωνεῖ, καὶ οὐχ ὑποστέλλεται. τί τοίνυν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, ὅταν ἐκεῖνοι σάλπιγγος λαμπρότερον ταυτὶ προαναφωνῶσι; τί οὖν κράζει Ἡσαίας; "ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος "τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται." ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐκεῖνος 5 οὐ πάντας λέγει σώζεσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἀξίους σωθῆναι; οὐ γὰρ αἰδοῦμαι τὸ πλῆθος φησίν· οὐ δυσωπεῖ με τὸ πλῆθος οὕτως ἐκκεχυμένον· ἀλλ' ἐκείνους σώζω μόνους, τοὺς ἀξίους ἑαυτοὺς παρέχοντας. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἄμμου θαλάσσης ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς παλαιᾶς ἐπαγγελίας, ἧς ἀναξίους ἑαυτοὺς 10 κατέστησαν. τί τοίνυν θορυβεῖσθε ὡς τῆς ὑποσχέσεως διαπεσούσης; τῶν προφητῶν ἁπάντων δηλούντων, οὐ πάντας εἶναι τοὺς σωζομένους.

Θεοδωρήτου. Εἰς καιρὸν οὖν μάλιστα, ταύτην τέθεικε τὴν μαρτυρίαν. διδάσκων, ὡς ἄνωθεν προεῖδεν ὁ τῶν ὅλων Θεός, καὶ 15 τοὺς ἀπίστους, καὶ τοὺς πιστούς. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, ὀλίγους ἐξ αὐτῶν δεδέχθαι τὸ κήρυγμα, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας ὡς ἐξαπάτην φυγεῖν, ἔδειξεν ἄνωθεν ταῦτα προειρημένα.

Κυρίλλου. Οὐκοῦν ἂν πολλοὶ εἶεν ὡς ἡ ψάμμος ὁ Ἰσραήλ, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. τουτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς 20 Χριστὸν δεδικαιωμένοι. τοῦτο δὲ γέγονεν, αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ κατελεήσαντος.

Θεοδώρου. Διὰ γὰρ τοῦ εἰπεῖν κατάλειμμα, τὸ εὐαρίθμητον τῶν παρὰ Ἰουδαίοις σωθησομένων ἐδήλωσεν· οὓς κατάλειμμα εἶπεν, ὅτι ἐκ τοῦ πλήθους αὐτῶν ἐκλεξάμενος αὐτοὺς ὡς βελτίους, κατέ- 25 λιπεν ἑαυτῷ καὶ ἀφώρισεν.

Λόγος γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς.

Χρυσοστόμου. Καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς σωτηρίας. εἶδες ἀκρίβειαν προφητικὴν καὶ σύνεσιν ἀποστολικήν· οἵαν μαρτυρίαν 30 παρήγαγε; πῶς σφόδρα ἐπιτηδείαν; οὐ γὰρ μόνον ὅτι τινές εἰσιν οἱ σωζόμενοι καὶ οὐχὶ πάντες, δείκνυσιν ἡμῖν αὕτη· ἀλλὰ καὶ πῶς σωθήσονται, προστίθησι. πῶς οὖν σωθήσονται; οὐ περιόδων, φησίν, χρεία, καὶ πόνων καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομίμων,

ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχέσι ῥήμασιν ἔχει τὴν σωτηρίαν. "ἐὰν γὰρ "ὁμολογήσῃς," φησὶ, "ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ "πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ "νεκρῶν, σωθήσῃ." εἶδες τί ἐστι, "λόγον συντετμημένον ποιή- 5 "σει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς;" καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ βραχὺς οὗτος λόγος, οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἡμῖν ἐκόμισεν.

Κυρίλλου. Ἔσωσε δέ φησιν, "λόγον συντελῶν καὶ συντέ- "μνων." τουτέστιν, εὐφυὲς καὶ σύντομον, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω 10 συντετμημένον λόγιον ἡμῖν ἀποφήνας τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. ὁ γὰρ νόμος καὶ οἱ προφῆται διὰ πολλοῦ κύκλου λόγων μόλις ἡμῖν τὰς τῶν λεγομένων ἐννοίας διὰ τοῦ γράμματος παριστῶσι. τὸ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, ἁπλοῦν τέ ἐστι καὶ λόγος συντετμημένος. 15

Θεοδωρήτου. Ὅπερ διὰ τῶν μακαριῶν Ἀποστόλων εἰς ἔργον προῆλθεν. οἳ τὴν πολλὴν τῆς παλαιᾶς νομοθεσίας περίοδον διαγράψαντες, εἰς σύντομον πολιτείας ὁδὸν ἐνεβίβαζον τὰ ἔθνη. γράφοντες, ὡς ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος· πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων ἀπέχεσθαι· εἰδωλοθύτων, καὶ 20 αἵματος, καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας. εἰς ταῦτα γὰρ ἐκ πολλῶν περιστήσαντες τὴν παρατήρησιν, εὐχερῆ τῆς δικαιοσύνης κατεσκεύασαν τὴν πολιτείαν· ὅπερ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος διδάσκει λέγων, "τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας." ἐπεὶ οὖν πολλὰ διέστελλεν ὁ νόμος περὶ βρωμάτων, οἱ Ἀπόστολοι μόνον 25 ἐκέλευσαν φυλάττεσθαι ἀπὸ τῶν εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ· καὶ ἀντὶ τοῦ τηρεῖν τὴν περιτομὴν, ἀντεισήγαγον φυλάττεσθαι ἀπὸ πορνείας· ἡ γὰρ περιτομὴ, εἰς σημεῖον καὶ ὑπόμνημα ἦν, τῆς τοῦ Ἁβραὰμ πίστεως. ἀλλ' ἐδόθη καὶ ὡς σωφροσύνης σύμβολον· ἐμφαῖνον ὡς χρὴ περιτέμνειν τὴν ἀκολασίαν. 30

Οἰκουμενίου. Ἢ τὸ, συντελῶν δηλοῦ, ὅτι πέρας ἔχουσι πάντες λόγοι γνώσεως καὶ πίστεως Θεοῦ. καὶ οὐκ ἔσται ἕτερος μετὰ τοῦτον τὸν νῦν κηρυττόμενον. ὥσπερ ἦν τὰ Ἰουδαίων, καὶ μετέπεσεν εἰς τὰ νῦν. ἀλλ' ἐπὶ συντελείᾳ πάσης πίστεως, καὶ παντὸς λόγου, δέδοται ὁ νῦν τῆς πίστεως λόγος. ὁ μὲν γὰρ Μωσαϊκὸς 35

νόμος ἐδόθη, προδιατυποῦντος τοῦ Θεοῦ καὶ προδιαγράφοντος τὸν τῆς χάριτος. τὸν δὲ εὐαγγελικὸν δίδωσι, συντελῶν καὶ συντέμνων. τουτέστιν, ἀπαρτίζων ἅπαντα, καὶ εἰς τέλος ἄριστον ἄγων. τὸ δὲ "λόγον συντελῶν," ὡς αἰτίαν τῶν προειρημένων ἀπέδωκεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, "καλέσω τὸν οὐ λαόν μου λαόν μου·" ἵνα μή τις εἴπῃ καὶ 5 τί τοῦτο; ὥσπερ γὰρ ἐγένοντο ἐκ λαοῦ τινὲς οὐ λαός· οὕτω κἂν ἐξ οὐ λαοῦ λαὸς γένηται, οὐδὲν κωλύει καὶ τούτους πάλιν γενέσθαι οὐ λαόν. οὐχ οὕτω φησὶν, λόγον συντελῶν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ, μετέπιπτεν ἐπὶ τὸ κρεῖττον· πάντων ὠφειλόντων μεταρρυθμίζεσθαι· νῦν δὲ, οὐκέτι. ὅτι τετελειωμένη ἐστὶν ἡ νῦν κλῆσις, καὶ ἡ πνευ- 10 ματικὴ νομοθεσία. ἄλλως τε ἐπειδὴ εἶπεν, "ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν "υἱῶν Ἰσραήλ," καὶ τὰ ἑξῆς. ἵνα μὴ εἴπωσιν, ὅτι πολλάκις ἐπαγγελιῶν πολλῶν ἀκούσαντες, ἢ οὐδόλως ἐτύχομεν, ἢ μετὰ μικρὸν χρόνον· καὶ γὰρ πολλῶν ἐξέπιπτον διὰ τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀγνωμοσύνην αὐτῶν· οὐχ οὕτω καὶ νῦν φησὶν, ἀλλ' ἐὰν βού- 15 λησθε, τελεία καὶ σύντομος ἐπὶ χεῖρας ὑμῶν ἐστιν ἡ σωτηρία.

Χρυσοστόμου. Μὴ οὖν νομίζετε, ὦ Ἰουδαῖοι, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ νομοθεσία ὥσπερ ἡ Μωσαϊκὴ παυθήσεται. ἐκείνη τύπος ἦν. πρὸς ἄλλην ἔβλεπε τελειότητα. ἡ δὲ δεσποτικὴ νομοθεσία, τετελειωμένη ἐστί. πρὸς ταύτην ἔβλεπεν ἡ Μωσαϊκή· ταύτης τύπος ἦν. 20 ἐν αὐτῇ γάρ ἐστιν ἡ ἀληθινὴ καὶ τελεία δικαίωσις ἡμῶν καὶ σωτηρία. καὶ μετὰ ταύτην, οὐκ ἔστιν ἄλλη. αὕτη δὲ, ἀεὶ ἔσται. ταῦτα δὲ δηλονότι φησὶ, προτρέπων εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τὴν πολιτείαν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον.

Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαίας, εἰ μὴ Κύριος Σα- 25 βαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν.

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἐνταῦθα ἄλλό τι δείκνυσιν· ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οἴκοθεν διεσώθησαν. καὶ γὰρ οὗτοι ἀπώλοντο ἂν, καὶ τὰ Σοδόμων ἔπαθον. τουτέστι, πανωλεθρίαν ὑπέμειναν. καὶ 30 γὰρ καὶ ἐκεῖνοι πρόρριζον πάντες ἀπώλοντο, καὶ οὐδὲ τὸ τυχὸν σπέρμα αὐτῶν κατέλιπον. καὶ οὗτοι οὖν φησι, ὡς ἐκεῖνοι ἂν ἐγένοντο, εἰ μὴ πολλῇ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι, καὶ διετήρησε

διὰ τῆς πίστεως αὐτούς, τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς γέγονεν αἰχμαλωσίας. οἱ μὲν γὰρ πλείους ἀπήχθησαν καὶ ἀπώλοντο, ὀλίγοι δὲ διεσώθησαν.

Θεοδωρήτου. Οὓς τοίνυν ἄνω κατάλειμμα προσηγόρευσε, τούτους ὠνόμασε σπέρμα. δι' οὓς ὁ προφήτης ἔφη τὰ Σοδόμων καὶ 5 Γομόρρων μὴ παθεῖν Ἰουδαίους· ἐκεῖνοι γὰρ πανωλεθρίαν ὑπέμειναν.

Κυρίλλου. Διὰ δὲ τούτων δειδίττεται καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτοῖς. ὡς εἰ μὴ πάντως τινὲς πιστεύσουσι τῷ Χριστῷ ἀπ' αὐτῶν, Σοδόμων καὶ Γομόρρας οὐδὲν ἂν διενηνοχότες εἴητε. εἰ καὶ ἐπὶ τῇ 10 συγγενείᾳ τοῦ Ἀβραὰμ ἐναβρύνεσθε. ἢ μᾶλλον πρὸς τὸ, ποιήσει τὸν συντετμημένον λόγον ἐκληπτέον τὴν προφητικὴν ῥῆσιν. εἰ μὴ ἐποίησε, φησὶν, τοῦτο ὁ Κύριος, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τὸν τέλειον τοῦ εὐαγγελίου νόμον, διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς δικαίωσιν καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, πάντες ἂν ὡς Σόδομα ἐγενήθημεν. τὸ γὰρ σπέρμα, τὸν 15 εὐαγγελικὸν νόμον σημαίνει· ὡς καὶ ὁ Κύριος φησίν· "ἐξῆλθεν "ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ." τὸ δὲ ἐγκατέλιπεν, ὅτι οὐ μόνον φησὶ ἔσπειρεν, ἀλλ' οὐδὲ εἴασεν αὐτὸ ἀναρπασθῆναι ὑπὸ τῶν πετεινῶν ἢ διαφθαρῆναι ὑπὸ ἑτέρων τινῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων ἢ λογισμῶν. ἀλλὰ καὶ ἔσπειρε καὶ διετήρησεν, ὥστε ἐγκατα- 20 λειφθῆναι ἡμῖν, καὶ εἰς γεωργίαν καὶ καρπὸν προελθεῖν. δύναιο δ' ἂν σπέρμα καὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐκλαβεῖν. οἳ ἐκ πάντων τῶν Ἰουδαίων ὡς σπέρμα ἀφαιρεθέντες, τῇ οἰκουμένῃ ἐγκατελείφθησαν. καὶ τὰ ἔθνη πάντα τῆς ἐκκλησίας ἐγεώργησαν. καὶ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ τῆς ζύμης παραβολὴ, καὶ αὐτοῖς ἐφαρμόζουσα τοῖς πατράσιν 25 ἡμῶν, οὐκ ὀλίγοις παρείληπται. ὅσον οὖν, φησι, εἰς τὴν Ἰουδαίων ἧκεν ἀπιστίαν, ὡς Σόδομα καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ἐγενήθημεν. ἀλλὰ τὸ ἀπὸ Κυρίου Σαβαὼθ ἐγκαταλειφθὲν ἡμῖν σπέρμα οἱ Ἀπόστολοι καὶ τὰ ἔθνη καρποφορήσαντες, καὶ πολύχουν τὸ γεώργιον δείξαντες, τὰς εἰς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένας ἐπαγγελίας ἐπ' αὐτῶν 30 ἀληθευούσας καὶ τελειουμένας δεικνύουσιν.

Τοῦ θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ υἱοῦ β' λόγος. Ἐγκατέλιπε δὲ σπέρμα, διά τε τὴν αὐτοῦ χάριν καὶ τὴν τῶν καταλειφθέντων εὐγνωμοσύνην. "Κύριος Σαβαὼθ," τουτέστι, δυνάμεων ἢ στρατιωτῶν ἢ κυριευόντων. 35

Οἰκουμενίου. *Δύνασαι σπέρμα ἐνταῦθα καλέσαι καὶ τὸν Χριστόν· ὡς καὶ τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ δοκεῖ.*

30 Τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι τὰ ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ, τὴν ἐκ 31 πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς 5 32 νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε· διατί; ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ᾽ ὡς ἐξ ἔργων νόμου.

Χρυσοστόμου. *Ἡ σαφεστάτη λύσις, ἐνταῦθα λοιπόν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔδειξεν· οὐ γὰρ πάντες, φησὶ, οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραήλ· καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ 10 Ἰακώβ, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν. καὶ τὴν κυριωτάτην ἐπάγει λύσιν ἐκ τοῦ Ὠσηὲ καὶ τοῦ Ἡσαίου· πρότερον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας. καὶ γὰρ δύο ἐστὶ τὰ ζητούμενα. ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐπέτυχε· καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχε· τουτέστι, μὴ σπουδάσαντα. καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως τὰ δύο ἄπορα. καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχε, καὶ 15 σπουδάζων οὐκ ἐπέτυχε. διὸ καὶ ταῖς λέξεσιν ἐμφαντικώτερον κέχρηται. οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅτι ἔσχε δικαιοσύνην, ἀλλ᾽ ὅτι κατέλαβε. τὸ γὰρ καινὸν μάλιστα καὶ παράδοξον, τοῦτό ἐστιν. ὅτι ὁ διώκων, οὐ κατέλαβεν· ὁ δὲ μὴ διώκων, κατέλαβε. καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς χαρίζεσθαι τῷ λέγειν, διώκων. ὕστερον δὲ καιρίαν 20 ἐπάγει τὴν πληγήν. ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυρὰν λύσιν ἐπαγαγεῖν, οὐδὲν δέδοικε χαλεπωτέραν ποιῶν τὴν ἀντίθεσιν. διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ πίστεως διαλέγεται, καὶ τῆς ἐντεῦθεν δικαιοσύνης. ἀλλὰ δείκνυσι καὶ πρὸ τῆς πίστεως καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις ἡττηθέντας αὐτοὺς καὶ καταδεδικασμένους. σὺ μὲν γὰρ, ὦ Ἰουδαῖε, φησὶν, 25 οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὗρες. παρέβης γὰρ αὐτὸν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ ἀρᾷ. οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, ἀλλ᾽ ἑτέραν ὁδὸν, μείζονα πάντες εὗρον δικαιοσύνην, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως. ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν. εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ᾽ οὐ πρὸς τὸν Θεόν. δεικνὺς ὅτι αὕτη 30 ἡ δικαιοσύνη μείζων ἐκείνης ἐστίν. ἔμπροσθεν μὲν οὖν ἔλεγεν ὅτι δύο ἐστὶ τὰ ἀπορούμενα. νυνὶ δὲ καὶ τρία τὰ ζητούμενα γέγονεν. ὅτι τὰ ἔθνη, καὶ εὗρε δικαιοσύνην, καὶ μὴ διώκοντα εὗρε, καὶ μεί-*

ζονα εὗρε τῆς ἐκ τοῦ νόμου. τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων διαπορεῖται πάλιν ἐξεναντίας. ὅτι Ἰσραὴλ οὐχ εὗρε, καὶ σπουδάζων οὐχ εὗρε, καὶ τὰ ἐλάττονα οὐχ εὗρεν. ἐμβαλὼν τοίνυν εἰς ἀπορίαν τὸν ἀκροατὴν, ἐπάγει λοιπὸν σύντομον τὴν λύσιν, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι τῶν εἰρημένων ἁπάντων. τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; 5 ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. αὕτη ἡ σαφεστάτη τοῦ χωρίου παντὸς λύσις. ἣν εἰ εὐθέως ἐν προοιμίοις εἶπεν, οὐκ ἂν οὕτως εὐπαράδεκτον ἐγεγόνει. ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλὰς ἀπορίας καὶ κατασκευὰς καὶ ἀποδείξεις αὐτὴν τέθεικε, καὶ προδιορθώσεσι μυρίαις ἐχρήσατο, εὐμαθεστέραν τὲ αὐτὴν λοιπὸν καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον 10 ἐποίησε. τοῦτο γὰρ αἴτιον, φησὶ, τῆς ἀπωλείας αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων ἠθέλησαν δικαιωθῆναι. καὶ οὐκ εἶπεν ἐξ ἔργων, ἀλλ' "ὡς ἐξ ἔργων νόμου." δεικνὺς ὅτι οὐδὲ ταύτην ἔσχον τὴν δικαιοσύνην.

Μαξίμου ἐκ τῶν πρὸς Θαλάσσιον. Ἰσραὴλ οὖν, φησι, διώ- 15 κων νόμον δικαιοσύνης, τὸν ἐν σκιαῖς δηλονότι καὶ τύποις, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε, τὸν ἐν πνεύματι κατὰ Χριστὸν τελειούμενον.

Κυρίλλου. Ἀποδιδοὺς τοίνυν τὰς αἰτίας τοῦ μὴ πάντας σεσῶσθαι Ἰουδαίους, εὐθὺς ἐπιπλέκει τῷ λόγῳ θαῦμα, καὶ φησί· ὢ 20 παραδόξου πράγματος. ἡ τῶν πλανωμένων πληθὺς μὴ ἔχουσα σκοπὸν ὅλως ἀγαθοεργῆσαι, δεδικαίωται. ὁ δὲ Ἰσραὴλ, καίτοι τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ πρὸς δικαιοσύνην παιδαγωγούμενος, διήμαρτε τῆς ἐλπίδος, καὶ ἀμέτοχος γέγονε τῆς εἰς τοῦτο δωρεᾶς. τίς οὖν ἡ αἰτία; σαφής. οὐ γὰρ προσήκαντο τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν, 25 καὶ τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν. ἐνόμισαν δὲ αὐτοῖς ἀρκεῖν τὰ ὡς ἐν σκιαῖς αὐχήματα. ἀπαιτεῖς, φησι, λόγους. διατί εἰς σπέρμα Ἀβραὰμ οἱ ἐκ περιτομῆς λογίζονται; διατί ὁ οὐ λαὸς ἐγένετο λαός; καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς ἐκβάλλονται; εἶπον μὲν πολλά. ὅτι οὐδόλως σε χρὴ ταῦτα λογοθετεῖν. ὅτι καὶ παρὰ σοὶ τῷ Ἰουδαίῳ, 30 πολλὰ γεγόνασιν ὧν ἀγνοεῖς τοὺς λόγους. νῦν δέ σοι καὶ τοῦτο προστίθημι. ὅτι διὰ τοῦτο οἱ μὲν ἐξ ἐθνῶν ἐδικαιώθησαν. σὺ δὲ οὐκέτι. διότι ἐκεῖνοι ἐκ πίστεως κατέλαβον τὴν δικαίωσιν, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐκ πίστεως. σὺ δὲ φυσιούμενος δικαιωθῆναι διὰ

τῶν τοῦ νόμου ἔργων, καὶ τὴν διὰ πίστεως δικαιοσύνην περιορῶν, εἰκότως καὶ τοῦ διὰ πίστεως δικαιωθέντος Ἀβραὰμ ἀλλότριος ὤφθης· καὶ ἀντὶ λαοῦ γέγονας οὐ λαός· καὶ τῆς τῶν πιστῶν σωτηρίας ἐξέπεσες. τί οὖν αἴτιον τοῦ μὴ φθάσαι τὴν δικαιοσύνην; ὅτι ἐξ ἔργων ἐζήτησας δικαιωθῆναι. τίς δὲ ἐξ ἔργων δικαιοῦται 5 ἄνθρωπος ὤν;

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. Τί γὰρ εἴποιμεν ἄν; ὅτι Ἑλλήνων μὲν οὐκ ὀλίγοι τῆς δικαιώσεως ἔτυχον. καίτοι οὐδέποτε εὐσεβείας ἐπιμεληθέντες. πῶς γὰρ, οἵ γε τοῖς εἰδώλοις προσεῖχον; Ἰουδαίων δὲ ἔξω ταύτης ἐγένοντο οἱ πλεῖστοι· ἄνδρες ἀεὶ τῷ νόμῳ προσέχειν 10 ἐπ' ἐλπίδι τῆς δικαιώσεως ὑπισχνούμενοι. τὸ μὲν γὰρ νόμον δικαιοσύνης διώκων, περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ λέγει. βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι μετήεσαν νόμον, δικαιοσύνην ὑπισχνούμενον, εἴ τις αὐτὸν φυλάττοι. τὸ δὲ "εἰς νόμον δικαιοσύνης," κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα νόμον δικαιοσύνης, τὴν δικαιοσύνην καλῶν. ὡς καὶ νόμον πίστεως, 15 τὴν πίστιν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τινὲς δὲ, οὕτω διελόντες ἀνέγνωσαν. τί οὖν ἐροῦμεν; κατὰ ἐρώτησιν. εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν. "ὅτι ἔθνη τὰ "μὴ διώκοντα δικαιοσύνην," καὶ τὰ ἑξῆς. ἴσθι γάρ, φησι, ὡς ἡ πίστις, αἰτία τοῖς ἔθνεσι τῶν ἀγαθῶν. αὕτη γὰρ αὐτοὺς πάλαι 20 πλανωμένους, καὶ τὴν δικαιοσύνην οὔτε ἔχοντας, οὔτε ζητῆσαι βουληθέντας, τῆς κατὰ χάριν δικαιοσύνης ἠξίωσεν. ὁ δέ γε Ἰσραὴλ, καίτοι τὸν νόμον κατέχων, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου μεταδιώκων, διήμαρτε τοῦ σκοποῦ, καὶ τῆς δικαιοσύνης οὐκ ἔτυχεν. εἶτα πάλιν κατ' ἐρώτησιν. διατί; ὅτι ἐνόμισαν ἐξαρ- 25 κεῖν αὐτοῖς τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν, εἰς κτῆσιν δικαιοσύνης, καὶ τῆς πίστεως κατεφρόνησαν. οὗ δὴ χάριν, καὶ τῶν τῆς πίστεως οὐ μετέλαχον δωρεῶν, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης τῆς πολιτείας, οὐκ ἔσχον δικαιοσύνην.

33 Προσέκοψαν γὰρ τῷ λιθῷ τοῦ προσκόμματος, καθὼς 30 γέγραπται, ἰδοὺ, τίθημι ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Διδάσκει λοιπὸν διὰ ποίαν αἰτίαν τῶν τῆς

πίστεως ἀγαθῶν οὐκ ἀπέλαυσαν. προσπταίειν δὲ εἰώθασιν, οἱ ἑτέρῳ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, καὶ τὴν ὁδὸν προσκοπεῖν οὐκ ἐθέλοντες. ὅπερ πεπόνθασι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. περὶ γὰρ δὴ τὰ περιττὰ τοῦ νόμου κεχηνότες, τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προαγορευθέντα λόγον, οὐκ ἠδυνήθη ἰδεῖν. καίτοι σαφῶς ἐκείνων προθεσπισάντων, ὡς ὁ τούτῳ 5 *πιστεύων, μεγίστων τεύξεται ἀγαθῶν. τοῦτο γὰρ εἶπεν, οὐ καταισχυνθήσεται. ὡς τῶν ἐλπιζόντων μὲν, διαμαρτανόντων δὲ τῆς ἐλπίδος, αἰσχυνομένων.*

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Εἶδες πάλιν πῶς ἀπὸ τῆς πίστεως ἡ παρρησία; καὶ ἡ καθολικὴ δωρεά; οὐ γὰρ περὶ Ἰουδαίων εἴρηται μόνων,* 10 *ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. πᾶς γάρ φησι, κἂν Ἰουδαῖος, κἂν Ἕλλην, κἂν Σκύθης, κἂν Θρὰξ, κἂν ὁστισοῦν ἕτερος ᾖ, πιστεύσας, πολλῆς ἀπολαύσεται τῆς παρρησίας. τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ προφήτου, οὐχ ὅτι πιστεύσουσι μόνον εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπιστήσουσι. τὸ γὰρ προσκόψαι, τὸ ἀπιστῆσαι ἐστίν.* 15 *ὥσπερ οὖν ἀνωτέρω, τούς τε ἀπολλυμένους τούς τε σωζομένους ἐδήλωσεν εἰπὼν, " ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡσεὶ ἄμμος " τῆς θαλάσσης, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται. καὶ εἰ μὴ Κύριος " Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, " καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὡμοιώθημεν," " καὶ ἐκάλεσεν οὐ μόνον ἐξ Ἰου-* 20 *" δαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν," οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λέγει. ὅτι οἱ μὲν, πιστεύσουσιν, οἱ δὲ, προσκόψουσι. τὸ δὲ προσκόπτειν, ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν γίνεται· ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηνέναι. ἐπεὶ οὖν καὶ οὗτοι τῷ νόμῳ οὐ προσεῖχον, προσέκοψαν τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος. προσκόμματος δὲ λίθον καὶ πέτραν σκανδάλου φησὶ, ἀπὸ* 25 *τοῦ τέλους καὶ τῆς γνώμης τῶν ἀπιστησάντων.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Οὐ γὰρ δήπου φαμὲν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐτέθη Χριστὸς ἐν τῷ Ἰσραήλ. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο προέγνωστο τῷ Θεῷ, τὸ ἐσόμενον προαναπεφώνηκεν ἀναγκαίως. ὡς κείσεται μὲν ὄλισθος εἰς τὰ θεμέλια Σιών. μέλλουσι δὲ περιπίπτειν αὐτῷ τῶν ἀσυνέτων* 30 *τινές. καὶ τοῦτο πάσχειν ἐξ ἀπειθείας. ἐποιεῖτο δὲ τὴν προαγόρευσιν χρησίμως. οὐχ ἵνα προσκόψειαν, ἀλλ' ἵνα προεγνωκότες, ἀμείνους γένοιντο τοῦ κακοῦ. οὐκοῦν τέθειται μὲν ὁ Χριστὸς ὡς λίθος τίμιος· πλὴν τοῖς μὲν ἐξ ἀπιστίας προσκόπτουσιν, ὄλεθρος ἦν ἡ ζημία. τοῖς δὲ πεπιστευκόσι, ζωὴ καὶ δικαίωσις τὸ κέρδος.* 35

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. *Θαυμασιώτατα δὲ ἐπήγαγε, τὸ, προσέκοψαν· δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ τὰ πρότερα αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ νῦν αἰτιᾶται. ἔτρεχον γάρ, φησι, πρὸ τοῦ τούτου, τῆς κατὰ νόμον δικαιοσύνης τὸν δρόμον. καὶ ἣν αὐτοῖς οὐδαμῶς μέμψιν τινὰ ἐπαγαγεῖν περὶ τῶν προτέρων. ἀλλ' ὥσπερ λίθῳ τινὶ τῷ Κυρίῳ διὰ* 5 *τῆς ἀπιστίας προσπταίσαντες, καὶ βαρὺ τὸ κατάπτωμα ὑπομείναντες, μάταιον ἅπαντα τὸν ἐν τοῖς προειληφόσιν ἀπέφηναν δρόμον.*

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. *Ἰστέον γε μὴν, ὥς ἡ, τοῦ "λίθος προσκόμματος" λέξις διεσπαρμένως, οὐχ ὡς εἴρηται νῦν ἠθροισμένως τῷ Ἀποστόλῳ, ἐν ταῖς τοῦ Ἡσαΐου κεῖται προφητείαις. περὶ μὲν γὰρ ἀρχὴν* 10 *τῆς βίβλου γέγραπται περὶ τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ἀκύλου, ᾗ συμπεφώνηκε καὶ ἡ ἀποστολική· "αὐτὸς φόβημα "ὑμῶν· καὶ αὐτὸς θρόησις ὑμῶν. καὶ ἔσται εἰς ἁγίασμα, καὶ "εἰς λίθον προσκόμματος, καὶ εἰς πέτραν σκανδάλου." μετὰ* 15 *πολλὰ δὲ, "ἰδοὺ ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, "ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον. καὶ ὁ πιστεύων, οὐ μὴ καται- "σχυνθῇ." καὶ ἔστι γε ἐνιδόντας ἀκριβῶς ἑκατέρῳ μέρει τῆς λέξεως, κατανοῆσαι σαφῶς τὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ λίθον ἁπλῶς εἰρημένον, ἐν τῷ ἑτέρῳ τὸν Κύριον ἡρμηνευμένον ἐπὶ τοῦ θεϊκοῦ ἀξιώ-* 20 *ματος.*

1 Ἀδελφοὶ, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἔστιν εἰς σωτη- 2 ρίαν. μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, 3 ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ 25 δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην στῆσαι ζητοῦντες, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Μέλλει πάλιν αὐτῶν καθάπτεσθαι σφοδρότερον, ἢ πρότερον· διὸ πάλιν ἀναιρεῖ πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν· καὶ πολλῇ κέχρηται τῇ προδιορθώσει. μὴ γὰρ τοῖς λόγοις προσέχετε* 30 *φησὶ, μὴ δὲ ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς διαβολαῖς. ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ διανοίας ἐχθρᾶς ταῦτα φθέγγομαι. οὐ γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ σωθῆναι τὲ αὐτοὺς ἐπιθυμεῖν. καὶ οὐ μόνον ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ εὔχεσθαι· καὶ πάλιν μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι. καὶ γὰρ εὐδοκίαν*

ἐνταῦθα, τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησί. καὶ ὅρα καὶ τὴν δέησιν, πῶς ἀπὸ διανοίας ποιεῖται. οὐ γὰρ ὥστε ἀπαλλαγῆναι κολάσεως μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ σωθῆναι αὐτοὺς, πολλὴν καὶ τὴν σπουδὴν ποιεῖται καὶ τὴν εὐχήν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς, δείκνυσι τὴν εὔνοιαν ἣν ἔχει πρὸς αὐτούς. ἀπὸ γὰρ τῶν ἐγχω- 5 ρούντων, ὡς οἷόν τε ἦν, βιάζεται καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν σκιὰν γοῦν τινα ἀπολογίας αὐτοῖς εὑρεῖν. καὶ οὐκ ἰσχύει· ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων νικώμενος φύσεως.

Γεννάδιου. Ταῦτα γοῦν, φησὶ, ἔφην περὶ αὐτῶν, οὐκ ὀνειδίζειν βουλόμενος. ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἠναγκασμένος. ἐπεὶ τόγε 10 ἐμὸν οὕτως οὕτως εὐνοίας ἔχω περὶ αὐτοὺς, ὡς συνεύχεσθαι τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς. καὶ τὸ εὔλογον τῆς διαθέσεως δεικνὺς, φησί. "μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσι." σύνοιδα φησὶ καὶ μαρτυρῶ ζήλῳ θείῳ πρὸς τὸ εὐαγγέλιον ἀνειληφέναι μάχην αὐτούς. εἷς γὰρ ἦν ποτὲ τούτων καὶ αὐτός. ζήλῳ μέντοι γνώσεως 15 ἀληθινῆς ἀπεστερημένῳ· οὐ γὰρ συνιέντες τῆς δικαιοσύνης τὸ μέγεθος, ὅτι θείᾳ χάριτι μόνως ἂν αὐτῆς ἄνθρωποι τεύξωνται, φιλονεικοῦσιν εὐήθως τὰ αὐτοῖς δοκοῦντα κυρῶσαι. καὶ τῆς δικαιώσεως δι' οἰκείων ἔργων ἐπιτυχεῖν. ἀντιλέγοντες τῇ ὑπὸ Θεοῦ νῦν ἐν Χριστῷ δοθείσῃ ὑμῖν. 20

Χρυσοστόμου. Οὐκοῦν συγγνώμης ἀλλ' οὐ κατηγορίας ἄξιοι. εἰ μὴ γὰρ δι' ἄνθρωπον εἰσὶν ἀπεσχοινισμένοι, ἀλλὰ διὰ ζῆλον, ἀλλ' οὖν ἐλεεῖσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἢ κολάζεσθαι ἄξιον. ἀλλ' ὅρα πῶς σοφῶς καὶ ἐχαρίσατο τῷ ῥήματι, καὶ ἔδειξεν αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν. "ἀγνοοῦντες γάρ," φησι, "τὴν τοῦ Θεοῦ δι- 25 "καιοσύνην." πάλιν τὸ ῥῆμα συγγνώμης. ἀλλὰ τὸ ἑξῆς, κατηγορίας ἐπιτεταμένης, καὶ πᾶσαν ἀναιρούσης ἀπολογίαν. "καὶ τὴν ἰδίαν "γάρ," φησιν, "δικαιοσύνην στῆσαι ζητοῦντες." ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον ἢ ἐξ ἀγνοίας ἐπλανήθησαν. καὶ ὅτι οὐδὲ αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ 30 τῶν νομίμων ἔστησαν. τὸ γὰρ εἰπεῖν "ζητοῦντες στῆσαι," τουτέστιν ἐμφαίνοντες. καὶ σαφῶς μὲν αὐτὸ οὐ τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅτι ἑκατέρας τῆς δικαιοσύνης ἐξέπεσον. ᾐνίξατο δὲ αὐτὸ συνετῶς σφόδρα, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτοῦ σοφίας. εἰ γὰρ ἐκείνην ἔτι ζητοῦσι στῆσαι, εὔδηλον ὅτι οὐκ ἔστησαν. εἰ δὲ 35

ταύτῃ οὐχ ὑπετάγησαν, καὶ ταύτης ἐξέπεσον. ἰδίαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μηκέτι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πόνων εἶναι καὶ ἱδρώτων. ταύτην δὲ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὁλόκληρον αὐτὴν ἐκ τῆς ἄνωθεν εἶναι χάριτος· καὶ οὐχὶ πόνοις, ἀλλὰ Θεοῦ δικαιοῦσθαι δωρεᾷ. ἀλλ' οἱ ἀεὶ τῷ Πνεύ- 5 ματι τῷ Ἁγίῳ ἀντιπίπτοντες, καὶ φιλονεικοῦντες διὰ τοῦ νόμου δικαιωθῆναι, οὐ προσῆλθον τῇ πίστει. μὴ προσελθόντες δὲ τῇ πίστει, μὴ δὲ λαβόντες τὴν ἐξ αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου δικαιωθῆναι μὴ δυνηθέντες, πάντοθεν ἐξέπεσον.

Κυρίλλου. Μαρτυρεῖ τοίνυν αὐτοῖς τὸν εἰς Θεὸν ζῆλον, πλὴν 10 ἐλέγχει πεπλανημένους. ὅτι δέον θαυμάζειν τὸν Χριστὸν ἐξ ὧν ἐποίει ὡς φύσει Θεὸν, οἱ δὲ, ἔλεγον, "ὅτι περὶ καλοῦ ἔργου οὐ "λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας. ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὤν, "ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν." ἢ οὕτως. ἠγνοήκασι μὲν τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην, τουτέστι, Χριστόν. ἤτοι, τὴν διὰ πίστεως τῆς εἰς 15 αὐτόν. οἰόμενοι δὲ τῷ διὰ Μώσεως συνασπίζειν νόμῳ, μεμενήκασιν ἀπειθεῖς, οὐ ζητήσαντες τὸν Υἱὸν τὸν ἐλευθεροῦν ἰσχύοντα· τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ τὴν δυσκατόρθωτον τοῦ νόμου δικαιοσύνην, οἰκονομικῶς συστέλλοντα. ἵνα δυσχερείας ἀπαλλάξῃ καὶ τριβῆς. 20

Θεοδωρήτου. Καὶ ἄλλως δέ. Οὐκ ἔγνωσάν, φησι, ὅτι διὰ τοῦ νόμου ὁ Θεὸς τὴν πίστιν ἐπηγγείλατο. καὶ ὅτι ἡ πίστις οὐκ ἐναντία ἐστὶ τῷ νόμῳ, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νόμου μαρτυρουμένη.

Κλήμεντος. Καὶ μὴ γνόντες, μὴ δὲ ποιήσαντες τὸ βούλημα τοῦ νόμου, ὃ ὑπέλαβον αὐτοὶ, τοῦτο καὶ βούλεσθαι τὸν νόμον 25 ᾠήθησαν. καὶ οὐδ' ὡς προφητεύοντι τῷ νόμῳ ἐπίστευσαν. λόγῳ δὲ ψίλῳ καὶ φόβῳ, ἀλλ' οὐ διαθέσει καὶ πίστει ἠκολούθησαν.

4 Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

Θεοδωρήτου. Οὐ γὰρ ἐναντία τῷ νόμῳ, φησὶ, ἡ εἰς Χριστὸν 30 πίστις, ἀλλὰ καὶ μάλα σύμφωνος. ὁ γὰρ νόμος ἡμᾶς πρὸς τὸν δεσπότην Χριστὸν ἐποδήγησε. τὸν τοῦ νόμου τοίνυν πληρῶν σκοπὸν, ὁ πιστεύων τῷ δεσπότῃ Χριστῷ. καλῶς δὲ πάλιν "παντὶ τῷ "πιστεύοντι" τέθεικε. συμπεριέλαβε γὰρ, πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων

φύσιν. κἂν γὰρ Ἕλλην ᾖ, κἂν βάρβαρος, πιστεύσῃ δὲ, τῆς σωτηρίας μεταλαγχάνει.

Γενναδίου. Τελειοῖ τοίνυν τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν ὁ Χριστός· διὰ τῆς ἐπ' αὐτὸν πίστεως τὴν δικαίωσιν τοῖς προσιοῦσιν αὐτῷ πᾶσι δωρούμενος. 5

Χρυσοστόμου. Καὶ ὅρα πάλιν σύνεσιν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιοσύνην καὶ δικαιοσύνην. ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων, τὴν μὲν, ἔχειν, τῆς δὲ, ἀπεστερῆσθαι, καὶ παρανομίας κρίνεσθαι. καὶ γὰρ καὶ τούτους οὐχ ἧττον δεδοικέναι ἐχρῆν, ἔτι νεήλυδας ὄντας· μὴ δὲ Ἰουδαῖοι πάλιν προσδοκήσωσιν αὐτὴν κατ- 10 ορθοῦν· καὶ εἴπωσιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ νῦν ἐπληρώσαμεν, ἀλλὰ πάντως πληρώσομεν, ὅρα τί κατασκευάζει· καὶ δείκνυσιν, ὅτι μία πίστις ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη· καὶ ἐκείνη, εἰς ταύτην ἀνακεφαλαιοῦται. καὶ ὅτι ὁ μὲν ταύτην ἑλόμενος τὴν διὰ πίστεως, κἀκείνην ἐπλήρωσεν. ὁ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, κἀκείνης μετὰ ταύτης ἐξέ- 15 πεσεν. εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος ὁ Χριστὸς, ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ ἔχων, κἂν ἐκείνην ἔχειν δοκῇ, οὐκ ἔχει. ὁ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχων, κἂν μὴ ᾖ κατωρθωκὼς τὸν νόμον, τὸ πᾶν εἴληφε. καὶ γὰρ τέλος ἰατρικῆς, ὑγεία. ὥσπερ οὖν ὁ δυνάμενος ὑγιᾶ ποιεῖν, κἂν μὴ τὴν ἰατρικὴν ἔχῃ, τὸ πᾶν ἔχει. ὁ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύειν, κἂν μετιέναι 20 δοκῇ τὴν τέχνην, τοῦ παντὸς ἐξέπεσεν· οὕτως ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως. ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ ἐκείνου τέλος ἔχει. ὁ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων ἔστιν ἀλλότριος. τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον; ἀλλ' οὐκ ἴσχυσεν. οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο 25 πάντα ἔβλεπεν. ἀλλὰ τοῦτο τὸ τέλος ἤνυσε μειζόνως ὁ Χριστὸς διὰ τῆς πίστεως· μὴ τοίνυν φοβηθῇς, φησι, ὡς τὸν νόμον παραβαίνων, ἐπειδὴ τῇ πίστει προσῆλθες. τότε γὰρ αὐτὸν παραβαίνεις, ὅταν δι' αὐτὸν τῷ Χριστῷ μὴ πιστεύσῃς. ὡς ἂν πιστεύσῃς αὐτῷ, κἀκεῖνον ἐπλήρωσας, καὶ πολλῷ πλέον ἢ ἐκέλευε. πολλῷ 30 γὰρ μείζονα δικαιοσύνην ἔλαβες.

Κυρίλλου. Προεισκεκόμισται τοίνυν ὁ νόμος, ἐσόμενος τοῖς ἀρχαίοις παιδαγωγὸς, ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ δι' αἰνιγμάτων αὐτοῖς ὑποφαίνων τὴν ἀλήθειαν. οὕτω γὰρ εἶναι διοριζόμεθα πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν, τὸν Χριστόν. καὶ μάλα 35

ὀρθῶς. ἢ οὐχὶ παντὸς αἰνίγματος ἀσαφοῦς νοοῖτ᾽ ἂν εἰκότως πλήρωμα ὑπάρχειν τὸ ἀληθές; καίτοι πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; οὔκουν ἀναίρεσιν τῶν διὰ Μωσέως ποιεῖται νόμων ἡ πρός γε τὸ ἀληθὲς τῶν ἐν σκιαῖς μεταφοίτησις. ἀλλ᾽ ἐκφανεστέραν αὐτῶν καθίστησι τὴν διάνοιαν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Μετερρυηκότων λοιπὸν εἰς ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, καὶ τῶν ἐν τύποις καὶ αἰνίγμασι τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λαβόντων μεταβολὴν, οὐ καταλελύσθαι φαμὲν τὸν νόμον· ἐκπεπεράνθαι δὲ μᾶλλον ἐπὶ καιροῦ, καθ᾽ ὃν ἡμῖν ἐπέλαμψεν ἡ ἀλήθεια. τουτέστι, Χριστός. τέλος γὰρ νόμου καὶ προφητῶν, ὁ Χριστός. ὃς οὐκ ἂν 10 διαψεύσαιτο λέγων, "οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πλη-"ρῶσαι." ὥσπερ γὰρ τὰς ἐν τοῖς πίναξι προανατυπουμένας σκιὰς, τὸ τῶν χρωμάτων πολυειδὲς, ἐν καιρῷ προσενηνεγμένον· ἥκιστα μὲν ἀναιρεῖ, μεθίστησι δὲ μᾶλλον εἰς ὄψιν ἐναργεστέραν· κατὰ τὸν ἶσον τουτωῒ τρόπον, οὐκ ἀνατετράφθαι φαμὲν τὰς τοῦ νόμου 15 σκιὰς, ἐκπεπεράνθαι δὲ μᾶλλον ὡς ἐν προόδῳ τῇ πρὸς ἀλήθειαν.

Σευηριανοῦ. Τέλος γε μὴν νόμου εἴρηται Χριστὸς, οὐχ ὡς μέρος νόμου· ἀλλ᾽ ὡς ἑτέρας ζωῆς ἀρχή. ἢ τέλος νόμου, ὡς τέλος γεγονὼς τοῦ νόμου· τουτέστι, παύσας αὐτόν. διὰ δύο οὖν τέλος 20 νόμου. ὅτι τε ἐχρήσατο αὐτῷ· καὶ ὅτι ἔπαυσεν αὐτόν.

5 Μωϋσῆς γὰρ γράφει τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ τὰ εἰρημένα ἀπόφασις ἦν, ἀπὸ τῶν γραφῶν αὐτὰ πάλιν πιστοῦται· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. Μωϋσῆς 25 δείκνυσιν ἡμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὁποία τίς ἐστι. ποία τοίνυν ἐστὶ καὶ πόθεν συνίσταται; ἀπὸ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς. "ὁ ποιήσας αὐτά," φησι, "ἐν αὐτοῖς ζήσεται." καὶ ἄλλως οὐκ ἔνι δίκαιον γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ᾽ ἢ πάντα πληρώσαντα. τοῦτο δὲ οὐδενὶ γέγονε δυνατόν. οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἡ δικαιοσύνη αὕτη. 30

Γενναδίου. Ἐκ συγκρίσεως δὲ τῆς πρὸς τὸν νόμον, δεικνὺς τῆς χάριτος τὸ φιλότιμον, λέγει, φησι, ὁ Μωσῆς, μὴ πρότερον ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαί τινα, ἕως ἂν πληρώσῃ τὰ τοῦ νόμου ἅπαντα παραγγέλματα.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πρὸς γοῦν τὸ δεῖξαι νόμου καὶ χάριτος τὴν διαφορὰν, καὶ ἀμφοτέρων εἰσάγει Μωσέα τὸν νομοθέτην διδάσκαλον, λέγοντα, ὅτι ὁ τὰ τοῦ νόμου πάντα πεπληρωκὼς, καρπὸν ἔχει τῆς φυλακῆς, τὴν ζωήν. ἡ δὲ τυχοῦσα παράβασις, τὴν τιμωρίαν ἐπάγει. 5

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ. Ἢ ζωὴν λέγει, τὴν τῶν Ἑβραίων ἐπανόρθωσιν· τήν τε τῶν πέλας δι' ἡμῶν αὐτῶν συνάσκησίν τε καὶ προκοπήν. οἱ γὰρ νεκροὶ τοῖς παραπτώμασι, ζωοποιοῦνται σὺν τῷ Χριστῷ διὰ τῆς ἡμετέρας διακονίας.

ΔΙΟΔΩΡΟΥ. Ἢ τὸ ζήσεται ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνει, ὡς ὁ τὸν νόμον 10 πληρώσας, ἐκείνων μόνων ἀπολαύσειε τῶν διὰ τοῦ νόμου ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· τουτέστι γῆς ῥεούσης μέλι καὶ γάλα.

6 Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; 7 τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ τίς καταβήσεται εἰς 15 τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν· 8 ἀλλὰ τί λέγει; ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶν, ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς 9 πίστεως ὃ κηρύσσομεν· ὅτι ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ 20 σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ ἤλεγξε τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, μεταβαίνει λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἐκ χάριτος. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι· πῶς εὗρον μείζονα δικαίωσιν οἱ τὴν ἐλάττω μὴ εὑρόντες, λέγει λογισμὸν ἀναντίρρητον. ὅτι κουφοτέρα αὕτη ἡ ὁδὸς ἐκείνης. 25 αὕτη μὲν γὰρ πλήρωσιν ἀπαιτεῖ πάντων. ὅταν γὰρ ποιήσῃς, φησὶ, πάντα, τότε ζήσῃ. ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὐ τοῦτο λέγει. ἀλλὰ τί; "ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, "καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ "νεκρῶν, σωθήσῃ." εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν τὸ εὔκολον εὐκατα- 30 φρόνητον αὐτὴν ποιεῖν, καὶ εὐτελῆ δεικνύναι, ὅρα πῶς πλατύνει τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτῆς. οὐ γὰρ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν ὅπερ εἰρήκαμεν, ἀλλὰ τί φησι; "ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως "λέγει. μὴ εἴπῃς, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι

" Χριστὸν καταγαγεῖν. ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον;
" τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀγαγεῖν." ὥσπερ γὰρ τῇ ἀρετῇ
τῇ διὰ τῶν ἔργων ἀνθίσταται ῥαθυμία, τοὺς τόνους ἐκλύουσα,
καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυπνούσης ψυχῆς ὥστε μὴ εἴκειν, οὕτω καὶ ὅταν
πιστεῦσαι δέῃ, εἰσὶ λογισμοὶ θορυβοῦντες καὶ λυμαινόμενοι τὴν 5
τῶν πολλῶν διάνοιαν. καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὥστε αὐτοὺς
διακρούσασθαι. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ αὐτὸς τούτους εἰς μέσον ἄγει [z],
καὶ δείκνυσιν ὅτι φιλοσόφου διανοίας χρεία, καὶ γνώμης οὐρανο-
μήκους τινὸς καὶ μεγάλης. καὶ οὐκ εἶπε μὴ εἴπῃς ἁπλῶς, ἀλλὰ
" μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου." τουτέστι, μὴ δὲ ἐννοήσῃς ἀμφι- 10
βαλεῖν, καὶ εἰπεῖν κατὰ σεαυτόν· καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν;

Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο μάλιστα πίστεως ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν
ἀκολουθίαν ἀφέντα, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐπιζητεῖν; καὶ λογισμῶν
ἀσθένειαν ἐκβάλλοντας, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἅπαντα
παραδέχεσθαι; καίτοι γε οὐ ταῦτα Ἰουδαῖοι μόνον ἔλεγον, ἀλλ' 15
ὅτι οὐ δυνατὸν ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι. ἀλλ' αὐτὸς ἐφ' ἕτερον
ἄγει τὸ γεγενημένον. ἵνα ὅταν δείξῃ μέγα οὕτως ὄν, ὡς καὶ μετὰ
τὸ γεγενῆσθαι πίστεως αὐτὸ δεῖσθαι, δικαίως δόξῃ τούτοις τὸν
στέφανον πλέκειν. καὶ κέχρηται ῥήμασι τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ κει-
μένοις, σπουδάζων ἀεὶ τὰ τῆς καινοτομίας καὶ τῆς πρὸς ἐκείνην 20
μάχης ἐγκλήματα, διαφεύγειν. τοῦτο γὰρ ὃ περὶ πίστεως ἐνταῦθα
φησὶ, περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοῖς λέγει Μωϋσῆς, δεικνὺς ὅτι πολλῆς
ἀπέλαυσαν παρὰ Θεῷ τῆς εὐεργεσίας· οὐ γάρ ἐστιν εἰπεῖν,
φησιν, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ, καὶ πέλαγος διαβῆναι
μέγα, καὶ τότε λαβεῖν τὰς ἐντολάς· ἀλλὰ τὰ οὕτω μεγάλα καὶ 25
ὑπέρογκα, εὔκολα ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός. τί δέ ἐστιν, " ἐγγύς σου
" τὸ ῥῆμα ἐστί;" τουτέστιν εὔκολόν ἐστιν. ἐν γὰρ τῇ διανοίᾳ σου
καὶ τῇ γλώττῃ ἡ σωτηρία, οὐ μακρὰν ὁδὸν βαδίσαντας, οὐδὲ
πέλαγος πλεύσαντας, οὐδὲ ὄρη παρελθόντας, οὕτω σωθῆναι δεῖ.
ἀλλ' εἰ μὴ δὲ αὐτὸν βουληθείης ὑπερβῆναι τὸν οὐδὸν, ἔξεστί σοι 30
καὶ οἴκοι καθημένῳ σωθῆναι. ἐν γὰρ τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ
καρδίᾳ σου ἔστι τῆς σωτηρίας ἡ ἀφορμή. εἶτα καὶ ἑτέρωθεν
εὔκολον ποιῶν τὸν τῆς πίστεως λόγον, φησὶ, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν

[z] I. m. a m. rec. defect.

ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. ἐννόησον γὰρ τὸ ἀξίωμα τοῦ ποιήσαντος· καὶ οὐκέτι ὄψει δυσκολίαν οὐδεμίαν ἐν τῷ πράγματι. οὐκοῦν ὅτι μὲν Κύριος, ἐκ τῆς ἀναστάσεως δῆλον, ὃ καὶ ἀρχόμενος τῆς Ἐπιστολῆς ἔλεγε. "τοῦ ὁρισθέντος Υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ Πνεῦμα "ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν." ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις 5 εὔκολον, ἐκ τῆς τοῦ ποιήσαντος ἰσχύος ἀποδέδεικται, καὶ τοῖς σφόδρα διαπιστοῦσιν. ὅταν οὖν καὶ μείζων ᾖ ἡ δικαιοσύνη, καὶ κούφη καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μὴ ᾖ, οὐκ ἀσχέτου φιλονεικίας τὸ τοῖς ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν τὰ εὔκολα ἀφέντας καὶ ῥᾴδια; οὐ γὰρ ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν, ὅτι ὡς φορτικὸν τὸ πρᾶγμα 10 παρῃτήσαντο.

Θεοδωρήτου. Τὸ δὲ, "ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει," ἀντὶ τοῦ, περὶ δὲ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης, οὕτως λέγει. οὐ γὰρ ἡ δικαιοσύνη ταῦτα λέγει, ἀλλὰ διὰ Μωσέως, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς περὶ τοῦ νόμου ταῦτα εἴρηκε· διδάσκων Ἰουδαίους, ὡς δίχα 15 πόνων τὴν τῶν πρακτέων διδασκαλίαν ἐδέξαντο. ὁ μέντοι θεῖος Ἀπόστολος, εἰς τὸν περὶ πίστεως ταῦτα ἐξείληφε λόγον. διδάσκων, ὡς, οὐ δεῖ τὴν δεσποτικὴν οἰκονομίαν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ πίστει καρποῦσθαι τὴν σωτηρίαν. καὶ ἐπάγει, τουτέστι, τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν. ὅπερ Μωϋσῆς φησι περὶ τῶν νομικῶν 20 εἴρηκεν ἐντολῶν, τοῦτο ἡμεῖς περὶ τῆς πίστεως λέγομεν, "ὅτι "ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν· καὶ πιστεύ-"σῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, σωθήσῃ. καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς "δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν." ἀμφοτέρων γὰρ χρεία. καὶ πίστεως ἀληθοῦς, καὶ βεβαίας ὁμολογίας σὺν 25 παρρησίᾳ γινομένης. ἵνα καὶ ἡ καρδία κοσμῆται τῷ ἀναμφιβόλῳ τῆς πίστεως· καὶ ἡ γλῶττα λαμπρύνηται, ἀδεῶς κηρύττουσα τὴν ἀλήθειαν.

Γενναδίου. Ὅπερ τοίνυν ἐλέγετο περὶ τῆς τοῦ νόμου δόσεως ἐκείνης, τοῦτο καὶ ἡμῖν νῦν ἐπὶ τῆς διὰ Χριστοῦ χάριτος ἐφαρ- 30 μόζει. οὐ χρὴ οὖν διαπιστεῖν ἡμᾶς, ἢ περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ τοῦ Σωτῆρος καθόδου, ἢ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ πάλιν ἀνόδου. ἀλλὰ τελείᾳ καρδίᾳ πεπιστευκότας, ὁμολογεῖν καὶ διὰ γλώττης τὴν χάριν. περιγενήσεσθαι γὰρ ἡμῖν τοῦτο ποιοῦσι τὴν διὰ τῆς δικαιώσεως σωτηρίαν συμβῇ. τὸ γὰρ εἰς δικαιοσύνην καὶ τὸ εἰς σωτη- 35

ρίαν, διεῖλε συνήθως. καὶ τὸ μὲν, τῇ πίστει τῆς καρδίας· τὸ δὲ, τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ στόματος ἀποδέδωκεν. ἑκατέροις ἁρμόζοντος ἑκατέρου. καρδίᾳ μὲν γάρ, φησι, πιστευόμενος ὁ Χριστὸς δικαιοῖ· στόματι δὲ ὁμολογούμενος, σώζει.

ΜΑΞΙΜΟΥ. Τί λοιπὸν τοῦ πιστεύειν ταχύτερον, καὶ τοῦ διὰ 5 στόματος ὁμολογεῖν τοῦ πιστευθέντος τὴν χάριν, ἔσται εὐκολώτερον; τὸ μὲν γὰρ, δηλοῖ, τὴν ἔμψυχον πρὸς τὸν πεποιηκότα ἀγάπην· τὸ δὲ, τὴν θεοφιλῆ πρὸς τὸν πλησίον διάθεσιν. ἀγάπη δὲ καὶ γνησία διάθεσις, ἤγουν πίστις καὶ ἀγαθὴ συνείδησις, ἔργον προδήλως τοῦ κατὰ καρδίαν ἀφανοῦς ὑπάρχει κινήματος· τῆς ἐκτὸς 10 ὕλης πρὸς γένεσιν παντελῶς οὐ δεομένη.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὅθεν ἐπειδὴ κατὰ τὸν Ἀπόστολον "καρδίᾳ πιστεύ- "εται εἰς δικαιοσύνην. στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν." καὶ ἡ ἀμφοτέρων ἐν τούτοις ἐνέργεια ὑποβάλλει τὴν τελειότητα. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἀμφότερα ἐν τῷ αὐτῷ συνείληφε, τήν τε 15 τοῦ στόματος ἐνέργειαν, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς μελέτην. εἰπὼν, "τὸ "στόμα μου λαλήσει σοφίαν. καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου "σύνεσις." ἐάν τε γὰρ μὴ ᾖ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ καρδίᾳ προαποκείμενον, πῶς ἐνέγκῃ τὸν θησαυρὸν διὰ στόματος, ὁ μὴ κεκτημένος ἐν τῷ κρυπτῷ; ἐάντε ἔχων τὰ τῆς καρδίας ἀγαθὰ μὴ δημοσιεύσῃ 20 τῷ λόγῳ, αὐτῷ λεχθήσεται σοφία κεκρυμμένη καὶ θησαυρὸς ἀφανὴς, τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; διόπερ εἰς μὲν τὸ ἑτέρων ὠφέλιμον, λαλείτω τὸ στόμα σοφίαν. εἰς δὲ τὴν ἡμετέραν προκοπὴν, ἡ καρδία μελετάτω σύνεσιν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ. Οὐδὲν οὖν δεῖ σοι, φησὶ, εἰς τὸν 25 οὐρανὸν ἀνελθεῖν, ἵν' ἐκεῖθεν ἑλκύσῃς Χριστόν. οὐδὲ εἰς τὴν ἄβυσσον κατελθεῖν, ἵν' ἐντεῦθεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστήσῃς· ἢ τὴν πρώτην πολυπραγμονῶν φύσιν· ἢ τὴν τελειοτάτην οἰκονομίαν. ἐγγύς σου, φησὶν, τὸ ῥῆμα ἐστίν· ἡ διάνοια τοῦτον ἔχει τὸν θησαυρόν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ γλῶττα. ἡ μὲν, πιστεύουσα, ἡ δὲ, 30 ὁμολογοῦσα. τί τούτου συντομώτερον τοῦ πλούτου; τί τῆς δωρεᾶς εὐκολώτερον; ὁμολόγησον Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ πίστευσον ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθήσῃ. δικαιοσύνη μὲν γὰρ καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον. σωτηρία δὲ παντελὴς, τὸ καὶ ὁμολογεῖν, καὶ προσθεῖναι

τῇ γνώσει τὴν παρρησίαν. σὺ μεῖζον τί σωτηρίας ζητεῖς· τὴν ἐκεῖθεν δόξαν τὲ καὶ λαμπρότητα, ἐμοὶ καὶ τὸ σωθῆναι μέγιστον. καὶ τὰς ἐκεῖσε φυγεῖν βασάνους.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Σὺ δέ μοι σκόπει. ὅτι ἀλλαχοῦ εἰπὼν ὁ Ἀπόστολος, " ὅτι ἦτε ποτὲ ἀπεξενωμένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας τοῦ 5 " Ἰσραήλ· ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. νυνὶ δὲ " ἐπιγνόντες Θεόν." ἐνταῦθα τὸν τρόπον τῆς ἐπιγνώσεως αὐτοῖς ἐξηγούμενος λέγει, " ἐγγύς σου τὸ ῥῆμα ἐστὶ τῆς πίστεως, ὃ " κηρύσσομεν. ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου, ὅτι " Κύριος Ἰησοῦς. καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς 10 " αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ." ὅτε τοίνυν ὁ πιστεύων εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ ὁμολογῶν ὅτι Κύριός ἐστιν, ὡς Θεὸν ἐπιγνοὺς τὸν ἀληθινὸν δικαιοῦται, πῶς οὐκ ἔστι Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Υἱός; ὁ δὲ τοῦτο ὢν, πῶς ἂν εἴη καὶ ποίημα; λέγει γὰρ ἡ γραφή; " πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται. 15 " οὐ γάρ ἐστι διαστολὴ Ἰουδαίου τὲ καὶ Ἕλληνος. ὁ γὰρ αὐ-" τὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους " αὐτόν. πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθή-" σεται."

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἐπειδὴ μέγα εἴρηκε, πάλιν ἀπὸ τῆς γραφῆς 20 αὐτὸ πιστοῦται· καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας παρέχων μάρτυρας. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν " ὅτι πᾶς ὁ πιστεύων," τὴν πίστιν ἐδήλωσε· τῷ δὲ εἰπεῖν " ὅτι πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται," τὴν ὁμολογίαν ἐνέφηνεν. εἶτα πάλιν τὸ κοινὸν ἀνακηρύττων τῆς χάριτος. " ὁ γὰρ αὐτός," φησι, " Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας." ὁρᾷς 25 πῶς δείκνυσιν αὐτὸν σφοδρῶς ἐφιέμενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας, εἴγε καὶ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγεῖται ταύτην; ὥστε μὴ δὲ νῦν αὐτοὺς ἀπογνῶναι, μὴ δὲ νομίσαι, εἴγε βουληθεῖεν μετανοῆσαι, ἀσυγγνώστους εἶναι. ὁ γὰρ πλοῦτον οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ σώζειν ἡμᾶς, οὐ παύσεται πλουτῶν. ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλοῦτος, τὸ εἰς πάντας ἐκχεῖσθαι 30 τὴν δωρέαν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐθορύβει τὸ προεδρίας ἀπολαύοντας ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, νῦν ἐκ τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θρόνων καταβιβάζεσθαι ἐκείνων, καὶ μηδὲν πλέον τῶν λοιπῶν ἔχειν, συνεχῶς τοὺς προφήτας εἰσάγει ταύτην ἐπά-

δοντας αὐτοῖς τὴν ἰσοτομίαν. "πᾶς γάρ," φησι, "ὁ πιστεύων ἐπ' "αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται." καὶ, "πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται "τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται." καὶ πανταχοῦ τὸ πᾶς τέθειται, ἵνα μὴ ἀντιλέγωσι· καὶ τὸ ἐκείνων φύσημα καταστέλλων. ἃ διὰ πολλῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε, ταῦτα ἐν βραχέσι πάλιν ἀναμιμνή- 5 σκει· δεικνὺς, ὅτι οὐδέν τι μέσον Ἰουδαίου καὶ ἀκροβύστου. "οὐ "γάρ ἐστι διαστολή," φησι, "Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος." καὶ ὃ περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηκεν ἐν τῇ περὶ τούτων ἀποδείξει, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγει ἐνταῦθα. ὥσπερ γὰρ ἔμπροσθεν αὐτὸ κατα- σκευάζων ἔλεγεν, "ἢ Ἰουδαίων μόνων ὁ Θεὸς, οὐχὶ καὶ ἐθνῶν;" ναὶ 10 καὶ ἐθνῶν. ἐπείπερ εἷς ὁ Θεὸς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα φησί. ἀλλ' οὐδὲν κενοδοξίας χεῖρον, αὕτη γὰρ, αὕτη μάλιστα πάντων αὐτοὺς ἀπώ- λεσε. διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ἔλεγε, "πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες; 15

Κυρίλλου. Μὴ τοίνυν ποιείτω ἴδιον ἀγαθὸν τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν ὁ Ἰσραήλ. "πᾶς γὰρ ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα "Κυρίου, σωθήσεται." κἂν Ἰουδαῖος ᾖ κἂν Ἕλλην, ἀδιαφόρως σώζει ὁ Θεὸς τῶν ὅλων. αὐτοῦ γὰρ ἅπαντα· οὕτω φαμὲν ἀνακε- φαλαιοῦσθαι τὰ πάντα ἐν Χριστῷ. 20

14 Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι 15 χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀπο- σταλῶσι; καθὼς γέγραπται, ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ 25 ἀγαθά.

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἀναιρεῖ τὴν συγγνώμην αὐτῶν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, "ὅτι μαρτυρῶ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον ἔχουσιν ἀλλ' οὐ κατ' "ἐπίγνωσιν." καὶ "ἀγνοοῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, τῇ δικαιο- "σύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν," δείκνυσι λοιπὸν ὅτι καὶ αὐτῆς 30 τῆς ἀγνοίας δίκην ὀφείλουσι τῷ Θεῷ. καὶ οὐ λέγει μὲν οὕτως. κατασκευάζει δὲ τοῦτο· κατ' ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον ποιῶν τὸν ἔλεγχον, τῷ κατὰ ἀντίθεσιν καὶ λύσιν, ἅπαν ὑφάναι τουτὶ τὸ χωρίον. σκόπει δε ἄνωθεν. εἶπε, φησὶν, ὁ

προφήτης, "πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσε-
"ται." ἀλλ' ἴσως ἔχοι τίς ἂν εἰπεῖν, καὶ πῶς ἠδύναντο ἐπικαλέ-
σασθαι τοῦτον, ᾧ οὐκ ἐπίστευσαν; εἶτα, ἐρώτησις παρ' αὐτοῦ
μετὰ τὴν ἀντίθεσιν. καὶ διατί οὐκ ἐπίστευσαν; καὶ πάλιν ἀντί-
θεσις. πάντως ἔχει τίς εἰπεῖν, καὶ πῶς εἶχον πιστεῦσαι, μὴ ἀκού- 5
σαντες; καὶ μὴν ἤκουσαν φησί. εἶτα ἕτερα πάλιν ἀντίθεσις. καὶ
πῶς ἠδύναντο ἀκοῦσαι χωρὶς κηρύσσοντος; εἶτα πάλιν λύσις. καὶ
μὴν ἐκήρυξαν, καὶ ἀπεστάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί. καὶ πόθεν
δῆλον; ὅτι οὗτοι εἰσὶν ἐκεῖνοι οἱ ἀποσταλέντες. τότε δὴ λοιπὸν
εἰσάγει τὸν προφήτην λέγοντα, "ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες." ὁρᾷς πῶς 10
ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος, δείκνυσι τοὺς κήρυκας; οὐδὲν
γὰρ ἄλλο περιήεσαν οὗτοι πανταχοῦ λέγοντες, ἀλλ' ἢ τὰ ἀπόρ-
ρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γενομένην
εἰρήνην. ὥστε ἀπιστοῦντες, οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε φησί· ἀλλὰ τῷ
Ἡσαίᾳ τῷ πρὸ πολλῶν ἐπῶν εἰπόντι ὅτι καὶ ἀποσταλησόμεθα 15
καὶ κηρύξομεν, καὶ ἐροῦμεν ἅπερ εἰρήκαμεν. εἰ τοίνυν τὸ μὲν
σωθῆναι ἐκ τοῦ ἐπικαλέσασθαι· τὸ δὲ ἐπικαλέσασθαι ἐκ τοῦ πι-
στεῦσαι ἐστί· τὸ δὲ πιστεῦσαι ἐκ τοῦ ἀκοῦσαι· τὸ δὲ ἀκοῦσαι
ἐκ τοῦ κηρύξαι· τὸ δὲ κηρύξαι ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι· ἀπεστάλη-
σαν δὲ καὶ ἐκήρυξαν· καὶ μετ' αὐτῶν ὁ προφήτης περιήει, δεικνὺς 20
αὐτοὺς, καὶ ἀνακηρύττων ὅτι οὗτοι εἰσὶν οὓς πρὸ πολλῶν ἄνωθεν
ἐδήλουν χρόνων, ὧν καὶ τοὺς πόδας ἐνεγκωμίαζον διὰ τὸν τοῦ κη-
ρύγματος τρόπον, εὔδηλον ὅτι τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐκείνων ἔγκλημα
γέγονε μόνων. καὶ γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ πάντα ἀπήρτισται.

Θεοδωρήτου. Προσήκει πρότερον, φησὶ, πιστεῦσαι, εἶτα ἐπι- 25
καλέσασθαι. ἀδύνατον δὲ πιστεῦσαι τῆς διδασκαλίας οὐκ ἀκού-
σαντας. ταύτης δὲ τυχεῖν οἷόν τε οὐδαμῶς, τῶν κηρυττόντων οὐκ
ὄντων. καὶ τούτους δὲ πάλιν ἡ χειροτονία ποιεῖ. οὕτω ταῦτα εἰς
ἀπολογίαν τεθεικὼς Ἰουδαίων, δι' αὐτῶν αὔξει τὴν κατ' ἐκείνων
κατηγορίαν. καὶ τὸ τελευταῖον πρῶτον τέθεικε, τὸ τῆς κηρύκων 30
ἀποστολῆς· δεικνὺς ἄνωθεν ταῦτα προτεθεσπισμένα. καὶ γὰρ ἀκό-
λουθον ἦν τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιδεῖξαι. δεῖ γὰρ πρῶτον χειρο-
τονηθῆναι τοὺς κήρυκας, εἶτα κηρύξαι. ἔπειτα τῶν κηρυγμάτων
ἀκοῦσαι, καὶ τηνικαῦτα πιστεῦσαι. φέρει τοίνυν τὴν προφητείαν
τοῦ Ἡσαίου, καὶ φησὶ, "ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων 35

"εἰρήνην." καὶ γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις ὁ Κύριος ἐνετείλατο εἰς οἰκίαν εἰσιοῦσι λέγειν, "εἰρήνη τῷ οἴκῳ τούτῳ." κατεμήνυον γὰρ τὰς θείας καταλλαγάς· εὐηγγελίζοντο δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν. τούτων τοὺς πόδας ὡραίους ἀποκαλεῖ, ὡς τὸν καλὸν τρέχοντας δρόμον· ὡς ὑπὸ τῶν δεσποτικῶν ἀπονιφθέντας χειρῶν. 5

Θεοδώρου Μονάχου. Εἰρῆσθαι δὲ ταῦτα ἔφη τίς οὐ περὶ τῶν Ἀποστόλων τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων μηνύειν τὰ περὶ Ἰουδαίους ἐσόμενα ἀγαθά. εἰ δὲ οἱ μηνυταὶ ἐκείνων, φησὶ, οὕτω νομίζονται θαύματος ἄξιοι, πολλῷ γε μᾶλλον ἀναγκαῖον πρᾶγμα καὶ λυσιτελέστατον, ἅπαντας δεῖ νομίζειν, τῶν Ἀποστόλων 10 τὴν διδαχήν.

Ἀποστόλου. Ταυτί γε μὴν οὕτω παρὰ τῶν ἑβδομήκοντα εἴρηται. "ὡς ὥρα ἐπὶ τῶν ὀρέων. ὡς πόδες εὐαγγελιζομένων ἀκοὴν "εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθά." ἀντὶ τοῦ καλήν τινα καὶ ἐξάκουστον ὥσπερ ἐξ ὄρους ἀφιᾶσι φωνὴν οἱ εὐαγγελιζόμενοι, τὴν 15 εἰρήνην καὶ τὰ ἀγαθά· τῇ μὲν καλλονῇ, τέρπουσαν· τῷ δὲ μεγέθει καθικνουμένην τῆς ἀκοῆς.

Χρυσοστόμου. Εἰρηκὼς δὲ ὁ Ἀπόστολος, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶ, ἔοικε καὶ περὶ αὐτοῦ λέγειν, ὡς οὐκ ἐξ οἰκείας αὐθεντίας ἦλθεν εἰς τὸ κηρύξαι αὐτοῖς, ἀλλὰ ἀποσταλεὶς παρὰ Χριστοῦ, τούτῳ 20 ἑαυτὸν ἀξιόπιστον ποιῶν. οὐ μόνον δέ φησιν, ὅτι ἀπέσταλμαι, ἀλλὰ καὶ ὅτι πάλαι τὸ δεῖν ἀποστολὴν γενέσθαι προείρηται. ἀξιόπιστος οὖν κατ' ἄμφω. ἔκ τε τοῦ παρὰ Χριστοῦ ἀπεστάλθαι· ἔκ τε τοῦ προωρίσθαι τὴν ἀποστολήν.

16 Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ· Ἡσαΐας 25 17 γὰρ λέγει, Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ πάλιν ἑτέραν ἐπήγαγον ἀντίθεσιν λέγοντες, καὶ μὴν εἰ ἦσαν οὗτοι οἱ ἀπεσταλμένοι, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμφθέντες, ἔδει πάντας ὑπακοῦσαι, σκόπει τοῦ Παύλου 30 τὴν σύνεσιν. πῶς αὐτὸ τοῦτο ὃ τὸν θόρυβον ἐποίει, τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς δείκνυσιν ὂν ἀναιρετικόν. τί γάρ σε σκανδαλίζει, ὦ Ἰουδαῖε, φησὶ, μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μαρτυρίαν, καὶ πραγμάτων ἀπόδειξιν; ὅτι οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ

εὐαγγελίῳ; τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἱκανόν σε πιστώσασθαι ὑπὲρ τῶν εἰρημένων, τὸ μὴ πάντας ὑπακούειν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης Ἡσαΐας· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτου πλέον. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐγκαλεῖτε, διατί μὴ πάντες ὑπήκουσαν· ὁ δὲ Ἡσαΐας, πλέον τού- 5 του λέγει. τί γάρ φησι, "Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;" εἶτα, ἐπειδὴ τὸν θόρυβον τοῦτον ἐξεῖλε, παρεμβαλὼν τὸν προφήτην, πάλιν ἔχεται τῆς προτέρας ἀκολουθίας. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐπικαλέσασθαι ἔδει, τοὺς δὲ ἐπικαλουμένους, πιστεῦσαι· τοὺς δὲ πιστεύοντας ἀκοῦσαι πρῶτον· τοὺς δὲ μέλλοντας ἀκοῦσαι, τοὺς 10 κηρύσσοντας ἔχειν· τοὺς δὲ κηρύσσοντας, ἀπεστάλθαι· καὶ ἔδειξεν ὅτι ἀπεστάλησαν, καὶ ὅτι ἐκήρυξαν. ἑτέραν πάλιν μέλλων εἰσάγειν ἀντίθεσιν, ἀφορμὴν λαβὼν πρότερον ἀπὸ ἑτέρας ἀσφαλοῦς μαρτυρίας τοῦ προφήτου, καθ' ἣν ἔλυσε τὴν μικρῷ πρὸ ταύτης ἀντίθεσιν, οὕτως αὐτὴν πλέκει, καὶ συνείρει τοῖς προτέροις. ἐπειδὴ 15 γὰρ παρήγαγε τὸν προφήτην λέγοντα, "Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ "ἀκοῇ ἡμῶν;" εὐκαίρως τῆς μαρτυρίας ἐπιλαβόμενος, φησί. "ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς." τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ἕκαστον καιρὸν, σημεῖον ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν ὄψιν τῆς ἀναστάσεως· καὶ πολὺ πρὸς τὸ πρᾶγμα κεχηνότες ἦσαν, 20 φησὶ, ὅτι καὶ μὴν ὁ προφήτης, οὐ ταῦτα ἐπηγγείλατο, ἀλλ' ὅτι ἐξ ἀκοῆς ὑμᾶς ἔδει πιστεῦσαι. διὸ πρότερον αὐτὸ κατασκευάζει καὶ φησὶ, "ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς." εἶτα ἐπειδὴ ἐδόκει τοῦτο εὐτελὲς εἶναι, ὅρα πῶς αὐτὸ ἀνάγει. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀκοὴν εἶπον φησὶ, οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνων δεῖ ῥημάτων ἀκοῦσαι καὶ πιστεῦσαι, 25 ἀλλὰ ἀκοὴν ῥημάτων Θεοῦ. "ἡ γὰρ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ." οὐ γὰρ τὰ αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ μανθάνοντες ἀπήγγελλον. ὃ σημεῖόν ἐστιν ὑψηλότερον. τῷ γὰρ Θεῷ καὶ λέγοντι καὶ θαυματουργοῦντι, ὁμοίως καὶ πιστεύειν καὶ πείθεσθαι δεῖ.

Γενναδίου. Τάχα δὲ θεὶς τὴν τοῦ Ἡσαίου φωνὴν, τὸ, "Κύριε 30 "τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;" ἔοικε συνιστᾶν ἐκ ταύτης, καὶ τὸ εὖ αὐτῷ προειρῆσθαι, τὸ, "πῶς πιστεύσουσιν οὗ οὐκ ἤκουσαν·" λέγει γάρ· "ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς." τοῦτο ἐκεῖνο, φησὶν, ὃ μικρῷ πρόσθεν ἐφάσκομεν. ὅτι τὸν πιστεύειν μέλλοντα δεῖ πρότερον τῆς περὶ τοῦ πιστευθησομένου διδασκαλίας ἀκοῦσαι. "ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ 35

"ῥήματος Θεοῦ." ἀντὶ τοῦ, ἡ μέντοι διδασκαλία, δι' ἐνεργείας θείας τοῖς διδάσκουσι παραγίνεται.

Θεοδωρήτου. Οὐκοῦν ὁ ἀπιστῶν τοῖς θείοις λόγοις, διαπιστεῖ. καὶ ὁ πιστεύων θεία δεχόμενος ῥήματα, καρπὸν προφέρει τῆς ἀκοῆς τὴν πίστιν. 5

Θεοδώρου Μονάχου. Ἤρτηται μὲν οὖν ἡ πίστις, ἀκοῆς. ἡ δὲ ἀκοὴς ῥήματος. ὅμως θεῖον ἦν τὸ ῥῆμα, καὶ πάντως πιστὸν, καὶ ἐγγυώμενον τῶν λόγων τὴν ἀψεύδειαν. ἀλλ' οὐκ ἐπίστευσαν. τὸ μέντοι "τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν," καὶ οὕτω νοηθήσεται. οἷς ἠκούσαμεν παρὰ σοῦ, καὶ ἐκηρύξαμεν, τίς ἐπίστευσεν; 10

18 Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.

Χρυσοστόμου. Δείξας ὅτι δεῖ πιστεῦσαι τοῖς προφήταις, ἀεὶ τὰ τοῦ Θεοῦ λέγουσι, καὶ ἀκροάσεως μηδὲν πλέον ἐπιζητῆσαι, 15 ἐπάγει λοιπὸν ἀντίθεσιν, καὶ φησὶ, "ἀλλὰ λέγω, μὴ, οὐκ ἤκουσαν;" τί γάρ φησιν, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσοντες, καὶ ἐκήρυξαν ἅπερ ἐκελεύσθησαν, οὗτοι δὲ οὐκ ἤκουσαν; εἶτα μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης ἡ λύσις τῆς ἀντιθέσεως. τί λέγεις; οὐκ ἤκουσαν; ἡ οἰκουμένη καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἤκουσαν. καὶ ὑμεῖς παρ' οἷς τοσοῦ- 20 τον οἱ κήρυκες διέτριψαν χρόνον, καὶ ὅθεν ἦσαν, οὐκ ἠκούσατε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον;

Θεοδωρήτου. Πῶς γὰρ οἷόν τε ἦν Ἰουδαίους μὴ ἀκοῦσαι τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀκηκοότων ἐθνῶν; πρώτοις γὰρ αὐτοῖς οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας προσήνεγκαν τὰ κηρύγματα. καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ 25 Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἔφη, "πορεύεσθε μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα "τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ." καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν οἱ Ἀπόστολοι, "ὑμῖν ἦν πρῶτον ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ "Θεοῦ." μὴ, τοίνυν, φησὶ, Θεὸς μὲν καὶ προεβίβασεν Ἀποστόλους, καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς ἃ κηρύξουσιν, αὐτοὶ δὲ κατερραθύ- 30 μησαν. καὶ τοῖς οὐ πιστεύσασι, τὸ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ κηρύγματος τῆς ἀπιστίας παραίτιον γέγονεν; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδὲ τοῦτο. μᾶλλον γὰρ ἐπὶ τούτων ἀληθέστερον γένοιτο τὸ τοῦ Δαβὶδ, τὸ, "εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν," καὶ τὰ ἑξῆς.

τοῦτο δὲ πρόδηλον, ὅτι οὐχ ὡς προφητικῶς περὶ αὐτῶν εἰρημένον τέθεικεν, ἀλλ' ὡς ἁρμόττειν δυνάμενον τοῖς παροῦσι πράγμασιν.

19 Ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἔγνω Ἰσραήλ; μὴ πρῶτος Μωσῆς λέγει, Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς. 5

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγει. τί γὰρ εἰ ἤκουσαν μέν, φησιν, οὐκ ἔγνωσαν δὲ τὰ εἰρημένα, οὐ δὲ συνῆκαν ὅτι οὗτοι ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; οὐκ ἄξιοι συγγνώμης τῆς ἀγνοίας ἕνεκεν ταύτης; οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ὁ Ἡσαίας ἐχαρακτήρισε ταύτην εἰπὼν, "ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων 10 "εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά." καὶ πρὸ τούτου πάλιν ὁ νομοθέτης αὐτός. ὥστε κἀντεῦθεν ἐχρῆν γνωρίσαι τοὺς κήρυκας, οὐκ ἀφ' ὧν ἠπίστησαν οὗτοι μόνον, οὐκ ἀφ' ὧν εἰρήνην ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, οὐκ ἀφ' ὧν τὰ ἀγαθὰ εὐηγγελίζοντο ἐκεῖνα, οὐκ ἀφ' ὧν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐσπείρετο, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν 15 τοὺς καταδεεστέρους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἐθνῶν εἶδον ἐν πλείονι ὄντας τιμῇ. ἃ γὰρ μηδέποτε ἤκουσαν οὗτοι, μὴ δὲ τούτων οἱ πρόγονοι, ταῦτα ἐξαίφνης ἐφιλοσόφουν ἐκεῖνοι. ὅπερ ἐπιτεταμένης ἦν τιμῆς, παρακνιζούσης αὐτοὺς, καὶ εἰς ζῆλον ἀγούσης· καὶ εἰς μνήμην τῆς προφητείας Μωσέως, τῆς λεγούσης "παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ 20 "ἔθνει." οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἱκανὸν ἦν αὐτοὺς εἰς ζῆλον ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ οὕτως εὐτελὲς εἶναι τὸ ἔθνος τὸ τοσούτων ἀπολαύσαν, ὡς μὴ δὲ ἔθνος ἄξιον εἶναι λογίζεσθαι. "ἐγὼ "γὰρ παραζηλώσω ὑμᾶς, ἐπ' οὐκ ἔθνει," φησὶ, "ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ "παροργιῶ ὑμᾶς." τί γὰρ Ἑλλήνων ἀσυνετώτερον ἦν; τί δὲ εὐ- 25 τελέστερον; ὁρᾷς πῶς διὰ πάντων γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τούτων ἄνωθεν δέδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ὥστε διανοῖξαι αὐτῶν τὴν πώρωσιν; ἆρα οὖν Μωσῆς τοῦτο εἶπε μόνος; οὐδαμῶς. ἀλλὰ καὶ Ἡσαίας μετ' ἐκεῖνον. διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε, "πρῶτος "Μωσῆς," δεικνὺς ὅτι καὶ δεύτερος ἥξει, τὰ αὐτὰ λέγων, καὶ 30 τρανότερον καὶ σαφέστερον.

Θεοδωρήτου. Ἀσυνέτους δὲ ἡμᾶς προσηγόρευσε, τὴν πρὸ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀφροσύνην ἐπιδεικνύς. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔφη, "ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλα-

"νώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίᾳ πονηρᾷ." ταύτῃ διαφερόντως Ἰουδαίους ἠνίασεν ὁ Θεός. οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτοὺς ἀλγύνει ἡ δουλεία, καὶ ἡ διασπορὰ, καὶ ἡ τοῦ ναοῦ ἐρημία, ὡς ἡ τῶν ἐθνῶν εὐσέβειά τε καὶ περιφάνεια. καὶ οὕτω δὲ ἐκλήψῃ τὸ "ἐπ' οὐκ "ἔθνει." οὐκ ἔθνος ἓν οἱ τῶν Σωτῆρι Χριστῷ πεπιστευκότες, ἀλλὰ 5 μυρία. καὶ ταῦτα ποτὲ ἀσύνετα ἦν καὶ ἀνόητα. ὥσπερ τοίνυν ὑμεῖς φησὶν, τὸν ἕνα καταλιπόντες Θεὸν, πολλοὺς ψευδωνύμους προτετιμήκατε, οὕτως ἐγὼ τὸν ἕνα λαὸν ἀπορρίψας, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι παρέξω τὴν γνῶσιν. ἀλλ' ὑμεῖς μὲν τοὺς οὐκ ὄντας τετιμήκατε θεοὺς, καὶ ἀπεφήνατε θεούς. ἐγὼ δὲ τὰ ἀσύνετα ἔθνη θείας 10 ἐμπλήσω σοφίας. ὑμεῖς δὲ ὁρῶντες, τῷ φθόνῳ τακήσεσθε.

20 Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ καὶ λέγει, εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. 21 πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει, ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. 15

Χρυσοστόμου. Οὐ μόνος Μωσῆς, φησὶν, περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν εἰσαγωγῆς εἶπεν, ἀλλὰ καὶ Ἡσαίας μετ' ἐκεῖνον. ὥσπερ δὲ ἀνωτέρω εἶπε "κράζει Ἡσαίας," οὕτως καὶ ἐνταῦθα, "Ἡσαίας δὲ," φησι, "ἀποτολμᾷ καὶ λέγει·" τουτέστιν, ἐβιάσατο καὶ ἐφιλονείκησε μηδὲν συνεσκιασμένον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γυμνὰ πρὸ τῶν 20 ὀφθαλμῶν ὑμῶν θεῖναι τὰ πράγματα. μᾶλλον ἑλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ φανερῶς εἰπεῖν, ἢ τὴν οἰκείαν ὑφορώμενος σωτηρίαν, σκιὰν γοῦν ὑμῖν καταλιπεῖν ἀγνωμοσύνης. καίτοιγε προφητείας οὐκ ἦν τοῦτο σαφῶς οὕτως εἰπεῖν. ἀλλ' ὅμως ὥστε ἐκ περιουσίας ὑμῖν ἐμφράξαι τὸ στόμα, σαφῶς πάνυ καὶ διαρρήδην ἅπαντα προλέγει. 25 καὶ τὴν ὑμῶν ἔκπτωσιν, καὶ τὴν ἐκείνων εἰσαγωγὴν οὕτω λέγων, "εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ "ἐπερωτῶσι." τίνες οὖν οἱ μὴ ζητοῦντες; καὶ τίνες οἱ μὴ ἐπερωτῶντες; οὐκ εὔδηλον ὅτι οὐκ Ἰουδαῖοι. ἀλλ' οἱ ἐξ ἐθνῶν, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγνόντες. ὥσπερ οὖν Μωϋσῆς ἐχαρακτήρισεν αὐ- 30 τοὺς εἰπὼν, "ἐπ' οὐκ ἔθνει," καὶ "ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ," οὕτω καὶ ἐνταῦθα. ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως αὐτοὺς δηλοῖ τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτεταμένης, ὃ μεγίστη κατηγορία Ἰουδαίων ἦν. ὅτι οἱ μὴ ζητοῦντες εὗρον, καὶ οἱ θητοῦντες, ἀπώλεσαν. πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ

φησὶ λέγει, "ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς "λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα."

Εἶδες πῶς τὸ ἄπορον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πολλῶν ζητούμενον, εὑρίσκεται ἄνωθεν καὶ ἐν τοῖς προφητικοῖς κείμενον ῥήμασι, καὶ σαφῶς λυόμενον; τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἤκουσας ἔμπροσθεν Παύλου 5 λέγοντος, "τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι ἔθνη, τὰ μὴ διώκοντα νόμον δι- "καιοσύνης, κατέλαβε δικαιοσύνην. Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δι- "καιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε." τοῦτο καὶ Ἡσαίας ἐνταῦθα φησίν. τὸ γὰρ "εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. "ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι," ταυτόν ἐστι τῷ 10 εἰπεῖν, ὅτι ἔθνη τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην. εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐχὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος μόνον ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τῶν προσελθόντων· ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἔκπτωσις τῆς φιλονεικίας τῶν ἀπειθησάντων, ἄκουσον τί ἐπήγαγε. "πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξε- 15 "πέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα." ἡμέραν ἐνταῦθα, τὸν πάντα χρόνον λέγων τὸν ἔμπροσθεν. τὸ δὲ ἐκπετάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλέσαι καὶ ἐπισπάσασθαι καὶ παρακαλέσαι δηλοῖ. εἶτα δεικνὺς τὸ ἔγκλημα ἅπαν ἐκείνων ὄν, φησί, "πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀναλέγοντα." εἶδες πόση ἡ κατη- 20 γορία; οὗτοι μὲν γὰρ οὐδὲ παρακαλοῦντι ἐπείσθησαν. οὐ μόνον δὲ οὐκ ἐπείσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἀντεῖπον. καὶ ταῦτα οὐχ ἅπαξ, οὐ δὶς, οὐ τρὶς, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ταῦτα ποιοῦντα ὁρῶντες. ἕτεροι δὲ οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότες, ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι. ἀλλ' οὐ λέγει ὅτι αὐτοὶ ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι. 25 ἀλλὰ καθαιρῶν καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνὺς τὴν αὐτοῦ χάριν τὸ πᾶν ἐργασαμένην, φησὶν, "ὅτι ἐγὼ ἐμφανὴς ἐγε- "νόμην," καὶ "ἐγὼ εὑρέθην." οὐκοῦν κενοὺς πάντων ἐκεῖνοι, φησί; οὐδαμῶς. ἀλλὰ τὸ εὑρεθέντα λαβεῖν καὶ φανέντα ἐπιγνῶναι, τοῦτο παρ' ἑαυτῶν εἰσήνεγκαν. εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσιν οὗτοι, διατί οὖν 30 καὶ ἡμῖν ἀφανὴς ἐγένου; τὸ πλέον τούτου τίθησιν· ὅτι οὐ μόνον ἐμφανὴς ἐγενόμην, ἀλλὰ καὶ παρέμεινα τὰς χεῖρας ἀναπεταννὺς, καὶ παρακαλῶν, πατρὸς φιλοστόργου, καὶ μητρὸς φιλόπαιδος κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος.

Θεοδωρήτου. Ἔδειξε τοίνυν κατὰ ταυτὸν καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν 35

θεογνωσίας τὴν πρόρρησιν. καὶ τὴν Ἰουδαίων μιαιφονίαν. τὸ γὰρ ἀποτολμᾷ, τοῦτο δηλοῖ. οὐκ ἔδεισε φησὶν φονῶντας Ἰουδαίους καὶ μεμηνότας, ἀλλὰ σὺν παρρησίᾳ πολλῇ τὴν τῶν ἐθνῶν προεκήρυξε σωτηρίαν. προεθέσπισε δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν. τὸ δὲ "ὅλην τὴν ἡμέραν," τὸ διηνεκὲς λέγει. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἀκύλας 5 καὶ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσαν.

Καὶ διὰ τῆς ἐκπετάσεως τῶν χειρῶν, δοκεῖ μὲν τὸν λαὸν πρὸς ἑαυτὸν καλεῖν. διὰ δὲ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ ἐπιδείκνυται. ἀλλ' ὅρα πῶς σαφεστάτως ὁ θεῖος Ἀπόστολος τῶν ἔμπροσθεν διαπορηθέντων πάντων τὴν λύσιν ἐπήγαγε. 10 δείξας τὴν γνώμην αὐτῶν αἰτίαν γενομένην τῆς ἀπωλείας, καὶ ὡς πάντοθεν ἀνάξιοι τῆς συγγνώμης εἰσί· καὶ ἀκούσαντες καὶ νοήσαντες τὰ λεγόμενα, καὶ οὐδὲ οὕτω βουληθέντας προσελθεῖν. καὶ τὸ πολὺ πλεῖον, ὅτι οὐ μόνον ἀκοῦσαι αὐτοὺς ταῦτα ἐποίησεν, οὐ μόνον δὲ νοῆσαι, ἀλλὰ καὶ ὃ μείζονα ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὸ διεγεῖραι 15 καὶ φιλονεικοῦντας καὶ ἀντιλέγοντας ἐπισπάσασθαι, καὶ τοῦτο προσέθηκε· τὸ παρακνίσαι αὐτοὺς καὶ παραζηλῶσαι. ἴστε γὰρ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, καὶ ὅσην ἔχει τὴν ἰσχὺν τῆς ζηλοτυπίας ἡ φύσις, πρὸς τὸ λῦσαι φιλονεικίαν ἅπασαν, καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας διαναστῆσαι. καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπ' ἀνθρώπων 20 τοῦτο; ὅπου καὶ ἐπὶ ἀλόγων, καὶ ἐπὶ τῆς ἡλικίας τῆς ἀώρου τῶν παιδίων πολλὴν τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. καὶ γὰρ παιδίον πολλάκις παρακαλούμενον, οὐκ εἶξε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔμεινε φιλονεικοῦν. ἑτέρου δὲ θεραπευθέντος παιδίου καὶ μὴ καλούμενον ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς κόλπους τοὺς πατρικούς. καὶ ὅπερ οὐκ ἴσχυ- 25 σεν ἡ παράκλησις, τοῦτο ἐποίησεν ἡ παραζήλωσις. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν. οὐ γὰρ παρεκάλεσε μόνον καὶ τὰς χεῖρας ἐξεπέτασεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐν αὐτοῖς διήγειρε πάθος τοὺς πολλῷ καταδεεστέρους αὐτῶν. ὃ μάλιστα ποιεῖ παραζήλωσιν· εἰσάγων οὐκ εἰς τὰ ἐκείνων ἀγαθὰ, ἀλλ' ὃ πολλῷ μεῖζον ἦν, καὶ 30 τυραννικώτερον ποιεῖ τὸ πάθος, εἰς τὰ πολλῷ μείζονα ἐκείνων καὶ ἀναγκαιότερα, καὶ ἃ μὴ δὲ ὄναρ αὐτοί ποτε ἐφαντάσθησαν. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως εἶξαν. οὐδεμιᾶς οὖν εἶεν ἄξιοι συγγνώμης. ἀλλὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐ λέγει. καταλιμπάνει δὲ ἐκ τοῦ συμπεράσματος τῶν εἰρημένων αὐτὸ συλλογίζεσθαι. 35

1 Λέγω οὖν, μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμὶ, ἐκ σπέρματος 2 Ἀβραὰμ, φυλῆς Βενϊαμίν. οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω.

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζει, ὃ διὰ τῶν 5 ἔμπροσθεν ἁπάντων ἐσπούδασε δεῖξαι. ὅτι κἂν ὀλίγοι ὦσιν οἱ διασεσωσμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἕστηκε. διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς εἶπε τὸν λαόν· ἀλλὰ προσέθηκεν "ὃν προέγνω." εἶτα ἐπάγων ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπῶσθαι τὸν λαὸν, φησὶν, "καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης, ἐκσπέρματος Ἀβραὰμ, φυλῆς Βενϊαμίν." ἐγὼ φησὶ ὁ δι- 10 δάσκαλος, ὁ κήρυξ. ἐπεὶ οὖν ἐδόκει ἐναντίον εἶναι τοῖς ἔμπροσθεν εἰρημένοις, τοῖς λέγουσι, "τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ;" καὶ "ὅλην "τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα "καὶ ἀντιλέγοντα." καὶ "παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει·" οὐκ ἠρκέσθη τῇ ἀπαγορεύσει, οὐδὲ τῷ εἰπεῖν "μὴ γένοιτο·" ἀλλὰ καὶ 15 κατασκευάζει αὐτὸ, πάλιν ἀναλαμβάνων καὶ λέγων, "οὐκ ἀπώσατο "ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ." ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι κατασκευὴ φησὶν, ἀλλ' ἀπόφασις· ὅρα οὖν τὴν κατασκευὴν, τήν τε προτέραν καὶ τὴν μετ' ἐκείνην. προτέρα μὲν γάρ ἐστι τὸ δεῖξαι, ὅτι αὐτὸς ἐκεῖθεν ἦν. οὐκ ἂν δὲ, εἰ ἀπωθεῖσθαι αὐτὸν ἔμελλεν, ᾧ τὲ κήρυγμα ἅπαν, 20 καὶ τὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης ἐνεπίστευσε, καὶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὅλην, τοῦτον ἐκεῖθεν ἐξελέξατο. αὕτη μὲν οὖν μία κατασκευή. δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ εἰπεῖν "τὸν "λαὸν ὃν προέγνω," τουτέστιν, ὃν ᾔδει σαφῶς ἐπιτήδειον ὄντα, καὶ τὴν πίστιν δεξάμενον. καὶ γὰρ τρισχίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι, καὶ 25 μυρίοι ἐξ ἐκείνων ἦσαν πιστεύσαντες. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, σὺ οὖν ὁ λαὸς εἶ. καὶ ἐπειδὴ σὺ ἐκλήθης, τὸ ἔθνος ἐκλήθη, ἐπήγαγεν, "οὐκ ἀπώσατο τὸν λαὸν ὃν προέγνω·" ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἔχω μετ' ἐμοῦ τρισχιλίους, ἔχω πεντακισχιλίους, ἔχω μυρίους.

ΘΕΟΔΩΡΉΤΟΥ. Ἠδύνατο μὲν οὖν τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπω- 30 σθῆναι τὸν λαὸν καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν παρασχεῖν, καὶ ἀγαγεῖν εἰς μέσον, τούς τε ἐν Ἱεροσολύμοις πεπιστευκότας τρισχιλίους. καὶ τὰς πολλὰς μυριάδας, περὶ ὧν ὁ μέγας Ἰάκωβος ἔφη, "καὶ "τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην τῶν Ἰουδαίων δεξαμένους τὸ κήρυγμα."

ἀλλ' ἀντὶ τούτων πάντων ἑαυτὸν ἐπιδείκνυσιν. εἰ ἀπώσατο, λέγων, ὁ Θεὸς τὸν λαὸν, εἷς ἂν ἦν τῶν κατηγορουμένων κἀγώ. ἐξ ἐκείνης γὰρ κἀγὼ τῆς ῥίζης ἐβλάστησα, καὶ τὸν Ἀβραὰμ αὐχῶ πρόγονον, καὶ τὸν Βενϊαμὶν φύλαρχον· καὶ τῇ τοῦ Ἰσραὴλ προσηγορίᾳ σεμνύνομαι. καλῶς δὲ "καὶ ὃν προέγνω," προσέθηκε. τουτέστι, 5 τοὺς τῆς θεογνωσίας ἀξίους, τοὺς τῆς πίστεως δεξαμένους τὴν αἴγλην.

Γενναδίου. Διὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἐμφήνας, οὐδὲ λαὸν εἶναι τοὺς ἄλλους, Θεοῦ, κἂν τὸν αὐτὸν τούτοις ἐπιγράφοιντο κατὰ σάρκα προπάτορα. 10

Θεοδώρου Μονάχου. Τέως δείκνυσιν ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ ἔθνει αὐτῶν τινὲς, ἄξιοι σωτηρίας. διὸ φησὶν "ὃν προέγνω." τουτέστιν ὃν ᾔδει εὐσεβῆ ἐσόμενον. καὶ ἰσχυρῶς τοῦτο ἐφ' ἑαυτοῦ πιστοῦται, ἐν ᾧ καὶ ἑαυτὸν Ἰσραηλίτην φησίν. εἰ γὰρ πάντα λέγων τὸν Ἰσραὴλ ἀπώσατο, πῶς ἐγὼ ἐσωζόμην, καὶ γέγονα Ἀπόστολος, 15 Ἰσραηλίτης ὤν;

Κυρίλλου. Ἐμφρόνως τοίνυν ὁ Παῦλος, καίτοι παθόντα τὸν σκοτισμὸν, οὐκ ἐᾷ μειζόνως κατασκληρύνεσθαι τὸν Ἰσραὴλ ταῖς εἰσάπαν ἀπογνώσεσι. μέτεισι δὲ ὥσπερ εὐτέχνως ταῖς χρηστοεπείαις. ἄρτι μὲν γὰρ ὡς ἀπειθῆ κατητιᾶτο τὸν Ἰσραήλ. ἐλπίδος 20 γε μὴν τῆς ἄνωθεν οὐκ ἀπογυμνοῖ, οὔτε μὴν ὁλοτρόπως τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, ἐξωσθῆναι φησίν. καὶ σαφῶς τοῦ πράγματος ποιεῖται ἀπόδειξιν· ἑαυτὸν παραθεὶς ὄντα Ἰσραηλίτην, ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, εὐφυέστατα, καὶ Θεοῦ λαὸν ἀποκαλῶν ἔτι, καὶ προστιθεὶς τὸ, "μὴ γένοιτο," τοῖς περὶ τοῦ ἀπῶσθαι λόγοις. ταῦτα 25 δὲ ἦν, οἱονεὶ περισαίνοντος τοὺς ἀπειθεῖν ἑλομένους, καὶ θωπικῶς ὑποτρέχοντος, καὶ εἰς ἕξιν αὐτοὺς ἀποφέροντος τὴν εὐσεβῆ καὶ εὐήνιον. εἴπερ οὖν ἐστιν ἐναργὲς, ὡς κέκληται πρὸς ἀποστολὴν αὐτός· τέθειται δὲ καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος μυστηρίων ἱερουργὸς εἰς τὰ ἔθνη, κήρυξ καὶ Ἀπόστολος. καίτοι ὑπάρχων ἐξ Ἰσραὴλ, πρό- 30 δηλον, ὡς οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Ἢ οὐκ οἴδατε ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐν- 3 τυγχάνει κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, λέγων, Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέ-

σκαψαν· κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυ-
4 *χήν μου. ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; κατέλι-*
πον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν
γόνυ τῇ Βάαλ.

Χρυσοστόμου. Ἵνα μὴ λέγωσι· τί οὖν ὁ λαὸς, εἰς σέ; καὶ 5
εἰς τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους, καὶ μυρίους περιέστη, τὸ
σπέρμα ἐκεῖνο τὸ μιμούμενον τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει,
καὶ τὴν ἄμμον τὴν θαλαττίαν. καὶ οὕτως ἡμᾶς ἀπατᾷς, τὸν λαὸν
ἅπαντα σαυτῷ τιθείς. καὶ τοὺς ὀλίγους τοὺς μετὰ σοῦ, καὶ κεναῖς
ἡμᾶς ἐφύσησας ἐλπίσι, τὴν ἐπαγγελίαν πεπληρῶσθαι λέγων, 10
πάντων ἀπελειμμένων, καὶ εἰς ὀλίγους τῆς σωτηρίας περιστάσης;
ἵν' οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ὅρα πῶς διὰ τῶν ἑξῆς τὴν λύσιν ἐπάγει.
τὴν μὲν ἀντίθεσιν τιθείς· πρὸ δὲ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν αὐτῆς
ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας κατασκευάζων. τίς οὖν ἡ λύσις; "οὐκ ἀπώ-
"σατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ." εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐδένα ἂν ἐδέξατο. 15
εἰ δὲ ἐδέξατο τινὰς, οὐκ ἀπώσατο. καὶ μὴν φησὶ, εἰ μὴ ἀπώσατο,
ἅπαντας ἂν ἐδέξατο. οὐδαμῶς. καὶ γὰρ ἐπὶ Ἠλίᾳ ἐν ἑπτακισχι-
λίοις περιέστη τὰ τῆς σωτηρίας. καὶ νῦν δὲ εἰκὸς πολλοὺς εἶναι
τοὺς πεπιστευκότας. εἰ δὲ ἀγνοεῖτε ὑμεῖς, θαυμαστὸν οὐδέν. ἐπεὶ
καὶ ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικοῦτος ἀνὴρ, ἠγνόει. 20
ἀλλ' ὁ Θεὸς ᾠκονόμει τὰ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ προφήτου ἀγνοοῦντος.

Σκόπει δὲ αὐτοῦ τὴν σύνεσιν. πῶς ἐν τῷ κατασκευάζειν τὸ
προκείμενον, λανθανόντως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν αὔξει. διὰ γὰρ
τοῦτο καὶ πάσης ἐμνήσθη τῆς μαρτυρίας, ἵνα αὐτῶν ἐκπομπεύσῃ
τὴν ἀσχημοσύνην, καὶ δείξῃ ἄνωθεν ὄντας ἀγνώμονας. εἰ γὰρ μὴ 25
τοῦτο ἤθελεν, ἀλλ' ἐν δεῖξαι μόνον ἐσπούδαζεν· ὅτι ἐν τοῖς ὀλίγοις
ὁ λαὸς, εἶπεν ἂν ὅτι καὶ ἐπὶ Ἠλίᾳ, ἑπτακισχιλίους ὑπελείφθησαν.
νυνὶ δὲ ἄνωθεν ἀναγινώσκει τὴν μαρτυρίαν ἅπασαν. πανταχοῦ γὰρ
ἐσπούδακε δεῖξαι, οὐδὲν ξένον ποιήσαντας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν
Ἀποστόλων, ἀλλὰ τὰ συνήθη καὶ μεμελετημένα. ἵνα γὰρ μὴ λέ- 30
γωσιν ὅτι ὡς πλάνον ἀνείλομεν τὸν Χριστὸν, καὶ ὡς ἀπατεῶνας
διώκομεν τοὺς Ἀποστόλους, παράγει τὴν μαρτυρίαν τὴν λέγουσαν,
" Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου
" κατέσκαψαν." εἶτα ὥστε μὴ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐπαχθῆ, ἑτέραν

τῇ τῆς μαρτυρίας ἐπαγωγῇ, περιτίθησιν αἰτίαν. οὐ γὰρ ὡς προηγουμένως αὐτῶν κατηγορῆσαι βουλόμενος παράγει, ἀλλ᾽ ὡς ἕτερά τινα ἀποδεῖξαι σπουδάζων. καὶ ἀποστερεῖ πάσης αὐτοὺς συγγνώμης, καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν γεγενημένων. ὅρα γὰρ πῶς ἐπιτεταμένη ἡ κατηγορία, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου γίνεται. οὐδὲ γὰρ Παῦ- 5 λος ἐστὶν ὁ κατηγορῶν, οὐδὲ Πέτρος καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, ἀλλ᾽ ὁ μάλιστα πάντων παρ᾽ αὐτοῖς θαυμαζόμενος τῶν προφητῶν. τί οὖν οὗτος φησί; "Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν," καὶ τὰ ἑξῆς. τί τῆς θηριωδίας ταύτης γένοιτ᾽ ἄν[a]. δέον γὰρ παρακαλεῖν ὑπὲρ τῶν ἤδη πλημμεληθέντων. οἱ δὲ, καὶ αὐτὸν ἐβούλοντο 10 ἀνελεῖν. ἅπερ ἅπαντα πάσης ἀπεστέρει συγγνώμης αὐτούς. οὐδὲ γὰρ τοῦ λιμοῦ κρατοῦντος, ἀλλὰ τῆς εὐετηρίας γενομένης, καὶ τῆς αἰσχύνης λυθείσης, καὶ τῶν δαιμόνων καταισχυνθέντων, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δειχθείσης δυνάμεως, καὶ τοῦ βασιλέως ὑποκύψαντος, ἐτόλμων ταῦτα ἐκεῖνοι, ἀπὸ φόνων εἰς φόνους μεταβαίνοντες, 15 καὶ τοὺς διδασκάλους, τοὺς διορθοῦντας αὐτῶν τὴν γνώμην, ἀναιροῦντας.

Τί γὰρ ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν; μὴ καὶ ἐκεῖνοι πλάνοι; μὴ καὶ ἐκείνους οὐκ ᾔδεσαν πόθεν ἦσαν; ἀλλὰ ἐλύπουν ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ χρηστὰ ἔλεγον. τί δὲ τὰ θυσιαστήρια; μὴ καὶ αὐτὰ ἐλύπουν; 20 ὁρᾷς πόσης φιλονεικίας, πόσης ὕβρεως ἐξήνεγκον ἀεὶ δείγματα;

Θεοδωρήτου. Καὶ κατ᾽ ἐκεῖνον οὖν, φησι, τὸν καιρὸν πολλαὶ μυριάδες ἦσαν τοῦ Ἰσραήλ. καὶ πάντες Ἰσραὴλ ὠνομάζοντο. ἀλλ᾽ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τῶν ἑπτακισχιλίων ἑαυτὸν Θεὸν προσηγόρευσε. τοὺς δὲ ἄλλους ἀπεδοκίμασεν ἅπαντας. κατέλιπον γὰρ ἐμαυτῷ 25 ἔφη, ἑπτακισχιλίους ἄνδρας. ὁ μέντοι προφήτης καὶ τοῦτο ἠγνόει. καὶ ἐν αὐτῷ μόνῳ τὰ λείψανα σεσῶσθαι τῆς εὐσεβείας ἐνόμιζεν. οὐδὲν οὖν καινὸν, εἰ καὶ ὑμεῖς ἀγνοεῖτε τοὺς ἐξ ὑμῶν τῷ Σωτῆρι πεπιστευκότας· οὓς λαὸν τῶν ἁπάντων ὁ Κύριος προσαγορεύει καὶ Θεός. 30

Γενναδίου. Καὶ ἅμα ἐκ τῆς γραφῆς ταύτης παρίστησι τὸ, κἂν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποδοκιμασθῆναι· τὸ μέντοι "ἐν τῷ Ἠλίᾳ," ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦ Ἠλίου εἴρηται.

[a] I. marg. a m. r. ὠμότερον.

Κυριλλου. Ὡς ἁρμοδιώτατα τοιγαροῦν, καθάπερ εἰρηκότα τινὰ τοῦ συμβεβηκότος τῷ Ἰσραὴλ, παρακομίζει τὴν ἱστορίαν τὴν ἐπὶ Ἠλίου. ἔστι γὰρ ὡς ἐξ ὁμοιότητος τῶν τὸ τηνικάδε πραγμάτων κατιδεῖν εὐκόλως, ὡς αὐτὸς ἐφ' ἑαυτῷ πεπαρώνηκεν ὁ Ἰσραήλ. βασιλεύοντος μὲν γὰρ Ἀχαὰβ τῆς Σαμαρείας, εὐκόλως ἐθρησκεύετο τὰ χειρότμητα παρὰ τοῦ Ἰσραήλ. θυσίαι τε ἦσαν, καὶ τεμένη πανταχοῦ. ἐδεδίεσαν δὲ πάντως οἱ Θεῷ προσκείμενοι, καὶ δύσοιστον οὕτω τὴν δόξαν ὑπομεμενήκασιν, ὡς καὶ ἐν σπηλαίοις, καὶ πετρῶν καταδύσεσι κρύπτεσθαι προφήτας. ὅτε καὶ αὐτὸς Ἠλίας, ἀνέθει μὲν εἰς βαθεῖαν ἔρημον, προσέπιπτε δὲ τῷ Θεῷ λέγων, "τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν, καὶ τοὺς προφή-"τας σου ἀπέκτειναν. κἀγὼ κατελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν "ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ." ἀντήκουε δὲ πρὸς τοῦτο εὐθὺς, "κατέλι-"πον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ "τῇ Βάαλ." ἀλλ' ὥσπερ τότε, Θεὸς μὲν οὐκ ἦν, ὁ ταῖς οὕτω δειναῖς ἀνοσιουργίαις ἐνιεὶς τὸ Ἰσραὴλ, ἰδίαις δὲ μᾶλλον ἀπονοίαις χρώμενοι κατώλισθον αὐτοί. οὕτω δὴ πάλιν προθέντος ἅπασι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν διὰ Χριστοῦ σωτηρίαν, διωθουμένου τε παντελῶς οὐδένα, κατώλισθον ἐθελοντὶ πρὸς ἀπόστασιν, προσαπωσάμενοι τὸν λυτρωτήν. οὐκοῦν οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. προσέθηκε γὰρ, ὡς ἔφην, τὸ, εἴπερ ἕλοιντο μεταλαχεῖν τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας. χρηματισμὸς δέ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

5 Οὕτω καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν.

Χρυσοστόμου. Δείκνυται ἐντεῦθεν ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς ἀεὶ σώζειν εἴωθεν· κἂν πρὸς ἅπαν τὸ ἔθνος ἡ ἐπαγγελία κειμένη ᾖ. ὃ καὶ ἄνωθεν ἔδειξε, δι' ὧν ἔλεγεν, "ἐὰν ᾖ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν "Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης." καὶ "εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ "ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν." ὅρα δὲ ἑκάστην λέξιν τὴν οἰκείαν εὐγένειαν διασώζουσαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τὴν τῶν σωζομένων εὐγνωμοσύνην ἐμφαίνουσαν. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν "ἐκλογὴν," ἔδειξεν ἐκείνων τὴν δοκιμήν. τῷ δὲ εἰπεῖν "χάριτος," ἔδειξε τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν.

Θεοδωρήτου. Ὥσπερ γάρ, φησιν, τότε ἀπὸ μυριάδων ἀπείρων

ἑπτακισχίλιοι κατελείφθησαν μόνοι τῆς ἀσεβείας ἐλεύθεροι· οὕτω καὶ νῦν πλείους μὲν οἱ ἀπιστήσαντες, ἐλάττους δὲ οἱ πιστεύσαντες, καὶ τῆς θείας χάριτος ἀπολαύσαντες.

Γενναδίου. Οὐδὲν οὖν ὡς ἔοικε καινὸν οὐδὲ ἐν τῷ παρόντι γεγένηται. λειψάνου τινὸς κατὰ χάριν ἐκλεγέντος καὶ νῦν, ἐκ τοῦ 5 παντὸς γένους ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ τότε κατὰ τὸν γραφικὸν λόγον, οὐδ᾽ ἂν εἷς σέσωστο, μὴ ἑαυτῷ τοὺς ἑπτακισχιλίους ὑπολειπομένου Θεοῦ, τουτέστι, μὴ θείας χάριτος αὐτοὺς ἐπὶ τῆς γνώμης τῆς εὐσεβοῦς φυλαττούσης, οὕτως οἶμαι καὶ νῦν.

6 Εἰ δὲ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι 10 ἐστὶ χάρις. ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον. εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις.

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἐπιπηδᾷ τῇ φιλονεικίᾳ τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν εἰρημένων· καὶ ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποστερῶν συγγνώμης. οὐδὲ γὰρ ἔχετε, φησὶ, εἰπεῖν, ὅτι προφῆται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ 15 Θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ πράγματα ἐβόα, καὶ ἡ παραζήλωσις ἱκανὴ ἡμᾶς ἐπισπάσασθαι ἦν. φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιταττόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐδυνήθημεν προσελθεῖν. ἐπειδὴ ἔργων ἐπίδειξιν ἀπῃτούμεθα, καὶ κατορθώματα ἐπίπονα. πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπήτησεν ὁ Θεὸς παρ᾽ ὑμῶν, ὁπότε καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ τοῦτο ἐπισκιάζειν 20 ἔμελλε; ταῦτα δὲ εἶπε, βουλόμενος ἐνδείξασθαι ὅτι σφόδρα ἐβούλετο αὐτοὺς σωθῆναι. οὐ γὰρ ἡ σωτηρία αὐτοῖς προεχώρει μόνον εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ τῷ Θεῷ δόξα μεγίστη ἦν, τὸ τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ. τί τοίνυν ἐφοβήθης προσελθεῖν, οὐκ ἀπαιτούμενος ἔργα; τί δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, χάριτος προ- 25 κειμένης; καὶ νόμον μοι προβάλλῃ εἰκῇ καὶ μάτην; οὔτε γὰρ ἐκεῖθεν σωθήσῃ. καὶ ταύτην λυμήνῃ τὴν δωρεάν. εἰ γὰρ φιλονεικεῖς ἐκεῖθεν σώζεσθαι, ἀναιρεῖς τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ταύτην. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι τοῦτο ξένον εἶναι, προλαβὼν καὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους ἐκείνους, ἀπὸ χάριτος ἔφη σεσῶσθαι. ὅταν γὰρ εἴπῃ ὅτι οὕτω καὶ 30 ἐν τῷ νῦν καιρῷ λεῖμμα κατ᾽ ἐκλογὴν χάριτος γέγονε, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι χάριτι ἐσώθησαν. καὶ οὐ τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν "κατέλιπον ἐμαυτῷ." τοῦτο γὰρ ἐμφαίνοντός ἐστιν ὅτι τὸ πλέον αὐτὸς εἰσήνεγκε. καὶ εἰ χάριτι, φησὶν, διατί μὴ πάντες

ἐσωζόμεθα; ὅτι μὴ βούλεσθε. ἡ γὰρ χάρις, κἂν χάρις ᾖ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει· οὐ τοὺς ἀποστρεφομένους αὐτὴν, καὶ πολεμοῦντας αὐτῇ διηνεκῶς καὶ ἐναντιουμένους.

Γενναδίου. Οὐ τηνάλλως δὲ ἀδολεσχῆσαι βουλόμενος, οὕτω ταῦτα ἔθηκεν ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ δεῖξαι σπουδάζων, ἀσύμβατον 5 ὄντα παντελῶς τὸν νόμον τῇ χάριτι· καὶ οὐ δυνάμενα κατὰ ταυτὸν ἀμφότερα ταῦτα, ἀλλὰ ἀναγκαίως ἔχον θατέρῳ θάτερον ὑπεξίστασθαι. ὥστε εἰ χάριτι ἐκλεγόμεθα, ῥᾴδιον τὸ προσελθεῖν καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ. οὐδὲ γὰρ ἔργων δεόμεθα εἰς τὸ προσδραμεῖν αὐτῷ καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ. ἀλλὰ μόνη γνώμη καὶ προαίρεσις 10 ἀρκεῖ. κατὰ χάριν γὰρ, οὐ δι' ἔργα προσδέχεται. ὥστε εἰ χάριτι καλεῖ καὶ προσδέχεται, οὐκ ἔχομεν εἰς τοῦτο χρείαν ἔργων. ἐπεὶ εἰ χρείαν σχοίημεν ἔργων, οὐκέτι ἡ χάρις, χάρις μένει. οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀκολουθήσει τὸ ἄτοπον, ἐὰν νομίσωμεν ὅτι δεῖ ἡμῖν ἔργων εἰς τὸ προσελθεῖν, καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὅμοιον. 15 εἰ γὰρ ἐξ ἔργων προσιέναι δεῖν ἡμᾶς νομίσομεν, δῆλον ὡς ἀνήρηται ἡ χάρις. ἐπεὶ εἰ μὴ ἀνήρηται, οὐκέτι οὐδὲ τὸ ἔργον μένει ἔργον· τῆς χάριτος οὐκ ἐώσης ὅλως ἔργον ὑποστῆναι· ἀλλὰ προῖκα τὴν ἐκλογὴν ἐπιδεικνυμένης. κεχώρισται μὲν γὰρ ἀπ' ἀλλήλων τῇ φύσει χάρις καὶ ἔργον. καὶ τῷ μὲν ἔργῳ ἕπεται μισθὸς καὶ οὐ 20 χάρις. ἡ δὲ χάρις δίδοται, οὐχ ὡς ἀντιμισθία, ἀλλὰ δῶρον καὶ φιλοτιμία. δῆλον οὖν, ὅτι τὴν εὐεργεσίαν τῆς χάριτος παρεχομένης· εἴ τις οἴεται διὰ τῶν ἔργων ταύτης ἀπολαύειν, ἀναιρεῖ τὴν χάριν τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ οὐ μένει ἡ χάρις ἔτι χάρις. πάλιν οὐδὲ τὰ ἔργα μένει ἔργα. τὴν γὰρ οἰκείαν οὐ σώζει φύσιν. ἐπεὶ 25 τοῖς ἔργοις μισθὸς, ἀλλ' οὐ χάρις ἀκολουθεῖ. τῆς χάριτος οὖν χορηγούσης τὴν εὐεργεσίαν, κἄν τις δι' ἔργων ταύτης τυχεῖν πειρασθείη, εἰς μάτην ἔσται ἡ πεῖρα. μήτε τῶν ἔργων, ἔργων ἔτι δυναμένων μεῖναι. οὐ γὰρ ἔσται τούτοις μισθὸς, τῆς χάριτος προλαβούσης. καὶ ματαιοπονοῦντος λαβεῖν δι' ἔργων, ὃ προῖκα παρέσχεν 30 ἡ χάρις. εἰ γοῦν χάριτι φησὶ, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ εἰ συγχωρηθῇ τὸ ἐξ ἔργων, ἀνήρηται ἡ χάρις, χάρις εἶναι. πάλιν εἰ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις. ἐπεὶ εἰ συγχωρηθῇ ἡ χάρις, οὐκέτι μένει τὸ ἔργον, ἔργον.

Θεοδώρου Μονάχου. Εἰ δὲ λέγει τις, διατί οὖν οὐ πᾶσιν 35

ἐχαρίσατο; λεκτέον, ὅτι ἡ χάρις, ἐν τῇ πίστει καὶ τῷ βαπτίσματι δίδοται. ᾧπερ ἀπιστήσαντες, πῶς ἔμελλον τυχεῖν τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν;

Χρυσοστόμου. Δι' ὅλου τοιγαροῦν ἐκεῖνο κατασκευάζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸ, "οὐχ οἷον δὲ ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ." 5 δεικνὺς ὅτι εἰς τοὺς ἀξίους ἦλθεν ἡ ἐπαγγελία· καὶ ὅτι οὗτοι, εἰ καὶ ὀλίγοι εἰσι, δύνανται εἶναι λαὸς τοῦ Θεοῦ. καί τοι γε ἐν προοιμίοις τῆς Ἐπιστολῆς μετὰ πλείονος αὐτὸ ὑπερβολῆς τέθεικεν, εἰπὼν, "τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες;" καὶ μὴ δὲ μέχρι τούτου στὰς, ἀλλ' ἐπαγὼν, "γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθὴς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος 10 "ψεύστης." καὶ νῦν δὲ πάλιν ἑτέρως αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ τῆς χάριτος δείκνυσι τὴν ἰσχύν· καὶ ἀεὶ τοὺς μὲν, σωζομένους, τοὺς δὲ, ἀπολλυμένους.

7 Τί οὖν; ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τοῦτο οὐκ ἐπέτυχεν, ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. 15

Κυρίλλου. Ἔφη μὲν ὅτι οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς ἀντεναστῆναι τινὰς ἐκεῖνό που πάντως προϊσχομένους καὶ λέγοντας, καίτοι πῶς οὐκ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, εἴπερ ἀπώλισθεν Ἰσραὴλ εἰ καὶ μὴ εἰσάπαν ὁλοτελῶς, ἀλλ' οὖν ὡς ἐν μοίρᾳ; λεῖμμα γὰρ σέσωσται· καὶ τοῦτο κατ' 20 ἐκλογήν. ὑπ' αὐτοῦ δὴ καὶ μάλα ἐμφρόνως. καὶ φησὶν, "τί οὖν;" τουτέστι, τί οὖν περὶ τούτου φημί; "ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου "οὐκ ἐπέτυχεν. ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν." ἐπιζητεῖ μὲν γὰρ ὁ Ἰσραὴλ τὴν ἐκ νόμου δικαίωσιν. εἶτα πῶς ἦν αὐτὸν δικαιοῦσθαι φησὶν, τετελειωκότος οὐδένα τοῦ νόμου· οὐκοῦν 25 τὴν διὰ τύπου δικαίωσιν ἐπιζητεῖ μὲν ὁ Ἰσραήλ· οὐκ ἐπέτυχε δέ. ἀλλ' οἵ γε ἀπολογάδην καὶ τῶν ἄλλων ἐξῃρημένοι, διὰ τὸ εὐπειθὲς ἐπέτυχον. δεδικαίωνται γὰρ διὰ πίστεως. πεπώρωνται δὲ οἱ λοιποί. τουτέστιν οἱ σκληροί τε καὶ ἀνουθέτητοι.

Θεοδωρήτου. Εἰς μὲν οὖν τὸ, "τί οὖν;" ὑποστικτέον. κατ' 30 ἐρώτησιν γὰρ κεῖται. ἀντὶ τοῦ, τί τοίνυν ἔστιν εἰπεῖν; εἶτα, κατὰ ἀπόκρισιν τὰ λοιπά. ἐκλογὴν δὲ, τοὺς ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότας καλεῖ. λέγων ὅτι ὁ Ἰσραὴλ τῷ νόμῳ προστετηκὼς, διήμαρτε τοῦ σκοποῦ. παρανόμως γὰρ νῦν φυλάττει τὸν νόμον, καὶ δικαιοσύνην

οὐδεμίαν καρποῦται. οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότες, ἐπέτυχον. οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. ἀντὶ τοῦ, σκληροτέραν ἡ ἀπιστία τὴν καρδίαν αὐτῶν εἰργάσατο.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Τὸ τοίνυν ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν, οὐκ ἐρωτῶντος μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἐγκαλοῦντος. ἑαυτῷ γὰρ* 5 *μάχεται, φησὶν, ὁ Ἰουδαῖος, ζητῶν δικαιοσύνην ἣν οὐ*[b] *βούλεται λαβεῖν. εἶτα ἀποστερῶν αὐτοὺς πάλιν συγγνώμης, ἀπὸ τῶν εἰληφότων δείκνυσιν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην. ἡ γὰρ ἐκλογὴ, φησὶ, ἐπέτυχε. κἀκεῖνοι τούτους κατακρινοῦσιν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, "εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. οἱ υἱοὶ* 10 *"ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβαλοῦσι; διὰ τοῦτο κριταὶ αὐτοὶ ὑμῶν ἔσονται." ἵνα γὰρ μηδεὶς τῇ τοῦ πράγματος ἐγκαλῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ἐκείνων γνώμῃ, δείκνυσι καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας. διὸ καὶ σφόδρα ἐμφαντικῶς τῇ λέξει κέχρηται· καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν καὶ τὴν αὐτῶν σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀνέλῃ τὸ αὐτεξούσιον, φησὶν,* 15 *ὅτι ἐπέτυχον. ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος. καὶ ὅτι πλέον τῆς χάριτος ἦν, οὐ τὸ πᾶν. καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὁ δεῖνα ἐπέτυχεν· ὁ δεῖνα εὗρεν. ὅταν πολὺ κέρδος ᾖ τὸ γινόμενον. οὐ γὰρ ἀνθρωπίνοις νόμοις*[c] *ἀλλὰ θείᾳ δωρεᾷ τὸ πλέον γέγονεν. "οἱ δὲ λοιποὶ," φησὶν, "ἐπωρώθησαν." ὅρα πότε ἐθάρρησεν εἰπεῖν* 20 *οἰκείᾳ φωνῇ τὴν τῶν λοιπῶν ἐκβολήν· εἶπε μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ ἤδη· ἀλλὰ τοὺς προφήτας εἰσάγων κατηγοροῦντας. ἐνταῦθα δὲ καὶ ὁ αὐτὸς λοιπὸν ἀποφαίνεται.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. *Τί οὖν φησίν; ἀντὶ τοῦ, τί οὖν ἐκ τῶν προειρημένων ἡμῖν τὸ συναγόμενον; ἐν οἷς τῶν τε ἠπιστηκότων* 25 *κατηγορήσαμεν, καὶ τοὺς πεπιστευκότας δικαιότατα τὴν τῶν δογμάτων ἀλήθειαν προτετιμηκότας ἐδείξαμεν; "ὃ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, "τούτου οὐκ ἐπέτυχεν." ὅτι τοῖς Ἰσραηλίταις τυχεῖν οὐκ ἐγένετο τούτου, ὃ δὴ ζητεῖν δοκοῦσιν. ἵνα εἴπῃ τῆς δικαιοσύνης. ὅμοιον γάρ ἐστι τῷ "Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον* 30 *"δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε." λείπει δὲ τὸ, πάντες. ἵνα ᾖ, τούτου πάντες οὐκ ἐπέτυχον. ἐπάγει γὰρ, "ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν. οἱ δὲ "λοιποὶ ἐπωρώθησαν." ἵνα εἴπῃ, ἔτυχον μὲν τῆς δικαιώσεως οἱ*

[b] A recent. m. suprascriptum. [c] I. m. a m. r. *πόνοις*.

τῆς ἐκλογῆς, ἀπὸ τοῦ ἰδίου τρόπου νομισθέντες ἄξιοι. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀπεβλήθησαν διὰ τὴν αὐτῶν κακίαν.

8 Καθὼς γέγραπται, Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. 5

Χρυσοστόμου. Ἀποφηνάμενος ὅτι ἐπωρώθησαν, οὐδὲ ἐνταῦθα ἀρκεῖται τῇ οἰκείᾳ ἀποφάσει, ἀλλὰ πάλιν τὸν προφήτην Ἡσαΐαν ἐπήγαγε. πόθεν δὲ ἡ πώρωσις αὕτη; εἶπε μὲν καὶ ἔμπροσθεν τὰς αἰτίας. καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν αὐτῶν περιέτρεψε κεφαλήν· δεικνὺς ὅτι ἐξ ἀκαίρου φιλονεικίας ὑπέμειναν. λέγει δὲ καὶ νῦν. ὅταν γὰρ 10 εἴπῃ "ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν," οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν φιλόνεικον διαβάλλει. καὶ γὰρ ὀφθαλμοὺς ἔχοντες ὥστε ἰδεῖν τὰ θαύματα, καὶ ὦτα κεκτημένοι ὥστε ἀκοῦσαι τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης διδασκαλίας, οὐδενὶ τούτων εἰς δέον ἐχρήσατο. τὸ δὲ "ἔδωκεν" ἐνταῦθα μὴ ἐνέργειαν 15 εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ συγχώρησιν. κατάνυξιν δὲ ἐνταῦθα, τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἕξιν τῆς ψυχῆς φησι, τὴν ἀνιάτως ἔχουσαν καὶ ἀμεταθέτως. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶ ὁ Δαβὶδ, "ὅπως ἂν ψάλλῃ σοι ἡ "δόξα μου, καὶ οὐ μὴ κατανυγῶ." τουτέστιν, οὐ μὴ μεταστῶ, οὐ μὴ μεταβληθῶ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ κατανενυγμένος οὐκ ἂν 20 εὐκόλως μεταστῇ, οὕτω καὶ ὁ ἐν πονηρίᾳ κατανυγεὶς πάλιν, οὐκ ἂν ῥᾳδίως μεταβάλοιτο. κατανυγῆναι γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τὸ ἐμπαγῆναί που καὶ προσηλῶσθαι. τὸ τοίνυν ἀνίατον αὐτῶν καὶ δυσμετάθετον τῆς γνώμης δηλῶν, "πνεῦμα κατανύξεως" εἶπεν.

Γενναδίου. Ἢ "πνεῦμα κατανύξεως," ἀντὶ τοῦ προαίρεσιν 25 βαρυτάτην, δεομένην μετανοίας καὶ διορθώσεως.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ "ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα "κατανύξεως," ὥστε κατανύσσεσθαι πρὸς εὐσέβειαν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ὠφελήθησαν ἐκ τούτου. οὔτε γὰρ αὐτοὶ ὁρῶσιν, οὔτε ἄλλοι ἀκούσουσιν, ἀλλὰ μόνον κατανύσσονται, οὐκ ἐπιστρέφουσι δέ. διὸ 30 καὶ ἄνω εἶπε, "μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς ὅτι ζῆλον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' "οὐ κατ' ἐπίγνωσιν."

Ἰσιδώρου. Τὸ οὖν, "ἔδωκε," καὶ τὸ "παρέδωκε," κατὰ τοὺς τῆς ἱερᾶς γραφῆς νόμους καὶ τὰ ἰδιώματα, ἀφῆκεν ἐστὶ, καὶ

συνεχώρησεν. εἰ δ' οὐ καταδέχῃ, δι' ἀποδείξεως ὁ λόγος βαδιεῖται. φησὶν ὁ Παῦλος περὶ τῶν τὸ θεῖον σέβας εἰδώλοις ἐπιφημισάντων, "παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας," τουτέστιν, ἀφῆκεν, ἐγκατέλιπε. πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλον καὶ τὴν φύσιν ἀγνοεῖν, καὶ ὑπερορίοις ἐγκαλινδεῖσθαι πταίσμασιν, οἱ τὴν κτίσιν παρὰ τὸν 5 κτίσαντα προσκυνήσαντες; καὶ πάλιν, "παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς "εἰς νοῦν ἀδόκιμον, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα." εἶτα αὐτὸ ἑρμηνεύων ἔφη, "πεπληρωμένους πάσης ἀδικίας," πλεονεξίας, κακίας. εἰ τοίνυν πεπληρωμένοι ἦσαν, πῶς παρέδωκε; θέα τὴν ἀκρίβειαν. οὐκ εἶπε παρέδωκε πληρωθησομένους, ἀλλ' ὅτι πεπληρωμένους 10 ἀφῆκεν. ὥσπερ ἂν εἴ τις ποιμὴν ἀγαθὸς πρόβατα λοιμικῇ νόσῳ ἑαλωκότα, ἔξω τῆς ἀγέλης ἀπελάσειε, καὶ τρόπον τινὰ τοῖς λύκοις παραδοίη. οὐ τῷ εἰς τὰ τῶν λύκων ἐμβαλεῖν στόματα, ἀλλὰ τῷ γυμνῶσαι τῆς οἰκείας ἐπιμελείας καὶ προστασίας.

Τὸ μὲν οὖν "ἔδωκε," τοιαύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν. τὸ δὲ "πνεῦμα 15 κατανύξεως," καταγνώσεως ἔσται καὶ καταπλήξεως. τὸ γὰρ νύττειν, τιτρώσκειν ἐστὶ καὶ πλήττειν. κατὰ τὸ, "ἔνυξαν τὴν πλευρὰν "τοῦ Ἰησοῦ λόγχῃ." ἐπεὶ οὖν πλῆξαι ἐστὶ τὸ νύξαι, τὸ κατατρωθῆναι, κατανυγῆναι εἰκότως εἴρηται. εἶτα ἑρμηνεύων αὐτὸς τὸ κατένυξεν, ὅτι κατέπληξεν ἐστὶν, ἔφη, "ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν καὶ 20 "ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν." τοῦτο γὰρ συμβαίνειν εἴωθε τοῖς καταπληττομένοις. ἅτε γὰρ τοῦ νοῦ ταραχθέντος, αἱ αἰσθήσεις τὰς ἐνεργείας ἀρνοῦνται. ὅτι δὲ τοῦτο μηνύει, ἄκουε λεγούσης τῆς γραφῆς, "μακάριος ὃς οὐ κατενύγη ἐν λύπῃ ἁμαρτίας." καὶ μὴν ἡ κατὰ Θεὸν λύπη, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; εἰ μὲν εἴποιμεν ὡς οἴονται τινὲς 25 τὸν μηδόλως ἁμαρτήσαντα μακαρίζεσθαι ἐνταῦθα, τάχα οὐδεὶς τοῦ μακαρισμοῦ τούτου ἀπολαύσειε. πάντες γὰρ ἐσμὲν ἐν ἐπιτιμίοις. τίς γὰρ καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτιῶν; εἰ δὴ φαίημεν ὅτι μακαρίζει οὐ τὸν μὴ λυπηθέντα, ἀλλὰ τὸν μὴ καταπλαγέντα ὑπὸ τῆς 30 λύπης, καὶ προδεδωκότα τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν, οἷον ἔπαθεν Ἰούδας, ἀγχόνῃ ἑαυτὸν ἀνελὼν, ὃ καὶ δεδιὼς ὁ θεσπέσιος Παῦλος, μὴ καὶ ὁ πεπορνευκὼς παρὰ Κορινθίοις πάθοι, ἔλεγε προσέσθαι αὐτὸν μετανοήσαντα, μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος, 35

τάχα πως τῆς ἀληθείας ἁψόμεθα τοῦ ῥητοῦ. εἰ δὲ ἐπὶ καλοῦ λέγεται ἡ κατάνυξις, θαυμαζέτω μηδείς. κακεῖ γὰρ τὸ τρωθῆναι τοῖς καλοῖς ἑρμηνεύει. ὡς καὶ ἡ τὸν θεῖον ἔρωτα ἔρωσα ψυχὴ ἐβόα, "ὅτι τετρωμένη ἀγάπη ἐγώ." χρὴ γὰρ εἰδέναι ὅτι οὐ πάντως τὰ αὐτὰ ὀνόματα καὶ ῥήματα τὸ αὐτὸ παρίστησι νόημα. 5 ἐπεὶ καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν, "ὅπως ἂν ψάλῃ σοι ἡ δόξα μου, καὶ οὐ "μὴ κατανυγῶ." ὅπερ οἶμαι δηλοῦν, τὸ, οὐ μὴ καταπλαγῶ, οὐδὲ μεταστῶ εἰς τὸ μηκέτι ὑμνεῖν. ἐπήγαγε γὰρ, "Κύριε, ὁ Θεός "μου, εἰς τὸν αἰῶνα ἐξομολογήσομαι." καὶ οἱ περὶ Συμεῶνα δὲ καὶ Λευῒ μετὰ τὸ ὑβρισθῆναι αὐτῶν τὴν ἀδελφὴν, κατενύγησαν· 10 τουτέστι, κατεπλάγησαν, καὶ κατετρώθησαν ὑπὸ τοῦ ζήλου· καὶ οὕτως εἰς ἀμετάθετον ἐξέπεσον ὀργὴν, ὡς καὶ δόλῳ οὐ μόνον τὸν ὑβριστὴν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν πόλιν ἡβηδὸν κατασφάξαι.

9 Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει, γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν εἰς παγίδα καὶ εἰς θήραν, εἰς σκάνδαλον καὶ εἰς ἀνταπό- 15 10 δομα αὐτῶν· σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον.

Κυρίλλου. Παρακομίζει πρὸς ἀπόδειξιν ὧν εἶπε καὶ γράμμα προφητικὸν, οὐχ ἑνὸς ἀλλὰ δύο προφητῶν, πρὸς σύστασιν, "ἵνα 20 "ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθῇ πᾶν ῥῆμα." ἐπάρατος δὲ μάλα ὀρθῶς γέγονεν αὐτῶν ἡ τράπεζα. τουτέστιν, ἡ κακοξενία καὶ ἡ ὠμότης, ἣν ἐπὶ Χριστῷ πεποίηνται, κατὰ τὸν τοῦ σταυροῦσθαι καιρόν. δεδιψηκότι γὰρ αὐτῷ προσεκόμισαν ὄξος, χολῇ συμμιγές. διὰ τοῦτο καὶ ἐσκοτώθησαν τὸν νοῦν, καὶ κάτω 25 κεκύφασι, μόνα φανταζόμενοι τὰ ἐπὶ γῆς.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων τῷ Δαβὶδ, μόνον, τὸ, "σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν," ἁρμόζει εἰς τὸ προκείμενον. εἰ καὶ ὁλόκληρον παρήγαγε περικοπήν. τοῦτο γὰρ πωρώσεως ἴδιον. 30

Οἰκουμενίου. Πλὴν σκόπει, ὅτι τὸ αὐθαιρέτως μέλλον παρ' αὐτῶν γίνεσθαι, ὡς ἐν κατάρας λέγει μέρει· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠβουλήθησαν, φησὶν, τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν, μὴ ἴδοιεν. τὸ

μέντοι συγκαμφθῆναι δηλοῖ, τὸ μέλλειν αὐτοὺς ὑπὸ Ῥωμαίους γενέσθαι. τὸ δὲ διὰ παντὸς, ὡς οὐδέ ποτε ἐλευθερωθεῖεν.

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. Δεικνὺς γὰρ ὅτι τῆς ἀποστασίας ταύτης δώσουσι δίκας, ἐπήγαγε τὸν προφήτην ταῦτα ἀπειλοῦντα, ἅπερ ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε. "γενηθήτω," γάρ φησιν, "εἰς παγίδα ἡ 5 "τράπεζα αὐτῶν." τουτέστιν, ἡ τρυφὴ, τὰ ἀγαθὰ πάντα μεταβαλλέσθω, καὶ ἀπολλύσθωσαν, καὶ γενέσθωσαν εὐχείρωτοι τοῖς πᾶσι. καὶ δηλῶν ὅτι ἁμαρτημάτων τίνουσι δίκην ταῦτα πάσχοντες, ἐπήγαγε, "καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς, σκοτισθήτωσαν οἱ "ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν," καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα οὖν ἔτι 10 ἑρμηνείας δεῖται τινός; οὐχὶ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δῆλα; καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων, αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις προλαβοῦσα μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις. πότε γὰρ οὕτως εὐχείρωτοι γεγόνασι; πότε οὕτω τὸν νῶτον αὐτῶν συνέκαμψαν; πότε τοιαύτην δουλείαν ὑπέστησαν; καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ λύσις 15 ἔσται τῶν δεινῶν τούτων. ὃ καὶ αὐτὸς ὁ πορφήτης ἠνίξατο. οὐ δὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπε, τὸν νῶτον αὐτῶν σύγκαμψον, ἀλλὰ διὰ παντός. εἰ δὲ φιλονεικεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, περὶ τοῦ τέλους, ἀπὸ τῶν φθασάντων μάνθανε καὶ τὰ παρόντα. κατέβης εἰς Αἴγυπτον. ἀλλ' ἐγένετο τετρακόσια ἔτη. καὶ ταχέως σε τῆς δουλείας ἐκείνης ἀπήλλαξεν 20 ὁ Θεός. καὶ ταῦτα, ἀσεβοῦντα καὶ πορνεύοντα τὴν χαλεπωτάτην πορνείαν. ἀπηλλάγης Αἰγύπτου· προσεκύνησας μόσχον. ἔθυσας τοὺς υἱούς σου τῷ Βεελφεγώρ. τὸν ναὸν ἐμόλυνας. πᾶν εἶδος ἐπῆλθες κακίας καὶ ἀσεβείας. ἀλλ' ὅμως ἑβδομήκοντα ἔτεσι παραδοὺς Βαβυλωνίοις, πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήγαγεν ἐλευ- 25 θερίαν. καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν πατρίδα ἀπέδωκε, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς προφητείας σχῆμα. καὶ προφῆται πάλιν, καὶ Πνεύματος χάρις. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγκατελείφθης. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιὴλ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Ἱερεμίας, καὶ ἐν ἐρήμῳ Μωϋσῆς. μετ' ἐκεῖνα πάλιν ἐπὶ τὴν προ- 30 τέραν ἐπανῆλθες κακίαν. καὶ ἐξεβακχεύθης, καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μετετάξω πολιτείαν, ἐπ' Ἀντιόχου τοῦ ἀσεβοῦς. ἀλλὰ καὶ τότε, ἔτη τρία μόνον καὶ μικρόν τι πρὸς Ἀντιόχῳ παραδοθέντες, διὰ τῶν Μακκαβαίων τὰ λαμπρὰ πάλιν ἐστήσατε τρόπαια. ἀλλὰ

νῦν, τοιοῦτον οὐδέν. ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν γέγονεν. ὃ καὶ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσαι. ὅτι τὰ μὲν τῆς κακίας ἔληξε· τὰ δὲ τῆς τιμωρίας, ἐπιτέταται. καὶ οὐδὲ ἐλπίδα τινὰ ἔχει μεταβολῆς. οὐδὲ γὰρ ἑβδομήκοντα ἔτη παρῆλθε μόνον, οὐδὲ ἑκατὸν, οὐδὲ δὶς τοσαῦτα, ἀλλὰ καὶ τριακόσια, καὶ πολλῷ πλείω. καὶ οὔτε σκιὰν 5 ἐλπίδος τοιαύτης ἔστιν εὑρεῖν· καὶ ταῦτα οὔτε εἰδωλολατρούντων ὑμῶν καθάπερ τότε, οὔτε τὰ ἄλλα ποιούντων, ἅπερ ἔμπροσθεν ἐτολμᾶτο. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ αἴτιον; διεδέξατο τὸν τύπον ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸν νόμον ἐξέκλεισεν ἡ χάρις. ἅπερ ἄνωθεν προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγε, "καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγ- 10 "καμψον." εἶδες προφητείας ἀκρίβειαν; πῶς καὶ τὴν ἀπιστίαν προανεφώνησε; καὶ τὴν φιλονεικίαν ἔδειξε, καὶ τὴν ἑψομένην δίκην ἐδήλωσε, καὶ τὸ ἀπέραντον τῆς κολάσεως ἐνεδείξατο;

11 Λέγω οὖν, μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτήρια τοῖς ἔθνεσιν, 15 εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.

Χρυσοστόμου. Καθαψάμενος αὐτῶν σφοδρῶς, καὶ ἀφ' ὧν ἠπίστησαν, καὶ ἀφ' ὧν ἔπαθόν τε καὶ ἔμελλον πείσεσθαι· καὶ δείξας μυρίων κακῶν ὄντας ὑπευθύνους, τότε παραμυθίαν ἐπινοεῖ. καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου. τὴν μὲν κατηγορίαν, ἀπὸ τῶν 20 προφητῶν εἰσήγαγε· τὴν δὲ παραμυθίαν, παρ' ἑαυτοῦ τίθησιν. ὅτι μὲν γὰρ αὐτοῖς ἡμάρτηται μεγάλα φησὶν, οὐδεὶς ἀντερεῖ. ἴδωμεν δὲ εἰ τοιοῦτον τὸ πτῶμα ὡς καὶ ἀνίατον εἶναι, καὶ μηδεμίαν ἔχειν διόρθωσιν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοιοῦτον. εἶδες πῶς αὐτῶν πάλιν καθάπτεται· καὶ ἐν προσδοκίᾳ παραμυθίας ὑπευθύνους ποιεῖ ἁμαρτη- 25 μάτων ὡμολογημένων; ἴδωμεν δὲ τίνα αὐτοῖς καὶ παραμυθίαν ἐπινοεῖ. ὅταν τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, φησὶ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας. ἀλλ' εὐθέως μὲν τοῦτο οὐ λέγει. ἐπειδὴ δὲ σφοδρῶς αὐτῶν κατέδραμε, καὶ κατηγορίαις συνῆψε κατηγορίας. προφήτας ἐπὶ προφήταις εἰσάγων καταβοῶν- 30 τας αὐτῶν· ἵνα μὴ ταύτῃ καὶ τούτῳ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλὼν ἀποτειχίσῃ τὴν πρὸς τὴν πίστιν ἐπάνοδον, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πάλιν πιστεύσαντας εἰς ἀπόνοιαν ἐπάρῃ. καὶ φυσηθέντες καὶ αὐτοὶ βλαβῶσιν εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον, πάλιν παραμυθεῖται αὐτοὺς,

λέγων, "ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς "ἔθνεσι."

Δεῖ δὲ ἡμᾶς οὐχ ἁπλῶς ἀκούειν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὴν γνώμην εἰδέναι, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος· καὶ τί κατορθῶσαι ἐσπούδακεν. ὅπερ ἀεὶ παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. ἂν γὰρ 5 μετὰ τῆς διανοίας ταύτης δεξώμεθα τὰ εἰρημένα, ἐν οὐδενὶ τούτων ὀψόμεθα δυσκολίαν οὖσαν. τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτῷ νῦν, τὴν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐγγινομένην ἀπόνοιαν τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καθελεῖν. οὕτω γὰρ καὶ οὗτοι ἀσφαλέστερον μένειν ἔμελλον ἐν τῇ πίστει, μετριάζειν μαθόντες. καὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίων τῆς ἀπογνώσεως ἀπαλ- 10 λαγέντες, τῇ χάριτι προθυμότεροι προσιέναι. πρὸς τοῦτον τοίνυν τὸν σκοπὸν ὁρῶντες, πάντων ἀκούωμεν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ λεγομένων. τί οὖν φησι; καὶ πόθεν δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀνίατα ἔπταισαν, οὐδὲ εἰς τέλος ἐξεβλήθησαν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν; οὕτω λέγων, "τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παρα- 15 "ζηλῶσαι αὐτούς."

Οὗτος δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνως ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τοῦτο βούλονται αἱ παραβολαί. καὶ γὰρ ὁ τοὺς γάμους ποιήσας τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ οἱ κεκλημένοι οὐκ ἠθέλησαν εἰσελθεῖν, τότε τοὺς ἐν ταῖς τριόδοις ἐκάλεσε. καὶ ὁ τὸν ἀμπελῶνα δὲ κατα- 20 φυτεύσας, ἐπειδὴ ἔσφαξαν οἱ γεωργοὶ τὸν κληρονόμον, τότε ἐξέδωκεν ἑτέροις τὸν ἀμπελῶνα. καὶ χωρὶς δὲ παραβολῆς ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς, "οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπο- "λωλοκότα οἴκου Ἰσραήλ." καὶ τῇ Συροφοινικίσσῃ δὲ ἐπιμενούσῃ πλέον τί, πάλιν ἔλεγεν, "οὐ γάρ ἐστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον 25 "τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις." καὶ ὁ Παῦλος δὲ πρὸς τοὺς στασιάζοντας τῶν Ἰουδαίων, "ὑμῖν ἦν πρῶτον," φησὶ, "ἀναγ- "καῖον, λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἐκρί- "νατε ἑαυτοὺς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη." καὶ διὰ πάντων δηλοῦται, ὅτι ἡ μὲν ἀκολουθία τῶν πραγμάτων αὕτη ἦν· ἐκείνους 30 προσελθεῖν πρώτους, καὶ τότε τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ἐπειδὴ δὲ ἠπίστησαν, ἀντεστράφη ἡ τάξις. καὶ ἡ ἀπιστία αὐτῶν καὶ τὸ παράπτωμα, πρώτους ἐποίησεν εἰσενεχθῆναι τούτους. διὸ φησὶ, "τῷ αὐτῶν "παραπτώματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εἰς τὸ παραζηλῶσαι "αὐτούς." εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀκολουθίας ἐκβὰν ὡς προηγουμένως γεγε- 35

νημένον λέγει, μὴ θαυμάσῃς. βούλεται γὰρ αὐτῶν παραμυθήσασθαι τὰς ψυχὰς πεπληγμένας.

Ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. ἦλθε πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. οὐκ ἐδέξαντο αὐτὸν, μυρία θαυματουργοῦντα, ἀλλ᾽ ἐσταυρώσαν. ἐπεσπάσατο λοιπὸν τὰ ἔθνη, ἵνα ἡ ἐκείνων τιμὴ δάκνουσα αὐτῶν τὴν 5 ἀναισθησίαν, κἂν ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους φιλονεικίας αὐτοὺς πείσῃ προσελθεῖν. ἔδει μὲν γὰρ δεχθῆναι πρῶτον ἐκείνους, καὶ τότε ἡμᾶς. διὸ καὶ ἔλεγε, "δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ "πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἕλληνι." ἐπειδὴ δὲ ἀπεσκίρτησαν, οἱ ὕστεροι πρῶτοι γεγόναμεν. εἶδες τοίνυν, πόσην αὐ- 10 τοῖς κἀντεῦθεν συνάγει τιμήν; μίαν μὲν ὅτι τότε, φησὶν, ἡμᾶς κληθῆναι, ὅτε αὐτοὶ οὐκ ἠθέλησαν. δευτέραν δὲ, ὅτι διὰ τοῦτο φησὶ κληθῆναι, οὐχ ἵνα ἡμεῖς σωθῶμεν μόνον, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἐκεῖνοι διὰ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ζηλώσαντες, βελτίους γένωνται. τί οὖν φησίν; εἰ μὴ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, οὐκ ἂν ἐκλήθημεν καὶ ἐσώ- 15 θημεν, οὐκ ἂν πρὸ ἐκείνων, ἀλλ᾽ ἐν τῇ προσηκούσῃ τάξει. διὸ καὶ ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, "πορεύεσθε πρὸς τὰ "πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ," ἀλλὰ "πορεύεσθε μᾶλλον "πρὸς τὰ πρόβατα." δεικνὺς ὅτι καὶ πρὸς ἐκεῖνα δεῖ μετὰ ταῦτα ἀπελθεῖν. 20

Γεννᾳδίου. Καταγωνισάμενος οὖν ἱκανῶς τὴν τῶν Ἰουδαίων μερίδα, τετυφωμένων εἰκῆ διὰ τὸν νόμον, καὶ αὐτῶν σφάλμα διόλου τὴν αὐτῶν δείξας ἀποβολὴν, καὶ οὐ τοῦ κηρύγματος. ἵνα μὴ ἢ αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν, ἢ καὶ οἱ πεπιστευκότες περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ παντάπασιν ἀπολωλότων ἔχοντες τέλεον ἀπογνῶσιν, ἐπήγαγε, 25 "λέγω οὖν, μὴ, ἀπώσατο ὁ Θεός; μὴ, ἔπταισαν ἵνα πέσωσιν;" ἆρ᾽ οὖν τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἀνίατον εἰς τὸ παντελὲς εἶναι φημί; τὸ γὰρ "ἵνα," κἀνταῦθα, κατὰ τὸ σύνηθες λέγει. "μὴ γένοιτο." τοὐναντίον γὰρ τούτων πταισάντων προσεκλήθη. ὡς ἂν εἰς τὸν πρὸς αὐτοὺς ζῆλον ταύτῃ ἐρεθισθέντες, μὴ ἐναπομείνοιεν εἰς τὸ διηνεκὲς 30 ἐν τῷ πτώματι.

Θεοδωρήτου. Τοῖς Ἰουδαίοις γὰρ πρώτοις οἱ ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότες, προσήνεγκαν τὸ σωτήριον κήρυγμα. ἀντειπόντων δὲ τούτων, καὶ τὴν διδασκαλίαν οὐ δεξαμένων, τοῖς ἔθνεσι τὸ θεῖον προσήνεγκαν εὐαγγέλιον. οἱ δὲ, πιστεύσαντες, τῆς σωτηρίας ἀπή- 35

λαυσαν. ἱκανὸν δὲ τοῦτο παρακνίσαι τῶν Ἰουδαίων τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ εἰς ζῆλον ἐρεθίσαι καὶ προξενῆσαι τῆς σωτηρίας τὴν μετουσίαν. ὁρῶσι γὰρ τοὺς ἐσχάτους πρώτους γεγενημένους.

Φωτίου. Ἐπειδὴ δὲ τῶν προσπταιόντων, οἱ μὲν πταίοντες ὑποσκελίζονται μόνον, οἱ δὲ καὶ καταπίπτουσι, θέλων τοὺς Ἰουδαίους, 5 ἅμα μὲν εἰς τὴν πίστιν προτρέψαι, ἅμα δὲ καὶ παραμυθήσασθαι, φησὶ, ὅτι τὸ πταῖσμα αὐτῶν οὐκ εἰς κατάπτωσιν τέλειαν γέγονεν, ἀλλὰ μόνον οἷον ὑπεσκελίσθησαν. καὶ τοῦτο δι' οἰκονομίαν τινὰ συνεχωρήθη. ἵνα τῷ ἐκείνων παραπτώματι γένηται μὲν ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι, γένηται δὲ καὶ αὐτῶν ἐκείνων διόρθωσις, παραζηλούν- 10 των καὶ μιμουμένων τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ὥστε τὸ προσπταῖσαι αὐτοὺς τρόπον τινὰ εἰς ἀνόρθωσιν συντελεῖ τὴν αὐτῶν. εἴπερ ἐν μὲν τῷ παραπτώματι αὐτῶν ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν· ἐν δὲ τῇ σωτηρίᾳ ἐκείνων ἡ τούτων παραζήλωσις· διὰ δὲ τῆς παραζηλώσεως ἡ τῶν πεπτωκότων ἐπανόρθωσις. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια. ἐξ 15 ἀπόρων πόρους παρέχει, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ χρηστότερα. οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἔπταισαν, ὥστε πεσεῖν καὶ κεῖσθαι, καὶ μήτε ἑαυτοῖς μήτε ἑτέροις χρηστοῦ τινὸς γενέσθαι αἴτιοι. ὁ δὲ Χριστὸς τῷ αὐτῶν παραπτώματι, καὶ εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν σωτηρίαν, καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἐκείνων ἐχρήσατο ἐπανόρθωσιν. 20

Κυρίλλου. Ὡς ἄγαμαί σε τῆς ἐπιεικείας, ὦ θεσπέσιε Παῦλε. μεταχειρίζῃ γὰρ εὐτέχνως τῆς οἰκονομίας τοὺς λόγους. οὐχὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κεκλῆσθαι τὰ ἔθνη διατεινόμενος· ἵνα εἰσάπαν ἀποπέσοι τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος ὁ Ἰσραὴλ, οἷά τινι λίθῳ περιπταίσας Χριστῷ. ἀλλ' ἵνα μᾶλλον τοὺς ἀδοκήτως εἰσδε- 25 δεγμένους παραζηλοῦντες, μεταμαθεῖν ἕλοιντο τὰ αἰσχίω[d]. καὶ φρονεῖν ἄμεινον ἢ πρίν· παραδέξαιντό τε οὕτω τὸν λυτρωτήν. παραστήσεται δὲ ὁ λόγος ὡς ἐν βραχεῖ παραδείγματι. παῖδες μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε μικροὶ τὲ καὶ ἄνηβοι, τὰς τοῖς ἔτι νηπίοις πρεπούσας εἰσδέχονται λύπας. εἶτα πατέρες ἢ μητέρες ἀποδραμόντες 30 βραχὺ, ἀπροφάσιστον μὲν τῶν ὀμμάτων καταχέουσι δάκρυον. λυποῦσι δὲ οὐ μετρίως τοὺς γεγεννηκότας. φέρει γὰρ εἰς τοῦτο, τῆς φυσικῆς φιλοστοργίας ὁ νόμος. καὶ δὴ τῆς μικροψυχίας καὶ εἰ-

[d] A m. rec. superscript. βελτίω.

καιότητος νηπιοπρεποῦς ἀφιστάντες εὐτέχνως, παιδίον ἁπλῶς τὸ παρατυχὸν ἁρπάζουσι. καὶ τούτῳ προσάγουσι τὰς παρὰ σφῶν τιμάς. παραζηλοῦντες ἐκεῖνο καὶ οἷον κατερεθίζοντες εἰς ὑποστροφὰς, καὶ ἀγάπησιν τὴν ἐφ' ἑαυτοῖς. τοιοῦτόν τι πεπράχθαι καθάπερ ἐγῶμαι, καὶ ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ἀπογινώσκειν οὐκ 5 ἐφιεὶς, καίτοι προσκεκρουκότα τὸν Ἰσραήλ.

12 Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμου, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν;

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα πρὸς χάριν αὐτοῖς διαλέγεται. καὶ 10 γὰρ εἰ μυριάκις οὗτοι παρέπεσον, οὐκ ἂν ἐσώθησαν τὰ ἔθνη, εἰ μὴ πίστιν ἐπεδείξαντο. ὥσπερ οὖν οὐδ' ἂν Ἰουδαῖοι ἀπώλοντο, εἰ μὴ ἠπίστησαν καὶ ἐφιλονείκησαν. ἀλλ', ὥσπερ ἔφην, παραμυθεῖται αὐτοὺς κειμένους. ἐκ περιουσίας παρασκευάζων θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, εἰ μετάθοιντο. εἰ γὰρ ὅτε, φησὶ, προσέκρου- 15 σαν, τοσοῦτοι σωτηρίας ἀπέλαυσαν, καὶ ἐν τῷ ἐκβληθῆναι ἐκείνους τοσοῦτοι ἐκλήθησαν, ἐννόησον τί ἔσται ὅταν ἐπιστρέψωσιν. οὐ γὰρ εἶπε, πόσῳ μᾶλλον ἡ ἐπιστροφὴ αὐτῶν, οὐδὲ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν, οὐδὲ τὸ κατόρθωμα αὐτῶν, ἀλλὰ "πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα "αὐτῶν;" τουτέστιν ὅταν πάντες εἰσιέναι μέλλουσι. τοῦτο δὲ 20 εἶπε, δεικνὺς καὶ τότε τὸ πλέον τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. καὶ σχεδὸν τὸ πᾶν.

Κυρίλλου. Εἰ γὰρ πεπλούτηκεν ὁ κόσμος τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, διὰ τὸ προσκροῦσαι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ διὰ τὴν Ἰουδαίων εὐήθειαν προσελήφθη τὰ ἔθνη, τίς ἂν εἴη ἡ πρόσληψις αὐτῶν; ἢ 25 μονονουχὶ θανάτου λύσις, καὶ οἷον, ζωὴ ἐκ νεκρῶν; καὶ ὅτι μέλλουσιν ἐπιστρέφειν, ἐκ πολλῶν ἐστι θείων καταμαθεῖν λογίων.

Θεοδωρήτου. Ἢ καὶ οὕτως. εἰ γὰρ τῶν πλειόνων ἀπιστησάντων οἱ ἐξ αὐτῶν πεπιστευκότες, τοῖς ἔθνεσι τῆς θεογνωσίας τὸν πλοῦτον προσήνεγκαν, δηλονότι πάντες πιστεύσαντες, μειζόνων 30 ἀγαθῶν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγένοντο ἂν πρόξενοι. ῥᾷον γὰρ ἐπίστευον πάντες, οὐκέτι τούτων ἀντιλεγόντων, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν κηρυττόντων.

Διοδώρου. Εἰ οὖν ἐν ὀλίγοις καὶ ἄγαν εὐαριθμήτοις τοσαύτης

ἐγένετο τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις τυχεῖν ἀφθονίας ἀγαθῶν, τί ποτε ἄρα δεῖ νομίζειν ἔσεσθαι εἰ πάντας αὐτοὺς ὑποδέξασθαι συμφώνως τὸν Χριστὸν συνέβη;

Ἐνθυμεῖσθε τοίνυν, φησὶν, οἷοί τινες ποτέ εἰσι, καὶ πόσον τί τῷ κοινῷ πρὸς κέρδος ἡ τῶν πάντων προσθήκη· ὧν τὸ παράπτωμά 5 τε καὶ ἥττημα πλούτου παραίτιον τοῖς ἐν κόσμῳ πᾶσιν ἔθνεσι γέγονεν. εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς οἶμαι πεφιληκότος Θεοῦ, ὥστε δι' αὐτοὺς χαρίσασθαι τὴν σωτηρίαν τοῖς ἔθνεσιν. ἵνα ταύτῃ γοῦν παρερεθισθέντες, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ἐπανέλθοιεν.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ πλήρωμα αὐτῶν λέγει, τὸ συνα- 10 παρτισθῆναι καὶ αὐτοὺς τοῖς σωζομένοις. εἰ γὰρ καὶ τούτων ἐλλειπόντων, φησὶν, πλοῦτος κόσμου γέγονε, καὶ πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ συναπαρτισθῆναι καὶ αὐτοὺς ἔσται πλοῦτος κόσμου καὶ πλοῦτος ἐθνῶν;

Σευηριανοῦ. Ἢ πλοῦτον κόσμου τὸ παράπτωμα αὐτῶν εἰπὼν, 15 δείκνυσιν ὅτι καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων παρανομία σωτηρίας πρόφασις γέγονε τῷ κόσμῳ. Ἰουδαίων γὰρ μὴ φυλαξάντων τὸν νόμον, ἀναγκαῖα ἦν ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημία διὰ τὴν χάριν. ἧκεν οὖν ὁ Κύριος χάριτι τὰ παραπτώματα συγχωρῶν. καὶ ἐπειδὴ οὐ πάντες Ἰουδαῖοι ἐδέξαντο τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ μόνον τὸ καταλείμμα, ἡ 20 ἀπιστία αὐτῶν τὴν χάριν παρεσκεύασεν ἐλθεῖν ἐπὶ τὰ ἔθνη. καὶ τὸ παράπτωμα αὐτῶν, πλοῦτον ἐδωρήσατο τῷ κόσμῳ. τουτέστι, πλῆθος σωζομένων. εἰ δὲ διὰ τὰ ἐπιστρέψαντα ἔθνη ἐπλούτησεν ὁ κόσμος, πῶς οὐκ ἂν εἴη μεῖζον τί ἀγαθὸν καὶ πλοῦτος τελειότατος τῷ κόσμῳ, εἰ μεταγνόντων τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐλλεῖπον αὐτῷ προσ- 25 τεθείη πλήρωμα. ὥστε τὰ ἔθνη καὶ τοὺς Ἰουδαίους πρὸς μίαν τελείαν εὐσέβειαν συνδραμεῖν; πλήρωμα δὲ ἔθος τῷ Ἀποστόλῳ λέγειν, τὸ σύστημα τὸ πεπληρωμένον Πνεύματος Ἁγίου. ἤτοι ἐπειδὴ ἡ ἄνω λογικὴ φύσις ἐδοξολόγει τὸν Θεὸν, ἐνέλειπε δὲ ἡ ἀνθρωπότης ἀποστᾶσα, ὥστε κατὰ τοῦτο ἀπλήρωτον εἶναι τὴν 30 δοξολογίαν, ἦλθεν ὁ Κύριος, ἵνα πιστεύσωσιν οἱ ἄνθρωποι. καὶ τὸ ἐλλεῖπον πληρωθῇ, καὶ εἰρηνεύσῃ τοῖς ἐπουρανίοις τὰ ἐπίγεια. πᾶν οὖν σύστημα ἅγιον ὡς ἀναπληροῦν τὸ ἐλλεῖπον, πλήρωμα λέγεται. πλήρωμα δέ ἐστι τὸ ὅλον ὡς πρὸς τὸ ὀλίγον.

13 Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν· ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐγὼ 35

14 ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω. εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πάλιν ὑποψίας πονηρᾶς ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι ἐσπούδακε. καὶ δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, καὶ ταπει- 5 νοῦν αὐτῶν τὰ φρονήματα. ἠρέμα δὲ παρακνίζει τὸν Ἰουδαῖον. καὶ περιέρχεται μὲν ἐπιζητῶν περιστεῖλαι καὶ παραμυθήσασθαι τὴν τοσαύτην ἡμῶν ἀπώλειαν. οὐδὲν δὲ εὑρίσκει διὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν. καὶ γὰρ ἐξ ὧν εἴρηκε, μείζονος ἦσαν κατηγορίας ἄξιοι· ὅταν τὰ αὐτοῖς ἠυτρεπισμένα, ἕτεροι σφόδρα αὐτῶν ἀποδέοντες, 10 εἰληφότες ὦσι. διὰ δὴ τοῦτο, ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν μεταβαίνει, καὶ μέσον παρεντίθησι τὸν περὶ τούτων λόγον· ἐνδείξασθαι βουλόμενος ὅτι πάντα ταῦτα λέγει, ἵνα αὐτοὺς μετριάζειν παιδεύσῃ. ἐπαινῶ γὰρ ὑμᾶς, φησι, διὰ δύο ταῦτα. δι' ἓν μὲν, ὅτι ἀνάγκην ἔχω τὴν διακονίαν ὑμῶν ἐγκεχειρισμένος. δι' ἕτερον 15 δὲ, ἵνα δι' ὑμῶν ἑτέρους σώσω. καὶ οὐ λέγει τοὺς ἀδελφούς μου, ἢ τοὺς συγγενεῖς μου, ἀλλὰ "τὴν σάρκα." εἶτα τὴν φιλονεικίαν αὐτῶν ἐνδεικνύμενος, οὐ λέγει, εἴ πως πείσω, ἀλλὰ "παραζη-" λώσω." καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἅπαντας, ἀλλὰ "τινὰς, ἐξ αὐτῶν." οὕτως ἦσαν σκληροί. καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἐπιτιμήσει λαμπρὰ 20 δείκνυσι πάλιν τὰ τῶν ἐθνῶν. εἰ γὰρ καὶ αἴτιοι γίνονται σωτηρίας αὐτοῖς, οὐ διὰ τῶν αὐτῶν εἰσιν. οἱ μὲν γὰρ, τούτοις ἐξ ἀπιστίας. οὗτοι δὲ ἐκείνοις ἀπὸ πίστεως πρόξενοι γίνονται τῶν ἀγαθῶν. ὅθεν δοκεῖ καὶ ἰσάζειν καὶ πλεονεκτεῖν τὰ τῶν ἐθνῶν. τί γὰρ ἂν εἴποις, ὦ Ἰουδαῖε, εἰ μὴ ἐξεβλήθημεν ἡμεῖς, οὐκ ἂν ἐκλήθητε εὐθέως 25 ὑμεῖς. τὸ αὐτὸ λέγει καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν· εἰ μὴ ἐσώθην ἐγὼ, οὐκ ἂν ἐζήλωσας σύ. εἰ δὲ ᾧ πλεονεκτοῦμεν βούλει μαθεῖν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πιστεῦσαί σε σώζω. σὺ δὲ προσκεκρουκὼς, πάροδον ἡμῖν ἔδωκας σοῦ προτέραν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Εἰς ὁμοψυχίαν οὖν καὶ εἰρήνην τοὺς ἐξ ἐθνῶν πι- 30 στοὺς καὶ Ἰουδαίων ἐφέλκεται. ἵνα μὴ ἐπαίρωνται, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τὰ χαριστήρια ἀναθῶσιν, ὡς ἀμνησικάκως χαρισαμένῳ τὴν τῶν παραπτωμάτων ἄφεσιν. δοξάζειν δέ φησιν τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν, οὐ δόξης οἰκείας ἐπιθυμῶν, ἀλλ' ἵνα, φησὶ, παραζηλώσωμεν τὴν

σάρκα. σάρκα δὲ ὀνομάζει τὸν Ἰσραήλ· ἤτοι τὸ κατὰ σάρκα γένος. ὅμοιον οὖν ὡς εἰ λέγοι. εὐκλεᾶ καὶ φιλαιτάτην Θεῷ τὴν ἀποστολὴν τὴν ἐμὴν εἶναι λέγω, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις χρειωδεστάτην. οὐχ ἵνα ταῖς διακένοις τιμαῖς καὶ ἐκτόποις φιλοκομπίαις τὴν ἐμαυτοῦ φαίνοιμι στεφανῶν κεφαλήν. ἀλλ' ἵνα σώσω τὸ κατὰ 5 σάρκα μου γένος. διανύττων οἷά τινι κέντρῳ τῷ ζήλῳ, εἰς τὸ ἑλέσθαι τὴν διὰ Χριστοῦ δικαιοῦσαν χάριν. οὓς συγγενεῖς καὶ ἀδελφοὺς ἀνωτέρω εἰπὼν, ἐνταῦθα "σάρκα" καλεῖ, πλέον αὐτοὺς οἰκειούμενος.

Θεοδωρήτου. Ἢ σάρκα αὐτοῦ τοὺς Ἰουδαίους λέγει, ὡς κατὰ 10 μὲν τὸ φρόνημα ἀλλοτρίους ὄντας, μόνης δὲ αὐτῷ κοινωνοῦντας τῆς συγγενείας. τοῖς δὲ ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσιν, ἐντεῦθεν προσφέρει παραίνεσιν, μετρίῳ κεχρῆσθαι φρονήματι. δύο κατὰ ταυτὸν μηχανώμενος. καὶ τούτων τὴν ὀφρῦν καταστέλλων, καὶ δεδιέναι παρασκευάζων· καὶ Ἰουδαίους εἰς τὴν τῆς πατρῴας κληρονομίας 15 κοινωνίαν προτρέπων. ἐπειδή με γάρ, φησι, τῶν ἐθνῶν ὁ Θεὸς προὔβαλε κήρυκα, ἀναγκαίως τὴν σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν πραγματεύομαι, καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων ποιοῦμαι λόγους. καὶ τοὺς θείους προφήτας ἄνωθεν ταῦτα δείκνυμι προθεσπίσαντας· ἵνα ταύτῃ γοῦν Ἰουδαίους εἰς ζῆλον ἐρεθίσω, καί τινας ἐξ αὐτῶν μεταλαχεῖν πα- 20 ρασκευάσω τῆς σωτηρίας.

15 Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καταλλαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν;

Χρυσοστόμου. Αἰσθόμενος ὅτι καθήψατο αὐτῶν, τὸ πρότερον ἀναλαμβάνει. ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτοὺς καταδικάζει πάλιν. εἴγε 25 ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν ἐκέρδανον, οὗτοι δὲ, ἐκ κατορθωμάτων ἑτέρων ὠφελήθησαν. εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης συμβὰν τοῦτο ἐκείνων εἶναι λέγει, μὴ θαυμάσῃς. ἵνα γὰρ καὶ τούτους, ὃ πολλάκις εἶπον, καταστείλῃ, κακείνους προτρέψηται, οὕτω σχηματίζει τὸν λόγον· ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, εἰ καὶ μυριάκις ἀπε- 30 βλήθησαν Ἰουδαῖοι, πίστιν δὲ μὴ ἐπεδείξαντο τὰ ἔθνη, οὐκ ἂν ἐσώθησάν ποτε. ἀλλὰ τῷ ἠσθενηκότι παρίσταται μέρει, καὶ βοηθεῖ τῷ πεπονηκότι. ὅρα δὲ καὶ ἐν οἷς χαρίζεται διὰ ῥημάτων αὐτὸν παραμυθούμενον μόνων. εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, φησὶν, καταλ-

λαγὴ κόσμου. καὶ τί τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους; "τίς ἡ πρόσληψις, "εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τί πρὸς ἐκείνους," εἰ μὴ προσελήφθησαν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. εἰ ὁ ὀργιζόμενος αὐτοῖς τοσαῦτα ἐχαρίσατο ἑτέροις, ὅταν αὐτοῖς καταλλαγῇ, τί οὐ χαριεῖται; ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, οὐ διὰ τὴν πρόσ- 5 ληψιν αὐτῶν· οὕτως οὐδὲ ἡ σωτηρία νῦν ἡ ἡμετέρα δι' αὐτούς. ἀλλ' ἐξεβλήθησαν μὲν ἐκ τῆς ἀνοίας αὐτῶν ἐκεῖνοι. ἐσώθημεν δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡμεῖς, καὶ τῆς ἄνωθεν χάριτος. τούτων δὲ οὐδὲν ἐκείνους ὠφελῆσαι δυνήσεται, εἰ μὴ προσήκουσαν ἐπεδείξαντο πίστιν. 10

Θεοδωρήτου. Ἀλλ' ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οἰκονομικῶς κατασκευάζων τὸν λόγον, καὶ τούς τε ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας μετριοφρονεῖν ἐκπαιδεύων, καὶ τοῖς ἀπιστοῦσι τῶν Ἰουδαίων χεῖρα ὀρέγων, καὶ τὴν ἐκ τῆς μεταμελείας ὑποδεικνὺς σωτηρίαν, οὕτω φησὶ, ὡς εἰ τούτων ἀπιστησάντων προσελήφθη τὰ ἔθνη, καὶ τῆς 15 πρότερας ἀγνοίας ἠλευθερώθη, δῆλον ὡς εἰ πάντες οὗτοι πιστεῦσαι θελήσαιεν, οὐδὲν ἕτερον ὑπολείπεται, ἢ τὸ γενέσθαι τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κύριος ἔφη, "κηρυχθήσεται τὸ "εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς βασιλείας εἰς πάντα τὰ ἔθνη, εἰς μαρτύριον "αὐτοῖς. καὶ τότε ἥξει τὸ τέλος." 20

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ οὖν ἐκ πίστεως ἢ τρόπων οὐκ ἦν ἐπαινέσαι τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τοὺς τῆς οἰκονομίας κεχώρηκε λόγους. καὶ τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν πρόξενον τῷ κόσμῳ γεγενῆσθαι φησὶν τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος· καὶ πειρᾶται λέγειν ὅτι δι' ὧν προσκεκρούκασι, τάχα που καὶ εὐεργέται τοῦ κόσμου γεγόνασι. καὶ οἱονεὶ 25 πεσόντας καὶ χαμαὶ κειμένους τοὺς Ἰουδαίους στεφανοῖ. ζωὴν γὰρ εἶναι φησὶ ἐκ νεκρῶν τὴν πρόσληψιν αὐτῶν. εἴγε ἐστὶν ἀψευδὲς, ὡς γέγονεν ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, κόσμου καταλλαγή.

Οἰκουμενίου. Ἢ τοῦτο φησὶ, τις ἔσται ἡ πρόσληψις αὐτῶν· εἰ μὴ ἵνα εἴπωμεν ὅτι ἀποθανόντας αὐτοὺς ταῖς ἁμαρτίαις, ζωο- 30 ποιεῖ ὁ προσλαμβάνων Θεός;

Φωτίου. Ἰστέον γε μὴν, ὅτι τὸ, "εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν," ἡ ἐπανάληψις ἐστὶ, τοῦ, εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν. ὡς καὶ προείρηται, ἡ αἰτία τῆς σπουδῆς Παύλου τῆς περὶ τὸ σωθῆναι αὐτούς. ὡς ἂν εἴ τις ἔλεγε, τί σπεύδεις, Παῦλε, ὑπὲρ τῶν Ἰου- 35

δαίων, λέγων, "εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς "ἐξ αὐτῶν." τίς ἐστιν ὁ τοσοῦτός σου ἀγών; ναί φησι, προσήκει μοι σπεύδειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. εἰ γὰρ καὶ τούτων ἐκλειπόντων, ὅμως κατηλλάγη ὁ Θεὸς τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ μεσότοιχον ἤρθη τῆς παλαιᾶς ἔχθρας, τί ἂν οὐ γένοιτο χρηστὸν καὶ ὑπερθαύμαστον, 5 καὶ τούτων σωθέντων καὶ προστεθέντων; τίς οὖν ἔσται αὐτῶν ἡ πρόσληψις καὶ ἡ προσθήκη, εἰ μὴ τελεία καὶ ὁλόκληρος χαρὰ, ὡς ἐπὶ τελείᾳ καὶ κοινῇ ζωῇ καὶ ἀναβιώσει ἐκ νεκρῶν, πάντων, οὐ μόνον τῶν προσπταισάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μέχρι θανάτου καὶ νεκρώσεως καταπεσόντων; καὶ ὅρα· ἀρχόμενος μὲν, πταῖσμα τὴν 10 ἀπείθειαν ἐκάλεσε τῶν Ἰουδαίων· εἶτα παράπτωμα. ἐπειδὴ δὲ ἔδειξεν αὐτοῖς, ἐὰν βούλωνται μόνον πεισθῆναι, τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπῆρεν αὐτοὺς, πλοῦτον ἐθνῶν καλῶν, καὶ καταλλαγὴν κόσμου, καὶ σάρκα οἰκείαν· τότε καὶ τῆς ἀπειθείας τὸ ἄτοπον ἡλίκον ἐστὶ δεικνύει. νεκροὺς αὐτῆς διὰ ταύτης γενέσθαι ἀπο- 15 φαινόμενος. ἀλλὰ καὶ τοῦτο λίαν θαυμασίως ποιεῖ καὶ σοφῶς. ἐπειδὴ γὰρ τὸ νεκροὺς αὐτοὺς ὀνομασθῆναι, λίαν πικρὸν ἦν καὶ καταφορικόν· καὶ εἰς ὕβριν μᾶλλον ἢ παραίνεσιν συντελοῦν· οὐχ οὕτως αὐτὸ τίθησι ξηρῶς, ἀλλὰ μίγνυσιν αὐτὸ, καὶ ἐν τάξει ἐπαίνου προάγει, λέγων, "τίς ἡ πρόσληψις αὐτῶν, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ 20 "νεκρῶν;" διὰ μὲν τοῦ, "ζωὴ," τὸ εὐφραῖνον τιθείς· διὰ δὲ τοῦ, "ἐκ νεκρῶν," ὑποσημαίνων, ὅτι ἡ ἀπείθεια αὐτῶν, νέκρωσις ἦν.

16 Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ῥίζα 17 ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι. εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν, ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς, 25 καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας 18 ἐγένου, μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων· εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα σέ.

Χρυσοστόμου. Πάλιν προάγει τὸν λόγον εἰς ἕτερον ἐγκώμιον. οὐκ ὂν ἐγκώμιον, ἀλλὰ δοκοῦν εἶναι μόνον. τοὺς ἀρίστους τῶν 30 ἰατρῶν μιμούμενος, οἳ τοσαῦτα παραμυθοῦνται τοὺς κάμνοντας, ὅσα ἡ τῆς ἀρρωστίας ἐνδίδωσι φύσις. ἀπαρχὴν δὲ ἐνταῦθα καλεῖ, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ· τοὺς προφήτας, τοὺς πατριάρχας, τοὺς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς εὐδοκιμηκότας ἅπαντας· κλάδους δὲ, τοὺς ἐξ

αὐτῶν πιστεύσαντας. εἶτα, ἐπειδὴ ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοὺς ἠπιστηκέναι, ὅρα πῶς πάλιν ὑποτέμνεται αὐτὸ καί φησι, "εἰ δέ "τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν·" καὶ μὴν ἄνω ἔλεγες, ὅτι οἱ πλείους ἀπώλοντο, καὶ ὀλίγοι διεσώθησαν· πῶς ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν ἀπολλυμένων τὸ, "τινὲς" τέθεικας, ὅπερ ὀλιγότητός ἐστιν ἐμφαντι- 5 κόν; οὐκ ἐμαυτῷ φησὶ, περιπίπτων, ἀλλὰ θεραπεῦσαι θέλων, καὶ ἀνακτήσασθαι τοὺς πεπονηκότας. εἶδες, πῶς διὰ παντὸς τοῦ χωρίου τοῦτο δείκνυται κατασκευάζων, τὸ βούλεσθαι παραμυθήσασθαι αὐτούς; κἂν ἀνέλῃς αὐτὸ, πολλὰ ἕπεται τὰ ἐναντιώματα. σὺ δέ μοι σκόπει αὐτοῦ τὴν σοφίαν, πῶς δοκῶν ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, 10 πλήττει λανθανόντως, καὶ πάσης ἀπολογίας δείκνυσιν ἀπεστερημένους. ἐννόησον γὰρ πονηρίαν τῶν κλάδων. ὅταν καὶ ῥίζαν ἔχοντες γλυκεῖαν, μὴ μιμῶνται αὐτήν. καὶ τὴν κακίαν τοῦ φυράματος, ὅταν μὴ δὲ ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς μεταβάλληται. ἀλλ' ὅπερ ἔφην, βούλεται αὐτοὺς παραμυθήσασθαι. διὰ τοῦτο οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ 15 ἀλλὰ παρ' ἐκείνων εἰσάγει τὸν λόγον. καὶ ἐν ταύτῳ λανθανόντως αὐτῶν καθικνούμενος, καὶ δεικνὺς τῆς τοῦ Ἀβραὰμ συγγενείας ἐκπεπτωκότας. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ ἔσπευδεν εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνους ἔχουσιν. εἰ γὰρ ἁγία ἡ ῥίζα, οὗτοι δὲ οὐχ ἅγιοι, ἄρα πόρρω τῆς ῥίζης οὗτοι. εἶτα δοκῶν παραμυθεῖσθαι τὸν Ἰου- 20 δαῖον, πάλιν πλήττει διὰ τῆς κατηγορίας τοὺς ἐξ ἐθνῶν. εἰπὼν γὰρ, "εἰ δέ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν," ἐπήγαγε, "σὺ δὲ "ἀγριέλαιος ὢν, ἐνεκεντρίσθης." ὅσῳ γὰρ ἂν εὐτελὴς ᾖ ὁ ἐξ ἐθνῶν, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἀλγεῖ, τοῖς αὐτοῦ τοῦτο ἐντρυφῶντα ὁρῶν. κἀκείνῳ δὲ οὐ τοσαύτη ἀπὸ τῆς εὐτελείας ἡ αἰσχύνη, ὅση 25 ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ἡ τιμή.

Καὶ σκόπει σοφίαν. οὐκ εἶπεν ἐνεφυτεύθης, ἀλλ' "ἐνεκεν- "τρίσθης." ἐν τούτῳ πάλιν δάκνων τὸν Ἰουδαῖον· καὶ δεικνὺς ἐν τῷ δένδρῳ τῷ αὐτοῦ τὸν ἐξ ἐθνῶν ἑστηκότα, καὶ τοῦτον κείμενον χαμαί. διόπερ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, οὐδὲ εἰπὼν "ἐνεκεντρί- 30 "σθης," ἀπηλλάγη. καίτοι τὸ πᾶν ἐδήλωσεν ἐν τούτῳ. ἀλλ' ὅμως ἐνδιατρίβει τῇ εὐημερίᾳ τούτου, καὶ εὐρύνει τὴν εὐδοκίμησιν. λέγων, "καὶ συγκοινωνὸς τῆς ῥίζης, καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας "ἐγένου." καὶ δοκεῖ μὲν αὐτὸ ἐν τάξει προσθήκης τεθεικέναι. δείκνυσι δὲ οὐδὲν ταύτῃ παραβλαπτόμενον, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἔχοντα 35

ὅσον εἶχεν ὁ κλάδος, ὁ ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβάς. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας, σὺ δὲ ἐνεκεντρίσθης, ἠλαττῶσθαι αὐτὸν νομίζῃς, πρὸς τὸν ἔμφυτον κλάδον συγκρίνων, ὅρα πῶς αὐτὸν ἐξισοῖ λέγων, "κοινωνὸς τῆς "ῥίζης καὶ τῆς πιότητος τῆς ἐλαίας ἐγένου." τουτέστιν, εἰς τὴν αὐτὴν κατέστης εὐγένειαν, εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν. εἶτα ἐπιπλήξας, 5 καὶ εἰπών, "μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων," δοκεῖ μὲν παραμυθεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον, δείκνυσι δὲ αὐτοῦ τὸ εὐτελὲς καὶ τὴν πολλὴν ἀτιμίαν. διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε μὴ καυχῶ, ἀλλὰ "μὴ κατα- "καυχῶ." μὴ κατ' ἐκείνων καυχῶ, ὥστε αὐτοὺς ἀπορρῆξαι· καὶ γὰρ εἰς τὰ ἐκείνων ἕστηκας, τῶν ἐκείνων ἀπολαύεις. ὁρᾷς πῶς δοκεῖ 10 μὲν ἐπιπλήττειν τούτους, δάκνει δὲ ἐκείνους; "εἰ δὲ κατακαυχᾶ- "σαι," φησίν, "οὐ σὺ τὴν ῥίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ῥίζα, σέ." τί οὖν πρὸς τοὺς κλάδους τοῦτο τοὺς ἐκκοπέντας; οὐδέν. ὅπερ γὰρ ἔφην, σκιάν τινα παραμυθίας ἀσθενῆ δοκῶν ἐπινοεῖν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν ἀποτείνεσθαι, καιρίαν αὐτοῖς δίδωσι πληγήν. εἰπὼν 15 γάρ, "μὴ κατακαυχῶ," καὶ ὅτι, "εἰ κατακαυχᾶσαι, οὐ σὺ τὴν "ῥίζαν βαστάζεις," ἔδειξε τῷ Ἰουδαίῳ ὅτι καυχήσεως ἄξια τὰ γεγενημένα, εἰ καὶ μὴ κατακαυχᾶσθαι δεῖ· καὶ διεγείρων αὐτὸν καὶ παροξύνων εἰς πίστιν, καὶ δεικνὺς αὐτῷ τὴν ζημίαν ἣν ὑπέμεινε, καὶ ὅτι τὰ ἐκείνου κατέχουσιν ἕτεροι. 20

Γενναδίου. Σὺ δέ μοι καὶ ἀπαρχὴν μὲν νοήσεις, τὸν δεσπότην Χριστόν, ὡς ἐξ αὐτῶν τὸ κατὰ σάρκα γενόμενον, καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεως, τῆς υἱοθεσίας κατάρξαντα· ῥίζαν δέ, τὸν Ἀβραάμ, ὡς πρῶτον τοῦ γένους παντός· φύραμα δὲ καὶ κλάδους, σύμπαντα τὸν λαόν. 25

Θεοδωρήτου. Κλάδοι δέ εἰσιν ὁ τῶν Ἰουδαίων λαός, ὡς ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ Ἀβραὰμ βλαστήσας· πιότης δὲ ἐλαίας, ἡ τῆς εὐσεβείας διδασκαλία. παρακελεύεται τοίνυν τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσι, τῶν ἀπιστησάντων Ἰουδαίων μὴ κατεπαίρεσθαι. τούτους γὰρ ὀνομάζει κλάδους ἀποκλασθέντας. σκοπήσατε δέ, φησιν, ὅτι 30 ὑμεῖς ἐξ ἑτέρας συγγενείας ὁρμώμενοι, εἰς ταύτην ἐνεκεντρίσθητε, καὶ τῆς εὐσεβοῦς ῥίζης ἐδέξασθε τὴν πιότητα. λογίζου δὲ ὁ ἐξ ἐθνῶν καὶ τοῦτο, ὅτι σὲ ἡ ῥίζα φέρει, οὐ σὺ τὴν ῥίζαν. καὶ σὺ ἐκείνης δέῃ.

Κυρίλλου. Σὺ μὲν γὰρ ἀγριέλαιος ἦς, τεθραμμένος ἐν 35

ἀκαρπίᾳ, ἐνεκεντρίσθης δὲ εἰς καλλιέλαιον, εἰς τὸν τῶν κατὰ φύσιν κλάδων ἐμβιβασθεὶς τόπον. διὸ μὴ ὑψηλὰ φρόνει κατὰ τῶν ὠλισθηκότων· μὴ δὲ κατακαυχῶ ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. οὐ γὰρ δύνασαι καυχᾶσθαι ἐπὶ σοῖς πατράσιν· οὐ γὰρ σὸς προπάτωρ ὁ Ἀβραὰμ, ᾧ γέγονας υἱὸς διὰ πίστεως. 5

Οἰκουμενίου. Ἁγίους γε μὴν αὐτοὺς καλεῖ ὁ Ἀπόστολος, εἰς τὴν πίστιν προτρέπων. ὡς εἰ εἶπεν, ἐπιτήδειοι ἐστὲ καὶ πρέποντες. τὸ θέλειν ὑμῖν λείπει μόνον.

Σευηριανοῦ. Ἀλλὰ καὶ καλλιελαίου καὶ ἀγριελαίου μνησθεὶς, παρέστησεν ὅτι μία μὲν φύσις ἁπάντων, ὥσπερ καὶ τῆς ἐλαίας. 10 οὐ μία δὲ προαίρεσις, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀγρίου καὶ ἡμέρου. ἄγριον καλῶν, τὸ ἀπηλλοτριωμένον καὶ ἄχρηστον τῷ δεσπότῃ· ἡμερὸν δὲ, τὸ καρποφόρον. ἐγκεντρισμὸν δὲ, τὸ ἐγκεντρισθῆναι ἐν τῇ πίστει τοῦ Ἀβραὰμ, ὃν ῥίζαν ὀνομάζει. τὸν δὲ ἐγκεντρισμὸν φησὶ παρέχειν ζωήν. 15

Θεοδώρου Μονάχου. Πλὴν ἰστέον ὡς ἔστι διαφορὰ ῥίζης καὶ ἀπαρχῆς. ἡ μὲν γὰρ ἀπαρχὴ, μετὰ τὴν τοῦ παντὸς ἐκλέγεται συλλογήν. ἡ δὲ ῥίζα, ἀρχή τις νενόμισται πράγματος. ὅθεν κἀνταῦθα ἀκολούθως, ἀπαρχὴν μὲν ἐκάλεσε τὸν Χριστόν· ὡς ἐκ παντὸς εἰλημμένον τοῦ τῶν Ἰουδαίων συλλόγου. ῥίζαν δὲ, τὸν 20 Ἀβραάμ· ἐξ οὗπερ ὅλον ἔφυ τὸ γένος. καλῶς ἐξ ἑκατέρου τὸ πρὸς τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν ἐπιτήδειον εἰπεῖν προθέμενος. γελοῖον γὰρ, τὴν μὲν ἀπαρχὴν αὐτῶν ἁπάσης ἀξίαν ἡγεῖσθαι τιμῆς, τούτους δὲ προσιέναι βουλομένους τῇ εὐσεβείᾳ, ἀπωθεῖσθαι ὡς οὐκ ἀξίους τοῦ πράγματος. 25

19 Ἐρεῖς οὖν μοι, ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεν-20 τρισθῶ. καλῶς· τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῇ 21 πίστει ἕστηκας. μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται. 30

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἐν τάξει ἀντιθέσεως, τὸ ἐναντίον τῷ προτέρῳ κατασκευάζει. δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ μικρῷ πρόσθεν εἰρημένα, οὐχὶ προηγουμένως ἔλεγεν, ἀλλ' ἐφελκόμενος αὐτούς. καὶ

δείκνυσι προηγουμένην καὶ τὴν εἰς τὰ ἔθνη πρόνοιαν. εἰ καὶ δοκεῖ ἑτέρως σχηματίζειν τὰ εἰρημένα. καὶ ὅλον τὸ χωρίον δι' ἀντιθέσεως ὑφαίνει, ἑαυτὸν ἀπαλλάττων τῆς κατὰ τὴν ἀπέχθειαν, ὑπονοίας, καὶ εὐπαράδεκτον ποιῶν τὸν λόγον, "καλῶς" φησὶ, ἐπήνεσε τὸ εἰρημένον. εἶτα καὶ φοβεῖ πάλιν, "τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν. 5 "σὺ δὲ τῇ πίστει ἕστηκας." ἰδοὺ πάλιν ἕτερον ἐγκώμιον, καὶ ἐκείνων κατηγορία· ἀλλὰ πάλιν αὐτῶν καταστέλλει τὸ φρόνημα, ἐπάγων καὶ λέγων, "μὴ ὑψηλοφρόνει· ἀλλὰ φόβου·" οὐ γὰρ φύσεως τὸ πρᾶγμα ἐστὶν, ἀλλὰ πίστεως καὶ ἀπιστίας. καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιστομίζειν τὸν ἐξ ἐθνῶν. διδάσκει δὲ τὸν Ἰουδαῖον ὅτι οὐ δεῖ 10 τῇ τῆς φύσεως συγγενείᾳ προσέχειν. διὸ καὶ ἐπάγει, "μὴ ὑψηλο-"φρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ." καὶ οὐκ εἶπε ταπεινοῦ. ἡ γὰρ ἀπόνοια, καταφρόνησιν ἐμποιεῖ καὶ ῥαθυμίαν. εἶτα ἐκτραγῳδεῖν μέλλων αὐτῶν τὴν συμφορὰν, ὥστε ἀνεπαχθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐν τάξει τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπιτιμήσεως αὐτὸ τίθησιν, οὕτω λέγων, "εἰ 15 "γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο," καὶ οὐκ εἶπεν, οὐδὲ σοῦ φείσεται. ἀλλὰ "μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται." ὑποτεμνόμενος τοῦ λόγου τὸ φορτικὸν τῇ ἀμφιβολίᾳ, καὶ ποιῶν ἐναγώνιον εἶναι τὸν πιστόν. κἀκείνους ἐφελκόμενος, καὶ τοῦτον καταστέλλων. 20

Ἐσχημάτισται οὖν ὁ λόγος, ὡς τῶν ἐθνῶν λεγόντων, καὶ διὰ τί μὴ καυχήσομαι, τοιούτων μοι ὑπαρξάντων χρηστῶν; οὗτοι ἐξεκλάσθησαν, καὶ ἐγὼ ἐνεκεντρίσθην, καὶ κληρονόμος γέγονα τῆς τῶν πατέρων αὐτῶν δόξης, καὶ τῶν ἐκείνοις δοθεισῶν ἐπαγγελιῶν. ὁ ξένος ἐγὼ καὶ κατ' οὐδὲν προσήκων, ἀπολαύω. ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν 25 καλῶς, συναινεῖ τοῖς ἔθνεσιν ὡς ἀληθῆ εἰρηκόσιν.

Κυρίλλου. Εὐτέχνως ἄρα ὁ λόγος κατεσκευάσθη τῷ Ἀποστόλῳ. ἐπανορθοῖ μὲν γὰρ τοῦ πρέποντος ἡμαρτηκότα τὸν Ἰσραήλ. καὶ ἐπὶ τὰ λυσιτελῆ προτρέπεται, καὶ τῆς ἰδίας ἀντιποιεῖσθαι ῥίζης διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ. λέγει δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν τετι- 30 μῆσθαι παρὰ Θεοῦ. καὶ προτρέπεται εἰς τὸ ἑδραῖον ἐν πίστει καὶ εὐσεβείᾳ. ἐὰν γὰρ οὕτω μείνῃς, κλάδος εὐγενὴς τῆς ἁγίας ἀπομένεις ῥίζης. εἰ δὲ ἀπειθήσεις, ἔξω καὶ αὐτὸς γενήσῃ τῆς ῥίζης.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Κἀκείνους γὰρ ἡ ἀπιστία τῆς ῥίζης ἀλλοτρίους ἀπέφηνε. καὶ σὲ ἡ πίστις συνῆψε τῇ ῥίζῃ, καὶ τῆς ταύτης πιότητος μεταλαχεῖν παρεσκεύασε· προσήκει σε τοίνυν μὴ μεγαφρονεῖν, ἀλλὰ δεδιέναι καὶ τρέμειν. διατί; εἰ γὰρ ἐκείνους οὐδὲν ὤνησεν ἡ τῆς φύσεως οἰκειότης, ἐπειδὴ τοιαύτην ἔσχον προαίρεσιν, πολλῷ μᾶλλον σὺ μὴ φυλάξας τὴν χάριν, γενήσῃ τῆς ῥίζης ἀλλότριος. 5

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Κἀνταῦθα δὲ τὸ "ἵνα" συνήθως σημαίνει τὸ ἀποβάν. ἐρεῖς γὰρ μεγαλαυχούμενος, ὅτι ἐκκοπέντων ἐκείνων ἐνεκεντρίσθην ἐγώ. οὐκοῦν προσκατανοῶν καὶ τὸ αἴτιον τῆστε ἐκείνων ἐκτρίψεως, καὶ τῆς σῆς ἀναστάσεως, σωφρονίζων δέδιθι. 10

22 Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν· ἐπὶ δέ σε, χρηστότητα, ἐὰν μὴ[e] ἐπιμείνῃς τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. 23 καὶ ἐκεῖνοι δὲ ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. 15

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οὐκ εἶπεν, ἴδε οὖν κατόρθωμα σὸν, ἴδε οὖν πόνους σοὺς, ἀλλὰ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. δεικνὺς ὅτι πᾶν τῆς χάριτος τῆς ἄνωθεν γέγονε, καὶ παρασκευάζων τρέμειν· ἡ γὰρ ὑπόθεσις τῆς καυχήσεως, αὕτη σε ποιείτω δεδοικέναι καὶ τρέμειν. ἐπειδὴ 20 γὰρ χρηστὸς περὶ σὲ γέγονεν ὁ δεσπότης, διὰ τοῦτο φοβοῦ. οὐ γὰρ ἀκίνητά σοι μένει τὰ ἀγαθὰ, ἐὰν ῥαθυμῇς. ὥσπερ οὖν οὐ δὲ ἐκείνοις τὰ κακὰ, ἐὰν μεταβάλωνται. καὶ γὰρ σύ, φησιν, ἐὰν μὴ ἐπιμείνῃς τῇ πίστει, ἐκκοπήσῃ. καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται. οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐξέ- 25 κοψεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξεκλάσθησαν καὶ κατέπεσον. καὶ καλῶς εἶπεν "ἐξεκλάσθησαν." οὐδέ ποτε γὰρ οὗτος αὐτοὺς ἐξέβαλε, καίτοι πολλὰ πολλάκις ἡμαρτηκότας. εἶδες πόσον τῆς προαιρέσεως τὸ κῦρος; πόση τῆς γνώμης ἡ ἐξουσία; οὐδὲν γὰρ τούτων ἀκίνητον· οὔτε τὸ σὸν καλὸν, οὔτε τὸ ἐκείνου κακόν. εἶδες πῶς καὶ ἐκεῖνον 30 ἀπογινώσκοντα ἀνέστησε, καὶ τοῦτον θαρροῦντα κατέστειλε; μήτε

[e] A m. rec. suprascriptum.

γὰρ σὺ ἀποτομίαν ἀκούων, ἀπαγορεύσῃς. μήτε σὺ χρηστότητα, θαρρήσῃς. διὰ τοῦτό σε ἀποτόμως ἐξέκοψεν, ἵνα ποθήσῃς ἐπανελθεῖν. διὰ τοῦτό περὶ σὲ χρηστότητα ἐπεδείξατο, ἵνα ἐπιμείνῃς. καὶ οὐκ εἶπε τῇ πίστει, ἀλλὰ τῇ χρηστότητι. τουτέστιν, ἐὰν ἄξια τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας πράττῃς. οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνον. 5

Ὁρᾷς πῶς οὔτε ἐκείνους ἀφῆκε κεῖσθαι, οὔτε τούτους μέγα φρονεῖν; ἀλλὰ καὶ παρεζήλωσε τούτους πάλιν δι' ἐκείνων, δοὺς τῷ Ἰουδαίῳ στῆναι εἰς τὸν τόπον τούτου· καθάπερ ἐκεῖνος προκατέλαβε τὸ τούτου χωρίον. καὶ τὸ μὲν ἐξ ἐθνῶν, ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων φοβεῖ, καὶ τῶν ἐκείνοις συμβεβηκότων, ἵνα μὴ ἐπαίρωνται κατ' 10 αὐτῶν. τὸν δὲ Ἰουδαῖον, ἀπὸ τῶν τῷ Ἕλληνι παρασχεθέντων, θαρρεῖν παρασκευάζει. καὶ γὰρ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, φησὶν, ἐὰν ῥαθυμῇς. καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐξεκόπη· καὶ ἐκεῖνος ἐγκεντρισθήσεται, ἐὰν ζηλώσῃ. καὶ γὰρ σὺ ἐνεκεντρίσθης. πάνυ δὲ συνετῶς ὅλον τὸν λόγον πρὸς τὸν ἐξ ἐθνῶν τρέπει. ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἴωθε, ἐν τῇ τῶν 15 ἰσχυροτέρων ἐπιπλήξει τοὺς ἀσθενεῖς διορθούμενος.

Ὅρα οὖν φησὶν, ὅπως μὲν ἐκείνους ἀπέτεμεν ὁ Θεὸς, τὴν τῶν προγόνων οὐ ζηλώσαντας πίστιν. ὅπως δὲ σὲ φιλανθρωπίας ἠξίωσε, καὶ ῥίζης ἀλλοτρίας ἀπέφηνε κοινωνόν· ἧς ἀλλοτριώσει σε πάντως, τὴν δοθεῖσαν οὐ φυλάξαντα δωρεάν· καὶ τούτους τῆς ἀπιστίας 20 ἀπαλλαγέντας, αὖθις ἐκείνῃ συνάψει. καλῶς δὲ καὶ ἐπὶ τούτων τὸ, "ἐγκεντρισθήσεται" τέθεικεν· ὡς τῆς ἀπιστίας αὐτοὺς παντελῶς χωρισάσης· καὶ τῆς πίστεως παραπλησίως τοῖς ἔθνεσι συναπτούσης τῇ ῥίζῃ.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἀποτομίαν τοίνυν λέγει, τὸ, κλάδους 25 ὄντας ἀποκλασθῆναι τῆς ἐλαίας. καὶ πεσόντας καλεῖ, τοὺς ἀμετανόητον γνώμην ἐσχηκότας ἐν τῇ εἰς τὸν Θεὸν ἀπιστίᾳ· χρηστότητα δέ φησιν, τὸ ἐγκεντρισθῆναι τῇ ἐλαίᾳ ἀγριέλαιον ὄντα.

Βασιλείου. Τίνι δὲ διαφέρει χρηστότης ἀγαθωσύνης; τοῦ Δαβὶδ εἰπόντος, ποτὲ μὲν, ὅτι, "χρηστὸς Κύριος τοῖς σύμπασι." 30 καὶ "χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν." ποτὲ δὲ, "ἀγάθυνον, "Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς." καὶ τοῦ Ἱερεμίου." ἀγαθὸς Κύριος τοῖς "ὑπομένουσιν αὐτόν." πλατυτέραν οἶμαι εἶναι τὴν χρηστότητα εἰς εὐεργεσίαν τῶν ὁπωσδηποτοῦν ἐπιδεομένων ταύτης. συνηγμένην

δὲ μᾶλλον τὴν ἀγαθωσύνην, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης λόγοις ἐν ταῖς εὐεργεσίαις συγχρωμένην.

Δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς. 24 εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξεκόπης ἀγριελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλ- 5 λον οὗτοι οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;

Χρυσοστόμου. Καὶ ἐκ τῶν παρελθόντων κατασκευάζει τὸ εἰρημένον· οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνων· ὅπερ μᾶλλον ἔπειθε τὸν ἀκροατήν. καὶ μέλλων λογισμῶν κινεῖν ἀναντίρρησιν, προτέραν ἀπὸ τῆς 10 τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν ἀκολουθίαν τίθησιν. εἰ γὰρ ἀπεκόπησαν καὶ ἀπερρίφησαν, καὶ ἄλλοι τὰ αὐτῶν προκατελάβοντο, μὴ δὲ οὕτως ἀπογνῷς. δυνατὸς γάρ ἐστι, φησὶ, ὁ Θεὸς πάλιν ἐγκεντρίσαι αὐτούς. ὁ καὶ τὰ ὑπὲρ ἐλπίδα ποιῶν. εἰ δὲ πραγμάτων τάξιν ἐπιζητεῖς, καὶ λογισμῶν ἀκολουθίαν, ἔχεις οἴκοθεν τὸ 15 ὑπόδειγμα, μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας. εἰ γὰρ ἐπὶ σοῦ, φησι, τὸ παρὰ φύσιν ἴσχυσεν ἡ πίστις, πολλῷ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν. εἰ γὰρ οὗτος, τῶν κατὰ φύσιν αὐτοῦ πατέρων ἐκκοπεὶς, ἦλθε παρὰ φύσιν πρὸς Ἀβραὰμ, πολλῷ μᾶλλον τὸ οἰκεῖον ἀπολαβεῖν δυνήσῃ σύ. τοῦ μὲν γὰρ ἐθνικοῦ, τὸ μὲν κακὸν κατὰ φύσιν, ἀγριέλαιος 20 γὰρ κατὰ φύσιν ἦν. τὸ δὲ καλὸν, παρὰ φύσιν. παρὰ φύσιν γὰρ ἐνεκεντρίσθη τῷ Ἀβραάμ. σοῦ δὲ τοὐναντίον, τὸ καλὸν, κατὰ φύσιν. οὐ γὰρ ἐν ἀλλοτρίᾳ ῥίζῃ ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς, ἀλλ' ἐν οἰκείᾳ παγήσῃ, ἐὰν βουληθῇς ἐπανελθεῖν. τίνος οὖν ἂν εἴης ἄξιος, ὅταν τοῦ ἐθνικοῦ τὸ παρὰ φύσιν δυνηθέντος, σὺ τὸ κατὰ φύσιν μὴ 25 ἰσχύσῃς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προδῷς; εἶτα ἐπειδὴ εἶπε, "παρὰ "φύσιν," καὶ "ἐνεκεντρίσθη," ἵνα μὴ πλέον τί τὸν Ἰουδαῖον ἔχειν νομίζῃς, πάλιν αὐτὸ διορθοῦται, λέγων "αὐτὸν ἐγκεντρίζε-"σθαι." πολλῷ γὰρ μᾶλλον οὗτοι, φησὶ, οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρισθήσονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ. καὶ πάλιν "δυνατὸς ὁ Θεὸς ἐγκεν- 30 "τρίσαι αὐτούς." καὶ πρὸ τούτου δὲ φησὶν, "ὅτι ἐὰν μὴ ἐπιμεί-"νωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρισθήσονται·" παρὰ φύσιν δὲ καὶ κατὰ φύσιν ὅταν ἀκούσῃς αὐτοῦ συνεχῶς λέγοντος, μὴ τὴν ἀκίνητον ταύτην φύσιν νόμιζε λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλου-

θον καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν τούτοις δηλοῦν τοῖς ὀνόμασιν. οὐ γὰρ φυσικὰ τὰ καλὰ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα, ἀλλὰ γνώμης καὶ προαιρέσεως μόνης.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ. *Εἰ σὺ οὖν φησιν, ἀγριέλαιος ὢν, οὐ γὰρ ἔσχες γεωργοῦντα τὸν νόμον, οὐδὲ τοὺς προφήτας ἄρδοντας,* 5 *καὶ καθαίροντας, καὶ τὴν προσήκουσάν σου ἐπιμέλειαν ποιουμένους, τῶν μὲν δυσσεβῶν ἐχωρίσθης προγόνων τὲ καὶ συγγενῶν, τῆς δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πίστεως κοινωνὸς ἀπεφάνθης· καὶ τοῦτον αὐχεῖς, ῥίζαν καὶ πατέρα καὶ πρόγονον, οὐ κατὰ φύσεως νόμον, ἀλλὰ διὰ τὴν θείαν φιλοτιμίαν, πολλῷ δήπουθεν εὐλογώτερόν τε καὶ φυσι-* 10 *κώτερον οὗτοι πιστεύσαντες, τῇ οἰκείᾳ συναφθήσονται ῥίζῃ. ταῦτα δὲ, ὡς ἔφην, λέγει, καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας μετριάζειν διδάσκων, καὶ τοὺς ἀπιστήσαντας τῶν Ἰουδαίων, εἰς σωτηρίαν προτρέπων.*

25 Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, τὸ μυστήριον 15 τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι, ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα 26 τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Σκόπει τὸ τοῦ Παύλου ἀνέπαχθες. εἰπὼν γὰρ ὅτι "καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνῃς τῇ πίστει." καὶ, "οὗτοι* 20 *"ἐγκεντρισθήσονται, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ," τὸ σκυθρωπότερον ἀφεὶς, τὸ χρηστότερον κατασκευάζει, καὶ εἰς αὐτὸ τελευτᾷ. μεγάλας τοῖς Ἰουδαίοις ὑποφαίνων ἐλπίδας, εἰ βουληθεῖεν. "μυστήριον" δὲ ἐνταῦθα, τὸ ἀγνοούμενον λέγει, τὸ ἀπόρρητον. καὶ πολὺ μὲν τὸ θαῦμα, πολὺ δὲ τὸ παράδοξον ἔχον. τί* 25 *οὖν ἐστι τὸ μυστήριον τοῦτο; "ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ "γέγονεν." ἐνταῦθα πάλιν πλήττειν τὸν Ἰουδαῖον δοκῶν, καταστέλλει τὸν ἐξ ἐθνῶν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι οὐκ ἐξ ὁλοκλήρου ἡ ἀπιστία, ἀλλ' ἐκ μέρους.*

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. *"Μυστήριον" μὲν οὖν ἐστι τὸ μὴ πᾶσι γνώρι-* 30 *μον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς θαρρουμένοις. λέγει δὲ ὅτι βούλομαι ὑμᾶς μαθεῖν, ὅπερ οἴδαμεν περὶ τῶν προκειμένων μυστήριον. ἵνα μὴ σφόδρα ἡγούμενοι ἑαυτοὺς συνετοὺς, ὑψηλὸν ἐντεῦθεν δέξησθε φρόνημα. τὸ δὲ μυστήριον ἐστὶν, "ὅτι πώρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε*

τῷ Ἰσραὴλ, ἀπὸ μέρους· οὐ γὰρ πάντες ἠπίστησαν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐξ ἐκείνων ἐπίστευσαν. παρεγγυᾷ δὲ μὴ δὲ τῶν ἄλλων ἀπαγορεῦσαι τὴν σωτηρίαν. τῶν γὰρ ἐθνῶν δεξαμένων τὸ κήρυγμα, πιστεύσουσι κἀκεῖνοι, Ἠλία τοῦ πάνυ παραγινομένου, καὶ τῆς πίστεως αὐτοῖς τὴν διδασκαλίαν προσφέροντος· τοῦτο γὰρ καὶ 5 ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις ἔφη, "Ἠλίας ἔρχεται, καὶ "ἀποκαταστήσει πάντα." πάντα δὲ, Ἰσραὴλ κακεῖ, τοὺς πιστεύοντας, εἴτε ἐξ Ἰουδαίων εἶεν, τὴν φυσικὴν συγγένειαν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἔχοντες, εἴτε ἐξ ἐθνῶν κατὰ τὴν τῆς πίστεως συγγένειαν αὐτῷ συναπτόμενοι. 10

Θεοδώρου Μονάχου. Ταῦτά γε μὴν λέγω φησὶν, ἵνα μὴ τῇ ἑαυτῶν γνώμῃ ἕπησθε ὥσπερ φρόνιμοι. ἄλλως γὰρ ὑμεῖς νομίζετε, καὶ ἄλλως ἔχει τὰ πράγματα. οὐ γὰρ ὡς οἴεσθε εἰς τὸ παντελὲς ἐξεβλήθη ὁ Ἰσραὴλ, ὡς ἀπαγορευθεὶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πώρωσις γέγονε μέχρι τινὸς καιροῦ, ἕως οὗ εἰσέλθῃ τὸ πλήρωμα τῶν 15 ἐθνῶν. ὧν εἰσελθόντων, καὶ ὁ Ἰσραὴλ σωθήσεται, Ἠλία παραγεγονότος πρὸς αὐτούς. πλήρωμα δὲ ἐθνῶν λέγει, τὸ σύστημα τὸ πεπληρωμένον Πνεύματος Ἁγίου. ἢ καὶ πᾶν γένος ἐθνῶν, ὡς μηδὲν ἐλλείπειν, ἀλλὰ πλῆρες εἶναι καὶ τέλειον. ὥσπερ δὲ πάντα τὰ ἔθνη σώζεσθαι φαμὲν τῷ πανταχόθεν καὶ ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν 20 εἶναι τοὺς προσιόντας τῇ πίστει, οὕτω καὶ τὸ, "πᾶς Ἰσραὴλ," οὐ πανδημεὶ τοὺς πάντας σωθῆναι σημαίνει· ἀλλ' ἤτοι τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἠλία καταλαμβανομένους, ἢ τῶν ἁπανταχῇ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένων, τοὺς μέλλοντας προσιέναι τῇ πίστει.

Ἔφη δέ τις περὶ τούτων, καὶ οὕτως. 25

Γενναδίου. Ὡς ἂν φησι, μὴ μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ὑπονοῆτε περὶ αὐτῶν ἀπατώμενοι, ὡς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὄντες ὑμεῖς συνετοὶ, μάθετε συντόμως ἄλλο μυστήριον φρικωδέστερον, ἄφατον τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ πάντας πρόνοιαν ὑποφαῖνον, τῶν Ἰσραηλιτῶν, πλὴν τῆς ἐκλέξεως· τὸ γὰρ ἀπὸ μέρους, τοῦτο φησὶ, πωρωθέντων καὶ 30 τὴν σωτηρίαν ἀπωθουμένων, ἐφ' ὑμᾶς μετήνεγκε ταύτην ὁ Θεός. εἰσποιηθέντων μέντοι πάντων ὑμῶν, κἀκείνους αὖθις ἅπαντας περιλήψεται ἡ χάρις.

Κυρίλλου. Ἀλλὰ γὰρ ἐκεῖνο πάλιν ἄθρει, καὶ κατασκέπτου· ἔφη μὲν γὰρ ὅτι τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσελεύσεται· καὶ πᾶς 35

Ἰσραὴλ σωθήσεται· ἀλλ᾽ εἴ τις ἕλοιτο πρὸς τοῦτο εἰπεῖν. καίτοι πολλοὶ τῶν ἐθνῶν ἐν ἀπιστίᾳ τεθνήκασι. πῶς οὖν εἰσβέβηκε τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν; ἀλλ᾽ οὐδὲ πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, εἴπερ ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν παραδέξονται Ἰουδαῖοι, τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἠφειδηκότες. τοῦτο γὰρ αὐτὸς ἔφασκεν. 5 "ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ λαμβά- "νετέ με. ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀνόματι, ἐκεῖνον λήψεσθε." καὶ ὁ σοφώτατος Παῦλος, "ἀνθ᾽ ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας "οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ "Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει." 10 τί ἐροῦμεν πρὸς τοῦτο; φαμὲν, ὅτι Θεοῦ προθέντος ἀφθονήτως ἅπασι τὴν διὰ πίστεως χάριν, ἐξείργοντος δὲ παντελῶς οὐδένα, πῶς οὐκ εἰσβέβηκε τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν, τό γε ἧκον, εἰς νοῦν καὶ σκοπὸν τοῦ κεκληκότος; οὐ γὰρ εἴ τινες ἐθελοντὶ παρώλισθον, καὶ τῆς δωρεᾶς διημαρτήκασι, ταύτητοι κατεψευσμένον τὸν 15 τῆς γραφῆς εὑρήσουσι λόγον. ἐξὸν γὰρ αὐτοῖς τῶν ἅπαξ δεδωρημένων μεταλαχεῖν, ἐθελούσιον ἀνθ᾽ ὅτου πεποίηνται τὴν ἀπόστασιν. οὐκοῦν ὅσον ἧκεν εἰς ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ κεκληκότος, καὶ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσβέβηκε· σέσωσται δὲ καὶ ἅπας ὁ Ἰσραήλ. ἐπειδὴ δὲ ἀκαμπεῖς γεγόνασι, ταύτῃ τοι 20 καὶ πώρωσιν αὐτοῖς ἀπὸ μέρους γενέσθαι φησί.

Διονυσίου Ἀλεξανδρίνου. Τὸ δὲ "πᾶς Ἰσραὴλ," ἀντὶ τοῦ, οἱ πλειόνες, κεῖται.

Καθὼς γέγραπται, ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀπο-
27 στρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ· καὶ αὕτη αὐτῶν ἡ παρ᾽ 25
ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.
28 κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι᾽ ὑμᾶς· κατὰ δὲ τὴν
29 ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. ἀμεταμέλητα γὰρ
τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ μέγα ἐπηγγείλατο, φέρει καὶ μάρ- 30 τυρα τὸν προφήτην. καὶ ὅτι μὲν πώρωσις γέγονεν, οὐ παράγει μαρτυρίαν. καὶ γὰρ δῆλον ἅπασιν ἦν. ὅτι δὲ πιστεύσουσι καὶ σωθήσονται, τὸν Ἡσαίαν πάλιν εἰσάγει βοῶντα. εἶτα τὸ παράσημον τῆς σωτηρίας τιθεὶς, ἵνα μή τις εἰς τοὺς ἔμπροσθεν

χρόνους αὐτὸ ἑλκύσῃ, φησὶ, "καὶ αὕτη αὐτῶν ἡ παρ' ἐμοῦ δια-
"θήκη· ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν." οὐχ ὅταν περι-
τμηθῶσιν, οὐχ ὅταν θύσωσιν, οὐχ ὅταν τὰ ἄλλα νόμιμα ποιῶσιν,
ἀλλ' ὅταν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως τύχωσιν. εἰ τοίνυν τοῦτο ἐπήγ-
γελται, γέγονε δὲ ἐπ' αὐτῶν οὐδέπω, οὐδὲ ἀπήλαυσαν τῆς διὰ 5
τοῦ βαπτίσματος ἀφέσεως, πάντως ἔσται. διὸ καὶ ἐπήγαγεν,
"ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ."
καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ ἤδη
συμβεβηκότι. καὶ ὅπερ ἐξ ἀκολουθίας συνέβη, τοῦτο ὡς προηγού-
μενον τίθησιν, οὕτω λέγων, "κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' 10
"ὑμᾶς. κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας." ἵνα
γὰρ μὴ φυσῆται ὁ ἐξ ἐθνῶν λέγων, ἐγὼ ἕστηκα, μή μοι λέγε, τί
ἂν ἐγένετο· ἀλλὰ τί γέγονε· καὶ ἐντεῦθεν αὐτὸν καταστέλλει,
λέγων, "κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς." ἐπειδὴ γὰρ
ὑμεῖς ἐκλήθητε, φιλονεικότεροι γεγόνασιν ἐκεῖνοι. ἀλλ' ὅμως ὁ 15
Θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνέκοψεν ὑμῶν τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ μένει πάντας
τοὺς ἐξ ἐθνῶν μέλλοντας πιστεύειν, εἰσελθεῖν· καὶ τότε ἐκεῖνοι
ἥξουσιν. εἶτα χαρίζεται τινὰ αὐτοῖς καὶ ἑτέραν χάριν, λέγων,
"κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας." καὶ τί
τοῦτο; ἔνθα μὲν οἱ ἐχθροὶ, ἡ κόλασις αὐτῶν· ἔνθα δὲ ἀγαπητοὶ, 20
οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς ἡ τῶν προγόνων ἀρετὴ, ἐὰν μὴ πιστεύσωσιν.
ἀλλ' ὅμως, ὅπερ ἔφην, οὐ παύεται ῥήμασιν αὐτοὺς παραμυθούμενος,
ἵνα ἐφελκύσηται.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. "Καὶ αὕτη," φησὶν, "αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ δια-
θήκη. ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν·" εἰ ἡ κατὰ νόμον 25
πολιτεία δωρεῖται τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, αὐτὴν ὁ προφη-
τικὸς προεθέσπισε λόγος. εἰ δὲ κολάζει μὲν ὁ νόμος τοὺς παρα-
βαίνοντας· ἀεὶ δὲ παρανομίαν ἐνεκλήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, εὔδηλον
ὡς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος χορηγουμένην ἄφεσιν ὁ λόγος δηλοῖ·
τὸ δὲ "ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς," τοῦτό ἐστιν, ὅταν εἰς ὑμᾶς ἀποβλέψω, 30
ὧν τὴν διδασκαλίαν ἐνεχειρίσθην, ἐχθροὺς ἐκείνους ὑπολαμβάνω
καὶ δυσμενεῖς, πάντα εἰς ὑμετέραν βλάβην ἐργαζομένους. ὅταν
δέ γε εἰς τοὺς προγόνους ἀπίδω, καὶ λογίσωμαι ὡς ἐκείνους ἐξ
ἁπάσης τῆς οἰκονομίας ἐξελέξατο, στέργω δι' ἐκείνους καὶ τού-
τους· καὶ τοῦτο δὲ, καὶ τὸ, "ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα καὶ 35

"ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ," εἰς προτροπὴν λέγει τῶν Ἰουδαίων. ὅτι γὰρ ἃ δίδωσιν ὁ Θεὸς ἀγαθὰ πάλιν λαμβάνει, ὅταν ἴδῃ τοὺς εἰληφότας ἀχαριστήσαντας, μάρτυς ὁ Σαοὺλ, πνευματικῆς χάριτος ἀπολαύσας, εἶτα ταύτης ἔρημος μετὰ ταῦτα γεγενημένος. καὶ Σολομῶν δὲ ὡσαύτως εἰρήνης ἀπολαύσας διὰ τὴν θείαν φιλοτιμίαν, μετὰ 5 τὴν παράβασιν ἐγυμνώθη τῆς χάριτος. καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι προφητικῆς ἐπιμελείας διηνεκῶς ἀπολαύσαντες, ἐπὶ τοῦ παρόντος τῆς κηδεμονίας ταύτης ἐστέρηνται. τοῦτο καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσι πρὸ βραχέος ἠπείλησεν, "ἐὰν ἐπιμείνῃς," γάρ φησι, "τῇ χρηστότητι. ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ." 10

Γενναδίου. Ἢ ταῦτα χαρίσματα ἀμεταμέλητα εἶναι λέγει, ἃ διὰ τοῦ προφήτου ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραὴλ, εἰπὼν, "ἥξει ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ κλῆσιν τὴν διὰ τοῦ Κυρίου.

Κυρίλλου. Ὅσον μὲν οὖν ἧκεν εἰς τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελι- 15 κὸν, γεγόνασιν ἐχθροί. προσκεκρούκασι γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀσέβειαν. διὰ δὲ τὴν τῶν πατέρων εὐγένειαν, οἳ ἐτιμήθησαν ὡς ἅγιοι καὶ θεοφιλεῖς, λογισθεῖεν ἂν εἶναι δι' ἐκείνους ἀγαπητοί. ὅμως ἐχθροὶ γεγόνασιν, ἵνα τεθῇ εἰς παραζήλωσιν τοῖς ἀπιστήσασιν. 20

Θεοδώρου Μονάχου. Ἢ καὶ οὕτως. ἐγὼ μὲν τοῦ εὐαγγελίου ἕνεκεν, ὅταν αὐτὸ διασύρειν βούλωνται, τὴν ὑμετέραν αἰτιώμενοι πρόσοδον, καὶ ταύτην ὡς οἴονται ἀφορμὴν εὔλογον προϊσχόμενοι, τοῦ μὴ πείθεσθαι τοῖς ἡμετέροις διδάγμασιν, ἐχθροὺς αὐτοὺς εἶναι νενόμικα· ἅτε δὴ πολεμίους τῆς πίστεως· τότε γὰρ οὐδενὸς ἀφί- 25 σταμαι τῶν, ὅσα πρὸς ἔλεγχον τῆς αὐτῶν κακίας εἰπεῖν προσήκει. διὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας οἰκειότητα, οὕτως αὐτοὺς περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι ἐσπούδακα, ὡς μὴ δὲ πάσχειν ἥν τι δέῃ ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας παραιτεῖσθαι. οἶδα γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μεταβληθεὶς ἐπὶ τῇ τῶν προγόνων ἐκλογῇ τούτους ἀπεποιήσατο· 30 αὐτοὶ δὲ γνώμης μοχθηρίᾳ τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως, αὐτοῖς γεγόνασι πρόξενοι.

Οἰκουμενίου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐναπομεμενήκασι τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἀγαπητοὶ, ἀσφαλῶς λαλῶν φησὶ, διὰ τοὺς πατέρας· ὡσεὶ εἶπεν, εἰ καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν οὐκ ἀγαπητοὶ, 35

διὰ μέντοι τοὺς πατέρας ἔτι ἀγαπῶνται. ὅθεν καὶ σωτηρίαν ἐκδέχονται. κλῆσιν δέ φησι, τὴν περὶ τὸ ἔθνος γεγενημένην.

Σετηριανοῦ. Πλὴν ἐλλιπῶς εἴρηται. διὸ καὶ ἀσύνδετόν ἐστιν. οὕτως οὖν θέλει, ὥστε ἐκ τῆς πρὸς ὑμᾶς συγκρίσεως ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ ἐλέγχονται εἶναι οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπιστεύσατε. οἱ δὲ ὀφείλοντες 5 πρὸ πάντων πιστεῦσαι, ἐπωρώθησαν τὴν καρδίαν. καὶ κατὰ μὲν τοῦτον τὸν λόγον, ἐχθροὶ εἰσὶ τοῦ Θεοῦ· ἀγαπητοὶ δὲ διὰ τοὺς πατέρας· ὧν εἰς τιμὴν φιλανθρωπεύσεται πρὸς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν. καὶ ἀγαπητοὺς ἡγήσεται, πιστεύσαντας, καὶ πολιτείαν ἐνδειξαμένους δυναμένην σῶσαι. 10

Φωτίου. Ζητήσειε δ' ἄν τις, εἰ ἐχθροὶ γεγόνασιν Ἰουδαῖοι, διὰ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότας, πῶς ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ἐφ' ὅσον "εἰμὶ ἐγὼ ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω." διατί; "εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα." εἰ γὰρ διὰ τῆς πίστεως τῶν ἐθνῶν παραζηλοῦσι, καὶ μιμοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πιστοὶ 15 γίνονται, πῶς δι' αὐτοὺς ἐχθροὶ γίνονται πάλιν τῆς πίστεως καὶ τοῦ εὐαγγελίου; ἀλλὰ πρῶτον φαμὲν, ὅτι οὐκ ἔφη διὰ τῆς πίστεως τῶν ἐθνῶν παραζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους. ἀλλὰ διὰ τοῦ δοξάζεσθαι αὐτοὺς διὰ τοῦ ἐπαινεῖσθαι. ἡ γὰρ δόξα καὶ ὁ ἔπαινος ὁ εἰς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀνατρέχων, ἐρεθίσει αὐτοὺς καὶ 20 εἰς ζῆλον καὶ μίμησιν. ὥστε οὐκ ἐναντία ἐστὶν ἀλλήλων τὰ εἰρημένα. δεύτερον δὲ, ὅτι οὐ κατὰ ἀπόφασιν ἔφη παραζηλώσουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἀμφιβόλως καὶ διστάζων. "εἴ πως," γάρ φησι, "παραζηλώσω μου τὴν σάρκα." οἷον, ἴσως, τάχα, ὥστε εἰ καὶ διὰ τῆς αὐτῶν πίστεως, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς δόξης καὶ τῶν ἐπαίνων. 25 ἔλεγε παραζηλοῦν τοὺς Ἰουδαίους, οὐδ' οὕτως ἐμάχετο ἑαυτῷ. διὰ μὲν γὰρ τοῦ εἰπεῖν, ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπιστίαν λέγει, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν σφοδρότερον ἀπεχθάνονται τῇ πίστει. διὰ δὲ τοῦ, "εἴ πως παραζηλώσω τὴν σάρκα," τὴν ἰδίαν ἐνδείκνυται σπουδὴν, ἣν εἶχεν εἰς τὸ σῶσαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. καὶ χωρὶς 30 δὲ τῶν εἰρημένων, οὐδ' οὕτως ἐμάχετο τὰ λεχθέντα, κἂν ἄμφω ἀποφαντικῶς εἴρητο. καὶ γὰρ οὐδὲν ἐκώλυε τινὰς μὲν τῶν πεπιστευκότων, ἀνερεθισθέντας τῇ πίστει τῶν ἐθνῶν, παραζηλῶσαι καὶ πιστεῦσαι. καὶ τῶν μὴ πεπιστευκότων πάλιν πολλοὺς, μίσει τῷ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν, σκληροτέρους καὶ ἀπιστοτέρους καὶ ἀπειθε- 35

τέρους τῷ εὐαγγελικῷ κινεῖσθαι κηρύγματι. ὃ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰδεῖν ἐστι τῶν πραγμάτων. οἱ μὲν γὰρ μιμούμενοι τοὺς ἐξ ἐθνῶν, προσέρχονται τῇ πίστει, καὶ σώζονται. οἱ δὲ τούτοις ἀπεχθανόμενοι, σφοδρότεροι ἐχθροὶ τῆς πίστεως καθίστανται.

30 Ὥσπερ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτὲ ἠπειθήσατε τῷ Θεῷ, νυνὶ 5
31 δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ δῆτα ἐλεη-
32 θῶσι. συνέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα τοὺς ἐξ ἐθνῶν πρότερον 10 κεκλημένους. εἶτα ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησαν ἐπακοῦσαι, τοὺς Ἰουδαίους ἐκλεγέντας, καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν συμβὰν μετὰ ταῦτα. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἠθέλησαν οἱ Ἰουδαῖοι πιστεῦσαι, πάλιν προσήχθη τὰ ἔθνη. ἀλλ' οὐ μέχρι τούτου ἵσταται, οὐδὲ εἰς τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν καταστρέφει τὸ πᾶν, ἀλλ' εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐλεηθῆναι πάλιν. ὅρα 15 πόσον δίδωσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ὅσον ἔμπροσθεν Ἰουδαίοις. ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἠπειθήσατε, φησὶ, οἱ ἐξ ἐθνῶν τότε, προσῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι. πάλιν ἐπειδὴ οὗτοι ἠπείθησαν, προσήλθετε ὑμεῖς. "συν-"έκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν." τουτέστιν, ἤλεγξεν, ἐπέδειξεν ἀπειθοῦντας. οὐχ ἵνα μείνωσιν ἀπειθοῦντες, 20 ἀλλ' ἵνα τοὺς ἑτέρους διὰ τῆς ἑτέρων σώσῃ φιλονεικίας. τούτους, δι' ἐκείνων, καὶ ἐκείνους διὰ τούτων. σκόπει δή. ἠπειθήσατε ὑμεῖς, καὶ οὗτοι ἐσώθησαν. πάλιν οὗτοι ἠπείθησαν, καὶ ὑμεῖς ἐσώθητε. οὐ μὴν οὕτως ἐσώθητε, ὡς πάλιν ἐξελθεῖν καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι τῷ ζήλῳ. 25

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ὥστε ἴσα δείκνυσιν τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα· καὶ μιᾷ χάριτι τεθεραπευμένους, τούς τε ἐξ ἐθνῶν καὶ τὸν Ἰσραήλ. κέκληται μὲν γὰρ κατὰ καιροὺς, διὰ τοῦ Μωσέως ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ταλαιπωρίας ἐξήρηται. ἀλλ' οἱ τῶν δαιμόνων θεραπευταὶ, τουτέστι τὰ ἔθνη, ὡς διά γε τῶν Αἰγυπτίων νοούμενα, 30 τέως ἠπείθησαν τῷ ἐλέει τῶν ἐξ Ἰσραήλ. οὐ γὰρ πεπιστεύκασι ταῖς θεοσημίαις ταῖς διὰ Μωσέως, οὐκ ἤθελον εἰδέναι τὸν τῶν Ἑβραίων Θεόν. ἀλλ' ἐξεπέμπετο μὲν μόλις ἱερουργήσων κατὰ τὴν ἔρημον τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος· εἴχοντο δὲ αὐτοὶ τῆς ἀρχαίας

ἀπάτης. ἀλλὰ νῦν ἠλέηνται προσκεκρουκότος τοῦ Ἰσραὴλ, ὃς ἠπεί-
θησε τῷ ἐλέει τῶν ἐθνῶν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐλεηθείη κατὰ καιρούς.
ἴσα τοιγαροῦν, ὡς ἔφην, τὰ ἀμφοῖν ἐγκλήματα, τῆς τοῦ κατοικτεί-
ροντος ἐπικουρίας ἐν ἴσῳ τόπῳ δεδεημένα. συγκεκλεῖσθαι δέ φησιν
τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν παρὰ Θεοῦ, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. 5
καὶ οὔ τι που τῆς θείας βουλῆς ἔργον γενέσθαι λογιούμεθα τὸ
ἀπειθῆσαι τινὰς, ἵνα καὶ κατοικτείροιντο πεσόντες εἰς τοῦτο.
συνέκλεισε δὲ μᾶλλον εἰς ἀπείθειαν· ἐνόχους ὄντας ἀποφαίνων τοῖς
τῆς ἀπειθείας ἐγκλήμασι, καὶ οἷον ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐλη-
λεγμένους. ὡς εἰς τοῦτο λοιπὸν καθίκοιντο δυσπραξίας, ὡς μονονοὺ 10
δεῖσθαι τοῦ κατοικτείρεσθαί τε καὶ ἐλεεῖσθαι.

Θεοδωρήτου. Ἀναμνήσθητε τοιγαροῦν οἱ ἐξ ἐθνῶν, ὡς ἅπαντες
ἐπὶ πλεῖστον ἠσεβήσατε χρόνον. καὶ οὐκ ἀπέβλεψεν ὁ φιλάνθρω-
πος δεσπότης εἰς τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ χαλεπὴν ἀσέβειαν, ἀλλὰ
τῆς ἀρρήτου φιλανθρωπίας τοὺς βουληθέντας ἠξίωσε. καὶ τούτων 15
ἀπιστησάντων, ὑμᾶς ἀντὶ τούτων ἐκάλεσεν. οὐδὲν τοίνυν ἀπεικὸς
καὶ τοὺς νῦν ἀντιλέγοντας δεχθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ, πιστεῦσαι
θελήσαντας, καὶ τῆς αὐτῆς φιλανθρωπίας τυχεῖν. τὸ δὲ "ἵνα
"πάλιν," κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο
ἠπείθησαν, ἵνα ἐλεηθῶσιν, ἀλλ' ἠπείθησαν μὲν, διὰ τὸ τῆς δια- 20
νοίας ἀντίτυπον· ἐλεηθήσονται δὲ, μεταμελείᾳ χρησάμενοι. καὶ τὸ,
"συνέκλεισε δὲ," ἀντὶ τοῦ, ἤλεγξε τέθεικεν. ἤλεγξε δὲ καὶ τὰ
ἔθνη, καὶ φυσικὴν εἰληφότα διάγνωσιν, καὶ τὴν κτίσιν ἐσχηκότα
θεογνωσίας διδάσκαλον, καὶ μήτε ἐντεῦθεν, μήτε ἐκεῖθεν ὠφέλειαν
εἰσδεξάμενα. ἤλεγξε δὲ καὶ Ἰουδαίους· πλείονος μὲν διδασκαλίας 25
τετυχηκότας, πρὸς γὰρ τῇ φύσει καὶ τῇ κτίσει, καὶ νόμον ἐδέ-
ξαντο, καὶ προφήτας τὸ δέον παιδεύοντας· καὶ μείζοσι τιμωρίαις
ὑπευθύνους γεγενημένους. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτους κἀκείνους πανω-
λεθρίας ὄντας ἀξίους, τῆς σωτηρίας ἠξίωσε, πιστεῦσαι μόνον
θελήσαντος. 30

Γενναδίου. Τὸ τοίνυν "συνέκλεισεν," ἴσον ἐστὶ τῷ, νόμος δὲ
παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. οὔτε γὰρ ὁ Θεὸς
ἀπειθεῖς τούτους ἐποίησεν. ἀλλὰ σωτηρία δέδωκε παραγγέλματα.
τῶν δὲ, ἀνομησάντων, τοῦτο ἐκβέβηκεν. οὔτε διὰ τοῦτο τὰ προσ-

τάγματα δέδωκεν, ἵνα ἀπειθήσαντας ἑλκύσῃ, ἀλλ' οὕτω τοῦτο διὰ τὴν ἐκείνων ἀποβέβηκεν ἀπείθειαν. τοῦ δὲ αὐτοῦ τύπου καὶ τἄλλα ὅσα τοιαῦτα τῶν προεκτεθέντων ἐστίν. οἷον, τὸ, "πώρωσις "ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν. ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν "ἐθνῶν εἰσέλθῃ." οὐ γὰρ ἵνα σωθῶσιν οἱ ἐθνικοὶ, διὰ τοῦτο τοῦ 5 Ἰσραὴλ τινὲς ἐπωρώθησαν· ἀλλὰ πωρωθέντων τούτων, ἐκεῖνο ἐπηκολούθησε. καὶ τὸ, "ἠπείθησαν δὲ τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει. ἵνα καὶ "αὐτοὶ ἐλεηθῶσι." καὶ πάντα ὅσα τοιαῦτα, κατὰ τὸν αἰτιατικὸν ἐκδέδοται τρόπον. οὐκ ἔχοντα τὸν νοῦν αἰτιατικόν.

Διοδώρου. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ, "παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς 10 "εἰς πάθη ἀτιμίας." καὶ ἐπὶ τοῦ, "ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοή- "ματα τῶν ἀπίστων," οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ κακοποιοῦντος δεχόμεθα τὸν λόγον, ἀλλ' ὡς συγχωροῦντος τοῖς ἀνθρώποις πράττειν ἃ βούλονται, διὰ τὸ αὐτεξούσιον· οὕτω καὶ νῦν τὸ, "συνέκλεισε" νοητέον, ὅτι τοὺς βουληθέντας ἀπειθεῖν, εἴασεν ἀπειθεῖν. καὶ 15 συγχωρῶν διόλου τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐφ' ἑαυτοῦ ἔχειν, πράττειν ὃ βούλεται. συνεχώρησε δὲ ἀπειθεῖν, οὐχ ἵνα κατακρίνῃ παραμείναντας τοῖς ἁμαρτήμασιν. οὐ γὰρ τοῦτο βούλεται· ἀλλ' ἵνα τῷ χρόνῳ αἰσθομένους ὧν ἁμαρτάνουσι, καὶ μεταγνόντας, ἐλεήσῃ. ἢ καὶ τὸ, "συνέκλεισεν εἰς ἀπείθειαν," ἀντὶ τοῦ, διήλεγξεν ἀπει- 20 θοῦντας ἐστί. καὶ οἷον ἀπέκλεισεν αὐτοῖς πᾶσαν ἀπολογίαν. ἵνα αἴσθωνται ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων λοιπὸν, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας Θεοῦ καὶ ἐλέους σώζονται.

Χρυσοστόμου. Προτρέπει δὲ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τούτων, ἐπὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. καὶ ἅμα καὶ χρηστὰς αὐτοῖς ὑποτείνει 25 ἐλπίδας, καὶ πᾶσαν αἰσχύνην ἀναιρεῖ. μὴ αἰσχυνθῇς φησὶ, κἂν ἠπείθησας προσελθεῖν· μὴ δ' ἀπελπίσῃς, ὡς βραδύτερον προσερχόμενος. τεύξῃ προσιὼν καὶ ὀψὲ τοῦ ἐλέους. καὶ γὰρ τὰ ἔθνη κληθέντα ἠπείθησαν πρότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπίστευσεν. ἣ οὖν προτροπῆς καὶ παραινέσεως τόπον ἐπέχει τὰ εἰρημένα, ἢ καὶ προφη- 30 τείας, πιστούμενα τὸ μέλλον ἀπὸ τῆς τῶν ἐκβεβηκότων παραθέσεως καὶ μαρτυρίας. τὸ δὲ, "ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ," καὶ "ἠπείθησαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει," φησὶ, οὐχ ὅτι ἡ ἀπείθεια τῶν Ἰουδαίων αἰτία γέγονε τοῦ ἐλεηθῆναι τὰ ἔθνη, οὐδ' ὅτι τὸ ἔλεος

τῶν ἐθνῶν αἴτιον γέγονε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπειθείας. ἀλλὰ ταῦτα φησὶ, δεικνὺς καὶ διδάσκων ὅτι ὁ Θεὸς οὐδέποτε διέλιπε τὸ αὐτοῦ ποιῶν, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ πηγάζων. κἂν πάλαι μὲν γὰρ ἠπείθησαν τὰ ἔθνη, νῦν δὲ ἀπειθοῦσιν Ἰουδαῖοι, αὐτὸς ὅμως εὐεργετῶν καὶ ἐλεῶν, οὐ διαλιμπάνει. καὶ δῆλον, ἐκ τοῦ, καὶ τότε ἐλεεῖσθαι 5 τοὺς Ἰουδαίους, ἀπειθούντων τῶν ἐθνῶν· καὶ νῦν ἐλεεῖσθαι τὰ ἔθνη, τῶν Ἰουδαίων ἀπειθούντων. καὶ τὸ ἔτι σαφέστερον ὅτι τοὺς Ἰουδαίους κἂν ἠπείθησαν, ἐλεήσει ἔτι. ἅμα δὲ καὶ ἔνδειξις ἐστὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι κἂν αὐτοί, φησι, ἐξέστητε τῆς πίστεως, μὴ νομίσητε ὅτι ἔλαττόν τι ἔσχεν ἡ πίστις. ὥσπερ γὰρ πάλαι τῶν 10 ἐθνῶν ἐξεστηκότων, οὐδὲν ἔλαττον ἔσχε τὰ τῆς εἰς Θεὸν θεραπείας· οὕτω καὶ νῦν ὑμῶν ἀποσχιζομένων τῆς πίστεως, οὐδὲν ἔλαττον τὰ τῆς πίστεως ἕξει. ἐσχημάτισε δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν τὰ εἰρημένα· ἀνεπαχθέστερον τὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἔλεγχον βουλόμενος ποιῆσαι. δυνατὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐκλαβεῖν εἰρῆσθαι 15 ταῦτα, ὥστε μὴ μέγα φρονεῖν ὅτι ἐπίστευσαν. ἐλέει γὰρ ὑμεῖς τε πεπιστεύκατε· καὶ οἱ ἀπειθήσαντες, φησὶν, ἐλεηθήσονται καὶ πιστεύσουσιν.

33 Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι 20 34 αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμ- 35 βουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ 36 ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. 25

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα ἐπὶ τοὺς προτέρους χρόνους ἐπανελθὼν, καὶ τὴν ἄνωθεν τοῦ Θεοῦ καταμαθὼν οἰκονομίαν, τὴν ἐξ οὗπερ ὁ κόσμος ἐγένετο μέχρι τοῦ παρόντος· καὶ λογισάμενος πῶς ποικίλως ἅπαντα ᾠκονόμησεν, ἐξεπλάγη καὶ ἀνεβόησε· πιστούμενος τοῖς ἀκούουσιν, ἅπερ εἶπεν ὅτι πάντως ἔσται. οὐ γὰρ ἂν 30 ἐβόησε καὶ ἐξεπλάγη, εἰ μὴ πάντως ἔμελλεν ἔσεσθαι τοῦτο. καὶ ὅτι μὲν βάθος ἐστὶν, οἶδε. πόσον δὲ, οὐκ οἶδε. θαυμάζοντος γάρ ἐστιν ἡ ῥῆσις· οὐκ εἰδότος τὸ πᾶν. θαυμάσας δὲ καὶ ἐκπλαγεὶς τὴν χρηστότητα κατὰ τὸ ἐγχωροῦν αὐτῷ, διὰ δύο τῶν ἐπιτατικῶν

ὀνομάτων αὐτὴν ἐνεκήρυξε, τοῦ πλούτου καὶ τοῦ βάθους· καὶ ἐξεπλάγη, ὅτι καὶ ἠθέλησε καὶ ἴσχυσε ταῦτα. καὶ διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία κατεσκεύασεν, "ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ." οὐ γὰρ μόνον καταλειφθῆναι αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνηθῆναι. "καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ." τουτέστιν, αἱ οἰκονομίαι. καὶ γὰρ αὗται οὐ μόνον γνωσθῆναι, ἀλλ' οὐδὲ ζητηθῆναι δύνανται. οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησιν, ἔγνων ἅπαντα, ἀλλὰ μέρος μικρὸν, οὐ τὸ πᾶν. μόνος γὰρ αὐτὸς οἶδε τὰ αὐτοῦ σαφῶς. διὸ καὶ ἐπήγαγε, "τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος "αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται "αὐτῷ;" ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. ὅτι οὕτω σοφὸς ὢν, οὐδὲ παρ' ἑτέρου σοφός ἐστιν, ἀλλ' αὐτός ἐστιν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν. καὶ τοσαῦτα ἐργασάμενος καὶ χαρισάμενος ἡμῖν, οὐ παρ' ἑτέρου δανεισάμενος, ταῦτα ἔδωκεν, ἀλλ' οἴκοθεν ἀναβλύσας. οὐδὲ ἀμοιβὴν ὀφείλων τινὶ, ὡς εἰληφώς τι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς κατάρχων ἀεὶ τῶν εὐεργεσιῶν. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστι πλούτου, τὸ καὶ ὑπερχεῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι ἑτέρου. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα." αὐτὸς εὗρεν· αὐτὸς ἐποίησεν· αὐτὸς συγκρατεῖ. καὶ γὰρ καὶ πλούσιός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται παρ' ἑτέρου λαβεῖν· καὶ σοφός ἐστι, καὶ οὐ δεῖται συμβούλου. τί λέγω συμβούλου; οὐδὲ εἰδέναι τίς δύναται τὰ αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ μόνος αὐτὸς ὁ πλούσιος καὶ σοφός. καὶ γὰρ πολλοῦ πλούτου, τὸ τοὺς ἐξ ἐθνῶν εὐπόρους οὕτω ποιῆσαι· καὶ πολλῆς σοφίας, τὸ τοὺς Ἰουδαίων καταδεεστέρους, Ἰουδαίων κατασκευάσαι διδασκάλους. εἶτα ἐπειδὴ ἐξεπλάγη, καὶ εὐχαριστίαν ἀναφέρει, λέγων, "αὐτῷ ἡ δόξα εἰς αἰῶνας, ἀμήν." ὅταν γάρ τι τοιοῦτον λέγῃ μέγα καὶ ἄπορον, θαυμάζων εἰς δόξαν καταλήγει. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἐποίησε. καὶ γὰρ ἐκεῖ θαυμάσας αὐτὸ δὴ τοῦτο ὅπερ καὶ ἐνταῦθα, ἐπήγαγεν, "ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς "τὸ κατὰ σάρκα. ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς "αἰῶνας, ἀμήν."

Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἄνωθεν γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα προέγνω. καὶ προγνοὺς, σοφῶς ᾠκονόμησε. καὶ οἰκονομῶν, τῆς φιλανθρωπίας τὸν πλοῦτον ὑπέδειξε. πρὸς τὰ τρία δὲ ταῦτα, τρία τέθεικε. τὸ μὲν

"τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου;" πρὸς τὴν γνῶσιν. τὸ δὲ "τίς σύμβου-
"λος αὐτοῦ ἐγένετο;" πρὸς τὴν σοφίαν. τὸ δὲ, "τίς προέδωκεν
"αὐτῷ;" πρὸς τὸν πλοῦτον. οὕτω γὰρ ἀμέτρητος ὁ τῆς ἀγαθότη-
τος πλοῦτος, ὅτι καὶ τοῖς μὴ οὖσι τὸ εἶναι δέδωκε· καὶ τοῖς γε-
γονόσι τὸ εὖ εἶναι χαρίζεται. καὶ οὐκ ἀντιδίδωσιν, ἀλλὰ δίδωσι 5
τὰ ἀγαθά. φιλάνθρωπος δὲ ὢν, ἀντίδοσιν τὴν δόσιν καλεῖ. "ὅτι
"ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. αὐτῷ ἡ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν." αὐτὸς γὰρ τὰ πάντα πεποίηκεν. αὐτὸς τὰ
γεγονότα διατελεῖ κυβερνῶν. εἰς αὐτὸν ἀφορᾶν ἅπαντας προσήκει.
ὑπὲρ μὲν τῶν ὑπαρξάντων, χάριν ὁμολογοῦντας. αἰτοῦντας δὲ, τὴν 10
ἔπειτα προμήθειαν. αὐτῷ δὲ χρὴ καὶ τὴν προσήκουσαν ἀναπέμ-
πειν δοξολογίαν. ἔδειξε δὲ διὰ τούτων ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὡς οὐκ
οἶδε, τῆς ἐξ οὗ προθέσεως καὶ τῆς δι' οὗ, διαφοράν. καὶ τὴν μὲν,
ὡς μεῖζόν τί σημαίνουσαν, προσήκουσαν τῷ Πατρί· τὴν δὲ, ὡς
ἔλαττόν τι διδάσκουσαν, προσήκουσαν τῷ Υἱῷ. ἀμφοτέρας γὰρ, 15
ἐφ' ἑνὸς προσώπου τέθεικεν. ὅπερ εἴτε Πατρὸς εἴποιεν εἶναι οἱ τὰ
Ἀρείου φρονοῦντες καὶ Εὐνομίου, εὑρήσουσι τῇ ἐξ οὗ, καὶ τὴν δι'
οὗ συζευγνυμένην. εἴτε τῷ Υἱῷ προσαρμόσαιεν, ὄψονται τῇ δι' οὗ,
δαὶ τὴν ἐξ οὗ συνημμένην. εἰ δὲ ἡ μὲν ἐξ οὗ, μεῖζον τί σημαίνει,
ἡ δὲ δι' οὗ, τὸ ἔλαττον, ἀμφότερα δὲ ἐφ' ἑνὸς κεῖται προσώπου, 20
αὐτὸς ἄρα ἑαυτοῦ μείζων μὲν διὰ τὴν ἐξ οὗ, ἐλάττων δὲ διὰ τὴν
δι' οὗ, εἰκότως ἂν νοηθείη.

Βασιλείου ἐκ τῶν ἀντιρρητικῶν. Ὅτι δὲ τὸ ἐξ οὗ καὶ τὸ δι'
οὗ ἀλλήλοις οὐκ ἀντιτάσσονται, οὐδ' ὥσπερ ἐν πολέμῳ πρὸς ἀντί-
παλον τάξιν ἀποκριθέντα συνεκπολεμοῦσι τὰς φύσεις, αἷς προσε- 25
χώρησαν, ἐκεῖθεν δῆλον. συνήγαγεν ἀμφότερα ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ
αὐτοῦ ὑποκειμένου ὁ μακάριος Παῦλος, εἰπὼν, "ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι'
"αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα." τοῦτο δὲ προδήλως εἰς τὸν
Κύριον φέρειν πᾶς τις ἂν εἴποι, ὁ καὶ μικρὸν τῷ βουλήματι τῆς
λέξεως ἐπιστήσας. προτάξας γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐκ τῆς προφητείας 30
τοῦ Ἡσαΐου, ὅτι "τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ
"ἐγένετο;" ἐπήγαγε τὸ "ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν
"τὰ πάντα." ἅπερ ὅτι περὶ Θεοῦ Λόγου, τοῦ δημιουργοῦ πάσης
τῆς κτίσεως εἴρηται τῷ προφήτῃ, ἐκ τῶν κατόπιν ἂν μάθοις. "τίς
"ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν 35

"τὴν γῆν δρακί; τίς ἔστησε τὰς νάπας ζυγῷ, καὶ τὰ ὄρη σταθμῷ; "τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, καὶ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;" τὸ γὰρ "τίς" ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἄπορον παντελῶς, ἀλλὰ τὸ σπάνιον δηλοῖ. ὡς ἐπὶ τοῦ, "τίς ἀναστήσεταί μοι ἐπὶ πονηρευομένους;" καὶ, "τίς ἐστιν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωήν;" καὶ, "τίς ἀναβήσεται εἰς 5 "τὸ ὄρος Κυρίου;" οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἐστὶ, τίς ὁ εἰδὼς τὸν νοῦν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ κοινωνός. "ὁ γὰρ Πατὴρ "ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν, καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ." οὗτός ἐστιν ὁ συνέχων τὴν γῆν καὶ περιδεδραγμένος αὐτῆς· ὁ εἰς τάξιν πάντα καὶ διακόσμησιν ἀγαγών· καὶ ὄρεσιν ἰσορροπίαν, καὶ ὕδασι μέτρα, 10 καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν οἰκείαν τάξιν ἀποκληρώσας. ὁ τὸν οὐρανὸν ὅλον μικρῷ μέρει τῆς ὅλης αὐτοῦ δυνάμεως περιέχων· ἣν σπιθαμὴν τροπικῶς ὁ προφήτου λόγος ὠνόμασεν. ὅθεν οἰκείως ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος τὸ "ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα." ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῖς οὖσιν ἡ αἰτία τοῦ εἶναι, κατὰ τὸ θέ- 15 λημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις, τοῦ κτίσαντος τὰ πάντα, καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἑκάστῳ τῶν γινομένων ἐπιμετροῦντος. διὸ δὴ καὶ εἰς αὐτὸν ἐπέστραπται ἅπαντα· ἀσχέτῳ τινὶ πόθῳ καὶ ἀρρήτῳ στοργῇ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς καὶ χορηγὸν ἀποβλέποντα, κατὰ τὸ γε- 20 γραμμένον, "οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσιν.

Εἰ δὲ πρὸς ταύτην ἡμῶν τὴν ἐκδοχὴν ἐνίστανται οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, τίς αὐτοὺς ἐξαιρήσεται λόγος τοῦ μὴ οὐχὶ φανερῶς ἑαυτοῖς περιπίπτειν; εἰ γὰρ μὴ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δώσουσι τὰς τρεῖς εἰρῆσθαι φωνὰς, τὴν "ἐξ αὐτοῦ" καὶ "δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν," 25 ἀνάγκη πᾶσα προσοικειοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. ἐκ δὲ τούτου, προδήλως αὐτοῖς διαπεσεῖται τὸ παρατήρημα. εὑρίσκεται γὰρ οὐ μόνον τὸ ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' οὗ, τῷ Πατρὶ προσαγόμενον. ὅπερ εἰ μὲν οὐδὲν ταπεινὸν ἐμφαίνει, τί δήποτε ὡς ὑποδεέστερον ἀφορίζουσι τῷ Θεῷ καὶ Υἱῷ; εἰ δὲ πάντως ἐστὶ διακονίας δηλωτικὸν, 30 ἀποκρινέσθωσαν ἡμῖν, ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου, τίνος ἐστὶν ἄρχοντος ὑπηρέτης; ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ὑφ' ἑαυτῶν περιτρέπονται· ἡμῖν δὲ ἑκατέρωθεν τὸ ἰσχυρὸν φυλαχθήσεται. ἐάν τε γὰρ νικήσῃ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶναι τὸν λόγον, εὑρεθήσεται τὸ ἐξ οὗ, τῷ Υἱῷ προσαρμόζον. ἐὰν δέ τις φιλονεικῇ ἐπὶ τὸν Θεὸν ανα- 35

φέρειν τοῦ προφήτου τὴν λέξιν, πάλιν τὴν δι' οὗ φωνὴν, τῷ Θεῷ πρέπειν δώσει. καὶ τὴν ἴσην ἕξει ἀξίαν ἑκάτερα τῷ κατὰ τὸν ἶσον λόγον ἐπὶ Θεοῦ παρειλῆφθαι. καὶ οὕτω κἀκείνως ὁμότιμοι ἀλλήλοις ἀναφανήσονται, ἐφ' ἑνὸς προσώπου καὶ τοῦ αὐτοῦ τεταγμένα.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ ἐκ. * * Κἂν τοίνυν λέγωμεν, εἷς 5 Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· καὶ ἓν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα· τὸ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ, οὐ φύσεις τέμνουσιν. οὐδὲ γὰρ ἂν μετέπιπτον αἱ προθέσεις ἢ αἱ τάξεις τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ χαρακτηριζόντων μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας. καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν συνάγονται 10 πάλιν, εἴ τῷ μὴ παρέργως ἐκεῖνο ἀναγινώσκεται παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀποστόλῳ, τὸ "ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα. "αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν."

1 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, 15 ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑμῶν.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Ἄχρι τούτου τὸν περὶ δόγματος διὰ τῶν προαποδεδομένων συμπεράνας λόγον, ἐντεῦθεν λοιπὸν καθαρῶς ἐπὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μεθίσταται. τοῦτο δὲ διὰ πασῶν αὐτοῦ ποιεῖ τῶν 20 Ἐπιστολῶν. καὶ μάλα εἰκότως. δεῖ γὰρ ὡς οἶμαι τὸν ὡς ἄριστα βιώσεσθαι μέλλοντα, γνῶναί τε καὶ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ πρῶτον, ὅτι ἔστιν. εἶθ' ὅτι καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν δι' ἀγαθῆς πολιτείας, μισθαποδότης γίνεται. χωρῶν δὲ ἐπὶ τὴν συμβουλὴν ἐκ τῶν προειρημένων αὐτῷ, καὶ ἐν οἷς ἀπεπαύσατο τῶν δογματικῶν, ἐκ τού- 25 των τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐποιήσατο.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ὅπερ γάρ ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο τῇ ψυχῇ πίστις καὶ τῶν θείων ἡ γνῶσις. δεῖται δὲ ὅμως αὕτη τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς, καθάπερ ὁ ὀφθαλμὸς, χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ τῶν ἄλλων μορίων τοῦ σώματος. τούτου δὴ χάριν τοῖς δογματικοῖς ὁ 30 θεῖος Ἀπόστολος λόγοις, καὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν προστέθεικε. τὴν τελεωτάτην κατασκευάζων ἐν ἡμῖν ἀρετήν. διὰ γὰρ δὴ Ῥωμαίων, πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν ὠφελείαν προσήνεγκε. καὶ νόμους τιθεὶς, κρύπτει τὴν ἐξουσίαν, καὶ μεθ' ἱκετηρίας τὴν διδασκαλίαν

προφέρει. καὶ τῆς θείας φιλανθρωπίας ἀναμιμνήσκει, περὶ ἧς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μακροὺς ἀπέτεινε λόγους.

Χρυσοστόμου. Δείξας οὖν τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφατον ἀγαθότητα, καὶ οὐδὲ ἐρευνηθῆναι δυναμένην, λοιπὸν ταύτην προβάλλεται εἰς τὸ πεῖσαι τοὺς εὐεργετηθέντας, ἀξίαν τῆς δωρεᾶς ἐπιδείξασθαι τὴν 5 πολιτείαν. καὶ τοσοῦτος ὢν καὶ τηλικοῦτος, οὐ παραιτεῖται παρακαλεῖν. καὶ ταῦτα, οὐχ ὑπὲρ ὧν ἔμελλεν αὐτὸς ἀπολαύειν, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἐκεῖνοι κερδαίνειν εἶχον. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ αὐτὸς οὐ παραιτεῖται παρακαλεῖν, ὅπου γε, καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ προβάλλεται; ἐπειδὴ γὰρ τὰ μυρία ἐντεῦθεν ὑμῖν, φησὶ, ἀγαθὰ, 10 ἀπὸ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ αὐτοὺς παρακαλοῦντας αἰδέσθητε· αὐτοὺς δυσωπήθητε. καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν ἱκετηρίαν τιθέασιν, ἵνα μηδὲν ἀνάξιον αὐτῶν ἐπιδείξησθε. δι' αὐτῶν οὖν τούτων, φησὶν, παρακαλῶ, δι' ὧν ἐσώθητε. ὥσπερ ἂν εἴτις τὸν μεγάλα εὐεργετηθέντα ἐντρέψαι βουλόμενος, αὐτὸν τὸν εὐεργετήσαντα, ἱκέτην 15 ἀγάγοι. καὶ τί παρακαλεῖς, εἰπέ μοι; "παραστῆσαι τὰ σώματα "ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λα- "τρείαν ὑμῶν." ἐπειδὴ γὰρ εἶπε θυσίαν, ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι κατασφάξαι κελεύει τὰ σώματα, ταχέως ἐπήγαγε "ζῶσαν." εἶτα διαιρῶν αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν, "ἁγίαν, εὐάρεστον 20 "τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν." ἐκείνη γὰρ σωματικὴ, καὶ οὐ σφόδρα εὐάρεστος. "τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν "χειρῶν ὑμῶν;" καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ φησὶν, τοιαῦτα· διακρουόμενος αὐτὰς, ἀλλ' οὐχὶ ταύτην. ἀλλὰ καὶ ἐκείνης διδομένης, ταύτην ἐζήτει. διὸ καὶ ἔλεγε, "θυσία αἰνέσεως δοξάσει με." καὶ 25 πάλιν, "αἰνέσω τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου, μετ' ᾠδῆς." καὶ "ἀρέσει "τῷ Θεῷ ὑπὲρ μόσχον νέον, κέρατα ἐκφέροντα καὶ ὁπλάς." καὶ ἀλλαχοῦ ἐκβάλλων αὐτὴν καὶ λέγων, "μὴ, φάγωμαι κρέα ταύ- "ρων, ἢ αἷμα ταύρων πίωμαι;" ἐπήγαγε, "θῦσον τῷ Θεῷ θυ- "σίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου." οὕτω 30 καὶ Παῦλος κελεύει ἐνταῦθα "παραστῆσαι τῷ Θεῷ θυσίαν ζῶσαν, "τὰ σώματα."

Καὶ πῶς ἂν γένοιτο φησὶν θυσία τὸ σῶμα; μηδὲν ὁ ὀφθαλμὸς βλεπέτω πονηρόν· καὶ γέγονε θυσία. μηδὲν ἡ γλῶττα λαλείτω αἰσχρόν· καὶ γέγονε προσφορά. μηδὲν ἡ χεὶρ πραττέτω παράνο- 35

μον· καὶ γέγονεν ὁλοκαύτωμα. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν ἐργασίας δεῖ. ἵνα ἡ μὲν χεὶρ, ἐλεημοσύνην ποιῇ· τὸ δὲ στόμα, εὐλογῇ τοὺς ἐπηρεάζοντας. ἡ δὲ ἀκοὴ, θείαις σχολάζῃ διηνεκῶς ἀκροάσεσιν. ἡ γὰρ θυσία οὐδὲν ἔχει ἀκάθαρτον. ἡ θυσία, ἀπαρχὴ τῶν ἄλλων ἐστί. καὶ ἡμεῖς τοίνυν, 5 καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν καὶ στόματος καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρχώμεθα τῷ Θεῷ. ἡ τοιαύτη θυσία, εὐάρεστος· ὡς ἥ γε τῶν Ἰουδαίων, ἀκάθαρτος. " αἱ θυσίαι γὰρ αὐτῶν," φησὶ, " ἄρτος πένθους αὐ-" τοῖς." ἐκείνη τὸ τεθυμένον, νεκρὸν ἀπέφαινεν. αὕτη τὸ τεθυμένον ζῶν ἐργάζεται. ὅταν γὰρ νεκρώσωμεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε δυνη- 10 σόμεθα ζῇν. σκόπει δὲ πῶς καὶ ἑκάστῃ λέξει μετὰ πολλῆς κέχρηται τῆς ἀκριβείας. οὐ γὰρ εἶπε ποιήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν, ἀλλὰ " παραστήσατε." ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μηδὲν κοινὸν ἔχετε λοιπὸν πρὸς αὐτά. ἑτέρῳ αὐτὰ ἐξεδώκατε. καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἵππους τοὺς πολεμιστηρίους παριστῶντες, οὐδὲν κοινὸν λοιπὸν πρὸς 15 αὐτοὺς ἔχουσι. καὶ σὺ τοίνυν παρέστησας τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου, τὰ μέλη. μὴ κάθελκε αὐτὰ πρὸς ἰδιωτικὰς διακονίας. καὶ ἕτερον δὲ ἐκ τούτου δείκνυσιν· ὅτι καὶ δόκιμα αὐτὰ δεῖ ποιεῖν, εἴ γε παριστᾶν μέλλομεν. οὐ γάρ τινι τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῷ παριστῶμεν αὐτὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων Θεῷ. 20 οὐχ ἵνα πολεμῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐπικαθήμενον ἔχῃ τὸν βασιλέα. ἐπεὶ οὖν καὶ παρίστασθαι μέλλει, καὶ θυσία ἐστὶ, πάντα μῶμον περίελε. ὡς ἐὰν ἔχῃ μῶμον, οὐκέτ' ἂν εἴη θυσία.

Θεοδώρου Μονάχου. Θαυμασιώτατα δὲ τὴν συμβουλὴν διὰ πάντων παρέτεινεν. οὐ τῷ παραστῆσαι μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ 25 τῷ θυσίαν αὐτὸ ὀνομάσαι. ἔδειξε γὰρ ὡς οὐδενὶ προσῆκεν εἰς τὸ ἐναντίον καταχρήσασθαι τῇ τοῦ σώματος ὑπηρεσίᾳ. ἐπείπερ οὐδὲ τὰς προσαγομένας τῷ Θεῷ κατὰ νόμον θυσίας τῶν ἀλόγων, τῇ κοινῇ χρήσει τῶν ἀνθρώπων παραδίδοσθαι θεμιτὸν ἦν ἔτι. εἶτα μὴ ἀρκεσθεὶς τούτῳ, καὶ ἕτερον ἐπάγει, " κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν 30 " ὑμῶν," φησι· τουτέστι, κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους. τοῦτο γάρ ἐστιν ἁγίαν καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον θυσίαν τὰ σώματα ὑμῶν παραστῆσαι, τὸ μηδὲν ἔξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν ἡμῖν νομοθετηθέντων, πολιτεύεσθαι. δεῖ γὰρ ἄμφω, τὴν πίστιν, τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ πίστει. 35

Βασιλείου ἐκ τῶν ἀσκητικῶν. Λατρεία δέ ἐστιν, ὡς λογίζομαι, ἡ συντεταμένη καὶ διηνεκὴς καὶ ἀμετεώριστος περὶ τὸν λατρευόμενον ἀγάπη. τὴν μέντοι διαφορὰν τῆς λογικῆς λατρείας καὶ τῆς ἀλόγου παρίστησιν ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος εἰπὼν, ποτὲ μὲν, "οἴδατε ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν 5 "ἤγεσθε ἀπαγόμενοι." ποτὲ δὲ, "παραστήσατε τὰ σώματα "ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λα- "τρείαν ὑμῶν." ὁ μὲν γὰρ, ὡς ἂν ἄγηται ἀπαγόμενος, ἄλογον λατρεύει λατρείαν. ἅτε δὴ μὴ ὑπὸ τοῦ λόγου καθηγουμένου ἰδίᾳ ὁρμῇ καὶ προθέσει κινούμενος. τῇ δὲ τοῦ ἄγοντος ἐξουσίᾳ πρὸς 10 ὅπερ ἂν ἄγηται, ὡς οὐ θέλει φερόμενος. ὁ δὲ μετὰ λόγου ὑγιοῦς, καὶ βουλῆς ἀγαθῆς, σὺν πολλῇ φροντίδι τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ πάντοτε καὶ πανταχοῦ σκοπούμενος καὶ κατορθῶν, οὗτος πληροῖ τὴν ἐντολὴν τῆς λογικῆς λατρείας, κατὰ τὸν εἰπόντα, "λύχνος τοῖς "ποσί μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου." καὶ πάλιν, 15 "καὶ αἱ συμβουλαί μου τὰ δικαιώματά σου."

Ἰσιδώρου. Ἐκείνους οὖν ὁ Παῦλος ὁρίζεται ἱερέας, τοὺς μὴ θύμασι τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ γυμνῇ πληροῦντας τῇ ψυχῇ· καὶ μόνους καθαρῶς ἐκ τῶν σωμάτων οἴκοθεν σπένδοντας. θῦμα γὰρ κάλλιστον, τὸ τὴν γνώμην ἔχειν εὐαγῆ, καὶ τὴν σάρκα ἁγνήν· διὸ 20 καὶ τὸ, "παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ, "τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν," ἔφησεν. οὐ γὰρ ἱερεῦσι γράφων ἐπέστειλε ταῦτα, ἀλλ᾽ ὁλοκλήρῳ ἐκκλησίᾳ. ἕκαστον γὰρ ἑαυτοῦ ἐν τούτῳ τῷ μέρει ἱερέα εἶναι προσέταξεν. εἰ δὲ τοὺς ὑπηκόους ἡ ἁγνεία ἱερέας χειροτονεῖ, ἡ λαγνεία δηλονότι τοὺς ἱερέας ἀποχει- 25 ροτονεῖ· καὶ τοῦτο μὲν οἱ θεσμοὶ διαγορεύουσι. γίνεται δὲ τοῦτο οὐ πάνυ. δι᾽ ἃς δὲ αἰτίας, οὐκ ἐμὸν λέγειν. οἱ δὲ τὴν θείαν ἱερωσύνην ἐστεμμένοι, καὶ τῆς προεδρίας ἀξίως τετυχηκότες, εἰ καὶ τὴν τοῦ σώματος ἁγνείαν φυλάξαιεν, ὄντως ἱερῶν εἰσὶν ἱερώτεροι. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἱερᾶσθαι οὐκ ἐξῆν, εἰ μὴ 30 τοῖς ἱερεῦσι μόνοις· ἐν δὲ τῷ καιρῷ τοῦ Πάσχα, πάντες τρόπον τινὰ ἱερωσύνῃ ἐτιμῶντο· ἕκαστος γὰρ τὸ πρόβατον ἔθυεν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς καινῆς καὶ ἀδιαδόχου, ἔχουσι μὲν κατ᾽ ἐξαίρετον τὴν ἱερουργίαν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, οἷς ἔξεστι ταύτην προσάγειν· ἕκαστος δὲ τοῦ ἰδίου σώματος ἱερεὺς κεχειροτόνηται· οὐχ ἵνα χει- 35

ροτόνητος ἐπιτηδοίη τῇ τῶν ἱερέων ἀρχῇ. ἀλλ' ἵνα τῆς κακίας ἄρξας, τὸ σῶμα τέμενος ἱερὸν τῆς ἁγνείας κατασκευάσῃ.

2 Καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ 5 εὐάρεστον καὶ τέλειον.

Χρυσοστόμου. Ἐπάρας διὰ τῶν ὀνομάτων τὸν ἀκροατὴν, καὶ ἕκαστον ἱερέα τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς διὰ τῆς πολιτείας ἀποφήνας, λέγει καὶ τὸν τρόπον δι' οὗ δυνατὸν ταῦτα κατορθοῦν. τίς οὖν ὁ τρόπος; "μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορ- 10 "φοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν." καὶ γὰρ χαμαίζηλον τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ εὐτελὲς καὶ πρόσκαιρον, καὶ οὐδὲν ἔχον ὑψηλὸν, οὐδὲ διηνεκὲς, καὶ εὐθεές· ἀλλὰ πάντα διεστραμμένα. εἰ τοίνυν ὀρθὰ βούλει βαδίζειν, μὴ τυπώσῃς σεαυτὸν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. οὐδὲν γὰρ τῶν ἐν αὐτῷ μένον καὶ βέ- 15 βαιον ἐστί. διὸ καὶ σχῆμα ἐκάλεσεν αὐτό. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, "παράγει τὸ σχῆμα τούτου." οὐδὲν γὰρ διαρκὲς οὐδὲ πεπηγὸς ἔχει, ἀλλὰ πάντα πρόσκαιρα. διὸ καὶ τῷ "αἰῶνι τούτῳ" εἶπε. διὰ τούτου μὲν, τὸ ἐπίκηρον δηλῶν· διὰ δὲ τοῦ σχήματος, τὸ ἀνυπόστατον. κἂν γὰρ πλοῦτον εἴπῃς, κἂν ἄλλό τι τῶν δοκούντων 20 εἶναι μεγάλων, σχῆμα μόνον ἐστὶν, οὐ πράγματος ἀλήθεια. ἀλλὰ σὺ μὴ συσχηματίζου τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦ, φησὶν, τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοός. οὐκ εἶπε μετασχηματίζου τῷ νοΐ, ἀλλὰ μεταμορφοῦ. δεικνὺς ὅτι τὰ μὲν τοῦ κόσμου, σχῆμα, τὰ δὲ, τῆς ἀρετῆς, οὐ σχῆμα ἀλλὰ μορφή τις ἀληθείας, φυσικὸν ἔχουσα 25 κάλλος, οὐ δεόμενον τῶν ἔξωθεν ἐπιτριμμάτων τὲ καὶ σχημάτων, τῶν ὁμοῦ τὲ φαινομένων καὶ ἀπολλυμένων. ἂν τοίνυν τὸ σχῆμα ῥίψῃς, ταχέως ἐπὶ τὴν μορφὴν ἥξεις. οὐδὲν γὰρ τῆς κακίας ἀσθενέστερον. εἶτα ἐπειδὴ ἀνθρώπους ὄντας, εἰκὸς καθ' ἑκάστην ἁμαρτάνειν ἡμέραν, παραμυθεῖται τὸν ἀκροατὴν λέγων, ὅτι καθεκάστην 30 ἀνακαίνου σαυτόν. ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ποιοῦμεν, παλαιουμένας αὐτὰς ἀεὶ διορθοῦντες, τοῦτο καὶ ἐπὶ σαυτοῦ ποίει. ἥμαρτες σήμερον; ἐπαλαίωσάς σου τὴν ψυχήν; μὴ ἀπογνῷς, ἀλλ' ἀνακαί-

νισον αὐτὴν μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι καὶ ἐξομολογήσει, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ· καὶ μηδέποτε τοῦτο διαλίπῃς ποιῶν.

Καὶ πῶς δυνησόμεθα τοῦτο ποιεῖν φησιν, "εἰς τὸ δοκιμάζειν "ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ." ἢ τοῦτο φησίν. ἀνανεώθητε, ἵνα μάθητε τὰ συμφέροντα, καὶ τί ποτε τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ἢ 5 οὕτω. δύνασθε ἀνανεωθῆναι, ἐὰν μάθητε τὰ συμφέροντα, καὶ τί ποτε βούλεται ὁ Θεός. ἂν γὰρ εἰδῇς τοῦτο, καὶ τῶν πραγμάτων μάθῃς διαγινώσκειν τὰς φύσεις, ἐπελάβου τῆς ὁδοῦ τῆς κατ' ἀρετὴν ἁπάσης. καὶ τίς ἀγνοεῖ τὰ συμφέροντα φησίν. καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; οἱ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένοι πράγματα, 10 οὗτοι καὶ τὰ συμφέροντα αὐτοῖς, καὶ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ ἀγνοοῦσι. καὶ γὰρ ἀμφότερα ταῦτα ἕν τί ἐστι. τά τε γὰρ συμφέροντα ἡμῖν ὁ Θεὸς βούλεται. καὶ ἃ βούλεται ὁ Θεὸς, ταῦτα καὶ συμφέροντα ἡμῖν εἰσίν. ἅπερ οὖν ὁ Θεὸς βούλεται, τίνα ἐστίν; ἐν πενίᾳ ζῆν, ἐν θλίψει, ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἐν τοῖς ἄλλοις οἷς 15 ἐνομοθέτησεν ἅπασιν. ἀλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα καὶ οἰωνίζονται. τοσοῦτον ἀπέχουσι νομίζειν εἶναι αὐτὰ συμφέροντα καὶ Θεοῦ θελήματα. διὸ χρὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, τὴν κρίσιν ἡμῖν εἶναι τῶν πραγμάτων διηρθρωμένην. διάτοι τοῦτο καὶ αὐτὸς κελεύει ἀνανεοῦσθαι εἰς τὸ δοκιμάζειν τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. ἐνταῦθα δέ 20 μοι καὶ Ἰουδαίων καθάπτεσθαι δοκεῖ τῶν ἐχομένων τοῦ νόμου. θέθημα γὰρ ἦν τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ παλαιὰ πολιτεία, ἀλλ' οὐ προηγούμενον. ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν συγχωρηθέν. τὸ δὲ τέλειον καὶ εὐάρεστον, ἡ καινὴ πολιτεία. καὶ γὰρ λογικὴν ὅτε ἐκάλεσε λατρείαν, πρὸς ἐκείνην ἀντιδιαστέλλων αὐτὴν οὕτως ὠνόμασεν. 25

Θεοδωρήτου. Ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς αὐτεξούσιον ἔδειξε· νεουργεῖν αὐτῇ κελεύσας τὸν λογισμὸν, καὶ διακρίνειν ἀπὸ τῶν χειρόνων τὰ κρείττονα.

Βασιλείου ἐκ τῶν ἀσκητικῶν. Πλὴν πολλά ἐστιν ἃ ὁ Θεὸς θέλει. τὰ μὲν, ἐν μακροθυμίᾳ καὶ χρηστότητι, ἅπερ ἀγαθά 30 ἐστι καὶ λέγεται· τὰ δὲ, κατ' ὀργὴν, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἅπερ κακὰ ὀνομάζεται. "ἐγὼ γάρ εἰμι," φησὶν, "ὁ ποιῶν εἰρήνην "καὶ κτίζων κακά." κακὰ δὲ οὐχ ὑπὲρ ὧν κολαζόμεθα, ἀλλὰ δι' ὧν παιδευόμεθα. τὰ δὲ παιδεύοντα καὶ διὰ τῆς παιδεύσεως εἰς

ἐπιστροφὴν ἄγοντα, γίνεται εἰς ἀγαθόν. ὅσα μὲν οὖν μακροθυμῶν καὶ χρηστευόμενος θέλει ὁ Θεὸς, ταῦτα καὶ ἡμᾶς καὶ θέλειν καὶ μιμεῖσθαι ἀναγκαῖον. "γίνεσθε γάρ φησι, οἰκτίρμονες, καθὼς "καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν." ἔτι δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος φησὶν, "γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά. καὶ 5 "περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς." ὅσα δὲ κατ' ὀργὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπάγει, ταῦτα κακὰ λεγόμενα, ὡς εἶπον τῷ λόγῳ τῆς κακώσεως, οὐ πάντως καὶ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ θέλημα Θεοῦ ἐστι, λιμῷ πολλάκις, ἢ λοιμῷ ἢ πολέμῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ διαφθαρῆναι ἀνθρώπους, 10 τῷ θελήματι τούτῳ ἐξυπηρετεῖσθαι ἡμᾶς χρή. πρὸς γὰρ τὰ τοιαῦτα καὶ ὑπηρέταις κακοῖς ὁ Θεὸς κέχρηται, κατὰ τὸ εἰρημένον, ὅτι "ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ." θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλίψιν, Ἀπόστολος δι' ἀγγέλων πονηρῶν. οὐκοῦν πρῶτον δεῖ ζητεῖν τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν. εἶτα ὅταν γνωρίσω- 15 μεν τὸ ἀγαθὸν, ἐξετάζειν εἰ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο, καὶ εὐάρεστον ἐστὶ τῷ Θεῷ. ἔστι γάρ τι, ὃ τῷ μὲν ἰδίῳ λόγῳ, καὶ θέλημα Θεοῦ ἔστι καὶ ἀγαθόν ἐστιν. ὅταν δὲ ἢ παρὰ καιρὸν, ἢ παρὰ πρόσωπον γένηται, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἐστιν. οἷον θέλημα Θεοῦ ἦν, καὶ ἀγαθὸν ἦν, τὸ θυμιᾶν Θεῷ, ἀλλ' οὐκ ἦν εὐάρεστον τῷ Θεῷ 20 τοὺς περὶ Δαθὰν καὶ Ἀβειρὼν τοῦτο ποιεῖν. καὶ πάλιν θέλημα Θεοῦ ἐστι καὶ ἀγαθόν ἐστι, τὸ ἐλεημοσύνην ποιεῖν. ἀλλὰ τὸ ἕνεκεν τοῦ δοξασθῆναι ὑπὸ ἀνθρώπων ποιεῖν, οὐκέτι καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ. θέλημα Θεοῦ καὶ ἀγαθὸν ἦν, τὸ τοὺς μαθητὰς ὃ πρὸς τὸ οὖς ἤκουσαν, κηρύξαι ἐπὶ τῶν δωμάτων. ἀλλὰ τὸ πρὸ καιροῦ τί εἰπεῖν, 25 οὐκέτι εὐάρεστον τῷ Θεῷ· "μηδενὶ γὰρ εἴπητε," φησὶν, "τὸ "ὅραμα τοῦτο, ἕως οὗ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ." καὶ καθόλου πᾶν θέλημα Θεοῦ, ἀγαθὸν τότε καὶ εὐάρεστόν ἐστιν, ὅταν πληρωθῇ ἐπ' αὐτῷ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, "πάντα "εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε." καὶ "πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ 30 "τάξιν γινέσθω." πάλιν δὲ ὅταν καὶ θέλημα τί ᾖ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον ᾖ, οὐδαμῶς ἀμεριμνεῖν χρή. ἀγωνιᾶν δὲ καὶ φροντίζειν, ὅπως καὶ τέλειον καὶ ἀνελλιπὲς τοῦτο ᾖ. ἐν μέτρῳ ποτὲ μὲν τοῦ γινομένου, εἰ κατὰ τὸ προστεταγμένον γίνεται. ποτὲ δὲ τῆς τοῦ

ποιοῦντος δυνάμεως. "ἀγαπήσεις γάρ," φησιν, "Κύριον τὸν Θεόν "σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου, καὶ "τὸν πλησίον ὡς σεαυτόν." καθὼς καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννου Εὐαγγελίῳ ἐδίδαξε. καὶ πᾶσαν δὲ ἐντολὴν καθὼς γέγραπται. 5

Οἰκουμενίου. Τὸ δὲ "μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ." ἢ ἀντὶ τοῦ, μὴ συμμεταφέρεσθε τῇ ἀπάτῃ αὐτοῦ ἐστιν, ἢ ἀντὶ τοῦ μὴ μεταβάλλεσθε τοῖς καιροῖς.

Φωτίου. Ἢ ἀντὶ τοῦ, μὴ συμμετατίθεσθε ταῖς διδασκαλίαις τῶν ἐκ τοῦ αἰῶνος τούτου τοῦ ῥέοντος καὶ οὐχ ἱσταμένου τὴν δι- 10 δασκαλίαν προσαγόντων. τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἵνα μή τινες τῶν Ἰουδαίων εἴπωσιν, οὐκοῦν οὐδόλως δεῖ ἡμᾶς μετασχηματίζεσθαι, ἀπὸ τῆς παραδεδομένης ἡμῖν τοῦ νόμου διδασκαλίας, διὰ τοῦτο ἐπάγει, "ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε." τουτέστι, δεῖ ἡμᾶς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μετατίθεσθαι. πολὺ δὲ τὸ μέσον τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου 15 διδασκαλίας, καὶ τῆς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ σοφίας. ἡ μὲν γὰρ, καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τὸ νομικὸν ἀπόλλυσιν, εἰς ἄλλο σχῆμα κακίας καὶ διαφθορᾶς ἄγουσα· ἡ δὲ, οὐ μόνον οὐκ ἀπόλλυσι τὸ τοῦ νόμου σχῆμα, ἐν σχήματι γὰρ καὶ σκιᾷ καὶ τύποις τοῦ νόμου ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ τελειοῖ αὐτό· τὴν λειπομένην αὐτῷ μορφὴν 20 καὶ τὸ κάλλος ἀπαρτίζουσα καὶ ἀναπληροῦσα. διὸ δὴ καλῶς φησὶν, "μὴ συσχηματίζεσθε, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε." τὸ μὲν γάρ ἐστιν, ἀπώλεια, τὸ δὲ, σωτηρία καὶ τελειότης.

3 Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, 25 ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως.

Χρυσοστόμου. Ἀνωτέρω εἰπὼν, "διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ "παρακαλῶ ὑμᾶς," ἐνταῦθα πάλιν λέγει διὰ τῆς χάριτος. ὅρα διδασκάλου ταπεινοφροσύνην· ὅρα γνώμην κατεσταλμένην. οὐδα- 30 μοῦ ἑαυτὸν ἀξιόπιστον εἶναι φησὶ, πρὸς τὴν τοσαύτην παραίνεσιν καὶ συμβουλήν. ἀλλὰ ποτὲ μὲν, τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ τὴν χάριν. οὐ γὰρ ἐμὸν λόγον

λέγω, φησὶν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. καὶ οὐκ εἶπε, λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ "διὰ τῆς χάριτος." συνεχῶς τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμιμνήσκων, ὥστε ἀγνωμονεστέρους ποιῆσαι, καὶ δεῖξαι καὶ ταύτῃ ὑπευθύνους ὄντας τῇ τῶν λεγομένων ὑπακοῇ.

ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Ἢ τὸ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης 5 μοι ἔφη, ἀντὶ τοῦ, ὡς τὴν περὶ τούτων διδάσκειν ἐξουσίαν ἐκ θείας χάριτος εἰληφώς.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. "Παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν." οὐ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, καὶ δούλῳ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ ἰδιώτῃ καὶ σοφῷ, καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, καὶ νέῳ καὶ 10 γέροντι. κοινὸς γὰρ οὗτος ὁ νόμος, ἐπειδὴ καὶ δεσποτικός. οὕτω καὶ ἀνεπαχθῆ τὸν λόγον ποιεῖ· πᾶσι προτιθεὶς τὰ διδάγματα, καὶ τοῖς οὐκ οὖσιν ὑπευθύνοις. ἵνα οἱ ὑπεύθυνοι τὴν τοιαύτην ἐπιτίμησιν καὶ διόρθωσιν εὐκολωτέραν δέξωνται. καὶ τί λέγεις εἰπέ μοι; "μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν." τὴν μητέρα τῶν ἀρετῶν 15 ἐνταῦθα εἰσάγει πρώτην, τὴν ταπεινοφροσύνην· τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ μιμούμενος. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος εἰς τὸ ὄρος ἀναβὰς, καὶ τὸν ἠθικὸν μέλλων ὑφαίνειν λόγον, ἐντεῦθεν ἤρξατο. λέγων οὕτως, "μακάριοι οἱ πτωχοὶ, τῷ πνεύματι." οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν δογματικῶν ἐπὶ τὰ ἠθικώτερα νῦν ἐκβὰς, ἐδίδαξε μὲν καθόλου τὴν 20 ἀρετὴν, τὴν θαυμαστὴν θυσίαν παρ' ἡμῶν ἀπαιτήσας. μέλλων δὲ καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν ὑπογράφειν, ὥσπερ ἀπὸ κεφαλῆς τῆς ταπεινοφροσύνης ἄρχεται. καὶ φησὶν, "μὴ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ "φρονεῖν." τοῦτο γὰρ θέλημα τοῦ Θεοῦ. "ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ "σωφρονεῖν." ὃ λέγει, τοῦτό ἐστιν. ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα 25 εἰς ἀπόνοιαν αὐτῇ χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην. καὶ οὐκ εἶπεν εἰς τὸ ταπεινοφρονεῖν, ἀλλ' "εἰς τὸ σωφρονεῖν." σωφροσύνην ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τῇ ἀσελγείᾳ ἀρετήν· οὐδὲ τὸ ἀπηλλάχθαι ἀκολασίας. ἀλλὰ τὸ νήφειν καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο σωφροσύνη λέγεται, ἀπὸ 30 τοῦ σώας ἔχειν τὰς φρένας. δεικνὺς τοίνυν, ὅτι τὸν μὴ μετριάζοντα οὐδὲ σωφρονεῖν ἔνι. τουτέστι, καθεστηκέναι καὶ ὑγιαίνειν. ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἐξέστηκεν ὁ τοιοῦτος, καὶ παραπλῆγος παντός ἐστι μανικώτερος. σωφροσύνην ἐκάλεσε τὴν ταπεινοφροσύνην.

Φωτίου. Ἢ καὶ οὕτως λέγει. μὴ ὑπερφρονεῖν ὑμᾶς ἐν παντὶ χαρίσματι τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν. ταύτην γὰρ τὴν ἄνοιαν καὶ τὰ ἐπαγόμενα δηλῶν, ἐν οἷς φησιν, "ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε." σοφῶς δὲ λίαν καὶ συνετῶς προέταξε, τὸ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, μέλλων αὐτοὺς νουθετεῖν εἰς τὸ μὴ ὑπερφρονεῖν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ 5 τὸ νουθετεῖν καὶ ἐπιτάττειν ἄλλοις ἐνίοτε ἐξ ὑπερφροσύνης γίνεται, προλαβὼν ἰάσατο τοὺς τοιούτους λογισμούς. οὐκ ἔστι γάρ, φησι, ἐξ ἐμῆς ὁρμῆς τὸ νουθετεῖν ὑμᾶς· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ διάταγμα πληρῶ· ἐμέρισε δὲ τὰ χαρίσματα οὐ κατὰ φιλοτιμίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως. πίστεως δὲ, οὐ 10 τῆς κατὰ τὴν λατρείαν φησίν. πάντες γὰρ πιστοὶ καὶ τέλειοι ἐν αὐτῇ εἰσὶ δηλονότι, οἱ χαρισμάτων ἀξιωθέντες, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὰ χαρίσματα πίστεως. καθὼς καὶ ἐν εὐαγγελίοις εἴρηται, "Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν." καὶ πάλιν, "ἐὰν ἔχητε πίστιν "ὡς κόκκον σινάπεως." καὶ πάλιν, "διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν ὑμῶν." 15 δῆλον γάρ, ὡς ἕτερον τοῦτο τῆς πίστεως τὸ σημαινόμενον, παρὰ τὸ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας λαμβανόμενον.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν χαρισμάτων ἡ δόσις, πολλοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἐπῆρε, καὶ παρὰ τούτοις καὶ παρὰ Κορινθίοις, ὅρα πῶς καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ νοσήματος δήλην ποιεῖ, καὶ κατὰ 20 μικρὸν ὑποσύρει. εἰπὼν γὰρ ὅτι "δεῖ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν," ἐπήγαγεν, "ἑκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως." πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλῶν. εἰπὼν δὲ ὅτι "ἐμέρισε," καὶ τὸν, ἔλαττον εἰληφότα παρεμυθήσατο· καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα, καταστέλλει. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐμέρισε, φησὶν, καὶ μὴ σὸν τὸ 25 κατόρθωμα, τί μέγα φρονεῖς; εἰ δέ τις τὴν πίστιν ἐνταῦθα μὴ τὸ χάρισμα λέγοι καλεῖσθαι, καὶ τούτῳ πάλιν μειζόνως δείκνυσιν αὐτὸν ταπεινοῦντα τοὺς ἀλαζόνας. εἰ γὰρ ὃ τοῦ χαρίσματός ἐστιν αἴτιον ἡ πίστις, καθ' ἣν τὰ θαύματα γίνεται, καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Θεοῦ, πόθεν σὺ μέγα φρονεῖς; καὶ γὰρ εἰ μὴ παρεγένετο, μὴ 30 δὲ ἐσαρκώθη, οὐδ' ἂν τὰ τῆς πίστεως προεχώρησεν. ὥστε πάντα ἐκεῖθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ ἀγαθά. εἰ δὲ αὐτὸς δίδωσιν, οἶδε πῶς μερίζει. πάντα γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων ὁμοίως κήδεται. καὶ ὥσπερ τὸ δοῦναι ἀπὸ φιλανθρωπίας γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ πόσον

δοῦναι. οὐ γὰρ δὴ περὶ τὸ κεφάλαιον ἐπιδειξάμενος τὴν ἀγαθότητα, ὅπέρ ἐστι τὸ δοῦναι τὰ χαρίσματα, ἐν τῷ μετρίῳ σε προδιδόναι ἔμελλεν. εἰ μὲν γὰρ ἀτιμάσαι ἐβούλετο, οὐδ' ἂν ἔδωκε τὴν ἀρχήν. εἰ δὲ σῶσαι καὶ τιμῆσαι ἐβούλετο, διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρεγένετο, καὶ τοσαῦτα διένειμεν ἀγαθὰ, τί θορυβῇ καὶ 5 ταράττῃ, καὶ εἰς μωρίαν ἀποκέχρησαι τῇ φρονήσει;

Κυρίλλου. Ἐνταῦθα μὲν οὖν "ὁ Θεὸς," φησὶν, "ἐμέρισεν "ἑκάστῳ μέτρον πίστεως." ἐν ἄλλοις δὲ τῇ τοῦ πνεύματος ἐξουσίᾳ τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἀνατιθείς. "καὶ ᾧ μὲν "δίδοται, πνεῦμα σοφίας." εἶτα μεθ' ἕτερα, "ἑτέρῳ δὲ πίστις" 10 εἰπὼν, ἐπιλέγει, "ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ "Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται." οὐκοῦν εἰ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς καὶ πίστεως φαίνεται τὸ Πνεῦμα παρεκτικὸν, καὶ τὸ ἀρκοῦν ἑκάστῳ μέτρον ὁρίζον ὡς Θεὸς, πῶς οὐ λίαν ἀσεβὲς ἐπαριθμεῖν αὐτὸ τοῖς κτίσμασι, καὶ μὴ μᾶλλον ἐκ Θεοῦ 15 πεφηνέναι;

4 Καθάπερ γὰρ ἐν ἑνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν, τὰ 5 δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν, οὕτως οἱ πολλοὶ ἓν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη. 20

Χρυσοστόμου. Πάλιν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, ᾧ καὶ πρὸς Κορινθίους ἐχρήσατο· τὸ αὐτὸ τοῦτο καταστέλλων πάθος. καὶ γὰρ μεγάλη τοῦ φαρμάκου ἡ δύναμις, καὶ τοῦ παραδείγματος τούτου ἡ ἰσχὺς, εἰς τὸ διορθῶσαι τὸ τῆς ἀπονοίας νόσημα. τίνος γὰρ ἕνεκεν σὺ μέγα φρονεῖς φησίν; ἢ διὰ τί πάλιν ἕτερον ἑαυτὸν ἐξευ- 25 τελίζει; οὐχὶ σῶμα ἐσμὲν ἅπαντες ἓν, καὶ μεγάλοι καὶ μικροί; ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἓν ὦμεν, καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ σχίζεις σαυτόν; τί ἐπαισχύνῃ τὸν ἀδελφόν; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος σοῦ μέλος, οὕτω κἀκείνου, σύ. καὶ πολλὴ κατὰ τοῦτο ἡ ὁμοτιμία. δύο γὰρ ἱκανὰ καθελεῖν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν τέθεικε. 30 καὶ ὅτι ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, καὶ ὅτι ἓν ἐσμὲν ἅπαντες σῶμα· μᾶλλον δὲ, καὶ τρία. καὶ γὰρ καὶ χάρισμα ἔδειξε τὸ δοθέν. μὴ τοίνυν μέγα φρόνει. ἐδόθη γάρ σοι παρὰ Θεοῦ. οὐχὶ σὺ ἔλαβες, οὐδὲ εὗρες.

Θεοδωρήτου. Πρόσφορος δὲ ἡ εἰκὼν τῇ περὶ τῆς ἀγάπης διδασκαλίᾳ. καὶ γὰρ ἕκαστον τῶν μορίων τοῦ σώματος, οὐχ ἑαυτῷ μόνον χρήσιμον, ἀλλὰ τῷ κοινῷ προσφέρει τὴν ὠφέλειαν. οὕτω τοίνυν προσήκει τὸν χάριτός τινος ἀπολαύσαντα, εἰδέναι σαφῶς, ὡς τῆς κοινῆς χρείας εἵνεκα τὸ δῶρον τοῦτο ἐδέξατο. σῶμα γὰρ 5 ἓν οἱ πιστεύσαντες. μέλους δὲ χρείαν, ἕκαστος ἡμῶν πληροῖ.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Μὴ τοίνυν ἔστω τίς κεφαλή· μόγις που χεὶρ τυγχάνων, ἢ ποὺς ἢ ἄλλό τι τῶν εὐτελεστέρων μερῶν τοῦ σώματος.

6 Ἔχοντες δὲ χαρίσματα διάφορα, κατὰ τὴν χάριν τὴν 10 δοθεῖσαν ἡμῖν· εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς 7 πίστεως· εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδά- 8 σκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ· εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλησίᾳ· ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι· ὁ προϊστάμενος, 9 ἐν σπουδῇ· ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι· ἡ ἀγάπη ἀνυπό- 15 κριτος.

Χρυσοστόμου. Τῶν χαρισμάτων ἁψάμενος, οὐκ εἶπεν ὅτι ὁ μὲν, μεῖζον, ὁ δὲ ἔλαττον ἔλαβεν, ἀλλὰ διάφορα. ἵνα δείξῃ ὡς αὐτὸ μὲν, μέγα, τὸ δὲ, μικρόν. μεγάλα γὰρ ἅπαντα, ἀλλὰ ποικίλα καὶ διάφορα· καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ χαρίσματος, εἰς κατόρθωμα 20 λήγει. εἰπὼν γὰρ προφητείαν καὶ διακονίαν καὶ ὅσα τοιαῦτα, κατέληξεν εἰς ἐλεημοσύνην, καὶ σπουδὴν καὶ ἀντίληψιν. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινὰς ἐναρέτους μὲν εἶναι, μὴ ἔχειν δὲ προφητείαν, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο χάρισμα· καὶ πολλῷ μεῖζον ἐκείνου· ὥσπερ ἔδειξεν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους. καὶ τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ τὸ 25 μὲν, ἔχει μισθὸν, τὸ δὲ, ἐστέρηται ἀμοιβῆς. ὅλον γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις ἐστίν. ἐπειδὴ δὲ ἱκανῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο, βούλεται καὶ ἐναγωνίους ποιῆσαι καὶ σπουδαιοτέρους· δεικνὺς ὅτι αὐτοὶ τὰς ἀφορμὰς παρέχουσι, τοῦ μεῖζον ἢ ἔλαττον λαβεῖν. λέγει μὲν γὰρ αὐτὰ καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοσθαι. ὡς ὅταν λέγῃ, "ἑκάστῳ ὡς ὁ 30 "Θεὸς ἐμέρισε." καὶ πάλιν· "κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν "ἡμῖν." ἵνα καταστείλῃ τοὺς ὑπερηφάνους. λέγει δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τὰς ἀρχὰς γεγενῆσθαι, ἵνα διεγείρῃ τοὺς ῥαθυμοτέρους. "κατὰ τὴν ἀναλογίαν," γάρ φησιν, "τῆς πίστεως." εἰ γὰρ καὶ

χάρις ἐστὶν, οὐχ ἁπλῶς ἐκχεῖται, ἀλλὰ τὰ μέτρα παρὰ τῶν δεχομένων λαμβάνουσα, τοσοῦτον ἐπιρρεῖ, ὅσον ἂν εὕρῃ σκεῦος πίστεως αὐτῇ προσενεχθέν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τὴν δὲ τοῦ χωρίου τούτου ἀκολουθίαν ὁ μέν τις ἀπέδωκε χωρὶς τοῦ "δὲ" συνδεσμοῦ ἀναγινώσκων, καὶ τοῖς ἀνωτέρω ἐπισυνάπτων· οὕτω γάρ φησιν νοητέον, μέλη ἀλλήλων ἐσμέν· ἔχοντες χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα. εἰ γὰρ καὶ διάφορα ταῦτα, ἀλλ' οὖν, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν ὑπὸ τῆς θείας κεχορήγηται χάριτος.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἕτερος δὲ, ἐλλιπῶς ἔχειν ἔφη. λείπει γὰρ τὸ, δεικνύωμεν τὴν χάριν. ἵνα ᾖ τοιοῦτον. ἔχοντες χαρίσματα διάφορα, εἴτε προφητείαν, εἴτε διακονίαν, εἴτε διδασκαλίαν, οἱ μὲν ἔχοντες προφητείαν, ἐν προφητείᾳ δεικνύωμεν τὴν χάριν. οἱ δὲ διακονίαν, ἐν διακονίᾳ. οἱ δὲ διδασκαλίαν, ἐν διδασκαλίᾳ. καὶ ἕκαστος ἐν ᾗ ἐγκεχείρισται λειτουργίᾳ.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἄλλος δὲ δυσὶ τρόποις ὅλον ἐσχηματίσθαι τὸ χωρίον ἔφη, ἕως τοῦ, "εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει." ποίοις τούτοις; τῷ λεγομένῳ ἀπὸ κοινοῦ καὶ τῷ ἐλλειπτικῷ· καὶ γὰρ τὸ ἔχοντες ἀπὸ κοινοῦ καθ' ἕκαστον κῶλον παραλαμβάνεται. οἷον, εἴτε προφητείαν ἔχει τίς· εἴτε διακονίαν ἔχει τις. τοῦτο δὲ τὸ ἀπὸ κοινοῦ, καὶ ζεῦγμα καλεῖται. ὅτι ζευγνύει πληθυντικὸν, ἑνικῷ, καὶ μετοχὴν, ῥήματι. οὕτως οὖν ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἔχοντες κατὰ τὸ ζεῦγμα λαμβανόμενον, ἀπηρτισμένην κατὰ τοῦτο τέως τὴν ἔννοιαν καὶ τὰ χωρία ποιεῖ. ἐλλειπτικῶς δὲ πάλιν ἐσχημάτισται, ὅτι λείπει πρὸς αὐτοτέλειαν τοῦ νοήματος. οἷον, τὸ μενέτω ἐν ᾧ ἔλαβεν ἕκαστος χαρίσματι. ἢ ἀρκείσθω, ἢ στοιχείτω, ἤ τι τοιοῦτον. οἷον, εἴτε προφητείαν ἔχει τίς, εἴτε διακονίαν, μενέτω ἕκαστος ἐν ᾧ ἔλαβε. καὶ πολλή ἐστιν ἡ τῶν τοιούτων χρῆσις παρὰ τῷ θαυμασίῳ Παύλῳ. καὶ μὴ θαυμάσῃς εἰ ἀμαθὴς ὢν τούτων, ἐκέχρητο τούτοις. ἡ γὰρ χάρις ἡ τὰ μείζω χορηγοῦσα, καὶ τῶν εὐτελῶν πολλάκις παρέχει τὴν γνῶσιν. οὐχ ὡς μεγάλων τούτων ὑπαρχόντων. τί γὰρ ἂν καὶ εἴη περὶ λέξεις καὶ συλλαβὰς καὶ τὴν τούτων συνθήκην μικρολογουμένων ἀνθρώπων πόνος καὶ ὀνόματα. οὔκουν ὡς μεγάλα τισὶν ἐκέχρητο τούτοις, ἀλλ' εἰς τὸ καταισχύνειν τοὺς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μέγα φρονοῦντας, καὶ κερδῆσαι αὐτοὺς εἰς

ταπεινοφροσύνην καὶ ὑπακοὴν τῆς αὐτοῦ νουθεσίας. ἄοκνα γὰρ ὑπῆρχεν ἅπαντα Παύλῳ ὅσα σωτηρίαν ἀνθρώποις ἔφερεν ἀληθῶς. διὸ καὶ χρήσεις ποιητικῶν στίχων, καὶ ἱστορίας Ἑλληνικὰς, οὐκ ὀκνεῖ προσκομίζειν, ἂν καὶ διὰ τούτων ἐλπίζῃ σωτηρίαν κατορθῶσαι ἀνθρώπῳ. 5

Ἀποστόλου. Ὁ δέ τις, οὕτως ἔφησε περὶ τούτων, ἔχει τίς προφήτης χάρισμα τιμιώτατον μετὰ τὴν ἀποστολήν. "ἔθετο γάρ "φησιν, ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον, ἀποστόλους· δεύτερον, "προφήτας," οὕτω φρονείτω κατὰ τὴν προφητείαν. εἰδὼς τὰ τῶν ἀποστόλων πρωτεῖα, καὶ δὴ καὶ ὁ διάκονος ὑπὸ τοῦτον τὸν τῆς 10 διακονίας κανόνα, γινώσκων ἐν τάξει καταδεεστέρα. οἷον αἱ χεῖρες, ὑπὸ τὴν κεφαλήν. πάλιν ὁ διδάσκαλος ὑπὸ τὸν προφήτην, ἐν τοῖς τῆς διδασκαλίας μέτροις μενέτω. λείπει γὰρ τὸ, μενέτω. δεύτερον γὰρ προφήτας, τρίτον διδασκάλους. τῶν γὰρ ἐκ προφητείας λόγων ἐξηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι, ὥσπερ ὦτα ἀκούοντες, καὶ συν- 15 ιέντες τὰ ὀφθαλμοῖς ὁρώμενα καὶ δηλούμενα. καὶ ταῦτα μὲν τὰ πνευματικά. ἐπισυνάπτει δὲ καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα. μεταδόσεις δαψιλεῖς, προστασίας σπουδαίας, ἔλεον φιλάνθρωπον. ἐπήγαγε γὰρ, "ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι."

Χρυσοστόμου. "Εἴτε διακονίαν ἐν τῇ διακονίᾳ." καθολικὸν 20 πρᾶγμα ἐνταῦθα τίθησι. καὶ γὰρ ἡ ἀποστολὴ διακονία λέγεται. καὶ πᾶν ἔργον πνευματικὸν, διακονία. ἔστι μὲν γὰρ καὶ ἰδικῆς οἰκονομίας ὄνομα τοῦτο. ἐνταῦθα μέντοι καθολικῶς εἴρηται.

Θεοδωρήτου. Ἢ διακονίαν, τὴν τοῦ κηρύγματος λειτουργίαν λέγει. διδασκαλίαν δὲ, τῶν θείων δογμάτων τὴν μάθησιν. παρά- 25 κλησιν, τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν προτροπήν. καὶ προφητείαν, οὐ μόνον τῶν ἐσομένων τὴν πρόγνωσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν κεκρυμμένων τὴν γνῶσιν.

Γενναδίου. Ἢ διακονίαν φησὶν, τὴν πρὸς τὸ διακονεῖσθαι τοῖς δεομένοις προσοῦσαν τισὶν ἐπιτηδειότητα. διδασκαλίαν δὲ, 30 τὴν ἀπόλυτον συμβουλήν. παράκλησιν δὲ, τὴν κατάλληλον διδασκαλίαν. ἁπλότητα, τὸ ἁπλοϊκὸν τὲ καὶ ἄφθονον. ἱλαρότητα, τὴν πρόθυμον εἰς ἔλεον γνώμην, τὴν σὺν χαρᾷ τὸν οἶκτον ἐνδεικνυμένην. τὸ μέντοι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, οὐ τῇ προφητείᾳ μόνον προσήκει, κοινὸν δὲ κατὰ πάντων ἐστί. καὶ πρὸς 35

αὐτὸ τὴν ἀναφορὰν ἔχει πάντα. "εἴτε ὁ διδάσκων ἐν τῇ διδα-
"σκαλίᾳ." ὅρα πῶς ἀδιαφόρως τὰ χαρίσματα. τὸ μικρὸν, πρῶ-
τον, καὶ τὸ μέγα, ὕστερον. πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο παιδεύων, τὸ μὴ
φυσᾶσθαι μὴ δὲ ἐπαίρεσθαι.

Εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν τῇ παρακλήσει. 5

Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο διδασκαλίας εἶδος. "εἰ γάρ ἐστιν
"ἐν ὑμῖν λόγος παρακλήσεως," φησὶ, "πρὸς τὸν λαὸν, λέγετε."
εἶτα δεικνὺς ὡς οὐ μέγα ὄφελος ἀρετὴν μετιέναι. εἰ μὴ μετὰ
τοῦ προσήκοντος τοῦτο γίνοιτο νόμου, ἐπάγει.

Χρυσοστόμου. "Ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἁπλότητι." οὐ γὰρ ἀρκεῖ 10
τὸ δοῦναι. ἀλλὰ δεῖ καὶ μετὰ δαψιλείας τοῦτο ποιεῖν. ἁπλότητα
γὰρ τοῦτο οἶδε πανταχοῦ. ἐπεὶ καὶ αἱ παρθένοι ἔλαιον εἶχον, ἀλλ'
ἐπειδὴ τὸ ἀρκοῦν οὐκ εἶχον, τοῦ παντὸς ἐξέπεσον.

Θεοδωρήτου. "Ἐν ἁπλότητι" οὖν φησι. μὴ τὴν τῶν ἀνθρώ-
πων θηρώμενος δόξαν, ἀλλὰ τὴν χρείαν τοῦ δεομένου πληρῶν. μὴ 15
δὲ λογισμοῖς κεχρημένος, εἴτε ἀπόχρη τὰ ὄντα, εἴτε καὶ μή. ἀλλὰ
τῷ Θεῷ θαρρῶν, καὶ φιλοτίμως τὴν χορηγίαν ποιούμενος.

Χρυσοστόμου. "Ὁ προϊστάμενος, ἐν σπουδῇ." οὐ γὰρ ἀρκεῖ
τὸ προστῆναι. "ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι." οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐλεῆσαι,
ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας καὶ γνώμης ἀλύπου τοῦτο δεῖ ποιεῖν. 20
μᾶλλον δὲ οὐ μετὰ ἀλύπου μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φαιδρᾶς καὶ
χαιρούσης. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον μὴ λυπεῖσθαι, καὶ χαίρειν. διὰ
τοῦτο καὶ ἐν τῇ μεταδόσει τὴν ἁπλότητα ζητεῖ, καὶ ἐν τῷ ἐλέῳ
τὴν ἱλαρότητα, καὶ ἐν τῇ προστασίᾳ τὴν σπουδήν. οὐδὲ γὰρ χρή-
μασι μόνον βούλεται τοῖς δεομένοις ἡμᾶς βοηθεῖν, ἀλλὰ καὶ 25
ῥήμασι, καὶ πράγμασι, καὶ σώματι, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι. καὶ
εἰπὼν τὴν προηγουμένην προστασίαν, τὴν διὰ τῆς διδασκαλίας, τὴν
διὰ τῆς παρακλήσεως· αὕτη γὰρ ἀναγκαιοτέρα, ὅσῳ καὶ ψυχῆς
ἐστι τροφὴ, ἦλθεν ἐπὶ τὴν διὰ τῶν χρημάτων, καὶ τὴν διὰ τῶν
ἄλλων πραγμάτων. εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ταῦτα κατορθωθείη, τὴν 30
μητέρα αὐτῶν εἰσάγει τὴν ἀγάπην.

Βασιλείου. Ἔστι δὲ ἔλεος, πάθος ἐπὶ τοὺς παρ' ἀξίαν τετα-
πεινωμένους, καὶ παρὰ τῶν συμπαθῶς διατιθεμένων γινόμενον.

Χρυσοστόμου. "Ἡ ἀγάπη," φησὶν, "ἀνυπόκριτος." ἂν ταύτην

ἔχῃς, οὐ δαπάνης αἰσθήσῃ χρημάτων, οὐ πόνου σωμάτων, ἀλλὰ πάντα οἴσεις γενναίως. ὥσπερ οὖν τὰ ἄλλα μετ' ἐπιτάσεως ἀπῄτησεν, οὕτω καὶ ἀγάπην· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόκριτον. ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀγάπη. κἂν τοῦτο γένηται, πάντα τὰ ἄλλα ἕπεται. καὶ γὰρ ὁ ἐλεῶν, ἱλαρῶς ἐλεεῖ· ἑαυτῷ γὰρ δίδωσι. καὶ ὁ προϊστάμενος, σπουδαίως προΐσταται· ἑαυτοῦ γὰρ προΐσταται. καὶ ὁ μεταδιδοὺς, μετὰ δαψιλείας τοῦτο ποιεῖ· ἑαυτῷ γὰρ παρέχει. 5

ἈΠΟΣΤΌΛΟΥ. *Εἰπὼν οὖν ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὰ πνευματικὰ, ἐπισυνάπτει καὶ τὰ περὶ σῶμα. ἐν ἁπλότητι μὲν τὴν μετάδοσιν ὁριζόμενος, καὶ ὡς ταυτὸν τῇ μεταδόσει τὴν ἁπλότητα τιθεὶς, "ἐν "ἁπλότητι," γάρ φησιν, "ὁ μεταδιδούς." ὡς εἰ ἔλεγεν, ὁ μεταδιδοὺς, ἐν τῇ μεταδόσει. καθὰ καὶ περὶ τῆς διακονίας, "ὁ διακονῶν, "ἐν τῇ διακονίᾳ." ἁπλότης δὲ, ἡ δαψίλεια παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ καλεῖται. ἐκ τῆς ἡπλωμένης χειρός. ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν προστασίαν, σπουδὴν εἶναι ὁρίζεται, καὶ τὸν ἔλεον, ἱλαρότητα· διαστήσας αὐτὸν τῆς μεταδόσεως. ἡ μὲν γάρ ἐστι πρὸς ἁγίους, κοινωνίας ἕνεκεν. ἐπὶ τῇ ἁπλότητι γάρ φησιν εἰς τοὺς ἁγίους τῆς κοινωνίας. διὸ καὶ δαψιλὴς ἡ δόσις ὡς Θεῷ προσφορὰ, καὶ Χριστῷ διακονία, καὶ φιλοποιὸς κοινωνία. ὁ δὲ ἔλεος πρὸς τοὺς οἰκτροὺς ἐνδείας ἕνεκα, ὁποῖοι τινὲς ἂν ὦσι. "παντὶ γὰρ τῷ αἰτοῦντί σε δίδου," ἕνεκα φιλανθρωπίας. ἱλαρότητος δὲ τῷ ἐλέῳ δεῖ. ἐπεὶ πρὸς ἐλάττους γίνεται· ὡς μὴ ἐξ ὑπεροψίας διδόντες, λυποίημεν, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας, εὐφραίνοιμεν. εἰ δὲ καὶ περὶ σωματικὴν ἀνάπαυσιν αἱ μεταδόσεις καὶ προστασίαι καὶ ἐλεημοσύναι φέρουσιν, ἀλλ' οὖν χαρίσματά εἰσιν, ἐπὶ δυνάμει πνεύματος ἐπιτελούμενα, ἐν τάξει ποδῶν τῷ ἁγίῳ σώματι συνάπτουσα τοὺς τὰ τοιαῦτα διακονοῦντας. καὶ γὰρ οὐ μόνον εἴ τις λαλεῖ, "ὡς λόγια Θεοῦ," φησὶ ὁ Πέτρος, ἀλλὰ καὶ εἴ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός. διακονίαν δὲ, τὴν λειτουργίαν τὴν ἀναπληροῦσαν τὰ ὑστερήματα τῶν ἁγίων, φησὶν ὁ Παῦλος. πολυτρόπως τῆς διακονίας λεγομένης.* 10 15 20 25 30

Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ·
10 τῇ φιλαδελφίᾳ, εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι· τῇ τιμῇ,
11 ἀλλήλων προηγούμενοι· τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί· τῷ
12 Πνεύματι ζέοντες, τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες· τῇ ἐλπίδι

χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσ-
13 καρτεροῦντες· ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες, τὴν
14 φιλοξενίαν διώκοντες· εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς·
εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν ὡς ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος. ἐπειδὴ ἔστι 5
καὶ ἀγάπη ἐπὶ πονηροῖς πράγμασι, οἷα ἡ τῶν ἀκολάστων ἐστὶν,
ἡ τῶν ἐπὶ χρήμασι καὶ ἁρπαγαῖς ὁμονοούντων, ἡ τῶν ἐπὶ μέθαις
καὶ συμποσίοις· ἐκκαθαίρων αὐτὴν ἀπὸ τούτων, φησὶ, "ἀποστυ-
"γοῦντες τὸ πονηρόν." καὶ οὐκ εἶπεν ἀπεχόμενοι, ἀλλὰ μισοῦντες.
καὶ οὐχ ἁπλῶς μισοῦντες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μισοῦντες. τὸ γὰρ 10
ἀπὸ, τοῦτο ῥῆμα πολλαχοῦ ἐπιτάσεως ἐστὶ παρ' αὐτῷ· ὡς ὅταν
λέγῃ "ἀποκαραδοκίαν," καὶ, "ἀπεκδεχόμενοι," καὶ, "ἀπολύ-
"τρωσιν." ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πράττοντες τὰ κακὰ, ὅμως
τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσι, διὰ τοῦτο εἶπεν "ἀποστυγοῦντες."
αὐτὸς γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν καθαρεύειν βούλεται, καὶ πολλὴν ἡμᾶς 15
ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ μῖσος, καὶ πόλεμον. καὶ οὐκ
ἀρκεῖται τούτῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν εἰσάγει.
οὕτω λέγων, "κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ." οὐκ εἶπε ποιοῦντες μόνον,
ἀλλὰ καὶ διακείμενοι. τοῦτο γὰρ τὸ κολλᾶσθαι δηλοῖ. οὕτω καὶ
ὁ Θεὸς συνάπτων τὸν ἄνδρα τῇ γυναικὶ ἔλεγε, "προσκολληθήσεται 20
"πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ." εἶτα, καὶ αἰτίας λέγει δι' ἃς ὀφείλομεν
ἀλλήλους ἀγαπᾶν. "τῇ φιλαδελφίᾳ, εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι."
ἀδελφοὶ φησὶν ἐστέ. οὐκοῦν καὶ διὰ τοῦτο δίκαιοι ἂν ἦτε φιλεῖν
ἀλλήλους. τοῦτο δὲ καὶ Μωυσῆς ἂν ἔλεγε πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ
μαχομένους, "ἀδελφοὶ ἐστέ· ἵνα τι ἀδικεῖτε ἀλλήλους;" ὅταν 25
μὲν οὖν περὶ τῶν ἔξω λέγῃ, "εἰ δυνατὸν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων
"ἀνθρώπων εἰρηνεύετε," φησί. ὅταν δὲ περὶ τῶν οἰκείων διαλέ-
γηται, "τῇ φιλαδελφίᾳ, εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι." ἐκεῖ μὲν
γὰρ τὸ μὴ μάχεσθαι ζητεῖ, μὴ δὲ μισεῖν καὶ ἀποστρέφεσθαι.
ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ φιλεῖν· καὶ οὐχ ἁπλῶς φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ στέρ- 30
γειν. οὐ γὰρ δὴ μόνον φησὶν ἀνυπόκριτον εἶναι τὴν ἀγάπην χρὴ,
ἀλλὰ καὶ ἐπιτεταμένην καὶ θερμὴν καὶ διάπυρον. τί γὰρ ὄφελος,
ἂν ἀγαπᾷς μὲν ἀδόλως, μὴ θερμῶς δὲ ἀγαπᾷς; διὸ καὶ εἶπεν,
"εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι." τουτέστι, καὶ φίλει, καὶ θερμῶς

φίλει. μὴ μένε φιλεῖσθαι παρ᾽ ἑτέρου, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἐπιπήδα τούτῳ καὶ κατάρχου.

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν τοῦ Βασιλείου. Ἡ γὰρ στοργὴ, κατ᾽ ἐπίτασιν τῆς φιλίας γένοιτ᾽ ἂν, ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ διαθέσει διαπύρῳ τοῦ ἀγαπῶντος πρὸς τὸν ἀγαπώμενον. ἵνα οὖν μὴ ἐπιπόλαιος ἡ 5 φιλαδελφία ᾖ, ἀλλ᾽ ἐνδιάθετος καὶ διάπυρος, εἴρηται τὸ, "τῇ "φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι." ἄοκνοι, σπουδαῖοι.

Χρυσοστόμου. "Τῇ τιμῇ ἀλλήλων προηγούμενοι." εἰπὼν τὴν αἰτίαν δι᾽ ἣν ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν, λέγει καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὰ τῆς φιλίας ἀκίνητα. οὕτω γὰρ φιλία καὶ γίνεται, 10 καὶ γενομένη μένει. καὶ οὐδὲν οὕτω φίλους ποιεῖ, ὡς τὸ σπουδάζειν τῇ τιμῇ νικᾶν τὸν πλησίον. οὐ φιλία δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμὴ μείζων ἐντεῦθεν γίνεται. τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πρότερον ἀπὸ τῆς ἀγάπης· ἡ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τιμῆς. ὥσπερ οὖν καὶ ἡ τιμὴ ἀπὸ τῆς ἀγάπης. 15

Θεοδωρήτου. Παραχωρείτω δὴ οὖν ἕκαστος τῶν πρωτείων τῷ πέλας. τοῦτο γὰρ τῆς ἀληθοῦς φιλοστοργίας τεκμήριον.

Χρυσοστόμου. Εἶτα ἵνα μὴ τιμῶμεν μόνον, καὶ ἕτερόν τι πλέον ἐπιζητεῖ, λέγων, "τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί." καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπην τίκτει. ὅταν μετὰ σπουδῆς καὶ προστασίαν ἐπιδειξώμεθα. 20 οὐδὲν γὰρ οὕτως ὡς τιμὴ καὶ πρόνοια τὸ φιλεῖσθαι ποιεῖ. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τούτου. μᾶλλον δὲ ἐκ τοῦ φιλεῖν, καὶ τοῦτο γίνεται. ὥσπερ οὖν καὶ τὸ φιλεῖν ἀπὸ τούτου διαθερμαίνεται. καὶ ἀλλήλων εἰσὶ κατασκευαστικά. καὶ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ κατὰ διάνοιαν μὲν φιλοῦντες, οὐκ ὀρέγοντες δὲ χεῖρα. διὰ 25 τοῦτο, πάντοθεν οἰκοδομεῖ τὴν ἀγάπην.

Θεοδωρήτου. Ἢ ὅτι ἀκραιφνῆ δείκνυτε τὴν περὶ τὰ καλὰ προθυμίαν, ἁπλῶς τὸν ὄκνον παντελῶς ἀπελαύνοντες.

Χρυσοστόμου. Καὶ πῶς ἂν γενοίμεθα τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί; "τῷ πνεύματι ζέοντες," φησίν. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάσεις ζητεῖ; 30 οὐ γὰρ εἶπε μεταδίδοτε μόνον, ἀλλὰ "μετὰ δαψι"λείας." οὐ δὲ προΐστασθε, ἀλλ᾽ "μετὰ σπουδῆς." οὐδὲ ἐλεεῖτε, ἀλλ᾽ ἱλαρῶς. οὐδὲ τιμᾶτε, ἀλλὰ προηγεῖσθε. οὐδὲ ἀγαπᾶτε, ἀλλὰ ἀνυποκρίτως. οὐδὲ ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε. οὐδὲ ἔχεσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ κολλᾶσθε. οὐδὲ φιλεῖτε, ἀλλὰ φιλο- 35

στόργως. οὐδὲ σπουδάζετε, ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς. οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἔχετε, ἀλλὰ ζέον τὸ πνεῦμα. τουτέστιν, ἵνα ἦτε θερμοὶ καὶ διεγηγερμένοι. ἐὰν γὰρ ἐκεῖνα ἔχῃς τὰ προειρημένα, ἐπισπάσῃ τὸ Πνεῦμα. ἐὰν μένῃ τοῦτο παρὰ σοι, καὶ πρὸς ἐκεῖνά σε σπουδαῖον ἐργάσεται. καὶ πάντα εὔκολα ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης 5 ἔσται.

Ἐκ τῶν ἀσκητικῶν. Εἴποι δ' ἄν τις ζέειν τῷ πνεύματι, καὶ τὸν, διαπύρῳ προθυμίᾳ καὶ ἀκορέστῳ ἐπιθυμίᾳ καὶ ἀόκνῳ σπουδῇ, ποιοῦντα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀγάπῃ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, "ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει 10 "σφόδρα."

Θεοδωρήτου. Ἢ Πνεῦμα μὲν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα προσηγόρευσεν. ὕλην δὲ τούτῳ προσφέρειν καθάπερ ξύλα πυρὶ, τὴν προθυμίαν ἐκέλευσε. τοῦτο δὲ καὶ ἑτέρωθι λέγει, "τὸ Πνεῦμα μὴ "σβέννυτε." σβέννυται δὲ τὸ Πνεῦμα, τοῖς ἀναξίοις τῆς χάριτος. 15 οὐκ ἔχοντες γὰρ καθαρὸν τῆς διανοίας τὸ ὄμμα, τὴν αἴγλην ἐκείνην οὐ δέχονται.

Χρυσοστόμου. Διὰ γὰρ τούτων ἁπάντων ἔστι δουλεύειν τῷ Θεῷ. ὅσα γὰρ ἂν ποιήσῃς εἰς τὸν ἀδελφὸν, εἰς τὸν δεσπότην σου διαβαίνει. καὶ ὡς αὐτὸς εὖ πεπονθὼς, οὕτως σοι τὸν μισθὸν λογιεῖ- 20 ται. εἶδες ποῦ τὸ φρόνημα ἀνήγαγε τοῦ ταῦτα ἐργαζομένου; εἶτα δεικνὺς πῶς ἂν ἀναφθείη τοῦ πνεύματος ἡ φλὸξ, φησὶν, "τῇ "ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσ- "καρτεροῦντες." ταῦτα γὰρ πάντα, ὑπεκκαύματά ἐστι τοῦ πυρὸς ἐκείνου. ἐπειδὴ γὰρ καὶ χρημάτων δαπάνην ἀπῄτησε, καὶ σωμά- 25 των πόνον, καὶ προστασίαν, καὶ σπουδὴν καὶ διδασκαλίαν, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐπίπονα, ἀλείφει πάλιν τὸν ἀθλητὴν μετὰ τῆς ἀγάπης, μετὰ τοῦ Πνεύματος, διὰ τῆς ἐλπίδος. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνδρείαν καὶ παράβολον πρὸς πάντα ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐλπὶς χρηστή. εἶτα καὶ πρὸ τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν, ἕτερον πάλιν δίδωσιν ἔπα- 30 θλον. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπὶς τῶν μελλόντων ἦν, φησὶ, "τῇ θλίψει "ὑπομένοντες." καὶ γὰρ πρὸ τῶν μελλόντων ἐν τῷ παρόντι, μέγα καρπώσῃ καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ, καρτερικὸς καὶ δόκιμος γίνεσθαι. μετὰ δὲ τούτου, καὶ ἑτέραν παρέχει βοήθειαν, λέγων,

" τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες." ὅταν οὖν καὶ ἀγάπη εὔκολον ποιῇ, καὶ Πνεῦμα βοηθῇ, καὶ ἐλπὶς κουφίζῃ, καὶ θλίψις δόκιμον ἐργάζηται καὶ ἐπιτήδειον πρὸς τὸ φέρειν πάντα γενναίως· καὶ ἔχῃς μετὰ τούτων καὶ ἕτερον ὅπλον μέγιστον τὴν προσευχὴν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δεήσεως βοήθειαν, τί λοιπὸν ἔσται ἐπίπονον τῶν ἐπι- 5 ταττομένων; οὐδέν.

Θεοδωρήτου. Ὁ τοίνυν τῷ Πνεύματι ζέων, καὶ προθύμως τῷ δεσπότῃ δουλεύει, καὶ προσμένει τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ τῶν προσπιπτόντων περιγίνεται πειρασμῶν· ταῖς τούτων προσβολαῖς, τὴν ὑπομονὴν ἀντιτάττων, καὶ τὴν θείαν χάριν 10 διηνεκῶς εἰς συμμαχίαν καλῶν. τοῦτο γὰρ εἶπε " τῇ προσευχῇ " προσκαρτεροῦντες." τουτέστι, διηνεκῶς τοῦτο δρῶντες.

Ταῖς χρείαις τῶν ἁγίων κοινωνοῦντες· τὴν φιλοξενίαν διώκοντες.

Χρυσοστόμου. Πάλιν τῆς ἐλεημοσύνης ἐπιλαμβάνεται. μᾶλ- 15 λον δὲ οὐχ ἁπλῶς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους. ἄνω μὲν γὰρ εἰπὼν " ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι," πᾶσι τὴν χρείαν ἀνέῳξεν. ἐνταῦθα μέντοι ὑπὲρ τῶν ἁγίων φησίν. καὶ οὐκ εἶπε παρέχετε αὐτοῖς τὰς χρείας, ἀλλὰ κοινωνεῖτε αὐτῶν ταῖς χρείαις. δεικνὺς, ὅτι μείζονα λαμβάνουσιν, ἢ διδόασι. καὶ ὅτι εὐπορία τὸ πρᾶγμα 20 ἐστίν. εἰσφέρεις σὺ χρήματα, εἰσφέρουσί σοι παρρησίαν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκεῖνοι.

Θεοδωρήτου. Τῇ μνήμῃ οὖν τῆς κοινωνίας, εἰς φυλοτιμίαν προτρέπει. τίς γὰρ οὐχ αἱρεῖται μεταδοῦναι χρημάτων, ἵνα κοινωνὸς γένηται κατορθωμάτων; τοῦτο καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων 25 ἔφη, " τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα. ἵνα τὸ ἐκεί- " νων περίσσευμα γένηται, εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα."

Χρυσοστόμου. Οὐκ εἶπεν ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ διώκοντες. παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους, πότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν. ἀλλ' αὐτοὺς ἡμᾶς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν. " εὐλογεῖτε τοὺς 30 " διώκοντας ὑμᾶς. εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε." διδάξας αὐτούς. πῶς πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι χρή. καὶ συγκολλήσας τὰ μέλη μετὰ ἀκριβείας, οὕτως ἐξάγει λοιπὸν πρὸς τὴν ἔξω παράταξιν· εὐκολωτέραν αὐτὴν ἐντεῦθεν ποιῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ τὰ πρὸς τοὺς

οἰκείους μὴ κατωρθωκὼς, δυσκολώτερον τὰ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους οἰκονομήσει. οὕτως ὁ καλῶς ἀσκήσας ἑαυτὸν ἐν τούτοις, ῥᾷον καὶ τῶν ἔξωθεν περιέσται. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὁδῷ προβαίνων, μετ' ἐκεῖνα ταῦτα τίθησι καὶ φησὶ, "εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας "ὑμᾶς." οὐκ εἶπε μὴ μνησικακεῖτε, μὴ δὲ ἀμύνεσθε. ἀλλὰ τὸ 5 πολλῷ πλέον τούτων ἐξήτησεν. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀνδρὸς φιλοσόφου. τοῦτο δὲ Ἀγγέλου λοιπόν. καὶ εἰπὼν, "εὐλογεῖτε," ἐπήγαγε, "καὶ "μὴ καταρᾶσθε." ἵνα μὴ τοῦτο κἀκεῖνο ποιῶμεν, ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον. καὶ οὐχὶ τοὺς ὑβρίζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διώκοντας, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἐπηρεάζοντας, τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι 10 ἐκέλευσε. καὶ νῦν μὲν αὐτους εὐλογεῖν ἐκέλευσε, προϊὼν δὲ, καὶ ἔργοις εὐεργετεῖν παραινεῖ, "χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν "μετὰ κλαιόντων."

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ γάρ ἐστιν εὐλογῆσαι μὲν, καὶ μὴ καταρᾶσθαι· μὴ μὴν ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιῆσαι, βούλεται καὶ 15 διαθερμαίνεσθαι ἡμᾶς τῇ φιλίᾳ. διὸ καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν ὥστε μὴ μόνον εὐλογεῖν, ἀλλὰ καὶ συναλγεῖν καὶ συμπάσχειν, εἴποτε ἴδοιμεν αὐτοὺς συμφορᾷ περιπεσόντας. φιλοσοφωτέρας δὲ δεῖται ψυχῆς τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων μᾶλλον, ἢ τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. τοῦτο μὲν γὰρ, καὶ ἡ φύσις αὐτὴ κατορθοῖ· καὶ οὐδεὶς 20 οὕτω λίθινος, ὃς οὐ κλαίει τὸν ἐν συμφοραῖς ὄντα. ἐκεῖνο δὲ γενναίας σφόδρα δεῖται ψυχῆς, ὥστε μὴ μόνον τῷ εὐδοκιμοῦντι μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνήδεσθαι. διὰ τοῦτο, καὶ πρότερον αὐτὸ τέθεικεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην συνάγει, ὡς ὅταν καὶ χαρᾶς καὶ λύπης κοινωνῶμεν ἀλλήλοις. σκόπει δέ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς 25 τοῦ Παύλου. οὐ γὰρ εἶπε λῦσον τὴν συμφορὰν, ἵνα μὴ λέγῃς πολλάκις, ὅτι ἀδύνατον· ἀλλὰ τὸ κουφότερον ἐπέταξε, καὶ οὗ κύριος εἶ. κἂν γὰρ ἀνελεῖν μὴ δυνηθῇς τὸ δεινὸν, εἴσαγε δάκρυα, καὶ τὸ πλέον ἀνεῖλες. κἂν μὴ δυνηθῇς αὐξῆσαι τὴν εὐημερίαν, εἴσαγε τὴν χαρὰν, καὶ πολλὴν τὴν προσθήκην ἐποίησας. διὰ τοῦτο 30 οὐ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ ὃ πλέον ἐστὶ παραινεῖ, τὸ καὶ συνήδεσθαι.

Θεοδωρήτου. Κοινωνεῖτε οὖν φησιν ἀλλήλοις, καὶ τῶν λυπηρῶν καὶ τῶν ἐναντίων. τὸ μὲν γὰρ, συμπαθείας· τὸ δὲ φιλίας, οὐκ ἐχούσης τοῦ φθόνου τὸν μῶμον. 35

Βασιλείου ἐκ τοῦ περὶ εὐχαριστίας λόγου. Ἴδωμεν δὲ τίσι συγχαίρειν εἰκὸς, καὶ τίσι συναλγεῖν. δικαίοις μὲν συσκιρτᾶν καὶ συναγάλλεσθαι ὁ θεῖος νόμος ἡμῖν ἐπιτρέψει. τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ἀφιεῖσι δάκρυον, συμπενθεῖν καὶ συνοδύρεσθαι. ἢ τοὺς ἀναλγήτως διακειμένους, ἀποκλαίεσθαι· ὅτι οὐδὲ ἴσασι πῶς ἀπολ- 5 λυνται. οὐχὶ δὲ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπων κατακλαύσαντα καὶ συνεκβοήσαντα τοῖς ἀνθρώποις τοῖς πενθοῦσι, πληρωτὴν προσήκει νομίζειν εἶναι τῆς ἐντολῆς. οὐδὲ γὰρ ἰατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντὶ τοῦ τοῖς κάμνουσι βοηθεῖν, αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον. τοιοῦτος δέ ἐστιν ὁ πρὸς τοὺς πενθοῦντας εἰσιὼν, καὶ μὴ τῆς ἐκ 10 τοῦ οἰκείου λόγου ὠφελείας μεταδιδοὺς, ἀλλὰ τῆς ἐκ τῶν ἀλλοτρίων παθῶν ἀσχημοσύνης μεταλαμβάνων. ἐπιστυγνάζειν μὲν οὖν ταῖς συμφοραῖς τῶν πενθούντων ἀκόλουθον. οὕτω γὰρ ἑαυτὸν οἰκειώσει τοῖς πάσχουσι. μὴ καθιλαρευόμενος τῶν συμφορῶν, μὴ δ' ἐναδιαφορῶν τοῖς ἀλλοτρίων ἀλγήμασιν. οὐ μὴν περαιτέρω γε 15 συνεκφέρεσθαι τοῖς λυπουμένοις προσήκει· ὥστε ἢ συνεκβοᾶν ἢ συνθρηνεῖν τῷ πεπτωκότι τινὶ συμφορᾷ, ἢ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις μιμεῖσθαι καὶ ζηλοῦν τὸν ἐσκοτωμένον ὑπὸ τοῦ πάθους. οἷον συγκαθειργνύναι ἑαυτὸν, καὶ συμμελανειμονεῖν, καὶ χαμαὶ συγκαθῆσθαι καὶ κουρᾶς ἀμελεῖν. ἐκ τούτων γὰρ ἐπιτείνειν ἔστι μᾶλλον 20 τὴν συμφορὰν, οὐ πραΰνειν. ἀλλὰ δάκνεσθαι μὲν ὑπὸ τῶν γινομένων, καὶ ἡσυχῇ τοῖς λυπηροῖς ἐπιστυγνάζειν προσήκει· ἐν συννοίᾳ προσώπου καὶ σεμνότητι βάρος ἐχούσῃ, τὸ τῆς ψυχῆς πάθος διασημαίνοντα. φθεγγόμενον δὲ, οὐκ εὐθὺς ἐπιτιμᾶν προσήκει ταῖς ἐπιτιμήσεσιν, ὥσπερ ἐναλλόμενον καὶ ἐπεμβαίνοντα τοῖς κει- 25 μένοις. φορτικὸν γὰρ τοῖς ὑπὸ λύπης τὴν ψυχὴν κεκακωμένοις, ἡ ἐπιτίμησις. καὶ ἅμα δυσπαράδεκτοι εἰσὶ τοῖς κάμνουσι, καὶ πρὸς παρηγορίαν ἀπίθανοι τῶν ἀπαθῶς παντάπασι διακειμένων οἱ λόγοι. ἀλλὰ συγχωρήσαντα, κενὰ καὶ ἄπρακτα ἐμβοῆσαι καὶ ὀλοφύρασθαι. ἤδη τοῦ κακοῦ ὑπανέντος τί καὶ χαλάσαντος, τότε 30 ἀμελῶς καὶ πράως τῆς παρακλήσεως ἅπτεσθαι. ὅταν δὲ πάλιν ἴδῃς ἐπὶ μετανοίᾳ τῶν ἡμαρτημένων τὸν ἀδελφὸν ὀδυρόμενον, σύγκλαυσον τῷ τοιούτῳ καὶ συμπάθει. οὕτω γάρ σοι ὑπάρξει ἐν ἀλλοτρίοις πάθεσι τὸ οἰκεῖον ἐπανορθοῦσθαι. ὁ γὰρ ὑπὲρ τῆς τοῦ

πλησίον ἁμαρτίας θερμὸν ἀποστάξας δάκρυον, ἑαυτὸν ἐξιάσατο δι' ὧν τὸν ἀδελφὸν ἀπωδύρατο.

16 Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι.

Χρυσοστόμου. Πολλὴν πάλιν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιεῖ- 5 ται τὴν σπουδήν. ὅθεν καὶ ἤρξατο τοῦ λόγου. καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν φρονήματος μεστοὺς αὐτοὺς εἶναι καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως, καὶ ἑτέρωθεν πολλαχόθεν. διὸ συνεχῶς ὑποσύρει τὸν νόσημα. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποσχίζει σῶμα ἐκκλησίας, ὡς ἀλαζονεία. τί δέ ἐστι "τὸ "αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες;" παρεγένετό σοι ὁ πένης εἰς τὴν 10 οἰκίαν; γενοῦ κατ' ἐκεῖνον τῷ φρονήματι. μὴ μείζονα λάβῃς ὄγκον διὰ τὸν πλοῦτον. μὴ δὲ ἂν ἴδῃς πενθοῦντα, ἀνάξιον σαυτοῦ νομίσῃς παραβαλέσθαι. μὴ δὲ ἂν ἴδῃς εὐημεροῦντα, ἐρωθριάσῃς κοινωνῆσαι τῆς ἡδονῆς καὶ συνησθῆναι. ἀλλ' ὃ περὶ σεαυτοῦ φρονεῖς, καὶ περὶ ἐκείνου. οἷον μέγαν σαυτὸν εἶναι νομίζεις; οὐκοῦν 15 καὶ ἐκεῖνον νόμιζε. ταπεινὸν καὶ μικρὸν ἐκεῖνον εἶναι ὑποπτεύεις; οὐκοῦν καὶ περὶ σαυτοῦ, τοῦτο ψηφίζου· καὶ πᾶσαν ἀνωμάλιαν ἔκβαλε. πῶς δ' ἂν γένοιτο τοῦτο; εἰ τὴν ἀπόνοιαν ἐκβάλοις. διὸ καὶ ἐπήγαγε, "μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς "συναπαγόμενοι." τουτέστιν, εἰς τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν κατάβηθι, 20 συμπεριφέρου, συμπεριέρχου. μὴ ἁπλῶς τῷ φρονήματι ταπεινοῦ, ἀλλὰ καὶ χεῖρα ὄρεγε. μὴ δι' ἑτέρων, ἀλλὰ διὰ σεαυτοῦ. ταπεινοὺς δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς τοὺς ταπεινόφρονας φησὶ, ἀλλὰ τοὺς εὐτελεῖς καὶ εὐκαταφρονήτους.

Χρυσοστόμου. "Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς." τουτ- 25 έστι, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησὶν ἡ γραφὴ, "οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπι- "στήμονες." καὶ διὰ τούτων δὲ πάλιν τὴν ἀπόνοιαν ὑπορύττει, καὶ τὸ φύσημα καταστέλλει. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπαίρει καὶ ἀποσχίζει τῶν λοιπῶν, ὡς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῷ. διὸ καὶ ἐν 30 χρείᾳ ἀλλήλων κατέστησεν ἡμᾶς ὁ Θεός. κἂν γὰρ φρόνιμος εἶ, ἑτέρου δεήσῃ. ἂν δὲ νομίσῃς μὴ δεῖσθαι, ἀνοητότερος πάντων ἐγένου καὶ ἀσθενέστερος. ὁ γὰρ τοιοῦτος, καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσει βοηθείας, καὶ ἐν οἷς ἂν ἁμαρτάνῃ, οὐδεμιᾶς ἀπολαύσεται οὔτε διορθώσεως οὔτε συγγνώμης. καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖ διὰ τῆς 35

διὰ τῆς ἀπονοίας. ἔστι γὰρ, ἔστι πολλάκις, καὶ τὸν φρόνιμον μὴ συνιδεῖν τὸ δέον, καὶ τὸν ἀνοητότερον εὑρεῖν τί τῶν προσηκόντων. μὴ τοίνυν νομίσῃς καθαιρεῖσθαι δεόμενος ἑτέρου. τοῦτο γάρ σε μᾶλλον ὑψοῖ.

Ἐκ τῶν ἀσκητικῶν. Ἆρα δὲ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, ποτὲ 5 μὲν, "μὴ γίνεσθε ἄφρονες," ποτὲ δὲ, "μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' "ἑαυτοῖς." δυνατὸν μὴ εἶναι φρόνιμον παρ' ἑαυτῷ τὸν μὴ ἄφρονα; ἕκαστον πρόσταγμα ἴδιον ἔχει τὸν ὅρον. τὸ γὰρ "μὴ γίνεσθε ἄφρονες," ἐπιφέρει, "ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ." καὶ τὸ "μὴ ἴσθι φρόνιμος παρὰ σεαυτῷ, φοβοῦ τὲ τὸν Κύριον. 10 "καὶ ἔκκλινον ἀπὸ παντὸς κακοῦ." ὥστε ἄφρων μέν ἐστιν, ὁ μὴ συνιεὶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· φρόνιμος δὲ παρ' ἑαυτῷ, πᾶς ὁ λογισμοῖς ἰδίοις χρώμενος, καὶ μὴ κατὰ πίστιν στοιχῶν τοῖς τοῦ Κυρίου ῥήμασιν. εἰ γοῦν τις βούλεται, μήτε φρόνιμος εἶναι, μήτε ἄφρων παρ' ἑαυτῷ, συνιέναι ὀφείλει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου πίστει τῇ εἰς 15 αὐτόν· καὶ ἐν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ μιμεῖσθαι τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, "λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ "τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. καὶ αἰχμαλωτίζοντες ἅπαν νόημα εἰς "τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ."

17 Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες. 20

Γενναδίου. Ἐπειδὴ τὸ μὴ τοῖς ὁμοίοις ἀμύνεσθαι τοὺς πονηροὺς, τοῦ θείου διαγορεύοντος νόμου, πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς ἀδικίαις ἐρεθιζόμενοι ὑπὸ θύμου μωρίαν τοῦτο δοκοῦσι, καὶ τὸ στέργειν τὴν ἡσυχίαν ἐῶντες ὡς ἄνανδρον, εἰς σπουδὴν μείζονος βλάβης περιάγονται, παραινεῖ μὴ οὕτω ποιεῖν· μὴ δὲ τοῖς ἐξ ὀργῆς οἰκείοις 25 παραχωρεῖν, ὡς κρείττοσι τῆς θείας διατάξεως λογισμοῖς. ἀλλ' ὑπακούειν ἐκείνῃ, χαίρειν φήσαντας τούτοις.

Χρυσοστόμου. Εἰ γὰρ ἕτερον φεύγεις ἐπιβουλεύοντα, τί σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιεῖς τῇ κατηγορίᾳ; εἰ κακῶς ἐκεῖνος ἐποίησε, τί μὴ φεύγεις τὸν ζῆλον; καὶ ὅρα πῶς ἐνταῦθα οὐ διέστειλεν, ἀλλὰ 30 κοινὸν τὸν νόμον ἔθηκεν. οὐ γὰρ εἶπε τῷ πιστῷ μὴ ἀποδῷς κακὸν, ἀλλὰ μηδενὶ, κἂν Ἕλλην ᾖ, κἂν μιαρὸς, κἂν ὁστισοῦν.

Προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ ἄνω εἶπε "μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ

"ἀποδιδόντες," προσέθηκε καὶ τὸ, "προνοούμενοι καλά." ὡς εἰ ἔλεγεν, οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι κακὸν, ἀλλὰ δεῖ καὶ προνοεῖν τοῦ ποιήσαντος κακῶς ἡμᾶς. καὶ γὰρ ἄνω οὐκ ἠρκέσθη τῷ μὴ καταρᾶσθαι τοὺς διώκοντας, ἀλλὰ καὶ εὐλογεῖν προσέταξεν. ἢ τοίνυν τοῦτο φησί· ἢ ὅτι πρόνοιαν ποιεῖσθε τοῦ καλοὶ φαίνεσθαι 5 ἐν τῷ μηδενὶ διδόναι ψόγου πρόφασιν. καὶ τοῦτό ἐστι τὸ, "λαμ- "ψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων." οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρέχωμεν λαβὴν καθ' ἑαυτῶν, τοῖς βουλομένοις. διὸ καὶ ἀλλαχοῦ ἔλεγεν, "ἀπρόσκοποι γίνεσθε, καὶ "Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ." καλῶς δὲ 10 τὸ ἑξῆς ἐκόλασεν εἰπὼν,

18 Εἰ δυνατὸν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.

Ἔστι γὰρ ὅπου οὐ δυνατόν. οἷον, ὅταν περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ᾖ· ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγών. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ 15 ἀνθρώπων τῶν ἄλλων τοῦτο οὐ πανταχοῦ δυνατόν; ὅπου καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ γυναικὸς ταύτην ἔλυσε τὴν ἀνάγκην, εἰπὼν, "εἰ "δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω." ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. τὰ παρὰ σαυτοῦ πάρεχε, καὶ μηδενὶ δίδου πολέμου καὶ μάχης ἀφορμήν· μὴ Ἰουδαίῳ μὴ Ἕλληνι. εἰ δέ που τὴν εὐσέβειαν 20 παραβλαπτομένην ἴδῃς, μὴ προτίμα τὴν ὁμόνοιαν τῆς ἀληθείας. ἀλλ' ἵστασο γενναίως ἕως θανάτου. καὶ μὴ δὲ οὕτω ψυχῇ πολέμει, μὴ δὲ ἀποστρέφου γνώμῃ, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι μάχου μόνον. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες." κἂν ἐκεῖνος μὴ εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρώσῃς χειμῶνος τὴν ψυχήν. 25 ἀλλ' ἔσο φιλόσοφος κατὰ γνώμην. ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, τὴν ἀλήθειαν μηδαμῶς προδιδούς.

Ἰσιδώρου. Ὁ γὰρ εὐσεβὴς τῷ ἀσεβεῖ πῶς εἰρηνεύσει; ἢ ὁ δίκαιος τῷ ἀδίκῳ; εἰ δὲ λογισμοὺς οἴει τούτους εἶναι, θέα αὐτὸν τὸν Παῦλον, εἰ μετὰ πάντων εἰρήνευσεν. εἰ δὲ καὶ ἀνωτέρω τὸν 30 λόγον ἀγαγεῖν βούλοιο, θέα τὸν Χριστὸν, εἰ μετὰ πάντων ἐσπείσατο. εἰς τοσαύτην οὖν ἐξεβακχεύθησαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντες μανίαν, ὡς καὶ σταυρῷ αὐτὸν προσηλῶσαι. τί οὖν ἐστιν "εἰ "δυνατόν σοι;" μὴ δίδου τινὶ λαβὴν ἔχθρας. μὴ δὲ δικαίως καὶ

εὐλόγως ἔχε ἐχθρόν. εἰ δὲ ἀλόγως ἐκεῖνοι ἀπεχθάνονται, σὲ τοῦτο οὐ παραβλάψει. οὐ δὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὁ εἰρηκὼς "ἐμίσησάν με "δωρεὰν," ἐκέλευσε μὴ ἔχειν ἐχθρούς. τούτου γὰρ οὐκ ἐσμὲν κύριοι· ἀλλὰ τοῦ μὴ κατασπείρειν ῥίζαν πολέμου. καὶ μάλιστα ὅταν ἡ εὐσέβεια μηδὲν παραβλάπτηται. εἰ δὲ οἱ πονηροὶ τοὺς 5 ἀγαθοὺς μισοῦσι, μὴ θαυμάζητε. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Παῦλος ἐπιστάμενος ἔφη, "δίωκε δὲ εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλουμένων τὸν "Κύριον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας." μὴ τοίνυν αἰτιῶ τὸν ἐχθροὺς ἔχοντα· ἀλλὰ τὸν, ἑαυτῷ τοὺς ἐχθροὺς κατασκευάζοντα. εἰ δὲ μὴ συμβαίνει τῷ φωτὶ τὸ σκότος, οὐ γὰρ οἷόν τε, οὐδὲ παρὰ τὸ 10 φῶς.

19 Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοὶ, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γὰρ, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀντα-20 ποδώσω, λέγει Κύριος. ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. τοῦτο γὰρ 15 ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

Χρυσοστόμου. Ποίᾳ ὀργῇ διδόναι τόπον λέγει; τῇ τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθεὶς ἐκδικίας ἑαυτὸν ἀπολαύοντα, τοῦτο αὐτῷ μετὰ πολλῆς δίδωσι τῆς περιουσίας. ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνῃ φησὶν, ὁ Θεὸς ἔσται τιμωρός. 20 συγχώρησον οὖν αὐτῷ ἐπεξελθεῖν. τοῦτο γὰρ ἐστὶ, "δότε τόπον τῇ "ὀργῇ." εἶτα παραμυθούμενος ἐπὶ πλέον, καὶ τὴν ἁμαρτίαν εἰσήγαγε. καὶ ταύτῃ μειζόνως αὐτὸν ἀνακτησάμενος, πλείονα αὐτὸν ἀπαιτεῖ τὴν φιλοσοφίαν, λέγων, "ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου." τί γὰρ λέγω φησίν; ὅτι εἰρηνεύειν δεῖ; καὶ γὰρ καὶ εὐεργετεῖν ἐπιτάττω. 25 ψώμιζε γὰρ αὐτὸν, καὶ πότιζε αὐτὸν, φησίν. εἶτα ἐπειδὴ σφόδρα ἐπίπονον ἐπέταξε καὶ μέγα, ἐπήγαγε, "τοῦτο γὰρ ποιῶν, "ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ." ταῦτα δὲ ἔλεγε, κἀκεῖνον καταστέλλων τῷ φόβῳ, καὶ τοῦτον προθυμότερον ποιῶν τῇ ἐλπίδι τῆς ἀντιδόσεως. ὁ γὰρ ἠδικημένος ὅταν ἀσθενὴς 30 ᾖ, οὐχ οὕτω κατέχεται τοῖς οἰκείοις ἀγαθοῖς, ὡς τῇ τιμωρίᾳ τοῦ λελυπηκότος αὐτόν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ ὡς ἐχθρὸν κολαζόμενον ἰδεῖν.

Θεοδωρήτου. Εἰδέναι μέντοι χρὴ ὡς οὐκ ἐπὶ τούτῳ θεραπεύειν προσήκει τοὺς δυσμενεῖς, ἵνα μείζους ἐκεῖνοι τίσωσι δίκας. ὁ γὰρ θεῖος Ἀπόστολος ταῦτα προσέθηκε, σβέσαι τοῦ ἀδικουμένου βουλόμενος τὸν θυμόν· οὐ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν αὐξῆσαι πειρώμενος. 5

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν. Εἴποι δ' ἄν τις ὅτι τὸ, "δότε τόπον "τῇ ὀργῇ" ἐστὶν, ἤτοι τὸ μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, καθὼς γέγραπται, "ἀλλὰ καὶ τῷ τύπτοντί σε ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, "στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην," καὶ τὰ ἑξῆς. ἢ τὸ, "ὅταν διώ-"κωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην." 10

Ἐκ τῶν αὐτῶν. Τίς δὲ ὁ ἐχθρὸς ὃν ἀγαπᾶν προστραττόμεθα; καὶ πῶς ἀγαπήσομεν αὐτόν; ἐχθροῦ ἴδιον τὸ βλάπτειν καὶ ἐπιβουλεύειν. πᾶς οὖν ὁ ὁπωσδήποτε βλάπτων τινὰ, ἐχθρὸς ἂν λέγοιτο. ἐξαιρέτως δὲ, ὁ ἁμαρτάνων. τὸ γὰρ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ βλάπτει κατὰ διαφόρους τρόπους, καὶ ἐπιβουλεύει τῷ συνόντι ἢ 15 συντυγχάνοντι. ἐπειδὴ δὲ ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς συνέστηκεν ὁ ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν ψυχὴν, ἀγαπήσομεν τοὺς τοιούτους, ἐλέγχοντες, νουθετοῦντες, καὶ παντὶ τρόπῳ εἰς ἐπιστροφὴν ἄγοντες. κατὰ δὲ τὸ σῶμα, εὐεργετοῦντες αὐτοὺς, ἐπιδεομένους τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων. 20

Μαξίμου. Καὶ ἄλλως δὲ ἐχθρὸν ἔχομεν κατὰ τῆς ψυχῆς, τὸ ἡμέτερον σῶμα, ἀεὶ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν παθῶν πολεμοῦν ἡμῖν. ἐὰν οὖν ἐκ τῆς συνειδήσεως πιεζόμενον τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα πεινᾷ, τουτέστιν ὀρέγηται σωτηρίας, ἢ διψᾷ θείας γνώσεως, δέον τρέφειν αὐτὸ δι' ἐγκρατείας καὶ πόνων, καὶ ποτίζειν 25 τῇ μελέτῃ τῶν θείων λογίων. οὕτω γὰρ σωρεύονται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, τουτέστι τὸν νοῦν, ἄνθρακες πυρὸς, θεῖοι καὶ πνευματικοὶ λογισμοί.

Ὠριγένους. Ἢ καὶ οὕτως. ἐπειδὴ ἡ πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ θεωρίαν ὄρεξις, δοκεῖ πεῖνα εἶναι καὶ δίψα, ὡς ὑγείας ἐμποιητικὰ 30 ψυχικῆς, ἐὰν τοιαύτην ποτὲ πεῖναν ἢ δίψαν ὁ ἐχθρὸς σχῇ, μετὰ τὸ μετανοῆσαι ἐφ' οἷς ἥμαρτε, δεῖ αὐτῷ τὸν ἅγιον ἄρτον πεινῶντι διδόναι, ἐὰν μὴ ἔστι χοῖρος ἢ κύων, ἀνάξιος τῶν ἁγίων. πολλαχῶς δέ ἐστι πεινῶντα θρέψαι τὸν ἐχθρόν. ποτὲ μὲν λόγῳ διδασκαλικῷ· ποτὲ δὲ, εὐχῇ τῇ περὶ αὐτοῦ. καὶ ἐπειδὴ παντὸς ἀνδρὸς κεφαλὴ ὁ 35

Χριστός. οὐκοῦν τοῦ ἐχθροῦ ὡς μὴ ὄντος ἀνδρὸς, διὰ τὸ ἀσεβὲς, κεφαλὴ ὁ ἀντίχριστος. ὃν χρὴ ἐξαφανίζεσθαι ὡς ἐναντίον τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, ὑπὸ τοῦ λογικοῦ πυρὸς τῶν ἀνθράκων. ὅταν ὁ ἀσεβὴς ὁ ἔχων κεφαλὴν τὸν ἀντίχριστον, πεινήσας, φάγῃ τὸν ἀπὸ τῆς ἁγίας τραπέζης ἄρτον· καὶ διψήσας, ποτισθῇ τῷ ἀπὸ τῆς ἁγίας 5 πηγῆς ὕδατι ζῶντι. διὸ καλόν ἐστι σωρεῦσαι ἄνθρακας, ὅ ἐστι λόγους, ἐπὶ τὴν τοῦ ἐχθροῦ κεφαλήν. "ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλοῖ "τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ." τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σωτήριον πῦρ, περὶ οὗ εἶπε, "πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν." ἀντὶ τοῦ, ἀναλῶσαι καὶ ἐξαφανίσαι τὰ σωματικὰ καὶ ὑλικά. πολλῶν δὲ 10 ἀνθράκων χρεία, ἵνα τοῦ ἐχθροῦ ἡ κεφαλὴ ἐξαναλωθῇ. οἵτινές εἰσιν οἱ ἀληθεῖς λόγοι, οἱ ἐξαναφανίζοντες τὸ ψεῦδος. ὅταν οὖν ἀναλωθῇ ἡ τοῦ ἐχθροῦ κεφαλὴ, ὑπὸ τῶν σωρευομένων ἀνθράκων, ἐκ τοῦ τρέφεσθαι πεινῶντα τὸν ἐχθρὸν, γίνεται ὁ ποτὲ ἐχθρὸς, φίλος. καὶ κέχρηται κεφαλῇ τῷ Χριστῷ. 15

Ἰσιδώρου. Ἁπλῶς δὲ εἰπεῖν τὸ θαυμασθὲν ὑπὸ σοῦ, "ἐὰν πεινᾷ "ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτὸν," οὐ λίαν μέγα καὶ νεανικὸν, ἀλλ' εὐχῆς ἔργον ἐστί. τὸ γὰρ εἰς τοσαύτην ἐμπεσεῖν ἐκεῖνον ἀνάγκην, ὡς τῶν ἀναγκαίων δεηθῆναι, καὶ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐλεηθῆναι, πάσης συμφορᾶς ἔγωγε εἶναι ὁρίζομαι, καὶ 20 πάσης τιμωρίας χαλεπώτερον. οὕτω γοῦν οἱ πολλοὶ τοῦθ' ὅρκον μέγιστον νενομίκασι, λέγοντες, μὴ λάβω παρὰ ἐχθρῶν μου ἔρανον. εἰ τοίνυν τοῖς μὲν ποιοῦσι κατ' εὐχὴν, τοῖς δὲ πάσχουσι κατὰ τιμωρίαν γίνεται, τί θαυμάζεις; καὶ μάλιστα ὅταν μήδ' ἁπλῆ εἴη ἡ εὐεργεσία, ἀλλὰ τιμωρίας μείζονος ποιητική; "τοῦτο 25 "γὰρ ποιῶν," φησὶν, "ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφα-"λὴν αὐτοῦ." εἰ τοίνυν αὐτὸ καθ' αὑτὸ τὸ πρᾶγμα ἐν τιμωρίας γίνεται μέρει, καὶ ἡ αἰτία δι' ἣν γίνεται, διὰ κόλασιν ἄλλην γίνεται.

Τοῖς γὰρ λέγουσιν, ὅτι θερμανεῖς αὐτοῦ τὸ ἡγεμονικὸν καὶ 30 ἀνανῆψαι ποιήσεις, οὐ πάνυ προσεκτέον. ἢ γὰρ ἂν οὐ τὴν ἀνάγκην τοῦ λιμοῦ προσέθηκεν, ἀλλ' ἐν παντὶ καιρῷ καλῶς χρῆσθαι προσέταξεν. οὐ θαυμάζω οὖν ἔγωγε τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, ἀλλὰ τοὺς ἐν εὐημερίᾳ ὁρῶντας τοὺς ἐχθροὺς, καὶ μὴ μόνον μὴ δυσχεραίνοντας, ἀλλὰ καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ εὐχομένους ὑπὲρ αὐτῶν. ὅπερ ἡ 35

νέα φιλοσοφία προστάττουσα φησὶν, "ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς "ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε "ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς." ἐκεῖ μὲν γὰρ, ἀνάγκη ἐπικλᾶν οἶδεν. ἐνταῦθα δὲ γυμνή ἐστι τῆς διανοίας ἡ βάσανος. εἰ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος τῇ παλαιᾷ κατεχρήσατο παραι- 5 νέσει, ἀλλὰ πᾶσι δῆλον ἐστὶν, ὅτι πρὸς ἀτελεστέρους ἦν ὁ λόγος αὐτῷ.

21 Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

Χρυσοστόμου. Δοὺς πρότερον τῷ ἠδικημένῳ, ὅπερ ἐπεπόθει, 10 λέγω δὴ τὸ ἰδεῖν τὸν ἐχθρὸν κολαζόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λοιπὸν τὰ ὑψηλότερα παραινεῖ, "μὴ νικῶ," λέγων, "ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα "ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν." ᾔδει γὰρ ὅτι κἂν θηρίον ᾖ ὁ ἐχθρὸς, οὐ μένει ψωμιζόμενος, ἐχθρός· κἂν μυριάκις μικρόψυχος ᾖ ὁ ἠδικημένος, ψωμίζων αὐτὸν καὶ ποτίζων· οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν τῆς τιμω- 15 ρίας ἐπιθυμήσειε τῆς ἐκείνου. διὸ τῷ τέλει θαρρῶν τοῦ πράγματος, οὐχ ἁπλῶς ἠπείληται, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαψιλεύεται τῇ τιμωρίᾳ. οὐ γὰρ εἶπε τιμωρήσεις, ἀλλὰ "ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν "κεφαλὴν αὐτοῦ." εἶτα, καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν εἰπών· "μὴ νικῶ "ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν." καὶ ἠρέμα 20 πως ᾐνίξατο τὸ μὴ ἰδεῖν τοιαύτῃ προαιρέσει ποιεῖν. τὸ γὰρ ἔτι μνησικακεῖν, ἡττᾶσθαι ἐστὶν ὑπὸ τοῦ κακοῦ. ἀλλὰ πρῶτον μὲν αὐτὸ οὐκ εἶπεν. οὐδὲ γὰρ εἶχε καιρόν. ὅτε δὲ ἐκένωσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν, τότε ἐπήγαγε, "νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν." εἰ γοῦν καὶ σοῦ εὐεργετοῦντος τὸν ἐχθρὸν ὁ Θεὸς ἐκδικῶν σε ὀργίζεται αὐτῷ, 25 καὶ πῦρ πειρασμῶν καὶ κακώσεων ὧν κατὰ σοῦ ἐκεῖνος ἐτέκταινεν, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ στρέφει, ἀλλ' οὖν μὴ σὺ διὰ τοῦτο θελήσῃς αὐτὸν εὐεργετεῖν, ἵν' ἐν τοιούτοις αὐτὸν κακοῖς ἴδῃς. ἐπεὶ ἐνικήθης ὑπὸ τοῦ κακοῦ. κακεῖνος μὲν οὐδὲν ἧττον ἃ ἔδει παθεῖν αὐτὸν, πάσχει. σὺ δὲ ἀπώλεσάς σου τὸν μισθὸν, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ 30 κακοῦ.

1 Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὖσαι ἐξου- 2 σίαι, ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. ὥστε ὁ ἀντιτασσό-

μενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, κρίμα ἑαυτοῖς λήψονται.

ΓΕΝΝΑΔΊΟΥ. Ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος κεκρατημένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ τῶν προτέρων ἐθῶν, δυσπαράδεκτον ἦν τὸ εὐαγγέλιον, ὑπισχνούμενον καὶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν ἀνθρωπίνην, καὶ παρ' 5 ἰδιωτῶν καὶ πτωχῶν καταγγελλόμενον. οὗ χάριν, πολλή τις ἦν τότε τῶν χαρισμάτων ἡ χορηγία, δυσωποῦσα τούτους μεταμανθάνειν τὰ παρὰ τῶν Ἀποστόλων διδάγματα. κάτοχοι δὲ γινόμενοι τῷ Πνεύματι, καὶ οἷον πρὸ ὀφθαλμῶν ὁρῶντες τὰ κηρυττόμενα διὰ τῆς διδομένης αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐξουσίας εἰς τὴν τῶν 10 σημείων ἐνέργειαν, ἠτίμαζον τὰ παρόντα, πλοῦτον, δόξαν, καὶ βασίλειαν αὐτήν. ἐκ τούτου προβαίνειν ἔμελλεν εἰς στάσεις αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα· περιττὸν ἡγουμένοις μετὰ Χριστὸν τῇ πρόσθεν ἐμμένειν καταστάσει· τῆς τοιαύτης γνώμης μάλιστα καὶ ἐξ αὐτῆς αὐτοῖς τῆς Ἐπιστολῆς κυρουμένης. διὰ πάσης γὰρ συνεβούλευε 15 τὸ μὴ κατὰ σάρκα ζῆν ἔτι αὐτοὺς ὡς Χριστῷ μεταστάντας, ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα. τοῦτο οὖν προϋπιδόμενος ὁ Ἀπόστολος, τὴν ἁρμόζουσαν πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ τούτου ποιεῖται διδασκαλίαν, "πᾶσα "ψυχὴ," λέγων, "ἐξουσίαις ὑποτασσέσθω." καὶ οὐκ εἶπεν ἐξουσιάζουσιν, ἀλλ' "ἐξουσίαις." ἵν' ἐκ τοῦ πράγματος τοὺς ἐν τῷ 20 πράγματι διδάξῃ τιμᾶσθαι, καὶ μὴ διὰ τὴν τινῶν κακίαν τὸ πρᾶμα ὑβρίζηται.

ΘΕΟΔΩΡΉΤΟΥ. Ἄλλως τε προῄδει, ἅτε δὴ τοῦ Παναγίου Πνεύματος πλουσίως τὴν χάριν δεξάμενος, ὡς τινὲς τύφῳ μᾶλλον ἢ ζήλῳ κεχρημένοι, τῶν βιωτικῶν ἀρχόντων καταφρονήσουσι, μεί- 25 ζους ἑαυτοὺς διὰ τὴν γνῶσιν ὑπολαμβάνοντες. ἅμα δὲ καὶ τὴν καταχεθεῖσαν αὐτῶν δόξαν ἀποτριβόμενος τοῦτο ποιεῖ. διεβάλλοντο γὰρ ὡς τοὺς κοινοὺς ἀνατρέποντες νόμους. καὶ οἱ μὲν, ἔλεγον, "οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε παρεῖσιν." οἱ δὲ, "ὅτι ἕτερα ἔθη εἰσάγουσι." προὔργου τοίνυν ἐνόμισε καὶ 30 περὶ τούτου νομοθετῆσαι. ἵν' εἴτε ἱερεύς τίς ἐστιν, εἴτε ἀρχιερεὺς, εἴτε τὸν μονήρη βίον ἐπαγγελλόμενος, τοῖς τὰς ἀρχὰς πεπιστευμένοις, ὑπείκῃ· πρόδηλον εἰ μετ' εὐσεβείας. οὐ γὰρ ἡ ἐναντίωσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ὑπείκειν συγχωρεῖ τοῖς ἄρχουσι.

ἈΚΑΚΊΟΥ. Πολλὰ γὰρ ἐν τῇ συνηθείᾳ δοκεῖ μὲν καθολικώτερον 35

λέγεσθαι. διακρίσεως δὲ δεῖται παρὰ τοῖς ἀκούουσιν. οἷον, ὅταν ὁ Μωσέως νόμος διαγορεύῃ μὴ φονεύειν. δοκεῖ μὲν καθολικῶς ἀποφαίνεσθαι. οὐ μὴν καθόλου ἀφεκτέον τοῦ φονεύειν τοῖς νομοθετουμένοις. καὶ γὰρ οἱ ἀμφὶ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ πολλὰ ἐφόνευσαν ἔθνη· καὶ Ἠλίας, τοὺς ἱερεῖς τοῦ Βάαλ· καὶ Δαβὶδ, 5 πάλιν ἑτέρους· καὶ Σαμουὴλ τὸν Ἄγαγ. διὸ τὸ, "οὐ φονεύσεις," οὕτως ἐκδεκτέον. ἀντὶ τοῦ, ἀδίκως οὐ φονεύσεις. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐὰν λέγηται, "πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω, οὐχ ἡγητέον ὅτι κἂν ἀρνεῖσθαι προστάττῃ, ἢ ἄλλό τι τῶν ψυχὴν βλαπτόντων. ἀλλ' ὅτε φόρους εἰσπράττονται, καὶ τὰ τοιαῦτα. 10 περὶ ὧν ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, "ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ "τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ." ὑποκαταβὰς γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος φησὶν, "διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε."

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πολὺν δὲ τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖται λόγον καὶ ἐν ἑτέραις ἐπιστολαῖς· καθάπερ τοὺς οἰκέτας τοῖς 15 δεσπόταις, οὕτω καὶ τοὺς ἀρχομένους τοῖς ἄρχουσιν ὑποτάττων. ποιεῖ δὲ τοῦτο, δεικνὺς, ὡς οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσήγαγεν, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει βελτίονι. καὶ παιδεύων μὴ περιττοὺς ἀναδέχεσθαι πολέμους καὶ ἀνονήτους. ἀρκοῦσι γὰρ αἱ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν ἐπαγόμεναι ἐπι- 20 βουλαί. σκόπει δὲ πῶς καὶ εὐκαίρως εἰς τὸν περὶ τούτων ἐνέβαλε λόγον. ἐπειδὴ γὰρ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἀπῄτησε φιλοσοφίαν, καὶ τοῖς φίλοις καὶ τοῖς ἐχθροῖς κατεσκεύασεν ἐπιτηδείους, καὶ τοῖς ἐν εὐημερίᾳ, καὶ τοῖς δυσπραγοῦσι, καὶ τοῖς δεομένοις, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς χρησίμους εἰργάσατο. καὶ τὴν ἀγγελίαν[h] πρέπουσαν ἐνεφύ- 25 τευσε πολιτείαν, καὶ θυμὸν ἐκένωσε, καὶ ἀπόνοιαν κατέστειλε, καὶ διὰ πάντων κατελέανεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τότε καὶ τὴν περὶ τούτων εἰσάγει παραίνεσιν. δεικνὺς δὲ ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάττεται, καὶ ἱερεῦσι καὶ μοναχοῖς, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἐκ προοιμίων αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν οὕτω λέγων, "πᾶσα ψυχὴ ἐξου- 30 "σίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω," κἂν ἀπόστολος ἦς, κἂν εὐαγγελιστὴς, κἂν προφήτης, κἂν ὁστισοῦν· οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὕτη ἡ ὑποταγή. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε πειθέσθω, ἀλλ'

[h] Fort. Leg. ἀγγέλοις.

“ὑποτασσέσθω·” καὶ πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, καὶ λογισμὸς πρέπων πιστοῖς, τὸ παρὰ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι. “οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία,” φησὶν, “εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ.” τί λέγεις; πᾶς οὖν ἄρχων ὑπὸ Θεοῦ κεχειροτόνηται; οὐ τοῦτο λέγω φησίν. οὐδὲ περὶ τῶν καθέκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος μοι νῦν, ἀλλὰ περὶ 5 αὐτοῦ τοῦ πράγματος. τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι· καὶ τοὺς μὲν, ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μὴ ἁπλῶς καὶ ἀνέδην ἅπαντα φέρεσθαι, ὥσπερ κυμάτων, τῶν δήμων τῇδε κἀκεῖσε περιφερομένων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναι φημί. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οὐ γάρ ἐστιν ἄρχων εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται. 10 οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ τίς σοφὸς ὅτι παρὰ Κυρίου ἁρμόζεται ἀνδρὶ γυνὴ, τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν γάμον ἐποίησεν. οὐχ ὅτι ἕκαστον συνιόντα γυναικὶ αὐτὸς συνάπτει. καὶ γὰρ ὁρῶμεν τινὰς ἐπὶ κακῷ καὶ νόμῳ γάμου συνιόντας ἀλλήλοις. καὶ οὐκ ἂν τῷ Θεῷ τοῦτο λογισαίμεθα. εἰπὼν τοίνυν πόθεν εἰσὶν αἱ ἀρχαὶ, ἐπήγαγεν, 15 “ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέ-“στηκεν.” εἶδες ποῦ τὸ πρᾶγμα ἀνήγαγε; καὶ πόθεν ἐφόβησε; καὶ πῶς ἔδειξε τοῦτο κατ᾽ ὀφειλὴν γινόμενον; ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ πιστοὶ, ὅτι ἐξευτελίζεις ἡμᾶς, καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπολαύειν μέλλοντας, ἄρχουσιν 20 ὑποτάττων, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττεται, ὁ τοῦτο ποιῶν. ἐκείνῳ γὰρ ὁ ταῖς ἀρχαῖς ὑποτασσόμενος, πείθεται. ἀλλ᾽ οὐ λέγει οὕτως. οἷον, ὅτι τῷ Θεῷ πείθεται, ὁ τοῖς ἄρχουσιν ὑπακούων. ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φοβεῖ, καὶ ἀκριβέστερον αὐτὸ κατασκευάζει, λέγων, ὅτι ὁ μὴ ὑπακούων ἐκεί- 25 νοις, τῷ Θεῷ πολεμεῖ, τῷ ταῦτα νομοθετήσαντι. καὶ τοῦτο σπουδάζει δεῖξαι πανταχοῦ. ὅτι οὐ χαριζόμεθα αὐτοῖς τὴν ὑπακοὴν, ἀλλ᾽ ὀφείλομεν. οὕτω γὰρ ἂν καὶ τοὺς ἄρχοντας τοῖς ἀπίστοις μᾶλλον ἐπεσπάσατο πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπακοήν. καὶ γὰρ πολὺς περιεφέρετο λόγος τότε ἐπὶ στάσει καὶ 30 καινοτομίᾳ διαβάλλων τοὺς Ἀποστόλους, ὡς ἐπ᾽ ἀνατροπῇ τῶν κοινῶν νόμων ἅπαντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας. μὴ τοίνυν αἰσχύνου, φησὶ, τῇ τοιαύτῃ ὑποταγῇ. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐνομοθέτησε, καὶ σφοδρός ἐστι μωρὸς καταφρονουμένων τούτων. καὶ οὐδείς σε ἐξαιρήσεται ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ καὶ παρὰ ἀνθρώπων 35

ὑποστήσῃ τιμωρίαν χαλεπωτάτην. καὶ οὐδείς σου προστήσεται. καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεῖς μειζόνως. ἅπερ ἅπαντα αἰνιττόμενος ἔλεγεν, "οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήψονται." ἀντὶ τοῦ, καθ' ἑαυτῶν τὴν κατάκρισιν ἐπισπάσονται.

Ἰσιδώρου. Εἰ δέ τις ἀλιτήριος παρανόμως εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσ- 5 εκώμασεν, οὐ δήπου τοῦτον παρὰ Θεοῦ κεχειροτονῆσθαι φαμὲν, ἀλλὰ συγκεχωρῆσθαι. ἢ πρὸς τὸ πᾶσαν τὴν οἰκείαν πονηρίαν, ὥσπερ ὁ Φαραὼ, ἐξεμέσαι, καὶ οὕτω δίκην δοῦναι τὴν ἐσχάτην· ἢ πρὸς τὸ σωφρονίσαι τοὺς ὠμότητος δεομένους, ὥσπερ ὁ Βαβυλώνιος τοὺς Ἰουδαίους. 10

3 Οἱ γὰρ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς· 4 Θεοῦ γὰρ διάκονος ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν πληγὴν, καὶ κατέ- 15 πληξεν αὐτοὺς, πάλιν ἀνίησιν ὥσπερ σοφὸς ἰατρὸς, φάρμακα προσηνῆ καὶ θεραπευτικὰ τιθεὶς, καὶ παραμυθούμενος, καὶ λέγων, τί δέδοικας; μὴ γὰρ, ἐπιτιμᾷ καλῶς πράττοντι; μὴ γάρ ἐστι φοβερὸς ἀρετῆς ἐπιμελουμένῳ; διὸ καὶ ἐπάγει, "θέλεις δὲ μὴ "φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει, καὶ ἕξεις ἔπαινον 20 "ἐξ αὐτῆς." εἶδες πῶς αὐτὸν ᾠκείωσε τῷ ἄρχοντι, δείξας αὐτὸν καὶ ἐπαινέτην αὐτοῦ καθήμενον; "Θεοῦ γάρ ἐστι διάκονος εἰς τὸ "ἀγαθόν." τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ φοβῆσαι φησὶ, ὅτι καὶ ἐπαινεῖ. τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ κωλύειν τὸ ἀγαθὸν ποιεῖν, ὅτι καὶ συμπράττει. ὅταν οὖν καὶ ἐπαινέτην ἔχῃς καὶ βοηθὸν, διατί οὐχ ὑποτάσσῃ; 25 καὶ γὰρ καὶ ἄλλως εὐκολωτέραν σοι ποιεῖ τὴν ἀρετήν· τοὺς μὲν πονηροὺς, κολάζων· τοὺς δὲ ἀγαθοὺς, εὐεργετῶν καὶ τιμῶν, καὶ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ συμπράττων. διὸ καὶ διάκονον αὐτὸν ἐκάλεσε. καὶ σοί, φησι, διάκονος ἐστὶ Θεοῦ· κωλύων τοὺς κακοὺς, καὶ τὴν ἐκ τούτων βλάβην σοι ἀφαιρούμενος, καὶ ἄδειαν παρέχων 30 εἰς τὸ ποιεῖν σε τὸ ἀγαθόν. διακονεῖ δέ σοι εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὅταν ἐπὶ τοῖς κακοῖς φοβῇ, ἀνακόπτων σε ἐκεῖθεν, καὶ προτρεπόμενος εἰς ἀρετήν. ἔτι δὲ καὶ τιμῶν καὶ ἀποδεχόμενος, προτρέπει σε εἰς τοῦτο.

Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιεῖς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ κακῶς πράσσοντι.

Θεοδωρήτου. Εἰ τῶν ἀγαθῶν, φησὶν, ἐρᾷς, τίμα τὴν ἐξουσίαν, ὡς ταῦτα νομοθετοῦσαν. εἰ δὲ τἀναντία μετέρχῃ, δείδιθι 5 ταύτην τὴν ψῆφον. ἐπὶ τιμωρίᾳ γὰρ τῶν πονηρῶν, θεόθεν κεχειροτόνηται.

Χρυσοστόμου. Εἶδες πῶς αὐτὸν ἐπέστησε, καθοπλίσας καθάπέρ τινα στρατιώτην φοβερὸν τοῖς ἁμαρτάνουσιν; ἀλλ' ἵνα μὴ πάλιν ἀκούσας κόλασιν καὶ μάχαιραν, ἀποπηδήσῃς, φησὶν ὅτι 10 Θεοῦ νόμον πληροῖ. τί γὰρ εἰ καὶ αὐτὸς ἀγνοεῖ; ἀλλ' ὁ Θεὸς οὕτως ἐτύπωσεν. εἰ τοίνυν ὁ κολάζων διάκονός ἐστιν, ἐκδικῶν ἀρετὴν, ἀπελαύνων κακίαν, ὅπερ ὁ Θεὸς βούλεται, τίνος ἕνεκεν αὐτῷ φιλονεικεῖς, τοιαῦτα εἰσάγοντι ἀγαθά;

5 *Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν,* 15 *ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.*

Χρυσοστόμου. Τί ἐστιν, "οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν;" οὐ μόνον, φησὶν, ὅτι ἀνθίστασαι Θεῷ, μὴ ὑποτασσόμενος, οὐδ' ὅτι κακὰ σεαυτῷ προξενεῖς μεγάλα, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις, σοῦ εὐεργέτης γίνεται· 20 εἰρήνης ὢν πρόξενος, καὶ εὐνομίας πολιτικῆς. ἐὰν γὰρ ἀνέλῃς τοὺς ἄρχοντας, πάντα οἰχήσεται· τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων· ὥστε κἂν μὴ ὀργή τις εἵπετο παρακούοντι, καὶ οὕτως ὑποτάσσεσθαί σε ἐχρῆν. ἵνα μὴ δόξῃς ἀσυνείδητος εἶναι καὶ ἀγνώμων περὶ τὸν εὐεργέτην. 25

Θεοδωρήτου. Ἡ ὀργὴν καλεῖ τὴν τιμωρίαν. δι' ἀμφότερα δὲ ὑποτετάχθαι κελεύει, διά τε τὸ δέον τῆς τιμωρίας, καὶ διὰ τὸ πληροῦν τὰ προσήκοντα. τοῦτο γὰρ συνείδησιν προσηγόρευσεν.

Θεοδώρου Μονάχου. Δῆλον οὖν ἄρα κἀκεῖνο, ὡς ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἄρχουσιν ἐν τούτοις ὁ Παῦλος παραχωρεῖ. οὐχ ἵνα 30 κἂν ἀσεβεῖν ἀναγκάζωσι πειθώμεθα. σαφῶς γὰρ καὶ τὸν σκοπὸν εἶπε τῆς ἀρχῆς, καὶ οὗπερ ἕνεκεν ὁ Θεὸς οὕτως ἔταξε τὰ ἀνθρώπινα. ὅς τε τὸ περὶ τῆς εὐσεβείας νομοθετεῖν ἃ μὴ δεῖ, αὐτοῦ[g]

[g] Leg. ὡ τοῦ.

σκοποῦ τῆς ἀρχῆς εἴη ἂν, ἀλλὰ τῆς γνώμης τῶν οὐκ εἰς δέον τῷ ἄρχειν κεχρημένων.

6 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσὶν εἰς τοῦτο αὐτὸ προσκαρτεροῦντες.

Χρυσοστόμου. Ἀφεὶς εἰπεῖν κατὰ μέρος τὰς εὐεργεσίας τὰς 5 ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ταῖς πόλεσι γινομένας, οἷον, τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, τὰς ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν, τὰς ἐπὶ τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων, ἐξ ἑνὸς τούτου τὸ πᾶν ἐνδείκνυται. ὅτι γὰρ εὐεργετῇ παρ' αὐτοῦ, φησὶν, σὺ μαρτυρεῖς· μισθὸν αὐτῷ τελῶν. καὶ ὅρα σοφίαν τοῦ μακαρίου Παύλου. ὃ γὰρ ἐδόκει φορτικὸν εἶναι 10 καὶ ἐπαχθὲς τὸ τῶν ἀπαιτήσεων, τοῦτο δεῖγμα ποιεῖται τῆς αὐτῶν προνοίας. διατί γάρ, φησιν, φόρους δίδομεν βασιλεῖ; οὐχ ὡς προνοοῦντι; οὐχ ὡς προϊσταμένῳ, μισθὸν τελοῦντες κηδεμονίας; καίτοιγε οὐκ ἂν ἐτελέσαμεν, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔγνωμεν ὅτι κερδαίνομεν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστασίας. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἄνωθεν κοινῇ 15 γνώμῃ πάντων ἔδοξε τοὺς ἄρχοντας τρέφεσθαι παρ' ἡμῶν. ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦντες, τῶν κοινῶν κήδονται πραγμάτων. εἶπε τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν. πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα τὸν λόγον ἐπανάγει· τὸν γὰρ πιστὸν, οὕτως μᾶλλον ἦν ἐπισπάσασθαι. καὶ δείκνυσι πάλιν ὅτι Θεῷ τοῦτο δοκεῖ. καὶ εἰς αὐτὸ κατακλείει τὴν συμβουλήν· 20 οὕτω λέγων, "Θεοῦ γάρ εἰσι λειτουργοί." εἶτα καὶ τὸν πόνον αὐτῶν δεικνὺς, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν, ἐπήγαγεν, "εἰς τοῦτο αὐτὸ "προσκαρτεροῦντες." οὗτος γάρ ἐστιν αὐτοῖς ὁ βίος, αὕτη ἡ σπουδὴ, ὅπως ἀπολαύσεις εἰρήνης.

7 Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν 25 φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν.

Χρυσοστόμου. Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται. οὐ χρήματα μόνον κελεύων αὐτοῖς τελεῖν, ἀλλὰ καὶ τιμὴν καὶ φόβον. καὶ πῶς ἀνωτέρω λέγων, "θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν· τὸ ἀγαθὸν 30 "ποίει·" ἐνταῦθα λέγει, "ἀπόδοτε τὸν φόβον;" τὴν ἐπιτεταμένην λέγων τιμὴν, οὐ τὸν ἐκ πονηροῦ συνειδότος φόβον, ὃν ἀνωτέρω ᾐνίξατο. καὶ οὐδὲ εἶπε δότε, ἀλλὰ "ἀπόδοτε." οὐδὲ γὰρ χαρίζῃ τοῦτο ποιῶν. ὀφειλὴ γάρ ἐστι τὸ πρᾶγμα. κἂν μὴ πράτ-

της αὐτὸ, ἀγνώμονος ὑποστήσῃ δίκην. μὴ δὴ νομίσῃς ἐξευτελίζεσθαι καὶ παραβλάπτεσθαι, πρὸς τὸ τῆς οἰκείας φιλοσοφίας ἀξίωμα, ἐὰν ἄρχοντος παριόντος ὑπαναστῇς. εἰ γὰρ Ἑλλήνων ὄντων τότε τῶν ἀρχόντων, ταῦτα ἐνομοθέτησε, πολλῷ μᾶλλον νῦν ἐπὶ τῶν πιστῶν τοῦτο γίνεσθαι χρή. εἰ δὲ λέγεις ὅτι σὺ μείζονα 5 ἐμπεπίστευσαι, μάθε ὅτι οὐκ ἔστι σοῦ νῦν ὁ καιρός. ξένος γὰρ εἶ καὶ παρεπίδημος. ἔσται δὲ καιρὸς, ὅτε λαμπρότερος πάντων φανήσῃ.

Γενναδίου. Ἔστι δὲ ὁ φόρος καὶ τὸ τέλος, ταυτόν. ἀμέλει φόρους ἐν τῷ πρὸ τούτου ῥητῷ τελεῖν ἔφησε. "διὰ τοῦτο γὰρ 10 "καὶ φόρους τελεῖτε," νῦν δὲ αὐτὸ διεῖλεν. ἢ τοῦτο βουλόμενος εἰπεῖν, ὅτι εἴτε φόρον, εἴτε τέλος τὸ τοιοῦτον τίς ἐθέλοι καλεῖν, ὑμῖν γε αὐτὸ προσῆκον ἐκτιννύναι. ἢ τὸ μὲν, ἔφησε, δηλῶν τὴν εἰς τὸν δημόσιον τῶν χρημάτων συντέλειαν· τὸ δὲ, τὰς ἰδικὰς τοῖς κεκτημένοις προσόδους. "τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον." οἷον, τοῖς ἐν 15 ἀρχαῖς. "τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμήν." οἷον, τοῖς φίλοις. καὶ ὅλως τοῖς πλησίον.

Θεοδωρήτου. Ἢ φόρον καλεῖ τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς εἰσφοράν· τέλος δὲ, τὴν ὑπὲρ ἐμπορίας συντέλειαν. ὀφλήματα δὲ οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν τιμὴν ὀνομάζει. ταῦτα γὰρ 20 τοῖς ἄρχουσι παρὰ τῶν ἀρχομένων ὀφείλεται.

Ἰσιδώρου. Ἀποδοτέον οὖν, ὦ ἐλλογιμώτατε, καὶ τῷ τῆς τιμῆς ἀξίῳ, τὴν τιμήν. οὐ θωπείαν δουλοπρεπῆ ἐπιδεικνύμενον, οὐδὲ τὴν ἐκείνων εὐμένειαν θηρώμενον· δέος γὰρ εἰς εὐτέλειαν διὰ ταῦτα ἐκπεσεῖν, καί τινα κολακείαν βωμολόχον ἐξασκήσαντα καταισχύ- 25 νειν ἑαυτόν. ἀλλὰ σὺν κόσμῳ προσήκοντι τὸ πρέπον ἀπονεμητέον. οἷόν τε γὰρ μετὰ τοῦ προσήκοντος τὸ χρέος ἀποδοθῆναι.

8 Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους.

Τοῦ Χρυσολόγου. Πάλιν ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν καταφεύγει, τὸν διδάσκαλον τῶν εἰρημένων, καὶ ποιητικὴν ἀρετῆς ἁπά- 30 σης. καὶ φησὶν, καὶ αὐτὴν ὄφλημα εἶναι. οὐ μὴν τοιοῦτον, οἷον τὸν φόρον, οἷον τὸ τέλος, ἀλλὰ διηνεκές. οὐδέ ποτε γὰρ αὐτὴν βούλεται ἀποδίδοσθαι· μᾶλλον δὲ ἀποδίδοσθαι μὲν ἀεὶ βούλεται, οὐ μὴν πληροῦσθαι, ἀλλ' ἀεὶ ὀφείλεσθαι.

Θεοδωρήτου. Προσήκει μὲν γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων ἀποδιδόναι 35

τῆς ἀγάπης τὸ χρέος. αὔξειν δὲ αὐτὸ τῇ ἐκτίσει. ἡ γὰρ ἀπόδοσις πολυπλασιάζει τὸ χρέος· θερμοτέραν τὴν ἀγάπην ποιοῦσα.

9 Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε. τὸ γὰρ, οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολὴ, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ 5 ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.

Χρυσοστόμου. Μὴ γάρ τοι, φησὶν, μὴ δὲ τοῦτο χάριν εἶναι νόμιζε· καὶ γὰρ τοῦτο ὀφειλή. ὀφείλεις γὰρ τῷ ἀδελφῷ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν συγγένειαν τὴν πνευματικήν. οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, 10 ἀλλ' ὅτι καὶ μέλη ἐσμὲν ἀλλήλων. κἂν αὕτη ἡμᾶς ἐπιλίπῃ, τὸ πᾶν διεσπάσθη. φίλει τοίνυν τὸν ἀδελφόν. ἐκ γὰρ τῆς φιλίας αὐτοῦ τοσαῦτα κερδαίνεις, ὡς τὸν νόμον ἅπαντα πληροῦν. οὐκ εἶπε δὲ ἀναπληροῦται ἁπλῶς ἐν τούτῳ, ἀλλ' "ἀνακεφαλαιοῦται." συντόμως δηλονότι καὶ ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν ἀπαρτίζεται τῶν ἐντολῶν 15 ἔργον. καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος τῆς ἀρετῆς, ἡ ἀγάπη. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν "ἀγαπήσεις τὸν πλησίον," ἀλλ' "ὡς σεαυτόν."

10 Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. 20

Χρυσοστόμου. Εἶδες πῶς ἑκατέρας ἔχει τὰς ἀρετάς; τήντε τῶν κακῶν ἀποχήν· "κακὸν" γάρ, φησιν, "οὐκ ἐργάζεται," καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν; πλήρωμα γὰρ νόμου, φησὶν, ἐστίν. οὐ τὴν διδασκαλίαν ἡμῖν τῶν πρακτέων συντόμως εἰσάγουσα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατόρθωσιν αὐτῶν εὔκολον ποιοῦσα. οὐ γὰρ ὅπως ἂν 25 μάθοιμεν τὰ ὠφελοῦντα μόνον ἐσπούδακεν, ὅπέρ ἐστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτῶν πολλὴν εἰσάγει τὴν συμμαχίαν ἡμῖν· ὁλόκληρον ἐν ἡμῖν κατορθοῦσα τὴν ἀρετήν.

11 Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι· νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, 30 ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ πάντα ἅπερ ἐχρῆν ἐπέταξεν, ὠθεῖ πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπείγον-

τος. ἐπὶ θύραις γάρ, φησι, ὁ τῆς κρίσεως ἕστηκε καιρός. ἐγγὺς ἡ ἀνάστασις· ἐγγὺς ἡ ἡμέρα ὡς κλίβανος καιομένη· καὶ δεῖ λοιπὸν ἡμᾶς ἀπαλλαγῆναι τῆς ῥαθυμίας. "νῦν γάρ," φησιν, "ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν." ὁρᾷς πῶς ἐφίστησιν αὐτοῖς ἤδη τὴν ἀνάστασιν; τοῦ χρόνου γὰρ προϊόντος 5 φησὶν, ὁ μὲν τοῦ παρόντος βίου δαπανᾶται καιρός· ὁ δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐγγύτερος γίνεται. ἂν μὲν οὖν ᾖς παρεσκευασμένος, καὶ πάντα πεποιηκὼς ὅσα ἐπέταξε, σωτηρία σοι γίνεται ἡ ἡμέρα. ἂν δὲ τοὐναντίον, οὐκέτι. ἀλλὰ οὐκ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν, ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν χρηστῶν προτρέπει τέως. καὶ ταύτῃ τῆς τῶν παρόν- 10 των αὐτοὺς ἀπολύων προσπαθείας. εἶτα, ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐν μὲν ἀρχῇ καὶ προοιμίῳ, σπουδαιοτέρους εἶναι, ἅτε ἀκμάζοντος αὐτοῖς τοῦ πόθου, τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος καταμαρανθῆναι τὴν πᾶσαν σπουδὴν, φησὶν, ὅτι τοὐναντίον μὲν οὖν δεῖ ποιεῖν. οὐκ ἐκλύεσθαι προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμάζειν. ὅσῳ γὰρ 15 ἂν ὁ βασιλεὺς ἐγγίζῃ, τοσούτῳ μᾶλλον δεῖ παρασκευάσασθαι. ὅσῳ μᾶλλον ἐγγὺς τὸ βραβεῖον, τοσούτῳ μᾶλλον διεγείρεσθαι χρὴ εἰς τοὺς ἀγῶνας. διὰ τοῦτο ἔλεγε, "νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ "σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν."

Φωτίου. Τοῖς ἄνω δὲ ταῦτα συνήρτηται, καὶ πρὸς ἐκεῖνα 20 ἀποδίδοται. ἐπίτασις μᾶλλον ὄντα, καὶ προτροπὴν τῶν εἰρημένων ἐμφαίνοντα. ποίοις δὲ ἄνω; "πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις "ὑποτασσέσθω." καὶ, "ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλὰς," καὶ τὰ ἑξῆς. ταῦτα οὖν φησι ποιεῖτε διὰ τὰ προειρημένα, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα. διὰ ποῖον; εἰδότες ὅτι συντέτμηται τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ 25 χρόνος. καὶ δεῖ ἡμᾶς, εἰ καὶ ἐκαθεύδομεν μηδὲν πράττοντες, ὡς ἐξ ὕπνου, κἂν γοῦν νῦν, ἐγερθῆναι. φανερὸν γὰρ ὅτι νῦν μᾶλλον πρὸς τῷ τέλει ἐσμὲν τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν.

12 Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ 30 φωτός.

Χρυσοστόμου. Οὐκοῦν εἰ αὕτη μὲν τελευτᾷ, ἐκείνη δὲ πλησιάζει, τὰ ἐκείνης πράττωμεν λοιπὸν, μὴ ταύτης. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς τοῦτο γίνεται. καὶ ὅταν ἴδωμεν πρὸς ὄρθρον τὴν

νύκτα ἐπειγομένην, καὶ χελιδόνος ἀκούσωμεν ᾀδούσης, τὸν πλησίον ἕκαστος διεγείρομεν. ἀποδυσώμεθα οὖν τὰς φαντασίας. ἀπαλλαγῶμεν τῶν ὀνειράτων τοῦ παρόντος βίου. ἀποθώμεθα τὸν βαθὺν ὕπνον. ἐνδυσώμεθα ἀντὶ ἱματίων τὴν ἀρετήν. ταῦτα γὰρ ἅπαντα δηλῶν ἔλεγεν, "ἀποθώμεθα τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ 5 "ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός." καὶ γὰρ πρὸς παράταξιν καὶ μάχην ἡ ἡμέρα ἡμᾶς καλεῖ. ἀλλὰ μὴ δείσῃς παράταξιν καὶ ὅπλα ἀκούσας. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς αἰσθητῆς παντευχίας, βαρὺ καὶ ἀπευκτὸν τὸ ὁπλίζεσθαι. ἐνταῦθα δὲ, ποθεινὸν καὶ εὐχῆς ἄξιον. φωτὸς γάρ ἐστι τὰ ὅπλα. διὸ καὶ τῆς ἀκτῖνος λαμπρότερόν σε 10 ἀποφαίνει, πολλὴν ἀφιέντα τὴν ἀστραπὴν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σε καθίστησιν. ὅπλα γάρ ἐστι, καὶ καταλάμπεσθαι ποιεῖ. φωτὸς γάρ ἐστιν ὅπλα.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν κατὰ Ἰωάννην. Διατί δὲ ὁ μὲν Χριστὸς, νύκτα τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐκάλεσεν, ἐν οἷς ἔφη, "ἔρχεται 15 "νὺξ, ὅτε οὐκεὶς δύναται ἐργάζεσθαι·" ὁ δὲ Παῦλος ἡμέραν, λέγων· "ἡ νὺξ προέκοψεν. ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν;" ὁ μὲν Παῦλος νύκτα τὸν παρόντα καλεῖ καιρὸν, διὰ τοὺς ἐν σκότῳ καθημένους· ἢ διὰ τὸ παραβάλλειν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐκείνῃ. ὁ δὲ Χριστὸς νύκτα τὸν μέλλοντα καλεῖ, διὰ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀνενέργητον. 20 πιστοῖς τοίνυν ὁ Παῦλος διαλεγόμενος, ἔλεγεν, "ἡ νὺξ προέκοψεν. "ἡ δὲ ἡ ἡμέρα ἤγγικεν." ὡς μελλόντων ἀπολαύσεσθαι τοῦ φωτὸς ἐκείνου.

*Η νύκτα τὸν παρόντα βίον καλεῖ, ὅτι μηδὲν ὀνειράτων διαφέρει τὰ ἐν αὐτῷ. ἡμέραν δὲ τὸν μέλλοντα διὰ τὸ τὰ κρυπτὰ ἐν αὐτῷ 25 φανεροῦσθαι. πρὸς τοίνυν τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, εἰκότως νύκτα καλεῖ τὸν παρόντα βίον. πολλὰ γὰρ τῶν ἐν τούτῳ νῦν ὡς ἐν νυκτὶ κρυπτομένων, ἐκεῖ φανερὰ ὡς ἐν λαμπρᾷ ἡμέρᾳ γενήσεται.

Νύκτα μὲν οὖν καλεῖ τὸν τῆς ἀγνοίας καιρόν. ἡμέρα δὲ, τὸν μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ δεσπότου χρόνον. ἀνατείλας γὰρ τῆς 30 δικαιοσύνης ὁ ἥλιος, ταῖς ἀκτῖσι τῆς θεογνωσίας τὴν οἰκουμένην ἐφώτισε. καὶ σκότος μὲν τὴν ἄγνοιαν, καὶ ἔργα σκότους, τὰς παρανόμους πράξεις· φῶς δὲ, τὴν γνῶσιν· καὶ ὅπλα φωτὸς, τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐνέργειαν.

13 **Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ**
14 **ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖτε εἰς ἐπιθυμίαν.** 5

Τοῦ Χρυσορήμονος. Εἰπὼν ὅτι ἡ ἡμέρα ἤγγικεν, οὐδὲ ἐγγὺς εἶναι αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἤδη αὐτὴν ἐφίστησι. καὶ ἀφ' ὧν μάλιστα οἱ πολλοὶ προτρέπονται, ἀπὸ τούτων αὐτοὺς ἐφέλκεται, τῆς εὐσχημοσύνης. πολὺς γὰρ αὐτοῖς τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ὁ λόγος. καὶ οὐκ εἶπε περιπατεῖτε, ἀλλὰ "περιπατήσωμεν." ἀνεπαχθῆ ποιῶν τὴν παραίνεσιν, καὶ κούφην τὴν ἐπίπληξιν. εἰπὼν δὲ "μὴ κώμοις καὶ μέθαις," οὐ τὸ πίνειν κωλύει, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρως. οὐ τὸ ἀπολαύειν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μετὰ ἀμετρίας καὶ παροινίας. ὥσπερ καὶ ἐν τῷ, "μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις" εἰπεῖν, οὐ τὸ μίγνυσθαι νομίμοις γυναιξὶν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεύειν. 15

Θεοδωρήτου. Ἀπὸ γοῦν τῶν σωματικῶν, δείκνυσι τὰ πνευματικά. καὶ γὰρ οἱ παράνομον ἀσπαζόμενοι βίον, ἐκεῖνα ἐν νυκτὶ δρῶντες, μεθ' ἡμέραν τὸ τῆς εὐκοσμίας περιτίθενται σχῆμα. βούλεται τοίνυν ὡς τῆς νυκτὸς διελθούσης, καὶ τῆς ἀγνοίας ληξάσης, τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι κακῶν. 20

Μαξίμου. Ἡ γὰρ ἡμέρα ἔφθασεν· ἤγουν ἡ εὐαγγελικὴ χάρις· ἢ τὸ μυστήριον αὐτὸ τοῦ ταύτην ποιησαμένου τὴν χάριν· ἐν ᾧ βούλεται πάντας ἡμᾶς ὡς ἐν ἡμέρᾳ γνώσεως καὶ ἀληθείας εὐσχημόνως περιπατεῖν. ἡμέρα γὰρ ἀϊδίου φωτός ἐστιν ὁ Χριστός. ἐν ᾧ δεῖ πάντας τοὺς αὐτῷ πεπιστευκότας, διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν 25 εὐσχημοσύνης καλῶς πολιτεύεσθαι.

Ἰσιδώρου. Κῶμος δέ ἐστι μεθυστικὸς αὐλὸς, καταθέλγων τοὺς δαιτυμόνας τοὺς ἐν οἴνῳ ἐγχρονίζοντας.

Μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ.

Χρυσοστόμου. Τὰ καίρια τῶν παθῶν σβέννυσι τὴν ἐπιθυμίαν 30 καὶ τὸν θυμόν. διόπερ οὐκ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀναιρεῖ. οὐδὲν γὰρ οὕτως καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάπτει, καὶ ὀργὴν ἐγκαίει, ὡς μέθη καὶ παροινία. διὰ τοῦτο πρότερον εἰπών· "μὴ "κώμοις καὶ μέθαις," τότε ἐπήγαγε, "μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις·

"μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ." καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη· ἀλλὰ ἀποδύσας ἡμᾶς τῶν πονηρῶν ἱματίων, ἄκουσον πῶς καλλωπίζει λοιπὸν, λέγων, "ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν." οὐκέτι εἶπεν ἔργα, ἀλλὰ μειζόνως αὐτοὺς ἀνέστησεν. ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς κακίας ἔφησεν, "ἔργα" ἔλεγεν. ὅτι δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς, 5 οὐκέτι ἔργα ἀλλ' "ὅπλα." δεικνὺς ὅτι ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ καθίστησιν ἡ ἀρετὴ τὸν ἔχοντα αὐτὴν, καὶ ἐν πάσῃ λαμπρότητι. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μεῖζον ἄγων τὸν λόγον, ὃ πολλῷ φρικωδέστερον ἦν, αὐτὸν τὸν δεσπότην δίδωσιν ἡμῖν ἱμάτιον. ὁ γὰρ περιβεβλημένος τοῦτον, ἅπασαν ἔχει καθόλου τὴν ἀρετήν. 10 ὅταν δὲ εἴπῃ ἐνδύσασθε, πάντοθεν ἡμᾶς αὐτὸν περιβάλλεσθαι κελεύει, καὶ ὡς ἱμάτιον ἡμῖν αὐτὸν περικείμενον ἔχειν.

Βασιλείου. Οὐ κατὰ τὸν ἔξω ἄνθρωπον, ἀλλ' ἵνα τὸν νοῦν ἡμῶν ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη περισκεπάζῃ. οἶμαι δὲ τὸ πνευματικὸν ἱμάτιον ἐξυφαίνεσθαι, ὅταν τῷ διδακτικῷ λόγῳ ἡ ἀκόλουθος ἐπιπλέ- 15 κηται πρᾶξις. ὥσπερ γὰρ τῷ στήμονι τῆς κρόκης ἐπιπλεκομένης, τὸ σωματικὸν ἱμάτιον ἐξυφαίνεται· οὕτως τοῦ λόγου προϋφεστῶτος, εἰ ἀκολούθως αἱ πράξεις ἐπάγονται, σεμνοτάτη τίς ἂν γένοιτο περιβολὴ τῆς ψυχῆς· λόγῳ καὶ ἔργῳ τὸν κατ' ἀρετὴν βίον συμπεπληρωμένον ἐχούσης. 20

Θεοδώρου Μονάχου. Ἐνδύσασθε οὖν, φησιν, τὸν Κύριον, οὐχ ἵνα ἕτερον δεξώμεθα βάπτισμα. ἀλλ' ἵνα ὃ περικείμεθα ἱμάτιον ἴδωμεν.

Χρυσοστόμου. Πείθου τοίνυν καὶ ἀναστὰς ἐξ ὕπνου, ἔνδυσαι αὐτόν. καὶ ἐνδυσάμενος, αὐτῷ τὴν σάρκα εὐήνιον πάρεχε. τοῦτο 25 γὰρ ἠνίξατο εἰπὼν, "τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυ- "μίαν." ὥσπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸ μεθύειν· οὐδὲ τὸ γαμεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀσελγαίνειν· οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸ μὴ εἰς ἐπιθυμίας, οἷον τὸ τὴν χρείαν ὑπερβαίνειν. ἐπεὶ ὅτι γε προνοεῖν αὐτῆς κελεύει, ἄκουσον Τιμοθέῳ τί 30 φησιν, "οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς "σου ἀσθενείας." οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, προνόει μὲν, ἀλλὰ πρὸς ὑγείαν, οὐ πρὸς ἀσέλγειαν. οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο πρόνοια λοιπὸν, ὅταν τὴν φλόγα ἀνάπτῃς.

Θεοδωρήτου. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν τῆς σαρκὸς κατηγορούντων 35

αἱρετικῶν, ἐμφράττει τὰ στόματα. οὐ γὰρ ἀπηγόρευσε τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀκρασίαν ἐξέβαλεν. οὐ γὰρ εἶπε μὴ ποιεῖτε τῆς σαρκὸς πρόνοιαν, ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίαν μὴ ποιεῖτε. ἀντὶ τοῦ, μὴ σκιρτᾶν αὐτὴν παρασκευάζετε διὰ τῆς τρυφῆς. 5

1 Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ 2 εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει.

Χρυσοστόμου. Ἀναγκαῖον εἰπεῖν τοῦ χωρίου παντὸς τὴν ὑπόθεσιν. ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, οἳ τῇ τοῦ 10 νόμου ἔτι κατεχόμενοι συνειδήσει, καὶ μετὰ τὴν πίστιν, τῶν βρωμάτων ἐφύλαττον ἔτι τὴν παρατήρησιν· οὔπω θαρροῦντες ἀποστῆναι τοῦ νόμου. εἶτα ὥστε μὴ γενέσθαι εὐφώρατοι, τῶν χοιρείων ἀπεχόμενοι μόνων, πάντων ἑξῆς ἀπείχοντο κρεῶν. καὶ λάχανα ἤσθιον μόνα, ἵνα νηστεία μᾶλλον εἶναι δοκῇ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μὴ νόμου 15 παρατήρησις. ἕτεροι πάλιν ἦσαν τελειότεροι, οὐδὲν τοιοῦτον παρατηροῦντες. οἳ τούτοις τοῖς παρατηροῦσιν ἐπαχθεῖς ἐγίνοντο, ὀνειδίζοντες, ἐγκαλοῦντες, εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλοντες. δεδοικὼς τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος, μὴ μικρὸν κατορθῶσαι βουλόμενοι, τὸ πᾶν ἀνατρέψωσι. καὶ θέλοντες εἰς τὴν τῶν βρωμάτων αὐτοὺς ἀδιαφο- 20 ρίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοὺς ἐκπεσεῖν παρασκευάσωσιν, ὅρα πόσῃ κέχρηται συνέσει· καὶ πῶς ἑκατέρων ἐπιμελεῖται τῶν μερῶν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ σοφίας. οὔτε γὰρ ὅτι κακῶς ποιεῖτε τολμᾷ τοῖς ἐπιτιμῶσιν εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαιώσῃ ἐν τῇ παρατηρήσει. οὔτε πάλιν ὅτι καλῶς, ἵνα μὴ σφοδροτέρους 25 κατηγόρους ἐργάσηται. ἀλλὰ συμμεμετρημένην ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. καὶ δοκεῖ μὲν τοῖς ἰσχυροτέροις ἐπιτιμᾶν. τὸ δὲ πᾶν εἰς ἐκείνους κενοῖ ἐν τῷ πρὸς τούτους λόγῳ. αὕτη γὰρ μάλιστα ἡ διόρθωσις ἀνεπαχθέστερα γίνεται· ὅταν πρὸς ἄλλον τίς τρέψας τὸν λόγον, ἕτερον πλήττῃ. οὔτε γὰρ εἰς θυμὸν ἀφίησιν ἐνενεχθῆναι 30 τὸν ἐπιτιμώμενον, καὶ λανθανόντως τὸ τῆς διορθώσεως ἐνίησι φάρμακον. ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ ποιεῖ συνετῶς, καὶ πῶς εὐκαίρως. εἰπὼν γάρ, "τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίαν," τότε εἰς τὸν περὶ τούτων ἐκβαίνει λόγον. ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ ἐκείνων

λέγειν τῶν ἐπιτιμώντων καὶ κελευόντων ἐσθίειν ἅπαντα. τὸ γὰρ ἠσθενηκὸς μέρος ἀεὶ πλείονος δεῖται τῆς προνοίας. διὸ καὶ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν εὐθέως ἀποτείνεται, λέγων, "τὸν δὲ ἀσθενῆ τῇ πίστει "προσλαμβάνεσθε." εἶδες πληγὴν εὐθέως μίαν ἐκείνῳ δοθεῖσαν; εἰπὼν γὰρ, "τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει," ἔδειξεν αὐτὸν ἄρρωστον. 5 εἶτα, δευτέραν προστίθησι, λέγων, "προσλαμβάνεσθε." δείκνυσι γὰρ πάλιν πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας. ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀπονοίας καὶ ἀρρωστίας ἐστί. "μὴ εἰς διακρίσεις διαλογι-"σμῶν." ἰδοὺ καὶ τρίτην ἐπέθηκε πληγήν. ἐντεῦθεν παραδηλοῖ τοιοῦτον αὐτοῦ τὸ ἀρρώστημα, ὡς καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ μὴ πλημμε- 10 λοῦντας, κοινωνοῦντας δὲ ὅμως αὐτῷ τῆς φιλίας, διακρίνεσθαι. εἶδες πῶς δοκεῖ μὲν τούτοις διαλέγεσθαι, ἐκείνοις δὲ ἐπιτιμᾷ λανθανόντως; εἶτα θεὶς ἀμφοτέρους παράλληλα, τὸν μὲν, μετ' ἐγκωμίων, τὸν δὲ, μετ' ἐγκλημάτων τίθησι. ἐπάγει γὰρ, "ὃς μὲν "πιστεύει φαγεῖν πάντα." ἀνακηρύττων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πίστεως. 15 "ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει." καὶ τοῦτον πάλιν κακίζων ἀπὸ τῆς ἀσθενείας. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. ὁ μὲν εἰλικρινῶς πιστεύων καὶ μηδεμίαν ἔχων Ἰουδαϊκὴν παρατήρησιν, πάντα ἀβδελύκτως ἐσθίει. ὁ δέ γε περὶ τὴν πίστιν ἀσθενὴς, λάχανα ἐσθίει· οὐ δι' ἐπαινουμένην ἐγκράτειαν, κἂν τοῦτο ὑποκρίνηται, ἀλλὰ δι' 20 ἀσθένειαν πίστεως.

3 Ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν τῷ ἀσθενοῦν- 25 τα, παραμυθεῖται πάλιν αὐτόν. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐάτω ἢ μὴ ἐγκαλείτω, ἢ μὴ διορθούσθω τὸν μὴ ἐσθίοντα, ἀλλὰ μὴ ὀνειδιζέτω. δεικνὺς ὅτι πρᾶγμα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον ἐποίουν. ἐπὶ δὲ τούτου οὐχ οὕτως. ἀλλὰ πῶς; "ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω." ὥσπερ γὰρ οἱ τελειότεροι τούτοις ἐξηυτέλιζον, ὡς ὀλιγοπίστους καὶ ὑπούλους 30 καὶ νόθους καὶ Ἰουδαΐζοντας ἔτι, οὕτως ἐκεῖνοι τούτους ἔκρινον ὡς παρανομοῦντας, ἢ ὡς λαιμαργίᾳ προσέχοντας· ὧν πολλοὺς καὶ ἐξ ἐθνῶν εἶναι. διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὁ Θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελά-"βετο." ἐπ' ἐκείνου δὲ οὐκ εἶπε τοῦτο. καίτοι τὸ μὲν ἐξουθενεῖσθαι

τοῦ ἐσθίοντος ἦν ὡς λαιμάργου. τὸ δὲ κρίνεσθαι, τοῦ μὴ ἐσθίοντος ὡς ὀλιγοπίστου. ἀλλ' ἀντήλλαξεν αὐτά· δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον τοῦ ἐξουθενεῖσθαι οὐκ ἔστιν ἄξιος, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖν δύναται· ἀλλὰ καὶ ἐγὼ κατακρίνω, φησὶν, οὐδαμῶς. διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγεν. "ὁ Θεὸς αὐτὸν προσελάβετο." ἐπ' ἐκείνου δὲ οὐκ εἶπε τοῦτο. τί 5 τοίνυν αὐτῷ περὶ νόμου διαλέγῃ ὡς παραβαίνοντι, "ὁ Θεὸς γὰρ "αὐτὸν προσελάβετο;" τουτέστι, τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο χάριν, καὶ πάντων ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων.

Θεοδωρήτου. Καὶ περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν δὲ ταῦτα ἐξακούσεις. διέπτυον γὰρ οὗτοι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ὡς εἰλικρινῆ πίστιν οὐκ 10 ἔχοντας. καὶ διὰ τοῦτο τῆς τοιᾶσδε τροφῆς μεταλαβεῖν οὐκ ἐθέλοντας. καὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίων μέντοι τοὺς ἐξ ἐθνῶν κατέκρινον. παρανομίαν νομίζοντες τὴν ἀδιάφορον τῶν ἐδωδίμων ἀπόλαυσιν. διὸ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν προσελάβετο· τουτέστι, τὸν ἐθνικόν.

4 Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην; τῷ ἰδίῳ κυρίῳ 15 στήκει, ἢ πίπτει· σταθήσεται δέ· δυνατὸς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς στῆσαι αὐτόν.

Χρυσοστόμου. Πάλιν πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἀποτείνεται. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἔκρινον, οὐ μόνον ἐξουθένουν. ἵνα δὲ μὴ ἀπογνῷ, καὶ ἀσθενοῦντα αὐτὸν οἰκέτην καλεῖ. λεληθότος δὲ καὶ 20 ἐνταῦθα αὐτοῦ καθάπτεται. οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξια τοῦ μὴ κρίνεσθαι ποιεῖ, διὰ τοῦτο κελεύων μὴ κρίνειν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀλλότριος ἐστὶν οἰκέτης, τουτέστιν, οὐ σὸς, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. τάχα δὲ καὶ ὁ οἰκέτης ὃν προσελάβετο ὁ Χριστὸς, ἀλλότριος ἔστι τοῦ νόμου. τίς οὖν εἶ σὺ, ὁ κρίνων ἀπὸ τοῦ νόμου τὸν τοῦ νόμου ἀλλόριον; 25

Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει, ἢ πίπτει· σταθήσεται δέ· δυνατὸς γάρ ἐστι στῆσαι αὐτὸν ὁ Θεός.

Θεοδωρήτου. Πᾶς οὖν, φησὶν, οἰκέτης, καὶ ζῶν, τοῦ οἰκείου δεσπότου κέρδος ἐστί. καὶ τελευτήσας, πάλιν αὐτῷ προξενεῖ τὴν ζημίαν. καὶ τοῦτον τοίνυν ὁ τῶν ὅλων ἐπρίατο Κύριος, τὸ οἰκεῖον 30 αἷμα τιμὴν δεδωκώς.

Χρυσοστόμου. Τέως δὲ καὶ τοῦτο ἄλλη πληγή. δοκεῖ μὲν γὰρ ἡ ἀγανάκτησις εἶναι πρὸς τὸν ἰσχυρότερον. καθάπτεται δὲ ἐκείνου. ὅταν γὰρ εἴπῃ "σταθήσεται δὲ," δείκνυσιν ἔτι σαλευό-

μενον, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς προσοχῆς, καὶ τοσαύτης τῆς ἐπιμελείας, ὡς καὶ τὸν Θεὸν καλεῖν ἰατρόν. "δυνατὸς γάρ ἐστι Θεὸς "στῆσαι αὐτόν." ὅπερ, ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀπεγνωσμένων λέγομεν. παραμυθούμενος δὲ πάλιν αὐτὸν, οὐκ εἶπεν ὅτι πίπτει, ἀλλὰ τί; "στήκει ἢ πίπτει." ἄν τε δὲ τοῦτο ἄν τε ἐκεῖνο ᾖ, τῷ δεσπότῃ 5 διαφέρει ταῦτα ἀμφότερα. καὶ γὰρ ἡ ζημία ἐκεῖ τείνει πεσόντος· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος ἑστῶτος.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ ὕφους. Ταῦτα δὲ εἰ μὴ τὸν σκοπὸν πάλιν κατίδωμεν τοῦ Παύλου, βουλομένου μὴ πρὸ καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐπιτιμᾶσθαι αὐτοῖς, σφόδρα ἀνάξια τῆς Χριστιανοῖς πρε- 10 πούσης κηδεμονίας ἐστίν. ἀλλ' ὅπερ ἀεὶ λέγω, τὴν γνώμην ἐξετάζειν δεῖ μεθ' ἧς λέγεται, καὶ τὴν ὑπόθεσιν περὶ ἧς λέγεται· καὶ τί σπουδάζων κατορθῶσαι λέγει. οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ ἐνέτρεψε τοῦτο εἰπών. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς, φησὶν, ὁ τὴν ζημίαν ὑπομένων, οὐδὲν ποιεῖ τέως, πῶς οὐκ ἂν ᾖς ἄκαιρος σὺ, καὶ πέρα τοῦ μέτρου περίεργος, 15 εἴχων αὐτὸν καὶ ἐνοχλῶν;

5 Ὃς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει πᾶσαν ἡμέραν. ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω.

Θεοδωρήτου. Περὶ τῶν ἐδεσμάτων εἰπὼν, εἰς τὴν ἡμέραν μεταφέρει τὸν λόγον. οἱ μὲν γὰρ διηνεκῶς ἀπείχοντο τῶν ἀπηγο- 20 ρευμένων ὑπὸ τοῦ νόμου βρωμάτων· οἱ δὲ, ἐνίας ἡμέρας.

Χρυσοστόμου. Ἢ καὶ περὶ νηστείας ἐνταῦθα αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ. καὶ γὰρ εἰκὸς τῶν νηστευόντων τινὰς, τοὺς μὴ διηνεκῶς νηστεύοντας, διακρίνειν. ἢ καὶ ἐν ταῖς παρατηρήσεσιν εἰκὸς εἶναί τινας, τὰς ῥητὰς ἡμέρας ἀπεχομένους, καὶ ῥητὰς ἐχομένους. διὸ 25 καὶ ἔλεγεν, "ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω." οὕτω γὰρ καὶ τῷ παρατηροῦντι τὸν φόβον ἐξέβαλεν, ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγων. καὶ τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτοῖς σφοδρῶς τὴν φιλονεικίαν ἀνῄρει, δεικνὺς ὅτι οὐ σφόδρα περισπούδαστον τὸ περὶ τούτων ἐνοχλεῖν συνεχῶς, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν 30 καιρόν· καὶ διὰ τὸ νεήλυδας εἶναι ἐν τῇ πίστει. ἐπεὶ Κολασσαεῦσι γράφων, μετὰ πολλῆς ἀπαγορεύει τοῦτο σπουδῆς, "βλέ-"πετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ "κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων· κατὰ τὰ

"στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν." καὶ πάλιν, "μὴ "οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει." καὶ "μηδεὶς ὑμᾶς "καταβραβευέτω." ἐνταῦθα δὲ οὐ κέχρηται τούτῳ τῷ τόνῳ, διὰ τὸ νεόφυτον εἶναι παρ' αὐτοῖς τὴν πίστιν. μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἕλκωμεν, τὸ, "ἕκαστος τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω." ὅταν γὰρ 5 περὶ δογμάτων ὁ λόγος ᾖ, ἄκουσον τί φησιν, "εἴ τις ὑμᾶς εὐαγ- "γελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε· κἂν Ἄγγελος ᾖ, ἀνάθεμα ἔστω." καὶ Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε, "βλέπετε τοὺς κύνας, βλέ- "πετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν." παρὰ δὲ Ῥωμαίοις, ἐπειδὴ τέως οὐκ ἦν καιρὸς τὰ τοιαῦτα διορθοῦν, "ἕκα- 10 "στος," φησὶν, "τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω." καὶ γὰρ καὶ περὶ νηστείας ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. καὶ τοίνυν τὴν ἐκείνων ἀλαζονείαν καθαιρῶν, καὶ τούτων ἐκβάλλων τὸν φόβον, ταῦτα ἔλεγεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὐκοῦν καθολικῶς τοῦτο τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν θείων δογμάτων τοῦτο κελεύει φρονεῖν. ἀναθεματίζει γὰρ 15 τοὺς τἀναντία τῇ ἀληθείᾳ διδάσκειν ἀνεχομένους. περὶ μόνων τοίνυν τῶν ἐδεσμάτων τῇ ἑκάστου διανοίᾳ τὴν ἐξουσίαν ἀπένειμε. τοῦτο γάρ τοι καὶ μέχρι τοῦ παρόντος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὸ ἔθος μεμένηκε. καὶ ὁ μὲν ἀσπάζεται τὴν ἐγκράτειαν· ὁ δὲ μεταλαμβάνει πάντων ἀδεῶς τῶν ἐδεσμάτων. καὶ οὔτε οὗτος ἐκεῖνον κατα- 20 κρίνει, οὔτε ἐκεῖνος ἐπιμέμφεται τούτῳ· ἀλλὰ τῷ νόμῳ τῆς ὁμονοίας λαμπρύνονται.

ΦΩΤΙΟΥ. Καὶ εἰ ἄρα ὁ μέν τις ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐσθίει· ὁ δὲ καθ' ἡμέραν, οὐ δεῖ ἐπὶ τούτων κρίνειν καὶ κατακρίνειν ἀλλήλους, οὔτε τὸν ἐσθιόντα. νηστεύει γὰρ ὁ πλησίον καὶ ἀγαθὸν ποιεῖ, 25 ποιῶν αὐτὸ διὰ τὸν Θεόν. οὔτε πάλιν τὸν νηστεύοντα δεῖ κατακρίνειν τὸν μὴ νηστεύοντα παρ' ἡμέραν. οὐ γὰρ νομοθεσίας ἐστὶν, ἵνα ἡ παράβασις προξενῇ κρίμα, ἀλλὰ μόνης προαιρέσεως. ἀλλ' ἕκαστος κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν πληροφορείσθω. ἢ ὅτι καλῶς ποιεῖ νηστεύων ἀεί· ἢ ὅτι οὐ καλῶς μὴ νηστεύων ἀεί. 30

6 Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. καὶ ὁ ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει, εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ Θεῷ· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ.

Χρυσοστόμου. Ἔτι τῶν αὐτῶν ἔχεται. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. οὐ περὶ τὰ καίρια τὸ πρᾶγμα ἐστί. τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ διὰ τὸν Θεὸν κἀκεῖνος καὶ οὗτος ἐργάζεται· καὶ εἰ ἀμφότεροι εἰς εὐχαριστίαν τελευτῶσι. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος καὶ οὗτος, εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ. εἰ τοίνυν εὐχαριστοῦσιν ἀμφότεροι, οὐ πολὺ τὸ 5 μέσον. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐνταῦθα πλήττει τὸν Ἰουδαΐζοντα λανθανόντως. εἰ γὰρ τὸ ζητούμενον τοῦτό ἐστι, τὸ εὐχαριστεῖν, εὔδηλον ὅτι ὁ ἐσθίων, οὗτός ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν, οὐχ ὁ μὴ ἐσθίων. πῶς γὰρ, ἔτι τοῦ νόμου ἐχόμενος; ὅπερ οὖν καὶ πρὸς Γαλάτας ἔλεγεν, "οἵ τινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξε- 10 "πέσετε." ἀλλ' ἐνταῦθα αἰνίττεται μὲν αὐτὸ, οὐκ ἀνακαλύπτει δέ. οὔπω γὰρ ἦν καιρός.

Θεοδωρήτου. Συγκαταβατικῶς μέντοι ταῦτα λέγει. τὴν συμφωνίαν τῇ ἐκκλησίᾳ πραγματευόμενος. οἶδε, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, τὸν τῶν ἐσθιόντων καὶ τῶν οὐκ ἐσθιόντων σκοπόν. καὶ οὐ 15 τῷ ἔργῳ μόνῳ προσέχει, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ γινομένου διάνοιαν ἐξετάζει.

Γενναδίου. Ἡ περὶ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως ὁ λόγος. ἀμφότεροι τοίνυν, φησὶ, ἑνὶ χρῶνται σκοπῷ· τιμῇ τῇ πρὸς τὸν Θεόν. ὅ τε γὰρ παραφυλαττόμενος τὴν ἡμέραν, οἴεται Θεοῦ νόμον 20 πληροῦν. ὅ τε ἀδιαφορῶν περὶ τοῦτο, πᾶσαν ὡς ὑπὸ Θεοῦ γενομένην ἡμέραν δι' ὁμοίας ἔχει τιμῆς. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἐσθίων ὡσαύτως.

Φωτίου. Εἰ δὲ περὶ νηστείας τὸ πᾶν ἐκλαβεῖν βούλει, οὕτω νόησον. ὁ κρίνων καὶ λογιζόμενος καλὸν εἶναι καθ' ἡμέραν φαγεῖν, τῷ Κυρίῳ φρονεῖ. τουτέστιν, ἐν Κυρίῳ τοῦτο λογίζεται. τοῦτο 25 γὰρ διὰ τὸν Κύριον ποιεῖ. καὶ ὁ μὴ κρίνων τοῦτο, μὴ δὲ λογιζόμενος, ὅτι καλόν ἐστι καθ' ἡμέραν φαγεῖν, διὰ τὸν Κύριον κρίνει τοῦτο καλὸν εἶναι, καὶ λογίζεται. αἴτια γάρ ἐστι ταῦτα τὰ εἰρημένα αὐτῷ, τοῦ "ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω." πῶς δὲ λέγεις τοῦτο Παῦλε; καλῶς εἶπον, φησίν. ἐπειδὴ καὶ ὁ νηστεύων 30 ὑπὲρ ἡμέραν, καὶ ὁ ἐσθίων καθ' ἡμέραν, εἰς ἀρέσκειαν Κυρίου τοῦτο ποιοῦσι. καὶ οὐ δεῖ κρίνειν ὅλως ἀλλήλους ἐπὶ τούτῳ. εἶτα ἐπιτείνει τὴν αἰτίαν, καὶ φησὶν, καὶ γὰρ ὁ ἐσθίων εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ ἐν τῷ ἐσθίειν. ὅτι ἔδωκεν ἀνθρώποις πόρον καὶ συνέχειαν

ζωῆς. καὶ ὁ νηστεύων εὐχαριστεῖ, ὅτι ἔδωκεν ἀνθρώποις καρτερίας καὶ μεθόδους, δι' ὧν τις δύναται περιγενέσθαι τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν. ὁ δὲ ἄλλως νηστεύων ἢ ἐσθίων, κατάκριτος, ὥσπερ τῶν αἱρετικῶν τινές. ταῦτα οὖν περὶ τῶν νηστευόντων καὶ ἐσθιόντων ἰδικῶς ἐκληπτέον. ἀλλὰ μὴ περὶ ἄλλων τινῶν. οὐ γὰρ ἐπὶ πάντας 5 ὁ κανὼν οὗτος διήκει. διὸ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ πρὸ μικροῦ εἰρημένου κεφαλαίου ἁρμόζει. οἷον ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς βρώμασι διακρινομένου. καὶ γὰρ ἐκεῖνος μὴ ἐσθίων, οὐκ εἰς δόξαν οὐκ ἐσθίει τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἀστήρικτος ἐν τῇ πίστει. ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν οὐ δεῖ κατακρίνειν διὰ τὸν καιρόν· ὅτι ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἦν. τὸν δὲ ἐσθίοντα καθημέραν 10 καὶ νηστεύοντα ὑπὲρ ἡμέραν, οὐ δεῖ ὅλως οὐδέτερον οὐδετέρῳ μέμψιν ἐπάγειν. ὅτι καὶ ἄμφω εἰς δόξαν Κυρίου ποιοῦσιν ὅπερ ποιοῦσιν. "οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ. καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει. "ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν. ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ "Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν. ἐάν τε ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν τοῦ 15 "Κυρίου ἐσμεν. εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη καὶ "ἔζησεν, ἵνα ζώντων καὶ νεκρῶν κυριεύσῃ."

Χρυσοστόμου. Πλήττει κἀνταῦθα τὸν Ἰουδαΐζοντα λεληθότως. ὁ γὰρ τῷ νόμῳ ζῶν, πῶς δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν; οὐ τοῦτο δὲ μόνον διὰ τούτων κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπειγόμενον εἰς 20 τὴν ἐκείνων διόρθωσιν κατέχει, καὶ πείθει μακροθυμεῖν. δεικνὺς ὅτι ἀμήχανον τὸν Θεὸν καταφρονῆσαι αὐτῶν. ἀλλὰ τῷ προσήκοντι καιρῷ διορθώσεται. τί οὖν ἐστιν, "οὐδεὶς ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ;" οὐκ ἐσμὲν ἐλεύθεροι. δεσπότην ἔχομεν τὸν καὶ ζῆν ἡμᾶς βουλόμενον, καὶ ἀποθανεῖν οὐκ ἐθέλοντα. καὶ ᾧ ταῦτα ἀμφότερα μᾶλλον ἡμῶν 25 διαφέρει. διὰ γὰρ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι πλέον ἡμῶν αὐτὸς κήδεται. οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἀποθνήσκομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δεσπότῃ. ἂν ἄρα ἀποθάνωμεν. θάνατον δὲ ἐνταῦθα τὸν ἐκ πίστεως λέγει. ἱκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο πεῖσαι, ὅτι φροντίζει ἡμῶν. ὅτι αὐτῷ ζῶμεν καὶ αὐτῷ ἀποθνήσκομεν. πλὴν οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ 30 ἕτερον ἐπάγει. εἰπὼν γὰρ, "ἐάν τε ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν "τοῦ Κυρίου ἐσμέν." καὶ ἀπ' ἐκείνου τοῦ θανάτου ἐπὶ τὸν φυσικὸν μεταβάς· ἵνα μὴ δόξῃ τραχύνειν τὸν λόγον, ἕτερον σημεῖον ποιεῖται τῆς αὐτοῦ προνοίας μέγιστον. ποῖον δὴ τοῦτο; "εἰς τοῦτο "γὰρ Χριστὸς," φησὶν, "καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἀνέζησεν. 35

" ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ." ὥστε καὶ τοῦτό σε πειθέτω, ὅτι φροντίζει τῆς σωτηρίας ἡμῶν. εἰ γὰρ μὴ τοσαύτην ἐποιεῖτο πρόνοιαν, τίς χρεία τῆς οἰκονομίας ἦν; ὁ τοίνυν τοσαύτην σπουδὴν θέμενος ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ γενέσθαι ἡμᾶς· ὡς καὶ δούλου μορφὴν ἀναλαβεῖν καὶ ἀποθανεῖν· οὗτος μετὰ τὸ γενέσθαι καταφρονήσει; οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν. οὐδ' ἂν ἕλοιτο τοσαύτην προέσθαι πραγματείαν. ὅρα δὲ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ, πῶς δείκνυσιν ἄφατον οὖσαν. " εἰς τοῦτο γάρ," φησιν, " καὶ ἀπέθανε καὶ " ἀνέστη καὶ ἔζησεν. ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ." καὶ ἀνωτέρω, " ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, αὐτοῦ " ἐσμέν." εἶδες δεσποτείαν ἐπιτεταμένην; μὴ γὰρ τοὺς ζῶντας εἴπῃς φησίν. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀποθανόντων προνοεῖ. εἰ δὲ τῶν ἀπελθόντων, εὔδηλον ὅτι καὶ τῶν ζώντων. ταῦτα δὲ λέγει, ἔτι ἐντρέπων τὸν Ἰουδαΐζοντα, καὶ πείθων ἀναμνησθῆναι τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας. καὶ ὅτι νεκρὸς ὢν ἔζησε, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκέρδανεν ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὅτι ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη, τὸν τοσαῦτα καταδεξάμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, καταλιπόντα, ἐπὶ τὸν νόμον παλινδρομεῖν.

Θεοδώρου Μονάχου. Ἆρα δὲ πρὸ τοῦ πάθους, πάντων οὐκ ἦν Κύριος ὁ Χριστός; πῶς οὖν φησιν, " εἰς τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα " καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ;" ἢ τί τὸ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως πλέον; ὅτι τῇ μὲν ἀληθείᾳ καὶ τῇ φύσει, δεσπότης ἦν ὁ ποιήσας, τῶν ποιηθέντων. τῇ δὲ τῶν ἀσεβούντων ἐκτροπῇ, τῶν λατρευσάντων τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, οὐκ αὐτὸς ἐνομίζετο δεσπότης, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν προσκυνούμενα. ὥστε ἡ μὲν ἔνσαρκος αὐτοῦ παρουσία, τούς τε ὄντας μετ' αὐτοῦ καὶ ἐσομένους μετ' αὐτὸν, ὑπὸ τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν προσῆγεν. ἡ δὲ μέχρι θανάτου γενομένη αὐτοῦ ὑπακοὴ, τοῖς φθάσασιν ἐν ἀγνωσίᾳ προαπελθεῖν, τῆς σωτηρίας ἔδειξε τὴν οἰκονομίαν, καὶ τοῦ θανάτου προδιέλυσε τοὺς δεσμοὺς, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ ἐγένετο.

Μεθοδίου. Ἐκλάβοι δ' ἄν τις τὸ, " ἵνα ζώντων καὶ νεκρῶν " κυριεύσῃ," καὶ περὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων· αἱ μὲν, γάρ εἰσιν ἀθάνατοι, τὰ δὲ, θνητά.

Γενναδίου. Καὶ περὶ τῶν διὰ κακουχίας τοῦ σώματος, νεκρῶν τοῖς πάθεσι, καὶ ζώντων ἐν Χριστῷ.

10 *Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστησόμεθα* 11 *τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. γέγραπται γάρ, ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογή-* 5 12 *σεται τῷ Θεῷ. ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει.*

Θεοδωρήτου. *Πρὸν τὸν Ἰουδαΐζοντα ἀποτεινόμενος ταῦτα φησί.*

Χρυσοστόμου. *Καὶ πρῶτον μὲν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ* 10 *καταλύει καλῶς τὴν φιλονεικίαν. ἔπειτα δὲ καὶ τῷ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμνῆσαι τῆς φοβερᾶς. εἰπὼν γάρ, "τί ἐξουθενεῖς τὸν "ἀδελφόν σου;" ἐπήγαγε, "πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βή-"ματι τοῦ Χριστοῦ." καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιτιμῶν τῷ τελειοτέρῳ ταῦτα λέγειν. κατασείει δὲ τοῦ Ἰουδαΐζοντος τὴν διάνοιαν.* 15 *οὐκ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας τῆς γεγενημένης ἐντρέπων αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φοβῶν. τοιοῦτον δέ τι αἰνίττεται, οἷον εἰ ἔλεγε, τί σοι μέλει; μή, γάρ, σὺ μέλλεις ὑπὲρ αὐτοῦ κολάζεσθαι; ἀλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε τοῦτο. ἠνίξατο δέ, εἰπών, "ἕκαστος ἡμῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ δώσει λόγον τῷ Θεῷ."* 20 *καὶ τὸν προφήτην δὲ εἰσήγαγε τὴν ἁπάντων αὐτῷ μαρτυροῦντα ὑποταγήν, καὶ ὑποταγὴν ἐπιτεταμένην. καὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ ἀνθρώπων καὶ πάντων ἁπλῶς. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε προσκυνήσει ἕκαστος, ἀλλὰ καὶ "ἐξομολογήσεται." τουτέστιν, εὐθύνας δώσει τῶν πεπραγμένων. ἔσο τοίνυν ἐναγώνιος, τὸν κοινὸν δεσπότην ἐπὶ* 25 *τοῦ βήματος ὁρῶν καθήμενον, καὶ μὴ σχίζε τὴν ἐκκλησίαν, τῆς χάριτος ἀπορρηγνύμενος, καὶ τῷ νόμῳ προστρέχων.*

Γενναδίου. *Σαφῶς γε μὴν συνίσταται διὰ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Υἱοῦ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα τελέως ἰσότιμον. Ἠσαΐου γὰρ αὐτὴν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ φήσαντος οὑτωσίν, "ἐγώ εἰμι ὁ* 30 *"Θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος, κατ' ἐμαυτοῦ ὀμνύω, ἦ μὴν ἐξελεύ-"σεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη. οἱ λόγοι μου οὐκ ἀπο-"στραφήσονται· ὅτι αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψει." οὕτως εἰπόντος αὐτὴν τοῦ προφήτου, Παῦλος ὡς ἐφαρμόζουσαν ἐδέξατο τῷ δεσπότῃ*

Χριστῷ. οὔποτ' ἂν τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ Θεὸν εἶναι ἀληθινὸν καὶ τὸν Χριστὸν ἠπίστατο, ὡς τὸν Πατέρα.

13 Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν· ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. 5

Χρυσοστόμου. Ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐπίτηδες φοβῶν τὸν Ἰουδαΐζοντα, τὸν περὶ τῆς κρίσεως ἐποιήσατο λόγον, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς προκειμένης ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο ἐλήλυθε, πάλιν ἔχεται τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνου μᾶλλον ἐστὶν ἢ τούτου. διὸ ἀμφοτέροις ἁρμόζειν δύναται· καὶ τοῦ τελείου σκανδαλιζομένου 10 ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τοῦ ἀτελοῦς προσκόπτοντος ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει.

Θεοδωρήτου. Ἐπειδὴ οὖν τὸ δεσποτικὸν ὑπέδειξε δικαστήριον, ἀναγκαίως παρῄνεσε μὴ ἀλλήλους κρίνειν, ἀλλ' ἐκείνην ἀναμένειν τὴν ψῆφον. ἔοικε δὲ μᾶλλον πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀποτείνεσθαι, μὴ 15 συγκατιόντας τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων, ἀλλὰ ἄκραν ἀρετὴν ὑπειληφότας εἶναι, καὶ ζῆλον θερμὸν, τὴν ἀδιάφορον τῶν ἐδωδίμων μετάληψιν.

14 Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τί κοινὸν εἶναι, 20 ἐκείνῳ κοινόν.

Χρυσοστόμου. Πρότερον ἐπιτιμήσας τῷ κρίνοντι τὸν ἀδελφὸν, καὶ ταύτῃ τῆς ἐπιπλήξεως αὐτὸν ἀποστήσας, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ δόγματος ἀποφαίνεται, καὶ μετὰ ἡσυχίας παιδεύει τὸν ἀσθενέστερον. πολλὴν καὶ ἐνταῦθα τὴν πραότητα ἐπιδεικνύμενος. 25 οὐ γὰρ λέγει ὅτι δίκην δώσει, οὐδὲ ἄλλό τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ τὸν φόβον, ἀλλὰ τὴν ἀγωνίαν μόνον προτείνει τοῦ πράγματος· ὥστε αὐτὸν εὐκολώτερον πεισθῆναι τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις. ἵνα δὲ μὴ λέγῃ τίς τῶν πιστῶν, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ σὺ πέπεισαι; οὐδὲ γὰρ ἀξιόπιστος εἶ νόμῳ τοσούτῳ ἀντικαταστῆναι, 30 καὶ χρησμοῖς ἄνωθεν κατενεχθεῖσιν, ἐπάγει, "ἐν Κυρίῳ." τουτέστι, παρ' αὐτοῦ πληροφορηθείς. οὐκ ἄρα ἀνθρωπίνης διανοίας ἡ ψῆφος. τί τοίνυν πέπεισαι καὶ οἶδας εἰπὲ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι'

αὐτοῦ; τῇ φύσει, φησὶ, οὐδὲν ἀκάθαρτον· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς προαιρέσεως γίνεται τοῦ μετιόντος. ἐκείνῳ γοῦν μόνῳ γίνεται, καὶ οὐχὶ πᾶσι. τῷ γὰρ λογιζομένῳ, φησὶν, τί κοινὸν, ἐκείνῳ κοινόν. τί οὖν οὐ διορθοῖς τὸν ἀδελφὸν, ἵνα μὴ νομίζῃ ἀκάθαρτον, καὶ ἀπάγεις τῆς τοιαύτης συνηθείας μετὰ πολλῆς ἐξουσίας; φοβοῦμαι φησὶ, 5 μὴ λυπήσω αὐτόν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν. "εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός "σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς."

Θεοδωρήτου. Ἢ καὶ οὕτως. ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, σὺ τίς ὢν ἀντινομοθετεῖς Μωϋσῇ; τὸν διὰ Μωσέως δεσπότην εἰς μέσον παρήγαγε. διδάσκων ὡς αὐτὸς τὰς νομικὰς παρατηρήσεις 10 ἔπαυσε, καὶ οὐδὲν εἴασε νομίζειν ἀκάθαρτον ἔδεσμα. τὸ γὰρ δι' αὐτοῦ, ἀντὶ τοῦ διὰ τὴν εὐαγγελικὴν αὐτοῦ νομοθεσίαν. αὐτὸς γὰρ καὶ πρὸς τὸν μακάριον ἔφη Πέτρον, "ἃ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ "κοίνου."

Κυρίλλου. Ἀξιόχρεως μὲν οὖν ὁ μάρτυς, εἰδέναι καὶ πεπεῖ- 15 σθαι διϊσχυριζόμενος. προσεπάγει δὲ τὸ, "ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ," πρὸς τὸ καὶ ἔτι μειζόνως ἐμπεδοῦσθαι τὸ ἀληθές· ἕπεσθαί τε τοῖς ἀκροωμένοις τὴν πίστιν, ἐνδοιασμοῦ τινὸς δίχα. διαμέμνηται δὲ πάντως που εἰρηκότος Χριστοῦ, "οὐ τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον." καὶ ὅτι "πᾶν ἔδεσμα, χωρεῖ μὲν εἰς 20 "τὴν κοιλίαν. ἐκπέμπεται δὲ εἰς ἀφεδρῶνα." καὶ τοῦτο φύσις αὐτῷ καὶ χρεία. οὐκοῦν ὅσον μὲν ἧκεν εἰς ἰδίαν φύσιν, κοινὸν ἢ βέβηλον οὐδὲν τῶν τελούντων εἰς τροφάς. ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως. μεμνήμεθα δὲ ὅτι καὶ πρὸς τὸ εἶναι παρενεγκὼν τὰ πάντα Θεὸς, "εἶδε," φησὶ, "ὅτι καλὰ λίαν. καὶ 25 "εὐλόγησεν αὐτά." ἐπαινοῦντός γε μὲν Θεοῦ καὶ ηὐλογηκότος τὰ ἴδια κτίσματα, τίς ὁ φᾶναι τολμῶν μολυσμοῦ καὶ βεβηλώσεως εἶναί τι πρόξενον; καὶ οὐκ αὐτοῦ ποιήσεται τὴν κατάρρησιν τοῦ προενεγκόντος εἰς ὕπαρξιν; οὐκοῦν κοινὸν μὲν τῇ φύσει τῶν πεποιημένων παντελῶς οὐδέν. εἰ δὲ δή τις οἴοιτο κοινὸν εἶναί τι, 30 κεκοίνωται διὰ τοῦτο, καὶ νενόσηκεν αὐτὸς ὡς ἐν ἰδίᾳ γνώμῃ τὴν βεβήλωσιν. πάντα μὲν γὰρ καθαρά. κοινοῖ δὲ τὸν ἄπιστον, ἡ ἐπί τισιν ὀλιγοπιστία, καὶ οὐκ αὐτά που πάντως ἃ νενόμικεν εἶναι κοινά. ὥσπερ γὰρ τοῖς τελείοις τὸν νοῦν, εἷς ὁ φύσει Θεὸς, καὶ

οὐδεὶς ἐπ' αὐτῷ ἕτερος, ἀλλ' οὔτε εἴδωλόν τι ἔστιν ἐν κόσμῳ. λελόγισται δὲ παρ' οὐδὲν καὶ τὰ εἰδωλόθυτον. ὁ γὰρ εἴδωλον οὐκ εἰδὼς, πῶς ἂν εἰδείη τὸ εἰδωλόθυτον; τοῖς γὲ μὴν οἰομένοις πολλοὺς εἶναι Θεοὺς, ἔσται τι πάντως καὶ εἰδωλόθυτον. οὕτω τοῖς πεπιστευκόσιν ἀβέβηλά τε εἶναι καὶ καθαρὰ τὰ παρὰ Θεοῦ, 5 κοινὸν μὲν τῇ φύσει παντελῶς οὐδέν. ἀνεῖται δὲ πάντως ἐπ' ἐξουσίας τῶν ἐδωδίμων ἡ χρῆσις. τοῖς γὲ μὴν οὕτω πρὸς τοῦτο γνώμης ἰγμένοις, οὔπω μὲν καθαρὰ κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν ἔχειν ὀρθῶς, κοινὰ δὲ, ὅτι σκάζει αὐτοῖς πρὸς ἀλήθειαν ὁ νοῦς.

Θεοδωρήτου ἐκ τοῦ εἰς τοὺς Λευϊτικούς. Μῶσης μέντοι τὰ 10 μὲν καθαρὰ τῶν ζώων, τὰ δὲ ἀκάθαρτα ὠνόμασε. διδάσκων μὲν καὶ διὰ τῶν σωματικῶν τὰς ψυχικὰς ἀκαθαρσίας φεύγειν, κατὰ τὸ νοούμενον· πείθων δὲ καὶ Ἰουδαίους μόνον ἡγεῖσθαι τὸν ἀληθινὸν Θεὸν, Θεόν. διχῇ γὰρ διελὼν, καὶ τὰ χερσαῖα ζῶα καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἔνυδρα· καὶ τὰ μὲν, ἀκάθαρτα, τὰ δὲ, καθαρὰ προσειπὼν, 15 πείθει μηδὲν τούτων ἡγεῖσθαι Θεόν. πῶς γὰρ ἄν τις σωφρονῶν, ἢ τὸ ἀκάθαρτον ὀνομάσει Θεὸν, ὃ μυσαττόμενος ἀποστρέφεται, ἢ τὸ τῷ Θεῷ τῷ ἀληθινῷ προσφερόμενον, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐσθιόμενον;

Θεοδώρου. Ἢ καὶ γαστρὸς κρατεῖν ἀπὸ μέρους ἐθίζων αὐτούς.

15 Εἰ δὲ διὰ βρῶμα ὁ ἀδελφός σου λυπεῖται, οὐκέτι 20 κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν.

Θεοδώρητου. Πάλιν ἐπιμέμφεται τοῖς ἐξ ἐθνῶν, μὴ φέρουσι τὴν Ἰουδαίων ἀσθένειαν. καὶ αὔξει τὸ ἔγκλημα τῆς ἀγάπης, γυμνώσας τὸν ἐκεῖνα μετιόντα. εἶτα μειζόνως δείκνυσι τὴν ἀτοπίαν, ὑπὲρ οὗ, λέγων, τὸν θάνατον ὁ δεσπότης Χριστὸς κατεδέξατο. 25 σὺ δὲ οὐ βούλει τῇ τῆς βρώσεως ἀποχῇ ζωὴν αὐτῷ πραγματεύσασθαι; ἀλλὰ τῇ μεταλήψει τεκταίνεις τὸν θάνατον;

Χρυσοστόμου. Εἶδες πῶς τέως ᾠκειώσατο τὸν Ἰουδαΐζοντα; δείξας ὅτι τοσοῦτον αὐτοῦ πεποίηται λόγον, ὡς ὑπὲρ τοῦ μὴ λυπῆσαι αὐτὸν, μὴ δὲ ἐπιτάξαι τέως τολμᾶν τὰ σφόδρα ἀναγκαῖα· 30 οἷον τὸ μὴ βδελύττεσθαι τὰ βρώματα, ἀλλὰ τῇ συγχωρήσει μᾶλλον αὐτὸν ἐφέλκεσθαι καὶ τῇ ἀγάπῃ. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὸ λῦσαι τὸν φόβον, καὶ καθαρὰ πάντα εἰπεῖν, ἕλκει καὶ βιάζεται,

ἀλλ' ἀφίησιν αὐτὸν ἑαυτοῦ κύριον. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον βρώματος ἀπαγαγεῖν, καὶ λύπῃ περιβαλεῖν. ὁρᾷς πόσην σπουδὴν ποιεῖται τῆς ἀγάπης; οἶδε γὰρ ὅτι πάντα αὕτη κατορθῶσαι δύναται. διὸ καὶ μεῖζόν τι ἐνταῦθα παρ' αὐτῶν ἀπαιτεῖ. οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, αὐτοὺς οὐ χρὴ πρὸς ἀνάγκην ἀπαγαγεῖν, ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ συγ- 5 καταβαίνειν, μὴ δὲ τοῦτο ὀκνεῖν. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, "μὴ τῷ "βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν." ἢ οὐδὲ τοσούτου ἄξιον εἶναι ἡγῇ τὸν ἀδελφὸν, ὡς μὴ δὲ ἀποχῇ βρωμάτων ὠνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν; καὶ ὁ μὲν Χριστὸς οὐδὲ δοῦλος γενέσθαι, οὐδὲ ἀποθανεῖν παρῃτήσατο δι' αὐτόν· σὺ δὲ 10 οὐδὲ βρωμάτων καταφρονεῖς, ἵνα αὐτὸν διασώσῃς.

Γενναδίου. Θαυμασιώτατα τοίνυν τὸ πρᾶγμα διέβαλε. πρῶτον μὲν, τῷ εὐτελεῖ τῆς προφάσεως, "διὰ βρῶμα," εἰπών. εἶτα, τῷ προσώπῳ περὶ ὃ τὸ ἁμάρτημα, "ὁ ἀδελφός σου" φήσας· εἶτα, τῷ τοῦ πλημμελήματος ἀποτελέσματι· ἀπώλειαν ἄντικρυς αὐτὸ 15 προσειπών. τέταρτον, τῷ, εἰς ὃν ἡ ἀναγωγὴ τοῦ τολμήματος. "ὑπὲρ οὗ," φησὶν, "Χριστὸς ἑκουσίως ἀπέθανε." πέμπτον, ὅτι βλασφημεῖσθαι ποιεῖ τὴν εὐσέβειαν. ἕκτον, ὅτι οὐχ ὑπὲρ τούτων ἢ τοιούτων ἀπολαύσεως, τῇ Χριστοῦ πίστει προσεληλύθαμεν· ἀλλ' ἐπὶ μετουσίᾳ δικαιοσύνης, τουτέστιν, ἀναμαρτησίας, καὶ 20 εἰρήνης καὶ χαρᾶς. ἐκ γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἡ πρόσκρουσις· ἐκ δὲ τῆς προσκρούσεως, ἡ τῆς λύπης κατάκρισις. ἀρθείσης οὖν τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὰ ἐκ ταύτης ἐξῄρηται. ἀντεισαχθείσης δὲ τῆς δικαιοσύνης, εἰκότως εἰρήνη καὶ χαρὰ συνεισήχθη. τὸ δὲ "ἐν "Πνεύματι Ἁγίῳ," τὸν αἴτιον τῶν τοσούτων δηλοῖ ἀγαθῶν. 25

16 Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. οὐ γάρ
17 ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ
18 δικαιοσύνη καὶ χαρὰ καὶ εἰρήνη ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐάρεστος τῷ Θεῷ, καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις. 30

Κυρίλλου. Μὴ κατεπαιρέσθω τῶν ἀσθενῶν, ἡ τῶν εὐδοκιμούντων λαμπρότης. μήτε τὸ ἀγαθὸν ὑμῶν, τουτέστι τὸ ἀξιάγαστον εἰς πίστιν βλασφημείσθω πρός τινος. οὐ γὰρ τῆς θεαρέστου πολιτείας τὰ κατορθώματα διὰ βρώσεως γένοιτο. οὔτε ὡς θεοσεβὴς

ὁ τοιοῦτος τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἄξιος, εἰ ἀδιακρίτως ἐσθίει τὰ παρατιθέμενα. ἀλλ' ὁ συγκαταβαίνων τῇ τῶν ἀσθενῶν ἀδελφῶν ἀσθενείᾳ, καὶ ἀπεχόμενος. καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐμέμψατο τῷ Πέτρῳ ὡς Ἰουδαϊκῶς ζήσαντι διὰ τοὺς ἐλθόντας εἰς Ἀντιόχειαν ἀπὸ Ἰακώβου, οὐ διὰ τοῦτο ἐμέμψατο ὅτι συγκατέβη τῇ ἀσθενείᾳ 5 τῶν ἐκ περιτομῆς, καὶ ἀπείχετο βρωμάτων, ἀλλ' ὅτι πολλοὺς ὄντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν παρέσυρε, τῷ ἀξιοπίστῳ τοῦ προσώπου ἑαυτοῦ, εἰς τὸ νομίσαι ὅτι χρὴ κατὰ νόμον ζῆν, καὶ εἰς οὐδὲν αὐτῷ τὸ κήρυγμα χωρεῖν ἐκινδύνευεν. ἦν γὰρ ἐθνῶν διδάσκαλος.

Χρυσοστόμου. Ἀγαθὸν δὲ ἐνταῦθα, ἢ τὴν πίστιν φησὶν, ἢ 10 τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα τῶν ἐπάθλων, ἢ τὴν ἀπηρτισμένην εὐσέβειαν. οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, τὸν ἀδελφὸν οὐκ ὠφελεῖς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δωρεὰν, βλασφημεῖσθαι ποιεῖς. ὅταν γὰρ μάχῃ, ὅταν λυπῇς, ὅταν σχίζῃς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ λοιδορεῖς τὸν ἀδελφὸν, βλασφημοῦσιν οἱ ἔξωθεν. 15 ὥστε οὐδὲν ἐντεῦθεν κατορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὑμῶν, ἡ ἀγάπη, ἡ φιλαδελφία, τὸ μετ' εἰρήνης ζῆν. εἶτα πάλιν ἐκλύων αὐτοῦ τὸν φόβον, καὶ τὴν ἐκείνου φιλονεικίαν, φησὶν, "οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ "πόσις." μὴ γὰρ, ἀπὸ τούτων εὐδοκιμῆσαι ἔχομεν. καὶ οὐδὲ 20 κατασκευῆς δεῖται, ἀλλὰ ἀρκεῖται τῇ ἀποφάσει. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. μὴ γὰρ, ἐὰν φάγῃς, τοῦτό σε εἰς βασιλείαν ἄγει. διὸ καὶ διασύρων αὐτοὺς ὡς μέγα ἐπὶ τούτῳ φρονοῦντας, οὐχὶ βρῶσιν εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ πόσιν. τίνα οὖν ἐστι τὰ εἰσάγοντα; δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ, ὁ ἐνάρετος βίος, ἡ πρὸς τὸν 25 ἀδελφὸν εἰρήνη, ᾗ ἐναντιοῦται αὕτη ἡ φιλονεικία· ἡ ἐκ τῆς ὁμονοίας χαρὰ, ἣν ἀναιρεῖ αὕτη ἡ ἐπίπληξις. ταῦτα δὲ οὐχὶ θατέρῳ μόνον, ἀλλ' ἑκατέροις ἔλεγε. καὶ γὰρ πρὸς ἑκατέρους εἰρῆσθαι καιρὸν εἶχεν. εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν εἰρήνην καὶ χαρὰν, ἔστι δὲ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν πραγμάτων, ἐπήγαγεν, "ἐν Πνεύματι 30 "Ἁγίῳ." εἶτα, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ κενοδοξίας ἠρέμα τοῦτο ἐγίνετο τὸ ἐπιτιμᾶν, ἐπάγει, "ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ, "εὐάρεστος τῷ Θεῷ καὶ εὐδόκιμος τοῖς ἀνθρώποις." οὐ γὰρ οὕτω σε θαυμάσονται τῆς τελειότητος, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας

ἅπαντες, τούτου μὲν γὰρ τοῦ καλοῦ, πάντες ἀπολαύσονται· ἐκείνου δὲ, οὐδὲ εἷς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπισημήνασθαι μέντοι προσήκει ὡς τὸ δουλεύειν τῷ Χριστῷ, εὐάρεστον εἶπεν εἶναι τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. εἰ δὲ τὸ δουλεύειν τῷ Χριστῷ, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, οὐκοῦν καὶ τὸ 5 βλασφημεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ σμικρύνειν αὐτοῦ τὴν ἀξίαν ἐπιχειρεῖν, ἀπαρέσκον τῷ τῶν ὅλων Θεῷ.

19 Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. "Τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν." τοῦτο, πρὸς ἐκεῖ- 10 νον, ἵνα εἰρηνεύῃ. "καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς." τοῦτο πρὸς τοῦτον, ἵνα μὴ καταλύῃ τὸν ἀδελφόν. ἀλλ' ὅμως, κοινὰ ταῦτα πάλιν ἀμφότερα πεποίηκεν, εἰπὼν, "τῆς εἰς ἀλλήλους." καὶ δείξας ὅτι χωρὶς εἰρήνης, οὐκ εὔκολον οἰκοδομεῖν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Προσήκει τοίνυν ἡμᾶς φησὶ, πάντων προτιμᾶν 15 τὴν θεοφιλῆ συμφωνίαν, καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ὠφελείας εἵνεκα, πάντα ποιεῖν.

20 Μὴ ἕνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ καλεῖ. πολὺν ἐπιτείνων τὸν φόβον, καὶ δεικνὺς, ὅτι τοὐναντίον οὗ 20 σπουδάζει ποιεῖ. οὐ γὰρ μόνον οὐκ οἰκοδομεῖς, φησὶν, ὃ νομίζεις, ἀλλὰ καὶ καταλύεις. καὶ οἰκοδομὴν οὐκ ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ Θεοῦ· καὶ οὐδὲ μεγάλου τινος ἕνεκεν, ἀλλὰ πράγματος εὐτελοῦς. ἕνεκεν γὰρ βρώματος φησί.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἡ ἔργον τοῦ Θεοῦ, τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν. 25 καθὼς, ὁ Κύριος εἶπε, "τοῦτο γάρ ἐστι," λέγων, "τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. "ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος." ἐπειδὴ τοίνυν εἰκὸς ἦν, καὶ ἀποστῆναι τῆς πίστεως τῶν Ἰουδαίων τινὰς, τὰ ὀνείδη μὴ φέροντας τῶν ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότων, εἰκότως ἔφη, "μὴ ἕνεκεν "βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ." 30

Πάντα μὲν γὰρ καθαρὰ, ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἵνα μὴ αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι

τὸν ἀσθενέστερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματίζει πάλιν· "πάντα μὲν καθαρὰ," λέγων· ἀλλὰ τῷ μετὰ πονηροῦ συνειδότος ἐσθίοντι, κακόν. ὥστε κἂν ἀναγκάσῃς, καὶ φάγῃ, τὸ ὄφελος οὐδέν. οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν ποιεῖ ἀκάθαρτον, ἀλλ' ἡ γνώμη, μεθ' ἧς ἐσθίει. ἂν τοίνυν ἐκείνην μὴ διορθώσῃ, πάντα εἰκῇ πεποίηκας, καὶ μᾶλλον 5 ἔβλαψας. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἀκάθαρτόν τι νομίζειν, καὶ νομίζοντα ἀκάθαρτον ἀπογεύεσθαι. δύο τοίνυν ἐνταῦθα ἁμαρτάνεις. καὶ τὴν πρόληψιν ἐπιτείνων τῇ φιλονεικίᾳ· καὶ ἀκαθάρτου ποιῶν ἀπογεύεσθαι. ὥστε ἕως ἂν μὴ πείσῃς, μὴ ἀναγκάσῃς.

Θεοδωρήτου. Ἢ καὶ ὅτι, εἰ καὶ οὐδὲν τῶν ἐδωδίμων φύσει 10 ἀκάθαρτον, ἀλλὰ σοὶ βλάβην ἡ μετάληψις φέρει. ἐπειδὴ τῆς τοῦ πέλας ἀμελεῖς σωτηρίας, καὶ καταφρονεῖς βλαπτόμενον θεωρῶν.

Κυρίλλου. Ἔξεστι μὲν γὰρ καὶ κρέα φαγεῖν, καὶ οἶνον πιεῖν, ἀλλ' οὐκ εἰσάπαν ἀζήμιον ἡ ἐν τούτοις ἐξουσία. ἀλλὰ καὶ τὸ 15 ἀπέχεσθαι χρήσιμον, ἵνα μὴ τὴν σάρκα παχύνοντες ταῖς τρυφαῖς, τὰ ἐν αὐτῇ καθ' ἑαυτῶν ἐξαγριαίνωμεν πάθη. εἰ οὖν ἐκείνων δι' ἑαυτοὺς ἀποχόμεθα, πολλῷ μᾶλλον διὰ τὸν ἀδελφόν· ἵνα μὴ προσκόπτῃ διὰ τὸ εἰρημένον, "ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς "σεαυτόν." 20

21 Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μὴ δὲ πιεῖν οἶνον, μὴ δὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ.

Χρυσοστόμου. Οὐ μόνον, φησὶν, μὴ ἀναγκάζειν χρὴ, ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνειν αὐτῷ. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς αὐτὸ ἀλλαχοῦ 25 ἐποίησεν. ὡς ὅτε περιέτεμεν, ὡς ὅτε ἐξύρατο, ὅτε ἔθυσε τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐκείνην θυσίαν. καὶ οὐ λέγει αὐτῷ, ὅτι ποίησον, ἀλλ' ἐν τάξει γνώμης αὐτὸ τίθησιν. ἵνα μὴ ἐκεῖνον πάλιν ῥαθυμότερον ποιήσῃ τὸν ἀσθενέστερον. καὶ τί λέγω κρέας; κἂν οἶνος ᾖ, κἂν ἄλλο ὁτιοῦν τοιοῦτον ᾖ σκανδαλίζον, ἀπέχου. οὐδὲν γὰρ ἴσον 30 τῆς σωτηρίας τοῦ ἀδελφοῦ. σκόπει δέ μοι πῶς κἀκείνου καθικνεῖται λέγων, "προσκόπτει, ἢ σκανδαλίζεται, ἢ ἀσθενεῖ." μὴ γάρ μοι λέγε φησὶν, ὅτι ἀλόγως, ἀλλ' ὅτι δύνασαι κατορθῶσαι. καὶ γὰρ ἀρκοῦν ἔχει δικαίωμα εἰς τὸ βοηθεῖσθαι τὴν ἀσθένειαν ἐκεῖνος.

καὶ σοὶ βλάβη οὐδεμία. οὐδὲ γὰρ ὑπόκρισις τὸ πρᤶγμα ἐστὶν, ἀλλ' οἰκοδομὴ καὶ οἰκονομία. ἂν μὲν γὰρ ἀναγκάσῃς, καὶ καταλύεται, καὶ σοῦ καταγνώσεται, καὶ μᾶλλον οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ μὴ ἐσθίειν. ἐὰν δὲ συγκαταβῇς, πῶς σε ἀγαπήσει, καὶ οὐχ ἕξει σε ἐν ὑποψίᾳ διδάσκοντα, καὶ λήψῃ λοιπὸν ἐξουσίαν ἀναισθή- 5 τως σπείρειν ἐν αὐτῷ τὰ ὀρθὰ δόγματα; ἂν δὲ ἅπαξ σε μισήσῃ, καὶ τὴν εἴσοδον ἀπέφραξε τῷ λόγῳ, μὴ τοίνυν ἀνάγκαζε ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀπέχου δι' ἐκεῖνον· οὐχ ὡς ἀκαθάρτου ἀπεχόμενος, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλίζεται ἐκεῖνος, καὶ μᾶλλον σε ἀγαπήσει. ἐν μέντοι τῷ πρὸς τὸν πιστὸν λόγῳ, τῶν ὀλιγοπίστων καθάπτεται. 10 προσκόπτει, φησὶν, ὅπερ τυφλώττοντος ἴδιον. σκανδαλίζεται· ὅπερ εὐσκανδαλίστων. ἀσθενεῖ· ὅπερ ὀλιγοπίστων.

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν. Τί δέ ἐστι τὸ σκανδαλίζειν; καὶ πῶς αὐτὸ φυλαξόμεθα; καὶ εἰ ἐν παντὶ πράγματι φροντίζειν δεῖ τῶν σκανδαλιζομένων; σκανδαλίζει μέν τις παρανόμῳ λόγῳ ἢ ἔργῳ, 15 καὶ ἕτερον πρὸς παρανομίαν ἄγων· ὡς ὁ ὄφις τὴν Εὖαν· καὶ ἡ Εὖα τὸν Ἀδάμ. ἢ κωλύων ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς ὁ Πέτρος τὸν Κύριον, εἰπὼν, "ἵλεώς σοι, Κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι "τοῦτο." καὶ ἀκούσας, "ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· σκανδαλόν "μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων." ἢ 20 οἰκοδομῶν τὸ φρόνημα τοῦ ἀσθενοῦντος, εἴς τι τῶν ἀπηγορευμένων, κατὰ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γεγραμμένον, εἰπόντος, "ἐὰν γὰρ "τις ἴδῃ σὲ τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ "συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ "εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;" οἷς ἐπιφέρει, "διόπερ εἰ βρῶμα σκανδα- 25 "λίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα "μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω." γίνεται δὲ τὸ σκάνδαλον κατὰ πλείονας αἰτίας. ἢ γὰρ παρὰ τὸν σκανδαλίζοντα τὸ σκάνδαλον γίνεται· ἢ παρὰ τὸν σκανδαλιζόμενον τὸ σκανδαλισθῆναι συμβαίνει. καὶ ἐν τούτοις πάλιν διαφόρως. ποτὲ μὲν γὰρ κατὰ 30 κακίαν· ποτὲ δὲ κατὰ ἀπειρίαν· ἢ τούτου ἢ ἐκείνου. ἔστι δὲ ὅτε ἐν τῇ ὀρθοτομίᾳ τοῦ λόγου ἡ τῶν σκανδαλιζομένων κακία ἐκδηλοτέρα γίνεται. καὶ ἐν τοῖς πράγμασι δὲ ὁμοίως. ἢ γὰρ ἐντολὴν Θεοῦ τινὸς ποιοῦντος, ἢ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις ἐπ' ἀδείας χρωμένου ὁ σκανδαλιζόμενος σκανδαλίζεται. 35

Ὅταν μὲν οὖν τοῖς κατ' ἐντολὴν γινομένοις προσκόπτωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ἐπὶ τούτοις σκανδαλίζωνται, ὡς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τινὲς ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς γινομένοις καὶ λεγομένοις, τότε χρὴ μνημονεύειν τοῦ Κυρίου περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρινομένου, ἡνίκα προσελθόντες οἱ μαθηταὶ εἶπον αὐτῷ, 5 "οἶδας ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν." πρὸς οὓς, φησὶν, "πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ "μου, ἐκριζωθήσεται. ἄφετε αὐτούς. τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ "τυφλῶν. τυφλὸς δὲ τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθυνον "ἐμπεσοῦνται." καὶ πολλὰ τοιαῦτα καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ 10 "παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εὑρήσεις ἄν. ὅταν δὲ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ ἡμετέρᾳ κειμένοις, προσκόπτῃ τίς, ἢ σκανδαλίζηται, εἰς ἀνάμνησιν ἐλθεῖν δεῖ τότε τῶν τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν Πέτρον ῥημάτων, εἰπόντος, "ἄρα γε ἐλεύθεροι εἰσὶν οἱ υἱοί. ἵνα δὲ μὴ σκανδαλίσω- "μεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἄγκιστρον, καὶ 15 "τὸν ἀνάβαντα πρῶτον ἰχθὺν ἆρον· καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ, "εὑρήσεις στατῆρα. ἐκεῖνον λαβὼν, δὸς αὐτοῖς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ "σοῦ." καὶ τῶν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς Κορινθίους γραμμάτων, ἐν οἷς φησὶ, "οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν "μου σκανδαλίσω." καὶ πάλιν, "καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μὴ 20 "δὲ πιεῖν οἶνον, μὴ δὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου σκανδαλίζεται ἢ "ἀσθενεῖ."

Ὅπως δέ ἐστι φοβερὸν τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κεῖσθαι δοκοῦσι περιορᾶν τὸν ἀδελφὸν σκανδαλιζόμενον, δείκνυσι μὲν ἡ τοῦ Κυρίου παραγγελία, καθόλου παντὸς σκανδαλισμοῦ τρόπον ἀπαγορεύοντος, 25 καὶ λέγοντος, "ὁρᾶτε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τού- "των. λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν, ἐν τῷ οὐρανῷ δια- "παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρα- "νοῖς." μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ποτὲ μὲν λέγων, "ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ 30 "ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον." ποτὲ δὲ διὰ περισσοτέρας κατασκευῆς σφοδρότερον ἀπαγορεύων τὸ ἄτοπον, δι' ὧν φησὶ, "ἐὰν γάρ τις "ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἡ "συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος, οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ "εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ 35

"σῇ γνώσει, δι' ὃν ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν." οἷς ἐπιφέρει, "οὕτως "δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν "συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνετε. διόπερ εἰ "βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς "τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω." καὶ ἀλλαχοῦ 5 εἰπὼν, "ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν, τοῦ μὴ "ἐργάζεσθαι;" ἑξῆς ἐπιλέγει, "ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ "ταύτῃ. ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐκκοπήν τινα δῶμεν τῷ "εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ." οὕτω δὲ φοβεροῦ δειχθέντος τοῦ ἐπὶ τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ κειμένοις σκανδαλίζειν τὸν ἀδελφὸν, τί ἂν τις 10 εἴποι περὶ τῶν τῷ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν ἢ λέγειν σκανδαλιζόντων; καὶ μάλιστα, ὅταν ἢ γνῶσιν περισσοτέραν ἔχων φαίνηται ὁ σκανδαλίζων, ἢ ἐν βαθμῷ ἱερατικῷ ἐξετάζηται; ὃς ὥσπερ κανὼν καὶ τύπος ὀφείλων προκεῖσθαι τοῖς ἄλλοις, κἂν βραχύ τι παρίδῃ τῶν γεγραμμένων, ἢ πράξας τὸ κεκωλυμένον, ἢ ἐλλιπὼν τὸ προσ- 15 τεταγμένον, ἢ ὅλως ἐφησυχάσας ἑνὶ τοιούτῳ, καὶ ἐν τούτῳ μόνῳ, τοσοῦτον ἔχει τὸ κρίμα, ὥστε τὸ αἷμα τοῦ ἁμαρτάνοντος ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ, φησὶν, ἐκζητηθήσεται.

22 Σὺ πίστιν ἔχεις; κατὰ σεαυτὸν ἔχε * * *

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ ἠρέμα καὶ εἰς κενοδοξίαν 20 σκώπτειν τὸν τελειότερον. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. θέλεις δεῖξαι ὅτι τέλειος εἶ καὶ ἀπηρτισμένος; μὴ ἐμοὶ δείκνυε. ἀλλ' ἀρκείτω σοι τὸ συνειδός. πίστιν δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει. περὶ γὰρ ἐκείνης φησὶν, "στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν." καὶ, "ὃς ἂν 25 "ἀρνήσηταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι κἀγὼ αὐτόν." ἐκείνη μὲν γὰρ μὴ ὁμολογουμένη, καταστρέφει. αὕτη δὲ ὁμολογουμένη, ἄκαιρος.

Θεοδωρήτου. Οὐ φυλάττεις, φησὶ, τὸν νόμον; μέγα τὸ κτῆμα· ἀξιέπαινον τὸ κατόρθωμα. ἀλλὰ μὴ λυμαινέσθω τῷ 30 πέλας· ἐνώπιον δὲ τοῦ Θεοῦ τῇ πίστει κέχρησο.

Γενναδίου. Ὥσπερ γάρ τινος ἀντειπόντος, πρὸς τὸ, "καλὸν "τὸ μὴ φαγεῖν κρέα." τί οὖν, ἐγὼ τὴν ἐμαυτοῦ πίστιν ἀρνήσομαι δι' ἐκεῖνον; οὐκ ἐκστῆναί σε, φησὶ, κελεύω τῆς πίστεως. τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ παρακαλῶ ταύτης ἀντέχεσθαι. ἀλλὰ νου- 35

θετῷ μὴ σκανδαλίζειν ταύτῃ τὸν ἀδελφόν. ἧς δὲ ἔχεις πίστεως ἀρκεῖσθαι μάρτυρι μόνῳ τῷ Θεῷ. ἔξεστι γὰρ οὕτω, μὴ καὶ σὲ ζημιοῦσθαι τὴν πίστιν· κἀκεῖνον μὴ παραβλάπτεσθαι.

23 Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πί- 5 στεως. πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Χρυσοστόμου. Πάλιν τὸν ἀσθενέστερον πλήττει, καὶ δίδωσι τῷ τελειοτέρῳ ἀρκοῦντα στέφανον τὸν τοῦ συνειδότος. κἂν γὰρ ἄνθρωπος μὴ ἴδῃ, ἀρκεῖς σὺ σαυτῷ τῷ εἰς τὸ γενέσθαι μακάριος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καθ' ἑαυτὸν ἔχε, ἵνα μὴ νομίσῃ μικρὸν τὸ δικα- 10 στήριον τοῦτο, λέγει, τῆς οἰκουμένης σοι τοῦτο βέλτιον. κἂν πάντες σου κατηγορῶσι, σὺ δὲ σαυτὸν μὴ κατακρίνῃς, μὴ δὲ τὸ συνειδὸς ἐπιλάβηται, μακάριος εἶ. οὐχ ἁπλῶς δὲ περὶ πάντων λέγων, τοῦτο τέθεικεν. εἰσὶ γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρίνοντες ἑαυτοὺς, καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες, οἳ πάντων εἰσὶν ἀθλιώτεροι. ἀλλὰ 15 τῆς προκειμένης τέως ὑποθέσεως ἔχεται, τὸ δὲ, "ὁ δὲ διακρινόμε- "νος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται," πάλιν πρὸς τὸν ὑγιαίνοντα λέγει, παρακαλῶν αὐτὸν φείσασθαι τοῦ ἀσθενεστέρου. τί γὰρ ὄφελος, ἐὰν φάγῃ διακρινόμενος, καὶ κατακρίνῃ ἑαυτόν; ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον ἀποδέχομαι τὸν καὶ ἐσθίοντα καὶ μὴ μετὰ ἀμφιβολίας. ὁρᾷς πῶς 20 αὐτὸν ἐνάγει, οὐκ εἰς τὸ φαγεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ, καθαρῷ συνειδότι φαγεῖν; εἶτα φησὶν, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν κατακέκρι- ται. ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως. οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον· οὐ γὰρ ἐπί- στευσεν ὅτι καθαρόν ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀκαθάρτου ἥψατο. διὰ δὲ τούτων, δείκνυσιν αὐτοῖς καὶ τὴν βλάβην ὅσην ἐργάζονται, ἀναγκά- 25 ζοντες καὶ μὴ πείθοντες ἅπτεσθαι τῶν τέως δοκούντων αὐτοῖς ἀκα- θάρτων εἶναι. ἵνα κἂν διὰ τοῦτο ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιπλήττειν. εἶτα κατὰ ἀπόφασιν, "πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν." ὅταν γὰρ μὴ θαρρῇ, φησὶν, μὴ δὲ πιστεύῃ ὅτι καθαρὸν, πῶς οὐχ ἥμαρτε; ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως εἴρηται 30 τῷ Παύλῳ, οὐ περὶ πάντων.

Θεοδωρήτου. Διὰ τούτων γε μὴν αἰνίττεται ὁ λόγος, ὡς οἱ ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκότες, καὶ ἐβιάζοντο τοὺς Ἰουδαίους μεταλαμ- βάνειν ὧν οὐκ ἠβούλοντο. διδάσκει τοίνυν ὡς ὁ μὲν πιστεύων,

οὐδεμίαν ἐκ τῆς μεταλήψεως δέξεται βλάβην. ὁ δὲ μετά τινος διακρίσεως ἐσθίων, ὡς ἀκαθάρτου μεταλαμβάνει. διὸ μακαρίζει τὸν μὴ κρίνοντα ἑαυτὸν, τουτέστι, μὴ διακρινόμενον.

Γενναδίου. Ἐν τούτοις δὲ καὶ ἀντιπίπτων, ἔοικε λύειν. ὡς γάρ τινος εἰπόντος, ἆρα γε ἂν διὰ τὸν ἀσθενῆ, οὐδὲ ἐγὼ φάγω, οὐ γίνομαι αὐτῷ ὅμοιος; μονονουχὶ λέγει· μὴ γένοιτο· ἡ γὰρ πίστις σου ἐνώπιον Θεοῦ ἀκίβδηλος μένει. καὶ οὐ μόνον οὐδὲν παραβλάπτῃ ἐκ τούτου, ἀλλὰ καὶ μακαρισμὸν προξενεῖς σεαυτῷ, ἐὰν διὰ τὴν τοῦ ἀδελφοῦ σωτηρίαν οὐκ ἐσθίῃς. "μακάριος γάρ," φησιν, "ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει." τουτέστιν, ὁ ἔχων τὸ συνειδὸς μαρτυροῦν αὐτῷ, οὐκ ἐν τούτῳ μόνῳ ἐν ᾧ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ ἀπέχεται βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς ἐν παντὶ πράγματι, ὃ ἂν διὰ δοκιμῆς ἀκριβοῦς κατανοήσῃ, ὅτι ἀγαθόν ἐστιν· ἔπειτα πράττῃ αὐτὸ, τὴν συνείδησιν ἔχων μαρτυροῦσαν.

24 Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν 25 μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν, διὰ γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη 26 γνωρισθέντος, μόνῳ σοφῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Χρυσοστόμου. Κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος, κἀνταῦθα ὁ Παῦλος εἰς εὐχὴν καὶ δοξολογίαν κατακλείει τὴν παραίνεσιν. ἡ δὲ ἀκολουθία αὕτη ἐστί. τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι, δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν. πάλιν γὰρ ἐκείνων ἔχεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. ὅτε μὲν γὰρ ἐπετίμα, κοινὴν ἐποιεῖτο τὴν ἐπιτίμησιν· νυνὶ δὲ εὐχόμενος, ὑπὲρ τούτων τίθησι τὴν ἱκετηρίαν. εἰπὼν δὲ "στηρίξαι," ἐπάγει, κατὰ ποῖον τρόπον, "κατὰ τὸ εὐαγ-"γέλιόν μου." τοῦτο δὲ δηλοῦντος ἦν, ὅτι οὔπω ἦσαν βεβαιωθέντες, ἀλλ' εἱστήκεισαν μὲν, ἐσαλεύοντο δέ. εἶτα ποιῶν τὸν λόγον ἀξιόπιστον, ἐπήγαγε, "καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ." τουτέστιν, ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν. εἰ δὲ αὐτὸς ἐκήρυξεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι. φιλοσοφῶν δὲ λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ κηρύγματος, δείκνυσιν ὅτι πολλῆς εὐεργεσίας τοῦτο δῶρον,

καὶ πολλῆς τιμῆς. καὶ πρῶτον μὲν, ἀπὸ τοῦ καταγγείλαντος τοῦτο κατασκευάζει. ἔπειτα καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν καταγγελθέντων. εὐαγγελία γὰρ ἦν. πρὸς τούτοις, ἀπὸ τοῦ μηδενὶ γνωρίσαι πρὸ ἡμῶν. τοῦτο γοῦν ἠνίξατο εἰπὼν, "κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου," ὅπερ μεγίστης φιλίας σημεῖόν ἐστι, τὸ μυστηρίων ποιεῖν κοινωνοὺς, καὶ μηδένα πρὸ ἡμῶν εἰδέναι. "χρόνοις," φησὶν, "αἰωνίοις "σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν." πάλαι μὲν γὰρ προώριστο. ἐφάνη δὲ, νῦν. πῶς ἐφάνη; "διὰ γραφῶν προφητικῶν." καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸν φόβον ἐκλύει τοῦ ἀσθενοῦς. τί γὰρ δέδοικας, μὴ ἀποστῇς τοῦ νόμου; τοῦτο βούλεται ὁ νόμος. τοῦτο ἄνωθεν προὔλεγεν. εἰ δὲ ἐξετάζεις διατί νῦν ἐφανερώθη, οὐκ ἀσφαλὲς πρᾶγμα ποιεῖς, μυστήρια Θεοῦ περιεργαζόμενος, καὶ εὐθύνας ἀπαιτῶν. οὐδὲ γὰρ πολυπραγμονεῖν τὰ τοιαῦτα δεῖ, ἀλλὰ ἀγαπᾶν καὶ στέργειν. διὸ καὶ αὐτὸς ἐπιστομίζων τὴν τοιαύτην γνώμην, ἐπήγαγε, "κατ' "ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ εἰς ὑπακοὴν πίστεως." ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δεῖται, οὐ πολυπραγμοσύνης. καὶ ὅταν ὁ Θεὸς ἐπιτάττῃ, πείθεσθαι, οὐ περιεργάζεσθαι χρή. εἶτα καὶ ἑτέρωθεν αὐτοὺς παραθαρρύνει· λέγων, "εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος." οὐ γὰρ σὺ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα αὐτῷ πιστεύει· οὐκ ἄνθρωπον ἀλλὰ Θεὸν λαβοῦσα διδάσκαλον. διὸ καὶ ἐπήγαγε, "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ." οὐκ ἐγνωρίσθη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαιώθη. ἀμφότερα δὲ αὐτοῦ ἔργα. διὸ καὶ οὕτως ἀναγνωστέον. "τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στη- "ρίξαι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ." καὶ γὰρ ὅπερ εἶπον, ἀμφότερα αὐτῷ ἀνατίθησι. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν Πατέρα. διὸ καὶ ἔλεγεν. "ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς "αἰῶνας. ἀμήν." δοξάζει δὲ πάλιν, τὸ ἀκατάληπτον τῶν μυστηρίων τούτων ἐκπληττόμενος. οὐδὲ γὰρ νῦν ὅτε ἐφάνη λογισμοῖς αὐτὰ καταλαβεῖν δυνατὸν, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἐπιγνῶναι χρή. ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι. καὶ καλῶς εἶπε, "μόνῳ σοφῷ Θεῷ·" ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς, πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε, καὶ ἀνεκέρασε τοῖς πάλαι κατωρθωκόσι, πῶς ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, τότε γνώσῃ τὴν σοφίαν, ὅταν ἴδῃς, ὃ μήτε ἄγγελοι, μήτε ἀρχάγγελοι ᾔδεσαν, τοῦτο ἐξαίφνης μεμαθηκότας τοὺς ἐξ ἐθνῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὅταν δὲ ἀκούσῃς αὐτοῦ λέγοντος "μόνῳ σοφῷ Θεῷ," μὴ πρὸς ἀθέτησιν τοῦτο τοῦ Υἱοῦ νόμιζε λέγεσθαι. εἰ γὰρ ἅπαντα ἀφ' ὧν ἡ σοφία

αὐτοῦ δείκνυται, διὰ Χριστοῦ γέγονεν, εὔδηλον ὅτι καὶ τὰ τῆς σοφίας ἴσα. τίνος οὖν ἕνεκεν "μόνῳ," εἴρηκε; πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς κτίσεως ἀπάσης.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ β' λόγου. Εἰ γὰρ τὸ, "μόνῳ σοφῷ Θεῷ," ἢ τὸ, "μόνῳ ἔχοντι ἀθανασίαν, φῶς 5 "οἰκοῦντι ἀπρόσιτον," ἢ "βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ. "μόνῳ σοφῷ Θεῷ," καὶ ὅσα τοιαῦτα, νοήσεις ὡς πρὸς τὸν Υἱὸν ἀντιδιῃρημένα, καὶ μὴ κατὰ κοινοῦ τῆς θεότητος εἰρημένα, ἐπ' ἀναιρέσει τῶν οὐκ ὄντων μὲν θεῶν, λεγομένων δὲ, οἰχήσεταί σοι θάνατον κατακριθεὶς ὁ Υἱός· ἢ σκότος, ἢ τὸ μὴ σοφὸς εἶναι, μὴ 10 δὲ βασιλεὺς, μὴ δὲ ἀόρατος, μηδόλως Θεὸς, ὁ τῶν εἰρημένων κεφάλαιον. εἰ δὲ μὴ πείθῃ, τί φήσεις πρὸς τοὺς λέγοντας, ἑτέρωθι, τὸν Υἱὸν μόνον εἰρῆσθαι Θεὸν, κατὰ τὰς σὰς ὑποθέσεις. ἐν τίσι τοῖς ῥήμασιν; ἐν ἐκείνοις, "οὗτος σοῦ Θεός. καὶ οὐ λο- "γισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν." καὶ μετ' ὀλίγα—μετὰ τοῦτο 15 ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. ὅτι μὲν γὰρ οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ λεγόμενον, ἡ προσθήκη σαφῶς παρίστησιν. οὗτος γάρ ἐστιν ὁ σωματικῶς ὁμιλήσας ἡμῖν, καὶ μετὰ τῶν κάτω γενόμενος. οὐδὲ νικήσειε κατὰ τοῦ Πατρὸς λέγεσθαι τοῦτο. μὴ τῶν νομιζομένων Θεῶν, ἡττήμεθα τὸν 20 Πατέρα δι' ὧν τοῦ Υἱοῦ κατεσπουδάκαμεν. τί τῆς νίκης ταύτης γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον ἢ ζημιωδέστερον;

Θεοδωρήτου. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα εἴποιεν τινὲς, ὅτι μόνος σοφὸς ὁ Θεὸς ὀνομάζεται καὶ Πατὴρ, μανθανέτωσαν ὅτι ὁ δεσπότης Χριστὸς, οὐ μόνον σοφὸς, ἀλλὰ καὶ σοφία καλεῖται. εἰ δὲ 25 ταύτῃ νομίζουσι τῆς τοῦ σοφοῦ προσηγορίας ἀποστερεῖν τὸν Υἱὸν, μὴ δὲ ἀθάνατον αὐτὸν καλείτωσαν. ὁ γὰρ Ἀπόστολος οὗτος περὶ τοῦ Θεοῦ φησὶν, "ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν."

Κυρίλλου ἐκ τῶν Θησαυρῶν. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα προσεῖναι λέγεται μόνῳ τῷ Πατρὶ πλεονεκτήματα. λέγει γάρ που καὶ 30 ἀλλαχοῦ Παῦλος, "ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ." καὶ εἰ τούτων ἔσται γυμνὸς ὁ Υἱὸς, οὔτε ἄφθαρτος, οὔτε ἀόρατος, οὔτε σοφὸς ἔσται. ἀλλ' ἔχει τὴν ἀσέβειαν ἄμετρόν τινα τὸ οὕτως ἐννοεῖν. πῶς γὰρ ἔσται φθαρτὸς ὁ τῆς ἀφθαρσίας χορηγός; ἢ πῶς ὁραθήσεται Θεοῦ φύσις; ἢ πῶς ἄσοφον εἶναι νομιοῦμεν τὸν 35

"Υἱὸν, περὶ οὗ γέγραπται, ὅτι "Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία
"ἐστίν;" ὥρα γὰρ λέγειν ἄσοφον εἶναι καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ.
οὐκοῦν οὐκ ἀποστερήσει τὸν Υἱὸν τοῦ εἶναι ταῦτα φυσικῶς, ἅπερ
ἂν λέγοιτο καὶ ὁ Πατὴρ, εἰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ μόνου τάττοιτο. φθάσει
γὰρ πάλιν ἐπὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ προσελθόντα Λόγον πάντα τὰ αὐτῷ 5
προσόντα φυσικῶς τε καὶ ἀναγκαίως.

Σὺ οὖν ἔχεις κἀνταῦθα τὴν Τριάδα συναπτομένην. διὰ μὲν τοῦ,
"σοφῷ Θεῷ," τὸν Πατέρα. διὰ δὲ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δηλονότι τὸν
Υἱόν. διὰ δὲ τοῦ, "κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ," τοὺς προφήτας
προφητεῦσαι τὸ Πανάγιον Πνεῦμα. καὶ ὅρα τῆς ὑψηλῆς καὶ ὡς 10
ἀληθῶς οὐρανοδρόμου διανοίας τοῦ Παύλου τὸ ὀξυδερκές. ἐπεὶ γὰρ
ὡς ἐπίπαν, τὸ μὲν σοφὸν εἶναι τὸ Πνεῦμα, οὐ προσίστασι. τὸ δὲ
ἄχρονον εἶναι προσίσταται τοῖς πολλοῖς, συνῆψε ταῦτα καὶ ἤμειψε.
καὶ τὸ μὲν, ὃ προσέστη ἄν τισιν, εἰ μὴ Παῦλος ἐβόα, τίθησι ἐπὶ τοῦ
Πνεύματος, αἰώνιον Θεὸν καλῶν. τὸ δὲ, ὃ καὶ μὴ μαρτυροῦντος εὔ- 15
ληπτον νομίζειν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦτο τίθησι μὴ δεδιὼς ἐπὶ τοῦ
Πατρὸς, σοφὸν ἀποκαλῶν. οὐ δεδίει, μή τις ἀφέλῃ τῶν πολλῶν, ἢ τὸ
σοφὸν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἢ τὸ αἰώνιον ἀπὸ τοῦ Πατρός. τὸ αὐτὸ
δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. τὸ γὰρ, "χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου,"
καὶ τὸ, "φανερωθέντος," τὸ ἄχρονον κηρύσσει τοῦ Υἱοῦ. περὶ ὃ 20
προσκόπτειν ἔμελλον τινὲς τοῦτο θεραπεύειν. ὥσπερ οὖν ῥηθέντος
καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αἰωνίου, καὶ τὸν Πατέρα αἰώνιον
ἡ ἀκολουθία δίδωσι νοεῖν, οὕτω σοφοῦ ῥηθέντος τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ
Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, εἰκότως ἐν ἀρρήτῳ καὶ θεοπρεπεῖ σοφίᾳ
νοηθεῖεν ἄν. καὶ οὔτε τὸ αἰώνιον τοῦ Πατρὸς ἀφαιρεθείη, οὔτε τὸ 25
σοφὸν τοῦ Πνεύματος ἢ τοῦ Υἱοῦ ἀποστερεθείη. καὶ τὸ εἰπεῖν δὲ
τὸν θεῖον Παῦλον ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, ἐνταῦθα σοφῶς συνάψαντα, τὸ,
"μόνῳ," τῆς ὡς ἀληθῶς ἦν τοῦ Πνεύματος σοφίας, καὶ τῆς
ἐκεῖθεν χορηγουμένης Παύλου διανοίας. ἐν τούτῳ γὰρ τέθεικε τὸ,
"μόνῳ," ἐν ᾧ πᾶσιν ἐστὶν ἀναμφίβολον καὶ τοῖς λίαν φιλονεί- 30
κοις, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπεστέρηται τούτου. τί
τοῦτο ποιήσας; ἵνα ἐν οἷς ἂν ἑτέροις θεοπρεπέσι νοήμασι καὶ ὀνό-
μασι, τὸ μόνον ἐπισυναπτόμενον ἀκούσῃς, μὴ πρὸς ἀντιδιαστολὴν
τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν φωνὴν ἐκλάβοις, ἀλλὰ πρὸς

ἀντιδιαστολὴν μὲν τῶν ἄλλων ἁπάντων· ἕνωσιν δὲ καὶ συνάφειαν τῆς μοναρχικῆς Τριάδος. ὁ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν φανερῶς ὑποτιθεὶς, καὶ ἐπὶ τῶν παραπλησίων τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν ἔχειν διακελεύεται. ἤκουσας σοφὸν τὸν Πατέρα; καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συνεξάκουσον σοφόν. αἰώνιον εἶπον τὸν Υἱὸν ἢ τὸ Πνεῦμα; 5 καὶ τὸν Πατέρα μοι οὕτω νόησον. βασιλέα εἶπον τὸν Πατέρα· δυνατόν· ἐξουσιαστήν· καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα οὕτω δοξάζειν σε χρή. μόνον δὲ εἶπον· καλῶς. ἵνα τῇ μοναδικῇ Τριάδι συντηρήσω τὸ ἐξαίρετον. οὐχ ἵνα σχίσας αὐτὴν, ἀφαιρήσω τὸ ἀξίωμα. μόνον ὅταν συνάψω, τἆλλα πάντα διαστέλλω. ἐκείνην δὲ 10 μᾶλλον διὰ τοῦ, μόνον, ἑνοποιῶ. τῆς φυσικῆς σχέσεως οὐ μερίζων τὸ ἀδιάστατον, ἀλλὰ καὶ συσφίγγων τὴν ἑνότητα.

$\overset{\hat{\alpha}}{\Delta}$, (sic). Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα, πολύσημόν ἐστι. πλεῖστα γὰρ σημαίνει. αἰὼν γὰρ λέγεται καὶ ἡ ἑκάστου ζωή. λέγεται πάλιν αἰὼν καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν χρόνος. 15 πάλιν λέγεται αἰὼν, ὅλος ὁ παρὼν βίος. καὶ αἰὼν, ὁ μέλλων· ὁ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀτελεύτητος. λέγεται πάλιν αἰὼν, οὐ χρόνος. οὐδὲ χρόνου τί μέρος, ἡλίου φορᾷ καὶ δρόμῳ μετρούμενον, ἤγουν δι' ἡμερῶν καὶ νυκτῶν συνιστάμενον, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀϊδίοις. οἷόν τι χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. ὅπερ γὰρ 20 τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο τοῖς ἀϊδίοις αἰών. λέγονται μὲν οὖν ἑπτὰ αἰῶνες τοῦ κόσμου τούτου. ἤγουν ἀπὸ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίσεως, μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων συντελείας τὲ καὶ ἀναστάσεως. ὄγδοος δὲ αἰὼν, ὁ μέλλων. πρὸ δὲ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως, ὅτε οὐδὲ ὁ ἥλιος ἦν, διαιρῶν ἡμέραν ἀπὸ νυκτὸς, οὐκ 25 ἦν αἰὼν μεριστὸς, ἀλλὰ τὸ συμπαρεκτεινόμενον τοῖς ἀϊδίοις, οἱονεὶ χρονικὸν κίνημα καὶ διάστημα. καὶ κατὰ μὲν τοῦτο, εἷς αἰών ἐστι. καθὸ καὶ λέγεται ὁ Θεὸς αἰώνιος καὶ προαιώνιος. καὶ αὐτὸν γὰρ τὸν αἰῶνα αὐτὸς ἐποίησε. μόνος γὰρ ἄναρχος ὢν ὁ Θεὸς, πάντων αὐτός ἐστι ποιητὴς, τῶν τε αἰωνίων καὶ πάντων τῶν ὄντων. 30 λέγονται δὲ αἰῶνες αἰώνων, καθότι οἱ τοῦ παρόντος κόσμου ἑπτὰ αἰῶνες, πολλοὺς αἰῶνας, ἤγουν ζωὰς περιέχουσιν ἀνθρώπων. καὶ ὁ αἰὼν ὁ εἷς, ὃς πάντων τῶν αἰώνων ἐστὶ περιεκτικός. καὶ αἰὼν

αἰῶνος λέγεται, ὁ νῦν καὶ ὁ μέλλων. αἰώνιος δὲ ζωὴ καὶ αἰώνιος κόλασις, τὸ ἀτελεύτητον τοῦ μέλλοντος δηλοῖ. οὐδὲ γὰρ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἡμέραις καὶ νυξὶν ὁ χρόνος ἀριθμηθήσεται. ἔσται δὲ μᾶλλον μία ἡμέρα ἀνέσπερος, τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, τοῖς δικαίοις φαιδρῶς ἐπιλάμποντος. τοῖς δὲ ἁμαρτωλοῖς, νὺξ βαθεῖα 5 ἀπέραντος. πάντων οὖν τῶν αἰώνων εἷς ποιητὴς, ὁ Θεὸς, ὁ καὶ πάντα δημιουργήσας· ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ἘΚ ΤΩΝ ΠΕΡῚ ΑἸΡΈΣΕΩΣ. Βαλεντῖνος δὲ καὶ Σεκουνδῖνος, καὶ Μάρκος, καὶ οἱ ἐκείνων διάδοχοι, παμπόλλους αἰῶνας τοῦ δημιουργοῦ πρεσβυτέρους εἶναι φασί. οὐκ ἐκ τῶν 10 θείων λογίων τοῦτο μεμαθηκότες, ἀλλ' αὐτοὶ τοὺς μύθους συμπλάσαντες. καὶ οὐ συνεῖδον οἱ ἐμβρόντητοι, ὡς ὁ αἰὼν, οὐκ οὐσία τίς ἐστιν ὑφεστῶσα, ἀλλὰ διάστημά τι χρόνου δηλωτικόν. ποτὲ μὲν ἀπείρου, ὅταν περὶ Θεοῦ λέγηται· ποτὲ δὲ τῇ κτίσει συμμέτρου· ἄλλοτε δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. περὶ γὰρ ἡμῶν φησι ὁ θεῖος 15 Δαβὶδ, "ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου." περὶ δὲ τῆς κτίσεως ὁ Κύριος λέγει, "ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας "τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος." περὶ δὲ Θεοῦ τῶν ὅλων πάλιν ὁ μακάριος Δαβὶδ, "ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ "αἰῶνος σὺ εἶ." ἀντὶ τοῦ, οὔτε ἀρχὴν οὔτε πέρας ἔχεις. καὶ 20 ἐπειδὴ ὁ αἰὼν διάστημά τι δηλοῖ· ἵνα μή τις ἀνοήτως ὑπολάβῃ, μὴ εἶναι πρὸ τῶν αἰώνων τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ἐν ἑτέρῳ ψαλμῷ ὁ αὐτὸς ἔφη προφήτης, "εἰσακούσεται ὁ Θεὸς καὶ ταπεινώσει "αὐτοὺς, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων." διάτοι τοῦτο καὶ τῶν αἰώνων ποιητὴν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ὁ μακάριος εἴρηκε 25 Παῦλος. "ἐκάλησε γὰρ ὑμᾶς ἐν Υἱῷ," φησὶν, "ὃν ἔθηκε κληρο-"νόμον πάντων. δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε." τὸ δὲ ἐποίησεν, οὐκ οὐσίαν αἰώνων δηλοῖ, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων πρεσβύτερος. καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ χωρίῳ φησὶ, "τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν "αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ σοφῷ Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς 30 "τοὺς αἰῶνας, ἀμήν." οὐκ ἐνυποστάτους τινὰς εἶναι διδάσκων αἰῶνας, ἀλλ' αἰώνιον τοῦ Θεοῦ κηρύττων τὴν βασίλειαν. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει Ἀπόστολος, "σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις. "ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων." εἰ δὲ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, τῶν αἰώνων, κατὰ τὸν θεῖον ὅρον, πρεσβύτερον, ἀσε- 35

βείας ἐσχάτης τὸ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, νεώτερον τῶν αἰώνων ἀποκαλεῖν.

1 Ὀφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν, ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρὸς οἰκοδομήν. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ. 5

Χρυσοστόμου. Ἀποδοὺς τὴν δοξολογίαν, πάλιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς, ἐπὶ παραίνεσιν χωρεῖ. πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τρέπων τὸν λόγον, καὶ λέγων, "ὀφείλομεν ἡμεῖς." οὐ χαριζόμεθα. τί ὀφείλομεν; "τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν." εἶδες πῶς ἐπῆρεν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις; οὐχὶ τῶν δυνατοὺς μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ μεθ' ἑαυτοῦ τάξαι ἐκείνους; οὐ ταύτῃ δὲ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ χρησίμῳ αὐτοὺς ἐπισπᾶται ἀνεπαχθῶς. σὺ μὲν γὰρ δυνατὸς εἶ, φησιν, καὶ καταβαίνων οὐδὲν βλάπτῃ. ἐκείνῳ δὲ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος, ἐὰν μὴ διαβαστάζηται. καὶ οὐκ εἶπε τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ "τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων." εἰς ἔλεον αὐτὴν ἐπισπώμενος. δυνατὸς γέγονας; ἀπόδος τῷ Θεῷ τὴν ἀμοιβὴν, τῷ ποιήσαντί σε τοιοῦτον. ἀποδώσεις δὲ, τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀρρώστου διορθούμενος. καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀσθενεῖς ἦμεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος ἐγενόμεθα δυνατοί. τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα δεῖ ποιεῖν, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀσθενῶν· οἷον, ἂν ἀκρόχολος ᾖ τις, ἂν ὑβριστὴς, ἂν ἄλλο τι τοιοῦτον ἔχῃ ἐλάττωμα, διαβάσταζε. 10 15 20

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν. Βαστάζειν δὲ ἐστὶ, τὸ αἴρειν καὶ θεραπεύειν. κατὰ τὸ γεγραμμένον, "ὅτι αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν "ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν." οὐκ ἐν τῷ εἰς ἑαυτὸν ἀποδέχεσθαι ταύτας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς πάσχοντας θεραπεύειν. καὶ ἐνταῦθα ὁ τῆς μετανοίας τρόπος καὶ λόγος ἐφαρμόσει, δι' οὗ θεραπευθήσονται ἐκ τῆς τῶν ἀρρενωπῶν ἐπιμελείας, οἱ ἀδύνατοι. 25 30

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν δὲ "ὀφείλομεν βαστάζειν," ἐπήγαγε, "καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω "εἰς τὸ ἀγαθὸν, πρὸς οἰκοδομήν." ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. δυνατὸς εἶ; λαμβανέτω σου πεῖραν τῆς δυνάμεως ὁ ἀσθενής. ἐκεῖνος

μανθανέτω σου τὴν ἰσχύν. ἐκείνῳ ἄρεσον. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν "ἄρεσον," ἀλλ' "εἰς τὸ ἀγαθόν." καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἰς τὸ ἀγαθόν. ἵνα μὴ λέγῃ ὁ τέλειος, ἰδοὺ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἕλκω, ἀλλὰ προσέθηκε, "πρὸς οἰκοδομήν." ὥστε κἂν πλουτῇς, κἂν ἐν δυναστείᾳ ᾖς, μὴ σαυτῷ, ἀλλὰ τῷ πένητι καὶ τῷ δεομένῳ ἄρεσκε. καὶ παρὰ 5 *πάντων τοῦτο ἀπαιτεῖ. οὐ γὰρ εἶπεν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλ' "ἕκαστος ἡμῶν·" εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐπέταξε, καὶ τῆς οἰκείας ἐκέλευσε καθυφεῖναι τελειότητος, εἰς τὸ διορθῶσαι τὴν ἑτέρου ἀσθένειαν, πάλιν τὸν Χριστὸν εἰς μέσον ἄγει λέγων, "καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν." ὅπερ καὶ ἀεὶ ποιεῖ, ὅταν εἴς τι προ-* 10 *τρέπηται ἀγαθόν. τί δέ ἐστιν "οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσεν;" ἐξῆν αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι, ἐξῆν μὴ παθεῖν ἃ ἔπαθεν. εἰ γὰρ ἤθελεν, ἐσκόπει ἂν τὸ ἑαυτοῦ. ἀλλ' ὅμως, οὐκ ἠθέλησεν· ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον σκοπήσας, τὸ ἑαυτοῦ παρεῖδε. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ἑαυτὸν ἐκένωσεν; ὅτι οὐ τοῦτο ἐβούλετο δεῖξαι μόνον, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν,* 15 *ἀλλ' ὅτι καὶ ὑβρίσθη, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενὲς εἶναι νομισθείς. "εἰ γὰρ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ," φησιν, "κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ." καί, "ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι." διὸ πράγματος ἐμνημόνευσεν, εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν αὐτῷ χρησιμεύοντος. καὶ δείκνυσι πολλῷ πλέον οὗ ἐπηγγείλατο.* 20 *οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν δείκνυσιν ὀνειδισθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα, "οἱ ὀνειδισμοὶ γὰρ τῶν ὀνειδιζόντων σε," φησὶν, "ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ." ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. οὐδὲν συνέβη καινόν. οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς μελετήσαντες αὐτὸν ὀνειδίζειν, οὗτοι καὶ κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμάνησαν.* 25

Γεννадίου. *Διττὴν δὲ τοῦτο τὴν διάνοιαν ἔχει. δύναται γὰρ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν παρὰ τοῦ Υἱοῦ εἰρῆσθαι. καὶ ὡς οἰκειουμένου τοῦ μονογενοῦς τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν ἑαυτοῦ πατέρα βλασφημίας, καὶ ὡς τὴν τῶν βλασφημούντων τὸν Θεὸν ἀνθρώπων κόλασιν, ὑπὲρ ὧν ἐβλασφήμουν αὐτὸν, εἰς ἑαυτὸν ἀνα-* 30 *δεξαμένου.*

Ἀποστόλου. *Πλὴν οὐχ ᾗ Θεός ἐστι, φέρει τί τῶν μὴ ἀρεσκόντων ἑαυτῷ ὁ Χριστός. οὐδὲν γὰρ εἰς τὸ καθάψασθαι Θεοῦ, καὶ λυπῆσαι Θεὸν, ἰσχύσειεν ἄν. ἵνα δὴ καὶ λέγωμεν, ὡς οὐκ ἤρεσεν ἑαυτῷ· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐκοινώνησε τοῦ ἀνθρωπείου, τοῦ* 35

καὶ ἀηθῶς πρός τι διατεθῆναι δυναμένου, κατὰ τοῦτο οὐκ ἤρεσεν ἑαυτῷ, τοὺς ἐνοχλοῦντας μετελθὼν ἢ ἀπωσάμενος, ἀλλ' ὑπέμεινεν. ἀρέσκειν δὲ παραινέσας τῷ πλησίον, ἀναγκαίως προσέθηκεν, "εἰς "τὸ ἀγαθόν." οὐκέτι γὰρ τοῦτο ἀνθρωπαρεσκία. ἀνθρωπαρεσκία δὲ, τὸ καθ' ἡδονὴν τί πράττειν ἀνθρώπων. 5

4 Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν προεγράφη, ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα αὐτοὺς καὶ εἰς πειρασμῶν ὑπομονὴν ἀλείφει λοιπόν. ταῦτα λέγων, πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν γέγραπται, ἵνα νευρούμενοι καὶ παρακαλούμενοι παρὰ τῶν γραφῶν, ὑπομονὴν ἐπιδειξώμεθα. ἵνα ἐν ὑπομονῇ ζῶντες, μένωμεν ἐπὶ τῆς ἐλπίδος. ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. ἡ ὑπομονὴ, τῆς ἐλπίδος· ἡ ἐλπὶς, τῆς ὑπομονῆς. ἅπερ ἀμφότερα ἀπὸ τῶν γραφῶν γίνεται. 10 15

5 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, δώῃ ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν 6 καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Χρυσοστόμου. Πάλιν εἰς εὐχὴν τρέπει τὸν λόγον. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδείγματα τέθεικε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν προσέθηκε μαρτυρίαν· δεικνὺς ὅτι μετὰ τῶν γραφῶν, καὶ αὐτὸς πάλιν δίδωσι τὴν ὑπομονήν. "ὁ Θεὸς," φησὶ, "τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως, δώῃ ὑμῖν ἐν ἀλλή-"λοις τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν." τοῦτο γάρ ἐστιν ἀγάπης. ἵνα ὃ περὶ ἑαυτοῦ τίς φρονῇ, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἄλλου. εἶτα πάλιν δεικνὺς ὅτι οὐχ ἁπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἐπήγαγε, "κατὰ "Χριστὸν Ἰησοῦν." ἐπειδὴ ἔστι καὶ ἑτέρα ἀγάπη. καὶ τί τὸ κέρδος τῆς συμφωνίας, "ἵνα ὁμοθυμαδὸν," φησὶν, "ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." οὐκ εἶπεν ἁπλῶς "ἐν ἑνὶ στόματι," ἀλλὰ καὶ μιᾷ ψυχῇ. 20 25 30

Τοῦ Θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ δευτέρου λόγου. Πλὴν ὅταν ἀκούσῃς, ὁ Θεὸς τοῦ σώζειν, ἢ ἐκδικήσεων, ἢ εἰρήνης, ἢ δικαιοσύνης ἢ τῶν τοιούτων· ἢ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ,

καὶ παντὸς Ἰσραὴλ, τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὁρῶντος Θεὸν, ταῦτα τῆς οἰκονομίας εἶναι ἡγοῦ. ἐπειδὴ γὰρ τρισὶ τούτοις διοικούμεθα, δέει τε τιμωρίας καὶ σωτηρίας ἐλπίδι, πρὸς δὲ, καὶ δόξης, καὶ ἀσκήσει τῶν ἀρετῶν, ἐξ ὧν ταῦτα, τὸ μὲν τῶν ἐκδικήσεων ὄνομα, οἰκονομεῖ τὸν φόβον· τὸ δὲ τῶν σωτηριῶν, τὴν ἐλπίδα· τὸ δὲ τῶν 5 ἀρετῶν, τὴν ἄσκησιν. ἵν' ὡς τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῷ φέρων, ὁ τούτων τί κατορθῶν, μᾶλλον ἐπείγηται πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὴν ἐξ ἀρετῶν οἰκείωσιν.

Γεννλδίου. Θεὸν δὲ ὑπομονῆς καὶ παρακλήσεως λέγει, τὸν τὴν ὑπομονὴν καὶ παράκλησιν χαριζόμενον. ὡς καὶ Θεὸν ἐλέους, 10 καὶ Θεὸν οἰκτιρμῶν. τὸ δὲ, "δῴη ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν κατὰ "Χριστὸν Ἰησοῦν," ἀντὶ τοῦ, μηκέτι κατὰ τὰ παλαιὰ τῶν πατέρων ὑμῶν ἔθη διαιρουμένους, ἀλλ' ἑνουμένους κατὰ τὸν οὐράνιον ἄνθρωπον. τὸ δὲ, "τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ "Χριστοῦ," ἵνα εἴπῃ τὸν Θεόν. ὃς ὅτιπερ εἰς υἱοθεσίαν ἡμᾶς 15 προσεκαλέσατο, διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐπιστώσατο περὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, πρῶτον τοῦτο διοικησάμενος. τὸ μέντοι δῴη ὑμῖν ὁ Θεὸς, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε τὸν Θεὸν, οὐ περὶ ἄλλου καὶ ἄλλου σημαίνων ἔφη Θεοῦ πολλαπλῶς, ἀλλ' ἐν τῷ δευτέρῳ πάλιν ἀντὶ τῆς ἀντωνυμίας τὸ αὐτὸ 20 τέθεικεν ὄνομα. ἦν δ' ἂν σαφέστερον οὕτω λεχθέν· δῴη ὑμῖν ὁ Θεὸς τὸ αὐτὸ φρονεῖν, ἵνα ὁμοθυμαδὸν δοξάζητε αὐτόν. νῦν δὲ ἀντὶ τοῦ, αὐτὸν, τέθεικε τὸν Θεόν· ὅπερ ἰδίωμα τῆς γραφῆς. ὡς τὸ, "ἔβρεξε Κύριος παρὰ Κυρίου." τουτέστι, παρ' ἑαυτοῦ. καὶ τὸ, δῴη αὐτῷ Κύριος εὑρεῖν ἔλεον παρὰ Κυρίου. καὶ τὸ, "ἡ δικαιοσύνη 25 "σου ὡς ὄρη Θεοῦ." καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Θεοδωρήτου. Ἡμῶν γεμὴν Θεὸν, ἐκάλεσε τὸν Θεόν. τοῦ δὲ Κυρίου Ἰησοῦ τὸν Πατέρα.

Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς 7 ἡμᾶς προσελάβετο, εἰς δόξαν Θεοῦ. 30

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἐντεῦθεν τῆς αὐτῆς παραινέσεως ἔχεται. καὶ πάλιν τὸ παράδειγμα ἄνωθεν, καὶ τὸ κέρδος, ἄφατον. μάλιστα γὰρ τὸν Θεὸν τοῦτο δοξάζει, τὸ συμπεφράχθαι. ὥστε κἂν ἄγαν ὑπὲρ αὐτοῦ διαστασιάζῃς πρὸς τὸν ἀδελφὸν, ἐννοήσας ὅτι κατα-

λύσας τὴν ὀργὴν, τὸν δεσπότην σου δοξάζεις· κἂν εἰ μὴ διὰ τὸν ἀδελφὸν, δι' αὐτὸ γοῦν τοῦτο καταλλάγηθι. τὸ δὲ ὑπερβατὸν, οὕτως. προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους εἰς δόξαν Θεοῦ.

8 Λέγω δὲ, Χριστὸν Ἰησοῦν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγ- 5
9 γελίας τῶν πατέρων· τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεὸν, καθὼς γέγραπται, διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. καὶ πάλιν
10 λέγει, εὐφράνθητε ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. καὶ πάλιν, αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε 10
11 αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί. καὶ πάλιν Ἡσαΐας λέγει, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτὸν ἔθνη ἐλπιοῦσιν.

Χρυσοστόμου. *Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας ἡμῖν διαλέγεται. ἔτι τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος, καὶ δεικνὺς ὅσα ἐποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅπως, οὐχ ἑαυτῷ ἤρεσε. καὶ μετὰ* 15 *τούτου κἀκεῖνο κατασκευάζει, ὅτι μειζόνων εἰσὶν οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀφείλεται τῷ Θεῷ· εἰ δὲ μειζόνων εἰσὶν ὀφείλεται, δίκαιοι ἂν εἶεν φέρειν τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. ἐπειδὴ γὰρ σφοδρῶς ἐκείνων καθήψατο· ἵνα μὴ τούτους ἐπάρῃ τοῦτο, καταστέλλει πάλιν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν. ἐκείνοις μὲν γὰρ ἐξ ἐπαγγελίων πατέρων δεί-* 20 *κνυσιν ἀγαθὰ τὰ διδόμενα. τοῖς δὲ ἐξ ἐθνῶν, ἐξ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας μόνης. διὸ καὶ ἔλεγε, "τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέου δοξάσαι τὸν "Θεόν." ἵνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ γενόμενον, αὐτῶν πάλιν ἄξιον ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων, ἵνα μάθῃς τί ἐστι τὸ "ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ "γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν διάκονον περιτομῆς, εἰς τὸ βεβαιῶσαι* 25 *"τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων." τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦν γεγενημένη ἡ λέγουσα, "σοὶ "δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου." καὶ "ἐν τῷ σπέρματί "σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη." ἀλλ' ἐγένοντο κολάσεως ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἅπαντες. ὁ γὰρ* 30 *νόμος ὀργὴν αὐτοῖς κατειργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνης ἀπεστέρει λοιπὸν τῆς τῶν πατέρων. παραγενομενος τοίνυν ὁ Υἱὸς, συνέπραξε τῷ Πατρὶ εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκείνας*

ἀληθεῦσαι, καὶ εἰς τέλος ἐξελθεῖν. πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας, ἐν ᾧ κατεδέξατο καὶ περιτομήν· καὶ ταύτῃ, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραβάσει, οὐκ ἀφῆκε διαπεσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. ὅταν οὖν λέγῃ "διάκονον περιτομῆς," τοῦτο λέγει, ὅτι ἐλθὼν καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθεὶς, 5 καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, ἔπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, ἐπιτηδείους λοιπὸν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἅπαξ ἀπαλλαγέντας τοῦ προσκεκρουκέναι. ἵνα οὖν μὴ λέγωσιν οὗτοι οἱ ἐγκαλούμενοι, πῶς οὖν ὁ Χριστὸς περιετέμνετο, καὶ πάντα ἐφύλαττε τὸν νόμον; εἰς τοὐναντίον 10 αὐτὸ περιτρέπει. οὐ γὰρ ἵνα μένῃ ὁ νόμος τοῦτο ἐποίησε, φησίν. ἀλλ᾽ ἵνα αὐτὸν λύσῃ, καὶ σὲ ἀπαλλάξῃ τῆς ἐκείνου κατάρας, καὶ ἐλευθερώσῃ καθόλου τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου. ἐπειδὴ γὰρ σὺ παρέβης τὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἐκεῖνος ἐπλήρωσεν. οὐχ ἵνα σὺ πληρώσῃς, ἀλλ᾽ ἵνα σοὶ τὰς ἐπαγγελίας βεβαιώσῃ τὰς πρὸς τοὺς πατέ- 15 ρας, ἃς ὁ νόμος διαπεσεῖν ἐποίει. δεικνύς σε προσκεκρουκότα· καὶ τῆς κληρονομίας ὄντα ἀνάξιον. ὥστε καὶ σὺ κατὰ χάριν ἐσώθης· καὶ γὰρ ἀποβεβλημένος ἦς.

Μὴ τοίνυν στασίαζε, μὴ δὲ φιλονείκει· ἀντεχόμενος ἀκαίρως τοῦ νόμου. ὃς καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐξέβαλεν ἂν, εἰ μὴ το- 20 σαῦτα ἔπαθεν ὑπὲρ σοῦ ὁ Χριστός. ἔπαθε δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπειδὴ ἄξιος σὺ σωτηρίας ἦς, ἀλλ᾽ ὥστε ἀληθεῦσαι τὸν Θεόν. εἶτα ἵνα μὴ τοῦτο φυσήσῃ τὸν ἐξ ἐθνῶν, φησὶν, "τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ "ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν." ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. οἱ μὲν ἐξ Ἰουδαίων, κἂν ἐπαγγελίας εἶχον, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν. σὺ δὲ οὐδὲ 25 τοῦτο, ἀλλ᾽ ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσώθης μόνης. εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδ᾽ ἐκείνοις τί πλέον ἐγένετο ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ παρεγένετο Χριστός. ἀλλ᾽ ὅμως, ἵνα αὐτοὺς κεράσῃ, καὶ μὴ συγχωρήσῃ κατεξανίστασθαι τῶν ἀσθενῶν, μέμνηται τῶν ἐπαγγελιῶν. περὶ δὲ τούτων φησὶ ὅτι ἐλέῳ ἐσώθησαν μόνῳ. διὸ καὶ δίκαιοι ἂν 30 εἶεν μάλιστα δοξάζειν τὸν Θεόν. δόξα δὲ Θεοῦ, τὸ συνῆφθαι, τὸ ἡνῶσθαι, τὸ ὁμοθυμαδὸν εὐφημεῖν, τὸ βαστάζειν τὸν ἀσθενέστερον, τὸ μὴ περιορᾶν ἀπορρηγνύμενον τὸ μέλος. εἶτα καὶ μαρτυρίας ἐπάγει ἐν αἷς δείκνυσιν, ὅτι δεῖ συνῆφθαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν, καὶ δοξάζειν ὁμοῦ τὸν Θεόν. διὰ τούτων δὲ καὶ τὸν ἐξ 35

Ἰουδαίων καταστέλλει. ἵνα μὴ ἐπαίρηται κατὰ τούτου· τῶν προφητῶν πάντων τούτους καλούντων, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν πείθει μετριάζειν, τῷ δεῖξαι πλείονος ὑπεύθυνον ὄντα χάριτος.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότες, καὶ τοῦ Κυρίου τὴν περιτομὴν προεβάλλοντο, λέγοντες καὶ αὐτὸν τὴν 5 κατὰ νόμον ἀσπάσασθαι πολιτείαν, προὔργου νενόμικεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος καὶ περὶ τούτου τὰ προσήκοντα γράψαι, λέγων, ὡς ὑπέσχετο τῷ Ἀβραὰμ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ εὐλογήσειν τὰ ἔθνη. ἐδέξατο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης καὶ πᾶν τὸ ἐκείνου γένος, τῆς περιτομῆς τὸ σημεῖον. ἔδει τοίνυν καὶ τὸν 10 ἐκείνου σπέρμα κατὰ σάρκα προσαγορευόμενον, καὶ τοῖς ἔθνεσι τὴν εὐλογίαν πηγάζοντα, ἔχειν τὸ σημεῖον τῆς συγγενείας. ἵνα δειχθῇ σαφῶς ἡ τῆς θείας ἐπαγγελίας ἀλήθεια, καὶ τὰ ἔθνη τὴν χάριν δεξάμενα, ὑμνήσῃ τῆς φιλανθρωπίας τὸν χορηγόν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐπειδὴ οὖν τοῖς Ἰουδαίων πατράσι προεπήγγελται 15 Θεὸς, ὅτι εὐλογήσει τὸ ἐξ αὐτῶν ἐσόμενον σπέρμα, καὶ θήσει ὡσεὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, ταύτῃ τοι πέφηνεν ἐν σαρκὶ, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος, Θεὸς ὑπάρχων ὁ Λόγος. ἦλθε δὲ εἰς τόνδε τὸν κόσμον μετὰ σαρκός. πλὴν οὐ διακονηθῆναι, καθὰ φησὶν αὐτὸς, ἀλλὰ διακονῆσαι· ὡμολόγει γε μὴν ἀφῖχθαι σαφῶς, ἵνα πληρώσῃ 20 τῷ Ἰσραὴλ τὴν ὑπόσχεσιν. ἔφασκε γὰρ "οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ "εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ." οὐκοῦν οὐ ψευδοεπήσει λέγων ὁ Παῦλος, διάκονον αὐτὸν γεγενῆσθαι περιτομῆς, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων· τεθεῖσθαί τε πρὸς τούτῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ εἰς ἔλεον τοῖς ἐξ 25 ἐθνῶν, ἵνα καὶ αὐτοὶ δοξάσειαν, ὡς τῶν ὅλων γενεσιουργὸν καὶ τεχνίτην, τὸν σωτῆρα τε καὶ λυτρωτήν.

Δυνατὸν δὲ τὸ, διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς, καὶ ἀντὶ τοῦ, διάκονον τῶν Ἰουδαίων νοῆσαι, τουτέστιν ὑπὲρ τοῦ, τοὺς Ἰουδαίους ἐντὸς γενέσθαι τῶν ἐπαγγελιῶν. ἵνα καὶ ὁ ταύτας ἐπαγγειλάμενος 30 Πατὴρ ἀληθεύῃ.

13 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει Πνεύματος Ἁγίου.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Πάλιν ἐπὶ εὐχὴν κατακλείει τὸν λόγον, λέγων, 35

ἀπαλλαγείητε τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀθυμίας, καὶ μὴ καταβληθείητε ποτὲ ὑπὸ τῶν πειρασμῶν. τοῦτο δέ ἐστιν ἐν τῷ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι. τοῦτο γὰρ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν. τοῦτο δὲ ἀπὸ Πνεύματος ἔσται Ἁγίου. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἀπὸ Πνεύματος, ἀλλ' ἐὰν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσενέγκωμεν. διὰ τοῦτο φησὶν, 5 "ἐν τῷ πιστεύειν." οὕτω γὰρ δύνασθε πληρωθῆναι χαρᾶς· ἐὰν πιστεύσητε, ἐὰν ἐλπίζητε. ἀλλ' οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐλπίζητε. ἀλλ' "ἐὰν περισσεύητε ἐν τῇ ἐλπίδι." ὥστε μὴ μόνον παραμυθίαν εὑρεῖν τῶν δεινῶν, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἔχειν διὰ τὴν περιουσίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος· οὕτω γὰρ καὶ τὸ πνεῦμα ἐπισπάσεσθε. 10 κἀκείνου παραγενομένου, τὰ ἀγαθὰ διατηρήσετε πάντα.

Θεοδωρήτου. Διὰ τοῦτο δὲ Θεὸν ἐλπίδος τὸν Θεὸν προσαγορεύει, ὡς ἄνωθεν μὲν δεδωκότα τοῖς ἔθνεσι τὴν ἐλπίδα τῆς εὐλογίας, τοῖς ἔργοις δὲ, τὴν ὑπόσχεσιν βεβαιώσαντα. τοῦτο δὲ τῶν ἐλπιζομένων ἔστιν ἐνέχυρον ἀγαθῶν. ὁ γὰρ ἐκεῖνα ὑποσχόμενος, εἶτα 15 πληρώσας, πληρώσει πάντως καὶ ἃ νῦν ἡμῖν ἐπηγγείλατο. κελεύει δὲ ἡμᾶς οὐ μόνον ἐλπίζειν, ἀλλὰ καὶ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι. τουτέστιν, εἰλικρινῶς ἐλπίζειν, καὶ νομίζειν ὁρᾶν τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθά. τοῦτο δὲ ἔφη παρέχειν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν.

14 Πέπεισμαι δὲ, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, 20 ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐστὲ μεστοὶ ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν.

Χρυσοστόμου. Εἶπεν ὅτι "ἐφ' ὅσον ἐθνῶν εἰμὶ Ἀπόστολος, τὴν "διακονίαν μου δοξάζω." εἶπεν ὅτι "μήπως οὐδὲ σοῦ φείσηται." εἶπεν ὅτι "μὴ γίνησθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς." καὶ πάλιν· "σὺ τί 25 "κρίνεις τὸν ἀδελφόν;" καὶ "τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλότριον οἰκέτην;" καὶ ἕτερα πολλῷ πλείω τοιαῦτα. ἐπεὶ οὖν πολλαχοῦ τραχύτερον τὸν λόγον ἐποίησε, θεραπεύει λοιπόν. καὶ ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγε, τοῦτο καὶ τελευτῶν. ἀρχόμενος μὲν ἔλεγεν· "εὐχαριστῷ τῷ Θεῷ "μοῦ, ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν 30 "ὅλῳ τῷ κόσμῳ." ἐνταῦθα δὲ, "πέπεισμαι," φησὶν, "ὅτι καὶ "αὐτοὶ ἐστὲ ἀγαθωσύνης μεστοὶ, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθε-"τεῖν." ὅπερ πλέον ἔστιν ἐκείνου. καὶ οὐκ εἶπεν ἤκουσα, ἀλλὰ "πέπεισμαι," καὶ οὐ δέομαι παρ' ἑτέρου μαθεῖν. "καὶ αὐτὸς ἐγὼ"

φησιν, τουτέστιν, ὁ ἐπιτιμῶν, ὁ ἐγκαλῶν. τὸ δὲ " μεστοὶ ἐστὲ " ἀγαθωσύνης," πρὸς τὴν μικροῦ γενομένην παραίνεσιν. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὅτι οὐχ ὡς ὠμοῖς, οὐδὲ μισαδέλφοις ταῦτα παρῄνεσα προσλαμβάνεσθαι καὶ μὴ ἐᾷν, μὴ δὲ καταλύειν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. οἶδα γὰρ ὅτι μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης. δοκεῖ δέ μοι ἐνταῦθα καὶ 5 *ὁλόκληρον τὴν ἀρετὴν οὕτω καλεῖν. καὶ οὐκ εἶπεν ἔχετε, ἀλλὰ " μεστοὶ ἐστέ." καὶ τὸ ἑξῆς, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτάσεως, " πε- " πληρωμένοι πάσης γνώσεως." τί γὰρ εἰ φιλόστοργοι μὲν ἦσαν, οὐκ ἦσαν δὲ εἰδότες πῶς δεῖ τοῖς φιλουμένοις κεχρῆσθαι; διὰ τοῦτο προσέθηκε, " πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν."* 10 *οὐχὶ μόνον μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ διδάσκειν.*

15 Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ 16 τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα γένηται 15 ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Χρυσοστόμου. *Ὅρα Παύλου σοφίαν, ὅρα σύνεσιν. πῶς καὶ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν τομὴν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν. καὶ ἐπειδὴ κατώρθωσεν ὅπερ ἠβούλετο, πολλῇ κέχρηται τῇ θεραπείᾳ πάλιν. ἱκανὸν* 20 *γὰρ καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων, αὐτὸ τοῦτο τὸ ὁμολογῆσαι τετολμηκέναι, χαλάσαι αὐτῶν τὸν τόνον. καὶ πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο εὕροι τίς ἂν τὸ θεώρημα δαψιλές. ἐνταῦθα δὲ, καὶ μειζόνως. καὶ γὰρ ἐν ἀξιώματι ἦσαν πλείονι, καὶ ἔδει φλεγμαίνουσαν αὐτῶν τὴν διάνοιαν καταστέλλειν, μὴ τῷ στύφειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ* 25 *χαλᾷν. καὶ γὰρ διαφόρως αὐτὸ ποιεῖ. διὸ καὶ ἐνταῦθα φησί. " τολμηρότερον ὑμῖν ἔγραψα." καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, ἀλλὰ προσέθηκεν " ἀπὸ μέρους." τουτέστιν, ἠρέμα. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ τί φησίν; " ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς." οὐκ εἶπε διδάσκων, οὐδὲ ἀναμιμνήσκων, ἀλλ' " ἐπαναμιμνήσκων." τουτέστι, μικρόν τι* 30 *ἀναμιμνήσκων. καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου καταβὰς τοῦ διδασκαλικοῦ, ὡς ἀδελφοῖς διαλέγεται καὶ φίλοις, καὶ ὁμοτίμοις, ὃ δὴ μάλιστά ἐστι διδασκάλου, τὸ ποικίλλειν τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν. ὅρα γοῦν πῶς εἰπὼν ὅτι " τολμηρότερον ἔγραψα," καὶ*

ὅτι "ἀπὸ μέρους·" καὶ ὅτι "ὡς ἐπαναμιμνήσκων." οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ ταπεινότερον ἔτι ποιῶν τὸν λόγον, ἐπήγαγε, "διὰ "τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ." ὃ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, "ὀφειλέτης εἰμί." ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, οὐκ ἐμαυτῷ ἥρπασα τὴν τιμὴν, οὐδὲ ἐπεπήδασα τούτῳ πρῶτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῦτο 5 ἐπέταξε· καὶ τοῦτο κατὰ χάριν, οὐχ ὡς ἄξιον εἰς τοῦτο ἀφορίσας. μὴ τοίνυν τραχύνεσθε. οὐ γὰρ ἐγὼ κατεξανίσταμαι. ὁ Θεός ἐστιν ὁ ἐπιτάττων. εἰπὼν δὲ "διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ "Θεοῦ," ἐπήγαγεν, "εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ "εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ." λειτουρ- 10 γίαν δὲ καὶ ἱερουργίαν, τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν καλεῖ. αὕτη μοι φησὶ ἡ ἱερωσύνη, τὸ κηρύττειν καὶ καταγγέλλειν. ταύτην προσφέρω τὴν θυσίαν. ἱερεῖ δὲ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσειε τὸ θῦμα σπουδάζοντι ἄμωμον προσενεγκεῖν. ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα καὶ τούτων πτερῶν τὰ φρονήματα, καὶ δεικνὺς, θυσίαν ὄντας, καὶ ὑπὲρ τῶν 15 καθ' ἑαυτὸν ἀπολογούμενος, ὅτι τοῦτο ἐπιτέτακται. καὶ ἡ αἰτία, οὐχ ἵνα ἐγώ, φησιν, δοξασθῶ, οὐχ ἵνα λαμπρὸς φανῶ, ἀλλ' "ἵνα ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος γένηται, ἡγιασμένη "ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ." τουτέστιν, αἱ ψυχαὶ τῶν διδασκομένων ἵνα δεχθῶσιν. οὐ γὰρ ἐμὲ τοσοῦτον τιμῶν ὁ Θεὸς εἰς τοῦτο ἤγα- 20 γεν, ὅσον ὑμῶν κηδόμενος. καὶ πῶς ἂν γένοιτο εὐπρόσδεκτος; ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ πολιτείας πνευματικῆς. ἵνα κατέχωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ δοθὲν ἅπαξ. οὐ γὰρ ξύλα καὶ πῦρ, οὐδὲ βωμὸς καὶ μάχαιρα, ἀλλὰ πνευματικὰ πάντα παρ' ἡμῖν. διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ἵνα μὴ σβεσθῇ ἐκεῖνο τὸ πῦρ. 25 τοῦτο γὰρ καὶ ἐπιτέταγμαι. τί οὖν τοῖς μὴ δεομένοις λέγεις; δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο οὐ διδάσκω, ἀλλ' ἀναμιμνήσκω φησί. καθάπερ ὁ ἱερεὺς παρέστηκε τὸ πῦρ ἀνακαίων, οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν προθυμίαν ὑμῶν διεγείρων, καὶ ὅρα, οὐκ εἶπεν ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ ὑμῶν, ἀλλὰ τῶν ἐθνῶν. ὅταν δὲ εἴπῃ "τῶν ἐθνῶν," τὴν οἰκουμένην λέγει 30 πᾶσαν· καταστέλλων ἐκείνων τὰ φρονήματα, ὥστε μὴ ἀπαξιῶσαι διδάσκαλον σχεῖν, τὸν πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τεινόμενον.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Ἱερουργίαν μὲν οὖν ἐκάλεσε τὸ εὐαγγέλιον. τὴν δὲ γνησίαν πίστιν, εὐπρόσδεκτον προσφοράν. τὸ δὲ "τολμηρό- 35

" τερον ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους," οὕτω τίς ἐξελάβετο. ἡ ἐπικειμένη μοι ἀνάγκη. καὶ σφοδρότερον καὶ ἀκριβέστερον γράφειν ἀπαιτεῖ. ἐγὼ δὲ ἐτόλμησα καὶ τῆς ἀκριβείας καθυφεῖναι, καὶ οὐχ ὡς διδάσκαλος γράφειν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φειδοῦς. καὶ " ὡς ἐπαναμιμνήσκων." καίτοι χρεωστῶν καὶ ἀκριβέστερον καὶ 5 σφοδρότερον. εἰς τοῦτο γὰρ ὑπὸ τῆς χάριτος προσκεχείρισμαι, καὶ ἐν τούτῳ ὑπουργεῖν καὶ δουλεύειν τέταγμαι. ὡς ἂν εἴ τις ἔλεγεν, ἴσως ἐν οἷς ἔγραψα καθηψάμην ὑμῶν, καὶ ἔδοξα τισὶν ὑμῶν σκληρότερον ὑμῖν προσενεχθῆναι. ἐγὼ δὲ τοσούτου δέω τοῦτο ποιῆσαι, ὅτι φοβοῦμαι μήπως μετὰ πολλῆς φειδοῦς καὶ ὑποστολῆς 10 γράψας, καὶ εὐθύνας ὑφέξω, ὡς τολμήσας ἔλαττον ἔργον διδασκάλου ποιῆσαι.

Κυρίλλου ἐκ τῶν Θησαυρῶν. Ἀλλ' ὅρα καὶ ἐνταῦθα πῶς εἰληφέναι μὲν ἐν χάριτος μοίρᾳ παρὰ Θεοῦ διϊσχυρίζεται, τὸ εἶναι λειτουργὸς Χριστοῦ Ἰησοῦ. τῆς ἱερουργίας δὲ τὸν τρόπον 15 ἐξηγούμενος, " εἰς τὸ εὐαγγέλιον," φησὶ, " Θεοῦ." καίτοι Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος. οὕτως οἶδε φύσει Θεὸν ὄντα τὸν Υἱόν. οὐ γὰρ ἂν ὠνόμασε Θεὸν, μὴ τοῦτο κατὰ φύσιν ὑπάρχοντα. οὐδ' ἂν ἐφ' ἑαυτῷ πολὺ λίαν ἐκαυχήσατο λέγων, " ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀποκαλύψαι δι' ἐμοῦ," εἴπερ 20 ἦν κτίσμα καὶ ποίημα.

17 Ἔχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν 18 Θεόν· οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τι ὧν οὐ κατειργάσατο ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, καὶ λόγῳ καὶ 19 ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύ- 25 ματος Θεοῦ· ὥστέ με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον.

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ σφοδρῶς ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, πάλιν ἐπαίρει τὸν λόγον. καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶν, ὥστε μὴ δόξαι εὐκαταφρόνητος εἶναι. καὶ ἐν τῷ ἐπαίρειν δὲ ἑαυτὸν, τοῦ οἰκείου 30 μέμνηται ἤθους. οὕτω λέγων, " ἔχω οὖν καύχησιν." καυχῶμαι φησὶν, οὐκ ἐν ἐμαυτῷ, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. " οὐ γὰρ τολμήσω τί λαλῆσαι ὧν οὐ κατειργάσατο " Χριστὸς δι' ἐμοῦ." οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν φησὶν, ὅτι κόμ-

πος μου ἔστι τὰ ῥήματα. τῆς γὰρ ἱερουργίας μου ταύτης τὰ σύμβολα καὶ τῆς χειροτονίας ἔχω δεῖξαι πολλὰ τεκμήρια· οὐ ποδήρη καὶ κώδωνας, καθάπερ οἱ παλαιοί· οὐδὲ μίτραν, καὶ κίδαριν, ἀλλὰ πολλῷ φρικωδέστερα τούτων σημεῖα καὶ θαύματα. οὐδὲ γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐνεχειρίσθην μὲν, οὐκ ἐποίησα δὲ τὸ ἐπιταχ- 5 θέν. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλ' ὁ Χριστός. διὸ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶμαι. καὶ οὐχ ὑπὲρ τῶν τυχόντων πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ πνευματικῶν· τοῦτο γάρ ἐστι τὰ πρὸς τὸν Θεόν. ὅτι γὰρ ἤνυσα ἐφ' ὃ ἐπέμφθην, καὶ οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, δηλοῖ τὰ θαύματα καὶ ἡ τῶν ἐθνῶν ὑπακοή. "οὐ γὰρ τολμήσω," φησὶν, "λα- 10 "λῆσαι ὧν οὐ κατειργάσατο ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν "ἐθνῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνά- "μει Πνεύματος Θεοῦ." οὐχ ὁρᾷς πῶς βιάζεται τὸ πᾶν δεῖξαι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἑαυτοῦ; εἴτε γὰρ φθέγγομαί τι, εἴτε ποιῶ, εἴτε θαυματουργῶ, πάντα αὐτὸς, πάντα τὸ Πνεῦμα Ἅγιον. ταῦτα 15 δὲ λέγει, δεικνὺς καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀξίωμα, ὅτι τῇ δυνάμει αὐτοῦ ταῦτα εἰργάζετο. εἶτα ἡ τούτων ἀπόδειξις. ἐπειδὴ ταῦτα τέως ἀπόφασιν ἦν, τῶν μαθητῶν τὸ πλῆθος ἐπήγαγε· διὸ καὶ φησὶν, "ὥστέ με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυ- "ρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ." ἀρίθμει τοί- 20 νυν καὶ πόλεις, καὶ χώρας, καὶ ἔθνη, καὶ δήμους. μὴ τοὺς ὑπὸ Ῥωμαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ βαρβάρους. μὴ γάρ μοι τὴν διὰ Φοινίκης καὶ Συρίας καὶ τῆς Κιλίκων καὶ Καππαδοκῶν ἔλθοις ὁδόν· ἀλλὰ καὶ τὰ ὄπισθεν ἅπαντα λογίζου, τὴν Σαρακηνῶν καὶ Περσῶν καὶ Ἀρμηνιῶν, τὴν τῶν ἄλλων βαρβάρων. διὰ γὰρ τοῦτο 25 εἶπε "καὶ κύκλῳ." ἵνα μὴ κατευθὺ τὴν λεωφόρον ἔλθῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν· καὶ τὴν κατὰ τὸν νότον περιδράμῃς τῇ διανοίᾳ Ἀσίαν. καὶ ὥσπερ νιφάδας θαυμάτων ἑνὶ λόγῳ παρέδραμεν, εἰπὼν, "ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων." οὕτω καὶ πόλεις ἀπείρους, καὶ ἔθνη καὶ δήμους καὶ χώρας ἑνὶ τούτῳ πάλιν συνεῖλε ῥήματι 30 "τῷ κύκλῳ." πόρρω γὰρ ἦν τύφου παντός. καὶ ταῦτα δὲ διὰ τούτους ἐφθέγγετο, ὥστε μὴ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ "πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον "τοῦ Χριστοῦ."

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἘΚ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ. Οὐκοῦν εἰ σημεῖα καὶ τέρατα 35

διὰ τοῦ Παύλου Χριστὸς ἐργάζεται ἐν δυνάμει Πνεύματος Ἁγίου, ἐνέργειά τις φυσικὴ καὶ ζῶσα, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, ποιότης τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ τὸ Ἅγιόν ἐστι Πνεῦμα. εἰ δὲ τοῦτο, πῶς ἔσται ποίημα τὸ ἐν Θεῷ καὶ ἐκ Θεοῦ φυσικῶς; πῶς δὲ καὶ ἐν ποιήματι πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ Υἱοῦ; ὅπέρ ἐστι καὶ μόνον εἰπεῖν, ἀσε- 5 βέστατον.

20 Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι ὅπου οὐκ ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰ-
21 κοδομῶ· ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσιν. 10

Χρυσοστόμου. Ἰδοὺ πάλιν ἑτέρα ὑπερβολή, ὅτι οὐ μόνον εὐηγγελίσατο καὶ ἔπεισεν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ πρὸς μεμαθηκότας ἀπῆλθε. τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν ἀλλοτρίοις μαθηταῖς, καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, ὅτι καὶ ἐσπούδαζε τοὺς μὴ ἀκηκοότας διδάσκειν. οὐδὲ γὰρ εἶπεν ὅπου οὐκ ἐπείσθησαν, ἀλλ' 15 "ὅπου οὐδὲ ὠνομάσθη Χριστός." ὃ πλέον ἐστί. καὶ τίνος ἕνεκεν τοιαῦτα ἐφιλοτιμεῖτο; "ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ," φησίν. ταῦτα δὲ λέγων, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἀλλότριον ὄντα κενοδοξίας, καὶ παιδεύων αὐτοὺς ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ δόξης ἐρᾶν καὶ τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς ἐπὶ τὸ γράψαι ἦλθεν. ἀλλ' ὡς διακονίαν πληρῶν, ὡς 20 ἱερουργίαν ἀπαρτίζων, ὡς τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐφῶν. ἀλλότριον δὲ τὸν τῶν Ἀποστόλων φησὶν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ κηρύγματος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον. ἐπεὶ τὰ κηρύγματα, οὐκ ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μισθὸν, ἀλλότριον. ὁ γὰρ τῶν ἑτέροις πεπονημένων μισθὸς, τούτου ἀλλότριος ἦν. εἶτα δείκνυσιν οὕτω 25 καὶ προφητείαν πληρουμένην λέγων, "καθὼς γέγραπται, οἷς οὐκ "ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσου-"σιν." ὁρᾷς ἐπιτρέχοντα ὅπου πλείων ὁ πόνος, ὅπου μείζων ὁ ἱδρώς;

Θεοδώρου Μονάχου. Τοῦτο δὲ ἐποίει, οὐχ ὡς αἰσχυνόμενος 30 τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων τὴν κοινωνίαν, ἀλλ' ὡς πλεονεκτικὸν καὶ ἄδικον κρίνων ἀλλοτρίων ἔργων ὑφαρπάζειν δόξαν.

22 Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

Χρυσοστόμου. Ὁμοίως τῷ προοιμίῳ τὸ τέλος ὑφαίνει. καὶ

γὰρ καὶ τῆς Ἐπιστολῆς ἀρχόμενος ἔλεγε, "πολλάκις προεθέμην "ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο." ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι δι' ἣν ἐκωλύθη. καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ πολλάκις. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ φησὶν, "πολλάκις προεθέμην "ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς," οὕτω καὶ ἐνταῦθα, "ἐνεκοπτόμην τὰ πολλὰ 5 "τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς." ὅπερ μάλιστα τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ δείκνυσι, τὸ πολλάκις ἐπιχειρεῖν.

Θεοδώρου. Τῇ μὲν ἀρχαιότητι τοῦ χρόνου, τὸν περὶ αὐτοὺς πόθον ἐπεδείξατο. τῇ δὲ εἰς ἄλλους ἀσχολίᾳ, ὑπὲρ τῆς βραδυτῆτος ἀπελογήσατο. διὰ δὲ τοῦτο αὐτοὺς τῶν ἄλλων οὐ προέκρινε τῶν 10 ἐγγύτερον, ὅτι αὐτοὶ καὶ ὑπὸ Πέτρου ἦσαν κατηχηθέντες, καὶ μόνον ἐδέοντο μαθεῖν τὰ περὶ τῆς ἐναρέτου πολιτείας, καὶ ὅτι πόρρω ᾤκουν.

23 Νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἀπὸ πολλῶν 15 24 ἐτῶν, ὡς ἐὰν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ἀφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πῶς ἔδειξεν ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν ἐφιέ- 20 μενος δόξης ἔγραφέ τε καὶ παρεγίνετο; καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἐξευτελίζειν αὐτοὺς τῷ λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης κινεῖ λόγον, εἰπὼν, "ἐπιποθίαν δὲ ἔχων ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν." οὐ γὰρ τοῦτο ἐπεθύμησα ἐλθεῖν, ἐπειδὴ σχολὴν ἄγω, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐπιθυ- 25 μίαν ἣν πάλιν ὤδινον, ἀποτέκω. εἶτα ἵνα μὴ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς φυσήσῃ, σκόπει πῶς αὐτοὺς καταστέλλει, εἰπὼν, "ὡς ἐὰν πορεύ- "ωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλπίζω διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς." ὁμοῦ τε γὰρ καὶ τὴν ἀγάπην δεῖξαι βούλεται, καὶ κωλῦσαι θρύπτεσθαι ἐκείνους. διὸ καὶ συνεχῶς αὐτὰ τίθησι, καὶ ἐφεξῆς, 30 ἐναλλάττων τὰ ἑκατέρων τούτων κατασκευαστικά. διά τοι τοῦτο πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὁδοῦ πάρεργον ἡμᾶς ποιῇ; ἐπήγαγε, "καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι." τουτέστιν, ἵνα ὑμεῖς μοι μαρτυρήσητε, ὅτι οὐ καταφρονῶν ὑμῶν, ἀλλ' ἑλκόμενος ὑπὸ τῆς χρείας,

παρατρέχω. ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο ἔτι λυπεῖ, λιπαρώτερον αὐτὸ θεραπεύει, λέγων, "ἐὰν ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ." τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν "διαπορευόμενος," δείκνυσιν οὐκ ἐφιέμενον αὐτῶν τῆς δόξης. τῷ δὲ εἰπεῖν "ἐμπλησθῶ," δείκνυσιν ἐρῶντα αὐτῶν τῆς ἀγάπης. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐρῶντα, ἀλλὰ καὶ σφοδρῶς. 5 διὸ οὐδὲ εἶπεν ἐμπλησθῶ, ἀλλὰ "ἀπὸ μέρους." οὐδεὶς γάρ με χρόνος ἐμπλῆσαι δύναται, οὐδὲ ἐμποιῆσαί μοι κόρον τῆς συνουσίας ὑμῶν. καὶ τοῦτο δὲ τῆς πολλῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας σημεῖον, τὸ τοῖς ῥήμασιν οὕτω θερμῶς κεχρῆσθαι. οὐδὲ γὰρ εἶπε θεάσωμαι, ἀλλ' "ἐμπλησθῶ." τὰ τῶν γονέων μιμούμενος ῥήματα. 10

Θεοδωρήτου. Δύο δὲ αἰτίας τῇ πρὸς αὐτοὺς ἀφίξεως τέθεικε, τό, τε τοὺς ἄλλους τὸ κήρυγμα δέξασθαι, καὶ μηδὲν ἔθνος μεῖναι τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ἀνήκοον· καὶ τὸν περὶ αὐτοὺς πόθον. τῶν γὰρ προτέρων κωλυμάτων πεπαυμένων, ὁ πόθος ἐπὶ τὴν ἀποδημίαν ἠρέθιζε. λέγει δὲ τὸν πόθον εἶναι πολλῷ τῆς παρουσίας 15 πρεσβύτερον. ἀπὸ πολλῶν γὰρ ἐτῶν, φησὶν, ἰδεῖν ὑμᾶς ἐπόθουν.

Γενναδίου. Τὸ δὲ "ἐμπλησθῶ ἀπὸ μέρους," ἀντὶ τοῦ, κατὰ τὸν ἐνδεχόμενον ἐμπλησθῶ. ἢ τοῦτο εἶπεν, ὡς καὶ αὖθις πρὸς αὐτοὺς ἀφιξόμενος. ἐπείπερ οὐχ ἅπαξ εἰς τὴν Ῥώμην ἀφίκετο ὁ μακάριος Παῦλος. 20

25 Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, διακονῶν τοῖς 26 ἁγίοις. εὐδόκησε γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν Ἱε- 27 ρουσαλήμ· εὐδόκησαν γὰρ, καὶ ὀφειλέται αὐτῶν εἰσίν.

Τοῦ Χρυσορειθρολόγου. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τόπον οὐκέτι 25 ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, καὶ ἐπιποθίαν ἔχω ἐκ πολλῶν ἐτῶν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἔμελλε δὲ ἔτι βραδύνειν· ἵνα μὴ νομίζηται διαχλευάζειν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἀναβάλλεται τέως. καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρόφασιν λέγειν τῆς μελήσεως. διὰ δὲ τούτων, καὶ ἕτερόν τι κατασκευάζει, τὸ προτρέψαι ἐκείνους εἰς 30 ἐλεημοσύνην. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο, ἤρκει εἰπεῖν, ὅτι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ. νυνὶ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι τῆς ἀποδημίας. πορεύομαι γάρ, φησιν, διακονῶν τοῖς ἁγίοις. καὶ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, καὶ λογισμοὺς κινεῖ λέγων, ὅτι ὀφειλέται εἰσί. καὶ ὅτι εἰ

τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι. ἵνα μάθωσιν ἐκεῖνοι τούτους ζηλοῦν. διὸ καὶ μάλιστα αὐτοῦ τὴν σοφίαν θαυμάσαι ἄξιον. ὅτι τοῦτον τῆς συμβουλῆς τὸν τρόπον ἐπενόησεν. οὕτω γὰρ μᾶλλον ἠνείχοντο, ἢ εἰ ἐν τάξει παραινέσεως εἶπε. καὶ γὰρ ἔδοξαν ὑβρίζεσθαι, εἰ εἰς 5 πρόσωπον αὐτῶν Κορινθίους παρήγαγεν εἰς μέσον καὶ Μακεδόνας. διὰ δὴ τοῦτο ἐκείνους μὲν οὕτω προτρέπει λέγων, "γνωρίζω δὲ "ὑμῖν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην ταῖς ἐκκλησίαις τῆς "Μακεδονίας." καὶ Μακεδόνας δὲ διὰ τούτων πάλιν, "ὁ γὰρ ἐξ "ὑμῶν ζῆλος," φησὶν, "ἠρέθισε τοὺς πλείονας." καὶ διὰ Γαλα- 10 τῶν δὲ ὁμοίως τοῦτο ποιεῖ. ὡς ὅταν λέγῃ, "ὥσπερ διέταξα ταῖς "ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε." ἐπὶ δὲ Ῥωμαίων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑπεσταλμένως μᾶλλον. καὶ σκόπει πῶς μεγαλοπρεπῶς ταῖς λέξεσι κέχρηται. οὐδὲ γὰρ εἶπε, πορεύομαι ἐλεημοσύνην φέρων, ἀλλὰ διακονῶν. εἰ δὲ Παῦλος διακονεῖ, 15 ἐννόησον ἡλίκον τὸ γινόμενον, ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος καταδέχηται ἀποκομίζειν. καὶ μέλλων εἰς Ῥώμην ἀποδημεῖν, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπιποθῶν, τοῦτο ἐκείνου προτιμᾷ. "εὐδόκησε γὰρ "Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα." τουτέστιν, ἐδοκίμασαν, "ἐπεθύμησαν "κοινωνίαν τινά." πάλιν οὐκ εἶπεν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ "κοινω- 20 "νίαν." τὸ δὲ "τινὰ," οὐχ ἁπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ τούτους ὀνειδίζειν. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλ' "εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων." διπλῆν ποιῶν τὴν σύστασιν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πενίας. καὶ οὐδὲ τούτῳ μόνῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ἐπήγαγεν ὅτι "ὀφειλέται εἰσί." 25

Εὐθαλίου. Κοινωνίαν δὲ καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην. καθὸ αὐτοὶ μὲν, χρήματα, οἱ δὲ ἅγιοι τὴν εἰς Θεὸν παρρησίαν συνεισφέρουσιν.

Θεοδωρήτου. "Εἰς τοὺς ἁγίους, τοὺς ἐν Ἱερουσαλήμ." ταύτας, πρὸς τοὺς μακαρίους Ἀποστόλους, Πέτρον φημὶ καὶ Ἰάκωβον, καὶ 30 Ἰωάννην, τὰς συνθήκας ποιούμενοι οἱ θεσπέσιοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν διδασκαλίαν ἀναδεξάμενοι, ὑπέσχοντο προτρέπειν τοὺς πιστεύοντας τῶν ἐθνῶν, τῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ πιστῶν θεραπεύειν τὴν ἔνδειαν. καὶ τοῦτο ἐν τῇ πρὸς Γάλατας διδάσκει σαφῶς, "Πέτρος γὰρ," ἔφη, "καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ

" δοκοῦντες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινω-
" νίας, ἵνα αὐτοὶ μὲν εἰς τὴν περιτομὴν, ἡμεῖς δὲ, εἰς τὰ ἔθνη,
" μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν." ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. διατί δὲ ἐν τῷ παρόντι, οἱ μὲν πλουτοῦσιν, οἱ δὲ πένονται. ἢ πάντως ἵνα καὶ οἱ πλούσιοι χρηστότητος καὶ πιστῆς 5 οἰκονομίας μισθὸν δέξωνται, καὶ οἱ πένητες τοῖς μεγάλοις ἄθλοις τῆς ὑπομονῆς τιμηθῶσιν.

Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. 10

Τοῦ Χρυσοχριστοστόμου. Δείκνυσι πῶς εἰσὶν ὀφειλέται. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. δι' αὐτοὺς ἦλθεν ὁ Χριστός· αὐτοῖς ἦν ἅπαντα ἐπηγγελμένα τοῖς ἐξ Ἰουδαίων. ἐξ αὐτῶν ὁ Χριστός· ἐκεῖθεν οἱ Ἀπόστολοι· ἐκεῖθεν οἱ προφῆται· ἐκεῖθεν τὰ ἀγαθὰ πάντα. τούτων οὖν ἁπάντων ἐκοινώνησεν ἡ οἰκουμένη. εἰ τοίνυν ἐν 15 τοῖς μείζοσιν ἐκοινωνήσατε φησὶ, καὶ τῶν δείπνων τῶν ἐκείνοις παρεσκευασμένων, ὑμεῖς εἰσελθόντες ἀπηλαύσατε, κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου παραβολὴν, ὀφείλετε καὶ τῶν σαρκικῶν κοινωνῆσαι, καὶ μεταδοῦναι αὐτοῖς. καὶ οὐκ εἶπε κοινωνῆσαι, ἀλλὰ " λειτουρ-
" γῆσαι." ἐν τάξει διακόνων αὐτοὺς καθιστὰς, καὶ τῶν βασιλεῦσι 20 τελούντων φόρους. καὶ οὐκ εἶπεν ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑμῶν, ὥσπερ ἐν τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν. τὰ μὲν γὰρ πνευματικὰ, ἐκείνων, τὰ δὲ σαρκικὰ οὐ τούτων μόνων, ἀλλὰ κοινὰ πάντων. τὰ γὰρ χρήματα, πάντων ἐκέλευσεν εἶναι, οὐχὶ τῶν κεκτημένων μόνων.

Θεοδωρήτου. Ὅρα δὲ, ὅπως τὴν τῶν χρημάτων μετάδοσιν, 25 ἄνω μὲν κοινωνίαν, κάτω δὲ λειτουργίαν ἐκάλεσε. τῇ μὲν κοινωνίᾳ, τὴν ἀντίδοσιν ἀποφαίνων, τῇ δὲ λειτουργίᾳ, τὸν ὀφειλόμενον φόρον.

28 Τοῦτο οὖν ἐπιτελέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦτον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν Σπανίαν. 30
29 οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι.

Τοῦ Χρυσολόγου. " Σφραγισάμενος," φησὶν, τουτέστιν, εἰς τὰ βασιλικὰ ταμεῖα ἀποθέμενος, ὡς ἐν ἀσύλῳ καὶ ἀσφαλεῖ χωρίῳ·

καὶ οὐκ εἶπεν ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ πάλιν τὸν καρπόν· δεικνὺς, κερδαίνοντας τοὺς παρέχοντας. τῆς Σπανίας δὲ μέμνηται πάλιν, δεικνὺς τὸ ἄοκνον, καὶ τὸ περὶ ἐκείνους θερμόν.

Θεοδωρήτου. "Σφραγισάμενος" φησί. διὰ γὰρ τῶν χειρῶν τῶν ἁγίων τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ τὰ πεμφθέντα παραπέμπω. ἐκεῖνος 5 δὲ, ἀνέπαφα ταῦτα φυλάξει καὶ ἄσυλα. αὐτοῖς δὲ τοῖς Μακεδόσι λέγει καὶ Ἀχαιοῖς.

29 **Οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι.**

Γενναδίου. Οἶδα φησὶν, ὅτι πρὸς ὑμᾶς παραγενόμενος, πολλὴν ἐν ὑμῖν τοῦ κατὰ Χριστὸς εὐαγγελίου τὴν παράκλησιν ἕξω τε 10 καὶ παρέξω. μυρίων ἐπαίνων ἀξίου τοῦ κατὰ Χριστὸν ὑμῖν εὐαγγελίου τυγχάνοντος. ἴσον δέ ἐστι τούτῳ, τὸ, "τοῦτο δέ ἐστι συμ-" παρακληθῆναι ἐν ὑμῖν, διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε καὶ "ἐμοῦ." 15

Χρυσοστόμου. Τὸ δὲ, "ἐν πληρώματι εὐλογίας" ἤτοι περὶ χρημάτων φησίν· ἢ περὶ πάντων ἁπλῶς τῶν κατορθωμάτων. εὐλογίαν γὰρ ὡς τὰ πολλὰ, τὴν ἐλεημοσύνην εἴωθε λέγειν. ὡς ὅταν λέγῃ, "ὡς εὐλογίαν καὶ μὴ ὡς πλεονεξίαν." καὶ ἔθος δὲ παλαιὸν οὕτως ἦν καλεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα προσέθηκε "τοῦ 20 "εὐαγγελίου," διὰ τοῦτο φαμὲν οὐ περὶ χρημάτων μόνων εἰρηκέναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. ὡς ἂν εἰ εἶπεν, οἶδα δὲ ὅτι ἐρχόμενος ὄψομαι ὑμᾶς ἐν ἅπασιν εὐδοκιμοῦντας, καὶ κομῶντας τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ μυρίων ἐπαίνων ἀξίους τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. καὶ τοῦτο δὲ εἶδος συμβουλῆς θαυμαστὸν, τὸ προκαταλαμβάνειν 25 αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις. ὅταν γὰρ παραιτῆται ἐν τάξει παραινέσεως τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ τοῦτον ἔρχεται τῆς διορθώσεως τὸν τρόπον.

Οἰκουμενίου. Ἢ καὶ οὕτως. οἶδα ὅτι ἐρχόμενος, πρὸς τὸ πληρῶσαι ὑμᾶς τῆς τοῦ εὐαγγελίου εὐλογίας ἐλεύσομαι. ὅ ἐστι, 30 πρὸς ἀρετὴν καὶ πίστιν ὑμᾶς ἀλείψω.

Θεοδωρήτου. Ἢ πλήρωμα εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου, τοὺς ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου κινδύνους φησὶ, οὓς ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπέμεινε. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἑξῆς.

30 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύματος, συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν 31 Θεὸν, ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ εἰς Ἱερουσαλὴμ, εὐπρόσδεκτος 5 32 γένηται τοῖς ἁγίοις· ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἐν 33 θελήματι Θεοῦ, καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν. ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Χρυσοστόμου. Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προβάλλεται. καὶ οὐδαμοῦ μέμνηται τοῦ Πατρός. ταῦτα δὲ 10 εἶπον, ἵν' ὅταν ἴδῃς αὐτὸν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μεμνημένον, ἢ Πατρὸς μόνου, μήτε τὸν Υἱὸν μήτε Πνεῦμα ἀθετῇς. καὶ οὐκ εἶπε Πνεύματος, ἀλλὰ ἀγάπης Πνεύματος. καθάπερ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὸν κόσμον καὶ ὁ Πατὴρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα. τί δέ ἐστιν ὃ παρακαλεῖ; εἰπέ μοι, "συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς 15 "ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν;" μέγας ἄρα ἀγὼν αὐτῷ προὔκειτο. διὸ καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν καλεῖ. καὶ οὐκ εἶπεν ἵνα συμπλακῶ, ἀλλ' "ἵνα ῥυσθῶ." ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν εὔχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. ταῦτα δὲ λέγων ἐδείκνυ πονηρούς τινας λύκους ἐπιθησομένους αὐτῷ, καὶ θηρία μᾶλλον ἢ ἄνδρας. ἀπὸ δὲ τούτου, 20 καὶ ἕτερον κατεσκεύαζε, τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀνεδέξατο τὸ διακονῆσαι τοῖς ἁγίοις· εἴγε τοσοῦτοι οἱ ἀπειθοῦντες, ὡς καὶ αὐτῶν εὔχεσθαι ῥυσθῆναι. οἱ γὰρ μεταξὺ τοσούτων ὄντες πολεμίων, καὶ λιμῷ ἀπόλλυσθαι ἔμελλον. διὸ ἀναγκαίως ἑτέρωθεν αὐτοῖς ἐκομίζετο. τί δέ ἐστιν, "ἵνα ἡ διακονία μου εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς 25 "ἁγίοις;" ἵνα δεκτὴ γένηταί μου ἡ θυσία. ἵνα μετὰ προθυμίας ὑποδέξωνται τὰ διδόμενα. ὁρᾷς πῶς πάλιν ἐπῆρε τὸ ἀξίωμα τῶν λαμβανόντων· εἴ γε εὐχῶν δεῖται παρὰ δήμου τοσούτου εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα; ἀπὸ δὲ τούτου δείκνυσι καὶ ἕτερόν τι. ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην εἰς τὸ δεχθῆναι. ὅταν γὰρ 30 μετὰ ἀνάγκης τίς παρέχῃ, ὅταν ἐξ ἀδικίας, ὅταν πρὸς κενοδοξίαν, οἴχεται ὁ καρπός. ὥσπερ δὲ ἀρχόμενος ἔλεγεν, "εἴ πως ἤδη ποτὲ "εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν," οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ αὐτοῦ καταφεύγει θέλημα. καὶ φησὶ,

ὅτι διὰ τοῦτο ἐπεύχομαι ῥυσθῆναι ἐκεῖθεν, ἵνα ταχέως ὑμᾶς ἴδω μεθ' ἡδονῆς· μηδεμίαν ἐκεῖθεν ἐπισυρόμενος ἀθυμίαν. καὶ "συν-"αναπαύσωμαι ὑμῖν." ὅρα πῶς πάλιν τὸ ἄτυφον δείκνυσιν. οὐ γὰρ εἶπε διδάξω ὑμᾶς, καὶ κατηχήσω, ἀλλ' "ἵνα συναναπαύσωμαι "ὑμῖν." καίτοι αὐτὸς ἦν ὁ ἀγωνιζόμενος καὶ πυκτεύων. πῶς οὖν 5 φησὶ "συναναπαύσωμαι;" χαριζόμενος αὐτοῖς κᾂν τούτῳ, καὶ προθυμοτέρους ποιῶν, τῷ κοινωνοὺς ποιεῖν τῶν στεφάνων, καὶ δεικνύειν καὶ αὐτοὺς ἀγωνιζομένους καὶ πονοῦντας. εἶτα, ὅπερ ἀεῖ ποιεῖν εἴωθε, τὴν εὐχὴν μετὰ τὴν παραίνεσιν προστίθησι λέγων, "ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν." 10

Θεοδωρήτου. Θεὸν δὲ εἰρήνης οὐχ ἁπλῶς ἐνταῦθα τὸν Θεὸν προσηγόρευσεν, ἀλλὰ καὶ ὡς αὐτὸς ταύτης δεόμενος, διά τε τοὺς προφανῶς πολεμοῦντας, καὶ τοὺς ὑπόπτως περὶ αὐτὸν διακειμένους· καὶ ἐκείνοις ταύτην ἐπευχόμενος, δι' ἣν εἶχον πρὸς ἀλλήλους ἀμφιβόλους τῶν νομικῶν χάριν παρατηρήσεων. ἀλλὰ ποίαις ἄν τις 15 εὐφημίαις τὴν μακαρίαν ταύτην κεφαλὴν στεφανώσῃ; πρῶτον μὲν γὰρ, καὶ ᾔδει τὰ συμβησόμενα, καὶ προλέγει ταῦτα. καὶ γὰρ ἐν Μιλήτῳ τοῖς Ἐφεσίων ἔλεγε πρεσβυτέροις, "ὅτι κατὰ "πόλιν διαμαρτύρεταί μοι τὸ Πνεῦμα, ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις "μένουσι." καὶ τοῦ Ἀγάβου δὲ ταῦτα αὐτῷ προσειπόντος, καὶ 20 πάντων ὀδυρομένων, καὶ ἐπισχεῖν αὐτὸν πειρωμένων, ὁ θεῖος εἶπεν ἀνήρ· "τί κλαίετε καὶ συνθρύπτετέ μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ "οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἕτοιμός εἰμι, ὑπὲρ τοῦ "ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." καὶ ἐνταῦθα προείρηκεν, ὅτι καὶ Ῥωμαίους ὄψεται καὶ Ἰσπανούς. προσέθηκε δὲ ὅτι 25 καὶ ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεται. εἶτα ὡς ἀκριβῶς θεωρῶν καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων μανίαν, καὶ τὰς τούτων ἐζήτησε προσευχάς· οὐ μόνον ἕνεκα τῶν ἀπειθούντων, ἀλλὰ καὶ τῶν πιστευόντων. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι περὶ αὐτὸν φιλοστόργως διέκειντο, παραβάτην εἶναι τοῦ νόμου νομίζοντες. οὗ δὲ χάριν, 30 προστέθεικε, "καὶ ἵνα ἡ διακονία μου ἡ εἰς Ἱερουσαλὴμ εὐπρόσ-"δεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις." μετὰ μυρίων αὐτὰ συνέλεξε πόνων· παντοδαπὰς τοῖς μαθηταῖς παραινέσεις προσφέρων, καὶ τοὺς δεχομένους ἀγωνιᾷ, μὴ τὸ μῖσος νικήσῃ τὴν χρεῖαν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διδάσκει δὲ διὰ τούτων μετριάζειν, εἴγε καὶ αὐτὸς Ἀπόστολος ὢν, τῆς ἄλλων φησὶ δεῖσθαι εὐχῆς.

ΕΥΘΑΛΙΟΥ. Καὶ ὅρα τὸ ἄτυφον αὐτοῦ. οὐ γὰρ εἶπε διδάξω ὑμᾶς, ἢ κατηχήσω, ἀλλὰ "συναναπαύσωμαι." τουτέστιν, ὑμεῖς ἐμοὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν, κἀγὼ ὑμῖν διὰ τὴν τῆς πίστεως ἐπί- 5 δοσιν. ἀλλὰ καὶ ὡς μὴ αὐτὸς ὢν ἀξιόχρεως πρὸς τὸ πεῖσαι, διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑμᾶς, φησὶ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρακαλῶ.

1 Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, διά- 2 κονον οὖσαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς. ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ, ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παρα- 10 στῆτε αὐτῇ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι· καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅρα διὰ πόσων αὐτὴν σεμνύνει. καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἐμνήσθη πάντων, καὶ ἀδελφὴν ἐκάλεσεν. οὐ μικρὸν δὲ Παύλου κληθῆναι ἀδελφήν. καὶ τὸ ἀξίωμα προστέθεικε, 15 διάκονον εἰπών. τί ἐστιν "ἐν Κυρίῳ;" τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον. ἵνα τιμῆς ἀπολαύσῃ παρ' ὑμῖν. ὁ γὰρ διὰ τὸν Κύριον δεχόμενος, κἂν μὴ μέγαν τινὰ δέξηται, μετὰ σπουδῆς δέχεται. ὅταν δὲ καὶ ἁγίαν, ἐννόησον ἡλίκης αὐτὴν ἀπολαῦσαι δίκαιον θεραπείας. διὰ τοῦτο προσέθηκεν, "ἀξίως τῶν ἁγίων." ὡς δεῖ, φησιν, τοὺς τοιούτους 20 ὑποδέχεσθαι. διπλῆν γὰρ ἔχει ἀφορμὴν τοῦ θεραπευθῆναι παρ' ὑμῖν. καὶ τὸ, διὰ τὸν Κύριον δεχθῆναι, καὶ τὸ, αὐτὴν ἁγίαν εἶναι. ὅρα δὲ τὸ ἀνεπαχθές. οὐκ εἶπεν ἵνα αὐτὴν ἀπαλλάξητε ἐκ τῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ "παραστῆτε." τουτέστι, τὰ παρ' ὑμῶν εἰσ- ενέγκητε, καὶ χεῖρα ὀρέξητε. "καὶ ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πρά- 25 "γματι." οὐκ ἐν οἷς ἂν, ἢ πάντως, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ὑμῶν δέηται. δεήσεται δὲ ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ἂν ὑμεῖς ἦτε κύριοι. εἶτα πάλιν ὁ ἔπαινος ἄφατος. "καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν ἐγενήθη καὶ "αὐτοῦ ἐμοῦ." εἶδες τὴν σύνεσιν; πρῶτον τὰ ἐγκώμια. εἶτα, μέσην τὴν παράκλησιν. εἶτα πάλιν τὰ ἐγκώμια τέθεικεν. ἑκατέ- 30 ρωθεν περιστέλλων τὴν χρεῖαν τοῖς ἐπαίνοις τῆς γυναικὸς, τῆς μακαρίας ἐκείνης. πῶς γὰρ οὐ μακαρία, ἡ τοσαύτης ἀπολαύουσα παρὰ Παύλου μαρτυρίας; ἡ καὶ αὐτῷ βοηθῆσαι δυνηθεῖσα τῷ

τὴν οἰκουμένην διορθώσαντι; τοσοῦτος γὰρ ὁ κολοφὼν αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν. διὸ καὶ ὕστερον αὐτὸ τέθεικε, λέγων, "καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ." τουτέστι, τοῦ κήρυκος τῆς οἰκουμένης. τοῦτο τοσαῦτα παθόντος, τοῦ μυρίοις ἀρκοῦντος.

Θεοδωρήτου. Αἱ δὲ Κεγχρεαὶ κώμη τίς ἐστι τῆς Κορινθίας μεγίστη. ἄξιον τοίνυν θαυμάσαι τοῦ κηρύγματος τὴν ἰσχύν. ἐν ὀλίγῳ γὰρ χρόνῳ οὐ μόνον τὰς πόλεις, τῆς εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ τὰς κώμας ἐπλήρωσε. καὶ τοσοῦτον ἦν τῆς τῶν Κεγχρεῶν ἐκκλησίας τὸ σύστημα, ὡς καὶ γυναῖκα διάκονον ἔχειν, καὶ ταύτην, ἀοίδιμόν τε καὶ πολυθρύλλητον. τοσοῦτον γὰρ εἶχε πλοῦτον κατορθωμάτων, ὡς καὶ παρὰ τῆς ἀποστολικῆς γλώττης τοιαύτας εὐφημίας καρπώσασθαι. προστασίαν δὲ ὡς οἶμαι λέγει, τὴν φιλοξενίαν καὶ κηδεμονίαν.

3 Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργούς 4 μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν. 5 καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν.

Χρυσοστόμου. Τῆς γυναικὸς ταύτης καὶ τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρετήν, καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ. τοῦτο μέν, ὅταν λέγῃ, "ἔμεινε παρ' "αὐτοῖς ὁ Παῦλος. ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην." τοῦτο δέ, ὅταν δεικνύῃ τὴν γυναῖκα τὸν Ἀπολλὼ προσλαμβανομένην καὶ κατηχήσασαν τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου. μεγάλα μὲν οὖν κακεῖνα. πολλῷ δὲ μείζονα ἃ φησιν Παῦλος. πρῶτον γὰρ συνεργοὺς αὐτοὺς καλεῖ· τῶν ἀφάτων πόνων καὶ τῶν κινδύνων δεικνὺς κοινωνούς. ἔπειτα φησίν, "ὅτι ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν." εἶδες μάρτυρας ἀπηρτισμένους; καὶ γὰρ εἰκὸς ἐπὶ Νέρωνος μυρίους εἶναι τοὺς κινδύνους, ὅτε καὶ διετάξατο πάντας χωρίζεσθαι ἀπὸ τῆς Ῥώμης τοὺς Ἰουδαίους. εἰπὼν δέ, "οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος "εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν," δείκνυσι τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρημάτων λειτουργίαν. θαυμάζων αὐτοὺς ὅτι καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ἐξέχεαν, καὶ τὴν θυσίαν κοινὴν προέθηκαν ἅπασιν. ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακεύειν, λέγων ταῦτα, καὶ ἄλλους μάρτυρας ἄγει πολλῷ πλείους. οὕτω δὲ ἦσαν εὐδόκιμοι,

ὅτι καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν ἐποίησαν. διά τε τὸ πάντας ποιῆσαι πιστοὺς, καὶ διὰ τὸ τοῖς ξένοις αὐτὸν ἀνεῖσθαι πᾶσιν. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἴωθεν οἰκίας, ἐκκλησίας καλεῖν, εἰ μὴ πολλὴ ἡ εὐλάβεια, καὶ πολὺς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐρριζωμένος ἐν αὐτῇ εἴη. διὰ τοῦτο καὶ Κορινθίοις ἔλεγεν, "ἀσπάσασθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσ- 5 "κιλλαν σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ." ἔνι γὰρ καὶ ἐν γάμῳ ὄντα, θαυμαστὸν εἶναι καὶ γενναῖον. οἷοι καὶ οὗτοι ἐτύγχανον· καίτοι καὶ τὸ ἐπιτήδευμα εὐτελὲς ἔχοντες. σκηνοποιοὶ γὰρ ἦσαν.

Θεοδωρήτου. Διὸ καὶ τὸ, "ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ" προστέθεικεν ὁ Ἀπόστολος, μετὰ τὸ συνεργοὺς αὐτοὺς καλέσαι. ἵνα μή τις ὑπο- 10 λάβῃ τὴν κοινωνίαν τῆς τέχνης αἰνίττεσθαι, ὡς καὶ αὐτῶν ὄντων σκηνοποιῶν. ἀσπάζεται δὲ καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν, δηλοῦντος τοῦ λόγου τὴν τῆς εὐσεβείας αὐτῶν ὑπερβολήν. πάντας γὰρ ὡς εἰκὸς τοὺς οἰκείους τὴν ἄκραν ἀρετὴν ἐδίδαξαν, καὶ τὰς θείας λειτουργίας ἔνδον ἐπετέλουν προθύμως. τὴν δὲ Πρίσκιλλαν, 15 καὶ Πρίσκαν ἐστὶν εὑρεῖν ἐν τοῖς βιβλίοις λεγομένην.

Θεοδώρου. Διὰ μέντοι τῶν ἀσπασμῶν ὁ μέγας Παῦλος αὔξει τὴν διάθεσιν· διὰ δὲ τῆς τῶν ὀνομάτων μνήμης, διδάσκει ὅτι χρὴ μὴ δὲ ἀπόντων τῶν φίλων ἐπιλανθάνεσθαι.

Ἀσπάσασθε Ἐπαινετὸν τὸν ἀγαπητόν μου, ὅς ἐστιν 20 ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν.

Χρυσοστόμου. Ἄξιον ἐντεῦθεν ἰδεῖν πῶς ἑκάστῳ τοὺς ἐπαίνους ἀπονέμει διαφόρως. οὐ γὰρ μικρὸς οὗτος ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγας, καὶ πολλῆς ἀρετῆς ἐνδεικτικὸς, τὸ, Παῦλον ἔχειν ἀγαπητόν· Παῦλον, τὸν οὐκ εἰδότα χάριτι, ἀλλὰ κρίσει φιλεῖν. 25 εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον, "ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας." ἢ γὰρ τοῦτο φησὶν, ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων προεπήδησε καὶ ἐπίστευσεν. ὅπερ, οὐ μικρὸς ἔπαινος. ἢ ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων, πλείονα ἐπιδείκνυται τὴν εὐλάβειαν. διὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἐστιν "ἀπαρχὴ τῆς "Ἀχαΐας," οὐκ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὴν κοσμικὴν ὑποπτεύσῃς δόξαν, 30 ἀλλὰ προσέθηκεν, "εἰς Χριστόν." εἰ γὰρ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ὁ πρωτεύων μέγας εἶναι δοκεῖ καὶ λαμπρὸς, πολλῷ μᾶλλον ἐν τούτοις. ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν αὐτὸν ταπεινοῦ γένους εἶναι, λέγει τὴν ἀληθῆ εὐγένειαν καὶ τὴν προεδρίαν. ἐντεῦθεν αὐτὸν κοσμῶν· καὶ οὐχὶ Κορίνθου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁλοκλήρου ἔθνους φη- 35

σὶν αὐτὸν ἀπαρχὴν εἶναι. ὡσανεὶ, θύραν καὶ εἴσοδον τοῖς ἄλλοις γεγενημένον. οὐ μικρὸς δὲ τοῖς τοιούτοις ὁ μισθός. καὶ γὰρ καὶ τῶν ἑτέροις κατωρθωμένων, πολλὴν καρπώσεται τὴν ἀμοιβὴν ὁ τοιοῦτος. ἅτε καὶ ἐκείνοις πολὺ διὰ τῆς ἀρχῆς συνεισενεγκών.

6 Ἀσπάσασθε Μαρίαν, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς 5 ὑμᾶς.

Χρυσοστόμου. Ἄλλη πάλιν γυνὴ στεφανοῦται, καὶ ἀνακηρύττεται, ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἱδρώτων. "ἥτις," φησὶν, "πολλὰ "ἐκοπίασεν," οὐκ εἰς ἑαυτὴν μόνον, οὐδὲ εἰς τὴν οἰκείαν ἀρετὴν, ὃ πολλαὶ καὶ νῦν ποιοῦσι γυναῖκες, νηστεύουσαι, χαμευνοῦσαι, ἀλλὰ 10 καὶ εἰς ἑτέρους· Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελιστῶν ἀναδεξαμένη δρόμους. πῶς οὖν φησιν, "γυναικὶ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω;" τῆς ἐν τῷ μέσῳ προεδρίας αὐτὴν κωλύων, καὶ θρόνου τοῦ ἐν τῷ βήματι, οὐ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας. ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, πῶς ἔλεγε τῇ τὸν ἄπιστον ἄνδρα ἐχούσῃ;" "τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα 15 "σώσεις;" πῶς ἐπέτρεπε παῖδας νουθετεῖν; "σωθήσεται δὲ διὰ "τῆς τεκνογονίας. ἐὰν ἐπιμένωσι τῇ πίστει, καὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης." πῶς ἡ Πρίσκιλλα τὸν Ἀπολλὼ κατήχει; οὐ τοίνυν τὴν ἰδίᾳ διάλεξιν γινομένην, ἐπ' ὠφελείᾳ διακόπτων, τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ τὴν ἐν κοινῷ θεάτρῳ διδασκάλοις 20 πρέπουσαν. καὶ ὅταν πάλιν πιστὸς ὁ ἀνὴρ ᾖ, σφόδρα τὲ ἀπηρτισμένος, καὶ διδάσκειν αὐτὴν δυνάμενος, ὡς ἂν αὐτὴ σοφωτέρα ᾖ, οὐ κωλύει διδάσκειν καὶ διορθοῦν. καὶ οὐκ εἶπεν ἥτις πολλὰ ἐδίδαξεν, ἀλλ' "ἥτις πολλὰ ἐκοπίασε." δεικνὺς ὅτι μετὰ τοῦ λόγου καὶ ἕτερα διηκονεῖτο, τὰ ἀπὸ τῶν κινδύνων, τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων, 25 τὰ ἀπὸ τῶν ἀποδημιῶν. λεόντων γὰρ θερμότεραι αἱ τότε γυναῖκες ἦσαν, διανεμόμεναι πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τοὺς τοῦ κηρύγματος πόνους. διὰ τοῦτο καὶ συναπεδήμουν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονοῦντο. καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ, ἠκολούθουν αἱ γυναῖκες, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς διακονούμεναι, καὶ θεραπεύουσαι τὸν διδά- 30 σκαλον.

7 Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν τοὺς συγγενεῖς καὶ συναιχμαλώτους μου· οἵτινες εἰσὶν ἐπίσημοι ἐν τοῖς Ἀποστόλοις, οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ. 35

Χρυσοστόμου. Δοκεῖ μὲν καὶ τὸ "συγγενεῖς" αὐτοῦ καλέσαι, ἐγκώμιον εἶναι. τὸ δὲ "καὶ συναιχμαλώτους," πολλῷ μεῖζον. καὶ ποῦ γέγονεν αἰχμάλωτος Παῦλος; ἵνα εἴπῃ "τοὺς συναιχμα-"λώτους μου." αἰχμάλωτος μὲν οὐκ ἐγένετο· αἰχμαλώτων δὲ χαλεπώτερα ἔπασχεν. οὐ πατρίδος ἀλλοτριούμενος μόνον καὶ οἰ- 5 κίας, ἀλλὰ καὶ λιμῷ παλαίων, καὶ θανάτῳ διηνεκεῖ, καὶ μυρίοις ἑτέροις δεινοῖς. ἐπεὶ οὖν καὶ τούτοις εἰκὸς ἦν αὐτῷ πολλῶν κοινωνῆσαι κινδύνων, συναιχμαλώτους αὐτοὺς καλεῖ. εἶτα, ἕτερος ἔπαινος. "οἵτινες εἰσὶν ἐπίσημοι ἐν τοῖς Ἀπόστολοις." καὶ τὸ, Ἀποστόλους εἶναι, μέγα. τὸ δὲ καὶ ἐν τούτοις ἐπισήμους εἶναι, 10 ἐννόησον ἡλίκον ἐγκώμιον. ἐπίσημοι δὲ ἦσαν, ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων. βαβαὶ πόση τῆς γυναικὸς ταύτης ἡ φιλοσοφία· ὡς καὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἀξιωθῆναι προσηγορίας. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐγκώμιον προστίθησι λέγων, "οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ "γεγόνασιν ἐν Χριστῷ." καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔπαινος μέγιστος, τὸ 15 προπηδῆσαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐλθεῖν. σκόπει δέ μοι τὴν ἁγίαν ψυχὴν, πῶς κενοδοξίας ἦν καθαρά; μετὰ γὰρ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην δόξαν, ἑτέρους ἑαυτοῦ προτίθησι· καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται τὸ, ὕστερος αὐτῶν ἐλθεῖν.

8 Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν τὸν ἀγαπητόν μου ἐν Κυρίῳ. 20

Χρυσοστόμου. Πάλιν τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἐγκωμιάζει. ἡ γὰρ ἀγάπη Παύλου, διὰ τὸν Θεὸν ἦν, μυρία ἔχουσα ἀγαθά. εἰ γὰρ τὸ παρὰ βασιλέως ἀγαπᾶσθαι μέγα, τὸ παρὰ Παύλου φιλεῖσθαι ἡλίκον ἐγκώμιον; οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ μὴ πολλὴν ἀρετὴν ἐκέκτητο, εἰς ἔρωτα αὐτὸν ἐπεσπάσατο. διὸ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν αὐτὸν 25 προσηγόρευσεν. ὅπερ κατορθωμάτων δηλωτικόν.

9 Ἀσπάσασθε Οὐρβανὸν τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν τὸν ἀγαπητόν μου.

Χρυσοστόμου καὶ Θεοδωρήτου. Τὸ, συνεργὸν εἰπεῖν τῶν τοῦ Χριστοῦ κηρυγμάτων καὶ ἀγώνων, μεῖζον ἐγκώμιον. καὶ γὰρ τὸ 30 ἀγαπητὸν περιέχει.

10 Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ.

Χρυσοστόμου. Οὐδὲν τούτου τοῦ ἐπαίνου ἶσον· τοῦ, ἄληπτον εἶναι, καὶ μηδεμίαν παρέχειν λαβὴν ἐν τοῖς κατὰ Θεὸν πράγμασιν. ὅταν γὰρ εἴπῃ "τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ," πᾶσαν ἀρετὴν 35

καταλέγει. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐδαμοῦ, τὸν Κύριον μου, φησὶν, τὸν δεῖνα· ἢ τὸν δεσπότην μου; ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζονα τὰ ἐγκώμια. ἐκεῖνα μὲν γὰρ, τιμῆς ἐστι μόνον, ταῦτα δὲ, ἀρετῆς. καὶ τούτῳ δὲ αὐτῷ τετίμηκεν αὐτούς· οὐχ ὡς ἔτυχε τῷ πολλοὺς τῶν καταδεεστέρων, μετὰ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ μεγάλων προσαγορεύειν. 5 *τῷ μὲν γὰρ προσειπεῖν, καὶ μετ᾽ ἀλλήλων προσειπεῖν, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, πάντας ὁμοίως ἐτίμησε. τῷ δὲ τὰ ἰδιάζοντα ἑκάστου θεῖναι ἐγκώμια, τὴν ἰδιάζουσαν ἑκάστου παρέστησεν ἡμῖν ἀρετήν. ὡς μήτε φθόνον τεκεῖν, τῷ τοὺς μὲν τιμῆσαι, τοὺς δὲ, ἀτιμάσαι. μήτε ῥαθυμίαν καὶ σύγχυσιν ἐργάσασθαι, ἐκ τοῦ πάντας τῶν* 10 *αὐτῶν ἀξιῶσαι, οὐ τῶν αὐτῶν ὄντας ἀξίους.*

11 Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλων. καὶ Ἡρωδίωνα τὸν συγγενῆ μου. καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ναρκίσσου, τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τούτους εἰκὸς ἴσως μὴ τοιούτους εἶναι,* 15 *οἵους τοὺς ἔμπροσθεν. διὸ οὐδὲ ὀνομαστὶ τῶν πάντων μέμνηται. καὶ τὸ προσῆκον μόνον αὐτοῖς ἀποδίδωσιν ἐγκώμιον, τὸ, πιστοὺς εἶναι. τοῦτο γάρ ἐστι "τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ."*

Θεοδωρήτου. *Δῆλον δὲ, ὡς οἰκίαι ἦσαν πεπιστευκυῖαι. περὶ δέ γε "τῶν ἐκ τῶν Ναρκίσσου," φησὶν, "τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ."* 20 *ὡς ὄντας δήπουθεν καὶ ἄλλων οὐδέπω τοῦτο γεγενημένων.*

12 Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ.

Θεοδωρήτου. *Περὶ μὲν τῆς Μαρίας ἔφη, "ὅτι ἐκοπίασεν εἰς "ὑμᾶς." περὶ δὲ τούτων, ὅτι ἔτι κοπιῶσιν. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο* 25 *ἐγκώμιον, τὸ, ἐνεργοὺς εἶναι διόλου. καὶ μὴ μόνον ἐνεργοὺς, ἀλλὰ καὶ κοπιᾶν. κόπον δὲ, τὸν τῆς φιλοξενίας λέγει, ἢ νηστείας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀρετῆς.*

Ἀσπάσασθε Περσίδα τὴν ἀγαπητήν. ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ. 30

Χρυσοστόμου. *Ἀγαπητὴν, τὴν Περσίδα καλεῖ. δεικνὺς αὐτὴν μείζονα τούτων οὖσαν. καὶ πολὺν αὐτῇ μαρτυρεῖ κάματον. οὕτως οἶδεν ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν ὀνομάζειν. τούτους τε προθυμοτέρους*

ποιῶν, τῷ μηδενὸς τῶν προσόντων αὐτοὺς ἀποστερεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν μικροτάτην ὑπεροχὴν ἀνακηρύττειν, τούς τε ἑτέρους, σπουδαιοτέρους κατασκευάζων, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἐνάγων ζῆλον τοῖς περὶ τούτων ἐγκωμίοις.

13 Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ 5 τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.

Χρυσοστόμου. Ὁλόκληρα πάλιν ἐνταῦθα τὰ ἀγαθά. ὅταν καὶ ὁ παῖς τοιοῦτος ᾖ, καὶ ἡ μήτηρ τοιαύτη, καὶ πλήρης ἡ οἰκία εὐλογίας, καὶ ἡ ῥίζα τῷ καρπῷ συμβαίνει. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ἂν "μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ," εἰ μὴ πολλὴν ἐμαρτύρει τῇ γυναικὶ 10 τὴν ἀρετήν.

Θεοδωρήτου. Ἀξιέραστος δὲ καὶ ὁ τοῦ Ῥούφου ἔπαινος. "πολλοὶ γάρ εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί." καὶ τὴν τούτου δὲ μητέρα πολλοῖς ἐλάμπρυνεν ἀρετῆς κατορθώμασι. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἠξιώθη Παύλου μήτηρ ὀνομασθῆναι. τοῦ μὲν γὰρ Ῥούφου, 15 ἡ φύσις αὐτὴν ἀπέφηνε μητέρα· τοῦ δὲ Παύλου, τῆς ἀρετῆς τὸ αἰδέσιμον.

14 Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατροβᾶν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς.

Θεοδωρήτου. Ἄλλη αὕτη συνοικία πιστῶν, τῆς Παύλου 20 προσηγορίας ἀξία.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα δὲ μὴ τοῦτο ἴδῃς ὅτι χωρὶς ἐγκωμίων αὐτοὺς τίθησι, ἀλλ' ὅτι σφόδρα ὡς ἔοικε καταδεεστέρους ὄντας ἁπάντων, οὐκ ἀπηξίωσε τῆς παρ' αὐτοῦ προσρήσεως. μᾶλλον δὲ οὐδὲ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς 25 καλεῖν. ὥσπερ οὖν καὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς, ἁγίους. "ἀσπάσασθε," γάρ φησιν, "Φιλόλογον καὶ Ἰουλίαν, Νηρέα, καὶ τὴν ἀδελφὴν "αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους."

Χρυσοστόμου. Τὸ γὰρ ἁγίους αὐτοὺς καλέσαι, μέγιστον ἦν ἀξίωμα καὶ τιμῆς ἄφατον μέγεθος. καὶ οὗτοι δὲ πάλιν κατὰ 30 ταυτὸν διάγοντες, δι' ἣν εἶχον ἀρετὴν, τῆς ἀποστολικῆς προσρήσεως ἔτυχον.

16 Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

Ἵνα μηδεμία φιλονεικία γένηται. τῷ τοὺς μὲν, οὕτως προειρῆσθαι, τοὺς δὲ, οὕτως. καὶ τοὺς μὲν, ὀνομαστὶ, τοὺς δὲ, ἀδιορίστως. καὶ τοὺς μὲν, μετὰ πλειόνων ἐγκωμίων, τοὺς δὲ, μετὰ ἐλαττόνων. ἀνακιρνᾷ πάλιν αὐτοὺς τῇ τῆς ἀγάπης ἰσοτιμίᾳ, καὶ τῷ ἁγίῳ φιλήματι. διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης, πάντα ἐκβάλλων 5 θορυβοῦντα αὐτοὺς λογισμὸν, καὶ μικροψυχίας ἀφορμήν. ἵνα μήτε ὁ μέγας καταφρονῇ τοῦ ἐλάττονος· μήτε ὁ μικρὸς βασκαίνῃ τῷ μείζονι. ἀλλὰ καὶ ὑπεροψία καὶ φθόνος ἀπελαύνηται, τοῦ φιλήματος τούτου πάντα καταπραύνοντός τε καὶ ἐξισοῦντος.

Θεοδωρήτου. Καὶ ἐπειδὴ ἁπῶν αὐτὸς αὐτοὺς οὐκ ἠδύνατο 10 περιπτύξασθαι, δι' αὐτῶν τοῦτο ποιεῖ. παρακελευσάμενος αὐτοῖς ἀλλήλους ἀσπάσασθαι, καὶ ἀσπάσασθαι "ἐν φιλήματι ἁγίῳ," σεμνῷ, καὶ σώφρονι, καὶ εἰλικρινεῖ, καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένῳ δόλου.

Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ. 15

Χρυσοστόμου. Ἵνα πᾶσαν ὡς εἴπομεν περιέλῃ φιλονεικίαν, οὐ μόνον αὐτοὺς ἀλλήλους ἀσπάσασθαι κοινῶς, ἀλλ' οὐ διῃρημένως κελεύει, ἀλλὰ καὶ τὸν παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἀσπασμὸν, κοινῶς αὐτοῖς διαπέμπεται. "ἀσπάζονται," λέγων, "αἱ ἐκκλησίαι τοῦ "Χριστοῦ." οὐκέτι τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα κατ' ἰδίων, ἀλλὰ κοινῶς 20 πάντας. ἀλλ' ἐπειδὴ τινὲς ἐζήτησαν πολλάκις, τί δήποτε ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ τοσούτους προσεῖπεν, ὅπερ ἐν ἑτέρᾳ οὐκ ἐποίησεν; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν. ὅτι διὰ τὸ μηδέπω ἑωρακέναι Ῥωμαίους τοῦτο ποιεῖ. καίτοι γε φησὶν, οὐδὲ Κολοσσαεῖς εἶδε, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν. ἀλλ' οὗτοι, δοκιμότεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, καὶ 25 ἐξ ἑτέρων πόλεων ἐκεῖ μεταστάντες, ὡς εἰς ἀσφαλεστέραν τινὰ καὶ βασιλικωτέραν πόλιν. ἐπεὶ οὖν ἐν ξένῃ διῆγον, καὶ ἔδει πολλῆς ἀπολαύειν ἀσφαλείας αὐτοὺς, καὶ τῶν αὐτῷ γνωρίμων ἦσαν τινὲς ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ διακονησάμενοι, πολλὰ καὶ μεγάλα ὑπὲρ αὐτοῦ παθόντες, εἰκότως αὐτοὺς συνίστησι διὰ τῶν γραμμά- 30 των. καὶ γὰρ οὐ μικρὰ ἦν ἡ Παύλου δόξα τότε. ἀλλὰ τοσαύτη, ὡς καὶ ἀπὸ γραμμάτων μόνων πολλὴν ἔχειν τὴν προστασίαν τοὺς τῶν γραφῶν ἀπολαύοντας. βουλόμενος τοίνυν αὐτοὺς εἶναι ἐν

ἀδείᾳ καὶ τιμῇ, προσεῖπεν ἕκαστον, κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καλλωπίζων αὐτούς.

17 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ σκοπεῖν τοὺς τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς διχοστασίας, παρὰ τὴν διδαχὴν ἣν ὑμεῖς 18 ἐμάθετε, ποιοῦντας. καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. οἱ γὰρ 5 τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ, καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ 19 εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο· χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν. 10

Χρυσοστόμου. *Πάλιν παραίνεσις, καὶ εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν. σκόπει δὲ πῶς προσηνῶς παραινεῖ. οὐκ ἐν τάξει συμβούλου, ἀλλ' ἐν τάξει ἱκέτου τοῦτο ποιῶν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς. καὶ γὰρ καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλεσε, καὶ ἱκετεύει. "παρακαλῶ "γὰρ ὑμᾶς," φησιν, "ἀδελφοί." εἶτα καὶ ἐναγωνίους ποιεῖ,* 15 *δεικνὺς τὸ δολερὸν τῶν ἐπηρεαζόντων. ὡς γὰρ οὐκ αὐτόθεν ὄντων δήλων, φησίν. "παρακαλῶ ὑμᾶς σκοπεῖν." τουτέστι περιεργάζεσθαι μετὰ ἀκριβείας, καὶ καταμανθάνειν καὶ διερευνᾶσθαι. τίνας, εἰπέ μοι; "τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν "διδαχὴν ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας." αὕτη γὰρ μάλιστα ἐκ-* 20 *κλησίας ἀνατροπή· τὸ διῃρῆσθαι. ἀπὸ γὰρ τῆς διχοστασίας, τὸ σκάνδαλον. ἡ δὲ διχοστασία, πόθεν; ἀπὸ τῶν δογμάτων τῶν παρὰ τὴν διδαχὴν τῶν Ἀποστόλων. τὰ δὲ δόγματα τὰ τοιαῦτα, πόθεν; ἀπὸ τοῦ γαστρὶ δουλεύειν, καὶ τοῖς ἄλλοις πάθεσιν. ὥστε οὐκ ἂν γένοιτο διχοστασία, εἰ μή τις παρὰ τὴν ἀποστολικὴν διδαχὴν* 25 *ἐπινοηθείη δόγμα. ὃ καὶ ἐνταῦθα δηλῶν, ἔλεγε, "παρὰ τὴν διδα- "χήν." καὶ οὐκ εἶπεν, ἣν ἐδιδάξατε, ἀλλ' "ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε." προκαταλαμβάνων αὐτούς, καὶ ἀκούσαντας καὶ καταδεξαμένους. καὶ τί ποιήσομεν τοῖς τὰ τοιαῦτα κακουργοῦσιν; οὐκ εἶπεν ὁμόσε χωρεῖτε, καὶ πυκτεύετε, ἀλλ' "ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν." εἰ μὲν γὰρ* 30 *ἐξ ἀγνοίας ἢ πλάνης τοῦτο ἐποίουν, ἔδει διορθοῦν. ἐπειδὴ δὲ ἑκόντες ἁμαρτάνουσιν, ἀποπηδᾶτε. εἶτα κωμῳδῶν τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς ταύτην ἐποίησαν τὴν διχο-*

στασίαν. "οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύ-
"ουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ." τοῦτο καὶ Φιλιππησίοις ἔλεγε
περὶ αὐτῶν, "ὧν Θεὸς ἡ κοιλία." ἐνταῦθα δέ μοι τοὺς ἐξ Ἰου-
δαίων δοκεῖ αἰνίττεσθαι, οὓς μάλιστα ἀεὶ διαβάλλειν εἴωθε ὡς
γαστριμάργους. καὶ ἡ μὲν ὑπόθεσις τῆς πλάνης, αὕτη. ὁ δὲ τρό- 5
πος τῆς ἐπιβουλῆς, ἕτερον πάλιν νόσημα, ἡ κολακεία. "διὰ γὰρ
"τῆς χρηστολογίας, φησὶν, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων."
καὶ καλῶς εἶπε "χρηστολογίας." μέχρι γὰρ τῶν ῥημάτων ἡ θε-
ραπεία. ἡ δὲ διάνοια, οὐ τοιαύτη, ἀλλὰ δόλου γέμουσα. καὶ οὐκ
εἶπεν ὑμᾶς ἐξαπατῶσιν, ἀλλὰ "τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων." καὶ 10
οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι ἀνεπαχθέστερον τὸ εἰρη-
μένον, φησὶν, "ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ, εἰς πάντας ἀφίκετο." τοῦτο
δὲ ποιεῖ, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς ἀναισχυντῆσαι, ἀλλὰ τοῖς ἐγκωμίοις
προσκαταλαμβάνων, καὶ τῷ πλήθει τῶν μαρτύρων προκατέχων
αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐγὼ, φησὶν, μαρτυρῶ μόνος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ 15
οἰκουμένη. καὶ οὐκ εἶπεν, ἡ γὰρ ὑμῶν σύνεσις, ἀλλ' "ἡ ὑμῶν
"ὑπακοή." τουτέστιν, ἡ πειθώ. ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἦν μαρτυ-
ροῦντος πραότητα. ἀλλὰ καὶ τὸ, "χαίρω οὖν τὸ, ἐφ' ὑμῖν," οὐ
μικρὸν ἐγκώμιον.

Γεννάδιου. Παραινεῖ τοίνυν αὐτοὺς τὰς τοῦ Πέτρου κατέχειν 20
παραδόσεις, φυλαττομένους τὴν Ἰουδαϊκὴν τερατολογίαν. οὓς κα-
λῶς οὐχὶ τῷ Χριστῷ δουλεύειν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν, ἔφη, κοιλίᾳ. διὰ
τὸ μονονουχὶ τὴν εὐσέβειαν αὐτοὺς ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν βρω-
μάτων ὁρίζεσθαι. οὔκουν καλῶς ἔχει ὑμῖν, φησὶν, διαβοηθεῖσιν
ἐπὶ τῇ περὶ τὴν πίστιν εὐγνωμοσύνῃ, οὔτε αὐτοὺς τῆς εὐκλείας 25
ἀποστερῆσαι παρακρουσθέντας, οὔτε τὴν ἡμετέραν ὑπὲρ τῆς ὑμε-
τέρας εὐδοκιμήσεως ἀμβλῦναι χαράν.

Θεοδωρήτου. Εὐλογίαν δὲ, τὸν ἔπαινον ἐκάλεσε. πλὴν αἰνίτ-
τεται καί τινας ἐξ αὐτῶν ὑπαχθέντας. "ἐξαπατῶσι γάρ," φησιν,
"τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων." οὐ κακοήθειαν μέντοι ἀλλὰ ἁπλότητα 30
ᾐτιάσατο.

Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθὸν, ἀκε-
ραίους δὲ εἰς τὸ κακόν.

Χρυσοστόμου. Μετὰ τὸν ἔπαινον, νουθεσία. ἵνα γὰρ μὴ τῶν

ἐγκλημάτων ἀπαλλάξας αὐτοὺς, ὡς λανθάνοντας ῥαθυμοτέρους ἐργάσηται, πάλιν αὐτῶν καθάπτεται ἀνυπόπτως. τοῦτο γὰρ αἰνιττομένου ἐστὶν, ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ παρήγοντο.

Γενναδίου. Βούλομαι οὖν φησιν γινώσκειν μὲν ὑμᾶς τὰ τοῖς καλοῖς ἐναντία. καὶ εἶναι πρὸς τὸ, τὸ ἀγαθὸν ποιῆσαι σοφοὺς, 5 ἀφελεῖς δὲ καὶ ἀπανούργους ὑπάρχειν, καὶ κακίας ἁπλῶς ἀμαθεῖς.

Θεοδωρήτου. Τοῦτον καὶ ὁ Κύριος τοῖς Ἀποστόλοις τὸν νόμον παρήνεγκε, "γίνεσθε," λέγων, "φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέ-"ραιοι ὡς αἱ περιστεραί." βούλεται δὲ καὶ ὁ δεσποτικὸς καὶ ἀποστολικὸς λόγος ἀποτίθεσθαι μὲν τὰς παρὰ τῶν δυσμενῶν προσ- 10 φερομένας ἐπιβουλὰς, ἥκιστα δὲ τοὺς ἀδικοῦντας ἀμύνεσθαι.

Θεοδώρου. Ἀκεραιότης μὲν γὰρ καὶ ἁπλότης ἄνευ φρονήσεως, μωρία ἐστίν. ἀκεραιότητος δὲ μὴ προσούσης, φρόνησις καθ' ἑαυτὴν εἰς μωρίαν ἐκπίπτει.

Ἐκ τῶν Ἀσκητικῶν. Ἔστι δὲ φρόνησις μὲν καὶ σοφία τὸ 15 μετὰ περισκέψεως καὶ κατανοήσεως τοῦ δυνατοῦ καὶ τῆς εὐοδίας ποιεῖν τί. ἀκεραιότης δὲ, τὸ μηδὲ εἰς ἔννοιαν ἐλθεῖν τοῦ ἀμύνασθαι τὸν ἐπιβουλεύοντα, ἐπιμένειν δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ κατὰ τὸ, "ὑμεῖς δὲ "τὰ ἀγαθὰ ποιοῦντες, μὴ ἐκκακεῖτε."

20 Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν Σατανᾶν ὑπὸ 20 τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.

Χρυσολόγου. Ἐπειδὴ ἐμνήσθη τῶν διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα ποιούντων, εἶπεν εἰρήνης Θεόν· ἵνα θαρρήσωσι περὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς. ὁ γὰρ ταύτῃ χαίρων, τὰ λυμαινόμενα αὐτὴν 25 καταλύσει. καὶ οὐκ εἶπεν ὑποτάξει, ἀλλ' ὃ μεῖζόν ἐστι "συν-"τρίψει." καὶ οὐκ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατηγοῦντα αὐτῶν τὰ τοιαῦτα Σατανᾶν. καὶ οὐχ ἁπλῶς συντρίψει, ἀλλ' "ὑπὸ "τοὺς πόδας ὑμῶν," ὥστε αὐτοὺς τὴν νίκην ἄρασθαι, καὶ τῷ τροπαίῳ γενέσθαι λαμπρούς. καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ ἡ παραμυθία 30 πάλιν. ἐπήγαγε γὰρ, "ἐν τάχει." τοῦτο δὲ ὁμοῦ καὶ εὐχὴ καὶ προφητεία ἦν. ἀνέμνησε δὲ αὐτοὺς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος, εἰπὼν, "ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν." ἵνα

προθυμοτέρους ἐργάσηται. εἰ γὰρ τῶν πολὺ χαλεπωτέρων ἀπηλλάγητε, καὶ ἀπηλλάγητε χάριτι μόνον, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἐλαττόνων ἀπαλλαγήσεσθε, ὅτε καὶ φίλοι γεγόνατε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισηνέγκατε. ὁρᾷς πῶς οὔτε εὐχὴν χωρὶς ἔργων, οὔτε ἔργα χωρὶς εὐχῆς τίθησι; μαρτυρήσας γὰρ αὐτοῖς τὴν ὑπακοὴν, τότε 5 ἐπηύξατο, δεικνὺς ὅτι ἀμφοτέρων δεόμεθα, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ· εἰ μέλλοιμεν μετὰ ἀκριβείας σώζεσθαι.

21 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου.

Χρυσοστόμου. Εἶδες πάλιν τὰ συνήθη ἐγκώμια; 10

Θεοδωρήτου. Ὁ μὲν γὰρ ἐπίσημον ἔχει τοῦ ἔργου τὴν κοινωνίαν, οἱ δὲ τὴν συγγένειαν. τοῦ δὲ συγγενοῦς ὁ συνεργὸς πολλῷ τιμαλφέστερος. οὗτος δέ ἐστι Τιμόθεος, ὃν ἐν Λύστροις περιέτεμε, πρὸς ὃν τὰς δύο γέγραφεν Ἐπιστολάς.

Χρυσοστόμου. Τούτου δὲ τοῦ Ἰάσονος, καὶ ὁ Λουκᾶς μέμνη- 15 ται, καὶ τὴν ἀνδρίαν αὐτοῦ παρίστησι λέγων, ὅτι "ἦγον αὐτὸν "ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βοῶντες." καὶ τοὺς ἄλλους δὲ εἰκὸς εἶναι τῶν ἐπισήμων. οὐ γὰρ ἁπλῶς συγγενῶν μέμνηται, εἰ μὴ κατὰ τὴν εὐσέβειαν εἶεν ἐοικότες αὐτῷ.

22 Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος, ὁ γράψας τὴν Ἐπι- 20 στολὴν, ἐν Κυρίῳ.

Χρυσοστόμου. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον ὑπογραφέα εἶναι Παύλου. πλὴν οὐχ ἵνα ἑαυτὸν ἐγκωμιάσῃ, ταῦτα λέγει, ἀλλ' ἵνα θερμὴν ἐπισπάσηται παρ' αὐτῶν τὴν ἀγάπην ἀπὸ τῆς διακονίας. 25

Θεοδωρήτου. Εἷς δὲ ἦν καὶ οὗτος τῶν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἠξιωμένων. οὗ δὴ χάριν καὶ τῆς ἁγίας ψυχῆς τὰς ὠδῖνας διὰ τῆς γλώττης δεχόμενος, ἐνθεῖναι ταύτας προσετάχθη τῇ χάρτῳ.

23 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάϊος ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλη- 30 σίας ὅλης.

Χρυσοστόμου. Εἶδες, οἷον αὐτῷ τὸν στέφανον ἔπλεξε, τοσαύ-

την φιλοξενίαν μαρτυρήσας, καὶ ὁλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγὼν τὴν ἐκείνου; τὸν γὰρ ξένον ἐνταῦθα τὸν ξενοδόχον φησίν. ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι Παύλου ξενοδόχος ἦν, μὴ τῆς φιλοτιμίας αὐτὸν θαύμαζε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀκριβείας· εἰ μὴ γὰρ ἦν ἄξιος τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκείνου, οὐδ᾽ 5 ἂν ἐκεῖνος ἐκεῖ κατηχήθη. ὁ γὰρ πολλὰ τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ σπουδάζων ὑπερβαίνειν, οὐκ ἂν τοῦτον παρέβη τὸν νόμον, τὸν κελεύοντα περιεργάζεσθαι τοὺς ὑποδεχομένους, καὶ παρὰ τοῖς ἀξίοις κατάγεσθαι.

Θεοδωρήτου. Κορίνθιος δὲ ἦν οὗτος. καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐν τῇ 10 πρὸς Κορινθίους ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος.

Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἔραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κούαρτος ὁ ἀδελφός.

Χρυσοστόμου. Οὐχ ἁπλῶς προσέθηκεν "ὁ οἰκονόμος τῆς πό-"λεως," ἀλλ᾽ ὥσπερ Φιλιππησίοις ἔγραψεν, "ἀσπάζονται ὑμᾶς 15 "οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας," ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τῶν μεγάλων τὸ κήρυγμα ἥψατο, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ ἀξιώματος μέμνηται· τὸ αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζων, καὶ δεικνὺς ὅτι τῷ προσέχοντι, οὐδὲ πλοῦτος κώλυμα γίνεται, οὔτε ἀρχῆς φροντίδες, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. 20

Θεοδωρήτου. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος, οἰκονόμος ἦν τῆς πόλεως. ὡς κηδεμονίαν πάντως ἐμπεπιστευμένος τινά.

24 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. ἀμήν.

Χρυσοστόμου. Εἶδες πόθεν ἄρχεσθαι δεῖ, καὶ ποῦ τελευτᾶν 25 πανταχοῦ; καὶ γὰρ τὸν θεμέλιον ἐντεῦθεν κατέβαλε τῆς Ἐπιστολῆς, καὶ τὸν ὄροφον ἐντεῦθεν ἐπέθηκεν· ὁμοῦ καὶ ἐπευχόμενος τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων αὐτοῖς, καὶ πάσης ἀναμιμνήσκων τῆς εὐεργεσίας. τοῦτο γὰρ μάλιστα διδασκάλου γενναίου, τὸ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐχαῖς ὠφελεῖν τοὺς μαθητευομένους. διὸ 30 καὶ ἔλεγεν, "ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου "προσκαρτερήσομεν."

Θεοδωρήτου. Πάλιν οὖν τῆς πατρικῆς εὐλογίας μετέδωκε,

καὶ τῇ τοῦ Κυρίου χάριτι, καθάπέρ τινι ἀδαμαντίνῳ περιέβαλε τείχει. ταύτης καὶ ἡμεῖς μεταλάβοιμεν, ἵνα κρείττους γενώμεθα τῶν ἐπιβουλῶν, καὶ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἀπλανῶς διοδεύσοιμεν, ὑπ' αὐτῆς φωτιζόμενοι· καὶ ἴχνεσι τοῖς ἀποστολικοῖς ἀκολουθήσαντες, ἀξιωθῶμεν ἰδεῖν τὸν διδάσκαλον. καὶ διὰ τῆς ἐκείνου πρεσβείας, 5 τῆς δεσποτικῆς ἀπολαύσωμεν εὐμενείας, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν. χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. μεθ' οὗ, τῷ Πατρὶ, σὺν τῷ Παναγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει, τιμὴ καὶ μεγαλοπρέπεια, νῦν, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. 10

INDEX AUCTORUM

E QUIBUS CATENA IN EP. AD ROM. CONTEXTA EST.

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S.T.P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS V.

IN EPISTOLAS S. PAULI AD CORINTHIOS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

MONITUM LECTORI.

COMMENTARIUM in primam Sancti Pauli ad Corinthios Epistolam, quem ineditum antehac nunc publici juris facimus, nobis suppeditavit Codex Regius Paris. 227, cujus hæc est e Catalogo descriptio: "Codex "chartaceus olim Bigotianus, quo continetur Catena in "primam Pauli ad Corinthios Epistolam e veterum "scriptis collecta. (seq. Auctorum nomina.) Is Codex "sæculo decimo sexto videtur exaratus. Librarius in "primis paginis undecimi sæculi scripturam satis feli-"citer imitatus est." Nec quidem dubitandum est hunc Codicem ex antiquissimo exemplari descriptum fuisse, quoniam nobis servavit magnam partem operis, quod jam pridem ævo absumptum fuisse, et ne Latina quidem Versione aliquatenus servatum, videbatur. Origenis dicò in primam Sancti Pauli Epistolam ad Corinthios Commentarii.

Id tantum exstitisse cognoveramus ex Hieronymi Epistola ad Pammachium, (Ep. XXXI. al. LII.) ubi ait eum Patrem Ecclesiæ fuisse inter eos, qui hanc S. Scripturæ partem latissime interpretati sint. Gaudemus igitur quod nunc nostri Codicis ope ejus antiqui Scriptoris Reliquiæ ampliores evasuræ sint. Post Origenem sæpissime ad partes vocantur, Joannes Chrysostomus, Theodoretus, et illi quidem editi; inediti vero, Cyrillus, Severianus, Theodorus Mopsuestenus.

Ultimo loco ponendi sunt recentiores Scriptores Photius et Œcumenius, in qua sola parte Codex noster cum editis Catenis conspirat, quæ vulgo Œcumenio auctori adscribuntur: sed falso ut opinor; cum ejus nomen huc et illuc tantum in margine optimorum Codicum adscriptum legatur.

Non æque feliciter res nobis cessit quoad Interpretes in secundam Epistolam ad Corinthios. Nam Codices plerumque cum Editis libris consentire inventi sunt, et parum quod novi esset continere. Melior aliquantum præ ceteris atque accuratior nobis visus est Codex Reg. 223, qui est membr. atque manu Theopempti Lectoris anno Chr. 1045 exaratus. Is quidem Œcumenianæ est familiæ, et Scholia potius quam justam Catenam e Patribus contextam referre videtur. Adhibuimus præterea Specimina quædam e Cod. 216. qui membr. est, olim Mediceus et sæculo decimo ineunte exaratus, et licet ejusdem familiæ cum priore, tamen in multis diversus abit.

Denique contulimus cum editis Œcumenii qui feruntur commentariis in binas Epistolas ad Corinthios antiquissimum et optimæ notæ Codicem Bodleianum Auct. T. I. 7. olim Meermann. e cujus margine multa supplevimus atque correximus in libro Paris. edito Ann. 1631. qui plurimis erroribus depravatur.

Paucula insuper adjecimus e Cod. Roe 16. qui ejusdem est familiæ cum priore, sed tamen discrepat nonnullis in locis, quod, ut jam notavi (in Præf. ad Cat. in S. Matt. Ev. p. xv.) de toto hoc Codicum genere verum est.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, ἑωρακὼς αὐτοὺς ἤδη καὶ διδάξας, ὑπομιμνήσκων δὲ ὅμως διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύ- 5 της. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. Κορίνθιοι ἐκ φιλονεικίας συναγόμενοι, ἐσχίζοντο ταῖς γνώμαις, καὶ λοιπὸν ἦν ἐν αὐτοῖς σχίσματα. καὶ ὄντων τῶν σχισμάτων, παρεβλέποντο τὸν λαβόντα τὴν μητρυιάν. ἄλλοι δὲ ἤθελον καταλιμπάνειν τὰς ἰδίας[a] γυναῖκας, προφάσει τῆς ἐγκρατείας. τινὲς δὲ[b] ἐν εἰδωλείοις 10 ἤσθιον, ὡς ἀδιαφόρων ὄντων τῶν εἰδωλοθύτων. ἄλλοι δὲ, τοὺς μὲν ἄλλους ἐξουθένουν, τοὺς δὲ λαλοῦντας γλώσσαις ἐθαύμαζον. καὶ τέλος ἠπάτηντο καὶ εἰς τὸ περὶ ἀναστάσεως μυστήριον, λέγοντες μὴ ἐγείρεσθαι τὴν σάρκα ταύτην. τούτων πάντων ἐν Κορίνθῳ κινουμένων, γράφουσιν οἱ λαοὶ τῷ Ἀποστόλῳ. καὶ λοιπὸν πρὸς 15 πάντα ἀντιγράφει. καὶ πρῶτον μὲν, μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν φρονήσει καὶ γνώσει. οὐκ ἀποδέχεται δὲ[c] αὐτοὺς ποιοῦντας σχίσματα[d], ἀλλὰ καὶ συμβουλεύει, μὴ ἐν λόγῳ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ δυνάμει ἡγεῖσθαι. ἔπειτα ἐπιτιμήσας τῷ τὴν μητρυιὰν λαβόντι, καὶ παραινέσας μὴ ἔχειν κρίματα πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν[e] περὶ ὧν 20 ἔγραψαν ἀποκρίνεται· περὶ μὲν τοῦ γάμου διδάσκων ἄρρηκτον εἶναι τὴν συζυγίαν, καὶ ἐν καιρῷ μόνῳ σχολάζειν, διὰ τὴν εὐχήν. διὰ δὲ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς τὴν ἐγκράτειαν, γράφει περὶ παρθενίας, ὅτι οὐ κατὰ ἀνάγκην, ἀλλὰ πειθοῖ τοῦτο γινέσθω[f]. εἶτα περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, ἵνα μὴ καταχρῶνται τῇ γνώσει, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ 25 πολιτεύωνται[g]. κωλύει οὖν τὰ ἐν εἰδωλείῳ[h] συμπόσια, ἵνα μὴ

[a] ἰδίας om. R. [b] τ. δὲ καὶ R. [c] δὲ om. R. [d] τὰ σχ. R.
[e] λοιπὸν om. R. [f] γενέσθαι R. [g] πολιτεύονται R. [h] εἰδωλίῳ R.

σκανδαλίζωνται οἱ μικροί. εἶτα περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων γράφει, ἵνα μὴ διαφέρωνται ἐν τοῖς χαρίσμασι, μηδὲ προκρίνωσι τὸν ἔχοντα χάρισμα τόδε, τοῦ ἔχοντος τόδε. πάντα γὰρ τοῦ αὐτοῦ[i] *Πνεύματος εἶναι λέγει. καὶ λοιπὸν περὶ ἀναστάσεως διδάσκει, ὅτι ἡ σὰρξ ἐγείρεται, ἀποθνήσκουσα μὲν φθαρτὴ*[k]*, ἐγειρομένη δὲ ἄφθαρτος κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν. τὴν δὲ ἀνάστασιν, ἀπὸ τοῦ ἐγηγέρθαι*[l] *τὸν Χριστὸν συνίστησι. καὶ τέλος*[m] *παραινετικοὺς λόγους εἰς τὰ ἤθη γράφει, καὶ περὶ λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παραγγέλλει, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.* 5

Θεοδωρίτου. *Ὁρῶν ὁ Δαίμων οὕτω πολυάνθρωπον τὴν Κόρινθον, καὶ εἰδωλολάτριν πεπιστευκυῖαν Θεῷ, παρασκευάζει τινὰς ἐκ τῶν παρὰ σφίσι πλουσίων καὶ φιλοσόφων αὐτοχειροτονήτους προστατεῖν τοῦ δήμου ἐν τοῖς πνευματικοῖς πράγμασιν, ὡς λοιπὸν τοῦ λαοῦ πολλοὺς, τοὺς μὲν τοῖς πλουσίοις ὡς δυνατοῖς προσχωρῆσαι, τοὺς δὲ τοῖς*[n] *φιλοσόφοις ὡς πλέον*[o] *διδάσκειν δυναμένοις παρὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου διδαχὴν, ὡς ἐκ τούτου σχίσματα καὶ ἔριδας γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς. ἔγραψαν οὖν τῷ Παύλῳ διὰ Φορτουνάτου*[p]*, καὶ Στεφάνου*[q]*, καὶ Ἀχαϊκοῦ, περὶ γάμου καὶ παρθενίας, δι' ὧν*[r] *καὶ ἀντιγράφει αὐτοῖς, καὶ περὶ τούτων καὶ περὶ ἄλλων, συναποστείλας καὶ τὸν Τιμόθεον. ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπονοίας ἦσαν τὸν λαὸν διανειμάμενοι οἱ πλούσιοι καὶ φιλόσοφοι, τῆς ἀπονοίας διορθοῦται τὸ πάθος ἐν πρώτοις.* 10 15 20

[i] *αὐτοῦ* om. R. [k] Sic R. *σαρκὶ* Ed. Œcum. [l] *ἐγείρεσθαι* R.
[m] *εἰς τέλος* R. [n] *τοῖς* om. R. [o] *πλ. τι* R. [p] Sic R. *Φουρτ.* Ed.
[q] *Στεφανᾶ* R. [r] *δι' ὃ* R.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΡΩΤΗΣ.

α'. Περὶ τοῦ μὴ διχονοεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ.

β'. Κατὰ πορνῶν καὶ πορνείας, καὶ τῶν τούτοις κοινωνούντων.

γ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖσθαι δικῶν, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων.

δ'. Περὶ γάμου καὶ χηρείας καὶ ἀγαμίας.

ε'. Περὶ διαφορᾶς ἐδεσμάτων, καὶ ἀποχῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος.

ς'. Περὶ σχήματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐν εὐχαῖς καὶ προφητείαις.

ζ'. Περὶ κοινωνίας θεοπρεποῦς, οὐ πλησμονικῆς.

η'. Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων, καὶ οἰκονομίας αὐτῶν.

θ'. Περὶ ἀναστάσεως σωμάτων καθολικῆς.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΠΡΩΤΗ.

1 ΠΑΥΛΟΣ *κλητὸς Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ* 5
2 *θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός· τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν.* 10

Καὶ αὐτὸ τὸ προοίμιον τὸν τῆς κατηγορίας μηνύει σκοπόν· διδάσκει γὰρ αὐτοὺς μὴ ἑαυτοῖς θαρρεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ σεσωκότι Θεῷ μέγα φρονεῖν· διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἀποστολικῆς κλήσεως ἐμνημόνευσε· μονονουχὶ λέγων, ὑμεῖς μὲν ἑαυτοὺς ἐξ ἀνθρώπων ὀνομάζετε, ἐγὼ δὲ ἐμαυτὸν ἀπὸ τοῦ καλέσαντός με καὶ ἀποστεί- 15 λαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐνταῦθα τοῦ μὲν καλέσαντος τὸ πᾶν· τοῦ δὲ κληθέντος ὁ[a] ὡς εἰπεῖν γίνεται.

Σευηριανοῦ. Τοῦτο οὐκ ἁπλῶς προσέθηκεν. ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι Θεοῦ θέλημα τὸ πάντας ἀπὸ Χριστοῦ λέγεσθαι, καὶ τὸ Ἀπο- 20 στόλους εἶναι.

Θεοδωρίτου. Καὶ τοῦτο τῆς διαφωνίας ὡσαύτως κατηγορεῖ. Πατρὸς γὰρ καὶ Υἱοῦ τὴν συμφωνίαν ἀπέδειξεν. διδάσκει δὲ ἡμᾶς καταταυτὸν ὡς ἀδιαφόρως ταῖς προθέσεσι κέχρηται[b]. ἐνταῦθα γὰρ τὴν "διὰ" ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τέθεικεν. 25

Κυρίλλου. Ἀπεστάλθαι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος παρὰ Χριστοῦ, εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐστὶ

[a] οὐδὲν vid. leg. [b] κέχριται Cod.

τὸ "διὰ θελήματος Θεοῦ." ἐπειδὴ γὰρ δι' Υἱοῦ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστι τοῦ Πατρός. δι' αὐτοῦ πάλιν τοὺς ἁγίους εἰς ἀποστολὴν προκεχειρῆσθαι φαμέν.

Θεοδωρίτου. Σοφῶς δὲ τοὺς παρ' ἑκάστοις τετιμημένους, ὥσπερ καὶ τὸν Σωσθένην τοῖς ἐν Κορίνθῳ διεγνωσμένοις, καὶ 5 ἁπάσης ἐπιεικείας ἐμπλέω δέχεται συνεπιστέλλοντας. Οἷον ἐκδυσωπῶν τοὺς ἔσθ' ὅτε τε πρὸς τοῦτο ἰόντας ἀντανίστασθαι τολμᾶν τοῖς παρ' αὐτοῦ κηρύγμασιν, ἢ καὶ μὴ εὖ πεποιῆσθαι λέγειν αὐτά. Τοῦτον ὑπολαμβάνω Κορίνθιον εἶναι. μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ τῶν Πράξεων ἱστορία· καὶ διδάσκει ἡμᾶς ὁ μακάριος Λουκᾶς ὡς 10 ἁρπάσαντες αὐτὸν ἐπὶ τοῦ Γαλλίωνος οἱ Ἕλληνες, λίαν ᾐκίσαντο τοῦτον.

Σευηριανοῦ. Ὁμοῦ μὲν ὡς γνώριμον τοῖς Κορινθίοις ἑαυτῷ συντάττει, καὶ τὸν τύφον τῶν ἐπὶ λόγοις ἐπαιρομένων καταστέλλει.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὴν κακῶς γεγενημένην συνάπτει διαίρεσιν· μίαν 15 ἐκκλησίαν καὶ Θεοῦ τούτους ἀποκαλῶν· προστίθησι δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐκ ἐν τῷ δεῖνι.

Κυρίλλου. Ὅτι ὀνήσει τῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις, οὐ μόνον Κορινθίους, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἐν Χριστῷ κεκλημένους εἰς τὸν διὰ πίστεως ἁγιασμὸν, διατρανοῖ λέγων "ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ," 20 ἕως "ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν." ὁ μὲν γὰρ νόμος οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ κεκέλευκε τοῦτο δρᾶν, ἀλλ' εἰς τὸν θεῖον αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν ἀφικνεῖσθαι· ἐδεδίει γὰρ τῆς παρ' αὐτοῖς διανοίας ὡς εἰκὸς τὸ εὐμετακόμιστον· μὴ ἄρα πως προσκυνεῖν ἢ θύειν ἐν παντὶ τόπῳ κεκελευσμένοι, πρόφασιν τῆς εἰς τὰ αἰσχίω 25 μεταβολῆς τὸν νόμον [c] καὶ προσκυνήσειαν τοῖς γλυπτοῖς· ναοὺς ἑαυτοῖς ἱστῶντες καὶ βωμούς. ἐπειδὴ δὲ κεκλήμεθα λοιπὸν οἱ ἐξ ἐθνῶν διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀσφάλειαν πεπλουτήκαμεν, προσκυνεῖν τετάγμεθα οὐκ ἐν γε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἅπαντες, 30 ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ· καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ διὰ τῶν προφητῶν λεγόμενον· "καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου "αὐτοῦ·" ἐπιστέλλει δὴ οὖν ἅμα Σωσθένει τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστηκεν ὁ Χριστός· καὶ τίς αὐτὴν

[c] ποιήσειαν aut aliud verbum excidit.

ὦπτο; πάντες οἱ ἡγιασμένοι καὶ κεκλημένοι διὰ Χριστοῦ πρὸς δικαίωσιν· "ἐπικαλούμενοί τε τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν παντὶ τόπῳ "αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν·" τουτέστιν, εἴτε ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῇ, εἴτε ἦν ἐν ταῖς τῶν ἐθνῶν πόλεσί τε καὶ χώραις. Θεὸν δὲ κατὰ φύσιν διακηρύττει Χριστὸν, καὶ σὺν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ τῷ 5 Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν δόξαν πραγματεύεται· Θεοῦ μὲν γὰρ Ἐκκλησίαν ὀνομάζει, τοὺς ἡγιασμένους. Χριστῷ δὲ πάλιν αὐτοὺς προσνέμει λέγων· "εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ "ἔστιν αὐτοῦ."

Σευηριανοῦ. Σκοπῆσαι δεῖ πῶς ἐν ὀλίγοις ῥητοῖς πολλάκις 10 μέμνηται Χριστοῦ Ἰησοῦ. ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων διδάσκων ὡς ἀπ' οὐδενὸς ἑτέρου καὶ ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀνομάζεσθαι προσήκει. καὶ τὸ τραῦμα τὸ ἀπὸ τῶν διαμερισμῶν τῶν διαφόρων ἐπονομασιῶν τῇ συνεχεῖ τῆς μνήμης Ἰησοῦ Χριστοῦ θεραπεύων. "ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." οὐκ ἄνθρωπός σε 15 φησὶν ἡγίασεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ.

Θεοδωρίτου. Καλεῖ αὐτοὺς κλητοὺς καὶ ἁγίους· καὶ συνάπτει τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην πεπιστευκόσι· διδάσκων ὡς οὐκ αὐτοὺς μόνους ὁμονοεῖν προσήκει, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τῷ σωτηρίῳ πεπιστευκότας κηρύγματι, ἓν ἔχειν φρόνημα δεῖ. αὕτη 20 δὴ εἰς ἓν σῶμα συντελοῦντας τοῦ δεσπότου Χριστοῦ.

Σευηριανοῦ. Εἰ γὰρ ἄνθρωπον, φησὶ, ἐπικαλῇ, ἀπὸ τούτου καλοῦ. εἰ δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν, ἀπὸ τούτου ὀνομάζου, ὃν ἐπικαλῇ. καλῶς δὲ τὸ "σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις." οὐ γὰρ ὑμεῖς μόνοι, ἀλλὰ πάντες οἱ πανταχοῦ πιστεύοντες Χριστὸν καλοῦσι. 25 καὶ ἀπὸ τούτου ὀνομάζονται, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων. μὴ τοίνυν μόνοι ξενίσητε, ἀσεβῆ καινότητα ἐπεισάγοντες· καὶ οὐκ εἶπεν σὺν πᾶσι τοῖς καλοῦσι τὸ ὄνομα, ἀλλὰ "τοῖς ἐπικαλουμένοις·" Θεὸν δεικνὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Θεὸν γάρ τις ἐπικαλεῖται, ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν. εἰ πᾶς τόπος τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπι- 30 καλούμενός ἐστι, μιμεῖσθε τοὺς πολλούς· ἀλλὰ μὴ μόνοι ξένον τί ποιεῖτε[a] παρὰ τοὺς ἄλλους· τὸ δὲ "αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν," τῷ Κυρίῳ συνήρμοσται. ἀντὶ τοῦ, καὶ ἡμεῖς οἱ γράφοντες, καὶ ὑμεῖς οἱ τῶν γραμμάτων ἀπολαύοντες, ἕνα Κύριον ἔχομεν Ἰησοῦν.

[a] ποιεῖται Cod.

Ὠριγένους. Εἰ καὶ πρὸς Κορινθίους τὰ γράμματά ἐστι γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἐν πᾶσι τῇ γῇ μέμνηται πιστῶν· δεικνὺς ὅτι τὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης μίαν δεῖ εἶναι Ἐκκλησίαν, τόποις πολλοῖς κεχωρισμένην. καὶ πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐν Κορίνθῳ. εἰ δὲ τόπος χωρίζει, ἀλλ' ὁ[b] αὐτοὺς συνάπτει 5 κοινὸς ὤν[c]. τοῦτο οὖν λέγει· χάρις καὶ εἰρήνη ὑμῖν τοῖς Κορινθίοις ἡγιασμένοις κλητοῖς γενομένοις· ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ἐπικαλουμένων τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν.

Ὠριγένους. Εἰ πάντες ἦσαν Ἐκκλησία, τίς ἔτι χρεία προκεῖσθαι[d] "σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις;" εἰ πάντες ὁμοίως 10 ἐπεκαλοῦντο, τίς χρεία μὴ πᾶσιν ἢ ἐπικαλουμένοις γεγράφθαι μόνον. ἀλλὰ περὶ αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ παρεστήσαμεν, ὡς μόνους τοὺς ἐπαινετοὺς χρηματίζειν Ἐκκλησίαν ὀφείλονται· τοὺς δὲ ψεκτοὺς οὐκ ἅπαντας μὲν ἔτι πάλαι ὄντας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλ' ἐπικαλουμένους· οὐ μὴν ἤδη καὶ Ἐκκλησία. σπεύσωμεν οὖν 15 ἀπὸ τοῦ ἐπικαλεῖσθαι, εἰς τὸ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἄσπιλον καὶ ἄμωμον.

Θεοδωρίτου. Ἑκάτερα συνυπακούεται, τά τε τῶν γραφόντων προσώπων τῶν Κορινθίων πρὸς οὓς τὸ γράμμα ἐγίνετο. ἀντὶ τοῦ, ἐγώ τε καὶ Σωσθένης γράφομεν μετὰ πάντων τῶν παρ' ἡμῖν, 20 ταύτην ἀσπαζομένων τὴν ἐπίκλησιν. κοινωνούς τε τῆς τοῦ γράφειν αὐθεντείας τοὺς παρ' ἡμῖν τοιούτους ἅπαντας λαμβάνοντες· καὶ τὸν τῆς προσηγορίας ταύτης ἀλλότριον, εἰς τὴν κοινωνίαν ταύτην οὐκ εἰσδεχόμενοι. ὑμῖν δὲ τοῖς Κορινθίοις ἐπιστέλλομεν ταῦτα τοῖς ἡγιασμένοις ἐν Χρίστῳ, καὶ δι' αὐτοῦ κεκλημένοις, μετὰ 25 πάντων ἅπαξ ἁπλῶς τῶν παρ' ὑμῖν ταύτην ἀσπαζομένων τὴν προσηγορίαν.

Φωτίου. Μὴ γὰρ νομίσῃς ὅτι ἐμαυτῷ περιποιούμενος τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, ὑμῖν μέλλω καθαίρειν τῆς ἐπὶ τοῦτο φυσιώσεως· ἰδοὺ γὰρ καὶ Σωσθένην ἐμαυτῷ συντάττω, καὶ ἀδελ- 30 φὸν καλῶ, καὶ σὺν αὐτῷ ἐπιστέλλω, κοινοποιούμενος τὰ ἐμά. διὰ τί οὖν ὑμᾶς ἐγκόπτω; ὅτι ἐπιβλαβὲς ὑμῶν τὸ ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ φύσημα· ὑμᾶς τὲ γὰρ οὐδὲν ὀνίνησι, τούς τε πειθομένους ἐξίστησι τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας· καὶ τὸ κοινὸν μερίζει τῆς Ἐκκλησίας σῶμα. "σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου." 35

[b] Vid. leg. ὁ Χριστός. [c] κοινόων Cod. [d] προκεῖσθε Cod.

ὅσον ἐκεῖνοι καὶ ἀλλήλων διεσχίζοντο, τοσοῦτον αὐτὸς ἐφιλονείκει καὶ τοῖς πόρρω κατοικοῦσι συνάπτων αὐτούς· διὸ μέλλων αὐτοῖς προσφωνεῖν τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰπὼν "κλη-"τοῖς ἁγίοις," αὐτίκα συνῆψε "σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις" καὶ ἑξῆς. Καὶ ὑμῖν φησὶ καὶ σύμπασιν εἴη ἡ ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς 5 χάρις καὶ εἰρήνη· "ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν." ἐπειδὴ εἰπὼν "σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου," ἐπή-γαγεν μόνον τὸ ἡμῶν, ἐπιδιορθούμενος καὶ δεικνὺς κοινὸν αὐτὸν Κύριον καὶ δεσπότην ἁπάντων ὄντα, προστίθησιν "αὐτῶν τε καὶ "ἡμῶν·" εἰ δὲ κοινὸς ἁπάντων Κύριος, οὐ μόνον ἡμῶν ἀλλὰ καὶ 10 τὸν ἁπανταχοῦ, τί σχιζόμενοι ἀλλήλων καὶ τὴν κοινὴν ἐξ ὧν τέμνεσθε καθυβρίζοντες κυριότητα, ἑτέροις καὶ ἑτέροις ἑαυτοὺς διανέμετε;

3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ 4 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάν- 15 τοτε περὶ ὑμῶν, ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ τῇ δοθείσῃ 5 ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν 6 αὐτῷ, ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρ-τύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν.

Κυρίλλου. Χάριτι στεφανοῖ τοὺς πεπιστευκότας τῇ παρὰ 20 τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. συνδοτήρ τέ ἐστι καὶ συγχορηγὸς τῷ γεγεννηκότι, τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν, καὶ διανομεὺς τῶν ἐξ οὐρανοῦ χαρισμάτων. καὶ αὐτός ἐστιν ἡ πάντων εἰρήνη. τῇ παρ' ἑαυτοῦ χάριτι καταλαμπρύνων ἀρχὰς θρόνους τε 25 καὶ ἐξουσίας· καὶ ἅπαξ ἁπλῶς εἰπεῖν πᾶσαν κτίσιν λογικήν.

Θεοδωρίτου. Εἰς καιρὸν αὐτοῖς καὶ τὴν χάριν ἐπηύξατο καὶ τὴν εἰρήνην, ἅτε δὴ διῃρημένοις καὶ στασιάζουσι πρὸς ἀλλήλους. ταύτης δὲ ἔδειξε χορηγὸν οὐ τὸν Πατέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱόν· τοῦ Πατερὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ δεικνὺς τὴν ἰσότητα. 30

Σευηριανοῦ. Παρ' οὗ τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην ἔχετε ἀπὸ τοῦ ὀνομάζεσθαι· αἱ γὰρ τούτων θέσεις προσλαμβάνουσαι καὶ πρὸ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς τῶν ἀγώνων γυμνασίας ἀπο εισιν[e] εἰς τὸ ζητούμενον.

[e] Fort. ἀπάγουσιν.

Ὠριγένους. Ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως τὸ κοινὸν ἁρπάζει "τῷ "Θεῷ μου" λέγων. καὶ ἰδιοποιεῖται, ὃ καὶ προφήταις ἔθος ἀεὶ λέγειν "ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου." καὶ εἰς προτροπὴν αὐτοὺς ἐνάγει, τὸ καὶ αὐτοὺς τοῦτο λέγειν. ὁ γὰρ τοῦτο λέγων, ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀναχωρεῖ, καὶ χωρεῖ πρὸς ἐκεῖνον ὃν μετὰ πολλῆς καλεῖ 5 τῆς διαθέσεως.

Σευηριανοῦ. Καὶ τοῦτο οὐκ ἔλαττον εἰς τὴν τῶν προκειμένων ἐπανόρθωσιν· εἰ γὰρ ἡ χάρις ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἀπὸ τούτου φησὶν ὀνομάζεσθαι προσήκει.

Θεοδωρίτου. Μέλλων κατηγορεῖν προθεραπεύει τὴν ἀκοήν· ὥς 10 τε δεκτὴν γενέσθαι τὴν ἰατρείαν. ἔχει δὲ καὶ τὸ ἀψευδὲς τὰ εἰρημένα· ἐπεὶ γὰρ ταῖς δοθείσαις αὐτοῖς ηὐχαρίστησε δωρεαῖς· λέγει δὲ καὶ ταῦτα σαφέστερον· "ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε, ἐν "παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ "ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν·" ταῦτα τὰ εἴδη τῶν τοῦ Πατρὸς χαρισμάτων· 15 "ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ "λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα·" "μαρτύριον δὲ Χριστοῦ," τὸ κήρυγμα καλεῖ· διαμαρτύρονται γάρ πως οἱ κηρύττοντες. οὕτω καὶ Τιμοθέῳ γράφων ἔλεγεν· "διαμαρτύρομαι οὖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ "τοῦ ζωογονηκότος τοὺς νεκρούς·" οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς 20 Εὐαγγελίοις εἶπεν· "κηρυχθήσεται δὲ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο τῆς "βασιλείας εἰς πάντα τὰ ἔθνη, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς." βεβαίωσιν δὲ τοῦ Εὐαγγελίου καλεῖ, τὴν τῶν σημείων θαυματουργίαν· δι' ἐκείνων γὰρ ἐδείκνυτο τοῦ κηρύγματος ἡ ἀλήθεια.

Σευηριανοῦ. Ἐπιμένει τῷ αὐτῷ. εἰ γὰρ παρ' αὐτοῦ πλοῦτος· 25 εἰ παρ' αὐτοῦ γνῶσις, διατί τοῦ μὲν ὡς διδασκάλου τὸ ὄνομα ἑαυτῷ ἐπιτιθεῖς· τοῦ δὲ ὡς βαπτίσαντος; διόπερ προϊὼν, φησὶ, "τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς "μὴ λαβών;" "ἐν παντὶ λόγῳ," ἐπειδὴ λόγος σοφίας ἐστὶ καὶ λόγος γνώσεως καὶ πολλοὶ λόγοι χαρισμάτων· διὰ τοῦτο, φησὶν, 30 "ἐν παντί· λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει" ἐπειδὴ καὶ τῆς γνώσεως διαφοραὶ πολλαί· "καὶ πάσῃ γνώσει" Ἕλλησιν ἐγράφη τοῖς ὁμοῦ τὴν παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν μὴ δεξαμένοις καὶ τὴν ἑκατέρωθεν γνῶσιν ἡττωμένοις "καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη "ἐν ὑμῖν." 35

Φωτίου. "Μαρτύριον Χριστοῦ." ἢ τὸ ἑκούσιον καὶ σωτήριον πάθος, καὶ ἁπλῶς ἡ ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ λόγου κένωσις καὶ ἐνανθρώπησις. ἢ "μαρτύριον Χριστοῦ" ἡ τῶν σημείων χάρις καὶ δωρέα· καὶ γάρ ἐστι ταῦτα μαρτύριον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ μεγαλειότητος αὐτοῦ. ἦσαν γὰρ ἦσαν οἱ 5 Κορίνθιοι πλουτοῦντες ἐν τούτοις· ἐπεὶ οὖν ταῦτα, φησὶν, ὁρᾶται ἐν ὑμῖν ἐν ἀφθονίᾳ καὶ βεβαιώσει· καλῶς, φησὶν, προείπομεν ὅτι ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει ἐπλουτίσθητε· μέρος γὰρ τῶν χαρισμάτων, ὅ τε λόγος καὶ ἡ γνῶσις· ὁ μὲν λόγος συντελῶν εἰς τὸ διδάσκειν, ἡ δὲ γνῶσις εἰς τὸ συνιέναι· καὶ τὸ "ὥστε μὴ 10 "ὑστερεῖσθαι ὑμᾶς," πρὸς τὴν δευτέραν ἑρμηνείαν μᾶλλον συνᾴδει.

7 Ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους 15 ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θεοδωρίτου. Εἰ ὁ πλοῦτος ἄνωθεν ὁλόκληρος εἰς ὑμᾶς ἦλθεν, καὶ οὐδὲν ὑμῖν λείπει τῶν χαρισμάτων παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δεδομένων· διατί ἀπὸ τῶν μὴ δεδωκότων ὑμῶν ταῦτα, 20 διακωλυομένων δὲ, ὀνομάζεσθαι βούλεσθε; οὐκ ἀνθρώπου προσδοκᾶτε παρουσίαν· οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον ἐκδέχεσθε· ἀπὸ τούτου ὀνομάζεσθε· πρὸς τοῦτο γὰρ αὐτῷ πάντα κατεσκεύασται τὰ λεγόμενα νῦν.

Ὠριγένους. Ἀποκάλυψιν λέγει· δεικνὺς ὅτι πᾶν μὴ ὁρᾶται, 25 ἀλλὰ ἔστιν καὶ πάρεστιν. καὶ μὴν καὶ τότε φανήσεται.

Θεοδωρίτου. "Ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χα"ρίσματι," φησὶ, καὶ γὰρ προφητικῆς μετέλαβον χάριτος, καὶ γλώτταις διαφόροις ἐλάλουν· ὡς ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα διδάσκει σαφέστερον. τούτων δὲ ἀπελαύσατε, φησὶν, ἵνα τὴν δευτέραν 30 ἐπιφάνειαν τοῦ Σωτῆρος ὑπομείνητε.

Θεοδωρίτου. Λοιπὸν γὰρ, φησὶ, πεπληρωμένους τῶν καλῶν, πρὸς τὰ μέλλοντα βλέπειν προσήκει, τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἀπεκδεχομένους, ὅτε βεβαίαν ἐστὶν ἁπάντων ὁμοῦ δέ-

ξασθαι τῶν καλῶν τὴν ἀπόλαυσιν· ἠνίξατο γὰρ διὰ τούτου ὡς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καθεστῶτας, οὐ δυνατὸν ἀφρόντιδας εἶναι ἐπὶ τοῖς δοθεῖσιν ἤδη μεγάλα φρονοῦντας. εἶπεν δὴ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἡμῖν.

'Ωριγένους. Οὔτε ταῦτα ἁμαρτωλοῖς ἁρμόζει, οὔτε ἐκεῖνα 5 δικαίοις. φημὶ δὴ τὸ "παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ "ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα πάντες τὰ αὐτὰ "λέγητε καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα" καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἦν οὖν ἡ Ἐκκλησία ἀναμεμιγμένη· εἴ γε χρὴ Ἐκκλησίαν ὀνομάζειν τὸ ὅλον τοῦτο τὸ μικτὸν ἐκ δικαίων καὶ ἀδίκων. πλὴν οἱ συναγό- 10 μενοι ἦσαν ἀναμεμιγμένοι· διὰ τοῦτο μέλλων ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις τοὺς συναγομένους μετὰ κακίας ἐλέγχειν, ἀναγκαῖον πρῶτον τοὺς ἐπαίνους ποιεῖται τῶν καλῶς συνερχομένων ἐπὶ τὸ αὐτό· "εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε," ἄξιον εὐχαριστεῖν ἐφ' οἷς λέγει ἐπαινετοῖς. καὶ οὐ ποτὲ μὲν εὐχαριστεῖν, ποτὲ δὲ 15 μὴ, ἀλλὰ πάντοτε εὐχαριστεῖν· ἐάν τινα εἴδω ποτὲ μὲν πράττοντα, ποτὲ δὲ ἁμαρτάνοντα, εὐχαριστῶ περὶ αὐτοῦ οὐ πάντοτε, ἀλλ' ὅτε εὖ ποιεῖ· οὕτω καὶ περὶ ἐμαυτοῦ· ἐν τινὶ δὲ εὐχαριστήσει ὁ εὐχαριστῶν Παῦλος; ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀκροαταῖς ὧν γέγονε κατὰ Θεὸν πατήρ. ὥσπερ οὖν πατὴρ ἐπὶ υἱοῖς εὐχαριστεῖ, ὅτ' ἂν 20 ὑγιαίνωσιν, ὅτ' ἂν εὖ πράττωσι, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτ' ἂν βλέπῃ διδάσκαλος τοὺς ἀκροατὰς ζέοντας τῷ πνεύματι, πλουτοῦντας λόγῳ σοφίας, ἀξίους τοῦ ἐπαινεῖσθαι, εὐχαριστεῖ πάντοτε περὶ αὐτῶν.

Ἴδωμεν οὖν τὴν χάριν τῶν ἐπαινετῶν ἐν Κορίνθῳ· ἵνα ζηλώσω- 25 μεν· "ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ." μακάριοι οἱ ἐν παντὶ πλουτοῦντες, καὶ μηδενὸς τῶν κατὰ Θεὸν ὑστερούμενοι, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιτηδεύοντες ἀρετὴν, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ ἀφθόνως καὶ πλουσίως ἀπολαύοντες δωρεῶν· "ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει." ὥστε εἰς μηδεμίαν γραφὴν ἀπορεῖν· ἀλλὰ πανταχοῦ ζητεῖν καὶ 30 εὑρίσκειν καὶ ὅτε δεῖ ἐξηγήσασθαι γραφὴν, παντὶ λόγῳ κεχρῆσθαι, τῷ τε διεξοδικῷ καλουμένῳ, καὶ τῷ κατὰ ἐρώτησίν τε καὶ ἀπόκρισιν· καὶ παρεσκευάσθαι λέγειν καὶ κατὰ πάσης αἱρέσεως· καὶ τῷ [e] τῆς ἀληθείας συνίστασθαι δόγματι· καὶ ἀναπληρῶσαι τὸ

[e] τὸ Cod.

εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου· "ἕτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν "παντὶ τῷ ἀπαιτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως." οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν πάσῃ γνώσει· οὐ μόνον κατὰ τὰς γραφὰς, ἀλλ' ἵνα καὶ εἴπῃ, αὐτὸς γάρ μοι ἔδωκεν τῶν ὄντων τὴν γνῶσιν ἀψευδῆ καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ὅτι ἡ γνῶσις τὸ εἰδέναι μόνον ἐμφαίνει· 5 ὁ δὲ λόγος καὶ τὸ ἐγνωσμένον ἑρμηνεύει.

"Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν·" ὁ Χριστὸς, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ἀρχίμαρτυρ ἐστί· καὶ πολλῶν ὄντων μαρτύρων εἰς Χριστὸν διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐκεῖνος ὁ ἄρχων ἐστὶ τῶν μαρτύρων· τοῦτο μὲν τὸ μαρτύριον Χριστοῦ. παρ' οἷς 10 μὲν βέβαιόν ἐστι· παρ' οἷς δὲ οὐκ ἔστι βέβαιον, ἀλλὰ σείεται· εἰ μὲν γὰρ ἡ πίστις τοιαύτη ἐστὶν ἡ περὶ τοῦ μαρτυρίου, ὥστε δύνασθαι ἀπὸ διαθέσεως ἀληθοῦς εἰπεῖν, "πέπεισμαι δὲ ὅτι οὔτε "θάνατος, οὔτε ἡ ζωὴ" καὶ τὰ ἑξῆς, "δυνήσεται ὑμᾶς χωρίσαι "τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ὑμῶν." 15 βέβαιόν ἐστι τὸ μαρτύριον ἐν τῷ τοιούτῳ· εἰ δὲ μὴ τοιοῦτοι ἐσμὲν, ἀλλὰ σειόμεθα ὑπὸ τῶν συμβαινόντων, οὔπω τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ἡμῖν· καὶ πᾶν ἄλλως ἐκληρώμεθα τὸ ῥητόν· πᾶσα γραφὴ ἡ μαρτυροῦσα περὶ Χριστοῦ, μαρτύριόν ἐστι Χριστοῦ· καλὸν οὖν ἐστι βεβαιωθῆναι καὶ ἐν τῷ ἀπὸ τῶν γραφῶν 20 μαρτυρίῳ Χριστοῦ.

Καὶ ἄλλως. ἴδε τὸ μαρτύριον Χριστοῦ συνεπιμαρτυροῦντος αὐτῷ σημείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ Πάτρος Ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. καὶ βέβαιόν ἐστι τὸ μαρτύριον Χριστοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, "ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι 25 "ἐν μηδενὶ χαρίσματι·" ὡς πολλῶν ὄντων τῶν χαρισμάτων διαλέγεται· καὶ ἐν τοῖς πο[f] ἑξῆς τῆς ἐπιστολῆς, "ἀπεκδεχομένους "τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." ὁ δίκαιος οὐκ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ εἶχε τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ πάσχων, κινδυνεύων, "ἀπεκδέχεται τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ 30 "Χριστοῦ." ἤτοι Χριστὸς Ἰησοῦς ἀποκαλύπτει ὡς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους· τίς βεβαῖοι; Χριστὸς Ἰησοῦς, ὁ Λόγος, ἡ σοφία· μαρτύριον δὲ τὸ βεβαιούμενον οὐ πρὸς ἡμέρας, ἀλλ' "ἕως

[f] Sic.

"τέλους ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
"στοῦ." ἕως ἔλθωμεν ἐκεῖ, οὔπω ἔχομεν τὸ ἀνέγκλητον. οὐ γὰρ οἴδαμεν τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα. κἂν ἔχειν τίς δοκῇ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἀνέγκλητον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦ. Α. 5

Περὶ τοῦ μὴ διχονοεῖν πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας τῆς ἐπὶ σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ.

9 Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ 10 Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου 10 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα.

ὩΡΙΓΈΝΟΥΣ. Πίστευε αὐτῷ ἀεί. ἐκλήθητε γὰρ, ἵνα ἁπλῶς ὑπὸ τὸν Ἰησοῦν ὦμεν· μέγα ἐστὶν ὃ χαρίζεται ὁ Θεὸς τοῖς ἁγίοις. ἐκλήθημεν εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. διὸ κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, 15 συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ.

ὩΡΙΓΈΝΟΥΣ. Εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ συναποθνήσκομεν, καὶ συζήσομεν.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Οἱ δεόμενοι βεβαιώσεως ἀτελεῖς ἤδη· τοίνυν ἔδειξεν ὅτι δέονται διορθώσεως· εὐχαριστῶν μένει ἐφ' οἷς ἔλαβον, 20 διορθούμενος δὲ ἐφ' οἷς οὐκ ἐπλήρωσαν. "πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ "ἐκλήθητε." ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Θεὸς βεβαιώσει, ἐπήγαγε, "πιστὸς ὁ "Θεός·" ἀληθὴς γὰρ ὁ Θεὸς ὁ ταῦτα παρασχεῖν δυνάμενος, "δι' "οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ." οὐκ εἰς ἀνθρώπου κοινωνίαν, ἀλλὰ εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. διατί καταλιπόντες 25 τὸ ὀνομάζεσθαι[g] ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ, οὗ εἰς τὴν κοινωνίαν ἐκλήθητε, ἀπὸ ἀνθρώπων ὀνομάζεσθε; πάλιν δὲ τὸ "δι' οὗ" ἐπὶ Πατρὸς κεῖται, οὐ μόνον ἐπὶ Υἱοῦ· καὶ οὐ καθαίρεσις τῷ Πατρί· ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ καλούμεθα εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους γέγραπται, "ὅτι δι' αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν 30

[g] ὀνομάζεσθε Cod.

"τὰ πάντα;" ἤδη ὁ Θεὸς διὰ μὲν τὸ "ἐξ οὗ" μεῖζον ἑαυτοῦ, διὰ δὲ τὸ "δι' οὗ" ἐλάττων ἑαυτοῦ· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ κείμενα προσώπου, οὐ ποιεῖ τὸν αὐτὸν ἑαυτοῦ ἐλάττονα καὶ μείζονα, οὕτως οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἐλαττοῖ τὸ "δι' οὗ" ἐπ' αὐτῷ λεγόμενον.

Θεοδωρίτου. Τὸ εἰπεῖν "ἀνεγκλήτους" ἔδειξε τέως ὄντας ἐγκλήμασιν ὑπευθύνους. "κοινωνίαν δὲ τοῦ υἱοῦ" τὴν υἱοθεσίαν, φησὶν, ἐκάλεσεν· οὕτω ταῖς εὐφημίαις καὶ ταῖς εὐλογίαις προλεήνας τὴν ἀκοὴν, ἄρχεται τῆς κατηγορίας, οὐ γυμνὴν αὐτὴν εἰσφέρων, ἀλλὰ παραίνεσιν προεισφέρων.

Σευηριανοῦ. Ὅτε εἰς αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ἀπήντησεν, ὥστε πεῖσαι μὴ ἀπ' ἀνθρώπων ὀνομάζεσθαι αὐτοὺς, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν ἀγώνων τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ μέμνηται, ἀφ' οὗ προσήκει πάντας καλεῖσθαι· οὐ περὶ δόγματος δὲ τὸ νῦν λεγόμενον, οὐ δὲ περὶ τούτου μέμφεται αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ οὗ προείπομεν, καὶ τὰ ἑξῆς δείκνυσιν.

Ὠριγένους. Ὁ ἐν ἅπασι τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ δόγματι περὶ τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος συμφωνῶν. ἔτι δὲ περὶ τῆς καθ' ἡμᾶν οἰκονομίας, περί τε ἀναστάσεως καὶ κρίσεως, καὶ τοῖς κανόσι δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἑπομένος, οὐκ ἔστιν ἐν σχίσματι.

Φωτίου. "Δι' οὗ ἐκλήθητε·" "οὐδεὶς· γὰρ ἔρχεται πρὸς τὸν "Υἱὸν, εἰ μὴ ἑλκύσῃ αὐτὸν ὁ Πατήρ·" ὡς οὐδὲ πρὸς τὸν Πατέρα ἔρχεταί τις, εἰ μὴ ᾧ ἂν ἀποκαλύπτῃ ὁ Υἱός.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ. "Δι' οὗ ἐκλήθητε," ἀντὶ τοῦ ὑφ' οὗ ἐκλήθητε· οἷον ὁ καλέσας ὑμᾶς. καὶ ἐπίστησον πῶς τὸ "δι' οὗ" τίθησιν ὁ θεῖος Παῦλος καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἀντὶ τίνος αὐτὸ τίθησιν. ἵνα ὅτ' ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτὸ ἀκούῃς, μὴ παραλλαγὴν οὐσίας ἀλλὰ ταυτότητα ἐννοεῖς· "εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ." εἰς κοινωνίαν ἐκλήθητε Χριστοῦ· τί ἄλλους καὶ ἄλλους ἐφιστῶντας ἑαυτοῖς προστάτας καὶ διδασκάλους, τῆς ἀθανασίας ἐκείνης καὶ σωτηρίου κοινωνίας ἑαυτοὺς φιλονεικεῖτε διασχίζειν, καὶ ἀποτέμνεσθε.

Ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ
11 γνώμῃ· ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμων, ἀδελφοί μου, ὑπὸ
12 τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι· λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι

ἕκαστος ὑμῶν λέγει· ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, ἐγὼ δὲ Χριστοῦ.

Κυρίλλου. Ὅτι ὀνόματι τῷ δεσπότῃ Κυρίῳ κατασεμνύνεσθαι δεῖν ἀναγκαῖον ἦν, ἅμα καὶ σοφὸν ἀναπεῖσαι, λέγων αὐτὸς δι' ἑνὸς τῶν ἁγίων προφητῶν, "τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι κληθήσεται 5 "ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς." Χριστιανοὶ γὰρ ὠνομάσμεθα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ καινὸν πεπλουτήκαμεν· οὗ δικαίως ἐστέρηνταί τινες τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀποφοιτῶντες, καὶ προσκείμενοι πνεύμασι πλάνοις, καὶ ἀνοσίων τινες ψευδοδιδασκάλων τερατισμοῖς, τὸ αὐτῶν ἐσχήκασιν ὄνομα καὶ μάλα εἰκότως· 10 οὐ γὰρ εἰσὶ τοῦ Χριστοῦ· τὴν κατ' αὐτοῦ δυσφημίαν μερισάμενοι, καὶ εἰς διαφόρους δόξας τε καὶ γνώμας κατεσχισμένοι. καί τοι Χριστοῦ τοὺς ἰδίους κεκληκότος ἐν εἰρήνῃ· καὶ ὅτι εἷς ἐστιν αὐτὸς καὶ οὐ μεμέρισται· ἓν οὖν οἱ πάντες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ· κατηρτίσμεθά τε πρὸς τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ ἐν αὐτῇ γνώμῃ· συν- 15 δέοντος ἡμᾶς εἰς ὁμοψυχίαν καθ' ἕνωσιν τὴν πνευματικὴν τοῦ περὶ ἡμῶν λέγοντος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, "θέλω ὥσπερ ἐγὼ καὶ σὺ "ἕν ἐσμεν· οὕτως καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν."

Θεοδωρίτου. Ἡ μὲν γὰρ διάνοια, φησὶ, τοῦ κηρύγματος μία. τοῦτο γὰρ δηλοῖ "καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ." παρακαλεῖ τοίνυν 20 αὐτοὺς τὰ αὐτὰ νοοῦντας[h], μὴ διεστάναι, καὶ πρὸς ἀλλήλους περὶ τῶν ἡγουμένων φιλονεικεῖν· "ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελ- "φοί μου ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσι." διδάσκει δὲ καὶ τῆς φιλονεικίας τὸ εἶδος· λέγω δὲ "ὅτι ἕκαστος ὑμῶν λέγει· "ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ· ἐγὼ δὲ 25 "Χριστοῦ." ἐκεῖνοι μὲν ἀφ' ἑτέρων ἑαυτοὺς ὠνόμαζον διδασκάλων· αὐτὸς δὲ τὸ ἑαυτοῦ καὶ τὸ Ἀπολλὼν τέθεικεν· προστέθεικε δὲ καὶ τὸ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων, διδάσκων ὡς οὐδὲ τοῖς αὐτῶν δίκαιόν ἐστιν εἰς τοῦτο κεχρῆσθαι ὀνόμασιν· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς σαφέστερον μαθησόμεθα· σοφῶς δὲ ἄγαν καὶ τὸ τοῦ 30 γινομένου τὸ ἄτοπον· ὅτι ἐν ἴσῃ τάξει καὶ τὸν δεσπότην καὶ τοὺς δούλους ἐτίθεσαν.

Ὠριγένους. Σκόπει τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου· πῶς οὐχ ὡρισμένον ἔθηκε πρόσωπον τοῦ δηλώσαντος, ἀλλ' ὁλόκληρον οἰκίαν·

[h] In marg. τε καὶ φρονοῦντας.

ὥς τε μὴ ἐκπολεμῶσαι αὐτοῖς πρὸς τὸν εἰρηκότα. οὐ περὶ Παύλου δὲ οὐδὲ περὶ Πέτρου, οὐδὲ περὶ Ἀπολλὼ ἔλεγον, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὅτι εἰ τούτοις ἐπερείδεσθαι οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις· ὅτι γὰρ οὐ περὶ αὐτῶν ἔλεγον, προϊὼν φησὶ, "ταῦτα δὲ "μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ." τίνος δὲ ἕνεκεν 5 προσέθηκεν, "ἐγὼ δὲ Χριστοῦ;" εἰ γὰρ οἱ ἀνθρώποις προσνέμοντες ἑαυτοὺς ἡμάρτανον· οὐ δήπου καὶ οἱ τῷ Χριστῷ ἑαυτοὺς ἀνατιθέντες; ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐνεκάλει ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοὺς ἐπευφήμιζον, ἀλλ' ὅτι μὴ πάντες· οἶμαι δὲ αὐτὸν καὶ οἴκοθεν αὐτὸ προστεθεικέναι, βουλόμενον βαρύτερον ποιῆσαι τὸ ἔγκλημα· 10 καὶ δεῖξαι οὕτως καὶ τὸν Χριστὸν εἰς μέρος δοθέντα, ὅπερ διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν.

13 Μεμέρισται ὁ Χριστός; μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ 14 ὑμῶν; ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε; εὐχαριστῷ τῷ Θεῷ ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ 15 15 Γαΐον· ἵνα μή τις εἴπῃ· ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισα· 16 ἐβάπτισα δὲ τὸν Στεφανᾶ οἶκον· λοιπὸν οὐκ οἶδα εἴ 17 τινα ἄλλον ἐβάπτισα· οὐ γὰρ ἀπέστειλέν με Χριστὸς βαπτίζειν ἀλλὰ εὐαγγελίζεσθαι.

Σευηριανου. Μὴ συγκληρονόμους, φησὶν, εἶχε Χριστὸς μεθ' 20 ὧν ἐμερίσατο ὑμᾶς πιστεύοντας; οὐ γὰρ εἶπεν ἐμερίσθη Χριστὸς, ἄλλα μὴ ἐμερίσατο Χριστὸς μεθ' ὑμῶν; καὶ τοῦτο ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσιν· λέγει γὰρ "μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν;" ὁ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἀποθανὼν Χριστὸς, ἡμῶν δὲ οὐδέ εἷς.

Θεοδωρίτου. Τοῦτ' ἐστιν κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τὸν Χριστὸν 25 ἔλαχον λαβεῖν· ἄλλοι δὲ ἄλλον· οἱ μὲν Κηφᾶν· οἱ δὲ Ἀπολλὼ, ὃς λέγεται πρῶτος Ἐπίσκοπος γεγονέναι ἐν Κορινθίοις.

Κυρίλλου. Εἰ ἕτερος τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέτλη σταυρόν· αὐτοῦ καὶ λεγόμεθα· καὶ ἐβαπτίσμεθα τυχὸν εἰς τὴν ἑτέραν κλῆσιν· ἐκεῖνος ἡμᾶς ἐχέτω, καὶ αὐτὸν ἐπιγραφώμεθα Σωτῆρα καὶ λυτρω- 30 τήν· εἰ δὲ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ αὐτῷ καὶ μόνῳ συντεθάμμεθα διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, πλουτείτω, φησὶ, τοὺς ἠγορασμένους αὐτὸς, σεσώσμεθα γὰρ δι' αὐτοῦ τε καὶ παρ' αὐτοῦ, τεθεικότος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχήν.

Ὠριγένους. Μεῖζον τὸ εὐαγγελίζεσθαι τοῦ βαπτίζειν· καὶ 35

ἐπειδὴ ᾔδει ὁ Παῦλος ἀφορισμένους τινὰς πρὸς τὸ βαπτίζειν· εὐχαριστεῖ ἐπὶ τὸ κρείττονα κλῆρον ἔχειν τοῦ βαπτίζειν. ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, φαίνεταί τινα τῶν Ἀποστόλων ἔργα· οἷον Φίλιππος ἐβάπτιζεν· τὸ Πνεῦμα δὲ οὐ διηκονεῖτο Φίλιππος τῷ βαπτιζομένῳ· ἀλλὰ τοὺς ὑπ᾽ ἐκείνου βαπτιζομένους ἐχειρο- 5 θέτει ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπήρχετο ἐπ᾽ αὐτούς· καὶ ὁ μὲν Φίλιππος τοὺς ἀναγεννωμένους ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος Ἁγίου ἐβάπτιζεν ὕδατι, ὁ δὲ Πέτρος τῷ Πνεύματι.

Κυρίλλου. Ἀπέσταλται μὲν ὁμολογουμένως διακηρύξων τοῖς ἔθνεσι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλ᾽ ἔργον εἶναι φαμὲν τῆς ἀποστολῆς τὸ ὡς ἐν 10 καιρῷ τε καὶ χρείαις πληροῦν, εἴτ᾽ οὖν ἕλοιτο καὶ τὸ βαπτίσαι τινάς· ἵνα δὲ μὴ τὸν τοῦ χρῆναι κηρύττειν καιρὸν ἑτέροις φαίνοιτο δαπανῶν σπουδάσμασι, παρεὶς εὖ μάλα τοῖς κατὰ χώρας καὶ πάσῃ τεταγμένοις εἰς ἐπισκοπὴν τὸ ὡς ἐν σχόλῃ τοῦτο δρᾶν· εὐηγγελίζετο μᾶλλον αὐτός. ἅτε δὴ καὶ λόγου χρείαν πεπιστευ- 15 μένος, καὶ πολὺ λίαν ἠκριβωκὼς τὸ Χριστοῦ μυστήριον· ἀλλ᾽ ὥσπερ ὁ θεσπέσιος Στέφανος καίτοι τραπεζῶν διάκονος προχειρισάμενος οὐκ ἀπόπεμπτον ἐποιεῖτο τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν, οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος καί τοι τεθειμένος εἰς τὸ δεῖν εὐαγγελίζεσθαι τὸ Χριστοῦ μαρτύριον, ἐπλήρου κατὰ καιρὸν καὶ τὴν τοῦ 20 βαπτίσματος χρείαν· προκειμένος ἐπ᾽ ἄμφω τῆς ἐξουσίας αὐτῷ καὶ ἐξείργοντος οὐδενὸς εἶπεν ἕλοιτο τοῦτο δρᾶν.

Σευηριανοῦ. Ἀπὸ τούτου δείκνυσιν ὅτι τινὲς ἀπὸ τοῦ βαπτίσαντος αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι ἐβούλοντο· τοῦτο τὸ καλὸν ὃ καὶ προσέταξεν ὁ Σωτὴρ, καὶ σωτηρίαν φέρει, ἐμοὶ, φησὶ, βάρος ἐγένε- 25 το· εἰ ἐμέλλετε ἀπ᾽ ἐμοῦ τοῦ βαπτίσαντος καλεῖσθαι. πῶς δὲ νοήσομεν τὸ "οὐκ ἀπέστειλέν με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν ἀλλ᾽ "εὐαγγελίζεσθαι;" ἐπεὶ ἐβαπτίζεν μὲν καὶ ὁ μὴ Ἀπόστολος· τὸ δὲ τῆς ἀποστολῆς ἀξίωμα εἶχον ὀλίγοι· καὶ ἄνευ τοῦ εὐαγγελισθῆναι καὶ βαπτισθῆναι οὐκ ἐνῆν [βαπτισθῆναι] φησὶν, εὐαγ- 30 γελίσασθαι ἀπεστάλην· τοῦτο γὰρ τὸ προηγούμενον, οὐ τὸ βαπτίσαι· λείπει οὖν ἐνταῦθα τὸ προηγουμένως οὐκ ἀπεστάλην βαπτίσαι· οὕτως καὶ ἀλλαχοῦ ὅτ᾽ ἂν λέγῃ "μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ "Θεῷ," οὐκ ἐπειδὴ οὐ μέλει· καὶ γὰρ ἐν τῷ νόμῳ περὶ βοῶν

λέγει Μοϋσῆς ἀληθῶς περὶ τῶν ὑπηρετουμένων τοῖς γεωργοῖς· φησὶ καὶ ὁ Δαβὶδ "ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε, ὡς "ἐμπλήθυνας τὸ ἔλεός σου ὁ Θεός." λέγει δὲ καὶ Σαλομῶν "οἰκτείρει δίκαιος ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ· πόσῳ δὲ μᾶλλον ὁ "Θεός·" ἀλλ' ὅ φησι τουτέστιν· ὅτι προηγουμένως τῶν βοῶν οὐ 5 μέλει τῷ Θεῷ· καὶ ἐνταῦθα κατ' ἔλλειψιν, ὡς καὶ τὸ "οὐκ ἀπέ-"στειλέν με Χριστὸς βαπτίζειν."

Θεοδώρου ὁμοῦ καὶ Θεοδωρίτου. Τὸ "μεμέρισται ὁ Χρι-"στός," τινὲς ἀποφατικῶς ἀνέγνωσαν, Χριστὸν ἐνταῦθα τὴν ἐκκλησίαν ὀνομάσθαι φήσαντες, καὶ ἑρμηνεύσαντες οὕτως, ὅτι 10 κακῶς ἐμερίσατε τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα· ἐγὼ δὲ αὐτὸ κατ' ἐρώτησιν κεῖσθαι νομίζω.

Φωτίου. Τί εὐχαριστεῖς, Παῦλε, ὅτι οὐδένα αὐτῶν ἐβάπτισας πλὴν ὧν εἶπας; μὴ τὸ βάπτισμα ἐν βραχεῖ τιθέμενος λόγῳ; μὴ γένοιτο, φησὶν, ἀλλὰ διὰ δύο ταύτας αἰτίας εὐχαριστῶ. μίαν 15 μὲν ὅτι μὴ βαπτίζων, φησὶν, οὐδὲ ἔδωκά τισιν ἀφορμὴν λέγειν ὅτι διὰ τοῦτο ἐβάπτισα πολλοὺς, ἵνα χορὸν ἐμαυτῷ μαθητῶν ἱστησάμενος, ὄνομα ἐμαυτῷ περιποιήσωμαι διδασκάλου καὶ καθηγητοῦ· δι' ἑτέραν δὲ, ὅτι οὐδ' εἶχον ἐπὶ τούτῳ παρὰ Χριστοῦ ἀποστολήν. ἅμα δεικνὺς ὅτι εἰ ἐγὼ ὁ ἀποσταλεὶς παρὰ Χριστοῦ κηρύσσειν 20 καὶ καταγγέλλειν τὸ αὐτοῦ εὐαγγέλιον, μετὰ φειδοῦς καὶ σπανίως ἐβάπτισα, καίτοι συγγενές ἐστι καὶ συνέχεται τὸ βάπτισμα τῷ κηρύγματι, ὑμεῖς οἱ μηδόλως ἀποσταλέντες, πῶς τολμᾶτε διδασκάλους ἑαυτοὺς ἀποφαίνειν; πῶς δὲ καὶ βαπτίζετε; ἢ ὅλως τί ποιεῖτε, ὧν οὐκ ἐλάβετε χάρισμα καὶ ἀποστολήν; 25

Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ.

Θεοδώρου. Ὁ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς οὐκ ἐκενώθη, ὅτι μὴ ἐν ψιλοῖς ἔχει λόγοις, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι τὸ σεπτόν τε καὶ 30 ἀξιάγαστον· πλὴν λελόγισται μωρία παρά γε τοῖς οὐκ εἰδόσι τὴν ἀλήθειαν· ὅτι μὴ ἔνεστιν αὐτῷ τὸ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς παρ' αὐτοῖς λόγοισιν· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν καλλιλεξίᾳ καταχρωννύντες τὸ ψεῦδος· ἀποδέουσι κατ' οὐδὲν τῶν τὰ

δηλητήρια μέλιτι συγκιρνώντων. οἱ δέ γε τῶν θείων κηρυγμάτων ἱερουργοὶ γεγονότες, ἁπλὴν ὥσπερ καὶ τῶν ὡραϊσμῶν ἐλευθέραν προτιθέασι τὴν ἀλήθειαν.

Σευηριανοῦ. Μεταβαίνων ἐφ' ἕτερον ἔγκλημα, καὶ ἐπ' ἄλλην διόρθωσιν ἐρχόμενος, οὐκ ἀποθέμενος τέλεον τὸ πρῶτον, προοιμίῳ 5 κέχρηται τῷ δευτέρῳ· τὸ μὲν γὰρ "οὐκ ἀπέστειλέν με Χριστὸς "βαπτίζειν," τοῦ πρώτου ἐγκλήματος ἦν τοῦ "ὅτε ἕκαστος ὑμῶν "λέγει ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ." τὸ δὲ "οὐκ ἐν "σοφίᾳ λόγου," ἀρχῆς ἑτέρας οἰκονομίας· τέθεικεν οὖν τὸ εὐαγγελίζεσθαι τέλος μὲν τοῦ πρώτου, ἀρχὴν δὲ τοῦ δευτέρου· "ἵνα 10 "μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ." ἐὰν γὰρ τῇ τῶν ἀνθρώπων συνέσει καὶ τῇ παιδεύσει τὸ κήρυγμα ἐπιγράφηται, ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ οὐ δείκνυται.

Ὠριγένους. Τί μέγα φρονεῖς ἐφ' ᾧ ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει; εἰ γὰρ πολεμεῖ τῷ σταυρῷ καὶ μάχεται τοῖς εὐαγγελίοις ἡ σοφία, 15 οὐκ αὐχεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ καταδύεσθαι ἔδει. τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μὴ γενέσθαι τοὺς Ἀποστόλους σοφούς· οὐκ ἀσθενεία τοῦ κηρύγματος, ἀλλ' ἵνα μὴ βλαβῇ τὸ κήρυγμα· καὶ εἰ οὐκ ἐν σοφίᾳ, φησὶ, λόγου, τίνος ἕνεκεν τὸν Ἀπολλὼ λόγιον ὄντα ἔπεμψαν; οὐ τῇ τῶν λόγων δυνάμει θαρροῦντες, ἀλλ' "ὅτι δύνατος ἦν 20 "ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ ἤλεγξεν τοὺς Ἰουδαίους." ἀλλ' ὥστε τὸ ζητούμενον ἦν τοὺς προστάτας καὶ ἀρξαμένους σπείρειν τὸν λόγον, μὴ εἶναι λογίους· οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ πολλῆς δυνάμεως δεόμενοι ὥστε ἀπώσασθαι τὴν πλάνην ἐκ προοιμίων· ὁ τοίνυν μὴ δεχθεὶς εὐπαιδευτῶν ἐκ προοιμίων· εἰ μετὰ ταῦτα λογίους ἐδέξατο, οὐκ 25 ὡς δεόμενος τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς μὴ διακρουόμενος.

Ὠριγένους. Χρεία οὐ τοσοῦτον λόγου, ὅσον δυνάμεως· διὸ γέγραπται· "Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει "πολλῇ, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ." ἀπέστειλεν οὖν με Χριστὸς οὐ βαπτίζειν ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι· οὐκ ἐν σοφίᾳ 30 λόγου, οὐκ ἐν τρανώσει λέξεως· ἐὰν γὰρ τοῦτο ποιῶ, καὶ θέλω οὕτω παραδιδόναι τὸν λόγον, ἡ τοῦ Χριστοῦ δύναμις οὐκ ἀφικνεῖται τῆς ψυχῆς τῶν ἀκουόντων, καὶ ἐκκενῶ καὶ καθαίρω τὴν χάριν τῆς δυνάμεως.

Φωτίου. Οὐκ εἶπεν οὐκ ἐν σοφίᾳ γνώσεως, ἀλλ' "οὐκ ἐν 35

"σοφίᾳ λόγου," καλῶς· καὶ γὰρ ἐν σοφίᾳ γνώσεως εὐηγγελίζετο· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ· "ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει·" τί γάρ ἐστι σοφώτερον ἢ εἰς γνῶσιν ἄμεινον καὶ λαμπρότερον τοῦ μαθεῖν καὶ διδάξαι, ὅτι σταυρῷ καὶ θανάτῳ κατήργηται θάνατος, καὶ τὸ ἡμέτερον τῶν ἀνθρώπων γένος μακρᾶς καὶ χαλεπωτάτης 5 τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἠλευθέρωται; "ἵνα μὴ κενώθῃ ὁ "σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· κενοῦται γὰρ καὶ κατευτελίζεται ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἤτοι τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἑκούσιον πάθος αὐτοῦ· τοῖς λόγῳ σοφίας καὶ πιθανότητι πειρωμένοις αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν θεότητα παραστῆσαι· πῶς γὰρ τὸ ὑπὲρ λόγον καὶ φύσιν, 10 καὶ λόγοις καὶ τέχνῃ τινὶ παραστῆσαι; τίς δέ ἐστι χρεία λόγων καὶ πειθοῦς, τῶν σημείων καὶ θαυμάτων μεῖζον φωνῆς ἁπάσης κεκραγότων· καὶ πάντα τὸν βουλόμενον ἐπὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸ κήρυγμα χειραγωγούντων.

18 Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις 15 μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ ἐστι. 19 γέγραπται γὰρ, Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.

Ὠριγένους. Τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δοκεῖ σκάνδαλον εἶναι· ἀλλ' ἐάν τις παρέχῃ τὰς ἀκοὰς τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ τῇ χάριτι, 20 ὄψεται καὶ τοῦτο μέγα μυστήριον· καὶ οἱ ἐθνικοὶ παραδεδώκασιν, ὅτι πολλάκις λοιμῶν μεγάλων γενομένων ἢ ἐπομβριῶν ἢ αὐχμῶν, ταῦτα ἐπαύσατο, ἀνθρώπου αὐτὸν παραδόντος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ. τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ ὅλου τοῦ κόσμου λοιμώττοντος τῇ πλάνῃ, ὑπὲρ τοῦ λοιμοῦ τοῦ ἀληθινοῦ, ἐχρῆν ἕνα ἀποθανεῖν ὑπὲρ τοῦ καταλῦσαι 25 τὸν τῆς ἀγνοίας καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀπωλείας λοιμόν; τίς δὲ ἠδύνατο τοῦτο ἀναδέξασθαι; οὐ προφήτης, οὐκ Ἀπόστολος· οὐδέ τις ἄλλος δίκαιος; ἀλλ' ἔδει ἐξ οὐρανοῦ καταβῆναι θείαν δύναμιν δυναμένην ἀναδέξασθαι ὑπὲρ πάντων ἀποθανεῖν μετά τινος παραδειγματισμοῦ· ἵνα δι' ἐκείνου τοῦ θανάτου τρόπαιον γένηται 30 κατὰ τοῦ διαβόλου· καὶ γὰρ εἰώθασιν ἐν κόσμῳ θριαμβεύοντες τοὺς πολέμους[i], ἐν τροπαίῳ σταυροῦ τιθέναι τὰ τρόπαια κατὰ

[i] Leg. vid. πολεμίους.

τῶν νικωμένων. ἐστὶν οὖν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ τρόπαιον κατὰ τοῦ Σατανᾶ· διὰ τοῦτο λέγω, ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ, τῷ ἐγνωκότι τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ ὅ τι ἐστιν· ὅτι ἠλευθερώθην ἀπὸ τῶν κακῶν δι' ἐκείνου ἀποθανόντος, ἵνα με ῥύσηται ἀπὸ τοῦ θανάτου· εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου 5 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ τῷ κόσμῳ· μέγα ἀγαθὸν ὅτι ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται· τοῦτο τὸ ἀγαθὸν διὰ τίνος μοι γέγονεν; διὰ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· μέγα μοι ἀγαθὸν τὸ ἐμὲ σταυρωθῆναι τῷ κόσμῳ· εἰ γὰρ ἀπέθανον τῷ κόσμῳ, ἐσταύρωμαι τῷ κόσμῳ μετὰ τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ ζῶ ταῖς 10 ἁμαρτίαις, οὔπω ἠξιώθην τοῦ ἀγαθοῦ τοῦ κατὰ τὸν σταυρόν. ἅμα δὲ καὶ ἑτοιμαζώμεθα πρὸς πειρασμοὺς, πρὸς μαρτύρια· εἰδότες ὅτι ὃς ἂν ἀρνήσηται, σωτήριαν οὐκ ἔχει.

Ἰωάννου. Τοῖς κάμνουσι καὶ ψυχορραγοῦσι, καὶ αἱ τροφαὶ αἱ ὑγιεῖς ἀηδεῖς, καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ προσήκοντες ἐπαχθεῖς, 15 καὶ ἐνοχλεῖν δοκοῦσιν· οὕτω δὴ καὶ τοῖς τὰς ψυχὰς ἀπολλυμένοις συμβαίνειν εἴωθεν· τὰ γὰρ πρὸς σωτηρίαν φέροντα ἀπωθοῦσιν, καὶ τοὺς κηδομένους ἐνοχλεῖν νομίζουσιν· γίνεται δὲ οὐ παρὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων νόσον. τοῦτο τοίνυν καὶ οἱ ἄπιστοι πάσχουσι, μωρίαν νομίζοντες τὸν 20 σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ. ἐπειδὴ οὖν εἰκὸς ἦν, τοῦ σταυροῦ παρὰ τῶν Ἑλλήνων χλευαζομένου, τοὺς πιστοὺς τῇ σοφίᾳ τῇ δῆθεν παρ' ἑαυτῶν ἀνθίστασθαι, θορυβουμένους τοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων λεγομένοις, παραμυθούμενος ὁ Παῦλος, φησὶ, μὴ νομίσητε ξένον τι γίνεσθαι καὶ παράδοξον· ταύτην ἔχει τὴν φύσιν τὸ πρᾶγμα· ὥστε 25 ἀπὸ τῶν ἀπολλυμένων μὴ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ τὴν δύναμιν· ἐξεστήκασι γὰρ καὶ παραπαίουσι· διὰ τοῦτο καὶ λοιδοροῦνται καὶ ἐπαχθῶς ἔχουσι πρὸς τὰ σωτήρια φάρμακα.

Σευηριανοῦ. Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ, οὐ τὸ ῥῆμα λέγει οὐδὲ τὴν προφορὰν, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· τὸ μὲν γὰρ ἔργον ἀσθενὲς εἶναι 30 φαίνεται, ἡ δὲ αἰτία ζητουμένη, μέγα μυστήριον δείκνυται· "τοῖς "δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστιν·" ἐπειδὴ τὸ "Χριστὸς "Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία," εἰς τὸν Θεοῦ λόγον λαμβάνειν τίνες βούλονται· ἐντεῦθεν παρατηρητέον ὅτι "δύναμιν Θεοῦ" λέγει, τοῦ σταυροῦ τὸν λόγον· "γέγραπται γὰρ ἀπολῶ τὴν 35

"σοφίαν τῶν σοφῶν." εἰ καὶ ἀξιόπιστος καθ' ἑαυτὸν διδάσκων ὁ Ἀπόστολος, Χριστὸν γὰρ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα· ἀλλ' οὖν κέχρηται καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, ἰσχυροτέραν τὴν πληροφορίαν ἐργαζόμενος τῶν μαθητῶν· χρησάμενος δὲ τῇ μαρτυρίᾳ τῇ "ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν," λοιπὸν ὡς ἐφ' 5 ὡμολογημένοις ἐπεξέρχεται λέγων· "ποῦ σοφός; ποῦ γραμμα-"τεύς;" σοφὸς Ἑλλήνων, γραμματεὺς δὲ τῶν Ἰουδαίων.

Φωτίου. Δείκνυσι λοιπὸν ὅτι οὐδὲν ἦν λόγῳ σοφίας προσαγάγεσθαι τινὰς τῷ κηρύγματι· ἀλλὰ μόνῃ τῇ ἄνωθεν συνεργίᾳ καὶ χάριτι. εἰ γὰρ κεφάλαιόν ἐστι τοῦ κηρύγματος ὁ σταυρὸς, ὁ δὲ 10 περὶ τοῦ σταυροῦ λόγος οὐ μόνον οὐ προσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις μωρία δοκεῖ· τί ἂν τις ἔχοι λέγειν περὶ τοῦ κηρύγματος· μὴ πάντα τῆς χάριτος αὐτῷ χορηγούσης;

20 Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ 15 κόσμου τούτου;

Ὠριγένους. Εἰπὼν ὅτι "γέγραπται ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν "σοφῶν," τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐπάγει λέγων· "ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς;" ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων καθαπτόμενος. 20

Κλήμεντος. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν γραμματέων, τοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου ζητητὰς, τοὺς ἐξ ἐθνῶν φιλοσόφους τάξας· "οὐχὶ "ἐμώρανεν ὁ Θεός·" ἀποφατικὸν ἡγητέον ἐπὶ γῆς τὸ "οὐκ ἐμώ-"ρανεν." ἵνα μὴ αἰτία τῆς σκληροκαρδίας αὐτοῖς παρὰ τοῦ Θεοῦ φάνηται τοῦ μωράναντος τὴν σοφίαν· ἔμπαλιν γὰρ καὶ οἱ 25 σοφοὶ ἐν μείζονι αἰτίᾳ γεγόνασι, μὴ πιστεύσαντες τῷ κηρύγματι· ἀλλὰ καὶ τὸ "ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν," τῇ τῆς καταφρονουμένης καὶ ὑπερορωμένης βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντιπαραθέσει κατακάλυψαι φησί. ὡς καὶ ὁ λύχνος ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταλαμπόμενος ἀπολολωκέναι λέγεται, τῷ μὴ τὴν ἴσην ἀποτελεῖν 30 ἐνέργειαν· πάντων τοίνυν ἀνθρώπων ἠσκημένων, οἱ ὑπακοῦσαι βουληθέντες κλητοὶ ὠνομάσθησαν.

Θεοδωρίτου. Λόγον τοῦ σταυροῦ, τὸ τοῦ σταυροῦ λέγει κήρυγμα· ἀπολλυμένους δὲ τοὺς ἀπιστοῦντας καλεῖ· δεξομένους

δὲ τοὺς πιστεύσαντας· ἀπὸ τοῦ τέλους τὰς προσηγορίας τιθείς· τὴν δὲ γραφικὴν τέθεικε μαρτυρίαν· διδάσκων ὡς ἄνωθεν ταῦτα προηγόρευσεν ὁ τῶν ὅλων Θεός· εἶτα δείκνυσι τὸ τῆς προρρήσεως ἀψευδές· "ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεύς; ποῦ συζητητὴς τοῦ "αἰῶνος τούτου." εἰπὼν σοφὸν καὶ γραμματέα, τοῖς προειρη- 5 μένοις ἀκολούθως ἐπάγει· συζητητής ἐστιν ὁ ἐκ τούτων κἀκείνων διαλεκτικὴν ἠσκημένος τέχνην· εἶτα ἐπάγει· "οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ "Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;" τοῦτ' ἔστι τὴν εὐγλωττίαν· καὶ γὰρ ταύτης χορηγὸς ὁ Θεός· αὐτὸς γὰρ καὶ τὰς γλώττας διεῖλεν· καὶ ἑκάστῃ χαρακτῆρας ἰδίους ἀπένειμεν· καὶ τῇ 10 Ἑλλάδι τοίνυν φωνῇ αὐτὸς ἔδωκεν λαμπρότητα· οἱ δέ γε οὐκ εἰς δέον ταύτῃ χρησάμενοι, δέλεαρ αὐτὴν τῆς ἀπάτης ἀπέφηναν· κατηγορεῖ τοίνυν οὐ τῆς εὐγλωττίας, ἀλλὰ τῆς ἐν αὐτῇ κρυπτομένης ψευδολογίας· ταυτὴν ἐλεγχθῆναι λέγει, καὶ μωρίαν ἀποφανθῆναι.

Κυρίλλου. Τοῖς μὲν μέγα φρονοῦσιν ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, καὶ 15 τὴν πίστιν οὐ προσιεμένοις, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν, μωρία τὸ εὐαγγέλιον· ἡμῖν δὲ οὐχ οὕτως· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διατεθείμεθα γὰρ ὅτι δύναμις Θεοῦ ἐστι καὶ σωτηρίας ὁδὸς, ἀποφέρουσα πρὸς ἁγιασμὸν, καὶ εἰς τὴν τοῖς ἀληθείας ἐπίγνωσιν παιδαγωγοῦσα σοφῶς δαψιλῶν κηρυγμάτων· οἶμαι δὲ ἔγωγε σοφὸς νῦν 20 αὐτὸν ἀποκαλεῖν τοὺς ῥήτορας· οἳ τῇ τῶν λόγων δεινότητι τὸ πιθάνον ἀεὶ τῷ ψεύδει συμπλέκοντες, τῆς ἀληθείας αὐτῷ τὴν δόκησιν περιποιεῖν ἐσπούδαζον· γραμματέας δὲ οἶμαι τοὺς γραμματιστὰς ἤτοι γραμματικούς· οἷς ἦν ἔθος τὰς τῶν ποιητῶν περιεργάζεσθαι συγγραφὰς καὶ διερμηνεύειν τοῖς νέοις· συζητητὰς 25 δὲ φησὶ τοὺς λογομαχεῖν εἰωθότας, καὶ ἀκριβεῖς δῆθεν τῶν πραγμάτων βασανιστάς· οἱ ταῖς τῶν ἐννοιῶν εὑρέσεσιν ὡς ἐνὶ[k] τὸ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν προκειμένων ἀδιαβλήτως ἔχειν δοκοῦν, ζητεῖν ὑποκρίνονται τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' οὔτι πω ὀρθῶς, μᾶλλον δὲ εἰς ἅπαν ἠμελημένως· ἠγνοήκασι γὰρ τὸν τῶν ὅλων Θεόν· ὃς τὸ σύμπαν 30 ἀπορρήτοις ἐνεργείαις ἀπονητὶ διεπήξατο, καὶ παρήνεγκεν εἰς τὸ εἶναι τὰ οὐκ ὄντα πάντα, κατανεύσας μόνον· μεμώραται τοίνυν ἀληθῶς ἡ τοῦ κόσμου σοφία.

Ὠριγένους. Οὐ ταυτόν ἐστιν εἶναι σοφόν· καὶ ἐν τῷ αἰῶνι

[k] Fors. ἔνι.

τούτῳ εἶναι σοφόν· τὸ μὲν γὰρ χωρὶς τοιαύτης προσθήκης οὐ περιέχει τὴν ἀληθῆ σοφίαν· παραπλησίως δὲ νοήσεις καὶ μωρίαν· οὐ ταυτόν ἐστι μωρὸν, καὶ μωρὸν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ· ὁ μὲν γὰρ χωρὶς προσθήκης τῆς τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀληθής ἐστι μωρός· καὶ ἡμεῖς τοίνυν οἱ πιστεύοντες τοῖς λόγοις τῆς σοφίας, κελευόμεθα 5 *ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ γίνεσθαι μωροί· τοιοῦτοι γὰρ δοκοῦμεν εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, πιστεύοντες εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον, καὶ πιστεύοντες ἀνάστασιν σωμάτων· πιστεύοντες δὲ ὅτι ζησόμεθα οὐ μόνον οἱ νῦν ὄντες ἐπὶ γῆς ὕστερον ἐν οὐρανοῖς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἂν ἁμαρτάνωμεν, πυρὶ αἰωνίῳ παραδοθησόμεθα· τοιούτους ἡμᾶς δοκεῖν* 10 *εἶναι τοῖς ἀνθρώποις.*

21 *Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεὸν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Δύο σοφιῶν μέμνηται· μίας τῆς ἐν τοῖς δημι-* 15 *ουργήμασι θεωρουμένης ἁρμονίας, ἑτέρας δὲ σοφίας καθ' ἣν λογικοὶ ὄντες οἱ ἄνθρωποι συνετοὶ τυγχάνοντες. ἐπειδὴ τοίνυν, φησὶ, διὰ τῆς προσούσης ἡμῖν συνέσεως οὐκ ἔγνω μὲν τὸν Θεὸν, οὔτε διὰ τῆς ἐν τοῖς δημιουργήμασι θεωρουμένης σοφίας, "εὐδόκησεν ὁ Θεὸς "διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας." μέγα* 20 *ἐστὶν ὃ λέγει· οὐ δεικνυόμενον τοῖς ἁπλῶς παρατρέχουσι· τὸ γὰρ δυνατὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πάνυ σοφὸν δείκνυσιν οὕτως. τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τοῦ κόσμου, φησὶν, ἀμέτρητον ὂν καὶ ἀνέφικτον, οὐκ ἔπεισεν ὑμᾶς ἐπιγνῶναι τὸν Θεόν· ἀλλ' ἀφέντες τὸν ποιήσαντα, προσεκυνήσατε τούτοις δι' ὧν ἐχρῆν ἐπιγνῶναι τὸν ποιητὴν αὐτῶν·* 25 *δείκνυσι ὑμῖν ὁ Θεὸς τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως τὴν ὑπερβολήν· οὓς οὐκ ἔπεισε κτίσις ἀλλὰ καὶ ἔπληξε· διὰ τῆς ὁμολογουμένης ἀσθενείας τοῦ σταυροῦ κόσμον ἐφώτισεν.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Ταύταις ταῖς δύο προστίθησι τρίτην τὴν διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δεικνυμένην, ἣν οἱ ἀπιστοῦντες* 30 *μωρίαν προσαγορεύουσι· δι' ἧς ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐπανήγαγεν ἀπὸ πλάνης.*

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. *Νῦν οὐκ ἔτι λογισμῶν, ἀλλὰ πίστεως δεόμεθα· τὸ γὰρ εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ταφέντα πιστεύειν, καὶ πεπληρο-*

φορῆσθαι, ὅτι οὗτος αὐτὸς ἀνέστη καὶ ἄνω κάθηται, τοῦτο σοφίας οὐ δεῖται, ἀλλὰ πίστεως. καὶ γὰρ οἱ Ἀπόστολοι οὐ σοφίᾳ προσῆλθον· ἀλλὰ πίστει, καὶ γεγόνασι τῶν ἔξω σοφῶν σοφώτεροι καὶ ὑψηλότεροι· πῶς δὲ ἀπώλεσε τῶν σοφῶν τὴν σοφίαν, διὰ Παύλου καὶ τῶν τοιούτων γνωρισθεὶς ἡμῖν, ἔδειξεν αὐτὴν ἀνόητον οὖσαν. 5 πρὸς γὰρ δέξασθαι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, οὔτε ὁ σοφὸς ὠφέληται ἀπὸ τῆς σοφίας, οὔτε ὁ ἰδιώτης ἐβλάβη τὶ ἀπὸ τῆς ἀμαθίας. οὕτως τοίνυν τὴν σοφίαν ἀπώλεσεν· ἐπειδὴ γὰρ προτέρα ἑαυτὴν κατέβαλεν· καὶ ὅτε ἔδει τὰ ἑαυτῆς αὐτὴν ἐνδείξασθαι καὶ διὰ τῶν ἔργων ἰδεῖν τὸν δεσπότην, οὐκ ἠθέλησεν· διὰ τοῦτο κἂν 10 θέλῃ νῦν ἐπεισάγειν ἑαυτὴν οὐ δύναται· οὐ γὰρ τοιαῦτα τὰ πράγματα· ἡ γὰρ ὁδὸς αὐτὴ τῆς θεογνωσίας, πολλῷ μεῖζον ἐκείνης· διὰ τοῦτο πίστεως καὶ ἀσφαλείας χρεία. τί δέ ἐστιν "ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;" μωρὰν ἔδειξεν οὖσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν· ποία γὰρ σοφία ὅτ' ἂν 15 τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὑρίσκῃ; μωράνας τοίνυν αὐτὴν ἔδειξεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σώσας. μωρίας δὲ οὐχὶ τῆς οὔσης, ἀλλὰ τῆς εἶναι δοκούσης.

Κλήμεντος. Ἐπεὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ τῶν προφητῶν κατηγγελμένῃ εὐδόκησεν διὰ τῆς μωρίας, τῆς δοκούσης Ἕλ- 20 λησιν εἶναι μωρίας.

Κυρίλλου. Σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὀνομάζει σύνεσιν καὶ τὴν εὐγλωττίαν, ἤτοι αὐτὸ τὸ τῆς λέξεως ἀνθηρόν. ἵνα διδάξῃ ὅτι νοῦ ποιητὴς ὁ Θεὸς καὶ φρονήσεως χορηγὸς καὶ εὐγλωττίας· καὶ εἴ τινες αὐτοῖς ἐχρήσαντο, ἐφ' ἃ μὴ προσῆγεν· μωρίαν δὲ τοῦ 25 κηρύγματος, τῶν λέξεων τὴν ἁπλότητα λέγει. ἰδιῶται μὲν γὰρ τῷ λόγῳ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει.

22 Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες 23 σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν· 30 24 αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν 25 Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν. ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί.

Ὠριγένους. Πολλὴ ἡ τῶν εἰρημένων σύνεσις· θέλει γὰρ εἰπεῖν πῶς διὰ τῶν ἐναντίων ἐκράτησεν ὁ Θεός· καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον τὸ κηρύγμα· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. ὅταν εἴπω, φησὶν, Ἰουδαίοις, πιστεύσατε· λέγουσιν· ἀναστήσατε νεκροὺς, δείξατε ἡμῖν σημεῖα· ἡμεῖς δὲ τί λέγομεν; ὅτι ἐσταυρώθη καὶ 5 ἀπέθανεν ὁ κηρυττόμενος. πάλιν Ἕλληνες ἡμᾶς ἀπαιτοῦσι ῥητορείαν λόγων καὶ δεινότητα σοφισμάτων. ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις τὸν σταυρὸν κηρύσσομεν· ὅταν ὁ σταυρὸς οὐ δοκεῖ σημεῖον εἶναι κατὰ λογισμὸν ἐξεταζόμενος, ἀλλὰ καὶ σημείου ἀναιρέσις. οὐ μόνον οὐ δοκεῖ δυνάμεως ἀπόδειξις, ἀλλὰ καὶ ἀσθενείας ἔλεγχος. 10 οὐ μόνον οὐ δοκεῖ σοφίας ἐπίδειξις εἶναι, ἀλλὰ καὶ μωρίας ὑπόληψις. ὅταν οὖν ἐνα[k] αων ἐπιθυμῶσιν ἀκούουσιν, εἶτα διὰ τῶν ἐναντίων πείθωνται. πῶς οὐκ ἀφατός ἐστιν ἡ τοῦ κηρυττομένου δύναμις; οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοι περιεγένοντο· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ὁ Κύριος ἐποίησεν τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων κατα- 15 σκευάζων. ψάμμῳ γοῦν θάλασσαν ἐτείχισε, τῷ ἀσθενεῖ τὸ ἰσχυρὸν χαλίνωσας· ὕδατι γῆν ἐπέθηκε· τῷ χαύνῳ καὶ διαρρέοντι, τὸ πυκνὸν καὶ παχὺ ἐποχεῖσθαι παρασκευάσας· διὰ τῶν προφητῶν πάλιν, σίδηρον ξύλῳ μίκρῳ ἐμετεώρισεν· οὕτω δὴ καὶ σταυρῷ τὴν οἰκουμένην ἐπεσπάσατο. ὥσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ βαστάζει τὴν γῆν, 20 οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς βαστάζει τὴν οἰκουμένην. μεγάλης τοίνυν δυνάμεως ἀπόδειξις, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων πείθειν· καὶ γὰρ σκανδάλου πρᾶγμα ὁ σταυρὸς εἶναι δοκεῖ· ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον οὐ σκανδαλίζει, ἀλλὰ καὶ ἐφέλκεται. ταῦτ' οὖν πάντα ἐννοήσας ὁ Παῦλος καὶ ἐκπλαγεὶς ἔλεγεν· "ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον 25 "τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν "ἀνθρώπων ἐστί·" περὶ τοῦ σταυροῦ λέγων τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενές· οὐ τὸ ὂν, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν· πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνην ὑπόληψιν ἀποκρίνεται.

Κυρίλλου. Κατ' ἄμφω ἀληθὴς ὁ τοῦ Παύλου λόγος· ἐξελαύ- 30 νοντος γάρ ποτε τοῦ Χριστοῦ τῶν ἱερῶν περιβόλων τοὺς πωλοῦντας τὰ πρόβατα καὶ τὰς βοῦς τρυγόνας τε καὶ περιστεράς· καὶ φάσκοντος "μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου·"

[k] Est parva lacuna in Cod.

ἀντεφέροντο λέγοντες, "τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα "ποιεῖς; καὶ τίς ἔδωκέν σοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην;" προσήεσαν δὲ καὶ τῶν γραμματέων τινὲς μετὰ πλείστην ὅσην σημείων ἐπίδειξιν φιλοκακούργως λέγοντες, "διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σοῦ "σημεῖον ἰδεῖν·" ὀλίγου τοίνυν παντελῶς ἀξιοῦντες λόγου τὰς 5 τῶν ἁγίων φωνὰς, δι' ὧν ἦν εἰκὸς αὐτοὺς δύνασθαι μαθεῖν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Χριστός· θεοσημείας ἐζήτουν· ὅθεν ἔλεγεν ὁ Σωτὴρ τοῖς ἀποσταλεῖσιν ὑπὸ Ἰωάννου· "ἀπελθόντες ἀπαγγείλατε Ἰω- "άννῃ, ἃ ἀκούετε καὶ βλέπετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσι· χωλοὶ "περιπατοῦσι." 10

Καὶ οἱ Ἕλληνες τὴν ἐν λέξει τε καὶ λόγοις ζητοῦντες λαμπρότητα, ἡγοῦνται δὲ καὶ μωρίαν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, καὶ φασὶ, τί γὰρ ὅλως ἔδει Θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, θελήσει καὶ νεύματι κατορθοῦν ἰσχύοντα τὰ κατὰ γνώμην αὐτῷ, γενέσθαι ἄνθρωπον, καὶ ὑπομεῖναι θάνατον; πῶς 15 δ' ἂν γένοιτό, φασιν, ἀποτεκεῖν παρθένον; πῶς δὲ καὶ ἀναστήσεται τὸ θανάτῳ κατεφθαρμένον; ἀλλ' οὐδὲν αὐτοὺς ἀπεικὸς τοιαῦτα λέγειν. "ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν· ἀλλ' ἡμῖν Θεοῦ δύναμίς ἐστι καὶ σοφία." σέσωκε γὰρ δι' αὐτοῦ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. ὡς διὰ 20 δυνάμεως τῆς ἐνούσης αὐτῷ φυσικῶς, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας, τῆς ἑαυτοῦ δηλονότι· σοφία γὰρ καὶ δύναμις τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱός· δι' ἧς τὰ πάντα παρῆκται πρὸς γένεσιν, καὶ πεποιημένα σώζεται. καὶ εἰ δή τις, φησὶν, ἕλοιτο ταῖς ἀνθρώπων δυνάμεσιν ἀντεξετάσαι τὴν ἐν Θεῷ, καταθρήσει δὲ πάντως ὅτι τὸ δοκοῦν 25 τῶν θείων ἔργων ὡς ἐν ἀσθενείᾳ πεπράχθαι τυχὸν, καὶ ἐπ' ἐκεῖνα τε καὶ ἄμεινον τῆς ἀνθρωπίνης ἰσχύος. Κατ' αὐτὸν δὲ τουτονὶ τὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας νοήσεις ὅτι τὸ μωρὸν εἶναι δοκοῦν, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οἱονεὶ πρὸς τὰ μεγέθη καὶ κάλλη τῶν στοιχείων, οὐρανοῦ τε φημὶ καὶ ἡλίου καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρων 30 καὶ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ τῶν ἄλλων, συγκρίναι τίς βούλοιτο τὰ μικρὰ τῶν κτισμάτων καὶ ἐλάχιστα, ὀλίγη παντελῶς ἡ ἐν τούτοις εὑρεθήσεται δύναμις τε καὶ σοφία· καὶ ὡς ἀπό γε τοῦ ἡττῆσθαί τις εἶναι δοξείεν· ἀλλ' οὐκ ἂν γένοιτό τις τῶν ἐν ἡμῖν οὐδὲ τῶν οὕτως ἐργάτης. ἀληθῶς οὖν, "ὅτι τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυ- 35

" ρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν, καὶ τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον
" τῶν ἀνθρώπων ἐστίν·" ἔχει τοίνυν τὸ πάνσοφον ἡ οἰκονομία. βεβασίλευκε γὰρ συνετῶς ἁπάσης τῆς ὑφ' οὐρανὸν ἐν σοφίᾳ Χριστός.

Σευηριανοῦ. Δεικνὺς γὰρ τὴν ἀτοπίαν τῶν ἐν λογιότητι τεθαρσηκότων καὶ κοσμεῖν οἰομένων διὰ τῆς εὐγλωττίας τὴν εὐσέβειαν, φησὶν, ὅτι οὐ μόνον σοφίαν τοῖς Ἕλλησι ζητοῦσιν οὐ χρὴ ἀποκρίνεσθαι· ἀλλ' οὐδὲ σημεῖα αἰτοῦσι τοῖς Ἰουδαίοις διδόναι. καὶ μὴν τὰ σημεῖα τοῦ Πνεύματος, ἡ δὲ σοφία τῶν λόγων τῆς ἔξωθεν παιδείας· εἰ δὲ οὐδὲ τὰ τοῦ Πνεύματος θαύματα αἰτοῦσι προσῆκεν, ἤπου τε τὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας· οὐ γὰρ πειράζουσι δίδοται, ἀλλὰ πιστῶς αἰτοῦσιν· ὁ μέντοι λόγος ἐκβέβληται πάντη ὡς ἐπιβουλεύων τῇ δόξῃ τοῦ σταυροῦ· " ἡμεῖς δὲ κηρύσ-
" σομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον" καὶ τὰ ἑξῆς. δηλονότι " Χριστὸν
" Θεὸν δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν" κατὰ τὸν τοῦ σταυροῦ λόγον, φησὶν ὡς ἀνωτέρω· " ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπογνωμένοις
" μωρία ἐστί· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστί." Καὶ τὰ ἑξῆς δείκνυσι τοῦτο τρανότερον· μετὰ γὰρ τὸ φάναι " αὐτοῖς
" δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύνα-
" μιν καὶ Θεοῦ σοφίαν," ἐπήγαγεν· " διότι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ
" σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ ἰσχυ-
" ρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν." τίς δ' ἂν εἴποι τὸν Θεὸν Λόγον τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ εἰρῆσθαι, καὶ μωρὸν τοῦ Θεοῦ περὶ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ τὸ λεγόμενον; Θεὸς Λόγος δυνατὸς ὡς ὁ Πατὴρ, οὐ δύναμις μέρος συμπληρωματικὸν τῆς οὐσίας τῆς πνευματικῆς, ὁμοίως καὶ σοφός· ἐπειδὴ γὰρ ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ἡ ὁρωμένη κτίσις ἢ Ἄγγελοι ἢ ἀρχάγγελοι κατιόντες οὐρανόθεν· πατριαρχαὶ καὶ προφῆται· νόμος ὁ διὰ Μωσέως· φωναὶ αἱ ἐκ μέσου τοῦ πυρὸς ἐνεχθεῖσαι πρὸς τὸν λαὸν, διὰ τὸ μὴ συγχωρεῖν τὴν τῶν ἀγνωμονούντων προαίρεσιν, τοῦτο τοῦ σταυροῦ ἡ μωρία ἴσχυσεν· διὰ τοῦτο Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία Χριστὸς ἐσταυρωμένος, πάσης τῆς οἰκονομίας ἀνυτικώτερος, καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἀξιοπιστότερος· καὶ τοῦτο δὲ δύναμις τοῦ οἰκονομήσαντος καὶ κατορθώσαντος ἐν τῷ μηδενὶ σώσαντος τοὺς ἀνθρώπους, καὶ εἰς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἀγαγόντος.

Θεοδώρου. Ἀντὶ τοῦ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐναντίους τῆς εὐσε-

βείας, ἡμεῖς τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ προβαλλόμεθα. οἷα δὲ τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν ἐξηγούμενος φησὶν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσι μὲν αὐτὸν ἀτιμίαν, Ἕλληνες δὲ μωρίαν· ἡμεῖς δὲ καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ πιστεύομεν αὐτὸν, τῶν δι' αὐτοῦ κατορθωθέντων τὸ μέγεθος ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι· δύναμιν δὲ Θεοῦ νῦν καὶ 5 *σοφίαν οὐ τὴν θεότητα τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ κήρυγμα καὶ οἱονεὶ αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος εἰρῆσθαι ὑπολαμβάνοντες· καὶ διελέγχει γε φασὶν, τοὺς Ἀρείου καὶ Εὐνομίου κακῶς ἐντεῦθεν πειρωμένους δεικνύναι σοφίαν τὸν Θεὸν Λόγον ὀνομαζόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὴν ἐκ τῆς παροιμιακῆς φωνῆς* 10 *βλασφημίαν κατασκευάζουσι. δείξας δὲ ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὸ τῆς φυσικῆς συνέσεως ἄτονον, καὶ τὸ εὔηθες τῶν ἐπ' αὐτῇ μεγαλοφρονούντων· τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων συνεξετάσεως ἐπὶ τὸ καθελεῖν μὲν τὸν τύφον τοῦ διὰ τοῦτο κατάρχειν καὶ πρωτεύειν βουλομένου τῶν λοιπῶν· ἀποδείξας δὲ τὸ εὔηθες τῶν ἐπ' αὐτὸ* 15 *μεγάλα φρονούντων· ὡς ἐν ἀγαθοῦ δὴ τίθεσθαι μοίρᾳ, τὸ καὶ ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι· ἐπὶ τρίτην ἀπόδειξιν μεθίσταται μάλα ἐντρεπτικὴν τὴν ἀπ' αὐτῶν.*

Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου. *Οὐ μόνον ὅτι πᾶσα ἀνθρωπίνη διάνοια πλάνη τις κρινομένη πρὸς τὸ σταθερὸν καὶ μόνιμον τῶν* 20 *θείων καὶ τελειοτάτων νοήσεων· ἀλλ' ὅτι καὶ σύνηθές ἐστι καὶ τοῖς θεολόγοις ἀντιπεπονθότως ἐπὶ Θεοῦ τὰ τῆς στερήσεως ἀποφάσκειν· οὕτω καὶ ἀόρατον φησὶ τὰ λόγια τὸ παμφαὲς φῶς, καὶ τὸν πολυύμνητον καὶ πολυώνυμον, ἄρρητον καὶ ἀνώνυμον· καὶ τὸν πᾶσι παρόντα καὶ ἐκ πάντων εὑρισκόμενον, ἀκατάληπτον καὶ* 25 *ἀνεξιχνίαστον.*

26 Βλέπετε γὰρ τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ 27 εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ· καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου 30 28 ἐξελέξατο ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ 29 Θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Ἵνα εἴπῃ ἐν ὑμῖν κατὰ τόνδε τὸν βίον· καὶ οὐκ εἶπεν οὐδεὶς σοφὸς, οὐδεὶς δυνατὸς, οὐδεὶς εὐγενής· καὶ γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἦσαν πεπιστευκότες· ἀλλ' "οὐ πολλοί·" οἱ πλείους γὰρ τῶν πενεστέρων ἐτύγχανον ὄντες.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Τὸ "κατὰ σάρκα" προσέθηκεν· ἀντιδιαστέλλων 5 τῷ Πνεύματι· καὶ τὰ ἑξῆς ὁμοίως κατὰ κοινοῦ ἀποδιδούς.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἐν τῇ κλήσει, φησὶ, καὶ τῇ πίστει ταύτῃ, οὐκ ἦλθον "σοφοὶ πολλοί." προσέθηκεν δὲ τὸ "πολλοὶ" ὅτι ἦσαν καί τινες σοφοὶ πιστεύσαντες· οἷον ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ ἀνθύπατος καὶ ἕτεροι· καὶ πανταχοῦ διὰ τοῦτο τὸ "πολλοὶ" πρόσκειται. ὅτι 10 ἦσαν καί τινες δυνατοὶ καὶ εὐγενεῖς πεπιστευκότες· κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν. οὗτοι γὰρ μάλιστα μωροὶ, οἱ πεπιστευκότες ἑαυτοὺς ὅτι εἰσὶ σοφοί. Διὸ καὶ δυσαποσπάστως ἔχουσι πρὸς τὰ ἅγια δόγματα. Καὶ γὰρ καὶ οἱ δυνατοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς, τύφου πεπληρωμένοι· οἱ 15 μὲν διὰ τὸν πλοῦτον, οἱ δὲ διὰ τοῦ γένους, ἐξέλκουσιν ἑαυτοὺς τῆς θεογνωσίας· καὶ οὐκ αἱροῦνται τῶν παρόντων καταφρονεῖν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Πανταχοῦ τὰ ἀποβολιμαῖα[1] καὶ εὐτελῆ προσελάβετο, ἵνα τοὺς δυνατοὺς ἀπίστους καταισχύνῃ· ἀκούων δὲ "ἐξε-"λέξατο·" μὴ τοῦτο ὑποπτεύσῃς ὅτι ἔργον ἔσχεν ὁ Θεὸς, τοὺς 20 μὲν πτωχοὺς λαβεῖν, τοὺς δὲ δυνάστας ἀπώσασθαι, ἀλλὰ ὅτι εὐτελεῖς προσέδραμον μᾶλλον τῇ πίστει· οἱ δὲ ἐν δυναστείαις ὄντες καὶ σοφίᾳ ἑαυτοὺς ἀπεσχοίνισαν, ἀπαξιώσαντες παρ' ἰδιωτῶν μαθεῖν· ὡς ὅ γε Θεὸς πάντας σῶσαι ἤθελεν. "καταισχύνει" δὲ πανταχοῦ ἀκούων περὶ ἐκείνων νόει τῶν οἰκείᾳ σοφίᾳ καὶ πλούτῳ 25 πεποιθότων καὶ μὴ πιστευσάντων· αὕτη γὰρ νίκη Χριστοῦ μεγίστη διὰ τῶν μωρῶν, τοῦτ' ἔστιν τῶν ἰδιωτῶν, νικῆσαι τοὺς σοφοὺς καὶ καταισχῦναι. μεγίστη γὰρ τῶν σοφῶν αἰσχύνη παρὰ ἰδιωτῶν ἡττᾶσθαι· καὶ μέγιστη νίκη Χριστοῦ ἐν μωροῖς νικᾶν τοὺς σοφούς.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Δύναμιν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ πιστεύειν εἰς Ἰησοῦν 30 Χριστὸν ἐσταυρωμένον. καὶ ὅσον λείπομεν ἐν τῇ πίστει, τοσοῦτον λειπόμεθα ἐν τῇ δυνάμει τοῦ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ θέλετε νοῆσαι τί ἐστιν "ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ "τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω," νοήσατέ μοι πάνυ γενναῖον

[1] ἀποβόλημα Cod.

ἐν τοῖς αἱρετικοῖς λόγοις, φέρε εἰπεῖν Μαρκίωνα ἢ Βασιλείδην, καὶ οὕτω μετὰ δυνάμεως ζητοῦντα ὑπὲρ τῶν αἱρετικῶν λόγων, ὥστε μὴ τὸν τυχόντα δύνασθαι αὐτῷ ἀντιστῆναι. εἶτα, νοήσατέ τινα ἱκανὸν κατὰ τὴν ἀλήθειαν λέγοντα, ὃς καὶ ἱκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, καὶ δεικνύντα πάντα ἐκεῖνα μωρίαν 5 ἐφ' οἷς ἐπεποίθει ὁ ἠπατημένος. ἐκείνων οὖν τὴν σοφίαν ἀπόλλυσιν· οὐ τῶν ὄντως σοφῶν, Ἡσαίου, Ἱερεμίου, ἢ Σαλομῶντος· τὴν δοκοῦσαν ἀπόλλυσι σοφίαν, οὐ τὴν ἀληθῆ. πῶς δὲ καὶ "ἐν "τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν "Θεόν;" ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἐστίν· ὁ 10 κόσμος οὐκ ἔγνω ἐν νόμῳ καὶ προφήταις κηρυσσόμενον τὸν Χριστόν. διὰ τοῦτο ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἔπεμψεν Ἰησοῦν Χριστὸν σταυρωθησόμενον ὑπὲρ γένους τῶν ἄνθρωπων· ἵνα τῇ μωρίᾳ τοῦ κηρύγματος πιστεύωσιν οἱ πιστεύσαντες εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐσταυρωμένον. 15

Προσέθηκε δὲ τὸ "οὐ πολλοὶ σοφοὶ τὸ κατὰ σάρκα," εἰδὼς ὅτι τῶν σοφῶν εἰσι διαφοραί. καὶ οἱ μέν εἰσι σοφοὶ κατὰ σάρκα· οἱ δὲ κατὰ Πνεῦμα· καὶ κατὰ σάρκα εἰσὶ σοφοὶ οἱ λέξει διὰ μόνα μεμελετηκότες καὶ καλλωπίζοντες, ὅ τι ποτ' οὖν ὡς ἀλήθειαν, οὐκ ὂν ἀλήθειαν. ὅμως δὲ καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέκλεισε τοὺς κατὰ σάρκα 20 σοφοὺς ἀπὸ τῆς πίστεως· οὐ γὰρ εἶπεν οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα προσέρχεται τῷ λόγῳ, ἀλλ' ὅτι σφόδρα ὀλίγοι· δυνατοὶ δὲ κατὰ σάρκα εἰσὶν, οἱ τὰς ἐξουσίας ἔχοντες· κατὰ Πνεῦμα δὲ νοήσεις, ἐὰν ἴδῃς τὸν Σωτῆρα τίνα τρόπον· οὐκ ἦν μὲν δυνατὸς κατὰ σάρκα· προεδόθη γοῦν καὶ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας· ἦν δὲ δυνατὸς κατὰ 25 Πνεῦμα· "πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ θερα-"πεύων·" οὕτω τὸ κατὰ τοὺς Ἀποστόλους, ὅρα τίνα τρόπον ἦσαν δυνατοὶ κατὰ Πνεῦμα. ἐστὶν δυνατὸς κατὰ Πνεῦμα καὶ ὁ κατὰ τὸ Πνεῦμα βίους· καὶ Πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατῶν· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν εὐγενῶν νοήσεις· εὐγενεῖς κατὰ σάρκα 30 εἰσὶν, οἱ ἐκ πατρῶν πλουσίων καὶ ἐνδόξων· κατὰ δὲ Πνεῦμα εὐγενεῖς εἰσὶν οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ ὧν γέγραπται· "ὅσοι δὲ ἔλαβον "αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι."

Τίνα οὖν ἐξελέξατο ὁ Θεός; οὐχ ἁπλῶς τὰ μωρά· ἀλλὰ μετὰ προσθήκης τῆς τοῦ κόσμου. ἡμεῖς οἱ πιστεύοντες μωροί ἐσμεν 35

ὡς πρὸς τὸν κόσμον. γελῶσιν οὖν ἡμᾶς μωροὺς, λέγοντες, Χριστιανοὶ λέγουσιν ἀνάστασιν νεκρῶν· καὶ ὅτι ζῶμεν μετὰ θάνατον· καὶ ὅτι Ἰησοῦς ὃν ἐσταύρωσαν Ἰουδαῖοι ἐκ παρθένου γεγέννηται· καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐκεῖνοι οὖν γελασάτωσαν ἡμᾶς, καὶ μωροὺς λεγέτωσαν· "ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. 5 "μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν·" "τὰ μωρὰ οὖν τοῦ κόσμου ἐξελέξατο "ὁ Θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς." οὐχ ἁπλῶς τοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ κατὰ κοινοῦ τοῦ κόσμου· ἵνα εἴπῃ, "τὰ τοῦ κόσμου μωρὰ "ἐξελέξατο ὁ Θεός· ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου·" ἀληθῶς γὰρ καταισχύνονται οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, ὅτ᾽ ἂν αὐτοὶ 10 μὲν προσκυνῶσιν εἰδώλοις, οἱ δὲ ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται ἀποθνήκωσιν ὑπὲρ τοῦ μὴ εἰδωλολατρῆσαι. "καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου "καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός·" πάλιν ἐνταῦθα μετὰ προσθήκης τῆς τοῦ κόσμου. τί γὰρ εὐγενέστερον ψυχῆς καταλειπούσης τὰ εἴδωλα καὶ λεγούσης, ὡς ψευδῆ ἐκτήσαντο οἱ πατέρες 15 ἡμῶν εἴδωλα, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ὑετίζων[m].

Τὰ ἀγενῆ οὖν τοῦ κόσμου, εὐγενῆ δὲ τοῦ Θεοῦ, ἐξελέξατο ὁ Θεός· μόνον κατορθωσόμενον ἐξὸν Θεῷ. οὐκ ἐξουδενωθησόμεθα· περὶ οὗ γέγραπται· "ἐξουδένωται ἐνώπιον αὐτοῦ πονηρευόμενος." "καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ." τὰ μὴ ὄντα ὠνόμασε 20 τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, τὰ ἀσθενῆ, τὰ ἀγενῆ, τὰ ἐξουθενημένα· τὰ ὄντα, τοὺς εὐγενεῖς τοῦ κόσμου· ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ οὗτοι εἰσι τινές· οὐκ ἐσμὲν ἡμεῖς καταπονούμενοι ὑπὸ πάντων καὶ καταφρονούμενοι; τὰ μὴ ὄντα νῦν ἐξελέξατο ὁ Θεός· "ἵνα τὰ ὄντα "καταργήσῃ. ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ," καὶ εἴπῃ, διὰ 25 τοῦτο ἐξελέχθην ὅτι εὐγενής εἰμι· ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. διὰ τοῦτο γὰρ ταῦτα πάντα ἡμῖν ἐστι Χριστός. ἵνα τὸ γεγραμμένον γένηται "ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ "καυχάσθω." εἰ γὰρ ὁ καυχώμενος ἐν σοφίᾳ ὀφείλει καυχᾶσθαι, 30 Χριστὸς δὴ ἡ σοφία· δηλονότι ὁ καυχώμενος ἐν Χριστῷ καυχᾶται. καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ὁμοίως· ἁγιασμοῦ τέ φημι καὶ δικαιοσύνης.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. "Ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον "αὐτοῦ·" τουτέστιν, ἵνα μὴ τοῖς οἰκείοις πλεονεκτήμασιν ἐπι-

[m] Jerem. xiv. 22. μὴ ἔστιν ἐν εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν ὑετίζων;

γράψωσι τὸ κατόρθωμα τοῦ κηρύγματος. σὰρξ δὲ εἶπεν καὶ οὐ ψυχὴ, ἐξευτελίζων τὰ ἀνθρώπινα καυχήματα. διατί δὲ "ἐνώπιον "αὐτοῦ," καὶ οὐκ ἐνώπιον ἀνθρώπων; ὅτι τῇ ἐπὶ τῷ Θεῷ καυχήσει ἀντετάττετο ἡ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις πλεονεκτήμασι καύχησις· ἃ γὰρ ἐχρῆν ἐπιγράφειν Θεῷ, ἐπέγραφεν[l] ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο τὸ "ἐνώ- 5 "πιον αὐτοῦ" εἴρηκεν· καὶ γὰρ ἦν ἀσεβὴς ἡ καύχησις ἐνώπιον τοῦ πάντα ὁρῶντος γινομένη· ὅτι δὲ τὸ "ἐνώπιον αὐτοῦ" οὐκ ἐν τῇ παρουσίᾳ εἴρηκεν, αὐτὴ ἡ ὅλη ὑπόθεσις δείκνυσιν. δεῖ[m] γὰρ τοῖς ἐπιλόγοις καυχωμένοις καὶ ἐπὶ τὸ βαπτίζειν καὶ ἐφ' ἑτέροις τισὶν ποιεῖται τὸν λόγον. 10

Φωτίου. Ἦ καὶ οὕτως βούλει μαθεῖν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστι, καὶ τὸ ἀσθενὲς ἰσχυρότερον· ἀπ' αὐτῆς καὶ μόνης τῆς κλήσεως ῥᾷόν ἐστι τοῦτο κατανοῆσαι. βλέπε γάρ μοι· οὐχὶ πολλοὶ σοφοὶ ἦσαν τὴν ἐν κόσμῳ σοφίαν; οὐχὶ πολλοὶ δυνατοὶ ταύτην τὴν δύναμιν; οὐχὶ πολλοὶ εὐγενεῖς τὴν 15 ἐπίκαιρον εὐγένειαν; τί οὖν· μὴ τούτους ἐποιήσατο ὁ Χριστὸς ἑαυτοῦ μαθητὰς, καὶ δι' αὐτῶν ἐκλήθητε ὑμεῖς; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοὐναντίον· ἀλλὰ τὰ μωροὶ κατὰ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο· ἀνθρώπους ἁλιεῖς, πένητας, ἀγραμμάτους· καὶ δι' αὐτῶν ἐποιήσατο τὴν κλῆσιν ὑμῶν 20 πάντων καὶ σοφῶν καὶ ἰδιωτῶν καὶ πενήτων καὶ πλουσίων, καὶ ἀσθενῶν καὶ ἰσχυρῶν· καὶ κατῄσχυνεν τοὺς εὐγενεῖς καὶ σοφοὺς καὶ ἰσχυρούς· ὅτι ὅπερ αὐτοὶ οὐκ ἂν οὐδὲ ἐπιχειρῆσαι ἐτόλμησαν κόσμον ὅλον μεταστῆσαι· τοῦτο τὰ ἀσθενῆ καὶ τὰ μωρὰ περιφανῶς[n] κατεπράξαντο· ἆρ' οὐ κατῃσχύνθησαν οἱ δοκοῦντες εἶναι 25 σοφοὶ καὶ δυνατοί; ἆρ' οὐχὶ ἐναργῶς ἀποδέδεικται, ὅτι τὸ μωρὸν καὶ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ σοφώτερον καὶ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν; "ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ." οὐκ οὖν οὐδὲ ἡμεῖς φησὶ καυχησώμεθα; ναί φησιν, ὑμεῖς οἱ πιστοὶ καυχᾶσθαι ὀφείλετε· οὐ γάρ ἐστε ὑμεῖς σάρξ· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ διὰ 30 τῆς παλιγγενεσίας ἐγεννήθητε· καὶ σοφοί ἐστε. ἀλλ' αὐτὸν ἔχοντες σοφίαν τὸν ἀπολυτρωσάμενον τῆς τυραννίδος· καὶ οὐ μόνον τοῦτο· ἀλλὰ καὶ ἁγιάσαντα διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ οὐ μόνον

[l] Vel ἐπεγράφη. [m] Quid hic reponendum sit non plane dispicio. [n] Cod. περιφαντὶς potius.

τοῦτο· ἀλλὰ καὶ δικαιώσαντα διὰ τῶν χαρισμάτων. ἡμεῖς διὰ ταῦτα ὀφείλομεν καυχᾶσθαι· καυχᾶσθαι δὲ οὐκ ὅτι κατορθώματι τινὶ ἡμετέρῳ τοῦτο ἠξιώθημεν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ, ὅτι πάντα τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς καὶ φιλανθρωπίας τῆς εἰς ἡμᾶς τὰ τοιαῦτα ὑπάρχει πλεονεκτήματα. 5

30 Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς 31 καὶ ἀπολύτρωσις· ἵνα καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώμενος, 1 ἐν Κυρίῳ καυχάσθω. κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλων 10 2 ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Σευηριανοῦ. "Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε·" πάντες ὁμοίως κατὰ τὸ σεσῶσθαι φασὶν εἰρῆσθαι νῦν· οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουρ- 15 γίας λόγον· ὡς φησὶν ἀλλαχοῦ· "οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ "θελήματος σαρκός· ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν·" οἱ τοινῦν ἐξ αὐτοῦ πῶς καυχησώμεθα ἐν ἰδίοις πλεονεκτήμασιν; τὸ δὲ "ἐν "Χριστῷ Ἰησοῦ ὃς ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπο- "λύτρωσις" οὐκ ἀνθρώπων σύνεσις ἥρπασεν· ἀλλ' Ἰησοῦς σταυ- 20 ρωθείς· οὐκ ἀνθρώπων σοφία ἔσωσεν, ἐπλάνατο γάρ· ἀλλ' αὐτὸς ἡμῖν σοφία γέγονεν εἰς θεογνώσιαν· οὐκ ἄνθρωποι ἀπελυτρώσαντο· ὥστε τὸ καύχημα ἀπὸ τοῦ σώσαντος γενέσθω, μὴ ἀπὸ τῶν σωθέντων.

Ὠριγένους. Δείκνυσιν ὅτι πάντων εἰσὶν εὐγενέστερα, τὸν 25 Θεὸν ἔχοντες Πατέρα· τῆς εὐγενείας ταύτης οὐχ ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὑμῖν ἐστιν αἴτιος, σοφοὺς ὑμᾶς ποιήσας καὶ δικαίους καὶ ἁγίους. τοῦτο γάρ ἐστιν "ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία." τὸ δαψιλὲς ἐνδεικνύμενος τῆς δωρεᾶς. ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκεν· "κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν 30 "λόγου ἢ σοφίας ἀπαγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ." τί γὰρ εἰπέ μοι, εἰ καὶ ἐβούλου, καθ' ὑπεροχὴν ἐλθεῖν ἐδύνασο; ἐγὼ μὲν εἰ ἐβουλόμην οὐκ ἂν ἠδυνήθην· ὁ δὲ Χριστὸς εἰ ἐβούλετο ἠδύνατο· ἀλλ' οὐκ ἐβουλήθη· ἵνα λαμπρότερον ποιήσῃ τὸ τρό-

παιον· διὸ καὶ ἀνωτέρω δεικνὺς ὅτι αὐτοῦ βούλημα ἦν τὸ οὕτως ἰδιωτικῶς κηρύξαι τὸν λόγον, ἔλεγεν· "οὐ γὰρ ἀπέστειλέν με "Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι·" οὐκ ἐν σοφίᾳ καταγγέλλων ὑμῖν, φησὶν, τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. οὐκ εἶπεν τὸ κήρυγμα· ἀλλὰ τὸ μαρτύριον· ὃ καὶ αὐτὸ ἱκανὸν ἦν ἀποτρέψαι· 5 θάνατον γὰρ περιήει κηρύττων· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "οὐ γὰρ ἔκρινα "εἰδέναι τί ἐν ὑμῖν· εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρω"μένον·" τοῦτο δὲ ἔλεγεν· ὅτι καθόλου τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐστὶν ἄμοιρος. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ταπεινότερον αὐτοῖς διηλέχθαι μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις, τὸν τύφον αὐτῶν καταστέλλων. τὸ τοίνυν "οὐδὲν 10 "ἔκρινα εἰδέναι," πρὸς ἀντιδιαστολὴν εἴρηται τῆς ἔξωθεν σοφίας· οὐ γὰρ ἦλθον λογισμοὺς πλέκων οὐδὲ σοφίσματα, ὥσπερ ἐκεῖνοι· οὐδὲ ἄλλό τι λέγων ὑμῖν, ἢ ὅτι Χριστὸς ἐσταυρώθη.

Κυρίλλου. Μαρτύριον τοῦ Θεοῦ φησὶν τὸν Χριστόν· μεμαρτύρηκε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐπ' αὐτῷ λέγων· "οὗτός ἐστιν 15 "ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα."

Θεοδωρίτου. "Λόγον" τὴν εὐγλωττίαν καλεῖ· "σοφίαν" δὲ τῶν λόγων τὴν τέχνην· καλῶς δὲ τὸ "ἔκρινα" τέθεικεν, διδάσκων ὡς ἠδύνατο καὶ τὸν περὶ τῆς θεολογίας αὐτοῖς λόγον προσενεγκεῖν· ἀλλ' ὅμως μόνην τὴν περὶ τῆς οἰκονομίας ἐποιήσατο διδασκαλίαν, 20 ἐπὶ τῷ δεσποτικῷ σεμνυνόμενος πάθει.

Φωτίου. Σοφία ἀπὸ Θεοῦ ἀντὶ τοῦ θεία σοφία· θεϊκὴ, οὐχ οἷα ἀνθρωπίνη.

3 Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ 4 πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς· καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ 25 κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Σευηριανοῦ. Ἐφοβούμην ἀεὶ μὴ τῇ ἔξωθεν παιδεύσει ἐπαρθῆτε, αὐτίκα οὐκ ἐχρησάμην τῇ πειθούσῃ σοφίᾳ· "ἐν ἀσθενείᾳ" δὲ λέγει, τῇ ἀπὸ τῶν διωγμῶν· τοῦτο γὰρ πανταχοῦ ἔθος αὐτῷ 30 λέγειν· "ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ·" τὸ ἀσθενὲς ἐξ ὧν ἐδιωκόμην ἐπεδεικνύμην, τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον τὸν περὶ ὑμῶν· πάντα ἤμην ταπεινός· ἵνα ὑμεῖς τοῦτο διδαχθῆτε καὶ μὴ ἐπαίρεσθε.

Ὠριγένους. Τί λέγεις; καὶ Παῦλος ἐφοβεῖτο καὶ σφόδρα

ἐδεδοίκει; εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν· ἀλλ' ἄνθρωπος ἦν· τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου· ἀλλ' ἀσθένεια μὲν τῆς φύσεως, ἐγκώμιον δὲ τῆς προαιρέσεως· ὅτι καὶ δεδοικὼς θάνατον καὶ πληγὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον τοῦτον ἐποίησεν· ὡς οἱ λέγοντες ὅτι οὐκ ἐφοβεῖτο πληγὰς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ σεμνύνουσιν, ἀλλὰ καὶ 5 ὑποτέμνονται πολὺ τῶν ἐπαίνων.

Θεοδωρίτου. Αἰκιζόμενος, στρεβλούμενος καὶ καθειργνύμενος διετέλεσα.

Κυρίλλου. Καίτοι γὰρ οὕτω μετρίᾳ χρησάμενος ὑφηγήσει· ἐδειδίειν σφόδρα, φησί· μὴ γάρ πως ἀμείνους τῆς ἐνούσης ἡμῖν 10 εὑρισκόμενοι διανοίας, ὀνήσειαν μὲν οὐδὲν, ἀδικήσειαν δὲ μᾶλλον· τοῖς γὰρ νηπίοις τὴν φρένα, τρυφερός τε καὶ εὐαφὴς πρέποι ἂν εἰς εἴδησιν λόγος· τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἐξ ὧν[o] τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τὲ καὶ κακοῦ. γέγονε τοίνυν, φησὶν, ὡς ἐν ἀσθενείᾳ πολλῇ· καὶ 15 οὐκ ἐν ὅλῃ δυνάμει τοῦ μυσταγωγοῦ πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος. οὔτε μὴν "ἐν πειθοῖς σοφίας ἀνθρωπίνης· ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ "δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν "δυνάμει Θεοῦ." τῷ γὰρ κηρύγματι προσεπῆγον οἱ Ἀπόστολοι καὶ θεοσημείας ἀπόδειξιν ἐναργῆ, τὸ χρῆμα ποιούμενοι, τὸ χρῆμα 20 πιστεύειν, ὅτι Θεὸς ἐν τούτοις διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ δι' αὐτῶν μεμαρτύρηται τῶν πραγμάτων, ὡς ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ χρώμενοι καὶ κατορθοῦν εὐκόλως τὰς τερατουργίας· τὰ μὲν γὰρ Ἑλλήνων μυθάρια δέοιντ' ἂν εἰκότως τοῦ συνασπίζοντος λόγου, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἀκαλλὲς οἱονεὶ περι- 25 στέλλοντος. ἀποχρή γε μὴν τῷ θείῳ κηρύγματι ψιλός τε καὶ εὐαφὴς καὶ ὡς ἐν δυνάμει Θεοῦ μαρτυρούμενος λόγος.

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ εἶπεν "ὁ λόγος μου," ἵνα μὴ δόξῃ τὸ ἐναντίον αὐτῷ παριστᾶν, τοῦτ' ἔστι τὴν εὐγλωττίαν· λέγει καὶ "τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις·" ἐπειδή ἐστι 30 σοφία οὐ ῥημάτων ἀλλὰ γνώσεως θείας Πνεύματος καὶ δυνάμεως. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ λόγον σοφίας χορηγεῖ, ποιεῖ δὲ καὶ θαύματα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· εἶπεν "ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως·" τὸ γὰρ λεγόμενον, οὔπω ἀπόδειξις· τὸ δὲ θαῦμα τὴν ἀπόδειξιν ἔχει.

[o] Fors. ἕξιν.

ΦΩΤΙΟΥ. "Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ·" μονονουχὶ λέγων· τί προσενείματε ἑαυτούς, οἱ μὲν τοῖς σοφοῖς, οἱ δὲ τοῖς δυνατοῖς· μή τι ταῦτα συμβάλλεται πρὸς τὸ κήρυγμα ἡ δοκοῦσα σοφία καὶ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δύναμις; ἐνθυμήθητε, πῶς ἦλθον κηρύσσων ὑμῖν· ἐν σοφίᾳ; ἀλλ' οὐκ ἔχοιτ' ἂν τοῦτο εἰπεῖν· ἀλλ' ἐν δυναστείᾳ; 5 καὶ μὴν τρέμων καὶ φόβων καὶ ἀπειλῶν γέμων· οὕτως ἐκηρύσσον ἐν ὑμῖν· τί οὖν ὑμεῖς τούτων λήθην λαβόντες, σοφοὺς καὶ πλουσίους καὶ δυνάστας ἐπιζητεῖτε; καὶ τούτους ὑμῖν διδασκάλους καὶ καθηγητὰς ἀποφαίνεσθε;

5 Ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' 10
6 ἐν δυνάμει Θεοῦ. σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, τῶν καταργουμένων.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ μόνον λέγων οὐδὲν διήλαττεν τῶν σοφίᾳ χρωμένων καὶ θαρσούντων ἑαυτῶν τῷ λόγῳ· δυνάμεις δὲ 15 ποιῶν ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν ἰσχὺν, κακεῖθεν τὸ κήρυγμα, καλῶς ἐπήγαγεν, "ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ."

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Τούτου χάριν φησὶν οὐκ εἴασεν ἡμᾶς εὐγλωττίᾳ χρήσασθαι ὁ δεσπότης· ἵνα ἡ πίστις ὑμῶν ἀνύποπτος φαίνηται· 20 οὐ δεινότητι λόγων ὑπαχθεῖσα, ἀλλὰ τῇ δυνάμει ποδηγηθεῖσα τοῦ Πνεύματος.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἵνα μὴ εἴποι τίς· ἄρ' οὖν ἐπεὶ τὰς ἀποδείξεις τῆς πίστεως ἐν δυνάμει καὶ ἐν Πνεύματι ἔφερεν, οὐκ εἶχεν σοφίαν οὐδεμίαν; ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ μυστήριον τῆς θεοσεβείας, πιστεῦ- 25 σαι μόνον καὶ οὐκ ἐπαγγελίας σοφίας ἐν αὐτῷ. ἐπιφέρει καὶ λέγει· "σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ οὐ τοῦ "αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταρ- "γουμένων·" ἄλλο γάρ ἐστιν εἰσαγαγεῖν τινας εἰς τὴν πίστιν· ἄλλο τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτειν· ἀναπτύσσομεν οὖν τὴν 30 σοφίαν τοῦ Θεοῦ, οὐ τοῖς εἰσαγομένοις, οὐδὲ τοῖς ἀρχομένοις· οὐδὲ τοῖς μηδέπω ἀπόδειξιν τοῦ ὑγιοῦς βίου δεδωκόσιν· ἀλλ' ὅτ' ἂν γυμνασάμενος ὃν δεῖ τρόπον τὰ αἰσθητήρια, πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ ἐπιτήδειος γένηται, καὶ πρὸς τὸ ἀκοῦσαι σοφιαν·

τότε "λαλοῦμεν σοφίαν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ" λέγω "οὐ "τοῦ αἰῶνος τούτου." οὐδὲ παραπλησίαν τῆς[m] σοφίας τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου. ἅμα δεδήλωκεν ὅτι τὰ φερόμενα παρὰ τοῖς ἄλλοις μαθήματα, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ δυνάμεων ἀοράτων τῶν καταργουμένων· καὶ εἴποιμι δ' ἂν 5 ὅτι ποιητικὴ σοφία ἐστὶ τοῦ αἰῶνος τούτου· τάχα δὲ καὶ ἡ ῥητορική· σοφία δὲ καὶ ἡ ἐπαγγελλομένη λέγειν περὶ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ περὶ διοικήσεως τῶν ὅλων. ἡμεῖς οὖν εἰ σοφίαν λαλοῦμεν καὶ λέγομεν αὐτὴν ἐν τοῖς τελείοις· οὐ τὴν τοῦ αἰῶνος τούτου λέγομεν· οὔτε γὰρ διὰ ποιημάτων ἢ διά τινος τοιαύτης τέχνης. 10

Ἰωάννου. Προτέραν ἐλέγξας τὴν νομιζομένην σοφίαν διὰ τῶν πραγμάτων, τότε αὐτὴν ἐκάλεσεν μωρίαν· καὶ πρότερον καλέσας μωρίαν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν κατὰ τὴν ἐκείνων ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σοφίαν οὖσαν· μετὰ γὰρ τὰς ἀποδείξεις δυνατὸν μάλιστα τοὺς ἀντιλέγοντας ἐντρέπειν· διὸ φησὶ "σοφίαν δὲ 15 "λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις·" ὅτ' ἂν γὰρ ἐγὼ ὁ νομιζόμενος μωρὸς καὶ μωρὰ κηρύττειν τοῦ σοφοῦ περιγένωμαι, οὐ διὰ μωρᾶς σοφίας περιεγενόμην· ἀλλὰ διὰ σοφίας τελειοτέρας, καὶ τοσαύτης καὶ οὕτως μείζονος, ὡς ἐκείνην μωρὰν φαίνεσθαι· "οὐδὲ τῶν "ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων·" ἄρχοντας 20 αἰῶνος ἐνταῦθα, οὐ δαίμονας τινὰς λέγει, καθῶς τινὲς ὑποπτεύουσιν· ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀξιώμασι, τοὺς ἐν δυναστείαις· τοῦτο πρᾶγμα περιμάχητον νομίζοντας εἶναι, φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ λογογράφους· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐκράτουν, καὶ δημαγωγοὶ πολλάκις ἐγίνοντο· τοῦ δὲ αἰῶνος ἐκάλεσεν ἄρχοντας· ἐπειδὴ περαιτέρω τοῦ 25 παρόντος αἰῶνος οὐδὲ πρόσεισιν αὐτῶν ἡ ἀρχή. διὸ καὶ ἐπήγαγε "τῶν καταργουμένων·" οἴκοθέν τε αὐτὴν διαβάλλων καὶ ἀπὸ τῶν χρωμένων· δείξας γὰρ ὅτι ψευδής ἐστιν, ὅτι μωρὰ, ὅτι οὐδὲν δύναται εὑρεῖν, ὅτι ἀσθενὴς, δείκνυσιν ὅτι καὶ ὀλιγοχρόνιος.

7 Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀπο- 30 κεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς 8 δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου

[m] In marg. τῆς 2ª manu.

ἔγνωκεν, εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν.

Ὠριγένους. "Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν ἐν μυστηρίῳ," ἃ οὐκ ἔγνωσται τοῖς ἄρχουσι τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῖς ἐνεργοῦσι τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου τούτου. οὕτω δὲ οὐκ ἔγνωσαν. 5 ἐπεβούλευσαν τῷ Σωτῆρι καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν· "εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης "ἐσταύρωσαν·" οὐκ οὖν ζητητέον καὶ ἐν τῷ λόγῳ σοφίαν· ἀλλὰ μετὰ τὴν πίστιν, μετὰ τὴν πολιτείαν· κατὰ τὸ γεγραμμένον· "ἐπεθύμησας σοφίαν, διατήρησον ἐντολάς." 10

Κυρίλλου. Ἔχει πολὺ τὸ εἰκὸς ὁ λόγος. τεθριάμβευκε γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἰδίου σταυροῦ τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις, "προσήλωσας τῷ ξύλῳ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον·" ἀπεσόβησεν τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος τὸν Σατανᾶν· κατήργηκε τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν· ἀνοίξας τοῖς κάτω πνεύμασι τὰς ᾅδου 15 πύλας, καθεῖλε τοῦ θανάτου τὸ κράτος· εἶτα πῶς οὐκ ἀπηχθημένον τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος; οὐκ ἂν οὖν ἐσταύρωσαν, εἶπεν, εἰ ᾔδεσαν ἀκριβῶς αὐτὸν ὄντα τὸν λυτρωτὴν καὶ τῆς δόξης Κύριον· ὅτι γὰρ διαβολικῆς ἁγιότητος[n] ἔργον ἦν τὸ διὰ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας σταυροῦσθαι Χριστὸν, παρέδειξεν 20 ἐναργῶς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, εἰπὼν περὶ τοῦ Ἰούδα· "μετὰ γὰρ "τὸ ψωμίον," φησὶν, "εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς·" ὃς οὐκ ᾔδει Θεὸν ὄντα τὸν Ἰησοῦν· εἰ γὰρ καὶ ἔγνω καὶ ἐπέπειστο, πῶς ἔπραξεν[o] αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγων· "εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ "ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται;" γέγονε δὲ ὁμολογουμένως καὶ 25 αὐτῷ τῷ Σωτῆρι σπουδὴ τὸ λαθεῖν τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου· ἵνα καὶ πάθοι λαθὼν, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι κατακτήσεται τὴν ὑπ' οὐρανοῦ ἑαυτῷ τε καὶ τῷ ἰδίῳ πνεύματι[p].

Ἰωάννου. Μυστήριον αὐτὴν λαλεῖ. ἐπειδὴ οὔτε Ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος, οὔτε ἄλλός τις αὐτοκτίστη δύναμις ᾔδει πρὶν 30 ἢ γενέσθαι· διὸ φησὶν, "ἵνα γνωρίσθῃ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς "ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος "σοφία τοῦ Θεοῦ." τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἡμᾶς τιμῶν ὁ Θεὸς, ὥστε

[n] Leg. cred. ἀγνοίας. [o] Leg. ἐπείραζεν. [p] ποιμνίῳ cred. leg.

μεθ' ἡμῶν αὐτοὺς ἀκοῦσαι τῶν μυστηρίων· καὶ γὰρ ἡμεῖς οὓς ἂν ποιησώμεθα φίλους, τοῦτο τεκμήριον πρὸς αὐτοὺς εἶναι φαμὲν τῆς φιλίας, τῷ μηδενὶ πρὸ αὐτῶν εἰπεῖν τὰ ἀπόρρητα· ἀκουέτωσαν οἱ τὸ κήρυγμα ἐκπομπεύοντες, καὶ τοὺς μαργαρίτας καὶ τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τοῖς χοίροις ῥιπτοῦντες, καὶ λογισμοῖς κεχρη- 5 μένοι περιττοῖς· τὸ γὰρ μυστήριον κατασκευῆς οὐ δεῖται· ἀλλ' ἅπέρ ἐστι, τοῦτο μόνον καταγγέλλεται· ἐπεὶ οὐκ ἔσται μυστήριον θεῖον καὶ ὁλόκληρον, ὅταν καὶ παρὰ σαυτοῦ τί προσθῇς. καὶ ἄλλως δὲ μυστήριον καλεῖται, ὅτι οὐκ ἅπερ ὁρῶμεν βλέπομεν, ἀλλ' ἕτερα ὁρῶμεν καὶ ἕτερα πιστεύομεν· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν 10 μυστηρίων ἡμῶν φύσις· ἑτέρως γοῦν ἐγὼ, καὶ ἑτέρως ὁ ἄπιστος περὶ ταῦτα διακείμεθα· οὐ γὰρ τῇ ὄψει κρίνω τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἔχων ἐμπειρίαν· καὶ πάντες δὲ οἱ πιστοί.

Τοῦτο γοῦν αὐτὸ δηλῶν ὁ Ἀπόστολος ἔλεγεν· "ὅτι καὶ νῦν τὸ 15 "κηρυττόμενον ἀποκέκρυπται· τοῖς γὰρ ἀπολλυμένοις," φησίν, "ἐστι κεκαλυμμένον·" "ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τού- "του ἔγνωκεν. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης "ἐσταύρωσαν·" οὐκοῦν οὐδὲ ἐγκλημάτων εἰσὶν ἄξιοι, εἴγε μὴ ἔγνωσαν καὶ ἐσταύρωσαν· καὶ εἰ μὴ ᾔδεσαν, πῶς ἔλεγεν αὐτοῖς, 20 "κἀμὲ οἴδατε· καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί;" περὶ γὰρ τοῦ Πιλάτου φησὶν ἡ γραφὴ, ὅτι οὐκ εἰ ᾔδει· εἰκὸς δὲ μηδὲ τὸν Ἡρώδην εἰδέναι· τούτους ἂν εἴποι τις ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου. εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ τῶν ἱερέων εἴποι τις ἂν τοῦτο λέγεσθαι, οὐκ ἂν ἁμάρτοι· καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις φησὶν "οὔτε ἐμὲ 25 "οἴδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου·" πῶς οὖν ἀνωτέρω φησὶ "καὶ ἐμὲ "οἴδατε, καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί;" ἀλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς γνώσεως ταύτης, καὶ τίς ἐκείνης, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἤδη εἴρηται. τί οὖν; ἀφέθη αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἁμάρτημα; καὶ γὰρ εἶπεν "ἄφες "αὐτοῖς·" εἰ μετενόησαν, ἀφέθη. καὶ γὰρ ὁ μυρίαις χερσὶ βαλὼν 30 τὸν Στέφανον, καὶ διώξας τὴν Ἐκκλησίαν Παῦλος, τῆς Ἐκκλησίας προστάτης ἐγένετο. οὕτως οὖν κἀκείνοις ἀφέθη τοῖς βουληθεῖσι μεταγνῶναι· ὃ δὴ καὶ Παῦλος βοῶν ἔλεγεν, "λέγω οὖν· μὴ "ἔπταισαν ἵνα πέσωσι; μὴ γένοιτο· λέγω οὖν· μὴ ἀπώσατο ὁ "Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω; μὴ γένοιτο·" εἶτα δεικνὺς ὅτι 35

οὐκ ἀπεκλείσθη αὐτῶν ἡ μετάνοια. τεκμήριον τὴν ἐπιστροφὴν τὴν ἑαυτοῦ παρήγαγεν λέγων· "καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραελίτης εἰμί." τὸ δὲ "οὐκ ἔγνωσαν" ἐμοὶ δοκεῖ οὐ περὶ Χριστοῦ ἐνταῦθα εἰρῆσθαι, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς οἰκονομίας· οἷόν, τι ἐβούλετο ὁ θάνατος καὶ ὁ σταυρὸς, οὐκ ᾔδεσαν· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ οὐκ 5 *εἶπεν, ὅτι ἐμὲ οὐκ οἴδασιν· ἀλλ' "οὐκ οἴδασι τί ποιοῦσι·" τοῦτ' ἔστι τὴν οἰκονομίαν τὴν τελουμένην, καὶ τὸ μυστήριον ἀγνοοῦσιν· οὐ γὰρ ᾔδεσαν ὅτι οὕτω εἶχε λάμψαι ὁ σταυρὸς, ὅτι τῆς οἰκουμένης γίνεται σωτηρία, καὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγή· καὶ ἡ πόλις αὐτῶν ἁλώσεται, καὶ δεινὰ πείσονται τὰ* 10 *ἔσχατα· σοφίαν δὲ καὶ τὸν Χριστὸν λαλεῖ καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα· εὐκαίρως δὲ "Κύριον δόξης" ἐκάλεσεν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἀδοξίαν εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν ὅτι μεγάλη δόξα ὁ σταυρός· ἀλλὰ μεγάλης ἔδει σοφίας, οὐ μόνον πρὸς τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν* 15 *ταύτην.*

Θεοδωρίτου. *Εἰ ἔγνωσαν ὡς τὸ σωτήριον πάθος αὐτοὺς μὲν εἰς τὴν οἰκουμένην διασκεδάσει, τῆς δὲ σωτηρίας μεταδώσει τοῖς ἔθνεσιν, οὐκ ἂν τὸ πάθος ἐτόλμησαν· διὰ τοῦτο συγγνώμης αὐτοὺς ὁ δεσπότης ἠξίωσεν· μετὰ μέντοι τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ* 20 *τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, καὶ τὰς παντοδαπὰς τῶν Ἀποστόλων θαυματουργίας ἐπιμείναντας τῇ ἀπιστίᾳ, τῇ πολιορκίᾳ παρέδωκεν.*

Οἰκουμενίου. *Εἰ μὲν τὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου δέξῃ ὡς πρὸς τὸν Ἡρώδην καὶ τὸν Πιλάτον, ἁπλουστέρως νοήσεις τὸ ἑπόμενον. εἰ γάρ, φησὶν, ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον ἐσταύ-* 25 *ρωσαν· οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἐμεμήνεσαν, φθόνου μὴ ὑποκειμένου· εἰ δὲ πρὸς τοὺς ἀρχιερέας καὶ γραμματέας ἐκλάβοις, οἳ ᾔδεσαν ὄντα αὐτὸν τὸν Χριστόν· (καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον οἱ γεωργοὶ τοῦ ἀμπελῶνος, "οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος, δεῦτε ἀποκτείνωμεν αὐτὸν, "καὶ ὁ ἀμπελὼν ἡμῶν ἔσται," ἀλλὰ τῷ φθόνῳ ἀπετυφλώθησαν.)* 30 *οὕτως νοήσεις τὸ κάτω. ὅτι εἰ ἔγνωσαν, φησὶν, ὅτι τοσαύτη ἔσται τοῖς ἔθνεσι σωτηρία ἐκ τοῦ σταυροῦ, οὐδὲ ἂν ἦλθον εἰς τὸ σταυρῶσαι· ἐκτήκεσθαι μᾶλλον ἐκ τοῦ φθόνου αἱρούμενοι, ἢ ἵνα σωθῇ τὰ ἔθνη, καὶ ἐκβάλῃ αὐτοὺς, καὶ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸν τόπον αὐτῶν.* 35

9 *Ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.*

Θεοδωρίτου. Ἐπειδὴ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἐμνήσθη· καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον ἀποκεκρύφθαι εἴρηκεν, ἀναγκαίως προστέ- 5 θηκεν, ὡς ἃ μηδεὶς μήτε εἶδεν μήτε ἤκουσεν πώποτε, μήτε ὁ ἀπληστότατος ἐνενόησε νοῦς, ταῦτα ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς περὶ αὐτὸν θερμῶς διακειμένοις ηὐτρέπισεν. περὶ μέντοι τῆς μαρτυρίας, ἀμφιβάλλειν οὐ δεῖ· ἀρκεῖ γὰρ ἡ μακαρία γλῶττα φήσασα, "καθὼς γέγραπται·" διδάσκει δὲ ἡμᾶς καὶ τῶν Παραλειπομένων 10 ἡ βίβλος· ὡς καὶ ἄλλαι πολλαὶ συνεγράφησαν προφητεῖαι.

Ὠριγένους. Λέγεται μὲν γεγράφθαι, καὶ ὅτ' ἂν μὴ διὰ τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ᾖ, ὡς ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν. ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ᾖ, μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων, ὡς ἐνταῦθα· τὸ γὰρ "οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ 15 "αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι συνήκουσι·" ταυτόν ἐστιν "ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν·" ἢ τοῦτο τοίνυν φησίν, ἢ εἰκὸς καὶ γεγράφθαι ἐν βιβλίοις, καὶ ἠφανῆσθαι τὰ βιβλία· καὶ γὰρ πολλὰ διεφθάρη, καὶ ὀλίγα διεσώθη βιβλία, καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας αἰχμαλωσίας· ἄλλως δὲ εἰσὶ καὶ διπλαῖ πολ- 20 λαχοῦ προφητεῖαι τοῖς συνετωτέροις εὐκατάληπτοι· ἐξ ὧν πολλὰ τῶν ἀσαφῶς εἰρημένων ἐστὶν εὑρεῖν· τί οὖν; οὐκ εἶδεν ὀφθαλμὸς ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεός; οὐχί· τίς γὰρ ἀνθρώπων εἶδεν τὰ οἰκονομεῖσθαι μέλλοντα; ἄρα οὖν "οὐδὲ οὖς ἤκουσεν· οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν "ἀνθρώπου ἀνέβη·" οὐ γὰρ περὶ αὐτοῦ μόνον φησίν· ἀλλὰ καὶ 25 περὶ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τί οὖν οἱ προφῆται, οὐκ ἤκουσαν; ἤκουσαν μέν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπου οὖς τὸ οὖς τὸ προφητικόν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωποι ἤκουσαν· ἀλλ' ὡς προφῆται· διὸ φησὶ "προσέθηκέν μοι ὠτίον τοῦ ἀκούειν," τὴν προσθήκην τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λέγων· καθάπερ καὶ αὐτὸς φησὶ "νοῦν Χριστοῦ 30 "ἔχομεν·" ὃ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστιν· πρὶν ἢ Πνεύματος ἀπολαῦσαι καὶ μαθεῖν τὰ ἀπόρρητα· οὐδὲ ἡμῶν τις οὐδὲ τῶν προφητῶν αὐτὸς ἐνενόησεν· πῶς γάρ; ὅπου γε οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ ᾔδεσαν· τί γὰρ χρὴ λέγειν, φησί, περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου·

ὅπου γε οὐδεὶς ἀνθρώπων ταῦτα ἠπίστατο, οὐδὲ αἱ ἄνω δυνάμεις; ποῖα δὴ ταῦτα; ὅτι διὰ τῆς δοκούσης εἶναι ταύτης μωρίας τοῦ κηρύγματος κρατήσει τῆς οἰκουμένης, καὶ τὰ ἔθνη εἰσενεχθήσεται· καὶ καταλλαγὴ τῷ Θεῷ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἔσται· τοσαῦτα ἡμῖν ἥξει τὰ ἀγαθά· πῶς οὖν ἔγνωμεν; "ἡμῖν δὲ," φησὶν, "ὁ 5 "Θεὸς ἀπεκάλυψεν διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ," οὐ διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας· αὕτη γὰρ καθάπερ τὶς θεραπαινὶς ἠτιμωμένη, οὐκ ἀφέθη ἔνδον εἰσελθεῖν καὶ παρακύψαι εἰς τὰ δεσποτικὰ μυστήρια.

10 Ἡμῖν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν διὰ τοῦ Πνεύματος 10 αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα ἐρευνᾷ πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ 11 Θεοῦ. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ὠριγένους. Οἶδεν διαφορὰν ἡ γραφὴ ἀγαπώντων τὸν Θεὸν 15 καὶ φοβουμένων τὸν Θεόν· καὶ οἶδεν πολλῷ ὑπερέχοντας τῶν φοβουμένων τοὺς ἀγαπῶντας· ἡτοίμασται μὲν οὖν τινα καὶ τοῖς φοβουμένοις· πλὴν μείζονα ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν, παρὰ τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς φοβουμένοις· "τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ "καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ·" ἔστι Πνεῦμα ὅπερ δύναται πάντα 20 ἐρευνᾶν·[p] ἀλλ' ἔδει γενέσθαι κρεῖττον ἐν ἡμῖν Πνεῦμα· ἵν' ἐκείνου γενομένου ἐν ἡμῖν, καὶ ἐνευρῶντος πάντα καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ἀνακραθέντος τε ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐκείνῳ συνερευνήσωμεν πάντα καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.

Ἰωάννου. Οὐκ ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ 25 ἐρευνᾶν δεικτικόν· ταύτῃ γοῦν τῇ λέξει καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κέχρηται λέγων· "ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδεν τί τὸ φρόνημα τοῦ "πνεύματος·" εἰ τοίνυν ἐκεῖνο ἀγνοίας, καὶ τοῦτο ὡσαύτως· εἰ δὲ γνώσεως ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο ὁμοίως· καὶ ἡ μὲν γνῶσις τὴν ἰσότητα δείκνυσι· τὴν ἀνισότητα δὲ ἡ ἄγνοια· εὑρεθήσεται γὰρ ὁ μὲν 30 Θεὸς τῶν ἀνθρώπων ἀγνοῶν τὰς καρδίας· τὸ δὲ Πνεῦμα τὰ τοῦ Θεοῦ βάθη· πάλιν εἰ τὸ ἐρευνᾶν ἀγνοίας σημαντικὸν, πάντα δὲ ἐρευνᾷ· πάντα δὲ ὡς ἔοικεν ἀγνοεῖ.

[p] In marg. ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, οὐ δύναται πάντα ἐρευνᾶν.

ΤΟΥΤΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Βάθη τοῦ Θεοῦ εἶπεν τὰς βαθυτάτας αὐτοῦ καὶ διαλανθανούσας ἡμᾶς οἰκονομίας.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *“Βάθη τοῦ Θεοῦ,” τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἡ κεκρυμμένη καὶ ἀπόθετος γνῶσις· ἣν εἰδὸς τὸ Πνεῦμα, ταῖς τῶν ἁγίων ἀποκαλύπτει ψυχαῖς, θεῖόν τινα νοῦν ἀποφαῖνον τὸν ἐν αὐτοῖς.* 5

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Διὰ τούτων δείκνυσιν ὅτι ἐρευνᾷ, οὐχ ὡς ἀγνοοῦν, ἀλλ' ὡς ἐπιστάμενον· ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν Πνεῦμα, νῦν τὸν Πατέρα εἰρῆσθαι φασίν· οἱ δὲ τὸν Υἱὸν, ῥητέον πρὸς ἑκάτερα. τὸν μὲν οὖν Πατέρα ἀδύνατον εἰρῆσθαι· λέγει γὰρ, “ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα “τοῦ κόσμου ἐλάβομεν· ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ.” οὐδεὶς* 10 *δὲ ἐξ αὐτοῦ ἐστιν· εἰ γὰρ περὶ Θεοῦ εἴρητο· ἐκ τίνος ὁ Θεός; τὸν δὲ Υἱὸν ὑποπτεύεσθαι μὲν ἐγχωρεῖ· εἶναι δὲ αὐτὸν περὶ οὗ ὁ λόγος, οὐχ οἷόν τε· τίς γὰρ ἂν εἴποι τὸν Θεὸν Λόγον ἐρευνᾶν, ἵνα μάθῃ τὰ τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ λέγοιεν διδάσκεσθαι τὸν Υἱόν· πῶς ἀπὸ τῶν ἑξῆς οὐ συνεῖδον ὅτι ὡς ἀνθρώπου πνεῦμα τὰ ἐν αὐτῷ οἶδεν, οὕτως* 15 *καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· χωρὶς δὲ τούτου, δι' ὅλου τοῦ χωρίου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δείκνυται.*

Παρατηρητέον δὲ ὅτι τὸ μὲν Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ Θεοῦ φησὶν εἶναι· τὸ δὲ ἀκάθαρτον οὐκ εἶπεν ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τοῦ κόσμου· ὁ μὲν γὰρ Παράκλητος οὐκ ἔστιν μέρος τοῦ Θεοῦ· ὡς μέρος δὲ 20 *τῆς κτίσεως ὁ διάβολος, κατὰ τὸ γεγενῆσθαι· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Θεοῦ.*

12 Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ 13 Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδα- 25 κτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος Ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Ἔδειξεν οὐδὲ μέρος ὂν τῆς κτίσεως τὸ Πανάγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει· τοῦτο γὰρ* 30 *λέγει· “ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν·” ἀντὶ τοῦ οὐ κτιστὸν ἐλάβομεν πνεῦμα· οὐδὲ δι' ἀγγέλου τὴν τῶν θείων ἀποκάλυψιν ἐδεξάμεθα· ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὰ κεκρυμμένα μυστήρια.*

Θεοδώρου. Κόσμον γὰρ τὴν σύμπασαν ὀνομάζει κτίσιν· καθὼς ἑτέρωθι φησὶν, "ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ Ἀγγέ-"λοις καὶ ἀνθρώποις."

Οἰκουμενίου. Πνεῦμα κόσμου λαλεῖ, ὡς οἶμαι, τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ παίδευσιν· ὅπερ φησὶν, οὐκ ἐλάβομεν, κατήργει 5 γὰρ τὸν σταυρόν· ὡς ἄνω φησὶν, "οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ "κενωθῇ ὁ σταυρός·" ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ φησὶν ἐλάβομεν· "ἵνα," φησὶν, "εἰδῶμεν τὰ χαρισθέντα ἡμῖν ὑπὸ Θεοῦ·" τοῦτ' ἔστι τὰ κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ.

Θεοδώρου. Διὰ τοῦτο οὐ δεόμεθα τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας· 10 ἀρκεῖ γὰρ ἡμῖν ἡ διδασκαλία τοῦ Πνεύματος· "πνευματικοῖς "πνευματικὰ συγκρίνοντες·" ἀντὶ τοῦ διὰ τῶν τοῦ Πνεύματος θαυμάτων [q]· τὴν τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν πιστούμεθα· τὸ γὰρ "συγκρίνοντες" οὐκ ἀντὶ τοῦ παρεξετάζοντες λέγει, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἀποδεικνύντες, συγκρίνειν τὸ ἀποδεικνύναι εἰρηκὼς ἐπὶ τοῦ παρόντος, 15 ἐκ μεταφορᾶς τῶν τῇ συγκρίσει μείζονα τοῦ δοκιμωτέρου τὴν ἀπόδειξιν ποιουμένων.

Θεοδωρίτου. Ἔχομεν γὰρ καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὴν μαρτυρίαν· καὶ δι' ἐκείνης τὴν καινὴν βεβαιοῦμεν· πνευματικὴ γὰρ κἀκείνη· καὶ γὰρ δεῖξαι βουλόμενος τῶν ἡμετέρων μυστη- 20 ρίων τοὺς τύπους, τὸν ἀμνὸν εἰς μέσον φέρομεν, καὶ τὸ αἷμα τὸ ταῖς φλειαῖς ἐπιχρειόμενον· καὶ τὴν τῆς θαλάττης διάβασιν· καὶ τῆς πέτρας τὰ νάματα· καὶ τοῦ μάννα τὴν χορηγίαν· καὶ μυρία τοιαῦτα· καὶ διὰ τῶν τύπων δείκνυμεν τὴν ἀλήθειαν.

Σευηριανοῦ. Οὐχ ἵνα δείξῃ ὡς ἐν ἡμῖν τὸ πνεῦμα ἡμῶν 25 κρεῖττον ἡμῶν· οὕτως καὶ ἐν τῷ Θεῷ τὸ Πνεῦμα κρεῖττον αὐτοῦ· αὐτίκα εἰπὼν, "τίς γὰρ ἀνθρώπων οἶδεν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ "τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ;" ἀλλὰ τί τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ· τὸ μὲν γὰρ "ἐν αὐτῷ μέρος" συμπληρωματικὸν τοῦ ὅλου ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ τὸ αἴτιον δείκνυσιν· παρατηρητέον δὲ ὅτι ὁ μὲν Θεὸς καὶ τὸ 30 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δύο πρόσωπα· ἄνθρωπος δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ, οὐ δύο πρόσωπα, ἀλλ' εἷς ἄνθρωπος. δείκνυς τοίνυν τὴν ἀκριβῆ τῆς κατὰ τὴν γνῶσιν Πνεύματος καὶ πνεύματος ταυτότητα·

[q] Cod. θανάτων.

τὴν γνῶσιν τοῦ ἐν ἡμῖν πνεύματος παρέβαλεν τῇ γνώσει πνεύματος καὶ πνεύματος· ἵνα δειχθῇ ὡς ἐν ἡμῖν ἐν τῷ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πνεύματι, τοῦτ' ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ, οὐκ ἐστὶ διαφωνία ἑνώσεως, ἀλλ' οἴδαμεν ὃ οἴδαμεν. οὕτως καὶ ἐν πνεύματι καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι οὐκ ἐστὶ διαφωνία γνώσεως, ἀλλὰ ταυτότης· ἵνα 5 εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, Πνεύματος δεδωκότος· τοῦ νοῦ κατειληφότος, ἃ καὶ λαλοῦμεν. πάλιν ἕτερον δείκνυσιν· οὐ μόνον φησὶν οὐχ εὑρίσκομεν ἐν λογισμοῖς τὰ ἀποκαλυφθέντα ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ κηρύττομεν αὐτά, οὐ λόγοις καλλωπίζοντες· ἀλλὰ "τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς συγκρίνοντες·" Πνεύματος 10 δυνάμει τὰς ἐκείνου ἀποκαλύψεις καὶ νοοῦντες καὶ ἐν τάξει κηρύττοντες, "πνευματικὰ πνευματικοῖς συγκρίνοντες." ὅτ' ἂν γὰρ ἡ δευτέρα ἀποκάλυψις ἑρμηνεία ᾖ τοῦ προτέρου καὶ σαφήνεια, συγκρίνοντες οἱ δεχόμενοι τὰς ἀποκαλύψεις, τὰ δεύτερα τοῖς πρώτοις, καὶ τὰ αὐτὰ εὑρίσκοντες, πληροφορίαν μείζονα ἐλάμβανον τῆς 15 ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας.

14 Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι· καὶ οὐ δύναται γνῶναι, 15 ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. 20

Σευηριανοῦ. "Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ "Πνεύματος·" ψυχικὸν λέγει τὸν στοιχοῦντα τοῖς οἰκείοις λογισμοῖς· "μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι·" τοσοῦτον τὸ βάθος τῆς πνευματικῆς ἀποκαλύψεως· ὡς τοῖς σοφοῖς τοῦ κόσμου τούτου μωρίαν φαίνεσθαι· οὕτως ἀχώρητος αὐτοῖς ἡ τοῦ Θεοῦ ἀποκάλυψις. 25

Ὠριγένους. Κατανοήσωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἐὰν γὰρ μὴ γένηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ διδάσκον ἡμᾶς ἐν ἡμῖν, οὐ δυνάμεθα λέγειν ὅτι οἴδαμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· καὶ γὰρ "οὐδεὶς οἶδεν τὰ τοῦ Θεοῦ· εἰ μὴ "τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ·" "ἃ καὶ λαλοῦμεν," φησὶν, "οὐκ ἐν 30 "διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις· ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύ"ματος" καὶ τὰ ἑξῆς· αἱ σοφίαι πᾶσαι τοῦ κόσμου τούτου, λόγοι εἰσὶ διδακτοὶ ἀνθρώπων, ἃ μανθάνει τις καθ' ἕκαστον τῶν λογικῶν τεχνῶν· τὰ δὲ διδακτὰ τοῦ Πνεύματος οὐ διδάσκει· καὶ

οὐκ ἂν λέγοις ὅτι ὁ διδάσκαλος ὑπὸ τοῦ πνεύματος περὶ ὧν λέγει διδαχθεὶς ἐδίδαξεν· τὸ γὰρ πνεῦμα ἐν αὐτῷ τυγχάνον, ζητοῦντι καὶ ἐνευρῶντι τὴν ἀλήθειαν ἐλλάμπει· καὶ οὕτως ἀεὶ τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς εὑρίσκει, ἃ μεμάθηκεν παρὰ τῶν ἀνθρώπων.

Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ φησὶ, "μὴ ζητήσῃς διδάσκαλον ἐπὶ τῆς 5 "γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος ὁ Πατὴρ ὁ ἐν τοῖς οὐρα- "νοῖς· ἢ εἷς ἐστιν ὑμῶν ὁ καθηγητὴς ὁ Χριστός." ὀλίγα τινὰ ὑποβάλλει ἄνθρωπος, φέρε εἰπεῖν, Παῦλος διδάσκων Τιμόθεον· καὶ λαβὼν ἀφορμὰς ὁ Τιμόθεος, ἔρχεται καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν πηγὴν, ὅπου ἐλήλυθεν ὁ Παῦλος, καὶ ἀρύεται καὶ γίνεται Τιμό- 10 θεος ἴσος Παύλου. πῶς δὲ διδάσκεταί τις ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, κατανοητέον ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν λόγων· "πνευματικοῖς γὰρ "πνευματικὰ συγκρίνοντες" τῷ συνεξετάζειν τήνδε τὴν λέξιν τῇδε τῇ λέξει, καὶ τὰ ὅμοια συνάγειν, ἀνακαλύπτεται ὡσπερεὶ ὁ νοῦς τῆς γραφῆς· οὕτω γὰρ συνίημι τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ γίνομαι διδακτὸς 15 Πνεύματος· οὐ μόνον τὰ τοῦ Πνεύματος μεμαθηκέναι τοῦ κινήσαντος τὸν Ἡσαΐαν· ἀλλὰ καὶ τῷ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐσχηκέναι, ὅπερ ἔκλεισεν καὶ ἐσφράγισεν τοὺς Ἡσαΐου λόγους· εἰ μὴ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀνοίξῃ τοὺς λόγους τῶν προφητῶν, οὐ δύναται ἀνοιχθῆναι τὰ κεκλεισμένα. 20

Ἐπεὶ δὲ ταῦτα εἶπεν, ἀναγκαίως ἐπιφέρει, ὅτι εἰσί τινες ἄνθρωποι μὴ παραδεχόμενοι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· οὐ διὰ τὴν φύσιν, ὡς οἴονται οἱ ἑτερόδοξοι· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ παρασκευακέναι ἑαυτούς· "ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος, οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύ- "ματος·" ψυχικὸς γὰρ ἦν· ὅτε ἔκλινεν εἰς θεοσέβειαν, καὶ παρε- 25 δέξατο τὸ Πνεῦμα, γέγονε πνευματικός· "καὶ οὐ δύναται γνῶναι "ὁ ψυχικὸς, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται" οὐκ οἶδεν· διὰ τοῦτο ἀκούει "ὅτι ἀνακρίνεται πνευματικῶς." καὶ δοκιμαζομένη γε ἡ δύναμις ἐλέγκει τοὺς ἄφρονας· οἷον ἐὰν λέγω ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διδαχθεὶς, καὶ δυνάμει λέγω· καὶ ὁ ἀκροατὴς δοκιμάζων τὴν 30 δύναμιν δοκεῖ καὶ μὴ συγκατάθηται· δοκιμαζομένη ἡ δύναμις ἐλέγχει τοὺς ἄφρονας· καὶ ἔστιν οὐχ ὡς ἐκεῖνος ἀποδοκιμάσας τὸ λεγόμενον· ὅσον τὸ λεγόμενον ἀπεδοκίμασεν ἐκεῖνον· "εἰς γὰρ "κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, οὐ δὲ κατοικήσει ἐν "σώματι καταχρέῳ ἁμαρτίας." 35

"Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς "ἀνακρίνεται·" ὁ μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατῶν ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα, καὶ ἀεὶ τῇ ἐπιμελείᾳ αὔξων αὐτὸ καὶ ἀναζωπυρῶν τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ πλεῖον ἑαυτῷ κατασκευάζει τὸ γενέσθαι πνευματικός· γενόμενος δὲ, ἱκανός ἐστιν ἀνακρίνειν τὰ πάντα, τὰ 5 Ἑλλήνων, τὰ βαρβάρων, τὰ σοφῶν, τὰ ἀνοήτων· αὐτὸν δὲ οὐδεὶς δύναται ἀνακρῖναι, διὰ τὸ μέγεθος τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ διαλογισμῶν αὐτοῦ· εἰ δὲ θέλεις ἐπιγινώσκειν τὸν πνευματικὸν, "ἀπὸ "τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς·" τίνες δὲ οἱ καρποὶ τοῦ Πνεύματος ἀφ' ὧν δεῖ νοεῖν τίς ὁ πνευματικός; ἄκουε τοῦ Ἀπο- 10 στόλου λέγοντος· "ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, "χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, "πραότης, ἐγκράτεια." ὅπου ταῦτα, ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα· ἐκεῖνος πνευματικός· ὅπου δὲ τούτων τί λείπει, οὔπω πνευματικός ἐστιν ἐκεῖνος. 15

Σευηριανοῦ. Τοῦ γὰρ Ἁγίου Πνεύματος χάρις δύναμιν ἐπιδεικνυμένη ἤλεγκεν τὸν τεχνικόν· οὐ τεχνικῶς, ἀλλ' ἰσχύϊ τῶν θαυμάτων.

Θεοδωρίτου. Ὁ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἠξιωμένος, αὐτὸς μὲν ἱκανὸς ἑτέρους διδάξαι· τῆς δὲ ἑτέρων διδασκαλίας οὐκ 20 ἐνδεής.

Ὠριγένους. Πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνομεν· ὅτ' ἂν ἄπορόν τι πνευματικὸν ᾖ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς ἀπορίας ἄγομεν· οἷον, ὅτι ἀνέστη Χριστός· ὅτι ἀπὸ παρθένου ἐγεννήθη· παράγω μαρτυρίας καὶ τύπους καὶ ἀποδείξεις, τοῦ Ἰωνᾶ τὴν ἐν 25 τῷ κήτει διατριβὴν, καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγήν· τῶν στειρῶν τοὺς τοκετοὺς, τῆς Σαρρὰς, τῆς Ῥεβέκκας καὶ τῶν λοιπῶν· τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τῶν δένδρων βλάστην γεγενημένην, οὐ σπερμάτων καταβληθέντων, οὐχ ὑετῶν κατενεχθέντων· τὰ γὰρ μέλλοντα διεπλάττετο καὶ διεγράφετο ὡς ἐν σκιᾷ τοῖς προτέροις· 30 "ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν τὰ πάντα" καὶ τὰ ἑξῆς· ὁ γὰρ βλέπων πάντα μὲν αὐτὸς καθορᾷ τὰ τοῦ μὴ βλέποντος, τὰ δὲ ἐκείνου τῶν μὴ βλεπόντων οὐδείς· οὕτω καὶ νῦν τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἀπίστων πάντα ἴσμεν· τὰ δὲ ἡμῶν λοιπὸν ἐκεῖνοι οὐκ ἔτι· καὶ γὰρ ἴσμεν, τίς μὲν ἡ τῶν παρόντων πραγμάτων φύσις· 35

τίς δὲ ἡ τῶν μελλόντων ἀξία· καὶ τί ποτε ὁ κόσμος μετὰ ταῦτα γενήσεται· καὶ τί μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ πείσονται· τίνος δὲ ἀπολαύσουσιν οἱ δίκαιοι· ἐλέγχομεν δὲ καὶ τῶν μὴ πνευματικῶν τὴν εὐτέλειαν· τὸ γὰρ ἀνακρίνειν καὶ ἐλέγχειν ἐστίν· καὶ τί πείσεται ὁ ψυχικὸς ἀπελθὼν ἐκεῖ· τῶν οὐδὲν οἶδεν ὁ ψυχικός· διὸ καὶ σαφῆ 5 τῶν εἰρημένων ἀπόδειξιν ἐπάγων λέγει τὸ ἑξῆς.

Κυριλλου. Ψυχικός ἐστιν, ὁ κατὰ σάρκα ζῶν καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ μόνην τὴν ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων· ἣν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός. 10

Φωτίου. Ὁ ψυχικὸς χρείαν ἔχει ἀνακρίσεως καὶ ἐξετάσεως καὶ μαθήσεως πνευματικῆς, ἵνα παραδέξηται τὰ τοῦ Πνεύματος· ἀλλὰ πρὸς ταύτην ἀπαυθαδιζόμενος καὶ δοκῶν ἀρκεῖσθαι τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς, οὐ μόνον οὐδὲν ὧν ἀγνοεῖ καταλαμβάνει, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον εἰς πλείονα καταβαπτιζόμενος ἄγνοιαν, τὸ 15 ἐκείνου πάθος καὶ νόσημα τοῖς τοῦ πνεύματος νόμοις περιάπτει, καὶ ἡγεῖται αὐτὰ μωρίαν· δέον ἑαυτῷ μέμφεσθαι, ταπεινοῖς καὶ ἀνθρωπίνοις μέτροις τὰ ὑπερφυῆ καὶ κρείττονα λογισμῶν μετρεῖν καὶ καταλαμβάνειν ἐγχειρήσαντι· ὁ δὲ πνευματικὸς, οὐ δεῖται ἀνακρίσεως· ἀλλὰ αὐτὸς πνευματικῶς καὶ θεοσόφως ἅπαντα δοκι- 20 μάζων καὶ κρίνων, τελειοῦται τῇ γνώσει τοῦ Πνεύματος· διὸ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται· ὑπὸ μὲν τῶν πίστων, ὅτι οὐ διαφορεῖ ἢ διαστασιάζει πρὸς αὐτούς· ὑπὸ δὲ τῶν ἀπίστων, ὅτι πολλῷ κρεῖττόν ἐστι τῆς ἐκείνων ἀνακρίσεως· καὶ ὅτι οὐ μόνον οὐ δεῖται ταύτης· ἀλλὰ καὶ σύνοιδεν ἀκριβῶς ἀνακρίνων, ὅτι καὶ τοῖς ταύτῃ χρω- 25 μένοις, μέγιστον ἐμπόδιον αὐτὴ καθέστηκεν εἰς τὸ πνευματικῶς ἀνακρίνεσθαι καὶ δέξασθαι τὰ τοῦ Πνεύματος· διὸ χηρεύουσιν οὗτοι τοῦ κυριακοῦ νοῦ· ἤτοι τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς ἐκεῖθεν νομοθεσίας, τῆς φερούσης εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν ζητημάτων κατάληψιν. αὗται γὰρ αἱ κυριακαὶ ἐντολαὶ συμβιβάζουσαι ἡμᾶς καὶ 30 καταλλάσσουσαι πρὸς αὐτὸν, παρασκευάζουσιν ἐπιτηδείους εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῖς ἀξίοις χορηγουμένην ἔλλαμψίν τε καὶ κατανόησιν· διὸ οἱ ταύταις ἑαυτοὺς καταρτίσαντες, εἰκότως νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· τὰ γὰρ τοῦ Χριστοῦ φρονοῦντες καὶ νοοῦντες, οὐκ ἔτι ἀνθρωπίνῳ καὶ σαρκικῷ λογισμῷ σαλεύοντες κυμαινόμεθα, ταῖς 35

ἑκατέρωθεν ἀντιπνοίαις χειμαζόμενοι, ἀλλὰ πάγιοι καὶ ἀμετάπιστοι γεγονότες ἐνουρανίῳ καὶ θείῳ νοΐ, καὶ τῆς ἀληθείας καρπούμεθα τὴν κατάληψιν.

16 Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; 1 ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν. καὶ ἐγὼ, ἀδελφοὶ, οὐκ 5 ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρ- 2 κικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, καὶ οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὔτε ἔτι νῦν δύν- 3 ασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε.

Ἰωάννου. "Νοῦν Χριστοῦ·" τὸν ἡμέτερον νοῦν τὸν περὶ 10 τούτων, ἐκείνου λέγων νοῦν· καὶ τὸ "ὃς συμβιβάσει αὐτὸν," οὐκ ἁπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ πρὸς ὃν εἶπεν ἤδη, τὸν πνευματικὸν οὐδεὶς ἀνακρίνει· εἰ γὰρ εἰδέναι δύναται τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν, πολλῷ μᾶλλον διδάσκειν καὶ διορθοῦσθαι· τοῦτο γάρ ἐστιν "ὃς συμβιβάσει "αὐτόν·" τὸ δὲ "νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν" τοῦτ' ἔστιν, τὰ ἐν τῷ νῷ 15 τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ἡμεῖς ἴσμεν.

Σευηριανοῦ. Οἱ πνευματικοὶ οὐ λογισμοῖς τοὺς λογισμοὺς ἀνατρέπουσιν· ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ δεχόμενοι νοῦν, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀποκάλυψιν διαλέγονται· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος οὐ λογισμοὺς ἐλέγχει· ἀλλ' ἐναντιοῦται τῇ τοῦ Θεοῦ γνώσει· διὸ τοῦτο 20 φησὶ, "τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ "νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν." τοῦτ' ἔστι τὴν γνῶσιν.

Οἰκουμενίου. Ἢ "νοῦν Χριστοῦ," τὸν Πατέρα καλεῖ· ἔχομεν φησὶν, ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ Χριστοῦ Πατέρα, κατὰ τὸ "ἐνοι- "κήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω·" νοῦν γὰρ τὸν Πατέρα 25 λέγειν ἔθος τοῖς ἁγίοις.

Κυρίλλου. Ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα καὶ οἷον καταλεπτύνει ταῖς ἀκριβείαις· ἀνακρίνεται δὲ ὑπ' οὐδενὸς αὐτός· ὅτι δὲ τοῖς λεγομένοις εἶναι ψυχικοῖς δεῖ δὴ πάντως εἰς ὄνησιν καὶ παιδαγωγίαν πνευματικῶν διδασκάλων, καθίστησιν ἐναργὲς, 30 προστιθείς τε καὶ λέγων· "τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυριοῦ, ὃς συμ- "βιβάσει αὐτόν;" ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι τὸν ψυχικὸν ἄνθρωπον συμβιβάσειεν ἂν οὐδεὶς, εἰ μὴ νοῦν ἔχοι Χριστοῦ· τὸ δὲ "συμβι- "βάσαι" φησὶν ἀντὶ τοῦ νοῆσαι παρασκευάσει· καὶ τίνες ἂν εἶεν

οἱ νοῦν ἔχοντες Κυρίου, πάλιν αὐτὸς παρέδειξεν εἰπών· "ἡμεῖς δὲ "νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν·" τοῦτ' ἔστι, τὸ Πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν ἁγίοις καὶ ἐκκαλύπτον αὐτοῖς μυστήρια· καὶ θεῖόν τινα νοῦν ἀποφαῖνον τὸν ἐν αὐτοῖς.

Ὠριγένους. Τῶν ἀκουόντων οἱ μὲν τέλειοί εἰσιν, οἱ πνευματικοὶ, περὶ ὧν καὶ πρώην ἐλέγομεν· οἱ δὲ μὴ ὄντες πνευματικοὶ, πιστεύοντες δὲ ἐπὶ τὸν Χριστὸν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· νήπιοι ἐν Χριστῷ καὶ σαρκίνοι ἐν Χριστῷ· ἐγὼ γὰρ ἀπὸ κοινοῦ ἀκούω τοῦ "ἐν Χριστῷ·" χρεία οὖν μαθημάτων τοῖς μὴ τελειοτέροις καὶ μηδέπω γεγυμνασμένοις ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς, ὑποδεεστέρων[q], ἅτινα ὠνόμασεν ὁ Ἀπόστολος γάλα εἶναι· "γάλα γὰρ," φησὶν, "ἐπότισα ὑμᾶς· οὐ βρῶμα, οὔπω γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ' οὐ δὲ ἔτι "νῦν δύνασθε·" ἀναφορὰν δὲ νομίζω εἶναι ἐν ταῖς πνευματικαῖς γραφαῖς γάλακτος, βρώματος, βρώσεως ἀληθινῆς, στερεᾶς τροφῆς, σαρκὸς τοῦ λόγου καὶ λαχάνου πνευματικοῦ· καὶ ταῦτα τολμῶ λέγειν πειθόμενος ταῖς γραφαῖς· οὐ γὰρ εἶπεν πᾶσαν πνευματικὴν τροφὴν ἀληθῆ εἶναι βρῶσιν λέγων, "ἡ σάρξ μου ἀληθής "ἐστι βρῶσις." ποῖα οὖν οὐ στερεὰ τροφή; τὰ ἠθικώτερα καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἀσθενέστερα κατὰ συγγνώμην λεγόμενα, οὐ κατ' ἐπιταγήν· διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων οἰκονομούμενα· ὅσα δὲ ἐν ἠθικοῖς τελειοτέρα διδασκαλία ἐν ἀκροαταῖς φιλομαθέσι καὶ φιλοπόνοις, ταῦτα εἴποιμι ἂν ἐν ἠθικοῖς στερεὰν τροφήν· τὴν περὶ ἁγνείας τελείας· τὴν περὶ παρθενίας ἢ σωφροσύνης· τὴν περὶ μαρτυρίου· ταῦτα στερεὰ τροφή· στερεὰ δὲ τροφὴ ἐν μυστικοῖς ἡ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· οὕτω δὲ καὶ ὁ νόμος· ὅτε μὲν στερεὰν παραδίδωσι τροφήν· ὅτε δὲ ὑποδεεστέραν[r]· οἷον ἐρχόμεθα ἐπὶ τὸν λόγον τὸν περὶ τῶν ὄφεων τῶν ἀναιρούντων τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ διὰ τὸν γογγυσμόν· ἐὰν ἁπλούστερον ἀναγινώσκωμεν, λέγομεν. "μὴ "δὲ γογγύζωμεν, καθάπερ τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο "ὑπὸ τῶν ὄφεων." ἐὰν δὲ μυστικὸν λόγον δύναται ἀκούειν ὁ ἀκροατής· λέγομεν, τίνες οἱ ὄφεις· καὶ τίς ὁ ὄφις ὁ ἐπὶ τοῦ ξύλου κρεμασθείς· καὶ πῶς σώζεται, πρὸς ἐκεῖνον τὸν ὄφιν ἰδών· καὶ οὕτως καθ' ἑκάστην γραφὴν πνευματικήν.

[q] ὑπὸ δὲ ἑτέρων Cod. [r] ὑπὸ δὲ στέραν Cod.

Τίνες δὲ εἰσὶν οἱ γάλακτι ποτιζόμενοι, δηλώσει ὁ Πέτρος ἐν τῇ Ἐπιστολῇ λέγων· "ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον "γάλα ἐπιποθήσατε·" καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους δὲ "καὶ γεγό- "νατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς· πᾶς "γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος 5 "γάρ ἐστιν· τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν "τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε "καὶ κακοῦ."

Θεοδωρίτου. Σαρκικοὺς αὐτοὺς ἐκάλεσεν· ὡς περὶ τὸν βίον τοῦτον ἐπτοημένους, καὶ κεχηνότας περὶ τὰ δοκοῦντα λαμπρὰ, καὶ 10 τῷ πλούτῳ καὶ τῇ εὐγλωττίᾳ τῶν διδασκάλων προσεσχηκότας· καὶ ἐπειδὴ πλῆξαι ἱκανὸν ἦν τὸ εἰρημένον, διά τινος εἰκόνος τὴν πληγὴν θεραπεύει· διὰ γὰρ τὸ ἀρτιγενὲς ὑμῶν, φησὶ, καὶ τὸ ἀτελὲς, ἐμέτρησα τὴν διδασκαλίαν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀκοῆς· καὶ ἐμιμησάμην πατέρα, κατάλληλον τροφὴν τοῖς ἀρτιτόκοις προσ- 15 φέροντα βρέφεσιν· "ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί "ἐστε."

Φωτίου. Καθ' ὑπερβατὸν τὸ "τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου." ἐφ' ἑξῆς γὰρ ὀφείλει συντάττεσθαι τοῦ "οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευ- "ματικῶς ἀνακρίνεται." δύναται δὲ καὶ χωρὶς ὑπερβατοῦ· ὡς 20 ἔχει φράσεως τὸ χωρίον ἐκλαβεῖν.

Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; 4 ὅταν γὰρ λέγῃ τις, Ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἕτερος δὲ, 5 Ἐγὼ Ἀπολλὼ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; τίς οὖν ἐστι Παῦ- 25 λος, τίς δὲ Ἀπολλὼς, ἀλλ' ἢ διάκονοί ἐστε, δι' ὧν ἐπι- 6 στεύσατε, καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν; ἐγὼ ἐφύ- τευσα, Ἀπολλὼς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν.

Ὠριγένους. Τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁμαρτημάτων τὰ ἐλαττομενά ἐστι ζῆλος καὶ ἔρεις· ἐὰν ἐν πορνείᾳ τίς ἔσται· οὐκ ἔτι σάρκινος 30 ὁ τοιοῦτός ἐστιν, ἀλλὰ χείρων ἢ σάρκινος· τί δ' ἂν εἴη ὁ τοιοῦτος, εἴδωμεν· ἐγὼ νομίζω διαφορὰν εἶναι σαρκίνου καὶ χοϊκοῦ· "ὡς "ἐφορέσαμεν," φησὶ, "τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ· φορέσωμεν καὶ "τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου" ἐὰν οὖν τὰ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνῃς.

οὐκ εἶ σάρκινος, ἀλλὰ χοϊκός· ἐὰν δὲ ἁμαρτάνῃς μὲν, οὐ πρὸς θάνατον δὲ, οὐ χοϊκὸς τέλεον, οὐ δὲ ἀποπέπτωκας τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ σάρκινος εἶ τότε· καὶ τῶν περιπάτων δὲ ἡμῶν ὁ μέν τίς ἐστι κατὰ ἄνθρωπον, ὁ δὲ κατὰ Θεόν· ἐὰν ὡς πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων περιπατῶμεν· κατὰ ἄνθρωπον περιπατοῦμεν. ἐὰν δὲ κατὰ 5 τὸ "λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων," διαφέρομεν τῶν πολλῶν· καὶ οὐ κατὰ ἄνθρωπον περιπατοῦμεν. σαφὴς οὖν ὁ βίος τῷ δυναμένῳ βλέπειν, ποῖός ἐστιν ὁ κατὰ ἄνθρωπον, καὶ ποῖος ὁ κατὰ Θεόν. ὅτ' ἂν γὰρ τίς λέγῃ, ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ· ἐγὼ δὲ Κηφᾶ· καὶ τούτοις προσέχωμεν, ὀψόμεθα 10 ὅτι ἡμεῖς ἐνίοτε οὐδὲ ἄνθρωποι, ἀλλὰ χεῖρον ἢ ἄνθρωποι ἐσμέν· ὁ γὰρ λέγων τότε, ἐγώ εἰμι Ἀπολλὼ, ἔλεγεν περὶ ἀνδρὸς ἐλλογίμου καὶ ἁγίου καὶ μακαρίου· ὁ λέγων, ἐγώ εἰμι Παύλου· περὶ ἀνδρὸς λέγει Ἀποστόλου ἱεροῦ καὶ μακαρίου. ἐνίοτε δὲ γίνονται προσκλίσεις οὐ παραπλησίως τῇ προσκλίσει Παύλου ἢ 15 Ἀπολλώ· ἀλλὰ προσκλίνεταί τις ἁμαρτωλῷ ἐνίοτε καὶ ἑτεροδόξῳ· οἱ οὖν οὗτοι ἄνθρωποί εἰσι, καὶ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, οἱ λέγοντες ἐγὼ Ἀπολλὼ, ἐγὼ δὲ Παύλου· ὅτ' ἂν σὺ λέγῃς σαυτὸν τινὸς ὑποδεεστέρον εἶναι· δῆλον ὅτι οὐκ ἔτι οὐδε ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ χεῖρον ἢ ἄνθρωπος, καὶ ἴσως λελέξεται πρὸς τοὺς "ὄφεις, γεν- 20 "νήματα ἐχιδνῶν."

Θεοδωρίτου. Τούτων ἕκαστον, φησὶ, δείκνυσιν ὑμᾶς οὐδὲν πνευματικὸν φρονοῦντας, ἀλλὰ τοῖς γηΐνοις πράγμασι προστετηκότας.

7 Ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ 25 8 αὐξάνων Θεός. ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν, ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον.

Θεοδωρίτου. Πάλιν τὸ οἰκεῖον τίθησιν ὄνομα, καὶ τὸ τοῦ Ἀπολλὼ συντάττει· τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν δεικνύς· εἰ γὰρ ἐπ' ἐμοῦ, φησὶ, τοῦ τῆς ἀποστολικῆς χάριτος ἠξιωμένου καὶ φυ- 30 τουργοῦ ὑμῶν γεγενημένου· καὶ Ἀπολλὼ τοῦ τὴν ἀρδείαν ὑμῖν προσενεγκόντος, τοῦτο γίνεσθαι τῶν ἀτοπωτάτων, πολλῷ μᾶλλον ἐφ' ἑτέρῳ τοῦτο γινόμενον δυσσεβὲς ἐστὶ καὶ ἀνόσιον. "τίς οὖν ἐστι

"Παῦλος· τίς δὲ Ἀπολλῶς, ἀλλ' ἢ διάκονοι, δι' ὧν ἐπιστεύσατε;" ἄλλος ἐστὶν ὁ δεσπότης· ἡμεῖς ἐκείνου δοῦλοι, καὶ τῆς ὑμέτερας σωτηρίας διάκονοι· "καὶ ἑκάστῳ ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν·" καὶ γὰρ ἐν ἡμῖν διαφορά· εἰ γὰρ καὶ τῆς διακονίας κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις. ἀλλὰ μέτρῳ τινὶ τὴν χάριν ἐκομισάμεθα· "ἐγὼ ἐφύτευσα·" 5 πρῶτος γὰρ ἐκήρυξα· "Ἀπολλῶς ἐπότισεν," μετ' ἐμὲ γὰρ τὴν ἐμὴν διακονίαν ἐκράτυνεν· ἀλλ' "ὁ Θεὸς ηὔξανεν." τῆς γὰρ αὐτοῦ χάριτος τὸ κατόρθωμα· "ὥστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστί τι· οὔτε ὁ "ποτίζων· ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός." Θεοῦ γὰρ μὴ συνεργοῦντος, μάταιος ὁ ἡμέτερος πόνος. 10

Ὠριγένους. Εἰ ἐφύτευσεν ὁ Παῦλος, συνεφύτευσε τῷ φυτεύοντι προηγουμένως Θεῷ· εἰ ἐπότισεν Ἀπολλῶς, συνεπότισε τῷ προηγουμένως ποτίσαντι Χριστῷ· φυτεύει γὰρ ὁ Θεός· διὸ γέγραπται· "πᾶσα φύτεια, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατὴρ μοῦ ὁ οὐράνιος, ἐκρι-"ζωθήσεται·" καὶ πάλιν, "ὁ Πατὴρ μοῦ ὁ γεωργός ἐστιν·" ποιή- 15 σωμεν οὖν καρποὺς, ἵνα μὴ ἐκκοπῶμεν κατὰ τὴν ἄκαρπον συκῆν· "πᾶν γὰρ δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται, καὶ εἰς "πῦρ βάλλεται·" ἐπέχωμεν μὴ λεχθῇ περὶ ἡμῶν, "ἔμεινα ἵνα "ποιήσῃ σταφυλήν· ἐποίησεν δὲ ἀκάνθας·" ἐὰν γὰρ ταῦτα εἴπῃ περὶ ἡμῶν· ἐρεῖ καὶ τὰ ἑξῆς· "νῦν οὖν ἀναγγελῶ τί ποιήσω τῷ 20 "ἀμπελῶνί μου· ἀφελῶ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς "διαρπαγήν· καὶ καθελῶ τὸν τοῖχον αὐτοῦ· καὶ ἔσται εἰς κατα-"πάτημα."

Ἰωάννου. Ὅρα πῶς ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὴν ἐξουδένωσιν τῶν προεστώτων αὐτῶν καὶ σοφῶν καὶ πλουσίων· ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ 25 εἰς τὸ φαινόμενον ἐξουδενώσας, καὶ διδάξας ὡς χρὴ μόνῳ Θεῷ προσέχειν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀναντιθέναι πάντα τὰ συμβαίνοντα ἀγαθά· "ὁ φυτεύων," φησὶ, "καὶ ὁ ποτίζων, ἕν εἰσιν," ὅσον ἧκεν εἰς τὸ μηδὲν δύνασθαι πλέον, ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἓν εἶναι αὐτοὺς φησὶ, πρὸς τὸ μηδὲν δύνασθαι 30 ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τοὺς πλείω καμόντας περὶ τὴν ἐκείνων πίστιν, ῥαθυμοτέρους γενέσθαι, ἀκούσαντας ἓν εἶναι πάντας, κἂν μικρὸν, κἂν μέγα τίς ἔτυχε συνεισενεγκὼν, εὐθέως αὐτὸ

διορθοῦται· "ἕν εἰσι," φησὶ, πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ πλέον τί ποιῆσαι, ἐπεὶ, ὅσον πρὸς τὴν ἀνταπάδοσιν, "ἕκαστος," φησὶ, "κατὰ τὸν ἴδιον κόπον τὸν μισθὸν ἕξει."

Φωτίου. Ἐπειδὴ πολλὰ κατέδραμεν τῶν διδασκάλων, λέγων "τίς ἐστι Παῦλος; τίς δὲ Ἀπολλώς; καὶ πάλιν "ὥστε οὔτε ὁ 5 "ποτίζων ἔστι τι, οὔτε ὁ φυτεύων." τοῦτο δὲ ποιεῖ πραῧναι θέλων τὴν φλεγμονὴν τῶν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ καταλαζονευομένων, καὶ εἰς ἔρεις καὶ στάσεις τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ καταδιελόντων· ἐπεὶ οὖν ἱκανῶς ἔδοξεν τὸν ἐκείνων τύφον καθαίρειν, διὰ τὸ καὶ ἑαυτὸν συνευτελίσαι καὶ τὸν Ἀπολλώ· ἵνα μή τινες εἴπωσιν, 10 οὐκοῦν μάτην διδάσκεις; μάτην τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πόνους ἀναδεχόμεθα; ἐπήγαγεν, τὰς τοιαύτας ἀποκρουόμενος λαβάς· "ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον." μόνον οὐχὶ λέγων· μηδὲν ἀθυμείτω ὁ καλῶς διδάσκων· εἰ γὰρ καὶ κεκώλυται μερίζειν τὸν λαὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἰδιοποιεῖσθαι, καὶ 15 σεμνολογεῖσθαι ἐν αὐτοῖς ὡς διδάσκαλος· ἀλλ' οὖν γε μισθὸν λήψεται· καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἴδιον κόπον· εἶτα ἐπαίρων ἐπὶ πλέον τὸ πρᾶγμα, καὶ πιστούμενος ὅτι πάντως ἔσται ὁ μισθός· "Θεοῦ γὰρ," φησὶν, "ἐσμὲν συνεργοί." ἅμα μὲν, ὥσπερ εἶπον, καὶ λαμπρύνων τὸ τῆς διδασκαλίας, ἅμα δὲ καὶ πάλιν ὑπο- 20 δεικνὺς ὅτι Θεοῦ ἐστι τὸ ἔργον· ὥστε οὐ δεῖ ἰδιοποιεῖσθαι αὐτὸ καὶ κατατέμνειν αὐτό· μᾶλλον δὲ συνάπτειν καὶ ἑνοποιεῖν· τοῦτο γὰρ συνεργῶν· τὸ δὲ ἰδιοποιεῖσθαι καὶ μερίζειν, ἐχθρῶν καὶ πολεμίων· εἶτα ἐπιμένει τῷ αὐτῷ τῆς ἀποδείξεως χρώμενος κανόνι· ὅτι οὐ χρὴ κατανεμέσθαι τὸν λαὸν προσώποις ὅλως· "Θεοῦ γεώργιον 25 "ἐστὲ," φησὶ, "Θεοῦ οἰκοδομή." τί κατευτελίζετε ἑαυτούς; ἐμὸν Θεὸν[r] εἶναι τοῖς ὁμοδούλοις ἀνατιθέμενοι.

9 Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ 10 οἰκοδομή ἐστε. κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα· ἄλλος δὲ 30 ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ. 11 θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. εἴ δέ τις ἐποι-

[r] Ed. Œcum. ἑνὸν Θεοῦ.

12 κοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυσὸν, ἄργυρον, λί-
13 θους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἑκάστου τὸ ἔργον φανερὸν γενήσεται· ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει· ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· καὶ ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ
14 πῦρ δοκιμάσει. εἴ τινος τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπῳκοδόμησε, 5
15 μισθὸν λήψεται. εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός.

Ὠριγένους. Ἐπεὶ οὐ μόνον γεώργιον ἀλλὰ καὶ Θεοῦ οἰκοδομοὶ ἐσμὲν, ζητῶ τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς οἰκοδομῆς καὶ τοὺς συνεργοῦντας αὐτῷ· τοῦτο γὰρ νοῶν ὁ Ἀπόστολος φησὶ, "κατὰ τὴν "χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων, θεμέλιον τέθεικα." τὴν γὰρ ἐν Κορίνθῳ ἐκκλησίαν πρὸ τῆς ἀποστολῆς, οὐδαμῶς ὑπέστησεν ὁ Παῦλος· καὶ ἐπειδὴ σχίσματα ἦν ἐν αὐτοῖς φησὶν, ὅτι δοθείσης μοι χάριτος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἄλλος δὲ ἐποικοδομεῖ· εἰ γὰρ ἕτερος μετελθὼν ἐπὶ τὸν θεμέλιον τῆς ἐκκλησίας ἐποικοδομεῖ· ἐκεῖνος οὐκ ἔστιν ἀρχιτέκτων τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ ἐποικοδομεῖ τῇ ἐκκλησίᾳ· εἰ θέλεις οὖν ἰδεῖν ὅτι σοφὸς ἀρχιτέκτων ὁ Παῦλος· ἄκουε αὐτοῦ "ὅτι ἀπὸ Ἱηρουσαλὴμ καὶ μεχρὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ "πεπλήρωκα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ· φιλοτιμούμενος εὐαγγελί- "ζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέ- "λιον οἰκοδομῶ·" καὶ οὐ μόνον ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον κατεβάλλετο, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτεκτονικὰ οἱονεὶ βιβλία ἔγραψεν πῶς δεῖ τὸν ἀρχιτέκτονα οἰκοδομεῖν οἰκείαν· ὁποῖον δεῖ τὸν ἐπίσκοπον εἶναι, πρεσβυτέρον τε καὶ διακόνους, καὶ τὸ ὑπόλειπον τῆς ἐκκλησίας πλήρωμα· ταῦτα γὰρ πάντα οἱονει νόμοι ἀρχιτεκτονικοὶ ἦσαν. (10–25)

"Ἄλλος οὖν," φησὶν, "ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς "ἐποικοδομεῖ," τοῦτο γὰρ κἀμοὶ λέγει· ἵνα μὴ ἀμεριμνῶν ἐποικοδομῶ· εἰδὼς ὅτι τὸ ἔργον ὃ ἐποικοδομῶ, ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ αὐτὸ δοκημάσει ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· φροντίζω δὲ μήποτε ἐποικοδομῶν, 30 ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἐποικοδομήσω· ἐὰν γὰρ προσαγάγω ψυχὰς ἀκρίτως τῇ ἐκκλησίᾳ φαύλας, προσήγαγον τῷ καλῷ θεμελίῳ Χριστοῦ Ἰησοῦ ξύλα· ἄλλους χόρτον, καὶ ἄλλους καλάμην· ὥσπερ πάλιν ἐάν τινες διαλάμψωσιν ἐκ τῆς οἰκοδομῆς· καὶ τοσοῦ-

τον διαλάμψουσιν ὥστε εὑρεθῆναί τινας ἀνάλογον τοῖς γεγραμμένοις περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ· λίθους ἐκλεκτοὺς, καὶ λίθους κρυστάλλου, καὶ λίθους σαφείρου· καὶ λίθους ὅσους ὠνόμασεν ἐκεῖ, δῆλον ὅτι ἐπῳκοδόμησα τῷ θεμελίῳ λίθους τιμίους· καὶ ἐπειδὴ[r] τὸν νάον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν οἰκοδομὴν καὶ χρυσίον ἔχειν, 5 ὥσπερ ὁ ναὸς ὃν Σολομῶν ᾠκοδόμησεν σύμβολον ναοῦ ἔχοντος χρυσὸν καὶ ἄργυρον πολύν· ἐὰν ἄλλος τις ἔλθῃ ἐποικοδομούμενος, τιμιώτερος ἀργυρίου εὑρεθείη ἂν χρυσός. εὐλαβούμενος δὲ ἐγὼ μήποτε δι' ἐμοῦ ξύλον εἰσέλθῃ καὶ χόρτος καὶ καλάμη· καὶ ὁ ταλαίπωρος ἐγὼ κἂν ἄλλως κριθῶ ἄξιος σωτηρίας· ἐπεὶ γέγραπται 10 "αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός." οὕτως σωθῇ, ὡς αἴτιος γενόμενος τῷ μὴ κεχωρηκέναι τὴν χάριν· μὴ δὲ καλῶς ᾠκοδομηκέναι, τοῦ τὴν οἰκοδομίαν πεπληρωκέναι ξύλων, χόρτου, καλάμης· ὥσπερ οὐ βούλεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· "τὸ γὰρ ἔργον "ὁποῖόν ἐστιν ἑκάστου, τὸ πῦρ δοκιμάσει." 15

Θέλω δὲ καὶ ἄλλως ἀπογράψασθαι· "τὸ θεμέλιον γὰρ ἄλλον "οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς "Χριστός," καὶ τὰ ἑξῆς. ἐξ οὗ ὁ Κύριός μου Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπεδήμησεν· οὕτως θεμέλιος εἰς τὸν κόσμον κεκήρυκται· καὶ τοῦτον τὸν θεμέλιον ἐν μὲν τῇ Ἰουδαίᾳ οἱ Ἀπόστολοι ἔθηκαν· ἐν δὲ 20 τοῖς ἔθνεσιν ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν καὶ ὁ συνεργὸς αὐτοῦ Βαρνάβας. "δεξιὰς γὰρ ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινωνίας· ἵνα ἡμεῖς "εἰς τὰ ἔθνη· αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν."

Κηρυχθέντος τοίνυν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου· καὶ τοῦ θεμελίου τούτου καταβληθέντος· οὐδεὶς δύναται ἄλλον θεμέλιον 25 θεῖναι παρὰ Ἰησοῦν Χριστόν. οἱ δὲ ἐποικοδομοῦντες, εἰ μὲν ὀρθοδοξοῦσι διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων καὶ τῶν θείων νοημάτων καὶ τῶν καλῶν λόγων καὶ τῶν ἱερῶν πράξεων, ἐποικοδομοῦσι τῷ θεμελίῳ χρυσὸν, ἄργυρον, λίθον τιμίον· χρυσὸς γὰρ πολλάκις τετήρηται, ἀντὶ νοῦ λαμβανόμενος καὶ νοημάτων· εἰ λέγω καλῶς, ἐποικο- 30 δομῶ ἄργυρον· εἰ διηγοῦμαι δεόντως, καὶ εἰς πολιτείαν προτρέπω καλῶς τοὺς ἀκροατὰς, λίθους τιμίους ἐποικοδομῶ. ὅσοι μέντοι γε τῶν διδασκόντων Ἰησοῦν Χριστὸν ἐσφάλησαν τῆς ἀληθείας· ἐπῳκοδόμησαν τῷ θεμελίῳ, ξύλα, χόρτον, καλάμην· καὶ εἴποιμι ἂν,

[r] Fors. ἐπεὶ δεῖ.

ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων πάντες, οἱ μὲν βλασφημότεροι, ξύλα· οἱ δὲ ἔλαττον ἁμαρτήσαντες ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, χόρτον· οἱ δὲ ἰσχνά τινα, καὶ ἵν' οὕτως ὀνομάσω ἐλάττονα, καλάμην.

Φέρε δὲ καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν εἴδωμεν. τοῦτο τὸ λεχθησόμενον, ἑνὸς ἑκάστου ἡμῶν ἅπτεται· ἕκαστος ἡμῶν παραδεξάμενος τὸν 5 *λόγον τοῦ εὐαγγελίου, παρεδέξατο Ἰησοῦν Χριστὸν θεμέλιον· ἵν' ἐν πᾶσιν οἷς πράττει καὶ λέγει καὶ διανοεῖται, ἐποικοδομεῖ τούτῳ τῷ θεμελίῳ. εἰ μὲν οὖν καλὰ νοοῦμεν καὶ διανοούμεθα, ἐποικοδομοῦμεν χρυσόν· εἰ ἁγνῶς λέγοντες πάντα λόγον λεγόμενον ἁγίως λέγομεν, ἐποικοδομοῦμεν ὡς ἀργύριον· εἰ πᾶσαν πρᾶξιν ἣν πράτ-* 10 *τομεν, καλή ἐστιν· ἐποικοδομοῦμεν ὡς λίθον τίμιον. τὴν δὲ τιμὴν τῶν λίθων καὶ τὴν ποιότητα ὁ Θεὸς κρίνει. εἰ μέντοι γε ἁμαρτάνω μετὰ τὸν θεμέλιον· τὰ μὲν μεγάλα μοι τῶν ἁμαρτημάτων, ξύλα ἔσται· τὰ δὲ ὑποδεέστερα, χόρτος· τὰ δὲ ἔτι ὑποδεέστερα, καλαμή. καὶ ζητῶ μήποτε αἱ μὲν ῥίζαι καὶ τὰ νοήματα, ὅτ' ἂν ᾖν* 15 *ἐσφαλμένα, ξύλα ἐστί· πηγὴ γάρ ἐστι τῶν κακῶν τὰ νοήματα. οἱ δὲ λόγοι, χόρτος· ἡ δὲ πρᾶξις, ἡ καλάμη· ὑποδεέστερα γάρ ἐστι τῇ ἀξίᾳ τῆς πράξεως, παρὰ τὸν λογισμὸν, " ὁ φυτεύων δὲ " καὶ ὁ ποτίζων ἕν εἰσιν.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Ἐπειδὴ οἶκον ὠνόμασεν Θεοῦ τοὺς πεπιστευκότας,* 20 *θεμέλιον εἰκότως ὀνομάζει Χριστόν· αὐχεῖ δὲ ὁ Παῦλος τὸ πρῶτος εἶναι τῶν ἄλλων· καὶ οἷόν τις ἀπαρχὴ τῶν εὐαγγελισαμένων αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ὅς ἐστι θεμέλιος ἀκατάσειστος, ἀνέχων τοὺς ἐποικοδομουμένους αὐτῷ, καὶ ναοὺς ὑποφαίνων, συναρμολογουμένους τε ἀλλήλοις διὰ τῆς πίστεως καὶ τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύ-* 25 *ματος χάριτι συμβαίνοντος εἰς ὁμοψυχίαν. περὶ τούτου τοῦ θεμελίου ἔφασκεν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ διὰ προφήτου· " ἰδοὺ ἐγὼ " ἐμβάλλω εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθον πολυτελῆ, ἀκρογωνιαῖον, " ἔντιμον, εἰς τὰ θεμέλια αὐτῆς· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ " μὴ καταισχυνθῇ." τεθεικέναι τοίνυν ὁ Παῦλος εὖ μάλα φησὶ* 30 *τὸν θεμελίον αὐτός· καὶ δύνασθαι μὲν ἑτέρους ἐπεργάζεσθαί τε καὶ οἰκοδομεῖν· οὐ μὴν ἔτι καταθεῖναι καὶ ἕτερον παρὰ τὸν ἤδη κείμενον· " οὐ γάρ ἐστιν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδο- " μένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς." " εἷς γὰρ Θεὸς καὶ " Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος* 35

“ Ἰησοῦς Χριστὸς δι’ οὗ τὰ πάντα· καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ· καὶ αὐ-
“ τός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας.” εἴτις οὖν
ἀρνεῖται τὸν θεμέλιον, καὶ παραιτεῖται τὴν πέτραν· οὐκ οἰκοδομεῖ
ἐπ’ αὐτῇ, ἀλλ’ εἰς τὴν ἄμμον· ταύτῃ τοι καὶ λίαν εὐκόλως κατα-
σεισθήσεται· ὃ γὰρ μὴ ἀνέχῃ Χριστός· τοῦτο δὴ πάντως κινηθή- 5
σεται, οὐχ ἑδραίαν ἔχων τὴν στάσιν.

Θεοδωρίτου. Κατὰ τὴν ὑπουργίαν· ἀμφότεροι γὰρ τῷ θείῳ
διακονοῦσι βουλήματι· οὐ μὴν κατὰ τὸ ἔργον, ἢ κατὰ τὴν προθυ-
μίαν· ἐν γὰρ τούτοις πολλὴ ἡ τῶν διακονούντων διαφορά· τοῦτο
γὰρ καὶ αὐτὸς φησὶν, “ ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ 10
“ τὸν ἴδιον κόπον·” “ Θεοῦ γὰρ ἐσμὲν συνεργοί.” οἱ τὰ Ἀρείου καὶ
Εὐνομίου φρονοῦντες οὐδὲ τῷ Υἱῷ ταύτης τῆς προσηγορίας μετέ-
δοσαν, ἀλλ’ ὑπουργὸν αὐτὸν ὀνομάζουσιν. ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος
καὶ τοὺς κήρυκας τῆς ἀληθείας συνεργοὺς προσαγορεύει Θεοῦ·
ἀλλὰ πολὺ τὸ διάφορον. ὁ μὲν γὰρ ὡς Υἱὸς συνεργεῖ· οἱ δὲ ὡς 15
σύνδουλοι, τοῦ Θεοῦ πληροῦσι τὸ βούλημα· “ θεμέλιον γὰρ ἄλλον
“ οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον· ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χρι-
“ στός.” ἐποικοδομεῖν δεῖ, οὐ θεμέλιον καταβάλλειν· τοῦτον γὰρ
ὁ μακάριος Πέτρος τέθεικεν τὸν θεμέλιον, μᾶλλον δὲ ὁ δεσπότης
Χριστός· Πέτρου γὰρ εἰρηκότος, “ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ 20
“ Θεοῦ τοῦ ζῶντος·” ὁ Κύριος εἶπεν, “ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
“ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν.” μὴ τοίνυν ἐξ ἀνθρώπων ἑαυ-
τοὺς ὀνομάζετε· Χριστὸς γάρ ἐστιν ὁ θεμέλιος· “ εἰ δέ τις
“ ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον” καὶ τὰ ἑξῆς· τινὲς περὶ
δογμάτων εἰρῆσθαι ταῦτα τῷ Ἀποστόλῳ φασίν· ἐγὼ δὲ οἶμαι περὶ 25
τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς τε καὶ κακίας ταῦτα λέγειν αὐτὸν, καὶ
προκατασκευάζειν τὴν κατὰ τοῦ πεπορνευκότος κατηγορίαν· ταῦτα
δὲ οὐ τῆς τῶν διδασκάλων κακίας· ἀλλὰ τῆς τῶν μαθητῶν ἐξήρ-
τηται προαιρέσεως· τὴν δὲ τῶν ὑλῶν διαφορὰν οὐχ ὁ παρὼν βίος,
ἀλλ’ ὁ μέλλων ἐλέγξει. 30

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ διδάσκαλοί, φησι, τὰ θεῖα παιδεύουσιν· οἱ δὲ
ἀκούοντες κατὰ τὸ τῆς γνώμης ἀνθαίρετον τὸ πρακτέον αἱροῦνται·
ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας ἡμέραν, βάσανός ἐστιν καὶ ἐξέ-
τασις ἀκριβής· καὶ τοὺς μὲν εὖ βεβιωκότας, καθάπερ χρυσὸν
καὶ ἄργυρον τὸ πῦρ λαμπροτέρους ἀποφαίνει· τοὺς δὲ τῆς κακίας 35

ἐργάτας, δίκην ξύλου καὶ χόρτου καὶ καλάμης καταναλώσει· ὁ δέ γε διδάσκαλος τὰ προσήκοντα διδάξας, οὐκ εἰσπραχθήσεται δίκας, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας ἀξιωθήσεται· τοῦτο γὰρ λέγει, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, τουτέστιν ὁ διδάσκαλος· τὸ δὲ ἔργον κατακαήσεται· ἀντὶ τοῦ οἱ πονηρὸν ἑαυτοῖς κατασκευάσαντες ἔργον. οὕτω δὲ 5 ἀναγνόντες ἀκριβῶς, εὑρήσομεν τὴν τῶν γραμμάτων διάνοιαν· "εἴ "τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· οὕτως δὲ, ὡς διὰ "πυρός·" αὐτὸς γὰρ σωθήσεται, τοῦτ' ἔστιν ὁ διδάσκαλος· οὐ γὰρ αἴτιος τῆς τούτων ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπῆς· αὐτὸς γὰρ τὴν προσήκουσαν διδασκαλίαν προσήνεγκεν· εἰ δέ τις οὐ βούλεταί τι διὰ 10 πυρὸς τῷ ἔργῳ προσαρμόσαι, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ ουτ [s]

Ὑπὲρ μὲν ἐκείνων εἰσπραχθήσεται δίκας· σωθήσεται δὲ, διὰ πυρὸς καὶ αὐτὸς δοκιμαζόμενος· εἴπερ ἄρα ἔχει τὸν βίον τῇ διδασκαλίᾳ κατάλληλον· ὅτι δὲ οὐ περὶ δογμάτων ἀλλὰ περὶ ἔργων ταῦτα εἴρηται, καὶ τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ· "οὐκ οἴδατε ὅτι 15 "ναὸς Θεοῦ ἐστε," καὶ τὰ ἑξῆς.

Σευηριανοῦ. Οὐ τῆς κτίσεως λέγεται θεμέλιος ὁ Χριστὸς, ὡς ψευδόμενοι οἱ Ἀρειανοὶ διϊσχυρίζονται, ἀλλὰ τῆς πίστεως· ἐκηρύχθη γὰρ ὁ Χριστός· καὶ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ ἐπὶ τοῦτον γίνεται τὸν θεμέλιον· καὶ οἱ μὲν διδάσκοντες μίαν πίστιν κηρύττουσιν· 20 καὶ τὸν εὐαγγελικὸν βίον καταγγέλλουσιν· ἡμῶν δέ ἐστιν ἑαυτοὺς ἢ λίθους ποιεῖν τιμίους, ἢ ξύλα ἢ χόρτον ἢ καλάμην· ὅτ' ἂν οὖν εἴπῃ, "ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ·" οὐ κατὰ τὸν βίον· ἀλλὰ κατὰ τί; "θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν "κείμενον·" ὁ διδάσκων τὸν Χριστὸν καταγγέλλει καὶ τὰ παραγ- 25 γέλματα αὐτοῦ δίδωσι· λοιπόν ἐστι ἀφομοιωθῆναι ἢ χρυσῷ διὰ τὴν καθαρότητα· ἢ χόρτῳ διὰ τὴν ἀσθένειαν· ἐὰν οὖν παραγγέλλῃ ὅτι "ἕκαστος βλεπέτω" καὶ τὰ ἑξῆς, πρὸς τοὺς βουλομένους ἐπονομάζεσθαι ἀπὸ τῶν βαπτιζόντων ἢ διδασκόντων· εἴ τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπῳκοδόμησεν· ὁρᾷς ὅτι καλὸν οἰκοδομεῖ ὁ οἰκοδομῶν, 30 ἐκεῖνο δὲ οὐ μένει κατὰ μεταβολὴν ἐνίοτε χείρονος προαιρέσεως· "εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθή- "σεται· οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός·" ὑπερβατόν ἐστιν· οὕτως γὰρ ἀναγνωστέον· εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται·

[s] Cætera desunt.

οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός· ἀντὶ τοῦ οὕτως κατακαυθήσεται καὶ ζημιωθήσεται ὡς διὰ πυρός· αὐτὸς μέντοι σωθήσεται· οὐ γὰρ παρ' αὐτὸν γεγένηται ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον παρατροπή.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τὰ κάλλιστα τῶν διδαγμάτων οὐ συγκαταλύεται τῷ παρόντι βίῳ. μένει δὲ λαμπρότερα ἐπὶ τῶν ἔργων τότε δεικνύ- 5 μενα· ὃς ἂν οὖν ταῦτα διδάσκει, φησὶν, ἃ καὶ τότε δύναται μένειν μειζόνως, τοῦ δεσπότου φανέντος Κυρίου, κομιεῖται τὸν ὑπὲρ τούτων πάντως μισθόν· ὃς δ' ἂν τὰ ἐναντία διδάσκει, φησὶν, ἄχρι μὲν τοῦ παρόντος βίου δύναται πῶς κρατεῖν· ἀφανίζεται δὲ πάντως τῷ τῆς συντελείας καιρῷ· οὐ μόνον ζημιοῦται τῶν ἐνταῦθα 10 πόνων τὸν μισθὸν, ὃν ἠδύνατο καρποῦσθαι, πονεῖν ὑπὲρ τῶν καλλίστων αἱρούμενος, ἀλλὰ καὶ ἂν σώζηται διά τινα ἑτέραν αἰτίαν σώζειν αὐτὸν δυναμένην[t], οὐ διαφυγὼν τὴν διὰ πυρὸς ἐξέτασιν, ἣν ὑποσχεῖν αὐτὸν ὑπὲρ τῶν χειρίστων ἀνάγκη διδαγμάτων· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ "οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός." 15

ἸΩΑΝΝΟΥ. Σοφὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ἐνταῦθα, οὐκ ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἀλλὰ τύπον αὐτοῖς διδοὺς, καὶ δεικνὺς ὅτι τοῦτό ἐστι σοφοῦ τὸ ἕνα θεῖναι θεμέλιον. ὅρα γοῦν πῶς μετριάζει· ὅλον γὰρ ἑαυτὸν πρότερον ἀναθεὶς τῷ Θεῷ· τότε ἑαυτὸν οὕτως ἐκάλεσεν· "κατὰ γὰρ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι" φησίν· ὁμοῦ 20 γὰρ δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἐστι τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι τοῦ Θεοῦ τοῦτο μάλιστά ἐστιν χάρις, τὸ μὴ διῃρῆσθαι· ἀλλ' ἐφ' ἑνὶ κεῖσθαι θεμελίῳ· ἄλλως δὲ ἐποικοδομεῖ· "ἕκαστος δὲ βλεπέτω "πῶς ἐποικοδομεῖ" ἐνταῦθά μοι δοκεῖ εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας λοιπὸν αὐτοὺς ἐμβάλλειν ἀγῶνα· ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· κατ- 25 ήγγειλα τὸν Χριστόν· παρέδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον· σκοπεῖτε, πῶς ἐποικοδομεῖτε· εἰ κενοδόξως· εἰ πρὸς ἀνθρώπους ἀποσπῶντες μαθητάς· "εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον," καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὐ μικρὸν ἡμῖν τὸ προκείμενον ζήτημα ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφόδρα ἀναγκαίων, καὶ ὧν ἅπαντες ζητοῦσι ἄνθρωποι· 30 εἰ τέλος ἔχει τὸ τῆς γεέννης πῦρ· ὅτι μὲν γὰρ οὐχ οὕτως ἔχει ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο λέγων· "τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ "ὡς κώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει·" καὶ ὁ Παῦλος δὲ δεικνὺς ἀθάνατον τὴν κόλασιν φησὶν, "οἱ ἁμαρτάνοντες, δίκην τίσουσιν ὀλέθριον,

[t] δυναμένων Cod.

"αἰώνιον·" ἐπειδὴ δοκεῖ τισι τὸ τοῦ Παύλου τοῦτο ῥῆμα ἀντιπίπτειν· φέρε καὶ αὐτὸ καταμάθωμεν ἀγαγόντες εἰς μέσον. περὶ πράξεων ὁ λόγος τῷ Παύλῳ· μέγα γὰρ τὸν θεμέλιον καὶ τὴν πίστιν, οἰκοδομῆς χρεία· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, "οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους ἐν "τοῖς λόγοις τούτοις." πίστις μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν, ἡ μὲν ἐλάττων, 5 ἡ δὲ βελτίων· ἀλλ' ἡ αὐτῶν πάντων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων. ἐπεὶ δὲ βίους ἔστιν τοὺς μὲν σπουδαιοτέρους εἶναι· τοὺς δὲ ῥαθυμοτέρους· καὶ τοὺς μὲν ἀκριβεστέρους, τοὺς δὲ καταδεεστέρους· καὶ τοὺς μὲν χαλεπώτερα· τοὺς δὲ καταδεεστέρα πεπλημμεληκέναι· διὰ τοῦτο εἶπεν, χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους, 10 ξύλα, χόρτον, καλάμην. εἴ τις οὖν, φησὶ, βίον κακὸν ἔχει μετὰ πίστεως ὀρθῆς· οὐ προστήσεται αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ μὴ κολάζεσθαι, τοῦ ἔργου κατακαιομένου· τὸ δὲ κατακαήσεται, τοῦτ' ἔστιν, οὐκ οἴσει τοῦ πυρὸς τὴν ῥύμην· ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις χρυσᾶ ἔχων ὅπλα ποταμὸν διέλθοι πυρὸς, φαιδρότερος διαβαίνει· εἰ δὲ 15 χόρτον ἔχων διέλθοι, οὐ μόνον οὐδὲν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀπόλλυσιν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν· οὐ γὰρ ὡς περὶ ἐνυποστάτων διαλεγόμενος καὶ ἰδίᾳ καιομένων τοῦτο λέγει· ἀλλὰ τὸν φόβον μᾶλλον ἐπιτεῖναι θέλων, καὶ δεῖξαι γυμνὸν ἀσφαλείας τὸν ἐν κακίᾳ ὄντα· διὸ καὶ ἔλεγεν ζημιωθήσεται· τὸ δὲ "αὐτὸς 20 "δὲ σωθήσεται, οὕτως δὲ ὡς διὰ πυρός·" τουτέστιν οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται ὥσπερ τὰ ἔργα εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, ἀλλὰ μενεῖ ἐν τῷ πυρί· σωτηρίαν οὖν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, φησίν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο προσέθηκεν, "ὡς διὰ πυρός·" καὶ γὰρ ἡμῖν ἔθος λέγειν ἐν τῷ πυρὶ σώζεται περὶ τῶν μὴ κατακαιομένων καὶ τεφρωμένων 25 εὐθέως ὑλῶν· οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν "σωθήσεται·" οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ἠνίξατο· ἔθος γὰρ αὐτῷ καὶ ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι κεχρῆσθαι· καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν τοῖς ἐναντίοις· οἷον τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα πονηροῦ πράγματος εἶναι δοκεῖ ὄνομα· ἀλλ' ἐπὶ καλῷ Παῦλος αὐτῷ 30 κεχρῆται λέγων, "αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ "Χριστοῦ·" καὶ ἐπὶ κακῷ πάλιν, εὐφήμῳ ὀνόματι κέχρηται λέγων. "ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία" καίτοι γε τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα, εὐφημίας ἐστὶ μᾶλλον· οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν "σωθήσεται" οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ἠνίξατο. ὡσανεὶ ἔλεγεν, 35

αὐτὸς δὲ μενεῖ διηνεκῶς κολαζόμενος· ὅθεν δηλονότι περὶ πράξεων ὁ λόγος· ἐπειδὴ γὰρ μέλλει λοιπὸν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἀποτείνεσθαι· ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ καταβάλλεται τὰ προοίμια· διασαλεύων ἤδη τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Οἰκουμενίου. *Ἄρα μὴ καὶ οὕτως δυνάμεθα νοῆσαι· οἱ μὲν* 5 *οἰκοδομήσαντες τὴν εὐκατάπρηστον ὕλην τέλεον ἐκβέβληνται· ἐζημίωνται γὰρ αὐτῶν πάντα τὰ σπουδάσματα· "αὐτὸς δὲ σωθή-" "σεται·" αὐτὸς τίς; ὁ ἐποικοδομήσας τὸν χρυσὸν, καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς τιμίους λίθους· εἰπὼν γὰρ περὶ αὐτοῦ ὅτι μισθὸν λήψεται, νῦν λέγει ποῖον μισθόν· τὴν σωτηρίαν· τουτέστιν σωθή-* 10 *σεται δέ γε ἐπωδύνως καὶ αὐτός· καὶ ὡς εἰκὸς τὸν διὰ πυρὸς παριόντα καὶ ἐκκαθαιρόμενον, τὸν ἐνόντα αὐτῷ βραχὺν ῥύπον· Θεοῦ γὰρ μόνου τὸ τελέως ἀναμάρτητον· οἱ δὲ ἄνθρωποι κἂν ὅτι μάλιστά εἰσι δίκαιοι, οὐ τέλεον εἰσὶ καθαροί. εἴρηται γὰρ "ὅτι" "πολλὰ πταίομεν ἅπαντες·" καὶ "οὐδεὶς καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας·* 15 *"οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ." καὶ γὰρ καὶ εἴρηται τῷ* Μαλαχίᾳ· *"ὅτι ὡς πῦρ ἐν χωνευτηρίῳ καὶ ὡς πόαν πλυνόντων" "πλυνεῖ καὶ καθαρίσει ὁ Θεὸς τινάς."*

Φωτίου. Τὸ *"σωθήσεται·" τουτέστιν οὐκ ἀφανισθήσεται· οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν χωρήσει, ὥσπερ αἱ πράξεις αὐτοῦ αἱ πονηραί·* 20 *αὗται γὰρ μέχρι μὲν τοῦ καιροῦ ἐκείνου τὴν ὕπαρξιν ἐδόκουν ἔχειν, καὶ ἐπράττοντο· ἐλθούσης δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τοῦ πυρὸς, αὗται μὲν φροῦδοι γεγόνασι, μήτε εἶναι μήτε πράττεσθαι δυνάμεναι· ὁ μέντοι καταπραξάμενος αὐτὰς ἄνθρωπος, οὐ συναναιρεῖται ταύταις καὶ συναφανίζεται· ἀλλὰ μένει καὶ σώζεται, τὴν* 25 *διὰ πυρὸς δίκην τιννύς· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ εἰπὼν σωθήσεται· τουτέστιν εἰς τοῦτο μένει καὶ σώζεται· εἰς τὸ διὰ πυρὸς τὸν αἰῶνα κολάζεσθαι.*

16 *Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ* 17 *Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει,* 30 *φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός· ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός* 18 *ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς. μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω· εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς* 19 *γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου*

τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστί. γέγραπται γὰρ, Ὁ
20 *δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν. καὶ πάλιν, Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.*

Ὠριγένους. *Εἰ θέλεις ἀληθινὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ μαθεῖν· ζήτει* 5 *λίθους ζῶντας καὶ καθαροὺς λελατομημένους, ὑπὸ τοῦ λόγου βεβηκότας καὶ ἑστῶτας τετραγώνους, μηδὲν ἔχοντας ἄστατον, μηδὲ κυλιόμενον· εἰ γὰρ καὶ λίθοι ἅγιοι κυλίονται ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλ' οἱ λατόμοι οὐκ ἐῶσιν αὐτοὺς μέχρι τέλους κυλίεσθαι· ὑμεῖς οὖν ὡς λίθοι ζῶντες, οἰκοδομεῖσθε οἶκος πνευματικὸς εἰς ἱεράτευμα* 10 *ἅγιον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας εὐπροσδέκτους Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ δὲ λέγεται, ὅτι ἐσμὲν ναὸς οἱ πάντες εἷς· ἑκάστου ἡμῶν λίθου τινὸς ὄντος ἀπὸ τοῦ ναοῦ· φησὶ δὲ οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· "ἄρα οὐκ ἐστὲ ξένοι καὶ "πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ·* 15 *"ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν προ- "φητῶν· ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα "οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη, αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν "ᾧ καὶ ὑμεῖς συνοικοδομεῖσθε εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν "Πνεύματι."* 20

Δεῖ οὖν μηδένα λίθον ἀνάρμοστον εἶναι τῇ οἰκοδομῇ· "ἐὰν γὰρ "δύο," φησὶ, "συμφωνήσωσιν ἐξ ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς "πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται· γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ "Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" πόσῳ οὖν πλέον, ἐὰν πάντες οἱ λίθοι συμφωνήσωσιν εἰς μίαν ἁρμονίαν, καὶ γένηται πάντων ἡ 25 *καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία, ἡ εὐχὴ αὐτῶν δυνήσεται καὶ ἰσχύσει; καλὸν οὖν ἐστι τὸ αὐτὸ λέγειν πάντας ἡμᾶς· ἵνα ὦμεν κατηρτημένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ. οὕτως γάρ ἐστε οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ.*

Δύναται δὲ καὶ ἕκαστος ἡμῶν καθ' ἑαυτὸν εἶναι ναὸς ἑτέρῳ 30 *λόγῳ. εἰ γὰρ ναός ἐστιν ὁ ἔχων δόξαν Θεοῦ· πᾶς ὁ ἔχων ἐν ἑαυτῷ δόξαν Θεοῦ ναός ἐστι κατὰ τοῦτο τοῦ Θεοῦ· δόξαν δὲ ἔχει πλείονα ἢ ἐλάττονα, ὁ ποιῶν δοξάζεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατρὸς διὰ τὰς πράξεις αὐτοῦ. διὸ γέγραπται, "τοὺς*

"δοξάζοντάς με δοξάσω·" τότε οὖν μάλιστα ἐσόμεθα ναὸς Θεοῦ· ἐὰν χωρητικοὺς ἑαυτοὺς κατασκευάσωμεν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ· οὐ δύναται μέντοι γε ἔχων τις πνεῦμα ἁμαρτίας τινὸς εἶναι ναὸς Θεοῦ· ἐπειδήπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μόνον οἰκεῖ ἐν ᾧ κρίνει κατοικεῖν. "εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει· φθερεῖ τοῦ- 5 "τον ὁ Θεός·" τὸ ὅσον ἐφ' αὐτῷ ἕκαστος κἂν λίθος ἦν, φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ἁμαρτήσας· καὶ ὁ σκάνδαλον δέ τι παρέχων τῇ Ἐκκλησίᾳ, φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ· κυριώτερον δὲ φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ὁ πορνεύων, ἐπειδήπερ τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· 10 λέγεται οὖν ἄφθορος ὁ καθαρός· ἐφθαρμένη δὲ ἡ μηκέτι παρθένος, ὡς δὴ τοῦ ἔργου τούτου μόνου φθείροντος. εἴπερ οὖν τοῦτο ἔργον φθορᾶς ἐστιν· τοῦτο μάλιστα φυλαξώμεθα· ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος μετὰ πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Θεόν ἐστιν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Καὶ ταῦτα μὲν ἰδίαν ἔσχεν περιγραφήν. 15

Ἐπειδὴ δὲ Κορίνθιοι μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου σοφίᾳ· διὰ τοῦτο φησὶ πρὸς αὐτούς· "εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν·" οὐχὶ εἴ τις σοφός ἐστιν· ἀλλὰ "δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν· ἐν τῷ αἰῶνι "τούτῳ μωρὸς γενέσθω·" οὐκ εἶπεν ἁπλῶς μωρός· ἀλλ' "ἐν τῷ αἰῶνι "τούτῳ·" ὡς γὰρ πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον μωροὺς ἡμᾶς λέγουσιν, 20 μωρὸς οὖν γενέσθω ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ· ἵν' ἐκ τοῦ τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γεγονέναι, γένηται ἀληθῶς σοφός· "ἡ γὰρ σοφία τοῦ "κόσμου τούτου, μωρία παρὰ Θεῷ ἐστιν·" πῶς γὰρ οὐ μωρὸς, ὁ μὴ λέγων μὴ εἶναι πρόνοιαν, ἢ ἐξ ἀτόμων καὶ κενοῦ τὰ πάντα συνεστηκέναι; ἢ τὴν ἡδονὴν τέλος εἶναι τῶν ἀγαθῶν; καὶ τἄλλα 25 λέγων ὅσα τῆς ἔξω καὶ δοκούσης σοφίας ὕθλοι καὶ λῆροι τυγχάνουσιν· οὗτος γὰρ ἀληθῶς μωρός ἐστιν· καὶ ταῦτα τὰ δόγματα μωρία εἰσίν· καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πᾶσαν Ἑλληνικὴν καὶ βαρβαρικὴν ἐξετάζων φιλοσοφίαν, ἐρεῖς ὅτι ἐν οἷς διαφωνεῖ πρὸς τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν μωρία ἐστίν· γέγραπται γὰρ "ὁ δρασσόμενος τοὺς 30 "σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν·" ἐγώ φημι οὐ μέγα πρᾶγμα εἶναι ἐὰν ὁ Θεὸς ὡς Θεὸς δράξηται[t] τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν ἐν Παύλῳ τῷ λέγοντι "ἐν σαρκὶ γὰρ ζῶντες "οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα· τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας

[t] δράξη τε Cod.

"ἡμῶν οὐ σαρκικά· ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρω-
"μάτων· λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον
"κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ."

Ἵνα δὲ τοῦτο σαφέστερον νοήσῃς, ἴδε μοι τὸν Παῦλον ἐπιδη-
μήσαντα ταῖς Ἀθήναις καὶ ζητοῦντα πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας 5
ὥστε καί τινας τῶν Ἐπικουρείων καὶ Στοϊκῶν φιλοσόφων συμβα-
λεῖν αὐτῷ· τότε γὰρ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ περιεδράσσετο
αὐτῶν, καὶ ἐδείκνυεν αὐτῶν τὰ σοφίσματα· ἐνταῦθα δὲ τοὺς
σοφοὺς ὠνομᾶσθαι νομίζω τοὺς σοφιστὰς, ὅσοι σοφίσματα περι-
πεπλεγμένα λέγουσιν, οὐκ ἀλήθειαν δὲ διδάσκουσιν. καὶ πάλιν· 10
"Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι·"
οὐ θαυμαστὸν ἐὰν ὁ Κύριος καθ' ἑαυτοῦ γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς
τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι· ἀλλὰ θέλω ἐν ἐμοὶ γενόμενον τὸν
Κύριον γινώσκειν τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν, ὅτι εἰσὶ μάταιοι·
ἐὰν γὰρ γένηται ἐν ἐμοὶ Χριστός· δύναταί μοι παραστῆσαι πῶς 15
οἱ διαλογισμοὶ τῶν τοῦ κόσμου σοφῶν εἰσὶ μάταιοι· καὶ πῶς
λάμπει ἡ σοφία μόνη τοῦ Θεοῦ, νικῶσα καὶ καταπατοῦσα πᾶσαν
δοκοῦσαν σοφίαν.

Σευηριανοῦ. Πάλιν μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς θαρσοῦντας τῇ
ἑαυτῶν σοφίᾳ· ὅτι δὲ ναοὺς μὲν τοῦ Θεοῦ λέγει τοὺς πιστεύοντας, 20
φθείρειν δὲ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ λέγει τοὺς λόγοις θαρσοῦντας, τὰ
ἑξῆς δηλώσει· "εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν· ἐν τῷ αἰῶνι
"τούτῳ γενέσθω μωρός·" διὰ τί οὖν φθείρει τὸν ναὸν ὁ θαρσῶν τῇ
ἔξωθεν σοφίᾳ; εἰ Θεοῦ ναὸς εἶ, ἐκεῖνον ὀφείλεις ἔχειν διδάσκοντα
καὶ ἀποκαλύπτοντα· εἰ δὲ ἀφεὶς τὸν ἐνοικοῦντα, τῇ σῇ συνέσει 25
κέχρησαι· οὐκ ἔτι ναὸν ποιεῖς τὸν ναὸν, ἀλλὰ φθείρεις αὐτόν·
"εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν," τοῖς πλησσομένοις καὶ
βλαπτομένοις ὑπὸ τῆς ἔξωθεν παιδείας. διεστείλατο γὰρ εἰπὼν
"ἐν ὑμῖν."

Θεοδωρίτου. Ἐπισημήνασθαι προσήκει, ὡς ναοὺς Θεοῦ προσ- 30
ηγόρευσεν τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν· μαρ-
τυρεῖ γὰρ ὁ λόγος, ὅτι Θεὸς τὸ Πανάγιον Πνεῦμα· "μηδεὶς ἑαυτὸν
"ἐξαπατάτω·" τουτέστιν ἐπ' εὐγλωττίᾳ μέγα φρονῶν ἢ γένους
περιφανείᾳ· τοῦτο γὰρ ἐπάγει, "εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν,"
καὶ τὰ ἑξῆς· σοφίαν τοῦ κόσμου καλεῖ τὴν ἔρημον τῆς τοῦ 35

Πνεύματος χάριτος· τὴν μόνην τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς κεχρημένην· ταύτῃ παρεγγυᾷ μὴ θαρρεῖν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ καλουμένῃ τοῦ κηρύγματος μωρίᾳ σεμνύνεσθαι.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Ὥσπερ νεκρὸν κελεύει γενέσθαι τῷ κόσμῳ· καὶ ἡ νεκρότης αὕτη οὐδὲν παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ, ζωῆς 5 αἰτία γινομένη, οὕτω καὶ μωρὸν κελεύει τῷ αἰῶνι τούτῳ γενέσθαι, σοφίαν ἡμῖν ἐντεῦθεν τὴν ἀληθῆ προξενῶν· μωρὸς δὲ τῷ κόσμῳ γίνεται, ὁ τὴν ἔξωθεν ἀτιμάζων σοφίαν, καὶ πεπεισμένος μηδὲν αὐτῷ συντελεῖν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. καὶ διατί μὴ εἶπεν ἀποθέσθω τὴν σοφίαν, ἀλλὰ γενέσθω μωρός; ἵνα μεθ' ὑπερ- 10 βολῆς ἀτιμάσῃ τὴν ἔξωθεν παίδευσιν· ἄλλως τε καὶ παιδεύει μὴ ἐπαισχύνεσθαι τὰ ἡμέτερα ἐν ἰδιωτίᾳ. πάνυ γὰρ καταγελᾷ τῶν ἔξωθεν· διόπερ οὐδὲ τὰ ὀνόματα δέδοικεν· θαρρεῖ γὰρ τῇ τῶν πραγμάτων δυνάμει. ὥσπερ γὰρ ὁ σταυρὸς δοκῶν ἐπονείδιστον εἶναι, μυρίων γέγονεν αἴτιος ἀγαθῶν, καὶ δόξης ὑπόθεσις ἀφάτου 15 καὶ ῥίζα· οὕτω καὶ ἡ δοκοῦσα μωρία εἶναι, σοφίας ἡμῖν αἰτία κατέστη. καθάπερ γὰρ ὁ κακόν τι μεμαθηκὼς, ἂν μὴ τὸ πᾶν ἀπώθηται καὶ λειαίνῃ τὴν ψυχὴν καὶ καθαρὰν παράσχῃ τῷ μέλλοντι γράφειν, οὐδὲν εἴσεται σαφῶς τῶν ὑγιεινῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν σοφίας, ἐὰν μὴ τὸ πᾶν ἐξέλῃς καὶ σαρώσῃς σου 20 τὴν διάνοιαν, καὶ ἐξ ἴσης τῷ ἰδιώτῃ παράσχῃς ἑαυτὸν τῇ πίστει· οὐδὲν εἴσῃ[u] γενναιῶν ἀκριβῶς.

Καὶ πῶς ἂν εἴη τὴν σοφίαν ταύτην ἀποθέσθαι, φησὶ, μὴ κεχρημένον αὐτῶν τοῖς δόγμασιν; ἔπειτα ἐπειδὴ οὕτω σφοδρῶς αὐτῆς ἀποστῆναι ἐκέλευσε, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων· "ἡ γὰρ 25 "σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστιν·" οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει· δεῖ τοίνυν αὐτῆς ἀποστῆναι· γέγραπται γὰρ "ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ "πανουργίᾳ αὐτῶν·" ἢ σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ· ἢ δρασσόμενος ἐν τῇ πανουργίᾳ· τουτέστι τοῖς οἰκείοις ὅπλοις αὐτοὺς χειρούμενος. 30 ἐπειδὴ γὰρ τῇ σοφίᾳ ἐχρήσαντο εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτῆς ἤλεγξεν αὐτοὺς ὅτι μάλιστα δέονται Θεοῦ· πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι μωροὶ γενόμενοι, εἰκότως δι' αὐτῆς ἑάλωσαν· οἱ γὰρ

[u] εἴσῃν Cod.

νομίζοντες μὴ δεῖσθαι Θεοῦ, εἰς τοσαύτην κατέστησαν χρείαν, ὡς ἁλιέων καὶ ἀγραμμάτων ἐλάττους φανῆναι· διὰ τοῦτο φησὶν, ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν.

Οἰκουμενίου. *Εἰ δὲ ναὸς Θεοῦ ἐσμὲν, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα οἰκεῖ ἐν ἡμῖν, ἄρα Θεὸς τὸ Πνεῦμα.* 5

Φωτίου. *Πῶς ἐδράξαντο τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν; ἐνόμισαν διὰ τῆς προσούσης αὐτοῖς ἀνθρωπίνης γνώσεως, τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν καταλήψεσθαι· οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔτυχον ὧνπερ ἤλπισαν, ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες· ἀλλὰ καὶ εἰς τοὐναντίον ᾗ ἔσπευδον τὰ τῆς πανουργίας* 10 *αὐτοῖς ἐχώρησεν· ἀγνοίᾳ καὶ ἀπορίᾳ πλείονι τῆς ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἀσθενείας αὐτοὺς περιβαλούσης.*

21 *Ὥστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις. πάντα γὰρ* 22 *ὑμῶν ἐστιν· εἴτε Παῦλος, εἴτε Ἀπολλὼς, εἴτε Κηφᾶς, εἴτε κόσμος, εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος· εἴτε ἐνεστῶτα, εἴτε* 15 23 *μέλλοντα· πάντα ὑμῶν ἐστιν. ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ· Χριστὸς δὲ Θεοῦ.*

Ἰωάννου. *Καθαίρων τὸν τῦφον τῶν διδασκάλων, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν αὐτοῖς χαρίζονται, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἐκείνοις χάριν εἰδέναι ὀφείλουσι, τοῦτο φησίν· εἶτα ἐπειδὴ ἔμελλον καὶ* 20 *αὐτοὶ καυχᾶσθαι, προεξέκοψε τοῦτο τὸ νόσημα, εἰπὼν "ἑκάστῳ "ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν." καὶ πάλιν· ὅτι "ὁ Θεὸς ηὔξανεν·" ἵνα μήτε ἐκεῖνοι ὡς παρέχοντες μέγα φρονῶσι· μήτε οὗτοι διὰ τὸ ἀκοῦσαι "πάντα ὑμῶν ἐστι," πάλιν ἐπαίρωνται. "εἴτε ζωή· εἴτε θάνατος·" τουτέστιν ὅτι κἂν ἀποθνήσκωσιν οἱ διδάσκαλοι κινδυνεύοντες ὑπὲρ* 25 *τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. ἔστιν δὲ καὶ ἑτέρως εἰπεῖν· ὅτι καὶ ὁ τοῦ Ἀδὰμ θάνατος δι' ἡμᾶς, ἵνα σωφρονισθῶμεν· καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα σωθῶμεν· ἑτέρως δὲ ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἑτέρως ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ ἑτέρως ἡμῶν ὁ κόσμος· ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἔργον. ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὁ κόσμος ἡμῶν· ὥστε εἰ* 30 *καὶ μία λέξις, ἀλλὰ διάφορος ἡ ἔννοια· ἡμῶν μὲν γὰρ ὁ κόσμος, ὡς δι' ἡμᾶς γεγενημένος· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτὸν αἴτιον ἔχων κατὰ τὸ Πνεῦμα εἶναι· ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ*

κατασκευασθέντες· εἰ δὲ ἐκεῖνα ὑμῶν φησιν· τί τοὐναντίον ἐποιήσατε αὐτοῖς ἐπονομαζόμενοι· ἀλλ' οὐχὶ τῷ Χριστῷ καὶ τῷ Θεῷ.

Θεοδωρίτου. Ὑπέδειξε τὸν ἀληθῆ πλοῦτον τοῦ πλούτου τὸν χορηγόν· καὶ καταφρονῆσαι τῶν οὐδὲν ὄντων ἐδίδαξεν· καὶ γὰρ καὶ ὑμεῖς, φησὶν, οἱ Ἀπόστολοι ὑμῶν ἕνεκα τῆς ἀποστολικῆς 5 ἠξιώθημεν χαρίτος· ἵνα ὑμῖν τὸν λόγον κηρύξωμεν· ὑμῖν δέδοται καὶ ἡ παροῦσα καὶ ἡ προσδοκωμένη ζωή· καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος τῆς ὑμετέρας ἕνεκα ὠφελείας ἐπηνέχθη τῇ φύσει· καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα, εἰς ἡμέτεραν δεδημιούργηται χρείαν· καὶ τὰ προσδοκώμενα, ὑμῶν χάριν ηὐτρέπισται. προσήκει τοίνυν ὑμᾶς τῷ δεσπότῃ συν- 10 ῆφθαι Χριστῷ· ὃς τούτων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν χορηγός· καὶ δι' αὐτοῦ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ· ἡμῖν μὲν γὰρ ἥνωται κατὰ τὴν φύσιν, ἣν ἀνέλαβεν παρ' ἡμῶν· τῷ δὲ Πατρὶ κατὰ τὴν θείαν οὐσίαν· ἐξ αὐτοῦ γὰρ φύσει γεγέννηται. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ· οὐχ ὡς κτίσμα Θεοῦ· ἀλλ' ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. 15

Εἰ δὲ ἀντιλέγουσιν οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες· καὶ οὐ βούλονται δοῦναι τῆς σχέσεως τὴν διαφοράν· καλείτωσαν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον ἡμέτερα ποιήματα. ἐπειδήπερ ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἶπεν "πάντα ὑμῶν ἐστιν." ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιεν· οὐκοῦν ταῦτα μὲν ὑμῶν 20 διὰ τὴν θείαν φιλοτιμίαν· ἡμεῖς δὲ Χριστοῦ, ὡς μὲν ἀνθρώπου μέλη, ὡς δὲ Θεοῦ ποιήματα· Χριστὸς δὲ Θεοῦ, ὡς Υἱὸς γνησίος ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος κατὰ τὴν θεότητα.

Ὠριγένους. Ὁ δυνάμενος ἀποτάξασθαι πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ ὅλος γενέσθαι ἄξιος τῆς ἐν Χριστῷ καυχήσεως· οὕτως οὐκ ἐν 25 ἀνθρώπῳ καυχᾶσαι. πῶς δὲ ὁ θάνατος ἐμός ἐστιν; ἵνα ἀποθάνω τῇ ἁμαρτίᾳ· ἵνα εἴπω εἰ καὶ συναπεθάνομεν καὶ συζήσομεν· ὁ γὰρ ἀλλὸς θάνατος, καθ' ὃν ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται, οὐκ ἔστιν ἐμός. καὶ τὰ ἐνεστῶτα δὲ ἡμῶν ἐστιν· ὅτι συναγόμεθα ἐν τῷ ἐνεστῶτι αἰῶνι· ὅτι ἀκούομεν γραφῶν ἱερῶν· ὅτι εὐχόμεθα· 30 τὰ δὲ μέλλοντα· "ὅτ' ἂν γὰρ ἔλθῃ τὸ τέλειον· τότε τὸ ἐκ "μέρους καταργηθήσεται·" καὶ οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἐπὶ τὰ μέλλοντα ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ πρῶτον γένηταί μοι τὰ ἐνεστῶτα· "πάντα "ὑμῶν·" θαυμάζεταί τις λόγος παρ' Ἕλλησιν εἰρημένος τοιοῦτος· πάντα τοῦ σοφοῦ, καὶ οὐδὲν τοῦ φαύλου· ταῦτα δὲ ὁ Λόγος τοῦ 35

Θεοῦ πρῶτος ἐδίδαξεν, ὅτι πάντα τοῦ ἁγίου ἐστίν. τοῦ οὖν πιστοῦ, φησὶν, ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων· τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός· ὡς γὰρ ληστὴς ἔχει ἃ ἔχει ὁ ἄπιστος· οὐ γὰρ εἰδὼς αὐτοῖς χρῆσθαι, οὐδὲ τὸν κτίσαντα ταῦτα Θεόν· οὐδὲ ἀκούων τοῦ λέγοντος "ἐμὸν τὸ ἀργύριον καὶ ἐμὸν τὸ χρυσίον," οὐχ ὡς αὐτοῦ 5 ἐκεῖνα ἔχει· ἡμεῖς δὲ ὁρῶμεν ὅτι πάντα ἡμῶν ἐστίν· καὶ ἔστι τοῦ σοφοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων· τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός.

ΦΩΤΙΟΥ. Εἰ οὖν οἱ διαλογισμοὶ τῶν ἀνθρώπων ματαιοί εἰσι, καὶ οἱ σοφοὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν μᾶλλον ἁλίσκονται, ἤπερ τι κέρδος ἐξ αὐτῆς ἔχουσιν, δῆλον ὅτι οὔτε σοφία ἀνθρωπίνη, οὔτε 10 λογισμῶν δεινότης ἰσχύει ἢ συντελεῖ πρὸς τὴν τῶν πνευματικῶν διδασκαλίαν καὶ μάθησιν. εἰ δὲ μηδὲν τούτων πρὸς ταῦτα συντελεῖ· πῶς ἄν τις διδάσκων καυχήσαιτο μηδὲν τῶν ἐν ἀνθρώποις δοκούντων ἰσχύειν ἀποδεδειγμένων ὡς συντελοῦσι πρὸς ὄνησιν; δῆλον γὰρ ὡς εἴ τίς τι καὶ διδάσκει, χάριτός ἐστι καὶ δωρεᾶς 15 τῆς ἄνωθεν· ἀλλ' οὐχὶ οἰκείας σοφίας ἔργον, ἢ τῆς κατὰ διάνοιαν ὀξύτητος· τὰ δὲ χαρίσματα οὐχ ἵνα τούτοις ἐπαιρώμεθα λαμβάνομεν· ἀλλ' ἐπὶ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων ὠφελείᾳ, ἐν ἀνθρώποις καὶ ἐπὶ τοῖς διδασκάλοις· οὐ γάρ τι ἔχουσιν αὐτοὶ οἴκοθεν· ἢ ἐπὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς· οὐ γάρ ἐστι δι' αὐτῶν καταλαβεῖν τὴν 20 ἀλήθειαν. μᾶλλον δὲ ἡ ἀνωτέρω ἐκδοχὴ καὶ τῇ λέξει τοῦ χωρίου καὶ τοῖς ἐφεξῆς ἐστιν ἐφαρμόζουσα· "ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ· Χριστὸς "δὲ Θεοῦ·" πάντα ὑμῶν ὡς εὐεργεσίαι καὶ δωρεαί· "ὑμεῖς δὲ "Χριστοῦ·" ὡς κτήματα καὶ ποιήματα· "Χριστὸς δὲ Θεοῦ," ὡς γέννημα καὶ Υἱός. καλῶς δὲ τοῦτο προσέθηκεν· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν 25 πάντα ὑμῶν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ· ἵνα μὴ στάντος αὐτοῦ ἐνταῦθα ἀγέννητον καὶ ἀναίτιον νομίσωσι τὸν Υἱὸν, ἐπήγαγεν "Χριστὸς "δὲ Θεοῦ."

1 Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χρι-2 στοῦ, καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ· ὃ δὲ λοιπὸν, 30 3 ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ· ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ, ἢ ὑπὸ 4 ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω· οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·

5 ὁ δὲ ἀνακρίνων με, Κύριός ἐστιν. ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. 5

Ὠριγένους. Ὁ μὴ διαβεβηκὼς τῷ λόγῳ περὶ τὴν κατάληψιν τῶν ἐγκεκρυμμένων ἐν τῇ γραφῇ μυστηρίων, δύναται μὲν ὑπηρέτης εἶναι Χριστοῦ, οὐ δύναται δὲ οἰκονόμος εἶναι μυστηρίων Θεοῦ· ὁ γὰρ οἰκονόμος ὢν ἔχει τὰ οἰκονομούμενα καὶ οἶδεν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ· μήποτε οὖν ὁ μὲν ὑπηρέτης Χριστοῦ κατὰ 10 τὴν κοινοτέραν νοεῖται διακονίαν προστὰς, ὁ δὲ οἰκονόμος μυστηρίων Θεοῦ κατὰ τὴν διοίκησιν τὴν περὶ τὰ γνωσθέντα μυστηρία· ἵνα μὴ παραρίπτῃ ταῦτα ὡς ἔτυχεν· μὴ δὲ ἀνεξετάστως αὐτὰ παραδίδω· ἀλλὰ προκαθάρας, προευτρεπίσας, προαποστήσας τοῦ κόσμου τὸν μέλλοντα ἀκούειν μαθημάτων ὑπερκοσμίων, τότε αὐτὴ 15 λέγει· ἡμεῖς, φησὶν, ἐσμὲν ὑπηρέται Χριστοῦ· καὶ τὰ πλείονα μᾶλλον ὁ Ἀπόστολος τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Χριστοῦ διηκονεῖτο, ἤπερ τῇ οἰκονομίᾳ τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ· οἰκονομεῖ δὲ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, φέρε εἰπεῖν, πρὸς Λουκᾶν, ἵνα γράψαι τὸ Εὐαγγέλιον δυνηθῇ· πρὸς Τιμόθεον, ἵνα ἄρξαι τῶν ἐν Ἐφέσῳ πλείονα παρει- 20 ληφότων οἷός τε γένηται οἰκονομεῖν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ· τολμῶ δὲ καὶ λέγειν, ὅτι ἐν Κορίνθῳ μὲν ὑπηρέτης γέγονε τοῦ Χριστοῦ· ἐν Ἐφέσῳ δὲ οἰκονόμος μυστηρίων Θεοῦ.

Μαθὼν δὲ ἀπὸ τῶν τοῦ Σωτῆρος λόγων ὁ Παῦλος τὸ "τίς ἄρα "ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος οἰκονόμος, ὃν καταστήσει ὁ Κύριος ἐπὶ 25 "τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον τοῖς συν- "δούλοις αὐτοῦ·" φησὶν, "ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ·" οὔτε γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐγνωκέναι· οὔτε δεῖ τὸν ἐγνωκότα ὡς ἔτυχεν λέγειν· ἀλλὰ νοοῦντα τὸ ἐν καιρῷ διδόναι τὸ σιτομέτριον τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ, βλέπειν, τίς τῶν συνδούλων 30 ὀφείλει λαβεῖν πλεῖον σιτομέτριον μυστηρίων Θεοῦ ἢ ἔλαττον καὶ πότε· ἐὰν γὰρ καλῶς τὴν οἰκονομίαν καὶ ἀμέμπτως διοικήσωσι, ποίαν ἔχει ἐπαγγελίαν; "ἐπὶ πᾶσι" φησὶ "τοῖς ὑπάρχουσιν ὁ "οἰκοδεσπότης καταστήσει αὐτόν."

Εἰ δὲ Παῦλος φοβεῖται, καὶ λέγει ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ Κηφᾶ καὶ Ἀπολλώ· πόσῳ μᾶλλον τοὺς καθ' ἡμᾶς οἰκονόμους δεήσει φοβεῖσθαι· ὅπως εὑρεθῶσι πιστοὶ οἰκονόμοι; εἶτα περὶ ἑαυτοῦ φησίν· "ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστι, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνα- "κριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας·" οἱ ἐν Κορίνθῳ ἀνεκρίνοντο ὅσον 5 ἐφ' ἑαυτοῖς οὐκ ἀληθῶς ἀνακρίνοντες· ἀνακρίνοντος γὰρ ἦν τὸ λέγειν, ὅτι κρείττων ἐστὶν ὁ Παῦλος Κηφᾶ καὶ Ἀπολλώ· καὶ ἄλλου τὸ λέγειν ὁ Πέτρος πολλῷ διαφέρει τοῦ Παύλου· ἐν γὰρ τῷ Εὐαγγελίῳ Παῦλος οὐκ εἴρηται Ἀπόστολος· φησὶν οὖν ὁ Παῦλος, "ὅτι ἐμοὶ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ·" 10 συνῄδει ἑαυτῷ τὰ κάλλιστα· καὶ ὅτι οὐχ ὑπέπιπτεν Κορινθίοις ὡς δυναμένοις αὐτὸν ἀνακρίναι· ὁ γὰρ πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται· ὥσπερ ἀλλαχοῦ φησίν· "γέγονα ἄφρων· ὑμεῖς με ἠναγκάσατε·" τοιοῦτόν τι καὶ ἐνθάδε νοήσας λέγει. ἔστι τις ἀνθρωπίνη ἡμέρα· περὶ ἧς γέγραπται 15 μυρία ὅσα· καὶ τὸ "ἰδοὺ ἡμέρα Κυρίου ἀνίατος ἔρχεται·" ἡ οὖν ἀνάκρισίς μου φησίν· οὐ δύναται γένεσθαι ἐν ἀνθρωπίνῃ ἡμέρᾳ· οὐ χωρεῖ γὰρ ἀνθρωπίνη ἡμέρα τὴν ἀνάκρισίν μου. εἰ ἀνακρίνεσθαι μέλλω, ἐν τῇ τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ ἀνακριθήσομαι· εἶτα παραδοξότερόν τι ἑαυτῷ συνειδὼς λέγει· "ἀλλ' οὐδὲ ἐμαυτὸν ἀνακρίνω· 20 "οὐδὲν γὰρ ἐμαυτῷ σύνοιδα·" πολὺ ἐνταῦθα τὸ συνειδὸς τοῦ Ἀποστόλου φαίνεται καθαρὸν γεγονέναι· ὥστε αὐτὸν τολμῆσαι οὐ μόνον τοῖς τότε γράψαι· ἀλλ' ἵνα καὶ αἱ μέχρι συντελείας γενεαὶ ἀναγινώσκωσι τὸ λεγόμενον.

Ἀληθὴς οὖν ὁ Παῦλος λέγων "μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς 25 "κἀγὼ Χριστοῦ·" πῶς δὲ Χριστὸν ἐμιμήσατο Παῦλος ἄκουε· "ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ ἔχει οὐδέν." καὶ ὁ Παῦλος φησὶν "οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα·" καὶ οὐκ εἶπεν οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα ἔργον φαῦλον· εἰ γὰρ τοῦτο εἰρήκει, ἐδυνάμεθα λέγειν ὅτι τοῖς μὲν ἔργοις κεκάθαρται, τοῖς δὲ λόγοις οὐδέπω· 30 ἢ πάλιν τούτοις μὲν κεκάθαρται· ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἡμάρτανεν· νῦν δὲ ἔοικεν εἰς ὑπερβολὴν συνειδέναι ἑαυτῷ καθαρότητα· οὐ πρώην ὅτε ἐδίωκεν· ἢ ὅτε προσῆλθεν τῇ πίστει, ἀλλὰ νῦν ὅτε ταῦτα ἔλεγεν· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ὑπὲρ ἄνθρωπον λελαληκέναι· ἐπιφέρει καὶ λέγει· "ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι." ἐγὼ μὲν 35

"γὰρ" φησὶν "οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδι- "καίωμαι·" ἐνδέχεται γὰρ ἐμὲ μηδὲν ἐμαυτῷ συνειδέναι, λανθάνειν δέ με ἡμαρτημένον τί μοι· πολλὰ γὰρ γίνεται ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοιαῦτα, ὥστε ἁμαρτάνειν κατὰ τὸν λόγον, οὐ μετὰ τοῦ καταλαμβάνειν ἢ κατὰ τὴν συγκατάθεσιν· οὐ μετὰ τὸ θεωρεῖν 5 ὅτι ἡμάρτομεν· ἐκεῖνος οὖν ὁ ἐν πᾶσι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς φησίν· "ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστιν·" ὡς γὰρ ὑπερβὰς τὴν ἀνάκρισιν τὴν ἀγγελικὴν καὶ τὴν τῶν ἄλλων δυνάμεων· τοῦτο φησὶν, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος· ἐπεὶ οὖν κρίσις ἐπίκειται καὶ ἀληθινή[y] γε ἐστὶν ἐκείνη ἡ μόνη τοῦ Κυρίου, ἐπι- 10 σταμένου καὶ τοὺς λογισμοὺς σταθμῆσαι, καὶ ἐν ζυγῷ στῆσαι τοὺς λόγους, καὶ ἐρευνῆσαι πάσας τὰς πράξεις, καὶ ἐφ' ἑκάστῳ ἡμῶν τὸ δέον ἀποδοῦναι· διὰ τοῦτο κἂν καταγινώσκωμέν τινος, μὴ κατακρίνωμεν· οὐ γὰρ ἴσμεν ᾧ μέτρῳ ἥμαρτεν· οὐ δὲ οἴδαμεν οἵᾳ διαθέσει ἥμαρτεν· καὶ εἰ ἔχει ἀντίρροπα χρηστὰ τῇ ἁμαρτίᾳ 15 αὐτοῦ· ἐὰν γὰρ εὐλαβεῖς γενώμεθα, οὐ πρὸ καιροῦ τί κρινοῦμεν· ἀλλὰ πάντα μαθήσομεν τῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θεοδωρίτου. Ὁ τιμῆσαι βουλόμενος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ τιμάτω· ὡς οἰκονόμους αἰδέσθω· μετρείτω τῇ φύσει τὸ γέρας· 20 καὶ ταῦτα οὐ μόνον γέγραφεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ δέδρακεν· τοὺς γὰρ Λυκάονας θῦσαι πειραθέντας διεκώλυσεν, τὴν ἐσθῆτα σὺν Βαρνάβᾳ διαρρήξας καὶ βοήσας ὅτι "ὁμοιοπαθεῖς ἐσμὲν ὑμῖν "ἄνθρωποι." οὕτως ὁ μακάριος Πέτρος ἔφη τῷ Κορνηλίῳ· "καὶ "αὐτὸς ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι." "ὃ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκο- 25 "νόμοις ἵνα πιστός τις εὑρεθῇ" καὶ τὰ ἑξῆς· οὐχ ἵνα τοῦ δεσπότου τὴν ἀξίαν ἁρπάσῃ· ἀλλ' ἵνα τῷ δεσπότῃ τὴν εὔνοιαν φυλάξῃ. διπλῆν δὲ αὐτῶν ποιεῖται κατηγορίαν· καὶ ὅτι τὴν τιμὴν οὐ μετροῦσιν· καὶ ὅτι τοῦ κρίνειν τὴν ἐξουσίαν οὐκ ἔχοντες, κρίνουσι· καὶ οὐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς διδασκάλοις· οὐ γὰρ ἂν οἱ μὲν 30 τοῦτον, οἱ δὲ ἐκεῖνον προέκριναν· εἰ μὴ σφίσιν αὐτοῖς τὸ κρίνειν ἀπένειμαν· τούτου χάριν τῆς τοῦ κρίνειν αὐτοὺς ἐξουσίας ἐγύμνωσεν· εὐτέλειαν τῶν διδασκάλων καλέσας τῷ τῇ κρίσει τῶν μαθητῶν ὑποκεῖσθαι τὰ κατ' αὐτούς· εἶτα θεραπεύων αὐτοὺς, κοινὸν

[y] ἀληθηνή Cod.

ποιεῖται τὸν λόγον· "ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας." ἀνθρωπίνην δὲ ἡμέραν ἐκάλεσεν, τὸ τῆς φύσεως ὀλιγόβιον.

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὑμεῖς, φησὶν, ὁρᾶτε τὰ φαινόμενα· Θεῷ δὲ δῆλα, καὶ τὰ κρυπτόμενα· ἀλλὰ κατὰ τὸν παρόντα βίον οὐ πάντα γυμνοῖ· ἐν ἐκείνῳ δὲ πάντα δῆλα γενήσεται· τὸ δίκαιον τοίνυν κριτήριον ἀναμείνατε· ὄψεσθε γὰρ τηνικαῦτα δικαίας τὰς ἀναρρήσεις· καὶ ἐπειδὴ ἐν τοῖς πρόσθεν ἑαυτὸν εἰς μέσον προτέθηκεν, καὶ τὸν Ἀπολλὼ καὶ τὸν Κηφᾶν· ἀπὸ τῶν μειζόνων δεικνὺς τοῦ γινομένου τὴν ἀτοπίαν, ἀναγκαίως λοιπὸν τὴν κατηγορίαν γυμνοῖ.*

Σευηριανοῦ. *Οἱ τιμώμενοι οὐ πάντως ἦσαν καλοί· ἀλλ' ἕως σχήματος ἐπεῖχον τὴν ἀρετήν· παρεώρων τόδε οἱ φύσει καλοί· οὐ γὰρ ἂν ταῦτα εἶπεν.*

Ὠριγένους. *Ἐνθάδε μὲν λέγεται, "μὴ πρὸ καιροῦ τί κρίνετε" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ τῆς Ἐπιστολῆς "οὐχὶ τοὺς ἔσω "ὑμεῖς κρίνετε, τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρίνει·" ἆρ' οὖν ἐναντιώματα ἔχουσιν αἱ γραφαὶ, καὶ δεῖ ἡμᾶς κρίνειν καὶ μὴ κρίνειν, κατὰ τὸ αὐτὸ τῆς κρίσεως σημαινόμενον; ἐὰν μὴ τοὺς ἔσω ἡ ἐκκλησία μέλλει ἀντὶ Ἐκκλησίας Θεοῦ γίνεσθαι συναγωγὴ πονηρευομένων· εἶτα τῶν ἔσω κρινομένων, πῶς ἀληθές ἐστι τὸ "μὴ κρίνετε, ἵνα "μὴ κριθῆτε;" φαμὲν οὖν οἱ πεπιστευμένοι κρίνειν τοὺς ἔσω οὐχ οὕτως εἰσὶν ἀνόητοι, ὡς κρίνοντες τοὺς ἔσω λέγειν, ὅτι τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ κρίνομεν. ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκονομίαν τοῦ συμφέροντος τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν κρίσιν ποιοῦνται· εἰ συμφέρει τόνδε ἀποσυνάγωγον εἶναι, κρίναντες αὐτὸ ποιοῦσιν· καὶ πάλιν πρὸς τὸ συμφέρον προστήσονται, οὐ τὴν τοῦ Θεοῦ κρίνοντες κρίσιν, ἀλλὰ τὴν δεδομένην αὐτοῖς· τὴν γὰρ κρίσιν ἣν ὁ Θεὸς κρίνει ἐν Χριστῷ, ἀμήχανόν ἐστι κρίνειν ἡμᾶς. οὔτε γὰρ οἴδαμεν· οὔτε καρδίας ἐρευνῶμεν· οὔτε τοῖς λογισμοῖς τὰ πεπραγμένα ἑκάστῳ πέπρακται· τὰ κρυπτὰ γὰρ Κυρίῳ τῷ Θεῷ παραχωροῦσιν οἱ κριταὶ οἱ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον· "τὰ δὲ φανερὰ," ὡς εἴρηται, "ὑμῖν καὶ "τοῖς τέκνοις ὑμῶν·" ὅσα ἔφθασεν εἰς αὐτοὺς, καὶ γνωστά ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ταῦτα κρίνουσιν.*

Μηδέποτε οὖν τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ προλαβόντες λέγωμεν, ὁ δεῖνα ἀπόλλυται· ἢ μακαρίζοντες λέγωμεν, ὁ δεῖνα σώζεται· οὐδὲ γὰρ ἀντιμετρεῖν καὶ ἀντεξετάζειν ἴσμεν τὰς πράξεις ταῖς πράξε-

σιν, ἢ λογισμοὺς ἢ ἐνθυμήματα· "μὴ πρὸ καιροῦ οὖν τι κρίνετε·
"ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους·
"καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν." δύο δὲ λεγομένων
πραγμάτων, ὀφείλει τις εἶναι τούτων διαφορά· ἃ μὲν γὰρ ὠνόμασε
"κρυπτὰ σκότους·" ἃ δὲ "βουλὰς καρδιῶν·" ὅρα οὖν μὴ τὰ ἁμαρ- 5
τήματα ἡμῶν κρυπτὰ σκότους ἐστίν· τὰ δὲ ἀνδραγαθήματα βουλαὶ
τῶν καρδιῶν· ὅσα γὰρ καλῶς πράττομεν, μετὰ βουλῆς πράττομεν·
ὅσα δὲ ἁμαρτάνομεν, ἐν σκότῳ ὄντες ἁμαρτάνομεν.

Ἐπειδὴ τοίνυν τινὲς ἢ ταῦτα ἔχουσιν ἢ ἐκεῖνα· ταῦτα δὲ
ἄνθρωπος οὐκ οἶδεν· "μὴ πρὸ καιροῦ τί κρίνωμεν, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ 10
Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ ἀποκαλύψει
τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· "δεῖ γὰρ τοὺς πάντας ἡμᾶς φανερω-
"θῆναι ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· ἵνα κομίσηται
"ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν,
"εἴτε φαῦλον·" εὗρον εὐαγγελικὸν παραπλησίως τούτῳ διηγή- 15
σασθαι· "οὐδὲν κρυπτὸν, ὃ οὐ φανερωθήσεται· καὶ κεκαλυμμένον,
"ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται·" ὅρα τὸν Σωτῆρα διδόντα διαφορὰν
κρυπτῶν φανερουμένων, καὶ κεκαλυμμένων ἀποκαλυπτομένων· τίνα
οὖν ἐστι τὰ κρυπτὰ καὶ φανερούμενα, ἢ τὰ καλά; καὶ τίνα τὰ
κεκαλυμμένα καὶ ἀποκαλυπτόμενα, ἀλλ' ἢ τὰ κακά; 20

Εἴποι τις ἂν τῶν πάντα ἐρευνώντων, διατί οὐκ εἶπεν καὶ τότε
ὁ ἔπαινος γενήσεται, ἢ ὁ ψόγος ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ
μόνον "ὁ ἔπαινος;" ὁ μὲν οὖν τις οὕτω διηγήσεται· ὅτι τὸ εὐφη-
μότερον προσῆψεν τῷ Θεῷ, παρασιωπήσας τὸ λοιπὸν, ὡς οὐχ
ἁρμόζον αὐτῷ· ἐγὼ δὲ τολμήσω καὶ εἴποιμι ἂν, ὅτι τὰ μὲν ἀγαθὰ 25
ἐπαινεῖ καὶ ἀποδέχεται ὁ Θεός· τὰ δὲ κακὰ ἡμῶν ὁ τῶν κακῶν
πατὴρ διάβολος. καὶ ὁ μὲν ἔπαινος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἁγίοις· ὁ
δὲ ψόγος τοῖς ἄξια ψόγου πεποιηκόσιν ἀπὸ τοῦ διαβόλου γίνεται·
διὰ τοῦτο λέγεταί σοι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ· ἵνα ὁ ἐξ ἐναντίας
ἐντραπῇ, μηδὲν ἔχων λέγειν περὶ ἡμῶν φαῦλον. 30

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Παραινεῖ μὴ σπουδαῖον ἡγεῖσθαι τὸ ἑαυτοὺς ἐκδι-
κεῖν· μηδὲ τὸ κρίνειν τοὺς ἡμαρτηκέναι δοκοῦντας· μηδὲ ταράσ-
σεσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς τῶν θνητῶν ὄψεις διαλανθανόν-
των· ἐπείπερ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπιστὰς, τῶν μὲν ἀσεβῶν φωτίσει
τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους· τῶν δὲ κοσμίων καὶ θεοσεβῶν δι' ἐπιεί- 35

κειαν καὶ ἰδιοπραγμοσύνην, καὶ λανθανόντων τοὺς πολλοὺς φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· οἷς καὶ τὸν ἔπαινον γενήσεσθαι φησὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Φωτίου. Τοῦτο γάρ ἐστι, φησὶν, τὸ ζητούμενον καὶ ὀφεῖλον παντὶ τρόπῳ φυλάττεσθαι παρὰ τῶν οἰκονόμων· τὸ πιστοὺς εἶναι, 5 καὶ ὑπηρέτας ἡγεῖσθαι ἑαυτούς· καὶ μὴ ἰδιοποιεῖσθαι καὶ σφετερίζεσθαι τὰ τοῦ δεσπότου. ἢ καὶ οὕτως. λογιζέσθω ἡμᾶς, ἄνθρωπος τά τε ἄλλα, ἅπερ, φησὶν, εἶπον· καὶ ὃ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοις οἰκονόμοις, κἀκεῖνο ἡμᾶς λογιζέσθω· ἵνα ᾖ ἀπὸ κοινοῦ τὸ λογιζέσθω· τί δέ ἐστι τοῦτο τὸ ἐν τοῖς οἰκονόμοις ζητούμενον; ἵνα 10 πιστὸς φησὶν, εὑρεθῇ· εἶτα πρὸς τοὺς ἀναισχυντεῖν μέλλοντας καὶ λέγειν ἐπιχειροῦντας· τί οὖν; σὺ τοιοῦτος εἶ; προαπαντῶν; φησὶν, "ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ·" τοῦτο δὲ φησὶν, οὐκ ἐπαίρων ἑαυτόν· ἀλλὰ τὸ πρέπον ἀξίωμα τῷ κηρύγματι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ φυλάττων. εἰ γὰρ αὐτὸν ἐπολυ- 15 πραγμόνουν καὶ ἐξήταζον, καὶ ἐν δισταγμῷ εἶχον· σχολῇ γ' ἂν τὰ παρ' αὐτοῦ[y] κηρυσσόμενα καὶ διδασκόμενα παρεδέξαντ' ἄν.

Εὐλόγως ἄρα καὶ σοφῶς καὶ ἐπὶ τῇ σφῶν αὐτῶν σωτηρίᾳ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν καὶ περιπέτειαν αὐτῶν ἀναστέλλει καὶ ἐπιρραπίζει, καὶ ἐπιμόνως ἀναιρεῖ· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ οὐχὶ τοῦ κηρύγμα- 20 τος ἕνεκα ταῦτα εἰπεῖν καὶ τῆς κοινῆς ὠφελείας, ἀλλὰ σεμνολογῶν καὶ ἐπαίρων ἑαυτὸν ἐπάγει· "ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι·" εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔξεστιν ὑμῖν ἀνακρίνειν ἐμὲ, μήτε ἁπλῶς ἄλλοις ἀνθρώποις· ἀλλὰ πεπιστευκόσιν ὑμῖν καὶ ἀναμφιβόλως διακειμένοις πρὸς ἐμὲ, δεῖ καρποῦσθαι τοῦ κηρύγματος τὴν ὠφέλειαν καὶ 25 διδασκαλίαν· καὶ τοσοῦτον πιστῶς καὶ ἀναμφιβόλως, ὡς εἰδότας, ὅτι οὐδὲ ἐμαυτὸν αὐτὸς ἀνακρίνειν ἔχω· ὅπερ ἐστὶ μέγιστον καὶ ἀπαράγραπτον ἀρετῆς μαρτύριον· εἴπερ κατὰ ἀλήθειαν "οὐδεὶς "οἶδεν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ οἰκοῦν "ἐν αὐτῷ·" ἀλλ' οὖν ἐν αὐτῷ εἰ καὶ ταῦτα ἐστὶ μοὶ, φησὶν, οὐκ 30 ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ἔτι γὰρ τοῦ κοινοῦ κριτοῦ δέομαι· ἐκείνου δέ μήπω πάσης ἀφέντος αἰτίας, ἐν ἀγῶνι καὶ ἐν φόβῳ εἰμί· ὡς μήπω δεδικαιωμένος· ἀλλ' οὐδὲ διὰ τοῦτο προσῆκεν ὑμᾶς τοὺς ὑποδεχομένους τὸ κήρυγμα, ἀμφιβόλως ἔχειν περὶ ἐμὲ, καὶ κρίνειν

[y] αὐτοῖς Ed. Œcum.

καὶ ἀνακρίνειν κατατολμᾶν· καὶ ὃ μόνον ἐστὶ τοῦ κοινοῦ κριτοῦ, εἰς τοῦτο ἑαυτοὺς ἀναισθητοῦντας συνωθεῖν, καὶ τὸν καιρὸν ἑαυτοῖς προαρπάζειν τῆς κρίσεως· εἰ δὲ τὸ "ζητεῖται" ὡς προστακτικὸν ἐκληφθῇ, ἥ τε σύμφρασις, ὡς δῆλον, οὐδὲν ἀσαφὲς ἕξει, καὶ ὁ νοῦς πρόχειρος. 5

6 Ταῦτα δὲ, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς φυσιοῦσθε 7 κατὰ τοῦ ἑτέρου. τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λα- 10 8 βών; ἤδη κεκορεσμένοι ἐστὲ, ἤδη ἐπλουτήσατε, χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν.

Ὠριγένους. *Γέγραπται ταῦτα, φησὶν, ἐν μετασχηματισμῷ τῷ κατὰ τὰ τότε πράγματα· οὐχ ἵνα περὶ Παύλου καὶ Ἀπολλὼ* 15 *ταῦτα γινώσκωμεν μόνον· ἀλλ' ἵνα καθ' ἑκάστην γενεὰν τὰ γινόμενα ἀνάλογον τούτοις προοῶντες ὀρθῶς προσέχωμεν· μήποτε καὶ αὐτοὶ ἐμπέσωμεν εἰς τὰ τοιαῦτα· καὶ ὡς ἐν θεάτροις τοῖς διασχιζομένοις περὶ τὰ ἀκροάματα διασχίζονται περὶ τοὺς διδασκάλους· ἀλλ' εἴδωμεν τὸ "ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ* 20 *"γέγραπται," ἐάν τις ἕξιν ἔχων ὑποδεεστέραν, πρὶν πληρῶσαι τὰ γεγραμμένα, θέλει ἀναβῆναι εἰς τὰ ὑπὲρ ἃ γέγραπται, οὐδὲ νοήσει ἃ γέγραπται· ὥσπερ γὰρ κλίμακα οὐχ οἷόν τε ἔστιν ἀναβῆναί τινα, μὴ ὁδῷ ἀναβαίνοντα ἀπὸ τῶν κατωτέρω κατὰ τὸ δυνατὸν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπὶ τῶν μαθημάτων τῶν θείων.* 25

Τοῦτο μὴ καλῶς νοήσαντες οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων, ἐπαγγέλλονται παραδόσεις, καὶ λέγουσιν αὐταὶ ὑπὲρ τὰ γεγραμμένα εἰσίν· ταύτας γὰρ παρέδωκεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τοῖς Ἀποστόλοις ἐν ἀπορρήτῳ, καὶ οἱ Ἀπόστολοι τῷ δεῖνι ἢ τῷ δεῖνι· καὶ οὕτως διὰ ταύτης τῆς μυθολογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. οἱ δὲ λοιποὶ 30 *φασίν· γέγραπται, "τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ "τοῦ ἀδελφοῦ σοῦ, τὴν δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ κατανοεῖς;" καὶ "μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε·" εἰ γὰρ ἐσμὲν ἓν, καὶ συνδεδέμεθα ἀλλήλοις, ἐπανίστασθαι ἀλλήλοις οὐ χρή· "ὁ ταπεινῶν*

“ γὰρ ἑαυτὸν ὑψωθήσεται” καὶ “ ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω “ πάντων ἔσχατος·” καὶ ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη ἐν τούτῳ μενέτω.

Ταῦτα ἐστι καὶ τὰ τοιαῦτα, ἃ γέγραπται, ἵνα ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς μὴ φυσιοῦσθαι κατὰ τοῦ ἑτέρου· οἱ γὰρ ἑαυτοὺς διανείμαντες· καὶ οἱ μὲν ἐκ τούτου, οἱ δὲ ἐξ ἐκείνου καλεῖσθαι βουληθέντες, 5 *ἀλλήλοις διεμάχοντο· τοὺς σφετέρους ἕκαστοι διδασκάλους ὑπερτιθέναι τῶν ἄλλων φιλονεικοῦντες· εἶτα πρὸς αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς διδασκάλους· τίς γάρ σε διακρίνει; τίς σε μέρους ἐχειροτόνησεν; διὰ τί μὴ πάντων διδάσκαλος ὁμοίως καλῇ; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; ἐπὶ τίνι δὲ μέγα φρονεῖς; ἐπ' εὐγλωττίᾳ; ἀλλ' ὁ Θεός* 10 *σοι ταύτην κεχάρισται· ἀλλ' ἐπὶ γνώσει; καὶ τοῦτο θεῖον τὸ δῶρον· ἀλλ' ἐπὶ θαυματουργίαις; καὶ ταύτη τοῦ Πνεύματος ἡ ἐνέργεια· “ εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών;” οὐδεὶς ἐπ' ἀλλοτρίαις παρακαταθήκαις μέγα φρονεῖ· ἐπαγρυπνεῖ δὲ ταύταις, ἵνα φυλάξῃ τῷ δεδωκότι.* 15

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Σὲ τὸν βουλόμενον ἀπὸ τοῦδε καλεῖσθαι ἢ τόνδε καταλιμπάνειν, τίς διακρίνει; οὐχὶ ἀναμένεις τὸν κριτήν; σὺ ὁ ὑπακούων ἀνακρίνεις τὸν κριτὴν, καὶ τὸν διδάσκαλον τῇ σῇ κρίσει ὑποβάλλεις.*

ἸΩΑΝΝΟΥ. *Ἀφεὶς τοὺς ἀρχομένους, ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας τρέ-* 20 *πεται καὶ φησί· πόθεν δῆλον ὅτι ἄξιος εἶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι; κρίσις γέγονεν; ἐξέτασις παρηκολούθησεν; δοκιμασία, βάσανος ἀκριβής; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν· εἰ δὲ ἄνθρωποι ψηφίζονται· ἀλλ' οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις· θῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἄξιος ἐπαίνων, καὶ ἔχεις ὄντως τὸ χάρισμα· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐχρῆν μέγα φρονεῖν·* 25 *οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις· ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβών.*

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. *Δεήσει ἀπὸ τῶν γραφῶν συναγαγεῖν τί σημαίνει τὸ διακρίνειν, ἵν' οὕτως ἐφαρμόσωμεν τοῖς νῦν λεγομένοις· “ ὁ “ Θεὸς ἔστη,” φησὶν, ἐν συναγωγῇ θεῶν· ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς δια- “ κρινεῖ.” ἐν τούτῳ φαίνεται ἔργον Θεοῦ τὸ διακρίνειν· ἄλλου* 30 *γὰρ ὄντος τοῦ κρίνειν, ὅπερ συμβαίνει περὶ τοὺς ἀξίους κρίσεως· ἀγαθόν ἐστι τὸ ἐν συναγωγῇ θεῶν εὑρεθῆναι Θεόν· ἵνα μηκέτι κριθῇ τις, ἀλλ' διακριθῇ, καὶ οἱονεὶ τάξιν πιστευθῇ μίαν τινὰ, ὧν πιστεύονται οἱ ἐν συναγωγῇ θεοί· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ “ προφῆται “ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν·” ἔοικεν* 35

τὸ διακρίνειν ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ διάρθρου λαμβάνειν· οἱονεὶ τρανόντωσαν τὰ λεγόμενα καὶ διακρινέτωσαν καὶ νοείτωσαν· ἐν δὲ τῷ "ὁ δια-"κρινόμενος ἐὰν φάγῃ κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως·" τὸ διακρινόμενον φαίνεται ὅτι ἐπὶ ψόγου λέλεκται· καὶ πάλιν "προ-"λαμβάνεσθε ἀλλήλους μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν ἁμαρ- 5 "τάνοντες."

Εὑρέθη τοίνυν ἀπὸ τῆς γραφῆς ἡ λέξις, ὅτε μὲν ἐπὶ τῶν κρειττόνων τεταγμένη, ὅτε δὲ ἐπὶ τῶν ἐναντίων. ἐνθάδε οὖν λέγεται τὸ διακρίνειν ἀντὶ τοῦ σὲ μὲν οὐδεὶς διακρίνει τῶν ἐν Κορίνθῳ οὐδὲ κρίνει· σὺ δὲ διακρίνεις οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ· καὶ λέγεις, 10 ἐγὼ εἰμὶ Παύλου, καὶ φάσκεις ἐγὼ Κηφᾶ· ἢ φῄς, ἐγὼ εἰμὶ Ἀπολλώ· Θεοῦ ἔργον ἐστὶ τὸ διακρίνειν τοὺς Ἀποστόλους, οὐ σόν· ὥσπερ οὖν οὐ χρήσει κρίνειν οὐδὲ διακρίνειν τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Εὐαγγελίου· ἐν τῇ γὰρ διακρίσει ᾗ διακρίνεις τοὺς Ἀποστόλους, αὐτὸς σαυτὸν διακρίνεις καὶ χωρίζεις ἁμαρτάνων· Χριστὸς γὰρ 15 ἦλθεν τὰ διακεκριμένα ἑνῶσαι· ἵνα μηκέτι ἦμεν διῃρημένοι· ἐὰν τελειωθῶμεν, ὥστε τὴν σάρκα μηκέτι ἐπιθυμεῖν κατὰ τοῦ πνεύματος· τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς, τῷ νενεκρῶσθαι τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· οὐκ ἔτι ἐσόμεθα ἐν διακρίσει, ἀλλ' οἱονεὶ ἐν ἐγκρίσει[z] καὶ τῇ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγωγῇ ἡμῶν. 20

Νοείσθω δὲ καὶ ἁπλούστερον ἐπὶ διαφόρων σχισμάτων. εἴδωμεν δὲ καὶ τὸ "τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;" ἀμφίβολος γὰρ ἡ λέξις· δύναται γὰρ νοεῖσθαι, ὅτι πᾶν κτῆμα ὃ ἔχομεν λαβόντες, ἀπὸ Θεοῦ ἔχομεν. καὶ πάλιν· "τί προσποιῇ ἔχειν, ὃ μὴ ἔλαβες;" οἷον ἐάν τις μὴ λαβὼν χάρισμα ἄνωθεν παρὰ Θεοῦ, προσποιεῖται 25 ἐν χαρίσματι εἶναι. λέγεται πρὸς τὸν τοιοῦτον μὴ λαβόντα, "τί "δὲ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες· τί καυχᾶσαι ὡς μὴ "λαβών; ἤδη κεκορεσμένοι ἐστὲ, ἤδη ἐπλουτήσατε· χωρὶς ἡμῶν "ἐβασιλεύσατε·" ὁ πεινῶν καὶ διψῶν τὴν δικαιοσύνην καὶ τῶν λογίων τῆς ἀληθείας, οὐκ ἀρκεῖται ἑνὶ διδασκάλῳ· ἀλλ' ἐὰν εὕρῃ 30 δεύτερον· συγχρῆται καὶ τούτῳ· ἀκορέστως γὰρ ἔχει τῶν καλῶν· ἐὰν καὶ τρίτου εὐπορήσῃ· γίνεται καὶ παρὰ τὸν τρίτον, οὐκ ἀποδιελὼν ἑαυτῷ ἕνα λέγει, ἐγώ εἰμι Παύλου, ἢ Κηφᾶ ἢ Ἀπολλώ. ἐπεὶ οὖν ἐμφαίνει τὸ κεκορέσθαι τῶν πλειόνων[a] τῶν διδασκάλων

[z] ἐναγκράσει Cod. [a] Deest aliquid.

καὶ Παύλου διδάσκοντος καὶ Κηφᾶ καὶ Ἀπολλὼ ἑνὶ προκλινόμενον μὴ ὠφελεῖσθαι ἀπὸ πάντων.

Διὰ τοῦτο λέγει Κορινθίοις "ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ;" ἀκόλουθον δὲ τούτῳ τὸ "ἤδη ἐπλουτήσατε," οἷον συνηγάγετε τὸν πλοῦτον τὸν ἀπὸ τῶν μαθημάτων τῶν ἀπὸ Παύλου· καὶ οὐκ ἔτι 5 χρήσετε τῶν Ἀπολλὼ ἢ τῶν ἀπὸ Κηφᾶ· ἢ πάντων καταφρονεῖτε, ὡς ἐμπεφορημένοι καὶ πλουτοῦντες ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει· ἀκολούθως δὲ καὶ τοῦ "χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε·" ἐμὲ γὰρ τὸ ὅσον ἐφ' ὑμῖν ἀπεχωρίσατε τῆς βασιλείας, καὶ ἑαυτοὺς δὲ ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ἑνί τινι προσκλιθέντες· καὶ οὐ λέγει χωρὶς 10 ἐμοῦ· ἀλλ' "ἡμῶν," ἵνα ἐμπεριλάβῃ, καὶ κοινὸν αὐτὸ ποιήσῃ· "καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε· ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύ-" "σωμεν·" ἅμα δὲ τάχα καὶ μυστήριόν τι ὑποβάλλει κατὰ τὸν τόπον· οἱ γὰρ ὑποδεέστεροι τάχιον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ γίνονται· οἱ δὲ τελειότεροι βράδιον ἀπολαμβάνουσι τὰς ἐπαγγελίας. καὶ τοῦτο 15 ἀπὸ γραφῆς δείξω. οἱ ὑπὸ τῷ Μωσῇ κληροδοτούμενοι, πρῶτοι εἰλήφασι τὴν ἐπαγγελίαν· οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ κληροδοτούμενοι, ὕστερον εἰλήφασιν· ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν δικαίων λέγεται τὸ "οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως, οὐκ ἐκομί-" "σαντο τὴν ἐπαγγελίαν· τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προ- 20" "βλεψαμένου· ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν·" διὰ τοῦτο φησὶ, "χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε· ἵνα" "καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν·" ὅτ' ἂν γὰρ ὑμεῖς οἱ μαθηταὶ καὶ ἀκροαταὶ βασιλεύσητε· τότε ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ ἡμῖν καταντῆσαι ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ τελείαν βασι- 25 λείαν.

Ἰωάννου. "Ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ· ἤδη ἐπλουτήσατε·" τοῦτ' ἔστιν, οὐδενὸς δεῖσθε λοιπόν· τέλειοι ἐγένεσθε· τὴν κορυφὴν[b] αὐτὴν κατέχετε· οὐδενὸς ἐν χρείᾳ καθεστηκέναι νομίζετε· οὐκ Ἀποστόλων, οὐ διδασκάλων· καλῶς δὲ τὸ "ἤδη" εἶπεν· ἀπὸ τοῦ 30 χρόνου δεικνὺς τὸ ἀπίθανον αὐτῶν καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν οἴησιν· τὰ γὰρ τελειότερα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μένει· τὸ δὲ ἀπὸ ὀλίγων κορεσθῆναι, ψυχῆς ἐστιν ἀσθενοῦς· τὸ δὲ ἀπὸ ὀλίγων νομίζειν πράττειν, ναυτιώσης καὶ ταλαιπώρου· ἀκόρεστον γὰρ ἡ εὐλάβεια.

[b] κοριφὴν Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Κατὰ ἦθος ὁ λόγος πρόκειται· καὶ πρῶτον μὲν τὸ ἀσυνείδητον αὐτῶν ἐνδείκνυται, ὅτι φησὶ, τηλικούτων ἀξιωθέντες δωρεῶν, οὐ βούλεσθε ἡμᾶς κοινωνοὺς καὶ μετόχους τῶν δοθέντων ὑμῖν ποιῆσαι· ἀλγῶν, φησὶ, ταῦτα λέγω· εἴθε γὰρ ἦτε, φησὶ, βασιλεύσαντες· ἀλλ' οὐκ ἔσται· εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ κατὰ εἰρω- 5 νείαν τοῦτο εἰρηκὼς τὸ "καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε·" δείκνυσιν ὅτι καὶ πάνυ τοῦτο ἤθελεν· πῶς; ὅτι, φησὶν, ἡ ὑμῶν βασιλεία, ἐμὴ ἦν· δόξα γὰρ διδασκάλῳ, τῶν μαθητῶν ἐν πίστει πλουτησάντων.

Φωτίου. Διατί "δι' ὑμᾶς μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ 10 Ἀπολλώ;" "δι' ὑμᾶς," φησὶν, ἵνα μὴ ἀνίασω ὑμᾶς, ὀνόματι καθαπτόμενος· διορθοῦσθαι μὲν γὰρ ἔσπευδεν· ἀνιᾶν δὲ ἐφυλάττετο· διὰ δὲ τοῦ μετασχηματισμοῦ, φησὶν, ἀμφότερα ὑμῖν βουλομένοις ἔσται· καὶ τὸ διορθωθῆναι, καὶ τὸ ἀλυπώτερον ἀκοῦσαι τῶν ἐπὶ τῇ διορθώσει ἐλέγχων· ἐποίει δὲ τοῦτο καὶ ἵνα μὴ 15 ὡρισμένα πρόσωπα τῷ ἐλέγχῳ καθυποβάλλων, δόξῃ ἀνθρωπίνῃ τινὶ προσπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ τοὺς μὲν ἐᾶν, τῶν δὲ κατατρέχειν· ἄλλως τε δὲ καὶ ἵνα μὴ ἐν τῇ τοιαύτῃ διακρίσει, ὧν μὲν καθήψατο, τούτους εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλῃ, ἢ εἰς ὀργὴν καὶ φιλονεικίαν μείζονα ἀνάψῃ· ὧν δ' οὐκ ἐπὶ τοῖς ἐλέγχοις οὐκ ἐμνήσθη, 20 τούτους δὲ ἄρα διὰ τοῦτο τύφου μᾶλλον καὶ ἀπονοίας ἐμπλήσῃ. διὸ εἰκότως ἐξ ὀνόματος οὐ καθήψατο· ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ Ἀπολλὼ τὸν ἔλεγχον μετασχηματίσας, καθαρὰν καὶ εὐπρόσοδον τὴν νουθέτησιν κοινὴν ἅπασιν ἐποιήσατο.

9 Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχά- 25 τους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν 10 τῷ κόσμῳ καὶ Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστὸν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. 11 ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ 30 12 γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσί· λοιδορούμενοι, 13 εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι,

παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι.

Ἰωάννου[b]. Πολλὴν τὴν ἔμφασιν καὶ τὴν βαρύτητα ἐπιδείκνυται πάλιν τῷ εἰπεῖν "ἡμᾶς·" καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἐπήγαγεν, σφόδρα αὐτῶν καθικνούμενος· 5 ἡμᾶς, φησὶ, τοὺς Ἀποστόλους τοὺς τὰ μυστήρια[c] ὑπομένοντας κακά· τοὺς σπείροντας τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας· τούτους "ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους," τοῦτ' ἔστιν ὡς καταδίκους· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, "ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν καὶ ἐχάλεσεν[d] τῷ λόγῳ τῷ σφοδρῷ· ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐκλύσῃ, ἀνα- 10 λαμβάνει πάλιν αὐτὸ μετὰ πλείονος βαρυθυμίας, καὶ φησίν· "δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ὑμᾶς τοὺς Ἀποστόλους, ἐσχάτους ἀπέδει- "ξεν ὡς ἐπιθανατίους·" ὡς γὰρ ὁρῶ, φησὶ, καὶ ἐξ ὧν ὑμεῖς φατὲ, οἱ πάντων ἀτιμότεροι καὶ κατάδικοι ἡμεῖς ἐσμέν· εἴ γε ἡμεῖς μὲν εἰς τὸ πάσχειν ἀεὶ κακῶς προβεβλήμεθα, ὑμεῖς δὲ ἤδη βασιλείαν 15 καὶ τιμὰς καὶ τὰ ἔπαθλα φαντάζεσθε. βουλόμενος δὲ εἰς πλείονα ἀτοπίαν ἐπαγαγεῖν τὸν λόγον, καὶ δεῖξαι αὐτὸν ἀπίθανον μεθ' ὑπερβολῆς· οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ἡμεῖς ἐσμὲν ἔσχατοι· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐσχάτους ἐποίησεν· καὶ οὐκ ἠρκέσθη τῷ εἰπεῖν ἐσχάτους· ἀλλὰ καὶ "ἐπιθανατίους," ἵνα καὶ ὁ σφόδρα ἀνόητος συνίδῃ τῶν 20 εἰρημένων τὸ ἀπίθανον, καὶ ὅτι ἀλγοῦντος ἦν τὰ λεγόμενα.

"Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώ- "ποις·" οὐκ ἐν γωνίᾳ, φησὶ, μιᾷ οὐδὲ ἐν μικρῷ τῆς οἰκουμένης μέρει ταῦτα πάσχομεν· ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐπὶ πάντος· τί δέ ἐστι "καὶ Ἀγγέλοις;" ἔστιν μὲν ἀνθρώποις εἶναι θέατρον, μηκέτι 25 δὲ Ἀγγέλοις, ὅταν εὐτελῆ τὰ γενόμενα ᾖ· τὰ δὲ ἡμῶν παλαίσματα τοιαῦτα, ὡς καὶ τῆς ἀγγελικῆς θεωρίας ἄξια εἶναι. "ἡμεῖς μωροὶ "διὰ Χριστόν· ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι·" καὶ τοῦτο ἐντρεπτικῶς εἴρηκε· δεικνὺς ὅτι πρᾶγμά ἐστιν ἀδύνατον ταῦτα συμβῆναι· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπέχοντα συνελθεῖν· 30 πῶς γὰρ[e] φησὶν, ὑμᾶς μὲν φρονίμους εἶναι, ἡμᾶς δὲ μωροὺς ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν πράγμασιν· ἐπειδὴ γὰρ ἐτύπτοντο καὶ

[b] Ψ Cod. [c] Deest aliquid. [d] Sic. an ἐχαλίνωσεν? [e] Sic.

κατεφρονοῦντο καὶ ἠτιμάζοντο· ἐκεῖνοι δὲ τιμῆς ἀπήλαυον, καὶ σοφοί τινες καὶ συνετοὶ παρὰ πολλοῖς ὑπωπτεύοντο, ταῦτα φησίν· ὅτι πῶς ἔνι τοὺς τὰ τοιαῦτα κηρύσσοντας, ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ὑποπτεύεσθαι εἶναι.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Τὴν γὰρ παρὰ τοῖς πιστοῖς ὑπειλημμένην μωρίαν κηρύττομεν· "ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι·" καὶ ἵνα μὴ σφόδρα πλήξῃ, προστέθεικεν "ἐν Χριστῷ·" ἀντὶ τοῦ γένοιτο ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ φρόνησιν ἔχειν· "ἡμεῖς ἀσθενεῖς· ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς "ἔνδοξοι· ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι·" εἶτα κατ' εἶδος ἀπαριθμεῖται τὰ παθήματα· "μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας" καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, "καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ "κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν." διὰ δὲ τούτων ἁπάντων τὴν καρτερίαν ἐγύμνωσεν· διὰ δὲ τῶν ἑξῆς, τὴν τελειοτέραν φιλοσοφίαν.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Τὸ γὰρ ἐπὶ τοσούτοις μηδεμίαν ἔχειν ἔξωθεν παραμυθίαν, ἀλλὰ καμάτῳ πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον τροφήν· ἀνυποίστως ἐποίει τῶν κακῶν τὴν πεῖραν· "λοιδορούμενοι, εὐλο-"γοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦ-"μεν·" λοιδορίαν λέγει, τὰς εἰς αὐτὸν ὕβρεις· βλασφημίαν δὲ, τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενα ἐπὶ διαβολῇ βίου· ὅθεν ἐπὶ μὲν τοῦ πρώτου τὸ "εὐλογοῦμεν" τέθεικεν· ἀντὶ τοῦ εὐχόμεθα ὑπὲρ τῶν ὑβριζόντων· ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου "παρακαλοῦμεν" ἀντὶ τοῦ ἠπίως τοῖς διαβάλλουσι διαλεγόμεθα, παρακαλοῦντες μὴ καταψεύδεσθαι ἡμῶν.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Οὐδὲν φησὶ διαφέρομεν τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ὡς περιττῶν ἀπορριπτομένων λαχάνων ἢ λεμμάτων ἢ ἄλλων τοιούτων τινῶν· οὕτως εὐτελεῖς τινες τοῖς πλείοσιν ὑπειλήμμεθα· "πάν-"των περίψημα ἕως ἄρτι" ἀντὶ τοῦ χάριν πολλὴν ὁμολογῶ· τοῦτο οὐ περὶ τῶν διωκόντων ἔφη, ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ κήρυγμα δεξαμένων.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Τὸ "περίψημα" ἐκ μεταφορᾶς εἴρηται ταύτας τὰς τραπέζας μετὰ τὸν τοῦ φαγεῖν καιρὸν ἀποψώντων καὶ ἀπορριπτόντων ὡς περιττὰ ψήγματα.*

ἸΩΑΝΝΟΥ. *"Ὡς περικαθάρματα ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ" τοῦτ' ἔστι μωροὶ διὰ Χριστόν· ὁ γὰρ κακῶς παθὼν καὶ μήτε*

ἀμυνόμενος μήτε ἀλγῶν, μωρὸς εἶναι δοκεῖ παρὰ τοῖς ἔξωθεν καὶ ἄτιμος καὶ ἀσθενής· "πάντων περίψημα ἕως ἄρτι·" εὔτονον τὴν πληγὴν ἔδωκεν πρὸς τῷ τέλει· "πάντων περίψημα ἕως ἄρτι" δὲ οὐ τῶν διωκόντων φησίν· ἀλλὰ τῶν δι' οὓς πάσχομεν· τοῦτ' ἔστι χάριν ἔχω πολλὴν αὐτοῖς· βαρυθυμοῦντος τὰ ῥήματα· οὐκ αὐτοῦ 5 ἀλγοῦντος, ἀλλ' ἐκείνους πλῆξαι βουλομένου· ὁ γὰρ μυρία ἔχων ἐγκαλεῖν ἀσπάζεται.

Ὠριγένους. Ὅσῳ τίς ἐπιδικάζεται τῶν ἀληθινῶν καὶ ἐπουρανίων πρωτείων, τοσούτῳ ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἔσχατος γίνεται πάντων ἀνθρώπων· οἶμαι καὶ τοιοῦτόν τι τὸν Ἀπόστολον 10 νενοηκότα εἰρηκέναι· ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀνθρώπων ἐδόθη ἡ χάρις αὐτή· οὐχ ὅτι κατὰ τὸν ἁγιασμὸν ἐλάττων ἦν πάντων ἁγίων· τοῦτο γὰρ οὔτε ἐφρόνει, οὔτε εἰ ἔλεγεν ἠλήθευεν· ἀλλ' ἐπὶ πάντων τῶν πιστευόντων ταπεινότερον ἑαυτὸν ἐποίει, γενόμενος ἤπιος ἐν μέσῳ πάντων, ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς 15 τέκνα· ἐπεὶ οὖν ἐπετήδευον οἱ Ἀπόστολοι ἔσχατοι εἶναι τῇ ἑαυτῶν προαιρέσει· πάντι δὲ ἐπιτηδεύματι καλῷ, ἐὰν μὴ μαρτυρήσῃ ὁ Θεὸς, καὶ πληρώσῃ τὸ βούλημα τοῦ ἐπιτηδεύοντος, οὐκ ἀκολούθει τὸ ἀγαθὸν τέλος διὰ τοῦ ἐπιτηδεύοντος· διὰ τοῦτο τυχὸν εἴρηκεν ὁ Ἀπόστολος· "δοκῶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχά- 20 "τους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους·" εἰ γὰρ καὶ ἐγὼ, φησὶν, πεποίηκα, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα ἔσχατοι γινώμεθα· ἀλλ' ἀποδείξεως ἐδεόμεθα καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ χάριτος, ἵνα τελειωθῶμεν ἐν τῷ ἔσχατοι εἶναι τῷ κόσμῳ· τὸ δὲ "δοκῶ" ὥσπερ ἀλλαχοῦ εἶπεν "δοκῶ δὲ κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν." 25

Ἁρμόζον δὲ καὶ τοῖς ἀπὸ Θεοῦ ἀποδεδειγμένοις ἐσχάτοις τὸ γενέσθαι πρώτοις παρὰ τῷ Θεῷ· ἀληθὲς γὰρ ὅτι οἱ ἔσχατοι γίνονται πρῶτοι· ἁρμόζει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ εἶναι "ἐπιθανατίους." ὅσῳ γάρ τις τελειότερον χριστιανίζει· τοσούτῳ μᾶλλον ἐπιθανάτιός ἐστιν· πότε γὰρ οὐ κινδυνεύει, ἐλέγχων τὸν ἁμαρτάνοντα, 30 πολλάκις[f] ἰσχυρότερον ὑπάρχοντα ἐν τῷ βίῳ, καὶ κολάσαι δυνάμενον; ἐπιδημῶν τόποις ὅπου οὐκ ὠνομάσθη Χριστὸς, καὶ τιθεὶς θεμέλιον ξενίζοντα καὶ ταράσσοντα τοὺς ἀκούοντας; ἀληθῶς γὰρ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, "καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκων, καὶ τὴν ἡμετέραν

[f] πολλάκης Cod.

" καύχησιν ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν." ἀλλ' ὑποφαίνον[g] τί μοι ἐρευνῶντι τὸν λόγον διχῶς δύνασθαι τὸν ἐπιθανάτιον λαμβάνεσθαι· καθ' ἕνα μὲν τὸν εἰρημένον τρόπον καθ' ὃν δεῖ πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρειν· καθ' ἕτερον δὲ ἐπιθανάτιός ἐστιν ὁ δίκαιος, σύμμορφος ὢν τοῦ θανάτου τοῦ 5 Χριστοῦ ἀεὶ ἀποθνήσκοντος τῷ κόσμῳ· οὕτω δὲ πρέπον ἐστὶ Θέον ἀποδεικνύναι καὶ ἐσχάτους καὶ ἐπιθανατίους τοὺς Ἀποστόλους τοῦ Χριστοῦ ὄντας.

Εἶτα ἀναγκαῖόν ἐστιν ἰδεῖν τὸ " ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ Ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις·" ἐὰν Παῦλος ἀγωνίζηται 10 καὶ Πέτρος, οἱ Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὴν καινὴν θέαν ταύτην ἐπείγονται, ἵνα εἴδωσιν ἄνθρωπον σάρκα περιβεβλημένον, " παλαίοντα πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου· πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις." καὶ οἱ ἄνθρωποι δὲ παρεγίνοντο καινὸν 15 θέαμα ἰδεῖν, κήρυκα καὶ διδάσκαλον καινοῦ λόγου· οὕτως ὁ Παῦλος θέατρον ἦν ὅλων τῶν ἐπὶ γῆς καὶ " τῶν Ἀγγέλων τῶν εὐφραινομένων ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι." εἶτα ὁ τηλικοῦτος ὡς ἔσχατος ἐν κόσμῳ ἐπιπλήσσει τοῖς πεφυσιωμένοις, καὶ φησὶν πρὸς αὐτούς· " ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν·" Παῦλος γὰρ διδούς μοι ἐντολὴν καὶ 20 λέγων· " εἴ τις δοκεῖ ἐν ὑμῖν σοφὸς εἶναι, ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός·" πολλῷ πλέον αὐτὸς ἐτήρει τὸ ἐν κόσμῳ τούτῳ μωρὸς γενέσθαι· πῶς γὰρ οὐκ ἦν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μωρός; καταγγέλλων τὸν ἐσταυρωμένον καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ πείθων τοὺς ἀνθρώ- 25 πους καταφρονεῖν τῆς παρούσης ζωῆς. εἶτα εἰρωνεία " ὑμεῖς φρόνιμοι, φησὶν, ἐν Χριστῷ." οὐ γὰρ ἦσαν ἀληθῶς φρόνιμοι ἐν Χριστῷ, ἀλλὰ ταῦτα λέγων εἰρωνικῶς, προέτρεπεν αὐτοὺς γενέσθαι φρονίμους ἐν Χριστῷ· " ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι·" οὐκ ἔτι προσέθηκεν· ὑμεῖς ἔνδοξοι ἐν Χριστῷ· ἐὰν γὰρ ἴδῃς πολ- 30 λοὺς τῶν πιστεύειν δοκούντων ἔχοντες ἀξιώματα κοσμικά· λέγε πρὸς αὐτοὺς, ἐὰν σὺ ταπεινὸς ᾖς ἐν κόσμῳ· " ὑμεῖς ἔνδοξοι· ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι· ἡμεῖς ἀσθενεῖς· ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί·" οὐδὲν γὰρ ἀσθενέστερον ἀληθινοῦ Χριστιανοῦ· ὡς πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

[g] Fors. ὑπέφαινεν.

Σευηριανου. Ἀντὶ τοῦ ἀποψήγματα, ὥσπερ ἀποσαρώματα καὶ κόπρος ἐξ οἴκου ἀποκαθαρθέντος λειφθεῖσα γεγόναμεν, ἀπὸ πάντων εὐτελιζόμενοι· καὶ ἐσμὲν πάντων ἀποκαθάρματα, πᾶσιν ἀνθρώποις ὑποτιθέντες ἑαυτοὺς διὰ Χριστόν.

Φωτίου. Δυνατὸν δὲ καὶ κατὰ ἀπόφασιν ἐξ εὐθείας λαβεῖν τὸ 5 ῥητόν· δοκῶ γάρ, φησὶν, ὅτι ἡμᾶς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχάτους κηρύκας καὶ διδασκάλους ὑμῶν προεστήσατο· μεθ' οὓς οὐκ ἄν τις ἄλλους ἀλλαχόθεν ποθὲν ἀναφανέντας ὀφείλει προσδέχεσθαι· οὐ γὰρ ἂν εἴποιεν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ Χριστοῦ ἀπεστάλησαν· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἐπιθανάτιοι ἀποσταλέντες· τὸ δὲ οἱ ἐπιθανάτιοι 10 διχῶς ἂν νοηθείη· ἢ ὅτι οἱ κατ' αὐτὸν τὸν θάνατον κυρωθέντες εἶναι μαθηταὶ, συντάττων καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις μαθηταῖς, καὶ ἀπὸ τῶν πλειόνων οὕτως πάντας ὀνομάζων· ἢ μεταφορικῶς τὸ ἐπιθανάτιοι, οἷον οἱ βέβαιοι, οἱ ἀληθινοὶ, μεθ' οὓς οὐκ εἰσὶν ἄλλοι· ἀπὸ τῶν ἐπιθανατίων διαθηκῶν· αὐταὶ γάρ εἰσι βέβαιοι καὶ ἀμε- 15 τακίνητοι· αἵ τε γὰρ πρὸ αὐτῶν κινοῦνται, καὶ αἱ μετὰ ταύτας πλασταὶ καὶ κίβδηλοι καὶ ἀπόβλητοι νόμῳ τυγχάνουσιν· καὶ τὸ "δοκῶ" δὲ οὐ δισταγμοῦ, ἀλλ' ἤθους ἐστὶν ἐμφατικόν· εἶτα καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ἔσχατοι καὶ τελευταῖοι, καὶ μεθ' οὓς οὐκ ἔστιν ἄλλους ἀλλὰ κηρύσσοντας ἀποδειχθῆναι· "θέατρον ἐγενή- 20 "θημεν τῷ κόσμῳ" φησίν· ὁ κόσμος ὁ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκουμένη τοῦτο μαρτυρεῖ· καὶ οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἄνω τῶν Ἀγγέλων τάξεις· πῶς οὖν ὑμεῖς ὡς ἀρχηγοὶ καινῆς διδασκαλίας καὶ καθηγηταὶ φυσιοῦσθε καὶ ἐπαίρεσθε; εἰ μὲν γὰρ ἃ παρ' ἡμῶν παρειλήφατε διδάσκετε· μαθηταὶ ἐστὲ καὶ μάτην ἐφυσιώθητε· 25 εἰ δὲ ἕτερα παρ' ἃ παρειλήφατε· γινώσκετε ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν οὓς ἐσχάτους καὶ τελευταίους καὶ ἐπιθανατίους ὁ Θεὸς ἀπέδειξεν· πόθεν οὖν ὑμεῖς παρειληφότες διδάσκετε; εἰ γὰρ ἡμεῖς ἐσμὲν, οὓς ὁ Χριστὸς ἐσχάτους καὶ ἐπιθανατίους Ἀποστόλους ἀπέδειξεν, δῆλον ὅτε[h] χρηστὸν παρειλήφατε μάθημα καὶ κατόρθωμα, ἐκ τῶν 30 ἡμετέρων πόνων καὶ τῆς διδασκαλίας ὑμῖν προσγεγόνασιν[i]· εἴθε οὖν ἐν τούτοις ἐπλουτίσατε· εἴθε ἐβασιλεύσατε· ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν οἱ τὰ σπέρματα τῆς θεογνωσίας καὶ τῶν ἀρετῶν καταβάλ-

[h] εἴτε Cod. [i] προσγέγονεν Ed. Œcum.

λοντες συμβασιλεύσωμεν· ἀλλὰ δέδοικα μὴ οὐχ οὕτως ἔχει τὰ ὑμέτερα.

14 Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα 15 μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ 5 Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· 16 παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταί μου γίνεσθε· 17 διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὅς ἐστι τέκνον μου ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ, καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ 10 18 διδάσκω· ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώ- 19 θησάν τινες· ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ γνώσομαι, οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυ- 20 σιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει. 15

Ὠριγένους. Ταῦτα ἁπλούστατα δοκεῖ εἶναι. καὶ μὴ δεόμενα τινος διηγήσεως· ἔχει δὲ κεκρυμμένα νοήματα· οὐδεὶς ἀνὴρ παιδαγωγεῖται, ἀλλ' εἴ τις νήπιος καὶ ἀτελής· καὶ οὐκ ἂν ἔγραφεν Ἐφεσίοις ταῦτα, ἀλλὰ Κορινθίοις, πρὸς οὓς "γάλα ὑμῖν ἐπότισα, "οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ' οὐ δὲ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι 20 "γὰρ ἐστε σαρκικοί· κἀγὼ οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευμα- "τικοῖς· ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ·" ἔτι δὲ καὶ τοῦτο κατανοητέον ἐὰν καὶ δεώμεθα παιδαγωγοῦ πάντες οἱ πεπιστευμένοι· τοῦτο παράδειγμα τὸν λόγον τὸν βίον διδότω τῇ ἡμετέρᾳ εὐταξίᾳ· ἔστιν οὖν πατὴρ μὲν ὁ πρῶτος σπείρας τὸν Χριστιανισμὸν ἐν ψυχῇ· παι- 25 δαγωγὸς δὲ, ὁ μετὰ τοῦτο παραλαβὼν παῖδα καὶ ἄγων αὐτόν.

"Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἀδελφοὶ μιμηταί μου γίνεσθε·" τοῦτ' ἔστιν, ὡς μετριάζω μετριάζετε, ὡς πάσχω πάσχετε· ἀπὸ τῶν παθημάτων, μὴ ἀπὸ τῶν χαρισμάτων σεμνύνεσθε· "διὰ τοῦτο "ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον ὅς τέκνον μοῦ ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν 30 "Χριστῷ· ὃς ὑμᾶς ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μοῦ τὰς ἐν Χριστῷ· "καθῶς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω." καὶ τὴν περὶ αὐτοὺς διάθεσιν ἔδειξε τοῦ Τιμοθέου φιλοστοργίαν, "τέκνον ἀγαπητὸν"

ὀνομάσας· καὶ τὴν ἄλλην δὲ αὐτοῦ δεδήλωκεν ἀρετὴν, "πιστὸν "ἐν Κυρίῳ" καλέσας· οὗτος, φησὶ, τὰς ἐμὰς διηγήσεται πράξεις· ὁδοὺς γὰρ τὰς πράξεις καλεῖ· ταύτας δὲ οὐκ εἶπεν διδάξει· ἀλλ' ὅτι "ἀναμνήσει·" λήθην δὲ αὐτῶν ὁ λόγος κατηγόρει· αὐτόπται γὰρ ἐγεγόνεσαν τῆς ἀποστολικῆς ἀρετῆς· προστέθεικεν δὲ ὅτι καὶ ταῖς 5 ἐκκλησίαις πάσαις τήνδε προφέρειν εἴωθεν τὴν διδασκαλίαν. ταῦτα κοινῇ πάντων κατηγορήσας, κατὰ τοῦ πεπορνευκότος λοιπὸν ἐκφέρει τὴν ψῆφον· "ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς, ἐφυσιώ-"θησάν τινες·" προειδὼς αὐτοῦ τὴν μεταμέλειαν ὁ θεσπέσιος Παῦλος οὐ τίθησι τὴν προσηγορίαν· ἵνα μὴ πᾶσιν ἀνθρώποις 10 κατάδηλος γένηται· ἀλλ' ἀορίστως ἔφη "τινές."

Σευηριανοῦ. Ὁρᾷς ὅτι ἐκεῖνα τὰ λεγόμενα αὐτῷ τὸ "ἡμεῖς "ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δυνατοὶ" καὶ τὰ ἄλλα πάντα· πρὸς τὸ πεφυσιῶσθαι τινὰς ἐλέγετο καὶ ἐπῆρθαι· "ἐλεύσομαι δὲ ταχέως πρὸς "ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ· καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν 15 "πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν." δι' ὧν φησὶ καὶ ἐλέγχει ἰσχυρῶς, καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ἐπιτηδειότητα πρὸς ἐπανόρθωσιν τῷ τὴν παρουσίαν ἑαυτοῦ ἀπειλεῖν· ὡς γὰρ ἐφανείη τὰ[h] ταπεινουμένων ἐπαγγέλλεται τὴν παρουσίαν τῷ λόγῳ, πρὸ τῆς παρουσίας διορθούμενος· πλὴν ἀλλὰ προσέθηκεν τὸ "ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ" 20 ὑπὸ μὲν τῆς ἀγανακτήσεως ἠπείχθη εἰπεῖν ὅτι ἐλεύσομαι· "ὑπὸ δὲ τῆς [i]ελεϋλαβείας ὑπεμνήσθη προσθεῖναι τὴν καλλίστην "προσθήκην τὴν ἐὰν ὁ Κύριος θέλει." ἐνταῦθα δὲ ὃ πρότερον ἐπεσκιασμένως ἔλεγεν, ἵνα μὴ δόξῃ σφοδρῶς ἐλέγχειν ἀνακαλύπτει· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, δηλονότι τῷ εὐπαιδεύτῳ· οὐ 25 γὰρ ἄνευ λόγου ἐδίδασκον οἱ Ἀπόστολοι καὶ ἐκήρυττον.

Θεοδωρίτου. Οὐ γὰρ εὐγλωττίαν ἀλλὰ πρᾶξιν ἐπιζητῶ. οὐκ ἀπόχρη γὰρ εἰς σωτηρίαν τὸ τοῦ Θεοῦ τὴν βασιλείαν κηρύττειν· ἀλλὰ προσήκει καὶ ἄξια πράττειν τῆς βασιλείας.

Ὠριγένους. Λόγον μὲν φησὶ τὴν εὐγλωττίαν ὡς καὶ ἑτέρωθι· 30 "εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει." δύναμιν δὲ τὴν ἀπὸ Θεοῦ· ὅταν γὰρ ἀπὸ Θεοῦ ᾖ ὁ λόγος, δύναμιν ἔχει· διὸ γέγραπται· "Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζόμενοις δυνάμει

[h] Sic. [i] Sic.

"πολλῇ·" καὶ δυνάμει μᾶλλον πεποιθότες οἱ Ἀπόστολοι ἐπεδήμευσαν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ταῖς πόλεσιν, ἤπερ τῷ λόγῳ· οὐ γὰρ εἴ τις καλῶς φράζει, παρὰ τοῦτο τὴν βασιλείαν ἔχει τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ὅπου δύναμις ἐν λόγῳ, ἐκεῖ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ἥτις καὶ τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς βασιλεύουσαν ἁμαρτίαν ἐξορίζει, καὶ τὴν τοῦ 5 Θεοῦ βασιλείαν ἐντὸς ἡμῶν γενέσθαι παρασκευάζει.

Κυρίλλου. Τίς ἡ ὄνησις λέξεως λαμπρᾶς ἐχούσης τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν, ὁποία ἡ τῶν Ἑλλήνων ἐστίν· ἡ δέ γε τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἁπλὴ μέν ἐστιν καὶ κατειθισμένη· πλουσίως γε μὴν ὀνίνησι καὶ ἀποφέρει λαμπρῶς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθῆ τοῦ κατὰ φύσιν 10 ὄντος Θεοῦ· ἀποτελεῖ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ πάντως ἄξια τοῦ πράγματος ἐπιμελητάς· οὗ δὴ γεγονότος καταπλουτήσειεν ἄν τις καὶ τῶν διὰ Πνεύματος χαρισμάτων τὴν ἀξιόληπτον χάριν· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τῶν οὐράνων· ἀλλ' ἐν δυνάμει· τὸ δὲ "ἐν "δυνάμει" νοήσεις, εἰ μὲν ἐπ' αὐτῶν φέροιτο τῶν ἁγίων Ἀποστό- 15 λων, ὡς ἐν ἰσχύϊ τε καὶ ἐνεργείᾳ τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος καθ' ἣν εἰσι καὶ θαυματουργοί· εἰ δὲ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν, ὡς ἐν δυνάμει ζωῆς τῆς ἁγίας καὶ εἰλικρινοῦς ἐκδέξει τὸ εἰρημένον.

ΚΕΦ. Β.

Κατὰ πορνῶν καὶ πορνείας, καὶ τῶν τούτοις κοινωνούντων. 20

21 Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς, ἢ ἐν ἀγάπῃ, 1 πνεύματί τε πρᾳότητος; ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνο- 2 μάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν· καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα 25 3 ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα ὡς παρὼν, τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον, 4 ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, σὺν τῇ δυνάμει 30 5 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παραδοῦναι τὸν τοι-

οὗτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Κυρίλλου. Βούλεσθε, φησὶν, σοφὴν ἐπίπληξιν οἵᾳ τινὶ ῥάβδῳ ἐπάγω τοῖς ἡμαρτηκόσιν· ἢ ἐν Πνεύματι πρᾳότητος καὶ ὡς ἐν ἀγάπῃ προσενεχθεὶς παραδράμω σεσιγηκώς; ἀλλ' ἦν ἄμεινον 5 αὐτοῖς ἡ ἐπίπληξις ἅμα κόπτουσα τὸ δεινὸν καὶ τὸ ῥάθυμον καὶ τοιαύτης παρανομίας τὴν ἐπιχείρησιν, περὶ ἧς καὶ ἡ θεόπνευστος ἔφη γραφὴ περὶ τῶν ἐξ Ἱερουσαλὴμ διὰ φωνῆς Ἰωὴλ[j], "καὶ υἱὸς "καὶ πατὴρ αὐτοῦ εἰσεπορεύοντο πρὸς τὴν αὐτὴν παιδίσκην, ὅπως βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ·" ταύτην φησὶ, τὴν 10 πορνείαν, "οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσίν ἐστιν ἀκοῦσαι·" Θησέα γὰρ ἠκηκόει που κατὰ τὸ εἰκὸς τεθηγμένον ἐπὶ τῷ ἰδίῳ παιδί· ἐπαρασάμενόν τε αὐτῷ· καὶ δὴ καὶ ἀπεκτονότα διαβεβλημένον ἐκ μητρυιᾶς, καὶ ἑτέρους τινὰς ἐπὶ τοιοῖσδε αἰτιάμασι ταῖς τῶν ποιητῶν εὐστομίαις κατεσκωμμένους. 15

Ὠριγένους. Οὐκ ἀεὶ οὔτε ὁ Θεὸς οὔτε οἱ τούτου θεσπέσιοι μαθηταὶ κέχρηνται χρηστοῖς λόγοις πρὸς τοὺς ἀκούοντας· οὐ δὲ ἀεὶ τοῖς ἀποτόμοις· ἀλλὰ πότε μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ[k]. ἐπεὶ οὖν εἶχε ῥάβδον ὁ Παύλου λόγος· εἶχε δὲ καὶ πνεῦμα πραΰτητος καὶ χρηστότητος, πυνθάνεται Κορινθίων μὴ θέλων προπεπέστερον 20 χρήσασθαι τῷ ἀποτομωτέρῳ· οὐχ ὅτι χωρὶς ἀγάπης γίνεται ἡ ῥάβδος· ἀλλ' ὅτι ἡ ἀγάπη κέκρυπται ἐν τῷ τὴν ῥάβδον ἔχοντι· καὶ οὐ δείκνυσι τὴν ἀγάπην ἐν τῇ ἀποτομίᾳ τῆς ἐπιπλήξεως· εἶτα τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης πεύσεως ἐπιφέρει λέγων, "ὅλως "ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν." μανθά- 25 νομεν ὅτι περὶ πορνείας ἡμᾶς κατεπᾴδεσθαι δεῖ, ἵνα μὴ πέσωμεν· καὶ ἄλλο δὲ μαθεῖν, ἵνα καὶ οἱ μὴ συνειδότες ἑαυτοῖς πορνείαν, συνειδότες δὲ συναγομένους πορνεύουσιν, μὴ φυσιῶνται· εἰδότες ὅτι καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί[l] εἰσι τῷ ἁμαρτωλὸν εἶναι τὸν συναγόμενον μετ' αὐτῶν· ὅλῃ γὰρ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐγκαλεῖ περὶ ἑνὸς 30 πορνεύσαντος· καὶ τῇ φυσιώσει αὐτῶν ἐγκαλεῖ, ὡς οὐ κατὰ λόγον γινομένῃ, μάλιστα διὰ τὸ εἶναι πόρνον ἐν αὐτοῖς· καὶ τρίτον

[j] Amos ii. 7. [k] δὲ ἐκοίνως [l] ἁμαρτολοὶ Cod.

μανθάνομεν ὅτι καὶ πορνειῶν εἰσι διαφοραί· ὥστε εἶναι πορνείαν βαρυτάτην[m] τινὰ, καὶ ἄλλην ἐλάττονα· καὶ ἄλλην ἔτι ἐλάττονα· οὐκ οὖν ἐν τῇ κρίσει τοῦ Θεοῦ οὐχ ἁπλῶς οἱ πόρνοι κρίνονται, οὐ δὲ τὴν αὐτὴν καταδίκην λήψονται διὰ τὸ πεπορνευκέναι· ἀλλὰ καὶ ἡ ποσότης καὶ ἡ ποιότης αὔξει τὴν κόλασιν καὶ ἡ προαίρεσις καὶ 5 ὁ χρόνος. ἐν Κορίνθῳ τοίνυν εἰ τίς[n] παράνομον γάμον ἐγάμησεν· τὴν γὰρ μητρυιὰν αὐτοῦ ἠγάγετο· ἀλλὰ τὸν τοιοῦτον γάμον, πορνείαν ὁ Ἀπόστολος καλεῖ· καὶ τοιαύτην οἵαν "μὴ δὲ ἐν τοῖς "ἔθνεσίν ἐστιν ἀκούειν·" ἵνα διδάξῃ ἡμᾶς ὅτι ἐάν ποτε παρανόμως γαμῶμεν, οὐ λογίζεται ἡμῖν εἰς γάμον τὸν νομιζόμενον γάμον 10 εἶναι, ἀλλ' εἰς πορνείαν.

Εἶτα τοῦτον καταλιπὼν, κατὰ τῆς τούτου συμμορίας τὴν κατηγορίαν εἰσφέρει· "καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ, καὶ οὐχὶ "μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἀρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο "ποιήσας;" πᾶσιν ἐπιπλήσσει ὡς κακῶς αὐτὸν παραδεξαμένοις· 15 ἐπὰν γὰρ ὄντος τοῦ ἁμαρτήσαντος φυσιώμεθα, ἡμεῖς οἱ δοκοῦντες ἑαυτοῖς συνειδέναι τὰ κρείττονα, λέγετε τὸ "καὶ ὑμεῖς πεφυσιω-"μένοι ἐστέ."

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Μέγα ἐφρόνουν ὡς πεπαιδευμένον διδάσκαλον ἔχοντες· οὐκ ἐναντία δὲ νομοθετεῖ· οὐ γὰρ εἶπεν, τί δήποτε οὐκ 20 ἐξηλάσατε; ἀπηγόρευσεν ἄνω τὸ κρίνειν τοῖς διδασκάλοις· ἀλλὰ τίνος χάριν οὐκ ἐθρηνήσατε τὸν Θεὸν ἱκετεύοντες· ὥστε τῆς τούτου λώβης ἀπαλλαγῆναι.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Οὐκ ἐπειδὴ γυναῖκα τὸν εἰρημένον τρόπον εἶχεν ἐκεῖνος· ἀλλ' ὅτι ἐλλόγιμος ἦν, καὶ οὐχὶ ἐπένθουν ὅτι γυναῖκα 25 τοῦ πατρὸς εἶχεν· ἀλλ' ἐπεφυσίωντο, ὅτι εὐπαίδευτος ἦν· τὸ γὰρ πένθος αὐτῶν, ἢ ἐχώριζεν τὸν πορνεύσαντα ἐπιμένοντα, ἢ τοῦ πράγματος τὴν ἀτοπίαν ἐξώριζεν καὶ ἐπανῆγεν αὐτόν.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Μηδεὶς ὑμῶν ἕτερόν τι βουλεύσηται· ἐκφέρω γὰρ παραυτίκα τὴν ψῆφον. 30

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Οὐχ ἁπλῶς ἐργασάμενον, ἀλλὰ "κατεργασά-"μενον·" οὐ γὰρ συναρπασθεὶς ἔπεσεν· ἀλλ' ἔργῳ ἐχρήσατο τῷ κακῷ· καὶ Πνεύματι δὲ παρεῖναι λέγει συμψηφιζόμενος καὶ συγκατακρίνων· Πνεῦμα δὲ τὸ χάρισμα λέγει· συναχθέντων σὺν τῇ

[m] βαριτάτην Cod. [n] Fors. εἷς τις.

δυνάμει τοῦ Χριστοῦ· οἱ φυσιούμενοι ἐπὶ τῷ πορνεύσαντι διὰ τὴν ἐλλογιμότητα, μέρος ἦσαν τοῦ παντός· πάντας δὲ πρὸς τὴν κατάκρισιν τὴν ἐπὶ τῇ πορνείᾳ συναχθῆναι καλεῖ.

Θεοδώρου. Ἐδυσώπησεν τῇ μνήμῃ τοῦ Χριστοῦ· ὥστε μὴ τῇ χάριτι τῇ πρὸς ἐκεῖνον παριδεῖν τὸ δέον· "παραδοῦναι τὸν 5 "τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ, εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα "σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." τὸ μὲν παραδοῦναι τῷ Σατανᾷ, οὐχ ὡς αὐτὸς τοῦτο γενέσθαι ὁρίζων εἶπεν· ἀλλ' ὡς ἂν τῷ τῆς ἐκκλησίας ἐξεωθῆναι διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως ὑπὸ τὴν τοῦ Σατανᾷ γενομένην ἐξουσίαν· ἡ μὲν γὰρ παρ' 10 αὐτοῦ τιμωρία ἦν τὸ τῆς ἐκκλησίας αὐτὸν ἐξῶσαι· ἐκ δὲ τούτου πάντως ἐκεῖνο συνέβαινεν· ὁ μέντοι Ἀπόστολος, ἀντὶ τῆς τιμωρίας γὰρ ἀποβαῖνον εἶπεν, ὥστε φοβῆσαι μᾶλλον· ἐξῶσαι δὲ φησὶν αὐτὸν, οὐκ ἀλλοτριῶσαι πάντη βουλόμενος· ἀλλὰ τοῦ οἰκείου αἰσθόμενος πλημμελήματος, μεταμελείᾳ τινὶ κατὰ τὸν παρόντα 15 βίον σύντριψας ἑαυτὸν, δυνηθῇ τῆς μελλούσης σωτηρίας ἄξιον ἑαυτὸν καταστῆσαι· ὄλεθρον εἶπεν σαρκὸς, τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον διὰ τῆς μεταμελείας συντριβήν· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνάστασις ἡμῶν τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει γενέσθαι μέλλει· πολλάκις ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τὴν τοῦ Πνεύματος λαμβάνει 20 σημασίαν. οὕτως ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν, "ὑμεῖς δὲ οὐκ "ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι·" ἀντὶ τοῦ ἔξω τῆς τοῦ θανάτου γεγονότες ἀποφάσεως, ἐν ἐλπίδι τῆς ἀθανασίας καθεστήκατε.

Ἰωάννου. Ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ γέγονεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ στεφάνων λαμπροτέρων, 25 ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων λύσεως· ἵνα μαστίζῃ αὐτὸν ἕλκει πονήρῳ ἢ νόσῳ ἑτέρᾳ· καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησὶν, "ὅτι ὑπὸ τοῦ Κυρίου κρινόμεθα ταῦτα πάσχοντες·" ἀλλ' ἐνταῦθα ὥστε μᾶλλον καθάψασθαι, τῷ Σατανᾷ παραδίδωσιν· καὶ τοῦτο δὲ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐγίνετο, ὥστε κολάζεσθαι αὐτοῦ τὴν σάρκα· ἐπειδὴ 30 γὰρ ἀπὸ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς τρυφῆς τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἐπιθυμίαι τίκτονται, ταύτην κολάζει, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, τοῦτ' ἔστιν ἡ ψυχή· οὐχ ὡς ταύτης σωζομένης μόνης· ἀλλ' ὡς ὡμολογημένου τούτου, ὅτι σωζομένης ἐκείνης, ἀναντιρρήτως καὶ τὸ σῶμα κοινωνήσει τῆς σωτηρίας· καὶ γὰρ θνητὸν δι' αὐτὴν 35

ἐγένετο ἁμαρτήσασαν· κἂν αὐτὴ δικαιοπραγήσῃ πάλιν, πολλῆς καὶ αὐτὸ ἀπολαύσεται δόξης. τινὲς δὲ, τὸ πνεῦμα, τὸ χάρισμα φησὶν, ὅπερ σβέννυται ἁμαρτανόντων ἡμῶν· ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται φησὶ, τιμωρείσθω, ἵνα ταύτῃ βελτίων γενόμενος, ἐπισπάσηται τὴν χάριν, καὶ εὑρεθῇ σῶον αὐτὸ παρεχόμενος ἐν ἐκείνῃ τῇ 5 ἡμέρᾳ.

Ὠριγένους. Οὐκ εἰς ὄλεθρον τῆς ψυχῆς· οὐκ εἰς ὄλεθρον τοῦ πνεύματος, ἀλλ' εἰς ὄλεθρον τῆς σάρκος. ἵνα γὰρ τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου, παραδίδοται· ἐξέβαλεν γὰρ ὁ Παῦλος τὸν τοιοῦτον, οὐκ εἰδὼς ὅτι μετανοήσει καὶ ἐπιστρέψει· 10 ἀλλὰ θέλων αὐτὸν παιδεῦσαι. ἄλλο γάρ ἐστιν ἐκκόψαι τινὰ ὡς ἀνεπίδεκτον μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς· ἄλλο παραιτήσασθαι ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ ἐκβάλλειν τῆς ποίμνης. ὡς ποιμὴν ἐκβάλλει πρόβατον ψώραν ἔχον· ἵνα μὴ ἡ νομὴ τοῦ τραύματος ἐκείνου ἐφ' ὅλον τὸ ποίμνιον νεμηθῇ. 15

Θεραπευέσθωσαν οὖν οἱ κακῶς διάγοντες, ἔξω γενόμενοι τῆς ποίμνης, ἐξομολογούμενοι καὶ πενθοῦντες τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, ἐν νηστείαις καὶ πένθεσι καὶ κλαυθμοῖς καὶ τοῖς παραπλησίοις τὰ τῆς μετανοίας προσάγοντες· παραδίδονται γὰρ, ἵνα παιδευθῶσιν ὥστε αὐτῶν ὀλοθρευθῆναι τὴν σάρκα, τοῦτ' ἔστι τὸ φρόνημα 20 τῆς σαρκός· οὐχ ἵνα ἐκστήσῃ αὐτούς· οὐχ ἵνα ἄλλό τι ποιήσῃ· ἀλλ' ἵνα ἐξουσίαν λάβῃ μόνης τῆς ψυχῆς αὐτῶν· οὐκ ἐμοῦ διδόντος τὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ τῆς ἐν ἐμοὶ δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ. ἀπὸ τοῦ κρείττονος αὐτοῦ ὅλην ὠνόμασε τὴν σωτηρίαν· ἵνα μὴ εἴπῃ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ 25 Κυρίου· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα σωθῇ· ἀπὸ τοῦ κρείττονος ὀνομάσας ὅλου τοῦ ἀνθρώπου τὴν σωτηρίαν. ὡς γὰρ σωθησόμενος αὐτὸς κελεύει παραληφθῆναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ· ἀπεῖναι δὲ τῷ σώματι καὶ παρεῖναι τῷ Πνεύματι, Παύλου ἐστὶ καὶ τῶν παραπλησίων αὐτῷ· ἔφη γὰρ καὶ ἑτέρωθι· "εἰ γὰρ καὶ 30 "τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμὶ χαίρων καὶ "βλέπων τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν." οὐδεὶς δὲ ἡμῶν δύναται εἰπεῖν ὅτι πάρειμι καὶ βλέπω τῆς ἐκκλησίας τὰ προτερήματα, ἢ τὴν τάξιν καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν

πίστεως. τοιοῦτος ἦν Ἐλισσαῖος [n] εἰ γὰρ καὶ μὴ παρῆν τῷ σώματι, Πνεύματι συναπῆλθεν τῷ [o] καὶ φησὶν πρὸς αὐτόν· οὐχὶ ἡ καρδία μου ἦν μετὰ σοῦ, ἡνίκα ἔλαβες τὸ διτάλαντον τοῦ ἀργυρίου, καὶ ἔλαβες τὰς στολὰς ἀπὸ τοῦ Σύρου; ἄρ' οὖν Ἐλισσαῖος μὲν ταύτην τὴν χάριν εἶχεν· Παῦλος δὲ ὁ τοῦ 5 Χριστοῦ Ἀπόστολος, ὁ ζηλῶν τὰ χαρίσματα τὰ μείζονα, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύῃ, οὐκ εἶχεν τοιαύτην χάριν; ἀλλ' ἀποφαίνομαι καὶ τεθαρρηκότως λέγω, ὅτι ἦν Παῦλος οὐ μόνον Ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ προφήτης. τοιοῦτος ἦν ὅτε φησὶν, "ἔσονται οἱ ἄν- "θρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφη- 10 "μοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς·" ταῦτα γὰρ οὐχ ὡς Ἀπόστολος, ἀλλ' ὡς προφήτης εἶπεν· καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ φησὶ ῥητῶς λέγει "ὅτι ἐν "ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως." ποῖον δὲ Πνεῦμα; ὡσεὶ ἔλεγε τὸ ἐν ἐμοὶ Πνεῦμα. ἔχων οὖν ταύτην τὴν χάριν, εἰ καὶ ἀπῆν τῷ σώματι, ὅπου ἐβούλετο παρῆν τῷ Πνεύ- 15 ματι· οὐ μόνος γὰρ παρῆν τῷ Πνεύματι, ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις Ἰησοῦ.

Σευηριανοῦ καὶ Θεοδωρίτου. Τὸ πνεῦμα οὐ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τὸ χάρισμα ἔφασαν.

Φωτίου. Εἰ ἃ πράττεται ἐν τοῖς ἔθνεσι, ταῦτα καὶ ἐν ὑμῖν 20 μόνον ἀκουόμενα μέγα ὄνειδος φέρει· τὸ καὶ ὁμοίως ἔν τε τοῖς ἔθνεσιν καὶ ἐν ὑμῖν τοῖς πιστοῖς ταῦτα τὰ αἴσχη πράττεσθαι· πόσην τὴν κατηγορίαν αὔξει; εἰ δὲ τοῦτο τὸ πράττεσθαι ἐν ὑμῖν ἃ μήδ' ἐν ἐκείνοις, τίνα κακίαν οὐκ ὑπερακοντίζει; τόδε "ὅλως "ἀκούεται," ὡς ἐκπεπληγμένου ἐπὶ τῇ φήμῃ καὶ ἀσχάλλοντος. 25 φεῦ τῆς ἀτοπίας· ὅλως, φησὶν, ἀκούεται, ὅλως ἐπὶ γλώσσης τινὸς ταῦτα λέγειν περὶ ὑμῶν ἐγκατέσκηψεν.

6 Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν. οὐκ οἴδατε ὅτι μικρὰ 7 ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι· 30 καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός.

[n] Ἐλισσεος (αῖ) Cod. [o] Suppl. Γιεζί.

8 ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ. μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

Ὠριγένους. Ὁ ἀποθέμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ τῆς παλαιᾶς ζύμης ἔχων[p] ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ 5 καινὸν φύραμα ποιήσας τὸ κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, οὗτος πεποίηκε τὴν τῶν ἀζύμων ἑορτήν. ἡ νέα ζύμη φαίνεται· Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστιν ἡ νέα ζύμη· ἐσθίομεν οὖν πρῶτον ἄζυμα· ἀπεχόμενοι πάσης κακίας καὶ πονηρίας. περὶ τούτων ὁ Ἀπόστολος διδάσκων φησίν· "ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἦτε νέον φύραμα· 10 "καθώς ἐστε ἄζυμοι·" οἷόν τι παρὰ Ἰουδαίοις γίνεται· ἐὰν ἐπιφώσκῃ ἡ ἡμέρα ἡ τῶν ἀζύμων, ἐκκαθαίρουσι πᾶσαν παλαιὰν ζύμην· πάντα τόπον τῆς οἰκίας περιαθροῦντες, μήποτε ζύμη ἐκεῖ εὑρεθῇ· οὕτως καὶ σὺ τὰ ἐν σοὶ ταμιεῖα κατανόησον, μήπου ζύμη ἐκεῖ, "ἵνα ἦτε τελέον φύραμα, καθώς ἐστε ἄζυμοι." ἐπεὶ ἦσαν ἐν 15 Κορίνθῳ, οἱ μὲν ἅγιοι, οἱ δὲ οὐ τοιοῦτοι ἀλλ' ἁμαρτωλοὶ, καθὰ ἐν προοιμίοις τῆς Ἐπιστολῆς φθάσαντες ἔφαμεν· διὰ τοὺς ἐπαινετοὺς, φησὶ, "καθώς ἐστε ἄζυμοι· καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη "Χριστός·" ὁρῶν ὅτι κατὰ τὸν Μωσέως νόμον πρῶτον τὸ πάσχα γίνεται, καὶ θύεται τὸ πρόβατον· εἶτα μετὰ τὸ πρόβατον, ἄζυμα 20 ἐσθιοῦσι· διὰ τοῦτο εἶπεν "ἤδη τὸ πάσχα τέθυται Χριστός· ὥστε "ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μὴ δὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ "πονηρίας· ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας·" εἰλικρινείας, κατὰ τὴν πολιτείαν· ἀληθείας, κατὰ τὴν γνῶσιν· ἐν γὰρ ἀμφοτέροις χαρακτηρίζεται τὰ ἄζυμα τὰ ἀληθινά. 25

Θεοδώρου. Ἀκολούθως καὶ νῦν ἐχρήσατο τῇ ἐπαγωγῇ μετὰ τὴν ἀπόφασιν· ὡς γὰρ παρὼν, οὕτω πρὸς τοὺς παρόντας λοιπὸν διαλέγεται, καὶ φησὶν, ὁ τῷ κακῷ συνημμένος κατὰ διάθεσιν ἀναγκαίαν δέχεται τῷ χρόνῳ τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν· καὶ ἀκολουθῶν τῷ παραδείγματι, ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πρὸς αὐτοὺς 30 ποιεῖται παραίνεσιν.

Σευηριανοῦ. Ὁρᾷς ὅτι ἐκαυχῶντο ἐπ' ἐκείνῳ, οὐ τῇ ἀτοπίᾳ τοῦ πταίσματος προσέχοντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐλλογιμότητος αὐτοῦ φυσιούμενοι.

[p] Leg. οὐκ ἔχων τι.

Ἰωάννου. Ἵνα, φησὶ, πάντες ἦτε τοῦ νέου φυράματος· νέον γὰρ ἄνθρωπον οἶδεν ἡ γραφὴ τὸν ἄρτιον, παλαιὸν δὲ τὸν ἀσεβῆ· δηλοῖ δὲ ὅτι οὐ πολλοὶ ἦσαν παρ' αὐτοῖς ἁμαρτωλοί· "ἵνα," φησὶν, "ἦτε·" τοῦτ' ἔστιν ἐκτὸς τῆς παλαιᾶς ζύμης ἐκείνης, περὶ ἧς εἶπεν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ "γὰρ" σύνδεσμός ἐστιν αἰτιολογικός· ἐπὶ αἰτίᾳ οὖν κεῖται τὸ "γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός·" ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος διαγορεύει μετὰ τὴν τοῦ πρωτοτόκου θυσίαν ἐν τῷ πάσχα ἑπτὰ ἡμέρας ἄζυμα ἐσθίειν, φησὶν ὅτι τύπος ἦν ἐκεῖνα τὰ ἄζυμα τοῦ ἡμᾶς μὴ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τῆς κακίας, περὶ ἧς φησίν· ὁ γὰρ 10 Χριστὸς τυθεὶς, φησὶν, εἰς τύπον τοῦ πρωτοτόκου ἀμνοῦ τέθυται. ἐπάναγκες οὖν καὶ ἡμᾶς τὸν τύπον τῶν ἀζύμων πληροῦν ἐν τῷ ἐκκαθαίρειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς ζύμης τῆς πονηρίας· ἵνα τελείως ἐπιτελεσθῇ τὸ νοητὸν πάσχα.

Φωτίου. "Καθώς ἐστε ἄζυμοι·" καθὼς, φησὶν, χρέος ὑμῖν 15 ἐστιν ἀζύμοις εἶναι· πόθεν δὲ δῆλον ὅτι ἄζυμοι ὀφείλομεν εἶναι; αὐτόθεν φανερόν· "τὸ γὰρ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός·" ὥσπερ οὖν οἱ ἐν τῷ νόμῳ βιοῦντες, θυομένου αὐτοῖς τοῦ προσκαίρου καὶ ἀλόγου ἀμνοῦ ἐν ἑπτὰ ἡμέραις ἄζυμοι ἦσαν· οὐ γὰρ ἐξῆν αὐτοῖς ἐζυμωμένον οὔτε ἔχειν οἴκοι οὔτε φαγεῖν· οὕτως καὶ ὑμεῖς 20 τοῦ λογικοῦ καὶ αἰωνίου ἀμνοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ὑπὲρ ἡμῶν τυθέντος, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἡμέτερον πάσχα· οὕτως ὀφείλομεν ἄζυμοι εἶναι ἀεὶ καὶ καινὸν φύραμα· μηδὲν τῆς παλαιᾶς ζύμης, ἤτοι τῆς ἁμαρτίας, ἑαυτοῖς συνεπιφερόμενοι. ὅρα δὲ πῶς καταλλήλως καὶ προσφυῶς ἐπέμεινεν τῇ τροπῇ· ἐπειδὴ 25 γὰρ τοῦ πεπορνευκότος τὴν ἁμαρτίαν ζύμην ἐκάλεσεν· ἐμφαίνων ὅτι μὴ ἐκκαθαιρομένης ταύτης ταχὺ καὶ τὸ ἄλλο συναναζυμοῦται φύραμα· ἀκολούθως ἥρμοσεν καὶ τὰ ἐφεξῆς, ζύμην παλαιὰν καὶ νέον φύραμα καὶ ἀζύμους τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας, τούτοις τοῖς ὀνόμασιν ὑποδηλῶν. 30

9 Ἔγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ, μὴ συναναμίγνυσθαι 10 πόρνοις. καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου, ἢ τοῖς πλεονέκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ 11 ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. νυνὶ δὲ ἔγραψα

ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι· ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾖ πόρνος, ἢ πλεονέκτης, ἢ εἰδωλολάτρης, ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν.
12 τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς
13 κρίνετε, τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ· καὶ ἐξαρεῖτε τὸν 5
πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

Ὠριγένους. Ὑπέλαβον τινὲς ἐκ τούτου γὰρ ῥητοῦ, ὅτι πρὸ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς ἐγέγραπτο ἄλλη τις Ἐπιστολὴ τῷ Ἀποστόλῳ, ἥ τις νῦν οὐ σώζεται· καὶ ἔγραψεν αὐτοῖς μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις ὅσον ἐπὶ τῇ προκειμένῃ λέξει. 10
ἀκούσας δὲ Κορινθίους τεταράχθαι, οἰομένους λέγεσθαι μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις μηδὲ τοῖς τοῦ κόσμου, ὅπερ ἀδύνατόν ἐστιν ἐν τῷ βίῳ ὄντας, μὴ ὁμιλεῖν ἐθνικοῖς συνεργοῖς πραγματευταῖς, καὶ τοιούτοις τισὶν ἑτέροις, σαφηνίζων φασὶ τὸ τότε παραλελειμμένον· οὐ περὶ πόρνων λέγω, φησὶ, τοῦ κόσμου τούτου· ἀλλὰ περὶ τῶν 15
ὀνομαζομένων μὲν ἀδελφῶν, οὐκ ὄντων δὲ σεμνῶν. οἱ δὲ μὴ βουλόμενοι ἐπιστολὴν ἑτέραν εἶναι πρὸ ταύτης, ἐροῦσι, ταύτην τὴν λέξιν ἐπὶ ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν ἀναφέρεσθαι· ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ ἔγραψα μὴ συναναμίγνυσθαι ὑμᾶς πόρνοις· πόρνοις δὲ λέγω τοῖσδε, οὐ τοῖσδε. 20

Ἔοικεν δὲ ὁ Ἀπόστολος συγκρίσει πόρνων πολλῷ χείρονας λέγειν εἶναι τοὺς ἐν ὑμῖν πόρνους· ὁ γὰρ ἔξωθεν πορνεύων, οὐ ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει; οὐκ ἄρα τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιεῖ πόρνης μέλη; οὐχ ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ; κακεῖνος μὲν ὅτε θέλει μετανοεῖ· καὶ ἄφεσιν ἔχει ἁμαρτημάτων· ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν πορ- 25
νεύσας, κἂν μετανοήσῃ πάλιν ὕστερον, ἄφεσιν μὲν οὐκ ἔχει ἁμαρτημάτων. δύναται δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἐπικαλύψαι· "μακάριοι "γὰρ φησὶν, ὧν ἀφέσθησαν αἱ ἁμαρτίαι," τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσελθόντων· καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι, τῶν μετὰ τὴν πίστιν ἁμαρτανόντων, ἐπικαλυπτόντων δὲ τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις· οἷον 30
τὴν ἀκολασίαν τῇ πολλῇ σωφροσύνῃ.

"Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου· ἢ πλεον-"έκταις, ἢ ἅρπαξιν, ἢ εἰδωλολάτραις." ὥς εἰσὶ πόρνοι τοῦ κόσμου καὶ πόρνοι ἐπὶ Χριστὸν κληθέντες· οὕτως καὶ πλεονέκται, οἱ μὲν

τοῦ κόσμου τούτου, οἱ δὲ τῆς ἐκκλησίας. φυλαξώμεθα οὖν μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τὴν πλεονεξίαν· συνέζευκται γὰρ καὶ αὐτῷ τῷ τῆς πορνείας ἁμαρτήματι. καὶ τρίτον ἅρπαγάς τινας ὀνομάζει· ὅταν ἁρπάζωσι τὰ τῶν πέλας. καὶ εἰδωλολάτραι δὲ τινές εἰσι μεθ' ἡμῶν παρὰ τοὺς εἰδωλολάτρας τοῦ κόσμου τούτου· οἱ θέλοντες 5 διδάσκειν ὅτι ἀδιάφορόν ἐστι τὸ εἰδωλολατρεῖν. μάλιστα δὲ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα εὑρίσκεται ἐν τοῖς στρατευομένοις· ἀνάγκη μοι, λέγοντες, ἐπικειται· ἡ στρατιὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ· κινδυνεύω τῇ κεφαλῇ, ἐὰν μὴ θύσω, ἢ μὴ λευχειμονήσας τὸν λίβανον ἐπιθῶ κατὰ τὰ νενομισμένα τοῦ κόσμου· καὶ πρὸς τούτοις ὁ τοιοῦτος 10 λέγει ἑαυτὸν Χριστιανόν· τῷ τοιούτῳ φησὶ, μηδὲ συνεσθίειν. ἔστιν δὲ καὶ ὁ ἀρνησίθεος ἐν καιρῷ διωγμῶν εἰδωλολάτρης ἡμῶν· ἔγραψα οὖν φησὶ τῷ τοιούτῳ ἐκ τοῦ κόσμου ὄντι μὴ συναναμίγνυσθαι· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν.

"Νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς 15 "ὀνομαζόμενος·" καλῶς τὸν τοιοῦτον, οὐκ ἔτι δὲ ἀδελφὸν εἶπεν. ἀλλὰ μέχρις ὀνόματος μόνον ἀδελφόν· ἀλλὰ ταῦτα μὲν δυνάμεθα ἑαυτοῖς συνειδέναι οἱ πολλοὶ, ὅτι οὐκ ἔχομεν τὰ κατὰ ταῦτα· ἐπὶ δὲ τῶν ἑξῆς καὶ ἐμαυτὸν φοβοῦμαι, μή πως ἔνοχός εἰμι τοῖς ἄλλοις ἁμαρτήμασιν· λέγει γὰρ ἢ λοίδορος, ἢ μέθυσος, ἢ ἅρπαξ. 20 "τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν." ἡλίκοις κακοῖς τὸν λοίδορον συνηρίθμησεν; τῷ πόρνῳ, τῷ πλεονέκτῃ, τῷ εἰδωλολάτρῃ; οὐκοῦν καὶ ὁ λοίδορος ἤδη ἐχθρός ἐστι τῆς ἐκκλησίας; διὰ τοῦτο ἀκούομεν τοῦ Κυρίου λέγοντος· "εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς·" καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, "λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν·" λοίδορος 25 γὰρ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομεῖ. δεῖ τοίνυν τὸ στόμα καθαρὸν τηρεῖν· τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν· μέθυσοι ἔστωσαν ἔξω· πόρνοις συνεσθίω καὶ συνδιατρίβω· οὐ βλάπτει με ἡ ἐκείνων μικρὰ ζύμη· ὅλον τὸ φύραμα τοῦτο οὐ ζυμοῖ.

"Τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρινεῖν; οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; 30 "τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς κρινεῖ" ἐπέτρεψεν πᾶσιν ὑμῖν κρίνειν τοὺς ἔσω ἁμαρτάνοντας· ἀναφέρομεν αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ἐπὶ τὸν Ἐπίσκοπον· ἵνα νόμῳ ἐκβληθῇ ὁ τοιοῦτος ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας· "καὶ "ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν·" καὶ ἐκ τούτων μὲν ἐξάρατε τὸν πονηρόν· ἀλλὰ ζήτει μήποτε θέλων ἔξωθεν τὸν πονηρὸν 35

ἐξάραι, ἔχεις ἐν ἑαυτῷ τὸν πονηρόν. διὰ τοῦτο πάντα ποιεῖ, ἵνα ἐξάρῃς τὸν πονηρὸν ἀπὸ σεαυτοῦ· ἐκείνου γὰρ ἐξελθόντος, Χριστὸς Ἰησοῦς ἐν σοὶ κατοικήσει.

Σευηριανοῦ. Τὸ "ἔγραψα" οὐχ ἑτέρας ἐστὶν Ἐπιστολῆς, ἀλλὰ ταύτης· λέγει γὰρ "νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν" τὸ δὲ "ἐξαρεῖτε 5 "τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν·" Μωσέως ἐστὶν φωνὴ, ἣν δευτεροῖ Παῦλος.

Θεοδωρίτου. Ἐπειδὴ τοῖς τὸν πλεονέκτην ἀνέμιξεν ἀναγκαίως καὶ τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν.

Ἰωάννου. Καὶ πῶς ἐνῆν ἀδελφὸν ὄντα, τοῦτ' ἔστιν πιστὸν, 10 εἶναι εἰδωλολάτρην; ὅτι τινὲς καὶ ἐπίστευσαν, καὶ τῶν εἰδώλων εἴχοντο· διὸ καὶ φησὶν, ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος· καὶ γὰρ κατὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ τοιοῦτος οὐδὲ πιστός ἐστιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Λοιπὸν τὴν αἰτίαν λέγει τοῦ μὴ κωλύειν τοῖς Ἑλλήνων πόρνοις ἢ πλεονέκταις ἢ λοιποῖς συναναμίγνυσθαι· ὅτι 15 φησὶ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν τῷ Θεῷ ἑαυτῷ· ἡμεῖς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς διορθούμεθα ἐν τῷ κρίνειν καὶ ἀνακρίνειν αὐτῶν τὸν βίον ἐπὶ διορθώσει· εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς ἀτιμωρήτους ἔσεσθαι τοὺς Ἕλληνας παίοντας, φοβερώτερον αὐτοῖς ἐπέστησε δικαστήριον τὸ τοῦ Θεοῦ. 20

Φωτίου. "Ἔγραψα ὑμῖν·" ποῦ ἔγραψεν; ἐν οἷς λέγει, "καὶ "οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τοιοῦτος·" οὐχὶ ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα, ἀλλ' ὅστις ἂν ᾖ τοιοῦτος. καὶ πάλιν· "ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην·" οὐχὶ τήνδε ἢ τήνδε, ἀλλ' ὅλην τὴν παλαιὰν ζύμην· λαβὼν γὰρ ἀφορμὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τοῦ πεπορ- 25 νευκότος, ἐπὶ τὸ κοινὸν ἀνεβίβασεν τὸν λόγον, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ πάντα πόρνον· κακεῖθεν πάλιν κοινότερον ἔτι τὸν λόγον ἀποφαίνει, ἐπάγων τὸ αὐτὸ παράγγελμα καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ὅμοια πλημμελούντων, οἷον πλεονεκτούντων, εἰδωλολατρούντων, καὶ εἴ τι ὅμοιον. 30

Τοῦ αὐτοῦ. "Ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ᾖ πόρνος." τὸ ὀνομαζόμενος τινὲς μὲν τῇ προηγουμένῃ λέξει συνάπτουσι, καὶ δηλοῦσθαι βούλονται δι' αὐτοῦ ὅτι ἀδελφὸς μὲν ὀνομαζόμενος καὶ μέχρι κλήσεως ἔχων τὴν κοινωνίαν, τῷ ὄντι δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐχθρὸς ὑπάρχων καὶ διϊστάμενος· ἐμοὶ δὲ εὖ ἔχειν δοκεῖ, καὶ εἴ 35

τις αὐτὸς τοῖς ἑπομένοις συνάψας ἐκλάβοι, οὐκ ἔτι τοῦ ὀνομαζομένου τὴν αὐτὴν σημαίνοντος ἔννοιαν, ἀλλὰ τουναντίον τὸν ἐπὶ προδήλοις τοῖς ἔργοις ἤδη καὶ παρὰ πᾶσι κατὰ τὰ οἰκεῖα ἔργα ὀνομαζόμενον· καὶ γὰρ ἡ τῆς λέξεως αὐτὴ σημασία ὥσπερ καὶ ἄλλαι πολλαὶ λέξεις διχῇ σχίζεται· ἐνίοτε μὲν ὡς ἔφημεν τὸν 5 νόμῳ κοινωνοῦντα τῷ ὀνόματι προδηλοῦσα· ἐνίοτε δὲ τὸν εἰς ἄκρον ἐλθόντα τῆς πράξεως· ὥστε καὶ τὴν κοινὴν προσηγορίαν εἰς ἑαυτὸν ἐπισπάσαντα, ἐκ ταύτης μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ Κυρίου ἐπιγινώσκεσθαί τε καὶ ὀνομάζεσθαι· τὸν οὖν τοιοῦτον πόρνον καὶ πλεονέκτην καὶ λοίδορον καὶ μέθυσον, τοῦτ᾽ ἔστιν τὸν πρόδηλον καὶ φανερὸν οὕτως, 10 ὥστε παρὰ πᾶσι γινώσκεσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι, τοῦτον ἐκτρέπεσθαι παρακελεύεται καὶ μηδὲ συνεσθίειν αὐτῷ μήτε κοινολογεῖσθαι, μήτε συναστρέφεσθαι· οὐχὶ δὲ τὸν ὑπ᾽ ἐνίων ὑποψιθυριζόμενον ἢ λοιδορούμενον.

Διὸ σοφῶς ἄγαν καὶ δραστηρίως τοῖς ἄλλοις ἀτόποις ἐργάταις 15 συνῆψε καὶ τὸν λοίδορον· ἵνα τὸ αὐτὸ εἰδὼς ἔχειν ἐπιτίμιον, ὅπερ ὁ πόρνος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης, ὥστε εἰς τὸ ὑπὸ πάντων ἀποτρόπαιος εἶναι, χαλινοῖ τὴν γλῶσσαν καὶ κατέχει, καὶ μὴ ἐπαφίησιν αὐτὸς καταβόσκεσθαι τοὺς τῶν πλησίον βίους. καὶ τὸ εἰδωλολάτρης δὲ διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ ἐνταῦθα συναριθμῆσαι· διδάσκων καὶ ἀσφαλι- 20 ζόμενος, ὡς εἰ καὶ μέγα εἴη καὶ τῶν ἀπὸ ἀτοπωτάτων ἐν ᾧ τινὲς αἰτιῶνται τὸν ἄνθρωπον· μὴ ᾖ δὲ εἰς φῶς ἠγμένον τὸ τόλμημα. οὐδ᾽ οὕτω χρὴ τὸν τοιοῦτον ἐξ ὑποψίας μόνης ἐκτρέπεσθαι· ἐπεὶ οὕτω κατὰ γενεὰν ταῖς εἰς ἀλλήλους ὑποψίαις καὶ διαβολαῖς ἐξερεθιζόμενοι ἄνθρωποι εἰς πολεμίων, μᾶλλον δὲ εἰς θηρίων βίον, 25 τὴν πολιτείαν αὐτοῖς μεταστήσονται· ἀλλ᾽ ἐκείνων δεῖ ἑαυτῶν ἐξαίρειν καὶ ἀποχωρίζειν· ὃς ἐπίδηλος καὶ τοῖς ἔργοις καὶ τῇ παρὰ πάντων ὀνομασίᾳ καθέστηκεν.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖσθαι δικῶν, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων. 30

1 Τολμᾷ τις ὑμῶν, πρᾶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον, 2 κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων, καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων; οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι; καὶ εἰ ἐν ὑμῖν

κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;
3 οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτι γε βιωτικά;

Θεοδώρου. Ζητήσειεν ἄν τις τίνος ἕνεκεν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους πᾶσαν ἐξουσίαν ἀπὸ Θεοῦ φάσκων εἶναι, καὶ σφοδρα γὲ ἐπαίρων, ἐνταῦθα ἀδίκους αὐτοὺς ἐκάλεσεν καθόλου; ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ 5 δεῖν τὰ ὀφειλόμενα κἀκείνους πληροῦν διαλεγόμενος ὑπὸ Θεοῦ κἀκεῖνα, εἰκότως τετάχθαι λέγει αὐτὰ καθ᾽ αὗτα, ἀπὸ τοῦ σκοποῦ καθ᾽ ὃν τέτακται κρίνων αὐτά· ἐνταῦθα δὲ πρὸς τοὺς διὰ τοῦ βούλεσθαι τῷ τε χρόνῳ καὶ τῇ περιουσίᾳ καὶ τῇ δυναστείᾳ συντρίβειν αὐτούς· πρὸς γὰρ οὐδὲν τούτων οἱ πένητες ἐξαρκεῖν δυνάμενοι, οὐ 10 ῥαδίως τοῦ δικαίου τυγχάνειν δύνανται· ἀδίκους ἐκάλεσεν ἀπὸ τῆς τούτων γνώμης· ἀντὶ τοῦ καταφεύγειν ἐπ᾽ ἐκείνους παρ᾽ οἷς δύνῃ συγκαλύψαι τὴν κατὰ τοῦ πένητος ἀδικίαν διὰ πολλῶν· ὅθεν καὶ καλῶς εἶπεν "τολμᾷ." "οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον "κρινοῦσι;" παραιτεῖσθε[q] φησὶ τούτους ὑμεῖς, ὧν ἡ ἀρετὴ πάντα 15 κρίνει τὸν κόσμον, οὐ κατὰ ἐξέτασιν, ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν.

Θεοδωρίτου. Τὸ κρινοῦσιν, ἀντὶ τοῦ κατακρινοῦσι τέθεικεν.

Κυρίλλου. Ἁγίους καλεῖ τοὺς ἡγιασμένους ἐν Πνεύματι· ἀδίκους δὲ τοὺς οὕτω πεπιστευκότας ὡς ἑτοιμότατα λίαν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν ἰόντας τῶν κακῶν· ἀνεπιτήδευτον γὰρ τῶν ἀτόπων οὐδὲν 20 τοῖς οὔπω τὸν[r] φησὶ καὶ ἀληθῶς εἰδόσι Θεόν.

Ἰωάννου. Σὺ τοίνυν ὁ μέλλων ἐκείνους τότε κρίνειν, πῶς ὑπ᾽ ἐκείνων ἀνέχῃ κρίνεσθαι; κρινοῦσι δὲ οὐκ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ λόγον ἀπαιτοῦντες· ἀλλὰ κατακρινοῦσιν· τοῦτο γοῦν δηλῶν ἐπήγαγεν. "καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων 25 "ἐλαχίστων;" οὐ γὰρ εἶπεν ὑφ᾽ ὑμῶν ἀλλ᾽ "ἐν ὑμῖν·" ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ "βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται καὶ κατακρινεῖ "τὴν γενεὰν ταύτην."

Σευηριανοῦ. Τινὲς ἐνταῦθα, φησὶ, τοὺς ἱερέας αἰνίττεσθαι· ἀλλ᾽ ἄπαγε· περὶ γὰρ δαιμόνων ὁ λόγος αὐτῷ· περὶ ἐκείνων τῶν 30 Ἀγγέλων περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστὸς, "πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ "αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ." καὶ ὁ Παῦλος· ὅτι καὶ "οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται

[q] παρετεῖσθε Cod. [r] Aliquid excidit.

"ὡς διάκονοι δικαιοσύνης." ὅταν γὰρ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἔλαττον ἡμῶν εὑρεθῶσιν ἔχουσαι τῶν σάρκα περιβεβλημένων, χαλεπωτέραν δώσουσι δίκην.

Ὠριγένους ὁμοίως καὶ Κυρίλλου. Εἰ δὲ ἔτι φιλονεικοῖεν τινὲς ἱερέας λέγειν αὐτὸν, ἐρώμεθα, ποίους ἱερέας; τοὺς βιωτικῶς 5 περιπατήσαντας πάντως; πῶς οὖν φησὶν, "Ἀγγέλους κρινοῦμεν, "μήτι γε βιωτικά;" πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν βιωτικῶν τιθεὶς τοὺς Ἀγγέλους εἰκότως· ἅτε τῆς τούτων χρείας ἐκτὸς γενομένους, διὰ τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχήν.

Θεοδώρου. Ὑφ' ὧν ἅπας ὁ κόσμος κρίνεται· χρημάτων 10 ἀμβισβήτησις ὑπὸ τούτων οὐ δύναται διαλύεσθαι; ἐντρεπτικώτατον δὲ μάλιστα τὸ "εἰ ἐν ὑμῖν" συμπεριλαβὼν καὶ τοὺς παραιτουμένους· ὡς ἂν αὐτῶν ἑαυτοὺς παραιτούμενων ἐν τῷ παραιτεῖσθαι τοὺς ὁμοπίστους· κατὰ αὔξησιν δὲ φησὶν, "οὐκ οἴδατε ὅτι Ἀγγέ-"λους κρινοῦμεν," ὡς γὰρ μεῖζον τοῦτο ἐπήγαγεν· ἐπὶ μὲν οὖν 15 τοῦ κόσμου ἐλάχιστα κριτήρια τὰ περὶ τῶν χρημάτων ἐκάλεσεν· ὡς ἄγαν ὄντα μικρὰ τῇ πρὸς ἐκεῖνον συγκρίσει. ἐπὶ δὲ τῶν Ἀγγέλων βιωτικά· ὡς ἂν ἐκείνων οὐ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ὄντων.

Φωτίου. "Τολμᾷ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων," τούτων οὕτως φησὶ 20 κατὰ τὸ προσῆκον ἐχόντων. καὶ τοὺς μὲν ἐν ὑμῖν ἀδελφοὺς κρίνειν ἐχόντων τὴν ἐξουσίαν· ἐπὶ δὲ τοὺς ἔξω τοῦτο πράττειν οὐ συγχωρουμένων· τολμᾷ τις τοὺς ἔξω καλεῖν κριτὰς ἑαυτοῖς γενέσθαι ὑμῖν, καὶ οὐ καταδύεται κἂν εἰς λογισμοὺς τοῦτο λαβεῖν; οἱ πιστοὶ τοὺς πιστοὺς ἑαυτοῖς καθίσουσι κριτὰς, ἐκλέξονται δὲ ἀντὶ 25 τῶν ἁγίων τοὺς ἀδίκους; σφοδρῶς δὲ τοῦτό φησι πανταχόθεν ἀσφαλιζόμενος περιστέλλειν ἑαυτοὺς, καὶ μὴ διδόναι τοῖς ἀπίστοις λαβὴν ἐν μηδενὶ, μήτε δικαζομένους, μήτε ἀλλό τι τῶν οὐχὶ σεμνῶν καὶ εἰρηνικῶν διαπραττομένους· τοῦτο γὰρ οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖσθαι παρεσκεύασεν· κἀκείνους ἐποίει πρὸς 30 τὸν ἔρωτα διανίστασθαι καὶ τὸν θειασμὸν τῆς θρησκείας.

Τοῦ αὐτοῦ. "Οὐκ οἴδατε ὅτι Ἀγγέλους κρινοῦμεν;" Εἰ Ἀγγέλους τοὺς ἐκπεπτωκότας τῆς οἰκείας τάξεως γνώμης ἰδίας μοχθηρίᾳ· εἰ τούτους κρινοῦμεν, ἤτοι ἐλέγξομεν, αὐτοὶ μετὰ σώματος ὄντες, τὸν οἰκεῖον θεσμὸν οὐκ ἐτήρησαν· ἡμεῖς δὲ κατὰ τοὺς δοθέντας ἡμῖν ὑπὸ 35

τοῦ Κυρίου νόμους, κακείνων ἐπηρεαζόντων ἐπολιτευσάμεθα· εἰ οὖν ἐκείνους ἐλέγξομεν καὶ ἀναπολόγητον ἑαυτοῖς καταστησόμεθα τὸ ἁμάρτημα, πόσῳ μᾶλλον ἐσμὲν ἱκανοὶ τὰ βιωτικὰ διαλύειν φιλονεικήματα, καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους δίκας καὶ ἔριδας; εἰ δ' οὔπω τοῖς εἰρημένοις δυσωπεῖσθε[s]· ἀλλ' ἔτι νομίζετε ὅτι τῶν πιστῶν 5 τὸ δικαστήριον ἀσθενὲς ἔτι, καὶ ἀδύνατον εἰς τὸ διαλύειν τὰς δίκας ὑμῶν, καὶ τὰς φιλονεικίας, ἀλλ' οὖν εἰ καὶ ἀσθενεῖς καθ' ὑμᾶς καὶ ἐξουθενημένοι ὦσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἀδύνατοι συνιδεῖν δικαιοκρισίαν, ἄμεινόν ἐστι τούτους καθίζειν δικαστὰς ὅταν ἔχητε χρείαν βιωτικῶν κριτηρίων· ἢ τοῖς ἀπίστοις εἰς κρίσιν ἑαυτοῖς 10 ἐκδιδόναι· ἐξουθενημένους δὲ εἶπον φησὶν, ἐντρέπων ὑμᾶς καὶ αἰσχύνων· ἐπεὶ πολλοί εἰσι διαλύειν ἐν ὑμῖν δίκας ἰσχύοντες καὶ φιλονεικίας· πόσης γὰρ οὐκ ἔστιν αἰσχύνης καὶ καταγνώσεως τοῦτο; εἰ οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν, φησὶν, οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται δικάσαι ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν δικαζομένων; 15

Διαφόρους δὲ ἀποδείξεις τίθησιν· τὸ μὴ δεῖν καταλιπόντας τοὺς πιστοὺς, ἐπὶ τὸ τῶν ἀπίστων βαδίζειν κριτήριον· ἃ μὲν, ὅτι εἰ ἡμεῖς νῦν οὐ κρίνομεν ἐκείνους, οἱ πιστοὶ τοὺς ἀπίστους· τί γάρ μοι φησὶ καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; πῶς οὐ μέγα ὄνειδος ὑπὸ τῶν ἀπίστων κρίνεσθαι τοὺς πιστούς; εἰ οἱ μὲν ἄδικοι, οἱ δὲ ἅγιοι, 20 πῶς οὐκ ἔστιν ἠλίθιον καταλιπόντα τοὺς ἁγίους, ἐπὶ τοὺς ἀδίκους τρέχειν; καὶ ταῦτα τυχεῖν ἐλπίζοντα τοῦ δικαίου. εἰ γὰρ οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον ἐλέγξουσι καὶ ἀναπόδραστον αὐτοῖς τὴν δίκην παρασκευάσουσιν, ἐφ' οἷς τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες καὶ τὰς ἀρετὰς πράττοντες, οὐκ ἔσχον μιμουμένους τοὺς ἐλεγχομένους· πόσῳ 25 μᾶλλον εἰσὶ δυνατώτεροι ἀναμεταξὺ δύο δικάζειν καὶ διακρίνειν; εἰ γὰρ Ἀγγέλους, τοὺς ἀσωμάτους δαίμονας ἐλέγχειν ἐσμὲν δύνατοι· πόσῳ μᾶλλον τοὺς ὁμοφυεῖς καὶ ὁμοδιαίτους;

Εἰ καὶ μὴ ἴσχυον οἱ πιστοὶ δικάζειν, ἄμεινον ἦν καὶ οὕτως ἐπὶ αὐτῶν ἢ ἐπὶ τῶν ἀπίστων κρίνεσθαι· καὶ πρὸ τούτων εἰ τὸν 30 κόσμον κρίνομεν φησὶ, πῶς οὐκ ἔστιν ἀνάξιον ὑμῶν κρίνεσθαι ὑπὸ τῶν ἀπίστων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τὸ εἰπεῖν, "καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρί-"νεται ὁ κόσμος· ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων·" παραθεὶς δὲ τὰς τοσαύτας ἀποδείξεις, ὅτι οὐ δεῖ κρίνεσθαι ἐπὶ ἀπίστων· ἐπὶ

[s] Cod. δυσωπῆσθαι, ded. ex Ed.

τὸ τελειότερον ἀνάγει τὸν λόγον· καὶ φησὶ, τί λέγω ὅτι οὐ δεῖ κρίνεσθαι ὑμᾶς ἐπὶ ἀπίστων; ἄμεινον ἦν μηδὲ ἐπὶ πιστῶν· ἀλλὰ πολλῷ ἄμεινον ἦν μηδὲ δίκας ἔχειν πρὸς ἀλλήλους· αὐτὸ γὰρ τὸ αἰτιᾶσθαι πρὸς ἀλλήλους, ἥττημα ὑμῶν ἐστιν. ἄριστον μὲν οὖν μηδένα μήτε ἀδικεῖν μήτε ἀδικεῖσθαι· οὕτω γὰρ κοινὴ πάντων ἦν 5 ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ σωτηρία. εἰ δὲ δυοῖν ἀνάγκη θάτερον, αἱρετώτερον τοῦ ἀδικεῖν τὸ ἀδικεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ ἐκβάλλει τῆς βασιλείας, τὸ δὲ ταυτὴν προξενεῖ. εἰ δὲ οὐ μόνον οὐχ αἱρεῖσθε ἀδικεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀδικεῖτε, καὶ τότε ἀδελφοὺς καὶ ὁμοπίστους· εἰς οἷον ὑμῖν τὰ τῆς τιμωρίας χωρήσει;

4 Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενη- 10 5 μένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε. πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω· οὕτως οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς δυνήσεται διακρῖναι ἀνὰ μέσον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; 6 ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ 7 ἀπίστων; ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ἐν ὑμῖν ἐστι, ὅτι 15 κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν. διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀδι- 8 κεῖσθε; διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλὰ ὑμεῖς 9 ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς. ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν;

Θευδώρου. "Βιωτικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξου- 20 "θενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τούτους καθίζετε·" καὶ ἵνα μὴ δοκῇ κελεύειν αὐτοῖς ἀληθῶς τοὺς ἁπάντων εὐτελεστέρους ἐπιζητεῖν οἵτινές εἰσι, καὶ τούτους ἐπὶ τῶν τοιούτων αἱρεῖσθαι κριτὰς, "πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν," φησὶν "λέγω·" τίνες δὲ οἱ κρίνειν ὀφείλοντες ἐπάγει. 25

Θεοδωρίτου. Ὁ πάντων εὐτελέστατος καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἔσχατος κρείττων ἐστὶ τῶν παρ' ἐκείνοις νομιζομένων ἐπιστημόνων· οὐ γὰρ τοὺς εὐτελεστάτους τῆς Ἐκκλησίας κρίνειν κελεύει· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ ἑξῆς· "πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω οὕτως· οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδὲ εἷς, ὃς οὐ δυνήσεται ἀνακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ 30 ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται· καὶ τοῦτο "ἐπὶ ἀπίστων." πολλὰ τὰ ἄτοπα ἔδειξεν· πρῶτον μὲν τὸ πιστὸν ὄντα δικάζεσθαι· τοῦτο γὰρ λέγει ἀδελφόν· εἶτα τῷ ὁμοπίστῳ·

πάντων δὲ χαλεπώτατον τὸ καὶ ἀπίστῳ κριτῇ· εἰδέναι μέντοι χρὴ ὡς οὐκ ἐναντία ταῦτα τοῖς πρὸς Ῥωμαίους γράφεσθαι· οὐ γὰρ ἀντιτείνειν κελεύει τοῖς ἄρχουσιν· τὸ γὰρ αἱρεῖσθαι ἢ παρὰ τοῖς ὁμοπίστοις δικάζεσθαι, ἐξήρτητο γνώμης τῆς αὐτῶν.

Κυρίλλου. Μικρὸν κομιδῇ καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιον τοῖς ἄγαν 5 ἐπιεικέσιν ἐν ἐκκλησίᾳ τὸ κρίνειν ἐστὶ τὰ βιωτικά. πεπαιδεύμεθα δὲ καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ Κυρίου· προσῄει μὲν γάρ τις αὐτῷ λέγων· "διδάσκαλε, εἰπὲ τῷ ἀδελφῷ μοῦ μερίσασθαι μετ' ἐμοῦ τὴν "κληρονομίαν·" ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν φησὶ, "τίς με κατέστησε "κριτὴν ἢ μεριστὴν ἐφ' ὑμᾶς;" πρέποι γὰρ ἂν μᾶλλον καὶ νουνε- 10 χεστέροις ἐν ἐκκλησίᾳ τὸ κρίνειν τὰ πνευματικά· τὸ βασανίζειν εὐτέχνως τὸν περὶ πίστεως λόγον· ἐνηρίθμηται δὲ τοῦτο τοῖς ἄνωθεν καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγαθοῖς· δίδοται γάρ τισι λόγος σοφίας καὶ λόγος γνώσεως· ἑτέροις δὲ καὶ διάκρισις πνευμάτων.

Ὠριγένους[s]. Δυσωπεῖ τοὺς ἐν Κορίνθῳ ἁμαρτάνοντας καὶ 15 ἀσχολουμένους περὶ δικαστήρια καὶ βιωτικὰς χρείας καὶ ταλαιπωρίας, καὶ φησὶν ὅτι ἐκλήθητε ἐπὶ τοῦτο, ἵνα τελειωθέντες κρίνητε Ἀγγέλους, οὐχὶ δὲ μᾶλλον δυνήσεσθαι ἐάν ποτε ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνηται κρίνειν τὰ βιωτικὰ τῶν ἀδελφῶν· "βιω- "τικὰ μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε" καὶ τὰ ἑξῆς· ἀληθῶς μὲν 20 ἐνίοτε τοιαῦτα επο[t] ἐστὶ τὰ τῶν κρινομένων, ὡς μὴ δεῖσθαι σοφοῦ τοῦ δικάζοντος· ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. γένοιτο δ' ἄν ποτε τὰ τῶν δικαζομένων, ὡς καὶ σοφοῦ δεῖσθαι δικαστοῦ. ὃ δὲ λέγω οὕτως ἔσται σαφὲς, ἐὰν οἱ δικαζόμενοι δεόνται νόμων κοσμικῶν καὶ ἐμπείρων δικαστῶν, οὐ γραφῆς οὐδὲ 25 νόμου τοῦ ἐν τῇ γραφῇ, ἀλλ' οἱονεὶ υἱῶν τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμωτέρων δοκῶσιν εἶναι. πιστοὶ ἔσονται κριταὶ οἱ ἐξουθενημένοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· καὶ ἔσται ψόγος τῶν κρινομένων, ὅτε δέονται καὶ τῶν ἐξουθενημένων μᾶλλον ἢ τῶν σοφῶν· ὁ μὲν γὰρ τῷ λόγῳ ἀκολουθῶν, εἰ καὶ δεῖται κριτοῦ, δεῖται μᾶλλον σοφοῦ, ἵνα νουθε- 30 τηθῇ ἀπὸ τῆς σοφίας τοῦ σοφοῦ εἰσφέροντος αὐτῷ λόγους οἰκοδομοῦντας.

"Τοὺς ἐξουθενημένους οὖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε[u]· "πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω οὕτως· οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν οὐδεὶς σοφὸς ὃς

[s] Œ Cod. [t] Sic. [u] Sic.

"δυνήσεται ἀνακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ;" ἐγκαλεῖ τῇ Κορινθίων ἐκκλησίᾳ, ὅτι καίτοι ἐν μέσῃ τῇ Ἑλλάδι καθεζόμενοι, σοφοὺς οὐκ εἶχον ἀληθινούς· καίτοι γε προειπὼν ὅτι πολλοὶ ἐπαγγέλλονται σοφίαν παρ' αὐτοῖς, δι' οὓς καὶ εἶπεν τὸ "ὁ δρασ-"σόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν." ἀλλ' οἱ μὲν εἰσὶ 5 σοφοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου· οἱ δὲ σοφοὶ κατὰ Θεόν. ᾔδει δὲ ὁ Παῦλος ἐκείνους· διὰ τοῦτο φησὶν οὕτως, "οὐκ ἔνι ἐν ὑμῖν σοφὸς "ὃς δυνήσεται ἀνακρῖναι ἀνὰ μέσον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ἀλλ' "ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων;" ἔχομεν ἄρχοντας τῆς ἐκκλησίας ἐφ' οὓς ὀφείλομεν ἀναφέρειν τὰς 10 ἡμετέρας κρίσεις· ἵνα μὴ καταγελώμεθα ἐν τοῖς τῶν ἐθνῶν δικαστηρίοις. "ἤδη μὲν οὖν ἥττημα ὑμῖν ἐστιν ὅτι κρίματα ἔχετε "μεθ' ἑαυτῶν·" οὐ μεμνημένοι τοῦ "διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστε-"ρεῖσθε;" ἀποστῶμεν τῶν κριμάτων, τῶν βημάτων τῶν ἐθνικῶν, τοῦ ἔχειν δίκας καὶ πράγματα. ὁ γὰρ κρίματα ἔχων μετὰ τοῦ 15 ἀδελφοῦ ἤδη ἥττηται, καὶ ὁ ἀδικούμενος νενίκηκεν· ὁ τυπτόμενος καὶ κακολογούμενος μηδὲ ἀμειβόμενος τὸν ταῦτα ποιοῦντα, νενίκηκεν· φυλάττει γὰρ τὴν ἐντολὴν τὴν λέγουσαν "διατί οὐχὶ "μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί οὐχὶ μᾶλλον ἀποστερεῖσθε; ἀλλ' "ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε· καὶ τοῦτο ἀδελφούς." πῶς μὲν 20 οὖν ὁ ταῦτα ποιῶν ἁμαρτάνει, ὅσῳ δὲ τιμιώτερον ἔστι τὸ ἀδικούμενον πρόσωπον· τοσούτῳ τὸ ἁμάρτημα χαλεπώτερον. καὶ γὰρ εἰ ἀδικεῖ τις τὸν μακάριον δυνάμει, Χριστὸν ἀδικεῖ, καὶ Χριστὸν ἀποστερεῖ· "ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ἄδικοι Θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονο-"μήσουσιν·" εἰ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἔστιν· Χριστὸς 25 δὲ ἡ δικαιοσύνη ἐστίν· ὁ δίκαιος βασιλείαν Θεοῦ κληρονομεῖ ἐν Χριστῷ δικαιοσύνῃ ὄντι· καὶ ἀκολούθως ὁ ἐν τῇ ἐναντίᾳ καταστάσει, οὗτος οὐ κληρονομεῖ βασιλείαν Θεοῦ· "μὴ πλανᾶσθε· "οὔτε πόρνοι·" μηδεὶς ὑμᾶς πλανάτω πιθανοῖς λόγοις· ἐλεήμων, χρηστὸς, φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα· 30 "πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ "Χριστοῦ· ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ "ἔπραξεν· εἴτε ἀγαθὸν εἴτε κακόν·" μηδεὶς προφασιζέσθω, νέος ἤμην, ἄγαμος ἤμην, πρὶν γυναῖκα λαβεῖν πεπόρνευκα· διατί δὲ οὐκ ἔλαβες γυναῖκα· οὐ πιστεύεις, ὅτι εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ 35

φθείρει, τοῦτον ὁ Θεός; "ἀλλ' αἴρεις τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ καὶ "ποιεῖς πόρνης μέλη;" ὁ πορνεύων εἰς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀσεβεῖ.

Φωτίου· "Βιωτικὰ μὲν οὖν ἐὰν ἔχητε κριτήρια·" τοῦτ' ἔστιν, ἐὰν χρείαν αὐτῶν ἔχητε· ἐὰν ἀνάγκη εἶναι αὐτὰ ἐν ὑμῖν· ἐὰν δὲ συστῆναι αὐτά· καὶ ἡ μὲν πρόχειρος ἔννοιά τε καὶ σύνταξις αὐτή· 5 ἔνι δὲ καὶ βαθύτεραν τὴν λέξιν διελόντα συνιδεῖν καὶ τὸ νόημα ἀναπτύξαι.

Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε 10 μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ 10 11 ἅρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ὠριγένους. "Μὴ πλανᾶσθε οὖν, οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλο- 15 "λάτραι, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν·" οὕτω δὲ οὐδὲ μοιχοί. ὁ πορνεύων φθείρει τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ· ὁ δὲ μοιχεύων, πρὸς τούτους καὶ εἰς τὸν ἄνδρα πλημμελεῖ· οὐδὲ μοιχοὶ οὖν· ἀλλ' οὐδὲ "μαλακοί·" παρακαλοῦμεν οὖν καὶ ὑμᾶς ὦ παῖδες, τηρῆσαι τὴν ἑαυτῶν ὥραν καθαρὰν, καὶ μὴ μολυνθῆναι τοιούτῳ γυναικείῳ 20 μολυσμῷ· οὐδὲ "ἀρσενοκοῖται" βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν· ἀλλ' ἀπείη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κἂν ἕνα τοιοῦτον εὑρεθῆναι. εἶτα ἐπικαταβαίνει καὶ ἐπὶ τὰ ἐλάττονα δοκοῦντα εἶναι ἁμαρτήματα λέγων· "οὔτε κλέπται·" τοῦτο δὲ ἁμάρτημα τὸ τῆς κλοπῆς· σχεδὸν πάντες οἱ στρατευόμενοι ἁμαρτάνουσι· μὴ ἀρκούμενοι τοῖς 25 ὀψωνίοις, ὡς ἐδίδαξε τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλὰ διασείοντες καὶ συκοφαντοῦντες· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ταῖς πραγματείαις ψεῦσται εἰσὶν, οὐ κληρονομοῦντες τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οὕτως δὲ καὶ οἱ ἐν ταις πραγματείαις πλεονεκτοῦντες, πλεονέκται εἰσίν· καὶ ἄλλοι μέθυσοι· ἀλλὰ καὶ λοιδόρους φησὶ μὴ κληρονομεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ 30 Θεοῦ· μηδενὸς οὖν βασιλεύει ἡ ἁμαρτία· δεῖ γὰρ καθαρὰν εἶναι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ πάντων ἁμαρτημάτων καὶ πταισμάτων, ἵνα ὁ Θεὸς βασιλεύῃ.

Θεοδωρίτου. Ἵνα δὲ μὴ τῶν πρὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος

μνημονεύοντες ἀπαγορεύσωσι τὴν σωτηρίαν ἀναγκαίαν, ἐπήγαγεν, "καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιασθῆτε· ἀλλ' "ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ Πνεύ-"ματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν·" σαφῶς ἔδειξε τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν ἰσότητα· συνέταξεν δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὴν 5 μνήμην· τῇ γὰρ ἐπικλήσει τῆς Τριάδος ἁγιάζεται τῶν ὑδάτων ἡ φύσις, καὶ χορηγεῖται τῶν ἁμαρτημάτων ἡ ἄφεσις.

Θεοδώρου. Ταῦτα γάρ φησιν· εἰ καὶ πρότερον ἐπράττετε· ἀλλὰ νῦν τετυχηκότες ἁγιασμοῦ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ, διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως, μετὰ πάσης ἀποφεύγειν προσήκει 10 τῆς σπουδῆς.

Θεοδωρίτου. Εἶτα πάλιν τὸν περὶ τῆς πορνείας ἀνέλαβεν λόγον· ὡς εἶναι κατὰ παρέκβασιν κείμενα τὰ πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας μὲν, οὐκ ἐμμένοντας δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κριτηρίοις καὶ φησὶ "πάντα μοι ἔξεστιν." 15

12 Πάντα μοι ἔξεστιν· ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. πάντα μοι ἔξεστιν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος. 13 τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ 20 14 σώματι· ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρεν, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Θεοδωρίτου. "Πάντα μοι ἔξεστιν;" κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον· εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν, "ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει·" οὕτω δὲ καὶ τὰ ἑξῆς· "πάντα μοι ἔξεστιν; ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθή-25 "σομαι ὑπό τινος." τοῦτο λέγει ὅτι οὐκ ὑπὸ τῷ νόμῳ πολιτεύει, καὶ ὅτι αὐτεξούσιος εἶ, καὶ αὐθαίρετον ἔχεις τὴν γνώμην· ἀλλ' οὐ λυσιτελεῖ σοι πανταχοῦ κεχρῆσθαι· ὅτ' ἂν γάρ τι τῶν ἀτόπων ἐπιτελέσῃς, ἀποβάλλεις τὴν ἐξουσίαν, καὶ δοῦλος γίνῃ τῆς ἁμαρτίας. 30

Θεοδώρου. Ἀλλὰ τοῦτο φῂς, φησὶν, ὅτι "πάντα μοι ἔξεστιν·" εἶτ' αὐτὸς ἐπιφέρει, "ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει·" οὐκ ἀνελὼν τὸ ἐξεῖναι τέως· ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν τῇ ἐξουσίᾳ κεχρῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα συμφέρει· δῆλον ὡς οὐ πᾶσι χρηστέον. ἀλλὰ τοῖς

ὠφελοῦσι μόνοις· εἶτα πάλιν τὴν ἀντίθεσιν τεθεικὼς, ἑτέρως αὐτὴν μεθώδευσε· "πάντα μοι ἔξεστιν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι "ὑπό τινος." ὁρῶ γάρ φησιν οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν μοι σωζομένην ἀκέραιον, ἄνπερ δὴ πᾶσιν ἁπλῶς ὑπάγωμαι, μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τὴν χρῆσιν αὐτῶν ποιούμενος· οὕτω δὲ κατὰ συγχώρησιν τοῦ 5 πάντα ἐξεῖναι τὸ καὶ πάντα πράττειν ἀνελὼν δεῖ· οὕτω δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ πάντα ἔξεστιν· ἀλλ' ὅσα μὴ νόμῳ τινὶ ποιεῖν κεκωλύμεθα· κατὰ παράθεσιν, τινὰ μὲν ἐν ἡμῖν, τινὰ δὲ οὐκ ἐν ἡμῖν, ἀποφαίνων.

Ὠριγένους. Ὑπὲρ ἄνω ὧν ἔλαβον[x] ἐξουσίαν· ἃ καὶ ποιή- 10 σαντες οὐχ ἁμαρτησόμεθα· οὕτω γὰρ φιλοτιμότεροι πολιτευόμενοι πολιτεύονται· "μὴ οὐκ ἔχομεν" γάρ, φησιν ὁ Ἀπόστολος, "ἐξουσίαν "φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα "περιάγειν· ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου "καὶ Κηφᾶς; ἢ νόμῳ ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν μὴ 15 "ἐργάζεσθαι;" ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· οὐκ οὖν ἐξῆν μὲν τῷ Ἀποστόλῳ ταῦτα πάντα ἐν τοῖς τόποις οἷς παρεθέμην. συνεξετάζων δὲ αὐτὰ τῷ αὐτοῦ συμφέροντι καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἑώρα ὅτι ἔξεστι μέν. ἐὰν ποιήσῃ, οὐχ ἁμαρτήσεται· κρεῖττον δὲ ποιεῖ οὐ χρησάμενος τῇ ἐξουσίᾳ. καὶ πάλιν· πάσῃ 20 παρθένῳ ἔξεστι γαμεῖσθαι· ἀλλ' ἡ καλὴ καὶ ἀγαθὴ οὐχ ὡς μὴ ἐξὸν γαμεῖν ἀπέχεται τοῦ γαμεῖν· ἀλλ' ἀναβᾶσα τὴν ἐξουσίαν καὶ βουλομένη καθαρὰ εἶναι, καὶ τῷ σώματι καὶ τῷ Πνεύματι παρθενεύει· ἀλλὰ καὶ ἀνδρὸς τελευτήσαντος, οὐ κεκώλυται[y] ἡ διγαμία παντελῶς· ἐὰν γάρ φησιν ὁ ἀνὴρ ἀποθάνῃ· ἐλευθέρα ἐστὶν 25 ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ· ἀλλ' ἀκούσασα ἡ καλὴ γυνὴ μακαριωτέρα ἐστὶν, ἐὰν οὕτως μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην. οὐ κέχρηται τῇ ἐξουσίᾳ. "πάντα μοι ἔξεστιν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξου- "σιασθήσομαι ὑπό τινος." ἔχει τι ὁ λόγος ὑψηλότερον· εἰ γὰρ "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς 30 "ἀρχὰς καὶ πρὸς τὰς ἐξουσίας·" ὅτ' ἂν ἡ ἐξουσία κρατήσῃ, ἐξουσιάσθην ὑπ' ἐκείνης· ἐὰν δὲ πᾶσαν ἐξουσίαν νικήσω, οὐκ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος.

Σευηριανοῦ. Οὐ προσώπου λέγει, ἀλλὰ πράγματος ἀπὸ τοῦ

[x] ἔλαβων Cod. [y] οὐκ ἐκώλυται Cod.

περὶ τούτων γὰρ ὁ λόγος "τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία "τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει."

Ἰωάννου[z]. Κοιλίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν γαστέρα, ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν λέγει· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ "ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία," οὐ περὶ τοῦ μέλους λέγων, ἀλλὰ περὶ τῆς ἀδηφαγίας. τί δέ ἐστι "τὰ 5 "βρώματα τῇ κοιλίᾳ;" τὰ βρώματά φησι πρὸς τὴν γαστριμαργίαν ἔχει φιλίαν, καὶ αὕτη πρὸς ταῦτα· καὶ οὐ δύναται πρὸς τὸν Χριστὸν ἡμᾶς ἄγειν· ἀλλὰ πρὸς ταῦτα ἕλκει· πάθος γὰρ χαλεπὸν καὶ θηριῶδές ἐστιν· καὶ δούλους ποιεῖ, καὶ ταύτῃ διακονεῖσθαι παρασκευάσει· "ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει·" 10 οὐ τὴν γαστέρα λέγων, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν· οὐδὲ τὴν τροφὴν ἀλλὰ τὴν τρυφήν· πρὸς γὰρ ἐκεῖνα οὐ δυσχεραίνει· ἀλλὰ καὶ νομοθετεῖ περὶ αὐτῶν λέγων οὕτως· "ἔχοντες τροφὰς καὶ "σκεπάσματα· τούτοις ἀρκεσθησόμεθα·" τινὲς δὲ φασὶν ὅτι προφητεία τὸ εἰρημένον ἐστὶ, τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατάστασιν 15 δηλοῦσα· καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ φαγεῖν οὐδὲ πιεῖν· εἰ δὲ τὸ σύμμετρον ἕξει τέλος, πολλῷ μᾶλλον τῆς ἀμετρίας ἀπέχεσθαι δεῖ.

Ὠριγένους[a]. Μὴ νομίσῃς ὅτι ὥσπερ ἡ κοιλία γέγονεν τοῖς βρώμασι καὶ τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ. οὕτω καὶ τὸ σῶμα γέγονε διὰ συνουσιασμόν· εἰ θέλεις τὸν προηγούμενον λόγον μαθεῖν διὰ τί 20 γέγονεν, ἄκουε· ἵνα ναὸς ᾖ τῷ Κυρίῳ· καὶ ἵνα ἡ ψυχὴ ἁγία καὶ μακαρία οὖσα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὡσπερεὶ θεραπεύουσα, ἱερεὺς γένηται τοῦ ἔνδον Ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὁ Ἀδὰμ γὰρ σῶμα εἶχεν ἐν τῷ παραδείσῳ· ἀλλ' ὅμως ἐν αὐτῷ τῷ παραδείσῳ οὐκ ἔγνω Ἀδὰμ Εὔαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτε ἐξεβλήθη μετὰ 25 τὴν παρακοήν· ταῦτα δὲ λέγω οὐ περιγράφων τὸν γάμον· οἶδα γὰρ ὅτι εἴ τις οὐκ ἐγκρατεύεται, γαμεῖν ὀφείλει· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμεῖν, ἢ πυροῦσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ συγκεχώρηται τὸ πρᾶγμα· οὐ προηγουμένως, ἀλλὰ δι' ἀσθένειαν· τὸ γὰρ προηγούμενον ἁγνεύειν καὶ καθαρεύειν καὶ σχολάζειν τῇ προσευχῇ. 30

Θεοδωρίτου. Κεφαλὴν ἡμῶν πολλάκις τὸν Κύριον προσηγόρευσεν· τούτῳ τοίνυν ὡς κεφαλῇ συνῆπται τὸ σῶμα· οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ γαστὴρ τροφῆς δοχεῖον ἐγένετο· οὕτως τὸ σῶμα διὰ τὴν πορνείαν δεδημιούργηται· "ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρεν· καὶ

[z] Ψ Cod. [a] Ꝍ Cod.

"ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ·" μὴ καταφρονήσῃς ὡς νεκροῦ τοῦ δεσπότου· ἐγήγερται γάρ· ἐγερεῖ δὲ ἡμᾶς ὁ τοῦτον ἐγείρας Θεὸς, τῇ τοῦ ἐγερθέντος δυνάμει· ἐδίδαξε τοίνυν σαφῶς ὡς ἠγέρθη μὲν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἐγερεῖ δὲ ἡμᾶς ὡς Θεός.

Θεοδώρου. Οὐδὲ συγκαταλύεσθαι τῷ παρόντι βίῳ τὸ ἡμέ- 5 τερον νομίζομεν σῶμα· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἀναστήσας, καὶ ἡμᾶς ἀναστήσει πάντως· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ἐξουσίαν ἔδωκεν, ἀπό τε τοῦ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ παύεσθαι πάντως· οὕτως ἐπὶ τοῦ πορνεύειν τὸ μὴ ἐξεῖναι συνέστησεν, ἀπό τε τοῦ μὴ πρὸς τοῦτο γεγενῆσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ σῶμα μετὰ τὴν ἀνάστασιν 10 ἔσεσθαι πάλιν.

Ἰωάννου[b]. Σφόδρα εὐκαίρως ἐνταῦθα τῆς ἀναστάσεως ἀνέμνησεν, ταῖς ἐλπίσιν ἐκείναις καταστέλλων τῆς ἀδηφαγίας τὴν τυραννίδα· καὶ μονονουχὶ λέγων, ἔφαγες, ἔπιες ἀσώτως· καὶ τί τὸ πέρας; οὐδέν· ἀλλ' ἡ φθορὰ μόνη. 15

Ὠριγένους. Τοῦ γὰρ ἤδη ἐγερθέντος μετὰ Χριστοῦ καὶ συμμόρφου γενομένου τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ καὶ τῇ καινότητι τῆς ζωῆς, τὸ σῶμα ὀφείλει εἶναι οὐδενὸς ἢ τοῦ Κυρίου.

Οἰκουμενίου. Ἦ καὶ ἔτι νηπίοις οὖσιν ἔδει συγκαταβαίνειν καὶ πρὸς τὴν νηπιότητα αὐτῶν λαλεῖν. 20

Φωτίου. Εἰ μὲν ἁπλῶς βρώματα τὴν τροφὴν δεῖ ἐκλαβεῖν, καὶ κοιλίαν τὴν ὑποδοχὴν τῶν σιτίων, ἄμεινον εἰς προσαγόρευσιν τοῦ μέλλοντος ἐκδέχεσθαι τὸ ἐπαγόμενον· οἷον, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει· τοῦτ' ἔστιν ἀλλὰ ταῦτα ἐν τῇ ἀναστάσει ἀργὰ καὶ ἀχάριστα ἔσται, εἰς ἀφθαρσίαν ἡμᾶς τοῦ 25 Θεοῦ μεταστοιχιοῦντος· καὶ μήτε τροφῆς δεῖσθαι, μήτε πρὸς ὑποδοχὴν σιτίων παρασκευάζοντος· καὶ εἴη ἂν καὶ ὁ νοῦς τοῦ τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι τοιούτως· ἀλλήλων ἐστὶ φησὶν, ἐρεθιστικὰ καὶ ἐπιζητικά· ἥτε γὰρ ἐν τῇ κοιλίᾳ ὄρεξις ἐπιζητεῖ τὰ σιτία· τὰ δὲ σιτία τὰ ἐν ἡμῖν πάλιν ὄρεξιν 30 ἐρεθίζει καὶ διεγείρει· ὁ δὲ Θεὸς, φησὶν, ἄμφω ἐν τῇ ἀναστάσει ἄργα καὶ ἄχρηστα ἀποδείξει· οὐ χρὴ οὖν περὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι ἀχρήστων λίαν σπουδάζειν· εἰ δὲ βρώματα μὲν τὸ ἀκό-

[b] Ψ Cod.

ρεστον τῶν βρωμάτων, κοιλίαν δὲ τὴν ἀπληστίαν τῆς κοιλίας ἐκληψώμεθα· οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ ταῦτα δηλοῦσθαι ὑπὸ τῶν λέξεων, οὐ προαγορεύσεως ἔννοιαν δίδωσι τὸ ἐπαγόμενον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀρᾶς καὶ δίκης· καταργήσει αὐτὰ, φησὶν, ὁ Θεός· ἀπελάσει ταῦτα ἀφ' ἡμῶν ἐκδιώξει τὴν ἀδηφαγίαν καὶ γαστριμαργίαν· ἐλευθέρους τούτων ἀποδείξει τῶν κακῶν· εἰ δὲ ἀρὰς αὐτοῖς ἐπάγομεν, καὶ ἑαυτοὺς τούτων ἐλευθερωθῆναι εὐχόμεθα· πῶς οὐχὶ βδελυξόμεθα;

15 Οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστιν; ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης 16 μέλη; μὴ γένοιτο. οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν; ἔσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο 17 εἰς σάρκα μίαν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν Πνεῦμά 18 ἐστι· φεύγετε τὴν πορνείαν. πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. *Μέλη Χριστοῦ πάντες ὑμεῖς, οἱ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσεως τὴν πρὸς αὐτοὺς δεξάμενοι συνάφειαν, ἐλπίδι τοῦ καὶ ἀναστήσεσθαι ὁμοίως αὐτῷ.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Οὐ καθάπερ νύμφη νυμφίῳ συνήφθητε τῷ Χριστῷ;*

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. *Ψυχῆς ὄργανα ἐστὶ τὰ ἀνθρώπων σώματα· καὶ ἀρχούσης τῆς ψυχῆς, ὑπηρετεῖται τὸ σῶμα, καὶ χρῆται αὐτῷ εἰς ἃ βούλεται· ἰδίως δὴ ὁ λόγος θέλει ἡμῶν τὰ σώματα μηκέτι ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖσθαι τῆς ἡμετέρας· ἀλλ' ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· διὸ λέγει ὁ Παῦλος· "ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·" μέλη οὖν τότε γίνεται Χριστοῦ, ὅτι πάντα κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον κινοῦμεν.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Πῶς ἂν εἶεν μέλη Χριστοῦ τὰ ἡμῶν; ἔχομεν αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς αἰσθητῶς τε καὶ νοητῶς· κατοικεῖ μὲν γὰρ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ Πνεύματος· μετεσχήκαμεν δὲ καὶ τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκός. ἡγιάσμεθά τε διττῶς, καὶ κατῴκηκεν ἐν ἡμῖν ὡς ζωὴ καὶ ζωοποιὸς, ἵνα τὸν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐπισκήψαντα θάνατον καταργήσῃ δι' ἑαυτοῦ. εἰ τοίνυν αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ*

τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας· ἡμεῖς ἄρα ἐσμὲν οἱ καθέκαστα μέλη· ὅτ' ἂν οὖν εἰς ἀτόπους ἡδονὰς καταπίπτωμεν, τότε δὴ τότε πλημμελήσομεν εἰς αὐτὸν, οὗ καὶ γεγόναμεν μέλη· πόρνας γὰρ ὥσπερ τὰ αὐτοῦ χαρισόμεθα.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Σφοδρα τὸ παράνομον ηὔξησε, μέλη Χριστοῦ τὰ 5 ἡμέτερα σώματα προσαγορεύσας· οὐκ ἔτι σά φησίν ἐστιν, ἀλλὰ Χριστοῦ· πῶς τοίνυν αὐτὰ μέλη πόρνης ποιεῖς; εἶτα τούτου διδάσκει τὸν τρόπον· "οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν "σῶμά ἐστιν; ἔσονται γὰρ," φησὶν, "οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· "ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν Πνεῦμά ἐστιν." οὐκ ἀπεικότως 10 τὸ περὶ τῆς γαμικῆς συναφείας εἰρημένον τέθεικεν ἐπὶ τῆς πορνείας· ἓν γὰρ καὶ τοῦτο κακεῖνο τῇ φύσει τοῦ πράγματος· τὸ δὲ ἔννομον καὶ παράνομον δείκνυσι, τὴν διαφόραν λέγει οὖν· ἐὰν συναφθεὶς τῷ Κυρίῳ πάλιν πρὸς ἐκεῖνον ἀπέλθῃς· εἰς αὐτὸν χωρεῖ τὸν δεσπότην ἡ παροιμία· τὰ μέλη γὰρ αὐτοῦ προσάγεις τῃ 15 πόρνῃ, καὶ ἀποφαίνεις μέλη πόρνης.

"Φεύγετε τὴν πορνείαν." οὐκ εἶπεν μισεῖτε καὶ ἀποστρέφεσθε· ἀλλὰ φεύγετε· εἰδὼς τὴν τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὀξύτητα· διδάσκει δὲ καὶ τὸ τοῦ πράγματος μυσαρόν· "πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ "ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον 20 "σῶμα ἁμαρτάνει·" μυρία γάρ τις ἕτερα ἁμαρτάνων, καὶ ὅρκους παραβαίνων, καὶ βλασφημίᾳ μολύνων τὴν γλῶσσαν, καὶ σφετεριζόμενος τὰ μηδαμόθεν προσήκοντα· οὐ τοσαύτην αἴσθησιν λαμβάνει τῆς ἁμαρτίας· ὁ δὲ τῆς ἀσελγείας δοῦλος γεγενημένος, εὐθὺς μετὰ τὴν ἁμαρτίαν αἰσθάνεται τοῦ κακοῦ, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα 25 βδελύττεται· διά τοι τοῦτο καὶ λουτροῖς κεχρημένοι ἀπορρύπτουσι τὸ σῶμα, ἐκβάλλειν οὕτω πῶς τὸ μῦσος ὑπολαμβάνοντες.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Τὰ μὲν λοιπὰ φησὶν ἁμαρτήματα ἕτερα βλάπτειν δοκεῖ· τοῦτο δὲ πρὸ τῶν λοιπῶν πάντων τὸν διαπραττόμενον· τὸ οἰκεῖον γὰρ οὗτος μολύνει σῶμα. 30

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Ὅπερ ἂν τις ἁμάρτῃ πρὸς τὸ τρέφειν ἢ ἀμφιεννύναι τὸ σῶμα ποιεῖ καὶ κατακοσμεῖν καὶ τὴν χρείαν αὐτῷ πληροῦν καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ σώματος· ὁ μέντοι τῇ πόρνῃ[d] κολλώ-

[d] πορνείᾳ Cod.

μενος ἓν σῶμα αὐτῇ ποιῶν τὸ ἴδιον σῶμα, ὑβρίζει αὐτὸ καὶ ἀτιμάζει.

Ὠριγένους. Ζητήσει τις, εἰ πᾶν ἁμάρτημα ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν· ἐρεῖ γάρ τις· ἁμάρτημά ἐστι τὸ μεθύειν· ἁμάρτημά ἐστι τὸ ἑαυτὸν ἐξάγειν ἐκ τοῦ βίου δι' ἀγχόνης, διὰ κρημνοῦ· 5 ἆρ' οὖν ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι καὶ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα; ἀλλ' εὐγνωμόνως δεῖ ἀκοῦσαι, πῶς εἴρηται τοῦτο· ἀφορμὴν δὲ ληψόμεθα τοῦ νοῆσαι τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐκ τοῦ Λευϊτικοῦ[e]· ἐκεῖ γὰρ λέγεται ὅτι ἐκ τῆς ῥύσεως συνέστηκεν τὸ σῶμα αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν ἡ σύστασις[f] τοῦ σώματος ἀπὸ σπερμάτων ἐστί· διὰ τοῦτο ἁμαρ- 10 τάνων κατὰ τὴν πρόρρυσιν[g] τῶν σπερμάτων, εἰς τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ ἁμαρτάνει· καὶ ἔστιν ἡ ἁμαρτία αὕτη ἀπὸ τούτων γινομένη, ἀφ' ὧν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως τοῦ σώματος.

Κυρίλλου. Τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν διὰ τῆς ἁγνείας Χριστοῦ μέλη μεμενηκότα μεθέξουσι πάντως τῆς παρ' αὐτοῦ ζωῆς 15 τε καὶ δόξης μετασχήματι· εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ[h]· εἰ δὲ γένοιτο πόρνης μέλη· πῶς ἂν λάβοι τὸν μετασχηματισμὸν καὶ τὴν τῆς πρὸς αὐτὸν συμμορφίας λαμπρότητα νοητήν;

Οἰκουμενίου. Ἢ ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἐκ ψυχικοῦ 20 πάθους γίνεται· οἷον ὀργῆς ἐπὶ ἀνδροφόνῳ· κενοδοξίᾳ ἐπὶ τῶν πλουτεῖν ἐθελόντων· ἡ δέ γε πορνεία ἐξ αὐτοῦ τοῦ σώματος τὰς πηγὰς ἔχει τῆς ἐπιθυμίας· ἐξᾶραι δὲ ἐβουλήθη τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ περὶ αὐτοῦ πρόσκειται ἡ παραίνεσις αὐτῷ· οὐ γὰρ πάντως πάντων χεῖρον ἡ πορνεία. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶπεν εἰς τοῦτο πλείους ἑρμηνείας ὁ ἐν ἁγίοις Σευηριανὸς τεύχει νζ' λόγῳ γ' κεφαλαίῳ ιθ'.[i] ταύτην τε αὐτὴν εἰπὼν τῇ τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου καὶ ἄλλην· ὅτι φησὶν ὁ πορνεύων. εἰς τὴν ἰδίαν σύστασιν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρωπίνου κατασκευὴν πλημμελεῖ· ἐνυβρίζων εἰς τὸ τοῦ σώματος 30 ἡμῶν ἐργαστήριον· καὶ ἄλλην, ὅτι σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη Χριστοῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος· ὁ οὖν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα πλημμελῶν· εἰς Χριστὸν πλημμελεῖ, τὴν κεφαλὴν ἡμῶν· οὗ καὶ ναός ἐστι τὸ

[e] xv. 3. [f] στύσασις Cod. [g] πρόρισιν Cod. [h] Excidit aliquid.
[i] νζ' λόγῳ γ' κεφαλαίῳ ιθ'. om. Cod. cum lacunæ indicio. Suppl. ex edd.

σῶμα μετὰ πάντων· καὶ ταῦτα δέξαι εἰ βούλει· ἐξᾶραι βουλόμενος τὸ τῆς πορνείας ἁμάρτημα, τοιοῦτόν τινα λέγει σκοπὸν, ὅτι μυρίων ἄξιος τιμωριῶν ὁ πόρνος· ὁ γὰρ τοῦ μολυσμοῦ τοῦ ἰδίου σώματος μὴ φειδόμενος, πῶς ἄλλους φείσοιτο; ὁ γὰρ ἑαυτῷ κακὸς, τίνι ἀγαθός; 5

Καὶ ἄλλως. γέγραπται περὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς, "ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·" ὁ οὖν μὴ νόμῳ ἐπιτετραμμένος καὶ θείῳ γάμῳ, ἀλλὰ πορνεύων, δέον ἔχειν τίμιον γάμον καὶ κοίτην ἀμίαντον, ἐκ τῆς πορνείας καὶ τῆς ἔνθεν ἀκαθαρσίας ἐνυβρίζει τόν τε γάμον καὶ τὴν γυναῖκα. ὁ δέ γε τοῦτο ποιῶν, εἰς ἴδιον σῶμα 10 ἁμαρτάνει, εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνων· ἥτις ἓν σῶμά ἐστι μετὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ σῶμά ἐστι τοῦ ἀνδρὸς καθὰ πλευρὰ αὐτοῦ ἐστιν, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐλήφθη· τὴν τελευταίαν νομίζω καλλίστην εἶναι· ἀνελλιπῆ γὰρ τὴν τοῦ ῥητοῦ διάνοιαν σώζει· εὑρίσκεται γὰρ οὕτως πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν πράξῃ ἄνθρωπος, ἐκτός ἐστι τῆς πρὸς τὴν 15 γυναῖκα ἐπὶ μίξει παροινίας καὶ ἀκαθαρσίας· ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὴν γυναῖκα ἁμαρτάνει, ἀκαθαρσίας αὐτὴν ἀναπιπλὰς καὶ αἰσχρότητος· ἔστι πρὸς τούτοις ἅπασι καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἑρμηνεία ἐν τῷ περὶ σεμνοῦ γάμου. πρὸς ὅλοις τούτοις ἑρμήνευσέ τις καὶ οὕτως· πρὸς ἁβροδιαίτους καὶ φιλοσάρκους γράφων ὁ Παῦλος· 20 τῇ αὐτῶν φιλοσαρκίᾳ συνεργῷ ἐχρήσατο πρὸς τὴν τῆς πορνείας παραίτησιν τοῦτο λέγων, ὅτι τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα ψυχὴν ἀδικεῖ, καὶ εἰς αὐτὴν μόνην τὴν βλάβην παραπέμπει· ὁ δέ γε πορνεύων σὺν τῇ ψυχῇ καὶ τὸ σῶμα ἀδικεῖ, φθείρων αὐτὸ καὶ ἐκδυναμῶν, καὶ τὸν ψυχικὸν καὶ ζωτικὸν καθαιρῶν νοῦν[i]· ὡσεὶ εἶπεν, φείσασθε 25 κἂν τοῦ σώματος ὑμῶν, ὃ περιέπετε καὶ θάλπετε, καὶ οὗ πρόνοιαν πλείστην ποιεῖσθε· (ἐρωτηματικῶς) τί γὰρ ὁ φθόνος; οὐ τήκει τὸ σῶμα; τί οὖν μονὴν τὴν πορνείαν τοῦτο ποιεῖν φησίν[k];

Τοῦ αὐτοῦ. Λίαν ἀσφαλῶς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος. φησὶ γὰρ, "πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός 30 "ἐστιν·" ὁ δὲ φθόνος οὐ γίνεται παρ' ἡμῶν· ἀλλ' ἐνεργεῖται εἰς ἡμᾶς· πάσχομεν οὖν, ἀλλ' οὐ ποιοῦμεν τὸν φθόνον· καὶ πάθος ἐστὶν, ἀλλ' οὐκ ἐνέργεια· περὶ ἐνεργείας δὲ νῦν ὁ λόγος τῷ Ἀπο-

[i] τόνον Edd. [k] φῂς ποιεῖν; Edd.

στόλῳ· φησὶ γὰρ "πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἂν ποιήσῃ ἄνθρωπος·" οὐ μὴν περὶ πάθους.

Ἰωάννου[1]. Πάλιν ἐπὶ τὴν προκειμένην ἦλθεν παραίνεσιν τὴν κατὰ τῆς πορνείας· ὅρα δὲ οὐκ εἶπεν ζεύξω πόρνῃ· ἀλλ' ὅπερ ἦν φρικῶδες τὸ ἆραι τὰ ἑαυτοῦ μέλη τοῦ εἶναι Χριστοῦ, καὶ ποιῆσαι 5 εἶναι πόρνης.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἰς μαρτυρίαν φέρει τὴν παλαιάν· πῶς δὲ ἔσονται εἰς σάρκα μίαν; ὅτι ἡ σύνοδος οὐκ ἀφίησι τοὺς δύο εἶναι δύο, ἀλλ' ἕνα ποιεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅρα πῶς διὰ γυμνῶν τῶν ὀνομάτων τῆς πόρνης 10 καὶ τοῦ Χριστοῦ προσάγει τὴν κατηγορίαν, δεινοποιῶν αὐτήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὅτι, φησὶν, ὁ τοιοῦτος, κἂν σῶμα περίκειται, Πνεῦμα γίνεται μόνον, τὸ μηδὲν ποιεῖν σαρκικόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς πορνείας, φησὶν, ὅλον μολύνεται τὸ σῶμα· ὅθεν καὶ ἐπὶ βαλανεῖα τρέχειν ἔθος τοῖς πορνεύουσιν· ὁ 15 δέ γε ἀνδροφόνος καὶ ἅρπαξ, χεῖρα μολύνουσι μόνον· τὸ δὲ "φεύγετε" τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποχὴν δηλοῖ.

Φωτίου. "Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά ἐστι·" μονοειδής ἐστιν, ὅλος γίνεται πνευματικὸς τῇ πρὸς τὸν Κύριον ἑνώσει· οὐκ ἐπισύρεται τὰ σαρκικὰ πάθη, οὐδὲ σχίζεται εἰς διπλόν τινα, 20 Θεῷ δουλεύων καὶ μαμωνᾷ· ἀλλ' ὅλος ἑνιαῖός ἐστι καὶ ὅλος πνευματικός· εἰς ἑνότητα συναγόμενος Πνεύματος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ σῶμα ἁμαρτάνει· αὐτὸς μερίζει τὸ ἴδιον σῶμα· καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀλλ' οὐκ εἰς ἄλλην τὴν ἀδικίαν ἐπιδείκνυται· ὅπερ ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐστὶν εὑρεῖν 25 ἁμαρτημάτων· πάντες γὰρ ἄλλους βλάπτοντες ἁμαρτάνουσιν, ὁ δὲ πορνεύων ἑαυτὸν βλάπτει καὶ κακοποιεῖ.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Ἡ ἐπαγωγὴ δείκνυσι τὴν ἔννοιαν τοῦ προτεταγμένου αὐτοῦ ῥητοῦ τοιαύτην εἶναι· εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. οἷον εἰς αὐτὸ, φησὶ, τὸ ἴδιον τοῦ δεσπότου σῶμα· καὶ γὰρ 30 ἐπάγει "ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ Ἁγίου "Πνεύματός ἐστιν;" καὶ πάλιν· "καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν." καὶ πρὸ βραχέος "οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη τοῦ

[1] Ϙ Cod.

"Χριστοῦ;" ὥστε ὁ πορνεύων εἰς τὰ ἴδια μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ πλημμελεῖ· τί οὖν, φησὶν, οἱ λοιπὰς πλημμελοῦντες ἁμαρτίας· οὐχὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα πλημμελοῦσιν; καὶ φαμὲν ὅτι οὐχ οὕτως· εἰ γὰρ καὶ διά τινος μέλους ὁ κλέπτων ἢ ὁ φονεύων τὴν 5 ἁμαρτίαν ποιεῖ, ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὸ αὐτοῦ μέλος τὴν ἁμαρτίαν ποιεῖ· ἀλλ' ἐκτὸς αὐτὴν καὶ εἰς ἄλλον τινὰ κακουργεῖ· ὁ δὲ πορνεύων, καὶ διὰ τῶν μελῶν ὥσπερ ἐκεῖνοι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέλη καὶ ὅλον τὸ σῶμα τὴν βλάβην καὶ τὴν ἀδικίαν ἐπιδείκνυσιν.

Εἰς τὸ αὐτὸ Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου. Καὶ πρώτην μὲν 10 ταύτην οὐκ εἶπεν διὰ τοῦ σώματος ἁμαρτάνειν, ὅπερ οἱ πολλοὶ νομίζοντες πράγματα παρέχουσι τοῖς ἑρμηνεύουσιν· ἀλλ' εἰς αὐτὸ ἁμαρτάνει· εἰς αὐτὸ σφάλλει· αὐτὸ μολύνει· αὐτὸ ἐναγὲς ἀποφαίνει· ὡς ἂν τις εἴποι· ὁ δεῖνα ἑαυτὸν ὑβρίζει, ἄλλον δοκῶν ὑβρίζειν· νῦν γὰρ βλέπει τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος οὐ πρὸς μετὰ 15 ταῦτα ἑψομένην τῷ ἁμαρτήματι τιμωρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐν τῇ πράξει γινομένην τῷ σώματι ἐκ τῆς συμπλοκῆς ὕβριν, τοῦτ' ἔστιν τὸν μολυσμόν· ὁ μὲν γὰρ φονεύων, ἄλλον φονεύει· ὁ δὲ πορνεύων ἑαυτὸν καθυβρίζει· καὶ ὁ τὰ ἄλλα πταίσματα δρῶν, εἰς ἄλλον δρᾷ· ὁ δὲ λαγνεύων ἑαυτὸν καταισχύνει· ἑαυτὸν μιαίνει· ὅθεν καὶ 20 ἀπολούονται τὸν μολυσμὸν ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀτοπίαν βδελυττόμενοι· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πλημμελήματα, καὶ εἰς τὸν ἀδικούμενον βλέπει· τοῦτο δὲ εἰς τὸν ἀδικοῦντα· τὰ ἄλλα ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστι τοῦ δρῶντος· τοῦτο δὲ τὸν δρῶντα μολύνει· ἐν τοῖς ἄλλοις ἄλλους ἀδικεῖ· ἐν δὲ τῇ πορνείᾳ ἑαυτόν. 25

Εἰ δὲ καὶ δευτέραν βούλει σοι ἀνοιγῆναι θύραν· ἐννόει, ὅτι ἐπειδὴ πολλάκις ἀνθρώπῳ οὐ συγγνώμης μεῖζον ἔχοντι ἐλάττονα παραινοῦντες λέγομεν, ἀδελφὲ, ἀπόστηθι τούτου τοῦ νοσήματος· τοῦτο πάντων ἐστὶν κάκιον· οὐκ ἐπειδὴ πάντα ὑπερβαίνει· ἀλλ' ὅτι κακείνου αὐτὸν ἀπαλλάξαι βουλόμεθα· μήποτε καὶ ὁ Ἀπόστολος 30 ἐπὶ τῆς πορνείας τοῦτο ἔφη· τὸν γὰρ πορνεύσαντα παρὰ Κορινθίοις σωφρονῆσαι βουλόμενος, ταύτην ἔρρηξε τὴν φωνήν. εἰ δὲ καὶ τρίτην· ἐννόει, ὅτι ὥσπερ ὁ εἰς θάλασσαν σῖτον ἢ ἕτερον ῥίπτων σπέρμα εἰς τὸν σπόρον ἁμαρτάνει, κωλύων αὐτὸν εἰς γέννησιν ἐλθεῖν· οὕτω καὶ ὁ εἰς ἑτέραν ῥίπτων τὸ ἑαυτοῦ σπέρμα εἰς τὸ 35

οἰκεῖον σῶμα ἁμαρτάνει· ἐκείνης οὐ τεχθὲν ἀναιρούσης μόνον ἀλλὰ καὶ τεχθῆναι κωλυούσης· εἰ δὲ καὶ τετάρτην· ἐννοεῖν χρὴ, ὅτι ἡ δρᾷ καὶ πάσχει· εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔπαθεν, οὐκ ἂν ἔρρευσεν· εἰ δὲ ἔρρευσεν, ἐφθάρη· εἰ δὲ ἐφθάρη, ὑβρίσθη· ἀμέλει ἐπ' οὐδεμίᾳ ἄλλῃ πράξει, ἢ ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα συνόδῳ λέγεται, ἐφθάρται τὴν παρθένον καὶ τὸν νεανίσκον πειραθέντας· εἰ δὲ καὶ πέμπτην· ἐννόει, ὅτι τῷ πόρνῃ συνερχομένῳ, εἰ τεχθείη παιδίον, εἰς πορνεῖον ἀνατρέψεται· καὶ ὁ ὁρῶν μετὰ ταῦτα λέξει, ὄντως ἑαυτὸν ἐκεῖνος ἠδίκησεν· ἰδοὺ γὰρ τὸ σπέρμα, μᾶλλον δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ πορνεύει· εἰ δὲ καὶ ἕκτην· ἐπίστησαι, ὅτι εἰ δούλῃ τίς κοινωνήσειεν, δοῦλος ἔσται τὸ τικτόμενον· πῶς οὖν οὐκ εἰς ἑαυτὸν ἁμαρτάνει, ὁ δοῦλον σπουδάζων τεκεῖν· εἰ δὲ καὶ ἑβδόμην· ὅρα ὅτι καὶ τὸ τικτόμενον ἀδικεῖται νόθον καλούμενον καὶ ἄτιμον πανταχοῦ γινόμενον· κἂν ἐν βουλευτηρίῳ, κἂν ἐν δικαστηρίῳ δέοι εἰσελθεῖν, ἐκβάλλεται· δι' οὗ καὶ ὁ φυτευσάμενος συναπολαύει τῆς αἰσχύνης. ὑπόμνημα γὰρ τῆς οἰκείας λαγνείας κατέλειψεν. εἰ δὲ καὶ ὀγδόην· δοκίμασον τὸ ῥηθησόμενον· ἐπειδὴ ὁ πορνεύων ἓν πρὸς τὴν πορνευούσαν γίνεται· ὁ τὰ οἰκεῖα μέλη ποιῶν μέλη πόρνης, εἰς ἑαυτὸν τῷ ὄντι ἁμαρτάνει· φόνῳ μὲν γὰρ εὖ τινὲς ἐχρήσαντο, ὡς Μωσῆς, καὶ Φινεές· καὶ ὀργῇ, ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος· πορνείᾳ δὲ οὐδεὶς πώποτε εὖ ἐχρήσατο· εἰ δὲ καὶ ἐνάτην· ἐννόει, ἐπειδὴ σῶμα ἕν ἐστιν ἡ ἐκκλησία· ὁ δεκαθεὶς[m] *ἀλλήλων μέλη, ὁ πορνεύων, εἰς πάντας ἁμαρτάνει· ἀνατρέχει γὰρ αὐτοῦ τὸ σφάλμα ἐπὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα· οὗ καὶ ἐκκοπῆναι αὐτὸν προσέταξεν, ἕως ἂν μετανοήσῃ. εἰ δὲ καὶ δεκάτην βούλει· λεχθείη ἂν, ὅτι ἐπειδὴ οἱ νόμῳ τοῦ τιμίου γάμου συνιέντες, ἓν σῶμα γίνονται· "ἔσονται γὰρ" φησὶν, "οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·" διὸ καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ ἀνήρ· εἰκότως ὁ πορνεύων μὲν ἀνὴρ εἰς τὴν γαμετὴν, τοῦτ' ἐστιν εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει· ὡσαύτως καὶ ἡ γυνή· ἐπὶ μόνῃ γὰρ ταύτῃ τῇ ἁμαρτίᾳ μόνον ἔθετο ὁ Χριστὸς χωρίζεσθαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων.*

19 Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν

[m] Leg. δίχα θείς.

Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ 20 ἐστὲ ἑαυτῶν; ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ.

Κυρίλλου. "Κατῴκηκε γὰρ ἐν ὑμῖν τὸ τῆς υἱοθεσίας πνεῦμα, 5 "τοῦτ' ἔστι τὸ Ἅγιον, ἐν ᾧ κράζομεν ἀββᾶ ὁ πατήρ· ἠγοράσμεθα "δὲ καὶ τιμῆς·" τεθεικότος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ἰδίαν ψυχὴν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἐσμὲν οὖν ἄρα ναοὶ Θεοῦ ζῶντος. ἐναυλίζεται γὰρ ἡμῖν δι' Ἁγίου Πνεύματος Χριστὸς ἔχων ἐν ἰδίᾳ φύσει καὶ τῶν ἐξ οὗ πέφηνεν οὐσιωδῶς Πατέρα καὶ Θεόν· ἔφη 10 γὰρ αὐτὸς "ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μοῦ τηρήσει, καὶ ὁ "Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν· καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ "μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα." ἀπέστω δὴ οὖν τῶν ἡμετέρων διανοιῶν ὡς ἀπὸ ναοῦ Θεοῦ ἡ κάκοσμος ἡδονή. ἀναφοιτάτω δὴ μᾶλλον καθάπερ ἐν τάξει θυμιαμάτων τῆς ἐγκρατείας ἡ εὐοσμία. 15 "καὶ παραστήσωμεν τὰ σώματα ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν εὐά-"ρεστον τῷ Θεῷ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν· ἠγοράσθημεν γὰρ "οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ· ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι," κατὰ τὸ γεγραμμένον· οὐκ οὖν τῷ πριαμένῳ δουλεύσωμεν αὐτῷ· παραστήσωμεν ἑαυτοὺς εἰς ὑπακοήν· καὶ τὰ μέλη ἡμῶν, ὅπλα δικαιοσύνης 20 τῷ Θεῷ· γέγραπται γὰρ ὅτι τόδε σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι· ὅτ' ἂν τοίνυν τηρῶμεν τὰ μέλη τοῦ σώματος τὸν ἐκ τῆς φιλοσαρκίας οὐκ ἔχοντα μολυσμόν· τότε καὶ ὁ Κύριος ἔσται τῷ σώματι· κατοικεῖ γὰρ ἐν ἁγίοις ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεός. 25

Ὠριγένους[n]. Καλῶς ἀνθυποφορὰν ὑπειδόμενος καὶ προφυλαξάμενος εἶπεν τὸ "οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν·" ἐρεῖ γάρ τις εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνω, ἐξουσίαν ἔχω τοῦ ἰδίου σώματος· εἶτα φησὶν "ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν "Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ·" εἰς τὸ 30 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀσεβοῦμεν, καὶ δι' αὐτοῦ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν, εἰς οὓς βεβαπτίσμεθα· ἐὰν πορνεύωμεν, εἰς Χριστὸν μὲν, ὅτ' ἂν "ἄρας τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη·" εἰς τὸ Ἅγιον

[n] 𝕱 Cod.

δὲ Πνεῦμα, ὅτε τὸν ναὸν τοῦ ἐν ἡμῖν Ἁγίου Πνεύματος φθείρῃ τίς. εἰς τὸν Πατέρα δὲ, ὅτε τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρω· πρὸς τούτοις οὖν ὅσα ἂν ἁμαρτάνωμεν, κἂν φόνους ποιήσωμεν, ἄφθοροι δὲ ὦμεν φθορᾶς, μὴ γευσάμενοι τῆς κατὰ τὴν συνουσίαν, οὐ λεγόμεθα, ἐφθάρται ἐκ τοῦ πεφονευκέναι· ἀλλ' ἐπεὶ καὶ ἡ ἀφθαρσία καὶ ἡ 5 φθορὰ περὶ τὴν φύσιν τὴν ἄγευστον συνουσίας τῆς περὶ τὰ ἀφροδίσια ἐστίν· ἐφθάρη γὰρ ἡ παρθένος λέγομεν· καὶ πάλιν ἄφθορος ὁ νεανίσκος ἢ ἐφθάρη· "πᾶν ἁμάρτημα ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, "ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν·" ἐπειδὴ οὖν ἐδόθη λύτρον ὑπὲρ ὑμῶν τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔλαβεν ὑμᾶς ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ 10 διαβόλου, "δοξάσατε τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν," ἵνα γένηται τὸ σῶμα ὑμῶν ἄξιον μακαριότητος, ὡς ἀγαπησάντων τὴν ἀφθαρσίαν· ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· "ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μετὰ "πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν "ἀφθαρσίᾳ." 15

Θεοδωρίτου. Εἶπεν ἄνω τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ· εἶπεν αὐτὰ τὰ μέλη Χριστοῦ· νῦν πάλιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζει ναόν· Πνεῦμα δὲ προσαγορεύει τὸ χάρισμα. καὶ διὰ πάντας μανθάνομεν τὴν τῆς Τριάδος ἰσότητα.

Σευηριανοῦ. "Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν 20 "καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν·" μὴ μόνον ἐν τῷ χαρίσματι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ σώματι· ἵνα καὶ φύσις καὶ προαίρεσις καὶ χάρις διὰ συμφωνίας δοξάσῃ τὸν εὐεργέτην· ἄλλοι δὲ τὸ πνεῦμα τὴν ψυχὴν ἐξειλήφασιν.

ΚΕΦ. Δ. 25

Περὶ γάμου καὶ χηρείας καὶ ἀγαμίας.

1 Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς 2 μὴ ἅπτεσθαι· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ 3 γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω· 30 4 ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή.

Ὠριγένους[o]. Οἱ ἄνθρωποι ἁμαρτάνοντες γενικῷ λόγῳ διχῶς ἁμαρτάνουσιν· ὑποβαίνοντες τὰς ἐντολὰς ἢ ὑπερβαίνοντες. ὅτ' ἂν γὰρ μὴ ἀπὸ ἐπιστήμης πολιτευώμεθα, μηδὲ γινώσκοντες τὰ μέτρα τῆς δικαιοσύνης σφαλλώμεθα, καὶ ἐσθ' ὅτε ὑπερβαίνοντες τὸν κανόνα φαντασίᾳ τοῦ ποιεῖν τι κρεῖττον, ἐκπίπτομεν τοῦ προκει- 5 μένου· στάθμιον οὖν ἐστὶν ὃ οὔτε μέγα ἐστὶν οὔτε μικρὸν, ἀλλὰ σύμμετρον, τὸ εἰδέναι πῶς δὴ βιοῦν· δέδεσαι μετὰ γυναικὸς, ἓν στάθμιον μέγα ποιεῖς· οὐ φροντίζεις τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ λέγεις ἐγὼ δύναμαι ἐγκρατεύεσθαι καὶ ζῆν καθαρώτερον. ἀλλ' ὅρα ὅτι ἡ γυνή σου ἀπόλλυται, οὐ δυναμένη φέρειν τὴν καθαρότητά σου 10 δι' ἣν Χριστὸς ἀπέθανεν.

Τοιοῦτόν τι γέγονει ἐν Κορίνθῳ· καὶ ἦν ἀκαταστασία ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἀδελφῶν· πῇ μὲν ἀνδρῶν, πῇ δὲ γυναικῶν ἐγκρατεύεσθαι πειρωμένων καὶ ἀλλήλων κατεξανισταμένων. ἔγραψαν οὖν περὶ τούτου ἐπιστολὴν οἱ ἐν Κορίνθῳ τῷ Ἀποστόλῳ· καὶ πρὸς τὴν 15 ἐπιστολὴν ταύτην ἀντιγράφει ὁ Ἀπόστολος τὰ προγεγραμμένα. καὶ οὔτε ἐπέτεινεν τὸν περὶ ἁγνείας λόγον, καὶ ἀνεῖλεν τὸν περὶ γάμου, οὔτε τὸν περὶ γάμου προκρίνας, ἀνεῖλεν τὸν περὶ παρθενίας, ὡς καλὸς οἰκονόμος. ἀλλὰ τηρεῖ δι' ὅλου τοῦ λόγου τὸ βούλημα αὐτοῦ τινὰ τρόπον, καὶ προτρέπεται καθαρεύειν· καὶ 20 συγχωρήσας συγκαταβαίνειν, προτρέπεται πάλιν ἀσκεῖν τὴν ἁγνείαν· καὶ προτρεψάμενος ἀσκεῖν τὴν ἁγνείαν, πάλιν φέρει ἐπὶ τῷ δεῖν τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνειν τῶν ἀσθενεστέρων· ἤρξατο δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ὑποδεεστέρων, οὐ γὰρ ἔπρασσεν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελειοτέρων πραγμάτων, λέγων· "περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι· καλὸν 25 "ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι·" οἷον, ἐπαινῶ ὑμᾶς ὅσον ἐπὶ τῷ ἠθεληκέναι ἁγνεύειν τοὺς ἀποστάντας τῆς μίξεως τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα· ἀλλὰ λογίσασθε μὴ τὸ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς γυναῖκος· ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς.

Διὰ γοῦν τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω· 30 καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα· οὐ διὰ τὴν ἑαυτοῦ πορνείαν ὁ ἰσχυρότερος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, ἀλλὰ μήπως πορνεύσῃ τῇ ἐγκρατείᾳ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνήρ· αἱρετώτερον γὰρ τοὺς δύο σωθῆναι, εὑρισκομένους ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ γάμου. ἢ τῇ προφάσει τοῦ

[o] 𝔈 Cod.

ἑνὸς τὴν ἑτέραν ἐκπεσεῖν τῆς ἐλπίδος τῆς ἐν Χριστῷ· πῶς γὰρ καὶ σωθήσεται ἔνοχος ὢν τῷ θανάτῳ τῆς γυναικός· οὐκ ἔστι οὖν καθαρὰ ἡ σεμνότης τῆς τοῦ ἀνδρὸς, ὅτε μὴ ἐκ συμφωνίας τῆς γυναικὸς γίνηται ἡ ἄσκησις ἀμφοτέροις ὑπὲρ τοῦ σχολάσαι ταῖς κατὰ Θεὸν εὐχαῖς· τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω· 5 ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. προενοήσατο καὶ τοῦ θεραπεῦσαι τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ τὸ εὐσχημονέστατα οἰκονομῆσαι τὸ κατὰ τοὺς τόπους. διόπερ εἶπεν ὀφειλὴν ὀφείλεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τῷ ἀνδρὶ ἀπὸ τῆς γυναικός. εἶτα ἵνα μὴ δυσωπήσῃ τοὺς ἐν γάμῳ ὡς δούλους ἀλλήλων τυγχάνοντας· μὴ χωρὶς 10 συμφωνίας ἥκειν ἐπὶ τὴν ἄσκησιν τῆς καθαρότητος φησίν· "ἡ "γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως "καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή." ἐξουσίαν οὖν ἔχει ὁ ἀνὴρ τοῦ σώματος τῆς γυναικός· καὶ ἐξουσίαν ἔχων, ἐὰν θέλῃ, μὴ χρήσθω τῇ ἐξουσίᾳ. ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ 15 ἐξουσίᾳ ταύτῃ φησὶν ὁ Ἀπόστολος. οἶμαι τοῦτο διδάσκων τὸ λέγειν, "μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν· ὡς "καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καὶ Κηφᾶς;" ἐξουσίαν οὖν ἔχει ἡ γυνὴ τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρός· καὶ οὐ δύναται μὴ χρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ· τὸ δὲ ὁμοίως δὶς κείμενον, δίδωσι νοεῖν 20 ὅτι μὴ νομίζετω ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς κατὰ τὸν γάμον πράγμασιν ὑπερέχειν τῆς γυναικός· ὁμοιότης ἐστὶ καὶ ἰσότης τοῖς γεγαμηκόσι πρὸς ἀλλήλους.

Ἰωάννου[p]. *Ἔγραψαν αὐτῷ εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς ἢ οὐ. τὸ μὲν καλὸν, φησὶν, καὶ τὸ ὑπερέχον ἐστὶν, τὸ ὅλως μὴ ἅπτε- 25 σθαι γυναικός· τὸ δὲ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ ἐστὶν, τὸ τῇ νομίμῳ κεχρῆσθαι γυναικὶ καὶ τῷ νομίμῳ ἀνδρί. αὕτη τῆς συγχωρήσεως αἰτία εἰς ἐγκράτειαν παρακαλεῖ.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἔδειξε χρέος οὖσαν τὴν εὔνοιαν καὶ οὐ δωρεὰν παρεχομένην· ἐπειδὴ εἶπεν τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν, ἡρμήνευσε 30 ποῖά ἐστιν ἡ ὀφειλομένη εὔνοια· αὕτη φησὶν, οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζουσιν. ἀλλὰ τὴν τούτου ἐξουσίαν ὁ ἕτερος εἶχε· τί δήποτε δὲ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τὸ πλέον δίδωσι τῷ ἀνδρὶ, ἔνθα περὶ ὑποταγῆς ἢ ἐξουσίας ὁ λόγος αὐτῶν, νυνὶ δὲ*

[p] Ψ Cod.

ἰσότητα ἔδωκεν; καὶ φαμὲν ὅτι ἐκεῖ μὲν περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὁ λόγος αὐτῷ· νυνὶ δὲ περὶ σωφροσύνης, ἐν ᾗ οὐδεὶς τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον ἔχειν ὀφείλει.

5 Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσ- 5 ευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε, ἵνα μὴ πειράζῃ 6 ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. τοῦτο δὲ λέγω 7 κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν. θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἐμαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. 10

Ὠριγένους[q]. Ὀφείλετε γὰρ ἀμφότεροι εἰδέναι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ αὐτὴ εὐχὴ ἀπὸ καθαρότητος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, καὶ εὐχὴ ἀπὸ κοινωνίας· εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν εἰδώλων Ἕλληνες ἔστιν ὅτε ἁγνεύουσι, πόσῳ πλέον σὺ ὁ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων εὐχόμενος· καλὸν οὖν ἐστι συγκαταβαίνειν μὲν διὰ τὴν ἀσθενείαν, ἀνέχειν δὲ διὰ τὰς εὐχάς· 15 καὶ Μωϋσῆς μὲν ἁγνίζει τὸν λαὸν, καὶ λέγει, "τρεῖς ἡμέρας μὴ "προσέλθητε γυναικί." ἵνα δυνηθῶσιν ἐκ τοῦ προκεκαθαρευκέναι ἀκροαταὶ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ. καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις δὲ ἁγίους ἄρτους βούλεται παραστῆσαι τῷ Δαβὶδ, φεύγοντι τὴν τοῦ Σαοὺλ ἐπιβουλὴν, Ἀβιάθαρ ἢ Ἀβιμέλεχ ὁ ἱερεύς. καὶ βουλόμενος ἁγίους 20 ἄρτους παραθεῖναι, τί φησί; "πλὴν εἰ καθαρὰ τὰ παιδάρια ἀπὸ "γυναικός·" οὐχ οἷον δὲ ἀπὸ ἀλλοτρίας γυναικὸς, ἀλλ' ἀπὸ γαμετῆς· εἶτα ἵνα μὲν ἄρτους προθέσεως λάβῃ[r], καθαρὸς εἶναι ὀφείλει ἀπὸ γυναικός. ἵνα δὲ τοὺς μείζονας τῆς προθέσεως λάβῃ ἄρτους, ἐφ' ὧν ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ 25 καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐ πολλῷ πλέον ὀφείλει τις εἶναι καθαρώτερος· ἵνα ἀληθῶς εἰς σωτηρίαν λάβῃ τοὺς ἄρτους, καὶ μὴ εἰς κρίμα;

Θεοδώρου. Ἀκρασίαν οὐ τὴν ἀσέλγειαν λέγει, ἀλλὰ τὸν κρατεῖν οὐ δυνάμενον εἰς πορνείαν καταφέρεσθαι. 30

Θεοδωρίτου. Ὅτι δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ τοὺς νόμους ἐμέτρησεν, ἐδίδαξεν διὰ τῶν ἑξῆς· "τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγ- "γνώμην, οὐ κατὰ ἐπιταγήν. θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι

[q] ℰ Cod. [r] λαβῆτι Cod.

" ὡς καὶ ἐμαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ·" καὶ τὴν τελειότητα ὑπέδειξε. καὶ τὰ ἐλάττονα συνεχώρισεν, " ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα " ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. παρεμυθήσατο καὶ τοὺς ἐν γάμῳ· χάρισμα Θεοῦ τὸν γάμον προσαγορεύσας. ὑπ' ἐκείνης γάρ τις τῆς χάριτος βοηθούμενος, καὶ τὴν ἐν γάμῳ 5 κατορθοῖ σωφροσύνην· ἐπικουρεῖ δὲ ἡ χάρις τοῖς τὴν ἀγαθὴν εἰσφέρουσι προθυμίαν.

Θεοδώρου. Οὐκ εἶπεν αὐτῷ γνώμης κατόρθωμα, ἀλλὰ θείας χάριτος ἔργον. εἰκότως, τὸν γὰρ ἐναντία τῇ φύσει κατορθοῦν αἱρούμενον, οὐ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως, ἀλλὰ τοῦ τῆς φύσεως 10 ποιητοῦ· οὕτω καὶ ὁ Κύριος, " οὐ πάντες," φησὶν, " χωροῦσι τὸν λόγον, " ἀλλ' οἷς δέδοται·" δόσιν αὐτὸ καὶ χάριν καὶ αὐτὸς προσειπών.

Ὠριγένους. Οἱ πολλοὶ μὲν οἴονται τὸ ἀποστερεῖν ἐπὶ μόνου χρυσίου ἢ ἀργυρίου ἤ τινὸς τῶν τοιούτων λέγεσθαι. σαφῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐπὶ τῶν ἐν γάμοις ὄντων καὶ ἀκαίρως καὶ χωρὶς 15 συμφωνίας ἁγνείαν ἀσκούντων, ἀποστέρησιν ὠνόμασεν. ἅπαξ δὲ ἁπλῶς ὁ τὸ ὀφειλόμενον μὴ ἀποδιδοὺς, ἀποστερεῖ ἐκεῖνον ᾧ ὀφείλει, μὴ ἀποδιδοὺς τὸ ὀφειλόμενον· ἐνίοτε δὲ συγκλείεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ μὴ δύνασθαι ἅμα δύο ὀφειλὰς ἀποδιδόναι· διὸ γέγραπται, ἵνα τὴν ἀναγκαίαν ἀποδῷ ὀφειλήν. ὃ δὲ λέγω, οὕτως ἔσται σαφές. 20 οὐκ ἔνεστι καὶ Θεῷ ἀποδιδόναι δεόντως τὰς εὐχὰς, καὶ ἀποδοῦναι τὴν ὀφειλὴν τὸν γεγαμηκότα τῇ γυναικί· διόπερ τὸ ὀφείλημα τὸ εἰς Θεὸν ἐὰν ἐπείγῃ, δεῖ τὸ ἕτερον ἀποστερεῖν· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος; " μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου " πρὸς καιρόν· ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ 25 " αὐτὸ ἦτε·" ὡς μὴ καθαρᾶς ἀναπεμπομένης τῆς εὐχῆς τοῖς καὶ συνεληλυθόσιν, εἰ καὶ νομίμως συνεληλύθασιν. ἀπέχεσθαι δὲ δεῖ γυναικὸς καὶ ἐν καιρῷ τῆς ἀφέδρου· καὶ εἰς μέγα γε ἔγκλημα λογίζεται τὸ συνέρχεσθαι γυναικὶ οὔσῃ ἐν τῇ ἀφέδρῳ· ἐν γοῦν τῷ καταλόγῳ τῶν ἀνδραγαθημάτων καὶ τὸ καταλόγῳ τῶν ἁμαρτη- 30 μάτων παρὰ τῷ Ἐζεκιὴλ[s] ἀναγέγραπται· " ὅτι καὶ πρὸς γυναῖκα " ἐν χωρισμῷ οὐ μὴ προσέλθῃ," καὶ δεῖ καθαρεύειν πάντως καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἐν καιρῷ εὐχῆς καὶ νηστείας.

Καὶ πάλιν φησὶ, " ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦτε· ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς

[s] Levit. xviii. 20. Cf. Ezech. xxii. 10.

"ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν· τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγ-
"γνώμην· οὐ κατ' ἐπιταγήν·" πανταχοῦ ἀνίησι διὰ τὴν ἀσθένειαν
τὸν λόγον· καὶ πάλιν ἐπιτείνει διὰ τὸ ἐπιστρέψαι τοὺς ἀκούοντας
τὸν λόγον· "θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν·
"ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ· ὃς μὲν οὕτως· ὃς 5
"δὲ οὕτως." πνέει χαρίσματος ὁ γάμος, ὅτε τὰ μέτρα τηρεῖται
τοῦ ἐκ συμφωνίας· καὶ ἀληθῶς ἐστὶν εἰπεῖν ἐπὶ τινῶν· ὅτι τούτῳ
ὁ γάμος χάρισμά ἐστιν· ὅτε οὐκ ἀκαταστασία, ὅτε πᾶσα εἰρήνη,
πᾶσα συμφωνία· εἰπεῖν μέντοι γε ὅτι χάρισμα ἐκ Θεοῦ ἐστιν
ὁ γάμος πιστοῦ πρὸς ἐθνικὸν καὶ ἐθνικοῦ πρὸς πιστόν, τοῦτο οὐκ 10
ἂν εἴποιμι· οὐ γὰρ δύναται τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ φθάνειν ἐπὶ
τοῖς ἐθνικοῖς· ἐὰν πιστεύσῃ, ἐὰν σωθῇ, τότε ἀρχὴν λήψεται τοῦ
χαρίσματος.

Χρῶνται δὲ τῷ ῥητῷ τούτῳ καὶ οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος. καὶ ἀναι-
σθήτως κωλύουσι τὸν γάμον· λέγοντες, τὴν ἁγνείαν πρόσταγμα 15
εἶναι τοῦ ἄλλου Θεοῦ, ὃν ἂν ἔπλασαν παρὰ τὸν δημιουργόν. πλὴν
ἐκ τοῦ ῥητοῦ ἐστιν αὐτοὺς συμβιβάσαι, ὅτι κακῶς κωλύουσι τὸν
γάμον, κακῶς καὶ διαιροῦσι τὴν θεότητα. εἰ γὰρ χάρισμά ἐστι
"τὸ μὲν οὕτως, τὸ δὲ οὕτως·" χάρισμά ἐστι καὶ ὁ γάμος. εἰ
χάρισμα καὶ ὁ γάμος· κακῶς κωλύεται τὸ χάρισμα ὁ γάμος. 20
εἰ ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως ἀπὸ Θεοῦ· δῆλον ὅτι εἷς Θεὸς ὁ δεδωκὼς
τὴν ἁγνείαν καὶ ὁ δεδωκὼς τὸν γάμον· καὶ εἷς ὁ τοῦ νόμου καὶ
τοῦ Εὐαγγελίου Θεός ἐστιν, ὃν κατήγγειλαν πρότερον μὲν οἱ
προφῆται, ὕστερον δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς.

ἸΩΆΝΝΟΥ[t]. Μὴ ἐγκρατευέσθω φησὶ θάτερος, θατέρου μὴ βου- 25
λομένου. μήπως πορνεία γένηται πρόξενος τῷ ἑτέρῳ μέρει ἡ σὴ
ἐγκράτεια· "πρὸς καιρὸν," φησὶν, τοῦτ' ἐστι κατὰ καιρὸν τὸν προσ-
ήκοντα. εὐκαιρία δέ ἐστιν ἀποχῆς ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή·
τοῦτο δὲ φησὶν, οὐ τοὺς συνόντας γυναικὶ εὔχεσθαι ἢ νηστεύειν
κωλύων, ἀλλὰ ὅπως ἡ εὐχὴ καὶ ἡ νηστεία σπουδαιοτέρα γένηται. 30
ἀπέχεσθε γὰρ, φησὶν, "ἵνα σχολάσητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσ-
"ευχῇ," ὡς τῆς μίξεως ἀσχολίαν οὐκ ἀκαθαρσίαν ποιούσης·
μίξεως δὲ τῆς πρὸς τὴν νομίμην γυναῖκα, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ
ὁ διάβολος μόνος αἴτιος τῆς πορνείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμῶν ἀκρασία·

[t] Ψ Cod.

ἐπάγει "διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν·" δεικνὺς ἔνθεν μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ διαβόλου γίνεσθαι. ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπὼν "διὰ "τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν," νῦν σπουδάζει παραμυθήσασθαι αὐτοὺς ὅτι φησὶν, τὸ εἶναι παρθένον, χάρισμά ἐστιν ἀπὸ Θεοῦ· οὐκ ἐπειδὴ τῆς ἡμετέρας οὐ δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα· αὐτὸς γὰρ 5 ἵνα τις ἀξιωθῇ χαρίσματος, πολλὰ κοπιᾷ· ἀλλ' ὡς εἴρηται, παραμυθεῖται αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς ὕβρεως. ὁ μὲν καὶ παντελῶς ἀπέχεται μίξεως· ὁ δὲ ἀρχὴν τῆς γαμετῆς ἵσταται.

Οἰκουμενίου. Οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ "οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις," ἤδη καὶ τὸ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους ἐπιταγή τις ἐστὶν καὶ ἐπαι- 10 νετὸς ὁ τοῦτο ποιῶν ὡς μόνον πληρῶν· κατὰ συγγνώμην, φησὶ, τοῦτο εἶπον, συγκαταβὰς τῇ ἀσθενείᾳ ὑμῶν. ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν "συγγνώμην," ἔδειξεν ὅτι καὶ κατεγνωσμένον πράττει πρᾶγμα ὁ μόνον ἐν τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἀπεχόμενος.

8 Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς 15 9 ἐστιν, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ. εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦ- 10 σθαι. τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' 11 ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι· ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· 20 καὶ ἄνδρα γυναῖκα μὴ ἀφιέναι.

Ὠριγένους[u]. Τινὲς τῶν καθ' ἡμᾶς ὑπὲρ ἃ γέγραπται διδάσκουσι, καὶ οἰόμενοί τι ποιεῖν, δέον προτρέπειν ἐπὶ μονογαμίαν μετὰ τοῦ μὴ βρόχον ἐπιτιθέναι τοῖς μὴ δυναμένοις· τοῦτο μὲν οὐ ποιοῦσιν· ἀνάγκην δὲ ἐπιτιθέασι, καὶ θέλουσι μὴ συνάγειν τοὺς 25 διγάμους, μηδὲ κοινωνεῖν αὐτοῖς ὡς παραβεβηκόσιν. οὐκ αἰδούμενοι οὐδὲ τὰς τοῦ Ἀποστόλου φωνάς· ὁ γὰρ λέγων τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις "εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται γαμησάτωσαν." ἄντικρυς ἐπετρεψάμεθα τὸν πρῶτον γάμον μετὰ τοῦ χηρεῦσαι, γυναῖκα γαμῆσαι, μετὰ τοῦ λοιδορῆσαι τὴν γαμουμένην· εἶπεν γὰρ "εἰ οὐκ 30 "ἐγκρατεύονται γαμησάτωσαν·" ὅρα γὰρ εἰ μὴ ἤδη κατηγορία ἐστὶν τὸ μὴ ἐγκρατεύεσθαι· οἷον ἔστιν λέγεσθαι ἀνθρώποις Χριστιανοῖς κάλλιον γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι· πύρωσιν ὀνομάσαντος

[u] Ꝥ Cod.

αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς μὴ σβεννυμένης ὑπὸ τοῦ λόγου· ἀλλὰ κρατοῦσαν τῆς ψυχῆς τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Ἡμεῖς οὖν διδαχθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου, οὐ κωλύομεν τὴν διγαμίαν· συγκρίσει γὰρ πυρώσεως, αἱρετωτέρα διγαμία· ὅτ' ἂν δὲ κακοῖς συγκρινόμενον κρεῖττον εἶναί τινος νομίζεται· ἐκεῖνο 5 *ἄντικρυς οὐκ ἔστι καλόν· οὐκ ἔστιν σωφροσύνη ὁ δεύτερος γάμος· οὐκ ἔστιν κατὰ φύσιν Ἀδὰμ τῷ πρώτῳ πλάστῳ. οὐ γὰρ δύναται τῇ δευτέρᾳ λέγεσθαι γυναικὶ "τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν "μοῦ, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου." ἔσχεν Ἀβραὰμ καὶ τὴν Ἄγαρ· γέγονεν καὶ μετὰ τῆς Χιττούρας· ὅτε δὲ ἐτελεύτα, οὐδεμία* 10 *ἐτέθη σὺν αὐτῷ, ἀλλὰ ἡ φύσει γυνή. Ἀβραὰμ γὰρ καὶ Σάρρα ἦν ἐν τῷ μνημείῳ· καὶ Ἰακὼβ δὲ, εἰ καὶ ἔσχεν μετὰ Ῥαχὴλ καὶ μετὰ Λίας, γεγένηται καὶ μετὰ τῶν παιδισκῶν· ἀλλ' ἐν τῷ μνημείῳ μόνη Λία ἐγένετο σὺν αὐτῷ.*

Μετὰ *τοῦ τῆς τῶν πατέρων ἔσεσθαι οἰκονομίας μυστικῆς.* 15 *οὐ δήπου δὲ καὶ νῦν ὁ λαμβάνων δευτέραν λέγει, ὅτι τελῶ οἰκονομίαν μυστικήν. ἐλεύσεται γὰρ ὁ Παῦλος λέγων· "λέγετέ "μοι οἱ τῶν τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; "γέγραπται γὰρ ὁ δεῖνα δύο υἱοὺς ἔσχεν·" καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ μέλλει καὶ ἐπ' αὐτοῦ λέγεσθαι, "ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα· καὶ* 20 *"αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι· ταῦτα γὰρ τυπικῶς συνέβαινεν "ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων "κατήντηκεν·" λέγω δὲ ταῖς χήραις καὶ τοῖς ἀγάμοις· "καλὸν "αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ·" τοῦτο δεύτερον καλόν ἐστιν· ἔστι γὰρ πρῶτον τούτου ἄλλο καλόν· καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ* 25 *ἅπτεσθαι· ποῖον δεύτερον καλὸν, "καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς "κἀγώ· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν· κρεῖττον γάρ "ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι·" διὰ τοῦτο οἱ ἐν γάμοις πρώτοις ὄντες, μηδέπω πεπειραμένοι δευτέρων, ἀσκείτωσαν τὴν ἁγνείαν, ἵνα ἐὰν γένηταί τι ἀνθρώπινον, μὴ ἀνάσκητοι καταληφθέντες* 30 *ἀσχημονήσωσιν· κρεῖττον οὖν τὸ γαμῆσαι δεύτερον γάμον· οὐ γὰρ τὸν πρῶτον λέγει ἐνθάδε· ὡς δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς λέξεως τῆς "πυροῦσθαι."*

Ἐντεῦθεν *εἰς ἑτέραν μεταβαίνει νομοθεσίαν "τοῖς δὲ γεγαμη- "κόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος·" ἡ νομοθεσία ἡ* 35

πρὸς τοὺς γεγαμηκότας οὐκ ἀπ' ἐμοῦ ἐστιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Κυρίου· ἅμα δὲ τηρεῖ ἀναγκαῖον παρατήρημα. ὅτι γεγαμηκότες ὠνόμασεν· ὅτ' ἂν ἀμφότεροι ὦσι πιστοὶ καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή· ὅσοι δὲ τοὺς ἄλλους, ὅσοι ἑτεροζυγοῦσιν, οὐκ ὠνόμασεν ἐν γεγαμηκόσιν. δῆλον ἐκ τοῦ ἐπιφέρειν αὐτὸν "τοῖς δὲ λοιποῖς λέγω ἐγὼ, οὐχ ὁ Κύριος·" 5 οὐκ οὖν οἱ λοιποὶ οὐκ εἰσὶ γεγαμηκότες· οὐ γὰρ μετρεῖ αὐτοὺς γεγαμηκότας· οὐ γὰρ ἐπὶ τούτων ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρὶ παρὰ Θεοῦ· ἐπὶ δὲ τῶν πιστῶν, ὅτε ἀμφότεροι κοινωνοῦσι καὶ εὐχῶν καὶ παιδοποιΐας ἁγίας, καὶ πάντων ὧν Χριστιανοὺς κοινωνεῖν δεῖ, λέγει ὅτι ὁ γάμος οὐκ ἀλλότριός ἐστι Θεοῦ· "παραγγέλλω οὖν 10 "οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ Κύριος, γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρίζεσθαι." τὸ γὰρ μὲν προηγούμενον τοῦτό ἐστιν, συζυγίαν φθάσασαν δέδεσθαι μὴ λυθῆναι· ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ, πολλὰ γὰρ ἂν γένοιτο αἴτια τοῦ καὶ χωρισθῆναι, οἷον πορνεία, ἐὰν γένοιτο τῇ γυναικὶ, ἁμαρτία ἐστὶν κατέχειν τὴν πεπορνευκυίαν γυναῖκα· ἐὰν οὖν καὶ 15 χωρισθῇ καὶ γένοιτό τι ὂν χωρισμοῦ, μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω· ὁμοίως δὲ καὶ ἄνδρα θέλω τοιοῦτον εἶναι.

Ἵνα μὴ ἀφίῃ γυναῖκα· "τοῖς δὲ λοιποῖς λέγω ἐγὼ οὐχ ὁ "Κύριος·" τοῖς μὲν γεγαμηκόσιν οὐκ ἐγὼ νομοθετῶ, ἀλλ' ὁ Κύριος· τοῖς δὲ μὴ γεγαμηκόσιν ἀλλ' ἑτεροζυγοῦσιν ἀπίστοις· οὐκ ἔχω 20 νόμον δοῦναι ἀπὸ Θεοῦ, οὐδὲ γὰρ ἄξιοί εἰσιν νόμων Θεοῦ· ἀλλ' ἀκουέτωσαν ἡμῶν· καὶ χρήσομαι εἰς τὸ νοηθῆναι τὰ κατὰ τὸν τόπον γεγραμμένοις ἐν τῷ νόμῳ· οἱ νόμοι οἱ κατὰ Μωσέα· οἱ μὲν Θεοῦ εἰσιν· οἱ δὲ Μωσέως· καὶ τοῦτο ἐπιστάμενος ὁ Κύριος διαφορὰν νόμων Θεοῦ καὶ νόμου Μωσέως, εἶπεν ἐπὶ μὲν τῶν ὑπὸ 25 Θεοῦ νενομοθετημένων· ὁ γὰρ Θεὸς εἶπεν "τίνα τὸν πατέρα καὶ "τὴν μητέρα·" ἐπὶ δὲ τῶν ὑπὸ Μωσέως, "Μωϋσῆς διὰ τὴν "σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας·" τηρήσας γοῦν τὰς τοῦ βιβλίου τοῦ ἀποστασίου, εὑρήσεις οὐκ ἐκ προστάγματος Κυρίου τὸν νόμον γεγραμμένον· Μωϋσῆς μὲν οὖν 30 ὑπηρετῶν Θεῷ· νόμους ἔδωκεν δευτέρους παρὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ· Παῦλος δὲ ὑπηρετῶν τῷ Εὐαγγελίῳ. νόμους ἔδωκεν δευτέρους τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μετὰ τοὺς νόμους τοῖς ἀτὲρ[x] Θεοῦ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ καλόν ἐστιν ἀκούειν νόμον ἀπὸ Κυρίου,

[x] Leg. pot. ἀπό.

ἢ ἀκούειν νόμων Παύλου τοῦ Ἀποστόλου· κἂν γὰρ ἅγιος ᾖ, ἀλλὰ πολλῷ ὑποδεεστέρους[y] ἔχει νόμους τῶν νόμων τοῦ Κυρίου.

Σευηριανου. Τὴν "γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι" οὐκ ἂν εἶπεν περὶ τῶν διὰ τὸ ἀποτάσσεσθαι καὶ ἀνακεῖσθαι τῷ Χριστῷ χωριζομένων· "ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω, ἢ μενέτω ἄγαμος," 5 περὶ τῶν διά τινα μάχην διϊσταμένων δείκνυται.

Θεοδωρίτου. Τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας ἀνέμνησεν. ὁ γὰρ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη "πᾶς ὁ ἀπόλυων τὴν "γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευ- "θῆναι·" διὰ τοῦτο προστέθεικεν "οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Κύριος·" τὸ 10 δέ γε "μενέτω ἄγαμος, ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω," οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῷ "μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου." ἐκεῖνα γὰρ τοῖς μὴ δι' ἄλλην πρόφασιν χωριζομένοις, ἀλλὰ διὰ μόνην ἐγκράτειαν εἴρηται· ἐνταῦθα δὲ τοῖς περὶ ἑτέρων πραγμά- των ζυγομαχοῦσιν νομοθετεῖ· καὶ πειρᾶται μὲν ἀρραγῆ φυλάξαι 15 τοῦ γάμου τὴν ζεύγλην. συγκατιὼν δὲ τῇ ἀσθενείᾳ, τῷ χωριζο- μένῳ νομοθετεῖ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ ταύτῃ κωλύων τοῦ γάμου διαίρεσιν· ἀπείργων γὰρ ἑτέρῳ συνάπτεσθαι, πρὸς τὸν πρότερον γάμον μέρος ἑκάτερον ἐπανελθεῖν συνωθεῖ.

Ἰωάννου[z]. Ὅρα σοφίαν· καὶ βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκρά- 20 τειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα, δεδοικὼς μή τι μεῖζον παράπτωμα γένηται· ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. εἰ πόλλην, φησὶν, ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι καὶ γάμισον, μή ποτε περιτραπῇς. ἐπειδὴ ῥητῶς νόμον ὑπὸ τοῦ Κυρίου τεθέντα λέγειν μέλλει, διὰ τοῦτο φησὶν, "οὐκ ἐγὼ ἀλλ' 25 "ὁ Κύριος·" τοῦδε ὁ νόμος, μὴ γίνεσθαι διαίρεσιν "παρεκτὸς "λόγου πορνείας." καὶ τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἰρημένα, εἰ καὶ μὴ ὀνομαστὶ ὁ Κύριος εἶπεν, ὅμως καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ καλῶς ἔχειν δοκεῖ, τῷ διὰ τοῦ στόματος Παύλου λαλοῦντι· πλὴν ἐπειδὴ τὸ τοῦ χωρισμοῦ ῥητῶς ὁ Κύριος εἴρηται παρέδωκεν, τούτου χάριν 30 φησὶν, "οὐχ ὁ Κύριος·" ὥστε τὸ "ἐγὼ" καὶ "οὐκ ἐγὼ," ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν· ἵνα γὰρ μὴ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπινα εἶναι νομίσῃς, ἐπάγει κατωτέρω, "δοκῶ κἀγὼ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν."

y ὑπὸ δὲ ἑτέρους Cod. z Ψ Cod.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐλαφροὶ καὶ εὐπάροιστοι κατεφόρωντο λίαν εἰς πᾶν ὅ τι οὖν τῶν σφισὶ καθ' ἡδονὴν οἱ ἐξ Ἱερουσαλήμ· ταύτῃ τοι δικαίως τὸ χρῆναι γνωμοδοτεῖν παρῄρηντο τῷ νόμῳ. ἐπ' αὐτῶν γάρ, φησίν, οὐκ ἔστιν προσθεῖναι καὶ ἁπάντων οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· οἱ δέ γε τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων εἰσηγηταὶ βεβηκότα τὸν 5 νοῦν ἔχοντες εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς ἐσχηκότες λαλοῦντα Χριστόν, ἐθαρσήθησαν εἰκότως ἐπ' ἐξουσίας ποιεῖσθαι πολλῆς τοὺς τῆς ὑφηγήσεως λόγους· κἂν εἴ μήτι κέοιτο τῶν πρακτέων παρά γε τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν. τοιοῦτός τις ὑπάρχων καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος, "λέγω δὲ," φησίν, "τοῖς ἀγάμοις καὶ 10 "ταῖς χήραις· καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ" καὶ τὰ ἑξῆς· ἔνθα μὲν γὰρ οὐ θεῖος ἡμῖν νόμος, τὸ "λέγω" τέθεικεν, οὐδὲ Χριστὸς ὁ προστάττων ἦν· τὸ "παραγγέλλω" φησίν, προσεπάγων εὐθὺς τὸ "οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ Κύριος." τί δε ἄρα παρῶπται τῶν ἀναγκαίων νομοθετοῦντι Χριστῷ; ἐπινοοῦσι δέ τι τὸ ἄμεινον οἱ 15 μυσταγωγοί; καίτοι πῶς οὐκ ἀμαθὲς καὶ ἀπόπληκτον παντελῶς τὸ μὴ ἀρτίως ἔχειν οἴεσθαι τὰ παρὰ Χριστοῦ;

Τί οὖν ἐροῦμεν; οὐκ ἀπέφησεν τὸν γάμον τὸ εὐαγγελικὸν καὶ θεσπέσιον κήρυγμα. ἐπιμετροῦντος οἶμαι που τοῦ Θεοῦ τῇ ἀνθρώπου φύσει τὴν ἐντολήν· ἔφη γὰρ τοῖς πειράζουσι Φαρισαίοις 20 ὁ Κύριος, ἐρωτήσασιν αὐτὸν εἰ ἔξεστιν ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· "παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι·" πρὸς ταῦτα λέγουσιν αὐτῷ οἱ μαθηταί· "εἰ οὕτως ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου "ἡ αἰτία μετὰ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμῆσαι· ὁ δὲ εἶπεν "αὐτοῖς· εἶσιν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώ- 25 "πων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι οἵτινες εὐνούχησαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν "βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρείτω·" προύθηκε γὰρ τοῖς ἐθέλουσι κατορθοῦν· οὐ μὴν ὑπήγαγε νόμῳ, ὅτι μὴ πάντας ἠπίστατο τῶν τῆς σαρκὸς κινημάτων κατευμεγεθεῖν δύνασθαι. 30

Καὶ τοῦτο εἰς ἅπαν ἔχει τι τοιοῦτον καὶ ἡ κατὰ νόμον σκία· προστέταχε μὲν γὰρ τοὺς τῶν θυσιῶν ποιεῖσθαι τρόπους εἰς δόξαν Θεοῦ· τοῦτο μὲν ὑπὲρ ἁμαρτίας καὶ ἀγνοημάτων· τοῦτο δὲ εἰς καθαρισμὸν καὶ ἀπόρριψιν ῥύπου, καὶ μὴν καὶ τὰς ἐν σαββάτῳ, τὰς κατὰ νουμηνίαν, τὰς ἐν ταῖς ἑορταῖς. ἠφίει γεμὴν πρὸς 35

τούτοις καὶ ἑκουσιάζεσθαι τινὰς, τοῦτ' ἔστι προσκομίζειν Θεῷ τὰ ἑκούσια. καὶ ταῦτα δὲ ἦσαν τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον, ὡς ἐξ ἀγαθῆς καὶ φιλοθέου φιλοτιμίας καρποί· ἀλλ' ἦν μὲν οὐ θέμις τῶν ἐν νόμῳ διατεταγμένων ῥαθυμῆσαι θυσιῶν· ἐπαίνου γεμὴν ἀξίους ἡγεῖτο Θεὸς τοὺς προστιθέντας ἐκείνοις τὰ οἰκοθέν τε καὶ ἀπὸ γνώμης 5 ἰδίας· τοῦτό τι καὶ νῦν ἐξοικονομῆσθαι φαμέν· οὐκ ἀπέφησε μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ εἴπερ τις ἕλοιτο καὶ τῆς κατὰ νόμον ἅπτεσθαι κοινωνίας· κατορθοῦν δὲ τὸ μεῖζον ἡμᾶς ἀπείρξειεν ἂν οὐδὲν ἐκ τῆς εἰς[a] λῆξιν εὐκλείας μεταποιεῖσθαι σπουδάζομεν[b].

Ἄριστα οὖν ὁ Παῦλος "λέγω μὲν τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χή- 10 "ραις, καλὸν αὐτοῖς ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ· τοῖς δὲ γεγαμηκόσι "παραγγέλλω οὐκ ἐγὼ ἀλλ' ὁ Κύριος" καὶ τὰ ἑξῆς. παρακομίζει δὲ εἰς ὑποτύπωσιν τῆς ἐξειλεγμένης ἀπερισπάστου ζωῆς τὰ καθ' ἑαυτόν· πάντως που τὴν ἀγαμίαν τοῦ ἑτέρου προσθείς· οὐκοῦν εἰ καὶ ἀπεδύσατό τις τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν, μενέτω, φησὶν, ἐν ἐγκρα- 15 τείᾳ. κληρονομήσει γὰρ οὕτω τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. καὶ λέγων ὁ τῶν στεφάνων διανομεὺς, "τάδε λέγει Κύριος τοῖς "εὐνούχοις, ὅσοι ἂν φυλάξωνται τὰ σάββατά μου, καὶ ἐκλέξων- "ται ἃ ἐγὼ θέλω, καὶ ἀντέχωνται τῆς διαθήκης μου· δώσω αὐτοῖς "ἐν τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐν τῷ τείχει μου τόπον ὀνομαστὸν, κρείσσων 20 "υἱῶν καὶ θυγατέρων, ὄνομα αἰώνιον δώσω αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐκλείψει." οὐκοῦν τῆς ἐγκρατείας ἀξιόληπτος ὁ μισθός· τοῖς γεμὴν ἤδη τῷ γάμῳ κατειλημμένοις, ἀποφοιτᾶν οὐκ ἀφίησι τῆς ἅπαξ συνῳκισμένης, ἵνα μὴ θορύβων ἔμπλεων τὴν ὑπουρανὸν τὸ σωτήριον ἀποφήνῃ κήρυγμα· οὐκ ἐπαινοῦντος τὸ χρῆμα τοῦ πάντων ἡμῶν 25 Σωτῆρος Χριστοῦ· εἰ καὶ ὁ νόμος οἰκονομικὸς ἐφῆκε τοῖς ἀρχαιοτέροις τὸ ποιεῖν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν· καθά φησιν αὐτὸς ὁ Σωτήρ· ὅτι δὲ ἀσφαλέστεροί τε καὶ ἀλκιμώτεροι τῶν ἀρχαιοτέρων οἱ ἐν Χριστῷ, κἀντεῦθεν ἰδεῖν τοῖς ἐθέλουσι ῥᾷον. ὁ μὲν γὰρ νόμος τοῖς ἐξ Ἱερουσαλὴμ ἀπέφησε τὸ δεῖν ἀλλοφύλοις 30 συνιέναι τε καὶ γαμικῶς ἀναπλέκεσθαι, ἡμῖν δὲ ὁ Παῦλος "εἴ τις "ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον" καὶ τὰ ἑξῆς.

[a] Hæc valde depravata sunt. [b] Leg. cred. σπουδαζομένους.

12 Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγὼ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος, εἴ τις ἀδελφὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν
13 μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν· καὶ γυνὴ, ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ
14 ἀφιέτω αὐτόν. ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ 5 γυναικὶ, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί· ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκαθαρτά ἐστι, νῦν δὲ ἅγιά ἐστιν.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Τὸ "ἐγὼ λέγω," ἀντὶ τοῦ, οὐχ εὗρον τοῦτον τὸν νόμον τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις ἐγγεγραμμένον· ἀλλὰ νῦν αὐτὸν τίθημι. ὅτι δὲ οἱ τοῦ Ἀποστόλου νόμοι τοῦ δεσπότου Χριστοῦ 10 νόμοι, δῆλόν ἐστιν τοῖς τὰ θεῖα πεπαιδευμένοις· αὐτοῦ γάρ ἐστι φωνὴ, "εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ." καὶ "οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ σὺν ἐμοί·" καὶ "λέγω διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι." οὕτω κἀνταῦθα νομοθετεῖ, τοῦ Παναγίου Πνεύματος δι' αὐτοῦ φθεγγομένου. 15

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἐκείνοις μὲν γὰρ ὁ νοῦς ἦν σαθρὸς καὶ σεσαλευμένος· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως· κεχρίσμεθα γὰρ εἰς υἱοθεσίαν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ κατῴκηκεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός. βεβηκότες δὴ οὖν οὕτως πρὸς πᾶν ὅτι οὖν τῶν ἀγαθῶν, δεδίαμεν κατ' οὐδένα τρόπον τὸ συνεῖναί τινι τῶν ἀπίστων ἔτι· τεθαρρήκαμεν δὲ μᾶλλον 20 ὅτι σαγηνεύσομεν εἰς εὐσέβειαν· καὶ οὐχ ἡμεῖς τῆς ἐνούσης ἐκείνοις ἀμαθείας ἐσόμεθα θήραμα. καὶ εὐλογοῦμεν μᾶλλον τοὺς οὔπω πιστεύσαντας, ἢ μολυνόμεθα παρ' αὐτῶν. "ἡγίασται γὰρ," φησὶν, "ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί." οὕτως εἰσὶν ἅγια καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, νικῶντος πάντως που τοῦ ἐν τοῖς πιστεύουσιν ἁγιασ- 25 μοῦ, τῶν οὔπω πεπιστευκότων τὸν ῥύπον· "εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται," φησὶ, "χωριζέσθω· οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις·" οἰχέσθω γὰρ εἰ δοκεῖ τοῦ ἁγιάζοντος ὁ μεμολυσμένος, γνώμης ἰδίας ὀψώνιον ἔχων τὴν ἔν γε τούτῳ ζημίαν· ἀνυπαίτιος[b] δὲ παντελῶς ὁ ταῖς θείαις ἑπόμενος ἐντολαῖς. 30 εὐλογηθήσεται γὰρ ὡς εὐήνιος παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ.

[b] ἀνυπταῖος Cod.

Ὠριγένους [c]. Ὡς κρᾶσίς τις γίνεται τῶν δύο, ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἰς σάρκα μίαν, ὥσπερ οἴνου καὶ ὕδατος· καὶ ὥσπερ μεταδίδωσιν ὁ πιστὸς ἁγιασμοῦ τῇ ἐθνικῇ γαμετῇ· ἢ τὸ ἐναντίον ἡ πιστὴ τῷ ἀπίστῳ ἀνδρί· οὕτω καὶ ὁ ἄπιστος μεταδίδωσι μολυσμοῦ τῇ πιστῇ γυναικί· ἢ τῷ πιστῷ ἀνδρὶ ἡ ἄπιστος γυνή. 5 διὰ τί γὰρ φησὶν, ἡγίασται ἡ ἄπιστος ἢ ὁ ἄπιστος τῷ λαμβάνειν τι ἀπὸ τοῦ πιστοῦ, ἢ ἀπὸ τῆς πιστῆς· καὶ οὐχὶ βεβηλοῦται τῷ λαμβάνειν τι ἀπὸ τοῦ ἀπίστου μέρους; ἕκαστος γὰρ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας διαλεγόμενος τῷ ἑτέρῳ, ἢ μεταδίδωσιν, ἢ μεταλαμβάνει· καὶ τῷ χρόνῳ πάντως νικᾷ τὸ ἕτερον· 10 καί τις χρεία, φησὶ, τοιούτου ἀγῶνος τε καὶ κινδύνου; ἢ γὰρ ἐπιτεύξεται, ἢ ἀποτεύξεται· καὶ ἤτοι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ προσαπολέσει, ἢ πολλὰ καμὼν, μόγις κερδῆσαι δυνήσεται. διὰ τοῦτο καλόν ἐστι πρὶν προληφθῆναι ἄνθρωπον ἐπιμελῶς οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον σκοπεῖν· καὶ σκοπήσαντα, ἢ μὴ γαμεῖν, ἢ 15 γαμοῦντα, ἐν Κυρίῳ γαμεῖν· "γυνὴ γὰρ δέδεται, ἐφ' ὅσον χρόνον "ζῇ ὁ ἀνήρ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμη-"θῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ·" οὐκ ἀκούομεν τοῦ "μόνον ἐν Κυρίῳ·" ἀλλὰ τὸ "ἐλευθέρα ἐστὶν, ᾧ θέλει γαμηθῆναι" ἀναγινώσκομεν· οὐκ ἔτι δὲ συνετάξαμεν τοῦ μόνον ἐν Κυρίῳ· καί τοι γε κακεῖ, ὅτε εἶπεν 20 "μόνον ἐν Κυρίῳ," πάλιν ἀνέκρουσεν τὸν λόγον εἰπών· "μακα-"ριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτως μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην·" τὸ οὖν εὐφημότερον εἰπὼν ὁ Ἀπόστολος τὸ "ἁγίαζεται γὰρ," ἀφῆκεν ἡμῖν τὸ ἄλλο νοεῖν.

Σευηριανοῦ. Οὐ τὸ λαμβάνειν ἄπιστον φησὶν, ἀλλὰ τὸ ἀνέ- 25 χεσθαι ἀπίστου.

Ἰωάννου. Τοῦτο εἶπεν, οὐχ ἵνα δείξῃ ἐκεῖνον ἅγιον, ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας ἐξέλῃ τὸν φόβον τῆς γυναικός· κἀκεῖνον εἰς ἐπιθυμίαν ἀγάγῃ τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ τῶν σωμάτων τὸ ἀκάθαρτόν ἐστιν ἡ κοινωνία· ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως, καὶ τῶν λογισμῶν· εἶτα 30 καὶ ἀπόδειξις. εἰ γὰρ ἀκάθαρτος μένων γεννᾷ· τὸ δὲ παιδίον οὐκ ἀτὲρ σοῦ μόνης, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐκείνου· ἀκάθαρτον ἄρα τὸ παιδίον, ἢ ἐξ ἡμισέας καθαρόν· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτον, διὸ καὶ ἐπή-

[c] ℭ Cod.

γαγεν· "ἐπεὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστιν, νῦν δὲ ἅγιά ἐστιν." τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἀκάθαρτα. αὐτὸς δὲ ἅγια ἐκάλεσεν, τῇ περιουσίᾳ τῆς λέξεως πάλιν ἐκβάλλων τῆς τοιαύτης ὑποψίας τὸ δέος.

Θεοδωρίτου. Περὶ τῶν πρὸ τοῦ κηρύγματος συναφθέντων ἐνταῦθα φησίν· συνέβαινεν γὰρ τὸν μὲν ἄνδρα πιστεῦσαι, τὴν δὲ 5 γυναῖκα τῇ ἀπιστίᾳ προσμεῖναι, ἢ τοὐναντίον· καὶ παρεγγυᾷ τοῖς ὑγιαίνουσι φέρειν τὴν τῶν ὁμοζύγων ἀσθένειαν· καὶ τὴν τούτων πραγματεύσασθαι σωτηρίαν· τὸ γὰρ "ἡγίασται ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος "ἐν τῇ γυναικί· καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἡ ἄπιστος ἐν τῷ ἀνδρί," βούλεται σημᾶναι, ὡς ἔχει σωτηρίας ἐλπίδα· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἢ αὐτὴ 10 ἐπιμένῃ τῇ νόσῳ, τὸ ἐκείνου σπέρμα μεθέξει τῆς σωτηρίας.

Θεοδώρου. Κατὰ τὸ ἡμέτερον δῆλον ὅτι ἀγόμενον βούλημα ἅγιον εἶναι δύναται· ὑπερβολικώτερον δὲ ταῦτα τέθεικεν, πείθων μὴ καταλιπεῖν τὴν συνάφειαν.

Φωτίου. "Εἴ τις γυναῖκα ἔχει ἄπιστον" ἵνα διασπασθῶσιν 15 οἱ γάμοι, καὶ λοιπὸν συγχύσεως καὶ ταραχῆς καὶ οἴκων ἀνατροπῆς ἡ εὐσέβεια νομισθῇ τοῖς πόλλοις. διὰ τοῦτο τοὺς φθάσαντας ἀπίστοις συνοικεῖν κωλύει διαιρεῖσθαι. "ἡγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ "ἄπιστος." καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ ἀνέχεσθαι τὸν ἄπιστον, καὶ μὴ ἀποπηδᾷν συνοικεῖν τῷ πιστῷ, ἐγγύς ἐστι τοῦ πρὸς τὴν εὐσέ- 20 βειαν ὁρᾷν. ἀλλ' εἴποι τις ἂν ἴσως· οὐκ οὖν τὸ αὐτὸ νοοῦντες καὶ περὶ τοῦ πιστοῦ, ἐγγὺς αὐτοὶ εἶναι φαίημεν ἂν τοῦ πρὸς ἀσέβειαν ὁρᾷν; πρὸς ὃ φαμὲν, ὡς οὐκ ἔστιν ἴσον οὐδὲ πολλοῦ δεῖ. ὁ μὲν γὰρ πιστὸς συνοικῶν τῷ ἀπίστῳ, τῆς πίστεως ἐντολὴν καὶ νόμον πληροῖ. ὥστε καὶ ταύτῃ μᾶλλον ᾠκείωται τῇ πίστει, καὶ διΐστα- 25 ται τῆς ἀπιστίας· ὁ δὲ ἄπιστος μόνῃ τῇ πρὸς τὸν ἐνικοῦντα στοργῇ δεδεμένος, τὴν συνάφειαν οὐ λύει· ἀλλ' οὐχὶ νόμον τὸν ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀπιστίας αὐτοῦ ἐκτελῶν, στέργων δὲ τὸν συνοικοῦντα, χειραγωγηθήσεταί ποτε καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν δι' αὐτοῦ· καὶ τὸ στέργειν δὲ αὐτὸ τῆς εὐσεβοῦς ἐστι νομοθε- 30 σίας, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀσεβείας. ὥστε καὶ ταύτῃ ἐγγύς ἐστι τοῦ εὐσεβεῖν αὐτὸν, καὶ ἡγίασται διὰ τῆς συνοικήσεως τοῦ πιστοῦ.

15 Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω. οὐ δεδούλω-

ται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις· ἐν δὲ
16 εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός. τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ
τὸν ἄνδρα σώσεις; ἢ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα
17 σώσεις, ἢ μή; ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεὸς, ἕκαστον ὡς
κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτως περιπατείτω· καὶ οὕτως ἐν 5
ταῖς ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι.

Θεοδωρίτου. Καὶ μὴν ὁ Κύριος ἔφη, "οὐκ ἦλθον βαλεῖν "εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν" διχάσαι ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. ἀλλὰ οὐκ ἐναντίον τοῦτο ἐκείνῳ· ἑρμηνεύει δὲ ὁ Ἀπόστολος τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν. τὸ σωτηρίον γὰρ 10 φησὶ κήρυγμα οὐ σύγχυσιν εἰς τὸν βίον εἰσάγει· ἀλλὰ μᾶλλον πραγματεύεται τὴν ἀληθῆ καὶ θεῷ φίλην εἰρήνην· διαιρεῖ μέντοι πρότερον τὴν κακὴν συμφωνίαν καὶ τῇ διαφωνίᾳ, τὴν ἐπαινουμένην ὁμόνοιαν πραγματεύεται. οἱ γὰρ τὸ θεῖον δεξάμενοι κήρυγμα, διδάσκαλοι τῶν ἀπίστων γιγνόμενοι, εἰργάζοντο παραδόξως 15 τὴν θαυμασίαν μεταβολὴν, καὶ τὰς καλῶς διαιρεθείσας ἐποδήγουν εἰς τὴν ἀξιέραστον συμφωνίαν· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶ, "τί γὰρ "οἶδας γύναι εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις, ἢ μή; ἑκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ "Θεός·" ἀνάδεξαι, φησὶν, ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι τὸν πόνον· ἔχεις τὸν Θεὸν τῆς προθυμίας ἐπίκουρον· "ἕκαστον ὡς κέκληκεν ὁ 20 "Κύριος, οὕτως περιπατείτω· καὶ οὕτως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πά-"σαις διατάσσομαι·" ἐδίδαξεν ἐνταῦθα σαφῶς ὡς οὐκ ἀπίστοις ἀνδράσιν ἢ γυναιξὶ συνάπτεσθαι παρηγγύηκεν, ἀλλὰ τοῖς οὕτω κληθεῖσιν ἐκεῖνα νενομοθέτηκεν.

Θεοδώρου. Περιττὸν γὰρ οἴεσθαι ταῦτα ἐμποδὼν αὐτῷ πρὸς 25 εὐσέβειαν γίνεσθαι· ἐν οἷς τὸ πρότερον ὢν, κληθῆναι πρὸς τὴν πίστιν οὐκ ἐκωλύθη· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ "ὡς κέκληκεν" καὶ δεικνὺς τὸ τοῦ παραγγέλματος ἀναγκαῖον, "καὶ οὕτως ἐν ταῖς "ἐκκλησίαις πάσαις διατάσσομαι."

Ἰωάννου. Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκτεύει καὶ 30 μάχεται, βουλόμενός σε πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀγαγεῖν ἀπιστίαν· καὶ οὕτως χωρίσθητι· οὔτε γάρ φησι, δεδούλωσαι εἰς τὰ τοιαῦτα· ὥστε καὶ μαχόμενον βαστάζειν· καὶ δῆλον ὅτι περὶ μάχης γενομένης λέγει, "ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός·" τοῦτ' ἐστιν

ἵνα εἰρηνεύωμεν, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν στάσις ἢ μάχη. ἐπεὶ οὖν μάχεται, καὶ διὰ τοῦτο ἀπαλλαγῆναι καλόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πάλιν πρὸς τὸ ἀφιέναι μένειν ἐθέλοντα τὸν ἄπιστον, μὴ δὲ στασιάζοντα, μεταβέβηκεν, καὶ φησὶν, εἰ μὴ διαστασιάζει πρὸς σὲ, μένε μετ' αὐτοῦ· εἰκὸς γὰρ τῷ χρόνῳ καὶ σώσεις 5 αὐτὸν συμβουλεύουσα, καὶ πιστὸν ποιήσεις· ὅρα δὲ πῶς οὐκ ἐν ἀνάγκῃ τοῦτο γενέσθαι ἀπῄτησεν, ἵνα μὴ βάρος ἐπιθῇ· ἀλλὰ τῇ τοῦ μέλλοντος ἀδηλίᾳ καὶ τὴν ἀνάγκην ἐξεῖλεν, καὶ ταύτην μὴ ἀπογνῶναι καὶ ναρκῆσαι συμβουλεύουσαν παρεσκεύασεν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἕως τοῦ "ἢ μὴ," στίξον τελείαν. ἵνα ᾖ οὕτως· 10 "ἢ τί οἶδας ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις, ἢ μή;" τοῦτ' ἔστιν, πόθεν οἶδας εἰ σώσεις, ἢ μὴ σώσεις; ἄδηλον γὰρ τὸ μέλλον· ἀδήλου δὲ ὄντος, οὐ δεῖ λύειν τὸν γάμον· εἰκὸς γὰρ, φησὶν, καὶ τὸν καλὸν νομικῶς εἰπεῖν ἐξιέναι, τοῦτ' ἔστιν τῷ σῶσαι· μὴ σώζων μὲν γὰρ, οὐκ ἐβλάβης· σώζων δὲ, ὠφελήσοις καὶ ὠφελέθης. 15

[e] Οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Σευηριανὸς ἔστιξεν· ἄλλως γὰρ ἐὰν στίξῃς, καὶ ἀσυνάρτητος εὑρίσκεται ἡ σύνταξις.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὕτως σε φησὶν ἐμέρισεν ὁ Θεὸς, καὶ οὕτως κέκληκεν μετὰ γυναικὸς ἢ ἀνδρὸς ἀπίστου· στέργε τοιγαροῦν τὸν γάμον, καὶ μὴ διαλύσῃς διὰ τὴν πίστιν. 20

Φωτίου. "Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς "τοιούτοις." οὐκ ἔχει ἀνάγκην, φησὶν, ὁ πιστὸς ἢ ἡ πιστὴ ἐν τοῖς ἀπίστοις τοιαύτην, οἷα αὐτῷ ἐπίκειται ἐπὶ τῶν πιστῶν· ἐκεῖ μὲν γὰρ παντὶ τρόπῳ χωρὶς λόγου πορνείας, οὐκ ἔξεστιν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς συναφθέντας χωρισθῆναι· ἐνταῦθα δὲ ἂν μὲν συνευ- 25 δοκῇ τὸ ἄπιστον μέρος τῷ πιστῷ συνοικεῖν, δεῖ μὴ λύειν τὸ συνοικέσιον· ἂν δὲ στασιάζῃ, καὶ τὴν λύσιν ἐκεῖνος ποιῇ, οὐ δεδούλωται ὁ πιστὸς εἰς τὸ μὴ χωρισθῆναι, ἀλλ' ἐλεύθερός ἐστιν[f] τὸ συνοικέσιον διὰ τὴν τοῦ ἀπίστου στάσιν λύειν· ἀλλ' ἄμεινον πολλῷ ποιήσει, εἰ τὴν ἔριν εἰρήνῃ καὶ καλοκαγαθίᾳ λύσας, μὴ λύσῃ τὸν 30 γάμον· "ἐν γὰρ εἰρήνῃ," φησὶ, "κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός·" τοῦτο γὰρ, φησὶ, καὶ τῆς κλήσεως τῆς ἀπὸ Θεοῦ σημεῖον, τὸ εἰρηνικοὺς

[e] Hoc Œcumenii credo est Scholium, sed in Edd. ad proxima Apostoli verba refertur. [f] In marg. ἐκείνου λύοντος τὸν γάμον καὶ αὐτὸς διαστῆναι. πλὴν φησὶν εἰ καὶ ἐλεύθερός ἐστιν.

ὅσιν τὸ ἐξ ὑμῶν, πρὸς πάντας εἶναι· καὶ τὸ ἐφεξῆς δέ· "τί γὰρ "οἶδας γύναι" καὶ ἑξῆς, ταύτῃ συνᾴδει τῇ ἑρμηνείᾳ διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν μάλιστα ἀκολουθίαν· ἑκάστῳ ὡς ἐμὲ[g] ὁ Θεός· τὸ γὰρ συμφέρον αὐτὸς μόνος οἶδεν· καὶ πότερον μᾶλλον συνετέλει τὸν πιστὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπίστῳ συναφθῆναι ἢ πιστῷ. ἐπ' ἐνίων μὲν γὰρ 5 συνέφερεν πιστὸν πιστῷ συνοικεῖν, καὶ συνήφθη· ἐπ' ἐνίων δὲ πιστὸν ἀπίστῳ· καὶ γέγονεν οὕτως· καὶ τούτων οὐδείς ἐστιν ἱκανὸς συνιδεῖν τὰς αἰτίας, πλὴν τοῦ οὕτω διαταξαμένου καὶ μερίσαντος Θεοῦ· καὶ τοῦ καλέσαντος Κυρίου. εἰ δὲ ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κύριος τὰς τοιαύτας συναφείας ἔταξεν καὶ ἐμέρισεν κατὰ τὸ 10 ἑκάστῳ συμφέρον, οὐκ ὀφείλει ὁ πιστὸς ἀπίστῳ συναφθεὶς δυσφορεῖν ἢ ἀγωνιᾶν, καὶ λύσιν ἐπιζητεῖν· ἀλλὰ καθὼς ἐκλήθη ἕκαστος, τούτῳ ἐμμένειν καὶ περιπατεῖν.

18 Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω· ἐν
19 ἀκροβυστίᾳ τίς ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω. ἡ περιτομὴ 15
οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τήρησις
20 ἐντολῶν Θεοῦ. ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ
μενέτω.

Ὠριγένους. Λέξεις ἀκαίρως παραβεβληκέναι τῷ περὶ γάμου καὶ ἁγνείας λόγῳ, μὴ δὲ μιᾶς ζητήσεως γενομένης, περὶ τοῦ μὴ 20 δεῖν τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύοντας ἐπισπάσθαι. καὶ πάλιν τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ περιτέμνεσθαι· καὶ τὸ περὶ τοῦ "δοῦλος ἐκλήθης, "μή σοι μελέτω" καὶ τὰ ἑξῆς· μὴ ποτ' οὖν παράδειγμα ἔλαβεν τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν γεγαμηκότων καὶ ἀγάμων, περιτετμημένον μὲν καλῶν τὸν ἀποβεβληκότα τὴν γυναῖκα, ἀπε- 25 ρίτμητον δὲ, τὸν γεγαμηκότα. ὡς γὰρ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· καὶ εἰσὶ μία σάρξ ἡ γυνὴ καὶ ὁ ἀνήρ· ἀποβέβληκε δὲ τὰ τῆς σαρκὸς ὁ περιτετμημένος· οὕτως ὁ ἀποβαλὼν τὴν γυναῖκα καὶ οἱονεὶ περιτέτμηται τὴν σάρκα ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ δοῦλον καλεῖ· ἐπεὶ γάρ, φησὶν, ἐν ἄλλοις οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ 30 ἐν τοῖς τοιούτοις· ὡς δούλων ὄντων τῶν γεγαμηκότων· διὰ τοῦτο καὶ ἐνθάδε δοῦλον ὀνομάζει τὸν μετὰ τὸν γάμον κεκλημένον, ἐλεύθερον δὲ τὸν ἄγαμον.

[g] Fort. ἐμέρισεν.

Λέγεται οὖν ὡς περὶ περιτομῆς καὶ περὶ δούλων τὰ εἰρημένα εἰς τὸν τόπον· πλὴν οὐκ ἄτοπόν ἐστι τῷ ῥητῷ χρήσασθαί ποτε πρὸς τοὺς οἰομένους μετὰ τὴν πίστιν δεῖν περιτέμνεσθαι ἐξ εὐλαβείας, εὐλαβείας δὲ τῆς οὐ κατ' ἐπίγνωσιν διὰ τὰ ἀναγεγραμμένα ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ περὶ περιτομῆς· πάλιν οὐ καλόν ἐστι 5 διά τινας τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύοντας, οἰομένους αἰσχύνην φέρειν αὐτοὺς τὴν περιτομὴν καὶ βουλομένους ἀκροβυστίαν περισπᾶσθαι, χρῆσθαι ῥητῷ τῷ λέγοντι· "περιτετμημένος τις ἐκ-"λήθη; μὴ ἐπισπάσθω." καὶ ἔχει γε λόγον λέγειν πρὸς τοὺς τοιούτους, ὅτι κατ' αὐτὸ ἡ περιτομὴ πρᾶγμα ἀδιάφορόν ἐστιν· 10 οὔτε οὖν περὶ περιτομῆς νῦν ἐστιν, οὔτε περὶ ἀκροβυστίας· ἀλλὰ περὶ τοῦ ἀγάμου καὶ τοῦ γεγαμηκότος· "περιτετμημένος τις "ἐκλήθη; μὴ ἐπισπάσθω·" ὡσεὶ ἔλεγεν, μὴ ἐπισπάσθω γυναῖκα· ἤδη περιετμήθη· ἀπέβαλεν γυναῖκα· μὴ γαμείτω ἄλλην· ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐκλήθη τις· μὴ περιτεμνέσθω· οἷον, ἐν γάμῳ ἐκλήθης, 15 μὴ ἀπόβαλέ σου τὴν γυναῖκα· "ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι· καὶ ἡ "ἀκροβυστία οὐδέν ἐστιν·" ἐπεὶ τινὲς οἴονται τὸν ἄγαμον πλέον τι ἔχειν κατὰ τοῦτο τοῦ γεγαμηκότος· τὸν δὲ γεγαμηκότα ἧττόν τι ἔχειν παρ' αὐτὸ τὸ γεγαμήκεναι τοῦ ἀγάμου, θέλομεν, φησὶ, διδάξαι ὅτι τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἡ ἀγαμία ἀδιάφορόν ἐστιν, καὶ τῷ 20 ἰδίῳ λόγῳ ὁ γάμος ἀδιάφορός ἐστιν· δύναται γὰρ καὶ ὁ ἄγαμος ὢν, καὶ ἀληθῶς καθαρεύων ἀπὸ πάσης μίξεως, ἄλλως δὲ κακῶς βιοὺς, μὴ ὠφελεῖσθαι ἀπὸ τῆς ἀγαμίας. δύναται δέ τις καὶ ἐν γάμῳ ὢν, καὶ τὰ τοῦ γάμου πράττων, τάξει δὲ καὶ καιρῷ αὐτὰ ποιῶν τὴν ἄλλην πολιτείαν σώζων, μὴ ἐλάττων εἶναι τοῦ ἀγάμου· 25 ὅτι γὰρ ἀδιάφορόν ἐστιν ἡ ἀγαμία καὶ αὐτὴ ἡ καθαρότης, οὕτως ἀποδείξομεν. εἰ μὲν μόνοι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἤσκουν τὴν ἀγαμίαν, ἦν ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἀγαμία τῷ ἰδίῳ λόγῳ καθαρόν τι καὶ θεῖον πρᾶγμά ἐστιν· νῦν δέ ἐστιν εὑρεῖν καὶ μοχθηρᾷ προθέσει ἀγάμους· οἱ γοῦν ἀπὸ Μαρκίωνος ἀσκοῦσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἀγαμίαν 30 καὶ τὴν καθαρότητα, ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ ἐκκλησιαστικοί· οὗτοι γὰρ ἵν' ἀρέσωσι τῷ κτίσαντι τὸν κόσμον Θεῷ· ἐκεῖνοι δὲ, ἵνα μὴ συνεργοὶ ὦσι τῷ τοῦ κόσμου Θεῷ· κοσμεῖται δὲ ἡ ἀγαμία ἐκκλησιαστικῷ βίῳ καὶ λόγῳ, γνώσει καθαρᾷ καὶ ἀληθείᾳ· οὕτω καὶ ὁ ἄγαμος ἀδιάφορός ἐστι τῷ ἰδίῳ λόγῳ. ἔστι δὲ καὶ ἐν γάμῳ 35

ὄντα, ἀνεγκλήτως εἶναι, καθὰ καὶ προαποδεδώκαμεν· "ἡ περιτομὴ "οὖν οὐδέν ἐστι, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστι," καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν καὶ κατὰ τὰ προκείμενα. ἀλλὰ τί ἐστι τὸ σῶζον; τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ· "πᾶς γὰρ, ὃς ἐὰν μίαν τῶν ἐντολῶν, τούτων λύσῃ "τῶν ἐλαχίστων, καὶ διδάξει οὕτως τοὺς ἀνθρώπους," οὐκ εἶπεν, 5 οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐράνων· ἀλλ' "ἐλάχι-"στος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐράνων." εἰ[g] δὲ ὁ λύσας μίαν τῶν ἐντολῶν τῶν ἐλαχίστων ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐράνων, ὁ δύο λύσας ἐντολὰς, ποῦ εὑρεθήσεται; "ἕκαστος οὖν ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω." ἐκλήθης 10 ἐν γάμῳ, μὴ ζήλου τὸν γάμον· ἐκλήθης ἄγαμος, μὴ πάντως ἐπι-σπῶ, εἰ δύνασαι καθαρώτερον ζῇν.

Ἰωάννου. Πάλιν ἡ αὐτὴ συμβουλὴ τὸ ἐν τοῖς αὐτοῖς εἶναι ἐν οἷς ἐκλήθη τις· εἰ δοῦλος οὖν ὢν ἐκλήθης, μὴ θορυβοῦ· οὐ λυμαίνεται πρὸς τὴν πίστιν ἡ δουλεία· καὶ τοσοῦτον ὅτι εἰ καὶ 15 δύνασαι ἐλευθερωθῆναι, μᾶλλον χρῆσαι δουλεύειν· οὕτως οὐ δὲ εἷς ἔσται σοι ἐκ τῆς δουλείας ἐμποδισμός.

Οἰκουμενίου. Εἰκὸς γὰρ ἀπό τινος θεραπείας δύνασθαι εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐπανελθεῖν τὴν περιτομήν· ἐν ἀκροβυστίᾳ, φησὶ, ἐκλή-θης· μένε ὃ εἶ. οὔτε τοῦτο, φησὶ, πρὸς σωτηρίαν συμβάλλεται, 20 οὔτε ἐκεῖνο λυμαίνεται· ἑνὸς γὰρ χρεία, πληροῦν τὰς ἐντολάς.

Θεοδωρίτου. Μήτε ἀκρόβυστός τις κληθεὶς, δεχέσθω περιτο-μήν· μήτε ὁ περιτετμημένος πειράσθω ἑαυτὸν ἀπερίτμητον δεικνύ-ναι· ἥτε γὰρ ἀκροβυστία τῆς φύσεώς ἐστιν· καὶ ἡ περιτομὴ κατὰ τὸν παλαιὸν γεγέννηται νόμον· ἐπαινεῖται δὲ οὐ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' 25 ἡ τῆς θείας ἐντολῆς φυλακή.

Φωτίου. "Περιτετμημένος τίς ἐκλήθη;" φησὶ, "μὴ ἐπι-"σπάσθω·" ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος τοῦτο φησὶν, ὅτι διά τινος θεραπείας φαρμακευτικῆς, δύναταί τις ποιῆσαι τὸν ἐμπερίτομον ἀκρόβυστον· καὶ ὅτι ταύτης ἐπινοίας πρῶτος εὑρετὴς γέγονεν 30 Ἠσαῦ· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Θεὸς "τὸν Ἠσαῦ ἐμίσησα." "ἡ περιτομὴ οὐδέν·" οὔτε ἡ περιτομὴ, φησὶν, ὅσον τὸ καθ' αὐτὴν δύναταί τινα ὠφελῆσαι, οὔτε ἡ ἀκροβυστία· ἡ δὲ ὠφέλεια διὰ τὴν τήρησιν τῆς ἐντολῆς παραγίνεται ὁμοίως καὶ τῇ περιτομῇ καὶ

[g] οὐ Cod.

τῇ ἀκροβυστίᾳ· τῶν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πράξεων, αἱ μὲν καθ' αὑτὰς ἔχουσι τὸ χρήσιμον, καὶ εἰ μὴ ὦσιν ἐντολῆς ἠρτημέναι θείας· οἷον ἡ δικαιοσύνη καὶ τὰ ὅμοια· αἱ δὲ διὰ μόνην ἐντολὴν, ὡς τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῷ νόμῳ.

21 Δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω· ἀλλ' εἰ καὶ δύνα- 5
22 σαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι. ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος, ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθεὶς, δοῦλός ἐστι Χριστοῦ.
23 24 τιμῆς ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων. ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἀδελφοὶ, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ τῷ 10 Θεῷ.

Ὠριγένους. *Δοῦλον ὠνόμασεν ἀναγκαίως τὸν γεγαμηκότα· δοῦλος γὰρ τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, μὴ ἔχων ἐξουσίαν τοῦ ἰδίου σώματος· καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ, οὐκ ἐξουσιάζει γὰρ τοῦ ἰδίου σώματος, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· "δοῦλος οὖν ἐκλήθης; μή σοι μελλέτω· 15 "ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι·" τοῦτ' ἔστιν, εἰ μὴ παρανομεῖς κατὰ τὸν λόγον, δύνασαι ἐλεύθερος εἶναι· πῶς; ἐκ συμφώνου· ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ μετὰ πάσης ὁμονοίας· "ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος ἀπελεύθερος Κυρίου "ἐστίν·" οἷον· ἐκλήθης δοῦλος; τοῦτο ἴσθι, ὅτι οὐ μόνον οὐκ εἶ 20 δοῦλος, ἀλλὰ καὶ ἔχεις τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸν Κύριον· ὁ γὰρ ἀπελεύθερος, οὔτε καθαρῶς ἐλευθερός ἐστιν· οὐ δὲ ἔτι δοῦλος· ὡς εἶναι τὸν μὲν καθαρὸν πάντη ἐλεύθερον· τὸν δὲ ἐν γάμῳ δοῦλον· ὅτ' ἂν δὲ ἐν Κυρίῳ ᾖ δοῦλος· τότε λέγομεν ὅτι ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁ δὲ ἐλεύθερος κληθεὶς, δοῦλός ἐστιν οὐ γυναικὸς, ἀλλὰ 25 τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ· "τιμῆς ἠγοράσθητε· μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀν-"θρώπων·" ὅση δύναμις νοήσατε τὸν ἐξαγοράσαντα ἡμᾶς, τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ· τὸ αἷμα τὸ ἐκχυθὲν ὑπὲρ ἡμῶν ἐξευμενίσωμεν· ἐλέγομεν ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ ἀγάμων καὶ γεγαμηκότων ὅτι ἐπιτείνει καὶ ὀνίνησι τὸν λόγον· οὕτως καὶ ἐνθάδε πεποίηκεν εἰπὼν, 30 "μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων." οἱονεὶ γὰρ ἐπιτείνει καὶ σφοδρότερον ποιεῖ τὸν λόγον, προτρεπόμενος τοὺς κατὰ τὸ δυνατὸν οἷοί τε καθαρεύειν, καὶ καθαρεύειν ἕκαστον ἐν τῇ κλήσει ᾗ ἐκλήθη.*

Ἰστέον δὲ ὡς οἱ λοιποὶ ἑρμηνευταὶ περὶ ἀκροβυστίας καὶ περι-

τομῆς κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκδεδώκασι τὴν ἔννοιαν· συνήθως γὰρ, φησὶν, ἀπὸ τοῦ προκειμένου εἰς ἕτερα μεταβαίνει, πᾶσι νομοθετῶν τὰ κατάλληλα.

Θεοδώρου. Τὴν ἀφῃρημένην σάρκα οὐ δήπου ἐπισπᾶσθαι δυνατόν· ὁ μακάριος δὲ Ἐπιφάνιος ὁ Κύπρου, δύνατον ἔφη τοῦτο 5 γίνεσθαι· τὸ δὲ ὅπως, τοὺς βουλομένους εἰδέναι, παραπέμψωμεν τοῖς ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰρημένοις ἐντυχεῖν.

Σευηριανοῦ. Οὐκ οἶδεν ἡ χάρις δουλείας καὶ δεσποτείας διαφοράν· μὴ φύγῃς τοίνυν ὡς ἀναξίαν τῆς πίστεως τὴν δουλείαν· οὐδενὸς γὰρ ἔλαττον ἔχεις τῶν ἐν τῇ πίστει διὰ τοῦτο· εἰ δέ σοι 10 καὶ τοῦ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας εἴη δυνατὸν, φροντὶς ἔστω σοι μᾶλλον ὅπως ἂν εἰς δέον χρήσασθαι δυνηθῇς πλείονα, ὡς ἐν ἐλευθερίᾳ τοῦ καλοῦ τὴν ἐπιμέλειαν ποιησάμενος· καὶ δεικνὺς ὅτι οὔτε μὴν ὁ δοῦλος ἐλαττοῦται, τούτου γε ἕνεκεν ἐπάγει· "ὁ γὰρ ἐν "Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος· ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως ὁ ἐλεύ- 15 "θερος κληθεὶς, δοῦλος ἐστι Χριστοῦ."

Ἰωάννου[h]. Τοῦτ᾽ ἐστι, μᾶλλον δούλευε· καὶ τί δήποτε τὸν δυνάμενον ἐλευθερωθῆναι κελεύει μεῖναι δοῦλον; θέλων δεῖξαι ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ· καὶ οὐκ ἀγνοοῦμεν ὅτι τινὲς τὸ "μᾶλλον χρῆσαι" περὶ ἐλευθερίας φασὶν εἰρῆσθαι, 20 λέγοντες, εἰ δύνασαι ἐλευθερωθῆναι, ἐλευθερώθητι. πόλυ δὲ ἀπεναντίας τὸ ῥῆμα, εἰ τοῦτο αἰνίττοιτο. οὐ γὰρ παραμυθούμενος τὸν δοῦλον καὶ δεικνὺς οὐδὲν ἠδικημένον, ἐκέλευσε γενέσθαι ἐλεύθερον. πῶς δὲ ὁ δοῦλος ἀπελεύθερος; ὅτι ἠλευθέρωσέν σε οὐ τῆς ἁμαρτίας μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξωθεν δουλείας, μένοντα δοῦλον. 25 καὶ πῶς ἐλεύθερός ἐστιν ὁ μένων δοῦλος; ὅτ᾽ ἂν παθῶν ἀπηλλαγμένος ᾖ, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων· ὅτ᾽ ἂν χρημάτων καταφρονῇ, καὶ ὀργῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων.

Τοῦτο Θεοδωρίτου καὶ Κυρίλλου. Τινὲς ὡς εἰκὸς τῶν ἐκ περιτομῆς διελογίζοντο καθ᾽ ἑαυτούς· πῶς ἐσόμεθα δεκτοὶ, καὶ τὴν 30 ἐν Χρίστῳ ζωὴν τιμήσομεν, ἔχοντες ἤδη τὴν περιτομήν; δεήσει τάχα που καὶ ἐπισπᾶσθαι, τοῦτ᾽ ἐστι πάλιν δρομεῖν εἰς ἀκροβυστίαν· καὶ τὴν τῆς σάρκος καταβιάζεσθαι φύσιν; οἵ γε μὴν ἐξ

[h] Ψ Cod.

Ἑλληνικῆς ἐρχόμενοι πλάνης παρὰ τῶν ἔτι τὴν ἐν νόμῳ τιμώντων σκίαν, τάχα που μανθάνοντες ὡς ἔστι χρῆμα τίμιον ἡ περιτομὴ, καὶ πᾶσιν ἁγίοις τετηρημένον· καίτοι τὴν πίστιν ἔσθ' ὅτε παραδεξάμενοι ἐπετελοῦντο σαρκί· καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν ἐν Γαλατίᾳ τινὲς, οἷς καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐπιπλήττει λέγων· "ἐναρ- 5 "ξάμενοι Πνεύματι· νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;" ἔδει τοίνυν σαφεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ κηρύγματι τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀνευρῆναι τὴν ὁδόν· καὶ ὡς ἡ περιτομὴ οὐδέν ἐστι, τῶν ἄλλων ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐστερημένη· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδέν ἐστι, μὴ εὐαγγελικῷ βίῳ κεκοσμημένη. προσήκει τοίνυν τὸν κεκλημένον ἐν τῇ κλήσει 10 μένειν, ὅπως ἂν ἔχοι σχήματος.

Μέτεισι δὲ ἀναγκαίως ἐπὶ τὸ χρῆναι πάλιν δυσφημίαν ἑτέραν, μόνον οὐχὶ ἀποσοβεῖν τοῦ θείου κηρύγματος· πνεῦμα μὲν γὰρ δουλείας ἦν ἐν τοῖς ὑπὸ νόμον. τὸ δὲ θέσπισμα τὸ εὐαγγελικὸν τῆς υἱοθεσίας τὸ πνεῦμα τοῖς πιστεύειν ἐθέλουσιν ἐνιέσθαι φησὶ, 15 καὶ οὐκ ἔτι καλοῦν εἰς δουλείαν, ἀλλ' εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα. οὐκοῦν κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐλευθερίαν, τινὲς τὴν πνευματικὴν τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἀποφοιτᾶν ἐπεχείρουν· οἷς καὶ δι' ἑτέρων ἐπιστέλλων φησὶ, μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί. 20

Παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς καὶ διὰ τούτων αὐτῶν λέγων· "δοῦ- "λος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω· ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος "γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι·" τοῦτ' ἔστι, κἂν εἰς τὸν τῆς δουλείας τῆς κατὰ σάρκα ζυγὸν ἐπηρτημένον ἔχων ἐκλήθης διὰ τῆς πίστεως εἰς ἐλευθέραν υἱότητα· κἂν εἰ τῆς θείας φύσεως γέγονας 25 κοινωνὸς, ἄμεινον ἔσω μικροψυχίας, οὐκ ἄμισθον εὑρήσεις τὸν ἐπὶ τῇ δουλείᾳ πόνον. δεῖ γὰρ πάντως τοὺς πεπονθότας ἔκ τινος πλεονεξίας τὴν δουλείαν, ἀποφορτίσασθαι τὸ κακὸν, μεταστοιχιοῦντας ἅπαντα κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς τοῦ Κυρίου· ἐλευθέραν γὰρ τὴν φύσιν ὁ δημιουργὸς πεποίηται· καὶ 30 οὕτως ἔσται, ὡς ἔφην, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα· καὶ "ἔσται "ὁ λαὸς ὡς ὁ ἱερεύς· καὶ ὁ παῖς ὡς ὁ Κυρίος· καὶ ἡ θεράπαινα ὡς ἡ κυρία" κατὰ τὴν Ἡσαΐου προφητείαν.

Οὐκοῦν κἂν εἰ δύναιο, φησὶν, ἐλεύθερος γενέσθαι· μᾶλλον χρῆσαι· καὶ γάρ ἐστιν, ὡς ἔφην, οὐκ ἀκερδὴς ὁ ζυγὸς τοῖς ἀγαθῇ 35

κεχρημένοις εὐνοίᾳ, καὶ ὀρθῶς ἐν αὐτῷ διαγεγονόσιν· ἄλλως τε, φησὶν, οὐκ ἂν εἴη τῶν ἐνδεχομένων ἀνθρώπους ὄντας ἡμᾶς τὸ τῆς δουλείας ὄνομα φυγεῖν· δοῦλον γὰρ ἅπαν ἐστὶ τὸ πεποιημένον· ὥστε καὶ ὁ δοῦλος ἀπελεύθερός ἐστι Χριστοῦ· δοῦλος δὲ πάντως καὶ ὁ κεκλημένος εἰς ἐλευθερίαν· καθά φησιν ὁ ψαλμὸς "ὄντι τὰ 5 σύμπαντα δοῦλά σα."

Ἀποφαίνει γε μὴν ὁ μυσταγωγὸς καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ὠφελουμένους Χρίστῳ τοὺς δι' αὐτὸν σεσωσμένους· ταύτῃ τοι φησὶ, "τιμῆς ἠγοράσθητε." μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων· ἠγοράσμεθα μὲν γὰρ τιμῆς ὁμολογουμένως, τεθεικότος ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἴδιον αἷμα 10 τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ἐξηρήμεθα δὲ τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας, τῆς τῶν δαιμονίων ὠμότητος· κεκλήμεθα δὲ πρὸς ἐλευθερίαν διὰ Χριστοῦ· οὐκοῦν ὡς ἠγορασμένοι, καὶ τῷ πριαμένῳ τὴν ἑαυτῶν ὀφείλοντες ζωήν· "μὴ γίνεσθε" φησὶ, "δοῦλοι "ἀνθρώπων." καὶ οὔτι φαμὲν ὡς τῆς κατὰ σάρκα δουλείας ἀπο- 15 πηδᾶν ἀναπείθει· διδάσκει δὲ μᾶλλον ἐκεῖνο, καὶ μάλα ὀρθῶς, μὴ δουλεύειν τοῖς ἀποφέρειν τοὺς πεπιστευκότας ἐπιχειροῦσιν εἰς νομικὴν ἐπιτήρησιν, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης ἐκχέουσι τὸν ἰὸν ταῖς τῶν ἁπλουστέρων ψυχαῖς· καὶ ἡμέρας καὶ μῆνας ἐπιτηρεῖν ἀναπείθουσι· καὶ τὴν καλουμένην ἐθελοθρησκείαν ἐπιτηδεύουσι, καὶ ἑτέ- 20 ροις ἑλέσθαι πληροῦν συμβουλεύουσιν· ἐπειδὴ τοίνυν φησὶ "τιμῆς "ἠγοράσθητε· καὶ οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε· "τιμίῳ δὲ μᾶλλον αἵματι ὡς ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ·" τοῖς αὐτοῦ μᾶλλον ὑποταττώμεθα νόμοις.

Οἰκουμενίου. Σὺ δὲ τάχα, φησὶν, καὶ πλέον ἔχεις· ἀπε- 25 λεύθερος γὰρ εἶ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ σε πάσης νοητῆς δουλείας ἠλευθέρωσεν. ὅμως ἐκ τῆς περιουσίας τῶν λέξεων, θέλει δεῖξαι τὸ ἴσον δούλου καὶ δεσπότου· ἐπειδὴ πάντες ἀπελευθεροί τε ἐσμὲν Χριστοῦ, καθὸ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς τῆς τυραννίδος τοῦ Σατανᾶ· καὶ δοῦλοι ἐσμὲν Χριστοῦ· καθὸ ἐκεῖθεν ἐλευθερώσας, ὑπὸ τὴν οἰκείαν 30 ἤγαγεν βασιλείαν.

Φωτίου. Ἵνα μὴ τοῖς δούλοις ἐμπόδιον πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ δουλείαν νομισθῇ· διαρρήδην φησὶν ὅτι τοῦτο τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ ἐμποδῶν εἶναι, ὥστε οὐδὲ ἐν φροντίδι εἶναι δεῖ περὶ αὐτῆς.

μὴ μελέτω σοι φησὶν, ἀλλ' εἰ καὶ δύνασαι διά τινος σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἐλεύθερος γενέσθαι, ἔα τοῦτο, καὶ κέχρησο μᾶλλον τῇ δουλείᾳ· οὐδ' οὕτως οὐδὲν ἐλαττοῦσαι τοῦ δεσπότου· ἀπελεύθερος γὰρ εἶ, ὥσπερ κἀκεῖνος τοῦ κοινοῦ δεσπότου· δοῦλος μὲν γὰρ εἶ τοῦ κοίνου δεσπότου, ὥσπερ κἀκεῖνος· καὶ ἀπελεύθερος πάλιν ὥσπερ 5 *ἐκεῖνος. τί οὖν σοι τῆς σωματικῆς μέλει δουλείας· τῆς μήτε ἐλαττούσης μήτε τῷ δουλευωμένῳ μεῖζόν τι προστιθείσης. ἀλλ' ἑκάτερον μηδὲν εἰς τὸ τυχεῖν τῶν ἴσων παραβλαπτούσης;*

25 Περὶ δὲ τῶν παρθένων, ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς 10 26 εἶναι. νομίζω οὖν, τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. 27 δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· λέλυσαι ἀπὸ γυναι-28 κός; μὴ ζήτει γυναῖκα. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες· καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτεν· θλῖψιν δὲ τῇ 15 σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι· ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι.

Θεοδώρου. *Δῆλον ὅτι καὶ περὶ τούτου γεγραφηκόσιν αὐτοῖς ἀποκρίνεται· ἀμφότερα πάντως μαθεῖν βουληθέντων αὐτῶν· καὶ εἰ τοὺς ἐν γάμῳ προσῆκεν ἀλλήλων ἀπέχεσθαι· καὶ εἰ τοὺς μηδέπω πειραθέντας μεῖναι ἐπὶ τοῦ προτέρου σχήματος. ὅτ' ἂν οὖν* 20 *εἴπῃ περὶ τῶν παρθένων, δῆλον ὅτι περὶ τῆς παρθενίας λέγει· τὰ ὅμοια καὶ ἐπὶ τούτου περί τε τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν φθεγγόμενος.*

Θεοδωρίτου. *Ὁ γὰρ Κύριος, τῶν Ἀποστόλων εἰρηκότων "εἰ "οὕτως ἐστιν ὁ νόμος τῆς γυναικὸς, συμφέρει μὴ γῆμαι," ἀπε-* 25 *κρίνατο· "οὐ πάντες χωροῦσι τοῦτον τὸν λόγον." καὶ πάλιν, "ὁ "δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω." διά τοι τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔφη, "ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω·" εἰ τοίνυν οὐκ ἐδέξω νόμον, τί σοι βούλεται ὁ λόγος; "γνώμην δὲ δίδωμι," οὐ νόμον εἰσφέρω· καὶ γὰρ ὁ Κύριος τὰ κατὰ φύσιν νομοθετήσας, ἐπὶ τὰ* 30 *ὑπὲρ φύσιν προτρέπει· ἐπειδὴ δὴ εἰκὸς ἦν τινὰς ἀντιλέγειν ὡς καινοτομίᾳ τῇ συμβουλῇ, ἀναγκαίως προτέθηκεν "ὡς ἠλεημένος "ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι·" μετὰ τῆς συνήθους μετριότητος τὴν*

ἀποστολικὴν ἀξίαν ὑπέδειξεν· ἀξιόχρεως, φησὶν, εἰμὶ σύμβουλος· διὰ μέντοι πολὺν τοῦ δεσπότου κληθεὶς ἔλεον, ἐπιστεύθην τὸ κήρυγμα.

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ "νομίζω" προστέθηκεν οὐκ ἀμφιβάλλων ὡς ἡ παρθενία καλὸν καὶ τῶν τεχνῶν κάλλιστον, ἀλλ' ἵνα μὴ νόμος 5 ἡ παραίνεσις γένηται, τὴν ἀμφιβολίαν προσέθηκεν. ἕπεται γὰρ τῷ νόμῳ καὶ φυλακὴ καὶ παράβασις καὶ τῶν παραβαινόντων ἡ κόλασις· διὰ τοῦτο οὐ νομοθετεῖ τὰ μεγάλα, ἀλλ' ἐπὶ ταῦτα προτρέπει. καὶ εἰρηκὼς "μὴ ζήτει γυναῖκα," ἐπήγαγεν· "ἐὰν δὲ "καὶ γήμῃς οὐχ ἥμαρτες· καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρ- 10 "τεν." καὶ τί δήποτε συμβουλεύεις μὴ γῆμαι, εἴπερ ἄρα ὁ γάμος ἁμαρτίας ἐλεύθερος; "θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ "τοιοῦτοι." καὶ τί σοι τοῦτο μέλει; "ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι." καὶ τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν ἐγύμνωσεν· καὶ τῆς ἀγαμίας τὸ χρήσιμον ἔδειξεν· εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὡς οὐ περὶ τῶν ἅπαξ ἀπο- 15 ταξαμένων τῷ βίῳ εἴρηκεν "καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος οὐχ ἥμαρ- "τεν," ἀλλὰ περὶ τῶν μηδέπω μήτε τοῦτο μήτε ἐκεῖνο προελομένων, ἀλλ' ἐν μεθορίῳ γάμου καὶ ἀγαμίας ἑστώτων.

Σευηριανοῦ. Ἔδειξεν ὅτι τὴν παρθενίαν εἰσάγει, οὐ κατηγορίαν γάμου, ἀλλ' ὅτι διὰ φειδῶ τῶν ἁγίων εἰσηγεῖται τὴν 20 παρθενίαν, ὡς τὴν σάρκα ὠδίνων καὶ καμάτων πληροῦντος τοῦ γάμου.

Ὠριγένους. Τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἐπιτεταγμέναι, αἱ δὲ οὐκ ἐπιτεταγμέναι· ἀλλ' αὐτεξούσιοι καὶ τῇ προαιρέσει ἐπιτετραμμέναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὧν οὐκ ἔστιν ἄνευ 25 σωθῆναι, αὗται εἰσὶν αἱ προστεταγμέναι· αἱ δὲ μείζονες τῶν προστεταγμένων, ἃς κἂν μὴ ποιήσωμεν, σωζόμεθα, οὐκ εἰσὶν ἐπίταγμα τοῦ Θεοῦ· ἄκουε γὰρ, φησὶν, τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διδάσκοντος ἐν αὐτῷ καὶ λέγοντος· "ὅτ' ἂν ποιήσετε πάντα τὰ "διατεταγμένα ὑμῖν, ὀφείλετε λέγειν, δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμέν· ὃ 30 "ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν." καὶ εἰ ἐὰν ποιήσω πάντα τὰ διατεταγμένα, δοῦλός εἰμι ἀχρεῖος, πότε φεύξομαι τὸ εἶναι δοῦλος ἀχρεῖος; ἐὰν φιλοτιμώτερος ὦν, ἐὰν ἐπαναβαίνῃς ἀπὸ τῶν διατεταγμένων· οἷον τὸ "οὐ μοιχεύσεις" ἐὰν τηρήσω, καὶ τὸ "μὴ ἐμβλέψαι γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι," ὃ ὤφειλον ποιῆσαι 35

πεποίηκα· ἐὰν δὲ παρθένος μείνω, οὐ κελευσθεὶς οὐδὲ διαταχθείς· οὐκ ἔτι λέγω ἐπὶ τῷ τῆς παρθενίας κατορθώματι, δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμὲν, ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν λοίπων ἐντολῶν, ἐὰν μὴ βλέψω ἢ πλεονεκτῶ, ὀφείλομεν λέγειν ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· "ἐὰν δὲ πωλήσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, 5 "καὶ δώσω πτωχοῖς," οὐκ ἔτι λέγω ἀχρειός εἰμι, ὃ ὤφειλον ποιῆσαι πεποίηκα· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος, "περὶ δὲ τῶν "παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι, ὡς "ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι." ἐν γὰρ τῷ λέγειν τοῖς μαθηταῖς τὸν Κύριον, "οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον, ἀλλ' οἷς 10 "δέδοται," καὶ ἐπιφέρει "ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω," οὐκ ἐπέταξεν ἀλλ' αὐτεξούσιον εἴασεν· "γνώμην" οὖν φησὶν ὁ Ἀπόστολος "δίδωμι·" καὶ ἵνα παραστήσῃ ὅτι Κύριος ἐν αὐτῷ λέγει, εἶπεν, "ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι."

"Νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγ- 15 "κην· ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι." ἀνάγκην φησὶν τὴν ἐν τῷ σώματι διατριβήν· ὡς καὶ ἑτέρωθι φησὶν, "τὸ δὲ ἐπιμεῖναι "τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς·" τετράκις δὲ ἐν τῷ τόπῳ τὸ καλὸν ὠνόμασεν ὁ Ἀπόστολος· φησὶ γὰρ "πρῶτον μὲν καλὸν "ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι·" δεύτερον δὲ, "καλὸν αὐτοῖς 20 "ἐὰν μείνωσιν, ὡς κἀγώ." τρίτον, "νομίζω οὖν τοῦτο καλὸν "ὑπάρχειν διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην·" τέταρτον, "καλὸν ἀν-"θρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι." ὁρᾷς, ὅσα περὶ ἁγνείας εἴρηται· ταῦτα μετὰ τοῦ καλοῦ ὠνόμασται. ὅσα δὲ περὶ τοῦ γάμου, μετὰ τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν τὸν γαμοῦντα, "δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν· 25 "λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτει γυναῖκα." διόλου τοῦ λόγου καθὰ εἴρηται, ἐπιτείνει καὶ ἀνίησιν· ἵνα ὁ ἀκροατὴς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ λαβὼν, κρίνῃ εἴ τι δύναται, καὶ ποίᾳ ἀσκήσει ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι δυνηθῇ. οὕτως οὖν καὶ ἐνθάδε ἀπέτρεψε μὲν τοῦ λύειν τὸν γάμον, προτρέπεται δὲ πάλιν καθαρεύειν· οὐκοῦν δεδεμένον μὲν 30 εἶπεν τὸν ἄνδρα τὸν γεγαμηκότα· εἰ δὲ περίστασίς ἐστι τὸ δέδεσθαι, καὶ δεῖ φεύγειν τὰς περιστάσεις, ὅση δύναμις· καὶ τὸ δέδεσθαι γυναικὶ, μὴ ζήτει λύειν· ὁ δὲ μὴ δεδεμένος ὀφείλει φυλάττεσθαι, ἵνα μὴ δεθῇ. ἀληθῶς γὰρ εὑρήσεις αὐτοὺς δεδεμένους τῷ φίλτρῳ τῷ γαμικῷ· οὐκ ἔξεστιν οὖν τὸν ἐν γάμῳ 35

προληφθέντα, ζητῆσαι ἄκαιρον ἐλευθερίαν· ἀλλὰ μένειν ἐν τῇ δουλείᾳ. καὶ εἰ λέλυταί τις, μὴ ζητεῖν γυναῖκα· "ἐὰν δὲ καὶ "γήμῃς" φησὶν, "οὐχ ἥμαρτες·" οὐκ εἶπεν ἐὰν γαμήσῃς καλὸν, ἀλλ' "ἐὰν γήμῃς οὐχ ἥμαρτες." τήρει τὴν διαφοράν· "καὶ ἐὰν "γήμῃ ἡ παρθένος οὐχ ἥμαρτεν·" οὐκ εἶπεν πάλιν καλὸν, ἀλλ' 5 οὐχ ἥμαρτεν.

Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι· πῶς γὰρ οὐχ ἕξουσι θλίψιν, ὅτε τὰ εἰρημένα πρὸς τὴν γυναῖκα ἔρχεται ἐπὶ τὴν γεγαμημένην; "ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ "ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει." τούτων δὲ πάντων 10 ἐλευθέρα ἐστὶν ἡ παρθένος, ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῆς καθαρότητος, νυμφίου εὐλογίας περιμένουσα. πᾶς γάμος ἐν σκότῳ γίνεται, διὸ "μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις·" ὁ δὲ Χριστοῦ γάμος, ὅτ' ἂν ἀπολάβῃ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν τῷ φωτὶ γίνεται· διὰ τί γὰρ μετὰ λαμπάδων καὶ ἐλαίου διαρκοῦντος εἰσέρχονται παρθένοι εἰς 15 τὸν γάμον; διότι εὐσχημοσύνης ἐστὶν ὁ γάμος ἐκεῖνος· ὁ σαρκὶ κολλώμενος, ἓν σῶμά ἐστιν, πνεύματι δὲ ὁ κολλώμενος, ἓν πνεῦμά ἐστιν· τί δὲ εὐσχημονέστερον ψυχῆς πνεύματι κολλωμένης, καὶ ἑνουμένης, καὶ μηκέτι οὔσης ψυχῆς, ἀλλὰ γινομένης ὅπερ τὸ πνεῦμα; ἐπὶ γὰρ τοῦ γάμου εἴρηται, "ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα 20 "μίαν." ἐπὶ δὲ τοῦ "ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἔσται ἓν πνεῦμα."

Οἰκουμενίου. *Ἐπειδὴ εἰς μείζονα φιλοσοφίαν ἔρχεται, φοβεῖται αὐτὸ καθαρῶς ἐπιτάξαι, τὴν ἀποτυχίαν τῶν μετιόντων δεδοικώς· διὰ τοῦτο οὐχ ὡς ἐπιταγὴν, ἀλλ' ὡς συμβουλὴν δίδωσιν.* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Τὰ περὶ παρθένων ἀμελέστερον ἡρμήνευσεν ὡς ἐν μονοβίβλῳ· "ἠλεημένος" φησὶν "εἰς τὸ εἶναι πιστὸς" οἷον κῆρυξ καὶ γνωμοδότης.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ὅρα πάλιν πῶς τὴν ἐξ ἀνάγκης ἐπιταγὴν κολάζει· "νομίζω γάρ" φησίν· τί δὲ νομίζω; καλὸν τὸ ἄνευ γάμου 30 εἶναι διὰ τὰς ἐν αὐτῷ δυσκολίας καὶ τὰ τοῦ γάμου κακά.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐπιδιορθοῦται αὐτὸ, τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκροατῶν δεδοικὼς, ὡς οὐ χωρούντων τὴν παρθενίαν· παρθένον ἐνταῦθα φησὶν οὐ τὴν ἀφιερωμένην Θεῷ, ἀλλὰ τὴν ἔτι ἄγαμον κόρην· ὡς ἥ γε*

ἀφιερωθεῖσα Θεῷ εἰ γήμει, μοιχὸν ἐπεισφέρει τῷ Χριστῷ ᾧ νενύμφευται.

Τοῦ αὐτοῦ. Οἱ γαμοῦντες, φησὶ, θλίψιν ἕξουσιν, διὰ τὰς ἐν τῷ γάμῳ λύπας· ἐγὼ δὲ, φησὶ, φείδομαι ὑμῶν ὡς τέκνων, καὶ βούλομαι ἐλευθέρους εἶναι καὶ ἀλύπους. τέως γὰρ ἐν δεσμοῖς 5 εἰσίν· "δέδεσαι" γὰρ, φησὶ, "γυναικί." εἶτα καὶ ἑαυτῶν οὐκ ἐξουσιάζουσιν, ὡς ἄνω φησίν.

Φωτίου. "Ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου" ἀξιόπιστος εἶναι εἰς τὸ παραινεῖν ὑμᾶς καὶ διδάσκειν τὰ συμφέροντα· καὶ ταύτην ὑμῖν ἀποφαίνω τὴν ἐμὴν βουλὴν καὶ γνώμην. "διὰ τὴν ἐνεστῶσαν 10 "ἀναγκήν·" τὸν διωγμὸν οἶμαι λέγειν αὐτὸν ἐνταῦθα, τὸν ἀπὸ τῶν ἀπίστων τοῖς πιστοῖς ἐπανακείμενον· καὶ τὰς ἄλλας ἐπηρείας καὶ κακώσεις ἃς ὑπέμενον· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον ἐνεστῶσαν ἀναγκὴν αὐτὸν καλεῖν· ἐπειδὴ γὰρ παραίνεσιν ὑψηλὴν καὶ μεγάλην ἠθέλησεν ποιήσασθαι, μετὰ περιστάσεως ἔδειξεν αὐτὴν εἰσάγειν. 15 καλὸν, φησὶν, ἡ παρθενία, καὶ διὰ τὴν ἐνεστῶσαν τῶν πειρασμῶν συμφοράν· ῥᾷον γὰρ καὶ ἀκοπώτερον ταύτας οἴσομεν, ἢ γυναῖκας καὶ τέκνα ἐν διωγμοῖς καὶ μυρίαις ταλαιπωρίαις συνεπαγόμενοι· καταμεριζομένης γὰρ εἰς πολλὰ πάθη τῆς ψυχῆς, ἐν ἀφορήτῳ κακῷ ἀνάγκη καταβαπτισθῆναι τὸν ἄνθρωπον· μόνον δὲ ὄντα καὶ 20 τοῖς ἑτέρων πάθεσι μὴ κατατεμνόμενον, εὐχερὲς τῆς τῶν κακῶν ὑπερανασχεῖν τρικυμίαν· εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ, οὐκ οὖν καὶ ὁ φθάσας γάμῳ κοινωνῆσαι, ἄμεινον ποιήσει λύων τὸν γάμον; ἐπήγαγεν, μὴ γένοιτο· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τὸ εἰπεῖν "δέδεσαι "γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν·" ἀλλ' ὥσπερ, φησὶν, ὁ δεδεμένος οὐκ 25 ὀφείλει λύσιν ζητεῖν· οὕτως οὐδὲ ὁ λελυμένος δεσμὸν ἑαυτῷ ὀφείλει περινοεῖν. τὸ δὲ "λέλυσαι," διχῶς ἐστιν ἐκλαβεῖν· ἢ ὅτι οὔπω ὅλως ἐδέθης· ἢ ὅτι λυθεὶς ἀφ' οὗ ἐδέθης δεσμοῦ, οὐκ ὀφείλεις ἄλλῳ γυναικὸς δεσμῷ πάλιν συνδεθῆναι.

Τὸ "ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς οὐχ ἥμαρτες" καὶ ἐφεξῆς, τοῖς ἄνω 30 καθ' ὑπερβατὸν συντακτέον· οἷον· καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι. ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς, οὐχ ἥμαρτες καὶ ἑξῆς. οὐ γὰρ δεῖ συνάπτειν αὐτὸ τῷ θελῆσαι ἀτὲρ γυναικὸς, μὴ ζήτει γυναῖκα, ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς οὐχ ἥμαρτες. πρῶτον μὲν γὰρ ἀνακόλουθος οὕτως λαμβα-

νομένη ἡ ἔννοια. τί γὰρ τῷ γεγαμηκότι ἤδη καὶ διαλυθέντι προσήκει λέγειν, ἐὰν δὲ καὶ γήμῃς; τοῦτο γὰρ τοῖς μήπω γεγαμηκόσιν ἁρμόδιον· ἔπειτα δὲ καὶ μέγα ἐστὶν ἁμάρτημα λυσάμενον ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ἄλλην γήμασθαι· ὥστε οὐκ ἐγχωρεῖ οὕτως συνάψαι τὸ χωρίον, ἀλλ' ὡς πρότερον εἴρηται· καὶ γὰρ καὶ πρὸ ὀλίγου 5 φησὶν, "ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῇ· μενέτω ἄγαμος·" διά τε οὖν τὰ προειρημένα καὶ τὸ νῦν εἰρημένον, ἵνα μὴ ἐναντία λέγειν ἑαυτῷ δόξῃ, καθ' ὑπερβατὸν συντακτέον· "εἰ δὲ λέλυσαι" οὐχὶ πρὸς τοὺς συναφθέντας, εἶτα διαλυθέντας, ἀκούσεις· ἀλλ' ἁπλῶς πρὸς τοὺς μὴ συνελθόντας ὅλως εἰς γάμου κοινωνίαν, ἀλλὰ λελυμένους 10 ὄντας τοῦ τοιούτου δεσμοῦ ἐγχωρεῖ καὶ κατὰ πόδα ἡ σύνταξις.

29 Τοῦτο δέ φημι, ἀδελφοὶ, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος τὸ λοιπόν ἐστιν, ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες 30 ὦσιν· καὶ οἱ κλαίοντες, ὡς μὴ κλαίοντες· καὶ οἱ χαίροντες, ὡς μὴ χαίροντες· καὶ οἱ ἀγοράζοντες, ὡς μὴ 15 31 κατέχοντες· καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι. παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

Σευηριανοῦ. Ἄλλην αἰτίαν λέγει, δι' ἣν προτιμᾷ τὴν παρθενίαν. πανταχοῦ δεικνὺς ὅτι οὐ κατηγορεῖ γάμου, τὴν ἁγιωσύνην 20 προτιμῶν· ὅτι πρὸς τῷ τέλει ὁ κόσμος· καὶ δεῖ εἰδέναι ὅτι ἃ ἔχομεν οὐκ ἔχομεν· ἀφιέμεν γὰρ αὐτῷ αὐτά· ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες, "ὡς μὴ ἔχοντες." εἰ καλόν ἐστι τοῖς ἔχουσιν οὕτως ἔχειν, ὡς μὴ ἔχουσιν, πῶς οὐ μᾶλλον τῇ παρθένῳ μηδὲ προσελθεῖν γάμῳ; "καὶ "οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι·" τὴν ἄμετρον 25 ἀπόλαυσιν ἐκβάλλει διὰ τούτου· τὴν μέντοι χρείαν καταλιμπάνει· τὸ "παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου·" δείκνυσιν ὅτι οὐχ ὁ κόσμος παρέρχεται, ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου μεταβάλλεται· ἡ φθορὰ, εἰς ἀφθαρσίαν· αἱ πόλεις, τὰ τείχη· οἱ νόμοι, αἱ γεωργίαι, αἱ τέχναι· ταῦτα γὰρ ὥσπερ μορφή τις 30 ἐπίκειται τῷ βίῳ τούτῳ, ἥτις λαμβάνει μεταβολήν.

Οἰκουμενίου. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι θλίψιν τῇ σαρκὶ ἕξουσιν, ἵνα μή τις εἴπῃ ἀλλὰ καὶ ἡδονὴν, ἐκ τοῦ συνεσταλμένου καιροῦ πειρᾶται τὰ τῆς ἡδονῆς ὑποτεμεῖν. διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, λέγω ὅτι

θλίψιν ἕξουσιν· ἐπειδὴ μήτε ἡδονὴν δύνανται ἔχειν ἐν τῷ τὸν καιρὸν οὕτω συνεστάλθαι καὶ πρὸς λύσιν[i] *ἐπείγεσθαι· ἤδη γὰρ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· καὶ λοιπὸν ἀποδημεῖν πρὸς αὐτὸν κελευόμεθα.*

Τοῦ αὐτοῦ. Ἢ *ὅτι καὶ περὶ τὴν μίξιν ἐγκρατεῖς εἶναι βούλεται.* 5

Τοῦ αὐτοῦ. *Διὰ τὴν τοῦ καιροῦ βραχύτητα πάντα τὰ ἐν σπουδῇ τισιν ὑπάρχοντα ὡς οὐκ ὄντα, φησὶν, ὀφείλομεν ἡγεῖσθαι· καὶ τὸ ἔχειν γυναῖκα, καὶ τὸ χαίρειν, καὶ τὸ λυπεῖσθαι· ὅτ' ἂν γὰρ ἐγγὺς ὁ θανάτος, τί δεῖ τοῖς ἐνταῦθα ἐμφιλοχωρεῖν καὶ νομίζειν εἶναί τι γάμον ἢ ἀγορασίαν*[k]· *ἢ τὸ ὅλως χρᾶσθαι τῷ κόσμῳ;* 10

Τοῦ αὐτοῦ. Τὸ *πάνυ τῇ τοῦ κόσμου ἀπολαύσει, οἷον τρυφῇ καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ κεχρῆσθαι, παράχρησιν καλεῖ· τοῦτ' ἔστι τὸ μὴ κεχρῆσθαι αὐτῷ καθὼς πρέπει σημαίνων· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο παρήχθημεν ἐν κόσμῳ, ἵνα ταῦτα πράττωμεν· ἐπ' ἔργοις γὰρ ἀγαθοῖς ἐκτίσμεθα. ὁ οὖν τὰ ἐν οἷς ἐπλάσθη ἀφεὶς, καὶ ἑτέρως τῷ κόσμῳ χρώμενος, παραχρᾶται αὐτῷ.* 15

Ἰωάννου[l]. Παρέρχεται *καὶ τέλος ἕξει, φησὶν, ὁ κόσμος ὁ νῦν ὁρώμενος· τί οὖν ἔχεσθαι δεῖ τοῦ λυομένου; σχῆμα δὲ ἐκάλεσεν· ἐμφαίνων ἄχρι ὄψεως εἶναι τὰ τοῦ παρόντος κόσμου, καὶ οὐκ ἔχειν μόνιμόν τι ἢ βέβαιον.* 20

Σευηριανοῦ. *Ἔδειξε διατί εἶπεν τὸ "ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι·" ἵνα μὴ ἐν τοῖς μὴ μένουσι κενώσητε τὰς φροντίδας· καὶ τὰ ἑξῆς τοῦτο μᾶλλον δείκνυσιν.*

Θεοδώρου. Παρενθεὶς *τὴν καθόλου παραίνεσιν, ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀκολουθίαν ἀνατρέχει, ἑρμηνεύων τὸ "διὰ τὴν ἐνεστῶσαν "ἀνάγκην·" καὶ τὸ "θλίψιν τῇ σαρκὶ ἕξουσιν."* 25

32 Θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι. ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ
33 τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ· ὁ δὲ γαμήσας
34 μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῇ γυναικί. μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος· ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ᾖ ἁγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι· ἡ δὲ γαμήσασα μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου, πῶς ἀρέσει τῷ 30

[i] πρὸς λύσειν Cod. προσλύσιν Edd. [k] ἀγορασίας Edd. [l] Ψ Cod.

35 ἀνδρί. τοῦτο δὲ πρὸς τῶν ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω· οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀπερισπάστως.

Σευηριανοῦ. Ἀπέδωκεν τὴν αἰτίαν δι' ἣν τοῦ γάμου προτιμοτέρα ἡ παρθενία· οὐ παρὰ τὴν κοίτην ἢ τὴν ἀποχὴν τῆς κοίτης, 5 ἀλλὰ παρὰ τὸ τὸν γάμον γέμειν φροντίδων· τὸ κατὰ Θεὸν ἀσχολεῖν εἰς τὴν εὐσέβειαν τὸν νοῦν.

Οἰκουμενίου. Ὅρα πῶς τῇ τῆς μερίμνης διαφορᾷ ἐπὶ παρθενίαν παρακαλεῖ· τὸ γὰρ "τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνᾶν" οὐκ ἔστιν μερίμνα, ἀλλὰ σωτηρία· ὅθεν ἄνω λέγει· "θέλω δὲ ὑμᾶς ἀμε- 10 "ρίμνους εἶναι."

Τοῦ αὐτοῦ. "Μεμερίσται·" τοῦτ' ἔστιν οὐ τὴν αὐτὴν ἔχουσι φροντίδα· ἀλλὰ μεμερισμέναι εἰσὶ ταῖς σπουδαῖς. "ἡ μὲν γάρ," φησὶ, "παρθένος τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνᾷ· ἵνα ᾖ σώματι καὶ "πνεύματι ἁγία." σώματι μὲν διὰ τὴν ἁγνείαν· πνεύματι δὲ 15 διὰ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἐνοίκησιν τοῦ παρακλήτου Πνεύματος· ἡ δὲ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾷ· ἀνδρὶ γὰρ ἀρέσαι βούλεται. τί ἐστι τὰ τοῦ κόσμου; ἴσως καὶ εὔοπτος εἶναι βούλεται καὶ οἰκουρὸς καὶ μηδὲ τῷ δεομένῳ ἁπλοῦσα χεῖρα φιλάνθρωπον.

Τοῦ αὐτοῦ. Τοὺς δὲ περὶ παρθενίας λόγους φησὶν, ἐκίνησα, 20 τοῦτο ὑμῖν συμφέρον εἰδώς· οὐχ ἵνα ἀναγκάσω ὑμᾶς καὶ θέλοντας καὶ μὴ παρθενεύειν, τὴν γὰρ ἀνάγκην "βρόχον" καλεῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ λέγω, φησὶν, ταῦτα, ἵνα βρόχον καὶ ἀνάγκην ὑμῖν ἐπιβάλω· ἀλλὰ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ ἀπερισπάστως εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ ἀγαγεῖν ὑμᾶς βουλόμενος. 25

Οἰκουμενίου. Πῶς δ' ἂν εἴημεν ἀμέριμνοι, εἰ ἄγαμοι ὦμεν; τὰς γὰρ τοῦ κόσμου φροντίδας τίς ἀγνοεῖ;

Τοῦ αὐτοῦ. Γυναῖκα φησὶν τὴν γεγαμηκυῖαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Τί γὰρ παρθένου καὶ τοιαύτης ζωῆς εὐσχημονέστερον; 30

36 Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθενίαν αὐτοῦ νομίζει, ἐὰν ᾖ ὑπέρακμος, καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι, ὃ 37 θέλει ποιείτω, οὐχ ἁμαρτάνει· γαμείτωσαν. ὃς δὲ ἕστηκεν ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ, μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν

δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος, καὶ τοῦτο κέκρικεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τηρεῖν τὴν ἑαυτοῦ παρθένον, καλῶς
38 ποιεῖ. ὥστε καὶ ἐκγαμίζων, καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων, κρεῖσσον ποιεῖ.

Σευηριανοῦ. Νομίζουσι τίνες, ὅτι αὐτόν τινα ἑαυτοῦ περὶ 5 ἀσχημονεῖν λέγει· ἀντὶ τοῦ ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ παρθενίᾳ, εἴ τις ἀσχημονεῖν νομίζοι· οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· καὶ τὰ ἑξῆς δείκνυσιν· λέγει γὰρ, "ὥστε καὶ ὁ ἐκγαμίζων καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ ἐκγαμίζων "κρεῖσσον ποιεῖ·" οὐδεὶς δὲ ἑαυτὸν ἐκγαμίζει, ἀλλ' ὑφ' ἑτέρου δίδοται. 10

Θεοδωρίτου. Πάλιν ἐνταῦθα περὶ τῶν μηδέπω τὴν παρθενίαν ἑλομένων παρεκελεύσατο.

Θεοδώρου. Καλῶς παρέθηκε τὸ "μὴ ἔχων ἀνάγκην·" ἐκχωρεῖ γὰρ πολλάκις προειλῆφθαί τινας μνηστείας ἐγγύην, ὑφ' ἧς ἐπὶ τὴν ἔκδοσιν συνωθεῖται τῆς οἰκείας παιδός· ἔστιν δὲ ὅτι καὶ 15 οἰκέτης ὢν φυλάττειν μὲν βούλεται, οὐ δύναται δὲ τῷ τὸν δεσπότην πρὸς γάμον ἐκδοῦναι βούλεσθαι.

Θεοδωρίτου. Καὶ τῶν τοῦ γάμου κατηγορούντων αἱρετικῶν τὰς γλώττας ἐπέδησε· καὶ τὸ κάλλιστον τῆς παρθενίας ὑπέδειξεν· ἀναγκαῖον δὲ νενόμικεν καὶ ταῖς χήραις συμβουλεῦσαι τὰ πρόσφορα. 20

Ἰωάννου[m]. Ἀσθένια φύσεως ἀνθρώπου τὸ νομίζειν ἀσχημονεῖν· εἴ γε τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα φυλάττει παρθένον καὶ Θεῷ ἀφιεροῖ.

Οἰκουμενίου. Οὕτω πῶς ὃ θέλει, φησὶν, ποιείτω· εἴτε ἐγγαμισάτω· εἴτε τηρείτω παρθένον· οὐδέτερον γὰρ ἁμαρτία· εὐδοκιμεῖ δὲ μᾶλλον ὁ φυλάττων παρθένον, ὡς προϊὼν φησίν. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς πῶς ἐκ προοιμίων θαυμάζει τὸν τηροῦντα αὐτὴν παρθένον; "ὃς ἕστηκε," φησὶν, "ἑδραῖος ἐν τῇ καρδίᾳ·" δῆλον ὅτι ἐκεῖνος ὁ διὰ τὴν δοκοῦσαν ἀσχημοσύνην καθυφεὶς καὶ ἐγγαμίσας, οὐκ ἕστηκεν ἑδραῖος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ ἔχει, φησὶν, ἀνάγκην μὴ ἐγγαμίσαι αὐτήν· 30 ἢ γὰρ ἂν οὔτε οὕτω θαυμάσιος ἦν μὴ ἐγγαμίζων, τῇ γὰρ ἀνάγκῃ καὶ οὐκ αὐτῷ τὸ ἔργον ἐλογίζετο· νυνὶ δὲ φιλοτιμία ἐστὶν αὐτῷ τὸ πᾶν, καὶ θεοφιλὴς προαίρεσις.

[m] Ψ Cod.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἑδραῖόν τινα ὑποτίθεται ἄνθρωπον· ὃν οὐκ ἴσχυσεν σαλεῦσαι ἡ δοκοῦσα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἀσχημοσύνη, ἐπὶ τῶν φυλαττόντων παρθένους τὰς θυγατέρας.

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐκεῖνο μὲν φησὶν καλόν· οὐ γὰρ ἁμαρτία τὸ ἐγγαμίζειν· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἁμαρτία, καλόν· ὁ δέ γε μὴ ἐγγαμίζων, 5 καὶ κατόρθωμά τι πράττει, ὃ κρειττόν ἐστιν· ὅρα δὲ πῶς ἐκ τῆς συγκρίσεως, τὸ μὴ ἐγγαμίζειν συμβουλεύει.

Φωτίου. Εἰ δέ τις φησὶν, ἀσχημοσύνην νομίζει φέρειν αὐτῷ, ἀνέκδοτον γάμῳ φυλάττειν οἴκοι τὴν θυγατέρα παρθενεύουσαν, καὶ οἴεται οὕτως μᾶλλον ὀφείλειν γίνεσθαι, οἷον ἐκδοῦναι, ποιείτω ὃ 10 θέλει· οὐ γὰρ κεκώλυται ὁ γάμος, μὴ γένοιτο, εἰ καὶ ὑψηλότερον ἡ παρθενία· ὥστε εἰ βούλονται, ἐκγαμείτωσαν αὐτάς, φησιν· εἰ δέ τις ἕστηκεν ἐν ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἑδραῖος, ἤτοι εἰς τὸ μὴ γαμίσαι αὐτὴν, μὴ ποιῶν τοῦτο ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀπὸ νόμου κωλυόμενος. ὁ γὰρ οὕτως τοῦτο ποιῶν λίαν ἁμαρτάνει· ἐὰν οὖν τις τοῦτο 15 ὡς μὴ ἔχων ἀνάγκην ποιεῖ, ἀλλ' ὡς κύριος μὲν οὖν ἑκατέρου θελήματος ἀπὸ τοῦ νόμου· αὐτὸς δὲ αἱρετώτερον κρίνων τὸ μὴ ἐγγαμίζειν, καὶ οὕτως καλῶς ποιεῖ φυλάττων παρθένον καὶ ἀμέριμνον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα. δύναται τὸ μὴ ἔχειν ἀνάγκην καὶ ἄλλως οὐδὲν ἧττον οἰκείως ἐκληφθῆναι· οἷον μὴ ἀναγκαζόμενος 20 τὸ ἐναντίον ποιεῖν ὑπὸ τῆς θυγατρός.

Ἐὰν ὁρᾷ γὰρ τὰ τῆς θυγατρὸς εἰς τὸ ἐγγαμίζειν αὐτὸν ἀναγκάζοντα, οὐκ ὀφείλει παρθένον αὐτὴν τηρεῖν· εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὴν καὶ τῆς ὁρμῆς καὶ τῆς γνώμης ἐκβιαζόμενος· ἑκούσιον γὰρ ἀλλ' οὐκ ἀκούσιον τὸ τῆς παρθενίας· ἐπεὶ μετὰ τοῦ ἀκουσίου καὶ εἰς 25 χεῖρον ἂν ἀποκλίνειεν· ἑαυτῇ μὲν συγγνώμην φέρουσα, εἰς δὲ τὸν βιασάμενον παρθενεύειν τῆς ἀτοπίας τὴν αἰτίαν ἀναφέρουσα· ἢ τὸ μὴ ἔχων ἀνάγκην, καὶ τοῦτο ἂν ὑποδηλώσειεν· μὴ ἔχων, φησὶν, ἀνάγκην τοῦτο ποιεῖν· ἢ ὥσπερ ὁ ἀφιερώσας τῷ Θεῷ καὶ ἀναθεὶς παρθενεύειν· ἢ ὡς τῆς θυγατρὸς ἐπὶ τοῦτο καταναγκαζούσης· τὸ 30 γὰρ ὑπό τινος τῶν εἰρημένων ἀνάγκην ἔχοντι μὴ ἐγγαμίζειν· οὐδὲ βουλεύσασθαι ἄλλως ἔνι, οὐδὲ κρίσιν ἄλλην ἐν τῇ καρδίᾳ μελετῆσαι· ἀλλ' οὐδὲ ἐπιτελοῦντι τηλικοῦτος ὁ ἔπαινος, ὅσον μὴ ἐπιτελοῦντι τὸ κατάκριμα, ἀλλὰ πολλαπλάσιον· ὃς δὲ χωρὶς ἀνάγκης

ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦτο κέκρικεν ποιεῖν· παρθένον μὲν ἔχειν, μέγα κατώρθωσεν· ἐγγαμίσας δὲ, οὐδὲν ὅλως ἥμαρτεν.

39 Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει 40 γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν 5 ἐὰν οὕτως μείνῃ, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν.

Θεοδωρίτου. *"Γυνὴ δέδεται νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ "αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμη-"θῆναι· μόνον ἐν Κυρίῳ·" τοῦτ' ἔστι νόμῳ πιστῷ, εὐσεβεῖ· σω-* 10 *φρόνως, ἐννόμως· "μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτως μείνῃ κατὰ "τὴν ἐμὴν γνώμην·" πάλιν οὐ νόμον τέθεικεν, ἀλλὰ συμβουλὴν εἰσήνεγκεν· ἀξιόπιστον δὲ ταύτην ποιῶν, ἐπήγαγεν, "δοκῶ δὲ "κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν." οὐκ ἐμοῦ φησὶ, τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτος· ὄργανον γὰρ ἐκείνου ἐγώ·* 15 *ἐπισημήνασθαι μέντοι χρὴ, ὡς οὐχ ἁπλῶς μακαρίαν τὴν ἐγκρατευομένην, ἀλλὰ μακαριωτέραν ἐκαλέσεν· διδάσκων ὡς οὐδὲ ἡ δευτέροις ὁμιλοῦσα γάμοις ἀθλία, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μακαρία κατὰ τὸν ἀποστολικὸν νόμον συναπτομένη· ἡ γὰρ σύγκρισις κἀκείνην μακαρίαν ἀπέφηνεν. ἱκανὴ δὲ καὶ αὕτη τῶν Ναβάτου κατηγορία,* 20 *οἳ τῆς διγαμίας ὡς πορνείας κατηγοροῦσιν, ἄντικρυς τοῖς*[n] *ἀποστολικοῖς ἐναντιούμενοι νόμοις.*

Σευηριανοῦ. *Τὸ τοῦ μακαρίου τούτου κρεῖττον τὸ οὕτω μεῖναι· τὸ μὲν γὰρ σωματικῆς ἐστιν ἀναπαύσεως· τὸ δὲ τελειοτέρας εὐσεβείας.* 25

Ἰωάννου. *Μετὰ σωφροσύνης φησὶ, μετὰ κοσμιότητος· ἐπὶ παιδοποιΐᾳ καὶ προστασίᾳ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἵνα μή τις νομίσῃ τὰς τοιαύτας συμβουλὰς Παύλου εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ἀνθρωπίνας, ἐπάγει "ὅτι Πνεῦμα "Θεοῦ ἔχω." δεικνὺς ὅτι νομοθεσίαι εἰσὶ τοῦ παρακλήτου.* 30

Οἰκουμενίου. *Νόμῳ λέγει τὸ περὶ τῶν μοιχῶν· τοῦτο γὰρ κατέχεται εἰς τὸ μὴ συμπλακῆναι ἑτέρῳ· εἰπὼν δὲ δέδεται, ἔργῳ*

[n] *ἀντικριστοῖς* Cod.

δείκνυσιν, ὅτι ὁ μὴ ἐγγαμίζων κρεῖσσον ποιεῖ· δεσμοῦ γὰρ αὐτὴν ἐλευθεροῖ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐλευθέρωται γὰρ καὶ ἐκ τοῦ πρώτου δεσμοῦ καὶ νόμου, καὶ λέλυται· εἰπὼν δὲ καὶ ὅτι ἐλύθη, προετρέψατο μὴ πάλιν γῆμαι καὶ δεθῆναι. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ἵνα μὴ ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίσῃς, φησὶ, "κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην." ὅσον ἐγὼ γινώσκω φησίν.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλῆς ταπεινοφροσύνης τὸ δοκῶ· τοῦτ' ἔστιν ἡγοῦμαι, ὑπονοῶ.

Φωτίου. "Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην" κατὰ τὴν ἐμὴν παραί- 10 νεσιν καὶ συμβουλήν· οὐ κατά τινα νομοθεσίας ἀνάγκην· εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ, οὐκοῦν ἐμή ἐστιν νομοθεσία, τί χρὴ ὅλως τινὰ κατὰ τὴν παραίνεσιν ποιεῖν; ἐπήγαγεν, ὅτι καὶ ταῦτα ἐκ τοῦ Παναγίου Πνεύματος παραινοῦμεν· εἰ καὶ μὴ εἰς νόμου ἀνάγκην, διὰ τὴν ἀσθένειαν ὑμῶν, τὴν συμβουλὴν κατακλείομεν. 15

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ διαφορᾶς ἐδεσμάτων, καὶ ἀποχῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος.

1 Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν, ὅτι πάντες γνῶ- 2 σιν ἔχομεν· ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ· εἰ δέ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν καθὼς δεῖ 20 3 γνῶναι· εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ.

Ἰωάννου. Πολλοὶ παρὰ τοῖς Κορινθίοις μαθόντες ὅτι "οὐ "τὰ εἰσπορευόμενα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα·" καὶ ὅτι τὰ εἴδωλα, ξύλοι καὶ λίθοι καὶ δαίμονες, οὔτε βλάψαι οὔτε 25 ὠφελῆσαι δυνάμενοι, ἀμέτρως τῇ τελειότητι τῆς γνώσεως ταύτης ἐκέχρηντο καὶ εἰς τὴν ἑτέρων καὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν βλάβην· καὶ γὰρ εἰς εἰδωλεῖα εἰσῄεσαν, καὶ τῶν αὐτόθι μετεῖχον τραπεζῶν, καὶ μέγαν ἐντεῦθεν τὸν ὄλεθρον ἔτικτον· οὔτε γὰρ ἔτι τὸν τῶν εἰδώλων ἔχοντες φόβον, καὶ οὐκ εἰδότες αὐτῶν καταφρονεῖν, μετεῖ- 30 χον τῶν δείπνων ἐκείνων· ἐπειδὴ τοὺς τελειοτέρους ἑώρων τοῦτο ποιοῦντας· καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐβλάπτοντο· οὐδὲ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις νόμοις γνώμης ἥπτοντο τῶν προκειμένων· ἀλλ'

ὡς εἰδωλοθύτων· καὶ ὁδὸς ἐπὶ εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο· αὐτοί τε οὗτοι πάλιν οἱ δῆθεν τελειοτέροι, οὐχ ὡς ἔτυχεν ἠδικοῦντο, δαιμονικῶν ἀπολαβόντες τραπεζῶν.

Τὸ μὲν οὖν ἔγκλημα τοῦτο ἦν· ὁ δὲ μακάριος οὗτος μέλλων αὐτὸ διορθοῦν, οὐκ εὐθέως καταφορικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ. καὶ 5 γὰρ ἀνοίας μᾶλλον ἢ κακίας ἦν τὸ γιγνόμενον. δι' ὃ καὶ παραινέσεως ἐν ἀρχῇ μᾶλλον ἐδεῖτο ἢ ἐπιπλήξεως σφοδρᾶς καὶ ὀργῆς. σκοπεῖ τοίνυν αὐτοῦ τὴν σύνεσιν· πῶς εὐθέως ἄρχεται τῆς νουθεσίας· "περὶ δὲ τῶν εἰδωλολύθων, οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν·" πρῶτον μὲν οὖν κοινὸν αὐτὸ ποιεῖ· ἐπειδὴ ἐκεῖνοι, αὐτῶν αὐτὸ εἶναι 10 ἐνόμιζον μόνων· ἔπειτα ποιήσας κοινὰ, οὐ τίθησιν ἑαυτὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μόνον· ἐπεὶ καὶ οὕτως ἂν μᾶλλον αὐτοὺς ἐπῆρεν. ὥσπερ γὰρ τὸ μόνον ἔχειν ἐπαίρει· οὕτω τὸ κοινωνὸν ἕνα που καὶ δεύτερον ἔχειν τῶν ὑπερεχόντων, οὐκ ἔλαττον τοῦτο ποιεῖ· διὰ τοῦτο οὐχ ἑαυτὸν τίθησιν, ἀλλὰ πάντας· οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι καὶ ἐγὼ γνῶσιν 15 ἔχω, ἀλλ' "οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν."

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ οἱ Κορινθίοι τὰ εἰδωλόθυτα ἤσθιον, λέγοντες, ὅτι ἡμῖν οὐκ ἔστιν εἰδωλόθυτον· ἁγιάζω γὰρ αὐτὰ τῇ ἐπονομασίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐσθίω· δείκνυσιν αὐτὸς ὅτι οὐκ αὐτοὶ μόνοι ὡς σοφοὶ ἴσασι τοῦτο· καὶ λέγει· "οἴδαμεν ὅτι πάντες 20 "γνῶσιν ἔχομεν·" ὥστε ὃ οἴδατε, οἶδα· ὃ δὲ πάσχετε, οὐ πάσχω.

Θεοδώρου καὶ Θεοδωρίτου. Μετά τινος εἰρωνείας αὐτοῖς τὴν γνῶσιν προσεμαρτύρησεν· ὅτι γὰρ οὐκ ἀληθῶς ταύτην αὐτοὺς ἔχειν εἴρηκεν, διδάσκει τὰ μετὰ ταῦτα· λέγει γάρ· "εἰ δέ τις 25 "δοκεῖ εἶναι τί· οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκεν καθὼς δεῖ γνῶναι·" εἰρωνικῶς τοίνυν τέθεικεν τὸ "οἴδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν·" εἶτα ἐπάγει· "ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ·" κρείττων ἡ ἀγάπη τῆς γνώσεως· ἡ μὲν γὰρ ἐπαίρει πολλάκις τοὺς οὐ καλῶς αὐτῇ κεχρημένους· ἡ δὲ προμηθεῖται τῆς τοῦ πέλας εὐεργεσίας· 30 τοῦτο γὰρ λέγει, "οἰκοδομεῖ·" κατηγορεῖ δὲ αὐτῶν ὁ λόγος ὡς ἀγάπης ἐστηρημένων· εἰ γὰρ ταύτην ἐκέκτηντο, τῆς τῶν ἀσθενεστέρων ἂν ὠφελείας ἐπεμελήθησαν.

Σευηριανοῦ. Τοῦτο μὲν, ὃ οἶδα καὶ οἶδα, οὗ δεῖ σκοπεῖν· ὃ δὲ οἶδα, ὅτι δεῖ διὰ τὸν ἀσθενῆ μὴ ἐσθίειν, τοῦτο οὐκ οἴδατε 35

ὑμεῖς· ἐγὼ δὲ οἶδα· τί οὖν φυσιοῦσθε ὑπὲρ τῆς γνώσεως τῆς οὐ τοσοῦτον ἐχούσης, ὅσον ἡ ἐμὴ γνῶσις; ἐπάγει γοῦν, "εἰ δέ τις "δοκεῖ εἰδέναι τί" ἐν ὑμῖν, "οὐδέπω ἔγνωκεν καθὼς δεῖ γνῶναι·" αὐτίκα ὃ ἐγὼ οἶδα, σὺ οὐδέπω οἶδας· "εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν, "οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ." ἡμεῖς μὲν ὅπερ ὡς ἄνθρωποι οἰηθῶ- 5 μεν εἰδέναι, οὐδέπω οὐδὲν οἴδαμεν. τί δέ ἐστι τὸ μακάριον; τὸ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν, καὶ γινώσκεσθαι ὑπ' αὐτοῦ· οὐκ ἐπειδὴ ἀγνοεῖ τοὺς μὴ ἀγαπῶντας, ἀλλ' ὅτι οἰκειοῦται τοὺς ἀγαπῶντας. λαμβάνεται γὰρ τὸ τῆς γνώσεως καὶ ἐπὶ οἰκειώσεως· ὥσπερ τὸ τῆς ἀγνοίας καὶ ἐπὶ ἀλλοτριώσεως· οἷόν ἐστι τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ῥηθὲν 10 τὸ "ἀπέλθετε, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς."

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Πολλῆς ἡμῖν δεῖ γνώσεως, καὶ ταύτην λαβεῖν τελείαν κατὰ τὸν παρόντα βίον, τῶν ἀδυνάτων· ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὸν Θεὸν, ἵνα τῆς παρ' αὐτοῦ τύχωμεν προμηθείας. καὶ γὰρ τοῦτο μετὰ πολλῆς τέθεικεν ἀκριβείας· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, 15 ἔγνων αὐτόν· ἀλλ' "ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ·" ἀντὶ τοῦ τῆς παρ' αὐτοῦ κηδεμονίας τυγχάνει· οὕτω γὰρ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Μωϋσῆς πρὸς αὐτὸν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, "σύ μοι εἶπας, εὗρες χάριν "παρ' ἐμοὶ, καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας·" οὐκοῦν τὸ "ἔγνωσται "ὑπ' αὐτοῦ" τὴν πλείονα τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν δηλοῖ. 20

4 Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ 5 μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ 6 κύριοι πολλοί· ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ 25 τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Οὐκ ἔστιν οὖν εἴδωλα; οὐκ ἔστιν ξοάνα; ἔστιν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔχει τινὰ ἰσχύν· οὐδὲ θεοί εἰσιν, ἀλλὰ λίθοι καὶ δαίμονες· πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους ἀποτείνεται νῦν, καὶ τοὺς παχυ- 30 τέρους αὐτῶν καὶ τοὺς δοκοῦντας φιλοσοφεῖν· ἐπειδήπερ οἱ μὲν οὐδὲν πλέον τῶν λίθων ἴσασιν, οἱ δὲ λέγουσι καὶ δυνάμεις τινὰς οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς, ἃς καὶ θεοὺς καλοῦσιν. πρὸς μὲν ἐκείνους φησὶν, ὅτι "οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ·" πρὸς δὲ τούτους, ὅτι οὐδεὶς Θεὸς

εἰ μὴ εἷς· ὁρᾷς πῶς οὐχ ἁπλῶς δογματίζων γράφει ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἔξωθεν; καὶ γὰρ τοῦτο πανταχοῦ χρὴ παρατηρεῖν, εἴτε ἀπολελυμένον λέγει τὶ, εἴτε πρός τινας ἱστάμενος· οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν πρὸς τὴν τῶν λεγομένων κατανόησιν· "καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς, 5 "ὥσπερ οὖν εἰσι θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί·" ἐπειδὴ εἶπεν οὐδὲν εἴδωλον καὶ οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος. ἦν δὲ καὶ εἴδωλα, ἦσαν δὲ καὶ θεοὶ λεγόμενοι θεοὶ, ὥσπερ οὖν καί εἰσιν. οὐχ ἁπλῶς εἰσὶν, ἀλλὰ "λεγόμενοι·" οὐκ ἐν πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες· "εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς·" ἐν οὐρανῷ τὸν ἥλιον 10 λέγων καὶ τὴν σελήνην καὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἄστρων χορόν· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα προσεκύνησαν Ἕλληνες· ἐπὶ γῆς δὲ δαίμονας καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων θεοποιηθέντας ἅπαντας.

"Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ· ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς "εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα· 15 "καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ." πρότερον θεὶς χωρὶς τοῦ πρός τι, καὶ εἰπὼν οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος εἰ μὴ εἷς, νῦν τοῦτο προστίθησιν, ὅτε παντελῶς ἐκείνους ἐξέβαλεν· εἶτα καὶ ὅπερ ἐστὶ δεῖγμα θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει· "ἐξ οὗ τὰ πάντα." τοῦτο γὰρ δεικνύει κἀκείνους οὐκ ὄντας θεούς. θεοὶ γὰρ φησὶν, οἳ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποί- 20 ησαν, ἀπολέσθωσαν· εἶτα καὶ τὸ τούτου οὐκ ἔλαττον προστίθησιν. "καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν." ὅτ' ἂν μὲν γὰρ εἴπῃ "ἐξ οὗ τὰ πάντα," τὴν δημιουργίαν λέγει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν· ὅτ' ἂν δὲ εἴπῃ "καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν," τὴν τῆς πίστεως καὶ τῆς οἰκειώσεως λέγει λόγον. ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, 25 "ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." διπλῶς γάρ ἐσμεν ἐξ αὐτοῦ· καὶ τὸ μὴ ὄντες, γενέσθαι, καὶ τὸ πιστοὶ γενέσθαι· καὶ γὰρ τοῦτο κτίσις· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, "ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ "ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον."

"Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς 30 "δι' αὐτοῦ." καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν ὁμοίως νοητέον· δι' αὐτοῦ γὰρ, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἀπὸ πλάνης εἰς ἀλήθειαν ἐπανῆλθεν. ὥστε τὸ "ἐξ οὗ" τοῦτο οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ Χριστοῦ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθημεν· οὐ τοίνυν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ὡς ἀποκεκληρωμένα 35

διεῖλεν· τῷ μὲν υἱῷ τὸ "Κύριος·" τῷ δὲ Πατέρι τὸ "Θεὸς" προσνέμων· οἶδεν γὰρ αὐτὸ καὶ ἐναλλάττειν ἡ γραφὴ πολλάκις· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου." καὶ πάλιν, "διὰ "τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου." καὶ "ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς, "τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός·" καὶ πολλαχοῦ ἂν ἴδοις 5 ταῦτα τὰ ὀνόματα μεταβαίνοντα· εἰ δὲ ἀποκεκληρωμένα ἦν ἑκάστῃ φύσει, καὶ οὐχὶ Θεὸς ἦν ὁ Υἱὸς, καὶ Θεὸς ὡς ὁ Πατὴρ, μένων Υἱός· εἰπὼν, "ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεός·" περιττῶς προσετέθη τὸ "Πατὴρ," βουλόμενος γνωρίσαι τὸν ἀγέννητον. ἤρκει γὰρ τὸ "Θεός·" εἴγε αὐτοῦ μόνου ἦν γνωριστικὸν τοῦτο δηλῶσαι. οὐ 10 τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν· εἰ γὰρ λέγεις, ἐπειδὴ εἷς Θεὸς εἴρηται, οὐχ ἁρμόσει τῷ Υἱῷ τὸ Θεὸς, ὅρα καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ αὐτὸ κείμενον· καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς εἷς Κύριος εἴρηται. καὶ οὐ διὰ τοῦτο αὐτῷ μόνῳ τὸ Κύριος ἁρμόττειν φαμέν· ὥστε ἣν ἔχει ἰσχὺν τὸ εἷς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ Πατέ- 15 ρος. καὶ καθάπερ οὐκ ἐξωθῇ τὸν Πατέρα τὸ Κύριον εἶναι, οἷος ὁ Υἱός ἐστι Κύριος, διὰ τὸ ἕνα αὐτὸν λέγεσθαι Κύριον τὸν Υἱόν· οὕτως οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἐκβάλλει Θεὸν, τοῦ εἶναι Θεὸν, οἷός ἐστι Θεὸς ὁ Πατήρ· διὰ τὸ ἕνα Θεὸν λέγεσθαι τὸν Πατέρα.

Εἰ δέ τινες λέγοιεν, τίνος ἕνεκεν Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν; 20 ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι πρὸς εἰδωλολάτρας ἦν ὁ λόγος αὐτῷ· καὶ περὶ θεῶν πολλῶν ὁ ἀγὼν, καὶ περὶ κυρίων πολλῶν. διὸ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα εἰπὼν, Κύριον τὸν Υἱὸν ἐκάλεσεν· εἰ τοίνυν τὸν Πατέρα οὐκ ἐτόλμησεν καλέσαι Κύριον, νῦν μετὰ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ δύο παρ' ἐκείνους ὑποπτεύηται λέγειν Κυρίους· οὐδὲ τὸν Υἱὸν 25 Θεὸν μετὰ τοῦ Πατέρος, ἵνα μὴ δύο νομίζηται λέγειν Θεοὺς, τί θαυμάζεις εἰ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν; πρὸς γὰρ ἐκείνους ἦν αὐτῷ τέως ὁ ἀγὼν, καὶ τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔστι πολυθεία παρ' ἡμῖν. διὰ τοῦτο τὸ εἷς συνεχῶς κατέχει λέγων, "οὐδεὶς Θεὸς "ἕτερος, εἰ μὴ εἷς." καὶ "ἡμῖν εἷς Θεὸς καὶ εἷς Κύριος." ὅθεν 30 δηλονότι φειδόμενος τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων, ταύτῃ ἐχρήσατο τῇ διασκευῇ· καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ Πνεύματος ἐμνημόνευσεν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν· οὐδὲ ἀλλαχοῦ μνησθῆναι ἔδει τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ συντάττεσθαι αὐτὸ Πατέρι καὶ Υἱῷ. εἰ γὰρ ἀπέρριπται Πατέρος καὶ Υἱοῦ· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος 35

αὐτὸ συντάττεσθαι οὐκ ἔδει, ἔνθα μάλιστα φαίνεται τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος, καὶ δωρεαὶ δέδονται Θεῷ προσήκουσαι μόνῳ παρέχειν.

Ἐγὼ μὲν οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον, δι' ἣν ἐνταῦθα σεσίγηται· σὺ δὲ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, εἰπὲ, διατί ἐν τῷ βαπτίσματι συντάττεται; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν, ἢ τὸ ὁμότιμον αὐτὸ εἶναι· ὅτ' ἂν οὖν μηδὲ μίαν ἔχῃ τοιαύτην ἀνάγκην, ὅρα πῶς αὐτὸ συντάττει οὕτω λέγων· "ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, "καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου "Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν·" καὶ πάλιν "διαιρέσεις δὲ "χαρισμάτων εἰσί· τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. καὶ διαιρέσεις διακονιῶν "εἰσιν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, "ὁ δὲ αὐτὸς Θεός." ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς Ἕλληνας ὁ λόγος, καὶ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους, διὰ τοῦτο ταμιεύεται τέως. ὅπερ οὖν καὶ οἱ προφῆται ποιοῦσιν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐδαμοῦ σαφῶς αὐτοῦ μεμνημένοι, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων. 15

ΘΕΟΔΩΡΊΤΟΥ. *Ὁ θεῖος Ἀπόστολος τὴν ἰσότητα δείκνυσιν· καὶ τὸ εἷς ὁμοίως ἐπὶ Πατέρος καὶ Υἱοῦ τεθεικὼς, καὶ τὴν Κύριος φωνὴν ἰσοδυναμοῦσαν τῇ Θεὸς ἐπιδείξας. οὕτω δὲ καὶ ἡ παλαιὰ γραφὴ τὰς προσηγορίας πάσας δείκνυσι συνημμένας· "ἐγὼ γάρ "εἰμι Κύριος σοῦ, ὁ ἐξαγών σε ἐκ τῆς Αἰγύπτου·" καὶ "ἄκουε "Ἱερουσαλήμ· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν." καὶ μυρία τοιαῦτα. ὁ τοίνυν οὕτως Θεὸς πάντως καὶ Κύριος. καὶ ὁ ὄντως Κύριος πάντως καὶ Θεός. ἀλλ' ὥστε οὐδὲ ἔστιν ἄλλος Θεὸς Πατήρ· εἷς γὰρ Θεὸς Πατήρ· οὐδὲ ἄλλος Κύριος Ἰησοῦς Χριστός· "εἷς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός·" τὸ δὲ "ἡμεῖς εἰς "αὐτόν·" ὅτι τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπεστράφθαι ὀφείλομεν εἰς αὐτὸν ἀφορᾶν, αὐτὸν διηνεκῶς ἀνυμνεῖν· τὸ δὲ "καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ·" οὐ τὴν δημιουργίαν, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν αἰνίττεται· δι' αὐτοῦ μὲν γὰρ τὰ πάντα. ἡμεῖς δὲ οἱ πεπιστευκότες, δι' αὐτοῦ τῆς σωτηρίας τετυχήκαμεν.* 30

ΦΩΤΊΟΥ. *"Ἐν κόσμῳ εἴδωλον οὐδέν ἐστιν·" τοῦτ' ἔστιν οὐδέν ἐστι τῶν ἐν κόσμῳ ὄντων τί εἴδωλον· ἐπινοίας δὲ ματαίας ἀναπλασμὸς καὶ ἀνατύπωσις· διὸ ἐν μόναις ταῖς τοιούτων διανοίαις ἡ τῶν εἰδώλων ὕπαρξις ἵδρυται· ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ δυναμένοι ἔχειν τὴν ὑπόστασιν.* 35

7 *Ἀλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις· τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσιν, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται.*

Ἰωάννου. *Ποία αὕτη; ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ· ἢ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων; ἢ γὰρ τοὺς Ἕλληνας αἰνίττεται ἐνταῦθα τοὺς πολλοὺς* 5 *λέγοντας θεοὺς καὶ κυρίους, καὶ οὐκ εἰδότας τὸν ὄντα Θεόν. ἢ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους ἔτι· τοὺς οὐδέπω σαφῶς εἰδότας ὅτι οὐ χρὴ δεδοικέναι τὰ εἴδωλα· καὶ ὅτι "οὐδὲν εἴδωλον ἐν "κόσμῳ·" τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἠρέμα παρεμυθήσατο καὶ ἐπῆρεν τούτους· οὐδὲ γὰρ πάντα καθάπτεσθαι ἔδει, καὶ μάλιστα μέλλοντα* 10 *αὐτῶν καθικνεῖσθαι σφοδρότερον· "τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ "εἰδώλου, ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσιν· καὶ ἡ συνείδησις "αὐτῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται·" ἔτι τρέμουσι τὰ εἴδωλα· μὴ γάρ μοι τὴν παροῦσαν εἴπῃς κατάστασιν, καὶ ὅτι ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν ἐδέξω· ἀλλὰ παράπεμψον τὴν διάνοιαν εἰς ἐκείνους* 15 *τοὺς χρόνους· καὶ ἐννόησον ἄρτι τοῦ κηρύγματος καθισταμένου, καὶ τῆς ἀσεβείας ἔτι κρατούσης, καὶ βωμῶν καιομένων· καὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν ἐπιτελουμένων· καὶ τῶν πλειόνων Ἑλλήνων τοὺς ἐκ προγόνων διαδεξαμένους τὴν ἀσέβειαν· καὶ πολλὰ παρὰ τῶν δαιμόνων παθόντας κακὰ, ἀθρόον μεταστάντας, πῶς εἰκὸς ἦν* 20 *διακεῖσθαι; πῶς δεδοικέναι καὶ τρέμειν τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλάς; οὓς καὶ αἰνιττόμενος ἔλεγεν, "τινὲς δὲ τῇ συνειδήσει τοῦ "εἰδώλου, ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσιν." τοῦτ' ἔστιν μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας μεθ' ἧς τὸ πρότερον· "καὶ ἡ συνείδησις αὐ- "τῶν ἀσθενὴς οὖσα μολύνεται·" οὐδέπω δυναμένη καταφρονῆσαι,* 25 *οὐδὲ καθάπαξ αὐτῶν καταγελάσαι, ἀλλ' ἔτι διακρινομένη· ὥσπερ ἂν εἴ τις τοῦ νεκροῦ ἅπτεσθαι νομίζων μολύνειν ἑαυτὸν κατὰ Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν ἑτέρους ὁρῶν ἁπτομένους μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μὴ ἁπτόμενος μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης μολύνοιτο· οὕτω κἀκεῖνοι τότε ἔπασχον· "τινὲς γὰρ," φησὶ, "τῇ συνειδήσει τοῦ* 30 *"εἰδώλου ἕως ἄρτι·" οὐχ ἁπλῶς τὸ "ἕως ἄρτι" τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲν ἤρησαν μὴ συγκαταβαίνοντες. οὐδὲ γὰρ οὕτως αὐτοὺς ἐνάγειν ἐχρῆν, ἀλλ' ἑτέρως πῶς λόγῳ πείθοντας καὶ διδασκαλίᾳ.*

8 Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστε-
9 ρούμεθα. βλέπετε δὲ μή πως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη
10 πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν· ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σε, τὸν ἔχοντα γνῶσιν, ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ 5 ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς
11 τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν; καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν.

Ἰωάννου. Ἵνα μὴ οἷα εἰκὸς, εἴπωσιν, ἐγὼ καθαρᾷ ἐσθίω συνειδήσει· καὶ τί μοί μέλει, εἴ τις δι' ἀσθένειαν σκανδαλίζεται; 10 δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ φαγεῖν ὡς ἐπὶ καταφρονήσει τῶν εἰδώλων οὐδὲν ὂν γενναῖον· κἂν γὰρ, φησὶν, μὴ ἠδικεῖτο ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός. οὐδὲ οὕτω τι τῶν ἐπαινουμένων ἐποίεις, ἢ τῶν εἰς τὴν βασιλείαν εἰσαγαγεῖν δυναμένων· τί γάρ ἐστι φαγεῖν, ἢ μὴ φαγεῖν; "οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν·" τοῦτ' ἔστιν 15 εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ Θεῷ ὡς ἀγαθόν τι ποιήσαντες καὶ μέγα· "οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερούμεθα·" τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἔλαττόν τι ἔχομεν· "βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ· οὔτε γὰρ ἐὰν "φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστεροῦμεν·" εἶδες πῶς αὐτὸ ἐξευτέλισεν, ὃ ἐδόκουν ποιεῖν ἀπὸ θείας γνώσεως. 20

Σευηριανοῦ. Τὸ μὲν κατορθούμενον ὑμῖν οὐδέν. τὸ δὲ βλάπτον τοὺς ἀσθενεστέρους μέγα. βλέπετε δὲ μήπως ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη, πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενοῦσιν· διδάσκει δὲ καὶ τῆς βλάβης τὸν τρόπον· "ἐὰν γάρ τις ἴδῃ σὲ τὸν ἔχοντα γνῶσιν "ἐν εἰδωλείῳ κατακειμένον. οὐχὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς 25 "ὄντος οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;" ὑπέδειξεν δὲ τῆς βλάβης τὸ μέγεθος. "καὶ ἀπολεῖται ὁ ἀσθενῶν "ἀδελφὸς ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν."

Θεοδωρίτου. Ηὔξησε τὴν κατηγορίαν, ἵνα παύσῃ τὴν βλάβην. ὑπὲρ τούτου γάρ, φησιν, οὐ καταφρονεῖς ἀδελφοῦ; θάνατον 30 ὃν Χριστὸς κατεδέξατο· σὺ δὲ παρὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν γνῶσιν δεξάμενος ἀναιρεῖς τῷ δώρῳ τῶν ὑπ' αὐτοῦ σεσωμένων; πάλιν μέντοι κατ' εἰρωνείαν τὸ "ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει" τέθεικεν· οὐ γὰρ

γνῶσιν αὐτῷ προσμαρτυρεῖ, ἀλλὰ μισαδελφίαν καὶ γαστριμαργίαν καὶ τὰ τοιαῦτα.

12 Οὕτω δὲ ἁμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τύπτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν, εἰς Χριστὸν 13 ἁμαρτάνετε. διʼ ὅπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελ- 5 φόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς αἰῶνα, ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.

Θεοδωρίτου. *Αὐτοῦ γάρ ἐστι τοῦ δεσπότου φωνὴ, "ὁρᾶτε μὴ "καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, τῶν "πιστευόντων εἰς ἐμέ." αἰνίττεται δὲ καὶ ἕτερον ὁ λόγος· ὅτι* 10 *καὶ ὁ ἀσθενῶν ἀδελφὸς εἰς τὸ τοῦ δεσπότου σῶμα τελεῖ. τοῦ γὰρ δεσποτικοῦ μεταλαγχάνει σώματος· οἰκειοῦται δὲ ἡ κεφαλὴ τοῦ μέλους τὴν ἀδικίαν. εἶτα ἀρχέτυπον ὠφελείας προτίθησιν ἑαυτὸν, καὶ διδάσκει πόσα ποιεῖν δυνάμενος, διὰ τὴν ἑτέρων οὐ πεποίηκεν ὠφέλειαν· "διὸ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, ἵνα μὴ* 15 *"τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω," οὐ γὰρ μόνου εἰδωλοθύτου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων κρεῶν, οὐδὲ νῦν μόνον, ἀλλὰ διηνεκῶς ἀποστῆναι ἂν ἑλοίμην, τῆς τῶν ἀδελφῶν εἵνεκα σωτηρίας.*

Ἰωάννου. *Οὐκ εἶπεν σκανδαλίζοντες, ἀλλʼ ὃ ὠμότερον ἦν, "τύπτοντες." τί γὰρ ὠμότερον τοῦ τύπτοντος ἀσθενῆ;* 20

Τοῦ αὐτοῦ. *Πῶς εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσιν; ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν ὡς δεσπότης οἰκειοποιεῖται· καὶ ὅτι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ τελοῦσιν οἱ πληττόμενοι· καὶ ὅτι ὃ διὰ τῆς οἰκείας κατώρθωσεν σφαγῆς, σὺ διὰ βρωμάτων καταλύεις.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τοῦτο μάλιστα ἀρίστου διδασκάλου, τὸ ἐξ αὐτοῦ* 25 *παιδεύειν ὑμᾶς, φησὶν, οὐδὲ εἰδωλοθύτων τῶν καὶ ὅλως ἀπηγορευμένων φείδεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι ἀδελφόν· ἐγὼ δὲ τί λέγω εἰδωλοθύτων; οὔτε ἄλλου ἂν ἁψαίμην κρέως, εἰ ἄρα ἐκ τούτου σκανδαλίζεταί τις. ἡ δὲ παραίτησίς μοι ἔσται αἰωνία.* 30

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐπειδὴ εἶπεν "εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελ- "φόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα," ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι φιλοτιμία ῥημάτων αὕτη, οὐκ ἂν γὰρ καὶ ἔργῳ αὐτὰ ἐπλήρωσεν, ἀναγκάζεται λοιπὸν δεῖξαι πῶς καὶ τῶν συγκεχωρημένων*

ἀπέσχετο, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι τινάς· τί γάρ, φησιν, χρὴ λέγειν περὶ εἰδωλοθύτων; αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος· τὸν κηρύσσοντα ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ἐσθίειν; τοῦτ' ἔστι παρὰ τῶν μαθητευομένων, εἱλόμην εἰ δέοι καὶ λιμῷ φθαρῆναι, καὶ μηδὲν παρ' ὑμῶν λαβεῖν· οὐκ ἐπειδὴ παρέχοντές μοι φησὶν σκανδα- 5 *λίζεσθε, ἀλλ' ἵνα πλεῖον οἰκοδομεῖσθε, ὁρῶντές με ἀδάπανον ὄντα ὑμῖν· ὥστε, φησὶν, καὶ νόμου θείου ἐπιτρέποντός μοι λαμβάνειν, διὰ τὴν ὑμῶν οἰκοδομὴν οὐδὲν εἱλόμην παρ' ὑμῶν λαβεῖν, ἀλλὰ ταῖς χερσί μου ἐκοπίων ἐργαζόμενος καὶ ἀποτρεφόμενος. ἰδοὺ τέως ἀπέδειξεν ἀληθεύων. λοιπὸν δὲ καὶ ἄλλο κατασκευάζει· εἰ* 10 *ἐγώ, φησιν, οὕτως, ὑμεῖς οὐδὲ εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε πρὸς τὸ μὴ τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ἀδελφῶν σκανδαλίζειν, μᾶλλον δὲ ἀπολύειν. πολλῶν δὲ στιχῶν περιέκτική ἐστιν ἡ ἔννοια τῆς παραγραφῆς ταύτης*[u].

1 Οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος; οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος; οὐχὶ 15 Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ 2 ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ; εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς 3 ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ· ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν αὕτη ἐστίν. 20

Θεοδωρίτου. *"Οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος;" τοῦτ' ἔστι θεόθεν τὴν χειροτονίαν δεξάμενος. "οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος;" ἀντὶ τοῦ, οὐχ ὑπὸ τὴν ἑτέρου ἐξουσίαν τελῶν; οὐδὲ μαθητοῦ τάξιν ἐπέχων, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην πεπιστευμένος· καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἐκλήθη, εἶχον δὲ δόξαν οἱ Ἀπόστολοι παρὰ πᾶσι μεγί-* 25 *στην, ὡς τῆς τοῦ Κυρίου θέας ἠξιωμένοι, ἀναγκαίως καὶ τοῦτο προστέθεικεν· "οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἑώρακα;" εἶτα καὶ αὐτοὺς εἰς μαρτυρίαν καλεῖ· "οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς "ἐστὲ ἐν Κυρίῳ;" καὶ τὸ αὐτὸ πλατύτερον λέγει· "εἰ ἄλλοις "οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμί." συντόμως μὲν αὐτὸ* 30 *τέθεικεν, πολλὰ δὲ κατὰ ταυτὸν εἴρηκεν· καὶ τοῖς ὑπὲρ τὴν διδασκαλίαν πόνοις, καὶ τοὺς ὑπὲρ ταύτης ἀγῶνας, καὶ τὰ παντο-*

[u] Edd. Œcum. add. *καὶ ἐκτείνεται ἕως τοῦ ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων.*

δαπὰ παθήματα, καὶ τὰς θαυματουργίας τῆς χάριτος, ὧν ἦσαν μάρτυρες ἀληθεῖς οἱ Κορίνθιοι, αὐτόπται τούτων γεγενημένοι. οὗ δὴ χάριν ἔφη, "εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν "εἰμί." εἰ γὰρ καὶ μηδένα ἕτερον ἔχω μάρτυρα, ἡ ὑμετέρα μοι ἀπόχρη μαρτυρία. "ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς 5 "ἐστε." ἀπόδειξιν γὰρ τῶν ἀποστολικῶν κατορθωμάτων, τὴν ὑμετέραν ἔχω μεταβολήν· σφραγίδα γὰρ ἀπόδειξιν καὶ τὴν βεβαίωσιν καλεῖ· οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης ἔφη· "ὁ λαβὼν αὐτοῦ "τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεός ἀληθής ἐστιν." τοῦτ' ἔστιν ἐβεβαίωσεν. "ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν ἔστιν 10 "αὕτη." εἴ τις τοὺς ἐμοὺς ἀνακρῖναι βούλεται πόνους, ὑμᾶς εἰς μαρτυρίαν καλῶ. ἀρκεῖ γάρ μοι τὸ ὑμέτερον ἔργον εἰς μαρτυρίαν τῶν πόνων.

Ἰωάννου. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι εἰ καὶ ἐβούλου λαβεῖν οὐκ ἐξῆν σοι, διὰ τοῦτο οὖν φησὶν, οὐκ εἴληφας· ἵνα τί, φησὶν, 15 οὐκ ἐξῆν μοι, οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι οὐ τρέφονται ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου; ναί φησίν. τί οὖν; "ἐγὼ οὐκ εἰμὶ Ἀπόστολος;" τοῦτ' ἔστιν ὡς ἐκεῖνοι· "οὐκ εἰμὶ ἐλεύθερος;" τοῦτ' ἔστιν μὴ ὑπὸ τινά εἰμι τὸν κωλύοντά με λαβεῖν; εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι πλέον ἔχουσιν τῷ τὸν Χρίστον ἑωρακέναι καὶ συναναστρα- 20 φῆναι αὐτῷ, ἐπάγει· "οὐχὶ Ἰησοῦν Χρίστον τὸν Κύριον ἡμῶν "ἑώρακα;" ὥστε μή τε ἐν τούτῳ ἔλαττον ἔχειν τῶν Ἀποστόλων τῶν λοιπῶν· "ἔσχατον γὰρ," φησὶν, πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθηκέ μοι.

Τοῦ αὐτοῦ. Καί τοι φησὶν, ἔξεστί μοι λέγειν ὅτι ἀπὸ Ἱερου- 25 σαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ κύκλῳ πεπλήρωκα τὸ Εὐαγγελίον τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ τέως οὐ λέγω· μὴ κἂν ὑμῶν οὐ γέγονα Ἀπόστολος; εἰ γὰρ ἄλλων οὐκ εἰμί· ὑμῶν τέως εἰμί· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν παρ' ὑμῶν εἴληφα· εἰς τοῦτο γὰρ ὁρᾷ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῷ· ὅθεν, φησὶν, "ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς Ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε·" τοῦτ' 30 ἔστιν, εἰ βούλεταί τις μαθεῖν εἰ εἰμὶ Ἀπόστολος, ὑμᾶς εἰς ἀπόδειξιν προβάλλομαι· πάντα γὰρ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἐπεδειξάμην· καὶ σημεῖα ποιήσας, καὶ διδάξας τὴν πίστιν, καὶ κινδύνους ὑπομείνας, καὶ βίον ἀνεπίληπτον ἐπιδείξας· ταῦτα γὰρ

καὶ τὰ τοιαῦτα σφραγίζει καὶ ἐκτυποῖ τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀποδείκνυσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. *Τοῖς ζητοῦσι μαθεῖν πόθεν δῆλον ὅτι τὰ τοῦ Ἀποστόλου σημεῖα ἐπεδειξάμην· ἢ πόθεν δῆλον ὅτι ἀδάπανον κεκήρυκα τὸ Εὐαγγέλιον· ὑμᾶς εἰς ἀπόδειξιν προβαλοῦμαι· τοῦτο* 5 *γάρ ἐστιν ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσιν. αὕτη ἐστὶν ἡ εἰς ὑμᾶς Ἀποστολή.*

Φωτίου. *Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, εἰ καὶ Ἀπόστολος εἶ, οὐδὲν μέντοι ἔργον ἐπεδείξω· πῶς φησὶν, "οὐ τὸ ἔργόν μου ὑμεῖς ἐστε;" τοῦτ' ἐστιν, οὐκ ἐργασίαν Ἀποστόλοις πρέπουσαν ἐπεδειξάμην εἰς* 10 *ὑμᾶς ἐπιστρέψας ὑμᾶς; ὅπερ ἐν Κυρίῳ διὰ Χριστὸν πέπραχα.*

4 Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; 5 μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ 6 Κηφᾶς; ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξου- 15 7 σίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; τίς φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει;

Ἰωάννου. *Πῶς ταῦτα ἀπολογία, ὅτ' ἂν φαίνομαι καὶ τῶν* 20 *συγκεχωρημένων ἀπεχόμενος, οὐκ ἂν εἴην δικαίως ὑποπτεύεσθαι, ὡς ἀπατεὼν, ἢ ὡς ἐπὶ χρήμασί τι ποιῶν; τά τε οὖν ἔμπροσθεν εἰρημένα καὶ ἡ ἡμετέρα διδασκαλία, καὶ ταῦτα ἃ εἶπον, ἀρκεῖ εἰς ἀπολογίαν ἡμῖν.*

Θεοδωρίτου. *Τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου λέγει·* 25 *βούλεται δὲ διδάξαι ὅτι δυνάμενος κατὰ τὸν δεσποτικὸν νόμον παρὰ τῶν μαθητῶν κομίζεσθαι τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν διὰ τὴν τῶν μαθήτων ὠφέλειαν· τὸ δὲ "ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν" τινὲς οὕτως ἡρμηνεύσαν, ὅτι καθάπερ τῷ Κυρίῳ εἵποντο γυναῖκες πισταὶ τὴν ἀναγκαίαν τοῖς μαθηταῖς χορηγοῦσαι τροφὴν, οὕτω καί τισι* 30 *τῶν Ἀποστόλων ἠκολούθουν τινὲς, θερμοτέραν ἐπιδεικνύμεναι πίστιν, καὶ τῆς τούτων διδασκαλίας ἐξηρτημέναι, καὶ τῷ θείῳ συνεργοῦσαι κηρύγματι.*

Τοῦτο καὶ Θεόδωρος. Τοῦ αὐτοῦ. Ἀντὶ τοῦ πάθειν πᾶσιν ὁ Χριστὸς ἐπέτρεψεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν· καὶ μόνοι ἡμεῖς ταύτης ἐστερήμεθα τῆς ἐξουσίας· εἶτα ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν βίον ἐπιτηδευμάτων, δίκαιον τοῦτο καὶ ἀναγκαῖον δείκνυσιν. 5

Ὠριγένους. Ὡς μὲν στρατιώτης θεοσεβὴς φησὶν ὁ Ἀπόστολος τὸ "τίς στρατεύεται ἰδίους ὀφωνίοις ποτέ;" ὡς δὲ Θεοῦ γεώργιαν πεπιστευμένος καὶ γεωργῶν τὴν ἐκκλησίαν, τὸ "τίς "φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;" ὡς δὲ μαθητὴς τοῦ καλοῦ ποιμένος καὶ τεθεικότος τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν 10 προβάτων, τὸ "τίς ποιμαίνει ποίμνην καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς "ποίμνης οὐκ ἐσθίει;" καὶ ὡς μὲν στρατιώτης διδάσκει καὶ ἡμᾶς στρατεύεσθαι λέγων, "οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ "βίου πραγματίαις· ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσκῃ." ὡς δὲ γεωργὸς διδάσκει καὶ ἡμᾶς γεωργεῖν· "ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλὼς 15 "ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ηὔξανεν." περὶ δὲ ποιμένων οἱ προφῆται ἡμᾶς ἐδίδαξαν, τῶν ἀγαθῶν τοὺς μισθοὺς διηγούμενοι, καὶ τῶν ἄλλως ποιμαινόντων τὰς κολάσεις ἀπαγγέλλοντες.

Καὶ δόξει μὲν ὁ Ἀπόστολος διὰ τούτων τῷ μὴ προσέχοντι τῇ γραφῇ, ἐπιλελῆσθαι τοῦ προκειμένου· τὸ δὲ ἀληθὲς οὐχ οὕτως 20 ἔχει· ἀλλ' ἔχεται τοῦ λόγου. περὶ εἰδωλοθύτων πρόκειται αὐτῷ διδάσκειν, ἵνα κἂν γνῶσιν τίς ἐπαγγελλόμενος φάσκῃ μὴ βλάπτεσθαι ἀπὸ τῆς τῶν εἰδωλοθύτων χρήσεως· αἴτιος δὲ ἑτέροις βλάβης γίνεται, ὀφείλει πεφροντικέναι τοῦ πέλας, ἵνα μὴ τῇ προφάσει αὐτοῦ ἄλλοι ἀπολλύονται· εἰς τοῦτο παραλαμβάνει τὰ 25 παραδείγματα καὶ λέγει· οὐ πάντως ἐὰν τινος ἐξουσίαν ἔχωμεν, ὀφείλομεν καταχρᾶσθαι τῇ ἐξουσίᾳ. εἴτε γὰρ στρατιώτης ἐστὶν, οὐ στρατεύεται, ὥστε μηδὲν τοῖς ὀψωνίοις περιποιεῖν ἑαυτῷ· εἴτε γεωργὸς, οὐκ ἀρκεῖται τῷ μισθῷ, ἀλλ' ἐσθίει ἀπὸ τῆς σταφυλῆς· εἴτε ποιμὴν, πρὸς τῷ μισθῷ μεταλαμβάνει τοῦ γάλακτος· οὕτως 30 κἀγὼ ὀφείλω πρὸς ταῖς ἀποκειμέναις μοὶ ἐπαγγελίαις ἐκ τοῦ καλῶς ἐστρατεύεσθαι ἢ γεωργεῖν ἢ ποιμαίνειν, μεταλαμβάνειν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τῶν πρὸς τὰς χρείας ἀπὸ τῶν ὑπ' ἐμοὶ στρατιωτῶν, τῶν γεωργουμένων, τῶν ποιμαινομένων· ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ

ἐξουσίαν ἔχω τῶν πρὸς τὰς χρείας σκοπῶν τὸ τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνθρώπων, οὐ καταχρῶμαι τῇ ἐξουσίᾳ· εὐλαβούμενος ἐκκοπήν τινα δοῦναι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. ἢ καὶ δίδωμι πρόφασιν τοῖς περιπατοῦσι ἀτάκτως καὶ μηδὲν ἐργαζομένοις. ὥσπερ οὖν ἐγὼ οὐ χρῶμαι τῇ ἐξουσίᾳ ἣ ἔλαβον ἀπὸ τοῦ λόγου, τὸν αὐτὸν 5 τρόπον καὶ ὑμεῖς οἱ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ὀφείλετε μὴ χρᾶσθαι τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ προνοεῖσθαι τῆς τῶν πέλας οἰκοδομῆς. εἰ δὲ ἀμαρτυρός τισιν ὁ λόγος εἶναι νομίζεται, καὶ κατὰ λογισμὸν ἀνθρώπινον λεγέσθαι, ἀκουέτω τοῦ νόμου λέγοντος "οὐ φιμώσεις βοῦν "ἀλοῶντα," καὶ τὰ ἑξῆς. 10

ἸΩΑΝΝΟΥ. Οὐκ εἶχον, φησὶν, ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν ἐκ τῶν μαθητευομένων; τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσεν· ἀλλ' ὅμως ἀπεσχόμην διὰ τὸ μὴ σκανδαλισθῆναι ὑμᾶς.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Αἱ εὔποροι γυναῖκες πιστεύουσαι ἠκολούθουν ἐνίοις τῶν Ἀποστόλων εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτῶν χρείας χορηγοῦσαι· 15 ὡς αὐτοὺς λοιπὸν ὄντας περὶ τοῦτο ἀμερίμνους, μόνῳ τῷ κηρύγματι ἀπησχολῆσθαι· ὅρα δὲ ὅτι τὸν κορυφαῖον ἔσχατον τέθεικεν· τοῦτο αἰνιττόμενος· καὶ τί, φησὶν, τοὺς ἄλλους μὴ λέγειν· αὐτὸς ὁ Πέτρος οὐ τοῦτο ποιεῖ;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου λέγει τοὺς νομισθέντας 20 εἶναι αὐτοῦ ἀδελφούς· ἐπειδὴ γὰρ οὗτος ὁ χρηματίζων καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν κοινὴν δόξαν εἶπεν αὐτούς· τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰωσὴφ λέγει, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου ἐχρημάτισαν, διὰ τὴν πρὸς τὴν θεοτόκον μνηστείαν τοῦ Ἰωσήφ· λέγει δὲ Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων καὶ Ἰωσὴφ ὁμώνυμον τῷ πατέρι, καὶ Σίμωνα καὶ Ἰούδα. 25

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Εἰδὼς τὸν Βαρνάβαν κοινωνοῦντα αὐτῷ τῆς ἀκριβείας ταύτης, οὐκ ἀπέκρυψεν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. Τίς, φησὶν, στρατευόμενος ἄποθεν τρέφεται καὶ οὐκ ἐκ τῆς στρατείας; καλῶς δὲ τὸ τοῦ στρατιώτου πρότερον τέθεικεν· τοῦτο γὰρ ἁρμόδιον τῇ ἀποστολῇ διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ 30 κινδύνους καὶ τὸν πόλεμον τῶν νοητῶν ἐχθρῶν. ταῦτα πάντα τὰ παραδείγματα δείκνυσι χρῆναι τὸν διδάσκαλον ἐκ τῶν μαθητευομένων ἐσθίειν· ὥσπερ τὸν στρατιώτην ἐκ τῆς στρατιᾶς, καὶ τὸν φιτεύσαντα ἀμπελῶνα ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ ἀμπελῶνος· καὶ τὸν

ποιμαίνοντα ποίμνην ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης· ἀλλ' ὅμως, φησὶν, καὶ τοῦ δικαίου τοῦτο βουλομένου, καὶ τοῦ Χριστοῦ κελεύοντος, ἐγὼ ἀδαπάνως ὑμῖν ἐκήρυξα, ἵνα μή τινας σκανδαλίσω· ἐγὼ τοιγαροῦν καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἀπεσχόμην διὰ τὴν ὑμετέραν οἰκοδομίαν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲ εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε, διὰ 5 τὸ μὴ βλάπτειν τοὺς ἀδελφούς· οὗτος γὰρ ὁ σκοπός ἐστιν αὐτῷ εἰς ὅλον τοῦτο τὸ χωρίον.

Φωτίου· "Ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν "τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι;" τοῦ τὰ πρὸς τροφὴν καὶ αὐτάρκειαν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος πορίζεσθαι· ἀλλ' ὅμως ἔχοντες ἐξουσίαν οὐ χρώ- 10 μεθα τῇ ἐξουσίᾳ, ἵνα μᾶλλον ὑμᾶς ὠφελήσωμεν, ἀδάπανον κηρύσσοντες τὸ Εὐαγγέλιον· εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὅτι εἰ καὶ συνήδειν σκανδαλιζομένους ὑμᾶς ἕνεκεν κρεοφαγίας, καίτοι ἀκόλουθον ὄν, οὐκ ἂν ἔφαγον εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ σκανδάλου πρόξενος γενοίμην τῷ ἀδελφῷ. εἰ δὲ τοῦτο, πόσῳ μᾶλλον δεῖ φυλάττεσθαι ὑμᾶς ἐκ 15 τῶν εἰδωλοθύτων, δι' ὧν οὐ μόνον οἱ ἀδελφοὶ σκανδαλίζονται, ἀλλὰ καὶ τὰς συνειδήσεις μολύνουσιν· τὸ δὲ "ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρ-"νάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι;" οἰκειότερόν ἐστι τῆς λέξεως οὕτως ἐκλαβεῖν· οἱ μὲν οὖν ἄλλοι Ἀπόστολοι, φησὶν, ἐξουσίαν ἔχουσι μὴ ἐργάζεσθαι, μὴ δὲ κοπιᾶν ταῖς χερσὶν, 20 ἀλλ' ἐκ τῶν διακονούντων αὐτοῖς διατρέφεσθαι· ἐγὼ δὲ καὶ Βαρνάβας, ὡς φαίνεται, φησὶν, οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν μὴ ἐργάζεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκῃ ταῖς χερσὶ κοπιῶντας, οὕτως αὐτοῖς τὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρείαν ἐπαρκεῖν.

8 Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νό- 25 9 μος ταῦτα λέγει; ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ γέγραπται, Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ 10 Θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφειλει ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι. 30

Ὠριγένους [a]. Οὐκ οὖν δι' ἡμᾶς τοὺς τὴν καινὴν διαθήκην παρειληφότας εἴρηται ταῦτα· καὶ περὶ ἀνθρώπων γέγραπται πνευ-

[a] Æ Cod.

ματικῶς, τοῦ ῥητοῦ νοουμένου κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· τίς δὲ ὁ νοῦς, "ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾷν· καὶ ὁ ἀλοῶν "ἐπ' ἐλπίδι μετέχειν;" ἀροτριᾷ Παῦλος *ὁ γεωργὸς κατηχουμένου ψυχὴν νεώματα ποιῶν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Ἱερεμίαν*[b] *τὸν φάσκοντα "νεώσατε ἑαυτοῖς νεώματα," πρὸς ὑποδοχὴν* 5 *δηλονότι σπερμάτων, περὶ ὧν γέγραπται· "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων "τοῦ σπεῖραι." καὶ μετὰ τοῦ σπεῖραι τὰ νεωθέντα, ἐπιτηρῶ φησὶν τὰ σπέρματα, μήποτε ἐλθόντα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἄρῃ τὸν σπόρον· καὶ ὅτ' ἂν καρποφορήσῃ καὶ ποιήσῃ καρποὺς δικαιοσύνης, καὶ ὅτε λευκή ἐστιν ἤδη πρὸς θερισμὸν, ἔξεστί μοι* 10 *λοιπὸν λαβεῖν. οὐ γὰρ σκανδαλισθήσεται ἐὰν μνησθῇ ὅσα κέκμηκα, ἵνα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἀροτριάσω, ἵνα σπείρω πῶς ἐπέμεινα μέχρις οὗ ἔλθῃ ὁ σπόρος αὐτοῦ τελειωθεὶς ἐπὶ τὴν ἅλω· καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνειν μοι ἐξέστιν ἀπ' αὐτοῦ τροφάς· ἀλλ' οὐ πάντως κέχρημαι τῇ ἐξουσίᾳ· ἀλλ' ἐπ' ἐλπίδι τοῦτο ποιῶ, παρα-* 15 *στῆσαι τὸ γέννημα τῷ οἰκοδεσπότῃ· γεωργὸς γάρ εἰμί· οὐχ ἵνα τὰ ὀφειλόμενα ἀποδοθῆναι τῷ Θεῷ, εἰς τὰς ἐμὰς λάβω ἀποθήκας· εἶτα τί περὶ τοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος διδάσκων φησὶν, "εἰ ἡμεῖς "ὑμὶν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα," καὶ τὰ ἑξῆς.*

Θεοδωρίτου. *Οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι τῶν βοῶν οὐ μέλει τῷ Θεῷ·* 20 *μέλει γὰρ αὐτῷ· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς μέλει· δι' ἡμᾶς γὰρ κακείνους ἐδημιούργησεν· διὸ καὶ ὁ μακάριος ἔφη Δαβίδ, "τῷ ἐξαντέλ- "λοντι ἐν ὄρεσι χόρτον καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων." φησὶν οὖν τὰ πολλῷ μείζονα δεδωκότες, ἁμαρτάνωμεν εἰ τὰ πολλῷ ἐλάττονα λάβοιμεν.* 25

Ἰωάννου. *Ἐπειδὴ τὸ τρέφεσθαι ἐκ τῶν μαθητευομένων ἔδειξεν ἐξεῖναι αὐτῷ, καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους τοῦτο ποιεῖν, καὶ τὴν κοινὴν βούλεσθαι συνήθειαν, λοιπὸν θέλει καὶ ἀπὸ γραφικῆς μαρτυρίας αὐτὸ πιστώσασθαι· καὶ φησὶ, "μὴ κατὰ ἄνθρωπον "ταῦτα λαλῶ;" τοῦτ' ἔστι, μὴ τοῖς ἀνθρώποις μόνον τοῦτο δο-* 30 *κεῖ; ἢ ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων τοῦτο ἔχω συστῆναι τῷ λόγῳ; οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει;*

Τοῦ αὐτοῦ. *Τίνος ἕνεκεν ἐμνήσθη τῶν βοῶν; τὸ τῶν ἱερέων*

[b] Cap. iv. 4.

ὑπόδειγμα ἔχων· ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας αὐτὸ κατασκευάσαι βουλόμενος· εἶτα ἵνα μή τις εἴπῃ καὶ "τί πρὸς ἡμᾶς τὸ τῶν "βοῶν;" ἐπάγει· "μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; οὐ μέλει οὖν τῶν βοῶν, εἰπέ μοι τῷ Θεῷ; μέλει μὲν, οὐχ οὕτως δὲ ὡς καὶ νόμον ὑπὲρ τούτου θεῖναι· εἰ μὴ ὅτι μέγα τι ᾐνίττετο, γυμνάζων 5 τοῖς ἀλόγοις τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ εἶναι φιλανθρώπους· ἀπὸ τούτων καὶ περὶ τῶν διδασκάλων αὐτοῖς διαλεγόμενος. ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι δείκνυσιν· πολὺν τὸν πόνον τῶν διδασκάλων αὐτοῖς καὶ ὄντα καὶ εἶναι ὀφείλοντα· καὶ ἕτερον δὴ πάλιν· ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ὅσα περ ἂν ὑπὸ τῆς παλαιᾶς λέγηται· προηγουμένως εἰς τὴν 10 τῶν ἀνθρώπων συντελεῖ διδασκαλίαν· παχυτέροις γὰρ οὖσιν ἐντεῦθεν διελέγετο, κατὰ μικρὸν ἀναβιβάζων αὐτούς.

Φωτίου. Οὐχὶ ἐφ' ὅσῳ μηδὲν περαιτέρω ἀπολαύσειν, ἀλλ' ἐφ' ᾧ ἐλπίδα ἔχειν μετὰ ταύτην τὴν πρόσκαιρον καὶ βραχεῖαν ἀπόλαυσιν, καὶ τῶν αἰωνίων καὶ ὑπερφυῶν τυχεῖν ἀγαθῶν· τοῦτο 15 γὰρ δηλοῖ τὸ καὶ "ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' "ἐλπίδι." τῆς γὰρ διακονίας οἱ Ἀπόστολοι τῆς ἐπὶ τῇ διατροφῇ ἐλπίδα εἶχον παρὰ τῶν μαθητευομένων τυγχάνειν, καὶ ἐτύγχανον. οὐ μέντοι γε τοῦτο ἦν αὐτοῖς ἡ τελεία ἐλπίς· ἀλλὰ ταύτης ἀπολάβοντες τῆς ἐλπίδος, ἔτι τὰ μείζονα ἐκαραδόκουν καὶ ἤλπιζον· 20 τοῦτο δὲ, φησὶν, ὅτι οὐδὲν ἐνέκοπτεν εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα καὶ ἀπόλαυσιν δεικνὺς, ἡ τῆς παρὰ τῶν μαθητευομένων ἐπὶ τῇ τροφῇ ὑπηρεσίας ἀπόλαυσις· ἐντεῦθεν δηλῶν ὡς καίτοι μηδὲν ἐμποδῶν ὄντος πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἀπόλαυσιν τοῦ τρέφεσθαι παρὰ τῶν μαθητῶν, ὅμως οὐχ εἱλόμην. πλείοσι δὲ αὐτὸ ἐπιχειρήμασιν ἀκώ- 25 λυτον ὂν κατασκευάζει· διά τε τὸ εἰρημένον, καὶ ἵνα μὴ ἀπεχόμενος αὐτὸς τοὺς ἄλλους δόξῃ χρωμένους ἐν διαβολῇ τινι καθιστᾶν.

11 Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ 12 ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν; εἰ ἄλλοι τῆς ἐξου- 30 σίας ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ· ἀλλὰ πάντα στέγομεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

Ἰωάννου. Εἶτα καὶ ἄλλο λέγει, δεικνὺς δεῖν τὸν διδάσκαλον τρέφεσθαι· οὐ γὰρ ὅμοια, φησὶν, ὧν λαμβάνετε παρέχετε· εἰ γὰρ ἡμεῖς πνευματικὰ εἰς ὑμᾶς ἐσπείραμεν, τοῦτ' ἔστι παρέχομεν· μέγα ἐστὶν ἐὰν σαρκικὰ λάβομεν; πνευματικὰ, τὴν πίστιν λέγων· σαρκικὰ, τὴν τροφήν. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Δηλοῖ τινας ἀπατεῶνας κρατοῦντας αὐτῶν, καὶ οὐ μόνον παρ' αὐτῶν ἐσθίοντας, ἀλλὰ καὶ ἐξουσιάζοντας αὐτῶν· εἰ οὖν κακεῖνοι, φησὶν, τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν ἐν τῷ ἄρχειν ὑμῶν· οὐκ ἄρα ἡμεῖς ἐσμὲν μᾶλλον δίκαιοι τοῦτο ποιεῖν;

Τοῦ αὐτοῦ. Ὁρᾷς ποῦ ἀποδίδοται τὸ συμπέρασμα τοῦ νοή- 10 ματος· εἰ γὰρ καὶ ἦν μοι, φησὶν, ἐξουσία τοῦ λαμβάνειν παρ' ὑμῶν, ὡς ἀποδέδεικται, ἔκ τε τοῦ ταῦτα ποιεῖν τοὺς λοιποὺς Ἀποστόλους, καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων ὧν παρεθέμην, καὶ ἐκ τοῦ νόμου Μωσέως, ὅμως οὐδὲν εἴληφα, δεδοικὼς μὴ τοῦτο τινὰς ἐγκόψῃ πρὸς τὴν πίστιν· εἰ οὖν ἐγὼ, φησὶν, τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ νόημα, 15 καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἀπέχομαι, διὰ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τινὰς, ὑμεῖς οὐδὲ τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθε, καὶ ἄλλως ἀπηγορευμένων, ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίζειν τοὺς ἀσθενεστέρους τῶν ἀδελφῶν; "ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ·" τοῦτ' ἔστιν, οὐδὲν παρά τινος ἔλαβον· ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ, ὅτι οὐκ ἔχρηζεν, διὰ 20 τοῦτο οὐκ ἔλαβεν, ἐπάγει· "ἀλλὰ πάντα στέγομεν" οἷον καὶ πεῖναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα, ἵνα μόνον μή τις ἐγκοπὴ γένηται· τοῦτ' ἔστιν ἡ τυχοῦσα ἀναβολὴ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα.

Θεοδωρίτου. Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας ὑμῶν μετέχουσιν· οὐ 25 μᾶλλον ἡμεῖς; τοὺς κακῶς αὐτῶν ἡγουμένους διὰ τούτων ᾐνίξατο· πρὸς οὓς ὕστερον ἀποδύεται· "ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ "ταύτῃ· ἀλλὰ πάντα στέγομεν." τοῦτ' ἔστιν φέρομεν, ὑπομένομεν, καρτεροῦμεν· διατί; "ἵνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγ-"γελίῳ τοῦ Χριστοῦ." οὐκ ἐᾷ γὰρ, φησὶν, τοῦτο τρέχειν τὸ 30 Εὐαγγέλιον· κωλύει τὸν δρόμον· εἶτα ἐπειδὴ βοῶν ἐμνημόνευσεν, καὶ τὸν νόμον ἡρμήνευσεν· εἰκὸς δὲ ἦν ἀντιλέγειν τινὰς ὡς οὐκ εἰς δέον τῆς ἑρμηνείας γεγενημένης, δείκνυσι σαφέστερον τὸν νόμον μαρτυροῦντα τῷ λόγῳ.

13 Οὐκ οἴδατε ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐσθίουσιν, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες, τῷ θυσι-
14 αστηρίῳ συμμερίζονται; οὕτω καὶ ὁ Κύριος διέταξεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου
15 ζῆν. ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρησάμην τούτων. 5

Θεοδωρίτου. Βλέπετε τοὺς κατὰ νόμον ἱερουργοῦντας· τὰ μὲν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέροντας· τὰ μὲν δὲ αὐτοὺς καρπουμένους; τοῦτο γὰρ εἶπεν "τῷ θυσιαστηρίῳ τοὺς νεκροὺς, καὶ τὸν λόβον "τοῦ ἥπατος καὶ τὸ στέαρ τὸ ἐπ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ ἐλάμβανον "τόν τε βραχίονα καὶ τὸ στηθύνιον." δείκνυσι δὲ καὶ τῷ νόμῳ 10 συνῳδὰ καὶ τὸν δεσπότην προστεταχότα· "οὕτως καὶ ὁ Κύριος "διέταξεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου "ζῆν·" αὐτοῦ γάρ ἐστιν φωνὴ, "ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς "αὐτοῦ ἐστιν." καὶ οὐκ εἶπεν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου πλουτεῖν, ἀλλὰ ζῆν· τὴν γὰρ ἀναγκαίαν μόνην τροφὴν λαμβάνειν ἐκέλευσεν. 15 "ἐγὼ δὲ οὐδενὶ ἐχρησάμην τούτων." τοῦτ' ἔστιν παρ' ὑμῶν κηρύττων· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ διδάσκει ἐπιστολῇ· "τί "γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας; εἰ μὴ ὅτι "αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν·" ὅτι γὰρ παρ' ἑτέρων ἐλάμβανεν, οὓς ὠφελεῖν διὰ τοῦ λαμβάνειν ἐνόμιζεν, διδάσκει διὰ 20 τῶν ἑξῆς· "ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα λαβὼν ὀψώνιον πρὸς τὴν "ὑμῶν οἰκονομίαν." οὕτω καὶ Φιλιππησίους ἐπαινεῖ πολλάκις αὐτὸν ἐπιμελῶς τεθεραπευκότας· διὰ τοῦτο καὶ Ὀνησιφόρῳ ἐπεύχεται τὰ ἀγαθά· Κορινθίων δὲ τὴν ἀσθένειαν ἐπιστάμενος, ἐργαζόμενος διετέλει παρ' αὐτῶν, οὐδὲν κομιζόμενος· ἵνα δὲ μή τις 25 ἐκείνων ὑπολάβῃ ταῦτα αὐτὸν εἰρηκέναι, ὡς λαβεῖν ἐφιέμενον, εἰκότως προστέθεικεν· "οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτως γένηται "ἐν ἐμοί," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἰωάννου. Τὴν διηνεκῆ δουλείαν καὶ καρτερίαν διὰ τούτων ἐνδείξασθαι βούλεται τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἱερέων καὶ Λευϊτῶν καὶ 30 ἀρχιερέων· ἑκάτερα γὰρ ταῦτα ἐδήλωσεν καὶ τὰ καταδεέστερα καὶ τὰ ὑπερέχοντα· τὰ μὲν διὰ τοῦ λέγειν, "οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι· τὰ δὲ διὰ τοῦ εἰπεῖν, οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες·

οὐδὲ γὰρ πᾶσιν ἓν ἔργον ἐπιτεταγμένον ἦν· ἀλλ᾽ οἱ μὲν τὰ παχύτερα, οἱ δὲ τὰ ὑψηλότερα ἦσαν ἐγκεχειρισμένοι.

Οἰκουμενίου. Ἱερὰ μὲν ἐργαζομένους τοὺς Λευΐτας φησὶν, οἳ τὰ ἐπιδέκατα ἐλάμβανον· θυσιαστηρίῳ δὲ προσεδρεύοντας, τοὺς ἱερέας φησὶν, οἱ ἐκ τῶν θυμάτων εἶχον ἀφαιρέματα. καλῶς 5 τὸ συμμερίζον· τὰ μὲν γὰρ καὶ ὁλόκαυτα ἐγίνετο, καὶ ἦν μόνου τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἐκ τῶν θυομένων δὲ τὸ μὲν αἷμα προσεχεῖτο τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τὸ στέαρ ἐθυμιᾶτο· τῶν δὲ κρεῶν ἀφαίρεμά τι ἐλάμβανεν ὁ ἱερεύς· οἷον τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ τὸ στηθύνιον καὶ τὸ ἔνυστρον. 10

Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτως γένηται ἐν ἐμοί. καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ τὸ καύχημά μου, ἵνα τις κενώσῃ. ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστί μοι 16 καύχημα· ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ δέ μοι ἐστὶν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, 15 17 μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν πεπίστευμαι· τίς 18 οὖν μοι ἐστὶν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μοῦ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ.

Ἰωάννου. Ἵνα μὴ νομίσωσιν διὰ τοῦτο αὐτὸν ταῦτα γεγραφηκέναι, ὡς βουλόμενον τοῦ λοιποῦ λαμβάνειν, διορθοῦται αὐτό· 20 ἵνα οὕτως, φησὶν, γένηται ἐν ἐμοί· τοῦτ᾽ ἔστιν ὡς τὰ παραδείγματα βούλεται· ὡς αἱ τοῦ Κυρίου διατάξεις· οἷον ἵνα λαμβάνω· ὅρα μετὰ πόσης τὸ λαβεῖν διακρούεται σφοδρότητος· "καλόν "μοι," φησὶν, "μᾶλλον ἀποθανεῖν" οἷον λιμῷ, ἢ ἵνα κενωθῇ καὶ 25 μάταιόν μου τὸ ὑπὲρ τούτου γένηται καύχημα· ἵνα γὰρ μή τις λέγῃ ὅτι εἰ καὶ μὴ λαμβάνει, ἀθυμεῖ μέντοι καὶ ἀδημονεῖ, ἐφ᾽ οἷς οὐ λαμβάνει, καύχημα τὸ πρᾶγμα καλεῖ· δεικνὺς τὴν ὑπὲρ τοῦ γενομένου χαρὰν καὶ προθυμίαν· "ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι," φησὶν, "οὐκ ἔστί μοι καύχημα." τί οὖν ἐστί σοι καύχημα, εἴποι 30 τις αὐτῷ; ἐπάγει· τὸ ἀδάπανον ποιῆσαι τὸ Εὐαγγέλιον· τί οὖν; τοῦτο τοῦ εὐαγγελίζεσθαι μεῖζον; οὔ μεν οὖν, ἀλλὰ τοῦ εὐαγγελίζεσθαι ἐπιτέταγμαι. τὸ δὲ ἀδαπάνως εὐαγγελίζεσθαι ἐμῆς

φιλοτιμίας ἔργον· εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, ποῖον τὸ ἀδάπανον τιθέναι τὸ εὐαγγέλιον; μισθὸν ἔχω ὅτι καὶ τοῦ Κυρίου λαμβάνειν ἐπιτάξαντος, οὐκ εἴληφα· εἰ δὲ ἄκων ἐκεῖνο πράσσω· ποῖον τὸ εὐαγγελίζεσθαι; ἄκων δὲ φησὶν, ὅτι οὐκ ἐμὸν ἔργον ἡ φιλοτιμία, ἀλλὰ Χριστοῦ ἐπιταγή. οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔχω μισθὸν, ἀλλ' 5 "οἰκονομίαν πεπίστευμαι·" δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦτο μισθός· ἀλλ' οὐκ οἷος ἐκεῖνος τὸ ἀδάπανον κηρύξαι "εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ "ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ εὐαγγελίῳ." πανταχοῦ δεικνὺς ὅτι οὔτε οἱ λαμβάνοντες σφάλλονται· ἐξουσίαν γὰρ ἔχουσι τοῦ λαβεῖν. ὅρα δὲ τὴν ἀκρίβειαν αὐτοῦ. κατάχρησιν καλεῖ τὴν ὅλως χρῆσιν· οἷον 10 τὸ ὅλως λαβεῖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ προσέθηκεν, δεικνὺς τὸν διδάσκοντα ὀφείλειν λαμβάνειν τὸν καὶ πονοῦντα, οὐ μὴν τὸν ἀργοῦντα.

Θεοδωρίτου. "Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα· ἵνα οὕτως γένηται ἐν "ἐμοί· καλὸν γάρ μοι μᾶλλον ἀποθανεῖν ἢ τὸ καύχημά μου, ἵνα 15 "τις κενώσῃ." καύχημα δὲ καλεῖ, τὸ προῖκα κηρύττειν καὶ ὑπερβαίνειν τὸν κειμένον ὅρον· "ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι "καύχημα, ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται·" τοῦτο ὡς δοῦλος δεσπότῃ διακονῶν ἐκτελῶ· οὐδεὶς δὲ οἰκέτης μέγα φρονεῖ, τὰ παρὰ τοῦ δεσπότου προσταττόμενα ἐκπληρῶν· "οὐαὶ δέ μοι ἐστὶν ἐὰν μὴ 20 "εὐαγγελίζωμαι·" τιμωρίας γὰρ ἄξιον τὸ ἀντιτείνειν δεσπότῃ· "εἰ γὰρ ἑκὼν τοῦτο πράσσω, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν "πεπίστευμαι·" τὸ δὲ ἑκὼν καὶ ἄκων οὐκ ἐπὶ γνώμης τέθεικεν, ἀλλὰ διδάσκων ὅτι νόμον ἐπλήρου δεσποτικόν· "τίς οὖν μοι ἐστὶν "ὁ μισθός; ἵν' εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ Εὐαγγέλιον 25 "τοῦ Χριστοῦ· εἰς τὸ μὴ καταχρήσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ μου ἐν τῷ "Εὐαγγελίῳ·" ἔδωκέν μοι ἐξουσίαν ὁ δεσπότης ἐκ τῶν μαθητῶν λαμβάνειν τὴν ἀναγκαίαν τροφήν· ἐγὼ δὲ οὐ χρῶμαι τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ τῆς ἐργασίας εἰσφέρω τὸν πόνον, ἵνα τὸν τοῦ πόνου τρυγήσω καρπόν· ταῦτα πάντα διεξῆλθεν, τοὺς κακῶς τῇ γνώσει κεχρημένους καὶ ἀδεῶς τῶν εἰδωλοθύτων μεταλαμβάνοντας καὶ τοῖς 30 ἀσθενεστέροις πρόφασιν βλάβης παρέχοντας, ἀποστῆσαι τῆς κακῆς ἐξουσίας πειρώμενος. οὗ δὴ χάριν ἔδειξεν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν λαβὼν, καὶ ταύτῃ

τοὺς Ἀποστόλους κεχρημένους ὁρῶν, καὶ αὐτῇ τῶν πραγμάτων προσέχων τῇ φύσει· οὐδενὸς τούτων ἠνέσχετο· εἰς ἓν μόνον ἀποβλέπων, τὸν τοῦ κηρύγματος δρόμον καὶ τῶν ἀκουόντων τὴν ὠφέλειαν.

Ὠριγένους. Διδασκόμεθα ὅτι ὅσα ἐξ ἀνάγκης ποιοῦμεν, ταῦτα οὐκ ἔχει καύχημα. ὅσα δὲ προαιρέσει ποιοῦμεν, οὐκ ἐπικειμένης ἀνάγκης, ταῦτα ἔχει καύχημα. οἷον ὁ μὴ μοιχεύων ἢ φονεύων οὐκ ἔχει καύχημα, ἀλλ' ὁ παρθενεύων· οὐ γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἦλθον εἰς τὸ παρθενεύειν, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως· ὅπου δὲ τὸ "οὐαὶ" παράκειται, ἐὰν μὴ ποιῶ, οὐκ ἔχω καύχημα. διὰ τοῦτό φησιν, "εἰ μὲν ἑκὼν τοῦτο πράσσω· μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οἰκονομίαν "πεπίστευμαι." πάλιν καθολικὸν διδασκόμεθα· τίνα ποιοῦμεν μὲν, οὐχ ἑκόντες δὲ, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ὅλῃ ψυχῇ, ἀλλ' ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης· τῶν μὲν γὰρ ἑκουσίως ὑφ' ἡμῶν γινομένων ἐστὶ μισθός· τῶν δὲ γινομένων μὲν, ὡς ἐκ λύπης δὲ, οὐδὲ μισθὸς οὐδὲ κόλασις. οἷον ἐλεημοσύνην ποιῶ· εἰ ἑκὼν, μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οὐκ ἐγκαλοῦμαι μετὰ τῶν ἀκουόντων, "ἐπείνων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι "φαγεῖν," καὶ τὰ ἑξῆς. οὗτος οὖν ἐστιν ὁ μισθός· ἵνα ὅπου ἐξουσίαν ἔχω, μὴ ποιήσω.

Οἰκουμενίου. Καύχημα γάρ φησιν ὁ αὐτὸς ἐξ οἰκείας φιλοτιμίας ἐπιδείκνυται. τὴν δεσποτικὴν ἐπιταγὴν, ὡς δοῦλος πιστὸς, οὐ λογιζόμενος εἰς οἰκεῖον κατόρθωμα· ἤκουσεν γὰρ τοῦ δεσπότου λέγοντος· "ὅτ' ἂν πάντα ποιήσητε, λέγετε ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμὲν, "ὅτι ὃ ὀφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν." ποῖον οὖν καύχημα τὸ καταχρέως γινόμενον;

Τοῦ αὐτοῦ. Ἢ οὕτως· εἰ μὲν ἑκὼν τοῦτο πράσσω, τὸ ἀδάπανον τιθέναι τὸ εὐαγγέλιον· μισθὸν ἔχω· εἰ δὲ ἄκων, οὐδὲ οὕτως σφάλλομαι. τί δήποτε οἰκονομίαν πεπίστευμαι; τοῖς δὲ τὴν τοιαύτην οἰκονομίαν ἐμπεπιστευμένοις ἔξεστι λαμβάνειν. ὁ γὰρ Κύριος προσέταξεν τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύσσουσιν ἐξ αὐτοῦ ἐσθίειν· τοῦ δὲ ἑκὼν καὶ τοῦ ἄκων αὕτη διαφορά· ἑκὼν μὲν ἔνθα καὶ ὁ λογισμὸς συνευδοκεῖ ἀβαρῶς φέρων καὶ χαίρων ἐπὶ τῷ γινομένῳ· ἄκων δὲ, ἔνθα μετὰ βίας καὶ ἀνάγκης τοῦ λογισμοῦ τοῦτο πράττειν.

ΦΩΤΙΟΥ. Ἢ οὕτως· εἰ γὰρ τὸ κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἐμῆς ἦν ὅλον φιλοτιμίας, καὶ οὐδεμία μοι ἀνάγκη ἐκ τῆς δεσποτικῆς ἐντολῆς ἐπέκειτο· εἰκότως ἐπὶ τοῦτο μισθὸν μέγαν ἤλπιζον· καὶ ἐξῆν μὴ ὡς ἐπὶ ἰδίῳ κατορθώματι καυχᾶσθαι· εἰ δὲ ὡς διακονίαν καταπιστευθεὶς καὶ ἀνάγκην ἔχων ὑπηρετεῖν, τοῦτο πράσσω· 5 οὐκ ἔτι ὅμοιος ὁ μισθὸς ἕπεται, οὐδ' ἔστιν ἐπὶ τούτῳ καυχᾶσθαι. ἐπὶ τίνι οὖν ἐστιν λαμπρὸς ὁ μισθὸς, καὶ τὸ καύχημα ἐφ' ᾧ κηρύσσειν μὲν ὡς προσετάγην τὸ εὐαγγέλιον· μηδὲν δὲ ἐκ τοῦ κηρύγματος μηδ' ὅσον ἀποζῆν λαμβάνειν, ἀλλὰ ἀδαπάνως καὶ δωρεὰν ὑπηρετεῖν τῇ διακονίᾳ. 10

19 Ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδού-
20 λωσα, ἵνα τοὺς πλείονας κερδήσω· καὶ ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω· τοῖς
21 ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω· τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, (μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' 15
22 ἔννομος Χριστῷ), ἵνα κερδήσω ἀνόμους. ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενὴς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω. τοῖς
23 πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι. 20

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Τὸ ἐκ πάντων εἶναι ἐλεύθερον, Ἀποστόλου ἐστὶ τελείου· δύναται γάρ τις ἐλεύθερος εἶναι ἀπὸ πορνείας, ἀλλὰ δοῦλος ὀργῆς· ἐλεύθερος ἀπὸ φιλαργυρίας, ἀλλὰ δοῦλος κενοδοξίας· δύναται ἐλεύθερος εἶναι ἀπὸ ἄλλου ἁμαρτήματος, ἀλλὰ δοῦλος ἄλλου ἁμαρτήματος. τὸ δὲ εἰπεῖν "ἐλεύθερος ὢν ἐκ 25 "πάντων" Ἀποστόλου τελείου ἐστίν· ὁποῖος ἦν Παῦλος· κατὰ δὲ τὸ προκείμενον τοιοῦτον νοῦν ἔχει· "ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις "ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω." ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐδούλωσα ἐμαυτὸν Ἰουδαίοις, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω· ἐλεύθερος ὢν ἀπὸ τοῦ εἶναι ὑπὸ νόμον, ἐμαυτὸν ἐποίησα ὡς ὑπὸ 30 νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω· συγκατέβαινεν γὰρ ὁ Παῦλος εἰς συναγωγὰς Ἰουδαίων· εἰσήρχετο πρὸς αὐτούς· ἐποίει κατὰ τὰ ἔθη αὐτῶν χωρὶς βλάβης· οὐ συνυποκρινόμενος, ἀλλὰ θηρεύων τινὰς ἐξ αὐτῶν.

Τινὲς ἐζήτησαν τίς ἡ διαφορὰ τῶν ὑπὸ τῶν νόμων, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους· φαμὲν οὖν, οἱ ὑπὸ τὸν νόμον ἕτεροι Ἰουδαῖοι εἰσὶν, ὡς Σαμαρεῖς· "τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος," ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας· εὗρεν ἐκεῖ φιλοσόφους· ἐχρήσατο οὐ προφητικοῖς λόγοις, οὐ δὲ νομικοῖς· ἀλλ' εἶπον ἣν ἐκ προπαιδεύσεως μάθημα Ἑλληνικὸν, 5 τοῦτο ὑπομνησθεὶς ἔλεγεν πρὸς Ἀθηναίους· φησὶ γὰρ "ὡς καὶ "τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν, τοῦ γὰρ καὶ γένος "ἐσμέν." ἐκεῖ τοῖς ἀνόμοις γέγονεν ὡς ἄνομος, ἵνα τοὺς ἀνόμους κερδήσῃ· καὶ πάλιν φησὶ "διερχόμενος καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σε-"βάσματα ὑμῶν, εὗρον βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ἀγνώστῳ Θεῷ· 10 "ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν." καὶ διὰ τούτων ἄρχεται θεοσέβειαν παραδιδόναι· "τοῖς οὖν ἀνό-"μοις ὡς ἄνομος, μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ." οὐκ ἐν τῷ συγκαταβαί-νειν αὐτοῖς ἀνομίαν τινα ἐποίουν, ἀλλ' ἐτήρουν ἐμαυτὸν ἔννομεν Χριστῷ, ἵνα κερδήσω τοὺς ἀνόμους· ἅμα δὲ τηρεῖ καὶ τὸ ἀκριβὲς 15 αὐτοῦ.

"Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος·" οὐκ εἶπεν ἐνθάδε, μὴ ὢν Ἰουδαῖος, Ἰουδαῖος γὰρ ἦν ἐν τῷ κρυπτῷ, οὐκ ἔτι ἐν τῷ φανερῷ· καὶ πάλιν τοῖς ὑπὸ νόμον, μὴ ὢν αὐτὸς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον. ἀναγκαίως ἐνθάδε ἔθηκεν τὸ "μὴ ὢν ὑπὸ νόμον·" "Χριστὸς 20 "γὰρ ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ "ἡμῶν κατάρα." ὡσανεὶ ἔλεγεν, μὴ ὢν Σαμαρεύς, "τοῖς δὲ ἀνό-"μοις ὡς ἄνομος μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ·" ἀλλ' ὑπολήψεται μετὴς [g] ἀποστάτην τοῦ νόμου γεγονέναι καὶ ἄνομον τῷ Θεῷ· φημὶ δὲ ὅτι εἰ καὶ μὴ τηρῶ τὸν νόμον κατὰ τὸ ῥητὸν, οὐκ εἰμὶ ἄνομος τοῦ 25 Θεοῦ, ἀλλ' ἔννομός εἰμι τοῦ Χριστοῦ· τηρῶν τὴν πολιτείαν τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα κερδήσω τοὺς ἀνόμους· "ἐγενόμην τοῖς "ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενὴς," μὴ ὢν αὐτὸς ἀσθενὴς, ἀλαζονικὸν γὰρ ἦν· οὐκ ἦν κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἰπεῖν οὐκ ὢν αὐτὸς ἀσθενής· τὸν ἀπὸ Κυρίου ἀκούσαντα, "ὅτι ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦ-30 "ται," καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀσθενείαις καυχώμενον· πῶς δὲ τοῖς ἀσθε-νέσιν ἀσθενής; ὅτε [h] ἐπιτρέπει τοὺς πυρουμένους γαμεῖν· ὅτε συμπάσχει ταῖς ἀποβαλούσαις ἄνδρας· ὅτε φησὶ "διὰ δὲ τὰς

[g] Sic. [h] οὔτε Cod.

"πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω· καὶ ἑκάστη τὸν "ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω," καὶ τὰ λοιπά· ἐν τούτοις ἐγένετο τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενὴς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ.

Εἶτα μετὰ ταῦτα λέγει, "τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα," ἵνα πάντας ἢ τινὰς σώσω· ὃν ἐὰν λάβῃς ἄνθρωπον, ἓν τῶν πέντε ἐστίν· 5 ἢ γὰρ Ἰουδαῖος ἐστὶν, ἢ ὑπὸ νόμον· ἢ ἄνομος, ἢ ἀσθενὴς, ἢ πάντα ἐστίν· ὁ τέλειος πάντα ἐστίν· τοῖς οὖν πᾶσι τοῦτ' ἐστι τοῖς τελείοις γέγονα τέλειος· ἵνα πάντας κερδήσω· "σοφίαν γάρ," φησιν, "λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις," καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτως δύναται εἰπεῖν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὠφει- 10 λέτης εἰμί.

Ἰωάννου. Ἄλλην ἐνταῦθα τίθησιν ὑπερβολήν. μέγα μὲν γὰρ καὶ τὸ μὴ λαβεῖν· τοῦτο δὲ ὃ μέλλει λέγειν· πολλῷ πλέον ἐκείνου· τί δέ ἐστιν ὃ φησὶν, οὐ μόνον οὐκ ἐχρησάμην τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐδούλωσα ἐμαυτὸν δουλείαν ποικίλην καὶ παντο- 15 δαπήν· καὶ ἐδούλευσα, οὐδενὶ ὑποκείμενος, οὐδὲ ἀνάγκην ἔχων· τοῦτο γάρ ἐστιν "ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων" καὶ οὐδ' ἑνὶ ἐδούλευσα ἐμαυτὸν, ἀλλὰ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ. καὶ γὰρ κηρύξαι ἐπεταττόμην καὶ ἀπαγγέλλειν τὰ ἐμπιστευθέντα. τὸ δὲ μυρία μηχανᾶσθαι καὶ ἐπινοεῖν λοιπὸν, τῆς ἐμῆς σπουδῆς ἦν· τοῦ γὰρ καταβαλεῖν τὸ 20 ἀργύριον ὑπεύθυνος ἤμην μόνον· ἐγὼ δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀπαιτῆσαι πάντα ἐποίουν πάλιν πλέον τῶν ἐπιτεταγμένων ἐπιχειρῶν. "ἐγε-"νόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσω·" περιέτεμεν γὰρ ἵνα καθέλῃ περιτομήν· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν Ἰουδαῖος, ἀλλὰ ὡς Ἰουδαῖος· ὅπερ οἰκονομία ἦν. "τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς 25 "ὑπὸ νόμον·" ἡ ἐπεξήγησις τοῦ προτέρου ἐστίν· ἢ ἕτερον αἰνίττεται παρὰ τὸ πρότερον. Ἰουδαίους μὲν λέγων, τοὺς ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὄντας τοιούτους. ὑπὸ νόμον δὲ ἢ τοὺς προσηλύτους ἢ τοὺς πιστοὺς γενομένους, καὶ ἔτι ἀντεχομένους τοῦ νόμου· οὐκ ἔτι γὰρ ἦσαν ὡς Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ὑπὸ νόμον. καὶ πῶς ἐγένετο ὑπὸ νόμον; 30 ὅτε ἐξυρᾶτο· ὅτε ἔθυεν· ἐγίνετο δὲ ταῦτα οὐ τῆς γνώμης αὐτοῦ μεταβαλλομένης, ἐπεὶ κακία τὸ πρᾶγμα ἦν· ἀλλὰ τῆς ἀγάπης συγκαταβαινούσης· ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς ταῦτα μεταστήσῃ· ἐγίνετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος δὲ μόνον. "τοῖς ἀνόμοις "ὡς ἄνομος." οὗτοι οὔτε Ἰουδαῖοι ἦσαν, οὔτε Χριστιανοὶ, οὔτε

Ἕλληνες, ἀλλ' ἐκτὸς νόμου ζῶντες· οἷος ἦν ὁ Κορνήλιος καὶ εἴ τις ἦν κατ' ἐκεῖνον· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐκείνους εἰσιὼν, πολλὰ ὑπεκρίνετο τῶν ἐκείνων· "ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής· "ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδάνω·" τοῦτο λοιπὸν τὸ τῶν Κορινθίων λέγει. διὸ καὶ πάντα ταῦτα εἴρηται· καίτοι ἐκεῖνα πολλῷ 5 μείζονα ἦν· ἀλλὰ τοῦτο οἰκειότερον· ὅθεν καὶ ὕστερον αὐτὸ τέθεικεν.

Θεοδώρου. Ὑπὸ νόμον αὐτὸν λέγειν τοὺς παρὰ Ἰουδαίοις προσηλύτους. ἀσθενεῖς δὲ τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πεπιστευκότας· καὶ ἔτι δι' ἀσθένειαν λογισμῶν ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι κρατουμένους. 10

Θεοδωρίτου. Ἤιδει γὰρ ὡς οὐ πάντες τῆς σωτηρίας μεθέξουσιν· ἀλλ' ὅμως καὶ ἑνὸς ἕνεκα, πάντα συνεισέφερεν πόνον· τοῦτο δὲ ποιῶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον· ἵνα συγκοινωνὸς αὐτοῦ γένωμαι· ὁ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου σκοπὸς, τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία. διὰ γάρ τοι 15 τοῦτο καὶ ὁ δεσπότης καὶ τελώναις συνήσθιεν· καὶ ἁμαρτωλοῦ γυναικὸς παρὰ τοὺς πόδας ὀδυρομένης ἠνέσχετο· διδάσκων ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα παρεγένετο σωτηρίας.

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ δοκεῖ μὴ κεχρῆσθαι νόμῳ, ἐμνησάμην αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν· ὅπερ ἐκεῖνο βούλεται 20 οἰκονομῶν, ἵνα κατ' αὐτὸ τοῦτο αὐτῷ κοινωνήσω.

Ἰωάννου. Ἵνα δόξω τι καὶ αὐτὸς συνεισενηνοχέναι οἴκοθεν καὶ κοινωνῆσαι τῶν ἀποκειμένων στεφάνων τοῖς πιστοῖς. ὥσπερ γὰρ ἔλεγεν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ζῆν, τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῶν πιστευόντων, καὶ ἐνταῦθα συγκοινωνὸς γένωμαι τοῦ Εὐαγγελίου· ἵνα δυνηθῶ 25 κοινωνῆσαι τοῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πεπιστευκόσιν.

Ὠριγένους. Μόνος ὁ τέλειος δύναται εἰπεῖν τὴν τοῦ τελείου Ἀποστόλου ἐν Κυρίῳ φωνήν· τὴν "πάντα ποιῶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον·" ὁ γὰρ ἁμαρτάνων, οὐ δύναται τοῦτο εἰπεῖν· εἰ δὲ ὁ πάντα ποιῶν διὰ τὸ Εὐαγγέλιον, κοινωνός ἐστι τοῦ Εὐαγγελίου· ὁ ποιῶν δὲ τὴν 30 πορνείαν, κοινωνός ἐστι τῆς πορνείας τοῦ πνεύματος· ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παθῶν· ἕκαστος οὖν κοινωνὸς ἐκείνῳ ᾧ ἐκοινώνησεν γίνεται. ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν ἀκουόντων· ὁ βίος μου μικτός ἐστιν· οὔτε πάντα ποιῶ διὰ τὸ Εὐαγγέλιον· οὔτε πάντα ποιῶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἡδονήν. πρὸς τοῦτο φήσομεν· ταῦτα ὁ Θεὸς 35

τὰ κρίματα ἔχει· κατὰ τὰ κρίματα, τὰ πολλὰ ποικίλα ἀποδίδωσι.

Ἰσιδώρου. Ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος· ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ ἡγνίσατο καὶ ἔθυσεν, καὶ περιτεμὼν Τιμόθεον Ἰουδαίοις πεπόμφεν διδάσκαλον· διὰ περιτομῆς τὴν περιτομὴν ἀναίρων. διὸ 5 οὐκ εἶπεν Ἰουδαῖος, ἀλλ' "ὡς Ἰουδαῖος," "τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος·" ὅτε Ἀθηναίοις δημηγορῶν, οὐκ ἀπὸ προφητῶν οὐδὲ ἀπὸ τοῦ νόμου διελέχθη, ἀλλ' ἀπὸ βωμοῦ τὴν παραίνεσιν ἐποιήσατο· ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος δογμάτων· διὸ οὐκ εἶπεν ἄνομος, ἀλλ' "ὡς ἄνομος·" τὸ δὲ "μὴ ὢν ἄνομος Θεῷ, ἀλλ' ἔννομος Χριστῷ," 10 ἢ ὡς ἀδιάφορον εἶπεν· ἐπὶ γὰρ μιᾶς οὐσίας οὐκ ἔστι διαφορά· ἢ εἰ τοῦτο βεβιασμένον ἡγῇ[l]· οἶμαι τοῦτο μηνύειν τὸ μὴ μόνον κατὰ τὸν νόμον πεπολιτεῦσθαι τὸν τῷ Πατέρι παρά τινων ἐπιγραφόμενον· καὶ διὰ τὴν ἕξιν τῶν μανθανόντων οὐ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ δεδωκότος, νηπίοις μᾶλλον ἁρμόττοντα· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τοῦ 15 Χριστοῦ οὐράνιον καὶ τέλειον νόμον· οὐκ ἄνομος κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ ἔννομος κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον· οὐκ ἔξω τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ εἴσω τῆς χάριτος· οὐκ ἐμοίχευσα διὰ τὸν νόμον· ἀλλ' οὔτε εἶδον[m] ἀκολάστως γυναῖκα διὰ τὸ Εὐαγγέλιον· οὐκ ἐφόνευσα διὰ τὸν φόβον, ἀλλὰ καὶ ὀργῆς ἐκράτησα διὰ τὸν πόθον. ὁ μὲν 20 γὰρ τὸν νόμον τὸν παλαιὸν φυλάξας, οὐκ ἦν ἄνομος Θεοῦ. ὁ δὲ τὸν νέον, ἔστιν ἔννομος Χριστοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐκ ἀποκληρῶν μὲν Πατέρι τὸν νόμον, τῷ δὲ Υἱῷ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόνοιαν καὶ δόξαν ἀφορῶν· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατέρος τοῦ Υἱοῦ ἐστί, καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατέρος. 25

Φωτίου. "Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής·" καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ὅτε τοὺς διακρινομένους φαγεῖν κρέα διὰ τὴν ἐνίων κρεῶν παρατήρησιν, ὅτε τούτων τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, οὔτε αὐτὸς τούτους ἐπέτιμα· καὶ τοὺς ἄλλους ὄχλησιν ἐπάγειν αὐτοῖς ἐκώλυεν. "τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα." εἰ γὰρ ἐγώ, φησιν, καὶ 30 ὧν οὐκ ἔδει οὐδὲν παριδεῖν, ἵνα πλείους σώσω, παρεῖδον, πῶς οὐχὶ δεῖ ἀπέχεσθαι ὑμᾶς τῶν εἰδωλοθύτων; καὶ τότε τὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τούτῳ τύπτοντα συνειδήσεις.

[l] ἡ γῆ Cod. [m] εἴδων Cod.

24 *Οὐκ οἴδατε, ὅτι ἐν σταδίῳ τρέχοντες, πάντες μὲν τρέχουσιν, εἷς δὲ λαμβάνει τὸ βραβεῖον; οὕτως τρέχετε,* 25 *ἵνα καταλάβητε· πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται· ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν,* 26 *ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον. ἐγὼ τοίνυν οὕτως τρέχω, ὡς οὐκ* 5 27 *ἀδήλως· οὕτως πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων· ἀλλ' ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.*

Ὠριγένους. *Ἆρα οὖν πάντες ἡμεῖς τρέχομεν καὶ εἷς λαμβάνει τὸ βραβεῖον, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπολλύμεθα; ἕνα γὰρ εἶπεν* 10 *τὸν λαμβάνοντα τὸ βραβεῖον, πολλῶν τρεχόντων, πάντες οἱ σωζόμενοι ἕν εἰσιν καὶ ἓν σῶμα· οἱ γὰρ πάντες εἷς ἄρτος ἐσμὲν, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου μετέχομεν· καὶ πάντες ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ. πάντες οὖν οἱ σωζόμενοι, εἷς ἐστὶν ὁ λαμβάνων τὸ βραβεῖον. ἐν τῷ σταδίῳ οὖν πάντες τρέχουσιν, ὅσοι πρὸς δόγμα πολιτεύονται·* 15 *καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων πρὸς δόγμα πολιτεύονται· καὶ Ἰουδαῖοι τάχα καὶ οἱ τὰ Ἑλλήνων πρὸς δόγμα πολιτεύονται φιλοσοφοῦντες· καὶ οὗτοι εἰσι πάντες οἱ ἐν σταδίῳ τρέχοντες· τρέχει καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ εἷς λαμβάνει τὸ βραβεῖον· ὁ εἷς ἄνθρωπος περὶ οὗ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· "μέχρι καταντήσωμεν εἰς ἄνδρα τέλειον* 20 *"εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ." πᾶσαν δὲ κρίσιν τοῦ Θεοῦ δεῖ εὑρεθῆναι περὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ σταδίῳ τρέχοντας, ἵν' ὁ μέν τις λάβῃ πρωτεῖα· ἑξῆς δὲ ἕκαστος κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀξίαν.*

Ἰωάννου. *Τοῦτο λέγει, οὐχ ὡς καὶ ἐνταῦθα ἑνὸς μέλλοντος* 25 *σώζεσθαι· ἀλλ' ὡς πολλὴν ὀφειλόντων ἡμῶν εἰσενεγκεῖν τὴν σπουδήν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ πολλῶν καθιέντων εἰς τὸ στάδιον, οὔτε φανοῦνται πολλοὶ, ἀλλ' εἰς ἕνα τοῦτο περιΐσταται· καὶ οὐκ ἀρκεῖ τὸ καθεῖναι εἰς τὸν ἀγῶνα, οὐδὲ τὸ ἀλείψασθαι οὐδὲ τὸ παλαῖσαι· οὕτως καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἀρκεῖ τὸ πιστεῦσαι καὶ ὡς ἔτυχεν ἀγωνί-* 30 *σασθαι, ἀλλ' ἂν μὴ οὕτω δράμωμεν ὡς μέχρι τοῦ τέλους ἀλείπτους ἑαυτοὺς παρασχεῖν καὶ ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ βραβείου, οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον.*

Θεοδωρίτου. *Ὁ μὲν γὰρ πόνος τῶν τὸ Εὐαγγέλιον κηρυττόν-*

των τοῖς σῶμα ἀσκοῦσι προσόμοιος. ὁ δὲ στέφανος οὐ παραπλήσιος, ἀλλ' ἀσυγκρίτως ὑπερέχων ἐκείνου· ἐκεῖ πολλῶν ἀγωνιζομένων εἷς ἀνακηρύττεται μόνος, ἐνταῦθα δὲ τῶν καλῶς ἀγωνιζομένων ἕκαστος ἀξιοῦται τῆς ἀναιρήσεως· πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. ἀποβλέψατε τοίνυν εἰς τοὺς ἐκείνων πόνους· 5 οὐδὲ γὰρ πάντων μεταλαγχάνουσιν ὧν ἂν ἐπιθυμήσωσιν, ἀλλ' ἐκείνης ἀπολάβουσι τῆς τρυφῆς, ἣν ὁ παιδοτρίβης προσφέρει.

Σευηριανοῦ. Τί μέγα, φησὶν, ἐὰν ἐγκρατεύσησθε σαρ[o] καὶ διὰ τῶν τὸν ἀδελφόν· πάντα δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν ἀγωνιζόμενον· ἀπὸ θυμοῦ, ἀπὸ δόξης, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν λοιπῶν· "ἐκεῖνοι μὲν 10 "οὖν, ἵνα φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν· ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον." προτίθησι δὲ καὶ ἑαυτὸν ἀντὶ παραδείγματος· "ἐγὼ τοίνυν οὕτως "τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως· οὕτως πυκτεύω· ὡς οὐκ ἀέρα δέρων."

Θεοδωρίτου. Ὁρῶν τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ, οὐ γὰρ ἄδηλός μοι ὁ στέφανος· οὐδὲ ματαιοπονῶ, τὸν ἀέρα τύπτων, ἀλλὰ τοῖς ἀοράτοις 15 ἀντιπάλοις τὴν πληγὴν ἐπιφέρω. τοῦτο δὲ ἐκ μεταφορᾶς τῶν παγκρατιαστῶν τέθεικεν· εἰώθασι γὰρ ἐκεῖνοι γυμναζόμενοι κατὰ τοῦ ἀέρος τὰς χεῖρας κινεῖν· τίς δὲ τῆς πληγῆς ὁ τρόπος; "ἀλλ' "ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μή πως ἄλλους κηρύξας "αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι·" ὥσπερ ἡ τροφὴ τὸν ἀθλητὴν ῥωμα- 20 λέον ἐργάζεται· οὕτως ἡ φιλοπονία καὶ ἐγκράτεια ἐμὲ μὲν ῥώννυσι, τὸν δὲ ἀνταγωνιστὴν καταβάλλει· κέχρημαι δὲ τούτοις δεδιὼς καὶ τρέμων, μὴ τοὺς ἄλλους τὸ δέον διδάξας, αὐτὸς τοῦ τέλους τῶν ἀγώνων παντελῶς διαμαρτῶ.

Σευηριανοῦ. Τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπεν· ἀλλὰ τοὺς ἕνεκεν τοῦ 25 γαστρίζεσθαι φιλοσοφεῖν προσποιουμένους, ὅτι τὸ εἰδωλόθυτον.[p]

Ἰωάννου. "Οὕτως πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων." ἔχω γὰρ τίνα δέρω, τὸν διάβολον· ὑμεῖς δὲ τῇ πίστει καὶ ταῖς πληγαῖς εἰς οὐδὲν δέον κέχρησθε· "ἀλλ' ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ "δουλαγωγῶ." οὐκ ἀφίημι, φησὶ, τῇ γαστρὶ καὶ τῷ σώματι τὰς 30 ἡνίας, ἀλλὰ περισφίγγω αὐτὸ καὶ ὑποτάσσω· οὐ γὰρ συμβάλλεταί μοι, φησὶ, τὸ κηρύξαι μόνον, ἂν μὴ καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ παράσχωμαι· ταῦτα δὲ αὐτοὺς αἰνίττεται ὡς καὶ τοὺς γαστρι-

[o] Fors. εἰ ἐγκρατεύσῃς σαρκὸς καὶ διαβάλλεις τὸν ἀδελφόν. [p] Vid. aliquid excidisse.

μάργους· καὶ ὅτι οὐκ ἀρκεῖ ὑμῖν τὸ πιστεῦσαι, ὥσπερ οὐδὲ ἐμοὶ τὸ κηρύξαι, ἐὰν μὴ τὸ σῶμα καὶ τὰς ἐπιθυμίας δουλώσητε.

1 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς 2 θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτί- 5 3 σαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ πάντες τὸ 4 αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς 5 ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ Θεός· κατε- 10 στρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Δεῖξαι βούλεται διὰ τούτων, ὅτι ὥσπερ ἐκείνους οὐκ ὤνησε τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι δωρεᾶς, οὕτως οὐδὲ τούτους τὸ βαπτίσματος τυχεῖν καὶ μυστηρίων ἀπολαῦσαι πνευματικῶν προστίθεται, εἰ μὴ μέλλοιεν ἄξιον τῆς χάριτος ἐπιδείκνυσθαι 15 βίον. διὸ καὶ τοὺς τοῦ βαπτίσματος καὶ τοὺς τῶν μυστηρίων παράγει τύπους. τί δέ ἐστιν "εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο;" καθάπερ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, ὡς καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν κοινωνήσαντες· οὕτω κἀκεῖνοι θαρσήσαντες τῷ Μωϋσεῖ, τοῦτ' ἔστιν ἰδόντες αὐτὸν διαβάντα 20 πρῶτον, κατετόλμησαν καὶ αὐτοὶ τῶν ὑδάτων· ἀλλ' ἐπειδὴ βούλεται τὸν τύπον ἐγγὺς τῆς ἀληθείας ἀγαγεῖν· οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ τοῖς τῆς ἀληθείας ὀνόμασι κέχρηται, καὶ ἐπὶ τοῦ τύπου. καὶ τοῦτο μὲν τοῦ λουτροῦ σύμβολον· τὰ δὲ μετὰ ταῦτα τῆς τραπέζης τῆς ἱερᾶς. καθάπερ σὺ τὸ σῶμα ἐσθίεις τὸ δεσποτικὸν, 25 οὕτως ἐκεῖνοι μάννα. ὥσπερ σὺ αἷμα πίνεις, οὕτως ἐκεῖνοι ὕδωρ ἐκ πέτρας· εἰ γὰρ καὶ αἰσθητὰ ἦν τὰ διδόμενα, ἀλλὰ πνευματικῶς παρείχετο· οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, ἀλλὰ κατὰ δωρεᾶς χάριν. καὶ μετὰ τοῦ σώματος καὶ τὴν ψυχὴν ἔτρεψεν εἰς πίστιν ἐνάγοντα. 30

Διά τοι τοῦτο περὶ μὲν τῆς τροφῆς οὐδὲν εἶπεν, ἐξηλλαγμένη γὰρ ἦν, οὐ τῷ τρόπῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει. μάννα γὰρ ἦν. ἐπὶ δὲ τοῦ πότου, ἐπειδὴ ὁ τρόπος τῆς χορηγίας οὐ μόνον ἦν παράδοξος, ἀλλὰ καὶ κατασκευῆς ἐδεήθη· διόπερ εἰπὼν ὅτι "τὸ αὐτὸ

"πόμα πνευματικὸν ἔπιον" ἐπήγαγεν· "ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς "ἀκολουθούσης πέτρας. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός." οὐ γὰρ ἡ τῆς πέτρας φύσις τὸ ὕδωρ ἠφίει, φησιν· ἢ γὰρ ἂν καὶ πρὸ τούτου ἀνέβλυσεν· ἀλλ' ἑτέρα τις πέτρα πνευματικὴ τὸ πᾶν εἰργάζετο· τοῦτ' ἔστιν ὁ Χριστὸς, ὁ παρὼν αὐτοῖς ὁ πανταχοῦ καὶ πάντα 5 θαυματουργῶν. διὰ τοῦτο εἶπεν "ἀκολουθούσης."

Ὅρα δὲ Παύλου τὴν σοφίαν. πῶς ἑκατέρων αὐτὸν ὄντα τὸν χορηγὸν δείκνυσι· καὶ ταύτῃ τὸν τύπον ἐγγὺς τῆς ἀληθείας συνάγων. ὁ γὰρ ἐκεῖνα παρέχων ἐκείνοις φησὶν, οὗτος καὶ ταύτην κατεσκεύασε τὴν τράπεζαν. καὶ ὁ αὐτὸς κἀκείνους διὰ τῆς θαλάσ- 10 σης καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἤγαγεν. κἀκείνοις μάννα καὶ ὕδωρ, καὶ σοὶ σῶμα καὶ αἷμα παρέσχεν. ἀλλ' ἀνάξιοι φανέντες τῆς δωρεᾶς ταύτης, οἱ πλείους ἀπώλοντο· καὶ μὴν πάντες ἀπώλοντο. ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ καὶ τούτοις πανωλεθρίαν προφητεύειν, διὰ τοῦτο εἶπεν "οἱ πλείους." ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ γεέννης λόγοις οἱ πολ- 15 λοὶ διαπιστοῦσιν, ἅτε μὴ παρούσης μηδὲ φαινομένης, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων δείκνυσιν, ὅτι κολάζει τοὺς ἁμαρτάνοντας ὁ Θεὸς, κἂν μυριάκις εὐεργετηκὼς ᾖ. εἰ γὰρ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖτε φησίν· ἀλλ' οὐ δήπου καὶ τοῖς γεγενημένοις ἀπιστεῖτε.

Θεοδώρου. Πνευματικὸν καλεῖ καὶ τὸ βρῶμα καὶ τὸ πόμα· 20 ὡς ἂν τοῦ Πνεύματος ἄμφω διὰ τοῦ Μωϋσέως κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ παρασχόντος δύναμιν. οὕτω δὲ καὶ πνευματικὴν ἐκάλεσεν τὴν πέτραν, ὡς ἂν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἐκδοῦσαν τὰ ὕδατα. ἀκολουθοῦσαν δὲ, ἐπειδὴ τὸ ῥυὲν ἅπαξ ὕδωρ εἵπετο αὐτοῖς κατὰ τὴν ἔρημον, ὥστε μηδαμοῦ δεηθῆναι πότου, τῶν τόπων ὄντων 25 ἀνύδρων. τὸ δὲ "ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς," ἵνα εἴπῃ, τοῦτο ἦν ἐκείνοις ἡ πέτρα, ὅπερ ἡμῖν ὁ Χριστὸς, οὗ τὸ αἷμα πίνομεν οἱ πιστοὶ, πνευματικῶς ἐπὶ τῶν μυστηρίων μεταποιούμενον.

Θεοδωρίτου. Εἰ ἡ πέτρα αὐτοῖς ἠκολούθει ἢ τὰ τῆς πέτρας νάματα, πῶς αὖθις ἐδεήθησαν ὑδάτων; ὥστε ἠκολούθει αὐτοῖς οὐχ 30 ἡ πέτρα, ἀλλ' ἡ θεία χάρις, ἡ καὶ τὴν πέτραν ἐκείνην παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἀναδοῦναι τὰ ῥεῖθρα τῶν ὑδάτων παρασκευάσασα· πλείους δὲ εἶπεν καὶ οὐχὶ πάντας ἀπολομένους, διὰ Χαλὲβ καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναβή· οὗτοι γὰρ μόνοι ἦσαν οἱ ἐξ αὐτῶν διασωθέντες.

Κυρίλλου. Προανατυπώσεις εἶναι φαμὲν τὰ τοιάδε τῶν κατ- 35

ορθωμάτων· καὶ ἡμεῖς γὰρ πρὸ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ταῖς τῶν δαιμονίων πλεονεξίαις ὑπεζευγμένοι, δεδουλεύκαμεν τῷ νοητῷ Φαραῷ, τοῦτ' ἔστι ἀρχεκάκῳ Σατανᾷ. ἐπονοῦμεν αὐτῷ μάτην, οἷα πηλῷ καὶ πλινθείᾳ τοῖς τῆς σαρκὸς ἔργοις ἐμβεβηκότες. ἐξείλετο δὲ καὶ ἡμᾶς ὁ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς 5 Ἰησοῦς, ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. διεβίβασε καὶ ἡμᾶς οἷά τινα θάλασσαν τοῦ πάροντος βίου τὸν κλύδωνα[p]· τετελείωκε διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ἄνωθέν τε καὶ νοητὴ νεφέλη, ἡ τοῦ ζῶντος ὕδατος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὴν ποιουμένη τὴν χορηγίαν. ὕδωρ δὲ ζῶν τὸ Πνεῦμά ἐστιν. καὶ γοῦν 10 ἔφη ὁ Χριστὸς, "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος." διατρανῶν δὲ τὸ εἰρημένον ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστὴς προσεπήγαγεν εὐθὺς τοῖς περὶ τούτου λόγοις· "τοῦτο δὲ εἶπεν, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ἤμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν." ἐφάγομεν 15 καὶ ἡμεῖς ἄρτον ἀληθῶς τὸν ζωοποιόν· ὧν ἐπίομεν πόμα πνευματικόν· καθάπερ ἀμέλει κἀκεῖνοι τὸ ὕδωρ ἐκ πέτρας. "ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστὸς," ὃς καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐκ τῆς ἰδίας πλευρᾶς ὕδατι[q] συμμιγὲς τὸ ἴδιον συνανέβλυσε αἷμα· διανυττόντων αὐτὸν τῇ λόγχῃ τῶν τοῦ Πιλάτου στρατιωτῶν. πέτρα δὲ λέγεται, ἐπειδή 20 ἐστιν ἄθραυστος ὡς Θεός· κἂν εἰ πέπονθεν ἑκὼν τοῦ θανάτου τὴν ἔφοδον. καὶ τί μετὰ τοῦτο τοῖς ἀρχαιοτέροις συνέβη; προσκεκρούκασι δέ τινα τρόπον· ἐβεβηλώθησαν ἔνσαττι[r]· λελατρεύκασιν εἰδώλοις· ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγώρ· ἐπειδὴ γὰρ συνεπλάνησαν τοῖς εἰδωλολάτραις, συνέσθιοί τε ἦσαν αὐτοῖς, καὶ τραπέζης 25 ἥπτοντο τῆς εἰδωλικῆς, παρώλισθον εἰς ἀπόστασιν καὶ συνεχόρευον γυναιξίν· καὶ ὁ λαὸς συνιὼν συνεπλέκετο μετὰ πόρνης κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "καὶ ἀνέστησαν παίζειν." ἐπισφαλὲς οὖν τὸ συνδιαιτᾶσθαι πονηροῖς καὶ ἀπίστοις. καὶ γοῦν ἔφη πού Σολομῶν, "ὁ συμπορευόμενος σοφοῖς, σοφὸς 30 ἔσται· ὁ δὲ συμπορευόμενος ἄφροσι γνωσθήσεται."

Ὠριγένους. Βούλεται παραστῆσαι ἡμῖν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὐ τὸ τυχεῖν δωρεᾶς Θεοῦ σώζει τὸν τετυχηκότα αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ τυχεῖν τῆς δωρεᾶς ἐπιμεῖναι ἄξιον γενόμενον αὐτῆς. καὶ γὰρ

[p] κλήδωνα Cod. [q] αἷμα τι Cod. [r] Corruptam vocem non expedio.

οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τοσαῦτα εὐεργετηθέντες, ἐπεὶ μὴ ἄξιοι γενόμενοι αὐτῆς, καὶ γὰρ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ γεγόνασι[s] τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐσώθησαν· "οὐ γὰρ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν "ὁ Θεός. κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ." καὶ γὰρ ἐπεὶ πλείονες ἦσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ, ὀλιγώτεροι δὲ οἱ δίκαιοι. παρὰ τοῦτο 5 εὐδόκησεν ὁ Θεὸς παρὰ τοῖς πλείοσιν ἁμαρτωλοῖς, παρὰ τοὺς ὀλίγους δικαίους.

Γενναδίου. Ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς τῶν παλαιῶν αὐτοὺς παραθέσεως παιδεῦσαι βούλεται τὰ προσήκοντα, δεικνὺς κἀκείνους καθάπερ ἄν τινὶ τύπῳ τῶν ἴσων ἀξιωθέντας. οὕτω γὰρ καταλλήλου 10 φαινομένου τοῦ παραδείγματος, εὑρίσκετο δικαίως αὐτοῖς παραινῶν μὴ τὰ ὅμοια πλημμελεῖν, ἵνα μὴ τὰ ὅμοια πείσωνται· τὸ μὲν οὖν ὑπὸ τὴν νεφέλην αὐτοὺς εἶναι, δήλωσις ἦν τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος· ἐκείνους τε γὰρ ἡ νεφέλη σκιάζουσα, τῆς ἐκ τῶν Αἰγυπτίων βλάβης ἀπήλλαττεν. καὶ ἡμᾶς ἡ χάρις τῆς δαιμονικῆς 15 ἐξαιρεῖται κακίας. τὸ δὲ δὶς τῆς θαλάσσης αὐτοὺς διελθεῖν ἔοικεν κατὰ τοῦτο τοῖς ἡμετέροις. ὅτι ὅπερ ἐκείνοις ἡ δὶς τῆς θαλάσσης παρέσχεν διάβασις, τῶν μὲν πολεμίων αὐτοὺς παντελῶς ἀπαλλάξασα, βεβαίαν δὲ αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ τὴν ἐλευθερίαν δωρησαμένη· τοῦτο ἡμῖν πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἐχθροὺς τὸ βάπτισμα 20 γέγονεν. τὸ δὲ "εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ "ἐν τῇ θαλάσσῃ," σημαίνει τοῦτο. ὅτι καθάπερ ἐκεῖνοι τούτων τυχόντες, ὑπέσχοντο τοῖς Μωσαϊκοῖς νόμοις βίον[t], οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, τὸ τῆς υἱοθεσίας κομιζόμενοι Πνεῦμα, συνθήκας καὶ ὁμολογίας τιθέμεθα τοῦ κατὰ τὰς Χριστοῦ λοιπὸν 25 ζῆν ἐντολάς.

Οἰκουμενίου. "Εἰς τὸν Μωσῆν" δὲ φησὶν, ἐπειδὴ αὐτὸν ἰδόντες εἰσβάλλοντα κατὰ τῆς διαιρέσεως τῆς θαλάσσης, ἐμιμήσαντο. ὥσπερ οὖν πρωτοστάτης αὐτοῖς τούτου γέγονεν Μωσῆς.

Φωτίου. Εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο, εἰς ἐκεῖνον, φησὶν, 30 ἀφορῶντες, καὶ θαρρήσαντες, ἀφῆκαν αὐτοὺς τῷ θαλασσίῳ ῥείθρῳ βαπτίζεσθαι. εἶτα καὶ ὑπὸ τῆς νεφέλης ὡσαύτως ἐκείνῳ κατακολουθοῦντες ἐσκιάζοντο· εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ ὕδατι ἐκαλύφθησαν, ἀλλ' οὖν ἐν ἐκείνῳ τῷ χώρῳ τοῦ ὕδατος γεγονότες ἐπορεύοντο, ἐν

s Fors. ἀνάξιοι γεγ. t An βιοῦν?

ᾧ ἀνάγκη τοὺς διαπορευομένους ὅλῳ καταβαπτίζεσθαι τῷ ὕδατι, κατὰ φύσιν ἔχοντος τοῦ ὕδατος, τοῦ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. αἰσθητὴ μὲν ἦν ἡ πέτρα δηλονότι τὸ ὕδωρ τοῖς Ἰσραηλίταις ἀναβλύσασα· ἀλλ' οὐχὶ τῇ οἰκείᾳ φύσει τοῦτο ἔβλυσεν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῆς κατ' ἐνέργειαν παρούσης αὐτῇ 5 πνευματικῆς πέτρας, καὶ ἀκολουθούσης τῇ χρείᾳ τῶν διψώντων· τοῦτ' ἔστι, πρὸς τὴν ἐκείνων σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν πάντα μεταποιούσης καὶ μεταπλαττούσης καὶ συνεπομένης αὐτῶν τῷ βουλήματι. καὶ ποτὲ μὲν τὸ ὕδωρ εἰς διάβασιν αὐτοῖς ἴσα πέτραις στερεούσης· ποτὲ δὲ τὸν οὐρανὸν εἰς βρῶσιν καὶ τροφὴν αὐτοῖς 10 ἄφθονον γεωργούσης· ἄλλοτε δὲ τὴν πέτραν εἰς ὑδάτων γονὰς ἀνασομούσης. διὸ εἰκότως λέγοιντ' ἂν ἐκ τῆς πνευματικῆς πέτρας πιεῖν. αὕτη γὰρ ἦν ἡ τὴν αἰσθητὴν εἰς ὑδάτων λύσασα πληγήν. τίς δὲ ἦν ἡ πνευματικὴ, φησὶν, ἐκείνη πέτρα, ἡ πᾶσα τούτοις παρακολουθοῦσα καὶ πρὸς τὴν ἑκάστου καιροῦ χρείαν τὰς 15 φύσεις τῶν πραγμάτων μεταστοιχειοῦσα καὶ συμμεταβάλλουσα; τίς φησίν; ἢ δῆλον ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ νῦν εἰς ἡμᾶς τὰ ὅμοια καὶ μείζω ἐπιδεικνύμενος.

Ἔστιν δὲ τὸ "ἀκολουθούσης" καὶ ἑτέρως ἐκλαβεῖν. ἡ γὰρ νοητὴ πέτρα ἤτοι ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον τὰ εἰρημένα αὐτοῖς παραδόξως 20 ἐβράβευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἠκολούθει καὶ εἵπετο· παραπλήσια τούτοις καὶ μείζονα τὸν Ἰσραηλίτην εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς ἀκολουθούσης, ὥστε εἶναι κατὰ συνεχείαν τῆς αὐτῆς προνοίας καὶ τοῦ αὐτοῦ δεσπότου καὶ Θεοῦ, τάτε ἐν τῇ παλαιᾷ θαυματουργήματα καὶ τὰς εὐεργεσίας, καὶ 25 τὰ ἐν τῇ καινῇ.

6 Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν. 7 μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθώς τινες αὐτῶν· ὥσπερ γέγραπται, Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ 30 8 ἀνέστησαν παίζειν. μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες.

Ὠριγένους. "Ταῦτα δέ," φησι, "τύποι ἡμῶν γεγόνασιν, εἰς

"τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύ-
"μησαν·" ἐκεῖνα γέγραπται τυπικῶς πρὸς ἡμᾶς, ἵνα ἀναγι-
νώσκοντες τὰς ἁμαρτίας, δι' ἃς ἐκεῖνοι ταῦτα πεπόνθασιν, φυλατ-
τώμεθα ταῖς αὐταῖς περιπεσεῖν ἐκείνοις ἐπιθυμίαις.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. "Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν·" οὐχ ὅτι 5
διὰ τοῦτο ἐτιμωρήθησαν ἐκεῖνοι· πῶς γὰρ οἷόν τε; ἀλλ' ὅτι τὰ
παρ' ἐκείνους γενόμενα ἐν τάξει τύπων δύναται ἡμᾶς παιδεύειν.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Εἰπὼν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν,
ἐπήγαγεν, "μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε." τὴν δὲ αἰτίαν τῆς τοι-
αύτης παρανομίας τιθεὶς, αὕτη δὲ ἦν ἡ γαστριμαργία· "ἐκάθισεν 10
"ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν·" καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς τέλος προστίθησιν,
ὅτι "ἀνέστησαν παίζειν·" ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησὶν, ἀπὸ τρυφῆς
εἰς εἰδωλολατρίαν ἐξέβησαν, οὕτω δέος μὴ καὶ ὑμεῖς ἐντεῦθεν
ἐκπέσητε ἀπὸ τῆς γαστριμαργίας.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Τῆς πορνείας ἐμνημόνευσεν· καὶ τῶν διὰ ταύτην 15
ἀναιρεθέντων εἶπεν τὸν ἀριθμὸν, τῇ τοῦ πεπορνευκότος ἐμβαλὼν
διανοίᾳ τῆς τιμωρίας τὸ δέος. ἕκαστον γὰρ τῶν λεγομένων ὡς
συμβαλὼν τοῖς Κορινθίων πλημμελήμασι τέθεικεν.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Ὥσπερ γὰρ ὁ βαπτισμὸς καὶ τὸ βρῶμα καὶ τὸ
πόμα τύποι ἦσαν ἡμῶν, οὕτω καὶ ὁ ὄλεθρος τύπος τις ἦν ἡμῶν, 20
εἰς τὸ μὴ τοῖς ἴσοις ἁλόντας, τὰ ἴσα παθεῖν. "εἰς τὸ μὴ εἶναι
"ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κακεῖνοι ἐπεθύμησαν·" καὶ ὁ
Δαβὶδ φησὶ "καὶ ἐπεθύμησαν κρέα, σκόροδα, θεὸν ἴδιον·" "μηδὲ
"εἰδωλολάτραι γίνεσθε" φησίν· τοῦτο πῶς ἠρέμα τοὺς τὰ εἰδωλό-
θυτα ἐσθίοντας αἰνίττεται· δεικνὺς ὅτι καὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ γαστρι- 25
μαργίας ἦλθον εἰς εἰδωλολατρείαν· καὶ ὑμεῖς φησὶν ἀπὸ γαστρι-
μαργίας μᾶλλον τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίετε, ἤπερ ἀπὸ τελειότητος·
"καὶ ἀνέστησαν παίζειν." χοροὺς γὰρ στήσαντες περὶ τὸν μόσχον,
ἔπαιζον χορεύοντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ. "μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς
"τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν." πάλιν εἶπεν ἁμαρτίαν ἄλλην ἀπὸ 30
γαστριμαργίας τικτομένην.

9 Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστὸν, καθὼς καί τινες
10 αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο. μηδὲ
γογγύζετε, καθὼς καί τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώ-

11 λοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. ταῦτα δὲ πάντα, τύποι συνέβαινον ἐκείνοις· ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, 12 εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν. ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ.

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ ἔλεγον, ἐμοὶ εἴδωλον οὐκ ἔστιν, εὐχα- 5 ριστῶ γὰρ καὶ ἐσθίω, τοῦτο φησὶν ἐκπειράσαι ἐστίν. ὃ γὰρ μὴ προσέταξεν Ἰησοῦς, ὅτ' ἂν ὡς πιστεύων αὐτῷ ποιῇς, ἐκπειράζεις μᾶλλον ἢ πιστεύεις.

Θεοδωρίτου. Ἐπείραζον οἱ ταῖς διαφόροις κεχρημένοι γλώτταις, κατὰ φιλοτιμίαν μᾶλλον ἢ χρείαν ταύτας ἐπ' ἐκκλησίας 10 προσφέροντες.

Ἰωάννου. Διὰ τούτου πάλιν ἕτερον αἰνίττεται ἔγκλημα, ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει τίθησιν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὅτι περὶ σημείων ἐμάχοντο. καὶ τῶν πειρασμῶν δὲ ἕνεκεν ἐξελύοντο, λέγοντες, πότε ἥξει; διὸ καὶ ἐπήγαγεν τούτων ἕνεκεν, αὐτοὺς διορθούμενος καὶ 15 φοβῶν· "μηδὲ γογγύζετε, καθὼς καί τινες" καὶ τὰ ἑξῆς.

Θεοδώρου. Λείπει κατὰ τὴν διανοίαν τὸ ἡμῶν.

Θεοδωρίτου. Ἀντὶ τοῦ ὡς τύποι· ἐν ἐκείνοις γὰρ τὰ ἡμέτερα διεγράφετο· "ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη "τῶν αἰώνων κατήντησεν·" οὐ γὰρ τῆς ἐκείνων ἕνεκα ὠφελείας 20 ἀνάγραπτα ταῦτα πεποίηκεν ὁ Θεός· ποίαν γὰρ ἢ τελευτήσαντες ἐκ τῶν πραγμάτων ὄνησιν ἐκαρποῦντο, ἀλλ' ἡμῖν τὸ ἐντεῦθεν φυόμενον πραγματευόμενοι κέρδος. καλῶς δὲ καὶ τοῦ αἰῶνος τὸ τέλος προστέθεικεν· ἐπείγων αὐτοὺς καὶ διεγείρων εἰς ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς· "ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ·" σὺ φησὶν, 25 ὁ τὴν γνῶσιν ἔχειν ὑπειληφώς. εἶτα ἐπειδὴ πολλὰς, καὶ αὐτοὶ παροινίας καὶ ὕβρεις ὑπέμενον παρὰ τῶν ἀπιστούντων, καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς καὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖν, ἐπήγαγεν, "πειρασμὸς "ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν" καὶ τὸ ἑξῆς.

Ἰωάννου. Αἰνίττεται αὐτοὺς ὅτι ἐν τοῖς πειρασμοῖς οὐ γεν- 30 ναίως ἔφερον, ἀλλὰ μετὰ γογγυσμοῦ· οὐ γὰρ τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ μόνον μέγα, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐχαρίστως παθεῖν. "ταῦτα δὲ "πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις." τύπους ἐκεῖνα καλεῖ, δεικνὺς μειζόνως αὐτοὺς κολασθήσεσθαι· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν δωρεῶν ἡ ἀλή-

θεια τοῦ τύπου μείζων, οὕτω πάντως καὶ ἐπὶ τῶν τιμωριῶν. "εἰς "οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν·" καὶ ἐκ τοῦ ἐφιστᾶν αὐτοῖς τὸ τέλος, καὶ τὰς ἐκεῖ αἰωνίας τιμωρίας πλέον αὐτοὺς πτοεῖ· ἤδη γάρ, φησὶν, τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν· καὶ ἡ ἡμέρα δηλονότι τῆς τιμωρίας, οἷον ἔφθασεν· "ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι, 5 " βλεπέτω μὴ πέσῃ." πάλιν τοὺς ἐπὶ τῇ γνώσει μέγα φρονοῦντας αἰνίττεται. ·εἰ γὰρ καὶ ἑστάναι νομίζεις, εὐλαβοῦ, φησὶν, μὴ πέσῃς. αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ θαρρεῖν ὡς ἕστηκας, οὐδὲ ἑστάναι ἐστίν· εἰ δὲ καὶ ἔστιν, εὐχερὴς ἐξ ἀπονοίας ἡ πτῶσις.

Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώπινος· 10
13 πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν, τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν.

Θεοδωρίτου. "Πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴληφεν εἰ μὴ ἀνθρώ-"πινος·" ἀντὶ τοῦ σμικρός· τούτῳ γὰρ τῷ προσρήματι ἐπὶ τοῦ 15 σμικροῦ κεχρῆσθαι εἴωθεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· ὥσπερ ὅτ' ἂν λέγῃ "ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν·" ἀντὶ τοῦ σύμμετρον τῇ φύσει.

Θεοδώρου. Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, οὐκ ἐπενεχθέντων, οὐ διωγμῶν, οὐκ ἀνάγκης τινὸς, ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων τούτων, καὶ ἅπασιν ἀνάγκη 20 προσεῖναι ἀνθρώποις, ὅσην ὑπεμείνατε βλάβην· ἐν εἰδωλείῳ μὲν διὰ φιλίαν ἑστιώμενοι· ὑπὸ δὲ τῶν προσόντων πλεονεκτημάτων τοσοῦτον φυσώμενοι.

Θεοδωρίτου. Ἐδίδαξεν μὴ ἑαυτοῖς θαρρεῖν, ἀλλὰ τὴν θείαν ἐπικουρίαν αἰτεῖν. 25

Σευηριανοῦ. Οὐκ ηὔξατο μὴ πειρασθῆναι· ἐπειδὴ ἀνὴρ ἀπείραστος, ἀδόκιμος· ἀλλ' οὕτως πειράζεσθαι ὡς φέρειν.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ ἐφόβησεν αὐτοὺς ἱκανῶς τὰ παλαιὰ διηγησάμενος παραδείγματα, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐνέβαλεν εἰπὼν "ὁ δοκῶν "ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ." ἦσαν δὲ καὶ πειρασμοὺς ἐνηνοχότες 30 πολλοὺς, καὶ γυμνασάμενοι πολλάκις ἐν τούτοις. ἵνα μὴ λέγωσι τί φοβεῖς ἡμᾶς; οὐκ ἐσμὲν τούτων ἀμελέτητοι τῶν κακῶν· καταστέλλων αὐτῶν τὸ φύσημα, φησὶν, "πειρασμὸς ὑμᾶς οὐκ εἴλη-"φεν, εἰ μὴ ἀνθρώπινος," ἐπὶ τοῦ μικροῦ λέγεται· οὐδέπω γὰρ

εἴδετε κίνδυνον, θάνατον ἀπειλοῦντα, οὐδὲ πειρασμὸν σφαγὴν ἐπανατεινόμενον· ὃ καὶ Ἑβραίοις ἔλεγεν, "οὔπω μέχρις αἵματος "ἀντικατέστητε," πρὸς τὴν μαρτυρίαν ἀνταγωνιζόμενοι. εἶτα ἐπειδὴ ἐφόβησεν, ὅρα πῶς αὐτοὺς πάλιν ἀνίστησι μετὰ τοῦ πεῖσαι μετριάζειν· "πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι 5 *"ὑπὲρ ὃ δύνασθε·" ἆρ' εἰσὶ πειρασμοὶ οὓς οὐ δυνατὸν ὑπενεγκεῖν; καὶ τίνες οὗτοι; πάντες ὡς εἰπεῖν. τὸ γὰρ δυνατὸν ἐν τῇ τοῦ ῥοπῇ κεῖται, ἣν διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπισπασώμεθα γνώμης. διόπερ ἵνα μάθῃς καὶ εἰδῇς ὅτι οὐ μόνον ἐκείνους τοὺς ὑπερβαίνοντας ἡμῶν τὴν δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲ τούτους τοὺς ἀνθρωπίνους ἔνι χωρὶς* 10 *τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας διενεγκεῖν, ἐπήγαγεν, "ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ "πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν·" αὐτὸς γὰρ καὶ τὴν ὑπομονὴν δίδωσι, καὶ τὴν ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν ἐπάγει. ὥστε καὶ ταύτῃ φορητὸν γένεσθαι τὸν πειρασμόν. τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπών, "ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν,"* 15 *καὶ πάντα αὐτῷ ἀνατίθησι.*

ΦΩΤΙΟΥ. Τὸ *"ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβα-"σιν," διχῶς ἐστιν ἐκλαβεῖν· ἢ ὅτι τὸν πειρασμὸν συγχωρῶν ἐλθεῖν, αὐτίκα καὶ διασκεδάζει καὶ παύει αὐτὸν, ὥστε καὶ ὑμᾶς δύνασθαι διὰ τὸ ὀλίγον χρόνον ἐνοχλεῖν ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν αὐτόν· ἢ ὅτι σὺν* 20 *τῷ πειρασμῷ ποιήσει καὶ τῇ ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ ἔκβασιν· τοῦτ' ἔστι ποιήσει ὑμᾶς αὐτίκα καρτερικοὺς καὶ ὑπομένειν ἱκανοὺς, ὥστε μηδὲν ὑμᾶς ἐκ τοῦ πειρασμοῦ βλάπτεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μεγάλα κερδαίνειν.*

14 Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολα- 25
15 τρείας. ὡς φρονίμοις λέγω, κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι. τὸ
16 ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ
17 κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ 30 ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ὁρᾷς ὅτι πάντα προσειρημένα αὐτῷ τούτου ἕνεκα κατεσκευάζετο;*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Κατὰ μέρος αὔξει τὴν κατηγορίαν, καὶ δείκνυσι*

τὴν ἀδιάφορον τῶν εἰδωλοθύτων μετάληψιν, οὐδὲν διαφέρουσαν τῆς τῶν εἰδώλων λατρείας. "ὡς φρονίμοις λέγω·" μετὰ ἐπαίνου προσφέρει τὸν ἔλεγχον, δεκτὸν αὐτὸν τῇ εὐφημίᾳ πραγματευόμενος· "κρίνατε ὑμεῖς ὅ φημι." ὑμῖν κέχρημαι δικασταῖς· οἶδα ὑμῶν τὸ συνετόν. "τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν· οὐχὶ 5 "κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; ὁ ἄρτος ὃν κλῶμεν, "οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; ὅτι εἷς ἄρτος, "ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν. οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου "μετέχομεν·" τῶν ἱερῶν ἀπολαύσαντες μυστηρίων, οὐχ αὐτῷ κοινωνοῦμεν τῷ δεσπότῃ· οὗ καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα εἶναι 10 φαμεν; καὶ πάντες εἰς ἓν σῶμα τελοῦμεν, ἐπειδὴ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μεταλαγχάνομεν.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Θεραπεύει λοιπὸν αὐτούς, πολλὰ αὐτοὺς καθαψάμενος. ὅρα δέ, οὐκ ἔτι διὰ μόνην τὴν βλάβην τῶν ἀσθενεστέρων ἀδελφῶν κωλύει αὐτοὺς ἐσθίειν τὰ εἰδωλόθυτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ 15 καθ' ἑαυτὸ τὸ ἐσθίειν διαβάλλει, εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα καλῶν. "ὡς φρονίμοις λέγω·" ἐπειδὴ ἐξῆρε τὸ ἐσθίειν εἰδωλόθυτα, εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα προσειπὼν, καὶ διὰ τοῦτο καθήψατο αὐτῶν, λοιπὸν πειρᾶται θεραπεῦσαι τὸ βραχὺ τοῦ λόγου, καὶ φησὶ, ὑμεῖς φρόνιμοι ὄντες, κρίνατε τὸ πρᾶγμα· καὶ εὔχεται αὐτὸ εὑρεῖν 20 εἰδωλολατρείαν. τοῦτο δὲ ποιεῖ, καὶ αὐτοὺς τοὺς ὑπευθύνους καθίζει δικαστάς· δεικνὺς ὅτι σφόδρα θαρρεῖ τοῖς οἰκείοις λόγοις ὡς ἀληθέσι. λοιπὸν κατασκευάζει εἰδωλολάτρας ὄντας καὶ κοινώνους εἰδώλων τοὺς ἐσθίοντας εἰδωλόθυτα. "τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας "ὃ εὐλογοῦμεν." ὃ μετὰ χεῖρας ἔχοντες εὐλογοῦμεν τὸ χαρισά- 25 μενον ἡμῖν τὸ αἷμα αὐτοῦ, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος Χριστοῦ ἐστι; συνάπτει γὰρ τῷ Χριστῷ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὡς μέλη κεφαλῇ διὰ τῆς μεταλήψεως. "τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ "σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;" ὅπερ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ οὐ πέπονθεν ὁ Κύριος, "ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ," φησὶν, "οὐ συντριβήσεται." 30 τοῦτο δι' ὑμᾶς ὑπομένει κατακλώμενος, ἵνα συνάψῃ ἡμᾶς ἑαυτῷ· "ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν." ἐπειδὴ εἶπεν κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, δοκεῖ δὲ τὸ κοινωνοῦν ἕτερον εἶναι παρ' ἐκεῖνο ὃ κοινωνεῖ, νῦν θέλει δεῖξαι ὅτι οὐ κοινωνοῦμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα ἐσμὲν Χριστοῦ οἱ πάντες, ὥσπερ ἀμέλει σῶμά ἐστιν 35

τῆς κεφαλῆς τὸ λοιπὸν σῶμα· καθάπερ γάρ, φησί, ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν κόκκων εἷς γίνεται ἄρτος· οὕτω, φησί, καὶ ἡμεῖς πολλοὶ ὄντες, ἓν γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ· "οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς "ἄρτου μετέχομεν." εἶτα ἐπάγει καὶ λογισμόν, πῶς γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. τί γάρ ἐστι σῶμα; φησίν, ὁ ἄρτος δῆλον ὅτι 5 *σῶμα Χριστοῦ. τί δὲ γίνεται ὁ μεταλαμβάνων; δῆλον ὅτι σῶμα Χριστοῦ. μετέχοντες γὰρ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐκεῖνο γινόμεθα· ἐπειδὴ γὰρ ἡ παλαιὰ σὰρξ ἐφθάρη ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδέησεν ἡμῖν σαρκὸς νέας.*

Φωτίου. *Ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ εἰρημένου τὸ ἐπαγόμενον· πόθεν* 10 *γὰρ δῆλον, φησί; "ὅτι τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν κοινωνία τοῦ σώμα-"τος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν." τοῦτ' ἔστιν εἰς κοινωνίαν ἡμᾶς τοῦ σώματος συνάγει τοῦ Χριστοῦ. πόθεν δῆλον; ὅτι ἓν σῶμα ἐσμὲν καὶ καλούμεθα, πάντες Χριστῷ συναπτόμενοι ὡς τοῦ κοινοῦ σώματος κεφαλῇ. εἰ οὖν μὴ τῷ σώματι αὐτοῦ καὶ τῷ αἵματι* 15 *εἰς κοινωνίαν συνηγόμεθα, τίνι ἂν ἑτέρῳ ἓν σῶμα ἦμεν καὶ ἐκαλούμεθα;*

18 Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· οὐχὶ οἱ ἐσθίοντες 19 τὰς θυσίας, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσί; τί οὖν φημι; ὅτι εἴδωλόν τί ἐστιν; ἢ ὅτι εἰδωλόθυτόν τι 20 ἐστιν; ἀλλ' ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, καὶ 20 οὐ Θεῷ· οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων 21 γίνεσθαι. οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν 22 καὶ τραπέζης δαιμονίων. ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν; 25

Θεοδωρίτου. *Ἀποβλέψατε δὲ καὶ εἰς τὸν Ἰσραήλ, καὶ μαθέτε ὡς τῶν ἱερείων μεταλαμβάνοντες, αὐτῷ κοινωνοῦσι τῷ θυσιαστηρίῳ· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ ἑνὸς ἱερείου τὰ μὲν ἐκεῖ προσφέρουσιν, τὰ δὲ αὐτοὶ ἐσθίουσιν. κατὰ σάρκα δὲ τὸν Ἰσραὴλ ἐκάλεσεν, τῇ ἀπιστίᾳ προσμείναντα· ὡς τῶν πεπιστευκότων πνευματικοῦ Ἰσραὴλ χρη-* 30 *ματιζόντων. "τί οὖν, φημί; ὅτι εἴδωλον τί ἐστιν; ἢ ὅτι εἰδω-"λόθυτόν τι ἔστιν; ἀλλ' ὅτι ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει, "καὶ οὐ Θεῷ." ἀλλὰ μηδείς με οἰέσθω λέγειν ὡς ἰσχύν τινα*

τῶν εἰδωλοθύτων ἐχόντων, καὶ φύσει μιᾶναι τὸν μεταλαμβάνοντα δυναμένων. οὐ γὰρ τοῦτο λέγω· ἀλλ' ὅτι οἱ τῇ δεισιδαιμονίᾳ δουλεύοντες τοῖς δαιμονίοις τὰς θυσίας προσφέρουσιν· "οὐ θέλω δὲ "ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαιμονίων γένεσθαι." εἶτα πλείονα ἐντίθησι φόβον. "οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμο- 5 "νίων." καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν σπονδῶν ἀπεγεύοντο. εἶτα λοιπὸν ὡς ἐπὶ ἀποδεδειγμένοις, "οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ "τραπέζης δαιμονίων." πῶς οἷόν τε ὑμᾶς καὶ τῷ Κυρίῳ κοινωνεῖν διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ σώματός τε καὶ αἵματος, καὶ πάλιν τοῖς δαίμοσι διὰ τῆς εἰδωλοθύτου τροφῆς; 10

Θεοδώρου. Παραζηλοῦν λέγεται τὸ ἀπό τινων δύο, ποτὲ μὲν τοῦτον θαυμάζειν, ποτὲ δὲ ἐκεῖνον· ἐπὶ τὸ εἰς εὔνοιαν ἀμφοτέρους ἀγαγεῖν ἑαυτοῦ. τοῦτο δὲ παρὰ μὲν ἐλαττόνος εἰς μείζονας οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. πότε γὰρ ἂν παροξυνθείη ὁ ὑπερέχων ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ ἐλάττονος εἰς ἕτερον γινομένῃ τιμῇ. γίνεται δὲ παρὰ 15 τῶν καθότι δήποτε ὑπερεχόντων. οἱ γὰρ ἐλάττονες καὶ ἐφίενται τῆς παρὰ τῶν μειζόνων τιμῆς, καὶ ἀποτυγχάνοντες δάκνονται.

Σευηριανοῦ. Ἐπειδὴ γέγραπται ὁ Θεὸς λέγων διὰ Μωσέως αὐτοῖς "παρεζήλωσάν [u] με ἐπ' οὐ θεοῖς [x], παρώργισάν με ἐν τοῖς "εἰδώλοις αὐτῶν." οἱ δὲ Κορίνθιοι εἰδωλόθυτα ἤσθιον· διὰ τοῦτο 20 φησὶν, "ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον;" ἀντὶ τοῦ παροξύνομεν αὐτόν. "μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν;" ἔδειξεν διὰ τούτου, ὅτι οὐ θέλει ὁ Κύριος εἰδωλόθυτα ἡμᾶς ἐσθίειν. μὴ τοίνυν, φησὶ, θέλε, ἃ μὴ θέλει ὁ Κύριος, ὡς ἰσχυρότερος αὐτοῦ καὶ συνετώτερος.

Θεοδωρίτου. Τὸ "παραζηλοῦμεν." ἀντὶ τοῦ παρακνίζομεν 25 τέθεικεν.

Ἰωάννου. Μὴ γὰρ τοῦτο, φησὶν, λέγω, ὡς ἐχόντων τινὰ ἰσχὺν τῶν εἰδώλων ἢ τῶν θυομένων αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο δυναμένων ἢ βλάψαι ἢ ὠφελῆσαι. οὐχὶ φησίν. ἐπειδὴ γὰρ ἐσπουδαιολογήσατο περὶ τῶν εἰδώλων, ἐφοβήθη μὴ νομίζωσιν ἔχειν τινὰ ἰσχὺν 30 αὐτά· ὅτι φησὶ τὰ θύματα οὐ Θεῷ ἀλλὰ δαίμοσι θύεται. μὴ τοίνυν τρέχετε ἐπὶ τὰ μισητὰ Θεῷ· καὶ γὰρ εἰ βασιλικῆς μετεῖχες τραπέζης, σὺ δὲ ταύτην ἀφεὶς, ἐπὶ τὰς τῶν καταδίκων

[u] Deut. xxxii. 21. [x] θεῷ Sept.

ἔτρεχες, εὖ ἐποίεις. οὐκ ἐπειδὴ ἔβλαπτεν ἢ ὠφέλει ἐκείνη, ἀλλ' ὅτι ἐνύβριζες τὴν βασιλικὴν τράπεζαν· εἰ γὰρ οἱ τῆς μυστικῆς μετέχοντες τραπέζης, κοινωνοῦσι Θεῷ, οἱ δαιμόνων μετέχοντες τραπέζης, δῆλον ὅτι δαιμόσι κοινωνοῦσιν.

Φωτίου. Οὐχ ὅτι ἐστὶ τὰ εἴδωλα, διὰ τοῦτο κωλύω τῶν εἰδωλοθύτων γεύεσθαι. προείρηται γὰρ ὅτι τῶν μὴ ὄντων ἐστὶν καὶ ἀνυπάρκτων κατ' οὐσίαν, καὶ οὔτε βλάβην οὔτε ὠφέλειαν ἔχουσιν ἰσχὺν προξενῆσαί τινι. ἀλλὰ διὰ τοῦτο κωλύω, ὅτι διὰ τῶν εἰδώλων τοῖς δαίμοσι προσάγεται καὶ θυσία. πῶς οὖν οὐκ αὐτόθεν βδελυκτὸν καὶ φευκτὸν τὸ μεταλαμβάνειν δαιμονικῆς θυσίας καὶ δι' αὐτῆς αὐτοῖς ἐκείνοις ἔρχεσθαι εἰς κοινωνίαν; εἶτα καὶ διὰ τῆς παραθέσεως τῆς κυριακῆς τραπέζης καὶ τοῦ κυριακοῦ ποτηρίου μᾶλλον ἐλέγχει τὸ ἄτοπον τῶν γευομένων, ἅ ἐστιν εἰδωλόθυτα· καὶ ὅρα τὸ σοφόν· καταρχὰς μὲν ἠρέμα πῶς ἥπτετο τῶν ἐλέγχων, προιὼν δὲ ὡς ἐνταῦθα, λίαν πικρῶς ἐπεμβαίνει.

23 Πάντά μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντά 24 μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα οἰκοδομεῖ. μηδεὶς τὸ ἑαυτοῦ 25 ζητείτω, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος. πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες διὰ 26 τὴν συνείδησιν· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς.

Θεοδωρίτου. "Πάντά μοι ἔξεστιν;" κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον. εἶτα κατὰ ἀπόκρισιν, "ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει." "πάντά μοι ἔξεστι;" καὶ τοῦτο ὁμοίως· "ἀλλ' οὐ πάντα οἰκο-"δομεῖ." ἔξεστί σοι δι' ἣν λέγεις γνῶσιν ποιεῖν ἅπαντα. ἀλλ' οὔτε σοὶ συμφέρει τὸ βλάπτειν ἑτέρους, οὔτε ἐκείνους οἰκοδομεῖ τὸ παρὰ σοῦ γιγνόμενον. ἀλλὰ τέλειος εἶ, ἀλλὰ προσήκει σε[y] καὶ τῶν ἀσθενεστέρων ἐπιμελεῖσθαι· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν· "μη-"δεὶς τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἕκαστος." ἐπειδὴ δὲ παντελῶς τὴν τῶν εἰδωλοθύτων μετάληψιν ἀπηγόρευσεν, πλήρεις δὲ ἦσαν αἱ πόλεις κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τῶν τοιούτων κρεῶν, καὶ εἰκὸς ἦν τοὺς μὲν τὸν ἀποστολικὸν ἀγωνιῶν-

[y] προσήκεισθε Cod.

τας νόμον, μηδαμῶς ὠνεῖσθαι· τοὺς δὲ διὰ γαστριμαργίαν τοῦ νόμου καταφρονεῖν· ἀναγκαίως περὶ τούτου νομοθετεῖ τὰ προσήκοντα.

Ἰωάννου. Ἐὰν γὰρ ἀγνοῶν, φησὶ, φάγῃς καὶ μὴ εἰδῇς, οὐχ ὑπόκεισαι τιμωρίᾳ. τῆς γὰρ ἀγνοίας λοιπὸν τὸ πρᾶγμα, οὐ τῆς 5 λαιμαργίας [z]. καὶ οὐ ταύτης μόνον αὐτὸν ἀπαλάττει τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας, πολλὴν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν αὐτοῖς κατασκευάζων. οὐδὲ γὰρ ἀνακρίνειν ἀφίησι, τοῦτ' ἔστιν ἐξετάζειν καὶ πυνθάνεσθαι, εἴτε εἰδωλόθυτον, εἴτε μὴ τοιοῦτον, ἀλλ' ἁπλῶς ἐσθίειν ἅπαν τὸ ἐξ ἀγορᾶς· μὴ δὲ τοῦ μανθάνειν ὅτι ποτέ 10 ἐστι τὸ προκείμενον αὐτὸν παρέχειν τὰς ἀφορμάς· ὥστέ ἐστι καὶ φορὰ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διανοίας ποιοῦντα ἀκάθαρτον. διὰ τοῦτο φησὶ, "μηδὲν ἀνακρίνοντες." τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ οἱ καρποὶ, καὶ τὰ [a] εἰ δὲ αὐτοῦ πάντα, οὐδὲν ἀκάθαρτον. ἀλλ' ἑτέρως ἀκάθαρτον γίνεται, ἀπὸ τῆς διανοίας καὶ τῆς παρακοῆς. 15

Οἰκουμενίου. Μὴ γὰρ τοῦτο, φησὶν, μόνον ζητεῖ, εἰ καθαρᾷ σὺ ἐσθίεις συνειδήσει, ἀλλ' εἰ καὶ τὸν ἀδελφόν σου ὠφελεῖ τὸ γινόμενον.

Φωτίου. Ἀντιπίπτειν δοκοῦν λέγει λύει. ἐπειδὴ γὰρ μετὰ σφοδρότητος τῶν εἰδωλοθύτων κατέδραμεν, καὶ τοὺς ἐσθίοντας 20 ἐπετίμησεν, ἵνα μή τις εἴπῃ τί οὖν; ἀποσχέσθαι ἄρα δεῖ ἡμᾶς καὶ τῶν ἐν ἀγορᾷ κρεῶν προκειμένων; ἢ ἀνάγκην σχοίημεν ἂν περιϊέναι τὰς ἀγορὰς, καὶ ἐπερωτᾶν καὶ ἀνακρίνειν μὴ ποτὲ εἰδωλόθυτον εἴη; εἰς τοιαῦτα ἡμῶν συγκλείσομεν καὶ συνελάσομεν τὸν βίον; ἵνα οὖν μὴ τοιαῦτα τινὲς ἀντιτείνειν ἔχοιεν, προφθάσας 25 αὐτὸς δίδωσι τὰς λύσεις, καὶ φησὶ, μήτε τὰ ἐν ἀγορᾷ ἀνάγκην εἶναι παραιτεῖσθαι, μήτε ἀνακρίνειν καὶ ἐπερωτᾶν ἄρα εἰδωλόθυτόν ἐστιν ἢ οὔ, ἀλλ' ἐκείνων ἀπέχεσθαι μόνων περὶ ὧν τις φθάσας ἐμήνυσεν εἰδωλόθυτα εἶναι.

Τοῦ αὐτοῦ. "Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ," φησὶν, "ἐσθίετε" μηδὲν 30 διστάζοντες κατὰ συνείδησιν μηδὲ ἀνακρίνοντες καὶ ἐπερωτῶντες δι' αὐτὴν, ἵνα ταύτην ἀμφίβολον οὖσαν θεραπεύσητε· οὐ γὰρ ἐβούλετο δύσκολον αὐτοῖς τὴν μετάληψιν παρασκευάσαι τῆς

[z] λεμαργίας Cod. [a] Sic.

τροφῆς, ἵνα μὴ ἐκ τούτου ὀλιγωρήσαντες, τὸ πᾶν τῆς ἀκριβείας, ὡς ἀδυνάτου τῆς ἐντολῆς οὔσης, εἰς τὸ φυλαχθῆναι παραλύσωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. "Μηδὲν διὰ τὴν συνείδησιν ἀνακρίνοντες." *τοῦτ' ἔστι μηδὲν ἕνεκεν αὐτῆς ἐπερωτῶντες καὶ ἀνακρίνοντες· δεῖ γὰρ* 5 *αὐτὴν καθαρὰν καὶ ἀδίστακτον ἐσθίοντας ἔχειν, καὶ μὴ δεῖσθαι πληροφορίας ἄλλης τῆς ἀπὸ τῆς ἀνακρίσεως.*

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἐπειδὴ ἀνωτέρω ὅτε τὰ ἐν μακέλλῳ πωλούμενα οὐκ ἐκώλυεν ἐσθίειν, ἐπήγαγεν, "τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς," τοῦτ' ἔστι τὰ ἐν αὐτῇ πάντα. ταῦτα γάρ εἰσι* 10 *τὰ πληροῦντα αὐτὴν καρποὶ, καὶ ζῶα καὶ τὰ ὅμοια· εἶτα προϊὼν λέγει, ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ, τί οὖν; νῦν οὐκ ἔστιν ἡ γῆ τοῦ Κυρίου καὶ τὰ ἐν αὐτῇ; ἀλλ' ὅτε μὲν οὐκ ἐκώλυες ἐσθίειν, τοῦ Κυρίου ἦν, νῦν δὲ οὐκ ἔστιν; ἵνα οὖν μὴ ἐξῇ λέγειν τοῦτό τινι, πάλιν τίθησι τὸ αὐτὸ, καὶ φησὶ, τοῦ Κυρίου μὲν ἡ γῆ καὶ τὰ* 15 *ἐν αὐτῇ, ὅπερ καὶ πρόσθεν εἶπον, ἀλλὰ διὰ τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ, οὐ δεῖ γεύσασθαι ἐκείνων τῶν εἰδωλοθύτων· εἰ γὰρ "τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς," αὐτὸς οὐδενὸς ποιήσει ὑμᾶς ἔχειν ἐνδεῶς. κἂν ταύτης δι' αὐτὸν ἀπόσχησθε τῆς εἰδωλοθύτου θοίνης. ἢ ἐπεὶ τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, πολλῷ* 20 *μᾶλλον καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐν αὐτῇ. διὰ γοῦν τοῦτον τὸν μηνύσαντα, ὅς ἐστι τοῦ Κυρίου, καὶ τοὺς ἄλλους, ἴσως τοὺς μηνύοντος ἀκούοντας, ἵνα μὴ βλαβῶσι, μὴ ἐσθίετε· "τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ "καὶ τὰ ἐν αὐτῇ·" οὐ γὰρ ὅτε μὲν ἔδει φαγεῖν, τοῦτο ἔδει ἐννοεῖν, ὅτε δὲ μὴ ἐσθίειν, τοῦτο παρορᾶν· ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως ἔχοντας, καὶ* 25 *τότε εὐχαρίστως ἐσθίειν· ὡς τοῦ Κυρίου παρασχόντος ἡμῖν εἰς βρῶσιν, ταῦτα καὶ νῦν εἰκότως μὴ ἐσθίειν, ὡς φυλαττομένος σκανδαλίζειν τοὺς τοῦ Κυρίου δούλους καὶ ὁμοδούλους ἡμῶν.*

27 Εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων, καὶ θέλετε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν 30
28 ἀνακρίνοντες διὰ τὴν συνείδησιν. ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ, τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστι, μὴ ἐσθίετε, δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνείδησιν· τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ
29 καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν

ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. ἵνα τί γὰρ ἡ ἐλευθερία
30 *μοῦ κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως; εἰ δὲ ἐγὼ χάριτι*
μετέχω, τί βλασφημοῦμαι ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ;

Θεοδωρίτου. *Οὐκ ἐκέλευσεν καλούμενον ἀπελθεῖν, οὔτε μὴν ἐκώλυσεν· τῇ δὲ τῶν καλουμένων ἐξουσίᾳ τὸ πρακτέον ἐπέτρεψεν·* 5 *οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν τοὺς ἀπίστους ἀγρεύεσθαι τῆς ἐπιμιξίας κωλυομένης. "ἐὰν δέ τις ὑμῖν εἴπῃ· τοῦτο εἰδωλόθυτόν ἐστι, μὴ "ἐσθίετε δι' ἐκεῖνον τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνείδησιν· συνεί-"δησιν δὲ λέγω οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ· ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου." τοῦτο τέθεικεν καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ἐσθίειν, διδάσκων ὡς καὶ μεταλαμβά-* 10 *νοντας εἰδέναι δεῖ ὡς τοῦ Κυρίου πᾶσα ἡ γῆ, καὶ ὅτι τῆς τῶν εἰδώλων ἀσθενείας, σὺ μὲν καταφρονεῖς· ἐκεῖνος δὲ, τῇ πλάνῃ δεδουλόμενος, βλάβην ἐντεῦθεν καρποῦται, εἰδωλοθύτων σε κρεῶν μεταλαμβάνειν ἡγούμενος. τοῦτο γὰρ διδάσκει τὰ ἑξῆς, "ἵνα τί "γὰρ ἡ ἐλευθερία μου κρίνεται ὑπὸ ἄλλης συνειδήσεως;" ἐλευ-* 15 *θερίαν καλεῖ τὴν χάριν τῆς πίστεως. τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα διδάσκει.*

Ἰωάννου. *Ὅρα τὴν συμμετρίαν. οὐ γὰρ ἐπέταξε καὶ ἐνομοθέτησεν ἀπιέναι, ἀλλ' οὐκ ἐκώλυσεν· ἀπελθόντας δὲ πάλιν ἀπαλάσσει πάσης ὑποψίας. τί δή ποτε; ἵνα μὴ δόξῃ φόβου τινὸς* 20 *εἶναι ἡ τοσαύτη πολυπραγμοσύνη καὶ δειλίας. ὁ μὲν γὰρ περιεργαζόμενος, ὡς δεδοικὼς τοῦτο ποιεῖ. ὁ δὲ μετὰ τὸ ἀκοῦσαι ἀπεχόμενος, ὡς καταφρονῶν καὶ μισῶν καὶ ἀποστρεφόμενος ἀπέχεται· διόπερ ὁ Παῦλος ἀμφότερα κατασκευάσαι βουλόμενος, φησὶ, "πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε. εἰ δέ τις ὑμῖν εἴπῃ τοῦτο* 25 *"εἰδωλόθυτόν ἐστι· μὴ ἐσθίετε διὰ τὸν μηνύσαντα καὶ τὴν συνεί-"δησιν." τοῦτ' ἔστιν ἵνα μὴ βλαβῇ. οὐκ οὖν δεῖ περιεργάζεσθαι; οὔ φησί. οὐδὲ γὰρ τὴν σὴν εἶπον συνείδησιν καὶ τὸν μηνύσαντα. καὶ πάλιν· "συνείδησιν δὲ λέγω, οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, "ἀλλὰ τὴν τοῦ ἑτέρου. εἰ ἐγὼ χάριτι μετέχω· τί βλασφημοῦμαι* 30 *"ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εὐχαριστῶ;" ἐγὼ μὲν φησὶν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτω με ὑψηλὸν πεποίηκεν καὶ Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος ἀνώτερον, ὡς μηδαμόθεν βλάπτεσθαι. ὡς δὲ Ἕλληνες οὐκ εἰδότες μου τὴν φιλοσοφίαν ταναντία ὑποπτεύουσιν· ἐροῦσι γὰρ ὅτι Χριστιανοὶ*

τῶν ἡμετέρων ἐφίενται, καὶ ὑποκριταί τινές εἰσι, διαβάλλοντες μὲν δαίμονας καὶ ἀποστρεφόμενοι, ἐπὶ δὲ τὰς τραπέζας αὐτῶν τρέχοντες. οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀναισθητότερον; πόσης οὖν ἀνοίας ἂν εἴη, ὑπὲρ ὧν οὕτως εὐεργετήθην ὡς καὶ εὐχαριστεῖν, ὑπὲρ τούτων βλασφημίας αἴτιον γίνεσθαι; 5

Φωτίου. Εἰ σύ, φησὶ, ἐκ χάριτος γέγονας τέλειος, ὥστε εἰδέναι μηδὲν εἶναι τὰ εἴδωλα, καὶ κατηρτισμένην ἔχεις ψύχην εἰς τὸ μηδὲν παραβλάπτεσθαι, κἂν μετασχεῖν βουληθῇς τῶν εἰδωλοθύτων, τί βλασφημεῖσθαι σαυτὸν παρασκευάζεις καὶ διὰ σοῦ τὴν πίστιν καὶ τὸν Θεόν; καὶ τότε ἐπ' ἐκείνῳ ὑπὲρ οὗ μᾶλλον 10 ὤφελεις εὐχαριστεῖν τελειωθεὶς τὴν διάνοιαν; αὐτὸς δὲ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸν λόγον ἐσχημάτισεν, μετριώτερον τὸν ἔλεγχον ποιῶν· εἶτα ἐπάγει, "εἴτε ἐσθίετε" καὶ ἑξῆς, ὅτε τῶν ἐλέγχων ἔπαυσεν, τότε τὸν εἰς ἑαυτὸν λύσας μετασχηματισμὸν, ἐξ εὐθείας αὐτοῖς παραινεῖ λέγων, "εἴτε ἐσθίετε" καὶ ἑξῆς. 15

31 Εἴτε οὖν ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα 32 εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰου- 33 δαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· καθὼς καγὼ πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμ- 1 φέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι. μιμηταί μου 20 γίνεσθε, καθὼς καγὼ Χριστοῦ.

Θεοδωρίτου. Καλῶς ἅπαντα περιέλαβεν καὶ τὸ καθίσαι καὶ τὸ βαδίζειν καὶ τὸ διαλέγεσθαι, καὶ τὸ ἐλεεῖν καὶ τὸ παιδεύειν· ὥστε πάντων ἕνα ἡγεῖσθαι σκοπὸν, τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. οὕτω καὶ ὁ Κύριος παρηγγύησεν, "λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν 25 "ἀνθρώπων, ἵνα γνόντες τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, δοξάζωσι τὸν Πα- "τέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς." οὕτω κἀνταῦθα ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. ἐξ ὑμῶν πρόφασις σκανδάλου μηδεμία γινέσθω, μήτε τοῖς ἀπιστοῦσι, μήτε τοῖς ἤδη πιστεύσασιν. "καθὼς ἐγὼ πάντα 30 "πᾶσιν ἀρέσκω." ἀλλὰ τοῦτο κολάκων ἴδιον· ἀλλὰ τὸ ἑξῆς λεγόμενον, οὐ τῶν τοιούτων, "μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, "ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσιν." οἱ δὲ κόλακες οὐ τὸ ἀλλότριον συμφέρον, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον ζητοῦσιν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ

οἰκεῖον· ἑαυτοὺς γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων λυμαίνονται· ὁ δὲ θεῖος Ἀπόστολος τὸ μὲν οἰκεῖον οὐκ ἐζήτει· τὴν δὲ τῶν ἄλλων ἐπραγματεύετο σωτηρίαν· δι' ἐκείνων αὔξων τὸν ἀνώλεθρον πλοῦτον. "μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ·" ταύτας μου τὰς οἰκονομίας ζηλώσατε· καὶ γὰρ ἐγὼ τὸν δεσπότην μεμίμημαι· ὃς 5 ἑτέρως μὲν Ἰουδαίοις, ἑτέρως δὲ τοῖς Ἀποστόλοις ὡμίλει· καὶ ἄλλα μὲν τοῖς τελείοις, ἄλλα δὲ τοῖς ἀτέλεσι προσέφερεν.

Ἰωάννου. Οὕτω, φησὶ, πάντα πράττετε· ἵνα δοξάζεσθαι τὸν Θεὸν ἀφορμὰς παρέχητε· ὡς τάγε νῦν γινόμενα καὶ ἀδοξίαν τῇ πίστει προστρίβεται, καθὼς εἴρηται, "ἀπρόσκοποι γίνεσθε·" τοῦτ' 10 ἔστι μηδεμίαν μηδενὶ ψόγου παρέχοντες ἀφορμήν· ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν μήτε Ἕλληνα μήτε Ἰουδαῖον σκανδαλίσωμεν, μήτε μὴν τοὺς ἀδελφούς· οὗτοι γὰρ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. ὅρα δὲ τὸ μεῖζον ἔσχατον εἶπεν. καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἄλλους ἐφέλκεσθαι προσήκει πρὸς τὴν πίστιν, οὐ μὴν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς διώκειν. 15 σημαίνει δὲ ἐκ τούτων πάντας σκανδαλιζόμενος, ἐκ τοῦ ἐσθίειν αὐτοὺς εἰδωλόθυτα. εἶτα ἐπειδὴ δυσχερὲς ἐπέταξεν, ὑπευθύνους γὰρ αὐτοὺς ἐποίησεν, καὶ τῆς Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων βλάβης, ἑαυτὸν εἰς παράδειγμα τέθεικεν· εὐπαράδεκτον ταύτῃ κατασκευάζων τὸν λόγον. ὡς εἰ εἶπεν, "εἰς πάντα πᾶσιν ἀρέσκω." ὅπερ 20 καὶ ἄνω ἔλεγεν, "τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς "σώσω." "μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον." ὡς ὅτ' ἂν ἔλεγεν, "εὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χρίστου ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν καὶ "τῶν συγγενῶν μου." τοῦτο γὰρ μίμησις Χριστοῦ, τὸ μὴ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῶν πλησίων κήδεσθαι [c]. 25

Φωτίου. Τὸ τῶν πολλῶν, φησὶ, συμφέρον, ἤπερ τὸ ἐμαυτοῦ, ἐπειδὴ ἔνιοι ζητοῦσι μὲν τὸ τῶν πολλῶν, ἀλλ' οἱ μὲν ἵνα κερδήσωσιν αὐτῶν τὴν εὔνοιαν, ἐπὶ τῷ σφίσιν λυσιτελοῦν· οἱ δὲ ἵνα παρ' αὐτῶν ἐπαινεθῶσιν· οἱ δὲ ἵνα ἄλλου τινὸς ἐπιτύχωσι τοιούτου. αὐτὸς τὸ τῶν πολλῶν φησὶ συμφέρον ἤπερ τὸ ἐμαυτοῦ. δείκνυσιν 30 ἐφ' ὅτῳ αὐτοὺς ἐσπούδασεν ἀρέσκειν, καὶ φησὶν, ὅτι ἐπὶ τὸ ἐκείνοις συμφέρον, καὶ οὐχ ἁπλῶς συμφέρον ἀλλ' ἔτι σαφεστέρον ἵνα σωθῶσί, φησι.

[c] κείδεσθαι Cod.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ σχίσματος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐν εὐχαῖς καὶ προφητείαις.

2 Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. 3 θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι πάντος ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ 5 Χριστός ἐστι· κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνήρ· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός.

Θεοδωρίτου. *Οὕτω συμπεράνας τὴν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων κατηγορίαν, ἕτερα πάλιν ἁμαρτήματα διορθοῦται. καὶ γὰρ εἰώθεσαν αἱ Κορινθίων γυναῖκες οὐδὲ κατὰ τὸν τῆς προσευχῆς και- 10 ρὸν καλύπτειν τὰς κεφαλάς. ἔνιαι δὲ ἐπ' εὐγλωττίᾳ σεμνυνόμεναι, καὶ διδάσκειν ἐπεχείρουν ἐν ἐκκλησίᾳ· τοῦτο τοίνυν ἐνταῦθα διορθοῦται. "ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοὶ, ὅτι πάντά μου μέμνησθε, "καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις, κατέχετε." οὐ δὲ οὗτος ὁ ἔπαινος ἀληθὴς, καταμέμφεται γὰρ μᾶλλον αὐτοῖς, ὡς 15 τοὺς τέθεντας οὐ φυλάξασιν ὅρους.*

Σευηριανοῦ. *Προτρεπόμενος μᾶλλον ἢ ἀποδεχόμενος λέγει, ἵνα ἑξῆς τὴν παραίνεσιν βεβαιώσῃ ἐν αὐτοῖς. "θέλω δὲ ὑμᾶς "εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστι. κεφαλὴ "δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός."* 20

Ἰωάννου. *Ἐνταῦθα ἐφ' ἕτερον πρόεισι λοιπόν. τί δὲ τοῦτο ἦν; αἱ μὲν γυναῖκες ἀνακεκαλυμμέναι καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ καὶ ηὔχοντο καὶ προεφήτευον· καὶ γὰρ προεφήτευον τότε γυναῖκες· οἱ δὲ ἄνδρες καὶ ἐκώμων, ἅτε ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψαντες, καὶ περιεβάλλοντο τὰς κεφαλὰς εὐχόμενοι καὶ προφητεύοντες. ὅπερ 25 ἑκάτερον Ἑλληνικοῦ νόμου ἦν. ἐπεὶ ὑπὲρ τούτων ἤδη παρῄνεσε παρών· καὶ οἱ μὲν ἤκουσαν, οἱ δὲ ἠπίθησαν. διὰ τοῦτο διὰ τῆς ἐπιστολῆς πάλιν ὥσπερ σοφὸς ἰατρὸς ἐπαντλεῖ τῷ λόγῳ διορθοῦται τὸ ἁμάρτημα· ὅτι γὰρ παρῄνεσεν ἤδη παρὼν, δῆλον ἐξ ὧν προοιμιάζεται· τίνος γὰρ ἕνεκεν οὐδὲν εἰπὼν περὶ τούτου οὐ- 30 δαμοῦ τῆς ἐπιστολῆς ἔμπροσθεν, ἀλλ' ἀπὸ ἐγκλημάτων ἑτέρων ἐκβὰς, εὐθέως φησὶν "ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ὅτι πάντά μου μέμνησθε, "καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις οὕτω κατέχετε;"*

ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν ἤκουσαν, οὓς ἐπαινεῖ· οἱ δὲ παρήκουσαν, οὓς διορθοῦται διὰ τῶν ἑξῆς, λέγων, "εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, "ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν."

Ἄρχεται οὖν τοῦ ἐγκλήματος, καὶ λέγει, "θέλω δὲ ὑμᾶς "εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν." ἆρ' 5 οὖν καὶ τοῦ Ἕλληνος; οὐδαμῶς· εἰ γὰρ σῶμα ἐσμὲν Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ ταύτῃ ἐκεῖνος ἡμῶν ἡ κεφαλὴ, τῶν οὐκ ὄντων ἐν τῷ σώματι, οὐ δὲ ὡς μέρη τελειούντων, οὐκ ἂν εἴη κεφαλή. ὥστε ὅτ' ἂν εἴπῃ παντὸς [d] δεῖ προσυπακούειν. "κεφαλὴ δὲ γυναικὸς, ὁ ἀνήρ. κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός." 10 ἐνταῦθα ἐπιπηδῶσιν οἱ αἱρετικοὶ, ἐλαττωσίν τινα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπινοοῦντες τῷ Υἱῷ. ἀλλ' ἑαυτοῖς περιπίπτουσιν. εἰ γὰρ "κεφαλὴ "γυναικὸς ὁ ἀνὴρ," ὁμοούσιος δὲ ἡ κεφαλὴ τῷ σώματι, "κεφαλὴ "δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς," ὁμοούσιος ὁ Υἱὸς τῷ Πατέρι· ἀλλ' οὗτος, οὐχ ἑτεροούσιον ἐνταῦθα ἀποδεῖξαι βουλόμεθα, ἀλλ' ὅτι 15 ἄρχεται φησίν· τί οὖν πρὸς τοῦτο εἴποιμεν ἄν; ὅτι μάλιστα μὲν ὅταν τι ταπεινὸν λέγηται μετὰ τῆς σαρκὸς ὄντος αὐτοῦ· οὐκ εὐτέλεια τῆς θεότητός ἐστι τὸ λεγόμενον, τῆς οἰκονομίας δεχομένης τὸ λεχθέν. πλὴν ἀλλ' εἰπὲ, πῶς τοῦτο βούλει κατασκευάσαι ἐκ τούτου νῦν, ὅτι ὥσπερ ἀνὴρ ἄρχει τῆς γυναικός, φησιν, 20 οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Χριστοῦ; οὐκ οὖν ὥσπερ ὁ Χριστὸς τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ; παντὸς γὰρ ἀνδρὸς φησὶν ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν.

Καὶ τίς [e] ἂν ταῦτα καταδέξεται πότε; εἰ γὰρ ὅσον τὸ ὑπερέχον τοῦ Υἱοῦ πρὸς ἡμᾶς, τοσοῦτον τοῦ Πατέρος πρὸς τὸν Υἱὸν, 25 ἐννόησον εἰς ὅσην αὐτὸν ἄξεις τὴν εὐτέλειαν. ὥστε οὐ πάντα ὁμοίως ἐξεταστέον ἐφ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ, κἂν ὁμοίως λέγηται· ἀλλ' ἀπονεμήτεον τῷ Θεῷ τὴν ἰδιάζουσαν ὑπεροχήν· καὶ τοσαύτην ὅσην Θεῷ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο συγχωρήσῃς, πολλὰ ἕψεται τὰ ἄτοπα. σκόπει δέ· "κεφαλὴ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός·" οὗτος δὲ τοῦ 30 ἀνδρὸς, κἀκεῖνος τῆς γυναικός· οὐκ οὖν εἰ ἐπὶ πάντων ὁμοίως ἐκλάβομεν τὴν κεφαλὴν, τοσοῦτον ἔσται ὁ Υἱὸς ἀφεστηκὼς τοῦ Πατέρος, ὅσον ἡμεῖς αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ τοσοῦτον ἡμῶν

[d] Sic. [e] τῆς Cod.

ἀποστήσεται, ὅσον ἡμεῖς τοῦ Θεοῦ Λόγου. καὶ ὅπερ ἐστιν ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Υἱόν. καὶ ἡ γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα πάλιν· καὶ τίς ταῦτα ἀνέξεται; ἀλλ' ἑτέρως ἐκλαμβάνεις ἐπὶ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς τὴν κεφαλὴν, καὶ οὐχ ὡς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. οὐκ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατέρος 5 ἑτέρως φησὶ κατὰ τὸ αἴτιον. καὶ γὰρ εἴπερ ἀρχὴν ἐζήτει εἰπεῖν, ὡς σὺ φὴς, καὶ ὑποταγὴν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν γυναῖκα παρήγαγεν εἰς μέσον. ἀλλὰ δοῦλον μᾶλλον καὶ δεσπότην. εἰ γὰρ καὶ ὑποτέτακται ἡμῖν ἡ γυνὴ, ἀλλ' ὡς γυνὴ, ἀλλ' ὡς ἐλευθέρα, ἀλλ' ὡς ὁμότιμος. καὶ ὁ Υἱὸς δὲ, εἰ καὶ ὑπήκοος γέγονε τῷ Πα- 10 τέρι, ἀλλ' ὡς Υἱὸς Θεοῦ, ἀλλ' ὡς Θεός· ὥσπερ γὰρ πλείων ἡ πειθὼ τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, ἢ τοῖς ἀνθρώποις πρὸς τοὺς γεγεννηκότας, οὕτως καὶ ἡ ἐλευθερία μείζων. οὐ γὰρ δήπου τὰ μὲν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα μείζονα τῶν ἀνθρώπων καὶ γνησιώτερα, τὰ δὲ τοῦ Πατέρος πρὸς τὸν Υἱὸν, ὅτι "ὑπήκουσεν καὶ 15 "μέχρι θανάτου ἐλθεῖν καὶ θανάτου σταυροῦ." καὶ ἐνταῦθα μέγα αὐτοῦ τὸ θαῦμα τιθέμεθα. τοῦτο θαυμάζειν δεῖ καὶ τὸν Πατέρα, ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησεν, οὐχ ὡς δοῦλον ἐπιταττόμενον· ἀλλ' ὡς ἐλεύθερον ὑπακούοντα καὶ σύμβουλον ὄντα. ὁ γὰρ σύμβουλος οὐ δοῦλος· σύμβουλον δὲ ὅτ' ἂν ἀκούσῃς πάλιν, μὴ ὡς τοῦ Πατέρος 20 ἐνδεῶς ἔχοντος ἄκουε, ἀλλ' ὡς τοῦ παιδὸς ὁμοτίμως ἔχοντος πρὸς τὸν γεγεννηκότα.

Μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἕλκε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικός· παρ' ἡμῖν μὲν γὰρ εἰκότως ὑποτέτακται ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί· ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ 25 διὰ τὴν ἀπάτην τὴν παρὰ τὴν ἀρχὴν συμβᾶσαν. διά τοι τοῦτο γενομένη μὲν, οὐκ εὐθέως ὑπετάγη. οὐ δὲ ὅτ' ἂν αὐτὴν ἤγαγεν πρὸς τὸν ἄνδρα· οὔτε αὐτὴ ἤκουσέ τι τοιοῦτον παρὰ τοῦ Θεοῦ· οὔτε ὁ ἀνὴρ εἶπέν τι πρὸς αὐτὴν τοιοῦτον· ἀλλ' ὅτι μὲν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἦν, εἶπεν· ἀρχῆς δὲ 30 οὐδαμοῦ οὐδὲ ὑποταγῆς ἐμνημόνευσεν πρὸς αὐτήν· ὅτε δὲ κακῶς ἐχρήσατο τῇ ἐξουσίᾳ, καὶ γενομένη νοητὸς, ἐπίβουλος εὑρέθη, καὶ πάντα ἀπώλεσε, τότε ἀκούει δικαίως λοιπὸν "πρὸς τὸν ἄνδρα σου "ἡ ἀποστροφή σου." ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τὴν ἁμαρτίαν ταύτην ἐκπολεμῶσαι τὸ γένος, οὐδὲ γὰρ ὤνησε εἰς εἰρήνην τὸ ἐξ αὐτοῦ 35

γεγενῆσθαι τοῦτο συμβάντος· ἀλλ' αὐτὸ μὲν τοῦτο καὶ τραχύτερον ἐποίησε τὸν ἄνδρα, τὸ μηδὲ τοῦ οἰκείου φείσασθαι μέλους τὴν ἐξ αὐτοῦ γενομένην. συνιδὼν τοῦ διαβόλου τὴν κακουργίαν ὁ Θεὸς ἐπετείχισε τουτὶ τὸ ῥῆμα, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐπιβουλῆς μέλλουσαν ἀπέχθειαν ἔσεσθαι, διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀνεῖλεν. 5 *καὶ καθάπερ μεσότοιχον κατασπάσας τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας μνησικακίαν.*

Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀκηράτου οὐσίας ἐκείνης, οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστι ὑποπτεῦσαι. μὴ τοίνυν κατὰ πάντα δέχου τὰ παραδείγματα. ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ πολλὰ ἐντεῦθεν ἀπαντήσει χαλεπὰ 10 *ἁμαρτήματα· καὶ γὰρ καὶ ἐν προοιμίοις τῆς Ἐπιστολῆς ἔλεγεν. "πάντα ὑμῶν ἐστιν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ· Χριστὸς δὲ Θεοῦ." τί οὖν; ὁμοίως ἡμῶν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ· καὶ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ; οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις δῆλος ἡ διαφορά. εἰ καὶ ἡ αὐτὴ χρῆσις ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ* 15 *καὶ ἡμῶν εἴρηται. ἀλλαχοῦ δὲ κεφαλὴν εἰπὼν τὸν ἄνδρα τῆς γυναικὸς ἐπήγαγεν, ὥσπερ δὲ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ καὶ Σωτὴρ ἐστι τῆς Ἐκκλησίας καὶ προστάτης, οὕτως καὶ ὁ ἀνὴρ ὀφείλει τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς εἶναι.*

Ἆρ' οὖν ὁμοίως ἐκληψόμεθα τὸ εἰρημένον, καὶ τοῦτο καὶ τὰ 20 *μετὰ τοῦτο ἅπαντα Ἐφεσίοις ἀπεσταλμένα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης; ἄπαγε· οὐδὲ γὰρ δυνατόν· τὰ γὰρ αὐτὰ ῥήματα λέγεται μὲν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, οὐκ ἔχει δὲ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· ἀλλ' ἑτέρως μὲν ἐκεῖνα νοητέον, ἑτέρως δὲ ταῦτα· οὐ μὴν πάλιν πάντα ἐξηλλαγμένως· ἐπεὶ πάλιν εἰκῇ* 25 *καὶ μάτην παρειλῆσθαι δόξειεν, οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν καρπουμένων ἡμῶν· ὥσπερ γὰρ οὐ πάντα ὁμοίως ἐκληπτέον, οὕτως οὐδὲ πάντα ἁπλῶς ἐκβλητέον.*

Ἵνα δὲ ὃ λέγω γένηται σαφέστερον, ἐπὶ ὑποδείγματος αὐτὸ πειράζομαι ποιῆσαι φανερόν. εἴρηται κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ 30 *Χριστός. ἂν μηδὲν ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λάβω, τί μοι καὶ εἴρηται τοῦτο; πάλιν ἂν ἅπαντα λάβω, πολλὴ ἕψεται ἡ ἀλογία· καὶ γὰρ ὁμοιοπαθὴς τῷ σώματι ἡ κεφαλή, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὑπεύθυνος. τί οὖν δεῖ ἀφεῖναι, καὶ τί λαβεῖν; ἀφεῖναι μὲν ταῦτα ἃ εἶπον δεῖ· λαβεῖν δὲ ἕνωσιν ἀκριβῆ. καὶ τί ἂν καὶ ἀρχὴν τὴν πρώτην* 35

καὶ οὐ δὲ ταῦτα ἁπλῶς· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸ μεῖζον οἴκοθεν ἐπινοεῖν καὶ Θεῷ πρεπόντως· καὶ γὰρ ἡ ἕνωσις ἀσφαλεστέρα, καὶ ἡ ἀρχὴ κυριωτέρα. πάλιν ἤκουσας Υἱόν. μὴ πάντα μὴ δὲ ἐνταῦθα λάβῃς. ἀλλ' ὅσα Θεῷ πρέπει δεξάμενος, ὅτι ὁμοούσιος, ὅτι ἐξ αὐτοῦ, τὰ ἄτοπα καὶ τῆς ἀσθενείας ὄντα τῆς ἀνθρωπίνης, ἐπὶ τῆς 5 γῆς ἔα. εἴρηται φῶς ὁ Θεὸς πάλιν. ἆρ' οὖν πάντα δεξόμεθα ὡς τὰ τοῦ φωτὸς τούτου; οὐδαμῶς· καὶ γὰρ ἐκεῖ τῷ σκότῳ τοῦτο, καὶ τόπῳ περικλείεται· καὶ ὑφ' ἑτέρας κινεῖται δυνάμεως, καὶ ἐπισκιάζεται, ὧν οὐδὲν νοῆσαι θέμις ἐπὶ τῆς οὐσίας ἐκείνης. ἀλλ' οὐδὲ πάντα διὰ τοῦτο ἐκβαλοῦμεν. ἀλλὰ δρεψώμεθά τί καὶ χρή- 10 σιμον ἀπὸ τοῦ παραδείγματος· τὸν φωτισμὸν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ γινόμενον ἡμῖν, τὴν τοῦ σκότους ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτου συνάγοντες.

Θεοδώρου. Τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸν Θεὸν χωροῦμεν, ἐξ οὗπερ ἐστίν· ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ 15 τὸν Χριστόν. ἐξ ἐκείνου γάρ ἐσμεν κατὰ τὴν δευτέραν ὕπαρξιν, καθ' ἣν ἀνάστασιν ὁμοίως αὐτῷ πάντες ἐσόμεθα ἄφθαρτοι· κατὰ μετουσίαν τῆς ἐν αὐτῷ τοῦ πνεύματος χάριτος. παθητοὶ μὲν γὰρ ὄντες, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Ἀδὰμ, ἐξ οὗπερ τὸ εἶναι εἰλήφαμεν. ἀπαθεῖς δὲ γενόμενοι, κεφαλὴν ἡγούμεθα τὸν Χριστὸν, ἐξ οὗπερ 20 ἀπαθεῖς εἶναι ἐσχήκαμεν. ὁμοίως δὲ φησὶν καὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ ἀπ' ἐκείνου τὸ εἶναι εἰλήφεν.

Σευηριανοῦ. Εἰ ἀσεβῶς, ἐκλαμβάνοι τις κατὰ τὸν τῆς θεότητος λόγον. εἰ δὲ εὐσεβῶς, κατὰ τὸν τῆς οἰκονομίας. οὐ γὰρ περὶ τοῦ γεγενῆσθαι νῦν ὁ λόγος. ἰδοὺ γὰρ ὁ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα 25 οὐκ ἐποίησεν· οὐδὲ ἡ τάξις ᾗ ἐχρήσατο Παῦλος εἰς τοῦτο βλέπει, ἀλλ' εἰς μόνην τὴν ὑποταγήν· οὐ διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀλλοτρίωσιν· καὶ ὅλως οὐ δὲ τοῦ μονογενοῦς ἡ θεότης λαμβάνεται νῦν, ἀλλ' ἡ οἰκονομία ἐγγυτέρω ἔχουσα πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα κατὰ τὴν φύσιν. 30

Θεοδωρίτου. Τοῖς ἄνδρασιν ὑποτάξαι βουλόμενος τὰς γυναῖκας, καὶ διδάσκων ὡς οὐ προσήκει διδασκαλίας κατατολμᾶν, ἣν ἄνωθεν ὑπὸ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελεῖν ἐξουσίαν προσέταξεν ὁ Θεὸς, τούτοις τοῖς λόγοις ἐχρήσατο. οὐ γὰρ δόγματα θεῖα παραδιδοὺς, οὐδὲ θεολογίᾳ κεχρημένος, τὴν τάξιν ταύτην συνήρμοσεν. ἀλλ' ὅτι πάντος 35

ἀνδρὸς κεφαλὴ ὁ Χριστός ἐστιν, δηλονότι τῶν πιστευόντων· κεφαλὴ δὲ ἡμῶν ἐστιν, οὐ κατὰ τὴν θεότητα, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. σῶμα γὰρ αὐτοῦ προσαγορευόμεθα. τῷ δὲ σώματι ὁμοφυᾶ εἶναι προσήκει τὴν κεφαλήν. οὐκ οὖν καὶ κατὰ ταύτην αὐτοῦ κεφαλὴ ὁ Θεός. εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν θεότητα βούλονται 5 *τοῦτο εἰρῆσθαι οἱ ἀνόμοιοι, ἰδέτωσαν ὅτι ὥσπερ ἡμῶν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐχόντων, πιστευόντων δὲ εἰς αὐτὸν, κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα κεφαλὴ χρηματίζει. κατὰ ταύτην γάρ ἐστιν ἡμῖν ὁμοούσιος. οὕτως αὐτοῦ κεφαλὴ ὁ Πατὴρ χρηματίζων, τὸ ὁμοούσιον δείκνυσιν. καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς τῷ μὲν Πατέρι κατὰ τὴν θεότητα ὁμοού-* 10 *σιος, ἡμῖν δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. κεφαλὴ δὲ αὐτοῦ, ὡς Πατὴρ καὶ αἴτιος ὀνομάζεται.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Κεφαλὴν ἐνθάδε τὸ ἀρχέτυπον κάλλος, οὗ τὴν εἰκόνα καταπλουτούντων ὠνομασμένων ἕκαστον νοοῖτ' ἂν εἰκότως. καὶ οὐσιώδως*[e] *τὸν τῆς εὐγενείας, εἴτ' οὖν ἑτέρως ὁμοφύας διακλη-* 15 *ρώσασθαι τρόπον. γέγονε μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔστιν Ἀδὰμ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. οὕτως γάρ που φησὶν ὁ τῶν ὅλων δημιουργός· " ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον." οὐκ οὖν ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός· ἀρχέτυπος μὲν ὡς Θεὸς, φύσεως δὲ νόμῳ τῆς καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁμοειδὴς ὅτε πέφηνεν ἄνθρωπος. καίτοι* 20 *Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ Πατέρος γέννησιν ἀπόρρητον ἔχων. γέγονε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἀνθρώπου, τοῦτ' ἐστιν Ἀδὰμ, ἡ γυνή· ἔκφυλος δὲ οὐδαμῶς. ὁμοφυὴς δὲ μᾶλλον καὶ ὁμοειδὴς αὐτῷ. καὶ τοῦτο αὐτὸς διωμολόγηκεν ἐναργῶς ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ φήσας, " τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς* 25 *" σαρκός μου" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ εἶναι γενητὸν φασὶν καὶ τοῖς κτήμασιν ἐναρίθμιον ἡγεῖσθαι πράττειν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατέρος Λόγον, ἐπειπέρ ἐστι κεφαλὴ παντὸς ἀνδρὸς, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο κατὰ τὸν ἴσον τρόπον κτιστὸς καὶ πεποιημένος ὑπάρχειν καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, εἴπέρ ἐστι κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ σχέσιν ἔχοντος* 30 *οὐσιώδη τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἤτοι πρὸς κτίσματα; ὡς γὰρ αὐτοὶ φασὶν πάντι τε καὶ πάντως ἡ κεφαλὴ τῷ λοιπῷ σώματι εἰς ταυτότητα συνδεῖται νόμοις, οὐκ οὖν ὡς διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν*

[e] οὐσιώδυπως Cod.

ἥξει τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τὸ πρὸς πάντα ἄνδρα συγγενές. ἀλλ' οὐ ταῖς ἐκείνων ἀβελτερίαις ἑψόμεθά ποθεν· ἀγέννητον δὲ εἶναι πιστεύομεν ὡς ἐξ ἀγεννήτου Πατέρος τὸν ἐξ αὐτοῦ φύντα λόγον. κεφαλὴν δὲ ὠνομάσθαί φαμεν παντὸς ἀνδρὸς, ὡς ἀρχέτυπον μὲν ὡς ἔφην. ἐπειδὴ δὲ πέφηνεν ἄνθρωπος ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος 5 καιροῖς, καὶ ὡς ἀνθρώποις ὁμόφυλα κατά γε τὸ ἀνθρώπινον, εἰς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἤ τίς ἐστι τὸ σῶμα αὐτοῦ. πρωτεύει γὰρ αὐτὸς ἐν πᾶσι, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν.

Οἰκουμενίου. Πλὴν εἰ μὴ καὶ Χριστοῦ οὕτως κεφαλὴ ὁ Θεὸς, καθάπερ ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καθό ἐστι καὶ νοεῖται ἄνθρωπος. 10

Φωτίου. Κεφαλὴ μὲν ἡμῶν τῶν πιστῶν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὡς συσσώμων καὶ συμμετόχων αὐτῷ γεγενημένων, διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ. δι' αὐτὸν γὰρ ἅπαντες ἓν σῶμα χρηματίσαντες, κεφαλὴν ἔχομεν αὐτόν. κεφαλὴ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ὡς γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ ὁμοούσιος 15 αὐτοῦ. κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ὅτι καὶ αὐτὸς γεννήτωρ καὶ προβολεὺς καὶ ὁμοούσιος ὑπάρχει αὐτῇ· ἀκόλουθος καὶ ἁρμόδιος ἡ ἀναλογία. εἰ δὲ τὸ πάντος ἀνδρὸς καὶ ἐπὶ τῶν ἀπίστων ἐκλάβοις, κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον ἐγχωρεῖ. τῶν γὰρ ἄλλων ἄρχειν τὸν ἄνθρωπον ἐπιτρέψας αὐτὸν, ὑπὸ τὴν ἰδίαν μόνον εἴασεν 20 μένειν ἐξουσίαν καὶ ἀρχήν· μὴ ἐπιστήσας αὐτὸν ἕτερον δεσπότην ἢ ἐξουσιαστήν.

4 Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος ἢ προφητεύων κατὰ κεφα-
5 λῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη ἢ προφητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ 25 κεφαλῇ, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς· ἓν γάρ ἐστι
6 καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ. εἰ γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνὴ, καὶ κειράσθω· εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ κείρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω.

Κυριλλου. Ὁρᾷς ὅπως τοῦ ἑκατέρῳ πρέποντος βραβευτὴν 30 ποιεῖται καὶ ὁριστὴν τὸν τῆς φύσεως νόμον; ἀνδράσι μὲν γὰρ ἡ παρρησία πρεπωδεστάτη. γυναικί γε μὴν τὸ καλύπτεσθαι κόσμος. οὐκ οὖν ὕβρις, εἰς τὸ ἀρχέτυπον εἴη, καὶ μάλα εἰκότως, τῆς εἰκόνος τὸ ἀκαλλές; εἰ γάρ ἐστιν ἀνὴρ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ,

πεποίηται γὰρ κατὰ τὰς γραφὰς οὕτως, σωζέτω Θεῷ τὴν πρέπουσαν παρρησίαν, ἀκατακάλυπτον ἔχων τὴν κεφαλὴν, καὶ οὐκ ἐπιτιμώσης αὐτῷ τῆς φύσεως εἴς γε τὸ ἐκκαλύπτεσθαι δεῖν. ἐλεύθερον γὰρ τὸ θεῖον καὶ παρὰ μώμου παντὸς, ἰδίᾳ τε δόξῃ καταπλουτοῦν καὶ τεθαυμασμένον. καὶ εἴπερ ἐστιν ἡ γυνὴ καθ᾽ 5 ὁμοίωσιν ἀνδρὸς, καὶ εἰκὼν εἰκόνος καὶ δόξης δόξα, νομοθετεῖ δὲ αὐτῇ καὶ τὸ κομᾶν ἡ φύσις. τί τὸ πρῶτον φιλονεικεῖ τὸ ὑστερίζον ἐν χάριτι; κατ᾽ εἰκόνα μὲν γὰρ καὶ αὕτη καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ. πλὴν ὡς διὰ μέσου τοῦ ἀνδρὸς, ὥστε κατά τι παραλλάττοι βραχὺ τὴν φύσιν. οὐ γράψομαι αἰδοῖ περιστέλλουσαν, ὡς ἔνι τὸ ζῶον 10 καὶ στεφανοῦσαν τῇ κόμῃ. τὸ γάρ τοι παρρησιάζεσθαι γυναιξὶν, οὐκ ἀζήμιον. "οὐκοῦν κατακαλυπτέσθω, φησὶν, διὰ τοὺς ἀγγέλους." δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ταῖς ἐκκλησίαις ἐνιδρυμένους παρὰ Θεοῦ. δυσφοροῦσι γὰρ λίαν, εἰ ἀμελοῖτο πρός τινος ὁ τοῦ πρέποντος νόμος. ὡς καὶ εἰδότες ὑπὲρ ἡμᾶς τὴν τοῦ δημιουργήσαντος βούλησιν. 15 χρῆταί γε μὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος εὐτεχνίᾳ πάλιν ἑτέρᾳ. ἔφη μὲν γὰρ κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ πεποιῆσθαι τὸν ἄνδρα· κατόπιν δὲ τῆς αὐτοῦ τιμῆς τε καὶ δόξης οἷον ἐρρίφθαι τὸ θῆλυ διϊσχυρίσατο, σαφῶς ἐπάγων τὸ ἑξῆς.

Ἰωάννου. Οὐκ ἀεὶ κωλύει τὸν ἄνδρα κατακαλύπτεσθαι, ἀλλὰ 20 μόνον ἐν εὐχῇ καὶ προφητείᾳ. οὐκ εἶπεν γὰρ κεκαλυμμένος τὴν κεφαλὴν, ἀλλὰ κατὰ κεφαλῆς ἔχων. ἀναιρῶν οὕτως, οὐ μόνον τῷ ἱματίῳ καλύπτεσθαι, ἀλλὰ καὶ κόμῃ. καὶ γὰρ καὶ ὁ κομῶν κατὰ κεφαλῆς ἔχει τὴν κόμην δηλαδή. ἡμᾶς γὰρ ὁ Θεὸς τοὺς ἄνδρας αὐτεξουσίους ἐποίησεν, τοῦτ᾽ ἔστιν ὑπ᾽ οὐδένα τῶν ἐν τῇ γῇ, ἀλλὰ 25 πάντων ἄρχοντας. διὸ οὐ δεῖ ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐξουσίαν, τοὺς οὐκ ὄντας ὑπ᾽ ἐξουσίαν τινὸς τῶν ἐν τῇ γῇ. τὸ γὰρ κεκαλύφθαι τὴν κεφαλὴν, ἐξουσίαν τινα ἐπιτιθέναι ἐστὶ τῇ κεφαλῇ. ἀντὶ γὰρ ἐξουσίας ἐστὶ τὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, ὅπερ εἴωθεν εἶναι ἐπὶ τῆς γυναικὸς δηλοῦν τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίαν, ὡς ὑποκειμένης αὐτῆς. ὁ οὖν τῇ ἐλευθέρᾳ κεφαλῇ ἐπιτιθεὶς ἐξουσίαν, εἰκότως καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· πῶς; ὅτι τε ὁ αὐτός ἐστι τῇ ἐξυρημένῃ. καὶ ὅτι δραπέτριάν τινα τὴν κεφαλὴν ἀποδείκνυσι καὶ φυγάδα τῆς δοθείσης αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξουσίας. πῶς ἐστιν ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ, ὁπότε ἡ μὲν τῇ ἐξυρημένῃ 35

οὔτε τὴν φυσικὴν σκέπην ἔχει, οἷον τὰς τρίχας, αὕτη δὲ ἔχει; καὶ ἐροῦμεν ὅτι ἡ ἀκατακάλυπτος, ὅσον τὸ εἰς αὐτὴν ἧκεν, ἐκ φύσεως ἀπεσείσατο τὸ κάλυμμα. τοῦτο προσθεὶς ἐδήλωσεν ὅτι οὐκ ἐν εὐχῇ ἢ προφητείᾳ μόνον αὐτὴν δεῖ κατακαλύπτεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε. ὥσπερ γὰρ τὸ ἐξυρᾶσθαι οὐκ ἐν εὐχῇ καὶ προφητείᾳ 5 μόνον ἀπρεπὲς, ἀλλὰ καὶ πάντοτε, οὕτω καὶ τὸ ἀκατακάλυπτον εἶναι.

Φωτίου. Ἓν γάρ ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ, ὅσον ἐπὶ τὸ ἀκόσμως καὶ ἀνυποτάκτως ἑλέσθαι βιοῦν.

7 Ἀνὴρ μὲν γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακαλύπτεσθαι τὴν 10 κεφαλὴν, εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ὑπάρχων. γυνὴ δὲ δόξα 8 ἀνδρός ἐστιν· οὐ γάρ ἐστιν ἀνὴρ ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ 9 γυνὴ ἐξ ἀνδρός· καὶ γὰρ οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν 10 γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα· διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοὺς ἀγγέ- 15 11 λους. πλὴν οὔτε ἀνὴρ χωρὶς γυναικὸς, οὔτε γυνὴ χωρὶς 12 ἀνδρὸς, ἐν Κυρίῳ. ὥσπερ γὰρ ἡ γυνὴ ἐκ τοῦ ἀνδρὸς, οὕτως καὶ ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικὸς, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Θεοδωρίτου. Εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα, 20 οὔτε κατὰ τὴν ψυχήν· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀρχικὸν μόνον. ὡς ἁπάντων τοίνυν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἀρχὴν πεπιστευμένος, εἰκὼν προσηγόρευται τοῦ Θεοῦ. ἡ δὲ γυνὴ, ὡς ὑπὸ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίαν τελοῦσα, τοῦ ἀνδρός ἐστι δόξα καὶ οἷον εἰκόνος εἰκών. ἄρχει μὲν γὰρ καὶ αὕτη τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ὑποτετάχθαι τῷ ἀνδρὶ προσετάγη. 25

Κυρίλλου. "Ἡ γυνὴ" γὰρ, φησὶ, "δόξα ἀνδρός ἐστιν. οὐ γὰρ "ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ γυνὴ διὰ τὸν ἄνδρα." εἶτα περιστέλλων εὖ μάλα ἐφ' οἷς ἦν εἰκὸς λυπεῖσθαι τὸ θῆλυ, προσετάγη καὶ φησὶ, "πλὴν οὔτε γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς, οὔτε ἀνὴρ χωρὶς "γυναικός." γέγονε μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἐξ ἀνδρὸς ἡ γυνή. 30 καὶ τοῦτό ἐστιν ἀληθές. εὕρηται γε μὴν εἰς ἀνδρὸς γένεσιν οὐκ ἀσυντελής. συνενεγκοῦσα δὲ ἄμφω πρὸς ἓν ἡ φύσις ἀλλήλων ἐν χρείᾳ κατεστήσατο οἰκονομικῶς συνείρουσα πρὸς ἀγάπην. Θεὸς

δὲ ὅτι τῶν ὅλων ἐστὶν ὁ δημιουργὸς, προσεμπεδοῖ λέγων, "τὰ δὲ "πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ." παρῆκται γὰρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα διὰ Χριστοῦ.

Ἰωάννου. Συμβόλα δέδοται ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ πολλὰ μὲν καὶ ἕτερα· τῷ μὲν τῆς ἀρχῆς, τῇ δὲ τῆς ὑποταγῆς. μετὰ δὲ ἐκείνων καὶ τοῦτο, τὸ ταύτην μὲν κατακαλύπτεσθαι, τοῦτον δὲ γυμνὴν ἔχειν τὴν κεφαλήν. εἰ τοίνυν σύμβολα ταῦτά ἐστιν, ἀμφότεροι ἁμαρτάνουσι τὴν εὐταξίαν συγχέοντες, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ διαταγὴν καὶ τοὺς οἰκείους ὑπερβαίνοντες ὅρους· καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν ἐκείνης καταπίπτων εὐτέλειαν, ἡ δὲ ἐπανισταμένη τῷ ἀνδρὶ διὰ τοῦ σχήματος. ταῦτα μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων νενομοθέτηται, εἰ καὶ ὁ Θεὸς ὕστερον αὐτὰ ἐκύρωσεν· τὸ μὴ εἶναι σκεύη ἀνδρὸς ἐπὶ γυναικὶ, μηδὲ ἄνδρα ἐνδύεσθαι στολὴν γυναικείαν. ἐκεῖνα δὲ παρὰ τῆς φύσεως, τὸ κατακαλύπτεσθαι λέγω, καὶ μή. ὅτ' ἂν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, τὸν Θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας οὗτός ἐστιν· ὅτ' ἂν οὖν τοὺς ὅρους ἀνατρέπῃς τούτους, ὅρα πόσα γίνεται τὰ ἐπιβλαβῆ.

Σευηριανοῦ. Ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι οὔτε κατὰ τὴν ψυχὴν εἰκὼν Θεοῦ ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ τὸ σῶμα. εἰ γὰρ ἦν καθ' ἕν τι τούτων, πάντως ἂν καὶ ἡ γυνὴ Θεοῦ ἐκλήθη. καὶ αὐτὴ τὸν τύπον ἔχουσα, οἷον καὶ ὁ ἀνήρ. εἰ δὲ τὴν αὐτὴν ἔχουσα ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ ψυχὴν καὶ σάρκα, εἰκὼν οὐ λέγεται, δῆλον ὅτι κατὰ τὸ ἀρχικὸν εἰκὼν Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος. ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῶν ἀλόγων ὁ λόγος, καὶ ἡ γυνὴ εἰκὼν Θεοῦ. ὅτε δὲ ἡ ἐξέτασις ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκας, μόνος εἰκὼν ὁ ἀνήρ. διότι τὸ ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐν ἀνθρώποις πάντων κρατεῖ τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν θαλάσσῃ, τῶν ἐν ἀέρι· γυναικὸς δὲ ὁ ἀνήρ· ἀνδρὸς δὲ οὐδεὶς ἐπὶ τῆς γῆς. ὡς οὖν οὐδεὶς ἄρχει Θεοῦ ἐν τοῖς οὖσιν, οὕτως οὐδὲ ἀνδρὸς ἐν τοῖς ἐπιγείοις. φύσιν δὲ νοοῦμεν ἡμεῖς τῶν πραγμάτων αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν.

Θεοδώρου. Δείκνυσιν αὐτὸ ἄτοπον, ἀπὸ τῆς εὐσεβείας, καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ ἀπὸ τῆς δημιουργίας.

Φωτίου. Εἰς γὰρ δόξαν Θεοῦ ὑποτετάχθαι ὀφείλει ὁ ἀνὴρ τῷ Θεῷ· καὶ εἰς δόξαν ἀνδρὸς ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. τί δέ ἐστιν εἰς δόξαν; εὐπιθῶς καὶ ἑκουσίως καὶ μετὰ χαρᾶς πράττειν τὰ ἀρέσκοντα Θεῷ. ὡσαύτως καὶ ἡ γυνὴ τὰ ἀρέσκοντα τῷ ἀνδρί. ὡς

ὅ γε κατὰ βίαν καὶ ἄκων ποιῶν καὶ δυσφορῶν, οὐχ ὑποτάσσεται εἰς δόξαν Θεοῦ. ὡσαύτως οὐδὲ ἡ γυνὴ εἰς δόξαν ἀνδρός. ὥστε δεῖ ποθεῖν μὲν ἀκατακαλύπτως προσιέναι Θεῷ, καὶ τὴν γυναῖκα ὡσαύτως κατακαλυπτομένην. εἰς αὐτὸ δόξα Θεοῦ, τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξουσίας τὸ τιμιώτατον. δι' αὐτὸν γὰρ μᾶλλον ἢ δι' ἄλλό τι 5 τῶν ἐν κόσμῳ δεδόξασθαι, καὶ τὸ ὑπέρβαλλον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ φιλανθρωπίας πεφανέρωται· ὡσαύτως δόξα ἀνδρὸς ἡ γυνή· τῆς γὰρ ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ ἐξουσίας αὕτη ἐστὶ τὸ τιμιώτατον, δι' ἧς μᾶλλον ἢ δι' ἑτέρου τινὸς ὧν ἄρχει ἔστιν αὐτῷ ἐγκαλωπίζεσθαι καὶ δοξάζεσθαι. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Ὀφείλει, φησὶν, ἡ γυνὴ ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τοῦτ' ἔστιν τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίαν καὶ κυριότητα ᾗπερ ὑπόκειται, ὀφείλει ἔχειν καὶ ἐπιδείκνυσθαι ἐπ' αὐτῆς τῆς κεφαλῆς. τοῦτο δὲ πῶς κατορθοῦται; διὰ τοῦ κατακαλύπτεσθαι. διὸ καὶ αὐτὸ τὸ κατακάλυμμα εἰκότως ἂν ἐξουσία κληθείη, ὡς τῆς 15 τοῦ ἀνδρὸς ἐξουσίας κυριότητος ἐνδεικτικὸν ὑπάρχον καὶ παραστατικόν. τὸ δὲ "διὰ τοὺς ἀγγέλους" τοῦτό μοι δοκεῖ ὑποδηλοῦν. ἐπειδὴ γὰρ αἰτίαν τοῦ ὀφείλειν ὑποτετάχθαι τῷ ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα φησὶν, ὅτι οὐκ ἐκτίσθη ἀνὴρ διὰ τὴν γυναῖκα, ἀνάπαλιν δὲ καὶ διὰ τοῦτο δεῖ ἔχειν αὐτὴν τὸ κατακάλυμμα, τὴν ἐπ' αὐτῆς 20 ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρὸς ὁμολογοῦσαν. ἐπαγαγὼν, "διὰ τοὺς ἀγγέλους" δηλοῖ ὅτι καὶ εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους αἰσχυνομένη οὐκ ἐθέλει τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' οὖν αἰσχυνθήτω τοὺς ἀγγέλους, οἳ μάρτυρες καὶ ἐπόπται γεγένηνται τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς. αὐτοὶ γὰρ εἰ καὶ μὴ ἄνθρωποι ἐφορῶντες ἦσαν, οὐ τὸν ἄνδρα ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ἀλλ' 25 αὐτὴν τὴν ἐκ τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως λαβοῦσαν.

13 Ἐν ὑμῖν αὐτοῖς κρίνατε· πρέπον ἐστὶ γυναῖκα ἀκα-14τακάλυπτον τῷ Θεῷ προσεύχεσθαι; ἢ οὐδὲ αὐτὴ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία 15αὐτῷ ἐστι· γυνὴ δὲ ἐὰν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστιν; ὅτι 30 16ἡ κόμη ἀντὶ περιβολαίου δέδοται αὐτῇ· εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ.

Θεοδωρίτου. Ἡ αὐτὴ τιμὴν ἡγεῖται τὴν κόμην καὶ ἀτιμίαν

τὴν ταύτης ἀφαίρεσιν. λογιζέσθω ὡς ἀτιμάζει τὸν τὴν κόμην δεδωκότα, μὴ μετὰ τῆς προσηκούσης αἰδοῦς καὶ τιμῆς προσιοῦσα. "εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ "ἔχομεν· οὐδὲ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ." ἱκανὸς οὗτος ὁ λόγος ἐντρέψαι καὶ τοὺς λίαν ἐριστικούς. ἔδειξεν γὰρ οὐκ αὐτῷ μόνῳ 5 ταῦτα δοκοῦντα, ἀλλὰ καὶ πάσαις τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις. πάλιν κατὰ τοὺς ἀρίστους τῶν ἰατρῶν, ἕτερον ἰατρεύει πάθος. εἰώθεσαν γὰρ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μετὰ τὴν μυστικὴν λειτουργίαν ἑστιᾶσθαι κοινῇ πλούσιοί τε καὶ πένητες. καὶ πολλὴ ἐντεῦθεν παραμυθία τοῖς πενομένοις ἐγίνετο. τῶν μὲν εὐπόρων οἴκοθεν τὰ ὄψα κομι- 10 ζόντων, τῶν δὲ πενίᾳ συζώντων διὰ τὴν μετουσίαν τῆς πίστεως κοινωνούντων τῆς εὐωχίας. ἀλλὰ τοῦτο τοῦ χρόνου προϊόντος, οὐ δεόντως ἐγίνετο, ἀλλὰ κατεφρόνουν τῶν πενήτων οἱ εὔποροι. τοῦτο μαθὼν ὁ θεῖος Ἀπόστολος γράφει καὶ περὶ τούτου τὰ πρόσφορα.

Ἰωάννου. Ὥστε φησὶν, καὶ τῇ φύσει αὐτῇ πολεμεῖ ὁ μὴ 15 πειθόμενος. ἐπεὶ οὖν ἔχει ἐκ φύσεως τὸ τῶν τριχῶν περιβόλαιον, ὀφείλει καὶ αὐτὴ περιβάλλεσθαι, ἵνα μὴ τοὺς φυσικοὺς ἀνατρέπῃ νόμους. ἐπειδὴ πρὸς ἐθελοσόφους ἔγραψεν, οἳ διὰ συλλογισμῶν τὰ πάντα κατεσκεύαζον καὶ ἀνεσκεύαζον, φησὶν, οὐ καιρὸς νῦν τοῦ φιλονεικεῖν· εἰ γὰρ ἀναισχυντεῖ τις πρὸς τὰ εἰρημένα, 20 ἡμεῖς, φησὶν, καὶ ἡ ἐκκλησία οὐκ ἔχομεν ἔθος τοιοῦτον. ποῖον ἢ ὅτι τὸ φιλονεικεῖν; ἀλλὰ πειθόμεθά φησιν, τοῖς ἐπιτάγμασι τῶν διδασκάλων μηδὲν ἀντιτείνοντες. ἢ ὅτι οὐκ ἔστιν ἔθος παρ' ἡμῖν, ἵνα ὁ μὲν ἀνὴρ κομᾷ καὶ κεκάλυπται τὴν κεφαλὴν, ἡ δὲ γυνὴ τοὐναντίον. 25

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ κοινωνίας θεοπρεποῦς, οὐ πλησμονικῆς.

17 Τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ 18 κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. πρῶτον μὲν γὰρ συνερχομένων ὑμῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα 30 19 ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι πιστεύω· δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.

Θεοδωρήτου. Εἰκότως ὑμῖν ἐπιμέμφομαι· δέον γὰρ ὑμᾶς

αὔξειν τῷ χρόνῳ τὴν ἀρετήν· μειοῦτε ταύτην καὶ ἐλαττοῦτε τὸν πλοῦτον.

Θεοδώρου. Πρὸ γὰρ ἁπάντων ὑμῶν ἐκεῖνο αἰτιῶμαι φησίν. τὸ γὰρ "πρῶτον," ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων λέγει· ὡς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, "πρῶτον μὲν ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ 5 "Θεοῦ."

Θεοδωρίτου. Σχίσματα οὐ δογματικὰ λέγει· ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ τῆς φιλαρχίας· ὧν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς κατηγόρησεν. σοφῶς δὲ ἄγαν τὸ σφοδρὸν τῆς κατηγορίας ἐκόλασεν· οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς πιστεύω, ἀλλὰ "καὶ μέρος τί πιστεύω·" "δεῖ γὰρ αἱρέσεις 10 "ἐν ὑμῖν εἶναι· ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν." αἱρέσεις, τὰς φιλονεικίας λέγει, οὐ τὰς τῶν δογμάτων διαφοράς· τὸ δὲ "δεῖ," οὐκ ἀναγκαστικὸν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ προγνωστικόν· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ὑπὸ Κυρίου εἰρημένον· ὅτι τὰ σκάνδαλα ἐλθεῖν ἀνάγκη· ὡς ἀκριβῶς γὰρ τὰ ἐσόμενα προορῶν, ὃ προεεῖδεν 15 καὶ προείρηκεν, οὐκ αὐτὸς γενέσθαι ἠνάγκασεν. ἀλλὰ τοῦτο φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὐ λυμαίνεται· ἐλεγχομένων γὰρ τῶν πονηρίᾳ συζώντων, τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τὸ δόκιμον δείκνυται.

Ἰωάννου. Καθάπερ ἐπὶ τῶν τρισχιλίων τῶν ἐξ ἀρχῆς πιστευσάντων, κοινῇ πάντες ἑστιῶντο καὶ κοινὰ πάντα ἐκέκτηντο, οὕτω 20 καὶ τότε, ὅτε ταῦτα ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος ἐγίνετο· εἰ καὶ μὴ τελείως, ἐκ μέρους γοῦν. κοινὰς γὰρ ἐποίουν τὰς τραπέζας ἐν ἡμέραις νενομισμέναις· καὶ τῆς συνάξεως ἀπαρτισθείσης, μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν, ἐπικοινὴν πάντες μετῄεσαν εὐωχίαν. ἀλλ' ὕστερον καὶ τοῦτο διεφθάρη τὸ ἔθος. τὸ δὲ αἴτιον, ἐκ τοῦ 25 διεσπᾶσθαι καὶ προσνέμειν ἑαυτούς, τοὺς μὲν τούτοις, τοὺς δὲ ἐκείνοις· ἐπεὶ οὖν διεσπάσθη τὸ ἔθος τοῦτο τὸ κάλλιστον καὶ χρησιμώτατον· πληκτικῶς εἰκότως τῷ λόγῳ κέχρηται, οὕτω λέγων, "τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ." τοῦτο ποῖον; ὃ μέλλω λέγειν νῦν. τί ἐστι "παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ;" οὐκ ἀποδέχομαι 30 ὑμᾶς, φησίν, ὅτι με εἰς ἀνάγκην κατεστήσατε συμβουλῆς· ὅτι ἐκδεήθητε διδασκαλίας· ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. τοῦτ' ἐστιν ὅτι οὐ προβαίνετε εἰς ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ κρατῆσαν ἔθος ἠλαττώσατε. "δεῖ γὰρ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι· ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται." ὅτι δὲ περὶ τῶν αἱρέσεων εἶπεν 35

τῶν κατὰ τὰς τραπέζας, καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον ἐποίησεν. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, οὐκ ἔστη μέχρι τούτων, ἀλλὰ προϊὼν φησὶν, "ἕκαστος τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμ- "βάνει" καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ σχίσματα αὐτὰ καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς. τῇ γὰρ λέξει καθικέσθαι αὐτῶν βούλεται. εἰ γὰρ δογμάτων 5 ἦν τὰ σχίσματα, οὐκ ἂν οὕτως αὐτοῖς διελέχθη ἠμέρως. τί δέ ἐστιν, "ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν;" ἵνα λάμψωσι μειζόνως. ὃ δὲ βούλεται εἰπεῖν τοῦτ' ἔστιν· ὅτι τοὺς ἀπεριτρέπτους καὶ στερροὺς, οὐ μόνον οὐδὲν τοῦτο βλάπτει, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀποφαίνει. τὸ γὰρ "ἵνα" τοῦτο οὐ πανταχοῦ αἰτιο- 10 λογίας ἐστὶν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ τίθησιν, ὅτ' ἂν λέγῃ, "εἰς κρίμα ἐγὼ "ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ "οἱ βλέποντες τυφλοὶ, γένωνται." οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος ὅτ' ἂν περὶ τοῦ νόμου διαλεγόμενος γράφει. "νόμος δὲ παρεισῆλθεν, 15 "ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα." ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα αὐξηθῇ τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἰουδαίων· τοῦτο δὲ ἐξέβη. οὔτε ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐναντίον· συνέβη δὲ τοῦτο. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα νοητέον, "ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται." ἀλλὰ τῶν 20 αἱρέσεων τούτων γενομένων τοῦτο συνέβη. ταῦτα δὲ εἴρηκε, τοὺς πένητας παραμυθούμενος, τοὺς γενναίως φέροντας τὴν τοιαύτην ὑπεροψίαν. διὸ οὐδὲ εἶπεν ἵνα οἱ δόκιμοι γένωνται, ἀλλ' ἵνα δόκιμοι ὄντες φανεροὶ γένωνται. δηλονότι καὶ πρὸ τούτου τοιοῦτοι ἦσαν, ἀλλ' ἀνεμίγνυντο τοῖς πολλοῖς, καὶ παραμυθίας ἀπολαύοντες τῆς 25 παρὰ τῶν πλουσίων, οὐ σφόδρα ἐφαίνοντο. νυνὶ δὲ ἡ στάσις αὕτη καὶ ἡ φιλονεικία δήλους αὐτοὺς ἐποίησεν· ὥσπερ τὸν κυβερνήτην ὁ χειμὼν δείκνυσιν. οὔτε δὴ κατηγορῶν δήλους ποιεῖ, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ· οὔτε ἐγκωμιάζων, ὥστε μὴ χαυνοτέρους. ἀλλ' ἀεὶ μετέωρον ἀφίησι τὸν λόγον, καὶ τοῦτον κακεῖνον ἑκάστου 30 τῷ συνειδότι τὰ λεγόμενα ἁρμόζειν παρέχων. οὐ τοὺς πένητας δέ μοι δοκεῖ ἐνταῦθα παραμυθεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸ ἔθος μὴ διαφθείροντας. καὶ γὰρ εἰκὸς εἶναι ἐν αὐτοῖς καὶ τοὺς διατηροῦντας αὐτό. διὸ καὶ ἔλεγεν "μέρος τι πιστεύω," οὐ καθόλου πιστεύω. 35

Φωτίου. Οὐκ ἐπαινῶ, φησὶ, τὸ συνέρχεσθαι ὑμᾶς, καίτοι ἐπαίνου ἄξιον ἦν, ἀλλ' αὐτοὶ αὐτὸ ψόγου καὶ κατηγορίας αἴτιον ἐποιήσατε. ἅμα καὶ ἐντρέπων ὅτι ἐφ' οἷς ἐπαινεῖσθαι αὐτῆς ἐνῆν ἀντὶ τούτου παραγγελίας, καὶ τὸ μὴ ἐπαινεῖσθαι ἑαυτοῖς ἐπεσπάσαντο. δηλονότι δὲ οὐκ ἐπαινεῖ τὸ συνέρχεσθαι, ὅτι οὐκ ἐπὶ τῷ κρείττονι 5 ὥσπερ ἔδει, ἀλλ' ἐπὶ τῷ χείρονι συνέρχεσθε, ἤτοι ἐπὶ τὸ ἀτιμάζειν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ καταισχύνειν, καὶ τὴν ἀλαζονείαν ὑμῶν καὶ γαστριμαργίαν ἐπιδείκνυσθαι.

20 Συνερχομένων οὖν ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὐκ ἔστι κυρια-
21 κὸν δεῖπνον φαγεῖν· ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προ- 10
λαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει.
22 μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ
τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε
τοὺς μὴ ἔχοντας; τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν
τούτῳ; οὐκ ἐπαινῶ. 15

Θεοδωρίτου. Κυριακὸν καλεῖ δεῖπνον τὸ κυριακὸν μυστήριον. ἐκείνου γὰρ πάντες ὁμοίως μεταλαμβάνουσιν· καὶ οἱ πενίᾳ συζῶντες, καὶ οἱ πλούτῳ κομῶντες. καὶ οἰκέται καὶ δεσπόται καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι. ἔδει τοίνυν, φησὶν, καὶ τὰς κοινὰς τραπέζας εἶναι κοινὰς, καὶ τὴν δεσποτικὴν μιμεῖσθαι ᾗ πᾶσιν 20 ὁμοίως πρόκειται.

Θεοδώρου. Κυριακὸν αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου λέγει. ὡς ἂν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐν τῷ τῆς συνελεύσεως τόπῳ κατὰ ταυτὸν ἐσθίειν αὐτοὺς τοῦ νενομισμένου.

Ἰωάννου. Ὁρᾷς πῶς ἐντρεπτικῶς καὶ ἐν τάξει διηγήσεως ἤδη 25 τὴν συμβούλην κατεσκεύασεν; τὸ μὲν γὰρ σχῆμα τῆς συνόδου φησι· ἄλλο ἀγάπης γάρ ἐστι καὶ φιλαδελφίας· εἷς γοῦν ὑμᾶς πάντας δέχεται τόπος καὶ ὁμοῦ συναγελάζεσθε. ἡ δὲ τράπεζα λοιπὸν οὐχ ὁμοία τῇ συνόδῳ. καὶ οὐκ εἶπεν συνερχομένων ἡμῶν οὐκ ἔστι κοινῇ φαγεῖν, οὐκ ἔστι μετὰ ἀλλήλων ἑστιαθῆναι, ἀλλὰ 30 πολλῷ φοβερώτερον καθάπτεται αὐτῶν λέγων, "οὐκ ἔστι κυριακὸν "δεῖπνον φαγεῖν." ἐκείνῃ παραπέμπων αὐτοὺς ἐντεῦθεν ἤδη τῇ ἑσπέρᾳ, καθ' ἣν τὰ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός. διὰ τοῦτο καὶ δεῖπνον τὸ ἄριστον ἐκάλεσεν. καὶ γὰρ ἐκεῖνο τὸ δεῖπνον

κοινῇ πάντας εἶχε κατακεκλιμένους. καίτοι γε οὐ τοσοῦτον τὸ μέσον τῶν πλουτούντων καὶ τῶν πενομένων, ὅσον τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν. ἐννόησον τὸ μέσον τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ προδότου. ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς μετ' αὐτῶν κατεκλίνετο. εἶτα ἑρμηνεύει πῶς "οὐκ ἔστιν κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. ἕκαστος γὰρ "ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει," φησὶν, "ἐν τῷ φαγεῖν. καὶ ὃς μὲν "πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει." εἶδες πῶς ἔδειξεν αὐτοὺς καταισχύνοντας ἑαυτοὺς μᾶλλον; τὸ γὰρ κυριακὸν ἰδιωτικὸν ποιοῦσιν. ὥστε πρῶτοι αὐτοί εἰσιν οἱ καθυβριζόμενοι, οἱ τῆς τραπέζης τὸ μέγιστον ἀφαιροῦντες ἀξίωμα. ὅτι τὸ κυριακὸν δεῖπνον, τοῦτ' ἔστι τὸ δεσποτικὸν, ὀφείλει κοινὸν εἶναι. τὰ γὰρ τοῦ δεσπότου οὐχὶ τοῦδε μὲν τοῦ οἰκέτου ἐστὶν, τοῦδε οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κοινῇ πάντων· τὸ οὖν κυριακὸν τοῦτο φησὶ τὸ κοινόν· νυνὶ δὲ οὐκ ἀφιεὶς αὐτὸ εἶναι κυριακὸν μὴ ἀφιεὶς εἶναι κοινόν· ἀλλὰ κατὰ σαυτὸν αὐτὸ ἑστιώμενος.

Θεοδωρίτου. Ἔδειξεν τῆς δεσποτικῆς τραπέζης τὰς κοινὰς τραπέζας ἐναντίας ἐκ διαμέτρου. ἐξ ἐκείνης μὲν γὰρ ἴσως μεταλαμβάνουσιν ἅπαντες. ἐνταῦθα δὲ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει· διπλὴν τὴν κατηγορίαν ποιούμενος· καὶ ὅτι μόνος πίνει, καὶ ὅτι ὑπὲρ κόρον, ἐπιτιμητικῶς. "μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ "ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖτε καὶ "καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας;" εἰ τοῦ τρυφᾶν ἕνεκα παραγίνεσθε, ἐν ταῖς οἰκίαις τοῦτο δρᾶτε. ὕβρις γὰρ τοῦτο τῆς ἐκκλησίας καὶ πρόφασις παροινίων. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἔνδον ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ, τοῦ δεσπότου παρόντος, ὃς κοινὴν ὑμῖν παρέθηκε τράπεζαν, ὑμᾶς μὲν τρυφᾶν, τοὺς δὲ δεομένους πεινῆν καὶ διὰ τὴν πενίαν ἐρυθριᾷν· "τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς ἐν τούτῳ; οὐκ "ἐπαινῶ." τῇ συνήθει πραότητι κέχρηται· πατρικῶς, οὐ δικαστικῶς ἐπιμέμφεται· εἶτα σαφέστερον τῶν ἱερῶν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει μυστηρίων.

Φωτίου. Τί ὑμῖν δοκεῖ; ἆρα παραλόγως εἶπον ὑμῖν καὶ ἀρχόμενος τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ὅτι οὐκ ἐπαινῶ; οὐχὶ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἐμάθετε ὅτι ἐν ἐπαινουμένῳ πράγματι τῷ κυριακῷ δείπνῳ, ψόγου ὑμεῖς ἀλλ' οὐκ ἐπαίνου

ἄξια διαπράττεσθε; ὥστε καὶ ἐγὼ δικαίως οὐκ ἐπαινῶ, καίπερ καθ' αὐτὸ ἐπαινετοῦ μάλιστα τοῦ ἔργου τυγχάνοντος.

23 Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐν τῇ νυκτὶ 24 ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, 5 καὶ εἶπεν, Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν 25 ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων, Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνά- 10 μνησιν.

Ἰωάννου. Τίνος ἕνεκεν ἐνταῦθα τῶν μυστηρίων μέμνηται; ὅτι σφόδρα ἀναγκαῖος εἰς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἦν οὗτος αὐτῷ. καὶ γὰρ ὁ δεσπότης σου, φησὶν, τῆς αὐτῆς πάντας ἠξίωσε τραπέζης, καίτοι σφόδρα φρικωδεστάτης οὔσης, καὶ πολὺ τὴν 15 πάντων ὑπερβαινούσης ἀξίαν. σὺ δὲ αὐτοὺς καὶ τῆς σῆς ἀναξίους εἶναι ἡγῇ τῆς μικρᾶς ταύτης καὶ εὐτελοῦς; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τοῦ καιροῦ ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει· καὶ τῆς ἑσπέρας ἐκείνης καὶ τῆς προδοσίας; οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἄνευ λόγου τινὸς, ἀλλ' ἵνα μεθ' ὑπερβολῆς κατανύξῃ. κἂν γὰρ αὐτολίθος ᾖ τις, ἐννοήσας ἐκείνην τὴν 20 νύκτα, πῶς ἦν μετὰ τῶν μαθητῶν ἀδημονῶν, πῶς παρεδόθη, πῶς ἐδέθη, πῶς ἀπήχθη, πῶς κατεδικάσθη, πῶς τὰ ἑξῆς ἔπαθεν ἅπαντα, κηροῦ γίνεται παντὸς ἁπαλώτερος, καὶ τῆς γῆς ἀπαλλάττεται, καὶ τῆς ἐνταῦθα φαντασίας ἁπάσης. διὰ τοῦτο πάντων ἐκείνων εἰς μνήμην ὑμᾶς ἄγει, ἐντρέπων καὶ λέγων, ὅτι ὁ μὲν 25 δεσπότης σου καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπέρ σου· σὺ δὲ τῷ ἀδελφῷ οὐδὲ σιτίων μεταδίδως ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

Θεοδώρου. Τὸ "παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου" λέγει, ἀντὶ τοῦ παρέλαβον, ὡς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου οὕτω ποιεῖν παραδεδωκότος· οὐ γὰρ δὴ παρῆν τούτων παρ' ἑαυτοῦ τοῖς μαθηταῖς παραδιδομένων. 30

Οἰκουμενίου. Ἢ ὅτι ἐδιδάχθη ταῦτα ἀπὸ τοῦ Κυρίου. ἵνα ᾖ τὸ "παρέλαβον" ἐδιδάχθην.

Φωτίου. Εἰ ὁ Κύριος, φησὶ, κοινωνεῖν σε τοῦ οἰκείου σώματος

καὶ αἵματος τὴν τραπέζαν καὶ τὸν κρατῆρα παρατίθησι, σὺ τολμᾷς τοῦτον τῆς σῆς ἀποικίζειν τραπέζης καὶ ὑπερορᾶν; εἰ ἐκεῖνος ηὐχαρίστει τὸ οἰκεῖον σῶμα μερίζων καὶ μεταδιδοὺς, σὺ οὐ πολλῷ μᾶλλον εὐχαρίστως καὶ μετὰ πλείστης χαρᾶς τῶν ἐκεῖθέν σοι δωρηθέντων κοινωνοὺς καὶ συνεστιάτορας λαμβάνεις τοὺς πένητας; 5

26 Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγ-
27 γέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνει τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ 10
28 Κυρίου. δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ
29 τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.

Θεοδωρίτου. Ὅτι μετὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν, οὐκ ἔτι χρεία 15 τῶν συμβόλων τοῦ σώματος αὐτοῦ. διὰ τοῦτο εἶπεν "ἄχρις οὗ ἂν "ἔλθῃ." τοῦτο μὲν οὖν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀντὶ παραδείγματος τέθεικεν, διδάσκων τοῦ παρὰ Κορινθίοις τολμωμένου τὸ ἄτοπον. ἀρξάμενος δὲ τοῦ περὶ τῶν μυστηρίων λόγου καὶ περὶ τούτου τὰ προσήκοντα παραινεῖ. "ὥστε ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον ἢ πίνει τὸ ποτήριον 20 "τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος "τοῦ Κυρίου." ἐνταῦθα νύττει μὲν τοὺς τὴν φιλαρχίαν νενοσηκότας, νύττει δὲ τὸν πεπορνευκότα, καὶ μετὰ τούτων, τοὺς τῶν εἰδωλοθύτων ἀδιαφόρως μετειληφότας· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἡμᾶς μετὰ πονηροῦ συνειδότος τῶν θείων μυστηρίων ἀπολαύειν τολμῶντας. 25 τὸ δὲ "ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος," τοῦτο δηλοῖ, ὅτι καθάπερ παρέδωκεν μὲν αὐτὸν ὁ Ἰούδας, παροίνησαν δὲ εἰς αὐτὸν Ἰουδαῖοι, οὕτως ἀτιμάζουσιν αὐτὸν οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ σῶμα χερσὶν ἀκαθάρτοις δεχόμενοι, καὶ ἐναγῆ προσφέροντες στόματι· οὕτω φοβήσας παραινεῖ τὰ προσήκοντα. 30

Θεοδώρου. Ἕκαστος, φησὶν, ἐξεταζέτω τὴν οἰκείαν διάνοιαν, ἥντινα περὶ τῶν μυστηρίων κέκτηται τὴν ὑπόληψιν, καὶ τότε αὐτῶν μετεχέτω. τὸ γὰρ ἑαυτὸν, ἀντὶ τοῦ τὴν διάνοιαν ἑαυτοῦ

λέγει. καθόλου περὶ τῆς τῶν μυστηρίων ὑπολήψεως ἐν τούτοις λέγων.

ΘΕΟΔΩΡΊΤΟΥ. Σὺ σαυτοῦ γίνου κριτὴς καὶ τῶν βεβιωμένων ἀκριβὴς δικαστής. ἐρεύνα τὸ συνειδὸς, καὶ τότε δέχου τὸ δῶρον.

ἸΩΆΝΝΟΥ. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; ἡ τοσούτων ἀγαθῶν αἰτία, 5 καὶ ζωὴν βρύουσα τράπεζα, αὕτη κρίμα γίνεται; οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ προσιόντος προαίρεσιν. ὥσπερ γὰρ ἡ παρουσία αὐτοῦ, ἡ τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ μεγάλα κομίσασα ἀγαθὰ, τοὺς μὴ δεξαμένους αὐτὴν μᾶλλον κατέκρινεν, οὕτως καὶ τὰ μυστήρια μείζονος κολάσεως ἐφόδια γίνεται τοῖς ἀναξίως 10 μετέχουσι. διατί δὲ κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, φησί; τοῦτ᾽ ἔστι μὴ ἐννοῶν ὡς χρὴ τὸ μέγεθος τῶν προκειμένων, μὴ λογιζόμενος τὸν ὄγκον τῆς δωρεᾶς. εἰ γὰρ μάθοις ἀκριβῶς τί ποτέ ἐστι τὸ προκειμένον, καὶ τίς ὢν τίνι ἑαυτὸν δίδωσιν, οὐδενὸς ἑτέρου δεήσῃ λόγου, ἀλλ᾽ ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς 15 ἅπασαν μέμψιν, εἰ μὴ σφόδρα εἴης ἀναπεπτωκώς.

ΦΩΤΊΟΥ. Τὸ "ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ," ἐν ὑπερβάτῳ ληπτέον. οἷον, ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ, ἕως τότε τὸν θάνατον αὐτοῦ καταγγέλλετε. ἀπὸ τότε γὰρ οὔτε τῶν ἁγίων 20 τούτων μυστηρίων μεταληψόμεθα, εἰς τελειοτέραν καὶ μυστικωτέραν πολιτείαν καὶ ἀπόλαυσιν ἀναγόμενοι.

ΤΟΥ͂ ΑΥ̓ΤΟΥ͂. "Μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου," ἀλλ᾽ ὡς ἀδιαφόρου τῶν λοιπῶν μετέχων αὐτοῦ καὶ προσερχόμενος αὐτῷ.

30 Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, 25
31 καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν
32 ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ, ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα,
33 ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε·
34 εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω· ἵνα μὴ εἰς κρίμα συν- 30 έρχησθε. τὰ δὲ λοιπὰ, ὡς ἂν ἔλθω, διατάξομαι.

ΘΕΟΔΩΡΊΤΟΥ. Ταῦτα ὡς γεγενημένα τέθεικεν. οὐ γὰρ ἂν ἠνέσχετο τὰ μὴ γεγενημένα γράψαι, εἰδὼς τοῦ ψεύδους τὸ προφανές.

Ἰωάννου. "Διὰ τοῦτο," ποῖον; διὰ τὸ ἀναξίως προσιέναι. τί οὖν εἴποι τις; οἱ γηράσκοντες οὐχ ἁμαρτάνουσιν ἐπεὶ μὴ κοιμῶνται πρόωροι; ναί· ἀλλ' οὐχ αὕτη μόνη ἀνταπόδοσις τοῖς ἀναξίως προσιοῦσι, τὸ ἀποθνήσκειν πρὸ καιροῦ· ἀλλ' εἰσὶ καὶ ἐκεῖ χαλεπώταται τιμωρίαι. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπεν, εἰ ἑαυτοὺς ἐκολάζομεν, ἀλλὰ μόνον ἐκρίνομεν. τοῦτ' ἔστιν εἰ κατεγινώσκομεν ἑαυτῶν μόνον ἁμαρτανοντες, καὶ τῶν ὧδε καὶ τῶν ἐκεῖ ἀπηλλάγημεν ἂν τιμωριῶν. ὁ γὰρ ἑαυτοῦ καταγινώσκων ὡς δεῖ, οὐκ ἂν εἰς τὴν αὐτὴν πολλάκις ἁμαρτίαν ἐμπέσῃ. ἐπεὶ οὖν τὸ οὕτως κοῦφον οὐ ποιοῦμεν, τοῦτ' 10 ἔστι τὸ καταγινώσκειν ἑαυτῶν, οὐδὲ οὕτως ἀφειδῶς ἡμῖν ὁ Θεὸς κέχρηται· ἀλλ' ὡδὲ παιδεύει, ἵνα ἐκεῖ ἐλεήσῃ. παιδευόμεθα δὲ εἶπεν, οἷον νουθετούμεθα· οὐ γὰρ εἶπεν τιμωρούμεθα, ἀλλὰ παιδευόμεθα. ὡς νουθεσίας καὶ διορθώσεως γινομένης, εἰς τὸν πρότερον ἦλθε λόγον. ὅρα δὲ οὐκ εἶπεν τοῖς πένησι μεταδίδοτε, ἀλλὰ 15 τὸ σεμνότερον "ἀλλήλους ἐκδέχεσθε." ὡς κοινῶν ὄντων τῶν ἐκεῖσε εἰσφερομένων ἐδεσμάτων, ὡς ὅγε τοῦτο, φησὶ, μὴ ποιῶν, ἀνάξιός ἐστι τῆς μυστικῆς μεταλήψεως.

Τοῦ αὐτοῦ. Γαστριμαργίας αὐτῶν καταγινώσκει, καὶ ὡς παιδίοις δυσανασχέτοις κέχρηται, ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἰδίους 20 οἴκους παραπέμπων· ἵνα μὴ, φησὶν, εἰς κόλασιν συνέρχησθε ἑαυτῶν, τὴν ἐκκλησίαν ὑβρίζοντες καὶ τοὺς πένητας περιορῶντες· διὰ γὰρ ἀγάπην συνέρχεσθε εἰς τὰ δεῖπνα. ταύτης δὲ, φησὶν, μὴ οὔσης, βέλτιον ὑμᾶς οἴκοι σιτίζεσθαι. τοῦτο δὲ φησὶν ἐφελκόμενος αὐτούς. ἢ περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος τοῦτο φησίν· οἷον τὸ 25 κυριακὸν δεῖπνον, καὶ ἐν ἄλλοις κεφαλαίοις διορθώσεως δεομένου· οὐ πραγμάτων ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας.

Θεοδώρου. Τίνες οὐ προσεσχηκότες τῇ διανοίᾳ τῶν κειμένων, νομίζουσι τοῦ Ἀποστόλου πληροῦν τὸν σκοπὸν, εἰ σπανιώτατά που τῶν μυστηρίων μετέχοιεν. δέον αὐτοὺς συνιδεῖν, ὅτι εἴπερ πάντῃ 30 καθαρεύοντας ἁμαρτίας βούλεται κοινωνεῖν· πρῶτον μὲν ἁμαρτίας ἀδύνατον πάντῃ καθαρεύειν ἄνθρωπον ὄντα. δεύτερον δὲ, εἰ καὶ τοῦτο ἦν δυνατὸν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς γε τοῦτο περὶ ἑαυτῶν ὑπειληφότας κοινωνεῖν δίκαιον ἦν. καὶ ποῦ στήσεται τὸ "ὁσάκις ἐὰν "ἐσθίητε;" συνέχειαν γὰρ δείκνυσι τῆς κοινωνίας τὸ εἰρημένον· 35

ᾧ δὴ σύνδρομος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας θεσμὸς, πάντοτε ἐπιτελεῖσθαι βουλόμενος τὰ μυστήρια· τῶν οὖν μυστηρίων, τὸν μὲν τὰ μέγιστα καὶ ἄγαν ἀπηγορευμένα διαπραττομένον, ἀπέχεσθαι ὅσιον· περὶ ὧν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀπεφήνατο σαφῶς, οὐκ ἐνεῖναι τῆς βασιλείας τυχεῖν τὸν διαπραττόμενον· τῷ γὰρ τοιούτῳ τότε καλὸν 5 μετέχει αὐτῶν, ἐπειδὰν τῶν ἁμαρτημάτων δέει[a] τῶν νενομοθετημένων ἀπόσχηται πρότερον. τῶν δέ γε λοιπῶν ὅσα συμβαίνειν ἀνθρώποις ἀνάγκη, πολλὰ μὲν καὶ ὑπὸ τῶν καθημερινῶν συμπτωμάτων, πλεῖστα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς φύσεως, σπουδάζειν μὲν ὅση δύναμις ἀπέχεσθαι προσῆκεν. ἐπιμέλεια γὰρ ἀρετῆς 10 καὶ ἡ καθημερινὴ τοῦ βίου μελέτη ἐλαττοῦν τὰ[b] τοιαῦτα δύναται πάντως. περιπίπτοντα δὲ τοῖς τοιούτοις οὐκ ἀποστερεῖν τῶν μυστηρίων καλὸν ἑαυτοὺς, προσιέναι δὲ πλείονι τῷ φόβῳ, λογιζομένους μὲν αὐτῶν τὸ μέγεθος, ποιουμένους δὲ ἐπ᾽ ἐλπίσιν ἀγαθαῖς τὴν μετάληψιν· ὡς ἂν καὶ ἀφέσεως ἡμῖν ἐκεῖθεν προσγι- 15 νομένης, ὅτ᾽ ἂν ἀπεχώμεθά γε τῶν κατὰ δύναμιν καὶ τῶν λοιπῶν μὴ καταμελοῦντες φαινοίμεθα. καὶ μὴν καὶ πνευματικῆς συνεργείας πρὸς εὐμαρεστέραν τοῦ βίου κατόρθωσιν· πάντα γὰρ ὅσα διὰ τοῦ θανάτου προσγέγονεν ἐν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα καὶ ἀπὸ τῶν συμβόλων ἐπιτελεῖσθαι τοῦ θανάτου δίκαιον. ὥστε ἐγὼ θαρρῶν 20 εἴποιμι ἂν, ὅτι κἂν τὰ μέγιστά τις ἡμαρτηκὼς τυγχάνει· δοκιμάσας δὲ πάσης ἀτόπου πράξεως ἀπέχεσθαι τοῦ λοιποῦ, καὶ βλέπειν εἰς ἀρετὴν ἀκολούθως τοῖς νόμοις πολιτευόμενος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τῶν μυστηρίων ποιήσαιτο[c] πάνυ πεπιστευκὼς ἁπάντων λήψεσθαι τὴν συγχώρησιν, οὐδαμῶς ἀποτεύξεται τῶν πεπι- 25 στευμένων.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ περὶ πάντων γράφειν οἷόν τε ἦν· ἀλλὰ περὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων γράψας, τὰ λοιπὰ τῇ παρουσίᾳ τετήρηκεν.

Φωτίου. Ἐπειδὴ ἀναξίως φησὶ τῇ μεταλήψει τοῦ δεσποτικοῦ προσέρχεσθε σώματος· διὰ τοῦτο πολλοῖς συμβαίνει ὅσοι τε καὶ 30 πάθη καὶ θάνατοι. πόθεν δέ ἐστι τὸ ἀναξίως προσέρχεσθαι; ἔκ τε τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων ὧν πράττετε, καὶ ἐκ τοῦ συνερχομένους ὑμᾶς εἰς τὸ κυριακὸν δεῖπνον ὑπερορᾶν τοὺς πτωχοὺς, δι᾽ οὓς ἐγεγόνει τὸ συνέρχεσθαι. διὰ γὰρ τοῦτο αὐτό τε τὸ κυριακὸν

[a] δέ εἰ Cod. [b] ἐλαττοῦντα Cod. [c] Verbum aliquod excidit.

ἰδιωτικὸν ποιοῦντες ἐξυβρίζετε, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐν ᾗ ποιῆσαι τὸ κυριακὸν δεῖπνον συνέρχεσθε, ἀτιμάζετε· γαστριμαργίας ἑαυτοῖς τραπέζαν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' οὐ κυριακὸν δεῖπνον, παρατιθέμενοι· καὶ τοὺς πένητας δὲ καταισχύνετε· διὰ γοῦν ταῦτα, ἀναξίους ἑαυτοὺς τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου παρασκευάζετε. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ὥστε ἀδελφοί μου ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. διὰ τί; ἵνα μὴ ἀναξίως δειχθῆτε τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος μετέχοντες. ἵνα μὴ ἀναξίως μετέχοντες, ἔνοχοι τοῦ σώματος αὐτοῦ τῆς ἀναιρέσεως καὶ τοῦ αἵματος τῆς ἐκχύσεως γενόμενοι, ἀπαραίτητον τὸ κρίμα ἕξοιτε· ἵνα μὴ κρίματι τηλικούτῳ περι- 10 πεπτωκότες, νόσοις καὶ πάθεσι καὶ θανάτῳ ἐκδαπανηθήσεσθε· ἵνα μὴ ἂν μὴ τούτοις ἀποδῶτε τὴν ἔκτισιν, εἰς ἀπέραντον κόλασιν σὺν τοῖς ἀπίστοις ἐκδοθείητε.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ διαφορᾶς χαρισμάτων καὶ οἰκονομίας αὐτῶν. 15

1 Περὶ δὲ τῶν πνευματικῶν, ἀδελφοὶ, οὐ θέλω ὑμᾶς 2 ἀγνοεῖν. οἴδατε ὅτι ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, 3 ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι· διὸ γνωρίζω ὑμῖν, ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν λέγει, Ἀνάθεμα Ἰησοῦν· καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι 20 4 Ἁγίῳ. διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦ-5 μα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι, καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· 6 καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτός ἐστι Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἰωάννου. Τοῦτο ἅπαν τὸ χωρίον, σφόδρα ἐστιν ἀσαφές. τὴν 25 δὲ ἀσάφειαν ἡ τῶν πραγμάτων ἄγνοιά τε καὶ ἔλλειψις ποιεῖ, τῶν τότε μὲν συμβαινόντων, νῦν δὲ οὐ γινομένων· δι' ἃς εὐκαίρως αἰτίας ἀφηγήσομαι. τί οὖν τότε συνέβαινεν; εἴ τις ἐβαπτίσθη, γλώσσαις εὐθέως ἐλάλει· πολλοὶ δὲ καὶ προεφήτευον. τινὲς δὲ καὶ ἑτέρας πλείους δυνάμεις ἐπεδείκνυντο. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν 30 εἰδώλων προσήεσαν, οὐδὲν εἰδότες σαφῶς, οὐ δὲ ταῖς παλαιαῖς ἐντραφέντες βίβλοις, βαπτισθέντες εὐθέως πνεῦμα ἐλάμβανον. καὶ αἰσθητόν τινα ἔλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνου ἡ χάρις.

καὶ τοῦτο ἐφανέρου τοῖς ἔξωθεν ὅτι πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ φθεγγομένῳ, γλώττῃ ἣν μὴ μεμάθηκεν. διὸ καὶ οὕτως αὐτὸ καλεῖ λέγων, " ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις δίδοται τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ " συμφέρον." τὰ χαρίσματα, φανέρωσιν τοῦ πνεύματος ὀνομάζων· καὶ τοῦτο αἴτιον σχίσματος αὐτοῖς ἐγίνετο, οὐ παρὰ τὴν 5 οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν εἰληφότων. οἵτε γὰρ τὰ μείζονα ἔχοντες, ἐπειρῶντο κατὰ τῶν τὰ ἐλάττονα κεκτημένων. οὗτοι δ' αὖ πάλιν ἤλγουν, καὶ τοῖς τὰ μείζονα ἔχουσιν ἐφθόνουν. ἐπεὶ οὖν ἐντεῦθεν καιρίαν ἐλάμβανον πληγὴν, διαλυομένης αὐτοῖς τῆς ἀγάπης, πολλὴν σπουδὴν ποιεῖται ὥστε αὐτὸ 10 διορθῶσαι· καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον αὐτοὺς ἐθορύβει, ἀλλὰ καὶ μάντεις ἦσαν αὐτόθι πολλοὶ, ἅτε Ἑλληνικώτερον τῆς πόλεως διακειμένης. διὸ καὶ ἀρχόμενος πρῶτον τὸ μέσον μαντείας καὶ προφητείας τίθησιν.

Διὰ τοῦτο καὶ διακρίσεις ἔλαβον πνευμάτων, ὥστε διακρίνειν 15 καὶ εἰδέναι τις μὲν ὁ πνεύματι φθεγγόμενος καθαρῷ, τίς δὲ ὁ ἀκαθάρτῳ· ἐπειδὴ γὰρ αὐτόθεν οὐκ ἦν παρασχεῖν τῶν λεγομένων τὴν ἀπόδειξιν, προφητεία γὰρ οὐκ ἐν τῷ καιρῷ ᾧ λέγεται, ἀλλ' ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκβάσεως, παρέχεται τῆς οἰκείας ἀληθείας τὸν ἔλεγχον. καὶ οὐκ ἦν εὔκολον διαγνῶναι, τίς μὲν ὁ προφητεύων, τίς δὲ ὁ 20 ψευδόμενος, δίδωσιν αὐτοῖς σημεῖον· ὃ καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως διεδείκνυ τοῦτον, κἀκεῖνον· καὶ ἐντεῦθεν λαβὼν ἀκολουθίαν καὶ ἀρχὴν, οὕτως καὶ εἰς τὸν περὶ τῶν χαρισμάτων ἐκβαίνει λόγον, καὶ τὴν φιλονεικίαν διορθοῦται τὴν καὶ ἐντεῦθεν ἐγγιγνομένην. τέως μέντοι τοῦ περὶ τῶν μάντεων ἄρχεται λόγου, οὕτω λέγων, " περὶ 25 " δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν," πνευματικὰ τὰ σημεῖα καλῶν, ὅτι μάλιστα ταῦτα ἔργα τοῦ Πνεύματος μόνου, οὐδὲν ἀνθρωπίνης ἐπιφερούσης σπουδῆς, εἰς τὸ τὰ τοιαῦτα θαυματουργεῖν. καὶ μέλλων περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι, πρότερον, ὅπερ ἔφην, τὴν διαφορὰν τῆς μαντείας καὶ τῆς προφητείας τίθησιν 30 οὕτω λέγων, " οἴδατε ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα " ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι," ἐν τοῖς εἰδώλοις, φησὶν, εἴποτε κατεσχέθη τις ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ ἐμαντεύετο· ὥσπερ ἀπαγόμενος, οὕτως εἵλκετο ὑπὸ τοῦ πνεύματος δεδεμένος, οὐδὲν εἰδὼς ὧν λέγει. τοῦτο γὰρ μάντεως ἴδιον· τὸ ἐξεστηκέναι· τὸ 35

ἀνάγκην ὑπομένειν· τὸ ὠθεῖσθαι· τὸ ἕλκεσθαι ὥσπερ μαινόμενον· ὁ δὲ προφήτης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ διανοίας νηφούσης καὶ σωφροσύνης καὶ καταστάσεως, καὶ εἰδὼς ἃ φθέγγεται ἅπαντα, ἅπερ φησίν· ὥστε καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως κἀντεῦθεν γνώριζε τὸν μάντιν καὶ τὸν προφήτην, καὶ σκόπει πῶς ἀνύποπτον ποιεῖ τὸν 5 λόγον. αὐτοὺς μάρτυρας καλεῖ τοὺς ἐν τῇ πείρᾳ τοῦ πράγματος γενομένους.

Τί δέ ἐστι "πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα;" οὗτοι οἱ μάντεις πρὸς ἐκεῖνα ἤγοντο ἑλκόμενοι· εἰ δὲ αὐτὰ ἄφωνα, πῶς ἑτέροις ἔχρα; τίνος ἕνεκεν τοῖς ξοάνοις αὐτοὺς. προσῆγεν ὁ δαίμων; ὡς 10 αἰχμαλώτους καὶ δεσμίους. ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν πλάνην πιθανὴν ἐργαζόμενος· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὁ λίθος ἄφωνος εἶναι, ἐσπούδαζεν τοῖς εἰδώλοις προσηλοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα τὰ αὐτῶν ἐκείνοις ἐπιγράφηται. ἀλλ' οὐ τὰ τῶν προφητῶν τῶν ἡμετέρων τοιαῦτα, ἀλλὰ μετὰ συνέσεως καὶ ἐλευθερίας ἁπάσης. διάτοι τοῦτο καὶ τοῦ 15 εἰπεῖν καὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν ἦσαν κύριοι· οὐ γὰρ ἀνάγκῃ κατείχοντο, ἀλλ' ἐξουσίᾳ ἦσαν τετιμημένοι. διὰ τοῦτο καὶ Ἰωνᾶς ἔφυγε, καὶ Ἰεζεκιὴλ ἀνεβάλλετο, καὶ Ἱερεμίας παρῃτεῖτο· ὁ δὲ Θεὸς οὐ μετὰ ἀνάγκης αὐτοὺς ὤθει, ἀλλὰ συμβουλεύων, παραινῶν, ἀπειλῶν· οὐ σκοτῶν τὴν διάνοιαν. καὶ αὕτη μὲν πρώτη διαφορὰ μάν- 20 τεως καὶ προφήτου.

Δευτέρα δὲ ἑτέρα ἣν ἐφεξῆς τίθησι λέγων, "διὸ γνωρίζω ὑμῖν "ὅτι οὐδεὶς Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν." εἶτα καὶ ἑτέραν· "καὶ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν "Πνεύματι Ἁγίῳ." ὅτ' ἂν οὖν ἴδῃς τινὰ μηδὲ φθεγγόμενος αὐτοῦ 25 τὸ ὄνομα καὶ ἀναθεματίζοντα, νόησον ὅτι μάντις ἐστίν· πάλιν ὅτ' ἂν ἴδῃς ἕτερον μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα φθεγγόμενον, νόησον ὅτι πνευματικός ἐστιν. τί οὖν; οὐδεὶς δαίμων ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦν; οὐχὶ οἱ δαίμονες ἔλεγον "οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;" οὐχὶ Παύλῳ ἔλεγεν "οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ ὑψίστου 30 εἰσιν;" ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι· ἑκόντες δὲ καὶ μὴ μαστιγούμενοι, οὐδαμοῦ.

Θεοδώρου. Ἀντὶ τοῦ θέλω ὑμᾶς καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων εἰδέναι τὴν τάξιν· ὥστε βούλομαί τι καὶ περὶ τούτων εἰπεῖν.

Θεοδωρίτου. Ἀσαφῶς εἴρηται διὰ πολλὴν συντομίαν. βούλεται δὲ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας τὴν διαφωνίαν ἐλέγξαι, καὶ τῆς εὐσεβείας τὴν ἀλήθειαν δεῖξαι. οἱ γὰρ δαίμονες τὴν Θεοῦ προσηγορίαν ἁρπάσαντες, καὶ ἑαυτοῖς αὐτὴν ἐπιθέντες, πολλὴν πλάνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις εἰργάσαντο. τῆς γὰρ εὐθείας οὗτοι 5 παρατραπέντες ὁδοῦ, καὶ τὸν ὄντως καταλίποντες Θεὸν, πολλοῖς τὸ σέβας τὸ θεῖον προσήνεγκαν· οὐ πάντα γὰρ ἰσχύειν ἐνόμιζον ἕκαστον, ἀλλὰ τὸν μὲν σοφίας, τὸν δὲ πολεμικῆς ἐμπειρίας, τὸν δὲ ναυτικῆς ἐπιστήμης χορηγὸν ὑπελάμβανον. τοῦτο τοίνυν ὁ θεῖος Ἀπόστολος διὰ τῶν εἰρημένων δεδήλωκεν, ὅτι πρὶν δέξησθε 10 τῆς ἀληθείας[a] τὸ φῶς, ἔτι τῷ ψεύδει δουλεύοντες, δίκην ἀλόγων, τῇδε κἀκεῖσε περιήγεσθε, τῇ τῶν ἀναισθήτων εἰδώλων ἀπάτῃ δεδουλόμενοι.

Θεοδωρίτου καὶ Θεοδώρου. Πλείστη συμφωνία τε καὶ ὁμόνοια. οὐ γὰρ ἄλλα μὲν ὁ μονογενὴς Υἱὸς διδάσκει, ἄλλα δὲ 15 τὸ Πανάγιον Πνεῦμα· ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις τοῦ Παναγίου Πνεύματος τὴν ἀξίαν ἐδίδαξεν ὁ δεσπότης Χριστὸς, οὕτως αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν τὸ θεῖον ἐκήρυξε Πνεῦμα· καὶ οὐχ οἷόν τε τὸν ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργούμενον, ἀλλότριον τῆς θείας φύσεως τὸν Χριστὸν ἀποφῆναι· οὐδ' αὖ πάλιν αὐτὸν δυνα- 20 τὸν εἰλικρινῶς ὁμολογῆσαι Θεὸν, μὴ ὑπ' ἐκείνης τῆς χάριτος φωτιζόμενον.

Ὠριγένους. Πολλαὶ διαφοραί εἰσι τῶν πνευμάτων· ἅστινας οὐδεὶς εἴσεται ἀκριβῶς, ἂν μὴ ἔχῃ τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τοῦ πνεύματος. καὶ ἵνα μὴ προπεπτέστερον ἢ ἀποδοκιμάζομεν τὰ 25 πνεύματα τὰ ἐν τοῖς λέγουσιν, ἢ δοκιμάζομεν, φησὶν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ, "Ἀγαπητοὶ, μὴ πάντι πνεύματι πιστεύητε· "ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστιν. πᾶν "πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ "Θεοῦ ἐστιν· καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν, οὐκ 30 "ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ." καὶ διδάσκει ἡμᾶς ἐπὰν ἀκούσωμέν ποτε λεγόντων, μὴ δὲ ὡς ἔτυχεν συγκατατίθεσθαι, μή τε προπετῶς ἀρνεῖσθαι τὰ λεγόμενα, ὡς οὐκ ἀπὸ θείου ὄντα πνεύματος· ἀλλ'

[a] In marg. τοῦτο καὶ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ.

ἵνα ἕκαστος τῶν ἀκουόντων εἰδὼς κινδυνεύειν ἐν αὐτῷ τῷ δοκιμάζειν ἢ ἀποδοκιμάζειν, ἐπιμελῶς προσέχῃ· μήτε τῷ ψεύδει πιστεῦσαι, μήτε τῇ ἀληθείᾳ ἀπιστεῦσαι.

Περὶ τούτου καὶ ἑξῆς ἐπιφέρει τούτοις ὁ Ἀπόστολος· "εἴ τίς "ἐν ὑμῖν προφήτης ἢ πνευματικὸς, ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω, ὅτι 5 "Θεοῦ ἐστιν· εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω." οὐ μόνον οὐκ εἴ τις ἀγνοεῖ τὰ τοῦ Ἀποστόλου, οὗτος ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἴ τις ἀγνοεῖ λέγων Πνεύματι θείῳ λέγοι ὅτι μὴ Πνεύματι θείῳ λέγει, ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἔοικε δὲ διὰ τούτων διδάσκειν ὁ Ἀπόστολος ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἔχει ἕτερον πνεῦμα ἐν αὐτῷ 10 παρὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ. εἴτε γὰρ ἀλλότριός ἐστι τῆς πίστεως, εἴτε οἰκεῖός ἐστι αὐτῆς, ἔχει πνεῦμα οἰκεῖον παρὰ τοῦ Θεοῦ. πῶς δὲ χρήσομεν οἱ ἀκούοντες τοῦ λόγου τοῦ θείου μανθάνειν "ὅτι οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνά- "θεμα Ἰησοῦν;" ἴδωμεν τίνες δύνανται εἶναι ἀμφίβολοι τοῖς μὴ 15 ἀκριβῶς εἰδόσι τὰ πράγματα. πότερον Πνεύματι Θεοῦ λαλοῦσιν, ἢ μὴ, ἀναθεματίζοντες τὸν Ἰησοῦν· εἴποτέ τινα Ἰουδαῖον θεάσῃ διηγούμενον τὰς θείας γραφὰς, καὶ οὐκ εὐκαταφρονήτως τοῖς πολλοῖς προφητικὰ ῥήματα, τάχα ἀμφέβαλεν, μή ποτε Πνεῦμα Θεοῦ ἐστι καὶ ἐν ἐκείνῳ· ἵνα οὖν μὴ περισπασθῇς ὑπὲρ τοῦ 20 τοιούτου, πότερον Πνεῦμα Ἅγιόν ἐστιν ἐν αὐτῷ ἢ μὴ, διδάσκει ὅτι ἐπεὶ ἀνάθεμα λέγει τὸν Ἰησοῦν πᾶς Ἰουδαῖος, οὐδεὶς δὲ ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν, οὐκ ἔχει Πνεῦμα Θεοῦ ὁ λέγων τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας εἰδέναι, ἀναθεματίζων δὲ τὸν Ἰησοῦν. ἔστι τις αἵρεσις ἥτις οὐ προσιέται τὸν προσίοντα, εἰ 25 μὴ ἀναθεματίσῃ τὸν Ἰησοῦν· καὶ ἡ αἵρεσις ἐκείνη ἀξία ἐστὶ τοῦ ὀνόματος οὗ ἠγάπησεν· ἔστι γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν καλουμένων Ὀφιανῶν· οἵτινες οὐ θεμιτὰ λέγουσιν εἰς ἐγκώμιον τοῦ ὄφεως, ὃς ἐπικατάρατός ἐστιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Κυριλλου. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐπηγγέλλετο 30 μὲν ἀπελθὼν πέμψειν ἡμῖν τὸν παράκλητον· προσετίθει δὲ τούτοις τὸ "ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει." συνίεμεν δὲ ἡμεῖς καὶ μάλα ὀρθῶς, ὅτι δοξάζει Χριστὸν τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ σοφοὺς ἀποτελοῦν τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο, καὶ αὐτὸν τοῖς ἁγίοις ἐνοικίζον δι' ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. δοξάζει δὲ καὶ ἑτέρως· 35

ἐνεργεῖ γὰρ τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ διὰ χειρὸς ἁγίων· εἰ δὲ δοξάζει τὸν Υἱὸν τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ· πῶς ἂν εἰς αὐτὸν δυσφημήσειεν τις λαλῶν ἐν πνεύματι; ἐρεῖς γὰρ μᾶλλον ὅτι Κύριος Ἰησοῦς· οὐκοῦν οἱ τῇ κτίσει συντάττοντες τὸν διὰ τοῦ τὰ πάντα πάρηκται πρὸς γένεσιν, ἀμέτοχοι παντελῶς εἶεν ἂν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. 5 οἱ δὲ ὅτι Θεὸς καὶ Κύριος ὁμολογοῦντες εὐσεβῶς, ἐξ αὐτοῦ μαρτυρηθήσονται τοῦ πράγματος, ὅτι τῆς ἐπ' αὐτοὺς θεοπτίας τὴν γνῶσιν μεμυσταγώγηνται διὰ Πνεύματος. "τὸ γὰρ Πνεῦμα "πάντα ἐρευνᾷ καὶ βάθη τοῦ Θεοῦ." εἰδὼς δὲ τὸ Πνεῦμα τὰ ἐν Θεῷ κεκρυμμένα, ταῖς τῶν ἁγίων αὐτὰ διαπορθμεύει ψυχαῖς, καὶ 10 ἀπλανῆ καὶ ἀμώμητον αὐταῖς ἐνίησι γνῶσιν. καὶ τούτου μαρτὺρ αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Παῦλος προστίθησι καὶ λέγων, "διαιρέσεις "δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακο-"νιῶν εἰσιν· καὶ ὁ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων "εἰσίν· ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν." ὥσπερ 15 γὰρ οἱ τῶν ἐπὶ γῆς κρατοῦντες πραγμάτων καὶ τοῖς τῆς βασιλείας ἐμπρέποντες θρόνοις, διαφόροις τιμαῖς τοὺς τῶν ἰδίων ὑπασπιστῶν στεφανοῦσι γνησιωτέρους, οὕτως ἡ ἁγία τε καὶ ὁμοούσιος Τριὰς τοῖς ἐξ ὑγιοῦς καρδίας καὶ φρενὸς ὁλοτελοῦς ἀγαπῶσιν αὐτὴν, ἀμφιλαφῆ διανέμει τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν τὴν 20 κτίσιν δι' ἑνὸς τοῦ Πνεύματος, ὡς διὰ Χριστοῦ παρὰ τοῦ Πατέρος· πάντα γὰρ παρὰ τοῦ Πατέρος δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι.

Φωτίου. "Οὐδεὶς," φησὶν, "ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει "ἀνάθεμα Ἰησοῦν." μία μὲν διαφορὰ προφητῶν καὶ ψευδοπροφητῶν· ὅτι οἱ μὲν καθεστηκότες καὶ μάλιστα σωφρονοῦντες προ- 25 λέγουσι τὰ ἐσόμενα· οἱ δὲ προφῆται ἐξεστηκότες καὶ μαινόμενοι, καὶ ὥσπερ βίᾳ ὑπὸ τῶν κινούντων δαιμόνων ἀγόμενοι. δευτέρα δὲ, ὅτι οἱ μὲν οὐδὲν βλάσφημον, οὐδὲ ἀπαίσιον φθέγγονται, ἀλλὰ καὶ θεολογοῦσιν ὡς ἄριστα, καὶ πάντα σεμνῶς λέγουσιν. οἱ δὲ βλασφήμους τε καὶ ἀπηχεῖς φωνὰς ἀπερεύγονται. 30

Τοῦ αὐτοῦ. "Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ τὸ δὲ αὐτὸ "Πνεῦμα." χαρίσματα μὲν αὐτὰ καλεῖ, τὴν φιλοτιμίαν δεικνὺς τοῦ δωρησαμένου. διακονίας δὲ διδάσκων μὴ ἐπαίρεσθαι τούτοις τοὺς ἀξιωθέντας, ἀλλὰ μετὰ συστολῆς καὶ μετριοφροσύνης ὡς εἰς ὑπηρεσίαν καὶ διακονίαν τῶν πλησίον κληθέντων, οὕτως ἐντυγ- 35

χάνειν τοῖς προσιοῦσιν· ἐνεργήματα δὲ πάλιν, αὐτὴν δηλῶν τὴν πρᾶξιν.

Εἰς τὸ αὐτό. Ὅρα ἀκριβῶς πῶς τὸ πανάγιον Πνεῦμα τρανῶς καὶ Κύριον καὶ Θεὸν ἀνεκήρυξεν. εἰπὼν γὰρ "διαιρέσεις δὲ "χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα." καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ 5 πράγματος ἐπαγαγὼν, "καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς "Κύριος." εἶτα ἔτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μείνας νοήματος, καὶ εἰπὼν "καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτός ἐστι Θεὸς," ἐπισυνάπτει λέγων "ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται "πρὸς τὸ συμφέρον," δεικνὺς ὅτι καὶ τὸ Θεὸς καὶ τὸ Κύριος, 10 ἐπὶ τοῦ Ἁγίου ἔταξεν Πνεύματος. πάντα γὰρ ὅσα προεῖπεν, εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος συνῆξεν ὑπόστασιν· οὐ μόνον διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἑκάστῳ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος," ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐφεξῆς τῶν χαρισμάτων ἀπαριθμήσεως. πάντα γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοσθαι διατείνεται· καὶ συγκεφαλαιούμενος πάλιν 15 λέγει, "πάντα δὲ ταῦτα τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ." ὥστε φανερὸν ὅτι τὸ Πανάγιον Πνεῦμα καὶ Κύριον καὶ Θεὸν λαμπρῶς καὶ διαρρήδην ἐνταῦθα ὁ θεῖος Παῦλος θεολογεῖ. εἰ δέ τις τὸ μὲν Πνεῦμα ἐπὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκλάβοι, τὸ δὲ Κύριος καὶ Θεὸς, τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ Πατέρος· καὶ οὕτως 20 οὐδὲν ἧττον ἥτε κυριότης καὶ ἡ θεότης ἐξ οὗ τούτων μαρτυρηθήσεται τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἃ μὲν ὅτι διαιρεῖν τὰ χαρίσματα εἰπὼν τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, τὸ αὐτὸ τοῦτο πράττειν καὶ τὸν Κύριον καὶ τὸν Θεὸν φησίν· ὥστε ἅπερ ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα, ταῦτα καὶ ὁ Κύριος τῇ κυριότητι, 25 καὶ ὁ Θεὸς τῇ θεότητι ἐνεργεῖ. εἰκότως ἄρα ταῦτα ἐνεργοῦντι τῷ Πνεύματι, καὶ ἡ κυριότης ὑπάρξει τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἡ θεότης τοῦ Πατέρος. ὥστε τὸ Πνεῦμα καὶ Κύριος καὶ Θεός. καί μοι δοκεῖ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τοῦ Πνεύματος, τῷ ὑποστατικῷ ὀνόματι χρήσασθαι, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ 30 Πατέρος τοῖς κοινοῖς, ἵνα ἐξῇ τοῖς συνορῶσιν ἀπὸ τῆς ταυτότητος τῆς ἐνεργείας, τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, καὶ τὰ αὐτὰ ὀνόματα τὸ Κύριος καὶ Θεὸς κατὰ τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας, ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἐκλαμβάνειν.

Οὐ μόνον δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ἡ κυριότης καὶ ἡ θεότης ἀπο- 35

δείκνυται τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγομένης συγκεφαλαιώσεως· φησὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πάλιν σαφέστερον· ὅτι "πάντα "δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ." πῶς; αὐτοκρατορικῶς καὶ κυρίως· "καθὼς γὰρ βούλεται," φησίν· ὥστε εἰ πάντα ἃ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐνεργεῖ, ταῦτα καὶ 5 τὸ Πνεῦμα ποιεῖ· καὶ θεϊκῶς καὶ κυρίως ποιεῖ· ὡς γὰρ βούλεται, οὕτως ποιεῖ· βούλεται δὲ δηλονότι, ὥσπερ ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός. οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντίξουν, ἄπαγε, βούλημα· φανερὸν ὡς καὶ Κύριος ἂν εἴη τὸ Πνεῦμα καὶ Θεός. αὐτοκρατορικῶς τε γὰρ τὰ Πατέρος καὶ Υἱοῦ ἔργα ποιεῖ· καὶ ὡς Κύριος καὶ Θεὸς ποιεῖ, καὶ 10 πάντα ποιεῖ. ἐπισημειῶσαι δὲ δεῖ καὶ τοῦτο, ὡς ἐν πορισμάτων μοίρᾳ ἀναφανέν, πῶς τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐνεργεῖν ἀποφαινόμενος ἅπαντα, ἄλλοτε μὲν τῇ "κατὰ" προθέσει κέχρηται, ἄλλοτε δὲ τῇ "διὰ," καὶ πάλιν ἐνίοτε τῇ "ἐν·" δεικνὺς ὅτι παρ' αὐτῷ καὶ τῶν προθέσεων χρῆσις ἀδιάφορος. καταυτὸ γὰρ φησὶ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ 15 ἐν αὐτῷ· περὶ τοῦ αὐτοῦ διαλαμβάνων Ἁγίου Πνεύματος. καὶ τούτοις εἰς ἔλεγχον χρήσῃ τῶν λεσχηνευόντων περὶ τοῦ δι' αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς ἑτερότητος τῶν λεξειδίων εἰς βλασφήμους ἐννοίας ἐξαγομένων.

7 Ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς 20 8 τὸ συμφέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ 9 Πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ 10 δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι· ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων· ἄλλῳ δὲ προφητεία· ἄλλῳ δὲ 25 διακρίσεως πνευμάτων· ἑτέρῳ δὲ γένη γλωσσῶν· ἄλλῳ 11 δὲ ἑρμηνεία γλωσσῶν· πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.

Κυρίλλου. Οἶδεν γὰρ οἶδεν καιροὺς τοὺς ἑκάστῳ πρέποντας τῶν παρ' αὐτοῦ δρωμένων, "ἐν ᾧ πάντες εἰσὶν οἱ θησαυροὶ τῆς 30 "σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι" κατὰ τὸ γεγραμμένον. ποῖά γε μὴν χαρίσματα καὶ ποῖαί τινες αἱ διανομαὶ, καὶ μὴν καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα διαλευκαίνει λέγων, "ᾧ μὲν γὰρ "διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας." σοφίας δὲ λόγος

κατά γε τὸ αὐτῷ μοι δοκοῦν, ὁ ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ὁ πρόχειρός τε καὶ εὔρους· "ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως." εἰσὶ γὰρ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἱ τὸ πρόχειρον εἰς λόγους οὐκ ἔχοντες καὶ τοῦ φράζειν εὐκόλως δύνασθαι τὴν παρρησίαν οὐ κεκτημένοι· βαθεῖς γε μὴν ἄγαν εἰς σύνεσιν νουνεχέστα τά τε τοῖς ἱεροῖς προσβάλλοντες 5 λόγοις· καὶ οὗτος μέντοι ὁ λόγος κἀκεῖνος δι' ἑνὸς τοῦ Πνεύματος τοῖς ἐλεῖν ἀξίοις χορηγεῖται παρὰ τοῦ Πατέρος δι' Υἱοῦ, ὃς διαιρεῖν λέγεται τὰς διακονίας· οὓς μὲν γὰρ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διακυρήττειν ἐκέλευσε τοῖς ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ τὸν τῆς πίστεως λόγον· ἑτέρους δι' αὐταῖς τῶν ἐθνῶν ἀπονενέμηκε χώραις. 10 ἐνήργηκε δὲ τοῦτο διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. καὶ γοῦν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων γεγραμμένον εὑρήσομεν ὅτι λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπεν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· "ἀφορίσατε δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς "τὸ ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς." τέθειται δὲ ὁ θεσπέσιος 15 Παῦλος εἰς ἀποστολὴν ἐθνῶν, καὶ ταύτην ἔλαχεν τὴν διακονίαν, καὶ πιστώσεται γράφων αὐτός· "ἐφ' ὅσον μὲν οὖν ἐγὼ ἐθνῶν "εἰμὶ Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάσω."

Οὐκ οὖν διανέμει μὲν ὁ Υἱὸς τὰς διακονίας, ἐνεργεῖ δὲ τὸ χρῆμα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μετ' ἐξουσίας. Πνεῦμα γάρ ἐστι τοῦ Υἱοῦ· 20 ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα, τοῦτ' ἔστι τὰς διὰ τῶν ἁγίων θεοσημείας ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἀποπεραίνει Θεός. πάντα γὰρ, ὡς ἔφην, παρὰ Πατέρος δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι· καὶ ἐφ' ἅπασι τοῖς κατορθουμένοις ἡγίασται καὶ ὁμοούσιος Τριὰς δοξάζεται. ἄθρει γὰρ ὅπως ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ὡς ὄντος ἐν ἡμῖν καὶ τὴν 25 τῶν θείων χαρισμάτων ἐνεργοῦντος διανομήν. ἀναβιβάσας δὲ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν Υἱὸν, ὅς ἐστιν Υἱὸς κατὰ φύσιν, ἄνεισιν οὕτω λοιπὸν ἐπὶ τὸν Πατέρα, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ προσνέμων αὐτῷ. "ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι·" πίστις ἐν τούτοις εἴη ἂν καθάπερ ἐγῷμαι· ἡ πρὸς πᾶν ὅτι οὖν 30 τῶν ἀγαθῶν ἑδραιότης καὶ ὧν ἂν βούλοιτο Θεός. φαμὲν γὰρ οὕτω γενέσθαι πιστὸν ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. οὐ γὰρ τὸ χρῆναι πιστεῦσαι μόνον ὅτι φύσει καὶ ἀληθῶς εἷς ἐστι τῶν ὅλων Θεὸς, πίστιν ἂν νοοῖτο καὶ λέγοιτο, ἀλλὰ τὸ εὖ βεβη-

κέναι κατὰ ψυχὴν, καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· καὶ γοῦν οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ προσήεσάν ποτε τῷ Χριστῷ λέγοντες ἐναργῶς, "πρόσθες "ἡμῖν πίστιν."

Δίδοται δὲ πρὸς τούτῳ καὶ "χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ ἑνὶ 5 "Πνεύματι." καί μοι πάλιν ἐπιτήρει λέπτως. τοῦ γὰρ Πνεύματος διανέμειν λεγομένου τὰ τῶν ἰαμάτων χαρίσματα, Χριστός ἐστιν ὁ διδούς. δέδωκε γὰρ τοῖς ἁγίοις Ἀποστολοῖς ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ὥστε ἐκβάλλειν αὐτά. καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν, "ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, καὶ νέκρους ἐγείρετε, λε- 10 προύς καθαρίζετε, καὶ δαιμόνια ἐκβάλλετε. δωρεὰν ἐλάβετε, "δωρεὰν δότε." αὐτοῦ δὲ δὴ πάντως καὶ τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα, πλὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἑνί. οἷον ἔρριψεν ὁ Μωσῆς τὴν ῥάβδον εἰς γῆν, καὶ γέγονεν ὄφις· μετεσκεύασεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς, ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας. τετελέκασι δὲ πλεῖστα ὅσα 15 καὶ πέρα λόγου καὶ θαύματος οἱ μακάριοι προφῆται. ταῦτα δὲ εἶναι φαμὲν τὰ τῶν δυνάμεων ἐνεργήματα δι' ἑνὸς τοῦ Πνεύματος. ἀλλὰ καὶ προφητεύει τίς ἕτερος, πλὴν οὐ δίχα τοῦ Πνεύματος. ἔχει δέ τις καὶ διακρίσεις πνευμάτων, εἴρηται πρότερον. διδόναι γε μὴν καὶ ἑτέροις ἰσχυρίζεται τὸ εἰδέναι γένη γλωσσῶν, καὶ 20 μέντοι καὶ ἑρμηνείας· χάρισμα δὲ τοῦτο φαμὲν ἴδιον καὶ ἐν καιρῷ καὶ χρείᾳ τισὶν οἰκονομικῶς κεχορηγημένον· ἀλλ' οἱ μὲν ταῖς γλώσσαις ἐλάλουν, καίτοι πρὶν οὐκ εἰδότες αὐτάς· καὶ συνῆσαν διερμηνεύοντες, καίτοι πάλαι οὐκ ἐν ἔθει τῶν τοιούτων ὄντες φωνῶν· δεδόσθαι γε μὴν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς τὸ τηνικάδε διϊσχυρί- 25 ζεται τὸ γλώσσαις λαλεῖν, οὐχ ὡς ἐν μοίρᾳ χαρίσματος, ἀλλ' ὡς ἐν τάξει σημείου τοῖς πιστοῖς. καίτοι καὶ προφητικὸν παρατίθει λόγιον οὕτως ἔχον, "ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν "ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ' ὡς πιστεύσουσιν." ἐνεργεῖ δὲ διαφόρως ἐν ἑκάστῳ τὸ Πνεῦμα τὴν τῶν χαρισμάτων 30 διανομὴν, ἵνα ὥσπερ, φησὶν, τὸ παχὺ δὴ τοῦτο καὶ ἀπὸ γῆς σῶμα συνέστηκεν ἐκ μορίων· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἤτοι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, διὰ πολλῆς ἁγίων πληθύος εἰς ἑνότητα τὴν νοητὴν τελειοτάτην ἔχοι τὴν σύστασιν· ταύτῃ τοι καὶ ὁ

θεσπέσιος Δαβὶδ περιεστάλθαι φησὶν αὐτὴν ἐν ἱματισμῷ δια-
χρύσῳ περιπεποικιλμένῳ· τὰ τῶν χαρισμάτων οἶμαι πολυειδὲς καὶ
τίμιον ὡς ἔν γε τούτῳ σημαίνων.

Ἰωάννου. Ἐνεργήματα καὶ χαρίσματα καὶ διακονίαι ὀνομά-
των διαφοραὶ μόναι· ἐπεὶ πράγματα τὰ αὐτά. ὃ γάρ ἐστι χά- 5
ρισμα, τοῦτο καὶ διακονία, καὶ ὃ φησὶν διακονίαν, τοῦτο ἐνεργείαν
λέγει. "τὴν γὰρ διακονίαν σου," φησὶν, "πληροφόρησον. καὶ
"δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ
"Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ," Τιμοθέῳ γράφων καὶ Γαλάταις ἐπιστέλ-
λων ἔλεγεν, "ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περι- 10
"τομῆς, ἐνήργησεν κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη." λόγον σοφίας εἶχεν
Παῦλος καὶ Ἰωάννης ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς. λόγον δὲ γνώσεως εἶχον
οἱ πολλοὶ τῶν πιστῶν· γνῶσιν μὲν ἔχοντες, διδάσκειν δὲ οὕτως
μὴ δυνάμενοι, οὐδὲ εἰς ἕτερον εὐκόλως ἐξενεγκεῖν, ἅπερ ᾔδεσαν.
πίστιν δέ φησιν ἐνταῦθα, οὐ τὴν τῶν δογμάτων, ἀλλὰ τὴν τῶν 15
σημείων· περὶ ὧν φησὶν, "ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον συνάπεως,
"ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται." καὶ οἱ
Ἀπόστολοι περὶ αὐτῆς ἠξίουν λέγοντες, "πρόσθες ἡμῖν πίστιν·" αὕτη
γὰρ ἡ μήτηρ τῶν σημείων ἐστίν. χαρίσματα δὲ ἰαμάτων εἶχον οἱ
θεραπεύοντες· ἐνεργήματα δὲ δυναμέων καὶ οἱ τιμωρούμενοι· δύναμις 20
γάρ ἐστιν οὐ τὸ ἰάσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κολάσαι· ὥσπερ
ὁ Παῦλος τὸν Ἐλύμαν ἐπήρωσεν, καὶ ὁ Πέτρος ἀνεῖλεν Ἀνανίαν
καὶ Σάπφειραν. διάκρισις δὲ πνευμάτων ἐστιν, τὸ εἰδέναι τίς
ὁ πνευματικὸς καὶ τίς ὁ μὴ τοιοῦτος· τίς ὁ προφήτης καὶ τίς
ὁ ἀπατεών. 25

Θεοδωρίτου. Χαρίσματα καλεῖται, διὰ τὸ κατὰ θεῖαν δίδο-
σθαι φιλοτιμίαν· διακονίαι δὲ δι' ἀνθρώπων τῶν εἰς ταύτην
τεταγμένων τὴν λειτουργίαν ἐδίδοντο· ἐνεργήματα δὲ πάλιν ἐκά-
λεσεν τὰ χαρίσματα, ὡς ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργούμενα φύσεως. οὐ
γὰρ ὥς τινες ὑπέλαβον τῶν ἀνοήτων αἱρετικῶν, τὰ μὲν ἔφη ὑπὸ 30
τοῦ Πνεύματος ἐνεργεῖσθαι, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, τὰ δὲ ὑπὸ
τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· ἀλλὰ τῶν αὐτῶν δωρεῶν χορηγὸν ἔδειξε τὴν
ἁγίαν Τριάδα. καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἑξῆς διδάσκει σαφέστερον·
ἐνταῦθα γὰρ εἰρηκὼς τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν, μετὰ βραχέα φησὶν,
"πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ 35

"ἑκάστῳ καθὼς βούλεται." ταῦτα μέντοι πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς δόξας τέθεικεν ἐπὶ τοῦ πάροντος ὁ θεῖος Ἀπόστολος. ἐκείνων μὲν τὴν διαφωνίαν ἐλέγχων, τῆς δὲ ἀληθείας τὴν συμφωνίαν δεικνύς. πρὸς δὲ τούτῳ καὶ τοὺς τὰ ἐλάττονα δοκοῦντα εἶναι τῶν χαρισμάτων εἰληφότας παραμυθούμενος, καὶ διδάσκων ὡς ἐκ τοῦ αὐτοῦ 5 Πνεύματος δέδοται καὶ ταῦτα κἀκεῖνα. τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὰ ἑξῆς, "ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ "συμφέρον." οὐκ εἶπεν ἡ χάρις, ἀλλ' "ἡ φανέρωσις." ἡ μὲν γὰρ χάρις καὶ νῦν δίδοται τοῖς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἠξιωμένοις.

Τοῦ αὐτοῦ. Παραυτίκα καὶ γλώτταις διαφόροις ἐλάλουν καὶ 10 ἐθαυματοποίουν· βεβαιούμενοι διὰ τούτων, καὶ τῆς διδασκαλίας τἀληθὲς διδασκόμενοι. ἀναγκαίως δὲ ἔφη πρὸς τὸ συμφέρον δίδοσθαι τοῦ Πνεύματος τὴν φανέρωσιν, τούτους αὐτοὺς ψυχαγωγῶν, καὶ διδάσκων ὡς πανσόφως ἐπιστάμενος, καὶ τὸ λυσιτελοῦν ἑκάστῳ γινώσκων, σοφῶς τὰ πάντα ἰθύνει· λόγον δὲ σοφίας καὶ 15 λόγον γνώσεως ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ἐξέδωκεν· οὐ τὴν εὐγλωττίαν φήσας λέγειν αὐτὸν λόγον σοφίας, ἀλλὰ τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν, ἧς καὶ μετεῖχον Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ Ἰωάννης. οὐ γὰρ ἂν ἠδυνήθησαν, φησὶν, ἄνδρες ἁλιεῖς καὶ ἀποχειροβίωτοι καὶ γραμμάτων ἀμύητοι, καὶ δημηγορίας κατατολμῆσαι καὶ 20 συγγραφῆς, καὶ δυνάμεως ὅτι μάλιστα πλείστης ἐμπλῆσαι τοὺς λόγους, εἰ μὴ παρὰ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ἀληθῆ σοφίαν ἐδέξαντο.

Θεοδώρου. Προφητείαν δέ φησιν εἶναι τὴν τῶν μελλόντων προσαγόρευσιν. λέγεσθαι δὲ καὶ τὸ τὰ ἐν πράξει ἤτοι καὶ βου- 25 λεύμασιν, ἄδηλα ὄντα τοῖς πολλοῖς εἰπεῖν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ τὰ παρεληλυθότα καὶ ἀγνοούμενα τοῖς πᾶσι δυνηθῆναι εἰπεῖν, ὡς Μωϋσῆς διηγήσατο ἅπαντα.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλοὶ τότε διὰ τὸ πλῆθος τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ὑπεκρίνοντο τὴν εὐσέβειαν, εἰς ἀπάτην ἑτέρων. καὶ 30 δὴ καὶ θαύματα δαιμονικῇ τῇ συνεργείᾳ κεχρημένοι ὁμοίως τοῖς πιστοῖς ἐπιτελεῖν ἐδόκουν. οὕτως οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ περιῄεσαν ἐν ἐπορκιστῶν σχήματι, δαίμονας καὶ αὐτοὶ ἀπελαύνειν προσποιούμενοι δῆθεν. ἦν οὖν χάρισμα Πνεύματος καὶ πρὸς τοῦτο ὥστε διακρίνειν, τινες μὲν οἱ ἀληθῶς τῇ δυνάμει τοῦ θείου Πνεύματος 35

ἐπιτελοῦντες τὰ θαύματα, τίνες δὲ οἱ δαιμονικῇ συνεργείᾳ ὑποκρινόμενοι τὴν ἀλήθειαν.

12 Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα ἕν ἐστι, καὶ μέλη ἔχει πολλὰ, πάντα δὲ τὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦ ἑνὸς, πολλὰ ὄντα, 13 ἕν ἐστι σῶμα, οὕτως καὶ ὁ Χριστός. καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ 5 πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ 14 πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν· καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν μέλος, ἀλλὰ πολλά.

Θεοδωρίτου. Ἔσχατον τοῦτο τέθεικεν, τὸ δὲ τῆς διδασκαλίας 10 πρῶτον. ἐπειδὴ δι᾽ ἐκεῖνο καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ἐδόθη, ἵνα τὸ κήρυγμα πιστευθῇ, οὕτως καὶ ὁ Χριστός. πάντες ὁμοίως φασὶν ὡς Χριστὸν ἐνταῦθα ἐκάλεσεν τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας σῶμα, ἐπειδὴ κεφαλὴ τοῦ σώματός ἐστιν ὁ δεσπότης Χριστός. παρεγγυᾷ τοίνυν ἀπιδεῖν τὸ σῶμα, καὶ γνῶναι ὡς ἐκ διαφόρων μὲν σύγκειται 15 μελῶν, ἓν δὲ σῶμα καὶ ἔστι καὶ καλεῖται. καὶ μαθεῖν ἐντεῦθεν ὡς καὶ ἡ Ἐκκλησία σῶμα μὲν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καλεῖται, μέλη δὲ πολλὰ ἔχει καὶ διάφορα· καὶ τὰ μὲν μείζονα, τὰ δὲ ἐλάττονα· καὶ τὰ μὲν τίμια, τὰ δὲ ἐκείνων ὑποδεέστερα. πάντα δὲ ὁμοίως ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμα. διδάσκει δὲ καὶ πῶς ἅπαντες 20 οἱ πιστεύοντες, ἓν προσαγορευόμεθα σῶμα· "καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύ-"ματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν· εἴτε Ἰουδαῖοι, "εἴτε Ἕλληνες, εἴτε δοῦλοι, εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες ἓν πόμα "ἐποτίσθημεν."

Κυρίλλου. Ἡνώμεθα γὰρ ἀλλήλοις, συσσωμοί τε γεγόναμεν 25 ἐν Χριστῷ συναγείραντι ἡμᾶς καὶ μόνον οὐχὶ συνδέοντι, διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐν πᾶσιν Ἁγίου Πνεύματος· ὃ καὶ ἐν πόματος τάξει ζωοποιοῦ πεποτίσμεθα. καὶ γοῦν ἔφη Χριστὸς, ὅτε πρὸς τὸ γύναιον ἐποιεῖτο τοὺς λόγους τὸ ἐπὶ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακὼβ, "ὁ "πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν, ὃς δ᾽ ἂν πίῃ ἐκ τοῦ 30 "ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος "ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον." ἔφη δέ που καὶ πρὸς Ἰουδαίους, "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς

“ κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος.” “ τοῦτο δὲ εἶπεν” φησὶ
“ περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντος εἰς
“ αὐτόν.” καὶ μὴ θαυμάσῃς. εἰ γάρ ἐστιν αὐτὸς ὁ ποταμὸς τοῦ
Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν “ ὁ πλήρης ὑδάτων, ὁ χει-
“ μάρρους τῆς τρυφῆς” ὃν ποτίζειν λέγεται τοὺς ἀγαπῶντας 5
αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, πῶς οὐκ ἔδει τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ πόμα τε
καὶ ὕδωρ νοεῖσθαι τὸ ζωοποιόν; οὐκ οὖν εἰς ἑνότητα κεκλημένοι
διὰ τοῦ Πνεύματος, συσσωμοί τε γεγονότες Χριστῷ, τῆς ἀγάπης
τὸν σύνδεσμον τηρήσωμεν ἀρραγῆ.

Θεοδωρίτου. Τὸ “ εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν” ἀντὶ τοῦ ἐπὶ 10
τοῦτο· ὥστε εἰς ἓν σῶμα τελεῖν. καὶ γὰρ τὸ σῶμα οὐκ ἔστιν ἓν
μέλος ἀλλὰ πολλὰ, καὶ ἐκ πολλῶν μορίων συγκείμενον.

Ἰωάννου. Οὕτω φησὶν ὁ Χριστὸς, πολλὰ μὲν ἔχει μέλη
τοὺς καθέκαστον, ἓν δὲ σῶμα τὴν κοινότητα τῆς Ἐκκλησίας. ἐκ
πολλῶν συγκειμένη ἕν ἐστιν σῶμα, κεφαλὴν ἔχουσα τὸν Χριστόν. 15
ὡς εἶναι τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἓν αὐτοτελὲς σῶμα.
εἶτα ἐπάγει καὶ τὸ κατασκευάσαν πάντας ἓν σῶμά τε εἶναι, ἕντε
πνεῦμα, καὶ πάντας ὑπὸ τοῦ ἑνὸς βεβαπτίσθαι Πνεύματος εἰς
ἓν σῶμα, τοῦτ᾽ ἔστιν εἰς τὸ ποιῆσαι πάντας σῶμα ἕν· τέως διὰ
δύο τούτων παραμυθεῖται τοῦτο ἔλαττον ἔχοντα χάρισμα· τῷ τε 20
εἰπεῖν ὅτι ἓν σῶμα πάντες ἐσμὲν, καὶ τοῦ εἰπεῖν διὰ τοῦ αὐτοῦ
Πνεύματος καὶ διὰ τῆς αὐτῆς κολυμβήθρας ἓν ἡμᾶς γεγονέναι.
δι᾽ ἑνὸς φησὶν Πνεύματος ἐσχήκαμεν τῶν χαρισμάτων τὴν δωρεάν.
“ ἐποτίσθημεν” δὲ εἶπεν, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν δένδρων τῶν ἐκ τῆς
αὐτῆς ἀρδομένων πηγῆς. καὶ μὴ θαυμάσῃς, φησὶν, εἰ τοσοῦτοι 25
ὄντες, ἓν σῶμα ἐσμέν· ὁπότε καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος
ἀπὸ πολλῶν μελῶν, ἕν ἐστιν εὑρεῖν τὸ σῶμα.

15 Ἐὰν εἴπῃ ὁ πους, Ὅτι οὐκ εἰμὶ χεὶρ, οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ
σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώματος.
16 καὶ ἐὰν εἴπῃ τὸ οὖς, Ὅτι οὐκ εἰμὶ ὀφθαλμὸς, οὐκ εἰμὶ 30
ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ σώμα-
17 τος. εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον
18 ἀκοὴ, ποῦ ἡ ὄσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη,

19 ἓν ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι, καθὼς ἠθέλησεν. εἰ 20 δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Πάλιν τοὺς τὰ ἐλάττονα τῶν χαρισμάτων εἰληφότας διὰ τούτων παιδεύει μὴ δυσχεραίνειν ἀλλὰ στέργειν τὰ 5 δεδομένα. εἰ γὰρ καὶ μὴ χειρὸς ἐνέργειαν, ἀλλὰ ποδὸς πληροῖς· μήτι μὴν ὀφθαλμοῦ χρείαν, ἀλλ' ἀκοῆς ἐκτελεῖς. εἰδέναι σε χρὴ ὡς καὶ ταῦτα ἀναγκαῖα τῷ σώματι. "εἰ ὅλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, "ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὅλον ἀκοή· ποῦ ἡ ὄσφρησις;" εἰ γὰρ ἔμελλεν ἅπαν τὸ σῶμα ἓν ἔχειν μέλος, τὸ τιμιώτατον ἄχρηστον ἂν ἦν παντελῶς 10 τῶν λοιπῶν ἐστερημένον μελῶν. "νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν "ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν" ἱκανὰ ἦν καὶ ταῦτα πεῖσαι τὸν δυσχεραίνοντα στέργειν τὰ δεδομένα· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς τοῦ σώματος μορίοις τὰς ἐνεργείας ἀπένειμεν, ὁ μὴ τοῖς κειμένοις ὅροις ἐμμένων, ἄντικρυς ἀντιτείνει τῷ τεθεικότι τοὺς 15 ὅρους. καὶ διὰ τούτων μέντοι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ὁμότιμον ἔδειξεν. καὶ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος εἴρηκεν, ὅτι πάντα ταῦτα ἐνεργεῖ καθὼς βούλεται· "καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ, "ἔθετο "τὰ μέλη καθὼς ἠθέλησεν." εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος· ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη, ἓν δὲ σῶμα. ἄχρηστον γὰρ ἦν 20 τὸ σῶμα; τὴν τῶν μελῶν οὐκ ἔχον διαφοράν. ἐντεῦθεν λοιπὸν τοὺς τὰ μείζονα τῶν χαρισμάτων εἰληφότας διδάσκει μὴ διαπτύειν τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ὡς ἀναγκαῖα μέλη τιμᾶν.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Τὰ πρὸς ἐκείνους ἁρμόδια ῥήματα ὡς ἐκ προσώπου τῶν μελῶν τέθεικεν· δεῖξαι θέλων ὅτι εἰ καὶ ἔλαττόν τις ἔχει 25 χάρισμα, οὐ παρὰ τοῦτο ἐκβλητέον τοῦ εἶναι μέλος τοῦ σώματος. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου συγκρίματος, καὶ τὸ ἔλαττον μέλος καὶ τὸ τιμιώτερον εἰς ἓν συντελεῖ σῶμα· ἐὰν τοῦτο εἴπῃ οὐ πᾶν τὸ εἰπεῖν ἤδη ἀπέστη τοῦ εἶναι ἐκ τοῦ σώματος. οὕτως οὐδὲ σύ· ἐπειδὴ τόδε ἔχεις χάρισμα καὶ οὐχὶ τόδε, ἤδη 30 πέπαυσαι τοῦ εἶναι σῶμα ἓν σὺν τοῖς ἄλλοις. ἐπειδὴ ὀφθαλμοῦ καὶ ποδὸς ἐμνήσθη, ἐκ δὲ τούτου ἐλύπησεν αἰνιξάμενος καὶ αὐτοὺς ἐλάττωσίν τινα ἔχειν ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν μελῶν, νῦν δείκνυσιν οὕτως εἶναι συμφέρον τὸ διάφορα εἶναι χαρίσματα· ὥσπερ γὰρ

τὸ σῶμα διὰ τοῦτό ἐστι σῶμα, ἐπειδὴ ἐκ διαφόρων συνέστηκε μελῶν· οὕτω καὶ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦτ᾽ ἔστιν τὴν ἐκκλησίαν, τοῦτο εἶναι ποιεῖ σῶμα· ἡ διαφορὰ τῶν χαρισμάτων καὶ διακονιῶν. εἰ οὖν ὁ Θεὸς οὕτως ἠθέλησεν· ἄτοπον τὸ ἀδημονεῖν ἐφ᾽ οἷς ὁ Θεὸς ἠθέλησεν. τὸ δὲ καθὼς ἠθέλησεν, ἄνω περὶ τοῦ Πνεύματος 5 εἶπεν οὕτως· οὐκ ἔστιν διαφορὰ τῆς Ἁγίας Τρίαδος. εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἓν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; αὐτὸ τὸ ποιοῦν ἐκείνοις πρόφασιν μικροψυχίας τὸ εἶναι διάφορα τὰ χαρίσματα, αὐτὸς εἰς πρόφασιν ἑνώσεως λαμβάνει· εἰ γὰρ μὴ εἴχετε, φησὶ, διάφορα χαρίσματα· οὐδὲ σῶμα ἦτε· σῶμα δὲ μὴ ὄντες, οὔτε ἰσότιμοι ἂν ἦτε· ἡ γὰρ 10 ἰσοτιμία καὶ ἡ ἕνωσις ἐκ τοῦ εἶναι ἓν σῶμα.

Φωτίου. Ὅρα κἀνταῦθα πῶς τρανότερον καὶ χωρίς τινος ἀμφιβολίας τὸ Πνεῦμα Θεὸν ἀνεκήρυξεν· εἰπὼν γὰρ πρὸ βραχέως ὅτι πάντα ταῦτα τὸ Πνεῦμα ἐνεργεῖ, νῦν πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν λέγων, φησὶν, "ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἓν ἕκαστον αὐτῶν καθὼς ἠθέλησεν·" 15 μέλη γὰρ τοὺς τὰ χαρίσματα τὰ διάφορα παρὰ τοῦ Πνεύματος εἰληφότας ὠνόμασεν. κἀκεῖ μὲν ἔλεγεν "ἐνεργεῖ διαιροῦν ἑκάστῳ "καθὼς βούλεται," ὧδε δὲ, "ἔθετο ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι "καθὼς ἠθέλησεν."

21 Οὐ δύναται δὲ ὁ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ, Χρείαν 20 σου οὐκ ἔχω· ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ, Χρείαν ὑμῶν 22 οὐκ ἔχω. ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ 23 σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν, ἀναγκαῖά ἐστι· καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν· καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐ- 25 24 σχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει. ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ 25 ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι 26 τὰ μέλη· καὶ εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα 30 τὰ μέλη· εἴτε δοξάζεται ἓν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη.

Θεοδωρίτου. Ἀσθενέστερα τῶν μορίων καὶ ἀναγκαιότερα. ὁ

ἐγκέφαλος, τὸ ἧπαρ· τούτων γὰρ τὰ ὀστᾶ στεγανώτερα· ἀλλ' ὅμως πλείονος ἀσφαλείας τετύχηκεν παρὰ τοῦ ποιητοῦ. ἀτιμότεροι δὲ πάλιν τῶν τοῦ σώματος μορίων εἶναι δοκοῦσιν οἱ πόδες· ἀλλὰ καὶ τούτων πολλὴν ποιούμεθα πρόνοιαν, τοῖς ὑποδήμασιν αὐτοὺς συγκαλύπτοντες. 5

Θεοδώρου. "Περιτίθεμεν" εἶπεν καὶ οὐ περίκειται· οὐ γὰρ τῆς φύσεως μέρος τὰ ὑποδήματα, ἀλλ' ὕστερον εὕρηνται παρ' ἡμῶν· "καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τὰ δὲ "εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν ἔχει·" ἀσχήμονα, ὡς πρὸς τὴν κοινὴν ὄψιν ἀποκαλεῖ. ὥστε τῇ μὲν φύσει οὐκ ἔτι ἀσχήμονα· εἴπερ δὴ 10 περισσοτέραν ἔχει τὴν εὐσχημοσύνην. τῇ δὲ ὑπολήψει κρινόμενα λέγεται οὕτως καθ' ἣν οὐκ εὐσχημοσύνην τὴν ἄνευ αἰτίας γύμνωσιν αὐτῶν εἶναι νομίζομεν.

Θεοδωρίτου. Τὸ μὲν γὰρ πρόσωπον οὐ δεῖται καλύμματος· τὰ δὲ παιδογόνα μόρια καὶ ἡμεῖς τῇ ἐσθῆτι καλύπτομεν. καὶ ἡ 15 φύσις αὐτοῖς τὰς τρίχας οἷόν τι περιβόλαιον περιτέθεικεν· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, "ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασεν τὸ σῶμα τῷ ὑστεροῦντι "περισσοτέραν δοὺς τιμήν." οὕτω τοῖς γλουτοῖς τὸ τῆς ἀποκρίσεως συνεκάλυψε μόριον. ἀσχήμονα δὲ κέκληκεν ἀπὸ τῆς κατεχούσης δόξης, "ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ σώματι· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ 20 "ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. καὶ εἴτε πάσχῃ ἓν μέλος, συμ"πάσχει πάντα τὰ μέλη· εἴτε δοξάζηται ἓν μέλος, συγχαίρῃ "πάντα τὰ μέλη·" ταύτην ἔστιν εὑρεῖν τὴν ἄκραν κοινωνίαν κρατοῦσαν ἐν τοῖς μορίοις τοῦ σώματος. καὶ γὰρ τοῦ ποδὸς προσπταίοντος, ἅπαν ἀνιᾶται τὸ σῶμα· καὶ ὄνυχος πέρα τῆς χρείας περι- 25 τεμνομένου, πάντοσε χωρεῖ τῆς ὀδύνης ἡ αἴσθησις· καὶ γλώττης βλασφημούσης ἢ ψευδομένης, δακρύουσιν οἱ ὀφθαλμοί· καὶ αὖ πάλιν ῥητορευούσης, μειδιῶσι, τὴν εὐφροσύνην ὑποσημαίνοντες. οὕτω τὴν εἰκόνα δείξας διὰ πλειόνων, ἐπὶ τὸ προκείμενον μεταβαίνει.

Ἰωάννου. Πείσας ἐν ταῖς ἔμπροσθε μὴ ἀθυμεῖν τοὺς τὰ 30 ἐλάττονα ἔχοντας χαρίσματα· νῦν καταστέλλει τὸ φρόνημα τῶν τὰ μείζονα ἐχόντων· ὥσπερ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς οὐ δύναται λέγειν τοῖς λοιποῖς μέλεσι, χρείαν ὑμῶν οὐκ ἔχω· ἑνὸς γὰρ ἐνδέοντος ἅπαν χωλεύει τὸ σῶμα· οὕτως οὐδὲ οἱ τὰ μείζονα εἰληφότες χαρίσματα δύνανται ἐπαίρεσθαι κατὰ τῶν τὰ ἐλάττονα ἐχόντων, 35

ὡς οὐ χρήζοντες αὐτῶν· ἑνὸς γὰρ ἀποβολὴ χωλεύειν ποιεῖ τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας· οὐκ αὐτάρκων ὄντων τῶν τὰ μείζονα ἐχόντων χαρίσματα μόνων οἰκοδομεῖν αὐτήν.

Τοῦ αὐτοῦ. Νῦν δεῖξαι θέλει ὅτι καὶ χρειωδέστεροι τάχα εἰσὶν οἱ τὰ δοκοῦντα ἐλάττονα τῶν χαρισμάτων εἰληφότες· καλῶς 5 δὲ εἶπεν "τὰ δοκοῦντα," δεικνὺς ἐν δοκήσει μόνῃ τὴν ἐλάττωσιν εἶναι, οὐ μὴν ἐν ἀληθείᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ. Φασί τινες περὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτὸν τοῦτο εἰρηκέναι, οἳ ἀσθενέστεροι μὲν εἰσὶν ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη, μέγα δέ τι συντελοῦσι τῷ σώματι. 10

Τοῦ αὐτοῦ. Πανταχοῦ τὸ δοκοῦν μὲν ἐπιλέγει· δεικνὺς ἀνθρωπίνην εἶναι ταύτην τὴν οἴησιν· τὸ δὲ "ἀτιμότερα" τινές φασιν αὐτὸν περὶ τῶν ποδῶν εἰρηκέναι· οἱ τὴν μὲν κάτω χώραν εἰλήφασι, θάλπονται δὲ καὶ προνοοῦνται παρ' ἡμῶν πλεῖον σχεδὸν τῶν λοιπῶν μελῶν· ἐπ' αὐτῶν γὰρ ἐστήρικται πᾶν τὸ σῶμα· ἢ γοῦν τοῦτο 15 λάβε περὶ τῶν γεννητικῶν μορίων, ἅπερ δοκεῖ μὲν ἀσχήμονα εἶναι καὶ ἄτιμα· πλὴν ἕλοιτο ἄν τις ὅλον ἔχειν τὸ σῶμα γυμνὸν, ἢ ταῦτα· διὸ ἐπάγει, "τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν καὶ "εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει· τὰ δὲ ἀσχήμονα ἡμῶν οὐ χρείαν "ἔχει·" ἵνα μή τις εἴπῃ, καὶ ποῖος οὗτος λόγος προνοεῖν τῶν ἀσχη- 20 μόνων καὶ ἀτίμων, καταφρονεῖν δὲ τῶν εὐσχημόνων; οὐ καταφρονοῦμεν φησὶν, ἀλλ' οὐδενὸς τῶν ἀφ' ἡμῶν δέονται· φύσει τὸ εὔσχημον ἔχοντα. "ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασεν τὸ σῶμα." εἰ συνεκέρασεν, οὐκοῦν καὶ ἐνεποίησεν; τὸ γὰρ κιρνώμενον ἐγγίνεται· ὅρα οὐκ ἔτι εἶπεν τῷ ἀτίμῳ ἢ τῷ ἀσχήμονι· ἀλλὰ "τῷ ὑστεροῦντι·" 25 δεικνὺς οὐκ ὄντα φύσει ἀσχήμονα ἢ ἄτιμα.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀντίθεσις. ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος τοῦτο εἴδοι τις ἄν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων πῶς ἐστιν εὑρεῖν τοὺς ἀτιμοτέρους καὶ ἀσθενεῖς, πλείονος τῆς κηδεμονίας ἀπολάβοντας; καὶ φαμὲν ὅτι ὁ Θεὸς τῶν ἀσθενεστέρων μᾶλλον προνοεῖ· καὶ ὅρα τὸν λῃστὴν πρὸ 30 τῶν Ἀποστόλων εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθόντα· καὶ τὸ ἀπολωλὸς ἐκ τῆς ἑκατοντάδος πρόβατον, ὃ καὶ εὑρεθὲν ἐπὶ τῶν ὤμων ἐβαστάγη· καὶ τοὺς τῆς ἑνδεκάτης ἐργάτας, οἱ πρῶτοι τὸν μισθὸν κομίζονται, βαστάζοντος καὶ συγκαταβαίνοντος τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀσθενέσι μᾶλλον. διὸ καὶ φησὶ "περισσοτέραν δοὺς τιμὴν, ἵνα ἐκ 35

τούτου παραμυθήσηται τοὺς τὰ ἐλάττονα ἔχοντας χαρίσματα· ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ σώματι· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη. τὸ γὰρ εἶναι ὅλως σῶμα ποιεῖ τὸ μὴ ἀποσχίζεσθαι· ὡς εἴ γε ἀποσχισθείη, τὸ πᾶν ἀπόλωλεν. τοῦτο δὲ φησὶ, φοβῶν τοὺς τὰ μεγάλα κατέχοντας χαρίσματα κατεστάλθαι. ὡς ἤγε τῶν ἐλαττόνων ἐν χαρίσμασιν ἀποφοίτησις καὶ αὐτοὺς ἐκείνους λυμανεῖται κινδυνεύοντας μηκέτι εἶναι σῶμα Χριστοῦ. ὥστε, φησὶ, προνοητέον καὶ μεριμνητέον ἀλλήλων. ἐν γὰρ τῇ ἑνώσει τὸ εἶναι ἔχομεν. εἰ γὰρ ἡνῶσθαι δεῖ ἀκριβῶς καὶ προνοεῖν ἀλλήλων τὰ μέλη, εὔδηλον ὡς καὶ τὰ ἀποβαίνοντα, εἴτε πάθη, εἴτε εὐδοκιμήσεις, κοιναὶ εἶναι ὀφείλουσιν. ἡ γὰρ ἀπορραγὴ τῶν ἐλαττόνων καὶ σοὶ, φησὶ, τῷ μείζονι λυμανεῖται· ὥσπερ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς λυμαίνεται ὁ ποὺς ἀποκοπείς.

ΦΩΤΙΟΥ. Τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν φησὶν ἀναγκαῖά ἐστιν· ὥστε εἰ ἀσθενεῖς οἴεσθε ἑαυτοὺς, μὴ ἀθυμεῖτε, ἀναγκαῖοι ἐστέ. ὅτι δὲ οὐδὲ ἀσθενεῖς ὑμεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνοι μᾶλλον οἷς ἡ οἴησις, δῆλον ἐντεῦθεν, φησὶν, ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, πλέον ἀξιοῦμεν βοηθείας καὶ προνοίας καὶ ἑξῆς. "καὶ ἃ δοκοῦμεν ἀτιμότερα τοῦ σώματος." ἔστι δὲ τοῦτο οἰκειότερον καὶ οὕτως ἐκλαβεῖν· οὐ σημαίνει ὑμῖν ἐλάττους εἶναι, φησὶν, ἐκ τοῦ δοκεῖν ἐλάττονος χαρίσματος τυχεῖν. οὐ πάντως γὰρ εἴ τις ἔτυχεν μείζονος χαρίσματος, ἤδη καὶ μείζων. ἐπεὶ καὶ πολλοὶ τῶν εἰληφότων, τῶν μηδόλως εἰληφότων ἐλάττους εἰσίν. καὶ τί λέγω ἐλάττους; ἀλλὰ καὶ ἄθλιοι παντελῶς, ὡς ἐκεῖνοι οἱ λέγοντες Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι τάδε καὶ τάδε ἐποιήσαμεν; οἷς ἀπεῖπεν ὁ δεσπότης, μήτε εἰδέναι αὐτοὺς ποτέ. οὐ γὰρ καλῶς ἐχρήσαντο τῷ χαρίσματι· ἀλλὰ καὶ ἀποχωρεῖν κατὰ κεφαλὴν ἐπέταττεν· οἷος ἦν καὶ ὁ μὴ ἀκολούθων τῷ Χριστῷ καὶ σημεῖα ποιῶν· οἷος αὐτὸς ὁ Ἰούδας· αὐτὸς δὲ ταῦτα μὲν τέως οὐ καταλέγει, ἀπὸ τῶν σωματικῶς δὲ εἰρημένων αὐτῷ, καὶ τοῦτο κατασκευάζει, ὅτι οὐκ ἀνάγκη μείζους νομίζειν τοὺς λογιζομένους μεῖζον εἰληφέναι χάρισμα. τουναντίον δ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἐλάττους· φησὶ γὰρ ὅτι τοῖς ἀσχήμοσιν ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν περιτιθέαμεν· καὶ τοῖς ἀτιμοτέροις τιμὴν περισσοτέραν.

Μὴ ἄρα διὰ τοῦτο καὶ τιμιώτερα καὶ εὐσχημονέστερα τῶν

τιμιωτέρων καὶ εὐσχημονεστέρων ἐστίν. οὕτως, φησὶ, καὶ ὁ Θεὸς ἐνίοτε τῷ ὑστεροῦντι πλεῖον δίδωσι χάρισμα. τῷ δὲ αὐτάρκως καὶ ἱκανῶς ἔχοντι ῥυθμίσαι ἑαυτὸν ἔλαττον. μὴ οὖν ὑμῖν ἀθυμητέον, ἔλαττον δοκοῦσιν ἔχειν χάρισμα· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ εὐσχημονέστερα καὶ τιμιώτερα ἡμῶν μέλη ἅτε οὐ πολλοῖς ἔχοντα 5 χρείαν εὐσχημοσύνης, ἐφ' ἧς εἰσι κοσμιότητος καὶ σεμνότητος μένειν ἐῶντες, τοῖς ἀτιμοτέροις καὶ ἀσχημονεστέροις τιμὴν καὶ εὐσχημοσύνην περιτιθέαμεν· ὥστ' ἐκ τοῦ ἔλαττον λαβεῖν, μᾶλλόν ἐστιν εὐθυμεῖν καὶ εὐχαριστεῖν, ὅτι οὐ καταρχὰς ἔπλασεν ὁ πάντα σοφῶς καὶ ἀκαταλήπτως Θεὸς ἡμῶν ποιῶν, ὥστε ἐλαττόνων δεῖ- 10 σθαι εἰς αὐτάρκειαν καὶ τελείωσιν. ταῦτα δὲ φησὶν τούς τε ἔλαττον δοκοῦντας ἔχειν ἐπὶ τῇ ἀθυμίᾳ παρακαλῶν, καὶ τοὺς πλέον λαβεῖν οἰομένους τῆς οἰήσεως κατασπῶν· τί φυσᾷς ἑαυτὸν πλέον ἔχειν δοκῶν; ἀσθενείας σου τοῦτο μαρτύριόν ἐστιν, ὅτι πλειόνων ἐδεήθης. τί καταπίπτεις ἔλαττον ἔχειν δοκῶν; ἰσχύος 15 σου τοῦτο τεκμήριόν ἐστιν, ὅτι ἐλαττόνων σε δεηθέντα παρέδειξεν ὁ Θεός. καὶ σκόπει πῶς ἤρξατο μὲν καταβραχὺ πρὸς τὴν χρείαν ἰσάζειν αὐτούς· κἂν ἀνίσων ἐδοκοῦν τῶν χαρισμάτων τυχεῖν· ἔπειτα δὲ καὶ πλέον ἐπῆρεν τοὺς ἐλαττοῦσθαι δοκοῦντας. μᾶλλον γὰρ οἱ ἀθυμοῦντες δέονται παραψυχῆς, ἢ οἱ ἀλαζονευόμενοι φει- 20 δοῦς καὶ ἐπιεικοῦς ἐπιτιμήσεως. εἶτα ταῦτα εἰπὼν, πάλιν ἀναβιβάζει αὐτοὺς εἰς τὴν ὁμοτιμίαν καὶ ὁμόνοιαν· ἵνα μὴ ᾖ φησὶν σχίσμα ἐν τῷ σώματι· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη καὶ ἑξῆς.

27 Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. 25
28 καὶ οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, ἔπειτα δυνάμεις, εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Οὐ γὰρ ἡμεῖς μόνοι· ἀλλὰ πάντες οἱ κατὰ τὴν 30 οἰκουμένην πεπιστευκότες· τοῦτο γὰρ τὸ ἐκ μέρους προστέθεικεν.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς· ἐπειδὴ τάξιν ἐπέχετε σώματος ἐκ διαφόρων συγκειμένου μελῶν, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος εἰς τὴν τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καταστάντες συνάφειαν· ταύτην

ἀναγκαίως σώζετε τὴν συμφωνίαν μηδεμίαν ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν χαρισμάτων δεχόμενοι φιλονεικίας παρείσδυσιν.

Ἰωάννου. Τί ἐστιν ἐκ μέρους; τό τε εἰς ὑμᾶς ἧκον, καὶ ὅσον ἐξ ὑμῶν οἰκοδομηθῆναι μέρος. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν σῶμα· τὸ δὲ πᾶν σῶμα ἦν, οὐχ ἡ παρὰ Κορινθίοις Ἐκκλησία, ἀλλ' ἡ παν- 5 ταχοῦ τῆς οἰκουμένης, διὰ τοῦτο ἔφησεν ἐκ μέρους.

Σευηριανοῦ. Οὐκ εἶπεν μέλη ἐκ μελῶν, ἀλλὰ μέλη πολλὰ ἐκ μέλους ἑνός. μέλος γὰρ ἡ κεφαλὴ τοῦ ὅλου σώματος.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ μελῶν μέμνηται καὶ σώματος, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τιμιωτέρου τῶν ἄλλων μελῶν τῶν μετὰ τὴν κεφαλὴν τῶν 10 Ἀποστόλων· προφήτας δὲ λέγει τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· οὐ τοὺς ἐν νόμῳ· τρίτον διδασκάλους. μὴ θαυμάσῃς εἰ πρὸ τῶν τὰς ἰάσεις καὶ τὰς δυνάμεις ἐπιτελούντων, τέθειται διδάσκαλος· τὰ γὰρ σημεῖα, ἵνα πιστευθῇ ἡ γνῶσις· ἡ δὲ γνῶσις διὰ τῶν διδασκόντων παρίσταται. "ἀντιλήψεις." τοῦτο ἀλλαχοῦ λέγει, "ὁ προϊστά- 15 "μενος ἐν σπουδῇ." "κυβερνήσεις·" αἱ διοικήσεις αἱ ἐκκλησιαστικαί.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν ἐν ταῖς γλώσσαις· ἔσχατον αὐτὸ τίθησι πανταχοῦ· τὸ γὰρ πρῶτον ἐνταῦθα καὶ δεύτερον οὐχ ἁπλῶς εἴρηκεν. ἀλλὰ προτάττων τὸ προτιμότερον, καὶ τὸ κατα- 20 δεέστερον δεικνύς. διὸ καὶ τοὺς Ἀποστόλους προὔθηκεν, οἱ πάντα εἶχον ἐν ἑαυτοῖς τὰ χαρίσματα. προφήτας δὲ καὶ αὐτὸς τοὺς ἐν τῇ νέᾳ φησί. πολλῷ γὰρ πλείους τότε ἦσαν φησὶν, ἢ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς. οὐ γὰρ εἰς δέκα ἢ εἴκοσι ἢ ἑκατὸν περιέστηκε τὸ χάρισμα, ἀλλ' ἐξεχεῖτο δαψιλῶς ἡ χάρις αὕτη. καὶ ἑκάστη 25 ἐκκλησία πολλοὺς εἶχεν τοὺς προφητεύοντας. εἰ δὲ φησὶν ὁ Χριστὸς "ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου" περὶ ἐκείνων φησὶν, τῶν προφητῶν, τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προαναφωνησάντων. τρίτον διδασκάλους· ὁ μὲν γὰρ προφητεύων, πάντα ἀπὸ τοῦ Πνεύματος φθέγγεται. ὁ δὲ διδάσκαλος ἔστιν ὅτε καὶ ἀπὸ οἰκείας 30 ἐννοίας διαλέγεται. διὰ δὴ τοῦτο μετὰ τὸν προφητὴν αὐτὸν τέθεικεν, ὅτι τὸ μὲν ἔστιν ὅλον χάρισμα, τὸ δὲ καὶ ἀνθρώπινος πόνος. ἔπειτα "δυνάμεις," ἔπειτα "χαρίσματα ἰαμάτων" ὁρᾷς πῶς πάλιν διαιρεῖ τὰ χαρίσματα ἀπὸ τῶν ἰαμάτων; ὅπερ καὶ ἐμ-

προσθεν ἐποίησεν· ὁ μὲν γὰρ δύναμιν ἔχων, καὶ κολάζει καὶ ἰᾶται· ὁ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων, θεραπεύει πόνον.

Καὶ ὅρα πῶς ἀρίστῃ κέχρηται τῇ τάξει· τὴν προφητείαν τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ἰαμάτων προτίθησιν· ἀνωτέρω μὲν γὰρ ἔλεγεν ὅτι τῷ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας· καὶ 5 *ἄλλῳ λόγος γνώσεως· οὐ κατὰ τάξιν τιθεὶς, ἀλλ' ἀδιαφόρως· ἐνταῦθα μέντοι προτίθησι καὶ ὑποτάττει. τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν προφητείαν προτίθησιν; ὅτι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ταύτην ἔχει τὸ πρᾶγμα τὴν τάξιν· ὅτε γοῦν ὁ Ἡσαίας πρὸς Ἰουδαίους διελέγετο, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως παρεῖχεν ἀπόδειξιν, καὶ τῆς τῶν δαι-* 10 *μόνων εὐτελείας· τοῦτ' αὐτὸ ἔφησε τῆς θεότητος εἶναι δεῖγμα μέγιστον τὸ λέγειν τὰ μέλλοντα· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοσαῦτα σημεῖα ποιήσας, οὐ μικρὸν τοῦτο τῆς θεότητος αὐτοῦ εἶναι λέγει σημεῖον· καὶ ἐπιλέγει συνεχῶς, "ταῦτα εἴρηκα ὑμῖν· ἵνα ὅτ' ἂν "γένηται, πιστεύσητε ὅτι ἐγώ εἰμι." διατί δὲ καὶ τὰς διδασκα-* 15 *λίας προστίθησιν; ὅτι οὐκ ἔστιν ἴσον λόγον καταγγέλλοντας τοῦ κηρύγματος σπείρειν τὴν εὐσέβειαν εἰς τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς καὶ δυνάμεις ποιεῖν· ἐπεὶ καὶ αὗται δι' ἐκεῖνον γίνονται· ὅτ' ἂν οὖν τις καὶ λόγῳ παιδεύῃ καὶ βίῳ, πάντων ἐστὶ μείζων· διδασκά-λους γὰρ τούτους φησίν· εἰ δὲ τοὺς προφήτας προτίθησι, μὴ* 20 *θαυμάσῃς· οὐ γὰρ ἁπλῶς προφήτας τίθησιν, ἀλλὰ τοὺς διὰ τῆς προφητείας καὶ διδάσκοντας, καὶ εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον ἅπαντα λέγοντας. ἅπερ προϊὼν σαφέστερον ἡμῖν ποιεῖ. τί δέ ἐστιν ἀντι-λήψεις; ὥστε ἀντέχεσθαι τῶν ἀσθενῶν· τοῦτο οὖν χάρισμά ἐστιν. μάλιστα μὲν καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς τὸ προστατικὸν εἶναι* 25 *τὸ πρᾶγμα, τὸ οἰκονομεῖν πνευματικά· ἄλλως τε πολλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων χαρίσματα καλεῖ· δεικνὺς ὅτι πανταχοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμεθα βοηθείας, καὶ παρασκευάζων εὐχαρίστους εἶναι.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Ἀποστόλους οὐ μόνους λέγει δώδεκα, ἀλλὰ καὶ* 30 *τοὺς ἑβδομήκοντα, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα τῆς χάριτος ταύτης τετυχηκότας. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὕστερον κληθεὶς, τῆς χειροτονίας ταύτης τετύχηκεν· καὶ ὁ μακάριος δὲ Βαρνάβας, καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις μυρίοι. καὶ τὸν Ἐπαφρόδιτον δὲ Ἀπόστολον τῶν Φιλιπ-*

πησίων καλεῖ. "ὑμῶν γὰρ," φησὶν, "ἀπόστολον καὶ συνεργὸν "τῆς χρείας μου."

Ὠριγένους. Ἐκεῖ μᾶλλον τὸν λόγον ἐν τάξει τετήρηκεν. ἐνταῦθα δὲ ὡσεὶ ἀποκληρωτικῶς ἐπέρχεται, καὶ κατὰ τὸ ἐπελθὸν αὐτῷ μνημονεύει τῶν χαρισμάτων. πλὴν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ δευτέρου ῥητοῦ 5 ἀναφωνεῖ, ὅτι ἐλάττονα τὰ χαρίσματά ἐστι παρὰ τὰς δυνάμεις ἐνεργούμενα τοῦ χαρίσματος, τοῦ κατὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν προφητείαν καὶ τὴν διδασκαλίαν. εἰ μὴ ἄρα τις δύο εἴδη προφητείας δώσει· ἵνα καὶ ἐνθάδε τηρήσῃ τὸ τὴν τάξιν σώζεσθαι. ὥστε εἶναι τινὰ μὲν προφητείαν ὑπερβεβηκυῖαν, τινὰ δὲ προφητείαν ἀναβεβη- 10 κυῖαν. τὴν μὲν γὰρ καθολικωτέραν καὶ μιμουμένην τὰς προφητείας Ἡσαίου καὶ Ἱερεμίου δευτέραν τάξιν μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἐρεῖ. ταύτην δὲ τὴν τελευταίαν τεταγμένην τάξιν μετὰ τὰ εἰρημένα χαρίσματα τοιαύτην οὖσαν. "ἐὰν δὲ προφητεύητε, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος "ἢ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων." τὰ 15 κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται· καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, καὶ ἀπαγγελεῖ ὅτι ὄντως Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν. τοῦτο γὰρ οὐ μακράν ἐστι τοῦ ἐνεργήματος τῶν δυνάμεων· καὶ χαρίσματος ἰαμάτων ἐπὶ ἐκπλήξει γινομένων τῶν ὁρώντων· ἵνα ὁ προφητεύων εἴπῃ, τόδε ἔχεις ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀπὸ 20 δὲ τοῦ ἁμαρτήματος ἐλήλυθας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν. δύναται δὲ καὶ αὕτη ἡ προφητεία τάξει εἶναι ὑστέρα παρὰ τὰ πρότερα, κἀκείνη ἡ θειοτέρα καὶ μείζων δευτέρα εἶναι· περὶ ἧς λέγει "ὁ Θεὸς, "ἔθετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας· "τρίτον διδασκάλους," εἰς κατασκευὴν τοῦ δύο σημαίνεσθαι ἀπὸ 25 τοῦ τῆς προφητείας ὀνόματος τὰ εἰρημένα προεθέμην ἃ προεῖπον· ὅρα εἰ δύναμαι ἔτι παραστῆσαι σαφέστερον τὸ λεγόμενον. ὁ Θεὸς ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον Ἀποστόλους, ἀλλ' οὐ πάντες Ἀπόστολοι· ἐὰν γὰρ πάντες Ἀπόστολοι, τίσι διακονοῦνται τὴν ἀποστολήν; δεύτερον προφήτας. οὐ πάντες προφῆται· κατὰ δὲ τὴν ἄλλην 30 προφητείαν· "ἐὰν δὲ πάντες προφητεύητε· εἰσέλθῃ δὲ ἄπιστος ἢ "ἰδιώτης," οὐχ ὡς ἀδυνάτου ἀλλ' ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ πάντας οὕτως προφητεύειν. δύο οὖν σημαινόμενά ἐστιν ἀπὸ τοῦ τῆς προφητείας ὀνόματος· διὸ καὶ ἐνθάδε τετήρηται ἡ τάξις τῷ Ἀποστόλῳ ἡ λέγουσα· "πρῶτον Ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας," καὶ τὰ ἑξῆς. 35

ταῦτα μὲν ὡς περὶ τῆς τάξεως. ἐπεὶ δὲ ἔδοξεν ἡμᾶς θλίβειν τὸ "ἄλλῳ δὲ προφητεία·" τελευταῖα τεταγμένη ἐν ἄλλῃ λέξει.[a]

29 Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ πάντες προφῆται; μὴ 30 πάντες διδάσκαλοι; μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἔχουσιν ἰαμάτων; μὴ πάντες γλώσσαις 5 31 λαλοῦσι; μὴ πάντες διερμηνεύουσι; ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι.

Θεοδωρίτου. Πάλιν διὰ τούτων ἐψυχαγώγησεν τοὺς τὰ ἐλάττονα δοκοῦντας εἰληφέναι χαρίσματα, καὶ σαφῶς ἐδίδαξεν ὡς 10 οὐχ οἷόν τε πάντας τὰ αὐτὰ ἔχειν· καὶ ὅτι ἀλλήλων προσδέονται, ὥσπερ τῆς ἀλλήλων ἐπικουρίας δεῖται τά μέλη.

Θεοδώρου. Ἀντὶ τοῦ ὅλως γὰρ ἐφίεσθε τῶν μειζόνων χαρισμάτων· εἰ ὄντως ἐφίεσθε, ἐγὼ ὑμᾶς ἐπὶ ταῦτα προοδηγήσω προθύμως. τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, "καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι." 15 τοῦτ' ἔστι τῶν καθ' ὑπερβολὴν μειζόνων χαρισμάτων δείκνυμι τὴν ὁδόν· καὶ διδάσκει αὐτοὺς ὡς τούτων ἁπάντων κρείττων ἡ περὶ τοῦ πέλας ἀγάπη.

Σευηριανοῦ. Διὰ τοῦτο δείκνυσιν ὅτι μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ χαρίσματι τῶν γλωσσῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις χαρίσμασι· 20 δείκνυσιν οὖν ὅτι τὸ μέγιστον ἡ ἀγάπη ἐστίν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ χαρίσματά ἐστιν καὶ τοῖς ἀναξίοις διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας διδόμενα. τὸ δὲ τῆς ἀγάπης κατόρθωμα τοῦ εὐσεβοῦς. τοῦτο οὖν λέγει. ποθεῖτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἰδὸν ὑμῖν δείκνυμι τὴν ἄγουσαν ὑμᾶς ἐπὶ τὴν τῶν κρειττόνων χαρισμάτων ἀπόλαυσιν· 25 ὁδὸν δὲ τὴν ἀγάπην· ὁ γὰρ ἀγαπῶν νόμον πληροῖ· ὁ δὲ νόμον πληρῶν εὐδοκιμεῖ. ὁ δὲ εὐδοκιμῶν λαμβάνει χάρισμα πνευματικόν.

Ἰωάννου. Εἶτα ἵνα μὴ τῇ τάξει ταύτῃ καὶ τῷ φανερῶσαι τὰ μείζονα καὶ τὰ μικρότερα χαρίσματα, πάλιν λύπην ἐμβάλῃ τοῖς τὰ ἐλάττονα ἔχουσιν, ἄκουσον τί φησίν· "μὴ πάντες Ἀπό- 30 "στολοι ἢ προφῆται;" εἰ γὰρ πάντες ἓν ἦτε, οὐκ ἔτι διάφορα μέλη. εἰ πάντες, φησὶν, ἦτε προφῆται, ποῦ οἱ Ἀπόστολοι; εἰ πάντες Ἀπόστολοι· ποῦ οἱ διδάσκαλοι; ὥστε φησὶν ἡ τάξις

[a] Nullum est lacunæ indicium in Cod.

αὕτη καὶ συμφέρουσα καὶ ὠφελιμωτέρα, ἵνα ἕκαστος τοῦ πλησίον δέηται. "ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα·" ἠρέμα καὶ ἠνίξατο αὐτοὺς ὅτι ὑμεῖς, φησὶν, αἴτιοι τοῦ μεγάλα λαβεῖν χαρίσματα διὰ τὴν ῥαθυμίαν ὑμῶν. τοῦτο γὰρ τὸ "ζηλοῦτε" ἐμφαίνει· ἀλλ' οὐκ εἶπεν μεγάλα ἀλλὰ "τὰ κρεῖττονα·" τοῦτ' ἔστι τὰ ὠφελιμώτερα καὶ δυνάμενα μᾶλλον τὴν ἐκκλησίαν ὠφελεῖν. καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολήν. ἐὰν ὅλως, φησὶ, ζηλωταὶ ἐστὲ κρειττόνων χαρισμάτων, δείκνυμι ὑμῖν καθ' ὑπερβολὴν κρεῖττον χάρισμα· τὴν ἀγάπην δὲ μέλλει δεικνύειν, καὶ ὅρα, οὐκ εἶπεν καθ' ὑπερβολὴν χάρισμα ὑμῖν δείκνυμι, ἀλλ' "ὁδόν·" σημαίνων ὁδὸν εἶναι τὴν ἀγάπην, εἰς πάντα ἀπάγουσαν τὰ χαρίσματα· καὶ ὁ ταύτην κτησάμενος δι' αὐτῆς ὁδεύσει καὶ εἰς τὰ λοιπὰ χαρίσματα.

ΦΩΤΙΟΥ. Τὸ "*ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα,*" *δοκῶ μοι μὴ κατὰ παραίνεσιν καὶ ἀπόφασιν εἰρηκέναι· πῶς γὰρ ὅ γε πολλάκις πρός τε τὸ συμφέρον εἰπὼν λαβεῖν ἕκαστον τὸ χάρισμα, καὶ μηδὲν διαφέρειν πολλάκις ἐνδειξάμενος τὸν δοκοῦντα ἔχειν τὸ μεῖζον χάρισμα, πρὸς τὸν ἔχοντα τὸ ἔλαττον; ἀλλ' εἰρῆσθαί μοι δοκεῖ τῷ θεσπεσίῳ* Παύλῳ *κατ' ἐρώτησιν· "ζηλοῦτε" φησὶν "τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα;" καὶ οὔπω ὑμᾶς ἐπείσαμεν μὴ ἀθυμεῖν ἐπὶ τοῖς ἐλάττοσιν· ἀλλ' ἔτι ἐρασταὶ καὶ ζηλωταὶ τῶν μειζόνων ἐστέ· ἐγὼ δὲ ἔτι πρὸς τοῖς εἰρημένοις μέθοδον ὑμῖν καὶ ὁδὸν δείκνυμι, δι' ἧς οὐδὲν τούτων τῶν χαρισμάτων τῶν μεγίστων δεηθέντες, καθ' ὑπερβολὴν ἂν τῶν ἄλλων μείζους ὡς ἀληθῶς καὶ τελειότεροι φανείητε· τί οὖν ἔστιν τοῦτο; ἁπλοῦν καὶ ἄκοπον καὶ ἐκ τοῦ ῥᾴστου παραγινόμενον. τί οὖν ἐστιν; τί δὲ ἄλλο, ἀλλ' ἡ ἀγάπη; ταύτην γὰρ ὁ καθαρῶς ἀναλαβὼν, πάντων προέχει, πάντων ὑπερβέβηκεν· ὁ δὲ ταύτην μὴ ἔχων, πάντων ἐκπέπτωκεν· πάντων ἐστὶν ἔρημος. ἂν δὲ τὴν ἀγάπην ἔχωμεν, οὔτε περὶ χαρισμάτων ἀλλήλοις ἐρίσαντες μικρολογησόμεθα, οὔτ' ἄλλό τι τῶν οὐ προσηκόντων ὑμῖν ἅψεται.*

1 **Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν** 2 **ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν, καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ**

ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι.

Σετηριανοῦ. Καὶ τίς γλῶσσα Ἀγγέλων· παρ' οἷς οὐ στῆθος, οὐ λάρυγξ, οὐ γλῶσσα, οὐ φωνή; ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς λέγει Μωϋσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ, "ἔστησεν ὁ Θεὸς ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν 5 Ἀγγέλων Θεοῦ, τότε δὲ δηλαδὴ ἔστησεν, ὅτε εἰς γλώσσας ἐμέρισεν τοὺς τὸν πύργον οἰκοδομεῖν ἐπιχειρήσαντας· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔτι ἀπὸ τῆς ὁμοφωνίας ἐφυλάττοντο εἰς συμφωνίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἠλλοτριώθησαν ἀλλήλων ταῖς τῆς γλώσσης ἐναλλαγαῖς, ἐτέθησαν Ἄγγελοι, ἵνα ἕκαστος φυλάσσῃ ὃ ἐπιστεύθη ἔθνος· καὶ μηδὲν 10 παραναλωθῇ, καὶ ἀπόληται· διὰ τοῦτο Ἀγγέλων γλώσσαις καλεῖ, τὴν διαφορὰν τῶν γλωσσῶν· δεῖ δὲ εἰδέναι ὅτι ὥσπερ "ἄρτον "Ἀγγέλων" λέγει ὁ Δαβὶδ, οὐχ ὡς ἐσθιόντων· οὕτως καὶ Ἀγγέλων γλώσσας οὐχ ὡς λαλούντων. ἐκεῖνό τε γὰρ καὶ τοῦτο, ὡς ὑπουργούντων τῇ τοῦ Θεοῦ διατάξει. ἀνθρώπων μὲν οὖν γλῶσσα ἡ 15 πεπαιδευμένη. ἐπείσακτος γὰρ αὕτη παρὰ τὴν φυσικὴν, ἡ ἐνταγνος[b]· Ἀγγέλων δὲ γλῶσσα, ἡ κατὰ φύσιν εἰς πολλὰ μερισθεῖσα· "γέγονα χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον·" ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι Ἀγγέλων λέγει τὴν ἐναλλαγὴν τῶν γλωσσῶν καὶ τὴν διαφοράν· ὁ γὰρ λαλῶν ἄλλαις γλώσσαις παρὰ τοῖς οὐκ εἰδόσιν 20 αὐτὰς, ὥσπερ κύμβαλόν ἐστι μόνον ἦχον ἀποτελοῦν, νόημα δὲ οὐδὲν ἐπιδεικνύμενον.

Θεοδώρου. Πρῶτον ἁπάντων τέθεικεν τὴν παρεξέτασιν ποιούμενος. τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν· ἐπειδὴ τοῦτο ἐδόκει παρὰ τοῖς μεῖζον εἶναι τῶν ἄλλων. μεῖζον δὲ αὐτὸ ὑπέλαβον, ἐπειδὴ πρὸ 25 τῶν ἄλλων ἁπάντων τοῖς Ἀποστόλοις ἐδόθη κατὰ τὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραν τοῦ Παναγίου ἐπιφοιτήσαντος Πνεύματος· λέγει τοίνυν ὅτι κἂν πάσας εἰδῶ τὰ τῶν ἀνθρώπων φωνὰς, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰς τῶν ἀοράτων δυνάμεων, τὴν δὲ περὶ τὸν πέλας ἀγάπην μὴ ἔχω, τῶν ἀψύχων ὀργάνων οὐδὲν διενήνοχα· Ἀγγέλων 30 δὲ γλώττας οὐκ αἰσθητὰς λέγει, ἀλλὰ νοητάς τινας, δι' ὧν καὶ τὸν τῶν ὅλων ὑμνοῦσι Θεόν· καὶ ἀλλήλοις προσδιαλέγονται· ἤκουσεν γὰρ αὐτῶν καὶ Ἡσαίας ὑμνούντων καὶ Ἰεζεκιήλ· καὶ

[b] An ἔντακτος?

μέντοι καὶ Δανιὴλ προσδιαλεγομένων αὐτῶν ἀκήκοεν, Ζαχαρίας[c] καὶ Μιχαίας. τέθεικεν δὲ αὐτὸ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὑπερβολικῶς· δεῖξαι βουλόμενος τῆς ἀγάπης τὸ κέρδος.

Ὠριγένους. Ζητοῦμεν ἐνταῦθα εἰ δύναταί τις ἐν τῷ βίῳ τούτῳ καὶ προφητείαν ἔχειν, καὶ τὰ μυστήρια ἅπαντα γνῶναι 5 χωρὶς ἀγάπης· καὶ ὅλως εἰ δίδοταί τινι τὰ μυστήρια πάντα γνῶναι. φησὶ γὰρ ὁ Παῦλος "εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω "ἔγνω καθὼς δεῖ γνῶναι." καὶ πάλιν· "ἐκ μέρους," φησὶ, "γι- "νώσκομεν· καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅτ' ἂν δὲ ἔλθῃ τὸ "τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται." τὸ δὲ ταῦτα λέγειν 10 περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῶν παραπλησίων Ἀποστόλων αὐτῷ, δηλοῖ ὅτι οὐ δυνατόν ἐστιν εἰδέναι πάντα τὰ μυστήρια καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν. πῶς οὖν ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ εἰδέναι πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ πάντα τὰ μυστήρια ἐπίστασθαι ταῦτα φησίν; ἐὰν ἴδωμεν τὸ προοίμιον τῶν λόγων ἐν οἷς φησὶ "καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν 15 "ὑμῖν δείκνυμι," καὶ νοήσωμεν τί ἐστιν ὑπερβολὴ, ταῦτα πάντα ἔσται σεσαφηνισμένα. ὑπερβολὴ τοίνυν ἐστὶν, ὡς καὶ Ἕλληνες ὁρίσαντο, λόγος ἐμφάσεως ἕνεκεν, ὑπεραίρων τὴν ἀλήθειαν. καὶ χρῶνται ἐκεῖνοι παραδείγματι, ὅτι λευκότεροι χιόνος λέγονταί τινες εἶναι· οὐχ ὅτι δυνατόν τι εἶναι λευκότερον χιόνος, ἀλλὰ καθ' 20 ὑπερβολὴν λέλεκται· καὶ ἔτι, τρέχουσί τινες ἵπποι ὡς ἄνεμος· οὐχ ὅτι δυνατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον, ἀλλ' ἐμφάσεως ἕνεκεν, ἵνα τὸ τάχος τῶν ἵππων παραστῇ, λέγεται τὸ τοιοῦτον περὶ αὐτῶν· καὶ ἐν τῇ γραφῇ δὲ λέγεται τῶν Ψαλμῶν περὶ τῆς θαλάσσης· "ἀνα- "βαίνουσι τὰ κύματα αὐτῆς ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταβαίνουσιν 25 "ἕως τῶν ἀβύσσων." ὅπερ ἀδύνατον· ἀλλ' ἐμφάσεως ἕνεκεν εἴρηται. καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ εὑρήσεις γεγραμμένον τῆς ὑπερβολῆς τὸν τρόπον ἔνθα γέγραπται, "εἴδομεν πόλεις μεγάλας καὶ τει- "χήρεις ἕως τοῦ οὐρανοῦ." πῶς δὲ τοῦτο δύναται εἶναι; ἀλλ' ὑπερβολικῶς λέγεται. οὐ πάντως αὐτὸ τὸ δηλούμενον παριστῶντος 30 τοῦ λόγου, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ τὸ μέγεθος τῶν κυμάτων, ἢ τὴν ταπείνωσιν· ἢ τὸ μέγεθος τῶν τειχῶν, ἤτοι τούτοις παραπλήσιον. οὕτω καὶ ἐνθάδε ὑπόθεσιν λαμβάνει ὁ Ἀπόστολος ὑπὲρ τοῦ ἐξε-

[c] Ζαχαρίας Cod.

τασθῆναι φύσιν χαρισμάτων φύσιν ἀγάπης· οὐχ ὅτι δυνατόν ἐστι εἶναι χάρισμα καὶ ταῦτα τηλικοῦτον χωρὶς ἀγάπης· ἢ ὅτι δυνατὸν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εἰδέναι τινὰ πᾶσαν τὴν γνῶσιν χωρὶς ἀγάπης, ἢ ἔχειν πίστιν τηλικαύτην ὥστε ὄρη μεθιστάνειν· ἀλλὰ βουλόμενος παραστῆσαι ὅτι εἰ ἐν ζυγῷ τεθείη ἡ ἀγάπη καθ' ὑπό- 5 θεσιν εἰρημένου τοῦ λόγου. δεῖ οὖν, φησὶ, μάλιστα ζηλοῦν τὴν ἀγάπην.

Ἆρα δὲ Ἄγγελοι διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ταύταις ταῖς γλώσσαις διαλέγονται αἷς καὶ ἄνθρωποι· ὥστε τῶν Ἀγγέλων τινὰς μὲν Ἕλληνας εἶναι τυχόν· τινὰς δὲ Ἑβραίους, καὶ ἄλλους Αἰγυ- 10 πτίους; ἢ τοῦτο ἄτοπον λέγειν περὶ τῶν ἄνω ἀγγελικῶν ταγμάτων; μή ποτε οὖν ὥσπέρ εἰσιν ἐν ἀνθρώποις διάλεκτοι πολλαὶ, οὕτως εἰσὶ καὶ ἐν Ἀγγέλοις· καὶ ἐὰν ὁ Θεὸς ἡμῖν χαρίσηται ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐπὶ τὴν ἀγγελικὴν καταταγὴν, τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίαν λέγοντος, "ἰσάγγελοι ἔσονται καὶ Υἱοὶ Θεοῦ, 15 "τῆς ἀναστάσεως υἱοὶ ὄντες," οὐκ ἔτι χρησόμεθα διαλέκτῳ ἀνθρώπων, ἀλλὰ διαλέκτῳ τῇ ἀγγελικῇ· καὶ ὥσπερ ἄλλη διάλεκτος παιδίων, καὶ ἄλλη τετρανωμένων τὴν φωνὴν, οὕτως πᾶσα ἐν ἀνθρώποις διάλεκτος οἱονεὶ παιδίων ἐστὶν διάλεκτος· ἡ δὲ ἀγγελικὴ οἱονεὶ ἀνδρῶν ἔστι τελείων καὶ τετρανωμένων· ἴσως δὲ κακεῖ κατὰ 20 τὴν ἀναλογίαν τῆς καταστάσεως καὶ διάλεκτοί εἰσιν· "ἐὰν" οὖν "ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην "δὲ μὴ ἔχω, γέγονα καλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον." ὥσπερ ὁ χαλκὸς ἠχῶν ἄσημον δίδωσι φωνήν· ὥσπερ τὸ κύμβαλον τὸ ἀλαλάζον οὐδὲν τρανὸν, τὸν αὐτὸν τρόπον χωρὶς μὲν ἀγάπης 25 γλῶσσα κἂν Ἀγγέλων ἐν ἀνθρώποις καθ' ὑπόθεσιν ᾖ, ἀτρανωτός ἐστιν· οὐδὲν γὰρ ποιεῖ τῶν ἀνθρώπων ἤτοι τῶν Ἀγγέλων τρανῆ καὶ σαφῆ, ὡς ἡ ἀγάπη· ἀγάπης δὲ μὴ παρούσης, τὸ λαλούμενον οὐδέν ἐστιν· τίς δὲ ἡ διαφορὰ τῆς γνώσεως καὶ τῆς τῶν μυστηρίων εἰδήσεως; περὶ δύο γὰρ πραγμάτων ὁ Ἀπόστολος λέγει· ἡγοῦμαι 30 τοίνυν τὸ μὲν περὶ τῶν φανερῶν εἰδέναι τὴν γνῶσιν εἶναι γενικωτέραν οὖσαν τῶν μυστηρίων· ἐν μέρει γὰρ τῆς γνώσεως ἡ τῶν μυστηρίων ἐστὶν ἐπιστήμη· τὸ δὲ περὶ τῶν ἀπορρητοτέρων καὶ θειοτέρων εἰδέναι τοῦτ' εἶναι τὸ μυστήριον γινώσκειν, ὡς εἶναι γενικὸν μὲν λόγον τῆς γνώσεως, οὐκ ἔτι δὲ πάσης τῆς γνώσεως 35

εἶναι τὴν κατάληψιν μυστηρίων περὶ ὧν λέλεκται· ἀλλὰ "λαλοῦ-
"μεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώ-
"ρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ὑμῶν." ὅτ' ἂν γὰρ εἰδῶ
ταῦτα, τότε ἔχω τὴν γνῶσιν τῶν μυστηρίων· "κἂν ἔχω πᾶσαν
"τὴν πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάνειν" γέγραπται ἐν τῷ εὐαγγε- 5
λίῳ· "ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει
"τούτῳ, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μεταβήσεται·
"καὶ οὐδὲν ὑμῖν ἀδυνάτησει." ὁ γὰρ ἔχων πίστιν ὡς κόκκον σινά-
πεως ὅλην ἔχει τὴν πίστιν.

Ἰωάννου. Γλώσσαις Ἀγγέλων εἰπὼν, οὐ σῶμα τοῖς ἀγγέλοις 10
περιτίθησιν· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμῖν ἐγνωσμένου φωνῆς ὀργάνου τὴν
πρὸς αὐτοὺς τῶν ἀγγέλων ὁμιλίαν δηλοῖ. ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν,
ὅτι "αὐτῷ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων."

Τοῦ αὐτοῦ. Ποῖα οὖν αὕτη ἐστὶν ὁδός; ποῖα ἡ ἀγάπη φησὶν,
ἧς χωρὶς, οὐδὲ ἓν ἔνι χάρισμα ἐπωφελές; καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ 15
παρ' αὐτοῖς τιμίου τῶν γλωσσῶν ἄρχεται, καὶ φησὶν, ἐὰν ταῖς
γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγγέλων λαλῶ ἄνευ ἀγάπης·
εἰκῇ καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν δέον φθέγγομαι· ὥσπερ τὰ ἄψυχα, ὁ
χαλκὸς καὶ τὸ κύμβαλον.

Τοῦ αὐτοῦ. Θέλων δεῖξαι μέγαν τὴν ἀγάπην, αὔξει πρῶτον 20
τὰ χαρίσματα, καὶ τότε φησὶν ἐκτὸς ἀγάπης οὐδὲν εἶναι. ἄνω
γὰρ εἰπὼν, ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων καὶ Ἀγγέλων λαλῶ,
ὅπερ ἦν μέγιστον· νῦν πάλιν ἐπὶ τῆς προφητείας τὸ αὐτὸ ποιεῖ·
προφητείαν γὰρ ἐὰν ἔχω, οὐ τὴν τυχοῦσαν, φησὶν, ἀλλὰ τὴν
ἀκροτάτην, τὴν τὰ μυστήρια καὶ τὴν γνῶσιν ἔχουσαν, ἄνευ ἀγά- 25
πης οὐδὲν εἰμί· τοῦτο γὰρ κάτω ἀποδίδωσιν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ὃ εἶπεν ὁ Κύριος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις μέγιστον,
τὸ διὰ πίστεως ὄρη μεθιστᾶν, τοῦτο φησὶ μηδὲν εἶναι, ἀγάπης
χωρίς· οὐκ εἶπεν μικρός εἰμι καὶ εὐτελὴς, ἀλλ' οὐδέν εἰμι.

Γενναδίου. Νῦν πίστιν οὐ τὴν τῶν πιστῶν ἔφη, τὴν κοινὴν 30
καὶ καθολικήν· ἀλλὰ τὸ χάρισμα τὸ τῆς πίστεως· ἦν γάρ τι
χαρίσματος εἶδος, ὁμωνύμως οὕτω τῇ πίστει λεγόμενον· ὅθεν ἐπὶ
φανερώσει πνευματικῆς μετουσίας ἐχορηγεῖτο πολλοῖς ἐν τῷ τότε
τῶν εὐσεβῶν. περὶ τούτου γὰρ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν,
"ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ 35

" ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ γενήσεται οὕτως." οὐ δήπου γὰρ ὡς πρὸς ἀπίστους τὴν κοινὴν πίστιν ταῦτα πρὸς αὐτους διελέγετο.

Θεοδωρίτου. Πίστιν ἐνταῦθα οὐ τὴν κοινὴν ταύτην λέγει· διὰ γὰρ δὴ τὴν τηνικαῦτα κατέχουσαν ἀπιστίαν, πολλὰ τοιαῦτα 5 ἐθαυματούργουν εἰς ἔκπληξιν· διὰ τούτων ποδηγοῦντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

3 Καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῷ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ 4 ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύ- 10 εται· ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ. ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ 5 φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ πα- 6 ροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακὸν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ 7 ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, πάντα στέγει, πάντα 8 πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. ἡ ἀγάπη οὐ- 15 δέποτε ἐκπίπτει.

Ὠριγένους. Κἂν ψωμίσω πάντά μου τὰ ὑπάρχοντα οὐ διὰ τὴν ἀγάπην· κἂν παραδῶ τὸ σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι, ὡς δυνατοῦ ὄντος ψωμίσαι τινὰ τὰ ὑπάρχοντα, οὐ διὰ τὴν ἀγάπην ἀλλὰ διὰ κενοδοξίαν· καὶ ὡς δυνατοῦ ὄντος καὶ μαρτυρῆσαί τινα ἕνεκεν 20 καυχήσεως, καὶ δόξης ἧς δοξάζονται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ μάρτυρες. ἀγάπην αὐτὸν νῦν λέγειν, οὐ τὴν εἰς Θεὸν, ἀλλὰ τὴν εἰς τὸν πλησίον· πιστοῖς γὰρ, φησὶ, γράφει. καὶ ὅτι ὑπερβολικῶς εἴρηται πάντα τὰ νῦν λεχθέντα.

Ὠριγένους. Τὰ ἐγκώμια τῆς ἀγάπης τῆς ὑπερεχούσης τὰ 25 χαρίσματα διεξέρχεται. ἔδει γὰρ αὐτὸν διδάξαι καὶ τί ἐστιν ἀγάπη, καὶ πῶς ἐστιν ὁ ἔχων τὴν ἀγάπην· " ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ." εἰ ἔχεις μακροθυμίαν τὴν οὖσαν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἔχεις αὐτὴν διὰ τὴν ἀγάπην· " χρηστεύεται·" τί χρηστότητι ἐναντίον; ἡ πονηρία. εἰ πονηρεύει κατά τινος, οὐκ ἔχεις τὴν ἀγάπην. εἰ χρη- 30 στὸς εἶ καὶ γλυκὺς πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ἔχεις ἀγάπην· " ἡ " ἀγάπη οὐ ζηλοῖ·" εἰ ζῆλός ἐστιν ἔν σοι, ὁποῖος ἦν ἐν τῷ Καῒν πρὸς τὸν Ἄβελ· ἢ ὁποῖος ἦν ἐν τοῖς ἀδελφοῖς τοῦ Ἰωσὴφ πρὸς τὸν Ἰωσὴφ, οὐκ ἔχεις τὴν ἀγάπην· μαχόμενον πρᾶγμά ἐστι τὸ

ἀγαπᾶν τῷ ζηλοῦν. "ἡ ἀγάπη οὐκ περπερεύεται·" ὅτ' ἄν τις προπετὴς ᾖ ἐπαγγελόμενος εἰδέναι ἢ περὶ τέχνης ἢ περὶ ἐπιστήμης ἢ περὶ γνώσεως, οὗτός ἐστιν ὁ περπερευόμενος, παρὰ τὸ μὴ ἔχειν τὴν ἀγάπην. "οὐκ ἀσχημονεῖ·" οὐδεὶς τὴν ἀγάπην ἔχων ἄσχημόν τι πράττει· ἐὰν οὖν πότε ἀδελφοὶ ἡμῶν ἄρρεν καὶ θήλεια, 5 φάσκοντες κατὰ Θεὸν ἀλλήλους ἀγαπᾶν, δι' ἀσθενείαν πέσωσι προφάσει ἀγάπης, λέγομεν αὐτοῖς ὅτι οὐκ ἔχουσι τὴν ἀγάπην· "ἡ γὰρ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ· οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς." οὐδεὶς ἀγάπην ἔχων ζητεῖ τὰ ἑαυτοῦ· οἷον μητὴρ τὸ ἀγαπᾶν τὸν υἱὸν, ἢ πατὴρ, οὐ ζητεῖ τὰ ἴδια, ὡς τὰ τοῦ υἱοῦ. τὸ γὰρ ἔχειν ἀγάπην 10 οὐ φίλαυτον. εἰ ἐζήτει τὸ ἑαυτοῦ ὁ Σωτὴρ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων καὶ ὢν ἴσα Θεῷ, ἔμενεν ἂν ἐν τῇ μορφῇ ἐκείνῃ· νῦν δὲ σῶσαι κόσμον ἀπολλύμενον θελήσας, "ἑαυτὸν ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ." ἔλθε καὶ 15 ἐπὶ τοὺς ἁγίους· ἴδε τὴν ἀγάπην Μωΰσεως· "εἰ μὲν ἀφεῖς αὐτοῖς "τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου "σου, ἧς ἔγραψας." καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ φησὶ "καθὼς κἀγὼ πάντα "πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον ἀλλὰ τὸ τῶν πολ-"λῶν, ἵνα σωθῶσιν· καὶ εὐχόμην αὐτὸς ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ 20 "Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα·" ἀνάθεμα τοῦ Χριστοῦ εὔχεται εἶναι ὑπὲρ τῆς ἄλλων σωτηρίας.

Ἰωάννου. Καλῶς τὸ "ψωμίσω·" μετὰ τῆς δόσεως, καὶ τὴν οἰκείαν σημαίνων διακονίαν· ὅρα δὲ καὶ τὸ πάντα τὰ ὑπαρχόντα, οὐ μέρος αὐτῶν· καὶ "ἐὰν παραδῶ τὸ σωμά μου ἵνα καυθήσωμαι," 25 τὸν χαλεπώτατον λέγει θάνατον, ὑπὲρ Θεοῦ δηλονότι γινόμενον. εἶτα λοιπὸν διεξέρχεται τῆς ἀγάπης τὰ γνωρίσματα· δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον βλαστήσαντα τὰ πάθη ἐκριζοῖ, ἀλλ' οὐδὲ φῦναι συγχωρεῖ. ὅρα δὲ εὐθὺ τὴν μακροθυμίαν τέθεικεν τὴν ῥίζαν πάσης φιλοσοφίας. ἐπειδὴ τινές εἰσιν οἱ τῇ μακροθυμίᾳ οὐκ εἰς φιλο- 30 σοφίαν κέχρηνται· ἀλλὰ πρὸς τὸ διαρρῆξαι τοὺς ἐνοχλοῦντας ἠθικώτερον αὐτοῖς διαλεγόμενος, φησὶ, "χρηστεύεται," τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνάψαι τὴν ὀργὴν τῶν ἐνοχλούντων, ἀλλ' ἐπὶ τῷ καὶ πραΰναι τὴν μακροθυμίαν κεχρημένος· βαβαὶ, οἷόν ἐστι τὸ

μὴ ζηλοῦν τοὺς εὖ πράττοντας· "περπερεύεται·" ἀλαζονεύεται· οὔτε φυσιοῦται καὶ φρονεῖ μέγα ἐπὶ τοῖς οἰκείοις κατορθώμασιν· οὐ μόνον, φησὶν, οὐ φρονεῖ μέγα, ἀλλὰ καὶ τὰ αἴσχιστα πάσχουσα, οὐκ οἴεται ἀσχημοσύνην εἶναι τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸν ἀγαπώμενον λέγει τρόπον· πῶς οὐκ ἀσχημονεῖ; ὅτι οὐ ζητεῖ τὸ οἰκεῖον 5 συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον· καὶ ἀσχημοσύνην τότε ἡγεῖται, ὅτ' ἂν ἀσχημονοῦντα τὸν πλησίον μὴ ἀπαλλάξῃ· πάντα πάσχουσα οὐ παροξύνεται εἰς ὀργήν· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐργάζεται τὸ κακὸν, ἀλλ' οὐδὲ λογίζεται· οὐκ ἐφήδεται, φησὶ, τοῖς κακῶς πάσχουσιν, συγχαίρει δὲ τοῖς εὐδοκιμοῦσιν. τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἡ 10 μακροθυμία χαρίζεται, περὶ ἧς εἶπεν, πάντα πιστεύει ἃ ἂν εἴποι ὁ ἀγαπώμενος. καὶ οὐδὲν ὕπουλον οὔτε αὐτὸς λαλεῖ, οὐδὲ τὸν λαλοῦντα οἴεται· οὐκ ἀπογινώσκει, φησὶ, τοῦ ἀγαπωμένου· ἀλλ' ἐλπίζει αὐτὸν εἰς τὸ βέλτιον ἐπιδιδόναι· εἰ δὲ καὶ ἐλπίσας, φησὶν, ἀποτύχει, ἐκείνου τῇ κακίᾳ ἐναπομείναντος, φέρει γενναίως αὐτοῦ 15 τὰ ἐλαττώματα· πάντα γὰρ, φησὶν, ὑπομένει· οὐ διαλύεται φησὶν, οὐδὲ διακόπτεται· ἤγουν οὐδέποτε ἐκπίπτει, οὐδὲ ἀποτυγχάνει τῆς εὐδοκιμήσεως.

Θεοδωρίτου. Συγγινώσκει τοῖς ἐπταισμένοις· οὐκ ἐπὶ κακῷ σκόπῳ ταῦτα γεγενῆσθαι ὑπολαμβάνων. μισεῖ τὰ παρανόμα· 20 συνευφραίνεται τοῖς καλοῖς. πάντα στέγει, ἀνέχεται διὰ τὴν ἀγάπην τῶν λυπηρῶν. πάντα πιστεύει· ἀψευδῆ νομίζει τὸν ἀγαπώμενον· πάντα ἐλπίζει· κἂν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἴδῃ ῥέψαντα, προσμένει αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολήν. πάντα ὑπομένει· οὐδὲν αὐτὸν τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων ἀπορρῆξαι δύναται τῆς ἀγά- 25 πης. "ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει·" τοῦτ' ἔστιν οὐ διασφάλλεται, ἀλλ' ἀεὶ μένει βεβαία καὶ ἀσάλευτος· τοῦτο γὰρ διὰ τῶν ἐπαγομένων ἐδίδαξεν.

Φωτίου. "Ἡ ἀγάπη," φησὶν, "οὐδέποτε ἐκπίπτει·" ἀλλ' ἀεὶ προφάσεις ἀγαθὰς καὶ καλὰς ἑαυτῇ ἀνευρίσκει. δι' ὧν τῆς 30 πρὸς τοὺς πλησίους στοργῆς καὶ συναφείας κατέχει τοὺς χρωμένους αὐτῇ παραμένειν, καὶ μὴ διαρρήγνυσθαι· κἂν ἐκεῖνοι ἀφηνιῶσιν καὶ ἀποσκιρτᾶν αἰτίας παρέχωσιν· στέγειν γὰρ ποιεῖ καὶ ἐλπίζειν καὶ ὑπομένειν τὸν ἁμαρτάνοντα εἰς αὐτόν.

Εἴτε δὲ προφητεῖαι, καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι,
9 παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται. ἐκ μέρους
10 δὲ γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ
11 ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. ὅτε
ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, 5
ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα
τὰ τοῦ νηπίου.

Θεοδωρίτου. "Εἴτε προφητείαν, καταργηθήσονται· εἴτε "γλῶσσαι, παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται." ὁ γὰρ μέλλων βίος, τούτων ἀνενδεής· περιττὴ γὰρ ἡ προφητεία, τῶν 10 πραγμάτων παρόντων· ἄχρηστοι δὲ καὶ αἱ γλῶτται, τῆς τούτων ἀναιρουμένης διαφορᾶς· ἡ γνῶσις παύσεται, ἡ ἐλάττων, χορηγουμένης τῆς μείζονος· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, "ἐκ μέρους γὰρ γινώ- "σκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε "τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται." περιττὴ γὰρ τοῖς τελείοις, τῶν 15 μειρακίων ἡ γνῶσις· ταύτῃ μὲν κέχρηται τῇ εἰκόνι καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος· "ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος "ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, τὰ τοῦ "νηπίου κατήργηκα." οἱ γὰρ μετὰ τὴν τελείαν ἡλικίαν ἀγχινοίᾳ καὶ συνέσει κοσμούμενοι, τῆς μειρακιώδους οὐ προσδέονται 20 γνώσεως· ἀπείκασε τοίνυν τὴν μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου δεδομένην ἡμῖν γνῶσιν τῇ τῶν νηπίων γνώσει· τὴν δέ γε προσδοκωμένην τῇ τῶν τελείων ἀνδρῶν διδασκαλίᾳ. πάλιν διὰ τούτων μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῇ γνώσει τοὺς κατατέμνοντας τῆς Ἐκκλησίας τὸ σῶμα. 25

Ὠριγένους. Γλῶσσαι παύσονται· ὅτε νῷ ὁμιλήσω ᾧ βούλομαι διαλεχθῆναι, Ἰωάννου καταλέξας τῆς ἀγάπης τὰ βλαστήματα. πάλιν αὐτὴν καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ ὑψοῖ, τῷ λέγειν, καὶ τὴν προφητείαν καὶ τὰς γλώσσας καὶ τὴν γνῶσιν, τέλος ἕξειν· τὴν δὲ ἀγάπην μονίμον εἶναι καὶ ἀτελεύτητον. εἰ γὰρ καὶ αἱ προφητεῖαι καὶ αἱ 30 γλῶσσαι διὰ τὴν τῆς πίστεως γνῶσιν εἰσὶν, τῆς πίστεως πανταχοῦ ἁπλωθείσης, εἰκότως περιτταὶ ἀργήσωσιν· τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔσται, τότε μάλιστα· τί οὖν τότε; περὶ τοῦ μέλλοντος γὰρ εἶπεν χρόνου καταργεῖσθαι τὴν γνῶσιν· τότε τοίνυν ἐν ἀγνωσίᾳ μέλλο-

μεν διάγειν; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ περὶ τῆς συγγνώσεως τῆς ἐκ μέρους εἴρηται αὐτῷ, ὅτι καταργηθήσεται· τῆς γὰρ νῦν οὔσης γνώσεως ἐκ μέρους οὔσης, ἐπὰν ἔλθῃ ἡ τελεία γνῶσις, αὕτη ἡ ἐκ μέρους τέλος ἔχει, τῇ τελείᾳ γνώσει καταργουμένη. τὸ αὐτὸ δέ μοι καὶ περὶ προφητείας νόει· ἐπειδὴ εἶπεν τῆς τελείας γνώσεως 5 ἐρχομένης, τὴν μερικὴν τέλος ἕξειν, καὶ παραδείγματι κυροῖ τὸν λόγον. ὅτε, φησὶν, ἤμην νήπιος καὶ παῖς τὴν ἡλικίαν, πάντα νήπια εἶχον καὶ τὸ λαλεῖν καὶ τὸ φρονεῖν καὶ τὸ λογίζεσθαι· ὅτε δὲ ἀνὴρ γέγονα, ἀπέρριψα τὰ τοῦ νηπίου· οὕτω φησὶ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν· νῦν νηπία ἡμῖν ἐστιν ἡ γνῶσις· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς νήπιοί ἐσμεν. 10 ὅταν τοίνυν τέλειοι γενώμεθα, ἐσόμεθα δὲ ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ, πάντα τὰ νηπιώδη ἀπορρίψομεν.

Φωτίου. "Εἴτε γνῶσις." γνῶσιν ἴσως τὴν τοῦ διδάσκειν φησί. πλατυνομένης γὰρ τῆς εὐσεβείας καὶ πίστεως, ἀργήσει ἡ διδασκαλία. "καταργηθήσεται." πῶς καταργηθήσεται ἡ γνῶσις; 15 τελειοτέραν ταύτην ἀπολαμβανόντων ἡμῶν· καὶ τῆς ἐνούσης νῦν ἡμῖν ἀχρήστου, τότε διὰ τὴν ἀτέλειαν δεικνυμένης. "ἐκ μέρους "δὲ γινώσκομεν," ἀντὶ ἐκ μέρους γάρ· αἰτία γὰρ τοῦ διὰ τί μέλλουσι καταργηθῆναι καὶ παύσασθαι. "ὅτε ἤμην νήπιος." νηπιότητι γὰρ ἔοικεν ἡ παροῦσα γνῶσις καὶ προφητεία καὶ πολι- 20 τεία κατὰ τὴν μέλλουσαν.

12 Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, 13 τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ 25 τούτων ἡ ἀγάπη.

Θεοδωρίτου. Σκία φησὶ τὰ παρόντα τῶν μελλόντων· ἐν γὰρ τῷ παναγίῳ βαπτίσματι, τὸν τύπον ὁρῶμεν τῆς ἀναστάσεως· τότε δὲ αὐτὴν ὀψόμεθα τὴν ἀνάστασιν. ἐνταῦθα τὰ σύμβολα τοῦ δεσποτικοῦ θεώμεθα σώματος. ἐκεῖ δὲ αὐτὸν ὀψόμεθα τὸν δεσπό- 30 την. τοῦτο γὰρ λέγει "πρόσωπον πρὸς πρόσωπον." ὁρῶμεν δὲ αὐτοῦ οὐ τὴν ἀθέατον φύσιν, τὴν πάσῃ ἀόρατον, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἡμῶν ληφθεῖσαν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ τοῦτο λέγει, ὡς ἔγνω με, γνώσομαι αὐτόν· ἀλλ'

ἀκριβέστερον αὐτὸν ὄψομαι· ἅτε δὴ προσωκειωμένος αὐτῷ· τὸ γὰρ ἐπεγνώσθην, ἀντὶ τοῦ ᾠκειώθην τέθεικεν. οὕτως καὶ τῷ Μωϋσεῖ ἔφη, "οἶδά σε παρὰ πάντας." καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· "οἶδεν "Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ," ἀντὶ τοῦ πλείονος αὐτοὺς ἀξιοῖ προμηθείας. 5

Τοῦ αὐτοῦ. Ἔδειξεν παυόμενα τὰ χαρίσματα, μόνην δὲ τὴν ἀγάπην μένουσαν. ἔδειξεν δὲ καὶ τῶν γνωμικῶν παυομένων κατορθωμάτων, αὐτὴν ὑπερέχουσαν. περιττὴ γὰρ ἡ πίστις ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ, τῶν πραγμάτων ἐναργῶς φαινομένων· "ἔστιν γὰρ "πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις· πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλε- 10 "πομένων." τῶν δὲ πραγμάτων φαινομένων, οὐκ ἔτι χρεία τῆς πίστεως, οὕτω καὶ ἡ ἐλπὶς ἐκεῖ περιττή. ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τίς τι καὶ ἐλπίζει. ἡ δέ γε ἀγάπη ἐκεῖ μᾶλλον ἔχει τὸ κράτος, τῶν παθῶν παυομένων· καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφθάρτων γινομένων, τῶν δὲ ψυχῶν οὐκ ἔτι νῦν μὲν 15 ταῦτα, νῦν δὲ ἐκεῖνα προαιρουμένων.

Ὠριγένους. Ὁ δοκῶν προκόπτειν ἐνθάδε, ὡς ἐν παιδίοις προκόπτει· ἐὰν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, καταντήσωμεν εἰς ἄνδρα τέλειον, τότε τὰ τῶν ἀνδρῶν χωρήσομεν καὶ γνῶσιν καὶ προφητείαν καὶ ὄψιν Θεοῦ, ἣν ὄψονται οἱ μακάριοι, οἱ διὰ τὴν καθαρότητα τῆς 20 καρδίας.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ τὸ ἔσοπτρον παρίστησιν· τὸ ὁρώμενον ὁπωσδήποτε παρήγαγεν ἐν αἰνίγματι μεθ' ὑπερβολῆς δεικνὺς μερικωτάτην τὴν παροῦσαν γνῶσιν. "πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον," φησὶν, οὐχ ὡς πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἔχοντος· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ σαφέ- 25 στερον καὶ τρανότερον.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶδες πῶς διπλῶς τὸ φύσημα αὐτῶν κατέσπασεν, καὶ ὅτι μερικὴ ἡ γνῶσις, καὶ οὐδὲ ταύτην οἴκοθεν ἔχουσιν. οὐ γὰρ ἐγὼ αὐτὸν ἔγνων· ἀλλ' αὐτός με ἐγνώρισεν, φησίν· ὥσπερ οὖν αὐτός με ἐγνώρισεν πρότερος, νῦν καὶ αὐτός μοι ἐπέδραμεν· 30 οὕτως ἐγὼ αὐτῷ ἐπιδραμοῦμαι τότε, καὶ πολλῷ μειζόνως ἢ νῦν. καὶ γὰρ ὁ ἐν τῷ σκότῳ καθήμενος, ἕως μὲν ἂν μὴ βλέπῃ τὸν ἥλιον, οὐκ αὐτὸς ἐπιτρέχει τῷ κάλλει τῆς ἀκτῖνος, ἀλλ' ἐκείνη δείκνυσιν ἑαυτὴν, ἐπειδὰν λάμψῃ. ὅταν δὲ αὐτῆς δέξηται τὴν αὐγὴν, τότε καὶ αὐτὸς λοιπὸν διώκει τὸ φῶς. τοῦτο οὖν ἐστι τὸ, 35

"καθὼς ἐπεγνώσθην." οὐχ ὅτι οὕτως αὐτὸν εἰσόμεθα ὡς αὐτὸς ἡμᾶς· ἀλλ' ὅτι ὥσπερ αὐτὸς ἡμῖν ἐπέδραμεν νῦν, οὕτως ἡμεῖς ἀνθεξόμεθα αὐτοῦ τότε, καὶ πολλὰ τῶν νῦν ἀπορρήτων εἰσόμεθα· "νῦν δὲ μένει πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη· τὰ τρία ταῦτα. μείζων δὲ "τούτων ἡ ἀγάπη·" ἡ μὲν γὰρ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς τῶν πιστευθέν- 5 των καὶ τῶν ἐλπισθέντων παραγενομένων ἀγαθῶν παύεται· ἡ δὲ ἀγάπη τότε μάλιστα ἐπαίρεται καὶ γίνεται σφοδροτέρα.

Οἰκουμενίου. Εἰσὶ μὲν καὶ γλῶσσαι καὶ προφητεῖαι καὶ γνώσεις νῦν, εἰ καὶ ἀμυδραί εἰσιν· ἀλλὰ τὸ εἰρημένον "νυνὶ δὲ "μένει" νοήσεις τὸ οἷον μονιμώτεραι εἰσὶ τῶν λοιπῶν αἱ τρεῖς 10 αὗται ἀρεταὶ, ἤγουν τὰ χαρίσματα· ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ ἀγάπη. καὶ τούτων δὲ αὐτῶν, πάλιν ἡ ἀγάπη μείζων· ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον παρεκτείνεται. διὰ τοῦτο δὲ τὰ τρία ταῦτα τῶν λοιπῶν μονιμώτερα, οἷον τῆς προφητείας καὶ τῶν γλωσσῶν καὶ τῆς γνώσεως· ἐπειδὴ τῆς πίστεως χεθείσης, ἀργεῖν 15 ἤμελλον λοιπὸν αἱ κατὰ πλάτους προφητεῖαι καὶ γλῶσσαι· καὶ ἡ παρὰ Κορινθίοις δὲ γνῶσις τέλος ἤμελλεν ἕξειν, ἀμυδροτέρα ὑπάρχουσα τῆς νῦν ἐνούσης χάριτι Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ γνώσεως.

Φωτίου. "Καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην·" ἀντὶ τοῦ ἀκριβῶς καὶ τε- 20 λείως· ἐπὶ τούτῳ γάρ φησι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐγὼ ἐπεγνώσθην, ἵνα καὶ αὐτὸς γνώσωμαι, καθώς ἐστιν ἀνθρώπῳ δυνατὸν τελείως καὶ ἀκριβῶς τὸν ἐπιγνόντα δεσπότην. "νυνὶ δὲ μένει πίστις·" ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη οὐ μόνον ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, τῶν ἄλλων χαρισμάτων παυομένων, διαμενοῦσιν· ἀλλὰ πολλῷ πλέον καὶ ἐν τῷ 25 μέλλοντι· τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς τοῖς ἁγίοις τὸ εἰρηνικὸν καὶ φιλάλληλον καθαρὸν καὶ ἀστασίαστον· καὶ ἡ πίστις δὲ ὁμοίως· τότε γὰρ λαμπρότερον καὶ τελειότερον καὶ ἐντρυφᾶν ἐστι τῇ θεωρίᾳ τοῦ ποθουμένου. τὴν δὲ ἐλπίδα εἴποι τις ἴσως ἔτι τότε παρεῖναι ὡς τῶν ἐλπισθέντων ἤδη παρόντων καὶ μηδὲν διαψεύσασαν 30 τοὺς ἠλπικότας. ἀΐδιον γὰρ τὸ χρῆμα τῆς ἀληθείας.

Εἰς τὸ αὐτό. "Νυνὶ δὲ μένει πίστις·" ἀλλ' οὐχ οὕτως φησὶ, τὸ γὰρ νῦν ἐνταῦθα οὐκ ἔστι χρόνου δηλωτικόν· οὐχ οὕτως οὖν φησὶν, ἐπὶ τῆς πίστεώς ἐστιν ἰδεῖν καὶ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων χαρισμάτων· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα, ἅπερ 35

καὶ ἀπηριθμήσατο, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀργήσει, τῶν τελειοτέρων ἡμῖν ἐπιγινομένων τότε· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἐπιλείψει καὶ ἀργήσει, τῆς εὐσεβείας εἰς πάντας ἐξαπλουμένης· "εἰδήσουσι "γάρ με καὶ ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου." καὶ γὰρ τὰ πλεῖστα τῶν ἄλλων χαρισμάτων ἐδόθη ἕνεκα τοῦ χειραγωρεῖσθαι καὶ 5 *προσάγεσθαι τῇ πίστει τοὺς ἀνθρώπους· προσαχθέντων δὲ καὶ πιστευσάντων, δηλονότι παύσεται· ἀλλ' οὐκ ἔτι ὡσαύτως καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς καὶ ἡ ἀγάτη· αὗται γὰρ δι' ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου βίου παραμενοῦσιν καὶ παραταθήσονται· καὶ τότε μᾶλλον ἐκλάμψουσιν, ὅτε τὰ ἄλλα ἀργήσει· τότε γὰρ μᾶλλον ἐπικρα-* 10 *τήσει καὶ μᾶλλον αὐτῶν ἡ χρεία, ὅτε πάντες εὐσεβήσουσι καὶ πιστεύουσι. τότε γὰρ μᾶλλον καὶ ἐλπίδος ἐστὶ χρεία, καὶ ἐλπίσουσι· καὶ ἀγάπης, καὶ ἀγαπήσουσιν, ὥστε παυομένων καὶ ἄλλων χαρισμάτων, αὗται μᾶλλον ἀκμάσουσιν.*

1 Διώκετε τὴν ἀγάπην· ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά, 15
2 μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε. ὁ γὰρ λαλῶν γλώσσῃ, οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, οὐδεὶς γὰρ ἀκούει,
3 πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια· ὁ δὲ προφητεύων, ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.

Θεοδώρου. *Ἀντὶ τοῦ μάλιστα μὲν ὑμᾶς τῆς ἀγάπης ἐπιμε-* 20 *λεῖσθαι βούλομαι· εἰ δ' ἄρα καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐφίεσθε, κἂν γνῶτε ποῖα κρείττονα, καὶ ὅτι τὸ προφητεύειν ἄμεινον τοῦ γλώσσῃ λαλεῖν.*

Θεοδωρίτου. *Πάλιν τῶν ἐπὶ τῷ χαρίσματι τῶν γλωττῶν φιλοτιμουμένων τὴν ὀφρὺν καταστέλλει.* 25

Τοῦ αὐτοῦ. *Ἀμφότερα κατὰ ταυτὸν ποιεῖ· καὶ τῆς ἐκείνων φιλοτιμίας κατηγορεῖ, καὶ τοῦ χαρίσματος διδάσκει τὴν χρείαν· ἐδόθη γὰρ τοῦτο τοῖς κήρυξιν, διὰ τὰς διαφόρους τῶν ἀνθρώπων φωνάς· ἵνα πρὸς Ἰνδοὺς ἀφικόμενοι τῇ ἐκείνων χρώμενοι γλώττῃ τὸ θεῖον προσφέρωσι κήρυγμα· καὶ Πέρσαις πάλιν διαλεγόμενοι* 30 *καὶ Σκύθαις καὶ Ῥωμαίοις καὶ Αἰγυπτίοις, ταῖς ἑκάστων κεχρημένοι φωναῖς, τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν κηρύξωσι· περιττὸν τοίνυν ἦν τοῖς ἐν Κορίνθῳ διαλεγομένοις τῇ περὶ τῶν Σκυθῶν ἢ Αἰγυπτίων κεχρῆσθαι φωνῇ, ἐπαΐειν ἐκείνων οὐ δυναμένων· οὗ δὴ*

χάριν καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔφη τὸν γλώτταις λαλοῦντα μὴ ἀνθρώποις λαλεῖν, ἀλλὰ Θεῷ. τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν "οὐδεὶς γὰρ "ἀκούει." καὶ ἵνα μὴ ἄχρηστον τὸ χάρισμα νομισθῇ, προστέθεικεν, "πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια· ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώ-"ποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν." πάντες 5 γὰρ τῶν λεγομένων ἀκούουσιν.

Ἰωάννου. Ἐπεὶ οὖν οὕτω μέγα χρῆμα ἀπεδείχθη ἡ ἀγάπη· "διώκετε" αὐτήν· ὅρα δὲ οὐκ εἶπεν ἀκολουθεῖτε αὐτὴν ἢ κτήσασθε αὐτὴν, ἀλλὰ "διώκετε." δεικνὺς πεφευγέναι ἡμᾶς αὐτῆς καὶ ἔτι φεύγειν· καὶ πολλοῦ δεῖν ἡμῖν δρόμου, ἵνα φθάσωμεν· τοσοῦ- 10 τον ἀφέστηκεν. "ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικὰ," ἵνα μὴ νομίσωσι διὰ τοῦτο αὐτὸν τοὺς περὶ ἀγάπης λόγους εἰρηκέναι ὡς ἔξω τὰ πνευματικὰ, τοῦτ' ἔστι τὰ χαρίσματα. σύγκρισιν ποιεῖ τὸν λοιπὸν προφητείας καὶ γλωσσῶν· καὶ δείκνυσιν ὠφελιμωτέραν τὴν προφητείαν, καταβάλλων τὰς γλώσσας· καὶ γὰρ σφόδρα ἦσαν ἐπηρ- 15 μένοι δι' αὐτάς.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, εἰ μὴ οἶδεν ὃ λέγει; ἀλλὰ τέως περὶ τῶν εἰδότων μὲν ἃ λέγουσι διαλέγεται, μὴ ἐπισταμένων δὲ εἰς ἑτέρους ἐξενεγκεῖν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ δείκνυσι μὴ ὂν σφόδρα τὸ τῶν γλωσ- 20 σῶν ὠφέλιμον· οὐδένα γὰρ, φησὶν, τῶν ἀκουόντων οἰκοδομεῖ· τῷ γὰρ Θεῷ λαλεῖ οὐκ ἀνθρώποις· ἐπεὶ μηδεὶς νοεῖ τὰ λεγόμενα. εἶτα ἵνα μὴ παντελῶς ἀχρήστους αὐτὰς δείξῃ, ἐπάγει, "πνεύματι δὲ "λαλεῖ μυστήρια." τοῦτ' ἔστιν ἢ τῷ ἰδίῳ πνεύματι, οἷον τῇ ψυχῇ προσδιαλέγεται· ἢ ὅτι ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· οἷον διὰ Πνεύ- 25 ματος Ἁγίου λαλεῖ. ἀλλ' εἰ καὶ ἐν Πνεύματι λαλεῖ, ἧττόν ἐστιν τῆς προφητείας, ὅσῳ καὶ ἧττων ἡ ὠφέλεια. ἀπὸ τοῦ κοινῇ συμφέροντος δείκνυσι τὴν προφητείαν κρείττονα. τοὺς γὰρ ἀνθρώπους, φησὶν, οἰκοδομεῖ καὶ παρακαλεῖ ἐπὶ πίστιν· καὶ παραμυθεῖται ἐπὶ τοῖς ἐσομένοις πειρασμοῖς. 30

Κυρίλλου. Ἐξίστησιν αὐτοὺς τοῦ χρῆναι νομίζειν ὡς ἔστι δὴ μᾶλλον πρὸς εὐκλείας αὐτῆς τοῦ διερμηνεύειν τὰ προφητῶν τὸ γλώσσαις λαλεῖν· προυποκειμένων γὰρ ἐν ἡμῖν πίστεώς τε καὶ ἐλπίδος, καὶ μὴν καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεόν τε καὶ ἀδελφοὺς, ἣ καὶ πάντος τοῦ νόμου τὴν πλήρωσιν ἔχει, προσεπαγέσθω τὰ ἑτέρα· 35

τότε γὰρ τότε καὶ λίαν ἐπὶ καιροῦ καὶ αὐτῶν ἐσόμεθα τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων μεμεστωμένοι, καὶ τὰς διὰ τοῦ Πνεύματος καταπλουτήσομεν δωρεάς· τὸ προφητεύειν δύνασθαί φημι, τουτέστι τὸ διερμηνεύειν τὰ προφητῶν. ἐνηνθρωπηκότος γὰρ ἅπαξ τοῦ μονογενοῦς, παθόντος τε καὶ ἐγηγερμένου, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας 5 *ἐκπεπερασμένης, ποίας ἦν ἔτι προφητείας καιρός; ἢ ποίων ἔσται πραγμάτων ἡ προαγόρευσις; οὐκ οὖν τὸ προφητεύειν ἐν τούτοις εἴη ἂν ἕτερον οὐδὲν, πλὴν ὅτι καὶ μόνον τὸ διερμηνεύειν δύνασθαι προφητείας, καὶ τοῖς ἀκροωμένοις ὡς ἔνι καταλευκαίνοντες· εἶτα πρὸς ἀλήθειαν τὸν οἰκεῖον ἐξ αὐτῶν ἐμπεδοῦντες λόγον, ὀρθοί τε* 10 *καὶ ἀπλανεῖς ἐσόμεθα τῶν καλλίστων ἐξηγηταί.*

Ὁ τοίνυν, φησὶ, γλώσσῃ λαλῶν, οὐκ ἀνθρώποις μᾶλλον ἀλλὰ τῷ Θεῷ προσλαλεῖ· πῶς δὲ ἢ τίνα τρόπον; οὐδεὶς γὰρ ἀκούει φησίν· εἰ γὰρ δέδοται τυχὸν τῷ μὲν δεῖνι τῶν μαθητῶν τὸ γλώσσῃ τῇ Μήδων δύνασθαι λαλεῖν· ἑτέρῳ δὲ αὖ τῇ Ἐλαμιτῶν· εἶτα 15 *ταῖς Ἰουδαίων προσδιαλέγοιτο συναγωγαῖς, οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤγουν ταῖς Ἑλλήνων ἀγέλαις, τίς ὁ ἀκουσόμενος; ἢ ποῖα τῶν λόγων ἡ ὄνησις ἔσται; συνήσει γὰρ οὐδεὶς πλὴν μόνου τοῦ πάντα εἰδότος Θεοῦ· τῷ γὰρ Πνεύματι, φησὶ, λαλεῖ μυστηρία· ἄθρει δὲ ὅπως ὁ Θεῷ λαλῶν, πνεύματι λαλεῖ· Θεὸς οὖν ἄρα τὸ Πνεῦμα·* 20 *οὐκ οὖν ὁ γλώσσῃ λαλῶν, Θεῷ μᾶλλον, φησὶ, καὶ οὐκ ἀνθρώποις λαλεῖ· "ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ· οἰκοδομὴν καὶ παρά- "κλησιν καὶ παραμυθίαν." συνίεις οὖν ὅτι τὸ προφητεύειν ἐν τούτοις τὸ διερμηνεύειν ἐστὶ τὰ τῶν προφητῶν, δι' ὧν ὁ τῆς παρακλήσεως πιστοῦται λόγος, καὶ ὁ τῶν μυσταγωγουμένων χειραγω-* 25 *γεῖται νοῦς εἰς ἀλήθειαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ· προαποδείκνυσι καὶ ἑτέρως ἀσυγκρίτως ὅσον*[g] *ἐν ἀμείνοσι τοῦ γλώσσῃ λαλεῖν τὸ διερμηνεύειν τὰ προφητῶν· ἑαυτὸν μὲν γὰρ οἰκοδομεῖ, φησὶν, ὁ γλώσσῃ λαλῶν· συνίησι γὰρ αὐτός· ἕτερος δὲ ὅλως οὐδείς· ὁ δὲ ταῖς τῶν ἁγίων προφητῶν φωναῖς καὶ προρρήσεσιν εἰς μαρτυρίαν* 30 *χρώμενος, Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. μεῖζον οὖν ἄρα καὶ ἐν ὑπερτάτοις αὐχήμασι τὸ προφητεύειν ἐστὶν, καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς. εἴπερ ἐστὶν ἄμεινον ὁμολογουμένως τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖν, τοῦ ἑαυτῷ τε καὶ μόνῳ προσδιαλέγεσθαι γλώσσῃ.*

[g] ὂν ἂν Cod.

Σευηριανοῦ. Ἐὰν γὰρ μὴ διερμηνεύει, μόνον δὲ λαλεῖ γλώσσῃ, καὶ τὴν δύναμιν μὴ σαφηνίζῃ, ὡς οὐκ ἔχων τοῦτο τὸ τῆς διερμηνείας χάρισμα, μυστήρια μὲν λαλεῖ, τὸ γὰρ Πνεῦμα χορηγοῦν τὰς γλώσσας δηλονότι, καὶ μυστήρια φθέγγεται διὰ τῶν γλωσσῶν, οὐκ οἰκοδομεῖ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐπισταμένην ἃ λέγει· 5 ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ, ἐπιστάμενος ὅτι ἃ μὴ ἤδη ἐφθέγγετο ἐνόει, Πνεύματος Ἁγίου ἦν χάρις ἐν αὐτῷ, καὶ ᾠκοδομεῖτο.

Φωτίου. "Ζηλοῦτε δὲ τὰ πνευματικά." ἀντὶ τοῦ μὴ δὲ ἐκείνων ἀμελεῖτε· μείζων μὲν γὰρ ἡ ἀγάπη καὶ ταύτην διώκειν· οὐ 10 δεῖ δὲ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀμελεῖν χαρισμάτων, καὶ μάλιστα τοῦ περὶ τῶν προφητείαν χαρίσματος.

4 Ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἑαυτὸν οἰκοδομεῖ· ὁ δὲ προφη-5 τεύων, ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. θέλω δὲ πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε· μείζων γὰρ 15 ὁ προφητεύων ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ, ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ.

Θεοδωρίτου. Ὁρῶντες καὶ τὴν τῶν λογισμῶν ἀποκάλυψιν καὶ τὴν τῶν κρύβδην γινομένων φανέρωσιν, πλείστην ὄνησιν εἰσεδέχοντο. καὶ ἵνα μή τις αὐτὸν ὑποτοπήσῃ φθόνῳ βαλλόμενον ταῦτα 20 λέγειν, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν, "θέλω δὲ ἵνα προφητεύητε· μείζων "γὰρ ὁ προφητεύων· ἢ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύει· "ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ." σαφῶς ἔδειξεν διατί τὸ μᾶλλον τέθεικεν· οὐ γὰρ σμικρύνω, φησὶ, τὸ χάρισμα, ἀλλὰ τὴν χρείαν αὐτοῦ ζητῶ· μὴ παρόντος γὰρ ἑρμηνέως, ἀμείνων ἡ προφη- 25 τεία. πλέον γὰρ ἔχει τὸ κέρδος.

Σευηριανοῦ. Ὥσπερ ὁ γλώσσαις λαλῶν καὶ διερμηνεύει, οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ προφήτου.

Κυρίλλου. Ἐπειδὴ παράδοξον ἦν καὶ θεόσδοτον ἀληθῶς τὸ δύνασθαι γλώσσαις ταῖς ἑτέρων λαλεῖν, ἄνδρας ὄντας Ἑβραίους, 30 ἵνα μή τις οἴηται τὸν Ἀπόστολον καθορίζειν ἀβούλως τοῦ γεγονότος τὸ εἰκαῖον εἶναι λέγειν, τὸ διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας δεδωρημένον ἀποδέχεται καὶ φησὶ, "θέλω δὲ πάντας λαλεῖν "γλώσσαις." ἀποκείρει δὲ παραχρῆμα σαφῶς τὴν ἔν γε τούτῳ

σπουδὴν, καὶ μεθίστησι πρὸς τὸ ἄμεινον, ἐπενεγκὼν εὐθὺς, "μᾶλλον "δὲ ἵνα προφητεύητε·" μείζονά τε τὸν προφητεύοντα τοῦ γλώσσῃ λαλοῦντος ἐναργέστατα λέγων· καταδείκνυσι δὲ οὐδὲ παντελῶς ἀνόνητον ἐκεῖνο τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς ἀκροωμένοις, ἐπιφέρων, "ἐκτὸς "εἰ μὴ διερμηνεύῃ." τοῦτ' ἐστιν, εἰ μὴ ἔχοι τινὰ τὸν ἀεὶ προσ- 5 εδρεύοντα καὶ τοῖς μυσταγωγουμένοις διερμηνεύοντα.

Ἰωάννου. Περὶ τῶν εἰδότων μὲν αὐτῶν ὃ λαλοῦσιν, οὐκ εἰδότων δὲ ἑτέροις ἑρμηνεῦσαι, διαλέγεται· "ὁ δὲ προφητεύων," φησὶν, "Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ·" ὅσον οὖν τὸ μέσον τοῦ ἕνα ὠφελεῖσθαι καὶ τοῦ Ἐκκλησίαν, τοσοῦτον τὸ μέσον γλωσσῶν καὶ προφητείας. 10 εἶτα ἐπειδὴ πολλοὶ παρ' αὐτοῖς γλώσσαις ἐλάλουν· ἵνα μὴ νομισθῇ κατὰ φθόνον ἀποσμικρύνειν τὰς γλώσσας, φησί· "θέλω "πάντας γλώσσαις λαλεῖν," οὐχ ἕνα ἢ δύο. μᾶλλον ὑμᾶς προφητεύειν βούλομαι· ἐπειδὴ μείζων ὁ προφητεύων, διὰ τὸ πλείονας ὠφελεῖν. ἐπειδὴ δὲ ἀπεφήνατο μείζονα τὸν προφήτην, ἐπάγει, 15 "ἐκτὸς εἰ μὴ διερμηνεύῃ." τοῦτ' ἐστιν μείζων ὁ προφήτης, ἐκτὸς ἐκείνου τοῦ καὶ γλώσσαις λαλοῦντος καὶ διερμηνεύοντος ἃ λέγει. ὁ γὰρ τοιοῦτος ἴσός ἐστι τῷ προφήτῃ· ὁμοίως γὰρ τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας ὠφελεῖ.

6 Νυνὶ δὲ, ἀδελφοὶ, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις 20 λαλῶν, τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω, ἢ ἐν ἀποκαλύψει, ἢ ἐν γνώσει, ἢ ἐν προφητείᾳ, ἢ ἐν διδαχῇ; 7 ὅμως τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ διδῷ, πῶς γνωσθήσε- 8 ται τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον; καὶ γὰρ ἐὰν 25 ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον;

Θεοδωρίτου. Πάλιν τὸ ἑαυτοῦ ὑπέθηκεν πρόσωπον· τοὺς κατηγορουμένους ταύτῃ παραμυθούμενος· ἐγὼ γὰρ, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς ἀφικνούμενος, καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν γλωττῶν κεχρημένος, 30 ποῖον ἂν ὑμῖν προσκομίσαιμι κέρδος· εἰ μή ποτε ἄρα διδασκαλίᾳ χρησαίμην, ἀποκαλύπτων ὑμῖν τὰ κεκρυμμένα μυστήρια, καὶ ποδηγῶν πρὸς τὰ θεῖα, καὶ παραινῶν τὰ προσήκοντα; τίθησι δὲ καὶ

εἰκόνα τῷ προκειμένῳ λόγῳ κατ' ἄλληλον· "ὅμως τὰ ἄψυχα "φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλὸς εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς "φθόγγοις μὴ διδῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθα-"ριζόμενον; καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρα-"σκευάσεται εἰς πόλεμον;" ἴστε δὲ καὶ ὑμεῖς ὡς καὶ αὐλὸς καὶ 5 κιθάρα ῥυθμοῦ τινος δεῖται καὶ τέχνης· τοῦτον γὰρ ἀπολαβόντα, καίτοι ἄψυχα ὄντα ἐναρμόνιόν τινα ἐκπέμπει ἠχήν. εἰ δὲ παρὰ ταῦτα τίς χρήσαιτο τούτοις, ἄσημον τὸ ἀποτελούμενον. οὕτω καὶ σάλπιγξ, εἰ μὴ τὸ πολεμικὸν ἠχήσοι, οὐχ ὁπλίζει τοὺς στρα-τιώτας. 10

Ἰωάννου. Ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου δεῖξαι θέλων τὸ τῶν γλωσσῶν ὑποδεὲς, καὶ φησὶν, ὑποθώμεθα ἐμὲ ἑαυτὸν εἶναι τὸν γλώσσαις λαλοῦντα· ἀλλ' οὐδὲν ὑμᾶς ἐκ τούτου ὠφελήσω· ἐὰν γὰρ, φησὶν, μὴ λαλήσω ὑμῖν ἐν ἀποκαλύψει, τοῦτ' ἔστιν εὐσυλ-ληπτά τινα καὶ νοούμενα· ἢ ἐν γνώσει, τοῦτ' ἔστιν, ἵνα γινώσκη- 15 ται ἃ λαλῶ. ἢ ἐν προφητείᾳ, ταύτην γὰρ ἐνόουν κατὰ τὴν κοινὴν ὁμιλίαν λαλουμένην. ἢ ἐν διδαχῇ, καὶ γὰρ καὶ ἐδίδασκον σπουδά-ζειν νοεῖν τοὺς διδασκομένους τὰ λεγόμενα. οὐκ ἔσομαι φησὶν, ὑμῖν ἐπωφελής· καὶ τί, φησὶ, λέγω, ὅτι ἐφ' ἡμῶν τὸ μὲν νοού-μενον ὠφέλιμον, ἀκερδὲς δὲ τὸ μὴ νοούμενον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς 20 ἀψύχοις ὀργάνοις τοῦτό τις εὕροι· καὶ χρὴ καὶ ἐπὶ κιθάρας καὶ αὐλοῦ μὴ συγχεῖσθαι τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ οὐκ ἄν ποτέ τινα ψυχα-γωγήσοι. εἰ οὖν ἐπὶ τῶν μικρῶν μέγα ἡ σαφήνεια, πόσῳ μᾶλ-λον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν; ἐκ τῶν παραδειγμάτων δείκνυσι τίς ἡ δυνάμις καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς σαφηνείας, καὶ φησὶν οὐ μόνον 25 αὐλὸς καὶ κιθάρα ἀλλὰ καὶ σάλπιγξ ἄδηλον εἰ δῷ φωνὴν, οὐδεὶς ἔσται ὁ εἰς πόλεμον παρασκευαζόμενος, ἀγνοουμένου τοῦ σαλπι-σθέντος.

Φωτίου. Νυνὶ δὲ ἀδελφοὶ, νυνὶ δὲ, φησὶ, βούλομαι ἐπὶ τοῦ ἐμοῦ προσώπου, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι ὑμῖν φορτικὸν, ταῦτα μετα- 30 σχηματίσαι, καὶ δεῖξαι ὅσον λείπει εἰς τελείωσιν τὸ γλώσσαις μόνον λαλεῖν. "ἐὰν γὰρ," φησὶν, "ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις "λαλῶν" καὶ ἑξῆς. πρότερον δὲ ἐπὶ οἰκείου σχηματίσας, λοιπὸν προϊὼν καὶ ἐπὶ αὐτῶν ἐκείνων ταῦτα γυμνάζει. ἀλλὰ κἀκεῖ ἔνθα

τραχύτερόν τι μέλλει λέγειν εἰς ἑαυτὸν τοῦτο ἀναδέχεται, ὡς τὸ "ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος," καὶ ἔτι ὅμοιον· "ἐὰν ἔλθω πρὸς "ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν," τὰ εἴδη λέγει τῶν ἐν λόγῳ χαρισμάτων. ταῦτα δέ ἐστι γλώσσας ἑρμηνεύειν, καὶ τὰ λαλούμενα παρ' αὐτῶν ἀποκαλύπτειν· ἢ συνάμφω, καὶ γλώσσαις λαλεῖν καὶ ἀποκαλύπτειν· ὃ καὶ γνῶσιν καλεῖ, ὅτι καὶ λαλεῖ καὶ ἑρμηνεύει ὡς εἰδὼς ὃ λέγει· ἢ προφητεύειν· τοῦτο δὲ δῆλον τί ἐστιν· ἢ διδάσκειν· ἕτερον γὰρ τοῦτο χάρισμα παρὰ τὰ εἰρημένα. φησὶν οὖν, ἐὰν ἔλθω, ἔχων μὲν τὸ χάρισμα τοῦ γλώσσαις λαλεῖν· μὴ ἔχων δέ τι ἄλλο χάρισμα τῶν εἰρημένων τεσσάρων, τί ἔσται ὑμῖν ὄφελος;

9 Οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε 10 γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες. τοσαῦτα, εἰ τύχοι, γένη φωνῶν 11 ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον· ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι τῷ λαλοῦντι βάρβαρος· καὶ ὁ λαλῶν, ἐν ἐμοὶ βάρβαρος.

Θεοδωρίτου. Ὅπερ ἐστὶν ὁ ἐναρμόνιος ῥυθμὸς ἐπὶ τῆς κιθάρας καὶ ἐπὶ τῆς σάλπιγγος ἡ πολεμικὴ σημασία, τοῦτο ἐπὶ τῶν γλωττῶν ἡ ἑρμηνεία. τῶν γὰρ παρόντων οὐ συνιέντων, εἰς ἀέρα μάτην διαχεῖται τὰ ῥήματα.

Ἰωάννου. Ταῦτα εἰ τύχοι γένη φωνῶν ἐστιν, τοῦτ' ἔστι τοσαῦται γλῶσσαι· τοσαῦται φωναὶ Ῥωμαίων, Σκυθῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων.

Κυρίλλου. Ἄφωνον λέγει παντελῶς οὐδὲν τῶν τελούντων ἐν λογικοῖς, ἤγουν ἐν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῆς ἑκάστου φωνῆς τὴν δύναμιν. εἰ μή τις εἰδῇ τυχὸν, μήτε μὴν ἐκεῖνοι τῆς αὐτοῦ γλώσσης, εἰ ἀνεπιστήμονες, ἀλλήλοις ἔσονται βάρβαροι· καίτοι λαλοῦντες ὀρθῶς, κατάγε τὴν ἰδίαν ἑκάστου φωνήν. δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοὺς διδάσκειν ἑτέρους ἐθέλοντας τὸν συνήθη τοῖς ἀκροωμένοις ἐρεύγεσθαι λόγον.

Ἰωάννου. Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ταῦτα τὰ παραδείγματα; ἐπάγει, οὕτω καὶ ὑμεῖς, εἰ μὴ σαφῆ, φησὶ, καὶ

νοούμενα λαλήσετε λόγον, ἔσεσθε εἰς ἀέρα λαλοῦντες· τοῦτ᾽ ἔστιν εἰκῇ καὶ μάτην καὶ ἀνωφελές.

Ἀντίθεσις. Καὶ εἰ ἀνωφελές ἐστι τὸ τῶν γλωσσῶν, διατί ἓν χάρισμα τοσαύτας ἔλαβον, ἵνα ὁ ἔχων καὶ λαλῶν ὠφελῆται μόνος; εἰ δὲ μέλλοι καὶ ἑτέροις εἶναι χρήσιμος, ἑρμηνείας χρεία, 5 ἣν ἐλάμβανον οἱ μᾶλλον κεκαθαρμένοι· κατὰ τὴν ἀναλογίαν γὰρ τῆς καθάρσεως καὶ τῆς πίστεως, καὶ τὰ χαρίσματα.

Τοῦ αὐτοῦ. "Τοσαῦτα," τοῦτ᾽ ἔστι πολλά· πολλά φησιν, καθὼς ἔτυχεν ὄντα γένη φωνῶν ἐστιν ἐμψύχων τε καὶ ἀψύχων· ἀλλ᾽ οὐδὲ ἐξ ἑνὸς τούτων, φησὶν, ὠφεληθείη τις, εἰ μὴ εἰδείη τὴν 10 δύναμιν τῆς φωνῆς. τοιγαροῦν οὐδὲ ἐκ τῶν ὑμετέρων γλωσσῶν ὠφέλειά τις εἰς ἄλλους διαβήσεται, εἰ μὴ εἰδείη τὴν δύναμιν τοῦ λαλουμένου. ἔσται δὲ τοῦτο, εἰ διερμηνεύεις λαλῶν· διερμηνεύσει δὲ εἰ πλεῖον ἄληπτον βίον καὶ πίστιν πεπυρωμένην κτήσεται· εἰσὶ μὲν οὖν μυρίαι φωναὶ ἐν τῷ κόσμῳ· ἐὰν οὖν μὴ ἴδω καὶ οἶδα 15 τί λαλεῖς, ἐσόμεθα ἀλλήλοις βάρβαροι· οὐ παρὰ τὴν τῆς φωνῆς κακίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμῶν ἄγνοιαν.

Φωτίου. Τὸ "τοσαῦτα γένη φωνῶν" καὶ ἑξῆς, διχῶς ἐστιν ἐκλαβεῖν· ἢ ὅτι πολλά ἐστι γένη φωνῶν καὶ τούτων τῶν γενῶν οὐδέν ἐστι ἄφωνον. ἵνα ᾖ ἐκ παραλλήλου τὸ τοσαῦτα γένη φωνῶν 20 καὶ τὸ οὐδὲν αὐτῶν ἄφωνον· ἢ πολλά ἐστι γένη φωνῶν· ἀλλ᾽ οὐδεμία τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῶν ἄσημος καὶ ἀνεπίγνωστος. τὸ γὰρ ἄφωνον, τὰ δύο ἐστὶ σημαῖνον εὑρεῖν· καὶ τὸ παντελῶς ἄφωνον, καὶ τὸ ἄσημον μόνον καὶ ἀδιάγνωστον. εἰ μὲν οὖν, ὡς προείρηται, ἐκληψόμεθα, εἴη ἂν τοιοῦτος ὁ ἀποστολικὸς νοῦς· πολλά ἐστι μὲν 25 γένη φωνῶν, καὶ τούτων τῶν γενῶν οὐδέν ἐστιν ἄφωνον. ἀλλά τι κερδαίνομεν ἡμεῖς ἐκ τῶν φωνῶν ἐκείνων μηδὲν αὐτοὶ συνιέντες; ἐὰν μὲν γὰρ μὴ ἴδω τί σημαίνει ἡ φωνὴ, ἔσομαι ἐγώ τε ἐκείνῳ καὶ ἐκεῖνος ἐμοὶ βάρβαρος· εἰ δὲ ὡς ὕστερον εὑρέθη ἐκληψόμεθα, τότε ἄφωνον ἀντὶ τοῦ ἀσήμου ἐκληψόμεθα, καὶ ὁ νοῦς τοιοῦτος. 30 πολλὰ γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν τούτων ἐστὶ τοῖς ὁμογενέσιν ἄσημον καὶ ἀνεπίγνωστον. πῶς οὖν ὑμεῖς εἰς ἀέρα λαλοῦντες καὶ ἄσημα τοῖς ὁμογενέσι φθεγγόμενοι, ὡς μέγα τι κατωρθωκότες ἐπαίρεσθε· ἀλλ᾽ οὐχὶ σπουδάζετε μᾶλλον καὶ ἐπι-

μελεῖσθε, ἵνα καὶ τὸ διερμηνεῦον τὰς γλώσσας προσλαβόντες, εἰς κοινὴν ὠφέλειαν χρήσεσθε τῷ χαρίσματι; ὁ γὰρ δὴ μόνον γλώσσαις λαλῶν, ἀσήμου καὶ ἀνεπιγνώστου τῆς φωνῆς ὑπαρχούσης τῷ ἀκροατῇ, ἀντὶ τοῦ ὠφελεῖν ἔσεται αὐτῷ βάρβαρος· καὶ ὁ ἀκροατὴς ὁμοίως τῷ λαλοῦντι βάρβαρος λογισθήσεται· καὶ τί τὸ 5 ἐνταῦθα κέρδος;

12 Οὕτω καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε. 13 διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ. 14 ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσ- 10 εύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν.

Θεοδωρίτου. Τὸν δεδωκότα σοι τῶν γλωττῶν τὸ χάρισμα, προσθεῖναι καὶ τὸ τῆς ἑρμηνείας ἵνα προσφέρῃς τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ὠφέλειαν· "ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώττῃ, τὸ πνεῦμά μου προσ- "εύχεται· ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν·" καρπὸς τοῦ λέγοντος 15 ἡ ὠφέλεια τῶν ἀκουόντων· τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἴρηκεν· "ἵνα τίνα καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς "ἔθνεσιν." ἑτέρᾳ τοίνυν γλώττῃ διαλεγόμενος, καὶ τοῖς παροῦσι μὴ προσφέρων τὴν ἑρμηνείαν, οὐδένα ἔχω καρπὸν, ὄνησιν ἐκείνων μὴ δεχομένων. 20

Κυρίλλου. Πνεῦμα ἐν τούτοις τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ὀνομάζει χάριν· τοῦτ' ἔστι τὸ δύνασθαι γλώσσαις λαλεῖν· ἐὰν οὖν φησὶν, τὰς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εὐχὰς προσεύξωμαι πνεύματι, τοῦτ' ἔστιν ἀποκεχρημένος τῇ γλώσσῃ τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος, ἔξω ἄκαρπον τὸν νοῦν· δεῖ γὰρ ἐν προσευχαῖς συντείνεσθαι, καὶ 25 τὰ τελοῦντα πρὸς σωτηρίαν παρὰ Θεοῦ ζητεῖν· οὐκ ἐναβρύνεσθαι γλώσσῃ, καὶ γίνεσθαι ἁπλῶς τοῦ γλώσσῃ λαλεῖν· ἐπεὶ ὁ νοῦς ἄκαρπος γίνεται, μηδεμίαν ἐκ τῆς τοιαύτης φιλοτιμίας ἀποφερόμενος ὄνησιν.

Ἰωάννου. Οὕτως πῶς ὥσπερ οἱ λαλοῦντες καὶ μὴ νοούμενοι, 30 καὶ διὰ τοῦτο ὄντες αὐτοῖς βάρβαροι· παυσάμενος γὰρ τῶν παραδειγμάτων γυμνότερον αὐτοῖς παραινεῖ· ἐπειδὴ ὅλως ζηλοῦτε καὶ οἷον προθεῖτε χαρίσματα, τοῦτο γὰρ τὰ πνεύματα, τοιαῦτα ἐπιθυμεῖτε, τὰ δυνάμενα τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσαι· οὐκ εἶπεν δὲ

ἵνα κτήσεσθε τὰ χαρίσματα, ἀλλ' "ἵνα περισσεύητε·" τοῦτ' ἔστιν ἵνα μετὰ πολλῆς αὐτὰ σχοίητε δαψιλείας. εἶτα καὶ λέγει τρόπον πῶς ἂν σχοίησαν χαρίσματα, τὴν Ἐκκλησίαν ὠφελοῦντα· "ὁ γὰρ "λαλῶν," φησὶ, "γλώσσαις" προσευχέσθω· ἵνα καὶ τὸ διερμηνεύειν λάβῃ·" ἄρα οὖν αὐτοὶ αἴτιοι τοῦ μὴ τὸ μεῖζον λαβεῖν, οὐκ 5 αἰτοῦντες τὸ μεῖζον· ἐὰν γάρ, φησι, λαλῶ γλώσσῃ, οὐ μὴν καὶ διερμηνεύω, τὸ μὲν πνεῦμά μου, οἷον ἡ ψυχὴ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὠφελεῖται, ἄκαρπος δέ μου ὁ νοῦς εὑρεθήσεται, τὸ μὴ καὶ ἄλλους ὠφελεῖν· νοῦ γὰρ καρπὸς τὸ διὰ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν νοημάτων ὠφέλειαν τοῖς πλησίον ἐπινοεῖν. 10

ΦΩΤΙΟΥ. "Οὕτως καὶ ὑμεῖς·" ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς. διὰ ποῖον; ἵνα μὴ ἦτε ἀλλήλοις βάρβαροι. διὰ τοῦτο οὖν καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ἐπιθυμίαν ἔχετε χαρισμάτων, ἐκείνων τυχεῖν ἀγωνίσασθε, δι' ὧν ὑμῖν ἡ ὠφέλεια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ οἰκοδομὴ κατορθωθήσεται· αὐτοὶ δὲ "ἵνα περισσεύητε" φησὶ, τοῦτ' ἔστιν, ἵνα 15 πλέον ἢ νῦν ἔχητε, γλώσσαις νῦν μόνον λαλοῦντες καὶ οὐχ ἑρμηνεύοντες. ἢ ἵνα περισσεύητε μᾶλλον ἀντὶ τοῦ γλώσσαις λαλεῖν· τὰ γὰρ ἄλλα χαρίσματα περισσεύει τῶν γλωσσῶν, ὡς πλείονα ὠφέλειαν παρεχόμενα· "ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ· τὸ "πνεῦμά μου προσεύχεται·" τὸ προσεύχομαι καὶ προσεύξομαι 20 ἀντὶ τοῦ λαλεῖν τι ταῖς γλώσσαις καλὸν καὶ σπουδαῖον εἴληφεν· καὶ γὰρ καὶ ἡ προσευχὴ εἶδος τί ἐστι τοῦ λόγου· φησὶν οὖν ὅτι ἐάν τι λαλῶ τῶν ἀναγκαίων καὶ καλῶν, μὴ διερμηνεύω δὲ αὐτὸ καὶ τοῖς ἀκροαταῖς, ἐμαυτὸν μὲν ὠφελῶ, τοῦτο γάρ ἐστι "τὸ "πνεῦμά μου προσεύχεται," τοῦτ' ἔστιν ἐγὼ μόνος ἀπολαύω τοῦ 25 ἀναγκαίου ἐκείνου καὶ τοῦ καλοῦ. ἄλλος δὲ οὐκ ὠφελεῖται· ἵνα ἐκέρδησέ μου ἐντεῦθεν ὁ νοῦς καὶ τὸν καρπὸν τῆς ἐκείνων ὠφελείας· τὸν νοῦν δὲ ἐστερῆσθαι τοῦ τοιούτου καρποῦ· καὶ πάλιν ἀπολαύειν ὑποτίθεται, ὅτι ἐκεῖνος μᾶλλον τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων ἐραστής ἐστιν τῆς τοῦ πλησίον ὠφελείας· ἅτε μήτε ὡς τὸ θυμικὸν, μήτε 30 ὡς τὸ ἐπιθυμητικὸν ῥαδίως οὕτω πυνθανόμενος, καὶ τῆς ἰδίας καὶ κατὰ φύσιν ἀρετῆς εὐχερῶς μεθιστάμενος· καὶ ἐκεῖνός ἐστι μᾶλλον ὁ καὶ ἄκαρπος ὅτε ἐστὶ συναισθανόμενος· καὶ πάλιν ἐπειδὰν ἐπιτύχῃ τοῦ καρποῦ ἐνευφραινόμενος.

Εἶτα φησὶ, "τί οὖν ἔστι;" οἷον τί δεῖ γενέσθαι· πῶς ἔσται 35

ἡμῖν μὴ ἀκάρποις εἶναι; πῶς; ἐπιμεληθεῖς, δι' ἀρετῆς ὥστε γλώσσαις λαλοῦντα καὶ τῷ πνεύματι λαλεῖν καὶ τῷ νοΐ. τοῦτ' ἔστιν καὶ ἕνεκα τῆς ἰδίας ὠφελείας λαλεῖν, καὶ ἕνεκα τοῦ ἀπολαύειν τὸν νοῦν τοῦ καταλλήλου καρποῦ. τοῦτο δέ ἐστιν ἡ τῶν πλησίων ὠφέλεια· ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν ταῖς γλώσσαις λαλοῦν- 5 τες λάβωμεν χάρισμα, καὶ ἵνα διερμηνεύωμεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τοῦ λαλεῖν τι τῶν καλῶν καὶ σπουδαίων τὸ τῆς προσευχῆς ὄνομα λαβὼν ἐπέμεινεν χρώμενος αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι προηγουμένως περὶ προσευχῆς ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλ' οὐχὶ περὶ παντὸς ἀναγκαίου καὶ ἐπιτηδείου λόγου γλώσσαις λαλουμένου, μετέπεισεν 10 εἰς τὸ ψάλλειν· ὡσανεὶ λέγων, ὅτι εἴτε ἐπὶ προσευχῆς, εἴτε ἐπὶ ψαλμῳδίας, εἴτε ἐπὶ ἄλλου τινὸς τῶν ἀναγκαίων καὶ καλῶν, ἐπὶ πάντων ὁμοίως δεῖ καὶ ἑαυτὸν ὠφελεῖν καὶ τοὺς πλησίον. εἶτα φέρει καὶ παράδειγμα, δεικνὺς ὅτι κατὰ πολλὰ ἐλλείπει καὶ ὑστερεῖ τὸ γλώσσαις μόνον λαλεῖν ἄνευγε τοῦ διερμηνεύειν. ἐὰν 15 γάρ, φησι, τῷ πνεύματι εὐλογήσῃς, τοῦτ' ἔστιν σὺ μόνος συνίεις καὶ σαυτὸν οἷς εὐλογεῖς ὠφελῶν, ὁ δὲ ἀκροατὴς οὐ συνίησιν ἃ λέγεις, τί ἀποκριθήσεται πρὸς σέ; πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν, ἂν τοῦτο ᾖ χρεία τυχὸν αὐτὸν ἀποκρίνασθαι, μηδὲν ὅλως εἰδὼς ὧν λέγεις σύ. σὺ μὲν γὰρ καλῶς καὶ ἐπὶ σαυτοῦ συμφέροντι εὐλογεῖς ἢ 20 εὐχαριστεῖς εἰ τύχοι, ἢ ἄλλό τι τῶν δεόντων ποιεῖς. καθόλου γὰρ τὸν λόγον βούλεται ἐξακούεσθαι, καὶ οὐκ ἐπί τινος εἴδους ὡρισμένου. διὸ πότε μὲν τὸ ψάλλειν, ἄλλοτε δὲ τὸ εὐλογεῖν καὶ μεταυτὸ καὶ ἂν ταυτοῦ τίθησιν τὸ εὐχαριστεῖν, δεικνὺς ὅτι καθόλου περὶ παντὸς ἀναγκαίου καὶ ἐπιτηδείου γλώσσαις λαλουμένου ἔστιν 25 αὐτῷ ἡ παραίνεσις καὶ ἡ σπουδή. ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, σὺ μέν, φησιν, ἐπὶ τῷ σεαυτοῦ συμφέροντι γλώσσαις λαλῶν, εὐλογεῖς ἢ εὐχαριστεῖς ἢ ἄλλό τι λαλεῖς, ὁ δὲ ἀκροατὴς οὐδὲν κερδαίνει, οὐδὲν ὠφελεῖται ἀπὸ σοῦ.

15 Τί οὖν ἐστι; προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξο- 30 μαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ 16 τῷ νοΐ. ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ

17 *εὐχαριστίᾳ, ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδεν; σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλ' ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Δεῖ φησὶν, εἴπερ ἑλοίμην εὐδοκιμεῖν καὶ γλώσσῃ τυχὸν κεχρῆσθαι τῇ διὰ τοῦ πνεύματος καὶ μὴ πειρᾶσθαι σπουδαίως ἄκαρπον ἔχειν τὸν νοῦν, συναγείρειν δὲ ὥσπερ ἐν ἐμαυτῷ τὸν 5 νοῦν· καὶ εἰ ψάλλοιμι τυχὸν ἐν γλώσσῃ, ψάλλειν οὐδὲν ἧττον καὶ τῷ νοΐ· τοῦτ' ἔστιν συνιέναι λεπτῶς τῆς ψαλμῳδίας τὴν δύναμιν, καὶ τῆς προφητείας τοὺς λόγους μὴ ἀζητήτους ἐᾶν· οὐκ οὖν ἄμεινον τὸ προφητεύειν ἤτοι διερμηνεύειν ἐν ἐκκλησίᾳ τὰ ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἢ γλώσσαις ἁπλῶς κατακεχρῆσθαι φιλεῖν.* 10

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ἐὰν, φησὶ, λαλήσω γλώσσῃ τινὶ ἣν οὐκ οἶδα, μηδὲ εἰδὼς αὐτῆς τὴν δύναμιν, πέπεισμαι μὲν ὅτι νοῦν ἄκαρπον ἔχω, οὐκ ἔχοντα τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν.*

ἸΩΑΝΝΟΥ. *Καὶ γὰρ ἦσαν τὸ παλαιὸν καὶ χαρίσματα εὐχῆς ἔχοντες μετὰ τῆς γλώσσης πολλοί· καὶ ηὔχοντο μὲν, καὶ ἡ* 15 *γλῶττα ἐφθέγγετο τῇ Περσῶν ἢ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ εὐχομένη· ὁ νοῦς δὲ οὐκ ᾔδει τὸ λεγόμενον· διὸ καὶ ἔλεγεν· "ἐὰν προσεύ- "χωμαι τῇ γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται·" τοῦτ' ἔστι τὸ χάρισμα τὸ δοθέν μοι καὶ κινοῦν τὴν γλῶσσαν, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν· τί ποτ' οὖν τὸ ἄριστον καὶ ὠφέλιμον, ἵνα καὶ ἡ* 20 *γλῶσσα φθέγγηται καὶ ὁ νοῦς μὴ ἀγνοῇ τὰ λεγόμενα.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Προσήκει τὸν ἑτέρᾳ γλώττῃ διαλεγόμενον, εἴτε ἐπὶ ψαλμῳδίας, εἴτε ἐπὶ προσευχῆς, εἴτε ἐπὶ διδασκαλίας, ἢ αὐτὸν ἑρμηνεύειν ὠφέλειαν τῶν ἀκουόντων· ἢ ἑτέρον τοῦτο ποιεῖν δυνάμενον συνεργὸν τῆς διδασκαλίας λαμβάνειν· "ἐπεὶ ἐὰν εὐλο-* 25 *"γήσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς "ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ. ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδεν;" ἰδιώτην καλεῖ τὸν ἐν τῷ λαϊκῷ τάγματι τεταγμένον.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Ὅτ' ἂν, φησὶν, αὐτὸς μὲν γλώσσῃ λαλῇ, ὅ γε μὴν ἐν τάξει τῇ τοῦ λαϊκοῦ κείμενος, εἰ τὴν σὴν οὐκ εἰδείη φωνήν·* 30 *πῶς προσυπακούσεται τὸ ἀμὴν ἐν ταῖς ἰδίαις εὐχαριστίαις, ἤτοι προσευχαῖς; ἵνα τῇ τῶν ἱερέων τελειότητι τὸ δοκοῦν ἐλλείπειν τοῖς τῶν λαῶν ἀναπληρῶτο μέτροις, καὶ οἷον τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων ὡς ἑνότητι πνεύματος παραδέχοιτο Θεός.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Οἶδα, φησὶν, ὅτι ὑπὸ τῆς θείας ἐνεργούμενος χάριτος ἀνυμνεῖς τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐ συνίησι τῶν λεγομένων ὁ τὴν γλῶτταν οὐκ ἐπιστάμενος.

18 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον
19 γλώσσαις λαλῶν· ἀλλ' ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους 5
διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλλους κατηχήσω,
20 ἢ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ. ἀδελφοὶ, μὴ παιδία
γίνεσθε ταῖς φρεσίν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ
φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Ἵνα μὴ δείξῃ διὰ τοῦτο εὐτελίζειν καὶ ὑποτιθέναι 10
τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα, ὡς αὐτὸς μὴ κεκτημένος αὐτῷ, φησὶν,
πάντων πλέον γλώσσαις λαλῶ· τοῦτ' ἔστιν ἵνα οἶδα αὐτὸ ἑρμη-
νεύειν καὶ τοῖς ἀκούουσι σαφηνίζειν, ὅπως ὠφελῶνται· ἢ μυρίους
λόγους ἐν γλώσσῃ, τοῦτ' ἔστιν ἵνα μὴ ἰσχύω αὐτὸ ἑρμηνεῦσαι.
τότε γὰρ εἰς ἐμὲ μόνον ἡ ὠφέλεια περιστήσεται. 15

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Πρῶτος ὑμῶν τοῦδε τοῦ χαρίσματος ἠξιώθην.
δι' ἐμοῦ καὶ ὑμεῖς τήνδε τὴν χάριν ἐδέξασθε. ἀλλ' ὅμως ἐγὼ τῆς
τῶν πολλῶν ὠφελείας κηδόμενος, τὴν σαφῆ διδασκαλίαν τῆς
ἀσαφοῦς γλώσσης προτιμῶ· εἶτα κατ' ἐπιτίμησιν, "ἀδελφοὶ, μὴ
"παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν· ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε· ταῖς δὲ 20
"φρεσὶ, τέλειοι γίνεσθε" μὴ ἀντιστρέψητε τὴν τάξιν, μηδὲ τῶν
παιδίων τὴν ἄνοιαν, ἀλλὰ τὴν κακίαν ζηλώσατε· τῶν δὲ τελείων
μὴ τὴν πονηρίαν ἀλλὰ τὴν ἀγχίνοιαν.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Μετὰ τὸ δεῖξαι μείζονα τὴν προφητείαν, λοιπὸν
πληκτικωτέρῳ χρῆται λόγῳ· "μὴ παιδία γίνεσθε," φησὶν, νηπίων 25
γάρ ἐστι τὸ τὰ μικρὰ θαυμάζειν· οἷον τὰς γλώσσας, τῶν δὲ
μεγάλων καταφρονεῖν· τοῦτ' ἔστι τῆς προφητείας. ὅταν πρόκειται
ἀδικία τις ἢ ἁμαρτία, τότε νηπιάζετε· νηπιάζειν δέ ἐστι, τὸ μὴ
εἰδέναι κακοποιεῖν ἢ ἁμαρτάνειν. ἡ δὲ τῶν φρενῶν τελειότης, καὶ
κακίαν φεύγει, καὶ ἀρετὴν διώκει, καὶ τὰ μείζω καὶ ὠφελιμώτερα 30
τῶν χαρισμάτων διακρίνειν ἐπίσταται.

ΦΩΤΙΟΥ. "Διὰ τοῦ νοός μου λαλῆσαι," τοῦτ' ἔστι διὰ τῆς
τοῦ νοὸς καρποφορίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ὠφέλεια τῶν πολλῶν· διὰ τοῦ

νοός μου δὲ ἕνεκα, φησὶ, τοῦ νόος μου, τοῦ μὴ εἶναι ἄκαρπον αὐτὸν, ἀλλὰ ἀπολαύειν καρποῦ τῆς ὠφελείας τῶν πολλῶν.

21 *Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις, λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽* 22 *οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει Κύριος. ὥστε αἱ γλῶσ-* 5 *σαι εἰς σημεῖον εἰσὶν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς* 23 *πιστεύουσιν. ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ πάντες γλώσσαις λαλῶσιν, εἰσέλθωσι δὲ* 24 *ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε; ἐὰν δὲ* 10 *πάντες προφητεύωσιν, εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης,* 25 *ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων, καὶ οὕτως τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεται, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν.* 15

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Προφητικὴ μέν ἐστιν ἡ φωνή· νόμος δὲ τὴν παλαιὰν γραφὴν προσηγόρευσεν· τεθεικὼς δὲ τὴν μαρτυρίαν, ἐπάγει τὴν ἑρμηνείαν.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ἐπισημήνασθαι χρὴ ὅτι ἀπαιτούμενοι Ἰουδαῖοι ὅπου ὁ Θεὸς ἐν πολλαῖς αὐτοῖς ἐλάλησεν γλώσσαις, κἀκεῖνοι ἠπί-* 20 *θησαν, οὐκ ἔχουσι δεῖξαι· ἡμεῖς δὲ δείκνυμεν ὅτι ὅτε ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἐμέρισεν γλώσσας, οἱ Ἰουδαῖοι ἀπιθοῦντες ἔλεγον, γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσίν· ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰσὶν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν. ὥστε οἰκοδο-* 25 *μοῦσιν αἱ γλῶσσαι, ὅτ᾽ ἂν μάθῃ ὁ ἀκούων ὅτι ὁ λαλῶν λαλεῖ γλῶσσαν ἣν οὐκ οἶδεν, οὐ μὴν οἰκοδομὴν λαμβάνει τῆς ὠφελείας τῆς πνευματικῆς διδαχῆς, διὰ τὸ μὴ νοεῖσθαι μὴ προχωρούσης· ἡ μὲν γὰρ προφητεία μελλόντων, τοῖς δὲ περὶ τούτων λεγομένοις ὁ τυχὼν οὐ πιστεύει, ἀλλ᾽ ὁ πιστός. ὁ δὲ ἄπιστος χρεῖαν ἔχει* 30 *τοῦ οὐκ εἰδότος τὴν γλῶσσαν, ᾗ κέχρηται, καὶ δεικνύντος ὅτι Θεοῦ Πνεῦμα ἐν αὐτῷ· ὥστε θαῦμα ἦν ἡ γλῶττα· ἡ δὲ προφη-*

τεία ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως θαῦμα, οὐκ ἐν τῷ λέγεσθαι. διχῶς δὲ λέγεται ἀπιστία ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· καὶ ἡ ἀληθῶς ἀπιστία, ἡ τῶν Ἑλλήνων· καὶ ἡ ὀλιγοπιστία, ἡ τῶν εὐσεβῶν.

Ἰωάννου. Πολλὴν ἐνταῦθα ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπαπόρησιν ἴδοι τις ἄν· εἰ γὰρ τοῖς ἀπίστοις σημεῖον εἰσὶν αἱ γλῶσσαι, πῶς 5 λέγει ἐφεξῆς, ὅτι ἐὰν ἴδωσιν ὑμᾶς γλώσσαις λαλοῦντας οἱ ἄπιστοι, ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε; καὶ εἰ ἡ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν· πῶς καὶ οἱ ἄπιστοι ἐξ αὐτῆς κερδανοῦσιν; "ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ" φησὶν "ἄπιστος, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων·" προφητευόντων ὑμῶν, καὶ ἀνακρίνεται. οὐκ αὐτὴ δὲ μόνον, ἀλλὰ 10 καὶ μετ' αὐτὴν δευτέρα ζήτησις ἐντεῦθεν φύεται· φανεῖται γὰρ ἡ γλῶττα πάλιν μείζων τῆς προφητείας· εἰ γὰρ αἱ γλῶσσαι εἰσὶν σημεῖον τοῖς ἀπίστοις, ἡ δὲ προφητεία τοῖς πιστοῖς, τὸ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφελκόμενον καὶ οἰκειοῦν, μεῖζον τοῦ ῥυθμίζοντος τοὺς ἰδίους. 15

Τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; πρῶτον ἐκεῖνο γίνωσκε ἀπίστους μὴ τοὺς αὐτοὺς πανταχοῦ λέγεσθαι· ἀλλὰ ποτὲ μὲν τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας καὶ ἀδιορθώτους μένοντας· ποτὲ δὲ καὶ τοὺς μεταβάλλεσθαι δυναμένους· οἷοι ἦσαν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων οἱ θαυμάζοντες τὰ λεγόμενα τοῦ Θεοῦ μεγαλεῖα· οἷοι ἐπὶ Κορνηλίου. ὃ τοίνυν 20 λέγει, τοῦτό ἐστιν, ὅτι τὴν γλῶτταν ἀκούοντες οἱ ἄπιστοι καὶ ἀνόητοι, οὐ μόνον οὐ κερδανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ καταγελάσουσιν ὡς μαινομένων τῶν φθεγγομένων. καὶ γὰρ εἰς σημεῖον αὐτοῖς ἐστι μόνον, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸ ἐκπλήττεσθαι· τὸ γὰρ σημεῖον τῶν μέσων ἐστίν· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ, "ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον" καὶ προσ- 25 τίθησιν "εἰς ἀγαθόν·" καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ σημεῖον ἐνταῦθα οὐχ ὡς πάντως χρήσιμόν τι ποιοῦν παρήγαγεν, ἐπήγαγεν τὸ ἐξ αὐτοῦ γινόμενον· ἐροῦσι γὰρ οἱ ἄπιστοι ὅτι μαίνεσθε· τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὴν τοῦ σημείου φύσιν· ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων ἄνοιαν· ὅσοι γὰρ νοῦν εἶχον καὶ ἐκέρδαινον· διὸ καὶ ἐδόθη τὸ σημεῖον. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ 30 τῶν Ἀποστόλων μόνοι οἱ μέθην αὐτῶν κατηγοροῦντες ἦσαν τότε· ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐθαύμαζον αὐτούς, ὡς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ διηγουμένους· ἡ δὲ προφητεία οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔστιν χρήσιμος τοῖς ἀπίστοις· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστιν εἰς σημεῖον ὥσπερ ἡ γλῶττα ἁπλῶς· ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς πίστιν καὶ εἰς ὠφέλειαν ἀμφοτέροις 35

ἐπιτηδεία καὶ χρήσιμος. καὶ τοῦτο εἰ καὶ μὴ εὐθέως, ἀλλὰ διὰ τῶν ἑξῆς σαφέστερον ἡρμήνευσεν εἰπὼν, "ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων· "ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων· τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ "γίνεται· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει, ἀπαγγέλλων "ὅτι ὁ Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν." 5

Ὥστε οὖν οὐ τούτῳ μόνῳ μεῖζον ἡ προφητεία τῷ ἐν ἑκατέροις ἰσχύειν, ἀλλὰ καὶ τῷ τοὺς ἀναισχυντοτέρους τῶν ἀπίστων ἐφέλκεσθαι· οὐδὲ γὰρ τὸ αὐτὸ θαῦμα ἦν ὅτε τὴν Σάπφειραν ἤλεγξεν ὁ Πέτρος, ὅπερ προφητείας ἦν· καὶ ὅτε γλώσσῃ ἐλάλει· ἀλλὰ τότε μὲν πάντες συνεστάλησαν· ὅτε δὲ γλώσσαις ἐλάλει, καὶ 10 παραπαίοντος ἔλαβεν δόξαν· οὕτω καὶ Ναβουχοδονόσορ τὸν Θεὸν προσεκύνησεν λέγων, "ἐπ' ἀληθείας ὁ Θεὸς ὑμῶν αὐτός ἐστι Θεὸς "ἀποκαλύπτων μυστήρια, ὅτι ἠδυνήθης ἀποκαλύψαι τὸ μυστήριον "τοῦτο·" εἶδες τῆς προφητείας τὴν ἰσχύν; πῶς τὸν ἄγριον ἐκεῖνον μετέβαλεν, καὶ εἰς πίστιν ἤγαγεν; ὅπερ δὲ ἔφθην εἰπὼν οὐκ 15 ἐν τοῖς διαβεβλημένοις, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ σφόδρα ὠφελοῦσι σπουδάζει κατατάξαι τὸ χάρισμα τῶν γλωσσῶν· ὥστε καταστεῖλαι αὐτοὺς καὶ εἰς ἀνάγκην ἀγαγεῖν τοῦτον ἑρμηνεύοντα ἐπιζητεῖν. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πρὸς τοῦτο ἑώρων, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν αὐτὸ καὶ φιλοτιμίαν ἐκέχρηντο οἱ πολλοὶ, ἀπὸ τούτου μάλιστα ἀπάγει, δεικνὺς ὅτι 20 μάλιστα εἰς δόξαν παραβλάπτονται μανίας ὑπολήψιν κτώμενοι.

Σευηριανοῦ. Ἄπιστον λέγει τὸν Ἕλληνα· ἰδιώτην δὲ τὸν μὴ βαπτισθέντα, τὸν ἀστράτευτον. τότε γὰρ οὐκ ἐλέγοντο κατηχούμενοι οἱ[a] ἀβάπτιστοι.

Θεοδωρίτου. Ἐπισημήνασθαι δεῖ ὡς Θεὸν ἐνταῦθα σαφῶς 25 τὸ Πανάγιον Πνεῦμα προσηγόρευσε· τοῦ γὰρ θείου Πνεύματος ἦν ἡ τῆς προφητείας ἐνέργεια· "πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ "τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται·" ἀλλ' ὅμως ἐνταῦθα τέθεικεν ὅτι "πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ "Θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι Θεὸς ὄντως ἐν ὑμῖν ἐστιν," Θεὸν εἰπὼν 30 τὸ Πανάγιον Πνεῦμα.

Τί οὖν ἐστιν, ἀδελφοὶ, ὅτ' ἂν συνέρχησθε, ἑκάστος 26 ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν

[a] ἡ Cod.

27 γινέσθω. εἴτε γλώσσῃ τὶς λαλεῖ, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖ-
28 στον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος· καὶ εἷς διερμηνευέτω. ἐὰν δὲ
μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ· ἑαυτῷ δὲ
29 λαλείτω καὶ τῷ Θεῷ. προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεί-
τωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν. 5

Θεοδωρίτου. Διὰ τοῦ συνέρχεσθαι ἐνέδειξεν τὸ σῶμα· διὰ τοῦ ἕκαστος ὑμῶν τάδε ἔχει καὶ τάδε, τὴν τῶν μελῶν διαφοράν· εἶτα πάλιν τὴν τῷ κοινῷ παρ' ἑκάστου προσφερομένην ὠφέλειαν "πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω· εἴτε γλώσσῃ τίς "λαλεῖ, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς· καὶ ἀνὰ μέρος." μὴ 10 κοινῇ διαλέγεσθαι· τοῦτο γὰρ ἀταξίας καὶ συγχύσεως· μήτε μὴν πολλοί· ἀρκοῦσι γὰρ καὶ δύο· ἀλλ' ὅμως μέχρι τριῶν ὁρείσθω τῶν οὕτω διαλεγομένων ὁ ἀριθμός· "καὶ εἷς διερμηνευέτω·" χρὴ γὰρ τοὺς παρόντας νοεῖν τὰ λεγόμενα· "ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτὴς, "σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ· ἑαυτῷ λαλείτω καὶ τῷ Θεῷ·" ἀτοπώτατον 15 γὰρ κατὰ φιλοτιμίαν καὶ μὴ δι' ὠφέλειαν τῷ θείῳ κεχρῆσθαι χαρίσματι· "προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν· καὶ οἱ ἄλλοι "διακρινέτωσαν·" σκοπεῖν καὶ διακρίνειν παρακελεύεται τοὺς ἠξιωμένους τοῦ χαρίσματος τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων, εἰ κατ' ἐνέργειαν τοῦ θείου Πνεύματος λέγεται. ὥσπερ γὰρ τοῖς προφή- 20 ταις ψευδοπροφήτας ἀντέταξεν ὁ διάβολος· οὕτω τοῖς Ἀποστόλοις ψευδαποστόλους.

Ἰωάννου. Τί οὖν, φησὶ, ποιητέον ὑμῖν; ἰδοὺ γὰρ ἀκηκόατε τὰς τῶν χαρισμάτων διαφοράς· καὶ λοιπὸν ἐπάγει· "εἴτε ψαλμὸν "ἔχει·" ἀπὸ γὰρ χαρίσματος καὶ ψαλμὸν ἐποίουν· "εἴτε διδα- 25 "χὴν ἔχει·" οἷον εἰ δύναται διδάξαι καὶ ὠφελῆσαι· "εἴτε προ- "φητείαν ἔχει" τοῦτο γὰρ ἡ ἀποκάλυψις· "εἴτε γλῶσσαν ἔχει·" καλῶς δὲ καὶ τῶν γλωσσῶν ἐμνήσθη. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὰς ἐν τοῖς προλαβοῦσι σφόδρα καθεῖλεν· νῦν καὶ αὐτῶν ἐμνήσθη· ἐπεὶ ἔδοξεν ἂν μήτε εἶδος χαρίσματος τὸ τῶν γλωσσῶν· "εἴτε ἑρμηνείαν 30 "ἔχει" καὶ δύναται ταῖς γλώσσαις ἑρμηνεύειν· πρὸς ἓν τέλος πάντα ὁρᾷ τῷ τὸ οἰκοδομεῖν τὴν Ἐκκλησίαν. μὴ πολλοὶ, μὴ δὲ συγκεχυμένως, ἵνα μὴ ἀκαταστασία γίνηται, "ἀλλὰ δύο ἢ τρεῖς "τὸ πλεῖστον καὶ ἀνὰ μέρος·" τοῦτ' ἔστιν εἷς ἀφ' ἑνὸς τῷ αὐτῷ

λαλείτω· οὐκ ἔστιν ἐπιτρέποντος, ἀλλ' οὐδὲ κωλύοντος· ὡσεὶ ἔλεγεν, εἰ μὴ ἔχῃ ἑρμηνείαν, σιγάτω· εἰ δὲ μὴ καρτερεῖ σιγᾶν, τοῦτο δὲ κατηγορίας ἐστὶν, ἑαυτῷ λαλείτω· τοῦτ' ἔστιν ἀψοφητὶ καὶ ἠρέμα, ὡς Θεὸν μόνον ἀκούειν, οὐ μὴν ἀνθρώπους. ὅρα πῶς ἐν τῷ δοκεῖν ἐπιτρέπειν, ἀποτρέπει· ἦσαν ἐν τοῖς προφήταις καὶ 5 μάντεις λανθάνοντες· διὸ φησὶ, "δύο ἢ τρεῖς, καὶ οἱ ἄλλοι δια- "κρινέτωσαν·" τοῦτ' ἔστιν διακρινέτωσαν, μή που τις μάντις προφήτης εἶναι ὑποκρίνοιτο. διὰ τοῦτο δὲ δύο ἢ τρεῖς· ἵνα μὴ διὰ τὸ πλῆθος λαθῶσιν οἱ μάντεις.

30 Ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος 10
31 σιγάτω. δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν, ἵνα
32 πάντες μανθάνωσι, καὶ πάντες παρακαλῶνται· καὶ πνεύ-
33 ματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται· οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ Θεὸς, ἀλλὰ εἰρήνης, ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. 15

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Ἐὰν ἄλλον, φησὶν, κινήσῃ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος· παραχωρείτω ὁ τοῦ λέγειν ἀρξάμενος· "δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα "πάντες προφητεύειν· ἵνα πάντες μανθάνωσι καὶ πάντες παρα- "καλῶνται·" μηδὲν ἀτάκτως μηδὲ συγκεχυμένως γινέσθω. καὶ γὰρ οἷόν τε πάντας ὑμᾶς τὴν προφητείαν τοῖς ἀθροιζομένοις προσ- 20 φέρειν, καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ὄνησιν πραγματεύεσθαι· αὕτη μέχρι τοῦ παρόντος ἡ τάξις ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μεμένηκεν· καὶ τῶν διδασκάλων, οἱ μὲν ἐν ταύτῃ τῇ πανηγύρει, οἱ δὲ ἐν ἑτέρᾳ, τῷ λαῷ διαλέγονται.

ΙΩΑΝΝΟΥ. Εἰ σοῦ, φησὶν, προφητεύοντος, ἄλλον ἐκίνησε τὸ 25 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, σὺ σίγα· ἵνα μὴ τῶν δύο ἅμα προφητευόντων, σύγχυσις γένηται· διὰ τοῦτο γὰρ σοῦ, φησὶν, προφητεύοντος, ὁ ἄλλος ἐνεπνεύσθη, βουλομένου τοῦ Πνεύματος, καὶ δι' ἐκείνου λεχθῆναί τι. ἐπειδὴ δὲ τὸν πρῶτον σιγᾶν ἐκέλευσεν, παραμυθεῖται αὐτόν· μὴ δυσχεράνῃς, φησὶ, σιγᾶν κελευόμενος· δυνῇ γὰρ 30 καὶ σὺ καὶ ἄλλος καὶ πάντες προφητεύειν. τοῦτ' ἔστιν οὐκ ἐκλείψει ὁ καιρὸς, ἵνα πάντες οἱ τὴν ἐκκλησίαν πληροῦντες, καὶ μανθάνωσι καὶ εἰς πίστιν παρακαλῶνται.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Διὰ τούτων δείκνυσιν ὅτι ταῖς ψυχαῖς τὸ Πνεῦ-

μα τὸ Ἅγιον ἀπεκάλυπτεν τὰ μυστήρια· κἀκεῖναι φωτισθεῖσαι ἀπεκάλυπτον ἀνθρώποις, οὐχ ὡς ἐν ταῖς μαντείαις οὐκ οἶδεν ὁ μάντις τί φθέγγεται. ἀπέδωκεν οὖν ἐκεῖνο τὸ πρῶτον, ὃ ἔλεγεν, ὅτι "ὅτε ἦτε ἔθνη, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε "ἀπαγόμενοι." "προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν· οἱ ἄλλοι 5 "δὲ διακρινέτωσαν·" οἱ ἔχοντες τὸ χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν πνευμάτων. "ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος "σιγάτω·" ὡς ἐν αὐτοῖς ὂν ποτὲ μὲν σιγᾶν, ποτὲ δὲ λέγειν. "καὶ πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται·" μὴ φοβηθῇς φησὶν, ἐὰν σιγήσῃς ὡς ἀθετῶν τὸ Πνεῦμα· οἶδεν γὰρ τὰ χαρίσ- 10 ματα ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι· οὕτως Ἰησοῦς ὑπετάσσετο τῷ Μωϋσεῖ· οὕτως ὁ Ἑλισσαῖος τῷ Ἠλίᾳ· οὕτως αὐτῷ τῷ Ἑλισσαίῳ τὸ πλῆθος τῶν προφητῶν· οὕτως αὐτῷ τῷ Ἀποστόλῳ Τιμόθεος καὶ Τίτος καὶ οἱ λοιποί.

Ἰωάννου. Ἵνα μὴ φιλονεικῇ ἄνθρωπος, αὐτὸ τὸ πνεῦμα 15 δείκνυσιν ὑποτασσόμενον· πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα, τὴν ἐνέργειαν λέγει· εἰ δὲ τὸ πνεῦμα ὑποτάσσεται, πολλῷ πλέον σὺ ὁ κεκτημένος, οὐκ ἂν εἴης δίκαιος φιλονεικεῖν.

Οἰκουμενίου. Ἄντικρυς ἢ ἐπὶ τῶν μάντεων· ἐκεῖνοι γὰρ μετὰ τὴν παρ' αὐτοῖς ἐνθουσίασιν, καὶ ἄκοντες οἱ δαιμονῶντες λαλοῦσιν 20 ἃ οὐ βούλονται. εἰ τοίνυν τὸ χάρισμα τοῖς προφήταις ὑποτέτακται· πῶς οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ κοινῇ συμφέροντι; ἵνα ὅτ' ἂν ᾖ καιρὸς σιωπῆς, σιωπᾶτε.

Ἰωάννου. Πνεύματα προφητῶν φησὶν αὐτὸ τὸ πνευματικὸν χάρισμα· εἶτα ἵνα μὴ λέγῃ τις, καὶ πῶς σιγᾶν δύναμαι; αὐτὸ 25 γὰρ τὸ ἐπιπνέον Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἑκόντα καὶ ἄκοντα ἀναγκάζει λαλεῖν· οὐχὶ, φησὶν, ὑποτέτακται γὰρ τῷ προφήτῃ τὸ χάρισμα· τοῦτ' ἔστιν ἐν αὐτῷ ἐστι καὶ λαλεῖν καὶ σιωπᾶν.

Ὠριγένους. Κίνδυνός ἐστι τοῖς ἀναγινώσκουσιν ἁπλῶς ἀποφαινέσθαι· ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἀκούουσιν. ἄκουε γοῦν Παύλου 30 λέγοντος· "εἴτις δοκεῖ ἐν ὑμῖν προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς, "ἐπιγινωσκέτω ἃ γράφω, ὅτι Θεοῦ ἐστιν·" ὡς οὐ παντὸς ἐπιγινώσκοντος τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐὰν μὴ ᾖ προφήτης ἢ πνευματικός. διέγραψεν δὲ τὸν πνευματικὸν ὁ Ἀπόστολος εἰπών· "ὁ δὲ πνευμα- "τικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα· αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται·" 35

τίς δέ ἐστιν ὁ διακρίνων τὰ πάντα, ἢ ὁ δυνάμενος πάντα λόγον ἐξετάζειν καὶ κρίνειν; οὗτος δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, διὰ τὸ βάθος τῶν νοημάτων αὐτοῦ μὴ καταλαμβανόμενος· ὁ γὰρ πνευματικὸς νοῦν ἔχει Κυρίου. ὥσπερ οὖν παιδίον οὐ δύναται ἀνακρίναι νοῦν ἀνδρὸς καὶ ἐξετάσαι τὰ νοήματα αὐτοῦ, οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν 5 παρακολουθεῖ τοῖς τοῦ ἀνδρὸς νοήμασιν ὁ βραχὺς παῖς· τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ ψυχικὸς δύναται εἰδέναι ποῖα τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ποῖα οὐχί. μόνου δὲ πνευματικοῦ ἐστι τοῦτο τὸ ἔργον. ἐγὼ πολλάκις ἐζήτουν κατεμαυτὸν τί δήποτε, ὅτε οἱ προφῆται ἦσαν τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ψευδοπροφῆται, οἱ ψευδοπροφῆται εὐδοκίμουν παρὰ τοῖς 10 βασιλεῦσιν αὐτῶν, παρὰ τοὺς προφήτας· καὶ τὰ μὲν βιβλία τῶν ψευδοπροφητῶν οὐκ ἐγράφη, οὐδὲ ἐσώθη ἐν τῷ λαῷ· τὰ δὲ τῶν προφητῶν καταδικασθέντων, μισηθέντων, πεπονθότων ἃ ἴσμεν, ἦλθεν εἰς μέσον, καὶ τετίμηται· τίς γέγονεν ἡ τούτων ἀρχή; ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου ἀφορμὰς λαβὼν λέγω, ὅτι ἦν χάρισμα ἐν τῷ λαῷ 15 ὥσπερ προφητεύειν, οὕτω διακρίνειν προφήτας. "δύνασθε γὰρ καθ' "ἕνα πάντες προφητεύειν" ἀφθονία ἦν τότε τῶν λεγόντων καὶ τῶν ἐπιτρεπομένων λέγειν. διὰ γὰρ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ Ἀπόστολος πᾶσι λέγειν ἐν Ἐκκλησίᾳ· μικροῦ δεῖν καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐπέτρεψε λαλεῖν, εἰ μὴ εἰρήκει τὸ ἑξῆς. 20

Ἰωάννου. Εἶτα δείκνυσιν ὅτι καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ, τὸ τὸν πρῶτον σιγᾶν. ἐπεὶ μὴ "ἔστιν Θεὸς ἀκαταστασίας, ἀλλ' "εἰρήνης." ἐκ γὰρ τούτου, φησὶν, ἀκαταστασία καὶ σύγχυσις γίνεται. οὕτως δὲ ὁ τῆς εἰρήνης νόμος ἐν πάσαις ἔστιν ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων. καλῶς δὲ φησὶν "τῶν ἁγίων," ἐπειδὴ καὶ Ἑλλήνων 25 ἦσαν ἐκκλησίαι.

Φωτίου. "Ὁ πρῶτος" εἶπεν, οὐχὶ πρῶτος κατὰ τὸ ἀξίωμα τῆς προφητείας, ἀλλὰ καθὸ πρότερος αὐτὸς ἤρξατο λέγειν τοῦ μεταυτόν.

34 Αἱ γυναῖκες ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν· οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι, 30
35 καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. εἰ δέ τι μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· αἰσχρὸν γάρ
36 ἐστι γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίαις λαλεῖν. ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήντησεν;

Ὠριγένους. Ὡς γὰρ πάντων λεγόντων καὶ δυναμένων λέγειν, ἐὰν ἀποκάλυψις αὐτοῖς γένηταί φησιν, "αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς "ἐκκλησίαις σιγάτωσαν." ταύτης δὲ τῆς ἐντολῆς οὐκ ἦσαν οἱ τῶν γυναικῶν μαθηταὶ, οἱ μαθητευθέντες Πρισκίλλῃ καὶ Μαξιμίλλῃ· οὐ Χριστοῦ τοῦ ἀνδρὸς τῆς νύμφης· ἀλλ' ὅμως εὐγνωμο- 5 νῶμεν καὶ πρὸς τὰ πιθανὰ ἐκείνοις ἀπαντῶντες. τέσσαρες φασὶ θυγατέρες ἦσαν Φιλίππου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, καὶ προεφήτευον. εἰ δὲ προεφήτευον· τί ἄτοπόν ἐστι καὶ τὰς ἡμετέρας, ὡς φασὶν ἐκεῖνοι, προφήτιδας προφητεύειν; ταῦτα δὲ λύσομεν· πρῶτον μὲν λέγοντες, ὅτι αἱ ὑμέτεραι προεφήτευον· δείξατε τὰ σημεῖα τῆς 10 προφητείας ἐν αὐταῖς. δεύτερον δὲ εἰ καὶ προεφήτευον αἱ θυγατέρες Φιλίππου, ἀλλ' οὐκ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἔλεγον· οὐ γὰρ ἔχομεν τοῦτο ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων· ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ παλαιᾷ. Δεββῶρα μεμαρτύρηται προφῆτις εἶναι. λαβοῦσα δὲ Μαριὰμ ἡ ἀδελφὴ Ἀαρὼν τὸ τύμπανον, ἐξῆρχε τῶν γυναικῶν. 15 ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροις ὅτι Δεββῶρα ἐδημηγόρησεν εἰς τὸν λαὸν, ὥσπερ Ἱερεμίας καὶ Ἡσαΐας· οὐκ ἂν εὕροις ὅτι Ὀλδὰ προφῆτις οὖσα ἐλάλησε τῷ λαῷ, ἀλλ' ἑνί τινι ἐλθόντι πρὸς αὐτήν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀναγέγραπται Ἄννα προφῆτις θυγάτηρ Φανουὴλ ἐκ φυλῆς Ἀσήρ· ἀλλ' οὐκ ἐν ἐκκλησίᾳ ἐλάλησεν. ἵνα 20 οὖν καὶ δοθῇ ἐκ σημείου προφητικοῦ εἶναι προφῆτις γυνή· ἀλλ' οὐκ ἐπιτρέπεται ταύτῃ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ. ὅτε ἐλάλησε Μαριὰμ προφῆτις ἄρχουσα ἦν τινῶν γυναικῶν· αἰσχρὸν γὰρ γυναικὶ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ διδάσκειν δὲ γυναικὶ οὐκ ἐπιτρέπω ἁπλῶς, ἀλλ' οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός. 25

Καὶ ἄλλοθεν δὲ τοῦτο παραστήσω. εἰ καὶ ἐκεῖνο ἀσφαλέστερον εἴρηται, περὶ τοῦ μὴ τὴν γυναῖκα ἡγεμόνα γίνεσθαι τῷ λόγῳ τοῦ ἀνδρὸς, "πρεσβύτιδας ἐν καταστήματι, ἱεροπρεπεῖς καλοδιδα- "σκάλους, ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας." οὐχ ἁπλῶς ἵνα διδάσκωσιν, καλοδιδάσκαλοι μὲν γὰρ ἔστωσαν καὶ γυναῖκες. οὐχ ἵνα 30 ἄνδρες καθήμενοι ἀκούωσι γυναικῶν, ὡς ἐκλειπόντων ἀνδρῶν τῶν δυναμένων πρεσβεύειν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. "εἰ δέ τι μαθεῖν "ἐθέλουσιν· ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· αἰσχρὸν "γάρ ἐστι γυναιξὶν ἐν ἐκκλησίᾳ λαλεῖν." δοκεῖ μοι τὸ τοὺς ἰδίους ἄνδρας οὐκ ἐπὶ τοὺς γαμετοὺς ἀναφέρεσθαι μόνον· αἱ παρ- 35

θένοι γὰρ ἢ λαλήσουσιν ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ οὐχ ἕξουσι τοὺς διδάσκοντας· καὶ αἱ χηρεύουσαι ὁμοίως. ἀλλὰ μήποτε τοὺς ἰδίους ἄνδρας, οἷον καὶ τὸν ἀδελφὸν καὶ τὸν οἰκεῖον καὶ τὸν υἱόν. ἅπαξ ἁπλῶς ἀνδρὸς πυνθανέσθω γυνὴ τοῦ ἰδίου, κατὰ τὸ γενικὸν ὄνομα ἀνδρὸς πρὸς ἀντιδιαστολὴν γυναικός· "αἰσχρὸν γὰρ γυναικὶ λαλεῖν ἐν 5 *"ἐκκλησίᾳ·" ὁποῖα ἐὰν λαλῇ, κἂν θαύμαστα λαλῇ, κἂν ἅγια, μόνον δὲ ἀπὸ στόματος γυναικείου ἐξέρχηται. γυνὴ ἐν ἐκκλησίᾳ δηλονότι κατὰ τὸ αἰσχρὸν λέγεται, ἐπὶ κατηγορίᾳ τῆς ὅλης ἐκκλησίας. "ἢ ἀφ' ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν; ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους "κατήντησεν;" ὡς τῆς ἀταξίας ταύτης οὔσης ἐν Κορίνθῳ, μετὰ* 10 *καὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων. τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι ἀπέστειλεν τὸν λόγον αὐτοῦ ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον. ἆρ' οὖν ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ κανὼν ὁ ἐκκλησιαστικὸς εἰς ὑμᾶς μόνους τοὺς Κορινθίους κατήντησεν;*

Ἰωάννου. *Οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. καὶ ποῦ τοῦτο λέγει ὁ* 15 *νόμος; "πρὸς τὸν ἄνδρα σοῦ ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου "κυριεύσει." εἶδες Παύλου τὴν σοφίαν; ἡλίκην παρήγαγεν μαρτυρίαν, οὐ σιγᾶν αὐταῖς κελεύουσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φόβου σιγᾶν, καὶ φόβου τοσούτου, μεθ' ὅσου τὴν δούλην ἡσυχάζειν χρή. παράγει δὲ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας τῆς σιωπῆς τηρούσας τὸν* 20 *νόμον· ἀπὸ τῆς καινοτομίας τὸν θόρυβον ὑποτεμνόμενος, καὶ τῇ τῶν πολλῶν ψήφῳ τὸν λόγον ποιῶν εὐπαράδεκτον. οὔτε γὰρ πρῶτοι, φησὶν, ὑμεῖς οὔτε μόνοι πιστοὶ, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα.*

37 Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἢ πνευματικὸς, ἐπιγι-
38 νωσκέτω ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι τοῦ Κυρίου εἰσὶν ἐντολαί· 25
39 εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω. ὥστε, ἀδελφοί μου, ζηλοῦτε
τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε.
40 πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω.

Ὠριγένους. *Ἵνα οὖν ἐπιγινώσκωμεν τὰ τοῦ Θεοῦ· παρακαλέσωμεν τὸν διδόντα χαρίσματα, ἵνα δώῃ ἡμῖν χάρισμα προφη-* 30 *τικὸν, καὶ ποιήσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ κρατοῦντος Πνεύματος πνευματικούς. καὶ οὕτως ἐπὶ τοῦ κρίνειν ποῖα τοῦ Θεοῦ ἐστιν, ἢ ποῖα οὐκ ἔστιν αὐτοῦ· ὁ γὰρ τῆς χάριτος ταύτης ἐστερημένος συνεῖναι οὐ δύναται. ὅθεν ἐπήγαγεν, "εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοείτω."*

Ἰωάννου. Πολλαχῶς διδάξας τὸ δεῖν τὰς γυναῖκας σιγᾶν, νῦν καὶ τοῦτο προστίθησιν, ὅτι, φησὶ, καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο δοκεῖ· εἴ τις γάρ, φησιν, ἢ προφήτης ἐστὶν ἢ ἄλλως πνευματικὸν ἔχει χάρισμα, εἰς τὸ εἰδέναι τὰ γραφόμενα παρ' ἐμοῦ· ἴστω ὅτι Θεοῦ εἰσιν ἐντολαὶ, ἃ γράφω· καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, φησὶ, πρὸς τούτοις 5 κινοῦμαι· εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ὅτι Θεοῦ εἰσιν αὗται ἐντολαὶ, ἀγνοείτω· τοῦτ' ἔστιν, ἐγὼ εἶπον, ὁ θέλων πειθέσθω· ὁ μὴ θέλων, ὃ οἶδεν ποιείτω. τὸ δὲ ταῦτα λέγειν σημεῖόν ἐστιν ἀνδρὸς οὐ τὰ ἑαυτοῦ πάντως βουλομένου στῆσαι, ἀλλὰ τὸ κοινῇ συμφέρον σκοποῦντος· τὸ δὲ τοιοῦτον σχῆμα τοῦ λόγου ποιεῖν εἴωθεν, ἔνθα 10 οὐ μέγα ἐστὶν τὸ γινόμενον πλημμέλημα. τί γὰρ μέγα τὸ ἀγνοεῖν αὐτοὺς ὅτι Θεοῦ εἰσιν ἐντολαὶ τὸ σιγᾶν τὰς γυναῖκας;

Θεοδωρίτου. Πάλιν τὸ μὲν ἔδειξε τιμιώτερον· τὸ δὲ καὶ αὐτὸ χρεῶδες. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "μὴ κωλύετε· πάντα δὲ εὐσχημόνως "καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω·" τὴν δὲ τάξιν ἐν τοῖς πρόσθεν ἐδίδαξεν. 15

Ἰωάννου. Πάλιν ἐπανῆλθεν ὅθεν ἐξῆλθεν· καὶ μείζονα δείκνυσι τὴν προφητείαν, τῷ εἰπεῖν "ζηλοῦτε·" ἧττον δὲ τὴν τῶν γλωσσῶν χάριν· τὸ γὰρ λαλεῖν γλώσσαις, φησὶ, μὴ κωλύετε· εἶτα ἐπανακεφαλαιοῦται τὰ πρῶτα. "πάντα," φησὶν, "εὐσχημόνως καὶ "κατὰ τάξιν γινέσθω. ἔσται δὲ τοῦτο ἐὰν οἱ γλώσσαις λαλοῦντες 20 δύο ἢ τρεῖς λαλοῦσι καὶ ἀνὰ μέρος· καὶ οἱ προφῆται ἀλλήλοις παραχωροῦσι· καὶ αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σιωπῶσιν.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ ἀναστάσεως σωμάτων καθολικῆς.

1 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ εὐαγγέλιον ὃ εὐηγγε- 25 2 λισάμην ὑμῖν, ὃ καὶ παρελάβετε, ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε, δι' οὗ καὶ σώζεσθε, τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε, ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε.

Κυρίλλου. Ἐπὶ καιροῦ δὴ λίαν καὶ σοφῶς εὐαγγέλιον ἀποκαλεῖ τὸ περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως κήρυγμα, καὶ αὐτοῦ 30 δὲ πάντως τοῦ Χριστοῦ. καὶ γάρ ἐστιν ἀληθῶς ἀγαθοῦ παντὸς ἀπαγγελία τοῖς τὴν πίστιν εἰσδεδεγμένοις· ἐν αὐτῷ δὲ φησὶν αὐτοῖς ἑστάναι τε καὶ σώζεσθαι. τοῦ μὲν ἑστάναι κατασημαί-

νοντος τὸ ἐν ἑδραιότητι τῆς ἐλπίδος καὶ τὸ ἐν καλῷ τῆς δόξης γενέσθαι τοὺς πεπιστευκότας· τοῦ δέ γε σώζεσθαι, τὸ καὶ αὐτῆς ἀναπεφάνθαι τῆς ἁμαρτίας ἀμείνους, καὶ τῶν τοῦ θανάτου βρόχων ἐπέκεινα δραμεῖν.

Ἰωάννου. Εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἔρχεται λόγον. λέγει δὲ 5 ὅτι οὐδὲν ξένον ὑμῖν ἐρῶ, ἀλλὰ τὸ ἤδη γνωρισθὲν ὑμῖν, εἰς λήθην δὲ ἐλθόν· τὸ γὰρ "γνωρίζω" οἷον ὑπομιμνήσκω κεῖται· ἀδελφοὺς δὲ καλέσας, ὁμοῦ μὲν αὐτοὺς καταπραΰνει, ὁμοῦ δὲ τὸ τῶν δωρεῶν ἀναμιμνήσκει τοῦ Χριστοῦ. διὰ γὰρ τὴν αὐτοῦ ἔνσαρκον παρουσίαν, πάντες ἀδελφοὶ γεγόναμεν ὥσπέρ τινι παρακαταθήκην· οὐ λόγῳ 10 γὰρ μόνῳ παρειλήφεσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ σημείων καὶ ποικίλων δυνάμεων· ὅρα δὲ τὴν σοφίαν Παύλου· ἐσαλεύοντο οὗτοι, καὶ ὅμως ἑστάναι αὐτοὺς λέγει· ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ ἑκὼν ἀγνοῶν· εἶτα τοῦ ἑστάναι τὸ κέρδος, δι' οὗ φησὶ καὶ σώζεσθαι. 15

Σευηριανοῦ. Οὐ ξένον, φησὶ, λέγω, ἀλλ' ὅπερ ἐκήρυξα. καὶ οὐχὶ ἐγὼ μὲν ἐκήρυξα, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐδέξασθε· ἀλλ' ὃ καὶ παρελάβετε· καὶ οὐχὶ μάταιον παρελάβετε καὶ ἀνόητον, ἀλλ' ἐν ᾧ σώζεσθε· μέλλων δὲ λέγειν ὅτι ἐγνώρισα ὑμῖν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, φησὶ, τίνι δὲ λόγῳ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον; ἵνα 20 πιστευθῇ ἡ ἀνάστασις· ἀπαρχὴ γὰρ υἱὸς Ἰησοῦς τῆς ἀναστάσεως, ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν. εἰ γὰρ μὴ ἔδει τὸν θάνατον ἀναιρεθῆναι, οὐκ ἂν ἐνηνθρώπησεν ὁ Σωτήρ· "ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύ-" σατε." ἀντὶ τοῦ πλὴν εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε· ἐγὼ γὰρ λέγω, ὅτι εἰ μὴ κατέχετε, φανερὸν ὅτι εἰκῇ ἐπιστεύσατε. 25

Ἰωάννου. Ὡσανεὶ αὐτῶν σαφήνειαν μόνον ζητούντων, οὐ μὴν ἀμφιβαλλόντων περὶ τὴν ἀνάστασιν, οὕτω λέγει· "τίνι λόγῳ" εὐηγγελισάμην ὑμῖν·" τοῦτ' ἔστι, ποίῳ τρόπῳ ἀνάστασις ἐλέχθη γενέσθαι· ὡσεὶ ἔλεγεν, περὶ μὲν τοῦ δόγματος οὐκ ἂν φαίην ὑμᾶς ἀμφιβάλλειν, τὸν δὲ τούτων ζητεῖν λόγον· ὅθεν, φησὶ, τὸν τῆς 30 ἀναστάσεως λόγον ὑμᾶς ὑπομιμνήσκω· εἶτα ἵνα μὴ ῥαθύμους ἐργάσηται μαρτυρῶν αὐτοῖς τὸ ἑστάναι, ἐπάγει· "εἰ κατέχετε·" ἐκτὸς γὰρ τοῦ κατέχειν τὸ περὶ ἀναστάσεως δόγμα, "εἰκῇ ἐπι-" στεύσατε," ὡς τοῦ κεφαλαίου τῆς πίστεως ἐν τούτῳ ὑπάρχοντος. 35

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἰ γὰρ εὐηγγελίσατο καὶ παρέλαβον καὶ μὴν καὶ κατέχουσιν ἔτι, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "ἐν ᾧ καὶ ἑστήκατε," περιττὸν τὸ περὶ τούτου γράφειν· εἰ μὴ ἄρα ἐκεῖνοι τῷ δοκεῖν τὰ Χριστιανικὰ κατέχοντες δόγματα, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία φαίνονται ἀσπαζόμενοι· ὅθεν καλῶς ἐπήγαγεν τὸ "δι' οὗ καὶ 5 "σώζεσθε." ἀντὶ τοῦ, οὕτω κατέχετε, ὡς ἂν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἐλπίζοντες ἀπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ "τίνι λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμῖν·" ἀντὶ τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τοῦ εὐαγγελίου, τίς ἡ αἰτία· ἵνα τὸ μὲν εὐαγγέλιον ᾖ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνάστασις· ὁ δὲ τούτου σκοπὸς τὸ πιστεῦσαι ὅτι καὶ πάντες ἀναστησόμεθα ἀκολούθως ἐκείνῳ. 10

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Πάλιν τῇ διδασκαλίᾳ τὴν εὐφημίαν ἀνέμιξεν, προλεαίνων τὴν ἀκοήν· διὰ τοῦτο εἶπεν "ἐν ᾧ ἑστήκατε, δι' οὗ "καὶ σώζεσθε." λέγει δὲ τοῦτο, βούλομαι ὑμᾶς ἀναμνῆσαι τοῦ παρ' ἐμοῦ κηρυχθέντος εὐαγγελίου, ὃ προθύμως μὲν ἐδέξασθε, τὴν ἐκ τούτου δὲ φυομένην προσμένετε σωτηρίαν· ἀναμιμνήσκω δὲ 15 ὑμᾶς, ὑποδεῖξαι θέλων τὸν τούτου σκοπόν. τοῦτο γὰρ εἶπεν "τίνι "λόγῳ εὐηγγελισάμην ὑμᾶς." εἶτα ἐπάγει· "εἰ κατέχετε, ἐκτὸς "εἰ μὴ εἰκῇ ἐπιστεύσατε." τῆς γὰρ τῶν σωμάτων ἀπιστουμένης ἀναστάσεως, περιττὸν τοῦ εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Εἴπερ δὴ κατέχετε καὶ μὴ ἀπεβάλλετε πάντα, 20 ὡς ἂν εἰκῇ πεπιστευκότες τοῖς παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν.

ὨΡΙΓΕΝΟΥΣ. Ἰουδαῖοι οὐχ ἑστήκασιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, τὸν Ἰησοῦν μὴ παραδεξάμενοι· οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων κακῶς ἑστήκασι, μὴ νοοῦντες τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἰδίως αὐτὸ ἐκδεχόμενοι· οἱ ἁμαρτάνοντες οὐχ ἑστήκασι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. ἢ οἱ παραλαβόντες αὐτὸ 25 καὶ παραδεξάμενοι καὶ καταυτὸ βιοῦντες. ἐὰν δὲ νοηθῇ "τίνι "λόγῳ εὐαγγελισάμην ὑμῖν εἰ κατέχετε," καὶ νοηθῇ τὸ ἐπιφερόμενον εὐλόγως τοῖς τὸ ἐκτὸς εἰ μὴ εἰκῇ πεπιστευκότα οὕτω πεπιστευκέναι ψευδεῖ· ἀλλὰ τὸ πεπιστευκέναι μὲν, ἀληθεῖ δέ· ἔργον οὐκ ἔστιν κρίσει πιστεύειν· οἱ πρὸς καιρὸν πιστεύοντες καὶ 30 ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφιστάμενοι εἰκῇ πιστεύουσιν· καίτοιγε οὐ ψευδῆ πεπιστεύκασιν· ἀλλὰ τῷ ἀληθεῖ μέν· ἐπειδὴ δὲ οὐ βεβαίως πεπιστεύκασιν, διὰ τοῦτο ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται· καλῶς γὰρ πιστεύων τις, οὐ πεσεῖται.

3 Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ 4 τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ 5 ἡμέρᾳ, κατὰ τὰς γραφάς· καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα 6 τοῖς δώδεκα. ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς 5 ἐφάπαξ, ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ 7 καὶ ἐκοιμήθησαν· ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς Ἀποστόλοις πᾶσιν.

Κυρίλλου. Παραδεδωκέναι φησὶν ὑμῖν οὐ τὸ εἰς νοῦν ἧκον ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως εἰσδεδεγμένοι, ἀλλ' Εὐαγγέλιον ὃ παρέ- 10 λαβεν· ἐνίεντος αὐτῷ τὴν γνῶσιν τοῦ δι' ἡμᾶς ἐνηνθρωπηκότος· ἔφη γὰρ πάλιν ὁ αὐτὸς διὰ τοῦ Εὐαγγελίου· "οὐδὲ γὰρ ἐγὼ "παρὰ ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ, οὐδ' ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀπο- "καλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ·" εἴπερ οὖν ἐστι θεοδίδακτος ὁ παραδιδοὺς, πῶς οὐκ ἀληθὲς τὸ δι' αὐτοῦ κηρυσσόμενον; "ὅτι Χριστὸς 15 "ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς." δηλονότι τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας· πολλοὶ γὰρ λίαν οἵτε τοῦ θανάτου Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως μάρτυρες εἶναι λοιπὸν, κατ' οὐδένα τρόπον ἐνδοίαστον τὸ ἐκτεθνάναι μὲν ὑπὲρ ἡμῶν κατὰ σάρκα Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ἐξέλῃ τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν· ἐγηγέρθαι 20 τε αὖ πατοῦντα τὸν θάνατον, ἵνα καὶ ἡμεῖς τὸ χρῆμα κερδάνωμεν. ἀναγκαίως δὲ εἰς τὸ παρὸν οὐ τεθνάναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τετάφθαι φησὶν αὐτόν. πιστούμενος γὰρ τὸ τεθνάναι κατὰ ἀλήθειαν ὁ Ἐμμανουὴλ τέθειται ἐν μνημείῳ· πλὴν ἀνεβίω, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, διὰ μὲν τοῦ τεθνάναι σαρκὶ πληροφορῶν ὅτι γέγονε σὰρξ, 25 καίτοι Θεοῦ ὢν ὁ Λόγος. διὸ δὲ τοῦ πατῆσαι τὸν θάνατον, ὅτι Χριστὸς κατὰ φύσιν ἐστὶν ἐναργῶς ἀποφαίνων. πλὴν οὐκ ἀλλότριον ζωοποιεῖ ναὸν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατέρος Λόγος· οὐ δὲ τὸ τίνος ἁπλῶς, σῶμα δὲ μᾶλλον τὸ ἴδιον αὐτοῦ, δι' οὗ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τεθνάναι λέγεται, ἵνα καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀγαθὸν ὑπὲρ ἡμῶν 30 ἀληθῶς γεγονὸς εὑρεθῇ. ὅλη γὰρ ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αὐτῷ πατοῦσα τὸν θάνατον· οὕτω γὰρ αὐτῷ συνταφῆναί τε καὶ συνεγηγέρθαι λεγόμεθα, συγκαθίσαι τε καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. οὐκ

οὖν ἐγηγέρθαι μὲν φησὶ κατὰ τὰς γραφάς· ὦφθαι δὲ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις, ἀνὰ μέρος τε τισὶν ὡς ἐξειλεγμένοις, καὶ μὴν καὶ κατὰ πλῆθος· "ὤφθη δὲ κἀμοὶ ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι τῶν Ἀπο-"στόλων. μετριάζει δὲ σφόδρα· διῶξαί τε τὴν ἐκκλησίαν ἰσχυ-ρίζεται· πλὴν ἠλεῆσθαι παρὰ Χριστοῦ καὶ κεκλῆσθαι πρὸς 5 Ἀποστολὴν, ἀποφῆναι δὲ τὸ μέγα τῆς ἀναστάσεως μυστήριον, οὔτε τοῖς ἀρχαίοις ἁγίοις ἠγνοήμενον· προείρηται γὰρ "οὔτε μὴν "τοῖς ἐξειλεγμένοις εἰς ἀποστολήν· οἳ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται "γεγόνασι τοῦ λόγου."

Ἰωάννου. Ποῦ εἰρήκασιν αἱ γραφαὶ ὅτι ἐτάφη καὶ τῇ τρίτῃ 10 ἡμέρᾳ ἀναστήσεται; διὰ τοῦ κατὰ τὸν Ἰωνὰν τύπου. ὃν καὶ αὐτὸς παράγει λέγων, "ὥσπερ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς "ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν "τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας." καὶ διὰ τοῦ βάτου τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἐκαίετο καὶ οὐ κατε- 15 καίετο· οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ἀπέθανεν μὲν, οὐ κατεσχέθη δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου διηνεκῶς. καὶ ὁ δράκων δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Δανιὴλ τοῦτο αἰνίττεται· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος λαβὼν τὴν τροφὴν, ἣν ἔδωκεν ὁ προφήτης, ἐῤῥάγη· οὕτως καὶ ὁ Ἅδης καταπίων τὸ σῶμα ἐκεῖνο διεσχίσθη, τοῦ σώματος διατεμόντος αὐτοῦ τὴν νηδὺν καὶ 20 ἀναστάντος. εἰ δὲ καὶ ῥημάτων θέλεις ἀκοῦσαι, ἄκουσον τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος "ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ," καὶ "Κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ "φῶς." καὶ τοῦ Δαβὶδ πρὸ ἐκείνου, "ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις "τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθο- 25 "ράν." διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παραπέμπει σε ἐπὶ τὰς γραφάς· ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ἐγένετο. "καὶ ὅτι ὤφθη "Κηφᾷ." καὶ μὴν τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ὅτι τῇ Μαρίᾳ πρώτῃ ὤφθη. ἀλλ' ἐν ἀνδράσι τοῦτο πρῶτον τὸ μάλιστα αὐτὸν ποθοῦντι ἰδεῖν· "ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ." τινὲς τὸ 30 ἐπάνω τὸ ἄνωθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν εἶναι φασίν· οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς βαδίζων, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτοῖς ὤφθη· καὶ γὰρ οὐχὶ τὴν ἀνάστασιν πιστώσασθαι ἐβούλετο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάληψιν· τινὲς δὲ λέγουσιν τὸ "ἐπάνω πεντακοσίοις" τὸ πλεί-οσιν ἢ πεντακοσίοις.

Σευηριανου. Τὸ "ἐν πρώτοις" εἶπεν ἀντὶ τοῦ πρὸ πάντων τοῦτο ὑμῖν παρέδωκα.

Οἰκουμενίου. Λέγομεν ἢ γραφικόν ἐστι σφάλμα, ἢ ὅτι τῷ προγνωστικῷ ὀφθαλμῷ ὁ Κύριος εἰδὼς ὅτι συγκαθαριθμηθήσεται τοῖς ἕνδεκα, ὤφθη καὶ αὐτῷ, ἵνα μηδὲ ἐν τούτῳ ἔλαττον ἔχῃ 5 τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων. τοιοῦτόν τι παραδηλοῖ καὶ Ἰωάννης, μηδαμοῦ μὲν λέγων ὅτι ὤφθη τοῖς ἕνδεκα, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Θωμᾶ διελεγόμενος εἶπεν "Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα." μᾶλλον γὰρ ἂν εἴποιμεν ὅτι τὸν Ματθίαν συνέταξε κατὰ πρόγνωσιν τοῖς λοιποῖς Ἀποστόλοις, ἢ τὸν Ἰούδαν μετὰ τὴν προδοσίαν τὴν ἀγχόνην. 10

8 Ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη 9 κἀμοί. ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν Ἀποστόλων· ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν 10 Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· χάριτι δὲ Θεοῦ εἰμὶ ὅ εἰμι, καὶ 15 ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ οὐ κένη ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ 12 χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. εἴτε οὖν ἐγώ, εἴτε ἐκεῖνοι, οὕτω κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσατε.

Ἰωάννου. Ταπεινοφροσύνης μὲν τὸ ῥῆμα· πλὴν οὐ διὰ τοῦτο 20 ἐλάττων τινὸς ὁ Παῦλος, ὅτι ἐσχάτῳ αὐτῷ ὤφθη· οὔτε γὰρ Ἰάκωβος ἐλάττων ἦν τῶν πεντακοσίων, ἐπειδὴ ὕστερον ἐκείνων ὤφθη αὐτῷ·" πλὴν ὅτι καὶ οἰκονομικῶς ἑαυτὸν ἐξευτελίζει· ἵνα ὅτ' ἂν εἴπῃ τὸ μέγα ῥῆμα ἐκεῖνο τὸ "περισσότερον αὐτῶν πάντων "ἐκοπίασα," μὴ ἀπιστηθῇ. 25

Σευηριανου. Ἔκτρωμα δέ ἐστι τὸ πρὸ τοῦ διαμορφωθῆναι καὶ λαβεῖν τὸν προσήκοντα αὐτῷ χρόνον τὸν ἐν τῇ γαστρὶ ἐκβαλλόμενον· ὃ καὶ ζῆν οὐ δύναται. ἐπειδὴ τοίνυν ὡς ἐν γαστρὶ τὰ βρέφη πλάττεται, ἐν τῷ νόμῳ προεμορφοῦντο αἱ ψυχαὶ πρὸς εὐσέβειαν· ἀνεγεννῶντο δὲ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· ὁ δὲ Παῦλος 30 ἐδίωκεν τὴν Ἐκκλησίαν οὐ μορφούμενος ἐν νόμῳ εἰς τὸ τέλειον· ἐδίωκεν γάρ· διὰ τοῦτο ἔκτρωμα ἑαυτὸν ἐκάλεσεν· καὶ τοῦτο ἑξῆς ἐπιφέρει· "διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ."

Ἰωάννου. Λοιπὸν καὶ ἀποφαίνεται περὶ ἑαυτοῦ· ὅρα δὲ οὐκ

εἶπεν μόνον δώδεκα, ἀλλὰ "πάντων τῶν Ἀποστόλων·" καὶ τὴν αἰτίαν λέγει, "διότι ἐδίωξα τὴν Ἐκκλησίαν."

Σευηριανοῦ. Ἐλάχιστος ἐν τοῖς Ἀποστόλοις· ἐπειδὴ ἐκείνων μὴ διωξάντων ἀλλὰ πιστευσάντων, ἐγὼ δὲ ἐδίωξα.

Ἰωάννου. Ὅρα δὲ εὐγνωμοσύνην· τὰ μὲν ἁμαρτήματα ἑαυτῷ 5 καταλογίζεται, τὰ δὲ κατορθώματα τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἀνατίθησιν· καὶ τοῦτο μεθ' ὑποστολῆς εἴρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν ἄξια τῆς χάριτος ἔπραξα· ἀλλ' οὐ ματαία φησὶν ἡ χάρις εὑρέθη ἐν ἐμοί. πῶς; ὅτι "πάντων," φησὶ, "τῶν Ἀποστόλων περισσότερον ἐκο-"πίασα·" ὅρα δὲ καὶ ὧδε, πῶς ὑφειμένως αὐτὸ τέθεικεν· οὐ γὰρ 10 εἶπεν, ἠγωνισάμην ἢ ἐκήρυξα ἢ ἐκινδύνευσα, ἀλλ' "ἐκοπίασα." ταύτῃ τὸ περὶ ἑαυτοῦ ἐγκώμιον ὑποτεμνόμενος· ὅμως ἐπὶ ταῦτα τὰ ῥήματα ἐξ ἀνάγκης ἦλθεν· δεῖ γὰρ τὸν διδάσκαλον ἀξιόπιστον εἶναι.

Τοῦ αὐτοῦ. Εἶτα ὥσπερ δειλιάσας μὴ αὐτῷ τὸ κατόρθωμα 15 λογισθῇ, ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν αὐτὸ ἀνατίθησιν· οὕτως κηρύσσομεν, ὃ μορφοῦμεν, φησὶν, ἅπαντες ἐπὶ τὸ κήρυγμα. καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ μὴ ἐμοὶ πιστεύετε ἐκείνοις πείθητε, ἐξηυτέλιζε γὰρ ἑαυτὸν, καὶ οὐκ ἀξιόπιστον μάρτυρα τῆς ἀληθείας ἑαυτὸν ἀπέφηνεν· ἀλλὰ τί λέγει; συμφωνοῦμεν ἅπαντες καὶ τὸ εἰπεῖν κηρύσσομεν 20 τὸ ἀληθὲς τῶν λεγομένων παρίστησιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐν παραβύστῳ καὶ ἐν γωνίᾳ λαλοῦμεν περὶ τούτων, ἀλλὰ φανερῶς ἕως ἄρτι· τοῦτο γὰρ τὸ "κηρύσσομεν, καὶ οὕτω" φησὶν "ἐπιστεύσατε." μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὴν τὴν ἐκείνων πίστιν καλεῖ μάρτυρα τῆς ἀληθείας· οὐ γὰρ ἂν, φησὶν, ἁπλῶς ἐπιστεύσατε λόγοις ἐψευ- 25 σμένοις καὶ ἀπατηλοῖς, εἰ μὴ ἐπείσθητε ἀληθῆ εἶναι τὰ κηρυσσόμενα.

Σευηριανοῦ. Οὐ μάτην ἔλαβον πολλὴν χάριν· ἀλλ' ἐχρησάμην αὐτῇ ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος, περισσότερον αὐτῶν πάντων κοπιάσας. 30

12 Εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσί τινες ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ 13 ἔστιν; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς 14 ἐγήγερται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα καὶ

15 τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν. εὑρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ ἄρα νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Ἄριστα συλλογίζεται αὐτός· ἀποδείξας γὰρ πρότερον ὅτι Χριστὸς ἐγήγερται, ἐκ τῆς αὐτοῦ ἐγέρσεως καὶ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατασκευάζει· ὡς ἑπομένου πάντοτε καὶ πάντως τοῦ λόγου τῷ μέρει καὶ κεφαλῇ τοῦ λοιποῦ σώματος· ὅρα δὲ πῶς οὐ κατὰ πάντων ποιεῖται τὴν κατηγορίαν, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ἐργάσηται· καὶ ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ἐγήγερται, φησὶν, οὐ μὴν ἔσται καὶ καθολικὴ ἀνάστασις· ἐκ τοῦ ἐναντίου κατασκευάζει αὐτό· εἰ ἀνάστασις, φησὶν, οὐκ ἔστιν· οὐ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται· ἕκαστον γὰρ, φησὶν, τοῦ ἑτέρου κατασκευαστικὸν καὶ ἀποδεικτικὸν τυγχάνει· οὐκ εἶπεν γὰρ οὐκ ἐσαρκώθη, ἀλλ' οὐκ ἐγήγερται. δείκνυς καὶ τὴν σάρκωσιν τῇ ἀναστάσει συνῆφθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἐνσαρκῶσθαι αὐτὸν, ἵνα τὴν ἀνάστασιν κατορθώσῃ.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Καταπλήττεται τῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἀναπεπεισμένων ταῖς ἱεραῖς τε καὶ θείαις ἀντιφέρεσθαι γραφαῖς, καὶ ἕτερόν τι παρὰ τοῦτο φρονεῖν ἀποτολμώντων· εἰ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἵνα μένῃ νεκρὸς, ἀλλ' ἵνα κρεῖττον θανατοῦ καὶ φθορᾶς εὑρεθεὶς, ὁδὸς ὥσπέρ τις καὶ θύρα τῇ τοῦ ἀνθρώπου γένηται φύσει· πρός τε τὸ δύνασθαι καταθλεῖν τῆς φθορᾶς καὶ παλινδρομῆσαι πρὸς ζωήν. πῶς ἐγηγερμένου τοῦ δι' ἡμᾶς ἐν νεκροῖς, ἵνα καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ πρὸς ζωὴν, τοῖς τοῦ θανάτου βρόχοις καταδεσμοῦσιν ἔτι τοὺς δι' οὓς τεθνάναι καὶ ἀναβιῶναι λέγεται Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὁ Ἐμμανουήλ; τί παραιροῦνται τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον τῶν ἐξ ἀναστάσεως ἀγαθῶν, καὶ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας συκοφαντοῦσι πέρας; εἰ γὰρ γέγονεν "ὁ Χριστὸς "ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν" ἕψεταί που πάντως ἀπαρχὴ ἰδία τὸ λεῖπον αὐτῇ· καὶ τῷ πρωτοτόκῳ συμπαρομαρτήσειεν ἄν· καὶ μάλα εἰκότως· οἷόν περ ἂν νοοῖτο πρωτότοκος· καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Παῦλος· "εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ,

“ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.” οὐκ οὖν εἰ συναινοῦσί τινες ὡς ἐγήγερται μὲν ὁ Χριστὸς, οὐ προσίενται δὲ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὸ μυστήριον, ἠγνοήκασι παντελῶς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς τὸν σκοπόν. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, οὐ δι' ἑαυτὸν, “ὁ δὲ ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινε σταυρὸν, 5 “αἰσχύνης καταφρονήσας.” διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάξει λέγων αὐτὸς ὁ σοφώτατος Παῦλος· “ἐπειδὴ γὰρ τὰ παιδία κεκοινώ-“νηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετεῖχεν “τῶν αὐτῶν· ἵνα διὰ τοῦ θανάτου, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος “ἔχοντα τοῦ θανάτου τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον,” καὶ ἀπαλλάξῃ 10 ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας. οὐκ οὖν εἰ μὴ καταργηθῇ θάνατος, εἰκαῖον αὐτῷ τὸ σκέμμα· ἀνόνητον δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· διημαρτήκαμεν δὲ καὶ τῆς εἰς ζωὴν ἐλπίδος· κεκλήμεθα δὲ πῶς εἰς υἱοθεσίαν, καὶ ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, καθ' ἃ φησὶν Ἰωάννης 15 ὁ σοφός· “εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς ὡς υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμεθα τὴν “ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.” ποία δὲ ὅλως ἡ ἀπολύτρωσις, εἰ μὴ θανάτου κρείττους ἡμᾶς ἀπέφηνεν ὁ Χριστός; ἢ πῶς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινόσεως ἡμῶν σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ; ποῖος γὰρ ὅλως ὁ τοῦδε καιρὸς, εἰ μὴ 20 ἀπρακτήσῃ θάνατος; ἢ ποῖος ἔσται μετασχηματισμὸς τοῖς ἐν ταυτότητι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν χείροσιν ἐσομένοις;

Ἄθρει δὲ ὅπως περιΐστησιν εὐτεχνῶς εἰς ἀναγκαίαν ὁμολογίαν τοῦ χρῆναι λέγειν ὡς ἀναβιώσοντες κατὰ καιροὺς τὰ ἐκ γῆς ἡμῶν σώματα. εἰ γὰρ δὴ, φησὶν, διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐγη- 25 γερμένος ἐκ νεκρῶν διακεκήρυκται Χριστὸς, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; ἀπέθανεν γὰρ, ὡς ἤδη φθάσαντες εἴπομεν, οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν· ἵν' ἐπείπερ ἐστὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, τῷ θανάτῳ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ θάνατον ὡς ἑψομένης αὐτῷ τῆς ἀνθρώπου φύσεως· ἀνεβίω γὰρ καὶ 30 γέγονεν ὥσπέρ τις ἀνθρωπότητος ἀπαρχὴ μεταφοιτώσης εἰς ζωὴν, καὶ ἀνακτιζομένης εἰς ἀφθαρσίαν, καὶ νικώσης θάνατον· καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ. λαβόντος τοῦ πράγματος τὴν ἀρχὴν, πῶς ἀπομενοῦμεν ἐν γῇ; ἢ πῶς ἐν ὑμῖν τινες ἀποτολμῶσι λέγειν οὐκ ἀναβιώσεσθαι τοὺς νεκρούς; Σαδδουκαῖοι δὲ οὗτοι κατάγε

τὸ εἰκός· ἔφασκον γὰρ αὐτοὶ μὴ εἶναι ἀνάστασιν, μήτε Ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· σεσυκοφαντήκασι δὲ τῆς ἀναστάσεως τὸ μυστήριον καὶ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος, λέγοντες ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· πλὴν ἐναυάγησαν ἐκεῖνοι περὶ τὴν πίστιν, καὶ ὅσοι ταῖς ἐκείνων ἐξιτηλίαις ἕπεσθαι βούλονται. 5

Ἰωάννου. Ὡσεὶ εἶπεν, ἅπαντα ἀπόλωλεν καὶ μεματαίωται, καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν καὶ ἡ πίστις ὑμῶν· καὶ οὐ μόνον ματαίως ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀνόσιον, φησὶν, τὸ συκοφαντεῖν ἡμᾶς τὸν Θεὸν, ὅτι ἐποίησέν τι ὅπερ οὐκ ἐποίησεν.

Σευηριανοῦ. Ζητοῦμεν ποῖον θάνατον λέγουσιν ὑπομεμενη- 10 κέναι τὸν Σωτῆρα, ἢ ποίαν ἀνάστασιν· εἰ μὲν γὰρ δοκήσει ἑκάτερα, εἰς δόκησιν ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν. εἰ δὲ ἀληθὴς ὁ θάνατος· ἀληθὴς δὲ καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ· λεγέτωσαν ποῖος θάνατος ἢ ποῖα ἀνάστασις. ἆρα θάνατος τὸ σάρκα λαβεῖν; οὐκ οὖν σάρκα εἶχεν ὁ Κύριος; εἰ δὲ εἶχεν σάρκα, καὶ ἀπέθανεν· εἰ 15 δὲ ἀπέθανεν, καὶ ἀνέστη. ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γενόμενος Χριστὸς, ἐγήγερται ἄρα καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα. ἀλλὰ ποῖον θάνατον λογίσομαι; ἆρα τὸ ἁμαρτίαις ἀποθανεῖν; ἀλλ' αὐτὸς λέγει, "ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει "οὐδέν." εἰ δὲ καὶ ἀπέθανεν ὡς ἁμαρτὼν, καὶ τὸν θάνατον τὸν 20 τῆς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ ἦρεν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· τούτῳ τῷ λόγῳ μέχρι τῆς τήμερον οὐκ ἀνέστη· ἀεὶ γὰρ ἁμαρτωλός ἐστι τῷ αἴρειν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ἀνάστασιν δὲ ποίαν λέγει ὁ Παῦλος τοῦ Κυρίου; ἆρα τῆς σαρκὸς ἀπαλλαγήν; οὐκ οὖν ὁ αὐτὸς ῥηθήσεται λόγος ὁ καὶ πρότερος· ἄλλως τε εἰ ἀπαρχὴ τῶν 25 κεκοιμημένων Χριστὸς, πᾶσα ἀνάγκη οἵαν ἂν δῶμεν ἑαυτοῖς ἀνάστασιν, τοιαύτην διδόναι καὶ τῷ Σωτῆρι. ποίαν οὖν ἀνάστασιν ἡμεῖς λαμβάνομεν; ἆρα τῆς σαρκὸς τὴν ἀπαλλαγήν; οὐκ οὖν καὶ ὁ Κύριος εἶχεν ἁμαρτίας, ὧν ἀπηλλάγη. οὕτως πανταχόθεν τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν ἀκολουθίας καὶ δύναμεως [c]. 30

Κυρίλλου. Ἀκολουθεῖ γὰρ ὥσπερ τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον, καὶ τῷ δευτέρῳ συναναιρεῖται τὸ πρῶτον· οὗ δὴ γεγονότος, ἤγουν πρὸς ἡμῶν παραδεχθέντος εἰς πίστιν, κενὸν ἔσται τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, κενὴ καὶ ἡ πίστις· ἔχει γὰρ ὧδε τὸ ῥῆμα τῆς

[c] Quædam deesse videntur.

πίστεως τὸ διὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγοῦν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν μεμυσταγωγημένοις. πῶς οὖν ἔτι πιστεύσομεν, εἰ μὴ ἀνεβίω κατά τινας; "εὑρισκόμεθα γὰρ," φησὶ, "καὶ ψευδομάρτυρες κατὰ "τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἤγειρεν τὸν Χριστὸν, ὃν οὐκ ἤγειρεν, εἴπερ νεκροὶ "οὐκ ἐγείρονται." εἶτα τοσαύτη πληθὺς ἁγίων πῶς ἂν διαφύγοι 5 συκοφαντίας γραφήν; οὐκ οὖν εἶεν ἂν οὐδὲ ἅγιοι, πόθεν οἷς ἂν εἴη τὸ πλημμέλημα συκοφαντία κατὰ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' οὐχ ὧδε ταῦτα ἔχει· ἀψευδεῖς γὰρ οἱ μυσταγωγοὶ, Χριστὸν ἐγήγερται λέγοντες.

Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερ-
16 ται· εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ἡμῶν, 10
17 ἔτι ἐστὲ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν· ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες
18 ἐν Χριστῷ, ἀπώλοντο.

Ἰωάννου. Πάλιν τῷ αὐτῷ ἐπαγωνίζεται λόγῳ· διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἀνέστη, ἵνα καθολικὴν ἀνάστασιν ποιήσει· εἰ δὲ ἀνάστασις οὐκ ἔστιν, ἄρα οὐδὲ αὐτὸς ἀνέστη. 15

Κυρίλλου. Ἀληθέστατα καὶ λίαν ὀρθῶς προσεπάγει τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο. δικαιοῖ μὲν γὰρ ἡ πίστις, ἀλλ' εἴ τις αὐτῇ καθαρίζει τὸ μάταιον, ὡς Χριστοῦ μὴ ἐγηγερμένου, τί τὸ διάφορόν ἐστι λοιπόν; οὐκ οὖν ἐνεσχήμεθα τοῖς ἀρχαίοις ἐγκλήμασιν; ἀναπόνιπτον ἔχομεν τὴν ἁμαρτίαν; μάτην καὶ ὁ θεσπέσιος 20 ἔφη μελῳδός· "εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου· ἀφῆκας τὰς "ἀνομίας τῷ λαῷ σου, ἐκάλυψας πάσας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν." καὶ πάλιν· "μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι· καὶ ὧν ἐκα-"λύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται "Κύριος ἁμαρτίαν." καίτοι τὸν ἔν γε τούτοις μακαρισμὸν ἐπί τε 25 τὴν περιτομὴν καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν κατευρύνεσθαι, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· "δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ· "ὃς παρεδόθη διὰ τὸ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν "δικαίωσιν."

Ἰωάννου. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς κατεσχέθη ὑπὸ τοῦ θανατοῦ ἡμῶν, 30 πῶς πάντας τοὺς ἄλλους ἀπήλλαξεν θανάτου τοῦ διὰ τὴν ἁμαρτίαν γεγονότος; ἀκολούθως τοιγαροῦν οὔτε ἡ ἁμαρτία τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ ἀνῄρηται· εἰ γὰρ ἀνῄρηται, ἀνῄρητο ἂν καὶ ὁ δι' αὐτῆς θανάτος· εἰ δὲ τοῦτο ἐγεγόνει, ἔδει πάντως τὸν καὶ τοὺς ἄλλους

θάνατου ἀπαλλάξαντα, αὐτὸν πρῶτον ἀναστῆναι καὶ ὁδηγὸν τοῖς ἄλλοις γενέσθαι πρὸς ἀνάστασιν.

Κυρίλλου. *Ἠπάτηνται γὰρ ὡς ἔοικεν, καὶ ἀμισθὶ τεθείκασιν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, εἴ γε μὴ ἐγήγερται Χριστός. εἰ μὴ ἀθανασίας ἐστὶ πλήρης τῶν ἁγίων ἡ ἐλπίς· εἰ μὴ προσδοκῶσι* 5 *συμβασιλεύειν αὐτῷ· ἀπολώλασι τάχα που· ἄπαγε τῆς οὕτω δεινῆς ἀμαθίας· "ἀναστήσονται γὰρ οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν "τοῖς μνημείοις," κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν.*

Ἰωάννου. *Τῷ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τὴν ἀνάστασιν προσηγεῖται· οἱ διὰ τὸν Χριστόν, φησιν, ἀποθανόντες, οἱ τοὺς πολλοὺς* 10 *διανύσαντες καμάτους, καὶ τοὺς μυρίους κινδύνους ὑπομεμενηκότες. ὅπερ ἄτοπον ἦν ἀπολέσθαι τοὺς δι' αὐτὸν ἀποθανόντας· πανταχοῦ γὰρ εἰς ἄτοπον ἀγωγὴν πρόεισιν.*

Σευηριανοῦ. *Εἰ ψυχῆς ἡ ἀνάστασις· ἀνάστασις δὲ αὐτῆς νοεῖται, ἤτοι σαρκὸς ἀπαλλαγὴ ἢ ἁμαρτιῶν, πῶς οἱ κοιμηθέντες* 15 *ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο, εἴγε δίκαιοι ἦσαν; εἰ γὰρ ἐν Χριστῷ οὐχ ἁμαρτωλοί· καὶ εἰ σαρκὸς ἀπηλλάγη, ἀθάνατος δέ ἐστιν, οὐκ ἀπώλετο· ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἡμετέρας λέγει τῆς ἐν Χριστῷ κοιμωμένης, ὅτ' ἂν ἀποθάνωμεν· Χριστὸς ἢ* [d] *ὁ ἀπελθών.*

Θεοδωρίτου. *Τύπος γὰρ τοῦ δεσποτικοῦ θανάτου τὸ βάπτι-* 20 *σμα· περιττὸς δὲ ὁ τύπος, τῆς ἀληθείας οὐκ οὔσης. εἰ δὲ περιττὸς ὁ τύπος, οὐκ ἔχει τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν· ἔτι τοίνυν φέρεται τὸ τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον. τοῦτο μέντοι πρὸς ἐκεῖνο τέθεικεν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς. ἄρα καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ ἀπώλοντο; μάτην* 25 *ὡς ἔοικεν ἀνῃρέθησαν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας οἱ καλλίνικοι μάρτυρες· καὶ τοὺς μὲν ἀγῶνας προθύμως ἐδέξαντο, τῶν δὲ στεφάνων διήμαρτον· ἀναστάσεως γὰρ ἀνῃρημένης, καὶ ἡ ἀνάρρησις συνῄρηται.*

Εἰ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἠλπικότες ἐσμὲν ἐν Χριστῷ 30
19 μόνον, ἐλεεινοτέροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν.

Σευηριανοῦ. *Προσθεὶς τὸ "μόνον," ἔδειξε καὶ παροῦσαν καλὴν ζωήν· καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ εὐσεβοῦμεν, ἐν ἐκείνῃ δὲ τοὺς μισθοὺς ἀπολαμβάνομεν.*

[d] Sic.

Ἰωάννου. Εἰ ἄχρι τῆς ὧδε, φησὶ, ζωῆς ἐστι τὰ ἡμέτερα, καὶ εἰς ταύτην μόνην περικέκλεισται ἡμῖν τὰ τῶν ἐλπίδων, ἄθλιοί ἐσμεν· τὸ γὰρ πᾶν ἀπωλέσαμεν, τὰ μέλλοντα ἀπολέσαντες· καὶ τί λέγω, φησι, καὶ ὅτι τὸ ἐλπίζειν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐλεεινοὺς ποιεῖ· εἰ καὶ ἐν Χριστῷ ἐλπίζομεν ἐν ταύτῃ μόνῃ τῇ ζωῇ· καὶ 5 οὕτως ἄθλιοί ἐσμεν, εἰ μετὰ καμάτους τοσούτους καὶ κινδύνους ἄχρι ταύτης[d] τῆς ζωῆς ἔσται ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ καὶ αἱ τῶν καμάτων ἀντιδόσεις.

Θεοδωρίτου. Μετὰ παντοδαπῶν γὰρ κινδύνων τὸν βίον ὁδεύομεν, λιμῷ πιεζόμενοι καὶ διηνεκῶς αἰκιζόμενοι· καὶ τὰ δεσμω- 10 τήρια τῆς οἰκουμένης ἀμείβοντες· ἀνέστιοι καὶ μετανάσται καὶ κλυδωνίοις διηνεκέσι παλαίοντες. ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτα ἔχει· ἐπεὶ γὰρ ἀγαθῆς ἐλπίδος ὀχούμεθα, καὶ τοῦ ἡμετέρου Σωτῆρος ἀνάστασιν ἐχέγγυον τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως ἔχομεν.

20 Νυνὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν 15
21 κεκοιμημένων ἐγένετο. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θά-
22 νατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτω καὶ ἐν τῷ
23 Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. 20

Θεοδωρίτου. Πρῶτος γὰρ ἔλυσε τοῦ θανάτου τὸ κράτος· τῇ ἀπαρχῇ δὲ πάντως ἀκολουθήσει τὸ φύραμα· καὶ κυροῖ τὸν λόγον διὰ παλαιοῦ παραδείγματος.

Ἰωάννου. Μετὰ τὸ πολλαχῶς ἀποδεῖξαι τὴν ἀνάστασιν, λοιπὸν ἀποφαντικῶς λέγει. εἰ δὲ ἀπαρχὴ γεγένηται Χριστὸς τῆς 25 ἀναστάσεως, δῆλον ὡς καὶ οἱ λοιποὶ συνεγερθήσονται· ἀπαρχὴ γάρ ἐστι τὸ ἐκ πολλῶν ἕνα τινα τόδε ἢ τόδε ποιῆσαι, ὃ μέλλουσι καὶ οἱ λοιποὶ ποιεῖν.

Θεοδωρίτου. Ἀποβλέψατε εἰς τὴν κρηπῖδα τοῦ γένους· καὶ βλέπετε τῷ προγόνῳ τοὺς ἀπογόνους ἀκολουθήσαντας, καὶ θνητοὺς 30 ἅπαντας γενομένους· ἐπειδήπερ ἐκεῖνος ἐδέξατο τὴν θνητότητα, οὕτω ἅπασα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀκολουθήσει τῷ δεσπότῃ

[d] ταύτῃ Cod. In marg. ταύτης.

Χριστῷ, καὶ κοινωνήσει τῆς ἀναστάσεως· πρωτότοκος γὰρ καὶ οὗτος τῶν νεκρῶν· ὥσπερ ἐκεῖνος πρωτόπλαστος. εἰκότως δὲ αὐτὸν νῦν προσηγόρευσεν ἄνθρωπον, εἰδὼς αὐτὸν καὶ Θεόν. ἵνα τὸ ὁμοφυὲς δείξας, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως βεβαιώσῃ λόγον. ἐπειδὴ δὲ πάντας εἶπεν ζωοποιηθήσεσθαι· μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν διά- 5 κρισις ἔσται τῶν σωφρόνως βεβιωκότων καὶ τῶν ἀκολασίᾳ συνεξηκότων· τῶν τὴν ἀπιστίαν νενοσηκότων, καὶ τῶν τῇ πίστει λαμπρυνομένων, καὶ τῶν ἄλλων ἅπαξ ἁπλῶς τῶν τὰ ἐπαινούμενα καὶ κατηγορούμενα μετεληλυθότων, ἀναγκαίως ἐπήγαγεν· "ἕκα- "στος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι·" οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς 10 Εὐαγγελίοις διδάσκει ὡς τοὺς μὲν ἀμνοὺς στήσει ἐκ δεξιῶν· τοὺς ἐρίφους ἐξ εὐωνύμων.

Σευηριανοῦ. Οἱ δεχόμενοι ταῦτα τὰ ῥήματα, λεγέτωσαν διὰ ποίου ἀνθρώπου ὁ θάνατος ἢ ποῖος θάνατος· ἄρα διὰ τοῦ Ἀδάμ; ἀλλ' ἥμαρτεν μὲν ἡ ψυχὴ, κατεκρίθη δὲ τὸ σῶμα· εἶτα "ὥσπερ 15 "ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι," καὶ τὰ ἑξῆς, κατὰ τὴν ἀπόφασιν λέγει ἐπὶ τῷ πράγματι· οὔτε πάντες ἀποτεθνηκέναι λέγονται, ζῆν δὲ τὸν Ἐνὼχ καὶ τὸν Ἠλιάν· καὶ εὑρίσκονταί τινες ζῶντες ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Σωτῆρος.

Ἰωάννου. Τί οὖν; πάντες, εἰπέ μοι, ἀπέθανον τὸν τῆς ἁμαρ- 20 τίας θάνατον ἐν τῷ Ἀδάμ; πῶς οὖν Νῶε δίκαιος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ; πῶς δὲ Ἀβραάμ; πῶς Ἰώβ; πῶς δὲ οἱ ἄλλοι πάντες; πῶς δὲ ζωοποιηθήσονται ἐν Χριστῷ; καὶ ποῦ οἱ εἰς γέενναν ἀπαγόμενοι; ἂν μὲν γὰρ περὶ σώματος εἰρημένον ᾖ τοῦτο, ἕστηκεν ὁ λόγος· ἂν δὲ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἁμαρτίας, οὐκ ἔτι· εἶτα ἵνα 25 μὴ τὴν ζωοποίησιν κοινὴν ἀκούσας, καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς νομίζεις σώζεσθαι, ἐπήγαγεν· "ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι." μὴ γὰρ δὴ ἐπεὶ ἀνάστασιν ἤκουσας, νομίζῃ πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολαύειν· εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς τιμωρίας, οὐ πάντες τὰ αὐτὰ πείσονται, ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορά· πολλῷ μᾶλλον ἔνθα ἁμαρτωλοὶ καὶ 30 δίκαιοι, πλείων ἡ διάστασις ἔσται.

Ὠριγένους. Ἐπεὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων λέγοντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν πίστιν καὶ μυκτηρίζοντες ὡς ἀνόητον πίστιν, ἀθετοῦσιν τῷ ἔργῳ, εἰ καὶ μὴ τῷ λόγῳ, μὴ γίνεσθαι ἀνάστασιν λέγοντες, ὡς ἡ Ἐκκλησία πιστεύει· ὅρα πῶς αὐτοῖς ἀπαντητέον ἐκ τῆς 35

ἀποστολικῆς ταύτης λέξεως· καὶ ἐξ ἄλλων δὲ μυρίων. ἀνέστη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἢ οὔ; ἀλλὰ περὶ τούτου πᾶσα αἵρεσις συγκατέθετο· εἰ ἀνέστη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν· πρωτότοκος δὲ ἐκεῖνός ἐστιν ἐκ νεκρῶν· οὐδεὶς δὲ πρωτότοκός ἐστιν ἑτερογενῶς· ἀνάγκη ὁμογενῆ εἶναι τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ τῇ ἀναστάσει τῶν ἀνισταμένων· οἷον, πρωτότοκός ἐστι Ῥουβὶμ υἱὸς ὢν τοῦ Ἰακὼβ, ὁμογενῶν τῶν ἀδελφῶν ὄντων· οὐ γὰρ ἄλλης φύσεως ὁ Ῥουβὶμ, καὶ ἄλλης φύσεως ὁ Συμεὼν ἢ ὁ Λευῒ καὶ οἱ ἑξῆς· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρωτοτόκων τὸ αὐτό· εἰ τοίνυν καὶ οἷς πρωτότοκος ἔστιν ἐκ νεκρῶν· ἀνάγκη ὁμογενῆ εἶναι τὴν ἀνάστασιν τῶν ἀνισταμένων· εἰ δὲ ἐκεῖνος μὲν ἐφόρησε[f] σῶμα, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ μετὰ σώματος ἦν, ὥστε αὐτὸν καὶ φαγεῖν, ὡς γέγραπται, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ· ἄλλως δὲ ἀνίστανται ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῶν αἱρέσεων οἱ ἀνιστάμενοι τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Χριστόν· οὐ δύνανται παραστῆσαι, πῶς Ἰησοῦς πρωτότοκός ἐστιν ἐκ τῶν νεκρῶν· "εἰ γὰρ σύμμορφοι γεγόναμεν τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ· καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ σύμμορφοι ἐσόμεθα." καὶ πῶς διδάσκει λέγων ὁ Παῦλος "ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπει-" νώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ."

Ἀναιδῶς τοίνυν τινὲς παραδέχονται μὲν ὅτι ἐγήγερται Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, λέγουσι δὲ ὅτι ἀναστάσις νεκρῶν οὐκ ἔστιν· διὸ φησὶν ὁ Ἀπόστολος· "εἰ δὲ Χριστὸς κηρύσσεται ἐκ νεκρῶν ὅτι ἐγήγερ-" ται· πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ " ἔστιν;" κἂν μὴ τῷ στόματι λέγῃ τις, τῇ δὲ καρδίᾳ λέγει, ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν· δυνάμει ἀθετεῖ καὶ τὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν. εἰ γὰρ τὸ καθολικὸν ψεῦδος, δῆλον ὅτι περιέχεται ἐν τῷ καθολικῷ καὶ ὁ εἷς ἀνάστας ἐκ νεκρῶν· εἰ γὰρ οὐκ ἐγείρονται οἱ νεκροί· γέγονε δὲ καὶ ἐν νεκροῖς ὁ Ἰησοῦς, οὐκ ἐγήγερται οὐδὲ ὁ Ἰησοῦς· εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐγήγερται, δι' ἐκείνου δηλοῦται ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· εἰ μὴ τῷ ἀδυνάτῳ τοῦ πράγματος καθαυτὸ ἀπιστῶμεν, ἐπιλανθανόμενοι τίς ὁ ἐπαγγειλάμενος· τί γὰρ ὡς ἐν ἀδυνάτοις, ἵν' οὕτως εἴπω, ἀδυνατώτερον, τὸ ζωοποιηθῆναι τὸ σῶμα; ἢ οὐρανὸν ἐξ οὐκ ὄντων γένεσθαι; ἢ ἥλιον· ἢ σελήνην· ἢ τὰ λοιπὰ τῶν κτισμάτων;

[f] ἐφόρασε Cod.

Ἐλθὲ δὲ καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀρχήν· ἀναπόλησον [f] αὐτοῦ τὴν ἀρχήν· δείκνυταί σοι σπέρμα ἀνθρώπου· εἰ ἔλεγέν τις, τοῦτο τὸ σπέρμα ἄνθρωπος ἔσται, μορφωθήσεται ὀστᾶ, ἔσται ἀπὸ τούτου σάρκες, νεῦρα, φλέβες· περιπατήσει· ἀπὸ τούτου τοῦ σπέρματος τοῦ βραχέος, τοῦ εὐτελοῦς, ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς 5 διεγηγερμένος, χρήσεται ὀργάνοις· οὐκ ἂν ἐλέγομεν ἀνόητον εἶναι τὸν ταῦτα ἡμῖν κηρύσσοντα, εἰ μὴ πεῖραν εἰλήφαμεν τούτου; ἵν' οὖν τολμήσω καὶ παραστήσω σοι τὴν ἀνάστασιν· καὶ μᾶλλον αὐτὴν παραδέξῃ πιστεύσας τῇ τελειότητι τοῦ Θεοῦ· ὅπερ ἐκεῖνο τὸ σπέρμα ἦν πρὸς τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἐνεστηκός· νῦν τὸ παρε- 10 στηκὸς τὸ γενικόν· τὸ σπεῖρον τὸ ὄργανον γενόμενον λόγων καὶ ἔργων τῶν κατὰ δικαιοσύνην· τοῦτο τὸ σῶμα πρὸς ἐκεῖνο γίνεται· "ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἐὰν μὴ πεσὼν εἰς τὴν γὴν ἀποθάνῃ, αὐτὸς "μόνος μένει· ἐὰν δὲ πεσὼν εἰς τὴν γὴν ἀποθάνῃ" καὶ διασαπῇ ἐκ τῆς διασήψεως τοῦ κόκκου τοῦ σίτου στάχυς ἑκατοντάχους 15 γίνεται.

Ὅτι γὰρ τὸ σῶμά σου σπέρμα ἐστι τοῦ ἀναστησομένου, ἄκουε Παύλου λέγοντος, "σπείρεται ἐν φθορᾷ· ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· "σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ· ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενίᾳ· "ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν· ἐγείρεται σῶμα 20 "πνευματικόν." ὁρᾷς ὡς ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ σπέρματος εὐτελὲς καὶ οὐδενὸς λόγου ἄξιον ἐσπάρη. καὶ ἐγήγερται ἄνθρωπος ὡραῖος καὶ καλός· τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτο τὸ νεκρὸν κόκκος ἐστὶ σίτου τῷ Θεῷ ὡς τὸ προαναστησόμενον. ὥσπερ οὖν εὐπόρησεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου στάχυν ποιῆσαι· οὐκ ἔξωθεν τῶν ἀφορμῶν τῶν ἐν τῷ 25 σπέρματι τῷ βραχεῖ· ἀπὸ γὰρ ἐκείνου ἤγειρεν τὸν στάχυν· καὶ ἀφ' ἑκάστου σπέρματος ἐγείρει τὸ δυνάμει ἐνυπάρχον τῷ σπέρ-ματι· οὕτως ἀπὸ σπέρματος μὲν ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀρχὴν, γέγονεν οὗτος ὁ ἄνθρωπος· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ, σπέρμα γίνεται τοῦ ἀναστησομένου ἐκ νεκρῶν ἐν δόξῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 30 τὸ ἄπιστον δὲ τῇ ἀναστάσει τῇ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἴσον ὑπέλαβεν εἶναι ὁ Ἀπόστολος τὸ μὴ πιστεύειν ὅτι ἐσόμεθα τὴν ἀρχὴν μετὰ τὴν ἔξοδον. διὸ τοῖς πιστεύουσιν ἀνάστασιν ἔσεσθαι νεκρῶν φησὶν, ὡς μὴ ἄλλης καταυτοῦς [g] ζωῆς παρὰ τὴν ἐνεστῶσαν, τὸ "εἰ ἐν

[f] ἀναπόλεσω Cod. [g] Sic.

"τῇ ζωῇ ταύτῃ ἐν Χριστῷ ἠλπικότες ἐσμὲν μόνον, ἐλεεινότεροι
"ἐσμὲν πάντων ἀνθρώπων."

Καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δὲ ὡς κατὰ τοὺς λέγοντας μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, μηδὲ ζωῆς ὑπαρχούσης κατὰ τὸν βίον τοῦτον φησίν·
"τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω· 5
"μὴ τὴν ἡμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
"ἡμῶν" καὶ τὰ ἑξῆς. δηλοῖ δὲ καὶ ἡ αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων ἀθετούντων τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ὅτι ἀκολουθεῖ αὐτοῖς τὸ μηδὲ ζῆν ὑμᾶς μετὰ τὴν παροῦσαν ζωήν. διόπερ ὁ Σωτὴρ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νόμου μόνον παράδειγμα λαμβάνει περὶ τοῦ εἶναι 10 ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν ῥητὸν λέγων, "περὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως
"τῶν νεκρῶν, οὐκ ἂν ἔγνωτε ὅτι ὁ Θεὸς εἶπεν ἐπὶ τῆς βάτου
"λέγων, ἐγὼ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς
"Ἰακώβ. Θεὸς οὐκ ἔστι νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων." "νυνὶ δὲ Χριστὸς
"ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων." ἡ ἀπαρχὴ 15 πολλῶν ἔστιν ἀπαρχή.

Ὡς δὲ ἐπὶ παραδείγματος τῶν ἐν τῷ νόμῳ εἴσομεν, ἀπαρχὴ ἀναφέρεται σίτου ὑπὸ τῶν σίτον θερισάντων· καὶ φέρε εἰπεῖν οἴνου, ὑπὸ τῶν οἶνον τρυγησάντων· καὶ ἐλαίου ἀπὸ τῶν ἐλαίαν ἐκθερισάντων· οὕτω εἴπερ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπαρχή 20 ἐστι, τῶν κεκοιμημένων ἀναγκαιόν ἐστι οὗτος ἀπαρχή. καὶ ζητοῦμεν πότερον πάντων ἀπαρχή ἐστιν ἢ πολλῶν· "Χριστὸς γάρ," φησιν,
"ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων·" εἰ μὲν οὖν μὴ ἔχομεν λέξιν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς· κἂν λέγωμεν δύσφημόν τι νομίσαντες εἶναι κατὰ τὸν τόπον τὸ λέγειν αὐτὸν ἀπαρχὴν πάντων εἶναι· ὅτι ἀπαρχή ἐστι 25 τῶν κεκοιμημένων, δικαίων μόνων οὐχὶ δὲ τῶν λοιπῶν· νυνὶ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος λέγει· "ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος·
"καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν·" πῶς ἐπί τινας αὐτὸς λέγει, ὅτι ἐπὶ πάντας; "ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν·
"οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ" οὐκ εἴρηκεν οἱ δίκαιοι ζωοποιηθήσονται. 30 εἶτα ἵνα μὴ ταραχθῇς καὶ εἴπῃς, ἄρα οὖν μάτην ἐμοὶ ὁ κάματος ὁ τοσοῦτος ἀνήντληται· εἴ γε Χριστὸς ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, πάντων ἐστὶν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται· ἀλλ' εἰ καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπέθανον· οὐδὲν ἧττον Ἀβραὰμ δίκαιος ἦν· Ἰσαὰκ πατριάρχης ἦν, Ἰακὼβ τοὺς 35

δώδεκα πατριάρχας γεννήσας, Ἰσραὴλ ἦν· οὕτω δὲ ἐλεύσει καὶ ἐπὶ τοὺς λοιποὺς δικαίους. κατατολμῶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ μὲν Ἀπόστολος εἶπεν ἀπαρχὴν εἶναι τῶν κεκοιμημένων Χριστὸν Ἰησοῦν. ἐγὼ δὲ παρ' ἐκεῖνον ποιήσαιμ' ἄν· οὗτος μὲν ἀπαρχὴ ἐπὶ ζωὴν τῶν μελλόντων ζῆν· Ἀδὰμ δὲ ἀπαρχὴ τοῦ θανάτου τῶν ἀνθρώπων 5 γεγένηται· "ἐν γὰρ τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν·" ἐκείνου τὴν ἀπαρχὴν τοῦ θανάτου εἰληφότος· ἀλλ' ὁ μὲν Σωτὴρ θέλων τὴν ἀπαρχὴν τῆς ζωῆς ἀναλαβεῖν, ἀνέλαβεν πρῶτον τὸν θάνατον τῶν ἀποθανόντων· ἵνα καταργήσας τὸν θάνατον, γένηται οὗτος ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων καὶ ζώντων. 10

Κυρίλλου. Δέχεται λοιπὸν ὡς ὁμολογούμενον τὸ χρῆναι πιστεύειν, ὡς ἀνεβίω μὲν Χριστὸς, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· πρῶτος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, πατήσας τὸν θάνατον. καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ πρῶτος εἰς αὐτὸν ἐμβέβηκεν, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν ὠλισθηκότων εἰς φθοράν. ἕψεται 15 δὲ ὅτι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναστάσει καὶ ἡ τῶν νεκρῶν, προσεπάγει λέγων, "ὥσπερ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώ-"που ἀνάστασις νεκρῶν." ἄθρει δὲ ὅπως τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον θεοπρεποῦς ἀνάμεστον εὐτεχνίας ἀποφαίνει πάλιν· ἔδει γὰρ, ἔδει, φησὶν, ἄνθρωπον ὑπὲρ ἡμῶν νικῆσαι τὸν 20 θάνατον· ταύτης δὲ ἕνεκα τῆς αἰτίας ὁ ἐκ Θεοῦ πεφηνὼς Θεὸς Λόγος, "οὐκ ἀγγέλων ἐπελάβετο," καθὰ φησὶν αὐτὸς, "ἀλλὰ "σπέρματος Ἀβραάμ· ἵνα κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῇ." ἔδει γὰρ, ὡς ἔφην, θεραπεύεσθαι τὸ ἠρρωστηκός· ἀναστῆναι τὸ πεπτωκός. ἔδει καταθλῆσαι θανάτου δι' ὑπακοῆς καὶ δικαιοσύνης 25 τὸ ὑπ' αὐτῷ γεγονὸς διὰ παραβάσεως καὶ ἁμαρτίας.

Ταύτῃ γέγονεν ἄνθρωπος οὐκ εἰδὼς ἁμαρτίαν, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος. ἵνα ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες κατακεκρίμεθα, τῆς ἀνθρώπου φύσεως πατούσης τὸν θάνατον, οὕτω καὶ δικαιωθέντες ἐν Χριστῷ, συναποδυσόμεθα τῇ ἁμαρτίᾳ τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναφύντα 30 θάνατον. καὶ μαρτυρήσει λέγων αὐτὸς ὁ θεσπέσιος Παῦλος· "ὥσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ "κατεστάθησαν, οἱ πολλοί." οὐκοῦν ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι· καταδεδικασμένης, ὡς ἔφην, ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως διὰ τὴν παράβασιν· οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ ζωοποιηθήσονται, πάλιν 35

εὐλογουμένης ἐν αὐτῷ τῆς φύσεως κατὰ τὸν ἴσον τρόπον διὰ τὴν δικαίωσιν. λύσις οὖν ἄρα τῶν πρώτων τὰ δεύτερα· "παρεδόθη "γὰρ διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν "ἡμῶν·" ἐγηγερμένῳ δὴ οὖν συνεγηγέρμεθα καὶ ἡμεῖς. ζωὴ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος. οὐχὶ δήπου μόνῃ τῇ ἰδίᾳ 5 σαρκὶ τὸ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἀγαθὸν δωρούμενος, φημὶ δὴ τὴν ζωήν· ἀλλ' εἰς ὅλην αὐτὸ παραπέμπων τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν· ἐγήγερται μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ὡς ἀπαρχὴ Χριστός· ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἕψεται γε μὴν ἐν καιρῷ τὸ ἀναβιῶναι τοὺς ἄλλους. πλὴν κατὰ τὸ εἰκὸς 10 οὐ χύδην, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ διακεκριμένως καὶ οἷον ἐν κελεύσματι· μετὰ γάρ τοι τὴν ἀπαρχὴν τοῦτ' ἐστιν Χριστὸν, τοὺς αὐτοῦ φησὶν ἐγερθήσεσθαι. δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐπιδημίας, ἤγουν γεγονότας μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν καὶ ὡς ἐν πίστει κεκοιμημένους. 15

Ἦσαν μὲν γὰρ ὁμολογουμένως ἅγιοι κατὰ καιροὺς ἐν τῷ Ἰσραὴλ, τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς ἐπαινουμένης τε καὶ κρατούσης ἔτι· πλὴν ἀμείνους οἱ ἐν Χριστῷ· δεδικαίωνται γὰρ διὰ πίστεως, καὶ τῆς θείας φύσεως γεγόνασι κοινωνοί· καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας ἐκπεπλουτήκασι πνεῦμα. κέκληνται δὲ καὶ εἰς ἀδελφότητα κατὰ χάριν 20 τοῦ κατὰ φύσιν τε καὶ ἀληθῶς Υἱοῦ. καὶ ἦν μὲν πνεῦμα δουλείας ἐν τοῖς ὑπὸ νόμον· "κράζομεν δὲ ἡμεῖς ἀββὰ ὁ πατήρ." οὐκ οὖν ἀμείνους ὡς ἔφην τῶν ἀρχαιοτέρων οἱ ἐν Χριστῷ· τοι γάρ τοι καὶ πρώτους αὐτοὺς ἀναβιώσεσθαι φησὶν, οἷον ἴοντας κατ' ἴχνος τῇ πάντων ἀρχῇ· διά τοι τὸ εἶναι προσεχεστέρους αὐτῇ, καὶ προτε- 25 τιμῆσθαι ταύτῃ τοι τῶν ἄλλων. ὑπεμφαίνει δέ τι τοιοῦτον καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς· ἔφη γὰρ ὅτι τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα μισθούμενος, οἰκοδεσπότης δὲ οὗτος, ὀψίας γεγενημένης ἔφη τῷ ἐπιτρόπῳ αὐτοῦ· "κάλεσον τοὺς ἐργάτας, καὶ ἀπόδος αὐτοῖς τὸν μισθὸν, 30 "ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἕως τῶν πρώτων."

Ἀπαρχὴ Χριστὸς, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρ- 24 ουσίᾳ αὐτοῦ· εἶτα τὸ τέλος, ὅτ' ἂν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι, ὅτ' ἂν καταργήσῃ πᾶσαν

25 ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν· δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ 26 τοὺς πόδας αὐτοῦ. ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος.

Ἰωάννου. Ἀπαρχὴ, φησὶν, καὶ ὁδὸς τῆς ἀναστάσεως ὁ 5 Χριστὸς γεγέννηται. μετ' αὐτὸν οἱ αὐτοῦ πρῶτοι ἀναστήσονται· αὐτοῦ δὲ λέγει, τοὺς δικαίους κατὰ τὸν λόγον τῆς οἰκειώσεως. ἔδει γὰρ ἔχειν προτέρημα καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ ἐγείρεσθαι τοὺς δικαίους· ἐπειδὴ γὰρ μέλλουσιν ἁρπάζεσθαι εἰς ἀέρα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου· προεγείρονται, ἵνα ἀπαντῆσαι φθάσωσιν· τίς 10 γὰρ ἦν χρεία προεγείρεσθαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, τοὺς κάτω μέλλοντας μένειν τὸν κριτήν· εἶτα μετὰ τοῦτο τὸ τέλος τῶν πάντων πραγμάτων καὶ αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως· τὸ καὶ τοὺς λοιποὺς λοιπὸν ἐγείρεσθαι· οὐχ ὥσπερ γὰρ νῦν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως μεμένηκε τὰ νῦν ἀνθρώπινα πράγματα, οὕτως καὶ τότε ἔσται, 15 ἀλλὰ πάντα τέλος λήψεται.

Θεοδωρίτου. Τοῦ Χριστοῦ καλεῖ οὐ μόνον μετὰ τὴν ἀνθρώπησιν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν νόμῳ καὶ τοὺς πρὸ νόμου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ διαλάμψαντας. "εἶτα τὸ τέλος." ἀντὶ τοῦ ἡ κοινὴ πάντων ἀνάστασις· ὅτ' ἂν γὰρ αὕτη γένηται, 20 πάντα λήψεται τέλος· καὶ τὰ παρόντα πράγματα καὶ τῶν προφητῶν αἱ προρρήσεις.

"Ἀπαρχὴ Χριστός·" εἰς ἀφθαρσίαν πρῶτος ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· ὅσοι τετυχήκασιν ἀναστάσεως. εἴτε δι' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, εἴτε διὰ προφητῶν καὶ Ἀποστόλων αὖθις τεθνήκασιν. 25 "ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ·" τοῦτ' ἔστιν, ὅτ' ἂν ἀπ' οὐρανοῦ φανῇ ἐν δόξῃ, πρῶτον οἱ πιστοὶ καὶ δίκαιοι καὶ εἰς αὐτὸν προηλπικότες καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν δεξάμενοι, ἀναστήσονται· "εἶτα τὸ τέλος" μετὰ τὴν τῶν δικαίων ἀνάστασιν καὶ ἐν νεφέλαις ἁρπαγὴν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου. 30 τότε τὸ τέλος, τοῦτ' ἔστιν ἡ πάντων ἀνάστασις τῶν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τετελευτηκότων, καὶ τῇ κρίσει παραδοθῆναι τελείως ὀφειλόντων.

Ἰωάννου. Ἐνταῦθά μοι προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, καὶ ὁρᾶτε

μήτι διαφύγῃ τῶν λεγομένων ὑμᾶς· καὶ γὰρ πρὸς ἐχθροὺς ἡμῖν ἡ μάχη. διὸ πρότερον τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν δεῖ γυμνάζειν· ὃ καὶ Παῦλος πολλάκις ποιεῖ. οὕτω γὰρ μάλιστα λέγουσιν· εὐφωρατὰ ὑμῖν φανεῖται. ἐρώμεθα αὐτούς· τί ἐστι τὸ εἰρημένον, "ὅτ' ἂν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι;" εἰ γὰρ 5 ἁπλῶς ἐκλάβοιμεν τοῦτο καὶ μὴ θεοπρεπῶς, οὐκ ἔσται μετὰ ταῦτα ἔχων αὐτήν· ὁ γὰρ παραδοὺς ἑτέρῳ, παύεται τοῦ κατέχειν αὐτός· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἔσται τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ παραλαβὼν εὑρεθήσεται πρὶν ἢ παραλαβεῖν ἔχων. οὐκοῦν κατ' ἐκείνους, οὔτε ὁ Πατὴρ βασιλεὺς ἔμπροσθεν βασιλεὺς ἦν καὶ 10 διῴκει τὰ ἡμέτερα, οὔτε ὁ Υἱὸς φανεῖται μετὰ ταῦτα βασιλεύων. πῶς οὖν περὶ μὲν τοῦ Πατέρος φησὶν αὐτός· "ὁ Πατήρ μου ἕως "ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι." περὶ δὲ αὐτοῦ Δανιὴλ, "ὅτι "ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται." εἶδες πόσα ἄτοπα τίκτεται καὶ μαχόμενα ταῖς γραφαῖς, ὅτ' ἂν ἀνθρω- 15 πίνως ἐκλαμβάνῃ τις τὰ λεγόμενα. ποίαν δὲ καὶ ἀρχὴν ἄρα ἐνταῦθα φησὶ καταργεῖν· τὴν τῶν Ἀγγέλων; ἄπαγε, ἀλλὰ τὴν τῶν πιστῶν; οὐδὲ τοῦτο· ἀλλὰ ποίαν; τὴν τῶν δαιμόνων, περὶ ἧς φησὶν, "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ "πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας 20 "τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου." νῦν μὲν γὰρ οὐδέπω κατήργηνται τέλεον· ἐνεργοῦσι γὰρ πολλαχοῦ. τότε δὲ παύσονται. "δεῖ γὰρ "αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ "τοὺς πόδας αὐτοῦ."

Πάλιν ἐντεῦθεν ἕτερον ἄτοπον τίκτεται, ἂν μὴ καὶ τοῦτο θεο- 25 πρεπῶς ἐκλάβωμεν. τὸ γὰρ "ἄχρι" τέλους ἐστὶ καὶ διορισμοῦ. ἐπὶ δὲ Θεοῦ, τοῦτο οὐκ ἔστιν. "ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνα- "τος·" πῶς ἔσχατος; μετὰ πάντας, μετὰ τὸν διάβολον, μετὰ τὰ ἄλλα πάντα. καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ ἔσχατος εἰσῆλθεν· πρότερον γὰρ ἡ συμβουλὴ τοῦ διαβόλου καὶ ἡ παρακοή· καὶ τότε ὁ θάνα- 30 τος. τῇ μὲν οὖν δυνάμει καὶ νῦν κατήργηται, τῇ δὲ ἐνεργείᾳ τότε.

Οἰκουμενίου. Ὅμοιον φησὶν ὁ Δαβὶδ, "καὶ ἐν τῇ σκίᾳ "τῶν πτερύγων σοῦ ἐλπιῶ, ἕως οὗ παρέλθῃ ἡ ἀνομία·" τότε γὰρ

παρέρχεται, ὅτ' ἂν αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ἐξουσίαι καταργηθῶσιν, καὶ ἀνενέργητοι μένωσιν.

Κυρίλλου. Ἐν βίβλῳ τετάρτῳ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας, οὕτω φησὶν, "ὅτ' ἂν παραδῷ τὴν βασιλείαν," τοῦτ' ἔστιν ἐλευθέραν ὡς ὑπὸ τυράννου διηρπασμένην, ἐξελὼν καὶ προσάγων τῷ ἰδίῳ γεννήτορι.

Γρηγορίου. Οὐ τέλος ἐπιτιθεὶς τῇ βασιλείᾳ εἶπεν τὸ "ἄχρις·" ἀλλὰ ἀξιόπιστον ποιῶν τὸ εἰρημένον καὶ θαρρεῖν παρασκευάζων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, μὴ ἐπειδὴ ἤκουσας, ὦ οὗτος, ὅτι καταργήσει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, φοβηθῇς, ὡς ἀτονοῦντος αὐτοῦ· ἕως γὰρ ἂν πάντα ποιήσῃ, βασιλεύει· οὐ τοῦτο λέγων ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι, οὐ βασιλεύει· ἀλλ' ἐκεῖνο δεικνὺς ὅτι κἂν μὴ νῦν γένηται, πάντος ἔσται· κρατεῖ γὰρ αὐτοῦ ἡ βασιλεία καὶ οὐκ ἀτονεῖ, ἄχρι πάντα κατορθώσει· ἡ δὲ κρατοῦσα ἄχρι οὗ κατορθωθῇ πάντα. πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸ κατορθωθῆναι κρατήσει· "καὶ τῆς βασιλείας γὰρ αὐτοῦ" φησὶν "οὐκ ἔσται "τέλος."

Φωτίου. Παραδίδωσιν, οὐκ αὐτὸς στερούμενος. ἀνόητον γὰρ λίαν ὑπονοεῖν ὡς στασιάζουσαν μὲν εἶχεν, ἀπαλλάξας δὲ πόνοις ἰδίοις, ταύτης ἐστερήθη· ἀλλὰ παραδίδωσιν, οἱονεῖ κοινωνὸν ποιεῖται τὸν Πατέρα τοῦ ἰδίου κατορθώματος· κοινὰ γαρ ἅπαντα τὰ τῆς Τριάδος. εἰ γὰρ καὶ ὁ Υἱὸς σεσάρκωται· ἀλλ' εὐδοκίᾳ τοῦ Πατέρος, καὶ συνεργίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐκοῦν κοινὰ καὶ ἃ σαρκωθεὶς ὁ Υἱὸς καὶ σταυρωθεὶς καὶ ἀναστὰς εἰργάσατο κατορθώματα. καλῶς οὖν φησὶν, τὴν βασιλείαν παραδίδωσιν, τοῦτ' ἔστιν κοινοποιεῖται καὶ εὐφραίνει τῷ κατορθώματι. ὥσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς παραλαβὼν αὐτὴν στασιάζουσαν, οὐκ ἀφείλετο αὐτὴν τοῦ Πατέρος· οὕτω νῦν παραδιδοὺς, οὐδ' αὐτὸς ἀφαιρεθήσεται αὐτῆς. παραδίδωσι δὲ, εἴποι τις ἂν, οὐκ ἔξω σκοποῦ, καὶ οὐκ ἐφ' ᾧ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι περὶ αὐτήν· καὶ ἐφ' ᾧ μήτε συμμαχεῖν, μήτε τροποῦσθαι, μήτε ἄλλό τι ποιεῖν, ὧν τὰ μὲν πρὸ τοῦ πάθους, τὰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς Υἱὸς Θεοῦ καὶ ἄνθρωπος γεγονὼς εἰς ἡμᾶς ἐπεδείξατο. παραδίδωσιν οὖν, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἐφ' ᾧ μὴ ἔχειν, ἀλλ' ἐφ' ᾧ μηκέτι τῶν εἰρημένων τι περὶ αὐτὴν ἐπιτελεῖν·

ἐπεὶ καὶ παρείληφεν οὐκ ἐφ' ᾧ ἔχειν· εἶχεν γὰρ ὥσπερ ὁ Πατήρ· ἀλλ' ἐφ' ᾧ πόνοις ἰδίοις στάσεως αὐτὴν καὶ τυραννίδος ἀπαλλάξει.

Τοῦ αὐτοῦ. "Τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι·" εἶχεν ἀεὶ ὁ Πατὴρ τὴν τῶν ἀνθρώπων βασιλείαν, καὶ μὴν τῶν Ἀγγέλων· 5 ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν Ἀγγέλων ἀστασίαστον· τὴν δὲ τῶν ἀνθρώπων στασιάζουσαν, καὶ πάθεσιν αἰχμαλωτιζομένην, καὶ δαιμόνων ἐπηρείαις τυραννουμένην. ἀλλ' ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ οἰκείου πάθους, ὃ ἐν σαρκὶ γεγονὼς, ἀνεδέξατο· πᾶσαν ἐσάθρωσεν τυραννίδα καὶ ἀσθενεστάτην εἰργάσατο, καὶ τὸ αἰχμαλωτίζον ἐταπείνωσεν καὶ 10 ᾐχμαλώτισεν· ὅμως τῶν ἐν βίῳ καθαραθυμούντων ἀνθρώπων, ὥσπερ σπινθῆρες τινὲς τῆς κακίας διὰ τῆς ἡμῶν ἀμελείας ἀνάπτουσιν καὶ ἀναφλέγονται· μετὰ δὲ τὸ τέλος, τῶν μὲν παθῶν πεπαυμένων, τῶν δὲ δαιμόνων κολαζομένων, καὶ τῶν δικαίων ἀνενοχλήτων ἐν παραδείσῳ διαιτωμένων, παραδίδωσιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατέρι τὴν βασι- 15 λείαν, ὡς κατορθώσας καθαρὰν τυραννίδος καὶ ἀστασίαστον, "δεῖ "γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν," τὸ βασιλεύειν ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς· ἀλλ' οἷον δεῖ αὐτὸν τὰ τοῦ βασιλεύοντος ποιεῖν· τοῦτ' ἔστι πολεμεῖν τοὺς ἐχθροὺς, συμμαχεῖν τοῖς ἰδίοις. τοὺς μὲν τροποῦσθαι, τοὺς δὲ ῥύεσθαι· "ἄχρις οὗ ἂν θῇ" καὶ ἑξῆς. μετὰ γὰρ ταῦτα, οὐδενὸς 20 τῶν εἰρημένων χρεία. ἀστασίαστος γὰρ λοιπὸν ἡ βασιλεία.

27 **Πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ 28 ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα· ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ** 25 **ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.**

Ἰωάννου. Καὶ γὰρ ἔμπροσθεν οὐκ αὐτὸν τὸν Πατέρα ἔλεγεν εἶναι τὸν ὑποτάξαντα, ἀλλ' αὐτὸν καταργοῦντα. καὶ ὅτ' ἂν γὰρ καταργήσῃ, φησὶν, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν. καὶ πάλιν· "δεῖ 30 "γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ "τοὺς πόδας αὐτοῦ." πῶς οὖν ἐνταῦθα τὸν Πατέρα φησίν; καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δοκοῦν ἄπορον εἶναι· ἀλλ' ὅτι τι καὶ δέδοικε δέος σφόδρα ἄτοπον, καὶ κέχρηται ἐπὶ διορθώσει λέγων,

"ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα," ὥς τινων ὑποπτευόντων μή ποτε καὶ ὁ Πατὴρ ὑποταγῇ τῷ Υἱῷ· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; ἀλλ' ὅμως αὐτὸ δέδοικεν. τί οὖν ἐστι; καὶ γὰρ πολλὰ τὰ ζητήματα ἐφ' ἑξῆς κεῖται· ἀλλὰ συντείνατέ μοι τὴν διάνοιαν. καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ὑμῖν πρῶτον Παύλου τὸν σκοπὸν εἰπεῖν καὶ τὴν 5 γνώμην, ἣν πανταχοῦ τις ἂν εὕροι διαλάμπουσαν· καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν λύσιν ἡμῖν συντελεῖ. τίς οὖν ἡ Παύλου γνώμη, καὶ τί τὸ ἔθος; ἄλλως ὅτε περὶ τῆς θεότητος διαλέγεται μόνης φθέγγεται· καὶ ἑτέρως ὅτ' ἂν εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἐμπέσῃ λόγον. ὅτ' ἂν γὰρ ἐπιλάβηται τῆς 10 σαρκὸς, ἀδεῶς ἅπαντα λέγει λοιπὸν ταπεινά· θαρρῶν ὡς οὔσης τῆς δεξομένης τὰ λεγόμενα.

Εἴδωμεν τοίνυν καὶ ἐνταῦθα πότερον περὶ γυμνῆς τῆς θεότητος ὁ λόγος αὐτῷ, ἢ μετὰ τῆς οἰκονομίας ἀποφαίνεται περὶ αὐτοῦ ταῦτα ἅπερ φησίν· μᾶλλον δὲ πρότερον δείξομεν ποῦ τοῦτο ὅπερ εἶπεν 15 ἐποίησεν, Φιλιππησίοις γράφων φησὶν, "ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρ-" "χων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἑαυτὸν" "ἐκένωσεν, μορφὴν δούλου λαβών· ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενό-" "μενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν," "ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ 20" "ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν·" εἶδες πῶς ὅτε μὲν περὶ τῆς θεότητος διελέγετο μόνης, τὰ μεγάλα ἐκεῖνα εἴρηκεν, τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν, καὶ τὸ εἶναι ἴσα τῷ γεγεννηκότι· καὶ αὐτῷ τὸ πᾶν ἀνατίθησιν. ἐπειδὴ δὲ ἔδειξέν σοι αὐτὸν σαρκωθέντα, κατεβίβασε πάλιν τὸν λόγον. εἰ γὰρ μὴ ταῦτα οὕτως διέλοις, πολλὴ ἡ μάχη τῶν 25 εἰρημένων. καὶ γὰρ εἰ ἴσα Θεῷ ἦν, πῶς τὸν ἴσον ἑαυτῷ ὑπερύψωσεν; εἰ ἐν μορφῇ Θεοῦ ἦν, πῶς ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα; ὁ γὰρ χαριζόμενος τῷ μὴ ἔχοντι χαρίζεται· καὶ ὁ ὑψῶν, τὸν ἔμπροσθεν ταπεινὸν ὄντα ὑψοῖ. εὑρεθήσεται ἄρα ἀτελὴς ὢν καὶ ἐνδεῶς ἔχων πρὶν ἢ λαβεῖν τὸ ὕψος καὶ τὸ ὄνομα. καὶ μυρία ἕτερα λήμματα 30 ἐντεῦθεν ἕψεται ἄτοπα· ἀλλ' ἐὰν τὴν οἰκονομίαν προσθῇς, οὐχ ἁμαρτήσεις ταῦτα λέγων.

Ταῦτα δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου, καὶ μετὰ τῆς γνώμης ταύτης ἐκδέχου τὰ εἰρημένα. μετὰ δὲ τούτων, καὶ ἑτέρας αἰτίας ἐροῦμεν τοῦ οὕτως συγκεῖσθαι ταυτηνὶ τὴν περικοπὴν τῆς γραφῆς. τέως 35

δὲ ἐκεῖνο ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ὅτι καὶ περὶ ἀναστάσεως ὁ λόγος ἦν τῷ Παύλῳ· πράγματος ἀδυνάτου δοκοῦντος εἶναι καὶ σφόδρα ἀπιστουμένου· καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπέστελλεν, ἔνθα πλείους οἱ φιλόσοφοι οἱ τὰ τοιαῦτα κωμῳδοῦντες ἀεί. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀλλήλοις συρρηγνύμενοι, ἐν τούτῳ πάντες ἅτε ἐξ ἑνὸς στόματος 5 συνέπνευσαν, δογματίζοντες μὴ εἶναι ἀνάστασιν. ἀγωνιζόμενος τοίνυν ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως οὕτως ἀπιστουμένης, καὶ διὰ τὴν πρόληψιν τὴν γεγενημένην, καὶ διὰ τὴν τοῦ πράγματος δυσκολίαν· καὶ βουλόμενος κατασκευάσαι αὐτὸ δυνατὸν, πρῶτον ἐκ τῆς ἀναστάσεως τοῦ πρώτου τοῦτο ἐργάζεται· καὶ ἀποδείξας αὐτὴν 10 καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἑωρακότων, καὶ ἀπὸ τῶν πιστευσάντων, ἐπειδὴ ἔλαβεν ὡμολογημένην τὴν εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατασκευάζει λοιπόν.

Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, φησὶν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται· εἶτα συνεχῶς ταῦτα ἀντιστρέψας ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἑτέρως πάλιν 15 ἐπιχειρεῖ· ἀπαρχὴν αὐτὸν καλῶν, καὶ δεικνὺς καταργοῦντα πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν καὶ θάνατον ἔσχατον· πῶς οὖν καταργηθείη, φησὶν, ἐὰν μὴ πρότερον ἅπερ εἶχεν ἀποβάλῃ σώματα; ἐπειδὴ καὶ μεγάλα περὶ τοῦ μονογενοῦς ἐφθέγξατο, ὅτι παραδίδωσι τὴν βασιλείαν, τοῦτ' ἔστιν, ὅτι αὐτὸς ἀνύει ταῦτα, 20 καὶ αὐτὸς τὸν πόλεμον νικᾷ, καὶ πάντα τίθησιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἐπήγαγεν, τὴν ἀπιστίαν τῶν πολλῶν διορθούμενος, "δεῖ "γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς "ὑπὸ πόδας αὐτοῦ." οὐ τέλος ἐπιτιθεὶς τῇ βασιλείᾳ τὸ ἄχρις, ἀλλ' ἀξιόπιστον ποιῶν τὸ εἰρημένον, καὶ θαρρεῖν παρασκευάζων. 25 μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἤκουσας, φησὶν, ὅτι καταργήσει πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, καὶ τὸν διάβολον καὶ τὰς τῶν δαιμόνων φάλαγγας τὰς τοσαύτας, καὶ τῶν ἀπίστων τὰ πλήθη, καὶ τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα, καὶ τὰ κακὰ ἅπαντα, φοβηθῇς ὡς ἀτονοῦντος αὐτοῦ. ἕως γὰρ ἂν ποιήσει ταῦτα πάντα, δεῖ βασιλεύειν 30 αὐτόν. οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι μετὰ τὸ ποιῆσαι οὐ βασιλεύει, ἀλλ' ἐκεῖνο κατασκευάζων ὅτι καὶ μὴ νῦν γένηται, πάντως ἔσται· οὐ γὰρ διακόπτεται αὐτοῦ ἡ βασιλεία· κρατεῖ γὰρ καὶ ἰσχύει καὶ μένει, ἕως ἂν πάντα κατορθώσῃ. τοῦτο δὲ τὸ ἔθος καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ εὕροι τις ἄν· ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ, "τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ Κυρίου 35

" μένει εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ " ἐκλείψουσι." ταῦτα δὲ λέγει ὁ προφήτης καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐπειδὰν περὶ πραγμάτων διηγῆται μακρῷ χρόνῳ κατορθουμένων· τὴν δειλίαν τῶν παχυτέρων ἀκροατῶν ἐκβάλλων. ὅτι δὲ τὸ " ἄχρι" ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενον καὶ ἕως οὐκ ἔστι τέλους, ἄκουσον τί φησιν, 5 " ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ·" καὶ πάλιν, " ἐγώ " εἰμι, ἐγώ εἰμι· καὶ ἕως ἂν καταγηράσητε, ἐγώ εἰμι." διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἔσχατον τίθησι τὸν θάνατον, ἵν' ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων νίκης, καὶ τοῦτο εὐπαράδεκτον γένηται τῷ διαπιστοῦντι· ὅτ' ἂν γὰρ τὸν διάβολον ἕλῃ τὸν εἰσαγαγόντα τὸν θάνατον, πολλῷ μᾶλ- 10 λον τὸ ἔργον τὸ ἐκείνου καταλύσει.

Ἐπεὶ οὖν πάντα αὐτῷ ἀνατέθεικε τὸ καταργεῖν τὰς ἀρχὰς, τὰς ἐξουσίας, τὸ κατορθῶσαι τὴν βασιλείαν, λέγω δὴ τῶν πιστῶν τὴν σωτηρίαν, τὴν τῆς οἰκουμένης εἰρήνην, τὴν τῶν κακῶν ἀναίρεσιν· τοῦτο γάρ ἐστι τὴν βασιλείαν κατορθῶσαι, τὸ καταλῦσαι 15 τὸν θάνατον. καὶ ἐπεὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ὁ Πατὴρ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς καταργήσει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ γεγεννηκότος ἐμνημόνευσεν, ἐφοβήθη λοιπὸν μὴ διὰ τοῦτο δόξῃ παρά τισι τῶν ἀλογωτέρων, ἢ μείζων εἶναι τοῦ Πατέρος ὁ Υἱὸς, ἢ ἑτέρα τις ἀρχὴ ἀγέννητος. καὶ διὰ τοῦτο ἠρέμα ἀσφαλιζόμενος, παραμυθεῖται 20 τὸν ὄγκον τῶν εἰρημένων, λέγων, " πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς " πόδας αὐτοῦ·" πάλιν τῷ Πατέρι τὰ κατορθώματα ἀνατιθεὶς, οὐχ ὡς ἀτονοῦντος τοῦ παιδὸς, πῶς γὰρ ᾧ τοσαῦτα ἐμαρτύρησεν ἔμπροσθεν, καὶ πάντα ἀνέθηκε τὰ εἰρημένα; ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν ἣν εἶπον, καὶ ἵνα δείξῃ κοινὰ Πατέρος καὶ Υἱοῦ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν 25 γενόμενα ἅπαντα.

Ὅτι γὰρ αὐτὸς αὐτῷ ἤρκεσεν εἰς τὸ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα, ἄκουσας πάλιν Παύλου λέγοντος, " ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα " τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι σύμμορφον τῷ σώματι " τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν ὑπο- 30 " τάξαι αὐτῷ τὰ πάντα." εἶτα καὶ ἐπιδιορθώσει κέχρηται λέγων, " ὅτ' ἂν δὲ εἴπῃ, ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ " ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα·" οὐ μικρὰν κἀντεῦθεν τῷ μονογενεῖ μαρτυρῶν δόξαν. εἰ γὰρ ἐλάττων εἴη καὶ πολὺ καταδεέστερος, οὐκ ἂν τοῦτο ἐφοβήθη ποτὲ τὸ δέος· καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται, 35

ἀλλὰ καὶ ἕτερον προστίθησι λέγων, ἵνα γὰρ μή τις ὑποπτεύῃ καὶ λέγῃ, τί γὰρ εἰ καὶ μὴ ὑποτέτακται ὁ Πατήρ; οὐδὲν τοῦτο κωλύει ἰσχυρότερον εἶναι τὸν Υἱόν· δείσας τὴν ἀσεβῆ ταύτην ὑπόνοιαν· ἐπειδὴ ἐκεῖνο οὐκ ἤρκει καὶ τοῦτο δεῖξαι, προσέθηκεν ἐκ περιουσίας πολλῆς, "ὅτ' ἂν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε καὶ 5 "αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται," τὴν πολλὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοιαν δεικνύς· καὶ ὅτι οὗτος ἀρχὴ πάντων ἀγαθῶν καὶ αἰτία πρώτη, ὁ τὸν τοσαῦτα δυνάμενον καὶ κατορθοῦντα γεγεννηκώς. εἰ δὲ πλέον εἴρηκεν ἢ ἀπῄτει τοῦ πράγματος ἡ ὑπόθεσις, μὴ θαυμάσῃς· τὸν γὰρ διδάσκαλον τὸν αὐτοῦ μιμούμενος, τοῦτο ποιεῖ. 10 καὶ γὰρ αὐτὸς ὁμόνοιαν δεῖξαι βουλομένος πρὸς τὸν γεγεννηκότα, καὶ ὅτι οὐ παρὰ γνώμην αὐτοῦ ἀφίηται, τοσοῦτον καταβαίνει· οὐχ ὅσον ἀπῄτει τῆς ὁμονοίας ἡ ἀπόδειξις, ἀλλ' ὅσον ἔδει τῶν παρόντων ἡ ἀσθένεια. εὔχεται γὰρ τῷ γεγεννηκότι δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ διὰ τοῦτο· καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς, φησὶν, "ἵνα πιστεύσωσιν ὅτι 15 "σύ με ἀπέστειλας."

Τοῦτον οὖν μιμούμενος καὶ ἐνταῦθα ἐκ περιουσίας τῇ λέξει κέχρηται· οὐχ ἵνα δουλείαν κατηναγκασμένην ὑποπτεύσῃς, ἄπαγε· ἀλλ' ἵνα τὰ ἄτοπα ἐκεῖνα δόγματα ἐκ περιουσίας ἐκβάλῃ. καὶ γὰρ ὅτ' ἂν βούληταί τι πρόρριζον ἀνασπάσαι, πολλῇ κέχρηται 20 τῇ περιουσίᾳ. οὕτω γοῦν περὶ γυναικὸς πιστῆς λέγων καὶ ἀνδρὸς ἀπίστου ὁμιλούντων ἀλλήλοις νόμῳ γάμου· ἵνα μὴ νομίσῃ ἡ γυνὴ μολύνεσθαι ἀπὸ τῆς μίξεως καὶ τῶν περιπλοκῶν τῶν πρὸς τὸν ἄπιστον, οὐκ εἶπεν ὅτι οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος ἡ γυνὴ, ἢ ὅτι οὐδὲν βλάπτεται παρὰ τοῦ ἀπίστου, ἀλλ' ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ὅτι καὶ 25 ὁ ἄπιστος ἡγίασται δι' αὐτῆς. οὐ τοῦτο βουλόμενος δεῖξαι ὅτι ὁ Ἕλλην ἅγιος ἐγένετο ἐξ ἐκείνης, ἀλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τοῦ ῥήματος τὸν φόβον αὐτῆς ἐκλῦσαι σπεύδων· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῇ περιουσίᾳ τῆς λέξεως τὸ ἀσεβὲς ἐκεῖνο δόγμα ἀνελεῖν ἐσπουδακὼς, εἶπεν ὅπερ εἴρηκεν. ὥσπερ γὰρ ἀσθενῆ τὸν Υἱὸν ὑποπτεύειν, 30 τῆς ἐσχάτης παρανομίας ἐστί· διόπερ αὐτὸ διορθοῦται λέγων, ὅτι πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ θήσει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· οὕτω τοῦτο πάλιν ἀσεβέστερον τὸ ἐλάττονα νομίζειν τὸν Πατέρα. διὸ καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀναιρεῖ τῆς ὑπερβολῆς. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τίθησιν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος ἁπλῶς, ἀλλὰ 35

δῆλον ὅτι εἰ γὰρ καὶ ὁμολόγηταί φησιν, ἀλλ' ὅμως ἀσφαλίζομαι.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῶν εἰρημένων, ἐκεῖνο ἄν σε ἐροίμην. ἆρα προσθήκη γίνεται τότε ὑποταγῆς τῷ Υἱῷ; καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ Θεοῦ ἀνάξιον; ἡ γὰρ μεγίστη ὑποταγὴ ἡ 5 ὑπακοὴ αὕτη, τὸν Θεὸν ὄντα δούλου μορφὴν λαβεῖν· πῶς οὖν τότε ὑποταγήσεται; ὁρᾷς ὅτι τὴν ἄτοπον ὑποψίαν ἀναιρῶν τοῦτο τέθεικεν; καὶ τοῦτο δὲ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπονοίας· ὡς γὰρ Υἱῷ προσῆκεν καὶ Θεῷ, οὕτως ὑπακούει· οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ἐλευθεριάζων καὶ ἐξουσίαν πᾶσαν ἔχων· ἐπεὶ πῶς σύνθρονος; πῶς ὡς 10 ὁ Πατὴρ ἐγείρει, οὕτω καὶ αὐτὸς οὓς θέλει; πῶς τὰ τοῦ Πατέρος αὐτῷ πάντα, καὶ τὰ αὐτοῦ τοῦ Πατέρος; ταῦτα γὰρ ἐξουσίαν ἀπηκριβωμένην πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἡμῖν ἐνδείκνυται.

Τί δέ ἐστιν, "ὅτ' ἂν παραδῷ τὴν βασιλείαν;" βασιλείας τοῦ Θεοῦ δύο οἶδεν ἡ γραφή· τὴν μὲν κατ' οἰκείωσιν, τὴν δὲ κατὰ 15 δημιουργίαν. βασιλεύει μὲν γὰρ ἁπάντων, καὶ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων, καὶ δαιμόνων τῶν ἀντιτεταγμένων κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον. βασιλεύει δὲ τῶν πιστῶν καὶ ἑκόντων καὶ ὑποτεταγμένων κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως. αὕτη ἡ βασιλεία· καὶ ἀρχὴν λέγεται ἔχειν· περὶ γὰρ ταύτης φησὶν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· "αἴτη- 20 "σαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου." περὶ ταύτης καὶ αὐτὸς εἴρηκεν τοῖς μαθηταῖς· "ἐδόθη μοι ἐξουσία "παρὰ τοῦ Πατέρος μου·" τῷ γεγεννηκότι πάντα ἀνατιθείς· οὐχ ὡς αὐτὸς οὐκ ἀρκῶν, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι Υἱός ἐστι καὶ οὐκ ἀγέννητος. ταύτην οὖν παραδίδωσι, τοῦτ' ἔστιν κατορθοῖ. τί δή ποτ' οὖν 25 περὶ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, οὐδὲν εἴρηκεν; ὅτι οὐ περὶ τούτου ὁ λόγος αὐτῷ ἦν νῦν· οὐδὲ ὁμοῦ πάντα συγχεῖ. ἐπεὶ καὶ ὅτ' ἂν λέγει "εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς," οὐ πάντως ἀφεὶς εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦτο σιγᾷ· ἀλλ' ἐπειδὴ τέως οὐ κατήπειγεν τοῦτο εἰπεῖν. οἶδεν γὰρ καὶ τοῦ Πνεύματος μεμνῆ- 30 σθαι μόνου· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὸν Υἱὸν ἐκβαλοῦμεν. οἶδεν καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος μόνου· καὶ οὐ διὰ τοῦτο τὸν Πατέρα ἀθετήσομεν.

Τί δέ ἐστιν, "ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν;" ἵνα ἅπαντα εἰς αὐτὸν ἀνηρτημένα ᾖ. ἵνα μὴ δύο τις ἀρχὰς ἀνάρχους ὑπο- 35

πτεύῃ, μὴ δὲ ἑτέραν βασιλείαν ἀπεσχισμένην. ἵνα μηδὲν αὐτοῦ ἀπηλλοτριωμένον ᾖ· ὅτ᾽ ἂν γὰρ οἱ μὲν ἐχθροὶ ὑπὸ τοὺς πόδας ὦσι κείμενοι τοῦ παιδός· ὁ δὲ ἔχων αὐτοὺς ὑπὸ πόδας ἐρριμμένους, μὴ στασιάζῃ πρὸς τὸν γεγεννηκότα· ἀλλ᾽ ὁμονοεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, αὐτὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. τινὲς δὲ καὶ τῆς 5 κακίας τὴν ἀναίρεσιν δηλοῦντα τοῦτό φασιν αὐτὸν εἰρηκέναι. ὡς πάντος εἴκοντος λοιπὸν, καὶ οὐδενὸς ἀνθισταμένου, οὐδὲ πονηροευομένου· ὅτ᾽ ἂν ἁμαρτία μὴ ᾖ, εὔδηλον ὅτι ὁ Θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Θεοδωρίτου. Ὅπερ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος εἴρη- 10 κεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἀλλαχοῦ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τέθεικεν. λέγει δὲ οὕτως, "ὅπου οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος καὶ Ἕλλην, περιτομὴ καὶ "ἀκρόβυστία, βάρβαρος καὶ Σκύθης· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν "πᾶσι Χριστός·" οὐκ ἂν δὲ τὰ ἁρμόττοντα τῷ Πατέρι προσήρμοσε τῷ Υἱῷ, εἰ μὴ τὸ ὁμότιμον αὐτῶν παρὰ τῆς θείας χάριτος 15 ἐδίδαχθη.

Ἰωάννου. Εἰ δὲ μὴ ἀνίσταται τὰ σώματα, πῶς ταῦτα ἀληθῆ; ὁ γὰρ χαλεπώτατος ἐχθρὸς θάνατος μένει, ἀνύσας ὅπερ ἠθέλησεν; οὐχὶ φησὶν, οὐδὲ γὰρ ἁμαρτήσονται λοιπόν. καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ περὶ τοῦ σωματικοῦ δια- 20 λέγεται ἐνταῦθα. πῶς οὖν καταργεῖται; νίκη γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ τὰ ἀφαιρεθέντα καὶ κατεχόμενα λαβεῖν· εἰ δὲ μέλλοι κατέχεσθαι ἐν τῇ γῇ τὰ σώματα, ἄρα μενεῖ αὐτοῦ ἡ τυραννίς· τούτων μὲν κατεχομένων, ἑτέρου δὲ οὐκ ὄντος σώματος ἔνθα ἡττηθήσεται· "τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ 25 "πάντα." ὁ Ἀπόστολος φάρμακον κατασκευάζει τῆς Ἑλληνικῆς νόσου, οὐ δόγμα ἐκκλησιαστικὸν εἰσάγει, ἀλλ᾽ ὑπόνοιαν Ἑλληνικὴν ἐκβάλλει. εἰ δὲ δεῖ ἀπολύτῳ χρησάμενον εἰπεῖν τῷ λόγῳ· ὑποταγὴν λέγει τοῦ Χριστοῦ γιγνομένην τὴν διὰ τῆς Ἐκκλησίας. ὅτ᾽ ἂν Ἐκκλησία ὑποταγῇ, μηδένα νόθον ἔχουσα μὴ δὲ σπίλον, 30 ἀλλ᾽ εἰλικρινῆ καὶ ἄνοθον προσφέρουσα τῷ Θεῷ τὴν διάθεσιν, τότ᾽ αὐτῷ γνησίως ὑποταγήσεται· ὥσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν ὑπὸ πάσης ἀγγελικῆς δυνάμεως προσκυνούμενος·

οὐκ ὢν οὔτε ἐν τοῖς θλιβομένοις, οὔτε ἐν τοῖς διωκομένοις· ἐπειδὴ μεμηνότα τὸν Παῦλον εἶδεν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολὺν χέοντα τὸν θυμὸν κατὰ τῶν ἁγίων, φησὶ πρὸς αὐτὸν, "Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί "με διώκεις;" οἰκειοῦται τῆς Ἐκκλησίας τὰ πάθη καὶ τὴν τιμὴν ὁ Χριστός. ἐτίμησας Ἐκκλησίαν, τὸν Χριστὸν ἐτίμησας. ἐδί- 5
ωξας Ἐκκλησίαν, εἰ καὶ μὴ τῇ ὄψει ἀλλὰ τῇ προαιρέσει, Χριστὸν ἐδίωξας.

ΟἸΚΟΥΜΕΝΙΟΥ. *Καὶ δίκαιος ὁ φόβος· πρὸς γὰρ ἄνδρας ἀπὸ Ἑλλήνων πιστεύσαντας ἔγραφεν, οἳ δοξάζουσι τὸν Δία ἐπαναστάντα τῷ οἰκείῳ πατρὶ, ἐξῶσαι αὐτὸν τῆς βασιλείας. δέος οὖν* 10
μήτι τοιοῦτον καὶ παρ' ἡμῖν ὑποπτεύσωσι. πρός τε τὴν Ἑλλήνων μυθολογίαν τε καὶ ἀπάτην εἰρῆσθαι ταῦτα εἰπόντων καὶ φασκόντων πατραλοίας εἶναι θεούς· καὶ ὅτι τῆς Ἐκκλησίας ὑποτασσομένης, αὐτὸς λέγεται ὑποτάττεσθαι, οἰκειούμενος τῆς Ἐκκλησίας τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰ πάθη καὶ τὴν ὑποταγήν. 15

ΟἸΚΟΥΜΕΝΙΟΥ. *Οἰκειοποιεῖται γὰρ τοῦ Υἱοῦ, ὡς Πατὴρ, καὶ πᾶν ὅπερ δύναται ὁ Υἱὸς, τοῦτο εἰς τὸν Πατέρα ἀνάγεται. αὐτὸς γὰρ αὐτῷ αἴτιος τοῦ δύνασθαι ὁ γεννήσας αὐτὸν ἀχρόνως.*

ΦΩΤΙΟΥ. *"Τότε καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται·" τοῦτ' ἔστιν τότε δείκνυται ἀληθῶς καὶ θεοπρεπῶς ὑποτεταγμένος, ὅτι ἐπλήρωσε* 20
τὸ πνευματικὸν βούλημα, παραστήσας τὴν βασιλείαν πάσης στάσεως καὶ τυραννίδος ἠλευθερωμένην.

29 Ἐπεὶ τί ποιήσουσι οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται; τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ
30 τῶν νεκρῶν; τί καὶ ἡμεῖς κινδυνεύομεν πᾶσαν ὥραν; 25
31 καθημέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ἸΩΑΝΝΟΥ. *Ἐνταῦθα παραποιοῦσι ταύτην τὴν ῥῆσιν οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες. ἐπειδὰν γάρ τις κατηχούμενος ἀποθάνῃ παρ' αὐτοῖς· τὸν ζῶντα ὑπὸ τὴν κλίνην τοῦ τετελευτηκότος κρύ-* 30
ψαντες, προσίασι τῷ νεκρῷ, καὶ διαλέγονται καὶ πυνθάνονται εἰ βούλοιτο λαβεῖν τὸ βάπτισμα. εἶτα ἐκείνου μηδὲν ἀποκρινομένου, ὁ κεκρυμμένος κάτωθεν ἀντ' ἐκείνου φησὶν ὅτι δὴ βούλοιτο βαπτι-

σθῆναι· καὶ οὕτω βαπτίζουσιν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ ἀπελθόντος, καθάπερ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παίζοντες. εἰ γὰρ τοῦτο ἔλεγε Παῦλος, τίνος ἕνεκεν ἠπείλησεν ὁ Θεὸς τῷ μὴ βαπτιζομένῳ; οὐ γάρ ἐστί τινα βαπτισθῆναι ἐπινοηθέντος τούτου. ἄλλως δὲ τὸ ἔγκλημα οὐκ ἔτι παρὰ τὸν ἀπελθόντα γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὸν ζῶντα· τισὶ δὲ ἔλεγεν 5 "εἰ μὴ φάγετε τὴν σάρκα μου καὶ πίητε τὸ αἷμα μου, οὐκ "ἔχετε ζωὴν ἐν αὐτοῖς·" τοῖς ζῶσιν ἢ τοῖς τετελευτηκόσιν, εἰπέ μοι; καὶ πάλιν, "ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, "οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ." εἰ γὰρ τοῦτο ἐφίεται, καὶ οὐ χρεία γνώμης τῆς τοῦ λαμβάνοντος, οὐδὲ συγκαταθέσεως 10 τῆς ἐν τῷ ζῆν, τί κωλύει καὶ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους οὕτω γενέσθαι πιστούς· ἑτέρων μετὰ τὴν τελευτὴν, ἐκείνων ὑπὲρ ἐκείνων ταῦτα ποιούντων;

Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον τὰ ἀράχνια διακόπτοντες ματαιοπονῶμεν, φέρε τῆς ῥήσεως ταύτης τὴν δύναμιν ὑμῖν ἀναπτύξωμεν. τί 15 οὖν φησὶν ὁ Παῦλος; πρώτους ἀναμνῆσαι βούλομαι τοὺς μεμνημένους ὑμᾶς μίας ῥήσεως· ἣν οἱ μυσταγωγοῦντες λέγειν κελεύουσι· καὶ τότε ἐρῶ καὶ τὸ τοῦ Παύλου· οὕτω γὰρ ἡμῖν καὶ τοῦτο ἔσται σαφέστερον· μετὰ γὰρ τὰ ἄλλα πάντα τοῦτο προστίθεμεν, ὃ νῦν ὁ Παῦλος λέγει· μετὰ γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μυστικῶν ῥημά- 20 των ἐκείνων, καὶ τοῦτο τῷ τέλει προστίθεμεν· ὅταν μέλλωμεν βαπτίζειν, κελεύοντες λέγειν ὅτι πιστεύω εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἐπὶ τῇ πίστει ταύτῃ βαπτιζόμεθα, τοῦτο τοίνυν ὁ Παῦλος ἀναμιμνήσκων σε λέγει, εἰ μὴ ἔστιν ἀνάστασις· τί καὶ βαπτίζῃ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; τοῦτ' ἔστιν τῶν σωμάτων· καὶ γὰρ ἐπὶ τούτῳ 25 βαπτίζῃ, τῇ τοῦ νεκροῦ σώματος ἀναστάσει πιστεύων ὅτι οὐκ ἔτι μένει νεκρόν.

Θεοδωρίτου. Ὁ βαπτιζόμενος τῷ δεσπότῃ Χριστῷ συνθάπτεται· ἵνα τοῦ θανάτου συγκοινωνήσας, καὶ τῆς ἀναστάσεως γένηται κοινωνός. εἰ δὲ νεκρόν ἐστι τὸ σῶμα, καὶ οὐκ ἀνίσταται· 30 τί δήποτε καὶ βαπτίζεται;

Ἰωάννου. "Καύχησιν" ἐνταῦθα τὴν αὐτῶν προκοπὴν λέγει. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὺς ἔδειξε τοὺς κινδύνους ὄντας· ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἀποδυρόμενος ταῦτα λέγειν, οὐ μόνον οὐκ ἀλγῶ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ καυχῶμαι τῷ ταῦτα πάσχειν ὑπὲρ ἡμῶν. διπλῇ ἐναβρύνεσθαι, 35

φησὶ, καὶ τῷ δι' αὐτοὺς κινδυνεύειν, καὶ τῷ ὁρᾷν αὐτοὺς ἐπιδιδόντας· εἶτα τὸ[a] αὐτῷ σύνηθες ποιῶν, ἐπειδὴ μεγάλα ἐφθέγξατο, ἀμφότερα ἀνατίθησι τῷ Χριστῷ.

ΦΩΤΙΟΥ. "*Ἐπεὶ τί ποιήσουσι,*" *φησὶν,* "*οἱ βαπτιζόμενοι,*" *ὥστε μὴ εἶναι διὰ παντὸς νεκροὶ, καὶ ἐν τῷ Ἅιδῃ κατέχεσθαι; οἷον τῆς* 5 *ἀναστάσεως, φησὶν μὴ οὔσης, οἱ ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσι βαπτιζόμενοι, ὥστε μετὰ θάνατον ἀναστῆναι, τί ποιήσουσιν;*

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί βαπτίζονται ἵνα ἀναστῶσιν; αὐτὸς δὲ ἐπιπληκτικώτερον ὑπὲρ τῶν νεκρῶν φησὶν, οἷον, οὓς ὑμεῖς διὰ τῆς ἰδίας δόξης ἀϊδίους νεκροὺς ἀπε-* 10 *φήνατε· νεκροὺς δὲ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἑαυτοὺς, καὶ νεκροὺς αἰωνίους ἀποφηνάμενοι, τί βαπτίζεσθε ὑπὲρ ὑμῶν τῶν μηκέτι καθ' ὑμᾶς ἀναστησομένων ἀλλ' ἀεὶ νεκρῶν ἐσομένων; ἐπὶ ἄλλων δὲ προσώπων προσάγει τὸν λόγον, καὶ οὐχὶ ἐπὶ αὐτῶν ἐκείνων, ἵνα μὴ πλέον καθαψάμενος εἰς ἀπόνοιαν ἐκκαλέσηται.* 15

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. "*Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω.*" *ὅσον ταῖς ἐπιφοραῖς τῶν θλίψεων καὶ πειρασμῶν, καὶ τῇ καθημερινῇ ἐλπίδι τοῦ θανάτου.*

Εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ, τί μοι 32 *τὸ ὄφελος; εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, Φάγωμεν καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. μὴ πλανᾶσθε· Φθεί-* 20 33 *ρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. ἐκνήψατε δικαίως,* 34 *καὶ μὴ ἁμαρτάνετε· ἀγνωσίαν γὰρ Θεοῦ τινες ἔχουσιν· πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω.*

ΙΩΑΝΝΟΥ. *Τί ἐστιν* "*εἰ κατὰ ἄνθρωπον;*" *ὅσον εἰς ἀνθρώπους ἧκον ἐθηριομάχησα. τί γὰρ εἰ ὁ Θεὸς ἐξήρπασέ με τῶν κινδύνων;* 25 *ὥστε ὁ μάλιστα ὑπὲρ τούτων ὀφείλων μεριμνᾶν, ἐγώ εἰμι ὁ τοσούτους κινδύνους ὑπομένων, καὶ μηδεμίαν μηδέπω λαβὼν ἀμοιβήν. εἰ γὰρ μὴ παραγίνεται ὁ τῆς ἀντιδόσεως καιρὸς, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα συγκέκλεισται, ἡμεῖς ἐν μείζονι ζημίᾳ ἐσμέν· ὑμεῖς μὲν γὰρ ἀκινδύνως ἐπιστεύσατε· ἡμεῖς δὲ καθ' ἑκά-* 30 *στην σφαττόμεθα τὴν ἡμέραν.*

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. *Διαστέλλειν δεῖ τὸ* "*εἰ κατὰ ἄνθρωπον,*" *καθ' ὑπόκρισιν ἀναγινώσκοντα· εἰ τὰ, τὸ κατὰ ἄνθρωπον ἐπάγοντα,*

[a] τῷ Cod.

ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ὅσον ἐπ' ἀνθρώποις θηρίων ἐγενόμην βορά.

Οἰκουμενίου. Ἢ οὕτως· εἰ μὴ διὰ τὴν ἐσομένην ἐλπίδα καὶ ἀντίδοσιν ἐθηριομάχησα, ἀλλὰ διὰ δόξαν ἀνθρωπίνην, τί ὀφέλημαι; θηριομαχῆσαι δὲ καλεῖ, τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους σχεῖν· τὸ 5 πρὸς Δημήτριον τὸν ἀργυροκόπον· τί γὰρ οὗτοι θηρίων διέφερον;

Ἰωάννου. Τοῦτο τὸ ῥῆμα λοιπὸν κωμῳδοῦντός ἐστιν. διὸ οὐδὲ οἴκοθεν αὐτὸ παρήγαγεν, ἀλλὰ τὸν προφήτην ἐπέστησεν Ἡσαΐαν· ὃς περί τινων ἀπηλγηκότων διαλεγόμενος καὶ ἀπεγνωσμένων, ἔλεγε ταῦτα τὰ ῥήματα· "οἱ σφάζοντες μόσχους καὶ θυόντες πρό- 10 "βατα, ὥστε φαγεῖν κρέα καὶ πιεῖν οἴνους, οἱ λέγοντες, φάγωμεν "καὶ πίωμεν, αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν. ἀνακεκαλυμμένα ταῦτά "ἐστιν εἰς τὰ ὦτα Κυρίου Σαβαώθ· καὶ οὐκ ἀφεθήσεται ὑμῖν ἡ "ἁμαρτία αὕτη, ἕως ἂν ἀποθάνηται." εἰ δὲ τότε συγγνώμης ἦσαν ἀπεστερημένοι οἱ ταῦτα λέγοντες, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ * * [f]. 15

Θεοδωρίτου. Μόνον οὐχὶ τοῦτο φησὶ, περιττὴ τῆς χάριτος ἡ νηστεία, περιττὴ ἡ ἐγκράτεια· τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀπολαύσωμεν ἡδονῶν, ἀντιδόσεως οὐδὲ μιᾶς τοῖς τῆς ἀρετῆς ἐργάταις ἀποκειμένης· εἶτα ἐντρεπτικῶς, "μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἤθη "χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί·" χρηστὰ ἐνταῦθα τὰ κοῦφα ἐκάλεσεν· 20 τὰ ῥαδίως ἐξαπατώμενα.

Ἰωάννου. "Ἐκνήψατε δικαίως·" τί ἐστιν δικαίως; ἐπὶ συμφέροντι καὶ χρησίμῳ· ἔστι γὰρ ἀδίκως νήφειν· ὅτ' ἂν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διεγηγερμένος ᾖ τις.

Θεοδωρίτου. Ὡς ἀποβουκοληθεῖσι καὶ τῇ ἀπιστίᾳ μεθύουσι, 25 τὸ "ἐκνήψατε" εἴρηκεν· ἄγαν δὲ σοφῶς Θεοῦ ἄγνοιαν τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπιστίαν ἐκάλεσεν· ὁ γὰρ ὁμολογῶν εἰδέναι Θεὸν, δίκαιον τοῦτον εἶναι πιστεύει· τῷ δικαίῳ δὲ ἡ ἀντίδοσις πρέπει· τὴν δὲ δικαίαν ἀντίδοσιν κατὰ τὸν παρόντα βίον οὐ βλέπομεν· δεῖ τοίνυν προσμεῖναι τὴν ἀνάστασιν τὸν τῷ Θεῷ πιστεύειν ὁμο- 30 λογοῦντα.

Φωτίου. Ἢ ὅτι καὶ τὰ χρηστὰ ἤθη αἱ συνεχεῖς τῶν κακῶν ὁμιλίαι διαφθείρουσι· καὶ γὰρ ῥανὶς ἐνδελεχοῦσα κοιλαίνει πέτραν. διὰ τοῦτο δὲ παραινεῖ αὐτοὺς ἐκτρέπεσθαι τὰς ὁμιλίας τῶν

[f] ἐπὶ τῆς χάριτος Chrys. Edd.

μοχθηρῶν· καὶ μὴ θαρροῦντας ἑαυτοῖς, ὅτι οὐ βλαβήσονται αὐτοὶ χρηστοὶ ὄντες, τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐνδελεχῶς ὁμιλεῖν τῆς ἐκεῖθεν λύμης ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ὑποπίμπλασθαι.

35 Ἀλλ' ἐρεῖ τὶς, Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ 36 σώματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ ὃ σπείρεις, οὐ ζωοποιεῖται, 5 37 ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις, ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου 38 ἤ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς ἠθέλησεν, καὶ ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα. 10

Θεοδωρίτου. Διπλῆ ἡ ἐρώτησις· καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀναστάσεως, καὶ περὶ τῆς ἐσομένης τῶν σωμάτων ποιότητος. εἶτα ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἀμφότερα δείκνυσιν, καὶ ἄφρονα προσαγορεύει, τὸν ταῦτα συνιδεῖν οὐ δυνηθέντα.

Ἰωάννου. Ἄφρονα καλῶ φησὶν, ὅτι τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα 15 παρὰ σοῦ ἀγνοεῖς· διὸ σφόδρα ἐμφατικῶς εἶπεν· "σὺ ὃ σπείρεις·" σὺ ὢ θνητὸς καὶ ἀπολλύμενος· καὶ ὅρα πῶς ταῖς λέξεσιν οἰκείως τῇ παρούσῃ κέχρηται ὑποθέσει· οὐ ζωοποιεῖται γὰρ, φησὶν, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· τὰς γὰρ οἰκείας λέξεις τῶν σπερμάτων ἀφεὶς, οἷον τὸ βλαστάνει καὶ φύεται καὶ σήπεται, τὰς καταλλήλους τῇ 20 ἡμετέρᾳ σαρκὶ ἥρμοσε τὸ "ζωοποιεῖται" καὶ "ἀποθάνῃ." ὅπερ οὐ σπερμάτων κυρίως ἐστὶν, ἀλλὰ σωμάτων· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ζῇ, ἀλλ' ὃ μεῖζόν ἐστιν, ὅτι διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἀποθνήσκει. ὁρᾷς ὅτι ὅπερ ἀεὶ λέγω εἰς τουναντίον ἀεὶ περιτρέπει τὸν λόγον· ὃ γὰρ ἐποιοῦντο ἐκεῖνοι τεκμήριον τοῦ μὴ ἀνίστασθαι, τοῦτο 25 τοῦ ἀνίστασθαι ποεῖται ἀπόδειξιν. καὶ τί δήποτε οὐχ ὅπερ οἰκειότερον ἦν, τοῦτο ἤγαγεν εἰς μέσον, τὸ σπέρμα λέγω τὸ ἀνθρώπινον· καὶ γὰρ ἡ ἡμετέρα γένεσις ἀπὸ φθορᾶς ἄρχεται ὥσπερ ἡ τοῦ σίτου; ὅτι οὐκ ἦν ἴσον, ἀλλὰ τοῦτο πλέον· ὁλόκληρον γάρ τι ζητεῖ φθειρόμενον· ἐκεῖνο δὲ μέρος ἦν· διόπερ τοῦτο εἰς μέσον ἄγει· 30 ἄλλωστε ἐκεῖνο μὲν καὶ ἀπὸ ζῶντος πρόεισι, καὶ εἰς ζῶσαν ἐμπίπτει γαστέρα. ἐνταῦθα δὲ οὐκ εἰς σάρκα ἀλλ' εἰς γῆν ὁ σπόρος καταβάλλεται, καὶ εἰς αὐτὴν διαλύεται, καθάπερ τὸ σῶμα τὸ τεθνηκός.

Σευηριανου. Οἱ Ἕλληνες ἀντιλέγουσιν ὅτι σπέρμα διχασθὲν οὐκ ἔτι βλαστάνει· ἄρα οὖν καὶ ἄνθρωπος ἀποκοπεὶς τὸν πόδα, ἢ ὅλως ἀκρωτηριασθεὶς τὸ σῶμα, οὐκ ἔτι ἐγείρεται; ἀγνοοῦντες ὅτι οὐ φύσις φησὶ παρετέθη, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ πεποιηκότος. τοῦτ' ἔστι, τοῦ σπέρματος τὴν βλαστητικὴν φύσιν καὶ τὴν σπερ- 5 ματικὴν δύναμιν τίς ἔδωκεν; οὐχ ὁ Θεός; τίς ὁ ποιῶν ἀποθανεῖν πρῶτον τὸν σπόρον εἶτα ἀνίστασθαι; οὐχ ὁ Θεός; ἄρα ὁ τῷ κόκκῳ δεδωκὼς τὴν σπερματικὴν δύναμιν, ἔδωκεν καὶ τοῖς ἡμετέροις σώμασι τὴν τῆς ἀναστάσεως ἰσχύν.

Ὠριγένους. Ἄρα οὖν τὸ τοῦ ἀνθρώπου σπέρμα παρὰ πάντα 10 ἐκεῖνα τὰ σώματα τῷ δημιουργῷ ἄχρηστόν ἐστιν· ὡς ἐλπίζεται μὲν ἀνάστασιν εἶναι νεκρῶν, εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, ἐλαϊκῶς καὶ ἀμπελικῶς καὶ σιτικῶς καὶ ἀπὸ τῆς κιγκραμίδος τῆς συκῆς ἀνίσταται τηλικαύτη συκῆ· καὶ οὐ γελᾷς τοῦτο ὃ ἐπὶ τῇ πείρᾳ βλέπεις; καὶ εἴ τις σοι λέγει ὅτι ἀπὸ τούτου τοῦ βραχέος ἐγεί- 15 ρεται συκῆ καρποφοροῦσα· τῇ πείρᾳ μαθὼν οὐ καταγελᾷς· ἐπεὶ δὲ οὐδέπω ἦλθεν ὁ καιρὸς τοῦ ἀνατεῖλαι ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπείου σώματος κατὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν· τὸ ἀναστησόμενον οὐ θέλεις περιμεῖναι, ἵνα καὶ τοῦτο ἴδῃς; ἢ οὐκ οἶδας ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πάντων σπερμάτων, οὐ πᾶς καιρὸς ἐπιτήδειός ἐστι 20 πρὸς τὸ ἀνατεῖλαι τὰ σπέρματα, ἀλλ' ἐγείρεται κόκκος σίτου· τῷ δὲ τῷ καιρῷ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐγείρεται τὸ γίγαρτον· τῇ δὲ τῇ ὥρᾳ τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὁ πυρὴν τῆς ἐλαίας κατὰ τόνδε τὸν μῆνα, οὐ κατὰ πάντα χρόνον· θέλεις δὲ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πιστεύσῃς κατ' ἐνιαυτὸν ὡς τὸ γίγαρτον, ὡς τὴν ἐλαίαν ἀνίστασθαι 25 τοὺς νεκρούς, καὶ οὐχὶ ἕνα καιρὸν παράδοξον, ὄψει ἵνα εἰδῇς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν· τίς ὁ εἷς καιρός; ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος· ἵνα μετὰ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι ᾖς ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐνεστῶτι πονηρῷ· Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς πέπονθεν, ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ. καὶ "ἐξα- 30 "γοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν." καλῶς οὖν ὁ Θεὸς καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων ᾠκονόμησεν.

Κυρίλλου. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας, μετὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τὸ μυστήριον ὡς ἔσται κατὰ καιροὺς Θεοῦ κατανεύοντος καὶ ἀφάτῳ δυνάμει μεταπλάττοντος εἰς ζωὴν τὸ τῷ θανάτῳ 35

κεκρατημένον, προανακεκράγει λέγων, "ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ "καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καὶ εὐφρανθήσονται οἱ "ἐν τῇ γῇ. ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν." δρόσον οἶμαι λέγων τροπικῶς τὴν ζωοποιὸν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ· καθ' ἣν καὶ τὸ εἶναι τοῖς οὐκ οὖσι προσνέμει, καὶ τοῖς ἤδη παρενηνεγμένοις 5 εἰς ὕπαρξιν τὸ εὖ εἶναι χαρίζεται· συνέστηκε γὰρ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ· καθάπερ ἀμέλει καὶ δι' αὐτοῦ παρήχθη πρὸς γένεσιν. ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ περὶ τῶν ἐπὶ γῆς πρὸς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Θεόν· "ἀνοίξαντος δέ σου τὴν χεῖρα, τὰ "σύμπαντα πλησθήσεται χρηστότητος· ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ 10 "πρόσωπον, ταραχθήσονται. ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκ-"λείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς "τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται· καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον "τῆς γῆς."

Πέπονθε μὲν γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις τοῦ θείου προσώπου τὴν 15 ἀποστροφὴν ἐν Ἀδὰμ διὰ τὴν παράβασιν· τοίγαρτοι μονονουχὶ συγκέχυται καὶ τετάρακται καὶ εἰς τὸν ἴδιον ὑπενόστησε χοῦν· κατεβιβάσθη τε καὶ εἰς θάνατον καὶ φθοράν. ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πεπλουτήκαμεν μέθεξιν, ἀναμορφούμεθα πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς, 20 καὶ οἷον ἀνεκτίσμεθα· κεκλήμεθα γὰρ εἰς καινότητα ζωῆς· τὸ τοῦ θανάτου διαδιδράσκοντες κράτος· καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ σοφώτατος Παῦλος· "εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν "ὑμῖν, ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ζωοποιήσει καὶ τὰ "θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν 25 "ὑμῖν·" ὅτε τοίνυν ἀνεβίω μὲν ὁ Χριστὸς, πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος, καὶ γέγονεν ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, ὡς ἑψομένων πάντως τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀπόπληκτον κομιδῆ τὸ κατάτι γοῦν ὅλως ἐνδοιάζειν ἔτι περὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον; ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖς, καὶ λέγεις ὀρθῶς· παρίημί τε λοιπὸν τὸ χρῆναι 30 ζητεῖν πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί· διειδέναι γε μὴν ἀναγκαῖον, ποίῳ σώματι ἔρχονται. ἆρα γὰρ τὸ ἐκ γῆς δὴ τοῦτο καὶ τῇ φθορᾷ κάτοχον ἀναβιώσεται σῶμα; ἢ ἕτερόν τι παρ' αὐτὸ πλὴν ἐξ αὐτοῦ;

Φαίην δ' ἂν ἔγω γε πρὸς τοῦτο εὐθὺς, ὡς ὁ μὲν ὀρθὸς τῆς 35

πίστεως λόγος περιΐστησιν ἡμᾶς εἰς τήνδε τὴν σάρκα τὴν ἀνάστασιν· ἀνεβίω γὰρ οὕτω Χριστὸς ὁ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων· ἐπειδὴ δὲ οὐ σφόδρα τισὶν ἀρέσκει τὸ δόγμα· φέρε, παραθέντες ὃν εὖ ἔχειν οἴονται λόγον, τὰ εἰκότα λέγωμεν· εἶτα παραθεὶς τῶν προυπάρχειν λεγόντων τὰς ψυχὰς 5 τὰς μυθολογίας φησίν· εἶτα πῶς ἀποσεμνύνεται Θεὸς ἐπὶ τῇ τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῇ· φησὶ γάρ που πρὸς τὸν μακάριον Ἰώβ [g]· "εἰ σὺ λαβὼν γῆς πηλὸν ἔπλασας ζῶον καὶ λαλητὸν [h] αὐτὸ "ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς;" περὰ μὲν γὰρ οἶμαι παντὸς ἂν ἴοι θαύματος, τὸ λογικὸν ἐκ γῆς ἀποτελέσαι ζῶον· πῶς δὲ γεγονότα τὸν ἄνθρω- 10 πον εὐθὺς καὶ πεπλασμένον ἐκ γῆς εὐλόγησεν ὁ δημιουργός· "αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε" λέγων, "καὶ πληρώσατε τὴν γήν." καὶ πολλὰ ἕτερα πρὸς αὐτοὺς εἰπὼν ἐπιφέρων, ἀρίστῳ χρῆται παραδείγματι ὁ θεσπέσιος Παῦλος· πίπτειν μὲν εἰς γὴν τὸ σῶμα λέγων, οἷά τινα κόκκον, οὐχ οὕτως ἀναστησόμενον, καθὰ καὶ 15 ἐσπάρη γυμνός· ἀλλ' ἐν ἀμφιάσει καὶ περιστολῇ τῶν ἐξ ἔθους ἐμφυομένων αὐτῷ, καλάμης δὴ λέγω καὶ φυλλάδος· "δίδωσι" γάρ φησιν, "ὁ Θεὸς ἑκάστῳ τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα." ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ἅπαντας τοὺς κεκοιμημένους ἀναβιώσεσθαι φησὶν ἐν δόξῃ, κἂν εἰ πάντες ἐν ἀφθαρσίᾳ· οὐ γάρ που τοῖς ἀνεπιεικέσι 20 καὶ τοῖς τῶν φαύλων ἐργάταις τὸ ἐν εὐκλείᾳ τῇ παρὰ Θεοῦ στεφανοῦσθαι πρέπει· ταύτῃ τοι χρησίμως διαφόρων μέμνῃ καὶ σπερμάτων, οἷς καὶ διανέμει Θεὸς καθ' ὃν ἂν ἕλοι τρόπον αὐτὸς τὸ ἐν τοιῷδε τυχὸν ἢ ἑτεροίῳ σχήματι διαφέρεσθαι· φησὶν γὰρ "καὶ ὃ σπείρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπείρεις." 25

ΙΩΑΝΝΟΥ. Τὰ μὲν ἔμπροσθεν εἴρηται πρὸς τὸ λέγειν "οἱ "νεκροὶ πῶς ἐγείρονται;" τοῦτο δὲ πρὸς τὸ διαπορεῖν ποίῳ σώματι ἔρχονται· τί δέ ἐστιν "οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον;" οὐ στάχυν ὁλόκληρον οὐ δὲ σῖτον νέον· ἐνταῦθα γὰρ οὐκ ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὁ λόγος· ἀλλὰ πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἀναστάσεως. 30 ποταπὸν τὸ σῶμα τὸ μέλλον ἀναστήσεσθαι; οἱονεῖ τοιοῦτον, ἢ βέλτιον καὶ λαμπρότερον· καὶ ἀμφότερον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματος λαμβάνει· δεικνὺς ὅτι πολλῷ βέλτιον. καὶ ἵνα μὴ ἄλλο τις

[g] Cap. xxxviii. 14. [h] λα τὸν Cod.

ὑποπτεύσῃ ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι, παραμυθεῖται τὸ αἴνιγμα, καὶ αὐτὸς ἑρμηνεύει τὸ εἰρημένον, τί ἐστιν· "οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον·" εὐθέως γὰρ ἐπάγει, "ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου," ἤ τινος τῶν τοιούτων σωμάτων. τοῦτ' ἔστιν οὐχ οὕτω περιβεβλημένον, οὐ δὲ καλάμην ἔχοντα καὶ ἀνθέρικας· "καὶ ἑκάστῳ τῶν 5 *"σπερμάτων, τὸ ἴδιον σῶμα." ποῦ τοίνυν τὸ ἀλλότριον· τὸ γὰρ ἴδιον δίδωσιν· ὥστε ὅτ' ἂν λέγει· "οὐ τὸ γενησόμενον σπείρεις," οὐ τοῦτο λέγει ὅτι ἄλλη ἀντ' ἄλλης οὐσία ἀνίσταται· ἀλλ' ὅτι βελτίων, ὅτι λαμπροτέρα.*

ΦΩΤΙΟΥ. *"Σὺ ὃ σπείρεις οὐ ζωοποιεῖται." εἰ οὖν σὺ ὃ σπεί-* 10 *ρεις καὶ τρόπον τινὰ τάφῳ καλύπτεις καὶ θανατοῖς, τοῦτο ὁ Θεὸς ἀνίστησι καὶ δίδωσι τὸ ἴδιον σῶμα τὸ σαπὲν καὶ διαλυθὲν, δίδωσι δὲ καθὼς ἠθέλησεν ἐκπρεπέστερον καὶ ὡραιότερον· ὃ αὐτὸς ἐκεῖνος διὰ τῆς οἰκείας ἀποφάσεως εἰς γῆν καὶ τάφον ἐκέλευσεν κατατίθεσθαι καὶ ἀποθνήσκειν, τοῦτο αὐτὸς πάλιν οὐκ ἔχει ῥᾶον τὸ ζωο-* 15 *ποιῆσαι καὶ ἀναστῆσαι ὅτε βούλεται καὶ θελήσει;*

39 Οὐ πᾶσα σὰρξ, ἡ αὐτὴ σάρξ· ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων,
40 ἄλλη δὲ πτηνῶν. καὶ σώματα ἐπουράνια· καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἡ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα 20
41 δὲ ἡ τῶν ἐπιγείων. ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος
42 διαφέρει ἐν δόξῃ. οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

ΙΩΑΝΝΟΥ. *Τί βούλεται αὐτῷ ταυτὶ τὰ ῥήματα· καὶ τίνος ἕνεκεν ἐν τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων εἰς τὸν περὶ ἄστρων καὶ* 25 *ἡλίου λόγον ἐξέπεσεν; οὐκ ἐξέπεσεν οὐδὲ ἀπερράγη τῆς ὑποθέσεως· ἄπαγε· ἀλλ' ἔτι αὐτῆς ἔχεται. ἐπειδὴ γὰρ τὸν τῆς ἀναστάσεως κατεσκεύασε λόγον, δείκνυσι λοιπὸν ὅτι πολλὴ τῆς δόξης τότε ἡ διαφορὰ, εἰ καὶ ἡ ἀνάστασις μία· καὶ διαιρεῖ εἰς δύο τὸ πᾶν τέως εἰς τὰ ἐπουράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, τομὴν δικαίων καὶ ἁμαρ-* 30 *τωλῶν λέγων. διὰ μὲν τῶν ἐπιγείων τούτους αἰνιττόμενος, διὰ δὲ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνους· εἶτα λοιπὸν τῶν ἁμαρτωλῶν διαφορὰν πρὸς ἁμαρτωλοὺς εἰσάγει λέγων, "οὐ πᾶσα σὰρξ ἡ αὐτὴ σάρξ." εἰ καὶ τὰ πάντα σώματα, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν πλείονι εὐτελείᾳ καὶ*

ἐν ζωῇ δὲ ὁμοίως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κατασκευῇ· καὶ εἰπὼν τοῦτο, ἀναβαίνει πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων, "ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη "δόξα σελήνης·" ὥσπερ γὰρ φησὶν ἐν τοῖς ἐπιγείοις ἡ διαφορὰ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· καὶ διαφορὰ οὐχ ἡ τυχοῦσα, ἀλλὰ μέχρι τῶν ἐσχάτων. 5

Σευηριανοῦ. Οὐχ ὡς ἀνισταμένων τῶν ἄλλων σαρκῶν· ὑποδείγματι γὰρ κέχρηται· καὶ σώματα ἐπουράνια τὸν ἥλιον λέγει καὶ τὴν σελήνην, καὶ τὰ ἑξῆς δείκνυσιν· οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· ὁρᾷς ὅτι ὑποδείγματα ἦν τὰ πρῶτα· ἀποδέδοται δὲ νῦν οὗ ἔστιν τὸ ὑπόδειγμα. 10

Θεοδωρίτου. Μία τῆς σαρκὸς ἡ φύσις· ἐκ γὰρ τῶν τεσσάρων στοιχείων συνέστηκεν· ἡ δὲ διαφορὰ ἐν τῷ εἴδει· οὕτω τοίνυν ἡ μία μὲν πάντων ἀνάστασις, καὶ ἡ τῶν σωμάτων εἰς ἀφθαρσίαν μεταβολή· ἡ δὲ τῶν τρόπων διαφορὰ τὴν τῶν ἀντιδόσεων κατασκευάζει διαφοράν· τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις 15 εἴρηκεν· "πολλαὶ γὰρ," ἔφη, "μοναὶ παρὰ τῷ Πατέρι μου."

Κυρίλλου. Ἰστέον ὅτι δυσὶν ἀρτίως παραδειγμάτοιν εἰς μέσον ἡμῖν παρενηνεγμένοιν, τοῦτε κατὰ τὸν κόκκον, φημὶ, καὶ τοῦ διεκφαίνοντος τὴν τῶν οὐρανίων σωμάτων· τὴν ὡς ἐν δόξῃ διαφορὰν ἀποφέρει τέως πρὸς τὴν τοῦ πρώτου δύναμιν τῆς τῶν νεκρῶν ἀνα- 20 στάσεως ἐμφέρειαν· καὶ φησὶν τὰ ἑξῆς.

Ἰωάννου. Οὕτως καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· οὕτω πῶς; ἐν διαφορᾷ πολλῇ· καθὼς καὶ τὰ παραχθέντα ἐδήλωσε παραδείγματα.

43 Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρε- 25 ται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, 44 ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. ἔστι σῶμα ψυχικὸν, καὶ ἔστι 45 σῶμα πνευματικόν. οὕτως καὶ γέγραπται, Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψύχην ζῶσαν· ὁ δεύτερος 30 46 Ἀδὰμ εἰς σῶμα ζωοποιοῦν. ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικὸν, ἀλλὰ τὸ ψυχικὸν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν.

Κυρίλλου. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ὁ τοῦ σίτου κόκκος ἐγκατα-

βληθεὶς τῷ βώλῳ γυμνὸς καὶ νεκρὸς, ἐν περιστολῇ σώματος καὶ ἐν προσθήκῃ κάλλους ἀναφὺς θαυμάζεται· κατὰ τὸν αὐτὸν τούτονι τρόπον καὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, σπείρεται μὲν ἐν φθορᾷ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ τε καὶ ἐν ἀτιμίᾳ, πλὴν ἀναβιώσεται τιμῇ τε καὶ ἀφθαρσίᾳ· καὶ μὴν καὶ δυνάμει κατημφιασμένον. 5

Ἀξίως δὲ θαυμάζειν τοῦ θεηγόρου τὴν νῆψιν· ἐρηρεισμένην γὰρ ἔχων τὴν πίστιν, καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀναβιώσεται πεποιθὼς, σπορᾷ παρεικάζει τὴν τοῦ σώματος φθοράν· εὐτέχνως δὴ λίαν καὶ σοφῶς πανταχῇ τῷ παραδείγματι τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἐξομοιῶν· οὐκ οὖν τῷ κόκκῳ παραπλησίως οὐ γυμνὸν ἀναβιώσεται 10 τὸ σῶμα φησὶν, ἀλλ' εὖ μάλα περιεσταλμένον τὴν ἀφθαρσίαν, τὴν δόξαν· καὶ πρός γε τούτοις τὸ εὐσθενές· καὶ μὴν καὶ τοῦτο καταπλουτοῦν τὸ ἐν φρονήματι γενέσθαι πνευματικῷ, μεταπλαττούσης τρόπον τινὰ τῆς ἄνωθεν χάριτος τῆς ἀσυγκρίτου δυνάμεως τοῦ πάντων δημιουργοῦ πρὸς πᾶν τουναντίον τὰ ἐν αὐτῷ. ἐνυπάρχει μὲν γὰρ 15 τῷ πεσόντι σώματι, καὶ οἷον εἰς γῆν ἐσπαρμένῳ φθορὰ καὶ ἀσθενεία· καὶ τὸ ἀκαλλὲς, φρόνημά τε τὸ ψυχικὸν, ὃ καὶ ταυτὸν εἶναι φαμὲν τῷ σαρκικῷ καὶ γεωδεστέρῳ. ἐπειδὴ δὲ παρήχθη πρὸς γένεσιν ἐν ἀρχαῖς κατὰ φύσιν οὐχ ὧδε ἔχον· παρεισέδυσαν δὲ ταυτὶ διὰ τὴν παράβασιν καὶ τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ δίκην ἀναφρονούσης ἡμῖν τῆς 20 φύσεως εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς· πράττεται μὲν ἀναγκαίως δυνάμει τε καὶ ἐνεργείᾳ Θεοῦ τῶν μεταξὺ παρεισβεβληκότων ἡ ἀπόθεσις· ἀντικρίνεται δὲ τῶν πρώτων καὶ ἐν ἀρχαῖς ἐνόντων ἡμῖν ἀγαθῶν ἡ μέθεξις· "ἀνακαινίσμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ," κατὰ τὰς γραφας. ἔφη γὰρ προφήτης ἅγιος· "θάρσει Σιών· μὴ παρείσθωσαν αἱ 25 "χεῖρές σου· Κύριος ὁ Θεὸς σοῦ ἐν σοὶ, δύνατος σῶσαί σε· καὶ "ἀνακαινιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ." ὅτε γὰρ ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· τότε δὴ τότε καὶ ἀνεκαίνισεν ἐν Χριστῷ· καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ καινὴ κτίσις· καὶ "τὰ "μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε, γέγονε δὲ καινά·" ποῖα δέ φησιν ἀρχαῖα; 30 τὰ παριππεύσαντα· καὶ ποῖα καινά; τὰ εἰσκεκριμένα. παλαῖα μὲν ἡ φθορὰ, καὶ μέντοι τὸ ἄναλκι, καὶ πρός γε τούτῳ τὸ δυσκλεὲς, καὶ τοῦ ψυχικοῦ φρονήματος τὰ ἐγκλήματα· καινὰ δὲ διὰ Χριστοῦ, δόξα τε καὶ ἀφθαρσία καὶ δύναμις καὶ τὸ φρόνημα

τὸ πνευματικόν. ἔσται γὰρ ἡμῶν τὸ σῶμα πνευματικόν· φαίην δ' ἂν εἶναι πνευματικὸν οὐ τὸ ἐν εἴδει σκίας, ἤγουν ἀσωμάτου πνεύματος· τὸ ἀφεστηκὸς δὲ μᾶλλον, καὶ μὴν καὶ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένον τοῦ σαρκικοῦ καὶ γεωδεστέρου φρονήματος.

Ἰωάννου. Θέα σύνεσιν· πῶς ἐπὶ μὲν τῶν σπερμάτων τῷ τῶν 5 σωμάτων ἐχρήσατο ὀνόματι, λέγων, "οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ "ἀποθάνῃ." ἐπὶ δὲ τῶν σωμάτων τῇ τῶν σπερμάτων προσηγορίᾳ, λέγων, "σπείρεται ἐν φθορᾷ· ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ." οὐκ εἶπεν φύεται, ἵνα μὴ τῆς γῆς ἔργον εἶναι νομίσῃς, ἀλλ' "ἐγείρεται·" σπόρον δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν γένεσιν ἡμῶν λέγει, τὴν ἐν μήτρᾳ, ἀλλὰ 10 τὴν ταφὴν τὴν ἐν τῇ γῇ, τῶν τετελευτηκότων σωμάτων τὴν διάλυσιν, τὴν τέφραν. διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ." τί γὰρ εἰδεχθέστερον νεκροῦ διαρρέοντος· "σπείρεται σῶμα ψυ-"χικόν· ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν." τί λέγεις; τοῦτο δὲ οὐ πνευματικόν; πνευματικὸν μὲν, ἀλλ' ἐκεῖνο πολλῷ πλεόν· νῦν 15 μὲν γὰρ καὶ ἀφίσταται τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου πολλάκις ἡ πολλὴ χάρις ἁμαρτανόντων ἡμῶν, καὶ τοῦ Πνεύματος δὲ παρόντος τῆς ψυχῆς ἡ ζωὴ τῆς σαρκός. τότε δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ διηνεκῶς παραμένει τῇ σαρκὶ τῶν δικαίων, καὶ αὐτοῦ ἔσται τὸ κράτος, παρούσης καὶ τῆς ψυχῆς. ἢ γὰρ τοῦτο ἠνίξατο πνευματικὸν εἰπὼν, 20 ἢ ὅτι κουφότερόν ἐσται καὶ λεπτότερον καὶ οἷον καὶ ἐπ' ἀέρος ὀχεῖσθαι· μᾶλλον δὲ ἀμφότερα. εἰ δὲ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ· ὅρα τὰ ἐπουράνια σώματα, καὶ πίστευσον ἐντεῦθεν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ποιῆσαι καὶ ταῦτα τὰ φθαρτὰ ἄφθαρτα καὶ πολὺ βελτίω τῶν ὁρωμένων τούτων. 25

Θεοδωρίτου. Ψυχικὸν καλεῖ τὸ ὑπὸ τῆς ψυχῆς κυβερνώμενον· πνευματικὸν δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος οἰκονομούμενον· ταύτην δὲ τὴν χάριν πολλαπλασίαν οἱ ἄξιοι λήψονται· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀρραβὼν τὸ νῦν δοθὲν ὀνομάζεται· ὡς πολυπλασίας ἐκεῖ δοθησομένης τῆς χάριτος. 30

Κυρίλλου. Ὥσπερ γὰρ εἴπερ ἕλοιτό τις τὸ ἀπὸ γῆς ἡμῶν σῶμα ψυχικὸν ἀποκαλεῖν· περιθείη ἂν τις εἰκότως οὐ τὸ ψυχῆς εἶδος αὐτῷ, περιτρέψει δὲ μᾶλλον τοῦ λόγου τὴν δύναμιν εἰς τὸ φρόνημα τὸ ψυχικὸν, ἤγουν τὸ σαρκικόν· καθάπερ ἀμέλει καὶ

σοφίαν νοοῦμεν ψυχικὴν καὶ ἐπίγειον, τὴν καθ' ἡμᾶς τε καὶ ἀνθρωπίνην, οὕτω κἂν εἰ λέγοιτο σῶμα ψυχικὸν, οὐκ ἂν οἶμαι τῷ αὐτῷ τὸ ψυχῆς εἶδος περιτιθεὶς, τὴν ἐπὶ τὸ πεπλανῆσθαι διαφύγοι γραφήν. ἐπεὶ κατά τινα τρόπον ζῶντές τε ἔτι καὶ ἐν αὐτοῖς δὴ τούτοις τοῖς ἀπὸ γῆς ὄντες σώμασι, ψυχικοὶ λέγον- 5 ταί τινες καὶ πνευματικοί· γέγραπται γὰρ ὅτι "ψυχικὸς ἄνθρω-"πος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ· μωρία γὰρ αὐτῷ "ἐστιν· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' "οὐδενὸς ἀνακρίνεται." ἐπειδὴ δὲ ἦν ἀκόλουθον τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον καὶ διὰ πραγμάτων ἐμπεδοῦν· προσεπάγει καὶ φησὶν, 10 "ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος "Ἀδὰμ, εἰς Πνεῦμα ζωοποιοῦν."

Ψυχικὸν μὲν οὖν ὠνόμασε τὸν Ἀδάμ· τοῦτο γὰρ οἶμαί ἐστι τὸ εἰς ψυχὴν πεποιῆσθαι ζῶσαν· ὡς οὐκ εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένον σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν· αἵτε γὰρ ὀρέξεις αἱ πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὁρῶσαί τε καὶ 15 τετραμμέναι πάθη, κἂν εἰ νόμον ἔχοιεν τὸν συνήγορον· ἀλλ' οὖν εἶεν ἂν κατάγε τὸ ἀληθὲς σαρκικῆς ἀσθενείας ἐγκλήματα, εἰ πρός γε τὴν τῶν δρωμένων ὁρῶν τις φύσιν· οἷον δή τί φημί· τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· ἐγκαταβέβληται γὰρ τῇ τοῦ σώματος φύ-σει παρὰ τοῦ πάντων δημιουργοῦ κίνησις ὀρεκτικὴ, διανιστάσα τὸ 20 ζῶον εἰς παιδοποιΐας ἔφεσιν· εἴρηται γὰρ πρὸς τὸν ἄνθρωπον· "αὐξά-"νεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν." καὶ ὁ πλάσας δὲ φησὶν, "ἐν ἀρχῇ ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς·" οὐκ οὖν ἀκαταιτιάτος μὲν ἡ εἰς μόνον ὁρῶσα παιδοποίαν ἔφεσις· πλὴν ὅσον ἧκεν εἰς τὴν τοῦ δρωμένου φύσιν, εἴη ἂν σαρκικὸν τὸ πάθος 25 ἤτοι ψυχικόν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀδιαβλήτων παθῶν. οὐκ οὖν εἰς ζῶσαν ψυχὴν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ· ὁ δέ γε δεύτερος καὶ ἐξ οὐρανοῦ, τοῦτ' ἔστι Χριστὸς, οὐκ εἰς ψυχὴν μᾶλλον, ἀλλ' εἰς πνεῦμα γέγονε ζωοποιοῦν. ἑνώσας γὰρ ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ὁ ἐκ Θεοῦ Πατέρος πεφηνὼς κατὰ φύσιν Θεὸς Λόγος· οὐ τὴν καθ' 30 ἡμᾶς ἀνθρωπίνην, ἀλλὰ θεῖάν τινα καὶ θεοπρεπῆ καὶ ἀμώμητον παντελῶς διεβίω ζωήν· οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν· ἀνέπαφον μὲν ἡδοναῖς ἐκτόποις ἔχων τὸν νοῦν· ἐπιθυμίαις δὲ ταῖς τῶν ἐδωδίμων οὐχ ἁλώσιμον· εἰ γὰρ καὶ ὁρᾶται μετεσχηκὼς τροφῆς καὶ ποτοῦ,

διάτοι τὸ πιστεύεσθαι κατὰ ἀλήθειαν εἶναι ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' οὖν ἐλευθέραν ἐποιεῖτο τὴν μέθεξιν. ἦν μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς· ὑπὲρ σάρκα δὲ πάλιν· "πνεῦμα γὰρ ἦν ζωο- "ποιοῦν," ὡς Θεός· ὁ δέ γε προπάτωρ Ἀδὰμ οὐκ ἀνέγκλητον παντελῶς τὴν τῶν ἐδωδίμων ἔφεσιν εἰσεδέξατο. πεποίηται γὰρ 5 εἰς ζῶσαν ψυχήν· καὶ βρωμάτων ἡδονῆς ἡττώμενος, ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς· καίτοι τοῦ θείου νόμου τοῦτο δρᾶν ἐξείργοντος. ὅτι τοίνυν ὁ ψυχικὸς οὐ φύσεως ἡμῖν διαφορᾶς ὑπεμφήνειεν ἄν, ζωῆς δὲ μᾶλλον ἠθῶν τε τρόπων ποιότητα, καθ' ἣν ὁ μέν τίς ἐστι τῷ γεωδεστέρῳ καὶ σαρκικῷ φρονήματι κάτοχος· ὁ δὲ τῇ τοῦ 10 Πνεύματος ἐλευθερίᾳ περιφανὴς ἀποδείκνυσι σαφῶς ἀπό τε Ἀδὰμ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου. ἄμφω μὲν γὰρ γεγόνασιν ἐν γηΐνοις σώμασιν. ἀλλ' ἥ γε τοῦ φρονήματος οἱονεὶ ποιότης, καὶ μὴν καὶ τὸ ἑτεροίως ἑλέσθαι διαβιοῦν, τὸν μὲν ἀπέφηνε ψυχικὸν, ἕτερον γε μὴν ἀσυγκρίτως ἐν ἀμείνοσι, τοῦτ' ἔστι πνευματικόν. 15

Οἰκουμενίου. Ἀναλόγως οὖν καὶ ψυχικὸν κληθὲν σῶμα τὸ ψυχῇ καὶ οὐ Πνεύματι Ἁγίῳ διοικούμενον.

Θεοδωρίτου. Τὸ πρότερον ἐν τοῖς γράμμασιν ἀνέγνωμεν, τὸ δὲ δεύτερον ἐν τοῖς πράγμασιν ἔγνωμεν· οὐκ ἐκάλεσεν δὲ τὸν δεύτερον Ἀδὰμ "πνεῦμα" ζῶν, ἀλλὰ "ζωοποιόν." πᾶσι γὰρ χορηγεῖ 20 τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Θεοδώρου. Τὸ "ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν" γέγραπται, τὸ δὲ ὁ πρῶτος καὶ τὸ δεύτερος Ἀδὰμ αὐτὸς προσέθηκεν· ἵνα εἴπῃ τὸ ἔσχατος Ἀδάμ.

Σευηριανοῦ. Τοῦτο Μωϋσῆς φησὶ τὸ "καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρω- 25 "πος εἰς ψυχὴν ζῶσαν." "ὁ δεύτερος ἄνθρωπος εἰς πνεῦμα ζωο- "ποιοῦν·" τοῦτο τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· "τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθέν· "ἐκ Πνεύματός ἐστιν Ἁγίου."

Ἰωάννου. Καίτοι μὲν γέγραπται· τὸ δὲ οὐ γέγραπται, πῶς οὖν εἶπεν ὅτι γέγραπται; ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως 30 αὐτὸ μετέφρασεν· ὅπερ ἔθος αὐτῷ συνεχῶς ποιεῖν· καὶ γὰρ τὴν Ἱερουσαλὴμ πόλιν δικαιοσύνης ἔφησεν ὁ προφήτης κληθήσεσθαι, καὶ οὐκ ἐκλήθη· τί οὖν; ἐψεύσατο ὁ προφήτης; οὐδαμῶς· τὴν γὰρ διὰ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν λέγει· καὶ τὸν Χριστὸν δὲ Ἐμμανουήλ· καὶ οὐδὲ αὐτὸς οὕτω κέκληται· ἀλλὰ τὰ πράγματα 35

ταύτην ἀφίησι τὴν φωνήν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· "ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ "εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν." ταῦτα δὲ εἶπεν ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ τῆς μελλούσης τὰ σύμβολα ἤδη καὶ τὰ ἐνέχυρα ἔφθασεν. τῆς μὲν παρούσης ὁ Ἀδὰμ, τῆς δὲ μελλούσης ὁ Χριστός. 5

Κυρίλλου. Ἐπιλαμβάνεται δὲ τρόπον τινὰ τῶν καιρῶν, καθ' οὓς γεγόνασι, καὶ φησὶν "ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν· ἀλλὰ "τὸ ψυχικόν· ἔπειτα τὸ πνευματικόν·" ἐπειδὴ δὲ ἔφη σπείρεσθαι μὲν εἰς γῆν τὸ σῶμα ψυχικόν· ἀποφαίνει λευκῶς, ὡς ἔστιν οὐκ ἀπαράδεκτον τῇ τοῦ ἀνθρώπου φύσει τὸ ἐκ φρονήματος 10 ψυχικοῦ μεταφοιτᾶν εἰς πνευματικόν· καὶ ὅτι πρεσβύτερον τοῦ πνευματικοῦ τὸ ψυχικὸν εἴη ἂν, καὶ τίς ἂν γένοιτο τῶν τοιούτων ἡ πίστις.

Ἰωάννου. "Ἀλλ' οὐ πρῶτον γέγονε τὸ πνευματικὸν ἀλλὰ τὸ "ψυχικόν·" ἡ γὰρ τοῦ ψυχικοῦ ἔκπτωσις καὶ παράβασις τῆς τε 15 ἐνανθρωπήσεως πρόφασις γέγονεν, καὶ τὸ ἡνωθῆναι σώματι τὸν Θεὸν Λόγον.

Φωτίου. Ἵνα μή τις εἴπῃ, πόθεν ἡμῖν εἰσάγεις σώματα διάφορα, καὶ λέγεις ψυχικὸν καὶ σωματικόν; φησίν· "ἔστι σῶμα "πνευματικόν· καὶ ἔστι σῶμα ψυχικόν." οὐκ ἐγὼ τοιγαροῦν 20 κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ ἐπίνοιαν ταῦτα λέγω, φησίν· ἀλλ' ἔτι καὶ πρὸ ἡμῶν εἴρηται· πόθεν δῆλον, φησὶν, οὕτως γέγραπται. "ὁ "πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν." ὥστε ἔστι σῶμα ψυχικόν· εἶτα ὁ ἔσχατος ἄνθρωπος εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν· ὥστε ἔστι καὶ σῶμα πνευματικὸν τὸ ἁρμόζον τῷ ζωοποιοῦντι πνεύματι· 25 ἀλλὰ τοῦτο πόθεν δῆλον, ὅτι ὁ δεύτερος ἄνθρωπος εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν; πόθεν δῆλον; ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐνεργείας· ἄλλως τε δὲ καὶ γέγραπται καὶ τοῦτο· "τὰ ῥήματα γὰρ," φησὶν, "ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστιν." ὥστε καὶ εἰς πνεῦμα ζωοποιεῖ τοὺς ἀκούοντας καὶ πειθομένους αὐτοῖς· εἰ δὲ τοῦτο δῆλον 30 ὡς καὶ πνευματικὸν οὗτοι ἕξουσιν ἐν τῇ ἀναστάσει σῶμα μηκέτι δυνάμενον εἰς ψυχικὸν τραπῆναι· ὥσπερ ἐνίοτε συμβαίνει ἔτι τῷ βίῳ παρόντων. εἴτις ἀκολούθως τοῖς προειρημένοις ἐκλαβεῖν ἐθέλοι ταῦτα, ἐκεῖνο οἶμαι εἰρῆσθαι νῦν ἁπλῶς τὸ θνητὸν ἀνθρώπου σῶμα· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φθορᾷ καὶ ἐν ἀτιμίᾳ σπείρεται καὶ θάπτεται 35

ἐν τῇ γῇ· τοῦτο οὖν τὸ θνητὸν σῶμα ψυχικόν ἐστιν, ὅτι τοῖς ψυχικοῖς ὑπηρετήσατο πάθεσιν· οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ῥύπου καθαρὸς, οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτοῦ· καὶ γὰρ καὶ ὅσαι σωματικαὶ πράξεις τὴν πηγὴν καὶ γένεσιν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἔχουσιν. ὥστε τὸ τοῦ ἀνθρώπου θνητὸν σῶμα εἰκότως ἂν ψυχικὸν καλοῖτο· σπεί- 5 ρεται οὖν ψυχικὸν, ἐγείρεται δὲ ἀθάνατον, ὅπέρ ἐστι πνευματικόν· πνευματικὸν δὲ, ὅτι οὐκ ἔτι τοῖς ψυχικοῖς ὑπηρετήσει παθήμασιν. οὔτε τὰ τῶν δικαίων· ἀλλ' οὔτε τὰ τῶν ἁμαρτωλῶν σώματα· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πολλὴν μεταμέλειαν, εἰ καὶ ἀνόνητον ἐφ' οἷς ὑπηρετήσαντο ἕξουσιν· ἐπειδὴ δὲ τὸ σπείρεται πολλάκις εἶπεν καὶ 10 τὸ ἐγείρεται ὁμοίως· τὶ δέ ἐστι τὸ σπειρόμενον ἢ τὸ ἐγειρόμενον οὐκ εἶπεν· διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν καὶ τοῦτο, "σπείρεται," λέγων, "σῶμα ψυχικόν." ὃ εἶπον ἐν φθορᾷ καὶ ἐν ἀτιμίᾳ καὶ ἐν ἀσθενείᾳ σπείρεσθαι· ἀλλ' ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν, ὃ ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ ἐγερθήσεται· τὸ 15 γὰρ ἀθάνατον κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον καὶ ἔνδοξον καὶ ἔντιμον καὶ ἄφθαρτον· εἰ καὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς αἰσχύνης καὶ ἀδοξίας διὰ τὴν οἰκείαν μοχθηρίαν ὑπόθεσις γίνεται.

47 Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄν-
48 θρωπος, ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ. οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτο, 20
49 καὶ οἱ χοϊκοί. καὶ οἷος ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι. καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανιοῦ.

Κυριλλου. Ὁ πρῶτος φησὶν ἄνθρωπος, τοῦτ' ἔστιν Ἀδὰμ, εἰς ψυχὴν πεποίητο ζῶσαν· τοῦτ' ἐστι γεώδης καὶ σαρκικός· ὁ γέ 25 μὴν δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ· εἰ γὰρ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, κατὰ τὰς γραφάς· ἀλλ' ἦν καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπάνω πάντων, κατὰ τὴν Ἰωάννου φωνήν· οὐκ οὖν ἄμφω μὲν ἤστην, ὡς ἔφην, ἐν γηΐνοις σώμασιν. οὐ μὴν καὶ ἐν ἴσοις ἔτι κατά τε τὴν γνώμην, ἤτοι τὸν τῆς ζωῆς τρόπον. ἦν μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἐν φρονή- 30 ματι σαρκικῷ· πνεῦμα δὲ ζωοποιοῦν ὁ δεύτερος καὶ ἐξ οὐρανοῦ· καὶ ὥσπερ "ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ," τοῦτ' ἔστι τὴν πρὸς Ἀδὰμ ὁμοίωσιν· καὶ παθῶν ἡττώμενοι καὶ ἀσθενοῦντες εἰς ἁμαρτίας, καίτοι τῆς φθορᾶς ὑπενηνεγμένοι ζυγοῖς· οὕτω "φορέσωμεν

"καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου," τουτέστι Χριστοῦ· καὶ φιλοσαρκίας ἀμείνους καὶ τοῦ πλημμελεῖν ἐθέλειν ἔτι γεγενημένοι· καὶ αὐτὸν ἤδη νενικηκότες τὸν πάλαι δεινὸν καὶ δυσάντητον καὶ ἀγρίως καθ' ἡμῶν τυραννήσαντα θάνατον.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ ψυχικὸν εἶπεν καὶ πνευματικὸν, πάλιν 5 ἄλλην τίθησι διαφοράν· χοϊκόν λέγει καὶ ἐπουράνιον· ἡ μὲν γὰρ πρώτη διαφορὰ τοῦ παρόντος ἦν βίου καὶ τοῦ μέλλοντος. αὕτη δὲ τοῦ πρὸ τῆς χάριτος καὶ τοῦ μετὰ τὴν χάριν· τέθεικεν δὲ αὐτὴν εἰς πολιτείαν ἀρίστην ἐνάγων. ἵνα γὰρ, ὅπερ ἔφην, μὴ τῇ ἀναστάσει θαρροῦντες ἀμελοῦσι βίου καὶ ἀκριβείας· πάλιν καντεῦθεν 10 αὐτοὺς ἐναγωνίους ποιεῖ, καὶ παρακαλεῖ εἰς ἀρετὴν, λέγων· "ὁ "πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος "ἐξ οὐρανοῦ." τὸ πᾶν ἄνθρωπον καλῶν καὶ τὸν μὲν ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τὸν δὲ ἀπὸ τοῦ χείρονος ὀνομάζων, οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· τοῦτ' ἔστιν οὕτως ἀπολοῦνται· καὶ οἷος ὁ ἐπου- 15 ράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· τοῦτ' ἔστιν οὕτω μενοῦσιν ἀθάνατοι καὶ λάμποντες.

Σευηριανοῦ. Ἐπιτρέχουσι τούτῳ καὶ οἱ περὶ Οὐλεντῖνον καὶ Μαρκίωνα καὶ οἱ ἀπὸ Φωτεινοῦ καὶ οἱ Ἀπολιναρίου· πάντας δὲ ἐλέγχει τὸ ῥητόν· ἐρωτῶ γὰρ, ὁ ἐκ γῆς χοϊκὸς, εἶχεν ψυχὴν ἢ 20 οὐ; οὐκ ἀρνήσονται· καὶ ὁ ἐξ οὐρανοῦ Κύριος εἶχεν σῶμα ἀπὸ γῆς; πάλιν ἐρωτῶ· διὰ τί τὸν μὲν πρῶτον ἄνθρωπον ἐκ γῆς χοϊκὸν λέγει, τὸν δὲ Κύριον ἐξ οὐρανοῦ; μετὰ ταῦτα "οἷος ὁ χοϊκός·" καὶ οὐκ ἔτι γῆς μέμνηται· ἀλλ' ὅτι "τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί·" ἢ δῆλον ὅτι ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐκ γῆς τῆς φύσεως· τὸ δὲ χοϊκὸς τῆς προαι- 25 ρέσεως. ἐλθὼν εἰς τὸ "οἷος ὁ χοϊκὸς," καὶ κατηγορῶν τῶν οὐ καλῶς βιωσάντων, οὐκ ἔτι τῆς φύσεως μνημονεύει, οὐ δὲ τοῦ ἐκ γῆς· τὸν μὲν Κύριον οὐκ ἔτι ἐξ οὐρανοῦ λέγει, ἀλλ' ἐπουράνιον. πάλιν ἦσαν ἐκ γῆς καὶ οἱ πνευματικοί· "οἷος δὲ ὁ χοϊκός· "τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουρανίος· τοιοῦτοι καὶ οἱ 30 "ἐπουρανίοι·" καὶ πᾶσα ἀνάγκη εἰ ἀρνοῖντο τινὲς τὸ σάρκα ἀνειληφέναι τὸν ἐξ οὐρανοῦ Κύριον· ἐπειδὴ ἐξ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἐπουρανίους μὴ συγχωρεῖν ἀνειληφέναι σῶμα· ἐπειδὴ οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οὕτως οὐδαμόθεν ἵσταται τοῦτο νοούμενον ἑτέρως ἢ οὕτως· εἶπεν τὴν φύσιν ὅθεν ἐκ γῆς ἐκ ταύτης 35

καὶ οἱ ἐπουράνιοι καὶ οἱ λεγόμενοι χοϊκοί· ἀλλ' οὐκ ἔτι χοϊκοὶ ἑκάτεροι. δεῖ τοίνυν προσέχειν ὅτι ὁ μὲν Κύριος ἐξ οὐρανοῦ λέγεται οὐχ οἱ ἐπουράνιοι· οἱ δὲ οὐράνιοι ἀπὸ γῆς, οὐχ ὁ ἐξ οὐρανοῦ Κύριος· εἰκόνα χοϊκοῦ λέγει, τὴν ἀναστροφὴν τὴν χοϊκήν· εἰκόνα ἐπουρανίου, τὴν ἐπουράνιον πολιτείαν· ἀντὶ τοῦ, ἐμιμησάμεθα τὴν 5 παρακοὴν τοῦ Ἀδάμ· μιμησώμεθα καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπακοὴν ὑπακούσαντες.

Φωτίου. Ὁ πρῶτος γὰρ ἄνθρωπος γήϊνος ἦν· οὐ τῷ ἐκ γῆς παρῆχθαι· οὕτω γὰρ πάντες γήϊνοι· καὶ ἔτι οὐκ ἄν τις αἰτιάσαιτο τὸ ἐκ γῆς παρῆχθαι· ἀλλ' ἐκ γῆς φησὶν, τοῦτ' ἔστιν γήϊνος 10 καὶ σαρκικὸς καὶ κάτω φρονῶν· ὁ δὲ δεύτερος, μετάρσιος ὅλος καὶ οὐράνιος· καὶ μηδεμιᾷ τῶν γηΐνων κηλῖδι βαρυνόμενος· οἷος τοιγαροῦν ἦν ὁ χοϊκὸν ἑαυτὸν δι' ὧν ἐφρονεῖ καὶ ἔπραττεν καταστήσας, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ οἱ πρὸς μίμησιν ἐκείνου βιοῦντες, τοῦτ' ἔστιν χοϊκοί· καὶ πάσχοντες ὅσα εἰκὸς πάσχειν τοὺς προσηλώ- 15 σαντας ἑαυτοὺς τῷ χοΐ· καὶ οἷος ἦν ὁ μετάρσιον καὶ οὐράνιον καὶ καθαρὰν τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ πολιτείαν ἐνστησάμενος, τοιοῦτοι ἔσονται καὶ οἱ πρὸς ὁμοίωσιν, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώποις δύνατον, ἐκείνης τῆς οὐρανίου διαγωγῆς πολιτευσάμενοι· τοῦτ' ἔστιν ἐπουράνιοί τε ἔσονται, καὶ τῶν ἀξίων αὐτοῖς γερῶν ἀπολαύσουσιν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. "Φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου·" τὸ "φορέσαμεν" εἰ μὲν διὰ τοῦ ο βραχέος γραπτέον· προσαγόρευσίς ἐστιν ἐξ ἀκολουθείας ληφθεῖσα τοῦ μέλλοντος· καὶ ἀποφάσεως ἅμα δύναμιν πληροῦσα· τοῦτ' ἔστιν πάντως φορέσομεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· ὥσπερ γὰρ ἐφορέσαμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ· 25 καὶ εἴη ἂν εἰκὼν μὲν τοῦ χοϊκοῦ ὁ θάνατος, εἰκὼν δὲ τοῦ ἐπουρανίου ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀφθαρσία· ὅτε γὰρ Ἀδὰμ διὰ τοῦ θανάτου εἰκονίζεται· αὐτὸς γὰρ καὶ πρῶτος καὶ τῶν ἄλλων αἴτιος τοῦ θανεῖν γέγονεν. καὶ ὁ δεσπότης Χριστὸς πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀφθαρσίας εἰκονίζεται· αὐτός τε γὰρ πρῶτος ἀνέστη σαρκὶ 30 νικήσας τὸν θάνατον· καὶ τῷ γένει παντὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀφθαρσίαν ἐπήγαγεν· εἰ δὲ τὸ "φορέσωμεν" διὰ μακροῦ γραπτέον ἐστὶν τοῦ ω· παραινεσίς ἐστιν καὶ συμβουλὴ ἐπ' ἀρετὴν καὶ ἔνθεον πολιτείαν· φορέσωμεν φησὶν, ἐνδυσώμεθα τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· ἵνα κληρονομήσωμεν τὴν οὐρανῶν βασι- 35

λείαν· καὶ εἴη ἂν εἰκὼν μὲν ἐνταῦθα χοϊκοῦ λαμβανόμενη, αἱ πράξεις αἱ πονηραὶ καὶ βρίθουσαι πρὸς τὰ γήϊα καὶ σαρκικὰ πάθη· ταῦτα γὰρ μορφοῖ καὶ χαρακτηρίζει τὸν ἁμαρτωλὸν, ὅς ἐστιν χοϊκός· εἰκὼν δὲ ἐπουρανίου, τὸ ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον τῆς πολιτείας καὶ ἡ κτῆσις τῶν οὐρανίων ἀρετῶν· φησὶν οὖν ἅμα καὶ 5 *ἐντρέπων, "φορέσωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου," κτησώμεθα πολιτείαν ὑψοῦσαν ἡμᾶς πρὸς οὐρανόν· οὐ γὰρ αἰσχύνεσθε οὐ δὲ ἐγκαλύπτεσθε, ὅτι τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ προθύμως ἐφορέσαμεν, καίτοι κατασπῶσαν ἡμᾶς καὶ τῆς βασιλείας Θεοῦ ἀναξίους ἀποφαίνουσαν· πρὸς δὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου ἔτι μέλλομεν καὶ* 10 *ἀναβαλλόμεθα; σπουδάσωμεν ταύτην ἐνδύσασθαι· ταύτην ζηλῶσαι τὴν οὐράνιον πολιτείαν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστι τυχεῖν τῆς οὐρανίου βασιλείας.*

50 Τοῦτο δὲ φημὶ, ἀδελφοὶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν 15 ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ.

Σετηριανοῦ. *Κατὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦτο ἕλκουσι πολλοὶ τῶν αἱρετικῶν ὑπὸ πολλῆς ἀνοίας· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσει· τῆς βασιλείας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπέκλεισεν· οὐ τῆς ἀναστάσεως* 20 *τὴν χάριν· ὃ οὖν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι σὰρξ, σὰρξ οὖσα, οὐ κληρονομεῖ· καὶ αἷμα, αἷμα ὄν, οὐ κληρονομεῖ· ἕως γὰρ ἡ σὰρξ σάρξ ἐστι, φθαρτή ἐστιν· λοιπὸν δὲ ἐνδυσαμένη ἀφθαρσίαν, τῆς σαρκὸς ἀποθεμένη τὴν ἀσθένειαν, ἕτερόν τι γίνεται, τοῦτ' ἔστι ἄφθαρτον.* 25

Ἰωάννου. *Εἶδες πῶς ἑρμήνευσε τὰ προειρημένα, ἀπαλλάττων ἡμᾶς πραγμάτων, ὃ πολλαχοῦ ποιεῖ· σάρκα γὰρ ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλεῖ· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ πεποίηκεν, οἷον ὡς ὅτ' ἂν λέγῃ, "ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκί·" καὶ πάλιν, "οἱ δὲ ἐν "σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται·" ὥστε ὅτ' ἂν λέγῃ, τοῦτο* 30 *δέ φημι, οὐδὲν ἄλλο λέγει ἢ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα εἶπον, ἵνα μάθῃς ὅτι πονηραῖ πράξεις εἰς βασιλείαν οὐκ εἰσάγουσιν, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν, τοῦτ' ἔστιν ἡ κακία τὴν δόξαν ἐκείνην καὶ τὴν τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων ἀπόλαυσιν· καὶ γὰρ πολλαχοῦ τῇ*

προσηγορίᾳ ταύτῃ τὴν κακίαν καλεῖ· ὡς ὅτ᾽ ἂν φησὶν, "ὁ σπεί-
"ρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν." εἰ δὲ περὶ
σώματος ἔλεγεν, ἀλλ᾽ οὐ περὶ πονηρᾶς πράξεως· οὐκ ἂν εἶπεν
φθορὰν, λέγει· "δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύνασθαι ἀφθαρσίαν."

Σευηριανοῦ. Ἀπέδειξεν ὃ ἔλεγεν πρὸ τούτου· ἀφθαρσίαν γὰρ 5
καλεῖ τὴν βασιλείαν· φθορὰν δὲ τὴν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ θνητότητα.
τὰ οὖν ἐναντία τῶν ἐναντίων οὐ γίνεται κληρονόμα.

Θεοδώρου. Σάρκα καὶ αἷμα τὴν θνητὴν φύσιν καλεῖ· ἀδύνα-
τον δὲ ταύτην ἔτι θνητὴν οὖσαν τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τυχεῖν·
ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἄφθαρτος γενομένη, τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν 10
ἀπολαύσεται.

Κυρίλλου. Συνίστησι τὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ διὰ τοῦτο μυ-
στήριον. ἕως μὲν γάρ ἐστι τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον σὰρξ καὶ αἷμα,
τοῦτ᾽ ἔστι θνητὸν καὶ φθαρτὸν, Θεοῦ βασιλείαν, τοῦτ᾽ ἔστι τοῦ
εἶναι διηνεκῶς, οὐκ ἂν δύναιτο κληρονομεῖν· πᾶσα δὲ οὖν ἀνάγκη 15
καταπίνεσθαι τὴν φθορὰν καὶ ἀφανίζεσθαι τὸ εὐμάραντον· μετα-
πλάττεσθαι δὲ πρὸς ἀφθαρσίαν αὐτὸ, καὶ θείᾳ τινι καὶ ἀπορρήτῳ
δόξῃ καταφαιδρύνεσθαι. κληρονομήσει γὰρ τότε τὴν τοῦ Θεοῦ
βασιλείαν.

Μεθοδίου. Τὸ ἀποθνῆσκον κληρονομεῖται· τὸ δὲ ζῶν κληρο- 20
νομεῖ· διὸ οὐ τὸ ἀποθνῆσκον σῶμα κληρονομεῖ τὴν ἀφθαρσίαν καὶ
τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ᾽ αὐτὸ ὑπὸ τούτων κληρονομεῖται
εἰς τὸ γενέσθαι ἄφθαρτον καὶ δεκτικὸν τῆς βασιλείας.

Φωτίου. Καὶ τὸ τοῦτο δὲ φησὶν ἀδελφοὶ πρὸς τὴν διάφορον
ἑρμηνείαν τοῦ "καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέ- 25
"σωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου" ἐκληφθήσεται· ἡ γὰρ τῆς
προτροπῆς καὶ συμβουλῆς ἐστιν αἰτία· ὅτι διὰ τοῦτο παραινῶ
ὑμῖν καὶ συμβουλεύω ταῦτα ποιεῖν, ἵνα τὴν οὐρανῶν κληρονομή-
σητε βασιλείαν· διότι οἱ σαρκικοὶ καὶ ἐμπαθεῖς βασιλείαν Θεοῦ
οὐ κληρονομήσουσιν. οὐ γάρ ἐστιν φύσιν ἢ ἀκολουθίαν ἔχον, ἵνα ὁ 30
καταφθείρας καὶ καταρυπώσας ἑαυτὸν ταῖς ἀκαθαρσίαις, τὰ τῶν
ἀγαθῶν καὶ μὴ καταφθαρέντων τοῖς πάθεσι γέρα κληρονομήσῃ· εἰ
δὲ τῆς δογματικῆς εἰρημένης ἑρμηνείας αἰτίαν αὐτὸ ἐκληψόμεθα,
τοῦτ᾽ ἔστιν τις ὅτι ἔσται πάντως ἡ ἀνάστασις, καὶ οὕτως πολλὴν
τὴν ἀκολουθίαν ἕξει· συλλογιστικώτερον γὰρ τὸ τοῦτο δὲ φησὶ 35

τὴν ἀνάστασιν, ἂν κατασκευάζον· τὰ δὲ ὅπως ἐν τοῖς πλατυκωτέροις.

51 Ἰδοῦ, μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμη-
52 θησόμεθα· πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίσει γὰρ, καὶ 5 οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησό-
53 μεθα. δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν.

Ἰωάννου. Ὃ λέγει τοῦτό ἐστιν· οὐ πάντες μὲν ἀποθανούμεθα, πάντες ἀλλαγησόμεθα· καὶ οἱ μὴ ἀποθνήσκοντες, θνητοὶ 10 γὰρ κακεῖνοι· μὴ τοίνυν ἐπειδὴ οὐκ ἀποθνήσκεις διὰ τοῦτο δείσῃς, φησὶν, ὡς οὐκ ἀναστησόμενος· εἰσὶ γάρ τινές, εἰσιν οἱ καὶ τοῦτο φεύξοντες. καὶ ὅμως οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο αὐτοῖς εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἐκεῖνα τὰ σώματα τὰ μὴ ἀποθνήσκοντα ἀλλαγῆναι καὶ εἰς ἀφθαρσίαν μεταπεσεῖν· "ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ 15 "ὀφθαλμοῦ·" οὐ τοῦτο θαύμαστον, φησὶν, μόνον, ὅτι σήπεται πρῶτον τὰ σώματα, καὶ τότε ἀνίσταται· οὐδ' ὅτι βελτίονα τῶν νῦν σηπομένων τὰ ἀνιστάμενα· οὐδ' ὅτι ἐπὶ πολλῷ μείζονι λῆξει μεταβαίνει· οὐδ' ὅτι ἕκαστος τὸ ἴδιον ἀπολαμβάνει, καὶ οὐδεὶς τὸ ἑτέρου, ἀλλ' ὅτι τὰ τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα, καὶ πάντα λογι- 20 σμὸν καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα, ἐν ἀτόμῳ γίνεται, τοῦτ' ἔστιν ἐν ἀκαριαίῳ χρόνῳ. καὶ δῆλον καὶ σαφέστερον τὸ ἐν ῥιπῇ, φησὶν, ὀφθαλμοῦ, ὅσον μύσαι βλέφαρον· εἶτα ἐπειδὴ μέγα εἶπεν καὶ ἐκ στάσεως γέμον, εἰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα πράγματα οὕτω γίνεται ταχέως· ἐπάγει εἰς ἀπόδειξιν τὸ ἀξιόπιστον τοῦ ἐργαζομένου, 25 λέγων, "σαλπίσει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται καὶ ἡμεῖς ἀπαλ- "λαγησόμεθα·" τὸ "ἡμεῖς" οὐ περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ περὶ τῶν τότε εὑρισκομένων ζώντων.

Θεοδωρίτου. Μυστήριον λέγεται, τὸ μὴ πᾶσι δηλούμενον, ἀλλὰ μόνοις τοῖς φίλοις θαρρούμενον· ψυχαγωγεῖ τοίνυν αὐτοὺς 30 τὰ κεκρυμμένα δηλῶν· ἄτομον δὲ, φησὶν, καλεῖται τὸ λεπτότατον σῶμα τὸ ἐν τῷ ἡλίῳ φαινόμενον· ὃ τομὴν οὐ δέχεται διὰ τὴν ἄκραν σμικρότητα· ῥιπὴν δὲ ὀφθαλμοῦ κέκληκεν τῆς κόρης τὴν κίνησιν· διὰ τούτων δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν ἔδειξεν. οὐδὲ γὰρ

τὸ ἀκαριαῖον ἀναλίσκεται, μεταξὺ τῆς τοῦ Θεοῦ κελεύσεως καὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· "ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι·" ἔσται δὲ τοῦτο, ὅτ' ἂν ἡ τελευταία σάλπιγξ ἠχήσει.

Θεοδώρου. Ἐσχάτην σάλπιγγα ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, μεθ' ἣν ἀνίστανται ἅπαντες. αὕτη γὰρ ἡ τοῦ θανάτου κατάργησις· δῆλον 5 δὲ ὅτι πολλαὶ μὲν φωναὶ σαλπίγγων γίγονται· ἑκάστου δέ τινος ἐπιτελουμένου πάντως ἔστι σύμβολον· ἐπειδὴ τοίνυν τάξει τινὶ γίνεται ἕκαστον, εἰκότως ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι τοῦτο ἔσεσθαι φησίν.

Σευηριανοῦ. Ἐδήλωσεν ὅτι πολλαί εἰσι σάλπιγγες· ἐσχά- 10 της γὰρ μνημονεύσας, καὶ τὰς πρώτας συνέθηκεν· "καὶ οἱ νεκροὶ "ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα." εἰ ἄφθαρτοι οἱ νεκροὶ καὶ αὐτοὶ ἀλλαγήσονται, δῆλον ὅτι τίς χρεία καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα, ἢ πάντως που τὸ μὲν ἄφθαρτον κοινὸν εἶπεν πάντων, τὸ δὲ "ἀλλαγησόμεθα" τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴν 15 αἰνίττεται νῦν· διὸ καὶ "ἡμεῖς" εἶπεν περὶ τῶν δικαίων.

Κυρίλλου. Μέγα καὶ οὐράνιον ἀληθῶς τὸ μυστήριον καὶ ἀποκαλυφθὲν αὐτῷ πάντως ποῦ διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, "ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπό- "κρυφοι." αὐτὸς γάρ ἐστι καὶ τῶν ἔσεσθαι προσδοκωμένων δια- 20 νομεὺς ἀγαθῶν· αὐτὸς μεταστοιχειώσει τὴν κτίσιν, καὶ καινουργήσει τὸ σύμπαν, καὶ ἀπαλλάξει δουλείας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. καὶ εἰ ταῦτα ἀληθῆ, πῶς οὐκ ἔδει πάντῃ τε καὶ πάντως συγκαινουργεῖσθαι τῇ κτίσει τὸν δι' ὃν ἡ κτίσις, φημὶ δὴ τὸν ἄνθρωπον, ἔδει καὶ αὐτὸν ὁρᾶσθαι καινόν; οὐ 25 φθορᾷ τῇ πρώτῃ τυραννούμενον, οὐ σαρκικαῖς ἡδοναῖς εἰς ἁμαρτίας πλεονεκτούμενον· ἐγηγερμένον δὲ μᾶλλον ἐν ἀφθαρσίᾳ τε καὶ εὐσθενείᾳ· καὶ ἐν τιμῇ καὶ θείᾳ τινι δόξῃ περιεσταλμένον· ἔφη γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας· "καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθέν "σου ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ περιστελεῖ σε." 30 καὶ μὴν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς διεβεβαιοῦτο σαφῶς, ὡς ἐν καιρῷ συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου ἀναβιώσονται μὲν οἱ νεκροί· οἵ γε μὴν συνιέντες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος. πλὴν οὐχ ἅπασιν ἀδιακρίτως ἡ τῆς τοιᾶσδε τιμῆς καὶ δόξης προσκείσεται χάρις. πρέπον δ' ἂν μᾶλλον ἀπολέγδην 35

τοῖς τῶν ἄλλων ἐξῃρημένοις, οἳ καὶ σύμμορφοι γεγόνασι τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ· ἀναβιώσονται μὲν γὰρ ὁμολογουμένως τὰ πάντων σώματα τῇ τῆς ἀφθαρσίας χάριτι κατημφιεσμένα, ἀλλαχθήσονται δὲ οὐ πάντες. ἀλλ' οἱ μὲν φαῦλοι ἀπομενοῦσιν ἐν τῷ τῆς ἀτιμίας σχήματι, ἐπὶ μόνῳ τῷ χρῆναι κολάζεσθαι· οἱ 5 δέ γε δίκαιοι ἀλλαχθήσονται μόνοι πρὸς τῷ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθῷ, καὶ τῆς θείας δόξης καταπλουτήσαντες τὴν περιστολήν. αὐτὸς τοιγαροῦν ἰδίᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ θεοπρεπεῖ μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. ποῖον δὲ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν; τουτὶ 10 τὸ ἐκ γῆς, τὸ τῷ θανάτῳ κατησχημένον[a] ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἀρᾶς, ἣν λέλυκεν ὁ Χριστὸς, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. ἔσται δὲ ὁ μετασχηματισμὸς οὐκ εἰς ἑτέραν τινὰ φύσιν ἀποκομίζων ἡμᾶς. ἐσόμεθα γὰρ ὅπερ ἔσμεν, τοῦτ' ἔστιν ἄνθρωποι· πλὴν ἀμείνους ἀσυγκρίτως· ἄφθαρτοι γὰρ καὶ ἀνώλεθροι, καὶ πρός γε 15 τοῦτο δεδοξασμένοι. τί δ' ἂν βούλοιτο δηλοῦν ἡ ἐσχάτη σάλπιγξ ἢ διανιστᾷ τοὺς νεκροὺς, αὐτὸς ἡμῖν σαφηνιεῖ λέγων ὁ θεσπέσιος Παῦλος· "ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγ- "γέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ "νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι·" οὐκοῦν παρεικάζει σάλπιγγι τὴν 20 τοῦ ἀρχαγγέλου φωνὴν, καὶ τὸ θεῖον ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον κέλευσμα. εἰ δὲ καὶ ὁ ἀρχάγγελός ἐστιν ὁ κεκραγὼς καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως σύνθημα διδοὺς τοῖς ἐν γῇ κειμένοις, ἀλλ' οὖν τοῦ Χριστοῦ ἔσται φωνή· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἰδίᾳ δυνάμει διανιστὰς τοὺς νεκροὺς, καὶ οὐχί που πάντως ἡ τοῦ ἀρχαγγέλου φωνή· 25 δεσποτικοῖς γὰρ προστάγμασι πᾶσα κτίσις ὑπέζευκται λογική. ποία τοίνυν ὅλως ἀνάστασις ἔσται κατὰ ἀλήθειαν, εἰ μὴ αὐτῷ φαμὲν ἀναβιώσεσθαι τὸ τῷ θανάτῳ κατησχημένον; ἢ τίνα τρόπον ἐροῦμεν μονονουχὶ κατορχούμενοι τῆς φθορᾶς, "κατεπόθη ὁ θάνα- "τος εἰς νῖκος" καὶ τὰ ἑξῆς; 30

Οἰκουμενίου. Ἆρα μὴ ἔνι καὶ οὕτω νοῆσαι· μικρὰ δὲ προαφηγητέον τοῦ νοήματος· φησὶν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τὸ τέλος τοῖς ἀνθρώποις μὴ ὑφὲν πᾶσιν ἐπάγεσθαι· ἀλλὰ κατὰ μέρος αὐτοῖς ἐπάγεσθαι ἐλέῳ Θεοῦ· ἵνα τῶν πρώτων

[a] Cod. κατασχημένον.

ἀπολλυμένων, οἱ ὑπολιμπανόμενοι, τῷ φόβῳ τῶν προαναλωθέντων εἰς μετάνοιαν ἔλθωσιν. λέγει δὲ τὸ δόγμα τοῦτο ἐν τῇ λύσει τῆς ἑβδομῆς σφραγίδος τοῦ βιβλίου· ὧν οὕτως ἐχόντων, νοήσεις τὸ ἐν ἀτόμῳ καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ κατὰ κοινοῦ εἰρῆσθαι καὶ πρὸς τὰ δύο ἁρμόζειν· ἵνα ᾖ οὕτως. πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, οἷον 5 ἀποθανούμεθα, ἐν ἀτόμῳ καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, διὰ τὸ κατὰ μέρος ἐπάγεσθαι τὸ τέλος κατὰ τὸν λόγον τῆς Ἀποκαλύψεως· πάντες μέν τοι ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· αἱ μὲν γὰρ πρῶται σάλπιγγες ἑπτὰ οὖσαι κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν οὐκ ἐγείρουσι τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ συντε- 10 λοῦσι τοῖς ἀνθρώποις. ἡ δὲ τελευταία ποιεῖ τήν τε ἔγερσιν καὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἤδη ἀναστάντων ἐν ἀτόμῳ καὶ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ σὺν τῇ κτίσει· "καὶ γὰρ καὶ ἡ κτίσις ἀπαλλαγήσεται τῆς "φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ," καθὼς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἴρηται. 15

54 Ὅταν δὲ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσηται ἀθανασίαν, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος, Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς 55 νῖκος. ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, ᾅδη, τὸ 56 νῖκος; τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ 20 57 δύναμις τῆς ἁμαρτίας, ὁ νόμος· τῷ δὲ Θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἰωάννου. Ὅταν οὖν, φησὶν, ταῦτα γένηται· τότε ἡ γραφὴ πληροῦται ἡ τοῦ Ὠσηέ· ἐπειδὴ γὰρ παράδοξα καὶ ὄντως μυστήρια 25 εἶπεν, λοιπὸν καὶ γραφικῇ μαρτυρίᾳ πιστοῦται τὸν λόγον.

Κυρίλλου. Ἰστέον δὲ ὅτι τὴν τοῦ προκειμένου ῥητοῦ παράθεσιν ὁ μακάριος Παῦλος κατὰ τὴν Ἑβραίων ἔκδοσιν ἐποιήσατο. ἔχει δὲ οὐχ οὕτως ἡ τῶν ἑβδομήκοντα· γέγραπται γὰρ ἐν προφήταις· "ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον σου ᾅδη;" πλὴν τὸ 30 κέντρον τοῦ θανάτου, φησὶν, ἡ ἁμαρτία· ἡ δὲ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ὁ νόμος. πλήττει μὲν γὰρ οἷά τις σκορπίος ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστιν ὁ Σατανᾶς· πλήττει δὲ οὐχ ἑτέρως, πλὴν ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ ἐπάνω

ὄφεων καὶ σκορπίων πατεῖν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. κατηφάνισται γὰρ τοῦ θανάτου τὸ κέντρον, ἐξηρημένης τῆς ἁμαρτίας καὶ οὐκ ἔτι δύναμιν ἐχούσης τὸν νόμον. κατακρίνει γὰρ ὁ νόμος τοὺς ἁμαρτάνοντας. τοιγάρτοι φησὶν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, δύναμιν εἶναι τῆς ἁμαρτίας τὸν νόμον· λέλυται δὲ καὶ 5 τοῦτο ἐν Χριστῷ· ἁμαρτία γὰρ ἡμῶν οὐ κυριεύσει· ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν. χωρὶς δὲ νόμου ἁμαρτία νεκρά. τίς οὖν ὁ πάντων τούτων ἡμῖν χορηγός; τῆς δικαιοσύνης ὁ πρύτανις, τῆς ἐλευθερίας ὁ δοτὴρ, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ πηγὴ καὶ πρόφασις, εἰσόμεθα λέγοντος τοῦ μακαρίου Παύλου. "τῷ δὲ Θεῷ χάρις, τῷ 10 διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἰωάννου. Εἶδες ψυχὴν γενναίαν; καὶ γὰρ ὡς νικητήρια θύων καὶ ἔνθους γενόμενος, καὶ ὁρῶν ἤδη ὡς γεγεννημένα τὰ μέλλοντα, ἐνάλλεται καὶ ἐπεμβαίνει τῷ θανάτῳ κειμένῳ, καὶ τὴν ἐπινίκιον ἀλαλάζει φωνὴν κατὰ τῆς τούτου κεφαλῆς κειμένης, μεγάλα 15 βοῶν καὶ λέγων, "ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ "νῖκος;" οἴχεται καὶ ἀπόλωλεν καὶ ἠφάνισται παντελῶς.

Θεοδωρίτου. "Τὸ δὲ κέντρον τοῦ θανάτου ἡ ἁμαρτία·" αὕτη γὰρ τῷ θανάτῳ τὴν φύσιν παρέδωκεν.

Θεοδώρου. Νόμον ἐνταῦθα λέγει ἁπλῶς· εἴτε τὸν θετόν. βού- 20 λεται γὰρ εἰπεῖν ὅτι τότε σὺν τῷ θανάτῳ καὶ ἡ ἁμαρτία λύεται, καὶ νόμος ἅπας ἀργεῖ. ἐπειδὴ ἄφθαρτοι γεγονότες, τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι κυβερνόμεθα.

Ἰωάννου. Χωρὶς τοῦ νόμου ἀσθενὴς ἡ ἁμαρτία ἦν· πραττομένη μὲν, οὐ δυναμένη δὲ οὕτως καταδικάσαι. τὸ μὲν γὰρ κακὸν 25 ἐγίνετο· σαφῶς δὲ οὐκ ἐδείκνυτο οὕτως· ὥστε οὐ μικρὸν ἐπήνεγκεν ὁ νόμος τὸ καὶ γνωρίσαι τὴν ἁμαρτίαν μᾶλλον, καὶ ἐπιτεῖναι τὴν κόλασιν. εἰ δὲ βουλόμενος κωλῦσαι, χαλεπωτέραν ἀπέφηνεν· οὐ παρὰ τὸν ἰατρὸν τὸ ἔγκλημα· ἀλλὰ παρὰ τὸν κακῶς τῷ φαρμάκῳ χρησάμενον· ἐπεὶ καὶ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ἐβάρησεν 30 τοὺς Ἰουδαίους. ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτῇ ἐγκαλέσωμεν· ἀλλὰ ταύτην μὲν θαυμασόμεθα, ἐκείνους δὲ μισήσομεν βλαβέντας δι' ὧν ὠφελεῖσθαι ἔδει.

Θεοδωρίτου. Ἀναγκαίως εἰς ὕμνον τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως συνεπέρανεν λόγον. 35

Φωτίου. Ἐπειδή ἐστιν καταποθῆναι θάνατον εἰς φθορὰν τῶν καταπιόντων, ὥσπερ καὶ φάρμακόν ἐστι καταποθῆναι ἐπὶ διαφθορᾷ ὁμοίως τῶν χρησαμένων, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν τὸ εἰς νῖκος· ἀντὶ τοῦ οὐχ ἵνα φθείρῃ τὸν καταπίοντα, ἀλλ' ἵνα αὐτὸς ἀφανισθῇ καὶ κατὰ κράτος ἐκνικηθῇ· ὥστε μηκέτι μήδ' ἴχνος μάχης ἢ 5 σκίαν ἐνοχλήσεως ὑπολειφθῆναι· καὶ τὸ κατεπόθη δὲ μετὰ τῆς προθέσεως ῥηθὲν, τὴν σφοδρὰν αὐτοῦ διαφθορὰν σημαίνει. ὅλος φησὶν κατεπόθη εἰς νῖκος· ὥστε μηδὲν αὐτοῦ ἔστι ἐναπολειφθῆναι.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ τὸν νόμον εἶπεν δύναμιν τῆς ἁμαρτίας· 10 ἵνα μή τινες αὐτόν τε τὸν νόμον ὡς φαῦλον πεπαῦσθαι νομίσωσι, καὶ τὸν νομοθέτην βλασφημήσωσιν· ἐπάγει "τῷ δὲ Θεῷ χάρις·" οἷον τῷ δὲ νόμου νομοθέτῃ Θεῷ καὶ Πατέρι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάρις. αὐτὸς γὰρ καὶ τὸν νόμον κατὰ καιρὸν συμφέροντα ἔδωκεν, καὶ τούτῳ ἡμῶν εἰς ἰσχὺν ἁμαρτίας ἀποχρη- 15 σαμένων καὶ κραταιωσάντων τὴν ἁμαρτίαν, αὐτὸς πάλιν διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔδωκεν ἡμῖν τὸ κατ' αὐτῆς ἀναμφήριστον κράτος καὶ νῖκος.

58 Ὥστε, ἀδελφοί μοι ἀγαπητοὶ, ἑδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, 20 1 εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ. περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, ὥσπερ διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. 2 κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων ὅ τι ἂν εὐοδῶται. 25

Ἰωάννου. Ἐπεὶ οὖν ἔγνωτε, φησὶ, ταῦτα οὕτως ἔχειν· εἶναί τε ἀνάστασιν καὶ ἀμοιβὰς καλῶν καὶ φαύλων, στήκετε[b]. ἐσαλεύοντο γὰρ περὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα, καὶ ἠμέλουν βίου, ὡς οὐκ οὔσης ἀναστάσεως· εἶτα, φησὶ, "καὶ περισσεύοντες ἐν τῷ "ἔργῳ τοῦ Θεοῦ·" οὐ μόνον αὐτὸ ἐργαζόμενοι· ἀλλὰ καὶ περισ- 30 σεύοντες ἐν χρησταῖς πράξεσιν.

Θεοδωρίτου. Ὡς σαλευομένοις ταῦτα παρεγγυᾷ· "περισ-

[b] Sic.

"σεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε" φιλοπόνως τῆς εὐσεβείας τὸν πλοῦτον συλλέγετε.

Ἰωάννου. Ὃν νῦν, φησὶν, κάμνετε· ἀλλ' ἔσται αὐτοῦ ἀμοιβή· τὸ δὲ "ἐν Κυρίῳ" νοήσεις, ἢ ὁ ἐν Κυρίῳ κόπος, ἢ παρὰ Κυρίῳ οὐ ματαιωθήσεται ὁ κόπος. 5

Θεοδωρίτου. Δίκαιος ὁ κριτής· καὶ τοὺς στεφάνους ὑφαίνει τοῖς ἀθληταῖς, καὶ τοῖς ἐργαταῖς τὸν μισθὸν ἀποδώσει· οὕτω ταῦτα παραινέσας, τῆς θεραπείας τῶν ἁγίων φροντίσαι παρακαλεῖ.

Ἰωάννου. Ἀπαρτίσας τὸν περὶ δογμάτων λόγον, εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν ἀρετῶν τὴν ἐλεημοσύνην ἦλθεν· "λογίας" δὲ λέγει τῆς 10 συλλογῆς, κοῦφον ἐκ προοιμίων ποιῶν τὸ πρᾶγμα· τὸ γὰρ ἐκ πολλῶν συνεισφερόμενον κοῦφον ἑκάστῳ· εἶτα εἰς ζῆλον αὐτοὺς ἄγει, διηγήσει τῶν ἑτέροις κατορθωθέντων· ὥσπερ γάρ, φησιν, οἱ Γαλάται πεποιήκασιν. ὅρα δὲ τὸ ἀναγκαῖον τοῦ γινομένου, πῶς ἐμφαίνει· ὥσπερ, φησὶν, διέταξα· οὐ γὰρ εἶπεν παρῄνεσα ἢ συν- 15 εβούλευσα, ἀλλὰ διέταξα· τὸ μετὰ αὐθεντίας ἐπιτάξαι δηλοῖ τὸ τοῦ πράγματος ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀναγκαῖον.

Θεοδωρίτου. Οὐχ ἁπλῶς τῶν Γαλατῶν ἐμνημόνευσεν· ἀλλὰ σημαίνων ὡς κἀκείνοις παρεκελεύσατο.

Ἰωάννου. Μίαν σαββάτων τὴν κυριακὴν καλεῖ· καὶ ἀπὸ τῆς 20 ἡμέρας αὐτοὺς ἐπὶ ἐλεημοσύνην προτρέπων, τῶν ἐν αὐτῇ μυστηρίων ὑπομιμνήσκων.

Θεοδωρίτου. Τῇ γνώμῃ τὸ πόσον ἐπιτρέπει· διδάσκων ὡς ταῖς τὰ βέλτιστα προαιρουμέναις ψυχαῖς, συνεργεῖ Θεός· τοῦτο γὰρ εἶπεν, ὅτι ἂν εὐοδῶται. κατάλληλος δὲ τῷ ἔργῳ καὶ ἡ δεσπο- 25 τικὴ ἡμέρα, τῇ ἀναστάσει τετιμημένη.

Ἰωάννου. Προνοητικῶς λίαν· οὐ γὰρ εἶπεν εὐθὺ φερέτω, ἵνα μήτις ἐλάχιστον ἔχων αἰσχύνεται· ἀλλὰ πρῶτον παρὰ σαυτῷ συνάγαγε, καὶ ὅταν ἀξιόλογον γένηται, τότε φέρε· "θησαυριζέτω "δ' ὅ τι ἂν εὐοδῶται·" τοῦτ' ἔστιν, ὃ ἂν ὁ Θεὸς πέμψῃ καὶ 30 εὐκαιρίαν σχῇ.

3 Ἵνα μὴ ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. ὅταν δὲ παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, δι' ἐπιστολῶν τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ·

4 ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιος τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται.

Ἰωάννου. Ἵνα μὴ, φησὶν, ὅτ' ἂν καιρός ἐστιν ἐκφορᾶς· τότε τις συνάγειν ἄρξηται· τὸ δὲ εἰπεῖν "ὅτ' ἂν ἔλθω," προθυμοτέρους πρὸς τὴν συλλογὴν ποιεῖ· ὡς ἐπ' ὄψεσιν αὐτοῦ μελλούσης ἔσεσθαι 5 τῆς εἰσφορᾶς.

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς τὸ "οὓς ἂν δοκιμάσητε" ἀποτριβόμενος πανταχοῦ τὸ σκανδαλίσαι τινά· ὡς καὶ αὐτοῦ τι βουλομένου λαβεῖν ἐκ τῶν συναγομένων.

Θεοδωρίτου. Οὐ γὰρ πρέπον ἐμοῦ παρόντος τὴν τῶν χρημά- 10 των γινέσθαι συλλογήν· ἐμὲ γὰρ προσήκει ταῦτα πέμψαι τοῖς ἁγίοις δι' ὧν ἂν ὑμεῖς δοκιμάσητε· εἰ δὲ φιλότιμον ἴδοιμι τὴν χορηγίαν γεγενημένην, καὶ αὐτὸς κοινωνήσω τῆς ὑπουργίας· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐγὼ ταῦτα κομιῶ, ἀλλὰ "σὺν ἐμοὶ πορεύσονται·" ἃ γὰρ τοῖς ἄλλοις παραινεῖ, πρῶτος ποιεῖ· καὶ ἀπρόσκοπος γίνεται 15 καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. σημαίνει δὲ αὐτοῖς καὶ τὸν τῆς παρουσίας καιρόν.

Ἰωάννου. Χάριν εἶπεν· οἰκτρὸν γὰρ ἦν τὸ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ ἀνάξιον τῶν μελλόντων λαμβάνειν ἁγίων, καὶ σημαίνων ὅτι ἀντιλήψονται καὶ αὐτοὶ χάριν τὰς εὐχὰς αὐτῶν. 20

Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ τούτων εἰς δαψιλείαν αὐτοὺς προτρέπει· ἐὰν ᾖ, φησὶ, τοσαῦτα ὡς καὶ τῆς ἐμῆς διακονίας τὸ πρᾶγμα, ἀπελεύσομαι· πανταχοῦ δὲ καὶ τοὺς ἐκείνων μάρτυρας ἔχειν βούλεται, ὡς αὐτὸς οὐδὲν λήψεται ἐξ αὐτῶν. διό φησι, "σὺν ἐμοὶ πορεύ-"σονται." 25

5 Ἐλεύσομαι δὲ πρὸς ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονιαν διέλθω· 6 Μακεδονίαν γὰρ διέρχομαι· πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ, ἢ καὶ παραχειμάσω, ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε, 7 οὗ ἐὰν πορεύωμαι. οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν· ἐλπίζω δὲ χρόνον τινὰ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν 30 8 ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ. ἐπιμενῶ δὲ ἐν Ἐφέσῳ, ἕως τῆς 9 πεντηκοστῆς· θύρα γάρ μοι ἀνέῳγε μεγάλη καὶ ἐνεργὴς, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί.

Ἰωάννου. Τινὸς ἕνεκεν εἶπεν τυχὸν καὶ οὐκ ἀπεφήνατο; ὅτι

πάντα προῄδει ὁ Παῦλος, καὶ συμφέροντος· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς ἀποφαίνεται· ἵνα κἂν μὴ γένηται, ἔχῃ ἀποφυγὴν τῷ ἀδιορίστως προσειπεῖν. δηλοῖ δὲ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐξουσίαν ἄγουσαν αὐτὸν ὅπηπερ ἐβούλετο, οὐκ ἔνθα αὐτὸς ἐπεθύμει· ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τίθησιν Ἐπιστολῇ, τῆς μελλήσεως ἕνεκεν ἀπολογούμενος 5 καὶ λέγων· "ἃ βούλομαι κατὰ σάρκα, βούλομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ "τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ."

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐκ εἶπεν ἀπέλθω, ἀλλὰ "διέλθω·" παραμυθούμενος αὐτοὺς ὡς εὐθὺς παραγινόμενος· καὶ ὅρα προτίμησιν, ἐκείνους διέρχομαι, ὑμῖν δὲ παραμενῶ· καὶ γὰρ πλείους ἦσαν οἱ ἐν Κορίνθῳ 10 πιστοί· διὸ καὶ προτιμῶνται παρ' αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Καλῶς "τὸ τυχόν·" τοῦτ' ἔστιν ἴσως· οὐ γὰρ ᾔδει πάντως ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦτο ἐπιτρεπόμενος ἢ οὔ. ἀγάπης δὲ δεικτικὸν τό, τε παραμεῖναι αὐτοῖς, καὶ τὸ ὑπ' αὐτῶν προπεμφθῆναι. 15

Τοῦ αὐτοῦ. Σφόδρα ἀγαπῶντος ἦν τῷτε εἰπεῖν ποῦ προσμενεῖ, καὶ μέχρι πότε· ἕως τῆς πεντηκοστῆς φησίν· καὶ διατί; θύρα γάρ μοι ἀνέῳκται· τοῦτ' ἔστιν πολλοί εἰσιν οἱ παρεσκευασμένοι τὴν πίστιν δέξασθαι· εἴσοδος οὖν ἐστί μοι πρὸς αὐτούς· τοῦτο δὲ καὶ παραθαρρύνοντός ἐστιν, ὅτι πανταχοῦ γῆς λοιπὸν ἁπλοῦται 20 τὸ κήρυγμα.

Θεοδωρίτου. Πολλὰ γὰρ οἱ τῷ κηρύγματι προσίοντες. πολλοὶ δὲ καὶ οἱ ἀντιτείνοντες, καὶ ἐκποδῶν γίνεσθαι τῇ τούτων σωτηρίᾳ πειρώμενοι.

Ἰωάννου. Ἀκμάζει, φησὶν, τῶν προσιέναι μελλόντων τῇ 25 πίστει ἡ διανοία· οὐδὲν χαῦνον ἢ δίψυχον· διά τοι τοῦτο καὶ ἀντικείμενοι πολλοί· ὅσῳ γὰρ ὁρᾷ ἑαυτὸν ὁ διάβολος γυμνούμενον, τοσούτῳ ταράσσεται, καὶ τοὺς ἐναντίους ἐξεγείρει.

Φωτίου. "Πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν παραμενῶ·" τὸ "δὲ" παρέλκει ἐνταῦθα, "πρὸς ὑμᾶς δέ." σύνηθες δὲ τοῦτο τῇ θείᾳ γραφῇ· 30 ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξω συγγραφεῦσιν πολλὴ ἡ τοιαύτη χρῆσις, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Ἀττικισταῖς· "ἢ καὶ παραχειμάσω" καὶ τὰ ἐφεξῆς, εἰς παράκλησιν αὐτῶν καὶ παραμυθίαν εἴρηκεν· οἷον, ἵνα ὑμεῖς με προπέμψητε καὶ οὐ θέλω ὑμᾶς ἄρτι ἐν παρόδῳ ἰδεῖν, καὶ ἐλπίζω χρόνον τινα ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς· τὸ δὲ "ἐὰν ὁ Κύριος 35

"ἐπιτρέπῃ" ἑρμηνεία ἔστι τοῦ εἰρημένου [c] ....
ἄνωθεν τοῦ πρὸς ὑμᾶς δὲ τυχὸν καὶ παραμενῶ· διά τι εἶπεν "τυχόν;" ὅτι οὐκ οἶδα ἐὰν ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ· ἀλλ' οὖν τὸ ἐμὸν θέλημα ἵνα προσμείνω ὑμῖν ἐστιν.

10 Ἐὰν δὲ ἔλθῃ Τιμόθεος, βλέπετε ἵνα ἀφόβως γένηται 5 πρὸς ὑμᾶς· τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται, ὡς καὶ ἐγώ, 11 μή τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ. προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρός με· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ 12 τῶν ἀδελφῶν. περὶ δὲ Ἀπολλὼ τοῦ ἀδελφοῦ, πολλὰ παρεκάλεσα αὐτὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς μετὰ τῶν ἀδελ- 10 φῶν· καὶ πάντως οὐκ ἦν θέλημα ἵνα νῦν ἔλθῃ, ἐλεύσεται δὲ ὅταν εὐκαιρήσῃ.

Ἰωάννου. Τοῦτ' ἔστιν, ἵνα μή τις αὐτοῦ κατεξαναστῇ τῶν ἀπεγνωμένων ἐκείνων. καὶ γὰρ ἔμελλεν αὐτοῖς ἴσως ἐπιτιμᾶν, ὑπὲρ ὧν καὶ Παῦλος ἐπέστειλεν. καὶ γὰρ ἐπηγγείλατο διὰ τοῦτο 15 πέμπειν αὐτόν· "ἔπεμψα γὰρ ὑμῖν Τιμόθεον," φησὶν, "ὃς ὑμᾶς "ἀναμνήσει τὰς ὁδούς μου τὰς ἐν Χριστῷ. μήτις οὖν αὐτὸν "ἐξουθενήσῃ." ἐπειδὴ νέος ὢν ἐνεχειρίσθη δήμου τοσούτου διόρθωσιν· ἀμφότερα δὲ εἰς καταφρόνησιν ἦγεν· εἰκότως ἐπάγει, "μήτις αὐτὸν ἐξουθενήσῃ." 20

Θεοδωρίτου. Καὶ ταῦτα πάλιν προστέθεικεν εἰς τὴν τοῦ μαθητοῦ θεραπείαν αὐτοὺς διεγείρων. ἀντὶ τοῦ πρός με ἥξει· μηνύων μοι τὰ ὑμέτερα πάντα.

Ἰωάννου. Μὴ μάχας αὐτῷ καὶ φιλονεικίας παράσχητε· μὴ δὲ παρά τινος ἐπιβουλευθῆναι συγχωρήσητε. τὸ δὲ "ἐκδέχομαι 25 "αὐτὸν," φοβοῦντός ἐστιν, ἵνα εἰδότες ὅτι πάντα αὐτῷ ἀναγγελεῖ, μηδὲν αὐτὸν θλίψωσιν· ἀλλὰ δὲ καὶ ἀξιόπιστον τοῦτο ποιεῖ τὸν Τιμόθεον· ὅτι ὁ Παῦλος ἔχων τί ποιεῖν δι' αὐτὸν παραμένει.

Ὠριγένους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστολῆς ἔφασκεν, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν· ἕκαστος γὰρ ὑμῶν φησὶν λέγει· 30 "ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου· ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ." τοῦτον περὶ οὗ φησὶν τοιαύτης στάσεως καὶ ταραχῆς οὔσης ἐν τῇ Κορινθίων ἐκκλησίᾳ· ὁ θαυμάσιος οὗτος Ἀπολλὼς ἐπίσκοπος ὢν τῶν κατὰ τὸν καιρὸν

[c] Lacuna est in Cod.

ἐκεῖνον, ὡς ἐπὶ κριτὴν κατέφυγεν τὸν Ἀπόστολον. Παῦλος τὰ τῆς ἀποστολῆς ἐποίει· οὐκ ἦν αὐτῷ τὰ πράγματα ἐπιβάλλοντα διατρίβοντι ἐν τῇ Ἀσίᾳ τότε καταλιπεῖν τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ γενέσθαι εἰς τὴν Κόρινθον· ἀλλ' ἀνθ' ἑαυτοῦ ἐξελελέξατο Τιμόθεον, καὶ ἔπεμψεν αὐτὸν διορθωσόμενον τὰ ἐν Κορίνθῳ, καὶ ἀναγκαίως 5 μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς πέμπων αὐτὸν παρακατιθέναι τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὅτε γὰρ ἐπεδήμουν οἱ ἅγιοι ὠφελοῦντες τοὺς ἀκούοντας, οὐκ ἐν ἀσθενείᾳ παρεγίνοντο, οὐδὲ ἐν φόβῳ, οὐδὲ ἐν τρόμῳ· ὅτε δὲ παρεγίνοντο πρὸς τοὺς ἀσθενεστέρους, ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ ἐπεδήμουν. 10

Τοιοῦτοι ἦσαν Κορίνθιοι, ὥστε οὐ Παῦλον τὸν μέγαν ἐπιδημεῖν αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸν ἀσθενῆ, καθὼς ἔλεγεν· "ἐγενόμην τοῖς ἀσθε-"νέσιν ὡς ἀσθενής· ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω·" καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· "κἀγὼ ἐν ἀσθενείᾳ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς·" διὰ τοῦτο καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγένετο, ὅπως τῶν ἀκουόντων περι- 15 γένηται· ἐπειδὴ οὖν τὸ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ ἐπιδημεῖν, τὸν μέλλοντα ὠφελεῖν περὶ τοὺς ἀκροατάς ἐστιν· παρακαλεῖ νῦν τοὺς Κορινθίους ἵνα ἀφόβως γένηται Τιμόθεος πρὸς αὐτούς· "τὸ γὰρ "ἔργον Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγώ·" ὅπερ ἐγὼ ἐπεποιήκειν ἂν ἐπιδημήσας ὑμῖν· τοῦτο ποιεῖ ὑμῖν ὁ Τιμόθεος· "μήτις οὖν αὐτὸν 20 "ἐξουθενήσῃ." εἰ γὰρ τοῦτον, ἐξουθενεῖτε κἀμέ· "τὸ γὰρ ἔργον "Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγώ·" "προπέμψατε δὲ αὐτὸν ἐν εἰρήνῃ. "ἵνα ἔλθῃ πρός με·" νῦν μὲν ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς εἰρήνην ποιήσων. στάσιν γὰρ ὑμῶν εὑρίσκει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ὁμονοήσαντες καὶ διορθωθέντες ἐκ τῶν λεγομένων ὑπ' αὐτοῦ, εἰρήνην ἀναλαβόντες 25 προπέμψατε αὐτὸν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ὁμονοίᾳ καὶ εἰρήνῃ, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ἐμέ· ἐκδέχομαι γὰρ αὐτὸν μετὰ τῶν ἀδελφῶν· ποίων ἀδελ-φῶν; περὶ ὧν προσεῖπεν ὅτι οὓς ἐὰν δοκιμάσητε δι' Ἐπιστολῆς τούτους πέμψω· ἐκδέχομαι οὖν ἀκούων αὐτὸν ἐπανελευσόμενον, ἀπαγγέλλοντά μοι τὰ καθ' ὑμᾶς· "περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ 30 "παρεκάλεσα αὐτὸν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς· καὶ πάντως οὐκ ἦν "θέλημα ἵνα ἔλθῃ νῦν·" ἄνθρωπος ἦν ὡς εἰκὸς ἅγιος, εἰρήνης φίλος· καὶ βλέπων στάσιν καὶ ταραχὴν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ Ἐκκλη-σίᾳ· οὐκ ἐπεδικάζετο τοῦ τόπου, ἀλλὰ παρεχώρησεν· εἶτα παρα-καλεῖ αὐτὸν ὁ Ἀπόστολος· μακροθυμήσαντα ἐπανελθεῖν εἰς τὴν 35

παροικίαν αὐτοῦ· οὗτος δὲ οὐδὲ ὅλως ἑώρακεν τὴν Κόρινθον· οὐκ ἀπιθήσας τῷ Ἀποστόλῳ· οὐ γὰρ ἂν οὕτως συνέστησεν αὐτοῦ τὸ δοκοῦν οὐχ ὑποτεταγμένον· λέγει γὰρ πάντως "οὐκ ἦν θέλημα "ἵνα νῦν ἔλθῃ." οἷον, οὐκ ἄνευ θελήματος Θεοῦ πεποίηκεν τὸ μὴ ἐλθεῖν αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς· "ἐλεύσεται δὲ ὅτ' ἂν εὐκαιρήσῃ·" πότε 5 δὲ εὐκαιρεῖ; ἐὰν ὑμεῖς εἰρηνεύητε· ἐὰν Τιμόθεον μὴ ἐξουθενήσητε.

Ἰωάννου. Ὁ Ἀπολλὼς καὶ πρεσβύτερος ἦν μᾶλλον τοῦ Τιμοθέου καὶ λόγιος ἀνήρ· ἵνα οὖν μὴ λέγωσι, τί δήποτε αὐτὸν οὐκ ἔπεμψεν; εἶτα καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν προτετιμῆσθαι τὸν Τιμόθεον· 10 ἀμφότερα θεραπεύει· τῷ παρακαλέσαι μὲν αὐτὸν ἀπελθεῖν· μὴ πεῖσαι δὲ, ἐπεὶ μὴ ἦν, φησὶν, θέλημα Θεοῦ· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις, εἶπεν ὅτι ἐλεύσεται.

13 Γρηγορεῖτε, στήκετε ἐν τῇ πίστει· ἀνδρίζεσθε, κρα- 14 ταιοῦσθε· πάντα ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω. παρακαλῶ 15 15 δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί· οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ὅτι ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας, καὶ εἰς διακονίαν τοῖς ἁγίοις ἔταξαν 16 ἑαυτούς· ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις, καὶ παντὶ τῷ συνεργοῦντι καὶ κοπιῶντι.

Ὠριγένους. Ἔστι γάρ τις ὕπνος ψυχῆς ἡ γρηγόρησις. διὸ 20 καὶ ἀποτρέπων τοῦ καθεύδειν τὴν ψυχὴν διὰ Σολομῶντος ὁ λόγος φησὶν, "μὴ δῷσιν ὕπνον τοῖς ὄμμασιν· μὴ δὲ νυσταγμὸν σοῖς "βλεφάροις· ἵνα σωζῇ ὥσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων καὶ ὥσπερ ὄρνεον "ἐκ παγίδος·" καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶ, "γρηγορεῖτε ἐν παντὶ καιρῷ "καὶ προσεύχεσθε, ἵνα δυνηθῆτε ἐκφυγεῖν τοὺς μέλλοντας γίνεσθαι 25 "πειρασμούς." στήκετε· μὴ σαλεύεσθε, ἀλλὰ βέβαιοι γίνεσθε. ὁ δίψυχος οὐχ ἕστηκεν ἐν τῇ πίστει· ἢ ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τῶν κατὰ τὴν πίστιν πραγμάτων. "ἀνδρίζεσθε·" ὡς στρατιώταις λέγει· ἐνδύσασθε γάρ, φησιν, τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου. "κρα- 30 "ταιοῦσθε·" οἷον ἀναλάβετε τὴν ἰσχύν· ἵνα δυνηθῆτε κραταιωθέντες εἰπεῖν, πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ἰησοῦ· "πάντα ὑμῖν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω·" εἰσαγομένων, τὸ ἐν φόβῳ ποιεῖν· τελείων δὲ τὸ ἐν ἀγάπῃ.

Ἰωάννου. Ταῦτα λέγων δοκεῖ μὲν παραινεῖν, καθάπτεται δὲ 35

αὐτῶν ὡς ῥαθυμούντων· διὸ λέγει "γρηγορεῖτε" ὡς καθευδόντων· καὶ διὰ τοὺς ἀπατῶντας, "στήκετε," ὡς σαλευομένων· καὶ πρὸς τοὺς φανερῶς ἐπιβουλεύοντας· "ἀνδρίζεσθε," ὡς μαλακιζομένων· καὶ πρὸς τοὺς διαστασιάζοντας καὶ διασπᾶν ἐπιχειροῦντας· "πάντα "ὑμῶν ἐν ἀγάπῃ γινέσθω·" ὅπερ σύνδεσμός ἐστι τῆς τελειότητος 5 *καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν. τί δέ ἐστι τὸ "πάντα ἐν ἀγάπῃ "γινέσθω." εἴτε ἐπιτιμᾷ τις, φησὶν, εἴτε ἄρχει, εἴτε ἄρχεται, εἴτε μανθάνει, εἴτε διδάσκει, πάντα μετὰ ἀγάπης· ἐπειδὴ καὶ τὰ γεγενημένα ἅπαντα κακὰ ἐκ τοῦ ταύτην ἠμελῆσθαι ἐγένετο.*

Θεοδωρίτου. *Δύο τέθεικεν ἐπαίνους· καὶ ὅτι πρῶτον τὸ σωτή-* 10 *ριον ἐδέξαντο κήρυγμα· καὶ ὅτι τὴν οἰκίαν τοῖς ἁγίοις ἀναπετάσαντες, πᾶσαν αὐτοῖς θεραπείαν προσφέρουσιν· οὗ δὴ χάριν καὶ τούτοις καὶ τὰ ὅμοια προαιρουμένοις, πάσης τιμῆς ἀπόλαυσις παρακελεύσεται.*

Ἰωάννου καὶ Θεοδώρου. *Συναντιλαμβάνεσθαι αὐτοῖς βού-* 15 *λεται, καὶ εἰς δαπάνην χρημάτων καὶ εἰς σώματος διακονίαν· ἵνα, φησὶ, κοινωνῆτε· καὶ γὰρ ἐκείνοις ὁ κόπος ἔσται κοῦφος, ὅτ' ἂν ἔχωσι συμμάχους, καὶ τὰ τῆς εὐεργεσίας εἰς πλειόνα διαβήσεται.*

17 Χαίρω δὲ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ Στεφανᾶ καὶ Φουρτου- 20 νάτου καὶ Ἀχαϊκοῦ, ὅτι τὸ ὑμῶν ὑστέρημα οὗτοι ἀνε-
18 πλήρωσαν· ἀνέπαυσαν γὰρ τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν. ἐπιγινώσκετε οὖν τοὺς τοιούτους. ἀσπάζονται
19 ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς Ἀσίας· ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' 25
20 οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ· ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀδελφοὶ πάντες.

Ἰωάννου. *Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἐξηγριῶσθαι αὐτοὺς πρὸς τούτους· οὗτοι γάρ εἰσιν οἱ θέλοντες καὶ δηλώσαντες αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν στάσιν· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ ἔγραψαν τὰ περὶ τῶν παρθένων, τὰ* 30 *περὶ τῶν γεγαμηκότων· ὅρα πῶς αὐτοὺς κατεπράϋνεν· ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς ἐπιστολῆς εἰπὼν "ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν ὑπὸ τῶν "Χλόης·" καὶ τούτους κρύψας, κακείνους εἰς μέσον ἀγάγων· εἰκὸς γὰρ ἐκείνους διὰ τούτων δηλῶσαι. ἐνταῦθα δὲ τὸ "ὑμῶν ὑστέρημα "οὗτοι ἀνεπλήρωσαν, καὶ ἀνέπαυσαν τὸ ἐμὸν πνεῦμα καὶ τὸ ὑμῶν·"* 35

δείκνυς ἀντὶ πάντων ἐλθόντας καὶ ἑλομένους ἀποδημίαν στείλασθαι τοσαύτην ὑπὲρ αὐτῶν. πῶς οὖν τοῦτο τὸ ἴδιον κοινὸν γένηται καὶ τὸ ὑστέρημα παραμυθήσονται, διὰ τῆς εὐνοίας τῆς εἰς αὐτούς; ἐὰν τιμήσητε· ἐὰν ἀποδέξησθε αὐτούς· ἐὰν τῇ εὐποιΐᾳ κοινωνήσετε.

Θεοδωρίτου. Καὶ τοῦτο εἰς ὠφέλειαν τέθεικεν, δείκνυς τὸν 5 τοῦ κηρύγματος δρόμον· "ἀσπάζεται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ "Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα· σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίᾳ·" τούτοις συνῴκησεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· ἦσαν γὰρ καὶ αὐτοὶ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην· οὗτοι διὰ πολλὴν ἀρετὴν καὶ τὴν οἰκείαν ἐκκλησίαν ἀπέφηναν· μόνα τὰ τῇ ἐκκλησίᾳ· πέπονθα ἐν αὐτῇ ποιεῖν 10 προαιρούμενοι· συνῆβεν δὲ αὐτῷ κατὰ τὴν Ἔφεσον διατρίβοντι.

21 Ἀσπάζεσθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. ὁ ἀσπα- 22 σμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου· εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον 23 Ἰησοῦν Χριστὸν, ἤτω ἀνάθεμα, μαραναθά. ἡ χάρις τοῦ 24 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν, ἡ ἀγάπη μου μετὰ 15 πάντων ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀμήν.

Ταύτην τὴν τοῦ ἁγίου φιλήματος ἐνταῦθα μόνον τίθησι προσθήκην· τί δήποτε; σφόδρα διεστήκεσαν ἀλλήλων τῷ λέγειν "ἐγὼ "μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ·" τῷ τὸν μὲν πεινᾶν, τὸν δὲ μεθύειν, τῷ μάχεσθαι καὶ ζηλοτυπίας καὶ κρίματα ἔχειν· καὶ 20 ἀπὸ τῶν χαρισμάτων πολὺς ὁ φθόνος ἦν· ἐπεὶ οὖν αὐτοὺς συνῆψε διὰ τῆς παρούσης παραινέσεως, εἰκότως κελεύει καὶ διὰ τοῦ φιλήματος τοῦ ἁγίου συνάπτεσθαι. τοῦτο γὰρ ἑνοῖ καὶ ἐντίκτει σῶμα· τοῦτο ἅγιόν ἐστι, τὸ μὴ μετὰ δόλου καὶ ὑποκρίσεως.

Θεοδωρίτου. Ἐγώ φησιν ὑπηγόρευσα τὴν ἐπιστολήν· τὸν δὲ 25 ἀσπασμὸν προσέθηκα τῇ χειρί. διὰ τούτων δηλῶν τῶν γραμμάτων, ὡς ἐμὰ πάντα τὰ γεγραμμένα.

Ἰωάννου. Δι' ἑνὸς τούτου τοῦ ῥήματος, πάντας ἐφόβησεν τοὺς τὰ μέλη αὐτῶν ποιοῦντας πόρνης μέλη, τοὺς σκανδαλίζοντας τοὺς ἀδελφοὺς διὰ τῶν εἰδωλοθύτων, τοὺς ἀπ' ἀγνῶν ὀνομαζομένους, τοὺς τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦντας· οὐκ ἐφόβησε δὲ μόνον 30 ἀλλὰ καὶ ἔδειξε τῆς ἀρετῆς [d] τὴν ὁδὸν καὶ τῆς κακίας τὴν ἀπάτην. ὥσπερ γὰρ σφοδρὰ ἡ περὶ αὐτῶν ἀγάπη γινομένη, πάντα τῶν

[d] In marg. πηγήν.

ἁμαρτημάτων τὰ εἴδη κατασβέννυσι καὶ ἐξωθεῖ· οὕτως ὅτ' ἂν ἀσθενεστέρα ᾖ βλαστάνειν ταῦτα ποιεῖ. "μαραναθά·" τίνος ἕνεκεν τοῦτο εἴρηται; τί δήποτε δὲ καὶ Ἑβραΐδι φωνῇ; ἐπειδὴ πάντων τῶν κακῶν ὁ τύφος αἴτιος ἦν· τοῦτον δὲ τὸν τύφον ἡ ἔξωθεν σοφία ποιεῖ[e]· καὶ τοῦτο κεφάλαιον κακῶν ἦν, ὃ μάλιστα τὴν Κόρινθον 5 διέσπασεν· καταστέλλων αὐτὴν οὐδὲ Ἑλλάδι κέχρηται γλώττῃ ἀλλὰ τῇ Ἑβραΐδι· δείκνυς ὅτι οὐ μόνον οὐκ αἰσχύνεται τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀσπάζεται τῆς θερμότητος[f]· τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸ τοῦτο φησὶν, τὸν τῆς οἰκονομίας βεβαιῶν λόγον· ἐξ οὗ μάλιστα τὰ σπέρματα τῆς ἀναστάσεως συντέθεικεν· οὐ τοῦτο 10 δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐντρέπων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ κοινὸς πάντων δεσπότης καταβῆναι τοσοῦτον κατηξίωσεν· καὶ ὑμεῖς ἐν τοιούτοις ἐστέ.

Θεοδωρίτου. Τοῦτο οὐ τῆς Ἑβραίων ὥς τινες ὑπέλαβον· ἀλλὰ τῆς ...... ἐστὶ φωνῆς· ἑρμηνεύεται δὲ "ὁ Κύριος ἦλθεν·" 15 τέθεικεν δὲ αὐτὸ, τῶν ἐπ' εὐγλωττίᾳ λαμπρυνομένων Κορινθίων τὴν ὀφρὺν καταστέλλων, καὶ διδάσκων ὡς οὐ παιδεύσεως ἀλλὰ πίστεως χρεία.

Ἰωάννου. Ἐπειδὴ σφοδρῶς αὐτῶν καθήψατο καὶ φορτικῶς κατηγόρησεν, θεραπεύει λοιπὸν λέγων, "ἡ ἀγάπη μου μετὰ πάντων 20 "ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἔχει οὐδὲ σαρκικόν· ἀλλὰ πνευματική τίς ἐστιν· διὸ φησὶ σφοδρὰ καὶ γνησία· καὶ γὰρ σφόδρα ἐρῶντος τὸ ῥῆμα ἦν· ἐπειδὴ γὰρ διέστηκεν τῷ τόπῳ, καθάπερ δεξιᾶς τινος ἐκτάσει ταῖς τῆς ἀγάπης χερσὶν αὐτοὺς περιλαμβάνει· δι' ὧν δείκνυσιν ὅτι οὐκ ὀργῆς ἢ θυμοῦ ἦν τὰ 25 γραφέντα, ἀλλὰ κηδεμονίας. ἡμεῖς δὲ τὴν ἐντεῦθεν ὠφέλειαν δρεψώμεθα, καὶ τὸν ἀγαπήσαντα δεσπότην φιλήσωμεν· ἵνα μὴ τῆς ἀποστολικῆς ἀρᾶς μεταλάχωμεν, ἀλλὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀξιωθῶμεν σκηνῶν· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατέρι, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, δόξα πρέπει καὶ μεγαλοπρέ- 30 πεια, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν.

[e] ἐποίει. [f] In marg. τί δέ ἐστι μαραθανά; ὁ Κύριος ἡμῶν ἦλθε.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Μακεδονίας. ἡ δὲ πρόφασις τῆς
Ἐπιστολῆς αὕτη. δεξάμενοι Κορίνθιοι τὴν προτέραν ἐπιστολὴν, 5
κατενύγησαν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ λαβόντος τὴν μητρυίαν. καὶ
ἐλυπήθησαν δὲ, ὡς παριδόντες τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα. εἶτα ὑφηρ-
πάζοντο παρά τινων καὶ τὰς προφάσεις τῶν σχισμάτων ποιούντων,
ὥστε παρακαθέζεσθαι τῷ γράμματι τοῦ νόμου καὶ ἀδιάφορον ἡγεῖ-
σθαι τὴν παρὰ τοῦ Χριστοῦ χάριν, καὶ μᾶλλον προσέχειν τοῖς ἐν 10
προσώπῳ καυχωμένοις. ἦσαν δὲ καὶ περὶ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς
ἁγίους φροντίζοντες καλῶς. πρὸς ταῦτα οὖν ἀντιγράφει ὁ Ἀπό-
στολος. καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τοὺς ἐκβαλόντας τὸν παρα-
νομήσαντα, ἔπειτα ἀξιώσασιν αὐτοῖς καθικετεύει, καὶ μετανοή-
σαντα ἐκεῖνον κελεύει δεχθῆναι. ἐν αὐτῇ δὲ διδάσκει περὶ τοῦ 15
νόμου, διαιρῶν τὸ γράμμα, καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐ δεῖ λαμβάνειν
τὰ γράμματα μόνον τοῦ νόμου, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ γράμματι τὴν
διάνοιαν ἐρευνᾶν, (οὐ γὰρ μόνον ῥῆμα ἐστὶν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐν τοῖς
ῥητοῖς ἐστὶ καὶ ὁ νοῦς τοῦ πνεύματος.) ἔπειτα ὅτι τοῦ Χριστοῦ
ἐλθόντος καινὴ κτίσις γέγονε, καὶ οὐ δεῖ κατὰ τὸ παλαιὸν ζῆν, 20
ἀλλ' ὡς ἐν καινῇ κτίσει, ἐν πᾶσιν ἀνανεοῦσθαι, καὶ ἀργὴν εἶναι
λοιπὸν τὴν περιτομήν. ἀναδέχεται δὲ αὐτοὺς καὶ περὶ τῆς διακο-
νίας, καὶ προτρέπεται μᾶλλον αὐτὴν πλεονάζειν. αἰτιώμενος δὲ
τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους, καταλέγει πάντα ἅπερ πέπονθε
διὰ τὸν Κύριον. καὶ τὰς ὀπτασίας διηγεῖται ἅς περ ἑώρακεν, εἴς 25
τε τὸν παράδεισον καὶ εἰς τὸν τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγείς. εἶτα
παραγγείλας μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ μετανοεῖν τοὺς ἁμαρτάνοντας,

ἐν εὐχαριστείᾳ τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν. ὁ πᾶς τοίνυν λόγος ἐστὶν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ, περί τε ἑαυτοῦ, καὶ περὶ Κορινθίων, καὶ τῶν ψευδαποστόλων. καὶ ἐκ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πρόεισιν, εἴς τε τὰ τῆς χάριτος Θεοῦ, καὶ περὶ ἀγαθῆς πολιτείας, κατὰ τὸ εὐσυνείδητον καὶ τὸ ἐναγώνιον, καὶ τὸ ἀφιλοχρήματον, καὶ περὶ τῆς 5 μεταδοτικῆς ἀρετῆς, καὶ περὶ τῆς τῶν ψευδαποστόλων ἀλαζονείας καὶ πονηρίας.

Θεοδωρίτου. Τί δή ποτε δευτέραν τίθησιν Ἐπιστολὴν, ζητεῖσθαι ἄξιον. ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ ἀπελθεῖν πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγειλάμενος, καὶ μὴ ἀπελθὼν, τοῦ Πνεύματος εἰς ἕτερα αὐτὸν ἀπασχολοῦντος, 10 καὶ διὰ τὸ πειρασμοῖς ἐμπεσεῖν, διὰ τῆς νῦν δευτέρας τὸ μὴ ἀπελθεῖν ἀπολογεῖται, καὶ ἵνα καὶ ἀπελθεῖν διὰ τῆς Ἐπιστολῆς δόξῃ. ἔπειτα καὶ ἦσαν βελτίους ἐκ τῆς πρώτης Ἐπιστολῆς γενόμενοι. εὔλογον οὖν ἦν δευτέραν αὐτοὺς ἀξιωθῆναι, ἵνα πλεῖον ἐπιδώσωσι πρὸς ἀρετήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Εὐχαριστία περὶ Θεοῦ βοηθείας, ἐν ᾗ πεποιθέναι φησίν.

β΄. Περὶ ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτοὺς, καὶ φειδοῦς εἰς τὸ μὴ λυπεῖν, εἰ καὶ λυπῶν ὠφελεῖ, ὡς ἐπὶ τοῦ διὰ πορνείαν ἐπιτιμηθέντος, ᾧ καὶ συγχωρεῖ.

γ΄. Περὶ τῆς δι' αὐτοῦ ὠφελείας τοῖς ἐπιτηδείοις, δι' ἧς καὶ συνίστασθαι φησίν.

δ΄. Περὶ τῆς κατὰ πνεῦμα λειτουργίας καὶ δόξης θειοτέρας τῆς κατὰ τὸν νόμον.

ε΄. Περὶ θείας δόξης καὶ τοῦ ἀκολούθου βίου, ὅτι τοῖς ἁγίοις γινώσκεται.

ς΄. Περὶ τῆς κατὰ σῶμα ἀσθενείας καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀποθέσεως, καὶ ἐπαναλήψεως.

ζ΄. Περὶ τῆς αὐτοῦ φιλοθεότητος καὶ φιλαδελφίας τῆς κατὰ Χριστόν.

η΄. Περὶ ἀποδοχῆς τῆς Κορινθίων ὑπακοῆς, καὶ ἀγάπης εὐφραινούσης αὐτόν.

θ΄. Προτροπὴ πρὸς ἐπίδοσιν χρημάτων τοῖς ἁγίοις, καὶ τιμὴν τῶν διὰ τοῦτο ἐρχομένων.

ι΄. Διήγησις τῶν ἰδίων πόνων καὶ προθέσεως καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ χάριτος πρὸς τὸ μὴ τοῖς ἐπιπλάστοις προστίθεσθαι Κορινθίοις.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α'.

Εὐχαριστία περὶ Θεοῦ βοηθείας, ἐν ᾗ πεποιθέναι φησίν. 5

1 ΠΑΥΛΟΣ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ καὶ Τίμοθεος ὁ ἀδελφὸς, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ.

Ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ πέμψας ἐκεῖ τὸν Τιμόθεον, νῦν ἀπολαβὼν αὐτὸν, ἑαυτῷ συνάπτει. Ὅρα δὲ, ποτὲ μὲν τέκνον αὐτὸν καλεῖ, "ὡς πατρὶ" γὰρ, φησὶ, "τέκνον ἐδούλευσέ μοι," ποτὲ δὲ συνεργόν· "τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγὼ," νῦν δὲ ἀδελφὸν, διὰ πάντων ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιῶν. 10

Τοῖς ἁγίοις—. 15

Ἁγίους αὐτοὺς καλεῖ, ἐμφαίνων ὅτι εἴ τις γεώδης, ταύτης ἐκτός ἐστι τῆς προσρήσεως. Δοκοῦσι δὲ οὗτοι κοινῇ σαλεύεσθαι, διὰ τοῦτο καὶ κοινὴν ποιεῖται τὴν ἴασιν· τοῦτο καὶ πρὸς Γαλάτας καὶ Ἑβραίους γράφων ποιεῖ.

2 Χάρις ὑμῖν. 20

Τὴν συνήθη προσηγορίαν καὶ τούτοις ἐπεύχεται. Ἐπαγγειλάμενος ἦν ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ ἀπιέναι πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐκωλύθη, πειρασμῶν μεγάλων αὐτὸν καταλαβόντων· "Εὐλογητὸς "ὁ Θεὸς," ἐνταῦθα στικτέον, "καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ "Χριστοῦ," ἡμῶν γὰρ Θεὸς, τοῦ δὲ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πατήρ. ταύτην τὴν διαίρεσιν καὶ ὁ δεσπότης ἡμᾶς ἐδί- 25

δαξεν· ἐν γὰρ τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἔφη, "ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς," σαφῶς διδάσκων, ὡς αὐτοῦ μέν ἐστι Πατὴρ, τῆς δὲ κτίσεως ποιητὴς καὶ δεσπότης. Ἄρχεται οὖν εὐφυῶς καταβάλλειν ἀπολογίας σπέρματα. Εὐχαριστῶ γὰρ, φησὶ, τῷ Θεῷ, ὅτι παρεκάλεσεν ἡμᾶς ἐν πάσῃ τῇ 5 θλίψει ἡμῶν.

Ἔθος γὰρ τοῖς ἁγίοις ἐκ τῶν εἰς αὐτοὺς εὐεργεσιῶν ὀνομάζειν τὸν Θεὸν ἐπιμένειν νίκης πολέμων· "ἀγαπήσω σε Κύριε ἡ ἰσχύς μου." νῦν δὲ θεὸν οἰκτιρμῶν καὶ παρακλήσεως ὀνομάζει. Ὅρα δὲ τὸ ταπεινὸν τοῦ ἁγίου τούτου· λυτρωθεὶς τῶν διὰ τὸ κήρυγμα 10 πειρασμῶν, οὐ λέγει ὅτι κατ' ἀξίαν ἐλυτρώθην, ἀλλὰ κατ' οἰκτιρμοὺς καὶ ἔλεον.

Ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει ἡμῶν.

Οὐκ εἶπεν, ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς θλιβῆναι· οἶδε γὰρ τὰς θλίψεις συμφερούσας, ἀλλ' ὁ παρακαλῶν· εἰπὼν δὲ, "ἐν πάσῃ τῇ θλίψει," 15 δηλοῖ καὶ συνεχεῖς θλίψεις καὶ συνεχεῖς παρακλήσεις.

4 Εἰς τὸ δύνασθαι.

Ὅρα ταπεινοφροσύνης ὑπερβολὴν, οὐ παρεκλήθην, φησὶ, διὰ τὸ εἶναί με ἄξιον παρακλήσεως, ἀλλ' ἵνα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος τῆς εἰς ἐμὲ παρακλήσεως ἄλλους ὄντας ἐν πειρασμοῖς δυνηθῶ παρα- 20 καλεῖν, ὥστε διὰ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν οὐ δι' ἐμὲ ἡ παράκλησις, ἢ ὅτι ἡ εἰς ἐμὲ, φησὶ, παράκλησις καὶ ἄλλους παρακαλεῖ τοὺς οἷον ἀλγοῦντας ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς θλίψεσιν.

5 Ὅτι καθὼς—

Ἵνα μὴ δόξωσί τινες, ὡσανεὶ μὴ φροντιζομένων τῶν Ἀποστόλων 25 παρὰ θεοῦ γίνεσθαι αὐτοῖς τὰς συνεχεῖς θλίψεις. Ὅρα πῶς ἐξαίρει τὸ πρᾶγμα, λέγων τοῦ Χριστοῦ εἰσιν αἱ θλίψεις καὶ τὰ παθήματα, ἃ ἡμεῖς ὑπομένομεν· αὗται δὴ τὰ περισσεύουσιν εἰς ἡμᾶς, ὡσεὶ ἔλεγεν, οὐχ' ὅσα πέπονθεν ὁ Χριστὸς πάσχομεν, ἀλλὰ καὶ πλείω. τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι, "καὶ ἀναπληρῶν τὰ ὑστερή- 30 "ματα τοῦ Χριστοῦ·" τοῦτο καὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἄνευ τῆς ἀπὸ Θεοῦ παρακλήσεως ἀρκεῖ εἰς παραμυθίαν· τὸ δὲ εἰδέναι ὅτι τοῦ

Χριστοῦ ἐστὶ τὰ πάθη ἃ αὐτοὶ πάσχουσι, μὴ ὅτι καὶ ἡ παράκλησις τοῦ Χριστοῦ περισσεύουσα ἦν εἰς αὐτοὺς, εὐθυμίας αὐτοῖς ἀφορμὰς ἐμποιεῖ, ὡσεὶ ἔλεγε, περισσαὶ μὲν αἱ θλίψεις, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἡ παράκλησις.

Περισσεύει ἡ παράκλησις. 5

Οὐ κατ' ἀναλογίαν φησὶ τῶν θλίψεων ἡ παράκλησις, ἀλλὰ πολλῷ μείζων· περισσεύει γὰρ ἡ παράκλησις.

6 Εἴτε δὲ θλιβόμεθα.

Εἰ θλιβόμεθα, ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ παρακλήσεως θλιβόμεθα, πῶς; ὅτι ἐξῆν ἡμῖν ἀπαγορεύσασι τὸ κηρύσσειν ἐν 10 *ἀδείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον αἱρούμεθα θλίβεσθαι καὶ κινδυνεύειν, ἵνα ὑμᾶς διὰ τοῦ κηρύγματος σώσωμεν καὶ παρακαλέσωμεν πρὸς τὴν πίστιν· οὐκοῦν ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας τὰς θλίψεις ὑπομένομεν τῆς ἐνεργουμένης ἐν ὑμῖν.*

Ἐνεργουμένης. 15

Ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν ἡ σωτηρία, φησὶν, ἐν ὑπομονῇ οὖσι τῶν ἴσων ἡμῖν παθημάτων· ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς κηρύσσοντες πειραζόμεθα, οὕτω καὶ ὑμεῖς μαθητεύοντες· πολλὴν δὲ ἀρετὴν αὐτοῖς μαρτυρεῖ, ὅτι μετὰ πειρασμῶν ἐδέχοντο τὸ κήρυγμα.

Καὶ ἡ ἐλπίς. 20

Τουτέστιν, ὅσα ἂν πάσχητε θαρροῦμεν ὅτι οὐ παρατραπήσεσθε, οὔτε ὑπὲρ ὧν ὑμεῖς πάσχετε, οὔτε ὑπὲρ ὧν ὑμᾶς πάσχοντας ὁρᾶτε.

Ἄνω εἰπὼν ὅτι ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτηρίας θλιβόμεθα, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπαχθής τις εἶναι· νῦν λέγει, ὅτι καὶ ὑπὲρ τῆς ὑμῶν σωτη- 25 *ρίας παρακαλούμεθα, ἵνα μὴ ἀπαγορεύσαντες ἀμελήσωμεν τῆς σωτηρίας ὑμῶν, ἢ ἵνα παραβληθῆτε ὁρῶντες ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παρακαλουμένους· ὥσπερ γὰρ φησὶ, κοινωνοί ἐστε τῶν παθημάτων ἡμῶν, οὕτως ἔδει κατὰ τὸ ἀκόλουθον κοινωνοὺς εἶναι καὶ τῆς παρακλήσεως.* 30

7 Ὥσπερ κοινωνοί ἐστε.

Τοῦτο γὰρ εἰδότες ἐσμὲν, ὅτι ὥσπερ ἐστὲ τῶν πειρασμῶν κοινωνοὶ, οὕτως ὑμᾶς ἐπάναγκες εἶναι δεῖ καὶ τῆς παρακλήσεως.

8 Οὐ γάρ.

Εἶτα ἐπειδὴ ἀπροσδιορίστως θλίψεως ἐμέμνητο, νῦν λέγει ποίας, ἵνα μηδὲν ἀνοεῖτε τῶν κατ' ἐμὲ, φησὶν, ὅπερ ἀγάπης ἐστὶν, ἢ ἵνα μὴ ἀγνοοῦντες τὰ συμβάντα ἡμῖν μέμνησθε διὰ τί κατὰ τὰς ὑποσχέσεις οὐκ ἤλθομεν πρὸς ὑμᾶς· τοῦτο καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ 5 ἔλεγεν Ἐπιστολῇ, ὅτι θύρα μοι ἀνέῳκται, καὶ ἀντικείμενοι πολλοί.

Μέγας ἦν, φησὶν, ὁ πειρασμὸς καὶ τὴν ἐμὴν ὑπερβαίνων δύναμιν. Ἔνι γὰρ καὶ μέγαν ὄντα φέρεσθαι γενναίως παρά τινος.

Ὥστε ἐξαπορηθῆναι.

Καὶ οὕτως ἦν, φησὶ, μέγας, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῇν ἐκδιωχθῆναι 10 ἡμᾶς· τὸν δὲ τοιοῦτον ὁ Δαυὶδ πύλας ᾅδου καλεῖ, καὶ ὠδῖνας καὶ σκιὰν θανάτου.

Ἀλλὰ αὐτοὶ—

Τὸ ἀπόκριμα, τουτέστι, τὴν ψῆφον, τὴν κρίσιν· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ἄχρις ἡμῶν, φησὶ, καὶ τῆς ἡμῶν ἐννοίας ἔστη ἡ 15 τοῦ θανάτου προσδοκία· ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ εἴασεν αὐτὴν εἰς ἔργον προελθεῖν, διδάσκων ἡμᾶς μὴ πεποιθέναι ἐπ' ἰδίᾳ δυνάμει ἢ βουλῇ, ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ μόνῳ, ὅτι καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀνέλπιστα καὶ ἀδύνατα αὐτῷ ῥᾴδια καὶ δυνατά· τοῦτο δὲ, φησὶ, τὸν Θεὸν πεποιηκέναι οὐχ ὡς αὐτοῦ Παύλου δεομένου μαθεῖν· τίς γὰρ αὐτοῦ μᾶλλον ᾔδει 20 τῷ ἐπὶ μόνῳ Θεῷ ἐλπίζειν; ἀλλ' ἵνα δι' ἡμῶν οἱ ἄλλοι τοῦτο μάθωσι· καὶ οὕτως ἑαυτῶν, φησὶν, ἀπέγνωμεν παντελῶς, ἵνα τὴν ἐλπίδα ἐπὶ μόνῳ Θεῷ σχῶμεν· ὁ δὲ ἑαυτοῦ προαπογινώσκων, πῶς ἂν οἰκείᾳ βουλῇ ἢ δυνάμει ἢ ἀπολογίᾳ σώζεσθαι ἐλπίσιν ὡς ἐξακολούθον τὸ ἅπαν ἑαυτοῦ ἐκδοῦναι Θεῷ. 25

9 Ἀλλὰ αὐτὸν ἐν ἑαυτοῖς.

Τὸ ἀπόκριμα, τὴν ψῆφον, τὴν προσδοκίαν, τὴν κρίσιν· τοιαύτην ἠφίει τὰ πράγματα φωνήν· τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου τὰ συμβάντα ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως, οὐ μὴν μέχρι τῆς πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ὑμετέρας· ἡ μὲν γὰρ 30 τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐλθεῖν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἡμῶν τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησε· διὸ καὶ ἐν ἑαυτοῖς, φησὶ, τὸ ἀπό-

κριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν. Ἅμα μὲν ἐμφαίνει τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος, μονονουχὶ λέγων, ὅτι νεκροὺς γενομένους ἀνέστησεν, ἅμα δὲ καὶ τοῦ τῆς ἀναστάσεως αὐτοὺς ὑπομιμνήσκει λόγου, ὃν πολὺν ἐποιήσατο ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ. Οὐκ εἶπε κινδύνου, ἀλλὰ θανάτου, ὅπερ καὶ τὸ ὑπερέχον τῶν κινδύνων δηλοῖ, καὶ τὴν 5 ἀνάστασιν πάλιν παρετίθει, ὡσεὶ ἔλεγε, τί ἀπιστοῦσί τινες τῇ ἀναστάσει; ἤδη δίδωσι δείγματα ταύτης ὁ Θεός· ἡμᾶς γὰρ τῷ ὅλῳ μέρει νεκρωθέντας ἤγειρεν.

10 Ἔτι ῥύσεται.

Τοῦτο δείκνυσι τὸν αὐτοῦ βίον ἀεὶ ὄντα ἐν προσδοκίᾳ θλίψεων· 10 τὸ γὰρ "ῥύσεται" εἰδότος ἦν ἀεὶ ἕξειν πειρασμούς. Ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην· Παῦλος τῆς Κορινθίων εὐχῆς τὴν συνέργειαν αἰτεῖ· τοῦτο δέ ἐστι καὶ διδάσκοντος τῆς εὐχῆς τὸ ἀναγκαῖον.

Ῥύσεται δὲ ἡμᾶς ὁ Θεὸς, καὶ ὑμῶν εἰς τὴν εὐχὴν συνεργούντων, ἵνα, φησὶ, κοινὴν τὴν χάριν ἐμοί τε καὶ ὑμῖν παράσχῃ, ἵνα 15 ἐν πολλῷ προσώπῳ, τουτέστι, διὰ πολλῶν προσώπων τῶν ὑμετέρων δηλονότι εὐχαριστηθῇ ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῆς εἰς ἐμὲ χάριτος.

12 Ἡ γὰρ καύχησις.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ ἠλεῆσθαι, ἵνα μὴ ταύτῃ τὸν ἀκροατὴν ῥαθυμότερον ποιήσῃ, λέγει, δεῖ καὶ οἴκοθεν 20 ἔχειν τῆς σωτηρίας τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ συνειδότος Χριστοῦ· τὸ μαρτύριον γὰρ, φησὶ, τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ὡσεὶ ἔλεγε, τὸ συνειδὸς ἡμῶν μαρτυροῦν ἡμῖν ἀγαθὰ, καὶ ὅτι ἐν ἁπλότητι ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ, μεγίστην παρακλήσεως πρόφασιν δέδωκεν ἡμῖν, μᾶλλον δὲ οὐ παρακλήσεως μόνον, ἀλλὰ καυχήσεως. 25

Ἐν ἁπλότητι—

Ἄνευ δόλου, ἄνευ ἐπικαλύμματός τινος καὶ ὑποκρίσεως.

Οὐκ ἐν σοφίᾳ.

Οὐκ ἐν δεινότητι καὶ στροφῇ λόγων, συσκιαζούσῃ τὴν ἀλήθειαν ἀνεστράφημεν· ὅρα δέ· ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνουν οἱ ψευδαπόστολοι, 30 ταῦτα αὐτὸς ἀποσείεται καὶ φεύγει· ἀλλ' ἐν χάριτι Θεοῦ· τουτέστι σημείοις καὶ τέρασιν, ἅτινα ἦν χαρίσματα Θεοῦ.

Περισσοτέρως.

Πῶς; ὅτι μετὰ τῶν σημείων ἔτι καὶ ἀδάπανον παρ' αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον ἐκήρυξε, καὶ ὅρα, ὅπερ ἦν αὐτοῦ κατόρθωμα, τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἀνατίθησιν.

13 Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν. 5

Ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγξατο περὶ ἑαυτοῦ, ἵνα μή τις νομίσῃ κόμπον αὐτὰ ῥημάτων εἶναι χηρεύοντα τῶν ἔργων, αὐτοὺς τοῦ ἀληθεύειν παράγει μάρτυρας· οὐ γὰρ ἄλλα ἐγράφομεν ὑμῖν, τουτέστι ξένα καὶ ἀλλότρια ἡμῶν· ἐγεγραφήκει γὰρ πρότερον ὡς ἀδάπανον ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' ἐκεῖνα, φησὶν, ὑμῖν 10 ἐγράφομεν, "ἃ ἀναγινώσκετε," τουτέστιν, ἃ ὑπομιμνήσκεσθε εἶναι παρ' ἡμῖν· ἀνάγνωσις γάρ ἐστιν ἡ ὑπόμνησις, ἡ ἄνωθεν γνῶσις· καὶ τί λέγω, φησὶν, ἅτινα ὑπομιμνήσκεσθε, ἅτινα μὲν οὖν ἐπιγιγνώσκετε εἶναι ἡμῶν ἴδια, μήτε ὑπομνησθῆναι δεόμενοι διὰ τὸ πρόδηλον αὐτῶν, ἀλλὰ ἀκριβῶς εἰδότες καὶ πρὸ ὑπομνήσεως. 15

Ἐλπίζω δὲ—

Ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν ἐπηρμένον λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι τὸ πᾶν. Ἐλπίζω γὰρ, φησὶν, εἰς τὸν Θεὸν, ὅτι ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε ἡμᾶς τοιούτους ὄντας, οἵους αἱ ἐπιστολαὶ δηλοῦσι, καὶ ὁ παρελθὼν δηλοῦται βίος· καθὼς φησὶν ἀπὸ μέρους, οἷον ἐκ μέρους 20 ἔγνωτε· μετριάζει δὲ τοῦτο λέγων. Εἶτα ἵνα μὴ φορτικὸς εἶναι δόξῃ, περὶ ἑαυτοῦ λέγων, κοινὰ τὰ αὐτοῦ ποιεῖται κατορθώματα. Εἰ γὰρ τοιοῦτος, φησὶ, δειχθῶ, οἷον εἴρηκα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου, οἷον ἐν τῇ κρίσει· οὐδὲ γὰρ δεῖ, φησὶ, τὰ παρόντα σκοπεῖν, οἷον τὰς ὕβρεις, τὰ ὀνείδη, ἃς ἀκούομεν οἱ Ἀπόστολοι· εἰ 25 τοιοῦτοι γὰρ οὖν δειχθῶμεν, καύχημα ὑμῶν ἐσμεν· πῶς; ὅτι τοιούτων ηὐπορήσατε διδασκάλων τῶν οὐδὲν ἀνθρώπινον διδαξάντων· καὶ ἡμεῖς δὲ ἐν ὑμῖν καυχησόμεθα, ὅτι τοιούτων ηὐπορήσαμεν μαθητῶν τῶν μὴ σαλευομένων ἢ σκανδαλιζομένων ἐν τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς αὐτῶν διδασκάλους. 30

ΚΕΦ. Β.

Περὶ ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτοὺς καὶ φειδοῦς εἰς τὸ μὴ λυπεῖν, εἰ καὶ λυπῶν ὠφελεῖ, ὡς ἐπὶ τοῦ διὰ πορνείαν ἐπιτιμηθέντος, ᾧ καὶ συγχωρεῖ.

15 Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν πρότερον. 5

Ποίᾳ ταύτῃ θαρρήσει; ποίᾳ; τὸ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν, τὸ καύχημα ἡμῶν εἶναι τὸ ἀγαπᾷν ὑμᾶς, τὸ μηδὲν ἑαυτῷ πονηρὸν συνειδέναι.

Ἵνα δευτέραν χάριν ἔχητε.

Τήν τε διὰ τῆς προτέρας Ἐπιστολῆς καὶ διὰ τῆς παρουσίας. 10

16 Καὶ δι' ὑμῶν ἐλθεῖν—

Καίτοι ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ εἰρήκει, " ἐλεύσομαι δὲ πρὸς " ὑμᾶς, ὅταν Μακεδονίαν διέλθω." Ἐνταῦθα δέ φησιν, ὅτι ἐβουλόμην πρότερον ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς· τί οὖν ἑαυτῷ ἐναντιοῦται; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τοῦτο λέγει, τοσοῦτον, φησὶν, ἀπέσχον τοῦ ῥαθυμῆσαι ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι ὅσον ἧκεν εἰς τὴν ἐμὴν γνώμην, καὶ πρὶν Μακεδονίαν ἴδω, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἤθελον· ἀλλ' οὐκ ἀπέβη μοι, φησὶ, κατὰ γνώμην τὰ πράγματα. Ἵνα διπλῆν χάριν ἔχητε, καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας· χάριν δὲ τὴν χαρὰν λέγει. 15 20

Ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ εἶπεν, ἵνα ὑμεῖς με προπέμπητε οὗ ἐὰν πορεύωμαι· νῦν λέγει ποῦ ἤμελλε πορεύεσθαι, ὅτι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. καὶ γὰρ τότε ἠγνόει ποῦ κελεύεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀπελθεῖν· νῦν δὲ ἠκηκόει· λοιπὸν ὁρᾷς αὐτὸν Πνεύματι πανταχοῦ ἀγόμενον. 25

17 Μή τι ἄρα τῇ ἐλαφρίᾳ.

Τοῦτο οὖν βουλόμενος τὸ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἦλθον, ἀλλὰ ὡς ἐλαφρὸς καὶ εὐρίπιστος καὶ τοῖς οἰκείοις ἐναντιούμενος λόγοις; μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον; ὅτι ἃ βουλεύομαι, φησὶν, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ· ὅπερ αὐτὸς ἐρωτηματικῶς τέθεικε· καὶ τί βούλεται, ὅρα. Ὁ σαρκικὸς, φησὶν, ἄνθρωπος, καὶ κατὰ σάρκα βουλευό- 30

μενος, οἷον ὁ μὴ ἀγόμενος πρὸς τὰ πρακτέα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος, κύριός ἐστιν ἑαυτοῦ ἀπιέναι ὅπου βούλεται· ὁ δὲ ἐκ Πνεύματος ἀγόμενος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν βαδίζειν ὅπου θέλει· δεσπότῃ γὰρ ὑποτέτακται Παρακλήτῳ, καὶ τῷ αὐτοῦ νεύματι εἴκειν ἀναγκάζεται· ὥστε τὸ ἐλθεῖν οὐχ ὡς εὐρίπιστος καὶ ἐλα- 5 φρὸς καὶ ψευδολόγος ὑπερεθέμην, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος, ᾧ ἄγομαι ἡ αἰτία, τοῦ ἀλλαχοῦ ἤπερ ἐβουλόμην ἄξαντος. Ὅρα δὲ σοφίαν· ὅπερ οἱ διαβάλλοντες πρόφασιν λοιδορίας ἐποιοῦντο τὸ ὑποσχόμενον μὴ ἐλθεῖν, τοῦτο αὐτὸς πρόφασιν ἐγκωμίου ποιεῖται τὸ μὴ ἐξουσιάζειν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὅπου αὐτῷ 10 δόξει.

Ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ ναί.

Τί οὖν ὁ Παῦλος ὑπισχνούμενος, οὐ μετὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος ὑπισχνεῖτο, ἀλλ' ἀγνοῶν εἰ πληρώσει τὰς ὑποσχέσεις; φαμὲν ὅτι οὐ πάντα προῄδει ὁ Ἀπόστολος· τοιγαροῦν καὶ 15 εὔχεται ἀσύμφορα ὡς ἐπὶ τοῦ σκόλοπος τῆς αὐτοῦ σαρκὸς, καὶ πάλιν, τὸ γὰρ "τί προσεύξομαι καθὸ δεῖ, οὐκ οἶδα·" καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι δὲ δείκνυται ἀπελθεῖν βουλόμενος ποῦ, καὶ κωλυόμενος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· τοῦτο δὲ συμφερόντως ἐγένετο, ἵνα μή τινες μείζους αὐτοὺς ὑπολάβωσι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ γὰρ ἀπο- 20 τυγχάνουσιν αὐτοῖς, πολλάκις θύειν ἠβούλοντο αὐτοῖς ὡς θεοῖς ἐν Λυκαονίᾳ.

18 Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν ὁ πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἐγένετο ναὶ καὶ οὔ.

Ἀνακύπτουσαν ἀντίθεσιν λύει· εἰ ἀγνοεῖς, φησὶν, εἰ ἔσται ἃ 25 ἐπηγγέλη καὶ πολλάκις λέγεις ἐν πράγματι ναὶ, καὶ εὑρίσκεται οὔ· δεδοίκαμεν μή πως καὶ ὁ λόγος σου, τουτέστιν ὁ κηρυχθεὶς ἡμῖν περὶ τῆς πίστεως, ναὶ καὶ οὔ ἐστι· καί φησι, τὸ μὲν ἐπαγγείλασθαι ἐλθεῖν, ἐμὸν ἦν· διὸ καὶ ἀπέτυχε· τὸ δὲ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ ἔστι, καὶ οὐκ ἀποτεύξεται· πιστοῖς γὰρ, φησὶν, ὁ Θεὸς, 30 τουτέστιν, ἀληθὴς, ὅτι ὁ λόγος ἡμῶν, ἐπειδή φησιν ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα ἡμῶν οὐ γέγονε ναὶ καὶ οὔ· ἀλλὰ ναὶ ἔσται καὶ ναί· διὰ τοῦτο γὰρ ἀληθὴς, ἐπειδὴ οὐ γέγονε ναὶ καὶ οὔ· καὶ λοιπὸν λέγει, ποῖος λόγος οὐ γέγονε ναὶ καὶ οὔ, ἀλλ' ἀσάλευτος ἔμεινεν.

ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ φησιν, ὁ ἐν ὑμῖν κηρυχθεὶς οὐ γέγονε ναὶ καὶ οὒ, τουτέστιν, οὐ νῦν μὲν ὧδε, ἄλλοτε δὲ τοιῶσδε κεκήρυκται, ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ, τουτέστιν, ἀπαρασάλευτα τὰ εἰς αὐτὸν κηρυχθέντα γεγένηται· διὰ τοῦτο δὲ τὸ πλῆθος τῶν κηρυξάντων καταλέγει· ταύτῃ ποιῶν ἀξιόπιστον τὸ κήρυγμα, καὶ ταπεινο- 5 φροσύνην ἐπιδεικνύμενος, ὅτι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς κοινωνοὺς τοῦ κηρύγματος ὀνομάζει· "δι' ἐμοῦ" γάρ, φησι, "καὶ Σιλουανοῦ "καὶ Τιμοθέου." Οὐκ ἀνέτρεψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἶπον ἐν τῷ κηρύγματι· οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἄλλο διελέχθην ὑμῖν· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι πίστεως, ἀλλὰ πεπλανημένης διανοίας· ἀλλὰ 10 καὶ ἐν αὐτῷ γέγονε, τουτέστιν ὅπερ εἶπον ἀπαρασάλευτον καὶ βέβαιον μένει.

20 Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ.

Ἐν τῷ κηρύγματι πολλὰ ἐστὶ τὰ ἐπαγγελλόμενα, ἀνάστασις νεκρῶν, υἱοθεσία, ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· φησὶν οὖν· οὐ 15 μόνον τὸ κήρυγμα ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει τε καὶ κεκήρυκται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐπαγγελίαι· Θεοῦ γάρ εἰσιν· ἢ τὰς ἐπαγγελίας, αὐτὸ τὸ κήρυγμα λέγει· ὁ γὰρ σύνδεσμος ὁ "γὰρ" τοῦτο δηλοῖ· πρόπαλαι γὰρ ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐπήγγελτο.

Ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν. 20

Ὅσαι γὰρ, φησὶν, ἐπαγγελίαι Θεοῦ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ, τουτέστι δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσι· τὸ γὰρ πληροῦσθαι ἔχουσαι τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσιν εἰς τὸ γενέσθαι δόξαν τῷ Θεῷ δι' ἡμῶν. Ἢ οὕτως. Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἔχουσι τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν δι' ἡμῶν. ὡσεὶ ἔλεγεν αὐτὸς μὲν 25 τὸ ναὶ ταῖς οἰκείαις δίδωσιν ἐπαγγελίαις· δι' ἡμῶν δὲ τοῦτο ποιεῖ εἰς τὸ δοξασθῆναι τὸν Θεὸν, ὅτι δι' ἀνθρώπων τὰ τοσαῦτα ποιεῖ.

21 Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστόν.

Ἐπειδὴ εἶπε δι' ἡμῶν πληροῦνται αἱ ἐπαγγελίαι, ἐπιδιορθοῦται αὐτῷ φησὶ, δι' ἡμῶν μὲν ὡς διακόνων ποιεῖ· αὐτὸς δὲ ὁ 30 Πατὴρ ὁ βεβαιῶν καὶ ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πίστιν, αὐτὸς τὰς ἐπαγγελίας πληροῖ, ὀργάνοις ἡμῖν χρώμενος· τὸ γὰρ πληροῖ συνυπακουστέον, ἵνα ᾖ οὕτως, ὁ βεβαιῶν ἡμᾶς καὶ ὁ δοὺς, αὐτὸς πληροῖ τὰς οἰκείας ὑποσχέσεις.

22 Καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεὸς, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς.

Οἱ χριόμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ ἢ ἱερεῖς ἢ προφῆται ἢ βασιλεῖς ἐγίνοντο· καὶ νῦν φησι, χριόμεθα, ἵνα πάντα γενώμεθα, βασιλεῖς μὲν καὶ ἄρχοντες τῶν παθῶν, ἱερεῖς δὲ τὰ οἰκεῖα ἱερουργοῦντες σώματα, κατὰ τὸ "παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν." 5 προφῆται δὲ τὰ μεγάλα μυστήρια διδασκόμενοι. χρίει δὲ καὶ σφραγίζει ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ταῦτα γὰρ, φησὶν, ἡ χρίσις καὶ ἡ σφραγὶς ἀρραβών ἐστι τοῦ παρακλήτου. Διὰ τοῦτο δὲ οὐκ εἶπε τὸ Πνεῦμα δοὺς, ἀλλ' ἀρραβὼν Πνεύματος, βεβαιῶν τὰς μελλούσας ἐλπίδας. Ὁ γὰρ ἀρραβὼν εἴωθε βεβαι- 10 οῦν τὸ πᾶν σύνταγμα· τοιγαροῦν καὶ ὁ νῦν ἀρραβὼν τοῦ Πνεύματος πιστοῦται ἡμῖν τὰ μέλλοντα, "ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ "οὖς οὐκ ἤκουσε."

Καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. 15

Ἔξωθεν συνυπακουστέον αὐτός ἐστιν ὁ πληρῶν τὰς οἰκείας, φησὶν, ὑποσχέσεις.

23 Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι ἐπὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν, ὅτι φειδόμενος ὑμῶν, οὐκέτι ἦλθον εἰς Κόρινθον.

Ἄνω εἰπὼν διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, ἀλλαχοῦ ἀποστα- 20 λεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· πῶς νῦν λέγει "φειδόμενος ὑμῶν οὐκ "ἦλθον;" καὶ φαμὲν, ὅτι ὅτε ἀφέθη ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀπελθεῖν, διὰ τὸ φείδεσθαι οὐκ ἀπῆλθεν· ἢ μετὰ τῆς κωλύσεως τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦτο ἐκώλυσεν, ἢ καὶ εἰς τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ ἐκωλύθη· ἦσαν γάρ τινες ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ μετανοήσαντες, καὶ περιέ- 25 μεινεν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο εἶπε "φειδόμενος." ἐπετέτραπτο γὰρ αὐτῷ καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ μαρτυρεῖ Ἐλύμας ὁ μάγος.

24 Οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως.

Ἐπειδὴ ἀπονοίας ἐδόκει τὸ εἰπεῖν, φειδόμενος ὑμῶν· ἐκείνων 30 γάρ τις φείδεται, ὧν ἔχει ἐξουσίαν, θεραπεύει αὐτὸ, καί φησιν, οὐ διὰ τὸ ἐξουσίαν ἔχειν τῆς πίστεως ὑμῶν εἶπον τὸ "φειδόμενος·" γνώμης γὰρ ἡ πίστις καὶ προαιρέσεως, καὶ οὐδεὶς ἀναγκάζει

πιστεῦσαι τὸν ἄκοντα· ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶ, συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν, διὰ τοῦτο εἶπον φειδόμενος ὑμῶν· τί δέ ἐστι τοῦτο, ὅρα· εὐφραινόμενος, φησὶν, εἰς ὑμᾶς, ἐγὼ συνεργῶ ὑμῖν εἰς τὸ καὶ ὑμᾶς χαίρειν ἐπὶ τῇ ἐμῇ δι' ὑμᾶς εὐφροσύνῃ· εἰ οὖν ἦλθον διὰ τοὺς ἁμαρτήσαντας, μηκέτι μὲν εὐφραινόμενος, πενθῶν δὲ, εἰς 5 λύπην καὶ ὑμᾶς ἔβαλλον. Ἐφεισάμην οὖν ἐλθεῖν, ἵνα μὴ πρόφασις γένωμαι λύπης ὑμῖν.

Τῇ γὰρ πίστει ἑστήκατε.

Εἰπὼν, ὅτι "τῇ πίστει ἑστήκατε," ἐμφαίνει ὅτι ἐν ἄλλοις ἐσφάλλοντο, ὃ καὶ παρακατιὼν σαφηνίζει ἐν τῷ τῆς Ἐπιστολῆς 10 τέλει.

1 Ἔκρινα δὲ ἐμαυτῷ τοῦτο, τὸ μὴ πάλιν ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς.

Τὸ "πάλιν" δείκνυσι καὶ ἤδη λυπηθέντα αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς.

2 Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς. 15

Θεραπευτικὸς ὁ λόγος· φησὶ γὰρ, εἰ καὶ λυπῶ ὑμᾶς ἐν τῷ ἐπιτιμᾷν ἀποστρέφεσθαι ὑμᾶς· πλὴν εὐφραίνομαι δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τοσοῦτον ὑμῖν ἐμοῦ μέλει, ὡς δάκνεσθαι ἐκ τῆς ἐμῆς ἀποστροφῆς καὶ λύπης.

Θεοδωρίτου. Τί γὰρ μὲ, φησὶν, εὐφραίνει οὕτως, ὡς τῶν 20 ἐγκαλουμένων ἡ αἴσθησις; τεκμηριοῖ γὰρ αὕτη τὴν ἐκ τῶν ἐγκλημάτων γινομένην ὠφέλειαν.

3 Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτό.

Πότε ἔγραψε, καὶ τί; ἐν τῷ τέλει τῆς νῦν Ἐπιστολῆς· ἔγραψε δὲ τοὺς ἡμαρτηκότας ἐνάγων εἰς μετάνοιαν· μὴ ἐλθόντα γάρ με, 25 φησὶ, πάλιν ταπεινώσει ὁ Θεός μου, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προαμαρτησάντων καὶ μὴ μετανοησάντων· τοῦτο οὖν, φησὶ, προέγραψα, ἵνα διορθώσωνται καὶ μὴ λύπην σχῶ ἀφ' ὑμῶν ἀφ' ὧν κατορθούντων χαίρειν ἔδει.

Πεποιθὼς ἐπὶ πάντας ὑμᾶς. 30

Καὶ τοῦτο βουλόμενος, φησὶν, οὐ χάριν τοῦ ἐμὲ μόνον εὐφρανθῆναι βούλομαι, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς· πέποιθα γὰρ, ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐμοὶ τίκτει χαρὰν καὶ ὑμῖν· ἡ γὰρ ἐμὴ χαρὰ

πρόφασις γίνεται καὶ ὑμετέρας χαρᾶς· οὕτω με, φησὶν, ἀγαπᾶτε.

4 Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων.

Ἐπεὶ οὖν ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν κοινῆς χαρᾶς πρόξενος 5 γίνεται, πάνυ αὐτῆς ἐρῶ, καὶ μὴ γινομένης, ἀλγῶ καὶ τρύχομαι· τοιγαροῦν τὰς ἐγκλήσεις καὶ ἐπιτιμήσεις ἃς ἔγραψα, "ἀπὸ θλί-"ψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα" οὐχ ἵνα λυπηθῆτε σπουδάζων· τοῦτο γὰρ καὶ ἄλλως ἀνόνητον· ἀλλ' ἵνα πνευματικῶς καὶ ἐπὶ διορθώσει λυπηθῆτε. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, θεραπεῦσαι δὲ 10 αὐτοὺς θέλων, φησὶν, ἵνα τὴν ἀγάπην μου γνῶτε· τὸ γὰρ ἐμὲ ἀδημονεῖν καὶ κατατρύχεσθαι ἐφ' οἷς ἁμαρτάνετε ὑμεῖς, δεῖγμα μεγίστης ἀγάπης καθέστηκε.

Ἀλλὰ τὴν ἀγάπην ἵνα γνῶτε ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. 15

Πλεῖον, φησὶ, τῶν λοιπῶν μου μαθητῶν· καὶ γὰρ πολλοὶ ἦσαν ἐν Κορίνθῳ πιστοὶ καὶ δόκιμοι.

5 Εἰ δέ τις λελύπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελύπηκεν.

Βούλεται διὰ τούτων ἀγάπην κυρωθῆναι εἰς τὸν πεπορνευκότα, περὶ οὗ ἔγραψεν ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ· καὶ γὰρ πάντες αὐτὸν 20 ἦσαν ἀποστραφέντες ταῖς τούτου κελεύσεσι· καὶ ὅρα τί ποιεῖ, κοινωνοὺς αὐτοὺς ποιεῖται τῆς λύπης ὡς κοινῇ πάντων λυπηθέντων τῶν ἐπὶ τῷ γενομένῳ, ἵνα καὶ τῆς διδομένης συγγνώμης γίγνωνται κοινωνοί. "Εἰ δέ τις λελύπηκε," φησὶ, τὸν πεπορνευκότα λέγων, οὐκ ἐμὲ λελύπηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς ἐν μέρει· τοῦτο γὰρ 25 δηλοῖ τὸ "ἀπὸ μέρους·" ἐν μέρει δὲ εἶπον, φησὶν, ἵνα μὴ ἐπι-"βαρῶ," τουτέστιν, ἐπιπαροξύνω κατ' αὐτοῦ πάντας ὑμᾶς. Ἢ οὕτως μεθ' ὑπερβατοῦ· λελύπηκε πάντας ὑμᾶς ἐν μέρει, τοῦτο δὲ εἶπον, ἵνα μὴ ἐπιβαρήσω τὸν πεπορνευκότα ἐκ τοῦ λέγειν τοσοῦτον αὐτὸν λαὸν λελυπηκέναι. 30

Θεοδωρίτου: Εἰ καὶ τὶ εἰπεῖν ἠβουλήθην, καὶ δεῖξαι πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας κοινωνῆσαν τῆς λύπης, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους καταλιπὼν αὐτῶν ἐμνημόνευσε μόνον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ἀπὸ

"μέρους," καὶ "ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ·" εἶτα τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν γυμνοῖ λέγων, "ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη."

Διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὔτε ἄνω οὔτε ὧδε τίθησιν, αὐτοῦ φειδόμενος, μή πως τῇ ὀνομασίᾳ αὐτοῦ πάλιν ἀναζέσῃ ὁ κατ' αὐτοῦ τῶν Κορινθίων θυμός. 5

7 Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι καὶ παρακάλεσαι.

Μὴ μόνον, φησὶ, λύσητε τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ παρακαλέσατε αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔχετε τάξει· ἐναντίον δὲ ἡ παράκλησις τῆς ἐπιτιμήσεως· ὅρα δὲ, ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ πεπορνευκὼς ἱκανῶς μετανενοηκέναι καὶ τοῦ λοιποῦ ῥᾳθυμότερος γένηται, φησὶ, "χαρίσασθαι," εἰ καὶ μὴ ἄξιον, φησὶν, ἐστὶ λαβεῖν κατὰ ὀφειλὴν τὴν συγγνώμην. 10

Μήπως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

Ὡς ὁ Ἰούδας ἀπὸ τῆς ἀμέτρου λύπης· ἢ "καταποθῇ," ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· δηλοῖ δὲ ἄφατον τὴν λύπην τοῦ πεπορνευκότος. 15

8 Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς.

Οὐκέτι ὡς διδάσκαλος κελεύει, ἀλλ' ὡς συνήγορος δικαστὰς παρακαλεῖ.

Κυρῶσαι εἰς αὐτὸν ἀγάπην. 20

Μὴ ἁπλῶς, ἀλλὰ παγίως· μεγίστην δὲ τοῦτο δείκνυσι Κορινθίων ἀρετὴν, ὅτι οὕτω μετεβλήθησαν, ὥστε ἐφ' ᾧ πρότερον ἐφυσιοῦντο, "καὶ ὑμεῖς γὰρ πεφυσιωμένοι ἐστὲ," νῦν ἔχθραν ἄσπονδον ἔχειν.

9 Ἵνα γνῷ τὴν δοκιμὴν ὑμῶν. 25

Τὴν ἐν τῇ ἀκοῇ δηλονότι εἰς τοῦτο ἔγραψα, τουτέστι, διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν ταῦτα, ἵνα γνῷ ἄρα ὥσπερ ἠκούσατέ μου καὶ ἀπεκόψατε ἑαυτοὺς ἀπ' αὐτοῦ, οὕτως μου ἀκούσεσθε καὶ εἰς τὸ δέξασθαι αὐτόν. καί τοι οὐ μόνον διὰ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν, ἵνα μὴ "τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ" ἔγραψεν, ἀλλὰ προτρέψασθαι αὐτοὺς πρὸς τὸ πεισθῆναι βούλεται. 30

10 Ὧι δέ τι χαρίζεσθε, καὶ ἐγώ.

Ὅρα, αὐτοὺς μὲν ἐν πρωτοτύπῳ τέταχεν, ἑαυτὸν δὲ ἐν παρε-

πομένῳ. Εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσαντες "ᾧ δέ τι χαρίζεσθε," νομίσωσι κύριοι εἶναι τοῦ ἀπολύειν καὶ μὴ, καὶ ἑαυτὸν προστίθησι, τῷ εἰπεῖν "καὶ ἐγὼ" δι' ὑμᾶς, φησὶ, κεχάρισμαι. Ἤιδειν γὰρ χαριζόμενος καὶ ὑμῖν ἐκ τούτου. εἶτα ἵνα μὴ νομισθῇ δι' ἀνθρώπους συγκεχωρηκέναι, ἐπάγει, "ἐν προσώπῳ Χριστοῦ," τουτέστι κατὰ 5 Χριστὸν τοῦτο ποιήσας, ὡς καὶ ἐπ' ὄψεσι Χριστοῦ πράττων, ἢ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, τουτέστιν, εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἵνα αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ οἷον τὸ πρόσωπον ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ δοξασθῇ. καὶ γὰρ δόξα Χριστοῦ τὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ φιλάνθρωπον. Εἰ οὖν εἰς δόξαν Χριστοῦ γίνεται τὸ γινόμενον, πῶς δύνασθε μὴ συγγνῶναι 10 καὶ δέξασθαι αὐτόν;

Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

Τοῦτο δὲ λέγω, "ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ." εἰ γὰρ εἰάθη οὗτος, καὶ ἐκ τῆς περισσοτέρας λύπης κατεπόθη, ἐμέλλομεν πλεονεκτεῖσθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου· τὰ μὴ αὐτοῦ γὰρ 15 λαμβάνων, ἐμείου τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ σώματος ἡμῶν ἀφῄρητο· πάντες γὰρ ἀλλήλων μέλη ἐστὲ, φησίν.

Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνόουμεν.

Ὅτι ποικίλα καὶ δολερὰ καὶ κακομήχανα· οὐ γὰρ μόνον ἐκ τοῦ εἰς πορνείαν ἐμβάλλειν ὑποσκελίζει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπὶ τῇ 20 μεταμελείᾳ λύπης δύναται εἰς ἀπόγνωσιν σκελίσαι, ὅταν ἄμετρος ᾖ· ὅταν οὖν καὶ ἐξ ὧν ἁμαρτάνομεν καὶ ἐξ ὧν μεταμελώμεθα ἁλώσιμοι αὐτῷ ἐσμεν, πῶς οὐχὶ πλεονεκτώμεθα;

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς δι' αὐτοῦ ὠφελείας τοῖς ἐπιτηδείοις δι' ἧς καὶ συνίστασθαι φησίν. 25

12 Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τρωάδα, εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ θύρας μοι ἀνεῳγμένης ἐν Κυρίῳ, οὐκ 13 ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου, τῷ μὴ εὑρεῖν με Τῖτον τὸν ἀδελφόν μου.

Οὐχ ἁπλῶς ἀποδημήσας, ἀλλ' εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τουτέστιν 30 ἐπὶ τὸ κηρύξαι.

Θέλει εἰπεῖν ὅτι πρὸς τοῖς πειρασμοῖς, καὶ ἡ ἀπουσία Τίτου

αὐτὸν ἔθλιβε· δεικνὺς ὅσον ἐστὶν ἀδελφοῦ στερεῖσθαι· πλὴν οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐκήρυξα, ἤγουν τῆς σωτηρίας τῶν προσιόντων τῇ πίστει οὐκ ἐφρόντισα, ἀλλ' "οὐκ ἔσχηκα ἄνεσιν τῷ πνεύματί μου," τουτέστιν, ἐλυπούμην καὶ ἠδημόνουν· τὸ μέντοι κήρυγμα οὐ παρὰ τοῦτο ἐνεποδίζετο, καὶ τοσαύτη ἦν, φησὶ, λύπη ὅτι, καὶ θύρας μοι 5 *ἀνεῳγμένης, τουτέστι, καὶ μαθητῶν εὐπορῶν καὶ τοῦ λόγου τρέχοντος, ὅμως ἤλγουν ἐπὶ τῇ ἀπουσίᾳ Τίτου. Τὸ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ ὡς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κελεύοντος, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἔπειθεν.*

Ἀλλὰ ἀποταξάμενος αὐτοῖς, ἐξῆλθον εἰς Μακεδονίαν. 10

Τὸ "ἀποταξάμενος" οὐκ ἔστι τὸ ἑλόμενος μὴ κηρύξαι, ἄπαγε· οἷον γὰρ ἦν εἰ διὰ τὴν ἀπουσίαν Τίτου ἐνεποδίσθη τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ ἀντὶ τοῦ, οὐ τοσοῦτον ἐπιμείνας πρὸς αὐτοὺς, ὅσον ἤθελον ἐκεῖνοι· τοῦτο μὲν ἴσως καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπιτρέψαντος, πλὴν 15 *ἐποίει τι καὶ ἀπουσία Τίτου· ἴσως δὲ καὶ χρειώδης ἦν αὐτῷ τῷ κηρύγματι ὁ Τίτος.*

14 *Τῷ δὲ Θεῷ χάρις.*

Εἶτα ἐπειδὴ πολλὰς κατέλεξε λύπας, τὰς ἐν Ἀσίᾳ, τὰς ἐν Τρωάδι, αὐτὸ τὸ μὴ ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς, ἵνα μὴ νομίσωσιν εἶναι 20 *ταῦτα ὀλοφυρόμενα τὰ ῥήματα, ἐπάγει, "τῷ δὲ Θεῷ χάρις τῷ "θριαμβεύοντι ἡμᾶς," τουτέστιν, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, τῷ φανεροῦντι ἡμᾶς καὶ καταδήλους ποιοῦντι διὰ τοῦ πάσχειν κακῶς· φανεροῦντι δὲ μετὰ τῶν κατὰ τοῦ διαβόλου νικῶν καὶ τροπαίων· τοῦτο γὰρ ὁ θρίαμβος βούλεται, ἐν γὰρ τῷ πάσχειν κακῶς αἱ* 25 *κατὰ τοῦ διαβόλου νίκαι συνίστανται. Ὅσον γάρ τις πλεῖον πάσχει, πλεῖον νικᾷ.*

Τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ,

Οἷον διὰ τὸν Χριστὸν, διὰ τὸ κήρυγμα.

Καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως αὐτοῦ. 30

Ἡ ὀσμὴ τῆς γνώσεως δύο δηλοῖ· ὅτι τε τὸ κήρυγμα οὐράνιόν ἐστι μύρον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνακεκάλυπται πᾶσι καὶ πρόδηλόν ἐστιν, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, "ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνί- "γματι." Ὥσπερ γὰρ ἡ ὀσμὴ δηλοῖ μὲν εἶναί που μύρον, τὴν

δὲ οὐσίαν αὐτὴν οὐ δηλοῖ τοῦ πνέοντος, οὕτω καὶ ἡ διὰ τοῦ κηρύγματος γνῶσις δηλοῖ μὲν καὶ διδάσκει εἶναι Θεὸν, ὁποῖος δὲ τὴν οὐσίαν, οὐκέτι.

Φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ.

Θυμιαστήριον γὰρ, φησὶν, ἐσμὲν τοῦ μύρου τούτου καὶ οὐρανίου 5 θυμιάματος, τὴν ὀσμὴν αὐτοῦ περιφέροντες πανταχοῦ. Ἄν τε γὰρ, σώζηταί τις, φησὶν, ἄν τε ἀπόλλυται, τὸ Εὐαγγέλιον τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἔχον μένει· οὐ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης.

15 Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ. 10

Οὐ μόνον, φησὶν, εὐωδίαν κηρύσσομεν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι "εὐωδία ἐσμὲν Χριστῷ τῷ Θεῷ" οἷον ἀναφερομένη, πῶς; ἢ ἑαυτοὺς ἱερουργοῦντες, ἢ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες, καὶ εἰσὶ ἱερεία λογιζόμενοι Χριστοῦ.

Ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. 15

Εὐωδία τοιγαροῦν ἐσμεν, καὶ εὐωδίαν κηρύσσομεν, κἂν τις ἐκ τούτου σώζηται διὰ τὴν πίστιν, κἂν τις ἀπόλλυται δι' ἀπιστίαν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος καὶ τὸ μέλι τοῖς ἀμβλυώττουσι καὶ τοῖς κακουχουμένοις οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν ὁρᾶται φύσιν, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἢ σκοτεινὸς ἐκεῖνος ἢ τὸ μέλι πικρὸν, οὕτως καὶ τὸ 20 κήρυγμα· καὶ ἡμεῖς, κἂν ἀπόλλυνταί τινες τῇ ἀπιστίᾳ, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἔστι πνευματικὸν μύρον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦτο ἔστι θαυμάσαι, ὅτι τοὺς κακοὺς ἐλέγχει, ἐπεὶ καὶ τὸ μύρον τοὺς χοίρους πνίγειν λόγος, καὶ τὸ πῦρ τὰς ἀκάνθας ἀναλίσκει.

16 Οἷς μὲν, ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον. 25

Οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτῶν κακίαν, ἐπεὶ καὶ "ὁ Χριστὸς λίθος ἦν προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου τοῖς "ἀπολλυμένοις."

Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;

Ἆρα πρὸς τὴν τοσαύτην χάριν δοκεῖτε ἡμᾶς ἱκανοὺς εἶναι, ὡς 30 εἶναι εὐωδίαν Χριστοῦ; οὐ μὲν οὖν, ἀλλὰ τὸ ὅλον τῆς χάριτός ἐστιν.

17 Οὐ γάρ ἐσμεν ὡς οἱ πολλοὶ, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Τοὺς ψευδαποστόλους ἐνταῦθα αἰνίττεται, οἵ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν οἰκεῖον ἔφασκον κατόρθωμα· καί φησι, διὰ τοῦτο εἶπον, "τίς "ἱκανός;" καὶ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἀνατέθεικα, ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ, τουτέστιν οἱ ψευδαπόστολοι, καπηλεύων καὶ νοθεύων τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ· ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς δῷ δωρεὰν, λέγει δέ τις ἀπὸ 5 οἰκείων πόνων αὐτὴν κεκτῆσθαι, νοθεύει τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· ἢ τοῦτο φησὶ, διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις ὀσμή ἐστι θανάτου, τοῖς δὲ σωζομένοις ὀσμὴ ζωῆς, ἐπειδὴ οὐ καπηλεύομεν τὸν λόγον ὡς καί τινες συμμεταβάλλοντες αὐτὸν τοῖς καιροῖς καὶ τοῖς προσώποις αἰσχροῦ κέρδους χάριν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν κηρύσσομεν, ἵνα 10 καὶ οἱ ἄξιοι σωθῶσι καὶ οἱ ἀνάξιοι τῇ οἰκείᾳ ἀπιστίᾳ ἀπόλωνται· καὶ γὰρ ἐξ εἰλικρινείας λαλοῦμεν ἃ εἴδομεν ἢ ἠκούσαμεν παρὰ τοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλ' ὡς ἐξ εἰλικρινείας.

Ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ λαβόντες καὶ μαθόντες ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ 15 λαλοῦντες, καὶ ὡς ἐν Χριστῷ, τουτέστι διὰ Χριστοῦ ἐνηχούμενοι καὶ διδασκόμενοι λαλοῦμεν· βαβαὶ, πόσην ἀλήθειαν τῷ κηρύγματι ἐμαρτύρησεν;

1 Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν.

Ἴσως ἐρεῖ τις, φησὶν, ὅτι ταῦτα διεξερχόμεθα βουλόμενοι ὑμῖν 20 ἑαυτοὺς συνιστᾷν καὶ παρατίθεσθαι, εἰ μὴ χρήζομεν (κατ' ἐρώτησιν ἀνάγνωθι) ἆρα μὴ χρήζομεν, ἢ ἀφ' ὑμῶν πρὸς ἑτέρους, ἢ ἀφ' ἑτέρων πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν, τουτέστι παραθετικῶν, ἐπιστολῶν; διὰ τοῦτο τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται.

2 Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε. 25

Ἀντὶ ἐπιστολῆς δυναμένης ἡμᾶς παραθέσθαι, ὑμᾶς ἔχομεν, καὶ τὴν ὑμῶν κατὰ Θεὸν εὐδοκίμησιν· δεῖγμα γὰρ ἀρετῆς διδασκάλου, ἡ τῶν μαθητῶν εὐδοκίμησις· οἱ οὖν πρὸς ἄλλους ὑμᾶς ἔχοντες εἰς λόγον συστάσεως, οὐκ ἂν πρὸς ὑμᾶς συστάσεως ἐδεήθημεν.

Ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. 30

Ἐν νῷ γὰρ ὑμᾶς ἔχοντες, φησὶν, ὡς καὶ ἐγγεγράφθαι ἡμῖν δοκεῖν διὰ τὸ ἀνεξάλειπτον πανταχοῦ περιφέρομεν ὑμᾶς, καὶ ἐκ τῆς ὑμῶν ἀρετῆς ἔχομεν παρ' ἑτέροις σύστασιν· ὅπερ φησὶ καὶ

ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ· "ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς "ὑμεῖς ἐστε ἐν τῷ Κυρίῳ."

Ἀναγιγνωσκομένη.

Τῷ πανταχόσε ὑμᾶς περιφέρειν τῇ μνήμῃ· διὰ οὖν τῆς ἀναγνώσεως γιγνώσκεσθε· ἀνάγνωσιν δὲ καλεῖ τὴν αὐτοῦ περὶ αὐτῶν 5 ὁμιλίαν καὶ μνήμην.

3 Ἐπιστολὴ Χριστοῦ.

Πῶς; τῷ τὸν νόμον αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς παρ' ὑμῖν γραμμάτων δίκην μένειν καὶ φυλάττεσθαι.

Ὑφ' ἡμῶν. 10

Οἱ δὲ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ κηρύγματος τούτου διάκονοι ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς ἐγενόμεθα, καὶ ὥσπερ Μωσῆς διάκονος τοῦ νόμου γέγονεν, οὕτως ἡμεῖς τοῦ κηρύγματος· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος τὰς πλάκας ἐλάξευσεν[a], οὕτως ἡμεῖς τὰς ὑμῶν καρδίας· εἶτα ἐκ τούτου εἰς σύγκρισιν ἦλθε τοῦ πάλαι νόμου καὶ τῆς νέας, καί φησιν, ἐκεῖνος 15 μὲν μέλανι, αὕτη δὲ πνεύματι γέγραπται· ἐκεῖνος ἐν λίθοις, αὕτη δὲ ἐν σαρκίναις πλαξὶν, οἷον ἐν καρδίαις· ὅσῳ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ μέλανος, καὶ λίθων ἡ καρδία διαφέρει, τοσούτῳ φησὶ, καὶ ἡ νέα τοῦ νόμου καὶ τῆς παλαιᾶς.

4 Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν.

Εἶτα ἐπειδὴ τὸ δεῖξαι τὴν νέαν μείζονα τοῦ νόμου καὶ τῆς 20 παλαιᾶς συνυπηκούετο κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τὸ τοῦ διακόνου τῆς παλαιᾶς Μωσέως μείζους εἶναι τοὺς Ἀποστόλους· ἐφ' ὧν γὰρ τὰ πράγματα μείζονα, ἐπὶ τούτων καὶ οἱ διάκονοι. ὅλον τῷ Θεῷ ἀνατίθησι τὸ πρᾶγμα, καί φησι, "πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν" ὑπερβατὸν, ὅτι ἡ ἱκανότης ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ λοιπὰ διὰ 25 μέσου, θαρροῦμεν, φησὶ, καὶ πεποίθαμεν ἐς τὸν Θεὸν, διὰ Χριστοῦ τὸ θαρρεῖν ἔχοντες, ὅτι ἡμεῖς μὲν οὐχ ἱκανοί ἐσμεν τοσαύτῃ διακονίᾳ ὑπηρετήσασθαι, ἀλλ' οὐδὲ ἐν νῷ λαβεῖν τοῦ πράγματος τὸ μέγεθος, ἢ ὅλως λογίσασθαί τι ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ηὐδόκησεν ἡμᾶς ἱκανοὺς γενέσθαι τῷ τηλικούτῳ πράγματι. 30

6 Οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύματος.

Ὁ γὰρ νόμος γράμμα ἔφερε, τὸ δὲ Χριστοῦ κήρυγμα Πνεύ-

[a] ἐλάλαξεν Cod.

ματος ἐπιφοίτησιν· ἦν μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος πνευματικός· ἀλλ' οὐ Πνεῦμα ἐχαρίζετο, ὅπερ ποιεῖ τὸ κήρυγμα, ὡσεὶ ἔλεγεν, ἡμεῖς οὐ γράμματα ἐπιστεύθημεν ὡς Μωσῆς, ἀλλὰ Πνεῦμα διδόναι.

Τὸ γὰρ γράμμα.

Ὁ νόμος, φησὶν, ἀποκτείνει· ἐὰν γὰρ λάβῃ πλημμελοῦντα, 5 ἀναιρεῖ αὐτόν· "παραβάς γάρ τις," φησὶ, "νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει·" τὸ δὲ Πνεῦμα νενεκρωμένους ταῖς ἁμαρτίαις λαμβάνον, ἐν τῷ βαπτίσματι ζωοποιεῖ.

ΚΕΦ. Δ. 10

Περὶ τῆς κατὰ Πνεῦμα λειτουργίας καὶ δόξης θειοτέρας τῆς κατὰ τὸν νόμον.

7 Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη ἐν λίθοις, ἐγενήθη ἐν δόξῃ, ὥστε μὴ δύνασθαι ἐνατενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον Μωϋσέως, διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, 15 πῶς οὐχὶ μᾶλλον ἡ διακονία τοῦ πνεύματος;

8 Διδάξας ἐν τοῖς ἄνω τὴν διαφορὰν τῆς νέας ὥσπερ[b] τὴν παλαιὰν, τῷ ἐκείνην μένειν ἐν λίθοις καὶ ἐν μέλανι, ταύτην δὲ ἐν Πνεύματι καὶ ἐν καρδίαις, νῦν θέλει δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐν δόξῃ μεῖζον ἡ νέα· καὶ ἐπειδὴ ἡ παλαιὰ αἰσθητὴν ἔσχε δόξαν, τὴν τοῦ προσώπου 20 Μωσέως, ἡ δὲ νέα νοητὴν, ἀπὸ συλλογισμοῦ τὴν ὑπεροχὴν δείκνυσι· καὶ ὅρα εὐθέως διακονίαν αὐτὴν λέγει θανάτου, καὶ ἐν γράμμασι καὶ ἐν λίθοις ἐκτετυπωμένην· ὡσεὶ ἔλεγεν· οὐκ ἦν βοήθειά τις ἐκεῖ ἢ ἄφεσις, ὡς ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἀλλὰ γράμματα μόνον καὶ τιμωρία ἀνεξάλειπτος, ἅ τε λίθος ἐγκεκολαμ- 25 μένη.

Τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν.

Διακονίαν θανάτου τὸν νόμον λέγει, καὶ ὅρα, οὐκ εἶπε ποιητικὸν θανάτου· οὐ γὰρ αὐτὸς ὤθει πρὸς ἁμαρτίαν καὶ θάνατον, ἀλλὰ διακονίαν· διηκόνει γὰρ τῷ νομοθέτῃ, καὶ τοὺς ἀξίους θανάτου 30 ἐθανάτου.

Θεοδωρίτου. Τὴν διακονίαν τοῦ νόμου διακονίαν θανάτου προσ-

[b] Leg. ὡς παρά.

ηγόρευσεν, ἐπειδὴ τοὺς παραβαίνοντας ὁ νόμος ἐκόλαζεν· εἰ τοίνυν, φησὶν, ἔνθα τιμωρία καὶ θάνατος καὶ γράμματα λίθοις ἐγκεκολαμμένα, τοσαύτην, ὁ ταῦτα κομίζων ἐν τῷ προσώπῳ δόξαν ἐδέξατο, πολλῷ μᾶλλον οἱ τῷ θείῳ διακονοῦντες Πνεύματι, πλείονος ἀπολαύσουσι δόξης. 5

Ὥστε μὴ δύνασθαι ἐνατενίσαι.

Ἐπαίρει τὴν τοῦ νόμου δόξαν, ἵνα πλέον αὐξήσῃ τὴν τῆς νέας· ἢ ὅτι τοῦτο κατηγορία ἐστὶν Ἰουδαίων, ὅτι οὕτω, φησὶν, ἦσαν παχεῖς, ὡς μηδὲ τὴν αἰσθητὴν δόξαν ἱκανοὺς εἶναι ὁρᾷν.

Διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. 10

Ἄνω ἐπάρας τὴν τοῦ νόμου δόξαν, νῦν ἠρέμα καθαιρεῖ αὐτήν· οὐ γὰρ ὁ νόμος εἶχε τὴν δόξαν, ἀλλ' ὁ Μωσῆς· καὶ ὁ Μωσῆς δὲ οὐ μένουσαν ἔχει δόξαν, ἀλλὰ καταργουμένην, τουτέστι, παυομένην· ἐπειδὴ γὰρ ἄνω ἐπῇρε τὰ κατὰ τὸν νόμον, νῦν αὐτὰ καθαιρεῖ, ἵνα συγκαθέλῃ τὰ Ἰουδαϊκά· οὕτω δὲ, φησὶν, ἦσαν παχεῖς 15 οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς μηδὲ τὴν αἰσθητὴν δόξαν ἱκανοὺς εἶναι ὁρᾷν.

Ἡ διακονία τοῦ Πνεύματος.

Ὥσπερ διακονίαν θανάτου τὸν νόμον ἐκάλεσεν, οὕτω κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὤφειλε τὴν νέαν καλέσαι διακονίαν ζωῆς, ἀλλὰ τοῦτο μὲν σιωπᾷ, τὸ δὲ μεῖζον λέγει· διακονίαν γὰρ αὐτὴν Πνεύματος 20 καλεῖ, τοῦ καὶ τὴν ζωὴν παρέχειν ἐξουσίαν ἔχοντος. διακονίαν Πνεύματος λέγων διὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱονεὶ τὴν παρασκευαστικὴν τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως.

9 Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως. 25

Ἀπὸ συλλογισμοῦ τὸ εὔλογον ἔχοντος τὴν σύγκρισιν ποιεῖται· εἰ γὰρ δόξα, φησὶν, ἐστὶν ἐν τῷ νόμῳ, καίτοι ὄντι διακόνῳ θανάτου καὶ κατακρίσεως, πολλῷ μᾶλλον κατ' αὐτὸ τὸ ἀκόλουθον οὐ μόνον ἐστὶν ἐν τῇ νέᾳ δόξα, ἀλλὰ καὶ περισσεύει· καὶ γὰρ περισσεύει· τοῦ γὰρ νόμου ἁμαρτωλοὺς λαμβάνοντος καὶ τιμωρουμένους, τὸ 30 κήρυγμα ἁμαρτωλοὺς λαμβάνον ἐν τῷ βαπτίσματι οὐ μόνον ἀνευθύνους ἀφίησι, καίτοι ἤρκει καὶ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ δικαιοῖ καὶ ἁγιάζει, καὶ εἰς υἱοθεσίαν καλεῖ, καὶ τὰς μελλούσας ἐλπίδας

ἐπαγγέλλεται, ὅθεν καὶ διακονίαν δικαιοσύνης αὐτὴν καλεῖ, ὡς δικαιοῦσαν τοὺς ἀσεβεῖς.

10 Καὶ γὰρ οὐ δεδόξασται.

Καὶ τί, φησιν, ἀντιπαράθεσιν ποιῶ τῆς νέας καὶ τοῦ νόμου; τοσαύτη γὰρ φησὶν, ἐστὶν τῆς νέας ἡ διαφορὰ καὶ ἡ δόξα, ὅτι 5 καὶ ἐν συγκρίσεως μέρει· τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ λέγει ἐν τούτῳ τῷ μέρει, τουτέστι, τῷ τῆς συγκρίσεως, οὐδὲ δόξαν ἔχειν δόξει ἡ παλαιὰ, καίτοι δεδοξασμένη οὖσα, ὡς πρὸς ἀντιπαράθεσιν τῆς νέας.

Θεοδωρήτου. Τοσαύτη γάρ ἐστιν, φησὶ, ἡ τοῖς διακόνοις τῆς 10 χάριτος προσεσομένη δόξα, ὅτι οὐδὲ δόξαν εἴποι τις ἂν εἰκότως τὴν Μωσῇ προσγινομένην, ἀποβλέπων εἰς τούτους· ἐν νυκτὶ μὲν γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς φανώτατον εἶναι δοκεῖ, ἐν μεσημβρίᾳ δὲ μέσῃ κρύπτεται, καὶ οὐδὲ φῶς εἶναι νομίζεται. τὸν δὲ νόμον ἐκάλεσε καταργούμενον, ὡς παυσόμενον τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, 15 μένον δὲ τὸ τῆς χάριτος δῶρον, ὡς οὐ ληψόμενον τέλος. εἰ τοίνυν ἐκεῖνος, φησὶ, τετύχηκε δόξης, δηλονότι καὶ τοῦτο πολλαπλασίας τεύξεται.

Τὸ δεδοξασμένον.

Οἷον ὁ νόμος ὁ δόξαν ἔχων διὰ τοῦ προσώπου Μωσέως. 20

Ἐν τούτῳ τῷ μέρει.

Ἐν τῷ τῆς συγκρίσεως καὶ παραθέσεως.

Ἣν ἔχει, τουτέστιν ἡ νέα.

11 Εἰ γὰρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης.

Εἶτα καὶ ἐκ τοῦ μονίμου δείκνυσι τὴν διαφοράν· εἰ γὰρ ὁ 25 καταργεῖσθαι, φησὶ, καὶ παύεσθαι μέλλων νόμος διὰ δόξης ἐδόθη, πόσῳ μᾶλλον ἡ ἀεὶ οὖσα καὶ ἐσομένη νέα ἔσται ἐν νοητῇ δόξῃ;

12 Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα.

Ἐπειδὴ τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκροατῶν οὐκ ἔβλεπε τὴν δόξαν τῆς νέας, οὐ γὰρ ἦν αἰσθητὴ ἰλιγγία, εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον αὐτοὺς 30 παραπέμπει· διὸ καὶ ἐλπίδος μέμνηται· "τοιαύτην," φησὶν, "ἐλπίδα." τοιαύτην· ποίαν; ὅτι τι μειζόνων ἡμεῖς ἠξιώθημεν.

Πολλῇ παρρησίᾳ χρώμεθα.

Ἐπειδὴ οὖν μειζόνων ἡμεῖς οἱ τῆς νέας διάκονοι ἠξιώθημεν, μετὰ παρρησίας τὸ κήρυγμα κηρύσσομεν, οὐδὲν ἀποκρύπτοντες οὐδὲ ὑποστελλόμενοι, οὐδὲ δεδοικότες μὴ πλήξωμεν ὑμῶν τὴν συνείδησιν διὰ τὴν ἀτοπίαν τοῦ κηρύγματος, ὥσπερ ὁ Μωσῆς 5 ἔπληττε τῶν Ἰουδαίων τὰς ὄψεις· ὑμεῖς γὰρ ἰδεῖν τὸ ἐνὸν τῷ κηρύγματι κάλλος δύνασθε, καὶ οὐκ ἂν πληγείητε ὁρῶντες οὐδὲ τὸν νοῦν οὐδὲ τὰς νοητὰς ὄψεις.

13 Οὐ καθάπερ Μωϋσῆς ἐτίθει καλύμμα.

Διατί δὲ, ὡσεὶ, εἶπέ τις ἀνακεκαλυμμένως κηρύσσετε, καὶ οὐ 10 δίκῃ καλύμματος ἐπεσκιασμένως λαλεῖτε· διὰ τί; πρῶτον μὲν θαρροῦντες τῷ καθαρῷ τοῦ κηρύγματος, ἔπειτα ὅτι καὶ ὑμεῖς ἰδεῖν δύνασθε τὸ ἐνὸν τῷ κηρύγματι κάλλος· οὐ γὰρ ἴσα Ἰουδαίοις ἀμβλυώττετε· ὅσῳ γὰρ ἡ νέα μείζων, τοσούτῳ καὶ τῶν μαθητευομένων τὸ διάφορον. 15

Πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ.

Ὥστε μὴ ἀτενίσαι, φησὶν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ καταργεῖσθαι καὶ παύεσθαι ἀπὸ τῆς δόξης μέλλον· βουλόμενος δὲ δεῖξαι ὀλιγοχρόνιον τὴν δόξαν ἐκείνην, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς ἀεὶ μενούσης ἐν τῇ νέᾳ δόξῃ, φησὶν, εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου, 20 ὡσεὶ ἔλεγεν· ὅταν οὐκ ἠδύναντο ἀτενίσαι τῇ δόξῃ Ἰσραὴλ, λοιπὸν τέλος εἶχε καὶ ἐπαύσατο ἡ δόξα ἐκείνη· οὕτως ὀλογοχρόνιος ἦν, ὡς ἅμα τῷ ἄρξασθαι παύσασθαι· ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἐκείνην, φησὶν, ἰδεῖν ἠδύναντο· οὕτως ἦσαν ἀσθενεῖς.

14 Ἀλλ' ἐπωρώθη— 25

"Ἀλλ' ἐπωρώθη τὰ νοήματα αὐτῶν," τουτέστιν, ἐπωρώθη γὰρ αὐτῶν ὁ νοῦς, καὶ τοσοῦτον, ὅτι οὐ μόνον τότε τὴν Μωσέως δόξαν ἰδεῖν οὐκ ἴσχυον, ἀλλὰ οὐδὲ νῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ ἰδεῖν ἴσχυον ὡς χρή· ἄχρι γὰρ σήμερον, φησὶ, τὸ αὐτὸ παρ' αὐτοῖς κάλυμμα ἔχει ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νόμου. ὥσπερ γὰρ κεκαλυμμένης τῆς 30 ἀναγνώσεως οὐ δύνανται ἰδεῖν τὰ ἐν αὐτῇ, οὐδὲ γνῶναι ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται καὶ παύεται ὁ νόμος· ποῦ γὰρ εἴποι τις, τοῦτο ἔχει ὁ νόμος, ὅτι ἐν Χριστῷ καὶ διὰ Ἰησοῦ καταργηθήσεται; καὶ αὐτὸς μὲν ὁ νόμος λέγει· εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀναστήσει ὑμῖν προ-

φήτην, ἐπήγαγεν, αὐτοῦ ἀκούσεσθε πᾶν ὁτιοῦν λέγοντι, φησὶ, κἂν ὑπεναντίων εἴπῃ τοῦ νόμου, περὶ Χριστοῦ λέγων· αὐτὸς δὲ καὶ τὰ σάββατα ἔλυσε θεραπεύων αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐν τῷ ναῷ μόνον θύειν, καὶ ἐν τούτῳ περικλείσας τὰς θυσίας· εἶτα καθελὼν αὐτὸν, οὐκ ἄδηλον ὅτι καταργήσει τὰς θυσίας καὶ πάσας τὰς νομικὰς 5 ἱερουργίας· ὥστε καὶ αἰσθητῶς καὶ νοητῶς ὁ νομος τὴν ἑαυτοῦ κατάργησιν περιέχει.

Μὴ ἀνακαλυπτόμενον.

"Μὴ ἀνακαλυπτόμενον" εἰς τὸ γνῶναι αὐτοὺς ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται ὁ νόμος. 10

Ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται.

Κυρίλλου[a]. Ὁ γὰρ Χριστὸς καταργεῖ τὸ κάλυμμα· αὐτὸς γὰρ ὢν ἡ ἀλήθεια παύει τὴν σκιὰν καὶ τὴν διπλόην τοῦ νόμου. οὕτως ἐν βιβλίῳ ρλα τῆς ἑρμηνείας τοῦ Λουκᾶ.

15 Ἀλλ' ἕως σήμερον. 15

Εἶτα ἐπειδὴ εἶπε κάλυμμα κεῖσθαι ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς παλαιᾶς, ἵνα μή τις νομίσῃ τῆς ἀσαφείας τοῦ νόμου εἶναι τὸ αἴτιον ὡς μὴ νοουμένου, σαφέστερον αὐτὸ λέγει, δεικνὺς αὐτῶν καὶ οὐ τοῦ νόμου τὸ ἁμάρτημα· κάλυμμα γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται, διὸ οὐ δύνανται γνῶναι τὴν διάνοιαν τοῦ νόμου. 20 Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ἀπέστησαν ἂν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ Χριστῷ ἐπίστευσαν· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος βούλεται.

16 Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον.

Καὶ γὰρ ὁ Μωσῆς πρὸς μὲν Ἰουδαίους λαλῶν εἶχε τὸ κάλυμμα, πρὸς τὸν Θεὸν δὲ εἰσιὼν περιῃρεῖτο τὸ κάλυμμα· τύπος 25 οὖν ἦν αὐτῶν ὁ Μωσῆς· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἡνίκα μὲν ἐμφιλοχωροῦσι τῷ νόμῳ, ἔχουσι τὸ κάλυμμα, τότε δὲ ἐπιστρέφουσιν, εἰ ἀφέντες τὸν νόμον πιστεύσωσι τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λάβωσι χάριν ἐν τῷ βαπτίσματι· ἦν γὰρ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα, φησίν. 30

17 Ὁ δὲ Κύριος—

Εἶτα ἵνα μή τις τῶν ἀσθενεστέρων ἀκροατῶν ἀκούσας, ὅτι

[a] Om. Cod. Paris. ded. ex Œcumenio.

Μωσῆς πρὸς Κύριον ἐπιστρέφων περιῃρεῖτο τὸ κάλυμμα· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ Πνεῦμα ἐπιστρέψαι ὑπό σου προτρεπόμενος, ὦ Παῦλε, οὐ πρὸς τὸν Κύριον ἐπιστρέφω, ἐπάγει, "ὁ δὲ Κύριος τὸ Πνεῦμά "ἐστι," μὴ φοβοῦ, φησι, καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα ἐπιστρέφων, πρὸς Κύριον ἐπιστρέφεις· Κύριος γὰρ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὁμόθρονον, ὁμο- 5 προσκύνητον καὶ ὁμοούσιον Πατρὶ καὶ Υἱῷ.

Οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία.

Ὡς πρὸς τὸν νόμον τοῦτο· ἐκεῖ γὰρ ζυγὸς ἦν καὶ δουλεία, ἐν δὲ τῇ πίστει Χριστοῦ ἐλευθερία.

18 Ἡμεῖς δὲ πάντες. 10

Τοσοῦτον ἐσμὲν, φησὶν, ἐλευθερίας καὶ εὐγενείας ἐντὸς, ὅτι πάντες ἡμεῖς ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ· οὐδὲ γὰρ ἔνι παρὰ τοῖς πιστοῖς κάλυμμα· τὴν δόξαν τοῦ Πνεύματος κατοπτριζόμενοι ἀναμορφούμεθα, φησί. Καθάπερ γὰρ ἄργυρος ἄντικρυς ἡλίου κείμενος, ἀντιπέμπει καὶ αὐτὸς ἀκτίνας τινὰς τῇ ἐκβολῇ τοῦ ἡλίου· 15 οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι καθαιρόμενοι διὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ ταῖς ἐκείνου ἀκτῖσι καταυγαζόμενοι, αἴγλην τινὰ νοητὴν ἀντιπέμπομεν· βούλεται δὲ καὶ αὐτοὺς εἰς τάξιν ἀγαγεῖν τῶν Ἀποστόλων, διὰ τοῦτο τὸ "ἡμεῖς πάντες."

Κατοπτριζόμενοι. 20

Οἷον ἐλλαμπόμενοι Πνεύματι.

Μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν.

Εἰς τὴν αὐτοῦ, φησὶ, λαμπηδόνα μεταβαλλόμεθα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς ἡμετέραν δόξαν ἐρχομένης τῆς μεταμορφώσεως· καὶ εἰς τοιαύτην, φησὶ, δόξαν φθάνομεν, εἰς οἷαν 25 εἰκὸς φθάσαι τὸν ἀπὸ τοῦ παρακλήτου καταυγαζόμενον, καὶ εἰκόνα ἀμυδρὰν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐνσημαινόμενον.

Ἀπὸ δόξης λέγει τοῦ θείου Πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ὑμετέραν, ἀντὶ τοῦ ἐκεῖθεν δεχόμεθα.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ θείας δόξης καὶ τοῦ ἀκολούθου βίου, ὅτι τοῖς ἁγίοις γινώσκεται.

1 Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην, καθὼς ἠλεήθημεν, οὐκ ἐκκακοῦμεν.

Διὰ τοῦτο οὐκ ἐκκακοῦμεν, διὰ τοῦτο, ποῖον; ὅτι τοιούτων, 5 φησὶν, ἠξιώμεθα. Ἐπειδὴ πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῶν Ἀποστόλων εἰρήκει, λέγων τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμεθα καὶ μεταμορφούμεθα. Εἰ γὰρ ἐκοινοποίησε τὸν λόγον τὸ εἰπεῖν, "ἡμεῖς "δὲ πάντες," πλὴν εἰς τοὺς Ἀποστόλους πρωτοτύπως εἴρητο τὰ εἰρημένα, λοιπὸν κατάγει τὸν περὶ αὐτῶν λόγον· "ἔχοντες γὰρ," 10 φησὶ, "τὴν διακονίαν," τουτέστιν ἡμεῖς, οὐδὲν πλέον ἀλλ' ἢ διάκονοί ἐσμεν τοῦ κηρύγματος, εἶτα "καθὼς ἠλεήθημεν," δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ γενέσθαι διάκονοι οὐκ ἦμεν ἄξιοι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατὰ Θεοῦ ἔλεον ἔχομεν. "οὐκ ἐκκακοῦμεν," τουτέστιν, οὐκ ἀπαγορεύομεν πρὸς τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τοὺς κιν- 15 δύνους.

2 Ἀλλ' ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης.

Πρὸς μὲν τὰς θλίψεις οὐκ ἀπείπαμεν· "ἀπειπάμεθα" δὲ καὶ ἀπεκρουσάμεθα "πρὸς τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης," τουτέστι, τὸ τοιαῦτα ποιεῖν ἐν κρυφῇ, ἃ φανερούμενα αἰσχύνην φέρει. Αἰνίτ- 20 τεται δὲ τοὺς ψευδαποστόλους οἳ ἐν σχήματι ἁγνείας ἦσαν, καὶ ἐν κρυφῇ πονηροί· πῶς δὲ "ἀπειπάμεθα τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύ- "νης;" ἀπανούργως, φησὶ, καὶ ἀπλάστως ζῶντες. Ὁ δὲ οὕτως ἀναστρεφόμενος βίον καὶ πολιτείαν ἀπάνουργον ἐπιτηδεύομεν, ἀλλ' οὐδὲ δολοῦμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κήρυγμα, ἢ χρη- 25 ματιζόμενοι, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διδάσκοντες, ὅπερ οἱ ψευδαπόστολοι ἐποίουν.

Ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας.

"Ἀλλὰ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτούς·" οὐδὲν, φησὶ, κρύφιον παρ' ἡμῖν, οὐδὲ ἄλλο μὲν κρύπτομεν, ἄλλο 30 δὲ λαλοῦμεν, "ἀλλὰ διὰ τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας συνιστῶμεν "ἑαυτοὺς" οἷοί ἐσμεν, καὶ παραθέμεθα πάσῃ συνειδήσει ἀνθρώπων.

Πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων.

Πάσῃ συνειδήσει ἀνθρώπων, ἀπίστων τε καὶ πιστῶν ἑαυτοὺς συνιστῶμεν, ἐξ ὧν, φησὶν, ἀναστρεφόμεθα· ἐπειδὴ ἔνι λαθεῖν ἀνθρώπους καὶ ἀπατῆσαι, τὸν Θεὸν ἔφορον ἐφίστησι τῇ ἑαυτοῦ πολιτείᾳ. 5

3 Εἰ δὲ καί ἐστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἐπειδὴ εἶπε, πρὸς πᾶσαν συνείδησιν ἀνθρώπων συνίστασθαι διὰ τῆς ἀληθοῦς φανερώσεως, τουτέστι τοῦ κηρύγματος, ἀντέκειτο δὲ αὐτῷ τὸ μὴ πᾶσιν εἶναι φανερὸν τὸ κήρυγμα, καὶ δῆλον ἐξ ὧν οὐκ ἐπίστευσαν, φησὶν, οὐχ ἡμῶν τὸ ἔγκλημα, ἢ τῆς ἀσα- 10 φείας τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀπωλείας καὶ τυφλώσεως.

4 Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου.

Τῶν ἔξω τῆς ἀγέλης τοῦ Χριστοῦ, οἱ μὲν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ἠπίστησαν τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, οἱ δὲ ἐπίστευσαν μὲν, διὰ 15 δὲ τὸ μὴ ἔχειν βάθος γῆς πάλιν ἀπεφοίτησαν τῆς πίστεως, οὓς ἅπαντας ἀπολλυμένους ὁ Παῦλος καλεῖ· νῦν δὲ τέως ὁ λόγος αὐτῷ περὶ τῶν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ἀπιστησάντων· τούτοις γὰρ παντελῶς κεκάλυπται τὸ Εὐαγγέλιον, καί φησιν, ἐν οἷς ἀπολλυμένοις ἀνθρώποις τῶν παντελῶς ἀπιστησάντων ἐτυφλώθη τὰ νοήματα 20 εἰς τὸ μηδὲ τὴν αὐγὴν δέξασθαι τῆς πίστεως. "Θεὸν δὲ αἰῶνος "τούτου" Μανιχαῖοι μὲν καὶ Μαρκίωνες φασὶ τὸν πονηρὸν λέγειν Θεόν. Δύο γὰρ παρ' αὐτοῖς θεοί· ἡμεῖς δὲ τῶν ἐπὶ πάντων φαμέν. Ἄλλως. ὥσπερ Θεὸς εἴρηται οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ Θεὸς τῆς παρούσης ἡμέρας, καὶ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, καὶ 25 οὐ παρὰ τοῦτο λοιπῶν οὐκ ἔστι Θεός· οὕτως μοι νόει καὶ τὸ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἢ οὕτως μετὰ ὑπερβατοῦ· τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου· ὧδε γὰρ ἀπιστοῦσι, τότε δὲ πᾶν γόνυ κλινεῖ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται Χριστῷ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ πατρῴᾳ δόξῃ. 30

Ἰωάννου. Τουτέστι τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα. Ὁ γὰρ μέλλων ἀπιστίαν οὐκ ἔχει. τὸ αὐτὸ καὶ Εἰρηναῖος. "Θεὸς αἰῶνος, ὀνομασθεὶς Θεὸς τοῖς ἀπί- "στοις, τουτέστιν, ὁ Σατανᾶς."

Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα.

Ὁ ἐν ἁγίοις Κυρίλλος ἐν α βιβλίῳ κατὰ Ἰουλιανοῦ ἐν ἀρχῇ. Οὐ τοῦτο αὐτὸς ποιῶν, ἄπαγε, ἀλλὰ γενέσθαι συγχωρήσας διὰ τὸ αὐτεξούσιον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι, "παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας," τὸ οἷον συνεχώρησε λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ 5 ἀπεφοίτησαν τοῦ Χριστοῦ, εἴασεν αὐτούς· βουλομένων γὰρ, οὐκ ἀναγκαζομένων ἡ σωτηρία, μὴ ὅτι καὶ προσεβλάπτοντο ἀπίστως διακείμενοι καὶ καταναγκαζόμενοι τῷ φωτὶ τοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ ὄψις σαθρὰ ἐξ ἡλιακῆς ἀκτῖνος.

Τί δέ ἐστιν ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου; οἱ μὲν τὸ Μαρκίωνος 10 νοσοῦντες λέγουσι περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ δικαίου μόνου καὶ οὐκ ἀγαθοῦ ταῦτα εἰρῆσθαι. Λέγουσι γὰρ εἶναί τινα Θεὸν δίκαιον καὶ οὐκ ἀγαθόν. Μανιχαῖοι δὲ, φησὶ, τὸν διάβολον ἐνταῦθα λέγεσθαι, εἰς τοῦτο δημιουργὸν τῆς κτίσεως ἕτερον ἐπεισαγαγεῖν παρὰ τὸν ὄντα βουλόμενοι σφόδρα ἀνοήτως· ἡμεῖς δὲ ἐκεῖνο φα- 15 μὲν, ὅτι οὐ περὶ τοῦ διαβόλου τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· καὶ οὕτως ἀναγνωστέον, ὅτι τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα, ὁ γὰρ μέλλων ἀπιστίαν οὐκ ἔχει.

Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι. 20

Ὅρα, οὐκ εἶπεν, "ἐτύφλωσεν" εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἀλλ' "εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι," δεικνὺς αὐτοὺς πρῶτον ἀπιστήσαντας, εἶτα ἀναξίους γενομένους τοῦ φωτισμοῦ· καὶ αὐτὸς γὰρ, φησὶν ὁ Κύριος "μὴ ῥίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων τοὺς μαργαρίτας·" καλῶς δὲ τὸ "αὐγάσαι" κεῖται· ἀμυδρὰν γὰρ ἀπορροίαν τῆς ἀληθινῆς 25 γνώσεως ἔχομεν νῦν, καὶ ὥσπερ ἀπὸ ἡλίου παμφαοῦς αὐγὴν ἀμυδράν· τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, "βλέπομεν ἄρτι" λέγων "δι' "ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι," καὶ "ἀρραβῶνα Πνεύματος" καὶ "ὀσμὴν γνώσεως."

Τὸν φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου τῆς δόξης. 30

Δόξα γὰρ Χριστοῦ τὸ Εὐαγγέλιον. Δοξαστὸς μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς διὰ μυρία, ἐξ ὧν ἐδημιούργησεν, ἐξ ὧν συνέχει τὰ δημιουργηθέντα, ἐξ ὧν τὰ πάντα ζωογονεῖ, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ σταυροῦ, οὗ κῆρυξ τὸ Εὐαγγέλιον.

Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ.

Ὡς ἐν παραδρομῇ λέγει, τουτέστι τοῦ Εὐαγγελίου συνεσκιασμένου τοῖς ἀπίστοις, ὅτι φησὶ, Θεός ἐστιν ὁ σταυρωθεὶς, εἰκὼν γάρ ἐστι τοῦ Πατρὸς ἀπαράλλακτος. Ὅτι γὰρ εἰκόνα οἶδεν ὁ Ἀπόστολος τὸ κατὰ πᾶν ἴσον καὶ ὅμοιον· ὅρα τί φησιν ἀλλαχοῦ, 5 "σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν οὐκ αὐτὴν τὴν "εἰκονα τῶν πραγμάτων·" εἰκόνα Θεοῦ τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ προσηγόρευσεν· ἐν αὐτῷ γὰρ δείκνυσι τὸν Πατέρα· διό φησιν, "ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα."

5 Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν. 10

Ἄνω εἶπε, "μὴ περιπατοῦντες ἐν πανουργίᾳ, μηδὲ δολοῦντες "τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·" πῶς; ἐπειδὴ μὴ ἑαυτοὺς, φησὶ, κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Κύριον· ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν δι' αὐτόν· τοῦτο δὲ λέγων τοὺς διδασκάλους αὐτῶν αἰνίττεται, περὶ ὧν ἔγραφε λέγειν αὐτοὺς, "ἐγὼ μέν εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλὼ, 15 "ἐγὼ δὲ Κηφᾶ," οἳ καὶ κατεκυρίευον αὐτῶν.

6 Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι.

Διὰ τί λέγεις σαυτὸν δοῦλον ἡμῶν, φησι, διὰ τί; ὅτι πεφίλησθε παρὰ τοῦ Θεοῦ μου. Αὐτὸς γὰρ ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς κτίσεως εἰπὼν ἀπὸ σκότους λάμψαι φῶς· ὃς ἔλαμψε, τουτέστιν, οὗτος 20 ἔλαμψεν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἔλαμψε δὲ, φησὶ, φῶς τι ζῶν ἡμῖν καὶ ἀποκαλύπτον τὴν ἰδίαν γνῶσιν καὶ δόξαν ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστι διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· διὰ γὰρ τοῦ Υἱοῦ ἡμῖν ἡ ἀληθὴς γνῶσις τοῦ Πατρὸς, καὶ τέως ὅτι ἔστι Πατὴρ, καὶ ὅτι οὐ διὰ κνίσσης καὶ αἱμάτων προσκυνεῖσθαι 25 βούλεται, καὶ ὅτι ἐν Τριάδι ὁμοουσίῳ καὶ ἰσοδυνάμῳ θρησκεύεται Θεός· ὅθεν καὶ "μεγάλης εἴρηται βουλῆς Ἄγγελος."

Πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως.

Ὅρα τῆς Ἁγίας Τριάδος τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ὁμότιμον, πῶς ὁ Παῦλος δηλοῖ, φῶς καὶ φῶς· φῶς καλέσας τὴν Ἁγίαν Τριάδα· 30 ἄνω περὶ Πνεύματος λέγων, φησὶ, τὴν δόξαν, "οἷον τὸ φῶς "Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα" πάλιν περὶ τοῦ Υἱοῦ "εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ

"Εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ·" νῦν περὶ τοῦ Πατρός φησι, "πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ."

ΚΕΦ. ς.

Περὶ τῆς κατὰ σῶμα ἀσθενείας καὶ τῆς τοῦ σώματος ἀποθέσεως καὶ ἐπαναλήψεως. 5

7 Ἔχομεν δὲ θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν.

Ἀκόλουθα τῶν ἄνω καὶ τὰ νῦν, ὅτι ἡμεῖς, φησὶν, οἱ Ἀπόστολοι, διάκονοι τοῦ κηρύγματός ἐσμεν, ἀνάξιοι τῆς τοσαύτης αὐτοῦ δόξης 10 ὑπάρχοντες· καὶ ὥσπερ χρυσὸν ἐν ὀστρακίνοις φέροντες σκεύεσιν.

Καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν.

Ἵνα μηδεὶς, φησὶν, ἑαυτῷ ἀποδῷ ὡς ἀξίῳ δέξασθαι, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἴη τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως τοῦ ἱκανώσαντος τὰ ὀστράκινα σκεύη εἰς χρυσίου ὑποδοχήν. 15

8 Ἐν παντὶ θλιβόμενοι—

Καὶ τοσοῦτον, φησὶ, τὸ πᾶν δυνάμεώς ἐστι Θεοῦ, ὅτι καίτοι ὀστράκινοι ὄντες, καὶ ἐν τοσούτοις περιστρεφόμενοι πειρασμοῖς, οὐ θραυόμεθα καὶ ἀπόλλυμεν τὸν ἐν ἡμῖν θησαυρόν. ἐν παντὶ, φησὶ, καὶ τόπῳ καὶ πράγματι· τὸ δὲ μὴ στενοχωρεῖσθαι τὸν θλιβόμενον 20 Θεοῦ χάριτός ἐστιν.

Ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι.

"Ἀπορούμενοι," φησί· τί χρὴ ποιεῖν πρὸς τὸν ἐκ πάντων πόλεμον καὶ διωγμόν; ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἡμᾶς καὶ ἐξαπορηθῆναι, τουτέστι πεσεῖν καὶ ἡττηθῆναι. 25

9 Διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλειπόμενοι.

Διώκουσι μὲν οἱ ἄνθρωποι, οὐ καταλιμπάνει δὲ ὁ Θεός· οὐ γὰρ πρὸς ἧτταν ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς πάλην ἡ συγχώρησις.

Καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι.

Καὶ ὅσον μὲν, φησὶ, πρὸς τὸ μέγεθος τῶν πειρασμῶν ἤδη 30 καταβληθέντες, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι οὐκ ἀπολλύμενοι.

Ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπόροις πράγμασι πόρους εὑρίσκομεν σωτηρίας.

10 Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

"Τὴν νέκρωσιν," φησὶ, "τοῦ Κυρίου" καὶ ἡμεῖς πανταχοῦ γῆς περιφέρομεν τὸ καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκειν πανταχοῦ· "καθ' ἡμέ-"ραν γὰρ," φησὶν, "ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, 5 "ἵνα" φησὶ, "καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου διάδηλος γένηται διὰ "τοῦ σώματος ἡμῶν·" ὁ γὰρ τῇ ἀναστάσει τοῦ Κυρίου ἀπιστῶν, ἡμᾶς ὁρῶν καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντας, καθ' ἡμέραν δὲ ζῶντας, οὐκ ἂν ἔτι εὐλόγως ἀπιστήσῃ.

11 Ἀεὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ζῶντες. 10

Πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ εἶπε, διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, συγχωρούμεθα ὑπὸ Θεοῦ παραδίδοσθαι εἰς θάνατον, ἵνα φανερωθῇ, ὅτι ἀνέστη ὁ Χριστός· ὁ γὰρ ἡμᾶς ἐγείρων καθ' ἡμέραν, καὶ ἑαυτὸν δηλονότι ἤγειρεν. οὕτως διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς εἰς θάνατον παραδιδομεν, ἵνα ἡ ζωὴ τοῦ Θεοῦ φανερωθῇ καὶ ἐνεργήσῃ ἐν ἡμῖν, δῆλον δὲ 15 ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι κόσμῳ· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἡμεῖς τοίνυν διὰ τὸν Χριστὸν παραδίδομεν ἑαυτοὺς εἰς θάνατον, ἵνα ὁ Χριστὸς τότε ἀπὸ τοῦ νοητοῦ θανάτου τῆς κατακρίσεως ῥύσηται ἡμᾶς, καὶ εἰς ζωὴν ἀγάγῃ τὴν νοητήν. Ὡς ἐκ τοῦ ἀκολούθου, φησὶ, τοῦτο γίνεσθαι, τὸν μὲν θάνατον ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖν καὶ ἐνεργὸν ὑπάρχειν, 20 τὴν δὲ ζωὴν ἐν ὑμῖν· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν διὰ τὸ κήρυγμα, ἵνα ὑμεῖς ζήσητε δι' αὐτοῦ τὴν ἀγήρω ἐκείνην καὶ αἰωνίαν ζωὴν πιστεύοντας εἰς Χριστόν. Τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῷ Δαυὶδ, φησὶν, ἔχοντες, τὰ αὐτὰ αὐτῷ καὶ φθεγγόμεθα τὸ "ἐπί-"στευσα διὸ ἐλάλησα·" ἄνω γὰρ ἀπὸ λογισμῶν παραστήσαντες 25 ἀνάστασιν· νῦν ἐκ πίστεως αὐτὴν εἰσφέρει.

14 Εἰδότες ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον Ἰησοῦν.

Λαλοῦμεν δὲ τοῦτο, εἰδότες ὅτι ὁ τὸν Κύριον ἐγείρας Πατὴρ, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ· εἰδότες δὲ πόθεν; ἐκ τῆς πίστεως δῆλον ὅτι.

Καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ. 30

Αὐτὸς γὰρ ἥξει ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, ἐν σάλπιγγι, καὶ ἐγερεῖ τοὺς νεκροὺς, καὶ παραστήσει τῷ οἰκείῳ βήματι.

15 Τὰ γὰρ πάντα δι' ὑμᾶς.

Ἐνταῦθα παιδαγωγεῖ αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῶν λοιπῶν ἀγαθῶν χάριν εἰδέναι, ἀνθρώπων μὲν μηδενὶ, Θεῷ δὲ μόνῳ· οἱ γὰρ ψευδαπόστολοι ἑαυτοῖς τὴν χάριν ἀνετίθεσαν, ὡς διὰ τῶν οἰκείων πρὸς Θεὸν παρακλήσεων δωρουμένου ταῦτα τοῦ Θεοῦ· τὰ 5 γὰρ πάντα, τουτέστιν ἀγαθὰ δι' ὑμᾶς, οὐ διὰ τόνδε καὶ τόνδε, ἀλλὰ διὰ τὸ κοινῇ συμφέρον. Τοῦτο δὲ, φησὶ, γέγονεν, ἵνα ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ πλεονάσῃ πολλοῖς παρεχομένη· ταύτης δὲ πλεοναζούσης, καὶ ἡ εἰς αὐτὸν εὐχαριστία συμπλεονασθήσεται.

16 Διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν. 10

Ἐπεὶ οὖν ἴσμεν πάντα τὰ εἰς ἡμᾶς γενόμενα εἰς εὐχαριστίαν Θεοῦ τελευτᾶν, οὐκ ἐκκακοῦμεν, οὔτε ἀπαγορεύομεν πρὸς τοὺς πειρασμούς· ἔξω δὲ ἄνθρωπον τὸ σῶμα καλεῖ, ὅπερ ἐφθείρετο μαστιζόμενον, διωκόμενον, δεσμούμενον· ἔσω δὲ ἄνθρωπον, τὴν ψυχὴν, ἥτις ἀναθάλλει, φησὶ, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῇ ἐλπίδι καὶ 15 τῇ χαρᾷ, καὶ τῷ εἰδέναι ὅτι ὑπὲρ Θεοῦ πάσχει.

17 Τὸ γὰρ παραυτικα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως.

Ὅρα προτροπὴν εἰς τὸ τολμᾷν καταθαρρεῖν τῶν πειρασμῶν· τὸ γὰρ παραυτίκα, φησὶ, τουτέστι τὸ ὀλιγοχρόνιον, τὸ ταχὺ εἰς τὸ παυθῆναι τῆς θλίψεως. οὐκ ἠρκέσθη δὲ εἰπὼν, "παραυτίκα," ἀλλὰ 20 καὶ "ἐλαφρὸν," φησὶν, "αἰώνιον βάρος, φησὶ, δόξης ἀπεργάζεται·" καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ "καθ' ὑπερβολὴν, καὶ εἰς ὑπερβολὴν" τοῦτο ποιῶν· καὶ ὅρα τῆς ἀντιμισθίας τὸ πλεονάζον· τῷ γὰρ αὐτίκα τὸ αἰώνιον ἀνεμέτρησε, τῷ δὲ ἐλαφρῷ τὸ βαρύ· τῇ θλίψει, τὴν δόξαν, καὶ οὐδὲ ἄχρι τούτων οἱ πλεονασμοὶ τῶν ἀντιδόσεων, ἀλλὰ 25 καὶ καθ' ὑπερβολὴν καὶ εἰς ὑπερβολήν.

18 Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα.

Ἐπειδὴ βαρείαν οὖσαν τὴν θλίψιν εἶπεν ἐλαφρὰν, ἐπεξηγεῖται πῶς ἐστιν ἐλαφρὸν ἡ νῦν θλίψις· ἐὰν, φησὶ, μὴ σκοπῶμεν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· ἐὰν γὰρ τὰ ἐκεῖ τοῖς νῦν 30 ἀντιστήσῃς, ἐλαφρὰ τὰ νῦν φανεῖται· πρόσκαιρα γάρ ἐστιν, ἐκεῖνα δὲ αἰώνια.

1 **Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ.**

Ἐπίγειος μὲν οἰκία ἡ ἐνταῦθα βραχύβιος ζωή. σκῆνος δὲ τὸ σῶμα ἡμῶν τῶν ψυχῶν· ἄλλο γὰρ οἰκία, καὶ ἄλλο τὸ σκῆνος οὗ ἐστιν ἡ οἰκία, καὶ ἄλλο ἡμεῖς ὧν ἐστι τὸ σκῆνος ἴδιον· "ἐὰν 5 "οὖν," φησὶν, "ἡ οἰκία τοῦ σκήνους ἡμῶν καταλυθῇ," τουτέστιν ἡ ἐνταῦθα βραχύβιος ζωὴ, ἕξομεν ἀχειροποίητον οἰκίαν, τουτέστι, ζωὴν αἰώνιον, οὐ προσδεομένοις τῆς ἡμετέρας ἐργασίας καὶ τῶν ἡμετέρων χειρῶν πρὸς σύστασιν· καλῶς δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς παρούσης ζωῆς τὴν μέλλουσαν "ἀχειροποίητον" εἶπεν· ἡ γὰρ 10 παροῦσα ἀπὸ τῶν χειρῶν ἔχει τὴν σύστασιν· ἄρτου, ποτοῦ, ἐνδύματος. οὕτως ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ.

Θεοδωρίτου. Ἐπίγειον οἰκίαν τὴν κατὰ τὸ παρόντα βίον λέγει διαγωγήν· σκῆνος δὲ τὸ σῶμα· ἐὰν τοίνυν λάβῃ τέλος τὰ παρόντα, τὴν ἀχειροποίητον ἔχομεν οἰκίαν τὴν αἰώνιον καὶ οὐ- 15 ράνιον.

Ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία.

Ἐπίγειον οἰκίαν σκήνους τὸ σῶμα καλεῖ.

Οἰκοδομὴν ἐκ Θεοῦ ἔχομεν.

Οἷον τὴν ἀνανέωσιν, τὴν ἔγερσιν. 20

Ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Οἷον ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατασκευασθεῖσαν ἄφθαρτον, τουτέστι διὰ χάριτος οὐρανίου.

2 **Ἐν τούτῳ στενάζομεν.**

Ὑμεῖς, φησὶ, στενάζετε, ὡς εἰκὸς μερικῶς φθειρομένου τοῦ 25 σώματος ὑμῶν ταῖς θλίψεσι· ἡμεῖς δὲ οἷς ἐναργὴς ἡ πίστις τῆς ἀναστάσεως, στενάζομεν, ὅτι μὴ παντελῶς φθείρεται· διὰ τί; ὅτι ἐπιποθοῦμεν τὸ ἄφθαρτον ἡμῶν σῶμα ἐπενδύσασθαι· καλῶς δὲ τὸ "ἐπενδύσασθαι·" τὸ γὰρ θνητὸν τοῦτο σῶμα ἐπενδύεται τὴν ἀφθαρσίαν. 30

Θεοδωρίτου. Οἰκητήριον ἐνταῦθα τὴν ἀφθαρσίαν ἐκάλεσεν· οὐκ εἶπε δὲ ἐνδύσασθαι, ἀλλ' "ἐπενδύσασθαι," ἐπειδὴ οὐχ ἕτερον

ἐνδυόμεθα σῶμα, ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν τοῦτο τὴν ἀφθαρσίαν ἐπενδύεται.

Οἰκητήριον—

Οὐκ εἶπε σκῆνος, ἀλλ' οἰκητήριον, τὴν εἰς αὐτὸ ἀσφαλῆ μονὴν καὶ οἴκησιν δηλῶν. 5

Τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι.

Οὐκ ἐπειδὴ ἐξ οὐρανοῦ οὐ κάτεισιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ τὴν ἀφθαρσίαν λαμβάνει.

3 Εἴ γε καὶ ἐνδυσάμενοι.

"Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα," τουτέστι, 10 κἂν ἀποθώμεθα τὸ σῶμα, οὐ χωρὶς σώματος ἐκεῖ παραστησόμεθα, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ ἀφθάρτου γενομένου· τινὲς δέ φασιν, εἴπερ καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα· ἵνα γὰρ μὴ ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως πάντες θαρρῶσι, φησὶν, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, τουτέστιν ἀφθαρσίαν καὶ σῶμα ἄφθαρτον λαβόντες, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα 15 δόξης· ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις κοινὴ πάντων, ἡ δὲ δόξα οὐκ ἔστιν ἴση, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τιμῇ εἰσιν, οἱ δὲ ἐν ἀτιμίᾳ.

Οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα.

Ἵνα μὴ ἐκ τῆς ἀναστάσεως μόνης, καὶ ἐκ τῆς τοῦ σώματος ἐναλλαγῆς νομίσωσι τὸ πᾶν κατορθῶσθαι, ἐπάγει, εἴγε καὶ ἄφθαρ- 20 τον αὐτὸ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ δόξης καὶ τιμῆς εὑρεθῶμεν· ἡ γὰρ ἀφθαρσία τοῖς μὲν εἰς ἀγαθὸν, τοῖς δὲ ὡς κακὸν ἔσται, διαιωνίζειν ποιοῦσα καὶ τὰς τιμὰς καὶ τὰς τιμωρίας.

4 Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν.

Ἐπειδὴ ἀντέκειτο αὐτῷ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων δόξα, τί, φησὶ, 25 στενάζεις; ἵνα ἀποθάνῃ τὸ σῶμα; καίτοι πάντες ἄνθρωποι στενάζουσιν ἵνα μὴ ἀποθάνωσι, φησὶν, οὐδὲ ἡμεῖς στενάζομεν, ἵνα ἀποθώμεθα τὸ σῶμα καὶ ἐκδυσώμεθα, ἀλλ' ἵνα ἐπενδυσώμεθα τὴν ἀφθαρσίαν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ σῶμά ἐστι, βαρούμεθα, φησὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ θνητόν ἐστι καὶ φθαρτόν. 30

Ἀλλ' ἐπενδύσασθαι.

Ἐνδύσασθαι, φησὶ, σπεύδομεν, ἵνα καταποθῇ τὸ νῦν θνητὸν καὶ φθαρτὸν σῶμα ὑπὸ τῆς ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας.

5 Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο Θεός.

Τίς δὲ ταύτην τὴν ἐναλλαγὴν, φησὶ, τοῦ σώματος ποιήσει; τίς; ὁ εἰς τοῦτο αὐτὸ κατεργασάμενος Θεὸς, ἵνα ὦμεν ἄφθαρτοι καὶ ἀθάνατοι. δείκνυσιν οὐ νεωτέραν τὴν ἐπὶ τούτῳ δόκησιν, ἀλλ' ἐπὶ ἀθανασίᾳ μὲν ἡμᾶς διαπεπλᾶσθαι· ἐπειδὴ δὲ φθόνῳ διαβόλου 5 θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἄλλην πάλιν ἐξεῦρεν ὁδὸν ἡμῖν ἀθανασίας ὁ Θεός.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Στένομεν, φησὶν, οὐκ ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος ἐφιέμενοι, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτῶν ἐλεύθεροι γενέσθαι ποθοῦντες· οὐ γὰρ ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν 10 ἀφθαρσίαν ὀριγνόμεθα [b].

Ὁ καὶ δοὺς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος.

Καὶ ὅτι, φησὶν, ἐπὶ τὸ γενέσθαι ἀθανάτους κατειργάσατο, δῆλον ἐξ ὧν ἔδωκε τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἂν τοῦτο δοὺς τοῖς μὴ τοῦτο, φησὶ, μέλλουσι γίνεσθαι· πανταχοῦ δὲ ἀρραβῶνα λέγει Πνεύματος, 15 ὀφειλέτην αὐτὸν ποιῶν τοῦ δοῦναι καὶ τὸ τέλειον.

6 Εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες τῷ σώματι.

Καλῶς τὸ "ἐνδημοῦντες" ὡς ἐπὶ ἀλλοτρίας· πάροικοι γάρ ἐσμεν καὶ παρεπίδημοι· τοῦτο δὲ θέλει εἰπεῖν, θαρροῦντες, εἰδότες τὸ τῇ σωματικῇ προσμένειν ζωῇ διατειχίζει ἡμᾶς τῆς μετὰ 20 Χριστοῦ διαγωγῆς, βουλόμεθα μᾶλλον ἐκδημῆσαι μὲν τοῦ σώματος, σὺν Χριστῷ δὲ εἶναι.

Τουτέστιν, οὐ σβέννυσιν ἡμῶν τὴν ζωὴν ὁ πολεμῶν καὶ ἀναιρῶν, μὴ φοβηθῇς, θάρρει κατακοπτόμενος· οὐ γὰρ μόνον φθορᾶς σε ἀπαλλάττει καὶ βάρους, ἀλλὰ καὶ τῷ Κυρίῳ σε παραπέμπει 25 ταχέως.

7 Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν.

Ἵνα μή τις εἴπῃ, τί οὖν ὄντες ἐν σώματι ἀλλότριοί ἐσμεν τοῦ Χριστοῦ, ἐπάγει, διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, καὶ οὐ διὰ εἴδους, ὡσεὶ εἶπε, διὰ τοῦτο εἶπον ἐκδημοῦμεν καὶ οἷον ὁδηγούμεθα 30 εἰς τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, τότε δὲ διὰ εἴδους, τοῦτ' ἔστιν, αὐτοψεί. ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, "βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰ-"νίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον."

[b] Sic.

8 Εὐδοκοῦμεν μᾶλλον.

Ἐπεὶ οὖν ἴσμεν τί ποιεῖ ἡ πρὸς τὸν Κύριον ἐνδημία, θαρρούντως εὐδωκοῦμεν ἀποδημῆσαι τοῦ σώματος, καὶ τοῦτο, φησὶν, ἐπιποθοῦμεν.

9 Καὶ φιλοτιμούμεθα. 5

Τὸ "φιλοτιμούμεθα" ἢ σπουδάζομεν ἢ καυχόμεθα νόει· εἰς τὸ εἶναι αὐτῷ εὐάρεστοι, φησὶν, ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ἀποχρῆν αὐτοῖς τὴν πρὸς Χριστὸν ἐνδημίαν, τὸ εὐάρεστοι αὐτῷ εἶναι ἐπάγει· τοῦτο γὰρ ἢ μακαρίαν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδημίαν ποιεῖ ἢ τρισαθλίαν, ἐὰν μὴ ὦμεν εὐάρεστοι. 10

10 Τοὺς γὰρ πάντας.

Λοιπὸν ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων πτοεῖ, πλὴν ὅτι ἀναμνήσας τοῦ φοβεροῦ βήματος, οὐ μόνον τὰ σκυθρωπὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ χρηστότερα τῶν ἐκεῖ λέγει.

Ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος. 15

Τὰ διὰ τοῦ σώματος αὐτῷ πεπολιτευμένα, φησὶ, καὶ πεπραγμένα, κομίσεται δὲ πρὸς ὃ ἐκήρυξεν, εἴτε ἀγαθὰ εἴτε κακά· ἐπειδὴ γὰρ πρός τε τὰ καλὰ καὶ μὴ τοιαῦτα τὸ σῶμα ὑπηρέτησε τῇ ψυχῇ, καὶ τὰς ἀμοιβὰς μετ' αὐτῆς ἀπολαμβάνει· τοῦτο τῶν λεγόντων ἄλλο σῶμα τότε ἐγείρεσθαι ἐμφράττει τὰ στόματα· οὐ 20 γὰρ ἂν ἄλλου ἁμαρτήσαντος σώματος, ἄλλο ἐτιμωρεῖτο, οὐδὲ ἄλλου κατορθώσαντος, ἄλλο ἐστεφανοῦτο.

Πρὸς ἃ ἔπραξεν.

Οὐδὲ γὰρ γυμνὴ ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος· κομίζεται ταῦτα, τουτέστι, πρὸς ἃ ἔπραξε συμπάσχουσα καὶ συνδοξαζομένη 25 τῷ συζύγῳ σώματι.

11 Εἰδότες οὖν τὸν φόβον τοῦ Κυρίου.

Τὸ δικαστήριον, φησὶν, ἐκεῖνο καὶ τὴν κατ' ἀξίαν ἀπόδοσιν.

Ἀνθρώπους πείθομεν.

Πείθομεν δὲ διὰ τοῦτο, ἵνα μή τινα ὑμῶν σκανδαλίσωμεν· οὐ 30 γὰρ τὸ πρᾶξαι τι τῶν φαύλων μόνων κατακρίνει, ἀλλὰ καὶ τὸ νομίζεσθαι πράττειν κολάζει, ἐὰν δυνάμενοι τὴν τοιαύτην ὑποψίαν λῦσαι καταφρονήσωμεν.

Θεῷ δὲ πεφανερώμεθα.

Τὸν γὰρ εἰδότα Θεὸν πείθειν οὐ δεῖ.

Ἐλπίζω δὲ καὶ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν ὑμῶν.

Ἐλπίζει δέ, φησιν, ὅτι καὶ ὑμᾶς οὐ σκανδαλίσομεν, ἀλλ' οἷόν ἐσμεν, τοιοῦτοί ἐσμεν ἐν τῇ γνώσει ὑμῶν· τοῦτο γὰρ τὸ ἐν ταῖς συνειδήσεσιν. 5

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τῆς αὐτοῦ φιλοθεότητος καὶ φιλαδελφίας τῆς κατὰ Χριστόν.

12 *Οὐ γὰρ πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν ὑμῖν, ἀλλὰ ἀφορμὴν διδόντες ὑμῖν καυχήματος ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ἔχητε—* 10

Ἕξετέ τι ἀπολογεῖσθαι, τί λέγειν, τί καυχᾶσθαι. Συνεχῶς ἀποτρίβεται τὴν τοῦ μὴ δοκεῖν καυχᾶσθαι ὑπόνοιαν, καί φησιν, εἰς τούτους τοὺς λόγους ἤλθομεν, οὐχ ἑαυτοὺς συνιστῶντες, τουτέστιν, ἐπαίροντες ἢ ἐγκωμιάζοντες, ἀλλ' ὑμῖν παρέχοντες φησὶν, ἀφορμὴν ὑπὲρ ἡμῖν καυχᾶσθαι πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους· ἐπειδὴ 15 *γὰρ ἐκεῖνοι διασύρουσιν ἡμᾶς, ἵνα ὑμεῖς ἔχητε ὑπὲρ ἡμῖν καυχᾶσθαι, εἰς τούτους ἤλθομεν, φησὶ, τοὺς λόγους. Περὶ τῶν ψευδαποστόλων, φησὶν, οἵτινες πάντα πρὸς ἀνθρωπαρεσκείαν καὶ φιλοτιμίαν ἐποίουν, καὶ προσωπεῖον μὲν εἶχον εὐλαβείας καὶ σεμνότητος, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἐτύγχανον ἔρημοι. τοῦτο γάρ ἐστι* 20 *" καὶ μὴ ἐν καρδίᾳ," διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἔνδον ἀγαθόν.*

13 *Εἴτε γὰρ ἐξέστημεν, Θεῷ—*

Ἄν τε, φησὶ, μέγα φθεγγώμεθα, τοῦτο γὰρ τὸ ἐξέστημεν, μαινομένων γὰρ τὸ μεγάλα φθέγγεσθαι καὶ ὑπέρογκα, διὰ τὸν Θεὸν, φησὶ, τοῦτο ποιοῦμεν. πῶς; ἵνα μὴ ὑμεῖς νομίσαντες ἡμᾶς 25 *εὐτελεῖς, καταφρονήσητε τοῦ ὑφ' ἡμῶν κηρύγματος· ἄν τε μέτριόν τι εἴπωμεν, δι' ὑμᾶς τοῦτο ποιοῦμεν, ἵνα ταπεινοφρονεῖν ὑμᾶς διδάξωμεν. Ἢ οὕτως. εἰ μέν τις ἡμᾶς μαίνεσθαι νομίζει, παρὰ Θεοῦ τὸν μισθὸν λαμβάνομεν, δι' ὃν τοιοῦτοι νομιζόμεθα· εἰ δὲ νήφειν, αὐτὸς τῆς ἐκ τοῦ νήφειν ὠφελείας ἀπολαβέτω. Ἢ* 30 *οὕτως. Εἰ μαινόμεθα, φησὶ, διὰ τὸν Θεὸν μαινόμεθα, διὰ γὰρ τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, ἧς κήδεται Θεὸς, τοιαῦτα φθεγγόμεθα, ἵνα*

γνόντες ἡμᾶς τίνες ἐσμὲν, σωθῆτε· πιστεύσετε τοῖς παρ' ἡμῶν κηρυσσομένοις, εἰ δὲ σωφρονοῦμεν πεισθῆτε.

14 Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, φησὶ, συνέχει καὶ συνωθεῖ ἡμᾶς, καὶ ῥᾳθυμεῖν οὐκ ἐᾷ πρὸς τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν πόνους· διὸ καὶ τοιαῦτα 5 *φθεγγόμεθα, φησὶν, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε ἀξιοπίστους ἡμᾶς νομίσαντες· πείθειν γὰρ οἶδε μαθητὰς ὁ ἐνάρετος διδάσκαλος.*

Συνέχει ἡμᾶς.

" Συνέχει ἡμᾶς," φησὶ, καὶ συνωθεῖ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ κεκρίκαμεν εἶναι τοῦτο ἀληθές· ποῖον; ὅτι εἷς ὑπὲρ πάντων 10 *ἀπέθανεν, ἐπειδὴ οἱ πάντες ἦσαν ἀποθανόντες ἄνθρωποι· διὸ καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν.*

15 Ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς.

Εἰ οὖν οὐ δεῖ ἡμᾶς ἑαυτοῖς ζῆν, εἰκότως σπουδάζομεν καὶ ἡμεῖς· εἰκότως δ' ἂν καὶ ὑμεῖς τῶν ἐπιόντων καταφρονήσητε πει- 15 *ρασμῶν.*

Ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι.

Τρεῖς εἰσιν ἀπειλῆς ἀφορμαὶ, δι' ἃς δεῖ σπουδάζειν ἡμᾶς πάντα διὰ τὸν Κύριον ποιεῖν· μία ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἐποίησε, δευτέρα, ὅτι δι' ἡμᾶς ἀπέθανε, τρίτη ὅτι τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν, 20 *τουτέστι τὴν σάρκα, ἀνέστησε, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγεν, ἵνα καὶ σε ἀναγάγῃ ὅπου ἡ ἀπαρχή σου τυγχάνει· ὅρα που ἀνήγαγε τὸν λόγον. Τίς γὰρ ὅλως ἦν χρεία ἐνανθρωπήσεως καὶ σαρκώσεως τῷ Θεῷ Λόγῳ, εἰ μὴ τοῦτο ᾠκονομεῖτο ἡ ἡμῶν ἀνάπλασις καὶ ἀνάστασις;* 25

16 Ὥστε καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδένα οἴδαμεν.

Ἐπεὶ οὖν πάντες ἀπέθανον τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ζῶσι διὰ τὸν Χριστὸν, οὐδένα ἴσμεν κατὰ σάρκα ζῶντα, τουτέστι, κατὰ τὴν πάλαι πολιτείαν τὴν ἐν ἁμαρτίαις· τὸ γὰρ τοιοῦτον θάνατός ἐστι καὶ οὐ ζωή· ἀλλὰ νῦν οἱ ὄντως ἔχουσι ζωὴν, καὶ οὐ τὴν παλαιάν. 30

Κατὰ σάρκα.

Οἷον ζῶντα.

Εἰ δὲ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν.

Καὶ τοσοῦτον, φησὶν, οὐδεὶς ἔτι κατὰ σάρκα ζῇ, ἐκείνη γὰρ οὐκ ἔστι ζωὴ, ἀλλὰ θάνατος, ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς, ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ κατὰ σάρκα ζῆν ἐπαύσατο· πῶς; οὐ τὸ σῶμα ἀφεὶς, ἄπαγε· μετ' αὐτοῦ γὰρ ἥξει ὡς ἰδίου κριτὴς ἁπάντων, ἀλλὰ τῶν φυσικῶν ἀπαλλαγεὶς παθῶν, οἷον πείνης καὶ δίψης καὶ ὕπνου καὶ κόπου· 5 νῦν γὰρ ἀπαθὲς καὶ ἀκήρατον ἔχει σῶμα.

Ὥσπερ ἦν τὸ κατὰ σάρκα, ἐστὶ τὸ ἐν ἁμαρτίαις, καὶ τὸ ἔξω τούτων οὐ κατὰ σάρκα, οὕτω καὶ Χριστοῦ τὸ κατὰ σάρκα τὸ εἴκειν τοῖς φυσικοῖς πάθεσι· τὸ μὴ εἴκειν δὲ οὐ κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὥσπερ φησὶν ἐκεῖνος, ἀπηλλάγη· οὕτω καὶ ἡμεῖς· οὐκέτι, φησὶν, 10 εἶεν ἐμπαθητὸν σαρκί. οὕτω καὶ ὁ Κλήμης ἐν δ' ὑποτυπώσεων.

17 Ὥστε εἴ τις ἐν Χριστῷ.

Εἴ τις ἐν Χριστῷ ζῇ, φησὶ, τουτέστιν ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ, καινὴ κτίσις ἐστὶν, εἰς καινὴν γὰρ ἦλθε καὶ νέαν ζωήν· καὶ γὰρ 15 ἄνωθεν ἐγεννήθημεν διὰ τοῦ Πνεύματος, τοῦ ζῆν οὐ τὴν ἐν ἁμαρτίαις ζωὴν, ἀλλὰ τὴν ἐν Πνεύματι.

Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν.

Ποῖα ἀρχαῖα; ἤτοι τὰ ἁμαρτήματα, φησὶ, καὶ τὰς ἀσεβείας, ἢ τὰ Ἰουδαϊκὰ πάντα. πῶς δὲ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε; ψυχὴ καὶ 20 σῶμα ἡμῖν καινὸν, ἐκαθάρθη γὰρ τῷ βαπτίσματι, διαθήκη καινή· ἀντὶ τῆς ἐπιγείου Ἰηρουσαλὴμ, ὁ οὐρανός· ἀντὶ ναοῦ αἰσθητοῦ, ναὸς πνευματικός· ἀντὶ πλακῶν λιθίνων, σάρκινοι πλάκες· ἀντὶ περιτομῆς, βάπτισμα· ἀντὶ μάννα, σῶμα δεσποτικόν· ἀντὶ τοῦ ἐκ πέτρας ὕδατος, αἷμα δεσποτικόν· ἀντὶ τῆς ῥάβδου Μωσέως, ὁ 25 σταυρός· ἀντὶ γῆς ἐπαγγελίας, βασιλεία οὐρανῶν· ἀντὶ μυρίων τῶν κατὰ τὸν νόμον ἱερέων, εἷς ἀρχιερεὺς, ὁ Χριστός· ἀντὶ ἀμώμου προβάτου, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ· ἀντὶ ψιλοῦ ὀνόματος υἱοθεσίας, ἀληθὴς υἱοθεσία· ἡ γὰρ καινὴ κτίσις καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐν ἁμαρτίαις ζωὴν εἴρηται, καὶ ὡς πρὸς τὰ κατὰ νόμον ἤδη καὶ ἐπί- 30 ταγμα.

18 Πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, ἐκ Θεοῦ ἡμῶν δεδώρηται τοῦ διὰ μεσίτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαντος ἡμᾶς ἐκάλεσε διὰ τῆς σφραγῖδος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. 35

Καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς.

Ὢ φιλανθρωπίας βάθους· οὐ γὰρ ἐπειδὴ πρέσβιν ἐπὶ καταλλαγῇ ἔπεμψε τὸν Υἱὸν αὐτὸς, καὶ ἐσφάγη, λοιπὸν ἠμέλησεν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀποθανόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς πάλιν ἐπίστευσε τοῖς Ἀποστόλοις. 5

19 Ὡς ὅτι Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ.

Καὶ γὰρ, φησὶ, τὸ πρῶτον, οἷον πρὸ τοῦ σταυροῦ, Θεὸς ἦν, τουτέστιν, ὁ Πατὴρ διὰ μέσου Χριστοῦ ὡς μεσίτου καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον. 10

Μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα.

Οὕτω γὰρ, καὶ οὐκ ἄλλως ἐνῆν τὴν καταλλαγὴν γενέσθαι, τὸ πρῶτον ἀφεῖναι τὰ πλημμελήματα, ὡς εἴγε δίκην ἀπῄτησε τῶν ἁμαρτιῶν, οὐκ ἄν τις, φησὶ, περιελείφθη ὡς καταλλαγείη.

Καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. 15

Ὁ Πατὴρ οὖν ἦν καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, φησὶ, διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καταλλάσσων ἑαυτῷ τὸν κόσμον, ὁ καὶ νῦν θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον καὶ τὴν διάνοιαν τῆς καταλλαγῆς. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ὁ Υἱὸς αὐτοῦ ἐσταυρώθη, ἡμᾶς εἴασε παρακαλοῦντας πρὸς καταλλαγὴν τοὺς ἐπὶ γῆς. εἶδες μέγεθος ἀφάτου ἀγαθότητος; οὐδὲν 20 τοιγαροῦν φορτικὸν ὑμῖν ἤλθομεν ποιῆσαι, ἀλλὰ φίλους ποιῆσαι ὑμᾶς πρὸς τὸν Θεόν.

20 Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν.

Ὢ ποῦ ἐξῆρε τὸ πρᾶγμα, "ὑπὲρ Χριστοῦ," φησὶ, "πρεσβεύ-" "ομεν·" τὸ γὰρ αὐτοῦ ἔργον ἡμεῖς ἐδεξάμεθα· ἀντὶ Χριστοῦ οὖν 25 ἡμεῖς πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Πατρὸς παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· οὔτε γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον παρακαλεῖ, ἀλλὰ τούτου σταυρωθέντος δι' ἡμῶν νῦν παρακαλεῖ.

Δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ.

Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύοντες καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ ἡμεῖς 30 παρακαλοῦμεν, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. ὑμεῖς γάρ ἐστε οἱ ἐχθροὶ καὶ οἱ μισοῦντες· ὑμεῖς οὖν καταλλάγητε.

21 Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν.

Ὅρα τὸ ἔντεχνον καὶ σοφὸν αὐτοῦ, λοιπὸν ὡς πρεσβευτὴς καὶ

αἰτίαν δι' ἧς ἂν πεισθεῖεν λέγει· ἵνα γάρ, φησὶ, μηδὲν εἴπω τῶν πρώτων ὅτι ὑβρίσατε, ὅτι εὐεργέτην, ὅτι δίκην οὐκ ἀπήτησεν, ὅτι πρῶτος καταλλαγῆναι εἵλετο· κἂν διὸ ἐποίησε νῦν, φησὶν, οὐ δίκαιοι καταλλαγῆναι ὑπάρχετε· ποῖον τοῦτο; " τὸν γὰρ μὴ " γνόντα ἁμαρτίαν," φησὶ, τουτέστι τὸν αὐτοδικαιοσύνην ὄντα καὶ 5 *ἁγιασμὸν, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, " ἁμαρτίαν ἐποίησε," τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλόν τινα καὶ κατάδικον εἴασε σταυρωθῆναι· οὐκ εἶπεν ἁμαρτωλὸν, ἀλλ' ἁμαρτίαν, ὅπερ μεῖζόν ἐστιν· ἀπέθανε δὲ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, οὐδ' εἰκῇ, οὐδ' οὐδὲν ὠφελῶν ἡμᾶς, ἀλλ' ἵνα δικαίους ἀπεργάσηται.* 10

Οἰκουμενίου. *Ἄλλοι οὕτως ἡρμήνευσαν, " ἁμαρτίαν" λέγεται τὸ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θῦμα, ὡς καὶ ὁ προφήτης " ἁμαρτίας λαοῦ " μου φάγονται," τουτέστι τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θύματα· θῦμα οὖν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν, τουτέστιν, ὡς ἁμαρτωλὸς κατακριθῆναι.* 15

Ἵνα ἡμεῖς γινώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ.

Οὐκ εἶπε, δίκαιοι, ἀλλ' αὐτοδικαιοσύνη, ὅπερ μεῖζον ἦν, καὶ " Θεοῦ δικαιοσύνη·" Θεοῦ δὲ δικαιοσύνη τὸ μὴ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ διὰ συγχωρήσεως δικαιωθῆναι ἐν αὐτῷ δι' αὐτοῦ.

1 Συνεργοῦντες δὲ καὶ παρακαλοῦμεν. 20

Ταῦτα μὲν, φησὶν, ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ πεποίηκε, καὶ ἡμεῖς δὲ συνεργοῦντες καὶ παρακαλοῦντες διατελοῦμεν· παρακαλοῦντες μὲν ὑμᾶς, συνεργοῦντες δὲ τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ αὐτῷ σπουδὴ τὸ ὑμᾶς σωθῆναι, ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ φησι, " Θεοῦ συνεργοί " ἐσμεν, ἐξ ὧν διατελοῦμεν," φησί. 25

Μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δέξασθαι ὑμᾶς.

Παρακαλοῦμεν δὲ ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι, ἵνα τὴν εὐεργεσίαν τοῦ Θεοῦ δέξησθε καὶ μὴ ἀποκρούσησθε αὐτὴν, μηδὲ εἰς κενὸν καὶ ἀνωφελὲς τὴν χάριν γενέσθαι καὶ δειχθῆναι· τὸ γὰρ καταλλαγέντας τῷ Θεῷ διὰ τῆς πίστεως, ἐπιμένειν τῷ πρώτῳ βίῳ, οὐδὲν 30 *ἕτερόν ἐστιν, ἢ εἰς κενὸν καὶ μάτην γενέσθαι τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ὠφεληθῆναι τοὺς δεξαμένους αὐτήν· εἰ γὰρ αὐτὸς ἁμαρτίας συνεχώρησεν, ἡμεῖς δὲ πάλιν τούτων πληρούμεθα, τί τὸ κέρδος;*

2 Ἰδοὺ, νῦν καιρὸς εὐπρόσδεκτος.

Καὶ ποῖός ἐστιν ὁ εὐπρόσδεκτος καιρὸς καὶ ἡ ἡμέρα τῆς σωτηρίας; ἡ τῆς δωρεᾶς, ἡ τῆς χάριτος, ὁ νῦν, φησὶν, ὑπάρχων καιρὸς, ἐν ᾧ ἁμαρτημάτων μὲν ἄφεσις πρόκειται· ἡ δὲ δικαιοσύνη δωρεὰν δίδοται· ἐπεὶ οὖν ὁ καιρὸς χάριτος, εἰκότως, φησὶν, ἐπήκουσά σου ἐν τούτῳ, ὡς εἴ γε ἔλθοι ὁ τῆς κρίσεως καιρός· οὐκ ἔστιν ἁπλῶς εἰσακούσεται· ὁ οὖν ἐν καιρῷ χάριτος ἐπιτηδεύων πολιτείαν χρηστὴν, εὐχερῶς ἐπιτεύξεται τῶν βραβείων, καὶ ἀκουσθήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ τοὺς μυρία πλημμελήσαντας δέχεται, ἀφεὶς αὐτοῖς τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. τὸ νόημα οὕτως εἴρηται.

3 Μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν.

Συνεργοῦντες δὲ, φησὶ, καὶ παρακαλοῦντες διατελοῦμεν "μηδεμίαν μηδενὶ διδόντες προσκοπὴν," ὅρα δὲ ἐν τάξει διηγήσεως συμβουλήν· ὡσεὶ ἔλεγε, διὰ πάντων ἀπενθυνῶν μου τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν, ὥστε οὐ λέγω κατηγορίας, ἀλλ' ἵνα μηδὲ μέμψεως δῷ τινι χώραν, ἵνα μή τις, φησὶν, ἐπιλάβηται τῆς διακονίας ἡμῶν καὶ τοῦ ἔργου· αὐτῶν γὰρ σφαλλομένων εἰκότως ἡ μέμψις εἰς τὸ κήρυγμα ἔτρεχεν· ἐπεὶ[z] γὰρ ἂν οἱ Ἀπόστολοι, εἰ ἦν τι χρηστὸν τὸ κήρυγμα, ἤμελλον αὐτὸν ἄνθρωποι πεπιστεῦσθαι πονηροί· τοῦτο δὲ εἰπὼν, μονονουχὶ λέγει αὐτοῖς, ὅτι δεῖ καὶ ὑμᾶς ὀρθοῦ ἐπιμελεῖσθαι βίου, ἵνα μὴ εἰς τὴν πίστιν ἡ μέμψις ἀναδράμῃ· "ἐκ γὰρ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς."

4 Ἀλλ' ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτούς.

Οὐ μόνον μέμψεων καὶ κατηγοριῶν, φησὶν, ἐσπουδάσαμεν εἶναι καθαροὶ, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ συνεστήσαμεν καὶ ἀπεδείξαμεν ἑαυτοὺς ὡς Θεοῦ διακόνους· πῶς δ' ἂν εἴη τοῦτο, καὶ πῶς τις ἀποδεικνύει ἑαυτὸν Θεοῦ διάκονον, ἢ δι' ὧν πολιτεύεται καὶ βιοῦ; ὅρα δὲ, οὐκ εἶπε, φαινόμενοι, ἀλλὰ "συνιστῶντες," ὅ ἐστιν, ἀποδεικνύντες· τοῦτο δὲ τὴν δι' ἔργων καὶ ἀληθείας ἀπόδειξιν ἔχει.

Ἐν ὑπομονῇ πολλῇ.

Πάντα γενναίως φέροντες τὰ ῥηθησόμενα, διό φησιν, "ἐν ὑπομονῇ πολλῇ," καὶ λοιπὸν καταλέγει, ἐν τίσιν ὄντες καὶ γενναίως διαγενόμενοι συνεστήσαμεν ἑαυτοὺς Θεοῦ διακόνους.

[z] εἶπον Ed. Œcum.

Ἐν ἀνάγκαις.

Ἐπίτασιν θλίψεως δηλοῦσιν αἱ ἀνάγκαι, ὅταν ἄφυκτα ᾖ τὰ κακά.

Ἐν στενοχωρίαις.

Δυσδιεξόδευτος ἦν, φησὶν, ἡ ἀπαλλαγή. 5

5 Ἐν φυλακαῖς.

Τούτων καὶ ἕν τι ἀφόρητόν ἐστιν. Ὅταν δὲ καὶ πάντα καὶ ὁμοῦ, θέα τὸν ἀγῶνα.

Ἐν ἀκαταστασίαις.

Ὅταν ἐλαυνόμενος οὐδ' ὅπου στῇ εἶχεν. 10

Ἐν κόποις.

Τὰ μὲν εἰρημένα παρὰ τῶν πολεμίων τῆς πίστεως ἐπήγετο[a] αὐτῷ, λοιπὸν καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ εἰσενεχθέντα λέγει, ὡς μὴ ἀρκούντων ἐκείνων· κόπους δέ φησι καὶ τὰς ἐκ τῶν χειρῶν ἐργασίας, καὶ τὰς διὰ τὸ κήρυγμα συντριβάς. 15

6 Ἐν ἁγνότητι.

Ἁγνότητι φησὶ τήν τε σωφροσύνην καὶ τὸ ἀδάπανον Εὐαγγέλιον ἐν ἅπασι καθαρὸν, ἐν γνώσει, ἐν σοφίᾳ Θεοῦ τῇ ὄντως γνώσει, οὐ καθάπερ οἱ ψευδαπόστολοι τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ κομπάζοντες. 20

Θεοδωρίτου. Ἵνα εἴπῃ καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ περὶ τοὺς ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυμοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ ἀγνότητι ἀγνοίᾳ λέγει οὐχ ἁγνείᾳ.

Θεοδωρίτου. Ἁγνότητα λέγει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν· οὐδὲ γὰρ τὰς ἀναγκαίους χρείας περὶ Κορινθίων ἐδέξατο, γνῶσιν 25 δὲ, ὡς οἶμαι τὴν διδασκαλίαν.

Ἐν μακροθυμίαις.

Ἀδαμαντίνης δεῖται ψυχῆς τὸ πάντοθεν νυσσόμενον μὴ μόνον μακροθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ χρηστεύεσθαι· "ὑβριζόμενοι γάρ," φησιν, "εὐλογοῦμεν." 30

Ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ.

Εἶτα δείκνυσι πόθεν τοιοῦτος γέγονεν· ἐν Πνεύματι, φησὶν, ὄντες διετελέσαμεν· τότε δὲ τὴν τοῦ Πνεύματος τέθεικε βοήθειαν, ὅταν τὰ παρ' ἑαυτοῦ συνεισήνεγκεν.

[a] ἐπείγετο Cod.

Ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ.

Τοῦτο τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, τοῦτο τοιοῦτον αὐτὸν εἰργάσατο· τοῦτο τὸ Πνεῦμα μένειν ἐποίησεν.

7 Ἐν λόγῳ ἀληθείας.

"Ἐν λόγῳ ἀληθείας," ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, "οὐ δολοῦντες τὸν 5 "λόγον τοῦ Θεοῦ·" εἶτα καὶ ἐν δυνάμει Θεοῦ, δι' ἧς, φησὶ, πάντα πεπράχαμεν· πάντα γὰρ τῷ Θεῷ ἀνατίθησιν.

Διὰ τῶν ὅπλων.

Εἰ βούλεσθε μαθεῖν, φησὶ, πόθεν ταῦτα κατωρθώσαμεν, ἀκούσατε· διὰ τῶν ὅπλων, φησὶ, τῶν δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν, ἅτινα εἰ 10 καὶ δοκεῖ ἐναντία εἶναι πρὸς ἑαυτὰ, πλὴν ὅπλα δικαιοσύνης ἐστίν· δεξιὰ δὲ λέγει οἷον ἐπιδέξια δοκοῦντα, τουτέστι τὰς παρὰ ἀνθρώπων τιμάς· αἷς οὐκ ἐφυσήθημεν, φησὶν, οὐδὲ ἐπήρθημεν πρὸς δόξαν κενήν· διὰ τοῦτο γὰρ ὅπλα δικαιοσύνης γέγονεν· ἀριστερὰ δὲ τὰ τούτοις ἐναντία, οἷον τοὺς πειρασμοὺς, τοὺς διωγμοὺς, τὰς 15 ὕβρεις οἷς οὐ κατεστήσαμεν[b] οὐδὲ ἡττήθημεν, ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀεὶ οἱ αὐτοὶ ἐμείναμεν, μήτε τοῖς καλοῖς ἐπαιρόμενοι, μήτε τοῖς κακοῖς μαλακιζόμενοι.

ἸΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἀριστερὰ καλεῖ τὰ δοκοῦντα εἶναι λυπηρὰ, καίτοι ταῦτά ἐστι τὰ τὸν μισθὸν ἔχοντα· τίνος οὖν 20 ἕνεκεν οὕτως αὐτὰ καλεῖ; ἢ κατὰ τὴν ὑπόληψιν τῶν πολλῶν, ἢ ἐπειδὴ ἐκέλευσεν ὁ Θεὸς εὔχεσθαι μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

8 Διὰ δόξης.

Εἶτα λέγει τὰ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, καὶ ὅρα τὰς παρὰ ἀνθρώπων αὐτῶν προσαγομένας τιμὰς εἰς οἰκεῖον τέθεικε κατόρθωμα· 25 οἶδε γὰρ ὂν μέγα μὴ ἁλῶναι τύφῳ δι' αὐτάς.

Ὡς πλάνοι, καὶ ἀληθεῖς.

Αὗται αἱ εὐφημίαι καὶ δυσφημίαι.

Τοῦτό ἐστι, διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας· τοῖς μὲν γνώριμοί τε ἦσαν καὶ περισπούδαστοι, οἱ δὲ οὐδὲ εἰδέναι αὐτοὺς ἠξίουν. 30

9 Ὡς ἀποθνήσκοντες, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν.

Κατὰ τὴν σφοδρότητα καὶ τὴν σπουδὴν τῶν πολεμούντων ἡμῖν, καὶ ἰδοὺ ζῶμεν κατὰ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

[b] κατεπέσαμεν Œcum.

Ὡς παιδευόμενοι καὶ μὴ θανατούμενοι.

Ταῦτα δὲ, φησὶ, συνεχώρει ὁ Θεὸς, παιδεύων μὲν, οὐ μὴν ἄχρι θανάτου ἐγκαταλιμπάνων.

10 *Ὡς λυπούμενοι, ἀεὶ δὲ χαίροντες.*

Παρὰ μὲν τοῖς ἔξωθεν, ἐξ ὧν πάσχομεν, ἀθυμεῖν νομιζόμεθα, 5 ἀεὶ δὲ καὶ ἐφ' ἑκάστῳ ἀδιαλείπτως χαίροντες. Ὅρα τὴν ἁγίαν ψυχήν· οὐ μόνον ἔφερε τοὺς πειρασμοὺς γενναίως, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρεν ἐπ' αὐτοῖς, εἰδὼς διὰ τὸν Χριστὸν πάσχειν.

Ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ πλουτίζοντες.

Διετελέσαμεν ὡς πτωχοὶ, πολλοὺς δὲ ἐπλουτίσαμεν, ἢ πνευ- 10 ματικῷ πλούτῳ ἢ καὶ σαρκικῷ· εἶχον γὰρ τὰς ἁπάντων ἀνεῳγμένας οἰκίας ποιούσας ἃ βούλονται.

Ὡς μηδὲν ἔχοντες, καὶ πάντα κατέχοντες.

Οὐδὲν γὰρ ἔχων τὰ πάντων εἶχε· τῇ γὰρ οἰκουμένῃ ἐπέταττεν· "εἰ δυνατὸν γὰρ," φησὶ, "τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύξαντες ἂν ἐδώ- 15 "κατέ μοι." Ἔνι δὲ καὶ περὶ πνευματικῶν ταῦτα νοῆσαι· ὁ γὰρ ἀπορρήτων ἀκούων ῥημάτων, πῶς οὐχὶ πάντων πλουσιώτερος ἦν;

11 *Τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς.*

Τὰ τῶν ἰδίων ἀγώνων διελθὼν, εἰς τὸν περὶ πολιτείας ἔρχεται πόνον· πρότερον δὲ πεῖσαι θέλει, ὅτι ἀγαπῶν αὐτοὺς ἔλαττον ἀγα- 20 πᾶται, καί φησι, "τὸ στόμα ἡμῶν ἀνέῳγεν," οἷον οὐ δυνάμεθα σιγᾷν πρὸς ὑμᾶς, ἐκεῖ ὑμῖν διαλέγεσθαι θέλομεν, ὅπερ ἀγαπώντων ἴδιον καὶ ἄνευ ὑποστολῆς λαλούντων.

Ἡ καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται.

Καθάπερ γὰρ τὸ θερμὸν εὐρύνειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀγάπη· 25 θερμὸν γάρ τι χρῆμα ἡ ἀγάπη· ὡσεὶ εἶπεν, οὐ μόνον στόματι, ἀλλὰ καὶ καρδίᾳ φιλῶ καὶ πάντας ἔνδον ἔχω. διό φησιν, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, τοῦ πόθου εὐρύνοντος αὐτοῦ τὴν ψυχήν· "ἡ "καρδία ἡμῶν πεπλάτυνται" εἰς τὸ πάντα διδάξαι ὑμᾶς, ὑμεῖς δὲ "στενοχωρεῖσθε ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν," τουτέστιν, ἐν τῇ πρὸς 30 Θεὸν ἀγάπῃ, ᾗ ἀγαπᾷν με ὀφείλετε· οὕτως ὁ Κλήμης ἐν τετάρτῳ ὑποτυπώσεων.

12 *Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν.*

Ἐγὼ μὲν, φησὶν, οὐ στενοχωροῦμαι, πάντας ὑμᾶς ἔνδον ἔχων,

ὑμεῖς δὲ, φησὶν, ἐν τῷ ἔχειν με ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν στενοχωρεῖσθε· οὐ γὰρ ὁμοίως μὲν, φησὶν, ἀγαπῶν ἧττον ἀγαπῶμαι.

13 Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν.

"Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν," τουτέστιν, ἀμοιβὴν καὶ ἰσότητα τῆς φιλίας εἰσενέγκατε ὡς τέκνα, καὶ "πληθύνθητε καὶ ὑμεῖς" 5 ὡς καὶ ἐγώ· καὶ γὰρ αἰσχρὸν ἐμοῦ πάντας ὑμᾶς ἔνδον δεξαμένου, ὑμᾶς πάντας ἕνα μὴ δέξασθαι.

Ὡς τέκνοις λέγω—

Εἶτα δείκνυσι καὶ ὀφειλομένην τὴν ἀγάπην· ὀφείλει γὰρ τὰ τέκνα τοῖς πατράσιν. 10

14 Μὴ γίνεσθε ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστοις.

Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι δι' ἑαυτὸν χρήζειν τῆς ἀγάπης αὐτῶν, δείκνυσι διὰ τὸ αὐτῶν συμφέρον ἐπιζητεῖν ἀγαπᾶσθαι· φησὶ γὰρ, τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαπᾷν με τὸ μὴ ἐκκλίνειν[c] πρὸς τοὺς ἀπίστους, καὶ συναναμίγνυσθαι αὐτοῖς, καὶ διαφθείρεσθαι ὑπ' αὐτῶν. Ἀπὸ 15 μεταφορᾶς δὲ τῶν πλαστίγγων τοῦ ζυγοῦ τὸ "ἑτεροζυγοῦντες."

Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ;

Ἀντὶ τῶν προσώπων αὐτὰ τέθεικε τὰ πράγματα, τίς, φησὶ, κοινωνία ὑμῖν καὶ τοῖς ἀπίστοις; ὥσπερ οὐδὲ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ τι κοινὸν, οὔτε φωτὶ πρὸς σκότος, οὔτε Χριστῷ πρὸς 20 Βελίαρ, τουτέστιν, ἀποστάτῃ καὶ Σατανᾷ.

15 Τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;

Πᾶσι τρόποις ἀπεῖρξαι τῶν ἀπίστων αὐτοῖς θέλων, οὐκ εἶπε δικαίοις καὶ ἀνόμοις, ἀλλ' ὃ μεῖζον ἦν· οὐκ εἶπε τοῖς τοῦ φωτὸς καὶ σκότους ἐργάταις, ἀλλ' ὃ πλέον ἦν· οὐκ εἶπε τοῖς δια- 25 κόνοις τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ὃ φοβερώτερον ἦν· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ πραγμάτων ψιλῶν ποιεῖσθαι συγκρίσεις, ἦλθεν ἐπ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα, πιστῷ φησὶ, μετὰ ἀπίστου. Ἢ οὕτως· ὥσπερ, φησὶ, τοῖς ἄνω εἰρημένοις, οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἑαυτοὺς, οὕτως οὐδὲ τῷ πιστῷ μετὰ ἀπίστου. 30

16 Τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων;

"Συγκατάθεσις," τουτέστιν, ὁμοίωσις· ἐκεῖνοι, φησὶ, ναὸς

[c] Cod. ἐπὶ ἐκκλ. Ed. Œc. ἐπικλίνειν.

εἰδώλων εἰσὶν, ὑμεῖς ναὸς Θεοῦ· τίς οὖν ὑμῖν κἀκείνοις κοινωνία; ὅτι δὲ ναὸς ἐστὲ, φησὶ, Θεοῦ, πάρεστιν ἀκοῦσαι τοῦ προφήτου Ἱερεμίου.

Ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς.

Τὸ μὲν "ἐνοικήσω" ὡς ἐν ναοῖς, τὸ δὲ "ἐμπεριπατήσω" ἐν-5 δεικνύντος ἐστὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς σχέσιν.

17 Καὶ ἀφορίσθητε—

Τῶν ἀπίστων δηλαδὴ, τῶν ἀκαθάρτων· τὸ δὲ "ἀφορίσθητε" οἱονεὶ μονώθητε, ὅσον ἧκεν εἰς ἐκείνους. Ὅρα δὲ, οὐκ εἶπε, μὴ πράττετέ τι ἀκάθαρτον, ἀλλὰ μηδὲ ἅπτεσθε. 10

Κἀγὼ εἰσδέξομαι ὑμᾶς.

Ἂν γὰρ ἐκείνων, φησὶν, ἐξέλθητε, μονὴν ἕξετε παρ' ἐμοί.

18 Καὶ ὑμεῖς ἔσεσθέ μοι εἰς υἱούς.

Προαναφωνεῖ ὁ προφήτης τὴν νῦν δοθεῖσαν υἱοθεσίαν διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ λουτροῦ. 15

1 Ταύτας οὖν ἔχοντες τὰς ἐπαγγελίας.

Ποίας; τὸ ναοὺς εἶναι Θεοῦ καὶ ἔχειν αὐτὸν ἐνοικοῦντα, τὸ υἱοὺς εἶναι Θεοῦ καὶ λαόν.

Καθαρίσωμεν αὐτοὺς ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ—

Τὰ μὲν γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων μολύνει τὸ σῶμα, οἷον πορνεία, 20 μοιχεία, τὰ δὲ, τὸ πνεῦμα, τουτέστι τὴν ψυχὴν, οἷον ἀκάθαρτοι λογισμοὶ, μνησικακίαι, λοιδορίαι.

Θεοδωρίτου. Πνεύματι ἐνταῦθα τῆς ψυχῆς φησὶ, πνεύματος μὲν ἀκαθαρσίαν λέγων, τὴν πρὸς τὰ εἴδωλα κοινωνίαν, σαρκὸς δὲ, τὴν ἐν πράξει ἁμαρτίαν. 25

Ἐπιτελοῦντες ἁγιωσύνην ἐν φόβῳ Θεοῦ.

Καὶ οὐκ ἀρκεῖ, φησὶν, ἀκαθαρσιῶν καὶ μολυσμῶν ἀπέχεσθαι, ἀλλά τι καὶ πρᾶξαι χρηστόν· διό φησιν, "ἐπιτελοῦντες ἁγιω-"σύνην," τουτέστι, πράττοντες· ἡ δὲ ἁγιωσύνη σωφροσύνη τε νοεῖται καὶ καθαρότης παντὸς πάθους· εἶτα φησὶν "ἐν φόβῳ 30 "Θεοῦ," ἔνι γὰρ καὶ πρὸς ἀνθρωπαρεσκείαν καὶ ὑπόκρισιν καὶ κενοδοξίαν πράττειν τι τῶν ἐπαινετῶν, ἢ ὅτι διὰ φόβον Θεοῦ· τῷ γὰρ τοῦ Θεοῦ φόβῳ ἁλωτὴ γίνεται ἡ δικαιοσύνη.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ ἀποδοχῆς τῆς Κορινθίων ὑπακοῆς καὶ ἀγάπης εὐφραινούσης αὐτόν.

2 Χωρήσατε ἡμᾶς· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐδένα ἐφθείραμεν, οὐδένα ἐπλεονεκτήσαμεν.

Πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης κινεῖ λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ ἔπληξεν 5 αὐτοὺς, εἰπὼν, ὅτι αὐτοῦ μὲν ἀποφοιτῶσι, κολλῶνται δὲ ἀπίστοις καὶ ἀκαθάρτοις, νῦν θεραπεύει αὐτοὺς καί φησι, "χωρήσατε "ἡμᾶς," τουτέστι, δέξασθε ἡμᾶς καὶ τὰ ἡμῶν ῥήματα, νῦν γὰρ οἷον ἐκβεβλήμεθα τῶν διανοιῶν ὑμῶν· εἶτα καὶ τοὺς ψευδαποστόλους αἰνιττόμενός φησιν, ὅτι οὐκ ἠδικήσαμεν ἢ ἐφθείραμεν ἐν 10 δόγμασιν ἀσεβέσιν.

3 Οὐ πρὸς κατάκρισιν λέγω.

Οὐκ ἐπὶ τὸ κατακρῖναι, φησὶν, ὑμᾶς, λέγω ταῦτα· πόθεν δῆλον; ἐκ τῆς ἀγάπης, "ὅτι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν," φησὶν, "ἐστὲ εἰς "τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν." 15

Εἰς τὸ συναποθανεῖν καὶ συζῆν.

Ἔνι καὶ πεφιλῆσθαι καὶ ἐν καρδίᾳ εἶναί τινος, οὐ μὴν εἰς τὸ ἀποθανεῖν καὶ συζῆν, πλὴν ἐμοὶ οὕτως πεφίλησθε· καὶ ποῖον τοῦτο εἶδος φιλίας τὸ συζῆν; ναὶ, φησὶν, εἰσὶ γάρ τινες οἳ τοῖς φίλοις κακῶς μὲν πράττουσι συναλγοῦσι, εὐδρομοῦσι δὲ φθονοῦσιν, ἀλλ' 20 οὐχ ἡμεῖς.

4 Πολλή μοι παρρησία πρὸς ὑμᾶς.

Εἶτα καὶ ἄλλως τὸ βαρὺ τῆς ἐπιπλήξεως λεαίνει· οὐ κατακρίνων ὑμᾶς, φησὶ, ταῦτα λέξω, ἀλλ' ὅτι "πολλή μοι παρρησία "πρὸς ὑμᾶς," ὅπερ καὶ τοῦτο εἶδος ἀγάπης. Ἀντὶ τοῦ εἰσδέξασθε 25 ἡμᾶς εἰς τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

Ταῦτα δοκεῖ μὲν τῶν πρώτων ἐναντία εἶναι, ἔνθα αὐτῶν κατεγίνωσκεν ὡς ἀτόποις κολλωμένων, ἀλλ' οὐδὲν ἐναντίον· ὁ γὰρ διὰ τούτων ἔπαινος, τὴν ἀπὸ τῶν ἐλέγχων ὠφέλειαν ἀπαράδεκτον ποιεῖ, ὡς ἀπὸ φιλοῦντος λεγόμενος, ὡσεὶ ἔλεγε, μὴ γὰρ ὡς κατεγνωκὼς 30 ὑμῶν ἐκεῖνα ἔλεγον, οὐμενοῦν, ἀλλ' ἵνα ἐπιδῶτε πρὸς ἀρετήν.

Πεπλήρωμαι τῇ παρακλήσει.

Ποίᾳ; ὅτι ἐφ' οἷς ἐν τῇ πρώτῃ κατέγνων ὑμῶν Ἐπιστολῇ

διορθωσθέντες δι' αὐτῶν τῶν ἔργων παρακαλέσατέ με τὸ μὴ λυπεῖσθαι· καὶ οὐ μόνον τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ καὶ χαρᾶς με ἐνεπλήσατε· οὕτως ἡ διόρθωσις σύντομος ἐγένετο καὶ ἐναργὴς, τοῦτο ἐστὶν, ὑπερπερισσεύομαι τῇ χαρᾷ, καὶ τοσαύτη ἐστὶ, φησὶν, ἡ χαρὰ, ὅτι ἀντὶ πάσης ἤρκεσεν ἡμῖν τῆς θλίψεως. 5

5 Καὶ γὰρ ἐλθόντων ἡμῶν εἰς Μακεδονίαν.

Εἶτα διηγεῖται τὴν θλίψιν, καὶ ἐπαίρει αὐτὴν τῷ λόγῳ, ἵνα τὴν δι' αὐτοὺς χάριν μείζονα δόξῃ, ὡς ἰσχύσασαν τοσαύτην θλίψιν ἀμαυρῶσαι, ἐξ ὧν διετελέσαμεν.

Ἔξωθεν μάχαι— 10

Παρὰ τῶν ἀπίστων οὓς ἔξωθεν καλεῖν εἴωθεν.

Ἔσωθεν φόβοι.

Διὰ τοὺς πιστοὺς, μή πως τοῖς πειρασμοῖς μαλακισθῶσιν.

6 Ἀλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινούς.

Τίς ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς καὶ ἀνοηθήτους; ὁ Θεὸς 15 δηλαδή· οὗτος ἡμᾶς, φησὶ, παρεκάλεσε διὰ τῆς παρουσίας Τίτου. μέγα τι ποιεῖται τὴν παρουσίαν αὐτοῦ· βούλεται γὰρ ἀξιόπιστον αὐτοῖς καὶ φίλον καταστῆσαι τὸν ἄνδρα.

7 Οὐ μόνον δὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ.

Οὐ μόνον ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐποίησέ μοι, φησὶ, τὴν εὐφροσύ- 20 νην, ἀλλὰ καὶ τὸ παρακεκλῆσθαι αὐτὸν καὶ εὐφρανθῆναι παρ' ὑμῶν· ἐπειδὴ γὰρ διωρθώθητε, αὐτός τε ἐπὶ τῇ ὑμῶν μεταβολῇ παρεκλήθη, καὶ ἡμεῖς συμπαρεκλήθημεν. ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς οἰκειοῖ τὸν Τίτον; οὗτος ἦν ὁ πεμφθεὶς πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς πρώτης Ἐπιστολῆς. 25

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παρακλήσει ᾗ παρεκλήθη ἐφ' ὑμῖν.

Οὐ λέγει, παρ' ὑμῶν, ἀλλ' "ἐφ' ὑμῖν," ἐπὶ τῇ ὑμῶν γὰρ, φησὶ, μεταβολῇ τὴν παράκλησιν ἔσχεν. Εἶτα καὶ αὐτὴν τὴν παράκλησιν λέγει· εὔφρανε γὰρ, φησὶν, ἡμᾶς ἀναγγέλλων ἡμῖν 30 τὴν ὑμῶν ἐπιπόθησιν, ὅτι ἐπιποθεῖτέ με, φησὶ, ἰδεῖν.

Τὸν ὑμῶν ὀδυρμὸν—

Οὐκ ἐδακρύετε, φησὶ, ἀλλ' ὀδύρεσθε ἐπὶ τῇ ἐπιτιμήσει μου τῇ ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ.

Τὸν ὑμῶν ζῆλον—

Οὐκ εἶπεν, ὀργὴν, ἀλλ' ὃ πλέον ἦν, ζῆλον φησὶν, ὃν ὠργίσθητε 5 *τῷ πεπορνευκότι καὶ τοῖς διασύρουσιν ἡμᾶς ψευδαποστόλοις.*

Ὥστε με μᾶλλον χαρῆναι—

Οὐκ ἐλυπούμην[d]*, φησὶ, διὰ τὰς εἰρημένας μου θλίψεις.*

8 Ὅτι εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς.

Ὅτι ὥστε εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς διὰ τὴν ἔγκλησιν. 10

Εἰ καὶ τοιαῦτά ἐστι, φησὶ, τὰ γραφέντα ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ, ὥστε ὑπερβαίνειν τὸ μέτρον τῆς ἐπιτιμήσεως, καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦντα μεταμεληθῆναι, ὅμως τὸ πολὺ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῶν γεγονὸς οὐκ ἐᾷ με λοιπὸν μεταμεληθῆναι. Ταῦτα δὲ, φησὶν, οὐκ ἐπειδὴ ἀμέτρως ἐπετίμησεν, ἀλλὰ πρόφασιν ἐπαίνων τὸ πρᾶγμα 15 *ποιησάμενος.*

Εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς.

Πρὸς ὥραν γὰρ ἡ λύπη, καὶ διηνεκὲς τὸ κέρδος.

9 Νῦν χαίρω—

Ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ἀλλὰ μεγάλα ὠφέλησεν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν 20 *οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τὴν αὐτοῦ δὲ κηδεμονίαν ἦλθε καὶ τὰ ἐκείνων ἐγκώμια.*

Οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε.

Τί γάρ μοι κέρδος ἦν ὅτι ἐλυπήθητε; ὅρα δὲ, τὸ λυπῆσαι τῇ Ἐπιστολῇ ἀναθεὶς, τὴν μετάνοιαν οὐ λέγει ἐξ αὐτῆς γεγενῆσθαι, 25 *ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων ἀρετῆς· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐλύπησεν ὑμᾶς εἰς μετάνοιαν, ἀλλ' "ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν."*

Ἐλυπήθητε γὰρ κατὰ Θεὸν—

Αὕτη γὰρ ἡ καλὴ λύπη, ὡς τό γε κατὰ ἄνθρωπον λυπεῖσθαι κακόν. 30

[d] *οὐ ἐλυποῦμεν* Cod.

Ἵνα μηδενὶ ζημιωθῆτε ἐξ ἡμῶν.

Εἰ ἐσιωπήσαμεν, φησὶ, καὶ μὴ ἐπεπλήξαμεν, ἡμεῖς ἦμεν οἱ ζημιοῦντες ὑμᾶς, οἱ μὴ παρασχόντες μετανοίας ἀφορμήν.

10 Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λυπὴ μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν κατεργάζεται. 5

[e]Λοιπὸν περὶ τῆς λύπης τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφεῖ, διαιρῶν αὐτὴν τῆς τοῦ κόσμου λύπης, καί φησιν, ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ὡς ἥ γε τοῦ κόσμου θάνατον, ὅταν διὰ χρήματα, ὅταν διὰ δόξαν λυπῆταί τις· ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς λύπης φάρμακον εἰς τὸ τὰς ἁμαρτίας λυπεῖσθαι κατεσκεύασται μόνον, 10 ἐν τούτῳ μόνον καὶ ὠφελεῖ, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς καὶ βλάπτει· παρὰ φύσιν γὰρ αὐτῇ χρώμεθα. Οὔτε γὰρ ὁ λυπηθεὶς κατὰ Θεὸν μεταμεληθείη ποτὲ ἢ κατέγνω ἑαυτοῦ. τί δήποτε λελύπηται; ὅπερ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου λύπης συμβαίνειν εἴωθεν.

11 Ἰδοὺ γὰρ, αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι 15 ὑμᾶς.

Καὶ λοιπὸν ἐκ τῶν ἀποβεβηκότων τὰς ἀποδείξεις, ὧν εἴρηκε, παρέχει. "Ἰδοὺ γὰρ," φησὶ, τὸ κατὰ Θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς "πόσην κατειργάσατο σπουδήν;" οὐ μόνον γὰρ εἰς μεταμέλειαν τοῦ ὅλως λυπηθῆναι οὐκ ἤλθετε, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέρους ἐποίησε· 20 καὶ λέγει τῆς σπουδῆς τὰ τεκμήρια.

Ἀλλὰ ἀπολογίαν—

Τὸ "ἀλλὰ" ἐν ὅλοις τούτοις τοῖς κεφαλαίοις ἀντὶ τοῦ καὶ κεῖται, καὶ ἀπολογίαν εἰργάσατο πρός με· ἀπολογήσασθαι[f] γὰρ τῇ μετανοίᾳ καὶ τὸ ἀποκόψαι ὑμῶν τὸν πεπορνευκότα. 25

Ἀλλὰ ἀγανάκτησιν—

Καὶ ἀγανάκτησιν, φησὶ, πρὸς τὸν πορνεύσαντα καὶ φόβον πρός με· φοβουμένων γὰρ ἦν ἡ τοσαύτη διόρθωσις, καὶ "ἐπιπόθησιν." Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τοῦ φόβου ἐπαχθὲς ἦν, ἐπάγει, καὶ "ἐπιπόθησιν·" ἀγαπῶντες γὰρ, φησὶ, καὶ δεδοικότες, μή με λυπήσητε, διωρθώσασθε, καὶ "ζῆλον," φησὶν, ἢ περὶ Θεοῦ, ἡ ὑπὲρ 30 Θεοῦ τοὺς λοιδοροῦντας ψευδαποστόλους, καὶ "ἐκδίκησιν·" καὶ

[e] Hæc Photio assignat Ed. Œcum. [f] ἀπελογήσασθε Œcum.

γὰρ ἐξεδικήσατε τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους ὑπὸ τοῦ πεπορνευκότος ὑβρισθέντας.

Ἐν παντὶ συνεστήσατε ἑαυτοὺς ἁγνοὺς εἶναι.

Οὐ μόνον, φησὶν, οὐδὲν τετόλμηται ὑμῖν τοιοῦτον, οἷον τῷ πεπορνευκότι, ἀλλ' οὐδὲ συνήσθητε αὐτῷ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ 5 πρώτῃ Ἐπιστολῇ εἰρήκει, "καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστὲ," ὅπερ αὐτοὺς κοινωνοὺς τοῦ πλημμελήματος ἐποίει· νῦν, φησὶ, καὶ ταύτην ἀπερρίψασθε τὴν ὑπόνοιαν.

12 Ἄρα εἰ καὶ ἔγραψα ὑμῖν.

Τίς ὁ ἀδικήσας, καὶ τίς ὁ ἀδικηθείς; οἱ πεπορνευκότες, ἠδίκη- 10 σαν γὰρ ἑαυτοὺς, καὶ ἠδικήθησαν ὑφ' ἑαυτῶν· λέγει δὲ τοῦτο, τὰς τοσαύτας, φησὶν, ἐγκλήσεις οὐχ ἕνεκεν τῶν πεπορνευκότων ὑμῖν ἔγραψα πρωτοτύπως, ἀλλ' ἕνεκεν ὑμῶν αὐτῶν. ἀσφαλιζόμενος ὑμᾶς, μή πως ὁδῷ βαδίζον εἰς ὑμᾶς ἔλθῃ τὸ κακόν· "μικρὰ γὰρ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ· ἀλλὰ τότε μὲν οὕτως, νῦν δὲ, φησὶν, 15 ἕνεκεν τοῦ δεῖξαι ὑμῖν πῶς ἐν σπουδῇ καὶ ἐν φροντίδι δι' ὑμᾶς ἔχω, ὅπερ αὐτὸ μέν ἐστι τῷ πρώτῳ, ἀγαπητικώτερον δὲ εἴρηται.

Οὐχ εἵνεκεν ἀδικήσαντος.

Οὐ τοῦτο λέγει τὸ ἕνεκεν ἐκείνων οὐκ ἔγραψα, ἀλλὰ τὸ οὐ πρωτοτύπως δι' ἐκείνους, ἀλλὰ διά τε ὑμᾶς καὶ δι' ἐκείνους. 20

Τὴν σπουδὴν ὑμῶν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς—

Ἣν μὲν, φησὶν, ἀγάπῃ παρ' ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ φανερωθῆναι αὐτὴν ἐζήτουν, ὡσανεὶ ἐφορῶντος, φησὶ, Θεοῦ, ὅτι τουτέστιν ἀληθεύω.

13 Διὰ τοῦτο παρακεκλήμεθα.

Ἐπειδὴ καὶ τὴν σπουδὴν τὴν περὶ ὑμᾶς ἐπέδειξα, καὶ τὸ πᾶν 25 ἡμῖν κατώρθωται.

Ἐπὶ τῇ παρακλήσει ὑμῶν.

Ἐπαρεκλήθημεν, φησὶν, ἐπὶ τῇ διορθώσει ὑμῶν, "μᾶλλον ἐχά- "ρημεν ἐπὶ τῇ χαρᾷ Τίτου," ὅτι διὰ τῆς διορθώσεως ὑμῶν ἀναπέπαυται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. 30

14 Ὑπὲρ ὑμῶν κεκαύχημαι—

Καὶ ἀρετῆς μαθητῶν ἔλεγχος, τὸ διδάσκαλον ὑπὲρ αὐτῶν καυχᾶσθαι, καὶ ἀγάπης διδασκάλων δεικτικόν.

Οὐ κατῃσχύνθην.

Οὐ γὰρ ἐφάνην ψευδόμενος.

Ἀλλ' ὡς πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐλαλήσαμεν.

Πολὺ περὶ Τίτου γράψας ἦν, καὶ ὡς ἐν παρεξόδῳ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα βεβαιοῖ· ὥσπερ γὰρ, φησὶν, ἐκεῖνα ἀληθῆ, οὕτω καὶ τὰ περὶ ὑμῶν κεκαυχημένα. 5

15 Καὶ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ περισσοτέρως.

Οἷον ἡ διάθεσις, τοῦτο δὲ Τίτου ἐστὶν συνιστῶντος αὐτοῖς ὡς σφόδρα ἐκκαιόμενον καὶ συνδεδεμένον αὐτοῖς· διὸ σπλάγχνα, καὶ οὐκ ἀγάπην εἴρηκε. τὸ γὰρ σπλάγχνον πλεῖόν τι δηλοῖ. 10

Ἀναμιμνησκομένου τὴν πάντων ὑμῶν ὑπακοήν.

Εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ κακίας εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς διαθέσεως εἴρηκε, μᾶλλον αὐτοὺς ἐκ τούτου προτρεπόμενος· τοῦτο δὲ καὶ τὸν Τίτον σεμνύνει ὡς ἀεὶ Κορινθίους ἔχοντα κατὰ διάνοιαν, καὶ αὐτοὺς δὲ ὅτι ἴσχυσαν οὕτως ἑλεῖν τὸν Τίτον. 15

Ὡς μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδέξασθε αὐτόν.

Εἶτα ἐπίτασιν λέγει τῆς ὑπακοῆς, ὅτι οὐ μόνον ἦν ὑπακοὴ, ἀλλὰ φόβος καὶ τρόμος μὴ ἔν τινι πάλιν προσκρούσωσι, καθάπερ ἤδη ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος.

16 Χαίρω οὖν ὅτι ἐν παντὶ θαρρῶ ἐν ὑμῖν. 20

Ἐὰν ἐπιπλῆξαι δέοι οὐ δέδοικα μὴ ἀπορραγῆτε, κἂν ὑπὲρ ὑμῶν καυχήσασθαι, οὐ δέδοικα μὴ ψεύστης ὀφθῶ· τοῦτο δὲ λέγων καὶ τὸν περὶ ἐλεημοσύνης κατασκευάζει λόγον.

ΚΕΦ. Θ.

Προτροπὴ πρὸς ἐπίδοσιν χρημάτων τοῖς ἁγίοις, καὶ τιμὴν τῶν διὰ τοῦτο ἐρχομένων. 25

1 Γνωρίζομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν 2 δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας· ὅτι ἐν πολλῇ δοκιμῇ θλίψεως ἡ περισσεία τῆς χαρᾶς αὐτῶν.

Τεχνικῶς πάνυ, οὐ γὰρ ἦλθεν ἀπὸ ἐπιπλήξεως εἰς παραίνεσιν, ἢ 30 γὰρ ἂν δυσπαράδεκτον εἰργάσατο τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπὸ ἐγκωμίων·

βούλεται δὲ τὸν περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς κινῆσαι λόγον, καὶ φησὶ, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, χάριν λέγων τὸ χάρισμα· χάρισμα γὰρ Θεοῦ ἐστι τὸ εἶναι ἐλεήμονα, ὥσπερ τὸ ἰάσεις ἐπιτελεῖν.

Τὴν δεδομένην—

Ὅρα τὸ εὐμήχανον τοῦ Ἀποστόλου· οὐκ εἶπεν εὐθὺς, δότε ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὰ ἑτέροις κατορθωμένα περὶ ἐλεημοσύνης διηγεῖται· ἐκ γὰρ τοῦ ἐκείνους ἐγκωμιάζειν, μᾶλλον τούτους πρὸς τὸν ὅμοιον ζῆλον προτρέπει. 5

Ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας—

Ὁλόκληρον ἐπαινεῖ τὸ ἔθνος. 10

Οὕτως ἐθλίβησαν, φησὶν, ὅτι καὶ δόκιμοι ἐκ τῆς ὑπομονῆς γεγένηνται, καὶ οὔπω τοῦτο θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι ἐκ τοσαύτης θλίψεως τοσαύτη χαρὰ ἐβλάστησεν αὐτοῖς, ἡ περισσεία γὰρ τῆς χαρᾶς αὐτῶν· ἀπὸ κοινοῦ τὸ ἐπερίσσευσεν.

Καὶ ἡ κατὰ βάθους πτωχεία. 15

Καὶ ὥσπερ, φησὶν, ἡ θλίψις χαρὰν ἔτεκεν, οὕτω "καὶ ἡ κατὰ "βάθους πτωχεία," τουτέστιν ἡ πολλή· καὶ γὰρ διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, εἰς πλοῦτον ἁπλότητος, τουτέστι, δαψιλείας, ὡσεὶ ἔλεγεν, ὢ τοῦ παραδόξου, ἡ πτωχεία εἰς δαψιλῆ πλοῦτον οὐ μόνον ὑπούργησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπερίσσευσεν. οὐ γὰρ τῷ μέτρῳ τῶν διδομένων, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν παρεχόντων κρίνεται· οὕτω καὶ ἡ χήρα, ἧς τὰ δύο λεπτὰ προκέκριται. 20

3 Ὅτι κατὰ δύναμιν μαρτυρῶ.

Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι κατὰ δύναμιν, καὶ ὑπὲρ δύναμιν μενοῦν αὐθαίρετοι· δεύτερον ἐγκώμιον· οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτοὺς προετρεψάμεθα· μετὰ πολλῆς παρακλήσεως· τρίτον ἐγκώμιον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν, ἀλλ' αὐτοί· εἶτα ἐπιτείνων τὴν παράκλησιν, φησὶ, δεόμενοι ἡμῶν. 25

4 Τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας.

Ζηλωταὶ ἦσαν ἀνθρώπων, χάριν καὶ χάρισμα τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἵνα ἐπιδράμωσι· κοινωνίαν δὲ καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, δεικνὺς ὅτι οἱ μὲν χρήματα διδοάσιν, οἱ δὲ λαμβάνοντες τὴν παρὰ Θεοῦ βοήθειαν αὐτοῖς συνεισφέρουσι. 30

5 Καὶ οὐ καθὼς ἠλπίσαμεν.

Τοῦτο καὶ πρὸς τὰς θλίψεις καὶ τὴν ποσότητα νοητέον· οὐ γὰρ ἠλπίσαμεν, φησὶν, ὅτι ἐν θλίψει ὄντες τοσαύτῃ, ἢ ἔδωκαν ἢ τοσαῦτα ἔδωκαν.

Ἀλλ' ἑαυτοὺς ἔδωκαν πρῶτον. 5

Οὐκ ἐν μέρει μὲν, φησὶ, "τῷ Κυρίῳ," ἐν μέρει δὲ τοῖς κοσμικοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ὅλοι δι' ὅλων "ἔδωκαν ἑαυτοὺς τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν "δὲ οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ διὰ θελήματος Θεοῦ," τουτέστι διὰ τὸ θέλημα τὸ ἀρεστὸν Θεῷ τοῦτο ποιοῦντες.

6 Εἰς τὸ παρακαλέσαι ἡμᾶς Τίτον. 10

Καὶ τοσοῦτον, φησὶν, ἔδωκαν ἑαυτοὺς πρὸς τοῦτο, ὥστε ἐλθεῖν με εἰς τὸ πέμψαι Τίτον περὶ τούτου πρὸς ὑμᾶς, ἵνα μὴ ἔλαττον σχοίητε Μακεδόνων.

Ἵνα καθὼς προενήρξατο.

Οἰκειοῖ αὐτοῖς τὸν Τίτον· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν προθέμενον καὶ 15 ἀφ' ἑαυτοῦ ἀπελθεῖν πρὸς Κορινθίους, ἵνα μὴ ἐλαττωθῶσι Μακεδόνων. τοῦτο δὲ ἀγάπης ἦν Τίτου· ἵνα, φησὶ, "καθὼς προενήρ-"ξατο," τουτέστι, προέθετο δεῖν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, "καὶ ἐπιτε-"λέσῃ," τουτέστι πληρώσῃ τὸ ἐγχείρημα· τοῦτο δέ ἐστι τὸ παρασκευάσαι αὐτὸν εἰς ἔργον ὑμᾶς ἀγαγεῖν. 20

Καὶ τὴν χάριν ταύτην.

Ὡς τὰ λοιπὰ ὑμῖν, φησὶ, διήνυσται, ἅπερ ἐν τοῖς ἄνω μαρτυρεῖ· ὅρα δὲ πῶς πανταχοῦ χάρισμα καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, καὶ τὴν χάριν γὰρ, φησὶ, ταύτην.

7 Ἀλλ' ὥσπερ ἐν παντὶ περισσεύετε. 25

Ὅρα πάλιν μετ' ἐγκωμίων τὴν προτροπήν· περισσεύετε, φησὶ, τουτέστι, μετὰ περισσείας ἔχετε πάντα, πίστει μὲν τῇ εἰς τὸν Κύριον, λόγῳ δὲ τῇ σοφίᾳ, γνώσει δὲ τῇ τῶν δογμάτων, καὶ πάσῃ σπουδῇ τῇ περὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν.

Καὶ τῇ ἐξ ὑμῶν ἐν ἡμῖν ἀγάπῃ. 30

Καὶ ὥσπερ, φησὶ, περισσεύετε ἐν τῷ ἀγαπᾷν με· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἠγάπων αὐτὸν οὕτως ὡς αὐτὸς ἐκείνους, ἠγάπων δὲ ὅμως· πλὴν καὶ προτρεπομένου τὰ ῥήματα.

Ἵνα καὶ ἐν ταύτῃ τῇ χάριτι περισσεύητε.

Πάλιν χάρισμα τὴν ἐλεημοσύνην καλεῖ. περισσεύητε δὲ, ἢ ὑπὲρ Μακεδόνας τοὺς πένητας, ἢ οἷον δαψιλεύησθε.

8 *Οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω.*

Ἐπειδή τε πολλὰ παρῄνεσε καὶ σφόδρα Μακεδόνας ἐνεκωμία- 5 σεν, ἵνα μὴ ἐπαχθής τις εἶναι δόξῃ, φησὶν, οὐκ εἰς ἐπιταγὴν λέγω, τουτέστιν, οὐχ ὡς κελεύων, οὐδ' ὡς ἀναγκάζων.

Διὰ τῆς ἑτέρων σπουδῆς.

Τουτέστι, διὰ τοῦτο διεξῆλθον τὴν σπουδὴν Μακεδόνων τὴν περὶ τὴν ἐλεημοσύνην, ἵνα διὰ τῆς ἐκείνων σπουδῆς δοκιμωτέρους ὑμᾶς 10 τοὺς ὑπ' ἐμοῦ ἠγαπημένους ποιήσω· δοκιμάζων γὰρ, τουτέστι, δοκιμωτέρους ἀποφαίνων· οἷον ἐνάρετον.

9 *Γιγνώσκετε γὰρ τὴν χάριν.*

Ἐπτώχευσε γὰρ τὴν ἡμετέραν σάρκα· εἶτα κατεδικάσθη καὶ ἐσταυρώθη καὶ τὸ ὅτι δι' ἡμᾶς τοὺς ἀναξίους. 15

Ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε.

Εἰ οὖν ἐκεῖνος, φησὶν, ἐπτώχευσε διὰ σὲ, σὺ δὲ χρήματα δίδως δι' αὐτόν.

Πλούσιος ὤν.

Καθό ἐστι, καὶ νοεῖται Θεὸς, οἷον ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, 20 ἀόρατος, ἀκατάληπτος, δόξαν ἔχων ἀπόρρητον, φῶς ἀνεκλάλητον, μεγαλωσύνην ἀνείκαστον.

Ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε.

Εἰ γὰρ μὴ ἐκεῖνος, φησὶν, ἐπτώχευσεν, οὐκ ἂν ἡμεῖς ἐπλουτί- σαμεν· ἐπλουτίσαμεν δὲ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἁγιωσύνην, υἱοθεσίαν, 25 αὐτὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

10 *Καὶ γνώμην ἐν τούτῳ δίδωμι.*

Ὅρα πῶς ἀνεπαχθὴς εἶναι σπουδάζει· γνώμην, φησὶ, καὶ συμ- βουλὴν δίδωμι, οὐκ ἀνάγκην τινὰ ἐπιτίθημι, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν συμβουλὴν διὰ τὸ ὑμῖν μᾶλλον συμφέρειν τὸ πρᾶγμα ἤπερ τοῖς 30 λαμβάνουσι λέγω.

Οἵτινες οὐ μόνον τὸ ποιῆσαι.

Καὶ λοιπὸν λέγει τὴν γνώμην· οἵτινες φησὶν, οὐ μόνον ἀρχὴν ἔχετε πρὸς τὸ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ θέλειν, τουτέστι τὸ ἑκουσίως ποιεῖν καὶ μηδενὸς προτρεψαμένου, νῦν καὶ τὸ ποιῆσαι ἐπιτελέσατε, τουτέστι, πληρώσατε αὐτὸ, ὃ ἐνήρξασθε θέλειν. βούλεται 5 τὸ αὐθαίρετον καὶ τούτοις ὡς Μακεδόσι περιάψαι.

11 Ὅπως καθάπερ ἡ προθυμία.

Ἵνα μὴ, φησὶν, ἄχρι προθυμίας στῇ τὸ καλὸν ἔργον τοῦτο. ἀλλ' ὥσπερ ἡ προθυμία ἐκ γνώμης καὶ ἐκ θελήματος ἑκουσίου γέγονεν, οὕτω καὶ τὸ τὴν προθυμίαν πληρωθῆναι γένηται ἐκ τοῦ 10 ἔχειν, τουτέστιν ἐκ τοῦ ἔχοντος εἰσενεγκεῖν· ὡς εἴγε οὐκ ἔχει τις, τὸ ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐπλήρωσεν.

12 Εἰ γὰρ ἡ προθυμία.

Προκειμένης γὰρ, φησὶ, προθυμίας, καθὸ μέρος ἔχει, εὐπρόσδεκτός ἐστι Θεῷ, κἂν μικρὸν ᾖ, κἂν μηδὲν ᾖ παντελῶς· καθὸ 15 γὰρ ἔχει, φησὶν, οὐ καθὸ οὐκ ἔχει, ἀπαιτεῖται.

13 Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις.

Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοι μετὰ ἀνέσεως τρυφῶσι χρὴ ὑμᾶς ὑπὲρ δύναμιν δοῦναι, ὥστε καὶ ἔνδειαν καὶ θλίψιν ὑπομεῖναι ἐκ τούτου· τοῦτο δὲ, διὰ τὸ αὐτῶν εὐτελὲς, φησίν· ὁ γὰρ Μακεδόνας ἐπαι- 20 νῶν, ὅτι ὑπὲρ δύναμιν ἔδωκαν, δῆλός ἐστι καὶ τούτους τοῦτο ποιεῖν ἐθέλων· ἀμέλει παρακατιὼν, αἰνιγματωδῶς κατασκευάζει τὸ δεῖν καὶ ὑπὲρ δύναμιν διδόναι.

Ἀλλ' ἐξ ἰσότητος—

Κομᾶτε, φησὶ, χρήμασιν ὑμεῖς, ἐκεῖνοι δὲ τὴν εἰς Θεὸν παρ- 25 ρησίαν, οἷς τὰ τῆς ἐλεημοσύνης μέλλει διδόσθαι· δότε τοίνυν αὐτοῖς τὰ περισσὰ τῶν χρημάτων, καὶ λάβετε τὸ περισσὸν τῆς εἰς Θεὸν παρρησίας· εἰπὼν δὲ, "ἐξ ἰσοτητος," ἠρέμα προτρέπεται αὐτοὺς μὴ τὸ περίσσευμα δοῦναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ὑστέρημα· τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰ περίσσευμα δῷς, περίσσευμα λαμβάνεις· εἰ 30 δαψιλὲς δῷς, δαψιλὲς λήψῃ· εἰ δὲ ὁλόκληρον ἐπισπάσασθαι βούλῃ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν, ὅσα κένωσον καὶ σὺ δὸς καὶ ἐκ τοῦ ὑστερήματος· ἐξισότητος γάρ ἐστιν ἡ λῆψις τῆς δόσεως.

15 Καθὼς γέγραπται.

Δείξας ὅτι οὐ μόνον διδοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἀντιλαμβάνουσι, καὶ μείζονα ἀντιλαμβάνουσι· καὶ γὰρ εἶπεν ἰσότης πρὸς δαψίλειαν αὐτοὺς προτρέπων. Οὐκ ἔστι γὰρ ἴσον δοῦναι χρήματα καὶ τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν ἀντιλαβεῖν· νῦν ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦτο 5 θέλει κατασκευάσαι, ὅτι κἂν μὴ μεταδῶτε, οὐδὲν ὑμῖν ἔσται πλέον συνάγουσι. Κἂν γὰρ μὴ λάβωσιν ἐκεῖνοι παρ' ἡμῶν, οὐ παρὰ τοῦτο ἐλαττωθήσονται· οὐ γὰρ ἂν αὐτοὺς περιΐδοι ὁ Θεὸς, δι' ὃν εἰσι πένητες· καὶ τὴν ἁρπαγὴν γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε αὐτοῖς γράφων λέγει. 10

16 Χάρις δὲ τῷ Θεῷ.

Διαλεχθεὶς περὶ ἐλεημοσύνης ὅσα ἔχρην, λοιπὸν ἐπαινεῖ τοὺς ἐπὶ τοῦτο σταλέντας, ἵνα ἀνύποπτοι γενόμενοι μᾶλλον εἰς προθυμίαν αὐτοὺς τοῦ συνεισενεγκεῖν ἐνάγωσι. Θεοῦ δὲ λέγει ἔργον τὸ διεγερθῆναι Τίτον εἰς τοῦτο· τούτῳ τῷ τρόπῳ ἀξιόπιστον ποιῶν 15 τὴν δόσιν. Εἰ γὰρ μὴ μέγα ἦν, οὐκ ἂν ἀπὸ Θεοῦ πρὸς τοῦτο διηγέρθη.

17 Τὴν μὲν παράκλησιν—

Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς προέτρεψε τὸν Τίτον; πόθεν; ὅτι τὴν μὲν παράκλησιν ἐδέξατο, τουτέστι, παρεκλήθημεν 20 παρ' ἐμοῦ, πλὴν καὶ αὐτὸς οἴκοθεν ὥρμητο εἰς τοῦτο. Διὸ καὶ σπουδαιότερος ὑπάρχων τῆς παρ' ἐμοῦ παρακλήσεως, αὐθαίρετος ἐξῆλθε, τουτέστιν, ἑκὼν καὶ ἐξ οἰκείας προθυμίας. Ὅρα δὲ σοφίαν, καὶ τοῦ Θεοῦ λέγει ἔργον εἶναι τὴν ἔλευσιν Τίτου, καὶ ἑαυτὸν παρακεκληκέναι, καὶ Τίτον μηδὲ δεῆσθαι παρακλήσεως· 25 ταύτῃ τὸ πρᾶγμα μειζόνως ἐπαίρων.

18 Συνεπέμψαμεν δὲ μετ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν.

Πολλοὶ τὸν Λουκᾶν φασὶ διὰ τὸ σύνταγμα τοῦ Εὐαγγελίου. πολλοὶ τὸν Βαρνάβαν· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἄγραφον κήρυγμα εὐαγγέλιόν φασι κεκλῆσθαι, ὃ καὶ μᾶλλον· τὰ γὰρ μετὰ ταῦτα τῷ 30 Βαρνάβᾳ ἁρμοδιώτερα.

Οὗ ὁ ἔπαινος.

Οὐ γὰρ κηρύσσει μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινούμενος· ὁ δὲ

ἔπαινος οὐ παρ' ἑνὸς, ἀλλὰ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἦλθε, φησί. Τίνος δὲ ἕνεκεν τὸ μὲν ὄνομα Τίτου λέγει, τούτων δὲ οὐκέτι; ὅτι τὸν μὲν Τίτον ᾔδεσαν, τούτους δὲ ἠγνόουν, καὶ ὅτι τοσαῦτα λέγει περὶ αὐτῶν, ὅσα πρὸς σύστασιν ἤρκει μόνον καὶ τοῦ φυγεῖν τὴν ὑπόνοιαν τοῦ σφετερισμοῦ τῶν χρημάτων. 5

19 Οὐ μόνον δὲ—

Οὐ μόνον δὲ εὐαγγελιζόμενος εὐδοκιμεῖ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τόδε.

Συνέκδημος ἡμῶν—

Εἶτα καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν χειροτονίας καὶ κλήσεως 10 *σεμνύνει τὸν Βαρνάβαν· οὐ γὰρ μόνον εὐαγγελιζόμενος εὐδοκιμεῖ, φησὶν, ἀλλὰ καὶ κεχειροτόνηται ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἡμῶν συνέκδημος ἐν τῷ κηρύγματι. Ὁ δὲ ἐν τούτῳ κοινωνὸς κοινωνεῖ δηλονότι καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ κινδύνων τῷ Παύλῳ. Καὶ οὐ μόνον, φησὶ, συνέκδημος ἡμῶν κεχειροτόνηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ* 15 *χάριτι ταύτῃ κεχειροτόνηται τῇ δεδιακόνηται ὑφ' ἡμῶν, τουτέστιν ἐπὶ τὸ ὑποδέξασθαι τὰ τῆς ἐλεημοσύνης χρήματα.*

Οἰκουμενίου. *Δύναται ταῦτα καὶ εἰς τὸν Λουκᾶν νοηθῆναι.*

Πρὸς τὴν αὐτοῦ—

Τοιοῦτος δὲ, ἐστὶ φησὶν ὁ καὶ ἐπὶ τῷ τὰ χρήματα ὑποδέξασθαι 20 *παρ' ὑμῶν ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν χειροτονηθεὶς, ἵνα ἐξ ὧν πράττῃ καὶ ὁ Χριστὸς δοξάζηται, καὶ ὑμεῖς προθυμότεροι μᾶλλον εἰς τὴν εἰσφορὰν γένησθε.*

20 Μή τις ἡμᾶς μωμήσηται.

Διὰ τοῦτο δὲ, φησὶ, τοιούτους ἐπέμψαμεν, εὐλαβούμενοι 25 *καὶ φυλαττόμενοι, μή τις πονηρὰν ὑποψίαν σχοίη καθ' ἡμῶν ὡς νοσφιζομένων τὰ χρήματα ἐν τῇ ἁδρότητι, φησὶ, ταύτῃ, τουτέστι, διὰ τὸ εἶναι ἁδρὰν καὶ πλουσίαν τὴν εἰσφορὰν τὴν μέλλουσαν γίνεσθαι ὑφ' ὑμῶν· καὶ γὰρ τὸ τῶν χρημάτων πλῆθος ἱκανὸν τοῖς πονηροῖς κακὴν ὑπόνοιαν ἐκβαλεῖν περὶ ἡμῶν, εἰ μὴ οὕτως ἐπι-* 30 *λέκτους πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτῶν ἦμεν πεπομφότες. περιστελλόμενοι οἷα ἀσφαλιζόμενοι.*

21 Προνοούμενοι—

Οὐκ εἶπε δὲ μὴ ὑμεῖς περὶ ἡμῶν σκανδαλισθῆτε, ἵνα μὴ

πλήξῃ αὐτοὺς, ἀλλὰ "μή τις." Ὅρα συγκατάβασιν· οὐκ εἶπε τοῦ συνειδότος μου ὄντος ὀρθοῦ, οἰμωζέτω ὁ ὑπονοῶν τι κακὸν, ἀλλὰ τί; διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ταύτην ἦλθον, ἐπειδὴ προνοοῦμεν καλὰ, τουτέστι καλῶς ἀκούειν οὐ μόνον ἔμπροσθεν Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων· ὅσῳ γάρ τινες ἀσθενέ- 5 στερον διάκεινται, φησὶν, ἀνάγκη συγκαταβαίνειν ἡμᾶς.

22 Συνεπέμψαμεν δὲ αὐτοῖς τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν.

Ἰδοὺ καὶ ἔτι προσέθηκε καὶ τοῦτον μετ' ἐγκωμίου.

Ἐδοκιμάσαμεν—

Ἐπαίρει ἐκ τῆς αὐτοῦ δοκιμασίας τὸν ἄνδρα, ἐπίτασις δὲ 10 ἐπαίνου τὸ ἐν πολλοῖς καὶ πολλάκις.

Νυνὶ δὲ πολὺ σπουδαιότερον.

Ἐπειδὴ, φησὶ, θαρρεῖ ὡς ἀποτεύξεται ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, σπουδαιότερος οὗ ἦν γεγένηται.

23 Ὑπὲρ Τίτου— 15

Ἐπειδὴ ἀπέδειξεν αὐτῶν τὴν ἀρετὴν, παρακαλεῖ λοιπὸν δι' αὐτοὺς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παρακλήσει ἐγκωμιάζει αὐτοὺς, καί φησιν, εἴτε ὑπὲρ Τίτου δεῖ, φησὶ, τὶ εἰπεῖν, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι κοινωνός ἐστιν ἐμοὶ καὶ συνεργός μου εἰς ὑμᾶς καὶ εἰς τὴν ὑμῶν σωτηρίαν καὶ πίστιν· μέγας δὲ ὁ ἔπαινος, εἴτε ὑπὲρ τῶν ἄλλων δεῖ 20 τι, φησὶν, εἰπεῖν, ταῦτα ἔχω λέγειν, ὅτι εἰσὶν ἀδελφοὶ ἡμῶν, Ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, ἀπεσταλμένοι, φησὶν, ὑπὸ ἐκκλησιῶν, ἐξ ἐπιλογῆς δηλονότι. "δόξα Χριστοῦ," ἐξ ὧν, φησὶ, πολιτεύονται, δόξαν προξενοῦσι Χριστῷ. "Ἵνα γὰρ," φησὶ, "θεωροῦντες ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, δοξάσωσι τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς." 25

24 Τὴν οὖν ἔνδειξιν.

"Ἔνδειξιν," τουτέστιν, ἀπόδειξιν, ἔλεγχον, ἐπίδειξιν, τὴν ἀπόδειξιν, φησὶν, ἧς με ἀγαπᾶτε ἀγάπης, καὶ τῆς καυχήσεως ἧς καυχώμεθα ὑπὲρ ὑμῶν εἰς αὐτοὺς ἐπιδείξασθε· ὅτι, φησὶν, οὐκ εἰκῇ ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι. ὡσεὶ ἔλεγε, θέλετε δεῖξαι ὡς ὑμεῖς μὲν 30 ἀγαπᾶτέ με, ἐγὼ δὲ δικαίως ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι· τούτους ἀγαπήσατε, τούτοις εὔνοιαν ἐπιδείξασθε.

Εἰς πρόσωπον τῶν ἐκκλησιῶν.

Εἰς πρόσωπον, φησὶ, τῶν ἐκκλησιῶν, τουτέστι, καὶ εἰς τιμὴν

τῶν ἀποστειλασῶν αὐτοὺς ἐκκλησιῶν· ἂν γὰρ τούτους τιμήσητε, τὰς ἐπιστειλάσας ἐτιμήσατε. Οὐ λέγει δὲ, ἀνθρώπων, ἀλλὰ "ἐκκλησιῶν," σεμνότερον ἅμα καὶ ἀπαραίτητον ποιῶν τὸν λόγον.

1 Περὶ μὲν γὰρ τῆς διακονίας.

Διακονίας ἐλεημοσύνης· περὶ ταύτης τοιγαροῦν τῆς ἐλεημοσύ- 5 νης πολλά τε εἰπὼν καὶ πολλὰ λέγειν θέλων, νῦν, ἔφη, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν ὑμῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι· αἰσχύνεται γὰρ ἄνθρωπος τοιαύτην δόξαν ἔχων, ὡς μήτε δεῖσθαι συμβουλῆς, ἐλάττων φανῆναι τῆς ἰδίας ὑπολήψεως.

2 Οἶδα γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν. 10

Θαρροῦντος μὲν τὸ πεπεῖσθαι. τὸ δὲ καὶ εἰς ἑτέρους καυχᾶσθαι πολὺ πλέον.

Ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν.

Τοῦτο φησὶν, ἐκαυχώμην πρὸς Μακεδόνας, ὅτι οὐ μόνον ἡ Κόρινθος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ Ἀχαΐα πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην παρ- 15 εσκεύασται. ἐπαρχία δέ τις ἐστὶν ἡ Ἀχαΐα, ὑφ' ἣν ἡ Κόρινθος. Οὐκ εἶπεν ὅτι εἰσφέρει ἢ συλλέγει, ἀλλ' ὅτι παρεσκεύασται, τουτέστιν, ἑτοίμη ἐστί. πεπλήρωκε τὸ πᾶν· λοιπὸν τοὺς διακονησομένους περιμένει.

Καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος. 20

Ἔνι γὰρ καὶ ἐπὶ χρηστῷ ζῆλος· εἰ οὖν ὑμεῖς γεγόνατε, καὶ τοῖς ἄλλοις πρόξενοι συνεισφορᾶς, πῶς οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς ὑστερῆσαι;

Ἠρέθισε τοὺς πλείονας.

Καίτοι περὶ Μακεδόνων εἴρηκεν, ὅτι αὐθαίρετοι καὶ μετὰ 25 σπουδῆς ἦλθον εἰς τοῦτο. Πῶς οὖν νῦν φησὶν, ὅτι ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισεν αὐτούς; ἠρέθισε τοὺς πλείονας, οὐ πάντας. ἔπειτα τὸ αὐθαίρετοι οὕτω νόει, ὅτι οὐ συνεβουλεύσαμεν, οὔτε προετρεψάμεθα αὐτοὺς, ἀλλ' ὑμᾶς ἐπῃνέσαμεν ὡς παρασκευασμένους ἀπὸ πέρυσι, καὶ τοῦτο ἤρκεσεν εἰς τὸ διεγεῖραι αὐτούς. 30

3 Ἔπεμψα τοὺς ἀδελφούς.

Ὅρα τὴν κηδεμονίαν τοῦ Παύλου· ἔπεμψα, φησὶν, αὐτοὺς, ἵνα μὴ ματαιωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν, καὶ ψεῦσται εὑρεθῶμεν, εἰπόντες,

ὅτι παρεσκευασμένοι εἰσίν. "ἐν τῷ μέρει" φησὶ, "τούτῳ," τουτέστι τῆς ἐλεημοσύνης. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἵνα μὴ κενωθῇ τὸ καύχημα ἡμῶν, ἄχρι τῆς ἐλεημοσύνης αὐτὸ περιέκλεισεν.

Ἵνα καθὼς ἔλεγον.

Ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν καὶ λόγων αὐτοὺς προτρέπει ἀσθενέστερον διακειμένους, μή πως, φησὶν, εἰκός ἐστιν αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ ἐλθεῖν. 5

4 Καὶ εὕρωσι ὑμᾶς ἀπαρασκευάστους.

Κολάζει τὸν λόγον, ἡμεῖς καταισχυνθῶμεν ὡς εἰκῇ καυχώμενοι, ἵνα, φησὶν, εὐφημότερον λέγοντες μὴ εἴπωμεν ὑμᾶς καταισχύνεσθαι, εἰ μὴ ὅτι τῶν δύο ἦν αἰσχύνη· τῶν μὲν ὡς ὑστερούντων, τοῦ δὲ ὡς ψεῦδος καυχωμένου ἐν τῇ ὑποστάσει, φησὶ, ταύτῃ τῆς καυχήσεως. ὡσεὶ εἶπεν, οὐκ ἀλλαχοῦ καταισχυνθῶμεν, ἀλλ' ἐν μόνῃ τῇ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης καυχήσει. 10

5 Ἀναγκαῖον οὖν— 15

Καὶ γὰρ ἦν ὄντως ἀναγκαῖον, καὶ αὐτοὺς αἰσχύνης, καὶ ἑαυτὸν τοῦ δοκεῖν ψεύδεσθαι ἀπαλλάξαι.

Ἵνα προσέλθωσιν—

Ἐπειδὴ ἄνω εἰρήκει, περιττόν μοί ἐστι τὸ γράφειν περὶ τούτου, ὡς αὐτῶν δηλαδὴ ἑτοίμων ὄντων, ἵνα μὴ δόξῃ ἐναντία λέγειν νῦν, οὐκέτι περὶ τοῦ εἰσενεγκεῖν, ἀλλὰ περὶ τοῦ ταχέως καὶ δαψιλῶς καὶ προθύμως διαλέγεται· διὰ τούτων κἀκεῖνο κατασκευάζων. 20

Προκατηγγελμένην—

Τὴν μετὰ δαψιλείας ἐλεημοσύνην.

Οὕτως— 25

Τουτέστι, μετὰ χαρᾶς καὶ σπουδῆς· οὐδεὶς γὰρ εὐλογίαν διδοὺς λυπεῖται, ἢ ἐξ ἀνάγκης δίδωσιν· ἐκεῖνος γὰρ ἀλγεῖ καταβάλλων, ὁ πλεονεκτούμενος καὶ διδοὺς ἐξ ἀνάγκης ἅπερ ἐπλεονέκτησε· νῦν δὲ ἀφορμὴ σωτηρίας ἡ δόσις.

6 Τοῦτο δὲ— 30

Φειδωλῶς, φησὶ, καὶ κνιπῶς· τοῦτο δὲ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης, οὕτως ἔχει τρόπου· καὶ λοιπὸν σπόρον αὐτὸ καλεῖ, ἵνα πρὸς τὸν

ἄμητον ἀπιδόντες, καὶ ὅτι ὁ σπείρας πολλὰ καὶ ὀλίγα ἀναλόγως θερίζει, προθυμότεροι πρὸς τὴν εἰσφορὰν γένωνται.

Καὶ ὁ σπείρων—

Μετὰ δαψιλείας, φησὶ, καὶ ἁδρότητος.

7 Ἕκαστος καθὼς— 5

Ἐπὶ τὸ πρότερον πάλιν ἦλθε, μονονουχὶ τοῦτο λέγων, τὰ μὲν λαληθῆναι φησὶ, περὶ ἐλεημοσύνης ὀφείλοντα ταῦτα, πλὴν καθὼς ἕκαστος προαιρεῖται, οὕτως διδότω, μὴ ἐκ λύπης· οὐ γάρ ἐστι πλεονεξία, μηδὲ ἐξ ἀνάγκης, οὐ γὰρ βιαζόμεθα, φησὶ, τινά· εἶπε γὰρ ἄνω, "οὐ κατ' ἐπιταγὴν λέγω," καὶ πάλιν, "γνώμην δὲ δίδωμι." 10

Ἱλαρὸν γὰρ—

Καὶ μαρτυρίᾳ βεβαιοῖ, τὸ μὴ δεῖν ἐκ λύπης διδόναι.

8 Δυνατὸς—

Πνευματικῶν τε, φησὶ, καὶ σαρκικῶν πραγμάτων, ὥστε δύνασθαι ὑμᾶς δαψιλῶς μεταδιδόναι, ἢ ὅτι δίδεται ὁ Θεὸς ὑμῶν 15 σαρκικὰ καὶ μικρὰ διδόντων, πνευματικὰ καὶ μεγάλα· ἀντιδοῦναι καὶ περισσεῦσαι· οὐ μόνον, φησὶ, πληρῶσαι, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὴν χρείαν δοῦναι.

Εἰς ἡμᾶς—

Ὅρα σοφίαν ἐν τοῖς σαρκικοῖς· αὐτάρκειαν αὐτοῖς ἐπευχόμενος 20 ἐν τοῖς πνευματικοῖς, περισσείαν καὶ περιουσίαν εὔχεται.

9 Καθὼς γέγραπται—

Τὸν προφήτην αὐτοῖς ἐφίστησι δαψίλειαν παραινοῦντα· τὸ γὰρ σκορπίσαι δαψιλείας σημαντικόν.

Πένησιν— 25

Δικαίους γὰρ ἡ ἐλεημοσύνη ποιεῖ, ὥσπερ καθαίρουσα τὰ πλημμελήματα.

Δικαιοσύνη αὐτοῦ—

Οὐδέποτε γὰρ σβέννυται.

10 Ὁ δὲ ἐπιχωρηγῶν— 30

Ἐν εὐχῆς τάξει αἰνίττεται τὸ μηδὲν δειλιᾶν, μή πως δούς τις πολλὰ, αὐτὸς ἐνδεὴς εὑρεθῇ· ὁ γὰρ σπέρμα χορηγῶν Θεὸς τῷ τὸν

αἰσθητὸν σπόρον σπείροντι, καὶ τὸ σῶμα τρέφων ἄρτῳ, πῶς ἂν ἀμελήσειε τοῦ τὸν πνευματικὸν σπείροντος σπόρον;

Χορήγησαι—

Χορηγήσειεν ὑμῖν τὰ σαρκικὰ δαψιλῶς, ἵνα πληθυνθῇ καὶ ἡ ἐλεημοσύνη ὑμῖν· ταύτην γὰρ νῦν σπόρον φησίν. 5

Τὰ γενήματα—

Ἐκ γὰρ τοῦ τῆς ἐλεημοσύνης σπόρου, αὔξει δικαιοσύνης γενήματα· τροπικῶς δὲ ὅλα εἶπε.

11 Πλουτιζόμενοι—

Εἰς ταύτην, φησὶ, τὴν ἁπλότητα καὶ δαψίλειαν πλουτισθείητε, 10 ἥτις κατεργάζεται δι' ἡμῶν εὐχαριστίαν τῷ Θεῷ. Τί δὲ καὶ τοὺς ἄλλους παρασκευάζων εὐαριστεῖν τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ὧν ἡμεῖς κεκτήμεθα; ἡ εὐποΐα δηλονότι· πλουτίζεσθε οὖν εἰς εὐποιΐαν· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς λαμβάνοντας ἡμᾶς εὐχαριστεῖν ποιήσει Θεῷ.

Εἰς πᾶσαν— 15

Ἵνα εἴητε, φησί.

Ἁπλότητα—

Οἷον δαψίλειαν.

12 Τῆς λειτουργίας—

Τουτέστιν, ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ εἰσφορὰ τῶν χρημάτων τούτων, 20 καὶ ἡ λειτουργία ἡ πνευματικὴ ἡ διακονουμένη ὑφ' ἡμῶν.

Οὐ μόνον—

Οὐ μόνον, φησὶ, τοῦτο κατορθοῖ τὸ ἀναπληροῦν τὰ ὑστερήματα καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύειν ποιεῖ τὴν εἰς Θεὸν εὐχαριστίαν, τὸ διὰ πολλῶν προσφέρεσθαι· οἷον δέ ἐστι καὶ τρέ- 25 φειν πενομένους καὶ εὐχαριστεῖσθαι παρασκευάζειν τὸν Θεόν· τὰ γὰρ δύο τῶν ἄγαν ἐπαινουμένων. περισσεύει δὲ, φησὶ, διὰ τῆς δοκιμῆς τῆς διακονίας ταύτης, τουτέστι, τῆς δοκίμου καὶ πείρᾳ τὴν χρηστότητα δοξαζούσης[g] ἐλεημοσύνης, ἣν ἡμεῖς διακονοῦμεν ὑμῖν, φησίν. 30

Ἀλλὰ καὶ περισσεύει.

Πῶς δὲ περισσεύει ἡ εὐχαριστία τῷ Θεῷ; πῶς; ὅτι δοξά-

[g] Œcum. δειξάσης.

ζοντές εἰσιν οἱ ἅγιοι τὸν Θεὸν, οὐ μόνον ὅτι ἐλύθη αὐτοῖς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἡ ἔνδεια, ἀλλ' ὅτι καὶ ὑποτεταγμένοι ἐστὲ, φησὶ, τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου· δεῖγμα γὰρ τοῦ ὑποτετάχθαι τοῖς εὐαγγελικοῖς προστάγμασι τὸ εὖ ποιεῖν· πλεῖστα γὰρ περὶ ἐλεημοσύνης ὁ Κύριος διηλέχθη. 5

13 Καὶ ἁπλότητι—

Καὶ ὅτι διὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ πειθὼ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς τοῦτο ὑποτεταγμένοι ἐστὲ εἰς τὴν εἰς αὐτοὺς ἁπλότητα, οἷον δαψίλειαν τῆς ἐλεημοσύνης καὶ κοινωνίαν, καὶ οὐ μόνον εἰς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας. οἱ γὰρ ἅγιοι οὗτοι, φησὶ, καὶ ὑπὲρ ὧν 10 ἑτέροις παρέχετε, εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ.

14 Καὶ αὐτῶν δεήσει—

Καὶ εἰς τοῦτο, φησὶν, εὐχαριστοῦσι τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτως ὑμᾶς δοκίμους ἀπειργάσατο ἡ ὑποταγὴ τοῦ Εὐαγγελίου, οὕτως ποθεινοὺς, ὡς δέεσθαι αὐτοὺς συνεχῶς ὑπὲρ τοῦ ἰδεῖν ὑμᾶς, "ἐπιποθούν- 15 "των γὰρ ὑμᾶς," φησί.

Ἐπιποθούντων—

Ἐπιποθοῦσι δὲ, φησὶν, ὑμᾶς, οὐ διὰ τὰ χρήματα, ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς δοθείσης ὑμῖν ἀπὸ Θεοῦ χάριτος. Διὰ γὰρ τὴν ὑπερβάλλουσαν, φησὶ, χάριν τοῦ Θεοῦ ἐφ' ἡμῖν· διὰ τοῦτο 20 ὑμᾶς ἰδεῖν ποθοῦσιν.

Ὑπερβάλλουσαν—

Ὅρα σύνεσιν· ἐπάρας αὐτοὺς, τέλος τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, χάριν τὸ πρᾶγμα καλέσας Θεοῦ.

15 Χάρις δὲ— 25

Εἶτα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐννοήσας, καὶ αὐτὸς δοξάζει τὸν Θεόν. χάρις δὲ τῷ Θεῷ, λέγων ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ, δωρεὰν ἐνταῦθα καλῶν καὶ τὸ ὑποτετάχθαι Κορινθιοὺς τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ ὅτι ἐδωρήσατο ἡμῖν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης τὰ τοσαῦτα ἀγαθὰ ὅσα κατέλεξε, καὶ ὅτι μείζονα δώσει ὑπὲρ αὐτῆς ἐν τῷ μέλλοντι.

ΚΕΦ. I.

Διήγησις τῶν ἰδίων πόνων καὶ προθέσεως καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ χάριτος πρὸς τὸ μὴ τοῖς ἐπιπλάστοις προστίθεσθαι Κορινθίοις.

1 Αὐτὸς δὲ ἐγὼ Παῦλος παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τῆς πρᾳότητος καὶ ἐπιεικείας τοῦ Χριστοῦ. 5

Μέγα τὸ ἀξίωμα, ἐγὼ Παῦλος, φησὶ, τουτέστιν, ὁ Ἀπόστολος, ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ, ἰδοὺ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν. ἐπαρτήσατο τὸν περὶ ἐλεημοσύνης λόγον· ἄρχεται τῶν ἐπιτιμητικωτέρων λόγων· κατέταττε τῶν ψευδαποστόλων καὶ τῶν λοιδορούντων αὐτὸν, καὶ ἑαυτὸν συνίστησιν, εἰς ἀνάγκην ἐλθὼν 10 τοῦ μὴ καὶ τὸ κήρυγμα συνευτελισθῆναι, εἰ αὐτὸς φαῦλος τῇ σιωπῇ νομισθείη· καὶ τὰ τῆς νομισθείσης αὐτῷ χάριτος μετὰ δαψιλείας φησὶ κατορθωμάτων, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὑπομονὴν, καὶ τοὺς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνας.

Παρακαλῶ ὑμᾶς— 15

Τοῦτο θέλει εἰπεῖν, δέομαι ὑμῶν, μή με ἀναγκάσωσιν, εἰ λοιδοροῦντές με χρήσασθαί μου τῇ δυνάμει κατ' αὐτῶν, ὑμῶν δέομαι, ὡς λέγειν εἰώθαμεν, συμβουλεύσατε αὐτοῖς, μὴ εἰς τοῦτό με ἀγαγεῖν.

Καὶ ἐπιεικείας— 20

Μέγα μὲν καὶ τὸ Παῦλον παρακαλεῖν· ὅταν δὲ καὶ διὰ τῆς ἐπιεικείας Χριστοῦ τὴν ἱκεσίαν ποιῆται φρικωδέστερον.

Κατὰ πρόσωπον—

Ἡ κατὰ εἰρωνείαν τοῦτό φησι τοῖς τῶν διαβαλλόντων χρησάμενος λόγοις. Ἔλεγον γὰρ "ὅτι ἡ παρουσία ἀσθενὴς, αἱ δὲ ἐπι- 25 "στολαὶ βαρεῖαι," λέγει οὖν, δέομαι ὑμῶν, ὁ παρὼν μὲν ταπεινὸς ὡς αὐτοὶ, φησίν· ἀπὼν δὲ θαρρῶν τὰ μείζω μου γράφειν· ἢ τοῦτό φησι, ταπεινὸς μέν εἰμι, πλὴν θαρρῶν τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν τολμῶ ταῦτα γράφειν· τί δὲ δέῃ τὸ μὴ θαρρῆσαι, φησὶ, τουτέστι τοῦ μὴ θαρρούντως χρήσασθαι, ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς καὶ παρὼν τῇ 30 δυνάμει μου· πεποίθησιν γὰρ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ δύναμιν καλεῖ διὰ τὸ ῥᾳδίως δύνασθαι τοὺς ἐναντίους ἀμύνασθαι· ποίᾳ

δυνάμει; ἧτινι, φησὶ, λογίζομαι τολμῆσαι ὡσεὶ ἔλεγεν, οὔπω κέκρικα χρήσασθαι αὐτῇ, ἀλλ' ἔτι λογίζομαι τολμῆσαι χρήσασθαί μου τῇ δυνάμει.

2 Δέομαι δὲ—

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ὅτι παρὼν εὐτελής ἐστι, φησὶ, μὴ παρὼν 5 τιμωρήσομαι.

Τολμῆσαι—

Ὁρᾷς πῶς ἐστι ταπεινός; ἀνάγκης γὰρ οὔσης χρήσασθαι τῇ δυνάμει, ὀκνεῖ καὶ ἀναδύεται, καὶ τόλμαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· τοῦτο γὰρ ἀρίστου διδασκάλου τῇ ἀναβολῇ χώραν παρέχειν τῇ μετα- 10 νοίᾳ.

Κατὰ σάρκα—

Κατὰ τίνων, φησὶν, ἔχεις χρήσασθαι παρὼν τῇ δυνάμει τῇ πνευματικῇ; ἐπὶ τίνας, φησὶ, τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. οἱ γὰρ ψευδαπόστολοι διέβαλλον αὐτὸν ὡς 15 ὑποκριτὴν καὶ ἀπατεῶνα καὶ πάντα πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιοῦντα. καί φησιν, "ἐν σαρκὶ γὰρ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα "στρατευόμεθα," τουτέστιν οὐ σαρκικῶς ζῶμεν. ἢ περὶ τοῦ κηρύγματος λέγει τὸ "στρατευόμεθα·" πόλεμον γὰρ πρὸς τοὺς νοητοὺς καὶ αἰσθητοὺς ἐχθροὺς ἀναδεξάμενοι, οὐ σαρκικοῖς ὅπλοις 20 κεχρήμεθα, τοῦτό ἐστιν, "οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα."

4 Τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας οὐ σαρκικά.

Καὶ οὕτως οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα, ὅτι καὶ τὰ ὅπλα οἷς χρώμεθα οὐκ ἔστι σαρκικὰ κατὰ τῶν ἀνθισταμένων· σαρκικὰ γὰρ ἔχει ἂν πλοῦτος, ἰσχὺς, δυναστεία, δόξα, εὐγλωττία· ἡμεῖς τοι- 25 γαροῦν οὐ τούτοις νικῶμεν, ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις, πενίᾳ, εὐδοξίᾳ, ἀσθενείᾳ· διὸ καὶ δυνατὰ τῷ Θεῷ αὐτὰ καλεῖ· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ τὸ θαυμαστὸν καὶ δυνατὸν παρὰ Θεοῦ ἔχουσιν, ὅτι τοιαῦτα ὄντα περιγέγονε τῆς οἰκουμένης. Σκόπει δὲ αὐτοῦ τὸ ἄτυφον· οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ δυνατοὶ, ἀλλὰ τὰ ὅπλα ἡμῶν διὰ τοῦ Θεοῦ· 30 καὶ γὰρ κἀκείνοις τὴν δύναμιν, οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔδωκε, φησίν.

Ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων.

Ἔστι δὲ δυνατὰ ἡμῶν τὰ ὅπλα πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων. καλῶς δὲ τὸ "καθαίρεσιν," δεικνὺς ὅτι οὐ προσβάλλομεν μηχανὰς, ἀλλ' εὐθὺς καθαιροῦμεν ἅπαν ἐναντίον. "Ὀχυρωμάτων" δὲ, φησὶν, οἷον τοὺς Ἑλληνικοὺς συλλογισμοὺς, τὴν πλάνην αὐτῶν, τὸν τύφον. Εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσαντες ὀχυρώματα, σωματικόν τι νομίσωσι, φησὶ, "λογισμοὺς καθαιροῦντες," οἷον συλλογισμοὺς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων σοφίσματα· ἢ ὅτι αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν καὶ τὰς ψυχὰς καταβάλλομεν, ἐξ ἧς κεκράτηνται πλάνης, καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν ἄγομεν.

5 Καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον.

Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, ἵνα πλείονα ποιήσῃ τὴν ἔμφασιν· τα ὅπλα, φησὶ, τὰ ἡμέτερα, κἂν ὀχύρωμα εἴπῃς, κἂν ὕψωμα, τουτέστι πυργώματά τινα καὶ φρούρια, κἂν ὁτιοῦν ἐπαιρόμενον καὶ ἀνθιστάμενον τῇ γνώσει τοῦ Θεοῦ. τῇ διὰ τοῦ κηρύγματος πάντα καθαιρεῖ.

Καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα.

Καὶ οὕτως ἅπαν νόημα καὶ πᾶσαν διάνοιαν ἀνθρωπίνην ὑποτάσσομεν τῷ βασιλεῖ καὶ ἀρχιστρατήγῳ Χριστῷ, ὡς μηδὲ ἀναπλάσαι τοῦ λοιποῦ οὐδὲ ἀναμαχήσασθαι ἰσχῦσαί τινα τῶν ἡττηθέντων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ αἰχμαλωτεύοντες, οἷον, αἰχμαλώτους ἐκ τῆς τοῦ πονηροῦ τυραννίδος λαμβάνοντες, ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

6 Καὶ ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοήν.

Ἐνταῦθα καὶ τούτους ἐφόρμησεν, ὑμᾶς γὰρ περιεμένομεν, φησὶν, ἵνα ὅταν διὰ τῆς παραινέσεως διδαχῆς διορθώσωμεν ὑμᾶς, καὶ ἀποστήσωμεν ἐκείνων, τότε ἐκείνοις μόνοις τοῖς ἀπιστοῦσι τὴν πληγὴν ἐνέγκωμεν. ἕτοιμοι οὖν ὄντες ἐν τούτῳ ὑφ' ἡμῶν ἀναμὶξ ὄντων κωλυόμεθα· καὶ γὰρ δέος ἐστὶ, φησὶ, μὴ καὶ ὑμῶν ἅψηται ἡ πληγὴ διὰ τὸ ἀναμεμίχθαι· ταῦτα δὲ λέγων τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται ὅπως διορθώσωνται. Ὑπακούετε μὲν καὶ νῦν, φησὶν, ἀλλ' οὐ τελείως· διό φησιν, "ὅταν πληρωθῇ ἡ ὑπακοὴ "ὑμῶν." Φοβήσας τοὺς ψευδαποστόλους, καὶ αὐτοὺς λοιπὸν ἐπι-

τιμᾷ, ἐπιπληκτικώτερον αὐτοῖς διαλεγόμενος, "τὰ κατὰ πρόσω-
"πον, φησὶ, βλέπετε," τουτέστιν, ἀπὸ τῶν φαινομένων κρίνετε·
οἷον, εἴ τις πλουτεῖ, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις μεγαλαυχεῖ, εἴ τις
ἀρετῆς πρόσωπον περίκειται.

Εἴ τις πέποιθεν ἑαυτῷ Χριστοῦ εἶναι. 5

7 Καὶ γὰρ οἱ ψευδαπόστολοι, ὡς Χριστοῦ ὄντες ἐμεγαλαύχουν.

Τοῦτο λογιζέσθω πάλιν ἀφ' ἑαυτοῦ.

Ἂν ὅλως, φησὶ, μετέχει τῆς παρὰ Χριστοῦ χάριτος, ἀφ' ἑαυ-
τοῦ λογιζέσθω καὶ μὴ περιμενέτω παρ' ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως
μαθεῖν. 10

Οὕτως καὶ ἡμεῖς Χριστοῦ.

Ἴσως φησὶν, ἐν τούτῳ κοινωνοῦσι, καὶ οὐδὲν πλέον ἔχουσιν
ἡμῶν· οὐ γὰρ αὐτοὶ μὲν Χριστοῦ, ἡμεῖς δὲ ἑτέρου τινός· τοῦτο δὲ
κατά τινα συγκατάβασιν εἶπε, ἐπειδὴ προϊὼν δείκνυσιν ὅτι οὐχ
ὥσπερ ἐκεῖνοι Χριστοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον. 15
ὅθεν φησὶν, "ἐὰν περισσότερόν τι καυχήσομαι· ὡσεὶ ἔλεγεν, ἀρ-
κεῖ τέως τὸ εἰπεῖν, οὕτω καὶ ἡμεῖς· ἐὰν γάρ τι πλέον τούτου εἴπω,
οὐκ ἂν αἰσχυνθῶ, ἀληθῆ γὰρ, φησὶν, ἐρῶ.

8 Περὶ τῆς ἐξουσίας ἡμῶν.

Τῆς πληκτικῆς καὶ τιμωρητικῆς τῶν ἀντιδιατιθεμένων δυνάμεως· 20
εἶτα κολάζων τὸ φορτικὸν τοῦ λόγου φησὶν, εἰς οἰκοδομὴν καὶ οὐκ
εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν, ὡσεὶ ἔλεγε, τὴν δύναμιν ἐλάβομεν ἐπὶ τὸ
οἰκοδομεῖν ὑμᾶς πρὸς τὴν πίστιν, οὐ μὴν πρὸς τὸ τιμωρεῖσθαί
τινα. Πῶς οὖν εἴποι τις καὶ νῦν αὐτοῖς ἀνατείνῃ τὴν παρὰ Χρι-
στοῦ σοι δοθεῖσαν ἐξουσίαν, καὶ ἄνω ἔφασκες "ἐν ἑτοίμῳ ἔχοντες 25
"ἐκδικῆσαι πᾶσαν παρακοὴν," εἰ οὐκ ἐπὶ τιμωρίᾳ ἀλλ' ἐπὶ οἰκοδομῇ
τὴν ἐξουσίαν εἴληφας; ὅτι αὐτὸ τοῦτο, φησὶ μάλιστά ἐστιν οἰκο-
δομὴ ὑμῶν τὸ τὰ κωλύματα ἀναιρεῖν καὶ τὰ σκάνδαλα, οἷον τοὺς
ψευδαποστόλους καταργεῖν· εἰς τοῦτο μὲν ἐλάβομεν, ἵν' οἰκοδομῶ-
μεν· ἐὰν δέ τις ἀνίατα νοσῇ, καὶ τῇ ἑτέρᾳ χρησόμεθα ἐνεργείᾳ, 30
καθαιροῦντες αὐτὸν καὶ καταβάλλοντες· ὡς εἶναι ἐν πρωτοτύπῳ
μὲν τὴν οἰκοδομὴν, ἐν παρεπομένῳ δὲ τὴν καθαίρεσιν.

Οὐκ αἰσχυνθήσομαι.

Οὐ δειχθήσομαι φησὶ, ψεύστης ἢ κομπαστής.

9 Ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς.

Διὰ τοῦτο, φησὶν, οὕτω μετρίως εἶπον τὸ "οὐκ αἰσχυνθήσο-"μαι," καὶ οὐδὲν μέγα εἶπον, "ἵνα μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν "ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν."

Εἶτα τοῖς λόγοις τῶν διαβαλλόντων αὐτὸν κέχρηται. Καὶ ἵνα 5 μὴ πάλιν εἴπωσιν "ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ βαρεῖαι" καὶ τὰ ἑξῆς, διὰ τοῦτο, φησὶν, οὕτω μετρίως ἐφθεγξάμην.

10 Ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής.

Ἔλεγον γὰρ οἱ διαβάλλοντες αὐτὸν, ὅτι κομπάζει διὰ τῶν ἐπιστολῶν καὶ φοβερὰ ἐπιστέλλει· παραγενόμενος δὲ, εὐκατα- 10 φρόνητός τίς ἐστι, καὶ ἐλέγχεται μὴ ὢν οἷος γράφει.

11 Ὅτι οἷοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες.

Εἰ ταῦτα λέγοντες, φησὶ, τοῦτο ἴστησαν ὅτι καὶ παρόντες καὶ ἀπόντες ὅμοιοί ἐσμεν, καὶ ὥσπερ ἐσμὲν ἀπόντες τῷ λόγῳ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ, τουτέστιν, οὐ μόνον 15 ἀπειλοῦμεν ἀπόντες, ἀλλ' ἰσχύομεν καὶ παραγινόμενοι εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὰ ἀπειλούμενα.

Κατὰ ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, δοκιμάζειν, φησὶν, ἕκαστον ἡμῶν βούλεσθε, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξετάζειν· οὐκοῦν σὺν ἀκριβείᾳ τοῦτο ποιήσατε. 20

Κατὰ ἐπιτιμητικὴν ὑπόκρισιν τοῦτο ἀναγνωστέον, ἀντὶ τοῦ οὐκ ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀληθείας τὴν ἐξέτασιν, ἐκ δὲ τῶν ἐπὶ πολλῆς ἁπλῶς φαινομένων λαμβάνεται.

12 Οὐ γὰρ τολμῶμεν ἐγκρῖναι ἢ συγκρῖναι ἑαυτούς τισι. 25

Ἐνταῦθα ἀλαζόνας ἐκείνους παρίστησι, καὶ κωμῳδεῖ αὐτοὺς, κατ' εἰρωνείαν προάγων τὸν λόγον, φησίν· "οὐ γὰρ τολμῶμεν "ἐγκρῖναι," οἷον συναριθμῆσαι "ἢ συγκρῖναι," οἷον ἀντιπαραθεῖναί τισιν ἑαυτοὺς τῶν ἑαυτοὺς παρατιθεμένων διὰ τῆς κομπώδους ψευ-δολογίας· ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἐκωμῴδησεν; 30

Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς ἑαυτοὺς μετροῦντες.

Ἐκείνοις μὲν οὖν οὐ τολμῶμεν ἑαυτοὺς συγκρῖναι, μεγάλοις, φησὶ, καὶ ὑπερβαίνουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ ἡμεῖς καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι

ἑαυτοὺς μετροῦμεν, καὶ πρὸς τὰ μέτρα ἡμῶν καὶ λαλοῦμεν καὶ ἐπιστέλλομεν καὶ διαπραττόμεθα.

Καὶ συγκρίνοντες ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς, οὐ συνιοῦσιν.

Καὶ ἡμεῖς μὲν, φησὶν, ἑαυτοὺς μετροῦμεν, ἐκεῖνοι δὲ ἑαυτοῖς συγκρίνοντες· οὐ γὰρ ἀξιοῦσι, φησὶ, πρός τινα τῶν ἀνθρώπων συγ- 5 κριθῆναι, ἀλλ' αὐτοὶ πρὸς ἑαυτοὺς, οὐ συνιοῦσι, φησὶ, τουτέστιν, οὐ νοοῦσιν, οὐδὲ αἰσθάνονται πῶς εἰσὶ καταγέλαστοι τοῖς ὁρῶσιν· οὐ γὰρ λελήθασι, φασὶν, ὅτι μεταξὺ ἀλλήλων ἑαυτοὺς ἐπαίροντες.

13 Ἡμεῖς δὲ οὐχὶ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα. 10

"Ἡμεῖς δὲ," φησὶν, "οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχησόμεθα," καθάπερ, οὗτοι, καὶ γὰρ ἦν εἰκὸς αὐτοὺς ψευδομένους λέγειν, τὴν οἰκουμένην ἐπετρέψαμεν, πρὸς τὰ πέρατα τῆς γῆς ἀφικόμεθα διδάσκοντες, ταῦτα οὖν "ἄμετρα" καλεῖ, ὑπερβαίνοντα τὴν δύναμιν αὐτῶν καὶ τὸ μέτρον. 15

Ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τοῦ κανόνος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεός.

Ὥσπερ γὰρ ἀμπελῶνα διαιρῶν ὁ Θεὸς τὴν οἰκουμένην ἡμῖν, φησὶ, τοῖς Ἀποστόλοις ἐμέρισε· "κατὰ οὖν τὸ μέτρον τοῦ κανό- "νος οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεὸς," καυχησόμεθα καὶ λαλήσομεν, 20 φησί. ποῖον δέ ἐστι τὸ μέτρον σου; τὰ ἄχρις ὑμῶν, φησίν.

Ἐφίκεσθαι ἄχρις καὶ ὑμῶν.

Ἐπεὶ οὖν ἄχρι καὶ ὑμῶν ἐφθάσαμεν, καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ δεδομένον παρὰ Θεοῦ μέτρον, ἄχρι καὶ ὑμῶν καυχώμεθα, ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ καυχησόμεθα. 25

14 Οὐ γὰρ ὡς μὴ ἐφικνούμενοι.

Οὐ γὰρ ἂν εἴποι τις, φησὶν, ὅτι μὴ ἀφικόμενοι, ἤγουν μὴ ἀφικνούμενοι εἰς ὑμᾶς ὑπερεκτείνομεν ἑαυτοὺς, λέγοντες ἐφθακέναι εἰς ὑμᾶς, εἰκῇ τῷ λόγῳ κομπάζοντες· τῷ γὰρ ὄντι ἄχρις ὑμῶν ἐφθάσαμεν· ἐφθάσαμεν δὲ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, τουτ- 30 έστιν, οὐχ ἁπλῶς παραγενόμενοι, ἀλλὰ καταγγέλλοντες ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἐφικνούμενοι.

Μὴ ἰσχύοντες, φησὶ, κἂν ἄχρις ὑμῶν ἐφικέσθαι ἢ φθάσαι.

Ὑπερεκτείνομεν ἑαυτούς.

Οἷον τῷ κόμπῳ τῶν λόγων.

Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ— 5

Εἰκὸς γὰρ ἦν τοὺς ψευδαποστόλους καὶ ἄνευ τοῦ κηρύσσειν παραγινομένους που καὶ ὑπὲρ τούτου καυχᾶσθαι.

15 Οὐκ εἰς τὰ ἄμετρα καυχώμενοι.

Τὰ τὸ μέτρον, φησὶν, ἡμῶν καὶ τὴν δύναμιν ὑπερβαίνοντα ἐν ἀλλοτρίοις κόποις· εἰκὸς γὰρ τοὺς ψευδαποστόλους ἄλλων που 10 κηρυξάντων αὐτοὺς ἐπιδημῆσαι ψιλῶς, καὶ ἑαυτοῖς ἐπιγράφειν τὸ κήρυγμα. Ἡμεῖς δὲ, φησὶν, οὐκ ἐπ' ἀλλοτρίοις κόποις.

Ἐλπίδα δὲ ἔχοντες αὐξανομένης τῆς πίστεως ὑμῶν.

Οὐδὲν ἀποφαίνεται, ἀλλ' ἐλπίζομεν, φησὶν, τῷ Θεῷ.

Αὐξανομένης. 15

Πρὸς ὃ γὰρ ἡ πίστις ἐπιδίδωσι τῶν μαθητῶν, οἱ διδάσκαλοι εὐδοκιμοῦσιν.

Ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι.

Ἐλπίζομεν, φησὶν, ὑμῶν ἐπιδιδόντων πρὸς τὴν πίστιν, ἐν ὑμῖν μεγάλοι δειχθῆναι κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν εἰς περισσείαν, τουτ- 20 έστιν, ἐν ὑμῖν μεγαλυνθῆναι πλέον ἢ νῦν· τοῦτο γὰρ τὸ "εἰς "περισσείαν κατὰ τὸν κανόνα ἡμῶν," τουτέστι κατὰ τὸ μέτρον ἡμῶν ὃ ἐπιστεύθημεν παρὰ Θεοῦ· καλῶς δὲ κανόνα καὶ μέτρον καλεῖ, ὡς ἐπίκτησιν καὶ κληρονομίαν τῆς οἰκουμένης εἰσελθών.

16 Εἰς τὰ ὑπερέκεινα ἡμῶν εὐαγγελίσασθαι. 25

Καὶ οὕτως μεγαλυνθῆναι ἐν ὑμῖν, ὥστε καὶ "εἰς τὰ ὑπερ- "έκεινα εὐαγγελίσασθαι" καὶ διδάξαι, ὃ δὴ καὶ ἐποίησεν.

Εἰς τὰ ἕτοιμα καυχήσασθαι.

Καὶ οὐχ ὥσπερ, φησὶν, οἱ ψευδαπόστολοι ἔχομεν καυχήσασθαι ἐν ἀλλοτρίῳ κανόνι καὶ μέρει καὶ ἔνθα ἄλλος ἐκοπίασε· τοῦτο γὰρ 30 τὸ "εἰς τὰ ἕτοιμα," ἔνθα φησὶ, προκαταβέβληται σπέρμα διδασκαλίας.

17 Ὁ δὲ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω.

Ἐκεῖνοι μέν εἰσι κατορθοῦν μέλλοντες, οὐ καυχώμεθα ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ· ὁ γὰρ καυχώμενος, φησὶν, ὀφείλει ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι, καὶ γὰρ καὶ αὐτὸ ὃ ἐφθάσαμεν μέτρον, ἐκ Θεοῦ ἔχομεν. 5

18 Οὐ γὰρ ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν.

Τίνες δὲ οἱ ἑαυτοὺς συνιστῶντες; οἱ ψευδαπόστολοι δηλονότι· κατὰ τὸ μέτρον γὰρ, φησὶ, τοῦ κανόνος, οὗ ἐμέρισεν ἡμῖν ὁ Θεός· ὁ οὖν μερίσας Θεὸς αὐτὸς καὶ συνίστησιν.

1 Ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρόν. 10

Μέλλων ἐμβαίνειν εἰς τοὺς οἰκείους ἐπαίνους, πολλῇ κέχρηται τῇ προδιορθώσει, τὸ φορτικὸν τοῦ δοκεῖν ἐπαινεῖν ἑαυτὸν ἀποφεύγων· εἰς τοῦτο δὲ αὐτὸν ἤγαγεν ἡ τῆς ὑποθέσεως ἀνάγκη καὶ τὸ δεδιέναι μὴ εἰς βλάβην τῶν μαθητῶν γένηται· τὸ αὐτὸ μὲν ἐξευτελίζεσθαι, τοὺς δὲ ψευδαποστόλους δοκεῖν εἶναί τι· εἴθε ἀνεί- 15 χεσθέ μου, φησὶν, ἀφροσύνης πρᾶγμα καὶ ἔργον ποιοῦντος.

Ἀνείχεσθέ μου μικρόν.

Ἀλλὰ καὶ ἀνείχεσθέ μου· οἶδα γὰρ, φησὶν, ὅτι ἀγαπᾶτέ με, καὶ πάντα μου ἀνέχεσθε.

2 Ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς Θεοῦ ζήλῳ. 20

Οὐκ εἶπε, φιλῶ, ἀλλ' ὃ μεῖζον ἦν, "ζηλῶ ὑμᾶς," φησὶ, τουτέστι, περικαῶς φιλῶ. εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οἷον χρήματα καὶ δόξαν, φιλεῖν αὐτοὺς, ἐπάγει "Θεοῦ "ζήλῳ·" ζηλωτὴς δὲ λέγεται ὁ Θεὸς διὰ τὸ ἄγαν ἡμᾶς ἀγαπᾷν· ζηλοῖ δὲ ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ζηλωτυπουμένους· οὕτω οὖν, φησὶ, καὶ 25 ἐγὼ τοιούτῳ ὑμᾶς ζηλῶ ζήλῳ, ἵνα ὑμᾶς ὠφελήσω.

"Ἡρμοσάμην·" πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἅπας ὁ λόγος αὐτῷ· αὕτη γὰρ μετὰ γάμον παρθένος ἐστι· μνηστείας δὲ ὁ παρὼν καιρὸς, παστάδων δὲ ὁ μέλλων, καθὸ λέγεται, ἀνέστη ὁ νυμφίος· ποῖα δὲ τὰ ἕδνα; ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ταύτης τῆς μνηστείας καὶ ὁ 30 Δαυὶδ προμνήστωρ ἦν λέγων, "ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ "κλῖνον τὸ οὖς σου." καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος νυμφαγωγὸς ὢν ἔλεγεν, "ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν," ἵνα τὴν νύμφην λάβῃ, φησί· τούτων τύπος ἦν τὰ περὶ τὸν Ἀβραὰμ, ὃς δοῦλον ἔπεμψε μνηστεύ-

σασθαι τῷ υἱῷ παρθένον ἐθνικήν· καὶ ὁ Θεὸς ἔπεμψε τοὺς προφήτας πάλαι, καὶ τοὺς Ἀποστόλους ὕστερον μνηστεύσασθαι τῷ υἱῷ τὴν ἐξ ἐθνῶν[f] ἐκκλησίαν.

Ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρί.

Ἐμνηστευσάμην, φησὶν, ὑμᾶς τῷ Χριστῷ· οὐκοῦν δι' ἐκεῖνον 5 ζηλῶ, οὐ δι' ἐμαυτόν.

3 Φοβοῦμαι δὲ μήπως ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἐξηπάτησεν.

Εἰ γὰρ καὶ ἡ ἀπώλεια ὑμετέρα, ἀλλ' ὁ φόβος κοινός· οὐκ ἀποφαίνεται ὅτι διεφθάρητε, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ, ἀλλὰ ἀμφιβόλως λέγει, "μή πως," καί τοι ἦσαν διεφθαρμένοι· 10 καὶ γὰρ κακεῖνος τὰ μείζονα ἐπηγγείλατο ὥσπερ οἱ ψευδαπόστολοι· δείκνυσι δὲ γυναικῶδες τὸ ἀπατᾶσθαι.

Ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ.

Ἀλλ' ὥσπερ τὸ εἶναι πανοῦργον τὸν ὄφιν οὐκ ἔδωκε τῇ γυναικὶ συγγνώμην, οὕτως οὐδὲ ἡ τῶν ψευδαποστόλων ἀπάτη δώσει ὑμῖν. 15

Οὕτως φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν.

"Φθαρῇ," οἷον μετενεχθῇ ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν δεινότητα τὴν ἔξωθεν. δείκνυσι δὲ ὅτι ἀπλάστου καὶ ἀφελοῦς δεῖται ψυχῆς ἡ πίστις, πάντα πίστει δεχομένης καὶ μηδὲν συλλογιζομένης. 20

4 Εἰ μὲν γὰρ ὁ ἐρχόμενος ἄλλον Ἰησοῦν κηρύσσει.

Τέως δείκνυσι τοὺς ψευδαποστόλους ἐπεισάκτους καὶ ξένους ὑπάρχειν· ὅρα δὲ οὐκ εἶπε πλέον τι λαλοῦσι, καὶ γὰρ ἦν ἐκείνους εἰκὸς φλυαρεῖν, καὶ ῥημάτων κάλλει γοητεύειν τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ, φησὶν, ἄλλον Χριστὸν, ἤγουν ὁ ἐρχόμενος πλουσιωτέρους 25 ὑμᾶς ποιεῖν ἐν τοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασιν· οὐδέτερον δὲ τούτων χρήζει κομψείας λόγων· ὃ ἔδει κηρυχθῆναι καὶ οὐκ ἐκηρύξαμεν· ὃ ἔδει λαβεῖν ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἐλάβετε, ὃ ἔδει δέξασθαι ὑμᾶς, καὶ οὐκ ἐδέξασθε.

Ἢ εὐαγγέλιον ἕτερον ὃ οὐκ ἐδέξασθε. 30

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο σοφίας δεῖται τῆς ἔξωθεν· σκόπει δὲ πῶς δείκνυσι μηδὲν τελειότερον λέγειν ἐκείνους· ὧν οὐκ ἐκηρύξαμεν,

[f] ἐξελθὼν Cod.

φησὶν, ὧν οὐκ ἐλάβετε, φησὶ, καὶ πάλιν, "ὃ οὐκ ἐδέξασθε," τῷ προσδιορισμῷ δεικνὺς μηδὲν πλέον ἐκείνους διδάσκειν· οὐδὲ γὰρ τοῖς πλείω λαλοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀληθῆ προσέχειν δεῖ.

Οὐκ ἐδέξασθε—

Ὃ ἔδει δέξασθαι ὑμᾶς καὶ οὐκ ἐδέξασθε. 5

Καλῶς ἠνείχεσθε.

Τί λέγεις, ὦ Παῦλε, ὁ Γαλάταις γράφων; "ἐάν τις ὑμᾶς "εὐαγγελίζεται παρὸ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω·" τούτοις γράφεις "καλῶς ἠνείχεσθε;" Καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐκ ἔδει ἀνέχεσθαι· εἰ δὲ τὰ αὐτά σοι ἔλεγον, τότε ἀνέχεσθαι ἐχρῆν· ἀλλ' ὅρα, μέγας 10 γὰρ ὁ κίνδυνος τῷ μὴ προσέχοντι, πάσαις γὰρ αἱρέσεσι δίδωσι πάροδον. οὕτως ἐκόμπαζον οἱ ψευδαπόστολοι ὡς ἀτελῶς τοῦ Παύλου διδάσκοντος, καὶ ὅτι αὐτοὶ, φησὶ, πλέον τι καὶ τελειότερον λέγουσι· τῇ γὰρ ἔξω παιδείᾳ χρώμενοι τοῖς ἀληθέσι δόγμασι φλυαρίας ἀνεμίγνυον· διὸ καὶ ἔφθειρον πολλούς· τοῦτο οὖν φησὶ 15 νῦν, εἰ μέν τι τελειότερον λέγουσιν οὗτοι, καὶ ἕτερον ἔδει κηρυχθῆναι Χριστὸν καὶ ἡμεῖς παρελείπομεν, "καλῶς ἠνείχεσθε" διὰ τοῦτο γὰρ λέγει "ὃν ἐκηρύξαμεν·" εἰ δὲ τὰ αὐτὰ ἐστὶ, φησὶ τῆς πίστεως κεφάλαια, καὶ οὐδὲν πλέον ἐροῦσιν ὅσον ἧκεν εἰς τὸ δόγμα, διὰ τί πλέον ἔχουσι παρ' ὑμῖν ἐκεῖνοι; ὅσα γὰρ ἂν φλυα- 20 ρήσωσι, φησὶν, οὐδὲν πλέον ὧν ἡμεῖς εἴποιεν πλὴν τοῦ κόμπου τῶν λέξεων.

5 Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπὲρ λίαν Ἀποστόλων.

"Λογίζομαι γὰρ μηδὲν ὑστερηκέναι τῶν ὑπὲρ λίαν Ἀποστόλων," 25 λοιπὸν τοῖς περὶ Πέτρου συγκρίνει ἑαυτὸν, τοῦτο δεῖξαι θέλων, ὅτι εἰ ἐμοῦ, φησὶ, πλέον ἴσασι, καὶ ἐκείνων εἰς ἄτοπον ἀπαγωγὴν φέρων τὸν λόγον· ὅρα δὲ ταπεινοφροσύνην· λογίζομαι, φησὶν, οἷον ἡγοῦμαι, νομίζω, οὐδὲν ἀποφαντικὸν, καὶ οὐχ ἁπλῶς Ἀποστόλων, ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ λίαν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην αἰνιττόμε- 30 νος· τοῦτο δὲ, φησὶν ἐπειδὴ τούτου νῦν χρεία. ἀλλαχοῦ δέ φησιν, "ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος."

6 Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ.

Ἐπειδὴ ἐν τούτῳ ἐνεκαλλωπίζοντο οἱ ψευδαπόστολοι εἰς τὸ μὴ

εἶναι ἰδιῶται, δείκνυσιν ὅτι οὐ φεύγει τὴν ἰδιωτείαν, ἀλλὰ καὶ σεμνύνεται ἐπ' αὐτῇ· διὸ καὶ τίθησιν αὐτό. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖ, ἔνθα δείκνυσι τὸ εἶναι σοφὸν πρὸς βλάβην ὂν τοῦ κηρύγματος "ἦλθον γάρ," φησὶν, "οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου σοφίας ἵνα "μὴ κενωθῇ ὁ σταυρός." 5

Ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει.

Τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἰδιώτας ὄντας, ὅπερ ἐστὶν ὀλέθριον.

Ἀλλ' ἐν παντὶ φανερωθέντες ἐν πᾶσιν εἰς ὑμᾶς.

Αἰνίττεται τοὺς ψευδαποστόλους δολερούς τινας καὶ συνεσκιασμένους καὶ προσωπεῖον εὐλαβείας περικειμένους· ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, φησὶν, ἐν παντὶ γὰρ πράγματι καὶ ἐν πᾶσιν οἷς ποιοῦμεν, φανεροί ἐσμεν εἰς ὑμᾶς ἐν οὐδεμιᾷ διπλόῃ ἢ ὑποκρίσει, φησίν. 10

7 Ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα. 15

Πληκτικῶς τῷ λόγῳ κέχρηται· ἀπερριμμένον, φησὶν, ἡγεῖσθέ με εὐτελῆ μᾶλλον, ἁμαρτίαν εἰ ἐποίησα ἐμαυτὸν λιμῷ ταπεινώσας καὶ μηδὲν λαβὼν παρ' ὑμῶν· τοῦτο, φησὶν, ἐποίησα, ἵνα ὑμεῖς εἰς τὰ κατὰ Θεὸν ὑψωθῆτε· ὁρῶντες γὰρ μηδὲν λαμβάνοντα οἰκοδομεῖσθε, εἰ δὲ ἐλάμβανον ἐσκανδαλίσθητε ἄν. 20

8 Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα.

Καί τοι ἠδύνατο εἰπεῖν ὅτι ἐκ τῶν χειρῶν μου ἤσθιον, ἀλλὰ πληκτικώτερον τὸν λόγον ποιῶν, φησὶ, παρ' ἄλλων ἔλαβον ὑμῖν διακονούμενος εἰς τὸ κήρυγμα· τὸ δὲ "ἐσύλησα" οἷον ἐσκύλευσα, ἐγύμνωσα· οὐ γὰρ τὸ λάθρα λαβεῖν λέγει, ἄπαγε· τὸ δὲ "ὀψώ-"νιον" δηλοῖ αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα· μεγάλη δὲ ἐκείνων κατηγορία, οὐδὲ ταῦτα αὐτῷ παρεῖχον, καὶ τὸ χεῖρον, ὅτι πρὸς τὴν ὑμῶν, φησὶ, διακονίαν, ὑμῖν γὰρ κηρύσσων παρ' ἄλλων ἐτρεφόμην. 25

Παρὼν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὑστερηθείς. 30

Τριπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς ἦν καὶ ἐκήρυσσε, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἔχρηζε τροφῆς· οὐ μόνον γὰρ ἑτέρωθι ἐπέμψατέ μοι, φησὶν, ὅπερ Μακεδόνες ἐποίησαν, ἀλλ' οὐδὲ παρόντα ἐτρέφετε.

Οὐ κατενάρκησα οὐδενός.

"Οὐ κατενάρκησα," οἷον, οὐκ ἠτόνησα οὐδὲ ἐξέλυσα τὴν ὑπομονήν· ταύτῃ γὰρ κουφότερον αὐτοῖς ποιεῖ τὸ ἔγκλημα, ὅτι ἐγὼ, φησὶν, οὐκ ᾔτησα.

Οἰκουμενίου. Καὶ οὕτως, καὶ ταῦτα, φησὶν, "ὑστερηθεὶς 5 "οὐ κατενάρκησα" οὐδὲ ἠμέλησα ἢ ῥᾳθυμότερον πρὸς τὸ κήρυγμα γέγονα, ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ μὲν ὅσα ἐχρῆν ἐγένετο πρὸς τὴν ὑμῶν σωτηρίαν, ἐγὼ δὲ ἐν ἐνδείᾳ διέτριβον.

9 Τὸ γὰρ ὑστέρημά μου προσανεπλήρωσαν.

Ἐκ τοῦ εἰπεῖν ὑστέρημα, δείκνυσι μηδὲν ὑπὲρ τὴν ἀναγκαίαν 10 λαβὼν χρείαν. ἔπεμψαν δὲ αὐτῷ οἱ Φιλιππήσιοι, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὔνομα τέθεικε, εἰς ζηλοτυπίαν αὐτοὺς ἐλεημοσύνης ἄγων.

Καὶ ἐν παντὶ ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα.

Δείκνυσιν ὅτι καὶ βάρος ἡγεῖτο τὰς τροφὰς αὐτῷ χορηγοῦντες, καλῶς δὲ τὸ τηρήσω. Μὴ γὰρ νομίσητε, φησὶ, ταῦτά με εἰρηκέναι, 15 ἵνα τοῦ λοιποῦ λάβω παρ' ὑμῖν· οὐ μόνον γὰρ ἐτήρησα, ἀλλὰ καὶ τηρήσω.

10 Ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοί.

Εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσι ταῦτα εἰρηκέναι αὐτὸν, ἵνα αὐτοὺς ἐπισπάσηται πρὸς τὸ δοῦναι, φησὶ, "ἔστιν ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοὶ," 20 τουτέστιν, ἀληθεύων λέγω, ὅτι ἡ καύχησις αὕτη ἡ τοῦ μὴ λαβεῖν δηλαδή. καύχησιν δὲ ταύτην καλεῖ, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὀργίζεσθαι αὐτὸν ἐφ' οἷς ἔλαβεν. "οὐ φραγήσεται," τουτέστιν οὐκ ἐκκοπήσεται οὐδὲ διαλείψει. πῶς δ' ἂν οὐ διαλείψει; εἰ καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ λάβῃ ἐν ὅλῃ τῇ Ἀχαΐᾳ, τουτέστιν ἐν ὅλῃ ὑμῶν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἢ 25 ὅτι ἡ καύχησις ἡ προσγενομένη μοι ἐν τῷ κλίματι τῆς Ἀχαΐας, ὅτι δωρεὰν ἐκήρυξα, οὐ φραγήσεται· σφόδρα δὲ αὐτῶν ὡς ἀσθενῶν κατεγίνωσκε παρ' αὐτοῖς μὴ λαβών. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦτο ἐκαυχᾶτο, οὐδαμοῦ λαβεῖν ἔδει, εἰ δὲ ἀλλαχοῦ γράφει ὡς παρὰ εὐσκανδαλίστων τούτων οὐκ εἴληφε. 30

11 Διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς;

Τί οὖν; μισεῖς ἡμᾶς; διὰ τοῦτο οὐδὲν αἱρεῖ λαβεῖν παρ' ἡμῶν; ὁ Θεὸς οἶδε, φησὶν, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο λαβεῖν παραιτοῦμαι.

12 Ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμήν.

Λέγει τὴν αἰτίαν δι' ἣν οὐ λαμβάνει· ἐπετήρουν οἱ ψευδαπόστολοι ἵνα εἰ εὕρωσιν αὐτὸν εἰληφότα, ἀφορμὴν λοιδορίας τὸ πρᾶγμα ποιήσωνται. Ἐκείνων οὖν τὴν ἀφορμὴν βουλόμενος ἐκκόψαι, φησί. 5

Ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται.

Τάχα καὶ μὴ λαβεῖν ὑπεκρίνοντο· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἐν ᾧ ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐν ᾧ καυχῶνται.

Εὑρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς.

Εἶτα καὶ πλούσιοι ὄντες οἱ ψευδαπόστολοι οὐδὲν ἐλάμβανον, 10 καὶ ἐπὶ τοῦτο ἐκαυχῶντο. Ἵνα οὖν ἐν ᾧ καυχῶνται, ἐν τῷ μὴ λαβεῖν, φησὶ, εὑρεθῶσιν ὅμοιοι ἡμῶν, καὶ μὴ πλέον ἡμῶν ἔχωσιν· ἄτοπον γὰρ εἰς τὰ ἄλλα ἐλαττομένους ὧδε τὸ πλέον ἔχειν.

13 Οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι.

Τί λέγεις; οἱ τὸν Χριστὸν κηρύσσοντες καὶ τὸ εὐαγγέλιον, 15 οὕτω γὰρ ἄνω περὶ αὐτῶν εἴρηκας, ψευδαπόστολοί εἰσι; ναὶ, φησὶ, ταῦτα γὰρ ὑποκρινόμενοι ἐν τῷ φανερῷ, λάθρα ἀνόσια παρεισφέρουσι δόγματα.

Μετασχηματιζόμενοι εἰς Ἀποστόλους Χριστοῦ.

Ἐργάζονται γὰρ, ἀλλ' ἀνασπῶσι τὰ καλῶς πεφυτευμένα· τὸ 20 γὰρ προσωπεῖον ὑπεισιόντες τῆς ἀληθείας, οὕτως τὴν βλάβην ἐργάζονται, καὶ σχῆμα περικείμενοι Ἀποστόλων, καὶ δορὰν προβάτου ἠμφιεσμένοι, λύκοι εἰσὶ τὰ ἔνδον.

14 Αὐτὸς γὰρ ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. 25

Οἷον ὁ διδάσκαλος αὐτῶν μετασχηματίζεται, διὸ καὶ πολλοὺς πλανᾷ· καὶ ὢν ἄγγελος σκότους, εἰς ἄγγελον ὁρᾶται φωτὸς, πλανῶν τὰς ὄψεις.

15 Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ.

Εἰ γὰρ δεῖ θαυμάζειν, ἐκεῖνό ἐστι ἄξιον θαύματος, πῶς ὁ 30 διδάσκαλος εἰς τοῦτο τόλμης ἔρχεται.

Ὡς διάκονοι δικαιοσύνης.

Διάκονοι δικαιοσύνης εἰσὶν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, διακονοῦσι γὰρ τῷ Θεῷ ἐν τῷ δικαιοῦν δυναμένῳ Εὐαγγελίῳ.

Ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Κἂν γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἀπατῶσιν, οὐκ ἂν διαλάθωσι τὸν ἀκοί- 5 μητον ὀφθαλμὸν τοῦ Χριστοῦ.

16 Πάλιν λέγω μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι.

Ἤδη μὲν γὰρ πολλῇ διορθώσει ἐχρήσατο, ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται ἐκείνῃ μόνῃ.

Καί τοι ἄνω εἶπεν "ὤφελον ἀνείχεσθέ μου τῆς ἀφροσύνης," 10 πῶς οὖν ὧδε, φησὶ, "μή τίς με δόξῃ ἄφρονα εἶναι;" ὅτι αὐτὸ μέν, φησι, τὸ ἐπαινεῖν ἑαυτὸν ἀφροσύνης ἐστί· ἐγὼ δὲ οὐχ ὡς ἄφρων κέχρημαι τούτοις τοῖς λόγοις, ἀλλ' ἀναγκάζομαι πρὸς τὸ τῶν ψευδαποστόλων ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς· διό φησι, "μή τίς με δόξῃ "ἄφρονα εἶναι," οὐ γὰρ ἑκὼν, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς ἐμαυτοῦ 15 ἐπαίνους ἐμπίπτω.

Εἰ δὲ μή γε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με.

Εἰ δὲ μὴ πεισθείητε, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκην οὖσαν ὁρῶντες, μὴ ἐλευθερόν με ἀφροσύνης νομίσητε, ὡς γοῦν ἄφρονος ἀνάσχεσθε λέγοντος ὃ λέγω, ἵνα κἀγὼ καυχήσωμαι, καθάπερ, φησὶν, οἱ ψευ- 20 δαπόστολοι. Ἐκεῖνοι γὰρ εἰς ὑμετέραν βλάβην καυχώμενοι, εἰς τούτους με προάγουσι τοὺς λόγους.

17 Ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον.

Τὸ γὰρ καυχᾶσθαι οὐ κατὰ Κύριον· τὰ ῥήματα τοιγαροῦν "οὐ "κατὰ Κύριον," ὁ δὲ τῶν ῥημάτων σκοπὸς καὶ σφόδρα κατὰ 25 Κύριον.

Ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ.

Εἶτα ἵνα μὴ τῷ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν ὅτι οὐ κατὰ Κύριον λαλεῖ, καὶ ὅτι ἐν ἀφροσύνῃ λαλεῖ, πρόφασιν ἐκείνοις πλείονος δῷ λοιδο- ρίας· πρῶτον μὲν οὐ λέγει, ἐν ἀφροσύνῃ, ἀλλ' "ὡς ἐν ἀφροσύνῃ." 30 Ἔπειτα, φησὶν, "ἐν ταύτῃ τῇ ὑποτάσει τῆς καυχήσεως," τουτ- έστι κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τῆς καυχήσεως οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον· ποῖον; ὅτι μέλλει καυχᾶσθαι Ἑβραῖός εἰμι καὶ Ἰσραηλίτης καὶ

σπέρμα Ἀβραάμ, τὰ δὲ τοιαῦτα οὐκ ἀνῆκεν εἰς καύχημα Κυρίου, ὅθεν καὶ κατὰ σάρκα ταῦτα καλεῖ· ἡ γὰρ εἰς Χριστὸν καύχησις πρᾳότης ἐστὶ καὶ ἐγκράτεια καὶ ἁγιασμός. ὅτι γὰρ τὸ Ἑβραῖος εἶναι καὶ Ἰσραηλίτης οὐ κατὰ Κύριον ἐστὶ, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, "οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντες ἕν "ἐστε."

18 Κατὰ τὴν σάρκα—

Ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, φησὶν, οἷον; ἀπὸ εὐγενείας, ἀπὸ τοῦ περιτομὴν ἔχειν, καὶ Ἑβραῖος εἶναι.

19 Ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε.

Ὥστε ὑμεῖς αἴτιοι ἀνεχόμενοι αὐτῶν.

Τῶν ἀφρόνων—

Εἰ γὰρ τὸ ἐπὶ τοῖς ὄντως καλοῖς καυχᾶσθαι ἄφρον ἐστὶ, πολλῷ μᾶλλον τὸ ἐπὶ τοῖς μὴ οὖσι· τοὺς ψευδαποστόλους δὲ αἰνίττεται, καὶ τὸ βαρὺ, φησὶν, ὅτι καὶ φρόνιμοι ὄντες ἀνέχεσθε αὐτῶν. Εἰ μὲν γὰρ ἦτε ἀνόητοι, κἂν συγγνώμην ἔχετε· νῦν δὲ ἐν εἰδήσει πταίετε.

20 Ἀνέχεσθε γὰρ εἴ τις ὑμᾶς καταδουλοῖ.

Ὅρα πόσην δουλοπρέπειαν καταγινώσκει, καὶ ὡς μεθ' ὑπερβολῆς ὑπεκλίνοντο τοῖς ψευδαποστόλοις.

Εἴτις κατεσθίει.

Ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ ἔμπροσθεν εἰρημένον, τὸ ἵνα ἐν ᾧ καυχῶνται εὑρεθῶσιν ὡς κἀγὼ, κατὰ συγχώρησιν εἴρηται, καὶ ὥστε μὴ ἐκ προοιμίων ἐλέγξαι αὐτούς· νῦν γὰρ δείκνυσιν αὐτοὺς ὑποκρινομένους τὸ μὴ λαμβάνειν, λαμβάνοντας δὲ, "εἴ τις γὰρ λαμβάνει," φησὶ, καὶ τὸ μεῖζον "εἴ τις κατεσθίει·" τοῦτο γὰρ δηλοῖ καὶ ἐκπιεζομένους αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ψευδαποστόλων. "εἴτις ἐπαίρεται," οὐ σύμμετρος, φησὶν, ὑμῶν ἡ δουλεία, οὐδὲ ἥμεροι οἱ δεσπόται, ἀλλὰ φορτικοί τινες καὶ κατεξανιστάμενοι ὑμῶν, "εἴ τις ὑμᾶς εἰς "πρόσωπον δέρει." εἶδες ἐπίτασιν ἀπονοίας αὐτῶν καὶ τυραννίδος, καὶ ὅτι ὡς ἀνδραπόδοις αὐτοῖς ἐκέχρηντο.

21 Κατὰ ἀτιμίαν λέγω.

Οὐχ ὅτι τύπτεσθε, φησὶν, ἀλλ' ὅτι τῶν εἰς προσώπου τυπτο-

μένων οὐκ ἔλαττον πάσχετε, ὡσεὶ ἔλεγε πρὸς ὕβριν ὑμῖν λέγω τοῦτο· τί τοιγαροῦν τούτου γένοιτ' ἂν αἰσχρότερον; ὅταν καὶ τὰ χρήματα ὑμῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν τιμὴν ἀφελόμενοι, ἀλλ' ὑβριστικώτερον ἀργυρωνήτων ὑμῶν κεχρημένοι. Διό φησι, "κατὰ ἀτιμίαν λέγω." 5

Ὡς ὅτι ἡμεῖς ἠσθενήσαμεν.

Τίνος ἕνεκεν, φησὶν, αὐτῶν ἀνείχεσθε εἰς ταῦτα; ὡς ἡμῶν ἀσθενούντων ἢ μὴ δυναμένων οὕτως ὑμῖν ἀποκεχρῆσθαι; πληκτικὸν δὲ σφόδρα τὸ εἰρημένον, διὸ καὶ ἀσαφῶς αὐτὸ τέθεικε. Εἰ γὰρ, φησὶ, διὰ τοῦτο αὐτοὺς τιμᾶτε, διότι ὑβρίζουσιν ὑμᾶς ἐπαιρόμε- 10 νοι, καὶ μόνον οὐκ εἰς πρόσωπον δέροντες δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ταῦτα ποιεῖν. ὡς ἡμῶν γὰρ πρὸς ταῦτα ἀτονησάντων, ἐκείνοις ὑποκέκλισθε. Ὁρᾷς πόσης ἐπιπλήξεως γέμει τὸ εἰρημένον, πᾶσαν δὲ τῆς ἐκείνων ἀπονοίας τὴν αἰτίαν τούτοις ἐπικλᾷ· διὰ οὖν ταῦτα καυχᾶσθαι, φησὶν, ἀναγκάζομαι, ἵνα ὑμᾶς τῆς τούτων ἀλαζονείας 15 ἀπαλλάξω, οὐχ ἵνα ἐμαυτὸν λαμπρύνω.

Ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, ἐγὼ τολμῶ.

Ὅρα πάλιν αὐτὸν ταῖς τοσαύταις μὴ ἀρκεσθέντα προδιορθώσεσιν, ἀλλὰ νῦν τολμᾷν καὶ ἀφροσύνην καλοῦντα τὸ πρᾶγμα, καὶ 20 μονονουχὶ λέγοντα, βίᾳ ἐπὶ τοῦτο ἔρχομαι· ταῦτα δὲ ποιεῖ παιδεύων ἡμᾶς ἀνάγκης χωρὶς μὴ ἔρχεσθαι εἰς τοιούτους λόγους, ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ πράγματι καυχᾶσθαι, ταῦτα γὰρ συνυπακουστέον.

22 Ἑβραῖοί εἰσι— 25

Οὐ γὰρ πάντες οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν καὶ Ἰσραηλῖται· ἦσαν γὰρ καὶ Μωαβῖται καὶ Ἀμμανῖται, διὸ ἐκαθάρισεν αὐτοῦ τὴν εὐγένειαν· κατὰ ἐρώτησιν καὶ ἀναγνωστέον. τὸ δὲ "διάκονοι Χριστοῦ "εἰσι," κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τοῦτο λέγων, "ὑπὲρ ἐγώ·" τουτέστι, μᾶλλον ἐγώ. Καὶ πάλιν ἀφροσύνην καλεῖ τὸ πρᾶγμα. 30 Φασὶ δέ τινες μὴ δεῖν αὐτὸν κατὰ σύγκρισιν προενεγκεῖν τὸν λόγον, ἀλλὰ παντάπασιν αὐτοὺς ἀρνήσασθαι εἶναι διακόνους Χριστοῦ. ἀλλ' ἐροῦμεν ὅτι τοῦτο ὡς μὴ ἀρεσθὲν ἐποίησεν εἰπὼν ψευδαπόστολοι· ἐνταῦθα μέν τοι εἰς ἐξέτασιν ὁ λογος ἤρχετο, καὶ οὐκ

ἔδει αὐτὸν προαποφήνασθαι, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν ἔργων παρασχεῖν ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτὸς μέν ἐστιν, ἐκεῖνοι δὲ οὔ.

23 Ἐν κόποις περισσοτέρως.

Εἶτα λέγει λοιπὸν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποστολῆς· τὸ δὲ περισσοτέρως καὶ ὑπερβαλλόντως οὐ κατὰ σύγκρισιν τῶν ψευδαποστόλων εἴρηται, ἀλλὰ περιουσίας ἐστὶ σημαντικά. 5

Ἐν θανάτοις πολλάκις.

Καθ' ἡμέραν γάρ, φησὶν, ἀποθνήσκω, ἐπεδίδου γὰρ ἑαυτὸν εἰς κινδύνους θανατηφόρους.

24 Ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον. 10

Διὰ τί παρὰ μίαν; νόμος ἦν τὸν πλείονα τῶν τεσσαράκοντα τυπτόμενον ἄτιμον εἶναι· ὥρισαν οὖν παρὰ μίαν διδόναι, ἵνα κἂν τῇ ῥύμῃ τοῦ τύπτειν ἐξενεχθεὶς ὁ τύπτων περισσὴν δῷ, τεσσαράκοντα δῷ, καὶ μὴ γένηται ἄτιμος ὁ τυπτόμενος. 15

25 Τρὶς ἐρραβδίσθην—

Ὁρᾷς ὅτι οὐ πάντα ἃ πέπονθεν ὁ Παῦλος συνέγραψεν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν; πολλὰ γοῦν τῶν ἐνταῦθα εἰρημένων παρέλιπεν. οὐ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῷ τὰ τῆς συγγραφῆς πεπόνηται.

Τρὶς ἐναυάγησα— 20

Μακρὰς γὰρ καὶ διαποντίους στελλόμενος ὁδοὺς διὰ τὸ κήρυγμα, πάντα ἔπασχε τὰ εἰρημένα, νυχθήμερον δὲ νηχόμενος διεγένετο μετὰ ναυάγιον.

26 Κινδύνοις ποταμῶν.

Καὶ γὰρ διαπορθμεύειν ποταμοὺς ἠναγκάζετο. 25

Κινδύνοις λῃστῶν—

Πανταχοῦ τὰ ἆθλα προσέκειτο· πανταχοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἐπολέμει, λῃστὰς ἐγείρων, τὰ ἔθνη τῶν Ἑλλήνων, τοὺς συγγενεῖς Ἰουδαίους, οἳ καὶ μᾶλλον ἐπολέμουν διὰ τὴν πίστιν διαπονούμενοι· καὶ τόπος οὐκ ἦν ἀσφαλὴς αὐτῷ, οὐ πόλις, οὐκ ἔρημος, οὐκ ἄλλο οὐδέν. 30

Ἰωάννης Χρυσόστομος. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον· ἐπειδὴ γὰρ φορτικὸν ἦν, διὰ τοῦτο οὕτως αὐτὸ τέθεικεν, ἵνα κλέψῃ τὴν

ἐπάχθειαν τῇ ἀσαφείᾳ· ὃ γὰρ λέγει τοῦτό ἐστι, μὴ γὰρ οὐ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ ποεῖν; τίνος ἕνεκεν αὐτῶν ἀντέχεσθε ὡς ἡμῶν μὴ δυναμένων ταῦτα ποιεῖν;

Ἐν ψευδαδέλφοις—

Ὅρα ἑτέρων κινδύνων εἶδος, τὸ ἐκ τῶν ψευδωνύμων καὶ ὑποκριτῶν ἀδελφῶν. ὅρα δὲ τοὺς κινδύνους κόποι καὶ μόχθοι, τούτους πάλιν οἱ κίνδυνοι διεδέχοντο, καὶ οὐκ ἦν ἀναπνεῖν. 5

27 Ἐν λιμῷ καὶ δίψει.

Πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς ἀοικήτου ἀγῶνες ἦσαν καὶ στάδια, ἐν γῇ, ἐν θαλάσσῃ, ἔσωθεν, ἔξωθεν, παρὰ τῶν οἰκείων, παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, παρὰ τῶν συγγενῶν, παρὰ τῶν ἐπιπλάστων ἀδελφῶν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ηὐπόρει τροφῆς, οὐδὲ ψιλοῦ σκεπάσματος ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ἀλλὰ γυμνὸς ἠγωνίζετο, καὶ λιμώττων ἐπύκτευε, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδυσχέραινεν, ἀλλὰ καὶ χάριν ὡμολόγει τῷ ἀγωνοθέτῃ Χριστῷ. Ὅρα δὲ, εἰπὼν, ὅσα πέπονθεν, οὐ λέγει ὅσους ἐπέτρεψε, καὶ Χριστῷ προσήνεγκεν, ὁμοῦ μὲν μετριάζων, ὁμοῦ δὲ καὶ διδάσκων, ὅτι κἂν μηδὲν γένηται πλέον τῷ πονουμένῳ, καὶ οὕτως τὰ τῶν μισθῶν ἐστι πεπληρωμένα. 10 15

28 Χωρὶς τῶν παρεκτός. 20

Πλείονα γὰρ ἦν τὰ παραλειφθέντα τῶν ἀπαριθμηθέντων, μᾶλλον δὲ οὐδὲ αὐτὰ τὰ ῥηθέντα κατ' εἶδος εἶπεν, ἀλλ' ὧν μὲν εὔληπτος ἦν ὁ ἀριθμὸς, εἶπε, πεντάκις λέγων, τρὶς καὶ τρὶς καὶ ἅπαξ· ὧν δὲ ἦν ἄπειρος ὁ ἀριθμὸς, σιωπᾷ καὶ φησὶ, περισσοτέρως καὶ ὑπερβαλλόντως καὶ πολλάκις, ἐπισυστάσεις δὲ, φησὶ, τὰς κοινῇ παρὰ τῶν διωγμῶν ἐφόδους, συνίσταντο γὰρ, φησὶ, κατ' ἐμ. οὗ γνώμῃ κοινῇ. 25

Ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν.

Τοῦτο κεφάλαιον ἁπάντων, εἰ γὰρ μιᾶς τις προστατῶν οἰκίας οὐδὲ ἀναπνεῖν ἰσχύει, τί πάσχειν εἰκὸς ἦν τὸν Ἀπόστολον μετὰ τοσούτων κινδύνων πάσης προνοοῦντα τῆς οἰκουμένης; 30

29 Τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ;

Καὶ ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ἐμερίμνα μὲν, οὐ πάνυ οὖν λέγει τῆς

μερίμνης τὴν ἐπίτασιν· τίς ἀσθενεῖ; φησὶν, οἵαν βούλει ἀσθένειαν πνευματικήν τε καὶ σαρκικήν; καὶ οὐκ ἐγὼ ἀσθενῶ. Οὐκ εἶπε, κοινωνῶ τῆς ἀσθενείας, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ ἀσθενῶν, οὕτω διάκειμαι, τὸ δὲ "τίς," κἂν μέγας, φησὶ, κἂν εὐτελής.

Τίς σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι. 5

Ὅρα πάλιν πῶς παρέστησε τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὀδύνης· ἐμπίπλαμαι, φησὶ, καὶ καίομαι, ὁ τὰ μὲν ἄλλα πάσχων, καὶ ἥδετο εἰδὼς ὑπὲρ Χριστοῦ πάσχειν· ὧδε δὲ διετιτρώσκετο τὴν ψυχὴν, ὥστε τοῦτο πλεῖον ἠνίου.

30 Τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι. 10

Οὐδαμοῦ περὶ σημείων λέγει, ἐκεῖνα γὰρ Θεοῦ δῶρον ἦν, ταῦτα δὲ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὑπομονὴν ἐδείκνυ· ἀσθένειαν δὲ καλεῖ τοὺς διωγμοὺς καὶ τοὺς πειρασμούς· ταῦτα γὰρ ἀσθένεια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ λιμώττειν, τὸ ναυαγεῖν, τὸ πλήττεσθαι. ἢ ἀσθένειαν καλεῖ τὴν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν 15 ἀνθρώπων γιγνομένην αὐτῷ θλίψιν· σκανδαλιζόμενοι γὰρ καὶ ἀσθενοῦντες ἔθλιβον αὐτόν. οὕτως ὁ ἀποστολικὸς χαρακτὴρ, διὰ τούτων ὑφαίνεται τὸ εὐαγγέλιον.

32 Ἐν Δαμασκῷ ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασιλέως.

Θέα τὸν πόλεμον, ὅσον δι' αὐτοῦ ὁ ἄρχων ἐφρούρει τὴν πόλιν. 20 εἰ δὲ μὴ πολὺς ἔπνει κατὰ τῶν ἀντιδιατιθεμένων ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν εἰς τοσαύτην ἀνῆψε τὸν ἐνθάρχην μανίαν, ὡς καὶ τὴν πόλιν φρουρεῖν δι' αὐτόν.

Τοῦ βασιλέως.

Πενθερὸς ἦν Ἡρώδου ὁ Ἀρέτας. 25

33 Καὶ διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ ἐχαλάσθην.

Ἤιδει γὰρ εἰρημένον "εὔχεσθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμοὺς," ὅθεν οὐκ ἐπιρρίπτει ἑαυτὸν τοῖς πειρασμοῖς, ἀλλ' ἔνθα καὶ ἀνθρωπίνης μηχανῆς ἔνι φυγεῖν οὐ παραιτεῖται· ἐφύλαττε γὰρ ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι καὶ τῆς σωτηρίας ἐκήδετο τῶν μαθητῶν μᾶλλον 30 ἢ τῆς οἰκείας· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησι, "καλόν μοι τὸ ἀναλῦσαι "καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, τὸ δὲ ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον "δι' ὑμᾶς."

1 Καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι.

Καίτοι πολλὰ εἰπὼν ἄνω, πῶς ὧδε, φησὶν, "οὐ συμφέρει μοι;" ἐπειδὴ εἰς ἕτερον εἶδος καυχήσεως ἤρχετο, ὅπερ αὐτὸν ἐποίει λαμπρὸν, τὸ τῶν ἀποκαλύψεων, φησὶν, οὐ συμφέρει μοι τοῦτο, ἵνα μή με εἰς ἀπόνοιαν ἄρῃ· ἄλλως γὰρ παρ' αὐτῶν μὲν ὄντα, εἰς ἑτέρους 5 δὲ ἐκφερόμενον φυσᾷν εἴωθεν· οὐχ ὅτι αὐτὸς τοῦτο πάσχειν ἔμελλεν, ἄπαγε, ἀλλὰ παιδαγωγῶν ἡμᾶς, παρ' ἑαυτοῖς τὰ τοιαῦτα ἔχειν, ὡς τῆς διηγήσεως εἰς ἀπόνοιαν ἆραι δυναμένης.

Ἢ ἵνα μή τις μείζονα τῆς ἀξίας ἔννοιαν λάβῃ περὶ ἐμοῦ, ὅπερ παρακατιὼν φησὶ, "μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει με 10 "ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ."

Ἐλεύσομαι γάρ εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις Κυρίου.

Μεγάλη μὲν καὶ ἣν εἶπε, πλὴν τὸ πολλὰς εἰπεῖν ἔχων, μίαν ταύτην εἴρηκεν· ὅτι γὰρ εἶχε πολλὰς εἰπεῖν, παρακατίων φησὶ, 15 "καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων." διὰ τοῦτο δὲ αἰνιγματωδῶς αὐτὴν τέθεικεν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἄκων λέγει.

2 Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ.

Τὸ "ἐν Χριστῷ," προσέθηκε, ἵνα μὴ εἴποιεν οἱ ψευδαπόστολοι, οὐδὲν γὰρ ἦν αὐτοῖς ἀτόλμητον, διὰ δαιμόνων ἐπῆρθαι ὡς 20 τὸν Σίμωνα.

Πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων εἴτε ἐν σώματι.

Οὐκ ἀκαίρως ὁ χρόνος πρόσκειται, ἀλλὰ δυοῖν ἕνεκεν, τοῦ τε δεῖξαι ὡς ὁ σιγήσας δέκα τέσσαρα ἔτη οὐδὲ νῦν ἂν εἶπε μὴ σφόδρα βιασθείς· ἐπειδὴ γὰρ μέγα τι ἐδόκουν οἱ ψευδαπόστολοι, 25 καὶ εἵλκυσαν πάντας πρὸς ἑαυτοὺς, λοιπὸν ἠναγκάσθη δεῖξαι, ὅτι μεῖζόν ἐστιν ἐκείνων, ἵνα πείσῃ τοῖς αὐτοῦ προσέχειν λόγοις αὐτούς· τοῦ τε αἰνίξασθαι ὡς ὁ πρὸ δέκα τεσσάρων ἐτῶν τηλικούτων ἀξιωθεὶς, πηλίκος νῦν μετὰ τοσούτους ὑπὲρ Χριστοῦ πόνους;

Οὐκ οἶδα— 30

Μετριάζει μὴ ἀποκρύψας τὴν ἑαυτοῦ ἄγνοιαν. ἐξῆν γὰρ περὶ τούτου σιωπῆσαι.

Ἁρπαγέντα τὸν τοιοῦτον.

Ἡρπάγη ἕως τρίτου οὐρανοῦ, καὶ πάλιν ἐκεῖθεν εἰς τὸν παράδεισον.

3 Ὁ Θεὸς οἶδεν—

Τί δὲ ὅλως ἡρπάγη; ἵνα μηδὲ ἐν τούτοις ἔλαττον ἔχῃ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων τῶν διαγενομένων σωματικῶς μετὰ τοῦ Κυρίου. 5

4 Παράδεισον—

Πολὺ γὰρ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου τούτου ᾔδετο, ὅθεν καὶ τῷ λῃστῇ τοῦτον ἐπηγγείλατο.

Καὶ ἤκουσεν—

Ἴσως γὰρ ἕτερος ἄνθρωπος πλὴν Παύλου οὐκ ἐχώρει τοιαῦτα 10 ἀκοῦσαι. ποῦ εἰσιν οἱ τὴν ψευδεπίγραφον ἀποκάλυψιν συγγραψάμενοι;

4 Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι.

Βλέπε αὐτοῦ τὸ ἄτυφον, πῶς ὡς περὶ ἑτέρου τινὸς αὐτὰ διηγεῖται· ὑπὲρ καὶ τοῦ τοιούτου φησὶ, καυχήσομαι· τοῦτο δὲ ποιεῖ 15 συσκιάζων τὸν λόγον· ὅτι γὰρ αὐτὸς ἦν ὁ ἁρπαγεὶς, αἰνίττεται φάσκων, "ἐὰν γὰρ καὶ καυχήσομαι, οὐκ ἔσομαι ἄφρων, ἀλή- "θειαν γὰρ ἐρῶ." καὶ ἄνω, "καυχᾶσθαι δὴ οὐ συμφέρει μοι." ποῖον δὲ ἀσύμφορον ὑπὲρ ἄλλου καυχᾶσθαι καὶ ἀληθεύειν;

Ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι. 20

Καὶ τίνος ἕνεκεν ἄλλου ἁρπαγέντος σὺ καυχᾶσαι; δῆλον οὖν ὅτι περὶ σεαυτοῦ λέγεις, εἰ καὶ συνεσκιασμένως.

Εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου—

Οἷον ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἐν τοῖς διωγμοῖς.

6 Ἐὰν γὰρ θελήσω καυχήσασθαι. 25

Καὶ πῶς ἄνω ἔλεγε, "ὄφελον ἀνέχεσθέ μου, μικρὸν τῆς ἀφρο- "σύνης." καὶ πάλιν, "ὃ λαλῶ, οὐ κατὰ Κύριον λαλῶ, ἀλλ' ὡς "ἐν ἀφροσύνῃ;" καὶ φαμὲν, ὅτι οὐ κατὰ τὸ καυχᾶσθαι εἶπε τὸ "οὐκ ἔσομαι ἄφρων," ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ψεύσασθαι, ὅθεν ἐπάγει, "ἀλήθειαν γὰρ ἐρῶ." 30

Μήτις εἰς ἐμέ—

Οὐκ εἶπε, πιστεύει ἢ εἴπῃ, ἀλλ' ἵνα μὴ λογίσηται ἢ ὑπολάβῃ μεῖζόν τι, φησὶ, τῆς ἐμῆς ἀξίας. διὰ τοῦτο γὰρ τὰ περὶ ἑαυτοῦ

ἀεὶ ἐσίγα καὶ ἔκρυπτεν· καὶ εἰ μή που ἀνάγκη κατέλαβεν, οὐδὲν περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε, καὶ λέγων δὲ, συνεσκίαζεν ἵνα μὴ μείζονα ὑπόνοιαν περὶ ἑαυτοῦ σχῶσιν· εἰ γὰρ θεοὺς αὐτοὺς ἐνόμισαν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὸ μέγεθος τῶν σημείων, καὶ ταύρους σφάττειν ἤθελον, τί ἂν οἰωθήσαν, εἰ καὶ τὰς ἀποκαλύψεις ἐφανέρου, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐκαυχᾶτο; 5

7 Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων.

Ἵνα μὴ, φησὶ, φρονήσω μέγα, ἢ ἵνα μὴ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὑπεραίρωμαι καὶ δοξάζωμαι, ὅπερ καὶ βέλτιον· οὐ γὰρ ἔχρηζεν ἡ ψυχὴ Παύλου χαλινοῦ τινος πρὸς τὸ μὴ φρονεῖν μέγα. 10

Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί.

Τὰ δεσμὰ λέγει, τὰς πληγὰς, τὰς φυλακὰς, τοὺς λιθασμούς.

Ἄγγελος Σατᾶν ἵνα με κολαφίζῃ.

Τινές φασι κεφαλαλγεῖν τὸν Παῦλον, ἀλλ' οὐκ ἔστιν· μὴ γὰρ εἴη τὸ σῶμα Παύλου ἐκδεδόσθαι τῷ Σατανᾷ, ὁπότε αὐτὸς ἐπέ- 15 *τασσεν αὐτῷ καὶ ὅρους ἐτίθει, ὅτε τὸν πορνεύσαντα ἐξεδίδου λέγων, "εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς," καὶ οὐχ ὑπερέβη τὸν ὅρον ὁ διάβολος. τί οὖν ἐστι Σατᾶν; ὁ ἀντικείμενος εἴρηται τῇ τῶν Ἑβραίων φωνῇ· ἀγγέλους δὲ Σατᾶν, τοὺς ἀντικειμένους τῷ κηρύγματι, φησὶν, οἷον τοὺς περὶ Ἀλέξανδρον, Ὑμέναιον καὶ Φιλητόν. ὃ τοίνυν λέγει,* 20 *τοῦτό ἐστιν· οὐκ εἴασεν ὁ Θεὸς, φησὶν, ἀπονητὶ προβῆναι τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ συνεχώρησεν ἡμᾶς πάσχειν σωματικῶς, ἵνα πανταχοῦ κρατήσῃ τὸ κήρυγμα· καὶ ὅρα, ἄλλην μὲν αὐτὸς εἶπεν αἰτίαν τοῦ δεδόσθαι τὸν κολαφισμὸν αὐτῷ· ἵνα γὰρ, φησὶ, μὴ ὑπεραίρωμαι· ὁ δὲ Θεὸς ἄλλην εἶπεν αἰτίαν, ὑπὲρ τοῦ δειχθῆναι,* 25 *φησὶ, τὴν δύναμίν μου διὰ τῆς δοκούσης ἀσθενείας ὑμῶν. τέλος γὰρ καὶ πέρας ἡ δύναμίς μου λαμβάνει ἐκ τῆς ὑμῶν ἀσθενείας. εἰ γὰρ διὰ τινῶν σοφιστῶν ἢ βασιλέων διηκονεῖτο τὸ κήρυγμα, κἂν τῇ δυνάμει τῶν διακόνων ἔδωκέ τις τὴν ἁπάντων ὑποταγήν· νῦν δὲ ἡ τῶν διακονούντων ἀσθένεια τὴν τοῦ Θεοῦ διαδείκνυσι* 30 *δύναμιν, καὶ τελειοῖ αὐτὴν, τούτεστι τὸ τέλειον ἔχειν αὐτὴν δείκνυσιν.*

9 Ἥδιστα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου.

Ἵνα μὴ νομίσωσι ὀλοφυρωμένου τὰ τοιαῦτα εἶναι ῥήματα,

φησὶν, "ἥδιστα μᾶλλον καυχήσομαι," διὰ τί; ὅτι ἡ ἀσθένειά μου καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δείκνυσι δύναμιν, καὶ ἐμὲ λαμπρότερον ποιεῖ, ὥσπερ σίδηρον στομοῦσα τοῖς διωγμοῖς· ὡσεὶ εἶπεν, ἐγὼ μὲν τὸ ἐναντίον ᾔτουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἤκουσα παρὰ Θεοῦ, ἡδύτερον ἐν ταῖς ἀσθενείαις καυχῶμαι. 5

Ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ.

Ὅσῳ γὰρ τὰ τῶν πειρασμῶν ἐπιτείνεται, τοσούτῳ τὰ τῆς χάριτος αὔξεται· "ἐπισκηνώσῃ," ὅλη ἐν ὅλῳ κατοικήσῃ.

Εἶτα ἵνα μή τις νομίσῃ σωματικὴν ἀσθένειαν λέγειν αὐτὸν, οἷον πυρετὸν ἢ ἑτέραν περίοδον νοσήματος, φησὶν, "ἐν ὕβρεσιν, 10 "ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ·" ταῦτα γὰρ ἀσθένειαν καλεῖ· τὸ δὲ "εὐδοκῶ," ἐπιθυμῶ εἶναι ἐν τούτοις καὶ εὐφραίνομαι· ταῦτα καὶ τοὺς ψευδαποστόλους καταισχύνει ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις καυχωμένους, καὶ τούτους πείθει μὴ αἰσχύνεσθαι τοῖς τοῦ διδασκάλου πάθεσι· λαμπρὰ γὰρ πάντα καὶ ἡδέα 15 τὰ τοιαῦτα, Χριστὸν ἔχοντα τοῦ πάσχειν ὑπόθεσιν.

10 Ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

Ὅταν γὰρ ἐβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, τότε τὰ θεμέλια αὐτοῦ κλονηθῆναι πεποίηκεν· ὅταν ναυαγήσας εἰς τὴν βάρβαρον ἐξερρίφη, τότε μᾶλλον ἐδοξάσθη· ὅτε εἰς τὸ δικαστήριον εἰσῆλθε δεδεμένος, 20 τότε μάλιστα καὶ τοῦ δικαστοῦ περιγέγονε, καὶ τῶν κατηγόρων. ὁρᾷς ὅτι ὅταν ἀσθενὴς ἦν, τουτέστιν ἐν κινδύνοις ἦν καὶ ὕβρεσι καὶ πληγαῖς, τότε δυνατὸς ἦν καὶ λαμπρός.

11 Γέγονα ἄφρων καυχώμενος.

Ταπεινοφροσύνης ὑπερβολή· τὰ ὄντως παράδοξα διελθὼν, ὧν 25 οὐκ ἦσαν ἄξιαι αὐτῶν ἀνθρώπων ἀκοαὶ, ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ· πῶς δὲ ἡμεῖς σε ἠναγκάσαμεν εἴποιεν ἄν; τῶν ψευδαποστόλων καυχωμένων, φησὶν, εἰ μὴ προσείχετε τοῖς τούτων λόγοις, καὶ ἀπώλλυσθε, οὐκ ἂν εἰς ταῦτα ἦλθον τὰ ῥήματα. ὁρᾷς ὅτι τὴν ἀνάγκην τῆς καυχήσεως ἐποίησεν ἡ τούτων ἀπώλεια; μέγα γάρ τι τοὺς 30 ψευδαποστόλους ἡγούμενοι, νόθα παρ' αὐτῶν καὶ διεστραμμένα ἐμάνθανον δόγματα.

Ἐγὼ γὰρ ὤφειλον ὑφ' ὑμῶν συνίστασθαι.

Ὑμᾶς ἔδει τῶν ἐμῶν ἀντιποιεῖσθαι καὶ λόγων καὶ ὑπολήψεων,

ὑμῶν δὲ ἐκείνοις προσεχόντων, εἰς τούτους ἐλθεῖν ἠναγκάσθην τοὺς λόγους.

Οὐδὲν γὰρ ὑστέρησα τῶν ὑπερλίαν Ἀποστόλων.

Ἄνω, φησὶ, λογίζομαι μηδὲν ὑστερηκέναι, νῦν δὲ ἀποφαντικῶς, "οὐδὲν ὑστέρησα," ἢ ἐνέλιπον ἢ κατόπιν ἦλθον τῶν περὶ Πέτρον· 5 εὐκαίρως δὲ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἦλθον, δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον εἰμὶ τῶν ψευδαποστόλων κρείττων, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἴσος.

Εἰ καὶ οὐδέν εἰμι.

Ὥσπερ τι μέγα εἰρηκὼς καὶ ὑπερβαίνων αὐτοῦ τὴν δύναμιν, διορθοῦται αὐτό· οὐκ εἶπε δὲ εὐτελής εἰμι, ἀλλὰ τὸ πολὺ ἧττον, 10 "οὐδέν εἰμι" σὺ δὲ, φησὶ, μὴ τοῦτο ἴδῃς, εἰ οὐδέν εἰμι, ἀλλὰ πρόσχες εἰ μὴ πάντα ὅσα χαρακτηρίζει Ἀπόστολον ἐξετέλεσα.

12 Τὰ μὲν σημεῖα τοῦ Ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν.

Ὑμεῖς, φησὶ, τῶν λόγων μάρτυρες, δεῖγμα δὲ Ἀποστόλου μάλιστα, τὸ φέρειν πάντα γενναίως. Ὅρα δὲ τὸ τῆς ὑπομονῆς, ὅπερ 15 ἦν αὐτοῦ ἀρετὴ, μιᾷ λέξει τέθεικε· τὰ δὲ τῶν σημείων, ἅπερ οὐκ ἦν αὐτοῦ, ἀλλὰ χάριτος Θεοῦ, διὰ πλειόνων ἐξηγήσατο. ὅμως σκόπει τὸ ταπεινὸν Παύλου, πόσα δεσμωτήρια, πόσας πληγὰς, πόσους κινδύνους καὶ ἐπιβουλὰς, πόσας νιφάδας πειρασμῶν, πόσους πολέμους ἐμφυλίους τε καὶ ἐξωτικοὺς μιᾷ λέξει τῇ τῆς ὑπο- 20 μονῆς παρέδραμε.

Ἐν σημείοις καὶ τέρασι—

Πόσους νεκροὺς ἐγερθέντας καὶ τυφλοὺς ὀμματωθέντας, καὶ νεκροὺς καθαρισθέντας, καὶ δαίμονας ἐλαθέντας ἠνίξατο εἰπὼν, "ἐν "σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι," τῶν τριῶν ἕν τι δηλούντων. 25

13 Τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας;

Ἵνα μή τις εἴπῃ, μέγας μὲν εἶ, φησὶν, ὅμως οὐ τοσαῦτα εἰργάσω, ὅσα ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, φησὶ, τί γάρ ἐστιν ὃ ἡττήθητε; τουτέστιν, ἔλαττον ἔχετε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας· μὴ ἐλάττονος, φησὶ, μετέχετε χαρίσμα- 30 τος;

Εἰ μὴ ὅτι αὐτὸς ἐγὼ οὐ κατενάρκησα ὑμῶν.

Πληκτικῷ λόγῳ κέχρηται· εἰ μὴ ἄρα τις τοῦτό με ἐγκαλέσῃ ὅτι τε ἐπιχωριάζω ὑμῖν, καὶ ἐρχόμενος παντὶ σθένει τῆς σωτηρίας

ὑμῶν κήδομαι, καὶ ἀπὼν δι' ἐπιστολῶν ὁδηγῶ πρὸς τὰ πρακτέα, καὶ οὐδὲν πρὸς ἕν τι τῶν ὑμῖν συμφερόντων ἐραθύμησα, ἀπών τε καὶ παρών· εἰ διὰ τοῦτο ἀδικῶ, χαρίσασθέ μοι τὴν ἀδικίαν ταύτην, καὶ σύγγνωτε ἀδικοῦντι.

14 Καὶ οὐ καταναρκήσω ὑμῶν. 5

Δεύτερον, φησὶν, ἦλθον, ἰδοὺ τρίτον παρεσκεύασμαι ἐλθεῖν, καὶ ἐν οὐδενὶ τῆς ὑμῶν παραμελήσω σωτηρίας· εἶτα ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι δεῖ πάντως αὐτὸν ἐρχόμενον νῦν γοῦν τραφῆναι παρ' αὐτῶν, μάλιστα ἐπειδὴ καὶ περὶ τούτου πολλὰ διεξελήλυθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ἐντεῦθεν ἤδη προαναιρεῖ ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ὑμᾶς 10 θλίβω, οὐ τὰ ὑμῶν, καὶ ὑμᾶς ἀγαπῶ, οὐ τὰ ὑμῶν, ὥσπερ οἱ ψευδαπόστολοι· εἶτα καὶ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς φύσεως πιστοῦται τὸν λόγον, ἑαυτὸν μὲν ἐν τάξει πατρὸς, ἐκείνους δὲ ἐν τάξει τέκνων.

15 Ἐγὼ δὲ ἥδιστα δαπανήσω καὶ ἐκδαπανηθήσομαι. 15

Ὁρᾷς πόσους ἔχει βαθμοὺς ὑπερβολῶν τὰ κατὰ τὸν Παῦλον; ἔδει λαβεῖν τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κελεύοντος, καὶ οὐκ ἔλαβεν· ἰδοὺ εἷς· καὶ ὑστερούμενος, ἰδοὺ δύο· καὶ αὐτοῖς κηρύσσων, ἰδοὺ τρεῖς· καὶ οὐ μόνον οὐ λαμβάνει, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα εἰ δέοι προσδίδωσι, τέσσαρες· εἶτα σὺν τῇ σαρκὶ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτήν· πέμπτον· 20 καὶ ὑπὲρ τῶν μὴ σφόδρα φιλούντων αὐτὸν, ἕκτον· καὶ οὐδὲ τὸ ἀγαπῶντα μὴ ἀγαπᾶσθαι ἐγκοπήν τινα ποιεῖ, ἕβδομον. ἐγὼ δὲ πατρὸς ἐπέχων εἰς ὑμᾶς τάξιν, οὐ μόνον οὐ λήψομαι, ἀλλὰ καὶ παρέξω, καὶ οὐχ ῥήματα ἀλλ' αὐτὸν ἐμὲ καὶ τὴν ἐμαυτοῦ σάρκα· τοῦτο γὰρ τὸ "ἐκδαπανηθήσομαι," τουτέστι, κἂν τὴν σάρκα δέοι 25 δαπανῆσαι ὑπὲρ ὑμῶν, οὐ φείσομαι.

Εἰ καὶ περισσοτέρως ὑμᾶς ἀγαπῶν.

Καὶ ταῦτα ποιῶ, φησὶν, ὑπὲρ τῶν λίαν μὲν φιλουμένων, ἧττον δὲ ἀγαπώντων.

16 Ἔστω δὲ, ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς. 30

Κατὰ ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον, καί φησι, τοῦτο ὡμολόγηται, ὅτι ἐγὼ οὐ κατεβάρησα ὑμᾶς ἐν τῷ λαβεῖν τι, "ἀλλ' "ὑπάρχων πανοῦργος, δόλῳ ὑμᾶς ἔλαβον," τουτέστι, δόλῳ ὑμᾶς μετεχειρησάμην καὶ ἠκόντισα· καὶ γὰρ μὲν αὐτοπροσωπῶς οὐδὲν

εἴληφα· ἄρα μὴ διὰ μέσων τινῶν τοῦτο ἔπραξα, πέμψας τινὰς καὶ δι' αὐτῶν λαβών; οὐ μὲν οὖν· οἱ γὰρ ἐλθόντες πρὸς ὑμᾶς τοῖς ἐμοῖς ἴχνεσιν ἠκολούθησαν.

17 Μή τινα ὧν ἀπέσταλκα πρὸς ὑμᾶς—

Οἷον διὰ μέσου αὐτῶν· ὅρα δέ· πλεονεξίαν καλεῖ τὸ παρὰ 5 ἀκόντων λαβεῖν, καὶ αὐτοὺς δὲ ἠρέμα ὀνειδίζει, ὡς καὶ αὐτῶν πλεονεκτεῖσθαι ἡγουμένων εἰ θρέψωσι Παῦλον.

18 Παρεκάλεσα Τίτον.

Καὶ τοῦτο ὀνειδιστικῶς· οὐ γὰρ ἔπεμψα, ἀλλὰ "παρεκάλεσα," δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ εἴληφεν, οὐκ ἐσφάλη· οὐ γὰρ αὐτομάτως, ἀλλὰ 10 κατὰ παράκλησιν ἦλθεν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως εἴληφεν· ἦν δὲ καί τινα ἄλλον τῷ Τίτῳ συναποστείλας.

Οὐ τῷ αὐτῷ πνεύματι περιεπατήσαμεν.

Τουτέστιν οὐ τῇ αὐτῇ χάριτι ᾗ καὶ ἐγώ· χάρισμα καλεῖ τὸ πρᾶγμα τὸ στενούμενον μὴ λαβεῖν· ὅρα δὲ πῶς τὰ οἰκεῖα κατορ- 15 θώματα τῷ Θεῷ ἀνατίθησι.

Οὐ τοῖς αὐτοῖς ἴχνεσιν.

Τουτέστιν οὐδὲ μικρὸν παρήλλαξαν ἐκεῖνοι τὴν ἐμὴν ἀκρίβειαν· ὅρα δέ· οὐ μόνον αὐτὸς οὐκ εἴληφεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀποσταλέντας ἔπεισε μὴ λαβεῖν. 20

19 Κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐν Χριστῷ λαλοῦμεν.

Δέδοικε μὴ κόλακός τινος λάβῃ δόξαν· διὸ καὶ ἄνω ἔλεγε, πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνομεν, εἰ καὶ μὴ χρῄζομεν συστατικῶν ἐπιστολῶν· οὐχ ὑμᾶς οὖν κολακεύοντες ἢ ὑμῖν ἀπολογούμενοι λέγομεν ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ὁρῶντος αὐτοῦ λαλοῦμεν, 25 καὶ ἐν Χριστῷ· οἷον διὰ Χριστοῦ λαλοῦμεν, τὸν δὲ ἐνώπιον καὶ διὰ Χριστοῦ καὶ δίχα Χριστοῦ φθόνον, πῶς ἦν δυνατὸν καλακείας ἢ θωπείας ἕνεκεν λαλεῖν;

Τὰ δὲ πάντα ἀγαπητὸς ὑπὲρ τῆς ὑμῶν οἰκοδομῆς.

Οὐ λαλοῦμεν οὖν πρὸς χάριν ὑμῶν ἢ κολακείαν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ 30 ὑμᾶς οἰκοδομῆσαι καὶ ὠφελῆσαι· ἵνα τοὺς ψευδαποστόλους φυγόντες, ἡμῖν μόνοις προσέχητε καὶ τοῖς ἡμετέροις λόγοις· ἢ ὅτι διὰ τοῦτο οὐκ ἐλάβομεν, ἵνα μὴ ὑμεῖς ἀσθενεῖς ὄντες σκανδαλισθῆτε.

20 **Φοβοῦμαι γὰρ μήπως ἐλθών.**

Ὁρᾷς κηδεμονίαν πατρικήν; ἀλλὰ ἡμάρτανον, καὶ Παῦλος φοβεῖται.

Μή πως ἐλθών—

Ἐνδιάζει ἔτι, καὶ οὐκ ἀποφαίνεται. 5

Οὐχ οἵους θέλω εὕρω ὑμᾶς.

Οἷον διεφθαρμένους.

Καὶ εὑρεθῶ κατὰ ἀνάγκην γινόμενος οἷον οὐ θέλετε.

Οἰκουμενίου. Τουτέστι, τιμωρούμενος τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας.

Μή πως— 10

Καὶ λοιπὸν λέγει ποίους εὑρεῖν οὐκ ἤθελε, μετὰ τούτων, φησὶ, τῶν ἐλαττωμάτων· ἔρεις δὲ, φησὶ, διὰ τὸ ἐστάναι.

Ἐριθεῖαι—

Οἷον ἀψιμαχίαι.

21 **Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ Θεός μου.** 15

Ὅτι κατ' αὐτοῦ μὲν ὠφρύοντο, τοὺς δὲ ψευδαποστόλους ἐτίμων.

Ἀρκεῖ, φησὶ, τὰ πρότερα.

Θεοδωρίτου. Ταπείνωσιν ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνων παρανομίαν ἐκάλεσε, βεβαιῶν ἅπερ ἤδη προείρηκε, "τίς ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ; "τίς σκανδαλίζεται, καὶ ἐγὼ πυροῦμαι;" 20

Ταπεινώσει—

Τὸ λαβεῖν δίκην παρὰ τῶν αἰτιῶν, ταπείνωσιν οἰκείαν καλεῖ, δεικνὺς ὡς οὐκ ἂν δίχα μεγάλης ἀνάγκης τοῦτο κατεδέξατο· δείκνυσι δὲ ὅτι δι' αὐτῶν πάντα ὑπομένει, καὶ τὸ ταπεινοῦσθαι καὶ τὸ πενθεῖν, τὸ εἰπεῖν "ὁ Θεός μου," τὸ "μου" γὰρ προσκείμενον 25 τὴν διακαῆ ἀγάπην δηλοῖ τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων.

Ὅρα ἀποστολικὴν ἀρετήν· μηδὲν συνειδὼς ἑαυτῷ κακὸν, ὑπὲρ τῶν τοῖς ἄλλοις πλημμελουμένων, πενθεῖ· οὐκ εἶπε δὲ πάντας, ἀλλὰ πολλούς· καὶ οὐδὲ τούτους δηλοῖ, μετανοίας χώραν διδοὺς, 30 καὶ ὅπως μὴ γένωνται ἀναισχυντότεροι.

Καὶ μὴ μετανοησάντων.

Ποῦ εἰσιν οἱ Ναυατιανοί;

Ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ.

Ἀκαθαρσία δύναται ἐπὶ ἑκάστης ἁμαρτίας λέγεσθαι, οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας εἰδεχθέστερον.

1 Τρίτον τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς.

Ἦν δεύτερον ἀπελθών· εἰ οὖν καὶ νῦν ἔλθω, τρίτον ἔρχομαι, καὶ 5 τί τοῦτο; ὥσπερ, φησὶν, ἐπὶ στόματος δύο καὶ τριῶν μαρτύρων ἅπαν ῥῆμα ἀμφίβολον ἵσταται καὶ πέρας λαμβάνει, οὕτως ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μου παρουσιῶν ἅπαν ῥῆμα ἀπειλητικὸν σταθήσεται καθ' ὑμῶν, καὶ πέρας λήψεται· ὅρα δὲ ὅτι ταῖς παρουσίαις ἀντὶ μαρτύρων ἐχρήσατο. 10

Καὶ ἤδη προεῖπον, καὶ νῦν προλέγω, ὥσπερ παρὼν πρὸς ὑμᾶς τὸ δεύτερον εἶπον, ἰδοὺ καὶ ἀπὼν τὸ τρίτον προλέγω, ἰδοὺ τρεῖς ἄλλοι μάρτυρες· ἦσαν μὲν αἱ δύο μαρτυρίαι καὶ ἡ μέλλουσα ἔσεσθαι, δύο καὶ τρεῖς μάρτυρες· ἰδοὺ πάλιν ἄλλοι τρεῖς μάρτυρες, τὸ δὶς παρὼν προειπεῖν, καὶ νῦν ἅπαξ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ· 15 εὐφυῶς δὲ τὴν γραφὴν τὴν περὶ τῶν μαρτύρων ἐξέλαβεν εἴς τε τὰς τρεῖς παρουσίας, καὶ εἰς τὰς τρεῖς παραγγελίας.

Οἰκουμενίου. Τοῖς μὲν ἡμαρτηκόσιν, ἵνα διορθώσωνται, τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν, ἵνα μάρτυρες εἶεν, ὅτι, φησὶ, παρ' ἐμὲ οὐδὲν, ἐὰν μὴ μετανοήσαντας τιμωρήσωμαι. 20

2 Ὅτι ἐὰν ἔλθω εἰς τὸ πάλιν.

Τί προείρηκας καὶ νῦν τι γράφεις; ὅτι, φησὶν, "ἐὰν ἔλθω εἰς "τὸ πάλιν," τουτέστι τὸ ἄλλο ἅπαξ "οὐ φείσομαι." Ὅρα δέ· οὐκ εἶπε, τιμωρήσομαι, ἀλλ' ὡς πατὴρ οὐ φείσομαι, δεικνὺς ὅτι ἔτι φείδεται, καὶ ταῦτα σφαλλομένων. 25

3 Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ.

Δοκιμὴν, πεῖραν, οὐ διὰ τοῦτο δὲ ἐκόλαζεν ὡς δοκιμὴν δώσων, ἀλλ' ὅτι ἡμάρτανον· τοῦτο δὲ εἴρηται κατὰ τῶν λεγόντων ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ ἀσθενής· ἐπειδὴ γὰρ, φησὶ, θέλετε δοκιμάσαι εἰ ἐν ἐμοὶ λαλεῖ ὁ Χριστός· ὥσπερ γὰρ ἔρημόν με τοῦ Χριστοῦ, 30 οὕτω σκώπτετε.

Θεοδωρίτου. Πεῖραν λαβεῖν, ὡς ἔοικε, βούλεσθε τοῦ ἐν ἐμοὶ φθεγγομένου Χριστοῦ, καί τοι σαφῶς αὐτοῦ μαθόντες τὴν δύναμιν.

Ὃς εἰς ὑμᾶς οὐκ ἀσθενεῖ.

Τί βούλεται ἡ προσθήκη τοῦ "εἰς ὑμᾶς" καὶ τοῦ "ἐν ὑμῖν;" οὐ γὰρ πρὸς αὐτοὺς μόνον ἔλεγε, πεῖραν ἔχετε ἀφ' ὧν πεπόνθατε, ὅτι οὐκ ἀσθενὴς ὁ Χριστὸς, ἢ ὅτι τέως, ἐν ὑμῖν φησὶ, τοῖς καὶ διορθωθῆναι δυναμένοις, τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυσι· τοὺς γὰρ ἀνίατα 5 νοσοῦντας ἐκεῖ τιμωρήσεται.

4 Καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας.

"Καὶ γὰρ εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας." πολλοὶ θορυβοῦνται τῶν μὴ τῇ δυνάμει τῶν λέξεων προσεχόντων. Ὅρα οὖν, ἀσθενείας τρόποι τρεῖς. εἷς ὁ τῶν σωματικῶν νοσημάτων· δεύτερος τὸ περὶ 10 τὴν πίστιν σαθρὸν, ὡς αὐτός φησι, "τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει "προσλαμβάνεσθε·" τρίτος ὁ τῶν διωγμῶν καὶ πειρασμῶν. καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἀσθένειαν ὁ Παῦλος καλεῖ, ὡς ἐκεῖ, "ἡ γὰρ δύνα-"μίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται," τουτέστιν ἐν διωγμοῖς καὶ κινδύνοις· καὶ πάλιν, "διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις," καὶ ἑρμηνεύων 15 αὐτὸ ἐπάγει "ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ἀνάγκαις·" καὶ πάλιν, "ὅταν ἀσθενῶ," τουτέστι, διώκωμαι, "τότε δυνατός εἰμι," ὡς τότε μάλιστα τῆς χάριτος ἐφιζανούσης. κατὰ τοῦτον οὖν τῆς ἀσθενείας τὸν τρόπον ἐσταυρώθη ὁ Κύριος, ἐπιβουλὴν ὑπομείνας, καὶ κίνδυνον, καὶ ὕβριν· ἀλλ' ὅμως, φησὶν, οὐ παρέβλαψε τοῦτο 20 τὴν δύναμιν αὐτοῦ. Ἢ οὕτως. ἀσθένειαν, φησὶ, τὴν δοκοῦσαν τοῖς ἀπίστοις, ὡσεὶ ἔλεγεν, εἰ καὶ κατὰ τῶν ἀπίστων λόγον "ἐξ "ἀσθενείας ἐσταυρώθη," δηλαδὴ τοῦτο κατὰ συγχώρησιν διδοὺς, "ἀλλὰ ζῇ," φησὶν, "ἐκ δυνάμεως Θεοῦ." ἀκούων δυνάμεως Θεοῦ, μὴ τοῦτο τὸ ἀνόσιον ὑπονοήσῃς, ὅτι αὐτὸς ἠτόνει ζωογονῆσαι τὴν 25 ἰδίαν σάρκα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρὸς χρεία γέγονεν· εἰ γὰρ Χριστὸς Θεοῦ δύναμίς ἐστι, καὶ Θεοῦ σοφία, πῶς ἠτόνει ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις, καὶ ταῦτα εἰς τὴν οἰκείαν σάρκα· ὁ καὶ ἄλλοις ζωὴν διδοὺς, μᾶλλον δὲ ἅπασιν; ἀλλ' ἀδιαφόρως ὁ Παῦλος καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ λέγει, καὶ ἔμπαλιν τὰ τοῦ 30 Υἱοῦ τοῦ Πατρός· ὅτι γὰρ αὐτὸς ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἀνέστησεν, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐγὼ ἐν "τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." Εἰ δὲ ὅπερ αὐτὸς ὁ Υἱὸς εἰργάσατο, τοῦτο ἐκ τοῦ Πατρὸς γενέσθαι λέγει ὁ Παῦλος, μὴ θορυβηθῇς, οἶδε γὰρ αὐτὸν εἰπόντα, "πάντα τὰ τοῦ Πατρός μου 35

"ἐμά ἐστι," καὶ "πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι," πρὸς τὸν Πατέρα εἰρηκότα.

Εἰ γὰρ τοῦ σταυροῦ τὸ πάθος ὑπέμεινε διὰ θνητὴν τοῦ σώματος φύσιν, οὐδὲν πρὸς τὴν δύναμιν παρεβλάβη, ἐπειδὴ ἐσταυρώθη, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς ἐπειδὴ διωκόμεθα καὶ ὑβριζόμεθα· διὸ ἐπάγει 5 *"ἐν αὐτῷ."*

Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἀσθενοῦμεν ἐν αὐτῷ.

"Ἐν αὐτῷ," τουτέστι, δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἀσθενοῦμεν ἐν τοῖς διωγμοῖς καὶ τοῖς κινδύνοις, ἀλλ' ὥσπερ τῶν σκυθρωπῶν αὐτῷ κοινωνοῦμεν, οὕτω καὶ τῶν φαιδρῶν κοινωνήσομεν· 10 *ὅθεν ἐπάγει, "ἀλλὰ ζησόμεθα σὺν αὐτῷ."*

Ὁμοίως νόησον καὶ τοῦτο τῷ ἄνω, "ἀλλὰ ζῇ ἐκ δυνάμεως "Θεοῦ·" τὸ δὲ "εἰς ὑμᾶς," οἷον ὑμῖν ζήσομεν, τουτέστιν εἰς τὴν ὑμῶν ὠφέλειαν ἢ δι' ὑμᾶς, ἐπειδὴ, φησὶν, ἐπετρέψαμεν ὑμᾶς, ἢ σὺν ὑμῖν ζήσομεν τότε. 15

5 Ἑαυτοὺς δοκιμάζετε.

Ὁρᾷς οἷον κατασκευάζει, καὶ τί λέγω, φησὶ, περὶ ἐμαυτοῦ, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν ἐμοὶ λαλεῖ, καὶ ὑμεῖς γὰρ αὐτοὶ, εἰ μή τι ἀδόκιμοι γεγόνατε, ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς τὸν Χριστόν· εἰ δὲ ὑμεῖς, πολλῷ μᾶλλον, φησὶν, ἐγώ· ἑαυτῶν τοιγαροῦν ἀπόπειραν ποιεῖσθε, μή 20 *τι ἐκ τῶν ὀρθῶν παρετράπη δογμάτων, τῇ τῶν ψευδαποστόλων διδαχῇ.*

Πῶς δ' ἂν γνοίησαν; ἐκ τῶν σημείων ὧν ἐποίουν, εἰ ἔτι ποιῶ αὐτὰ, φησὶν, "εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐστε." ἐνταῦθα καὶ εἰς βίον πονηρὸν αὐτοὺς αἰνίττεται· δεῖ γὰρ καὶ πίστεως καὶ βίου πρὸς τὰ 25 *σημεῖα· εἰ οὖν καὶ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, μὴ καὶ βίον δὲ τῆς πίστεως κατάλληλον ἐπιτηδεύετε, φησὶν, ἀδόκιμοί ἐστε, καὶ Χριστὸς ἐν ὑμῖν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ διὰ τῶν σημείων δείκνυσι παρὼν πρὸς ὑμᾶς.*

Εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐστε.

Εἰ δὲ ὅλως ὑμεῖς μὴ ἐστὲ ἀδόκιμοι, ἐλπίζω ὅτι διὰ τῆς εἰς 30 *ὑμᾶς τιμωρίας γνώσεσθε ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι· ἔδει μὲν οὖν ἄλλῳ τρόπῳ γνῶναι ὑμᾶς καὶ εἰδέναι, ὅτι δόκιμοί ἐσμεν, ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, διὰ τῆς ὑμῶν τιμωρίας τοῦτο γνώσεσθε.*

7 Εὔχομαι δὲ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὅρα φιλόσοφον γνώμην κατεφρονεῖτο, ἐκωμῳδεῖτο ὡς οὐδὲν δυνάμενος, ἀλλ' ἐν γράμμασι μόνον κομπάζων, καὶ οὐ μόνον ἀναβάλλεται διὰ τῆς κατ' ἐκείνων τιμωρίας τὴν οἰκείαν ἰσχὺν φανερῶσαι, ἀλλὰ καὶ εὔχεται μὴ ἐμπεσεῖν ποτε εἰς ἀνάγκην τοῦ ταύτην 5 ἐπιδεῖξαι.

Οὐχ ἵνα ἡμεῖς δόκιμοι φανῶμεν.

Ἐκ γὰρ τοῦ μὴ ἁμαρτεῖν αὐτοὺς οὐκέτι τὴν τιμωρητικὴν ἐπεδείκνυτο δύναμιν, καὶ πάλιν ὡς ἀδόκιμος καὶ ἀνίσχυρος ἐκρίνετο.

Ἡμεῖς δὲ ὡς ἀδόκιμοι ὦμεν. 10

Καλῶς τὸ "ὡς ἀδόκιμοι" οὐ γὰρ τῇ ἀληθείᾳ ἤμελλεν, ἐπεὶ μὴ τιμωρεῖται μὴ ἁμαρτάνοντας, ἀδόκιμος γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μάλιστα δόκιμος, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν εἶπε τὸ "ὡς ἀδόκιμοι."

8 Οὐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας. 15

Ἐάν τις ἀληθῶς βιοῖ, φησὶ, καὶ εὐσεβῶς· ἀλήθειαν γὰρ νῦν τὴν εὐσέβειαν καλεῖ, ὡς νόθου ὄντος τοῦ δυσσεβοῦς βίου· οὐδὲ εἰ βουλόμεθα ἐπαγαγεῖν τιμωρίαν δυνάμεθα· οὐ συνεργεῖ γὰρ ὁ Θεός. οὐ γὰρ κατὰ τῆς ἀληθείας οἷον εὐσεβείας τι ἰσχύομεν· ἡ δὲ ἰσχὺς ἡμῶν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα τοὺς μὴ κατ' αὐτὴν ζῶντας διὰ τῆς τιμω- 20 ρίας ἀναγκάζωμεν αἱρεῖσθαι αὐτήν.

9 Χαίρομεν γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενῶμεν.

Ἐπεὶ μὴ δύναμαι καὶ βουλόμενος κατὰ τῆς ἀληθείας· ἆρα ἀλγῶ ὑπὲρ τούτου; οὐμενοῦν· χαίρω γὰρ ὅταν ἡμεῖς ἀσθενεῖς νομιζώμεθα ἐκ τοῦ μὴ ἐπάγειν τιμωρίαν· ὑμεῖς δὲ ἰσχυροὶ ἐκ τοῦ 25 ἀνάλωτοι εἶναι τῇ τιμωρητικῇ μου δυνάμει διὰ τὸ βιοῦν ὀρθῶς.

Τοῦτο δὲ καὶ εὐχόμεθα.

Ἆρα οὖν μόνον χαίρομεν· "καὶ εὐχόμεθα" μὲν οὖν "τὴν ὑμῶν "κατάρτισιν," τουτέστιν εὐδοκίμησιν. καὶ τὸ ἀπηρτίσθαι ἐν βίῳ καὶ δόγμασι χρηστοῖς, ἢ ἵνα σφαλλομένους τιμωρούμενοι δόξωμεν 30 εἶναι δυνατοί.

10 Διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπὼν γράφω.

Ἐπειδὴ σφόδρα ἐπέπληξεν αὐτοῖς πανταχοῦ μέν, μάλιστα δὲ

ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς, ὥσπερ ἀπολογεῖται, καί φησι· διὰ τοῦτο οὕτως ἔγραψα, ὡς βουλόμενος ἄχρι τῶν γραμμάτων εἶναι τὴν ἀποτομίαν, καὶ μὴ ἐν ἔργοις ἐπιδειχθῆναι.

Κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἣν ἔδωκέ μοι ὁ Κύριος.

Ὥστε κἂν κολάζω, φησὶν, οὐκ ἐγὼ κολάζω, ἀλλὰ διαμέσου 5 ἐμοῦ ὁ ταύτην μοι δεδωκὼς τὴν ἐξουσίαν Χριστός. Ὅρα δὲ, ἐν τῷ ἀπολογεῖσθαι φοβερώτερον τὸν λόγον εἰργάσατο. τί οὖν εἴποι τις αὐτῷ; διὰ τοῦτο εἴληφας ἐξουσίαν, ἵνα τιμωρῇ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καὶ εἰς τοῦτό σε ὅλως κατέστησεν ὁ φιλάνθρωπος Χριστός; οὐκ εἰς καθαίρεσιν, φησὶ, καὶ ὄλεθρον 10 ψυχῶν εἴληφα τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' εἰς οἰκοδομήν· αὐτὸ γὰρ τοῦτο τὸ τοὺς αἰτίους τιμωρεῖσθαι οἰκοδομεῖν ἐκκλησίας ἐστίν· ἀσφαλεστέρων τῶν λοιπῶν καὶ δοκιμωτέρων διὰ τῆς τιμωρίας γινομένων.

11 Λοιπὸν, ἀδελφοὶ, χαίρετε.

Μετὰ τὸ ἐμὲ, φησὶ, τὸ ἐμαυτοῦ ποιῆσαι, τουτέστι συμβου- 15 λεῦσαι, ἀπειλῆσαι, ὑπόλοιπόν ἐστι τὸ καὶ ὑμᾶς τὰ ἀφ' ὑμῶν συνεσενέγκαι. τὸ δὲ "χαίρετε" ἐστὶν χαρήσεσθε δὲ διορθούμενοι νῦν τε καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Καταρτίζεσθε.

Οἷον τέλειοι γίνεσθε, ἀναπληροῦτε τὰ λείποντα. 20

Παρακαλεῖσθε.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν οἱ πειρασμοὶ, φησὶ, παρακαλεῖσθε ὑφ' ἑαυτῶν καὶ ὑφ' ἄλλων, ἔτι δὲ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως εἰς βελτίω μεταβολήν.

Εἰρηνεύετε. 25

Τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ ἐν προοιμίοις ᾔτησε· διεστασίαζον γὰρ πρὸς ἑαυτούς· τί δὲ βούλεται τό τε αὐτὸ φρονεῖν καὶ εἰρηνεύειν; ὅτι ἔνι τὸ αὐτὸ μὲν φρονεῖν ἐν τοῖς δόγμασι, μὴ εἰρηνεύειν δὲ πρὸς ἑαυτούς.

Καὶ ὁ Θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν. 30

"Θεὸς ἀγάπης," ὁ Θεὸς χρηματίζει διὰ τὸ ἠγαπηκέναι ἡμᾶς, "εἰρήνης" δὲ διὰ τὸ εἰρηνεῦσαι τὰ ἐν οὐρανῷ τοῖς ἐν γῇ· ἐκ δὲ τῆς ἀγάπης ἡ εἰρήνη, "ἐὰν," φησὶ, "ταῦτα ποιῆτε, ἔσται μεθ' ὑμῶν ὁ Θεός.

12 **Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν ἁγίῳ φιλήματι.**

Μὴ ὑπούλῳ, φησὶ, καὶ δολερῷ ὡς Ἰούδας· διὰ τοῦτο δὲ φιλοῦμεν, ἵνα ἀναζωπυρῶμεν τὴν πρὸς ἑαυτοὺς ἀγάπην.

Ἀσπάζονται ὑμᾶς—

Τοὺς μὲν πάροντας διὰ φιλήματος συνάπτει, τοὺς δὲ ἀπόντας 5 *διὰ προσρήσεως· ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ πρόεισι στόματος, ὅ τε ἀσπασμὸς καὶ ἡ πρόσρησις.*

13 **Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.**

Ἐπειδὴ συνῆψεν ἅπαντας, ὅπερ ἔθος αὐτῷ καὶ νῦν ποιεῖ· ἐπεύχεται αὐτοῖς τὴν χάριν τοῦ Υἱοῦ, δι' ἧς ἔσωσε χάριτι καὶ οὐ δι' 10 *ἔργων ἡμῶν, σφαγεὶς ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Πατρὸς, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, τὸν μονογενῆ δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἷον τὴν μετοχὴν αὐτοῦ καὶ μετάληψιν, δι' ἧς πάντες ἁγιαζόμεθα ἐν τῇ ἐπιφοιτήσει τοῦ παρακλήτου Θεοῦ τοῦ Πνεύματος.* 15

SCHOLIA E COD. 216.

II EP. AD COR.

Cap. I. 3. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς—

Post *ἰσχύς μου* legitur: *ἐπὶ δὲ φωτισμοῦ καὶ ζόφου καὶ σκοτώσεως νοῦ, κύριος φωτισμοῦ μου καὶ σωτήρ μου, νῦν δὲ Θεὸν* 5 *οἰκτιρμῶν καὶ παρακλήσεως.*

Ὅρα— ἔλεον deest.

Post *παρακαλῶν* legitur: *διὰ τοῦτο, φησὶ, παρεκλήθη, ἵνα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος τῆς ἐς ἐμὲ παρακλήσεως— πειρασμοῖς.*

Post *παρακαλεῖν* verba *ὥστε— παράκλησις* desunt. 10

Post *πλείονα* verba *τοῦτο δὲ— καθ' ἑαυτὸ* desunt.

Post *ἐμποιεῖ* hæc absunt *ὡσεὶ ἔλεγε, περισσαὶ μὲν— οὐ γὰρ κατ' ἄν.*

Verba *πολλὴν δὲ— πάσχητε* non habentur.

Sic legitur *θαρροῦμεν δὲ, ὅτι ὅσα ἂν πάσχητε, οὐ περιτρα-* 15 *πήσεσθε.*

1 Καὶ Τιμόθεος.

Ἀμφότεροι μὲν πρὸς αὐτοὺς ἀπεστάλησαν καὶ ὁ Τιμόθεος καὶ ὁ Τίτος, ἀλλὰ τὸν μακάριον Τίτον οὐ συνέταξεν ἐν τοῖσδε τοῖς γράμμασιν, ἐπειδήπερ αὐτὸν ὥρισεν εἶναι τούτων διάκονον. Δι' 20 *αὐτοῦ γὰρ τήνδε πέπομφε τὴν ἐπιστολήν· ἐκκλησίαν δὲ αὐτοὺς ὀνομάζει Θεοῦ, εἰς ὁμόνοιαν πάλιν συνάπτων.*

Σὺν τοῖς ἁγίοις πᾶσι.

Ἁγίους αὐτοὺς καλεῖ, ἐμφαίνων ὅτι εἴ τις γεώδης, ταύτης ἐκτός ἐστι τῆς προσρήσεως· δοκοῦσι δὲ οὗτοι σαλεύεσθαι. Διὰ τοῦτο 25 *καὶ κοινὴν ποιεῖται τὴν ἴασιν. Τοῦτο καὶ πρὸς Γαλάτας καὶ Ἑβραίους γράφων ποιεῖ.*

Συνέταξε δὲ αὐτοῖς καὶ ἅπαντας τοὺς ἐν τῷ ἔθνει πεπιστευκότας, ἓν σῶμα πάντας ἀποφαίνων τοὺς τῆς σωτηρίας ἠξιωμένους.

4 Ὁ παρακαλῶν.

Σημειῶσον ὅτι οὐκ εἶπεν ὁ μὴ ἐῶν ἡμᾶς θλίβεσθαι, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ θλίβεσθαι παρακαλῶν· τοῦτο γὰρ καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν δείκνυσι, καὶ τῶν θλιβομένων αὔξει τὴν ὑπομονήν· καὶ οὐκ εἶπεν ὁ παρακαλέσας, ἀλλ' ὁ παρακαλῶν· οὐ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς ἢ τρὶς, καὶ 5 ἐν πάσῃ θλίψει, οὐ γὰρ ἐν τῇδε ἢ τῇδε, φησὶν, ἀλλ' ἐν πᾶσι δηλαδὴ καὶ ἀεί.

9 Ἀλλ' αὐτοὶ—

Ἑαυτῶν ἀπέγνωμεν παντελῶς, ἵνα τὴν ἐλπίδα ἐπὶ μόνῳ Θεῷ σχῶμεν· ὁ δὲ ἑαυτοῦ προαπογινώσκων, πῶς ἂν οἰκείᾳ βουλῇ ἢ 10 δυνάμει ἢ ἀπολογίᾳ σώζεσθαι ἐλπίσοι, ὡς ἐξ ἀκολούθου τὸ ἅπαν ἑαυτοῦ ἐκδοῦναι Θεῷ.

Τί ἐστι, τὸ "ἀπόκριμα;" τὴν ψῆφον, τὴν προσδοκίαν, τὴν κρίσιν· τοιαύτην ἠφίει τὰ πράγματα φωνήν· τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδήλου τὰ συμβάντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως, οὐ μὴν μέχρι 15 τῆς πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ἡμετέρας· ἡ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις οὐκ ἀφῆκε τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν τῇ διανοίᾳ μόνῃ τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησε· διό φησιν "ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανά- 20 "του ἐσχήκαμεν," οὐκ ἐν τῇ πείρᾳ. Τοῦτο δὲ γέγονε διὰ τὸ μὴ πεποιθέναι ἡμᾶς, φησὶν, ἰδίᾳ δυνάμει ἢ βουλῇ, ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ αὐτῷ, ὅτι καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀνέλπιστα καὶ ἀδύνατα, αὐτῷ ῥᾴδια καὶ δυνατά· τοῦτο δὲ φησὶ τὸν Θεὸν πεποιηκέναι οὐχ ὡς αὐτοῦ τοῦ Παύλου δεομένου τοῦτο μαθεῖν· τίς γὰρ πλέον αὐτοῦ ᾔδει τὸ 25 δεῖν ἐπὶ τῷ Θεῷ μόνῳ ἐλπίζειν, ἀλλ' ἵνα δι' ἡμῶν πολλοὶ ὠφεληθῶσι πρὸς τοῦτο· εἰπὼν δὲ "τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς," ἐμφαίνει τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος. Cætera ut in Cod. 223.

Ὑμῶν ἕνεκεν τοῖς παντοδαποῖς περιπίπτομεν πειρασμοῖς· εἰ γὰρ προσφέρειν ὑμῖν τὸ σωτήριον οὐκ ἠβουλόμεθα κήρυγμα, οὐδεὶς 30 ἂν ἡμῖν ἐπήνεγκε τὰ παθήματα. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ὑμετέρας προμηθούμεθα σωτηρίας, παρὰ μὲν τῶν ἐναντίων τὴν τῶν σκυθρωπῶν δεχόμεθα προσβολὴν, παρὰ δὲ τοῦ δεσπότου Θεοῦ τὴν ψυχαγωγίαν καρπούμεθα, ὥστε καὶ τούτων κἀκείνων δι' ὑμᾶς ἀπολαύομεν,

κοινωνεῖτε δὲ ἡμῖν ἀμφότερα, ἅτε δὴ τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκειούμενοι διὰ πολλῶν ἐνέφηνε τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος· καὶ γὰρ τὸ "ἐβαρή-"θημεν," καὶ τὸ "ὑπὲρ δύναμιν," καὶ τὸ "καθ' ὑπερβολὴν," τοῦτο σημαίνει· καὶ πρὸς τούτοις καὶ τὸ "ἐξαπορηθῆναι καὶ τοῦ "ζῆν·" λέγει δὲ τοῦτο, ὅτι τοσοῦτος ἦν ὁ κίνδυνος, ὡς ἀπορή- 5 σαντας ἡμᾶς ἀπαγορεῦσαι καὶ τὸ ζῆν· οἶμαι δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ Δημήτριον τὸν ἀργυροκόπον στάσιν δηλονότι.

Ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

Οὕτως ἦν, φησὶν, ὁ πειρασμὸς μέγας, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν ἐκδιωχθῆναι ἡμᾶς. 10

Ἵνα ἐκ πολλῶν προσώπων.

Τουτέστιν, ἵνα κοινὴν τὴν χάριν ἐμοί τε καὶ ὑμῖν παράσχῃ, ἤτοι διὰ πολλῶν προσώπων τῶν ὑμετέρων δηλονότι, εὐχαριστηθῇ ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῆς εἰς ἐμὲ χάριτος. Τούτου γὰρ γινομένου, πολλοὶ τὸν Θεὸν ὑμνήσουσιν ἐφ' ἡμῖν, ὁρῶντες ἡμᾶς διὰ κινδύνων ὁδεύοντας 15 καὶ τούτους διὰ τῆς θείας ῥοπῆς διαφεύγοντας.

12 Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν.

"Ἡ καύχησις ἡμῶν," φησὶν, "αὕτη ἐστί." τὸ συνειδὸς ἡμῶν μαρτυροῦν ἡμῖν ἀγαθὰ, "ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ" τουτέστιν ἄνευ δόλου, ἄνευ καλύμματός τινος καὶ ὑποκρίσεως, "οὐκ ἐν 20 "σοφίᾳ σαρκικῇ," τουτέστιν, οὐκ ἐν δεινότητι καὶ στροφῇ λόγων συσκιαζούσῃ τὴν ἀλήθειαν "ἀνεστράφημεν, ἀλλ' ἐν χάριτι "Θεοῦ," τουτέστι σημείοις καὶ τέρασιν, ἅτινά ἐστι χαρίσματα τοῦ Θεοῦ.

14 Ὅτι καύχημα ὑμῶν ἐσμέν. 25

Εἰ γὰρ τοιοῦτος, φησὶ, δειχθῶ, οἷον εἴρηκα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου, τουτέστιν ἐν τῇ κρίσει, "καύχημα ὑμῶν ἐσμεν," ὅτι τοιούτων, φησὶν, ηὐπορήσατε διδασκάλων· τῶν οὐδὲν ἀνθρώπινον διδαξάντων, καὶ ἡμεῖς δὲ ἐν ὑμῖν καυχησόμεθα ὅτι τοιούτων— Cætera ut in 223. 30

Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει ἐβουλόμην.

"Καὶ ταύτῃ τῇ πεποιθήσει," φησὶ, τουτέστι, τὸ καυχᾶσθαι ἐφ' ὑμῖν τὸ καύχημα ἡμῶν εἶναι, τὸ ἀγαπᾷν ὑμᾶς, τὸ μηδὲν ἑαυτῷ πονηρὸν συνειδέναι. "Ἐβουλόμην πρὸς ὑμᾶς ἐλθεῖν τὸ πρό-

" τερον, ἵνα διπλῆν χάριν ἔχητε," καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας· χάριν δὲ τὴν χαρὰν λέγει.

13 Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν.

" Οὐ γὰρ ἄλλα," φησὶ, τουτέστι ξένα καὶ ἀλλότρια ἡμῶν ἐγράφομεν ὑμῖν, ἀλλ' ἐκεῖνά φησιν ἐγράφομεν ὑμῖν, ἃ ἀναγιγνώ- 5 σκετε, τουτέστιν ἃ ὑπομιμνήσκεσθε εἶναι παρ' ἡμῖν· ἀνάγνωσις γάρ ἐστιν ἡ ὑπόμνησις ἡ ἄνωθεν γνῶσις· καὶ τί λέγω ταῦτα; ἀλλὰ καὶ ἅτινα ἐπιγινώσκετε εἶναι ἡμῶν ἴδια, μήτε ὑπομνησθῆναι δεόμενοι, διὰ τὸ πρόδηλον αὐτῶν, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰδότες καὶ πρὸ ὑπομνήσεως· " ἐλπίζω δὲ ὅτι καὶ ἕως τέλους ἐπιγνώσεσθε, καθὼς 10 " καὶ ἐπέγνωτε ἡμᾶς" τοιούτους ὄντας, οἵους αἱ ἐπιστολαὶ δηλοῦσι, καὶ ὁ παρελθὼν ἐγγυᾶται βίος, καθὼς ἐκ μέρους φησὶν, ἔγνωτε.

17 Τοῦτο οὖν βουλευόμενος.

" Τοῦτο οὖν βουλευόμενος," τὸ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς τίνος ἕνεκεν 15 οὐκ ἦλθον; ἄρα ὡς ἐλαφρὸς καὶ εὐρίπιστος τοῖς οἰκείοις ἐναντιούμενος λόγοις; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον; ὅτι ἃ βουλεύομαι, φησὶν, οὐ κατὰ σάρκα βουλεύομαι, ἵνα ᾖ παρ' ἐμοὶ τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὖ οὔ· ὅπερ αὐτὸς ἐρωτηματικῶς τέθεικε· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, καὶ κατὰ σάρκα βουλευόμενος, ὁ 20 δὲ ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀγόμενος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν βαδίζειν ὅπου θέλει, ἀλλ' ἐκεῖνα ἀναγκάζεται ποιεῖν, ἃ βούλεται τὸ Πνεῦμα, ὥστε οὐχ ὡς εὐρίπιστος καὶ ἐλαφρὸς ἐλθεῖν ὑπερεθέμην, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος ἀλλαχοῦ εἴπερ ἐβουλόμην ἄξαντος.

Ὅρα δὲ σοφίαν, ὅπερ οἱ λοιδοροῦντες πρόφασιν διαβολῆς ἐποι- 25 οῦντο τὸ ὑποσχόμενον μὴ ἐλθεῖν· τοῦτο αὐτὸς πρόφασιν ἐγκωμίου ποιεῖται, τὸ μὴ ἐξουσιάζειν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἄγεσθαι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὅπου αὐτῷ δόξει.

22 Καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος.

Διὰ μέντοι τοῦ ἀρραβῶνος ᾐνίξατο τῶν δοθησομένων τὸ μέγε- 30 θος. Ὁ γὰρ ἀρραβὼν μικρόν τι μέρος ἐστὶ τοῦ παντός· εἶτα διδάσκει σαφέστερον τί δήποτε προτέρους μὲν αὐτοὺς ἰδεῖν ἠβουλήθη, μετὰ Μακεδόνας δὲ παραγενέσθαι πρὸς αὐτοὺς ἐπηγγείλατο.

18 Πιστὸς δὲ ὁ Θεός.

Ἀντίθεσιν ἀνακύπτουσαν λύει· εἰ οὐκ ἔστι, φησὶ, παρὰ σοὶ τὸ ναὶ καὶ οὔ, ἀλλὰ ἃ νῦν λέγεις ἀνατρέπεις μετὰ ταῦτα, ὥσπερ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας τῆς σῆς ἐποίησας· οὐαὶ ὑμῖν, μήποτε καὶ ἐν τῷ κηρύγματι τοῦτο γέγονεν. ἵνα οὖν μὴ ταῦτα ἐννοοῦντες ταράττονται, φησὶν ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος οὕτως ἐγένετο· τὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπινα οἷόν τε διαψευσθῆναι, τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐχ οὕτως· διὸ, φησὶ, "πιστὸς ὁ Θεὸς," τουτέστιν, ἀληθής. μὴ οὖν ὑποπτεύετε τὰ ἐκείνου οὕτως· οὐδὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινον ὑπάρχει.

19 Ὁ γὰρ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Ἰησοῦς Χριστός. 10

Ἐπειδὴ εἶπε λόγον, ἐπάγει λοιπὸν, ποῖον λόγον φησὶ, τὸ δὲ ναὶ καὶ τὸ οὔ τοῦτο σημαίνει· οὐκ ἀνέτρεψα, φησὶν, ἃ πρότερον εἴπομεν τῷ κηρύγματι, οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο διελέχθην ὑμῖν, "ἀλλὰ ναὶ ἐν αὐτῷ γέγονε," τουτέστιν, ὅπερ εἶπον· ἀπαρασαλεύτως καὶ βεβαίως ὁ λόγος μένει· "ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι 15 "Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀμὴν, τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν "δι' ἡμῶν·" ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐν τῷ κηρύγματι πολλά ἐστι τὰ ἐπαγγελλόμενα, οἷον ἀνάστασις νεκρῶν, υἱοθεσία, τὰ μέλλοντα ἀγαθά· φησὶν οὖν, οὐ μόνον τὸ κήρυγμα ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ κεκήρυκται, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐπαγγελίαι· οὐ γὰρ ἐγένετο 20 αὐταῖς καὶ οὔ· τουτέστιν, οὐ ποτὲ μὲν ἀληθῆ τὰ εἰρημένα, ποτὲ δὲ ψευδῆ, ἀλλ' ἀεὶ ἀληθῆ.

23 Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι.

Ἔξωθεν συνυπακουστέον, αὐτός ἐστιν ὁ πληρῶν τὰς οἰκείας ὑποσχέσεις. ζητητέον δὲ πῶς ἄνωθεν εἰπὼν, διὰ τοῦτο μὴ ἀπεληλυθέναι, ὡς οὐκ ἔχων ἑαυτοῦ ἐξουσίαν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς 25 ἕτερα ἀποσταλεὶς, νῦν λέγει, "ὅτι φειδόμενος ὑμῶν οὐκ ἦλθον." φαμὲν οὖν ὅτι ὅτε λοιπὸν ἠφήθη (sic) ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀπελθεῖν, διὰ τὸ φείδεσθαι αὐτῶν οὐκ ἀπῆλθεν· ἢ ὅτι μετὰ τῆς κωλύσεως τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦτο ἐκώλυσεν· ἢ ὅτι καὶ διὰ τοῦτο ἐκ 30 τοῦ Πνεύματος ἐκωλύθη· ἦσαν γάρ τινες ἁμαρτήσαντες καὶ μὴ μετανοήσαντες· περιέμενεν οὖν τὴν μετάνοιαν αὐτῶν· "φειδόμενος" δὲ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐπειδὴ ἐπετέτραπτο παρὰ Θεοῦ καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας.

20 **Τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν δι' ἡμῶν.**

Πληροῖ αὐτὰς δι' ἡμῶν, τουτέστι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν πρὸς δόξαν τὴν αὐτοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι "τῷ Θεῷ πρὸς δόξαν."

23 **Ἐγὼ δὲ μάρτυρα τὸν Θεὸν ἐπικαλοῦμαι.**

Πεῖσαι βουληθεὶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, 5 τὸν τῶν ἐννοιῶν ἐπόπτην εἰς μαρτυρίαν ἐκάλεσεν· εἶτα κολάζει τὸ τραχὺ τῶν εἰρημένων· σκληρὸς γὰρ ἦν καὶ ἀπειλῆς γέμων, ὅτι φειδόμενος αὐτῶν τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁδὸν ἀνεβάλλετο, καί φησιν, "οὐχ ὅτι κυριεύομεν ὑμῶν·" τοῦτο δὲ ὡς ὑφορβοῦν τέθεικε· διὸ καὶ ἐπήγαγε ταῦτα, οὐχ ὡς δεσπόζων ὑμῶν εἴρηκα. 10

24 **Ἀλλὰ συνεργοί ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν.**

Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἡ χαρὰ ὑμῶν ἡμετέρα ἐστὶν, οὐκ ἦλθον, ἵνα μὴ ἐμβάλω λύπην εἰς ὑμᾶς, ἀνακρίνων ὑμᾶς, φησὶν, ἕνεκεν τῶν σφαλμάτων ὑμῶν κατὰ πρόσωπον, ἀλλ' ἐμήνυσα, ἵνα διορθωθέντες ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς εὐφρανθῆτε. 15

1 **Τὸ μὴ πάλιν ἐλθεῖν ἐν λύπῃ πρὸς ὑμᾶς.**

Τὸ "πάλιν" εἰπὼν, δείκνυσι καὶ ἤδη λυπηθέντα αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς. ὁ δὲ Θεοδώρητος, τὸ "πάλιν" τῇ παρουσίᾳ οὐ τῇ λύπῃ συνέζευκται.

2 **Εἰ γὰρ ἐγὼ λυπῶ ὑμᾶς.** 20

Εἰ καὶ λυπῶ, φησὶν, ὑμᾶς ἐν τῷ ἐπιτιμᾷν, ἐν τῷ ἀποστρέφεσθαι ὑμᾶς· πλὴν εὐφραίνομαι δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι τοσοῦτον ὑμῖν ἐμοῦ μέλει, ὡς δάκνεσθαι ἐκ τῆς ἀποστροφῆς καὶ λύπης.

Τίς γάρ με οὕτως εὐφραίνει, φησὶν, ὡς τῶν ἐγκαλουμένων ἡ αἴσθησις· τεκμήριον γὰρ αὕτη τῆς ἐκ τῶν ἐγκλημάτων ἐγγινο- 25 μένης ὠφελείας. Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἐμφαίνει αὐτοὺς ὠφεληθέντας ἐκ τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς διὰ τὸν πεπορνευκότα εἰς αὐτοὺς διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς κοινωνίαν γενομένης.

3 **Καὶ ἔγραψα ὑμῖν τοῦτο αὐτό.**

Καὶ τοῦτο αὐτὸ, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα διορθώσησθε καὶ μὴ 30 λύπην σχῶ ἀφ' ὑμῶν, ἀφ' ὧν κατορθούντων χαίρειν ἔδει· πέποιθα γὰρ, ὅτι ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐμοὶ τίκτει χαρὰν καὶ ὑμῖν. ἡ γὰρ ἐμὴ χαρὰ πρόφασις γίνεται καὶ ὑμετέρας χαρᾶς. ἐπεὶ οὖν ἡ διόρθωσις τῶν ἀδελφῶν κοινῆς χαρᾶς γίνεται πρόξενος, πάνυ

αὐτῆς ἐρῶ, καὶ μὴ γινομένης ἀλγῶ. τοιγαροῦν τὰς ἐγκλήσεις καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις ἃς ἔγραψα, ἀπὸ θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε σπουδάζων, ἀλλ' ἵνα πνευματικῶς καὶ ἐπὶ διορθώσει λυπηθῆτε. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀγάπην μου, φησὶ, γνῶτε· τὸ γὰρ ἐμὲ ἀδημονεῖν ἐφ' οἷς ἁμαρτάνετε ὑμεῖς, δεῖγμα μεγίστης ἀγάπης. 5

5 Εἰ δέ τις λελύπηκεν.

Μεῖζόν τι εἰπεῖν οὐκ ἠβουλήθη καὶ δεῖξαι πᾶν τὸ σῶμα τῆς ἐκκλησίας κοινωνῆσαν τῆς λύπης, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους καταλιπὼν αὐτῶν ἐμνημόνευσε μόνον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ἀπὸ μέρους, καὶ 10 ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ. Εἶτα τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν γυμνοῖ, ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ ἡ ἐπιτιμία αὕτη ἡ ὑπὸ τῶν πλειόνων. Εἰ δέ τις γὰρ, φησὶ, λελύπηκε, τὸν πεπορνευκότα λέγει. τὸ δὲ "ἀπὸ μέρους" ἀντὶ τοῦ ἐν μέρει· ἐν μέρει δὲ εἶπον, φησὶν, "ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ," τοῦτ' ἔστιν, ἐπιπαροξύνω κατ' αὐτοῦ "πάντας ὑμᾶς." 15

Ἀλλὰ ἀπὸ μέρους.

Οἶδα, φησὶν, ὅτι οὐκ ἐμὲ μόνον λελύπηκεν, ἀλλὰ καὶ πάντας ὑμᾶς τὸ συμβάν· "ἀπὸ μέρους" δὲ εἶπεν, οὐχ ὡς ὑμῶν ἐλάττονα ἀλγησάντων ἢ ἐγὼ, ἀλλ' ἵνα μὴ βαρήσω ἐκεῖνον· φησὶ δὲ διὰ τὸν πορνεύσαντα ἐν Κορίνθῳ. 20

7 Ὥστε τοὐναντίον μᾶλλον ὑμᾶς χαρίσασθαι.

Ὅρα πῶς πάλιν αὐτῶν καταστέλλει, ἵνα μὴ τῇ συγχωρήσει γένηται χείρων· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιός ἐστιν, οὐ δὲ ἐπειδὴ ἀρκοῦσαν μετάνοιαν ἐπεδέξατο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενής ἐστι· διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀξιῶ· διὸ καὶ ἐπήγαγε, "μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ κατα- 25 "ποθῇ." τί ἐστι τὸ "καταποθῇ;" ἢ τὸ ποιήσας ὅπερ Ἰούδας ἐποίησεν, ἢ καὶ ἐν τῷ ζῆν χεῖρον γενόμενον πῶς ἀποσκιρτήσῃ, μὴ φέρων ἐπὶ πλεῖον τὴν ἐπίπληξιν, οὐχ ὡς ἀπονηψάμενον τέλεον, ἀλλ' ὡς δεδοικὼς μὴ χαλεπώτερον ἐργάσηται, οὕτως ἐδεξάμην, φησίν· ὅθεν μανθάνομεν ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρ- 30 τημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων, τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν.

Ὥστε τοὐναντίον.

Ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ πεπορνευκὼς ἱκανῶς μετανενοηκέναι, καὶ τοῦ

λοιποῦ ῥᾳθυμότερος γένηται, φησὶ τὸ "χαρίσασθε," τουτέστι εἰ καὶ μὴ ἄξιός ἐστι λαβεῖν κατὰ ὀφειλὴν τὴν συγγνώμην, μὴ μόνον, φησὶ, λύσητε τὴν ἐπιτίμησιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν παρακαλέσατε αὐτὸν, καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἔχετε τάξει· ἐναντίον δέ ἐστιν ἡ παράκλησις τῇ ἐπιτιμήσει. 5

9 **Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἔγραψα.**

Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἔγραψα ὑμῖν ταῦτα, ἵνα γνῶ, εἰ ἄρα ὥσπερ ἠκούσατέ μου καὶ ἀπεκόψατε, ἐὰν τοὺς ἀπ' αὐτοῦ οὕτως μου ἀκούσεσθε εἰς τὸ δέξασθαι αὐτόν. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὴν ἐκείνου σωτηρίαν, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ, ἔγραψεν, ἀλλὰ 10 προτρέψασθαι αὐτοὺς πρὸς τὸ πεισθῆναι βούλεται· μεγίστην δὲ δείκνυσι τῶν Κορινθίων ἀρετήν· οὕτω γὰρ μετεβλήθησαν, ὥστε εἰς ἔχθραν ἄσπονδον τοῦ πεπορνευκότος γενέσθαι.

10 **Ὧι δέ τι χαρίζεσθε, καὶ ἐγώ.**

Τοῦτο φησὶ, τὰ δεύτερα ἑαυτῷ διδοὺς, ἵνα τὴν ἐκείνων γνώμην 15 μαλάξῃ· ὃ γὰρ ἂν ὑμεῖς συγχωρήσητε, κἀγὼ συγχωρῶ.

11 **Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.**

Τὸ ποικίλον, τὸ δολερὸν, τὸ κακομήχανον, τὸ κακοῦργον, τὸ ἐπὶ προσχήματι εὐλαβείας ἐπηρεαστικὸν ἐμφαίνων.

10 **Ἐν προσώπῳ Χριστοῦ.** 20

Εἰς δόξαν Χριστοῦ, ἢ ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦτο κελεύοντος, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἔπειθε· τοῦτο γὰρ τὸ "ἐν προσώπῳ Χριστοῦ." Τοῦτο δὲ, φησὶν, ἐποίησα, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· εἰ γὰρ ἐάθη οὗτος, καὶ ἐκ τῆς περισσοτέρας λύπης κατεπόθη, ἐμέλλομεν πλεονεκτεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ λαμβάνοντος τὸ μὴ 25 ἑαυτοῦ διὰ τῆς ἀπογνώσεως, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ μετανοίας.

13 **Ἀλλὰ ἀποτεξάμενος αὐτοῖς.**

Τουτέστιν, οὐ διέτριψα πολὺν χρόνον, στενοχωρούμενος, ὀδυνώμενος.

14 **Τῷ δὲ Θεῷ χάρις.** 30

Τουτέστιν, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ τῷ φανεροῦντι ἡμᾶς διὰ τοῦ πάσχειν κακῶς μετὰ τῶν τοῦ διαβόλου τροπαίων· τοῦτο γὰρ ὁ θρίαμβος βούλεται· ἐν γὰρ τῷ πάσχειν κακῶς αἱ κατὰ τοῦ δια-

βόλου νίκαι συνίστανται· ἐν Χριστῷ δὲ, φησὶ, τουτέστι διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ κήρυγμα.

Καὶ τὴν ὀσμὴν τῆς γνώσεως.

Ἡ ὀσμὴ τῆς γνώσεως δύο δηλοῖ, ὅτι τε τὸ κήρυγμα οὐράνιον ὑπάρχει μύρον, καὶ ὅτι οὐκ ἀνακεκάλυπται πᾶσιν· ὥσπερ γὰρ ἡ 5 ὀσμὴ δηλοῖ τοῦ μὲν εἶναι μύρον, τὴν δὲ οὐσίαν αὐτὴν οὐ δηλοῖ πνέοντος, οὕτω καὶ ἡ διὰ τοῦ κηρύγματος γνῶσις δηλοῖ μὲν εἶναι Θεὸν, ὁποῖος δὲ τὴν οὐσίαν ἐστὶν οὐκέτι.

15 Ὅτι Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν τῷ Θεῷ.

Ἄντε γὰρ σώζεταί τις, φησὶν, ἄν τε ἀπόλλυται, τὸ εὐαγγέλιον 10 τὴν οἰκείαν ἀρετὴν ἔχον μένει· οὐ γὰρ αὐτοῦ τὸ ἔργον ἡ ἀπώλεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. Εὐωδία τοίνυν ἐσμὲν τοῦ οὐρανίου μύρου καὶ θυμιάματος, τὴν ὀσμὴν αὐτοῦ περιφέροντες· πανταχοῦ δὲ εὐωδία ἐσμὲν ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, οἷον ἀναφερομένη πως, ἢ ἑαυτοὺς ἱερουργοῦντες, ἢ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν καθ' ἡμέραν 15 ἀποθνήσκοντες, καὶ εἰς ἱερεῖον λογιζόμενοι Χριστοῦ. καὶ εὐωδίαν τοῦ εὐαγγελίου κηρύσσομεν τοῦ Χριστοῦ, κἂν τις ἐκ τούτου σώζηται διὰ πίστιν, κἂν τις ἀπόλλυται δι' ἀπιστίαν. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος τοῖς ἀμβλυώττουσιν οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν ὁρᾶται φύσιν, οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα καὶ ἡμεῖς, κἂν ἀπολοῦνταί τινες τῇ ἀπι- 20 στίᾳ. οὐ παρὰ τοῦτο οὐκέτι πνευματικὸν τὸ μύρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς κακοὺς ἐλέγχει, ἐπεὶ καὶ τὸ μύρον τοὺς χοίρους πνίγει[a], ὡς λόγος.

16 Οἷς μὲν ἡ ὀσμὴ θανάτου εἰς θάνατον.

Τὸ γὰρ πᾶν τοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἐστίν· τὴν γὰρ εὐωδίαν ταύ- 25 την οἱ μὲν οὕτω προσίενται ὥστε σωθῆναι, οἱ δὲ οὕτως ὥστε ἀπολέσθαι, ὥστε κἂν ἀπόλλυταί τις, παρ' αὐτοῦ ἡ αἰτία.

17 Καὶ πρὸς ταῦτά τις ἱκανός;

Ἆρα πρὸς τοσαύτην χάριν δοκεῖτε ἡμᾶς ἱκανοὺς εἶναι, ὡς εἶναι εὐωδίαν Χριστοῦ; οὐ μενοῦν, ἀλλὰ τὸ ὅλον τῆς χάριτός ἐστιν· οὐ 30 γὰρ μιμούμεθα τοὺς ψευδαποστόλους, τὰ πολλὰ αὐτῶν εἶναι λέγοντας· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καπηλεῦσαι, ὅταν τις νοθεύῃ τὸν οἶνον,

[a] πνήγει Cod.

καὶ ὅταν χρημάτων πωλῇ, ὃ ἐκελεύσθη δωρεὰν δοῦναι· ἀλλ' ὡς ἐκ Θεοῦ λαβόντες, καὶ μαθόντες, καὶ ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λαλοῦντες, καὶ ὡς ἐν Χριστῷ, τουτέστι διὰ Χριστὸν ἐνηχούμενοι οὕτω λαλοῦμεν.

1 Ἀρχόμεθα πάλιν ἑαυτοὺς συνιστάνειν. 5

Ἴσως ἐρεῖ τις, φησὶν, ὅτι ταῦτα διεξερχόμεθα, βουλόμενοι ὑμῖν ἑαυτοὺς συνιστᾷν, εἶτα κατ' ἐρώτησιν ἀνάγνωθι· ἆρα μὴ χρήζομεν ἢ ἀφ' ὑμῶν πρὸς ἑτέρους, ἢ ἀφ' ἑτέρων πρὸς ὑμᾶς συστατικῶν; τουτέστι παραθετικῶν ἐπιστολῶν· διὰ τούτου δὲ τοὺς ψευδαποστόλους αἰνίττεται. 10

2 Ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε.

Τουτέστιν, ἀντὶ ἐπιστολῆς δυναμένης ἡμᾶς παραθέσθαι ὑμᾶς ἔχομεν, καὶ τὴν ὑμῶν κατὰ Θεὸν εὐδοκίμησιν· δεῖγμα γὰρ ἀρετῆς διδασκάλου ἡ τῶν μαθητῶν εὐδοκίμησις. οἱ οὖν πρὸς ἄλλους ὑμᾶς ἔχοντες εἰς λόγον συστάσεως, οὐκ ἂν πρὸς ὑμᾶς συστάσεως ἐδεήθημεν· ἐν νῷ γὰρ ὑμᾶς ἔχοντες, ὡς καὶ ἐγγεγράφθαι ἡμῖν δοκεῖν διὰ τὸ ἀνεξάλειπτον, πανταχοῦ περιφέρομεν ὑμᾶς, καὶ ἐκ τῆς ὑμῶν ἀρχῆς ἔχομεν παρ' ἑτέροις σύστασιν· ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστὲ ἐν Κυρίῳ. 15

3 Φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ. 20

Ἐπιστολὴ Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν· ὑμεῖς ἐστὲ, φησὶ τὸ τὸν νόμον αὐτοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς παρ' ὑμῖν γραμμάτων δίκην μένειν καὶ φυλάττεσθαι· καὶ ἡμεῖς τῆς γνώσεως καὶ τοῦ κηρύγματος τούτου διάκονοι γεγενήμεθα· καὶ ὥσπερ Μωσῆς τοῦ νομου τοῦ γραπτοῦ γέγονε διάκονος, οὕτω καὶ ἡμεῖς τοῦ κηρύγματος. εἶτα εἰς σύγκρισιν ἦλθεν τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῆς νέας, καί φησιν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν μέλανι, αὕτη δὲ Πνεύματι γέγραπται, ἐκεῖνος ἐν λίθοις, αὕτη δὲ ἐν σαρκίναις πλαξὶν, ἤγουν ἐν καρδίαις· ὅσῳ οὖν ταῦτα τῶν ἄλλοθεν διαφέρει, τοσούτῳ, φησὶ, καὶ ἡ νέα τοῦ νόμου καὶ τῆς παλαιᾶς. 25 30

4 Πεποίθησιν δὲ τοιαύτην ἔχομεν.

Ἐπειδὴ ἔδειξε τὴν νέαν, ἔδειξε μείζονα τοῦ νόμου καὶ τῆς παλαιᾶς, συνυπηκούετο κατὰ τὸ ἀκόλουθον καὶ τοῦ διακόνου τῆς

παλαιᾶς Μωϋσέως μείζους εἶναι τοὺς Ἀποστόλους, ὅλον τῷ Θεῷ ἀνατίθησι τὸ πρᾶγμα· ἐφ' ὧν γὰρ τὰ πράγματα μείζονα, ἐπὶ τούτων καὶ οἱ διάκονοι. εἰπὼν δὲ τὴν καινὴν διὰ Πνεύματος εἶναι, οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι ἡ παλαιὰ οὐκ ἔστιν ἐκ Πνεύματος· ἦν μὲν γὰρ ὁ νόμος πνευματικὸς, ἀλλ' οὐ πνεῦμα ἐχαρίζετο, ὅπερ ποιεῖ 5 τὸ κήρυγμα. ὡσεὶ ἔλεγεν, ἡμεῖς οὐ γράμματα ἐπιστεύθημεν, ὡς Μωσῆς, ἀλλὰ πνεῦμα διδόναι· διὰ γὰρ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων, ἐπιφοίτησις ἐγίνετο Πνεύματος Ἁγίου. Τὸ μὲν γὰρ γράμμα, τουτέστιν ὁ νόμος, ἀποκτείνει· ἐὰν γὰρ εὕρῃ πλημμελοῦντα, ἀναιρεῖ· τὸ δέ γε Πνεῦμα νενεκρωμένους ταῖς ἁμαρ- 10 τίαις λαμβάνον, ἐν τῷ βαπτίσματι ζωοποιεῖ.

7 Εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου.

Θεοδωρήτου. Τὴν διακονίαν τοῦ νόμου διακονίαν θανάτου προσηγόρευσεν, ἐπειδὴ τοὺς παραβαίνοντας ὁ νόμος ἐκόλαζεν· εἰ τοίνυν φησὶν, ἔνθα τιμωρία, καὶ θάνατος καὶ γράμματα λίθοις 15 ἐγκεκολαμμένα, τοσαύτην ὁ ταῦτα κομίζων ἐν τῷ προσώπῳ δόξαν ἐδέξατο, πολλῷ μᾶλλον οἱ θείῳ διακονοῦντες Πνεύματι, πλείονος ἀπολαύσονται δόξης.

Διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ.

Οὐ διὰ τὴν δόξαν τῶν πλακῶν, φησὶν, ἐφ' αἷς μεγαλαυχεῖς, ὦ 20 Ἰουδαῖε, ἀλλὰ διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου Μωσέως, καὶ ταύτην δὲ καταργουμένην, τουτέστι, παυομένην, καὶ τέλος λαμβάνουσαν. Οὐ γὰρ πονηρὰν φημὶ καὶ διεφθαρμένην.

9 Εἰ γὰρ ἡ διακονία τῆς κατακρίσεως.

Εἰ γὰρ δόξα ἐστὶ, φησὶν, ἐν τῷ νόμῳ, καί τοι ὄντι διακόνῳ 25 θανάτου καὶ κατακρίσεως· πολλῷ μᾶλλον οὐ μόνον ἐστὶν ἐν τῇ νέᾳ δόξα, ἀλλὰ καὶ περισσεύει. τοῦ μὲν γὰρ νόμου ἁμαρτωλοὺς λαμβάνοντος καὶ τιμωρουμένου, τὸ κήρυγμα ἐν τῷ βαπτίσματι οὐ μόνον ἀνευθύνους ἀφίησιν, ἀλλὰ καὶ ἁγιάζει καὶ υἱοθετεῖ· ὅθεν καὶ διακονία δικαιοσύνης εἴρηται. 30

10 Καὶ γὰρ οὐδὲ δεδόξασται.

Τοιαύτη γάρ ἐστι, φησὶν, ἡ τοῖς διακόνοις τῆς χάριτος προσεσομένη δόξα, ὅτι οὐδὲ δόξαν εἴποι τις ἂν εἰκότως τὴν Μωσῇ

προσγενομένην, ἀποβλέπων εἰς τούτους· ἐν νυκτὶ μὲν γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς φανώτατον εἶναι δοκεῖ, ἐν μεσημβρίᾳ δὲ μέσῃ κρύπτεται, καὶ οὐδὲ φῶς εἶναι νομίζεται· τὸν δὲ νόμον ἐκάλεσε καταργούμενον, ὡς παυσάμενον τῇ Χριστοῦ παρουσίᾳ, μένον δὲ τὸ τῆς χάριτος δῶρον, ὡς οὐ ληψόμενον τέλος· εἰ τοίνυν ἐκεῖνο, φησὶ, 5 τετύχηκε δόξης, δηλονότι καὶ τοῦτο πολλαπλασίας τεύξεται.

Ἐὰν γὰρ, φησὶ, συγκρίνω ταύτην ἐκείνῃ, οὐδὲ δόξα ἐστὶν ἡ δόξα τῆς παλαιᾶς, οὐχ ἁπλῶς τὸ μὴ εἶναι δόξαν κατασκευάζων, ἀλλὰ τῷ τῆς συγκρίσεως λόγῳ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ἐν τούτῳ τῷ "μέρει," τουτέστι κατὰ τὸν τῆς συγκρίσεως λόγον· οὐ μὴν δὲ 10 τοῦτο διαβάλλει τὴν παλαιὰν, ἀλλὰ καὶ συνίστησιν· αἱ γὰρ συγκρίσεις ἐπὶ τῶν συγγενῶν εἰώθασι γίνεσθαι.

Ἐπαίρει δὲ τὴν τοῦ νόμου δόξαν νῦν, καὶ ἠρέμα καθαιρεῖ αὐτὴν, οὐ γὰρ ὁ νόμος εἶχε τὴν δόξαν, ἀλλ' ὁ Μωσῆς· καὶ ὁ Μωσῆς δὲ οὐ μένουσαν εἶχε δόξαν, ἀλλὰ καταργουμένην, τουτέστι, παυομένην· ἐπειδὴ γὰρ ἄνω ἐπῆρε τὰ κατὰ τὸν νόμον, νῦν αὐτὰ καθαιρεῖ, 15 ἵνα συγκαθέλῃ τὰ Ἰουδαϊκά.

12 Ἔχοντες οὖν τοιαύτην ἐλπίδα.

Ἐπεὶ οὖν, φησὶ, μειζόνων ἡμεῖς οἱ τῆς νέας διάκονοι ἠξιώθημεν ἢ οἱ τῆς παλαιᾶς, μετὰ παρρησίας τὸ κήρυγμα κηρύσσομεν, οὐδὲν 20 ἀποκρύπτοντες, οὐδὲ ὑποστελλόμενοι.

13 Καὶ οὐ καθάπερ Μωσῆς.

Τὸ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν πρὸς τὸ μὴ ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ καταργουμένου, τουτέστι τοῦ καταργεῖσθαι καὶ παύεσθαι ἀπὸ τῆς δόξης μέλλοντος· βουλόμενος δὲ δεῖξαι 25 ὀλιγοχρόνιον τὴν δόξαν ἐκείνην, ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς ἀεὶ μενούσης ἐν τῇ νέᾳ δόξῃ, φησὶν "εἰς τὸ τέλος τοῦ καταργουμένου," τοῦτο δὲ οὐ παρὰ τὴν τῆς δόξης ὑπερβολὴν ἐγένετο, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀσθενὲς τῶν ὁρώντων.

Εἰς τὸ τέλος. 30

Τουτέστι τοῦ νόμου, ὅτι τέλος ἔχει.

14 Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον.

Οὐ τοῦτό φησιν αἴτιον, ἡ τοῦ νόμου ἀσάφεια ὡς μὴ νοουμένου,

ἀλλ' ὡς αὐτῶν μὴ δυναμένων τὴν διάνοιαν τοῦ νόμου γνῶναι· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, ἀπέστησαν ἂν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ Χριστῷ ἐπίστευσαν· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος βούλεται· ἐν Χριστῷ γὰρ, φησὶ, καταργεῖται, τουτέστιν, ὁ Χριστὸς καταργεῖ τὸ κάλυμμα· αὐτὸς γὰρ ὢν ἡ ἀλήθεια παύει τὴν σκιὰν καὶ τὴν διπλόην τοῦ νόμου. 5

15 Ἀλλ' ἕως σήμερον, ἡνίκα ἀναγινώσκεται Μωσῆς.

Ἕως σήμερον, φησὶν, ἡνίκα ἀναγινώσκηται Μωσῆς, τουτέστιν, ἡνίκα ἐμφιλοχωροῦσι τῷ νόμῳ, ἔχουσι τὸ κάλυμμα, ὅπερ αὐτοὺς τὸν νόμον ἰδεῖν οὐκ ἐᾷ· ὅταν δὲ ἐπιστρέψουσι πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα· τοῦτο γὰρ ὁ τύπος ἐδήλου. καὶ γὰρ ὁ 10 Μωϋσῆς πρὸς μὲν Ἰουδαίους λαλῶν, εἶχε τὸ κάλυμμα, πρὸς τὸν Θεὸν δὲ εἰσιὼν περιῃρεῖτο τὸ κάλυμμα. τότε δὲ ἐπιστρέψουσι πρὸς Κύριον, εἰ ἀφέντες τὸν νόμον πιστεύσουσι τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λάβωσι χάριν ἐν τῷ βαπτίσματι. Κύριον γὰρ ἐνταῦθα τὸ πνεῦμά φησιν· οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ 15 ἐλευθερία· ἐν μὲν γὰρ τῷ νόμῳ ζυγὸς ἦν δουλείας, ἐν δὲ τῇ πίστει ἐλευθερία καὶ ἄφεσις ἁμαρτιῶν.

Ἡνίκα ἀναγιγνώσκεται Μωσῆς.

Μωσέα τὸν νόμον ἐκάλεσε, κάλυμμα δὲ τὴν ἀπιστίαν. Διδάσκει δὲ καὶ πῶς δυνατὸν περιαιρεθῆναι τὸ κάλυμμα· ἡνίκα δ' ἂν 20 ἐπιτρέψῃ πρὸς Κύριον, εἰ ἀφέντες τὸν νόμον πιστεύουσι τῷ Χριστῷ, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λάβωσι χάριν ἐν τῷ βαπτίσματι· Κύριον γὰρ ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμά φησιν· οὕτω τοίνυν καὶ σὺ, ἐὰν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφιδεῖν ἐθέλῃς, τοῦ τῆς ἀπιστίας ἀπαλλαγήσῃ καλύμματος. 25

16 Ἡνίκα δ' ἂν ἐπιστρέψῃ πρὸς Κύριον.

Τινὲς περὶ τοῦ υἱοῦ εἰρῆσθαί φασιν, οὐ καλῶς δέ φασι. καθάπερ γὰρ λέγει "Πνεῦμα ὁ Θεὸς," οὕτω καὶ ἐνταῦθα Πνεῦμα ὁ Κύριος, ἀλλ' οὐκ εἶπε Πνεῦμα ὁ Κύριος, ἀλλ' "ὁ Κύριος τὸ "Πνεῦμά ἐστι·" καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι περὶ τοῦ Παρακλήτου ὁ 30 λόγος, ἐπήγαγε, "οὗ δὲ τὸ Πνεῦμα Κυρίου" καὶ τὰ ἑξῆς· ἐλευθερίαν δὲ εἶπε διὰ τὴν ἔμπροσθεν δουλείαν.

18 Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ.

Ἡμεῖς δὲ πάντες εἰς τοιαύτην δόξαν, φησὶ, φθάνομεν, τὴν

δόξαν τοῦ Πνεύματος κατοπτριζόμενοι, καὶ εἰς τοιαύτην λαμπηδόνα μεταβαλλόμεθα, εἰς οἵαν εἰκὸς φθᾶσαι τὸν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου καταυγαζόμενον, καὶ εἰκόνα ἀμυδρὰν τῆς αὐτοῦ δόξης ἐνσημαινόμενον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν," τουτέστιν ἀπὸ δόξης τοῦ Πνεύματος εἰς ἡμετέραν δόξαν ἐρχομένης τῆς μεταμορ- 5 φώσεως.

1 Διὰ τοῦτο ἔχοντες τὴν διακονίαν ταύτην.

Τὸ ὑπερβατὸν οὕτως ἔχει· διὰ τοῦτό φησιν οὐκ ἐκκακοῦμεν, ὅτι τοιούτων ἠξιώμεθα, τουτέστιν, οὐκ ἀπαγορεύομεν πρὸς τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμούς· πρὸς μὲν γὰρ τὰς θλίψεις οὐκ 10 ἀπείπαμεν· ἀπειπάμεθα δὲ καὶ ἀπεκρουσάμεθα πρὸς τὰ κρυπτὰ τῆς αἰσχύνης, τουτέστι τὸ τὰ τοιαῦτα ποιεῖν ἐν κρυφῇ, ἃ φανερούμενα αἰσχύνην φέρει· πῶς δὲ, φησὶ, τοῦτο ποιῶμεν; ἀπανούργως καὶ ἀπλάστως ζῶντες, καὶ τῇ φανερώσει τῆς ἀληθείας συνιστῶντες ἑαυτοὺς οἷοί ἐσμεν, καὶ παρατιθέντες πάσῃ συνειδήσει 15 ἀνθρώπων πιστῶν τε καὶ ἀπίστων, ἐξ ὧν ἀναστρεφόμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ἔνι λαθεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Θεὸν ἐφίστησι τῇ ἀληθείᾳ εἰπὼν "ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ," τὸ ἀληθὲς τοῦ Θεοῦ δεικνύς.

3 Εἰ δὲ καί ἐστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν.

Ἐπειδὴ οἱ ἄπιστοι ἠγνόουν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, 20 ἐπήγαγεν ὅτι οὐχ ἡμῶν τοῦτο ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀναισθησίας. Θεὸν δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα εἰρῆσθαί φασιν, οἱ μὲν τὸν Σατανᾶν, τουτέστιν ὁ νομισθεὶς ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ Θεὸς τοῖς ἀπίστοις· οἱ δὲ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες περὶ τοῦ δημιουργοῦ τοῦτο εἰρῆσθαί φασι τοῦ δικαίου καὶ οὐκ ἀγαθοῦ. λέγουσι γάρ 25 τινα δίκαιον καὶ οὐκ ἀγαθὸν Θεόν. ἡμεῖς δὲ περὶ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ τοῦτο εἰρῆσθαί φαμεν· οὕτως οὖν ἀναγνωστέον, ὅτι τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα. ὁ γὰρ μέλλων οὐκ ἔχει ἀπίστους, ἀλλ' ὁ παρὼν μόνος· τινὲς δὲ τὸ ἐτύφλωσεν ἀντὶ τοῦ ἔασεν ἢ συνεχώρησε φασὶ διὰ τὸ αὐτεξού- 30 σιον, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ "παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς πάθη ἀτιμίας" φησὶ, τὸ οἷον συνεχώρησε λέγων· ἐπειδὴ γὰρ ἀπεφοίτησαν τοῦ Χριστοῦ, εἴασεν αὐτούς· βουλομένων γὰρ, οὐκ ἀναγκαζομένων ἡ σωτηρία. οὐκ εἶπε δὲ, ὅτι ἐτύφλωσεν εἰς τὸ μὴ πιστεῦσαι, δεικνὺς

αὐτοὺς πρῶτον ἀπιστήσαντες, εἶτα ἀναξίους γενομένους τοῦ φωτισμοῦ· καλῶς δὲ τὸ αὐγᾶσαι κεῖται· ἀμυδρὰν γὰρ ἀπόρροιαν τῆς ἀληθινῆς γνώσεως ἔχομεν[b] νῦν· εἰκόνα δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Χριστὸν, ὡς Θεὸν ἐκ Θεοῦ, προσηγόρευσε, διὰ τὸ ἀπαράλλακτον· ἐν ἑαυτῷ γὰρ δείκνυσι τὸν Πατέρα, διό φησιν, "ὁ ἑωρα- 5 "κὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα." οἶδε γὰρ ὁ Ἀπόστολος τὸ κατὰ πᾶν ἴσον καὶ ὅμοιον εἰκόνα καλεῖν, ὡς ἐν τῷ "σκιὰν ἔχων ὁ νόμος "τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων."

4 Ἐν οἷς ὁ Θεός.

Μανιχαῖοι[c] τὸν διάβολον φασὶν ἐνταῦθα λέγεσθαι, ἡμεῖς δὲ 10 ἐκεῖνό φαμεν, ὅτι οὐ περὶ τοῦ διαβόλου τοῦτο εἴρηται, ἀλλὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ· εἰ δὲ καὶ ἑτέρως τις ἀναγινώσκοι, οἷον ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τοῦτο ἔχει τινὰ λαβήν· οὐ γὰρ τοῦτο δεικνύει αὐτὸν τούτου μόνον ὄντα τοῦ αἰῶνος Θεὸν, καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ λέγεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐρανοῦ μόνον· καὶ ὁ Θεὸς 15 Ἀβραὰμ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐκείνου μόνου, καὶ πολλαὶ καὶ ἄλλαι εἰσὶ μαρτυρίαι ἐν ταῖς γραφαῖς.

Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα.

Πῶς οὖν ἐτύφλωσεν; οὐκ ἐνεργήσας εἰς τοῦτο, ἀλλ' ἀφεὶς καὶ συγχωρήσας. 20

[b] Cod. ἔχωμεν. [c] Cod. μανηχαῖοι.

SUPPLEMENTUM

ET

VARIETAS LECTIONIS

E COD. BODL. AUCT. T. I. 7. COLLAT. CUM ŒCUM. ED.

Ep. ad Cor. I. p. 418, B. Œcum. ἐκεῖνοί τε καὶ ὑμεῖς. 5
πάλιν αἰνίττεται αὐτοὺς τοὺς τὸν Χριστὸν ἐπικαλουμένους· οὐ τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα. B. Cod. om. καθαπτόμενος. P. 419, A. ἐπὶ πολλῆς γὰρ ἀγάπης τὸ κοινὸν ἰδιοποιεῖται. ἀλλὰ δωρεὰν τοῦ Χριστοῦ. B. οἷά ἐστιν ἡ φιλ.—οἷα ἡ τῶν ἰδ.—κατ' ἀμφότερα ἐπλ. καὶ τῆς γνώσεως τῆς βελτίονος. C. οὐδὲ διὰ τῆς ἔξω σοφ. 10

P. 420, D. σημείωσαι τὸ δι' οὗ ἐπὶ Πατρὸς εἰρημένον.

421, C. ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ. ἐν τῷ αὐτῷ νοΐ κ. γνώμη. D. ἐκπολεμωθῶσιν. ἐκθεωρίσῃ.

422, A. δείκνυσι δὲ ἐν τ. ὅτι εἰ τὸ λεγ. διδασκάλους ἑαυτῶν. B. οὐ τοῦτο ἐγκαλεῖ διατί λεγ. 15

Σευηριανου: Ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· μὴ συγκληρονόμους —ἡμῶν δὲ οὐδείς. hoc Schol. in marg. sed ead. man. C. τὸν Χρ. ἔλεγον. D. πᾶν ἐφ' ἑαυτῷ φ.

423, A. τὴν ὑπεροψίαν αὐτῶν. C. ἦσάν τινες μέγα φρονοῦντες D. τί ἐγεγόνει εἰ Π. 20

424, A. ὁ μὲν γὰρ δή. 425, C. πῶς δὲ ὁ Θεὸς ἐμ.

426, A. Κυριλλου: Σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν ἀνθρ. hæc in marg. καὶ εἰ τινες αὐτ. ἐχρ. ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν. B. ἰδιῶται μὲν γ. τ. λογ. γεγόνασι seq. deinde Theodoreti Schol.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ τουτέστιν τῇ διὰ τῶν κτισμάτων. C. σοφίαν ἐπιζητοῦσι. D. κλητοῖς καὶ εὑρισκ.

427, A. σκάνδαλόν ἐστι δοκοῦν. B. πλὴν τοῖς κλητοῖς δοκεῖ.

428, C. ἐπισκ. καὶ προσέχετε. D. εὐγενεῖς πεπιστευκότες. 5 —οἱ πεπεικότες ἑαυτούς.

429, A. τοὺς δυνατοὺς δὲ ἀπωσ. B. ἵνα παύσῃ τοὺς ἀλαζόνας καὶ τοῦ νομ.

430, A. ὥς φησιν· ἐποίησεν ἡμᾶς σοφοὺς καὶ δικ. C. εἰς ἑαυτὸν καυχᾶται. D. μωροὶ ἐξελέχθησαν. 10

431, C. τοὺς παρ' αὐτοῖς φιλοσόφους. D. προεξένει τ. πίστει.

432, A. τῆς ἐκ τῶν ῥημάτων βεβαιωτέρα καθέστηκεν. B. θαρρεῖ καὶ καλεῖ. σοφ. δὲ καλεῖ τὸ κηρ. τὸ π. Χρ.

434, B. Σευηριανοῦ: Βάθη τοῦ Θεοῦ εἶπεν hæc in marg. ut 15 et Cyrilli seq. Schol. ὁ δὲ ἐν ἁγ. Γρήγοριος. Cod. Θέολογος in marg. D. ὅπερ φησιν οὐκ ἔλαβον, κατήργει γὰρ τὸν σταυρόν. ὡς ἄνω φησιν οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κ. Cod. om. γεγονότα.

434, B. ὡς ἐκεῖνοι οἱ λέγοντες. 20

435, B. τῶν στειρῶν τῆς Σάρρας. C. Κυρίλλου: Ψυχικός ἐστιν ὁ κατὰ σάρκα ζῶν καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ πνεύματος hoc Sch. Joanni Chrys. assignat Œcum. ed.

Σαρκικοὺς καλεῖ ἡ γραφὴ τοὺς εἰς τὰ τῆς σαρκὸς πάθη κατολισθήσαντας. ψυχικοὺς δὲ τοὺς παρὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν λο- 25 γισμῶν μὴ δὴ καταδεχομένους. πνευματικοὺς δὲ τοὺς τῷ θείῳ καὶ πνευματικῷ χαρίσματι κεκοσμημένους.

Ἰωάννου. τουτέστιν τὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα ἡμεῖς ἴσμεν ἅπερ αὐτὸς βούλεται καὶ ἀπεκάλυψεν.

Οἰκουμενίου. Ἢ νοῦν Χριστοῦ τὸν Πατέρα καλεῖ. κ. τ. λ. 30

437, C. τελειούμενον καὶ πολλὰ ἕτερα συνῆκται.

440, D. σῶσαι τοῦτο θέλοντος.

441, B. οὐκ ἐμὸν τοιγαροῦν κατόρθωμα. C. τούτου ἑλώμεθα.

442, A. οὕτως δὲ ἀκριβῶς ἀναγνόντες. B. οὕτως δὲ σωθήσεται.

445, D. ὑμᾶς ὠφελήσωσι.

446, C. Οὐχ ὡς ἡμεῖς Χριστοῦ, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, ἄπαγε, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν Χριστοῦ, ὡς ἔργον ὄντες αὐτοῦ.

448, B. ὅπερ ἀνατροπὴ ἦν τῆς πίστεως αὐτῶν. ἀλλὰ δεδεικὼς ὡς εἴρηται. C. ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ ἄλλου φησιν ἀνθρώπου. D. εἰ καὶ ὁ 5 Θεός με δικαιώσει. τί γὰρ εἰ ἥμαρτον; μὴ μὴν νενόμικα—καὶ πειρᾶται αὐτὸ διορθώσασθαι.

449, B. τοῦ σκότους ἅ ἐστιν αἱ λανθάνουσαι πράξεις πονηραί. B. σώματος κακὸν χυμὸν ἢ πνεῦμα.

450, D. Οἰκουμενίου: Οὕτω τίς ἀνεγίνωσκεν· εἰ δὲ καὶ 10 ἔλαβες τί καυχᾶσαι λοιπὸν τὸ μὴ ὡς λαβών; κατὰ ἐρώτησιν ἔλεγεν ἵνα οὕτως νοηθείη. τί καυχᾶσαι.

451, C. καὶ καταισχύνοντος om. D. οὕτως ταχὺ ἡμεῖς γινώσκομεν ὅτι ὡς ἔσχατοι.

453. καὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐνδεεῖς. 15

454, A. Σευηριανοῦ: Ἀντὶ τοῦ ἀποφήγματα καὶ ὥσπερ ἀποσαρώματα καὶ κόπρος ἐξ οἴκου ἀποκαθαρθέντος ληφθεῖσα γεγόναμεν, ἀπὸ πάντων εὐτελιζόμενοι.

Περίψημα δὲ λέγεται τὸ βάσανον ὁ τ. ἱδρ.

455, D. ἐπιδεδωκότες ἐπιγυμνώσει om. ἀλαζονευόμενοι—πε- 20 φυσ. καὶ μέγα ἐφρόνουν.

456, A. δύναμιν γάρ φησιν τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν. B. ἢ ὡς αὐτὸν Παῦλον ὁ Ἐλύμας. C. ἔνι γὰρ καὶ πνεύματι.

457, A. εἰ δὲ ἦτε ὠκειωμένοι τὸ ἐκ. πλ. ὡς ὑμ. μέλους. B. ὡς μόλυσμα παραιτούμενοι. 25

D. Ἰωάννου: Ἄλλοι οὕτως.

458, A. ἀνέγνων ἀδέκαστον.

460. πόρνους δὲ τοῦ κόσμου τούτου φησι, τοὺς τῶν Ἑλλήνων πόρνους.

462, B. εἰ νῦν γεγένηται. 30

466, A. τὸ ἐπὶ ἀπ. κρίνεσθαι—μετὰ τὸ τ. δικ.

B. Οἰκουμενίου: Ὡς εἰ εἶπεν καλὸν μέν. hoc in marg.

468, C. ἡμᾶς ἀναγάγειν—εἰ δὲ τοῦτο τὸ σύμμετρον εχ. τ. D. εἰς πορνείαν ἐμπίπτει.

468, A. δεικνὺς τί τὸ ἀποτέλεσμα.

B. Οἰκουμενίου: Τὸ τοῦ λόγου ἀπίθανον hæc in marg. ἀναστάσεως om.

C. Εἰ οὖν ἐσμὲν Χριστοῦ μέλη ὥσπερ καὶ ἐσμὲν, τῆς κεφαλῆς ἐγερθείσης, δῆλον ὡς συναναστήσεται τὸ λοιπὸν σῶμα. 5

470, B. ἀποχὴν δηλοῖ. C. λόγῳ ς.—καὶ τοῦ Χρυσοστόμου.

471, B. Πρὸς ὅλοις τούτοις ἡρμήνευσέ τις καὶ οὕτως.

C. Ἐρώτησις. τί οὖν ὁ φθόνος.

475, B. τὸ τῇ νομίμῃ κεχ. γυν. καὶ τῷ νομ. C. ἡρμήνευσε 10 ποιά ἐστιν ἡ ὀφειλομένη εὔνοια.

476, B. οὐκ ἀκαθαρσίαν π.—πρὸς τὴν νομ. γυν. λέγων.—πειρασμοὺς om.

477, B. μή ποτε παρατραπῇς.

479, B. πίστεως ἄγων. 15

480 D. πρὸς τὸ ἀφιέναι—διαστασιάζῃ.

481, A. καὶ ναρκῆσαι.—σώσεις ἢ μὴ σώσεις.—οὐ δεῖ λύειν τὸν γάμον. εἰκὸς γάρ φησι καὶ τὸν καλὸν κακὸν νομικῶς εἰπεῖν ἐξιέναι τουτέστιν τὸ σῶσαι. μὴ σώζων μὲν γὰρ οὐκ ἐβλ. In marg. Σευηριανὸς οὕτως ἔστιζεν· ἄλλως γὰρ ἐὰν στίξῃς, ἀσυνάρ- 20 τητος εὑρίσκεται ἡ σύνταξις. C. στέργε τοιγ. τὸν νόμον καὶ μὴ διαλ. διὰ τὴν πίστιν.

482, A. οὔτε ἐκεῖνο λυμαίνεται.

483, A. Οἰκουμενίου: Ἐν τοῖς κατὰ Χριστὸν φ. πρ. B. ἁρμόζει om. 25

484, A. Οἰκουμενίου: Τὰ περὶ παρθένων. In marg. Οἰκουμενίου: Ὅρα πάλιν.

485, C. ὡς εἴγε ἀφιερωθεῖσα.

486, B. γάμον ἢ ἀγορασίας. C. μόνιμόν τι.

487, B. Τί ἐστι τὰ τοῦ κόσμου; ἴσως καὶ εὔοπτος. 30

Σχόλιον: Οὐ λέγω φησι ταῦτα—εὐπάρεδρον.

Τί γὰρ παρθένου καὶ τῆς τοιαύτης ζωῆς καὶ πολιτείας εὐσχημονέστερον;

488, D. καὶ οὕτως ὀφείλει γίνεσθαι. οὕτως, πῶς; ὃ θέλει, φησὶ, ποιείτω. 35

489. Οἰκουμενίου: Οὐκ ἔχει, φησιν, ἀνάγκην. D. μετὰ κοσμιότητος ἐπὶ παιδοποιΐᾳ καὶ προστ. μὴ ἐν πάθει ἐπιθ.

490. ὅτι Πνεῦμα θεῖον ἔχω.

Οἰκουμενίου: Πολλῆς ταπεινοφροσύνης τὸ "δοκῶ." hoc Sch. in marg. D. ἐποίουν. 5

491, C. εἰπὼν δὲ "εἰ δέ τις" καὶ ἑαυτὸν προσέμιξεν. D. ὅτι οὐδὲν ἐστι τὰ εἰδ.

493, B. κεχρημένην τὴν γραφήν.

494, A. ὅτι μηδέ ἐστί τι ὅλως τὰ εἰδ. C. φοβοῦντος τὸ ῥῆμα. D. ἡ ἀσθ. προκόψει καὶ αὐξηθήσεται. 10

495, A. ἀλλ' ὃ ὠμότερον. C. ὑμᾶς et mox φείδεσθαι.

496, A. τῆς παραγραφῆς ταύτης. D. ὑμᾶς εἰς ἀπόδειξιν προκαλοῦμαι.—καὶ ἐκτυποῖ τὸν Ἀπ. καὶ ἀποδείκνυσιν.

497, A. προβαλοῦμαι. B. ἀποσχολῆσθαι.

500, D. καὶ ἐκ τῶν παραδειγμάτων ὧν παρεθ. 15

501, C. Οἰκουμενίου: Κάλως τὸ συμμερίζονται—ἀφαίρεμα.

502, D. τὸ καταχρέως.

503, A. λαμβάνειν ἐπιτάξαντος. D. τὸν πονοῦντα.

504, D. Ἰωάννου: Ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις. hæc in marg. Œcum. Isidoro tribuit. 20

505, D. καὶ γὰρ εὑρήσομεν αὐτὸν ἡνίκα πρὸς Ἀθηναίους ἐδημ. οὐδαμοῦ τρ. mox διαλεχθέντα.

506, D. ὅρα ταπεινοφροσύνην.

507. In marg. Οἰκουμενίου: Οὐκ ἄρα καταληφότες ἦσαν. C. φέρειν τὰ παραδ. 25

508, A. ὡς καὶ γαστριμάργους.

509, B. τῷ βαπτισμῷ om. D. συνεπέζευσαν.

510. τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἀνεδίδου.

511, C. καὶ τοὺς νέους αὐτῶν υἱούς. D. πλεῖστα ὑπεθύμησαν· κρέας, σκόροδα, Θεὸν ἴδιον—ἥπερ ἀπὸ τελ. 30

512, A. χόρους γὰρ στήσαντες.

513, D. πειρασμὸς εἰ μὴ μικρός.

514, D. τοῖς οἰκ. λογισμοῖς.

516, C. μὴ τοίνυν τρέχετε. D. σὺ δὲ ταύτην ἀφεῖς. οὐκ εὖ ἐποίεις. οὐκ ἐπειδὴ ἔβλαπτεν. 35

517, C. τὸ κοινωνεῖν.

518, A. ἐν μακέλλῳ· οἷον ἀγόρα, προθήκη. in marg—αὐτὸς ἠβούλετο. D. νομισθήσεται. μηκέτι ἐσθίωμεν.

519, A. ἄλλων λωβᾶσθαι.

520, A. καί φησι τίς γὰρ χρεία—τουτέστι τὸ ἀπέριττόν μου. B. ἐρεῖ γὰρ ὁ Ἑλλήν. mox om. ὑψηλήν. D. εἰρῶνάς τινας ἡμᾶς. —καὶ ἀδοξίαν τῇ πίστει προστρίβετε. 5

522, C. καίτοι περὶ τοῦ κομᾶν. D. ὅτι πάντα μου μεμν. μὴ δεῖν κατακεκαλυμμένῃ κεφ. καὶ τὴν αἰτ. λέγει.

523, D. ἐξουσίαν τινα ἐπιτιθέναι ἐστι. 10

524, A. ἧκεν.

526, A. Οὕτω Κλήμης ἐν τετάρτῳ ὑποτυπώσεων. D. ἐπάγει γὰρ ἀρχέτυπον αἴτιον τοῦ Θεοῦ, τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ.

527. ποῖον, ἢ ὅτι τὸ φίλον.

528, B. Οἰκουμενίου: Ἡ αἰτία τοῦ νῦν κεφαλαίου αὕτη. hoc in marg. ἦν παρ' αὐτοῖς δεῖπνα κυριακά· ἐγένετο δὲ οὕτως. C. μικρόν τι πιστεύω οἷον ἐκ μέρους. 15

529, B. οὐχ οὕτως δρᾶται. C. ἐπειδή, φησιν, τὸ κυριακόν.—εἶτα καὶ λαιμαργίας αὐτῶν καταγγέλλει. D. εἰ μὴ κοινῶς ἐσθίετε διατί. 20

530, C. Οἰκουμενίου: Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁμοίαν ἡμῖν ὁ Κύριος—ἐδιδάχθη ταῦτα. D. καὶ ὑμεῖς αὐτὴν διαφθείρετε.

531, A. Εἰ τοίνυν εὐχαριστία προσέρχῃ. B. οὐκ ἐν αἵμασιν ἀλόγων.

532. Οἰκουμενίου: Περὶ τοῦ κυριακοῦ μὲν δείπνου ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. 25

533, B. Οὐκ εἶπεν εἰ ἑαυτοὺς ἐκολ. ἐμπέσῃ.

Ἰωάννου: Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς ἀλλήλους ἀποροῦσι πόθεν οἱ ἄωροι θάνατοι καὶ αἱ μακραὶ νόσοι, λέγει ὅτι ἐξ ἁμαρτημάτων πολλὰ τούτων τῶν ἀδοκήτων τὴν ὑπόθεσιν ἔχει. 30

334. ἵνα μὴ εἰς κόλασιν συνέρχησθε ἑαυτῶν· τὴν ἐκκλ. B. ταύτης δέ φησι μὴ οὔσης.—οἴκοι ἑστιᾶσθαι.

535, A. ὅτι ἔθνη ἦτε—ἐν τοῖς ἀπίστοις. B. ὅπως ἂν ἔτυχεν ἤγεσθε μετὰ βίας ἀπαγόμενοι—ἐπιεικὲς ἔχοντος.

537, C. Θεοδωρήτου: Οὐχ οἷόν τε—μὴ ὑποκειμένης τῆς χάριτος.

538, D. προσθὲς ἡμῖν, φησὶν, πίστιν ἢ καὶ τὴν τῶν δογμάτων.

539, B. τοὺς ἀσθενεῖς. D. χαρισμάτων διαφέρεσθαι. 5

540, D. Δι' ἑνός φησι Πατρός—ἀρδευομένων.

541, D. οὕτως οὐκ ἔστι διαφορὰ τῆς Ἁγίας Τριάδος.

542, C. τὰ ἐλάττω et mox τὰ μείζω.

544, D. διαβαστάζοντος καὶ συγκαταβ.

Οἰκουμενίου: Ἀντίθεσις. Ἐπὶ μὲν τοῦ σώματος. κ. τ. λ. 10 Λύσις καὶ φαμὲν κ. τ. λ.

546, A αὐτοὶ γὰρ οἱ τ. πιστ. C. τὰ ἐλαττώματα ἔχουσιν.

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: Πρῶτον διὰ τὴν ἀλήθειαν. δεύτερον διὰ τὴν σκιάν· τρίτον διὰ τὸ μέτρον τῆς ὠφελείας καὶ τῆς ἐλλάμψεως. hoc in marg. 15

Θεοδώρου καὶ Ἰωάννου: Προφήτας οὐ τοὺς πρὸ τῆς χάριτος λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ χάριτι.

547, A. ὅτι ἡμεῖς φησὶν αἴτιοι τοῦ μὴ μεγ. λαβ.

547, D. ἀνάγουσαν τ. χαρισμ.—εἰς τὰ λοιπὰ χαρίσματα.

548, A. ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμῖν ἐγνωσμένου φωνητικοῦ ὀρ- 20 γάνου.

Γενναδίου: Πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα τῇ ς πίστεώς φησιν, οὐ τὴν τῶν πιστῶν. hoc in marg.

549, A. οὐκ εἶπεν μικρός εἰμι κ. εὐτ. C. διαλεγόμεναι.—οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνάψαι. 25

Περπερεύεται: Θεοδωρήτου: Οὐδὲν προπετὲς ποιεῖ.

550, A. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς.

551, D. Οἰκουμενίου: Ἢ τοῦτο νόει μοι περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτὸν λέγειν. in marg.

552. A. αὐτὸν οὐκ ἐπιγινώσκομεν. 30

554, B. ὅσῳ καὶ ἧττον ἡ ὠφέλεια. ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ οἰκοδομὴν καὶ παράκλησιν καὶ παραμυθίαν.

555, C. τουτέστι εὔληπτά τινα καὶ νοούμενα—ἢ ἐν διδαχῇ, καὶ γὰρ καὶ ἐδίδασκον σπουδάζοντες νοεῖν τοὺς διδ. D. καὶ χρὴ

καὶ ἐπὶ κιθάρας καὶ αὐτοῦ μὴ συγχεῖσθαι τὰ λεγ.—ψυχαγωγήσοι.

556, C. λαλήσητε λόγον—αὐτὰς ἔλαβον. D. εἰ διερμηνεύεις λαλῶν.

558, B. τουτέστιν ἵνα μετὰ πολλῆς αὐτὰ σχοίητε δαψιλείας. 5

C. Θεοδωρήτου: Τὸ πνεῦμά μου, ἀντὶ τοῦ τὸ χάρισμά μου. in marg.

D. Θεοδωρήτου: Ἰδιώτην καλεῖ—ἐπειδὴ καὶ τοὺς ἔξω τῆς στρατείας ὄντας ἰδιώτας καλεῖν εἰώθαμεν. in marg.

561, A. τουτέστιν ἵνα οἶδα αὐτὸς—τουτέστιν ἵνα μὴ ἰσχύω 10 αὐτὸ ἑρμηνεῦσαι.

562, A. οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις.

563, A. ἐνεχθήσεται.

564, C. καὶ ἄλλος καὶ πάντες προφητεύειν.

565, C. νόμον γὰρ καλεῖ. 15

566, C. ἀλλὰ τοῦ τὸ κοινὸν σύμφερον σκοπ. D. ἧττον δὲ τὴν τ. γλ. χάριν.

567, D. τὸ δὲ τούτου ζητεῖν λόγον.—ἐπάγει εἰ κατέχετε.

568, B. τὸ περὶ ἀναστάσεως δόγμα. C. καὶ οὐ φαντασίαν. D. πρώτῳ ὤφθη τῷ πρώτῳ. τῶν ἁγίων μαθ. εἶτα τοῖς 20 δώδεκα.

Οἰκουμενίου: Ἐρωτηματικῶς. καίτοι ὁ Ματθίας.

569, B. ἀρχὴν τῆς ἀναστ. προκατελάβετο.—ὁ Θαδδαῖος. D. πλὴν ὅτι καὶ οἶκον.

570, B. μεθ' ὑποστολῆς εἴρηκεν. 25

571, A. πάντῃ τε καὶ πάντως. C. καὶ τὸ κήρυγμα ἡμ. D. τοῦ δι' ἁμαρτίαν.

572, A. πρὸς ἀνάστασιν.—τὴν ἀνάστασιν προεισηγεῖται· πανταχοῦ γὰρ εἰς ἄτοπον ἀπ.

573, B. προτερήματα. C. εἴτε διὰ τοῦ Σωτῆρος. 30

574, D. Κυρίλλου: Ὅτ' ἂν παραδῷ τὴν βασιλείαν. in marg.

Τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου. εἰς τὸν β περὶ Υἱοῦ λόγον: Καταργήσει τουτέστιν νικήσει, παύσει.—καὶ ἐν τῇ σκέπῃ τῶν πτε. 35

575, D. μετὰ τὸ ποιῆσαι βασιλεύσει. sed οὐ erasum est a corr. εἰ δὲ κρατοῦσα. ἀχ. οὗ κατορθ. πάντα.

576, B. ἄγει τὰ πάντα. C. ὁ Δαβὶδ φησιν, ἐξ οὗ καὶ τὴν μαρτυρίαν λέγει.—φοβηθῇς. D. ἐγέννησεν.

577. τὰ ἀσεβῆ δόγματα ἐκεῖ ἐκβάλῃ. D. τί ποιήσουσιν οἱ 5 βαπτιζ.

578, D. τῷ Χριστῷ αὐτὸ ἀνατίθησι. ἢ οὕτως.

Οἰκουμενίου: (in marg.) Εἰ μὴ διὰ τὴν ἐσομένην ἐλπίδα.

579, D. τὸ ἐκνήψατε ὡς ἐπὶ μεθ.—τοῦ Θεοῦ τὸ δυνατόν.

580, A. ὑμῖν λαλῶ.—ὁ λόγος γένηται. B. ἀποδήλου πα- 10 ραδείγματος αὐτοῖς ποιεῖται.

582, A. ἐνσεσημαμμένα.—οὐκ ἔτι δόξα. B. ἔστι δὲ ὅμως καὶ ἐν αὐτοῖς φωτὸς διαφορά.

Ἰωάννου: Τὰ ἄστρα· τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην λέγει. hoc Schol. in marg. D. σπέρμασι πεποιημένων. 15

584, C. καὶ γὰρ ἔχομεν τούτου τὰς ἀποδείξεις ἤδη τε γεγενημένας.—τὸ Πνεῦμα ὑπάρχον. D. οὐ τὸ λεπτὸν καὶ ἀερῶδες. ὧν ἐστὶ καὶ Ὠριγ.—ἐλαιρὸν σκεῦος.

585, C. οὐράνιον αὐτὸ λέγει.

586, A. οἷός, φησιν, ὁ χοϊκὸς Ἀδάμ. 20

587, D. Μεθοδίου ἐκ τοῦ περὶ ἀναστάσεως λόγου: Τὸ ἀποθνῆσκον κληρονομεῖται· τὸ δὲ ζῶν κληρονομεῖ.—κληρονομήσῃ τὰ ἄφθαρτα.

588, B. ἐκ τοῦ καὶ τὰ ἀπόρρητα. C. τὸ γὰρ ἐν ῥιπῇ καὶ ἐν ἀτόμῳ ἀποθανεῖν. 25

Οἰκουμενίου: Μικρὰ δὲ προαφηγητέον τοῦ νοήματος, φησὶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει Ἰωάννου.

ἐν ἀτόμῳ: ἐν ἀκαριαίῳ, ἐν στιγμῇ χρόνου.

ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ: ὅσον μῦσαι βλέφαρον. hæc in marg.

590, B. ἡ τοῦ Ὠσηέ. D. δι' αὐτῆς γὰρ ἴσχυσεν. 30

591, A. οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ὁ νόμος. B. χάρις δὲ τῷ τοσαῦτα κατορθώσαντι ἡμῖν Υἱῷ εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρός. C. ἐσ. γὰρ περὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα.

592, B. λογίας δὲ λέγει τῆς συλλογῆς.—τὸ μετὰ αὐθεντείας —τὴν κυριακὴν καλεῖ. C. τότε τις συναγάγειν ἄρξηται. D. πρὸς 35

τὴν συλλογήν.—μελλούσης ἔσεσθαι τῆς εἰσφορᾶς.—αὐτοὺς προτρέπει.

594, B. Ἵνα μή τις αὐτῷ, φησὶν, ἐπιβουλεύσῃ. D. δι' αὐτὸν περιμένει φ. πρεσβύτερος ἦν μᾶλλον τ. Τιμ. τὸ παρακάλεσαι μέν. 5

595, A. καὶ μαλακιζομένων τινῶν. C. τὸ ἐξαίρετον δηλοῖ τῆς Ἑλλάδος ἔνθεν καὶ Ἀχαιοί. D. αὐτῷ περὶ τῆς π. Κορ. διχοστασίας.

596. τὸ ἀναπαῆναι τὴν ψυχήν.

II EP. AD COR. 10

599, C. τί δήποτε δευτέραν τίθησιν ἐπιστολὴν ζητεῖς· καὶ ἄξιον. ἐν πειρασμοῖς—δευτέρας αὐτοὺς ἀξ.

601, B. ταύτης ἐκτός ἐστι τῆς προσρήσεως.

602. Θεοδωρήτου: "Εὐλογητὸς ὁ Θεός·" κἀνταῦθα στικτέον—"ἐξομολογοῦμαί σοι Κύριε Πάτερ." hoc Schol. in marg. 15 D. διὰ τὸ εἶναι ἄξιος παρακλήσεως.

603. C. μὴ ὅτι καὶ ἡ παράκλησις τοῦ Χρ. περισσεύουσα ἡ εἰς αὐτοὺς εὐθυμίας αὐτοῖς ἀφορμὰς ἐμποιεῖ. D. εἰ θλιβόμεθα.

604, A. ἐν ὑπομονῇ ὑπάρχουσιν.

606, A. Ἰωάννου: Τὴν ψῆφον, τὴν προσδοκίαν, τὴν κρίσιν. 20 τοιαύτην ἠφίει τὰ πράγματα τὴν φωνὴν, τοιαύτην ἀπόκρισιν ἐδίδου τὰ συμβάντα, ὅτι ἀποθανούμεθα πάντως. οὐ μὴν μέχρι τῆς πείρας ἐξέβη τοῦτο, ἀλλὰ μέχρι τῆς ὑπονοίας ἔστη τῆς ἡμετέρας· ἡ μὲν γὰρ τῶν πραγμάτων φύσις τοῦτο ἀπεφήνατο· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ δύναμις οὐκ ἀφῆκεν τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐλθεῖν. ἀλλ' ἐν 25 τῇ διανοίᾳ ἡμῶν τοῦτο συμβῆναι συνεχώρησεν· διὸ καὶ ἑαυτοῖς φησὶ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανά* reliqua margine abscissa interciderunt. B. δι' ἡμῶν ἄλλοι ὠφεληθῶσιν—τὸ ἅπαν ἑαυτὸν ἐπιδ.

607, B. μονονοὺ λέγων. D. συνυπουργούντων.

609, B. ἀνεὺ δόλου, ἀνεὺ ἐπικαλύμματός τινος καὶ ὑποκρίσεως. 30 —καὶ στροφῇ λόγου. D. ἐγεγράφει γὰρ πρότερον.—τουτέστιν ἅτινα ὑπομ.

610, A. οἷον αἱ ἐπιστολαὶ δηλοῦσι καὶ ὁ παρελθὼν ἐγγυᾶται βιός.

611, A. τὸ καύχημα ἡμῶν εἶναι τὸ ἀγαπᾶν. C. τήν τε διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας. D. ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ εἴρηκεν. ἐὰν πορεύσωμαι. 5

612, A. Κύριός ἐστιν ἑαυτοῦ ἀπιέναι. B. ἤπερ ἐβουλ. ἄξοντος.

Ἰωάννου: Τίνος ἕνεκεν οὐκ ἦλθες; ὅτι οὐ σαρκικῶς βουλεύομαι, καὶ οὐκ εἰμὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκτὸς κυβερνήσεως, οὐδὲ ἐξουσία νέχω βαδίζειν ὅπου βούλομαι· ὁ σαρκικὸς γὰρ ἄνθρωπος, 10 τουτέστιν ὁ τοῖς παροῦσι προσηλώμενος καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος κοινωνίας ἐκτὸς τυγχάνων, πλανᾶται ὅπου βούλεται.

Τοῦ Αὐτοῦ: Ἵνα διπλῆν χάριν ἔχητε καὶ τὴν διὰ τῶν γραμμάτων καὶ τὴν διὰ τῆς παρουσίας. χάριν δὲ τὴν χαρὰν λέγει.

614, A. Ἀντίθεσις: Τί οὖν ὁ Παῦλος ὑπισχνούμενος. 15

Λύσις: Φαμὲν ὅτι οὐ πάντα. B. σκώλοπος. C. διὸ καὶ ἀπέτυχον. D. ἐπειδὴ φησὶν ὁ λόγος.

615, B. ἢ τὰς ἐπαγγελίας. C. ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ, τουτέστιν δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ ναὶ καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσιν—τῷ γὰρ πληροῦσθαι ἔχουσαι τὸ ναὶ, καὶ τὸ ἀμὴν ἔχουσιν.—τὰ τοσαῦτα πληροῖ. 20

616, A. δι' ἡμῶν μὲν ὡς διακόνων ποιεῖ. C. ἐν τῇ παλαιᾷ ἱερεῖς ἢ προφῆται. D. ὁ γὰρ ἀρραβὼν εἴωθεν βεβαιοῦν τὸ πᾶν συν.—ὁ πληρῶν τὰς οἰκείας ὑποσχέσεις.

617, A. διὰ τὸ φείδεσθαι αὐτῶν οὐκ ἀπ. B. φειδόμενος δὲ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἐπειδὴ ἐπετέτραπτο. 25

618, B. καὶ ὑμᾶς ἔβαλον. ἵνα μὴ πρόφασις γένωμαι λύπης ὑμῖν. ὃ καὶ παρακατιὼν σαφηνίζει ἐν τῷ τῆς ἐπ. τέλει.

Θεοδωρήτου: Τί γάρ μέ φησιν εὐφραίνει οὕτως. hæc in marg. ἐγγινομένην ὠφελ.—ἔγραψεν μὲν ἐν τῷ τέλει τῆς πρὶν ἐπ.

619, C. μεγίστης ἀγάπης καθέστηκεν. D. καὶ γὰρ ἦσαν 30 αὐτὸν ταῖς κελεύσεσι τοῦ Παύλου ἀπεστραμμένοι πάντες.

620, A. λελύπηκεν πάντας ὑμᾶς ἐν μέρει. B. λύσατε τὴν ἐπιτίμησιν· καὶ τοῦ λοιποῦ ῥαθυμ.—χαρίσατε εἰ καὶ μή. C. καταποθῇ ὁ τοιοῦτος.

621. ἵνα γνῷ ἄρα ὥσπερ. B. καὶ οἷον τὸ πρόσωπον. C. μὴ συγγνῶναι καὶ δέξασθαι.—ἐμέλλομεν πλεονεκτεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ. D. εἰς πορνείαν ἐμβάλλειν.—ὅταν οὖν καὶ ἐξ ὧν ἁμαρτάνομεν καὶ ἐξ ὧν μεταμελούμεθα.

ἸΩΑΝΝΟΥ: Τὸ ἐν προσώπῳ Χριστοῦ ἢ εἰς δόξαν Χριστοῦ. 5
hoc in marg.

622, D. οὐκ ἔστιν οὐχ ἑλόμενος κηρ.

623, B. ἵνα μὴ νομίσωσιν εἶναι ταῦτα ὀλοφυρομένου ῥήματα.

624, D. τῆς χάριτός ἐστιν. 10

625, A. ἐξ εἰλικρινίας—ἐνηχούμενοι.

626, A. οὕτως ἡμεῖς τοῦ κηρ.

628, B. ἀπολαύσουσι.—ὅτι οὕτως φησὶ παχεῖς. C. διακονίαν πνεύματος λέγων.

ἐν τῷ τῆς συγκρίσεως καὶ παραθέσεως ἣν ἔχει τουτέστι ἡ νέα.
hoc Schol. in marg. 15

629, B. ὡς παυσόμενον.—ἐκεῖνο τετύχηκε δ.

630, A. μηδὲ ὑποστελλόμενοι.

B. ΟἸΚΟΥΜΕΝΊΟΥ: Διατί δὲ ὡσεὶ εἶπέν τις. D. οὐ δύνανται συνιδεῖν τὰ ἐν αὐτῇ.—καὶ αὐτὸς μὲν ὁ νόμος λέγει.

631, A. τὸ μὴ ἀπολύειν. ναῷ μόνον θύειν. 20

ΚΥΡΊΛΛΟΥ: In marg. οὕτως ἐν βιβλίῳ ΤΑ τῆς ἑρμηνείας τοῦ Λουκᾶ. Sed Cod. Roe. 16. ρλα cum Ed. Œcum.

632, A. περιήρει τὸ κάλυμμα.—περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα αὐτῶν. D. τὴν δόξαν τοῦ Πνεύματος κατοπτριζόμενοι. In marg. οἷον ἐλλαμπόμενοι τῷ πνεύματι.—τῇ ἐκβολῇ τοῦ ἡλίου.—καὶ 25 ἡμεῖς ἀντιπέμπομεν.

ΘΕΟΔΩΡΉΤΟΥ: Ἀπὸ δόξης λέγει τοῦ θείου πνεύματος εἰς δόξαν τὴν ἡμετέραν.

633, D. πρὸς μὲν τὰς θλίψεις οὐκ ἀπείπαμεν. ἀπειπάμεθα δὲ καὶ ἀπεκρουσάμεθα πρὸς τὰ κρυπτὰ τ. αἰσχ.—ἐν κρυφῇ. 30

634, B. τοιγαροῦν διὰ τὴν φανέρωσιν τῆς ἀληθείας συνιστῶμεν.

635, B. ἢ οὕτως νοήσεις μετὰ τοῦ ὑπερβάτου.

Κυρίλλου. ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ ἐν ἀρχῇ: Θεὸς αἰῶνος ὀνομασθεὶς Θεὸς τοῖς ἀπίστοις, τουτέστιν ὁ Σατανᾶς. hoc Schol. in marg.

C. ὁ γὰρ μέλλων οὐκ ἔχει ἀπιστίαν.

636, A. ὡς ἐν παρεκδρομῇ λέγει. D. ἡ ἀληθὴς ἡμῖν τοῦ Πατρὸς γνῶσις. καὶ τέως αὐτὸ ὅτι Πατήρ ἐστι. 5

638, B. Θεοδωρήτου: Ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπόροις πράγμασι πόρους εὑρίσκομεν σωτηρίας. hoc in marg. νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἣν περιέφερεν· οἱ θάνατοι οἱ καθημερινοὶ δι' ὧν καὶ ἀνάστασις ἐδείκνυτο et hoc in marg. 10

639, C. εἰδότες δὲ πόθεν;

640, A. ὅπερ ἐφθείρετο μαστιζόμενον. B. ὅρα προτροπήν.—τὸ ὀλιγοχρόνιον τὸ ταχύ.—δόξης ἀπεργάζεται. C. μὴ σκοπήσωμεν τὰ βλεπ.

641. Θεοδωρήτου: Ἐπίγειον οἰκίαν τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον λέγει διαγωγήν. hoc Schol. in marg. 15

Οἰκουμενίου: Ἐπίγειον οἰκίαν σκήνους τὸ σῶμα καλεῖ. D. ὡς εἰκὸς μερικῶς φθειρομένου.

Θεοδωρήτου: Στένομέν φησι, οὐκ ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος ἐφιέμενοι, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἐλεύθεροι γενέσθαι ποθοῦντες. οὐ γὰρ ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν ὀρεγόμενοι. 20

Τοῦ αὐτοῦ: Οἰκητήριον ἐνταῦθα τὴν ἀφθαρσίαν ἐκάλεσεν.

642, B. τὸ πᾶν κατωρθῶσθαι. C. καὶ ἐκδυσώμεθα.—ἐπειδὴ θνητόν ἐστι καὶ φθαρτόν. 25

644, A. δείκνυσιν οὖν νεωτέραν τὴν ἐπὶ τ. δοκ.

645, B. ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἐν προσώπῳ καυχωμένους καὶ οὐ καρδίᾳ ἔξω τι ἀπολογεῖσθαι.

Ἰωάννου: Ἐν τοῖς ἐρωμένοις—ἐν τοῖς προσεπιδειξιν, εὐλαβείας μὲν ἔχοντες προσωπεῖον, ἔργων δὲ ἀγαθῶν ἔρημοι καθεστῶτες. 30

Θεοδωρήτου: Σωφροσύνην ἐνταῦθα τὴν ταπεινοφροσύνην ἐκάλεσιν, ἔκστασιν δὲ τὴν τῶν κατορθωμάτων διήγησιν. ἀμφότερα δὲ ὀρθῷ ποιῶ λογισμῷ. hoc in marg.

Οἰκουμενίου: Ἢ οὕτως. Εἰ μέν τις ἡμᾶς μαίνεσθαι νομίζει.

646, D. σπουδάζωμεν καὶ ἡμεῖς.

647, A. εἰκότως δ' ἂν καὶ ὑμεῖς.—τρεῖς εἰσιν ὀφειλῆς ἀφορμαί. B. ὅτι ἡ κατὰ σάρκα ζωὴ ἐκβέβληται. C. οὕτως καὶ ἡμεῖς οὐκέτι φησιν εἶεν (sic) παθητὸν σαρκί. Οὕτως καὶ ὁ Κλήμης. 5

648, A. Ἰωάννου: Ποῖα ἀρχαῖα παρῆλθεν; ἤτοι τὰ ἁμαρτήματα. hoc Schol. in marg. B. ἀντὶ τοῦ μάννα.—ἀντὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἐκ τῆς πέτρας. C. ὢ φιλανθρωπίας βάθος—καὶ τὸ πρῶτον.

649, B. Θεοδωρήτου: Ἐπειδὴ διάκονος τῶν καταλλαγῶν 10 ἔφη προκεχειρίσθαι, ἀναγκαίως τὴν πρεσβείαν προσφέρει. C. ποῖον δὴ τοῦτο;

650, A. ἀλλ' αὐτοδικαιοσύνη.

651, A. ὅτι δεῖ καὶ ὑμᾶς ὀρθ. ἐπιμ. C. ἢ πῶς τις ἀποδείκνυσιν. D. ὅταν δὲ καὶ πάντα καὶ ὁμοῦ. 15

652, A. παρὰ τῶν πολεμίων τῆς πίστεως ἐπήγετο.

Θεοδωρήτου: Ἁγνότητα καλεῖ τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν —τὴν διδασκαλίαν καλεῖ. hoc Schol. in marg.

653, A. εὔχεσθέ, φησι, μὴ εἰσελθεῖν.

655, A. καὶ πάντας ἔνδον ἔχω—οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν— 20 εὐρύναντος—εἰς τὸ πάντας διδάξαι. B. εἰ καὶ περισσοτέρως.

656, A. τουτέστιν ἀποστάτῃ καὶ τῷ Σατανᾷ. πᾶσι τρόποις ἀπεῖρξαι. D. διὸ ἐξέλθετε ἐκ μέσου αὐτῶν καὶ ἀφορίσθητε λέγει Κύριος, καὶ ἀφθάρτου μὴ ἅπτεσθε.

657, A. μνησικακία, λοιδορία. C. διὰ φόβου. ἀλλ' ὅτι γί- 25 νεται.

648, A. χωρήσατε, ἀντὶ τοῦ εἰσδέξασθε εἰς τὰς ὑμετέρας ψυχάς. hoc Sch. in marg.—ὅτι οὐκ ἠδικήσαμεν. B. καὶ μὴ ἐν καρδίᾳ εἶναί τινος, οὐ μήν.

659, A. ὡς ἀπὸ φιλοῦντος λεγόμενος. 30

Σεμνύνομαι γὰρ ἐφ' ὑμῖν, καὶ πανταχοῦ τὴν ὑμετέραν πίστιν ἀνακηρύττω. hoc Schol. in marg. ad voc. καύχησις. D. τούτους γὰρ τοὺς ἔξωθεν καλεῖν.

660, A. ἔσωθεν φόβοι] Θεοδωρήτου: Οὐ γὰρ ἡμᾶς συνεῖχεν ὁ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀγὼν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀσθενέστερον διακειμέ- 35

νων κατηνιλίσκαν (sic)· ἐδεδείημεν γὰρ αὐτῶν τὴν ἐπὶ τὰ χείρω ῥοπήν.

Θεοδωρήτου: Ἀπήγγειλε γάρ μοι ὅπως μὲν ἡμᾶς ποθεῖτε θεάσασθαι, ὅπως δὲ ἀποδύρεσθαι τὰ γινόμενα πλημμελήματα. καὶ ὅσον ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀνεδέξασθε πολεμόν. 5

662, C. νῦν χαίρω οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε.

663, C. λοιδοροῦντας ψευδαποστόλους. D. πλημμελήματις καθίστη.

664, B. ὅπερ αὐτῷ μέν ἐστι.

666, B. κἂν ἐπιπλῆξαι δέοι. 10

667, A. ἢ γὰρ ἂν δυσπαράδεκτον. C. δύο λεπτὰ προκρίνεται.

669, D. πίστει μὲν τῇ εἰς τὸν Κύριον.—εἰ γὰρ καὶ μὴ ἠγάπων.—περισσεύητε δὲ et mox δαψιλεύησθε.

670, A. δοκιμάσω γὰρ τουτέστι.

C. Οἰκουμενίου: Εἰ οὖν ἐκεῖνός φησιν ἐπτώχευσεν. 15

671, A. οὐ μόνον ἀρχὴν ἐσχήκατε. πληρώσατε αὐτῷ ὃ ἐνήρξασθε θέλειν. B. ἔχοντας εἰσενέγκαι. C. εὐπρόσδεκτός ἐστι Θεῷ. D. ἐκεῖνοι δὲ τὴν εἰς Θεὸν παρρησίαν.

672, D. τοὺς ἐπὶ τοῦτο σταλέντας—τοῦ συνεισενεγκεῖν ἐναγάγωσιν. 20

673, A. καὶ αὐτὸς οἴκοθεν. C. καὶ τοῦ φυγεῖν.

675, C. Ἀπόστολοι ἐκκλησιῶν, ἀπεσταλμένοι ὑπὸ ἐκκλησιῶν ἐξ ἐπιλογῆς δηλ. D. ὡσεὶ ἔλεγεν θέλετε δεῖξαι.

Οἰκουμενίου: Εἰς πρόσωπόν φησι τῶν ἐκκλησιῶν· τουτέστιν καὶ εἰς τιμήν. 25

676, B. θαρρούντως ex corr. man. C. ἔνι γὰρ καὶ ἐπὶ χρηστῷ ζῆλος.—πῶς οὐκ ἄτοπον ὑμᾶς ὑστερῆσαι. D. ἀποπέρυσι.

677, C. τοῦ δὲ ὡς ψευδῶς καυχ. D. ἐκεῖνος γὰρ ἀλγεῖ καταβάλλων, ὁ πλεονεκτούμενος δὲ διδοὺς ἐξ ἀναγκ. 30

677, C. οὕτως δωσάτω. D. δαψιλείας ἐστι σημαντικόν.

679, B. νῦν σπόρον καλεῖ.

680, C. ἀλλ' ὥστε θεαταὶ γενέσθαι τῆς θεόθεν δοθείσης ὑμῖν χάριτος. ἐπάρας αὐτοὺς τέλος τὸ πᾶν ἀνεθ.—χάριν ἐνταῦθα καλῶν καὶ τὸ ὑποτετάχθαι Κορινθίους τῷ εὐαγγ. 35

681, C. ἄρχεται τῶν ἐπιτιμ.—τῇ σιωπῇ νομισθείη. D. τὴν ἱκεσίαν ποιεῖται.—τὸν τῶν διαβ. χρησ. λόγον.

682, A. τὴν δύναμιν αὐτ. τὴν πνευμ. B. ἐπί τινάς, φησιν; C. πρὸς ἐπίδειξιν ἀνθρώπων ποιοῦντα.—τουτέστιν τὸ οὐ κατὰ σάρκα. D. καὶ οὕτως οὐ κατὰ σάρκα στρατ. ὅτι καὶ τὰ ὅπλα 5 ἡμῶν οὐκ ἔστιν σαρκικὰ οἷς χρώμεθα.

683, B. σωματικόν τι νομίσωσιν.

684, A. ὅπως διορθωθῶσιν—ὑπακούετε μέν φησιν, καὶ νῦν. B. ἐκπληκτικώτερον.—εἴτις ἀρετῆς πρόσωπον. in Schol. Gennadii. B. ἐκ δὲ τῶν ἐπιπολῆς ἁπλῶς φαιν. λαμβάνεται. D. καὶ 10 νῦν αὐτοῖς ἀνατείνει.

685, C. τοῦτο ἴστωσαν, ὅτι καὶ παρόντες καὶ ἀπόντες τῷ λόγῳ καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς, οἱ αὐτοὶ ἐσμὲν καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

687, C. μεγάλοις φησιν καὶ ὑπερβ. D. οὐδὲ αἰσθάνονται πῶς εἰσι καταγ. 15

688, D. τῷ γὰρ ὄντι ἄχρις ὑμ.

689, A. ἀλλ' ἐλπίζομεν φ. τῷ Θεῷ. C. προκαταβ. σπέρματα διδ.

690, A. εἴθε ἠνέχεσθέ μου.—ἀφροσύνης πρᾶγμα ποιοῦντος καὶ ἔργον. B. ἐπάγει Θεοῦ ζήλῳ. ζηλωτὴς λέγεται ὁ Θεὸς διὰ τὸ 20 ἄγαν ἡμᾶς ἀγαπᾶν· ζηλοῖ δὲ ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ζηλοτυπουμένους, οὕτως οὖν φησὶ καὶ ἐγὼ τοιούτῳ ὑμᾶς ζήλῳ ζηλῶ ἵνα ὑμᾶς ὠφελήσω.—μετὰ γάμου. C. ὃς δοῦλον αὐτοῦ ἔπεμψεν—ἀμφιβόλως αὐτὸ λέγει. D. ἡ τῶν ψευδαποστόλων ἀπάτη.—τὴν τῶν ἔξωθεν.

691, D. ὧν οὐκ ἐλάβετέ φησιν.—τῷ προδιορισμῷ. 25

692, A. δίδωσι πάροδον. φλυαρίας ἀνεμίγνυον. B. ὅσα γὰρ ἂν φλυαρήσωσι—εἰς τὴν om.

693, A. τούτου νῦν χρεῖα ἦν.—δείκνυσιν αὐτὸς ὅτι οὐ φεύγει. B. ἑαυτὸν λιμῷ ταπειν.—οἰκοδομεῖσθε. D. παρ' αὐτοῖς ἦν καὶ ἐκήρυσσεν, οὐ μόνον γὰρ ἑτέρωθί μοι.. 30

Οἰκουμενίου: Ἢ καὶ οὕτως. καὶ ταῦτά φησιν ὑστερηθεὶς οὐ κατενάρκησα.

695, C. καύχησιν δὲ αὐτὴν καλεῖ—οὐκ ἐγκοπήσεται. ἐν τοῖς κλήμασι. D. παρ' αὐτοῖς μὴ λαβών.—ἐπετήρουν οὖν οἱ ψευδ.

696, B. ὧδε τὸ πλέον ἔχειν. 35

698, C. οὐκ ἂν ἧκεν.

699, A. ἐκέχρηντο αὐτοῖς οἱ ψευδαπόστολοι. B. Ἰωάννου. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον—τίνος ἕνεκεν αὐτῶν.

700, A. διὸ ἐκκαθαίρει ἑαυτοῦ τὴν εὐγένειαν—κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον. B. ὅτι τοῦτο ὡς μὴ ἀρεσθὲν ἐποίησεν. 5

701, A. Οἰκουμενίου. Ὁρᾷς ὅτι οὐ πάντα—πολλὰ γοῦν τῶν ἐνταῦθα εἰρημένων παρέλιπεν· οὐ γὰρ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῷ τὰ τῆς συγγραφῆς πεπόνηται—νυχθήμερον δὲ νηχόμενος διεγένετο μετὰ ναυάγιον. ἢ βύθον λέγει ἐν ᾧ μετὰ τὸν ἐν Λύστροις κίνδυνον κατακεκρύφθαι (sic) ἐν αὐτῷ. C. τὸ ἐκ τῶν ψευδωνύμων καὶ 10 ὑποκριτῶν αδ.

702, B. παρὰ τῶν διωγμῶν—συνίσταντο γὰρ κατ' ἐμοῦ γνώμῃ κοινῇ. C. πάσης προνοοῦντα τῆς οἰκουμ.

703, A. οὕτως ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρ. B. κατὰ τῶν ἀντιθεμένων ὁ Π.—εὔχεσθε μὴ ἐμπεσεῖν. D. καίτοι εἶπεν ἄνω· 15 πῶς οὖν ὧδέ—εἰς ἑτέρους δὲ ἐκφερόμενα.

704, B. ἢ τὸ "οὐ συμφέρει μοι" ἵνα μήτις μείζονα.

705, A. πηλικὸς νῦν ὑπάρχει. C. Οἰκουμενίου. Ποῦ εἰσὶν οἱ τὴν ψευδεπίγραφον ἀποκάλυψιν συγγραψ.

706, A. ἐὰν γὰρ καὶ καυχήσωμαι. C. εἰ καὶ τὰς ἀποκα- 20 λύψεις ἐφανέρου.

706. τοὺς ἀντικειμένους εἴρηκεν.

708, A. τῷ σε ταῦτα πάσχειν. C. τὴν τοῦ Θεοῦ δείκνυσι δυν.—ὀλοφ. τὰ τοιαῦτα εἶναι ῥημ.

709, B. ἐπιθυμῶ εἶναι ἐν τούτοις. D. λόγοις καὶ ἀπόλ- 25 λοισθε.—ἐμάνθανον δόγματα.

710, A. ὑμῶν δὲ ἐκεῖνοι—ἠνάγκασμαι τοὺς λόγους—οὐδὲν ὑστέρησα ἢ ἐνέλιπον.

711, A. ἐπιχωριάζων ὑμῖν. B. τῆς ὑμῶν παραμελήσω σωτηρίας. C. πολλὰ διεξελήλυθεν. 30

712, A. αὐτοῖς κηρύσσων τρεῖς.—προδίδωσι. B. ἧττον δὲ ἀνταγαπώντων. C. εἰ θρέψωσι π.

713, A. εἰ μὴ χρήζωμεν συστ. ἐπ. C. ὃ λαλοῦμεν οὐ πρὸς χάριν ὑμῶν. D. τὸ δὲ "μου" προσκείμενον.

714, A. τοῖς ἄλλοις πλημμελουμένων. 35

715, A. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. πεῖραν λαβεῖν—μεμαθηκότες.

718, D. εἰ ἔτι ποιῶ αὐτά.

720, A. ἀναγκάζωμεν—χαίρω γὰρ ὅταν. B. ἐπέπληξεν αὐτοῖς. C. ὥσπερ ἀπολογεῖται.

721, D. ἐπεύχεται αὐτοῖς τὴν χάριν Ἰησοῦ. 5

His subjungam pauca quædam ex optimo Cod. Roe 16. qui est membran. XI. Sæculo exaratus; de quo Wolf. vid. nos in Præfat. ad Cat. in S. Matth.

I EP. AD COR.

Μεμέρισται ὁ Χριστός. 10

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. Μὴ συγκληρονόμους ἔχει, φησὶν, ὁ Χριστὸς, ἵνα μερίσῃ τίς μετ' αὐτοῦ τοὺς σωζομένους; μή τινας ἔχει κοινωνοὺς καὶ σὺν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην πληρώσαντας; Χριστὸς ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου ἀποθανὼν, ὑμῶν δὲ οὐδείς.

ΘΕΟΔΩΡ. Τουτέστιν κατὰ μερίδα τινὲς μὲν τὸν Χριστὸν 15 ἔλαχον.

Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Καὶ νῷ καὶ λόγῳ καὶ πνεύματι, τῇ μιᾷ συμπεφυίᾳ δὲ θεότητι.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Πρῶτον μὲν ἐννόει τὰς οὐρανίους δυνάμεις καὶ 20 τὸ ἐννόημα ἔργον ἦν, λόγῳ συμπληρούμενον καὶ πνεύματι τελειούμενον, καὶ πολλά μοι ἕτερα σύνηκται.

Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ψυχικὸς ἄνθρωπός ἐστιν ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, καὶ μήπω τὸν νοῦν φωτισθεὶς διὰ τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μόνην τὴν 25 ἔμφυτον καὶ ἀνθρωπίνην σύνεσιν ἔχων, ἣν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς ἐμβάλλει ὁ δημιουργός.

Ὁ δὲ ἀνακρίνων με Κύριός ἐστιν.

ΕΥΣΕΒΙΟΥ. Παραινεῖ μὴ σπουδαῖον ἡγεῖσθαι τὸ ἑαυτοὺς ἐκδικεῖν, μὴ δὲ τὸ κρίνειν τοὺς ἡμαρτηκέναι δοκοῦντας, μὴ δὲ 30 ταράσσεσθαι τοῖς ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς τῶν θνητῶν ὄψεις διαλανθανόντων. ἐπείπερ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπιστὰς τῷ τῶν μὲν ἀσεβῶν

φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, τῶν δὲ κοσμίων καὶ θεοσεβῶν δι' ἐπιείκειαν καὶ ἰδιοπραγμοσύνην, καὶ λανθανόντων τοὺς πολλοὺς φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· οἷς καὶ τὸν ἔπαινόν φησι γενήσεσθαι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Σετηριανοῦ. "Περικαθάρματα" ἀντὶ τοῦ ἀποψήγματα. καὶ 5 ὥσπερ ἀποσαρώματα.

Ὁ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. Ἔστι πρὸς τούτοις ἅπασιν καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἑρμηνεία ἐν τῷ περὶ σεμνοῦ γάμου· πρὸς ὅλοις τούτοις ἑρμήνευσέν τις καὶ οὕτως. 10

Ἰσιδώρου. Ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος ὅτε ἐν τῷ ἱερῷ κ. τ. λ.

Ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς ἀδελφοί.

Τὸ ἐνθύμημα τοῦ χωρίου. Μέμφεται αὐτοὺς, ὅτι αἱ μὲν γυναῖκες ἀκατακαλύπτῳ κεφαλῇ κ. τ. λ. 15

τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα.

Θεοδ. Οὐχ οἷόν τε τὸν ὑπὸ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργούμενον ἀλλότριον τῆς θείας φύσεως τὸν Χριστὸν ἀποφῆναι κ. τ. λ.

ζηλοῦτε δὲ τὰ χαρίσματα.

Θεοδ. Οὕτως καὶ Ἰωάννου καὶ Γενναδίου. 20

Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου ἐν βίβλῳ Δ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας οὕτω φησίν.

Τοῦ ἁγίου Γρηγορίου εἰς τὸν β. περὶ Υἱοῦ λόγον. Οὐ τέλος ἐπιτιθεὶς τῇ βασιλείᾳ εἶπεν τὸ ἄχρις, ἀλλὰ ἀξιόπιστον 25 ποιῶν τὸ εἰρημένον καὶ θαρρεῖν παρασκευάζων.

Αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται.

Εἶτα ἵνα μή τις λέγει hoc Sch. ergo non est Photii ut in Edd. in fine ὅρα Γρηγόριον.

II EPIST.

Τύφλωσεν τὰ νοήματα.

Ἰωάννου. Τουτέστιν τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσεν ὁ Θεὸς τὰ νοήματα· ὁ γὰρ μέλλων ἀπιστίαν οὐκ ἔχει. τὸ αὐτὸ καὶ Εἰρηναῖος. 5

στενάζομεν βαρούμενοι.

Θεοδωρήτου. Στένομέν φησι, οὐκ ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος ἐφιέμενοι, ἀλλὰ τῶν παθῶν αὐτοῦ ἐλεύθερον γενέσθαι ποθοῦντες· οὐ γὰρ ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν ἀφθαρσίαν ὀρεγόμεθα. 10

Ἀρέθα διακόνου. Οὐχὶ διότι δεδοίκαμεν τὸν θάνατον, ἐπέρχεται δὲ ἡμῖν, διὰ τοῦτο στενάζομεν, ἀλλὰ στενάζομεν, τὴν μετὰ δόξης ἀφθαρσίαν ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες.

Ἐν ἁγνότητι.

Θεοδώρου. Ἵνα εἴπῃ καὶ περὶ τοὺς γνωρίμους καὶ περὶ τοὺς 15 ἀγνώστους σπουδάζοντες εἶναι μακρόθυμοι καὶ χρηστοί· τὸ γὰρ ἀγνότητι ἀγνοίᾳ λέγει καὶ οὐχὶ ἁγνείᾳ.

Θεοδωρήτου. Ἁγνότητα λέγει τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν· οὐδὲ γὰρ τὰς ἀναγκαίας χρείας παρὰ Κορινθίων ἐδέξατο· γνῶσιν δὲ ὡς οἶμαι τὴν διδασκαλίαν. 20

Ὁ σπείρων φειδομένως.

Φειδολῶς φησὶν καὶ κνιφῶς.

Τὰ κατὰ πρόσωπον βλέπετε;

Γενναδίου. Κατὰ ἐπιτιμητικὴν ὑπόκρισιν τοῦτο ἀναγνωστέον· ἀντὶ οὐκ ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀληθείας τὴν ἐξέτασιν, ἐκ δὲ τῶν ἐπι- 25 πολῆς ἁπλῶς φαινομένων λαμβάνετε.

AUCTORUM NOMINA

E QUIBUS

CATENA IN I EP. AD COR. CONFLATA EST.

II EP. AD COR.

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS VI.

IN EPISTOLAS S. PAULI AD GALATAS, EPHESIOS, PHILIPPENSES, COLOSSENSES, THESSALONICENSES.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

MONITUM LECTORI.

CODEX qui mihi Commentarios Veterum Græcorum Patrum in Epistolam ad Galatas et sequentes Sancti Pauli Epistolas suppeditavit, ita descripsit Montfaucon. in Catalogo Biblioth. Coislinianæ p. 264.

"Cod. Coisl. CCIV. olim CXLIII. membranaceus XI circiter sæculi, foliorum 312. Catena in Epistolas Pauli. Init. τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη δεχθέντος τινὲς τῶν—Præit Epistola ad Galatas. Scriptores autem unde excerpta Commentaria insunt, Eusebius Cæsariensis, Eusebius Emesenus, Chrysostomus, Theodoretus, Severus, Theodorus, Origenes, Severianus, Gregorius Nazianz. Cyrillus, Theodorus Mopsuestenus, Gennadius, Athanasius, Didymus.

Fol. 47 in Epist. ad Ephesios.
Fol. 109 in Epist. ad Philippenses.
Fol. 139 in Epist. ad Colossenses.
Fol. 161 vers. in Epist. 1 ad Thessalonicenses.
Fol. 177 in Epist. 2 ad Thessalonicenses.
Fol. 181 vers. in Epist. 1 ad Timotheum.
Fol. 210 vers. in Epist. 2 ad Timotheum.
Fol. 223 vers. in Epist. ad Titum.
Fol. 231. in Epist. ad Philemona.
Fol. 234 vers. in Epist. ad Hebræos.

Ante 243 deest folium. Fol. 311 post finem Comment. in Epist. ad Hebræos hæc habentur. Θεωρία περὶ τῆς σκηνῆς καὶ τί δήποτε αὐτὴν γενέσθαι προσέταξεν ὁ Θεός.

Initium. Αὐτὸς ὁ δεσπότης Θεὸς τὴν αἰτίαν δεδήλωκεν. Deest quidpiam in fine.

Opus autem hoc, ut testatur titulus, alibi raro obvius, (ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμοι,) est Epitome amplorum Commentariorum a diversis Patribus in S. Pauli Epistolas confectorum. Hi potissimum sunt Joannes Chrysostomus, Severianus Gabalensis, et Theodorus Mopsuestenus; qui in universas Epistolas adhibentur; admixtis autem aliorum testimoniis, sed minus frequentibus. Sæpissime autem in Epistolam ad Ephesios adducitur Origenes, in bene prolixis citationibus, quæ ἀπὸ φωνῆς ipsius magni Interpretis manasse dicuntur p. 225. in fin. In Epistolam autem ad Hebræos numerosiores sunt Commentatores; inter quos sæpius adducuntur Athanasius et Cyrillus. Notandum autem quod Excerptor sæpius Patrum nomina omittit; transitu ab uno ad alium solummodo notato formula Ἄλλος φησί. Non raro autem Nomina ipsa in margine Codicis supplentur.

Codex quidem ipse undecimo sæculo ineunte exaratus eleganter quidem scriptus est, sed compendiis abundat; ideoque non raro difficilis lectu est; et vereor ne Scriba Parisiensis, cujus opera in eo describendo usus sum, non semper Codicis lectionem vere representaverit. In Chrysostomo cæterisque Patribus, qui hodie etiam comparent, istiusmodi errores commode sanari possunt; in illis autem quorum opera jamdudum interiere, id assequi, nisi conjectura sola, non nobis concessum est.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΟΥ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη δεχθέντος, τινὲς τῶν ἐκ τῆς περιτομῆς ἐξιόντες ἔπειθον τὰ ἔθνη Ἰουδαΐζειν. καὶ πρώτη περὶ τούτου 5 φαίνεται ζήτησις γεγενημένη ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅτε ἔδοξε τοῖς αὐτόθι πιστοῖς ἀποστεῖλαι Παῦλον καὶ Σίλαν πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἔτι τότε διατρίβοντας, ἐφ' ᾧ τε τὸ ἐκείνοις δοκοῦν μαθεῖν τε καὶ πληρῶσαι, ὅτε καὶ οἱ Ἀπόστολοι δείξαντες ὅτι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δοκεῖ ὃ μέλλουσι γράφειν προστάττουσι 10 μὴ ὑποκεῖσθαι νόμῳ· τηρεῖν δὲ μόνον τοῦ εἰδώλου καὶ τοῦ εἰδωλοθύτου καὶ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ πνικτοῦ καὶ τῆς πορνείας τὴν φυγήν.

Ταῦτα πανταχοῦ περιϊὼν καὶ κηρύττων ὁ Παῦλος τηρεῖν προσέταττεν· ἀλλ' οἱ ἐκ περιτομῆς οὐκ ἐπαύοντο τὰ ἐναντία ποι- 15 οῦντες· καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ ἐν πλείοσιν ἐπιστολαῖς τὸν Παῦλον ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ἀποτείνεσθαι.

Ἐκράτησε δὲ τὸ νόσημα τῶν Γαλατῶν ἁπάντων συμφώνως Ἰουδαΐζειν βουληθέντων· ἐπείσθησαν δὲ ὑπὸ τῶν διαστρεφόντων Ἰουδαΐζειν λεγόντων ὅτι καὶ Πέτρος ὁ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων καὶ 20 Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ οἱ λοιποὶ τῷ μίμῳ κέχρηνται καὶ οὐ κωλύουσι τοὺς βουλομένους τοῦτον τηρεῖν. οὐκ ἐκώλυον δὲ δογματίζοντες, ἀλλὰ τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντες τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευόντων.

Ὁ δὲ Παῦλος εἰς τὰ ἔθνη κηρύττων οὐ χρείαν εἶχε τῆς συγ- 25 καταβάσεως ταύτης, ὥστε γ' οὖν ἐν Ἰουδαίᾳ γέγονε, καὶ αὐτὸς τῇ συγκαταβάσει ἐχρήσατο ταύτῃ· ἀλλ' οἱ ἀπατῶντες οὐ λέγοντες τὰς αἰτίας δι' ἃς καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι συγκατέβαινον, προελογίζοντο

τοὺς ἀφελεστέρους, λέγοντες ὅτι οὐ δεῖ Παύλου ἀνέχεσθαι· οὗτος γὰρ χθὲς καὶ σήμερον ἐφάνη· ἐκεῖνοι δὲ πρῶτοι οἱ περὶ Πέτρου· καὶ οὗτος μὲν μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων γέγονεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῦ Κυρίου· καὶ οὗτος μόνος, ἐκεῖνοι δὲ πολλοὶ καὶ στύλοι τῆς ἐκκλησίας. καὶ εἰς ὑπόκρισιν δὲ αὐτὸν διέβαλλον, λέγοντες ὅτι καὶ 5 αὐτὸς οὗτος ὁ ἀναιρῶν περιτομὴν καὶ τὰ λοιπὰ νόμιμα, φαίνεται τούτοις χρησάμενος ἀλλαχοῦ, καὶ ἑτέρως μὲν ἡμῖν ἑτέρως δὲ ἄλλως κηρύττων. ἐπεὶ οὖν ἐμπρησθὲν εἶδεν ἔθνος ὁλόκληρον καὶ πυρὰν χαλεπὴν κατὰ τῆς Γαλατῶν ἀναφθεῖσαν ἐκκλησίας, γράφει τὴν Ἐπιστολὴν πρὸς πάντα ταῦτα ἀπολογούμενος· καὶ ἐκ προοιμίων 10 εὐθέως πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται, ὃ οἱ διορύττοντες αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν ἔλεγον, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Χριστοῦ αὐτὸς δὲ τῶν Ἀποστόλων γέγονε μαθητής· διὸ καὶ οὕτως ἔλεγεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΑΛΑΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 ΠΑΥΛΟΣ Ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων. 5

Ἔλεγον γάρ, ὡς προσεῖπον, οἱ ἀπατεῶνες ἐκεῖνοι, ὅτι τῶν Ἀποστόλων ἐκείνων ἔσχατος οὗτός ἐστι, καὶ παρ' ἐκείνων ἐδιδάχθη. Πέτρος γὰρ καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης καὶ ἐκλήθησαν πρῶτοι, καὶ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων εἰσί· καὶ τὰ δόγματα ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Κυρίου, καὶ χρὴ μᾶλλον ἐκείνοις πείθεσθαι 10 ἢ τούτῳ. καὶ ταῦτα λέγοντες καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ τοῦτον μὲν καθαιροῦντες, ἐκείνων δὲ τὴν δόξαν ἐπαίροντες, οὐκ ἵνα ἐκείνους ἐγκωμιάσωσιν, ἀλλ' ἵνα Γαλάτας ἀπατήσωσιν, ἔπειθον ἀκαίρως τῷ νόμῳ προσέχειν. εἰκότως οὖν οὕτως ἤρξατο. ἐπειδὴ γὰρ τὴν μὲν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐξηυτέλιζον, παρὰ ἀνθρώπων αὐτὴν λέγοντες 15 εἶναι, τὴν δὲ Πέτρου παρὰ Χρίστου, ἐκ προοιμίων εὐθέως πρὸς τοῦτο ἵσταται λέγων· "Ἀπόστολος εἶναι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ "δι' ἀνθρώπων." ἐβάπτισε μὲν γὰρ αὐτὸν Ἀνανίας, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος τῆς πλάνης ἀπήλλαξεν, οὐδὲ πρὸς τὴν πίστιν ἤγαγεν· ἀλλ' αὐτὸς ἄνωθεν ὁ Χριστὸς τὴν θαυμάστην ἐκείνην πρὸς αὐτὸν 20 ἀφῆκε φωνὴν, δι' ἧς αὐτὸν ἐσαγήνευσε.

Τὸν μὲν γὰρ Πέτρον καὶ τὸν ἀδελφὸν τούτου, καὶ τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐκείνου, περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν ἐκάλεσε, τὸν δὲ Παῦλον εἰς οὐρανοὺς ἀνελθών· καὶ ὥσπερ οὐκ ἐδεήθησαν ἐκεῖνοι δευτέρας φωνῆς, ἀλλ' εὐθέως ἀφέντες τὰ δίκτυα 25 καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν, οὕτω καὶ οὗτος, ἀπὸ τῆς πρώτης κλήσεως, πρὸς ἄκραν ἀνέβη κορυφήν· ὁμοῦ τε βαπτισάμενος, καὶ πόλεμον ἄσπονδον πρὸς Ἰουδαίους ἑλόμενος· καὶ ταύτῃ μά-

λιστα τῶν Ἀποστόλων πλεονεκτήσας· "περισσότερον γὰρ αὐτῶν "ἐκοπίασα," φησίν. ἀλλὰ τέως οὐ κατασκευάζει τοῦτο, ἀλλ' ἀγαπᾷ τὰ ἴσα φέρων· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἦν αὐτῷ, οὐ δεῖξαι ἑαυτὸν ἐκείνων ὑπερέχοντα, ἀλλὰ τῆς πλάνης καταλῦσαι τὴν ὑπόθεσιν. 5

Τὸ μὲν οὖν "ἀπ' ἀνθρώπων," κοινὸν ἁπάντων ἦν· ἄνωθεν γὰρ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν ἔχει τὸ κήρυγμα· τὸ δὲ "οὐ δι' ἀνθρώπων," ἴδιον τῶν Ἀποστόλων· οὐδὲ γὰρ δι' ἀνθρώπων ἐκάλεσεν αὐτοὺς, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. διατί δὲ μὴ τῆς κλήσεως ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῆς ἀποστολῆς; ὅτι περὶ τούτου πᾶς ὁ λόγος ἦν· ἔλεγον 10 γὰρ αὐτὸν ὑπὸ ἀνθρώπων τῶν Ἀποστόλων ἐγκεχειρίσθαι τὴν διακομίαν ταύτην, καὶ δεῖν ἐκεῖνον αὐτοῖς πείθεσθαι.

Ὅτι δὲ οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ἐνεχειρίσθη, ὁ Λουκᾶς ἐδήλωσεν αὐτοῖς εἰπών· "λειτουργούντων δὲ αὐτῶν καὶ νηστευόντων τῷ "Χριστῷ, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον 15 "καὶ τὸν Βαρνάβαν." ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ μία ἐξουσία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος· ὑπὸ γὰρ τοῦ Πνεύματος ἀποσταλεὶς, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ φησὶν ἀπεστάλθαι. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ δηλοῖ, τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Πνεύματι λογιζόμενος· τοῖς γὰρ Μιλησίων διαλεγόμενος πρεσβυτέροις, "προσέχετε ἑαυτοῖς," φησὶ, "καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν 20 "ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους·" καίτοι γε ἐν ἄλλῃ μὲν Ἐπιστολῇ· "οὓς μὲν ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῇ "Ἐκκλησίᾳ· πρῶτον Ἀποστόλους· δεύτερον προφήτας· εἶτα ποι-"μένας καὶ διδασκάλους." οὕτως ἀδιαφόρως κέχρηται τῷ λόγῳ· τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ λέγων εἶναι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ 25 Πνεύματος. ἐμφράττει δὲ καὶ ἄλλως τῶν αἱρετικῶν τὰ στόματα, λέγων· "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρός·" ἐπειδὴ γὰρ τὴν λέξιν ταύτην ὡς ἐλάττονα οὖσαν προσερρίφθαι τῷ Υἱῷ φασὶν, ὅρα τί ποιεῖ· ἐπὶ τοῦ Πατρὸς αὐτὴν τίθησι, διδάσκων ἡμᾶς, μὴ νομοθετεῖν τῇ ἀρρήτῳ φύσει, μηδὲ μέτρα θεότητος ὁρίζειν, μέστους 30 Υἱοῦ καὶ Πατρὸς γενομένους· εἰπὼν γὰρ "διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ," ἐπήγαγε.

Καὶ Θεοῦ Πατρός.

Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὸ τοῦτο Πατρὸς μνημονεύσας εἶπε τὸ δι'

οὗ, ἴσως ἂν καὶ ἐσοφίσαντο λέγοντες ἁρμόζειν τῷ Πατρὶ τὸ δι' οὗ, τῷ τὰ ἔργα τοῦ Υἱοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφέρεσθαι· νῦν δὲ τοῦ Υἱοῦ μνημονεύσας ὁμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ κοινὴν θεὶς τὴν λέξιν, οὐκέτι τὸν λόγον τοῦτον χώραν ἀφίησιν ἔχειν.

Οὐ γὰρ ὡς τὸ τοῦ Υἱοῦ νῦν ἀνατιθεὶς τῷ Πατρὶ τοῦτο ποιεῖ, 5 ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι οὐδὲ μίαν αὕτη ἡ λέξις οὐσίας διαφορὰν . . . τί δὲ . . . . καὶ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐπινοοῦντές τινα ἐλάττωσιν διὰ τὸ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος βαπτίζεσθαι ἐνταῦθα ἂν εἴποιεν; εἰ γὰρ καταδεέστερος ὁ Χριστὸς διὰ τὸ μετὰ Πατέρα κεῖσθαι, ἐπειδὴ ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ Υἱοῦ ἀρξάμενος 10 ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τὸν Πατέρα ἔρχεται, τί ἂν εἴποιεν; ἀλλ' οὐδὲν ἂν εἴποιμεν βλάσφημον· οὐ γὰρ χρὴ φιλονεικοῦντας ἐκείνοις τῆς ἀληθείας ἐξίστασθαι· ἀλλὰ τὰ μέτρα τῆς εὐσεβείας ἡμᾶς διατηρεῖν ἀναγκαῖον. ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς μείζονα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ πρῶτον ἐμνημόνευσεν, ἐσχά- 15 της γὰρ τοῦτο μανίας, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖ ἐλάττονα χρὴ νομίζειν ὑμᾶς εἶναι τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν.

(Ευσεβίου Ἐμίσης.) Ἄλλος δέ φησι· πατέρα νῦν καλεῖ τὸν Θεὸν, ἐπειδὴ βούλεται τὴν Ἐκκλησίαν εἰς υἱοθεσίαν ἐληλυθυῖαν, ἐλευθέραν εἶναι τῆς διὰ νόμου δουλείας. 20

Τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; Ἰουδαΐζοντας ἀνθρώπους ἐνάγειν εἰς πίστιν θέλων, οὐδὲν τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ λαμπρῶν ἄγεις εἰς μέσον· οἷον ὃ πρὸς Φιλιππησίους γράφων ἔλεγες· "ὅτι ἐν μορφῇ "Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·" ὃ 25 μετὰ ταῦτα ἐπιστέλλων Ἑβραίοις ἀνεβόησας· "ὅτι ἀπαύγασμά "ἐστι τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ." ὃ ἐκ προοιμίων ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἀνεφώνησεν· "ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ "Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος." ὃ πρὸς Ἰουδαίους πολλάκις αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς φθεγγόμενος ἔλεγεν· 30 ὅτι τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει· τούτων οὐδὲν λέγεις· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφεὶς, τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας μέμνησαι, σταυρὸν εἰς μέσον φέρων καὶ νέκρωσιν. καὶ φησίν· εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ὁ λόγος ἦν, μηδὲν μέγα περὶ

τοῦ Χριστοῦ φανταζομένους, καλῶς εἶχεν ἐκεῖνα λέγειν· ἐπειδὴ δὲ ὡς μέλλοντας τιμωρεῖσθαι εἰ ἀποσταῖεν τοῦ νόμου, στασιάζουσι πρὸς ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πράγματος μέμνηται, δι' οὗ πᾶσαν ἐκβάλλει τοῦ νόμου τὴν χρείαν· λέγω δὴ τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως εὐεργεσίαν γενομένην ἅπασι· τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, 5 "ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος," καὶ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν," καὶ τὸ "ἴσον αὐτὸν εἰπεῖν τῷ Θεῷ," καὶ ὅσα τοιαῦτα, δεικνύντος μὲν ἦν τὴν τοῦ Λόγου θεότητα· οὐδὲν δὲ τοσοῦτον εἰς τὸ παρὸν συμβαλλομένου· τὸ δὲ εἰπεῖν "τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν," ἀναμιμνήσκοντος ἦν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας τὸ 10 κεφάλαιον. ὅπερ οὐ μικρὸν εἰς τὸ προκείμενον αὐτῷ συνετέλει· καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτως τοῖς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλωσύνην παριστῶσι προσέχειν λόγοις, ὡς τοῖς τὴν εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν ἐνδεικνυμένοις.

Διόπερ ἀφεὶς ἐκεῖνα εἰπεῖν, περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας 15 γεγενημένης ποιεῖται τὸν λόγον· καὶ ὅτι οὐ Μωϋσῆς ἀπέθανεν ὑπὲρ τοῦ κόσμου, οὐδέ τις τῶν προφητῶν ἄλλος· οὐ δεῖ τοίνυν ἡττᾶσθαι τοῦ μὴ σώσαντος, ἀλλὰ τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθάνοντος· Εἰ γὰρ ἤρκει ὁ νόμος καὶ τὰ νόμιμα εἰς σωτηρίαν, οὐκ ἦν χρεία τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἐλθεῖν τὸν Χριστὸν ἐπὶ τὸν σταυρόν. ἀλλ' 20 ἐπιπηδῶσιν οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες· ἰδοὺ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τὸν Υἱόν· ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ νενοσήκασι, πρὸς μὲν τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων ἐθελοκωφοῦσι, τὰ δὲ ταπεινά, καὶ ἢ τῆς σαρκὸς ἕνεκεν εἰρημένα οὕτως, ἢ διὰ τὴν εἰς τὴν Πατέρα τιμὴν κατ' ἄλλην τινὰ οἰκονομίαν, ταῦτα ἐκλέγουσιν καὶ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάζοντες, ἐπηρεά- 25 ζουσιν ἑαυτοῖς· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι τῇ γραφῇ. οὓς ἡδέως ἂν ἐροίμην, τίνος ἕνεκεν ταῦτα λέγουσιν; ἆρα ἀσθενῆ τὸν Υἱὸν ἀποδεῖξαι βουλόμενοι, καὶ οὐκ ἰσχύοντα πρὸς ἑνὸς ἀνάστασιν σώματος; καὶ μὴν ἡ εἰς αὐτὸν πίστις, καὶ τὰς σκιὰς τῶν πιστευόντων ἀνιστᾶν ἐποίει νεκρούς. Εἶτα οἱ μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύοντες ἄνθρωποι θνητοὶ 30 ὄντες ἔτι, ἀπὸ σκιᾶς μόνης τῶν πηλίνων σωμάτων ἐκείνων καὶ ἱματίων τοῖς σώμασι τούτοις περικειμένων νεκροὺς ἤγειρον, αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν ἀναστῆσαι οὐκ ἴσχυεν; καὶ πῶς οὐ φανερὰ αὕτη ἡ μανία καὶ παρανοίας ἐπίστασις; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν;" 35

καὶ πάλιν· "ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου· καὶ ἐξουσίαν "ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν;" Τίνος οὖν ἕνεκεν ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἐγηγερκέναι λέγεται, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν ἅπερ αὐτὸς ποιεῖ; καὶ γὰρ καὶ τῆς εἰς τὸν Πατέρα τιμῆς ἕνεκεν εἴρηται τοῦτο, καὶ τῆς τῶν ἀκροατῶν ἀσθενείας. 5

2 Καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ πάντες ἀδελφοί.

Οὐδαμοῦ τοῦτο προσέθηκεν ἐπιστέλλων· ἢ γὰρ τὸ αὐτοῦ ὄνομα τίθησι μόνον, ἢ δύο καὶ τριῶν ἑτέρων ὀνομαστί· ἐνταῦθα δὲ πλῆθος ὁλόκληρον τέθεικε· διόπερ οὐδὲ ὀνομαστὶ τινὸς ἐμνημόνευσε. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ; διέβαλλον αὐτὸν ὡς μόνον ταῦτα κηρύττοντα, 10 καὶ καινοτομίαν τινὰ τοῖς δόγμασιν ἐπεισάγοντα· θέλων οὖν ἀνελεῖν αὐτῶν τὴν ὑποψίαν, καὶ δεῖξαι ὅτι πολλοὺς ἔχει τῆς γνώμης κοινωνοὺς, συνέταξε τοὺς ἀδελφούς· δηλῶν, ὅτι ἅπερ γράφει, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκείνων γράφει γνώμης.

Εὐσεβίου. Καὶ οὐκ εἶπε, καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοὶ, ἀλλὰ 15 "πάντες·" τῷ "πάντες" παριστῶν ὡς ἓν ἦν τὸ πλῆθος.

Ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐ γὰρ μίαν πόλιν, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὁλόκληρον τῶν Γαλατῶν τὸ ἔθνος, αὕτη τῆς πλάνης ἐπενέμετο ἡ πυρά. θέα δέ μοι καὶ ἐνταῦθα τὴν πολλὴν ἀγανάκτησιν. οὐ γὰρ 20 εἶπε, τοῖς ἀγαπητοῖς οὐδὲ τοῖς ἡγιασμένοις, ἀλλὰ "ταῖς ἐκκλη"σίαις τῆς Γαλατίας." τοῦτο δὲ ἦν σφόδρα βαρυθυμοῦντος καὶ ὀδύνην ἐνδεικνυμένου, τὸ μὴ ἀπὸ τῆς ἀγάπης, μηδὲ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων αὐτοὺς καλέσαι τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συνόδου μόνης· καὶ μηδὲ προσθεῖναι ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς 25 "ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας." ἄλλως δὲ καὶ συνάψαι ἐκ προοιμίων τὸ στασιάζον ἐπείγεται· διὸ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας οὐ τέθεικεν, ἐντρέπων αὐτοὺς καὶ συνάγων εἰς ἕν· οἱ γὰρ εἰς πολλὰ διῃρημένοι μέρη οὐκ ἂν δύναιντο ταυτῇ καλεῖσθαι τῇ προσηγορίᾳ· τὸ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα, συμφωνίας καὶ ὁμο- 30 νοίας ἐστίν.

3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Πανταχοῦ μὲν ἀναγκαίως τοῦτο τίθησι, μάλιστα δὲ Γαλά-

ταις ἐπιστέλλων· ἐπειδὴ γὰρ τῆς χάριτος ἐκινδύνευον ἐκπεσεῖν, ἐπεύχεται αὐτοῖς ταύτην ἀνακτήσασθαι πάλιν. ἐπειδὴ πρὸς τὸν Θεὸν ἑαυτοὺς ἐξεπολέμωσαν, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν πρὸς τὴν αὐτὴν αὐτοὺς ἐπαγαγεῖν εἰρήνην.

Θεοῦ Πατρός. 5

Καντεῦθεν πάλιν ῥᾳδίως ἁλίσκονται οἱ αἱρετικοί. Ἐπειδὴ γὰρ φασὶ τὸν Ἰωάννην ἐκ προοιμίων τῶν εὐαγγελίων λέγοντα, "καὶ "Θεὸς ἦν ὁ Λόγος·" διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου τεθεικέναι τοῦτο, ὡς ἐλάττονα εἰσάγοντα τὴν θεότητα τοῦ Υἱοῦ· καὶ πάλιν τὸν Παῦλον "ἐν μορφῇ Θεοῦ τὸν Υἱὸν ὑπάρχειν" λέγοντα, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς 10 εἰρηκέναι διὰ τὸ χωρὶς ἄρθρου καὶ αὐτὸ κεῖσθαι, τί ἂν εἴποιεν ἐνταῦθα τοῦ Παύλου λέγοντος οὐκ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' "ἀπὸ Θεοῦ "Πατρός;" πατέρα δὲ ἐνταῦθα τὸν Θεὸν καλεῖ, οὐ κολακεύων αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα καθαπτόμενος καὶ ὑπομιμνήσκων τὴν αἰτίαν, δι' ἧς ἐγένοντο υἱοί· οὐ γὰρ διὰ νόμου, ἀλλὰ διὰ λουτροῦ 15 παλιγγενεσίας ταύτης ἠξιώθησαν τῆς τιμῆς. Διὰ τοῦτο πανταχοῦ καὶ ἐν προοιμίοις κατασπείρει τὰ ἴχνη τῆς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, μονονουχὶ λέγων· οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠλλοτριωμένοι, πόθεν ἐξαίφνης Πατέρα καλεῖτε τὸν Θεόν; μὴ ὁ νόμος ὑμῖν ταύτην ἐχαρίσατο τὴν εὐγένειαν; μὴ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἐδωρήσατο; 20 τί τοίνυν καταλίποντες τὸν εἰς ταύτην ὑμᾶς τὴν ἐγγύτητα ἀγαγόντα, προστρέχετε πάλιν τῷ παιδαγωγῷ; οὐκ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα αὐτοῖς τὰ ὀνόματα ἱκανὰ τὴν εὐεργεσίαν ἐνδείξασθαι. Τὸ γὰρ Κυρίου Χριστοῦ Ἰησοῦ ὄνομα μετὰ ἀκριβείας ἐξεταζόμενον, τὴν εὐεργεσίαν πᾶσαν ἐνδείκνυται. 25 καὶ γὰρ Ἰησοῦς διὰ τοῦτο κληθήσεται, φησὶν, "ὅτι αὐτὸς σώσει "τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν·" καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ δὲ προσηγορία, τῆς τοῦ Πνεύματος ἀνέμνησε χρίσεως.

4 Τοῦ δόντος ἑαυτὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Ὁρᾷς ὅτι οὐ δουλικὴν ὑπέμεινε διακονίαν, οὐδὲ ἠναγκασμένην, 30 ἀλλ' ἑαυτὸν ἔδωκεν; ὥστε ὅταν ἀκούσῃς Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Πατὴρ, μὴ ἐλαττώσῃς τὴν ἀξίαν τοῦ μονογενοῦς διὰ τοῦτο, μηδὲ ἀνθρώπινον ὑποπτεύσῃς· κἂν γὰρ ὁ Πατὴρ λέγηται δεδωκέναι, οὐχ ἵνα δουλικὴν

ἐννόησῃς διακονίαν τοῦτο λέγεται, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ τοῦτο δοκοῦν ἦν· ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπών, "κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν," οὐ κατ' ἐπιταγήν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα. Ἐπειδὴ γὰρ ἓν θέλημα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἅπερ ὁ Υἱὸς ἐβούλετο, ταῦτα καὶ ὁ Πατὴρ ἤθελεν. 5

Ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.

Μυρίοις, φησὶν, ἑαυτοὺς περιεπείραμεν κακοῖς, καὶ τῆς ἐσχάτης ἦμεν ὑπεύθυνοι . . . . . . καὶ ὁ μὲν νόμος οὐ μόνον οὐκ ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ κατεδίκασε· τὸ μὲν ἁμάρτημα φανερὸν καθιστὰς, ἐλευθερῶσαι δὲ οὐκ ἰσχύων, οὐδὲ παῦσαι τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργήν. ὁ 10 δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦτο δυνατὸν ἐποίησε, τάς τε ἁμαρτίας λύσας, καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐν τάξει φίλων καταστήσας, καὶ μυρία ἕτερα χαρισάμενος ἀγαθά. εἶτα φησὶν,

Ὅπως ἐξέληται ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ.

Πάλιν ἕτεροι ταύτης τῆς λέξεως ἐπιλαμβάνονται αἱρετικοὶ, 15 τὸν παρόντα βίον διαβάλλοντες, καὶ τὴν Παύλου μαρτυρίαν παράγοντες. Ἰδοὺ γάρ, φησι, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἴρηκε. Καὶ τί ποτέ ἐστιν αἰὼν, εἰπέ μοι; χρόνος δηλονότι· ὁ δὲ χρόνος ἐν ὥραις καὶ ἡμέραις· τί οὖν; τὸ διάστημα τῶν ἡμέρων πονηρὸν, καὶ ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος; ἀλλ' οὐδεὶς ἂν εἴποι τοῦτο ποτὲ, κἂν εἰς 20 ἐσχάτην ἀλογίαν κατενεχθείη· ἀλλ' οὐ τὸν χρόνον εἶπε, φησὶν, ἀλλὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πονηρὰν ἐκάλεσε· καὶ μὴν τὰ ῥήματά σου τοῦτο φησὶν, ἀλλ' οὐχ ἵσταται ἐπὶ τῶν ῥημάτων, ἀφ' ὧν τὴν κατηγορίαν ἔπλεξας, ἀλλὰ σαυτῷ τέμνεις ἑρμηνείας ὁδόν. οὐκοῦν καὶ ἡμῖν συγχωρήσεις ἑρμηνεῦσαι τὰ εἰρήμενα· καὶ τοσοῦτον 25 μᾶλλον, ὅσον καὶ εὐσεβῆ τὰ ἡμέτερα καὶ λόγον ἔχοντα· τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι οὐδὲν τῶν κακῶν ἀγαθοῦ γένοιτ' ἂν αἴτιον ποτέ· τῶν δὲ μυρίων στεφάνων καὶ τοσούτων μισθῶν ὁ παρὼν ἡμῖν βίος αἴτιός ἐστιν. αὐτὸς γοῦν οὗτος ὁ μακάριος Παῦλος ἐπαινεῖ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸν, λέγων οὕτως· "εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ τοῦτό μοι 30 "καρπὸς ἔργου, καὶ τί αἱρήσομαι οὐ γινώσκω·" καὶ αἵρεσιν δὲ ἑαυτῷ προθεὶς τοῦ ζῆν ἐνταῦθα καὶ τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, προτιμᾷ τὴν ἐνταῦθα διαγωγήν· εἰ δὲ πονηρὸς ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνος περὶ ἑαυτοῦ ταῦτα εἶπεν, οὔτ' ἂν ἄλλός τις εἰς ἀρετὴν

αὐτῷ καταχρήσασθαι ἐδυνήθη, εἰ καὶ σφόδρα σπουδάζομεν· κακίᾳ γὰρ, οὐκ ἄν ποτε εἰς ἀγαθόν τις χρήσαιτο· οὐ πορνείᾳ εἰς σωφροσύνην· οὐ φθόνῳ εἰς φιλοφροσύνην· καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ Παῦλος περὶ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς ὅτι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται, τοῦτο λέγει· ὅτι ἡ κακία οὐ δύναται 5 εἶναι ἀρετή· ὥστε ὅταν ἀκούσῃς πονηρὸν αἰῶνα, τὰς πράξεις ἐννόει τὰς πονηρὰς, τὴν προαίρεσιν τὴν διεφθαρμένην.

Οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀποκτείνῃ ἡμᾶς καὶ ἐξαγάγῃ τῆς παρούσης ζωῆς ἦλθεν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἵνα ἀφεὶς ἐν τῷ κόσμῳ, παρασκευάσῃ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς διαγωγῆς γενέσθαι ἀξίους· διὰ τοῦτο καὶ τῷ 10 Πατρὶ διαλεγόμενος ἔλεγε, "καὶ οὗτοι ἐν τῷ κόσμῳ εἰσὶ, καὶ "ἐγὼ πρὸς σὲ ἔρχομαι· οὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἄρῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ "κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ," τοῦτ' ἔστιν, ἀπὸ τῆς κακίας. εἰ δὲ μὴ ἀνέχῃ τούτων, ἀλλ' ἔτι πονηρὰν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φῂς, μὴ ἐγκάλει τοῖς ἑαυτοὺς ἀναιροῦσιν. 15 ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς κακίας ἑαυτὸν ὑπεξάγων οὐκ ἐγκλημάτων ἀλλὰ στεφάνων ἄξιος, οὕτως καὶ ὁ βιαίῳ θανάτῳ καταλύων τὴν ζωὴν, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος ἐγκαλεῖσθαι καθ' ὑμᾶς· νῦν δὲ καὶ ὁ Θεὸς τοὺς τοιούτους κολάζει τῶν ἀνδροφόνων μᾶλλον, καὶ πάντες βδελυττόμεθα εἰκότως. εἰ γὰρ ἑτέρους ἀναιρεῖν οὐ καλὸν, πολλῷ μᾶλλον 20 ἑαυτόν. εἰ δὲ πονηρὸν ἡ παροῦσα ζωὴ, τοὺς ἀνδροφόνους στεφανοῦν ἔδει, ὅτι τῆς πονηρίας ἡμᾶς ἀπαλλάττουσι. τίνος οὖν ἕνεκεν . . . . φησὶν αἰῶνα πονηρὸν ἐνεστῶτα; τῇ κοινῇ κεχρημένος συνηθείᾳ· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰώθαμεν λέγειν, κακὴν ἔσχον ἡμέραν· οὐ τὸν καιρὸν, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν ἢ τὴν περίστασιν δια- 25 βάλλοντες· οὕτω καὶ Παῦλος τὰς πονηρὰς διαβάλλων προαιρέσεις φησὶ, τῇ συνηθείᾳ κεχρήμενος, καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ τῶν προτέρων ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς ἁμαρτημάτων, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἠσφαλίσατο· τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν "τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ "τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν," ἐκεῖνο ἐδήλωσε· τῷ δὲ προσθεῖναι "ὅπως 30 "ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ," τὴν πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλειαν ἐνέφηνεν. ὁ μὲν γὰρ νόμος καὶ πρὸς τὸ ἓν αὐτὸ τοῦτο ἠσθένει· ἡ δὲ χάρις πρὸς ἀμφότερα δυνατὴ γέγονεν.

Κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι τοῦ Θεοῦ παρακούειν ὡς δεδωκότος 35

τὸν νόμον, καὶ ἐδεδοίκεισαν εἰ τὴν παλαιὰν ἀφέντες προσέλθοιεν τῇ κοινῇ, καὶ ταύτην αὐτῶν διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων, ὅτι καὶ τῷ Πατρὶ ταῦτα δοκεῖ· καὶ οὐκ ἁπλῶς εἶπε Πατρὸς, ἀλλὰ Πατρὸς ἡμῶν· καὶ συνεχῶς αὐτὸ τίθησιν· ἐντρέπων αὐτοὺς τῷ δεικνύναι ὅτι πατέρα ἡμῶν τὸν αὐτοῦ Πατέρα πεποίηκεν ὁ 5 Χριστός.

(Εὐσεβίου.) Ἄλλος δέ φησι, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα πονηρὸν εἰπὼν, ἔδειξεν ὅτι τὸ κακὸν, οὐκ ἀγέννητον ἀλλὰ πρόσκαιρον, καὶ ἐν ἀνθρώποις πρὸς οὓς ἔγραψε, καὶ περὶ ἀνθρώπων τῶν πεισάντων αὐτοὺς ἀκαίρως κεχρῆσθαι τῷ νόμῳ. 10

(Θεοδώρου.) Αἰὼν δέ ἐστιν, ὡς ἄλλος φησὶν, οὐ φύσις ἐν ὑποστάσει γνωριζομένη, ἀλλὰ διάστημα, ὁπώς ποτε ἐπινοούμενον, χρόνου, εἴτε μικρὸν, εἴτε μέγα· μικρὸν μὲν, ὡς ὅταν τὴν ἡμετέραν ζωὴν οὕτως καλῇ "ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου "σου·" μέγα δὲ, ὡς ὅτε τὸ πᾶν διάστημα οὕτω λέγει, τὸ ἀπὸ τῆς 15 τοῦ κόσμου καταβολῆς ἄχρι τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐπὶ συντελείᾳ αὐτοῦ παρόντος βίου γινομένης νοούμενον· περὶ οὗ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος φησίν· "ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι "πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος·" ὃν δὴ καὶ ἐνεστῶτα αἰῶνα ὁ Ἀπόστολος λέγει· οὕτω καλῶν αὐτὸν, ὡς ἂν ἐν 20 αὐτῷ τὴν παροῦσαν ταυτηνὶ ζωὴν ζώντων ἡμῶν. πῶς οὖν ἂν γένοιτο διάστημα, ὃ μηδὲ ἐν ὑποστάσει θεωρεῖται ἢ καλὸν ἢ κακὸν κατὰ φύσιν; ἀλλ' ὅπερ βούλεται εἰπεῖν ὁ Ἀπόστολος, τοῦτό ἐστιν. ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὡς ἐγένετο, εἰ μὲν ἀθάνατος ἔμεινεν, ἐνεστὼς βίος οὐκ ἂν ἦν· ἅτε δὴ τέλος οὐκ ἔχων· ἐπειδὴ δὲ θνητὸς ἐγένετο διὰ 25 τὴν ἁμαρτίαν, ἐνεστὼς καλεῖται βιὸς ὡς εἰκὸς ἡ παροῦσα ζωὴ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὕστερον· ἐν ταύτῃ μὲν οὖν, καὶ ἁμαρτάνειν ἐπιδεχόμεθα, ὅθεν καὶ νομίμων ἡμῖν χρεία, ἐπὶ δέ γε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, οὐδὲ διὰ τάξεως χρεία ἡμῖν τίνος· ἐπείπερ ἔξω πάσης ἁμαρτίας τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι φυλαττόμεθα. βούλεται τοί- 30 νυν εἰπεῖν, ὅτι δέδοται μὲν ὁ νόμος, ἁμαρτία δὲ οὐκ ἀνῄρητο· ἀλλὰ γὰρ καὶ σφόδρα ἡμῖν ἐπολιτεύετο· ἐπειδὴ γὰρ ἑκάστοτε παρεβαίνομεν ποτὲ μὲν ταῦτα, ποτὲ δὲ ἐκεῖνα, παρὰ τὴν τοῦ νόμου διαπραττόμενοι διάταξιν, καὶ ἦν οὐδὲν τὸ τοῦ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ῥυόμενον· ἀλλὰ αὐτὴ ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια καθεῖλκεν ἐπὶ τὸ 35

πταίειν, ὁ δέ γε Χριστὸς ἀποθανὼν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀναστὰς, παρασχόμενος δι' αὐτοῦ καὶ ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως μετουσίαν, ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῆς τοῦ παρόντος βίου ζωῆς, ἐν ᾗ πολλὰ τῶν οὐ προσηκόντων διαπραττόμεθα, καὶ κατέστησεν ἐπὶ ἐλπίδι τῆς μελλούσης ζωῆς· λοιπὸν ἀθάνατοί τε καὶ ἀπαθεῖς διαμένοντες, καὶ 5 ἔξω πάσης ἁμαρτίας ὃ μηδαμῶς παρασχεῖν ἡμῖν ὁ νόμος ἐξίσχυσεν· ὃ καὶ καλῶς ἐπισφίγγων προσέθηκε, "κατὰ τὸ θέλημα τοῦ "Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡμῶν." τὸ δὲ "ἐξέληται" εἴρηκεν, ἵνα παραστήσῃ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλῳ εὐχερὲς τινὶ οὔτε νόμῳ οὔτε προφήταις· τὸ γὰρ ἐξέληται, μικροῦ βίαν σημαίνει· ἀλλ' οὐ βίαν, ἀλλὰ δύνα- 10 μιν τοῦ ῥυσαμένου. πῶς δὲ οὐ βίαν ἀλλὰ δύναμιν; οὐκ εἶπεν τοῦ ἁρπάσαντος, ἀλλὰ "τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν "ὅπως ἐξέληται ἡμᾶς·" αὕτη ἡ λέξις, τὸ δυσκατόρθωτον παντὶ ἄλλῳ παρέστησε. κέκληται δὲ πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεὸς, ἵνα τῆς υἱοθεσίας φανερουμένης, ἐκβληθῇ ἡ διὰ νόμου ἀνάγκη. "ᾧ ἡ δόξα εἰς 15 "τοὺς αἰῶνας ἀμήν·" καὶ τοῦτο καινὸν καὶ παρηλλαγμένον· τὸ μὲν γὰρ ἀμὴν, οὐδαμοῦ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις ἐπιστολῆς εὑρίσκομεν κείμενον, ἀλλὰ μετὰ πολλά· ἐνταῦθα δὲ δεικνὺς ὅτι καὶ τὰ εἰρημένα ἱκανὴν εἶχεν κατηγορίαν Γαλατῶν καὶ ὅτι λόγος ἀπηρτίσμενος ἐστὶν, τὸ προοίμιον ταῦτα τέθεικε· τὰ γὰρ φανερὰ 20 τῶν ἐγκλημάτων, οὐ πολλῆς δεῖται κατασκευῆς. ἀναμνήσας τοίνυν τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀναστάσεως, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων λυτρώσεως, τῆς πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλείας, τῆς τοῦ Πατρὸς γνώμης, τῆς τοῦ Υἱοῦ βουλῆς, τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, πάσης αὐτοῦ τῆς δωρεᾶς, εἰς δοξολογίαν κατέκλεισε τὸν λόγον· τὴν αὐτῷ δυνατὴν εὐφημίαν 25 ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀναπέμπων ἁπάσης· διὰ τοῦτο καὶ σφοδρότερον τῷ μετὰ ταῦτα κέκρηται λόγῳ, καθάπερ πυρωθεὶς σφοδρῶς ὑπὸ τῆς ἐννοίας τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, εἰπὼν γάρ· "ᾧ ἡ δόξα "εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμὴν," ἀπὸ σφοδροτέρας ἄρχεται ἐπιπλήξεως οὕτω λέγων· 30

6 Θαυμάζω ὅτι οὕτως ταχέως μετατίθεσθε ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς ἐν χάριτι Χριστοῦ εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς

ὑπώπτευον ἀρέσκειν τῷ Πατρὶ καὶ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν διώκοντες, τοῦτο πρῶτον ἐνδείκνυται· ὅτι οὐ τὸν Χριστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα παροξύνουσι τοῦτο πράττοντες· οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς μεθίστασθαι τοῦτο ποιοῦντες· ὥσπερ γὰρ ἡ παλαιὰ οὐ τοῦ Πατρὸς 5 μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ, οὕτως καὶ ἡ χάρις οὐ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάντα τὰ κοινά· "πάντα γὰρ" φησι "τὰ τοῦ Πατρός μου, ἐμά ἐστιν·" εἰπὼν τοίνυν ὅτι καὶ τοῦ Πατρὸς ἀφίστανται, δύο ἐγκλήματα τίθησι, καὶ τὴν μετάθεσιν, καὶ τὴν ταχίστην μετάθεσιν· καὶ μὴν τὸ ἐναντίον κατηγορίας 10 ἄξιον, τὸ μετὰ πολὺν ἀποστῆναι χρόνον· ἀλλὰ ἐνταῦθα περὶ ἀπάτης ὁ λόγος.

Ἄξιος μὲν γὰρ ἐγκλημάτων καὶ ὁ μετὰ πολὺν ἀποστὰς χρόνον. ὁ δὲ ἐκ πρώτης προσβολῆς, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀκροβολισμοῖς καταπεσὼν, ἐσχάτης ἐξήνεγκεν ἀσθενείας ὑπόδειγμα· ὃ καὶ τού- 15 τοις ἐγκαλεῖ λέγων· τί τοῦτο; οὐδὲ χρόνου δέονται οἱ ἀπατῶντες ὑμᾶς· μετὰ τοσαύτην χάριν, μετὰ τοσαύτην δωρεὰν, μετὰ τοσαύτην ἁμαρτημάτων συγχώρησιν καὶ φιλανθρωπίας ὑπερβολὴν, ἐπὶ ζυγὸν δουλείας ηὐτομολήσατε; ταῦτα δὲ λέγων, δείκνυσιν ὁμοῦ οἵαν ἔχει περὶ αὐτῶν ὑπόνοιαν, ὅτι μεγάλην 20 τινὰ καὶ ἐσπουδασμένην· οὐδὲ γὰρ ἂν εἰ τῶν τυχόντων αὐτοὺς ἐνόμιζεν εἶναι, ἐθαύμασεν ἂν ἐπὶ τῷ γενομένῳ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν γνησίων φησὶ καὶ πολλὰ πεπονηκότων ὑμεῖς, διὰ τοῦτο θαυμάζω· ὅπερ ἦν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀναστήσασθαι, καὶ πρὸς τὰ πρότερα ἐπαναγαγεῖν· ὃ καὶ ἐν μέσῃ τῇ Ἐπιστολῇ δηλῶν ἔλεγε, "τοσαῦτα 25 "ἐπάθετε εἰκῇ·" εἴγε καὶ εἰκῇ καὶ οὐκ εἶπε μετέθεσθε, ἀλλὰ "μετατίθεσθε·" τοῦτ' ἔστιν, οὐδέπω πιστεύω οὐδὲ ἡγοῦμαι ἀπηρτισμένην εἶναι τὴν ἀπάτην· ὃ καὶ αὐτὸ πάλιν ἐστὶν ἀνακτωμένου· τοῦτο γοῦν σαφέστερον προϊὼν λέγει· "ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς, ὅτι "οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε." 30

Ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς, ἐν χάριτι Χριστοῦ.

Ἡ μὲν κλῆσις ἐστὶ τοῦ Πατρός· τῆς δὲ κλήσεως ἡ αἰτία τοῦ Υἱοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ καταλλάξας καὶ δωρεὰν δούς· οὐ γὰρ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ἐσώθημεν· μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνου, καὶ ἐκεῖνα τούτου· "τὰ γὰρ ἐμὰ, σὰ," φησὶ, 35

"καὶ τὰ σὰ, ἐμά." καὶ οὐκ εἶπεν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μετατίθεσθε, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ καλέσαντος ὑμᾶς, φησι, Θεοῦ· ὃ γὰρ ἦν φρικωδέστερον, καὶ μᾶλλον ἱκανὸν αὐτοὺς καταπλῆξαι, τοῦτο τέθεικεν. οἱ γὰρ ἀπατᾶν αὐτοὺς βουλόμενοι οὐκ ἀθρόως τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἠρέμα αὐτοὺς τῶν πραγμάτων μεθιστῶντες, τῶν ὀνομάτων οὐ μεθίστων· τοιαύτη γὰρ τοῦ διαβόλου ἡ πλάνη, μὴ γυμνὰ προτιθέναι τὰ θήρατρα· εἰ μὲν γὰρ εἶπον ἀποστῆναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ὡς πλάνους ἂν καὶ λυμεῶνας ἐφυλάξαντο· νῦν δὲ ἀφέντες αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τέως, καὶ τῇ πλάνῃ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιθέντες ὄνομα, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διώρυττον τὴν οἰκοδομὴν τῶν εἰρημένων· καθαπέρ τινων παραπετασμάτων, τῶν ὀνομάτων τούτων κρυπτόντων τοὺς τοιχωρύχους· ἐπεὶ οὖν Εὐαγγέλιον ἐκάλουν τὴν ἑαυτῶν ἀπάτην, καλῶς αὐτὸς καὶ πρὸς τὸ ὄνομα μάχεται λέγων.

Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο.

Ἀλλ' ὅμως ὅπερ πάσχουσιν οἱ νοσοῦντες, ἐκ τῶν ὑγιεινῶν βλαπτόμενοι σιτίων, τοῦτο καὶ Μαρκίων ἐνταῦθα ἔπαθεν . . . . ὅτι ἰδοὺ . . Παῦλος εἶπεν, οὐκ ἔστιν Εὐαγγέλιον· οὐδὲ γὰρ παραδέχονται τοὺς Εὐαγγελιστὰς ἅπαντας, ἀλλ' ἕνα μόνον· καὶ αὐτὸν περικόψαντες καὶ συγχέσαντες ὡς ἐβούλοντο· τί οὖν ὅταν αὐτὸς λέγῃ, "κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ "κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ;"

Ἔστι μὲν οὖν πολλοῦ γέλωτος ἄξια τὰ εἰρημένα παρ' αὐτῶν· πλὴν ἀλλὰ κἂν καταγέλαστα ᾖ, ἀναγκαῖον ἐλέγχειν αὐτὰ, διὰ τοὺς εὐκόλως ἀπατωμένους· τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι κἂν μυρίοι γράφωσιν Εὐαγγέλια, τὰ δὲ αὐτὰ γράφωσιν, ἕν ἐστι τὰ πολλά· καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τῶν γραφόντων πλήθους εἰς τὸ ἓν εἶναι παραβλαβήσεται.

Ὥσπερ οὖν κἂν εἷς ᾖ πάλιν ὁ γράφων, καὶ ἐναντία γράφῃ, οὐκ ἔστιν ἓν τὰ γραφόμενα· τὸ γὰρ ἓν καὶ τὸ οὐκ ἓν, οὐ τῷ τῶν γραφόντων ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ ταυτότητι καὶ ἑτερότητι τῶν λεγομένων κρίνεται· ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια ἕν ἐστιν Εὐαγγέλιον. ὅταν γὰρ οἱ τέσσαρες τὰ αὐτὰ λέγωσιν, οὐκ ἔστιν ἄλλο καὶ ἄλλο διὰ τὴν τῶν προσώπων διαφορὰν, ἀλλ' ἓν διὰ τὴν τῶν εἰρημένων συμφωνίαν καὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκρίβειαν.

(Σευηριανου.) Ἄλλος δέ· “Εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον ὃ οὐκ ἔστιν “ἄλλο” φησίν· τὸ γὰρ ἡμέτερον Εὐαγγελίον καὶ τὸ τῶν Ἀποστόλων ἐκτὸς ὑμᾶς εἶναι βούλεται νόμου.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ πάλιν, οὕτως ἑρμηνεύει τὰ εἰρημένα. διὰ πάντων ηὔξησε τὴν ἀτοπίαν τῆς μεταβολῆς τὸ οὕτως 5 εἰπὼν, πολλὴν εἶχον τὴν ἔνδειξιν· καὶ τὸ ταχέως ἐπισυνάψας καὶ τὸ “μετατίθεσθε” προστεθεικὼς οὐ μετάγεσθε, ὡς ἐπὶ ἀψύχων φησὶ “μετατίθεσθε·” “εἰς ἕτερον Εὐαγγέλιον·” ἵνα δοκῇ παντελὴς εἶναι εὐσεβείας μετάθεσις· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ συγχωρεῖν ἕτερον Εὐαγγέλιον εἶναι ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο· πῶς οὖν εἶπας ἕτερον; 10 “εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς καὶ θέλοντες μετα-“στρέψαι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ·” τὴν ἀπὸ τοῦ ὄντος Εὐαγγελίου μεταβολὴν, ἕτερον εἰπὼν Εὐαγγέλιον· εἶτα ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἀποστόλων πρόσωπα προεβάλλοντο, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐκ ἑαυτὸν ἐκείνων προτιμᾷ, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν, ἧς ἐκτὸς οὐδὲ ἑαυτὸν 15 εἶναί τι νενόμικεν· ὅθεν αὐτὸ καὶ ἐπαύξων ἔλεγεν· “ἢ ἄγγελος ἐξ “οὐρανοῦ·” ἵνα μηδὲ ἡ τοῦ τόπου ἀξιοπιστία μετὰ τοῦ προσώπου συναφθεῖσα ἀντίρροπος τῆς ἀληθείας εἶναι νομίζηται· “εἰ μή τινές εἰσιν οἱ ταράσσοντες ὑμᾶς” φησὶ “καὶ θέλοντες ἀνατρέπειν τὸ “Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.” τουτέστιν, ἕως ἂν ὑγιαίνητε τὸν νοῦν, 20 οὐκ ἐπιγνώσεσθε ἕτερον Εὐαγγέλιον· ἕως ἂν ὀρθὰ βλέπητε καὶ μὴ διεστραμμένα, τὰ μὴ ὄντα φανταζόμενοι.

Δεικνὺς δὲ ὅτι μικρὸν παραποιηθὲν τὸ ὅλον λυμαίνεται, εἶπε, τὸ Εὐαγγέλιον ἀνατρέπεσθαι.

Καθάπερ [c] γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν, ὁ μικρὸν τοῦ 25 χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο, οὕτως καὶ ὁ τῆς ὑγιοῦς πίστεως, καὶ τὸ βραχύτατον ἀνατρέψας, τῷ παντὶ λυμαίνεται, ἐπὶ τὰ χείρονα προϊὼν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τὴν περιτομὴν, ἀνατροπὴν τοῦ Εὐαγγελίου καλεῖ. 30

8 Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

Ὁρᾷς σύνεσιν ἀποστολικήν; ἵνα γὰρ μήτις λέγῃ ὅτι κενο-

[c] In marg. ὑπόδειγμα.

δοξίας ἕνεκεν τὰ ἴδια συγκροτεῖ δόγματα καὶ ἑαυτὸν ἀναθεμάτισεν· ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς ἀξιώματα κατέφυγον, Ἰάκωβον, καὶ Ἰωάννην, διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη. μὴ γάρ μοι Ἰάκωβον εἴπῃς, φησὶ, καὶ Ἰωάννην· κἂν γὰρ τῶν πρώτων ἀγγέλων ᾖ τίς τῶν ἐξ οὐρανοῦ διαφθείρων τὸ κήρυγμα, ἀνάθεμα ἔστω. καὶ οὐκ ἁπλῶς 5 εἶπεν ἐξ οὐρανοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἱερεῖς ἄγγελοι ἐκαλοῦντο, "χείλη γὰρ ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν· καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν "ἐκ στόματος αὐτοῦ, ὅτι ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστιν·" ἵνα μὴ τούτους νομίσῃς λέγεσθαι ἀγγέλους, τῇ τοῦ "οὐρανοῦ" προσθήκῃ τὰς ἄνω δυνάμεις ᾐνίξατο· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐὰν ἐναντία 10 καταγγέλλωσιν ἢ ἀνατρέπωσι τὸ πᾶν, ἀλλὰ κἂν μικρόν τι εὐαγγελίζωνται "παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα," κἂν τὸ τυχὸν παρακινῶσιν, "ἀνάθεμα ἔστω."

9 Ὡς προείρηκα καὶ πάλιν λέγω.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς θυμοῦ τὰ ῥήματα εἶναι, ἢ ὑπερβολικῶς 15 εἰρῆσθαι, ἢ κατὰ συναρπαγήν τινα, δεύτερον αὐτὸ πάλιν τίθησιν· ὁ μὲν θυμῷ τι προαχθεὶς εἰπεῖν, κἂν μεταγνοίη ταχέως· ὁ δὲ δεύτερον τὰ αὐτὰ λέγων, δείκνυσιν ὅτι κρίνας οὕτως εἰπεῖν καὶ πρότερον τῇ γνώμῃ κυρώσας, οὕτως ἐξήνεγκε τὸ λεχθέν· οἱ γὰρ ἄγγελοι, κἂν μεγάλοι, ἀλλὰ δοῦλοι καὶ λειτουργοὶ τυγχάνουσιν 20 ὄντες· αἱ δὲ γραφαὶ πᾶσαι, οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου Θεοῦ γραφεῖσαι παρεπέμφθησαν· διὰ τοῦτό φησιν· "ἐάν τις ὑμᾶς εὐαγγελίσῃ τι παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα" ὑμᾶς, καὶ οὐκ εἶπεν ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, συνετῶς σφόδρα καὶ ἀνεπαχθῶς· τί γὰρ ἔδει λοιπὸν ὀνομάτων μνησθῆναι τὸν τοσαύτῃ ἄνω χρησά- 25 μενον ὑπερβολῇ, ὡς ἅπαντας καὶ τοὺς κάτω περιλαβεῖν; διὰ μὲν γὰρ τοῦ εὐαγγελιστὰς καὶ ἀγγέλους ἀναθεματίσαι, πᾶν ἀξίωμα περιέγραψε· διὰ δὲ τοῦ ἑαυτὸν, πᾶσαν οἰκειότητα καὶ γνησιότητα. ταῦτα δὲ, οὐχ ὡς καταγιγνώσκων τῶν Ἀποστόλων φησὶν, οὐδὲ ὡς παρακαινόντων τὸ κήρυγμα· ἄπαγε. εἴτε γὰρ 30 ἡμεῖς εἴτε ἐκεῖνοι, φησὶν, οὕτω κηρύσσομεν· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὅτι ἀξίωμα προσώπων οὐ προσίεται, ὅταν περὶ ἀληθείας ὁ λόγος ᾖ.

(Σευηριανου.) Ἄλλος δέ, φησιν, ἔστω ἄγγελος· διὰ τί δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἐκηρύττομεν Πνεύματος Ἁγίου δυνάμει ἐκηρύξαμεν· τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον . . . .
. . . . ἔστω οὖν καὶ ὁ κῆρυξ ἀνάθεμα ἀθετῶν τὸ κήρυγμα.

Παρ' ὃ παρελάβετε. 5

Οὐκ ἐκήρυξα μὲν ἐγὼ φησίν· ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐλάβετε, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐκήρυξα, καὶ ὑμεῖς παρελάβετε· οὔτε ἐγὼ μετανοῶ κηρύξας, καὶ ὑμεῖς τηρήσατε ὃ εἰλήφατε.

10 Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω ἢ τὸν Θεόν; ἢ ζητῶ ἀνθρώποις ἀρέσκειν; εἰ ἔτι ἀνθρώποις ἤρεσκον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην. 10

Μέλλων αὐτοὺς ὑπομιμνήσκειν τοῦ ἰδίου Εὐαγγελίου, προλαβὼν ἀσφαλίζεται, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι θεραπεύει ὑπαγόμενος· ἐπιπλήττει γὰρ νουθετῶν. εἰπὼν δέ, "εἰ ἔτι," ἐδήλωσεν ὅτι ἤρεσκε ποτ' ἀνθρώποις· τίσι δὲ ἤρεσκε; παρ' ὧν ἔλαβεν ἐπιστολὰς τοὺς 15 εἰς Δαμασκὸν πιστοὺς κακῶσαι· εἰ οὖν, φησὶν, ἤρεσκον ἔτι τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἂν ἐπίστευσα τῷ Χριστῷ.

Ἄλλος δέ φησι, πρὸς ἐκείνην ἀπομάχεται τὴν ὑπόνοιαν τὴν φάσκουσαν, ὅτι παρ' ὑμῖν ἄλλα εἶπεν, ἐν δὲ Ἰουδαίᾳ ἄλλως ἔζῃ, καὶ φησί· πῶς δύναμαι ἄλλος εἶναι ἔξωθεν, ἄλλος δὲ ἔσωθεν, 20 Θεοῦ ὄντος τοῦ ἐφόρου; τί δὲ προβαλλόμενος ἀξιώματα ἀνθρώπινα, οἷς ἐγὼ οὔτε μάχομαι οὔτε διαφωνῶ;

Ὥστε ὁμοῦ μὲν ἀπολογούμενος, ὁμοῦ δὲ αὐτῶν κατεξανιστάμενος ταῦτα τέθεικε· τοὺς γὰρ μαθητευομένους, οὐ δικάζειν τοῖς διδασκάλοις ἀλλὰ πιστεύειν προσῆκεν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντεστράφη 25 ἡ τάξις, μάθετε ὅτι τῆς μὲν πρὸς ὑμᾶς ἀπολογίας οὐ πολύς μοι λόγος· τὸ δὲ πᾶν διὰ τὸν Θεὸν πράττομεν, καὶ ὥστε ἐκείνῳ περὶ τῶν δογμάτων ἀπολογήσασθαι τούτων. ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπους θέλων πεῖσαι, πολλὰ ὕπουλα ποιεῖ, καὶ ἀπάτῃ κέχρηται, ὥστε πεῖσαι καὶ ἑλεῖν τὴν τῶν ἀκουόντων γνώμην· ὁ δὲ Θεὸν πείθων, καὶ ἀρέ- 30 σκειν ἐκείνῳ σπουδάζων, ἁπλῆς δεῖται διανοίας καὶ καθαρᾶς· ὅθεν φησι "καὶ ἡμεῖς οὐ φιλαρχίας ἕνεκεν, οὐδὲ τῆς παρ' ὑμῶν ἐφιέμενοι δόξης, ταῦτα γράφομεν νῦν." Εἰ γὰρ ἤθελον ἀνθρώποις

ἀρέσκειν, ἔτι μετὰ Ἰουδαίων ἤμην, ἔτι τὴν ἐκκλησίαν ἐδίωκον. Ἵνα οὖν μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτοῖς ἀπολογούμενος ταῦτα λέγει καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἐπαρθῶσι, διὰ τοῦτο προεῖπεν.

Ἄρτι γὰρ ἀνθρώπους πείθω.

Οἶδε γὰρ ἐς καιρὸν τὸν προσήκοντα, πρὸς τὴν τῶν μαθητῶν 5 διόρθωσιν, καὶ ὑψηλὸν καὶ μέγα τί φθέγγεσθαι· καίτοι γε ἦν ἑτέρωθεν τὰς ἀποδείξεις ποιήσασθαι τοῦ μετὰ ἀληθείας κηρύττειν, ἀπὸ τῶν σημείων, ἀπὸ τῶν θαυμάτων, ἀπὸ τῶν κινδύνων, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ὧν κατέλεξε Κορινθίοις ἐπιστέλλων· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους ἀλλὰ πρὸς τοὺς Ἀποστό- 10 λους ὁ λόγος αὐτῷ ἦν νῦν, ἐκεῖνοι δὲ καὶ τούτων ἦσαν κεκοινωνηκότες, ἑτέρωθεν μεθοδεύει τὸν λόγον, τὴν προτέραν ἀποστροφὴν διηγούμενος, καὶ φησίν, "γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί."

ΚΕΦ. Α.

Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ μεταστάσεως ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν. 15

11 Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοὶ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγε-
12 λισθὲν ὑπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου αὐτὸ παρέλαβον, οὐδὲ ἐδιδάχθην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅρα πῶς ἄνω καὶ κάτω τοῦτο διισχυρίζεται, ὅτι τοῦ Χριστοῦ 20 γέγονε μαθητής· οὐκ ἀνθρώπου μεσιτεύσαντος, ἀλλ' αὐτοῦ δι' ἑαυτοῦ καταξιώσαντος ἀποκαλύψαι τὴν γνῶσιν αὐτῷ πᾶσαν· καὶ ποῖα τοῖς ἀπίστοις ἀπόδειξις γένοιτ' ἄν, τοῦ τὸν Θεὸν ἀποκαλύψαι σοι δι' ἑαυτοῦ καὶ μὴ δι . . . . . . ἀπόρρητα ἐκεῖνα μυστήρια; ἡ προτέρα ἀναστροφὴ φησί· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ Θεὸς ἦν ὁ ἐκκα- 25 λύπτων, οὕτως ἀθρόαν ἔσχον μεταβολήν· οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων διδασκόμενοι, ὅταν σφοδροὶ καὶ διακαεῖς ὦσιν ἐν τοῖς ἐναντίοις, χρόνου δέονται καὶ πολλῆς τῆς μηχανῆς πρὸς τὸ πεισθῆναι· ὁ δὲ οὕτως ἀθρόαν μεταστὰς, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τῆς μανίας ἀκμῇ καθαρῶς σωφρονήσας, εὔδηλον ὅτι θείας τυχὼν ὄψεως καὶ διδασκαλίας, 30 ἀθρόον πρὸς τὴν καθαρὰν ἐπανῆλθεν ὑγίειαν. διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται περὶ τῆς προτέρας αὐτοῦ διηγήσασθαι σπουδῆς, καὶ μάρτυρας

αὐτοὺς καλεῖ τῶν γενομένων· ὅτι μὲν γὰρ κατηξίωσεν ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Υἱὸς δι' ἑαυτοῦ με καλέσαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὑμεῖς οὐκ ἴστε· πῶς γὰρ οἱ μὴ παρόντες; ὅτι δὲ διώκτης ἤμην σφοδρὸς, ἴστε· καὶ γὰρ μέχρις ὑμῶν ἡ σφοδρότης ἡ ἐμὴ διεδόθη· καίτοι πολὺ τὸ διάστημα Παλαιστίνων καὶ Γαλατῶν· ὥστε οὐκ ἂν 5 *τοσοῦτον διέβη ἡ φήμη, εἰ μὴ πολλὴ ἡ τῶν γινομένων ὑπερβολὴ ἦν, καὶ πᾶσιν ἀφόρητος. διὸ καὶ φησί.*

13 **Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν.** 10

Ὁρᾶς πῶς ἕκαστον μετὰ ἐπιστάσεως τίθησιν; καὶ οὐκ αἰσχύνεται· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐδίωκεν, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς· καὶ οὐκ ἐδίωκεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπόρθει. τουτέστι, σβέσαι ἐπιχείρει τὴν ἐκκλησίαν, καταστρέψαι, καθελεῖν, ἀφανίσαι· τοῦτο γὰρ πορθοῦντος ἔργον. 15

(Ευσεβίου.) *Ἄλλος δέ φησι. Ἐν ἀρχῇ μὴ καλέσας Εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐνταῦθα ἐπιφέρει· "τὸ Εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ."*

Ἐπειδὴ ἀμφίβολον ἐγίνετο ποῖον ἔστι τὸ τοῦ καλέσαντος Εὐαγγέλιον οὐχὶ τοῖς πράγμασιν, ἀλλὰ ταῖς συκοφαντίαις· ὅτι 20 *οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον, ὥς φασὶν, ὅτι παρὰ Πέτρου παρέλαβον· πῶς οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον; "οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρέλαβον αὐτὸ, "οὐδὲ ἐδιδάχθην·" χρήσιμον τὸ "παρέλαβον," καὶ καλὸν τὸ "ἐδιδάχθην·" ταῦτα γὰρ τοῖς ἀνθρώποις συνῆπτον· ἡ γὰρ χάρις ἀθρόως λαμπρύνει, οἱ δὲ ἄνθρωποι ἠρέμα παραδιδόασι καὶ δι-* 25 *δάσκουσι· ἀναγκαῖα δὲ καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν προσηγορία· ἐπειδὴ γὰρ ἐπιβουλεύειν ὑπωπτεύετο· ἄλλα μὲν εἰπὼν, ἄλλα δὲ ἔχων, διὰ τῆς προσηγορίας τῶν ἀδελφῶν, ἐξωθεῖται τὴν ὑπόνοιαν.*

Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφὴν ποτὲ ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ. 30

Καὶ οὐκ εἶπε τῷ νόμῳ· τίς οὖν ἡ ἀναστροφή; "ὅτι καθ' "ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ." Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τὰ νόμιμα μέλλει λέγειν, ἐδόκει δὲ ὁ νόμος εἶναι Θεοῦ· περὶ Χριστοῦ δὲ ἄλλα ὑπενοεῖτο, οὐκ εἶπε "καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον

"τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ," ἀλλὰ "τὴν ἐκκλησίαν τοῦ "Θεοῦ."

14 Καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. 5

Πάλιν "Ἰουδαισμῷ·" οὐ γὰρ βούλεται ὑπομνῆσαι τοῦ νόμου, ἵνα μὴ σκληρὸν ᾖ τὸ λεγόμενον· "ὑπὲρ πόλλους συνηλικιώτας·" "πόλλους" καὶ οὐ πάντας, διὰ τὸ σύμμετρον· "συνηλικιώτας" δὲ, διὰ τὸ μὴ κατὰ τῶν πρεσβυτέρων δοκεῖν ἐπαίρεσθαι· "ἐν τῷ "γένει μου" δὲ, ἵνα παραστήσῃ ὅτι ἐκεῖθεν μὲν αὐτῷ ἡ ῥίζα, 10 ἐντεῦθεν δὲ ὁ καρπός· "περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων," ἵνα διὰ τῆς ὑπερβολῆς ὅσον ἀντέκειτο τῇ Ἐκκλησίᾳ παραστήσῃ. "πα-"τρικῶν" δὲ "παραδόσεων" εἶπε, καὶ οὐ νομίμων· τὰ γὰρ παρὰ Φαρισαίων προτεθέντα λέγει, καὶ ἐν τούτοις ἑαυτὸν ζηλωτὴν ὑπάρχειν. 15

Ἄλλος δέ φησι. Νῦν δείκνυσιν, ὅτι πλέον τί τῶν περὶ Πέτρον ἔχει· οὐ γὰρ ἐζήλωσαν ἐκεῖνοι ὑπὲρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀπειθοῦντες τῷ Χριστιανισμῷ ὡς ἐγώ· μὴ τοίνυν οἰηθῇτι ὅτι μισήσας τὸν νόμον ἦλθον εἰς τὴν χάριν· ἐξεδίκουν γὰρ τὸν νόμον, ἀλλ' εὗρον τὸ τέλειον, καὶ οὐκ ἐξισῶ τὸν νόμον τῇ τελείᾳ χάριτι. 20

(Χρυσόστομος.) Καὶ ἄλλος δὲ ὧδε λέγει. εἰ τὰ κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐ δι' ἄνθρωπον ἔπραττον ἀλλὰ διὰ ζῆλον θεῖον· ἐσφαλμένον μὲν, ζῆλον δὲ ὅμως. πῶς νῦν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τρέχων καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνοὺς, διὰ κενοδοξίαν ταῦτα πράττω; εἰ γὰρ ἐν τῷ σφάλλεσθαι οὐκ ἐκράτει μου πάθος τοιοῦτον, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ 25 ζῆλος ἐπὶ τοῦτό με ἤγαγε, πόλλῳ, μᾶλλον εἰ[b] τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνων, πάσης ἀπηλλάχθαι τοιαύτης δίκαιος ἂν εἴην ὑπονοίας· ὁμοῦ τε γὰρ μετέστην πρὸς τὰ τῆς ἐκκλησίας δόγματα, καὶ πᾶσαν ἀπεδυσάμην πρόληψιν Ἰουδαϊκὴν, πολλῷ πλείονα ζῆλον ἐνταῦθα ἐπιδειξάμενος· ὅπερ σημεῖον ἐστὶ, φησὶ, τοῦ μετὰ ἀλη- 30 θείας μεταστῆναι· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τί ἕτερον, ἐστί μοι, τὸ παρασκευάζον γενέσθαι τοσαύτην μεταβολὴν καὶ ὕβριν τιμῆς, καὶ

[b] Cod. ἡ.

κινδύνους ἀνέσεως· καὶ ταλαιπωρίαν ἀδείας ἀλλάξασθαι; οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ἀλλ' ὁ τῆς ἀληθείας ἔρως.

15 Ὅτε εὐδόκησεν ὁ Θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας 16 μητρός μου· καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐ- 5 τὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.

Ὅρα τί σπουδάζει δεῖξαι ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸν χρόνον ὃν ἐγκατελείφθη, διά τινα οἰκονομίαν ἀπόρρητον ἀφείθη.

Εἰ γὰρ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφώριστο γενέσθαι Ἀπόστολος καὶ 10 κληθῆναι πρὸς τὴν διακονίαν ταύτην, ἐκλήθη δὲ τότε, καὶ ἅμα κληθεὶς . . . . δηλονότι Θεὸς δι' ἀπόρρητόν τινα αἰτίαν ἀνεβάλλετο τέως· κέκληκε δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ· "σκεῦος γάρ ἐκλογῆς μοι ἐστὶ" πρὸς τὸν Ἀνανίαν ἔλεγε, "τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων·" 15 τουτέστιν, ἱκανὸς διακονῆσαι καὶ ἔργον ἐπιδεῖξαι μέγα· καὶ ταύτην τὴν αἰτίαν τῆς κλήσεως τίθησιν· αὐτὸς δὲ πανταχοῦ, τῆς χάριτος εἶναι φησὶ τὸ πᾶν, καὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ τῆς ἀφάτου, οὕτω λέγων· "ἀλλ' ἠλεήθην, οὐχ ὅτι ἱκανὸς ἤμην, οὐδ' "ὅτι ἐπιτήδειος, ἀλλ' ἵνα ἐν ἐμοὶ ἐνδείξηται τὴν πᾶσαν μακροθυ- 20 "μίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς "ζωὴν αἰώνιον·" εἶδες ταπεινοφροσύνης ὑπερβολὴν, διὰ τοῦτο γάρ φησιν ἠλεήθην, ἵνα μηδεὶς ἀπογνῷ, ὡς τοῦ πάντων ἀνθρώπων κακίστου, φιλανθρωπίας ἀπολελαυκότος.

Ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. 25

Ἀλλαχοῦ δὲ φησὶν ὁ Χριστός· "οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, "εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν βούληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι·" εἶδες ὅτι καὶ Πατὴρ Υἱὸν, καὶ Υἱὸς Πατέρα ἀποκαλύπτει; οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς δόξης· καὶ Υἱὸς δοξάζει Πατέρα καὶ Πατὴρ Υἱόν· "δόξασόν "με," φησὶν, "ἵνα δοξάσω σε." διατί δὲ μὴ εἶπεν "ἀποκαλύψαι 30 "τὸν Υἱὸν αὐτοῦ" ἐμοὶ, ἀλλ' "ἐν ἐμοί;" δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ ῥημάτων μόνον ἤκουσε τὰ περὶ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ πολλοῦ Πνεύματος ἐπληρώθη· τῆς ἀποκαλύψεως καταλαμπούσης αὐτοῦ τὴν ψυχήν· καὶ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα.

Ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ χειραγωγηθῆναι αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ γέγονεν· οὕτως γάρ μοι αὐτὸν ἀπεκάλυψεν, οὐχ ἵνα αὐτὸς ἴδω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ εἰς ἄλλους ἐξενέγκω· καὶ οὐκ εἶπεν ἄλλους ἁπλῶς, ἀλλ' "ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν 5 "τοῖς ἔθνεσιν·" ἐντεῦθεν προανακρουόμενος οὐ μικρὸν τῆς ἀπολογίας κεφάλαιον, ἀπὸ τοῦ τῶν μαθητῶν προσώπου· οὐ γὰρ ὁμοίως Ἰουδαίοις καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν κηρύττειν ἀναγκαῖον ἦν.

Εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι.

Τοὺς Ἀποστόλους ἐνταῦθα αἰνίττεται, ἀπὸ τῆς φύσεως αὐτοὺς 10 καλῶν· εἰ δὲ καὶ περὶ πάντων ἀνθρώπων τοῦτο φησὶν, οὐδὲ ἡμεῖς ἀντεροῦμεν.

Σετηριανός. Οὐ διαβάλλων δὲ τοὺς Ἀποστόλους τοῦτο φησὶν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐστοίχησα θνητῇ σαρκί.

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος δὲ εἰς τὸ, "ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς 15 "ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρ όσμου" φησίν—Καλῶς αὐτὸ ἐπὶ τὴν πρόγνωσιν ἀνήνεγκε τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως φαίνεσθαι τῷ Θεῷ τοῦτο δεδογμένον· τοσοῦτον ἀποδέον τοῦ καινότητα εἶναί τινα καὶ εὕρεσιν ἀνθρώπων τὸ κήρυγμα.

17 Οὐδὲ ἀνῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ 20 Ἀποστόλους.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα εἰ μέν τις αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξετάσειε τὰ ῥήματα, δοκεῖ πολλοῖς μεγαληγορίας γέμειν, καὶ πόρρωθεν εἶναι φρονήματος ἀποστολικοῦ. τὸ γὰρ ἑαυτῷ ψηφίζεσθαι, καὶ μηδένα λαμβάνειν κοινωνὸν τῆς γνώμης, ἀνοίας εἶναι δοκεῖ· 25 "εἶδον γάρ" φησιν "ματαιότητα, ἄνθρωπον δόξαντα παρ' ἑαυτῷ "φρόνιμον εἶναι· ἐλπίδα μέντοι εἶχεν ἄφρων μᾶλλον αὐτοῦ·" καὶ "οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες·" καὶ αὐτὸς πάλιν· "μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς." οὐκ ἂν οὖν ὁ τοσαῦτα παρ' ἑτέρων ἀκούσας, καὶ αὐτὸς . . . . ἑτέροις, 30 τούτοις . . . . . ἂν δὲ τὴν αἰτίαν προσθῶμεν, δι' ἣν ταῦτα ἐλέγετο, θαυμάσονται πάντες ὁμοφώνως τὸν εἰρηκότα. τοῦτο τοίνυν ποιῶμεν· οὐδὲ γὰρ δεῖ τὰ ῥήματα γυμνὰ ἐξετάζειν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ προσέχειν τοῦ γράφοντος· καὶ τί δεῖ λέγειν ἐπὶ ῥημάτων,

ὅπου καὶ ἐπὶ πραγμάτων; ἂν μή τις τὸν κανόνα τοῦτον φυλάττῃ, πάντα ἄνω καὶ κάτω γενήσεται· καὶ τὸν Ἠλίαν οὕτως ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Σαμουὴλ, καὶ τὸν Φινεές· τὸν δὲ Ἀβραὰμ παιδοκτόνον, εἰ τὰ πράγματα μέλλοιμεν ἐξετάζειν γυμνὰ, μὴ προστιθέντες αὐτοῖς τὴν τῶν ποιούντων γνώμην. ἐξετάσωμεν τοίνυν καὶ 5 τοῦ Παύλου τὴν διάνοιαν, ἀφ' ἧς ταῦτα ἔγραφεν· ἴδωμεν αὐτοῦ τὸν τρόπον καὶ τίς ἦν δι' ὅλου περὶ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ τότε εἰσόμεθα ταῦτα, ἐκ ποίας ἐλέγετο γνώμης· οὐ γὰρ ἐξευτελίζων ἐκείνους οὐδὲ ἑαυτὸν ἐπαίρων, οὔτε ταῦτα εἴρηκεν, οὔτε τὰ πρότερα, πῶς γάρ; ὅπου γε καὶ ἑαυτὸν ἀνεθεμάτισεν, ἀλλὰ πανταχοῦ 10 τοῦ εὐαγγελίου τὴν ἀσφάλειαν διατηρῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον οἱ τὴν ἐκκλησίαν πορθοῦντες, ὅτι τοῖς Ἀποστολοῖς ἕπεσθαι ἔδει τοῖς μὴ κωλύουσι ταῦτα οὐχὶ τῷ Παύλῳ τῷ κωλύοντι, ἐντεῦθεν δὲ Ἰουδαϊκὴ πλάνη κατὰ μικρὸν εἰσήγετο, ἀναγκάζεται στῆναι πρὸς ταῦτα γενναίως· οὐ τοὺς Ἀποστόλους κακῶς εἰπεῖν βουλόμενος, 15 ἀλλὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς ἐπαιρόντων ἑαυτοὺς τὴν ἄνοιαν καταστεῖλαι. διὰ τοῦτο φησὶν, "οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι." καὶ γὰρ ἦν ἀτοπίας ἐσχάτης τὸ παρὰ Θεοῦ μαθόντα, ἀνθρώποις ἀνατίθεσθαι λοιπόν. οὐκ ἀπονοίας οὖν ἕνεκα ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' ὥστε δεῖξαι τοῦ οἰκείου κηρύγματος τὸ ἀξίωμα· "οὐδὲ ἀνῆλθον," 20 φησὶ, "πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ Ἀποστόλους·" ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἦσαν ἐκεῖνοι, οὐκ ἀπῆλθον, φησὶ, πρὸς ἐκείνους.

Εἰ δὲ ἐχρῆν αὐτοῖς ἀνακοινώσασθαι, ὁ ἀποκαλύψας αὐτῷ τὸ κήρυγμα καὶ τοῦτο ἂν ἐκέλευσεν· ἀπῆλθεν οὖν πρὸς αὐτοὺς, μαθησόμενός τι παρ' αὐτῶν· πότε; ὅτε ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ τὸν πολὺν 25 ζῆλον ἄνωθεν ἐπιδειξαμένῃ ἐκκλησίᾳ γέγονε, περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ νῦν προκειμένου καὶ ἐζήτουν πότερον χρὴ περιτέμνειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἢ μηδὲν τοιοῦτον ἀναγκάζειν αὐτοὺς ὑπομένειν· τότε δὴ ἦλθεν αὐτὸς οὗτος ὁ Παῦλος καὶ Σίλας· πῶς οὖν, φησὶν, "οὐκ 30 "ἀνῆλθον οὐδὲ ἀνεθέμην;" ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεστάλη παρ' ἑτέρων· δεύτερον, οὐ μαθησόμενος παρεγένετο· ἀλλ' ἑτέρους πείσων· αὐτὸς μὲν ἐξ ἀρχῆς, ταύτης εἴχετο τῆς γνώμης, ἣν καὶ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν τὸ μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι. 35

Ἐπειδὴ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐδόκει τέως ἀξιόπιστος εἶναι ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλθεν· οὐκ αὐτὸς πεισόμενος πλέον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀντίλεγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται. Εἰ[c] δὲ λέγει, "*οὐκ ἀνῆλθον,*" *ἔστι κακεῖνο εἰπεῖν, ὅτι οὔτι ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ἀνῆλθεν, οὔτε ὅτε ἀνῆλθεν* 5 *ἐπὶ τὸ μαθεῖν· καὶ ταῦτα ἀμφότερα ἐπισημαίνεται λέγων· "εὐθέως οὐ προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι." οὐκ εἶπεν ἁπλῶς οὐ προσανεθέμην, ἀλλ' "εὐθέως·" εἰ δὲ μετὰ ταῦτα ἀνῆλθεν, οὐχ ὑπὲρ τοῦ τί προσλαβεῖν αὐτός.*

Ἀλλ' *ἀπῆλθον* εἰς Ἀραβίαν. 10

Ὅρα ζέουσαν ψυχήν· τοὺς τόπους ἐσπούδαζε καταλαμβάνειν, τοὺς οὐδέπω γεωργηθέντας, ἀλλ' ἀγριώτερον ἔτι διακειμένους· βίον ἐναγώνιον αἱρούμενος, καὶ πολὺν ἔχοντα τὸν πόνον· καὶ θέα μοι τὴν ταπεινοφροσύνην, εἰπὼν γάρ, "ἀπῆλθον εἰς Ἀραβίαν *καὶ πάλιν "ὑπέστρεψα εἰς* Δαμασκὸν," *οὐ λέγει τὰ κατορθώματα αὐτοῦ,* 15 *οὐδὲ τίνας κατήχησε καὶ πόσους· οὕτως ἅπερ λέγει πάντα, οὐ φιλοτιμίας ἕνεκεν λέγει, οὐδὲ ὑπὲρ τοῦ νομισθῆναι τῶν* Ἀποστόλων *μείζων, οὐδὲ δακνόμενος ἐπὶ τῷ ἐξευτελίζεσθαι, ἀλλὰ δεδοικὼς μή τι γένηται τῷ κηρύγματι βλάβος ἐντεῦθεν.* Καὶ *γὰρ καὶ ἔκτρωμα αὐτὸν καλεῖ, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ἔσχατον* 20 *τῶν* Ἀποστόλων, *καὶ τῆς προσηγορίας ταύτης ἀνάξιον· καὶ ταῦτα ἔλεγεν, ὁ πλέον πάντων κοπιάσας· ὅπερ μάλιστά ἐστι ταπεινοφροσύνης.*

18 *Ἔπειτα μετὰ ἔτη τρία, ἀνῆλθον* εἰς Ἱεροσόλυμα *ἱστορῆσαι* Πέτρον. 25

Ὅρα πῶς τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμει τιμήν· καὶ οὐ μόνον ἀμείνω, ἀλλ' οὐδὲ ἴσον ἑαυτὸν ἐκείνων εἶναι νομίζει· καὶ τοῦτο, ἐκ τῆς ἀποδημίας ταύτης δηλοῖ· οὐ γὰρ μαθησόμενός τι παρ' αὐτοῦ οὐδὲ ὡς διόρθωσίν τινα δεξόμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μόνον, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν καὶ τιμῆσαι τῇ παρουσίᾳ· οὕτω πολλῆς 30 *ἄξιον ἡγεῖτο σπουδῆς, καὶ τὸ μόνον ἰδεῖν τὸν ἄνδρα.*

Ἔνθα μὲν γὰρ οὐκ ἐβλάπτετο τὸ Εὐαγγέλιον, *πάντων ταπεινότερος ἦν· ἔνθα δὲ ἐκ τῆς ταπεινοφροσύνης ἑώρα τινὰς ἀδικουμένους,*

[c] Cod. ἡ.

οὐκ ἔτι ἐχρῆτο τούτῳ τῷ πλεονεκτήματι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν λοιπὸν ταπεινοφρονεῖν, ἀλλὰ λυμαίνεσθαι καὶ διαφθείρειν τοὺς μαθητευομένους.

Καὶ ἐπέμεινα πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δέκα πέντε.

Τὸ μὲν οὖν δι' αὐτὸν ἀποδημῆσαι, τιμῆς ἦν πολλῆς· τὸ δὲ καὶ 5 ἐπιμεῖναι τοσαύτας ἡμέρας, φιλίας καὶ σφοδροτάτης ἀγάπης.

19 **Ἕτερον δὲ τῶν Ἀποστόλων οὐκ εἶδον.**

Ὅρα ὡς πρὸς τὸν Πέτρον μείζονα τὴν φιλίαν ἔχει· δι' αὐτὸν ἀπεδήμησε, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔμεινε· ταῦτα δὲ λέγω συνεχῶς καὶ ἀξιῶ φυλάττειν, ἵνα ὅταν λέγῃ, ὅτι ἀντέστην Πέτρῳ, μηδεὶς 10 ἔχθρας ἢ φιλονεικίας ταῦτα εἶναι νομίσῃ τὰ ῥήματα.

Εἶδον οὖν, φησὶ, τὸν Ἰάκωβον· "εἶδον," οὐκ ἐδιδάχθην παρ' αὐτοῦ οὐδέν. Ὅρα δὲ μεθ' ὅσης τιμῆς καὶ τοῦτον ὠνόμασεν· ἐνῆν γὰρ καὶ ἐξ ἑτέρου γνωρίσματος, τοῦτον ποιῆσαι δῆλον, καὶ εἰπεῖν τὸν τοῦ Κλοπᾶ, ὅπερ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ 15 τῶν Ἀποστόλων σεμνολογήματα ἴδια ἐνόμιζεν, ὡς ἑαυτὸν ἐπαίρων οὕτω σεμνύνει κἀκεῖνον, εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου.

Καίτοι γε ,οὐδὲ κατὰ σάρκα ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' οὕτως ἐνομίζετο.

20 **Ἃ δὲ γράφω ὑμῖν, ἰδοὺ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ οὐ ψεύδομαι.** 20

Εἶδες διὰ πάντων ὁμοίως ἐκλάμπουσαν τῆς ἁγίας ταύτης ψυχῆς τὴν ταπεινοφροσύνην; καθάπερ γὰρ ἐν δικαστηρίῳ ἀγωνιζόμενος καὶ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἐσπούδακεν ἀπολογήσασθαι. 25

21 **Ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας.**

Μετὰ τὸ τὸν Πέτρον ἰδεῖν, πάλιν ἔχεται τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἀγῶνος τοῦ προκειμένου· τῆς μὲν Ἰουδαίας οὐχ ἁπτόμενος, διά τε τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἀπεστάλθαι, καὶ διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι ἐπ' ἀλλό- 30 τριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν· διόπερ οὐδὲ κατὰ ψιλὴν αὐτὸ συντυχίαν εἶδε· καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον. "Ἤμην γάρ," φησιν, "ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας· μόνον "δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτὲ, νῦν εὐαγγελίζεται

"τὴν πίστιν ἥν ποτε ἐπόρθει·" ταῦτα φησὶν ἵνα μάθῃς ὅτι τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ κηρῦξαι αὐτοῖς περιτομὴν, ὅτι οὐδὲ ἀπ' ὄψεως γνώριμος ἦν αὐτοῖς.

Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν Θεόν.

Σκόπει καὶ ἐνταῦθα τὸν κανόνα αὐτοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης. 5 οὐκ εἶπε καὶ ἐθαύμαζόν με, ἐπῄνουν, ἐξεπλήττοντο, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἔδειξεν ὄν. τὸν γὰρ Θεὸν, φησὶν, ἐδόξαζον ἐν ἐμοί.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπιμαρτυρήσεως εἰς τὴν ἐν πίστει ζωήν.

1 **Ἔπειτα διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν, ἀνέβην εἰς τὰ Ἱερο- 10 σόλυμα, μετὰ Βαρνάβα συμπαραλαβὼν καὶ Τίτον· ἀνέβην δὲ κατὰ ἀποκάλυψιν.**

Τῆς μὲν πρώτης ἀναβάσεως τὴν αἰτίαν, Πέτρον εἶναι φησί· τῆς δὲ δευτέρας, τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύματος.

2 **Καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον ὃ κηρύσσω ἐν 15 τοῖς ἔθνεσι· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσι, μήπως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον.**

Οὐκ αὐτὸς ἐδεῖτο μαθεῖν ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἔτρεχεν, ἀλλ' ἵνα οἱ ἐγκαλοῦντες πληροφορηθῶσιν.

Ἐπειδὴ γὰρ μείζονα περὶ Πέτρου καὶ Ἰωάννου δόξαν εἶχον, 20 καὶ διαστασιάζειν αὐτοὺς ᾤοντο, διὰ τὰ τὸν μὲν ἄνευ περιτομῆς κηρύττειν, ἐκείνους δὲ ταύτην συγχωρεῖν, καὶ παράνομα πράττειν αὐτὸν ᾤοντο καὶ εἰς κενὸν τρέχειν, ἀνῆλθον, φησὶ, καὶ ἐκοινωσάμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον· οὐχ ἵνα αὐτός τι μάθω, ὃ καὶ προϊὼν σαφέστερον λέγει, ἀλλ' ἵνα διδάξω αὐτοὺς ταῦτα ὑποπτεύοντας, 25 ὅτι οὐκ εἰς κενὸν τρέχω· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὴν τοιαύτην προορώμενον φιλονεικίαν, παρεσκεύασεν αὐτὸν ἀνελθεῖν.

Βαρνάβαν καὶ Τίτον ἔλαβον μάρτυρας γενομένους τοῦ κηρύγματος· "καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον ὃ κηρύσσω ἐν "τοῖς ἔθνεσι·" τουτέστι, τὸ χωρὶς περιτομῆς· "κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς 30 "δοκοῦσιν." Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις πάντες ἐσκανδαλίζοντο, εἴτις παραβαίη τὸν νόμον, εἴτις κωλύσειε χρήσασθαι

τῇ περιτομῇ, διὸ καὶ ἔλεγε, "θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες "εἰσὶ τῶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων;" καὶ οὗτοι πάντες εἰσὶ κατηχημένοι περί σου, ὅτι ἀποστασίαν περὶ τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως διδάσκεις· ἐπεὶ οὖν ἐσκανδαλίζοντο, παρρησίᾳ μὲν παρελθεῖν καὶ τὸ κήρυγμα ἀποκαλύψαι τὸ ἑαυτοῦ οὐκ ἠνείχετο· κατ' 5 ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσιν ἀνέθετο ἐπὶ Βαρνάβα καὶ Τίτου· ἵν' οὗτοι μάρτυρες ἀξιόπιστοι γένωνται πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι οὐδὲ τοῖς Ἀποστόλοις ἔδοξεν ἐναντία ταῦτα εἶναι· ὅταν δὲ λέγῃ "τοῖς "δοκοῦσιν," οὐκ ἀναιρῶν τὸ εἶναι αὐτοὺς μεγάλους τοῦτο λέγει, ἐπεὶ καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησὶ, "δοκῶ δὲ κἀγὼ Πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν'" 10 ὅπέρ ἐστι μετριάζοντος, οὐκ ἀναιροῦντος τὸ ἔχειν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα "τοῖς δοκοῦσι" φησί· μετὰ τῆς ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κοινὴν πάντων λέγων ψῆφον.

Εὐσεβίου. Ἄλλος δέ φησι· καλῶς τὸ "ἔδραμον·" προείληπτο γὰρ τὸ κήρυγμα· "τρέχω" δὲ, ἐπειδὴ ἐνειστήκει. 15

3 Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοὶ Ἕλλην ὢν, ἠναγκάζετο περιτμηθῆναι.

Τοῦτ' ἔστιν ἐξ Ἑλλήνων ὢν καὶ ἀκρόβυστος· οὐ μόνον γὰρ ἐγὼ οὕτως ἐκήρυττον, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔπραττον· καὶ Τίτον ἀκρόβυστον ὄντα οὐκ ἠνάγκασαν οἱ Ἀπόστολοι περιτμηθῆναι· ὅπερ 20 ἀπόδειξις ἦν μεστὴ τοῦ μὴ καταγινώσκειν τῶν ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένων ἢ πραττομένων· καὶ τὸ πολλῷ τούτων μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἐπικειμένων τῶν ἐναντιουμένων καὶ ταῦτα εἰδότων, ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀπόστολοι τοῦτο κελεῦσαι.

4 Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους. 25

Τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ψευδάδελφοι; καὶ διατί ψευδαδέλφους καλεῖ τοὺς κατὰ τὴν τῶν Ἀποστόλων γνώμην καὶ αὐτοὺς κελεύοντας τοῦτο ποιεῖν; ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ ἔστι ταυτὸν κελεύειν γίνεσθαι, καὶ γινόμενον συγχωρεῖν· ὁ μὲν γὰρ προστάττων μετὰ σπουδῆς ὡς ἀναγκαῖον καὶ προηγούμενον ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ κελεύων, 30 τὸν δὲ βουλόμενον μὴ κωλύων, οὐχ ὡς δέον γενέσθαι συγχωρεῖ, ἀλλ' οἰκονομίαν τινὰ πληρῶν. οἱ ψευδάδελφοι τοίνυν οὐχ ὡς οἰκονομίαν ποιοῦντες, ἀλλ' ὡς τῆς χάριτος ἐκβαλεῖν καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἀγαγεῖν βουλόμενοι· πρώτη μὲν οὖν αὕτη ἡ

διαφορὰ, πολὺ τὸ μέσον ἔχουσα· δευτέρα δὲ, ὅτι οἱ μὲν Ἀπόστολοι ἐν Ἰουδαίᾳ τοῦτο ἐποίουν, ἔνθα καὶ ὁ νόμος ἐκράτει· οἱ δὲ ψευδάδελφοι πανταχοῦ.

Θεόδωρος. Σετηριανός. Τινὲς τὸν "δε" σύνδεσμον, περισσὸν ἔφασαν εἶναι· "διὰ δὲ τοὺς ψευδαδέλφους·" ἡ γὰρ ἀκολουθία ἐστὶν, 5 ὅτι οὐδὲ Τίτος Ἕλλην ὢν ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, τουτέστι τοὺς βουλομένους τηρεῖν τὸν νόμον.

Οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ. 10

Ὅρα πῶς καὶ τῇ τῶν κατασκόπων προσηγορίᾳ τὸν πόλεμον ἐδήλωσεν ἐκεῖνον· οἱ γὰρ κατάσκοποι, δι' οὐδὲν εἰσέρχονται, ἀλλ' ἵνα καταμαθόντες τὰ τῶν ἐναντίων, πρὸς τὸ πορθῆσαι καὶ καθελεῖν πολλὴν ἑαυτοῖς παρασκευάσωσι τὴν εὐκολίαν· καθάπερ καὶ οὗτοι τότε ἐποίουν, τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν τὴν ἐν Χριστῷ, ὑπὸ τὴν δου- 15 λείαν τὴν παλαιὰν εἰσαγαγεῖν βουλόμενοι· διὸ παρετήρουν περισκοποῦντες ἀκριβῶς τίνες ἀκρόβυστοι· οὐ τῷ τῶν κατασκόπων δὲ ὀνόματι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς λαθραίας εἰσόδου καὶ παρεισδύσεως τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῶν ἐνεδείξατο.

5 Οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ. 20

Ὅρα λέξεως εὐγένειαν καὶ ἔμφασιν· οὐ γὰρ εἶπε τῷ λόγῳ, ἀλλὰ "τῇ ὑποταγῇ·" οὐ γὰρ ἵνα τί διδάξωσι χρήσιμοι ταῦτα ἐποίουν, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξωσι καὶ δουλώσωνται· διὰ τοῦτο τοῖς μὲν Ἀποστόλοις εἴξαμεν, τούτοις δὲ οὐκέτι.

Ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. 25

Ἵνα ὅπερ ἔφθημεν φησὶν εἰπόντες, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων βεβαιώσωμεν· "ὅτι τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, καὶ γέγονε καινὰ τὰ "πάντα, καὶ ὅτι εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις·" καὶ ὅτι τοὺς περιτεμνομένους Χριστὸς οὐδὲν ὠφελήσει ταύτην τὴν ἀληθείαν βεβαιοῦντες, οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν· εἶτα ἐπειδὴ εὐθέως ἀντέ- 30 πιπτεν αὐτῷ τὰ παρὰ τῶν Ἀποστόλων, καὶ εἰκὸς ἦν τινὰς λέγειν, πῶς οὖν ἐκεῖνοι ταῦτα προστάττουσιν; ὅρα πῶς λύει σαφῶς τὴν ἀντίθεσιν· οὐ γὰρ λέγει τὴν οὖσαν αἰτίαν ὅτι ἕνεκεν οἰκονομίας τοῦτο ἐποίουν οἱ Ἀπόστολοι· ἢ γὰρ ἂν ἐβλάβησαν οἱ ἀκούοντες.

Δεῖ γὰρ τῆς οἰκονομίας ἀγνοεῖν τὴν αἰτίαν, τοὺς μέλλοντας τί καρποῦσθαι παρ' αὐτῆς χρήσιμον· εἰ γὰρ φανείη τῶν γινόμενων ἡ πρόφασις, τὸ πᾶν οἰχήσεται· καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω ποιήσω, ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποθέσεως χρήσομαι τῷ ὑποδείγματι. οὗτος αὐτὸς ὁ μακάριος Παῦλος μέλλων ποτὲ τὸν Τιμόθεον πέμ- 5 πειν Ἰουδαίοις διδάσκαλον, περιτεμὼν αὐτὸν πρότερον, οὕτως ἔπεμψεν· ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαράδεκτος γένηται τοῖς ἀκροαταῖς, καὶ εἰσελθὼν μετὰ περιτομῆς, καταλύσῃ περιτομήν· ἀλλὰ τὴν αἰτίαν αὐτὸς μὲν ἠπίστατο, καὶ Τιμόθεος τοῖς . . . . , ... ἵνα λύσῃ περιτομὴν, οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἤκουσαν 10 αὐτοῦ δημηγοροῦντος· νῦν δὲ ἡ ἄγνοια τὰ μέγιστα αὐτοὺς ὠφέλησε· νομίζοντες γὰρ αὐτὸν ὡς νόμου φύλακα τοῦτο ποιεῖν, προσηνῶς αὐτὸν ἐδείξαντο καὶ τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· δεξάμενοι δὲ κατὰ μικρὸν καὶ παιδευθέντες, ἀπέστησαν τῶν παλαιῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα οὐ λέγει τῆς οἰκονομίας τὴν πρόφασιν, ἀλλ' 15 ἑτέρως μεθοδεύει τὸν λόγον, οὕτω λέγων,

6 Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναί τι, ὁποῖοί ποτε ἦσαν, οὐδέν μοι διαφέρει· πρόσωπον ἀνθρώπου Θεὸς οὐ λαμβάνει.

Ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐκ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τῶν Ἀποστόλων, 20 ἀλλὰ καὶ σφόδρα βαρεῖ τοὺς ὑγίους, ἵνα ὠφελήσῃ τοὺς ἀσθενοῦντας· ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ καὶ ἐπιτρέπουσιν ἐκεῖνοι περιτέμνεσθαι, τὸν λόγον αὐτοὶ τῷ Θεῷ δώσουσιν· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ μεγάλοι εἰσι, καὶ ἔξαρχοι, ὁ Θεὸς αὐτῶν πρόσωπον λήψεται· ἀλλ' οὕτω μὲν σαφῶς οὐκ εἶπε, πεφεισμένως δέ· καὶ οὐκ εἶπεν 25 "ὁποιοί ποτε" εἰσὶν, ἀλλ' "ἦσαν·" δεικνὺς, ὅτι καὶ αὐτοὶ λοιποὶ ἦσαν πεπαυμένοι τοῦ οὕτω κηρύττειν, ἅτε τοῦ κηρύγματος πανταχοῦ διαλάμψαντος· τὸ δὲ "ὁποῖοί ποτε ἦσαν," εἰ οὕτω, φησὶν, ἐκήρυττον, αὐτοὶ τὸν λόγον δώσουσιν· οὐ γὰρ ἀνθρώποις, ἀλλὰ Θεῷ μέλλουσιν ἀπολογεῖσθαι· ταῦτα λέγει, οὐκ ὡς ἀμφιβάλλων, 30 οὐδ' ὡς ἀγνοῶν τὰ ἐκείνων· ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὕτω συμφέρειν νομίζων, μεθοδεύει τὸν λόγον· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ ὡς τὴν ἐναντίαν ἔχων τάξιν κατηγορεῖν αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τούτου κατασκευάσῃ μάχης ὑπόθεσιν, ἐπήγαγεν εὐθέως τὴν διόρθωσιν εἰπὼν,

Ὅτι ἐμοὶ οἱ δοκοῦντες, οὐδὲν προσανέθεντο.

Ἃ μὲν ὑμεῖς λέγετε, φησὶν, οὐκ οἶδα· ἐκεῖνο μέντοι οἶδα σαφῶς, ὅτι ἐμοὶ οὐκ ἠναντιώθησαν, ἀλλὰ καὶ συνέπνευσαν καὶ συνεφώνησαν· τὸ γὰρ "δεξιὰς ἔδωκαν," ταῦτα ἐστὶ δηλοῦντος· ἀλλὰ τέως, οὐ λέγει τοῦτο· ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐδίδαξαν, οὐ διώρθωσαν, οὐ 5 πλέον τι προσέθηκαν ὧν ᾔδειν· καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι διὰ τοῦτο παρεγενόμην, ὥστε αὐτοῖς κοινώσασθαι· καὶ κατὰ ἀποκάλυψιν Πνεύματος παρεγενόμην· καίτοι τὸν ἀκρόβυστον εἶχον μετ' ἐμαυτοῦ· οὔτε οὖν ἐμοί τι πλέον ὧν ᾔδειν προσέθηκαν, οὔτε ἐκεῖνον περιέτεμον· ἀλλὰ τουναντίον. τινὲς[c] μὲν φασὶ τοῦτο αὐτὸν λέγειν, 10 ὅτι οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἐδίδαξαν, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθησαν παρ' αὐτόν· ἐγὼ δὲ, οὐκ ἂν εἴποιμι τοῦτο· τί γὰρ ἔμελλον παρ' αὐτοῦ μανθάνειν· καὶ γὰρ ἕκαστος αὐτῶν ἀπηρτισμένος ἦν· εἶτα ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν ἀντειπεῖν τινὰς, ὅτι εἰ ἐπῄνεσαν πῶς τὴν περιτομὴν, οὐκ ἀνεῖλον· εἰ γὰρ ἐπῄνεσαν, ἐχρῆν ἀνελεῖν, εἰπεῖν μὲν ὅτι ἀνεῖλον, 15 λίαν ἀναίσχυντον εἶναι ἐνόμιζε, καὶ πρὸς τὰ ὡμολογημένα φανερὰν μάχην εἰσάγειν· πάλιν ὁμολογοῦντα τὴν τῆς περιτομῆς συγχώρησιν, εἰς ἑτέραν ἀντίθεσιν ἐμπεσεῖν ἀνάγκην οὖσαν ἑώρα· εἰ γὰρ ἐπῄνεσαν τὸ κήρυγμα τὸ σὸν φησὶ, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐπέτρεπον μὲν περιτομὴν, ἑαυτοῖς δὲ ἐμάχοντο· τίς οὖν ἡ τούτου λύσις; ὅτι 20 συγκαταβάσεως Ἰουδαϊκῆς ἕνεκεν ταῦτα ἐποίουν· ἀλλὰ τοῦτο εἰπὼν, ὅλον τῆς οἰκονομίας τὸν θεμέλιον διεσάλευσεν ἄν· δι' ἃ, τοῦτο μὲν οὐ λέγει· ἀφίησι δὲ αὐτὸ ἐν ἀπορίᾳ καὶ μετέωρον· ἐπάγει δὲ,

7 Ἀλλὰ τοὐναντίον εἰδότες ὅτι πεπίστευμαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς, 25 δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας.

Περιτομὴν καὶ ἀκροβυστίαν οὐ τὰ πράγματα λέγων αὐτὰ, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τούτων γνωριζόμενα ἔθνη· ἐπήγαγε γοῦν,

Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. 30

Ὥσπερ οὖν τὴν ἀκροβυστίαν τὰ ἔθνη καλεῖ, οὕτω καὶ περιτο-

[c] In marg. αἰνίττεται Θεόδωρον καὶ Σευηριανὸν καὶ Εὐσέβιον.

μὴν Ἰουδαίους· καὶ δείκνυσιν ὁμότιμον αὐτοῖς ὄντα λοιπόν· καὶ οὐ τοῖς ἄλλοις ἑαυτὸν, ἀλλὰ τῷ κορυφαίῳ συγκρίνει· δεικνὺς, ὅτι τῆς αὐτῆς ἕκαστος ἀπέλαυσεν ἀξίας· ἐπειδὴ γὰρ τὴν περὶ τῆς ὁμουσίας αὐτῶν κατεσκεύασεν ἀπόδειξιν, θαρρῶν λοιπὸν μετὰ παρρησίας διαλέγεται· καὶ οὐκέτι ἵσταται μέχρι τῶν Ἀποστόλων 5 μόνον, ἀλλ' ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀνάγει τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπ' ἐκείνου δοθεῖσαν χάριν αὐτῷ· καὶ μάρτυρας τούτων, τοὺς Ἀποστόλους καλεῖ, καὶ φησὶ,

9 Ὅτι γνόντες τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι· Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης. 10

Τουτέστιν καταμαθόντες δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

Δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας.

Εἶδες πῶς κατὰ μικρὸν ἔδειξε καὶ τῷ Χριστῷ τοῦτο δοκοῦν καὶ τοῖς Ἀποστόλοις; οὐδὲ γὰρ ἂν ἐδόθη οὐδὲ ἐνήργησεν ἡ χάρις, εἰ μὴ δοκοῦν αὐτῷ τὸ τοιοῦτο κήρυγμα ἦν· καὶ ὅπου μὲν συγ- 15 κρίναι ἑαυτὸν ἔδει, Πέτρου μέμνηται μόνου· ὅπου δὲ μαρτυρίαν καλέσαι, τῶν τριῶν ὁμοῦ, καὶ μετ' ἐγκωμίου· "Κηφᾶς" λέγων "καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι·" πάλιν οὐ τὸ εἶναι ἀναιρῶν τοὺς δοκοῦντας φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἄλλων παραλαμβάνων γνώμην, καὶ λέγων· ὅτι οἱ μεγάλοι καὶ 20 ἐξαίρετοι καὶ οὓς πάντες πανταχοῦ περιφέρουσιν, οὗτοι μόνοι μάρτυρές εἰσὶ τῶν λεγομένων· ὅτι καὶ τῷ Χριστῷ ταῦτα δοκεῖ, καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταῦτα ἔμαθον· διὸ καὶ δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ.

Ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν. 25

Ὢ συνέσεως ὑπερβολή· δείκνυσι καὶ τὰ ἐκείνων αὐτοῦ, καὶ τὰ αὐτοῦ ἐκείνων· ταῦτα γὰρ ἑκατέροις ἐδόκει.

Εὐσεβίου. Καὶ αἱ δεξιαὶ τὴν ὁμονοίαν δηλοῦσι· προστέτακται δέ φησιν Ἰάκωβος, διὰ τὸ τοῦ τόπου κύριον εἶναι· διατὶ δὲ ποτὲ μὲν Κηφᾶς, ποτὲ δὲ Πέτρος; οἱ ἐλθόντες εἰς τὴν Γαλα- 30 τίαν καὶ ταράξαντες, Ἰουδαῖοι ἦσαν· Πέτρος οὖν, ὁ κατ' ἐκείνους Κηφᾶς ὀνομαζόμενος· ἵνα οὖν δι' οὗ ἤκουσαν, διὰ τούτου καὶ καλέσῃ, εἴρηται.

10 Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν· ὃ καὶ ἐσπούδασα τοῦτο αὐτὸ ποιῆσαι.

Ἐν μὲν τῷ κηρύγματι, φησὶ, διειλόμεθα τὴν οἰκουμένην. κἀγὼ μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν, ἐκεῖνοι δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἔλαβον, κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν· εἰς δὲ τὴν τῶν πτωχῶν ἐπιμέλειαν τῶν παρὰ 5 Ἰουδαίοις, ἐγὼ παρ' ἐμαυτοῦ συνεισήνεγκα ἐκείνοις. εἰ δὲ πόλεμος ἦν καὶ μάχη, οὐκ ἂν τοῦτο κατεδέξαντο ἐκεῖνοι. τίνες δέ εἰσιν οὗτοι οἱ πτωχοί; πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐν Παλαιστίνῃ, τὰ ὄντα ἀφῃρέθησαν ἅπαντα καὶ πανταχόθεν ἠλαύνοντο· καὶ τοῦτο δηλοῖ, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ λέγων· 10 "καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσ-"εδέξασθε·" μέμνηται δὲ καὶ αὐτῶν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολῇ, διὰ πάντων δεικνὺς, ὅτι οὐχ οὕτως οἱ ἐξ Ἑλλήνων πιστεύσαντες ὑπὸ τῶν μενόντων Ἑλλήνων ἐπολεμοῦντο, ὡς οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων ἠλαύνοντο· τραχύτερον 15 γὰρ πάντων τοῦτο τὸ ἔθνος. διὰ ταῦτα πολλὴν ποιεῖται σπουδὴν, ὥστε πάσης αὐτοὺς ἀπολαύειν ἐπιμελείας· καὶ διὰ πάντων δείξας τὴν πρὸς αὐτοὺς ὁμόνοιαν καὶ συμφωνίαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν καὶ τῆς πρὸς Πέτρον γενομένης αὐτῷ ἐν Ἀντιοχείᾳ διαλέξεως μνησθῆναι· καὶ φησὶν οὕτως, 20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς πρὸς Κηφᾶν ἀντιρρήσεως περὶ τῆς ἐν πίστει καὶ οὐκ ἐν νόμῳ σωτηρίας.

11 Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιοχείαν, κατὰ πρόσωπον 12 αὐτῷ ἀντέστην· ὅτι κατεγνώσμενος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ 25 ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτι δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

Πολλοὶ τῶν ἀναγινωσκόντων ἁπλῶς τουτὶ τὸ χωρίον τῆς Ἐπιστολῆς, νομίζουσι τοῦ Πέτρου τὸν Παῦλον κατηγορεῖν ὑπόκρισιν· 30 ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἄπαγε· πολλὴν γὰρ εὑρήσομεν

καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν ἐγκεκρυμμένην ἐνταῦθα, πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν.

Οἱ Ἀπόστολοι, καθὼς ἔφθην εἰπὼν, ἐν Ἱεροσολύμοις συνεχώρουν περιτέμνεσθαι· οὐ γὰρ ἦν ἀθρόως ἀποσπάσαι τοῦ νόμου· ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ ἐλθόντες, οὐδὲν τοιοῦτο παρετήρουν λοιπόν· ἀλλὰ 5 *μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν πιστευόντων ἀδιαφόρως ἔζων.*

Ὃ δὴ καὶ Πέτρος ἐποίει τότε· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων οἱ εἰδότες αὐτὸν ἐκεῖ οὕτω κηρύττοντα, οὐκ ἐποίει τοῦτο, φοβούμενος πλῆξαι ἐκείνους, ἀλλ' ἀνέθετο· δύο ταῦτα οἰκονομῶν, καὶ τὸ μὴ σκανδαλίσαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, καὶ τὸ παρασχεῖν εὔλο- 10 *γον Παύλῳ τῆς ἐπιτιμήσεως πρόφασιν. εἰ γὰρ αὐτὸς ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις κήρυξας μετὰ περιτομῆς μετέθετο ἐς Ἀντιοχείᾳ, ἔδοξεν ἂν τοῖς ἐξ Ἰουδαίων διὰ τὸν τοῦ Παύλου φόβον τοῦτο ποιεῖν· καὶ κατέγνωσαν ἂν αὐτοῦ πολλὴν τὴν εὐκολίαν οἱ μαθηταί· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο σκάνδαλον ἔμελλε γίνεσθαι· τῷ μέντοι Παύλῳ πάντα* 15 *σαφῶς εἰδότι, μεταστὰς, οὐκ ἂν τοσαύτην παρέσχεν ὑπόνοιαν· καὶ γὰρ ᾔδει τὴν γνώμην μεθ' ἧς ἐγένετο ταῦτα. διὸ καὶ Παῦλος ἐπιπλήττει καὶ Πέτρος ἀνέχεται· ἵνα ἐγκαλουμένου τοῦ διδασκάλου καὶ σιγῶντος, εὐκολώτερον οἱ μαθηταὶ μετάθωνται. εἰ μὲν γὰρ μηδενὸς γενομένου τοιούτου παρῄνεσεν ὁ Παῦλος, οὐδὲν ἂν* 20 *εἰργάσατο μέγα· νῦν δὲ ἀφορμὴν λαβὼν ἐπιτιμήσεως σφοδροτέρας, πλείονα τοῖς μαθηταῖς Πέτρου τὸν φόβον ἐνέθηκε. καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀκούων ταῦτα Πέτρος ἀντέλεγε, καλῶς ἄν τις ἐμέμψατο ὡς τῆς οἰκονομίας ἀνατρεπομένης· νυνὶ δὲ ἐκείνου μὲν ἐπιτιμῶντος, τούτου δὲ σιγῶντος, πολὺς τοῖς ἐξ Ἰουδαίων φόβος ἐγίνετο·* 25 *διὸ καὶ σφοδρῶς ἐχρήσατο τῷ Πέτρῳ.*

Καὶ σκόπει μεθ' ὅσης ἀκριβείας κέχρηται τῷ λόγῳ· διδοὺς τοῖς συνετοῖς ἰδεῖν, ὅτι οὐ μάχης ἦν τὰ ῥήματα, ἀλλ' οἰκονομίας· "ὅτε γὰρ ἦλθε," φησὶ, "Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον "αὐτῷ ἀντέστην ὅτι κατεγνωσμένος ἦν·" οὐκ εἶπεν ὑπ' ἐμοῦ, ἀλλ' 30 *ὑπὸ τῶν ἄλλων· εἰ δὲ αὐτὸς κατεγίγνωσκεν, οὐκ ἂν παρῃτήσατο καὶ τοῦτο εἰπεῖν· καὶ τὸ "κατὰ τὸ πρόσωπον δὲ ἀντέστην," σχῆμα ἦν· εἰ γὰρ ὄντως ἐμάχοντο, οὐκ ἂν ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἀλλήλοις ἐπετίμησαν· σφόδρα γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐσκανδάλισαν· νυνὶ*

δὲ αὐτοῖς λυσιτελοῦσα ἦν ἡ ἐν τῷ φανερῷ μάχῃ· καὶ ὥσπερ ὁ Παῦλος εἶξεν αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, οὕτω καὶ οὗτοι ἐν Ἀντιοχείᾳ.

Τίς οὖν ἡ κατάγνωσις; "Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ "Ἰακώβου," αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ διδάσκαλος ἐν Ἱεροσολύμοις, "μετὰ 5 "τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν. Ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν "ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς." Οὐ τοῦτο φοβούμενος μὴ κινδυνεύσῃ· ὁ γὰρ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἐν Ἱεροσολύμοις μὴ φοβηθεὶς, πολλῷ μᾶλλον τότε. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀποστῶσιν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς λέγει Γαλάταις· "φοβοῦμαι μήπως εἰκῇ 10 "κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς." καὶ πάλιν· "φοβοῦμαι μήπως, ὡς ὁ "ὄφις Εὔαν ἠπάτησε, φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν." ὁ μὲν γὰρ τοῦ θάνατου φόβος ἀδιάφορος ἦν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῆς ἀπωλείας τῶν μαθητῶν, σφόδρα αὐτῶν κατέσεισε τὴν ψυχήν.

Ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑπο- 15 κρίσει.

Μὴ θαυμάσῃς εἰ τὸ πρᾶγμα ὑπόκρισιν καλεῖ· οὐ γὰρ βούλεται, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐκκαλύψαι τὴν γνώμην, ἵνα ἐκεῖνοι κατορθωθῶσιν.

Ἐπειδὴ γὰρ σφοδρῶς ἀντείχοντο τοῦ νόμου, διὰ τοῦτο καὶ ὑπό- 20 κρισιν καλεῖ τὸ γιγνόμενον καὶ σφόδρα ἐπιπλήττει, ὥστε πρόρριζον αὐτῶν ἀνελεῖν τὴν πρόληψιν· καὶ ἀκούων ταῦτα Πέτρος, συνυποκρίνεται ὡς ἁμαρτάνων, ἵνα ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιτιμήσει διορθωθῶσιν. εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἐξ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος ἐπίπληξεν, ἠγανάκτησαν ἂν καὶ διέπτυσαν· οὐ γὰρ πολλὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν 25 εἶχον· νυνὶ δὲ τὸν διδάσκαλον ὁρῶντες ἐπιτιμώμενον . . . . . . οὔτε καταφρονῆσαι, ... εἰπεῖν τοῖς λεγομένοις εἶχον.

13 Ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου.

Μὴ δὲ αὕτη ὑμᾶς θορυβείτω ἡ λέξις· οὐ γὰρ Πέτρου κατα- 30 γιγνώσκων ταῦτα λέγει· ἀλλ' οὕτως χαρακτηρίζει τὴν λέξιν, ὡς συμφέρον ἦν ἀκοῦσαι τοὺς διὰ τῆς ἐπιτιμήσεως Πέτρου μέλλοντας βελτίους γενέσθαι.

14 **Εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων.**

Εἶδες πῶς τοὺς ἄλλους διορθοῦται; διὰ γὰρ τοῦτο "ἔμπροσθεν," ἵνα καὶ οἱ ἄλλοι ἀκούσαντες φοβηθῶσιν.

Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων ἐθνικῶς καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς ζῇς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν. 5

Καίτοι οὐ τὰ ἔθνη αὐτῷ συναπήχθη, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι· τί οὖν ἐγκαλεῖς ὃ μὴ γέγονε; τί δὲ μὴ τρέπῃς τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ὑποκρινομένους τοὺς ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ἔθνη; διατί δὲ Πέτρῳ μόνῳ ἐγκαλεῖς, εἰ καὶ οἱ λοιποὶ αὐτῷ συνυπεκρίθησαν; καὶ μὴν αὐτὸς ὑπεστέλλετο μόνος· τὸ οὖν ἐστιν ὃ κατασκευάσαι βούλεται, ἀνύποπτον ποιῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν. εἰ μὲν γὰρ εἶπε κακῶς ποιεῖς τὸν νόμον τηρῶν, ἐπετίμησαν ἂν οἱ ἐξ Ἰουδαίων αὐτῷ ὡς θρασυνομένῳ κατὰ τοῦ διδασκάλου· νυνὶ δὲ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἐγκαλῶν αὐτῷ μαθητῶν, τῶν ἐξ ἐθνῶν λέγω, εὐπαράδεκτον ποιεῖται ταύτῃ τὸν λόγον· καὶ οὐ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων ἀποστῆσαι τὴν ἐπιτίμησιν, τῷ Ἀποστόλῳ περιστῆσαι πᾶσαν αὐτήν· εἰ γὰρ σὺ, φησὶν, Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῇς καὶ οὐχὶ Ἰουδαι- "κῶς·" μονονουχὶ διαρρήδην λέγων, μιμήσασθε τὸν διδάσκαλον· ἰδοὺ γὰρ καὶ αὐτὸς Ἰουδαῖος ὢν, ἐθνικῶς ζῇ· ἀλλ' οὕτω μὲν οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο τὴν παραίνεσιν· προσχήματι δὲ ἐπιτιμήσεως τῆς ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν, ἐκκαλύπτει τοῦ Πέτρου τὴν γνώμην· καὶ γὰρ αἱ ἐπιπλήξεις, ὅταν μὴ σφόδρα φορτικαὶ ὦσι, τότε μάλιστα δύνανται εὐπαράδεκτοι γίνεσθαι· οὐδὲ γὰρ τῶν ἐξ ἐθνῶν τίς ἠδύνατο ἐγκαλέσαι τῷ Παύλῳ τὸν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων ποιουμένῳ λόγον· τοῦτο δὲ ὅλον κατώρθωσε σιγήσας καὶ καταδεξάμενος ὑποκρίσεως δόξαν λαβεῖν ὁ Πέτρος, ἵνα ἀληθοῦς ὑποκρίσεως ἀπαλλάξῃ τοὺς Ἰουδαίους.

Ταῦτα μὲν ἐνταῦθα ὁ μακάριος Ἰωάννης[d] *φησίν. ἐν δὲ τῷ λόγῳ τῷ ἰδικῶς εἰρημένῳ αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα ῥητὰ, προστίθησι καὶ ταῦτα. τινὲς φασὶ, οὐκ ἦν οὗτος ὁ Πέτρος ὁ τῶν Ἀποστόλων πρῶτος, ὁ παρὰ τοῦ Κυρίου τὰ πρόβατα πιστευθεὶς, ἀλλ' ἕτερός τις εὐτελὴς καὶ ἀπερριμμένος· πόθεν τοῦτο δῆλον φασὶν,*

[d] Scil. Chrysostomus.

ὅτι ἐπήγαγεν ὁ Παῦλος "ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῷ "τῇ ὑποκρίσει." τῷ γὰρ εἰπεῖν "ὥστε καὶ Βαρνάβας," δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι πολὺ τοῦτο θαυμασιώτερον ἦν τοῦ Πέτρου ἀπαχθῆναι· ὡς γὰρ μείζονα αὐτὸν τιθεὶς, οὕτως εἶπεν. ἀλλὰ ταῦτα, οὐκ ἔστιν· οὐ γὰρ ἐπειδὴ μείζων ἦν ὁ Βαρνάβας, διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτῳ 5 θαυμάζει μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ Πέτρῳ, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἰς τὴν περιτομὴν ἀπεστάλη· Βαρνάβας δὲ μετὰ Παύλου τοῖς ἔθνεσιν ἐκήρυσσε, καὶ πανταχοῦ τῷ Παύλῳ συνέζευκτο· διὰ τοῦτο τοίνυν θαυμάζει ὅτι καὶ αὐτὸς συναπήχθη, ἐπειδὴ μετ' αὐτοῦ κηρύττων ἀεὶ, καὶ οὐδὲν κοίνον πρὸς Ἰουδαίους ἔχων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσι 10 διδάσκων καὶ αὐτὸς συναπήχθη.

Ὅτι δὲ Πέτρος ἐστὶ περὶ οὗ ταῦτα φησὶ, δῆλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα· τῷ γὰρ εἰπεῖν "κατὰ πρόσωπον "αὐτῷ ἀντέστην" καὶ ὡς μέγα θεῖναι τοῦτο, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντος ἦν, ἀλλ' ὅτι οὐκ ᾐδέσθη τοῦ προσώπου τὸ ἀξίωμα· οὐκ ἂν δὲ 15 περὶ ἑτέρου λέγων, ὅτι κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὡς μέγα τί τοῦτο ἔθηκε· πάλιν εἰ ἄλλος ἦν Πέτρος, οὐκ ἂν ἡ μετάστασις αὐτοῦ τοσοῦτον ἴσχυεν ὥστε καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφελκύσασθαι Ἰουδαίους διὰ τὸ τοῦ προσώπου ἀξίωμα. ὅτι μὲν οὖν Πέτρος ἦν, ἐκ τούτων δῆλον. εἰ δὲ βούλεσθε καὶ τὴν ἑτέραν λύσιν ἐροῦμεν. 20

Τίς οὖν ἐστὶν ἡ ἑτέρα; ὁ Πέτρος ἐπεθύμει καὶ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων κατελθόντας τοὺς ἀπὸ Ἰακώβου, ἀπαλλάξαι τῆς παρατηρήσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ταύτην εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, ὡς ἐναντία ἑαυτῷ δημηγορῶν, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγενημένοις πᾶσι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, ἐσκανδάλισεν ἂν τοὺς 25 μαθητάς. πάλιν εἰ Παῦλος πρὸς αὐτοὺς τοῦτον ἀπέτεινε τὸν λόγον, οὐδ' ἂν προσέσχον, οὐδ' ἂν ἠνέσχοντο τῆς ἀκροάσεως. οἱ γὰρ καὶ χωρὶς τούτου μισοῦντες αὐτὸν καὶ ἀποστρεφόμενοι διὰ τὴν τοιαύτην φήμην, πολλῷ μᾶλλον εἰ καὶ συμβουλεύοντος ταῦτα ἤκουσαν· τί οὖν γίνεται; Ἰουδαίοις μὲν οὐδὲν ἐπιτιμᾷ τοῖς ἐξ 30 Ἰακώβου· δέχεται δὲ τὴν ἐπιτίμησιν ὁ Πέτρος παρὰ τοῦ Παύλου· ἵνα ἐγκαλούμενος παρὰ τοῦ συναποστόλου, δικαίαν σχῇ λοιπὸν παρρησίαν τοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐπιπλῆξαι· καὶ ἐπιτιμᾶται μὲν ὁ Πέτρος, διορθοῦνται δὲ οἱ μαθηταί. διὰ τοῦτο κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστη· καὶ πάλιν εἶπε, "τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων·" ὁ 35

δὲ Πέτρος ἀνέχεται καὶ σιγᾷ καὶ οὐκ ἀντιλέγει· οἶδε γὰρ τὴν γνώμην μεθ' ἧς ὁ Παῦλος ἐπετίμα· καὶ τὸ πᾶν ὁ Πέτρος κατώρθωσε σιγήσας· ἡ γὰρ τούτου σιγὴ, διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐγίνετο, τοῦ μηκέτι τοῖς νομίμοις ἐνέχεσθαι· οὐ γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἐσίγησέ φησιν, εἰ μὴ συνῄδει δικαίως ἐπιτιμῶντι τῷ 5 Παύλῳ. ἐλέγχει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς προτέρας ἀναστροφῆς, ἵνα μὴ ἐκ τῆς Παύλου γνώμης ἡ παραίνεσις καὶ ἡ συμβολὴ, ἀλλ' ἐκ τῆς Πέτρου κρίσεως τῆς ἤδη γεγενημένης . . . . τὴν σύνεσιν Παύλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς εἰρημένων· οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὢν ἐθνικῶς ἔζης, 10 ἀλλὰ "ζῇς·" ὥστε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχεις· καὶ οὐκ εἶπε τί τοὺς Ἰουδαίους ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν; ἀλλὰ "τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν;" ἵνα ἐν προσχήματι τῆς τῶν ἐθνῶν κηδεμονίας, πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς συνηθείας· οἱ γὰρ συναπαχθέντες οὐχ οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι. καὶ ἵνα μάθητε 15 ὅτι οὐκ ἐπιτίμησις ἦν κατὰ Πέτρου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ παραίνεσις καὶ διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τάξει τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατὰ Πέτρου, ἄκουσον τῶν ἑξῆς,

15 Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί.

Ταῦτα γὰρ λοιπὸν διδάσκοντός ἐστι, καὶ οὐκέτι εἰς Πέτρον τὸ 20 πᾶν περιΐστησιν, ἀλλὰ κοινοῖ τὸν λόγον.

Εἰ μὲν γὰρ ὡς διδάσκων ἐξ ἀρχῆς εἰσέβαλεν, οὐκ ἂν ἠνέσχοντο Ἰουδαῖοι· νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἐπιτιμήσεως λαβὼν, καὶ δόξας δικαίαν ποιεῖσθαι κατὰ τοῦ Πέτρου τὴν ἐπιτίμησιν, ὡς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἕλκοντος πρὸς τὴν τῶν νομίμων παρατήρησιν, ἐκβαίνει λοι- 25 πὸν εἰς παραίνεσιν ἀδεῶς, ὡς τῆς ἀκολουθίας εἰς τοῦτο ἀγούσης αὐτόν. ἵνα γὰρ μή τις ἀκούσας τί τὰ ἔθνη Ἰουδαΐζειν, νομίσῃ ὅτι μόνοις ἐκείνοις οὐκ ἔξεστιν Ἰουδαΐζειν, τοῖς Ἰουδαίοις ἐπαφίεται, εἰς αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους τὸν λόγον περιίστησι· τί λέγω φησὶν περὶ ἐθνῶν, Ἰουδαίων ἢ τῶν λοιπῶν; ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι· 30 ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι· καὶ οὐ τοῦτο μόνον λέγει τὸ δικαίωμα ὅτι οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ ἐκ προγόνων Ἰουδαῖοι καθάπαξ ἀπέστημεν τοῦ νόμου· ποίαν οὖν ἔχοιμεν ἀπολογίαν ἑτέρους εἰς τοῦτο ἕλκοντες;

Σχολιον Θεοδώρου. Ἀντὶ τοῦ ἐκ γένους καὶ οὐ προσήλυτοι. ὁρᾷς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται, καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γὰρ "φύσει Ἰουδαῖοι καὶ οὐκ "ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοὶ," καὶ αἰτίαν τίθησιν εὔλογον δι' ἣν ἀπέστησαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. 5

16 Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου.

Ὅρα καὶ ἐνταῦθα πῶς μετὰ ἀσφαλείας ἅπαντα φθέγγεται· 10 οὐ γὰρ ὡς πονηρὸν, ἀλλ' ὡς ἀσθενῆ, φησὶν, αὐτὸν εἰάσαμεν· εἰ τοίνυν οὐ παρέχει δικαιοσύνην ὁ νόμος, περιττὸν τὸ τῆς περιτομῆς· ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως· προϊὼν δὲ δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον περιττὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον· ὅπερ καὶ μάλιστα παρατηρητεόν· πῶς παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν φησὶν "οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου." 15 προβαίνων δὲ καὶ φορτικώτερον φθέγγεται.

(Σευηριανός.) Ἄλλος φησὶ, εἰ γὰρ ἐξ ἔργων οὐδεὶς δικαιοῦται τῶν πόνον φερόντων, ἐκ δὲ πίστεως, ὅπου τὸ τῆς εὐκολίας, καὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης μέγα, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον, φησὶν, ἐάσαντας νόμον ἀρκεῖσθαι τῇ χάριτι; ἐξ ἔργων νόμου λέγει μὴ δικαιοῦσθαι, οὐκ 20 ἐξ ἐντολῶν· ἡ γὰρ ἐντολὴ δικαιοῖ ἀκουομένη· τὸ δὲ ἔργον ἦν τὸ δυσκατόρθωτον.

17 Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοί· ἄρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ γὰρ οὐκ ἰσχύει ἡ εἰς αὐτὸν πιστις 25 δικαιῶσαι, ἀνάγκη πάλιν λοιπὸν τοῦ νόμου ἔχεσθαι. ὅτι τὸν νόμον ἀφέντες διὰ τὸν Χριστὸν καὶ οὐ δικαιούμενοι ἐκ τῆς ἀφέσεως· ἀλλὰ καὶ κατακρινόμενοι, τῆς . . . . τὸ αἴτιον γιγνόμενον . . . . φεντες πρὸς τὴν πίστιν ηὐτομολήσαμεν, ὁρᾷς τί κατασκευάζουσιν οἱ Ἰουδαΐζοντες; τὸν 30 Χριστὸν τὸν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν αἴτιον, τοῦτον καὶ ἁμαρτίας ἡμῖν ἀποφαίνουσιν αἴτιον· καθὼς καὶ Παῦλός φησι· "ἄρα Χρι-"στὸς ἁμαρτίας διάκονος;" εἶτα εἰς ἄτοπον τὸν λόγον ἀπαγαγὼν,

οὐκ ἐδεήθη λοιπὸν κατασκευῆς πρὸς τὴν ἀνατροπὴν, ἀλλ' ἠρκέσθη τῇ ἀπαγορεύσει μόνον, εἰπὼν "μὴ γένοιτο·" πρὸς γὰρ τὰ λίαν ἀναίσχυντα καὶ ἀναιδῆ, οὐδὲ κατασκευαστικῶν δεῖ λόγων· ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ ἀπαγορεῦσαι μόνον.

18 Εἰ γὰρ ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι. 5

Ἐκεῖνοι δεῖξαι ἐβούλοντο ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον παραβάτης· οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου· οὗ γὰρ κατέλυσα, τὸν νόμον, φησί. ὃ δὲ λέγει, τουτέστι· πέπαυται ὁ νόμος, καὶ τοῦτο ὡμολογήσαμεν, δι' ὧν ἀφέντες αὐτὸν κατεφύγομεν ἐπὶ τὴν 10 *ἐκ τῆς πίστεως σωτηρίαν. ἂν τοίνυν φιλονεικήσωμεν στῆσαι αὐτὸ τοῦτο, παραβάται γινόμεθα, τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λυθέντα φιλονεικοῦντες τηρεῖν.*

(Ευσεβίου.) *Ἄλλος δέ φησι. Ἡ ἐκκλησία νόμον οὐ τηροῦσα, νόμον . . . . πεπλήρωται ὁ νόμος καὶ* 15 *πέπαυται. κἂν μὴ τηρῇ νόμον, οὐ παρανομεῖ· ὁ δὲ πότε μὲν ἐσθίων τὰ ἀπηγορευμένα ὑπὸ τοῦ νόμου· πάλιν δὲ μὴ ἐσθίων, τῷ ἐκ δευτέρου μὴ ἐσθίειν, μηνύει ὅτι ἰσχύει ὁ νόμος καὶ μένει εἰς ὃν ἀνατρέχει· οὐκ οὖν ἐπειδὴ μένει ὁ νόμος, αὐτὸς δὲ παρὰ τὰ νόμιμα ἔφαγε, καλῶς ἀκούεις ταῦτα.* 20

(Σευηριανός.) *Καὶ ἄλλος πάλιν φησὶ, πρὸς τὸν Πέτρον ὁ λόγος· σὺ κατέλυσας αὐτὰ δόγματι, ὅπερ ἀπεστάλη παρ' ὑμῶν τοῖς Ἀντιοχεῦσι καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ· ἀπρεπὲς οὖν ταῦτα διδάσκειν ἑτέρους, ὧν τῆς ἐπιμελείας ἀπέστης, καὶ ἰδίῳ κατέλυσας δόγματι.* 25

19 Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον.

Διπλὴν ἔχει τοῦτο τὴν θεωρίαν· ἢ γὰρ νόμου τοῦ τῆς χάριτος φησί· οἶδε γὰρ καὶ τοῦτον νόμον καλεῖν, ὡς ὅταν λέγῃ· "ὁ δὲ "νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἠλευθέρωσέ με·" ἢ νόμον ἐνταῦθα, τὸν παλαιὸν λέγει· δεικνὺς ὅτι διὰ τούτου τοῦ νόμου τῷ νόμῳ 30 *ἀπέθανε· τουτέστιν αὐτός με ὁ νόμος ἐνήγαγεν εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν αὐτῷ· εἰ τοίνυν μέλλοιμι αὐτῷ προσέχειν, καὶ αὐτὸν παραβαίνω· καὶ τινὶ τρόπῳ Μωϋσῆς φησι, "προφήτην ὑμῖν ἀνα-"στήσει Κυρίος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμὲ, αὐτοῦ*

"ἀκούσεσθε" περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων· ὥστε οἱ μὴ τούτῳ πειθόμενοι παραβαίνουσι τὸν νόμον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ ἑτέρως δὲ πάλιν νοητέον ἡμῖν τοῦτο· τὸ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον· ὁ γὰρ νόμος πάντα κελεύει ποιεῖν τὰ γεγραμμένα, καὶ τὸν μὴ ποιοῦντα κολάζει· οὐκ οὖν ἅπαντες 5 αὐτῷ τετελευτήκαμεν· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. καὶ ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα μεμετρημένως ποιεῖται τὴν πρὸς αὐτὸν μάχην· οὐ γὰρ εἶπε, νόμος μοι ἀπέθανεν, ἀλλ' "ἐγὼ τῷ νόμῳ ἀπέθανον·" ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ὥσπερ τὸν νέκρον καὶ τεθνεῶτα οὐκ ἔστιν ὑπάγειν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ νόμου, οὕτως καὶ ἐμὲ τὸν ἐκ τῆς 10 ἀρᾶς τῆς ἐκείνου τελευτήσαντα, τῷ γὰρ λόγῳ τῷ ἐκείνου ἀπέθανον· μὴ τοίνυν ἐπιταττέτω τῷ τεθνεῶτι, ὃν καὶ αὐτὸς ἀνεῖλε· καὶ θάνατον οὐ τὸν σωματικὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ψυχικόν· δι' οὗ καὶ τὸν σωματικὸν ἐπήγαγεν· ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, διὰ τῶν ἑξῆς ἐδήλωσεν. 15

20 Ἵνα γὰρ ζήσω Θεῷ Χριστῷ συνεσταύρωμαι.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν "ἀπέθανον·" ἵνα μὴ τίς εἴπῃ, πῶς οὖν ζῇς; ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς· καὶ ἔδειξεν ὅτι ὁ μὲν νόμος, ζῶντα ἀπέκτεινεν· ὁ δὲ Χριστὸς νεκρὸν λαβὼν, διὰ θανάτου ἐζωογόνησε· καὶ διπλοῦν τὸ θαῦμα δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸν νεκρὸν 20 ἐζωοποίησε, καὶ διὰ θανάτου τὴν ζωὴν ἐχαρίσατο· ζωὴν δὲ λέγει νῦν τὴν ἀθάνατον. τοῦτο γάρ ἐστιν "ἵνα Θέῳ ζήσω, Χριστῷ συνεσταύρωμαι." καὶ πῶς ὁ ζῶν καὶ ἐμπνέωνσυνεσταυρώθης; φησὶν, ὅτι μὲν γὰρ ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη, δῆλον· σὺ δὲ πῶς ἐσταύρωσαι καὶ ζῇς; 25

Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.

Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν "Χριστῷ συνεσταύρωμαι," τὸ βάπτισμα ᾐνίξατο. τὸ δὲ εἰπεῖν "ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ," τὴν μετὰ ταῦτα πολιτείαν δι' ἧς νεκροῦται ἡμῶν τὰ μέλη. Τί οὖν ἐστι τὸ "ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός;" οὐδὲν γίνεται, φησὶν, ὑπ' ἐμοῦ ὧν ὁ Χριστὸς 30 οὐ βούλεται· ὥσπερ γὰρ θάνατον λέγει οὐ τοῦτον τὸν κοινὸν, ἀλλὰ τὸν ἐκ τῶν ἁμαρτίων, οὕτω καὶ ζωὴν τὴν ἐκείνων ἀπαλλαγήν. Θέῳ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄλλως ζῆν, ἀλλ' ἢ νεκρωθέντα τῇ ἁμαρτίᾳ. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς τὸν σωματικὸν ὑπέστη θάνατον, οὕτως ἐγὼ

τὸν κατὰ τῆς ἁμαρτίας. "Νεκρώσατε γὰρ τὰ μέλη ὑμῶν τὰ "ἐπὶ τῆς γῆς, ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία." καὶ πάλιν λέγει, "ἄρα ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος ἐσταυρώθη," ὅπερ ἐν τῷ λούτρῳ γέγονε. μετὰ δὲ ταῦτα· ἐὰν μὲν ᾖς νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῇς τῷ Θέῳ· ἐὰν δὲ πάλιν αὐτὴν ἀναστήσῃς, ἐλυμήνω τὴν 5 τοιαύτην ζωήν· ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος τοιοῦτος· διέμενε δὲ διόλου νεκρός. εἰ τοίνυν ἐν τῷ Θέῳ ζῶ, φησὶν, ἕτεραν παρὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ ζωὴν, καὶ νεκρὸς ἐγενόμην τῷ νόμῳ, οὐδὲν τοῦ νόμου φυλάττειν δύναμαι· καὶ οὐκ εἶπε ζῶ ἐγώ· ἀλλὰ "ζῇ ἐν ἐμοὶ Χριστός·" τίς ταύτην τολμήσει ῥῆξαι τὴν φωνήν; 10

Ἐπειδὴ γὰρ εὐήνιον ἑαυτὸν τῷ Χριστῷ κατεσκεύασε, καὶ πάντα ἐξέβαλε τὰ βιωτικὰ, καὶ πρὸς τὸ θέλημα τὸ ἐκείνου πάντα ἔπραττεν, οὐκ εἶπε ζῶ τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὃ πολλῷ πλεῖον ἦν, "ζῇ "δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός."

Ὥσπερ γὰρ ἡ ἁμαρτία ὅταν κρατήσῃ, αὕτη ἐστὶν ἡ ζῶσα, πρὸς 15 ἃ βούλεται τὴν ψυχὴν ἄγουσα, οὕτως ἂν ἐκείνης νεκρωθείσης, τὰ Χριστῷ δοκοῦντα γίνεται, οὐδὲ ἀνθρωπίνη λοιπὸν ἔστιν ἡ τοιαύτη ζώη, αὐτοῦ ζῶντος ἐν ἡμῖν, τουτέστιν, ἐνεργοῦντος, κρατοῦντος.

Ἀλλος δέ φησιν· ὁ νόμος, σωματικῶν ἔχει τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν· τὸ δὲ φάγε, καὶ τό δε μὴ φάγῃς· Σάββατον 20 τήρησον, περιτομήν· ἡ χάρις οὐ βούλεταί σε διὰ τούτων εὐδοκιμεῖν ἐνεκρώθ . . . . τούτοις τὴν χρείαν ἔχω νόμου· ζῶ . . . . ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐμοὶ ὁ Χριστός· ὃ ἐγὼ ἔζων ἐμαυτῷ, ὑπὸ νόμον ἤμην· ἐπειδὴ δὲ Χριστὸς ζῇ ἐν ἐμοὶ, ὁ μηκέτι ὑπὸ νόμον ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς, ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀθετῶ τὸν ἐν ἐμοὶ ζῶντα. 25

Ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ.

Πιστεύω γὰρ εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ᾧ πιστεύω, ἐν δεξίᾳ τοῦ Πατρὸς, ἐν οὐρανοῖς πολιτεύομαι· ὁ δὲ νόμος, ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς εἶχε τὰς τηρήσεις· οὐκ ἄρα ὑπόκειμαι νόμῳ. 30

(Θεόδωρος.) Ἄλλος πάλιν ὧδε φησίν· ἐπειδὴ ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ τε θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τύπον ἐπλήρουν, συσταυροῦσθαι ἐλέγοντο τῷ Χριστῷ· ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν διὰ σταυροῦ τὸν θάνατον δεξαμένου καὶ ἀναστάντος, αὐτοὶ δὲ κατὰ τύπον

τοῦ βαπτίσματος ἐν τοῖς ὁμοίοις γιγνόμενοι, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ καὶ πάντῃ πότε μετασχεῖν τῶν ὁμοίων, ὅταν τῆς κοινῆς πάντων ἀναστάσεως ἐν τῇ τοῦ αἰῶνος συντελείᾳ τὸν καιρὸν παρεῖναι συμβαίνῃ· τοῦτο οὖν λέγει· "ὅτι συνεσταύρωμαι," φησὶν, "τῷ "Χριστῷ·" οὐδὲ μίαν πρὸς τὴν παροῦσαν ταύτην ζωὴν κοινωνίαν 5 ἔχων, ἐν ᾗ κατὰ νόμον πολιτεύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.

Τῷ τὴν ἐκείνου ζωὴν ζῆν τὴν ἀθάνατον· ἃ γὰρ ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἔσται τότε, ταῦτα ὡς ἤδη γεγενημένα λέγει.

Καὶ ἄλλος πάλιν φησὶ, "ζῇ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός·" ὁ μὴ ὑπο- 10 κείμενος νόμῳ, ὑπὲρ νόμον ὢν ὡς Υἱός· ἐγὼ δὲ διὰ τὸν ζῶντα ἐν ἐμοὶ, ὥσπερ οἱ δεχόμενοι τὰς αὐγὰς τὰς ἡλιακὰς φωτεινοὶ καὶ διειδεῖς, υἱός· ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· τὰ μὲν εἰρημένα μοί φησιν, περὶ τῆς νοερᾶς ζωῆς. εἰ δὲ τίς καὶ ταύτην ἐξετάζοι τὴν αἰσθητὴν, καὶ αὕτη διὰ τὴν εἰς 15 Χριστόν μου πίστιν γέγονεν. ὅσον γὰρ εἰς τὴν παλαιὰν πολιτείαν καὶ τὸν νόμον, ἐσχάτης κολάσεως ἄξιος ἤμην, καὶ πάλαι ἂν ἀπολώλειν· "πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ[e]·" καὶ ὑπὸ τὴν ἀπόφασιν ἡμᾶς κειμένους, καὶ γὰρ οἱ πάντες ἀπέθανον εἰ καὶ μὴ τῇ πείρᾳ, ἀλλὰ τῇ ἀποφάσει, καὶ τὴν πληγὴν 20 ἐκδεχομένους. ἐπειδὴ καὶ ὁ νόμος κατηγόρησε καὶ ὁ Θεὸς ἀπεφήνατο, ἐλθὼν ὁ Χριστὸς καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν ἐκδοὺς, πάντας ἡμᾶς ἐξήρπασε τοῦ θανάτου· ὥστε "ὃ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει "ζῶ," τουτέστι, διὰ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ζῶ. ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἐκώλυε πάντας ἀφανισθῆναι· ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ 25 γέγονεν· ἀλλ' ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, στήσασα τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν, διὰ τῆς πίστεως ζῆν ἡμᾶς ἐποίησεν· ὅτι γὰρ τοῦτο φησὶν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς· εἰπὼν γὰρ ὅτι "ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει "ζῶ," ἐπήγαγε.

Τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ πα- 30 ραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

Ἐννοήσας τὴν ἀπόγνωσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τὴν

[e] Deesse videtur aliquid, sed nullum est lacunæ indicium in Cod.

ἄφατον τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίαν, καὶ τινῶν ἀπήλλαξε καὶ τίνα ἐχαρίσατο· καὶ πυρωθεὶς ὑπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν πόθου, οὕτω φθεγγέται· ἐπεὶ καὶ οἱ προφῆται, τὸν κοινὸν Θεὸν ἰδιοποιοῦντο πολλάκις οὕτω λέγοντες, "ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρόσχες μοι." καὶ πάλιν· "ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω." καὶ χωρὶς δὲ τούτων, 5 δείκνυσιν ὅτε ἕκαστος ἡμῶν τοσαύτην ὀφείλει τῷ Θέῳ χάριν, ὅσην ἂν εἰ καὶ δι' αὐτὸν μόνον ἦλθεν· οὐ γὰρ ἂν παρῃτήσατο καὶ ὑπὲρ ἑνὸς τοσαύτην οἰκονομίαν ἐπιδείξασθαι· οὕτως ἕκαστον ἄνθρωπον τοσούτῳ μέτρῳ ἀγάπης φιλεῖ, ὅσῳ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.

Ἡ μὲν οὖν θυσία, ὑπὲρ πάσης προσενήνεκτο φύσεως καὶ ἱκανὴ 10 πάντας[f] ἀπολῦσαι· οἱ δὲ τῇ εὐεργεσίᾳ χρησάμενοι οἱ πιστεύσαντες εἰσὶ μόνοι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐπέστησεν αὐτὸν τῆς τοιαύτης οἰκονομίας τὸ μὴ πάντας προσελθεῖν· εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτω σε ἠγάπησεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν παραδοῦναι, καὶ οὐκ ἔχοντα σωτηρίας ἐλπίδα εἰς τοσαύτην καὶ τοιαύτην ζωὴν ἀναγαγεῖν· σὺ δὲ μετὰ 15 τοσαῦτα ἀγαθὰ πρὸς τὰ παλαιὰ παλινδρομεῖς;

Ἐπειδὴ τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν ἔθηκεν ἀκριβῶς, λοιπὸν ἐν ἀποφάσει σφοδρῶς ἀνακηρύττει λέγων· "οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν "τοῦ Θεοῦ." ἀκουέτωσαν οἱ ἔτι καὶ νῦν Ἰουδαΐζοντες· καὶ γὰρ πρὸς ἐκείνους ταῦτα λέγεται. 20

Ευσεβίου. Οὐ λέγω ὅτι καὶ μετὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ χρεία νομίμων· τοῦτο γάρ ἐστιν εἰπεῖν ὅτι ἡ χάρις οὐδὲν ἰσχύει, ὅτι οὐδὲν συμβάλλεται τὸ πάθος.

21 Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χρίστος δωρεὰν ἀπέθανεν. 25

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί ταύτης τῆς ἁμαρτίας χαλεπώτερον; τί τούτων τῶν ῥημάτων ἐντρεπτικώτερον; εἰ γὰρ ὁ νόμος δικαιοῖ, περιττὸς, φησὶν, ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος· ὃν προφῆται μὲν ᾤδινον· πατριάρχαι δὲ προὔλεγον· ἄγγελοι δὲ . . . . . ἐννοήσας. . . . ὑπερβολὴν τῆς ἀτοπίας· εἰς τοσοῦτον πρᾶγμα καὶ τηλικοῦτον, 30 περιττῶς λέγοιεν γεγενῆσθαι· τοῦτο γὰρ ἀφ' ὧν ἐποίουν συνίστατο, καὶ ὕβρει κατ' αὐτῶν κέχρηται σφοδροτάτῃ οὕτω λέγων,

[f] παντάκις Cod.

ΚΕΦ. Δ.

Ὅτι διὰ πίστεως ὁ ἁγιασμὸς οὐ διὰ νόμου.

1 Ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος. 5

Ἐνταῦθα λοιπὸν, ἐφ' ἕτερον μεταβαίνει κεφάλαιον· ἐν μὲν γὰρ τοῖς προτέροις ἔδειξεν, ὅτι οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων ἦν Ἀπόστολος οὐδὲ δι' ἀνθρώπων· οὐδὲ ἐδεήθη τῆς τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίας.

Ἐνταῦθα δὲ λοιπὸν ἀξιόπιστον καταστήσας ἑαυτὸν διδάσκαλον, μετὰ πλείονος τῆς αὐθεντείας διαλέγεται· πίστεως καὶ νόμου 10 σύγκρισιν ποιούμενος. ἀρχόμενος μὲν οὖν φησὶ, "θαυμάζω ὅτι "οὕτω ταχέως μετατίθεσθε." ἐνταῦθα δὲ "ὦ ἀνόητοι Γαλάται·" τότε μὲν γὰρ ὤδινε τὴν ἀγανάκτησιν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογήσατο, εἰς μέσον αὐτὴν ἀπορρήξας ἐξήνεγκε μετὰ τὴν ἀπόδειξιν. εἰ δὲ ἀνοήτους καλεῖ, μὴ θαυμάσῃς· οὐ γὰρ παρα- 15 βαίνων τοῦ Χριστοῦ τὸν νόμον τὸν λέγοντα, μὴ καλεῖν μῶρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτὸν τηρῶν τοῦτο ποίει· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἴρηται ὁ καλῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μῶρον, ἀλλ' ὁ εἰκῆ καλῶν· ὅτι γὰρ ἔδειξε τὴν πίστιν ἐξωθουμένους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ περιττὸν ἀποφαίνοντας, τότε ἐπάγει τὴν ἐπιτίμησιν· 20 καὶ οὐδὲ τότε κατ' ἀξίαν· καὶ γὰρ πολλῶν χαλεπωτέρων ἦσαν ἄξιοι ῥημάτων. ὅρα δέ μοι πῶς εὐθέως καθυφίησι πλῆξας· οὐ γὰρ εἶπε, τίς ὑμᾶς ἠπάτησε; τίς ὑμῖν ἀπεχρήσατο; τίς ὑμᾶς παρελογίσατο; ἀλλὰ "τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνεν;" οὐκ ἄμοιρον ἐγκωμίων τὴν ἐπίπληξιν θείς· τοῦτο γὰρ δεικνύντος ἐστιν, ὅτι φθόνου ἔπρατ- 25 τον ἄξια πρότερον· καὶ δαίμονος ἐπήρεια τὸ γενόμενον ἦν· ταῦτα δὲ λέγει· οὐχ ὡς τοῦ φθόνου καθ' ἑαυτῶν τὴν ἰσχὺν ἔχοντος, ἀλλ' ὡς τῶν ταῦτα διδασκόντων διὰ βασκανίαν ἐπὶ τοῦτο ἐλθόντων· "οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυ- "ρώμενος." 30

Τοῦτο φησὶ τῆς πίστεως δεικνὺς τὴν ἰσχὺν, καὶ τὰ πόρρωθεν δυναμένης ὁρᾶν· καὶ οὐκ εἶπεν ἐσταυρώθη· ἀλλὰ "προεγράφη

"ἐσταυρωμένος·" δηλῶν ὅτι τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἀκριβέστερον ἐθεώρησαν τῶν παρόντων ἐνίων· ἐκείνων μὲν γὰρ πολλοὶ θεασάμενοι, οὐδὲν ἀπώναντο· οὗτοι δὲ ὀφθαλμοφανῶς μὲν οὐκ εἶδον, ἀκριβέστερον δὲ διὰ τῆς πίστεως εἶδον· ταῦτα δὲ λέγει, καὶ καθαπτόμενος αὐτῶν ὁμοῦ καὶ ἐπαινῶν· ἐπαινῶν μὲν ὅτι 5 μετὰ τοσαύτης ἐδέξαντο πληροφορίας τὸ γεγενημένον· καθαπτόμενος δὲ, ὅτι ὃν εἶδον ὑπὲρ αὐτῶν γυμνωθέντα, ἀνεσκολοπισμένον, προσηλωμένον, κωμῳδούμενον, ἐμπτυόμενον, ὄξος ποτιζόμενον, κατηγορούμενον ὑπὸ λῃστῶν, λόγχῃ νυττόμενον· ταῦτα γὰρ πάντα ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν, "προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος·" 10 τοῦτον ἀφέντες, εἰς τὸν νόμον ἀνέδραμον, οὐδὲν αἰδεσθέντες τῶν παθημάτων ἐκείνων. σὺ δὲ μοὶ σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὰ ἄλλα πάντα ἀφεὶς, τὴν δύναμιν ἀνεκήρυττε τοῦ Χριστοῦ, τὸν σταυρὸν περιστρέφων· τοῦτο γὰρ μάλιστα κεφάλαιον τῆς ὑπὲρ ἡμῶν κηδεμονίας ἦν. 15

2 Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν· ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

. . . . . . τοῖς μακροῖς . . . . . . λόγοις φησὶν, οὐδὲ τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος κατοπτεῦσαι βούλεσθε, διὰ συντόμου λόγου καὶ ταχίστης ἀποδείξεως ὑμᾶς πεῖσαι βούλομαι· ἐλάβετε, φησὶν, 20 Πνεῦμα Ἅγιον· εἰργάσασθε δυνάμεις πολλάς· ἐτελέσατε σημεῖα· προφητεύοντες, γλώσσαις λαλοῦντες· τὴν τοσαύτην ἰσχὺν τίς ὑμῖν δέδωκεν; ὁ νόμος; καὶ μὴν οὐδὲν πρότερον ἐποιεῖτε τοιοῦτον· ἀλλ' ἡ πίστις; πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης μανίας τοσαῦτα παρὰ τῆς πίστεως εὐεργετηθέντας, ταύτην μὲν ἀφεῖναι, πρὸς δὲ τὸν οὐδὲν 25 τούτων παρασχόντα νόμον αὐτομολῆσαι πάλιν;

Ἄλλος δέ φησι, δεξάμενοι τὸ Πνεῦμα ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας, ὅτε χάριτι πάσης ἐκτὸς ἁμαρτίας ἐσόμεθα, αὖθις ὡς θνητοί τινες, ὑπὸ τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν ἑαυτοὺς ποιεῖτε; 30

3 Οὕτως ἀνόητοί ἐστε· ἐναρξάμενοι πνεύματι, νῦν σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε;

Πάλιν εὐκαίρως τὴν ὕβριν ἐπήγαγε· δέον γὰρ, φησὶ, προσθήκην ποιῆσαι τοῦ χρόνου προϊόντος, οὐ μόνον οὐκ ἐπεδώκατε, ἀλλὰ

καὶ εἰς τοὐπίσω κατηνέχθητε πάλιν. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἀρχόμενοι, προϊόντες ἐπὶ τὰ μείζονα ἀναβαίνουσιν· ὑμεῖς δὲ ἀπὸ μεγάλων . . . . ἀρξάμενοι, ἐπὶ τὰ σαρκικὰ κατελύσατε· τὸ μὲν γὰρ σημεῖα ποιεῖν, πνευματικόν· τὸ δὲ περιτέμνεσθαι, σαρκικόν· ὑμεῖς δὲ μετὰ τὰ σημεῖα ἐπὶ τὴν περιτομὴν ἤλθετε· μετὰ τὸ δράξασθαι τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τοὺς τύπους κατεπέσετε. καὶ οὐκ εἶπε σαρκὶ τελεῖτε, ἀλλὰ "σαρκὶ ἐπιτελεῖσθε." δεικνὺς ὅτι δίκην θρεμμάτων ἀλόγων λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι κατέκυπτον· τούτων ἑαυτοὺς ἐκδόντων εἰς τὸ πάσχειν, ὅπερ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι.

4 Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ;

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τοῦτο τοῦ προτέρου πολυπληκτικώτερον· οὐ γὰρ οὕτως ἠδύνατο δακεῖν ἡ τῶν σημείων ἀνάμνησις, ὡς ἡ τῶν ἀγαθῶν ἐπίδειξις καὶ ἡ τῶν παθῶν ὑπομονὴ τῶν διὰ τὸν Χριστόν· πάντα γὰρ ἐκεῖνα, φησὶν, ἅπερ ὑπεμείνατε, ζημιῶσαι ὑμᾶς οὗτοι βούλονται· εἶτα ἵνα μὴ κατασείσῃ αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκλύσῃ τὰ νεῦρα, οὐκ ἐνέμενεν ἕως τῆς ἀποφάσεως, ἀλλ' ἐπήγαγεν.*

Εἴ γε καὶ εἰκῇ.

Εἰ γὰρ βουληθείητέ φησιν ἀνανῆψαι καὶ ἀνακτήσασθαι ἑαυτοὺς, οὐκ εἰκῇ. ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τὴν μετάνοιαν ἐκκόπτοντες; ἰδοὺ γὰρ οὗτοι, καὶ πνεῦμα ἔλαβον, καὶ σημεῖα εἰργάσαντο, καὶ μυρίους ὑπομείναντες διὰ Χριστὸν κινδύνους καὶ διωγμοὺς, τῆς χάριτος ἐξέπεσον· ἀλλ' ὅμως φησὶν, ἐὰν βούλεσθε, δύνασθε ἑαυτοὺς ἀνακτήσασθαι.

5 Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν, ἐξ ἔργων νόμου ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

Τοσαύτης ἠξιώθητε, φησὶ, δωρεᾶς διὰ τὴν πίστιν, ἢ διὰ τὸν νόμον; δῆλον ὅτι διὰ τὴν πίστιν· ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον καὶ περιέφερον λέγοντες, ὅτι οὐκ ἔχει ἡ πίστις ἰσχὺν, τοῦ νόμου μὴ προκειμένου, δεικνὺς τὸ ἐναντίον, ὅτι τῶν ἐντολῶν προτεθεισῶν οὐδὲν ἡ πίστις ὠφελήσει λοιπόν· τότε δὲ ἰσχύει ἡ πίστις, ὅταν μὴ προτέθῃ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ ὅτε φησὶν οὐ προσείχετε τῷ νόμῳ ἀλλὰ τῇ πίστει, τότε πνεῦμα ἐλάβετε καὶ σημεῖα ἐπετελέσατε· εἶτα ἐπειδὴ περὶ νόμου ὁ λόγος ἦν, καὶ ἕτερον κινεῖ τόπον ἀγωνιστικώτατον, τὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον εἰσά-

γων, καὶ σφόδρα εὐκαίρως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας οὕτω λέγων,

6 Καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσε τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Δηλοῖ μὲν γὰρ τῆς πίστεως, φησὶν, τὴν δύναμιν, καὶ τὰ ὑφ' 5 ὑμῶν γινόμενα θαύματα· εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐκ παλαιῶν ὑμᾶς πεῖσαι δύναμαι διηγημάτων· εἰ ὁ πρὸ τῆς χάριτος, φησὶν, ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη· καίτοιγε καὶ ἐν ἔργοις κομῶν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς· τί γὰρ ἐκεῖνος ἐβλάβη μὴ γενόμενος ὑπὸ νόμον; οὐδέν· ἀλλ' ἤρκεσεν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τότε 10 οὐδέπω δοθεὶς ἦν ὁ νόμος, οὕτω καὶ νῦν δοθεὶς πέπαυται· εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἐφρόνουν τῷ ἐς Ἀβραὰμ γεγενῆσθαι, καὶ ἐδεδοίκεσαν μὴ τὸν νόμον ἀφέντες, ἀλλοτριωθῶσι τῆς ἐκείνου συγγενείας, καὶ τοῦτον πάλιν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει τὸν λόγον, καὶ λύει τὸν φόβον ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγχιστείαν μά- 15 λιστα ἡ πίστις ἐργάζεται· καὶ τοῦτο σαφέστερον μὲν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κατεσκεύασεν, οὐχ ἧττον δὲ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται λέγων οὕτως,

ΚΕΦ. Ε.

Ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη εἰς τύπον ἡμῶν. 20

7 Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοὶ εἰσὶν Ἀβραάμ.

Εἶτα καὶ αὐτὸ τοῦτο, ἀπὸ μαρτυρίας παλαιᾶς συνίστησι. "Προσιδοῦσα γὰρ," φησὶν, "ἡ γραφὴ ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ . . . . τῷ Ἀβραὰμ . . . . πάντα τὰ 25 ἔθνη."

Εἰ τοίνυν οὐχ οἱ τὴν φυσικὴν ἔχοντες πρὸς αὐτὸν συγγένειαν οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ, ἀλλ' οἱ τὴν πίστιν ἐκείνου μιμησάμενοι· τοῦτο γάρ ἐστιν "ἐν σοὶ τὰ ἔθνη," δηλονότι εἰς ταύτην εἰσάγεται τὴν συγγένειαν. διὰ δὴ τοῦτο, καὶ ἕτερον δείκνυται μέγα· ἐπειδὴ γὰρ 30 αὐτοὺς ἐθορύβει, τὸ τὸν νόμον ἀρχαιότερον εἶναι, τὴν δὲ πίστιν μετὰ τὸν νόμον, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν αὐτῶν, δεικνὺς,

ὅτι τοῦ νόμου πρεσβυτέρα ἡ πίστις· καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ· πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι τὸν νόμον, ἐκεῖνος ἐδικαιώθη· δείκνυσι δὲ ὅτι καὶ τὰ νῦν γενόμενα, κατὰ προφητείαν ἐγένετο.

8 Προϊδοῦσα γὰρ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοῖ τὰ ἔθνη ὁ Θεὸς, οὐκ ἐκ τοῦ νόμου, προευηγγελίσατο τῷ 5 Ἀβραάμ.

Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; *αὐτὸς ὁ τὸν νόμον διδοὺς, φησὶ, καὶ πρὶν ἢ τὸν νόμον δοῦναι, τοῦτο ἦν ὁρίσας· ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι τὰ ἔθνη· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπεκάλυψεν, ἀλλ' εὐηγγελίσατο· ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ ὁ πατριάρχης τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς δικαιοσύνης ἔχαιρε, καὶ* 10 *σφόδρα ἐπόθει τοῦτο ἐκβῆναι· ἐπειδὴ δὲ φόβος εἶχε καὶ αὐτοὺς ἕτερος . . . . πᾶς ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά·" καὶ τοῦτο λύει τὸ δέος ὁ σοφὸς καὶ συνετὸς σφόδρα, εἰς τὸ ἐναντίον αὐτὸ περιτρέπων καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ μόνον εἰσὶν ἐπικατάρατοι οἱ τὸν νόμον* 15 *ἀφιέντες, ἀλλὰ καὶ εὐλογημένοι· οἱ δὲ κατέχοντες, οὐ μόνον οὐκ εὐλογημένοι, ἀλλὰ καὶ ἐπικατάρατοι.*

Πῶς *οὖν ταῦτα δείκνυσιν; ἔδειξε μὲν γὰρ καὶ ἔμπροσθεν τοῦτο εἰπὼν, ὅτι ἡ γραφὴ εἶπε τῷ πατριάρχῃ "ὅτι ἐν σοὶ εὐλογηθήσον-" ται πάντα τὰ ἔθνη·" τότε δὲ νόμος οὐκ ἦν ἀλλὰ πίστις· διὸ* 20 *καὶ συλλογιζόμενος ἐπήγαγεν.*

9 Ὥστε οἱ ἐκ πίστεως εὐλογοῦνται, σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ.

Ἵνα δὲ μὴ τοῦτο εἰς ἀντίθεσιν λάβωσιν καὶ εἴπωσιν· εἰκότως ἀπὸ πίστεως ἠδικαιώθη, οὔπω γὰρ ἦν ὁ νόμος, σὺ δέ μοι δεῖξον 25 *μετὰ τὴν τοῦ νόμου θέσιν τὴν πίστιν δικαιοῦσαν, ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, καὶ πλέον ὧν ζητοῦσιν. Ἀποδείκνυσιν δὲ οὐχὶ δικαιοῦσαν μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ ἐπικαταράτους τοὺς χρωμένους τῷ νόμῳ ποιοῦσαν.*

ΚΕΦ. ϛ.

Ὅτι ὁ νόμος οὐ δικαιοῖ ἀλλ' ἐλέγχει.

10 Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν, ὑπὸ κατάραν εἰσίν.

Ἀλλὰ τοῦτο ἀπόφασις, οὐδέπω τὴν ἀπόδειξιν ἔχουσα· τίς οὖν ἡ ἀπόδειξις; ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου. 5

Ἐπικατάρατος γὰρ πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου τοῦ ποιῆ-11 σαι αὐτά· ὅτι δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιοῦται παρὰ τῷ Θεῷ δῆλον, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται.

Πάντες γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑπὸ κατάραν εἰσίν· ἀλλ' οὕτω μὲν 10 *οὐ λέγει, ἵνα μὴ δόξῃ αὐτοὺς ἀποφαίνεσθαι. πάλιν δὲ ἀπὸ μαρτυρίας αὐτὸ συνίστησιν, ἀμφότερα ἐχούσης ἐν βραχεῖ· καὶ ὅτι νόμον οὐδεὶς ἐπλήρωσε· διὸ καὶ ἐπικατάρατοι ἦσαν, καὶ ὅτι ἡ πίστις δικαιοῖ. τίς οὖν ἡ μαρτυρία; ἀπὸ τοῦ προφήτου Ἀμβακοὺμ οὕτω λέγοντος· "ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται."* 15

Τοῦτο γὰρ οὐ τὴν ἐκ πίστεως δείκνυσι δικαιοσύνην μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ διὰ νόμου σωθῆναι οὐκ ἔνι· ἐπειδὴ γάρ, φησι, νόμον ἐτήρησεν οὐδείς· ἀλλὰ πάντες ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀρὰν, διὰ τὴν παράβασιν, ἐπενοήθη ῥαδία τίς ὁδὸς, ἡ ἀπὸ τῆς πίστεως· ὅπερ καὶ σημεῖον μέγιστόν ἐστιν, τοῦ μηδένα δυνηθῆναι δικαιωθῆναι ἐκτὸς 20 *νόμου· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ προφήτης, ὁ δὲ δίκαιος ἐκ νόμου ζήσεται, ἀλλ' "ἐκ πίστεως."*

12 Ὁ δὲ νόμος οὐκ ἔστιν ἐκ πίστεως· ἀλλ' ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

Οὐ γὰρ πίστιν ἐζήτει μόνον ὁ νόμος, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἔργα· 25 *ἡ δὲ χάρις ἀπὸ πίστεως σώζει καὶ δικαιοῖ· ἐπειδὴ γὰρ ἠσθένει πρὸς δικαιοσύνην ὁ νόμος τὸν ἄνδρα ἀγαγεῖν, εὑρέθη φάρμακον οὐ μικρὸν, πίστις, τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ποιοῦσα δυνατὸν δι' αὐτῆς.*

Εἰ τοίνυν καὶ ἡ γραφὴ λέγει ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, 30 *ἀπογιγνώσκουσα τὴν διὰ τοῦ νόμου σωτηρίαν, καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη, δηλονότι τῆς πίστεως πολλὴ ἡ ἰσχύς· ἀλλ'*

ὅτι μὲν ὁ μὴ ἐμμένων τῷ νόμῳ ἐπικατάρατος, καὶ ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων δίκαιος, δῆλον· ὅτι δὲ οὐχ ἕστηκεν ἐκείνη ἡ κατάρα, πόθεν ἔχεις ἡμῖν ἀποδεῖξαι, φησί; ὁ μὲν γὰρ Ἀβραὰμ, πρὸ τοῦ νόμου ἦν· ἡμεῖς δὲ ἅπαξ ὑπὸ τὸν ζυγὸν γενόμενοι τῆς δουλείας, ὑπευθύνους ἑαυτοὺς κατεστήσαμεν τῇ κατάρᾳ· τὶς οὖν ὁ τὴν 5 κατάραν λύων ἐκείνην; ἱκανὰ μὲν καὶ τὰ εἰρημένα· ὁ γὰρ δικαιωθεὶς ἅπαξ καὶ ἀποθανὼν τῷ νόμῳ καὶ ζωῆς ἐπιλαβόμενος ξένης, πῶς ἂν ὑπεύθυνος εἴη τῇ ἀρᾷ; πλὴν ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖται τούτοις· ἀλλὰ καὶ ἑτέρως ἀγωνίζεται γράφων οὕτως.

13 Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, 10 γενόμενος ὑπὲρ ὑμῶν κατάρα· γέγραπται γὰρ, ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.

Καὶ μὴν ἑτέρᾳ κατάρᾳ ὁ λαὸς ὑπεύθυνος ἦν τῇ λεγούσῃ, "ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν "τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου." οὐ γὰρ ἦν τίς ὁ πεπληρωκὼς τὸν νόμον 15 ἅπαντα· ὁ δὲ Χριστὸς ἑτέραν κατάραν ταύτης ἠλλάξατο τὴν λέγουσαν, "ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου·" ἐπεὶ οὖν ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου ἐπικατάρατος, καὶ ὁ τὸν νόμον παραβαίνων ἐπικατάρατος· μέλλοντα δὲ ἐκείνην τὴν κατάραν λύειν, ὑπεύθυνον οὐκ ἔδει γενέσθαι αὐτῇ, ἔδει δὲ δέξασθαι κατάραν, ἀντ' 20 ἐκείνης ταύτην ἐδέξατο καὶ διὰ ταύτης ἐκείνην ἔλυσε. Καὶ καθάπερ τινός καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος ἀποθανεῖν ἀπὲρ ἐκείνου, ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτὸν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς . . . . ὑπέκειτο κατάρᾳ τῆς παραβάσεως, ἀνεδέξατο ὁ Χριστὸς ἀντ' ἐκείνης ταύτην, ἵνα λύσῃ τὴν ἐκείνων· 25 "ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι "αὐτοῦ." ὥσπερ οὖν ἀποθανὼν τοὺς ἀποθνήσκειν μέλλοντας ἐξείλετο θανάτου, οὕτως καὶ κατάραν δεξάμενος, τῆς κατάρας ἀπήλλαξεν.

14 Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται. 30

Πῶς εἰς τὰ ἔθνη; "ἐν τῷ σπέρματί σου," φησὶν, "ἐνευλο-"γηθήσονται τὰ ἔθνη·" τουτέστιν ἐν τῷ Χριστῷ. εἰ δὲ περὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐλέγετο, πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοὺς ὑπευθύνους ὄντας τῇ κατάρᾳ διὰ τὴν παράβασιν, τούτους ἑτέροις εὐλογίας αἰτίους

γενέσθαι; οὐδεὶς γὰρ τῶν κατηραμένων ἑτέρῳ μεταδίδωσιν εὐλογίας, ἧς αὐτὸς ἀπεστέρηται· ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ πᾶν εἴρηται· αὐτὸς γὰρ σπέρμα ἦν τοῦ Ἀβραάμ, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ ἔθνη εὐλόγηνται καὶ οὕτω πρόεισιν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελία· ὅπερ καὶ αὐτὸ δηλῶν ἔλεγεν, "ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος 5 "λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως·" ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰς ἀκάθαρτον καὶ προσκεκρουκότα ἐλθεῖν, εὐλογοῦνται πρῶτον, τῆς κατάρας ἀφαιρεθείσης· εἶτα διὰ τῆς πίστεως δικαιωθέντες, ἐπισπῶνται τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν· ὥστε ὁ μὲν σταυρὸς τὴν κατάραν ἔλυσεν· ἡ δὲ πίστις, τὴν δικαιοσύνην εἰσήγαγεν· 10 ἡ δὲ δικαιοσύνη, τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐπεσπάσατο.

Ἄλλος δέ φησι, ἄλλωστε καὶ περιττὴ λοιπὸν ἡμῖν ἡ τοῦ νόμου τήρησις, φησίν· ὃ γὰρ ὠφείλετο τῷ νόμῳ χρέος τῆς φυλακῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο ὁ Χριστὸς κατέβαλεν ὑπὲρ ἡμῶν· μετὰ γὰρ πάσης αὐτὸν τῆς ἀκριβείας πληρώσας, καὶ ὥσπέρ τινα λύτρα 15 καταβαλὼν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐξηγόρασέ τε ἡμᾶς τῆς ἐκεῖθεν δουλείας, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου κατάρας ἀπήλλαξε· πῶς καὶ τινί τρόπῳ; γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

Τέλος τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν. 20

ΚΕΦ. Ζ.

Ὅτι οὐκ ἐκ νόμου, ἀλλ' ἐξ ἐπαγγελίας τὰ ἀγαθά· ὁ δὲ νόμος παρασκευαστὴς δι' ἐλέγχου.

15 Ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω· ὅμως ἀνθρώπου προκεκυρωμένην διαθήκην, οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται. 25

Τί ἐστι "κατ' ἄνθρωπον λέγω;" ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ γραφῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων θαυμάτων, καὶ ἀφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἔπαθε, τὸν λόγον συνέστησε, καὶ ἀπὸ τοῦ πατριάρχου, καὶ εἰς τὴν κοινὴν λοιπὸν ἐμβαίνει συνήθειαν· ἔθος γὰρ αὐτῷ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν, ὥστε καταγλυκαίνειν τὸν λόγον καὶ εὐπαράδεκτον καὶ εὐμαθέστερον τοῖς 30 παχυτέροις ποιεῖν. οὕτω καὶ Κορινθίοις διαλεγόμενος φησί, "Τίς

"ποιμαίνει ποίμνην καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει; τίς "φυτεύει ἀμπελῶνα, καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;" καὶ Ἑβραίοις πάλιν, "διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε "ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ διατιθέμενος." καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ παλαιᾷ, συνεχῶς αὐτὸ ποιεῖ, οὕτω λέγων· "μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου 5 "αὐτῆς; καὶ πάλιν, "μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ κεραμεῖ τί "ποιεῖς;" τί οὖν αὐτῷ τὸ ὑπόδειγμα βούλεται; ὅτι ἡ πίστις ἀρχαιοτέρα ἦν, ὁ δὲ νόμος, νεώτερός τε καὶ πρόσκαιρος, καὶ διὰ τοῦτο δεδομένος, ἵνα προοδοποιήσῃ τῇ πίστει·" διό φησιν· "ἀδελφοὶ κατὰ ἄνθρωπον λέγω·" ἀνωτέρω ἀνοήτους εἰπὼν, ἐν- 10 ταῦθα ἀδελφοὺς καλεῖ, ἐπιστύφων τε ὁμοῦ καὶ παραμυθούμενος.

Ὅμως ἀνθρώπου προκεκυρωμένην διαθήκην.

Ἐὰν ἄνθρωπος, φησὶ, διάθηται, μὴ τόλμᾳ τις ἀνατρέψαι μετὰ ταῦτα ἐλθὼν, ἢ προσθεῖναί τι· τοῦτο γάρ ἐστιν "ἐπιδιατάσσεται." οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ· καὶ πρὸς τινὰ διέθετο ὁ Θεός; 15

16 Τῷ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ· οὐ λέγει καὶ τοῖς σπέρμασιν ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός· καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χρι- 17 στός· τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς Χριστόν· ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη 20 γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγ- 18 γελίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ γὰρ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ Θεός.

Ἰδοὺ τοίνυν καὶ ὁ Θεὸς διέθετο τῷ Ἀβραὰμ διαλεγόμενος, εἰς τὰ ἔθνη ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἥξειν τὰς εὐλογίας· πῶς οὖν ὁ νόμος 25 ἀνατρέψαι δύναται ταύτας; ἐπειδὴ δὲ τὸ παράδειγμα ἅπαν οὐκ ἴσχυσεν ἑλκύσαι πρὸς τὸ ὑποκείμενον, καὶ διὰ τοῦτο προεῖπε, "κατὰ ἄνθρωπον λέγω," μηδὲν ἀπὸ τοῦ παραδείγματος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρέπειαν παραβλαβείς. σκόπει δὲ ἄνωθεν τὸ ὑπόδειγμα. ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ 30 εὐλογεῖσθαι τὰ ἔθνη· σπέρμα δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα ἐστὶν ὁ Χριστός· ἦλθε μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη ὁ νόμος. εἰ τοίνυν ὁ νόμος χαρίζεται τὰς εὐλογίας καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἐπαγγελία ἐκείνη ἄκυρός ἐστιν· εἶτα ἀνθρώπου μὲν

οὐδεὶς ἀκυροῖ διαθήκην, τοῦ δὲ Θεοῦ μετὰ τετρακόσια τριάκοντα ἔτη ἀκυροῦται ἡ διαθήκη; εἰ γὰρ ἐπηγγείλατο ἐκείνη, οὐκ ἐκείνη δὲ δίδωσιν, ἀλλ' ἕτερος ἀντ' ἐκείνης, ἐκβέβληται ἐκείνη· καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον ταῦτα; τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν νόμον ἔδωκε; φησὶ, τῶν παραβάσεων χάριν· οὐδὲ γὰρ οὗτός ἐστι περιττός. ὁρᾷς πῶς 5 πάντα συνορᾷ; πῶς μυρίους κέκτηται ὀφθαλμούς; ἐπειδὴ γὰρ τὴν πίστιν ἐπῆρε καὶ πρεσβυτέραν ἔδειξεν, ἵνα μή τις νομίσῃ περιττὸν τὸν νόμον, καὶ τοῦτο διορθοῦται τὸ μέρος, δεικνὺς ὅτι οὐκ εἰκῇ, ἀλλὰ πάνυ χρησίμως ἐδόθη τῶν παραβάσεων χάριν, τουτέστιν ἵνα μὴ ἐξῇ Ἰουδαίοις ἀδεῶς ζῆν καὶ εἰς ἔσχατον ἐξολισθαίνειν 10 κακίας, ἀλλ' ἀντὶ χαλινοῦ ὁ νόμος αὐτοῖς ἐπικείμενος ᾖ, παιδεύων, ῥυθμίζων, κωλύων παραβαίνειν, εἰ καὶ μὴ πάσας, ἀλλ' ὅμως κἂν ἐνίας τῶν ἐντολῶν. ὥστε οὐ μικρὸν τὸ κέρδος τοῦ νόμου. ἀλλ' ἄχρι τίνος; "ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται," περὶ Χριστοῦ λέγων. εἰ τοίνυν μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας δέδο- 15 ται, περαιτέρω καὶ παρὰ καιρὸν αὐτὸν ἕλκεις.

Ἄλλος φησὶ, μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γέγονεν ὁ νόμος, οὐχὶ τῆς ἐξόδου τῆς ἀπ' Αἰγύπτου, ἀλλὰ τῆς καταρχῆς ταύτης τῆς ἐπαγγελίας· ὥστε οἱ δοκοῦντες φιλονεικεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ πρωτείων, ἑκατοντάσι καὶ δεκάσιν ἐτῶν εὑρίσκονται ὕστε- 20 ροι μετὰ τὴν πίστιν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος πάλιν φησὶν, ἡ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ φωνὴ, ἐπαγγελίας ἐστὶ φησὶν, ὁ δὲ νόμος κατορθῶσαι ἀπαιτεῖ, καὶ τότε δίδωσι τὸν μισθόν· ὥστε εἰ μὲν ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα περιμένομεν, περιττὴ ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ ἡμέτερος κάματος καὶ οὐχ ἡ 25 τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία, τὸν μισθὸν ἡμῖν ἀποδίδωσιν· εἰ δὲ ἡ ἐπαγγελία γεγένηται τὴν τοῦ ὑποσχομένου χάριν ἐμφαίνουσα, οὐκ ἄρα ἡ τοῦ νόμου κατόρθωσίς ἐστιν, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσις ἡ τὴν κοινωνίαν ἡμῖν τῆς εὐλογίας χαριζομένη· τὸ δὲ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰρημένον, οὕτως ἁπλῶς εὑρίσκομεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀκρι- 30 βῶς πληρούμενον· οὗτος γὰρ σπέρμα μὲν αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ὡς οὖν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὸ γένος ἐκεῖθεν κατάγοντες· πιστεύομεν δὲ ἐπ' αὐτόν. εἶτα καὶ τὸν Ἀβραὰμ πατέρα ἐπιγραφόμεθα, καὶ οὕτω τῆς εὐλογίας τὴν κοινωνίαν δεχόμεθα, ὥστε τὸ εἰρημένον ὡς ἐφ' ἑνὸς, δυνάμενον δὲ κατὰ κοινοῦ ὡς ἐπὶ πολλῶν νοεῖσθαι, τῷ σπέρ- 35

ματι αὐτοῦ εἶναι πάντας τοὺς ἐκεῖθεν τὸ γένος κατάγοντας, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κυρίως ἐπ' αὐτῶν πληρούμενον τῶν πραγμάτων εὑρίσκομεν.

19 Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καθ' ὑπόκρισιν ἀναγνωστέον φησὶν, ἀλλὰ τοῦτο ἐρωτᾷς, τίς ἡ τοῦ νόμου χρεία; εἴπερ δὴ τὴν ἐπαγγελίαν καὶ τὴν χάριν ἔδει κρατεῖν, "τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη."

Ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται.

Τοῦτο δὲ παρέγκειται· ἡ γὰρ ἀκολουθία· τί οὖν; ὁ νόμος τῶν 10 παραβάσεων χάριν προσετέθη, διαταγεὶς δι' ἀγγέλου ἐν χειρὶ μεσίτου; ἵνα ᾖ διαταγεὶς, ἐπὶ τοῦ νόμου νοούμενον.

Σευηριανοῦ. Καὶ μὴν ὡς ἄλλός φησιν, ἐβάρει πλέον ὁ νόμος, καὶ διακονία θανάτου διὰ τοῦτο ὠνόμασται. πῶς οὖν τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, φησίν; ἐν συντόμῳ ῥήματι τοιοῦτόν 15 ἐστι· πρὸ νόμου, καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῆς σαρκὸς ἐδούλευε τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἔστεργε τὸ κακόν· δοθέντος τοῦ νόμου, ὁ μὲν νοῦς ἐπαιδεύθη, ἡ δὲ σὰρξ ἔτι κατείχετο. ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν ἀγνοῶν τὴν ἁμαρτίαν ὅτι ἁμαρτία ἦν, τὴν ἀσέβειαν ὡς εὐσέβειαν μετιὼν καὶ σπουδαιότερον αὐτῇ προσέχει· ὁ δὲ γνοὺς ὅτι κακὸν, 20 τοῦτο γοῦν κερδανεῖ τὸ συνειδέναι ὅτι παραβαίνει καὶ ἐπιθυμεῖ τῷ Θεῷ ὑπακοῦσαι, διὰ τοῦτο ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ἀντὶ τοῦ εἰ ἐδόθη νόμος, οὐκ ἐδόθη φησὶ κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ διὰ παντὸς κρατεῖν ἐδύνατο.

Θεόδωρος δέ φησιν, εἰ γὰρ τοιαύτη τις δύναμις τῷ νόμῳ 25 προσῆν, ὥστε τοὺς ὑπ' αὐτῷ πολιτευομένους καὶ δικαιοῦσθαι καὶ τῆς αἰωνίου δύνασθαι τυγχάνειν ζωῆς, ἀναιρετικὸς ἦν τῆς ἐπαγγελίας ὁ νόμος αὐτὸς, ἀντ' ἐκείνης τὴν δικαίωσιν παρέχων· νυνὶ δὲ τὸ ἐναντίον, ἀπαγορεύων μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ἀπαλλάττειν δὲ αὐτῆς οὐκ ἰσχύων τοὺς διὰ τὴν τῆς φύσεως ἀσθένειαν καταπίπτοντας εἰς 30 αὐτὴν, καὶ διὰ τούτου μειζόνως ἐλέγχων ἡμῶν τὸ πρὸς δικαίωσιν ἄτονον, μᾶλλον δὲ πάντῃ ἀδύνατον, ἀναγκαίως τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεομένους δείκνυσιν ἡμᾶς.

Διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου.

Ἢ τοὺς ἱερέας ἀγγέλους καλεῖ, ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγγέλους ὑπηρετήσασθαί φησι τῇ νομοθεσίᾳ· μεσίτην δὲ ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν φησὶ, δεικνὺς ὅτι πρώην καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν.

Ἄλλος *φησὶ, τοῦτο λέγει, ὅτι ἡ διαταγὴ "δι' ἀγγέλων ἐν* 5 *"χειρὶ μεσίτου," τουτέστι μεσιτευσάντων τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸ δοθῆναι τὸν νόμον, ἵνα ἀκούσωμεν τὴν μὲν ἐπαγγελίαν, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ· τὸν δὲ νόμον οὐ δι' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ διέταξε δι' ἀγγέλων μεσιτευόντων.*

20 Ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Τί ἐνταῦθα ἂν εἴποιεν οἱ αἱρετικοί; εἰ γὰρ τὸ μόνος ἀληθινὸς, οὐκ ἀφίησι τὸν Υἱὸν εἶναι Θεὸν ἀληθινὸν, οὐκ ἄρα οὐδὲ Θεὸν διὰ τὸ λέγεσθαι "ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν·" εἰ δὲ ἑνὸς λεγομένου Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, ἔστι Θεὸς καὶ ὁ Υἱὸς, εὔδηλον ὅτι καὶ ἀληθινοῦ μόνου λεγομένου τοῦ Πατρὸς, ἀληθινὸς καὶ* 15 *ὁ Υἱός· ὁ δὲ μεσίτης φησὶ, δύο τινῶν γίνεται μεσίτης. τίνος οὖν μεσίτης ἦν ὁ Χριστός; εὔδηλον ὅτι ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ· ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν ὅτι καὶ τὸν νόμον αὐτὸς ἔδωκεν; εἰ τοίνυν αὐτὸς ἔδωκε, Κύριος ἂν εἴη καὶ λύσαι πάλιν.*

21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ. 20

Εἰ γὰρ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ αἱ εὐλογίαι δέδονται, ὁ δὲ νόμος κατάραν εἰσάγει, ἄρα κατὰ τῶν εὐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ. πῶς οὖν λύει τὴν ἀντίθεσιν; πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει εἰπὼν, "μὴ γένοιτο," ἔπειτα κατασκευάζει οὕτω λέγων, 25

Εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἂν ἐκ νόμου ἦν ἡ δικαιοσύνη.

Εἰ ἐν αὐτῷ φησὶ τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς ἔχομεν, καὶ αὐτὸς ἦν τὸ κῦρος ἔχων τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἴσως καλῶς ταῦτα ἔλεγες, εἰ δὲ ἀπὸ πίστεως σώζῃ κἂν ἐπικαταράτους ποιήσῃ· οὐδὲν ἐβλάβης 30 *ἐρχομένης ἐκείνης καὶ πάντα λυούσης· εἰ δὲ διὰ τοῦτο ἐδόθη ἵνα συγκλείσῃ πάντας, τουτέστιν ἵνα ἐλέγξῃ καὶ διδάξῃ τὰ οἰκεῖα αὐτῶν πλημμελήματα, οὐ μόνον οὐ κωλύει σε τυχεῖν τῆς ἐπαγγε-*

λίας, ἀλλὰ καὶ συμπράττει πρὸς τὸ τυχεῖν· τοῦτο γοῦν ἐδήλωσε λέγων,

22 **Ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν.** 5

Ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδὲ τῶν ἁμαρτημάτων ᾐσθάνοντο τῶν οἰκείων, οἱ δὲ μὴ αἰσθανόμενοι οὐδὲ ἀφέσεως ἐπεθύμουν, ἔδωκε νόμον ἐλέγχοντα τὰ τραύματα, ἵνα ποθήσωσι τὸν ἰατρόν. εἶδες ὅτι οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐδόθη; εἰ γὰρ μὴ νόμος ἐδόθη, πάντες ἂν εἰς κακίαν ἐξώκειλαν, καὶ οὐδεὶς ἔμελλεν Ἰουδαίων 10 ἔσεσθαι ὁ ἀκουσόμενος τοῦ Χριστοῦ· νυνὶ δὲ δοθεὶς, ἀρετήν τε σύμμετρον παιδεύσας τοὺς προσέχοντας, καὶ πείσας εἰδέναι τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα, προθυμοτέρους ἐποίησε πρὸς τὸ ζητεῖν τὸν Χριστόν. οἱ γοῦν μὴ πιστεύσαντες αὐτῷ, ἐκ τοῦ μὴ καταγνῶναι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ τοῦτο δηλῶν, ἔλε- 15 γεν· "ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν "δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ "ὑπετάγησαν."

23 **Πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκα- 20 λυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.**

Εἶδες πῶς σαφῶς ἅπερ εἰρήκαμεν παρέστησε; τὸ γὰρ "ἐφρουρούμεθα" καὶ "συγκεκλεισμένοι," οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου γενομένην ἀσφάλειαν.

(Εὐσεβίου.) Ἕτερος δέ φησι, τὸ προηγεῖσθαι νῦν λέγω, οὐχὶ 25 ἐπιλαθόμενος τῆς ἐπαγγελίας πρωτευούσης, ἀλλ' ὅτι καὶ Γαλάταις χρήσιμον ἐν καιρῷ, καὶ οὐ χρήσιμον εἰς τὰ ἑξῆς· τὸ οὖν πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, τοῦ νόμου παρεντεθέντος μεταξὺ τῆς ἐπαγγελίας καὶ αὐτῆς τῆς παρουσίας τῆς πίστεως. 30

Θεοδώρου. Ἐπισημαντέον ἐκεῖνο, ὅτι τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖται μὲν ἀπὸ τῶν μελλόντων ὡς εἰκὸς τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ πᾶσα τῶν παρ' αὐτοῦ κατορθωμάτων ἡμῖν ἡ φανέρωσις ἐπὶ τῶν πραγμάτων γίνεται τότε. κάλει δὲ πίστιν μὲν, ἐπειδὴ μηδέπω

γεγονότες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, πιστεύομεν τέως περὶ αὐτῶν. ἐπαγγελίαν δὲ, ὡς ἂν τὴν περὶ αὐτῶν ὑπόσχεσιν ἤδη κεκομισμένων ἡμῶν· καὶ χάριν δὲ εἰκότως αὐτὰ ὀνομάζει μάλιστα, ἐπειδὴ δωρεὰ σαφής τις τοῦ Θεοῦ ἐστι τὰ διδόμενα· οὐκ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς αὐτοῦ φιλοτιμίας ἔχοντα τὴν ἀρχήν· 5 ἀντιπαρεξετάζει δὲ τὸν νόμον πᾶσιν εἰκότως.

(Σευηριανοῦ.) Ἄλλος δέ φησι, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον κατώρθου ὁ νόμος, ἀλλὰ τὸ τὸν Θεὸν εἰδέναι παρεῖχε· τὸ δὲ τὸν Θεὸν εἰδέναι, ἕτοιμον ἐποίει πρὸς τὴν τῆς χάριτος ὑποδοχήν.

24 **Ὥστε ὁ μὲν νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς** 10 **Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν.**

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ δὲ "παιδαγωγὸς," οὐκ ἐναντιοῦται τῷ διδασκάλῳ, ἀλλὰ καὶ συμπράττει· πάσης κακίας ἀπαλλάττων τὸν νέον, καὶ μετὰ πάσης σχολῆς τὰ μαθήματα παρὰ τοῦ διδασκάλου δέχεσθαι παρασκευάζων· ἀλλ' ὅταν ἐν ἕξει γένηται, ἀφίστα- 15 ται λοιπὸν ὁ παιδαγωγός· διὰ τοῦτό φησι,

25 **Ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως.**

Τῆς εἰς τὸν τέλειον ἄνδρα ἀγούσης.

26 **Οὐκ ἔτι ὑπὸ παιδαγωγὸν ἐσμὲν, πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.** 20

Θεοδώρου. Ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν τέλειοι· τοῦτο γὰρ ἀκόλουθον πρὸς τὸ ὑπὸ παιδαγωγὸν τὸ υἱοὶ Θεοῦ εἰπεῖν· τῷ γὰρ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν λείπει πρὸς τελειότητα. Βαβαὶ[g] πόση τῆς πίστεως ἡ δύναμις; καὶ πῶς αὐτὴν ἐκκαλύπτει προϊών; πρότερον μὲν γὰρ ἔδειξεν, ὅτι υἱοὺς ἐποίει τοῦ πατριάρχου· γινώσκετε γάρ φησιν, 25 ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ· νυνὶ δὲ ἀποφαίνει ὅτι καὶ τοῦ Θεοῦ· εἶτα λέγει καὶ τὸν τρόπον τῆς υἱοθεσίας· "Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε." καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθητε; τὸ γὰρ ἀκόλουθον τοῦ δεῖξαι υἱοὺς τοῦτο 30 ἦν· ὅτι πολὺ φρικωδέστερον αὐτὸ τίθησιν· εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς Υἱὸς

[g] Hæc Chrysostomi sunt.

Θεοῦ, σὺ δὲ αὐτὸν ἐνδέδυσαι· τὸν υἱὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιωθεὶς, εἰς μίαν συγγένειαν καὶ μίαν ἰδέαν ἤχθης.

28 Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος· οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· ἅπαντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 5

Εἰπὼν, ὅτι αὐτὸν ἐνεδύσασθε τὸν Χριστὸν, οὐδὲ ταύτῃ ἀρκεῖται τῇ λέξει· ἀλλ' ἑρμηνεύων αὐτὴν ἐνδοτέρῳ πρόεισι τῆς τοιαύτης συναφείας, καὶ φησὶν, ὅτι "πάντες εἷς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." τουτέστι, μίαν μορφὴν, ἕνα τύπον ἔχετε πάντες τοῦ Χριστοῦ. τί τούτων γένοιτο φρικωδέστερον τῶν ῥημάτων; ὁ Ἕλλην, καὶ Ἰου- 10 δαῖος, καὶ δοῦλος πρώην, οὐκ ἀγγέλου οὐδὲ ἀρχαγγέλου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πάντων δεσπότου τὴν μορφὴν ἔχων περιέρχεται, καὶ ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι τὸν Χριστόν.

(Σευηριανοῦ.) Ἄλλος, οὐχ ἡ τοῦ νόμου τήρησις, φησὶ, βελτίονας ποιεῖ τοὺς πιστεύσαντας τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τοὺς Ἰουδαίους, 15 ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ βαπτίσματος τὸ Χριστὸν ἐνδύσασθαι παρέχουσα, κοινὴν ποίει τὴν χάριν πάντων ὁμοῦ, βαρβάρων, Ἑλλήνων, Ἰουδαίων, θήλεος, ἄρρενος· οὐχ ἁπλῶς δὲ παρέμιξε τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν· ὅσον γὰρ εἰς τὸ ῥήματι ἐζήτει πρὸς τὸ προκείμενον· ἀλλ' εἰ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ διαφέρον εἰς μίαν χάριν συνάγει τὸ 20 βάπτισμα, πόσῳ μᾶλλον Ἕλληνα καὶ Ἰουδαῖον;

(Θεόδωρος.) Ἄλλος τίς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ὧδε λέγει· τῆς παρούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν τοῖς πᾶσιν ὁ Ἀδὰμ, εἷς δὲ ἄνθρωπος οἱ πάντες ἐσμὲν, τῷ λόγῳ τῆς φύσεως· πρὸς γὰρ δὴ τὸ κοινὸν ὡσπερεὶ μέλους τάξιν ὁ μαθεὶς ἡμῶν ἐπέχει· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς μελ- 25 λούσης ζωῆς ἀρχὴ μὲν ὁ Χριστός· πάντες δὲ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀθανασίας, ὥσπερ εἷς γινόμεθα πρὸς αὐτὸν, τῇ ὁμοιότητι τοῦ πράγματος μέλους τάξιν πρὸς τὸ κοινὸν τοῦ καθ' ἕνα ἡμῶν ἐπέχοντες· τότε τοίνυν οὔτε ἄρσεν, οὔτε θῆλυ θεωρεῖται· οὐ γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ 30 γαμηθῆναι· οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἕλλην· οὐδὲ γὰρ περιτομὴ ἐν ἀθανάτῳ φύσει χώραν ἔχει, ὥστε διακριθῆναι περιτετμημένον, ἀκρόβυστον· οὔτε δοῦλος, οὔτε ἐλεύθερος· πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία

πραγμάτων ἀνῄρηται· ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τύπον διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐν ἐκείνοις γινόμεθα, τοῦτο λέγει,

Εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστὲ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.

Εἰ γὰρ ὑμεῖς τοῦ Χριστοῦ σῶμα διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος 5 ἀναγέννησιν τύπον ἔχουσαν τῆς τότε παρεσομένης ὑμῖν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς τὸ ἐκείνου σῶμα, τούτου εἶναι σπέρμα οὗπερ δὴ κακεῖνος· ὅθεν εἰκότως καὶ τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμοι. εἶδες πῶς, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, ἀπέδειξε νῦν τὸ περὶ τοῦ σπέρματος, ὅτι αὐτῷ καὶ τῷ 10 σπέρματι αὐτοῦ αἱ εὐλογίαι εἰσὶ δεδόμεναι.

ΚΕΦ. Η.

Ὅτι ὑπὸ κτίσιν ἦσαν οἱ ἐν νόμῳ.

1 Λέγω δὲ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, 2 οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὤν· ἀλλ' ὑπὸ 15 ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἐστὶν, ἄχρι τῆς προθεσμίας 3 τοῦ πατρός. οὕτως καὶ ἡμεῖς, ὅτι ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλώμενοι.

Νήπιον ἐνταῦθα, οὐ τὴν ἡλικίαν φησὶν, ἀλλὰ τὴν γνώμην· δεικνὺς ὅτι ὁ Θεὸς μὲν ἐβούλετο ἐξ ἀρχῆς ταῦτα χαρίσασθαι· 20 ἐπειδὴ δὲ ἔτι νηπιωδέστερον διεκείμεθα, ἀφῆκεν ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἶναι, τουτέστι, νουμηνίας καὶ σάββατα· αἱ γὰρ ἡμέραι ἀπὸ δρόμου ἡλίου καὶ σελήνης γίγνονται· εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὑμᾶς ὑπὸ νόμον ἄγουσιν, οὐδὲν ἕτερον ποιοῦσιν, ἀλλ' ἢ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς τελείας ἡλικίας, εἰς τοὐπίσω πάλιν ὑμᾶς ἀπάγου- 25 σιν. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ παρατήρησις ἡμερῶν; τὸν κύριον, τὸν οἰκοδεσπότην, τὸν πάντων κρατοῦντα, ἐν ὑπηρέτου καθίστησι τάξει.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησὶ, οὐσίᾳ μὲν ὑπέθετο τὴν ἀρετὴν ὁ Ἀπόστολος, τῇ περὶ τὸν Θεὸν ἀγάπῃ καὶ τῇ περὶ τὸν πλησίον γνωριζομένῃ· χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ εἰς δέον, τῷ ταναντία διαπρατ- 30 τομένους ἀφανίζειν αὐτῆς τὴν ὑπόστασιν· ὑπὸ ἐπιτρόπους τοίνυν

καὶ οἰκονόμους γεγόναμεν, ἵνα ἡ συνεχὴς τούτων παρατήρησις εἰς ὑπόμνησιν ἄγῃ πάντοτε ἡμᾶς τοῦ δεδωκότος Θεοῦ τοὺς νόμους· καὶ οὕτω σωφρονέστερον βιοῦντες, μὴ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παραφανίζωμεν οὐσίαν· ἄχρις ἂν ἡ τότε ἐπιστᾶσα τελειότης, βεβαίαν καὶ ὁλοτελῆ τῆς οὐσίας παράσχῃ τὴν ἀπόλαυσιν· ἅτε 5 δὴ καὶ φυλάττειν τότε ἀκέραιον τὴν πατρῴαν δυναμένοις κληρονομίαν.

4 Ὅτε δὲ καὶ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, 10 ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

Τοῦ Χρυσόστομου. Δύο τίθησιν ἐνταῦθα αἰτίας καὶ κατορθώματα τῆς σαρκώσεως· κακῶν ἀπαλλαγὴν, καὶ ἀγαθῶν χορηγίαν· ἅπερ οὐδενὶ δυνατὸν ἦν ἢ αὐτῷ κατορθώσειν μόνῳ. τίνα δὲ ταῦτα ἦν; ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀρᾶς τοῦ νόμου, καὶ εἰς υἱοθεσίαν ἀχθῆναι· 15 ἵνα γὰρ τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ φησὶ, καὶ "ἵνα τὴν υἱοθεσίαν "ἀπολάβωμεν·" καλῶς εἶπεν "ἀπολάβωμεν·" δεικνὺς ὀφειλομένην· ἄνωθεν γὰρ ταῦτα ἐπήγγελτο, καθὼς καὶ αὐτὸς διὰ πολλῶν ἔδειξε, τὰς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ὑπὲρ τούτων ἐπαγγελίας γεγενημένας· καὶ πόθεν δῆλον ὅτι γεγόναμεν υἱοὶ φησί; εἶπε τρόπον ἕνα, ὅτι 20 τὸν Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα τὸν ὄντα Υἱόν· λέγει καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ Πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας ἐλάβομεν· οὐ γὰρ ἂν ἐδυνήθημεν καλέσαι πατέρα, εἰ μὴ πρότερον υἱοὶ κατέστημεν· εἰ τοίνυν ἀντὶ δούλων ἐλευθέρους, ἀντὶ νηπίων τελείους, ἀντὶ ἀλλοτρίων κληρονόμους ἐποίησε καὶ υἱοὺς ἡ χάρις, πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ἐσχάτης ἀγνωμο- 25 σύνης, ἀφεῖναι μὲν ταύτην, ὑποστρέψαι δὲ εἰς τὰ ὀπίσω;

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησὶ, ἠκολουθεῖ τότε τῇ δόσει τοῦ Πνεύματος τὰ γινόμενα θαύματα· ὅπερ ἀναμφίβολον αὐτοῖς τὴν δόσιν ὡς εἰκὸς ἐποίει τοῦ Πνεύματος· ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας μετειληφέναι ἐπίστευον· ὅθεν καὶ αὐτὸς θαρρήσας τῷ ἰσχυρῷ τῆς 30 ἀποδείξεως, ὡς ἅτε δὴ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰλημμένων τῶν καὶ παρ' αὐτοῖς ἀναμφιβόλων ἐπάγει,

7 Ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱὸς, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ.

Οὕτως οὐδὲ μία σοι, φησὶ, πρὸς τοὺς ὑπὸ νόμον ζῶντας κοινωνία λοιπόν.

8 Ἀλλὰ τότε οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει 9 μὴ οὖσι θεοῖς· νῦν δὲ γνόντες Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ 5 ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε,

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντας ἀποτεινόμενος φησὶ, ὅτι καὶ εἰδωλολατρεία τὸ τοιοῦτόν ἐστιν, ἡ τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως φυλακή· καὶ ὅτι μείζονα φέρει τὴν κόλασιν. νῦν δὲ καὶ 10 Θεοὺς οὐ φύσει τὰ στοιχεῖα ἐκάλεσε, ταῦτα αὐτὰ κατασκευάσαι βουλόμενος καὶ εἰς μείζονα ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐμβαλεῖν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι τότε μὲν ἐσκοτισμένοι καὶ ἐν πλάνῃ διάγοντες χαμαὶ ἐσύρεσθε· νῦν δὲ ὅτε ἔγνωτε Θεὸν, μᾶλλον δὲ ὅτε ἐγνώσθητε παρ᾽ αὐτοῦ, πῶς οὐ μείζονα καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπάσεσθε 15 κόλασιν, μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν τὰ αὐτὰ νοσοῦντες πάλιν; Οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς καμόντες εὕρετε τὸν Θεὸν, ἀλλ᾽ ὑμεῖς μὲν ἐν τῇ πλάνῃ διετρίβετε, αὐτὸς δὲ ὑμᾶς ἐπεσπάσατο· ἀσθενῆ δὲ στοιχεῖα καλεῖ καὶ πτωχὰ, τῷ μὴ δὲ μίαν δυνάμιν ἔχειν εἰς τὰ προκείμενα ἀγαθά. 20

(Σετηριανοῦ.) Ἄλλος φησὶ, νῦν βούλεται δεῖξαι, ὅτι μετὰ τὸ τὴν χάριν ἐλθεῖν, κἂν δοκῇ τις κατὰ νόμον σάββατον τηρεῖν καὶ νεομηνίας καὶ ἑορτὰς, ὥσπερ εἰδωλολατρεῖ ταῖς στοιχείοις οἷς ἐθρήσκευεν ἐθνικὸς ὢν, ἄλλως δουλεύων· καὶ οὐ νόμον τηρεῖ, πέπαυται γάρ. πτωχὰ δὲ στοιχεῖα εἰπὼν, οὐ κατηγόρησεν ὡς πονη- 25 ρῶν, ἀλλ᾽ ὡς πλουτίζειν μὴ δυναμένων καὶ ἀρκεῖν πρὸς εὐσέβειαν.

(Ευσέβιος.) Ἄλλος πάλιν ὧδε φησὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸ γνήσιον τηρῶν· μετ᾽ ἄρθρου εἶπε τὸν υἱὸν αὐτοῦ· τὸν ὄντα υἱὸν, γενόμενον ἐκ γυναικός. ἐπειδὴ γὰρ γυνὴ προεξένη- 30 κεν ἁμαρτίαν, ἐκ γυναικὸς ὁ σώζων· ἐπειδὴ δὲ ὁ νόμος οὐκ ἐδόθη δυνάμενος καὶ ζωοποιῆσαι, γέγονε καὶ ὑπὸ νόμον ὁ ἐλθὼν ἰάσασθαι· στοιχεῖα δέ φησι, τὰ νόμιμα. εἰ δὲ ζητεῖς ἑρμηνείαν παρ᾽ αὐτοῦ, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ· ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν,

τὴν ἀποκειμένην ἤδη ταῖς ἐπαγγελίαις· κατεχομένην δὲ, ἐν τῷ μεταξὺ εἰσαχθέντος τοῦ νόμου καὶ τῶν χρόνων μὴ ἀποπληρωθέντων· πληρωθέντος δὲ τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ᾧ ἀπέκειτο ταῦτα· εἰ οὖν καλεῖς ὁ Πατὴρ, δηλονότι γέγονας υἱὸς, καὶ μαρτυρεῖ σοι τὸ Πνεῦμα· "εἰ δὲ υἱὸς, καὶ κληρονό- 5 "μος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ." τουτέστιν, ἐκ χαρίσματος οὐκ ἐκ φύσεως.

Ἀλλὰ τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ὦ Γαλάται, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς.

Τοῖς εἰδώλοις· πῶς πάλιν ἐπεστρέψατε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ 10 πτωχὰ στοιχεῖα; πῶς δυνατόν ἐστι τὸν Ἕλληνα ὄντα, τὸν Γαλάτην ἐπιστρέψαι ἐπὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ νόμου ἐξ ὧν οὐδὲ ἐξῆλθεν; πρῶτον μάθωμεν τίνα λέγει πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε· ἐάν τις προσχῇ ἄνωθεν τῷ λέγοντι, "ἀλλὰ "τότε μὲν οὐκ εἰδότες Θεὸν, ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὖσι 15 "θεοῖς," δηλονότι περὶ Ἑλληνισμοῦ ἀκούει· "μᾶλλον δὲ γνω- "σθέντες ὑπ' αὐτοῦ, πῶς πάλιν ἐπιστρέφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ;" πάλιν νομίζει τις, ὅτι εἰς εἰδωλολατρείαν ἐγκαλεῖται. τὸ γὰρ πάλιν ἐπιστρέψαι, ἀναδραμεῖν ἐστιν ἐπ' ἐκεῖνα ἀφ' ὧν τις ἐξῆλθεν· οὐκοῦν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ, στοιχεῖα, κατὰ ταύτην τὴν 20 ἀκολουθίαν, Ἑλληνικοῦ νομίζεται· εἴδωμεν τί λέγει τὰ ἑξῆς· "οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε·" ἑρμήνευσε τί ἐστι τὸ "ἐπιστρέφετε·" τὸ "οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν ἐθέλετε."

10 **Ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς· φόβουμαι ὑμᾶς μή πως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς 25 ὑμᾶς.**

Εἰ ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ ἤρξαντο, πῶς ἔρχονται ἐπὶ Ἰουδαϊσμόν; ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα γέγονεν εἰς τοὺς Γαλάτας· καὶ πρὸς τὰ δύο ταῦτα μεταχειρίζεται τὰ φάρμακα· ἔστω φησίν· ἦτε ἀγνοοῦντες Θεόν· νῦν δὲ γνόντες αὐτὸν, μᾶλλον δὲ γνωθέντες ὑπ' αὐτοῦ, πῶς 30 πάλιν ἐπιστρέφετε ἐπὶ νόμον, ὃν οὔτε ἔσχον ὅσοι ἔσχον; καὶ συνίστατο λοιπὸν ὁ νόμος· οὕτως καθὼς λέγει καὶ περὶ Ἑλληνισμοῦ αὐτῶν τοῦ ποτὲ, καὶ περὶ ἀναδρομῆς τῶν Ἰουδαϊζόντων ἐπὶ τὸν νόμον.

(Χρυσοστόμου.) Ἄλλος φησὶ, ἐκ τούτων δῆλον, ὅτι οὐ μόνον αὐτοῖς περιτομὴν ἐκήρυττον ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ νουμηνίας· "φόβουμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς·" ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀναμνήσθητέ μου τῶν κόπων, τῶν πόνων τῶν εἰς ὑμᾶς· μὴ κενώσητέ μου τοὺς τοσούτους ἱδρῶτας· εἰπὼν δὲ "φό- 5 "βουμαι" καὶ τὸ "μήπως" προσθεὶς, καὶ εἰς ἀγωνίαν αὐτοὺς ἐνέκαλε, καὶ εἰς ἐλπίδας χρηστάς· οὐ γὰρ εἶπεν εἰκῇ ἐκοπίασα, ἀλλὰ μήπως· κύριοι γὰρ ὑμεῖς τὸ πᾶν διορθῶσαι, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν γαλήνην· εἶτα ὥσπερ χειμαζομένοις χεῖρα ὀρέγων, ἑαυτὸν εἰς μέσον ἄγει λέγων, 10

12 Γίνεσθε ὡς ἐγώ· ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς.

Ταῦτα πρὸς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων· κἀντεῦθεν πείθων αὐτοὺς ἀποστῆναι τῶν παλαιῶν· εἰ γὰρ καὶ μηδένα ἕτερον ἔχετε ὑπόδειγμα, ἤρκει εἰς ἐμὲ μόνον ἰδεῖν ταύτης ἕνεκεν τῆς μεταβολῆς, καὶ θαρρῆσαι ῥᾳδίως· ἴστε γὰρ σαφῶς φησὶ, πῶς μεθ' ὑπερβολῆς πολ- 15 λῆς ἀντειχόμην τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ πῶς μετὰ μείζονος σφοδρότητος αὐτὸν εἴασα μετὰ ταῦτα· καὶ καλῶς αὐτὸ τέθεικεν ὕστερον. οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, κἂν μυρίους εὕρωσι λογισμοὺς καὶ δικαίους, ἀπὸ τοῦ ὁμογενοῦς μᾶλλον ἐφέλκονται· καὶ ὅταν ἕτερον ἴδωσι τὰ αὐτὰ πράττοντα, μᾶλλον ἔχονται τῶν αὐτῶν. 20

(Ευσέβιος.) Ἄλλος φησὶ, καὶ μὴν οὔτε σὺ ἧς Ἕλλην, οὔτε οὗτοι Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ ἐπειδὴ Ἰουδάϊζον, καὶ αὐτὸς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ μετῆλθε, λέγει,

Ἀδελφοὶ δέομαι ὑμῶν.

Ὁ ἀλγῶν δέεται, καὶ ὁ πονῶν παρακαλεῖ· ἀδελφοὺς δὲ καλεῖ, 25 τῇ οἰκειότητι τῆς προσηγορίας ἐκβάλλων τὴν ὑπόνοιαν τὴν κατὰ τὴν ἐπιβουλήν· εἰ γὰρ ἄλλα μὲν ἐφρόνει, ἄλλα δὲ παρ' αὐτοῖς ἔλεγεν, ἐπίβουλος ἦν καὶ ἐχθρός.

Σευηριανός. Μὴ γὰρ ἄλλην τινὰ ἔσχον λύπην πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπλήττω. 30

Χρυσοστόμου. Καὶ δηλῶν, ὅτι οὐ μίσους οὐδὲ ἔχθρας ἦν τὰ εἰρημένα, ἀναμιμνήσκει τῆς ἀγάπης αὐτοὺς, ἣν ἐνεδείξατο περὶ αὐτὸν, καὶ μετ' ἐγκωμίων τὴν ἀπολογίαν τίθησι· διὸ φησὶ,

13 Δέομαι ὑμῶν, οὐδέν με ἠδικήσατε· οἴδατε δὲ, ὅτι δι'

14 *ἀσθένειαν τῆς σαρκός μου, εὐαγγελισάμην ὑμῖν καὶ τὸν πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε.*

Οὐ μόνον οὐκ ἠδικήσατέ με φησὶν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν καὶ ἄφατον ἐπεδείξασθε περὶ ἐμὲ εὔνοιαν· καὶ οὐχ οἷόν τε τὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντα θεραπείας ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγειν· εἰ τοίνυν μὴ 5 δι' ἐπάχθειαν ταῦτα λέγω, λείπεται διὰ φιλοσοφίαν καὶ κηδεμονίαν· ἠλαυνόμην γάρ φησιν· ἐμαστιγούμην· μυρίους θανάτους ὑπέμενον κηρύττων ὑμῖν, καὶ οὐδὲ οὕτω κατεφρονήσατέ μου· τοῦτο γάρ ἐστι "τὸ πειρασμόν μου τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενή-"σατε οὐδὲ διεπτύσατε" ἀλλ' ὅμως, οὐδὲν ὑμᾶς τούτων ἐσκαν- 10 δάλισε φησίν· οὐδὲ διεπτύσατε τὰ πάθη καὶ τοὺς διωγμούς· ἀσθένειαν γὰρ καὶ πειρασ . . . . καλεῖ.

Ἄλλην γραφὴν παρέθετο Εὐσέβιος ὁ Ἐμίσης, ἔχουσαν οὕτως, "Καὶ τὸν πειρασμὸν ὑμῶν τὸν ἐν τῇ σαρκί μου, οὐκ ἐξουθενή-"σατε·" καὶ φησίν· ἐγὼ ταῦτα ὑπέμενον, καὶ ὑμεῖς ἐπειράζεσθε 15 δοκιμαζόμενοι, εἴγε προσίεσθέ με καὶ τὸν δι' ἐμοῦ κηρυττόμενον λόγον, ἐν τούτοις με θεωροῦντες τοῖς κινδύνοις· τὰ οὖν ἐμὰ πάθη, καὶ οἱ διωγμοὶ, ὦ Γαλάται, ὑμέτερος ἦν πειρασμός.

Ἀλλ' ὡς ἄγγελον Θεοῦ ἐδέξασθέ με.

Χρυσοστόμου. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, διωκόμενον μὲν καὶ ἐλαυ- 20 νόμενον ὡς ἄγγελον Θεοῦ δέχεσθαι, παραινοῦντα δὲ τὰ δέοντα μὴ δέχεσθαι;

15 *Τίς οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι εἰ δυνατὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν, ἐδώ-* 16 *κατέ μοι· ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα, ἀληθεύων ὑμῖν.* 25

Τίς ὑμᾶς φησὶν, ἐξαπάτησε καὶ ἔπεισεν ἑτέρως διατεθῆναι πρὸς ὑμᾶς; οὐχ ὑμεῖς ἐστὲ οἱ περιέποντες καὶ θεραπεύοντες, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τιμιώτερον ἄγοντες; τί τοίνυν γέγονε; πόθεν ἡ ἔχθρα; πόθεν ἡ ὑποψία; ὅτι τἀληθῆ πρὸς ὑμᾶς εἶπον; διὰ τοῦτο μὲν οὖν μειζόνως ἐχρῆν τιμᾶν καὶ θεραπεύειν· ἐγὼ γάρ φησι, οὐκ 30 οἶδα ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὸ τἀληθῆ λέγειν ὑμῖν. καὶ ὅρα μεθ' ὅσης ἀπολογεῖται ταπεινοφροσύνης· οὐ γὰρ ἀφ' ὧν περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο, ἀλλ' ἀφ' ὧν αὐτοὶ περὶ αὐτὸν, δείκνυσιν ἀδύνατον εἶναι ἐκ κακονοίας ταῦτα λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ εἶπεν οὕτως· καὶ πῶς

ἐγχωρεῖ τὸν μαστιζόμενον, τὸν ἐλαυνόμενον, τὸν μυρία πάσχοντα δι' ὑμᾶς, νῦν ἐπιβουλεύειν ὑμῖν; ἀλλ' ἀφ' ὧν εἶχον ἐναβρύνεσθαι ἐκεῖνοι, ἀπὸ τούτων συλλογίζεται λέγων, πῶς ἐγχωρεῖ τὸν τιμηθέντα παρ' ὑμῶν, τὸν ὡς ἄγγελον δεχθέντα, τοῖς ἐναντίοις ἀμείψασθαι; 5

Θεόδωρος. Τὸ οὖν "τίς" ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ ποῦ ὁ μακαρισμός; οἴχεται, ἀπώλετο· καλῶς οὐκ ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ δι' ἐρωτήσεως ἐνδειξάμενος.

17 **Ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε.** 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔστι ζῆλος καλὸς, ὅταν τις οὕτως ζηλοῖ, ὥστε μιμήσασθαι τὴν ἀρετήν· ἔστι καὶ ζῆλος πονηρὸς, ὅταν τις οὕτως ζηλοῖ, ὥστε ἐκκαλεῖν τῆς ἀρετῆς τὸν κατορθοῦντα· ὃ δὴ καὶ οὗτοι νῦν ἐπιχειροῦσι· τῆς μὲν τελείας γνώσεως ἐκκαλεῖν θέλοντες, εἰς δὲ τὴν ἠκρωτηριασμένην καὶ νόθον ἀγαγεῖν· δι' οὐδὲν 15 ἕτερον, ἀλλ' ἵνα αὐτοὶ μὲν ἐν τάξει κάθηνται διδασκάλων, ὑμᾶς δὲ τοὺς ὑψηλοτέρους αὐτῶν ὄντας, ἐν τάξει καταστήσωσι μαθητῶν· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, "ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε·" ἐγὼ δὲ, τοὐναντίον βούλομαι φησὶν, ὑμᾶς αὐτῶν κανόνα καὶ ὑπόδειγμα γίνεσθαι τῶν τελειοτέρων· ὃ δὴ καὶ ἐγένετο, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἤμην· 20 διὸ καὶ ἐπάγει λέγων,

18 **Καλὸν δὲ τὸ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς.**

Ἐνταῦθα γὰρ αἰνίττεται, ὅτι ἡ . . . .
. . . . τοῦτό ἐστι, τὸ μὴ πάροντος τοῦ διδασκάλου 25 μόνον, τοὺς μαθητὰς τὴν δέουσαν γνώμην ἔχειν, ἀλλὰ καὶ ἀπόντος.

Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι, οὐδέπω πρὸς τοῦτο ἦσαν τελειότητος ἀφιγμένοι, πάντα ποιεῖ ὥστε εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἐμβιβάσαι.

(Σευηριανός). Ἄλλος δέ φησι εἰς τὸ "τίς οὖν ὁ μακαρισμός;" ἀντὶ τοῦ οὐδείς· ἢ οὕτως· τὸ τηρεῖν νόμον, ἢ τὸ πίστει ζῆν· καὶ 30 ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι ἐκεῖνοι θέλουσιν οὐχὶ ὑμᾶς ζηλοῦν, ἵνα τὸ τέλειον αὐτοὶ ἔχωσι τῆς πίστεως, μὴ τηροῦντες νόμον, ἀλλ' αὐτοὺς ὑμᾶς ζηλοῦν, ἐπήγαγεν, ὅτι ταῦτα λέγω οὐ φθονῶν αὐτοῖς, ὄφελον γὰρ κακεῖνοι τέλειοι ἦσαν τῇ πίστει κεχρημένοι, καὶ ἀκώλυτον ἦν

αὐτοὺς ζηλοῦσθαι καὶ μιμεῖσθαι ἡμᾶς· καὶ ὑμεῖς οὖν τοιαῦτα πράττετε, ἃ καὶ ζηλωτοὺς ὑμᾶς ποιεῖ· ἵνα πάντες ὑμᾶς μιμῶνται, καὶ μὴ ὅταν ἔλθω αἰδεσθέντες με, τοιοῦτοι γίνεσθε, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ μὴ παρόντος ἑαυτοὺς διορθοῦσθε.

19 Παιδία μου οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ 5 Χριστὸς ἐν ὑμῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Μητέρα μιμεῖται περιτρέμουσαν τοῖς παιδίοις· εἶδες ἀθυμίαν Ἀποστόλῳ πρέπουσαν; διεφθείρατε φησὶ, τὴν εἰκόνα· ἀπωλέσατε τὴν συγγένειαν· τὴν μορφὴν ἠλλοιώσατε· ἀναγεννήσεως ἑτέρας ὑμῖν δεῖ καὶ διαπλάσεως· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπεὶ* 10 *τέκνα καλῶ τὰ ἀμβλωθρίδια, τὰ ἐκτρώματα· καὶ τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ἑτέρως δέ· φείδεται γὰρ καὶ οὐ βούλεται πλῆξαι, οὐδὲ τραύματα ἐπιθεῖναι τραύμασιν· ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν τοὺς εἰς μακρὰν καταπεσόντας νόσον οὐχ ὑφ᾽ ἓν θεραπεύουσιν, ἀλλὰ διαλιμπάνουσιν, ὥστε μὴ ὀλιγοψυχοῦντας ἀπολέσθαι, οὕτως* 15 *καὶ ὁ μακάριος οὗτος· καὶ γὰρ αἱ ὠδῖνες αὗται τῶν σωματικῶν δριμύτεραι· ὅσῳ καὶ φιλοστοργία μείζων· καὶ τὸ ἁμαρτηθὲν, οὐ τὸ τυχὸν ἦν.*

Θεόδωρος. *Τὸ δὲ πάλιν, ὥστε τῶν παλαιῶν ὠδίνων ἀγαγεῖν εἰς μνήμην· τὸ δὲ "ἄχρις οὗ μορφωθῇ* Χριστὸς *ἐν ὑμῖν," ἐπίτασιν* 20 *ἔχει τοῦ πάθους, οὐδὲ γὰρ εἰδότος ἐστι ποῦ ποτε στήσεται αὐτῷ τὰ τῶν ὠδινῶν.*

20 Ἤθελον παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι, καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου.

Χρυσοστόμου. *Οὐκ ἀρκεῖται τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ᾽ ἐπιζητεῖ* 25 *καὶ τὴν παρουσίαν· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη· τίνος δὲ ἕνεκεν ζητεῖ τὴν παρουσίαν; ὥστε "ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου" φησίν· ὀλοφυρμὸν κινῆσαι καὶ δάκρυα, καὶ πάντας εἰς θρῆνον ἐπισπάσασθαι· διὰ γὰρ ἐπιστολῆς, οὐκ ἦν δάκρυα δεῖξαι οὐδὲ ὀλολυγμόν· διὸ καίεται τὴν παρουσίαν ζητῶν.* 30

(Εὐσέβιος.) *Ἄλλος φησὶν, ἐπειδὴ ἐτύγχανε δεδεμένος καὶ κατεχόμενος, φησὶ, τὸ "ἤθελον ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς καὶ ἀλλάξαι "τὴν φωνήν μου·" αὐτὰ ταῦτα νῦν ὑμῖν κηρύττειν, ἃ οἱ ταράττοντες λέγουσί με κηρύττειν ἀλλαχοῦ· καὶ ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι*

καὶ τὰ νόμιμα τηρεῖν· ἄρα οὐκ ἂν αὐτοὶ ὑμεῖς οἱ τότε μὲν παρ' ἐμοῦ ἐκεῖνα δεξάμενοι, νῦν δὲ τὰ ἐναντία ἀκούοντες σκηνὴν καὶ παίγνιον ἐνομίσατε τὰ κατ' ἐμέ· θαυμάζω γὰρ εἰ ἐκεῖνα ἀκούσαντες παρ' ἐμοῦ, ὑποπτεύετέ με ἄλλα ἔχειν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἄλλα δὲ τοῖς οὕτω με τιμήσασι κεκηρυχέναι. 5

Ὅτι ἀποροῦμαι ἐν ὑμῖν.

Οὐκ ἔχω γάρ φησι, τί εἴπω· οὐκ ἔχω τί λογίσομαι πόθεν οἱ πρὸς αὐτὴν ἀναβάντες τοῦ οὐρανοῦ τὴν κορυφὴν, καὶ διὰ τῶν κινδύνων οὓς ὑπεμείνατε ὑπὲρ τῆς πίστεως, καὶ διὰ τῶν σημείων ὧν ἐπεδείξασθε διὰ τῆς πίστεως, νῦν ἄθροον οὕτως εἰς τοσαύτην εὐτέλειαν κατηνέχθητε ὡς εἰς περιτομὴν καὶ σάββατα σύρεσθαι, καὶ τῶν Ἰουδαΐζειν ἀναγκαζόντων ἐκκρέμασθαι. ἐπειδὴ οὖν ὠλοφύρατο, καὶ ἐμάλαξεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ ἐπεσπάσατο μειζόνως, πάλιν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβαίνει, κεφάλαιον τιθεὶς μεῖζον· καὶ δεικνὺς ὅτι αὐτὸς ὁ νόμος οὐ βούλεται ἑαυτὸν φυλάττεσθαι· τότε μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ τὸ παράδειγμα εἰσήγαγε· νῦν δὲ αὐτὸν εἰσάγει τὸν νόμον παραινοῦντα μὴ φυλάττειν αὐτὸν ἀλλ' ἀναχωρεῖν· ὅπερ ἦν ἰσχυρότατον. 10 15

Θεόδωρος. *Καλὴ δὲ καὶ ἡ πρὸς ἐκείνους ἀποστροφὴ τῶν λόγων· διὰ γὰρ πάντων φαίνεται ὁ Ἀπόστολος ὑπὸ τῆς τῶν γεγονότων ὀργῆς συνεχεῖς τὰς μεταβολὰς δεχόμενος, καὶ τὰ μὲν πρὸς τούτους ἀγανακτῶν, τὰ δὲ πρὸς ἐκείνους, τὸ δὲ καὶ ἀλγῶν ὡς ἐπὶ τέκνοις ἀπολωλόσι· καὶ ὅλως ἀκριβῶς τίς σκοπούμενος, πολλὴν ἴδοι ἂν ἐν τοῖς γεγραμμένοις τῶν παθῶν τὴν ἐναλλαγήν.* 20

ΚΕΦ. Θ. 25

Ὅτι ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ γυναικὶ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῷ γνησίῳ παιδὶ ὑποτυπωθέντας, οὐ χρὴ δουλοῦσθαι νόμῳ.

21 Λέγετέ μοι ὑμεῖς οἱ ὑπὸ νόμου θέλοντες εἶναι.

Χρυσοστόμου. *Καλῶς εἶπεν "οἱ θέλοντες·" οὐ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀκαίρου φιλονεικίας τὸ πρᾶγμα ἦν· νόμον δὲ ἐνταῦθα, τὸ βιβλίον τῆς κτίσεως καλεῖ· ὅπερ πολλάκις ποιεῖ, τὴν παλαιὰν πᾶσαν οὕτως ὀνομάζων. "ὅτι "Ἀβραὰμ, δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ*

"τῆς ἐλευθέρας·" πάλιν ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ ἄνεισιν, ἐπειδὴ πολλὴ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τοῦ πατριάρχου ἦν ἡ δόξα· ἣν δείκνυσιν, ὅτι ἐκεῖθεν οἱ τύποι τὴν ἀρχὴν ἔλαβον, καὶ τὰ παρόντα ἐν αὐτῷ προεζωγραφεῖτο· καὶ πρῶτον δείξας υἱοὺς ὄντας τοῦ Ἀβραάμ· ἐπειδὴ οὐ τῆς αὐτῆς ἀξίας ἦσαν υἱοὶ τοῦ πατριάρχου· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς 5 δούλης, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, δείκνυσιν ὅτι οὐ μόνον υἱοὶ, ἀλλὰ καὶ οὕτως υἱοὶ, ὡς ὁ ἐλεύθερος καὶ εὐγενής· τοσαύτη τῆς πίστεως ἡ δύναμις.

23 Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, κατ' ἐπαγγελίαν. 10

Ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι ἡ πίστις ἡμᾶς συνάπτει τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσιν ἀπίθανον εἶναι, εἰ τοὺς μὴ γενομένους ἐξ ἐκείνου τούτους φησὶ υἱοὺς εἶναι ἐκείνου, δείκνυσιν ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο, ἄνωθεν γέγονεν.

Ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν, οὐδὲ κατὰ σαρκὸς 15 δύναμιν γενόμενος, καὶ υἱὸς καὶ γνήσιος ἦν· ἀπὸ νεκρῶν σωμάτων φὺς καὶ ἀπὸ τῆς μήτρας ἐκείνης· οὐ γὰρ ἡ σὰρξ τὴν κύησιν, οὐδὲ τὸ σπέρμα τὸν τόκον εἰργάσατο, ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος αὐτὸν ἔπλασεν· ἐπὶ δὲ τοῦ δούλου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐκεῖνος τοῖς τῆς φύσεως θεσμοῖς καὶ τῇ τοῦ γάμου συνηθείᾳ τίκτεται· ἀλλ' 20 ὅμως ὁ μὴ κατὰ σάρκα, τοῦ κατὰ σάρκα γεννηθέντος τιμιώτερος ἦν. μὴ θορυβείτω τοίνυν ὑμᾶς τὸ κατὰ σάρκα γεγεννῆσθαι· διὰ γὰρ τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ συγγενεῖς ὑμεῖς, ὅτι οὐ κατὰ σάρκα ἐγεννήθητε· θαυμαστότερος γὰρ ὁ τόκος ὁ μὴ κατὰ σάρκα, καὶ πνευματικώτερος· καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἄνωθεν τεχθέντων· ἐτέχθη 25 κατὰ σάρκα ὁ Ἰσμαὴλ, ἀλλὰ δοῦλος ἦν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεβάλλετο τῆς πατρῴας οἰκίας· ὁ δὲ κατ' ἐπαγγελίαν τεχθεὶς ὁ Ἰσαὰκ, ἅτε υἱὸς ὢν γνήσιος καὶ ἐλεύθερος, κύριος πάντων ἦν.

24 Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. 30

Καταχρηστικῶς τὸν τύπον ἀλληγορίαν ἐκάλεσεν· ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἡ μὲν ἱστορία αὕτη· οὐ τοῦτο δὲ μόνον παραδηλοῖ ὅπερ φαίνεται, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγορεύει, διὸ καὶ ἀλληγορία κέκληται· τί δὲ ἀνηγόρευεν ἕτερον ἢ τὰ παρόντα πάντα;

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος δὲ ἀλληγορίαν, φησὶν, ἐκάλεσε, τὴν ἐκ παραθέσεως τῶν ἤδη γεγονότων πρὸς τὰ παρόντα σύγκρισιν· ὥσπερ γάρ, φησιν, ὁ Ἰσμαὴλ κατὰ σάρκα γεγέννηται, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ νόμος τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐβούλετο πολιτεύεσθαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν δικαίωσιν δέχεσθαι· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσαὰκ κατὰ χάριν γε- 5 γέννηται· τοῦτο γὰρ ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀκολουθίας τοῦτο μὴ βουλομένης, οὕτως καὶ τῶν κατὰ Χριστὸν ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν καὶ τὸ τέλος· λυθῆναι μὲν τὸν θάνατον, ἀναστάντας δὲ ἅπαντας τοὺς πώποτε γεγονότας ἀνθρώπους, ἐν ἀθανάτῳ διάγειν τῇ φύσει, μηδαμῶς ἁμαρτεῖν ἐπιδεχομένους ἔτι, διὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἔτι τότε 10 χάριν τοῦ πνεύματος. ἔστι δὲ ἀκολουθία μὲν γινομένη φύσεως, ἡ εἰς τόνδε τὸν βίον τῶν τικτομένων πάροδος· ἐφ' οὗ τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν χώραν ἔχειν συμβέβηκε· χάριτος δὲ ἡ γέννησις ἐκείνη, καθ' ἣν ἀνιστάμενοι πάντες, εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀποτίκτονται.

(Σετηριανός.) Καὶ ἄλλος δὲ ὧδε φησὶ, νῦν τῷ ὀνόματι κατε- 15 χρήσατο, οὐ τῇ δυνάμει τῆς ἀλληγορίας. ἡ γὰρ ἀλληγορία, οὐ στοιχεῖ τοῖς ῥητοῖς, ἄλλα δέ τινα ἐμφαινόμενα ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ὑφὴν τῶν νοημάτων ἀκολουθίας εἰσάγει· οἷόν ἐστι, τὸ "φιλη- "σάτω με ἀπὸ φιλημάτων στόματος αὐτοῦ," τοῦ ἐν τοῖς ἄσμασι τῶν ἀσμάτων. ἐκεῖ γὰρ οὔτε φίλημα οὔτε θρὶξ οὔτε κοιλία οὐδὲ 20 μηροὶ οὐδὲ ἕτερόν τι, ἀλλὰ ἄλλα δι' ἄλλων εἰσάγεται· καὶ τοῦτό ἐστι ἀλληγορίας εἶδος κύριον· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἡ ἱστορία ὡμολόγηται, καὶ ὅτι τύπος ἐστὶ τοῦ μέλλοντος ἀποδέδεικται· ἡ οὖν δι' . . . προφητεία, ἀλληγορία νῦν ὠνόμασται· τῶν γὰρ προφητειῶν, αἱ μὲν εἰσὶ διὰ λόγων μόνον, ὡς τὸ "ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται·" 25 ἡ δὲ δι' ἔργων μόνον, ὡς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ· ἡ δὲ καὶ δι' ἔργων καὶ διαλόγων, ὡς τὸ πρὸς Ἱερεμίαν ῥηθὲν, τὸ "λάβε περίζωμα καινὸν, καὶ περιθοῦ, εἶτα θάψον αὐτὸ παρὰ τὸν "Εὐφράτην· καὶ ὡς διερρύη τῷ χρόνῳ καὶ διεβρώθη, λάβε αὐτὸ" φησιν "ἐκεῖθεν." Ἕως γὰρ τούτου, δι' ἔργων ἡ προφητεία· τὸ 30 δὲ ἑξῆς, καὶ διὰ λόγων· "ὅτι οὕτως κἀγὼ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ "περιεθέμην, καὶ οὕτως αὐτοῖς ἐβοήθησα, καὶ οὕτως αὐτοὺς εἰς Βαβυλῶνα ἀπάγω αἰχμαλώτους, καὶ σαθρωθέντας καὶ φθαρέντας "ἐκεῖθεν ἀναγάγω καὶ ἀποκαθιστῶ·" νῦν οὖν τὴν δι' ἔργων προφητείαν, ἀλληγορίαν ὠνόμασεν. 35

Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι· μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ.

Χρυσοστόμου. *Αὗται τίνες; αἱ μητέρες τῶν παιδίων ἐκείνων, ἡ Σάρρα καὶ ἡ Ἄγαρ. τί εἰσι δύο διαθῆκαι; δύο νόμοι· ἀλλ' ἐπειδὴ γυναικῶν ὀνόματα ἦν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ἐνέμεινε τῇ προσηγορίᾳ* 5 *τοῦ γένους· καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων πολλὴν δεικνὺς τὴν ἀκολουθίαν· πῶς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων;*

25 *Τὸ γὰρ Ἄγαρ Σινὰ ὄρος ἐστὶ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ.*

Ἄγαρ ἐλέγετο ἡ δούλη· τὸ δὲ Σινὰ ὄρος οὕτω μεθερμηνεύεται τῇ ἐπιχωρίῳ αὐτῶν γλώττῃ, ὥστε τοὺς ἀπὸ παλαιᾶς τικτομένους 10 *πάντας, ἀνάγκη δούλους εἶναι· τὸ γὰρ ὄρος ἐκεῖνο ἔνθα ἡ παλαιὰ διαθήκη ἐδόθη ὁμώνυμον τῇ δούλῃ, περιλαμβάνει καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· τοῦτο γάρ ἐστι "συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ·" τουτέστι, γειτνιάζει, ἅπτεται· τί οὖν ἐκ τούτου; ὅτι οὐ μόνον ἐκείνη δούλη ἦν καὶ δούλους ἔτικτεν, ἀλλὰ καὶ αὕτη, τουτέστιν ἡ διαθήκη, ἧς* 15 *τύπος ἡ δούλη· καὶ γὰρ Ἱερουσαλὴμ ἐκ γειτόνων κεῖται τῷ ὄρει τῷ ὁμωνύμῳ τῇ δούλῃ· ἐν τούτῳ οὖν τῷ ὄρει, καὶ ἡ διαθήκη δέδοται. ποῦ οὖν καὶ τῆς Σάρρας τύπος;*

26 *Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μητὴρ ἡμῶν.* 20

Ἡ ἄνω ποία; ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ· αὐτὴ γὰρ οὐχ ὑπόκειται νόμῳ, τοῦτο γάρ ἐστιν ἐλευθέρα ἐστίν. οὐκοῦν καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς τικτόμενοι, οὐ δοῦλοι.

(Θεόδωρος.) *Καὶ ἄλλος δέ φησιν, Ἀραβία τὸ παλαιὸν, οὐχ ἡ νῦν οὕτως ὀνομαζομένη μόνον ἐλέγετο, ἀλλ' Ἄγαρ ἦτε ἔρημος πᾶσα* 25 *καὶ τὰ περὶ αὐτὴν οἰκούμενα μέρη· καὶ μὴν καὶ τῆς Αἰγύπτου μέρος οὐκ ἐλάχιστον· τοῦτο οὖν θέλει εἰπεῖν περὶ τῆς Ἄγαρ, ὅτι τῇ παρ' ἡμῖν Ἱερουσαλὴμ, τουτέστι τῇ κατὰ τὸν βίον τοῦτον θεωρουμένῃ ἰσοδυναμεῖ ἡ Ἄγαρ· ταύτην ἡμῖν τὴν τάξιν ἐπεχούσης τῆς νῦν Ἱερουσαλὴμ, ἐφ' ἧς τὰ τῆς διαθήκης ἐκείνης νόμιμα πλη-* 30 *ροῦται πρὸς τὰ προσδοκώμενα· ὧν δεῖ καὶ τεύξεσθαι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίζομεν αἰῶνος, ἣν ἐπεῖχεν ἡ Ἄγαρ πρὸς τὴν Σάρραν κρινομένη· τὸ μέντοι "δουλεύει μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς" οὐ περὶ τῆς Ἄγαρ λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν τῷ Σινᾶ δοθείσης θιαθήκης.*

Καὶ ἄλλοι δὲ πάλιν φησὶν, οὐχ ἁπλῶς ἐμνημόνευσε τοῦ Σινᾶ ὄρους, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Σαρακηνοὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ τὴν ἔρημον ἔχουσι τὴν παρατείνουσαν ἕως τοῦ Σινᾶ ὄρους. Ἐν δὲ τῷ Σινᾷ ὁ νόμος ἐδόθη εἰς δουλείαν γεννῶν. ἀπὸ δὲ τοῦ Σινὰ ὄρους αἱ πλάκες δοθεῖσαι ἐκομίσθησαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ πολλάκις μετενεχθεῖσαι 5 ἀπὸ τόπου εἰς τόπον τελευταῖον ἱδρύθησαν ἐν Ἱεροσολύμοις. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν "συστοιχεῖ τῇ νῦν Ἱερουσαλὴμ" "δουλεύει δὲ "μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς," ὅπου γῆς ἐπαγγελία καὶ κτῆσις καὶ γάμος, καὶ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δουλεία ἀκολουθεῖ. Ὅπου δὲ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐπὶ γῆς φροντίδων καὶ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐν οὐρανοῖς ἡ 10 πολιτεία, ἐξ αὐτῆς τῆς πολιτείας ἡ ἐλευθερία. Οὐ γὰρ [h] ἄρ κεῖται τοῖς τύποις. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαίαν προστίθησι μαρτυροῦντα τοῖς εἰρημένοις. Εἰπὼν γὰρ ὅτι ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ μήτηρ ἡμῶν ἐστι, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οὕτω καλέσας, παρίστησι τὸν προφήτην τὰ αὐτὰ αὐτῷ ψηφιζόμενον. "Εὐφράνθητι γὰρ, στεῖρα," φησιν, "ἡ 15 "οὐ τίκτουσα ῥῆξον, καὶ βοῆσον ἡ οὐκ ὠδινοῦσα, ὅτι πολλὰ τὰ "τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα." Τίς οὖν ἡ στεῖρα, καὶ τίς ἡ ἔρημος πρὸ τούτου; οὐκ ἄδηλον ὅτι ἡ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησία τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀπεστερημένη. Τίς δὲ ἡ τὸν ἄνδρα ἔχουσα; οὐκ εὔδηλον ὅτι ἡ συναγωγή; ἀλλ' ὅμως ἐνίκησεν 20 αὐτὴν τῇ πολυπαιδίᾳ ἡ στεῖρα· ἐκείνη μὲν γὰρ, ἓν ἔθνος ἔχει· τὰ δὲ τῆς ἐκκλησίας τέκνα τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὴν οἰκουμένην ἐνέπλησεν ἅπασαν. εἶδες πῶς διὰ μὲν πραγμάτων ἡ Σάρρα, διὰ δὲ ῥημάτων ὁ προφήτης τὰ μέλλοντα ὑμῖν ὑπέγραψε; σκόπει δέ· στεῖραν ἐκάλεσεν ὁ Ἡσαΐας, 25 καὶ ταύτην ἔδειξε πολύπαιδα γενομένην· ταῦτα τυπικῶς ἐπὶ τῆς Σάρρας συνέβη· καὶ γὰρ καὶ αὕτη στεῖρα οὖσα, πλήθους ἐκγόνων ἐγένετο μητήρ· τῷ Παύλῳ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἀπόχρη· ἀλλὰ καὶ πῶς ἐγένετο μητὴρ ἡ στεῖρα περιεργάζεται, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν προσαγάγῃ τῇ ἀληθείᾳ τὸν τύπον. διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, 30

28 Ἡμεῖς δὲ ἀδελφοὶ, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν.

Οὐ γὰρ μόνον στεῖρα ἦν ἡ ἐκκλησία ὥσπερ ἡ Σάρρα· οὐδὲ μόνον πολύπαις ἐγένετο ὥσπερ ἐκείνη, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐγέννησεν

[h] Cod. οὐ γὰρ κεῖται δεῖ corr. ex Edd.

ὥσπερ ἡ Σάρρα· καθάπερ γὰρ ἐκείνην μητέρα οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν· ὁ γὰρ λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ εἰρηκὼς "κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι καὶ ἔσται τῇ Σάρρα "υἱὸς," οὗτος εἰσελθὼν εἰς τὴν νηδὺν, τὸ βρέφος διέπλασεν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς ἡμετέρας· φύσις μὲν οὐδεμία, 5 τὰ δὲ ῥήματα τοῦ Θεοῦ τὰ διὰ τοῦ ἱερέως λεγόμενα, ἅπερ ἴσασιν οἱ πιστοὶ, ταῦτα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων καθάπερ ἐν νηδύϊ τινὶ διαπλάττει καὶ ἀναγεννᾷ τὸν βαπτιζόμενον· οὐκοῦν εἰ τῆς στείρας ἐσμὲν παῖδες, καὶ ἐλεύθεροί ἐσμεν· καὶ ποία αὕτη ἐλευθερία ἴσως εἴποι τις ἂν, ὅταν οἱ μὲν Ἰουδαῖοι κατέχωσι καὶ μα- 10 στίζωσι τοὺς πιστούς· οἱ δὲ δοκοῦντες ἐλεύθεροι εἶναι διώκωνται· ταῦτα γὰρ τότε συνέβαινε τῶν πιστῶν διωκομένων· ἀλλὰ μὴ δὲ τοῦτο ὑμᾶς θορυβείτω, φησί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο προέλαβεν ἐν τῷ τύπῳ· ὁ γὰρ Ἰσαὰκ ἐλεύθερος ὢν, ὑπὸ τοῦ δούλου Ἰσμαὴλ ἐδιώκετο· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, 15

29 **Ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς, ἐδίωκε τὸν 30 κατὰ Πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς· οὐ γὰρ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας.** 20

Τί οὖν· αὕτη ἡ παράκλησις πᾶσα, τὸ δειχθῆναι ὅτι δεῖ τοὺς ἐλευθέρους ὑπὸ τῶν δούλων διώκεσθαι; οὐχί φησι· ἄκουσον γὰρ τῶν ἑξῆς, καὶ τότε λήψῃ παραμυθίαν ἱκανήν· οὐ μικροψυχῶν τοῖς διωγμοῖς ἔκβαλε τὸν υἱὸν τῆς παιδίσκης· "οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσῃ "μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας·" εἶδες τὰ ἐπίχειρα τῆς προκαίρου 25 τυραννίδος, καὶ τῆς ἀπονοίας τῆς ἀκαίρου; ἐκπίπτει τῶν πατρώων ὁ παῖς, καὶ γίνεται φυγὰς καὶ πλάνος μετὰ τῆς μητρός· σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν τῶν εἰρημένων· οὐ γὰρ εἶπεν ἐπειδὴ ἐδίωκε, διὰ τοῦτο ἐξεβάλλετο μόνον, ἀλλ' ἵνα μὴ κληρονομήσῃ· δεικνὺς ὅτι καὶ τοῦ διωγμοῦ χωρὶς, τοῦτο ἄνωθεν τετυπώμενον ἦν· ὁρᾷς 30 διὰ πάντων τὸν τύπον τηρούμενον; ὥσπερ γὰρ ἐν ὀλίγοις τοῖς ἔμπροσθεν ἔτεσι μὴ τίκτουσα ἡ Σάρρα, ἐν ἐσχάτῳ γήρᾳ γίνεται μητὴρ, οὕτω καὶ αὕτη ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου τίκτει.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, οὐ τὸ τῆς πίστεως καὶ τῆς

ἐπαγγελίας μόνον ἐντίθησιν ὄνομα, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ τοῦ Πνεύματος· ἅτε δὴ προσδοκώντων ἡμῶν τῇ μετουσίᾳ τοῦ Πνεύματος τὴν ἀπόλαυσιν δέξασθαι τῶν μελλόντων· οὑτωσὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον τὸ τῆς σαρκὸς, ἅτε δὴ κατὰ τὸν παρόντα τουτονὶ υἱὸν χρησιμεύειν τοῦ νόμου δυναμένου· σάρκα γὰρ τὸ πρόσκαιρον καὶ 5 εὐδιάλυτον λέγει, ὅταν μὴ τὴν ἡμετέραν ὀνομάζῃ φύσιν. οἱ τοίνυν τοῦ νόμου προεστάναι δῆθεν βουλόμενοι, τὰ τῆς χάριτος ἀπελαύνουσιν, ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμαὴλ τὸν Ἰσαάκ· "ἀλλὰ τί λέγει ἡ "γραφή;" καὶ τὰ ἑξῆς· οὐδὲ γάρ ἐστι τίς κοινωνία τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων· οὐδ' ἔχει χώραν τὰ νόμιμα ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς 10 διαίτης, ἣν κατὰ τύπον πληροῦμεν τῆς ἀναστάσεως· καὶ λοιπὸν ὡς ἀπὸ τῶν προκειμένων ἐπισυλλογίζεται,

31 Ἄρα ἀδελφοὶ, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

Χρυσοστόμου. Ταῦτα πάντα κινεῖ καὶ στρέφει, δεῖξαι βουλόμενος, 15 ὅτι τὸ γενόμενον οὐ πρόσφατον ἦν ἀλλ' ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν διετυποῦτο χρόνων· πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοὺς πρὸ τοσούτων ἐτῶν ἀφορισθέντας, καὶ ἐλευθερίας τυχόντας, ἑαυτοὺς εἰς τὸν τῆς δουλείας ὑπάγειν ζυγόν; εἶτα καὶ ἄλλην αἰτίαν τίθησι, τὴν πείθουσαν αὐτοὺς μένειν ἐπὶ τῶν δογμάτων. 20

1 Τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ᾗ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε.

Μὴ γὰρ ἑαυτοὺς ἠλευθερώσατε ὅτι πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν τρέχετε δεσποτείαν; ἄλλος ἐστὶν ὑμᾶς ὁ ἠγορακὼς, ὁ τὴν τιμὴν δοὺς ὑπὲρ ὑμῶν· ὁρᾷς δι' ὅσων αὐτοὺς ἀπάγει τῆς Ἰουδαϊκῆς πλά- 25 νης; πρῶτον δεικνὺς, ὅτι ἐσχάτης ἀνοίας ἐλευθέρους ἀντὶ δούλων γενομένους, δούλους ἀντ' ἐλευθέρων ἐπιθυμεῖν εἶναι· δεύτερον, ὅτι περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες δειχθήσονται· τοῦ μὲν ἐλευθερώσαντος καταφρονοῦντες, τὸν δὲ δουλωσάμενον στέργοντες· τρίτον, ὅτι οὐδὲ δυνατὸν τοῦτο· οὐ γὰρ ἔχει τὴν δεσπο- 30 τείαν ὑμῶν ὁ νόμος ἅπαξ, ἑτέρου παρ' αὐτοῦ πάντας ὑμᾶς πριαμένου· "στήκετε" δὲ εἰπὼν, τὸν σάλον ἔδειξεν..

Καὶ μὴ ζυγῷ δουλείας πάλιν ἐνέχεσθε.

Τῷ μὲν τοῦ ζυγοῦ ὀνόματι, τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος αὐτοῖς

ἐνδείκνυται· τῷ δὲ "πάλιν" εἰπεῖν, πολλὴν αὐτῶν δείκνυσιν ἀναισθησίαν· εἰ μὲν γὰρ ἄπειροι νῦν ἦτε τοῦ βάρους ἐκείνου, οὐ τοσούτων ἦτε ἐγκλημάτων ἄξιοι· εἰ δὲ τῇ πείρᾳ μαθόντες τὸ φορτίον τοῦ ζυγοῦ, εἶτα ὑποτίθετε ἑαυτοὺς ἐκείνῳ πάλιν, ποίας ἂν ἦτε δίκαιοι συγγνώμης τυχεῖν; 5

ΚΕΦ. Ι.

Ὅτι ἡ κλῆσις ἡμῶν οὐχ ὑπόκειται περιτομῇ καὶ νόμῳ διὰ τὸ Χριστοῦ πάθος.

2 Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Πῶς Χριστὸς αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελήσει; αὐτὸς μὲν τοῦτο οὐ 10 κατεσκεύασεν, ἀλλ' ἀπεφήνατο, ὡς τῆς τοῦ προσώπου ἀξιοπιστίας ἀρκούσης ἀντὶ πάσης ἀποδείξεως λοιπόν· διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν, "ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν·" ὅπερ ἦν θαρροῦντος οἷς λέγει· ὑμεῖς δὲ ὅσον οἷόν τε ᾖ, τὰ παρ' ἑαυτῶν προσθήσετε. 15

Πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ τὸν περιτεμνόμενον ὁ Χριστός; ὁ περιτεμνόμενος ὡς νόμον δεδοικὼς περιτέμνεται· ὁ δεδοικὼς ἀπιστεῖ τῇ δυνάμει τῆς χάριτος· ὁ δὲ ἀπιστῶν οὐδὲν κερδαίνει παρὰ τῆς ἀπιστουμένης· πάλιν ἑτέρως· ὁ περιτεμνόμενος τὸν νόμον κύριον ποιεῖ· κύριον δὲ εἶναι νομίζων, καὶ ἐκ τοῦ μείζονος αὐτὸν παρα- 20 βαίνων μέρους, ἐκ δὲ τοῦ ἐλάττονος τηρῶν, πάλιν ὑπὸ τὴν ἀρὰν ἑαυτὸν τίθησιν· ὑποβάλλων δὲ ἑαυτὸν τῇ ἀρᾷ, καὶ διακρουόμενος τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως ἐλευθερίαν, πῶς δύναται σωθῆναι;

Εἶτα εἰπὼν "οὐδὲν ὠφελήσει·" αἰνιγματωδῶς καὶ διὰ βραχέων, καὶ τὴν ἀπόδειξιν τίθησιν οὕτω λέγων, 25

3 Μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι.

Ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς κατ' ἔχθραν ταῦτα λέγεσθαι, οὐχ ὑμῖν μόνον λέγω φησὶν, ἀλλὰ καὶ "παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι "ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι·" ἀλλήλων γὰρ ἔχον- 30 ται τὰ νόμιμα· καὶ καθάπερ τις ἀπογραψάμενος εἶναι δοῦλος ἐξ ἐλευθέρων, οὐκέτι κύριός ἐστι τὸ ἢ τὸ ποιεῖν· ἀλλὰ πᾶσι τοῖς τῆς δουλείας κατέχεται νόμοις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου· ἂν δέξῃ μι-

κρὸν τοῦ νόμου· καὶ ὑπαγάγῃ ἑαυτὸν τῷ ζυγῷ, ὅλην ἐφειλκύσω τὴν δεσποτείαν.

4 Κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε.

Ὅταν γὰρ ὁ τῷ νόμῳ προστρέχων μήτε ἐκεῖθεν δύνηται σώ- 5 ζεσθαι, καὶ τῆς χάριτος ἐκπίπτῃ, τί τὸ λειπόμενον λοιπὸν, ἀλλ' ἡ κόλασις ἀπαραίτητος· τοῦ μὲν ἀτονοῦντος, τῆς δὲ οὐ προσιεμένης αὐτόν; κατασείσας τοίνυν αὐτῶν τῷ φόβῳ τὴν διάνοιαν, καὶ δείξας τὸ ναυάγιον ὃ μέλλουσιν ὑπομένειν, ἐγγύθεν ἀνοίγνυσιν αὐτοῖς τῆς χάριτος τὸν λιμένα· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων, 10

5 Ἡμεῖς γὰρ διὰ πίστεως ἐν Πνεύματι, ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα.

Οὐδενὸς ἐκείνων δεόμεθα τῶν νομίμων φησίν· ἀρκεῖ γὰρ ἡ πίστις ἡμῖν Πνεῦμα παρασχεῖν, καὶ δι' αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθά. 15

6 Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ, οὔτε περιτομή τί ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.

Ὅρα πῶς λοιπὸν μετὰ πλείονος ἀποδύεται παρρησίας· ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐνδυσάμενος, μηκέτι ταῦτα περιεργαζέσθω φησίν· ὅρα δὲ ποῦ τὴν περιτομὴν ἐξέβαλε, μετὰ ἀκροβυστίας στήσας 20 αὐτήν· τὸ γὰρ ποιοῦν τὴν διαφορὰν ἡ πίστις ἐστί· τὸν γὰρ μέλλοντα ἀπογράφεσθαι εἰς τὴν καινὴν διαθήκην, οὐδὲν βλάπτει τὰ σωματικὰ, ἅσπερ οὐν οὔτε ὀνίνησι. τί δέ ἐστι "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη;" μεγάλην ἐνταῦθα πληγὴν αὐτοὺς ἔπληξεν· ἐμφήνας, ὅτι ἐκ τοῦ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀγάπην μὴ ῥιζωθῆναι, αὕτη ἡ 25 παρείσδυσις γέγονεν· οὐ γὰρ τὸ πιστεῦσαι ἐστὶ τὸ ζητούμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μεῖναι ἀγαπῶντας· ὡσανεὶ ἔλεγεν· εἰ ἠγαπᾶτε τὸν Χριστὸν ὡς ἐχρῆν, οὐκ ἂν ηὐτομολήσατε πρὸς τὴν δουλείαν· οὐκ ἂν τὸν ἐξαγοράσαντα ὑμᾶς ἀφήκατε· οὐκ ἂν ὑβρίσατε τὸν ἐλευθερώσαντα. 30

7 Ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἐνέκοψεν τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι;

Οὐκ ἐρωτῶντός ἐστι τοῦτο, ἀλλ' ἀποροῦντος καὶ ὀλοφυρομένου· πῶς ὁ τοσοῦτος ἐνεκόπη δρόμος; τίς τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὥστε

ὑμᾶς ἀπατῆσαι τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι, ἀλλὰ τοῖς τύποις ἐμμένειν; ταῦτα ἀνακαλοῦντός ἐστι καὶ θρηνοῦντος μᾶλλον, ὥσπερ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγε, "τίς ὑμᾶς ἐβάσκηνεν;" "ἡ πεισμόνη, οὐκ "ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς·" οὐκέτι τούτοις ἐκάλεσεν ὑμᾶς ὁ καλῶν ὥστε οὕτως σαλεύεσθαι· οὐ ταῦτα ἐνομοθέτησεν ὥστε Ἰουδαΐζειν. 5

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, τῆς χάριτος Θεοῦ ἦν τὸ καλέσαι, τὸ δοῦναι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ὑποσχέσθαι τὰ μέλλοντα· τὸ μέντοι μένειν βεβαίους ἐπὶ τῆς πίστεως, οὐκ ἦν ἐκείνου ἀλλ' ὑμέτερον· εἶτα ἵνα μήτις λέγῃ, τί τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις; μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου ἐφυλάξαμεν μόνον καὶ τοσαῦτα θορυβεῖς· 10 ἄκουσον πῶς φοβεῖ· οὐκ ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν μελλόντων, λέγων οὕτως,

9 Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ.

Οὕτως καὶ ὑμᾶς ἰσχύει, φησὶ, τὸ μικρὸν τοῦτο κακὸν μὴ διορθωθὲν, καὶ εἰς τέλειον Ἰουδαϊσμὸν ἀγαγεῖν, ὥσπερ ἡ ζύμη τὸ 15 φύραμα.

10 Ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε.

Τουτέστι, ὅτι διορθωθήσεσθε, πιστεύω τῷ Θεῷ, καὶ τῇ ἐκείνου συμμαχίᾳ πρὸς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν θαρρῶ· καὶ οὐχ ἁπλῶς 20 εἶπε πέποιθα τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ "πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ·" πανταχοῦ γὰρ μετ' ἐγκωμίων πλέκει τὰς κατηγορίας· ὡσανεὶ ἔλεγε· τοὺς ἐμοὺς μαθητὰς οἶδα· οἶδα ὑμῶν τὸ εὐδιόρθωτον· θαρρῶ, τοῦτο μὲν διὰ τὸν Κύριον τὸν οὐκ ἐῶντα ἀπολύεσθαι οὐδὲ τὸ τυχόν· τοῦτο δὲ δι' ὑμᾶς, τοὺς δυναμένους ἑαυτοὺς ταχέως ἀνα- 25 κτήσασθαι.

Ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἂν ᾖ.

Ἑκατέρωθεν αὐτοὺς ἀλείφει, καὶ ἐξ ὧν παρεθάρρυνε, καὶ ἐξ ὧν ἐκείνους ἢ ἐπαράσατο, ἢ προεφήτευσε· σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς 30 οὐδαμοῦ ὄνομα τίθησι τῶν ἐπιβουλευόντων, ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν οἱ ταράσσοντες, ἀλλὰ καὶ ἐπῆρε τὸν λόγον, εἰπὼν, "ὅστις ἂν ᾖ," οὐ γὰρ αἰδεῖται πρόσωπον, ὅταν ἡ ἀλήθεια κρίνηται.

11 Ἐγὼ δὲ ἀδελφοὶ εἰ περιτομὴν κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι;

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ἐπειδὴ γὰρ διέβαλλον αὐτὸν ὡς πολλαχοῦ Ἰουδαΐζοντα ὑποκρινόμενον τὸ κήρυγμα, ὅρα πῶς καθαρῶς ἀπεδύσατο, μάρτυρας αὐτοὺς καλῶν· οἴδατε γάρ, φησίν, καὶ ὑμεῖς, ὅτι διωγμοῦ μοι πρόφασις τοῦτό ἐστιν, ὅτι κελεύω ἀπέχεσθαι νόμου· εἰ δὲ περιτομὴν κηρύσσω, τί διώκομαι; οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐγκαλεῖν μοι ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἰουδαίων, ἢ τοῦτο· τί οὖν οὐκ ἐκήρυξε περιτομήν; οὐ περιέτεμε τὸν Τιμόθεον; οὐκ εἶπεν, ὅτι περιτομὴν οὐκ ἐργάζομαι, ἀλλ' οὐ κηρύσσω· τουτέστιν, οὐχ οὕτως κελεύω πιστεύειν· μὴ γάρ μοι τὴν πρόσκαιρον οἰκονομίαν εἰς δογμάτων λάβῃς βεβαίωσιν· περιέτεμον μὲν γάρ, οὐκ ἐκήρυξα δὲ περιτομήν.

Ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ,

Τουτέστι τὸ ἐμπόδιον· τὸ κώλυμα ἀνῄρηται εἰ τοῦτό ἐστιν ὅ φατε· οὐδὲ γὰρ οὕτως ὁ σταυρὸς ἦν ὁ σκανδαλίζων τοὺς Ἰουδαίους ὡς τὸ μηδὲν πείθεσθαι τοῖς πατρῴοις νόμοις. καὶ γὰρ Στέφανον προενεγκόντες, οὐκ εἶπον ὅτι οὗτος ἐσταυρωμένον προσκυνεῖ, ἀλλ' ὅτι κατὰ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου λέγει τοῦ ἁγίου· καὶ τῷ Ἰησοῦ τὸ αὐτὸ ἐνεκάλουν, ὅτι τὸν νόμον παραλύει· διό φησιν ὁ Παῦλος, εἰ συγκεχώρηται περιτέμνεσθαι, λέλυται ἡ φιλονεικία ἡ πρὸς ἡμᾶς, οὐδεμία λοιπὸν ἔχθρα μένει πρὸς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα. εἰ δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν φονῶσι καθ' ἡμῶν, πῶς τοῦτο ἐγκαλοῦσιν; ἐμοὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἐπέθεντο, ὅτι εἰσήνεγκα ἀκρόβυστον εἰς τὸν ναόν. Ἆρ' οὖν οὕτως ἀνόητός εἰμι, φησίν, ὡς συγκεχωρημένης περιτομῆς, εἰκῇ καὶ μάτην τοσαύτην ἀναδείξασθαι βλάβην, τοσοῦτον σκάνδαλον θεῖναι τῷ σταυρῷ; ὁρᾶτε γοῦν ὅτι δι' οὐδὲν ἡμῖν πολεμοῦσιν οὕτως ὡς διὰ τὴν περιτομήν· οὕτως ἀνόητος ἤμην ὡς ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς θλίβεσθαι καὶ σκανδαλίζειν ἑτέρους; σταυροῦ δὲ σκάνδαλον ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ καὶ ὁ τοῦ σταυροῦ λόγος τοῦτο ἐπέταττε. καὶ τοῦτο ἦν μάλιστα τὸ σκανδαλίζον Ἰουδαίους καὶ κωλύον τὸν σταυρὸν καταδέξασθαι, τὸ κελεύεσθαι τῶν πατρῴων ἐξίστασθαι ἐθῶν.

12 Ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς.

Ἐπειδὴ καλῶς ἐπαίδευσε τοὺς ἠπατημένους καὶ διώρθωσε,

πρὸς τοὺς ἠπατηκότας τρέπεται λοιπόν. δεῖ δὲ ἡμᾶς συνιδεῖν αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὴν σοφίαν· πῶς τοὺς μὲν ὡς παῖδας οἰκείους καὶ δυναμένους λαβεῖν διόρθωσιν νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει· τοὺς δὲ ἠπατηκότας, ὡς ἀλλοτρίους καὶ ἀνίατα νοσοῦντας ἐκκόπτει, ἐπαρώμενος αὐτούς· καὶ καλῶς εἶπεν "οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς." τὴν 5 γὰρ πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν συγγένειαν ἀφέντας τὴν ἄνω, τὴν ἀλλοτρίαν καὶ ξένην μεταδιώκειν ἠνάγκασαν, καθάπερ αἰχμαλώτους καὶ μετανάστας. εἰ βούλονται τοίνυν, μὴ περιτεμνέσθωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκοπτέσθωσαν. Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τολμῶντες ἀποκόπτειν ἑαυτοὺς, καὶ τὴν ἀρὰν ἐπισπώμενοι ταύτην, 10 καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν διαβάλλοντες, καὶ τοῖς Μανιχαίοις συμπράττοντες; ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τὸ σῶμα φασὶν, ἐπίβουλον εἶναι καὶ ὕλης τῆς πονηρᾶς· οὗτοι δὲ διὰ ἔργων τοῖς χαλεποῖς δόγμασι τούτοις διδόασιν ἀφορμήν. Ὡς γὰρ ἐχθρὸν καὶ ἐπίβουλον ἀποκόπτουσι τὸ μέρος· οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὀφθαλμοὺς πηρῶ- 15 σαι ἐχρῆν; Διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψύχην κάτεισιν ἡ ἐπιθυμία· ἀλλ' οὔτε ὀφθαλμὸς οὔτε ἄλλο μέλος αἴτιον, ἀλλ' ἡ πονηρὰ προαίρεσις μόνον.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὑπογραφὴ τῆς κατὰ Πνεῦμα ἐλευθερίας. 20

13 Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί.

Ἐνταῦθα εἰς τὸν ἠθικὸν ἐμπεσὼν λόγον, πάλιν μίγνυσι τὸν δογματικὸν, ὅπερ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν πεποίηκε. καὶ γὰρ οὗτος ἐκείνου πάλιν ἔχεται ἐν τῇ πρὸς Μανιχαίους μάχῃ. τί 25 δέ ἐστιν, ὅ φησιν; ἀπήλλαξεν, ὑμᾶς ὁ Χριστὸς τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας· κυρίους ἀφῆκε τοῦ πράττειν ὅ, τι βούλεσθε· οὐχ ἵνα τῇ ἐξουσίᾳ πρὸς κακίαν χρησώμεθα, ἀλλ' ἵνα μείζονος λάβωμεν μισθοῦ πρόφασιν, ἐπὶ φιλοσοφίαν μείζονα ἀνιόντες. ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ζυγὸν δουλείας καλεῖ τὸν νόμον καὶ κατάρας ἀπαλ- 30 λαγὴν, ἵνα μή τις ὑποπτεύσῃ, ὅτι διὰ τοῦτο κελεύει τοῦ νόμου ἀποστῆναι, ἵνα ἐξῇ παρανόμως ζῆν, διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν λέγων, οὐχ ἵνα παράνομος γένηται ἡ πολιτεία, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ νόμον ἡ

φιλοσοφία· ἐλύθη γὰρ τοῦ νόμου τὰ δεσμὰ, ἵνα χωρὶς ζυγοῦ βαδίζητε εὔρυθμα. εἶτα καὶ δείκνυσι τρόπον, δι' οὗ ῥᾳδίως ἂν τὸ τοιοῦτο κατορθωθείη. τίς οὖν ὁ τρόπος;

Ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις.

Πάλιν ἐνταῦθα αἰνίττεται, ὅτι φιλονεικία καὶ στάσις καὶ φι- 5 λαρχία καὶ ἀπόνοια ταύτης αἰτία τῆς πλάνης αὐτοῖς ἐγένετο. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μητὴρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία. εἰπὼν γὰρ δουλεύετε ἀλλήλοις, ἔδειξεν ὅτι ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφου, τοῦτο ἔλαβεν ἡ ἀρχὴ τὸ κακόν· ἀλλὰ φανερῶς μὲν οὐ λέγει τὸ ἁμάρ- τημα· φανερῶς δὲ τίθησι τὴν διόρθωσιν, ἵνα δι' αὐτῆς κακεῖνο 10 μάθωσιν· ὁ γὰρ ἀγαπῶν ὡς χρὴ, τὸν πλησίον, οὐ παραιτεῖται δουλεύειν αὐτῷ, παντὸς δούλου ταπεινότερον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν· ἀγαπᾶτε ἀλλήλους ἁπλῶς, ἀλλὰ, "δουλεύετε," τὴν ἐπιτεταμένην δηλῶν φιλίαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν τοῦ νόμου ζυγὸν ἀνεῖλεν, ἵνα μὴ ἀποσκιρτήσωσιν, ἕτερον αὐτοῖς ἐπιτίθησι ζυγὸν τῆς ἀγάπης· ἰσχυ- 15 ρότερον μὲν ἐκείνου, κουφότερον δὲ καὶ ἡδίω πολλῷ. Εἶτα δεικνὺς αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα φησὶν,

14 Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πληροῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τὸν νόμον ἔστρεφον, εἰ βούλει 20 αὐτὸν, φησὶ, πληροῦν, μὴ περιτέμνου· οὐ γὰρ ἐν τῇ περιτομῇ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀγάπῃ πληροῦται.

15 Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.

Οὐκ ἀποφαίνεται ἵνα μὴ βαρήσῃ· οὐ γὰρ εἶπεν, ἐπειδὴ ἀλλή- 25 λους δάκνετε, ἀλλ', "εἰ ἀλλήλους δάκνετε·" καὶ τὸ ἑξῆς ὁμοίως. οὐκ ἀπεφήνατο, ὅτι ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθήσεσθε, ἀλλὰ "βλέπετε "μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε." ὅπερ ἐστὶ φοβοῦντος καὶ ἀσφα- λιζομένου, οὐ καταδικάζοντος· καὶ ταῖς λέξεσι δὲ ἐμφαντικῶς ἐχρήσατο· οὐ γὰρ εἶπε, δάκνετε μόνον, ὅπερ ἐστὶ θυμουμένου, 30 ἀλλὰ καὶ, κατεσθίετε, ὅπερ ἐστιν ἐμμένοντος τῇ πονηρίᾳ. δήγματα δὲ καὶ βρώσεις, οὐ τὰς σωματικάς φησιν, ἀλλὰ τὰς πολὺ χαλε- πωτέρας· οὐ γὰρ οὕτως ὁ ἀνθρωπίνης ἀπογευσάμενος σαρκὸς

ἔβλαψεν, ὡς ὁ δήγματα εἰς τὴν ψυχὴν πηγνύς· ὅσῳ γὰρ τιμιωτέρα ψυχὴ σώματος, τοσούτῳ χαλεπωτέρα ἡ ταύτης βλάβη.

Βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε.

Ἡ γὰρ διάστασις καὶ ἡ μάχη φθοροποιὸν καὶ ἀναλωτικὸν, καὶ τῶν δεχομένων αὐτὴν καὶ τῶν εἰσαγόντων. 5

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησιν, εἰ μέλλετε, φησὶν, πρὸς ἀλλήλους οὕτω φιλονεικεῖν ἀνενδότως, οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖτε τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ γὰρ τοὐναντίον ἔξω παντελῶς γενέσθαι αὐτοὺς τῆς εὐσεβείας παρασκευάζετε, ὃ καὶ καλῶς ἀναλίσκεσθαι ἐκάλεσεν· ἅτε δὴ μείωσιν ἐργαζομένων τῷ κοινῷ τῶν τῆς εὐσε- 10 βείας ἀποχωρούντων.

16 Λέγω δὲ Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε.

Ἐπειδὴ εἶπε τὸ ποιοῦν τὴν νόσον, λέγει καὶ τὸ τὴν ὑγίειαν χαριζόμενον φάρμακον. ποῖον δὲ τοῦτό ἐστι; καὶ τίς ἡ λύσις τῶν 15 εἰρημένων κακῶν; τὸ Πνεύματι ζῇν· οὐ νόμῳ τῷ ἀπειλοῦντι δούλοις, Πνεύματι δὲ τῷ ἄγοντι τέκνα Θεοῦ.

17 Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ Πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. 20

Σάρκα ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμα λέγει· εἰ γὰρ τοῦτο φησὶ, πῶς ἔχει λόγον τὸ ἑξῆς εἰρημένον; ἐπιθυμεῖ γάρ, φησι, κατὰ τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴν τοῦτο οὐ τῶν κινούντων, ἀλλὰ τῶν κινουμένων ἐστὶν, οὐ τῶν ἐνεργούντων, ἀλλὰ τῶν ἐνεργουμένων. ἡ γὰρ ἐπιθυμία, οὐ σαρκὸς ἀλλὰ ψυχῆς· καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ ποῦ φησι "κατεπίθυ- 25 "μός ἐστιν ἡ ψυχή μου" καὶ "τί ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή σου καὶ ποιήσω "σοι·" καὶ "πορεύου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ψυχῆς σου·" καὶ πάλιν "οὕτως ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου." οἶδεν οὖν σάρκα καλεῖν οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν, ὡς ὅταν λέγῃ, "ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι." καὶ πάλιν, "οἱ 30 "δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται," ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτό φησι κατηγορία τοῦ σώματος τὸ τὰ ἁμαρτήματα τῆς ψυχῆς σαρκὸς ὀνόματι καλεῖσθαι. ἐγὼ δὲ ὁμολογῶ μὲν ἐλάττονα

εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν δὲ καλήν· τὸ γὰρ ἔλαττον τοῦ καλοῦ καὶ αὐτὸ καλόν· τὸ δὲ κακὸν οὐκ ἔλαττον τοῦ καλοῦ, ἀλλ' ἐναντίον· σὺ δὲ εἰ μὲν ἔχεις δεῖξαι ἀπὸ τοῦ σώματος μόνον κατασκευαζομένην τὴν κακίαν, κατηγόρει τῆς σαρκός· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὥρα σε καὶ τῆς ψυχῆς 5 *κατηγορεῖν. Καὶ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος, καὶ πνευματικὰ πονηρίας λέγεται τὰ τῶν δαιμόνων πλήθη. τῷ δὲ τῆς σαρκὸς ὀνόματι πάλιν καὶ τὰ μυστήρια καλεῖν εἴωθεν ἡ γραφὴ, καὶ τὴν ἐκκλησίαν πᾶσαν σῶμα λέγουσιν εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ βούλει καὶ κατορθώματα μαθεῖν τὰ δι'* 10 *αὐτῆς γινόμενα, σβέσον τῷ λόγῳ τὰς αἰσθήσεις καὶ ἔρημον ὄψει τὴν ψυχὴν γνώσεως ἁπάσης καὶ οὐδὲν εἰδυῖαν ὧν οἶδεν. Εἰ δὲ λέγει, "ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ Πνεύματος," περὶ δύο φησὶ λογισμῶν. Οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία, οὐχ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, εἰ γὰρ ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκεινται,* 15 *ἀλλήλων ἐστὶν ἀναιρετικὰ, ὡς τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, καὶ τὸ φῶς τοῦ σκότους· εἰ δὲ ἐπιμελεῖται σώματος ψυχὴ, καὶ πολλὴν αὐτοῦ ποιεῖται πρόνοιαν, καὶ μυρία πάσχει ὥστε αὐτὸ μὴ καταλιπεῖν, πῶς ἂν ἐναντία ταῦτα εἴη; οὐ τοίνυν περὶ τούτων φησὶν, ἀλλὰ λογισμῶν πονηρῶν καὶ ἀγαθῶν μάχην εἰσάγει· τὸ γὰρ θέλειν καὶ* 20 *μὴ θέλειν, τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτό φησι· "ταῦτα δὲ ἀλλήλοις "ἀντίκεινται," ἵνα μὴ συγχωρήσῃς τῇ ψυχῇ πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῆς ταῖς πονηραῖς.*

(Θεόδωρος.) *Ἄλλος δέ φησιν, ἀναιρετικὸν μὲν θνητότητος ἀθανασία, ἀθανασία δὲ θνητότητος· οὐδὲ γὰρ συμφωνεῖ ταῦτα* 25 *ἀλλήλοις· ὅθεν οὐδὲ ἡμῖν ἔξεστι ποιεῖν ἅπερ βουλόμεθα, ἐπεὶ μηδὲ δυνατὸν ἐν ἐκείνοις ὄντας τὰ τῆς θνητότητος πράττειν· τὸ γὰρ ἵνα οὐκ ἐπὶ αἰτίας εἶπεν, ἀλλ' ὡς ἀκόλουθον κατὰ τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα.*

(Σετηριανός.) *Ἄλλος πάλιν ὧδε λέγει, ζητεῖται διατί νόμον* 30 *ἀποσπῶν μέμνηται τῆς ἁμαρτίας· ἐπειδὴ τρυφᾶν ἐκέλευεν ὁ νόμος· διὰ δὲ τούτου διερεθίζεται ἡ ἐπιθυμία, καὶ ἀκατάσχετος οὖσα πρὸς ἁμαρτίαν ἄγει, τούτου ἕνεκεν ὅτε νόμου ἦν μνήμη, ταῦτα λέγει· καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους τοῦ νόμου μνημονεύων, καὶ τῆς διὰ τοῦ Κυρίου διορθώσεως, εἰσήγαγε τὸ "οἱ γὰρ* 35

"κατὰ σάρκα ζῶντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται·" διατί δὲ συνεχωρήθη τὸ τρυφᾶν καὶ ἐσθίειν; ὅτι ἡ τῶν ὡμολογημένων κακῶν ἀποχὴ, οὐκ ἂν προεχώρησεν, εἰ μὴ ἐνεδόθη αὐτοῖς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν· ᾔδει μὲν γὰρ ὁ νομοθέτης, ὅτι ἀδύνατον τρυφῶντας κρατεῖν ἡδονῶν· τέως δὲ ἠθέλησε τὸν νοῦν παιδεῦσαι, ἵνα γνῷ τί καλὸν 5 καὶ τί κακὸν, καὶ τί τὸ εὐσεβές· προεώρα γὰρ ὅτι ἔμελλεν ἔρχεσθαι ὁ τὸ λεῖπον τῷ νόμῳ προστιθεὶς, λέγω δὴ τὸ μὴ κατὰ σάρκι περιπατεῖν, ὡς λέγει ὁ Παῦλος

18 **Εἰ δὲ Πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον.**

Χρυσοστόμου. Ὁ Πνεῦμα ἔχων ὡς χρὴ, σβέννυσι διὰ τούτου 10 πονηρὰν ἐπιθυμίαν ἅπασαν· ὁ δὲ τούτων ἀπαλλαγεὶς, οὐ δεῖται τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου βοηθείας, ὑψηλότερος πολλῷ τῆς ἐκείνου παραγγελίας γενόμενος· ὁ γὰρ μὴ ὀργιζόμενος, πῶς δεῖται ἀκούειν, "οὐ φονεύσεις;" ὁ μὴ βλέπων ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, πῶς χρήζει τοῦ παιδεύοντος μὴ μοιχεύειν; τίς γὰρ διαλέξεται περὶ τοῦ καρ- 15 ποῦ τῆς κακίας τῷ τὴν ῥίζων αὐτὴν ἀνασπάσαντι; ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ καὶ ἐγκώμιον τοῦ νόμου μέγα εἰρηκέναι καὶ θαυμαστὸν, εἴγε ἐν τάξει τοῦ Πνεύματος ὁ νόμος ἦν, κατὰ δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως· οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἐναπομένειν χρὴ τῷ παιδαγωγῷ· τίς γὰρ χρεία νόμου, τῷ οἴκοθεν κατορθοῦντι 20 τὰ μείζω;

21 **Φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι, πορνεία, μοιχεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, φαρμακεία, εἰδωλολατρεία, ἔχθραι, ἔρεις, ζῆλοι, θυμοὶ, ἐρίθειαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τού- 25 τοις· ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον, ὅτι τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.**

Τί λέγεις ἐνταῦθα λοιπὸν, ὁ τῆς σαρκός σου κατηγορῶν, καὶ νομίζων ὡς περὶ ἐχθρᾶς καὶ πολεμίας ταῦτα εἰρῆσθαι; ἔστω γὰρ ἡ μοιχεία καὶ ἡ πορνεία σαρκὸς καθ' ἡμᾶς· αἱ ἔχθραι καὶ αἱ 30 ἔρεις καὶ οἱ ζῆλοι, καὶ οἱ ἐρέθειαι, καὶ αἱ φορμακεῖαι, τίνος ἂν εἶεν; προαιρέσεως γὰρ ταῦτα διεφθαρμένης μόνον· ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα, πῶς ἂν εἶεν σαρκός; ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν σάρκα λέγει

ἐνταῦθα, ἄλλα τὸν γεώδη λογισμόν; διὸ καὶ φοβεῖ λέγων, ὅτι "οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν." εἰ δὲ φύσεως ταῦτα πονηρᾶς καὶ οὐ προαιρέσεως πονηρᾶς, περιττῶς εἶπε "πράσσουσιν," οὐ γὰρ πράσσουσιν, ἀλλὰ πάσχουσι. τίνος δὲ ἕνεκεν βασιλείας ἐκπιπτεύουσιν; οὐδὲ γὰρ τῶν φύσει, 5 ἀλλὰ τῶν ἐν προαιρέσει καὶ οἱ στέφανοι καὶ αἱ κολάσεις· διὸ καὶ ταῦτα ἠπείλησεν ὁ Παῦλος.

22 Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη.

Καὶ οὐκ εἶπε τὸ ἔργον τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' "ὁ καρπός·" οὐκοῦν ἡ ψυχὴ περιττή· εἰ γὰρ περὶ σαρκὸς καὶ Πνεύματος ὁ 10 λόγος, ποῦ ἡ ψυχή; οὐδαμῶς περιττὴ ἡ ψυχὴ, καὶ γὰρ ἡ ἐγκράτεια τῶν παθῶν ταύτης, καὶ περὶ αὐτήν· καὶ ἐν μέσῳ κειμένη κακίας καὶ ἀρετῆς, ἂν μὲν εἰς δέον χρήσηται τῷ σώματι, πνευματικὸν αὐτὸ κατειργάσατο· ἂν δὲ καὶ ἀποστῇ μὲν τοῦ Πνεύματος, ἐκδῷ δὲ ἑαυτὴν τοῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, γεωδέστεραν αὐτὴν 15 κατεσκεύασεν· ὁρᾷς πανταχόθεν πῶς οὐ περὶ οὐσίας ὁ λόγος αὐτῷ νῦν σαρκὸς, ἀλλὰ περὶ προαιρέσεως μοχθηρᾶς καὶ οὐ τοιαύτης; διατί δὲ καρπὸν καλεῖ τοῦ Πνεύματος; ὅτι τὰ μὲν πονηρὰ ἔργα ἐξ ἡμῶν γίνεται μόνον· διὸ καὶ ἔργα καλεῖ· τὰ δὲ καλὰ οὐ τῆς ἡμετέρας ἐπιμελείας δεῖται μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ 20 φιλανθρωπίας· εἶτα μέλλων αὐτὰ διηγεῖσθαι, τὴν ῥίζαν τίθησι πρῶτον τῶν ἀγαθῶν οὕτω λέγων,

Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγα-23 θωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων, οὐκ ἔστι νόμος. 25

Τί γὰρ ἂν τις ἐπιτάξειε τῷ πάντα ἔχοντι παρ' ἑαυτῷ, καὶ διδάσκαλον καλὸν ἀπηρτισμένον κεκτημένῳ τῆς φιλοσοφίας τὴν ἀγάπην; ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ἵππων εὐήνιοι καὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττοντες οὐκ ἂν δεηθεῖεν μάστιγος, οὕτω καὶ ψυχὴ κατορθοῦσα τὴν ἀρετὴν ἀπὸ Πνεύματος, οὐ δεῖται τοῦ νουθετοῦντος νόμου· 30 πάνυ δὲ καὶ ἐνταῦθα θαυμαστῶς τὸν νόμον ἐξέβαλεν· οὐχ ὡς φαῦλον, ἀλλ' ὡς ἐλάττονα τῆς δεδομένης παρὰ τοῦ Πνεύματος φιλοσοφίας.

24 Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, καὶ τίς ἐστι τοιοῦτος; δείκνυσιν ἐπὶ τῶν ἔργων τοὺς τὰ τοιαῦτα κατορθοῦντας· σάρκας πάλιν ἐνταῦθα τὰς πονηρὰς πράξεις καλῶν· οὐ γὰρ δὴ τὴν σάρκα ἀνεῖλεν· ἐπεὶ πῶς 5 ἔμελλον ζῆν; τὸ γὰρ ἐσταυρωμένον, νεκρόν ἐστι καὶ ἀνενέργητον· ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν δηλῶν· ἐπεὶ οὖν τοῦ Πνεύματος τοσαύτη ἡ ἰσχὺς, ἐκείνῳ ζῶμεν, ἐκείνῳ ἀρκούμεθα· διὸ καὶ αὐτὸς ἐπάγει λέγων,

25 Εἰ ζῶμεν Πνεύματι, Πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. 10

Κατὰ τοὺς ἐκείνου νόμους πολιτευόμενοι· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ "στοιχῶμεν" τουτέστιν, ἀρκεσθῶμεν τῇ τοῦ Πνεύματος δυνάμει, καὶ μὴ ἐπιζήτωμεν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου προσθήκην· εἶτα δεικνὺς ἐκείνους τοὺς ἐπεισάγοντας τὴν περιτομὴν διὰ φιλοτιμίαν τοῦτο ποιοῦντας, φησὶ, 15

26 Μὴ γινώμεθα κενόδοξοι· ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες.

Εἰς φιλονεικίαν δηλονότι καὶ ἔρεις ἀλλήλοις φθονοῦντες· ἀπὸ γὰρ κενοδοξίας φθόνος, καὶ ἀπὸ φθόνου, τὰ μυρία ταῦτα κακά.

1 Ἀδελφοὶ ἐὰν καὶ προληφθῇ ἄνθρωπος ἔν τινι πτώ- 20 ματι.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιτιμήσεως προσχήματι τὰ αὐτῶν ἐξεδίκουν πάθη, καὶ ἐδόκουν μὲν ἁμαρτημάτων ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν· τὴν δὲ αὐτῶν φιλαρχίαν στῆσαι ἐβούλοντο, φησὶν, "ἀδελφοὶ, ἐὰν καὶ "προληφθῇ·" οὐκ εἶπεν ἐὰν πράξῃ, ἀλλ' "ἐὰν καὶ προληφθῇ·" 25 τουτέστιν, ἐὰν συναρπαγῇ.

Ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον.

Οὐκ εἶπε μὴ καταδικάζητε, ἀλλὰ διορθοῦτε· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη· ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἡμέρους εἶναι δεῖ τοῖς ὑποσκελιζομένοις, οὕτως ἐπήγαγεν. 30

Ἐν Πνεύματι πραΰτητος.

Οὐκ εἶπεν ἐν πραότητι, ἀλλ' "ἐν Πνεύματι πραότητος," δηλῶν, ὅτι καὶ τῷ Πνεύματι τοῦτο δοκεῖ· καὶ τὸ δύνασθαι μετὰ

ἐπεικείας διορθοῦν τοὺς ἁμαρτάνοντας, χαρίσματός ἐστι πνευματικοῦ· εἶτα ἵνα μὴ ἐπαρθῇ ὁ διορθῶν ἕτερον, καὶ αὐτὸν ὑπὸ τὸν αὐτὸν φόβον ἔθηκεν οὕτως εἰπών,

Σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς.

Ὥσπερ γὰρ οἱ πλουτοῦντες ἐράνους τοῖς δεομένοις εἰσφέρουσιν· 5 ἵνα εἴποτε καὶ αὐτοὶ περιπέσοιεν πενίᾳ, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωσιν, οὕτω καὶ ἡμᾶς ποιεῖν χρή· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἀναγκαίαν τίθησι λέγων, "σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς·" καὶ ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ ἡμαρτηκότος· πρῶτον μὲν εἰπὼν, "ἐὰν καὶ προ-"ληφθῇ·" δεύτερον, "καὶ ἄνθρωπος·" τὸ τῆς πολλῆς ἀσθενείας 10 ὄνομα· εἶτα "μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς·" δαίμονος ἐπήρειαν μᾶλλον, ἢ ψυχῆς ῥαθυμίαν αἰτιώμενος.

2 Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον χωρὶς ἁμαρτήματος εἶναι, παραινεῖ μὴ ἀκριβεῖς ἐξεταστὰς γίνεσθαι τῶν ἑτέροις πεπλημ- 15 μελημένων, ἀλλὰ καὶ φέρειν τὰ τῶν πλησίον ἐλαττώματα, ἵνα καὶ τὰ αὐτοῦ φέρηται παρ' ἑτέρων· ὁ γὰρ ἐκ τοῦ κοινοῦ γινόμενος ἔρανος καὶ σῶμα καὶ οἰκοδομὴν συνίστησιν.

Καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.

Τουτέστι, κοινῇ πάντες πληρώσατε δι' ὧν ἀλλήλους φέρετε· 20 οὕτως γὰρ ἀλλήλοις χεῖρα ὀρέγοντες, ἐν οἷς μέλλετε καταπίπτειν, δι' ἀλλήλων κοινῇ πληρώσατε τὸν νόμον· τὸ λεῖπον τῷ πλησίον ἀναπληρῶν ἕκαστος διὰ τῆς οἰκείας ὑπομονῆς· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι, εἰ τὴν αὐτὴν τίς ἀπαιτοίη παρὰ πάντων χρείαν, οὐδέποτε τὸ σῶμα στήσεται, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν πολὺς ἔσται 25 πόλεμος, εἰ παρὰ πάντων πάντα ἐπιζητοίημεν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, νόμον Χριστοῦ τὴν ἀγάπην φησίν· ἀλλὰ καὶ κοινωνῆσαι αὐτῷ τοῦ φορτίου ὀφείλεις· τοῦτο δὲ γίνεται, ὅταν διὰ παραινέσεως καὶ χρηστότητος ἐπικουφίζῃς αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τῆς τοῦ ἁμαρτήματος συνειδήσεως βεβα- 30 ρημένην.

3 Εἰ γάρ τις δοκεῖ εἶναί τι, μηδὲν ὤν, ἑαυτὸν φρεναπατᾷ.

Πάνυ ἐνταῦθα τὴν ἀπόνοιαν κατακόπτει· ὁ γὰρ δοκῶν εἶναί τι,

οὐδέν ἐστι· πρῶτον τῆς εὐτελείας αὐτοῦ δεῖγμα φέρων τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν.

4 Τὸ δὲ ἔργον δοκιμαζέτω ἕκαστος.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι δεῖ βίου ἐξεταστὰς εἶναι, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας δοκιμάζειν τὰ πεπραγμένα ἡμῖν· 5 καθάπερ γὰρ τὸ χρυσίον δοκεῖ μὲν εἶναι λαμπρὸν πρὸ τοῦ χωνευτηρίου· ὅταν δὲ αὐτὸ παραδῷς τῷ πυρὶ, τότε ἀκριβῶς διαδείκνυται, τοῦ νόθου παντὸς ἀπὸ τοῦ γνησίου χωριζομένου, οὕτω καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα, ὅταν μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζωμεν, τότε σαφῶς ἐκκαλυφθήσεται, καὶ πολλῶν ὀψόμεθα ἑαυτοὺς ὑπευθύνους ὄντας 10 ἐγκλήματων, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἔχει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον· ταῦτα οὐ νομοθετῶν φησὶν, ἀλλὰ συγκαταβαίνων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἄτοπον μὲν τὸ καυχᾶσθαι· εἴδ᾽ ἄρα βούλει, μὴ κατὰ τοῦ πλησίον ὡς ὁ Φαρισαῖος· ὁ γὰρ τοῦτο παιδευθεὶς, καὶ ἐκείνου ἀποστήσεται ταχέως· διὸ καὶ τοῦτο συνεχώρησεν, ἵνα τὸ 15 περιττὸν κατὰ μικρὸν ἐξέλῃ· ὁ γὰρ συνεθισθεὶς εἰς ἑαυτὸν μόνον καυχᾶσθαι καὶ μὴ κατὰ ἄλλων, ταχέως καὶ τοῦτο διορθώσεται τὸ ἐλάττωμα· ὅταν γὰρ μὴ νομίσῃ τῶν ἄλλων ἑαυτὸν εἶναι βελτίονα· τοῦτο γάρ ἐστιν οὐκ εἰς τὸν ἕτερον· ἀλλ᾽ ἑαυτὸν καθ᾽ ἑαυτὸν ἐξετάζων ἁβρύνηται, παύσεται ὕστερον καὶ τοῦτο ποιῶν· καὶ ἵνα 20 μάθῃς ὅτι τοῦτο βούλεται κατασκευάσαι, ὅρα πῶς αὐτὸν συστέλλει τῷ φόβῳ· ἀνωτέρω μὲν εἰπὼν "δοκιμαζέτω τὸ ἔργον αὐτοῦ," ἐνταῦθα δὲ ἐπάγων,

5 Ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει.

Δοκεῖ μὲν γὰρ τιθέναι λογισμὸν κωλύοντα καθ᾽ ἑτέρου καυ- 25 χᾶσθαι, διορθοῦται δὲ τὸν καυχώμενον, ὥστε μηδὲ αὐτὸν μέγα φρονεῖν· εἰς ἐννόησιν ἄγων αὐτὸν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, καὶ τοῖς ὀνόμασι τοῦ φορτίου καὶ τῆς ἀχθοφορίας πιέζων αὐτοῦ τὸ συνειδός.

6 Κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατη- 30 χοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς.

Ἐνταῦθα περὶ τῶν διδασκάλων λοιπὸν ὁ λόγος αὐτῷ, ὥστε πολλῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν μαθητευομένων θεραπείας· καὶ τίνος ἕνεκεν οὕτως ἐνομοθέτησεν ὁ Χριστός; καὶ γὰρ ἐν τῇ καινῇ οὗτος

κεῖται ὁ νόμος, ὥστε τοὺς εὐαγγελίου καταγγέλλοντας, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν· καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ ὁμοίως πολλαὶ τοῖς Λευΐταις παρὰ τῶν ἀρχομένων ἦσαν αἱ πρόσοδοι· τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα διεπράξατο; ταπεινοφροσύνης καὶ ἀγάπης ὑπόθεσιν προαποτιθέμενος· ἐπειδὴ γὰρ τὸ διδασκαλικὸν ἀξίωμα πολλάκις φυσᾷ τοὺς ἔχοντας, καταστέλλων αὐτῶν τὸ φρόνημα, εἰς ἀνάγκην κατέστησε τοῦ δεῖσθαι τῶν μαθητευομένων· κἀκείνους πάλιν εἰς ἀφορμὴν ἤγαγε τοῦ πρὸς εὐποιΐαν εὐκολωτέρους γίνεσθαι· γυμνάζων αὐτοὺς ἐν τῇ περὶ τοὺς διδασκάλους εὐνοίᾳ, καὶ περὶ τοὺς ἄλλους ἡμέρους εἶναι, ὅπερ καὶ ἀγάπην οὐ μικρὸν εἰργάζετο ἑκατέρῳ τῷ μέρει· διὰ τοῦτο δὲ καὶ κοινωνίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δεικνὺς ἀντίδοσιν γινομένην· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγεν, "εἰ "ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα εἰ ἡμεῖς ὑμῶν "τὰ σαρκικὰ θερίσωμεν;" μείζονα γὰρ ὁ μαθητὴς λαμβάνει ἢ δίδωσι· καὶ τοσούτῳ μεῖζον, ὅσῳ τῶν γηΐων τὰ ἐπουράνια ἀμείνω. εἶτα, ἵνα μὴ πονηρία διδασκάλου ὀκνηρότερον περὶ ταῦτα ποιῇ τὸν μαθητὴν, καὶ πένητα ὄντα παρατρέχῃ πολλάκις διὰ τὸν τρόπον, προϊὼν μέν φησι· "τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκάκωμεν·" ἐνταῦθα δὲ τὸ μέσον τῆς τοιαύτης καὶ τῆς ἐν τοῖς βιωτικοῖς φιλοτιμίας δείκνυσιν οὕτω λέγων,

7 Μὴ πλανᾶσθε, Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· ὃ γὰρ ἐὰν
8 σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ Πνεῦμα, ἐκ τοῦ Πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.

Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν σπερμάτων, δεῖ τοῦ αὐτοῦ γένους εἶναι καὶ τὸν σπόρον καὶ τὸν ἄμητον, οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἔργοις ὁ καταβάλλων εἰς τὴν σάρκα, τρυφὴν, μέθην, ἐπιθυμιὰν ἄτοπον, τὰ ἐκ ταύτης ἀμήσει· τίνα δέ ἐστι ταῦτα; κόλασις, τιμωρία, αἰσχύνη, γέλως, φθορά· τῶν γὰρ πολυτελῶν τραπεζῶν οὐδὲν ἕτερον τὸ τέλος, ἢ φθορά· καὶ γὰρ αὐτὸ φθείρεται καὶ συμφθείρει τὸ σῶμα· τὰ δὲ τοῦ Πνεύματος, οὐ τοιαῦτα· ἀλλ' ἀπεναντίας ἅπαντα τούτοις.

(Σετηριανός.) Ἄλλος δέ φησι, ἐδήλωσεν ἐκ τούτου, ὅτι πολλοὶ

ἀκαίρως μὲν ἀνήλισκον, παρέχοντες τοῖς τηρεῖν νόμον παρακελευομένοις, τοῖς δὲ τὴν Παύλου διδασκαλίαν κηρύττουσιν, οὐδὲν παρεῖχον· διὸ φησὶν, " ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ·" ὁ γὰρ νόμῳ ὑποκείμενος, ἐν τοῖς σαρκικοῖς ζῇ· ὁ τοίνυν τῷ ταῦτα διδάσκοντι παρέχων, εἰς τὴν σάρκα σπείρει μόνον. 5

9 Τὸ δὲ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκάκωμεν· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν, μὴ ἐκλυόμενοι. ἄρ' οὖν, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ καλὸν πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως.

Ἵνα γὰρ μηδεὶς νομίσῃ, ὅτι διδασκάλων μὲν ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, 10 *καὶ τρέφειν αὐτοὺς, τῶν δὲ ἄλλων ἀμελεῖν, εἰς κοινὸν ἐξάγει τὸν λόγον, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς τὴν θύραν τῆς τοιαύτης ἀνοίγνυσι φιλοτιμίας· καὶ τοσαύτην ποιεῖται τὴν ὑπερβολὴν, ὡς καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας κελεύειν ἐλεεῖν· μετὰ προσηκούσης μὲν τάξεως, ἐλεεῖν δ' οὖν ὅμως. τίς δὲ ἡ τάξις; τὰ πλείονα περὶ τοὺς πιστοὺς* 15 *ἐπιδείκνυσθαι τὴν πρόνοιαν φιλοτίμως καὶ διηνεκῶς· καὶ γὰρ τοῦ καιροῦ τὸ ὄνομα, καὶ τὸ μὴ δεῖν ἐκκακεῖν, τοῦτο αἰνίττεται· εἶτα ἐπειδὴ μέγα ἀπῄτησε, καὶ τὸ ἔπαθλον ἐπὶ θύραις τίθησιν ἀμήτου μεμνημένος καινοῦ τινὸς καὶ παραδόξου. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν γηπόνων, οὐχ ὁ σπείρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ θερίζων πολὺν ὑπομένει τὸν* 20 *πόνον, αὐχμῷ καὶ κονιορτῷ καὶ πολλῇ μαχόμενος ταλαιπωρίᾳ· τότε δὲ, οὐδὲν τούτων ἔνι φησίν· ὃ καὶ παραδηλῶν ἔλεγε· " καιρῷ " γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι." καὶ ἐντεῦθεν μὲν αὐτοὺς προτρέπει καὶ ἐφέλκεται, ἑτέρωθεν δὲ κατεπείγει καὶ συνωθεῖ λέγων, " ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθόν."* 25 *ὥσπερ γὰρ οὐκ ἀεὶ τοῦ σπείρειν ἐσμὲν κύριοι· οὕτως οὐδὲ τοῦ ἐλεεῖν· ὅταν γὰρ ἐντεῦθεν ἀπενεχθῶμεν, κἂν μυριάκις βουλήθωμεν, οὐδὲν περανοῦμεν πλέον· διό φησιν, " ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώ- " μεθα τὸ ἀγαθὸν," πρὸς πάντας, καὶ ταύτῃ μάλιστα ἀπαλλάττων τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος· ἐκείνοις μὲν γὰρ τὰ τῆς* 30 *φιλανθρωπίας ἅπαντα πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἦν· ἡ δὲ τῆς χάριτος φιλοσοφία, γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν ἐπὶ τὴν τῆς ἐλεημοσύνης καλεῖ τράπεζαν· εἰ καὶ πλείονα περὶ τοὺς οἰκείους τὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυται.*

ΚΕΦ. ΙΒ.

Ἀποτροπὴ ἀπὸ τῶν ἑλκόντων ἐπὶ τὴν περιτομὴν, καὶ προτροπὴ πρὸς νέαν ζωὴν τὴν ὑπὸ Πνεύματι.

11 Ἴδετε, πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. 5

Εἰπὼν ὀλίγα περὶ αὐτῶν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανέρχεται, ἃ μάλιστα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν διετάραττεν. αἰνίττεται δὲ οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἔγραψε τὴν Ἐπιστολὴν ἅπασαν, ὃ πολλῆς γνησιότητος σημεῖον ἦν· ἐποίησε δὲ τοῦτο ἐνταῦθα, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῆς πονηρᾶς ὑπονοίας ἀναίρεσιν· ἐπειδὴ 10 γὰρ διεβάλλετο ἐπὶ πράγμασιν οἷς οὐδὲν ἐκοινώνει, καὶ ἐλέγετο περιτομὴν καταγγέλλειν καὶ ὑποκρίνεσθαι ὡς καταγγέλλων, διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη ἰδιόγραφον ποιήσασθαι τὴν Ἐπιστολὴν, μαρτυρίαν ἔγγραφον προαποτιθέμενος· τὸ δὲ "πηλίκοις," ἐμοὶ δοκεῖ οὐ τὸ μέγεθος, ἀλλὰ τὴν ἀμορφίαν τῶν γραμμάτων ἐμφαίνων λέ- 15 γειν, μονονουχὶ λέγων[h]· ὅτι οὐδὲ ἄριστα γράφειν εἰδὼς, ὅμως ἠναγκάσθην δι' ἐμαυτοῦ γράψαι, ὥστε τῶν συκοφαντῶν ἐμφράξαι τὰ στόματα.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησι, μέλλων καθάπτεσθαι τῶν ἐναντίων, ἄγαν μείζοσιν ἐχρήσατο γράμμασιν, ἐμφαίνων ὅτι οὔτε αὐτὸς 20 ἐρυθριᾷ, οὔτε ἀρνεῖται τὰ λεγόμενα.

12 Ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκὶ, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον ἵνα μὴ τῷ σταυρῷ 13 τοῦ Χριστοῦ διώκωνται. οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι νόμον φυλάσσουσιν· ἀλλὰ θέλουσι περιτέμνεσθαι ὑμᾶς, 25 ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν, οὐχ ἑκόντας αὐτοὺς τοῦτο ὑπομένοντας, ἀλλ' ἀναγκαζόμενους· παρέχων αὐτοῖς ἀφορμὴν ἀναχωρήσεως, καὶ σχεδὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογούμενος. τί δὲ ἐστὶν εὐπροσωπεῖν ἐν σαρκί; εὐδοκιμεῖν παρ' ἀνθρώποις. ἐπειδὴ γὰρ ὠνειδίζοντο παρὰ 30

h ὁμοίως καὶ Εὐσέβιος in marg.

τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς τῶν πατρῴων ἀποστάντες ἐθῶν, ἵνα μὴ ταῦτα ἐγκαλῶνται, φησὶ, βούλονται ὑμῖν λυμήνασθαι διὰ τῆς ὑμετέρας σαρκὸς, ἐκείνοις ἀπολογούμενοι· ταῦτα δὲ ἔλεγε, δεικνὺς ὅτι οὐ διὰ Θεὸν ταῦτα ἔπραττον· εἶτα δεικνὺς ὅτι καὶ ἑτέρωθεν συγγνώμης εἰσὶν ἀπεστερημένοι, διελέγχει πάλιν αὐτοὺς, οὐ διὰ τὴν εἰς 5 *ἑτέρους ἀρέσκειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' οἰκείαν κενοδοξίαν ταῦτα ἐπιτάττοντας· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυ- "χήσωνται," ὡς μαθητὰς ἔχοντες. καὶ τίς ἡ τούτων ἀπόδειξις; οὐδὲ γὰρ αὐτοί, φησι, νόμον φυλάττουσι· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ ἐφύλαττον, καὶ οὕτως ἄξιοι κατηγορίας· νυνὶ δὲ καὶ ὁ σκοπὸς* 10 *αὐτῶν διεφθαρμένος ἐστίν.*

(Ευσεβιος.) *Ἄλλος δέ φησι, τοῦ νόμου ἔχοντος τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἐπικατάρατος ὁ μὴ ἐμμένων πᾶσιν· ὁ οὖν μὴ τηρῶν πάντα, οὐ τετήρηκεν, " ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, ἵνα τῇ ὑμετέρᾳ "σαρκὶ καυχήσωνται·" τουτέστιν ὅτι τὰ ἔθνη ἡμῖν ἀκολουθεῖ,* 15 *καὶ μὴ ἀναγκασθῶσιν εἰπεῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσι συνεθέμεθα, ἐκεῖνοι μὲν τοῦτο θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι σαρκὶ καὶ καυχᾶσθαι· ἐγὼ δὲ τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω.*

14 Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 20

Καὶ μὲν τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ κόσμῳ καὶ παρὰ τοῖς ἀπίστοις· ἐν δὲ οὐρανοῖς καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς δόξα μεγίστη· καὶ γὰρ πενία ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἡμῖν καύχημα· καὶ τὸ ἐξευτελίζεσθαι παρὰ πολλοῖς γέλως, ἀλλ' ἡμεῖς ἀβρυνόμεθα τούτῳ· οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἡμῖν καύχημα. καὶ οὐκ εἶπεν, ἐγὼ δὲ οὐ 25 *καυχῶμαι· ἢ ἐγὼ δὲ οὐ βούλομαι καυχᾶσθαι, ἀλλ' "ἐμοὶ δὲ μὴ "γένοιτο·" ὥσπερ τι τῶν ἀτόπων ἀπηύξατο, καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἐκάλεσεν εἰς τὸ κατορθῶσαι τοῦτο. καὶ τί ἐστι τὸ καύχημα τοῦ σταυροῦ; ὅτι Χριστὸς δι' ἐμὲ δούλου μορφὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθεν· ἐμὲ τὸν δοῦλον, τὸν ἐχθρὸν, τὸν* 30 *ἀγνώμονα· ἀλλ' οὕτω με ἠγάπησεν, ὥστε καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι ἀρᾷ· τί τούτου γένοιτ' ἂν ἴσον; πῶς οὐ καυχᾶσθαι χρὴ, ὅταν ὁ δεσπότης, ὁ ἀληθὴς Θεὸς, μὴ ἐπαισχύνηται τὸν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρόν; μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς ἐπαισχυνώμεθα τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν.* 35

Δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ κόσμῳ.

Κόσμον νῦν οὐ τὸν οὐρανὸν φησὶν, οὐδὲ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὰ βιωτικὰ πράγματα, τὸν ἔπαινον τὸν παρὰ τῶν ἀνθρώπων, τὴν δορυφορίαν, τὴν δόξαν, τὸν πλοῦτον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ταῦτα γάρ μοι νεκρὰ γέγονεν. τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν Χριστιανὸν, ταύτην ἀεὶ τὴν φωνὴν 5 περιφέρειν· οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη μόνον τῷ προτέρῳ τῆς νεκρώσεως τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγεν εἰπὼν, "κἀγὼ κόσμῳ·" διπλῆν τὴν νέκρωσιν αἰνιττόμενος καὶ λέγων, ὅτι ἐκεῖνα ἐμοὶ νεκρὰ, κἀγὼ ἐκείνοις· οὐδὲν τῆς νεκρότητος ταύτης μακαριώτερον· αὕτη γὰρ τῆς μακαρίας ζωῆς ἐστὶν ὑπόθεσις. 10

15 Οὔτε γὰρ περιτομή τί ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ 16 καινὴ κτίσις. καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος, καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ.

Εἶδες σταυροῦ δύναμιν, εἰς ὅσον αὐτὸν ὕψος ἀνήγαγεν; οὐ γὰρ 15 μόνον τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐνέκρωσεν αὐτῷ πάντα, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτείας τῆς παλαιᾶς ἀνωτέρω πολλῷ κατέστησε· τί ταύτης τῆς ἰσχύος ἴσον; τὸν γὰρ ὑπὲρ τῆς περιτομῆς σφαττόμενον καὶ ἑτέρους σφάττοντα, τοῦτον ἔπεισεν ὁ σταυρὸς ἐν ἴσῳ τῇ ἀκροβυστίᾳ αὐτὴν ἀφέντα, ξένα τινὰ καὶ παράδοξα καὶ τὰ ὑπὲρ 20 τοὺς οὐρανοὺς ἐπιζητεῖν πράγματα· καινὴν γὰρ κτίσιν ταύτην καλεῖ, τὴν καθ' ἡμᾶς πολιτείαν ταύτην, διά τε τὰ γενόμενα, διά τε τὰ ἐσόμενα· τὰ γεγενημένα μὲν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν παλαιωθεῖσα τῷ γήρᾳ τῆς ἁμαρτίας, ἀθρόως διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀνενεώθη· διὸ καινὴν καὶ οὐρανίαν ἀπαιτούμεθα πολιτείαν· τὰ ἐσόμενα 25 δὲ, ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, καὶ πᾶσα ἡ κτίσις εἰς ἀφθαρσίαν μεταστήσεται μετὰ τῶν σωμάτων τῶν ἡμετέρων. μὴ τοίνυν μοι λέγε περιτομὴν, φησὶ, λοιπὸν, τὴν οὐδὲν δυναμένην· πῶς γὰρ αὕτη φανεῖται, πάντων ἐπὶ τοσοῦτον μεταβεβλημένων; ἀλλὰ τὰ καινὰ ζήτει πράγματα τὰ τῆς χάριτος· οἱ γὰρ ταῦτα διώκοντες, οὗτοι 30 καὶ εἰρήνης καὶ φιλανθρωπίας ἀπολαύσονται· καὶ τῷ τοῦ Ἰσραὴλ ὀνόματι κυρίως ἂν καλοῖντο· οἱ γὰρ κυρίως Ἰσραὴλ τὸ εἶναι δυνάμενοι, οἱ τὸν κανόνα τοῦτον διατηροῦντες εἰσὶν, οἱ τῶν παλαιῶν ἀπεχόμενοι καὶ τὰ τῆς χάριτος διώκοντες.

(Σευηριανός.) Ἄλλος δέ φησι, ἵνα μὴ νομισθῇ ἀκροβυστίας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ οὐχὶ περιτομῆς καὶ διαβολῆς πρόφασιν δῷ τοῖς ἀντιλέγουσι, κάλλιστα ἐπήγαγε τὸ τελευταῖον, "ὅτι οὔτε περι- "τομὴ τί ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία·" καινὴν δὲ κτίσιν εἶπε, περὶ ἧς ἀλλαχοῦ, "εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις·" εἰ καινή, φησι, 5 κτίσις, μὴ γίνου ὑπὸ νόμον· ὁ γὰρ ζῶν κατὰ νόμον, ἐν κόσμῳ ζῇ· ὁ δὲ ζῶν ἐν Χριστῷ, ἐν οὐρανοῖς πολιτεύεται· ἐσταύρωται οὖν ἐμοὶ κόσμος, κἀγὼ κόσμῳ.

Ἄλλος δὲ πάλιν φησὶν, οὐ περιτέμνεται ὁ Χριστιανὸς, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τῇ Ἑλληνικῇ· ἔχει γὰρ ἰδίαν περιτομήν. 10 μετὰ Ἰουδαίων οὐ περιτέμνεται, ἐπειδὴ ἔχει καλλίονα· μετὰ Ἑλλήνων δὲ οὐκ ἔστιν ἐν ἀκροβυστίᾳ, ὅτι ἔχει περιτομήν. ὁ οὖν οὔτε μετὰ Ἑλλήνων οὔτε μετὰ Ἰουδαίων, "καινὴ κτίσις, καὶ "ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσι" τῷ τῆς καινῆς κτίσεως, ὅσοι οὐδὲ Ἰουδαΐζουσιν οὐδὲ Ἑλληνίζουσιν, ἀλλὰ Χριστιανίζουσιν, 15 "εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος." ἔλεος εἰς συγχώρησιν ἁμαρτημάτων· εἰρήνη εἰς συνάφειαν τὴν πρὸς Θεὸν, "καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ "τοῦ Θεοῦ·" ἀνάλαβε πάντα ἐκεῖνα τὰ τοιαῦτα. ὁ πᾶς νόμος ἐν ὑμῖν, ὅτι πληροῦτε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. καὶ τίς Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ; ὡς τοῦ ποτε Ἰσραὴλ κληθέντος, μηκέτι ὄντος τοῦ Θεοῦ. 20

Ἄλλος δὲ ὧδε λέγει· "καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχή- "σουσιν," ἵνα εἴπῃ ὅτι πάντες οἱ κατὰ ταῦτα προῃρημένοι τυγχάνουσι τῶν παρ' αὐτοῦ καλῶν· τὴν μὲν εἰρήνην εἰπὼν, ὡς ἂν τότε πάσης λυομένης διαστάσεως, τὸ δὲ "ἔλεος," ἐπειδὴ φιλανθρωπίᾳ ἅπαντα ἡμῖν τὰ παρ' αὐτοῦ προσγίνεται ἀγαθά. ὅμοιον δέ ἐστι 25 τὸ "χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη," ἐπεὶ μηδὲ διαφέρει τὸ ἔλεος τῆς χάριτος.

17 Τοῦ λοιποῦ, κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω.

Ὡς γὰρ εἰς πολλοὺς καμάτους ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἐμπεπτωκὼς κακίας, ἀπαλλασσέσθωσάν, φησι, καὶ μὴ γινέσθωσαν πρόξενοι 30 καμάτων· ἐμὲ γὰρ ἀποστῆναι τῆς τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίας, τῶν ἀδυνάτων· ὑπὲρ ἧς πολλὰ παθὼν, μικροῦ κατέστιγμαι τὸ σῶμα.

Ἄλλος δέ φησιν· ἐνταῦθα οὐχ ὡς καμὼν, οὐδὲ ὡς περικακήσας ταῦτα φθέγγεται. ὁ γὰρ πάντα ποιεῖν καὶ πάσχειν ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αἱρούμενος, πῶς ἂν ἐξελύθη καὶ ἀνέπεσε νῦν; τίνος οὖν 35

ἕνεκεν ταῦτα φησίν; ἀναστέλλων αὐτῶν τὴν ῥάθυμον γνώμην, καὶ εἰς φόβον πλείονα ἐμβάλλων, καὶ πηγνὺς τοὺς παρ' αὐτοῦ τεθέντας νόμους, καὶ οὐ συγχωρῶν ἀεὶ κινεῖν αὐτούς.

Ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. 5

Οὐκ εἶπεν ἔχω, ἀλλὰ "βαστάζω." καὶ καθάπερ οἱ σημειοφόροι τῶν στρατιωτῶν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀγάλλεται τραύματα περιφέρων· διατί δὲ τοῦτο λέγει; παντὸς λόγου, πάσης φωνῆς λαμπρότερον, διὰ τούτων ἀπολογοῦμαι, φησὶ, πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας, καὶ λέγοντας ὑποκρίνεσθαί με τὸ δόγμα, καὶ πρὸς ἀνθρώ- 10 πων ἀρέσκειαν τί λέγειν· οὐδὲ γὰρ εἴ τις στρατιώτην εἶδεν ἐκ παρατάξεως ἐλθόντα ᾑμαγμένον καὶ μυρία τραύματα ἔχοντα, δειλίας κρίνειν καὶ προδοσίας ἠνείχετο, τὸν ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἀνδραγαθίας φέροντα τὴν ἀπόδειξιν. ἀρχόμενος μὲν οὖν τῆς Ἐπιστολῆς ἀπὸ τῆς ἀθρόας αὐτοῦ μεταβολῆς, τὴν ἀνυπόκριτον αὐτοῦ 15 σαφῶς ἔδειξε γνώμην· τελευτῶν δὲ ἀπὸ τῶν ταύτης κινδύνων. εἶτα ἀπολογησάμενος διὰ πάντων σαφῶς, καὶ δείξας ὡς οὐδὲν εἶπε τῶν εἰρημένων θυμῷ καὶ ἀπεχθείᾳ, ἀλλ' ἀκίνητον ἔχει τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλοστοργίαν, πάλιν αὐτὸ τοῦτο κατασκευάζει, εἰς εὐχὴν μυρίων γέμουσαν ἀγαθῶν κατακλείων τὸν λόγον, καὶ οὕτω 20 λέγων,

18 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. ἀμήν.

Οὐκ εἶπεν ἁπλῶς μεθ' ὑμῶν ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ "μετὰ "τοῦ πνεύματος ὑμῶν," ἀπάγων αὐτοὺς τῶν σαρκικῶν, καὶ παν- 25 ταχοῦ δεικνὺς τοῦ Θεοῦ τὴν εὐεργεσίαν, καὶ ἀναμιμνήσκων τῆς χάριτος ἧς ἀπήλαυσαν· δι' ἧς πάσης αὐτοὺς ἱκανὸς ἦν Ἰουδαϊκῆς ἀπαγαγεῖν πλάνης· τό τε γὰρ Πνεῦμα λαβεῖν, οὐ τῆς νομικῆς ἦν πτωχείας, ἀλλὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης· τό τε κατασχεῖν λαβόντας οὐκ ἀπὸ περιτομῆς, ἀλλ' ἀπὸ χάριτος ἐγένετο· 30 πάλιν διὰ τοῦτο τὴν παραίνεσιν εὐχῇ κατέκλεισε χάριτος, καὶ Πνεύματος ἀναμνήσας ὁμοῦ καὶ ἀδελφοὺς προσειπὼν, καὶ παρακαλέσας τὸν Θεὸν, τούτων αὐτοὺς διηνεκῶς ἀπολαύειν. καὶ διπλῷ τοὺς ἀνθρώπους ἀσφαλισάμενος τρόπῳ· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ εὐχὴ

καὶ διδασκαλία ἦν τῶν εἰρημένων ὁλόκληρος, ἀντὶ τείχους αὐτοῖς διπλοῦ γενομένη· ἥτε γὰρ διδασκαλία ἀναμιμνήσκουσα αὐτοὺς ὅσων ἀπέλαυσαν, μᾶλλον κατεῖχεν ἐν τοῖς τῆς ἐκκλησίας δογμασιν· ἥτε εὐχὴ, καλοῦσα τὴν χάριν καὶ παραμένειν αὐτοῖς πείθουσα, οὐκ ἠφίει τὸ Πνεῦμα αὐτῶν ἀποστῆναι· τούτου δὲ ἐν αὐτοῖς ὄντος, 5 πᾶσα ὥσπερ κόνις ἀπεσοβεῖτο τῶν τοιούτων δογμάτων ἡ ἀπάτη.

Τριὰς μονὰς ἐλέησον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος β.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

(Τοῦ Χρυσοστόμου.) Ὁ *μακάριος* Ἰωάννης *φησὶν, ἡ* Ἔφεσος, *ἔστι μὲν τῆς* Ἀσίας *ἡ μητρόπολις, ἐτελεῖτο δὲ τῇ* Ἀρτέμιδι, *καὶ* 5
μάλιστα ταύτην ἐκεῖ ἔσεβον τὴν Θεόν· *καὶ τοσαύτῃ δεισιδαιμονίᾳ ἐκέχρηντο, ὡς μήδε τοὔνομα τοῦ τὸν ναὸν ἐμπρήσαντος ποιῆσαι φανερόν· ἐνεπρήσθη γάρ· καὶ ὁ μακάριος δὲ* Ἰωάννης *ὁ εὐαγγελιστὴς, τὰ πολλὰ διέτριψεν ἐκεῖ. καὶ γὰρ καὶ ἐξωρίσθη ἐκεῖ, καὶ ἐτελεύτησε· καὶ* Τιμόθεον *ἐκεῖ κατέλιπεν ὁ* Παῦλος, 10
καθὼς γράφων πρὸς αὐτὸν φησὶν, " *καθὼς παρεκάλεσά σε προσ-* " *μεῖναι ἐν* Ἐφέσῳ·" *καὶ τῶν φιλοσόφων οἱ πολλοὶ μάλιστα ἀνθήσαντες περὶ τὴν* Ἀσίαν *εἰσί. λέγεται μὲν γὰρ καὶ* Πυθαγόρας *ἐκεῖθεν εἶναι· τέως δὲ, ἡ* Ἰωνικὴ *πᾶσα, ἡ περὶ* Παρμενίδην *καὶ* Ζήνωνα *καὶ* Δημόκριτον· *καὶ πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν εὕροι τίς ἂν* 15
φιλοσόφους ἐκεῖ. ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ὥστε δεῖξαι, ὅτι πολλῆς ἔδει τῷ Παύλῳ *σπουδῆς πρὸς ἐκείνους γράφοντι. λέγεται δὲ καὶ τὰ βαθύτερα τῶν νοημάτων αὐτοῖς ἐμπιστεῦσαι, ἅτε ἤδη κατηχημένοις· ἔστι δὲ νοημάτων μεστὴ ἡ* Ἐπιστολὴ *ὑψηλῶν, καὶ δογμάτων· γράφει δὲ τὴν* Ἐπιστολὴν *ἀπὸ* 20
Ῥώμης *δεδεμένος, καθὼς καὶ αὐτὸς φησίν·* " *προσεύχεσθε περὶ* " *ἐμοῦ, ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου ἐν παρ-* " *ρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ* Εὐαγγελίου, *ὑπὲρ οὗ πρεσ-* " *βεύω ἐν ἁλύσει·" ἃ δὲ μηδαμοῦ σχεδὸν ἐφθέγξατο, ταῦτα ἐνταῦθά φησιν· ὡς ὅταν λέγῃ,* " *ἵνα γνωρίσθῃ νῦν ταῖς ἀρχαῖς* 25

" καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας, ἡ
" πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ·" καὶ πάλιν· " συνήγειρε καὶ
" συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· καὶ ὃ ἑτέραις γενεαῖς οὐκ
" ἐγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς Ἀποστόλοις τοῖς ἁγίοις
" αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρο- 5
" νόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν
" τῷ Χριστῷ."

Σευηριανὸς δέ φησι, ὥσπερ τοῖς Ῥωμαίοις ἔγραφεν, ὅτε μηδέπω αὐτοὺς τεθέατο, οὕτως καὶ τοῖς Ἐφεσίοις· Ἰωάννου προλαβόντος, καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῖς καταβαλλομένου, εὐκαίρως 10 παραινῶν αὐτοῖς, μὴ κρατεῖσθαι νόμῳ· ἐπειδὴ οἱ Ἀπόστολοι ἐν Ἱεροσολύμοις διάγοντες, διὰ τοὺς ἀπὸ τῆς περιτομῆς πιστεύσαντας ἐτήρουν νόμον· εἶτα ἐπειδὴ ἱκανῶς ὁ Ἰωάννης ἐθεολόγησε, καὶ οὐδὲν ἐνέλιπε τῶν εἰς θεογνωσίαν κηρυγμάτων, ὡς ἦν ἀνθρώποις χωρητὸν, ἐπὶ τὸ παραστῆσαι τῆς ἐνανθρωπήσεως τὴν οἰκονο- 15 μίαν, ἔρχεται τὸ οἰκεῖον αὐτῇ μέγεθος καὶ διὰ ῥημάτων ἀξίως τῶν πραγμάτων περιτιθεὶς, καὶ τὸ δυσκολώτερον ἀναδεξάμενος· τὸ μὲν γὰρ τῆς θεότητος, εἶχεν οἰκεῖον τὸ ἀξίωμα καὶ ὡμολογημένον· τὸ δὲ τῆς ἐνανθρωπήσεως κατὰ τὸ φαινόμενον ταπεινὸν ἀξίως διηγήσασθαι, δυνάμεως ἦν πνευματικῆς. 20

Θεόδωρος δέ φησι, ἐπῆλθέ μοι σφόδρα θαυμάζειν ἐκεῖνα τῶν εἰρηκότων τὸν μακάριον Ἰωάννην τὸν εὐαγγελιστὴν, πρῶτον τοῖς Ἐφεσίοις παραδεδωκέναι τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον· οὐκ ἐνενόησαν γὰρ, ὡς Ἰωάννης τοὺς ὑστέρους χρόνους παρ' Ἐφεσίοις ἐγένετο· διαγενόμενος ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως καιρῶν, ἀπὸ τῶν 25 Νέρωνος ἀρξάμενος· ἀφ' οὗ Παῦλος ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν, καὶ ὁ Ἰουδαϊκὸς πόλεμος ἀρχὴν ἐδέξατο. Ἐπὶ τούτου γὰρ δὴ τοῦ πολέμου, πάντας μὲν ἀναχωρῆσαι τοὺς Ἀποστόλους τῆς Ἰουδαίας ἐγένετο· τότε δὲ καὶ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἔφεσον γενόμενος, διετέλεσεν ἐπ' αὐτῆς, ἄχρι τῶν Τραϊανοῦ διαγεγόνως, ὡς ἔφην, καιρῶν. 30 Παῦλος δὲ, οὐδὲ τεθεαμένος αὐτοὺς ἐπιστέλλων φαίνεται· καταλιμπάνει δὲ Τιμόθεον μετὰ τοῦτο, ἐπιστατήσοντα τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, γεγονὼς ἤδη παρ' αὐτοῖς ὡς εἰκός. Τίς δὲ οὕτως ἠλίθιος ὥστ' ἂν οἰηθῆναι, ὅτι παρόντος Ἰωάννου, Τιμόθεον ἐπὶ τῷ

τὴν ἐκκλησίαν οἰκονομεῖν κατελίμπανεν; ἔτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς εἰρημένοις λογίζεσθαι χρή· ὡς Ἐφεσίους ἐθεάσατο πολλῷ πρότερον, ἢ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀναχθῆναι ὅλως, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων μάθοι ἂν τις σαφέστερον· ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸν πανταχόθεν, πολλῷ πρότερον τῆς Ἰωάννου δια- 5 τριβῆς ταῦτα γράφοντα πρὸς αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΦΕΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ ἐκλογῆς ἡμῶν καὶ εἰσαγωγῆς καὶ τελειώσεως. 5

1 Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ.

Ἐν τούτῳ κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ τῆς Ἐπιστολῆς τὴν προγράφην συνεπέρανε· παραπλήσιόν τι τῇ παρ' ἡμῖν συνηθείᾳ ποιῶν· ὡς ὅταν ἐπιστέλλοντες λέγομεν, ὁ δεῖνα, τῷ δεῖνι χαίρειν· προσέ- 10 θηκε δὲ τὸ "διὰ θελήματος Θεοῦ," ὁμοῦ τε συνδέων αὐτὰ, ὡς μηδὲν διακεκρίσθαι μηδὲ ἀπεσπάσθαι δοκεῖν τοῦ Θεοῦ τῶν διὰ τοῦ Χριστοῦ γενομένων· ὁμοῦ δὲ καὶ τὸ τῆς ἀποστολῆς ἔργον ἀναγκαιότατον ἑαυτῷ πανταχόθεν δεικνύς· πλήν γε δεῖ[a], ὅτι σύντομον τὴν προγραφὴν ἐποιήσατο· καταλλήλως καὶ τοῦτο τῇ προ- 15 θέσει τοῦ λόγου ποιῶν· προκεῖται γὰρ αὐτῷ, τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας τὸ ὠφέλιμον εἰπεῖν ἐν εὐχαριστίας εἴδει συντόμως· οὐχ ὡς ἐπὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐξεργαστικώτερον καὶ μετὰ τοῦ πρὸς τοὺς ἐναντίους λόγου.

Σευηριανὸς δέ φησι, κἀνταῦθα τὸ "διὰ," καὶ τῷ Θεῷ προσ- 20 ήκειν κατὰ τὸν Παῦλον, καὶ οὐκ ἠλάττωται Πατήρ. εἰκότως δὲ λέγει τὸ "διὰ θελήματος Θεοῦ," ἵνα δείξῃ ὅτι ὡς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς Ἰωάννην εἶναι Ἀπόστολον, οὕτως κἀμέ· τοῦτο δὲ γράφει, ἵνα ἀξιόπιστα ᾖ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα.

(Χρυσοστόμου.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησιν, ἰδοὺ τὸ 25

[a] Sic. νοεῖν aut simile verbum excidit.

"διά," τῷ Πατρὶ δέδωκε· τί οὖν; ἐλάττονα αὐτὸν ἐροῦμεν; μηδαμῶς. ἐπειδὴ δὲ δεῖ καὶ τῶν αἱρετικῶν μὴ ἀγνοεῖν τὴν πονηρίαν, ἀκούσωμεν τί καὶ Ὠριγένης φησὶ περὶ τούτου.

Ὠριγένους. Εἰ ἡ διὰ πρόθεσις τὸ ὑπηρετικὸν ἐμφαίνει, ὥσπερ ἐπὶ πλεῖον ἐζητάσαμεν, διηγούμενοι τὸ "πάντα δι' αὐτοῦ 5 "ἐγένετο," τιθέντες καὶ τὰς φαινομένας ἡμῖν εἰς τοῦτο ἀνθυποφορὰς, ζητήτεον πῶς Ἀπόστολός ἐστι Παῦλος Χριστοῦ Ἰησοῦ· οὐκ ἐκ θελήματος Θεοῦ, ἀλλὰ "διὰ θελήματος Θεοῦ." ὁ μὲν οὖν τις ἐρεῖ, μὴ πάνυ ἀκριβοῦν πανταχοῦ τὸν Παῦλον τὰ τῶν προθέσεων ἰδιώματα, ὅπερ αὐτὸν ποιεῖν καὶ ἐπ' ἄλλων σημαινομένων. ἄλλος δὲ, διαφορὰν εἰδὼς τοῦ διὰ Θεοῦ καὶ τοῦ "διὰ θελή- "ματος Θεοῦ," ἐρεῖ, ὅτι ἄτοπον ἂν ἦν, εἰ ἐγέγραπτο Παῦλος Ἀπόστολος Χριστοῦ Ἰησοῦ διὰ Θεοῦ· εἰ δὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ὑπηρετικόν ἐστιν, ἡγουμένου ὄντος αὐτοῦ τοῦ χρωμένου αὐτῷ, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο ἄλογον. ἐπιστήσεις δὲ καὶ περὶ "τοῦ θελήματος 15 "τοῦ Θεοῦ," εἰ δύναται τάσσεσθαι ἐπὶ Χριστοῦ· ἵν' ὥσπερ ἐστὶ "Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία," οὕτως ᾖ καὶ θέλημα αὐτοῦ, Θεοῦ ὑπόστασιν ἔχον αὐτόν· ἐὰν δέ τινι ἀπεμφαῖνον φαίνηται οὐσιῶσθαι λέγειν τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, ἐπιστησάτω, εἰ μὴ ἡ δοκοῦσα ἀπέμφασις παραπλήσιός ἐστι καὶ ἐπὶ δυνάμεως Θεοῦ, 20 καὶ σοφίας Θεοῦ, καὶ λόγου Θεοῦ, καὶ ἀληθείας καὶ ἀναστάσεως καὶ ὁδοῦ· παραπλήσιος γάρ μοι δοκεῖ τυγχάνειν περὶ πάντων τούτων, ὡς οὐσιωμένων ἐν τῷ μονογενεῖ Λόγῳ. ταῦτα μὲν Ὠριγένης.

Ὅτι δὲ καὶ ἐπὶ Πατρὸς, τὸ δι' οὗ εἴρηται ἐν πάσῃ τῇ γραφῇ 25 καὶ οὐ τὸ ὑπηρετικὸν ἐμφαίνει, ἄκουσον πρὸς τὸ παρὸν αὐτοῦ τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους εἰπόντος· "πιστὸς ὁ Θεὸς δι' "οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ."

Τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσιν ἐν Ἐφέσῳ καὶ πιστοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 30

(Τοῦ Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, ἰδοὺ ἁγίους καλεῖ ἄνδρας ἔχοντας καὶ παιδία καὶ γυναῖκας καὶ οἰκέτας· καὶ τοῦτο δῆλον, ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ἐπιστολῆς, ὡς ὅταν λέγῃ "αἱ "γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτάσσεσθε." καὶ πάλιν "τὰ

"τέκνα ὑπακούετε τοῖς πατράσιν ὑμῶν, καὶ οἱ δοῦλοι ὑπακούετε "τοῖς δεσπόταις·" ἐννοήσωμεν ὅση κατέχει νῦν ῥαθυμία, καὶ ὅση τότε ἡ διαφορὰ ἦν τῶν ἐναρέτων· ὡς καὶ τοὺς κοσμικοὺς, ἁγίους καὶ πιστοὺς λέγεσθαι.

Ὠριγένης δέ φησι, ἐπὶ μόνων Ἐφεσίων εὕρομεν κείμενον, τὸ 5 "τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι·" καὶ ζητοῦμεν εἰ μὴ παρέλκει προσκείμενον τὸ "τοῖς ἁγίοις τοῖς οὖσι," τί δύναται σημαίνειν. ὅρα οὖν εἰ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὄνομα φησιν ἑαυτοῦ ὁ χρηματίζων Μωσεῖ τὸ ὢν, οὕτως οἱ μετέχοντες τοῦ ὄντος, γίνονται ὄντες, καλούμενοι οἱονεὶ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι· "ἐξελέξατο γὰρ ὁ 10 "Θεὸς τὰ μὴ ὄντα," φησὶν ὁ αὐτὸς Παῦλος, "ἵνα τὰ ὄντα "καταργήσῃ·" καὶ ζητήσει τίς, πῶς τὰ ὄντα καταργεῖ· ἀλλὰ ἀκούομεν ἐπιφέροντος αὐτοῦ τὸ "ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα "σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ·" ἐὰν γάρ τις μετεσχηκὼς τοῦ εἶναι, ἐπιλαθόμενος τῆς μετοχῆς, ἑαυτῷ καταχαρίσηται τὴν τοῦ εἶναι 15 αἰτίαν, καὶ μὴ τὴν πᾶσαν εὐχαριστίαν ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν ἐκ τοῦ μὴ εἶναι τὸ εἶναι αὐτῷ ὅμοιον καὶ κατ᾽ εἰκόνα χαρισάμενον, τότε καταργεῖται τὸ ὄν.

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ 20 πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ.

Ὁ μέν τις ἐρεῖ, διὰ τὰς ἐν Λευϊτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ εὐλογίας, καὶ εἴπου ἀλλόθι τῆς γραφῆς τοιαῦται εἰσὶν ἀναγεγραμμέναι· πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων δὲ λέγεσθαι τὴν πνευματικὴν εὐλογίαν, ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμᾶς εὐλογοῦν- 25 τος, οὐκ ἐν σωματικῇ ὁμοίως ἐκείνοις εὐλογίᾳ, ἀλλὰ πνευματικῇ· καὶ οὕτω γε ἐκδέξονται οἱ ἑτερόδοξοι, νομίσαντες ἂν καὶ ἀφορμὴν τοῦ διακόπτειν τὴν θεότητα ἐκ τοιαύτης ἐκδοχῆς λήψεσθαι.

Ἡμεῖς δὲ παραστήσαντες ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τῶν κατὰ νόμον δέδονται αἱ εὐλογίαι, εἰ σωματικῶς νοήθειεν τοῖς πεπιστευμένοις κατὰ 30 τὸν νόμον καὶ ὑγιῶς βεβιωκέναι, ἐλέγξομεν τοὺς οὕτως ὑπειληφότας, ἤτοι ψεύδεσθαι τὸν τὰς εὐλογίας δεδωκότα, ἢ τὸ μὴ ἀπὸ τῆς προχείρου ἐκδοχῆς νοούμενον ἐπηγγέλθαι τοῖς βιώσασι, καθὼς προσέταξεν· ἀκόλουθον γάρ ἐστι τῷ ὁ νόμος πνευματικός ἐστι,

καὶ τὰς ἐν αὐτῷ εὐλογίας εἶναι πνευματικάς· οὐ τετεύχασι δὲ σωματικῶς τῶν εὐλογιῶν, φέρε εἰπεῖν, οἱ προφῆται· οὐ γὰρ ἐδάνεισαν ἔθνεσι πολλοῖς, ἄνθρωποι περιελθόντες "ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν· ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι· ἐν "ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς 5 *"τῆς γῆς." οὐδὲ εὐλόγηνται ἐν πόλει ἢ ἐν ἀγρῷ· ἀλλ' οὐδὲ αἱ ἀποθῆκαι αὐτῶν εὐλόγηνται, ἃς οὐδὲ ἐκτήσαντο τὴν ἀρχήν. καὶ ὅρα εἰ μὴ ἐκ τούτων ἀναγκάσομεν τοὺς ἄλλως νοοῦντας μεταθέσθαι, εἰ τήροιεν τὸ ἀξίωμα τοῦ τὰς εὐλογίας δεδωκότος Θεοῦ, πρὸς τὸ πνευματικῶς αὐτὸν δεδωκέναι αὐτὰς τοῖς μακαρίοις ἑαυ-* 10 *τοῦ. οὐ μόνον δὲ πᾶσα εὐλογία πνευματική ἐστιν ἣν εὐλόγηνται* Παῦλος *καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ, καὶ οὐδεμία αὐτῶν σωματική, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*

Ἔπρεπε γὰρ τούτοις, ὧν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, θησαυρίζουσιν ἐν οὐρανῷ καὶ τὴν καρδίαν ἔχουσιν ὅπου ἐστὶν αὐτῶν 15 *ὁ θησαυρὸς, καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις τῶν πνευματικῶν τυγχάνειν εὐλογιῶν. πῶς δὲ ἤδη ἐστὶν "εὐλογήσας ὁ* Θεὸς *καὶ* Πατὴρ *τοῦ "*Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ *ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ καὶ "ἐν τοῖς ἐπουρανίοις," ἄξιον ἐπισκέψασθαι· οὐ γὰρ εἴρηται ὁ εὐλογήσων ἡμᾶς. καὶ ὅρα εἰ δύνασαι τὸ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι,* 20 *ἀντὶ τοῦ ἐν τοῖς νοητοῖς, καὶ ἔξω αἰσθήσεων. οὕτω γὰρ καὶ θησαυρίζει τίς ἐν οὐρανοῖς· καὶ τὴν καρδίαν οὐκέτι ἔχει ἐπὶ γῆς· τουτέστιν ἐν τοῖς ὑλικοῖς καὶ σωματικοῖς, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ· τῇ νοητῇ φύσει ἀεὶ αὐτῇ ὁμιλῶν. ὑπὲρ δὲ τοῦ ἀκριβέστερον θεωρῆσαι ἡμᾶς ἀμφότερα, εἴρηται περὶ τῆς εὐλογίας, καὶ ὅτι ἔστι πνευμα-* 25 *τική, καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι ἐν* Χριστῷ, *οἱονεὶ ἐν τῷ λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῇ δυνάμει·*

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(Τοῦ Χρυσοστόμου.) Ὁ *μακάριος* Ἰωάννης *φησὶν, εἶπε χάριν,* 30 *καὶ* Πατέρα *τὸν* Θεὸν *ἐκάλεσε. τῆς χάριτος γὰρ ἐκείνης τεκμήριον τοῦτο· πῶς; ἄκουσον αὐτοῦ ἑτέρωθι λέγοντος· "ὅτι δὲ ἐστὲ "υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ* Θεὸς *τὸ* Πνεῦμα *τοῦ* Υἱοῦ *αὐτοῦ εἰς τὰς "καρδίας ὑμῶν κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ* Πατήρ·" *καὶ "*Κύριε Ἰησοῦ "Χριστὲ," *δι' ἡμᾶς γὰρ* Χριστὸς *γέγονε, καὶ ἐν σαρκὶ ὤφθη.* 35

Σευηριανὸς δέ φησιν, εἰ ἑκάτερον καταχρηστικῶς εἴρηται καὶ τὸ Πατὴρ καὶ τὸ Κύριος, ὁμολογηθήσεται μείζων τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· εἰ ὁ μὲν Πατρὸς ἔχει ὄνομα, ὁ δὲ Κυρίου· ἀλλ' ὡμολόγηται τούτων τῶν ῥητῶν ἡ αἰτία· ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, "Πατρὸς "ἡμῶν," Πατὴρ δέ ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ 5 ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν κείμενον, ἢ τὸν υἱὸν καθελῇ παρὰ φύσιν, ἢ ἐκείνους ὑπὲρ φύσιν ἀναγάγῃ, εἰπὼν "Πατρὸς "ἡμῶν," καὶ δεικνὺς ὅτι χάριτι ἡ προσηγορία, ἐπήγαγε, "καὶ "Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ." οὐ γὰρ ἐνῆν κοινῇ φύσει τῆς προσηγορίας οὔσης κοινὸν εἶναι καὶ τὸ ἀξίωμα· διατί οὖν Κύριος μὲν 10 τούτων ὁ Πατὴρ, οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸς Κύριος τοῦ Υἱοῦ, εἴπερ καταχρηστικὸν ἦν τὸ τῆς προσηγορίας ἐφ' ἑκατέρων;

3 Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· ἰδοὺ Θεὸς τοῦ 15 σαρκωθέντος, εἰ δὲ μὴ βούλει, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, Πατήρ.

Θεόδωρος δέ φησι, τὸ "εὐλογητὸς" ἀντὶ τοῦ ἐπαινεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος· τὸ μέντοι "ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ "Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ," δύναται τὸ μὲν καὶ διῃρημένως λέγεσθαι, ἵν' ᾖ τὸ μὲν "Θεὸς," κατὰ διαίρεσιν ἀπολύτως νοούμενον· τὸ δὲ "Πατὴρ," καθ' ἑαυτό· εἰ δέ τις αὐτὸ ἐπισυμπλέκειν 20 φιλονεικοίη, ὡσὰν καὶ τοῦ Θεὸς καὶ τοῦ Πατὴρ ἐπὶ τοῦ προσώπου νοεῖσθαι ὀφείλοντος τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ πρὸς τοῦτο μαχόμεθα· ἵν' ᾖ κατ' οἰκονομίαν αὐτοῦ Θεὸς, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ." εὐλογίαν ἐκάλεσε πνευματικὴν, τοῦ Πνεύματος τὰ χαρίσματα, ἀντιδιαστέλλων 25 ταῖς κατὰ τὸν νόμον εὐλογίαις· τὸ δὲ "ἐν τοῖς ἐπουρανίοις," ἀντὶ τοῦ περὶ τῶν ἐπουρανίων, οὐχ ἵνα γῆν κληρονομήσωμεν κατὰ νόμον, οὐδ' ἵνα κατὰ γῆν πολιτευσάμεθα· καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοίως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 30

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, τουτέστι διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ Μωϋσέως αὕτη ἡ εὐλογία, ὥστε οὐ μόνον τῇ παλαιότητι, ἀλλὰ καὶ τῷ μεσίτῃ διαφέρομεν ἡμεῖς, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους φησὶ, "καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ

" τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων.
" Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς,
" καθὼς καὶ ἐξελέξατο ἡμᾶς," φησὶν, " ἐν αὐτῷ, πρὸ καταβολῆς
" κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ." ὃ
δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δι' οὗ ηὐλόγησεν ἡμᾶς, διὰ τούτου καὶ 5
ἐξελέξατο. αὐτὸς τοίνυν ἡμῖν πάντα δώσει ἐκεῖνα· αὐτός ἐστιν ὁ
κριτὴς, καὶ ἐρεῖ, " δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου κληρο-
" νομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς
" κόσμου." καὶ ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐπιστολαῖς, τοῦτο σπου-
δάζει δεικνύναι, ὅτι οὐ νεώτερα τὰ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἄνωθεν τοῦτο 10
τετύπωτο· οὐδὲ ἐκ μεταμελείας, ἀλλ' οὕτως ᾠκονόμητο καὶ προώ-
ριστο. καὶ τοῦτο δὲ κηδεμονίας πολλῆς. τί ἐστιν " ἐν αὐτῷ ἐξε-
" λέξατο;" διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως ὁ Χριστὸς τοῦτο κα-
τώρθωσε, πρὶν ἢ γενέσθαι ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ πρὶν ἢ τὸν κόσμον
καταβληθῆναι. καὶ καλῶς καταβολὴν εἶπεν, ὡς ἀπό τινος ὕψους 15
μεγάλου καταβεβλημένον αὐτὸ δεικνύς· καὶ γὰρ μέγα καὶ ἄφα-
τον τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ, οὐ τῷ τόπῳ, ἀλλὰ τῷ ἀνακεχωρηκότι τῆς
φύσεως· τί ἐξελέξατο; ὥστε ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώ-
πιον αὐτοῦ γενέσθαι· ἵνα τοίνυν μὴ ἀκούσας ὅτι " ἐξελέξατο,"
τὴν πίστιν ἀρκεῖν νομίσῃς μόνον, καὶ τὸν βίον προστίθησι· διὰ 20
τοῦτο ἐξελέξατο, φησὶ, καὶ ἐπὶ τοῦτο, ἵνα ἅγιοι ὦμεν καὶ ἄμωμοι·
πάντως δὲ τοὺς δοκίμους ἐκλέγεται ὁ Θεός· ἐποίησεν ἡμᾶς αὐτὸς
ἁγίους διὰ τῆς πίστεως· ἅγιος γάρ ἐστιν ὁ τῆς πίστεως μετέ-
χων· ἄμωμος, ὁ ἀνεπίληπτον βίον ἔχων, ἀλλ' ἁγιότητα καὶ τὸ
ἀνεπίληπτον οὐχ ἁπλῶς ζητεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐνώπιον αὐτοῦ τοιούτους 25
φαίνεσθαι.

Θεόδωρος δέ φησι, πρόδηλον ὡς ἀπὸ τῶν μελλόντων ἔθος
αὐτῷ τῶν κατὰ Χριστὸν ποιεῖσθαι τὴν ἀπόδειξιν. ἅτε δὴ τότε
φαινομένων ἐπὶ τοῦ πράγματος· νῦν γὰρ ἐν ἐπαγγελίᾳ μόνον αὐτῶν
ἐσμὲν διὰ πίστεως. 30

4 Ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ
Χριστοῦ εἰς αὐτόν.

Πάλιν ἐπὶ τὴν χάριν αὐτοῦ ἄνεισιν· οὐ γὰρ ἀπὸ πόνων οὐδὲ
κατορθωμάτων τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀγάπης· οὔτε ἀπὸ ἀγάπης

μόνον, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς· εἰ γὰρ δὴ ἀπὸ ἀγάπης μόνης, ἐχρῆν ἅπαντας σωθῆναι. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς πάλιν μόνης, περιττὴ ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ οἰκονομηθέντα· ἀνάγκη οὖν ἐξ ἀμφοτέρων. εἰπὲ γάρ μοι· τί Παῦλος ἂν ὠφελήθη; ποῦ δὲ ἂν ἐπεδείξατο, εἰ μὴ καὶ ἄνωθεν αὐτὸν ἐκάλεσε, 5 καὶ ἀγαπήσας εἵλκυσε πρὸς ἑαυτόν; ἄλλως δὲ, καὶ τὸ τοσούτων ἀξιῶσαι, ἀγάπης ἦν, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. τὸ γὰρ ἐναρέτους γενέσθαι καὶ πιστεῦσαι, καὶ προσελθεῖν, καὶ τοῦτο μὲν αὐτοῦ ἦν τοῦ καλέσαντος, πλὴν καὶ ἡμέτερον. τὸ δὲ προσελθόντας τοσούτων ἀξιῶσαι τιμῶν, ὥστε εὐθέως ἀπὸ ἐχθρῶν εἰς υἱοθεσίαν ἀγα- 10 γεῖν, ὑπερβαλλούσης οὕτως ἀγάπης· "ἐν ἀγάπῃ" φησὶ "προορί- "σας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν." ὁρᾷς πῶς οὐδὲν ἄνευ Χριστοῦ, πῶς οὐδὲν ἄνευ τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος προώρισεν, οὗτος προσήγαγε, καὶ ταῦτα τίθησιν ἐπαίρων τὰ γεγενημένα, καθάπερ καὶ ἑτέρωθί φησιν· "οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ 15 "καυχώμεθα διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." μεγάλα μὲν γὰρ τὰ δοθέντα, πολλῷ δὲ μείζονα γίνεται, τὸ διὰ τοῦ Χριστοῦ δοθῆναι, ὅτι οὐκ ἔπεμψε τινὰ τῶν δούλων πρὸς τοὺς δούλους, ἀλλ' αὐτὸν τὸν μονογενῆ.

Σευηριανὸς δέ φησιν, εἰ τοίνυν ἐν Χριστῷ εἰς υἱοθεσίαν 20 ὡρίσθησαν οἱ ἅγιοι, οὐ θετὸς ὁ υἱὸς, ἀλλὰ φύσει Υἱός.

Θεόδωρος δέ φησι, τοῦτο ἐπίτασιν ἔχει τοῦ προκειμένου διχόθεν. ἐπείπερ ἡμῖν ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς μείζων, καὶ τὸ τῆς υἱοθεσίας, τοῦ ἁγίους καὶ ἀμώμους· οἰκειότητος γὰρ ἀπόδειξιν ἔχει ταῦτα μεγίστην. τὸ δὲ "εἰς αὐτὸν," ἵνα αὐτοῦ υἱοὶ λεγοί- 25 μεθά τε καὶ χρηματίζωμεν.

Ὠριγένης φησὶ, ζητῆσαι δ' ἄν τις πρὸς τὸ "εἶναι τινὰς "ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον τοῦ Θεοῦ," εἰ μὴ τὸ προφητικὸν ἐναντιοῦται τούτῳ, λέγον, "οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς "ζῶν." εἰ δὲ κατενώπιον τοῦ Θεοῦ πᾶς ζῶν οὐ δικαιωθήσεται, 30 πῶς κατενώπιον αὐτοῦ ἔσονται ἅγιοι; εἰ γὰρ ἅγιοι καὶ ἄμωμοι ἔσονται καὶ δικαιωθήσονται, ἐπὶ τὴν ἀμφιβολίαν τίς καταφυγὼν τοῦ προφητικοῦ ἐρεῖ, τὸ μὴ δικαιοῦσθαι κατενώπιον τοῦ Θεοῦ πάντα ζῶντα, τοιοῦτό τι σημαίνειν. οἱονεὶ ὅλος καὶ ἐξ ὅλου τοῦ ἑαυτοῦ χρόνου, οὐ δικαιωθήσεται κατενώπιον τοῦ Θεοῦ, τῷ πάντας 35

ἡμαρτηκέναι ποτέ· ὅπερ ἐὰν οὕτως ἔχῃ, οὐ κωλύει τὸ εἶναι τινὰς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐκ διορθώσεως τοιούτους γεγενημένους· ἢ καὶ τὸ μὴ πᾶς ζῶν, ἀλλ' οὖν γέ τινας δικαιοῦσθαι. "ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ "Χριστοῦ εἰς αὐτόν·" ἤτοι τὸ ἐν ἀγάπῃ τῷ προορίσας συναπτέον· 5 ἢ ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἐν ἀγάπῃ, πρὸ καταβολῆς κόσμου προορίσας ἡμᾶς ἐν υἱοθεσίᾳ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν, ὥστε ἡμᾶς εἶναι ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ. δηλοῖ δὲ τὸ ὄνομα τῆς υἱοθεσίας τὸ μὴ φύσει εἶναι υἱοὺς τοῦ Θεοῦ τοὺς προορισθέντας ὑπ' αὐτοῦ. οὐκ ἂν γοῦν ταχθείη τὸ ὄνομα τῆς υἱοθεσίας ἐπὶ 10 τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἐπὶ τούτων, οἳ λαβόντες τὸ ὄνομα τῆς δουλείας εἰς φόβον, ἀποδόντες τὸν φόβον, ἄξιοι γίνονται ἐλευθερίας, καὶ τοῦ ἀκοῦσαι "οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους," οἳ καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνουσι τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας. ὅτε δέ τις τὸν Υἱὸν λαμβάνει, οὐ πρότερον ἐσχηκὼς αὐτὸν, τότε καὶ τὸ πνεῦμα κεχώρηκε τῆς υἱοθε- 15 σίας. οὕτω γὰρ διὰ Χριστοῦ ἡ υἱοθεσία ἡμῖν ἐπεισέρχεται, ἐπὶ τῷ μέντοιγε εἰς αὐτὸν καταντῆσαι "ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ "πρὸ καταβολῆς κόσμου εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατε- "νώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς ἐν υἱοθεσίᾳ διὰ Χρι- "στοῦ·" τούτοις γὰρ ἐπιφέρεται τὸ "εἰς αὐτόν." 20

"Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ." τὸ τῆς εὐδοκίας ὄνομα οὐ πάνυ τι τετριμμένον ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων συνηθείᾳ νομίζω ὂν, ὠνοματοποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἑρμηνευσάντων· ἐχρήσαντο γὰρ τῇ λέξει ἐπὶ τῶν προφητικῶν, ὡς ἐν τῷ πδ ψαλμῷ, "εὐδόκησας, "Κύριε, τὴν γῆν σου." καὶ ἐν ρε, "μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν 25 "τῇ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου." καὶ ἐν τῷ Ἀμβακοὺμ, "καὶ ἐὰν "ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ·" πλὴν ἡ εὐδοκία ἐμφαίνει, τὸ εὖ καὶ τὸ δοκεῖν· ὥστε μὴ ἂν λεχθῆναι ἐπὶ τῶν δοκούντων ἡμῖν οὐ καλῶς, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν ἐπαινετῶς δοκούντων· ζητητέον οὖν, πῶς ἐν ἀγάπῃ προορίσας εἰς υἱοθεσίαν οὓς προώρισεν 30 ὁ Θεὸς, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ προώρισε· καὶ ἀπόδειξιν εὑρετέον, τοῦ εὐδοκίαν εἶναι τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐπὶ τούτοις· καὶ γὰρ ἐπὶ τῷ ἐπαινεῖσθαι τῆς εἰς τοὺς σωζομένους χάριτος αὐτοῦ τὴν δόξαν, εὐδόκησεν αὐτοῦ τὸ θέλημα.

Θεόδωρος δέ φησιν, ἵνα εἴπῃ ὅτι σφόδρα ἤρεσεν αὐτῷ ταῦτα περὶ ἡμᾶς διαπράξασθαι· ὡς γὰρ ἐν εὐχαριστίας προσχήματι λέγων αὐτὰ, πανταχόθεν αὔξει τῶν γεγονότων τὴν χάριν τῷ μεγέθει τῶν πραγμάτων.

Σετηριανὸς δέ φησι, εἰ κατὰ τὸν νόμον ἡ θέλησις ἐνέργειά 5 ἐστι, τίς ἡ εὐδοκία ἡ ταύτης τῆς θελήσεως; οὐ γὰρ ἂν εἶπε θέλησιν θελήματος, "εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ·" προλαβὼν ἤδη εἶπον, ὅτι κατακοσμεῖ τὸν ἑαυτοῦ λόγον, τῷ ἀξιώματι τῆς οἰκονομίας.

Θεόδωρος δὲ ὧδε λέγει· ὥστε, φησὶν, ὑπὲρ τούτων ἐπαινεῖσθαι 10 καὶ θαυμάζεσθαι δίκαιον αὐτοῦ παρ' ἡμῶν, ἀνθ' ὧν οἰκείᾳ χάριτι τοσαύτης ἡμῖν μετέδωκε δόξης.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης οὕτω φησί· τουτέστι, διὰ τὸ σφοδρῶς θελῆσαι ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ, ὡς ἄν τις εἴποι, αὕτη ἐστί· πανταχοῦ γὰρ εὐδοκία τὸ θέλημά ἐστι τὸ προηγούμενον· 15 ἔστι γὰρ καὶ ἄλλο θέλημα· οἷον θέλημα πρῶτον, τὸ μὴ ἀπολέσθαι ἡμαρτηκότας· θέλημα δὲ δεύτερον, τὸ γενομένους κακοὺς ἀπολέσθαι. οὐ γὰρ δὴ ἀνάγκῃ αὐτοὺς κολάζει, ἀλλὰ θέλων· τοιοῦτο καὶ ἐπὶ Παύλου ἔστιν ἰδεῖν, οἷον ὡς ὅταν λέγῃ, "θέλω "πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν." θέλω πάλιν νεωτέρας 20 γαμεῖν, τεκνογονεῖν· εὐδοκίαν οὖν, τὸ πρῶτον θέλημα φησί· τὸ σφοδρὸν θέλημα, τὸ μετ' ἐπιθυμίας θέλημα, ὃ ἐφ' ἡμῶν· οὐ γὰρ παραιτήσομαι καὶ κοινοτέρᾳ λέξει χρήσασθαι, σαφηνείας ἕνεκεν τῶν ἀφελεστέρων, ὃ λέγομεν ἡμεῖς πίσμα· κατὰ τὸ πίσμα ἡμῶν· τουτέστι σφόδρα ἐφίεται, σφόδρα ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας τῆς 25 ἡμετέρας· τίνος οὖν ἕνεκα οὕτως ἡμᾶς ἀγαπᾷ, οὕτως ἡμᾶς φιλεῖ; ἀπὸ ἀγαθότητος μόνης· ἡ γὰρ χάρις, ἀγαθότητος ἐστί· διὰ τοῦτο, φησὶν, εἰς υἱοθεσίαν ἡμᾶς προώρισε, θέλων καὶ σφόδρα τοῦτο βουλόμενος, ἵνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ δόξα δειχθῇ.

6 Κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον 30 δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ.

Ἵνα ἡ τῆς χάριτος αὐτοῦ, φησι, δόξα δειχθῇ, "ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν

"ἡμᾶς·" οὐκοῦν εἰ εἰς τοῦτο ἡμᾶς ἐχαρίτωσεν εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ ἵνα δείξῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, μένωμεν ἐν αὐτῇ· "εἰς ἔπαινον δόξης," φησὶν, ἵνα τίς αὐτὸν ἐπαινέσῃ καὶ δοξάσῃ, ὥστε τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην θερμοτέραν ἡμῖν ἐγγενέσθαι· οὐδενὸς γὰρ ἐφίεται τῶν παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἢ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ πάντα 5 διὰ τοῦτο ποιεῖ· ἣν ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς φησι· τουτέστιν οὐ μόνον ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπεράστους ἐποίησεν, ἐπιθυμοῦσι γὰρ ἄγγελοι παρακύψαι πρὸς τοιαύτην ψυχήν.

7 Διὰ τοῦ ἠγαπημένου, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. 10

Πῶς; οὐ μόνον ὅτι τὸν Υἱὸν δέδωκε, θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὥστε καὶ σφάξαι αὐτόν· τὸν ἀγαπώμενον, ὑπὲρ τῶν μισουμένων. ὅρα πῶς ἡμᾶς τιμᾶται· εἰ ὅτε αὐτὸν ἐμισοῦμεν καὶ ἐχθροὶ ἦμεν, τὸν ἀγαπώμενον ἔδωκε, τί οὐ ποιήσει λοιπόν; πρότερον δὲ τὴν υἱοθεσίαν εἰπὼν, καὶ ἁγιασμὸν, καὶ ἀμώμους, τότε 15 τὸ πάθος φησίν. οὐκ ἀπὸ μεγάλων ἐπὶ τὰ μικρὰ κατάγων τὸν λόγον, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μεγάλα· οὐδὲν γὰρ οὕτω μέγα, ὡς τὸ αἷμα ἐκχυθῆναι τοῦ Υἱοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· μέγα μὲν γὰρ τὸ ἀφεθῆναι τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ μεῖζον, τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. 20

Ὠριγένης φησὶν, ἠγαπημένος ἁπλῶς λέγεται ὁ Σωτήρ· ἐπεὶ κἂν πλανῶνται οἱ ἄνθρωποι περὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης κατάληψιν καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς σοφίας, πλὴν πάντες ἂν ὁμολογήσαιεν ἀγαπᾶν σοφίαν καὶ ἀλήθειαν καὶ δικαιοσύνην. διὰ τοῦτο ἠγαπημένος λέγεται ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, πάντων ἀγαπώντων τὰ ἐπι- 25 νοούμενα αὐτῷ· ἤτοι δὲ σφαλλομένων τοῦ σκοποῦ, ἢ ἐπιτυγχανόντων· ὥσπερ πάντες τεθήπασι τὸν Θεὸν, σφάλλονται δὲ οἱ ἀποπίπτοντες τῆς ὑγιοῦς ἐννοίας περὶ τοῦ Θεοῦ.

Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων. 30

Ἀπολύτρωσις, ἡ λύτρωσις γίνεται τῶν αἰχμαλώτων καὶ γενομένων ὑπὸ τοῖς πολεμίοις· γεγόναμεν δὲ ὑπὸ τοῖς πολεμίοις, τῷ ἄρχοντι τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν πονηραῖς δυνάμεσιν· καὶ διὰ τοῦτο ἐδεήθημεν ἀπολυτρώσεως καὶ τοῦ ἐξαγοράζοντος

ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλοτριωθέντας αὐτοῦ ἀπολάβῃ· ἔδωκεν οὖν ὁ Σωτὴρ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν λύτρον, τὸ ἑαυτοῦ αἷμα· διόπερ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων· τῇ ἀπολυτρώσει ἕπεται ἡ ἄφεσις τῶν παραπτωμάτων· πρὶν ἀπολυτρωθῆναί τινα, οὐκ ἐνδεχομένης αὐτῷ γενέσθαι 5 ἀφέσεως παραπτωμάτων· πρῶτον οὖν ἀπολυτρωθῆναι ἡμᾶς δεῖ, καὶ μηκέτι εἶναι ὑπὸ τῷ αἰχμαλωτεύσαντι καὶ κεκρατηκότι· ἵνα ἐλευθερωθέντες καὶ ἔξω γενόμενοι τῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, χειρῶν αὐτοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ δυνηθῶμεν λαβεῖν τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων, καὶ θεραπευθέντων ἀπὸ τῶν τραυμάτων τῆς ἁμαρτίας, ἐνεργῆσαι 10 κατὰ εὐσέβειαν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς.

8 Κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς.

Ὁ νοήσας τί ἐστι "χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων" καὶ συγκρίνων παραπτώματα παραπτώματι, βλέποι ἂν κατὰ τὴν 15 λέγουσαν παραβολὴν, περὶ τῶν πεντακοσίων καὶ πεντήκοντα δηναρίων, τίς ὀφείλει πλείονας χάριτας ὁμολογεῖν τῷ συγχωρήσαντι τὸ χρέος οἰκοδεσπότῃ· ἔτι δὲ θεωρῶν πῶς "οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ "νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀνακαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς," τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος συνίδοι ἂν, καὶ ὡς ἐπερίσσευσεν 20 οὕτως ἐπὶ τοὺς κλητοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς μάλιστα, τοὺς ἀλλοτρίους τῶν διαθηκῶν τοῦ Θεοῦ καὶ ξένους τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ τῷ παραπτώματι τοῦ Ἰσραὴλ, ἑλκυσθέντας ἀπὸ τῆς πατρικῆς χρηστότητος ἐπὶ τὴν σωτηρίαν· ἔτι δὲ μᾶλλον τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς τοὺς μακαρίους, μεῖζον τίς 25 κατανοῆσαι θεωρῶν τὸ "οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν," καὶ τὸ "εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι·" καὶ τὸ περὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι λεγομένου ἔσεσθαι, "δὸς ἵνα ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα "καὶ αὐτοὶ ἐφ' ἡμῖν ἓν ὦσιν." οὗτος δὲ ὁ πᾶς πλοῦτος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς τοὺς ἁγίους, ἀπό τινος ἀρχῆς 30 ἐπιχορηγούμενος καὶ αὔξων καὶ πληθυνόμενος, ἤτοι ἀντιφιλοτιμούμενον καὶ συμπαρεκτεινόμενον κατὰ τὸ δυνατὸν ἔχει τὸν τυγχάνοντα τῶν προειρημένων, ἢ ἀπολειπόμενον κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ποιεῖν πάντα τὰ ἐπιβάλλοντα.

Εἰ μὲν οὖν ἀπολείποιτό τις, οἱονεὶ κενὴ γένοιτ' ἂν πρὸς τὸν τοιοῦτον ἡ χάρις· εἰ δὲ τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνελλιπῶς ποιῆσαι λέγοι ἂν τὸ ἀποστολικὸν "ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐ κενὴ ἐγενήθη."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὅτι τὸ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ λυτρωθῆναι, πολλῷ μεῖζον ἁπάντων· 5 ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα ἀνεβόησε· "κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος "αὐτοῦ, ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς·" πλοῦτος μὲν γὰρ κακεῖνο, τὸ τῆς υἱοθεσίας, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων· πολλῷ δὲ πλέον οὗτος καὶ πλοῦτος, καὶ ἐπερίσσευσε· τουτέστιν, ἄφατος ἐξεχύθη· οὐκ ἔνεστι λόγῳ παραστῆσαι, ὧν διὰ τῶν ἔργων ἐπειράθημεν· 10 ὥστε πάντοθεν ἀμήχανον αὐτὸν λεχθῆναι.

9 Ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει, γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

Τουτέστι, σοφοὺς καὶ φρονίμους ποιήσας, τὴν ὄντως σοφίαν, τὴν ὄντως φρόνησιν. βαβαὶ πόση φιλία. τὰ γὰρ μυστήρια αὐτοῦ 15 ἡμῖν λέγει, τοῦ θελήματος αὐτοῦ φησιν· ὡς ἂν εἴποι τις, τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡμῖν ἐγνώρισε· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μυστήριον τὸ πάσης σοφίας γέμον καὶ φρονήσεως· τί γὰρ ταύτης τῆς σοφίας ἴσον ζητεῖς; τοὺς οὐδενὸς ἀξίους ὄντας, τούτους εὗρεν ὅπως εἰς πλοῦτον ἀγάγῃ· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τούτῳ 20 τῷ καιρῷ· καὶ τοῦτο σοφίας ἦν, καὶ τὸ διὰ σταυροῦ· μακρὸς ἐνταῦθα λόγος δεῖξαι, πῶς σοφίας ἦν τοῦτο, καὶ πῶς σοφοὺς ἡμᾶς εἰργάσατο.

Πάλιν "κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ," φησιν, "ἣν προέθετο ἐν "αὐτῷ." τουτέστι τοῦτο ἐπιθυμεῖ, τοῦτο ὤδινεν, ὡς ἄν τις εἴποι, 25 ἐξειπεῖν ἡμῖν τὸ μυστήριον. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἄνθρωπον ἄνω καθίσαι βούλεται· τοῦτο δὲ γέγονεν,

10 Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ. 30

Ἀπέσχιστο, φησὶ, τὰ ἐπουράνια τῶν ἐπιγείων· οὐκ εἶχε μίαν κεφαλήν· κατὰ μὲν γὰρ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον, εἷς Θεὸς ἦν· κατὰ δὲ τὸν τῆς οἰκειώσεως, οὐκέτι, τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης κεχυμένης· "εἰς οἰκονομίαν" φησὶ "τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν·"

πλήρωμα τῶν καιρῶν αὐτὸ ἐκάλεσεν· ὅρα πῶς ἀκριβῶς φθέγγεται· καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς δείξας, τὴν πρόθεσιν, τὴν βουλὴν, τὴν πρώτην ὁρμήν· τὴν δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐκπλήρωσιν, διὰ τοῦ Χριστοῦ· οὐδαμοῦ διάκονον αὐτὸν ὀνομάζει.

'Ωριγένης φησί· τί τὸ "πάσῃ σοφίᾳ," καὶ μετὰ τοῦτο, τί 5 τὸ "φρονήσει," κέχρηται τῇ λέξει; καὶ 'Ιησοῦς ἐν τῇ Σοφίᾳ, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ "πᾶσα σοφία παρὰ Κυρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ "ἔστιν εἰς τὸν αἰῶνα·" εἴ τις οὖν κατενόησε τὰ βλεπόμενα καὶ τίνα τὰ ἐν αὐτοῖς ἢ καὶ ἔξω αὐτῶν μὴ βλεπόμενα, καὶ κατακερματίσας τῷ λόγῳ, ἴδια τὰ ἀόρατα καὶ ἴδια τὰ ὁρατὰ, ἐξετάζοι 10 τὴν σοφίαν ᾗ τὰ πάντα πεποίηκεν ὁ Θεὸς "πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ" φησὶν ὁ Δαβὶδ "ἐποίησας," οὗτος τὴν παρὰ Κυρίου πᾶσαν ἐπιβλέποι σοφίαν· ἀλλ' εἰκὸς τινὰ ἀπογνόντα, τὸ ἤδη δύνασθαι ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει γενέσθαι τὸν ἔτι τὸ σῶμα τοῦτο περικείμενον, κατακούοντα δὲ καὶ τοῦ "ἐκ μέρους γινώσκομεν καὶ 15 "ἐκ μέρους προφητεύομεν," προσκόψειν τῷ "ἐν πάσῃ σοφίᾳ "καὶ φρονήσει γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ·" ὡς κατακεχαρισμένως μᾶλλον, ἢ ἀληθῶς εἰρημένῳ· ἵνα γὰρ καὶ ἐν σοφίᾳ γνωρισθῇ Παύλῳ καὶ τοῖς παραπλησίοις αὐτῷ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐν πάσῃ σοφίᾳ γνωρίζεται πάντα αὐτῷ 20 ἐκ μέρους γινώσκοντι, καὶ ἐκ μέρους προφητεύοντι· ὅρα οὖν εἰ μὴ πρὸς τὴν ζήτησιν ταύτην, ἄλλη διαστολὴ τῆς ἀναγνώσεως ὁρμόζει τῶν κατὰ τὸν τόπον, οὕτως ἔχουσα· "εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάρι-"τος αὐτοῦ, ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς, ἐν τῷ ἠγαπημένῳ· ἐν ᾧ ἔχομεν "τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν τῶν 25 "παραπτωμάτων κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἧς ἐπε-"ρίσσευσεν εἰς ἡμᾶς, ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει." 'Ενθάδε καταπαύσας τὴν τούτου τοῦ τόπου διαστολὴν, ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς οὕτως ἀναγνώσεται τὸ "γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελή-"ματος αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ." ὥστε τὸ ἐν πάσῃ σοφίᾳ 30 καὶ φρονήσει, μὴ ἐφαρμόζειν τῷ "γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον "τοῦ θελήματος αὐτοῦ," ἀλλὰ τοῖς ἀνωτέρω· "ἐχαρίτωσε γὰρ "ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ, ἐν πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ, καὶ τῇ "αὐτοῦ φρονήσει ὁ Θεός." ἀλλὰ καὶ "ἐν τῷ ἠγαπημένῳ ἔχοντες "τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ," ἐν πάσῃ σοφίᾳ 35

καὶ φρονήσει τοῦ Θεοῦ ἐλάβομεν ταῦτα· καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ αὐτοῦ καὶ φρονήσει τετυχήκαμεν τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων· περισσεύοντος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοῦ πλούτου τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει· ἅπερ πάντα πεποίηκε, "γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν 5 "εὐδοκίαν αὐτοῦ."

Ἐὰν δὲ ᾖ καὶ ἡ προτέρα ἀνάγνωσις, τοιοῦτος ἀποδοθήσεται λόγος, μὴ ἐναντιούμενος τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐκ μέρους γινώσκειν, καὶ τοῦ δοκοῦντος καταλαμβάνειν, ἐν πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ σοφίᾳ καὶ φρονήσει ὁ Θεὸς ἡμᾶς ᾠκονόμησε, "γνωρίσας τὸ μυστήριον τοῦ 10 "θελήματος αὐτοῦ." ἵνα γὰρ δυνηθῶμεν γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ τοῦτο χωρῆσαι ἐξισχύσωμεν, σώματα ταπεινώσεως περικείμενοι, πάσης σοφίας Θεοῦ οἰκονομούσης ἡμᾶς χρῄζομεν· καὶ εἴπερ τὸ τῶν μυστηρίων ὄνομα ἐπὶ τῶν θείων καὶ ἀπορρήτων καὶ μὴ ἐπιτηδείων φθάνειν εἰς πολλοὺς παραλαμ- 15 βάνεται, δηλονότι καὶ περὶ τῶν σωθησομένων θελήματι τοῦ Θεοῦ, μυστηρίου ἔχεται· τὸ γὰρ πολὺ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ κέκρυπται τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, καθὼς φησὶν ὁ Δαβὶδ, "ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου, Κύριε, ἧς ἔκρυψας "τοῖς φοβουμένοις σε." ἐπίστησον δὲ εἰ διαφέρει προορισμὸς καὶ 20 πρόθεσις· ὡς μετὰ τὸν προορισμὸν τὴν πρόθεσιν γίνεσθαι· ὥστε οἷον κατὰ μὲν τὰ ἐννοήματα τοῦ Θεοῦ γίνεσθαι τὸν προορισμόν· κατὰ δὲ ταῦτα, ἤδη τὴν περὶ ὧν προώρισε πρόθεσιν οὐσιωμένων πῶς ἐπακολουθεῖν, καὶ εἰς ἔργον ἐρχομένων τοῦ προορισμοῦ· ὅθεν καὶ πρότερον μὲν γέγραπται τὸ "ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς 25 "υἱοθεσίαν," δεύτερον δὲ, "κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ ἣν προέθετο "ἐν αὐτῷ."

Ἐξεταστέον δὲ, τί ἐστι "τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν·" τούτῳ δὲ παράκειται, τὸ "πλήρωμα τοῦ χρόνου," παρὰ τῷ αὐτῷ λεγόμενον Παύλῳ· "ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ 30 "Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ." ὥσπερ δὲ ὁ καιρὸς τοῦ παραλαβεῖν τὴν πατρῴαν κτῆσιν τὸν κληρονόμον γενόμενον ἐν ἡλικίᾳ ἀνδρὸς, πλήρωμα ἂν πως ὀνομάζοιτο τοῦ χρόνου αὐτοῦ ἢ τοῦ καιροῦ αὐτοῦ· οὕτως ἐν πληρώματι τῶν καιρῶν γένοιτ' ἂν ὁ διὰ τῶν φερουσῶν ἐπὶ τὴν τελειότητα ὁδῶν καὶ προκοπῶν καταντήσας ἐπὶ τὸ δύ- 35

νασθαι τὰ προωρισμένα καὶ πρoτεθειμένα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἁγίοις λαβεῖν.

Θεόδωρος. Καὶ Θεόδωρος δέ φησι, μυστήριον τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ λέγει, τὸ ἀποκεκρυμμένον αὐτοῦ θέλημα καὶ ἄδηλον τοῖς πᾶσι μυστήριον αὐτὸ καλῶν· ὅπερ οὖν φησι, πόρρωθεν αὐτῷ δο- 5 κοῦν καὶ προωρισμένον ἦν, τοῦτο μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ φρονήσεως ἐγώρισεν ἡμῖν· ἵνα εἴπῃ, ἐπ' αὐτῶν ἔδειξε τῶν πραγμάτων· διατί δὲ νῦν εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν; ἐπειδὴ κατὰ τάξιν πάντα οἰκονομεῖσθαι ἔδει.

Ὅτε οὖν ἐπληρώθησαν οἱ καιροὶ τῶν λοιπῶν, τότε κατὰ τὴν 10 ἄνωθεν οἰκονομουμένην τάξιν, ἐπὶ τῶν οἰκείων καιρῶν καὶ τὰ περὶ τὸν Χριστὸν ἐδείχθη.

Ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν αὐτῷ.

Ὠριγένης φησὶ, τὸ ὄνομα τῆς ἀνακεφαλαιώσεως εἴρηται 15 ἐπὶ τῶν τραπεζητικῶν καὶ τῶν παραπλησίων συμψηφιζομένων λόγων, καὶ εἰς ἓν κεφάλαιον συναγομένων δόσεων καὶ ἀναλωμάτων ἢ λήψεων. ὅθεν οἴομαι καὶ τὸν Ἀπόστολον ἐνταῦθα κεχρῆσθαι τῇ λέξει. πολλῶν γὰρ ὄντων λόγων τῆς οἰκονομίας τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ διοικήσεως τῶν ἐπὶ γῆς πάντων, ἅτε ἑνὸς τοῦ συμ- 20 παντος κόσμου μερῶν τυγχανόντων συμπνεόντων καὶ συννευόντων εἰς ἓν ἀποτέλεσμα, ἀνακεφαλαίωσίς ἐστιν ἐν τῷ Χριστῷ. Οὐ μόνον γὰρ οἱ κατακερματισμοὶ τῶν οἰκονομουμένων καὶ οἱ καθ' ἕνα λόγοι τῶν διοικουμένων εἰσὶν ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ καὶ τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνακεφαλαίωσις, καὶ ὡσὰν εἴποι τίς 25 συγκεφαλαίωσις πάντων. κεφάλαιον λέγεται πολλάκις καὶ τὸ περιληπτικὸν νόημα. κεφάλαιον γ' οὖν φησιν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις· καὶ κεφαλαίωσον ἐν ὀλίγοις πολλά. κεφάλαιον δὲ λέγεται, ὡς οἶμαι, ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν ἅπαντα ἔχειν ἐν αὐτῇ, καὶ τὰ ὅλα ἡμῖν τῆς ζωῆς αἰσθητήρια ὡς ἐν κεφαλαίῳ. 30

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ "πλήρωμα "τῶν καιρῶν," ἡ παρουσία αὐτοῦ ἦν. ἐπεὶ οὖν πάντα ἔπραξε, καὶ δι' ἀγγέλων καὶ διὰ τῶν προφητῶν, καὶ διὰ νόμου· καὶ οὐδὲν πλέον ἐγένετο, ἀλλ' ἐκινδύνευσεν εἰκῇ γεγενῆσθαι ὁ ἄνθρωπος·

μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ κακῷ πάντων ἀπολλυμένων ἁπλῶς, καὶ μειζόνως ἢ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, εὗρε ταύτην τὴν οἰκονομίαν τὴν διὰ τῆς χάριτος, ὥστε μὴ εἰκῇ μηδὲ μάτην αὐτὸν γεγενῆσθαι· τὸ πλήρωμα τῶν καιρῶν τοῦτο λέγει καὶ σοφίαν· ὅτι ὅτε μάλιστα ἔμελλον ἀπόλλυσθαι, τότε διεσώθησαν· καὶ τὰ διὰ μακροῦ χρόνου 5 οἰκονομούμενα, ἀνεκεφαλαιώσατο ἐν αὐτῷ. τουτέστι, συνέτεμε· λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ. καὶ ἐκεῖνα περιέλαβε, καὶ ἕτερα προσέθηκε. τοῦτό ἐστιν ἀνακεφαλαίωσις. ἔστι καὶ ἕτερόν τι δηλούμενον· μίαν κεφαλὴν ἅπασιν ἐπέθηκε τὸν Χριστὸν, καὶ ἀνθρώποις καὶ ἀγγέλοις· καὶ ὑπὸ μίαν ἤγαγε κεφα- 10 λήν· οὕτως γὰρ ἂν γένοιτο ἕνωσις ἀκριβὴς καὶ συνάφεια.

Σευηριανὸς δέ φησιν, ἐπειδὴ ἔπεσεν ὁ πλασθεὶς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ ἀσεβησάντων ἀνθρώπων, ἀπηλλοτριώθη τὰ ἐπουράνια τῶν ἐπιγείων, ἐλθὼν, πάντα ἀνεκεφαλαιώσατο· καὶ τοῦτο, μετὰ ταῦτα ἑτέρως φησὶ, εἰπὼν "εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρα- 15 "νοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς." αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν· ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἕλληνας, διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

11 Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ 20 θελήματος αὐτοῦ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πανταχοῦ τὴν ἄφατον τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐσπούδασεν ὁ Παῦλος τὴν περὶ ἡμᾶς δεῖξαι, ὡς αὐτῷ δυνατόν. ὅτι γὰρ μετὰ ἀκριβείας οὐχ οἷόν τε, ἄκουσον τί φησὶν αὐτός· "ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ 25 "γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξ- "ιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ." πλὴν, ἀλλ' ὡς οἷόν τε δείκνυσι· τί οὖν, φησίν; εἶπεν "ἐξελέξατο ἡμᾶς" ἀνωτέρω· ἐνταῦθα, "ἐκλη- "ρώθημεν·" ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κλῆρος συντυχίας πρᾶγμα ἐστὶν, οὐ προαιρέσεως οὐδὲ ἀρετῆς· ἀγνοίας γὰρ καὶ ἐπιτυχίας ἔχεται· καὶ 30 τοὺς ἐναρέτους πολλάκις ἀφεὶς, τοὺς οὐδενὸς ἀξίους λόγου, τούτους εἰς μέσον παρήγαγεν. ὅρα πῶς αὐτὸ διορθοῦται· "προο- "ρισθέντες" φησὶ "κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος·" τουτέστιν, οὐχ ἁπλῶς ἐκληρώθημεν· ὥσπερ οὐδὲ ἁπλῶς ἐξελέγη-

μεν· Θεὸς γὰρ ὁ ἐκλεξάμενος καὶ κληρωσάμενος, ἀλλὰ κατὰ πρόθεσιν· τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, γράφων φησὶ, "τοῖς "κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν· οὓς καὶ ἐκάλεσεν, οὓς καὶ ἐδι-"καίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε·" πρότερον εἰπὼν "τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν," ὁμοῦ καὶ τὸ ἐξαίρετον 5 τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλῶσαι βουλόμενος καὶ κλῆρον εἶπε. καὶ ὥστε τὸ αὐτεξούσιον μὴ ἀφελέσθαι, ὅπερ ἐστὶ μακαριότητος, μᾶλλον αὐτὸ τίθησιν. ὁ γὰρ κλῆρος οὐκ ἀρετῆς ἐστιν ἀλλὰ συντυχίας. ὡσανεὶ ἔλεγε, κλήρου γενομένου, ὑμᾶς ἐξελέξατο· τὸ δὲ ὅλον ἀπὸ τῆς προαιρέσεως· προορισθέντας, τουτέστιν ἑαυτῷ ἐκ- 10 λεξάμενος, ἀφώρισεν· οἷον, ἑώρα ὑμᾶς πρὶν ἢ γενέσθαι, κεκληρωμένους· θαυμαστὴ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις, καὶ πάντα εἰδυῖα πρὶν γενέσεως αὐτῶν.

Σὺ δὲ θέα, πῶς πανταχοῦ σπουδὴν ποιεῖται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐκ μετανοίας, ἀλλ' ἄνωθεν τὰ πράγματα οὕτω τετύπωτο· ὥστε μηδὲν 15 ἡμᾶς ἔχειν τῶν Ἰουδαίων ἔλαττον κατὰ τοῦτο· διὰ τοῦτο πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖ. πῶς οὖν φησιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς, "οὐκ ἀπε-"στάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ;" πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· "ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι "τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους 20 "κρίνετε αὐτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη;" διὰ τοῦτο ταῦτα λέγεται, ἵνα μὴ ὡς ἐκ παρέργου νομίσῃ τίς τοῦτο γεγενῆσθαι· "κατὰ πρόθεσιν" φησὶ τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος "κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ·" τουτέστιν, οὐδὲν μετὰ ταῦτα ἐνήργησε· πάντα ἄνωθεν διατυπώσας οὕτως, αὐτὸς ἐπάγει 25 "πάντα κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ," ὥστε οὐκ ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι οὐ προσεῖχον, διὰ τοῦτο τὰ ἔθνη ἐκάλεσεν, οὐδὲν ἀναγκασθεὶς, οὐδὲ ἐξ ἐκείνων ὁρμηθείς.

Σετηριανὸς δέ φησι, φανερῶς ἐνταῦθα, ἄλλο ἐνέργειαν λέγει καὶ ἄλλο βούλησιν· εἰπὼν "τοῦ τὰ πάντα ἐνεργοῦντος κατὰ τὴν 30 "βουλὴν," εἶπε "τοῦ θελήματος," ἵνα δείξῃ κεκριμένον τὸ θέλημα· ἅπερ ἂν τις ἀπὸ βουλῆς καλῆς ἐβεβαίωσε, ταῦτα κρίσει ὥρισται, λέγων ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς.

Ὠριγένης φησὶν, ὅσα ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς καὶ πράττει καὶ ἐπιτελεῖ, ταῦτα πάντα κατὰ τὴν ἰδίαν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ 35

ἐνεργεῖ· οὐδὲν γάρ ἐστιν ὃ δύναται αὐτὸς ποιῆσαι πρᾶξαί τε παρὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ· πάντων γὰρ κρατεῖ καὶ ἄρχει τῶν ὅλων· ἵνα δὲ τὸ περιεσκεμμένον ὁ Παῦλος παραστήσει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ γινομένων, προέταξε τοῦ θελήματος τὴν βουλήν· πάντων γὰρ μᾶλλον ὁ Θεὸς μετὰ 5 βουλῆς πάντα ποιεῖ· διόπερ πάντα ἐνεργεῖ κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.

12 Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ τοὺς προ-
13 ηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας 10 ὑμῶν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, τουτέστι, "δι' "οὗ." ὅρα πανταχοῦ τὸν Χριστὸν πάντων αἴτιον γινόμενον, καὶ οὐδαμοῦ τὸ τοῦ ὑπουργοῦ ὄνομα, οὐδὲ τὸ τοῦ διακόνου· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν Ἑβραίοις γράφων· "ὅτι πάλαι λαλήσας τοῖς 15 "πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, "ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ·" τουτέστιν, δι' Υἱοῦ· τὸν λόγον φησὶ τῆς ἀληθείας, οὐκέτι τὸν τοῦ τύπου οὐδὲ τὸν τῆς εἰκόνος. "τὸ "Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν·" καὶ καλῶς Εὐαγγέλιον αὐτὸ σωτηρίας καλεῖ· τὸ μὲν, πρὸς τὸν νόμον αἰνιττόμενος· τὸ δὲ, πρὸς 20 τὴν μέλλουσαν κόλασιν· οὐδὲν γὰρ ἄλλό ἐστι τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ἢ σωτηρίας Εὐαγγέλιον· ὅτι τοὺς ἀξίους ἀπόλλυσθαι, οὐκέτι ἀπόλλυσιν.

Θεόδωρός φησι, τῷ γὰρ αὐτῷ δὴ τρόπῳ, φησὶ, τῶν τοῦ Εὐαγγελίου ῥημάτων ἀκούσαντες, τῇτε πίστει προσεληλύθατε, 25 καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ τὴν βεβαίωσιν ἐδέξασθε· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ "ἐσφραγίσθητε·" προσεγίνετο δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, ἡ βεβαίωσις τῶν ἀκολουθούντων ὡς εἰκὸς θαυμάτων, μειζόνως εἰς τὴν πίστιν ἐπίσφιγγον αὐτούς· καλῶς δὲ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐκάλεσεν· ἐπειδὴ πάντα τὰ 30 προσδοκώμενα αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προσέσθαι ἀγαθὰ, τῇ τοῦ Πνεύματος μετουσίᾳ.

14 Ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ὑμῶν.

Κληρονομίαν τῶν τότε καλεῖ τὴν ἀπόλαυσιν· ἅτε δὴ βεβαίως

αὐτοῖς διδομένων· ἀρραβῶνα δὲ τῆς κληρονομίας, τὴν ἐνταῦθα δόσιν τοῦ Πνεύματος· ἐπειδὴ τὰς περὶ τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας δεχόμενοι, καὶ τὴν τελείαν τοῦ Πνεύματος προσδοκῶντες μετάδοσιν, βραχεῖαν τινὰ, ὥσπερ οὖν εἶπον, ἀπαρχὴν τοῦ παρόντος ἐλάμβανον. 5

Ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες, ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ· ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ὑμῶν.

(Χρυσοστόμου.) *Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πάλιν πολλῆς προνοίας δεῖγμα, τὸ σφραγισθῆναι, οὐ τὸ ἀφορισθῆναι· οὐδὲ τὸ* 10 *κληρωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σφραγισθῆναι· καθάπερ γὰρ εἴτις τοὺς λαχόντας αὐτῷ δήλους ποιήσειεν, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀφώρισεν εἰς τὸ πιστεῦσαι, ἐσφράγισεν εἰς τὸ κληρονομῆσαι τὰ μέλλοντα.*

Ὅρα πῶς προϊόντος τοῦ χρόνου, θαυμαστοὺς αὐτοὺς ποιεῖ. ἕως μὲν γὰρ ἦσαν ἐν τῇ προγνώσει, οὐδενὶ ἦσαν δῆλοι· ἐπειδὴ δὲ 15 *ἐσφραγίσθησαν, δῆλοι γεγόνασιν· ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ὑμεῖς. ἔσονται γὰρ πλὴν ὀλίγων δῆλοι.*

Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ τὰ βοσκήματα καὶ τὰ ἄλογα· ἐσφραγίσθημεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ᾽ ὡς υἱοὶ Πνεύματι. τί ἐστι "Πνεύματι ἐπαγγελίας;" ἤτοι ὅτι κατ᾽ 20 *ἐπαγγελίαν αὐτὸ ἐλάβομεν· δύο γάρ εἰσιν ἐπαγγελίαι· μία μὲν διὰ τῶν προφητῶν, ἑτέρα δὲ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. διὰ τῶν προφητῶν· ἄκουε τοῦ Ἰωὴλ λέγοντος· "ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ "πᾶσαν σάρκα," καὶ τὰ ἑξῆς. ἄκουε δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· "καὶ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 25 *"ἐφ᾽ ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες, ἔν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν "πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς."*

Τεκμήριον οὖν ποιεῖται τῆς τῶν μελλόντων ἐπαγγελίας, τὰ ἤδη δεδομένα· διὰ τοῦτο καὶ "ἀρραβῶνα" καλεῖ· ὁ γὰρ ἀρραβὼν, μέρος ἐστὶ τοῦ παντός. Ἠγόρασε παρ᾽ ἡμῶν τὴν σωτηρίαν τὴν 30 *ἡμετέραν, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν ἀρραβῶνα τέως. διατί οὖν μὴ τὸ ὅλον εὐθέως ἔδωκεν; ἐπειδὴ μηδὲ ἡμεῖς τὸ ὅλον εἰργασάμεθα. ἐπιστεύσαμεν· τοῦτο ἀρχή· ἔδωκε καὶ αὐτὸς ἀρραβῶνα· ὅταν τὴν πίστιν διὰ τῶν ἔργων δείξωμεν, τότε τὸ πᾶν προστίθησι· μᾶλλον*

δὲ καὶ ὅλην ἔδωκε τιμὴν, τὸ ἴδιον αἷμα, καὶ πάλιν ἄλλην ὑπέσχετο.

(Σευηριανός.) Ἄλλος φησὶ, τῶν προεγνωσμένων, φησὶν, ἐστὲ καὶ ὑμεῖς, οἰκειούμενοι Χριστῷ δι' ὑπακοῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ἀκοῇ πίστεως καὶ τοῦ ἐπὶ τῇ πίστει σφραγισμοῦ, ὅς ἐστιν ὁμοίωσις 5 πρὸς Χριστὸν διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος μεταλήψεως· παρὰ τίνος δὲ ἤκουσαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας; ἢ παρὰ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ; ἐκεῖ γὰρ ἐκήρυττε· διὸ καὶ ὑψηλότερον αὐτοῖς ὁ Παῦλος διαλέγεται, ἐκ τῆς ἐκείνου διδασκαλίας κατηρτισμένοις.

Ὠριγένης φησὶν, "ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες." ἐν ᾧ, δηλον- 10 ότι Χριστῷ· πρὸς ἑτέροις ἀκούσασι, καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν τῆς ἀληθείας λόγον· ὅσπερ ἀληθείας λόγος, τὸ Εὐαγγέλιόν ἐστι τῆς σωτηρίας ὑμῶν· καὶ "πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύ-"ματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἁγίῳ·" δόξει δὲ ὡς πρὸς τὴν φράσιν, τὸ δεύτερον "ἐν ᾧ," παρέλκειν. ὅπερ καὶ αἴτιον γεγένηται τοῦ δοκεῖν 15 ὅτι κρεμαμένου τοῦ διανοήματος, ἡ ὑποτακτικὴ φράσις οὐκ ἐπενήνεκται. οὐχ οὕτω δὲ ἔχει. ἔλεγε δή τις τῶν πρὸ ἡμῶν, ἀπὸ τῆς πολλῆς περὶ τὸν Ἰησοῦν ἀγάπης τὸν Παῦλον συνεχέστατα αὐτοῦ μεμνῆσθαι· καὶ ὡσπερεὶ παρελκόντως, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ "ἐν ᾧ" καὶ πιστεύσαντες ἔστιν ἰδεῖν κατὰ τὸ ἐν ᾧ. πάνυ δὲ κατὰ τοὺς 20 Ἐφεσίους ἐστὶ κεκοινωνηκότας ἀπορρήτων λόγων, ὑφηγουμένου τοῦ Παύλου, τὸ ἀκούειν "ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες τὸν λόγον "τῆς ἀληθείας·" οὐκ οἶμαι γὰρ τοὺς τοῦ κηρύγματος μόνου ἀκηκοότας, καὶ τοὺς λόγους τῶν πραγμάτων μὴ παρειληφότας, ἐν διηγήσει καὶ τρανεῖ ἀναπτύξει ἀκούειν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. 25 διαφέρει γὰρ ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις ὁ Παῦλος διδάσκει λέγων· "καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμα μου "οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ "δυνάμεως."

Κακεῖ γὰρ παρατηρητέον, ὅτι ἕτερον λέγει εἶναι τὸν λόγον 30 ἑαυτοῦ τοῦ κηρύγματος ἑαυτοῦ. ἐξεταστέον δὲ καὶ ἐν ἄλλῃ Ἐπιστολῇ, κατὰ τὸ ἀκηκόεναι τινὰς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· ἵνα τὸ παρατήρημα ἀκριβέστερον κατὰ τὸ βούλημα τοῦ Παύλου φανῇ· ἀλλὰ τοῦτο μὲν Εὐαγγέλιον ὀνομάζεται.

Παρατηρητέον δὲ καὶ τὰς προστιθεμένας αὐτῷ λέξεις· οἷον, "κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου" ἢ "ἀρχὴ τοῦ Εὐαγγελίου Ἰησοῦ "Χριστοῦ·" ἢ "Εὐαγγέλιον αἰώνιον·" ἢ Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας τῶν Ἐφεσίων· ἢ ἁπλῶς Εὐαγγέλιον· ὥσπερ ὅταν λέγῃ περὶ τοῦ Λουκᾶ ὁ Παῦλος, "οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν 5 "ἐκκλησιῶν." σφραγίζεται δὲ τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἁγίῳ πᾶς ὁ ἀκούσας τὸν τῆς ἀληθείας λόγον ὄντα Εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀκούοντος καὶ πιστεύοντος· ὡσεὶ ἀκούσας μὲν, μὴ πιστεύσας δὲ, οὐκ ἂν σφραγισθείη.

Ἄλλος δέ τις ἐρεῖ, ὅτι εἰ καὶ πιστεῦσαι μὲν, μὴ ἐπὶ τοσοῦτον 10 δὲ προκόπτοι· ὡς ἀκούειν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, οὐδ' οὕτως ἂν χωρῆσαι τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγίου σφραγίδα· εἴτις ἐστὶν ἀληθῶς ἐκτύπωσις καὶ τράνωσις τούτων, ἃ πρέπει ἐκτυποῦσθαι καὶ τρανοῦσθαι, ὑπὸ τοῦ τῆς ἐπαγγελίας Ἁγίου Πνεύματος. 15

Ζητητέον δὲ καὶ εἴ που εἴρηται Πνεῦμα ἐπαγγελίας Ἅγιον· καὶ τί ἐκδεκτέον εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ Ἅγιον. οἶμαι τοίνυν ὅτι ὥσπερ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, γενόμενον ἐπί τινι, ἅγιον ποιεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας σοφὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς συνέσεως συνετὸν, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας εἶναί πως 20 ἤδη ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ.

Ὅ ἐστιν ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.

Ζητήσεις, εἰ πᾶς ὁ μετέχων Ἁγίου Πνεύματος, μετέχει τοῦ Πνεύματος τῆς ἐπαγγελίας, ἢ μόνος ὁ ἀκούσας λόγον ἀληθείας. 25 ὄντος Εὐαγγελίου σωτηρίας, καὶ πιστεύσας, οὗτος λαμβάνει τὸ τῆς ἐπαγγελίας Πνεῦμα Ἅγιον. ἔτι δὲ τούτοις ἐπιστήσαμεν· εἰ πᾶς ὁ μετέχων ὁπώσποτε Πνεύματος Ἁγίου ἔχει τὸν ἀρραβῶνα τῆς κληρονομίας· βέλτιον δὲ νοεῖν, ὅτι ὥσπερ ἐπὶ τῶν συνωνουμένων τι καὶ διδόντων ἀρραβῶνα, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ποσότητος 30 τοῦ ὅλου ἀργυρίου δίδοται ἀρραβὼν, οὕτως κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἑκάστου προεγνωσμένων ἁγίου μελλόντων ἀγαθῶν, δίδοται ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας, ὡς ἀπὸ τοῦ ἀρραβῶνος τὸν δυνάμενον

κατανοεῖν διαφορὰς τῆς δυναμεῶς τοῦ ἀρραβῶνος· καὶ ἀρραβῶνος ἔδει ἂν ἀποφήνασθαι περὶ πλείονος καὶ ἐλάττονος κληρονομίας, τῆς ἀποκειμένης τοῖς Χριστοῦ συγκληρονόμοις.

Ὥσπερ δὲ ὁ ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας οὐχὶ ἔξω τί ἡμῶν ἐστιν, ἐν γὰρ ἑκάστῳ τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας ἐστὶ τὸ Ἅγιον, 5 ὁ ἀρραβὼν τῆς ἐπαγγελίας, οὕτως ἡ κληρονομία οὐκ ἔξωθέν ἐστι τοῦ κληρονομοῦντος, ἀλλ' ἐν τῷ νῷ τοῦ κληρονομοῦντος, καὶ τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν συγκρίνεσθαι δύναται τελειότητι νοῦ, θεωροῦντος κάλλη σοφίας καὶ λόγου Θεοῦ καὶ ἀληθείας· τοῦτο μέντοι γε τὸ Πνεῦμα τῆς ἐπαγγελίας τὸ Ἅγιον, ὅπέρ ἐστιν 10 ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος δίδοται τοῖς ἁγίοις, ἵνα ἀπολυτρωθῶσι, περιποιηθῶσι, τῷ Θεῷ καταρτιζόμενοι εἰς ἔπαινον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ "εἰς ἔπαινον τῆς δόξης "αὐτοῦ," πρὸς τῷ ἀποδεδομένῳ, δύναται καὶ τοσοῦτο δηλοῦν· ἐπὶ τῷ ἐπαινεῖν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· ἕκαστος νῦν μὲν τὸ Πνεῦμα τῆς 15 ἐπαγγελίας λαμβάνων ἀρραβῶνα τῆς κληρονομίας, ὕστερον δὲ αὐτὴν τὴν κληρονομίαν· οὐ μέντοι ὡς ἄν τις ὑπονοῆσαι σημαίνεσθαι ἐκ τῆς λέξεως ὡς χρήζοντες τοῦ Θεοῦ τῶν ἐπαινούντων τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς μεγίστων ἀγαθῶν περιγινομένων τοῖς τεθεωρηκόσι τὸ ἐπαινετὸν τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ δυναμένων σιωπᾶν 20 αὐτὸ, ἀλλ' ἀεὶ πρὸς τὸ εὐφραίνεσθαι ἐν τῷ ὑμνεῖν αὐτὸ γινομένοις.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οἱ ὄντως Πνεύματος μετέχοντες, ἴσασιν ὅ τι ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν ἐστί· τοιοῦτος ὁ Παῦλος ἦν, ἐντεῦθεν τῶν ἐκεῖ γεγευμένος· διὸ 25 καὶ ἠπείγετο καὶ ὤδινε τὰ ἐνθάδε ἀφεῖναι· ἐν ἑτέροις γὰρ ὀφθαλμοῖς ἑώρα, πάντα τὸν νοῦν μεταστήσας ἐκεῖ· οὐ μετέχεις τῶν πραγμάτων· διὰ τοῦτο καὶ τῶν ῥημάτων ἐκπίπτεις· εἰ μετείχομεν Πνεύματος, ὡς μετέχειν ἔδει, καὶ τοὺς οὐρανοὺς ἑωρῶμεν, καὶ τῶν ἐκεῖσε κατάστασιν. ἀρραβὼν τίνος ἐστί; τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς 30 περιποιήσεως· ἡ γὰρ καθαρὰ ἀπολύτρωσις τότε γίνεται· νῦν μὲν γὰρ καὶ ἐν κόσμῳ ἀναστρεφόμεθα, καὶ πολλὰ ἡμῖν ἀνθρώπινα συμπίπτει· καὶ μετὰ ἀσεβῶν ἐσμέν· ἡ δὲ καθαρὰ ἀπολύτρωσις, ὅτε μήτε ἁμαρτήματα ᾖ μήτε πάθη ἀνθρώπινα, μήτε ἀναμὶξ ὦμεν μετὰ πάντων, τότε ἐστί· νῦν δὲ ἀρραβών. καὶ γὰρ καὶ νῦν 35

αὐτῶν ἀπέστημεν· οὐ γάρ ἐστιν ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ νῦν ἐκτός ἐσμεν, πάροικοι γὰρ ἐσμέν· καὶ νῦν χωρὶς ἁμαρτημάτων οἱ ὄντες εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ. συνεχῶς τοῦτο τίθησι· τί δήποτε ἱκανὸν ὄν; πληροφορῆσαι τοὺς ἀκούοντας. εἰ μὲν γὰρ ἡμῶν, φησιν, ἕνεκεν ταῦτα ἐποίει, κἂν ἦν ἀμφίβολον· εἰ 5 *δὲ δι' ἑαυτὸν, καὶ ὥστε δεῖξαι τὴν ἀγαθωσύνην αὐτοῦ ὥσπέρ τινα μαρτυρίαν αἰτίαν τίθησι, τοῦ μὴ ἂν ἄλλως ταῦτα γενέσθαι· ἅπερ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἄνω καὶ κάτω ὁρῶμεν λεγόμενα, "ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ ὄνομά σου·" καὶ πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔλεγε, "ποιῶ ἕνεκεν ἐμοῦ·" καὶ ὁ Μωϋσῆς· "ποίησον ἡμῖν διὰ τὸ* 10 *"ὄνομά σου·" εἰ καὶ μηδενὸς ἕνεκεν ἑτέρου· πληροφορεῖ γὰρ τοῦτο τοὺς ἀκούοντας, καὶ ἀνίησι μαθόντας ὅτι διὰ τὴν οἰκείαν ἀγαθότητα πάντως ποιήσει ἅπερ ἐπαγγέλλεται.*

ΘΕΌΔΩΡΟΣ *φησιν, "ἀπολύτρωσιν περιποιήσεως," τὸ διὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἀθανασίας τῶν ἐντεῦθεν ἀπαλλαττομένους* 15 *κακῶν, τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν λαμβάνειν· ἀφ' ὧν τῆς παρ' αὐτοῦ μετάσχοντες δόξης, εἰκότως θαυμαστὸν ἐκεῖνον ἐνδείκνυμεν, τὸν τοσούτων αἴτιον ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν γεγονότα· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ "εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ."*

ΚΕΦ. Β. 20

Εὐχὴ περὶ γνώσεως τῶν ἐν Χριστῷ εἰσαχθέντων ἀγαθῶν εἰς ἡμᾶς.

15 Διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους ἀγά-16 πην, οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν.

Τοῦτο ἀναγκαίως προτέθεικεν οὐκ αὐτῶν μόνον ἕνεκεν, ἀλλ' ὥστε 25 *καὶ μὴ δοκεῖν ἐπιμεμφόμενον οἷς ἤδη παρέλαβον κεχρῆσθαι τῇ πρὸς αὐτοὺς διδασκαλίᾳ· εἰ γὰρ καὶ μὴ Ἰωάννης, ἀλλ' ἕτερός τις τῶν εὐσέβειαν κηρυττόντων ἦν ὁ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα αὐτοῖς παραδοὺς, ἀναγκαῖα ἡ προσθήκη.*

(ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ.) *Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οὐδὲν ἦν ἴσον* 30 *τῶν σπλάγχνων τῶν ἀποστολικῶν· ὃς πάσας αὐτοῦ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ πόλεων ὁλοκλήρων ἐποιεῖτο καὶ δήμων· διὰ τοῦτο φησὶ,*

τουτέστιν διὰ τὸ μέλλον, καὶ τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ τοῖς ὀρθῶς πιστεύουσι καὶ βιοῦσιν. ἄξιον μὲν οὖν εὐχαριστεῖν Θεῷ, ὑπὲρ πάντων τῶν ὑπηργμένων παρ' αὐτοῦ τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, καὶ πρὸ τούτου καὶ μετὰ ταῦτα. ἄξιον δὲ αὐτῷ εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως τῶν πιστευόντων· ἀκούσας, φησὶ, τὴν πίστιν 5 τὴν καθ' ὑμᾶς διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας ἁγίους· πανταχοῦ συνάπτει καὶ συγκολλᾷ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, θαυμαστήν τινα ξυνωρίδα. οὐ τοὺς ἐπιχωρίους, φησὶ, μόνον, ἀλλὰ πάντας. "οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν, μνείαν "ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου." τί δέῃ; καὶ τί 10 παρακαλεῖς; "ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ "Πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως." δύο ἀξιοῖ αὐτοὺς μαθεῖν ὡς χρή· ἐπὶ τίσιν ἐκλήθησαν, καὶ πῶς ἀπηλλάγησαν τῶν προτέρων· φησὶ δὲ αὐτὸς ταῦτα τρία εἶναι. πῶς οὖν ἐστι τρία; περὶ τῶν μελλόντων ἵνα μάθωμεν· ἀπὸ μὲν γὰρ 15 τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν, τὸν ἄρρητον καὶ ὑπερφυᾶ πλοῦτον αὐτοῦ εἰσόμεθα· ἀπὸ δὲ τοῦ μαθεῖν τίνες ὄντες πῶς ἐπιστεύσαμεν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν αὐθεντείαν· τῷ τοὺς ἐπὶ τοσούτῳ χρόνῳ ἀλλοτριωθέντας ἐπιστρέψαι· τὸ γὰρ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ, ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀφ' ἧς τὸν 20 Χριστὸν ἤγειρε, καὶ ἡμᾶς εἵλκυσε πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐ μέχρι τῆς ἀναστάσεως ἡ δύναμις, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον.

20 **Καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρ-21 χῆς, καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ 22 παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ 25 τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ 23 πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ· τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.**

Μεγάλων ὄντως μυστηρίων καὶ ἀπορρήτων ἡμᾶς ἐποίησε κοινωνούς· καὶ ταῦτα ἄλλως οὐκ ἔνι μαθεῖν, ἀλλ' ἢ Πνεύματος 30 μετέχοντας χάριτος. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὔχεται· "ὁ Πατὴρ "τῆς δόξης" φησί· τουτέστιν, ὁ μεγάλα ἡμῖν δεδωκὼς ἀγαθά. ἀπὸ γὰρ τῶν ὑποκειμένων ἀεὶ αὐτὸν καλεῖ· ὡς ὅταν λέγῃ "ὁ

"Πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως·" καὶ πάλιν ὁ προφήτης· "Κύριος ἰσχύς μου καὶ βοήθειά μου."

Ὁ Πατὴρ τῆς δόξης.

Οὐκ ἔχει ἐπ' ὀνόματος αὐτὰ παραστῆσαι, καὶ πανταχοῦ δόξαν καλεῖ· ὅπερ πάσης ἐστὶ λαμπρότητος παρ' ἡμῖν ὄνομα καὶ προσηγορία. ἰδοὺ τῆς δόξης Πατὴρ, τοῦ δὲ Χριστοῦ Θεός· τί οὖν ἐλάττων τῆς δόξης ὁ Υἱός; ἀλλ' οὐδεὶς οὐδ' ἂν οὐδὲ μαινόμενος εἴποι τοῦτο.

Δώῃ ὑμῖν.

Τουτέστιν, ἐπάραι τὴν διάνοιαν ὑμῶν καὶ ἀναπτερώσειεν· οὐ γάρ ἐστιν ἄλλως ταῦτα μαθεῖν· "ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ "δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστιν·" ἄρα πνευματικῆς δεῖ σοφίας, ἵνα τὰ πνευματικὰ νοήσωμεν.

Δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως.

Τουτέστιν, χάρισμα ὑμῖν παράσχῃ· εἰ δὲ ἀποκαλύψεως τοῦτό ἐστιν, οὐκ ἔστι λογισμῶν εὕρεσις· ὁ γὰρ τὸν Θεὸν μαθὼν, καὶ τὸν Θεὸν γνοὺς, οὐκέτι περὶ οὐδενὸς ἀμφισβητήσει· διὰ τοῦτό φησιν,

Ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν.

Ὁ μαθὼν τί ἐστι Θεὸς, οὐχ ὑπὲρ τῶν ἐπαγγελιῶν ἀμφισβητήσει· οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη γενομένων ἀπιστήσει· εὔχεται μὲν οὖν δοθῆναι αὐτοῖς Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως· πλὴν καὶ αὐτὸς ἀπὸ λογισμῶν ὅσα δύναται κατασκευάζει καὶ τῶν ἤδη ὑπαρξάντων· ἐπειδὴ γὰρ τὰ μὲν ἤδη γενόμενα ἤμελλε λέγειν, τὰ δὲ οὔπω σύμβαντα, ἀπὸ τῶν γενομένων τὰ μὴ γενόμενα πιστοῦται· οἷόν τι λέγω· "εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς," φησι, "τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλή-"σεως αὐτοῦ·" ἔτι ἄδηλός ἐστι, φησὶν, ἀλλ' οὐ τοῖς πιστοῖς.

Καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις.

Ἔτι καὶ τοῦτο ἄδηλον· τί δὲ δῆλον; ὅτι ἐπιστεύσαμεν ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς αὐτοῦ ὅτι ἤγειρε τὸν Χριστόν· τοῦ γὰρ ἀναστῆσαι νεκρὸν, πολλῷ θαυμασιώτερον τὸ πεῖσαι ψυχάς. καὶ ἐγὼ

τοῦτο πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. ἄκουε γὰρ, εἶπεν ὁ Χριστὸς τῷ τεθνεῶτι, "Λάζαρε δεῦρο ἔξω," καὶ εὐθέως ὑπήκουσεν· εἶπεν ὁ Πέτρος, "Ταβιθᾶ ἀνάστηθι," καὶ οὐκ ἀντεῖπεν· ἐρεῖ αὐτὸς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ, καὶ πάντες ἀναστήσονται, καὶ μετὰ τοσούτου τάχους, ὡς τοὺς ἔτι ζῶντας μὴ φθάσαι τοὺς κοιμηθέντας, "ὡς 5 "ἐν ἀτόμῳ, ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ" πάντα γενέσθαι καὶ συνδραμεῖν· ἐπὶ δὲ τοῦ πιστεῦσαι, οὐχ οὕτως· ἀλλ'. ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· "πόσακις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ "ἠθελήσατε·" ὁρᾷς ὅτι τοῦτο δυσκολώτερον; ὥστε ἀπὸ τούτου τὸ πᾶν κατασκευάζει· πολλῷ γάρ ἐστι λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις 10 δυσκολώτερον προαίρεσιν πεῖσαι, τοῦ φύσιν ἐργάσασθαι.

Τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ αὐτὸς οὕτω βούλεται ἑκόντας ἡμᾶς γενέσθαι ἀγαθούς· ὄντως εἰκότως εἶπεν "ὑπερβάλλον τὸ μέγεθος "τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας·" ὅτε γὰρ προφῆται οὐδὲν ἤνυσαν, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχάγγελοι· ὅτε πᾶσα ἡ 15 κτίσις ἡ ὁρατὴ καὶ ἀόρατος· ὁρατὴ μὲν, εἰς μέσον προκειμένη καὶ μὴ ἰσχύουσα χειραγωγῆσαι· ἀόρατος δὲ πολλὴ, ᾠκονόμησε τὴν αὐτοῦ παρουσίαν τότε, δεικνὺς, ὅτι θείας ἔχρῃζε τὸ πρᾶγμα δυνάμεως. "πλοῦτον δόξης·" τουτέστιν, ἄφατον δόξαν· ποῖος γὰρ λόγος τὴν δόξαν ἐκείνην παραστῆσαι δυνήσεται, ἧς οἱ ἅγιοι 20 τότε μετέξουσιν; ἀλλὰ χάριτος ὄντως δεῖ, πρὸς τὸ τὴν διάνοιαν μαθεῖν· ὅρα ὅσα εἰργάσατο· ἤγειρε τὸν Χριστόν· μικρὸν τόδε; ἀλλ' ὅρα καὶ πάλιν· ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ· ἄρα τίς λόγος τοῦτο παραστῆσαι δυνήσεται· τὸν ἀπὸ τῆς γῆς· τὸν τῶν ἰχθύων ἀφονώτερον· τὸν παίγνιον τῶν δαιμόνων γενόμενον, ὅρα ποῦ ἀνήγαγεν· 25 ὄντως "ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ·" καὶ θέα ποῦ ἀνήγαγεν· ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· πάσης κτιστῆς φύσεως ἀνώτερον ἐποίησεν.

Ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας.

Ὄντως Πνεύματος χρεία, διανοίας σοφῆς, ἐν τῇ ἐπιγνώσει 30 αὐτοῦ· ὄντως ἀποκαλύψεως χρεία. ἐννόησον ὅσην ἐστὶν ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ φύσεως τὸ μέσον· καὶ ἀπὸ ταύτης τῆς εὐτελείας, εἰς ἐκείνην αὐτὸν ἀνήγαγε τὴν τιμήν· καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν ἄνω, ἀλλ' ὑπὲρ ἄνω·" τῶν γὰρ ἄνω δυνάμεων ἀνώτερός ἐστιν ὁ Θεός· ὥστε

ἐκεῖ αὐτὸν ἀνήγαγε τὸν ἐξ ἡμῶν "ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρχῆς" οὐ τῆς μὲν ναὶ, τῆς δὲ οὔ· ἀλλὰ "πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνά-"μεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου·" εἴτι ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ, πάντων ἀνώτερος γέγονε· τοῦτο περὶ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντος, ὅπερ ἄξιον θαυμάσαι· περὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ λό- 5 γος οὐδαμῶς· ὅπερ γάρ εἰσι κώνωπες πρὸς ἀνθρώπους, τοῦτο ἡ πᾶσα κτίσις πρὸς τὸν Θεόν.

Σχόλιον. Τὴν σάρκα ἣν ἥνωσεν ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν σταυρωθεὶς καὶ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν· καθὸ γὰρ Θεὸς ἦν καὶ Θεοῦ Λόγος, πάσης κτίσεως ὑψηλότερος ἦν, καὶ πρὸ σαρκὸς, ἀσυγκρίτοις 10 ὑπεροχαῖς.

Οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἄρα ἔστι δυνάμεων τινῶν ὀνόματα ἄσημα ἡμῖν καὶ οὐ γνωριζόμενα. 15

Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Οὐχ ἁπλῶς ἀνώτερον ἐποίησεν, ὡς προτιμᾶσθαι αὐτὸν ἐκείνων, οὐδὲ κατὰ σύγκρισιν, ἀλλ' ὡς δούλων.

Βαβαὶ φρικτὰ ὄντως τὰ πράγματα· ἀνθρώπου γέγονε δούλη πᾶσα ἡ κτιστὴ δύναμις, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Θεὸν Λόγον· διὰ 20 τοῦτο εἶπεν "ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ," τὴν ἐσχάτην λέγων ὑποταγήν.

Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Βαβαὶ πάλιν, ποῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνήγαγεν; ὥσπερ διά τινος ἕλκων μηχανῆς, εἰς ὕψος αὐτὴν ἀνήγαγε μέγα. καὶ αὐτὴν 25 ἐκάθισεν εἰς ἐκεῖνον τὸν θρόνον· ἔνθα γὰρ ἡ κεφαλὴ, ἐκεῖ καὶ τὸ σῶμα. τί δέ ἐστιν "ὑπὲρ πάντα;" οὐκ ἄγγελον· οὐκ ἀρχάγγελον· οὐκ ἄλλον οὐδένα ἀφῆκεν ἀνώτερον. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας κεφαλὴν, τὴν ἀρχὴν μόνον νομίσῃς, ἀλλὰ καὶ τὴν βεβαιότητα· οὐχ ὡς ἄρχοντα μόνον, ἀλλ' ὡς σώματος κεφαλήν. 30

Ἄλλος δέ φησιν, ἔδειξεν ἡμῖν, φησιν, ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ὑπερβολὴν, ὧν ἡμῖν ἐχαρίσατο· συνήγειρε μὲν γὰρ καὶ συνεκάθισεν ἐν Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον δι' ἑαυτοῦ δεκτικὸν

τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ζωοποιοῦ ἐνεργείας, ὅτι ἦν σῶμα θανάτου, τῆς ἁμαρτίας ἐν αὐτῷ ἐγκατωκισμένης διὰ τὴν παράβασιν, διὰ τοῦτο ἴδιον αὐτὸ ὁ μονογενὴς ἐποιήσατο, ἵνα ἀναμάρτητον αὐτὸ φυλάξας καὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δόξης αὐτὸ παρασκευάσῃ γένεσθαι δεκτικόν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ "συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς 5 "ἐπουρανίοις."

Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Ὡς μηκέτι τοὺς οὐρανίους δυνάμεις εἶναι κεφαλήν· καθὸ καὶ ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἦμεν, κατὰ τὴν ἱερὰν τοῦ Ἀποστό- 10 λου φωνήν· σῶμα δὲ αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν μετάληψιν τοῦ Ἁγίου αὐτοῦ Πνεύματος.

Τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, εἶτα ὡς οὐκ ἀρκοῦντος τούτου δεῖξαι τὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐγγύτητα, τί 15 φησι; τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία· καὶ γὰρ πλήρωμα κεφαλῆς σῶμα· καὶ πλήρωμα σώματος κεφαλή· οἷον ἡ κεφαλὴ πληροῦται παρὰ τοῦ σώματος. τουτέστιν, διὰ πάντων τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ ἓν ὂν ἑκάστου· οὐχὶ κοινῇ μόνον αὐτὸν χρήζοντα εἰσάγει· ἂν γὰρ μὴ ὦμεν πολλοὶ, καὶ ὁ μὲν χεὶρ, ὁ δὲ ποῦς, ὁ δὲ 20 ἄλλό τι μέρος, οὐ πληροῦται ὅλον τὸ σῶμα· διὰ πάντων οὖν πληροῦται τὸ σῶμα αὐτοῦ· τότε πληροῦται ὁ κεφαλὴ, τότε τέλειον σῶμα γίνεται, ὅταν ὁμοῦ πάντες ὦμεν συνημμένοι καὶ συγκεκολλημένοι.

Σευηριανὸς φησιν, ἡ ἀπολύτρωσις τῆς περιποιήσεώς ἐστιν· 25 ἵνα γὰρ περιποιηθῶμεν καὶ οἰκειωθῶμεν τῷ Θεῷ, ἀπολυτρούμεθα· μεμνημένοι δὲ τοῦ αἵματος οὗ ἀπελυτρώθημεν· καὶ τῆς οἰκονομίας πάσης, φανερὸν ὅτι Θεὸν τὸ κατὰ σάρκα τοῦ Χριστοῦ λέγει· οὐδαμοῦ γὰρ ἐνταῦθα τοῦ τῆς θεότητος ἀξιώματος ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας· ἥτις ὡμολόγηται τῆς σαρκὸς 30 εἶναι· δόξαν δὲ πολλάκις ἡ γράφη λέγει, αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀψηλάφητος καὶ ἀνέφικτος, δόξαν αὐτὴν ὠνόμασεν· ἵνα μὴ λόγον ἀπαιτῇς, ἀλλὰ προσκυνῇς, πρῶτος τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ δόξαν λέγει Ἰεζεκιὴλ ἐν ὀπτασίαις θεασάμενος

τὸν Θεὸν καθεζόμενον, καὶ ἐπάγων· "τοῦτο ὁμοίωμα τῆς δόξης "Κυρίου·" ὅπερ ἀλλαχοῦ ἑρμηνεύων "ὁ Θεὸς" φησιν, "ἐγὼ ὁρά-"σεις ἐπλήθυνα· καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην." ἣν οὖν εἶπε δόξαν ὁ Ἰεζεκιὴλ, ταύτην ὁ Θεὸς φησὶ τὸ ἐγώ· λέγει δὲ Παῦλος, "ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης·" ποίας δόξης; "καὶ χαρακτὴρ 5 "τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·" κἀνταῦθα[1] τοίνυν τὸ μὲν Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν σάρκα λέγει· τὸ δὲ Πατὴρ τῆς δόξης, κατὰ τὴν φύσιν.

Καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου· οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. 10

Ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὀνομάζομεν θρόνους, ἀρχὰς, κυριότητας, ἐξουσίας, δυνάμεις, ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους· ἐπειδὴ δέ ἐστι μυρία τάγματα ἀοράτων δυνάμεων ἡμῖν ἄγνωστα, καὶ διὰ τοῦτο ἀκατονόμαστα, μετὰ δὲ τὴν ἀνάστασιν ἔσται γνωστά· καὶ λήψεται μετὰ τῆς γνώσεως καὶ τὴν παρ' ἡμῶν προσηγορίαν, διὰ τοῦτο 15 εἶπε, "καὶ ἐν τῷ μέλλοντι."

20 Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντων τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι πλήρωμα τοῦ Θεοῦ λέγει τὸ σῶμα 20 τοῦ Χριστοῦ· τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· διὰ τί δὲ πλήρωμα; ἐπειδὴ πεπλήρωται Θεοῦ· ὥσπερ γάρ, φησιν, ἐν πᾶσι τὰ πάντα πληροῖ, οὕτως καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πληροῦται, κατὰ τὸ εἶναι αὐτὴν σῶμα τοῦ Χριστοῦ· Χριστοῦ οὖν σῶμα, πλήρωμα δὲ Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία. 25

23 Τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Ἔστι γὰρ ἐν οὐρανῷ· τουτέστιν ἐνεργῶν οὐχ ὡς ἐν γῇ· καὶ ἔστιν ἐν γῇ, οὐχ ὡς ἐν οὐρανῷ ἐνεργῶν· καὶ ἐν ἀγγέλοις, ἐν ἡλίῳ· ἀλλ' ἐν ἑκάστῳ, κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν· λέγει γὰρ "ἀφ' ὧν "μεταλαμβάνομεν" ἡ γραφὴ περὶ Θεοῦ, οὐκ ἀφ' ὧν αὐτός ἐστι· 30 τοῦτο γὰρ ἀκατάληπτόν ἐστιν.

Θεόδωρος δέ φησιν εἰς τὸ "δώῃ ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ

[1] ὁμοίως καὶ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ in marg.

"ἀποκαλύψεως" καὶ τὰ ἑξῆς· τοῦτο αἰτῶ, φησιν, ὡς ἂν παρασχεθείη ὑμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος χάρις, εἰς τὸ σοφίας τε ὑμᾶς πληρωθῆναι καὶ ἐπιγνώσεως τοῦ Θεοῦ, δεξαμένους τῶν ἀπορρήτων τὴν ἀποκάλυψιν, ὥστε τὴν διάνοιαν ὑμῶν, φωτὸς δίκην τῇ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καταλάμπεσθαι γνώσει· τίνος ἕνεκεν; "εἰς 5 "τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ·" ἀντὶ τοῦ ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι κεκλήμεθα παρ' αὐτοῦ, "καὶ τίς ὁ πλοῦ-"τος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις·" καὶ ὅση τίς περίεσται κτῆσις ἀγαθῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίοις, ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. καλῶς δὲ δόξαν μὲν κληρονομίας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν 10 ἐπιδόξων τότε γινομένων ἡμῶν· πλοῦτον δὲ δόξης, ἵνα εἴπῃ τῶν δωρεῶν τὴν ὑπερβολήν.

23 Τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Οὐκ εἶπεν ὅτι τὰ πάντα πληροῖ, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἐν πᾶσι πληροῦται· τουτέστιν, ἐν πᾶσι πλήρης ἐστίν· ὅλος ὢν ἐν ἑκάστῳ διὰ 15 τὸ τῆς φύσεως ἀπερίγραφον, οὐ κατὰ μέρη διαιρούμενος. ἀναγκαία δὲ καὶ ἡ τοῦ τὰ πάντα προσθήκη, δεικνύντος, ὅτι ἐν πᾶσίν ἐστιν· ὅλος ὢν ἐν ἑκάστῳ, καθότι ἄν τις ἐννοήσειεν, εἴτε οὐσίᾳ, εἴτε ἐνεργείᾳ, εἴτε δυνάμει, εἴτε ἐξουσίᾳ, εἴτε ὅτῳ δήποτε ἑτέρῳ, διὰ τὸ κατὰ πάντα εἶναι αὐτὸν ἀπερίγραφον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἑκάστῳ 20 ὅλον κατὰ πάντα θεωρεῖσθαι, τῷ πάντα ἐν πᾶσιν εἶναί τε αὐτὸν καὶ δύνασθαι, ὡς εἰκὸς τὸν ἑκάστῳ ὅλον ὄντα.

Ὠριγένης φησὶ, δόξει σόλοικον εἶναι τὸ "ἐν ἐπιγνώσει αὐ-"τοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας," εἰ μὴ ὡς ὑπερβατὸν αὐτὸ ἀποδῶμεν· δι' ὅπερ τὸ ἑξῆς τῆς συμφράσεως 25 οὕτως ἔχειν οἰόμεθα· "διὰ τοῦτο κἀγὼ ἀκούσας τὴν καθ' ὑμᾶς "πίστιν ἐν τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους "τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας, καὶ τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους, "οὐ παύομαι εὐχαριστῶν ὑπὲρ ὑμῶν μνείαν ὑμῶν ποιούμενος ἐπὶ "τῶν προσευχῶν μου· ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- 30 "στοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς δόξης, δῴη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀπο-"καλύψεως, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς, τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως "ὑμῶν" καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰ ὁ Πατὴρ ὑποκειμένου καὶ οὐσιώδους ἐστι Πατὴρ, λέγεται

δὲ καὶ τῆς δόξης Πατὴρ, δηλονότι ἡ δόξα ὑποκείμενον τί ἐστι καὶ οὐσιωμένον, καὶ μήποτε ὁ Σώτηρ ἡμῶν, ὥσπέρ ἐστι Λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια, καὶ εἰρήνη, καὶ δικαιοσύνη, οὕτω καὶ δόξα. καὶ εἴποτε ὦφθαι ἀναγέγραπται δόξα Θεοῦ, οὐκ ἄλλό τι νοητέον ὦφθαι, ἢ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. τὸ μὲν οὖν Πνεῦμα τῆς σοφίας, 5 σοφὸν ποιεῖ· τὸ δὲ Πνεῦμα τῆς ἀποκαλύψεως περιαιρεῖ ἀπὸ τῆς καρδίας τὸ κάλυμμα· ἵνα ἀνακεκαλυμμένῳ τίς προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενος, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν. οὐδεὶς οὖν μὴ σοφὸς ἔχει Πνεῦμα σοφίας· καὶ οὐδεὶς τὸ ἡνίκα ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἔστι[g] ἐχόντων 10 ἐπὶ τὴν καρδίαν ἤδη, εἴληφε τὸ τῆς ἀποκαλύψεως Πνεῦμα. εἰ μὴ δρᾷ[h] τὸ Πνεῦμα τῆς σοφίας ποσότητι τῶν θεωρημάτων τῆς σοφίας διαφόρως σοφοὺς ποιεῖ· καὶ ποσότητι τῆς περιαιρέσεως τῶν ἐπὶ τοῖς γράμμασι καλυμμάτων, οὐχ ὁμοίως διακονεῖ τὴν ἀποκάλυψιν, ὧν περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα. πρὸς τούτοις ἀκουστέον, τὸ 15 "ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρ-"δίας·" εἰ γὰρ μὴ ταὐτόν ἐστι γνῶσις Θεοῦ καὶ ἐπίγνωσις Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ἐπιγνώσκων οἱονεὶ ἀναγνωρίζει ὃ πάλαι εἰδὼς ἐπελέληστο· ὅσοι ἐν ἐπιγνώσει γίνονται Θεοῦ, πάλαι ᾔδεσαν αὐτόν· δι' ὅπερ "μνησθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ 20 "πέρατα τῆς γῆς·" ἐμφαίνει δὲ τὴν ἀσώματον φύσιν καὶ νοητὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἡμῶν καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, τὸ πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας.

18 Εἰς τὸ εἰδέναι ἡμᾶς τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας 25 αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

'Ωριγένους. Ἡ κλῆσις τοῦ Θεοῦ, ἐλπίδα ἔχει. ἣν χρὴ γνῶ- 30 ναι, ἀπὸ πολλῆς προσοχῆς βίου καὶ ἐντρεχείας νοῦ· καὶ ἡ κληρονομία αὐτοῦ πλοῦτον ἔχει δόξης πολλῆς ἐν τοῖς ἁγίοις ἄνω τόποις,

g Leg. ἔτι. h Hæc corrupta esse videntur.

ᾧ κατὰ τὴν εὐχὴν τοῦ Παύλου δίδοται "τὸ πνεῦμα τῆς σοφίας "καὶ τῆς ἀποκαλύψεως," αὐτὸς εἴσεται τὰ ἀποκείμενα τοῖς καλουμένοις, καὶ θεωρήσει τὰ ἐλπιζόμενα ὄντα πλοῦτον δόξης τῆς κατὰ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, ἣν δίδωσι τοῖς ἐπὶ τὴν ἁγίαν ταύτην καλουμένοις κληρονομίαν. 5

Ζητήσεις δὲ, εἰ ἔστι καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς τῶν ἁγίων κληρονομία· ὡς καὶ οὕτως νοεῖσθαι τοὺς κληρονόμους τοῦ Θεοῦ· ἵν' ὥσπερ λέγομεν κληρονόμους χωρίων, καὶ κληρονόμους οἰκιῶν, τὴν κληρονομίαν τάσσοντες ἐπὶ τῶν κτημάτων, οὕτως νοήσωμεν καὶ τοὺς κληρονόμους τοῦ Θεοῦ. καὶ ἔχεταί γε τοιαύτης διανοίας ὁ λέγων νόμος, 10 "τοῖς δὲ υἱοῖς Λευὶ, οὐ δώσεις κλῆρον ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν "αὐτῶν, ὅτι ἐγὼ μερὶς αὐτῶν λέγει Κύριος·" καὶ ἀλλαχοῦ· "Κύριος κληρονομία αὐτῶν·" γίνεται τοίνυν "ὁ πλοῦτος τῆς δόξης "τῆς κληρονομίας τοῦ Θεοῦ," ἐν τῷ νῷ τῶν ἁγίων τὰ τοσαῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ θεωρίας καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ χωρησόντων, ὑπερβάλ- 15 λοντι μεγέθει δυνάμεως Θεοῦ τῷ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ πιστεύοντας. οὐ γὰρ τῆς τυχούσης δυνάμεως ἀπὸ Θεοῦ ἡμῖν χρεία ἐστὶν, εἰς τὸ εἰδέναι τί ἐστιν "ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος "τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις," ἀλλὰ μεγέθους δυνάμεως αὐτοῦ ἐγγινομένου εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστευόντας ἀπ' αὐτοῦ, 20 καὶ ἐγγινομένου κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς πάντων κρατούσης ἰσχύος αὐτοῦ· ἥτις[1] κράτος ἰσχύος αὐτοῦ, παρὰ τῷ Παύλῳ νῦν ὠνόμασται· ταύτῃ δὲ ἐνεργείᾳ τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ χρησάμενος, ἐνήργησεν ἃ ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. 25

20 21 Καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν 22 τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφα- 30 23 λὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ· τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

[1] Cod. ἥτι.

Σωματικῷ χαρακτῆρι ἡγητέον ταῦτα εἰρῆσθαι· οὐχ ὡς καθέδρων τινῶν ἢ θρόνων αἰσθητῶν κειμένων ἐν οὐρανοῖς, ἐφ' ὧν καθέζεται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· οὕτω γὰρ νοοῦντες, οὐκ ἂν τῆς θείας φύσεως ἀξίως ταῦτα λέγοιμεν· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ τῷ Θεῷ σωματικῶς ὑπόκειται ἡ γῆ, καθεζομένῳ ἐν οὐρανῷ 5 ὡς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ. πῶς γὰρ ὁ οὐρανὸς θρόνος εἶναι δύναται τῇ σπιθαμῇ αὐτοῦ μεμετρημένος; καὶ ἡ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ τῇ δρακὶ αὐτοῦ ἐμπεριειλημμένη; φησὶ γὰρ ὁ Ἡσαΐας, "τίς ἐμέτρησε τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸν οὐρανὸν "σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;" ἡγοῦμαι οὖν καὶ τὸ πλη- 10 σίον εἶναι Θεοῦ καὶ τὸ πόρρω αὐτοῦ, νοητά· πάντων μὲν τῶν ἁγίων καὶ κατὰ βούλημα τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων βιούντων καὶ ἐγγιζόντων Θεῷ· τῶν δὲ ἀσεβῶν, πόρρω αὐτοῦ τυγχανόντων· περὶ ὧν φησὶν ὁ Προφήτης, "ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται·" ὥσπερ οὖν νενόηται τίς ὁ πλησίον Θεοῦ, καὶ τίς ὁ πόρρω αὐτοῦ, 15 οὕτως ἡγητέον τοὺς μὲν ἁγίους, ἐν τοῖς δεξιοῖς εἶναι αὐτοῦ λεγέσθαι· τοὺς δὲ ἀσεβεῖς οἱονεὶ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς· ὥσπερ καὶ ὁ Σωτήρ φησι· "στήσει τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ "εὐωνύμων·" ἀλλὰ καὶ τὸ "καθίσας ἐν δεξιᾷ," τοιοῦτόν ἐστιν· ἱδρύσας καὶ βασιλείαν αὐτῷ καὶ ἀρχὴν δωρησάμενος, καθ' ἣν 20 ἐπιστατεῖ καὶ ἄρχει τῶν ἁγίων, ὠφελῶν αὐτοὺς καὶ μεταδιδοὺς ἑαυτοῦ ὁ ὑπὲρ ἄνω πάντων γενόμενος Ἰησοῦς, διὰ τὴν φιλάνθρωπον εἰς πάντα οἰκονομίαν.

Πολλὰ μὲν οὖν τὰ ἄρχοντα καὶ ἡγούμενα τῶν δεομένων τῆς παρ' αὐτοῦ ἐπιστασίας, καὶ πολλὰ τὰ ἐξουσιάζοντα καὶ πολλὰ 25 τὰ κυριεύοντα· πολλὰ δὲ καὶ τὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως μεταδιδόντα· τινὰ μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, τινὰ δὲ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐνεργήσοντα. οὐδὲν δὲ τούτων ἄρχει ἀρχὴν ἡλίκην ὁ Υἱός· δεῖται γὰρ πάντα τὰ ἄρχοντα αὐτοῦ ἄρχοντος αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἐξουσίαι βέλτιον ἐξουσιάσουσιν, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ὄντες τοῦ Χριστοῦ· ὑπερε- 30 χούσης τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως παρὰ πᾶσαν τὴν λοιπὴν δύναμιν· ἀλλὰ κἂν ἄγηταί τινα ἐπὶ συμφέρουσαν δουλείαν ὑπὸ τῶν καλῶς κυριευόντων, ἀνάγκη ταῦτα τὰ κυριεύοντα λαμβάνοντα τὴν ἐπιστήμην τοῦ κυριεύειν ἀπὸ τοῦ Κυρίου τῶν κυριευόντων, κυριεύειν ὧν κυριεύει· ὅθεν "ὁ ἐγείρας ἐκ νεκρῶν τὸν Χριστὸν, ἐκάθισεν 35

“ αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπὲρ ἄνω πάσης ἀρχῆς
“ καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος
“ ὀνομαζομένου· οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ
“ μέλλοντι.” εἰκὸς γὰρ εἶναι τινὰ καὶ ἄρρητα καὶ ἀνεκδιήγητα
κατὰ τὴν διάταξιν τῶν ὅλων ἡμῖν, οὐ ληπτὰ ὀνόματα ὀνομαζόμενα 5
τινὰ μὲν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι.

Πόθεν δὲ τῷ Ἀποστόλῳ τὰ ὀνόματα ταῦτα ἢ ἀπὸ τοῦ ἀποκαλύψαντος αὐτῷ Ἁγίου Πνεύματος;

Πῶς δὲ εἴρηται “ καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,”
ἐξεταστέον. Φανεροῦ ὄντος, ὅτι μυρίοι ὅσοι εἰσὶν οἱ ἔτι ἀνυπο- 10
τακτοῦντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· “ οὔπω γὰρ ἔτι ὁρῶμεν τὰ πάντα
“ ὑποτεταγμένα,” καὶ τὸ “ δεῖ δὲ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρις οὗ ἂν θῇ
“ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,” δηλοῖ, τὸ μηδέπω
πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ εἶναι· Ὁ μὲν οὖν τις
ἐρεῖ, ὅτι κατὰ πρόγνωσιν εἴρηται καὶ τοῦτο, ἕτερος δὲ τὴν κατάτα- 15
ξιν τοῦ Θεοῦ, ᾗ κατατάσσει ἕκαστον, εἴς τι τάγμα παριστὰς, ἐρεῖ·
τὸ δὲ “ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ,” ὅσα τῆς τάξεώς
ἐστι τῶν ὑποτασσομένων, “ καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα
“ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι
“ πληρουμένου.” σῶμα Χριστοῦ εὑρίσκοντες λεγομένην τὴν ἐκκλη- 20
σίαν, ζητοῦμεν, πότερόν ποτε ὡς παρὰ τὴν κεφαλὴν τὸ λοιπὸν
σῶμα, ὄργανον τῆς κεφαλῆς δεῖ αὐτὴν νοεῖν, ἢ ὥσπερ τοῦ ἀνθρώπου
σῶμα, οὗ σώματος μέρος ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, οὕτως Χριστοῦ σῶμά
ἐστι ψυχούμενον ὑπὸ τῆς θειότητος αὐτοῦ, καὶ πληρούμενον ὑπὸ
τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἡ πᾶσα ἐκκλησία Χριστοῦ, ἢ ἄλλως 25
πῶς δεῖ ταῦτα ἐκλαμβάνειν. ἐὰν μέν τοι γε τὸ δεύτερον ᾖ, ἔσται
τὸ μὲν ἀνθρωπικότερον αὐτοῦ καὶ αὐτὸ μέρος τυγχάνον τοῦ ὅλου
σώματος· τὸ δὲ θεῖον καὶ ζωοποιὸν πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν, ἢ
ὡσπερεὶ ψυχοῦσα αὐτὴν δύναμις θεία.

Πῶς δὲ ἡ Ἐκκλησία οὖσα σῶμα Χριστοῦ πλήρωμά ἐστι τοῦ τὰ 30
πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου θέλομεν γνῶναι, καὶ διατί οὐ λέγεται
τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληροῦντος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ πληρουμένου· δόξει
γὰρ ἀκολουθότερον ἂν εἰρῆσθαι τὸ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν πλη-
ροῦντα, οὐχὶ δὲ τὸν πληρούμενον. Αὐτὸς γὰρ οὐ μόνον νόμου ἐστὶ

πλήρωμα, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πληρωμάτων ἀεὶ πλήρωμα, οὐκ ἂν χωρὶς αὐτοῦ τινὸς πλήρους γινομένου.

Ὅρα δὲ, εἰ δύναται πρὸς ταῦτα οὕτως ἀπαντῆσαι ὁ λέγων, ὅτι καθάπερ διὰ τὴν πολλὴν σχέσιν καὶ κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ λογικὰ, ὥσπερ πλήρωμά ἐστι πάντων τῶν λογικῶν ὁ Υἱὸς τοῦ 5 Θεοῦ, οὕτως καὶ αὐτὸς ὡσπερεὶ πλήρωμα εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνει, πληρέστατος ἀποδεικνύμενος καθʼ ἕκαστον τῶν μακαρίων. Καὶ ἵνα γε σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐννόει βασιλέα μὲν πληρούμενον τῆς βασιλείας καθʼ ἕκαστον τῶν αὐξόντων τὴν βασιλείαν· κενούμενον δὲ ταύτης ἐν τοῖς ἀφισταμένοις τούτου τοῦ βασιλέως. 10 οὐδὲν δὲ οὕτως ἁρμοδιώτερον τῇ Χριστοῦ φιλανθρώπῳ ἐστὶ βασιλείᾳ, ἑκάστου τῶν συμπληρούντων αὐτὴν εὐεργετουμένων ὑπʼ αὐτοῦ λογικῶν καὶ τελειουμένων, οἵτινες προσφεύγοντες αὐτῷ συμπληροῦσιν αὐτοῦ τὸ σῶμα, κενόν πως ὂν, ὅτε λείπει τῶν εὐργετουμένων. διὸ πληροῦται ἐν πᾶσι τοῖς προσιοῦσιν ὁ Χριστὸς, λείπων τούτοις 15 πρὶν προσέλθωσιν.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων οἰκειώσεως πρὸς Θεὸν διὰ Χριστοῦ ἐπʼ ἐλπίδι κατὰ χάριν.

1 Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς 20
2 ἁμαρτίαις ὑμῶν, ἐν αἷς ποτὲ περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν
3 τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνετράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποι- 25 οῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ
4 ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί· ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει διὰ πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν
5 ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. 30

Τὸ ἑξῆς ἐστι· καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ, ὁ Θεὸς, πλούσιος ὢν ἐν

ἐλέει διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν, ἐν οἷς ποτε περιεπατήσαμεν, κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς πάντες ἀνετράφημέν ποτε ἐν ταῖς ἐπι- 5 θυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν, καὶ ἦμεν φύσει τέκνα ὀργῆς, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ. τὸν "δὲ" σύνδεσμον τὸν ὅπου, "ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν "ἐλέει·" ἡγούμεθα ἤτοι παρεμβεβλῆσθαι μάτην ἐν τοῖς ἀντιγράφοις, ἢ ὡς ὑπὸ ἰδιώτου τῷ λόγῳ Παύλου μὴ τεθεωρῆσθαι παρέλ- 10 κοντα. σαφῶς δὲ θάνατος τῆς ψυχῆς εἶναι λέγεται τὰ ἁμαρτήματα· ἐκ τοῦ καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν. καὶ ἐπεὶ ἴδιόν ἐστι τῆς γραφῆς ὄνομα τὸ παράπτωμα, ἐξεταστέον εἰ διαφέρει τῆς ἁμαρτίας, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ ἐνθάδε συμπεπλεγμένως εἴρηται τὸ "καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παρα- 15 "πτώμασιν καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν." καὶ ζητοῦμεν, εἰ τὰ κακῶς ἡμῖν ἤδη τετελεσμένα ἁμαρτίαι ἡμῶν λέγονται· αἱ δὲ ἀρχαὶ τούτων οἱονεὶ μηδέπω πτώματα οὖσαι ἀλλ' ὁδεύουσα ἐπὶ τὸ πεσεῖν ἡμᾶς, παραπτώματα. καὶ τάχα διὰ τοῦτο, ἐν τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ λέγεται ψαλμῷ, "παραπτώματα τίς συνήσει;" τῷ τὸν συνιέντα τὰς ῥίζας 20 καὶ τὰς ἀρχὰς ἁμαρτημάτων οὔσας παραπτώματα, δύνασθαι ἂν καὶ φυλάττεσθαι πρὸς τὸ μὴ ὑποπεσεῖν καὶ ταῖς ἁμαρτίαις.

Τί ἐστι "κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου περιπατεῖν, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κρείττονος κόσμου ἐφ' ὃν οἱ ἅγιοι σπεύδουσιν; ὁ μὲν οὖν τις ἁπλούστερον αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου ἡγή- 25 σεται, τὸν συμπαρεκτεινόμενον χρόνον τῇ τούτου τοῦ κόσμου ἀπ' ἀρχῆς μεχρὶ τέλους κατασκευῇ· ἄλλος δὲ, ἐκ τοῦ ἑξῆς ὑπονοήσει, μὴ ἄρα ὁ αὐτός ἐστιν ὁ ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, καὶ ὁ αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου· ἐπείπερ ὡς καθ' ἑνὸς τέτακται ταῦτα πάντα, 30 λέγοντος Παύλου "ἐν οἷς ποτὲ περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα "τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος "τοῦ πνεύματος·" καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας δὲ, τὸ "ὅπως ἐξέ- "ληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ," νομίσει δηλοῦν ὅτι ζῶον πονηρόν ἐστιν ὁ ἐνεστὼς αἰὼν, ὁ αὐτὸς ὢν τῷ ἄρ- 35

χοντι τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος· πλὴν ἔχει ἀντεπεχείρησιν τὸ ἐκ τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς ῥητόν· ἐπεὶ καὶ περὶ ἡμερῶν λέγεται τῶν ὁμολογουμένων ὡς οὐκ οὐσῶν ἐμψύχων, τοιοῦτό τι· "ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί "εἰσι·" καὶ "μικραὶ καὶ πονηραί εἰσιν αἱ ἡμέραι ἃς παρώκηκα 5 "ἐπὶ τῆς γῆς," φησὶν ὁ Ἰακώβ· καὶ τὸ "δι' οὗ ἐποίησε τοὺς "αἰῶνας" κείμενον, δόξει κτίσμα λέγειν τοὺς αἰῶνας· ὧν δύναται εἷς ἀποστατικῶς πονηρὸς γεγονέναι, καὶ λέγεσθαι αἰὼν τοῦ κόσμου τούτου καὶ "ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος, τοῦ "νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς 10 "πάντες ἀνεστράφημέν ποτε·" καὶ παρατηρητέον γε, ὅτι οὐκ εἶπε κατὰ τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος, ἀλλὰ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος· οὐκοῦν ζητητέον τὴν τοῦ ἀέρος ἐξουσίαν, ἵν' οὕτως ἴδωμεν τὸν ἄρχοντα ταύτης.

Δύναται δὲ ἡ λέξις καὶ τοιοῦτό τι δηλοῦν· κατὰ τὸν ἄρχοντα 15 τῆς ἐξουσίας τοῦ πνεύματος· ὅπερ πνεῦμα ἀέρος ἐστὶ, τὸ πνεῦμα τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. ἐπεὶ οὖν ὁ ἄρχων τινός ἐστιν ἄρχων, ἐπιστήσεις μήποτε πάσης ἐξουσίας ἄρχων ἐστι τῆς περὶ τὸν ἀέρα, ὁ νῦν λεγόμενος· ἥτις ἐνεργεῖ, διατρίβουσα περὶ τὸν ἀέρα εἰς τοὺς τῆς ἀπειθείας υἱούς· καὶ πᾶς δὲ ὁ καταγ- 20 γελλομένων θείων δογμάτων ἀπειθῶν αὐτοῖς, δι' αὐτοῦ τοῦ ἀπειθεῖν, υἱὸς ἀπειθείας ἀναφαίνεται. καὶ μή ποτε πρὸς ταύτης ἡμῖν τὰς ἐξουσίας ἡ πάλη· ἀνθισταμένοις ταῖς ἐνεργείαις αἷς βούλονται ἐμποιεῖν καὶ εἰς ἡμᾶς, θέλουσαι ἡμᾶς ποιῆσαι υἱοὺς ἀπειθείας. οὐ θαυμαστὸν δὲ ταύτας τὰς ἐξουσίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι 25 λέγεσθαι· ὥσπερ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμοκράτορας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, τοῦ περὶ ἡμᾶς ἀέρος, κατά τινα συνήθειαν τῆς γραφῆς, οὐρανοῦ ὀνομαζομένου· λέγεται γὰρ πετεινὰ οὐρανοῦ· σαφὲς δὲ ὅτι ταῦτα κατὰ τὸν ἀέρα λέγεται.

Τὸ δὲ "καὶ ἐν οἷς ἡμεῖς πάντες ἀνεστράφημεν ποτε," τίσιν, 30 ἢ τοῖς παραπτώμασι; καὶ γὰρ οὐκ ἀπέδωκε τί πρὸς τὰ παραπτώματα, ἀλλὰ πρὸς μόνας τὰς ἁμαρτίας· εἰπὼν γοῦν "καὶ ὑμᾶς "ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν," ἐπιφέρει τὸ "ἐν οἷς ποτὲ περιεπατήσατε." νῦν δὲ ἀποδίδωσι πρὸς τὸ τοῖς παραπτώμασιν ὑμῶν, τὸ "καὶ ἐν οἷς καὶ ἡμεῖς 35

"πάντες ἀνεστράφημέν ποτε·" ἵνα μὴ δόξῃ εἰπὼν τὸ "ἐν οἷς ποτὲ "περιεπατήσατε κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου," ἑαυτὸν δὲ ἀποσιωπῶν, οἷον ἀλαζονεύεσθαι δοκεῖν· οἶδε δέ τινα αὐτὸς ὁ Παῦλος ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς, καὶ ἑτέραν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος, λέγων· "ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ 5 "πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός." ἀναστραφέντες δὲ ἐν τοῖς παραπτώμασιν, ἐπεὶ ἤμεθα ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς σαρκὸς ἡμῶν, ἐποιοῦμεν οὐχ ἕν τι, ἀλλὰ πλείονα θελήματα· καὶ οὐ μόνον τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν διανοιῶν. ζητοῦμεν δὲ, τίνα τὰ θελήματα τῶν διανοιῶν, ἕτερα ὄντα τῶν θελημάτων τῆς σαρκός· καὶ στοχαζόμεθά 10 γε τῷ μὲν ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, καὶ φιληδονεῖν, ποιεῖ τίς τὰ θελήματα τῆς σαρκός· τῷ δὲ ἀποπεπτωκέναι τῆς ὑγίους δόξης καὶ τῆς ὀρθῆς διανοίας, ποιοῦμεν τὰ θελήματα τῶν διανοιῶν.

Εἰς δὲ τὸ "ἤμεθα φύσει τέκνα ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ," οὐκ οἴδαμεν ὅ τι ποτε ἐροῦσιν οἱ τὰς πνευματικὰς ἀρχῆθεν φύσεις 15 εἰσάγοντες· πῶς γὰρ ὁ φύσει Υἱὸς Θεοῦ, φύσει εἶναι λέγεται υἱὸς ὀργῆς, ἀποκρινέσθωσαν. ἡμεῖς δὲ οἰόμεθα διὰ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, γεγονέναι τέκνα φύσει ὀργῆς· ὅτε ἐνέκειτο ἡμῶν ἡ διάνοια ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος· κατὰ γὰρ τὸν Σολομῶντα "οὐκ ἐστὶ δίκαιος ἐπὶ τῆς γῆς, ὃς ποιήσει ἀγαθὸν καὶ οὐχ ἁμαρ- 20 "τήσεται."

(Χρυσόστομου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πανταχοῦ παραμυθεῖται τὸν ἀκροατὴν ὁ Ἀπόστολος, μὴ βαρῶν αὐτόν· ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν εἰς ἔσχατον κακίας ἠλάσατε· τοῦτο γάρ ἐστι νεκρωθῆναι· ὥστε μὴ σφόδρα βαρῦναι αὐτοὺς, αἰσχύνονται γὰρ οἱ 25 ἄνθρωποι τῶν προτέρων κακῶν εἰς μέσον φερομένων· κἂν ἀπολλύμενα ᾖ καὶ κίνδυνον οὐκ ἔχοντα, δίδωσιν αὐτοῖς συνεργὸν, ὥστε μὴ νομισθῆναι τὸ πᾶν αὐτῶν εἶναι, καὶ συνεργὸν ἰσχυρόν· τίνα δήπου, τὸν διάβολον· διὰ τί δὲ αὐτὸν ἄρχοντα τοῦ αἰῶνος τούτου φησίν; ἐπειδὴ πᾶσα σχεδὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκείνῳ δέδωκεν 30 ἑαυτὴν, καὶ πάντες αὐτῷ δουλεύουσιν, ἑκόντες καὶ προτρεπόμενοι, καὶ τῷ μὲν Χριστῷ μυρία ἐπαγγελλομένῳ ἀγαθὰ οὐδὲ προσέχει τίς· ἐκείνῳ δὲ οὐδὲν ὑπισχνουμένῳ τοιοῦτο, ἀλλ' εἰς γέενναν παραπέμποντι, πάντες ὑπείκουσιν· ἀλλ' ἡ ἀρχὴ ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ·

καὶ πλείους οὗτος ἔχει τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ῥαθυμίαν τὴν ἡμετέραν.

Κατὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος.

Τοῦτο πάλιν φησὶν, ὅτι τὸν ὑπουράνιον ἔχει τόπον, καὶ πνεύματα πάλιν ἀέρια, ἀσώματοι δυνάμεις εἰσὶν, αὐτοῦ ἐνεργοῦντος· 5
ἔστι γὰρ αἰώνιος ἡ ἀρχή· τουτέστιν, τῷ παρόντι αἰῶνι συγκαταλυομένη· ἄκουσον ἐν τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς λέγοντος αὐτοῦ·
"οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα· ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους
"τοῦ αἰῶνος τούτου." ἵνα γὰρ μὴ κοσμοκράτορα ἀκούσας, καὶ 10
ἄκτιστον αὐτὸν εἶναι φῇς, εἶπε τοῦ "αἰῶνος τούτου·" καὶ ἀλλαχοῦ πονηρὸν αἰῶνα καλεῖ, τὸν καιρὸν τὸν διεστραμμένον· οὐ περὶ τῶν κτισμάτων λέγων· ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ γενόμενος ἄρχων ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, μὴ μεταπεπτωκέναι τῆς ἀρχῆς καὶ μετὰ τὴν παράβασιν. 15

Τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας.

Ὁρᾷς ὅτι οὐ βίᾳ, οὐδὲ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ τοὺς πάντας ἐφέλκεται; καὶ οὐ τούτῳ μόνον αὐτοὺς παραμυθεῖται τῷ δοῦναι κοινωνὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑαυτὸν τάξαι μετ' ἐκείνων. "καὶ ἦμεν φύσει
"τέκνα ὀργῆς·" τὸ φύσει, τὸ γνήσιον ἐνταῦθα παρίτησιν· "ὡς καὶ 20
"οἱ λοιποὶ πάντες·" τουτέστιν, οὐδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες· ἀλλ' ἵνα μὴ τὴν σάρκα διαβάλῃ καὶ μὴ δὲ μέγα τις εἶναι νομίσῃ τὸ πλημμέλημα, ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται· τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς ἡμῶν, φησὶ, καὶ τῶν διανοιῶν ποιοῦντες· τουτέστιν τὰ τῆς ἡδονῆς πάθη· παρωξύναμεν τὸν Θεὸν καὶ παρωργίσαμεν· τουτέστιν, ὀργὴ 25
ἦμεν, καὶ οὐδὲν ἕτερον. ὥσπερ γὰρ ἀνθρώπου ὢν τέκνον φύσει ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὡς καὶ οἱ λοιποί.

Ἄλλος φησιν, ὑμᾶς φησὶ, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐξαιρέτως ὄντας τοῦ θανάτου διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐν ᾗ ἐζῆτε, ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος τοῦ ἄρξαντος διὰ τῶν εἰσπνεομένων ἡμῖν πονηρῶν ἐννοιῶν, ἐλέου 30
ἀξίωσας ὁ Θεὸς καὶ χάριτος ἑκουσίου, τὴν ἀντὶ ἁμαρτίας νεκρότητα ἡμῶν μετέβαλεν εἰς ζωὴν, κοινωνίᾳ τῇ πρὸς τὸν Χριστόν. ὅπερ γάρ ἐστιν ἐν Χριστῷ, τοῦτο εἰς ἡμᾶς χωρεῖ συναπτομένους

αὐτῷ· καὶ τοὺς ἔχοντας δὲ νόμον, τὰ ὅμοια τῶν ἐθνῶν πεπονθέναι φησὶν, ἐν ἁμαρτίαις, ἵνα τὸ μέγεθος ἐνδείξηται τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τοὺς πάντας κρατουμένους ὑπὸ τῆς φθορᾶς διέσωσεν.

Σευηριανὸς δέ φησι, κόσμος, διττῶς λέγεται· καὶ ἡ σύστασις ἡ δημιουργικὴ, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ σύστημα τὸ πονηρόν. 5 νυνὶ δὲ διεῖλε τοῖς ἀνόμοις τὰ πράγματα· αἰῶνα καλέσας, τῶν ἀνθρώπων τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἁμαρτίαν· κόσμον δὲ τὴν σύστασιν τοῦ παντός· καθὼς καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας λέγει, "ὅπως "ἐξέληται ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ." τοῦτον τὸν νῦν αἰῶνα λέγει. τὴν οὖν κοινὴν ἀπόστασιν τῶν ἀνθρώπων καὶ πλά- 10 νην, αἰῶνα ὠνόμασεν· ἧς μέρος ἦσαν ποτὲ, καὶ οἱ νῦν πιστεύσαντες τῷ Χριστῷ.

Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος.

Φανερῶς διὰ τούτου δείκνυσιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ 15 ἄγγελος ἦν ὁ διάβολος, ἀλλ' ἀέριον τὸ πονηρὸν πνεῦμα· κἂν ὁ Κύριος λέγῃ "εἶδον τὸν Σατᾶναν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα ἐκ τοῦ "οὐρανοῦ," οὐχὶ τὸν τόπον δείκνυσιν ὅθεν ἔπεσεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄνωθεν ἡ ἀστραπὴ ὀξέως πίπτει, τὴν ὀξύτητα τῆς διαβολικῆς πτώσεως ἀστραπῇ παρέβαλε, λέγων ὡς ἀστραπὴ ἐξ οὐρανοῦ ὀξέως 20 φέρεται, οὕτως εἶδον τὴν πτῶσιν αὐτοῦ ὀξεῖαν. "τοῦ νῦν ἐνερ"γοῦντος." ἐδήλωσεν ὅτι οὐ πάντοτε τὴν ἰσχὺν ὁ διάβολος ἔχει, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τῶν ἀνθρώπων ἰσχὺς αὐτῷ γέγονεν.

Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τοῦ πνεύματος. 25

Ἀντὶ τοῦ ἀερίου πνεύματος.

Ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν.

Ἐκ τούτου δείκνυται, ὅτι οὐκ ἀντίκειται ἡ σὰρξ τῇ ψυχῇ, συνεφώνει γὰρ εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Καὶ ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς. 30

Ὥσπερ υἱοὶ γεέννης, οὕτω καὶ τέκνα ὀργῆς.

Ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει.

Οὐχ ἁπλῶς ἐλεήμων, ἀλλὰ πλούσιος· καθὰ καὶ ἐν ἑτέρῳ φη-

σίν· "ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέου σου·" καὶ πάλιν· "ἐλέησόν με "κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου.

Διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτοῦ ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς.

Πόθεν ἡμᾶς ἠγάπησε; ταῦτα γὰρ οὐκ ἀγάπης ἄξια, ἀλλ' ὀργῆς καὶ τιμωρίας τῆς ἐσχάτης· καὶ τοῦτο οὖν ἀπὸ πολλοῦ 5 ἐλέους.

Καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ.

Πάλιν ὁ Χριστὸς μέσος· καὶ τὸ πρᾶγμα ἀξιόπιστον· εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ζῇ, καὶ ἡμεῖς· ἐζωοποίησε κακεῖνον, καὶ ἡμᾶς· ὁρᾷς ὅτι 10 περὶ τοῦ κατὰ σάρκα πάντα εἴρηται; εἶδες τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας; τοὺς νεκροὺς, τοὺς ὀργῆς υἱοὺς, τούτους ἐζωοποίησεν· εἶδες τὴν ἐλπίδα τῆς κλήσεως; συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν· εἶδες τὴν δόξαν τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; τὸ μὲν συνήγειρε δῆλον, τὸ δὲ συνεκάθισεν ἡμᾶς 15 ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, πῶς ἕστηκεν; ὡς τὸ συνήγειρεν· οὐδέπω γὰρ οὐδείς ἐστιν ἐγηγερμένος· εἰ μὴ ὅτι τῆς κεφαλῆς ἀναστάσης, καὶ ἡμεῖς ἠγέρθημεν· ὡς καὶ ἐκεῖ τοῦ Ἰακὼβ προσκυνήσαντος, καὶ ἡ γυνὴ προσεκύνησε τὸν Ἰωσήφ· οὐκοῦν οὕτω "καὶ συνεκάθισε," τῆς κεφαλῆς καθεζομένης καὶ τὸ σῶμα συγκάθηται. 20 Διὰ τοῦτο γὰρ ἐπήγαγεν, "ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·" ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ἀλλὰ συνήγειρε διὰ τοῦ λουτροῦ. πῶς οὖν συνεκάθισεν; εἰ γὰρ ὑπομένομεν, φησὶ, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ ἀπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. ὄντως Πνεύματος χρεία καὶ ἀποκαλύψεως, ὥστε τὸ βάθος νοῆσαι τῶν μυστηρίων τούτων. εἶτα ἵνα μὴ ἀπιστήσῃς, 25 ὅρα τί ἐπάγει,

7 Ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ· ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ταῦτα δὲ οὐδὲν ἦν πρὸς 30 ἡμᾶς· τί γάρ, φησι, πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἐκεῖνος ἀνέστη; ἔδειξε μὲν οὖν, ὅτι καὶ πρὸς ἡμᾶς, εἴγε οὕτως ἡμῖν ἥνωται. πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰ ἡμῶν κατ' ἰδίαν φησίν· "ὄντας γὰρ ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώ-

"μασι, συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν·" ὥστε ὅπερ ἔφην, μὴ ἀπίστει, ἀπό τε τῶν προτέρων, ἀπό τε τῆς κεφαλῆς, ἀπό τε τοῦ βούλεσθαι ἐνδείκνυσθαι αὐτὸν τὴν ἀγαθότητα, λαβὼν τὴν ἀπόδειξιν. πῶς γὰρ ἐνδείξηται, ἂν τοῦτο μὴ γένηται; καὶ ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις. νῦν μὲν γὰρ λῆρος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀπίστοις 5 τὰ λεγόμενα, τότε δὲ πάντες εἴσονται.

Ὠριγένης δέ φησι· τὸ "συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν," ὁ μὲν ἁπλούστερον ἐκλαμβάνων, κατὰ πρόγνωσιν καὶ προορισμὸν Θεοῦ φήσει εἰρῆσθαι, ὡς ἤδη γενόμενον τὸ ἑπόμενον· ὁ δὲ νοητὴν θεωρῶν τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, οὐκ ὀκνήσει λέγειν τὸν ἤδη ἅγιον, ὥσπερ 10 οὐκ εἶναι ἐν σαρκὶ, καὶ ὑπὸ τῶν ἁπλουστέρων λέγηται εἶναι ἐν σαρκὶ, οὕτως οὐκ εἶναι ἐπὶ γῆς, κἂν κατὰ τὸ αἰσθητὸν βλέπηται ἐπὶ γῆς τυγχάνων. ὁ γὰρ ἐν Πνεύματι, οὐκ ἔστιν ἐπὶ γῆς, καὶ οὐδεὶς τῶν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐστὶν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἤδη ἐν Πνεύματι. αἵ γ' οὖν τοιαῖδε διαθέσεις καὶ ἡ τῶν τηλίκων γε καὶ 15 τοιῶνδε κατάληψις οὐκ ἔστιν ἐπίγειος, ἀλλ' ἐπουράνιος· πάντων τῶν ἤδη τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἐχόντων τῶν συγκαθισάντων τῷ Χριστῷ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, εἴπερ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ἡμῶν ἐστιν, ἵν' οὕτως ὦμεν κεκαθικότες ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, συγκαθήμενοι τῷ Χριστῷ καὶ συνιδρυμένοι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ λόγῳ τοῦ 20 Θεοῦ. [τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ πίστεως.]

(Χρυσοστόμος.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, ἵνα μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμήνηται, ἔθηκε καὶ τὸ ἡμῶν, καὶ πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καὶ φησὶ, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, οὐδὲ ἡ πίστις φησὶν ἐξ ἡμῶν. εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι; 25 Θεοῦ τοίνυν τὸ δῶρον· μὴ γὰρ ἤρκει ἡ πίστις σῶσαι, φησὶν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀργοὺς μηδὲ καινοὺς σώσῃ, ταύτην ἐζήτησεν ὁ Θεὸς, φησί· τοῦτο αὐτὸ Θεοῦ δῶρόν ἐστιν, ἵνα μή τις καυχήσῃ τι, ἵνα εὐγνώμονας περὶ τὴν χάριν ποιήσῃ. τί οὖν αὐτὸς ἐκώλυσεν ἐξ ἔργων δικαιωθῆναι; οὐδαμῶς, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ ἔργων, φησὶ ἐδικαιώθη, ἵνα 30 δειχθῇ τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις καὶ ἡ φιλανθρωπία· οὐχὶ ἔχοντας ἔργα ἀπώσατο, ἀλλὰ προδεδομένους ἀπὸ τῶν ἔργων χάριτι ἔσωσεν, ὥστε μηδένα λοιπὸν ἔχειν καυχᾶσθαι. εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσας, ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ πίστει τὸ πᾶν κατωρθώθη, ἀργὸς γένῃ, ὅρα τί ἐπήγαγεν. 35

10 Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν.

Τὴν ἀναγέννησιν ἐνταῦθα αἰνίττεται· ὄντως ἡ κτίσις ἑτέρα ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθημεν· ὅπερ ἦμεν πρότερον, 5 ἀπεθάνομεν, τουτέστιν, ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· ὅπερ ἐγενόμεθα, οὐκ ἦμεν πρότερον· ἄρα ἡ κτίσις τὸ πρᾶγμά ἐστι καὶ τῆς ἑτέρας τιμιωτέρα. ἐξ ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ζῆν, ἐκ δὲ ταύτης τὸ καλῶς ἡμῖν ζῆν περιγέγονεν· "ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, "ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν." Διαρκοῦσι γὰρ ἡμῖν χρεία τῆς 10 ἀρετῆς, οὐχὶ ἵνα ἀρξώμεθα, ἀλλ' ἵνα περιπατήσωμεν· οὐδὲ γὰρ εἰ βαδίζειν ὁδὸν ἔδει, εἰς πόλιν φέρουσαν βασιλικήν· εἶτα τὸ πλέον αὐτῆς ἀνύσαντες, περὶ τὸ τέλος αὐτὸ μαλακισθέντες ἐκαθίσαμεν, ὤνησεν ἂν ἡμᾶς αὕτη ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως· ἐπ' ἔργοις γὰρ φησὶν, ἀγαθοῖς. οὐδὲν οὖν ἂν ὤνησεν ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα. οὕτω δὴ 15 καὶ ἐνταῦθα· οὐχ ἵνα ἓν ἔργον ἐργασώμεθα, προστάττει, ἀλλ' ἵνα πάντα.

Θεόδωρος δέ φησιν, "εἰς τὸ αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτι-"σθέντες ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς." ἐνταῦθα οὐ κατὰ τὴν πρώτην λέγει δημιουργίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν δευτέραν, καθ' ἣν ἀνακτιζόμεθα 20 διὰ τῆς ἀναστάσεως, ἵν', ἅπερ ἀπὸ τῆς οἰκείας προαιρέσεως κατορθῶσαι οὐδαμῶς οἷοί τε ἐγενόμεθα, τῷ τὴν φυσικὴν ἀντιπράττειν ἡμῖν ἀσθένειαν, ταῦτα δίχα πόνου παντὸς σὺν εὐμαρείᾳ πολλῇ χάριτι τοῦ πρὸς τοῦτο ἡμᾶς ἀνακτίζοντος, ἐπιτελέσαι ἡμῖν ἐγγένηται. 25

Σετηριανός δέ φησιν, ἐπειδὴ κτισθέντες λέγει, ἡ κτίσις οἰκείωσίς ἐστι· τὸ δὲ "ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς" ἐπήγαγεν, ἵνα λοιπὸν σαυτὸν οἰκοδομῇς . . . . .

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος α'. 30

ΤΟΜΟΣ Β.

11 *Διὸ μνημονεύετε, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς 12 ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλωτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ,* 5 *καὶ ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι, ἐν τῷ κόσμῳ.*

(Χρυσοστόμος.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, πολλὰ δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· πρῶτον, ὅτι δι' ἑαυτοῦ ἔσωσε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τρόπῳ τοιούτῳ· δεύτερον, ὅτι τίνας ὄντας ἔσωσε· τρί- 10 τον, ὅτι ποῦ ἀνήγαγε· καὶ πάντα ταῦτα κινεῖ νῦν γράφων ὁ Παῦλος. εἶπεν, ὅτι νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τέκνα ὀργῆς ἔσωσε. νῦν λέγει, τίνων ἐποίησεν ἴσους. "διὸ" φησὶ, "μνημονεύετε," ἔθος γὰρ ἡμῖν ἅπασιν, ὅταν ἐκ τῆς πολλῆς εὐτελείας εἰς ἀντίρροπον, εἰ καὶ μείζονα τιμὴν ἀναχθῶμεν, μηδὲ 15 μεμνῆσθαι τῶν προτέρων. διὰ τοῦτό φησι· "διὸ μνημονεύετε·" "διὸ" ποῖον; ἐπειδὴ ἐκτίσθημεν ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς· τοῦτο δὲ ἱκανὸν ἡμᾶς πεῖσαι τῆς ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι, καὶ εὐγνώμονας περὶ τὸν εὐεργέτην ποιῆσαι, ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη οἱ λεγόμενοι· ἐν ῥήμασιν ἦν ἡ τιμή· ἐν σαρκὶ τὸ προτέρημα· "οὐδὲν γάρ ἐστιν ἡ 20 "ἀκροβυστία, οὐδὲν ἡ περιτομὴ," "ὑπὸ τῆς λεγομένης φησὶ, περι-"τομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἦτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς "Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ "ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας· ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ "ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ." Ὑμεῖς ὑπὸ Ἰουδαίων τοῦτο καλούμενοι. 25 τί δή ποτε δὲ μέλλων δεικνύναι τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν ἐν τούτῳ γενομένην· ἐν τῷ κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῷ Ἰσραὴλ, πάλιν τὸ ἀξίωμα τὸ Ἰσραηλιτικὸν οὐ καθαιρεῖ, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐπαίρει αὐτὸ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις· ἐν τούτοις δὲ καθαιρεῖ, ἐν οἷς οὐκ ἐκοινώνησαν. προϊὼν γὰρ, φησὶ, συμπολῖται τῶν ἁγίων ἐστὲ, καὶ οἰκεῖον τοῦ Θεοῦ. 30 ὁρᾷς πῶς οὐ καθαιρεῖ; ταῦτα, φησὶ, ἀδιάφορά ἐστι. μὴ νομίσητε ὅτι περιτομῆς οὐκ ἐτύχετε, ἀλλ' ἀκροβυστία ἐστὲ, διαφοράν τινα

εἶναι. τὸ γὰρ χαλεπὸν τοῦτο ἦν, τὸ χωρὶς Χριστοῦ εἶναι, τὸ τῆς πολιτείας ἀπηλλοτριῶσθαι· τοῦτο δὲ οὐ πολιτεία. τὸ δὲ ξένους εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, τὸ ἐλπίδα μὴ ἔχειν τὴν μέλλουσαν, τὸ ἀθέους εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ταῦτα πάντα ἐκείνων ἦν. εἶπε περὶ τῶν οὐρανίων πραγμάτων, λέγει δὲ περὶ τῶν ἐπὶ 5 γῆς, ἐπειδὴ μεγάλην εἶχον περὶ αὐτὸν δόξαν οἱ Ἰουδαῖοι· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς παραμυθούμενος τοὺς μαθητὰς, μετὰ τὸ εἰπεῖν ὅτι "μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ "βασιλεία τῶν οὐρανῶν," τὸ ἔλαττον τίθησιν· "οὕτω γὰρ," φησὶν, "ἐδίωξαν τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν." τοῦτο γὰρ πρὸς 10 μὲν τὸ μέγεθος ἔλαττόν ἐστι, πρὸς δὲ τὸ ἐγγὺς εἶναι καὶ πιστεῦσαι, μέγα καὶ ἱκανὸν, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. ἄρα τοῦτο ἦν τὸ πολιτεύεσθαι· πολλὴ δὲ τῶν ῥημάτων ἡ ἔμφασις, πολὺν δεικνῦσα τὸν χωρισμόν· "ἀπηλλοτριωμένοι," φησὶ, "καὶ ξένοι τῶν "διαθηκῶν," ἐπεὶ καὶ Ἰσραηλῖται τῆς πολιτείας ἦσαν ἐκτός· ἀλλ' 15 οὐχ ὡς ἀλλότριοι, ἀλλ' ὡς ῥάθυμοι καὶ τῶν διαθηκῶν ἐξέπεσον, οὐχ ὡς ξένοι. τίνες δὲ αἱ διαθῆκαι τῆς ἐπαγγελίας; "σοὶ καὶ "τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην," καὶ ὅσα ἕτερα ἐπηγγείλατο. "ἐλπίδα," φησὶ, "μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι·" καί τοι Θεοὺς προσεκύνουν, ἀλλ' οὐκ ἦσαν. οὐ γὰρ ἐστί τι εἴδωλον. 20

Ὠριγένης φησὶ πρὸς τοὺς νομίζοντας μὴ τὴν τοῦ Ἰσραὴλ πολιτείαν πολιτεύεσθαι τοὺς εἰς Χριστὸν πεπιστευκότας, ἀλλὰ ἄλλην τινὰ καινὴν, καὶ οὐδὲν πρὸς ἐκείνην κοινὸν ἔχουσαν, καλὸν παρατήρημα ἐντεῦθεν ἔστι λαβεῖν, "ἦτε" γὰρ, φησὶν, "ἐν τῷ "καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ 25 "Ἰσραὴλ," ὡς νῦν οὐκέτι αὐτῶν ὄντων χωρὶς Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ· τοῖς γὰρ νοοῦσι τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ κατ' αὐτὸν βιοῦσι, πᾶσιν ὑπάρχει τὸ οἰκειῶσθαι τῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἰσραήλ· καὶ μᾶλλον τῶν σωματικῶν Ἰουδαίων, ἀκόλουθόν ἐστι τὸν χωρὶς Χριστοῦ καὶ ἀπηλλοτριωμένον τῆς πολι- 30 τείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ξένον νομίζειν εἶναι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας. ζητήσεις δὲ, μή ποτε διὰ τοῦτο εἴρηται "ἄθεοι, ἐν "τῷ κόσμῳ τούτῳ[k]." ἐπεὶ ὅσον ἐπὶ τῇ προγνώσει τοῦ Θεοῦ οὐκ ἦσαν ἄθεοι, οἷς γράφεται ἡ Ἐπιστολή.

[k] τοῦτο Cod.

13 Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν, ἐγεννήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μακρὰν καὶ τὸ ἐγγὺς ὠνομάσθη ἀπὸ τῶν τοπικῶς μακρὰν ἢ ἐγγὺς, εἰς παράτασιν τῆς πόρρω τοῦ Θεοῦ προαιρέσεως, καὶ τῆς ἐγγιζούσης τῷ θελήματι αὐτοῦ· γινόμεθα δὲ ἐγγὺς, καθαρθέντες 5 τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταύτης τῆς τιμῆς ἀγορασθέντες. "αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν." τηρητέον, ὅτι ὥσπερ ἐστὶ Λόγος ὁ Χριστὸς καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ζωὴ, οὕτω καὶ εἰρήνη· καὶ συνακτέον γε πάντα ἀπὸ πάσης γραφῆς, ἃ ὀνομάζεται, ἵνα αὐτὸν ἀκριβέστερον νοήσωμεν. ὥσπερ οὖν ὁ ἔχων αὐτὸν ἔχει λόγον· ὅτε 10 αὐτὸν ζητήσας εὗρεν ὡς λόγον, τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐπὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνης ἔχει, οὕτω ζητήσωμεν αὐτὸν καὶ ὡς εἰρήνην· ἵνα αὐτὸν ἔχωμεν, καθώς ἐστιν εἰρήνη, καὶ εἰρήνη πάντων τῶν λογικῶν· ὁ δὲ μὴ ἔχων τὴν εἰρήνην οὐκ ἔχει τὸν Χριστόν.

Σευηριανός δέ φησιν· οὐκ εἶπεν ἐγγύτερον τῶν πιστευσάν- 15 των ἀπὸ περιτομῆς, ἀλλ' ἐγγύς.

Θεόδωρος δέ φησι, νῦν ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν ἀνάστασιν χαρισάμενος, καὶ ἕτερον ἀντὶ τοῦ παρόντος ἐπεισαγαγὼν βίον, συνῆψεν ὑμᾶς τοὺς ἀφεστῶτας πολύ· πῶς καὶ τίνα τρόπον; "αὐτὸς "γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡ ἡμῶν," καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ Χριστὸς τὴν διὰ 20 τῆς ἀναστάσεως ἀθανασίαν ἡμῖν παρασχὼν, κατέλυσε τὴν διαίρεσιν ταύτην. ἐν γὰρ ἀθανάτῳ φύσει περιτομὴ μὲν οὐκ ἂν γένοιτο. τούτου δὲ οὐκ ὄντος, οὐδὲ μία φανήσεται ἀκροβύστου καὶ περιτετμημένου διάκρισις, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἐντολῶν τὸν νόμον ἐντεῦθεν ἔπαυσε· περιττὴ γὰρ τότε πᾶσα τοῦ νόμου διάταξις. 25

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι εἰς ἐκείνην τὴν εὐγένειαν ἡμᾶς ἤγαγε, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμᾶς κἀκείνους εἰς μείζονα· πλὴν ἡμῖν μείζων ἡ εὐεργεσία. τοῖς μὲν γὰρ καὶ ἐπήγγελτο, καὶ ἐγγυτέρω ἦσαν, ἡμῖν δὲ οὐδὲ ἐπήγγελτο, καὶ πορρωτέρω ἦμεν. διό φησι, "τὰ δὲ 30 "ἔθνη ὑπὲρ ἐλέου δοξάσαι τὸν Θεόν." ἐπηγγείλατο μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις, ἀλλ' ἀνάξιοι ἦσαν· τούτοις δὲ οὐδὲ ἐπήγγελτο, ἀλλὰ ξένοι ἦμεν, οὐδὲν κοινὸν εἴχομεν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἓν, οὐχ ἡμᾶς ἐκείνοις συνάψας, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους καὶ ἡμᾶς εἰς ἓν συνάψας.

Ὑπόδειγμα δὲ ἐρῶ. Ὑπόδειγμα εἶναι ἀνδριάντας δύο, τὸν μὲν ἐξ ἀργύρου, τὸν δὲ ἐκ μολύβδου, εἶτα ἀμφοτέρους καταχωσθέντας ἀνελθεῖν χρυσοῦς τοὺς δύο· ἰδοὺ τοὺς δύο ἓν ἐποίησεν. ἔστω πάλιν ὁ μὲν δοῦλος ὁ δὲ υἱοποιητὸς, ἀμφότεροι δὲ αὐτὸν προσκυνείτωσαν· ὁ μὲν ἀποκήρυκτος ὢν παῖς, ὁ δὲ δραπέτης, καὶ οὐδὲ ἐγνωκὼς τὸν 5 πατέρα. εἶτα ἀμφότεροι γινέσθωσαν κληρονόμοι καὶ γνήσιοι παῖδες. ἰδοὺ εἰς μίαν ἤχθησαν τὴν τιμήν· οἱ δύο γεγόνασιν ἕν, ὁ μὲν πόρρωθεν ἐλθὼν, ὁ δὲ ἐγγύθεν.

14 Τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας.

Ποῖον ἔστι τὸ μεσότοιχον; τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· τὸν 10 νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. τινὲς φασὶ τὸ μεσότοιχον τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναμίγνυσθαι. ἐμοὶ δὲ οὐ τοῦτο δοκεῖ, ἀλλὰ τὸ μεσότοιχον τοῦτο κοινὸν εἶναι τὴν ἔχθραν· τοῦτο μεσότοιχον ἦν διαφράσσον, καθὼς ὁ προφήτης φησίν· "οὐχὶ αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν διϊστῶσιν ἀναμέσον 15 "ὑμῶν καὶ ἐμοῦ·" μεσότοιχον ἦν, ἔχθρα ἦν, καὶ πρὸς Ἰουδαίους καὶ πρὸς Ἕλληνας εἶχε· τοῦ δὲ νόμου ὄντος, οὐ μόνον οὐκ ἐλύετο, ἀλλὰ ηὔξετο. "ὁ γὰρ νόμος," φησὶν, "ὀργὴν κατεργάζεται." ὥσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων ὁ νόμος, ὀργὴν κατεργάζεται, οὐκ αὐτὸ τὸ πᾶν ἐπιγράφει, ἀλλ' ἐπειδὴ παρέβημεν, ὑπακούεται. οὕτω δὲ 20 ἐνταῦθα μεσότοιχον αὐτὸν φησὶν, ἐπειδὴ παρακουόμενος ἔχθραν ἐποίει. φραγμὸς ὁ νόμος ἦν· ἀλλ' οὗτος ἐγένετο μὲν ἀσφαλείας ἕνεκεν. διὸ καὶ φραγμὸς ὠνόμασται. ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, "καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκαν," καὶ πάλιν "καθεῖλε "τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευό- 25 "μενοι τὴν ὁδόν·" ἐκεῖ τὴν ἀσφάλειαν φησίν· "καθελῶ τὸν "φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα·" γέγονε δὲ μεσότοιχον, οὐκέτι αὐτοὺς ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶν, ἀλλὰ χωρίζων αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Τοιοῦτο γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ ὅπερ ἔλυσεν 30 ὁ Χριστὸς, οἷον δὴ τοῦτό ἐστι τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. πῶς; σφαγεὶς καὶ λύσας ἐκεῖ τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· οὐ τούτῳ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ φυλάξαι αὐτὰ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. βαβαὶ, ἔδωκεν ἡμῖν νόμον, ἵνα

φυλάσσωμεν· ἐπειδὴ οὐκ ἐφυλάξαμεν, δέον κολασθῆναι· τὸν νόμον
κατέλυσεν, ὡς ἂν εἴ τις παιδίον ἴδιον παραδοὺς παιδαγωγῷ, ἐπειδὴ
μὴ ὑπακούῃ, καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ ἐλεύθερον ποιήσῃ καὶ ἀπάγοι.
τί ἐστιν, "ἐν δόγμασι καταργήσας;" πολλὴν γὰρ ἐνταῦθα δια-
φορὰν φησὶν ἐντολῆς καὶ δογμάτων, ἢ τὴν πίστιν αὐτήν φησιν 5
δόγμα καλῶν, ἀπὸ γὰρ πίστεως μόνης ἔσωσεν, ἢ τὴν παραγγελίαν,
καθὼς ἔλεγεν ὁ Χριστός· "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μηδὲ ὀργισθῆναι
"ὅλως·" τουτέστιν, ἐὰν πιστεύσῃς, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ
νεκρῶν, σωθήσῃ· καὶ πάλιν "ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἐν τῷ
"στόματί σου, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου. μὴ εἴπῃς, τίς ἀναβήσεται 10
"εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, ἢ τίς
"αὐτὸν ἀνήγαγε ἐκ νεκρῶν;" ἀντὶ βίου πίστιν εἰσήγαγεν· ἵνα
γὰρ μὴ εἰκῇ σώσῃ, ἀπῄτησεν αὐτοὺς τὴν πίστιν διὰ δογμάτων,
ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην.

Ὁρᾷς οὐχὶ τὸν Ἕλληνα γινόμενον Ἰουδαῖον, ἀλλὰ τοῦτον κἀκεῖνον 15
εἰς ἑτέραν κατάστασιν ἥκοντας, οὐχὶ ἵνα τοῦτον ἕτερον ἐργάσηται,
ἀλλὰ τοὺς δύο κτίσῃ. καὶ καλῶς πανταχοῦ τῷ ὀνόματι κέχρηται
τῷ κτίσει; καὶ οὐκ εἶπε, μεταβάλῃ, ἵνα δείξῃ τὸ ἐναργὲς τοῦ
γενομένου, καὶ ὅτι εἰς ὁρατὸν ἡ κτίσις, ἀλλ' ἐκείνης οὐκ ἐλάττων,
καὶ ὅτι ὡς ἀπὸ φυσικῶν πραγμάτων ἀποπηδᾶν ἡμᾶς οὐ χρὴ λοι- 20
πόν. ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ, φησὶν, ἐν αὐτῷ, τουτέστι, δι' ἑαυτοῦ·
οὐκ ἄλλῳ τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ καὶ τοῦτον κἀκεῖνον
χωνεύσας, ἕνα ἀνήνεγκε θαυμαστὸν, αὐτὸς πρῶτος τοῦτο γινό-
μενος, ὅπερ τῆς προτέρας κτίσεώς ἐστι μεῖζον, αὐτὸς πρῶτος
τύπον παρασχὼν καὶ ὑπόδειγμα. ἔνθεν γὰρ τὸν Ἰουδαῖον κατα- 25
σχὼν, καὶ ἔνθεν τὸν Ἕλληνα, μέσος αὐτὸς γενόμενος καὶ συμμί-
ξας αὐτοῖς, καὶ πᾶν αὐτῶν τὸ ἠλλοτριωμένον ἀφανίσας, ἀνέπλασεν
ἄνωθεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, οὐ δι' ὕδατος καὶ γῆς. γέγονεν
Ἰουδαῖος περιτμηθεὶς, γέγονεν ἐπικατάρατος, γέγονεν Ἕλλην, ἐκτὸς
νόμου—καὶ ὑπὲρ Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, 30
φησὶν, ποιῶν εἰρήνην, πρὸς τὸν Θεὸν, ἢ καὶ πρὸς ἀλλήλους, μᾶλλον
δὲ πρὸς τὸν Θεόν· τὸ γὰρ ἑξῆς τοῦτο δηλοῖ. Τί γάρ φησι; "καὶ
"ἀποκαταλλάξει τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ
"σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ." οὐκ εἶπε, καταλ-
λάξει, ἀλλ' ἀποκαταλλάξει, δεικνὺς, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀκα- 35

τάλλακτος ἦν, οἷον ἐπὶ τῶν ἁγίων, καὶ πρὸ τοῦ νόμου· ἐν ἑνὶ σώματι, φησὶ, τῷ αὐτοῦ, τῷ Θεῷ. πῶς τοῦτο γίνεται; τὴν ὀφειλομένην φησὶν δίκην αὐτὸς ὑποστάς. "Διὰ τοῦ σταυροῦ, "ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν ἑαυτῷ." οὐδὲν κυριώτερον τῶν λέξεων, οὐδὲν ἐμφαντικώτερον. ὁ θάνατος αὐτοῦ, φησὶ, τὴν ἔχθραν ἀπέ- 5 κτεινεν, ὥστε μηκέτι αὐτὴν ἀναστῆναι. πῶς οὖν ἀνίσταται; ἀπὸ τῆς πολλῆς ἡμῶν κακίας, ἕως ἂν μένωμεν ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, ἕως ἂν ὦμεν ἡνωμένοι, οὐκ ἀνίσταται, μᾶλλον δὲ ἐκείνη οὐδέποτε ἀνίσταται, κἂν ἑτέραν τέκωμεν, οὐκέτι παρὰ τὸν τὴν προτέραν ἀνελόντα καὶ ἀπολύσαντα· σὺ δὲ ὠδίνεις ἑτέραν· τὸ γὰρ 10 φρόνημα, φησὶ, τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς Θεόν· ἂν μηδὲν φρονῶμεν σαρκικὸν, οὐ τεχθήσεται ἑτέρα.

17 **Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν,**
18 **καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγὺς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι, ἐν ἑνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα.** 15

Οὐ δι' ἄλλου τινὸς ἐμήνυσεν ἡμῖν, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, ἐπειδὴ τὸ διορθῶσαι τὰ τοσαῦτα κακὰ οὐδενὸς ἑτέρου ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ παρουσίας· ὑπηρέτου σχεδὸν καὶ διακόνου τάξιν ἐδείξατο ὁ δεσπότης. τοὺς Ἰουδαίους φησὶν ἐγγὺς, ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, "ὅτι "δι' αὐτοῦ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι, ἐν ἑνὶ Πνεύ- 20 "ματι πρὸς τὸν Πατέρα·" εἰρήνην τὴν πρὸς Θεὸν φησὶν, οὐχ ὑμῖν ἔλαττον, ἐκείνοις δὲ πλέον, ἀλλὰ μιᾷ χάριτι· τὴν μὲν γὰρ ὀργὴν ἔλυσε τῷ θανάτῳ, ἐπεράστους δὲ ἡμᾶς ἐποίησε τῷ Πατρὶ διὰ τοῦ Πνεύματος.

Σευηριανός φησι, εἰς τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, οὐ 25 τὸν φραγμὸν, ἀλλὰ τὸ μεσότοιχον. τίς δὲ ὁ φραγμός; "ἀφελῶ τὸν "φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν," τουτέστι, τὴν ἀσφάλειαν τοῦ πνεύματος. τί δὲ τὸ μεσότοιχον; τὸ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἄμικτον. κεκώλυτο γὰρ Ἕλλησιν ἐπιμίγνυσθαι Ἰουδαίους, ἵνα μὴ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καταπέσωσιν, οἱ καὶ χωρὶς 30 τούτου εἰδωλολατροῦντες, καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ λέγει Δαβίδ· "ὁ Θεὸς "κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ." ἔδει γὰρ τὸ προζύμιον ἰσχυρὸν γενέσθαι, ἵν' οὕτως τὸ ὅλον τοῦ κόσμου ζυμωθῇ· τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, τὸν νενομισμένον λέγει, ὡς ἀπὸ τῶν ἐντολῶν Μωσαϊκῶν· ἐν δόγμασι τοῖς ἰδίοις καταργήσας, ὧν ἐστιν, "οὐ τὰ εἰσπορευόμενα 35

"κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον" τοῦτο δὲ ἔλυσε, τὸ τόδε φαγὲ, τὸ δὲ μὴ φάγῃς, τὸ μὴ διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, τοῦτο ὑπεναντίως εἶχε πρὸς τὸ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ἀφιέναι γυναῖκα· τὸ ἡμέρας παρατηρεῖσθαι, καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς ἐναντίον ἦν οἷς ἔδωκε Μωϋσῆς· καὶ ὅλως πολλὰ τοιαῦτα ἐστὶ δογματικὰ, οἷς τὸν 5 νόμον τῶν ἐντολῶν κατήργησεν, οὐ τὰς ἐντολὰς ὡς ἀτόπους, ἀλλὰ τὸ ἔθος ὡς οὐκέτι χρησιμεῦον. αἱ γὰρ ἐντολαὶ τιμῶνται κἂν μὴ ἐνεργῶσιν, ὁ δὲ νόμος λοιπὸν, τουτέστι τὸ ὑπὸ νόμον τῶν ἐντολῶν καθ' ἡμᾶς εἶναι ἔπλαττε μετὰ τὴν χάριν.

Θεόδωρος δέ φησὶ, ἵνα εἴπῃ διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων τῆς 10 ἀναστάσεως, τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀθανασίας, δόγματα καλέσας ταῦτα, ὡς ἐν πράγμασιν ὄντα, τῆς θείας χάριτος ἐν ἡμῖν καταπραττομένης, ὡς μηδὲ προσταγμάτων ἡμᾶς δεῖσθαι καὶ ἐντολῆς, τῆς τόδε ποιεῖν, ἢ μὴ ποιεῖν βουλομένης ἡμᾶς.

Ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον. 15

Σευηριανός φησιν, Ἕλληνες μὲν γὰρ τῆς εἰδωλολατρείας ὡς ἀσεβείας, Ἰουδαῖοι δὲ τοῦ νόμου ὡς οὐκέτι χρησιμεύοντος ἀφιστάμενοι, εἰς ἑτέραν τινὰ καινότητα εὐσεβείας ἀνοικοδομοῦνται.

Ποιῶν εἰρήνην.

Ὁ γὰρ νόμος οὐ βούλεται εἰρήνην εἶναι· διατί; ἵνα μὴ ἡ εἰρήνη 20 ἡ σωματικὴ πόλεμον κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐγείρῃ. "ἀμφοτέρους "καταλλάξει τῷ Θεῷ" ἐπειδὴ οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπλανῶντο, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παραβεβήκεσαν.

Ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ.

Πλάτος ἔχει τὸ νόημα ἐν συντομίᾳ ῥήματος· ἐπειδὴ γὰρ 25 νόμος ἦν ὁ διϊστῶν Ἰουδαίους Ἑλλήνων κατὰ τὸ προειρημένον, ἔμελλε δὲ παύεσθαι ὁ νόμος· οὐχ ἑτέρως δὲ ἐπαύσατο, ἢ ἐπειδὴ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη ὁ Κύριος, ᾧ ἔδει συναφθῆναι τὴν ἐκκλησίαν ἑτέρῳ ἀνδρὶ μετὰ νόμον. λέγει ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ ἐκείνην τὴν ἔχθραν ἀπέκτεινε, παύσας τὸν νόμον.

17 Καὶ ἐλθὼν εὐηγγελίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, 30 καὶ τοῖς ἐγγύς.

Τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀσεβῆ τὸν νόμον λέγει τὸν Μωσέως ὡς τὸ εἰδωλολατρεῖν. μακρὰν γάρ φησιν εἶναι τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐγγὺς δὲ τοὺς Ἰουδαίους· τὸ δὲ ἐγγὺς καὶ μέρος εὐσεβείας δεί-

κνυσι καὶ οὐ τέλειον. εἰ γὰρ εἶχον τὸ τέλειον, οὐκ ἦσαν ἐγγὺς, ἀλλ' ἐν αὐτῷ· εἰ δὲ πάλιν ἦσαν ἐναντίοι, οὐκ ἦσαν ἐγγὺς, ἀλλὰ πόρρωθεν μετὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὠριγένης δέ φησι, ταῦτα λέγεσθαι περὶ τῶν θειοτέρων δυνάμεων καὶ τῶν ἀπὸ ἀνθρώπων σωζομένων, τῶν μὲν θειοτέρων δυνάμεων 5 οὐσῶν, καὶ πρότερον ἐγγὺς, τῶν δὲ ἀνθρώπων μακράν· ἐφαρμόσει δὲ τούτοις ὁ ταῦτα λέγων, τὸ "εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος "τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρα- "νοῖς·" καὶ ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον οὕτω διηγήσεται, τῶν μὲν κρειττόνων δυνάμεων, ὅτι ἐν φιλίᾳ ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, τῶν δὲ ἐν 10 κόσμῳ ἀνθρώπων, ὅτι ἐν ἔχθρᾳ ἦν πρὸς αὐτὸν, καὶ αὕτη ἡ ἔχθρα τὸ μεσότοιχον ἦν τοῦ φραγμοῦ, κωλύον τοῦ ἑνοῦσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν τῇ μακαριότητι τῶν κρειττόνων. τοῦτο οὖν τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἔχθρα τυγχάνον, ἐλύθη διὰ τοῦ ἐνηνθρωπηκέναι τὸν Σωτῆρα ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο λέγεται λελύσθαι ἐν τῇ σαρκὶ 15 αὐτοῦ· καὶ πρόσχες γε τῷ ἑξῆς· εἰ δύναται πληκτικώτερον λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ οὕτω ἑρμηνεύοντος κατά γε τὸν ἀληθῆ νόμον, οὗ σκιὰ καὶ ὑπόδειγμα τὸ γράμμα Μωσέως ἦν, ἐλάτρευόν τινες ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. καὶ ἐκεῖνος ὁ νόμος δόγματά ἐστι μᾶλλον ἢ νόμος ἐντολῶν, ἅπερ δόγματα ὁ ἀξιωθεὶς νοῆσαι τὸ καταλελύσθαι 20 τὸ διατειχίζον αὐτὸν ἀπὸ τῶν κρειττόνων μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, οὐκέτι τῷ νόμῳ τῶν ἐντολῶν ζῇ· τὸν γὰρ νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργεῖ Χριστὸς, ἵνα νοηθέντων τῶν δηλουμένων ἀπὸ τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν δογμάτων καταφρονηθῇ ὡς ἀποκτέννον τὸ γράμμα τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν. καταργηθεὶς τοίνυν ἀπὸ τοῦ 25 Σωτῆρος ὁ νόμος τῶν ἐντολῶν διὰ τῆς τῶν ἐν αὐτοῖς δογμάτων φανερώσεως, συνήγαγεν ἀμφοτέρους, λέγω δὴ τὰς θειοτέρας δυνάμεις, καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων πιστεύοντας, εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ καινὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σήμεραι ἀνακαινοῦσθαι νοεῖται, καὶ κατοικισθήσεις[1] ἐν καινῷ κόσμῳ· ὅτι ἔσται ὁ οὐρανὸς καινὸς καὶ 30 ἡ γῆ καινή. δόξει δὲ τὸ "εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον," ἐναντιοῦσθαι τῇ ἑρμηνείᾳ.

19 Ἄρα οὖν οὐκέτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομη-

[1] Sic.

θέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν,
21 ὄντως ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν
22 Κυρίῳ, ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς οἰκοδομεῖσθε, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι. 5

Πρὸς τὸ προειρημένον "ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας·" νῦν λέγεται "ἄρα οὐκέτι εἰσὶ ξένοι καὶ πάροικοι," καὶ πρὸς τὸ "ἀπηλ-"λοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραήλ·" νῦν τὸ "ἀλλὰ συμπολῖ-"ται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ·" τὰ δὲ ῥήματα ταῦτα προσακτέον τοῖς εἰσάγουσι τὰς φύσεις. πῶς γὰρ ξένοι οἱ φύσει πολῖ- 10 ται τῶν ἁγίων, καὶ πῶς οἱ φύσει ξένοι οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ; τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ "ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ "προφητῶν" δόξει συνᾴδειν τῇ ἑρμηνείᾳ, τῇ περὶ τοῦ ἐγγὺς μὲν εἶναι τὸν Ἰσραήλ, πόρρῳ δὲ τὰ ἔθνη. δεήσῃ δὲ τούτοις τοῖς ῥητοῖς χρήσασθαι κατὰ τῶν διακοπτόντων τὴν θειότητα καὶ οἰομένων 15 ἑτέρου εἶναι Θεοῦ τοὺς προφήτας, καὶ ἄλλου τοὺς Ἀποστόλους. εἰ γὰρ "οἱ μηκέτι ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων "καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ ἐποικοδομοῦνται ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀπο-"στόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, "ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον 20 "ἐν Κυρίῳ," φιλοτιμητέον ἁρμονίους ἡμᾶς γενέσθαι ζῶντας λίθους τῇ πάσῃ οἰκοδομῇ, ἵνα συνοικοδομηθέντες κατοικητήριον γενώμεθα τῷ Θεῷ, χωροῦντες εἰς αὐτοὺς πᾶσαν τὴν θεολογίαν αὐτοῦ, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ Πνεύματι. 25

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί, Ἰδοὺ πάλιν τὸ "ἐν" διά ἐστι· διὰ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, τουτέστι, προσήγαγε τῷ Πατρί. "Ἄρα οὖν οὐκ ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται "τῶν ἁγίων." ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἁπλῶς τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν περὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆν καὶ 30 Ἠλίαν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ἀπεγράφημεν, εἰς ἐκείνην ἐμφανιζόμεθα· "καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ," ὅπερ ἔσχον ἐξ ἀρχῆς ἐκεῖνοι διὰ τοσούτων πόνων, τοῦτο ἡμῖν διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος κατωρθώθη.

Ἐποικοδομηθέντες, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν.

Τουτέστι, θεμέλιος οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται. καὶ πρῶτον τίθησι τοὺς Ἀποστόλους, ἐσχάτους ὄντας τοῖς χρόνοις. Ἤ τοι οὖν τοῦτο δεικνύς φησι· τουτέστι, θεμέλιός εἰσιν ἐκεῖνοι, μία 5 οἰκοδομὴ τὸ πᾶν, καὶ ῥίζα μία. εἶτά φησιν· ὁ τὸ πᾶν συνέχων, ὁ Χριστός. ὁ γὰρ λίθος ὁ ἀκρογωνιαῖος τοὺς τοίχους συνέχει καὶ τοὺς θεμελίους. "ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογεῖται." ὅρα πῶς αὐτὸ συνῆψε· ποτὲ μὲν ἄνωθεν κατάγοντα τὸ πᾶν σῶμα καὶ συγκροτοῦντα, ποτὲ δὲ κάτωθεν διαβαστάζοντα τὴν οἰκοδομὴν καὶ 10 ῥίζαν ὄντα. τὸ "ἔκτισεν ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον," διὰ τούτου ἐδήλωσεν, ὅτι δι' ἑαυτοῦ συνῆψεν ἑκατέρους τοίχους, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη· καὶ πρωτότοκός φησι πάσης κτίσεως· τουτέστι, πάντα αὐτὸς διαβαστάζει, "ἐν ᾧ πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογου- "μένη," κἂν τὸν ὄροφον εἴπῃς, κἂν τοὺς τοίχους, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον, 15 τὸ πᾶν διαβαστάζει. ἀλλαχοῦ δὲ αὐτὸν θεμέλιον καλεῖ· "θεμέ- "λιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς "ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός." "ἐν ᾧ πᾶσα," φησὶν, "οἰκοδομὴ συναρ- "μολογουμένη." δείκνυσι καὶ τὸ ἀκριβὲς, ὅτι οὐκ ἔνι ἄλλως τεθῆ- ναι μὴ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας βιώσαντα. "αὔξει εἰς ναὸν," 20 φησὶν, "ἅγιον ἐν Κυρίῳ· ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς," φησὶ, "συνοικοδομεῖ- "σθε." τί δὴ βούλεται ἡ οἰκοδομή; ὥστε τὸν Θεὸν ἐνοικῆσαι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ· καὶ ἕκαστος ὑμῶν ναός ἐστι, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ὡς ἐν σώματι Χριστοῦ οἰκεῖ, καὶ ὡς ἐν ναῷ πνευματικῶς οἰκεῖ.

Θεόδωρος δέ φησιν, ἐπειδὴ εἰς ναὸν τοῦ Θεοῦ τελοῦμεν ἀμ- 25 φότεροι, τῇ αὐτῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ συντελεῖν εἰς μίαν οἰκοδομὴν δεξάμενοι. τὸ δὲ "ἐν ᾧ πᾶσα "ἀφὴ συναρμολογουμένη"· ἵνα εἴπῃ, πᾶς λίθος ὑπὸ ἀφὴν πίστεως· ἀπό τινος ἰδιώματος οὕτως εἰπών· ἐν τάξει δηλονότι ἀνθρώπου τὸν λίθον λέγων. 30

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ θείας σοφίας εἰς φωτισμὸν ἐθνῶν, καὶ ἔλεγχον δαιμόνων.

1 Τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ 2 ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, εἴγε ἠκούσατε τὴν οἰκονομίαν τῆς 5 3 χάριτος τοῦ Θεοῦ τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς, ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη μοι τὸ μυστήριον, καθὼς προέγραψα ἐν ὀλίγῳ.

Βούλεται εἰπεῖν, ὅτι πάντως που ἠκούσατε τὴν παρασχεθεῖσάν μοι τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος κοινωνίαν, καὶ ὅτι κατὰ ἀποκάλυψιν 10 *ἐδεξάμην τοῦ μυστηρίου τούτου τὴν γνῶσιν, περὶ οὗ δὴ καὶ γεγράφηκα ὑμῖν ὡς ἐνῆν διὰ βραχέων, ἐπὶ τὸ γνῶναι καὶ ὑμᾶς τοῦ μυστηρίου τὴν σύνεσιν.*

Σευηριανὸς *δέ φησι, ἐνταῦθα βούλεται δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐπέρριψεν, ὡς ἀλλοτρίοις καὶ ὑπὸ ἄλλων δεδιδαγμένοις, ἀλλ' ὅτι ἐθνῶν* 15 *κῆρυξ αἱρεθεὶς, ἐχρεώστει καὶ τούτοις τὸ δεῖγμα, καὶ ὅτι ὡς ὁ Κύριος ἐδίδαξε τοὺς περὶ Ἰωάννην, οὕτω κἀμὲ κατὰ ἀποκάλυψιν. ᾐνίξατο δὲ, ὅτι ἠδύνατο μὲν βαθύτερόν τι εἰπεῖν, συνεμετρήσατο δὲ τὴν διδασκαλίαν πρὸς ὅπερ ἐχώρουν.*

Ὠριγένης *δέ φησιν, ὡς πρὸς τὴν φράσιν καὶ τὸ δυνατὸν ζητή-* 20 *σαντες ἀποκαταστῆσαι αὐτὴν φαμὲν, ὅτι οὐκ ἀνταποδέδωκε πρὸς τὸ "τούτου χαρὶν ἐγὼ Παῦλος ὁ δέσμιος," τὸ τί τούτου γὰρ χάριν πεποίηκα, ἢ τί μοι γεγένηται, οὐ πάνυ τι παρέστησεν. εἰ μὴ ἄρα τοῦ μὲν ὡς πρὸς τὴν φράσιν ἀκολούθου ὡς ἰδιώτης τῷ λόγῳ ἀποπέπτωκε, τὸν δὲ ὀφειλόμενον νοῦν οὐκ εὐφραδῶς ἀποδέδωκεν, οὕτως* 25 *λέξοντα ἄν, "τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος, δέσμιος Χριστοῦ Ἰησοῦ," καὶ δέσμιος ὑπὲρ ὑμῶν τῶν ἐθνῶν, ἐγνώρισα τὸ μυστήριον, ὑπὲρ τοῦ καὶ ὑμῖν μεταδοῦναι, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸ τούτων δι' ὀλίγων ἔγραψα. ὀφείλει δὲ ἀκηκοέναι τὴν οἰκονομίαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὑπὲρ ὧν* 30 *δέσμιος γέγονα Ἰησοῦ Χριστοῦ. Σολοικισμὸν δὲ νομίζω γεγονέναι*

ἐν τῷ τόπῳ. δέον γὰρ αὐτὸν εἰρηκέναι, τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγνώρισα τὸ μυστήριον. ὃ δέ φησι, "τούτου χάριν ἐγὼ Παῦλος δέσμιος, κατὰ ἀποκάλυψιν ἐγνωρίσθη "μοι τὸ μυστήριον." εἰ δέ τις δύναται παραστῆσαι πρὸς τῇ διανοίᾳ, καὶ τὴν φράσιν αὐτῷ ἐπιτετευγμένην, ἐκείνου μάλιστα 5 ἀκουστέον· ἐν ὀλίγοις τοῖς πρὸ τούτων ἔστιν ἀληθῶς εὑρεῖν τὸν ἐπιμελῶς ἐντυγχάνοντα ἀποκάλυψιν ἐγνωρισμένην μυστηρίου ἁγίου τῷ Παύλῳ.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, τὴν πρόρρησιν αἰνίττεται τὴν πρὸς τὸν Ἀνανίαν ῥηθεῖσαν περὶ αὐτοῦ ἐν Δαμασκῷ, 10 ἡνίκα ἔλεγε, "πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ "βαστάσαι τὸ ὄνομα μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων." οἰκονομίαν χάριτος φησὶ τὴν ἀποκάλυψιν, τουτέστιν, οὐ παρὰ ἀνθρώπου ἔμαθον, καὶ κατηξίωσεν ἐμοὶ ἑνὶ ὄντι ἀποκαλύψαι δι' ὑμᾶς. αὐτὸς γάρ μοι εἶπε, φησὶ, "πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε." 15 οἰκονομία γὰρ ἦν μεγάλη τὸ μηδαμόθεν πειθόμενον ἄνωθεν καλέσαι καὶ εἰπεῖν, "Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις;" καὶ τὸ πηρῶσαι τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τῷ ἀπορρήτῳ. μυστήριον δὲ καὶ τὸ τὰ ἔθνη ἐξαίφνης εἰς μείζονα τῶν Ἰουδαίων εὐγένειαν ἀγαγεῖν, καθὼς προέγραψα, φησὶν, ἐν ὀλίγῳ, διὰ βραχέων, πρὸς ὃ δύνασθε ἀναγι- 20 νώσκοντες νοῆσαι, ὥστε οὐ τὸ πᾶν ἔγραφεν, οὐδὲ ὅσα γράψαι ἐχρῆν· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος τοῦτο ἐποίει, ἀλλαχοῦ δὲ ἡ κακία, ὡς παρ' Ἑβραίοις, ὡς παρὰ Κορινθίοις. "πρὸς "ὃ δύνασθε ἀναγινώσκοντες νοῆσαι τὴν σύνεσίν μου," φησὶν, "ἐν "τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ," τουτέστι, πῶς συνῆκα, πῶς ἐνόησα, 25 ἤτοι αὐτὰ ἃ εἶπεν ὁ Θεός. ἢ ὅτι κάθηται ἐκ δεξιῶν. εἶτα καὶ τὸ ἀξίωμα· "οὐκ ἐποίησεν οὕτως παντὶ ἔθνει·" καὶ ποῖον ἔθνος τοῦτο, ᾧ ἐποίησεν οὕτως ὁ Θεός. "ὃ ἑτέραις," φησὶ, "γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη "τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις Ἀπο- "στόλοις αὐτοῦ, καὶ προφήταις ἐν τῷ Πνεύματι." Τί οὖν; εἰπέ 30 μοι οὐκ ᾔδεσαν οἱ προφῆται; πῶς οὖν φησιν ὁ Χριστός; "ὅτι "Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται ταῦτα περὶ ἐμοῦ ἔγραψαν·" καὶ πάλιν· "εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί·" τοῦτό φησιν, ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις οὐκ ἀπεκαλύφθη· προσέθηκε γὰρ, "ὃ

"ἑτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη, τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν "ἀπεκαλύφθη." ἢ ὅτι οὕτως οὐκ ἐγνωρίσθη διὰ πραγμάτων αὐτῶν καὶ ἔργων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν Πνεύματι. ἐννόησον γάρ· ὁ Πέτρος, εἰ μὴ παρὰ τοῦ Πνεύματος ἤκουσεν, οὐκ ἂν ἐπορεύθη εἰς τὰ ἔθνη. ἄκουσον γὰρ, 5 τί φησιν· "ἄρα ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὡς "καὶ ἡμῖν;" τουτέστιν, ἐν Πνεύματι ἐξελέξατο ὁ Θεὸς λαβεῖν αὐτοὺς τὴν χάριν. ἔλεγον μὲν οὖν οἱ προφῆται, οὕτω δὲ ἀκριβῶς οὐκ ᾔδεσαν· ὅπου γε οὐδὲ οἱ Ἀπόστολοι μετὰ τὸ ἀκοῦσαι· πολὺ γὰρ ὑπερέβαινεν ἀνθρώπινον λογισμὸν καὶ ἐλπίδα κοινὴν, εἶναι 10 τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα. τοῦτό ἐστι τὸ μέγα, τὸ ἓν σῶμα εἶναι. ὅτι μὲν γὰρ κληθήσονται, ᾔδεσαν, ὅτι δὲ καὶ τοσοῦτον, ὥστε γενέσθαι σύσσωμα, οὐκέτι. τοῦτο καλεῖ μυστήριον τῆς ἐπαγγελίας. μετεῖχον οἱ Ἰσραηλῖται, συμμετεῖχον καὶ τὰ ἔθνη τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, 15 διὰ τοῦ εὐαγγελίου, τουτέστι, τὸ πεμφθῆναι πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ πιστεῦσαι. οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου. καὶ ἄλλο δὲ μεῖζον ἡμῖν ἀποκαλύπτει· ὅτι οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲ ἄγγελοι, οὐδὲ ἀρχαὶ, οὐδὲ ἄλλη τις κτιστὴ δύναμις ᾔδει τοῦτο· μυστήριον γὰρ ἦν, καὶ οὐκ ἀπεκαλύφθη. 20

7 Οὗ ἐγενήθην διάκονος, κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τῆς δοθείσης μοι κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Εἶπεν, ὅτι δέσμιός εἰμι. ἀλλὰ πάλιν τὸ ὅλον αὐτοῦ φησι, κατὰ τὴν δωρεὰν τῆς χάριτος, κατὰ δύναμιν δωρεᾶς γέγονε τὸ ἀξίωμα 25 τῆς τιμῆς ταύτης, ἀλλ' οὐκ ἤρκει ἡ δωρεὰ, εἰ μὴ καὶ δύναμιν ἐνέθηκεν.

8 Ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, ἐν τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον 9 πλοῦτον τοῦ Θεοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας τίς ἡ οἰκονομία 30 τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐκ τούτων ἐστὶ μαθεῖν τῆς ταπεινοφροσύνης Παύλου τὴν

ὑπερβολήν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν τὸ μέγεθος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φησί· καὶ οὐκ εἶπεν ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων Ἀποστόλων, ἀλλὰ "τῶν ἁγίων," ὥστε κακεῖνο τούτου ἔλαττον. εἶτα φησίν,

10 Ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν 5 τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ.

Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ, φησὶν, ἐκέκρυπτο "τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ "Ἰησοῦ." πόθεν οὖν τοῖς Ἀγγέλοις δῆλον γέγονε; διὰ τῆς ἐκκλησίας. καὶ οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ἡ ποικίλη σοφία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ 10 "πολυποίκιλος·" ὅτε ἡμεῖς ἐμάθομεν, τότε κἀκεῖνοι δι' ἡμῶν. ἄκουσον γὰρ τοῦ Ἀγγέλου λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσὴφ, "καλέσεις τὸ "ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν "ἁμαρτιῶν αὐτῶν." αὐτὸς γὰρ ἀπεστάλη εἰς τὰ ἔθνη, ἐκεῖνος δὲ εἰς τὴν περιτομήν· ὥστε τὸ θαυμασιώτερον καὶ ἔκπληκτον ἐμοὶ, 15 φησὶν, ἐδόθη τῷ ἐλαχιστοτέρῳ, οὐχ ὡς μείζονι, οὐδ' ὡς θαυμασιωτέρῳ. καὶ τοῦτο δὲ χάριτος ἦν, τὸ τῷ μικρῷ τὰ μείζονα ἐγχειρισθῆναι, τὸ γενέσθαι τοῦτον εὐαγγελιστήν· ὁ γὰρ τῶν μειζόνων γενόμενος εὐαγγελιστὴς, ταύτῃ μέγας ἐστὶν, "εὐαγγελί-"σασθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ·" 20 εἰ ὁ πλοῦτος αὐτοῦ ἐξιχνίαστος καὶ μετὰ τὸ φανῆναι, πολλῷ μᾶλλον ἡ οὐσία· "καὶ φωτίσαι πάντας," φησί· "τίς ἡ οἰκονομία "τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ, "τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ."

Ὅτι μὲν οὖν ἐκλήθη τὰ ἔθνη, ᾔδεισαν καὶ Ἄγγελοι, ὅτι δὲ ἐπὶ 25 τοῖς αὐτοῖς, καὶ ὥστε εἰς τὸν θρόνον καθίσαι τὸν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο τίς ἂν προσεδόκησεν ἢ ἐπίστευσεν; καλῶς δὲ εἶπε, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ κτίσας, καὶ τοῦτο δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτει. εἰπὼν δὲ ἀρχὰς, ἐξουσίας, καὶ τοὺς ἄνω, καὶ τοὺς κάτω εἶπε, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων. νῦν μὲν, φησὶ, γέγονεν· 30 οὐκοῦν δὲ ὥριστο, ἀλλ' ἄνωθεν προτετύπωτο, κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων, ὧν ἐποίησεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, προειδὼς τὰ μέλλοντα, τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. ᾔδει γὰρ τὰ ἐσόμενα, καὶ οὕτως ὥρισε.

Σευηριανός φησιν εἰς τὸ "ἵνα γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς—" εἰκότως. εἰ γὰρ ἐν τῷ Θεῷ ἐκέκρυπτο, ἠγνόουν πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι. τὸν γὰρ "νῦν" οὐ τὸν τῆς χάριτος καιρὸν λέγει, ἀλλ' ἀφ' οὗ προφῆται ἤρξαν τοῦ ἀποκαλύπτειν τὰ ἐσόμενα. "ἐν ᾧ ἔχομεν," φησὶ, "τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει διὰ τῆς πί- 5 "στεως αὐτοῦ."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, οὐχ ὡς αἰχμάλωτοι προσήχθημεν, φησὶν, οὐδὲ ὡς ἡμαρτηκότες καὶ συγγνώμης ἀξιούμενοι, ἀλλὰ "παρρησίαν ἔχομεν ἐν πεποιθήσει" τουτέστι, μετὰ τοῦ θαρρεῖν διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. 10

Ὠριγένης δέ φησιν, "ἐὰν ἡ συνείδησις ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ, "παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν·" μέγα δέ ἐστιν οὐχ ἁπλῶς ἔχειν παρρησίαν, ἀλλ' "ἐν πεποιθήσει" παρρησίαν καὶ προσαγωγὴν, διὰ τὸ βέβαιον πάλιν ἐν παρρησίᾳ. ἀρχὴ δὲ τῆς ἐν πεποιθήσει παρρησίας ἐστὶ καὶ προσαγωγῆς, ἡ πίστις ἡ εἰς τὸν Χριστόν. πολλάκις δὲ 15 εἴπομεν, ὅτι ὁ πάντα λόγῳ ποιῶν, πεπίστευκεν εἰς τὸν Χριστὸν Λόγον. καὶ ὁ τὴν σοφίαν καταλαμβάνων, πεπίστευκεν εἰς τὸν Χριστὸν τὴν σοφίαν· καὶ ὁ τὴν ἀλήθειαν τρανῶν, πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν τὴν ἀλήθειαν· καὶ ὁ κατὰ δικαιοσύνην βιοὺς, πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν τὴν δικαιοσύνην. 20

13 **Διὸ αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ἐμοῦ, ἥτις ἐστὶν δόξα ὑμῶν.**

Ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῶν Χριστῷ μαθητευομένων, πολλὰ ἔχει τὰ θλίβοντα, "διὸ αἰτοῦμαι," φησὶ, "μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί "μου ὑπὲρ ὑμῶν" αἰσθανομένου γὰρ ἑαυτοῦ ἐστιν οἷον κινδυνεύοντος ἐκκακεῖν τῷ ταῦτα λέγειν. μετὰ ταῦτα ζητοῦμεν, τίνι ἐφαρμόσομεν τὸ, "ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν." ὁ μὲν οὖν τις ἐρεῖ, ὅτι πρὸς τὰς θλίψεις ἀποδέδωκε, τὸ "ἥτις ἐστὶ δόξα ὑμῶν," ὡσεὶ ἔλεγεν, αἵτινές εἰσι δόξα ὑμῶν. διὰ δὲ τὸ ἑνικὸν τῆς δόξης, ὡς ἰδιώτης τῷ λόγῳ ἀποδέδωκεν ἀντὶ τοῦ αἵτινες τὸ "ἥτις." Ἄλλος δὲ τὸ "ἥτις 30 "ἐστὶ δόξα ὑμῶν," ἤτοι πρὸς τὴν παρρησίαν ἢ τὴν προσαγωγὴν ἢ τὴν πίστιν ἀποδώσει· καὶ γὰρ ἡ παρρησία δόξα τοῦ ἔχοντός ἐστι· καὶ ἡ προσαγωγὴ, δόξα τοῦ προσαγομένου Θεῷ· καὶ ἡ πίστις, δόξα τοῦ πιστεύοντος ἂν εἶναι λέγοιτο. δύναται δὲ τὸ "διὸ

"αἰτοῦμαι μὴ ἐκκακεῖν ἐν ταῖς θλίψεσί μου ὑπὲρ ὑμῶν," τοιοῦτο εἶναι. διὸ αἰτοῦμαι ὑπὲρ ὑμῶν, τὸ μὴ ἐκκακεῖν ὑμᾶς ἐν ταῖς θλίψεσί μου, αἵτινές εἰσιν ὑμετέρα δόξα. καὶ δόξει γε τὰ ἑξῆς ταύτῃ μᾶλλον τῇ ἐκδοχῇ συνᾴδειν.

14 **Τούτου γὰρ χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν 5 Πατέρα, ἵνα δῷ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι.**

Χρεία γὰρ δυνάμει κραταιωθῆναι τὸν μὴ ἐκκακήσοντα ἐπὶ θλίψεσιν. ἐρεῖ δέ τις πρὸς τὸ δεύτερον, λόγον μὲν εἶχε θλιβομένων τῶν Ἐφεσίων αἰτεῖν τὸν Παῦλον περὶ αὐτοῦ μὴ ἐκκακεῖν· 10 γελοῖον δὲ εἶναι δόξει τὸ Παύλου θλιβομένου εὐχῆς δεῖσθαι τοὺς Ἐφεσίους, ἵνα μὴ ἐκκακῶσιν ἐν ταῖς ἐκείνου θλίψεσιν. ἀλλὰ πρὸς τοῦτο παραθετέον, "τὸν πειρασμὸν ὑμῶν τὸν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ "ἐξουθενήσατε, οὔτε ἐξεπτύσατε." ἐμφαίνεται γὰρ διὰ τούτων, ὅτι ἐν τῇ σαρκὶ Παύλου πειρασμὸς ἑτέροις ἐγίνετο. ἄλλως δὲ 15 καὶ ἐπιστήσωμεν, εἰ μὴ τὸ μάλιστα τὸ πολλοὺς ταράττον ἐν τοῖς περὶ προνοίας λόγοις ἐστὶν, ὅτε τοῖς μὲν ἁγιωτάτοις καὶ δικαιωτάτοις ὁρῶσι θλίψεις μυρίας καὶ περιστάσεις συμβαινούσας, τοῖς δὲ ἀνομωτάτοις τὰ νομιζόμενα καλὰ γινόμενα. ὅτι δὲ ἐν τῇ Ἐφέσῳ καὶ περὶ τὴν Ἀσίαν πολλὰ πέπονθεν ὁ Παῦλος, γέγραπται 20 μὲν καὶ ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων Πράξεσιν. ἔξεστι δὲ καὶ ἀπ' αὐτοῦ μαθεῖν λέγοντος "εἰ κατὰ ἄνθρωπον ἐθηριομάχησα ἐν "Ἐφέσῳ, τί μοι τὸ ὄφελος, εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται;" καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῇ πρὸς Κορινθίους· "οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, "περὶ τῆς θλίψεως ὑμῶν τῆς γενομένης ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὅτι καθ' 25 "ὑπερβολὴν κατὰ δύναμιν ἐβαρήθημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς "καὶ τοῦ ζῆν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου "ἐσχήκαμεν, ἵνα μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ "Θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκροὺς, ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρ- "ρύσατο ἡμᾶς καὶ ῥύεται." ὅρα γὰρ ὅσα ἦν τὰ τῶν θλίψεων αὐτοῦ, 30 ὡς λέγειν, "ὃς ἐκ τηλικούτων θανάτων ἐρρύσατο ἡμᾶς καὶ ῥύεται."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πῶς ἐστι δόξα αὐτῶν; ὅτι οὕτως αὐτοὺς ἠγάπησεν ὁ Θεὸς, ὥστε καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὲρ αὐτῶν δοῦναι καὶ τοὺς δούλους κακοῦν. ἵνα γὰρ οὗτοι τύχωσι

τοσούτων ἀγαθῶν, Παῦλος ἐδεσμεῖτο. ἄρα τοῦτο τῆς πολλῆς τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς ἀγάπης. πῶς δὲ ἐξεκάκουν ἄλλου θλιβομένου; τουτέστιν, ἐθορυβοῦντο, ἐταράττοντο. ταῦτα καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφει, "ὥστε μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις." οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀλγεῖν, ἀλλὰ καὶ χαίρειν χρή. 5

ΚΕΦ. Ε.

Εὐχὴ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εἰς δύναμιν καὶ ἀγάπην Θεοῦ.

15 Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται. 10

Χρυσοστόμου. Τὴν διάθεσιν τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ αὐτῶν δείκνυσιν. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, εὔχομαι, ἀλλὰ τὴν κατανενυγμένην δέησιν διὰ τοῦ "κάμπτω τὰ γόνατα" ἐδήλωσεν. "ἐξ οὗ πᾶσα "πατρία," οὐκέτι κατὰ ἀριθμὸν Ἀγγέλων φησίν· ἀλλ' ὅταν καὶ τὰς ἄνω, καὶ τὰς κάτω ποιῇ πάντα φυλὰς, οὐχ οἷαι αἱ Ἰου- 15 δαϊκαί.

Σευηριανὸς φησιν, ἐν οὐρανοῖς, φησιν, ἡ τῶν δικαίων διαγωγή· ἐπὶ γῆς δὲ ἡ πάντων ἀνθρώπων. οὐ γάρ εἰσι τεταγμένοι ἐπὶ τῆς γῆς οἱ δίκαιοι οἱ μετὰ ζώντων, ἀλλ' ἰδιάζει ὥσπερ γενεά τις ἐξαίρετος ἡ τῶν ἀνακειμένων τῷ Θεῷ. καὶ λέγεται ἐπουράνιος 20 μὲν ἡ γενεὰ τούτων ὡς καθαρά· ἡ δὲ τῶν λοιπῶν γηΐνη ὥσπερ ἐρρυπωμένη. ἐπισημαντέον δὲ ὅτι ἀφ' ὧν ὁ Ἀπόστολος δείκνυσι τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, οὐκ ἀφ' ἡμῶν ἀνῆλθεν ἄνω, ἀλλ' ἄνωθεν ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, δηλονότι ὡς φύσει ὂν, καὶ οὐκ ὀνόματι μόνον[1]. δεῖ γὰρ πάντως μετὰ τὸ φυσικὸν εἶναι τὸ καταχρηστικόν· καὶ τῶν 25 φυσικῶν πρῶτον τὸ ἄνωθεν, εἶτα τὸ κάτωθεν. ἐπισημαντέον δὲ, ὅτι πατριὰν εἶπεν, ὡς ἐπὶ συγγενείας, οὐ φρατρίαν. πανταχοῦ γὰρ ἡ θεία γραφὴ πατριὰς τὰς συγγενείας λέγει.

Θεόδωρος δέ φησι· τινὲς πατριὰν ἀνέγνωσαν, οὐ συνιέντες τὸ κείμενον. ἔστι δὲ φρατρία. πατριὰ μὲν γὰρ ἡ συγγένεια λέγεται, 30

[1] ὁ Χρυσόστομος πατριαὶ, οἱονεὶ φυλαί. Ὠριγένης ὁμοίως. Σευηριανὸς πατριὰν, ὡς ἐπὶ συγγενείας. Θεόδωρος φρατρίαι, τὰ συστήματα.

φρατρία δὲ τὸ σύστημα. ἐν δὲ τοῖς οὐρανοῖς συγγένεια οὐδεμία, συστήματα δὲ καὶ πολλά. τὸ τοίνυν "τούτου χάριν" ἄνωθεν μὲν ἀποδεδωκὼς πρὸς τὰ προκείμενα διήγησιν ἔχοντα τοῦ μεγέθους τῆς περὶ ἡμᾶς χάριτος τοῦ Θεοῦ· ἐνταῦθα δὲ αὐτῷ μετὰ τὰ παρεντεθέντα ἀναλαβὼν τοῦτο λέγει, ὅτι ὑπὲρ τούτων ἁπάντων, ὧν 5 *ἡμῖν παρεῖχε, καὶ ὡς προειπὼν οὕτως ὄντων μεγάλων καὶ θαυμαστῶν, ἑκάστοτε προσπίπτω τῷ Πατρὶ τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἅπαν σύστημα, εἴτε ἐν οὐρανοῖς, εἴτε ἐπὶ γῆς, οἰκεῖον καλεῖται καὶ ἡγεῖται δεσπότην.*

ʼΩΡΙΓΕΝΗΣ *φησὶ, τὸ κάμπτειν τὰ γόνατα σύμβολόν ἐστιν* 10 *ἄλλης γονυκλισίας, τῆς γινομένης ἐν τῷ ὑποτάσσεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ὑποπεπτωκέναι αὐτῷ. τούτῳ γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ὁ Ἀπόστολός φησιν· "ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτῃ ἐπουρανίων "καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων." καὶ λέγομεν μὴ πάντως τὰ ἐπουράνια ἔχειν σώματα γεγονατωμένα· ἔτι δὲ καὶ τὰ καταχθόνια* 15 *ὁμοίως. πρὸς τούτοις οὐδὲ τὰς ἀπηλλαγμένας τούτου τοῦ σώματος ψυχάς. πατριὰς δὲ καὶ αὐτὸς ἐξέδωκεν, οὐ φρατρίας κατὰ Θεόδωρον* [m].

16 *Ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι, διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν* 20
17 *ἔσω ἄνθρωπον, κατοικῆσαι Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.*

Ἔοικεν ἡ θειότης αὐτοῦ ἰδίως κατὰ τὴν γραφὴν δόξα αὐτοῦ ὀνομάζεσθαι. πλουτεῖ δὲ θειότητι πολλῇ καὶ δυσκαταλήπτῳ οὔσῃ τῇ γεννητῇ φύσει ὁ Θεός· ἀπὸ τοῦ πλούτου δὴ τούτου, ἀπὸ τῆς 25 *θειότητος καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ μεταδιδοὺς οἷς κρίνει μεταδιδόναι δεῖν δυνάμεως καὶ κραταιότητος, δυνάμει κραταιοῖ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· κραταιοῖ δὲ κατοικίζων εἰς τὸν χωροῦντα ἔσω ἄνθρωπον τὸν Χριστόν· καὶ τὸ παραδοξότατον, ὅλος ὢν ὁ Χριστὸς καθ' ἑαυτὸν ζῶν, κατοικεῖ καὶ ἐν τοῖς μετέχουσιν αὐτοῦ, κατοικεῖ δὲ* 30 *διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τουτέστι τῷ ἡγεμονικῷ. ἐπάγει γὰρ, "ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν." πῶς;*

18 *Ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι, ἵνα ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ*

[m] Ultima verba Scholiastæ sunt, non Origenis.

19 *πλάτος καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος, γνῶναί τε τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ.*

Ὅπερ ἀρχόμενος ηὔξατο, τοῦτο καὶ νῦν. τί δὲ ἔλεγεν ἐν ἀρχῇ; "ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ Πατὴρ τῆς "δόξης δῴη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει 5 "αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ "εἰδέναι ὑμᾶς τί ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ· καὶ τίς ὁ "πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις· καὶ τί "τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς "πιστεύοντας·" καὶ νῦν τὸ αὐτό φησι, τουτέστι τὸ μυστήριον τὸ 10 ὑπὲρ ὑμῶν οἰκονομηθὲν μετὰ ἀκριβείας εἰδέναι, "καὶ τὸ πλάτος καὶ "τὸ μῆκος καὶ τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος," τουτέστι τὸ μέγεθος τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πῶς πανταχοῦ ἐκτέταται· καὶ σωματικοῖς αὐτὴν ὑπέγραψε σχήμασι, δεικνὺς τὸν ἄνθρωπον, περιέλαβε τὰ ἄνω, τὰ κάτω, τὰ ἐκ πλαγίων. εἶπον μὲν γάρ, φησὶν, οὐκ ἔστι δὲ 15 τῶν ἐμῶν λόγων ταῦτα διδάξαι, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. "δυνάμει κραταιωθῆναι," φησὶ, πρὸς τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὸ μὴ παραφέρεσθαι, ὥστε οὐκ ἔνι ἄλλως κραταιωθῆναι, ἀλλὰ διὰ Πνεύματος Ἁγίου, καὶ πειρασμῶν ἕνεκεν καὶ λογισμῶν. πῶς δὲ ὁ Χριστὸς κατοικεῖ ἐν ταῖς καρδίαις, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος τοῦ 20 Χριστοῦ, "ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ "ποιήσομεν," ἐν ταῖς καρδίαις ταῖς πισταῖς, ταῖς ἐρριζωμέναις ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ, ταῖς μὴ παραφερομέναις.

ὨΡΙΓΕΝΗΣ φησὶ, δοκεῖ μοι σαφῶς τὰ ἑξῆς ἐν σολοικίῳ εἰρῆσθαι, ὡς πρὸς τὴν φράσιν. πρὸς γὰρ τὸ "δῴη ὑμῖν," ἀκόλουθον 25 ἦν εἰπεῖν ἐρριζωμένοις καὶ τεθεμελιωμένοις, ὥστε εἶναι τὸ ἑξῆς, ἵνα δῷ ὑμῖν ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοις καὶ τεθεμελιωμένοις κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ, δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, ὥστε εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως· εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον λέγω, κατὰ τὰς καρδίας 30 ὑμῶν, τουτέστι τὰ ἡγεμονικά. ὁ δὲ θέλων ἀποκαταστῆσαι τὰ κατὰ τὸν τόπον χωρὶς σολοικίας. σκέψαι, εἰ μὴ βιάσεται οὕτω τὴν φράσιν ἀποκαταστάς· "τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου "πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατρία ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς

“ ὀνομάζεται, ἵνα δῷ ὑμῖν κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ, “ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ, εἰς τὸν ἔσω “ ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς πίστεως ἐν ταῖς καρ-“ δίαις ὑμῶν, ἵνα ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἐξισχύσητε “ καταλαβέσθαι σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις, τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος” 5 καὶ τὰ ἑξῆς. ὥστε κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν μεταθετέον τὸ ἵνα, ἀπὸ τοῦ ἵνα ἐξισχύσητε, ἐπὶ τὸ ἵνα ἐν ἀγάπῃ ἐρριζωμένοι καὶ τεθεμελιωμένοι ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι· ἐν ἀγάπῃ δὲ ἐρριζωμένοις καὶ τεθεμελιωμένοις τῇ πρὸς Θεόν· δηλονότι ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης ἰσχύος, καὶ ἐξ ὅλης 10 διανοίας, καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης κατοικίζεται Χριστός. καὶ ὡς φυτὰ μὲν, ἐρρίζωνται ἐν ἀγάπῃ οἱ ἐρριζωμένοι ἐν αὐτῇ, ὡς δὲ οἰκοδομὴ, τεθεμελίωνται ἐν ἀγάπῃ. ἔφη δὲ ὁ αὐτὸς Παῦλος, “ Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε.” ἔργον δὲ ἰδεῖν, ἐπὶ τίνος νῦν εἴρηται τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ μῆκος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ 15 βάθος, καὶ ἐπὶ τίνος τὸ ὕψος. ἔχει δὲ αὐτὰ πάντα ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, δι᾽ οὗ ἀναβὰς εἰς ὕψος ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν. καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς. εἶχε γὰρ καὶ ὕψος καὶ βάθος, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν αὐτὸς διέδραμεν, ἐπὶ τὸ πλάτος καὶ μῆκος αὐτῆς φθάσας. καὶ ὁ Χριστῷ γε συνεσταυρωμένος καὶ 20 συνεκτεινόμενος αὐτῷ, καταλαμβάνει τὸ πλάτος, καὶ μῆκος καὶ βάθος καὶ ὕψος. ἔργον δὲ τοῦ ἁγίου καὶ τὸ γνῶναι τὴν ὑπερβάλλουσαν γνώσεως ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. οὐδεὶς δὲ ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην ἔχων γνώσεως δύναταί τι ἀγαπῆσαι τῶν περισπώντων καὶ περιελκόντων ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς περὶ τῆς ὑπερβαλλόντως 25 ἀγαπωμένης γνώσεως.

Σευηριανός φησιν, ἐσχημάτισεν ὥσπερ τυπικώτερον εἰς σταυροῦ τύπον. βάθος γὰρ καὶ ὕψος καὶ πλάτος καὶ μῆκος, τί ἕτερον ἂν εἴη, ἢ τοῦ σταυροῦ φύσις; διπλοῦν δέ που ἔοικε τὸν σταυρὸν λέγειν, οὐχ ἁπλῶς· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ μὲν τοῦ Κυρίου οἰκο- 30 νομία θεότης ἐστὶν ἄνωθεν, καὶ ἀνθρωπότης κάτωθεν, τὸ δὲ κήρυγμα ἀποστολικὸν διέτεινεν ἀπὸ ἄρκτου εἰς μεσημβρίαν, καὶ ἀπὸ ἀνατολῆς εἰς δύσιν, συναγαγὼν καὶ Κυρίου τὴν οἰκονομίαν καὶ τῶν Ἀποστόλων ὑπηρεσίαν· τὸ διπλοῦν τῆς οἰκονομίας, ὡς ἐν διπλῷ τῷ σταυρῷ ἐπιδεικνύμενος, οὕτως εἶπεν. οὐ γὰρ ἐνῆν αὐτὸν ἁπλῶς 35

τοὺς τόπους εἰπεῖν, τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ τὴν γραμμὴν, τὸ πλάτος καὶ τὸ μῆκος "ἵνα πληρωθῆτε εἰς πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ "Θεοῦ," τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν. πλήρωμα γὰρ τὴν ἐκκλησίαν λέγει.

Θεόδωρός φησι, τὸ "γνῶναι" ἀντὶ τοῦ ἀπολαῦσαι λέγει, ἐπὶ 5 πραγμάτων εἰπὼν τὴν γνῶσιν, ὡς ἐν τῷ ψαλμῷ τὸ "ἐγνώρισάς "μοι ὁδοὺς ζωῆς," ἀντὶ τοῦ ἐν ἀπολαύσει με τῆς ζωῆς κατέστησας· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ "ἐξισχύσητε καταλαβέσθαι," τὸ ἐν ἀπολαύσει καταστῆναι τοῦ πράγματος λέγει· καὶ τοῦτο δείκνυσι διὰ τοῦ "σὺν τοῖς ἁγίοις." τὸ δὲ "πλάτος καὶ μῆκος, καὶ βάθος καὶ 10 "ὕψος," ἵνα εἴπῃ τῆς χάριτος τὸ μέγεθος ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν ὀνομάτων. εὔχομαι τοίνυν ὥστε ὑμᾶς συναπολαῦσαι τοῖς ἁγίοις, τῆς οὕτω μεγάλης καὶ θαυμαστῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ, ἣν ἡ πολλὴ τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς ἀγάπη παρέσχεν ἡμῖν.

20 Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισ- 15 σοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἡμῖν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, κατὰ τὴν δύναμιν τὴν ἐνεργοῦσαν ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ περισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν ἐποίησε. δῆλον ἐξ ὧν ἔγραφεν αὐτός. ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, 20 εὔχομαι, αὐτὸς δὲ καὶ χωρὶς τῆς ἐμῆς εὐχῆς, μείζονα ἐργάσεται τῶν ἡμετέρων αἰτήσεων· οὐχ ἁπλῶς μείζονα, ἀλλ' ἐκ περισσοῦ, οὐχ ἁπλῶς ἐκ περισσοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ. καὶ δῆλον ἐκ τῆς δυνάμεως τῆς ἐνεργουμένης ἐν ἡμῖν· οὔτε γὰρ ᾐτήσαμεν ποτὲ αὐτὰ, οὔτε προσεδοκήσαμεν, οὔτε ἐνενοήσαμεν. 25

21 Αὐτῷ ἡ δόξα, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Καλῶς εἰς εὐχὴν καὶ δοξολογίαν τὸν λόγον κατέκλεισεν. ἔδει γὰρ τὸν τὰ τοσαῦτα ἡμῖν παρασχόντα δοξασθῆναι καὶ εὐλογηθῆναι, ὥστε καὶ τοῦτο μέρος ἡμῖν τοῦ μεγέθους παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ 30 δοξάζειν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ἡ δόξα αὐτοῦ ἐστιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· αὕτη γὰρ οἶδε μόνη μένειν εἰς τὸ διηνεκές.

ΚΕΦ. ϛ.

Παραίνεσις περὶ ἀγάπης ἑνωτικῆς εἰ καὶ τὰ χαρίσματα διῄρηνται, πρὸς ὠφέλειαν.

1 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε. 5

Ὅρα τὸν Παῦλον τὰ πλείονα ἐν ἱκετηρίας τάξει φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἐπιτακτικὸν γράφοντα, οὐδὲν αὐθεντικὸν, ἀλλὰ συνεσταλμένον καὶ καθιεμένον. καίτοι γε οἱ παρακαλοῦντες ὑπὲρ τῶν αὐτῶν αὐτοῖς διαφερόντων παρακαλοῦσιν· ἀλλ' ἐμοὶ καὶ τοῦτο, φησὶ, διαφέρει· καθὼς καὶ ἑτέρωθι γράφων ἔλεγε· "νῦν ζῶμεν, 10 "ἐὰν ὑμεῖς ἑστήκετε ἐν Κυρίῳ·" σφόδρα γὰρ ἀεὶ τῆς σωτηρίας τῶν μαθητευομένων ἐφίετο. "ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ." οὐδὲν οὕτω λαμπρὸν, ὡς δέσμιος διὰ Χριστόν. εἴ τις φιλεῖ τὸν Χριστὸν, ἔγνω τὸ λεγόμενον· οὐδὲν τῆς ἁλύσεως ἐκείνης μακαριώτερον· εἰ αὐτὸς δι' ἐμὲ γενόμενος δοῦλος, καὶ τὴν δόξαν κενώσας, οὐχ οὕτως 15 ἡγεῖτο ἐν δόξῃ εἶναι, ὡς ὅτε ἐσταυροῦτο ὑπὲρ ἐμοῦ, τί ἐμὲ παθεῖν οὐ δεῖ; ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, "δόξασόν με Πάτερ." τοῦτο δόξαν καλεῖς; ναὶ, φησὶν, ὑπὲρ γὰρ τῶν φιλουμένων ἐγὼ πάσχω. οὐ μάτην οὖν ὡς ἔοικε ταύτην ὁ Παῦλος τὴν ἅλυσιν προβάλλεται, ἀλλ' ὡς δι' αὐτῆς δυσωπῶν, "ἀξίως," φησὶ, "περιπατῆσαι τῆς 20 "κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε." πῶς; "μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, "μετὰ πραότητος καὶ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν "ἀγάπῃ."

Οὐχ ἁπλῶς τὸ δέσμιον εἶναι καλὸν, ἀλλὰ τὸ διὰ Χριστόν. διὰ τοῦτό φησι, παρακαλῶ ὑμᾶς ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, 25 ἧς ἐκλήθητε. ποίας δὴ ταύτης; σῶμα ἐκλήθητε, φησὶ, κεφαλὴν ἔχετε τὸν Χριστὸν, συνήγειρε καὶ συνεκάθισε ὑμᾶς ἐχθροὺς ὄντας καὶ μυρία ὅσα ἐργασαμένους κακά. μεγάλη ἡ κλῆσις καὶ ἐπὶ μεγάλοις, οὐχ ὅτι ἀπ' ἐκείνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοιαῦτα καὶ τοιούτῳ τρόπῳ. πῶς δέ ἐστιν ἀξίως περιπατῆσαι; μετὰ πά- 30 σης ταπεινοφροσύνης, ὁ τοιοῦτος ἀξίως περιπατεῖ· τοῦτο ἀρετῆς ἁπάσης ὑπόθεσις· μετὰ πάσης, φησὶ, ταπεινοφροσύνης, μὴ τῆς ἐν ῥήμασι, μηδὲ ἐν πράγμασι μόνης, ἀλλὰ καὶ ἐν σχήματι, καὶ ἐν

φθέγμασι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν. ἔσο ταπεινὸς ὁμοίως δὲ καὶ πρᾷος· ἔστι γὰρ ταπεινὸν μὲν εἶναι, ὀξὺν δὲ καὶ ὀργίλον, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τῆς ὀργῆς κατεχόμενος, πάντα ἀπώλεσεν.

2 Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ. 5

Πῶς ἀνέχεσθαι δυνατὸν, ἂν ὀργίλος ᾖ, ἂν κακηγόρος; εἶπε τὸν τρόπον "ἐν ἀγάπῃ·" εἰ σὺ τοῦ πλησίον, φησὶν, οὐκ ἀνέχῃ, πῶς σου ἀνέξεται ὁ Θεός;

3 Σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος, ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. 10

Τί ἐστιν ἑνότης Πνεύματος; καθάπερ ἐν σώματι Πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα συνέχον, καίτοιγε ἐν διαφόροις μέλεσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· διὰ γὰρ τοῦτο, Πνεῦμα ἐδόθη, ἵνα τοὺς γένει καὶ τρόποις διαφόροις διεστηκότας ἑνώσῃ.

Ὠριγένης φησὶ, τηρεῖ τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος ὁ κατηρτισμένος τῷ αὐτῷ νοΐ, καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς σοφίας πρὸς τὸν πλησίον. Ὅταν δὲ μὴ τὸ αὐτὸ λέγωμεν πάντες καὶ διὰ τοῦτο [μὴ] ᾖ ἐν ἡμῖν σχίσματα, οὐ σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος, διακόπτομεν αὐτὴν εἰς πλείονα· εἰ μέντοι γε ὁ Θεὸς δίδωσι διαιρέσεις χαρισμάτων, ἀλλὰ τηρεῖ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. καὶ εἰ χαρίζεται διαιρέσεις διακονιῶν, ἀλλὰ φυλάττει τὸν αὐτὸν Κύριον· καὶ εἰ δωρεῖται διαιρέσεις ἐνεργημάτων, ἀλλ' αὐτὸς μένει Θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἐφεσίοις μὲν οὖν τοῖς ἤδη ἐσχηκόσι τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος, καὶ δεομένοις τηρεῖν ταύτην, λέγεται "ἐν "ἀγάπῃ σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος·" τοῖς δὲ μηδέπω ἔχουσι τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος, λέγοιτο, σπουδάζοντες καταντᾷν ἐπὶ τὴν ἑνότητα τοῦ Πνεύματος. τηρεῖται δὲ ἡ ἑνότης τοῦ Πνεύματος, τῆς ἀγάπης συνδεούσης τοὺς κατὰ τὸ Πνεῦμα ἑνουμένους, καὶ εἰς ἓν σῶμα αὐτοὺς συναγούσης τοῦ Χριστοῦ. 15 20 25 30

Θεόδωρος δέ φησι, Πνεῦμα τὸ ἀναγεννῆσαν σῶμα, εἰς ὅπερ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως κατέστητε.

4 **Καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν.**

Μία πρόκειται ἡ τῶν προσδοκωμένων ἐλπίς.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ Μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ, καὶ ὄντες καὶ γενόμενοι καὶ ἐσόμενοι πάλιν, καὶ 5 οἱ πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εὐηρεστηκότες, ἓν σῶμα εἰσί· πῶς; ὅτι κἀκεῖνοι τὸν Χριστὸν ᾔδεσαν. πόθεν δῆλον; "Ἀβραάμ," φησιν, "ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ "εἶδε καὶ ἐχάρη·" καὶ πάλιν· "εἰ ἐπιστεύετε," φησὶ, "Μωσεῖ, "ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν." καὶ οἱ 10 προφῆται οὐκ ἂν δὲ ἔγραψαν περὶ οὗ ἠγνόουν· οὐ γὰρ ἠγνόουν ὃ ἔλεγον· εἰδότες δὲ αὐτὸν καὶ προσεκύνουν· ὥστε κἀκεῖνοι ἓν σῶμα. οὐ διέστηκεν σῶμα Πνεύματος· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη σῶμα· καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν ἡνωμένων καὶ πολλὴν τὴν ἀκολουθίαν ἐχόντων, λέγειν, ἓν σῶμά ἐστιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς ἑνώσεως τὸ 15 σῶμα λαμβάνομεν. μία κεφαλὴ καὶ ἓν σῶμα· εἰ δὲ μία κεφαλὴ καὶ ἓν σῶμα, τὸ σῶμα ἐξ ἐντίμων καὶ ἀτίμων σύγκειται μελῶν· πλὴν ἀλλ' οὔτε τοῦ φαυλοτάτου τὸ μεῖζον κατεξανίσταται, οὔτε τοῦτο ἐκείνου διαφθονεῖται· καίτοιγε οὐ τὴν αὐτὴν συντέλειαν τὰ πάντα εἰσφέρει, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν τῆς ἀνάγκης λόγον, καὶ ὅτι 20 πάντα ἀναγκαίως γεγένηται, καὶ εἰς χρείας διαφόρους, πάντα ὁμότιμα· εἰσὶ δὲ τὰ μὲν καιριώτατα, τὰ δὲ ἧττονα.

Ἀγάπην οὖν ζητεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Παῦλος οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν συγκολλῶσαν καὶ ἀδιασπάστως πρὸς ἀλλήλους ἔχειν ποιοῦσαν· καὶ τοσαύτην ἕνωσιν καὶ οὕτως ἀκριβῆ παρεχομένην, 25 ὡσανεὶ μέλη πρὸς μέλη· διὰ τοῦτό φησιν, "ἓν σῶμα." καλῶς δὲ εἶπε "καὶ ἓν Πνεῦμα·" δεικνὺς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σώματος, ἓν Πνεῦμα ἔσται· ἢ ὅτι ἔστι μὲν σῶμα εἶναι ἓν, οὐχ ἓν δὲ Πνεῦμα· ὡσανεί τις καὶ αἱρετικῶν φίλος εἴη· ἢ ὅτι ἀπ' ἐκείνου δυσωπεῖ· τουτέστιν οἱ ἓν Πνεῦμα λαβόντες καὶ ἐκ μιᾶς ποτισθέντες πηγῆς, 30 οὐκ ὀφείλετε διχονοεῖν· ἢ Πνεῦμα ἐνταῦθα, τὴν προθυμίαν φησιν. εἶτα "καθὼς ἐκλήθητε," φησὶν, "ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως "ὑμῶν." ὁ Θεὸς ἡμᾶς, φησὶν, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὑμᾶς ἐκάλεσεν·

οὐδὲν ἑτέρῳ πλέον ἀπένειμε τοῦ ἑτέρου· πᾶσιν ἀθανασίαν· πᾶσιν ζωὴν αἰώνιον· πᾶσιν δόξαν ἀθάνατον· πᾶσιν ἀδελφότητα· πᾶσι κληρονομίαν ἐχωρίσατο· κοινὴ πάντων ἐγένετο κεφαλή· πάντας συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν· οἱ τοίνυν ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοσαύτην ἔχοντες ἰσοτιμίαν, πόθεν μέγα φρονεῖτε καὶ κατεπαίρεσθε; 5

5 Εἷς Κύριος· μία πίστις· ἓν βάπτισμα.

Ἰδοὺ ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως· "εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων· ὁ "ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν" αὐτός· μὴ γὰρ σοὶ μὲν ὁ μείζων, ἐκείνῳ δὲ ὁ ἐλάττων ἐπεβλήθη· μὴ γὰρ σὺ μὲν ἀπὸ πίστεως, ἐκεῖνος δὲ ἀπὸ ἔργων ἐσώθη· μὴ γὰρ σοὶ μὲν 10 ἀφείθη διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐκείνῳ δὲ οὐδέν.

6 Εἷς Θεὸς καὶ Πατὴρ πάντων, καὶ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν.

Τί δέ ἐστι "πάντων καὶ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν "πᾶσιν ἡμῖν;" ἐπὶ πάντων, τουτέστιν ὁ Κύριος· καὶ ἐπάνω πάν- 15 των, τουτέστιν ὁ προνοῶν καὶ διοικῶν· καὶ ἐν πᾶσι, τουτέστιν ὁ οἰκῶν· καίτοι τοῦ Υἱοῦ τοῦτο εἶναι φασὶν, ὥστε εἰ ἐλαττώσεως ἦν, οὐκ ἂν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐρρήθη. τί οὖν φησι; πόθεν τὰ χαρίσματα τὰ διάφορα; ἀκριβέστερον μὲν οὖν αὐτὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ ἐπεξέρχεται· νῦν δὲ ἐνταῦθα μόνον ἠνίξατο· 20 καὶ ὅρα τί φησι· κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ· τὰ πάντων κεφαλαιωδέστερά φησι, κοινὰ πάντων ἐστὶ, τὸ βάπτισμα· τὸ διὰ πίστεως σωθῆναι· τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν πατέρα· τὸ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἅπαντας μετέχειν. εἰ δέ τι ὁ δεῖνα πλέον ἔχει ἐν τῷ χαρίσματι, μὴ ἄλγει· ἐπεὶ καὶ ὁ πόνος αὐτῷ πλείων ἐστιν, καὶ ὁ 25 τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν, πέντε ἀπῃτεῖτο· ὁ δὲ τὰ δύο, δύο μόνον προσήνεγκε, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἔσχεν ἐκείνου· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς αὐτῆς αἰτίας παραμυθεῖται τὸν ἀκούοντα· "πρὸς καταρ-"τισμὸν τῶν ἁγίων," φησι, "εἰς ἔργον διακονίας· εἰς οἰκοδομὴν "τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ." διὰ τούτου δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἀπὸ 30 τῆς οἰκείας ἀξίας ὁ μὲν πλέον ὁ δὲ ἔλαττον ἔλαβεν· ἕκαστος γὰρ, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν συντελεῖ· καὶ δι' ἑτέρους ἔλαβεν, ὡς αὐτὸς ἐμέτρησεν· ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· "τὰ δὲ μέλη ἔθετο ἓν ἕκαστον,

"καθὼς αὐτὸς ἠθέλησεν" καὶ οὐ λέγει τὸν λόγον, ἵνα μὴ καταβάλῃ τὰ φρονήματα τῶν ἀκουόντων· διὸ λέγει,

8 Ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσεν αἰχμαλωσίαν, ἔδωκεν δόματα τοῖς ἀνθρώποις.

Τουτέστιν, τί μέγα φρονεῖς; τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γέγονεν· ὁ μὲν 5 προφήτης φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ, "ἔλαβες δόματα ἐν ἀνθρώποις·" αὐτὸς δὲ φησὶν, "ἔδωκες δόματα ἐν ἀνθρώποις·" τοῦτό ἐστιν ποιῶν ταυτόν.

9 Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ 10 ἀναβὰς ὑπὲρ ἄνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

Ταῦτα ἀκούων, μὴ μετάβασιν νόμιζε· ὅπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολῇ κατασκευάζει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· καθάπερ γὰρ ἐκεῖ περὶ ταπεινοφροσύνης παραινῶν, παράγει τὸν Χρι- 15 στὸν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀναβῆναι, τὴν κατάβασιν αἰνίττεται· τὰ δὲ κάτω μέρη τῆς γῆς, τὸν θάνατον φησὶν, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας· καθάπερ καὶ ὁ Ἰακὼβ ἔλεγε· "κατάξετε "τὸ γῆρας μου μετ' ὀδύνης εἰς ᾅδου·" καὶ πάλιν ἐν τῷ ψαλμῷ· "καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον·" τουτέστιν, 20 τοῖς ἀποθανοῦσιν· ἐνταῦθα. ποίαν αἰχμαλωσίαν φησί; τὴν τοῦ διαβόλου· αἰχμάλωτον τὸν τύραννον ἔλαβε τὸν διάβολον καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀρὰν καὶ τὴν ἁμαρτίαν· ὁρᾷς σκύλα καὶ λαφυρά; "τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐστιν, εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη;" τοῦτο πρὸς τοὺς Παύλου τοῦ Σαμωσάτεως. εἰς τὰ κατώτερα μέρη κατέβη τῆς γῆς, 25 μεθ' ὃ οὐκ ἔστιν ἑτέρα· "καὶ ἀνέβη ὑπερ ἄνω πάντων τῶν οὐρα-"νων, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα," μεθ' ὃ οὐκ ἔστιν ἕτερόν τι· τουτέστιν τῆς δεσποτείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνεργείας· καὶ γὰρ πάλαι πάντα πεπλήρωτο.

Θεόδωρος δέ φησι, μήτε τὸ εἷς Κύριος ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ 30 Πατρὸς νοητέον, μήτε τὸ εἷς Θεὸς ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Υἱοῦ· ἀλλ' ἵνα εἴπῃ, οὐ διαφόρους Κυρίους· οὐ δὲ διαφόρους νομίζομεν θεούς. ἀδιάσπαστος γὰρ ἡμῖν τῆς θεότητος καὶ τῆς κυριότητος ἡ ὁμολο-

γία· οὐ διαιρουμένων τῶν γνώμων ἡμῶν κατὰ τὸν τῶν προσώπων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν ὁμοίαν ἀποδιδόντων προσκύνησιν. "ὁ ἐπὶ πάντων" δὲ, ἵνα εἴπῃ ὁ πάντων ὑπερέχων, καὶ διὰ πάντων ἡμῶν, τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύμενος πρόνοιαν, ἐν πᾶσι τὲ ἡμῖν εἶναι καὶ οἰκεῖν πιστευόμενος. καὶ ἐπειδὴ διὰ πάντων ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν ὁμόνοιαν, ἐδόκει 5 δέ τις αὐτοῖς εἶναι διαφορὰ ἀπὸ τῆς τῶν χαρισμάτων ποικιλίας, ἐπιφέρει,

Ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ.

Εἰ δὲ ἴδιόν τι χάρισμα ἕκαστος ἡμῶν ἔχει, ἡ διαφορὰ γέγονε, 10 καθὼς τὴν ἑαυτοῦ δωρεὰν ἑκάστῳ ἡμῶν ὁ δεσπότης ἐπεμέτρησε Χριστός.

Ὅ τε γὰρ δεδωκὼς ἡμῖν εἷς, καὶ τὸ δοθὲν ἡμῖν Πνεῦμα ἕν· ὑπαλλάξας δὲ τὸ "ἔλαβε δόματα" οὕτως ἐν τῷ ψαλμῷ κείμενον, "ἔδωκε δόματα" εἶπε, τῇ ὑπαλλαγῇ περὶ τὴν οἰκείαν 15 χρησάμενος ἀκολουθίαν· ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τὸ ἔλαβεν ἥρμοττεν, ἐνταῦθα δὲ τῷ προκειμένῳ τὸ ἔδωκεν ἀκόλουθον ἦν. βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἀγῶνα ὑπὲρ ἡμῶν ἐνστησόμενος πρὸς τὸν διάβολον, καὶ ὥσπερ πολέμου νόμῳ νικήσας αὐτόν· ἐπειδὴ ἀφεῖλεν ἑαυτὸν τοῦ θανάτου, πρότερος ἀναστὰς, κοινὴν ἐπὶ πάντων 20 ἡμῶν τοῦ θανάτου τὴν λύσιν ἐποιήσατο· ὥσπερ αἰχμαλώτους τινὰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπὸ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα κατεχομένους, τῆς ἐκείνου καταδυναστείας αὐτοὺς ἀφελὼν, ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανούς.

Ὠριγένης δέ φησι· διὰ τοὺς συγχέοντας Πατέρα καὶ Υἱὸν, 25 τὸ μὲν Κύριος τέτακται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ δὲ εἷς Θεὸς, ἐπὶ τοῦ Πατρός· καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου δὲ δύο διδόντας βαπτίσματα χρηστέον τῷ ῥητῷ, "ἓν βάπτισμα·" πάντων δέ ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· τὸ τινῶν μὲν εἶναι Θεὸς καὶ μὴ Πατὴρ, τινῶν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ· ὡς εἴτις δείξας δέκα τινὰς τὸν ἀριθμὸν 30 ἀνθρώπους· ὧν οἱ μὲν πέντε τοῦδε τινὸς υἱοὶ εἰσὶν, οἱ δὲ πέντε δοῦλοι, ἔλεγεν οὗτος τῶν δέκα κύριος ἐστὶ καὶ πατήρ· πρὸς τούτοις, ἐξεταστέον τὴν διαφορὰν τῶν προθέσεων, τῆς "ἐπὶ" καὶ τῆς "διὰ," καὶ τῆς "ἐν·" καὶ σωματικῇ γε εἰκόνι χρηστέον τοιαύτῃ·

τὸ πῶς ὁ ἥλιος ἐπὶ πάντων ἐστὶ, φέρε εἰπεῖν, τῶν ἐπὶ γῆς, ταῖς δὲ αὐγαῖς λέγοιτ' ἂν εἶναι διὰ πάντων· εἰ δὲ καὶ εἰς τὸ βάθος ἑκάστου ἔφθανεν ἡ δύναμις τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, ἐλέγετο ἂν εἶναι καὶ ἐν πᾶσιν· οὕτως τοίνυν καὶ κατὰ τὰ νοητά· τὴν μὲν ὑπεροχὴν οἰόμεθα δηλοῦσθαι διὰ τὸ "ἐπὶ πάντων·" "τὸ δὲ διαρκὲς πρὸς ἕκαστον, ἐν 5 "τῷ διὰ πάντων·" τὸ δὲ καὶ φθάνειν "ἐν πᾶσι," τῆς δυνάμεώς ἐστι τοῦ Θεοῦ· ὥστε μηδένα εἶναι κενὸν πάντῃ αὐτοῦ διὰ τοῦ "ἐν πᾶσιν[n]."

Καὶ τῷ ἑνὶ δὲ ἑκάστῳ ἡμῶν ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ. 10

Οὕτω νενοῆσθαι νομίζομεν· οὐκ ἐκ μέτρου μὲν δίδωσι τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν χάριν ὁ Θεὸς "οὗ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ "ἔστι πέρας·" μέτρον δὲ δίδωσι, φειδόμενος τῶν λαμβανόντων, μὴ χωροῦντος ἑκάστου πλέον, οὗ συμφερόντως λαμβάνει. πλὴν ἐπεὶ χάρις ἐστὶν ἡ διδομένη, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων ἐστὶν, ἐπεὶ ἡ χάρις 15 οὐκέτι γίνεται χάρις, δίδοται ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ· εἰ καὶ μὴ ἐξ ἔργων δὲ, ἀλλ' ἐπί τινός γε τῶν ἐφ' ἡμῖν· ἐκ πίστεως γὰρ δίδοται ἡ χάρις, ἐπὶ τῷ συνεργούσης αὐτῆς τὴν πίστιν κατακοσμηθῆναι καὶ τοῖς ἔργοις ὡς εἰπεῖν τὸν λαμβάνοντα τὴν χάριν· "καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ ἡ εἰς ἐμὲ, οὐκ εἰς κενὸν 20 "ἐγενήθη, ἀλλὰ τοσόνδε ἐκοπίασα·" Παῦλος δὲ ἔλεγεν τὸ "ἀλλὰ "καὶ περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα."

11 Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστὰς, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ δι-12 δασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς 25 ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ἐχομένως τῶν προκειμένων καὶ ταῦτα ἐπιφέρει. εἰ γὰρ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ἑκάστων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χρι-30 στοῦ, ὥστε τοὺς μέν τινας εἶναι Ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας καὶ ἄλλους εὐαγγελιστὰς, καὶ μετὰ τούτους ποιμένας, καὶ ἐπὶ πᾶσι διδασκάλους. εἴπερ οὖν διδάσκαλον εἶναι χάρισμά ἐστι διδό-

[n] Ultima hæc mutila sunt.

μενον, κατὰ τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι, καὶ ποιμένα ποιμαίνοντα μετὰ ἐπιστήμης χρὴ, πῶς δὲ καὶ εὐαγγελιστὴς τίς ἔσται, οὗ μὴ εἰσὶν ὡραῖοι ἵν' οὕτως εἴπω, οἱ πόδες τῆς ψυχῆς; ἀλλὰ καὶ προφήτην ἀπίστους ἐλέγχοντα καὶ ἀνακρίνοντα. τοιοῦτος γάρ ἐστιν ὁ τῆς κοινῆς διαθήκης προφήτης, ὃν ἀπὸ Θεοῦ 5 *καθίστασθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ νομιστέον. εἰ δὲ ταῦτα δυνατὸν ἀεὶ εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, μή ποτε καὶ Ἀποστόλους, οἷς δίδοται τὰ σημεῖα τοῦ Ἀποστόλου κατεργάζεσθαι, δυνατὸν εὑρεθῆναι καὶ νῦν· χρεία δὲ Ἀποστόλων καὶ προφητῶν, καὶ τῶν ἑξῆς εἰς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, ἵνα καταρτίζωνται κατὰ τὸ ἔργον τῆς Χριστοῦ* 10 *διακονίας, ὅπως οἰκοδομῆται, ἐνεργεῖται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν ζώντων λίθων.*

13 Μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ 15 14 Χριστοῦ· ἵνα μηκέτι ὦνμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν 15 τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ Χριστοῦ. 20

Τίνες πάντες καταντήσομεν εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως. ζητητέον, πότερον πάντες ἁπαξαπλῶς ἄνθρωποι ἢ ἡμεῖς οἱ κληρωθέντες ἐν Χριστῷ. δόξει δὲ πρὸς τὸ πρότερον ἀποδεδόσθαι, διὰ τὸ πολλοὺς ἀνόμους εἶναι τῆς διδασκαλίας, τοὺς κλυδωνίζοντας ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, σχεδὸν τοὺς πάντας ἢ τοὺς πλείστους. 25 *πλὴν φιλοτιμητέον ἐπὶ τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως καταντῆσαι, καὶ πρὸς τῇ ἑνότητι τῆς πίστεως γενέσθαι, καὶ ἐν τῇ ἑνότητι τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὧν ἓν γενομένων, πᾶσαν νηπιότητα ἀποθέμενοι, ἄνδρες χρηματίσωμεν τέλειοι, τὸ μέτρον τῆς ἐν κρυπτῷ ἡλικίας,* 30 *ἄκρως ἀπειληφότες, ὅπερ μέτρον ἡλικίας πληρώματος μέτρον ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, πάντων τῶν ἐπὶ τὸ μέτρον τῆς προειρημένης ἡλικίας ἐφθακότων, τὸ πλήρωμα τοῦ Χριστοῦ κεχωρηκότων, ὅτε οὐκέτι ἔσονται νήπιοι, οὐδὲ διὰ τὸ περὶ τῶν δογμάτων ἀνερμάτι-*

στον καὶ ἀμφίβολον περὶ αὐτῶν ἐν νηπίων ἕξει πατοῦσιν, ὥσπερ ὑπὸ κλύδωνος τῶν ὑπὲρ ἑκάστου ψεύδους πιθανῶν περιφερόμενοι, καὶ παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας ἐπιδιδόντες ἑαυτούς· τινῶν μὲν ἀνθρώπων[o] οὐ διακειμένων ἀλλὰ κυβευτικῶς διδασκόντων, ἄλλων δὲ μετὰ πάσης πανουργίας καὶ συντρεχείας ἀπατώντων τῶν τὴν 5 πλάνην μεθόδοις χρῆσθαι μυρίαις καθ' ἡμῶν. καὶ ὅταν γε καταντήσωσιν οἱ ἅγιοι εἰς τὸν προειρημένον τέλειον ἄνδρα, τότε τῷ νενοηκέναι τὴν ἀγάπην ἀληθεύοντες, ἐν αὐτῇ αὐξήσωμεν εἰς τὸν Χριστόν· πάντα τὰ δοθέντα αὐτοῖς τῆς ἀληθείας σπέρματα χρώμενοι, ὡς σῶμα κεφαλῇ τῷ Χριστῷ. 10

Ἐπειδὴ δέ φησιν, "ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι," ζητοῦμεν πότερον ταῦτα κατὰ μετριότητα εἶπε, συμπεριλαμβάνων ἑαυτὸν οὐκ ὄντα νήπιον, ἢ ὁρῶν ὅσον ἀπολείπεται ὁ ἐκ μέρους γινώσκων καὶ ἐκ μέρους προφητεύων τῆς τελειότητος, ἀληθῶ ςφησιν εἶναι νήπιος. πλὴν ὁ λέγων αὐτὸν κατὰ νηπιότητα ταῦτα εἰρηκέναι, χρήσεται 15 τὸ "ὅτε ἤμην ὡς νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος, ἐφρόνουν ὡς νήπιος" "ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα καὶ τοῦ νηπίου." ὁ δὲ ἕτερος πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται, ὅτι συγκρίσει μὲν τῶν πολλῶν, ἐγεγόνει μὲν ὁ Παῦλος ἀνήρ· πρὸς δὲ τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἁγίοις τέλη, ἔτι νήπιος ἦν. καὶ πάντας γὰρ ὁ προφητικὸς λόγος παιδία ὀνο- 20 μάζει λέγων· "ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός." μετὰ ταῦτα ἐπιστήσεις εἰ μὴ κατὰ μετριότητα ὁ Παῦλος οὐ μόνον νήπιος εἶναι φησὶν, ἀλλὰ καὶ κλυδωνιζόμενος καὶ περιφερόμενος παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας, καὶ τὰ ἑξῆς. ὁ μέντοιγε καὶ τοῦτο λέγων, μὴ ἀπὸ μετριότητος αὐτὸ εἰρῆσθαι φήσει, ὅτι ἄνθρω- 25 πος ἦν ὀξὺς καὶ εὐεπήβολος, καὶ ἑώρα τοὺς ἐπὶ ἑκάτερα ἐπιχειρουμένους λόγους ἱκανοὺς ὄντας περισπᾶσαι καὶ ἐν κλύδωνι ποιῆσαι γενέσθαι τὸν θεωροῦντα τὰς πιθανότητας. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἄνθρωπος περιεφέρετο παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας, οὐ κατασπώμενος μὲν οὐδὲ ναυαγῶν, ὥσπερ δὲ ναῦς παλαιὼν ποικίλοις πνεύμασιν. 30 ἑώρα δὲ καὶ τοὺς τῶν ἀντικειμένων λόγους, οἱονεὶ ἐν κυβείᾳ διδάσκοντας, οὐκ ὄντας εὐκαταφρονήτους, ἀλλὰ πανουργότατα λεγομένους, ὥστε ἱκανοὺς εἶναι πλανῆσαι, καὶ ἤλπιζε τάξεσθαί ποτε τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ βοηθείας πρὸς τὸ ἀποθέσθαι πάντα περισπασμὸν

[o] Quædam videntur excidisse hic et infra.

καὶ ἀληθεῦσαι ἀπερισπάστως, καὶ ἐν ἀγάπῃ αὐξῆσαι εἰς τὸν Χριστὸν, ὃν ᾔδει αὐτοῦ ὄντα κεφαλὴν καὶ παντὸς τοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος.

(Χρυσοστόμου.) *Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησιν, "εἰς τὴν "ἑνότητα," φησὶ, "τῆς πίστεως," τουτέστιν, ἕως ἂν δειχθῶμεν* 5 *πάντες τὴν πίστιν ἔχοντες, ὅταν πάντες ὁμοίως τὸν σύνδεσμον ἐπιγινώσκωμεν, μέχρι τότε ἐργάζεσθαι χρή· ἀλλαχοῦ δὲ νηπίους ἡμᾶς φησὶ, καὶ ὅταν τέλειοι ὦμεν, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον ὁρῶν. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν μέλλουσαν γνῶσιν, νηπίους ἐκάλεσεν· ἐνταῦθα δὲ πρὸς ἕτερον εἶπε, πρὸς τὸ ἀμετάπτωτον· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι·* 10 *"τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή." ὅρα γὰρ κακεῖ πῶς ἐκάλεσε τελείους. ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα, ὡς διὰ τῶν ἐπαγομένων δηλοῖ, "ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι." αὐτό φησι τὸ μέτρον τὸ ὀλίγον, ὅπερ ἐλάβομεν, ἵνα κατέχωμεν μετὰ πάσης σπουδῆς, μετὰ στερρότητος καὶ βεβαιώσεως. "ἵνα μηκέτι" τὸ μηκέτι, δείκνυσι πάλαι τοῦτο* 15 *παθόντας. καὶ τίθησι καὶ ἑαυτὸν, καὶ ἐν τάξει διηγήσεως διορθοῦται. ἐπεξῆλθε δὲ τῇ τροπῇ, δεικνὺς τὰς δισταζούσας ψυχὰς, ἐν οἵῳ κινδύνῳ εἰσίν. παντὶ "ἀνέμῳ, φησὶν, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀν-"θρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν πλάνης." κυβευταὶ λέγονται οἱ τοῖς πεττοῖς κεχρημένοι. τοιοῦτοί εἰσιν οἱ πανοῦργοι·* 20 *ἐπειδὰν ἀφελεστέρους λάβωσι· καὶ γὰρ κἀκεῖνοι μετατιθέασι καὶ μεταφέρουσιν ἅπαντα. ἐνταῦθα καὶ βίου ἥψατο.*

Ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν τὰ 16 πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον, διὰ πά- 25 σης ἁφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέρους τὴν αὔξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν ἑαυτοῦ ἐν ἀγάπῃ.

Ὅ φησι, τοῦτό ἐστι. καθάπερ τὸ σῶμα τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου καταβαῖνον τὸ διὰ τῶν νεύρων, τὸ αἰσθητικὸν οὐχ 30 *ἁπλῶς δίδωσι πᾶσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀναλογίαν ἑκάστου μέλους, τῷ μὲν δυναμένῳ πλέον δέξασθαι, πλέον· τῷ δὲ ἔλαττον, ἔλαττον· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, καθάπερ μελῶν, τῶν ψυχῶν εἰς αὐτὸν ἀνηρτημένων, ἡ πρόνοια αὐτοῦ καὶ ἡ χορηγία τῶν χαρισμάτων κατὰ*

ἀναλογίαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέλους αὔξησιν ποιεῖται. τί δέ ἐστι "διὰ τῆς ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας;" τουτέστι, διὰ τῆς αἰσθήσεως. τὸ γὰρ πνεῦμα ἐκεῖνο τὸ ἐπιχορηγούμενον τοῖς μέλεσιν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἑκάστου μέλους ἁπτόμενον οὕτως ἐνεργεῖ, ὡς ἂν τις εἴποι, τὸ σῶμα ἀντιλαμβανόμενον τῆς ἐπιχορηγίας κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἐν αὐτῷ μελῶν, οὕτω ποιεῖται τὴν αὔξησιν. ἢ ἑτέρως· τὰ μέλη κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ οἰκείου μέτρου δεχόμενα τὴν ἐπιχορηγίαν, οὕτως αὔξεται. ἢ καὶ ἑτέρως· τὸ πνεῦμα ἄνωθεν ἐπιρρεόμενον ἀφθόνως, καὶ πάντων ἁπτόμενον τῶν μελῶν καὶ χορηγούμενον, ὡς ἕκαστον δύναται δέξασθαι, οὕτως αὔξεται.

Τίνος δὲ ἕνεκεν προσέθηκεν "ἀγάπῃ;" οὐ γὰρ ἔνι κατελθεῖν ἐκεῖνο τὸ πνεῦμα, μὴ οὔσης ἀγάπης. καθάπερ γὰρ εἰ τύχοι, χεὶρ ἀποσπασθεῖσα τοῦ σώματος, τὸ πνεῦμα τὸ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου τὴν συνέχειαν ἐπιζητοῦν, καὶ μὴ εὑρὸν οὐκ ἀπάλλεται τοῦ σώματος καὶ διατρῆσαν πρὸς τὴν χεῖρα ἔρχεται, ἀλλ' ἐὰν μὴ εὕρῃ κείμενον οὐχ ἅπτεται, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐὰν μὴ ὦμεν τῇ ἀγάπῃ συνδεδεμένοι. ταῦτα δὴ πάντα πρὸς ταπεινοφροσύνην αὐτῷ εἴρηται. τί γάρ φησι; εἰ πλέον λαμβάνει ὁ δεῖνα, τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔλαβεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς ἐκπεμπόμενον, ὁμοίως ἐνεργοῦν, ὁμοίως "ἁπτόμενον, συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον," τουτέστι, πολλῆς ἀπολαῦον τῆς ἐπιμελείας· οὐ γὰρ ἁπλῶς, ἀλλὰ σφόδρα τεχνικῶς δεῖ κεῖσθαι τὸ σῶμα· ὡς ἐὰν τὸν τόπον ἐκβῇ, οὐκέτι κεῖται. ὥστε οὐχ ἡνῶσθαι τῷ σώματι δεῖ, ἀλλὰ καὶ τοῦ οἰκείου τόπου ἐπέχειν· ὡς ἂν ὑπερβῇς, οὐχ ἥνωσαι, οὐδὲ δέχῃ τὸ πνεῦμα.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης ποιούσης ἡμᾶς θεοειδεῖς.

17 Τοῦτο οὖν λέγω καὶ μαρτύρομαι ἐν Κυρίῳ, μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περιπατεῖ, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, 18 ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ· ὄντες ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς· διὰ τὴν πώρωσιν τῆς καρδίας

19 *αὐτῶν· οἵτινες ἀπηλγηκότες, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ· εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας πάσης ἐν πλεονεξίᾳ.*

'Ωριγένης φησὶν, ὅτε μὲν οὖν ὁ νοῦς ἤτοι πρὸς τοῖς βιωτικοῖς ἐστι, τῇ δυνάμει ἑαυτοῦ πρὸς ταῦτα καταχρώμενος· ἢ πρός τισι δόγμασιν ἀναπεπλασμένοις ὡς ἀληθέσιν, οὐκ οὖσιν ἀληθέσιν, ἐν 5 ματαιότητι ἐστίν· ματαία γὰρ καὶ πᾶσα φροντὶς βιωτικὴ, καὶ πάντες οἱ προσποιούμενοι εἶναι ἀληθείᾳ ψευδεῖς λόγοι· ὅτε δὲ ἡ διάνοια, ἥτις ἐστὶν διέξοδος λογικὴ ὑποσυγκέχυται, οὔτε τὴν φύσιν τῶν λεγομένων θεωροῦσα, οὔτε ἐφέπεσθαι τοῖς ποικίλοις τῶν λεγομένων δυναμένη, τότε ἐσκοτῶσθαι εὐλόγως ἂν λέγοιτο· 10 οὔτ' οὖν ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς εἶναι δεῖ, οὔτε ἐσκοτισμένους τῇ διανοίᾳ· ἵνα μὴ ἀπηλλοτριωμένοι τυγχάνωμεν τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἀγνοίας ἐνυπαρχούσης ἡμῖν καὶ πωρώσεως καρδίας. ταῦτα δὲ ἐὰν ἐπιπλέον νεμηθῇ τὴν ψυχὴν ἡμῶν, λέγω δὲ ματαιότης νοὸς καὶ σκότωσις διανοίας, τὰ ἀλλοτριοῦντα τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ 15 παρείσδυσιν διδόντα ἀγνοίᾳ[p] πώρωσίν τε τῆς καρδίας ἐπιτρέπονται τότε εἰς ἀναισθησίαν ἐμπεσούμεθα, συνωθοῦντες ἡμῶν τὸ συνειδὸς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις, καὶ παραδώσομεν ἑαυτοὺς, οὐδὲ κατὰ ποσὸν ἀνθιστάμενοι, ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις, τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκαθαρσίας ἁπάσης μετὰ τοῦ πλεονεκτεῖν· ἐκείνους δὲ, ὧν 20 τοὺς γάμους νοθεύομεν.

Εἰ δὲ θέλομεν νοῆσαι τὸ "οἵτινες ἀπηλγηκότες ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ," συγκρίνομεν τοὺς δυσσυνειδητοῦντας καὶ βασανιζομένους, ἐπὶ τῷ συνεγνωκέναι τι ἑαυτοῖς φαῦλον, τοῖς μετὰ πάσης ἀδείας πολλὰ πλασίονα πταίουσιν. οἱ μὲν γὰρ 25 οὐδέπω ἀπηλγήκασιν, ἀλλ' ἔτι ἀλγοῦσιν· διόπερ δύνατόν ἐστιν τυχόντας αὐτοὺς βοηθείας λογικῆς, θεραπευθῆναι· ὥστε τὸν ἑξῆς βιῶσαι ἀνεπιλήπτως χρόνον. οἱ δὲ οὐκέτι ἀλγοῦσιν ἁμαρτάνοντες· διόπερ μηδὲ ἐπὶ ποσὸν ἀντιτείνοντες, μὴ δὲ ἐγκρατευόμενοι, ἑαυτοὺς παρέδωκαν τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἔργον ἀκαθαρσίας πάσης ἐν 30 πλεονεξίᾳ· πλὴν, εἰς ταῦτα πάντα κίνδυνος ἐμπεσεῖν, παντὶ τῷ ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς τυγχάνοντι καὶ ἐσκοτισμένῳ τῇ διανοίᾳ. ὅθεν τοῦ νοῦ καὶ τῆς διανοίας ἡμῖν ἐπιμελητέον. ἵνα ἡ μὲν διανοία

[p] Hæc valde corrupta sunt.

ἡ πεφωτισμένη· λυομένου τοῦ σκότους ὑπὸ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς, ὅπέρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· ὁ δὲ νοῦς ἀπὸ τῆς περὶ τὰ μάταια προσπαθείας ἀνατρεπόμενος, προηγεῖτο τῷ Θεῷ διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας.

Εἰ μέντοιγε διὰ τὴν ἄγνοιαν καὶ πώρωσιν τῆς καρδίας ἀπαλ- 5 λοτριοῦνται τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ οἱ ἀπηλλοτριωμένοι αὐτῆς, τῷ ἐν ματαιότητι γεγονέναι αὐτῶν τὸν νοῦν καὶ ἐν σκοτισμῷ τὴν διάνοιαν, οὐκ ἐκ φύσεως ἀλλ' ἐξ αἰτιῶν τῶν παρ' ἡμῶν γινομένων, ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλοτριοῦνται τῆς ζωῆς ἐκεῖνοι οἱ ἀλλοτριούμενοι αὐτῆς. ἀκαθαρσίαν δὲ ἐν πλεονεξίᾳ, τὴν μοιχείαν οἴομαι εἶναι· 10 ἀλλαχοῦ γὰρ τοῦτό φησιν ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ, ἐν ᾗ ταῦτα· "τοῦτό γάρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς "ἀπὸ τῆς πορνείας· εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος "κτᾶσθαι, ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ· μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθά- "περ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν" τὸ μὴ "ὑπερβαίνειν 15 καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· διότι ἔκδικος "ὁ Κύριος περὶ πάντων τούτων καθὼς προείπομεν ὑμῖν καὶ διε- "μαρτυράμεθα· οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, "ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ· τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον "ἀθετεῖ, ἀλλ ἀτὸν Θεὸν τὸν διδόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον 20 "εἰς ὑμᾶς." παρατήρει δὲ, ὅτι προτρεπόμενος ἐπὶ τὴν ἁγνείαν ἡμᾶς, πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν φησιν, εἴτις τὴν τοῦ ἀδελφοῦ λαμβάνοι γυναῖκα· πλὴν ἔκδικος Κύριος περὶ πάντων τούτων τῶν πεπλεονεκτημένων, εἴτε ἀδελφῶν εἴτε καὶ ἀπίστων.

Χρυσοστόμος. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, εἰ οὖν ἄγνοιά 25 ἐστιν, εἰ πώρωσίς ἐστι, τί ἐγκαλοῦνται; τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν δεῖ, οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι· ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ἅπερ ἀγνοεῖ. ἀλλ' ὅρα πῶς αὐτοὺς εὐθέως ἀφαιρεῖται τῆς συγγνώμης· "οἵτινες," φησὶν, "ἀπηλγηκότες, παρέδωκαν τῇ "ἀσελγείᾳ·" δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι τῆς πωρώσεως ὁ βίος γέγονεν 30 αὐτοῖς αἴτιος· ὁ δὲ βίος, ἐξ οἰκείας γέγονε ῥαθυμίας καὶ ἀναλγησίας· "οἵτινες," φησὶν, "ἀπηλγηκότες ἑαυτῶν, ἑαυτοὺς παρέ- "δωκαν."

Ὅταν οὖν ἀκούσῃς ὅτι παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, τούτου μέμνησο τοῦ ῥήματος, ὅτι "ἑαυτοὺς παρέδωκαν·" εἰ 35

γὰρ "ἑαυτοὺς παρέδωκαν," πῶς ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκεν; εἰ δὲ ὁ Θεὸς αὐτοὺς παρέδωκε, πῶς "ἑαυτοὺς παρέδωκαν;" τὸ οὖν παρέδωκε, τουτέστι συγκεχώρηκεν. ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἀποστερεῖς συγγνώμης, ἐργασίαν ἀκαθαρσίας εἰπών; οὐ παραπέσοντες, φησὶν, ἥμαρτον, ἀλλ' εἰργάζοντο αὐτὰ τὰ δεινὰ καὶ μελέτῃ τῷ πράγματι 5 ἐκέχρηντο. ἐν πάσῃ ἀκαθαρσίᾳ· ποίας λέγει ἀκαθαρσίας; πᾶσα πορνεία, μοιχεία, παιδεραστία, φθόνος· πᾶσα ἁμαρτία, ἀκαθαρσία ἐστίν.

Θεόδωρος δέ φησι· τοῦτο λέγει συντόμως. οὐ δίκαιον ὑμᾶς ἀκόλουθα πράττειν τοῖς ἔθνεσιν, οἳ μηδὲν ἐπιστάμενοι τῶν δεόντων, 10 ὥσπερ ἐν σκότῳ διάγουσι, τῆς εὐσεβείας μακρὰν τυγχάνοντες, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ζωῆς ἀλλότριοι καθεστῶτες· ἵνα εἴπῃ, τῆς προσδοκωμένης ἀναστάσεως· τὸ δὲ "ἀπηλγηκότες," ὥσπερ τῶν ἀπὸ πάθους τινὸς μέρη πολλάκις τοῦ σώματος νενεκρωμένων· οἷς οὐ μόνον ἄλγος οὐδὲν ἐκεῖθεν ἐγγίνεται, ἀλλ' οὐδὲ ἡ τοῦ μέρους 15 ἀφαίρεσις αἴσθησιν ἐμποιεῖ.

20 Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε.

Τοῦτο λέγει, ὅτι πάντως που καὶ ἠκούσατε καὶ ἐδιδάχθητε περὶ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα, ἅπερ δὴ καὶ ἀληθῆ καθέστηκε καὶ οὕτως 20 ἔχει· ποῖα;

22 Ἀποθέσθαι ὑμᾶς, κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπι-23 θυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ· ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι 24 τοῦ νοὸς ὑμῶν, καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον, 25 τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Ἐπειδὴ τοῖς θνητοῖς ἕπεται τὸ ἁμαρτάνειν, ἀθάνατοι δὲ γενόμενοι ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἁμαρτεῖν οὐκ ἐπιδεχόμεθα· σύμβολον δὲ ἐκείνου ἡ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησις, ἣν ἐν τῷ βαπτί- 30 σματι πληροῦμεν, ὥσπερ ἀνακτιζόμενοι ἐντεῦθεν ἤδη καὶ ἀναγεννώμενοι κατὰ τύπον ἐλπίδι τῶν προσδοκωμένων, τοῦτο λέγει· ὅτι πάντως οὐκ ἀγνοεῖτε ὅτι λέλυται μὲν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ὁ θνητὸς

ἐκεῖνος, καινὸς δέ τις ἀντεπεισῆκται ἄφθαρτος, οὗπερ εἰς τύπον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος ἀνακαινισμὸν ἐδέξασθε τὴν τοῦ Πνεύματος ἀπαρχὴν κομισάμενοι· ὥστε δίκαιον ὑμᾶς ἀκόλουθα τούτοις καὶ φρονεῖν καὶ πολιτεύεσθαι.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος Ἰωάννης ὧδε λέγει, ἄρα καὶ 5 τοῦτο μαθεῖν ἐστιν τὸν Χριστὸν, τὸ ὀρθῶς βιοῦν· ὁ γὰρ πονηρῶς βιοὺς, ἀγνοεῖ τὸν Θεὸν, καὶ ἀγνοεῖται παρ' αὐτοῦ· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ ἀλλαχοῦ λέγοντος, "Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις "ἀρνοῦνται."

Καθώς ἐστιν ἀληθεία ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς 10 κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον.

Τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ τούτοις συνέθου· οὐ γὰρ ματαιότης τὰ παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἀλήθεια· ὥσπερ τὰ δόγματα ἀληθῆ, οὕτω καὶ ὁ βίος· ματαιότης γὰρ, ἡ ἁμαρτία ἐστὶν καὶ ψεῦδος· οὗ δὲ βίος ὀρθὸς, ἀλήθεια· ἔχει γὰρ τέλος μέγα· ἡ δὲ ἀκολασία εἰς οὐδὲν τελευτᾷ· 15 "τὸν φθειρόμενον" φησὶ "κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης αὐτοῦ." Ὥσπερ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται, οὕτω καὶ αὐτός. πῶς αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ φθείρονται; τῷ θανάτῳ πάντα λύεται· ἄκουε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ἀπολοῦνται "πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ·" καὶ οὐ τῷ θανάτῳ μόνῳ ἀλλὰ 20 καὶ ἄλλοις πολλοῖς· οἷον· τὸ κάλλος καὶ νόσου καὶ γήρως ἐπελθόντος, ὑπεξέστη καὶ ἀπέθανεν καὶ ἐφθάρη· ἡ ῥώμη τῆς ἰσχύος, τοῖς αὐτοῖς πάλιν ἁλίσκεται· ἡ τρυφὴ, οὐδὲ αὕτη τὴν αὐτὴν ἔχει ἐν γήρᾳ ἡδονὴν οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἰσχύν· ἢ ἑτέρως. πάλιν τοῦτο αὐτὸν φθείρει καὶ ἀπόλλυσιν, ἡ ἐπιθυμία· καθάπερ γὰρ 25 τὸ ἔριον, ἀφ' ὧν τίκτεται, ἀπὸ τούτων ἀπόλλυται, οὕτω καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος· καὶ γὰρ δόξης ἔρως ἀπόλλυσι, καὶ ἡδοναὶ πολλάκις ἀπώλεσαν· τέσσαρας δὲ ἀνθρώπους ἡμῖν ἐνταῦθα ὑπογράφει· δύο μὲν, οὕτω λέγων ἀποθέμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἀνανεοῦσθε δὲ τῷ Πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν· καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν 30 ἄνθρωπον. ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους, ἄλλους δύο· ὡς ὅταν λέγῃ· "βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον "τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς "ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου·" ὁ νοῦς καὶ ἡ σάρξ· καὶ

οὗτοι πρὸς ἐκεῖνα ἔχουσι τὴν συγγένειαν· πρὸς μὲν τὸν ἔσω, ὁ καινός· πρὸς δὲ τὸν ἔξω, ὁ παλαιός. ἀλλ' ὅμως οἱ τρεῖς διεφθάρησαν· μᾶλλον δὲ τρεῖς εἰσὶ, καινὸς καὶ παλαιός· καὶ οὗτος, οὐσιώδης καὶ φυσικός.

Ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. 5

Ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι ἐπεισάγει ἄνθρωπον, εἰπὼν παλαιὸν καὶ καινὸν, ὅρα τί φησιν· "ἀνανεοῦσθαι·" ἀνανεοῦσθαι δέ ἐστιν, ὅταν αὐτὸ τὸ γεγηρακὸς ἀνανεοῦται ἄλλο ἐξ ἄλλου γενόμενον· ὥστε τὸ μὲν ὑποκείμενον τὸ αὐτό· ἡ δὲ μεταβολὴ πρὸς τὸ συμβεβηκός· πῶς δ' ἂν γένοιτο ἡ ἀνανέωσις; "ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν" 10 φησιν· ὃς ἐὰν οὖν ἔχῃ πνεῦμα παλαιὸν, οὐδὲν ἐργάζεται· οὐ γὰρ ἀνέχεται τὸ πνεῦμα παλαιῶν πράξεων.

"Τῷ πνεύματι" φησιν "τοῦ νοὸς ὑμῶν," τουτέστιν, τῷ πνεύματι τῷ ἐν τῷ νῷ.

Καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον. 15

Ὁρᾷς ὅτι τὸ μὲν ὑποκείμενον ἕν ἐστι, μεταβολὴ δὲ τὸ ἐκδυόμενον καὶ ἐκδυόμενον; "τὸν καινὸν ἄνθρωπον" φησὶ, "τὸν κατὰ "Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας." διατί δὲ ἄνθρωπον καλεῖ τὴν ἀρετήν; καὶ διατί ἄνθρωπον τὴν κακίαν; ὅτι χωρὶς ἐνεργείας οὐδ' ἂν δειχθείη ἄνθρωπος· ὥστε 20 οὐχ ἧττον τῆς φύσεως ταῦτα ἄνθρωπον δείκνυσιν εἴτε καλὸν εἴτε πονηρόν· ὥσπερ δὲ τὸ ἀποδύσασθαι καὶ ἐνδύσασθαι εὔκολον, οὕτως καὶ ἐπὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἔστιν ἰδεῖν· ὁ νέος ἰσχυρός ἐστιν· οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἰσχυροὶ γενώμεθα πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀγαθῶν πράξεων· τὴν κτίσιν ὅρα τί φησι· τὴν οὐσίωσιν τῆς ἀρετῆς, 25 τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παραχθεῖσαν· τί δὲ, ἐκείνη οὐ κατὰ Θεὸν ἡ κτίσις; οὐδαμῶς· ἀλλὰ κατὰ τὸν διάβολον· αὐτὸς δημιουργὸς τῆς ἁμαρτίας· πῶς; ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἀπὸ ὕδατος οὐδὲ ἀπὸ γῆς ἐκτίσθη λοιπὸν, ἀλλ' ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· τί ἐστι τοῦτο; υἱὸν εὐθέως αὐτὸν ἔκτισε· τοῦτο 30 γὰρ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος γίνεται· αὕτη ἐστιν ἡ οὐσία ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας· ἦν ποτε δικαιοσύνη καὶ ὁσιότης ἐπὶ Ἰουδαίων, ἀλλ' οὐ τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ τοῦ τύπου ἡ δικαιοσύνη ἐκείνη· τὸ γὰρ καθαρὸν εἶναι σώματι, τύπος καθαρότητος ἦν· καὶ

τύπος δικαιοσύνης, οὐχὶ ἀλήθεια· καὶ πρὸς τὸ ψεῦδος φησὶν, ὅτι πολλοί εἰσι παρὰ τοῖς ἔξωθεν δοκοῦντες εἶναι δίκαιοι, ἀλλὰ ψευδεῖς· δικαιοσύνη δὲ ἡ καθολικὴ ἀρετὴ λέγεται· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος "ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον "τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βα- 5 "σιλείαν τῶν οὐρανῶν." καὶ πάλιν δίκαιος λέγεται, ὁ μηδεμίαν ἔχων λαβήν. ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, ἐκεῖνον φαμὲν δίκαιον, τὸν ὀδυνηθέντα καὶ μὴ ἀνταδικήσαντα.

'Ωριγένης φησὶ τὸ μαθεῖν τὸν Χριστὸν, ταυτόν ἐστι τῷ μαθεῖν τὴν ἀρετήν· καὶ τὸ ἀκοῦσαι αὐτὸν οὐ διαφέρει τοῦ συνεῖναι 10 τὸν λόγον τῶν ἀναγεγραμμένων ἐπινοιῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. εἴτις οὖν ἔμαθε τὸν Χριστὸν καὶ ἤκουσεν αὐτὸν ὡς Θεοῦ Λόγου, παραδεξάμενος ἃ μεμάθηκε καὶ ἤκουσεν, οὐ περιπατήσει ἐν τῇ ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἔσται τῇ διανοίᾳ ἐσκοτισμένος, οὐδὲ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ ἀπηλλοτριωμένος. μάθωμεν τοίνυν τὸν Χριστὸν, 15 καὶ ἀκούσωμεν αὐτὸν καὶ διδαχθῶμεν ἐν αὐτῷ. οὐκ ἀπογνωστέον μέντοιγε καὶ τὸ διδαχθῆναι θείᾳ δυνάμει ὑποβαλλούσῃ τῷ νῷ ἡμῶν κεκαθαρμένον λόγον τὸν περὶ Χριστοῦ τέλειον καὶ ἀληθινὸν, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ 'Ιησοῦ. ἐδίδαξέ τί τὸ μαθεῖν τὸν Χριστὸν καὶ ἀκοῦσαι καὶ διδαχθῆναι, εἰπὼν, "καθώς ἐστιν ἀλήθεια 20 "ἐν τῷ 'Ιησοῦ·" ἡ γὰρ τῆς ἀληθείας πρωτότυπος οὐσία, ἐν τῷ 'Ιησοῦ μόνῳ λέγοντι, "ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια." τὸ δὲ "ἀποθέσθαι "ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον," ἀσυνάρτητον ὂν, ὅρα εἰ δυνάμεθα οὕτως ἀποκαταστῆσαι· ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως ἐμάθετε τὸν Χριστὸν, εἴγε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ 25 ἐδιδάχθητε ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, καθώς ἐστιν ἀλήθεια ἐν τῷ 'Ιησοῦ. ἵνα ὁ νοῦς ᾖ· ὅτι ὡς ἔστιν ἀλήθεια ἐν τῷ 'Ιησοῦ, οὕτως ἔσται καὶ ἐν ὑμῖν μαθοῦσι τὸν Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἀκούσασι καὶ ἐν αὐτῷ διδαχθεῖσιν, ἀποθεμένοις τὲ 30 κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· "παλαιὸν δὲ ἄνθρωπον" ὃν δεῖ ἤδη ἀποθέσθαι, τὸν πεπαλαιωμένον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας λέγεσθαι νομιστέον· οὗτος γὰρ κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης διὰ τοῦ ἁμαρτάνειν καὶ μηδέποτε 35

ἀφθαρσίας τί ποιεῖν, ἀλλ' ὅλα τὰ τῆς φθορᾶς ἐργάζεσθαι, ἀεὶ φθείρεται. αἱ μὲν οὖν ἐπιθυμίαι τῆς ἀπάτης καὶ ἡ προτέρα ἀναστροφὴ, ἐνεργοῦσι τὸ φθείρεσθαι αὐτόν· καὶ οὐδέπω πάντῃ ἔφθαρται ὅσον ταῦτα ποιεῖ, ἀλλὰ φθείρεται· ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ φθείρει ἀλλ' ἀποκτείνει τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῷ ζωοποιῆσαι· "ἐγὼ γάρ," φησιν, "ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω·" καὶ "ὅταν "ἀπέκτενεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν." 5

Ἔτι ζητήσεις, πῶς ὁ κατὰ τὴν κακίαν πεπαλαιωμένος παλαιὸς ἄνθρωπος λέγεται. καὶ μήποτε ὥσπερ ἀνακαινοῖ καὶ ἀνακτίζει ἡ ἀρετὴ, οὕτως ἡ ἐναντία αὐτῇ κακία παλαιοῖ· ὡς καὶ τῆς παλαιότητος σημεῖα γίνεσθαι περὶ τὴν ψυχὴν, οἱονεὶ τὰς ῥυτίδας, ὥσπερ γίνεται ἐπὶ τῶν γηρασκόντων σωμάτων. διὰ τοῦτο ἔνδοξον αὐτῷ παρίστησι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστὸς, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τί τῶν τοιούτων. ὅσον μὲν γὰρ ἔχει σημεῖα τῆς παλαιότητος, ἔχει καὶ τὴν ῥυτίδα· ὅταν δὲ ἀπόθηται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἅπαντα, ἀκμάζει καὶ πᾶσα ῥυτὶς ἐξαφανίζεται· ἀπάτης δέ ἐστιν ἐπιθυμία, ἡ μοχθηρὰ ἐπιθυμία καὶ ἡ φαύλη. "ἀνανεοῦσθαι δὲ τῷ "πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν. Εἰ χρὴ ἀνανεοῦσθαι κατὰ τὴν λέξιν ταύ"την οὔτε ἁπλῶς ἐν τῷ πνεύματι, οὔτε ἐν τῷ νοΐ, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύ"ματι τοῦ νοὸς ὑμῶν," ζητητέον ἰδίᾳ, τίς ὁ νοῦς ἡμῶν, καὶ τί τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· πρόσχες δὲ καὶ τῷ "ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ "καὶ τῷ νοΐ· προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ." ἐπιστήσει οὖν εἰ ὥσπερ ἐστὶ πολλὰ πνεύματα, καὶ ἕκαστον τινὶ ᾠκείωται, οὕτως ἐστὶν τί πνεῦμα ᾠκειωμένον ἡμῶν τῷ νοΐ· ὅπερ τοῦ νοὸς ἡμῶν ἀποκαθαιρομένου καὶ πᾶσαν ἀποβαλόντος ἀχλὺν, ᾠκειωμένον αὐτῷ ἀνανεοῖ ἡμᾶς. εἰ θέλομεν "ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν "ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα," νοήσωμεν τὸ "μιμηταί "μοῦ γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ· καὶ τὸ "ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ· "ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς," καὶ ἀπαξαπλῶς μορφωθέντα τὸν Χριστὸν ἐν ἡμῖν ὅλον καὶ κατὰ πᾶσαν πρᾶξιν δείξομεν. 10 15 20 25 30

25 Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

Οἱ μὲν ἁπλούστεροι, πλέον τοῦ ἠθικοῦ οὐδὲν οἰήσωνται λέγεσθαι ἐκ τοῦ λεγομένου· ἡμεῖς δὲ ἐναντίον εἶναι πειθόμενοι τῇ

ἀληθείᾳ τὸ ψεῦδος, τὸ ἐναντίον τῇ καθηκόντως λαλουμένῃ ἀληθείᾳ πρὸς μόνον τὸν πλησίον ζητοῦμεν ψεῦδος ἀποθέσθαι, ὅπέρ ἐστιν ἡ ψευδοδοξία· ἔργον δὲ οὐ τυχόν ἐστιν πρὸς τὸ ἀποθέσθαι ἐκεῖνο τὸ ψεῦδος, καὶ τὸ οὕτως ψεῦδος ἀποθέσθαι· καὶ γὰρ δόκιμον δεῖ εἶναι τραπεζίτην καὶ πάντα δοκιμάζειν ἱκανὸν, ἵνα μόνον κατέχωμεν τὸ 5 καλὸν, ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχώμεθα· ἐναντίον δὲ τῷ κατὰ τὰς ψευδοδοξίας ψεύδει ἐστὶν ἡ σωτήριος ἀλήθεια· τὸ δὲ "λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ," εἴληπται ἀπὸ τοῦ Ζαχαρίου.

26 Ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. 10

Ὅτι ἀπὸ τοῦ τετάρτου ψαλμοῦ τοῦτο εἴληπται, δῆλον ἐστίν· δύο δὲ σημαίνεται ἐκ τῆς ὀργίζεσθαι φωνῆς· ἢ τὸ ἀπροαίρετον, ὅπέρ τινες ἐκάλεσαν προπάθειαν, ἥτις συμβήσεται καὶ τοῖς τελείοις ἀπροαίρετόν τι πάσχουσι κατὰ τὰ τοιάδε εἰς ὀργὴν προκαλούμενα συμπτώματα· ἕτερον δὲ, ὅταν ἤδη ἡ συγκατάθεσις 15 παραδέχηται τὸ καθήκειν δεῖν τιμωρεῖσθαι τὸν ἠδικημένον νομιζόμενον· ὅπερ ὡς ἐφ' ἡμῖν τυγχάνον, κελεύει ἀποθέσθαι ὁ Ἀπόστολος ἡμᾶς. τὸ πρότερον οὖν τῶν σημαινομένων δηλοῦται ἐν τῷ "ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε," ἀντὶ τοῦ εἰ καὶ παρεδέξασθέ ποτε τὴν ὀργὴν, ἀλλ' ἄπρακτον καταλείψατε· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἅγιος 20 φησὶν Ἀθανάσιος.

Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν.

Ἐὰν τὸν αἰσθητὸν ἥλιον ἀκούσωμεν λέγεσθαι, ἁμαρτησόμεθα, ὅτι ὀργιζόμεθα καὶ τηροῦμεν τὴν ὀργὴν, τοῦ ἡλίου δύνοντος· ὅπερ ἄτοπον εἶναι νομίζω. μήποτ' οὖν ὁ ἀληθινὸς ἥλιος ὥσπερ δύσεται 25 ἐπὶ τοὺς πονηροὺς προφήτας κατὰ τὸ εἰρημένον, "δύσεται ὁ ἥλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας ὑμῶν μεσημβρίας," οὕτως καὶ δύει ἐπὶ πάντας τοὺς ἁμαρτάνοντας, οὐ χαριζόμενος αὐτοῖς ἔτι ἁμαρτάνουσι τὴν ἰδίαν ἀνατολήν. ἐντέλλεται οὖν ἡμῖν ὁ Παῦλος μὴ ποιῆσαι τοιαῦτα κατὰ τὴν ὀργὴν, ὡς ἐπιδύναι ἡμῖν τὸν ἥλιον, καὶ 30 γενέσθαι ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν νύκτα.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, μὴ ἀπερχέσθω εἰς ἀναξίους λάμψας ὁ ἥλιος· εἰ γὰρ ὁ μὲν δεσπότης ἀπὸ πολλῆς

ἀγαθότητος ἔπεμψεν, καὶ ἀφῆκέν σοι τὰ ἁμαρτήματα· σὺ δὲ τῷ πλησίον οὐκ ἀφίῃς, ὅρα πόσον τὸ κακόν;

27 Μὴ δὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ.

Τὸ ἀλλήλους πολεμεῖν, τόπον ἐστὶ δοῦναι τῷ διαβόλῳ· οὐδέποτε γὰρ οὕτως τόπον ἔχει ὁ διάβολος, ὡς ἐν ταῖς ἔχθραις· τὰ 5 μυρία ἐντεῦθεν τίκτεται κακά· καὶ καθάπερ ἕως μὲν ὦσιν ἡρμοσμένοι λίθοι καὶ μηδὲν διάκενον ἔχοντες, ἑστήκασιν ἀρραγεῖς· ἐὰν δὲ ῥαγάδα τριχὸς ἐπέχουσαν τόπον συμβῇ γενέσθαι, τοῦτο πάντα καταλύει καὶ ἀπόλλυσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου· ἕως μὲν ἂν ὦμεν πεπυκνωμένοι, καὶ συνηρμοσμένοι, οὐδὲν ὅλως ἐπεισάγει τῶν 10 αὐτοῦ· ἐπειδὰν δὲ μικρὸν ἡμᾶς διαχαυνώσῃ, καθάπέρ τις χειμάρρους ἐπεισχέεται· πανταχοῦ γὰρ ἀρχῆς αὐτῷ χρεία μόνης.

'Ωριγένης δέ φησιν, ὅμοιον τοῦτο ἐστὶ, τῷ ἐν τῷ 'Εκκλησιαστῇ εἰρημένῳ, "ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπί σε, "τόπον σου μὴ ἀφῇς· ὅτι ἴαμα καταπαύσῃ ἁμαρτίας μεγάλας." 15 τόπον δὲ δίδομεν τῷ διαβόλῳ ἢ τῷ ἐξουσιάζοντι πνεύματι ἀναβάντι ἐφ' ἡμᾶς, ὅτε οὐ πεπλήρωται ἡμῶν τὸ ἡγεμονικὸν ἁγίων μαθημάτων ἢ τῆς σωτηρίου πίστεως, καὶ λογισμῶν διαφερόντων καὶ συμβουλευόντων ἡμῖν τὰ ἄριστα· κατὰ γὰρ τὸν [πατέρα 'Ιωάννου] Ζαχαρίαν, "ἐπὶ τὰ κλίματα τῆς ψυχῆς ἐπισκηνοῖ ὁ Σατανᾶς," 20 καὶ αἱ τοιαῖδε συγκαταθέσεις, τοῖς χείροσιν αἱ ῥοπαὶ ἐπὶ τὰς συγκαταθέσεις προκαλοῦνται τὸν διάβολον εἰσελθεῖν ἡμῶν εἰς τὰς ψυχάς· καὶ ἐπὶ τοῦ 'Ιούδα γοῦν γέγραπται τοῦ προδότου, "πρό-"τερον μὲν τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν ἵνα "παραδῷ αὐτὸν 'Ιούδα Σίμωνος 'Ισκαριώτου·" μετὰ δὲ ταῦτα 25 ὅτι "μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ Σατανᾶς." ὡς εἰσβεβληκότος τοῦ διαβόλου εἰς τὴν καρδίαν 'Ιούδα, ἵνα παραδῷ τὸν Κύριον. πρὸς τὸ βληθὲν στὰς ὁ 'Ιούδας ἦν, οὐκ ἂν ὕστερον εὑρήκει τόπον εἰς αὐτὸν εἰσελθεῖν ὁ Σατανᾶς [p].

28 Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ καὶ κοπι- 30 άτω, ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.

[p] Ultima valde mutila sunt.

Ἐπείπερ ἐν ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις ἀναστρεφόμενοι, προφάσει τοῦ πορισμοῦ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ πολλοὶ τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων, κἂν δοκῶσι καθαρεύειν ἀπὸ εἰδωλολατρείας καὶ πάσης πορνείας, οὐκ εὐκόλως ἀφίστανται τοῦ βλέπειν ἐν τῷ ὠνεῖσθαι καὶ πιπράσκειν καὶ συμπραγματεύεσθαί τισι, διὰ τοῦτο οὐκ 5 *ὤκνησεν ὡς ἔτι κλεπτόντων καὶ ταῦτα ἐν Ἐφέσῳ τινῶν οἱονεὶ ἐλέγξαι, ὡς εἰδὼς τοὺς τοιούτους· τὸν δὲ δίκαιον πορισμὸν δηλοῖ αὐτοῦ, τὸ "ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν·" τῶν μὲν ἀδίκως πορῐζόντων, οὐ τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν ἐργαζομένων· τῶν δὲ μετ' εὐλαβείας περιποιούντων αὐτοῖς τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἀγαθὸν* 10 *ἐργαζομένων.*

Χρυσοστόμου. *Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, ποῦ οἱ καθαροὶ οἱ λεγόμενοι, οἱ παντὸς ῥύπου γέμοντες, καὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ὀνομάζειν τολμῶντες; ἔτι γάρ ἐστιν ἀπολύσασθαι τὸ ἔγκλημα· οὐ τὸ στῆναι μόνον τοῦ ἁμαρτήματος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθόν τι ἐργάσασθαι·* 15 *ὁρᾶτε πῶς ἀπολύεσθαι τὰ ἁμαρτήματα χρή; ἔκλεψαν; τοῦτο ἔστι τὸ ἁμάρτημα· οὐκ ἔκλεψαν; τοῦτο οὐκ ἔστι τὸ ἁμάρτημα λῦσαι· ἀλλὰ πῶς; ἐκοπίασαν καὶ ἑτέροις μετέδωκαν, οὕτως ἔλυσαν τὰ ἁμαρτήματα· οὐχ ἁπλῶς ἡμᾶς ἐργάζεσθαι βούλεται, ἀλλ' ὥστε κοπιᾶν· ὥστε καὶ ἑτέροις μεταδιδόναι.* 20

29 **Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω.**

Τί ἐστι σαπρός; ὅν φησι καὶ ἀργόν· καταλαλία, αἰσχρολογία, εὐτραπελία, μωρολογία· ὁρᾷς πῶς τὰς ῥίζας ἐκκόπτει τῆς ὀργῆς, τὸ ψεῦδος, τὴν κλοπὴν, τὴν ἄκαιρον διάλεξιν· τὸ δὲ "μηκέτι 25 *"κλεπτέτω," οὐκ ἐκείνοις συγγινώσκων τοιοῦτό φησιν, ὅσον τοὺς ἠδικημένους πρᾴους καθιστῶν, καὶ τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ παθεῖν ἀρκεῖσθαι παραινῶν· οὐ γὰρ πραγμάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥημάτων τίνομεν δίκας.*

Ὠριγένης *φησὶν, ἀγαθὸς λόγος ἐστὶ πρὸς οἰκοδομὴν τῆς* 30 *χρείας, διδοὺς "χάριν τοῖς ἀκούουσιν," ὁ διδασκαλικὸς, καὶ ἐπ' ἀρέτην μὲν προτρεπτικὸς, κακίας δὲ ἀποστερητικός· "σαπρὸς" δὲ, ὁ συναύξων τὴν κακίαν καὶ ἐρεθίζων ἐπὶ τὰ χείρονα.*

30 Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως.

Εἴπερ ἡ λύπη πάθος ἐστὶ, καὶ καλῶς ἀποδίδοται περὶ αὐτῆς, ὅτι ἔστι δόξα πρόσφατος κακοῦ παρουσίας ἐφ' ᾧ καθήκει συστέλλεσθαι· οὔτε δὲ δοξάζει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οὔτε ἵνα δοθῇ δοξάζειν, 5 δοξάζει τὸ κακὸν αὐτῷ παρεῖναι, οὐ λυπήσεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. μήποτ' οὖν τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν τάδε πράττοντες, λυποῦμεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. καὶ ὁ Κύριος δέ φησιν ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· "καὶ "ἐν πᾶσι τούτοις ἐλύπησέ με τάδε πολλάκις ἡμῖν εἰρημένα." ἃ περὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ, ὕπνου τε καὶ τῶν ἀνθρωποπαθῶν φωνῶν 10 χρήσιμα. καὶ εἰς τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ "μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα "τὸ Ἅγιον τοῦ Θεοῦ." ἐσφραγίσθημεν δὲ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα τὸν τύπον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δεξάμενοι, ἀμερίστου μείναντος τοῦ σφραγίσαντος, τοὺς τύπους λάβοντες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἅγιοι γενώμεθα, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καθέκαστον 15 ἡμῶν τὸ ἐν ἡμῖν ἅγιον γένηται· οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ἡ ψυχή. τῷ Πνεύματι μὲν οὖν τῷ Ἁγίῳ ὁ σφραγιζόμενος σφραγίζεται, ὁ δὲ Θεός ἐστιν ὁ σφραγίζων. σφραγίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι πᾶς ὁ ἐκ τοῦ πιστεύειν τῷ Θεῷ σφραγίσας ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ Θεός· καὶ σφραγίζεται, ἵνα τηρήσας τὴν σφρα- 20 γίδα καὶ δείξας αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ ἀπολυτρώσεως ἄθραυστον, τοῖς ἀπολυτρουμένοις συναριθμηθῇ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· τοῦτο λέγει, ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας, φησὶν, ἐν Ἐπιστολῇ· "ὁ γὰρ "ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν·" οὕτω καὶ ἐνταῦθα· 25 ἂν εἴπῃς ὑβριστικὸν ῥῆμα· ἂν πλήξῃς τὸν ἀδελφὸν, οὐκ ἐκεῖνον ἔπληξας, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐλύπησας· εἶτα καὶ ἡ προσθήκη τῆς εὐεργεσίας, ἵνα μείζων γένηται ἡ κατηγορία· "καὶ μὴ λυπῆτε "τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν," φησιν, "ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν "ἀπολυτρώσεως." τοῦτο ἡμᾶς ἔδειξεν ἀγέλην βασιλικὴν, τοῦτο 30 ἡμᾶς πάντων τῶν πρώτων ἀπέστησε· τοῦτο οὐκ ἀφῆκεν ὑποκεῖσθαι μετὰ τῶν ὑπευθύνων τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ σὺ αὐτὸ λυπεῖς; ὁρᾷς πῶς ἐκεῖ μὲν φοβερῶς, "ὁ γὰρ ἀθετῶν," φησὶν, οὐκ "ἄν- "θρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεόν·" ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτικῶς καὶ

δυσωπητικῶς, " μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον," φησὶν, " ἐν ᾧ " ἐσφραγίσθητε ;" ἡ σφραγὶς αὕτη ἐπὶ τοῦ στόματος κείσθω· μὴ ἀνέλῃς τὰ σήμαντρα. στόμα πνευματικὸν οὐδὲν τοιοῦτον φθέγγεται ἀνάξιον τοῦ χαρίσματος. ὁ Θεὸς δὲ τῆς εἰρήνης, φυλάξει ἡμῶν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν, καὶ τειχίσει ἀσφαλεῖ τει- 5 χίῳ, τῷ αὐτοῦ φόβῳ· ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Τριὰς μονὰς, ἐλέησον. τόμος β'.

ΤΟΜΟΣ Γ. 10

31 Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ.

Ὠριγένης φησὶ, γενικὸν μὲν τινὲς πάθος ᾠήθησαν εἶναι τὴν ὀργὴν, καὶ αὐτὴν τάξαντες ὑπὸ γένος τὴν ἐπιθυμίαν. καὶ ὅρον γε ἀποδεδώκασι τῆς ὀργῆς τοιοῦτον. ὀργή ἐστιν ἐπιθυμία πονηρίας 15 τοῦ δοκοῦντος οὐ προσηκόντως ἠδικηκέναι. εἴδη δὲ πολλὰ τῆς ὀργῆς ἀναγράψαντες, συγκατατάττουσιν αὐτοῖς, τὴν πικρίαν μὲν εἶναι ὀργὴν δυσπαράδεκτον, ἢ παραχρῆμα ἐκρηγνυμένην. εἰλῆφθαι δέ φασι τὸ δυσπαράδεκτον κατὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον αὐτὴν εἶναι τοῖς ἐκτὸς προσδέχεσθαι· θυμὸν δὲ ὀργὴν ἐναρχομένην. ἔοικε δὲ ἡ 20 γραφὴ σφόδρα πολλαχοῦ διαφορὰν εἰδέναι θυμοῦ καὶ ὀργῆς, ὥσπερ καὶ ἐν τῷ " Κύριε μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με·" οὐχ ὁμοίως δὲ ὁριούμεθα τὸν ἐλέγχοντα θυμὸν Θεοῦ, καὶ τὸν θυμὸν διαρθῆναι ἀφ' ὑμῶν· οὐδὲ τὴν παιδεύουσαν ὀργὴν Κυρίου, καὶ τὴν ἡμετέραν τροπικώτερον εἴρηται· τὰ δὲ περὶ ἡμῶν ὀνομαζόμενα 25 ὁμολογουμένως πάθη ἐστὶ καὶ ἁμαρτήματα. κεῖται δὲ τὸ ὄνομα τῆς πικρίας καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ, " καὶ ἡ πικρία γάρ σου," φησὶν, ἀνέβη πρός με." οἶμαι οὖν πικρίαν μὲν νῦν λέγεσθαι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, καθὸ λέγομεν τινὰς πικροὺς ἐναντίους τοῖς γλυκέσι· καὶ ἡ συνήθεια γὰρ γλυκεῖς ἀνθρώπους οἶδε καὶ πικρούς. θυμὸν 30 δὲ τὴν ἐναρχομένην ἐπί τινα γενέσθαι ὀργὴν ἐν τῇ ψυχῇ. ὀργὴν δὲ

τάχα οὐ τὸ γένος τούτων καὶ ἑτέρων παραπλησίων, ἀλλὰ τὴν ἤδη ἑτοίμην καὶ ἐνεργητικὴν πρὸς τὴν τιμωρίαν τοῦ ἠδικηκέναι νομιζομένου. καὶ ὡς ἐπίπαν παρακολουθεῖ τοῖς πάθεσι τούτοις ἡ κραυγὴ, κεκραγότων τῶν πικραινομένων καὶ θυμουμένων καὶ ὀργιζομένων, καὶ θορυβωδέστερον λαλούντων, καὶ προφερομένων λόγους 5 καὶ πικρίας καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς. διὸ πρὸς τοῖς προτέροις κεκραυγητέον [q], ἀσκητέον ἀρθῆναι ἀφ' ἡμῶν, ἣν προσφέρονται ἀπὸ παθῶν ὀργιζόμενοι πολλάκις, οἱ κατὰ τοῦ θείου τολμῶντες ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὀργῆς λαλεῖν, ὅταν πᾶσα ἡ κατηγορία περὶ οὗτινος οὖν λαμβάνηται αὖθις ἐν τῇ βλασφημίᾳ. βλασφημεῖν γὰρ λέγονται οἱ 10 κακῶς λέγοντες ἐκείνους, οὓς λέγουσι κακῶς, ἀκολούθως τοῖς περὶ πικρίας καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς καὶ κραυγῆς.

Λέγεται δεῖν ἀποτίθεσθαι καὶ τὴν βλασφημίαν· εἰ μέντοι γε καὶ τὴν βλασφημίαν τάσσοιμεν ἐπὶ πάσης φωνῆς τῆς κακῶς τὸ θεῖον λεγούσης, οὐ μόνον ἐκ λύπης καὶ ὀργῆς κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς δυ- 15 σαρεστήσεως δυσφημούντων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ πολλάκις καὶ κατὰ ἄγνοιαν τοῦ περὶ ἀληθείας λόγου, ὡς δῆλον ἐκ τῶν παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις δογμάτων. βλασφημεῖ δὲ καὶ ὁ τὸν ἀληθῆ λόγον ψευδῆ ἀποφαινόμενος εἶναι, ἢ τὸν ψευδῆ ἀληθῆ, καὶ μάλιστα περὶ Θεοῦ καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων. τίς οὖν οὕτως δόκιμος τραπεζίτης, ὡς 20 εἰδέναι πάντα δοκιμάζειν, καὶ τὸ μὲν καλὸν κατέχειν, ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθαι; ἐπεὶ δέ τινες οἴονται εὐλόγως ποτὲ γίνεσθαι ὀργὴν, μὴ καλῶς προστιθέντες τῷ Εὐαγγελίῳ τὸ "εἰκῆ" κατὰ τὸ ῥητὸν, "ὃς ἂν ὀργισθῇ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔννοχος "ἔσται τῇ κρίσει·" ἀνέγνωσαν γάρ τινες, "ὃς ἐὰν ὀργισθῇ τῷ 25 "ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ," δυσωπήσωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ προκειμένου ῥητοῦ, λέγοντες, "πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ, καὶ κραυγὴ, "καὶ βλασφημία ἀρθήτω ὑφ' ὑμῶν·" σαφῶς γὰρ ἐνθάδε ἡ πᾶσα φωνὴ κατὰ κοινοῦ ἐπὶ πάντων εἴρηται, ὡς μηδεμιᾶς πικρίας συγχωρουμένης, μηδὲ θυμοῦ τινος ἐπιτρεπομένου, μηδὲ ὀργῆς τινος 30 εὐλόγως συνερχομένης. καὶ ἐν τριακοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ, ὡς πάσης ὀργῆς ἁμαρτίας οὔσης, ὁμοίως δὲ καὶ θυμοῦ, λέγεται, "παῦσαι "ἀπὸ ὀργῆς καὶ ἐγκατάλειπε θυμόν." οὐκοῦν οὐκ ἔστι ποτὲ εὐλόγως ὀργισθῆναί τινι, καὶ οὐ μόνον γε πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα

[q] Forsan rep. καὶ κραυγήν.

θυμὸν, καὶ πᾶσαν ὀργὴν, καὶ πᾶσαν βλασφημίαν φιλοπονητέον ἀρθῆναι ἀφ' ἡμῶν, ἀλλὰ ταῦτα σὺν πάσῃ τῇ κακίᾳ. κακίαν δὲ ἐκλαμβάνομεν, ἢ τὴν ἐναντίαν ἕξιν τῇ ἀρχῇ, ἢ τὴν πονηρίαν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, πικρίαν εἶναι τὴν ὕπουλον καὶ δολερὰν κατάστασιν, ὡς ἐπὶ τῶν κυνῶν τῶν 5 ὑλακτούντων, ἀλλὰ καὶ περισαινόντων καὶ λαθραίως δακνόντων.

32 **Γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν.**

Ὠριγένης φησὶ, ἡμεῖς μὲν τὸ ἐναντίον τῷ πικρῷ γλυκὺ ὠνο- 10 μάσαμεν. ἔοικε δὲ ὁ Παῦλος τὴν ἐναντίαν τάξιν τῇ πικρίᾳ χρηστότητα νῦν λέγειν μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν βρωμάτων· οὕτως οὖν δυνάμεθα νοεῖν τὸ "γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ," ἀντὶ τοῦ εὐπρόσιτοί τινες καὶ κατὰ τὸ ἦθος γλυκεῖς τε καὶ προσηνεῖς. τοῦτο δὲ γίνεται εἰ τὸ ὠμὸν καὶ ἀνηλεὲς καὶ ἀσυμπαθὲς πρὸς τὸν 15 πλησίον ἀποθέμενοι, εὔσπλαγχνοι πρὸς πάντας γινόμεθα· διὰ τούτων οὐ μόνον τοῖς πέλας, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς τὰ μέγιστα χαριζόμενοι· ἑαυτοῖς ἑτέρου ὄντος, παρὰ τὸ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, ἐπείπερ ὅσα ἂν ἐν τῷ εὐεργετεῖν ποιῶμεν ἑτέρους καλῶς, ταῦτα καὶ διὰ τὸ τέλος καὶ διὰ τὸ συσσώμους ἡμᾶς εἶναι μᾶλλον εἰς ἡμᾶς 20 ἀναφέρεται, ἤπερ εἰς οὓς δοκοῦμεν εὖ πεποιηκέναι. ταῦτα δὲ ἑαυτοῖς χαριζόμεθα, ὅσα καὶ ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο, οἱονεὶ παραδεχόμενοι αὐτὰ καὶ τηροῦντες· καὶ μιμούμενοι τὸν χαρισάμενον, καὶ τὸν τρόπον τοῦ χαρίζεσθαι αὐτόν.

Ἄλλος δέ τις, μηδὲν ἡγούμενος διαφέρειν τὸ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς 25 τοῦ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, ἰσοδυναμοῦν οἰήσεται λέγεσθαι τὸ χαριζόμενοι ἀλλήλοις, μάλιστα διὰ τὸ "καθὼς ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ "ἐχαρίσατο ἡμῖν," καὶ ἐνέγκε ταῦτα, ἐπὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, λέγων, δεῖν ἡμᾶς ἀφιέναι τοῖς εἰς ἡμᾶς ἁμαρτάνουσιν, ὡς καὶ ἡμῖν ἀφῆκε τὰ ἁμαρτήματα ὁ Θεός. πῶς δὲ ὁ Θεὸς ἐν 30 Χριστῷ ἐχαρίσατο ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα; ἢ ὅτι ἐν Χριστῷ ὢν ὁ Πατὴρ ἀφῆκεν ἡμῖν τὰ παραπτώματα· ἐν Χριστῷ δὲ ἐχαρίσατο ἡμῖν καὶ τὰ ἀγαθά· εἴ γε ἐν Χριστῷ σοφία ἐστὶν, ἣν ἐχαρίσατο ἡμῖν, καὶ ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, καὶ τοῦτο μέγα ἔχει αἴνιγμα, οὐχ ἁπλῶς ἀκινδύνως ἐχαρίσατο, φησὶν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ κινδύνου τοῦ Υἱοῦ. ἵνα σοὶ συγγνῷ, τὸν Υἱὸν ἔθυσε. σὺ δὲ πολλάκις τὸ ἀδάπανον καὶ ἀκίνδυνον ὁρῶν, τὴν συγχώρησιν οὐ ποιῇ.

Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά· 5
1 καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν
2 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ, εἰς ὀσμὴν εὐωδίας.

Ἵνα μὴ νομίσῃς ἀνάγκης εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἄκουσον τί φησιν, ὅτι ἑαυτὸν παρέδωκεν. ὡς ὁ δεσπότης σε ἠγάπησεν, ἀγάπησον σὺ 10 τὸν φίλον, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτως δυνήσῃ, πλὴν ἀλλ' ὡς δύνασαι. ἰδοὺ καὶ ἄλλη παράκλησις εὐγενεστέρα, "ὡς τέκνα ἀγαπητὰ," φησί· καὶ ἄλλην ἔχετε ἀγάπην τοῦ μιμεῖσθαι αὐτὸν, οὐ τὸ παθεῖν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τέκνα καλεῖσθαι, καὶ ἀγαπητά. ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες τοὺς πατέρας μιμοῦνται, ἀλλὰ τὰ ἀγαπητὰ," διὰ 15 τοῦτό φησιν, "ὡς τέκνα ἀγαπητά·" καὶ "περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ." ἰδοῦ πάντων ἡ ὑπόθεσις ταύτης οὔσης οὐκ ὀργὴ, οὐ θυμὸς, οὐ κραυγὴ, οὐ βλασφημία, ἀλλὰ πάντα ἀνῄρηται. διὸ ὕστερον τὸ κεφάλαιον τίθησι· διὰ ταύτης ἐσώθης, διὰ ταύτης Υἱὸς γέγονας, "καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς," σὺ τῶν φίλων φείδῃ, 20 ἐκεῖνος τῶν ἐχθρῶν. οὐκοῦν πολλῷ μεῖζον τὸ παρὰ τοῦ δεσπότου γενόμενον; τὸ γὰρ καθὼς ποῦ σώζεται, ἢ δηλονότι ἐὰν τοῖς ἐχθροῖς καὶ ἡμεῖς εὖ ποιῶμεν. "καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν προσφορὰν "καὶ θυσίαν τῷ Θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας." ὁρᾷς τὸ ὑπὲρ ἐχθρῶν παθεῖν, ὅτι ὀσμὴ εὐωδίας ἐστι, θυσία εὐπρόσδεκτος; κἂν ἀποθάνῃς, τότε ἔσῃ θυσία. τοῦτο μιμήσασθαι ἐστὶ τὸν Θεόν. 25

Πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα ἢ πλεονεξία μηδὲ
3 ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις· καὶ αἰσχρό-
4 της, καὶ μωρολογία, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία.

Μὴ εἴπῃς ἀστεῖα, μὴ αἰσχρὰ, μηδὲ πράξῃς, καὶ κατέσβεσας 30 τὴν φλόγα· "μηδὲ ὀνομαζέσθω παρ' ὑμῖν," φησί· τουτέστι, μηδαμοῦ μηδὲ φαινέσθω· οἱ γὰρ λόγοι τῶν πραγμάτων εἰσὶν ὁδοί. εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ φορτικός τις εἶναι καὶ βαρὺς, καὶ εὐτραπελίαν ἐκκόπτων, ἐπήγαγε καὶ τὴν αἰτίαν, εἰπὼν τὰ μὴ ἀνήκοντα· ταῦτα

οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, φησὶν, "ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία." τί ὠφελεῖ τὸ ἀστεῖον εἰπεῖν; γέλωτα ἐκίνησας μόνον· μηδεὶς ἔστω λόγος ἀργός· οὐ διαχύσεως ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ πένθους. ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη διὰ τὰ σὰ κακὰ, σὺ δὲ γελᾷς;

Ὠριγένης δέ φησιν, ἡ μὲν πρὸς πόρνην κοινωνία, κατὰ τὸ 5 ἔθος τῆς γραφῆς πορνεία ὀνομάζεται· πᾶσα δὲ ἡ κατὰ τὸν τόπον τῶν σαρκικῶν γαργαλισμῶν ἁμαρτία, οὐ μόνον κατὰ τὰς μοιχείας καὶ παιδοφθορίας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐπενόησεν ἡ ἀνθρωπίνη ἀκολασία, ἐν διαφόροις καὶ παντοδαπαῖς παρατριβαῖς, ἀκαθαρσία γενικῶς ὠνόμασται. τὴν πλεονεξίαν δὲ ἤτοι ἁπλού- 10 στερον ἐκδεικτέον, ἢ ὡς ἐν ἄλλοις παρεστήσαμεν τὴν μοιχείαν· ὅτε καὶ ἐχρησάμεθα τῷ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἕκαστον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. πᾶσαν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν δεῖ φυλάξασθαι, ἐπεὶ τοῦτο πρέπει ἁγίοις· αἰσχρότης δέ τίς ἐστι, καθ' ἕκαστον εἶδος ἀκολασίας· καὶ ὁμοίως γε αἰσχρότης ἐστὶ 15 καὶ ἀκαθαρσία· ἐμφαίνει γὰρ καὶ τὸ ἀκάθαρτον καὶ τὸ αἰσχρὸν ἑκάστη πρᾶξις ἡ κατὰ τὸν τόπον τῆς εἰς τὸ ἀποκρίνειν ἐνεργείας· ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν παρὰ φύσιν λεκτέον, οὐκ ἐπὶ τοῦ γάμου. Ἴδωμεν δὲ τίς καὶ ἡ μωρολογία, ἣν καὶ αὐτὴν οὐδὲ ὀνομάζεσθαι χρὴ ἐν τοῖς ἁγίοις. καὶ ὁ μὲν οὖν τις φήσει ἁπλούστερον 20 τὴν λέξιν ἐξειληφὼς, μωρολογίαν εἶναι τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ τῶν μωρολόγων καὶ γελωτοποιῶν· ὅρα δὲ μὴ μωρολογεῖν λεκτέον, καὶ τοὺς ὁτιδήποτε σοφίας καὶ συνέσεως ἠλλοτριωμένον πάντας, καὶ μωρὸν ἐν τοῖς δογματιζομένοις ὑπ' αὐτῶν. δόξει δὲ συνᾴδειν τῷ ἁπλούστερον ἐκδέξασθαι τὴν μωρολογίαν, ἡ ἐπιφερομένη αὐτῇ 25 εὐτραπελία, ἥντινα ἰδιωτῶν συνήθεια τάσσει, ἀπὸ τῶν οὐ μόνον ἀπὸ μωρολογίας, ἀλλὰ καὶ ἀφ' οἱασδήποτε αἰτίας γέλωτα κινούντων. οὐκ ἀνῆκε δὲ τοῖς ἁγίοις οὐδὲ αὐτὴ, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἐν πᾶσι πρὸς Θεὸν εὐχαριστία. ἥγ' οὖν εὐχαριστία, καθ' ἣν εὐχαρίστους καὶ χαρίεντας τινὰς φαμέν. μωρολόγον μὲν οὖν καὶ εὐτράπελον 30 οὐ δεῖ εἶναι, εὐχάριστον δὲ καὶ χαρίεντα· καὶ ἐπεὶ ἀσύνηθές ἐστι τὸ εἰπεῖν, "ἀλλὰ μᾶλλον εὐχαριστία·" τάχα ἀντὶ τούτου ἐχρήσατο τῇ ἐπ' ἄλλου κειμένῃ λέξει, καὶ εἶπεν, "ἀλλὰ μᾶλλον εὐχα-"ριστία·" καὶ μή ποτε ἔθος ἐστὶ τῷ ὀνόματι τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ εὐχαρίστου τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων χρῆσθαι, ἀντὶ τῆς εὐχα- 35

ριστίας καὶ εὐχαρίτου· τοιοῦτο δὲ ἐνομίσαμεν εἶναι καὶ τὸ ἐν Παροιμίαις οὕτως εἰρημένον, "γυνὴ εὐχάριστος ἐγείρει ἀνδρὶ "δόξαν," ἀντὶ τοῦ εὐχάριτος γυνή· ὀνομάζεσθαι δὲ ἂν ἐδόξαμεν τὸ "γυνὴ εὐχάριστος" ἀντὶ τοῦ εὐχάριτος ἐκλαμβάνοντες, εἰ μὴ αἱ λοιπαὶ ἐκδόσεις συνῇδον ταύτῃ τῇ ἐκδοχῇ. ὁ μὲν γὰρ Ἀκύλας 5 οὕτως ἡρμήνευσε· "γυνὴ χάριτος ἀντέχεται δόξης." Θεοδοτίων δὲ καὶ Σύμμαχος, "γυνὴ χάριτος ἀνθέξεται δόξης."

5 **Τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος, ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ.** 10

Παρατηρητέον ὅτι ἓξ ἀπαγορεύσας ἁμαρτήματα, πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ πλεονεξίαν, καὶ αἰσχρότητα, καὶ μωρολογίαν, καὶ εὐτραπελίαν, οὐ κατὰ τὰ ἓξ ἐπιφέρει, ὥστε τὸν ἐνεχόμενον τινὶ αὐτῶν μὴ ἔχειν κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, ἀλλὰ τρία, λέγω δὲ πορνείαν, καὶ ἀκαθαρσίαν 15 πᾶσαν, καὶ πλεονεξίαν. εἰ γὰρ μὴ εἶχον κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, καὶ ὁ μωρολογίᾳ καὶ εὐτραπελίᾳ ἔνοχος, ὠμότερον ἂν τινι ἐφαίνετο τὸ κατὰ τὴν κρίσιν ἐπὶ μηδενὶ συγγινώσκουσαν τῇ ἀσθενεῖ ἡμῶν φύσει. ἄλλως μὲν γὰρ οὐδὲ ταῦτα ἀνῆκε, πλὴν οὐχ ὥστε πραττομένων αὐτῶν ἐκπίπτειν τινὰ τῆς 20 κληρονομίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ· λείπει καὶ περὶ τῆς αἰσχρότητος ἐπιστῆσαι δόξαις ἀρὰν εὔλογον εἶναι τὸ λέγεσθαι, πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ἢ αἰσχρὸς οὐκ ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ· ἀλλὰ μήποτε ἡ αἰσχρότης ἐστιν ἐν τῷ κατὰ τὸ κρυπτὸν μόνον παθητικῶς μεμολυσμένῳ, ᾗ 25 καὶ πυρωθείς τίς ἀνέστειλε τὴν ἐπὶ τὴν πορνείαν, ἢ τὴν ἐπὶ τὴν ἀκαθαρσίαν ὁρμήν· καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲ, τὰ μὲν κωλύοντα κληρονομίαν ἔχειν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ, κατ' ἰδίαν ὀνομάσας φησὶ, "μηδὲ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν." Εἶτα ἐν ἰδίᾳ χώρᾳ διῃρημένῃ ἀπὸ τῶν προτέρων ἐπήνεγκε τὴν αἰσχρότητα καὶ 30 μωρολογίαν καὶ εὐτραπελίαν. ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω ὑπενοήσαμεν τὴν πλεονεξίαν τετάχθαι ἐπὶ τῆς μοιχείας, ζητοῦμεν ἐκ τοῦ "ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης·" πότερον ἀνατρέπεται ἐκείνη ἡ ἐκδοχὴ, ἢ ἔτι δύναται χώραν ἔχειν. εὕρομεν δὴ πολ-

λαχοῦ τῶν προφητῶν τὴν εἰδωλολατρίαν πορνείαν ὠνομασμένην, ἐν τῷ "ἐπόρνευον ὀπίσω τῶν εἰδώλων αὐτῶν." δύναται δέ τις καὶ τὴν πορνείαν τάξαι ἐπὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ἐκ τοῦ λέγειν, "πνεύ-"ματι πορνείας ἐπλανήθησαν." ἐὰν δὲ πλεονέκτης ᾖ, ὁ ὅθεν μὴ δεῖ περιποιῶν ἑαυτῷ ἀργύριον, εἰδωλολατρία λέγεται ἡ πλεονεξία, 5 οἱονεὶ λατρευόντων τοῖς ἐγγεγραμμένοις εἰδώλοις ἐν τοῖς ἀργυρίοις· καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐντετυπωμένα εἴδωλα, οἶμαι δέ που καὶ τὴν φιλαργυρίαν εἰδωλολατρίαν ὠνομᾶσθαι παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ.

(Χρυσόστομος.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησι, ἦσαν, ὡς ἔοικε, τινὲς καὶ παρὰ τοῖς Ἐφεσίοις, οἱ τὰς χεῖρας ἐκλύοντες τοῦ λαοῦ, 10 καὶ τὸ παρὰ Ἐζεκιὴλ εἰρημένον εἰς ἔργον ἄγοντες, μᾶλλον δὲ τὰ τῶν ψευδοπροφητῶν ποιοῦντες, "οἱ δρακὸς κριθῶν ἐκφαυλίζοντες "τὸν Θεὸν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ," καὶ λέγοντες, ὑπερβολῆς ἔχεσθαι τὸ ῥῆμα· ὅταν εἴπωμεν ὅτι ὁ μωρὸν καλέσας τὸν ἀδελφὸν εἰς γέενναν ἀπέρχεται, καὶ ὅτι ὁ πλεονέκτης εἰδωλολάτρης ἐστὶ, 15 καὶ πάσας οὕτω τὰς ἐντολὰς ἐκφαυλίζοντες· τούτους αἰνιττόμενος ὁ Ἀπόστολος φησὶ, "τοῦτο γάρ ἐστε γινώσκοντες, ὅτι πᾶς πόρνος "ἢ ἀκάθαρτος, ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωλολάτρης, οὐκ ἔχει "κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ." εἶτα ἐπάγει, "μηδεὶς ὑμᾶς ἀπατάτω κενοῖς λόγοις·" κενοί εἰσιν οὗτοι 20 οἱ λόγοι. "Οἱ πρόσχαιρον ἔχοντες χάριν," καὶ οὐδαμῶς ἐπὶ τῶν ἔργων δεικνύμενοι· ἀπάτη γὰρ τὸ πνεῦμα ἐστί.

6 Διὰ τοῦτο ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

Διὰ τὴν πορνείαν φησὶ, διὰ τὴν πλεονεξίαν, διὰ τὴν ἀκαθαρ- 25 σίαν, ἢ καὶ διὰ ταῦτα καὶ διὰ τὴν ἀπάτην, ἐπειδή ἐστιν ἀπατεῶνος. υἱοὺς ἀπειθείας, τοὺς σφόδρα ἀπειθεῖς καλει.

7 Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν. ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.

Ὅρα πῶς συνετῶς προέτρεψεν· πρῶτον ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι 30 ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καὶ μηδένα ἀδικεῖτε προτρέπει· πάλιν ἀπὸ τῆς κολάσεως καὶ τῆς γεέννης· "ἦτε γάρ ποτε σκότος," φησί· "νῦν δὲ "φῶς ἐν Κυρίῳ·" ὅπερ λέγει καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, "τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;" καὶ

ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῆς προτέρας κακίας· τουτέστιν, ἐννοήσατε τί ἦτέ ποτε ὑμεῖς, καὶ τί γεγόνατε· μὴ πάλιν δρομεῖτε πρὸς τὴν προτέραν κακίαν· μὴ δὲ ἐνυβρίζετε τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν· ἦτε ποτὲ σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ· οὐκ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἀρετῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τοῦτο ὑμῖν ὑπῆρξε· τουτέστιν, 5 καὶ ὑμεῖς τῶν αὐτῶν ἄξιοι ἦτε ποτὲ, ἀλλ' οὐκέτι.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τοῦ ζῆν ἐπαξίως τοῦ ἁγιασμοῦ, ἔργοις τὴν κακίαν ἐλέγχοντας, οὐ λόγοις, πνεύματι πληρουμένους διὰ ψαλμῶν, μὴ οἴνῳ.

Ὡς τέκνα τοίνυν φωτὸς περιπατεῖτε. 10

Τί δέ ἐστι "τέκνα φωτός;" τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος φησίν· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ δικαιοσύνῃ καὶ ἀγαθωσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ.

10 Δοκιμάζοντες, τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

"Ἐν πάσῃ," φησὶν, "ἀγαθωσύνῃ·" τοῦτο πρὸς τοὺς ὀργιζο- 15 μένους, πρὸς τοὺς πικρούς· καὶ "δικαιοσύνῃ·" πρὸς τοὺς πλεονεκτοῦντας· καὶ "ἀληθείᾳ," πρὸς τὴν ψευδῆ ἡδονήν· οὐκ ἐκεῖνα ἃ εἶπον φησὶν, ἀλλὰ τὰ ἐναντία· ἐν πᾶσι, τουτέστιν, καρπὸν φέρειν πνευματικόν· "δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐαρέστον τῷ Κυρίῳ·" ἄρα παιδικῆς ἐκεῖνα διανοίας καὶ ἀτελοῦς. 20

Ὠριγένης φησὶ, κενοὺς ἔοικε φάσκειν λόγους, τοὺς διά τινος πιθανότητος ἀνατρέπειν θέλοντας τὸν περὶ τῶν προσαγομένων τοῖς κακῶς βεβιωκόσι κολάσεων λόγον· ἀπάτης γ' οὖν φησιν εἶναι τοὺς τοιούτους λόγους καὶ κενοὺς, τῷ πάντως ἔρχεσθαι τὴν λεγομένην ὀργὴν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας· ἀπειθείας δὲ υἱοὺς 25 ὀνομάζει τοὺς ἀπειθεῖς· οἱονεὶ τῆς κατὰ τὴν ἀπείθειαν κακίας μητρὸς γινομένης καὶ γεννώσης αὐτοὺς, ἔχοντας οἱονεὶ τὸν τῆς μητρὸς χαρακτῆρα· οὕτως καὶ υἱοὺς καὶ τέκνα πορνείας, καὶ υἱοὺς θανάτου, καὶ υἱοὺς γεέννης, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσιά ἐστι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν εὑρεῖν. 30

Μὴ οὖν γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν.

Τηρήσεις τὴν μέτοχος καὶ συμμέτοχος φωνήν· μήποτε ὁ μὲν

μέτοχος, ἐπὶ κρείττονος εἴρηται· ὁ δὲ συμμέτοχος, ἐπὶ χείρονος· οἷον, "διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ "τοὺς μετόχους σου." καὶ "μέτοχοι γὰρ Χριστοῦ γεγόναμεν, "ἐάνπερ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν "κατάσχωμεν." οὐ μέμνημαι δὲ ἀλλαχοῦ παρὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν 5 λέξιν τὸν συμμέτοχον εἰρῆσθαι· πλὴν φανερὸν ἐνταῦθα ὅτι ἐπὶ χειρόνων ἐστὶν ὁ συμμέτοχος.

Ἦτε γάρ ποτε σκότος· νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ.

Εἰ δυνατὸν τὸν ποτὲ σκότος μεταβαλὸν γενέσθαι φῶς, οὐκ εἰσὶν ἀπολλύμεναι φύσεις. ὥσπερ δὲ οἱ δίκαιοι φῶς εἰσὶ τοῦ 10 κόσμου, οὕτως οἱ ἀσεβεῖς σκότος ἂν εἶναι λέγοιντο· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι φῶς ὄντες, ἐν φωτὶ ὄψονται φῶς· οἱ δὲ ἄδικοι σκότος τυγχάνοντες, λαός εἰσι καθημένος ἐν σκότει, μηδὲν βλέποντες. ἀπὸ δὲ τῶν καρπῶν, ἐπιγνωσόμεθα τοὺς ὄντας φῶς ἢ σκότος· πᾶς μὲν γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ μὴ 15 ἐρχόμενος πρὸς τὸ φῶς, σκότος ἐστι καὶ υἱὸς σκότους καὶ νυκτός· ὁ δὲ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν ἐρχόμενος πρὸς τὸ φῶς, φῶς ἐστι, καὶ υἱὸς φωτὸς καὶ ἡμέρας. πρὸς τούτοις ἐπιστήσεις, εἰ μὴ ὡς ὄντων τινῶν φώτων, ἀλλ' οὐκ ἐν Κυρίῳ, λέγεται περὶ τῶν δικαίων τὸ "νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ·" καὶ μάλιστά γε τοῖς πεφωτισμένοις ἐν 20 φωτὶ γνώσεως Ἐφεσίοις ἔπρεπε λέγεσθαι τὸ "νῦν δὲ φῶς ἐν "Κυρίῳ·" "ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε." εἴπερ "ὁ Θεὸς φῶς "ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία," τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τέκνα ἐστὶ φωτός· "ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ φωτὸς, ἐν πάσῃ "ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀληθείᾳ." πρὸς τοὺς διαχωρί- 25 ζοντας τὸν δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οἰομένους τὸν μὲν δημιουργὸν εἶναι δίκαιον· ὃν δὲ οἴονται ὑπὲρ αὐτὸν ἀγαθὸν Θεὸν, χρήσιμα τὰ ῥητά. ἐπείπερ ὁ τοῦ φωτὸς καρπὸς, καὶ ἐν ἀγαθωσύνῃ ἐστὶ καὶ ἐν δικαιωσύνῃ καὶ ἐν ἀληθείᾳ· ὅπου οὖν ἀγαθωσύνη, ἐκεῖ δικαιοσύνη· καὶ ὅπου ἀλήθεια, ἐκεῖ δικαιοσύνη· παρὰ δὲ τῷ 30 ἀγαθῷ πατρὶ, ἀγαθωσύνη καὶ ἀλήθεια· παρ' αὐτῷ ἄρα καὶ οὐ παρ' ἄλλῳ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. ἐπιστήσεις δὲ αὐτοὺς, καὶ ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν εἶναι δικαιοσύνην· ἐν μὲν οὖν τῷ εὐεργετικῷ, ἐμφαίνεται ἡ ἀγαθωσύνη· ἐν δὲ τῷ κατ' ἀξίαν ἀπονεμητικῷ, ἡ δικαιοσύνη· ἐν δὲ τῷ ἐπιστημονικῷ τοῦ τῶν ὅλων λόγου, ἡ ἀλήθεια. 35

Δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

Χρεία τοῦ μετὰ βουλῆς πάντα ποιεῖν, ἵνα περισκοποῦντες ἕκαστον τῶν πρακτέων ἀπὸ ἐξετάσεως, τὰ μὲν δοκιμαστὰ καὶ εὐάρεστα τῷ Θεῷ παραδεξώμεθα ὡς δόκιμοι τραπεζῖται· τὰ δὲ ἀδόκιμα καὶ δυσάρεστα αὐτῷ ἀποσειώμεθα· ἐπεὶ δὲ ἀπήρτηται τὰ 5 τῆς φράσεως, δοκεῖ μοι οὕτως ἂν ἀποκαταστῆναι· "μὴ οὖν "γίνεσθε συμμέτοχοι αὐτῶν· δοκιμάζοντες τί ἐστιν εὐάρεστον "τῷ Κυρίῳ." εἰ καὶ ἦτε ποτὲ σκότος· νῦν δὲ φῶς ὄντες ἐν Κυρίῳ, ὡς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε, τοὺς καρποὺς ἐπιδεικνύμενοι τοῦ φωτός· ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ· καὶ μὴ 10 "συγκοινωνεῖτε τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους·" καὶ ἐν ἄλλοις, τὸ μὲν τοῦ καρποῦ ὄνομα ἔταξεν ἐπὶ τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ τοῦ ἔργου, ἐπὶ τῆς σαρκός· εἰπὼν, "φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα "τῆς σαρκὸς, ἅτινά ἐστι, πορνεία," καὶ τὰ ἑξῆς· "ὁ δὲ καρπὸς "τοῦ Πνεύματος ἐστιν, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη," καὶ τὰ ἑξῆς· νῦν 15 μέντοι γε τὰ τοῦ σκότους ἔργα, ἄκαρπα εἶναι φησὶν, οἷς κοινωνεῖ ὁ ποιῶν αὐτά.

11 Μᾶλλον δὲ καὶ ἐλέγχετε.

Ἐν ταῖς ἐντολαῖς εἶναι νομιστέον, καὶ τὸ ἐλέγχειν. ὅπερ ποιήσει ὁ μὴ ἀκουσόμενος ἂν, "ὑποκριτὰ, ἔκβαλε πρῶτον ἐκ τοῦ 20 "ὀφθαλμοῦ σου τὴν δοκὸν, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ "κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου·" δι' ὅπερ καὶ οἱ προφῆται μηδαμῶς ἐλέγχοις ὑπεύθυνοι τυγχάνοντες, ἤλεγχον τοὺς ἁμαρτάνοντας.

12 Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ 25 λέγειν.

Τίνων αὐτῶν οὐ πάνυ σαφῶς προεῖπεν, εἰ μὴ ἄρα τίς ἀναφέρῃ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας τὴν λέξιν· ὥστε οὕτως αὐτὴν ἔχειν· τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπὸ τῶν υἱῶν τῆς ἀπειθείας, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν, ἅτινα ἦν πορνεία καὶ ἀκαθαρσία. 30

13 Τὰ δὲ πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτὸς, φανεροῦνται· πᾶν γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστιν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· εἶπεν ὅτι φῶς ἐστε· τὸ δὲ φῶς ἐλέγχει τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα· ἂν ἦτε,

φησὶν, ὑμεῖς ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοὶ, λαθεῖν οὐ δυνήσονται οἱ πονηροί· καθάπερ γὰρ λύχνου κειμένου πάντες φωτίζονται, καὶ ὁ ληστὴς οὐκ ἂν ὑπεισέλθοι· οὕτως τοῦ φωτὸς ὑμῶν λάμποντος, ἁλώσονται οἱ πονηροὶ ἐλεγχόμενοι· ἄρα δὲ ἐλέγχειν δεῖ· πῶς οὖν φησι, " μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε ;" περὶ τῶν ἐλαχίστων ἁμαρ- 5 τημάτων εἶπεν· ἀμέλει ἐπήγαγεν· " τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ " ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ " δοκὸν οὐ κατανοεῖς." τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; ὥσπερ τὸ τραῦμα, ἕως ἂν ἐμφωλεύῃ καλυπτόμενον ἄνωθεν καὶ διὰ βάθους τρέχει, οὐδεμιᾶς ἀπολαύει τῆς ἐπιμελείας, οὕτως καὶ ἁμαρτία· ἕως μὲν 10 ἂν κρύπτηται, καθάπερ ἐν σκότῳ μετὰ ἀδείας τολμᾶται πολλῆς· ἐπειδὰν δὲ φανερωθῇ, γίνεται φῶς· οὐχὶ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία· πῶς γάρ; ἀλλ' ὁ ἐργασάμενος, ὅταν εἰς μέσον ἐνεχθῇ, ὅταν κολασθῇ, ὅταν νουθετηθῇ, ὅταν μετανοήσῃ, ὅταν ἀφέσεως τύχῃ· ἢ τοῦτο φησὶν, ἢ ἐκεῖνο· ὅτι ὁ μὲν ὑμέτερος βίος φανερὸς ὢν, φῶς ἐστιν· 15 οὐδεῖς γὰρ τὸν ἄληπτον κρύπτει βίον· τὰ δὲ κρυπτόμενα, διὰ τὸ ἐσκοτίσθαι κρύπτεται.

14 Διὸ λέγει ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιψαύσεις τοῦ Χριστοῦ.

Καθευδόντα *καὶ νεκρὸν, τὸν ἐν ἁμαρτίαις φησί· καὶ γὰρ δυσωδίας* 20 *πνεῖ ὡς ὁ νεκρός· καὶ ἀνενέργητός ἐστιν ὡς ὁ καθεύδων· καὶ οὐδένα ὁρᾷ ὡς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὀνειρώττει καὶ φαντάζεται. " καὶ " ἐπιψαύσεις," φησὶ, " τοῦ* Χριστοῦ." *οἱ δὲ φασὶν, " ἐπιφαύσει " σοι ὁ* Χριστός·" *μᾶλλον δὲ τοῦτό ἐστιν· ἀπόστηθι τῆς ἁμαρτίας, καὶ δυνήσῃ τὸν* Χριστὸν *ἰδεῖν· ὁ γὰρ τὰ φαῦλα πράσσων,* 25 *μισεῖ τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς· ὁ τοίνυν μὴ πράττων, ἔρχεται καὶ ἐπιψαύσει τοῦ* Χριστοῦ. *ἀλλ' οὐ περὶ τῶν ἀπίστων τοῦτο μόνον φησί· πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πιστῶν οὐδὲν ἧττον τῆς κακίας ἔχονται· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ πολλῷ μᾶλλον· διὸ καὶ πρὸς τούτους ἀναγκαῖον εἰπεῖν, " ἔγειρε ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ* 30 *" τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιψαύσει σοι ὁ* Χριστός·" *πρὸς τούτοις ἁρμόττει καὶ τοῦτο εἰπεῖν· " ὁ* Θεὸς *οὐκ ἔστι νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων."*

Ὠριγένης *δέ φησιν, ἐπείπερ τὰ ἐλεγχόμενα ἔργα τοῦ σκότους ὑπὸ τοῦ φωτὸς φανεροῦται, μεταβαλλόντων τῶν ἐλεγχομένων εἰς φῶς, λέγεται τοῖς καθεύδουσι καὶ ἐν νεκρότητι τυγχάνουσιν* 35

ἐκ τοῦ τὰ ἄκαρπα ἔργα τοῦ σκότους πεποιηκέναι, τὸ "ἔγειραι "ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ "Χριστός." ζητήσαι δ' ἄν τις, τί λέγει κατὰ τὸ ἐνθάδε γεγραμμένον, "διὸ λέγει, ἔγειρε ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν." ὁ μὲν οὖν τις φήσει ἔν τινι τῶν προφητῶν ἀνεγνωκότα ταῦτα τὸν 5 Ἀπόστολον, ἐνθάδε αὐτὸν ἀναγεγραφέναι· ἕτερος δὲ αὐτὸν τὸν Ἀπόστολον προσωποποιεῖν τινὰ ἐκ τοῦ Πνεύματος λεγόμενα εἰς προτροπὴν τὴν ἐπὶ μετάνοιαν· ἔτι δὲ ζητήσεις, πῶς τῷ αὐτῷ λέγεται ὡς μὲν ζῶντι καὶ καθεύδοντι "ἔγειρε ὁ καθεύδων·" ὡς δὲ τεθνηκότι, τὸ "ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν·" μήποτ' οὖν ἐπείπερ 10 ἐστι καὶ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἐπὶ κρείττονος τετηρήκαμεν λέγεσθαι· ἔστι δέ τι καὶ δεύτερον ἡ ψυχὴ, τὸ καὶ νόσου καὶ θανάτου ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων δεκτικὸν, τὸ μὲν "ἔγειρε "ὁ καθεύδων" λέγεται διὰ τὸ πνεῦμα· τὸ δὲ "ἀνάστα ἐκ τῶν "νεκρῶν," διὰ τὴν ψυχήν· ἐπείπερ "ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη 15 "ἀποθανεῖται·" τοῦ δὲ πνεύματος, οὐδαμοῦ εὕρομεν θάνατον· φῶς δὲ ὢν ἀληθινὸν ὁ Χριστὸς, ἐπιφαύσει τῷ ἐγειρομένῳ ἀπὸ ὕπνου καὶ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν.

Σετηριανὸς δέ φησι· τὸ "ἔγειρε ὁ καθεύδων," καὶ τὰ ἑξῆς, οὐδαμοῦ τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς καινῆς εὑρίσκομεν γεγραμμένον· τί 20 οὖν ἐστιν; χάρισμα ἦν τότε καὶ προσευχῆς καὶ ψαλμῶν, ὑποβάλλοντος τοῦ πνεύματος, καθὼς λέγει ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· ἕκαστος ὑμῶν "ψαλμὸν ἔχει, προσευχὴν ἔχει· τί οὖν ἐστι προσ-"εύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι καὶ τῷ νοΐ· ψαλῷ τῷ πνεύ-"ματι, ψαλῶ καὶ τῷ νοΐ;" δῆλον οὖν ὅτι ἐν ἑνὶ τούτων τῶν πνευ- 25 ματικῶν ψαλμῶν ἤτοι προσευχῶν, ἔκειτο τοῦτο ὃ ἐμνημόνευσεν.

15 Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσο-16 φοι, ἀλλ' ὡς σοφοὶ, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι. διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. 30

Ὠριγένης φησὶν, ὁ δοκιμάζων καθ' ἕκαστον ὧν λέγει καὶ πράττει καὶ ἐννοεῖ τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ, δυνήσεται καὶ βλέπειν ἀκριβῶς ἐκ τῆς πολλῆς προσοχῆς, πῶς περιπατήσει· ὁ δὲ βλέπων ἀκριβῶς πῶς περιπατήσει, πάντως ἐστὶ σοφός. καὶ ἐπεὶ

πρόθεσιν τινὲς ἔχουσι χρηστοτέραν, οὐ σοφοὶ δὲ τυγχάνοντες θέλουσι βλέπειν ἀκριβῶς πῶς περιπατοῦσι, προσέθηκε τὸ, "μὴ ὡς "ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί." σοφίας δὲ ἔργον τὸ βλέπειν ἀκριβῶς καὶ τὰ εὐθικὰ [r], "ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί "εἰσιν·" οἱονεὶ, ἑαυτοῖς τὸν καιρὸν ὠνούμενοι ἔχοντα ὡς πρὸς τὸν 5 ἀνθρώπινον βίον πονηρὰς ἡμέρας. ὅτε οὖν εἴς τι δέον τὸν καιρὸν καταναλίσκομεν, ὠνησάμεθα αὐτὸν καὶ ἀντηγοράσαμεν ἑαυτοῖς ὡσπερεὶ πεπραμένον τῇ τῶν ἀνθρώπων κακίᾳ. οὐδεὶς δὲ βιωτικώτερον ζῶν, καὶ ἐν φροντίσιν ἢ μερίμναις τυγχάνων, ἐώνηται ἑαυτῷ τὸν καιρὸν, ἀλλ' ὁ μόνος εἴς τι δέον καὶ τὴν κτῆσιν τοῦ μακαρίου 10 βίου ἀναλίσκων αὐτόν· ἐξαγοραζόμενοι δὲ τὸν καιρὸν ὄντα ἐν ἡμέραις πονηραῖς, οἱονεὶ μεταποιοῦμεν τὰς πονηρὰς ἡμέρας εἰς ἀγαθάς· καὶ ὡσπερεὶ ἑαυτοῖς ποιοῦμεν αὐτὰς εἶναι, οὐ τοῦ ἐνστῶτος αἰῶνος ἡμέρας πονηρὰς, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἡμέρας ἀγαθάς. 15

17 Διὰ τοῦτο μὴ γίνεσθε ἄφρονες, ἀλλὰ συνιέντες τί τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου.

Διὰ ποῖον τοῦτο ἢ τὸ βλέπειν ἀκριβῶς πῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί; "μὴ γίνεσθε ἄφρονες·" εἰ γὰρ ἔσεσθε ἄφρονες, ἀκριβῶς οὐ περιπατήσετε, οὐδὲ ὡς σοφοί· προστάσσει δὲ 20 αὐτοῖς τὸ τοῦ Κυρίου ἐξετάζειν θέλημα, καὶ συνιέναι αὐτὸ, ἵν' ὅπου τι περὶ τοῦ πράττειν καταλάβοιεν, αὐτὸ πράττωσιν ὡς θέλημα Κυρίου· ὅπου δὲ πάσχουσι, φέρουσιν αὐτὸ ὡς θέλημά τι γινόμενον Κυρίου.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησιν, οὐχὶ ποικίλους 25 ἡμᾶς καὶ παντοδαποὺς εἶναι βουλόμενος ταῦτα παραινεῖ· ἀλλὰ τί φησιν; οὐκ ἔστιν ὑμέτερος καιρός· νῦν πάροικοί ἐστε καὶ παρεπίδημοι καὶ ξένοι, καὶ ἀλλότριοι· μὴ ζητεῖτε τιμὰς, μὴ ζητεῖτε δόξαν, μὴ δυναστείαν, μηδὲ ἐκδίκησιν· πάντα φέρετε, καὶ τούτῳ τὸν καιρὸν ἐξαγοράζεσθε· πολλὰ πάθετε, πᾶν ὅ τι οὖν 30 θέλωσιν. ἐννόησον τινὰ οἰκίαν ἔχοντα λαμπρὰν, εἶτα τινὰς ἐπεισερχομένους, ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν, κἀκεῖνον πολλὰ διδόντα καὶ ἐξαιρούμενον ἑαυτὸν, τότε λέγομεν, ὅτι ἐξηγόρασεν ἑαυτόν. οὕτω

[r] An ἠθικά?

καὶ σὺ οἰκίαν ἔχεις μεγάλην καὶ πίστιν ἀληθῆ· ἐπέρχονται ὥστε λαβεῖν πάντα· δὸς ὅ τι οὖν ἀπαιτήσει τις, μόνον τὸ κεφάλαιον διάσωσον, τὴν πίστιν λέγω. "ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν·" οὐ τὴν οὐσίαν ἢ τὰ κτίσματα διαβάλλει, ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα, καθάπερ ἡμῖν ἔθος λέγειν, χαλεπὴν ἡμέραν διήγαγον. 5

Σευηριανὸς δέ φησιν, ὁ ἐξαγοραζόμενος τὸν ἀλλότριον δοῦλον, ἐξαγοράζεται καὶ κτᾶται αὐτόν. ἐπεὶ οὖν ὁ καιρὸς ὁ παρὼν δουλεύει τοῖς πονηροῖς, ἐξαγοράσασθε αὐτὸν, ὥστε καταχρήσασθαι αὐτῷ πρὸς εὐσέβειαν.

18 Καὶ μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ 10 πληροῦσθε ἐν Πνεύματι.

Ὠριγένης φησὶ, δύναται μὲν καὶ ἁπλούστερον ταῦτα νοεῖσθαι, ἀσωτίας οὔσης ἐν τῇ χρήσει τοῦ μεθύειν ποιοῦντος οἴνου. δύναται δὲ καὶ οἶνος, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία, νοεῖσθαι, περὶ οὗ ἐν ᾠδῇ μεγάλῃ λέγεται· "θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς 15 "ἀσπίδων ἀνίατος," ὅν τινα πάντες οἱ ἐξιστάμενοι καὶ μεθύοντες τὸν λογισμὸν πίνουσι, πολλὴν ἔχοντα τὴν ἀσωτίαν. πρὸς ἀντιδιαστολὴν δὲ ἐκείνου τοῦ οἴνου τοῦ μεθύσκοντος, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία, ἐναντίος νοεῖται ὁ πεπληρωμένος πνεύματι, καὶ πᾶν ὃ χωρεῖ τοῦ θειοτέρου λαμβάνων. πολλάκις δὲ τετηρήκαμεν τῷ ὀνόματι τοῦ 20 πνεύματος χωρὶς προσθήκης γεγραμμένον, ὅτι ἐπὶ κρείττονος εἴρηται, ὅπερ καὶ ἐνθάδε σημαίνεται.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, καὶ τούτου ἡ ἀμετρία θυμώδεις ποιεῖ καὶ θρασεῖς καὶ ἀκροσφαλεῖς, ὀργίλους τε καὶ χαλεπούς· εἰς εὐφροσύνην ὁ οἶνος δέδοται, οὐκ εἰς μέθην. 25 "δότε γὰρ," φησὶν, "οἶνον τοῖς ἐν λύπῃ, καὶ μέθην τοῖς ἐν "ὀδύνῃ." εἰκότως· τὸ γὰρ τραχὺ καὶ σκυθρωπὸν οἶδε μαλάττειν· "οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου." οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οἴνου ἡ μέθη, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀμετρίας. ὁ οἶνος δι' οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν δέδοται, ἢ δι' ὑγίειαν σώματος, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἐμποδίζει ἡ ἀμετρία· 30 ἄκουε δὲ καὶ τοῦ μακαρίου τούτου γράφοντος Τιμοθέῳ "ὀλίγῳ "οἴνῳ χρῶ, διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθε-"νείας."

19 Ἀλλὰ πληροῦσθε Πνεύματι, λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ
20 ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ, εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι Κυρίου ἡμῶν
21 Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· ὑποτασσόμενοι 5 ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ.

Βούλει, φησὶν, εὐφραίνεσθαι; βούλει τὴν ἡμέραν ἀναλίσκειν; ἐγώ σοι δίδωμι πότον πνευματικόν. μάθε ψάλλειν, καὶ ὄψει τοῦ Πνεύματος τὴν ἡδονήν· οἱ ψάλλοντες γὰρ Πνεύματος πληροῦνται Ἁγίου, ὥσπερ οἱ ᾄδοντες τὰς σατανικὰς ᾠδὰς πνεύματος ἀκα- 10 θάρτου. τί ἐστιν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Κυρίῳ; τουτέστι, μετὰ συνέσεως προσέχοντες. οἱ γὰρ οὐ προσέχοντες, ἁπλῶς ψάλλουσι τὰ ῥήματα φθεγγόμενοι, τῆς καρδίας ῥεμβομένης ἑτέρωθι· "πάντοτε," φησὶν, "ὑπὲρ πάντων εὐχαριστοῦντες·" "ἐν ὀνόματι," φησὶ, "τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, 15 "ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ·" "τὰ αἰτήματα "ὑμῶν," φησὶ, "μετὰ εὐχαριστίας γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν." οὐδὲν γὰρ οὕτως εὐφραίνει τὸν Θεὸν, ὡς ὅταν ᾖ τις εὐχάριστος. μάλιστα δὲ δυνάμεθα εὐχαριστεῖν, ἀπάγοντες τῶν προειρημένων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, διακαθαίροντες αὐτὴν τούτοις οἷς εἶπον. 20 "ἀλλὰ πληροῦσθε," φησὶν, "ἐν Πνεύματι." ἄρα ἐν ἡμῖν τοῦτο· καὶ γὰρ ἐν ἡμῖν· ὅταν γὰρ ψεῦδος, ὅταν ὀργὴν, ὅταν πικρίαν, ὅταν πορνείαν, ὅταν ἀκαθαρσίαν, ὅταν πλεονεξίαν ἀποσοβήσωμεν τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας, ὅταν γενώμεθα χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιτηδεύσωμεν, τί τὸ κωλύον 25 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπελθεῖν καὶ πληρῶσαι τὴν καρδίαν ἡμῶν;

Ὠριγένης δέ φησιν, οἱ μὲν ὕμνοι δύναμιν καὶ θειότητα καταγγέλλουσι τοῦ Θεοῦ· καὶ εἴη ἂν ὁ ἐπιστήμων τοῦ θεολογεῖν ἐν ὕμνοις πνευματικοῖς· τάχα δὲ ὁ περὶ τῶν πρακτέων διαλαμβάνων, καὶ τῶν οἷς δεῖ ἐνεργεῖν διὰ τοῦ ὡς ψαλτηρίου ὀργάνου σωματικοῦ 30 ἡμῶν· οὗτος ἐν ψαλμοῖς ἐστι πνευματικοῖς. ὁ δὲ ἄλλως φυσιολογῶν περὶ τῆς τοῦ κόσμου τάξεως, καὶ τῶν λοιπῶν δημιουργημάτων, οὗτος ἐν ᾠδαῖς πνευματικαῖς· καὶ χρή γε ᾄδειν κατὰ τὴν

φυσιολογίαν, καὶ ψάλλειν κατὰ τὴν περὶ τῶν ἠθῶν διέξοδον τῷ Κυρίῳ, διακείμενον γνησίως πρὸς τὰ λεγόμενα· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ψάλλειν καὶ ᾄδειν τῇ καρδίᾳ τῷ Κυρίῳ.

Εὐχαριστοῦντες πάντοτε ὑπὲρ πάντων ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καὶ πατρί. 5

Καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ φησί· "πάντοτε "χαίρετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖτε." ταύτην δὴ τηρήσει τὴν ἐντολὴν ὁ διειληφὼς περὶ τῆς προνοίας φθανούσης καὶ ἐπὶ τὰ β ἀσσαρίων πωλούμενα πέντε στρουθία, ὧν ἓν οὐ πίπτει εἰς παγίδα, χωρὶς τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρός. τὸ δὲ ἐν 10 παντὶ εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν ἐστιν· οὐκοῦν καὶ ἐπὶ ταῖς περιστάσεσιν εὐχαριστητέον· ἐπεί περ καὶ αὗται τῶν ἐφ᾽ οἷς δεῖ εὐχαριστεῖν εἰσί· καὶ ὥσπερ δεῖ εὐχαριστεῖν τὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐν τῷ μεταλαμβάνειν τοῦ κόσμου, καὶ καταθεᾶσθαι τοῦ κάλλους αὐτοῦ καὶ θεωρεῖν ὅσα [n] * * διὰ τὸ λογικόν· οὕτω καὶ 15 ἐπὶ τοῖς ἐν μέρει εὐχαριστητέον. τὸν δὲ εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ἐν τῷ μεσίτῃ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐχαριστεῖν χρὴ, ὥστε ἡμᾶς ποιῆσαι τὸ [o] ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, "ὑποτασσόμενοι, φη-"σὶν, ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ." πάνυ τοῦτο καθαιρετικόν 20 ἐστιν τοῦ φίλαρχον εἶναι καὶ φιλόπρωτον. πᾶσι γὰρ αὕτη δέδοται ἐντολή· "ἐλεύθερος γὰρ ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα, "ἵνα πάντας κερδήσω." ἀλλὰ καὶ ἡ λέγουσα ἐντολὴ "δουλεύετε "ἀλλήλοις," προτάσσει τοῦτο. διόπερ διὰ τῆς ἀγάπης ἐδούλευσαν ταῖς ἐκκλησίαις οἱ Ἀπόστολοι, λειτουργοῦντες καὶ ὑπηρε- 25 τοῦντες τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Σωτὴρ τὴν δούλου μορφὴν ἀνείληφεν, οὐ τοσοῦτον δι᾽ ἄλλο τι, ὅσον διὰ τὸ δεδουλευκέναι τοῖς μαθηταῖς, ὥστε καὶ βαλόντα ποτὲ αὐτὸν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα πλύνειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. ἀλλὰ καὶ τὸ "ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι μέγας, ἔσται πάντων δοῦλος," ὁ νοήσας 30 ὑποτάσσεται κατὰ τὸ δουλεύειν οἷς δεῖ. ἔξεστι μέντοι γε τὸν δουλεύοντα ποιεῖν τὰ ἐν τῷ δουλεύειν τὰ πρόσφορα τοῖς δουλευομένοις δοκεῖν μὴ ὑποτάσσεσθαι, ὅτε παρ᾽ αὐτὸ μὴ ἐπίστασθαι τὰ

[n] Duo verba hic legi non possunt. [o] Fors. τοῦτο.

συμφέροντα οἱ δουλευόμενοι, ἐπιτάσσουσι τοῖς δουλεύειν ἐθέλουσι ποιεῖν τὰ μὴ κατάλληλα αὐτοῖς· πλὴν καὶ τότε ὁ πρὸς τὸ συμφέρον ποιῶν καὶ δουλεύει καὶ ὑποτάσσεται τῇ χρείᾳ τοῦ ᾧ δουλεύει, διὰ τὸν κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπαθῆ καὶ μακαριοποιὸν φόβον. τοῦτο γὰρ νομίζω δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ, "ἐν φόβῳ Χριστοῦ." 5

ΚΕΦ. Θ.

Διάταξις οἰκειακῶν καθηκόντων ἀρχομένοις καὶ ἄρχουσιν κατὰ Χριστόν.

22 Αἱ γυναῖκες, τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν
23 ὡς τῷ Κυρίῳ· ὅτι ὁ ἀνήρ ἐστι κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. 10

Πᾶσαν συζυγίαν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ὁ λόγος οὗτος σύμβολον εἶναι θέλει Χριστοῦ καὶ ἐκκλησίας· τοῦ μὲν ἀνδρὸς, εἶτα τοῦ γάμου κατὰ λόγον οἰκονομεῖ, μιμούμενος Χριστὸν τὸν τῆς ἐκκλησίας νυμφίον· τῆς δὲ γυναικὸς, ἐὰν δεόντως τῷ ἀνδρὶ συνοικῇ, ζηλούσης τὴν, ἵν' οὕτως εἴπω, συμβίωσιν πρὸς τὸν Χριστὸν τῆς 15 ἐκκλησίας· οὕτω γὰρ ὁ ἀνὴρ ἔσται κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, ὁμοίως τῷ καὶ τὸν Χριστὸν τῆς ἐκκλησίας. εἰ μέντοι γε μὴ οὕτω συναρμοσθεῖεν ἀλλήλοις ἀνὴρ καὶ γυνὴ, οὐκ ἂν λεχθείη ἐπὶ τούτων, ὅτι ὁ δέ τις κεφαλή ἐστι τῆς γυναικὸς, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας. φιλοτιμείσθω οὖν ἕκαστος ἀνὴρ εἶναι πρὸς τὴν γυναῖκα, ὡς 20 ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν· καὶ ἑκάστη πρὸς τὸν ἄνδρα, ὡς ἡ ἐκκλησία πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ πάντα δὲ τὰ Χριστοῦ νοείτω καὶ ποιείτω ἀνὴρ, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ γυνή.

Θεόδωρος δέ φησιν, ἣν γὰρ ἐπέχει τάξιν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ, τὸ αὐτό ἐστιν ὁ Σωτήρ· ἀντὶ τοῦ ὁ τὴν αἰτίαν παρασχό- 25 μενος τῇ συστάσει τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ταύτην ἐπέχει τὴν τάξιν ὁ ἀνὴρ τῇ γυναικί· ἅτε δὴ τὸ εἶναί τε καὶ συνεστάναι ἐκεῖθεν λαβούσῃ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησι· πῶς οὖν ἀλλαχοῦ λέγει, "ἐὰν μή τις ἀποτάξηται καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, οὐ 30 "δύναται ἀκολουθῆσαί μοι." Εἰ γὰρ ὡς τῷ Κυρίῳ ἀποτάσσεσθαι χρὴ, καὶ διὰ τὸν Κύριον ἀφίστασθαι ἀεὶ καὶ σφόδρα μὲν οὖν χρὴ,

ἀλλὰ τὸ ὡς οὐ πάντως πανταχοῦ ἰσοτιμίας ἐστίν. ἢ τοῦτό φησιν, ὡς εἰδυῖαι, ὅτι τῷ Κυρίῳ δουλεύετε, ὅπερ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι εἰ καὶ μὴ διὰ τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ προηγουμένως διὰ τὸν Κύριον, ὅταν ὑπείκῃς τῷ ἀνδρὶ, ὡς τῷ Κυρίῳ δουλεύουσα. εἰ γὰρ ὁ ἀρχαῖς ταύταις ἔξωθεν ταῖς πολιτικαῖς ἀντιτασσόμενος τῇ Κυρίου καὶ 5 Θεοῦ διαταγῇ ἀνθείκῃς· πολλῷ μᾶλλον ἡ τῷ ἀνδρὶ μὴ ὑποτασσομένη. οὕτως ἐξ ἀρχῆς ἠθέλησεν ὁ Θεός. πειθώμεθα οὖν τὸν μὲν ἄνδρα κεῖσθαι ἐν τάξει κεφαλῆς, τὴν δὲ γυναῖκα ἐν τάξει σώματος. εἶτα καὶ ἀπὸ λογισμῶν " ὅτι ἀνὴρ κεφαλή ἐστι τῆς γυναι- " κὸς," φησὶ, " καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, καὶ αὐτός 10 " ἐστι σωτὴρ τοῦ σώματος." καὶ γὰρ ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος σωτηρία ἐστίν. ἤδη προκατεβάλετο τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὴν πρόνοιαν, ἑκάστῳ τὴν προσήκουσαν ἀπονέμων χώραν· τούτῳ μὲν τὴν ἀρχικὴν καὶ προνοητικὴν, ἐκείνῃ δὲ τὴν ὑποτακτικήν. 15

Ὡς οὖν " ἡ ἐκκλησία, ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ·" τί ἐστιν ἡ ἐκκλησία; ἄνδρες καὶ γυναῖκες· οὕτω καὶ αἱ γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ὡς τῷ Θεῷ.

25 Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. 20

Ἤκουσας τῆς ὑποταγῆς τὴν ὑπερβολήν; ἐπῄνεσας τὸν Παῦλον ἅτε ὡς συγκροτοῦντα τὸν βίον ἡμῖν; ἀλλ' ἄκουσον ἃ καὶ παρὰ σοῦ ἀπαιτεῖ. πάλιν γὰρ τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι κέχρηται, " οἱ " ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε " τὴν ἐκκλησίαν." εἶδες μέτρον ὑπακοῆς; ἄκουσον καὶ μέτρον 25 ἀγάπης. βούλει τὴν γυναῖκα ὑπακούειν ὡς τῷ Χριστῷ τὴν ἐκκλησίαν; προνόει καὶ αὐτὸς αὐτῆς, ὡς ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας, κἂν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτῆς δοῦναι δέῃ· μὴ παραιτήσῃ, κἂν ταῦτα πάθῃς. οὐδὲν οὐδέπω πεποίηκας οἷον ὁ Χριστός. σὺ μὲν γὰρ ἤδη συναφθεὶς ταῦτα ποιεῖς· ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἀποστρεφομένης αὐτὸν 30 καὶ μισούσης, καὶ ὥσπερ οὕτως αὐτῆς διακειμένης, οὐκ ἀπειλαῖς οὐδὲ ὕβρεσιν, οὐδὲ φόβῳ, οὐδὲ ἑτέρῳ οὐδενὶ τοιούτῳ, ὑφ' ἑαυτὸν αὐτὴν ἐποιήσατο. οὕτω καὶ σὺ πρὸς τὴν γυναῖκα ἔχε. δυνήσῃ γὰρ αὐτὴν ὑπὸ τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς σοὺς, τῇ πολλῇ περὶ

αὐτὴν προνοίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ φιλίᾳ. οὐδὲν γὰρ τούτων τυραννικώτερον τῶν δεσμῶν· καὶ μάλιστα ἀνδρὶ καὶ γυναικί. κἂν πάθῃς τι ὑπὲρ αὐτῆς, μὴ ὀνειδίσῃς· οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐποίησε· καὶ ἑαυτὸν, φησὶν, παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, "ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρί-"σας." ἄρα ἀκάθαρτος ἦν, ἄρα μῶμον εἶχεν, ἄρα ἄμορφος ἦν, ἄρα εὐτελής. οἵαν ἂν λάβῃς γυναῖκα, οὐ τοιαύτην λήψῃ νύμφην, οἵαν ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τοσοῦτον σοῦ ἀπέχουσαν, ὅσον ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐβδελύξατο, οὐκ ἐμίσησε διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀμορφίας, καὶ τοιαύτην λαβὼν, καλλωπίζει αὐτὴν καὶ λούει. καὶ οὐδὲ τοῦτο παραιτεῖται.

26 Ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος 27 ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος.

Τῷ λουτρῷ λούει αὐτῆς τὴν ἀκαθαρσίαν· ἐν ῥήματι, φησί· ποίῳ; ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ οὐχ ἁπλῶς αὐτὴν ἐκόσμησεν, ἀλλ' ἔνδοξον ἐποίησε, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων. "οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες, φησὶν, "ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα." τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ὡς εἰς μείζονα εἰκόνα καὶ σφοδρότερον ἦλθεν ὑπόδειγμα, ἢ οὐ τοῦτο, ἀλλ' ὡς ἐγγύτερον καὶ σαφέστερον καὶ δικαίωμα ἕτερον· ἐκεῖνο γὰρ οὐκ ἦν πολλῆς ἀνάγκης· ἐκεῖνο Χριστὸς ἦν καὶ Θεὸς ἦν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν· ἑτέρωθεν αὐτὸ μεθοδεύει λοιπὸν λέγων, "οὕτως ὀφείλουσιν·" οὐ γὰρ χάρις ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὀφειλή· καὶ "ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα·" καὶ διατί;

29 Οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν.

Τουτέστιν θεραπεύει μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας· πῶς αὐτοῦ ἐστὶ σάρξ; "τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου," φησὶν, "καὶ "σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου." ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας γέγονεν ὅλης· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ "καὶ ἔσονται," φησὶν, "οἱ δύο εἰς "σάρκα μίαν."

"Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν·" πάλιν ἐπὶ τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα ἦλθεν, ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ

τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ· ὥσπερ γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ ἡ γυνὴ γέγονε, ταῦτα γάρ ἐστιν ἡμῖν τὰ κυριώτατα σάρκες καὶ ὀστᾶ· τὰ μὲν ὥσπέρ τις τρόπις ὑποκείμενα, τὰ δὲ ὥσπερ οἰκοδομία· ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν δῆλον· τοῦτο δὲ πῶς; ὥσπερ ἐκεῖ τοσαύτη ἐγγύτης ἐστὶν, οὕτω, 5 φησὶ, καὶ ἐνταῦθα· τί ἐστιν "ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ;" τουτέστιν, γνησίως ἐξ αὐτοῦ. καὶ πῶς τοῦ Χριστοῦ μέλη οὕτως ἐσμέν; ὅτι κατ' αὐτὸν γεγενήμεθα· καὶ πῶς ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ; ἴστε ὅσοι μετέχετε μυστηρίων· "ὅτι ὀστοῦν αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται" φησίν· ἐκ τούτου εὐθέως ἀναπλαττόμεθα· καὶ πῶς, πάλιν ἄκουε τοῦ 10 μακαρίου τούτου λέγοντος, "ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵ-"ματος καὶ σαρκὸς, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχεν τῶν αὐτῶν·" ἀλλ' ἐνταῦθα οὗτος ἡμῖν ἐκοινώνησεν, οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ· πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔσμεν καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ; τινὲς τὸ αἷμα φασὶ καὶ τὸ ὕδωρ· οὐκ ἔστιν δέ· ἀλλ' ὥσπερ ἄνευ συνουσίας 15 ἐκεῖνος γεγένηται ἐκ Πνεύματος Ἁγίου, τοῦτο καὶ ἡμεῖς γινόμεθα ἐν τῷ λουτρῷ.

Ὅρα ποῖα ὑποδείγματα ὥστε πιστευθῆναι τὴν γέννησιν ἐκείνην· πῶς οὖν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ; τουτέστιν, ἐξ ὁλοκλήρου τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐπλάσθη ὁ Ἀδάμ· ἐτέχθη ὁ 20 Χριστὸς, πῶς ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ ἔλαβεν· ἐν τῷ σταυρῷ ἡ ἀναίρεσις ἐγένετο, καὶ ἡμεῖς τῆς αὐτῆς οὐσίας αὐτῷ.

Σευηριανός δέ φησιν, ἐπειδὴ προσήχθη ἀμνὸς, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθίομεν, φιλεῖ δὲ ἀναδιδόσθαι ἡ τροφὴ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἐσθίοντος, δηλονότι πνευματικῶς τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθιόμενον, ἀνα- 25 δίδοται ἡμῶν εἰς τὸ σῶμα· καὶ οὕτως σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς, καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ.

Θεόδωρος δέ φησιν, ὥσπερ μέρος ἐγένετο τοῦ Ἀδὰμ ἡ γυνὴ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ληφθεῖσα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐσμὲν μέλη, ὥσπερ ἐκ τῆς 30 σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ γεγονότες.

Ὠριγένης φησὶν, εἰ οὕτως δεῖ τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ Χριστῷ, ἁγίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀναμαρτήτως δεήσει βιούσας τὰς γυναῖκας ὑποτάσσεσθαι τοῖς ἀνδράσιν, ὥσπερ ἡ ἐκκλησία ὑποτάσσεται τῷ 35

Χριστῷ, ἁγίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀναμαρτήτως βιοῦσα· σπῖλοι δέ εἰσιν, οἷον φακοὶ γινόμενοι ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ μελανίαι καὶ ἀλφοὶ καὶ μυρμηκίαι· τούτων γὰρ περιαιρεθέντων, ὡραιοτέρα γένοιτ' ἂν γυνή· καὶ τὰ ἀνάλογον αὐτοῖς νοείσθω γινόμενα καὶ περὶ τὴν ψυχήν· ἅτινα οὐδενός ἐστιν ἢ τοῦ λόγου περιελεῖν. 5

27 Ἵνα παραστήσῃ ἑαυτῷ τὴν ἰδίαν νύμφην, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τί τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος.

Ῥυτίδες δὲ, σημεῖον εἰσὶ γήρως· οὕτως εἴ τις ἴχνη τοῦ παλαιοῦ ἐπιμένοι ἔχων, μὴ ἀεὶ ἀνακαινούμενος, ῥερυτιδῶσθαι ἂν λέγοιτο κατὰ τὴν ψυχήν. 10

31 Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

Παρατηρητέον ὥσπερ καὶ ἐν ἄλλοις πεποιήκαμεν, ὅτι πολλάκις οὐκ αὐταῖς λέξεσιν ἐκτίθενται τὴν παλαιὰν γραφὴν οἱ τὴν καινὴν 15 διαθήκην γράφοντες· καὶ περὶ μὲν τούτου, ἐν μὲν τῇ Γενέσει οὕτω γέγραπται· "ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα "αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν "γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν·" ἐνθάδε δὲ, ἀντὶ τοῦ "ἕνεκεν τούτου," πεποίηκεν ὁ Παῦλος "ἀντὶ τούτου·" 20 παραλέλοιπέν τε τὸ μετὰ "τὸν πατέρα" εἰρημένον, "αὐτοῦ," καὶ μετὰ τὸ "τὴν μητέρα" δεύτερον εἰρημένον, "αὐτοῦ·" ἀλλὰ καὶ τὸ "προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, ἰδοὺ καὶ τρίτον δικαίωμα· ὅτι καὶ τοὺς γεννησαμένους τίς ἀφεὶς, καὶ ἐξ ὧν 25 ἔφυ, ἐκείνῃ συμπλέκεται· καὶ λοιπὸν ἡ σὰρξ, ὁ πατὴρ καὶ ὁ παῖς καὶ ἡ μητήρ ἐστιν ἐκ τῆς ἑκατέρου συνουσίας συγχυθείσης· καὶ γὰρ μιγέντων τῶν σπερμάτων, πάλιν τίκτεται ὁ παῖς· ὥστε τοὺς τρεῖς εἶναι μίαν σάρκα· ἀλλὰ πάλιν γίνεται μία σὰρξ διὰ τῆς συνουσίας, ἀναδιδομένη πάλιν· καὶ πολλῷ μᾶλλον αὐτὴ ἢ τὸ 30 παιδίον· τί δήποτε; ὅτι ἐξ ἀρχῆς οὕτω γέγονεν· μή μοι λέγε τάδε ἐστὶν καὶ τάδε ἐστίν. οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ πολλὰ ἔχομεν ἐλαττώματα; ὁ μέν ἐστι χωλός· ὁ δὲ, διεστραμμένους ἔχει τοὺς πόδας· ἕτερος χεῖρας ἔχει ξηράς· ἄλλος ἄλλό τι μέλος

ἀσθενὲς, καὶ οὐκ ἀλγεῖ οὐδὲ ἐκκόπτει, ἀλλὰ καὶ προτίθησιν αὐτὸ πολλάκις τοῦ ἄλλου· εἰκότως· αὐτοῦ γάρ ἐστιν. ὅσην γὰρ ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην ἔχει, τοσαύτην πρὸς τὴν γυναῖκα ἡμᾶς βούλεται ἔχειν· φύσεως μιᾶς κοινωνοῦμεν, ἀλλὰ πλέον τοῦτο ἡμῖν τὸ δικαίωμα τὸ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἐπειδὴ δύο σώματα· ἀλλ ὁ μὲν 5 κεφαλὴ, ὁ δὲ σῶμα· κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός· οὕτω καὶ ἐγὼ φημὶ, ὅτι ὥσπερ ἓν σῶμα, οὕτω Χριστὸς καὶ Πατὴρ εὑρίσκεται· ἄρα καὶ ὁ Πατὴρ κεφαλὴ ἡμῶν ὤν, δύο τίθησιν ὑποδείγματα, τὸ τοῦ σώματος, τὸ τοῦ Χριστοῦ.

32 Τὸ μυστήριον τοῦτο, μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς 10 Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Μέγα φησὶ καὶ θαυμαστὸν ᾐνίξατο ὁ μακάριος Μωϋσῆς, μᾶλλον δὲ ὁ Θεός· τέως μέντοι φησὶν εἰς Χριστὸν λέγω, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸν Πατέρα ἀφεὶς, κατῆλθε καὶ ἦλθε πρὸς τὴν νύμφην, καὶ ἐγένετο εἰς πνεῦμα ἕν· ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν πνεῦμά 15 ἐστι· καὶ καλῶς εἶπε μέγα μυστήριον· ὡσανεὶ ἔλεγε· πλὴν οὐχ ἡ προσηγορία ἀνατρέπει τὴν ἀγάπην· "ἡ δὲ γυνὴ, ἵνα φοβῆται τὸν "ἄνδρα·" ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν, ἡ γυνή· μήτε αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω, ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστιν· μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω· σῶμα γάρ ἐστι· κἂν καταφρονῇ τοῦ σώ- 20 ματος ἡ κεφαλὴ, καὶ αὐτὴ προσαπολεῖται· ἀλλ' ἀντίρροπον τῆς ὑπακοῆς εἰσαγαγέτω τὴν ἀγάπην· καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἀγάπη φησὶ, φόβου ὄντος; μάλιστα τότε ἂν γένοιτο· ἡ γὰρ φοβουμένη, καὶ ἀγαπᾷ· ἡ ἀγαπῶσα, καὶ φοβεῖται· ὡς κεφαλὴν ἀγαπᾷ, ὡς μέλος. 25

Ἐπεὶ καὶ ἡ κεφαλὴ, μέλος ἐστὶ τοῦ παντὸς σώματος, διὰ τοῦτο τὴν μὲν ὑπέταξε, τὸν δὲ ἐπέθηκεν, ἵνα εἰρήνη ᾖ· ἔνθα γὰρ ἰσοτιμία, εἰρήνη οὐκ ἄν ποτε γένοιτο· ἀλλὰ ἀνάγκη μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῶν σωματικῶν· ἐπεὶ ἐὰν ὦσι πνευματικοὶ, ἔσται εἰρήνη. 30

Θεόδωρος δέ φησιν, ὅπερ φησὶν εἴρηται ἐν ἀρχῇ τῆς δημιουργίας περὶ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν, τοῦτο μυστικώτερον ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας πεπλήρωται· πάντες γὰρ τῆς ἐξ πατρὸς καὶ μητρὸς γεννήσεως ἔξω γενόμενοι, ἅτε δὴ καὶ

θανάτῳ χωρισθέντες τῆς ζωῆς ἐκείνης, πνευματικῇ τῇ ἀναγεννήσει τὴν ἀνάστασιν δεχόμεθα· ἀπορρήτῳ λόγῳ τῷ Χριστῷ συναπτόμενοι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα τῆς ἀθανασίας ἀκριβῆ λαμβάνοντες.

Σευηριανὸς φησὶν, οὐ τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὁ Θεός· τί οὖν 5 ἐστιν ὃ λέγει; ὅτι αὕτη ἡ πλάσις τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς Εὔας τῆς ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἡ συνάφεια, τύπος γέγονε τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας· δι' ὅπερ φησὶν, "ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐσμὲν, "καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ," εἰ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ ἦν ἡ Εὔα· τὸ οὖν "ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν," τὸ τοῦ 10 γάμου μυστήριον λέγει· ἀντὶ τοῦ τύπος ἐστὶν τὰ κατὰ τὸν γαμικὸν νόμον καὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς δημιουργίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,

33 Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα. ἵνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπᾷ ὡς ἑαυτόν. 15

Διὰ τί εἶπεν "οἱ καθ' ἕκαστον;" ἐπειδὴ τὰ κατὰ τὸν Ἀδὰμ ἦν τύπος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Χριστοῦ, διὰ τοῦτο εἶπεν, "καὶ "ὑμεῖς οἱ καθ' ἕκαστον" ἀγαπᾶτε· τὸ μὲν γὰρ μυστήριον οὗ ἦν τύπος ὁ γάμος, γεγένηται καὶ ἀληθές ἐστιν· δεῖ δὲ καὶ τὸν τύπον αὐτῶν πληροῦσθαι, καὶ ἕκαστον ἀγαπᾶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα. 20

1 Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· 2 τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν 3 μητέρα, ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ· ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὠριγένης φησὶν, ἀμφίβολόν ἐστι τὸ ῥητόν· ἤτοι γὰρ τοῖς 25 ἐν Κυρίῳ γονεῦσιν χρὴ ὑπακούειν τὰ τέκνα, ἢ ἐν Κυρίῳ δεῖ ὑπακούειν τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσιν· καὶ οὐδετέραν γε τῶν ἐκδοχῶν ἀποδοκιμαστέον· τοῖς τε γὰρ ἐν Κυρίῳ γονεῦσιν ὁποῖος ὁ Παῦλος ἦν Κορινθίων, ὑπακουστέον· ἀλλ' ἐν Κυρίῳ προστάττουσιν οὐκ ἐναντία τῷ τοῦ Κυρίου βουλήματι· δίκαιον δὲ τὸ ὑπακούειν καθ' 30 ἕτερον· ἅμα δὲ καὶ σημειώσῃ πρὸς ἑτεροδόξους διαχωρίζοντας δίκαιον Θεὸν ἀπὸ ἀγαθοῦ, ὅτι τοῖς μαθηταῖς τοῦ ὡς φασὶν ἀγαθοῦ προστάσσει τὸ ὡς ἂν ἐκεῖνοι λέγοιεν πρόσταγμα τοῦ ἑτέρου Θεοῦ, εἴγε ὁ ἕτερος δίκαιός ἐστιν· καὶ φησὶν ὁ Παῦλος δίκαιον εἶναι

τὸ τὰ τέκνα ὑπακούειν τοῖς γονεῦσιν ἐν Κυρίῳ· ἢ ἐν Κυρίῳ ὑπακούειν τοῖς γονεῦσιν.

Τὸ δὲ ῥητὸν, εἴληπται ἀπὸ τῆς Ἐξόδου οὕτως ἔχον· "τίμα "τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ "ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου 5 "δίδωσί σοι·" καὶ ἐνθάδε δὲ ἐκτιθέμενος ὁ Ἀπόστολος τὴν λέξιν, παραλέλοιπεν τὰ μετὰ "τὴν μητέρα σου" καὶ πεποίηκεν, ἀντὶ τοῦ "καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ," "καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος·" παραλέλοιπέν τε μετὰ τὸ "ἐπὶ τῆς γῆς," τὸ "ἧς Κύριος ὁ Θεός σου "δίδωσί σοι." ἔστι δὲ ἡ ἐντολὴ πέμπτη τῆς Δεκαλόγου· διὸ 10 ζητητέον, πῶς δεῖ ἐκλαβεῖν τὸ "ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη·" πρώτης εἰρημένης ἐντολῆς, τὸ "οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν "ἐμοῦ·" τινὲς μὲν οὖν οὕτως ἀνέγνωσαν· ἥτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ· ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς ἐντολῶν οὐ περιεχουσῶν ἐπαγγελίαν. ἐπὶ γὰρ ταύτης οἴονται πρώτην ἐπαγγελίαν κεῖσθαι, 15 τὴν "ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς· "ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι."

Ἐοίκασιν δὲ οὗτοι, μὴ τετηρηκέναι ἐπαγγελίαν κειμένην καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἐντολῆς, "οὐ ποιήσεις γάρ," φησι, "σεαυτῷ "εἴδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν 20 "τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσ"κυνήσεις αὐτοῖς, οὐδ' οὐ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι "Κύριος ὁ Θεός σου· Θεὸς ζηλωτὴς, ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων "ἐπὶ τέκνα, ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοῖς μισοῦσί με· καὶ "ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, τοῖς ἀγαπῶσί με, καὶ τοῖς φυλάσ- 25 "σουσι τὰ προστάγματά μου." παρατήρει γὰρ ὅτι ἐπαγγελία ἐστὶ τὸ "ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με καὶ τοῖς "φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου." μήποτ' οὖν ἐπεὶ ἡ Δεκάλογος πρώτη τῷ λαῷ νομοθεσία μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὴν Αἴγυπτον, εἴρηται, ἑκάστη τῶν δέκα ἐντολῶν πρώτη ἐστὶν ἐν πρώτοις τῶν 30 ἑξῆς εἰρημένη. ὁ μέντοιγε θέλων ἐπιμένειν τῇ ἀποδόσει τοῦ "ἥτις "ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ," ἐρεῖ, ὅτι ἰδία μέν ἐστι τῆς "τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου" ἐντολῆς ἡ ἐπαγγελία, ἡ "ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός "σου διδωσί σοι·" οὐκ ἰδία δὲ τῆς "οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον 35

"οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα," ἢ "ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί "με, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου·" πάλιν δὲ αὖ καὶ πρὸς τοῦτο ἐνστήσεται, ὁ τὴν δεκάλογον ὅλην περιέχειν πρώτας ἐντολὰς διηγούμενος· ἐρεῖ γὰρ τὸ μακροχρόνιον γενέσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσι τοῖς ἁγίοις, οὐ διὰ μόνην δίδοσθαι 5 τὴν "τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου" ἐντολὴν, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας μυρίας· δεήσει τε τὸν τοιοῦτον συναγαγεῖν ἐντολὰς, αἷς ἐπιφέρεται τὸ "ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ "Θεός σου δίδωσί σοι."

Μετὰ ταῦτα ζητητέον περὶ τῆς χαριζομένης ἐπαγγελίας τὸ 10 μακροχρόνιον ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεὸς δίδωσι τοῖς ἁγίοις· καὶ οὐκ ἀγνοητέον γε, ὅτι κατὰ τὸ ῥητὸν ἡγοῦνται τοῦτο γίνεσθαι οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ὁρῶμεν οὐ πάντως τοῦτο ἀληθές· φησὶ δὲ καὶ ὁ προφήτης· "οἴ μοι ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη." ζητητέον οὖν τὴν ἀγαθὴν γῆν ἣν Κύριος ὁ Θεὸς ἐν ἐπαγγελίᾳ δίδωσι τῷ καταλι- 15 πόντι τὴν πνευματικὴν Αἴγυπτον, καὶ μετὰ πάσης μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς ὁδεύσαντι τὴν πνευματικὴν ἔρημον, τὴν πολλὴν καὶ φοβερὰν, καὶ νικήσαντι οὓς πατάσσει Κύριος βασιλεῖς μεγάλους, καὶ οὓς ἀνεῖλεν Κύριος βασιλεῖς κραταιούς.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, καθάπερ σῶμα 20 τίς πλάττων, πρῶτον μὲν τὴν κεφαλὴν, ἔπειτα τὴν αὐχένα, εἶτα τοὺς πόδας τίθησιν, οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τῷ λόγῳ πρόεισιν· εἶπεν περὶ τοῦ ἀνδρός· εἶπεν περὶ τῆς γυναικὸς τῆς δευτέρας ἀρχῆς· χωρεῖ λοιπὸν ὁδῷ βαδίζων, ἐπὶ τὴν πρώτην· αὕτη δέ ἐστιν ἡ τῶν παίδων. τῆς μὲν γὰρ γυναικὸς ἄρχει ἀνήρ· τῶν δὲ παίδων 25 ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή· ὅρα οὖν τί φησι· "τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς "γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· αὕτη γάρ ἐστιν ἐντολὴ πρώτη ἐν "ἐπαγγελίαις·" οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ Χριστοῦ διαλέγεται· οὐδὲν περὶ τῶν ὑψηλῶν· ἔτι γὰρ πρὸς ἁπαλὰς διαλέγεται διανοίας· διὸ καὶ βραχείαν ποιεῖται τὴν παραίνεσιν, ἅτε οὐ δυναμένων τῶν 30 παίδων μακρῷ παρακολουθῆσαι λόγῳ· ἀλλ' ἃ μάλιστα ψυχὴ νηπιώδης ἀκοῦσαι ποθεῖ, ταῦτα φησίν· ὅτι μακροχρόνιος ἔσται. εἰ γάρ τις ἐξετάζοι, διατί μὴ περὶ βασιλείας διελέχθη, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ κειμένην ἐντολὴν αὐτοῖς ἔθηκεν, ὡς ἅτε νηπιωδεστέροις οὖσιν· καὶ εἰδὼς ὅτι τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς οὕτω δια- 35

κειμένων κατὰ τὸν νόμον ὃν ἔθηκεν, οὐ πολλοῦ καμάτου ἐστὶ τὰ παιδία ὑποτάξαι· ὅταν γὰρ πρᾶγμα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ὑπόθεσιν λάβῃ καλὴν, ὁδῷ πάντα καὶ νόμῳ προβαίνει λοιπόν[q].

Πρώτην *δέ φησι αὐτὴν ἐντολὴν εἶναι, οὐ τῇ τάξει, ἀλλὰ τῇ ἐπαγγελίᾳ· ἐκείναις μὲν οὖν οὐ κεῖται μισθὸς, ἅτε περὶ* 5 *κακῶν διατεταγμέναις καὶ τῆς τῶν κακῶν ἀναχωρήσεως· ἐν ταύταις δὲ, ἅτε ἀγαθῶν ἐργασίας οὔσης, καὶ ἐπαγγελία κεῖται· καὶ ὅρα πῶς θαυμαστὴν κρηπῖδα τέθεικε τῇ τῆς ἀρετῆς ὁδῷ, τὴν εἰς γονέας τιμὴν καὶ αἰδῶ· ἀπαγαγὼν τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ μέλλων εἰς τὰ ἀγαθὰ ἐμβαίνειν, τοῦτο πρῶτον ἐπέ-* 10 *ταξε τὴν εἰς τοὺς γονέας τιμήν· ἐπειδὴ καὶ πρὸ πάντων, τοῦ ζῆν μετὰ τὸν* Θεὸν *οὗτοι γεγόνασιν αἴτιοι· παραινέσας τοίνυν ἅπερ ἐχρῆν τοῖς παισὶ, μεταβαίνει ἐπὶ τοὺς πατέρας καὶ φησὶ,*

4 Καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου. 15

Οὐκ *εἶπεν ἀγαπᾶτε αὐτά· τοῦτο γὰρ καὶ ἀκόντων αὐτῶν ἡ φύσις ἐπισπᾶται, καὶ περιττὸν ἦν περὶ τῶν τοιούτων νόμον τιθέναι· ἀλλὰ τί φησιν; "μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν·" οἷον οἱ πολλοὶ ποιοῦσιν· ἀποκληρονόμους ἐργαζόμενοι καὶ ἀποκηρύκτους ποιοῦντες, καὶ φορτικῶς ἐπικείμενοι, οὐχ ὡς ἐλευθέροις, ἀλλ' ὡς* 20 *ἀνδραπόδοις· "ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ* "Κυρίου·" *ὁρᾷς ὅτι τῶν πνευματικῶν ὄντων καὶ τὰ σαρκικὰ ἕψεται. βούλει εἶναι τὸν υἱὸν πειθήνιον, ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν ἔκτρεφε ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ* Κυρίου.

5 Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κυρίοις κατὰ σάρκα, μετὰ 25 φόβου καὶ τρόμου, ἐν ἁπλότητι καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ 6 Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλίαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ· ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ 7 Θεοῦ ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας· δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ καὶ 8 οὐκ ἀνθρώποις· εἰδότες ὅτι ὃ ἐάν τι ἕκαστος ποιήσῃ ἀγα- 30

[q] *ἐγὼ νομίζω ὅτι πρώτην αὐτὴν ἔφη καὶ τῇ τάξει· μετὰ γὰρ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν δίκαια, καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ δοθείσας ἐντολὰς, πρώτη ἐστιν ἡ περὶ τοὺς γονέας τιμὴ τῶν περὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐντολῶν.* Hoc Schol. in marg.

θὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ τοῦ Κυρίου· εἴτε δοῦλος, εἴτε ἐλεύθερος.

Οὐκ ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτοῖς τὴν ὑπόσχεσιν, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ φιλοσοφεῖν διδάσκει· εἰ γὰρ καὶ τῷ ἀξιώματι τῶν παίδων εἰσὶν ἐλάττους, ἀλλὰ τῷ φρονήματι μείζους. 5

Εὐθέως δὲ τὴν λελυπημένην ἀνέστησε ψυχήν· εὐθέως παρεμυθήσατο· ὄνομα δουλείας ἐστὶ μόνον· κατὰ σάρκα ἡ δεσποτεία ἐστὶν πρόσκαιρος καὶ βραχεῖα· ὅπερ γὰρ ἂν ᾖ σαρκικὸν, ἐπίκαιρόν ἐστι· "μετὰ φόβου" φησὶ "καὶ τρόμου·" ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸν αὐτὸν ἀπαιτεῖ παρὰ γυναικὸς καὶ δούλων φόβον; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἁπλῶς 10 *εἶπεν, "ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα," ἐνταῦθα δὲ, μετ' ἐπιτάσεως, "ἐν ἁπλότητι" φησὶ "καρδίας ὑμῶν, ὡς τῷ Χριστῷ·" συνεχῶς τοῦτο λέγει· εἰ γὰρ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύω διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καθάπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν φόβῳ Χριστοῦ·" εἰ γὰρ τὴν γυναῖκα* 15 *προστάσσω φοβεῖσθαι τὸν ἄνδρα, πολλῷ μᾶλλον τὸν οἰκέτην. οὐ γὰρ δυσγένεια τὸ πρᾶγμα ἐστιν, ἀλλ' ἡ πρώτη εὐγένεια τὸ εἰδέναι ἐλαττοῦσθαι καὶ μετριάζειν καὶ εἴκειν τῷ πλησίον· "ἐν ἁπλό-"τητι," φησὶ, "καρδίας·" ἐπειδὴ ἔνι καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου δουλεύειν, οὐκ ἐξ εὐνοίας δὲ, ἀλλὰ κακουργοῦντας τοὺς αὐτῶν δεσπό-* 20 *τας· καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν κακουργίαν, λέγων· "ἐν ἁπλότητι καρ-"δίας ὑμῶν ὡς τῷ Χριστῷ· μὴ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ὡς ἀνθρωπω-"πάρεσκοι, ἀλλ' ὡς δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ· ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ "Θεοῦ ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας· δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ "ἀνθρώποις·" ὁρᾷς πόσον ἐδεήθη, ὥστε τοῦτο ἐμφυτεῦσαι τὸ* 25 *καλὸν τὸ μετ' εὐνοίας λέγω; ὁρῶμεν γὰρ πολλοὺς, φόβῳ καὶ ἀπειλῇ πολλὰ ποιοῦντας· αὐτὸς δεῖξον, φησὶν, ὅτι ὡς Χριστοῦ δοῦλος δουλεύεις· ποίησον εἶναι σὸν τὸ κατόρθωμα, μὴ τῆς ἀνάγκης, ὡς Θεῷ δουλεύων καὶ οὐκ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκων· εἰ γὰρ ἀνθρώποις ἀρέσαι βούλει, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ εἶ· ἀπὸ προαι-* 30 *ρέσεως, μὴ ἐξ ἀνάγκης.*

Εἰδότες ὅτι ὃ ἂν τις ἐργάσηται ἀγαθὸν, τοῦτο κομιεῖται παρὰ Κυρίου εἴτε δοῦλος εἴτε ἐλεύθερος.

Ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν δεσποτῶν ἀπίστους ὄντας, μὴ

ἀμείβεσθαι τοὺς οἰκέτας τῆς ὑπακοῆς, ὅρα πῶς αὐτοὺς παρεμυθήσατο· ὥστε μὴ ὑποπτεύειν τὴν ἀνταπόδοσιν, ἀλλὰ σφόδρα θαρρεῖν ὑπὲρ τῆς ἀμοιβῆς.

9 Καὶ οἱ κύριοι τὰ αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτοὺς, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν· εἰδότες ὅτι καὶ αὐτῶν καὶ ὑμῶν, Κύριός 5 ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ.

"Τὰ αὐτὰ" ποῖα; μετ' εὐνοίας δουλεύετε· ἀλλ' οὐκ εἶπεν δουλεύετε· καίτοιγε εἰπὼν "τὰ αὐτὰ", τοῦτο ἐδήλωσεν, δουλεύει γὰρ καὶ ὁ δεσπότης· μὴ ὡς ἀνθρωπαρέσκοι φησίν· μετὰ φόβου καὶ 10 τρόμου τοῦ πρὸς Θεόν· δεδοικότες, μήποτε ὑμῖν ἐγκαλέσῃ ὑπὲρ τῆς εἰς τοὺς δούλους ἀμελείας· "ἀνιέντες" φησὶ, "τὴν ἀπει-" λήν·" ἀντὶ τοῦ μὴ φορτικοὶ, μηδὲ ἐπαχθεῖς· "εἰδότες ὅτι καὶ " αὐτῶν ὑμῶν Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς·" τουτέστιν "ᾧ μέτρῳ " μετρεῖς, ἀντιμετρηθήσεταί σοι·" "καὶ προσωποληψία" φησὶν, 15 " οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ·" μὴ νομίσῃς ὅτι τὰ εἰς δοῦλον γινόμενα ὡς εἰς δοῦλον οὕτως ἀφήσει· οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν νόμοι διαφορὰν ἴσασι τούτων τῶν γενῶν, ἅτε ἀνθρώπων ὄντες νόμοι· ὁ δὲ νόμος ὁ τοῦ κοινοῦ δεσπότου, οὐδεμίαν οἶδεν διαφοράν· ἅτε κοινῇ πάντας εὖ ποιῶν, καὶ πᾶσι τῶν αὐτῶν μεταδιδούς. 20

Ὠριγένης δέ φησιν, τίνα "τὰ αὐτὰ" τῶν προειρημένων; οἶμαι οὖν ὅτι "ἐν ἁπλότητι καρδίας·" καὶ τὸ "ποιοῦντες τὸ " θέλημα τοῦ Θεοῦ," καὶ τὸ "ἐκ ψυχῆς καὶ μετ' εὐνοίας" τῆς πρὸς τοὺς οἰκέτας.

25

ΚΕΦ. Ι.

Ἐν σχήματι ὁπλίσεως περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν δυνάμεως.

10 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί μου ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ, καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ.

Τὸ "δυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ," δυναμοῦσθαι ἐστὶν ἐν λόγῳ καὶ ἐν σοφίᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀληθείας θεωρίᾳ, καὶ πάσαις ταῖς Χριστοῦ 30 ἐπινοίαις· οὗ μέγιστόν ἐστι τὸ τῆς ἰσχύος κράτος, καὶ κραταιότερον ἀρετῆς καὶ τῶν εἰδῶν αὐτῆς· ἅτινα πάντα εἰσὶ δυνάμεις,

ὥσπερ αἱ κακίαι ἀδυναμία· ἔστι δέ τις τῶν ἀρετῶν, ὡς φασὶν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ, ἀθεώρητος, ἡ καλουμένη ἰσχύς· ὠνομασμένη οὕτως, τῷ ἀναλογίαν τινὰ ἔχειν πρὸς τὴν σωματικὴν ἰσχύν· καὶ ἄλλη θεωρητὸς, κάλλος ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ὠνομασμένη, καθ' ὃ κάλλος λέγεται, "περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν 5 "σου δυνατὲ, τῇ ὡραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου·" καὶ ἐν τῷ ᾄσματι τῶν ᾀσμάτων πρὸς τὴν νύμφην, "ὅλη καλὴ εἶ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοί·" καὶ πάλιν ἐν τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ "καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, "ἐνδυναμοῦσθε 10 "ἐν Κυρίῳ·" τί ἐστιν ἐν Κυρίῳ; ἐν τῇ ἐλπίδι τῇ εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας· ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπέταξεν, ἅπερ ἔδει γενέσθαι, μὴ δείσητε, φησίν· ἐπιρρίψατε, φησὶν, τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ πάντα ἐξευμαρίσει.

11 Καὶ ἐν τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἐνδύσασθε τὴν 15 πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου.

Τί ἐστι μεθοδεία; μεθοδεῦσαι ἐστὶ τὸ ἀπατῆσαι καὶ διὰ συντόμου ἑλεῖν· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν γίνεται, καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις καὶ ἐν παλαίσμασιν ἐπὶ τῶν παραγόντων ἡμᾶς· οἷόν 20 τι λέγω· "οὐδέποτε φανερὰ προτίθησιν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' "ἑτέρως αὐτὰ κατασκευάζει ὁ ἐχθρὸς μεθοδεύων·" τουτέστιν, πιθανὰ κατασκευάζων, ἐπικαλύμμασι κεχρημένος.

Ὠριγένης δέ φησιν, ἐκ τῶν ἑξῆς καὶ τῶν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἀναγεγραμμένων, ἔστιν εἰπεῖν πανοπλίαν εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν 25 Χριστόν· ὥστε ταὐτὸν εἶναι τὸ "ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ "Θεοῦ," τῷ "ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν·" ἡ γὰρ ζώνη μέν ἐστιν ἡ ἀλήθεια· θώραξ δὲ ἡ δικαιοσύνη· ὁ Σωτὴρ δέ ἐστιν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη· δηλονότι ὁ Σωτήρ ἐστιν ἡ ζώνη καὶ ὁ θώραξ. 30

Ἀνάλογον δὲ τούτοις αὐτοῖς ἂν εἴη ἡ ἑτοιμασία τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ ὁ τῆς πίστεως θυρεὸς, καὶ ἡ τοῦ σωτηρίου περικεφαλαία, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος μάχαιρα· ὅπέρ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ ὁ ζῶν λόγος καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν

μάχαιραν δίστομον. ποίαν δὲ κἂν ἐπινοῆσαι ἄλλην ἔστιν λέγεσθαι πανοπλίαν Θεοῦ, ἣν χρὴ ἐνδύσασθαι τὸν ἐνστησάμενον πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου, ἢ τὴν ἀρετὴν ἥτις ἐστιν ὁ Χριστός; τοῦτον γὰρ κατὰ πάσας τὰς ἐπινοίας αὐτοῦ ἐνδυσάμενος, ἱκανὸς ἔσται στῆναι πρὸς πάσας τὰς μεθοδείας τῆς κακίας, 5 *ἐνεργουμένας ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῆς διαβόλου.*

Καὶ καθὸ μὲν τὴν ἀλήθειαν ἔζωσταί τις, οὐκ ἐξελκυσθήσεται ἐπὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς ὑπὲρ τοῦ ψεύδους πιθανοῖς καὶ σοφισματώδεσι λόγοις· καθὸ δὲ τὴν δικαιοσύνην ἠμφίεται, ἄτρωτος ἔσται ἀπὸ τῶν βελῶν τῆς ἀδικίας, οὐδενὸς αὐτῶν καθικνουμένου 10 *καὶ ἄδικον ποιοῦντος τὸν ἐνδεδυμένον τὴν δικαιοσύνην· καὶ ὁ ὑποδησάμενος δὲ καλὰ ὑποδήματα τῆς ἑτοιμασίας τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ὡς ἕτοιμος καὶ ἑτοιμάσας εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἰρήνης ἄνθρωπος γεγονὼς, οὔτε πολεμικόν τι καὶ στασιῶδες ἐργάσεται, οὔτε τοῖς ἀνετοίμοις συγκαταδικασθή-* 15 *σεται· χώραν τε οὐχ ἕξει ἡ ἐχθρὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀπιστία, ἔνθα ὁ τῆς πίστεως ἐστὶ θυρεός· ἄθραυστός τε διαφυλαχθήσεται τὴν κεφαλὴν τῆς ψυχῆς, ἐν ᾗ ἐστι τὰ θεῖα καὶ νοητὰ αἰσθητήρια, ὁ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου περικείμενος· ἀλλὰ καὶ ὡς γενναῖος στρατιώτης, πάντα τὰ πολέμια τῇ* 20 *ἀληθείᾳ δόγματα κατακόψει καὶ ἀνελεῖ ὁ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅ ἐστιν ῥῆμα Κυρίου, κρατῶν.*

12 Ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας· πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς 25 πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Νομίζω πρὸς αἷμα καὶ σάρκα εἶναι, πειρασμοὺς τοὺς λεγομένους παρ' αὐτῷ ἀνθρωπίνους πειρασμούς· ὅτε ἡ σὰρξ ἐπιθυμοῦσα κατὰ τοῦ πνεύματος, προσκαλεῖται ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ποιῆσαι τὰ ἔργα αὐτῆς· οὐκέτι δὲ ἀνθρώπινος πειρασμὸς, οὐδὲ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα 30 *ἡ πάλη, ὅτι ἤτοι ὁ Σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς, ἀγωνίζεται ἡμᾶς πεῖσαι προσέχειν αὐτῷ ὡς ἀγγέλῳ φωτὸς, ἤ τί τῶν παραπλησίων τούτοις, ἃ γίνεται ἐν πάσῃ δυνάμει*

καὶ σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας· καὶ εἰ πεῖσαι δέ τινα ὁ ἐχθρὸς παραδέξασθαι αὐτὸν ὡς Κύριον, ἐροῦντα ἐν αὐτῷ, τάδε λέγει Κύριος· ὥστε καὶ ὑπολαβεῖν τινὰ ἑαυτὸν προφήτην γεγονέναι τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ταῦτ' ἂν ποιῆσαι, οὐχ ὡς αἷμα καὶ σὰρξ ἢ ἀνθρώπινος πειρασμὸς παλαίσας τῷ 5 μέχρι τούτων ἑαυτὸν φρουρήσαντι· δι' ὅπερ, οὐδαμῶς δοτέον τῷ διαβόλῳ.

Ἐρεῖ δέ τις τὸ "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα "ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας" καὶ τὰ ἑξῆς, λέγεσθαι, ἵνα διδασκώμεθα μηδὲ τὰ νομιζόμενα ἀπὸ τοῦ φρονήματος 10 ἔρχεσθαι τῆς σαρκὸς ἡμῖν ἁμαρτήματα, πρῶτον νομίζειν ἔρχεσθαι ἡμῖν ἀπὸ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ἀπό τινων δυνάμεων ταῦτα ἐνεργουσῶν· εἰσὶ γάρ τινες δαίμονες ἐνεργοῦντες τοὺς ἔρωτας καὶ τὰ φίλτρα, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ προφήτης λέγων· "πνεύματι "πορνείας ἐπλανήθησαν·" τόδ' ὅμοιον εἰπεῖν, καὶ περὶ ἄλλων 15 δαιμόνων, θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐμποιούντων· οὓς ἀνακόπτοντες καὶ οἱ περίεργοι λέγονται θυμοκάτοχά τινα ποιεῖν· τὸ μισεῖν δὲ, οὐ χωρὶς τῶν ἐνεργούντων ποιοῦμεν, ὅτε μισοῦμεν, δαιμόνων—καὶ τοῦτο δέ τις ἐκ τῶν λεγομένων μισήτρων οὐκ ἀτόπως κατασκευάσει. ἐπεὶ οὖν βούλεται φησὶν, ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος διδάξαι, οὐκ 20 ἀπὸ τῆς φύσεως τοῦ σώματος ἔρχεσθαι ἡμῖν τὸ ἁμαρτάνειν, διὰ τοῦτο λέγει, "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, "ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς πρὸς τὰς ἐξουσίας" καὶ τὰ ἑξῆς. ζητοῦντες δὲ ἀπὸ ποίων παλαίων ὠφελημένος γράφων ὁ Παῦλος ταῦτα φησὶν ἀποκαλυφθεισῶν αὐτῷ καὶ φανερωθεισῶν, στοχαζό- 25 μεθα ὅτι ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ πολέμων καὶ μονομαχιῶν· οἷον τοῦ Δαβὶδ πρὸς τὸν Γολίαθ, καὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους, ἢ τὰ ἔθνη οἷς ἀνταγωνιζόμενοι νενικήκασιν· εἰκὸς γὰρ ἕκαστον ἐκείνων, σύμβολον εἶναι πνευματικῶν ἀρχῶν ἡττωμένων ἢ περιγινομένων. 30

Ἡ πάλη οὖν ἐστιν ἡμῖν πρὸς ἐξουσίας οὐχ ὁρατάς τινας καὶ σαρκίνας καὶ κοσμοκράτορος τοῦ περιέχοντος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος σκότους, καὶ πρὸς τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα οἰκοῦντα τὸν ἐπουράνιον τόπον, τουτέστιν τὸν ἀέρα· καὶ ἐν ἄλλοις γοῦν εἶπεν·

"ἐν οἷς περιεπατήσατε ποτὲ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ κόσμου τούτου·
"κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, τοῦ πνεύματος τοῦ
"νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας." ἔοικεν γὰρ ὁ περι-
κεχυμένος ἡμῖν ἀὴρ, πεπληρῶσθαι δυνάμεων ἀντικειμένων· "ὅτι
"οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη" φησὶν, "πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ 5
"πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας
"τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονη-
"ρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις."

Ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, φησὶν, ἡ μάχη κεῖται, οὐ περὶ χρημάτων
οὐδὲ περὶ δόξης, ἀλλ' ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ ὁ ἀγών· ἢ τὸ "ἐν τοῖς 10
"ἐπουρανίοις," ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπουρανίων· οὐχ ἵνα αὐτοὶ τινὸς
τύχωσι νικήσαντες, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς ἀποστερήσωσιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν·
ἡ συνθήκη, ἐν τίνι κεῖται; ἐν χρυσῷ; τὸ "ἐν" ὑπέρ ἐστιν· τὸ
"ἐν" διά ἐστιν· διεγείρει οὖν ἡμᾶς ἡ δύναμις τοῦ ἐχθροῦ, τὸ
εἰδέναι περὶ μεγάλων ὄντα τὸν κίνδυνον καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὴν 15
νίκην· τοῦ γὰρ οὐρανοῦ ἡμᾶς ἐκβάλλειν σπουδάζει· ἀρχάς τινάς
φησι καὶ ἐξουσίας καὶ κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος
τούτου· ποίου σκότους; ἆρα τῆς νυκτός; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τῆς
πονηρίας· ἦμεν γάρ ποτε σκότος φησι. τὴν πονηρίαν λέγω τὴν
ἐν τῷ παρόντι βίῳ· οὐ γὰρ ἕξει περαιτέρω χώραν· οὐκ ἐν οὐρανῷ· 20
οὐκ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα αἰῶνι· κοσμοκράτορας δὲ αὐτοὺς φησίν·
οὐχ ὡς τοῦ κόσμου κρατοῦντας· ἀλλ' οἶδε τὸν κόσμον τοῦτον
καλεῖν ἡ γραφὴ, τὰς πονηρὰς πράξεις· ὡς ὅταν λέγῃ ὁ Χριστός·
"ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου·" καὶ πάλιν, "ὁ κόσμος
"ἐμὲ μισεῖ, ὑμᾶς δὲ οὐ δύναται μισεῖν·" πάλιν τὰς πονηρὰς 25
πράξεις λέγων· οὕτω κόσμον ἐνταῦθα, τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους
φησίν· οἱ δὲ δαίμονες μάλιστα τούτων κρατοῦσι· "πρὸς τὰ
"πνευματικά" φησι "τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις."

Ἀρχὰς δὲ καὶ ἐξουσίας φησὶ, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπουρανίων·
θρόνοι, κυριότητες, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι. διὰ τοῦτο φησὶν "ἀναλάβετε 30
"τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ
"τῇ πονηρᾷ· καὶ ἅπαντα κατεργασάμενοι, στῆναι·" ἡμέραν πάλιν
πονηρὰν, τὸν παρόντα βίον φησί· καὶ αἰῶνα πονηρὸν τοῦτον φησὶν,
ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων κακῶν· τουτέστιν, ἀεὶ ὁπλίζεσθε· "καὶ
"ἅπαντα," φησὶ, "κατεργασάμενοι·" τουτέστιν καὶ πάθη καὶ ἐπι- 35

θυμίας ἀτόπους, καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἡμῖν ἅπαντα· οὐχ ἁπλῶς ἐργάσασθαι εἶπεν, ἀλλ' ὥστε κατεργάσασθαι, ὥστε ἀνελεῖν· οὐ δεῖ δὲ ἀνελεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ στῆναι μετὰ τὸ ἀνελεῖν· πολλοὶ γὰρ τὴν νίκην ταύτην νικήσαντες, πάλιν ἔπεσον.

13 Ἵνα δυνηθῆτε ἀντιστῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ. 5

Ὠριγένης. Ὁ ἀντιστῆναι ζητῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ πονηρᾷ, ὀφείλει ἔχειν τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐξέθετο ὁ Ἀπόστολος· δι' ἣν ὁ ἐξ ἐναντίας ἐντραπήσεται οὐδὲν ἔχειν περὶ ἡμῶν λέγειν φαῦλον ὁ διάβολος καὶ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν καὶ ἀπατῶν εἰς ἰδίους καὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ γεγενημένους τοὺς ἁμαρτωλούς. 10 ἄλλος δέ τις ἐρεῖ, τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα εἶναι πονηρὰν ἡμέραν· τρίτος δὲ, παρὰ τὰς δύο ἐκδοχὰς ἔσται τίς λόγος λέγων, μὴ πέρας ἔχειν τὸν ἀγῶνα τῷ τὸν βίον τοῦτον ἐξεληλυθότι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνταῦθα νενικηκότα, καὶ ἐν ἄλλῃ πονηρᾷ ἡμέρᾳ μέλλειν ἀγωνίζεσθαι, πρὸς τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας ἐπιφαινομένας. 15

14 Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ.

Καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν γέγραπται· "ἔστωσαν, αἱ ὀσφῦες "ὑμῶν περιεζωσμέναι·" τίς δὲ ἡ ζώνη νῦν γινώσκομεν· ὁ τὰ τῆς γεννήσεως συστείλας πράγματα, καὶ μηκέτι αὐτῇ ὑπηρετῶν, ἀλλὰ 20 σπεύδων ἐπὶ τὴν ἀθανασίαν, τὴν ὀσφῦν ζώννυται.

Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης.

Ὥσπερ δυσπαθέστερός ἐστιν ὁ βαλλόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὁ θώρακα ἐνδυσάμενος, καὶ μάλιστα κατὰ τὰ κυριώτερα δυσπαθέστερος, οὕτως ὁ τὴν δικαιοσύνην ἠμφιεσμένος, οὐκ ἂν τρωθείη· 25 οὔτε ὡς ἔλαφος τοξεύματι πεπληγὼς εἰς τὸ ἧπαρ· οὔτε γὰρ εἰς θυμὸν, οὔτε εἰς ἐπιθυμίαν ἐμπεσεῖται, ἀλλὰ καὶ καθαρὸς τὴν καρδίαν μενεῖ, τῷ ἐνδεδύσθαι τῆς δικαιοσύνης τὸν θώρακα, κεχαλκευμένον αὐτῷ ἀπὸ τοῦ τεχνίτου τῶν ὅλων Θεοῦ· ὅστις ἑκάστῳ τῶν ἀξίων κατασκευάσαι δίδωσι τὴν πανοπλίαν. 30

15 Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

Παρατήρει, ὅτι δύναμίν τινα τῆς ψυχῆς πόδας ὠνόμασεν· οἷς

οἱονεὶ ὁδεύομεν βαδίζοντες, κατὰ τὸν εἰπόντα "ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός·" οὕστινας ὑποδῆσαι δεῖ τῇ ἑτοιμότητι τοῦ τῆς εἰρήνης Εὐαγγελίου· οἶμαι δὲ τούτων τῶν ὑποδημάτων σύμβολα εἶναι τὰ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἐνγεγραμμένα ὑποδήματα, ἅπερ ἐχρῆν ἔχειν τοὺς ἐσθιόντας τὸ Πάσχα, καὶ ἑτοίμους ὄντας περὶ τὴν ὁδοπορίαν· οὕτω γάρ 5 φησι, "φάγεσθε αὐτὸ, αἱ ὀσφῦες ὑμῶν περιεζωσμέναι, καὶ τὰ "ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσὶν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ὑμῶν ἐν "ταῖς χερσὶν ὑμῶν· καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· Πάσχα ἐστὶ "Κυρίου." ἑτοιμότητος γὰρ καὶ τὸ ἐσθίειν μετὰ σπουδῆς, καὶ τὸ ὑποδεδεμένον ἐσθίειν· ἵνα ἰσχυροποιηθέντες ὑπὸ τῶν τροφῶν, ὁδεῦ- 10 σαι δυνηθῶσιν. ὁ μὲν οὖν ὁδεύων, ὑποδεδέσθω· ὁ δὲ φθάσας ἐπὶ τὴν ἁγίαν γῆν, ὑπολυέσθω· "λῦσαι," γάρ φησι, "τὸ ὑπόδημα ἐκ τῶν "ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος ἐν ᾧ ἕστηκας, γῆ ἁγία ἐστί." διὰ τοῦτο ὁ μὲν μὴ Ἀπόστολος, ὑποδεδέσθω τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης· ὁ δὲ Ἀπόστολος, μηκέτι ὑποδήματα 15 αἱρέτω εἰς ὁδόν· ἤδη τελειωθεὶς καὶ ὢν ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου καὶ ἑστηκὼς καὶ περιπατῶν ἐν γῇ ἁγίᾳ ἐστὶ, ζῶν ἐν Χριστῷ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, συντάξας τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ διεγείρας αὐτῶν τὴν προθυμίαν, λοιπὸν αὐτοὺς καθοπλίζει καὶ ἵστησιν εὐτάκτως. πρῶτον τὸ τακτικὸν 20 εἶδος· τὸ εἰδέναι ἑστάναι καλῶς. διὰ τοῦτο πολλὰ περὶ τοῦ στῆναι διαλέγεται, καὶ ἑτέρωθι λέγων· "στήκετε· γρηγορεῖτε·" καὶ πάλιν οὕτως· "στήκετε ἐν Κυρίῳ·" ὁ ἑστὼς, ὀρθὸς ἕστηκεν· ὁ διακεχυμένος, οὐκ ἔτι, κλινόμενος τινί. ὁ τρυφῶν, οὐχ ἕστηκεν ὀρθός· ὁ λάγνος, ὁ φιλοχρήματος, ἀλλὰ κέκλιται. "στῆτε οὖν" 25 φησι "περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ·" τί δὲ τὸ ζώννυσθαι; τὸν στρατιώτην διαρρέοντα καὶ διακεχαλασμένον ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ χαμαιπετεῖς λογισμοὺς ἔχοντα συρομένους, ἀναστέλλει διὰ τῆς ζώνης, οὐκ ἐῶν αὐτὸν ἐμποδίζεσθαι ὑπὸ τῶν ἱματίων· συμπλεκόμενον ταῖς κνημίσιν, ἀλλ' εὐλύτοις τοῖς ποσὶν 30 ἀφεὶς τρέχειν. ὀσφῦν δὲ ἐνταῦθα φησὶν, καθάπερ ἐπὶ τῶν νηῶν ἡ τρόπις, οὕτως καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ ὑπόθεσις παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὀσφὺς ὥσπερ θεμέλιός ἐστι· καὶ ἐπ' αὐτῷ τὸ πᾶν οἰκοδομεῖται. καὶ ἡ ζώνη διὰ τοῦτο γίνεται ἐν τοῖς πολέμοις, ἵνα συγκρατῇ καὶ

συνέχῃ τὸν θεμέλιον τὸν ἐν ἡμῖν· διὰ τοῦτο καὶ τρέχοντες ζωννύμεθα· ἐκείνη ἀσφαλίζεται τὸ ἐν ἡμῖν ἰσχυρόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γινέσθω, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντες, ἰσχυροὶ ἐσόμεθα· ζώννυνται δὲ ἡ ψυχὴ, τῷ κεφαλαίῳ τῶν λογισμῶν. τί ἐστιν "ἐν ἀλη- "θείᾳ·" μηδὲν ψεῦδος ἀγαπῶμεν· πάντα τὰ πράγματα μετέωμεν ἐν ἀληθείᾳ, δόγματά τε καὶ βίον· τὰ γὰρ μὴ ἀληθῆ, ἀπὸ τῆς γῆς ἐστιν. 5

Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης.

Καθάπερ ὁ θώραξ ἄτρωτός ἐστιν, οὕτω καὶ ἡ δικαιοσύνη· δικαιοσύνην δὲ ἐνταῦθα, τὸν καθολικὸν καὶ ἐνάρετον βίον φησίν· τὸν τοιοῦτον, οὐδεὶς οὐδέποτε δυνήσεται καταβαλεῖν· ἀλλὰ τιτρώσκουσι μὲν πολλοὶ, διατέμνει δὲ οὐδείς. 10

Καὶ ὑποδησάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης.

Ἐπειδὴ γὰρ πολέμου ἐμνήσθη καὶ μάχης, δείκνυσιν ὅτι τὴν μάχην, πρὸς τοὺς δαίμονας ἔχειν δεῖ· τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον εἰρήνης ἐστίν· ἐκεῖνος ὁ πόλεμος, ἕτερον καταλύει πόλεμον τὸν πρὸς Θεόν· ἂν τῷ διαβόλῳ πολεμῶμεν, εἰρηνεύομεν τῷ Θεῷ· μὴ δείσῃς τοίνυν ἀγαπητὲ, εὐαγγέλιόν ἐστιν· ἤδη ἡ νίκη γεγένηται. 15

16 Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως. 20

Ἐνταῦθα οὐ τὴν γνῶσιν φησίν· οὐ γὰρ αὐτὴν ὑστέραν ἔταξεν, ἀλλὰ δι' ἧς τὰ σημεῖα γίνεται· εἰκότως τὴν πίστιν ὀνομάζει θυρεόν· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος προβέβληται τοῦ παντὸς σώματος, ὥσπερ τεῖχος ὢν, οὕτω δὴ καὶ ἡ πίστις· πάντα γὰρ αὐτῇ εἴκει.

Ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. 25

Οὐδὲν γὰρ δύναται τῷ θυρεῷ τούτῳ· ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητάς· "ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινά- "πεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβή- "σεται." πῶς δὲ ἕξομεν τὴν πίστιν; ὅταν ἐκεῖνα κατορθώσωμεν· βέλη δὲ αὐτοῦ, καὶ τοὺς πειρασμοὺς φησὶ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἀτόπους· εἰ γὰρ δαίμοσιν ἐπέταξεν ἡ πίστις, πολλῷ μᾶλλον τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς. 30

17 **Καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθε.**

Τουτέστιν τῆς σωτηρίας ὑμῶν· περιφράττει γὰρ αὐτούς.

Καὶ τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ.

Ἤτοι τὸ Πνεῦμά φησιν, ἤτοι ἐν τῇ μαχαίρᾳ τῇ πνευματικῇ· διὰ γὰρ ταύτης, πάντα τέμνεται· καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος 5 διατέμνομεν διὰ ταύτης.

Θεόδωρος. Καλῶς τὸ "ὅ ἐστι ῥῆμα Θεοῦ," εἰς παράστασιν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· ῥῆμα γὰρ Θεοῦ λέγει, ἀντὶ τοῦ Θεοῦ ἐνέργεια· ὡς τὸ "τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστε-"ρεώθησαν·" ἀντὶ τοῦ τῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ 10 ταῦτα συνέστη· οὕτως καὶ παρὰ τοῖς προφήταις κεῖται συνεχῶς, "τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ ὃ ἐγένετο·" καὶ "λόγος Κυρίου ὃς ἐγένετο·" ἀντὶ τοῦ ἡ ἀποκάλυψις ἡ κατ' ἐνήργειαν τοῦ Θεοῦ εὐαποτεθεῖσα· κἀνταῦθα τοίνυν Θεοῦ ῥῆμα, τὴν τοῦ Πνεύματος ἐκάλεσεν ἐνέργειαν. 15

Σετηριανὸς δέ φησι, εἰ ἡ μάχαιρα ῥῆμα Θεοῦ, Πνεύματος δὲ ἡ μάχαιρα, Θεὸς ἄρα τὸ Πνεῦμα, οὗ ἡ μάχαιρα· εἴτε ῥῆμα Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶπε, δηλονότι ὡς Λόγος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὕτως καὶ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα. μάχαιραν δὲ τοῦ Πνεύματος εἶπεν, τὴν τιμωρητικὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος. 20

Ὠριγένης φησὶ, βέλη τοῦ πονηροῦ, οἱ πονηροί εἰσι διαλογισμοί· οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὖν βαλεῖν εἰς τὴν καρδίαν δυνήσεται, ἐπὰν τίς σκεπόμενος τῷ τῆς πίστεως θυρεῷ σβεννυμένων πάντων τῶν πεπυρωμένων τοῦ ἐχθροῦ βελῶν ἐν αὐτῷ· ἐρεῖ δὲ τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως περικείμενος, "ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθα, πῶς ἐρεῖτε 25 "τῇ ψυχῇ μου, μεταναστεύου ἐπὶ τὰ ὄρη, ὡς στρουθίον; ὅτι ἰδοὺ "οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐνέτειναν τόξον· ἡτοίμασαν βέλη εἰς φαρέτραν, "τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ." πεποιθότος γάρ μου, φησὶν, ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, πῶς μοι συμβουλεύετε μὴ ἵστασθαι πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐντεινόμενα κατ' ἐμοῦ 30 τόξα καὶ ἑτοιμαζόμενα ὑπ' αὐτῶν βέλη ἐν φαρέτραις, θελόντων τρῶσαι τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἕστηκα, καὶ οὐ μεταναστεύω· καὶ πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα ὅσον οὔπω σβεσθήσεται.

18 **Διὰ πάσης προσευχῆς καὶ δεήσεως προσευχόμενοι ἐν παντὶ καιρῷ ἐν Πνεύματι καὶ εἰς αὐτὸ ἀγρυπνοῦντες. ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων τῶν 19 ἁγίων καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ.**

Ὁ ὑγιαίνων λόγος ἀπὸ Θεοῦ Πνεύματος ῥεῖ· ὁ δὲ ἐναντίος ἐκ 5 τῆς γῆς λαλεῖ· "ὁ γὰρ ὢν ἐκ τῆς γῆς, ἐκ τῆς γῆς ἐστι, καὶ ἐκ τῆς "γῆς λαλεῖ· ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν· καὶ "ὃ ἑώρακεν καὶ ἤκουσεν, τοῦτο μαρτυρεῖ·" ὁ δὲ ἐκ τοῦ Πνεύματος λόγος μάχαιρά ἐστιν. δι' ὅπερ ἐνταῦθα, φησὶν ὁ Παῦλος τὴν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος εἶναι ῥῆμα Θεοῦ. "ζῶν γὰρ ὁ λόγος 10 "τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν "δίστομον, καὶ διικνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ Πνεύμα-"τος." τέμνει τε καὶ διαιρεῖ ἀνύων καὶ διὰ τῆς προσευχῆς καὶ δεήσεως ἐν τοῖς πάντι καιρῷ προσευχομένοις, καὶ προσευχομένοις πνεύματι κατὰ τὸ "προσεύξομαι πνεύματι·" καὶ ἀνύει τοῖς ὑπὲρ 15 τοῦ πλουτῆσαι ἐν ῥήματι Θεοῦ· ἀγρυπνοῦσι καὶ προσκαρτεροῦσι τῇ τούτου κτήσει, ἐπὶ τῷ καὶ ἄλλους ὠφελῆσαι, καὶ τοῖς ὠφελοῦσι διὰ τῶν εὐχῶν ἐνεργῆσαι· παρατήρει δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου μέτριον, αἰτοῦντος ἀπὸ τῶν Ἐφεσίων δεήσεις γένεσθαι ὑπὲρ αὐτοῦ. 20

Σευηριανὸς φησὶν, "προσευχόμενοι Πνεύματι" οὐκ ἁπλῶς εἶπεν· ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ὃ δεῖ προσεύξασθαι οὐκ οἴδαμεν, φησὶν, ἀλλαχοῦ, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα αὗται αἱ αἰτήσεις ὑμῶν μηδὲν ἔχωσι σαρκικόν· πνευματικὰς δὲ αἰτήσεις ἔχομεν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος βοηθουμένας. 25

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, καθώπλισεν αὐτοὺς μετὰ πάσης ἀσφαλείας· τί οὖν δεῖ λοιπόν; τὸν βασιλέα καλεῖν καὶ παρακαλεῖν ὥστε ὀρέξαι χεῖρα. "δι' ἁπάσης προσευχῆς," φησὶν, "καὶ δεήσεως· προσευχόμενοι ἐν πάντι καιρῷ ἐν Πνεύ-"ματι." ἔστι γὰρ μὴ προσεύχεσθαι ἐν Πνεύματι, ὅταν τις βατ- 30 τολόγῃ· "καὶ εἰς αὐτὸ" φησὶ "ἀγρυπνοῦντες·" τουτέστιν, νηφόντες· τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν καθωπλισμένον, τὸν παρὰ τὸν βασιλέα ἑστῶτα ἄγρυπνον, νηφάλιον.

Ἐν πάσῃ προσκαρτερήσει καὶ δεήσει περὶ πάντων

ἁγίων καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ ἵνα μοι δοθῇ λόγος ἐν ἀνοίξει τοῦ στοματός μου.

Οὐκ ἄρα ἐμελέτα ἅπερ ἔλεγεν· ἀλλὰ καθὼς εἶπεν ὁ Χριστὸς "ὅταν παραδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τι λαλήσητε· δοθή- "σεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τί λαλήσητε" οὕτως πάντα 5 πίστει ἔπραττε, πάντα χάριτι. "ἐν παρρησίᾳ" φησὶν "γνωρίσαι "τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου" τουτέστιν ἵνα ἀπολογήσωμαι ὡς χρὴ, μετὰ παρρησίας, μετὰ συνέσεως, μετὰ ἀνδρείας.

Ὠριγένης. Ὅταν ἀνοιχθῇ τὸ στόμα δοθέντος λόγου, τότε παρρησίᾳ γνωρίζεται τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ οὐκ ἔτι 10 ἐν παροιμίαις καὶ παραβολαῖς· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ φησὶν, "ἔρχεται "ὥρα, ὅτε οὐκ ἔτι ὑμῖν ἐν παροιμίαις λαλήσω, ἀλλὰ παρρησίᾳ "περὶ τοῦ Πατέρος ἀπαγγελῶ ὑμῖν" τὸν δὲ ἐν παρρησίᾳ λόγον, μόνος καὶ πᾶς χωρῆσαι δύναται, ὁ τὴν καρδίαν ἔχων μὴ καταγι- νώσκουσαν, "ἐπεὶ ἐὰν ἡ καρδία μὴ καταγινώσκῃ, παρρησίαν ἔχο- 15 "μεν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ·" ὅθεν καὶ σπάνιος ὁ ἐν παρρησίᾳ γνωρίζων τὸ μυστήριον, τῷ σπά- νιον εἶναι τὸν παρρησίαν ἔχοντα πρὸς Θεόν· τίς γὰρ καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτιῶν; 20

21 Ἵνα δὲ εἰδῆτε καὶ ὑμεῖς τὰ κατ' ἐμὲ τί πράσσω, πάντα ὑμῖν γνωρίσει Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ 22 πιστὸς διάκονος ἐν Κυρίῳ· ὃν ἔπεμψα πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα γνῶτε τὰ περὶ ἡμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν. 25

Ἐπεὶ πᾶς ὁ τοῦ Ἀποστόλου βίος καὶ πᾶσα πρᾶξις αὐτοῦ καὶ ἐνεργεία λόγῳ Θεοῦ ἐγίνετο, ζῶντος ἐν αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦτο πέμπει τὸν Τυχικὸν, τὸν κανόνα τοῦ βίου καὶ τὴν τάξιν τῶν πράξεων αὐτοῦ ἀπαγγελοῦντα τοῖς Ἐφεσίοις· καὶ ἔπρεπέ γε τῷ Ἀποστόλῳ ὑπὲρ τοῦ ἔχειν παράδειγμα πολιτείας ἀγαθῆς τοὺς 30 Ἐφεσίους, πέμψαι δι' αὐτὸ τοῦτο τὸν Τυχικόν· ἔμελλον δὲ καὶ παρακαλεῖσθαι τὰ ἄριστα καὶ τὰ Ἀποστόλῳ ἁρμόζοντα κατορ- θοῦσθαι μανθάνοντε ςτῷ Παύλῳ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης οὕτως φησὶν, ἐπειδὴ

δεσμῶν ἐμνήσθη, ἀφίησί τι καὶ τῷ Τυχικῷ παρ' ἑαυτοῦ διαλεχθῆναι. ἃ μὲν γὰρ ἦν δογμάτων καὶ παρακλήσεως, ταῦτα διὰ τῆς Ἐπιστολῆς ἐδήλου· ἃ ἀπ' ἀγγελίας ψιλῆς, ταῦτα τῷ κομίζοντι τὴν Ἐπιστολὴν ἐπέτρεπεν· "ἵνα γνῶτε," φησὶ, "τὰ "περὶ ἡμῶν," τουτέστιν ἵνα μάθητε· τοῦτο καὶ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην 5 ἐδήλου τὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ἐκείνων.

23 **Εἰρήνη τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ ἀγάπη μετὰ πίστεως ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.**

Εὔχεται αὐτοῖς εἰρήνην εἶναι ἀγάπην μετὰ πίστεως. καλῶς εἶπεν, οὐκ ὥστε ἁπλῶς ἔχειν τὸν τῆς ἀγάπης λόγον, καὶ τοῖς ἑτερο- 10 πίστοις ἑαυτοὺς ἀναμιγνύναι· ἢ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο φησίν· ὥστε καὶ πίστιν αὐτοὺς ἔχειν καὶ θαρρεῖν περὶ τῶν μελλόντων. ἡ εἰρήνη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἀγάπη· ἐὰν γὰρ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη ἔσται· καὶ ἐὰν ἀγάπη, καὶ εἰρήνη ἔσται· "μετὰ πίστεως·" οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἀγάπης, πίστεως χωρίς. μᾶλλον δὲ οὐδ' ἂν γένοιτο ἀγάπη 15 ἑτέρως.

Ὠριγένης φησὶν, εἰ καὶ τί ἄλλο δῶρον ἔστι διδόμενον ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ εἰρήνη, ὅπερ ἓν τῶν τιμιωτάτων ἐστὶ δώρων, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν· ἥτις φρουρήσει τὰς καρδίας καὶ τὰ νοήματα τῶν ἁγίων· γαληνή 20 τις καὶ εὐδία οὖσα ψυχῆς, πάντος χειμῶνος καὶ πάσης ἀκαταστασίας καὶ πάθους ἀλλοτρία· ὁμοίως δὲ τῇ εἰρήνῃ καὶ ἡ μετὰ πίστεως ἀγάπη δῶρον ἐστὶ διδόμενον ἀπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἀγάπη δὲ πρὸς Θεὸν μὲν, ὡς γέγραπται "ἐξ ὅλης "καρδίας," καὶ τῶν ἑξῆς· πρὸς τὸν πλησίον δὲ ὡς ἑαυτόν· ἀλλὰ καὶ 25 πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ὁ λαβὼν δῶρον τὴν ἀγάπην ἐπιφαίνει αὐτὴν, οὐδένα μισῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων εὐχόμενος. "ἡ χάρις "μετὰ πάντων ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν "ἀφθαρσίᾳ." διηγήσαντό τινες εἶναι τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καθαρεύοντα ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς φθορᾶς· ἔργα δὲ τῆς φθορᾶς 30 ἔστι τὰ κατὰ τὴν συνουσίαν· ὅθεν καὶ ἡ συνήθεια ἀφθόρους ὀνόμαζε τοὺς καθαροὺς ἀπὸ συνουσίας, καὶ ἐφθαρμένους, τοὺς μίξεως γευσαμένους· ὑπερτείνοντες δέ τινες τὸ "εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ "φθείρει, φθερεῖ αὐτὸν ὁ Θεός."

Χρυσοστόμου. Οὕτως ἐδείξαντο οὐ δυναμένοι τούτῳ ὁμοίωσαι τὸ "ἀλλὰ ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ·" ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως· ὅρα δὲ εἰ δύναται πᾶσα μὲν ἁμαρτία φθορὰ εἶναι ψυχῆς· ἡ δὲ παντελὴς αὐτῆς ἀποχὴ ἀφθαρσία· ὥστε τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χρίστον ἐν ἀφθαρσίᾳ εἶναι, τοὺς πάσης 5 ἁμαρτίας ἀπεχομένους· μεθ' ὧν πάντων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ χάρις. ὡς ὄντων μέντοι γέ τινων τῶν ἀγαπώντων μὲν τὸν Κύριον, οὐ μὴν ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀγαπώντων αὐτὸν, φησὶν ὁ Παῦλος, "ἡ χάρις μετὰ "πάντων τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν "ἀφθαρσίᾳ." Θεοῦ φησίν· πᾶσι δὲ προσείη τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις 10 τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Χριστὸν καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ πολιτευομένοις. ἔοικεν δὲ μὴ εἰρηκέναι ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν συνήθως· ἀλλ' ἁπλῶς τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐπὶ τῷ παιδεῦσαι αὐτοὺς, πολλὴν τούτου ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν· ὡς ἂν τῶν τοιούτων καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ χάριτος ἀπολαύειν δυναμένων· ὡς γὰρ φησὶν 15 καὶ Σευηριανὸς, τῆς φθορᾶς τίς ἀπαλαττόμενος ἀπὸ τοῦ διαβόλου, ἐν ἀφθαρσίᾳ δέχεται τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

(Χρυσοστόμου.) Καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης, τί ἐστιν ἐν ἀφθαρσίᾳ; ἤτοι ἐν κοσμιότητι ὑπὲρ τῶν ἀφθάρτων πραγμάτων· οἷον μὴ ἐν πλούτῳ ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς ἀφθάρτοις. τὸ "ἐν" διά ἐστιν· διὰ 20 ἀφθαρσίας φησίν· τουτέστι δι' ἀρετῆς. "πᾶσα γὰρ ἁμαρτία "φθορὰ ἦν. ῥωθείημεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν "Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατέρι, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, "δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰωνῶν. "Ἀμήν." 25

Τριας * μονὰς * ἐλεήσον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἐφησίους Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος, ἀπὸ φωνῆς Ὠριγένους, τοῦ μακαρίου Ἰωάννου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΟΙ Φιλιππησίοι ἀπὸ πόλεως εἰσὶ τῆς Μακεδονίας· πόλεως κολωνείας, καθὼς ὁ Λουκᾶς φησίν. ἐνταῦθα ἡ πορφυρόπωλις ἐπέ- 5 στρεψεν, εὐλαβὴς γυνὴ σφόδρα καὶ προσεκτική· ἐνταῦθα ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσεν· ἐνταῦθα ἐμαστίχθη ὁ Παῦλος μετὰ τοῦ Σίλα· ἐνταῦθα οἱ στρατηγοὶ ἠξίωσαν αὐτοὺς ἐξελθεῖν, καὶ ἐφοβήθησαν αὐτοὺς, καὶ λαμπρὰν ἔσχεν τὸ κήρυγμα τὴν ἀρχήν. μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῖς μὲν αὐτὸς πολλὰ καὶ μεγάλα· στέφανον αὐτοῦ 10 καλῶν αὐτούς· καὶ πολλὰ πεπονθέναι λέγων· "ὑμῖν γὰρ ἐχα-"ρίσθη," φησὶν, "ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, "ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν." ὅτε δὲ ἔγραφεν πρὸς αὐτοὺς, συνέβη αὐτὸν δέδεσθαι· διὰ τοῦτο φησὶν, "ὥστε τοὺς δεσμοὺς "μου φανεροὺς γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ·" πραιτώριον τὰ 15 βασιλεία τοῦ Νέρωνος καλῶν. ἀλλ' ἐδέθη καὶ ἀφείθη· καὶ τοῦτο πρὸς Τιμόθεον ἐδήλωσεν εἰπὼν, "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδείς μου συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον· μὴ "αὐτοῖς λογισθείη· ἀλλ' ὁ Κύριος μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέν "με." τὰ οὖν δεσμὰ ἐν οἷς ἦν πρὸ τῆς ἀπολογίας ἐκείνης λέγει· 20 ὅτι γὰρ οὐ παρῆν Τιμόθεος τότε, δῆλον· "ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ μου "ἀπολογίᾳ," φησὶν, "οὐδείς μοι συμπαρεγένετο." καὶ τοῦτο αὐτῷ γράφων ἐδήλου· οὐκ ἂν οὖν εἰ ᾔδει τοῦτο ἔγραψεν αὐτῷ· ὅτε δὲ τὴν Ἐπιστολὴν ἔγραφεν ταύτην, μετ' αὐτοῦ Τιμόθεος ἦν· καὶ δηλοῖ ἐξ ὧν φησὶν, "ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Τιμόθεον τα- 25 "χέως πέμψαι ὑμῖν." καὶ πάλιν· "τοῦτον μὲν ἐλπίζω εὐθέως πέμ-"ψαι ὑμῖν, ὅταν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμέ." ἐξ αὐτῆς ἀφέθη γὰρ ἀπὸ τῶν δεσμῶν καὶ πάλιν ἐδέθη, μετὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐλθεῖν. εἰ δὲ λέγει

ὅτι "εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ·" καὶ "λειτουργία τῆς πιστέως "ὑμῶν," οὐχ ὡς ἤδη τούτου γενομένου, ἀλλ' ὅτι καὶ ὅταν τοῦτο συμβῇ, χαίρω φησὶν, διανιστῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀθυμίας τῆς ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς· ὅτι γὰρ οὐκ ἔμελλεν τότε ἀποθανεῖσθαι, δῆλον ἐξ ὧν φησὶν, "ὅτι ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ταχέως ἐλεύ- 5 "σομαι πρὸς ὑμᾶς·" καὶ πάλιν· "καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι "μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν."

Ἦσαν δὲ πέμψαντες πρὸς αὐτὸν οἱ Φιλιππήσιοι τὸν Ἐπαφρόδιτον χρήματα ἀποίσοντα αὐτῷ, καὶ εἰσόμενον τὰ κατ' αὐτόν. διέκειντο γὰρ σφόδρα περὶ αὐτόν. ὅτι γὰρ ἔπεμψαν, ἄκουε αὐτοῦ λέγον- 10 τος· "ἀπέχω πάντα καὶ περισσεύω· πεπλήρωμαι δεξάμενος παρὰ "Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν·" ἐπεὶ οὖν ἔπεμψαν τοῦτο εἰσόμενοι, δηλοῖ εὐθέως ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Ἐπιστολῆς τὰ καθ' αὐτὸν γράφων καὶ λέγων. "γιγνώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς "προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθε·" καὶ πάλιν· "ἐλπίζω Τιμό- 15 "θεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν· ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν·" τὸ "ἵνα κἀγὼ," δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι ὥσπερ ὑμεῖς ὑπὲρ πολλῆς πληροφορίας ἐπέμψατε εἰσόμενοι· οὕτω καὶ ἐγὼ ἵνα εὐψυχῶ γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν. ἐπεὶ οὖν καὶ πολὺν χρόνον, ἦσαν μὴ πέμψαντες, τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· "ἤδη ποτε ἀνεθάλλετε τὸ ὑπὲρ 20 "ἐμοῦ φρονεῖν·" καὶ τότε ἤκουον αὐτὸν ἐν δεσμοῖς εἶναι. εἰ γὰρ περὶ Ἐπαφροδίτου ἤκουσαν, ὅτι ἠσθένησε· μὴ ὄντος σφόδρα ἐπισήμου, ὡς ὁ Παῦλος, πολλῷ μᾶλλον περὶ Παύλου· καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς θορυβεῖσθαι. διὰ τοῦτο ἐν τοῖς προοιμίοις τῆς Ἐπιστολῆς πολλὴν προσφέρει παράκλησιν ὑπὲρ τῶν δεσμῶν· δεικνὺς ὅτι οὐ 25 μόνον οὐ χρὴ θορυβεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ χαίρειν. εἶτα περὶ ὁμονοίας συμβουλεύει καὶ ταπεινοφροσύνης· ταύτην εἶναι αὐτοῖς ἀσφάλειαν διδάσκων μεγίστην· καὶ οὕτω τῶν ἐχθρῶν αὐτοὺς εὐκόλως δύνασθαι περιγενέσθαι. οὐ γὰρ τὸ δεσμεῖσθαι λυπηρὸν τοὺς διδασκάλους ὑμῶν· ἀλλὰ τὸ μὴ ὁμονοεῖν τοὺς μαθητάς· τοῦτο μὲν 30 γὰρ καὶ ἐπίδοσιν τῷ εὐαγγελίῳ δίδωσιν, ἐκεῖνο δὲ διασπᾷ. παραινέσας τοίνυν αὐτοῖς ὁμονοεῖν, καὶ δείξας ὅτι ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ἡ ὁμονοία γίνεται· μὴ διατεινάμενος πρὸς τοὺς πανταχοῦ τῷ δόγματι λυμαινομένους Ἰουδαίους προσχήματι Χριστιανισμοῦ· κύνας τὲ αὐτοὺς κάλεσας καὶ κακοὺς ἐργάτας, καὶ παραινέσας 35

ἀπέχεσθαι αὐτῶν, καὶ πείσας τίσι δεῖ προσέχειν· καὶ περὶ ἠθικῶν πολλὰ διαλεχθεὶς καὶ ῥυθμίσας αὐτοὺς, καὶ ἀνακτησάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν "ὁ Κύριος ἐγγύς," μέμνηται μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ συνέσεως καὶ τῶν πεμφθέντων· καὶ οὕτω πολλὴν τὴν παράκλησιν προσάγει. 5

Φαίνεται δὲ μετὰ πολλῆς αὐτοῖς μάλιστα γράφων τιμῆς, καὶ οὐδὲν ἐπιπληκτικὸν οὐδαμοῦ· ὅπερ ἦν τεκμήριον τῆς ἀρετῆς αὐτῶν, τὸ μηδὲ μίαν δοῦναι τῷ διδασκάλῳ λαβήν· μηδὲ ἐν τάξει ἐπιτιμήσεως, ἀλλ' ἐν τάξει παραινέσεως πάντα πρὸς αὐτοὺς ἐπεσταλκέναι. ὅπερ δὲ ἔφην καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἡ πόλις αὕτη, 10 πολλὴν ἐπεδείξατο εἰς τὴν πίστιν ἐπιτηδειότητα· εἴγε ὁ δεσμοφύλαξ, ἴστε δὲ ὅτι πάσης κακίας τὸ πρᾶγμα μεστὸν, εὐθέως ἀπὸ ἑνὸς σημείου μὲν προσέδραμε, καὶ ἐβαπτίσθη μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ παντός· τὸ μὲν γὰρ γεγονὸς σημεῖον εἶδε μόνος αὐτὸς, τὸ δὲ κέρδος οὐ μόνος ἐκαρπώσατο, ἀλλὰ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ 15 τοῦ οἴκου παντός. εἰ δὲ δεῖ εἰπεῖν Εὐωδίαν καὶ Συντύχην, τὴν μὲν γυναῖκα εἶναι τοῦ δεσμοφύλακος, τάχα καὶ αὐτὸν τὸν ἄνδρα· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ στρατηγοὶ, οἱ μαστίξαντες αὐτὸν, εὑρίσκονται ἀπὸ συναρπαγῆς μᾶλλον, καὶ οὐ πονηρίας τοῦτο πεποιηκότες· τῷ τε εὐθέως πέμψαι καὶ ἀφεῖναι αὐτὸν, καὶ τῷ φοβηθῆναι ὕστερον. 20 μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐν πίστει μόνῃ, οὐδὲ ἐν κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν εὐποιΐᾳ· "δι' ὧν," φησὶν, "ὅτι καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγε-"λίου καὶ ἅπαξ καὶ δὶς εἰς τὴν χρείαν μου ἐπέμψατε," οὐδενὸς ἑτέρου τοῦτο ποιοῦντος· "οὐδεμία γάρ μοι," φησὶν, "ἐκκλησία "ἐκοινώνησεν, εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως." καὶ τὴν ἔλλειψιν δὲ 25 ἀκαιρίας εἶναι μᾶλλον ἢ προαιρέσεως· "οὐχ ὅτι οὐκ ἐφρονεῖτε," φησὶν, "ὑπὲρ ἐμοῦ, ἠκαιρεῖσθε δέ·" ταῦτα καὶ ἡμεῖς εἰδότες καὶ τοσούτους ἔχοντες τύπους, καὶ τὸ φίλτρον τὸ πρὸς αὐτούς. ὅτι γε ἐφίλει σφόδρα αὐτοὺς, δῆλον· οὐδένα γὰρ ἔχω, φησὶν, ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει· καὶ πάλιν διὰ τὸ ἔχειν 30 μὲν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς καὶ τοῖς δεσμοῖς μου· καὶ ἡμεῖς καὶ ἑαυτοὺς παρέχω μὲν ἀξίους τῶν τοιούτων ὑποδειγμάτων, περὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ ἕτοιμοι γιγνόμενοι· ἀλλὰ Δαβὶδ φησὶν [a] ἐν ταύτῃ

[a] Aliqua desunt, nullo autem lacunæ indicio.

τῇ Ἐπιστολῇ, κληρικοῖς γράφει οὐ λαϊκοῖς. δι' ὅπερ οὐδὲ πλειόνων ἐδεήθη ἠθικῶν· σπουδὴ δὲ αὐτῷ διὰ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ τῆς ταπεινοφροσύνης κατορθωθῆναι ἐν αὐτοῖς· δι' αὐτῆς δὲ τῆς παραινέσεως, δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἄλλου βίου. σπανίως γάρ τις καὶ ἁμαρτάνει καὶ φυσιοῦται· τὸ γὰρ τῆς φυσιώσεως ἅπτεται 5 τῶν κάλλιστα βιούντων· καὶ ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὡς τὰ πολλὰ ἐπαιρομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 Παῦλος καὶ Τιμόθεος δοῦλοι Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐνταῦθα ἅτε πρὸς ὁμοτίμους ἐπιστέλλων, οὐ τίθησιν αὐτοῦ 5
τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα, ἀλλ' ἕτερον· καὶ αὐτὸ μέγα. ποῖον
δὴ τοῦτο; δοῦλον ἑαυτὸν φησὶν, οὐκ Ἀπόστολον. μέγα γὰρ ὄντως
καὶ τοῦτο ἀξίωμα καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν αἰωνῶν, δοῦλον εἶναι
Χριστοῦ, καὶ μὴ ἁπλῶς λέγεσθαι. καὶ Ῥωμαίοις δὲ πάλιν ἐπι-
στέλλων· λέγει· "Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ." Κορινθίοις 10
δὲ καὶ Τιμοθέῳ γράφων, Ἀπόστολον ἑαυτὸν καλεῖ. τίνος οὖν ἕνεκεν
τοῦτο; οὐχ ὅτι Τιμοθέου αὐτοὶ κρείττους, ἄπαγε· ἀλλὰ αὐτοὺς
τιμᾷ, καὶ θεραπεύει μάλιστα πάντων οἷς ἐπέστελλεν· ἐκεῖ μὲν
γὰρ ἔμελλεν πολλὰ διατάττεσθαι. διὰ τοῦτο ἀνέλαβεν τὸ τοῦ
Ἀποστόλου ἀξίωμα. ἐνταῦθα δὲ ἐπιτάττει μὲν αὐτοῖς οὐδὲν, πλὴν 15
ὅσα καὶ ἑαυτῶν συνεώρων· "πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ τοῖς οὖσιν
"ἐν Φιλίπποις." ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν καὶ Ἰουδαίους ἁγίους αὐτοὺς κα-
λεῖν, ἀπὸ τοῦ πρώτου χρησμοῦ, ἡνίκα ἐλέγοντο "λαὸς ἅγιος
"περιούσιος·" διὰ τοῦτο προσέθηκεν "τοῖς ἁγίοις ἐν Χριστῷ
"Ἰησοῦ." οὗτοι γὰρ μόνοι ἅγιοι· ἐκεῖνοι λοιπὸν βέβηλοι. "σὺν 20
"ἐπισκόποις καὶ διακόνοις·" τί τοῦτο; μιᾶς πόλεως πολλοὶ ἐπί-
σκοποι ἦσαν; οὐδαμῶς. ἀλλὰ τοὺς πρεσβυτέρους οὕτως ἐκάλε-
σεν· τότε γὰρ τέως ἐκοινώνουν τοῖς ὀνόμασιν, καὶ διάκονος ὁ ἐπί-
σκοπος ἐλέγετο· διὰ τοῦτο γράφων Τιμοθέῳ ἔλεγεν ἐπισκόπῳ
ὄντι· "τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον." ὅτι γὰρ ἐπίσκοπος ἦν, 25
φησὶν πρὸς αὐτὸν, "χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει." καὶ πάλιν
"ὃ ἐδόθη σοι μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου." οὐκ
ἂν δὲ πρεσβύτεροι ἐπίσκοπον ἐχειροτόνησαν· καὶ πάλιν πρὸς

Τίτον γράφων φησίν· "τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ· "ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέριον ὡς ἐγώ σοι διεταξά-"μην, εἴ τις ἀνέγκλητος, μίας γυναικὸς ἀνήρ·" περὶ τοῦ ἐπι-σκόπου φησίν· καὶ εἰπὼν ταῦτα εὐθέως ἐπήγαγεν, "δεῖ γὰρ τὸν "ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη·" 5 ὅπερ οὖν ἔφην, καὶ οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλοῦντο ἐπίσκο-ποι καὶ διάκονοι Χριστοῦ· ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβυτέρῳ ἐπίσκοποι γράφουσι καὶ συνδιακόνῳ· λοιπὸν δὲ τὸ ἰδιάζον ἑκάστῳ ἀπονενέμηται ὄνομα, ὁ ἐπίσκοπος καὶ ὁ πρεσβύτερος. τί δή ποτε δὲ οὐδαμοῦ τῷ κλήρῳ γράφων, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσι τοῖς ἁγίοις τοῖς 10 πιστοῖς, τοῖς ἡγιασμένοις, ἐνταῦθα τῷ κλήρῳ γράφει; ὅτι αὐτοὶ καὶ ἀπέστειλαν καὶ ἐκαρποφόρησαν· καὶ αὐτοὶ ἔπεμψαν πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπαφρόδιτον.

(Θεόδωρος.) Ἄλλός φησιν· προσεκτέον ὅτι τὸ "σὺν ἐπισκό-"ποις" λέγει, οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὥσπερ ἡμεῖς συμπρεσβυτέ- 15 ροις γράφειν εἰώθαμεν· οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον εἶπεν τὸ "σύν·" ἵνα ᾖ ἴσην ἐπισκόποις ἡμῶν· ἀλλὰ πρὸς τὸ πᾶσι τοῖς ἐν Φιλίπποις ἁγίοις· σὺν τοῖς αὐτόθι ἐπισκόποις τε καὶ διακόνοις. οὐχ ἁπλῶς ἐπισημηνάμενος τὰ τούτων ὀνόματα, ἀλλ' ὡς μάλιστα τῶν περὶ τῆς μετριοφροσύνης λόγων τούτοις ἁρμοττόντων, οἱ τοὺς 20 ἑτέρους ὤφειλον διδάσκειν, καὶ πρὸ τῶν λοιπῶν αὐτοὺς μετιέναι τὸ δέον.

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς Φιλιππησίων ἀρετῆς, καὶ εὐχὴ τελειώσεως.

3 **Εὐχαριστῶ τῷ Κυρίῳ μου ἐν πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν.** 25

Πάντοτε, ὁσάκις ὑμῶν ἀναμνησθῶ φησὶν, δοξάζω τὸν Θεὸν, ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ προκοπῇ· τοῦτο δὲ ἐποίει, ἐκ τοῦ πολλὰ συνει-δέναι αὐτοῖς ἀγαθά· "ἐπὶ πάσῃ τῇ μνείᾳ ὑμῶν." ὑπὲρ πάντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς καὶ τὴν δέησιν ποιούμενος· οὐχ ὅταν εὔχωμαι μόνον· ἔστι γὰρ καὶ μετὰ λύπης τοῦτο ποιῆσαι· ὡς ὅταν λέγῃ 30 ἀλλαχοῦ "ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα "ὑμῖν διὰ πολλῶν δακρύων· ἐπὶ τῇ κοινωνίδι ὑμῶν εἰς τὸ εὐαγ-"γέλιον ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἄχρι τοῦ νῦν·" μέγα αὐτοῖς

μαρτυρεῖ· καὶ ὅπερ ἄν τις ἐμαρτύρησεν Ἀποστόλοις καὶ Εὐαγγελισταῖς· οὐκ ἐπειδὴ πόλιν ἐνεχειρίσθητε μίαν, φησὶν, ἐκείνης φροντίζετε μόνης· ἀλλὰ πάντα πράττετε ὥστε μερισταὶ γενέσεως τῶν ἐμῶν πόνων· πανταχοῦ παρόντες καὶ συμπράττοντες καὶ κοινωνοῦντές μου τῷ κηρύγματι· ἐξ οὗ ἐπιστεύσατε μέχρι τοῦ νῦν, 5 Ἀποστόλων εἰλήφατε προθυμίαν· χαίρω δὲ, οὐχ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων· ἀπὸ τούτων γὰρ κακεῖνα στοχάζομαι.

6 **Πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ.** 10

Ὅρα πῶς καὶ μετριάζειν αὐτοὺς διδάσκει· ἐπειδὴ γὰρ μέγα αὐτοῖς ἐμαρτύρησεν πρᾶγμα, ἵνα μή τι ἀνθρωπίνον πάθωσιν, εὐθέως παιδεύει αὐτοὺς, ἐπὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀνατιθέναι, διὰ τοῦ εἰπεῖν· "ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν "ἔργον ἀγαθὸν ἐπιτελέσει." οὔτε ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τοῦ κατορ- 15 θώματος· εἶπεν γὰρ ὅτι τῇ κοινωνίᾳ ὑμῶν χαίρω, ὡς αὐτῶν κατορθούντων· οὔτε εἶπεν αὐτῶν εἶναι τὸ κατόρθωμα μόνον, ἀλλὰ προηγουμένος τοῦ Θεοῦ· θαρρῶ γὰρ φησὶν, "ὅτι ἐναρξάμενος ἐν "ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ." τουτέστιν ὁ Θεός· οὐ περὶ ὑμῶν οὕτω διάκειμαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐ 20 μικρὸν ἐγκώμιον, τὸν Θεὸν ἔν τινι ἐνεργεῖν, τῷ ἐπισπᾶσθαι τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν συμπράττειν αὐτῷ· καὶ πάλιν ὅτι τοιαῦτά ἐστι τὰ κατορθώματα ὑμῶν, ὥστε μὴ εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ δεῖσθαι ῥοπῆς.

7 **Καθὼς ἐστὶ δίκαιον ἐμὲ τοῦτο φρονεῖν ὑπὲρ πάντων** 25 **ὑμῶν. διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ μου καὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελίου συγκοινωνούς μου τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς ὄντας.**

Πολὺν αὐτοῦ δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸν πόθον· εἴ γε ἐν καρδίᾳ 30 αὐτοὺς εἶχεν· καὶ ἐν αὐτῷ τῷ δεσμωτηρίῳ δεδεμένος, Φιλιππησίων ἐμέμνητο· οὐ μικρὸν τῶν ἀνδρῶν τὸ ἐγκώμιον, ἐπεὶ μηδέ ἐστι προλήψεως ἡ τοῦ ἁγίου τούτου ἀγάπη, ἀλλὰ κρίσεως καὶ λογι-

σμῶν ὀρθῶν· "καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ," φησὶν, "καὶ βεβαιώσει τοῦ "εὐαγγελίου." καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ εἶχεν αὐτούς· οὐδὲ γὰρ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, φησὶν, καθ' ὃν εἰσήειεν εἰς τὸ δικαστήριον ἀπολογησόμενος, ἐξεπέσατέ μου τῆς μνημῆς· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας, τοσαύτης αἰρομένης φλογὸς, 5 δρόσος ἦν τοῖς μακαρίοις ἐκείνοις παισὶν, οὕτως καὶ φιλία τοῦ ἀγαπῶντος καὶ ἀρέσκοντος Θεῷ τὴν ψυχὴν καταλαβοῦσα, πᾶσαν ἀποτινάσσει φλόγα, καὶ δρόσον ποιεῖ θαυμαστήν.

Χρυσοστόμου. "Καὶ βεβαιώσει," φησὶν, "τοῦ εὐαγγε-"λίου." ἄρα τὰ δεσμὰ βεβαίωσις τοῦ εὐαγγελίου ἦν; ἄρα 10 ἀπολογία; καὶ πάνυ· πῶς; ὅτι εἰ μὲν παρῃτήσατο τὰ δεσμὰ, ἔδοξεν ἂν εἶναι ἀπατέων· ὁ δὲ πάντα ὑπομένων, δηλοῖ ὡς οὐκ ἀνθρωπίνης τινὸς αἰτίας ἕνεκεν ταῦτα πάσχει· ἀλλὰ δι' αὐτὸν Θεὸν τὸν ἀνταποδιδόντα· εἶτα δείκνυσιν ὅτι οὐ προλήψεως ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ κρίσεως. διά τι ἔχω ὑμᾶς, φησὶν, ἐν τοῖς δεσμοῖς 15 μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ; διὰ τὸ συγκοινωνοὺς εἶναί μου τῆς χάριτος· τί ἐστι τοῦτο; ἡ χάρις τοῦ Ἀποστόλου τοῦτο ἦν· τὸ δεσμεῖσθαι, τὸ ἐλαύνεσθαι, τὸ μυρία πάσχειν δεινά· "ἀρκεῖ γὰρ "σοι," φησὶν, "ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ "τελειοῦται·" διὸ εὐδοκῶ, φησὶν, ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν· ἐπεὶ 20 οὖν ὁρῶ ὑμᾶς διὰ τῶν ἔργων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένους, καὶ τῆς χάριτος ταύτης ὄντας κοινωνοὺς, καὶ μετὰ προθυμίας, εἰκότως ταῦτα στοχάζομαι· διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν κοινωνοὺς, ἀλλὰ συγκοι-νωνούς; καὶ αὐτὸς ἐγὼ, φησὶν, ἑτέρῳ κοινωνῶ, ἵνα γένωμαι κοινωνὸς τοῦ εὐαγγελίου· ἵνα κοινωνήσω τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τῷ εὐαγ- 25 γελίῳ ·καὶ τὸ θαυμαστὸν, τὸ πάντας αὐτοὺς οὕτω διακεῖσθαι· "συγκοινωνούς μου," γὰρ φησὶν, "τῆς χάριτος πάντας ὑμᾶς "ὄντας·" ἀπὸ τῶν προοιμίων τοίνυν τούτων πέποιθα, ὅτι ἐν τού-τοις ἔσεσθε μέχρι τέλους.

Θεοδώρου. Ἄλλος φησὶν, βεβαίωσιν τοῦ εὐαγγελίου, τὸ πι- 30 στεῦσαι λέγει· ὡς ἂν τῶν πιστευόντων τότε ἐπ' αὐτοῖς, βεβαιούντων τὸ κήρυγμα ὅτι ἀληθές· ὡς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, τὸ "ὁ λαβὼν "αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν, ἐσφράγισεν ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθής ἐστιν·" ἀντὶ τοῦ τῷ πιστεῦσαι ἐκβεβαίωσει τά γε ἐπ' αὐτῷ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ

γινόμενα ὡς ἀληθῆ· "καὶ συγκοινωνούς δέ μου τῆς χάριτος," τὸ αὐτὸ λέγει· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς εἰλήφει χάριν ἀποστολῆς εἰς τὸ πιστεύειν ἑτέρους· ὁ πιστεύων ὡς εἰκὸς ἐκοινώνει τῆς χάριτος.

(Σευηριανός.) Ἄλλος, φησὶν, πανταχοῦ καὶ διὰ πάντων δείκνυται οὐκ ἀνόνητά μου τὰ παθήματα οὐδὲ αἱ ἀπολογίαι· ἀπὸ 5 τῆς ὑμετέρας πίστεως ἀπόδειξιν ποιοῦμαι τὴν ὑμετέραν ἔνστασιν· ἐάν τε γὰρ ἀπολογοῦμαι ἐγκαλούμενος διὰ τοὺς πιστεύοντας ὧν καὶ ὑμεῖς ἐστὲ, ἐάν τε βεβαιοῦν βούλομαι τὸ εὐαγγέλιον τισίν, ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἐνστάσεως, ἐάν τε δεικνύναι ὅτι οὐκ ἀνωνήτως ὑπομένω δεσμοὺς, ἀπὸ τῆς ὑμετέρας πίστεως. 10

8 Μάρτυς γάρ μου ὁ Θεὸς, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Οὐχ ὡς ἀπιστούμενος μάρτυρα λαλεῖ τὸν Θεὸν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς διαθέσεως τοῦτο ποιεῖ καὶ τῷ σφόδρα πεπεῖσθαι καὶ θαρρεῖν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐκοινώνησαν αὐτῷ, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι διὰ 15 τοῦτο αὐτοὺς ποθεῖ ἕνεκεν ἐκείνων· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι "ἐν "σπλάγχνοις Χριστοῦ·" ἀντὶ τοῦ κατὰ Χριστόν· ἐπειδὴ πιστοί ἐστε, ἐπειδὴ φιλεῖτε τὸν Χριστόν· καὶ οὐκ εἶπεν ἀγάπην· ἀλλ' ὃ θερμότερον ἦν, σπλάγχνα Χριστοῦ· ὡσανεὶ πατὴρ ὑμῶν γεγονὼς, διὰ τὴν συγγένειαν τὴν κατὰ Χριστόν· σπλάγχνα γὰρ ἡμῖν αὐτὴ 20 χαρίζεται θερμὰ καὶ διάπυρα.

9 Καὶ τοῦτο προσεύχομαι, ἵνα ἡ ἀγάπη ὑμῶν ἐκ μᾶλλον περισσεύῃ.

Ἀκόρεστον γὰρ ἀγαθὸν τοῦτο· ὅρα γάρ· οὕτω φιλούμενος, ἔτι μᾶλλον ἠβούλετο φιλεῖσθαι· οὐ γὰρ ἔνι μέτρον τούτου τοῦ καλοῦ. 25 ὅρα δὲ τὴν διάθεσιν τῆς λέξεως· "ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον περισ"σεύῃ· ἐν ἐπιγνώσει," φησὶν, "καὶ πάσῃ αἰσθήσει· εἰς τὸ δοκι"μάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα," τουτέστιν τὰ συμφέροντα. οὐκ ἐμαυτοῦ ἕνεκεν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν αὐτῶν· δέος γὰρ μήτις παραφθαρῇ ὑπὸ τῆς τῶν αἱρετικῶν ἀγάπης· τοῦτο γὰρ ὅλον αἰνίτ- 30 τεται· καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τίθησιν; οὐ δι' ἐμέ φησιν, ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἵνα ἦτε ὑμεῖς εἰλικρινεῖς· ἵνα μηδὲν νόθον δόγμα τῷ τῆς ἀγάπης σχήματι παραδέχησθε· πῶς οὖν φησὶν, εἰ δυνατὸν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύετε; εἰρηνεύετε, εἶπεν, οὐχ οὕτως

ἀγαπῶντας, ὥστε ὑπὸ τῆς φιλίας καὶ βλάπτεσθαι· "εἰ γὰρ ὁ "ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε," φησὶν, "ἔκκοψον αὐτὸν "καὶ βάλε ἀπὸ σοῦ." πολλοὺς γὰρ πολλάκις φιλίαι βλάπτουσι· οὐχ ἁπλῶς οὖν τὴν φιλίαν θαυμάζει, οὐδὲ ἁπλῶς τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἐπιγνώσεως, τουτέστιν τὴν μετὰ κρίσεως, τὴν μετὰ 5 λογισμοῦ, μετὰ τοῦ αἰσθάνεσθαι.

(Θεοδώρου.) Ἄλλος, φησὶν, βούλεται εἰπεῖν ὅτι μάρτυς μου ὁ Θεὸς ὅπως περὶ πάντας ὑμᾶς διάκειμαι, καὶ προσεύχομαι ἑκάστοτε πλεονάζειν μὲν ὑμῶν τὴν περὶ τὸν Θεὸν καὶ τὴν περὶ ἀλλήλους ἀγάπην. γνῶσιν δὲ ἔχειν ὑμᾶς τὴν προσήκουσαν περὶ τῶν 10 εἰς ἀρετὴν συντεινόντων· δοκιμάζοντας τίνα τὰ κρείττονα, καὶ περὶ ταῦτα μᾶλλον ἐσπουδακότας· ὥστε ὑμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ, ἀμέμπτους κατὰ πάντα φανῆναι· ὄγκον ἐπαγομένους κατορθωμάτων ἐφ' οἷς δυνατὸν, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον θαυμάζεσθαι ἐφ' ὑμῶν τὸν Θεόν· πάντων ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ ἀρέτῃ 15 ἐκεῖνον ἐκπληττομένων, οὗπερ ἐπ' ὀνόματι ταῦτα ποιεῖτε· "ἵνα "ἦτε εἰλικρινεῖς," τὰ κατὰ Θεόν· "καὶ ἀπρόσκοποι" τὸ κατὰ ἀνθρώπους. πολλοὺς γὰρ πολλάκις φιλίαι βλάπτουσιν· εἰ καὶ σὲ οὐδὲν βλάπτει, φησὶν, ἀλλ' ἕτερος προσκόπτει· "εἰς ἡμέραν "Χριστοῦ," τουτέστιν ἵνα τότε εὑρεθῆτε καθαροὶ, μηδένα σκαν- 20 δαλίσαντες.

11 Πεπληρωμένοι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον Θεοῦ.

Τουτέστιν μετὰ τῶν δογμάτων, καὶ βίον ὀρθὸν ἔχοντες· καὶ οὐχ ἁπλῶς ὀρθόν· ἀλλὰ πεπληρῶσθαι καρπῶν δικαιοσύνης τῶν διὰ 25 Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔστι γὰρ δικαιοσύνη, ἀλλ' οὐ κατὰ Χριστόν· οἷον βίος ἐνάρετος· "τῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον "Θεοῦ." ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν ἐμαυτοῦ δόξαν λέγω, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ; πολλαχοῦ δὲ δικαιοσύνην, τὴν ἐλεημοσύνην λέγει· μὴ παραβλαπτέτω ὑμᾶς φησὶν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ εἰδέναι τὰ συμφέροντα· καὶ 30 οὐκ εἶπεν φανερῶς, μὴ τῷ δεῖνι πλησιάζετε· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον ὑμῖν βούλομαι τὴν ἀγάπην γίνεσθαι.

ΚΕΦ. Β.

Διήγησις τῆς ἑαυτοῦ διαγωγῆς ἀγωνιστικῆς καὶ τῆς προθυμίας.

12 Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοὶ, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν· 13 ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι 5 ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσιν.

Ὁ Θεὸς τοῦτο ᾠκονόμησεν φησὶν, τὸ μὴ λαθεῖν τοὺς ἐμοὺς δεσμοὺς, τοὺς ἐν Χριστῷ· ἢ τοὺς διὰ Χριστὸν ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, τὰ βασίλεια τοῦ Νέρωνος λέγει· τέως γὰρ οὕτως ἐκάλουν αὐτά. καὶ ἐν τῇ πόλει πάσῃ. 10

Καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν.

Δείκνυσι μὲν ὅτι καὶ πρότερον ἐθάρρουν καὶ μετὰ παρρησίας διελέγοντο· νῦν δὲ πολλῷ πλέον· εἰ ἄλλοι τοίνυν, φησὶν, διὰ τοὺς 15 *ἐμοὺς δεσμοὺς θαρροῦσιν, πολλῷ μᾶλλον ἐγώ. ὅρα δὲ πῶς καὶ ἀνάγκην ὁρῶν τοῦ μεγαληγορεῖν, τοῦ μετριάζειν οὐκ ἀφίσταται· τὸ δὲ "περισσοτέρως" δεικνύντος ἐστὶν ὅτι ἤδη ἤρξαντο.*

15 Τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν. 20

Τί δὴ τοῦτό ἐστιν, ἄξιον μαθεῖν· ἐπειδὴ κατεσχέθη Παῦλος, τὸν πόλεμον βουλόμενοι διεγεῖραι σφοδρὸν τὸν παρὰ τοῦ βασιλέως, πολλοὶ τῶν ἀπίστων καὶ αὐτοὶ τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον, ὥστε μείζονα γενέσθαι τῷ βασιλεῖ τὴν ὀργήν· ἅτε τοῦ κηρύγματος διασπειρομένου. δύο τοίνυν προφάσεων γεγόνασιν οἱ δεσμοὶ αἴτιοι· 25 *τοῖς μὲν γὰρ θάρσος παρεῖχον· τοὺς δὲ εἰς ἐλπίδα ἀγαγόντες τῆς ἐμῆς ἀπωλείας, παρεσκεύασαν κηρύττειν τὸν Χριστόν. τουτέστιν φθονοῦντες τῇ δόξῃ τῇ ἐμῇ ἐν τῇ ἐνστάσει, καὶ βουλόμενοί με ἀπολέσθαι, καὶ ἐρίζοντές μοι, συμπράττουσιν ἐμοί· ἢ ὥστε καὶ αὐτοὶ τιμᾶσθαι, καὶ οἰόμενοι παρασπᾶν τι τῆς δόξης τῆς ἐμῆς.* 30

Τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν.

Τουτέστι χωρὶς ὑποκρίσεως, ἀπὸ προθυμίας ἁπάσης.

(Θεοδώρου.) Ἄλλος φησὶν, ὁ μακάριος Παῦλος ἐφέσεως κατὰ τοῦ Φήστου χρησάμενος, βουληθέντος αὐτὸν Ἰουδαίοις ἐκδοῦναι, καὶ διὰ τοῦτο Καίσαρα ἐπικαλεσάμενος, ἀνήχθη δέσμιος εἰς τὴν 5 Ῥώμην· εἰσαχθεὶς δὲ τῷ Νέρωνι, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογησάμενος, διετῆ χρόνον αὐτόθι διέτριψεν, παντελοῦς τετυχηκὼς τῆς ἀφέσεως. τότε τοίνυν προσεδόκων μὲν ἅπαντες τὸν μακάριον Παῦλον πάντως ἀναιρεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, ὠμοτάτου τὸν τρόπον ὄντος. καὶ μάλιστα ἐπειδὴ πῶς καὶ καινὰ ἐδόκει 10 διδάσκειν, πολὺ τῆς τότε παρὰ Ῥωμαίοις κρατούσης περὶ Θεὸν δόξης ἀλλότρια. ἔτυχεν οὖν παντελοῦς ἀφέσεως, ὡς καὶ ἀναχωρῆσαι τῆς Ῥώμης, καὶ τῷ συνήθει τρόπῳ χρήσασθαι τῆς διδασκαλίας· ἐξέπληττεί τε ἅπαντας τὸ γενόμενον, καὶ παρρησίαν ἐμποίει τοῖς πιστοῖς τοῦ διδάσκειν. τοῦτο οὖν λέγει· ὅτι βούλο- 15 μαι ὑμᾶς εἰδέναι, ὡς τὰ τῆς διδασκαλίας ὁσημέραι προκόπτει τῆς ἐμῆς· δῆλος γὰρ ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς μου ἅπασιν ἐγενόμην· καὶ εἰσαχθεὶς, περὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπελογησάμην· καὶ οὕτως ἀπήλλαξα ἀκινδύνως, ὥστε πολλοὺς τῶν ὁμοπίστων διδάσκειν τὰ τῆς εὐσεβείας ἀπὸ τῶν κατ' ἐμὲ τὴν παρρησίαν εἰληφότας. 20

16 Οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας Χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἁγνῶς.

(Χρυσοστόμου.) Τουτέστιν οὐκ εἰλικρινῶς· οὔτε δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ διά τι.

Οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. 25

Ἀντὶ τοῦ νομίζοντες οὕτω με εἰς μείζονα ἐμπεσεῖσθαι κίνδυνον· καὶ καλῶς εἶπε τὸ "οἰόμενοι·" οὐ γὰρ οὕτως ἐξέβαινεν· ἐκεῖνοι δὲ ἐνόμιζόν με τοῦτο λυπεῖν, ἐγὼ δὲ ἔχαιρον, ὅτι τὸ κήρυγμα ἐπεδίδου.

17 Οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ 30 εὐαγγελίου κεῖμαι.

Τουτέστιν τὰς εὐθύνας μοι παρασκευάζοντες τὰς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συναντιλαμβανόμενοι. τί ἐστιν "εἰς ἀπολογίαν;" προσετά-

γην κηρῦξαι· μέλλω διδόναι εὐθύνας καὶ ἀπολογεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ ἔργου οὗ προσετάγην. ὥστε οὖν μοι τὴν ἀπολογίαν γενέσθαι εὔκολον συναντιλαμβάνονταί μοι· οὕτως οὐκ ἔνι ποιῆσαι ἔργον ἀγαθὸν, οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς· καὶ οὐ μόνον οὐ κεῖται μισθὸς ὑπὲρ τούτου, ἀλλὰ καὶ κόλασις· ἐπειδὴ γὰρ μείζοσι κινδύνοις περι- 5 βαλεῖν τοῦ Χριστοῦ τὸν κήρυκα βουλόμενοι, τὸν Χριστὸν ἐκήρυττον, οὐ λήψονται μισθὸν ἀλλὰ καὶ τιμωρίας ἔσονται ὑπεύθυνοι· "οἱ δὲ "ἐξ ἀγάπης," τουτέστιν ἴσασιν ὅτι δεῖ με λόγον δοῦναι τοῦ εὐαγγελίου.

18 Τί γάρ; πλὴν ὅτι πάντι τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε 10 ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται.

Ὁρᾷς τὸ φιλόσοφον τοῦ ἀνδρός· οὐ σφόδρα αὐτῷ καταγόρησεν· ἀλλ' εἶπεν τὸ γενόμενον. τί γάρ μοι, φησὶν, διαφέρει, ἄν τε οὕτως, ἄν τε οὕτως; "πλὴν πάντι τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε "ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται." οὐκ εἶπε καταγγελλέσθω, 15 ὥς τινες οἴονται λέγοντες ὅτι τὰς αἱρέσεις εἰσάγει, ἀλλὰ καταγγέλλεται· πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἶπε καταγγέλλεσθω, ὡς νομοθετῶν, ἀλλὰ τὸ συμβαῖνον ἀπήγγελε· δεύτερον δὲ εἰ καὶ νομοθετῶν ἔλεγεν, οὐδὲ οὕτως αἱρέσεις εἰσῆγεν. εἰ γὰρ καὶ οὕτως ἐπέτρεπε κηρύττειν ὡς ἐκεῖνοι· οὐδ' οὕτως εἰσῆγε τὰς αἱρέσεις. 20 πῶς; ὅτι ἐκεῖνοι ὑγιῶς ἐκήρυττον. ὁ σκοπὸς δὲ καὶ ἡ διάνοια μεθ' ἧς ἐποίουν οὕτω διέφθαρτο· καὶ πολλὴν εἶχον ἀνάγκην οὕτως κηρύττειν. διατί; ὅτι εἰ ἑτέρως ἐκήρυξαν, οὐχ ὡς ἐκεῖνος, οὐκ ἂν τὴν τοῦ βασιλέως ὀργὴν ηὔξησαν. νῦν δὲ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ αὔξειν, καὶ ὁμοίως διδάσκειν, καὶ ἴσους αὐτῷ μαθητὰς ποιεῖν, 25 ἴσχυσεν ἐκπολεμῶσαι τὸν βασιλέα. ἀλλά τις μιαρὸς καὶ ἀναίσθητος ἐπιλαβόμενος τοῦ χωρίου τούτου φησὶν, καὶ μὴν τὸ ἐναντίον εἰργάσαντο, ἂν τοὺς ἤδη πεπιστευκότας ἀπήλασαν, οὐχὶ τοὺς πιστοὺς ἐπιδοῦναι ἐποίησαν ἂν, εἴ γε δακεῖν αὐτὸν ἐβούλοντο· τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι πρὸς ἓν τοῦτο ἑώρων ἐκεῖνοι· τὸ κινδύνοις αὐτὸν 30 περιβαλεῖν τοῖς παροῦσι· τὸ μὴ ἀφεῖναι διαφυγεῖν. καὶ τούτῳ μᾶλλον ᾤοντο αὐτὸν λυπεῖν, καὶ τὸ κήρυγμα σβεννύναι ἢ ἐκείνῳ· ἑτέρως μὲν γὰρ καὶ ἔσβεσαν τοῦ βασιλέως τὴν ὀργήν· καὶ ἀφῆκαν ἐξελθεῖν καὶ πάλιν κηρύξαι· οὕτω δὲ δι' αὐτῶν τὸ πᾶν ἑλεῖν

ἐνόμιζον, ἑλόντες αὐτόν· καὶ τοῦτο οὐκ ἦν τῶν πολλῶν συνιδεῖν, ἀλλὰ πικρῶν τινῶν.

Καὶ ἐν τούτοις φησὶ χαίρω· ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι.

Τί ἐστιν "ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι;" κἂν πλεῖον γένηται φησίν· ἐμοὶ γὰρ συμπράττουσιν ἄκοντες, καὶ τῶν αὐτοῖς πεπονημένων 5 *ἐκεῖνοι μὲν κόλασιν· ἐγὼ δὲ ὁ μηδὲν συμβαλλόμενος, μισθὸν μὴ λήψομαι;*

19 Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν, διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. 10

Οὐδὲν τοῦ διαβόλου μιαρώτερον· οὕτω πανταχοῦ πόνοις ἀνοήτοις τοὺς ἑαυτοῦ περιβάλλει καὶ διασπᾷ· καὶ οὐ μόνον τῶν ἐπάθλων οὐκ ἀφίησι τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ κολάσεως ὑπευθύνους ποιεῖ· οἶδεν οὐ μόνον κήρυγμα ἀλλὰ καὶ νηστείαν τοιαύτην καὶ παρθενίαν αὐτοῖς νομοθετεῖν· ἣ οὐ μόνον μισθῶν ἀποστερήσει· ἀλλὰ καὶ μέγα 15 *κακὸν ἐπάξει τοῖς αὐτὴν μετιοῦσιν· τὸ δὲ πᾶν, ἐκ τοῦ μὴ ὀρθῶς σκοπῷ τί ποιεῖν, ἀλλ' ἐπὶ διαβολῇ τῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων. τί οὖν φησίν;*

Οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν.

Τὴν μέλλουσαν· ὅταν καὶ ἡ ἔχθρα μου τὸ κήρυγμα ὠφελῇ, 20 *καὶ ὁ πρὸς ἐμὲ ζῆλος.*

Διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ Πνεύ-20 ματος Ἰησοῦ· κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ μακαρίου τούτου. Φιλιππησίοις φησὶν, ὅτι διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως δύναμαι σωθῆναι· ὁ ἀπὸ μυρίων 25 *κατορθωμάτων κεκτημένος τὴν σωτηρίαν. "καὶ ἐπιχορηγίας," φησὶ, "τοῦ Πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ·" τουτέστιν ἂν τῶν ὑμετέρων εὐχῶν καταξιωθῶ, πλείονος ἀξιωθήσομαι καὶ τῆς χάριτος· τὸ γὰρ ἐπιχορηγίας τοῦτό ἐστιν, ἂν ἐπιχορηγηθῇ, ἂν πλεῖον ἐπιδοθῇ μοι πνεῦμα· ἤτοι τὴν ἀπαλλαγὴν λέγει εἰς σωτηρίαν·* 30 *τουτέστιν καὶ τὸν παρόντα διαφεύξομαι πρῶτον κίνδυνον, περὶ οὗ φησὶν, "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδείς μοι συμπαρεγένετο. "μὴ αὐτοῖς λογισθείη· ἀλλ' ὁ Κύριος μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνά-"μωσέν με·" τοῦτο γοῦν ἤδη προφητεύει· "κατὰ τὴν ἀποκαρα-*

" δοκίαν καὶ ἐλπίδα μου." οὕτω γὰρ ἐλπίζω. ἵνα γὰρ πάλιν ἡμεῖς μὴ τὸ ὅλον ταῖς ἐκείνων ἐπιτρέπωμεν εὐχαῖς, αὐτοὶ μηδὲν εἰσφέροντες, ὅρα πῶς τίθησι τὸ αὐτοῦ, τὴν ἐλπίδα τὴν πάντων αἰτίαν τῶν ἀγαθῶν, " κατὰ τὴν ἀποκαραδοκίαν," φησὶ, " καὶ ἐλπίδα μου· " ὅτι ἐν οὐδενὶ αἰσχυνθήσομαι." αὕτη ἡ τοῦ Παύλου ἐλπίς· τὸ 5 ἐλπίζειν ὅτι οὐδαμοῦ αἰσχυνθήσεται· ὁρᾷς ὅσον ἐλπίζειν ἐστὶν ἐπὶ τὸν Θεόν; κἂν ὅτι οὖν γένηται, φησὶν, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· τουτέστιν, οὐ περιέσονται οὗτοι.

Ἀλλ' ἐν πάσῃ παρρησίᾳ, καθὼς πάντοτε, καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου. 10

Προσεδόκων ἐκεῖνοι διὰ τῆς παγίδος ταύτης δῆθεν ἑλεῖν μὲν τὸν Παῦλον, σβέννυσθαι δὲ τὸ κήρυγμα· φησὶν οὖν, οὐκ ἔσται τοῦτο· οὐ νῦν ἀποθανοῦμαι· " ἀλλ' ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυν- " θήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου." πῶς πολλάκις εἰς κινδύνους ἐνέπεσα, ἐν οἷς πάντες ἡμᾶς ἀπηγόρευσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμεῖς 15 ἑαυτούς· ἐν ἑαυτοῖς γὰρ τὸ ἀπόκριμα τοῦ θανάτου ἐσχήκαμεν· ἀλλ' ἐκ πάντων ἡμᾶς ἐρρύσατο ὁ Κύριος· οὕτω καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται ἐν τῷ σώματί μου. τί οὖν; ἵνα μή τις εἴπῃ, ἐὰν οὖν ἀποθάνῃ, οὐ μεγαλύνεται; ναί φησίν· οἶδα ὅτι διὰ τοῦτο εἶπον ὅτι οὐκ ἡ ζωὴ μόνη μεγαλύνει αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος. τέως 20 δὲ διὰ ζωῆς, φησὶν, οὐχ αἱροῦσί με· καὶ εἰ εἷλόν με, καὶ οὕτως μεγαλυνθήσεται Χριστός· πῶς διὰ μὲν τῆς ζωῆς; ὅτι με ἐξείλετο· διὰ τοῦ θανάτου δὲ, ὅτι μοι τοσαύτην προθυμίαν ἐχαρίσατο, καὶ θανάτου ἐποίησεν ἰσχυρότερον· ταῦτα λέγει, οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ἀλλ' ὅταν ἀποθάνῃ, μηδὲν ἀνθρώπινον πάθωσιν· ὅτι 25 γὰρ οὐχ ὡς μέλλων ἀποθανεῖσθαι, ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει, ταῦτα ἔλεγεν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν προϊών· " καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα " ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν."

21 Ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος.

Εἰ βούλει, φησὶ, τὴν ζωὴν ἐξετάσαι τὴν ἐμὴν, ἐκεῖνός ἐστιν· 30 " καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος·" διατί; ὅτι σαφέστερον αὐτῷ συνέσομαι μᾶλλον. ὥστε τὸ ἀποθανεῖν ζῆσαι ἐστὶ μᾶλλον· κἂν τοίνυν ἀποθάνω, οὐ τεθνήξομαι, τὴν ζωὴν ἔχων ἐν ἐμαυτῷ. ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ· τοῦτο κἀκεῖ λέγει· " ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ·

"ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός·" οὐ ζῶ, φησὶν, τὴν κοινὴν ζωήν· ἀλλὰ πῶς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, "ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, κἀμοὶ "κόσμος." κἀνταυθα "ἐμοὶ γὰρ τὸ ζῆν Χριστός." τὸ τῆς ζωῆς ὄνομα πολυσήμαντόν ἐστιν, ὥσπερ καὶ τὸ τοῦ θανάτου· ἔστιν ζωὴ αὕτη, ἡ τοῦ σώματος· ἔστιν ζωὴ, ἡ τῆς ἁμαρτίας· καθὼς 5 φησὶν αὐτὸς ἀλλαχοῦ· "εἰ δὲ ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι "ζήσομεν ἐν αὐτῇ;" ἔστιν ζωὴ ἡ ἀΐδιος καὶ ἀθάνατος μετὰ ζωῆς αἰωνίου, ἡ οὐράνιος· οὐ τὴν φυσικὴν οὖν φησὶν μὴ ζῆν, ἀλλὰ ταύτην τὴν τῶν ἁμαρτημάτων· οὐδὲν οὖν δεινὸν ἐργάσονταί με οἱ ἀποκτεινύντες με, τῇ ζωῇ παραπέμποντες τῇ ἐμῇ, καὶ ταύτης 10 τῆς οὐ προσηκούσης ἀπαλλάττοντες. τί οὖν ἐνταῦθα ὤν· οὐκ ἦς τοῦ Χριστοῦ; καὶ σφόδρα.

Εἰ δὲ τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτό μοι καρπὸς ἔργου· καὶ τί αἱρησόμαι, οὐ γνωρίζω.

Ἵνα μή τις εἴπῃ· εἰ τοίνυν ἐκεῖνο ζωὴ, τίνος ἕνεκεν εἴασεν ὁ 15 Χριστὸς ἐνταῦθα; καρπὸς ἔργου, φησὶν, ἐστίν· ὥστε ἐνέστι καὶ τῇ παρούσῃ ζωῇ, εἰς δέον χρήσασθαι μὴ ζῶντα αὐτήν· ἵνα μὴ νομίσῃς διαβεβλῆσθαι τὴν ζωήν.

Ποῦ νῦν οἱ αἱρετικοί· ἰδοὺ "τὸ ζῆν ἐν σαρκὶ, τοῦτο καρπὸς "ἔργου." διὰ τούτων οὖν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε τῆς παρού- 20 σης ζωῆς, καὶ οὐ διέβαλεν αὐτήν· τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν ὅτι "τὸ "ἀποθανεῖν κέρδος," τὴν ἐπιθυμίαν ἐξέβαλε· τῷ δὲ εἰπεῖν "τὸ "ζῆν ἐν σαρκὶ καρπὸς ἔργου," ἔδειξε καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναγκαῖαν, ἐὰν εἰς δέον αὐτῇ κεχρήμεθα, ἐὰν καρποφορῶμεν· ὡς ἐὰν ἄκαρπος ᾖ, οὐκέτι ἐστὶ ζωή. τί οὖν, εἰπέ μοι· οὐ γνωρίζεις τί 25 αἱρήσῃ; ἐνταῦθα μέγα ἀπεκάλυψε μυστήριον· ὅτι κύριος ἦν τοῦ ἀπελθεῖν· ὅταν γὰρ αἵρησις ᾖ, κύριοι ἐσμέν.

23 Συνέχομαι δὲ ἐκ τῶν δύο, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχων εἰς τὸ ἀναλῦσαι.

Ὅρα τὴν φιλοστοργίαν τοῦ μακαρίου τούτου. καὶ ταύτῃ αὐτοὺς 30 παραμυθεῖται· ὅταν εἰδῶσιν ὅτι αὐτὸς κύριός ἐστι τῆς αἱρέσεως, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃ πονηρίᾳ τοῦτο γίνεται, ἀλλὰ Θεοῦ οἰκονομίᾳ· τί ἀνεῖτε, φησὶν, ἐπὶ τῷ θανάτῳ; πολλῷ κρεῖττον ἦν πάλαι ἀπελθεῖν, "τὸ ἀναλῦσαι" γάρ φησιν, "καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι· πολλῷ

"μᾶλλον κρεῖσσον· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι'
"ὑμᾶς·" ταῦτα προπαρασκευαστικὰ τῆς μελλούσης αὐτοῦ τελευ-
τῆς· ἵνα φέρωσιν αὐτὴν γενναίως· ταῦτα φιλοσοφίας διδακτικά.
καλὸν φησὶ, τὸ ἀναλῦσαι· ἀλλὰ διὰ τὸ "σὺν Χριστῷ εἶναι."

25 Καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ 5
πᾶσιν ὑμῖν εἰς τὴν ὑμῶν προκοπὴν καὶ χαρὰν τῆς πί-
στεως.

Ἐνταῦθα αὐτοὺς διανίστησιν, ὥστε προσέχειν ἑαυτοῖς· εἰ γὰρ
δι' ὑμᾶς φησὶν, μένω· ὁρᾶτε μὴ καταισχύνητε μου τὴν παραμό-
νήν· μέλλων Χριστὸν ὁρᾷν, εἱλόμην ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ προκοπῇ 10
μένειν. ἐπειδὴ καὶ ἐμὴ παρουσία, καὶ πρὸς πίστιν ὑμῖν συμβάλ-
λεται καὶ πρὸς χαράν.

26 Ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
ἐν ἐμοὶ, διὰ τῆς ἐμῆς παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην. ἐπειδὴ εἶπεν, εἰς τὴν ὑμῶν προκο- 15
πὴ, νδείκνυσιν ὅτι καὶ εἰς τὴν αὐτοῦ ὠφέλειαν. ὅπερ καὶ πρὸς
Ῥωμαίους γράφων ποιεῖ λέγων, "τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι
"ἐν ὑμῖν·" εἰπὼν πρῶτον, "ἵνα τί μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευ-
"ματικόν." Τί ἐστιν "ἵνα τὸ καύχημα ὑμῶν περισσεύῃ;" ὅπερ
καὶ τοῦ Παύλου καύχημα ἦν, τὸ ἐστήριχθαι ἐν τῇ πίστει, τὸ 20
ὀρθῶς βιοῦν. τὸ ὑμῶν, φησὶν, "καύχημα ἐν ἐμοί· διὰ τῆς ἐμῆς
"παρουσίας πάλιν πρὸς ὑμᾶς." ναὶ φησίν· τί γὰρ ἡμῶν ἐστιν
ἐλπὶς ἢ στέφανος καυχήσεως; ἢ οὐχὶ καὶ ὑμεῖς; ὅτι καύχημα
ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ· καθάπερ καὶ ἡμεῖς ὑμῶν· τουτέστιν, ἵνα ἔχω
καυχᾶσθαι ἐν ὑμῖν μειζόνως· "διὰ τῆς ἐμῆς," φησὶν, "παρουσίας 25
"πάλιν πρὸς ὑμᾶς." τί οὖν; ἦλυθε πρὸς αὐτούς; τοῦτο ζητεῖται
εἰ ἦλθεν.

ΚΕΦ. Γ.

Παραίνεσις τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, καὶ τῆς ἐνθέου ζωῆς.

27 Μόνον ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ πολι- 30
τεύεσθε.

Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτο πάντα εἶπεν, ἵνα εἰς τοῦτο αὐτοὺς προ-
τρέψῃ, ἐπιδοῦναι πρὸς ἀρετήν. τί ἐστι "μόνον ἀξίως;" τοῦτό

ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, καὶ οὐδὲν ἄλλο· ἂν τοῦτο ᾖ, οὐδὲν λυπηρὸν ἡμῖν συμβήσεται.

Ἵνα εἴτε ἐλθὼν καὶ ἰδὼν ὑμᾶς, εἴτε ἀπὼν, ἀκούσω τὰ περὶ ὑμῶν.

Οὐχ *ὡς μεταθέμενος, οὐδὲ ὡς οὐκέτι ἥξων ταῦτα λέγει· ἀλλ' 5 ἐὰν τοῦτο γένηται φησὶν, καὶ ἀπὼν εὐφραίνεσθαι δύναμαι· ἐὰν ἀκούσω, " ὅτι στήκετε," φησὶν, " ἐν ἑνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ·" τουτέστιν μὴ εἰς τὴν προσδοκίαν τὴν ἐμὴν ἀφορῶντες καθεύδετε, οἷον προσδοκῶντες ἥξειν· εἶτα ἐπειδὰν ἴδητε μὴ ἐρχόμενον, ἐκλυθῆτε· καὶ γὰρ ἐξ ἀκοῆς εὐφραίνεσθαι δύναμαι ὁμοίως· " ὅτι 10 " στήκετε," φησὶν, " ἐν ἑνὶ πνεύματι καὶ μίᾳ ψυχῇ." τουτέστιν τῷ αὐτῷ χαρίσματι, τῷ τῆς ὁμονοίας, τῷ τῆς προθυμίας· ἓν γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα· οὕτω γάρ ἐστι καὶ ἐν μίᾳ ἑστηκέναι ψυχῇ, ὅταν ἓν πνεῦμα, οἱ πάντες ἔχωμεν· ἴδου τὸ " μίᾳ" ἐπὶ ὁμονοίας εἴρηται· ἴδου πολλὰ μία λέγονται· οὕτως ἦν τὸ παλαιόν· ἡ καρδία πάντως 15 καὶ ἡ ψυχὴ μία.*

Συναθλοῦντες τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου.

Ἄρα ὡς τῆς πίστεως ἀθλούσης, συναθλοῦντες ἀλλήλοις, φησίν· συμπαραλαμβάνετε ἀλλήλους, φησὶν, ἐν τῇ ἀθλήσει.

28 Μὴ πτυρόμενοι ἐν μηδενὶ ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων· ἥτις 20 ἐστὶν αὐτοῖς μὲν ἔνδειξις ἀπωλείας, ὑμῶν δὲ σωτηρίας.

Καλῶς *εἶπεν " πτυρόμενοι·" τοιαῦτα γὰρ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν· μόνον πτύρεται· ἐν μηδενὶ οὖν, φησὶ, κἂν ὁτιοῦν γένηται· κἂν κίνδυνοι· κἂν ἐπιβουλαί· τοῦτο γάρ ἐστι τῶν ὀρθῶς ἑστώτων. ἐκεῖνοι γὰρ οὐδὲν δύνανται, ἀλλὰ πτύραι μόνον. ἂν γὰρ οὕτω διάκεισθε, 25 ἐντεῦθεν ἤδη καὶ τὴν αὐτῶν ἀπώλειαν καὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν δήλην ποιήσητε· ὅταν γὰρ ἴδωσιν ὅτι μυρία τεχνάζονται, καὶ οὐδὲ πτύραι ὑμᾶς δύνανται· τεκμήρια λήψονται τῆς αὐτῶν ἀπωλείας. ὅταν γὰρ οἱ διώκοντες τῶν διωκομένων μὴ περιγένωνται· οὐκ αὐτόθεν ἔσται δῆλον αὐτοῖς, ὅτι οὐδὲν ἰσχύουσιν; ὅτι τὰ αὐτῶν ψευδῆ; 30 καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ, φησὶν,*

29 Ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν.

Πάλιν *αὐτῶν παιδεύει τὸ φρόνημα μετριάζειν· τὸ πᾶν ἀνατι-*

θεὶς τῷ Θεῷ· καὶ χάριν εἶναι λέγων καὶ χάρισμα, τὸ πάσχειν ὑπὲρ Χριστοῦ. ὥστε μὴ αἰσχύνεσθε· χάρισμα γάρ ἐστιν ὄντως, τοῦ νεκροὺς ἀνιστάναι καὶ σημεῖα ποιεῖν θαυμασιώτερον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὀφειλέτης εἰμί· ἐνταῦθα δὲ ὀφειλέτην ἔχω τὸν Θεόν. χάρισμα δὲ αὐτὸ φησὶν, οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀνατρέπων, ἀλλὰ μετριόφρονας καὶ εὐγνώμονας κατασκευάζων. "τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες "οἷον ἴδετε ἐν ἐμοί·" πάλιν αὐτοὺς ἐπαίρει ἐνταῦθα, δεικνὺς πανταχοῦ τὰ αὐτὰ ἀγωνιζομένους αὐτῷ· τὰ αὐτὰ ἀθλοῦντας καὶ ἰδίᾳ καθ' ἑαυτοὺς, καὶ τῷ συνδιαφέρειν αὐτῷ τοὺς πειρασμούς· οἷον ἴδετε φησὶν, ἐν ἐμοί· καὶ γὰρ ἐκεῖ ἤθλησε μὲν ἐν Φιλίπποις.

1 Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα 2 καὶ οἰκτιρμοὶ, πληρώσατέ μου τὴν χάραν.

Οὐδὲν ἀμεῖνον, οὐδὲν φιλοστοργότερον διδασκάλου πνευματικοῦ· πάντος πατέρος εὔνοιαν παρέρχεται φυσικοῦ. ὅρα γοῦν ὁ μακάριος οὗτος οἵαν τίθησιν ἱκετηρίαν πρὸς Φιλιππησίους, ὑπὲρ τῶν ἐκείνοις συμφερόντων· τί γὰρ, φησὶν, περὶ ὁμονοίας παρακαλῶν, τοῦ πάντων αἰτίου τῶν καλῶν; ὅρα πῶς λιπαρῶς, μετὰ συμπαθείας πολλῆς, "εἴτις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ," φησίν· τουτέστιν εἴ τινα ἔχετε παράκλησιν ἐν Χριστῷ. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· εἴ τινά μου λόγον ἔχεις· εἴποτε εὖ ἐπαθέτε παρ' ἐμοῦ· τόδε ποίησον. τούτῳ δὲ κεχρήμεθα τῆς διαθέσεως τῷ τρόπῳ, ὅταν ὑπὲρ πράγματος ἀξιοῦμεν, ὃ πάντων προτίθεμεν, πάντων τὴν ἀμοιβὴν ἐν ἐκείνῳ λαβεῖν βουλόμεθα· καὶ δι' ἐκείνου, τὸ πᾶν λέγομεν δείκνυσθαι· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, εἴ τινά μοι βούλεσθε παράκλησιν ἐν τοῖς πειρασμοῖς δοῦναι καὶ προτροπὴν ἐν Χριστῷ· εἴ τινα παραμυθίαν ἀγάπης, εἴ τινα κοινωνίαν δεῖξαι τὴν ἐν πνεύματι· εἴ τινα ἔχετε σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοὺς, πληρώσατέ μου τὴν χάραν. ὅρα ἵνα μὴ δόξῃ ἡ παραίνεσις ὡς πρὸς ἐλλείποντάς τι γίνεσθαι· οὐκ εἶπεν ποιήσατέ μοι, ἀλλὰ πληρώσατε ἣν ἤρξασθε φυτεύειν ἐν ἐμοί· ἤδη μοι μετεδώκατε τὸ εἰρηνεύειν, ἀλλ' εἰς τέλος ἐπιθυμῶ ἐλθεῖν.

Ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες, σύμψηφοι, τὸ ἓν φρονοῦντες.

Βαβαῖ, ποσάκις τὸ αὐτὸ λέγει, ἀπὸ διαθέσεως πολλῆς; "ἵνα

"τὸ αὐτὸ φρονῆτε." μᾶλλον δὲ ἵνα ἓν φρονῆτε· τοῦ γὰρ "τὸ "αὐτὸ" μεῖζον τοῦτό ἐστι· "τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες·" τουτέστιν μὴ ἁπλῶς περὶ πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν "σύμψυχοι·" τουτέστιν μιᾷ ψυχῇ τὸ πάντων οἰκειούμενοι σῶμα, οὐ τῇ οὐσίᾳ· οὐ γάρ ἐστιν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ 5 γνώμῃ· ὡς ἐκ μιᾶς ψυχῆς πάντα γινέσθω· ἓν ἔστω, φησὶ, τὸ φρόνημα, ὡς ἐκ μιᾶς ψυχῆς.

3 Μηδὲ κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους προηγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν· 4 μὴ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑτέρων. 10

Ὅπερ ἀεὶ φημὶ, πάντων αἴτιον τῶν κακῶν τοῦτό ἐστιν· ἐντεῦθεν μάχαι καὶ ἔρεις· ἐντεῦθεν τῆς ἀγάπης καὶ ψύξις· οὐ γὰρ ἔνι δόξης ὄντα δοῦλον εἶναι καὶ Θεοῦ γνήσιον· πῶς οὖν τὴν κενοδοξίαν φύγωμεν; οὐδὲ γὰρ εἶπες ὁδόν· ἄκουε τῶν ἐπαγομένων· "ἀλλὰ "τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν·" 15 βαβαῖ, πῶς δόγμα φιλοσοφίας γέμον καὶ πάσης ἡμῶν τῆς σωτηρίας ἐξέθετο; ἐὰν ὑπολάβῃς, φησὶν, ὅτι ὁ δεῖνα σοῦ μεῖζον ἐστί· καὶ τοῦτο πείσεις σαυτὸν, οὐκ ἐὰν εἴπῃς μόνον ἀλλὰ καὶ πληροφορηθῇς ἀπομένειν αὐτῷ τὴν τιμήν· οὐκ ἀγανακτήσεις ὁρῶν αὐτὸν παρ' ἑτέρου τιμώμενον. μὴ τοίνυν ἁπλῶς νόμιζε μείζονά 20 σου εἶναι, ἀλλ' ὑπερέχειν· ὅπερ ἐστὶ σφοδρᾶς ὑπερβολῆς· καὶ οὐ ξενίζῃ τιμώμενον ὁρῶν οὐδὲ ἀλγεῖς· κἂν ὑβρίσῃ, φέρεις γενναίως· ὅταν γὰρ ἅπαξ καὶ ψυχὴ πληροφορηθῇ ὅτι μείζων ἐστὶν, οὐκ εἰς ὀργὴν ἐμπίπτει ἐν οἷς ἂν παρ' αὐτοῦ πάθῃ κακῶν, οὐκ εἰς βασκανίαν· τῆς γὰρ ὑπεροχῆς τὰ πάντα ἐστίν. ὅταν δὲ κἀκεῖνος ὁ 25 τοσαύτης ἀπολάβων παρὰ σοῦ τῆς τιμῆς φησὶν, οὕτω πρὸς σὲ διάκειται· ἐννόησον πῶς τεῖχος ἐστὶ διπλοῦν ἐπιεικείας· εἰ γὰρ παρ' ἑνὸς τοῦτο γινόμενον ἀρκεῖ λῦσαι πᾶσαν ἐρεσχελίαν· ὅταν παρ' ἀμφοτέρων ᾖ, τίς διακόψει ταύτην τὴν ἀσφάλειαν; οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος. 30

5 Τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, 6 ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ 7 εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου 8 λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχή-

ματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς πρὸς τὰ μέγαλα προτρέπων τοὺς ἑαυτοῦ μαθήτας, ἑαυτὸν ὑπόδειγμα τίθησι καὶ τὸν Πατέρα καὶ τοὺς προφήτας· ὡς ὅταν λέγῃ, "οὕτως γὰρ ἐποίησαν τοῖς 5 "προφήταις τοῖς πρὸ ὑμῶν." καὶ πάλιν· "εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ "ὑμᾶς διώξουσι·" καὶ "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷός εἰμι καὶ "ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ·" καὶ πάλιν· "γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ "πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς·" τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐποίησεν, προτρέπων αὐτοὺς εἰς ταπεινοφροσύνην, τὸν Χριστὸν ἐν μέσῳ 10 παρήγαγε· καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν περὶ φιλοπτωχίας διαλέγηται, οὕτω πῶς φησὶν "γινώσκετε γὰρ τὴν χάριν "τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσεν, "πλούσιος ὤν·" οὐδὲν γὰρ οὕτως τὴν μεγάλην καὶ φιλόσοφον ψυχὴν διανίστησι πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν, ὡς τὸ μαθεῖν 15 ὅτι τῷ Θεῷ κατὰ τοῦτο ὁμοιοῦται.

Πρόσεχε τοίνυν· διὰ γὰρ τούτων τῶν ῥημάτων, πάσας ἁπλῶς τὰς αἱρέσεις κατέβαλε· Σαβέλλιος γὰρ φησὶν, ὅτι τὸ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ὀνόματά ἐστι ψιλὰ, καθ' ἑνὸς προσώπου κείμενα. Μαρκίων δὲ ὁ Ποντικὸς φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁ τὰ 20 πάντα συστησάμενος, οὐκ ἔστιν ἀγαθὸς οὐδὲ Πατὴρ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἕτερός τις δίκαιος, καὶ σάρκα οὐκ ἀνέλαβεν ὑπὲρ ἡμῶν. Μάρκελλος, Φωτεινὸς καὶ Σωφρόνιος, τὸν λόγον ἐνέργειαν εἶναι φασί· τὴν δὲ ἐνέργειαν ταύτην ἐνοικῆσαι τῷ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ, οὐκ οὐσίαν ἐνυπόστατον. Ἄρειος ὑμῖν μὲν ὁμολογεῖ, ῥή- 25 ματι δὲ μόνον· καὶ κτίσμα δὲ αὐτὸν εἶναι φησὶν, καὶ τοῦ Πατέρος ἐλάττονα πολλῷ. ἕτεροι δὲ οὐ φασὶν αὐτὸν ἔχειν ψυχήν. θεώρει τοίνυν τούτων τὰ πτώματα· μιᾷ γὰρ πληγῇ βάλλει τούτους ἀθρόον· λέγων, "τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ "Ἰησοῦ· ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ 30 "εἶναι ἴσα Θεῷ." καὶ Παῦλος Σαμωσατεὺς ἔπεσε, καὶ Μαρκίων καὶ Σαβέλλιος· "ἐν μορφῇ γὰρ Θεοῦ ὑπάρχων," φησίν· πῶς οὖν λέγει Παῦλος ὁ Σαμωσατεὺς, ὅτι ἀπὸ Μαρίας ἤρξατο καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἦν; καὶ σὺ δὲ πῶς λέγεις ἐνέργεια ἦν; μορφὴ γὰρ

Θεοῦ, φησὶν, μορφὴν δούλου ἔλαβεν· ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἐνέργεια δούλου ἐστὶν ἢ φύσις δούλου. πάντως δή που φύσις δούλου. οὐκ οὖν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, Θεοῦ φύσις; οὐκ ἄρα ἐνέργεια. ἰδοὺ καὶ Μάρκελλος ὁ Γαλάτης, καὶ Σωφρόνιος καὶ Φωτεινὸς κατέπεσον· ἰδοὺ καὶ Σαβέλλιος· "οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο," 5 φησὶν, "τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·" ἴσον δὲ ἐπὶ ἑνὸς οὐ λέγεται προσώπου. τὸ γὰρ ἴσον, τινὶ ἔστιν ἴσον. ὁρᾷς δύο προσώπων ὑπόστασιν, οὐχὶ ὀνόματα ψιλὰ χωρὶς πραγμάτων λεγόμενα; ἤκουσας τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ μονογένους;

Τί οὖν πρὸς Ἄρειον εἴπωμεν, τὸν λέγοντα ἑτέρας εἶναι οὐσίας 10 τὸν υἱόν; ἐπειδή μοι μορφὴν δούλου ἔλαβε, τί ἐστιν; ἄνθρωπος ἐγένετο, φησίν· οὐκοῦν καὶ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, Θεὸς ἦν; μορφὴ γὰρ καὶ μορφὴ κεῖται· εἰ τοῦτο ἀληθὲς, κακεῖνος φύσει ἄνθρωπος· ἡ μορφὴ τοῦ δούλου· οὐκοῦν φύσει Θεὸς, ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ; καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ τὸ ἴσον αὐτῷ μαρτυρεῖ· 15 ὥσπερ οὖν καὶ Ἰωάννης· ὅτι οὐδὲν ἐλάττων ἐστὶ τοῦ Πατέρος· "οὐχ "ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·" ἀλλὰ τὶς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος; καὶ μὴν τουναντίον δείκνυσι, φησίν· εἶπεν γὰρ ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἥρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· καὶ μὴν εἰ ἦν Θεὸς, πῶς εἶχεν ἁρπάσαι; ἢ πῶς οὐκ ἀπερινόητον τοῦτο; τίς 20 γὰρ ἂν εἴποι, ὅτι ὁ δεινὰ ἄνθρωπος ὢν, οὐχ ἥρπασε τὸ εἶναι ἄνθρωπος; πῶς γὰρ ἄν τις ὅπέρ ἐστιν ἁρπάσειεν; οὔ φησιν, ἀλλ' ὅτι Θεὸς ὢν ἐλάττων, οὐχ ἥρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ τῷ μεγάλῳ καὶ μείζονι. μικρὸς καὶ μέγας Θεὸς ἔνι; καὶ τὰ Ἑλληνικὰ τοῖς τῆς ἐκκλησίας δόγμασιν ἐπεισάγετε; μέγας γὰρ καὶ μικρὸς παρ' 25 αὐτοῖς Θεός· εἰ δὲ καὶ παρ' ὑμῖν, οὐκ οἶδα· παρὰ μὲν γὰρ ταῖς γραφαῖς, οὐδαμοῦ εὑρήσεις· ἀλλὰ μέγαν μὲν πανταχοῦ, μικρὸν δὲ οὐδαμοῦ. εἰ γὰρ καὶ μικρὸς, πῶς Θεός; εἰ μικρὸς οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, καὶ μέγας· ἀλλὰ μία φύσις· καὶ εἴ τι οὐκ ἔστι τῆς φύσεως ταύτης τῆς μίας οὐκ ἄνθρωπος· πῶς ἂν εἴη μικρὸς Θεὸς 30 καὶ μέγας; εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ μέγας, καὶ Θεός· ὁ μὴ ὢν ἐκείνης τῆς φύσεως, οὐ Θεός· πανταχοῦ γὰρ μέγας λέγεται παρὰ τῇ γραφῇ "μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα·" ἰδοῦ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ· πανταχοῦ γὰρ Κύριον αὐτὸν καλεῖ· "μέγας εἶ σύ· καὶ

“ ποιῶν θαυμάσια, σὺ εἶ ὁ Θεὸς μόνος.” καὶ πάλιν, “ μέγας ὁ
“ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ τῆς μεγαλω-
“ σύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας.”

Ἀλλ' ὁ Υἱὸς φησὶν μικρός· ἀλλὰ σὺ τοῦτον λέγεις· ἡ γὰρ
γραφὴ τοὐναντίον. ὥσπερ γὰρ περὶ τοῦ Πατέρος, οὕτω καὶ περὶ
τοῦ Υἱοῦ φησίν· ἄκουε γὰρ Παύλου λέγοντος, “ προσδεχόμενοι
“ τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου
“ Θεοῦ.” ἀλλ' ἄρα μὴ περὶ τοῦ Πατέρος ἐπιφάνειαν εἶπεν;
ἄπαγε· ἵνα δὲ καὶ μᾶλλον ὑμᾶς ἐλέγξῃ, προσέθηκεν· “ καὶ Σω-
“ τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” ἰδοῦ καὶ ὁ Υἱὸς μέγας. πῶς οὖν
λέγεις μικρὸν καὶ μέγαν; ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος αὐ-
τὸν “ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον·” ὁ μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος οὐ
μέγας; ὁ ἰσχυρὸς Θεὸς, οὐ μέγας, ἀλλὰ μικρός; τί οὖν φασὶν
οἱ ἀναίσχυντοι; ὅτι μικρὸς ὢν Θεὸς, (λέγω ἃ λέγουσι πολλάκις,
ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς φύγητε·) μικρὸς ὢν, φησὶν, Θεὸς, οὐχ ἥρπασε
τὸ εἶναι κατὰ τὸν μέγαν. τί γὰρ εἰπέ μοι; εἰ μικρὸς ἦν κατ'
αὐτοὺς, καὶ πολὺ τῆς δυνάμεως ἀποδέων τῆς τοῦ Πατέρος, πῶς ἂν
ἐδυνήθη ἁρπάσαι τὸ εἶναι ἴσα τῷ Θεῷ; φύσις γὰρ ἐλάττων οὐκ
ἂν δύναιτο ἁρπάσαι τὸ εἶναι ἐν τῇ μεγάλῃ· οἷον ὁ ἄνθρωπος οὐκ
ἂν δύναιτο ἁρπάσαι τὸ γενέσθαι ἴσος ἀγγέλῳ κατὰ τὴν φύσιν·
ὁ ἵππος οὐκ ἂν δύναιτο ἁρπάσαι, κἂν θέλῃ, τὸ εἶναι ἴσος ἀνθρώπῳ
κατὰ τὴν φύσιν.

Καὶ χωρὶς δὲ τούτου, ἐκεῖνο ἐρῶ· τί βούλεται κατασκευάσαι
ὁ Παῦλος διὰ τούτου τοῦ ὑποδείγματος; εἰς ταπεινοφροσύνην
πάντως ἐναγαγεῖν τοὺς Φιλιππησίους. τί οὖν, εἰπέ μοι, τοῦτο
παρήνεγκεν εἰς μέσον; οὐδεὶς βουλόμενος προτρέψαι ταπεινοφρο-
νεῖν, τοῦτο φησὶν, ἔσο ταπεινὸς καὶ ἔλαττον φρονεῖ τῶν ὁμο-
τίμων· καὶ γὰρ ὁ δεῖνα ὁ δοῦλος, οὐκ ἐπανέστη τῷ δεσπότῃ· μιμοῦ
τοίνυν ἐκεῖνον. καὶ μὴν τοῦτο οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνης, εἴποι τίς
ἂν, ἀλλ' ἀπονοίας. μάθετε τί ἐστι ταπεινοφροσύνη· οὗτος ταπει-
νόφρων ἐστὶν ὁ τὰ ταπεινὰ φρονῶν. ταπεινὰ δὲ φρονεῖ, οὐχ ὁ ἀπὸ
ἀνάγκης ὢν ταπεινὸς, ἀλλ' ὁ ἑαυτὸν ταπεινῶν· οἷόν τι λέγω· ὅταν
τις ὑψηλὰ δυνάμενος φρονῆσαι, ταπεινοφρονῇ· οὗτος ταπεινόφρων
ἐστίν· οἷον βασιλεὺς, τῷ ὑπάρχῳ ἐὰν ὑποτάγηται, ταπεινόφρων

ἐστὶν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ὕψους κατέβη· ὁ μέντοι ὕπαρχος, ἐὰν τοῦτο ποιῇ, οὐ ταπεινοφρονήσει· πῶς γάρ; οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὕψους ἐταπείνωσεν ἑαυτόν· οὐδὲ τῆς ταπεινοφρονήσεως τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης. ταπεινοφροσύνη δὲ διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι τοῦ φρονήματός ἐστι ταπείνωσις· ὁ γὰρ ἔπαινος οὐκ ἐν τῇ τῶν κακῶν 5 ἀποχῇ, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ γίνεται.

Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Χριστὸν οὕτως ἐπαινοῦντα, ὅταν λέγῃ, "δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρος μου, κληρονομήσατε τὴν "ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπεί-"νασα γὰρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν·" καὶ ἑξῆς. οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ 10 οὐκ ἐπλεονεκτήσατε, οὐχ ἡρπάσατε· μικρὰ γὰρ ταῦτα· ἀλλ' ὅτι πεινῶντά με ἴδετε, καὶ ἐθρέψατε. καὶ τίς ἂν οὕτως ἐπῄνεσεν ἢ τοὺς φίλους ἢ τοὺς ἐχθρούς; οὐκ ἂν οὐδὲ Παῦλον οὐδὲ τὸν τυχόντα τίς ἄνδρα, ὡς σὺ τὸν Χρίστον ἐπαινεῖς, ἐπῄνεσεν· ὅτι μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν οὐκ ἔλαβε· τὸ γὰρ ἐπὶ τοιούτοις θαυμάζειν, 15 πολλήν ἐστι κακίαν μαρτυρούντων· πῶς; ὅτι ἐπ' ἐκείνων τὸ τοιοῦτον ἐπαινός ἐστιν· οἷον ὁ κλέπτων ἐὰν μηκέτι κλέπτῃ· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγαθῶν οὐκέτι, ὅτι οὐχ ἥρπασε μὴ προσήκουσαν ἀρχὴν καὶ τιμὴν, ἐπαινετός.

Καὶ ποίας ταῦτα ἀνοίας; προσέχε, παρακαλῶ· μακρὸς γὰρ 20 ὁ λόγος· ἄλλως δὲ, τίς ἂν ἀπὸ τούτων εἰς ταπεινοφροσύνην προέτρεψε; τὰ γὰρ ὑποδείγματα πολλῷ μείζονα δεῖ εἶναι τῆς ὑποθέσεως εἰς ἣν παρακαλοῦμεν· οὐ γὰρ ἂν τίς ἐξ ἀλλοτρίων προτραπείη· οἷον, προέτρεπεν ὁ Χριστὸς εὖ ποιεῖν τοὺς ἐχθροὺς, ἤνεγκε παράδειγμα μέγα τοῦ Πατέρος, "ὅτι ἀνατέλλει τὸν 25 "ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ "ἀδίκους." προέτρεπεν εἰς ἀνεξικακίαν· ἤνεγκε παράδειγμα, "μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ." καὶ πάλιν· "εἰ ἐγὼ ὁ Κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ταῦτα ποιῶ, πόσῳ "μᾶλλον ὑμεῖς." ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφέστηκε τὰ παραδείγματα; 30 οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἀφεστάναι δεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὕτω ποιοῦμεν. ἄλλως δὲ καὶ ἐνταῦθα· οὐδὲ ἐγγύς ἐστι τὸ παράδειγμα. πῶς ὅτι εἰ δοῦλος ἐστὶ, καὶ ἐλάττων ἐστὶ καὶ ὑπήκουσε τῷ μείζονι; τοῦτο οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἐστί· τουναντίον γὰρ ἔδει ποιῆσαι·

μείζονά τινα τῷ ἐλάττονι ὑπακούσαντα δεῖξαι· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῦτο οὐχ εὗρεν ἐπὶ Θεοῦ μείζονα καὶ ἐλάττονα, τὸ γοῦν ἴσον ἐποίησεν. εἰ δὲ ἐλάττων ἦν ὁ Υἱὸς, οὐχ᾽ ἱκανὸν εἰς ταπεινοφροσύνην προτρέψαι· διά τι; ὅτι οὐκ ἔστι ταπεινοφροσύνη τὸ τὸν ἐλάττονα μὴ ἐπαναστῆναι τῷ μείζονι· τὸ μὴ ἁρπάσαι τὴν ἀρχὴν, τὸ ὑπα- 5 κοῦσαι, μέχρι θανάτου. ἄλλως δὲ ὅρα καὶ μετὰ τὸ ὑπόδειγμα τί φησιν τῇ ταπεινοφροσύνῃ "ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας "ἑαυτῶν." ἐπειδὴ γὰρ τὴν οὐσίαν ἕν ἐστε, καὶ κατὰ τὴν τιμὴν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ, δεῖ λοιπὸν τῆς ὑπολήψεως εἶναι τὸ πρᾶγμα. ἐπὶ δὲ τῶν μειζόνων καὶ ἐλαττόνων οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν ὅτι ἡγούμενοι· 10 ἀλλὰ τιμᾶτε τοὺς ὑπερέχοντας ὑμῶν· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, "πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε·" ἐκεῖ τῆς φύσεως τοῦ πράγματός ἐστιν ἡ ὑποταγὴ, ἐνταῦθα τῆς κρίσεως δεῖ γενέσθαι τῆς ἡμετέρας.

Τὰ μὲν οὖν ἐκείνων οὕτως ἀνατέτραπται· τὰ δὲ ἡμέτερα λοιπὸν 15 εἰπεῖν χρὴ, πρότερον ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἐκείνων εἰπόντα· ὅτι εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλῶν οὐκ ἂν τὸν ἐλάττονα ὄντα καὶ τῷ μείζονι ὑπακούσαντα παρήγαγεν. εἰ μὲν γὰρ δούλους δεσπόταις παρεκάλει ὑπακούειν, εἰκότως· εἰ δὲ ἐλευθέρους ἐλευθέροις, τί τοῦ δούλου πρὸς τὸν δεσπότην τὴν ὑποταγὴν ἔφερε; μὴ γὰρ εἶπεν, οἱ 20 ἐλάττονες τοῖς μείζοσιν ὑπακουέτωσαν· ἀλλ᾽ ἰσότιμοι ἀλλήλων ὄντες ὑπακούετε· "ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν·" διατί δὲ μὴ παρήγαγεν, εἰ ἄρα κἂν τὸ τῆς γυναικὸς, ὅτι ὥσπερ ἡ γυνὴ ὑπακούει τῷ ἀνδρὶ, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὑπακούετε; εἰ δὲ ὅπερ ἴσον ἐστὶ καὶ ἐλευθέριον οὐ παρήγαγεν, ἐπειδὴ ὅλως μικρὰ τίς ἦν 25 ὑποταγή· πόσῳ μᾶλλον τὸ τοῦ δούλου οὐκ ἂν παρήγαγεν. εἶπον φθάσας ὅτι οὐδεὶς οὕτως ἐπαινεῖ ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν ἀποχῆς· εἶπεν ὅτι ἡ μορφὴ τοῦ δούλου ἀληθὴς, καὶ οὐδὲν ἐλάττων· οὐκ οὖν καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τελεία καὶ οὐκ ἐλάττων. διατί μὴ εἶπεν ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ γενόμενος, ἀλλ᾽ "ὑπάρχων;" ἴσον ἐστὶ 30 τοῦτο τοῦ εἰπεῖν ἐγώ εἰμι ὁ ὤν· τὸ ἀπαράλλακτον ἡ μορφὴ δείκνυσι, καθό ἐστι μορφή· οὐκ ἐστὶ δὲ ἄλλης οὐσίας ὄντα, τὴν ἄλλην μορφὴν ἔχειν. οἷον, οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀγγέλου ἔχει μορφήν· οὐδὲ ἄλογον ἀνθρώπου ἔχει μορφήν. πῶς οὖν ὁ Υἱός; εἶτα ἐπὶ μὲν ἡμῶν, ἐπειδὴ σύνθετοι ἐσμὲν, ἡ μορφὴ τοῦ σώματός ἐστιν· ἐπὶ 35

δὲ τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀσυνθέτου, παντὸς τῆς οὐσίας· εἰ δὲ τὸ χωρὶς ἄρθρου εἰρῆσθαι οὐ δείκνυσι τὸν Πατέρα· πολλαχοῦ τοῦτο δείκνυται χωρὶς ἄρθρου εἰρημένον· καὶ τί λέγω πολλαχοῦ· ἐν γὰρ αὐτῷ εὐθέως τῷ χωρίῳ τούτῳ, "οὐχ ἁρπαγμόν," φησὶν "ἡγή-"σατο τὸ εἶναι, ἴσα Θεῷ·" καὶ οὐκ εἶπε τῷ Θεῷ, περὶ τοῦ Πα- 5 τέρος λέγων.

Εἴρηται μὲν δὴ ἡμῖν τὰ παρὰ τῶν αἱρετικῶν· εὔκαιρον δὴ λοιπὸν τὰ ἡμέτερα εἰπεῖν. ἐπειδὴ τοίνυν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων νομίζουσιν ὅταν ταπεινοφρονῶσιν ἀποστερεῖσθαι τοῦ οἰκείου ἀξιώματος, καὶ ἐλαττοῦσθαι καὶ ταπεινοῦσθαι· τούτων ἀφαιρῶν τὸν 10 φόβον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ χρὴ οὕτω διακεῖσθαι, φησὶν ὅτι ὁ Θεὸς ὁμογενὴς, ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὢν, ὁ μηδὲν ἔλαττον ἔχων τοῦ Πατέρος, ὁ ἴσος αὐτῷ, "οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ." τί δε τοῦτό ἐστιν; ὅταν ἁρπάσῃ τίς καὶ παρὰ τὸ προσῆκον λαβῇ, τοῦτο ἀποθέσθαι οὐ τολμᾷ, δεδοικὼς μὴ ἀπολεῖται, μὴ 15 ἐκπέσῃ· ἀλλὰ διὰ παντὸς αὐτὸ κατέχει. ὁ μέντοι φυσικόν τι ἔχων ἀξίωμα, οὐ δέδοικε καταβῆναι ἀπ' ἐκείνου τοῦ ἀξιώματος· εἰδὼς ὅτι οὐδὲν τοιοῦτο πείσεται· οἷον ὡς ἐπὶ ὑποδείγματος, ἵνα εἴπω, ὁ Ἀβισαλὼν ἥρπασε τὴν τυραννίδα, καὶ ἀποθέσθαι ταύτην οὐκ ἐτόλμα λοιπόν. καὶ ἐπὶ ἄλλο δὲ ἐλευσόμεθα ὑπόδειγμα· ἂν 20 δὲ μὴ ἰσχύῃ τὰ ὑποδείγματα τὸ πᾶν παραστῆσαι, μὴ δυσχεραίνετε· τὰ γὰρ ὑποδείγματα τοιαῦτα εἰσὶν, τὸ πλεῖον ἀφιᾶσι τῇ διανοίᾳ λογίζεσθαι. ἐπανέστη τίς βασιλεῖ, καὶ τὴν βασιλείαν ἥρπασεν· οὗτος ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι τὸ πρᾶγμα οὐ τολμᾷ· ἂν γὰρ ἅπαξ κρύψῃ, εὐθέως ἀπώλωλεν· καὶ ὅλως οἱ ἐξ ἁρπαγῆς 25 ἔχοντές τι, δεδοίκασιν ἀποθέσθαι καὶ κρύψαι, καὶ μὴ διὰ παντὸς εἶναι ἐν ἐκείνῳ, ἐν ᾧ εἰσίν· ἀλλ' οὐχ οἱ μὴ ἐξ ἁρπαγῆς ἔχοντες, οἷον ἄνθρωπος ἀξίωμα ἔχει τοῦτο, εἶναι λογικός· οὐχ εὑρίσκω παράδειγμα· οὐ γάρ ἐστι παρ' ἡμῖν ἀρχὴ φυσική· οὐδὲν γάρ ἐστι τῶν ἀγαθῶν φυσικόν· ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, τῇ φύσει συγκε- 30 κλήρωται.

Τί οὖν φησί; ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς οὐκ ἐφοβήθη καταβῆναι ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος· οὐ γὰρ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὴν θεότητα, οὐδὲ ἐδεδοίκει μή τις αὐτὸν ἀφέληται τὴν φύσιν ἢ τὸ ἀξίωμα· διὸ καὶ ἔκρυψεν, οὐδὲν ἡγούμενος ἐλαττοῦσθαι ἀπὸ τούτου. διὰ τοῦτο, 35

οὐκ εἶπεν, οὐχ ἥρπασεν, ἀλλ' οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο. οὐχ ἁρπάσας εἶχεν τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ φυσικὴν δεδομένην καὶ νόμιμον καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ· διὸ οὐ παρῃτεῖτο καὶ τὸ τῶν ὑπασπιστῶν ἀναλαβεῖν σχῆμα. ὁ τύραννος δέδοικεν ἐν πολέμῳ ἀποθέσθαι τὴν ἁλουργίδα· ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς αὐτὸ ποιεῖ τῆς ἀσφαλείας· διατί; 5 ὅτι οὐχ ἁρπαγμὸν ἔχει τὴν ἀρχήν. οὐχ ὡς ἁρπάσας οὖν οὐχ ἀπετίθετο· ἀλλ' ὡς φυσικὴν ἔχων, καὶ οὐδέποτε ἀποστῆναι δυναμένην· ἔκρυψε τοῦτο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ· οὐχ ὡς ἁρπαγμὸν εἶχεν ἀλλὰ φυσικόν· διὸ καὶ "ἐκένωσεν ἑαυτόν." ποῦ οἱ λέγοντες, ὅτι ἀνάγκην ὑπέστη; ὅτι ὑπετάγη; ἑαυτὸν, φησὶν ἐκένωσεν· ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου. πῶς ἐκένωσεν; "μορ-10 "φὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος· καὶ σχή-"ματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος·" ἐνταῦθα πρὸς τὸ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, τοῦτο εἶπεν τὸ "ἑαυτὸν ἐκένωσεν·" ἐπεὶ εἰ ὑπετάγη, οὐ δὴ ταπεινοφροσύνης ἦν τὸ πρᾶγμα· εἰ μὴ οἴκοθεν τοῦτο 15 εἵλετο, εἰ μὴ παρ' ἑαυτοῦ. ἢ γὰρ οὐκ ᾔδει ὅτι δεῖ τοῦτο γενέσθαι, καὶ ἔσται ἀτελής· ἢ εἰδὼς περιέμενεν τὸν καιρὸν τοῦ πράγματος· καὶ ἔσται καιρὸν οὐκ εἰδώς· ἢ εἰ ᾔδει καὶ ὅτι δεῖ γενέσθαι καὶ πότε γενέσθαι, τίνος ἕνεκεν ἐπιταγὴν ὑπέμενεν; ἵνα δείξῃ τὴν ὑπεροχήν· τοῦτο οὐ Πατέρος ἐστὶ δεῖξαι ὑπεροχὴν, ἀλλ' οἰκείαν 20 εὐτέλειαν· οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ τοῦ Πατέρος ὄνομα δεῖξαι τὰ πρεσβεῖα τοῦ Πατέρος· χωρὶς γὰρ τούτου πάντα τὰ αὐτά ἐστιν τῷ παιδί· οὐ γὰρ ἱκανὴ αὐτὴ ἡ τιμὴ παρὰ τοῦ Πατέρος εἰς τὸν Υἱόν.

Τί οὖν φησιν οἱ αἱρετικοί; ἰδοὺ φησὶν, οὐχ ἐγένετο ἄνθρωπος. 25 οἱ Μαρκίωνος λέγω· ἀλλὰ τί; ἐν ὁμοιώματι, φησὶν, ἀνθρώπων. πῶς δέ ἐστιν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενέσθαι; σκίαν περιβαλόμενον· οὐκ οὖν εἴδωλον τοῦτό ἐστιν, καὶ οὐκέτι ἀνθρώπου ὁμοίωμα, ἄνθρωπος ἕτερος· τί δὲ ἐρεῖς Ἰωάννῃ λέγοντι, "ὁ λόγος σὰρξ "ἐγένετο;" ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτός φησιν ὁ μακάριος ἀλλαχοῦ· 30 "ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας." "καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς "ἄνθρωπος·" ἰδοὺ φησὶν καὶ σχήματι καὶ ὡς ἄνθρωπος· τοῦτο δὲ ἔστιν ἄνθρωπος ἀληθῶς τὸ ὡς ἄνθρωπον εἶναι, καὶ τῷ σχήματι εἶναι ἄνθρωπον. τὸ γὰρ σχήματι εἶναι ἄνθρωπον οὐκ ἔστιν φύσει ἄνθρωπον εἶναι. ὁρᾶτε μεθ' ὅσης ἐγὼ εὐγνωμοσύνης τὰ παρὰ τῶν 35

ἐχθρῶν τίθημι; ἡ γὰρ λαμπρὰ νίκη καὶ ἐκ περιουσίας γινομένη αὕτη ἐστιν, ὅταν τὰ δοκοῦντα αὐτῶν ἰσχυρὰ εἶναι μὴ ἀποκρύπτωμεν· τοῦτο γὰρ ἀπάτη ἐστὶ μᾶλλον, ἢ νίκη. τί οὖν φασί; πάλιν αὐτὰ ἀναλάβωμεν· τὸ σχήματι οὐκ ἔστι φύσει· καὶ τὸ ὡς ἄνθρωπον εἶναι, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον εἶναι· καὶ τὸ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου 5 εἶναι, οὐκ ἔστι τοῦτο ἄνθρωπον εἶναι· τί οὖν; ἄρα καὶ τὸ μορφὴν δούλου λαβεῖν, οὐκ ἔστι μορφὴν δούλου λαβεῖν; οὐκοῦν μάχη ἐνταῦθα· καὶ διατί μὴ ἐκεῖνο σὺ πρότερος λύεις; ὥσπερ γὰρ ταῦτα νομίζεις ἡμῖν ἀντικεῖσθαι· οὕτως καὶ ἡμεῖς φαμὲν ἐκεῖνο σοὶ ἀντικεῖσθαι· οὐ γὰρ εἶπεν ὡς μορφὴ δούλου, οὐδὲ ἐν σχή- 10 ματι μορφῆς δούλου· ἀλλὰ μορφὴν δούλου ἔλαβε· τί οὖν ἔστι; καὶ γὰρ μάχη ἐστίν. οὐδὲ μία μάχη· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τίς ὁ ψυχρὸς αὐτῶν λόγος καὶ καταγέλαστος. μορφὴν δούλου, φησὶν, ἔλαβεν, ὅτε τὸ λέντιον περιζωσάμενος ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν· τοῦτο μορφὴ δούλου ἐστίν. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο μορφὴ δούλου, 15 ἀλλ' ἔργον δούλου· ἕτερον δέ ἐστιν ἔργον εἶναι δούλου, καὶ μορφὴν δούλου λαβεῖν· διατί γὰρ οὐκ εἶπεν ὅτι ἔργον ἐποίησε δούλου, ὡς σαφέστερον ἦν· οὐδαμοῦ δὲ ἐν τῇ γραφῇ μορφὴ ἀντὶ ἔργου εἴρηται· πολὺ γὰρ τὸ μέσον· τὸ μὲν γὰρ φύσεώς ἐστι, τὸ δὲ ἐνεργείας· καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ δὲ οὐδαμοῦ τὴν μορφὴν ἀντὶ ἔργου 20 λέγοντες λαμβάνομεν.

Ἄλλως δὲ, οὐδὲ τὸ ἔργον ἔλαβε κατ' ἐκείνους, οὐδὲ διεζώσατο· εἰ γὰρ φαντασία τὸ πρᾶγμα ἦν, οὐκ ἦν ἀλήθεια· εἰ μὴ χεῖρας εἶχε, πῶς ἔνιψεν; εἰ μὴ ὀσφῦν εἶχε, πῶς λέντιον περιεζώσατο; ἔλαβε γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ φησίν· ὥστε οὐδὲ τὸ ἔργον ἐνταῦθα 25 εὑρίσκεται γεγονός· ἀλλὰ πάντη[a] ἐστὶ μόνον· οὐδὲ ἔνιψε τοὺς μαθητάς· εἰ γὰρ ἡ ἀσώματος φύσις οὐκ ἐφάνη, ἐν σώματι οὐκ ἦν· τίς οὖν τοὺς μαθητὰς ἔνιψε; τί οὖν πρὸς Παῦλον τὸν Σαμωσατέα; τί γὰρ ἐκεῖνος φησὶ καὶ αὐτός; τὸ αὐτό· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο κένωσις τὸ φύσεως ὄντα ἀνθρωπίνης καὶ ἄνθρωπον ψιλὸν, νίψαι 30 τοὺς ὁμοδούλους· ἃ γὰρ πρὸς Ἀρειανοὺς εἴπαμεν, ταῦτα καὶ πρὸς τούτους ῥητέον· οὐδὲν γὰρ ἀλλήλων διεστήκασιν, ἀλλ' ἢ ὀλίγῳ χρόνῳ· καὶ γὰρ οὗτοι κακεῖνοι κτίσμα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φασί.

[a] Leg. φαντασία.

τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς αὐτούς; εἰ ἄνθρωπος ὢν οὐχ ἥρπασε τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, οὐκ ἐπαινετός· τὸ μὲν γὰρ Θεὸν ὄντα, ἄνθρωπον γενέσθαι, πολλὴ ταπείνωσις, κένωσις ἀνεκδιήγητος· τὸ δὲ ἄνθρωπον ὄντα τὰ τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν, ποία ταπείνωσις; ποῦ δὲ μορφὴ Θεοῦ ἔργον Θεοῦ λέγεται; εἰ γὰρ ἄνθρωπος ἦν ψιλὸς, καὶ διὰ τὰ ἔργα λέγεται 5 μορφὴ Θεοῦ, διατί μὴ καὶ ἐπὶ Πέτρου τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν; μείζονα γὰρ αὐτοῦ εἰργάσατο· διατί μὴ καὶ ἐπὶ Παύλου λέγεις, ὅτι μορφὴν Θεοῦ εἶχε; διατί μὴ καὶ παρ᾽ ἑαυτοῦ τὸ παράδειγμα εἰσήνεγκε Παῦλος, ὁ μυρία πράξας δουλικὰ, καὶ μηδὲ παραιτησάμενος λέγειν, "οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν· ἀλλ᾽ ἢ Ἰησοῦν 10 "Χριστὸν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ;" γέλως ταῦτα καὶ φλυαρία· πῶς ἐκένωσεν ἑαυτὸν εἶπε, καὶ τί ἡ κένωσις; τί ἡ ταπείνωσις; ἢ ἐπειδὴ θαύματα εἰργάσατο, τοῦτο ἐποίησε καὶ Παῦλος καὶ Πέτρος· ὥστε τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ἐξαίρετον.

Τί οὖν ἐστιν "ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος; πολλὰ εἶχεν 15 ἡμέτερα, πολλὰ δὲ οὐκ εἶχεν· οἷον ἀπὸ συνουσίας οὐκ ἐτέχθη, ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε· ταῦτα ὑπῆρχεν αὐτῷ, ἃ μηδενὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ ἦν τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ θεότης ἡνωμένη σαρκί· ἐφαίνετο γὰρ ἄνθρωπος· οὐκ ἦν δὲ τοῖς πολλοῖς ὅμοιος. τὴν μὲν γὰρ σάρκα, ὅμοιος ἦν· ψιλὸς δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἦν· διὰ τοῦτο φησὶν, 20 "ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων·" ἐν ἡμῖν μὲν γὰρ ψυχὴ καὶ σῶμα, ἐν δὲ ἐκείνῳ, Θεὸς καὶ ψυχὴ καὶ σῶμα. διὰ τοῦτό φησι μὲν "ὁμοιώ- "ματι," ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτὸν, μεταβολὴν νομίσῃς καὶ μετάπτωσιν, ἢ καὶ ἀφανισμὸν τινὰ, μένων, φησὶν, ὃ ἦν, ἔλαβεν ὃ οὐκ ἦν· καὶ σὰρξ γενόμενος, ἔμεινε Θεὸς Λόγος ὤν· ὥστε 25 κατὰ τοῦτο ὅμοιος ἀνθρώπῳ· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν "ἐν σχήματι." οὐχ ἡ φύσις μετέπεσεν, οὐ δὲ σύγχυσις τίς ἐγένετο, ἀλλὰ σχῆμα περιέθετο· εἰπὼν γὰρ ὅτι μορφὴν δούλου ἔλαβεν, ἐθάρρησε λοιπὸν καὶ ταῦτα εἰπεῖν, ὡς ἐκείνου πάντα ἐπιστομίζοντος· ἐπεὶ καὶ ὅταν λέγῃ "ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας," οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι 30 σάρκα οὐκ εἶχεν· ἀλλ᾽ ὅτι ἡ σὰρξ ἐκείνη οὐχ ἥμαρτεν, ἀλλ᾽ ὁμοία ἦν τῇ ἁμαρτωλῇ. κατὰ τί ὁμοία; κατὰ τὴν φυσὶν, οὐ κατὰ τὴν κακίαν· διὰ τοῦτο ὁμοία ἁμαρτωλῆς σαρκός. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ τὸ ὅμοιον, διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι ἴσον· οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁμοίωμα, διὰ τὸ μὴ πάντα εἶναι· οἷον τὸ μὴ ἐκ συνουσίας, τὸ χωρὶς 35

ἁμαρτίας, τὸ μὴ ψιλὸν ἄνθρωπον. καλῶς εἶπεν "ὡς ἄνθρωπος·" οὐ γὰρ ἦν εἷς τῶν πολλῶν· οὐ γὰρ εἰς ἄνθρωπον μετέπεσεν ὁ Θεὸς Λόγος· οὐδὲ ἡ οὐσία μετεβλήθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἐφάνη· οὐ φαντασιοκοπῶν ἡμᾶς, ἀλλὰ παιδεύων εἰς ταπεινοφροσύνην.

Ὅταν οὖν εἴπῃ ὡς ἄνθρωπος, τοῦτο φησὶν, ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ 5 οὐ φησὶν αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον, ὅταν λέγῃ· "εἷς Θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς·" εἴρηται καὶ τὰ περὶ τούτους· καὶ πρὸς τοὺς μὴ λέγοντας δὲ ἀνειληφέναι ψυχὴν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. εἰ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ, τέλειος Θεός· καὶ ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, τέλειος δοῦλος· πάλιν πρὸς Ἀρειανοὺς ἐνταῦθα· οὐδαμοῦ τὸ ἐγέ- 10 νετο, οὐδαμοῦ τὸ ἔλαβεν· "ἀλλ' ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων," φησὶν "οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·" ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ "ἔλαβεν" καὶ "ἐγένετο·" τοῦτο ἐγένετο, τοῦτο ἔλαβεν, ἐκεῖνο ὑπῆρχεν. μὴ συγχέωμεν· ἀλλὰ μηδὲ διϊστῶμεν· εἷς Θεὸς, εἷς Χριστὸς Ἰησοῦς Υἱὸς Θεοῦ· τὸ δὲ εἷς, 15 ὅταν λέγω, ἕνωσιν λέγω· οὐ σύγχυσιν τῆς φύσεως ταύτης εἰς ἐκείνην μεταπεσούσης ἀλλ' ἡνωμένης.

Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, ὑπήκοος γενόμενος μέχρι θανάτου· θανάτου δὲ σταυροῦ.

Ἰδοὺ, φησὶν, ὑπήκοος γέγονεν ἑκὼν, οὐκ ἴσος ἦν τῷ ᾧ ὑπήκου- 20 σεν. οὐδὲν τοῦτο αὐτὸν ἐλαττοῖ, ὦ ἀγνώμονες καὶ ἀνόητοι· ἐπεὶ καὶ φίλοις ὑπακούομεν ἡμεῖς, καὶ οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ. ὡς Υἱὸς Πατέρι ὑπήκουσεν· καὶ οὐκ εἰς δουλικὸν ἀξίωμα καταπεσών· ἀλλὰ τοῦτο αὐτῷ μάλιστα φυλάττων τῆς γνησιότητος τὸ θαῦμα, τῇ πολλῇ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ· ἐτίμησεν τὸν Πατέρα, οὐχ ἵνα σὺ 25 αὐτὸν ἀτιμάσῃς, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον θαυμάσῃς· ἵνα καὶ ἀπὸ τούτου μάθῃς, ὅτι γνήσιος Υἱὸς τῷ μάλιστα πάντων τὸν Πατέρα τετιμηκέναι· οὐδεὶς οὕτως ἐτίμησε τὸν Θεόν· ὅσον εἶχεν ὕψος, τοσαύτην ταπείνωσιν ὑπέστη ἀντίρροπον· ὥσπερ πάντων ἐστὶ μείζων καὶ οὐδεὶς αὐτῷ ἴσος, οὕτω καὶ τῇ περὶ τὸν Πατέρα τιμῇ πάντας ἐνίκησεν· οὐκ 30 ἀναγκασθεὶς οὐδὲ ἄκων, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ· ἢ οὐκ ἔχω πῶς εἴπω· βαβαῖ, μέγα καὶ τὸ δοῦλον γενέσθαι καὶ σφόδρα ἄρρητον· τὸ δὲ καὶ θάνατον ὑποστῆναι πάλιν πολλῷ πλεόν. ἀλλ' ἔστιν καὶ ἕτερόν τι τούτου μεῖζον καὶ παραδοξότερον. διατί; ὅτι

οὐχ ἅπας θάνατος ὅμοιος· οὗτος γὰρ ὁ πάντων ἐπονειδιστικώτερος εἶναι ἐδόκει· οὗτος ὁ αἰσχύνης γέμων, οὗτος ὁ ἐπάρατος· "ἐπι-"κατάρατος γὰρ," φησὶν, "πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου." διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι τούτῳ ἐσπούδασαν αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥστε καὶ ἐπονείδιστον ἐργάσασθαι· ἵνα εἰ καὶ τῷ ἀναιρεθῆναι μηδεὶς ἀπέ- 5 χηται αὐτοῦ, ἀλλά γε τῷ οὕτως ἀναιρεθῆναι. διὰ τοῦτο καὶ λῃστὰς δύο μεταξὺ αὐτοῦ ἐσταύρωσαν, ἵνα κοινωνήσῃ τῆς δόξης αὐτοῖς καὶ πληρώθῃ τὸ εἰρημένον, "καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη·" ἀλλὰ τοσούτῳ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια λάμπει· ὅταν γὰρ τοσαῦτα ᾖ μηχανήματα παρὰ τῶν ἐχθρῶν κατὰ τῆς δόξης αὐτοῦ γινόμενα, 10 διαλάμπει δὲ, τοσούτῳ μεῖζον δείκνυται· οὐ γὰρ τῷ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῷ οὕτως ἀποκτεῖναι ᾤοντο βδελυκτὸν αὐτὸν ἐργάσασθαι, καὶ πάντων ἀποφαίνειν βδελυκτότερον· οὕτως δὲ μιαροί τινες ἦσαν ἀμφότεροι οἱ λῃσταί· ὕστερον γὰρ ὁ εἷς μετεβάλετο· ὅτι καὶ ἐν σταυρῷ ὄντες ὠνειδίζον αὐτῷ· καὶ οὔτε τὸ συνειδὸς τῶν 15 ἰδίων ἁμαρτημάτων, οὔτε τὸ ἐν κολάσει εἶναι, οὔτε τὸ καὶ αὐτοὺς τὰ αὐτὰ πάσχειν κατεῖχεν αὐτῶν τὴν μανίαν· ὅπερ οὖν καὶ εἷς τῷ ἑνὶ εἶπεν· "οὐδὲ φοβῇ τὸν Θεὸν σὺ, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι "ἐσμέν;" διὸ φησὶν "καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν, καὶ ἐχα-"ρίσατο αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι 20 "Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ."

Ὅταν τῆς σαρκὸς ἐπιλάθηται ὁ μακάριος Παῦλος πάντα λοιπὸν τὰ ταπεινὰ μετὰ ἀδείας φθέγγεται· ἕως μὲν γὰρ οὐκ ἔλεγεν ὅτι μορφὴν δούλου ἔλαβεν, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος διελέγετο· ὅρα πῶς ὑψηλῶς λέγων κατὰ δύναμιν, κατὰ γὰρ τὴν ἀξίαν οὐ 25 φθέγγεται τὴν αὐτοῦ, οὐδὲ γὰρ δύναται· "ἐν μορφῇ," φησὶ, "Θεοῦ ὑπάρχων, οὐκ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ·" ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, ὅτι ἐνηνθρώπησε, λοιπὸν ἀδέως τὰ ταπεινὰ φθέγγεται, θαρρῶν ὡς οὐδὲν βλάπτει τὴν θεότητα τὸ ταπεινὰ λέγεσθαι, τῆς σαρκὸς αὐτὰ δεχομένης. 30

10 Ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ 11 ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.

Εἴπωμεν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς, εἰ περὶ τοῦ μὴ σαρκωθέντος ταῦτα λέγεται, εἰ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πῶς αὐτὸν ὑπερύψωσεν; ὡς πλέον τί δεδωκώς; οὐκ οὖν ἀτελὴς ἦν. καὶ δι' ἡμᾶς ἐτιμήθη· καὶ εἰ μὴ ἡμᾶς εὐεργέτησεν, οὐκ ἂν ἔτυχε τῆς τιμῆς. "καὶ ἐχα- "ρίσατο αὐτῷ" φησὶν "ὄνομα·" ἰδοὺ οὐδὲ ὄνομα ἔχει καθ' ὑμᾶς· 5 πῶς δὲ εἰ ὀφειλὴν ἔλαβεν, εὑρίσκεται ἐνταῦθα χάριτι καὶ δωρεᾷ λαβὼν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα; ποῖον δὲ ἴδωμεν καὶ τὸ ὄνομα; "ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ "κάμψῃ" ὄνομα αὐτοὶ τὴν δόξαν λέγουσιν. αὕτη οὖν ἡ δόξα ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν ἐστί· δόξα δὲ ὅλως ἐστὶ τὸ προσκυνεῖν αὐτῷ· 10 πόρρω ἀπέχετε τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητος ὑμεῖς, οἱ νομίζοντες εἰδέναι τὸν Θεὸν ὡς αὐτὸς οἶδεν ἑαυτόν· καὶ ἀπὸ τούτου μὲν δῆλον ὅσον ἀπέχετε τῆς ἐννοίας τῆς περὶ Θεοῦ· δῆλον δὲ ἐκ τούτου· αὕτη δόξα ἐστιν εἰπέ μοι; οὐκ οὖν πρὶν ἢ τοὺς ἀνθρώπους γενέ- σθαι, πρὶν ἢ τοὺς ἀγγέλους, πρὶν ἢ τοὺς ἀρχαγγέλους, οὐκ ἦν ἐν 15 δόξῃ, εἴγε αὕτη ἐστὶ μὴ δόξα ἡ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν δόξαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα· εἰ καὶ ἐν δόξῃ ἦν, ἀλλ' ἐν ἐλάττονι ταύτης. οὐκ οὖν τὰ ὄντα διὰ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα ἐν δόξῃ γένη- ται; καὶ οὐκέτι ἀγαθότητι, ἀλλὰ δεόμενος τῆς παρ' ἡμῶν δόξης. ὁρᾶτε τὴν ἄνοιαν; ἂν μὲν οὖν περὶ τοῦ σαρκωθέντος ταῦτα ἔλεγεν, 20 ἔχει λόγον εἰκότα· ἀνέχεται γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος περὶ τῆς σαρκὸς ταῦτα λέγεσθαι· οὐ γὰρ τῆς φύσεως ἅπτεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οἰκονομίαν τὸ πᾶν ἵσταται.

Τί δέ ἐστιν "ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων;" τουτέστιν ὁ κόσμος πᾶς, καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι, καὶ δαίμονες· 25 ἢ ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ζῶντες καὶ οἱ ἁμαρτωλοί.

Καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰη- σοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.

Τουτέστιν ἵνα πάντες τοῦτο εἴπωσι· τοῦτο δὲ δόξα τοῦ Πα- 30 τρός· ὁρᾷς πανταχοῦ ὅταν ὁ Υἱὸς δοξάζηται, τὸν Πατέρα δοξαζό- μενον; οὕτω καὶ ὅταν ἀτιμάζηται ὁ Υἱὸς, ὁ Πατὴρ ἀτιμάζεται. εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῶν τοῦτο, ἔνθα πολὺ τοῖς πατράσι πρὸς τοὺς υἱοὺς τὸ μέσον, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ἔνθα μέσον οὐδὲν, ἐπ' αὐτὸν διαβαίνει καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ὕβρις· ἂν γὰρ ἡ οἰκουμένη

ὑποταγῇ τῷ Υἱῷ, φησὶν, τοῦτο τοῦ Πατρός ἐστι δόξα. οὐκ οὖν καὶ ὅταν λέγωμεν ὅτι τέλειός ἐστιν, ἀνενδεὴς, οὐκ ἐλάττων τοῦ Πατρὸς, τοῦτο δόξα τοῦ Πατρὸς, ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησε· τοῦτο καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον μέγα καὶ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς σοφίας· ὅτι οὐδὲν ἐλαττοῦται κατὰ τὴν σοφίαν· 5 ὅταν εἴπω ὅτι σοφός ἐστιν ὁ Πατὴρ, καὶ οὐδὲν ἐλάττων ὁ Υἱὸς, τοῦτο τῆς τοῦ Πατρὸς σοφίας τεκμήριον. ὅταν εἴπω, ὅτι δυνατός ἐστιν ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τεκμήριον. ὅταν εἴπω ὅτι ἀγαθός ἐστιν ὡς ὁ Πατὴρ, τοῦτο δεῖγμα τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ μέγιστον· ὅτι τοιοῦτον ἐγέννησεν οὐδὲν αὐτοῦ ἀποδέοντα. 10 ὅταν εἴπω ὅτι οὐκ ἐλάττονα κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλ' ἴσον οὐδὲ ἑτέρας οὐσίας· καὶ ἐν τούτῳ πάλιν τὸν Θεὸν θαυμάζω, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν σοφίαν, ὅτι ἄλλον ἡμῖν τοιοῦτον ἔδειξεν ἐξ αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Υἱόν. ὥστε ὅσα ἂν εἴπω μεγάλα περὶ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα εἰς τὸν Πατέρα δια- 15 βαίνει· εἰ γὰρ τὸ εὐτελὲς τοῦτο καὶ μικρὸν, μικρὸν γάρ ἐστι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, τὸ τὴν οἰκουμένην αὐτῷ προσκυνῆσαι, εἰς δόξαν Θεοῦ γίνεται· πόσῳ μᾶλλον τὰ ἄλλα πάντα.

(Σετηριανός.) Ἄλλος φησὶν, "καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄν- "θρωπος" τὸ "ὡς" οὐχ ὁμοιώσεώς ἐστιν, ἀλλ' ἐπιτάσεως· οἷόν 20 ἐστι· τὸ "ὡς ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τῷ Ἰσραήλ." καὶ "ὡς ἀγάπησα "τὸν νόμον σου Κύριε·" ἀντὶ τοῦ πάνυ ἀγάπησα.

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος δὲ φησὶν, κένωσιν ἡ θεία γραφὴ φησὶν τὸ μηδέν· ὡς τὸ "κεκένωται ἡ πίστις," ἀντὶ τοῦ οὐδὲν ἀπέφανται· καὶ "κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν," ἀντὶ τοῦ οὐδὲν 25 καὶ εἰκαῖον· τὸ οὖν "ἑαυτὸν ἐκένωσεν," ἀντὶ τοῦ οὐκ ἔδειξεν ἑαυτόν· μορφὴν γὰρ δούλου λαβὼν τὴν ἀξίαν ἐκείνην ἀπέκρυψεν· τοῦτο τοῖς ὁρῶσιν εἶναι νομιζόμενος, ὅπερ ἐφαίνετο.

12 Ὥστε ἀγαπητοί μου, καθὼς πάντοτε ὑπηκούσατε.

Τὰς παραινέσεις μετὰ ἐγκωμίων δεῖ ποιεῖσθαι· οὕτω γὰρ καὶ 30 εὐπαράδεκτοι γίνονται, ὅταν πρὸς τὸν οἰκεῖον ζῆλον καλῶμεν τοὺς παραινουμένους· οἷον καὶ Παῦλος ἐνταῦθα ἐποίησεν. καὶ θέα πῶς συνετῶς· "ὥστε ἀγαπητοί μου," φησὶν, οὐκ εἶπεν ἁπλῶς ὅτι ὑπακούετε· ἀλλὰ πρότερον ἐπαινέσας, καὶ εἰπὼν "πάντοτε ὑπη-

"κούσατε·" τουτέστιν μιμεῖσθαι παρακαλῶ, οὐχ ἑτέρους ἀλλ' ὑμᾶς αὐτούς.

Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου.

Τότε μὲν ἴσως ἐδοκεῖτε διὰ τὴν εἰς ἐμὲ τιμὴν καὶ τὴν αἰδῶ πάντα ποιεῖν· νυνὶ δὲ οὐκέτι· ἐὰν οὖν δεχθῇ ὅτι νῦν ἐπετείνατε, δείκνυτε ὅτι καὶ τότε οὐ δι' ἐμὲ, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν. 5

Μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε.

Οὐ γὰρ ἔνι τὸν χωρὶς φόβου ζῶντα γενναῖόν τι καὶ θαυμαστὸν ἐπιδείξασθαι. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν φόβου, ἀλλὰ καὶ τρόμου· ὅπερ ἐπίτασίς ἐστι τοῦ φόβου. τοῦτον εἶχεν τὸν φόβον ὁ Παῦλος· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, "φοβοῦμαι μὴ πῶς ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδό-"κιμος γένωμαι·" εἰ γὰρ τὰ βιωτικὰ κατορθῶσαι φόβου χωρὶς οὐκ ἔνι, πολλῷ μᾶλλον τὰ πνευματικά. καὶ οὐκ εἶπεν ἐργάζεσθε, ἀλλὰ "κατεργάζεσθε·" τουτέστιν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας. 10 15

13 **Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.**

Μὴ φόβου, φησὶν, ὅτι εἶπον "μετὰ φόβου καὶ τρόμου·" οὐ διὰ τοῦτο εἶπον ἵνα ἀπαγορεύῃς· ἵνα δυσέφικτόν τι εἶναι νομίσῃς τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἵνα προσέχῃς· ἵνα μὴ διαχέῃς σαυτόν. ἂν τοῦτο ᾖ, ὁ Θεὸς πάντα ἐργάζεται· εἰ τὸ θέλειν ἡμῖν αὐτὸς, φησὶν, ἐνεργεῖ, πῶς ἡμῖν παρακελεύεις; εἰ γὰρ καὶ τὸ θέλειν αὐτὸς ποιήσει, εἰκῇ ἡμῖν λέγεις ὅτι ὑπηκούσατε· Θεοῦ γὰρ τὸ ὅλον ἐστίν. οὐ διὰ τοῦτο εἶπον· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐνεργῶν καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἐκλῦσαι τὴν ἀγωνίαν ὑμῖν βουλόμενος· ἂν θελήσῃς, τότε ἐνεργήσει τὸ θέλειν· μὴ φοβηθῇς, οὐδὲν κάμνεις· καὶ προθυμίαν αὐτὸς ἡμῖν δίδωσι καὶ ἐργασίαν· ὅταν γὰρ θελήσωμεν, αὔξει τὸθ έλειν ἡμῶν λοιπόν. οἷον βούλομαι ἀγαθότητι ἐργάσασθαι· ἐνήργησεν αὐτὸ τὸ ἀγαθόν· ἐνήργησεν δι' αὐτοῦ καὶ τὸ θέλειν. ἢ ἀπὸ πολλῆς εὐλαβείας τοῦτό φησιν· ὥσπερ ὅταν κατορθώματα τὰ ἡμέτερα χαρίσματα εἶναι λέγει· ὥσπερ οὖν λέγων αὐτὰ χαρίσματα, οὐκ ἐξωθεῖ ἡμᾶς τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν ἡμῖν τὸ αὐτεξούσιον· οὕτως 20 25 30

ὅταν λέγῃ ἐνεργεῖν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν, οὐκ ἀφαιρεῖται ἡμᾶς τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι ἀπὸ τοῦ κατορθοῦν πολλὴν εἰς τὸ θέλειν λαμβάνομεν προθυμίαν. ἔδωκας ἐλεημοσύνην, μᾶλλον προετράπης δοῦναι· οὐκ ἔδωκας, μᾶλλον ἐνήργησας· ἐσωφρόνησας μίαν ἡμέραν, ἔχεις προτροπὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν· ἐραθύμησας, 5 ἐπέτεινας τὴν ῥαθυμίαν. "ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας" φησὶν, τουτέστιν διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειαν αὐτοῦ, ἵνα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ γένηται· ἵνα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ γένηται. ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι πάντως ἐνεργεῖ· θέλει γὰρ ὑμᾶς ὡς αὐτὸς βούλεται, ζῆν. εἰ δὲ βούλεται, πρὸς δὲ τοῦτο αὐτὸς ἐνεργεῖ, καὶ τοῦτο πάντως 10 ἐνεργήσει· θέλει γὰρ ἡμᾶς ὀρθῶς ζῆν· ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφῄρηται τὸ αὐτεξούσιον;

14 Πάντα ποιεῖτε χωρὶς γογγυσμοῦ καὶ διαλογισμῶν.

Τί δή ποτε ἐπὶ μὲν τῶν Κορινθίων τοῦτο τὸ πάθος ἀναιρῶν ἐμνημόνευσε καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, 15 ἀλλ' ἁπλῶς ἐπέταξεν; ὅτι ἐκεῖ γενόμενον ἦν τοῦτο· διὸ καὶ σφοδροτέρας ἐδέησεν αὐτῷ τῆς πληγῆς. ἐνταῦθα δὲ ὥστε μὴ γενέσθαι παραινεῖ, καὶ ὡς ἐλευθέροις αὐτοῖς διαλέγεται. τί δέ ἐστι "χωρὶς διαλογισμῶν;" ἀντὶ τοῦ προθύμως καὶ σπουδαίως· μὴ διαλογίζεσθε φησὶν, ἄρα καλὸν, ἄρα οὐ καλόν· κἂν πόνος ᾖ, κἂν 20 κάματος, κἂν ὁτιοῦν.

15 Ἵνα γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι.

Τουτέστιν ἄληπτοι, εἰλικρινεῖς· οὐ μικρὰν γὰρ προσάγει κηλῖδα ὁ γογγυσμός.

Τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ 25 διεστραμμένης.

Οἶδα, φησὶν, ὅτι πολλοὶ ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς γογγύζειν· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπὼν "ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης·" ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστὸν, τὸ καὶ παρακνιζόμενον μηδὲν πάσχειν τοιοῦτον· καὶ γὰρ οἱ ἀστέρες ἐν νυκτὶ λάμπουσιν, ἐν 30 σκότῳ φαίνουσι, καὶ οὐδὲν εἰς τὸ οἰκεῖον παραβλάπτονται κάλλος, ἀλλὰ καὶ λαμπρότεροι φαίνονται.

16 Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες.

Τουτέστιν μέλλοντες ζήσεσθαι τῶν σωζομένων ὄντες. ὁρᾷς πῶς εὐθέως τίθησι τὰ ἔπαθλα; "οἱ φωστῆρες," φησὶν, "λόγον φω-"τὸς ἔχουσιν·" ὑμεῖς λόγον ζωῆς· τί ἐστι "λόγον ζωῆς;" τουτέστιν σπέρμα ζωῆς ἔχοντες· τουτέστιν ἐνέχυρα ζωῆς ἔχοντες· ἄρα οὖν οἱ πολλοὶ πάντες νεκροί· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν· ἢ γὰρ ἂν καὶ 5 πολλοὶ λόγον ζωῆς ἐπεῖχον.

(Σευηριανός.) Ἄλλος φησὶν, ἀντὶ τοῦ προσέχοντες τῷ λόγῳ τῆς ζωῆς· καὶ τῷ Τιμοθέῳ δὲ γράφει "ἔπεχε σεαυτῷ·" ἀντὶ τοῦ πρόσεχε σεαυτῷ.

Εἰς καύχημα ἐμοὶ, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. 10

Καὶ ἐγὼ κοινωνῶ, φησὶν, τῶν ὑμετέρων ἀγαθῶν· τοσαύτη ὑμῶν ἡ ἀρετὴ, ὡς μὴ ὑμᾶς σώζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ λαμπρὸν ποιεῖν· ποῖον καύχημα, ὦ μακάριε Παῦλε; μαστίζῃ, ὑβρίζῃ, ἐλαύνῃ δι' ἡμᾶς· διὰ τοῦτο φησὶν,

Εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἐς κενὸν ἔδραμον, οὐδὲ 15 17 εἰς κενὸν ἐκοπίασα. ἀλλ' εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω 18 πᾶσιν ὑμῖν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι.

"Ἀλλ' εἰ σπένδομαι," φησὶν, οὐκ εἶπεν εἰ καὶ ἀποθνήσκω, ὥσπερ 20 οὐδὲ Τιμοθέῳ γράφων· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ τῷ αὐτῷ κέχρηται λόγῳ, λέγων· "ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι·" καὶ παραμυθούμενος αὐτοὺς ἐπὶ τῇ οἰκείᾳ τελευτῇ, καὶ κελεύων ἀσμένως φέρειν τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατον· ὥσπερ σπονδὴ καὶ θυσία, φησὶ, γίνομαι. ὢ μακαρίας ψυχῆς· θυσίαν καλεῖ τὴν προσαγωγὴν αὐτήν· πολλῷ γὰρ 25 βέλτιον τοῦ βοῦς προσενεγκεῖν, τὸ ψυχὴν προσενεγκεῖν· ἂν τοίνυν ἐπὶ τῇ προσφορᾷ ταύτῃ καὶ ἐμαυτὸν ἐπιδῶ, φησὶν, ὥσπερ σπονδὴν τὸν θάνατον τὸν ἐμὸν χαίρω· συγχάρητέ μοι καὶ ὑμεῖς χαίροντι ἑαυτῷ.

Ἄλλος φησίν· οὕτω, φησὶν, ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, οἷς περὶ τὰ 30 χείρονα κατάγε τὸ πλεῖστον ἡ σπουδὴ, φανήσεσθε ἄμεμπτοι, καὶ οἵους πρέπει φαίνεσθαι τοὺς ἐν υἱῶν τάξει γεγονότας, ὡς διαλάμπειν ὑμᾶς ἐν αὐτοῖς φωστήρων δίκην κατὰ τὴν ἀρετὴν, ἀπεκδεχομένους τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ· ἀφ' οὗ δὴ καὶ ἐμοὶ τὸ καυχᾶσθαι ὡς εἰκὸς προσγενήσεται· καὶ δεικνὺς ὡς πολ-

λὴν καὶ αὐτῷ παρέξει τὴν παρρησίαν ἡ ἐν τοῖς βελτίοσιν ἐκείνων προκοπή· "ὅτι οὐκ εἰς κενὸν ἐκοπίασα·" ὑμῶν γάρ, φησὶν, ἐπιμελομένων ἀρετῆς, καὶ αὐτὸς ἐλπίδι τοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐφ' ὑμῖν εὐφρανθήσεσθαι, εἰδὼς ὅτι οὐ μάτην ὑπὲρ ὑμῶν ἐκοπίασα· ἀλλὰ γὰρ εἰκότως ἅπαντα ὑπομένω, κἂν εἰ τὸν ὑπὲρ 5 ὑμῶν ἑλοίμην θάνατον· ὑμῶν μὲν ὥσπερ τινα θυσίαν τὴν πίστιν τῷ Θεῷ προσκομιζόντων, ἐμοῦ δὲ δίκην σπονδῆς ἐπιχεόντος ὑμῖν τὸ οἰκεῖον αἷμα· καλῶς δὲ "τὸ δ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς·" ἀντὶ τοῦ δίκαιον καὶ ὑμᾶς δι' ὧν πράττετε, κοινωνοῦντάς μοι φαίνεσθαι τῆς χαρᾶς. 10

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ Τιμοθέου καὶ Ἐπαφροδίτου οὓς ἀπέστειλε πρὸς αὐτούς.

19 Ἐλπίζω δὲ ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, Τιμόθεον ταχέως πέμψαι ὑμῖν, ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν.

Ὥσπερ ὑμᾶς, φησὶν, ἀνεστησάμην, ταῦτα ἀκούσαντας ἅπερ 15 ηὔχεσθε περὶ ἐμοῦ, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἐπέδωκεν, ὅτι κατησχύνθησαν ἐκεῖνοι, ὅτι δι' ὧν ἐνόμιζον βλάπτειν, διὰ τούτων ηὔφραναν, οὕτω βούλομαι καὶ τὸ κατ' ὑμᾶς μαθεῖν, "ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ, "γνοὺς τὰ περὶ ὑμῶν·" δείκνυσιν ὅτι χαίρειν ἐκείνους ἔδει ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, καὶ τούτοις κατακολουθεῖν· πολλὴν γὰρ ἔτικτον 20 αὐτῷ τὴν ἡδονήν· τὸ γὰρ "ἵνα κἀγὼ εὐψυχῶ," τουτέστιν ὥσπερ ὑμεῖς· ὅτε γὰρ αὐτὸς οὐκ ἐδύνατο παραγένεσθαι, τοὺς μαθητὰς ἔπεμπε, μὴ καρτερῶν ὀλίγον χρόνον ἀγνοεῖν τὰ κατ' αὐτούς· οὐ γὰρ δὴ τῷ Πνεύματι πάντα ἐμάνθανε· καὶ τοῦτο δὲ εἰκότως ἐγίνετο, ἵνα σπουδαιότεροι γίνοιντο, προσδοκῶντες μὴ λανθάνειν· ἅμα 25 δὲ καὶ τιμᾷ αὐτοὺς Τιμόθεον πέμπων.

20 Οὐδένα γὰρ ἔχω ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει.

Οὐκ ἄν τις εὐκόλως ἕλοιτο, φησὶν, ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας ὁδοιπορίαν τοσαύτην ποιήσασθαι· ὁ φιλῶν ὑμᾶς, φησὶν, μετ' ἐμοῦ 30 Τιμόθεός ἐστιν· ἐνῆν μὲν καὶ ἄλλους πέμψαι, ἀλλ' οὐδεὶς τοιοῦτός ἐστιν. ἄρα τοῦτο ἰσοψύχου ἐστὶ, τὸ τοὺς μαθητευομένους ὁμοίως

αὐτῷ φιλεῖν. οἱ πάντες γὰρ τὰ ἑαυτῶν ζητοῦσιν, οὐ τὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τουτέστιν τὴν οἰκείαν ἀνάπαυσιν καὶ τὸ ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι· τοῦτο καὶ Τιμοθέῳ γράφων λέγει. τί δήποτ' οὖν ἀποδύρεται ταῦτα; παιδεύων ἡμᾶς τοὺς ἀκούοντας μὴ ζητεῖν ἄνεσιν· ὁ γὰρ ἄνεσιν ζητῶν, οὐ ζητεῖ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ. δεῖ 5 γὰρ παρεσκευάσθαι πρὸς πάντα πόνον.

22 Τὴν δὲ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ὡς πατρὶ 23 τέκνον, σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. τοῦτον μὲν οὖν ἐλπίζω πέμψαι, ὡς ἂν ἀπίδω τὰ περὶ ἐμὲ ἐξαυ-24 τῆς· πέποιθα δὲ ἐν Κυρίῳ, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ τάχεως 10 25 ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς. ἀναγκαῖον δὲ ἡγησάμην Ἐπαφρόδιτον τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργὸν καὶ συστρατιώτην μου.

Παρατίθεται δὲ τὸν Τιμόθεον ἐνταῦθα εἰκότως, ὥστε πολλῆς ἀπολαῦσαι τιμῆς παρ' αὐτῶν· τοῦτο καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπι- 15 στέλλων ποιεῖ λέγων, "μή τις αὐτοῦ καταφρονήσῃ· τὸ γὰρ "ἔργον Κυρίου ἐργάζεται ὡς καὶ ἐγώ·" οὐκ ἐκείνου κηδόμενος, ἀλλὰ τῶν δεχομένων αὐτόν· "ὡς ἂν ἀπίδω," φησὶ, "τὰ περὶ ἐμὲ "ἐξ αὐτῆς·" τουτέστιν ὅταν ἴδω ἐν τίνι ἕστηκα, καὶ ποῖον ἕξει τέλος τὰ κατ' ἐμέ· οὐ διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν πέμπω, ὡς μὴ ἐλευσόμε- 20 νος· ἀλλ' ἵνα μηδὲ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἐν ἀγνοίᾳ. "πέποιθα "δὲ ἐν Κυρίῳ·" ὅρα πῶς πάντα ἐξαρτᾷ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν ἐὰν Θεὸς βούληται· τῷ δὲ εἰπεῖν αὐτὸν "συστρατιώτην," δεικνύντος ἐστὶν τὴν πολλὴν αὐτοῦ κοινωνίαν ἐν τοῖς κινδύνοις· τὸ γὰρ συστρατιώτην πλέον ἐστὶ τοῦ συνεργόν· ἴσως γάρ τις ἐν ψιλοῖς 25 γράμμασι συνήργησεν, ἀλλ' ἐν πολέμῳ καὶ κινδύνοις οὐκέτι· τῷ δὲ εἰπεῖν "συστρατιώτην," καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν.

Ὑμῖν δὲ Ἀπόστολον.

Τουτέστιν ὑμέτερα ὑμῖν χαρίζομαι· ἤτοι τὸν ὑμέτερον ὑμῖν πέμπομεν· ἢ τὸν ὑμᾶς διδάσκοντα. 30

Καὶ λειτουργὸν τῆς χρείας μου.

Ἵνα εἴπῃ, δι' οὗ μοι τὰ περὶ τὴν χρείαν ἀπετείλατε· πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ προστίθησι λέγων,

26 Ἐπειδὴ ἐπιποθῶν ἦν πάντας ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ ἀδημο-
27 νῶν, διότι ἠκούσατε ὅτι ἠσθένησεν. καὶ γὰρ ἠσθένησεν παραπλήσιον θανάτου· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠλέησεν αὐτόν· οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ. 5

Δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι καὶ αὐτὸς οἶδε πῶς ἀγαπᾶται παρ' ὑμῶν· οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ φιλεῖν· ἐπίστασθε πῶς ἠσθένησε, φησὶν, καὶ ἤλγει· διότι ὑγιάνας οὐκ εἶδεν ὑμᾶς, καὶ τῆς λύπης ὑμᾶς ἀπήλλαξεν ἣν εἴχετε διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ. ἐνταῦθα καὶ ἄλλο κατασκευάζει ὅτι διὰ χρόνου πέμπει πρὸς αὐτοὺς, ἀλλ' οὐ 10 διὰ ῥαθυμίαν· ἀλλὰ τὸν μὲν Τιμόθεον, διὰ τὸ μηδένα ἔχειν, κατεῖχεν· οὐκ εἶχον γὰρ, φησὶν, ἰσόψυχον· τὸν δὲ Ἐπαφρόδιτον διὰ τὴν ἀσθένειαν. εἶτα δεικνὺς ὅτι μακρὰ αὕτη, γέγονε φησὶν, "ἠσθένησε "παραπλήσιον θανάτου." ὁρᾷς ὅσην ὁ Παῦλος ποιεῖται σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ πάσης ῥαθυμίας καὶ ὀλιγωρίας πρόφασιν ἐκκόψαι ἐκ 15 τῆς τῶν μαθητῶν διανοίας· καὶ μὴ ὑποπτευθῆναι ὅτι καταφρονῶν αὐτῶν οὐκ ἦλθεν, ὅπερ ὑπερβαλλούσης ἀγάπης ἐστίν· "ὅτι ἠκού-"σατε" φησὶν, "ὅτι ἠσθένησεν· καὶ γὰρ ἠσθένησεν παραπλήσιον "θανάτου·" καὶ ὅτι οὐ προφασίζομαι ἀκούσατε· "ἀλλ' ὁ Θεὸς "αὐτὸν ἠλέησε." τί λέγεις, ὦ αἱρετικὲ, ἐνταῦθα; ἔλεον φασὶν τοῦ 20 Θεοῦ εἶναι· τὸ τὸν μέλλοντα ἀπιέναι κατέχειν καὶ ὑποστρέψαι πάλιν· καὶ μὴν εἰ πονηρὸν ὁ κόσμος, οὐκ ἔλεος τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐν τῷ πονηρῷ ἀφιέναι. πρὸς δὲ τὸν Χριστιανὸν ἐροῦμεν λέγοντα ἴσως, εἰ τὸ ἀναλῦσαι σὺν Χριστῷ πολλῷ κρεῖσσον, τίνος ἕνεκεν φησὶν αὐτὸν ἠλεῆσθαι; ἐγὼ δέ σε ἐρήσομαι· τίνος ἕνεκεν αὐτὸς 25 φησὶν ἀναγκαιότερον εἶναι τὸ ἐπιμεῖναι πρὸς ὑμᾶς; ὥσπερ γὰρ αὐτὸ ἀναγκαῖον ἦν· οὕτω καὶ τοῦτο μετὰ πλειόνος πλούτου καὶ μείζονος παρρησίας μέλλοντι πρὸς τὸν Θεὸν ἀπιέναι· τὰ δὲ πολλὰ καὶ κατὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν τῶν ἀκουόντων ὁ Παῦλος φθέγγεται, καὶ οὐ πανταχοῦ φιλοσοφεῖ· πρὸς γὰρ ἀνθρώπους κοσμικοὺς 30 ὁ λόγος ἦν αὐτῷ, δεδοικότας ἔτι τὸν θάνατον· ἄλλως δὲ καὶ χωρὶς τούτου καλὸν ἡ παροῦσα ζωή. ἐπεὶ εἰ μὴ καλὸν, διατί ἐν τάξει τιμωρίας τίθησι τοὺς ἀώρους θανάτους, ὡς ὅταν λέγῃ, "διὰ "τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, κεκοιμῶνται ἱκα-

"νοί." "ἵνα μὴ λύπην" φησὶν "ἐπὶ λύπην σχῶ·" τὴν ἀπὸ τῆς τελευτῆς, ἐπὶ τῇ διὰ τὴν ἀρρωστίαν, γενομένην. * * δείκνυσιν ὅσων τιμᾶται τὸν Ἐπαφρόδιτον.

28 **Σπουδαιοτέρως οὖν ἔπεμψα αὐτὸν, ἵνα ἰδόντες αὐτὸν χαρῆτε, κἀγὼ ἀλυπότερος ὦ.** 5

Οὐκ εἶπεν ἄλυπος, ἀλλ' "ἀλυπότερος," δεικνὺς ὅτι οὐδέποτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ λύπης ἦν ἐκτός. τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι ταύτην ἀποτίθεναι τὴν ἀθυμίαν—"προσδέχεσθε οὐκ αὐτὸν ἐν Κυρίῳ," ἤτοι σὺν Κυρίῳ· τουτέστιν πνευματικῶς, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς· μᾶλλον δὲ τὸ ἐπὶ Κυρίου· τουτέστιν τοῦ Θεοῦ θέλοντος· ἀξίως τῶν 10 ἁγίων ὑποδέξασθε· ὥσπερ τοὺς ἁγίους προσῆκεν, μετὰ ἁπάσης χαρᾶς· καὶ τοὺς τοιούτους ἐντίμους ἔχετε, ὅτι διὰ τὸ ἔργον Κυρίου μέχρι θανάτου ἤγγισε, παραβουλευσάμενος τῇ ψύχῃ, ἵνα πληρώσῃ τὸ ὑμῖν ὑστέρημα τῆς πρὸς ἐμὲ λειτουργίας· οὕτως κοινῇ παρὰ τῆς πόλεως ἦν ἀπεσταλμένος τῆς Φιλιππησίων καὶ 15 διακονήσων Παύλῳ· καὶ ἴσως τί ἀπυκομίζων αὐτῷ ἐληλύθει. ὅτι γὰρ καὶ χρήματα ἐκόμισε, δείκνυσι πρὸς τῷ τέλει λέγων, "δεξά-"μενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν." εἰκὸς οὖν αὐτὸν ἐπιστάντα τῇ πόλει Ῥωμαίων, ἐν πολλῷ τὸν Παῦλον κινδύνῳ καταλαβεῖν καὶ σφοδρῷ, ὡς μηδὲ τοὺς πλησιάζοντας αὐτῷ μετὰ 20 ἀσφαλείας δύνασθαι τοῦτο ποιεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐπισφαλῶς προσιέναι· ὅπερ εἴωθε γίνεσθαι μάλιστα ἐν τοῖς κινδύνοις τοῖς μεγάλοις καὶ ταῖς ὀργαῖς τῶν βασιλέων. ὅταν γάρ τις βασιλεῖ προσκεκρουκὼς εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθῇ, καὶ ἐν πολλῇ γένηται φυλακῇ, τότε καὶ τοῖς οἰκέταις ἡ πρόσοδος ἀποτετίχισται· ὅπερ 25 εἰκὸς τὸν Παῦλον τότε πάσχειν· τὸν δὲ Ἐπαφρόδιτον ἄνδρα γενναῖον ὄντα, παντὸς καταφρονῆσαι κινδύνου, ὡς καὶ προσελθεῖν καὶ ὑπηρετήσασθαι, καὶ πάντα πρᾶξαι ἅπερ ἐχρῆν. δύο τοίνυν τίθησιν ἀφ' ὧν ποιεῖ αὐτὸν αἰδέσιμον· ἓν μὲν ὅτι μέχρι θανάτου ἐκινδύνευσεν δι' ἐμὲ φησίν· δεύτερον δὲ ὅτι τὸ πρόσωπον τῶν ἀποστει- 30 λάντων περιτιθέμενος, ταῦτα ἔπασχεν, ὡς ἐν τῷ κινδύνῳ ἐκείνου τοῖς πέμψασι λογιεῖσθαι τὸν μισθόν· καὶ οὐκ εἶπεν δι' ἐμὲ, ἀλλ' ἀξιοπιστότερον αὐτὸ ποιεῖ, λέγων "διὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ." οὐδὲ γὰρ δι' ἐμὲ ἐποίει, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν.

30 Ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῖν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας.

Οὐ παρῆτε ὑμεῖς, φησὶν, ἀλλ' ἐλειτουργήσατέ μοι δι' ἐκείνου πᾶσαν λειτουργίαν τῷ ἐκεῖνον πέμψαι· τὸ οὖν ὑστέρημα τῆς ὑμετέρας λειτουργίας αὐτὸς ἀνεπλήρωσεν. 5

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ πνευματικοῦ βιοῦ τοῦ μὴ ὡς ἐν σαρκὶ, ὅ ἐστι μίμησις θανάτου Χριστοῦ.

1 Τὸ λοιπὸν ἀδελφοί μου, χαίρετε ἐν Κυρίῳ.

Οὐκ ἔχετε λοιπὸν ἀθυμίας ὑπόθεσιν· ἔχετε Ἐπαφρόδιτον δι' 10 *ὃν ἠλγεῖτε, ἔχετε Τιμόθεον· ἔρχομαι κἀγώ. τὸ Εὐαγγέλιον ἐπιδίδωσι, τί ὑμῖν λείπει; λοιπὸν χαίρετε. Γαλάτας μὲν οὖν τέκνα καλεῖ· τούτους δὲ ἀδελφούς. ὅταν μὲν γὰρ ἢ διορθοῦσθαί τι βούλεται, ἢ φιλοστοργίαν ἐνδείξασθαι, τέκνα καλεῖ· ὅταν δὲ μετὰ πλείονος τιμῆς διαλέγηται, ἀδελφούς. καλῶς δὲ εἶπεν "ἐν Κυ-* 15 *"ρίῳ," οὐ κατὰ τὸν κόσμον, οὐκέτι γὰρ χαρῆναι τοῦτο. αἱ θλίψεις αὗται, φησὶν, κατὰ Κύριον ἔχουσι χαράν.*

Τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρὸν, ὑμῖν δὲ 2 ἀσφαλές. βλέπετε τοὺς κύνας.

Ὅτε αὐτοὺς πολλὰ ἐπῄνεσε καὶ ἐθαύμασε, τότε εἰσάγει καὶ 20 *τὴν παραίνεσιν· καὶ πάλιν δὲ ἐπαινεῖ. δοκεῖ γὰρ οὗτος φορτικώτερος εἶναι ὁ λόγος· ὅθεν αὐτὸν παντόθεν συσκιάζει. τίνας δὲ φησὶν κύνας ἐνταῦθα; ἦσαν τινὲς Ἰουδαῖοι, οὓς ἐν πάσαις ταῖς Ἐπιστολαῖς αἰνίττεται, μιαροὶ καὶ κατάπτυστοι, αἰσχροκερδεῖς καὶ φίλαρχοι, οἳ βουλόμενοι τῶν πιστῶν πολλοὺς παρασπᾶσαι, ἐκή-* 25 *ρυττον καὶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν, παραφθείροντες τὸ Εὐαγγέλιον. ἐπεὶ οὖν ἦσαν δυσδιάγνωστοι, διὰ τοῦτο φησὶν "βλέπετε τοὺς κύνας·" οὐκέτι γὰρ τέκνα οἱ Ἰουδαῖοι, ποτὲ ἐθνικοὶ, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ ἀλλότριοι ἦσαν· οὕτω καὶ οὗτοι γεγόνασι νῦν· καὶ τὸ ἀναιδὲς αὐτῶν καὶ ἰταμὸν παρίστησι,* 30 *καὶ τὴν πολλὴν πρὸς τὰ τέκνα διάστασιν.*

Βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας.

Ἐργάζονται μὲν φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ, ὃ καὶ ἀργίας πολλῷ χεῖρον ἔργον, ἀνασπῶντες τὰ καλῶς κείμενα.

3 Βλέπετε τὴν κατατομήν· ἡμεῖς γάρ ἐσμεν ἡ περιτομή.

"Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες." 5 σεμνὸν ἦν παρὰ Ἰουδαίοις τὸ τῆς περιτομῆς. ὅπου γε καὶ ὁ νόμος αὐτῇ ὑπεξίστατο, καὶ τὸ σάββατον ἦν εὐτέλεστερον τῆς περιτομῆς. ἵνα μὲν γὰρ περιτομὴ γένηται, ἔλυε τὸ σάββατον· ἵνα δὲ τὸ σάββατον φυλαχθῇ, οὐδέποτε ἐλύετο περιτομή. καὶ θέα τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν· αὕτη τοῦ σαββάτου αἰδεσιμωτέρα εὑρίσκεται ἔν τισι 10 χρόνοις μὴ παραλειφθεῖσα· ὅταν οὖν αὕτη λύεται, πολλῷ μᾶλλον τὸ σάββατον. διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτῇ μετέδωκεν ὁ Παῦλος· ἀλλὰ τί φησὶν, ἡ περιτομὴ ἐκείνη, νῦν κατατομή ἐστι. διατί; οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιοῦσιν, ἢ τὴν σάρκα κατατέμνουσιν· ὅταν γὰρ μὴ ᾖ νόμιμον τὸ γινόμενον· οὐδὲν ἄλλο ἢ σαρκὸς τομή ἐστι καὶ κατα- 15 τομή. ἢ διὰ τοῦτο, ἢ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἐπειρῶντο κατατέμνειν, τοῦτο φησίν· καὶ κατατομὴν δὲ λέγομεν ἐπὶ τῶν εἰκῇ καὶ ἁπλῶς καὶ ἄνευ τέχνης τοῦτο ποιούντων. εἰ γὰρ δεῖ περιτομὴν ζητῆσαι φησὶν, παρ' ἡμῖν ταύτην ἂν εὑρήσατε οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες· τουτέστιν οἱ πνευματικῶς λατρεύοντες. εἰπὲ γάρ μοι· τί βέλ- 20 τιον, ψυχὴ ἢ σῶμα; οὐκ οὖν καὶ ἡ περιτομὴ ἐκείνη βελτίων· μᾶλλον δὲ οὐκέτι βελτίων, ἀλλ' αὕτη μόνη ἐστὶ περιτομή. ἕως μὲν γὰρ ὁ τύπος εἱστήκει, εἰκότως κατὰ σύγκρισιν προηγεῖτο· "περιτεμνεῖσθε γὰρ," φησὶ, "τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν" λοιπὸν δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτὴν ἀποστερεῖ. οὕτως καὶ ἐν τῇ 25 πρὸς Ῥωμαίους ἀναιρεῖ αὐτὴν λέγων, "οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ "Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή· ἀλλ' "ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος· καὶ περιτομὴ καρδίας, οὐ γράμματι, "ἀλλὰ πνεύματι·" καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι περιτομή· ἀλλ' "ἡμεῖς ἐσμεν" εἰκότως· τοῦτο γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ἡ περιτομὴ 30 ἡ ἐνάρετος· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐν ἐκείνοις γάρ ἐστιν ἡ κατατομὴ, ἀλλ' αὐτοὶ λοιπὸν εἰσὶν ἐν ἀπωλείᾳ καὶ κακίᾳ.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησὶν, ἐντεῦθεν ἄρχεται τῶν ἐκ περιτομῆς καθάπτεσθαι, οἳ πείθειν αὐτοὺς ἐπειρῶντο κατὰ νόμον ζῆν.

τῷ τὰ αὐτὰ γράφειν, οὐχ ὡς καὶ ἤδη γράψας λέγει· οὐδαμοῦ γὰρ τῆς Ἐπιστολῆς φαίνεται περὶ αὐτῶν εἰπών· ἑτέραν δὲ ὅτι γεγράφηκεν πρὸς αὐτοὺς Ἐπιστολὴν οὐδαμόθεν ἐμάθομεν· ἀλλ' ὡς διαλεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰ περὶ τούτων ὅτε παρῆν, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐμοὶ περὶ ὧν ὑμῖν διελέχθην, περὶ τῶν αὐτῶν καὶ γράφειν 5 ὄκνος οὐδεὶς, ἐπειδήπερ ἀσφάλειαν ὑμῖν ἡ συνέχεια παρέχει τῶν ῥημάτων. κύνας δὲ αὐτοὺς καλεῖ, ὡς ἀναισχύντους καὶ πολλάκις ἐλεγχθέντας, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς διδάσκουσιν, ἐπιμένοντας δὲ ὅλως. κακοὺς δὲ ἐργάτας, ὡς οὐ τὰ προσήκοντα διδάσκειν ἐσπουδακότας. 10

3 Οἱ πνεύματι Θεῷ λατρεύοντες καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες.

Οἱ ἀσώματον τῷ Θεῷ τὴν λατρείαν ἀποδιδόντες, ὥσπερ οὖν προσῆκον ἐστὶν, καὶ καυχώμενοι ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ τούτων ἡμῖν αἰτίῳ γεγονότι, οὐ μὴν ἐν τοῖς περὶ τὴν σάρκα τὴν εὐσέβειαν 15 ὁριζόμενοι.

4 Καίπερ ἐγὼ ἔχω πεποίθησιν ἐν σαρκί.

Τί λέγει ἐνταῦθα πεποίθησιν; καύχημα, σεμνολόγημα· καὶ καλῶς τοῦτο προσέθηκεν· εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἐθνῶν ὢν, κατηγόρει τῆς περιτομῆς, (οὐ τῆς περιτομῆς δὲ, ἀλλὰ τῶν ἀκαίρως αὐτὴν μεταχειριζόντων,) ἔδοξεν ἂν ὡς ἀπεστερημένος τῆς τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ 20 εὐγενείας, κατατρέχειν αὐτῆς, ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ σεμνὰ, οὐδὲ μετεσχηκὼς αὐτῶν· νῦν δὲ ὁ μετασχὼν καὶ κατηγορῶν, οὐ διὰ τοῦτο κατηγορήσει ὡς οὐ μετασχών· οὐ δι' ἄγνοιαν, ἀλλὰ δι' ἐπίγνωσιν μάλιστα. 25

Εἴ τις δοκεῖ ἄλλος πεποιθέναι ἐν σαρκὶ, ἐγὼ μᾶλλον.

Εἴ τις ἄλλος φησὶν, δεικνὺς τὴν ἀνάγκην· ὅτι δι' ἐκείνους ἔλεγεν· εἰ πεποίθατε, φησὶν, κἀγὼ λέγω, ἐπεὶ σιωπῶ καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τῶν ἐλέγχων τὸ μὴ ὀνομαστὶ τοῦτο ποιεῖν, τοῦτο κἀκείνοις ἐδίδου χώραν ἀναδραμεῖν· "εἴ τις δοκεῖ πεποιθέναι" κα- 30 λῶς εἶπεν "δοκεῖ·" ἢ ὡς οὐκ ἔχοντα τοσαύτην πεποίθησιν ἢ ὡς τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης οὐκ ὄντως πεποιθήσεως οὔσης. πάντα γὰρ ἀνάγκης ἦν, οὐ προαιρέσεως. τοῦτο οὖν φησίν· εἰ τὸ ἐπὶ

τούτοις μέγα φρονεῖν ἦν ἀγαθὸν, οὐδενὸς ἐλαττοῦμαι, κατάγε τὴν ἐν τούτοις πλεονεξίαν. "περιτομὴ ὀκταήμερος·" οὐχ ὡς ἐπὶ προσηλύτου ὕστερον γενομένη. "ἐκ γένους Ἰσραὴλ," οὐδὲ προσηλύτων γονέων. "φυλῆς Βενιάμιν." οὐκ ἐκ τῶν δέκα φυλῶν. Ἑβραῖος ἐξ "Ἑβραίων·" ἄνωθεν τῶν εὐδοκίμων Ἰουδαίων· ἐνῆν μὲν τοῦ Ἰσραῆλ, 5 ἀλλ' οὐχ "Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων·" πολλοὶ γὰρ καὶ διέφθειρον ἤδη τὸ πρᾶγμα, καὶ τῆς γλώσσης ἦσαν ἀμύητοι, ἑτέροις κυκλούμενοι ἔθνεσιν. ἢ τοῦτο οὖν, ἢ τὴν πολλὴν εὐγένειαν δείκνυσιν.

5 Κατὰ νόμον Φαρισαῖος.

Ἔρχεται λοιπὸν καὶ εἰς τὰ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως. ἐκεῖνα γὰρ 10 τὰ προειρημένα ἦν ἀπροαίρετα· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τοῦτο· ἔστι γὰρ καὶ Φαρισαῖον εἶναι, καὶ μὴ σφόδρα ζηλωτήν· διὰ τοῦτο προστίθησιν,

6 Κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν.

Ἀλλ' ἔστι ῥιψοκίνδυνον εἶναι τινὰ, ἢ φιλαρχίας ἕνεκεν τοῦτο 15 ποιεῖν, ἀλλ' οὐ τῷ νόμῳ ζηλοῦντα, ὅπερ ἐποίουν οἱ ἀρχιερεῖς· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο φησίν.

Κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος.

Εἰ τοίνυν καὶ εὐγενείας ἕνεκεν, καὶ προθυμίας καὶ τρόπου καὶ βίου πάντων ἐκράτουν, τίνος ἕνεκεν τὰ σεμνὰ ἐκεῖνα εἴασα φησὶν, 20 ἀλλ' ἢ διὰ τὸ μείζονα εὑρεῖν τὰ τοῦ Χριστοῦ; καὶ πολλῷ μείζονα· διὸ ἐπήγαγεν,

7 Ἀλλ' ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ Χριστοῦ ζημίαν.

Ἐπιπηδῶσιν ἐνταῦθα αἱρετικοί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς σοφίας 25 ἐστὶ τοῦ Πνεύματος· ἐλπίδας αὐτοῖς ὑποτίθεσθαι νίκης, ἵνα καταδέξωνται τὴν μάχην. εἰ γὰρ φανερῶς εἴρητο, ὅπερ ἂν ἐποίησαν ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἐποίησαν καὶ ἐπὶ τούτων. ἐξήλειψαν τὰ γράμματα, παρῃτήσαντο τὴν γραφὴν, οὐ δυνάμενοι ὅλως ταύτην βλάπτειν· ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν ἰχθύων γίνεται, τὸ δυνάμενον αὐ- 30 τοὺς ἑλεῖν κρύπτεται ὥστε αὐτοὺς ἐπιδραμεῖν, καὶ οὐ πρόδηλον κεῖται, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. σκύβαλα εἴρηται ὁ νόμος φησίν· ζημία εἴρηται. λέγει οὐκ ἐνῆν Χριστὸν κερδᾶναι, εἰ μὴ νόμον

ἐζημιώθην· ταῦτα πάντα ἐπεσπάσατο τοὺς αἱρετικοὺς δέξασθαι τὸ χωρίον, νομίζοντας ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι· ἐπειδὴ δὲ ἐδέξαντο, τότε αὐτοὺς περιέβαλε τοῖς δικτύοις παντόθεν· αὐτὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ὑπὲρ τοῦ νόμου ἐστὶ, καὶ πόθεν, ἐκεῖθεν δῆλον.

Προσέχωμεν δὲ ἀκριβῶς τοῖς λεγομένοις. οὐκ εἶπε ζημία ἐστὶν 5 ὁ νόμος, ἀλλ' ἥγημαι αὐτὸν ζημίαν· καὶ ὅτε μὲν περὶ τοῦ κέρδους ἔλεγεν, οὐκ εἶπεν ἥγημαι· ἀλλ' ἦν κέρδος· ὅτε δὲ περὶ ζημίας, εἶπεν ἥγημαι· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἦν φύσει, τοῦτο δὲ γέγονεν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὑπολήψεως· κέρδος γὰρ ἦν, ἀλλὰ λοιπὸν ζημίαν αὐτὸν ἡγούμεθα· οὐκ ἐπειδὴ ζημία ἐστὶν, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῷ 10 μείζων ἡ χάρις. ὥσπερ ὁ πένης ἐν λιμῷ ὢν, ἕως μὲν ἂν ἔχῃ ἀργύριον, διαφεύγει τὸν λιμόν· ἐπειδὰν δὲ χρυσίον εὕρῃ, καὶ μὴ ἐξῇ ἀμφότερα κατασχεῖν, ζημίαν ἡγεῖται τὸ ἐκεῖνο κατέχειν· καὶ ἀφεὶς αὐτὸ, λαμβάνει τὸ χρυσίον· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, οὐκ ἐπειδὴ ζημία τὸ ἀργύριον, οὐ γάρ ἐστιν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἔνι τὰ δύο 15 ὁμοῦ λαβεῖν, ἀλλὰ ἀνάγκη τὸ ἓν καταλιπεῖν· ζημία οὖν οὐχ ὁ νόμος ἐστίν· ἀλλὰ τὸ τῷ νόμῳ προσκαθήμενον ἀφίστασθαι τοῦ Χριστοῦ. διατί δὲ οὐκ ἀφίησι προσελθεῖν τῷ Χριστῷ ὁ νόμος; καὶ μὴν εἰς τοῦτο ἐδόθη, καὶ πλήρωμα νόμου Χριστός· ἀφίησιν ἐὰν θέλωμεν. τέλος νόμου Χριστός· ὁ τῷ νόμῳ πειθόμενος αὐτὸν 20 ἀφίησι τὸν νόμον; ἀφίησιν ἐὰν προσέχωμεν· οὐχ ἀφίησιν, ἐὰν μὴ προσέχωμεν.

8 Ἀλλὰ μενοῦνγε καὶ ἡγοῦμαι τὰ πάντα ζημίαν διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. 25

Λέγω, φησὶν, τοῦτο περὶ τοῦ νόμου· οὐ καλὸν ὁ κόσμος; οὐχὶ καλὸν ἡ παροῦσα ζωή; ἀλλ' ἐάν με ἀπάγῃ τοῦ Χριστοῦ, ζημίαν ταῦτα τίθεμαι· διατί; "διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ "Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μου·" τοῦ γὰρ ἡλίου φανέντος προσκαθῆσθαι τῷ λύχνῳ ζημία· ὥστε ἀπὸ τῆς παραβολῆς ζημία γίνεται, ἀπὸ 30 τοῦ ὑπερέχοντος. ὁρᾷς ὅτι σύγκρισιν ποιεῖται; διὰ τὸ ὑπερέχον φησίν· οὐ διὰ τὸ ἀλλότριον· τὸ γὰρ ὑπερέχον τοῦ ὁμογενοῦς ὑπερέχει· ὥστε ἀφ' ὧν ποιεῖται τὴν κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχὴν, ἀπὸ τούτων δείκνυσιν τὴν οἰκείωσιν τῆς γνώσεως.

(Σευηριανοῦ.) Ἄλλος φησὶν, εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν ἡγεῖται, οὐκ ἦν κακά· ἦν γὰρ κέρδη· καὶ "ἥγημαι" εἶπεν· οὐ γὰρ ἦν ζημία· ἀλλὰ κατὰ παράθεσιν τῆς ὑπερβολῆς τῶν κρειττόνων ἡγεῖται ζημίαν.

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος δὲ ὁμοίως φησίν· τὸ "ἦν·" εἰς σύστα- 5 σιν τοῦ ποτὲ κέρδους ἔχει τὴν περὶ ταῦτα σπουδήν.

Δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην· καὶ ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω.

Θεοδώρου[a]. Ἐπειδὴ ἐφύβριστον ἦν τὸ σκύβαλα κάλεσαι τὰ τοῦ νόμου, μάλα ὀξέως ἐπήγαγεν, "ἵνα Χριστὸν κερδήσω·" 10 δεικνὺς ὅτι ἡ παράθεσις ἐκείνων ταῦτα τοιαῦτα εἶναι ποιεῖ· καὶ οὔπω μὲν δῆλον εἰ περὶ τοῦ νόμου φησίν· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν περὶ κοσμικῶν πραγμάτων λέγειν· εἰπὼν γὰρ "ἅτινά μοι ἦν κέρδη, "ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. ἀλλὰ μενοῦνγε ἡγοῦ-"μαι τὰ πάντα ζημίαν εἶναι." καίτοι πάντα εἶπεν. εἰ δὲ βούλει 15 καὶ τὸν νόμον, οὐδὲ οὕτως ὕβρισται· τὸ γὰρ σκύβαλον ἀπὸ τοῦ σίτου ἐστίν· καὶ τὸ ἰσχυρὸν τοῦ σίτου τὸ σκύβαλον ἐστὶν, τὸ ἄχυρον λέγω· ἀλλ' εἰ μὴ τὸ σκύβαλον ἦν, οὐκ ἂν ὁ νόμος ἐγένετο. οὐχ ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ οὐκ αὐτὸ ζημίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστόν. ὁρᾷς πῶς ἐπιλαμβάνεται τοῦ ἐρείσματος 20 τοῦ Χριστοῦ πάντοθεν, καὶ οὐκ ἀφίησιν οὐδαμοῦ γυμνωθῆναι τὸν νόμον, οὐδὲ πληγὴν λαβεῖν, ἀλλὰ περιβάλλει πανταχόθεν αὐτόν.

(Σευηριανοῦ.) Καὶ ἄλλος δὲ φησὶν, τὸ σκύβαλον μέρος ἐστὶ καλάμης· ἡ δὲ καλάμη καὶ ὁ στάχυς ποτὲ ἀπὸ σπόρου. τοῦτο οὖν τὸ σκύβαλον ποτὲ χρησιμώτατον εἰς τὸ τεχθῆναι τὸν σπόρον· 25 ὥσπερ γὰρ ἀπὸ σπόρου ῥίζα καὶ καλάμη καὶ στάχυς, οὕτως ἀπὸ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραὰμ ὡσπερεὶ ἀπὸ σπόρου ἡ ἀπὸ τῶν ἐν νόμῳ· καὶ ἡ καλάμη τῶν προφητῶν καὶ ὁ στάχυς ἤδη τὸν Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ προκαταγγέλλων· ὁ δὲ τούτων θερισμὸς καὶ ὁ ἀλοητὸς ἐν τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ τοῦ Σωτῆρος· "οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ 30 "καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα·" ὅτε λοιπὸν ἐπαύσατο μὲν ἡ καλάμη τοῦ νόμου, ὥσπερ δὲ σκύβαλον ἐχωρίσθη, περιτομὴ, σαββάτων τηρήσις, καὶ τῶν ἄλλων· καὶ καθαρὸς ὁ τῆς πίστεως σῖτος, ὁ ἐναποκεκρυμμένος τῇ προφητικῇ καλάμῃ ἀπετέθη ταῖς

[a] Non Theodori sed Chrys. est Schol.

ἀποθήκαις τοῦ κοινοῦ δεσπότου· τοῦτο οὖν τὸ τοῦ σκυβάλου ὄνομα δείκνυσιν οἰκεῖον τὸν νόμον, καὶ ὥσπερ ἄνευ τοῦ νόμου τὸ τέλειον τῆς χάριτος κατορθωθῆναι.

9 Καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. 5

Τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην εἰς δικαιοσύνην ἔχων. διὰ τὸ μηδὲν αὐτὴν εἶναι, πρὸς ταύτην τὴν δικαιοσύνην ἔδραμεν· οἱ μὴ ἔχοντες πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον ὀφείλουσι προστρέχειν αὐτῷ; καὶ καλῶς εἶπεν "ἐμὴν δικαιοσύνην·" ἣν ἐκ πόνων καὶ ἱδρώτων ἐκτησάμην, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος φησίν. εἰ τοίνυν ὁ κατορθώσας ἀπὸ 10 χάριτος σώζεται, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς λέγειν, ὅτι μείζων αὕτη ἡ δικαιοσύνη ἡ διὰ πόνων, δείκνυσιν ὅτι σκύβαλον τοῦτό ἐστι πρὸς ἐκείνην· ποῖα δὲ ἔστιν αὕτη; ἡ ἀπὸ πίστεως τοῦ Θεοῦ. τουτέστιν καὶ αὕτη παρὰ Θεοῦ δέδοται, Θεοῦ ἔστιν αὕτη ἡ δικαιοσύνη, δῶρον ἐστὶν αὕτη ὁλόκληρον· τὰ 15 δὲ τοῦ Θεοῦ δῶρα, πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερβαίνει τὴν εὐτέλειαν τῶν κατορθωμάτων, τῶν διὰ τὴν ἡμετέραν σπουδὴν γινομένων· ἄρα διὰ πίστεως ἡ γνῶσις, καὶ ταύτης ἄνευ γνῶναι αὐτὸν οὐκ ἔνι. πῶς γάρ; δι' αὕτης δεῖ γνῶναι, φησὶν, τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ. "ποῖος γὰρ λογισμὸς τὴν ἀνάστασιν ἡμῖν παραστήσει; 20 ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἡ κοινωνία τῶν παθημάτων. εἰ γὰρ μὴ ἐπιστεύομεν ὅτι συνυπομένοντες συμβασιλεύσομεν· οὐδ' ἂν ἐπάθομεν τὰ παθήματα. διὰ τοῦτο ἔλεγεν καὶ "'εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ μὴ ἔχων ἐμὴν "δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ."

10 Τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γνῶναι 25 αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ 11 θανάτῳ αὐτοῦ, εἰ πῶς καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν.

"Συμμορφούμενος" φησὶν, "τῷ θανάτῳ αὐτοῦ·" τουτέστιν κοινω- 30 νῶν· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ὕπερ τῶν ἀνθρώπων ἔπαθεν, οὕτως κἀγώ· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, "ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ "Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου·" τουτεστιν οἱ διωγμοὶ καὶ τὰ παθή-

ματα ταῦτα τὴν εἰκόνα δημιουργοῦσιν ἐκείνην τὴν τοῦ θανάτου. διὰ τοῦτο τὴν αὐτὴν ὁδὸν ὁδεύομεν, ἥνπερ ὥδευσεν· τουτέστιν ἀδελφοὶ γινόμενοι αὐτῷ καὶ κατὰ τοῦτο. ὥσπερ γὰρ "ἐν τῷ "βαπτίσματι συνετάφημεν ἐν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐ"τοῦ·" οὕτως ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ αὐτοῦ· ἐκεῖ εἰκότως εἶπεν "ἐν 5 "τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ·" οὐ γὰρ ὅλον τὸν θάνατον ἀπεθάνομεν· οὐ γὰρ σώματι καὶ σαρκὶ ἀπεθάνομεν· ἀλλ' ἁμαρτίᾳ· ἐπεὶ οὖν θάνατος καὶ θάνατος λέγεται, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανε σώματι, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτίᾳ, διὰ τοῦτό φησι "τῷ ὁμοιώματι τοῦ "θανάτου αὐτοῦ·" ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι ὁμοιώματι θανάτου, ἀλλ' αὐτῷ 10 τῷ θανάτῳ. Παῦλος γὰρ ἁμαρτίᾳ οὐκέτι ἀπέθανεν ἐν τοῖς διωγμοῖς· ἀλλ' αὐτῷ τῷ σώματι. ὥστε τὸν αὐτὸν ὑπέμεινε θάνατον· "εἴ πως καταντήσω" φησὶν "εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐν νε"κρῶν." τί λέγεις; καὶ μὴν πάντες αὐτῆς τυγχάνουσι· καὶ οὐκ ἀναστάσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀφθαρσίας· οἱ μὲν εἰς τιμήν· 15 οἱ δὲ εἰς ἐφόδιον κολάσεως· πῶς οὖν ὁ μέλλων ἐξαιρέτου τινὸς τυγχάνειν ἔλεγεν, "εἴ πως καταντήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ "νεκρῶν;" τί οὖν ἐστι; δοκεῖ μέγα τί ἐνταῦθα αἰνίττεσθαι· οὕτω γὰρ μέγα ἦν, ὅτι οὐδὲ ἐθάρρησεν ἀποφήνασθαι, ἀλλὰ φησίν· εἴπως ἐπίστευσα εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ 20 πάσχω δι' αὐτὸν, ἀλλ' οὔπω δύναμαι θαρρῆσαι περὶ τῆς ἀναστάσεως. ποίαν ἀνάστασιν ἐνταῦθα φησίν; τὴν πρὸς αὐτὸν ἄγουσαν τὸν Χριστόν· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· "μήπως ἄλλοις κη"ρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι."

12 Οὐκ ὅτι ἤδη ἔλαβον, ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ εἰ 25 καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ.

Οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον τὸ βραβεῖον. εἰ δὲ ὁ τοσαῦτα παθὼν, εἰ ὁ τὴν νέκρωσιν ἔχων, οὔπω ἐθάρρει περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐκείνης, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς; τί ἐστιν "εἰ καὶ καταλάβω;" τὴν αὐτοῦ, 30 φησὶν, ἀνάστασιν ἐὰν καταλάβω· τουτέστιν ἐὰν δυνηθῶ τοσαῦτα παθεῖν· ἂν δυνηθῶ μιμήσασθαι αὐτόν· οἷον, πολλὰ ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ἐνεπτύσθη· ἐρραπίσθη· ἐμαστίχθη· ὕστερον ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθε· τοῦτο στάδιον ἐστί· διὰ τούτων πάντων δεῖ πρὸς τὴν ἀνάστασιν

αὐτοῦ φθάσαι. ἢ τοῦτο φησίν· ἐὰν καταξιωθῶ τῆς ἀναστάσεως τυχεῖν εὐδοκίμου παρρησίαν ἐχούσης εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν αὐτοῦ· ἂν γὰρ δυνηθῶ τοὺς ἀγῶνας πάντας ἐνεγκεῖν, καὶ τὴν ἀναστάσιν αὐτοῦ δυνήσομαι σχεῖν, καὶ μετὰ δόξης ἀναστῆναι. οὐδέπω γὰρ ἄξιος εἰμι φησὶν, ἔτι ἐναγώνιός μοι ὁ βίος· ἔτι τοῦ τέλους εἰμὶ πόρρω· ἔτι τῶν 5 [a]βραχέων ἀφέστηκα· ἔτι διώκω. καὶ οὐκ εἶπε τρέχω, ἀλλὰ διώκω. ὁ διώκων, ἴστε μεθ' ὅσου πόνου διώκει· οὐδὲν ὁρᾷ· πάντας μετὰ πολλῆς τῆς ῥώμης τοὺς διακόπτοντας ἀπωθεῖται, καὶ διάνοιαν καὶ ὄμμα, καὶ ἰσχὺν καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα συστρέφει· πρὸς ἕτερον μὲν οὐδὲν ὁρῶν, πρὸς δὲ βραβεῖον μόνον. εἶτα δεικνὺς ὅτι ὀφειλὴ 10 τὸ πρᾶγμα ἐστὶ, φησὶν, "ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ "Ἰησοῦ." τῶν ἀπολλυμένων ἤμην, φησίν· ἐπνιγόμην, ἤμελλον ἀπόλλυσθαι· κατέλαβέ με ὁ Θεός. καὶ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίωκε φεύγοντας αὐτὸν μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. ὥστε πάντα παρίστησι. τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι "κατελήφθην," ἔδειξε καὶ τοῦ βουλο- 15 μένου καταλαβεῖν τὴν σπουδὴν, καὶ ἡμῶν τὴν ἀποστροφὴν πολλὴν καὶ τὴν πλάνην, ὅτι αὐτὸν ἐφεύγομεν· ὥστε πολλῆς ἐσμὲν ὀφειλῆς ὑπεύθυνοι.

13 Ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογίζομαι κατειληφέναι.

Οὐδὲν οὕτως κενοῖ κατορθώματα καὶ ἀποφυσᾷ, ὡς ἡ μνήμη 20 τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἀγαθῶν. δύο γὰρ τίκτει· καὶ ῥαθυμοτέρους ἐργάζεται, καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἴρει· δι' ὅπερ ὁ Παῦλος ἐπειδὴ οἶδεν ὀξύρροπον τὴν ἡμετέραν φύσιν πρὸς ῥαθυμίαν, καὶ πολλὰ τοὺς Φιλιππησίους ἐπῄνησεν· ὅρα πῶς αὐτῶν καταστέλλει τὸ φρόνημα διὰ πολλῶν μὲν καὶ ἑτέρων ἀνωτέρω, μάλιστα δὲ διὰ 25 τοῦ παρόντος ῥητοῦ. τί λέγων; "ἀδελφοὶ, ἐγὼ ἐμαυτὸν οὐ λογί- "ζομαι κατειληφέναι." εἰ δὲ Παῦλος οὐδέπω κατέλαβεν, οὐδ' ἐθάρρει περὶ τῆς ἀναστάσεως, οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων, σχολῇ γ' οὖν ἐκεῖνοι οἱ μηδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτοῦ μέρος κατωρθωκότες, τοῦτο ἂν ἔπραξαν. τουτέστιν. οὐδέπω κατειληφέναι τὴν ἀρετὴν 30 πᾶσαν ἡγοῦμαι. εἰ δὲ λέγει ἀλλαχοῦ "τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώ- "νισμαι" καὶ ἐνταῦθα "οὐδέπω λογίζομαι κατειληφέναι," ἀναγνοὺς τίς ἀκριβῶς, εἴσεται τὴν αἰτίαν καλῶς καὶ ἐκείνων τῶν ῥημάτων·

[a] Leg. βραβαίων.

οὐ γὰρ δεῖ συνεχῶς τὰ αὐτὰ στρέφειν. καὶ ὅτι πολλῷ πρότερον ἔλεγεν, ἐκεῖνα δὲ πρὸς τῇ τελευτῇ.

14 ᾿Εν δὲ τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἐμπρόσθεν ἐπεκτεινόμενος, κατὰ σκόπον διώκω ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ᾿Ιησοῦ. 5

Τοῦτο γὰρ αὐτὸν ποιεῖ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνεσθαι, τὸ τῶν ὀπίσω ἐπιλανθάνεσθαι. τοῦτο οὖν ἡμᾶς ἀεὶ δεῖ λογίζεσθαι, κἂν μυρία κατορθώσωμεν ἀγαθά· εἰ γὰρ Παῦλος μετὰ μυρίους θανάτους, τοῦτο ἐλογίζετο, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι τὰ ὀπίσω οὐκ ἀναλογίζομαι, ἀλλ' οὐδὲ μέμνημαι· "ἐπεκτεινόμενος" 10 φησὶν, πρὶν ἢ παραγενέσθαι, λαβεῖν σπουδάζω· ἐπικλίνων ἑαυτὸν εἰς τὰ ἔμπροσθεν [ἵνα] καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων, ἵνα καὶ τοῦ δρόμου πλέον ἐργάσηται· οὕτω δεῖ τρέχειν τὸν τρέχοντα μετὰ τοσαύτης προθυμίας, οὐκ ἀναπεπτωκότα· ἄνω κεῖται τὸ βραβεῖον φησίν· ὅρα πόσον διάστημα τοῦτο δεῖ[b] δραμεῖν· ὅρα πόσον τὸ ὕψος· 15 ἐκεῖ δεῖ σταθῆναι τοῖς τοῦ Πνεύματος πτεροῖς· ἑτέρως γὰρ οὐκ ἔνι τὸ ὕψος τοῦτο τεμεῖν· μετὰ τοῦ σώματος ἐκεῖ δεῖ βαδίσαι· ἔξεστι γὰρ ἐν Χριστῷ ᾿Ιησοῦ, φησίν· οὐ γὰρ ἔνι χωρὶς τῆς ἐκείνου ῥοπῆς τοσοῦτο διελθεῖν διάστημα· κάτω μέν σε ἀγωνίζεσθαι ἠβουλήθη, ἄνω δὲ στεφανοῖ. οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐνταῦθα, ὅτι τοὺς μάλιστα 20 τιμωμένους καὶ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν ἡνιόχων οὐ στεφανοῦσιν, ἐν τῷ σταδίῳ κάτω, ἀλλ' ἄνω καλέσας ὁ βασιλεὺς, οὕτως στεφανοῖ; οὕτως καὶ ἐνταῦθα· εἰς τὸν οὐρανὸν λαμβάνεις τὸ βραβεῖον.

Σευηριανὸς δὲ ὁμοίως φησὶν, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανό- 25 μενος οὐχ ὡς κακὰ, ἀλλ' ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. οὐχ ἀσχολοῦμαι εἰς τὸ ἀναμιμνήσκεσθαι τοὺς ἀγῶνας μου τοὺς παρελθόντας, ἀλλ' εἰς τὸ μεριμνᾶν τί κατορθώσω εἰς τὰ ἑξῆς.

(Θεόδωρος.) Ταύτην δὲ τὴν ἐξήγησιν Θεόδωρος οὐ προσιέται· βούλεται γὰρ ἀπὸ τοῦ τὰ αὐτὰ γράφειν ὑμῖν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνη- 30 ρὸν, δι' ὅλου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πείθεσθαι τοῖς κατὰ νόμον ἡμῖν αὐτοῖς βουλομένοις διαλέγεσθαι· τοῦτο γάρ ἐστιν ὅ φησι γεγενῆσθαι· ἐμαυτὸν ἐν τῇ ἀληθινῇ τελειότητι οὐκ ἀποφαίνομαι· οὐδέπω

[b] Cod. δὲ.

γὰρ ἐν ἀπολαύσει τῶν προσδοκωμένων κατέστημεν· ἀλλ' ὅμως εἰδὼς ἐκείνων τὸ μέγεθος, τῶν μὲν παλαιῶν ἁπάντων οὐδένα ποιοῦμαι λόγον· πρὸς δὲ τὰ μέλλοντα ἐμαυτοῦ λογισμὸν ἐκτείνων, ἕνα σκοπὸν ἔχω, πρὸς ὃν ἀφορῶν, ἅπαντα πράττω, ὅπως ἂν τύχοιμι τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐπάθλων εἰς τὴν ἄνω κλῆσιν· ἵνα εἴπῃ 5 τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δίαιταν, ἧς ἐπὶ τὸ τυχεῖν κεκλήμεθα πάντες.

15 Ὅσοι οὖν τέλειοι τοῦτο φρονῶμεν.

Ποῖον; τὸ ὅτι δεῖ τῶν ἔμπροσθεν ἐπιλανθάνεσθαι· ὥστε τελείου τὸ μὴ νομίζειν ἑαυτὸν τέλειον εἶναι· τοῦτο γάρ ἐστι τελειότης· ὡς ὅ γε νομίζων τὸ πᾶν κατειληφέναι, οὐδὲν ἔχει. 10

Καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑμῖν ἀποκαλύψει.

Τουτέστιν, εἰ δέ τις νομίζει τὸ πᾶν κατορθωκέναι, ἀσφαλιζέτω ἑαυτόν· ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως· ἀλλ' ὅρα πῶς συνεσταλμένως τοῦτο φησίν· ὁ Θεὸς ὑμᾶς διδάξει, τουτέστιν ὁ Θεὸς ὑμᾶς πείσει, 15 οὐχὶ διδάξει· ἐδίδασκεν γὰρ ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἐνάξει ὁ Θεός· ἀλλ' οὐκ εἶπεν ἐνάξει ἀλλ' "ἀποκάλυψει" ἵνα δόξῃ μᾶλλον ἀγνοίας εἶναι τὸ πρᾶγμα. οὐ περὶ δογμάτων ταῦτα εἴρηται, ἀλλὰ βίου τελειότητος, καὶ τοῦ μὴ νομίζειν ἑαυτοὺς τελείους εἶναι.

Ἄλλος δέ φησιν, εἰ καὶ μὴ ἴσμεν ἀκριβῶς τὰ μέλλοντα 20 ὁποῖα καθέστηκεν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτὰ ἡμῖν δείξει ὁ Θεός.

16 Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ αὐτῷ στοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν.

Τέως φησὶν, ἐν οἷς ἐσμὲν καὶ ἐν οἷς ἐκλήθημεν ἐπιμένειν ὀφείλομεν, 25 σύμφωνον τὴν περὶ αὐτὰ διάθεσιν ἐπιδεικνύμενοι, καὶ μὴ ἐξιστάμενοι τῆς τῶν μελλόντων προσδοκίας καὶ τοῦ κατ' ἐκεῖνα τὸν ἑαυτῶν ῥυθμίζειν βίον.

(Χρυσοστόμου.) Ἄλλος δέ φησιν· τοῦτο βούλεται εἰπεῖν κυρίως, ὃ κατορθώσαμεν, κατέχωμεν· τὸ τῆς ἀγάπης, τὸ τῆς 30 ὁμονοίας, τὸ τῆς εἰρήνης· τοῦτο ἡμῖν κατώρθωται. "τῷ αὐτῷ "στοιχεῖν κανόνι" τὸ αὐτὸ φρονεῖν· κανόνι βούλεται εἶναι τὰ παραγγέλματα. ὁ κανὼν οὔτε πρόσθεσιν οὔτε ἀφαίρεσιν δέχε-

ται· ἐπεὶ τὸ κανὼν εἶναι ἀπόλλυσι· τουτέστιν, τῷ αὐτῷ ὅρῳ, τῇ αὐτῇ πίστει.

17 Μιμηταί μου γίνεσθε, ἀδελφοί, καὶ σκοπεῖτε τοὺς οὕτως περιπατοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς.

Εἴ τις ἡμᾶς βούλεται μιμεῖσθαι φησὶν, εἴ τις τὴν αὐτὴν 5 βαδίζειν ὁδὸν, ἐκείνους προσέχετε, εἰ καὶ ἐγὼ μὴ πάρειμι· ἀλλ' ἴστε τῆς ἐμῆς βαδίσεως τὸν τρόπον· τουτέστιν τῆς ἀναστροφῆς τοῦ βίου. οὐ γὰρ διὰ ῥημάτων μόνην ἐδίδασκον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησίν· ἀντὶ τοῦ μὴ ὑπὸ νόμον ζῶντες, 10 ἀλλ' ὁμοίως ἐμοί. "καὶ σκοπεῖτε" φησὶν "τοὺς οὕτω περιπα- "τοῦντας, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς·" καὶ καθόλου φησὶν, πρὸς τοὺς οὕτω ζῶντας ἀφορᾶτε, κἀκείνους μιμεῖσθε.

18 Πολλοὶ γὰρ περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυ- 15 ροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια.

Οὐδὲν οὕτως ἀλλότριον καὶ ἀνάρμοστον Χριστιανοῦ, ὡς ἄνεσιν καὶ ἀνάπαυσιν ζητεῖν, καὶ τὸ τῷ παρόντι προστετηκέναι βίῳ, τῆς ἐπαγγελίας ἀλλότριον· ὁ δεσπότης σου ἐσταυρώθη, καὶ ἄνε- σιν ζητεῖς; ὁ δεσπότης σου προσηλώθη, καὶ σὺ τρυφᾷς; καὶ ποῦ 20 ταῦτα στρατιώτου γενναίου; διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος φησίν· "νυνὶ "δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ." ἐπειδὴ τινὲς ἦσαν ὑποκρινόμενοι τὸν Χριστιανισμὸν, ἐν ἀνέσει δὲ ὄντες καὶ τρυφῇ, τοῦτο δὲ ἐναντίον τῷ σταυρῷ, διὰ τοῦτο ἔλεγεν ταῦτα. οἶδεν σταυρὸν ὁ Χριστὸς τὰ πάθη λέγειν, ὡς ὅταν λέγῃ· 25 "ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθήσῃ μοι·" τουτέστιν ἐὰν μή τις ᾖ παρεσκευασμένος πρὸς θάνατον· οὗτοι δὲ φιλόζωοι καὶ φιλοσώματοι ὄντες, ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνουσιν· δακρύων οὖν οἱ τοιοῦτοι ἄξιοι.

Ἄλλος δὲ φησὶν, τί γὰρ ἕτερον εἴη ἂν καὶ ὑπολαβεῖν ἐπὶ τῶν 30 ἐναντιουμένων τῷ Χριστῷ καὶ ἐλαττούντων τὰ περὶ αὐτῶν τῇ περὶ τὰ νόμιμα σπουδῇ;

19 Ὧν τὸ Θεὸς ἡ κοιλία.

Τόδε φάγε, καὶ τόδε μὴ φάγῃς· καὶ περὶ τοῦτο ἑαυτοὺς ἀσχολοῦντες ὥσπερ Θεῷ τῇ κοιλίᾳ προσέχοντες· καὶ τὸ εὐσεβεῖν ἐν τῷ τάδε αὐτῇ προσκομίζειν ἢ μὴ τάδε τιθέμενοι· ἢ καὶ οὕτως· "φάγωμεν καὶ πίωμεν·" ὁρᾷς ὅσον ἡ τρυφὴ κακόν; τοῖς μὲν τὰ χρήματα, τοῖς δὲ ἡ κοιλία Θεός· οὐχὶ εἰδωλολάτραι καὶ οὗτοι, 5 καὶ ἐκείνων χείρους;

Καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν.

Ἀλλὰ τί ἐφ' οἷς δεῖ ἐγκαλύπτεσθαι ἐπὶ τούτοις σεμνύνονται· δεινὸν μὲν γὰρ τὸ αἰσχρὰ πράττειν· τὸ δὲ πράττοντα αἰσχύνεσθαι, ἐξ ἡμισείας ἐστὶ δεινόν· ὅταν μέντοι τίς καὶ ἐγκαλωπίζηται, ὑπερβολὴ ἀναισθησίας. 10

(Θεόδωρος,) Ἄλλος δὲ οὕτως. μέγα φησὶν, νομίζουσι τὸ μὴ τάδε φαγεῖν, ἀλλὰ τάδε· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι κόπρος γίνεται ὅπερ ἂν φάγωσιν, ἣν καὶ ὁρᾷν αἰσχύνονται· ἰδοὺ τῆς σπουδῆς αὐτῶν τὸ τέλος. 15

Οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες.

Χρυσοστόμου. Οἱ γὰρ μηδὲν πνευματικὸν φρονοῦντες, ἀλλ' ἐνταῦθα πάντα κεκτημένοι, καὶ ταῦτα φρονοῦντες, εἰκότως τὴν κοιλίαν Θεὸν ἔχουσι, λέγοντες, "φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γὰρ "ἀποθνήσκομεν." 20

20 Ἡμῶν δὲ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.

Μὴ τοίνυν ἐνταῦθα ζητῶμεν ἄνεσιν· ἐκεῖ ἐσμὲν λαμπροὶ, ἔνθα καὶ πολιτευόμεθα.

Ἐξ οὗ καὶ Σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα Κύριον Ἰησοῦν 21 Χριστόν· ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως. 25

Σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ κατὰ μικρὸν ἀνήγαγεν ἡμᾶς ἀπ' οὐρανοῦ, φησὶν, ὁ ἡμέτερος Σωτήρ· ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀπὸ τοῦ προσώπου τὸ σεμνὸν δεικνύς· πολλὰ φησὶν πάσχει τὸ σῶμα, δεσμεῖται, μαστίζεται, μυρία πάσχει δεινά. ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ 30 Χριστοῦ τοσαῦτα ἔπαθεν· τοῦτο γοῦν ᾐνίξατο εἰπὼν, "εἰς τὸ "γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." ἄρα τὸ αὐτὸ μέν ἐστιν· ἐνδύσεται δὲ ἀφθαρσίαν, μετασχηματίσει

ἄρα· καὶ τὸ σχῆμα ἕτερον, ἢ τὴν μεταβολὴν οὕτω καταχρηστικῶς ἐκάλεσεν· "σῶμα δὲ ταπεινώσεως" ἡμῶν εἶπεν, ὅτι τεταπείνωται. νῦν τῇ φθορᾷ ἐστὶν ὑπεύθυνον, τῇ ἀλγηδόνι. δοκεῖ εὐτελὲς εἶναι, καὶ οὐδὲν τῶν λοιπῶν ἔχειν πλέον. "εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ," φησὶν, "σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ." βαβαῖ, ἐκείνῳ 5 τῷ καθημένῳ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατέρος, σύμμορφον τοῦτο τὸ σῶμα γίνεται; ἐκείνῳ τῷ προσκυνουμένῳ· ᾧ παρεστήκασιν καὶ ἀσώματοι δυνάμεις; εἶτα ἵνα μὴ ἀπιστήσῃς, καὶ λογισμὸν ἐπάγαγεν.

Κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα. 10

Δύναμιν ἔχει, φησὶν, ὥστε πάντα ὑποτάξαι· οὐκοῦν καὶ τὴν φθορὰν καὶ τὸν θάνατον. μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ τοῦτο ποιεῖ· ποίας γὰρ δυνάμεως μεῖζόν ἐστιν δαίμονας καὶ Ἀγγέλους καὶ Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ ὑποτάξαι, ἢ σῶμα ποιῆσαι 15 ἄφθαρτον; πολλῷ δὴ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνου. καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως.

ΚΕΦ. Ϛ.

Παραίνεσις ἴδιαι τινῶν καὶ κοιναὶ πάντων.

1 Ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ καὶ ἐπιπόθητοι, χαρὰ 20 καὶ στεφανός μοι, οὕτως στήκετε ἐν Κυρίῳ.

Οὕτω· πῶς; ἀκλινεῖς. ὅρα πῶς μετὰ τὴν παραίνεσιν τὰ ἐγκώμια. "χαρὰ καὶ στεφανός μου·" τί ταύτης τῆς ἀρετῆς ἴσον; ὅταν Παύλου στέφανος ὦσιν.

Οὕτως στήκετε ἐν Κυρίῳ ἀγαπητοί. 25

Τουτέστιν "ἐν τῇ ἐλπίδι τοῦ Θεοῦ."

2 Εὐοδίαν παρακαλῶ, καὶ Συντύχην παρακαλῶ, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν Κυρίῳ. καὶ ἐρωτῶ καὶ σὲ σύζυγε γνήσιε, συλλαμβάνου αὐταῖς, αἵ τινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι· μετὰ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου· ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς. 30

ὁρᾷς ὅσην αὐτοῖς ἀρετὴν μαρτυρεῖ· ὅπερ τοῖς Ἀποστόλοις εἶπεν ὁ Χριστὸς, "μὴ χαίρετε ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει, ἀλλ' ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν βίβλῳ ζωῆς." δοκοῦσι δέ μοι αὗται αἱ γυναῖκες κεφάλαιον εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐκεῖ· καὶ παρατίθεται αὐτὰς ἀνδρί τινι ἴσως θαυμαστῷ, καὶ ὃν σύζυγον 5 καλεῖ· ᾧ ἴσως εἰώθει παρατίθεσθαι ὡς συνεργῷ καὶ συστρατιώτῃ καὶ κοινωνῷ καὶ ἀδελφῷ· ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ποιεῖ λέγων, "συνίστημι ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ὑμῶν, διάκονον "οὖσαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρέαις·" ἢ ἀδελφόν τινα αὐτῶν, ἢ ἄνδρα αὐτῆς· ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, νῦν ἀδελφὸς εἶ γνήσιος. 10 τινὲς δέ φασιν ὄνομα εἶναι κύριον τὸ Σύζυγε· καὶ εἴτε τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο, οὐ σφόδρα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ· ἀλλ' ὅτι καὶ αὗται οὐ μικρὸν συνεβάλοντο μέρος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καίτοι πολλῶν ὄντων τῶν συνεργούντων.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησὶν, δῆλον ὅτι καὶ αὗται πρὸς ἀλλή- 15 λας ἐστασίαζον, περὶ πρωτείων ἐρίζουσαι· ἐνάρετοι οὖσαι, καὶ ὡς εἰκὸς εἰς τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἔριδα καταπίπτουσαι· δῆλον δὲ ὡς οὐ γυναῖκα ἑαυτοῦ λέγει τὸ "σύζυγε," ὥς τινες οἴονται, ἐπεὶ περιττὸν ἦν τὸ γνήσιε· ὃ ἀνδρὶ μὲν ἁρμόττει, γυναικὶ δὲ οὐκέτι· δέον αὐτοὺς κἀκεῖνο ἐννοῆσαι, ὅτι σύζυγον ἡ θεία γραφὴ οὐδαμοῦ 20 τὸν γάμῳ συνημμένον λέγει, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν. τινὲς δὲ Εὐοδίαν φασὶν εἶναι τὴν γυναῖκα τοῦ δεσμοφύλακος, Συντύχην δὲ τὸν ἄνδρα.

4 Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἐρῶ, χαίρετε.

"Μακάριοι οἱ πενθοῦντες καὶ οὐαὶ τοῖς γελῶσιν," εἶπεν ὁ 25 Κύριος· τί οὖν νῦν φησὶν ὁ Παῦλος; τὸν γέλωτα τοῦ κόσμου τούτου τὸν ἐπὶ τοῖς παροῦσι γινόμενον πράγμασιν, ἐταλάνισεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοὺς πενθοῦντας ἐμακάρισεν, οὐ τοὺς ἁπλῶς ἐπὶ ταῖς τῶν οἰκείων ἀποβολαῖς, ἀλλὰ τοὺς κατανενυγμένους καὶ τὰ οἰκεῖα πενθοῦντας κακὰ, καὶ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα ἀναλογιζο- 30 μένους, ἢ καὶ τὰ ἀλλότρια· οὐκ ἔστιν δὲ αὕτη ἡ χαρὰ ἐναντία τῷ πένθει ἐκείνῳ· ἀλλὰ γὰρ ἀπ' ἐκείνου τοῦ πένθους, καὶ αὕτη τίκτεται. ὁ γὰρ πενθῶν τὰ ἑαυτοῦ κακὰ, καὶ ἐξομολογούμενος χαίρει· ἄλλως τε, ἔνεστι πενθεῖν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων,

χαίρειν δὲ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καλῶς δὲ ἐδιπλασιάσεν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις λύπην ἔτικτεν, διὰ τοῦτο διπλασιασμοῦ δείκνυσιν ὅτι πάντως δεῖ χαίρειν.

5 Τὸ ἐπιεικὲς ὑμῶν γνωσθήτω πᾶσιν ἀνθρώποις. ὁ 6 Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε. 5

Ὑμεῖς, φησὶν, ἐν θλίψει, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τρυφαῖς· ἀλλ' ἤδη ταῦτα λήψεται τέλος· ἀλλ' ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀπειλοῦσι; μηδὲν μεριμνᾶτε· ἤδη ἐφέστηκεν ἡ κρίσις, ὅταν ταναντία ἔσται, ἂν ἐπιεικῶς προσενεχθῆτε τοῖς τὰ δεινὰ ὑμᾶς διατιθεῖσιν.

Ἀλλ' ἐν παντὶ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει μετὰ 10 εὐχαριστίας τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωριζέσθω πρὸς τὸν Θεόν.

"Ἐν παντὶ" φησὶν, ὥστε ὑπερ ἁπάντων εὐχαριστεῖν δεῖ, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν· τοῦτο γὰρ ὄντως εὐχαρίστου· ἐκεῖνο γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ἀπαιτεῖ· τοῦτο δὲ ἀπὸ ψυχῆς γίνεται 15 εὐγνώμονος, καὶ σφόδρα διακειμένης περὶ τὸν Θεόν· ταύτας ἐπιγινώσκει τὰς εὐχὰς ὁ Θεὸς, τὰς δὲ ἄλλας οὐκ οἶδεν.

7 Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν καὶ τὰ νοήματα ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. 20

Τί ἐστι τοῦτο; ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἣν πρὸς ἀνθρώπους εἰργάσατο· πάντα οὖν ὑπερέχει· τίς γὰρ ἂν προσεδόκησε, τίς ἂν ἤλπισε τοσαῦτα ἔσεσθαι ἀγαθά; πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνει διάνοιαν, οὐχὶ λόγων μόνον· ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ὑπὲρ τῶν μισούντων αὐτὸν τὸν Υἱὸν ἐκδοῦναι οὐ παρῃτήσατο, ὥστε εἰρήνην ποιῆσαι 25 πρὸς ἡμᾶς· αὕτη δὴ οὖν ἡ εἰρήνη, τουτέστιν ἡ καταλλαγὴ, ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν· τοῦτο γὰρ διδασκάλου, μὴ μόνον παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεύχεσθαι, καὶ διὰ δεήσεως βοηθεῖν· ὥστε μήτε ὑπὸ πειρασμῶν βαπτίζεσθαι, μήτε ὑπὸ ἀπάτης περιφερέσθαι. τί ἐστιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ; ἐν αὐτῷ 30 φυλάξει ὥστε μένειν, καὶ μὴ ἐκπεσεῖν αὐτοῦ τῆς πίστεως. ἢ τοῦτο φησίν· ἤγουν ἡ εἰρήνη ἐκείνη ἣν φησιν ὁ Χριστὸς "εἰρήνην "ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν" αὕτη φρουρήσει ὑμᾶς. ἡ γὰρ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν ἀνθρώπινον.

8 Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοὶ, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνὰ, ὅσα δίκαια, ὅσα ἁγνὰ, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ἃ 9 καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε καὶ ἠκούσατε καὶ ἴδετε ἐν ἐμοί. 5

Τί ἐστι τὸ λοιπόν; ἀντὶ τοῦ πάντα ἡμῖν εἴρηται· ἐπειγομένου τὸ ῥῆμά ἐστι, καὶ οὐδὲν κοινὸν ἔχοντος πρὸς τὰ παρόντα. τί ἐστιν "ὅσα προσφιλῆ;" προσφιλῆ τοῖς πιστοῖς, προσφιλῆ τῷ Θεῷ· "ὅσα "ἀληθῆ;" ταῦτα γὰρ ὄντως ἀληθῆ· ψεῦδος δὲ ἡ κακία· καὶ γὰρ ἡ ἡδονὴ αὐτῆς καὶ ἡ δόξα αὐτῆς ψεῦδος· "ὅσα σεμνά;" πρὸς 10 τὸ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντας. "ὅσα ἁγνά;" περὶ τὸ ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία· "ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος;" ἐνταῦθα βούλεται αὐτοὺς καὶ τῶν πρὸς ἀνθρώπους προνοεῖν. ταῦτα λογίζεσθε φησίν· ὁρᾷς ὅτι βούλεται καὶ πᾶσαν ἔννοιαν ἐξορίσαι πονηρὰν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν; ἀπὸ γὰρ ἐννοιῶν αἱ πράξεις ἐγέ- 15 νοντο· "ἃ καὶ ἐμάθετε καὶ παρελάβετε·" τοῦτο διδασκαλία, ἐν πάσαις ταῖς παραινέσεσιν ἑαυτὸν παρέχειν τύπον· τουτέστιν ἐδιδάχθητε "καὶ ἠκούσατε καὶ ἴδετε ἐν ἐμοί·" ἀντὶ τοῦ καὶ διὰ τῶν ἔργων, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων ὑμᾶς ἐνήγαγον.

Ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' 20 ὑμῶν.

Τουτέστιν ἐν γαλήνῃ ἔσεσθε καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ· ὅταν γὰρ ἡμεῖς εἰρηνεύωμεν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀρετῆς, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς μεθ' ἡμῶν ἔσται. τί οὖν φησίν; πρὸς ἐπαίνους προσέχοντα δεῖ ζῆν; οὐκ εἶπεν πρὸς ἔπαινον ὅρα· ἀλλὰ τὰ ἐπαινετὰ ποιεῖ, 25 ὅσα σεμνά· τὸ σεμνὸν τῆς ἔξω ἐστὶ δυνάμεως· τὸ δὲ ἁγνὸν τῆς ψυχῆς. μὴ δίδοτε, φησὶν πρόσκομμα, μὴ δὲ λαβήν· ἐπειδὴ εἶπεν "ὅσα εὔφημα," ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἁπλῶς φησὶν, ἐπήγαγεν· "εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος·" εἰ γὰρ μέλλοιμεν πρὸς ἑαυτοὺς εἰρηνεύειν, καὶ ὁ Θεὸς ἔσται μεθ' ἡμῶν. 30

10 Ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως, ὅτι ἤδη ποτὲ ἀνεθάλετε τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε.

Πολλάκις εἶπον, ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη οὐ τῶν λαμβανόντων ἕνεκεν ἀλλὰ τῶν διδόντων ἐπεισήχθη· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἰσὶν οἱ τὰ μέγιστα κερδαίνοντες· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα δείκνυσιν ὁ Παῦλος, πῶς ἀπέστειλαν αὐτῷ τινὰ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου Φιλιππήσιοι, αὐτὰ δὴ ταῦτα Ἐπαφροδίτῳ ἐγχειρίσαντες. μέλλων τοίνυν αὐτὸν πέμπειν τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῖς ἀποκομίζοντα, ὅρα πῶς καὶ ἐπαινεῖ αὐτοὺς, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ τῆς τῶν λαμβανόντων χρείας, ἀλλὰ τῆς τῶν διδόντων ἕνεκεν τοῦτο γεγένηται· τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μήτε εἰς ἀπόνοιαν αἴρωνται οἱ εὐποιοῦντες· καὶ προθυμότεροι γένωνται περὶ τὸ εὖ ποιεῖν, ἅτε αὐτοὺς μᾶλλον ὠφελοῦντες· οἵτε λαμβάνοντες μὴ ἐπιτρέχωσιν ἀδεῶς τὸ λαμβάνειν, ἵνα μὴ κρίμα ἔχωσι.

Τί οὖν φησίν; "ἐχάρην δὲ ἐν Κυρίῳ μεγάλως·" οὐ βιωτικῶς· ἀλλ' "ἐν Κυρίῳ·" οὐχ ὅτι ἀνάπαυσιν εἶχον ἐγὼ, ἀλλ' ὅτι ὑμεῖς προσεκόψατε· διὰ τοῦτο καὶ "μεγάλως·" καὶ ὅρα πῶς ἠρέμα ἐπιτιμήσας ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, ταχέως αὐτὸ συνεσκίασεν· παιδεύων διὰ παντὸς ἐν εὐποιΐᾳ εἶναι· "ὅτι ἤδη "ποτε," φησίν· τοῦτο δὲ χρόνον ἐστὶ δηλοῦντος μακρόν· "ἀνεθά"λετε" ὡς ἐπὶ καρπῶν βλαστησάντων, ξηρανθέντων, καὶ ὕστερον βλαστησάντων· τοῦτο δὲ δείκνυσιν ὅτι πρότερον ὄντες ἀνθηροὶ, εἶτα μαρανθέντες, πάλιν ἐβλάστησαν· ὡς καὶ ἐπιτίμησιν εἶναι καὶ ἔπαινον τὸ "ἀνεθάλετε·" διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν. "εἰς τὸ ὑπὲρ ἐμοῦ "φρονεῖν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφρονεῖτε." καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτοὺς ῥαθυμοτέρους γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἐν τούτῳ μόνῳ. ζητήσειε δ' ἄν τις πῶς λέγων "μακάριόν ἐστιν μᾶλλον διδόναι "ἢ λαμβάνειν·" καὶ "ὅτι αἱ χεῖρές μου ὑπηρέτησαν ταῖς "χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ·" καὶ πάλιν Κορινθίοις γράφων ἔλεγεν· "καλὸν γάρ μοι ἀποθανεῖν μᾶλλον, ἢ τὸ καύ"χημά μου ἵνα τίς κενώσῃ·" περιορᾷ νῦν κενούμενον ἑαυτοῦ τὸ καύχημα. λαβὼν ἐκεῖ, εἰκότως οὐκ ἐλάμβανε διὰ τοὺς ψευδαποστόλους· ἐλάμβανον μὲν γὰρ ἐκεῖνοι, λανθανόντως δὲ, καὶ ἐκαυχῶντο ὡς μὴ λαμβάνοντες· διὰ τοῦτο ἔλεγεν "ἐν ᾧ καυχῶνται·" διὰ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ἔλεγεν, "οὐ φραγήσεται τὸ καύχημά μου·" καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν "οὐ φραγήσεται·" ἀλλὰ τί; "ἐν τοῖς κλί"μασι τῆς Ἀχαΐας·" καὶ τὸ "ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα λα-

"βὼν ὀψώνιον," δηλοῦντος ἦν ὅτι ἐλάμβανεν· ἀλλὰ Παῦλος μὲν εἰκότως ἐλάμβανεν, ἔργον ἔχων τηλικοῦτον· εἴ που καὶ ἐλάμβανεν, οἱ δὲ μηδὲν ἐργαζόμενοι πῶς ἂν δύναιντο λαμβάνειν;

Ἠκαιρεῖσθε δέ.

Οὐ τῆς ῥαθυμίας ὑμῶν φησὶν, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης· οὐκ εἴχετε 5 ἐν χερσὶν, οὐδὲ ἐν ἀφθονίᾳ ἦτε. τοῦτο γάρ ἐστιν ἠκαιρεῖσθε, ἀπὸ τῆς κοινῆς αὐτοὺς συνηθείας ἔλαβεν. οὕτω γὰρ οἱ πλείους λέγουσιν, ὅταν αὐτοῖς μὴ μετὰ ἀφθονίας ἐπιρρέῃ τὰ βιωτικὰ, ἀλλ' ἐν στενοχωρίᾳ εἴη.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ τὸ "ἠκαιρεῖσθε" φησὶν, ἀντὶ τοῦ ἐκω- 10 λύεσθε· καὶ οὐκ εἴχετε τοῦτο ποιῆσαι ὅπερ ἐβούλεσθε· "οὐχ ὅτι "καθ' ὑστέρησιν λέγω·" εἶπον φησὶν, ἢ δὲ ποτὲ καὶ ἐπετίμησα· οὐ διὰ τοῦτο μεμφόμενος ὡς ἐν ἐνδείᾳ ὤν, οὐδὲ τὸ ἐμαυτοῦ ζητήσας. πόθεν τοῦτο, ὅτι οὐ κομπάζεις ὦ Παῦλε; οὐκ ἂν εἴγε ἐκόμπαζεν ταῦτα εἶπεν· παρὰ γὰρ εἰδόσιν αὐτὸν ἔλεγεν. 15

11 Ἐγὼ γὰρ ἔμαθον, ἐν οἷς εἰμὶ, αὐτάρκης εἶναι.

"Ἔμαθον," φησίν· ἄρα διδασκαλίας τὸ πρᾶγμά ἐστι καὶ μελέτης· οὐ γὰρ εὐκατόρθωτόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δύσκολον.

12 Οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι, οἶδα καὶ περισσεύειν· ἐν παντὶ καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι. 20

Τουτέστιν καὶ ὀλίγοις κεχρῆσθαι οἶδα, καὶ λιμὸν φέρειν καὶ ἔνδειαν· καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεισθαι, φησίν· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐπιστήμης φησὶν, οὐδὲ ἀρετῆς τὸ περισσεύειν· καὶ σφόδρα ἀρετῆς, οὐχ ἧττον ἢ ἐκεῖνο. πῶς; ὅτι ὥσπερ ἡ στενοχωρία πολλὰ παρασκευάζει κακὰ ποιεῖν, οὕτως καὶ ἡ ἄδεια. πολλοὶ γὰρ πολ- 25 λάκις ἐν ἀφθονίᾳ γενόμενοι ῥαθυμότεροι ἐγένοντο, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ἐνεγκεῖν τὴν εὐπραγίαν. πολλοὶ πολλάκις ἀφορμὴν ἔλαβον τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι· ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος· καὶ γὰρ λαμβάνων, εἰς ἄλλους ἀνήλισκεν· καὶ ἴσος ἦν ἔν τε ἐνδείᾳ, ἔν τε πλησμονῇ· οὔτε ἐκεῖθεν πιεζόμενος, οὔτε ἐντεῦθεν χαυνούμενος. δείκνυσιν ὅτι 30 οὔτε νῦν ἥσθη, οὔτε πρότερον ἐλυπεῖτο, αὐτοῦ γε ἕνεκεν. "ἐν "παντὶ" γὰρ, φησὶ, "καὶ ἐν πᾶσι μεμύημαι" τουτέστιν πεῖραν

ἔλαβον ἐν τῷ παντὶ τούτῳ χρόνῳ πάντων· καὶ ταῦτά μοι πάντα κατώρθωται· ἀλλ' ἐπειδὴ μεγαληγορία τὸ πρᾶγμα ἦν, ὅρα πῶς ἐπιλαμβάνεται ταχέως,

13 Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ.

Οὐκ ἐμὸν, φησὶν, τὸ κατόρθωμα, ἀλλὰ τοῦ τὴν ἰσχὺν δεδωκότος 5 *ἐστίν.*

14 Πλὴν καλῶς ἐποιήσατε, συγκοινωνήσαντές μου τῇ θλίψει.

Ἐπειδὴ οἱ ποιοῦντες, ὅταν ἴδωσιν οὐ διατιθέμενον τὸν λαμβάνοντα, ἀλλὰ καταφρονοῦντα τῶν διδομένων, ῥαθυμότεροι γίνονται· 10 *αὐτοὶ γὰρ ὡς χαριζόμενοι διέκειντο· ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ὅρα πῶς αὐτὸ ἰάσατο· καὶ διὰ μὲν τῶν ἄνω εἰρημένων, τὰ φρονήματα αὐτῶν κατέσπασεν· διὰ δὲ τούτων τὴν προθυμίαν αὐτῶν ἀναζῇν ποιεῖ λέγων, "πλὴν καλῶς ἐποιήσατε συγκοινωνήσαντές μου τῇ "θλίψει." δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ οὐ δόντας μόνον, ἀλλὰ κερδά-* 15 *ναντας, διὰ τοῦ εἰπεῖν "συγκοινωνήσαντες·" εἴγε τῶν ἄθλων ἐγένοντο κοινωνοί. καὶ θέα τὸ σεμνόν· μὴ πέμπουσι μὲν οὐκ ἐγκαλεῖ, ἵνα μὴ δόξῃ τὸ ἑαυτοῦ θεραπεύειν· ἐπειδὴ δὲ ἔπεμψαν, τότε ἐπετίμησεν ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, καὶ ἤνεγκαν. λοιπὸν γὰρ οὐκ ἂν ἔδοξε τὸ αὐτοῦ θεραπεύειν.* 20

15 Οἴδατε καὶ ὑμεῖς, Φιλιππήσιοι, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι Ἐκκλησία ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως, εἰ μὴ ὑμεῖς μόνοι.

Βαβαί· ἡλίκον τὸ ἐγκώμιον; εἴγε Κορίνθιοι μὲν ἐκ τοῦ ἐκεῖνα 25 *ἀκούειν παρ' αὐτοῦ καὶ Ῥωμαῖοι προτρέπονται· οὗτοι δὲ, οὐδεμιᾶς ἐκκλησίας ἀρξαμένης· καὶ γὰρ "ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου" φησὶ, τοσαύτην περὶ τὸν ἅγιον ἐπεδείξαντο σπουδὴν, ὡς μηδὲ παράδειγμα ἔχοντες, αὐτοὺς πρώτους τῆς καρποφορίας ἄρχεσθαι ταύτης· καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι παραμένοντι, οὐδὲ τῶν πρὸς* 30 *αὐτοὺς ἕνεκεν ταῦτα ἐποίουν· "ὅτε ἐξῆλθον" γὰρ φησὶν, "ἀπὸ "Μακεδονίας." τί δέ ἐστιν "ἐκοινώνησεν εἰς λόγον δόσεως καὶ*

"λήψεως;" κοινωνία τὸ πρᾶγμά ἐστιν· "εἰ γὰρ ἡμεῖς τὰ πνευ-
"ματικὰ," φησὶν "ἐσπείραμεν· τί μέγα εἰ ἡμεῖς τὰ σαρκικὰ
"ὑμῶν θερίσομεν;" "εἰς λόγον δόσεως," τῶν σαρκικῶν· "λήψεως,"
τῶν πνευματικῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ πωλοῦντες καὶ οἱ ἀγοράζοντες, κοι-
νωνοῦσιν ἀλλήλοις, τὰ παρ' ἀλλήλων ἀντιδιδόντες, τοῦτο γάρ ἐστι 5
κοινωνία· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐ γάρ ἐστιν οὐκέτι ταύτης τῆς
ἀγορασίας καὶ τῆς ἐμπορείας τί κερδαλεώτερον.

16 Ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἅπαξ καὶ δὶς εἰς τὰς χρείας μοι ἐπέμψατε.

Πάλιν μέγα τὸ ἐγκώμιον· εἴ γε ἐν τῇ μητροπόλει καθήμενος, 10
παρὰ τῆς μικρᾶς ἐτρέφετο πόλεως. καὶ ὅρα· ἵνα μὴ διὰ παντὸς
ἐξέλκων ἑαυτὸν τῆς χρείας, ὅπερ εἶπον προλαβὼν, ῥαθυμοτέρους
ποιήσῃ· διὰ τοσούτων δείξας ὅτι οὐ δεῖται, ἓν τοῦτο μόνον ἐποίη-
σεν, εἰπὼν "εἰς τὰς χρείας." καὶ οὐκ εἶπεν τὰς ἐμὰς, ἀλλ'
ἁπλῶς, τοῦ σεμνοῦ ἐπιμελούμενος· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ 15
τὸ ἑξῆς. ἐπειδὴ γὰρ συνεῖδεν αὐτὸ σφόδρα ταπεινὸν, πάλιν αὐτὸ
τῇ ἐπιδιορθώσει ἀσφαλίζεται.

17 Οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ τὸ δόμα, ἀλλ' ἐπιζητῶ τὸν καρπὸν τὸν πλεονάζοντα εἰς λόγον ὑμῶν.

Ὃ γὰρ εἶπεν ἄνω, "οὐχ ὅτι καθ' ὑστέρησιν λέγω," ἐκεῖνο δὲ 20
τούτου μεῖζον ἐστίν· ἕτερον γὰρ ὑστεροῦντα μὴ ζητῆσαι καὶ
ἕτερον ἐν ὑστερήσει ὄντα μηδὲ νομίζειν ὑστερεῖσθαι. ὁρᾷς ὅτι ὁ
καρπὸς ἐκείνοις τίκτεται; δι' ὑμᾶς ταῦτα λέγω φησὶν, οὐ δι'
ἐμαυτόν. ἐγὼ γὰρ οὐδὲν κερδαίνω λαμβάνων· τῶν διδόντων ἐστὶν
ἡ χάρις· τοῖς μὲν γὰρ διδοᾶσιν ἐκεῖ φυλάττεται ἡ ἀμοιβή· τοῖς 25
δὲ λαμβάνουσιν ἐνταῦθα ἀναλίσκεται.

18 Ἀπέχω πάντα καὶ περισσεύω.

Τουτέστιν, οὐ μόνον ἐπληρώσατε τὰ ἐλλειφθέντα ἐν τῷ παρελ-
θόντι χρόνῳ, ἀλλὰ καὶ ὑπερεβάλεσθε· ἐπειδὴ εἶπεν "οὐχ ὅτι
"ἐπιζητῶ τὸ δόμα·" καὶ "ὅτι ἤδη ποτέ·" καὶ δείξας ὅτι ὀφειλή 30
ἐστι τὸ πρᾶγμα, εἶπεν καὶ τὸ "ἀπέχω."

Πεπλήρωμαι δεξάμενος παρὰ Ἐπαφροδίτου τὰ παρ' ὑμῶν, ὀσμὴν εὐωδίας, θυσίαν δεκτήν.

Βαβαί· τοῦτο δῶρον αὐτὸν ἀνήγαγεν· οὐκ ἐγώ, φησὶν, ἔλαβον, ἀλλ' ὁ Θεὸς δι' ἐμοῦ· ὥστε κἂν ἐγὼ μὴ χρήζω, μηδὲ λέγω ὑμῖν· ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ Θεὸς ἔχρηζε, καὶ ἀπεδέχετο, οὕτως ὡς μὴ 5 παραιτήσασθαι εἰπεῖν τὴν θείαν γραφὴν "ὠσφράνθη ὁ Θεὸς "ὀσμὴν εὐωδίας·" ὅπερ ἦν εὐφραινομένου. ἴστε γὰρ ἴστε, πῶς διατίθεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ ἐπὶ τῆς εὐωδίας, πῶς εὐφραίνεται. οὐ παρῃτήσατο τοίνυν εἰπεῖν περὶ Θεοῦ ἀνθρώπινον οὕτω ῥῆμα καὶ ταπεινὸν ἡ γραφὴ, ἵνα τοῖς ἀνθρώποις δείξῃ ὅτι δεκτὰ τὰ παρ' 10 αὐτῶν δῶρα γέγονεν. οὐ γὰρ ἡ κνίσσα οὐδὲ ὁ καπνὸς δεκτὰ ἐποίει, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ προσφέρουσα· ὅτε δὲ λοιπὸν τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἀμελήσαντες ταῖς θυσίαις ἐθάρρουν, ὅρα πῶς διορθοῦται αὐτοὺς πάλιν λέγων, "μὴ φάγομαι κρέα ταύρων, ἢ αἷμα τράγων "πίομαι;" "οὐχ ὅτι ἐπιζητῶ," φησὶν "τὸ δόμα." 15

19 Ὁ δὲ Θεός μου πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ὅρα πῶς καὶ ἐπεύχεται, καθάπερ οἱ πένητες· εἰ δὲ Παῦλος ἐπεύχεται τοῖς διδόασιν· πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς μὴ αἰσχυνώμεθα λαμβάνοντες τοῦτο ποιεῖν· μηδὲ λαμβάνωμεν ὡς αὐτοὶ χρήζοντες, 20 μηδὲ χαίρωμεν ἡμῶν ἕνεκεν ἀλλὰ τῶν διδόντων αὐτῶν· οὕτως ἡμῖν ἔσται μισθὸς καὶ λαμβάνουσιν, ἂν δι' ἐκείνους χαίρωμεν. "ὁ δὲ "Θεός μου" φησὶν "πληρώσει πᾶσαν χρείαν ὑμῶν·" ἢ πᾶσαν χάριν, ἢ πᾶσαν χαράν· μᾶλλον δὲ πᾶσαν χρείαν. ἐπειδὴ εἶπεν "ἠκαιρεῖσθε δέ·" ἐπήγαγε τοῦτο ὅπερ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ 25 λέγων, "ὁ ἐπιχορηγῶν σπέρμα τῷ σπείροντι, καὶ ἄρτον εἰς βρῶ-"σιν, χορηγῆσαι καὶ πληθύναι τὸν σπόρον ὑμῶν·" ἐπεύχεται οὖν αὐτοῖς, ὥστε εἶναι ἐν ἀφθονίᾳ· καὶ ἐπεύχεται οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, ὥστε καὶ τοῦτο συμμετρημένως. εἰ μὲν γὰρ κατ' αὐτὸν ἦσαν καὶ οὕτω φιλόσοφοι καὶ οὕτως ἐσταυρωμέ- 30 νοι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐποίησεν. ἐπειδὴ δὲ ἄνδρες ἦσαν χειροτέχναι, πένητες, γυναῖκας ἔχοντες, παῖδας τρέφοντες, οἰκίας προεστῶτες,

καί τινα εἶχον ἐπιθυμίαν καὶ τῶν πάροντων, ἐπεύχεται συγκαταβατικῶς· τοῖς γὰρ οὕτω κεχρημένοις οὐδὲν ἄτοπον ἐπεύχεσθαι τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν ἀφθονίαν. ὅρα γοῦν τι εἶπεν, οὐκ εἶπεν ὅτι ποίησει πλουσίους καὶ εὐπόρους σφοδρα, ἀλλὰ "πληρώσει πᾶσαν "χρείαν ὑμῶν," ὥστε μὴ εἶναι ἐν ἐνδείᾳ, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὴν 5 χρείαν ἔχειν. ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς" ὅρον ἡμῖν εὐχῆς διδοὺς, τοῦτο τῇ εὐχῇ ἐνέθηκεν· διδάσκων ἡμᾶς λέγειν, "τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν "ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον." "κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ," τουτέστιν κατὰ τὴν δωρεὰν αὐτοῦ. ὅτι εὔκολον αὐτῷ καὶ δυνατόν. καὶ ἐπειδὴ χρείαν εἶπον, μὴ νομίσητε ὅτι στενοχωρήσει ὑμᾶς· διὰ 10 τοῦτο ἐπήγαγεν, "κατὰ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐν δόξῃ ἐν Χρίστῳ "Ἰησοῦ," οὕτως περισσεύσαι ὑμῖν ἅπαντα, ὥστε εἰς δόξαν αὐτοῦ ἔχειν. ἢ ὅτι οὐδενὸς ὑστερεῖσθαι· "καὶ χάρις γὰρ μεγάλη" φησὶν "ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. οὐδὲ γὰρ ἐνδέης τίς ὑπῆρχεν ἐν "αὐτοῖς." ἢ ὥστε εἰς δόξαν αὐτοῦ κεχρῆσθαι τῇ περιουσίᾳ. 15

20 Τῷ δὲ Θεῷ καὶ πατρὶ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Αὕτη ἡ δόξα οὐχὶ τοῦ Υἱοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατέρος γίνεται· ὅταν γὰρ ὁ Υἱὸς δοξάζηται, τότε καὶ ὁ Πατήρ.

21 Ἀσπάσασθε πάντα ἅγιον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί. 20

Καὶ μὴν ἔλεγες ὅτι οὐδένα ἔχεις ἰσόψυχον, ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει· πῶς οὖν λέγεις "οἱ σὺν ἐμοὶ ἀδελφοί;" ἢ τοὺς μετ' αὐτῶν φησίν· ἢ ὅτι οὐδένα τῶν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχω ἰσόψυχον· οὐ περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει λέγων· ποίαν γὰρ ἀνάγκην εἶχον 25 ἐκεῖνοι τὰ τῶν Ἀποστόλων ἀναδέχεσθαι πράγματα; ἢ ὅτι οὐ παραιτεῖται καὶ τούτους ἀδελφοὺς καλεῖν.

22 Ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντες οἱ ἅγιοι, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας. ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ Πνεύματος ὑμῶν. ἀμήν. 30

Ἀνέστησεν αὐτοὺς καὶ ἀνέρρωσεν. δεικνὺς ὅτι καὶ τῆς βασιλι-

κῆς οἰκίας τὸ κήρυγμα ἥψατο. εἰ γὰρ οἱ ἐν τοῖς βασιλείοις πάντων κατεφρόνησαν διὰ τὸν βασιλέα τῶν οὐρανῶν, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς χρὴ τοῦτο ποιεῖν· καὶ τοῦτο δὲ τεκμήριον τῆς Παύλου ἀγάπης, καὶ τοῦ πολλὰ περὶ αὐτῶν διηγεῖσθαι καὶ μέγαλα λέγειν· ὥστε καὶ εἰς πόθον αὐτῶν ἤγαγεν τοὺς ἐν τοῖς βασιλείοις· 5 ὥστε καὶ ἀσπάσασθαι αὐτοὺς τοὺς οὐχ ἑωρακότας . . . . ·

τριάς * μονάς * ἐλέησον *

τῶν εἰς τὴν πρὸς Φιλιππησίους Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν

τόμος α.

τοῦ μακαρίου Ἰωάννου. ΙΩ. 10

Σευηριανοῦ. Σ.

Θεοδώρου. Θ.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΠΑΣΑΙ μὲν ἅγιαι αἱ Ἐπιστολαὶ Παύλου. ἔχουσι δέ τι πλέον αἱ δεδεμένου αὐτοῦ πεμπόμεναι· οἷα ἐστὶν ἡ πρὸς Ἐφε- 5 σίους· οἷα ἡ πρὸς Φιλήμονα· οἷα ἡ πρὸς Τιμόθεον· οἷα ἡ πρὸς Φιλιππησίους· οἷα αὕτη ἡ παροῦσα. καὶ γὰρ καὶ αὕτη δεσμίου ὄντος ἐπέμπετο, καθὼς καὶ γράφων ἔλεγεν, "διὸ καὶ δέδεμαι ἵνα "φανερώσω αὐτὸ, ὡς δεῖ με λαλῆσαι." ἀλλ' αὕτη μὲν δοκεῖ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ὑστέρα εἶναι· ἐκείνην μὲν γὰρ, οὐδέπω ἰδὼν 10 Ῥωμαίους, ἔγραφεν· ταύτην δὲ ἤδη τεθεαμένος, καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ κηρύγματος ὤν. καὶ δῆλον ἐκεῖθεν. ἐν γὰρ τῇ Ἐπιστολῇ φησὶ, τῇ πρὸς Φιλήμονα, "τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης·" καὶ ὑπὲρ Ὀνησίμου ἀξιοῖ· ἐν ταύτῃ δὲ, αὐτὸν πέμπει τὸν Ὀνήσιμον, καθὼς φησὶν "σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ 15 "ἀδελφῷ·" πιστὸν καὶ ἀγαπητὸν καὶ ἀδελφὸν αὐτὸν καλῶν· διὸ καὶ θαρρούντως λέγει ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ "ἀπὸ τῆς ἐλπίδος "τοῦ Εὐαγγελίου οὗ ἠκούσατε, τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ κτίσει "τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν·" ἤδη γὰρ χρόνον εἶχε τὸ κήρυγμα. ταύτης οὖν πρεσβύτεραν οἶμαι τὴν πρὸς Τιμόθεον εἶναι, καὶ πρὸς αὐτῇ 20 τῇ τελευτῇ λοιπόν· ἐκεῖ γὰρ φησὶν "ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι·" τῆς μὲν οὖν πρὸς Φιλιππησίους πρεσβύτερα· ἐκεῖ γὰρ τότε ἦν, ἀρχὴν ἔχων τῶν δεσμῶν τῶν ἐν Ῥώμῃ. τίνος δὲ ἕνεκεν λέγω πλέον ἔχειν ταύτας τὰς Ἐπιστολὰς κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν δεσμοῖς ὢν γράφει; ὡσανεὶ ἀριστεὺς σφαγὰς μεταξὺ καὶ τρόπαια ἱστὰς 25 ἐπέστελλεν, οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς ἐποίει· οἶδεν γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦτο μέγα ὄν· τῷ γὰρ Φιλήμονι γράφων φησὶν, "ὃν ἐγὼ ἐγέννησα ἐν "τοῖς δεσμοῖς μου." ταῦτα δὲ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀσχάλλωμεν πρὸς

τὰ δεινὰ ἀλλὰ χαίρωμεν. ἐνταῦθα ἦν παρὰ τούτοις Φιλήμων· καὶ γὰρ ἐκεῖ γράφων φησίν· "καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ" καὶ ἐνταῦθα Ἀρχίππῳ δοκεῖ μοι οὗτος ἐγκεχειρῆσθαι τινὰ τῆς ἐκκλησίας· οὐκ εἶδεν δὲ οὐδὲ τούτους, οὐδὲ Ῥωμαίους, οὐδὲ Ἑβραίους, ἡνίκα ἔγραφεν πρὸς αὐτούς. καὶ περὶ μὲν ἐκείνων πολ- 5 λαχόθεν δῆλον· περὶ δὲ τούτων ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· "καὶ ὅσοι "οὐχ ἑωράκασι τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί·" καὶ πάλιν· "εἰ "καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί." οὕτως ᾔδει μέγα ὂν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. πανταχοῦ καὶ ἀεὶ ἑαυτὸν καὶ ἀπόντα ἐφίστησιν· καὶ ὅταν κολάζῃ τὸν πορνεύοντα, ὅρα 10 πῶς ἑαυτὸν ἐφίστησι τῷ δικαστηρίῳ· "ἐγὼ μὲν γάρ," φησίν, "ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ Πνεύματι ἤδη κέκρικα ὡς "παρών·" καὶ πάλιν "ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν." καὶ πάλιν, "μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον 15 "ἐν τῷ ἀπεῖναί με."

Σευηριανοῦ. Ἄξιον δὲ τὴν ὑπόθεσιν εἰπεῖν ἣν ἐκ τῆς Ἐπιστολῆς εὕρομεν· ἑτέρως γὰρ παρὰ τοῖς πολλοῖς νοεῖται, [πολλὰ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς] διὰ τὸ τὴν ὑπόθεσιν μὴ πάνυ γινώσκεσθαι, μηδὲ τὸν σκοπὸν τοῦ Ἀποστόλου. 20

Ἀρχὴ τῆς ὑποθέσεως.

Οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων πιστεύσαντες εἶχον καὶ τοὺς ἔτι Ἕλληνας ἀνθέλκειν εἰς τὰς παρατηρήσεις τὰς Ἑλληνικὰς βουλομένους, καὶ τῶν Ἰουδαίων τοὺς πιστεύσαντας, πείθοντας τὸν νόμον τηρεῖν ὡς τῆς χάριτος ἀτελεστέρας οὔσης ἄνευ τοῦ νόμου. πρὸς τούτοις καὶ 25 Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι τοὺς Κολοσσαεῖς ἔπειθον Ἀγγέλοις προσεχειν· Ἕλληνες μὲν τοὺς θεοὺς αὐτῶν λέγοντες Ἀγγέλους εἶναι· ὅτι τε ὁ μὲν Θεὸς ἀχώρητος καὶ μέγας οὐκ ἐφικτὸς ἀνθρώποις· διὰ δὲ τῶν Ἀγγέλων τούτων ὥσπερ μεσιτῶν, χορηγεῖ τὰς εὐεργεσίας τοῖς δεχομένοις. οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὅτι "ὁ Θεὸς ἔστησεν ὅρια 30 "ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ·" οὕτω "καὶ Μιχαὴλ ἄρχων τῶν Ἰουδαίων·" οὕτω καὶ "ὁ ἄρχων Περσίδος ἀντέστη μοι·" καὶ πάλιν "ἰδοὺ ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο." ὡς καὶ ὁ Ἰακώβ· "ὁ Ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου." καὶ ἐν

ταῖς καθόλου Πράξεσι περὶ Πέτρου, "Ἄγγελος αὐτοῦ ἐστιν·" καὶ ὁ Κύριος, "ὅρατε μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. ὅτι "οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν τὸ πρόσωπον ὁρῶσι τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν "τοῖς οὐρανοῖς·" ἀπὸ γὰρ τούτων ἁπάντων ὧν τοῖς μὲν ἐπίστευον, τοῖς δὲ ἠπίστουν, συνῆγον καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες τὸ περιττὴν εἶναι διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριν. ὄντων ἀγγέλων τῶν ἀπ᾽ αἰῶνος τοὺς πειθομένους προσαγόντων· ἀτελὲς δὲ καὶ τὸ τὰς παρατηρήσεις παρορᾶν, τάς τε παρ᾽ Ἕλλησι καὶ παρὰ Ἰουδαίοις. πρὸς ταῦτα ὁ σκοπὸς τῷ Παύλῳ, καὶ ταῦτα διορθοῦται· διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενος φησίν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαέων, οἰκειωθέντων Θεῷ ἐπ᾽ ἐλπίδι.

β΄. Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει.

γ΄. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν Θεοῦ.

δ΄. Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.

ε΄. Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδαχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν Θεοῦ.

ς΄. Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ ἀπατηλῇ, τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίας ἔχοντας.

ζ΄. Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς τὸ συζῆν Χριστῷ.

η΄. Ὅτι οἱ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοῖς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.

θ΄. Παραίνεσις καθάρσεως, ἁγιασμοῦ, φιλανθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμῳδίας, εὐφήμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας.

ι΄. Τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ὁμονοητικῶς.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΚΟΛΟΣΣΑΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 Παῦλος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ. 5

Διατί δὲ μὴ Ἀπόστολος Θεοῦ, ἀλλὰ Χριστοῦ; ἢ δηλονότι τοῦ ἀθετουμένου· ἰδοὺ δὲ πάλιν τὸ διατέθεικεν ἐπὶ τοῦ Πατρός· "καὶ Τιμόθεος" φησὶν "ὁ ἀδελφός·" οὐκοῦν καὶ αὐτὸς Ἀπόστολος. εἰκὸς ἦν καὶ τοῦτον γνωρίζεσθαι ἐκείνοις τοῖς ἐν Κολασσαῖς ἁγίοις. ἡ πόλις τῆς Φρυγίας ἦν· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τὴν Λαοδίκειαν πλησίον 10 εἶναι. "καὶ πιστοῖς ἀδελφοῖς ἐν Χριστῷ·" πόθεν, φησὶν, ἅγιος γέγονας, εἰπέ μοι; πόθεν πιστὸς καλῇ; οὐχ ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ἡγιάσθης; οὐχ ὅτι εἰς Χριστὸν πιστεύεις; πόθεν ἀδελφὸς γέγονας; οὐ γὰρ ἐν ἔργῳ οὐδὲ ἐν ἀγγέλῳ, οὐδὲ ἐν κατορθώματι πιστὸς ἐφάνης· πόθεν τοσαῦτα ἐπιστεύθης; εἰπέ μοι, μυστήρια οὐ διὰ 15 Χριστόν; ἐπισημήνασθαι γὰρ χρὴ, διότι ἐν ὀλίγοις στίχοις πολλάκις τοῦ Χριστοῦ μέμνηται· τοῦ γὰρ ἀθετουμένου συνεχῶς ποιεῖται τὴν μνήμην, ἐντυπῶν ταῖς ψυχαῖς τὸν εἰς αὐτὸν πόθον.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν.

Πόθεν ἡ χάρις ὑμῶν; πόθεν ἡ εἰρήνη; ἀπὸ Θεοῦ, φησὶ, πατρὸς 20 ἡμῶν· καίτοι ἐν ταύτῃ τὸ τοῦ Χριστοῦ οὐ τίθησιν ὄνομα. πρὸς δὲ τοὺς τὸ Πνεῦμα διαβάλλοντας ἐρῶ πόθεν Πατὴρ ὁ Θεὸς τῶν δούλων; ταῦτα τὰ μεγάλα τίς κατώρθωσε; τίς ἅγιόν σε ἐποίησε; τίς πιστόν; τίς υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ὁ ποιήσας σε ἀξιόπιστον· αὐτὸς καὶ τοῦ πιστευθῆναί σε ἅπαντα αἴτιος· πιστοὶ γὰρ οὐ διὰ τὸ 25 πιστεύειν καλούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ πιστευθῆναι παρὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, ἅπερ οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι πρὸ ἡμῶν ᾔδεσαν.

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ Κολοσσαέων οἰκειωθέντων Θεῷ ἐπ' ἐλπίδι.

3 Εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐμοὶ δοκεῖ πάντα ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνατιθέναι, ὥστε μὴ εὐθέως 5 αὐτοῖς προστῆναι τὸν λόγον.

Πάντοτε περὶ ὑμῶν προσευχόμενοι.

Οὐ δι' εὐχαριστίας μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς διηνεκοῦς εὐχῆς τὴν ἀγάπην δείκνυσιν· ὅτι καὶ οὓς οὐκ ἑώρακε, τούτους εἶχε διὰ παντὸς ἐν αὐτῷ· "ἀκούσαντες," φησὶν, "τὴν πίστιν ὑμῶν τὴν ἐν 10 "Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀγάπην τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους." τοῦτο οἰκειοῦται αὐτούς· Ἐπαφρόδιτός ἐστιν ὁ ταῦτα ἀπαγγέλλων. πέμπει δὲ τὴν ἐπιστολὴν διὰ Τυχικοῦ· ἐκεῖνον παρ' ἑαυτῷ κατασχών. "καὶ τὴν ἀγάπην," φησὶν, "τὴν εἰς πάντας τοὺς ἁγίους" οὐκοῦν καὶ εἰς ἡμᾶς, διὰ τὴν ἐλπίδα τὴν ἀποκειμένην ἡμῖν ἐν τοῖς 15 οὐρανοῖς.

Σευηριανοῦ. Τὰ μέλλοντα φησὶν ἀγαθά· τοῦτο δὲ διὰ τοὺς πειρασμούς· ὥστε μὴ ἐνταῦθα ζητεῖν τὴν ἄνεσιν. ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ· καὶ τί κέρδος τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, κοπτομένων αὐτῶν; χαίρομεν, φησὶν, ὅτι μεγάλα αὐτοῖς προξενεῖτε "ἐν τοῖς 20 "οὐρανοῖς, ἣν προηκούσατε ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας·" ἐνταῦθα πληττόντος αὐτούς ἐστι τὸ ῥῆμα, ὅτι πολὺν χρόνον ἔχοντες μετέστησαν. "ἣν προηκούσατε" φησὶν "ἐν τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας "τοῦ Εὐαγγελίου·" καὶ ἀλήθειαν μαρτυρεῖ εἰκότως ὅτι οὐδὲν ψεῦδος ἐν αὐτῷ· καὶ οὐ λέγει τοῦ κηρύγματος, ἀλλὰ τοῦ Εὐαγ- 25 γελίου, συνεχῶς ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ.

6 Τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, καθὼς καὶ ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ.

Ἤδη χαρίζεται αὐτοῖς· "παρόντος" δὲ μεταφορικῶς εἶπεν· οὐ 30 παρεγένετο, φησὶν, καὶ ἀπέστη· ἀλλ' ἔμεινε καὶ ἔστιν ἐκεῖ· εἶτα ἐπειδὴ μάλιστα οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κοινωνοὺς ἔχειν πολλοὺς τῶν

δογμάτων στηρίζονται· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, "καθὼς καὶ ἐν παντὶ "τῷ κόσμῳ·" πανταχοῦ κρατεῖ· πανταχοῦ ἕστηκεν. τὴν ἐλπίδα δὲ τὴν ἀποκειμένην τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς βασιλείας οὐκ Ἀγγέλων διοίκησις κατώρθωσεν, ἀλλὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσία· καὶ τὸ Εὐαγγέλιον δὲ τοῦ παρόντος εἰς ὑμᾶς, φησὶν, οὐκ ἔστιν ψεῦδος 5 ἵνα παροφθῇ, οὐδὲ εἰς μόνους ὑμᾶς ἔφθασεν, ἀλλ' εἰς πάντας ἀνθρώπους· καὶ οὐκ ἔφθασεν μὲν, παρηκούσθη δὲ, ἀλλ' "ἔστιν "καρποφορούμενον," φησὶν, καὶ αὐξανόμενον· διὰ μὲν τὰ ἔργα αὐξανόμενον, τῷ πολλοὺς περιλαμβάνειν· τῷ μᾶλλον στηρίζεσθαι, καθὼς καὶ ἐν ὑμῖν φησίν. 10

Χρυσοστόμου. Προκαταλαμβάνει τὸν ἀκροατὴν τοῖς ἐπαίνοις· ὥστε μηδὲ ἄκοντα ἀποστῆναι. "ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσατε·" τὸ θαυμαστὸν, ὅτι τάχεως προσήλθετε καὶ ἐπιστεύσατε· καὶ εὐθέως ἐκ προοιμίων ἐπεδείξασθε καρπούς· "ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσατε καὶ "ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ·" οὐκ ἐν λόγῳ, φησὶν, 15 οὐδὲ ἐν ἀπάτῃ, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις. τοῦτο τοίνυν λέγει "καρ-"ποφορούμενον," ἤτοι τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, ὅτι ἅμα ἐδέξασθε, ἅμα ἔγνωτε τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. τὸ τοίνυν εὐθέως ἐπιδεξάμενον τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἀπιστεῖσθαι, πῶς οὐ χαλεπόν;

7 Καθὼς καὶ ἐμάθετε παρὰ Ἐπαφρᾶ τοῦ ἀγαπητοῦ συν- 20 δούλου ἡμῶν.

Τοῦτον εἰκὸς ἐκεῖ κεκηρυχέναι. εἶτα τὸ ἀξιόπιστον δεικνὺς τοῦ ἀνδρὸς φησὶν,

Τοῦ συνδούλου ἡμῶν, ὅς ἐστι πιστὸς ὑπὲρ ὑμῶν διά-8 κονος τοῦ Χριστοῦ, ὁ καὶ δηλώσας ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγά- 25 πην ἐν Πνεύματι.

Τουτέστιν ἀληθής· πῶς "ὑπὲρ ὑμῶν διάκονος;" τῷ πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν· καὶ "δηλώσας," φησὶν, "ἡμῖν τὴν ὑμῶν ἀγάπην ἐν "Πνεύματι," τουτέστιν τὴν πνευματικὴν τὴν εἰς ἡμᾶς· εἰ οὗτος τοῦ Χριστοῦ διάκονος, πῶς δι' Ἀγγέλων λέγεται προσάγεσθαι; 30

ΚΕΦ. Β.

Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς σοφίαν πρακτικὴν, εἰς δύναμιν ὑπομονῆς, σὺν εὐχαριστίᾳ τῆς οἰκειώσεως τῆς ἐν καθάρσει.

9 Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠκούσαμεν, οὐ παυόμεθα ὑπὲρ ὑμῶν προσευχόμενοι, καὶ αἰτούμενοι ἵνα 5 πληρωθῆτε τῇ ἐπιγνώσει τοῦ θελήματος αὐτοῦ ἐν πάσῃ 10 σοφίᾳ καὶ συνέσει πνευματικῇ, περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίως τῇ Κυρίου εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν· ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ. 10

Διὰ τοῦτο, ποῖον; ἐπειδὴ ἠκούσαμεν τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ τὴν ἀγάπην· ἐπειδὴ χρηστὰς ἔχομεν ἐλπίδας· εὐέλπιδές ἐσμεν καὶ περὶ τῶν μελλόντων αἰτεῖν. ἠρέμα δὲ αὐτοὺς αἰνίττεται ὡς οὐδέπω πρὸς τὸ τέλος ἐφθακότας. τὸ γὰρ "ἵνα πληρωθῆτε," τοῦτο δηλοῦντος ἦν· καὶ τὸ "ἐν πάσῃ σοφίᾳ," καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλοῖ· 15 καὶ πάλιν "εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν, ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ·" καὶ πάλιν "ἐν πάσῃ δυνάμει δυναμούμενοι·" καὶ πάλιν "εἰς πᾶσαν "ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν." τὸ γὰρ πᾶσαν ἀεὶ προστιθέναι, μαρτυροῦντός ἐστιν καὶ τί τοῖς κατορθοῦσιν, εἰ καὶ μὴ τὸ πᾶν· οὕτω καὶ ὁ ἔλεγχος ἀνεπαχθὴς ἐγίνετο, καὶ τὸ ἐγκώμιον οὐκ 20 ἠφίει αὐτοὺς καταπεσεῖν. τί δέ ἐστιν "ἵνα πληρωθῆτε τῇ ἐπιγνώ-"σει τοῦ θελήματος αὐτοῦ;" [a] αυτου διὰ τοῦ Υἱοῦ προσάγεσθαι ἡμᾶς αὐτῷ, οὐκέτι δι' Ἀγγέλων· ὅτι μὲν οὖν δεῖ προσάγεσθαι, ἔγνωτε· λείπει δὲ ὑμῖν τὸ τοῦτο μαθεῖν, καὶ διά τι τὸν Υἱὸν ἔπεμψεν. 25

"Ἐν πάσῃ σοφίᾳ," φησὶν, "καὶ συνέσει πνευματικῇ·" ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς οἱ φιλόσοφοι ἠπάτουν, βούλομαι ὑμᾶς, φησὶν, ἐν πνευματικῇ σοφίᾳ εἶναι· δείκνυσι δὲ ἐνταῦθα ὅτι ἐξ ἐκείνου ὁ Παῦλος εὔχεται· καὶ οὐδέπω ἤνυσεν, καὶ οὐκ ἀπέστη. τὸ γὰρ "ἀφ' ἧς ἡμέρας "ἠκούσαμεν," τοῦτο δηλοῖ· κατάγνωσιν δὲ αὐτοῖς φέρει ἐξ ἐκείνου 30

[a] Verbum legi non potest.

ὅτι καὶ εὐχαῖς βοηθούμενοι μὴ ἀνεκτήσαντο ἑαυτούς· "καὶ αἰτούμε-
νοι, μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς ἀξίους τοῦ
"Κυρίου." ἐνταῦθα περὶ βίου καὶ τῶν ἔργων φησίν· ἀεὶ γὰρ τῇ
πίστει συζεύγνυσι τὴν πολιτείαν. "εἰς πᾶσαν ἀρέσκειαν· ἐν
"παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ καρποφοροῦντες καὶ αὐξανόμενοι ἐν τῇ πί- 5
"στει τοῦ Θεοῦ." ὥσπερ, φησὶν, ἀθρόως ὑμῖν ἑαυτὸν ἀπεκάλυψεν,
καὶ ὥσπερ τηλικαύτην ἐλάβετε γνῶσιν, οὕτω καὶ πολιτείαν ἀξίαν
ἐπιδείξασθε τῆς πίστεως· "ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ δυνάμει δυναμού-
"μενοι·" ἐνταῦθα περὶ τῶν περασμῶν καὶ τῶν διωγμῶν, φησὶν,
εὐχόμεθα, ἵνα πληρωθῆτε δυναμούμενοι· ὥστε μὴ ἀκηδιάσαι μηδὲ 10
ἀπογνῶναι· "κατὰ τὸ κράτος τῆς δόξης αὐτοῦ." ἀλλ' ἵνα τοιαύ-
την ἀναλάβητε προθυμίαν οἵαν πρέπει τῇ ἰσχύϊ τῆς δόξης αὐτοῦ
δοῦναι· "εἰς πᾶσαν ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν" εὐχόμεθα, φησὶν,
ὥστε ἐνάρετον ὑμᾶς βίον ἔχειν, καὶ τῆς πολιτείας ἄξιον, καὶ
στῆναι βεβαίως δυναμωθέντας, ὡς εἰκὸς ἀπὸ Θεοῦ δυναμωθῆναι· 15
μακροθυμίαν πρὸς ἀλλήλους, ὑπομονὴν πρὸς τοὺς ἔξω· μακρο-
θυμεῖ γάρ τις πρὸς ἐκείνους, οὓς δυνατὸν καὶ ἀμύνασθαι· ὑπομένει
δὲ οὓς οὐ δύναται ἀμύνασθαι. διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδέποτε
ὑπομονὴ λέγεται, μακροθυμία δὲ πολλαχοῦ.

"Εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς" φησὶν, τουτέστιν ἀεί· οὐχ ἅπαξ, 20
ἀλλὰ διὰ παντός· ὥσπερ γὰρ τὸ περιπατεῖν ἀναγκαῖον ἡμῖν, οὕτω
καὶ τὸ ὀρθῶς βιοῦν· καὶ ἀεὶ περίπατον τὸ τοιοῦτο καλεῖ· εἰκότως·
δεικνὺς ὅτι οὗτος ὁ βίος ἡμῖν ἐστιν ὁ προκείμενος· ἀλλ' οὐχ ὁ
κοσμικός· καὶ πολὺ δὲ τὸ ἐγκώμιον· "περιπατῆσαι καὶ ὑμᾶς"
φησὶν "ἀξίως τοῦ Κυρίου ἐν παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ·" ὥστε ἀεὶ ἐπιδι- 25
δόναι, καὶ μηδαμοῦ ἵστασθαι· καὶ μεταφορικῶς "καρποφοροῦντες
"καὶ αὐξανόμενοι ἐν τῇ ἐπιγνώσει τοῦ Θεοῦ." ἵνα οὕτω δυναμω-
θῆτε κατὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀνθρώπῳ δυνατὸν ᾖ, "διὰ τοῦ
"κράτους αὐτοῦ·" πολλὴ παραμυθία· οὐκ εἶπεν δύναμιν, ἀλλὰ
"κράτος," ὅπερ μεῖζόν ἐστιν· "διὰ τοῦ κράτους," φησὶ, "τῆς 30
"δόξης αὐτοῦ·" ὅτι πανταχοῦ ἡ δόξα αὐτοῦ κρατεῖ.

11
12 Μετὰ χαρᾶς· εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ.

Ἡ ἀκολουθία αὕτη ἐστὶν, οὐ πανόμεθα προσευχόμενοι ὑπὲρ
ὑμῶν καὶ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τοῖς προτέροις.

Τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί.

Μέγα ἐφθέγξατο· τοιαῦτά ἐστι τὰ δεδομένα φησίν· ὡς μὴ δοῦναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς ποιῆσαι πρὸς τὸ λαβεῖν. τὸ οὖν εἰπεῖν "ἱκανώσαντι," πολὺ τὸ βάρος ἔδειξεν· οἷον ἐὰν ᾖ τὶς βασι- 5 λεὺς, δυνατὸν αὐτῷ ἐπαρχότητα δοῦναι ᾧ βούλεται· καὶ τοσοῦτον δύναται μόνον, ὥστε τὸ ἀξίωμα δοῦναι· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπιτήδειον ποιῆσαι πρὸς τὴν ἀρχὴν[b] τὸν τοιοῦτον καὶ καταγέλαστον ἡ τιμὴ ποιεῖ· ἐὰν μέντοι καὶ τὸ ἀξίωμα δῷ, καὶ ἐπιτήδειον ποιήσῃ πρὸς τὴν τιμὴν, καὶ ἱκανὸν πρὸς τὴν οἰκονομίαν, τότε τιμὴ τὸ 10 πρᾶγμα ἐστίν. τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα φησίν· ὅτι οὐ μόνον ἔδωκε τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροὺς πρὸς τὸ λαβεῖν ἐποίησεν. κλῆρον δὲ καλεῖ, δεικνὺς ὅτι ὥσπερ ὁ κλῆρος ἐπιτυχίας μᾶλλον ἐστὶν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐδεὶς γὰρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται πολιτείαν, ὥστε βασιλείας ἀξιωθῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς ἐστι τὸ πᾶν· 15 διὰ τοῦτό φησιν, "ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· ἃ γὰρ ὠφείλαμεν ποιῆσαι πεποίηκαμεν."

"Εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί·" καὶ τῷ μέλλοντι λέγει, καὶ τῷ παρόντι, τουτέστιν, τῇ γνώσει· δοκεῖ δέ μοι καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ περὶ τῶν μελλόντων ὁμοῦ λέγειν· 20 εἶτα δείκνυσιν ὧν ἠξιώθημεν· οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι βασιλείας ἀξιούμεθα, ἀλλ' ὅτι καὶ τίνες ὄντες δεῖ προστιθέναι.

13 **Ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους τούτου.** 25

Αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐστι, καὶ ταῦτα δοῦναι κακεῖνα· οὐδαμοῦ γὰρ ἡμῶν τὸ κατόρθωμα· "σκότους" δὲ φησὶν, τῆς πλάνης, τοῦ διαβόλου τῆς τυραννίδος· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ "ἐξουσίας" φησίν· ἐκράτει γὰρ ἡμῶν.

Καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς 30 **ἀγάπης αὐτοῦ.**

Μέγα μὲν οὖν καὶ τοῦ σκότους ἀπαλλάξαι· τὸ δὲ καὶ εἰς

[b] Verbum legi non potest.

βασιλείαν ἀγαγεῖν, πολλῷ μεῖζον· "ὃς ἐρρύσατο," φησὶν, ἡμᾶς·" οὐκ εἶπεν ἐξέβαλεν, ἀλλ' "ἐρρύσατο·" τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν δεικνὺς ἡμῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν· εἶτα καὶ τὸ εὔκολον τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. "καὶ μετέστησε," φησὶν, ὥσπερ ἂν εἴ τις στρατιώτων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταγάγοι· καὶ οὐκ εἶπεν μετάγαγεν, 5 οὐδὲ μετέθηκεν, τὸ μὲν γὰρ ὅλον τοῦ μεταθέντος ἦν, οὐ τοῦ μετελθόντος, ἀλλὰ "μετέστησεν." ὥστε καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ ἐστιν. "εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ·" οὐχ ἁπλῶς εἶπεν βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ σεμνότερον εἰργάσατο τὸν λόγον, "βασιλείαν Υἱοῦ" εἰπών· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησίν· "εἰ 10 "ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν·" τῶν αὐτῶν ἠξίωσεν ἡμᾶς τῷ Υἱῷ· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίτασις, τῷ ἀγαπητῷ, τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἐσκοτισμένους· καὶ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς φύσεως ὁμότιμον· τί γάρ φησιν; "ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου." ἀλλ' οὐκ εὐθέως ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν· ἀλλὰ παρενέβαλεν τὴν εὐεργε- 15 σίαν τὴν εἰς ἡμᾶς· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων τίς, ὅτι τὸ πᾶν τοῦ Πατρὸς ἦν, νομίσῃ τὸν Υἱὸν ἐκτὸς εἶναι· δίδωσι τὸ πᾶν τῷ Υἱῷ καὶ τὸ πᾶν τῷ Πατρί· ἐκεῖ μὲν γὰρ μετέθεικεν· ἀλλ' οὗτος τὴν αἰτίαν παρέσχεν· τί γὰρ φησίν; "ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξου- "σίας τοῦ σκότους." 20

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως καὶ ἀνακτίσεως τῆς κατὰ συνάφειαν Θεοῦ.

Ταυτὸν δέ ἐστιν "ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἄφεσιν "τῶν ἁμαρτημάτων·" εἰ γὰρ μὴ ἀφείθημεν τῶν ἁμαρτημάτων οὐκ ἂν μετέστημεν ἐνταῦθα· ἰδοὺ πάλιν ἐνταῦθα τὸ "ἐν ᾧ·" καὶ οὐκ 25 εἶπεν λύτρωσιν, ἀλλ' "ἀπολύτρωσιν·" ὥστε μηδὲ ἐκπεσεῖν λοιπὸν, μηδὲ γενέσθαι θνητούς.

(Σετηριανοῦ.) Ἕτερος δὲ φησὶν, καὶ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ μετὰ κατακλυσμοῦ, πρὸ τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ, ἦσαν Ἄγγελοι ὑπηρετούμενοι τῷ Θεῷ, πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἀλλ' οὐδὲν 30 κατώρθωσαν· νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου μετέστησεν ἡμᾶς ἐς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ὃν ἠγάπησεν· Ἀγγέλους μὲν γὰρ ὡς λειτουργοὺς ἀγαπᾷ, Χριστὸν δὲ ὡς Υἱόν. οὐκ ἤγαγεν οὖν

ὑμᾶς εἰς τὴν τῶν Ἀγγέλων, ἀλλ' "εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ τῆς "ἀγάπης αὐτοῦ·" ὑπὸ τὸν κληρονόμον ἐσμέν· οὐχ ὑπὸ τοὺς οἰκέτας. "Υἱὸν οὖν ἀγάπης" λέγει· ἐπειδὴ ὡς Υἱὸς ἀγαπᾶται· οὐκ ἐπειδὴ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ ἐστιν· οὐδὲ γὰρ οἱ υἱοὶ τῆς ἀπειθείας, ταύτης υἱοὶ φύσει· οὐδὲ οἱ υἱοὶ τῆς γεέννης, ταύτης τέκνα· οὐδὲ 5 υἱὸς φύσει ἀπωλείας ὁ διάβολος· οὐδὲ υἱὸς ἁμαρτίας ὁ ἀντικείμενος· οὕτως οὐδὲ τῆς ἀγάπης Υἱὸς ὁ Κύριος· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσὶν ἀγαπώμενοι δοῦλοι, ὁ δὲ Υἱὸς ὡς Υἱὸς ἀγαπᾶται, εἶπεν "τοῦ "Υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ."

Ἢ οὕτως· "μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης 10 "τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ·" ἐπειδὴ ἀγαπήσας ἡμᾶς ὁ Υἱὸς, ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα τῆς βασιλείας αὐτοῦ καταξιώσῃ ἡμᾶς· διὰ τοῦτο φησὶν, "μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ·" τὸ γὰρ ἀπαράλλακτον ἔχων πρὸς τὸν γεγεννηκότα, κατὰ τὸ ἀγαπῆσαι καὶ εὐεργετῆσαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς, εἰκών ἐστι τοῦ Πα- 15 τρός.

Ἀλλ' ὁ ἀνόσιος Θεόδωρος τούτοις ἀντιφθεγγόμενος, ἕνα σκοπὸν ἔχων Ἰουδαϊκῶς καὶ βλασφήμως τὰς θείας γραφὰς ἑρμηνεύειν, τὰς δεικνύσας τοῦ Χριστοῦ τὴν θεότητα, καὶ τὴν προκειμένην χρῆσιν οὕτως ἐξηγήσατο. οὐκ εἶπεν, φησὶν, τοῦ υἱοῦ ἀλλὰ "τοῦ 20 "υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ·" οὐ γὰρ κοινωνοὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ Λόγου γινόμεθα, ἀλλὰ τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου, ᾧ κοινωνοῦμεν τῆς τιμῆς διὰ τὴν φυσικὴν ὁμοιότητα, ὅταν πρὸς αὐτὸν διάθεσιν ἐπὶ τῶν ἔργων ἐπιδειξώμεθα· ὅθεν καὶ "υἱὸν ἀγάπης" αὐτὸν ἐκάλεσεν· ὡς οὐ φύσει τοῦ Πατρὸς ὄντα υἱὸν ἀλλ' ἀγάπῃ 25 τῆς υἱοθεσίας ἀξιωθέντα τούτων. τί ἂν εἴη ἀσεβέστερον, τοῖς εὐτυγχάνουσιν καταλείψω σκοπεῖν.

14 Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.

Οὐκ ἐν Ἀγγέλῳ ἐλυτρώθημεν· ἀλλ' ἐν τῷ Υἱῷ, οὐχ ἁπλῶς 30 προστάξαντι, ἀλλὰ μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντι· ὥστε ὀφείλομεν αὐτῷ τὴν εἰς αὐτὸν οἰκείωσιν.

15 Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως.

Εἰ τὸ Θεὸς ὄνομα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱὸς, ὁ Υἱὸς εἰκὼν τῆς οὐσίας. εἰ δὲ λέγοιεν μὴ εἶναι τῆς οὐσίας ὁ Υἱὸς, τὸ ἀόρατον ὄνομα τίνος δώσουσι; τῆς οὐσίας ἢ ἑτέρου τινός; ἀλλ' οὐδενὸς ἑτέρου τὸ ἀόρατον, ἢ μόνης τῆς οὐσίας· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ· "ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ Θεῷ·" ἄφθαρτος δὲ ἡ 5 οὐσία τοῦ Θεοῦ· οὐκ οὖν καὶ ἀόρατος ἡ οὐσία τοῦ Υἱοῦ· "εἰκὼν "δὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου," τῆς οὐσίας ἄρα εἰκών· ἄρα οὖν οὐ καθ' ὃ πρωτότοκος εἰκών· ἀλλ' εἰκὼν μὲν τοῦ Θεοῦ, πρωτότοκος δὲ τῆς κτίσεως. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀπαράλλακτον τῆς πρὸς τὸν Πατέρα οὐσίας δεικνὺς τοῦ Υἱοῦ· ἵνα σοι 10 δείξῃ ὅτι καὶ πρὸ πάντων ἐστίν· εἴρηκεν ὅτι καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως γεγεννημένος· καὶ τῇ ἐπαγωγῇ πλέον τοῦτο δείκνυσι λέγων,

16 Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα.

Εἰ δὲ μὴ ἦν πρὸ πάντων, πῶς ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίζετο; 15 ὥστε τὸ πρωτότοκος, οὐ κυρίως εἴληπται. ἐπεὶ ἐναντίον ἐστὶ τῷ μονογενεῖ· φύσει γὰρ μονογενὴς μέν ἐστιν, ὁ μόνος πατρί· πρωτότοκος δὲ, ὁ ἔχων ἄλλους ἀδελφοὺς, ὧν ἐστι πρῶτος. καὶ ἑκάτερα λαμβάνεσθαι κυρίως οὐκ ἐγχωρεῖ. ἐν αὐτῷ δὲ εἶπεν ἐκτίσθαι τὰ πάντα· ἵνα ἀποστάντες τοῦ ἐλπίζειν εἰς Ἀγγέλους, τὰς ἐλπί- 20 δας ἔχωμεν ἐν Χριστῷ· καὶ ταύτην ἔχει τὴν αἰτίαν τῆς θεολογίας ὁ Παῦλος· καὶ τοῦ δημιουργὸν αὐτὸν δεῖξαι πάσης κτίσεως· τὸ δὲ "ἐν αὐτῷ," ἀντὶ τοῦ δι' αὐτοῦ λέγεται.

Χρυσοστόμου. Τίνος οὖν βούλει εἰκόνα εἶναι; οὐκοῦν καὶ ἀπαράλλακτος οὗπερ ἂν θῇς· εἰ μὲν γὰρ ὡς ἀνθρώπου εἰκὼν, εἰπὲ, 25 καὶ λοιπὸν ὡς μαινομένου ἀποστήσομαι· εἰ δὲ ὡς Θεὸς καὶ Θεοῦ Υἱὸς, εἰκὼν, τὸ ἀπαράλλακτον δείκνυσιν· διὰ τί μηδαμοῦ μήτε εἰκὼν μήτε υἱὸς Ἄγγελος κέκληται, ἀλλ' ἄνθρωπος ἀμφότερα; διὰ τί; ὅτι ἐκεῖ μὲν τὸ τῆς φύσεως ἀνηγμένον, ταχέως ἂν τοὺς πολλοὺς εἰς ταύτην τὴν ἀσέβειαν ἐνέβαλεν· ἐνταῦθα δὲ τὸ εὐτελὲς καὶ 30 ταπεινὸν ἐγγυᾶται τὴν ἀσφάλειαν· καὶ οὐδὲ βουλομένους ἀφίησιν ὑποπτεῦσαί τι τοιοῦτο, καὶ καταγαγεῖν κάτω τὸν λόγον. διὰ τοῦτο ἔνθα μὲν ἦν πολλὴ ταπεινότης, θαρρούντως ἡ γραφὴ τίθησι τὴν τιμήν· ἔνθα δὲ μείζων ἡ φύσις, οὐκέτι· ἡ γὰρ τοῦ ἀοράτου εἰκὼν

καὶ αὕτη ἀόρατος, καὶ ὁμοίως ἀόρατος· ἐπεὶ οὐδ᾽ ἂν εἰκὼν εἴη· τὴν γὰρ εἰκόνα, καθό ἐστιν εἰκὼν, καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἀπαράλλακτον εἶναι δεῖ· οἷον τῶν χαρακτήρων καὶ τῆς ὁμοιώσεως· ἀλλ᾽ ἐνταῦθα μὲν οὐδαμῶς τοῦτο δυνατόν· τέχνη γάρ ἐστιν ἀνθρωπίνη ἡ πολλαχοῦ διαπίπτουσα· μᾶλλον δὲ ἀπανταχοῦ ἂν μετὰ ἀκριβείας 5 ζητῇς· ἔνθα δὲ Θεὸς, οὐδαμοῦ σφάλλεται, οὔτε διάπτωσίς τις γίνεται. εἰ δὲ κτίσμα, πῶς εἰκών; οὐδὲ γὰρ ἵππος ἀνθρώπου εἰκών· εἰ μὴ τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ ἀοράτου δηλοῖ ἡ εἰκών· τί κωλύει καὶ ἀγγέλους εἰκόνα εἶναι; καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀόρατοι· ἀλλ᾽ οὐχ ἑαυτοῖς· ἀλλὰ ψυχὴ ἀόρατος· ἀλλ᾽ ἢ ἐπειδὴ ἀόρατος ἁπλῶς, διὰ 10 τοῦτο εἰκών· καὶ μὴ οὕτως ὥσπερ αὐτὸς, καὶ ἄγγελοι εἰκόνες.

"Πρωτότοκος πάσης κτίσεως·" τί οὖν φασίν; ἰδοὺ ἔκτισται· καὶ μὴν οὐ πρωτόκτιστος εἴρηται, ἀλλὰ πρωτότοκος ἐπὶ τὰ πολλὰ εἰκὸς αὐτὸν λέγεσθαι· καὶ γὰρ ἀδελφὸν αὐτὸν δεῖ λέγειν κατὰ πάντα, καὶ τὴν δημιουργίαν ἀφαιρεῖν· καὶ μήτε ἀξιώματι 15 μήτε ἄλλῳ τινὶ προέχειν· τὸ γὰρ πρωτότοκος οὐχὶ ἀξίας τιμὴ οὐδὲ ἄλλου τινὸς, ἀλλὰ χρόνου μόνον. τί σημαίνει ὁ πρωτότοκος; τὸ ἔκτισται φησὶν, καλῶς· ἐὰν οὖν τοῦτο ᾖ· καὶ ἀδελφοὺς ἔχει, καὶ ὁμοούσιος ἐστὶν ὧν ἐστὶ πρωτότοκος. οὐκοῦν πάντων ἔσται ὁ υἱὸς πρωτότοκος, καὶ λίθων; πάσης γὰρ εἶπεν κτίσεως· οὐκοῦν 20 καὶ λίθων; καὶ ἐμοῦ πρωτότοκός ἐστιν ὁ Θεὸς Λόγος· ἄλλως δὲ, εἰπέ μοι, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπέθανε πρῶτος· ἀλλ᾽ ὅτι πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη· ὥστε οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ ἢ τοῦτο· ὅτι τῆς ἀναστάσεως ἀπαρχὴ γέγονεν· οὐκοῦν οὐδὲ ἐνταῦθα· εἶτα λοιπὸν ἐμβαίνει εἰς τὸ δόγμα αὐτό· 25 ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν νεώτερον αὐτὸν εἶναι, διὰ τὸ πάλαι μὲν δι᾽ Ἀγγέλων προσάγεσθαι, νῦν δὲ δι᾽ αὐτοῦ· δείκνυσι πρῶτον, ὅτι οὐδὲν ἴσχυσαν ἐκεῖνοι, οὐ γὰρ ἀπὸ σκότους εἰς φῶς ἀγαγεῖν ἠδυνήθησαν, ὡς οὗτος. δεύτερον ὅτι καὶ πρὸ αὐτῶν ἐστιν, καὶ σημεῖον ποιεῖται τὸ πρὸ αὐτῶν εἶναι τὸ δι᾽ αὐτοῦ αὐτοὺς ἐκτίσθαι. 30

(Βασίλειος.) Καὶ τὸ μακάριος δὲ Βασίλειος ἐν τοῖς κατ᾽ Εὐνομίου λόγοις φησὶν, εἰκὼν οὐκ ἄψυχος οὐδὲ χειρόκμητος οὐδὲ τέχνης ἔργον καὶ ἐπινοίας, ἀλλ᾽ εἰκὼν ζῶσα· μᾶλλον δὲ αὐτὸ οὖσα ζωή· οὐκ ἐν σχήματος ὁμοιότητι, ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τὸ ἀπαράλλακτον διασώζουσα. ὁμοίως καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς 35

αὐτῆς ὑποθέσεως· εἰ δὲ ὅτι "πρωτότοκος πάσης κτίσεως," καὶ "πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς" ὁ Κύριος προσηγόρευται, τοῦτο αὐτοὺς παιδοτριβεῖ πρὸς ἀσέβειαν, διδασκέσθωσαν ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι καὶ μητέρα ἑαυτοῦ καὶ ἀδελφοὺς ὁ Κύριος τοὺς ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἀρετῆς οἰκειωθέντας προσαγορεύει· "τίς γάρ ἐστι," 5 φησὶν, "ἡ μήτηρ μου, καὶ τίνες οἱ ἀδελφοί μου; ἀλλ' ἢ οἱ ποιοῦν- "τες τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." ὥστε καὶ πατὴρ ἡμῶν ὁ Θεὸς, οὐ καταχρηστικῶς οὐδὲ ἐκ μεταφορᾶς, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρώτως καὶ ἀληθινῶς ὀνομάζεται· εἰ δὲ ἡμῶν τῶν χάριτι τῆς υἱοθεσίας ἠξιωμένων ἀληθῶς κέκληται Πατὴρ ὁ Θεός· 10 τίς ἀφαιρήσεται λόγος τοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, μὴ οὐχὶ πρεπόντως αὐτὸν Πατέρα προσαγορεύεσθαι;

(Γρηγόριος.) Καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ θεόλογος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ δευτέρῳ λόγῳ ὁμοίως φησὶν, εἰκὼν δὲ ὡς ὁμοούσιον· καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου πατήρ· αὕτη γὰρ εἰκόνος φύσις, 15 μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὗ λέγεται, πλὴν ὅτι καὶ πλεῖον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένου· ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα καὶ πλεῖον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ, καὶ τοῦ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον. τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἁπλῶν φύσις· μήτε μὲν ἐοικέναι, τὸ δὲ ἀπεοικέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι 20 καὶ ταυτὸν μᾶλλον ἢ ἀφομοίωμα.

(Κυριλλος.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλος ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ Θησαυρὸς φησὶν, πρωτότοκος οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ ἀπολελυμένως, ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθάπερ γέγραπται· πότε οὖν ἄρα γέγονεν ἡμῶν ἀδελφός; εἰ μὴ ὅτε τὴν ἡμῶν περιεβάλλετο 25 σάρκα· οὐκοῦν τότε πρωτότοκος, ὅτε πολλοὺς κατὰ χάριν ἀπέδειξεν υἱοὺς Θεοῦ; πρωτότοκος πάσης καλεῖται κτίσεως, οὐχ ὡς πρῶτος αὐτῆς κατὰ χρόνον ὑπάρχων, οὐδὲ τῆς αὐτῆς τοῖς κτίσμασιν ὑπάρχων οὐσίας, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάβασιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. παρατηρῆσαι δὲ ὅμως κακεῖνο 30 καλόν· μονογενὴς καλεῖται καὶ πρωτότοκος· ὅτε μὲν οὖν μονογενὴς ὀνομάζεται, οὐδεμίας αὐτῷ συμπεπλεγμένης αἰτίας καθ' ἣν ἐστι μονογενὴς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀπολελυμένως. "ὁ μονογενὴς "Θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός·" ὅτε δὲ πρωτότοκον

αὐτὸν αἱ θεῖαι καλοῦσι γραφαὶ, εὐθὺς ἐπιφέρουσι καὶ ὧν ἐστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ ταύτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· "πρωτότοκος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς·" "πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν." ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔχοντα τὸ πρωτεύειν, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τοῦτο μὴ ἀπολέσαι· εἰκότως 5 καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ὁμοιώσεως ἐπιλαβόμενος, πάσης προτάττεται κτίσεως. οὐ γὰρ καθ' ὃ γέγονεν ἄνθρωπος, ἐλάττον ἔσται τινὸς, ὅσον εἰς τὸ πρέπον ἀξίωμα τῇ θείᾳ φύσει, ἀλλὰ καὶ οὕτω πρωτεύσει καὶ καθηγήσεται πάσης ὁμοῦ κτίσεως, ἅτε δὴ ποιητὴς ὑπάρχων αὐτῶν καὶ Κύριος. 10

ΘΕΌΔΩΡΟΣ *δέ φησιν, τὸ "πρωτότοκος" οὐκ ἐπὶ χρόνου λέγεται μόνον· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ προτιμήσεως πολλάκις, ὡς τὸ "ἐπικαλέσεταί με, πατήρ μου εἶ συ· καὶ ἐγὼ πρωτότοκον θήσομαι "αὐτόν." οὐ τοῦτο εἰπόντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἕκαστον αὐτῶν πρότερον ποιήσω τῷ χρόνῳ τῶν λοιπῶν· ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ποιήσομαι. λέγει δὲ ταῦτα φησὶν ὁ Δαβὶδ, τῶν πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ μνημονεύων, ὡς ἂν ὑποσχομένου τοὺς ἐξ αὐτοῦ κατὰ διαδοχὴν οἰκειώσεσθαι. ὁ δὲ Ἀπόστολος φησὶν τὸ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς· ἵνα εἴπῃ τὸν πολλῆς ἄγαν ἠξιωμένον τῆς τιμῆς· καὶ "τὸ υἱός πρωτότοκός μου Ἰσραήλ·" 20 ἀντὶ τοῦ τίμιος ἐμοί· οὕτως φησὶ κἀνταῦθα "πρωτότοκος πάσης "κτίσεως," ἀντὶ τοῦ παρὰ πᾶσαν τὴν κτίσιν τιμώμενος.* 15

16 Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' 25
17 αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶν, τί λέγουσιν ἐνταῦθα οἱ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; ὅπερ ἀμφισβητούμενον ἦν, πρῶτον τέθεικεν· "καὶ τὰ ἐπὶ 30 "τῆς γῆς·" εἶτα φησὶν, "τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα," οἷον ψυχὴ, καὶ ὅσα ἐν οὐρανῷ γέγονεν ὁρατά· οἷον ἥλιος, πόλος. "εἴτε θρόνοι·" καὶ τὸ μὲν ὁμολογούμενον ἀφίησι, τὸ δὲ ἀμφιβαλλόμενον τίθησιν.

"εἴτε θρόνοι," φησὶν, "εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξου-
"σίαι·" τὸ "εἴτε καὶ εἴτε," τοῦ παντὸς περιληπτικόν ἐστιν.
ἀπὸ τῶν μειζόνων καὶ τὰ ἐλάττω δεικνύντός ἐστιν. τὸ δὲ Πνεῦμα
οὐ μετὰ τῶν ἐξουσίων τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται·
ἰδοὺ τὸ "ἐν αὐτῷ" δι' αὐτοῦ ἐστιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι "ἐν αὐτῷ," ἐπή- 5
γαγεν "δι' αὐτοῦ·" τὸ δὲ "εἰς αὐτὸν" τί ἐστιν; τουτέστιν εἰς
αὐτὸν κρέμαται πάντων ἡ ὑπόστασις· οὐ μόνον αὐτὸς αὐτὰ ἐκ τοῦ
μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αὐτὰ συγκρα-
τεῖ νῦν· ὥστε ἂν ἀποσπασθῇ τῆς αὐτοῦ προνοίας, ἀπόλωλε καὶ
διέφθαρται, ἀλλ' οὐκ εἶπεν διακρατεῖ, ὅπερ ἦν παχύτερον, ἀλλὰ 10
λεπτότερον, ὅτι εἰς αὐτὸν κρέμαται· μόνον τὸ πρὸς αὐτὸν νεύειν
ἱκανὸν διακρατῆσαι καὶ συσφίγξαι. οὕτως καὶ πρωτότοκος ὡς
θεμέλιος· τοῦτο δὲ οὐ τὸ ὁμοούσιον τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ τὸ δι'
αὐτοῦ πάντα εἶναι, καὶ ἐν αὐτῷ φέρεσθαι δηλοῖ· ἐπεὶ καὶ Παῦλος
ὅταν λέγῃ "θεμέλιον τέθεικα," οὐ περὶ οὐσιώσεως φησὶν, ἀλλὰ 15
τῆς ἐνεργείας. ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ὑπηρέτην εἶναι αὐτόν· φησὶν
αὐτὸν αὐτὰ διακρατεῖν· ὅπερ οὐχ ἧττον τοῦ ποιῆσαι ἐστίν· καίτοι
ἐφ' ἡμῶν καὶ μεῖζον· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἡ τέχνη εἰσάγει· τοῦτο δὲ
οὐκέτι, οὐδὲ διαφθειρόμενον κατέχει.

Καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων. 20

Τοῦτο Θεῷ ἁρμόζον· ποῦ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς;

Καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.

Τουτέστιν εἰς αὐτὸν ἔκτισται· συνεχῶς αὐτὰ στέφει τῇ συνε-
χείᾳ τῶν ῥημάτων καθάπερ πυκναῖς τισὶ πληγαῖς πρόρριζον
ἀνασπῶν τὸ δόγμα τὸ ὀλέθριον· εἰ γὰρ καὶ τοσαῦτα εἴρηται, καὶ 25
μετὰ τοσοῦτον χρόνον ἔφυ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς· πόσῳ μᾶλλον
εἰ μὴ ταῦτα προείρητο; "καὶ τὰ πάντα," φησὶν, "ἐν αὐτῷ συνέ-
"στηκεν." πῶς συνέστηκε τῷ οὐκ ὄντι; ὥστε καὶ τὰ δι' Ἀγγέ-
λων δι' αὐτοῦ ἐστίν.

18 Καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλη- 30
σίας· ὅς ἐστιν ἀρχὴ, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν.

Εἰπὼν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἀξίας· λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς
φιλανθρωπίας· "αὐτός ἐστι," φησὶν, "ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος
τῆς ἐκκλησίας·" οὐκ εἶπεν τοῦ πληρώματος· αὐτὸ μὲν δηλῶν·

θέλων δὲ ἡμῖν οἰκειότερον δεῖξαι αὐτὸν ὅτι ὄντως ἄνω καὶ πάντων ἀνώτερος, τοῖς κάτω ἑαυτὸν συνῆψεν· πανταχοῦ γὰρ πρῶτος· ἄνω πρῶτος· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρῶτος· κεφαλὴ γάρ ἐστιν· ἐν τῇ ἀναστάσει πρῶτος. τουτέστιν, ἵνα γένηται αὐτὸς πρωτεύων, ὡς καὶ ἐν γενέσει πρῶτος. καὶ τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ σπουδαζόμενον 5 δεῖξαι τῷ Παύλῳ. ἂν γὰρ τοῦτο κατασκευασθῇ, ὅτι πρὸ πάντων ἦν τῶν Ἀγγέλων, κἀκεῖνο συνεισάγεται, ὅτι τὰς ἐκείνων αὐτὸς ἐποίει ἐπιτάττων· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν ἐν τῇ ὑστέρᾳ ἐφιλονείκησε πρῶτον αὐτὸν δεῖξαι· καίτοι γε ἀλλαχοῦ πρῶτον φησὶ τὸν Ἀδάμ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν. ἀλλὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἔλαβεν ἀντὶ τοῦ παν- 10 τὸς ἀνθρώπων γένους· τῆς γὰρ Ἐκκλησίας πρῶτος ἐστίν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων καθάπερ ὁ τῆς κτίσεως πρῶτος τὸ κατὰ σάρκα· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα πρωτότοκον τίθησιν ἐκ τῶν νεκρῶν. τί ἐστιν ἐνταῦθα πρωτότοκος; ὁ πρῶτος κτισθείς· ἢ ὁ πρὸ πάντων ἀναστάς· ὥσπερ καὶ ἐκεῖ ὁ πρὸ πάντων ὤν· καὶ ἐνταῦθα μὲν 15 ἀπαρχὴν τέθεικεν, εἰπών, "ὅς ἐστιν ἀπαρχή, πρωτότοκος ἐκ τῶν "νεκρῶν" ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων· δεικνὺς ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι τοιοῦτοι· ἐκεῖ δὲ οὐκ ἀπαρχὴ τῆς κτίσεως· καὶ ἐκεῖ μὲν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τότε πρωτότοκος. ἀπαρχὴν δὲ εἶπεν, καθάπερ ἐπὶ καρποῦ τινός· δεικνὺς ὅτι πάντας ἡμᾶς ἡγία- 20 σεν· καὶ ὥσπερ θυσίαν προσήνεγκεν διὰ τῆς ἀπαρχῆς.

(Σευηριανός.) Καὶ Σευηριανὸς φησίν· εἰ μὴ ἦν πρὸ πάντων, πῶς ἐν αὐτῷ τὰ πάντα ἐκτίζετο; καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως. "καὶ "αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας·" δημιουργὸς μὲν τῆς κτίσεως, δημιουργὸς δὲ καὶ τῆς ἡμετέρας ἐπιστροφῆς· 25 ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων. εἰ γὰρ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐν πολιτείᾳ πρῶτος· καὶ ἐν παθήμασι πρῶτος, καὶ ἐν ὑπακοῇ πρῶτος· καὶ ἐν βαπτίσματι πρῶτος· ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύει κατὰ τὴν οἰκονομίαν.

Θεόδωρος δέ, καὶ ταύτην πλημμελῶς ἐξηγεῖται τὴν ῥῆσιν, 30 φάσκων, οὐκ εἶπεν δι' αὐτοῦ, ἀλλ' "ἐν αὐτῷ." οὐ γὰρ τὴν πρώτην λέγει κτίσιν, ἀλλὰ τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ἀνάκτισιν, καθ' ἣν τὰ πάντα διαλελυμένα, εἰς συμφωνίαν ἤχθη μίαν, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησίν, "ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ "τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς." 35

Ὅτι δὲ ταῦτα Παύλου τοῦ Σαμοσατέως φησὶν εἶναι ὁ μακάριος Ἰωάννης, φθάσαντες παρεθέμεθα. ἐναντιούμενος δὴ συνήθως πᾶσι τοῖς ἁγίοις πατράσι, καὶ ταῦτα ἐπιφέρει—οἱ δέ γε παρερμηνεύειν βουλόμενοι τὰ ῥητὰ καὶ τὸ "ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, πρω-"τότοκος πάσης κτίσεως," ἐπὶ τῆς θείας ἐκλαβεῖν ἐπιχειρήσαντες 5 φύσεως, οὐδαμῶς συκοφαντῆσαι τὴν ἑρμηνείαν ἡμῶν δυνήσονται ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῶν θείων ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα μεταβάσεως, ἤτοι τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τὰ θεία· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ αὐτοὺς ποιῆσαι ἀνάγκη· τὰ μὲν ἀνώτερα ἐπὶ τῆς ἄνω ἐκλαμβάνοντας φύσεως· τὸ δὲ "πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν" εἰ τὰ πάντα ἀναισχυντοῖεν, οὐδα- 10 μῶς ἐκλαβεῖν ἐπὶ τῆς θείας δυναμένους φύσεως. προφανῶς τοίνυν κἀν τούτοις ἀπεδείχθη Θεόδωρος τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους πάντας ἀράμενος μάχην.

19 Ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, 20 καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνο- 15 ποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· τὸ πλήρωμα οἱ μὲν τῆς θεότητος φασὶν, καθάπερ ὁ Ἰωάννης ἔλεγεν "ἐκ τοῦ "πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν." τουτέστιν, εἴτι ἦν 20 ὁ Υἱὸς, ὅλος ὁ Υἱὸς ἐκεῖ ᾤκησεν· οὐχὶ ἐνέργειά τις ἀλλ' οὐσία· οὐκ ἔχει δὲ αἰτίαν εἰπεῖν οὐδεμίαν, ἀλλὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γάρ ἐστιν "ὅτι ἐν αὐτῷ εὐδόκησεν·" καὶ "δι' αὐτοῦ ἀποκα-"ταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτόν" ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὑπηρέτου τάξιν ἀνέλαβεν, "εἰς αὐτὸν φησίν·" καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν ὅτι τῷ 25 Θεῷ καταλάττει, καθάπερ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίοις Ἐπιστολῇ φησίν. καλῶς εἶπεν "δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι·" ἤδη γὰρ ἦσαν κατηλλαγμένοι· ἀλλὰ τελείως· ὥστε μηκέτι ἐχθραίνειν αὐτῷ. πῶς; οὐ γὰρ ἡ καταλλαγὴ ἀπεδίδοτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς καταλλαγῆς· εἰρήνη διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. μέγα 30 μὲν τὸ καταλλάξαι· τὸ δὲ καὶ δι' αὐτοῦ, μεῖζον. καὶ τὸ τούτου μεῖζον, τὸ "διὰ τοῦ αἵματος·" οὐχ ἁπλῶς αἵματος· ἀλλὰ τὸ τούτου μεῖζον, "διὰ τοῦ ἰδίου σταυροῦ·" ὥστε πέντε θαυμαστά ἐστιν, τῷ Θεῷ κατήλλαξεν, δι' ἑαυτοῦ· διὰ τοῦ αἵματος

αὐτοῦ· διὰ τοῦ σταυροῦ· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς πέντε εἶναι, μηδὲ τὸν σταυρὸν εἶναί τι καθ᾽ ἑαυτὸν, λέγει δι᾽ ἑαυτοῦ· πῶς οἶδεν μέγα τοῦτο ὄν; ὅτι οὐ ῥήματα εἰπὼν, ἀλλ᾽ ἑαυτὸν ἐκδοὺς ὑπὲρ τῆς καταλλαγῆς, οὕτως ἅπαντα εἰργάσατο.

Τί δὲ ἐστὶ "τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς γῆς·" 5 εἰκότως· ἔχθρας γὰρ ἐμπέπληστο, καὶ εἰς πολλὰ διῄρητο· καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἕκαστος ἡμῶν διεστασίαζεν, καὶ πρὸς τοὺς πολλούς· τὰ δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πῶς εἰρηνοποίησεν; ἦ καὶ ἐκεῖ πόλεμος ἦν καὶ μάχη; καὶ πῶς εὐχόμεθα λέγοντες "γενηθήτω "τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς;" τί οὖν ἐστιν; 10 ἀπέσχιστο ἡ γῆ τοῦ οὐρανοῦ· ἐκπεπολεμωμένοι ἦσαν οἱ Ἄγγελοι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· τὸν δεσπότην ὁρῶντες τὸν ἑαυτὸν ὑβριζόμενον· τὰ μὲν οὖν ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὕτως μετέστησεν· ἐκεῖ τὸν ἄνθρωπον ἤγαγεν αὐτοῖς, τὸν ἐχθρὸν, τὸν μισούμενον· οὐ μένοντα ἐπὶ τῆς γῆς ἐποίησεν εἰρηνεύειν· ἀνήγαγεν πρὸς αὐτοὺς αὐτὸν τὸν ἐχθρὸν 15 καὶ πολέμιον· τοῦτο εἰρήνη βαθεία. Ἄγγελοι ἐπὶ γῆς ἐφαίνοντο λοιπὸν, ἐπειδὴ καὶ ἄνθρωπος ἐν οὐράνῳ ἐφάνη. δοκεῖ δέ μοι ἡ ἁρπαγὴ τοῦ Παύλου τούτου ἕνεκεν γεγενῆσθαι, καὶ τοῦ δεῖξαι ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκεῖ ἀνελήφθη. καὶ τὸ μὲν πρὶν ἐπὶ γῆς ἐφαίνοντο Ἄγγελοι πρὸς τιμωρίαν ἀποστελλόμενοι ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· ἐπὶ 20 τοῦ Δαβὶδ, ἐπὶ τῶν Σολομιτῶν· ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ κλαυθμῶνος. νῦν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐπὶ γῆς ᾖδον σφόδρα χαίροντες· καὶ τούτους κατήγαγε πρὸς αὐτούς· καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀνήγαγεν ἐκεῖ. καὶ θέα μοι τὸ παράδοξον· τούτους πρώτους κατήγαγεν ὧδε, καὶ τότε τὸν ἄνθρωπον ἀνήγαγεν· ἐπειδὴ τὰ τῆς γῆς ἔμελλεν 25 οὐρανὸς δέχεσθαι· διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦμεν λέγοντες· "δόξα ἐν "ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία," τουτέστιν καταλλαγή.

Σευηριανὸς δέ φησιν, ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐδείκνυεν ὅτι πλήρωμα Θεοῦ ἡ Ἐκκλησία λέγεται· ηὐδόκησεν οὖν ὁ Θεὸς τὸ 30 πλήρωμα ἑαυτοῦ, τουτέστιν τὴν ἐκκλησίαν τὴν πεπληρωμένην αὐτοῦ ἐν τῷ Χριστῷ, οἷα ἐν κεφαλῇ ἰδίᾳ, οἰκῆσαι· τουτέστιν αὐτῷ στοιχεῖν καὶ αὐτοῦ ἐξῆφθαι· ἀλλὰ μὴ Ἀγγέλων· ηὐδόκησε γὰρ δι᾽ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι πάντα, οὐ δι᾽ Ἀγγέλων· καὶ γὰρ τὰ ὑπὲρ τοῦ κόσμου κατορθώματα διὰ τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ ἐθνῶν προσαγωγῆς τῆς ἐν σώματι Χριστοῦ καὶ πάθει διὰ πίστεως.

21 Καὶ ὑμᾶς ποτε ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκα-
22 τήλλαξεν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανά- 5
του, παραστῆσαι ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀναξίους ὄντας καταλλαγῆς, κατήλλαξε· καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς διὰ τοῦ εἰπεῖν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκότους, ἀνάγκης εἶναι, προσεπάγει τὸ "ἀπηλλοτριωμένους," ἀντὶ 10
τοῦ οὐχὶ ἄκοντας οὐδὲ ἀναγκαζομένους, ἀλλ' ἑκόντας καὶ μετὰ τοῦ βούλεσθαι ἀποπηδῶντας αὐτοῦ καὶ ἀναξίους ὄντας, ἀπήλλαξεν, μὴ δὲ προσδοκῶντας ἐπανελθεῖν· εἶτα οὐχὶ μέχρι τῆς προαιρέσεως μόνης ἡ ἀλλοτρίωσις, ἀλλὰ τί; "καὶ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονη-
"ροῖς·" καὶ ἔχθροι ἦτε φησὶν, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπράττετε· "νυνὶ 15
"δὲ ἀποκατήλλαξεν ἐν τῷ σώματι," φησὶν, "τῆς σαρκὸς αὐτοῦ·" πάλιν τίθησι καὶ τὸν τρόπον τῆς καταλλαγῆς· ὅτι ἐν τῷ σώματι· οὐχὶ ἁπλῶς πληγεὶς οὐδὲ μαστιγωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀποθανών· καὶ ἀποθανὼν τῷ αἰσχίστῳ θανάτῳ· διὰ τοῦτο πάλιν τοῦ σταυροῦ μέμνηται "εἰς τὸ παραστῆσαι," φησὶν, "ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ 20
"ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ." οὐ γὰρ δὴ μόνον τῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐδοκιμηκόσι κατέστησεν· καὶ τὸ δὴ μέγα, ὅτι ἁγιωσύνην τὴν κατενώπιον αὐτοῦ ἔδωκεν, καὶ τὸ ἀνέγκλητον. ἐπίτασις τοῦ ἀμώμου τὸ ἀνέγκλητον· ὅταν μηδὲ μέχρι καταγνώσεως ἢ ἐγκλήματος ᾖ τί πεπραγμένον ἡμῖν. ἀλλ' 25
ἐπειδὴ τὸ ὅλον αὐτῷ τέθεικεν, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου ταῦτα κατώρθωσεν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,

23 Εἴγε ἐπιμένετε τῇ πίστει, τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι καὶ μὴ μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου. 30

Τὴν ῥαθυμίαν αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπικόπτει· καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν "ἐπιμένετε·" ἔστιν γὰρ ἐπιμένειν σαλευόμενον, διχοστατοῦντα·

"εἴγε ἐπιμένετε," φησὶν, "τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι καὶ μὴ "μετακινούμενοι," ὅρα οὐδὲ φορτικὸν τέως τίθησιν, οὐδὲ ἐπίτονον· ἀλλὰ πίστιν καὶ ἐλπίδα. τουτέστιν ἐὰν μένητε πιστεύοντες ὅτι ἀληθὴς ἡ ἐλπὶς τῶν μελλόντων· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἀρετῆς, οὐκ ἔνι μὴ μετασαλευθῆναι κἂν μικρόν· ἐπὶ δὲ τῆς πίστεως καὶ τῆς 5 ἐλπίδος δυνατόν· οὕτως οὐκ ἔστιν ἐπαχθές. τίς δέ ἐστιν ἡ ἐλπὶς τοῦ εὐαγγελίου ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός; αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ πάντα ταῦτα ὁ ἐργασάμενος, οὐχὶ Ἄγγελοι· ὥστε ὁ ἑτέροις ἐπιγράφων μετακεκίνηται· "οὗ ἠκούσατε," φησίν· καὶ πάλιν αὐτοὺς φέρει μάρτυρας· εἶτα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. οὐ λέγει 10 τοῦ κηρυττομένου, ἀλλ' ἤδη πιστευθέντος καὶ κηρυχθέντος· ὅπερ καὶ ἀρχόμενος ἐποίησεν· ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν μαρτυρίας καὶ τούτους στῆσαι βουλόμενος.

Οὗ ἐγενόμην ἐγὼ Παῦλος διάκονος.

Καὶ τοῦτο εἰς τὸ ἀξιόπιστον συνετέλει· μέγα γὰρ ἦν αὐτοῦ 15 τὸ ἀξίωμα λοιπὸν πανταχοῦ δεομένου, καὶ τῆς οἰκουμένης ὄντος διδασκάλου.

Θεόδωρος φησίν· τοῦτο γὰρ ἦν ἔργον αὐτοῦ, τὸ κηρύττειν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον ἔξω τῆς τῶν νομικῶν παρατηρήσεως.

ΚΕΦ. Ε. 20

Περὶ τῆς διὰ τῶν πόνων αὐτοῦ διδαχῆς, ἀνακτητικῆς εἰς παράστασιν Θεοῦ.

24 Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ σαρκί μου ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία. 25

Ὥστε φησὶν, ἥδομαι καὶ πάσχων ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ ἐπειδὴ προλαβὼν ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας εὐεργεσίας ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὥστε σῶμα ἑαυτοῦ ὑμᾶς ἀποφῆναι διὰ τῆς ἀναστάσεως· τὰ προσλείποντα ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ ταῖς ὑπὲρ ὑμῶν ἀναπληρῶ. τί δὲ ἦν τὸ προσλεῖπον; τὸ μαθόντας ὑμᾶς τίνα ἔστι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν κατορ- 30 θωθέντα, παρ' αὐτοῦ δέξασθαι τὴν περὶ αὐτῶν ἐπαγγελίαν· τοῦτο

δὲ ἄνευ πόνων καὶ θλίψεων γενέσθαι οὐδαμῶς οἷόν τε ἦν· ὑπὲρ δὴ τούτων πάσχω, περιϊὼν καὶ κηρύττων ἅπασι τὰ κατορθωθέντα· ὥστε ὑμᾶς πιστεύσαντας τῇ διαθέσει τῆς ψυχῆς, τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν δέξασθαι· τούτων γὰρ ἐγὼ κατέστην διάκονος.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶν, καὶ διάκονος 5 φησὶν, ἀντὶ τοῦ οὐδὲν παρ' ἐμαυτοῦ εἰσφέρω· ἀλλὰ τὰ ἑτέρων καταγγέλλων, οὕτω πιστεύω ὅτι καὶ πάσχω ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ χαίρω πάσχων, πρὸς τὴν ἐλπίδα τὴν μέλλουσαν ὁρῶν· καὶ πάσχω οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν· "καὶ ἀνταναπληρῶ," φησὶν, "τὰ "ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου." δοκεῖ 10 μὲν μέγα εἶναι ὅπερ ἐφθέγξατο· ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀπονοίας, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ φιλοστοργίας τῆς περὶ τὸν Χριστόν· οὐ γὰρ βούλεται αὐτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἐκείνου τὰ πάθη· τούτους οἰκειῶσαι αὐτῷ βουλόμενος. καὶ ἃ ἐγὼ πάσχω, δι' ἐκείνου πάσχω, φησίν· ὥστε μὴ ἐμοὶ χάριν ἔχετε, ἀλλ' ἐκείνῳ· αὐτὸς γὰρ πάσχει ταῦτα· 15 ὥσπερ ἂν εἴ τις πεμφθεὶς πρός τινα ἀξιώσειεν λέγων, παραβαλῶ σε ὑπὲρ ἐμοῦ· ἄπελθε πρὸς τόνδε· εἶτα ἐκεῖνος λέγει ὅτι διὰ τόνδε ταῦτα ποιῶ· ὥστε οὐκ ἐπαισχύνεται καὶ ταῦτα αὐτοῦ παθήματα λέγειν. οὐ γὰρ μόνον ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, ἕτοιμός ἐστι θλιβῆναι δι' ὑμᾶς· ἐφιλονείκησεν καὶ 20 ἐβιάσατο δεῖξαι ἑαυτὸν καὶ νῦν κινδυνεύοντα ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἰδίου σώματος. καὶ πρὸς ἐκεῖνο ἀποτείνεται ὅτι οὐ δι' ἡμῶν προσάγεσθε, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, κἂν ἡμεῖς ταῦτα ποιῶμεν. καὶ ταυτόν ἐστιν ὥσπερ ἂν εἰ τάξις λαχοῦσα στρατηγὸν τὸν ὑπερασπίζοντα αὐτῆς καὶ ἐν τῷ πολέμῳ στήκοι· εἶτα ἀπελθόντος 25 ἐκείνου, ὁ ὑποστράτηγος τὰ ἐκείνου τραύματα ἀναδέξαιτο μέχρι τοῦ λυθῆναι τὸν πόλεμον. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ "ὑστερήματα" εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι οὐδὲ τὸ πᾶν ἡγεῖται οὐδέπω πεπονθέναι ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ μετὰ θάνατον γὰρ πάσχει· εἶκε ἔτι ἐλλείμματα ἔμεινεν. οὐ τοίνυν ἑαυτὸν ἐπαίρων λέγει ταῦτα, ἀλλὰ τὸν Χριστόν· 30 δεῖξαι βουλόμενος ἔτι καὶ νῦν ὑπὲρ αὐτῶν φροντίζοντα· καὶ τὸν λόγον ἀξιόπιστον δείκνυσιν τῷ ἐπαγαγεῖν "ὑπὲρ τοῦ σώματος "αὐτοῦ." ὅρα πῶς ἡμᾶς συνῆψεν αὐτῷ. τί τοίνυν ἐπεισάγετε διὰ μέσου Ἀγγέλους;

25 **Κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς ὑμᾶς, πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.**

Ἤτοι τοῦτό φησιν, ὅτι οὕτως ἠθέλησεν αὐτοῦ ἀπελθόντος ἡμᾶς διαδέξασθαι τὴν οἰκονομίαν, ἵνα μὴ ὡς ἐγκαταλελειμμένοι διακεῖσθε· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ παθών· αὐτὸς ὁ πρεσβεύων. ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι ἐμὲ τὸν μάλιστα πάντων διώκτην, διὰ τοῦτο εἴασεν διῶξαι, ἵνα ἀξιόπιστος ὦ κηρύττων. ἢ οἰκονομίαν φησὶν, ὅτι οὐκ ἔργα ἐζήτησεν, οὐδὲ πράξεις, οὐδὲ κατορθώματα, ἀλλὰ πίστιν καὶ βάπτισμα· οὐ γὰρ ἂν ἑτέρως ἐδέξασθε τὸν λόγον. "εἰς ὑμᾶς," φησὶν, "πληρῶσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ·" περὶ τῶν ἐθνῶν λέγει, δεικνὺς αὐτοὺς ἔτι σαλευομένους, τῷ εἰπεῖν "πληρῶσαι·" τὸ γὰρ ἔθνη ἀπερριμένα δυνηθῆναι τοσοῦτον ὕψος δογμάτων δέξασθαι, οὐχὶ Παύλου ἦν, ἀλλ' οἰκονομίας τῆς τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ ἐγὼ οὐκ ἂν ἴσχυσα φησίν· δείξας δὴ τὸ μεῖζον τὰ αὐτοῦ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὄντα· τότε τὸ σαφέστερον ἐπάγει· ὅτι καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐστιν τὸ πληρῶσαι τὸν λόγον εἰς ὑμᾶς· καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα οὐ φανερῶς ὅτι καὶ τοῦτο οἰκονομίας τὸ νῦν λεχθῆναι ὅτι δύνασθε ἀκούειν, ἀλλ' οὐκ ἀμελείας· ἀλλ' ὥστε δεκτικοὺς γενέσθαι· ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἀθρόως πάντα ποιεῖ· ἀλλὰ κέχρηται συγκαταβάσει διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν· καὶ τοῦτο αἴτιον τοῦ παραγενέσθαι νῦν τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μὴ πάλαι.

26 **Τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν, νυνὶ δὲ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις 27 αὐτοῦ· οἷς ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι 28 Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης· ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.**

Εἰπὼν ὧν ἐτύχομεν, καὶ δείξας τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν τιμὴν, τῷ μεγέθει τῶν δοθέντων, πάλιν ἑτέραν ἐπίτασιν εἰσάγει, ὅτι οὐδὲ πρὸ ἡμῶν τίς αὐτὸ ἔμαθεν· ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους ποιεῖ λέγων, οὔτε Ἄγγελοι, οὔτε Ἀρχάγγελοι, οὔτε

ἀρχαὶ, οὔτε ἄλλη τίς κτιστὴ δύναμις, ἀλλὰ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ᾔδει. καὶ οὐχ ἁπλῶς κεκρυμμένον εἶπεν, ἀλλ' ἀποκεκρυμμένον· καὶ ὅτι εἰ καὶ νῦν γέγονεν, ἀλλὰ παλαιόν ἐστιν, καὶ ἄνωθεν ταῦτα ὁ Θεὸς ἐβούλετο, καὶ οὕτω διατετύπωτο. διατί δὲ οὐκέτι λέγει· "ἀπὸ τῶν αἰώνων," φησίν· ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ ἂν 5 εἴποι τίς· καὶ μυστήριον εἰκότως καλεῖ, ὃ οὐδεὶς ᾔδει πλὴν ὁ Θεός· καί που κεκρυμμένον; ἐν τῷ Χριστῷ· "νυνὶ δὲ ἐφανερώθη," φησὶ, "τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ." ὥστε τῆς οἰκονομίας ἐστι τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων· καὶ ἔτι καὶ νῦν κέκρυπται, εἴγε τοῖς ἁγίοις ἐφανερώθη μόνοις. μὴ τοίνυν ὑμᾶς ἀπατάτωσαν ἐκεῖνοι· οὐ γὰρ ἴσασιν. διατί 10 μόνοις; οἷς ἠθέλησεν φησίν· ὅρα πῶς πανταχοῦ ἐπιστομίζει τὰς ἐρωτήσεις αὐτῶν· τὸ δὲ θέλειν αὐτοῦ οὐκ ἄλογον· χάριτος μᾶλλον ὑπευθύνους ποιῶν, ἢ ἀφιεὶς αὐτοὺς ἐπὶ κατορθώματι φρονεῖν· εἶπεν "οἷς ἠθέλησε γνωρίσαι, τί τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυ-"στηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσι." 15

Σεμνῶς εἶπεν· καὶ ὄγκον ἐπέθηκεν, ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως ἐπιτάσεις ζητῶν ἐπιτάσεων· ὅτι καὶ τοῦτο ἐπιτάσεως, ἀορίστως εἰπεῖν "τὸ πλοῦτος τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν." μάλιστα γὰρ ἐν τοῖς ἔθνεσι φαίνεται· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησί "τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν Θεόν." φαίνεται μὲν γὰρ 20 καὶ ἐν ἑτέροις, πολλῷ δὲ πλέον ἐν τούτοις ἡ πολλὴ τοῦ μυστηρίου δόξα· τὸ γὰρ ἀθρόον ἀνθρώπους λίθων ἀναισθητοτέρους εἰς Ἀγγέλων ἀγαγεῖν ἀξίωμα, ἁπλῶς, διὰ ψιλῶν ῥημάτων καὶ πίστεως μόνης, χωρὶς ἔργων, ὄντως δόξα καὶ πλοῦτος μυστηρίου· "ὅς ἐστι Χρι-"στὸς ἐν ὑμῖν." ὅτι ὁ πάντων ἀνώτερος, καὶ Ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν 25 κρατῶν καὶ τῶν ἄλλων ἁπασῶν δυνάμεων, κατέβη κάτω, καὶ ἄνθρωπος γέγονεν, καὶ μυρία ἔπαθεν, καὶ ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη.

Ταῦτα πάντα μυστηρίου ἦν· καὶ μετ' ἐγκωμίου τίθησι λέγων· "ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν." εἰ δὲ ἐν ὑμῖν ἐστιν, τί Ἀγγέλους ζητεῖτε τοῦ μυστηρίου τούτου; ἔστι γὰρ καὶ ἄλλο μυστήριον· ἀλλὰ 30 τοῦτο ὄντως μυστήριον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν· ὅ ἐστι θαυμαστόν· ὃ παρὰ τὴν κοινὴν προσδοκίαν, ὃ ἐκρύπτετο· "ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν· "ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν" ἄνωθεν αὐτὸν φέροντες· ὃν ἡμεῖς, οὐκ Ἄγγελοι διδάσκοντες, φησὶ, καὶ νουθετοῦντες· οὐκ ἐπιτακτικῶς οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης· καὶ γὰρ τοῦτο τῆς 35

τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, τὸ μὴ τυραννικῶς προσάγεσθαι. ἐπειδὴ τὸ διδάσκοντες μέγα ἦν, ἐπήγαγεν, "νουθετοῦντες·" ὅπερ ἦν πατρὸς μᾶλλον ἢ διδασκάλου. "ἐν πάσῃ σοφίᾳ·" ὥστε σοφίας δεῖ πάσης· τουτέστιν πάντα ἐν σοφίᾳ λέγοντες· τὸ γὰρ τοιαῦτα δυνηθῆναι μαθεῖν, οὐ τοῦ τύχοντος ἐστίν. 5

Ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τί λέγεις; πάντα ἄνθρωπον; ναί, φησι, τοῦτο σπουδαζόμεν, "τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·" οὐκ ἐν νόμῳ, οὐδὲ ἐν Ἀγγέλοις· ἐκεῖνο γὰρ οὐ τέλειον ἐν Χριστῷ· τουτέστιν ἐν τῇ γνώσει τοῦ Χριστοῦ. 10 "εἰς ὃ καὶ κοπιῶ, ἀγωνιζόμενος" μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς, μετὰ πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας.

(Σευηριανός.) Καὶ ἕτερος φησὶν, πλοῦτος ἡμῖν, φησὶν, Χριστὸς ἐδόθη· μὴ γενώμεθα πτωχοὶ, εἰς Ἀγγέλων προστασίας τραπέντες.

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος ὁμοίως, οὗτος ὁ μέγας πλοῦτος ὁ 15 Χριστὸς, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ πιστεύειν· οὗτος γὰρ ἡ τῆς μελλούσης δόξης ἐλπίς· ὁ καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῖν τοῦ προσδοκᾶν ἐκεῖνα χαρισάμενος. μυστήριον δὲ καλεῖ τὴν περὶ τὰ ἔθνη χάριν, ὡς ἂν ἄδηλον οὖσαν τοῖς πρὸ τούτου. ἐπίγνωσιν δὲ μυστηρίου τὴν μετουσίαν αὐτῆς· εἶτα δείκνυσι θεῖον ὂν "κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ," φησὶν, 20 "τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ ἐν δυνάμει," ὃ ἰσχυρόν με ποιεῖ εἰς τοῦτο, δηλονότι τοῦτο βούλεται.

ΚΕΦ. Ϛ.

Περὶ τοῦ μὴ ὑπάγεσθαι ἀνθρωπίνῃ ἀπατηλῇ τοὺς ἐν Χριστῷ τὴν σοφίαν ἔχοντας. 25

1 Θέλω γὰρ ὑμᾶς εἰδέναι, ἡλίκον ἀγῶνα ἔχω περὶ ὑμῶν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ.

Χρυσοστόμου. Δείκνυσι τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐνταῦθα φιλοστοργίαν· εἶτα ἵνα μὴ δόξῃ τῆς αὐτῶν ἀσθενείας εἶναι τοῦτο, συνῆψε καὶ ἑτέρους, καὶ οὐδέπω κατέγνω· ἀλλὰ διατί "καὶ ὅσοι οὐχ 30 "ἑωράκασι," φησὶν, "τὸ πρόσωπόν μου ἐν σαρκί;" θείως δείκνυ-

σιν ἐνταῦθα ὅτι ἑώρων αὐτὸν συνεχῶς ἐν πνεύματι· μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἀγάπην πολλήν.

2 Ἵνα παρακληθῶσι αἱ καρδίαι αὐτῶν, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, καὶ εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ 5
3 καὶ πατρὸς καὶ Χριστοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι.

Ἤδη λοιπὸν σπαράττει καὶ ὠδίνει ἐμβαλεῖν εἰς τὸ δόγμα· οὐδὲ καταγορῶν, οὐδὲ ἀπαλάττων αὐτοὺς τῆς κατηγορίας. ἀγῶνα ἔχω, φησὶν, ἵνα συμβιβασθῶσιν· τουτέστιν, ἵνα στῶσι βέβαιοι 10 ἐν τῇ πίστει· ἀλλ' οὐ τίθησιν οὕτως· ἀλλ' ὑποτέμνεται τὰ τῆς κατηγορίας. τοῦτό ἐστιν ἵνα ἐντεθῶσι μετὰ ἀγάπης, οὐ μετὰ ἀνάγκης· οὐ γὰρ ἁπλῶς τὴν συναγωγὴν βούλομαι γενέσθαι· ἀλλ' "ἵνα αἱ καρδίαι αὐτῶν παρακληθῶσι, συμβιβασθέντων ἐν ἀγάπῃ, "εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως·" τουτέστιν 15 ἵνα ὑπὲρ μηδενὸς ἀμφιβάλωσιν· ἵνα ὑπὲρ πάντων πεπληροφορημένοι ὦσιν. πληροφορίαν δὲ εἶπον, τὴν διὰ πίστεως· ἔστιν γὰρ πληροφορία, ἡ διὰ λογισμῶν· ἀλλ' οὐδενὸς λόγου ἐκείνη ἀξία· ἀλλ' ἵνα πληροφορηθῆτε μετὰ συνέσεως, οὐχ ἁπλῶς μετὰ ἀγάπης· "εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ 20 "Χριστοῦ·" ὥστε τοῦ Θεοῦ τοῦτό ἐστιν μυστήριον, τὸ διὰ τοῦ Χριστοῦ προσάγεσθαι· "ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι·" εἰ δὲ ἐν αὐτῷ εἰσὶν, ἄρα σοφῶς καὶ νῦν ἦλθεν· ἀπόκρυφοί εἰσι καὶ ἀπὸ Ἀγγέλων, οὐκ ἀφ' ὑμῶν μόνον· ὥστε παρ' αὐτοῦ δεῖ πάντα αἰτεῖν· αὐτὸς δίδωσι σοφίαν 25 καὶ γνῶσιν· τῷ μὲν οὖν "θησαυροὶ" εἰπεῖν, τὸ πολὺ δείκνυσι· τῷ δὲ "πάντες," τὸ μηδὲν ἀγνοεῖν· τῷ δὲ "ἀπόκρυφοι" τὸ μόνον εἰδέναι.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ φησίν· ἀποκρύφους πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ λέγει· 30 ὡς ἂν τῶν μετὰ πολλῆς κατορθωθέντων συνέσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας εὐεργεσίας, νῦν μὲν ὄντων ἀδήλων, φανησομένων δὲ τότε ὅποτ' ἂν φαίνεται καὶ αὐτός.

4 **Τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μήτις ὑμᾶς παραλογίζηται ἐν πιθανολογίᾳ.**

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι διὰ τοῦτό φησιν, εἶπον ταῦτα, ἵνα μὴ παρὰ ἀνθρώπων ζητῆτε· "παραλογίζηται," φησὶν, "ἐν πιθανολογίᾳ." 5

5 **Εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμί.**

Τὸ ἀκόλουθον τοῦτο ἦν εἰπεῖν· εἰ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἄπειμι, ἀλλ' ὅμως οἶδα τοὺς ἀπατεῶνας· νῦν δὲ εἰς ἐγκώμιον κατέληξεν.

Χαίρων καὶ βλέπων ὑμῶν τὴν τάξιν, καὶ τὸ στερέωμα 10 **τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὑμῶν.**

Τάξιν τὴν εὐταξίαν φησὶν, τὸ δὲ ἑξῆς ἐγκωμίων μᾶλλον ἐστίν· "στερέωμα" εἶπεν, καθάπερ πρὸς στρατιώτας εὐτάκτως ἑστῶτας καὶ βεβαίως, τὸν στερρὸν οὐκ ἀπάτη οὐ πειρασμὸς διασαλεύει· οὐ μόνον, φησὶν, οὐ πεπτώκατε, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τάξιν ὑμῶν συνέχεέν 15 τις· ἡ γὰρ τάξις οὕτω φυλάττεται ἀπὸ τοῦ στερεώματος· τοῦτο δὲ τῆς ἀγάπης ἔργον ἐστίν· τοῖς γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντας, ὅτ' ἂν ἀκριβῶς συγκολλήσῃ καὶ συνάφῃ, στερροὺς ἐργάζεται· καὶ ἡ πίστις πάλιν τὸ αὐτὸ ποιεῖ, ὅτ' ἂν μὴ ἀφῇ λογισμοὺς ἐπεισελθεῖν· ὥσπερ γὰρ οἱ λογισμοὶ διαιροῦσι καὶ σαλεύουσιν, οὕτως ἡ 20 πίστις στερεοῖ καὶ παγῆναι ποιεῖ· ἐπειδὴ μείζονα ἢ κατὰ ἀνθρώπινον λογισμὸν εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, εἰκότως τὴν πίστιν ἐπεισήγαγεν.

6 **Ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Κύριον, ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε.** 25

Πάλιν αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ προκαταλαμβάνει μαρτυρίᾳ λέγων· "ὡς οὖν παρελάβετε." οὐδὲν ξένον φησὶν ἐπεισάγομεν· μηδὲ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς, ἡ προσάγουσα πρὸς τὸν Πατέρα· μὴ ἐν τοῖς Ἀγγέλοις· οὐ φέρει ἐκείνη ἡ ὁδὸς ἐκεῖ. "ἐρριζώμενοι" τουτέστιν πεπήγοτες· μὴ ποτὲ μὲν 30 ταύτην, ποτὲ δὲ ἐκείνην· καὶ ἐποικοδομούμενοι τῇ διανοίᾳ· φθάνοντες εἰς αὐτὸν καὶ βεβαιούμενοι ἐν αὐτῷ φησί· τουτέστιν κατέχοντες αὐτὸν ὡς ἐπὶ θεμέλιον· δείκνυσιν αὐτοὺς καταπεσόντας.

τὸ γὰρ οἰκοδομούμενα τοῦτό ἐστιν· οἰκοδομὴ γὰρ ὄντως ἐστὶν ἡ πίστις· καὶ δεῖ καὶ τοῦ θεμελίου ἰσχυροῦ, καὶ τῆς οἰκοδομίας ἀσφαλοῦς· "καθὼς ἐδιδάχθητε." πάλιν τὸ "καθώς·" "περισσεύ-"οντες," φησὶν, "ἐν εὐχαριστίᾳ." οὐ λέγω ἁπλῶς εὐχαριστεῖν· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, πλέον ἢ ἐμάθετε. 5

8 Βλέπετε μήτις ὑμᾶς ἔστω ὁ συλαγωγῶν.

Ὅρα πῶς ἔδειξε κλέπτην καὶ ἀλλότριον ὄντα καὶ ἠρέμα ἐπεισίοντα· ὥσπερ ἄν τις χῶμα κάτωθεν διορύττων μὴ παρέχῃ αἴσθησιν, τὸ δὲ ὑπονοστεῖ· οὕτω καὶ ὑμεῖς βλέπετε. τοῦτο γὰρ ἔργον ἐκείνων, τὸ μηδὲ παρέχειν αἴσθησιν. "βλέπετε μή τις ὑμᾶς·" καὶ 10 τὴν ὁδὸν δείκνυσι. διὰ τῆσδε τῆς ὁδοῦ, "διὰ τῆς φιλοσοφίας," φησίν· εἶτα ἐπειδὴ δοκεῖ σεμνὸν εἶναι τὸ ὄνομα τὸ τῆς φιλοσοφίας, προσέθηκεν "καὶ κενῆς ἀπάτης· κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν "ἀνθρώπων κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καὶ οὐ κατὰ Χριστόν." τέως τοῦ ἐλέγχου ἅπτεται· τῆς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεως· στοι- 15 χεῖα κόσμου, ἥλιον καὶ σελήνην λέγων. καθάπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἔλεγεν, "πῶς πάλιν ἐπιστράφετε ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ "πτωχὰ στοιχεῖα;" καὶ οὐκ εἶπεν ἡμερῶν παρατηρήσεις, ἀλλὰ δι' ὅλου τοῦ κόσμου τοῦ παρόντος· ἵνα τὸ εὐτελὲς δείξῃ· εἰ γὰρ ὁ κόσμος ὁ παρὼν οὐδὲν, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὰ στοιχεῖα. καὶ οὐ 20 κατὰ Χριστὸν φησίν· μάλιστα μὲν γὰρ εἰ καὶ οὕτως ἦν ἐξ ἡμισείας, ὥστε δύνασθαι καὶ τούτῳ κακείνῳ δουλεύειν, οὐδὲ οὕτως ἔδει. νῦν δὲ οὐκ ἀφίησιν ὑμᾶς εἶναι κατὰ Χριστόν· πρότερον διασαλεύσας τὰς Ἑλληνικὰς παρατηρήσεις, τότε καὶ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀναιρεῖ· καὶ γὰρ Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι, παρετήρουν· ἀλλ' οἱ μὲν 25 ἀπὸ φιλοσοφίας, οἱ δὲ ἀπὸ νόμου. πρότερον τοίνυν πρόσεισι τούτοις, ἔνθα μείζων ἡ κατηγορία. πῶς;

9 Οὐ κατὰ Χριστόν· ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ 10 πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι· ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ 30 ἐξουσίας.

Τουτέστιν εἴτι ἔστι, Θεὸς ἐν αὐτῷ κατοικεῖ· ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὸν συγκεκλεῖσθαι ὡς ἐν σώματι, φησὶν "πᾶν τὸ

"πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. καὶ ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπλη-
"ρωμένοι."

(Σευηριανός.) Ἄλλος φησὶν, ὅτι τὴν ἐκκλησίαν λέγει πεπλη-
ρωμένην ὑπὸ τῆς θεότητος αὐτοῦ· καθὼς ἀλλαχοῦ φησίν· "τοῦ
"τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου." τὸ δὲ "σωματικῶς" ἐν- 5
ταῦθα ὡς ἐν κεφαλῇ σῶμα· πῶς οὖν οὐκ ἐπήγαγεν, ἥτις ἐστὶν ἡ
Ἐκκλησία;

(Κυρίλλου.) [a] Ἢ περὶ τοῦ Πατρὸς τινὲς φασίν· καὶ λέγει ὅτι
τῆς θεότητος τὸ πλήρωμα ἐν αὐτῷ οἰκεῖ [b]· πρῶτον μὲν ὅτι τὸ οἰκεῖν
οὐ κυρίως λέγεται ἐπὶ Θεοῦ. δεύτερον ὅτι τὸ πλήρωμα οὐ τὸ 10
δεχόμενόν ἐστιν· "τοῦ γὰρ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς."
καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος "ἄχρις οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ"
τὸ ὅλον λέγεται πλήρωμα. ἔπειτα τὸ "σωματικῶς·" τί ἐβού-
λετο; ὡς ἐν κεφαλῇ. τί δὲ πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει· "καὶ ἐστὲ ἐν
"αὐτῷ πεπληρωμένοι;" τί οὖν ἐστιν; ὅτι οὐδὲν ἔλαττον ἔχετε 15
αὐτοῦ· ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ ᾤκησεν, οὕτω καὶ ἐν ὑμῖν. βιάζεται γὰρ
ὁ Παῦλος ἐγγὺς ἡμᾶς ποιεῖν τοῦ Χριστοῦ· ὡς ὅταν λέγῃ "συνή-
"γειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς·" καὶ "εἰ ὑπομένομεν, καὶ συμ-
"βασιλεύσομεν·" καὶ "πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν
"χαρίσηται;" καὶ συγκληρονόμους καλῶν· εἶτα περὶ τοῦ ἀξιώ- 20
ματος· "καὶ αὐτός ἐστι," φησὶν, "ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ
"ἐξουσίας·" ὁ πάντων ἀνώτερος· ἡ αἰτία οὐχὶ ὁμοούσιος πάσης
ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας; εἶτα τὰ τῆς εὐεργεσίας θαυμαστῶς ἐπή-
γαγεν.

ΚΕΦ. Ζ.

Ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν συνάφεια καὶ τὰ τοῦ νόμου περιέχει πνευματικῶς, εἰς 25
τὸ συζῆν Χριστῷ.

11 Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν
τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός·
ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ.

Ὅρα πῶς ἐγγὺς γίνεται τοῦ πράγματος; ἐν τῇ ἀπεκδύσει 30
φησίν· οὐκ εἶπεν ἐκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν, τὸν παλαιὸν

[a] Hoc Schol. Chrys. esse videtur. [b] Add. cum Chrys. Edd.
ἀλλὰ κακῶς.

βίον φησίν· συνεχῶς ταῦτα στρέφει καὶ διαφόρως· οὐκέτι ἐν μαχαίρᾳ φησὶν, ἡ περιτομὴ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· οὐ γὰρ χεὶρ ἐπάγει, καθάπερ ἐκεῖ τὴν περιτομὴν ταύτην, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα· οὐ μέρος, ἀλλ' ὅλον ἄνθρωπον περιτέμνει· οὐ σάρκα, ἀλλ' ἁμαρτήματα. ποῦ καὶ πότε; 5

12 Συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτισμῷ, ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

Ἀλλ' οὐ τάφος μόνον ἐστίν· ὅρα γὰρ τί φησίν· "ἐν ᾧ καὶ "συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγεί- 10 "ραντος αὐτὸν ἐκ νεκρῶν" καλῶς εἶπεν πίστεως· πίστεως γὰρ τὸ ὅλον ἐστίν· ἐπιστεύσατε ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐγεῖραι, καὶ οὕτως ἠγέρθητε· εἶτα καὶ τὸ ἀξιόπιστον, "τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν," φησὶν, "ἐκ τῶν νεκρῶν·" ἤδη δείκνυσι τὴν ἀνάστασιν.

13 Καὶ ἡμᾶς νεκροὺς ὄντας τοῖς παραπτώμασι καὶ τῇ 15 ἀκροβυστίᾳ τῆς σαρκὸς ἡμῶν συνεζωοποίησεν σὺν αὐτῷ.

Ὑπὸ γὰρ τὴν δίκην ἐκεῖσθε· ἀποθανεῖν δεῖ· καὶ ἀπεθάνετε θάνατον χρήσιμον. ὅρα πῶς πάλιν δείκνυσι τίνων ἦσαν ἄξιοι, δι' ὧν ἐπήγαγεν, 20

Χαρισάμενοι ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα ἡμῶν· 14 ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἦν ὑπεναντίον ἡμῖν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ. *Ἀκροβυστίαν ἐνταῦθα, οὐ τὴν τοῦ σώματος λέγει· ἀλλ' ὥσπερ περιτομὴν τὴν ἀφαίρεσιν ἐκάλεσεν τῆς θνητότητος,* 25 *οὕτως ἀκροβυστίαν τὸ περικεῖσθαι ἔτι τὴν θνητότητα· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι νενεκρωμένους ἡμᾶς τοῖς ἁμαρτήμασι διὰ τὴν περικειμένην θνητότητα, συνανέστησεν τῷ Χριστῷ· ἐν αὐτῷ τὴν κοινὴν ἀνάστασιν κατεργασάμενος· ἀφ' ἧς πᾶν εἶδος ἁμαρτίας ὑμῶν ἀφανισθήσεται.* 30

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΣ. Τὸ *καθ' ἡμῶν δὲ χειρόγραφον πῶς ἐξήλειψεν; ὅτε ἐδόθη ὁ νόμος ὁ καταρώμενος τοὺς παραβαίνοντας, πᾶς ὁ λαὸς Ἰσραὴλ ἐπεβόησεν δεχόμενος καὶ συντιθέμενος· ὥσπερ οὖν χειρό-*

γραφον ἡ συγκατάθεσις γέγονεν, τοῦτο οὖν τὸ χειρόγραφον ἔλαβεν τοῖς δόγμασι· ποίοις; τοῖς ἀπαλλάττουσι μὲν τῆς κατὰ νόμον πολιτείας, παρέχουσι δὲ τὴν ἐν χάριτι πολιτείαν.

15 Καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ τοῦ μέσου, προσηλώσας αὐτῷ τῷ σταυρῷ, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδει- 5 γμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

Χρυσοστόμου. Χαρισάμενος ἡμῖν πάντα τὰ παραπτώματα, ἃ τὴν νεκρότητα ἐποίει· καὶ τί ἄρα ἀφῆκεν μεῖναι; οὐχὶ, ἀλλὰ καὶ ἐξήλειψεν ὥστε μὴ φαίνεσθαι· ποῖον χειρόγραφον ἢ ὃ ἔλεγεν πρὸς τὸν Μωσέα; "ὅτι πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς ποιησόμεν καὶ 10 "ἀκουσόμεθα·" ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ὀφείλομεν τῷ Θεῷ ὑπακοήν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φησὶν, ὁ διάβολος, χειρόγραφον ἐποίησεν πρὸς τὸν Ἀδὰμ ὁ Θεὸς, "ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγῃς ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἀποθανῇ." κατεῖχεν οὖν τὸ χειρόγραφον ὁ διάβολος· οὐκ ἔδωκεν ἡμῖν αὐτὸ, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὸ ἔσχισεν· ὅπερ τοῦ μετὰ χαρᾶς ἀφιέντος ἐστίν· 15 "ἀπεκδυσάμενος," φησὶν, "τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας·" ἐνταῦθα τὰς διαβολικὰς λέγει δυνάμεις· ἐπεὶ οὖν αὐτὰς ἡ ἀνθρωπίνη φυσὶς ἐνδέδυτο· ἢ ἐπειδὴ ὥσπερ λαβὴν εἶχον, ἄνθρωπος γενόμενος ἀπεδύσατο τὴν λαβήν.

Τί ἐστιν "ἐδειγμάτισεν;" καλῶς εἶπεν· οὐδέποτε οὕτως ὁ 20 διάβολος ἠσχημόνησεν· προσδοκῶν γὰρ αὐτὸν ἔχειν, καὶ οὓς εἶχεν ἀπώλεσεν· ἐκεῖ τοῦ σώματος προσηλουμένου, καὶ οἱ νεκροὶ ἀνίσταντο· ἐκεῖ τὴν πληγὴν ἔλαβεν ὁ θάνατος, ὑπὸ σώματος νεκροῦ καιρίαν λαβών· καὶ καθάπερ ἀθλητὴς νομίζων τὸν ἀντίπαλον βεβληκέναι, καιρίαν κατέχεται λαβήν· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς δεί- 25 κνυσιν ὅτι τὸ μετὰ παρρησίας ἀποθανεῖν ἀσχημοσύνη ἐστι τοῦ διαβόλου· ἐπειδὴ γὰρ τῆς μὲν ἀναστάσεως ὁ μετὰ ταῦτα πᾶς καιρὸς τεκμήριον ἦν· τοῦ δὲ θανάτου εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐγένετο ἕτερος· διὰ τοῦτο ἀπέθανεν μὲν δημοσίᾳ πάντων ὁρώντων. οὐκ ἀνέστη δὲ δημοσίᾳ· εἰδὼς τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον μαρτυρή- 30 σοντα τῇ ἀληθείᾳ· τὸ γὰρ τοῦ κόσμου ὁρῶντος, ἄνω ἐν τῷ ξύλῳ τὸν ὄφιν σφαγιασθῆναι, τοῦτο θαυμαστόν.

Καὶ τί γὰρ οὐκ ἐποίησεν ὁ διάβολος ὥστε λαθόντα αὐτὸν ἀποθανεῖν; ἄκουε τοῦ Πιλάτου λέγοντος, "ἄρατε αὐτὸν ὑμεῖς καὶ

“ σταυρώσατε· ἐγὼ γὰρ οὐδεμίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν,” καὶ μυρία ἀνθισταμένου. καὶ πάλιν οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγον αὐτῷ· “ εἰ “ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ·” λοιπὸν οὖν ἐπειδὴ καιρίαν ἔλαβεν, κατέβη· διὰ τοῦτο καὶ ταφῇ παρεδόθη· ἐπεὶ δυνατὸν ἦν εὐθέως ἀναστῆναι· ἀλλ᾽ ἵνα πιστευθῇ τὸ πρᾶγμα· 5 καὶ ὁ στρατιώτης οὐ κατέαξεν αὐτοῦ τὰ σκέλη καθάπερ τῶν ἄλλων, ἵνα φανερωθῇ ὅτι τέθνηκεν· καὶ φανεροὶ εἰσὶν οἱ τὸ σῶμα θάψαντες· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ σφραγίζονται οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τῶν στρατιωτῶν. ἐπειδὴ γὰρ οἱ Ἄγγελοι οὐδὲν τοιοῦτο πεπόνθασιν, διὰ τούτου ὑπὲρ τούτου πάντα ποιεῖ· δεικνὺς ὅτι μέγα κατώρθω- 10 σεν ὁ θάνατος. ὥσπερ μονομάχιον γέγονεν· ἔπληξε τὸν Χριστὸν ὁ θάνατος· ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς πληγεὶς, ὕστερον αὐτὸν ἀνεῖλεν· νεκρῷ σώματι κατελύετο, ὁ δοκῶν θάνατος εἶναι.

(Σευηριανός.) *Ἄλλος δὲ φησίν· ἐπειδὴ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπολιτεύσατο, τὴν παρακοὴν λύων, καὶ τὴν ἁμαρτίαν ἀναιρῶν, προσηνέχθη, 15 καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐβάστασεν· ταύτας δὲ ἀπολλὺς, καθεῖλε τὴν δύναμιν τὴν διαβολικήν· ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν ἐκδύσας τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐδειγμάτισεν ἀπεκδυσάμενος. καὶ διὰ ταύτης τῆς ἐκδύσεως, θριαμβεύσας καὶ παραδειγματίσας τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις· ἐν ἑαυτῷ οὖν ἐκείνας ἀπεξεδύσατο· καὶ ἐκείνας 20 ἐθριάμβευσεν, δι᾽ ὧν ἔπαθεν καὶ κατώρθωσεν.*

Ἄλλος *δὲ οὕτω φησὶν, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις οὐκ ἂν ποτὲ ἔσχον τινὰ ἰσχὺν, μὴ ἐπιδεχομένων ἡμῶν ἁμαρτάνειν· τῷ οὖν ἀποθέσθαι, φησὶν, τὴν θνητότητα, ἣν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ὀφεῖλεν εὐεργεσίας, ἀπεδύσατο κἀκείνων τὴν αὐθεντείαν, ᾗπερ ἐκέχρηντο 25 καθ᾽ ἡμῶν· μεγίστην καὶ ἀναμφίβολον τὴν κατ᾽ αὐτῶν ἐργασάμενος νίκην· ὡς αἰσχυνθῆναι κἀκείνους, μάτην τοσοῦτον ἐπιδειξαμένους καθ᾽ ἡμῶν τὸν πόνον· ἀφ᾽ οὗ μηδὲν αὐτοῖς ἐγένετο ὄφελος, ἐν κρείττονι τῇ καταστάσει γεγονότων ἡμῶν· ὡς μηδὲ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς ἐπιδέχεσθαι ἔτι.* 30

ΚΕΦ. Η.

Ὅτι οὐ τοῦ σαρκικοῦ νόμου τύποι, σαρκικοῖς χρήσιμοι, οὐ πνευματικοῖς τοῖς ἐν δυνάμει Χριστοῦ ζῶσιν.

16 Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νεομηνίας ἢ σαββάτων. 5

Χρυσοστόμου. Πρῶτον αἰνιγματωδῶς εἰπὼν "βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων," καὶ πάλιν ἀνωτέρω· "τοῦτο δὲ λέγω, ἵνα μή τις ὑμᾶς παραλογίζηται "ἐν πιθανολογίᾳ·" καὶ προκαταλαβὼν τὴν ψυχὴν καὶ μεμεριμνημένην ἐργασάμενος, εἶτα παρενθεὶς τὰς εὐεργεσίας, καὶ μειζόνως 10 τοῦτο ποιήσας, τότε ἐπάγει τὸν ἔλεγχον καὶ φησὶν, "μὴ οὖν τις "ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει." ὅρα πῶς αὐτὰ καθαιρεῖ· εἰ τοιούτων τετυχήκατέ, φησιν, τί τοῖς μικροῖς ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ἐποιεῖτε; καὶ ἐξευτελίζει λέγων· "ἢ ἐν μέρει ἑορτής·" οὐ γὰρ δὴ πάντα κατεῖχον τὰ πρότερα. διὸ οὐκ εἶπεν ἐν σκηνοπηγίαις καὶ 15 ἀζύμοις καὶ πεντηκοστῇ, ἀλλ' "ἐν μέρει ἑορτῆς·" δεικνὺς ὅτι τὸ πλέον λέλυται· εἰ γὰρ καὶ ἐσαββάτιζον, ἀλλ' οὐκ ἀκριβῶς· καὶ οὐκ εἶπεν μὴ τοίνυν φυλάττετε, ἀλλὰ μή τις ὑμᾶς κρινέτω· ἔδειξεν αὐτοὺς παραβαίνοντας καὶ λύοντας· ἐφ' ἑτέρους δὲ τὸ ἔγκλημα ἐπήνεγκεν. μὴ ἀνέχεσθε τῶν κρινόντων, φησὶν, ἅ ἐστι σκία τῶν 20 μελλόντων· τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ ὅτε ἐγένετο ταῦτα, φησὶ, σκία ἦν τῶν μελλόντων· ἡ δὲ σκία προτρέχει τοῦ σώματος· ἐπειδὴ τοίνυν ἡ σκία τὰ νόμιμα, τί τὸ σῶμα οὐ σκία τοῦ Χριστοῦ; ἐλθόντος οὖν τοῦ σώματος, περιττὴ ἡ σκία. τινὲς οὖν οὕτως τί ζητοῦσιν· οἱ δὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. 25

18 Μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω.

Τουτέστιν ἐπηρεαζέτω· ἢ βραβευθῆναί ἐστιν ὅταν παρ' ἑτέρῳ μὲν ἡ νίκη, παρ' ἑτέρῳ δὲ τὸ βραβεῖον· ὅταν ἐπηρεάζῃ σὺ νικήσας, ἄνωθεν ἕστηκας τοῦ διαβόλου καὶ τῆς ἁμαρτίας. τί πάλιν ὑπάγει σεαυτὸν τῇ ἁμαρτίᾳ; διὰ τοῦτο ἔλεγεν· "ὀφειλέτης 30 "ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι·" καὶ πάλιν "εὑρέθη Χριστὸς "ἁμαρτίας διάκονος."

Θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

Ἢ πῶς ἐν ταπεινοφροσύνῃ, ἢ πῶς φυσιούμενος, δείκνυσι κενοδοξίας τὸ πᾶν. τί δὲ ὅλως ἐστὶ τὸ λεγόμενον; εἰσί τινες οἱ 5
λέγοντες, οὐ δεῖ, φησὶν, διὰ Χριστοῦ προσάγεσθαι, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἀγγέλων· ἐκεῖνο μεῖζον ἐστὶν ἢ καθ' ἡμᾶς. διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ πραχθέντα, διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ. διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθεν, ὅτι ἠγάπησεν ἡμᾶς. καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, ἐπειρῶντο πάλιν· καὶ οὐκ 10
εἶπεν προσαγωγὴν ἀλλὰ θρήσκειαν· "ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων·" οὐ γὰρ εἶδεν Ἀγγέλους, καὶ οὕτω διάκειται ὡς ἰδών· διὰ τοῦτό φησιν "φυσιούμενος ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἰκῇ·" οὐδὲ ἐπί τινι ἀληθεῖ πράγματι· ἐπὶ τῷ δόγματι πεφύσηται, καὶ προβάλλεται ταπεινοφροσύνης σχῆμα· ὑπὸ σαρκικῆς διανοίας, οὐ 15
πνευματικῆς· ἀνθρώπινος ὁ λογισμός.

(Σετηριανός.) Ἄλλος φησίν· ἐπειδὴ ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς μέγας ἐστὶν, ἀκατάληπτος ἐστὶν, ἀόρατος ἐστὶν, καὶ οὐ φθάνομεν ἐκεῖ· διὰ τοῦτο ἐπειδὴ οὐ χωροῦμεν τὸ μέγα, διὰ τῶν Ἀγγέλων προσαγόμεθα· καὶ ταύτην ταπεινοφροσύνην φησίν. 20

Θεόδωρος. Ἢ ἐπειδὴ δι' Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλέγετο δεδόσθαι, ὡς ἂν διακονησαμένων αὐτοῦ πρὸς τὴν δόσιν, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησίν· "εἰ γὰρ ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο "βέβαιος·" οἱ τὸν νόμον φυλάττειν αὐτοὺς ἀναπείθοντες προσαβάλλοντο τοὺς Ἀγγέλους· ὡς ἂν καὶ ἐκείνων ἀγανακτούντων, εἰ 25
μὴ ὁ νόμος φυλάττοιτο· εἶτα καὶ μετριότητά τινα δῆθεν ἐπεδείκνυντο, ὡς ἂν δὲ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς οὐκ ἐξιστάμενοι τῷ μηδὲ τοὺς Ἀγγέλους περιορᾶν τοῦ νόμου τὴν καταφρόνησιν. μὴ τοίνυν φησὶ τοῖς τὴν μετριότητα ταύτην ἐπιδεικνυμένοις καὶ βουλομένοις τοὺς Ἀγγέλους προβαλέσθαι προσέχητε· ὑπὸ γὰρ τύφου διανοίας 30
λέγουσιν, ἃ μὴ ἴσασιν.

19 Καὶ οὐ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα.

Πᾶν τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἔχει τὸ εἶναι καὶ τὸ καλῶς εἶναι· τί τὴν κεφαλὴν ἀφεὶς ἔχῃ τῶν μελῶν; ἂν ἐκεῖθεν ἐκπέσῃς, ἀπόλωλας,

ὅστις ἂν ᾖ, οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ καὶ τὸ συντίθεσθαι ἐκεῖθεν αὐτῷ. πᾶσα ἡ ἐκκλησία ἕως ἂν ἔχῃ τὴν κεφαλὴν αὔξει. ἐπεὶ οὐκέτι ἀπονοίας καὶ κενοδοξίας τὸ πάθος, ἀνθρωπίνης ἐννοίας τὸ εὕρεμα· ἰδοῦ τὸ ἐξ οὗ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ.

Διὰ τῶν ἁφῶν καὶ συνδέσμων ἐπιχορηγούμενον καὶ 5 συμβιβαζόμενον, αὔξει τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ.

Τὴν κατὰ Θεὸν φησὶ, τὴν τῆς ἀρίστης πολιτείας.

(Σευηριανός.) Ἄλλος οὕτως ἐξηγήσατο· ἐντεῦθεν ἔδειξεν τὸν σκόπον ὃν λέγομεν ὅτι διὰ τὸ τινὰς παραινεῖν δι' Ἀγγέλων προσάγεσθαι, διὰ τοῦτο ἐκινήθη. δεῖ, φησὶν, τῆς κεφαλῆς ἔχεσθαι· 10 κεφαλὴ γάρ ἐστι τοῦ παντὸς ὁ Θεὸς Λόγος· τὶ οὖν ἀφεὶς τὴν κεφαλὴν, κρατεῖς τὸ σῶμα; κἂν γὰρ ἁρμονίας ἔχῃ λόγον συναπτούσης δύο μέλη, ἢ πλείονα τῶν Ἀγγέλων ἡ δύναμις· ἀλλ' οὖν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἔρχεται εἰς πάντας ἡ ὠφέλεια, εἰς Ἀγγέλους ὡς Ἀγγέλους, εἰς Ἀρχαγγέλους ὡς Ἀρχαγγέλους· εἰς τὰ ὁρατὰ ὡς 15 ὁρατά. θές μοι τὸν οὐρανὸν ἀντὶ κεφαλῆς εἶναι τῷ κόσμῳ, ἀντὶ ὀφθαλμῶν ἥλιον καὶ σελήνην· καὶ οὕτως ἕκαστον μέρος τοῦ κόσμου ἐν μελῶν τάξει συντιθεὶς, εὑρήσεις ἓν σῶμα τοῦ παντός· καὶ καθάπερ ψυχὴ ἐν σώματι καὶ σῶμα ψυχῆς, οὕτως τὰς ἀοράτους δυνάμεις ἐν τοῖς ὁρατοῖς· πάντων δὲ τούτων κυριωτέρα ἡ κεφαλή· 20 ἀφ' ἧς ἡ ὠφέλεια εἰς ὅλον ἔρχεται τὸ σῶμα· ἐπιχορηγουμένη δηλονότι ἀπὸ τῆς κεφαλῆς.

20 Εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε;

Χρυσοστόμου. Οὐκ ἔχει ἀκολουθίαν· ἔδει γὰρ εἰπεῖν πῶς 25 ζῶντες ὑπείκετε τοῖς στοιχείοις; ἀλλὰ τοῦτο ἀφεὶς τί φησιν· μὴ ἅψῃ μηδὲ, γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἅ ἐστι πάντα εἰς φθόραν τῇ ἀποχρήσει κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων.

Σευηριανός. Οὐκ ἐστὲ ἐν τῷ κόσμῳ, φησὶν, πῶς τοῖς στοιχείοις ὑπόκεισθε; πῶς ταῖς τοῦ κόσμου παρατηρήσεσιν; καὶ ὅρα 30 πῶς αὐτοὺς κωμῳδεῖ· μὴ θίγῃς· μηδὲ ἅψῃ· μὴ γεύσῃ· ὡς δειλοὺς καὶ μεγάλων τινῶν ἀπεχομένους· ἅ ἐστι φησὶ, πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει· καθεῖλεν τῶν πολλῶν τὴν φυσίωσιν, καὶ ἐπήγαγεν· "κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων."

τί λέγεις; διδασκαλίας ἀνθρώπων καὶ τὸν νόμον λέγεις λοιπόν; διδασκαλία ἔστιν ἀνθρώπων μετὰ τὸν καιρόν· ἢ ὅτι παρεποίουν· ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων αἰνίττεται· ὅλον τὸ δόγμα ἀνθρώπινόν ἐστι, φησίν.

23 Ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. 5

Λόγον φησὶν, οὐκ ἀλήθειαν οὐδὲ δύναμιν· ὥστε κἂν λόγον ἔχῃ σοφίας, ἀποστρεφώμεθα. δοκεῖ γὰρ εὐλαβής τις εἶναι καὶ μέτριος καὶ τοῦ σώματος κατοφρονεῖν, " οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν 10 " τῆς σαρκός·" ὁ Θεὸς γὰρ τιμὴν ἔδωκεν, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἐν τιμῇ κέχρηνται· ἀτιμάζουσι τὴν σάρκα φησὶν, ἀποστεροῦντες αὐτὴν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀφαιρούμενοι· ὁ δὲ Θεὸς τὴν σάρκα ἐτίμησεν.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησὶν, ἀσαφὲς μέν ἐστι, βούλεται δὲ εἰπεῖν, ὅτι τὸ ταῦτα παραδιδόναι, δοκεῖ μὲν τινὰς τῶν διδασκόν- 15 των ἔνδειξιν ἔχειν γνώσεως, καὶ δῆθεν καὶ μετριοφροσύνης· βουλομένους ἐπιμελεῖσθαι τοὺς περὶ ταῦτα ἔχοντας ἐπιδείκνυσιν, ὡς ἂν καὶ τοῦ σώματος ἀφειδοῦντας, καὶ οὐ τίμιον νομίζοντας τὸ διὰ πάντων πληροῦν τὴν σάρκα· ἀλλὰ γὰρ μᾶλλον αἱρουμένους ἀπέχεσθαι τῶν πολλῶν διὰ τὴν τοῦ νόμου παράδοσιν. 20

1 Εἰ οὖν συνηγέρθητε τῷ Χριστῷ, τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος.

Ἀντι τοῦ ταπεινὸν πρὸς ὑμᾶς κρινομένη ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδή· τοὺς ἤδη τῷ Χριστῷ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν συναναστάντας, οὐ προσήκει μικρὰ τούτων ἁπάντων φροντίζοντας τὰ ἄνω φαν- 25 τάζεσθαι, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀπομιμεῖσθαι δίαιταν;

3 Ἀπεθάνετε γὰρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ.

Τεθνήκατέ, φησιν, ἤδη τῷ βίῳ τούτῳ· τοῦτο γὰρ ἡ φύσις δέξεται. ἀλλὰ γὰρ καὶ ἠγέρθητε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· 30 καὶ ἀμφιβάλλειν ἔσεσθαι καὶ ἐπὶ ἡμῶν οὐδαμῶς οἷόντε· ἀλλὰ ἄδηλον τέως τοῦτο· ἐπεὶ μηδὲ αὐτὸν ὁρῶμεν τὸν Χριστόν· ἐν οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τοῦ κατεργαζομένου τοῦτο σὺν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τῇ τούτων ἀπαρχῇ, τέως ἐστὶν ἀφανὲς τὸ ἐσόμενον.

Χρυσοστόμου. Βαβαὶ ποῦ τὸν λόγον ἀνήγαγεν τὸν ἡμέτερον; πῶς φρονήματος αὐτοὺς ἐπλήρωσεν μεγάλου; οὐκ ἤρκει τὰ ἄνω εἰπεῖν, οὐδὲ οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἀλλὰ τί; "ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ "καθήμενος·" ἐκεῖθεν λοιπὸν ὁρᾷν τὴν γῆν παρεσκεύασεν· τὰ ἄνω φρονεῖτε, φησὶν, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. "ἀπεθάνετε γάρ· καὶ ἡ ζωὴ 5 "ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ."

ΚΕΦ. Θ.

Παραίνεσις καθάρσεως, ἁγιασμοῦ, φιλονθρωπίας, φιλοθεότητος, φιλομαθείας, ψαλμῳδίας, εὐφήμου εἰς Θεὸν διαγωγῆς, εὐχαριστίας.

4 Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ 10 ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.

Οὐκ ἔστιν αὕτη, φησὶν ἡ ζωὴ, ἡμετέρα· ζωὴ ἑτέρα ἐστίν· ἤδη βιάζεται μεταστῆσαι αὐτοὺς, καὶ φιλονεικεῖ δεῖξαι καθημένους ἄνω καὶ νεκροὺς ὄντας· ἐξ ἑκατέρων κατασκευάζων μὴ ζητεῖν τὰ ἐνταῦθα. εἴτε γὰρ νεκροί ἐστε, εἴτε ἄνω ἐστὲ, οὐκ ὀφείλετε ζη- 15 τεῖν τὰ ἐνταῦθα. μὴ φαίνεται ὁ Χριστὸς, οὐδὲ ἡ ζωὴ ὑμῶν ἐν τῷ Θεῷ· ἄνω ἐστίν· τί οὖν; πότε ζησόμεθα; ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν· τότε τὴν δόξαν ζητεῖτε, τότε τὴν ζωὴν, τότε τὴν τρυφήν. ταῦτα προπαρασκευαστικὰ τοῦ τῆς τρυφῆς ἀπαγαγεῖν καὶ τῆς ἀνέσεως· τοιοῦτον ἔθος αὐτῷ, ἀλλὰ κατασκευάζοντι 20 εἰς ἄλλα μεταπηδᾷν· οἷον ὥσπερ περὶ τῶν προλαμβανόντων εἰς τὰ δεῖπνα διαλεγόμενος, ἐνέπεσεν ἀθρόον εἰς τὴν τῶν μυστηρίων παρατήρησιν· μέγαν γὰρ ἔλεγχον ἔχει ὅτ' ἂν ἀνυπόπτως γίνηται· "κέκρυπται," φησὶν, ἀφ' ὑμῶν· τότε καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ φανερωθήσεσθε. ὅπερ γὰρ εἶπον, ἀεὶ φιλονεικεῖ δεῖξαι τὰ αὐτὰ ἔχοντας 25 ἅπερ καὶ ὁ Χριστός· καὶ διὰ πασῶν αὐτοῦ τῶν Ἐπιστολῶν οὗτος ὁ λόγος ἐν πᾶσι κοινωνοῦντας αὐτοῦ δεῖξαι· εἰ τοίνυν τότε φανερούμεθα, μὴ ἀσχάλλωμεν, ἐπεὶ καὶ ὁ μαργαρίτης κέκρυπται, ἕως ἂν ᾖ ἐν τῷ ὀστρέῳ.

5 Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. 30

Τί λέγεις; σὺ εἶπες ὅτι συνετάφημεν, ὅτι περιετμήθημεν· ὅτι ἀπεκδυσάμεθα τὸ σῶμα τῆς σαρκὸς, πῶς οὖν πάλιν λέγεις

"νεκρώσατε·" ὡς ὄντων αὐτῶν ἐν ἡμῖν οὕτω διαλέγῃ, οὐκ ἐστὶν ἐναντιολογία· ἀλλ' ὥσπερ εἴτις ἐρρυπωμένον ἀνδρίαντα ἀποσμήξας, μᾶλλον δὲ ἀναχαλκεύσας, καὶ λαμπρὸν δεῖξας ἄνωθεν, λέγοι μὲν ὅτι κατεπόθη ὁ ἰὸς καὶ ἀπώλετο· παραινεῖ δὲ πάλιν σπουδάζειν ἀποτίθεσθαι τὸν ἰὸν, οὐκ ἐναντιολογεῖ· οὐ γὰρ ὃν ἀπέσμηξεν ἰὸν, 5 ἀλλὰ τὸν ἐπιγινόμενον μετὰ ταῦτα παραινεῖ ἀποθέσθαι· οὕτως οὐ τὴν προτέραν νέκρωσιν λέγει, οὐδὲ τὰς πονηρὰς ἐκείνας, ἀλλὰ τὰς ἐπιγινομένας ὕστερον. διὰ τοῦτο δὲ μέλη καλεῖ· καθάπερ ἀριστέα τινὰ εἰσάγων καὶ εἰς μείζονα ἄγων ἔμφασιν· καὶ καλῶς εἶπεν "τὰ ἐπὶ τῆς γῆς·" ἐνταῦθα γὰρ μένει, καὶ ἐνταῦθα πολλῷ μᾶλ- 10 λον τῶν μελῶν· ὥστε οὐχ οὕτως τὸ σῶμα ἐστὶν ἀπὸ γῆς, ὡς ἡ ἁμαρτία γηΐνη. εἰπὲ δή μοι· ἐπειδὴ εἶπεν "νεκρώσατε ὑμῶν τὰ "μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς," καὶ ἡ γῆ διαβέβληται; ἢ τὰ ἐπὶ γῆς αὐτὰ καλεῖ ἁμαρτήματα, πορνείαν, ἀνακαθαρσίαν, φησίν. παρῆκεν τὰ πράγματα ἃ οὐδὲ εἰπεῖν καλόν· καὶ διὰ τῆς ἀκαθαρσίας 15 ἅπαντα ἐνέφηνεν· πάθος, φησὶν, ἐπιθυμίαν κακήν· ἰδοὺ γενικῶς τὸ πᾶν εἶπεν· πάντα γὰρ ἐπιθυμία κακή.

6 Καὶ τὴν πλεονεξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρία, διὰ ταῦτα γὰρ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας. 20

Οὐκ εἶπεν ἐφ' ὑμᾶς· ἀλλ' ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας.

7 Ἐν οἷς καὶ ὑμεῖς περιεπατήσατέ ποτε, ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς.

Ἐντρεπτικῶς "ὅτε ἐζῆτε," φησὶν, "ἐν αὐτοῖς" καὶ μετὰ ἐγκωμίου· ὡς νῦν οὐ ζώντων, τότε ἐζῆν. 25

8 Νυνὶ δὲ ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα.

Καὶ καθολικῶς ἀεὶ λέγει καὶ ἰδικῶς. ταῦτα δέ ἐστι διαθέσεως.

Ὀργὴν, θυμὸν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν, 9 ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. καὶ μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους, ἐκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν 30 10 αὐτοῦ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νεὸν, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

Ἄξιον ἐνταῦθα ζητῆσαι τί δήποτε μέλη καὶ ἄνθρωπον καὶ σῶμα

καλεῖ; τὸν διεφθαρμένον βίον καὶ τὸν ἐνάρετον πάλιν τὸ αὐτό· καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος εἰσὶν ἁμαρτίαι, πῶς φησὶν "σὺν ταῖς πράξεσιν "αὐτοῦ;" ἅπαξ γὰρ εἶπεν παλαιὸν ἄνθρωπον, δεῖξας ὅτι οὐ τοῦτό ἐστιν ἄνθρωπος ἀλλ' ἐκεῖνο· τῆς οὐσίας ἡ προαίρεσις κυριωτέρα· καὶ τοῦτο μᾶλλον ἄνθρωπος ἡ ἐκεῖνο· οὐ γὰρ ἡ οὐσία ἐμβάλλει 5 εἰς γέενναν, οὐδὲ εἰς βασιλείαν εἰσάγει, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι· καὶ οὐδένα οὔτε φιλοῦμεν οὔτε μισοῦμεν ᾗ ἄνθρωπος ἀλλ' ᾗ τοιόσδε ἢ τοιόσδε ἄνθρωπος. τί δὲ φησὶν, "σὺν ταῖς πράξεσιν;" τὴν προαίρεσιν μετὰ τῶν ἔργων. παλαιὸν δὲ καλεῖ, τὸ αἰσχρὸν αὐτοῦ βουλόμενος δεῖξαι καὶ δυσειδὲς καὶ τὸ ἠσθενηκός· καὶ νέον, ἀντὶ 10 τοῦ μὴ προσδοκήσητέ, φησιν, ὅτι καὶ οὗτος τὸ αὐτὸ πείσεται· ἀλλὰ τουναντίον· ὅσῳ γὰρ ἂν προΐῃ, οὐ πρὸς γῆρας ἐπείγεται ἀλλὰ πρὸς νεότητα μείζονα τῆς προτέρας· ὅταν γὰρ πλείονα λάβῃ τὴν γνῶσιν; καὶ μειζόνων ἀξιοῦται καὶ μᾶλλον ἀκμάζει· οὐκ ἀπὸ τῆς νεότητος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ εἴδους πρὸς ὅ ἐστιν. ἰδοὺ κτίσις ἡ 15 ἀρίστη πολιτεία λέγεται κατ' εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι "κατ' εἰκόνα αὐτοῦ κτίσαντος αὐτόν." ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ πρὸς γῆρας ἐτελεύτησεν· ἀλλ' οὕτως ἐστὶν καλὸς ὡς μηδέ ἐστιν εἰπεῖν.

(Σετηριανός.) Καὶ Ἄλλος φησὶν, σάρκα καλεῖ τὴν ἁμαρτίαν, 20 ἧς καὶ τὰ μέλη καταριθμεῖ· καὶ ἀριθμήσας τὸν ἐκ τούτων τῶν μελῶν συνεστῶτα ἄνθρωπον, παρακελεύεται "ἀπεκδύσασθαι τὸν "παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ." ὥστε ὁ παλαιὸς ἄνθρωπός ἐστιν τὸ φρόνημα τὸ τῆς ἁμαρτίας· μέλη δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις τῶν ἁμαρτημάτων. καὶ ὥσπέρ ἐστι παλαιὸς ἄνθρωπος, 25 οὕτως ἐστὶ καὶ νέος· τουτέστιν τὸ φρόνημα τὸ πνευματικόν· καὶ μέλη αὐτοῦ, αἱ ἀγαθαὶ πράξεις· ὡς καὶ ἀριθμεῖ λέγων, "χρη-"στότητα, μακροθυμίαν," καὶ τὰ ἑξῆς.

11 Ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ 30 τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

Πάντα, φησὶν, ὑμῖν ὁ Χριστός ἐστιν, καὶ ἀξίωμα καὶ γένος· καὶ ἐν πᾶσι ὑμῖν αὐτός· ἢ ἕτερον φησὶν ὅτι πάντες εἰς Χριστὸν ἐγένεσθε, σῶμα αὐτοῦ ὄντες.

(Σετηριανός.) Ἄλλος φησίν· ὅμοιόν ἐστιν "ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ "πάντα ἐν πᾶσι." οὐκοῦν οὐρανὸς ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ γῆ ἐν γῇ· ἀλλ' ὃ φησὶν τοιοῦτόν ἐστιν· ὅταν τὸ τούτου φρονῇς καὶ ποιῇς, Θεός ἐστιν ὁ ποιῶν διὰ σοῦ· καὶ αὐτός ἐστιν ἐν σοί, τὸ ποιεῖν σε ἃ ἐκείνῳ δοκεῖ. 5

12 **Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτὰ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι.**

Χρυσοστόμου. Τὸ εὔκολον δείκνυσι τῆς ἀρετῆς καὶ διηνεκῶς αὐτὴν ἔχειν· καὶ ὥστε ὡς μεγίστῳ κόσμῳ κεχρῆσθαι. καὶ μετὰ ἐγκωμίου ἡ παραίνεσις· τότε γὰρ μάλιστα ἰσχύει· ἐγένοντο γὰρ 10 ἅγιοι, ἀλλ' οὐκ ἐκλεκτοί· νυνὶ δὲ καὶ ἐκλεκτοὶ, ἅγιοι καὶ ἠγαπημένοι. "σπλάγχνον," φησὶν, "οἰκτιρμοῦ." οὐκ εἶπεν ἔλεον, ἀλλ' ἐμφαντικώτερον διὰ τῶν δύο· καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ὡς ἀδελφοῖς, ἀλλ' ὡς παισὶ πατέρες· μὴ γάρ μοι εἴπῃς ὅτι ἥμαρτεν· διὰ τοῦτο εἶπεν σπλάγχνα, καὶ οὐκ εἶπεν οἰκτιρμὸν, ἵνα μὴ ἐκείνους ἐξευτε- 15 λίσῃ, ἀλλὰ σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ.

13 **Χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφήν· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν.** 20

Οὕτως καὶ ὑμεῖς· ἀπὸ γὰρ χρηστότητος, ταπεινοφροσύνη· καὶ ἀπὸ ταύτης, μακροθυμία· "ἀνεχόμενοι," φησὶν, "ἀλλήλων·" τουτέστιν, παραπεμπόμενοι· καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ οὐδὲν ἔδειξεν "μομφὴν" καλέσας· καὶ εἰπὼν "καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρί- "σατο ὑμῖν·" μέγα τὸ ὑπόδειγμα ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ 25 προτρέπων αὐτούς· διὰ δὲ τοῦ ὑποδείγματος ἔδειξεν ὅτι κἂν μεγάλα ἔχωμεν ἐγκαλεῖν, δεῖ χαρίζεσθαι· τὸ γὰρ "καθὼς καὶ ὁ "Χριστὸς," τοῦτο σημαίνει· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ φιλεῖν δεῖ ἐξ ὅλης καρδίας· καὶ ὅτι καὶ τὴν ψυχὴν δεῖ ὑπὲρ αὐτῶν θεῖναι. 30

14 **Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος.**

Ὁρᾷς ὅτι τοῦτο λέγει; ἐπειδὴ γὰρ ἔνι χαριζόμενον μὴ φιλεῖν, καὶ ὁδὸν δείκνυσιν δι' ἧς δυνατὸν χαρίζεσθαι· ἔστι γὰρ καὶ χρη-

στὸν εἶναί τινα, καὶ πρᾶον καὶ ταπεινόφρονα καὶ μακρόθυμον, καὶ μὴ ποθεῖν· διὸ ἀρχόμενος εἶπεν, σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ καὶ ἀγάπην καὶ ἔλεον· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις τὴν ἀγάπην φησὶν, "ἥτις "ἐστὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος·" τουτέστιν ὅτι οὐδὲν ἐκείνων ὄφελος. διαλύεται γὰρ πάντα ἐκεῖνα, ἐὰν μὴ μετὰ ἀγάπης γίνη- 5 ται· πάντα ἐκεῖνα αὐτὴ συσφίγγει· καὶ ὅπερ ἂν εἴπῃς ἀγαθὸν, ταύτης ἀπούσης, οὐδέν ἐστι, ἀλλὰ διαρρεῖ, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ πλοίου· κἂν γὰρ μεγάλα ᾖ τὰ σκεύη, ὅταν μὴ ᾖ τὰ ὑποζώματα, οὐδὲν ὄφελος· καὶ ἐπὶ σώματος, κἂν μέγα ᾖ τὰ ὀστᾶ, οἱ σύν- δεσμοι ἐὰν μὴ ὦσιν, οὐδὲν ὄφελος. 10

15 Καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, εἰς ἣν καὶ ἐκλήθητε ἐν σώματι ἑνὶ, καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε.

Ἐὰν μάχωνται, φησὶν, λογισμοὶ δύο, μὴ στήσῃς τὸν θυμὸν μὴ δὲ τὴν ἐπήρειαν κατέχουσαν τὸ βραβεῖον, ἀλλὰ τὴν εἰρήνην· οἷον 15 ἔστω τις ὑβρισθεὶς ἀδίκως, ἀπὸ τῆς ὕβρεως ἐτέχθησαν δύο λο- γισμοί· ὁ μὲν κελεύων ἀμύνεσθαι, ὁ δὲ ἐνεγκεῖν. καὶ παλαίουσιν ἀλλήλοις. ἐὰν ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἑστήκοι βραβεύουσα μέση, τῷ κελεύοντι φέρειν δίδωσι τὸ βραβεῖον, καὶ καταισχύνει ἐκεῖνον· πῶς; πείθουσα ὅτι ὁ Θεὸς εἰρήνη ἐστίν. 20

(Σευηριανός.) Ἄλλος φησὶν, μὴ οἱ πλανῶντες καταβραβευέ- τωσαν, ἀλλ' ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ βραβευέτω ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, τουτέστι τῷ ἡνῶσθαι Χριστῷ καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν· εἶτα πάλιν προτροπή· "εἰς ἣν ἐκλήθητε," φησὶν, τουτέστιν ἐφ' ἣν ἐκλήθητε· ἀνέμνησεν ὅσων ἀγαθῶν αἰτία ἡ εἰρήνη· διὰ ταύτην 25 ἐκάλεσεν· ἐπὶ ταύτῃ σε ἐκάλεσεν ὥστε ἀξιοπίστως ἀναδέξασθαι τὸ βραβεῖον· διὰ τί γὰρ ἓν σῶμα ἐποίησεν; οὐ διὰ τὴν εἰρήνην; "καὶ εὐχάριστοι γίνεσθε." τοῦτό ἐστιν εὐχάριστον εἶναι· τὸ ὁμοίως κεχρῆσθαι τοῖς ὁμοδούλοις, ὥσπερ αὐτῷ ὁ Θεός· οὐ γὰρ δὴ ὁ τῷ Θεῷ χάριν ὁμολογῶν ὑπὲρ ὧν ἔπαθεν, τὸν ποιήσαντα ἀμυνεῖται. 30

ΚΕΦ. I.

Τὰ πρὸς τοὺς οἰκείους ὁμονοητικῶς.

16 **Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνοικείτω ἐν ὑμῖν πλουσίως.**

Τουτέστιν ἡ διδασκαλία, τὰ δόγματα, ἡ παραίνεσις, ἐν αἷς οὐδὲν τὴν παροῦσαν ζωὴν εἶναι φησὶν, οὐδὲ τὰ ταύτης ἀγαθά. 5 "ἐνοικείτω," φησὶν, "ἐν ὑμῖν πλουσίως·" μὴ ἁπλῶς· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας.

Ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτούς.

Τὴν ἀρετὴν σοφίαν φησὶν, καὶ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ὅσα 10 τοιαῦτα, σοφία ἐστίν. ὥσπερ οὖν τἀναντία ἄνοια· ὅθεν πολλαχοῦ τὴν πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀφροσύνην καλεῖ· "εἶπεν," φησὶν, "ἄφρων "ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεὸς," καὶ πάλιν "προσώζεσαν καὶ "ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου, ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου."

Ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. 15

Οἱ ψαλμοὶ πάντα ἔχουσιν· οἱ ὕμνοι οὐδὲν ἀνθρώπινον, ἅτε θειότερον πρᾶγμα· αἱ γὰρ ἄνω δυνάμεις ὑμνοῦσιν, οὐ ψάλλουσιν· ἁμαρτωλοὶ, οὐχ ὑμνοῦσιν· "οὐ γὰρ ὡραῖος αἶνος," φησὶν, ἐν "στόματι ἁμαρτωλοῦ." διὰ τοῦτο μετὰ τὰς ψαλμῳδίας ὕμνοι, ἅτε ἐπὶ τελειότερόν τι πρᾶγμα. 20

Ἄιδοντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ.

Ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ χάριν ἡμῖν ταῦτα ἔδωκεν ὁ Θεός· ἢ ταῖς ἐν τῇ χάριτι ᾠδαῖς· ἢ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς καὶ διδάσκοντες ἐν χάριτι, ἢ ὅτι ἐν χάριτι εἶχον ταῦτα τὰ χαρίσματα· ἐπεξήγησίς ἐστιν ἀπὸ τῆς χάριτος, φησὶν, τοῦ Πνεύματος· "ᾄδοντες ἐν 25 "ταῖς καρδίαις ὑμῶν τῷ Θεῷ·" μὴ ἁπλῶς, φησὶν, τῷ στόματι· ἀλλὰ μετὰ προσοχῆς· τοῦτο γάρ ἐστι τῷ Θεῷ ᾄδειν· ἐκεῖνο δὲ τῷ ἀέρι.

17 **Καὶ πᾶν ὅτι ἂν ποιῆτε ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.** 30

Ἐὰν γὰρ οὕτως ποιῶμεν, οὐδὲν ἔσται μιαρὸν οὐδὲ ἀκάθαρτον· ἔνθα ἂν ὁ Χριστὸς καλῆται· εἰ γὰρ ὑπάτων ὀνόματα ἀσφαλῆ τὰ

γραμματεῖα ποιεῖ, πολλῷ μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα· ἢ τοῦτο φησίν· πάντα κατὰ Θεὸν πράττετε καὶ λέγετε, μὴ τοὺς Ἀγγέλους ἐπεισάγετε.

18 **Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἀνδράσιν, ὡς ἀνῆκεν ἐν Κ ι ίᾳ.** 5

Ἀντὶ τοῦ ὑποτάσσεσθε διὰ τὸν Θεόν.

19 **Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καὶ μὴ πικραίνεσθε πρὸς αὐτάς.**

Ὥσπερ ἐκεῖ φόβον καὶ ἀγάπην τίθησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἐστὶ γὰρ καὶ ἀγαπῶντα πικραίνεσθαι· ὃ οὖν φησὶν τοῦτό ἐστι· 10 μὴ μάχεσθε· αἱ γὰρ πρὸς τὰ φιλούμενα πρόσωπα γινόμεναι μάχαι, αὐταὶ πικραί· τὸ μὲν οὖν ἀγαπᾶν τῶν ἀνδρῶν ἐστιν· τὸ δὲ εἴκειν ἐκείνων.

20 **Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον ἐν Κυρίῳ.** 15

Πάλιν τὸ ἐν Κυρίῳ τέθεικεν, καὶ νόμους τιθεὶς ὑπακοῆς, καὶ ἐντρέπων καὶ καταβάλλων· ὅρα πῶς οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως μόνης, ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων βούλεται ὑμᾶς ἅπαντα πράττειν ἵνα καὶ μισθὸν ἔχωμεν.

21 **Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμῶσιν.** 20

Οὐκ εἶπεν ἀγαπᾶτε τὰ τέκνα, περιττὸν γὰρ ἦν· αὐτὴ γὰρ ἡ φύσις καταναγκάζει· ἀλλ' ὅπερ ἔδει διώρθωσεν· τουτέστιν μὴ φιλονεικοτέρους αὐτοὺς ποιῆτε· ἔστιν ὅπου καὶ συγχωρεῖν ὀφείλετε. 25

22 **Οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις.**

Ἐπὶ τρίτην ἦλθεν ἀρχήν· ἐνταῦθα ἔστι μέν τι καὶ φίλτρον· ἀλλ' οὐκέτι φυσικὸν καθάπερ ἄνω, ἀλλὰ συνηθείας· καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων· ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα τὸ μὲν τοῦ φίλ- 30 τρου ὑποτέμνεται, τὸ δὲ τῆς ὑπακοῆς ἐπιτέταται, τούτῳ ἐνδιατρίβει, βουλόμενος ὅπερ οἱ πρῶτοι ἔχουσιν ἀπὸ τῆς φύσεως, τούτοις δοῦναι ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀλγήσῃ δοῦλος

ἀκούων, ἐπήγαγεν "τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις." τὸ κρεῖττόν σου, ἡ ψυχὴ, ἠλευθέρωται, φησίν· πρόσκαιρος ἡ δουλεία· ἐκεῖνο τοίνυν ὑποτάξον, ἵνα μηκέτι ἀνάγκης ᾖ ἡ δουλεία· μὴ κατ' ὀφθαλμὸν δουλείαν ὡς ἀνθρωπάρεσκοι· ποίησον φησὶν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου δουλείαν, ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι· καὶ γὰρ μὴ ὁρῶν- 5 *τος ἐκείνου, ἂν πράττῃς τὰ δέοντα καὶ τὰ πρὸς τιμὴν τοῦ δεσπότου, δῆλονότι διὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν ποιεῖς.*

Ἐν ἁπλότητι καρδίας, φοβούμενοι τὸν Θεόν.

Ἐκεῖνο γὰρ οὐχ ἁπλότης, ἀλλ' ὑπόκρισις, ἕτερον ἔχειν καὶ ἕτερον ποιεῖν· ἀλλ' ἐν ἁπλότητι καρδίας, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ φο- 10 *βούμενοι τὸν Θεόν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεὸν, ὅτ' ἂν μηδενὸς ὁρῶντος, μηδὲν πράττωμεν πονηρόν· ἐὰν δὲ πράττωμεν· οὐχὶ τὸν Θεὸν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους φοβούμεθα.*

23 Πᾶν ὅτι ἂν ποιῆτε, ἐκ ψυχῆς ἐργάζεσθε, ὡς τῷ Κυρίῳ καὶ οὐκ ἀνθρώποις. 15

Οὐ μόνον ὑποκρίσεως, ἀλλὰ καὶ ἀργίας αὐτοὺς ἀπηλλάχθαι βούλεται· ἐλευθέρους αὐτοὺς ἐποίησεν ἀπὸ δούλων· ὅταν μὴ δέωνται τῆς τῶν δεσποτῶν ἐπιστασίας· τὸ γὰρ ἐκ ψυχῆς τοῦτό ἐστιν, τὸ μετ' εὐνοίας, μὴ μετὰ δουλικῆς ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ ἐλευθέρας προαιρέσεως· καὶ τίς ὁ μισθός; "εἰδότες," φησὶν, "ὅτι ἀπὸ 20 *"Κυρίου λήψεσθε τὸν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας ὑμῶν·" τῷ γὰρ Κυρίῳ δουλεύετε καὶ παρ' αὐτοῦ λήψεσθε τὸν μισθόν· "ὁ δὲ "ἀδικῶν," φησὶν, "κομιεῖται ὃ ἠδίκησεν·" ἐνταῦθα βεβαιοῖ τὸν πρότερον λόγον· ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ κολακείας εἶναι τὰ ῥήματα, λήψεται, φησὶν, ὃ ἠδίκησεν· τουτέστι καὶ τιμωρίαν δίδωσιν. ἐν-* 25 *ταῦθά μοι δοκεῖ τοὺς Ἕλληνας αἰνίττεσθαι δεσπότας. τί γὰρ, ἐκεῖνος μὲν Ἕλλην· σὺ δὲ Χριστιανός; οὐ τὰ πρόσωπα, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζεται· ὥστε καὶ οὕτως μετ' εὐνοίας καὶ ἐκ ψυχῆς δεῖ δουλεύειν.*

1 Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις 30 παρέχεσθε.

Τί ἐστι τὸ δίκαιον; τί δέ ἐστιν ἰσότης; πάντων ἐν ἀφθονίᾳ καθιστᾶν καὶ μὴ ἐᾶν ἑτέρων δεῖσθαι, ἀλλ' ἀμείβεσθαι αὐτοὺς τῶν

πόνων· "καὶ ὑμεῖς μετ' ἐκείνων," φησίν· ἐνταῦθα κοινὴν ἐποίησεν τὴν δουλείαν.

2 Εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς. τῇ προσευχῇ προσκαρτερεῖτε, γρηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. 5

Ἐπειδὴ γὰρ τὸ καρτερεῖν ἐν ταῖς εὐχαῖς, ῥαθυμίαν πολλάκις ποιεῖ, διὰ τοῦτό φησιν "γρηγοροῦντες," τουτέστιν νήφοντες, μὴ ῥεμβόμενοι. οἶδεν γὰρ, οἶδεν διάβολος, ὅσον ἀγαθὸν εὐχή· διὸ βαρὺς ἔγκειται· οἶδεν δὲ καὶ Παῦλος πῶς ἀκηδιῶσι πολλοί. διὸ φησὶν, προσκαρτερεῖτε τῇ προσευχῇ· ὡς περί τινος ἐπιπόνου· καὶ 10 τοῦτο, φησὶν, ἔστω ἔργον ὑμῶν, ἐν ταῖς εὐχαῖς εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ τῶν φανερῶν καὶ ὑπὲρ τῶν ἀφανῶν, καὶ ὑπὲρ κοινῶν εὐεργεσιῶν, καὶ ὑπὲρ ἰδίων· καὶ ἁπλῶς, ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν.

3 Προσευχόμενοι ἅμα καὶ περὶ ἡμῶν.

Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην, μετ' ἐκείνους ἑαυτὸν τίθησιν· "ἵνα," 15 φησὶν, "ἀνοίξῃ ἡμῖν θύραν τοῦ λόγου λαλῆσαι τὸ μυστήριον τοῦ "Χριστοῦ." εἴσοδον φησὶν καὶ παρρησίαν· οὐκ εἶπεν, ἵνα ἀπαλλαγῶμεν τῶν δεσμῶν· ἀλλὰ δέσμιος ὢν, ἑτέρους παρακαλεῖ ἐπὶ πράγματι μεγάλῳ, ἵνα παρρησίαν λάβῃ. "τὸ μυστήριον," φησὶ, "τοῦ Χριστοῦ." δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ τούτου ποθεινότερον τοῦ 20 λαλῆσαι.

4 Διὸ καὶ δέδεμαι, ἵνα φανερώσω αὐτὸ ὡς δεῖ με λαλῆσαι.

Μετὰ πολλῆς, φησὶν, τῆς παρρησίας, μηδὲν ὑποστειλάμενον τὰ δεσμά. 25

5 Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω, τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.

Τουτέστιν, μηδεμίαν αὐτοῖς δίδοτε λαβὴν καθ' ὑμῶν· διὰ γὰρ τοῦτο, πρόσκειται πρὸς τοὺς ἔξω, ἵνα μάθωμεν ὅτι πρὸς τὰ μέλη τὰ οἰκεῖα οὐ τοσαύτης ἡμῖν δεῖ τῆς ἀσφαλείας, ὅσης πρὸς 30 τοὺς ἔξω.

Τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι.

Τουτέστιν οὐκ ἔστιν ὑμέτερος ὁ καιρὸς, ἀλλ' ἐκείνων ἐστιν· μὴ

τοίνυν βούλεσθε αὐθεντεῖν, ἀλλ' ἀγοράζετε· ὑμέτερον αὐτὸν ποιεῖτε ἑτέρως.

6 Ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος.

Τουτέστιν ὥστε μὴ εἰς ἀδιαφορίαν τὸ χάριεν ἐκπίπτειν· ἔνι γὰρ καὶ χαριεντίζεσθαι, μετὰ τῆς προσηκούσης κοσμιότητος. 5

Εἰδότες πῶς δεῖ ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι.

Ὥστε οὐχ ὁμοίως πᾶσι διαλέγεσθαι χρή· Ἕλλησι λέγω καὶ ἀδελφοῖς.

7 Τὰ κατ' ἐμὲ πάντα γνωρίσει ὑμῖν Τυχικὸς ὁ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ. 10

Βαβαῖ, πόση σοφία Παύλου; πῶς οὐ πάντα ἐντίθησιν εἰς τὰς ἐπιστολὰς, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα καὶ τὰ καταπείγοντα; πρῶτον μὲν οὐ βουλόμενος αὐτὰς εἰς μῆκος ἐκτείνειν· δεύτερον καὶ τὸν ἀπερχόμενον αἰδεσιμώτερον ποιῶν, ἵνα ἔχῃ τί καὶ διηγεῖσθαι· τρίτον δεικνὺς πῶς πρὸς αὐτὸν διάκειται· οὐ γὰρ ἂν αὐτῷ ταῦτα ἐνεχείρισεν εἰπεῖν, ἃ οὐκ ἔδει διὰ γραμμάτων δηλωθῆναι. "ὁ ἀγαπητός," φησὶν, "ἀδελφός." εἰ ἀγαπητὸς, πάντα οἶδεν, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἔκρυπτεν· "καὶ πιστὸς διάκονος καὶ σύνδουλος ἐν Κυρίῳ." εἰ πιστὸς, οὐδὲν ψεύσεται· εἰ σύνδουλος, κεκοινώνηκεν τῶν πειρασμῶν· ὥστε πάντοθεν τὸ ἀξιόπιστον συνήγαγεν. "ὃν ἔπεμψα," φησὶν, "πρὸς ὑμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο·" ἐνταῦθα τὴν ἀγάπην δείκνυσι τὴν πολλήν· εἴ γε διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπέσταλκεν· δείκνυσι δὲ αὐτοὺς καὶ ἐν πειρασμοῖς ὄντας τῷ εἰπεῖν, 15 20

8 Ἵνα παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν, σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ, ὅς ἐστιν ἐξ ὑμῶν· πάντα ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε. 25

Ὀνήσιμος οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γράφων τῷ Φιλήμονι ἔλεγεν, "ἐβουλόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ διακονῇ μοι ἐν "τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου. χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης, οὐδὲν "ἠθέλησα ποιῆσαι·" καὶ τὸ ἐγκώμιον δὲ προστίθησι τῆς πόλεως ἵνα καὶ ἐγκαλλωπίζωνται, "ὅς ἐστι," φησὶν, "ἐξ ὑμῶν." "πάντα "ὑμῖν γνωριοῦσι τὰ ὧδε." 30

10 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου.

Οὐδὲν τούτου τοῦ ἐγκωμίου μεῖζον. οὗτός ἐστιν ὁ ἀπὸ Ἱεροσο-

λύμων ἀναχθεὶς μετ' αὐτοῦ. μεῖζον εἶπεν οὗτος τῶν προφητῶν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ξένους καὶ παρεπιδήμους καλοῦσιν ἑαυτούς· οὗτος δὲ καὶ αἰχμάλωτον. καθάπερ αἰχμάλωτος, οὕτως ἤγετο καὶ ἐφέρετο· καὶ πᾶσιν εἰς τὸ κακῶς πάσχειν προύκειτο.

Καὶ Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα. 5

Καὶ τοῦτον ἐγκωμιάσειν ἀπὸ τῆς συγγενείας. μέγας γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ Βαρνάβας.

Περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολάς· ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν.

Τί γὰρ, οὐκ ἐδέχοντο; ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. καὶ 10 τοῦτον τὸν ἄνδρα δείκνυσι μέγαν· πόθεν τὰς ἐντολὰς ἔλαβον οὐ λέγει· ἴσως δὲ παρὰ Βαρνάβα τὰς ἐντολὰς ἔλαβον.

11 Καὶ Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Ἰοῦστος.

Ἴσως Κορίνθιος ἦν οὗτος.

Οἱ ὄντες ἐκ περιτομῆς, οὗτοι μόνοι συνεργοὶ εἰς τὴν 15 βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, οἵτινες ἐγενήθησάν μοι παρηγορία.

Ἐπειδὴ εἶπεν συναιχμάλωτος, ἵνα μὴ συγκατενέγκῃ τὴν ψυχὴν τῶν ἀκουόντων· ὅρα πῶς τοῦτο τίθησι, καὶ διανίστησιν αὐτούς. "συνεργοὶ," φησὶν, "εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ." ὥστε τῶν πειρασμῶν κοινωνοῦντες, τῆς βασιλείας κοινωνοῦσι. δείκνυσι δὲ αὐτοὺς 20 καὶ μεγάλους. εἴγε Παύλου παρηγορία γεγένηται· καὶ ἑαυτὸν ἐν πειρασμοῖς ὄντα.

12 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐπαφρᾶς, ὁ ἐξ ὑμῶν, δοῦλος Χριστοῦ, πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς. 25

Συνίστησιν αὐτὸν, ἀνοίγων θύραν τῷ λόγῳ αὐτοῦ· τὸ γὰρ αἰδέσιμον εἶναι τὸν διδάσκαλον, μαθητῶν ὠφέλεια· καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν "ὁ ἐξ ὑμῶν." ἵνα καὶ σεμνύνωνται ἐπὶ τῷ ἀνδρί· ἅτε τοιούτους φέροντες ἄνδρας· "πάντοτε," φησὶν, "ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν "ταῖς προσευχαῖς," τουτέστι τρέμων καὶ δεδοικώς. 30

Ἵνα στῆτε τέλειοι καὶ πεπληρωμένοι ἐν παντὶ θελή-13 ματι τοῦ Θεοῦ. μαρτυρῶ γὰρ αὐτῷ ὅτι ἔχει ζῆλον πολὺν ὑπὲρ ὑμῶν.

Ὁ πεπληρωμένος οὐκ ἀφίησιν ἄλλο θέλημα ἐν αὐτῷ· ἐπεὶ οὐ

πεπλήρωται· ἀξιόπιστος δὲ ὁ μάρτυς, "ὅτι ἔχει πολὺν ζῆλον ὑπὲρ "ὑμῶν." τουτέστιν, ὅτι σφόδρα ὑμᾶς ἀγαπᾷ καὶ ἐκκαίεται τῷ περὶ ὑμᾶς φίλτρῳ.

Καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ καὶ τῶν ἐν Ἱεραπόλει.

Κἀκείνοις αὐτὸν συνίστησιν· ἀλλὰ πόθεν τοῦτο ἔμελλον εἰδέναι; 5 δηλονότι τῆς ἐπιστολῆς ἀναγινωσκομένης· "ποιήσατε γάρ," φησὶν, "ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ."

14 Ἀσπάζεται ὑμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρὸς ὁ ἀγαπητὸς, καὶ Δημᾶς.

Οὗτός ἐστιν ὁ εὐαγγελιστής. 10

15 Ἀσπάσασθε τοὺς ἐν Λαοδικείᾳ ἀδελφοὺς, καὶ Νυμφᾶν, καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν.

Ὅρα πῶς αὐτοὺς συγκολλᾷ καὶ συνάπτει πρὸς ἑαυτούς· οὐ τῷ ἀσπάσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰς ἐπιστολὰς ἐπιδοῦναι· οὐχ ἁπλῶς δὲ χαρίζεται, κατ' ἰδίαν ἕκαστον προσαγορεύων, ἀλλὰ τοὺς 15 ἄλλους εἰς τὸν αὐτὸν ἄγων ζῆλον· ὅρα γοῦν πῶς δείκνυσι μέγαν τὸν ἄνδρα, εἴγε ἡ οἰκία αὐτοῦ ἐκκλησία ἦν.

16 Καὶ ὅταν ἀναγνωσθῇ παρ' ὑμῖν ἡ ἐπιστολὴ, ποιήσατε ἵνα καὶ ἐν τῇ Λαοδικέων ἐκκλησίᾳ ἀναγνωσθῇ.

Ἐμοὶ δοκεῖ εἶναί τινα τῶν γραφέντων ἐκεῖ, ἃ καὶ τούτους ἐχρῆν 20 ἀκοῦσαι· μείζων γὰρ ἦν ὠφέλεια, ὅτ' ἂν ἑτέρων ἐγκαλουμένων τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα ἐπιγινώσκουσιν.

Καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀναγνῶτε.

Τίνες λέγουσιν ὅτι οὐχὶ τὴν Παύλου πρὸς αὐτοὺς ἀπεσταλμένην ἀλλὰ τὴν παρ' αὐτῶν Παύλῳ. οὐ γὰρ εἶπεν τὴν πρὸς Λαο- 25 δικέας ἀλλὰ "τὴν ἐκ Λαοδικείας," φησὶ, γραφεῖσαν.

17 Καὶ εἴπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν ἣν παρέλαβες ἐν Χριστῷ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.

Τίνος ἕνεκεν οὐ γράφει πρὸς αὐτόν; ἴσως οὐκ ἐδεῖτο. ἀλλὰ ψιλῆς μόνης ὑπομνήσεως ὥστε σπουδαιότερον εἶναι. τούτῳ δὲ μά- 30 λιστα αὐτοὺς ὑποτάσσει αὐτῷ· οὐκετί γαρ ἂν ἔχοιεν ἐγκαλεῖν ἐκείνῳ ἐπιτιμῶντι αὐτοῖς. ἐπεὶ οὐκ ἔχει λόγον τοῖς μαθηταῖς περὶ τοῦ διδασκάλου λέγειν, ἀλλ' ἐπιστομίζων αὐτοὺς ταῦτα γράφει.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησιν, ὡς ἔστιν ἐκ τῶν γεγραμμένων

εἰκάσαι, παρὰ Λαοδικεῦσιν ὄντι καὶ τὴν διακονίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῆς διακονίας.

18 Ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου.

Τοῦτο γνησιότητος καὶ φιλίας τεκμήριον, τὸ καὶ τὰ γράμματα ὁρᾷν, καὶ πάσχειν τί πρὸς ταῦτα. 5

Μνημονεύετέ μου τῶν δεσμῶν.

Βαβαὶ πόση παράκλησις; τοῦτο γὰρ ἱκανὸν εἰς πάντα αὐτοὺς προτρέψαι, καὶ γενναιοτέρους ποιῆσαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. μονονουχὶ γάρ φησιν, καθ' ὁμοιότητά μου, καὶ πάσχειν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μὴ ὀκνῆτε. 10

Καὶ χάρις μεθ' ὑμῶν. ἀμήν.

Τὸν φόβον ἔλυσεν. εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐν δεσμοῖς, ἀλλ' ἡ χάρις αὐτὸν λύει· καὶ τοῦτο δὲ τῆς χάριτος, τὸ συγχωρεῖν αὐτὸν δεθῆναι· ἄκουε γὰρ τοῦ Λουκᾶ λέγοντος, ὅτι "ὑπέστρεφον οἱ "Ἀπόστολοι ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι κατηξιώ- 15 θησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι.

Θεόδωρος. Τὸ δὲ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν. ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς προγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν· τὰ ἐν Θεῷ Πατρὶ τεθεικὼς, ὡς καὶ ἡμεῖς τὸ ἐν Κυρίῳ γράφομεν.

Τοῦ εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλόγων 20 τόμος α'.

* τρίας * μονάς * ἐλέησον.

* Αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς παρούσης Ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ κατὰ πλάτος ὑπομνήματος τοῦ σοφοῦ καὶ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βασιλίδος πόλεως, καὶ Σευηριανοῦ 25 τοῦ Γαβαλῆς, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μοψουεστίας. ἔχει καὶ μίαν χρῆσιν τοῦ μακαρίου Κυρίλλου.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ Α. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΑΥΤΗΝ ἐπιστέλλει ἀπὸ Ἀθηνῶν, ἑωρακὼς πρότερον αὐτοὺς, καὶ διατρίψας παρ' αὐτοῖς. ἡ δὲ πρόφασις τῆς ἐπιστολῆς αὕτη. 5 ὁ Ἀπόστολος πολλὰς θλίψεις παθὼν ἐν Βεροίᾳ καὶ ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐν Κορίνθῳ, γινώσκων τε ὅσα πέπονθε καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ, φοβούμενος μὴ ἀκούσαντες Θεσσαλονικεῖς ἃ πέπονθεν ἐν ταῖς προειρημέναις πόλεσι, πειρασθῶσιν ὑπὸ τοῦ πειράζοντος καὶ σκανδαλισθῶσι, μαθὼν δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποθνήσκουσι 10 κατώδυνοι ἐγίνοντο, ἀποστέλλει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς μετὰ τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης. καὶ πρῶτον μὲν ἐπιστηρίζει αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι διὰ τὰς θλίψεις, καὶ μηδὲν ξένον αὐτοὺς πεπονθέναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων. Χριστιανῶν γὰρ ἴδιον τὸ θλίβεσθαι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἔλεγε. πολλὰ 15 δὲ παραινέσας αὐτοῖς, οὕτως ὡς παρέλαβον ἀπ' αὐτοῦ ἀναστρέφεσθαι, γράφει περὶ τῶν τελευτώντων, παραμυθούμενος αὐτοὺς καὶ διδάσκων μὴ βαρέως φέρειν. οὐ γὰρ εἶναι τὸν θάνατον ἀπώλειαν, ἀλλ' ὁδὸν ἀναστάσεως. ἔπειτα καὶ περὶ τῶν χρόνων αὐτοὺς διδάσκει, ἵνα ἄδηλον τὴν ἡμέραν γινώσκοντες, ἀεὶ ἕτοιμοι γίνων- 20 ται, καὶ μηδενὶ προσέχωσιν ἐπαγγελλομένῳ περὶ αὐτῆς. ἔσεσθαι γάρ φησι τὴν παρουσίαν οὕτως, ὥστε τοὺς περιλειπομένους καὶ εὑρισκομένους ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ μὴ φθάνειν τοὺς ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένους. ἅμα γὰρ γίνεσθαι τὴν πάντων ἀλλαγήν. διδάσκει πρὸς τούτοις, προτρέπων αὐτοὺς βελτιοῦσθαι ἐν τοῖς ἤθεσι, καὶ χαί- 25 ρειν τῇ ἐλπίδι, καὶ προσεύχεσθαι καὶ εὐχαριστεῖν αὐτοὺς ἀεὶ τῷ Κυρίῳ, ἐνορκίζων αὐτοὺς ἀναγνῶναι τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν [a].

[a] Hanc hypothesin, cum deesset in Cod. supplevi ex Ed. Œcum.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Ἔπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν Ἀποστόλων ἀγῶσιν.

β΄. Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα, ὅπως τελειωθῶσιν.

γ΄. Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονικέων, ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ.

δ΄. Παραίνεσις σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ὡς ἐπὶ κρίσει φιλαδελφίας, ἐργασίας ἰδιοπράγμονος.

ε΄. Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ.

ϛ΄. Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἥξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, εἰρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ.

ζ΄. Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος, καὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Ἔπαινος Θεσσαλονικέων ἐπὶ τοῖς ἀξίοις τῶν Ἀποστόλων ἀγῶσιν. 5

1 Παῦλος καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης—τί δήποτε Ἐφεσίοις μὲν ἐπιστέλλων, καὶ τὸν Τιμόθεον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ, οὐχὶ συνέταξεν ἑαυτῷ· καίτοι γνωριζόμενον παρ' αὐτοῖς καὶ θαυμαζόμενον· "τὴν γὰρ δοκιμὴν αὐτοῦ γινώσκετε," φησὶ, "ὅτι ὡς πατρὶ τέκνον 10 "σὺν ἐμοὶ ἐδούλευσεν," καὶ πάλιν, "ὅτι οὐδένα ἔχω ἰσόψυχον, "ὅστις γνησίως τὰ περὶ ὑμῶν μεριμνήσει·" ἐνταῦθα δὲ συντάττει αὐτὸν ἑαυτῷ; ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι τότε μὲν ἔμελλεν αὐτὸν πέμπειν εὐθέως, καὶ περιττὸν ἦν ἐπιστέλλειν τὸν τὰ γράμματα καταληψόμενον· φησὶ γὰρ, "τοῦτον ἐλπίζω πέμψαι ἐξ αὐτῆς," ἐνταῦθα 15 δὲ, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπανελθὼν ἦν εὐθέως, ὥστε εἰκότως ἐπέστελλεν· "ἄρτι γὰρ," φησὶ, "ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' "ὑμῶν." διατί δὲ αὐτοῦ προτίθησι τὸν Σιλουανὸν, καίτοι μυρία αὐτῷ μαρτυρῶν ἀγαθὰ, καὶ πάντων αὐτὸν προτιθείς; ἴσως μὲν ἐκείνου τοῦτο ἀξιοῦντος κατὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην, καὶ παρα- 20 καλοῦντος. ἐπειδὴ γὰρ τὸν διδάσκαλον ἑώρων οὕτω ταπεινοφρονοῦντα, ὡς τὸν μαθητὴν ἑαυτῷ συντάττειν, πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἂν τοῦτο ἐζήτησε καὶ ἐπέδραμεν· οὐδὲν δὲ ἐνταῦθα αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ τίθησιν, οὐχ ὁ Ἀπόστολος, οὐχ ὁ δοῦλος· ἐμοὶ δοκεῖ διὰ τὸ νεοκατηχήτους εἶναι τοὺς ἄνδρας, καὶ μηδέπω αὐτοῦ πεῖραν 25 εἰληφέναι· ἄλλως τε, καὶ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἔτι ἦν τοῦ πρὸς

αὐτούς· ἀκούσας δὲ ἦν ὁ Ἀπόστολος θλιβομένους τοὺς Θεσσαλονικεῖς, καὶ δειλιάσας μήποτε μετατεθῶσιν ἀπὸ τῆς πίστεως, πέμπει Τιμόθεον πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν· ἐκείνου δὲ ἐλθόντος καὶ ἀπαγγείλαντος ὡς εἰσὶν ἑδραῖοι, χαίρων γράφει πρὸς αὐτούς· ἅμα δὲ ἀκούσας, ὅτι περὶ τὸν βίον ἐλαττώματά τινα 5 εἶχον, καὶ πρὸς ταῦτα γράφει, καὶ αὕτη ἡ ὑπόθεσις· τὸ δὲ προοίμιον προεξηγησάμεθα "τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, τῇ ἐν Θεῷ "Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ."

Ἰωάννου. Εἰκὸς ἦν ὀλίγους εἶναι καὶ οὐδέπω συνεστάναι· διὰ τοῦτο παραμυθεῖται διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐκκλησίας· ἔνθα μὲν 10 γὰρ πολὺς παρεληλύθει χρόνος, καὶ τὸ τῆς ἐκκλησίας σύστημα πολὺ ἦν, οὐ τίθησι τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ ὄνομα πλήθους ἐστὶν ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα, καὶ συστήματος ἤδη συγκεκροτημένου, διὰ τοῦτο αὐτὸς οὕτω καλεῖ.

Ἐν Θεῷ Πατρὶ καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ. 15

Ἰδοὺ πάλιν τὸ "ἐν" ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ· πολλαὶ γὰρ ἐκκλησίαι καὶ Ἰουδαϊκαὶ καὶ Ἑλληνικαὶ ἦσαν, ἀλλὰ τῇ "ἐν "Θεῷ."

Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Τὸ χάρις ὑμῖν οὕτω τίθησιν, ὥσπερ ἡμεῖς τὸ χαίρειν ἐν ταῖς 20 ἐπιγραφαῖς τῶν ἐπιστολῶν εἰώθαμεν. τὸ δὲ "ἐν Θεῷ Πατρὶ," ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ γράφομεν· εἴ τις δὲ ἁμαρτίας εἴη δοῦλος, οὐ δύναται λέγεσθαι ἐν Θεῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Ἴδες εὐθέως ἀπὸ ἐγκωμίων τὸ προοίμιον τῆς ἐπιστολῆς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ πάντων ὑμῶν, μνείαν ὑμῶν ποιούμενοι ἐπὶ τῶν προσ- 25 ευχῶν ἡμῶν. τὸ γὰρ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ αὐτῶν, μαρτυροῦντός ἐστιν αὐτοῖς πολλὴν προκοπὴν, ὅταν μὴ μόνον ἐπαινῶνται αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ Θεὸς εὐχαριστεῖται ὡς αὐτὸς ἐργασάμενος τὸ πᾶν· διδάσκει δὲ αὐτοὺς καὶ μετριάζειν, μονονουχὶ λέγων, ὅτι εἰ καὶ ὑμεῖς ἐργάζεσθε, φησὶν, ἀλλὰ τῆς Θεοῦ δυνάμεώς ἐστι τὸ πᾶν· 30 τὸ μὲν οὖν εὐχαριστεῖν, τῶν κατορθωμάτων ἕνεκεν, τὸ δὲ μεμνῆσθαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν, τῆς ἀγάπης τῆς πρὸς αὐτούς. οὐ μόνον δὲ, φησὶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν μεμνῆσθαι, ἀλλὰ καὶ "ἀδια- "λείπτως μνημονεύοντες ὑμῶν τοῦ ἔργου τῆς πίστεως καὶ τοῦ "κόπου τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἐλπίδος τοῦ Κυρίου 35

"ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν." τί ἐστι τοῦ ἔργου τῆς πίστεως; ὅτι οὐδὲν ὑμῶν παρέκλινε τοῦ ἔργου πίστεως, εἰ πιστεύεις πάντα πάσχειν· εἰ δὲ μὴ πάσχῃς οὐ πιστεύεις. "καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης·" τὸ φιλεῖν ἁπλῶς, οὐδὲ εἷς κόπος· τὸ δὲ γνησίως φιλεῖν κόπος πολύς· ὅταν γὰρ μυρία κινῆ- 5 ται τῆς ἀγάπης ἡμᾶς ἀφελκῦσαι βουλόμενα, ἡμεῖς δὲ πρὸς πάντα ἀντιτείνωμεν, οὐχὶ κόπος πολὺς, εἰπέ μοι;

Σευηριανοῦ. Καὶ ἡ μὲν πίστις ἐγείρει πρὸς καμάτους, ἡ δὲ ἀγάπη ἐπιμένειν ποιεῖ τοῖς πόνοις. "ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ "Πατρὸς ἡμῶν," ἵνα εἴπῃ ὅτι ἀρέσκοντες τῷ Θεῷ ταῦτα ποιεῖτε, 10 ὥστε φανῆναι Θεοῦ ἀρέσκειαν τὴν ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστιν καὶ τὴν περὶ αὐτὸν διάθεσιν. καὶ τῆς ὑπομονῆς, φησίν. οὐ γὰρ πρὸς ἕνα χρόνον ὁ διωγμὸς ἐκεῖνος, ἀλλὰ διὰ παντός. ταῦτα τοίνυν, φησὶ, πάντα ἀπὸ πίστεως ποιεῖτε καὶ ἐλπίδος. ὥστε οὐ τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν μόνον ἐδήλου τὰ γινόμενα, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ μετὰ πλη- 15 ροφορίας ἐπίστευον τοῖς ἀποκειμένοις ἐπάθλοις· διὰ γὰρ τοῦτο συνεχώρει ὁ Θεὸς εὐθέως γίνεσθαι διωγμοὺς, ἵνα μή τις εἴπῃ ὅτι ἁπλῶς καὶ κολακείᾳ τὸ κήρυγμα συνίστατο, καὶ ἵνα τὸ θερμὸν αὐτῶν δειχθῇ, καὶ ὅτι οὐ πεισμονὴ ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ Θεοῦ δύναμις ἦν, ἡ τὰς τῶν πιστευόντων ψυχὰς πείθουσα, ὥστε καὶ πρὸς θανά- 20 τους μυρίους παρεσκευάσθαι· ὅπερ οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ εὐθέως κατὰ βάθος τὸ κήρυγμα πεπήγει, καὶ ἕστηκεν ἀκλινές.

4 Εἰδότες, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Θεοῦ, τὴν ἐκλογὴν ὑμῶν, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ, 25 καὶ ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ, καθὼς οἴδατε οἷοι ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν δι᾽ ὑμᾶς.

Ἐνταῦθα καὶ τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἅπτεται, ἀλλ᾽ ἐπεσκιασμένως, βούλεται γὰρ πρότερον τοῖς ἐκείνων ἐγκωμίοις ὑπεξελθεῖν· τοῦτο δὲ λέγει, ᾔδειν μὲν ὅτι μεγάλων ἦτε ἀνδρῶν, ὅτι 30 ἐκλεκτῶν· διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πάντα ὑπομένομεν δι᾽ ὑμᾶς· τὸ γὰρ "οἷον ἐγενήθημεν ἐν ὑμῖν" τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι μετὰ πολλῆς προθυμίας ἕτοιμοι τὰς ψυχὰς ἐκδοῦναι δι᾽ ὑμᾶς· καὶ τούτου δὲ οὐχ ἡμῖν χάρις, ἀλλὰ ὑμῖν, ὅτι ἐκλεκτοὶ ἦτε, ὅτι τὸ

εὐαγγέλιον ἡμῶν οὐκ ἐγενήθη εἰς ὑμᾶς ἐν λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει, φησίν· οὐκ εἴπομεν, φησὶ, μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματα ἐπεδειξάμεθα, οὐδὲ ἐποιήσαμεν μὲν σημεῖα, οὐχ ὑπέστημεν δὲ πειρασμοὺς, ἀλλὰ διὰ πάντων ἤλθομεν, βεβαιοῦντες ὑμᾶς εἰς τὰ αὐτὰ κατορθώματα· "καὶ ὑμεῖς," φησὶ, "μιμηταὶ ἡμῶν ἐγενή- 5 "θητε, καὶ τοῦ Κυρίου, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ "μετὰ χαρᾶς Πνεύματος Ἁγίου."

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Βαβαὶ, ὅσον τὸ ἐγκώμιον, οἱ μαθηταὶ ἐξαίφνης ἐγένοντο διδάσκαλοι· οὐκ ἤκουσαν μόνον τῶν λόγων, καὶ πρὸς αὐτὴν ἔφθασαν τὴν κορυφὴν τῷ Παύλῳ, ἀλλ' οὐδὲν 10 τοῦτό ἐστιν· ὅρα γὰρ, πῶς αὐτοὺς ἐνάγει λέγων, "καὶ τοῦ Κυρίου "δεξάμενοι τὸν λόγον, ἐν θλίψει πολλῇ μετὰ χαρᾶς Πνεύματος "Ἁγίου," καὶ ἔνεστι τοῦτο ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστολικῶν μαθεῖν πῶς ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ πάντας, φησὶ, τοὺς πολιτάρχας ἐτάραξαν, καὶ τὴν πόλιν ἀνεπτέρωσαν κατ' αὐτῶν. 15 καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἐθλίβητε μὲν, καὶ ἐπιστεύσατε, ἀλγοῦντες δὲ, ἀλλὰ καὶ χαίροντες, ὅπερ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐποίουν· "χαίροντες ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι." πῶς δὲ τοῦ Κυρίου μιμηταὶ ἐγένοντο; ὅτι καὶ αὐτὸς πολλὰ παθήματα ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἔχαιρεν· ἑκὼν γὰρ ἐπὶ τοῦτο ἤρχετο, δι' 20 ἡμᾶς ἑαυτὸν ἐκένωσε· "μετὰ χαρᾶς;" φησὶ, "Πνεύματος Ἁγίου·" ἡ θλίψις ἐν τοῖς σωματικοῖς, καὶ ἡ χαρὰ ἐν τοῖς πνευματικοῖς· πῶς; ὅτι τὰ μὲν γενόμενα λυπηρὰ, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν τικτόμενα οὐκέτι· οὐ γὰρ ἀφίησι τὸ Πνεῦμα· ἔθλιψαν ὑμᾶς, φησὶν, ἐδίωξαν, ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα οὐδὲ ἐν ἐκείνοις. καλῶς δὲ προσ- 25 έθηκε τὸ "Πνεύματος Ἁγίου," οὐ γὰρ ἦν ἑτέρως ἐνταῦθα λυπουμένους χαίρειν ὑπὲρ τῶν οὐ φαινομένων, εἰ μὴ τὰ ὑπὸ Πνεύματος γενόμενα θαύματα βεβαίαν αὐτοῖς παρεῖχε τῶν μελλόντων τὴν πίστιν. "ὥστε γενέσθαι ὑμᾶς τύπους πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐν "τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ·" καὶ μὴν ἐν ὑστέρῳ ἦλθεν 30 πρὸς αὐτούς· ἀλλ' οὕτως ἐλάμψατε, φησὶν, ὡς τῶν προλαβόντων διδάσκαλοι.

8 Ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν

παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐξελήλυ-
9 θεν, ὥστε μὴ χρείαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι. αὐτοὶ γὰρ
περὶ ἡμῶν ἀπαγγέλλουσιν ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς
ὑμᾶς, καὶ πῶς ἐπεστρέψατε πρὸς τὸν Θεὸν ἀπὸ τῶν
10 εἰδώλων, δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀνα- 5
μένειν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ
τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὀργῆς
τῆς ἐρχομένης.

Τῆς πίστεως φησὶ, τοὺς πλησίον πάντας ἐνεπλήσατε· τοῦ δὲ
θαύματος τὴν οἰκουμένην· τὸ γὰρ "ἐν παντὶ τόπῳ" τοῦτό ἐστι, καὶ 10
οὐ διεθρύλληται ἡ πίστις ὑμῶν, ἀλλ' "ἐξήχηται," ὥσπερ σάλ-
πιγγος λαμπρὸν ἠχούσης, ὁ πλησίον ἅπας πληροῦται τόπος· οὕτω
λαμπρὰ τῆς ὑμετέρας ἀνδρείας ἡ φήμη· καὶ πόθεν, φησὶν, ὅτι
οὐκ ἦν ὑπερβολῆς τὰ ῥήματα; καὶ γὰρ τὸ ἔθνος τοῦτο τὸ τῶν
Μακεδόνων πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὔσημον ἦν, καὶ παν- 15
ταχοῦ ᾔδειτο Ῥωμαίων μᾶλλον· καὶ Ῥωμαῖοι διὰ τοῦτο θαυμα-
στοὶ, ὅτι τούτους εἷλον, ὥστε εἰκότως καὶ τὰ ἐκεῖ γενόμενα παν-
ταχοῦ ᾄδεσθαι· τῶν γὰρ ἐπισήμων οὐδὲν δύναται λαθεῖν· τοῦτο
δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σφοδρότητος αὐτῶν γέγονεν· ὥσπερ γὰρ περὶ
ἐμψύχου διαλεγόμενος, οὕτως, εἶπεν, "ἐξελήλυθεν, ὥστε μὴ χρείαν 20
"ἡμᾶς ἔχειν," φησὶ, "λαλεῖν τι· αὐτοὶ γὰρ περὶ ἡμῶν ἀπαγ-
"γέλλουσιν, ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν πρὸς ὑμᾶς." οὐ περιμένου-
σιν ἀκοῦσαι παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ τοὺς παρόντας καὶ τεθεαμένους τὰ
ἡμέτερα κατορθώματα, οἱ μὴ παρόντες μηδὲ τεθεαμένοι προλαμ-
βάνουσι, καὶ οὐ δεηθησόμεθα τὰ ὑμέτερα διηγούμενοι, εἰς ζῆλον 25
αὐτοὺς ἀγαγεῖν τὸν ἴσον· ἃ γὰρ ἐχρῆν αὐτοὺς παρ' ἡμῶν ἀκοῦσαι,
ταῦτα αὐτοὶ προλαβόντες λέγουσι. καὶ "ὁποίαν εἴσοδον ἔσχομεν
"πρὸς ὑμᾶς," ὅτι κινδύνων ἔγεμεν, ὅτι θανάτων μυρίων, καὶ ὡς οὐ-
δενὸς γενομένου, οὕτως ἡμῶν εἴχεσθε ὡς οὐδὲν παθόντες κακὸν,
ἀλλ' ὡς μυρίων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν, οὕτως ἡμᾶς ἐδέξασθε μετὰ 30
ταῦτα· δευτέρα γὰρ ἦν εἴσοδος αὕτη· ἀπῆλθον εἰς Βέρροιαν, ἐδι-
ώχθησαν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐλθόντας αὐτοὺς οὕτως ἐδέξαντο, ὡς
τιμηθέντας παρ' αὐτῶν, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ὑπὲρ αὐτῶν

ἔθηκαν εὐκόλως καὶ μετὰ πολλῆς σφοδρότητος ἐπιτρέψαντες "ἀπὸ "τῶν εἰδώλων δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν," φησὶ, "τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν" τὸν ἐσταυρωμένον, τὸν ταφέντα, "ὃν ἤγειρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, Ἰησοῦν τὸν ῥυόμενον ἡμᾶς," φησὶν, "ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐρχομένης·" τοῦτο καὶ παραμυθία 5 καὶ παράκλησις καὶ προτροπή· εἰ γὰρ ἤγειρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐν οὐρανῷ ἐστι, καὶ ἐκεῖθεν ἔρχεται, καὶ τούτῳ ἐπιστεύσατε· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τοῦτο ἐπιστεύσατε, τοσαῦτα ἐπάθετε, ὥστε τὰ μὲν δεινὰ ἐν χερσὶν, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν βλέψει, ὅταν ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἔλθῃ. 10

Θεόδωρος. Ἄλλος φησί· "λόγον Κυρίου," ἐνταῦθα οὐ τὴν πίστιν λέγει· οὐ γὰρ ἡ πίστις ἀπ' αὐτῶν ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ πάντες ἔγνωσαν ὅσα ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐπάθετε, καὶ πάντες ὑμῶν τὸ βέβαιον θαυμάζουσι τῆς πίστεως, ὥστε καὶ προτροπὴν ἑτέροις γενέσθαι τὰ ὑμέτερα· ἐπισημαντέον δὲ, φησὶν, ὅτι 15 ἐν τῇ τῶν εἰδώλων ἀναχωρήσει τὸν Θεὸν καὶ ζῶντα καὶ ἀληθινὸν προσεῖπεν πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐκείνων, ὥστε ὅπου πότ' ἂν τὴν φωνὴν εὑρίσκομεν ταύτην, εἰδέναι χρὴ ὅτι μήτε ἐπὶ Πατρὸς εἰς ἀναίρεσιν λέγεται Υἱοῦ, μήτε ἐφ' Υἱοῦ εἰς ἀναίρεσιν Πατρὸς, ὁμοίως ἀληθινοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παρὰ τοῖς εὐσεβέσιν. 20

1 Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ἀδελφοὶ, τὴν εἴσοδον ἡμῶν τὴν πρὸς ὑμᾶς, ὅτι οὐ κενὴ γέγονε.

Τουτέστιν, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη, οὐδὲ ἡ τυχοῦσα· ἀπὸ γὰρ κινδύνων ὄντες μεγάλων καὶ πληγῶν εὐθέως εἰς κινδύνους ἐνεπέσαμεν.

Ἀλλὰ προπαθόντες, καὶ ὑβρισθέντες, καθὼς οἴδατε, 25 2 ἐν Φιλίπποις, ἐπαρρησιασάμεθα ἐν τῷ Θεῷ ἡμῶν.

Ὅρα πῶς πάλιν τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ "λαλῆσαι," φησὶ, "πρὸς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι." οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐκινδυνεύσαμεν, ἐνταῦθα δὲ οὔ· ἴστε καὶ ὑμεῖς ὅσος ὁ κίνδυνος, μεθ' ὅσης ἀγωνίας ἐγενόμεθα. 30

3 Ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν οὐκ ἐκ πλάνης, οὐδὲ ἐξ 4 ἀκαθαρσίας, οὐδὲ ἐν δόλῳ· ἀλλὰ καθὼς δεδοκιμάσμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ εὐαγγέλιον, οὕτως λαλοῦ-

μεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκιμάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν.

Ὅπερ ἔφην, ἀπὸ τῆς ἐνστάσεως αὐτῶν ποιεῖ καὶ τεκμήριον τοῦ θεῖον εἶναι τὸ κήρυγμα· οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ ἀπάτη ἦν, τοσούτους κινδύνους ὑπεμείναμεν ἄν, εἰ μὴ πεπείσμεθα ὅτι ἐλπίς 5 ἐστιν ἀγαθή. ἡ γὰρ παράκλησις ἡμῶν, τουτέστιν ἡ διδαχὴ, οὐκ ἔστι δόλος οὐδὲ ἀπάτη, οὐκ ἔστιν ὑπὲρ μυσαρῶν πραγμάτων, οἷον γοήτων καὶ μάγων καὶ ἀκαθαρσίας, φησὶν, "ἀλλὰ καθὼς δεδοκι- "μάσμεθα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πιστευθῆναι τὸ Εὐαγγέλιον, οὕτως λα- "λοῦμεν, οὐχ ὡς ἀνθρώποις ἀρέσκοντες, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ δοκι- 10 "μάζοντι τὰς καρδίας ἡμῶν·" οὐδὲν πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων πράττομεν, φησίν· εἰ μὴ γὰρ εἶδεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς παντὸς ἀπηλλαγμένους βιωτικοῦ, οὐκ ἂν ἡμᾶς εἵλετο. τὸ ἐδοκίμασεν ἐνταῦθα, οὐχὶ ἐρεύνης ἐστὶν, ἀλλ' ὅπερ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ δοκιμάσαι πράττομεν, τοῦτο αὐτὸς χωρὶς δοκιμῆς. 15

Ὥσπερ οὖν ἡμᾶς εὗρεν δοκίμους καὶ ἐπίστευσε, οὕτως λαλοῦμεν, καὶ ἐπειδὴ αὐτοὺς ἐπῄνεσεν, ἵνα μὴ εἰς ὑποψίαν αὐτοὺς ἀγάγῃ, φησὶν,

5 Οὔτε γάρ ποτε ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενήθημεν, καθὼς 6 οἴδατε, οὔτε ἐν προφάσει πλεονεξίας, Θεὸς μάρτυς· οὔτε 20 ζητοῦντες ἐξ ἀνθρώπων δόξαν, οὔτε ἀφ' ὑμῶν οὔτε ἀπ' ἄλλων, δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι.

Τουτέστιν, οὐκ ἐκολακεύσαμεν, ὅπερ ἐστὶ τῶν ἀπατώντων, οὔτ' ὅτι χρημάτων ἕνεκεν ἐπὶ τοῦτο ἥκαμεν, ὅπερ ἦν δῆλον, καὶ τούτου 25 αὐτοὺς καλεῖ μάρτυρας, οὔτε τιμὰς ἐπιζητοῦντες καὶ κομπάζοντες, καὶ δορυφορούμενοι· καίτοι εἰ καὶ τοῦτο εἰργασάμεθα, οὐδὲν ἀλλότριον ἐποιοῦμεν. εἰ γὰρ παρὰ βασιλέων ἀποστελλόμενοί τινές εἰσιν ἐν τιμῇ, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, ὡς παρὰ Θεοῦ ἀποσταλέντες· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἡμεῖς οὐδὲν τούτων πράττομεν, ἵνα τῶν ἐναν- 30 τίων ἐμφράξωμεν στόματα. "δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χρι- "στοῦ ἀπόστολοι." τοῦτο πρὸς τὸ "οὔτε ἐν προφάσει πλεονε- "ξίας" ἀπέδωκεν, μεῖζον γὰρ ἦν τὸ καὶ ἔχοντας ἐξουσίαν ὡς Ἀποστόλους τὰ πρὸς τὴν χρείαν λαμβάνειν, μηδὲ τοῦτο ἑλέσθαι.

7 Ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἐὰν τρο-
8 φὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα. οὕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν, εὐδοκοῦμεν μεταδοῦναι ὑμῖν οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, διότι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε. 5

Ἰωάννου. Οὐδὲν φορτικὸν, οὐδὲν ἐπαχθὲς, οὐδὲν βαρὺ, οὐδὲν κόμπον ἔχον ἐπεδειξάμεθα. καὶ τὸ "ἐν μέσῳ ὑμῶν," ὡς ἂν εἴποι τις, ὡς εἷς ἐξ ὑμῶν, οὐχὶ τὴν ἄνω λαβόντες τάξιν· "ὡς ἂν τροφὸς," φησὶ, "θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα," οὕτω δεῖ τὸν διδάσκαλον εἶναι, μὴ ἡ τροφὸς κολακεύῃ, ἵνα δόξης τύχῃ, μὴ χρήματα αἰτεῖ παρὰ 10 τῶν παιδίων τῶν μικρῶν, μὴ βαρεῖα αὐτοῖς ἐστι καὶ φορτική· οὐχὶ μᾶλλον τῶν μητέρων τούτοις εἰσὶ προσηνεῖς; ἐνταῦθα τὴν φιλοστοργίαν δείκνυσιν, "οὕτω," φησὶν, "ἱμειρόμενοι ὑμῶν," οὕτως ὑμῖν προσδεδέμεθα, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν λαμβάνομεν, ἀλλ' εἰ δεῖ καὶ τὰς ψυχὰς μεταδοῦναι, οὐκ ἂν παρῃτησάμεθα· τὸ μὲν οὖν Εὐαγ- 15 γέλιον, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκέλευσεν, καταγγέλλομεν· τοσοῦτον δὲ ὑμᾶς φιλοῦμεν, ὅτι εἰ ἐνῆν, καὶ τὰς ψυχὰς ἂν ἐδώκαμεν.

9 Μνημονεύετε γὰρ, ἀδελφοὶ, τὸν πόνον ἡμῶν καὶ τὸν μόχθον· νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ 20
10 Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ. ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεὸς, ὡς ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν
11 ἐγενήθημεν, καθάπερ οἴδατε, ὡς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν, ὡς πατὴρ τέκνα ἑαυτοῦ, παρακαλοῦντες ὑμᾶς, καὶ παραμυ-
12 θούμενοι, καὶ μαρτυρούμενοι, εἰς τὸ περιπατῆσαι ὑμᾶς 2 ἀξίως τοῦ Θεοῦ τοῦ καλοῦντος ἡμᾶς εἰς τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καὶ δόξαν.

Τὸν διδάσκαλον οὐδὲν ἐπαχθὲς χρὴ ποιεῖν τῶν εἰς σωτηρίαν τῶν μαθητῶν συντεινόντων, καὶ τὴν ἐκεῖθεν δόξαν ἐγγινομένην τῷ Θεῷ· τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἰργάζετο, πρὸς τὸ μὴ 3 ἐπιβαρῆσαι τοὺς μαθητευομένους.

13 Διὸ καὶ ἡμεῖς εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς παρ' ἡμῶν τοῦ Θεοῦ,

ἐδέξασθε, οὐ λόγον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καθώς ἐστιν ἀληθῶς, λόγον Θεοῦ, ὃς καὶ ἐνεργεῖται ἐν ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν.

Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι ἡμεῖς μὲν ἀμέμπτως πάντα πράττομεν, ὑμεῖς δὲ ἀνάξια τῆς ὑμετέρας ἀναστροφῆς ἐποιήσατε 5 παρ' ὑμῖν. οὐ γὰρ ὡς ἀνθρώπων ἀκούοντες ἡμῶν, ἀλλ' ὡς αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παραινοῦντος οὕτω προσείχετε· καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ὅτι τοσούτους ἐφέρετε κινδύνους· καὶ ὅρα τὸ ἀξίωμα.

14 Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν Χριστῷ 10 Ἰησοῦ, ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων 15 συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ Θεῷ μὴ ἀρεσκόν- 16 των, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων, κωλυόντων ἡμᾶς 15 τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν, εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν τὰς ἁμαρτίας πάντοτε· ἔφθασεν δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος.

Οὐδὲν, φησὶ, θαυμαστὸν εἰς ὑμᾶς ταῦτα πράττειν αὐτοὺς, ὅπου γε καὶ εἰς τοὺς συμφυλέτας αὐτῶν· τοῦ τὸ κήρυγμα εἶναι 20 ἀληθὲς οὐ μικρὸν τεκμήριον· ὅπου γε καὶ Ἰουδαῖοι πάντα ἠνέσχοντο ὑπομεῖναι, ὅτι καὶ ὑμεῖς, φησὶ, τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. ἔχει τι πλέον τὸ εἰπεῖν κἀκεῖνοι, οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φησίν· καὶ τί θαυμαστὸν πάλιν εἰ καὶ εἰς ὑμᾶς, ὅπου γε καὶ εἰς τὸν δεσπότην τοιαῦτα 25 τολμῶσιν; ὁρᾷς πῶς αὐτὸ εἰσήγαγε μεγάλην ἔχον παραμυθίαν; καὶ συνεχῶς τοῦτο στρέφει, καὶ ἐν πάσαις σχεδὸν εὕροι τις ἂν αὐτὸ ταῖς Ἐπιστολαῖς, ἀκριβῶς ἐξετάζων, πῶς ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀεὶ τὸν Χριστὸν παραφέρει διαφόρως. ἀλλ' ἠγνόησαν ἴσως αὐτόν· μάλιστα μὲν οὖν ᾔδεσαν· τί οὖν; καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας ἀπέκτει- 30 ναν καὶ ἐλιθοβόλησαν, ὧν καὶ τὰ τεύχη περιφέρουσι. "καὶ πᾶσιν "ἀνθρώποις," φησὶν, "ἐναντίων·" πῶς; εἰ γὰρ τῇ οἰκουμένῃ δεῖ λαλῆσαι, οὗτοι δὴ κωλύουσι· κοινοὶ τῆς οἰκουμένης εἰσὶν ἐχθροί.

τὸν Χριστὸν ἐφόνευσαν, τοὺς προφήτας, τὸν Θεὸν ὑβρίζουσιν, ἡμᾶς ἐλαύνουσι, τοὺς ἐπὶ σωτηρίᾳ παραγενομένους. τί θαυμαστὸν, εἰ καὶ εἰς ὑμᾶς τοιαῦτα ἐπεδείξαντο; "εἰς τὸ ἀναπληρῶσαι αὐτῶν "τὰς ἁμαρτίας πάντοτε· ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος·" οὐκέτι, φησὶν, ἔσται τοιαῦτα οἷα τὰ πρότερον, οὐκέτι ἐπάνοδος, 5 οὐκέτι πέρας, ἀλλ' ἐγγὺς ἐφέστηκεν ἡ ὀργή.

ΚΕΦ. Β.

Πόθος αὐτῶν καὶ χαρὰ ἐν αὐτοῖς καὶ μέριμνα, ὅπως τελειωθῶσιν.

17 Ἡμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ οὐ καρδίᾳ, περισσοτέρως ἐσπου- 10 δάσαμεν τὸ πρόσωπον ἰδεῖν ἐν πολλῇ ἐπιθυμίᾳ.

Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω, ὁ σωτὴρ τέκνα, ὡς τροφὸς, ἐνταῦθα ἕτερόν φησιν, "ἀπορφανισθέντες," ὅπερ ἐστὶ παίδων πατέρα ζητούντων, καὶ μὴν ἐκεῖνο, ἀπορφανίσθησαν, οὔ φησιν, ἀλλ' "ἡμεῖς." εἰ γάρ τις τὸν πόθον ἐξετάσειεν, καθάπερ παιδία μικρὰ ἀπρο- 15 στάτευτα ἄωρον ὀρφανίαν ὑποστάντα, ἐν πολλῷ πόθῳ τῶν γονέων ἐστὶν, οὐ διὰ τὴν φύσιν μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐρημίαν· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς· καὶ ταῦτα, φησὶν, οὐκ ἔνι εἰπεῖν ὅτι πολὺν χρόνον ἀνεμείναμεν, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, καὶ ταῦτα προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ· ἀεὶ γὰρ ὑμᾶς ἔχομεν ἐν τῇ διανοίᾳ· ὁρᾷς ὅση ἀγάπη; 20 καί τοι γε ἔχων αὐτοὺς διὰ παντὸς ἐν καρδίᾳ, καὶ τὴν κατ' ὄψιν ἐζήτει παρουσίαν.

18 Διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἐγὼ μὲν Παῦλος, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ ἐνέκοψεν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς,

Πειρασμούς τινας ἀπροσδοκήτους φησὶ καὶ ἐφόδους· γενομένης 25 γὰρ αὐτῷ, φησὶν, ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, κατείχετο ἐν τῇ Ἑλλάδι τρεῖς μῆνας· τὴν οὖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἐγκοπὴν τοῦ Σατανᾶ ἐκάλεσε τῷ μέλλειν ὠφελεῖσθαι Θεσσαλονικέας ἀπὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας, ὡς ἂν ἀναγκαίως πάντων τῶν βλαβερῶν ἀνατιθεμένων τῷ Σατανᾷ. 30

19 Τίς γὰρ ἡμῖν ἐλπὶς ἢ χαρὰ ἢ στέφανος καυχήσεως;

Ἰωάννου. Οὐ γὰρ ἤρκει τὸ στέφανος ὄνομα δεῖξαι τὴν λαμ-

προτητα, ἀλλὰ καὶ καυχήσεως. πόσης πυρώσεως τοῦτο; οὐκ ἄν ποτε μήτηρ, οὐδὲ πατὴρ, εἴγε ὁμοῦ συνῆλθον καὶ τῶν ἑαυτῶν ἀνέμιξαν πόθον, ἠδυνήθησαν δεῖξαι ἰσόρροπον ὄντα τῷ Παύλῳ τὸν ἑαυτῶν πόθον· χαρὰ, φησὶ, καὶ στέφανός μου· μᾶλλον ἐφ' ὑμῖν, φησὶν, ἀγάλλομαι ἢ ἐπὶ στεφάνῳ· ἐννόησον γὰρ, ὅσον ἐστὶν 5 ἐκκλησίαν ὁλόκληρον παρεῖναι φυτευθεῖσαν καὶ ῥιζωθεῖσαν ὑπὸ Παύλου· τίς οὐκ ἂν ἐπὶ τοσαύτῃ πολυπαιδίᾳ καὶ εὐπαιδίᾳ ἀγάλλοιτο; ὥστε οὐδὲ τοῦτο κολακείας ἐστίν. οὐ γὰρ εἶπεν ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς μετὰ τῶν ἄλλων.

1 Διὸ μηκέτι στέγοντες, ηὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν 10 Ἀθήναις μόνοι.

Ἀντὶ τοῦ εἰλόμεθα, "καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον τὸν ἀδελφὸν "ἡμῶν καὶ διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ "τοῦ Χριστοῦ·" ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀποσπάσαντες ἀπὸ τῶν ἔργων, ἐπέμψαμεν πρὸς ὑμᾶς διάκονον τοῦ Θεοῦ καὶ συνεργὸν ἡμῶν ἐν 15 τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ.

2 Εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς 3 πίστεως ὑμῶν, τῷ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις.

Τί δὴ ἐνταῦθα φησίν; ἐπειδὴ τῶν διδασκάλων οἱ πειρασμοὶ 20 θορυβοῦσι τοὺς μαθητὰς, τότε δὲ πολλοῖς περιέπεσε πειρασμοῖς. "εἰς τὸ στηρίξαι ὑμᾶς," φησιν, οὐχ ὡς ἐλλείποντάς τι τῆς πίστεως, οὐδὲ ὀφείλοντάς τι μαθεῖν, "καὶ παρακαλέσαι ὑπὲρ τῆς "πίστεως ὑμῶν."

Σευηριανοῦ. Οὐκ εἶπε τῷ μηδένα ὀκλάζειν, ἵνα μὴ δόξῃ κα- 25 τηγορεῖν, ἀλλ' ἔθηκε λέξιν τὴν μὴ δυναμένην ἐλεγκτικὴν εἶναι τῆς ἐνδόσεως, "σαίνεσθαι" εἰπὼν τὸ μηδένα ξενίζεσθαι.

4 Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε, ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα· καὶ γὰρ ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο καὶ οἴδατε. 30

Οὐδὲν ξένον ἢ παρ' ἐλπίδας συμβαίνει, ὥστε οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι· εἰς τοῦτο γὰρ κείμεθα, ὥστε οὐχ ὑπὲρ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἔτι συμβαίνει τοῦτο, οὐ δεῖ θορυβεῖσθαι.

5 Διὸ κἀγὼ μηκέτι στέγων, ἔπεμψα εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν ὑμῶν, μή πως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων, καὶ 6 εἰς κενὸν γένηται ὁ κόπος ἡμῶν. ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, καὶ εὐαγγελισαμένου ἡμῖν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην ὑμῶν, καὶ ὅτι ἔχετε μνείαν 5 ἡμῶν ἀγαθὴν πάντοτε, ἐπιποθοῦντες ἡμᾶς ἰδεῖν, καθάπερ 7 καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς, διὰ τοῦτο παρεκλήθημεν ἀδελφοὶ ἐφ' 8 ὑμῖν, ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ ἡμῶν. διὰ τῆς ὑμῶν πίστεως· ὅτι νῦν ζῶμεν, ἐὰν ὑμεῖς στήκητε ἐν Κυρίῳ.

Τί λέγεις; ὁ τοσαῦτα εἰδὼς, ὁ ἀπόρρητα ἀκούσας ῥήματα, ὁ μέχρι τρίτου ἀνελθὼν οὐρανοῦ, οὗτος οὐκ οἶδε, καὶ ἐν Ἀθήναις ὢν, ἀλλ' ἀναγκάζεται πέμψαι Τιμόθεον εἰς τὸ γνῶναι τὴν πίστιν αὐτῶν; τί οὖν ἄν τις εἴποι; ὅτι οὐ πάντα ᾔδεσαν οἱ ἅγιοι, καὶ τοῦτο πολλαχόθεν ἄν τις καταμάθοι, καθάπερ Ἐλισσαῖος περὶ τῆς γυναικὸς ἠγνόησε, καθάπερ Ἠλίας ἔλεγε πρὸς τὸν Θεὸν, "κἀγὼ ὑπελείφθην 15 μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχήν μου," διὰ τοῦτο ἤκουσε παρὰ τοῦ Θεοῦ ὅτι κατέλιπον ἐμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας· ὁ Σαμουὴλ πάλιν, ἡνίκα ἀπεστάλη χρίσαι τὸν Δαυίδ· διὸ ἔλεγεν, "οὐχ ὡς ὄψεται "ἄνθρωπος, οὕτως ὄψεται καὶ ὁ Θεός." τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ πολλὴν τοῦ Θεοῦ κηδεμονίαν, αὐτῶν τε ἕνεκεν τῶν ἁγίων καὶ τῶν 20 πιστευόντων αὐτοῖς· διὰ τοῦτο καὶ διωγμοὺς συγχωρεῖ γίνεσθαι· καὶ πάλιν, ἵνα μὴ κἀκεῖνοι μεγάλα τινὰ περὶ αὐτῶν φαντάζωνται, καὶ τοῦτο αὐτός φησιν, "ἵνα μή τις εἰς ἐμὲ λογίσῃ τε ὑπὲρ ὃ "βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ·" καὶ πάλιν, ἵνα μή τις ἔχῃ λέγειν, ὅτι οὐχὶ ἄνθρωποι ὄντες κατώρθωσαν, καὶ οὕτω πάντες 25 ὕπτιοι γένωνται· διὰ τοῦτο δείκνυσιν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο ἀγνοεῖ, διὰ τοῦτο καὶ πολλάκις προθέμενος οὐκ ἔρχεται.

9 Τίνα γὰρ εὐχαριστίαν δυνάμεθα τῷ Θεῷ ἀνταποδοῦναι περὶ ὑμῶν, ἐπὶ πάσῃ τῇ χαρᾷ, ᾗ χαίρομεν δι' 10 ὑμᾶς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν; νυκτὸς καὶ ἡμέρας, 30 ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεόμενοι, εἰς τὸ ἰδεῖν ὑμῶν τὸ πρόσωπον, καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως ὑμῶν.

Οὐχὶ ζωῆς μόνον αἴτιοι ἡμῖν γεγένησθε, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνης

πολλῆς, καὶ τοσαύτης ὡς μηδὲ εὐχαριστῆσαι δύνασθαι τῷ Θεῷ κατ' ἀξίαν. τὸ ὑμῶν κατόρθωμα, δῶρον εἶναι, φησὶ, τοῦ Θεοῦ ἡγούμεθα, τοιαῦτα ἡμᾶς εὐηργετήσατε ὡς Θεοῦ νομίζειν εἶναι, μᾶλλον δὲ καὶ ἔργον Θεοῦ· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης ψυχῆς οὐδὲ σπουδῆς τοσοῦτον φρόνημα· "νυκτὸς," φησὶ, "καὶ ἡμέρας ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ δεό- 5 "μενοι." καὶ τοῦτο τῆς χαρᾶς σημεῖον, τὸ ποθεῖν καὶ ὄψει τὴν τοσαύτην ἰδεῖν ἡδονήν. "καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως "ὑμῶν·" ἐνταῦθα πολὺ τὸ ζήτημα· εἰ γὰρ νῦν ζῆς, ὅτι ἑστήκασι, καὶ Τιμόθεος εὐηγγελίσατο τὴν πίστιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ τοσαύτης ἦν χαρᾶς μεστὸς, ὡς μηδὲ δύνασθαι τῷ Θεῷ κατ' 10 ἀξίαν εὐχαριστῆσαι, πῶς ἐνταῦθα τὰ ὑστερήματα τῆς πίστεως εἶναι φῄς; τί οὖν ἐστιν; οὐ πάσης ἀπέλαυσαν τῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦτο δηλοῖ πρὸς τῷ τέλει, ἴσως ἐξηγεῖτο παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ θορυβοῦντες αὐτοὺς, οὐκέτι πειρασμοῖς οὐδὲ κινδύνοις, ἀλλ' ὑποκρινόμενοι τοὺς διδασκάλους· 15 διὰ τοῦτο εἶπε "τὰ ὑστερήματα," καὶ οὐκ εἶπεν εἰς τὸ στηριχθῆναι, ἀλλ' ἔνθα μὲν περὶ τῆς πίστεως ἐδεδοίκει, "ἔπεμψα," φησὶ, "Τιμόθεον εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς," ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑστεροῦν καταρτίσαι, ὃ διδασκαλίας μᾶλλόν ἐστιν ἢ βεβαιώσεως· τὸ γὰρ μὴ κατηρτισμένον ἐστὶν ὃ ὀλίγον τι λείπει, τοῦτο δὲ καταρ- 20 τίζεται.

ΚΕΦ. Γ.

Εὐχὴ πρὸς Θεὸν περὶ ἀφίξεως τῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς αὐξήσεως καὶ βεβαιώσεως Θεσσαλονικέων ἕως τῆς παρουσίας Χριστοῦ.

11 Αὐτὸς δὲ Θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν 25 Ἰησοῦς Χριστὸς κατευθύναι τὴν ὁδὸν ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς· 12 ὑμᾶς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι καὶ περισσεύσαι τῇ ἀγάπῃ πρὸς ἀλλήλους καὶ εἰς πάντας, καθάπερ καὶ ἡμεῖς εἰς ὑμᾶς.

Τοῦτο ὑπερβαλλούσης ἀγάπης τὸ μὴ μόνον ἐκεῖ εὔχεσθαι, 30 ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τὴν εὐχὴν ἐντιθέναι· τοῦτο οὖν, φησὶν, αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκκόψει τοὺς πειρασμοὺς τοὺς πανταχοῦ περιέλκον-

τας ἡμᾶς, ὥστε ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. "αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος πλεονάσαι "καὶ περισσεῦσαι," ἀντὶ τοῦ αὐξῆσαι· τὸ μὲν ἡμέτερον ἤδη ἐστὶ, τὸ δὲ ὑμέτερον ἀξιοῦμεν γενέσθαι.

13 **Εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμῶν τὴν καρδίαν ἀμέμπτως ἐν ἁγιωσύνῃ, ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν, ἐν τῇ** 5 **παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ.**

Βούλομαι, φησὶ, πλεονάσαι τὴν ἀγάπην ταύτην, ἵνα μηδεὶς μῶμος γένηται· οὐκ εἶπεν, ὑμᾶς στηρίξαι, ἀλλὰ "τὰς καρδίας "ὑμῶν" ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, 10 ἔνεστι γὰρ μηδὲν πράττοντα πονηρὸν εἶναι, οἷον, βασκανίαν ἔχειν, ἀπιστίαν, δόλον, τὸ χαίρειν ἐπὶ τοῖς κακοῖς, τὸ μὴ εἶναι φιλάνθρωπον, τὸ δόγματα ἔχειν διεστραμμένα· ταῦτα πάντα τῆς καρδίας ἐστὶν, ἁγιωσύνη δὲ, τὸ τούτων καθαρεύειν· κυρίως μὲν γὰρ ἁγιωσύνη λέγεται ἡ σωφροσύνη, ἐπειδὴ καὶ ἀκαθαρσία ἡ πορνεία 15 καὶ ἡ μοιχεία· καθολικῶς δὲ πᾶσα ἁμαρτία ἀκαθαρσία, καὶ ἡ πᾶσα ἀρετὴ καθαρότης· "μακάριοι γὰρ," φησὶν, "οἱ καθαροὶ τῇ "καρδίᾳ·" ὅτι γὰρ πορνεία μολύνει τὴν ψυχὴν, ἄκουε τοῦ προφήτου τοῦ λέγοντος, "λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε κὰς πονηρίας "ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν·" ὥστε πᾶσα ἁμαρτία μολύνει τὴν 20 ψυχήν· "ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς ἡμῶν ἐν τῇ παρουσίᾳ "τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων·" κριτὴς ἄρα τότε ἔσται ὁ Χριστὸς, οὐκ ἔμπροσθεν δὲ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς παρεστήκαμεν κρινόμενοι, ἢ τοῦτο, φησὶν, ἢ ὅτι ἀμέμπτους ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι, ὅπερ ἀεὶ, φησὶ τὸ ἐνώ- 25 πιον τοῦ Θεοῦ· αὕτη γὰρ ἡ ἀρετὴ εἰλικρινής· οὐκ ἐνώπιον ἀνθρώπων ἄρα ἡ ἀγάπη ἀμέμπτους ποιεῖ.

ΚΕΦ. Δ.

Παραίνεσις σωφροσύνης, δικαιοσύνης, ὡς ἐπὶ κρίσει φιλαδελφίας, ἐργασίας ἰδιοπράγμονος. 30

1 **Λοιπὸν οὖν, ἀδελφοὶ, ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν,**

τὸ πῶς δεῖ ὑμᾶς περιπατεῖν καὶ ἀρέσκειν Θεῷ, ἵνα
2 περισσεύητε μᾶλλον· οἴδατε γὰρ τίνας παραγγελίας
ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. τοῦτο γάρ ἐστι
3 θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν.

Ὅταν πρὸς τὰ κατεπείγοντα στῇ, καὶ πρὸς τὰ ἐν χερσὶ, καὶ 5
μέλλῃ εἰς τὰ διηνεκῆ ἐμβαίνειν, λοιπὸν καὶ ἃ συνεχῶς ἀκοῦσαι
χρὴ, τοῦτο προστίθησι τὸ ῥῆμα "τὸ λοιπὸν," τουτέστιν, ἀεὶ καὶ
εἰς διηνεκές· "ἐρωτῶμεν ὑμᾶς καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ·" βα-
βαὶ, οὐδὲ εἰς τὸ παρακαλεῖν ἑαυτὸν ἀξιόπιστον εἶναι, φησὶν, ἀλλὰ
τὸν Χριστὸν παραλαμβάνει· διὰ τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, 10
φησὶν, ἵνα "καθὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν" τὸ "παρελάβετε"
οὐχὶ ῥημάτων ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πραγμάτων, "τὸ πῶς δεῖ
"ὑμᾶς περιπατεῖν," (πᾶσαν ἐν τούτῳ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ βίου
δηλοῖ) "καὶ ἀρέσκειν τῷ Θεῷ, ἵνα περισσεύητε μᾶλλον," τουτ-
έστιν ἐκ πλέονος περιουσίας, μὴ μέχρι τῶν ἐντολῶν ἵστασθαι, 15
ἀλλ' ἵνα καὶ ὑπερβαίνητε. τοῦτο γὰρ προκοπὴ τὸ ὑπερβαίνειν τὰς
ἐντολάς· οὐκέτι γὰρ ἀπὸ τῆς διδασκαλικῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἀπὸ
τῆς οἰκείας προαιρέσεως γίνεται τὸ πᾶν· εἰκὸς οὖν αὐτὸν μετὰ
πολλοῦ φόβου καὶ τρόμου παρηγγελκέναι αὐτοῖς· καὶ ἀναμιμνή-
σκει διὰ τῶν γραμμάτων τούτων ἐκείνης αὐτοὺς τῆς εὐλαβείας. 20
"οἴδατε γὰρ," φησὶ, "τίνας παραγγελίας ἐδώκαμεν ὑμῖν διὰ
"τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ θέλημα Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς
"ὑμῶν." καὶ ἀλλαχοῦ γράφων, φησὶν, "εἰρήνην διώκετε μετὰ
"πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον."
καὶ Τιμοθέῳ δὲ γράφων ἔλεγεν, "ἑαυτὸν ἁγνὸν τήρει," καὶ ἐν τῇ 25
πρὸς Κορινθίους δευτέρᾳ· "ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν νηστείαις, ἐν
"ἁγνότητι·" καὶ πολλαχοῦ ἄν τις εὕροι τοῦτο· ὄντως γὰρ πάν-
τας τοῦτο λυμαίνεται τὸ κακόν· "τοῦτο γάρ ἐστι," φησὶ, "θέλημα
Θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν, ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ πάσης πορνείας."
πολύτροποι γὰρ καὶ πολυποίκιλαι τῆς ἀσελγείας αἱ ἡδοναί· εἰπὼν 30
δὲ, "ἀπὸ πάσης πορνείας" καταλιμπάνει τοῖς εἰδόσιν.

4 Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν
5 ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ τὰ
ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν Θεόν.

Ἄρα μαθήσεώς ἐστι τὸ πρᾶγμα, καὶ πολλῆς, ὥστε μὴ ἀσελγαίνειν· ἄρα ἡμεῖς αὐτὸ κτώμεθα, ὅταν ᾖ καθαρὸν, ὅταν δὲ ἀκάθαρτον ᾖ ἁμαρτία· εἰκότως· οὐ γὰρ ἃ βουλόμεθα πράττει, ἀλλὰ ἃ ἐκείνη ἐπιτάττει· "μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας," φησί· ἐνταῦθα δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν δεῖ σωφρονεῖν, ὥστε τὰ πάθη 5 τῆς ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν· καὶ γὰρ τρυφὴ καὶ πλοῦτος καὶ ῥᾳθυμία καὶ ἀγρία καὶ σχολὴ, καὶ πάντα ταῦτα εἰς ἐπιθυμίαν ἡμᾶς ἐξάγει τὴν ἄτοπον, "καθάπερ," φησὶ, καὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα "τὸν Θεόν." ἐκεῖνοι γὰρ τοιοῦτοί εἰσιν, οἱ μὴ προσδοκῶντες δώσειν δίκην. 10

(Θεόδωρος.) *Ἄλλος φησί· σκεῦος τὴν ἰδίαν ἑκάστου γαμετὴν ὀνομάζει, ἐν ἁγιασμῷ κτᾶσθαι αὐτὸ εἰρηκώς· ὅταν μὴ πρὸς ἑτέραν ῥυπαίνηται· ἐμφατικώτερον δὲ, τὸ "μὴ ἐν πάθει ἐπι-"θυμίας," ὡσὰν τοῦτο ποιοῦντος, οὐκέτι ταύτῃ ὡς γυναικὶ συνόντος, ἀλλὰ διὰ μίξιν μόνην ἁπλῶς· ὅπερ πάθος ἐπιθυμίας 15 ἐκάλεσε.*

6 *Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν.*

Καλῶς *εἶπε, "τὸ μὴ ὑπερβαίνειν," ἑκάστῳ ὁ Θεὸς ἀπένειμε γυναῖκα, ὅρους ἔθηκε τῇ φύσει, τὴν μίξιν ἐκείνην τὴν πρὸς τὴν 20 μίαν, ὥστε ἡ πρὸς τὴν ἑτέραν παράβασίς ἐστι καὶ πλεονεξία· οὐ γὰρ οὕτως ἀλγοῦμεν τῶν χρημάτων ἡμῖν ἐκφορουμένων, ὡς τοῦ γάμου διορυττομένου· ἀδελφὸν καλεῖς, καὶ πλεονεκτεῖς; καὶ ἐν οἷς οὐ χρὴ, περὶ μοιχείας φησὶν, ἀνωτέρω δὲ καὶ περὶ πορνείας ἁπάσης.* 25

Διότι ἔκδικος ὁ Κύριος *περὶ πάντων τούτων.*

Παρεκάλεσε *πρῶτον, ἐνέτρεψεν εἰπὼν, "καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη." εἶτα ἀπὸ λογισμῶν τὸ ἄτοπον ἔδειξε τὸ πλεονεκτεῖν τὸν ἀδελφόν· ἐπάγει λοιπὸν τὸ κεφάλαιον, "διότι," φησὶν, "ἔκδικος ὁ* Κύριος *"περὶ πάντων τούτων, καθὼς καὶ προείπομεν ὑμῖν καὶ διεμαρτυ- 30 "ράμεθα·" οὐδὲ γὰρ ἀτιμωρητὶ ταῦτα πράττομεν.*

7 *Οὐ γὰρ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ.*

Ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ὕβρισεν, αὐτὸς ἐκάλεσεν.

8 Τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δόντα τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον εἰς ἡμᾶς.

Οὐ τὰ ἀδικούμενα, φησὶν, ἐκδικεῖ πρόσωπα, ἀλλ' ἑαυτόν· σὺ γὰρ ὁμοίως ἐμολύνθης, ὁμοίως τὸν Θεὸν ὕβρισας.

9 Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας, οὐ χρείαν ἔχετε τοῦ γρά- 5 φεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε εἰς τὸ 10 ἀγαπᾶν ἀλλήλους· καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἐν ὅλῃ τῇ Μακεδονίᾳ, [καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πάντας.]

Σφόδρα ταῦτα ἐντρεπτικὰ πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτὸ, καὶ οὐχ ἁπλῶς 10 λέγω ὅτι "θεοδίδακτοί ἐστε," ἀλλ' οἶδα ἀφ' ὧν ποιεῖτε.

Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, περισσεύειν μᾶλ- 11 λον, καὶ φιλοτιμεῖσθαι ἡσυχάζειν, καὶ πράττειν τὰ ἴδια, καὶ ἐργάζεσθαι ταῖς χερσὶν ὑμῶν, καθὼς καὶ παρηγγεί- 12 λαμεν ὑμῖν· ἵνα περιπατῆτε εὐσχημόνως πρὸς τοὺς ἔξω, 15 καὶ μηδαμῶς χρείαν ἔχητε.

Δείκνυσιν ὅσων μὲν ἡ ἀργία κακῶν αἰτία, ὅσων δὲ ἡ ἐργασία καλῶν· καὶ ποιεῖ αὐτὸ σαφὲς ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν, ὃ πολλαχοῦ ποιεῖ, καὶ τοῦτο συνετῶς· μᾶλλον γὰρ τούτοις ἐνάγονται οἱ πλείους, ἢ τοῖς πνευματικοῖς· ἀγάπης γάρ ἐστι τῆς εἰς τοὺς 20 πλησίον, οὐχὶ παρ' ἐκείνων λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνοις παρέχειν. καὶ θέα· μέλλων παρακαλεῖν καὶ παραινεῖν, μέσον τὸ κατόρθωμα τίθησιν, ἵνα καὶ ἀπὸ τῆς προτέρας προαινέσεως ἀναπνεύσωσι, καὶ τῆς ἀπειλῆς, ἡνίκα ἔλεγε "τοιγαροῦν ὁ ἀθετῶν οὐκ ἄνθρωπον "ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν," καὶ πρὸς ταύτην μὴ ἀποσκιρτήσωσι· 25 τοῦτο δὲ ἀπὸ τοῦ ἐργάζεσθαι γίνεται, ὥστε μὴ λαμβάνειν μηδὲ ἀργεῖν, ἀλλ' ἐργαζόμενον ἑτέροις παρέχειν· "μακάριον γάρ ἐστι," φησὶ, "διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν·" "καὶ ἐργάζεσθαι," φησὶ, "ταῖς χερσὶν ὑμῶν·" ποῦ εἰσιν οἱ τὸ ἔργον ζητοῦντες τὸ πνευματικόν; ὁρᾷς πῶς αὐτοῖς πᾶσαν πρόφασιν ἀνεῖλεν, εἰπὼν "ταῖς 30 "χερσὶν ὑμῶν;" ἆρα νηστείαν τις ἐργάζεται ταῖς χερσίν; ἆρα παννυχίδας; ἀλλὰ χαμευνίας; οὐδεὶς τοῦτο ἂν εἴποι, ἀλλὰ περὶ

ἔργου, φησὶ, Κυρίου· πνευματικὸν γὰρ ὄντως ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον ἑτέροις παρέχειν. "ἵνα περιπατῆτε, φησὶν, εὐσχημόνως." οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀσχημονῆτε ἐπαιτοῦντες, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μὲν ᾐνίξατο· πραότερον δὲ αὐτὸ τίθησιν ὥστε καὶ πλῆξαι καὶ μὴ σφόδρα τοῦτο ποιῆσαι. εἰ γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν σκανδαλίζονται τούτοις, πολλῷ 5 μᾶλλον οἱ ἔξωθεν μυρίας εὑρίσκοντες κατηγορίας καὶ λαβὰς, ὅταν ἄνθρωπον ὑγιαίνοντα καὶ ἑαυτῷ ἀρκέσαι δυνάμενον ὁρῶσιν ἐπαιτοῦντα καὶ ἑτέρων δεόμενον· διὸ καὶ χριστεμπόρους καλοῦσιν ἡμᾶς, "διὰ τοῦτο, τὸ ὄνομα," φησὶ, "βλασφημεῖται τοῦ Θεοῦ," ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔθηκεν, ἀλλ ὃ μάλιστα αὐτῶν καθάψασθαι ἴσχυσε, 10 τὸ τῆς ἀσχημοσύνης.

ΚΕΦ. Ε.

Διδασκαλία περὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως ἐπὶ ζώντων καὶ νεκρῶν ἐπιφανείᾳ Χριστοῦ.

13 **Οὐ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κεκοι- 15 μημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα.**

Ἐνταῦθα τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον κινεῖ, καὶ ἕτερόν τι αἰνιττόμενος μυστήριον· ποῖον δὴ τοῦτο; "ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περι- "λειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς 20 "κοιμηθέντας." ἱκανὸς μὲν καὶ ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος παραμυθήσασθαι τὸν ἐν ὀδύνῃ· ἱκανὸν δὲ τὸ νῦν λεγόμενον μάλιστα ἀξιόπιστον ποιοῦν τὴν ἀνάστασιν· ὅρα δὲ πῶς καὶ ἐνταῦθα ἡμέρως· οὐκ εἶπεν οὕτως ἀνόητοί ἐστε, καθάπερ πρὸς Κορινθίους "ἄφρονες, ὅτι "εἰδότες ἀνάστασιν ὡς μὴ πιστεύοντες, οὕτω λυπεῖσθε," ἀλλὰ 25 σφόδρα ἡμέρως τὴν ἄλλην αὐτῶν ἀρχὴν αἰδούμενος· καὶ οὐκ εἶπε περὶ τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ τῶν κεκοιμημένων, εὐθέως ἀπὸ προοιμίων τὴν παράκλησιν καταβαλλόμενος· "ἵνα μὴ λυπῆσθε," φησὶν, "ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα·" ἄρα τὸ κατακόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν ἀφορήτως τῶν οὐκ ἐχόντων ἐστὶν ἐλπίδα, μηδὲ προσ- 30 δοκώντων ἀνάστασιν· ὑμεῖς δὲ, φησὶ, προσδοκῶντες ἀνάστασιν τί δή ποτε θρηνεῖτε; οἱ γὰρ περὶ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν

ζητοῦντες δηλονότι ᾔδεσαν· εἰ γὰρ πιστεύομεν, φησὶν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. ποῦ εἰσιν οἱ τὴν σάρκα ἀθετοῦντες; εἰ γὰρ μὴ ἀνέλαβε σάρκα, οὐδὲ ἀπέθανεν, οὐδὲ ἀνέστη· πῶς οὖν ἡμᾶς ἀπὸ τούτων προτρέπει εἰς πίστιν; ἆρα οὐ λῆρος μᾶλλον ἦν κατ' 5 αὐτοὺς καὶ ἀπατεών; εἰ γὰρ τὸ ἀποθανεῖν ἁμαρτίας ἐστὶν, ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ ἥμαρτε, πῶς ἡμᾶς προτρέπεται; ὥστε πάντα ταῦτα ἕωλα αὐτοῖς· "πρωτότοκος," φησὶν, "ἐκ τῶν νεκρῶν," ἀπαρχὴ, οὐκοῦν καὶ λοιποὺς εἶναι δεῖ; καὶ ὅρα πῶς οὐδὲν ἐνταῦθα ἀπὸ λογισμῶν τίθησιν, ἐπειδὴ προσηνεῖς ἦσαν. Κορινθίοις μὲν γὰρ γράφων 10 πολλὰ καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἐκίνησε, καὶ τότε τοῦτο ἐπήγαγε· "ἄφρων "σὺ, ὃ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται·" κυριώτερον γὰρ τοῦτο· ἀλλ' ὅταν τῷ πιστῷ διαλέγηται, πρὸς δὲ τὸν ἔξω, ποίαν ἂν ἰσχὺν ἔχοι τοῦτο; "οὕτω," φησὶν, "ὁ Θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας ἄξει σὺν αὐτῷ·" πάλιν "κοιμηθέντας," οὐδαμοῦ τοὺς ἀποθανόντας· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ 15 Χριστοῦ τὸ ἀπέθανεν ἔθηκεν, ἐπειδὴ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἕπετο, ἐνταῦθα δὲ "τοὺς κοιμηθέντας·" πῶς διὰ τοῦ Χριστοῦ; ἢ διὰ Ἰησοῦ κοιμηθέντας, ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει τοὺς μὲν κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τουτέστιν, τοὺς πιστούς· ἐνταῦθα οἱ αἱρετικοί φασιν, ὅτι τοὺς βαπτισθέντας· τὸ γὰρ οὕτως ποῦ ἵσταται; ὁ γὰρ Ἰησοῦς 20 οὐκ ἐκοιμήθη διὰ τοῦ βαπτίσματος· τίνος ἕνεκεν, φησὶ, "τοὺς κοι-"μηθέντας;" ὥστε οὐ περὶ καθολικῆς, ἀλλὰ περὶ μερικῆς ἀναστάσεως διαλέγεται· τοὺς γὰρ κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, φησὶ, καὶ πολλαχοῦ οὕτως λέγει· προσεκτέον δὲ, ὅτι ἐπὶ μὲν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ἀπέθανεν εἶπεν, ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν τοὺς κοιμηθέντας· ὡς ἐκεῖ 25 μὲν θανάτου ὄντος διὰ τὸ μηδέπω λελύσθαι· ἐνταῦθα δὲ κοιμήσεως διὰ τὸ ἤδη λελύσθαι· "τοῦτο γὰρ ὑμῖν," φησὶ, "λέγομεν ἐν "λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν πα-"ρουσίαν τοῦ Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας," περὶ τῶν πιστῶν λέγων· καὶ οἱ κοιμηθέντες ἐν Χριστῷ, ἔπειτα οὐ περὶ 30 ἀναστάσεως αὐτῷ λόγος μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐν δόξῃ. ἀναστάσεως μὲν οὖν πάντες ἀπολαύσονται, φησίν· ἐν δόξῃ δὲ οὐ πάντες ἔσονται, ἀλλ' οἱ ἐν Χριστῷ. ἐπεὶ οὖν παραμυθήσασθαι βούλεται αὐτοὺς, οὐ τούτῳ μόνον παραμυθεῖται, ἀλλὰ

καὶ τῇ τιμῇ τῇ πολλῇ καὶ τῷ τάχει, ἐπεὶ ἐκεῖνο ᾔδεσαν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προϊὼν φησί· "καὶ πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα·" πῶς δὲ οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ Ἰησοῦ κοιμῶνται; τουτέστιν, Χριστὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς· τὸ δὲ "ἄξει σὺν αὐτῷ" δείκνυσι πολλαχόθεν ἀγομένους. 5

15 Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου.

Τοῦτο ξένον ἔμελλε λέγειν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἀξιόπιστον τίθησιν· ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, φησὶ, τουτέστιν, οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαθόντες λέγομεν, ἀντὶ τοῦ κατὰ ἀποκάλυψιν· οὐ γὰρ ἦν περὶ μελλόντων πιστεύεσθαι λέγοντα, μὴ ἐκεῖ- 10 θεν μαθόντα.

Ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας.

Ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησὶν, "ὅτι ἐν ἀτόμῳ, ἐν "ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ," ἐνταῦθα καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῇ ἀναστάσει καὶ 15 τῷ τρόπῳ παρέστησεν· ἐπειδὴ γὰρ δοκεῖ τὸ πρᾶγμα δύσκολον εἶναι, ὥσπερ ἐστὶ, φησὶν, εὔκολον τοὺς ζῶντας ἀρθῆναι, οὕτω καὶ τοὺς ἀπελθόντας· τὸ δὲ "ἡμεῖς" οὐ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· οὐ γὰρ δὴ ἔμελλε μέχρι τῆς ἀναστάσεως μένειν, ἀλλὰ τοὺς πιστοὺς λέγει· διὰ τοῦτο προσέθηκεν "οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ 20 "Κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας·" ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ νομίσῃς ἐργωδίαν εἶναι, Θεός ἐστιν ὁ ποιῶν, οἱ ζῶντες τότε, τοὺς διαλυθέντας, τοὺς σαπέντας, τοὺς μυρία ἔτη ἔχοντας, οὐ μὴ προλάβωσιν, ἀλλ' ὥσπερ εὔκολον ἐκείνους τοὺς ἀπηρτισμένους ἀγαγεῖν, οὕτω καὶ τοὺς διαλελυμένους. ἀλλ' εἰσί τινες οἳ διαπιστοῦσι 25 τῷ πράγματι, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασι· τί γὰρ, εἰπέ μοι, εὐκολώτερον, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγεῖν, ἢ διαλυθέντα ἀναστῆσαι πάλιν; ἆρα ἀγνοοῦσιν ὅτι πᾶσα ζωὴ ἀπὸ φθορᾶς γίνεται; πάντα φυτὰ, πάντα σπέρματα· καὶ ὅτι ἡ συκῆ ἡ τοιαύτη καὶ τηλικαύτη ἀπὸ τῆς κέγχρου γίνεται ἐκείνης τῆς καταβλη- 30 θείσης καὶ αὐτῆς διαφθαρείσης πρῶτον; κἂν μὴ σαπῇ καὶ διαλυθῇ, οὐδὲν τούτων ἔσται τῶν ἐν αὐτῇ· εἰπέ μοι, πόθεν τοῦτο γίνεται; ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων φυτῶν. τί δὲ, εἰπέ μοι·

οὐχὶ ὕδωρ ἐστὶν ἓν τὸ ἄνωθεν καταφερόμενον; πόθεν εἰς τοσαῦτα μεταβάλλεται; τοῦτο γὰρ τῆς ἀναστάσεως θαυμασιώτερον· πῶς μίαν ἔχον ποιότητα καὶ μίαν φύσιν εἰς τοσαῦτα τρέπεται; ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοῦ εἰπέ μοι, ἐγγύτερον γάρ· τοῦτο τὸ σπέρμα τὸ καταβαλλόμενον, πῶς εἰς ἕκαστον τῶν ἐν ἡμῖν μορίων τρέπεταί τε καὶ 5 *μεταβάλλεται; πῶς εἰς ὀφθαλμούς; πῶς εἰς ὦτα; πῶς εἰς χεῖρας; πῶς εἰς τοσαῦτα ῥυθμίζεται καὶ διαπλάττεται; ἆρα οὐ πολλῷ σοι δοκεῖ τούτων εἶναι τοῦτο ἀπορώτερον; οὐχὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁρᾷς ἀνάστασιν καὶ θάνατον ἐν ταῖς ἡλικίαις γινομένην; ποῦ ἡ νεότης ἀπῆλθεν; πόθεν τὸ γῆρας ἦλθεν; πῶς ὁ* 10 *γεγηρακὼς ἑαυτὸν μὲν νέον ποιῆσαι οὐ δύναται, ἕτερον δὲ παιδίον τίκτει νεώτατον, καὶ ὃς αὐτῷ οὐ δύναται παρασχεῖν, ἑτέρῳ παρέχει; ὅταν οὖν ὁ Θεὸς δημιουργῇ, πάντα ὑποχωρείτω.*

16 *Ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ.* 15

Ἰωάννου. "Τότε γάρ," *φησὶν,* "*αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται·*" *τί δήποτε ἐν σάλπιγγι; καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει τοῦτο ὁρῶμεν, καὶ Ἀγγέλους κἀκεῖ· τί δαὶ βούλεται ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου; καθάπερ ἐπὶ τῶν παρθένων ἔλεγεν, ἐγείρεσθε, ἦλθεν ὁ νυμφίος· ἤ τοι τοῦτο φησὶν, ἢ καθάπερ ἐπὶ βασιλέως,* 20 *οὕτω καὶ τότε ἔσται, Ἀγγέλων πρὸς τὴν ἀνάστασιν ὑπηρετουμένων· λέγει γὰρ, ἀναστῶσιν οἱ νεκροὶ, καὶ γίνεται τὸ ἔργον, οὐ τῶν Ἀγγέλων πρὸς τοῦτο ἰσχυόντων, ἀλλὰ τοῦ ῥήματος αὐτοῦ. τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ λέγει ὁ Χριστὸς,* "*ἀποστελεῖ τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος μεγάλης, καὶ ἐπισυνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς* 25 *αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν, ἕως ἄκρων αὐτῶν.*" *τὸν οὖν Ἀρχάγγελον οἶμαι, τὸν ἐφεστῶτα εἶναι τοῖς ἀπεσταλμένοις βοῶντα τοῦτο· ὅτι ἑτοίμους ποιεῖτε πάντας, πάρεστι γὰρ ὁ κριτής. τί ἐστιν* "*ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι;*" *δείκνυσιν ἐνταῦθα πολλὰς τὰς σάλπιγγας γενομένας, καὶ πρὸς τῇ* 30 *ἐσχάτῃ καταβαίνοντα τὸν κριτήν.*

Ἄλλος *φησί· σάλπιγγι παρεικάζειν εἴωθεν ἡ γραφὴ τοὺς τὸ τοῦ Χριστοῦ κηρύττοντας θέσπισμα· καὶ γοῦν ἔφη που Θεὸς διὰ φωνῆς τῶν προφητῶν τοῖς Ἰουδαίων δήμοις,* "*καθέστακα ἐφ' ὑμᾶς*

"σκοπούς· ἀκούσατε τῆς φωνῆς τῆς σάλπιγγος, καὶ εἶπαν, ἀκου-
"σόμεθα·" σάλπιγξ ἦν Μωϋσῆς καὶ πάντες οἱ προφῆται καὶ
Ἀπόστολοι, καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· "σαλπιοῦσι γὰρ τῇ
"σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ," κατὰ τὸν Ἡσαΐαν περὶ τῆς ἐπιδημίας τοῦ
Χριστοῦ προφητεύοντα· ἔφη δὲ καὶ Ζαχαρίας περὶ τῆς ἐσχάτης 5
σάλπιγγος, "Κύριος παντοκράτωρ σάλπιγγι σαλπιεῖ·" ταύτης
σύμβολον ὑπῆρχον αἱ ἐν τῇ Ἱεριχῷ γενόμεναι σάλπιγγες, δι' ὧν
αὐτή τε καὶ τὰ τείχη ταύτης αὐτομάτως κατέπεσον· καὶ τῷ
Ἡσαΐᾳ, φησὶν, "ὡς σάλπιγγι ὕψωσον τὴν φωνήν σου, καὶ ἀνάγ-
"γειλον τῷ λαῷ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν·" ἐσχάτη τοίνυν σάλ- 10
πιγξ ἡ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τοῦ κριτοῦ τὴν παρουσίαν
σημαίνουσα.

Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον,
17 ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν
αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ 15
Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα.
18 ὥστε παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις.

Ἰωάννου. Εἰ μέλλει δὲ καταβαίνειν, τίνος ἕνεκεν ἁρπαγησό-
μεθα; τιμῆς ἕνεκεν. καὶ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσελαύνοντος,
οἱ μὲν ἔντιμοι πρὸς ἀπάντησιν ἐξίασιν, οἱ δὲ κατάδικοι ἔνδον 20
μένουσι τὸν κριτήν· καὶ πατρὸς φιλοστόργου παραγινομένου, οἱ μὲν
παῖδες καὶ ἄξιοι παῖδες εἶναι ἐπ' ὀχήματος ἐξάγονται, ὥστε ἰδεῖν
καὶ καταφιλῆσαι· οἱ δὲ προσκεκρουκότες τῶν οἰκιῶν ἔνδον μένου-
σιν. ἐπὶ τοῦ ὀχήματος φερόμεθα τοῦ πατρός· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν
νεφέλαις ὑπέλαβεν αὐτὸν, καὶ ἡμεῖς ἐν νεφέλαις ἁρπαγησόμεθα. 25
ὁρᾷς τὴν τιμὴν ὅσην καὶ τὴν ἀπάντησιν καταβαίνοντι ποιούμεθα,
καὶ τὸ πάντων μακαριώτερον, οὕτω σὺν αὐτῷ ἐσόμεθα.

Βαβαὶ, ὅσων ἀγαθῶν τὸ γένος ἠξίωσε τὸ ἀνθρώπινον; πρῶτοι
οἱ τελευτήσαντες ἐγείρονται, καὶ οὕτως ὁμοῦ ἡ ἀπαντὴ γίνεται,
ὥστε οὐδὲν ἔσται πλέον ἐκείνοις κατὰ τοῦτο, ἀλλ' ὁ διαφθαρεὶς 30
ὁ τοσαῦτα ἔτη ἔχων ἐν τῇ γῇ, μετ' ἐκείνων ἀπαντῆσαι· εἰ γὰρ
ἐκεῖνοι ἡμᾶς ἀνέμειναν, ἵνα στεφανωθῶμεν, τοῦ Κυρίου περὶ ἡμῶν
κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν,
πολλῷ μᾶλλον καὶ ἡμεῖς ἐκείνους, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνοι μὲν ἀνέμει-

ναν, ἡμεῖς δὲ οὐκέτι. ἐν γὰρ ἀτόμῳ ἡ ἀνάστασις γίνεται, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ· τὸ δὲ λέγειν ὅτι συνάγονται, ἀνίστανται μὲν, φησὶ, πανταχοῦ· συνάγονται δὲ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων· τὸ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἐστὶ, τῇ γῇ κελεύοντος ἀφεῖναι τὴν παρακαταθήκην, καὶ οὐδεὶς ὁ ὑπηρετούμενος· ὥσπερ τότε ἐκάλεσε τὸν 5 Λάζαρον, "δεῦρο ἔξω·" τὸ δὲ ἀγαγεῖν τῶν ὑπηρετῶν γίνεται. ἀλλ' εἰ συνάγουσι καὶ προτρέπουσιν Ἄγγελοι, πῶς ἐνταῦθα οὗτοι. ἁρπάζονται; μετὰ τὸ καταβῆναι ἁρπάζονται, μετὰ τὸ συναχθῆναι· καὶ ὅταν ταῦτα γένηται, τότε καὶ ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου ἔσται τοῖς Ἀγγέλοις ἐπιτάττοντος καὶ βοῶντος, καὶ σάλπιγγες, μᾶλλον 10 δὲ ὁ τῶν σαλπίγγων ἦχος.

Δῆλον μέντοι κἀκεῖνο, ὅτι ὅταν εἴπῃ, οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, οὐκ ἀναιρῶν τοὺς πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας δικαίους λέγει· πῶς γάρ; ὅ γε σαφῶς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λέγων, "καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ 15 "ἐκομίσαντο τὰς ἐπαγγελίας, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι "προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν," ὡς δῆλον, ὅτι σὺν αὐτοῖς τελειοῦσθαι μέλλουσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν ταῦτα ἔγραφεν, ὡς πρὸς τοὺς μὴ πεπιστευκότας, τὸ ἐν Χριστῷ διαστέλλων λέγει. 20

Σευηριανὸς δὲ . . . ζῶντας ἔτι τινὰς βούλεται καταλαμβάνεσθαι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦτο δηλοῦσθαι ἐκ τοῦ "ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου·" καὶ τοιοῦτόν ἐστιν ὅ φησιν ὁ Σωτὴρ, "ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ "Νῶε ἦσαν γαμοῦντες καὶ γαμισκόμενοι, καὶ ἐξαπίνα ἦλθεν ὁ 25 "κατακλυσμὸς, καὶ ἔλαβε πάντας, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ "υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου·" οὐκοῦν, φησὶ, ζῶντες καταλαμβάνονται τινές.

Ἐν κελεύσματι καὶ ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται. 30

Τοῦτο αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· "μέσης δὲ "οὔσης νυκτὸς," φησὶ, "φωνὴ ἐγένετο, ὁ νυμφίος ἔρχεται." ὅτι δὲ ζῶντες καταλαμβάνονται οἳ καὶ ἀναλαμβάνονται μετὰ τῶν κοιμηθέντων, ὁ Κύριος δηλοῖ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγων, "δύο ἔσον-

" ται ἐν κλίνῃ, ὁ εἷς παραληφθήσεται, καὶ ὁ εἷς ἀφεθήσεται, καὶ " δύο ἔσονται ἀλήθουσαι, ἡ μία παραληφθήσεται, καὶ ἡ μία ἀφε- " θήσεται·" καὶ ὁ Κύριος δὲ καὶ ὁ Παῦλος αἰνίττονται ὅτι νυκτὸς ἔσται ἡ παρουσία.

ΚΕΦ. ϛ. 5

Περὶ τοῦ αἰφνιδίως ἥξειν τὸν Χριστὸν, ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι σπουδῇ, πίστει, ἐλπίδι, ἀγάπῃ, τιμῇ, εἰρήνῃ, μακροθυμίᾳ, φιλομαθείᾳ.

1 Περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ 2 χρείαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ ἔρχεται. 10

Πολλὰ ἐπείγεται μανθάνειν ἤδη καὶ καταλαμβάνειν ἡμῶν ἡ διάνοια, ὡς περίεργος καὶ λίχνος πρὸς τὴν τῶν ἀφανῶν καὶ τῶν κεκωλυμένων μάθησιν· τοῦτο δὲ σημαίνει ἀπὸ τοῦ θρύπτεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν ποιεῖν, μάλιστα δὲ τὸν περὶ τῆς συντελείας καιρόν· καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἡμεῖς, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ οἱ ἅγιοι 15 ἐκεῖνοι μάλιστα τοῦτο πεπόνθασι· πρὸ γὰρ τοῦ πάθους προσελθόντες οἱ Ἀπόστολοι λέγουσι τῷ Χριστῷ, " εἰπὲ ἡμῖν, πότε " ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς σῆς παρουσίας καὶ τῆς " συντελείας τοῦ αἰῶνος;" μετὰ δὲ τὸ πάθος καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἔλεγον πρὸς αὐτόν· " εἰπὲ ἡμῖν, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ 20 " ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῶν Ἱερουσαλήμ." καὶ οὐδὲν πρὸ τούτου αὐτὸν ἤροντο, ἀλλ' οὐ μετὰ ταῦτα οὕτως, ὅτε τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου κατηξιώθησαν· οὐ μόνον γὰρ αὐτοὶ οὐκ ἐρωτῶσιν, οὐδὲ ἀσχάλλουσι πρὸς τὴν ἄγνοιαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταύτην τὴν ἄκαιρον νοσοῦντας πολυπραγμοσύνην καταστέλλουσιν. ἄκου- 25 σον γοῦν οἷα νῦν ὁ μακάριος Παῦλός φησι, " περὶ δὲ τῶν χρόνων " καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ χρείαν ἔχετε γράφεσθαί ὑμῖν·" ἀντὶ τοῦ περισσὸν καὶ ἀσύμφορον ζητεῖτε· τί γὰρ πρὸς ἡμᾶς; οὐχὶ ἑκάστου ἡ συντέλεια, τὸ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πέρας ἐστίν; τί οὖν πολυπραγμονοῦμεν; ἀφέντες γὰρ τὸ οἰκεῖον ἕκαστος τέλος 30 μεριμνᾶν, τὴν κοινὴν βουλόμεθα κατάλυσιν μαθεῖν.

2 Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται.

Οὐχ ἡ κοινὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἑκάστου ἰδία, αὐτὴ γὰρ ἐκείνη μιμεῖται· ἡ γὰρ αὐτή ἐστι καὶ συγγενής. ὅπερ γὰρ ἀθρόως ἐκείνη, τοῦτο αὐτὴ κατὰ μέρος ποιεῖ· καὶ τῆς συντελείας ὁ καιρὸς ἀπὸ 5 τοῦ Ἀδὰμ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν, καὶ νῦν οὐκ ἂν ἁμαρτάνοι τις, συντέλειαν εἰπών. ὅταν γὰρ μυρίοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τελευτῶσι καὶ ἀναμένωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἅπαντες, καὶ πρὸ ἐκείνης μηδεὶς ἀνίσταται, οὐχὶ ἐκείνης τὸ ἔργον ἐστίν; εἰ δὲ βούλεσθε μαθεῖν διὰ τί ἀποκέκρυπται αὕτη, καὶ διὰ τί ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως 10 ἔρχεται, ἐγὼ ὡς ἐμαυτῷ δοκῶ, καλῶς ἔχειν ἐρῶ. οὐδεὶς ἂν ἀρετῆς ἐπεμελήθη ποτὲ παρὰ τὸν ἅπαντα βίον· ἀλλ' εἰδὼς αὐτοῦ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, καὶ μυρία ἐργασάμενος δεινὰ, καὶ τῷ λουτρῷ τότε προσελθὼν, οὕτως ἂν ἀπῆλθεν· εἰ γὰρ νῦν τοῦ τῆς ἀδηλίας φόβου κατασείοντος τὰς ἁπάντων ψυχὰς, πάντες τὸν ἔμπροσθεν 15 βίον ἐν κακίᾳ καταναλώσαντες εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς τῷ βαπτίσματι διδόασιν ἑαυτοὺς, εἰ καὶ σφόδρα ἦσαν ὑπὲρ τούτου πεπεικότες ἑαυτοὺς, τίς ἄν ποτε ἀρετῆς ἐπεμελήσατο; καὶ ἕτερον δὲ πάλιν· πολλοὺς ὁ τοῦ θανάτου φόβος κατέχει νῦν καὶ ὁ τῆς ζωῆς ἔρως, εἰ ᾔδει ἕκαστος ὅτι αὔριον πάντως τεθνήξεται, οὐδὲν 20 ἂν παρῃτήσατο τολμῆσαι πρὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ ἔσφαξεν οὓς ἂν ἠθέλησε, καὶ ἀνεκτήσατο ἑαυτὸν, τοὺς ἐχθροὺς ἀμύνων.

Εἴπω τι καὶ τρίτον ἕτερον· οἱ φιλοζωοῦντες καὶ σφόδρα τῶν ἐνθάδε ἐφιέμενοι ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἂν καὶ τῆς λύπης διεφθάρησαν. 25 εἰ γάρ τις τῶν νέων ὅτι πρὸ τοῦ γήρως δέξεται τὴν τελευτὴν ἠπίστατο, καθάπερ τὰ νωθρότατα τῶν θηρίων, ἐπειδὰν συλληφθῇ, τοιαῦτα γίνεται προσδοκῶντα τὴν τελευτὴν, οὕτως ἂν διετέθη πρὸς τοῦτο. οὐδὲ αὐτοὶ οἱ γενναῖοι ἄνδρες μισθὸν ἂν ἔσχον. εἰ γὰρ ᾔδεισαν ὅτι πάντως μετὰ τρία ἔτη ἀπελθεῖν δεῖ, καὶ πρὸ ἐκείνων 30 οὐ δυνατὸν, ποῖον ἂν ἔσχον μισθὸν, κατατολμῶντες τῶν δεινῶν· ὁ γὰρ ἐξ ἑκάστου κινδύνου προσδοκῶν τεθνήξεσθαι, καὶ εἰδὼς ὅτι ζήσεται μὲν μὴ παραβολευσάμενος· τεθνήξεται δὲ τοιαῦτα τολ-

μῶν, τῆς αὐτοῦ προθυμίας καὶ τοῦ καταφρονεῖν τῆς ἐνθάδε ζωῆς μέγιστον ἐξήνεγκε τεκμήριον.

Ὁρᾶτε πόσα κέρδη ἐστὶ, καὶ πλείονα τούτων ἐκ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν τελευτήν; τέως δὲ ταῦτα ἀπόχρη μαθεῖν· διὰ τοῦτο ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται, ἵνα μὴ εἰς κακίαν ἐξάγωμεν 5 ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ εἰς ῥᾳθυμίαν, ἵνα μὴ τῶν μισθὸν ὑμῶν ὑποτέμητε· "γρηγορεῖτε οὖν," ὥς φησιν ὁ Σωτὴρ, "ὅτι οὐκ οἴδατε "ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται." διὰ τοῦτο Παῦλος ἔλεγεν,

3 Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὶν τῇ ἐν 10 γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσιν.

Ἐνταῦθα τί ᾐνίξατο; ὅπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ· ἐπειδὴ γὰρ οὗτοι μὲν ἦσαν ἐν θλίψεσι, ἐκεῖνοι δὲ ἐν ἀνέσει οἱ πολεμοῦντες αὐτοὺς καὶ ἐν τρυφῇ, εἶτα τούτῳ παρεμυθεῖτο τὰ παρόντα δεινὰ τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ, ἐκεῖνοι ἐπείραζον ἐκ τῶν 15 προγονικῶν ἐνθυμημάτων φθεγγόμενοι, καὶ ἔλεγον· "οὐαὶ οἱ λέ- "γοντες τὸ τάχος ἐγγισάτω, ἃ ποιήσει ὁ Θεὸς ἵν' ἴδωμεν, καὶ "ἐλθέτω ἡ βουλὴ τοῦ ἁγίου Ἱερουσαλὴμ, ἵνα γνῶμεν." καὶ πάλιν· "οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου," περὶ ταύτης φησίν· οὐ γὰρ ἁπλῶς ἐπιθυμοῦντας λέγει, ἀλλὰ τοὺς ἐκ τοῦ ἀπιστεῖν 20 ἐπιθυμοῦντας· "καὶ ἡ ἡμέρα Κυρίου," φησὶ, "σκότος καὶ οὐ "φῶς·" ὡσανεὶ ἔλεγε, μὴ τὸ ἐν εὐπαθείᾳ εἶναι αὐτοὺς τεκμήριον ποιείσθωσαν τοῦ μὴ παραγίνεσθαι τὸν κριτήν· οὕτω μὲν οὖν καὶ παραγίνεται.

Ἄξιον δὲ ἐκεῖνο ζητῆσαι, εἰ ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ Ἠλίας 25 ἔρχεται, πῶς "ὅταν λέγωσιν εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε αὐτοῖς "αἰφνίδιος ὄλεθρος ἐφίσταται·" ταῦτα γὰρ οὐκ ἀφίησιν ἐπελθεῖν τὴν ἡμέραν τεκμήρια ὄντα τῆς παρουσίας αὐτῆς, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτον τὸν καιρὸν βούλεται εἶναι τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τῆς ἡμέρας, ὅτι ἐκεῖνο σημεῖον ἔσται τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς δὲ 30 οὐχ ἕξει σημεῖον, ἀλλ' ἀθρόον καὶ ἀπροσδοκήτως ἥξει· καί τοι τῇ κυούσῃ, φησὶν, οὐκ ἐφίσταται ἀδήλως· αἱ μὲν γὰρ ἑπταμηνιαῖα ἔτεκον, αἱ δὲ ἐνναμηνιαῖα· ἄλλως τε καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα

ἄδηλος· πρὸς τοῦτο οὖν ταῦτα ὁ Παῦλος, καὶ ἀκριβὴς ἡ εἰκών· οὐ τὸ ἄδηλον δὲ μόνον ἐνταῦθα ᾐνίξατο, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὀδύνης πικρόν.

4 Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ.

Ἐνταῦθα τὸν σκοτεινὸν καὶ ἀκάθαρτον βίον φησί· καθάπερ ἐν 5 νυκτὶ πάντα πράττουσιν οἱ μιαροὶ καὶ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων, πάντας λανθάνοντές καὶ ἐν σκότῳ κατακλείοντες ἑαυτούς. τί οὖν οὐχὶ ὡς κλέπτης αὐτοὺς καταλαμβάνει, οὐχὶ καὶ αὐτοῖς ἀδήλως ἐφίσταται; ἀλλὰ προίσασι· πῶς οὖν λέγει ὅτι οὐ χρείαν ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν; ἐνταῦθα οὐ πρὸς τὸ ἄδηλόν φησιν, ἀλλὰ πρὸς 10 τὴν συμφορὰν, τουτέστιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ τῷ αὐτῶν ἥξει· ἀδήλως μὲν γὰρ ἥξει καὶ αὐτοῖς, πλὴν ἀλλ' οὐδενὶ περιβαλεῖ λυπηρῷ· ἐπὶ γὰρ τῶν ἐγρηγορότων καὶ ἐν φωτὶ ὄντων, κἂν γένηταί τις εἴσοδος λῃστοῦ, οὐδὲν λυμανεῖσθαι δυνήσεται· οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν ὀρθῶς ζώντων, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς καθεύδοντας πάντων γυμνώσας 15 ἄπεισι, τοὺς τοῖς ἐνθάδε θαρροῦντας.

5 Πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας.

"Υἱοὶ ἡμέρας," ὡς υἱοὶ ἀπωλείας, καὶ υἱοὶ γεέννης, καὶ πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγε· "δι' ἃ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς "τῆς ἀπειθείας," τουτέστιν οἱ τὰ τῆς γεέννης πράττοντες, οἱ τὰ 20 τῆς ἀπειθείας· οὕτως καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα πράττοντες· καὶ υἱοὶ ἡμέρας καὶ φωτὸς, οἱ τὰ τοῦ φωτὸς πράττοντες.

6 Ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν καὶ νήφωμεν. 25

Δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι τὸ ἐν ἡμέρᾳ εἶναι ἡμῶν ἐστιν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ τῆς νυκτὸς, οὐχ ἡμῶν ἐστι, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, ὁ ὕπνος ἐφίπταται· ἐπὶ δὲ τῆς νυκτὸς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕπνου οὐκέτι, ἀλλ' ἔξεστι διὰ παντὸς ἡμέραν ἄγειν, ἔξεστι διὰ παντὸς ἐγρηγορέναι. τὸν γὰρ ἀπὸ τῆς κακίας ὕπνον ἐπα- 30 γαγεῖν οὐκέτι φύσεως, ἀλλὰ προαιρέσεως. "ἀλλὰ γρηγορῶμεν," φησὶ, "καὶ νήφωμεν" ἔστι γὰρ ἐγρηγορότα καθεύδειν, μηδὲν πράττοντα ἀγαθόν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, "καὶ νήφωμεν." καὶ γὰρ

ἐν ἡμέρᾳ, ἂν γρηγορῇ μέν τις, μὴ νήφῃ δὲ, μυρίοις περιπεσεῖται δεινοῖς, ὥστε ἐγρηγόρσεως ἐπίτασις ἡ νῆψις ἐστίν.

7 **Οἱ γὰρ καθεύδοντες, νυκτὸς καθεύδουσι· καὶ οἱ μεθυσκόμενοι νυκτὸς μεθύουσι.**

Μέθην ἐνταῦθα φησὶ τὴν ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν· καὶ γὰρ μέθη 5 ψυχῆς πλοῦτος καὶ χρημάτων ἐπιθυμία, καὶ σωμάτων ἔρως, καὶ πᾶν ὅπερ εἴπῃς μέθη ψυχῆς· διὰ τί δὲ ὕπνον τὴν κακίαν ἐκάλεσεν; ὅτι πρῶτον μὲν ἀνενέργητός ἐστι πρὸς τὴν ἀρετὴν ὁ τοιοῦτος· ἔπειτα πάντα φαντασιοῦται, οὐδὲν ἀληθὲς ὁρᾷ, ἀλλ' ὀνειράτων ἐστὶ μεστὸς καὶ ἀτόπων πολλάκις πραγμάτων· ἂν δέ 10 τι χρηστὸν ἴδῃ, οὐδὲν ἔχει βέβαιον οὐδὲ πεπηγός· οὐκ ἀρκεῖ δὲ τὸ ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν, ἀλλὰ δεῖ καὶ καθοπλίζεσθαι· διό φησιν,

8 **Ἐνδυσάμενοι θώρακα πίστεως καὶ ἀγάπης, καὶ περικεφαλαίαν, ἐλπίδα σωτηρίας.** 15

Πίστεως εἰπὼν καὶ ἀγάπης, βίον καὶ δόγμα ἠνίξατο, οὐ τὴν τυχοῦσαν δὲ πίστιν, ἀλλ' ὥσπερ τὸν θώρακα οὐδὲν ἂν διατέμοι ταχέως· οὕτως καὶ σὺ πίστιν καὶ ἀγάπην περιέλασον τῇ ψυχῇ, καὶ οὐδὲν τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαβόλου βελῶν ἐμπαγῆναι δυνήσεται· ἔνθα γὰρ ἂν ᾖ προκατειλημμένη τῷ τῆς ἀγάπης ὅπλῳ τῆς 20 ψυχῆς ἡ δύναμις, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην κατασκευάζουσιν οἱ ἐπιβουλεύοντες· καθάπερ γὰρ ἡ περικεφαλαία τὸ καίριον σώζει τῶν ἐν ἡμῖν, τὴν κεφαλὴν περιβάλλουσα, οὕτω καὶ ἡ ἐλπὶς τὸν λογισμὸν οὐκ ἀφίησι διαπεσεῖν· τὸν γὰρ τούτοις πεφραγμένον τοῖς ὅπλοις οὐκ ἔνι ποτὲ πεσεῖν. μένει γὰρ πίστις καὶ ἐλπὶς καὶ 25 ἀγάπη.

9 **Ὅτι οὐκ ἔθετο ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς ὀργὴν, ἀλλ' εἰς περιποίησιν σωτηρίας διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ 10 τοῦ ἀποθανόντος ὑπὲρ ἡμῶν.**

Ὥστε οὐ πρὸς τοῦτο ἔκλινεν εἰς τὸ ἀπολέσαι, ἀλλ' εἰς τὸ σῶσαι· 30 καὶ ὅτι τοῦτο βούλεται, πόθεν δῆλον; τὸν Υἱὸν ἔδωκεν. οὕτως ἡμᾶς ἐπιθυμεῖ σωθῆναι, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς θάνατον.

10 Ἵνα εἴτε γρηγοροῦμεν, εἴτε καθεύδομεν, ἅμα σὺν αὐτῷ 11 ζήσωμεν. διὸ παρακαλεῖτε ἀλλήλους, καὶ οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα, καθὼς καὶ ποιεῖτε.

Πάλιν "εἴτε γρηγορῶμεν, εἴτε καθεύδομεν," ἕτερον ἐκεῖ τὸν ὕπνον φησὶ, καὶ ἕτερον ἐνταῦθα· ἐνταῦθα γὰρ τὸ "εἴτε καθεύδομεν" τὸν 5 θάνατον, φησὶ, τὸν σωματικὸν, τουτέστι τοὺς κινδύνους μὴ δείσητε, κἂν ἀποθάνωμεν, ἄν τε ζῶμεν, μετ' αὐτοῦ ζησόμεθα.

12 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, εἰδέναι τοὺς κοπιῶντας ἐν ὑμῖν, καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθε- 13 τοῦντας ὑμᾶς, καὶ ἡγεῖσθε αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν 10 ἀγάπῃ, διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν· εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς.

Ἐπειδὴ εἶπεν, "οἰκοδομεῖτε εἷς τὸν ἕνα," ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι εἰς τὸ τῶν διδασκάλων ἀξίωμα αὐτοὺς ἀνήγαγεν, ἐπήγαγε· πλὴν ὁρᾶτε ὅτι καὶ ὑμῖν ἐπέτρεψα οἰκοδομεῖν ἀλλήλους· οὐ γὰρ δυνατὸν πάντα τὸν διδάσκαλον εἰπεῖν· "τοὺς κοπιῶντας," φησὶν, "ἐν 15 "ὑμῖν," καὶ προϊσταμένους ὑμῶν ἐν Κυρίῳ, καὶ νουθετοῦντας ὑμᾶς· καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, φησὶν, ἂν μὲν ἄνθρωπος προστῇ, πρὸς ἄνθρωπον πάντα πράττεις, πᾶσαν ὁμολογεῖς χάριν· οὗτος δὲ πρὸς τὸν Θεὸν προΐσταταί σου, καὶ οὐχ ὁμολογεῖς χάριν; καὶ πῶς προΐσταται, φησίν; ὅτι εὔχεται ὑπὲρ σοῦ, ὅτι τῇ πνευματικῇ 20 δωρεᾷ τῇ τοῦ βαπτίσματος ὑπηρετεῖται, ἐπισκέπτεται, παραινεῖ καὶ νουθετεῖ, πρὸς τοῦτο ἑαυτὸν ἀπησχόλησεν· "ἡγεῖσθε," φησὶν, "αὐτοὺς ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ἐν ἀγάπῃ διὰ τὸ ἔργον αὐτῶν· εἰρηνεύετε "ἐν ἑαυτοῖς·" μὴ ἁπλῶς φησιν, ἀγαπᾶτε, ἀλλ' "ὑπὲρ ἐκπερισ- "σοῦ," ὡσανεὶ παῖδες πατέρας· διὰ γὰρ αὐτῶν ἐτέχθητε τὴν 25 γέννησιν τὴν αἰώνιον· δι' αὐτῶν τῆς βασιλείας ἐπετύχετε· δι' αὐτῶν πύλαι οὐρανοῦ ὑμῖν ἀνοίγονται· μηδεὶς στασιαζέτω, μηδεὶς φιλονεικείτω.

14 Παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν 30 ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας.

Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἄρχοντας διαλέγεται· μὴ ἀπ' ἐξουσίας, φησὶ, μηδὲ αὐθαδείας ἐπιπλήττετε, ἀλλὰ μετὰ νουθεσίας· ὁ γὰρ αὐστηρὸς καὶ ἀπεγνωκὼς ἑαυτὸν, θρασύτερος γίνεται καταφρονῶν

καὶ ἐπιπληττόμενος· διὰ τοῦτο τῇ νουθεσίᾳ χρὴ ἡδὺ κατασκευάζειν τὸ φάρμακον. τίνες δέ εἰσιν οἱ ἄτακτοι; πάντες οἱ παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν πράττοντες. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος τῶν κακῶν, οὐ τοιοῦτο μὲν, κακία δὲ καὶ αὐτὸ, ἡ μικροψυχία· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ὁμοίως τῇ ῥᾳθυμίᾳ ἀπόλλυσιν· ὁ μὴ φέρων ὕβριν ἢ πει- 5 ρασμὸν, ὀλιγόψυχος, οὗτός ἐστιν ὁ ἐπὶ τῆς πέτρας σπαρείς. ἔστι καὶ ἄλλο εἶδος, τὸ τῆς ἀσθενείας· ἐν ἀσθενείᾳ δὲ γίνεται περὶ πίστιν· ἀλλ' ὅρα πῶς οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺν διαπτύσθαι, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ γράφων ἔλεγε, "τοὺς ἀσθενοῦντας τῇ πίστει προσλαμ- " βάνεσθε." "μακροθυμεῖτε," φησὶ, "πρὸς πάντας," καὶ πρὸς τοὺς 10 ἀτάκτους, καὶ σφόδρα· οὐδὲν γὰρ τούτου τοῦ φαρμάκου ἴσον, διδασκάλῳ μάλιστα· οὐδὲν οὕτω τοῖς ἀρχομένοις ἐπιτήδειον, πάντως ἐντρέψαι δύναται.

15 Ὁρᾶτε μή τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινι ἀποδῷ.

Εἰ κακὸν ἀντὶ κακοῦ οὐ χρὴ ἀποδιδόναι, πολλῷ μᾶλλον κακὸν 15 ἀντὶ ἀγαθοῦ.

Πάντοτε τὸ ἀγαθὸν διώκετε καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας.

Αὕτη μείζων φιλοσοφία, μὴ μόνον κακοῖς ἀμύνεσθαι τὰ κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἀγαθοῖς· καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι περὶ τῶν πιστῶν τοῦτο 20 εἴρηται, διὰ τοῦτο εἶπε, "καὶ εἰς ἀλλήλους, καὶ εἰς πάντας."

16 Πάντοτε χαίρετε.

Τοῦτο περὶ τῶν πειρασμῶν τῶν θλίψιν ἐμβαλλόντων· εἶτα καὶ τὴν ὁδὸν ἔδειξεν.

17 Ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε, ἐν πάντι εὐχαριστεῖτε, 25
18 τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ.

Τὸ ἀεὶ δηλονότι εὐχαριστεῖν, τοῦτο φιλοσόφου ψυχῆς.

19 Τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε· προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε.
20
21 πάντα δοκιμάζοντες, τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. 30

Ἐπεὶ νὺξ ἐστὶν, ὡς εἶπεν, ἀσέληνος ὁ παρὼν βίος, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ βαδίζομεν, ἔδωκεν ἡμῖν λαμπάδα φαιδρὰν ὁ Θεὸς, τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου τὴν χάριν, ἀνάψας ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· ἀλλὰ τοῦτο τὸ φῶς οἱ μὲν δεξάμενοι λαμπρότερον εἰργά-

σαντο· καὶ φαιδρότερον, οἷον, ὡς Πέτρος, ὡς Παῦλος, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες· οἱ δὲ καὶ ἔσβεσαν, ὡς αἱ πέντε παρθένοι, ὡς ἐκεῖνοι οἱ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσαντες, ὡς ὁ ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκώς. διὰ τοῦτο ὁ Παῦλός φησι, "τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυτε," τουτέστι, τὸ χάρισμα· σβέννυσι δὲ αὐτὸ βίος ἀκάθαρτος· ἄν τε γὰρ γήϊνα καὶ 5 τῶν διαρρεόντων πραγμάτων φροντίδας κατασκεδάσῃς, ἔσβεσας τὸ Πνεῦμα· ἄν τε σὺ μὲν μηδὲν ἐργάσῃ τοιοῦτον, ἑτέρωθεν δέ ποθεν πειρασμὸς ἐμπεσὼν προσβάλῃ σφοδρῶς καθάπερ τι πνεῦμα, καὶ μὴ σφοδρὰ δὲ ᾖ φλὸξ καὶ πολὺ τὸ ἔλαιον ἔχουσα, ἢ τὴν ὀπὴν μὴ ἐμφράξῃς, ἢ τὴν θύραν μὴ προσκλείσῃς, πάντα ἀπόλωλεν. τίς δέ 10 ἐστιν ἡ ὀπή; ὥσπερ ἐπὶ τοῦ λύχνου ὀφθαλμὸς καὶ ἀκοή· μὴ ἀφῇς ταύταις προσπίπτειν πνεῦμα σφοδρὸν πονηρίας, ἐπεὶ ἔσβεσες τὸν λύχνον, ἀλλ' ἀπόφραξον τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. θύρα τὸ στόμα ἐστί· πρόσκλεισον, ἵνα καὶ τὸ φῶς παρέχῃ καὶ ἀποκρούηται τὴν ἔξωθεν προσκοπήν· οἷον, ὕβρισέ τις; ἐλοιδόρησεν; σὺ κλεῖσον τὸ 15 στόμα· ἂν γὰρ ἀντίπνοια μὴ γένηται, οὐδὲν ἴσχυσεν ὁ ἄνεμος· μὴ τοίνυν αὐτὸ σβέσωμεν. καὶ ὅταν ἐλεημοσύνην μὴ ποιῶμεν, σβέννυται τὸ Πνεῦμα. οὐ γὰρ μένει παρὰ ψυχῇ ἀνελεήμονι τοῦ Πνεύματος ἡ χάρις.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη ἐξήγησις. πολλοὶ παρ' αὐτοῖς οἱ μὲν προ- 20 εφήτευον ἀληθῶς, οἱ δὲ ἐψεύδοντο· τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους φησὶ, διακρίσεις πνευμάτων διὰ τοῦτο δεδωκέναι· μιαρὸς γὰρ ὢν ὁ διάβολος ἠθέλησε διὰ τοῦτο πᾶν ἀνατρέψαι τῆς Ἐκκλησίας. ἐπειδὴ γὰρ ἀμφότεροι περὶ μελλόντων προὔλεγον καὶ ὁ δαίμων καὶ τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ὁ μὲν ψευδόμενος, τὸ δὲ ἀληθεῦον, 25 καὶ οὐδαμόθεν ἦν ἑκατέρου τεκμήριον λαβεῖν, ἀλλ' ἀνευθύνως ἑκάτεροι ἔλεγον, ἔδωκε διακρίσεις πνευμάτων. ἐπεὶ οὖν καὶ τότε παρὰ Θεσσαλονικεῦσι πολλοὶ προεφήτευον, οὓς καὶ αἰνίττεται λέγων, "μήτε διὰ λόγου μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν," ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου· τοῦτο λέγει ἐνταῦθα· μὴ ἐπειδὴ 30 τινὲς ψευδοπροφῆται παρ' ὑμῖν εἰσίν· μὴ δι' ἐκείνους καὶ τούτους κωλύσητε, μὴ ἀποστραφῆτε αὐτοὺς, τοῦτό ἐστι "προφητείας μὴ "ἐξουθενῆτε." ὁρᾷς ὅτι τοῦτό ἐστι; "πάντα δοκιμάζετε," ἐπειδὴ εἶπε "προφητείας μὴ ἐξουθενῆτε," ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι πᾶσιν ἀνέῳξε τὸ βῆμα· "πάντα," φησὶ, "δοκιμάζετε," τουτέστι, τὰς 35

ὄντως προφητείας· τὸ δὲ “ καλὸν κατέχετε, ἀπὸ παντὸς εἴδους “ πονηροῦ ἀπέχεσθε,” καὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὰ ἀληθῆ, ἵνα πάντα μετὰ δοκιμασίας διακρίνητε, καὶ ἐκείνων ἀπέχεσθε καὶ τούτων ἔχεσθε· οὕτω γὰρ κἀκείνων σφοδρὸν τὸ μῖσος ἔσται, καὶ τούτων ἡ ἀγάπη γίνεται, ὅταν μὴ ἁπλῶς μηδὲ ἀνεξετάστως ἅπαντα πράττωσιν. 5

ΚΕΦ. Ζ.

Εὐχὴ περὶ ἁγιασμοῦ πνεύματος καὶ ψυχῆς καὶ σώματος.

23 Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἁγιάσαι ὑμᾶς ὁλοτελεῖς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ 10 σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθείη.

Μετὰ τὴν παραίνεσιν, καὶ εὐχὴν ἐπάγει· δεῖ γὰρ καὶ συμβουλῆς καὶ εὐχῆς· τὸ πνεῦμα τί φησιν ἐνταῦθα; τὸ χάρισμα· ἂν μὲν γὰρ ἔχοντες λαμπρὰς τὰς λαμπάδας ἀπέλθωμεν, εἰσελευσόμεθα εἰς 15 *τὸν νυμφῶνα, ἂν δὲ ἐσβεσμένας, οὐκέτι. διὰ τοῦτό φησιν, “ ὁλό- “ κληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα·” ἐκείνου γὰρ μένοντος ἀκεραίου, καὶ τοῦτο μενεῖ, καὶ ἡ ψυχή, φησί, καὶ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ αὐτή τι πονηρὸν δέχεται, οὔτε ἐκεῖνο.*

Ἄλλος φησίν, οὐδέποτε ἐπὶ ἀπίστου τὰ τρία τέθεικε, πνεῦμα, 20 *ψυχὴν καὶ σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ μόνων τῶν πιστευόντων, ὧν ψυχὴ μὲν καὶ σῶμα τῆς φύσεως, τὸ δὲ πνεῦμα τῆς εὐεργεσίας, τουτέστι τὸ χάρισμα τῶν πιστευόντων. καὶ οὐκ εἶπεν ἄμεμπτα τηρηθείη, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι καὶ ὑπὲρ τοῦ χαρίσματος εὔχεται, ἀλλ' “ ἀμέμπτως τηρηθείη,” δηλαδὴ ἡμῶν ἀμέμπτως διαγόντων καὶ* 25 *διατηρούντων, καὶ πνεῦμα καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν τῇ τῆς εὐσεβείας διαγωγῇ.*

Ἀδελφοί, προσεύχεσθε καὶ περὶ ἡμῶν.

Βαβαί, *πόση ταπεινοφροσύνη;*

26 Ἀσπάσασθε τοὺς ἀδελφοὺς πάντας ἐν ἁγίῳ φιλήματι. 30

Ἅγιον λέγει, τὸ μετὰ γνησίας τῆς ἀγάπης γινόμενον· ἐπειδὴ

αὐτὸς φιλήματι τούτου ἀσπάσασθαι ἀπὼν οὐκ ἠδύνατο, δι' ἑτέρων αὐτοὺς ἀσπάζεται, ὡς ὅταν λέγωμεν φίλησον αὐτὸν ἀντ' ἐμοῦ· οὕτως καὶ αὐτός· κατέχετε τὸ πῦρ τῆς ἀγάπης, οὐδὲ γὰρ ἀνέχεται τῶν διαστημάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσων τῶν ὁδῶν ἑαυτὴν ἐκτείνει, καὶ πανταχοῦ πάρεστιν. 5

26 Ὁρκίζω ὑμᾶς τὸν Κύριον, ἀναγνῶσθηναι τὴν ἐπιστολὴν, πᾶσι τοῖς ἁγίοις ἀδελφοῖς.

Καὶ τοῦτο πόθου μάλιστα, οὐ διδασκαλίας τοσοῦτον, ἵνα κἀκείνοις ᾧ διαλεγόμενος. ὁρκίζει δὲ ἀπὸ θερμῆς διανοίας, ἵνα κἂν αὐτοῦ καταφρονήσωσι, διὰ τὸν ὁρκισμὸν πράξωσι τὸ ἐπιταχθέν· 10 μέγαν γὰρ εἶχον φόβον τοῦ πράγματος.

Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.

Τριὰς * μονὰς * ἐλέησον *

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΙΠΩΝ *ἐν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ ὅτι εὐχόμεθα νύκτα καὶ
ἡμέραν ἰδεῖν ὑμᾶς, καὶ ὅτι οὐ στέγομεν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις κατε-* 5
λείφθημεν μόνοι, καὶ ὅτι ἔπεμψα Τιμόθεον, *διὰ πάντων τούτων
τὸν πόθον αὐτοῦ δηλοῖ ὃν εἶχεν, ὥστε παραγενέσθαι πρὸς αὐτούς.
ἐπεὶ οὖν οὐκ ἔφθασεν ἴσως ἀπελθεῖν καὶ καταρτίσαι τὰ ὑστερή-
ματα τῆς πίστεως αὐτῶν, τούτου χάριν τὴν δευτέραν προστίθησιν*
Ἐπιστολήν· *τὸ ἐλλειφθὲν ἀπὸ τῆς παρουσίας διὰ τῶν πραγμάτων* 10
*ἀναπληρῶν· ὅτι γὰρ οὐκ ἀπῆλθεν, ἐκεῖθέν ἐστι στοχάσασθαι·
γράφων γάρ φησιν,* " *ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς παρουσίας τοῦ*
" Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ·" *καὶ γὰρ ἐν τῇ προτέρᾳ* Ἐπι-
στολῇ ἔλεγεν, " *ὅτι περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ καιρῶν οὐ χρείαν*
" *ἔχετε γράφεσθαι ὑμῖν,*" *ὥστε εἰ παρεγένετο, οὐδὲν ἂν ἐδεήθη* 15
*γράψαι· ἐπειδὴ δὲ τὸ ζήτημα ὑπερετέθη, τούτου χάριν ταύ-
την προστίθησι τὴν* Ἐπιστολὴν, *καθάπερ ἐν τῇ πρὸς* Τιμόθεον
φησὶν, " *ὅτι ἀνατρέπουσι τὴν τίνων πίστιν, λέγοντες ἀνάστασιν*
" *ἤδη γεγονέναι,*" *ἵνα μηδὲν μέγα λοιπὸν, μηδὲ λαμπρὸν ἐλπί-
σαντες οἱ πιστοὶ ἀπαγορεύωσι πρὸς τοὺς πόνους· ἐπειδὴ γὰρ ἡ* 20
*ἐλπὶς αὐτοὺς διεβάσταζε, καὶ οὐκ ἠφίει πρὸς τὰ παρόντα ἐνδοῦ-
ναι, καὶ καθάπερ τινὰ ἄγκυραν ἀποκόψαι βουλόμενος ὁ διάβολος,
ἐπειδὴ οὐκ ἴσχυσε πεῖσαι, ὅτι ψευδῆ τὰ μέλλοντα, ἑτέραν ἦλθεν
ὁδὸν, καὶ καθεὶς ἀνθρώπους τινὰς λυμεῶνας, ἐπεχείρει τοὺς πειθο-
μένους ἀπατᾷν, ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ πέρας εἴληφε.* 25
*τότε μὲν οὖν ἔλεγον ἐκεῖνοι τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· νῦν δὲ
ἔλεγον ὅτι ἐνέστηκεν ἡ κρίσις καὶ ἡ παρουσία τοῦ* Χριστοῦ, *ἵνα
καὶ τὸν* Χριστὸν *αὐτὸν ψεύδει ὑποβάλωσι, καὶ δείξαντες ὡς
οὐκέτι λοιπὸν ἀντίδοσις οὔτε δικαστήριον καὶ κόλασις καὶ τιμω-
ρία τοῖς κακῶς αὐτοῖς πεποιηκόσιν, ἐκείνους τε θρασυτέρους ἐργά-*

σωνται καὶ τούτους ταπεινοτέρους· καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον ἐπεχείρουν οἱ μὲν ἁπλῶς ῥήματα ἀπαγγέλλειν ὡς παρὰ τοῦ Παύλου τὰ λεγόμενα, οἱ δὲ καὶ ἐπιστολὰς πράττειν, ὡς παρ' ἐκείνου γραφείσας.

Διὰ τοῦτο πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζων ἔφοδον, φησὶ, "μὴ 5 "θορυβεῖσθε, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' "ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν·" "διὰ πνεύματος," φησὶ, τοὺς ψευδοπροφήτας αἰνιττόμενος· πόθεν οὖν εἰσόμεθα, φησί; διὰ τοῦτο προσέθηκεν "ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου," ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ Ἐπιστολῇ, οὕτως γράφων· "ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν 10 "Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν," οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι τοῦτο σημεῖον, τοῦτο γὰρ εἰκὸς καὶ ἄλλους μιμήσασθαι, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀσπασμὸν τῇ ἐμῇ χειρὶ γράφω, καθάπερ καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐστιν· ἀπὸ γὰρ τῆς ὑπογραφῆς δῆλα γίνεται τὰ γράμματα τῶν πεμπόντων. παρακαλεῖ δὲ αὐτοὺς σφόδρα τεταριχευμένους ὑπὸ τῶν κα- 15 κῶν, ἀπό τε τῶν παρόντων ἐγκωμιάζων, ἀπό τε τῶν μελλόντων, καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν κακῶν τῶν ἡτοιμασμένων αὐτοὺς προτρέπων· καὶ σαφέστερον ἐπεξέρχεται τῷ τόπῳ, τὸν μὲν καιρὸν οὐκ ἀποκάμπτων, τὸ δὲ τοῦ καιροῦ σημεῖον, τὸν Ἀντίχριστον δηλῶν, μάλιστα γὰρ τότε πληροφορεῖται ψυχὴ ἀσθενὴς, οὐκ ἂν 20 ἁπλῶς, ἀλλ' ἐὰν μάθῃ τι πλέον.

Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιεῖ φροντίδα, καὶ καθισθεὶς ἐν τῷ ὄρει πάντα μετὰ ἀκριβείας διαλέγεται τοῖς μαθηταῖς τὰ περὶ τῆς συντελείας. διὰ τί; ἵνα μὴ ἔχωσι χώραν οἱ τοὺς ἀντιχρίστους εἰσάγοντες καὶ ψευδοχρίστους, καὶ πολλὰ 25 τίθησι καὶ αὐτὸς σημεῖα, ἓν μὲν καὶ μέγιστον λέγων, "ὅταν "κηρυχθῇ εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον·" καὶ ἕτερον δὲ, ὥστε μὴ πλανᾶσθαι περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, "ὡς ἀστραπὴ," φησὶν, "ἥξει," οὐκ ἐν γωνίᾳ τινὶ κρυπτομένῃ, ἀλλὰ πανταχοῦ λάμπουσα οὐ δεῖται τοῦ μηνύοντος, οὕτως ἔσται φαιδρὰ, ὥσπερ οὐδὲ ἡ 30 ἀστραπὴ δεῖται τοῦ μηνύοντος. εἶπε δέ που καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡνίκα ἔλεγεν, "ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός "μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με, ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ "ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε," καὶ τὰς ἐπαλλήλους δὲ καὶ ἀφάτους συμφορὰς τεκμήρια εἶναι ἔλεγε, καὶ "ὅτι Ἡλίαν δεῖ ἐλθεῖν." 35

Ἠπόρουν μὲν οὖν τότε οἱ Θεσσαλονικεῖς· ἡμῖν δὲ χρησίμη γέγονεν ἡ ἐκείνων ἀπορία· οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα χρήσιμα, ἵνα τῶν παιδικῶν καὶ τῶν ληρημάτων καὶ τῶν γραωδίων ἀπαλλαγῶμεν· ἢ οὐκ ἠκούσατε πολλάκις ἐν παισὶν ὄντες, καὶ περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχρίστου πολλὰ λεγόντων 5 τινῶν, καὶ περὶ τοῦ κάμπτειν τὰ γόνατα; ἔτι γὰρ ἁπαλαῖς οὔσαις ταῖς διανοίαις ταῖς ἡμετέραις, ταῦτα ἐγκατασπείρει ὁ διάβολος, ἵνα ἡμῖν τὸ δόγμα συναυξηθῇ. οὐκ ἂν οὖν ταῦτα παρῆκεν ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διαλεγόμενος, εἴ γε χρήσιμα ἦν, μηδὲ ταῦτα ζητῶμεν· οὐ γὰρ οὕτως ἥξει κλίνων τὰ γόνατα, ἀλλ' ὑπεραιρό- 10 μενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεός. καθάπερ γὰρ ὁ διάβολος ἐξ ἀπονοίας ἔπεσεν, οὕτω καὶ ὁ ἐνεργούμενος εἰς αὐτὸν εἰς ἀπόνοιαν ἀλειφόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν, καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων· καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ.

β΄. Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων ἀπιστησάντων Χριστῷ.

γ΄. Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως.

δ΄. Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου.

ε΄. Προτροπὴ ἐργασίας καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων.

ϛ΄. Εὐχὴ περὶ εἰρήνης τῆς παρὰ Θεοῦ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 ΠΑΥΛΟΣ καὶ Σιλουανὸς καὶ Τιμόθεος, τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων, ἐν Θεῷ πατρὶ ἡμῶν καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ 5 Χριστῷ, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰ τὸ παρ' ἀνθρώποις χάριτος τυχεῖν μέγα, τὸ παρὰ Θεῷ χάριν εὑρεῖν πόσον ἂν γένοιτο; διὰ τοῦτο προτίθησιν αὐτοῦ τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τοῦτο ἐπεύχεται, εἰδὼς ὅτι ἂν τοῦτο ᾖ, οὐδὲν ἔσται 10 λοιπὸν τῶν ἀνιαρῶν, ἀλλ' ὅσα ἂν ᾖ δυσχερῆ, πάντα λυθήσεται. οἶδεν οὖν ὁ μακάριος οὗτος, ὅση τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις, καὶ διὰ τοῦτο ταύτην αὐτοῖς ἐπεύχεται, καὶ ἕτερον δέ τι κατασκευάζει, βουλόμενος αὐτοὺς πρὸς τὰ μέλλοντα τῆς Ἐπιστολῆς εὐγνώμονας καταστῆσαι, ἵνα κἂν ἐπιτιμᾷ, κἂν ἐπιπλήττῃ, μὴ ἀποπηδῶσι· 15 διὰ τοῦτο ὑπομιμνήσκει αὐτοὺς πρὸ πάντων τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, λεαίνων αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα κἂν θλίψις ᾖ, ἀναμιμνησκόμενοι τῆς χάριτος ἀφ' ἧς ἐσώθησαν ἐκ τῶν μειζόνων ἐν τοῖς ἐλάττοσι, μὴ ἀπογιγνώσκωσι, ἀλλ' ἐκεῖθεν ἔχωσι τὴν παραμυθίαν, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ γράφων ἔλεγεν· "εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν 20 "τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλ- "λαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ."

ΚΕΦ. Α.

Εὐχαριστία ὑπὲρ τῆς τῶν Θεσσαλονικέων πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ τιμῇ αὐτῶν καὶ κολάσει τῶν θλιβόντων, καὶ εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως αὐτῶν ἐνδόξου ἐπὶ δόξῃ Χριστοῦ.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ 5
3 Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. εὐχαριστεῖν ὀφείλομεν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί, καθὼς ἄξιόν ἐστιν.

Πάλιν ταπεινοφροσύνης σημεῖον πολλῆς· ἐδίδου γὰρ αὐτοῖς λογίζεσθαι καὶ ἐννοεῖν, ὅτι εἰ οἱ ἄλλοι ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων οὐχ ἡμᾶς πρῶτον θαυμάζουσιν, ἀλλὰ τὸν Θεὸν, πολλῷ μᾶλλον 10 καὶ ἡμεῖς· ἄλλως δὲ καὶ ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, ὅτι τοιαῦτα πάσχουσιν, οὐ θρήνων ἄξια, ἀλλ' εὐχαριστίας τῆς εἰς τὸν Θεόν.

Ὅτι ὑπεραυξάνει ἡ πίστις ὑμῶν, καὶ πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου πάντων ὑμῶν εἰς ἀλλήλους.

Καὶ πῶς ἔνι πίστιν αὐξῆσαι, φησί; τουτέστιν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῆς 15 πάσχωμέν τι δεινόν· μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ἐστηρίχθαι, καὶ ὑπὸ τῶν λογισμῶν μὴ παραφέρεσθαι· ὅταν δὲ ἄνεμοι προσαράσσουσιν, ὅταν ὑετοὶ καταρρήγνυνται, ὅταν αἴρηται πανταχόθεν χαλεπὸς ὁ χειμὼν, ὅταν ἐπάλληλα τὰ κύματα ᾖ, εἶτα μὴ παρασαλευώμεθα, οὐδενὸς ἑτέρου τεκμήριόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ τοῦ ὑπεραυξηθῆναι καὶ 20 ὑψηλοτέραν γενέσθαι. συμβάλλεται δὲ πρὸς τὰς θλίψεις καὶ τὸ συμπεφράχθαι, καὶ τὸ ἀλλήλων ἔχεσθαι· διὰ τοῦτό φησὶ, "καὶ "πλεονάζει ἡ ἀγάπη ἑνὸς ἑκάστου ὑμῶν εἰς ἀλλήλους," τουτέστιν, ὅτι ἰσόρροπός τίς ἐστι καὶ μετὰ δικαιοσύνης ἡ ἀγάπη, τῷ μὴ μόνον ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾶσθαι. 25

4 Καὶ εἰς πάντας ἐκτεταμένη, ὥστε ἡμᾶς αὐτοὺς ἐν ὑμῖν καυχᾶσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ.

Εἰ τοίνυν ἡμεῖς ἐφ' ὑμῖν εὐχαριστῶμεν Θεῷ, καὶ καυχώμεθα παρὰ ἀνθρώποις, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς ἐπὶ τοῖς ὑμετέροις χρὴ καλοῖς τοῦτο ποιεῖν. 30

Ὑπὲρ τῆς ὑπομονῆς ὑμῶν καὶ πίστεως.

Ἡ ὑπομονὴ ἀπὸ χρόνου φαίνεται πολλοῦ· οὐχ ἁπλῶς δέ φησιν,

ὑπομονὴν, ἀλλὰ τὴν μείζονα· ποίαν δὴ ταύτην; τὴν διὰ τῶν διωγμῶν· διὸ ἐπιφέρει, "ἐν πᾶσι τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσι ἃς "ἀνέχεσθε·" πολεμίοις γὰρ συνέζων διηνεκῶς, πάντοθεν βλάπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ στεῤῥὰν καὶ ἀκίνητον τὴν ὑπομονὴν ἐπεδείκνυν, "τὸ ἔνδειγμα," φησὶ, "τῆς δικαίας κρίσεως τοῦ Θεοῦ." Ἤδη 5 τὴν ἀνταπόδοσιν ἠνίξατο ἑκατέραν, καὶ τὴν τῶν ποιούντων κακῶς, καὶ τὴν τῶν πασχόντων· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἵν' ὅταν ὑμᾶς μὲν στεφανοῖ, ἐκείνους δὲ κολάζῃ, δείκνυται τὸ δίκαιον τοῦ Θεοῦ.

5 **Εἰς τὸ καταξιωθῆναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ ἧς καὶ πάσχετε.** 10

Οὐκ ἄρα οὖν ἀπὸ τοῦ δυνατωτέρους εἶναι τοὺς ἀδικοῦντας τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ δεῖν οὕτως εἰς τὴν βασιλείαν εἰσιέναι· "διὰ πολλῶν γὰρ θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν "τοῦ Θεοῦ."

6 **Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβου- 15 7 σιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν, ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ, μετ' ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ.**

Τὸ "εἴπερ" ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἐπείπερ κεῖται, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὡμολογημένων καὶ ἡμεῖς τίθεμεν, καὶ ἀναντιῤῥήτων, ἀντὶ 20 τοῦ ὅτι σφόδρα δίκαιον· ὡσανεὶ ἔλεγεν, εἰ μέλει τῷ Θεῷ τῶν πραγμάτων, φροντίζει ὁ Θεός· καὶ οὐ τίθησιν ἀπὸ οἰκείας γνώμης ἐπὶ τῶν ὡμολογημένων, ἵνα ἐκείνους ἀναγκάσῃ εἰπεῖν· μάλιστα γὰρ αἱ τοιαῦται ψῆφοι ἀναμφίλεκτοί εἰσιν, ὡς καὶ αὐτῶν ἐκείνων εἰδότων ὅτι δικαιόν ἐστιν. εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δίκαιον, 25 πολλῷ μᾶλλον παρὰ Θεῷ· "ἀνταποδοῦναι," φησὶ, "τοῖς θλί- "βουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν." Τί οὖν; ἴση ἡ ἀνταπόδοσις; οὐδαμῶς· ἀλλ' ὅρα διὰ τῶν ἑξῆς, πῶς δείκνυσι σφοδροτέραν οὖσαν καὶ τὴν ἄνεσιν πολλῷ μείζονα.

Μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἀπ' 30 οὐρανοῦ.

Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα παράκλησις, τὸ καὶ αὐτοὺς κοινωνοὺς ἔχειν τῶν θλίψεων, καὶ ἐν τῇ ἀποδόσει κοινωνούς· τοῖς μυρία κατορθωκόσι μείζονα, συνάπτει αὐτοὺς ἐν τοῖς στεφάνοις· εἶτα καὶ τὸν καιρὸν

προστίθησι, καὶ διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἐπανάγει τὰς διανοίας αὐτῶν, μόνον οὐκ ἀνοίγων τῷ ῥήματι τοὺς οὐρανοὺς ἤδη, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν παριστὰς, καὶ περιτίθησιν αὐτῷ τὴν στρατιὰν τὴν ἀγγελικὴν, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ ἀπὸ τῶν μετ' αὐτοῦ, πλατυτέραν τὴν εἰκόνα ποιῶν, ὥστε αὐτοὺς ἀναπνεῦσαι μικρόν. 5

8 Ἐν πυρὶ φλογὸς, διδόντος ἐκδίκησιν τοῖς μὴ εἰδόσι Θεὸν, καὶ τοῖς μὴ ὑπακούουσι τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Εἰ οἱ τῷ Εὐαγγελίῳ μὴ ὑπακούσαντες διδόασι τιμωρίαν, οἱ μετὰ τοῦ μὴ ὑπακοῦσαι καὶ θλίβοντες ὑμᾶς τί πείσονται; ὥστε 10 *εἰ καὶ μὴ δι' ὑμᾶς, δι' ἑαυτὸν γοῦν ἀνάγκη τιμωρήσασθαι αὐτούς. τοῦτο μὲν οὖν ὑπὲρ πληροφορίας εἴρηται, ὅτι πάντως αὐτοὺς κολασθῆναι δεῖ· τὸ δὲ πρότερον πάλιν, ὑπὲρ τοῦ καὶ αὐτοὺς τετιμῆσθαι, ὅτι δι' ὑμᾶς ταῦτα πάσχουσι. τὸ μὲν γὰρ πιστεῦσαι ὑπὲρ τῆς τιμωρίας αὐτοὺς ποιεῖ· τὸ δὲ ἡσθῆναι ὅτι ὑπὲρ τῶν εἰς* 15 *αὐτοὺς γεγενημένων ταῦτα πάσχουσι· ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς ἐκείνους, ἁρμόζει δὲ καὶ ἡμῖν. ὅταν οὖν ἐν θλίψεσιν ὦμεν, ταῦτα λογιζώμεθα, μὴ τῇ ἑτέρων τιμωρίᾳ χαίρωμεν ὡς ἐκδικούμενοι, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ τοιαύτης ἀπηλλαγμένοι κολάσεως καὶ τιμωρίας.*

9 Οἵτινες δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον, ἀπὸ προσώ- 20
10 που τοῦ Κυρίου καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, καὶ θαυμασθῆναι ἐν τοῖς πιστεύσασιν.

Ὅτι οὐκέτι πρόσκαιρος ἡ γέεννα, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος νῦν περὶ τῶν μὴ εἰδότων τὸν Θεὸν, μηδὲ πιστευόντων τῷ εὐαγγε- 25 *λίῳ, ὅτι "δίκην τίσουσιν, ὄλεθρον αἰώνιον·" τὸ αἰώνιον τοίνυν πῶς πρόσκαιρον; "ἀπὸ προσώπου," φησὶ, "τοῦ Κυρίου·" τὸ εὔκολον ἐνταῦθα βούλεται εἰπεῖν· ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφύσων τότε, οὐ δεῖ, φησὶ, πολλῆς ἐργωδίας, ἀλλ' ἀρκεῖ παραγενέσθαι καὶ ὀφθῆναι τὸν Θεὸν, καὶ πάντες ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ γίνονται· ἡ παρουσία* 30 *οὖν αὐτοῦ τοῖς μὲν φῶς, τοῖς δὲ τιμωρία.*

Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐνδοξασθῆναι ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.

Θεὸς ἐνδοξάζεται; ναί· ἐν πᾶσι, φησὶ, τοῖς ἁγίοις. ὅταν γὰρ

ἴσωσι οἱ μεγάλα φυσῶντες, τοὺς μαστιζομένους ὑπ' αὐτῶν, τοὺς καταφρονουμένους, ἐγγὺς ὄντας αὐτοῦ, δόξα γίνεται, μᾶλλον δὲ αὐτῶν δόξα ἐστίν· αὐτοῦ μὲν, ὅτι αὐτοὺς οὐκ ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ λαμπροὺς ἀνέδειξεν· αὐτῶν δὲ, ὅτι τοσαύτης κατηξιώθησαν τιμῆς. δόξα ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἔχειν οἷς τὰς εὐεργεσίας μεταδῷ. 5

Καὶ θαυμασθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασι.

Τουτέστι διὰ τῶν πιστευόντων. ἰδοὺ πάλιν τὸ "ἐν" διά ἐστί· δι' ἐκείνων γὰρ θαυμαστὸς ἐπιδείκνυται, ὅταν τοὺς οἰκτροὺς τοὺς ταλαιπώρους καὶ μυρία παθόντας δεινὰ καὶ πιστεύσαντας, εἰς τοσαύτην ἄγει λαμπρότητα. δείκνυται αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς τότε, ὅτι 10 εἰ καὶ ἐνταῦθα δοκοῦσιν ἐγκαταλελεῖφθαι, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύσουσι τῆς δόξης· τότε μάλιστα πᾶσα ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ δείκνυται καὶ ἰσχύς· πῶς; "ὅτι ἐπιστεύθη, φησὶ, τὸ μαρτύριον "ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα "πάντοτε περὶ ὑμῶν·" τουτέστιν, ὅταν παράγωνται εἰς μέσον οἱ 15 μυρία παθόντες δεινὰ, ὥστε ἐκστῆναι τῆς πίστεως, καὶ μὴ ἐνδόντες, ἀλλὰ πιστεύσαντες, δοξάζεται ὁ Θεός. τότε δείκνυται καὶ τούτων ἡ δόξα. διὰ τοῦτό φησι, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ δείκνυνται οἱ πιστεύσαντες.

Ἄλλος φησί· τὸ "ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ" πρὸς τὸ "καὶ θαυμα- 20 "σθῆναι ἐν πᾶσι τοῖς πιστεύσασιν" ἀποδοτέον, ἵνα ᾖ διὰ μέσου κείμενον τὸ "ὅτι ἐπιστεύθη τὸ μαρτύριον ἡμῶν ἐφ' ὑμᾶς," τελευταῖον ὂν τῇ τῆς ἐννοίας ἀκολουθίᾳ. βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐπίδοξος καὶ θαυμαστὸς ἐν τοῖς πεπιστευκόσι φανήσεται διὰ τῶν περὶ αὐτῶν ἀγαθῶν, ὧν δὴ καὶ ὑμεῖς ἀπελαύ- 25 σατε, ἅτε δὴ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν παραδεξάμενοι [a].

11 Εἰς ὃ καὶ προσευχόμεθα πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης, καὶ ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει.

"Ἵνα ὑμᾶς ἀξιώσῃ τῆς κλήσεως·" οὐ γὰρ ἐκλήθησαν· διὰ τοῦτο 30 ἐπήγαγε, "καὶ πληρώσῃ πᾶσαν εὐδοκίαν ἀγαθωσύνης," τουτέστιν ἀρέσκειαν, πληροφορίαν· ἵνα τὸ πίσμα τοῦ Θεοῦ γένηται, "καὶ

[a] Hoc Schol. videtur esse Origenis.

"ἔργον πίστεως ἐν δυνάμει," τουτέστιν, ἡ ὑπομονὴ τῶν διωγμῶν, ἵνα μὴ ἐκλυώμεθα.

12 Ὅπως ἐνδοξασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ ἐν ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. 5

Εἶπεν ἐκεῖ δόξαν, εἶπε καὶ ἐνταῦθα· εἶπεν ὅτι αὐτοὶ δοξάζονται ὥστε καυχᾶσθαι· εἶπεν ὃ πολλῷ πλέον ἦν, ὅτι καὶ τὸν Θεὸν δοξάζουσιν· εἶπεν ὅτι ἀπολήψονται τὴν δόξαν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθά φησι· τοῦ γὰρ δεσπότου δοξαζομένου, καὶ οἱ δοῦλοι δοξάζονται· οἱ γὰρ τὸν δεσπότην δοξάζοντες πολλῷ μᾶλλον αὐτοὶ δοξάζονται, καὶ 10 τούτῳ αὐτῷ, καὶ χωρὶς τούτου. δόξα γὰρ ὄντως ἡ θλίψις ἡ διὰ Χριστὸν, καὶ πανταχοῦ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ· εἶτα πάλιν δεικνὺς, ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸ τοῦ Θεοῦ ἐστι, φησὶ, "κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ "ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ," τουτέστι ταύτην τὴν χάριν αὐτὸς ἡμῖν ἔδωκεν, ἵνα δοξάζηται ἐν ἡμῖν καὶ δοξάζῃ ἡμᾶς ἐν 15 αὐτῷ. πῶς δοξάζεται ἐν ἡμῖν; ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ προτιμῶμεν. πῶς δοξαζόμεθα ἐν αὐτῷ; ὅτι δύναμιν εἰλήφαμεν παρ' αὐτοῦ, ὥστε μὴ ἐνδιδόναι τοῖς ἐπαγομένοις δεινοῖς.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τέλους, ὅτι μετὰ Ἀντίχριστον τὸν πεμπόμενον ἐπὶ ἐλέγχῳ Ἰουδαίων, 20 ἀπιστησάντων Χριστῷ.

1 Ἐρωτῶμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς 2 ἐπ' αὐτὸν, εἰς τὸ μὴ ταχέως σαλευθῆναι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς νοός. 25

Πότε μὲν ἔσται ἀνάστασις, οὐκ εἴρηκεν, ὅτι δὲ νῦν οὐκ ἔσται, εἴρηκε, "καὶ ἡμῶν," φησὶν, "ἐπισυναγωγῆς ἐπ' αὐτόν." οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο σημεῖον· ὅρα πῶς πάλιν ἡ παραίνεσις μετ' ἐγκωμίων καὶ προτροπῆς τῷ πάντως μεθ' ἡμῶν αὐτὸν φαίνεσθαι καὶ τοὺς ἁγίους πάντας· "περὶ τῆς ἀναστάσεως," φησὶ, "καὶ τῆς ἐπι- 30 "συναγωγῆς φησὶ, τῆς ἡμῶν, ὁμοῦ γὰρ ταῦτα ἔσται, ἐπαίρει τὴν διάνοιαν αὐτῶν.

Εἰς τὸ μὴ σαλεύεσθαι ταχέως ὑμᾶς μήτε θροεῖσθαι, μήτε διὰ πνεύματος, μήτε διὰ λόγου, μήτε δι' ἐπιστολῆς, ὡς δι' ἡμῶν, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, 3 μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Ὅτι περὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας καὶ τῆς ἡμῶν 5 ἐπ' αὐτὸν ἐκείνης ἐπισυναγωγῆς, μὴ πείθεσθε τοῖς βουλομένοις ἀπατᾷν ὑμᾶς, ὡς ἂν ἐγγύθεν παρόντος ἐκείνου τοῦ καιροῦ· ἀλλ' εἴτε ὡς ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας λέγειν τις ἐπαγγέλλεται, εἴτε ὡς ἀπὸ λόγου ἢ ἐπιστολῆς ἡμετέρας τοῦτο μαθὼν, μὴ πείσεσθε.

Ὅτι ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον καὶ ἀποκα- 10 λυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, 4 ὁ ἀντικείμενος, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὡς Θεὸν καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν, ὅτι ἔστι Θεός.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ 15 μέγα ἀποκαλύπτει μυστήριον. αὐτὸν καλεῖ ἀποστασίαν, ὡς πολλοὺς μέλλοντα ἀπολλύναι καὶ ἀφιστᾷν, "ὥστε," φησὶ, "σκανδαλισθῆναι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς." καὶ ἄνθρωπον δὲ ἁμαρτίας αὐτὸν καλεῖ, μυρία γὰρ ἐργάσεται, καὶ παρασκευάσει ἑτέρους ἐργάσασθαι δεινά· καὶ υἱὸν δὲ τῆς ἀπωλείας φησὶν αὐτὸν, 20 διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; ἄνθρωπός τις πᾶσαν τοῦ Σατανᾶ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα. οὐ γὰρ εἰς εἰδωλολατρείαν ἄξει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀντίθεός τις ἔσται· πάντας καταλύσει τοὺς θεοὺς, καὶ κελεύσει προσκυνεῖν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ καθεδή- 25 σεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, ἀποδεικνύντα, φησὶν, ἑαυτόν. οὐκ εἶπε λέγοντα, ἀλλὰ πειρώμενον ἀποδεικνύναι· καὶ γὰρ ἔργα μεγάλα ἐργάσεται, καὶ σημεῖα ἐπιδείξεται θαυμαστὰ τοῖς ἐξ αὐτῶν πλανωμένοις· "οὐ μνημονεύετε," φησὶν, "ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα 30 "ἔλεγον ὑμῖν;" ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον συνεχῶς ταῦτα λέγει καὶ ἐπαντλεῖ τοῖς αὐτοῖς ῥήμασιν; ἰδοὺ γὰρ καὶ πάροντος ἤκουσαν ταῦτα λέγοντος, καὶ πάλιν ἐδεήθησαν ὑπομνήσεως.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διὰ τούτου δείκνυσιν ὅτι τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣν

ὁ διάβολος συνεστήσατο, αὐτὸς ἐλθὼν ἀνατρέπει, καὶ πᾶσαν αἵρεσιν ἣν ἀντέθηκε τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας, αὐτὸς ἐλθὼν παραλύει· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τὸ κρίμα ἔχωσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι τὰ ἐφ' οἷς ἐπλανήθησαν, οὐκ αὐτοὶ καθεῖλον, ἀλλ' ὁ πλανῶν αὐτούς. ταύτας γὰρ τὰς πλάνας ἃ κατὰ μέρος συνεστήσατο ὁ διάβολος, ἀφιστῶν 5 τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠρέμα τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν ἀντεισάγων, ἵν' ὅταν μετὰ ταῦτα ἔλθῃ, προητοιμασμένα εὑρηκὼς καὶ πεπλανημένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκτὸς ὄντας τοῦ Θεοῦ τῆς βοηθείας, εὐχερῶς ἑαυτῷ δόξῃ κατορθοῦν τὸ σπουδαζόμενον, τουτέστι τὸ προσκυνηθῆναι αὐτὸν παρὰ πάντων ἀνθρώπων. ὡς γὰρ ὑποσκευὴ ἀψῖδος, 10 οὕτως αἱ αἱρέσεις, αἵ τε παρ' Ἕλλησι καὶ αἱ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, τῷ διαβόλῳ· ὥσπερ δὲ ἀψῖδος σφιγγείσης καὶ λαβούσης τὴν οἰκείαν κατασκευὴν, ἡ ὑποσκευὴ αἴρεται, μένει δὲ μόνη ἡ ἀψὶς στερρά· οὕτως ὁ διάβολος τὰς αἱρέσεις τὰς πολλὰς καὶ τὰς τῆς πλάνης ὁδοὺς ἀντὶ ὑποσκευῆς ὑπέθηκεν, ὥσπερ ἀψῖδα, μεγίστην 15 τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν προκατασκευάζων, ἵν' ὅταν ἔλθῃ ἐκδικῶν πάσας τὰς αἱρέσεις, καὶ αὐτὸς καταργεῖ, γυμνὴν τὴν ἑαυτοῦ προσκύνησιν εἰσάγων ἀνθρώποις.

6 Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι 7 αὐτὸν ἐν τῷ ἑαυτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται 20 τῆς ἀνομίας, μόνον ὁ κατέχων ἄρτι, ἕως ἐκ μέσου 8 γένηται, καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, 9 καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. 25

Τί δήποτέ ἐστι τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτόν; τουτέστι τὸ κωλύον· οἱ μὲν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν φασὶν, οἱ δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, οἷς ἐγὼ μάλιστα τίθεμαι· διὰ τί; ὅτι εἰ τὸ Πνεῦμα ἐβούλετο εἰπεῖν, οὐκ ἂν εἶπεν ἀσαφῶς, ἀλλὰ φανερῶς, ὅτι καὶ νῦν αὐτὸν κατέχει ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, τουτέστι, τὰ 30 χαρίσματα· ἄλλως τε ἔδει ἤδη παραγενέσθαι, εἴγε ἔμελλε τῶν χαρισμάτων ἐκλειπόντων παραγίνεσθαι, καὶ γὰρ πάλαι ἐκλέλοιπεν· ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς τοῦτό φησιν, εἰκότως ἠνίξατο καὶ συνεσκιασμένως· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο περιττὰς ἔχθρας

ἀναδέχεσθαι καὶ κινδύνους ἀνοήτους· "τὸ γὰρ μυστήριον," φησὶν, "ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας·" Νέρωνα ἐνταῦθά, φησιν, ὡσανεὶ τύπον ὄντα τοῦ Ἀντιχρίστου· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νομίζεσθαι Θεός· καὶ καλῶς εἶπε "τὸ μυστήριον," τουτέστιν, οὐ φανερῶς ὡς ἐκεῖνος, οὐδὲ ἀπηρυθριασμένως· εἰ γὰρ πρὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου ἀνὴρ 5 εὑρέθη, φησὶν, ὃς οὐ πολὺ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλείπετο κατὰ τὴν κακίαν, τί θαυμαστὸν, εἰ ἤδη ἔσται; καὶ φανερὸν δὲ αὐτὸν οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι· τοῦτο οὐ διὰ δειλίαν, ἀλλὰ παιδεύων ἡμᾶς μὴ περιττὰς ἔχθρας ἀναδέχεσθαι, ὅταν μηδὲν ᾖ τὸ κατεπεῖγον.

Ὅταν οὖν ἡ ἀρχὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκ μέσου γένηται, τότε ἐκεῖνος 10 ἥξει· καὶ εἰκότως· ἕως γὰρ ἂν ὁ ταύτης ᾖ τῆς ἀρχῆς φόβος, οὐδεὶς ταχέως ὑπεραρθήσεται· ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῇ, ἐπιθήσεται τῇ ἀναρχίᾳ, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιχειρήσει ἁρπάσαι ἀρχήν. ὥσπερ γὰρ αἱ πρὸ τούτου κατελύθησαν βασιλεῖαι, οἷον ἡ Μήδων ὑπὸ Βαβυλωνίων, ἡ Βαβυλωνίων ὑπὸ Περσῶν, ἡ Περσῶν 15 ὑπὸ Μακεδόνων, ἡ Μακεδόνων ὑπὸ Ῥωμαίων, οὕτω καὶ αὕτη ὑπὸ Ἀντιχρίστου, κἀκεῖνος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκέτι καθέξει. καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς τῆς σαφηνείας ὁ Δανιὴλ ἡμῖν παρακατατίθεται. "καὶ τότε," φησὶν, "ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος." καὶ τί μετὰ ταῦτα; ἐγγὺς ἡ παραμυθία, "ὃν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι 20 "τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρου- "σίας αὐτοῦ, οὗ ἐστιν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ."

Καθάπερ γὰρ πῦρ ἐπελθὸν τὰ μικρὰ ζωΰφια καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῆς πορρώθεν ὄντα ναρκᾷν ποιεῖ καὶ ἀναλίσκει, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτον· τῷ ἐπιτάγματι μόνῳ καὶ τῇ παρουσίᾳ ἀρκεῖ παρεῖ- 25 ναι αὐτὸν, καὶ πάντα ταῦτα ἀπώλεσε· στήσει τὴν ἀπάτην καὶ φανεὶς μόνον. εἶτα τίς ἐστιν οὗτος, "οὗ ἐστι μὴ παρουσία κατ' "ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει," φησὶ, "καὶ σημείοις "καὶ τέρασι ψεύδους." ταῦτα προεῖπεν, ἵνα μὴ ἀπατηθῶσιν οἱ τότε, τουτέστιν, πᾶσαν ἐπιδείξεται δύναμιν, ἀλλ' οὐδὲν ἀληθὲς, 30 ἀλλὰ πρὸς ἀπάτην· "καὶ τέρασι," φησὶ, "ψεύδους," ἤτοι διεψευσμένα, ἢ εἰς ψεῦδος ἄγουσιν.

Σετηριανὸς δὲ "τὸ κατέχον," φησὶ, τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριν.

Θεόδωρος δὲ, ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ταύτην οὐ 35

προσίεται τὴν ἐξήγησιν, φάσκων, οὐ πιθανὸν ἔμοιγε φαίνεται τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἐπαύσαντο ἐκ πλείονος ἤδη τοῦ χρόνου. εἰ γάρ τις μὴ πεπαῦσθαι βούλοιτο λέγειν διὰ τὸ παρά τινων προσευχὴν γίνεσθαι κατὰ τὸ σπάνιον· ἔνια οὐδὲ παυθήσεται κατά γε τοῦτον τὸν τρόπον, ἐπεὶ μηδὲ ἐπιλείπειν πάντη τοὺς ἁγίους, 5 *οἷόν τε ἐσομένων καὶ τότε τῶν οὐ προσιεμένων τὴν ἐκείνου διδασκαλίαν· οἳ καὶ διαλάμψουσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσι. λέγει δὲ "τὸ κατέχον," ὡς ἂν τοῦ διαβόλου μὲν ἐθέλοντος καὶ ἤδη τοῦτο ποιῆσαι, τοῦ Θεοῦ δὲ κατέχοντος αὐτὸν τέως διὰ τὸ καιρὸν ὁρίσαι τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ὀφθῆναι συγχωρεῖ* 10 *κἀκεῖνον. τοῦτο κατέχον ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τοῦ Θεοῦ τὸν ὅρον· ὅθεν καὶ ἐπήγαγεν "εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν τῷ ἑαυτοῦ "καιρῷ·" "τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται," ἀντὶ τοῦ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὸ σαφὲς ἤδη τὴν ἀποστασίαν ἐργάζεται ὁ διάβολος, ἀλλ' οὖν γε ὡς ἐν μυστηρίῳ πλεῖστα καὶ νῦν διαπράττεται, ἑκάστοτε* 15 *διὰ τῶν οἰκείων τῆς εὐσεβείας ἀφιστᾶν πειρώμενος τοὺς προσιόντας τῇ πίστει.*

Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος.

Προσεκτέον ὅτι ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐκάλεσε τὴν φανέρωσιν, ἔν τε τοῖς ἀνωτέροις "ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος" εἰπών, 20 *κἀνταῦθα "ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος," ὡς ἂν τοῦ διαβόλου πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας μελετῶντος αὐτὸ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων βλάβῃ, καὶ ἤδη γε αὐτὸ καὶ ποιήσαντος ἄν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἀπόρρητον αὐτοῦ βουλὴν κατεῖχεν αὐτὸν ὁ Θεός· ἐργασαμένου δὲ τότε καὶ οἴσοντός γε εἰς φανερὸν τὸ πάλαι δοκοῦν* 25 *αὐτῷ, ὅταν συγχωρηθῇ τὴν οἰκείαν γνώμην ἐκβαλεῖν εἰς ἔργον. "ὃν ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ." ἐκείνου, φησὶ, τοιαῦτα διαπραττομένου κατὰ τῆς οἰκουμένης, καὶ πάντας ἀνθρώπους ἀφιστῶντος τῆς εὐσεβείας, ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανῶν φανεὶς ὁ Χριστὸς, καὶ μόνον ἐπιβοήσας, παύσει τῆς ἐργασίας,* 30 *ὅλον αὐτὸν ἀναλώσας· τοῦτο γὰρ λέγει· τὸ "τῷ πνεύματι τοῦ "στόματος αὐτοῦ," ἀντὶ τοῦ τῇ φωνῇ, ἀπὸ τοῦ παρ' ἡμῖν αὐτὸ εἰρηκὼς, ἐπειδὴ ἡμεῖς τῷ πνεύματι συνεργῷ κεχρήμεθα πρὸς τὴν ἔναρθρον λαλιάν.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΣ. Τοῦτό ἐστι τὸ "καὶ πνεύματι διὰ χειλέων ἀνε-"λεῖ ἀσεβῆ," ὅπερ Ἡσαΐας φησί· μνημονεύσας γὰρ τοῦ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, ἐπήγαγε, "καὶ πατάξει τὴν γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στό-"ματος αὐτοῦ, καὶ πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ." τὸ δὲ πατάσσειν τὴν γῆν προεῖπε διὰ τοῦ ὑστέρου τῶν προφητῶν· εἰρη- 5 κὼς γὰρ "ἀνατελεῖ ὑμῖν τοῖς φοβουμένοις με ἥλιος δικαιοσύνης·" καὶ μετ' ὀλίγα· "ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεσβίτην·" τελευταῖον ἐπήγαγε λόγον τὸ "μὴ ἐλθὼν πατάξω τὴν γῆν ἄρδην." "καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ." ζωὴν ἡμῶν εἶπε τὸν Χριστὸν ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐπήγαγεν, "ὅταν ἡ ζωὴ 10 "ὑμῶν φανερωθῇ·" ζωῆς οὖν οὐρανόθεν φανερουμένης ἀδύνατον μὴ καταργηθῆναι τὸν τοῦ θανάτου πρόξενον, "οὗ ἐστιν ἡ παρουσία "κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ." τοῦτο ὤφειλε πεῖσαι τοὺς Ἀρειανοὺς, ὅτι ὅλον ἄνθρωπον ἀνέλαβεν ὁ Θεὸς Λόγος· κατὰ γὰρ μίμησιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίας ἔρχεται ὁ 15 Σατανᾶς καὶ ἐνεργήσει ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. τί οὖν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς τοῦτο γενέσθαι; καὶ τί τὸ κέρδος τῆς αὐτοῦ παρουσίας, εἰ ἐπὶ λύμῃ τῆς ἡμετέρας γίνεται γενεᾶς; ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἰσχύσει, οἳ εἰ καὶ μὴ παρεγένετο ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπείσθησαν· τί οὖν 20 τὸ κέρδος; ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἀπολλύμενοι ἐπιστομισθήσονται· πῶς; ὅτι εἰ καὶ μὴ ἦλθεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ· ἔρχεται οὖν, ἐλέγξων αὐτούς· ἵνα γὰρ μὴ μέλλωσι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ Θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, καί τοι γε οὐδαμοῦ εἶπεν φανερῶς, πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ἐκήρυξαν, οὐκ ἐπιστεύ- 25 σαμεν, ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ταύτην αὐτῶν τὴν πρόφασιν ὁ Ἀντίχριστος ἀναιρήσει· ὅταν γὰρ ἔλθῃ ἐκεῖνος, οὐδὲν ἐπιτάττων ὑγιὲς, ἀλλὰ πάντα παράνομα, καὶ ἀπὸ σημείων μόνον ψευδῶν πιστεύηται, ἀπορράψει τὸ στόμα αὐτοῖς· εἰ γὰρ τῷ Χριστῷ οὐ πιστεύεις, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἐχρῆν τῷ Ἀντιχρίστῳ πιστεῦσαι· ἐκεῖνος μὲν 30 γὰρ ἔλεγε παρὰ τοῦ Πατρὸς πεπέμφθαι, οὗτος δὲ τοὐναντίον· διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πάτρος "μου, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με, ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ "ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε."

10 Ἀνθ' ὧν γὰρ τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέ-
11 ξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς, διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ
12 ψεύδει· ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ. 5

"Ἵνα κριθῶσι," φησὶν, εἶπεν, ἀντὶ τοῦ οὐχ ἵνα κολασθῶσι· καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἔμελλον κολάζεσθαι, ἀλλ' ἵνα κατακριθῶσι, τουτέστιν, ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου τοῦ φοβεροῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, "οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκή-"σαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ." ἀγάπην ἀληθείας τὸν Χριστὸν καλεῖ· 10 "ἀνθ' ὧν γὰρ," φησὶ, "τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο." ἀμφότερα γὰρ ἦν, καὶ δι' ἀμφότερα παρεγένετο, καὶ ἀγαπῶν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὑπὲρ ἀληθῶν πραγμάτων, "ἀλλ' εὐδοκήσαντες," φησὶν, "ἐν τῇ ἀδικίᾳ·" ἐπὶ γὰρ λύμῃ τῶν ἀνθρώπων ἦλθεν, ἀδικήσων αὐτούς· ἀλλὰ μὴ δείσῃς, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἕξει τὴν ἰσχύν· 15 καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἠλίας ἥξει τότε, τοὺς πιστοὺς ἀσφαλιζόμενος· καὶ τοῦτο ὁ Χριστός φησιν· "Ἠλίας μὲν ἔρχεται, καὶ ἀποκα-"τεστήσει πάντα." "ἐν δυνάμει καὶ πνεύματι Ἠλίου·" διὰ τοῦτο εἴρηται. οὔτε γὰρ σημεῖα εἰργάσατο καθάπερ Ἠλίας, οὔτε θαύματα· "Ἰωάννης μὲν γὰρ ἐποίησε σημεῖον οὐδέν· πάντα δὲ ὅσα 20 "εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου, ἀληθῆ ἦν·" πῶς οὖν "ἐν πνεύματι "καὶ δυνάμει Ἠλίου;" τουτέστι, τὴν αὐτὴν ἀναλήψεται διακονίαν, καθάπερ οὗτος πρόδρομος τῆς προτέρας παρουσίας, οὕτω κἀκεῖνος πρόδρομος τῆς ἐνδόξου καὶ δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· καὶ εἰς τοῦτο φυλάττεται. 25

Θεόδωρος δέ φησιν εἰς τὸ "διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς "ἐνέργειαν πλάνης," τὴν συγχώρησιν δηλονότι, ὡς ἔργον τῷ Θεῷ περιῆψεν· βούλεται γὰρ εἰπεῖν, ὅτι μὴ μείναντες ἐπὶ τῆς ἀληθείας προσέξουσι τῇ πλάνῃ καὶ πιστεύσουσι τῷ ψεύδει, δικαίαν δεχόμενοι τὴν τιμωρίαν, ὑπὲρ ὧν καταλιπόντες τὴν ἀλήθειαν, πρὸς 30 τὴν ἀδικίαν ἔκλιναν, ἵνα εἴπῃ τοῦ διαβόλου τὴν προσκύνησιν, ἀδικίαν αὐτὴν καλέσας, ὡς οὐ δικαίως γινομένην παρὰ τῶν ποιούντων.

ΚΕΦ. Γ.

Εὐχαριστία περὶ τῆς κλήσεως.

13 Ἡμεῖς δὲ ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ πάντοτε περὶ ὑμῶν, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ὑπὸ Κυρίου, ὅτι εἵλετο ὑμᾶς ὁ Θεὸς, ἀπ' ἀρχῆς εἰς σωτηρίαν ἐν ἁγιασμῷ πνεύ- 5 ματος καὶ πίστει ἀληθείας.

ἸΩΑΝΝΟΥ. Πῶς εἰς σωτηρίαν ἁγιάσας ἡμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματος; ταῦτα γὰρ ἡμῶν ἐστι τὰ συνεκτικὰ τῆς σωτηρίας, οὐδαμοῦ ἀπὸ ἔργων, οὐδὲ ἀπὸ κατορθωμάτων, ἀλλὰ διὰ πίστεως ἀληθείας· ἰδοὺ τὸ "ἐν" πάλιν διά ἐστι· καὶ "δι' ἁγιασμοῦ 10 "Πνεύματος," φησίν.

14 Εἰς ὃ ἐκάλεσεν ἡμᾶς διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο· ἑαυτοῦ δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἡγεῖται ὁ Χριστός· δόξα γὰρ τοῦ φιλανθρώπου τὸ πολλοὺς εἶναι 15 τοὺς σωζομένους· ἄρα μέγας ὁ κόσμος ἡμῶν, εἰ οὕτως ἐφίεται τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. διὰ τί οὐ πρότερον εἶπε τὴν πίστιν; ὅτι καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν πολλῆς αὐτῆς ἔτι δεόμεθα, ὥστε μὴ παρασαλευθῆναι· ὅρα πῶς οὐδὲν αὐτῶν δείκνυσιν ὂν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ. "εἰς ὃ ἐκάλεσεν ὑμᾶς," φησὶ, "διὰ 20 "τοῦ εὐαγγελίου ἡμῶν, εἰς περιποίησιν δόξης τοῦ Κυρίου ἡμῶν "Ἰησοῦ Χριστοῦ."

15 Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. 25

Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως, ὁμοίως δὲ καὶ ταῦτα κἀκεῖνά ἐστιν ἀξιόπιστα.

16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἡμῶν, ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς καὶ δοὺς παράκλησιν αἰώνιον καὶ ἐλπίδα ἀγαθὴν ἐν χάριτι, παρακα- 30

λέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, καὶ στηρίξαι ὑμᾶς ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀγαθῷ.

Πάλιν εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν· τοῦτο γάρ ἐστιν ὄντως βοηθεῖν. ποῦ δὲ νῦν εἰσιν οἱ τὸν Υἱὸν ἐλαττοῦντες, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Πατέρα ἐν τῇ χάριτι τοῦ λουτροῦ ὀνομάζεται; ἰδοὺ γὰρ ἐνταῦθα 5 τοὐναντίον ἐστίν. "ὁ ἀγαπήσας ἡμᾶς," φησὶ, "καὶ δοὺς παρά-"κλησιν αἰώνιον". ποίαν δὴ ταύτην; τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. ὅρα πῶς ἐν τάξει εὐχῆς διανίστησιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τὰ τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἀφάτου τιθεὶς ἐνέχυρα καὶ τεκμήρια. "παρακαλέσαι ὑμῶν τὰς καρδίας, ἐν παντὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀγαθῷ," 10 τουτέστι, διὰ παντὸς ἔργου καὶ λόγου ἀγαθοῦ· Χριστιανῶν γὰρ αὕτη ἡ παράκλησις, τὸ ποιῆσαί τι χρηστὸν καὶ Θεῷ δοκοῦν. ἐγὼ τοίνυν, φησὶν, εἶπον· τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστι· στηρίξαι, βεβαιῶσαι, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι, μηδὲ παρακλίνεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὥστε καὶ δογμάτων ἕνεκεν καὶ πρά- 15 ξεων ἐστηρίχθαι· ψυχὴ γὰρ παρασαλεύεται, ὅταν μὴ πεπιστευκυῖα ᾖ, ὅτι ἐπί τι χρηστὸν ἅπαν τὸ τέλος.

ΚΕΦ. Δ.

Παράκλησις εὐχῆς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἔργου.

1 *Τὸ λοιπὸν, προσεύχεσθε, ἀδελφοὶ, περὶ ἡμῶν, ἵνα* 20 *ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς.*

Οὐχ ἵνα μὴ κινδυνεύσῃ, εἰς τοῦτο γὰρ ἔκειτο, ἀλλ' ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου "τρέχῃ καὶ δοξάζηται, καθὼς καὶ πρὸς ὑμᾶς." καὶ μετ' ἐγκωμίων ἡ αἴτησις, "ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ 25 "πονηρῶν ἀνθρώπων· οὐ γὰρ πάντων ἡ πίστις." οὐ τοῦτο δηλοῦντός ἐστι τοὺς αὐτοῦ κινδύνους, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀνθισταμένων καὶ μαχομένων τοῖς δόγμασι λέγει, καὶ ἐμποδιζόντων τῷ λόγῳ, οἷος ἦν Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεύς· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπὼν, "οὐ γὰρ πάντων "ἡ πίστις," τουτέστι, εἰσὶ τοιοῦτοι οἷς δέδοται, ὡς ἂν περὶ κλή- 30 ρου ἔλεγε πατρικοῦ, ὅτι οὐ πάντων ἐστὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐν τοῖς βασιλείοις· ἅμα δὲ καὶ διανίστησιν αὐτοὺς ἤδη τοσαύτην ἔχοντας

παρρησίαν, ὡς δύνασθαι τὸν διδάσκαλον κινδύνων ἀπαλλάττειν καὶ ἐξευμαρίζειν αὐτῷ τὸ κήρυγμα.

3 Πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος, ὃς στηρίξει ὑμᾶς καὶ φυ-
4 λάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν καὶ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε. 5
5 ὁ δὲ Θεὸς κατευθύναι ὑμῶν τὰς καρδίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν τοῦ Χριστοῦ.

Μεγάλα δύναται ἡ εὐχὴ ὑπὲρ ἡμῶν, ὅταν καὶ ἡμεῖς ἐργαζώμεθα. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ πάλιν τὸ ἀξιόπιστον θεὶς ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, φησὶν, "πιστὸς δέ ἐστιν ὁ Κύριος ὃς 10 *"στηρίξει ὑμᾶς καὶ φυλάξει ἀπὸ τοῦ πονηροῦ." εἰ γὰρ εἵλετο ὑμᾶς εἰς σωτηρίαν, οὐ ψεύδεται, οὐδὲ ἀφίησιν ἀπολέσθαι, ἵνα μὴ διὰ τούτων εἰς ῥᾳθυμίαν ἀγάγῃ, καὶ τὸ πᾶν νομίσαντες εἶναι τοῦ Θεοῦ καθεύδωσιν. ὅρα πῶς καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν συνεργίαν ἀπαιτεῖ λέγων· "πεποίθαμεν δὲ ἐν Κυρίῳ ἐφ' ὑμᾶς, ὅτι ἃ παραγγέλλομεν, καὶ* 15 *"ποιεῖτε καὶ ποιήσετε·" καλῶς δὲ καὶ τὸ "πεποίθαμεν ἐν Κυρίῳ" τέθεικε, τουτέστι, τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ πιστεύομεν. πάλιν αὐτοὺς καθαιρεῖ τὸ πᾶν ἀναρτῶν ἐκεῖ· προσέθηκε δὲ καὶ τὸ "ἐφ' ὑμᾶς, "ὅτι ἃ παρηγγείλαμεν ποιεῖτε καὶ ποιήσετε·" ἐγκωμιάζει δὲ πάλιν αὐτοὺς, καὶ εὔχεται τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεικνύς· ἐπειδὴ* 20 *γὰρ μέλλει ἐμβαίνειν εἰς ἐπιτίμησιν, τούτοις αὐτῶν προλεαίνει τὰς διανοίας· "ὁ δὲ Κύριος κατευθύναι ὑμῶν," φησὶ, "τὰς καρ-"δίας εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ·" πολλὰ γάρ εἰσι τὰ παρεκτρέποντα ἀπὸ τῆς ἀγάπης· "καὶ εἰς τὴν ὑπομονὴν, φησὶ, τοῦ Χριστοῦ," ἵνα ὑπομείνωμεν ὡς ἐκεῖνος ὑπέμεινεν, ἢ ἵνα ἐκεῖνα πράττωμεν, ἢ* 25 *καὶ ἵνα μεθ' ὑπομονῆς ἀναμείνωμεν αὐτὸν, τουτέστιν, ἐμπαράσκευοι ὦμεν. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ ἐπηγγείλατο, καὶ αὐτὸς ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀναμένωμεν αὐτὸν καὶ ὑπομένωμεν, ἔνθα δὲ ἂν ὑπομονὴν λέγῃ, πάντως θλίψιν αἰνίττεται· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἀγαπᾷν τὸν Θεὸν καὶ ὑπομένειν.* 30

ΚΕΦ. Ε.

Προτροπὴ ἐργασίας καὶ παραιτήσεως τῶν ἀργῶν καὶ περιέργων.

6 Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, στέλλεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ 5 τὴν παράδοσιν ἣν παρέλαβεν παρ' ἡμῶν.

Τουτέστιν, οὐχ ἡμεῖς ταῦτα λέγομεν, ἀλλ' ὁ Χριστός· "ἐν "ὀνόματι γὰρ," φησὶ, "τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ," ἀντὶ τοῦ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τὸ φοβερὸν τῆς παραγγελίας δεικνύς· οὐκ ἄρα ὁ Χριστὸς προσέταξεν ἀργεῖν οὐδαμοῦ· "στέλλεσθαι ὑμᾶς, 10 "φησὶν, ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ·" μή μοι τὸν πλούσιον εἴπῃς, μή μοι τὸν πένητα, μή μοι τὸν ἅγιον· τοῦτο ἀταξίας ἐστί· "περι-"πατοῦντος," φησὶ, "τουτέστι βιοῦντος· "καὶ μὴ κατὰ τὴν "παράδοσιν ἣν παρέλαβε παρ' ἡμῶν·" παράδοσιν, τὴν διὰ τῶν ἔργων, φησὶ, καὶ κυρίως ἀεὶ ταύτην λέγει παράδοσιν. 15

7 Αὐτοὶ γὰρ οἴδατε πῶς δεῖ μιμεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι οὐκ 8 ἠτακτήσαμεν ἐν ὑμῖν· οὐδὲ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν παρά τινος.

Καί τοι εἰ καὶ ἔφαγον, οὐκ ἦν δωρεάν· "ἄξιος γὰρ," φησὶν, "ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ." 20

Ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, νύκτα καὶ ἡμέραν ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινὰ ὑμῶν· οὐχ ὅτι οὐκ 9 ἔχομεν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἵνα ἑαυτοὺς τύπον δῶμεν ὑμῖν, 10 εἰς τὸ μιμεῖσθαι ἡμᾶς. καὶ γὰρ ὅτε ἦμεν πρὸς ὑμᾶς, τοῦτο παρηγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, 25 μηδὲ ἐσθιέτω.

Ὅρα πῶς ἐν μὲν τῇ προτέρᾳ Ἐπιστολῇ προσηνέστερον πῶς περὶ τούτων διαλέγεται, ὡς ὅταν λέγῃ, "παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελ-"φοὶ, περισσεύειν μᾶλλον ἢ φιλοτιμεῖσθαι," καὶ οὐδαμοῦ παραγγέλλομεν, οὐδὲ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπερ 30 ἦν φοβερὸν καὶ κίνδυνον ἔχον, ἀλλὰ "περισσεύειν καὶ φιλοτι-

"μεῖσθαι," ὃ ἦν εἰς ἀρετὴν προτρέποντος, "ἵνα εὐσχημόνως," φησὶ, "περιπατῆτε." ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλ', "εἴ τις "οὐ θέλει ἐργάζεσθαι," φησὶ, "μηδὲ ἐσθιέτω," εἰ γὰρ Παῦλος ἀνάγκην οὐκ ἔχων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχων ἀργεῖν, καὶ τηλικοῦτον ἔργον ἀναδεδεγμένος, ὅμως εἰργάζετο, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ νύκτα 5 καὶ ἡμέραν, ὥστε δύνασθαι καὶ ἑτέροις ἐπικουρεῖν, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἄλλους ἐχρῆν τοῦτο ποιεῖν.

11 **Ἀκούομεν γὰρ τινὰς περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδὲν ἐργαζομένους, ἀλλὰ περιεργαζομένους.**

Τοῦτο ἐνταῦθα, ἐκεῖ δὲ ἐν τῇ προτέρᾳ, "ἵνα εὐσχημόνως," 10 φησὶ, "περιπατῆτε πρὸς τοὺς ἔξω·" τίνος ἕνεκεν; ἴσως οὐδὲν οὐδέπω τοιοῦτον ἦν, καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ παραινῶν ἔλεγε· "μα- "κάριον μᾶλλόν ἐστι διδόναι ἢ λαμβάνειν·" τὸ δὲ "εὐσχημόνως "περιπατεῖτε," οὐ περὶ ἀταξίας ἐστί· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ἵνα "μηδενὸς χρείαν ἔχητε," ἐνταῦθα δὲ καὶ ἑτέραν ἀνάγκην τίθησιν, 15 ὥστε τὸ καλὸν ποιεῖν καὶ ἀγαθὸν πρὸς πάντας· προϊὼν γὰρ, φησὶ, "μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες" πάντως γὰρ τὸν ἀργοῦντα καὶ δυνάμενον ἐργάζεσθαι ἀνάγκη περίεργον εἶναι· ἡ δὲ ἐλεημοσύνη ἐκείνοις δέδοται μόνοις τοῖς οὐκ ἰσχύουσιν ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ἐπαρκέσαι ἑαυτοῖς ἢ τοῖς διδάσκουσι, καὶ τὸ πᾶν ἀπη- 20 σχολημένοις εἰς τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον· τὸ δὲ εὔχεσθαι καὶ νηστεύειν ἀργοῦντα οὐκ ἔστιν ἔργον χειρῶν· ἐργασίαν γὰρ ἐνταῦθά φησι τὴν διὰ τῶν χειρῶν.

12 **Τοῖς δὲ τοιούτοις παραγγέλλομεν καὶ παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ.** 25

Ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο, προσηνέστερον ποιῆσαι βουλόμενος τὸν λόγον, ἐπήγαγε, "διὰ τοῦ Κυρίου·" πάλιν τὸ ἀξιόπιστον καὶ φοβερόν.

Ἵνα μεθ' ἡσυχίας ἐργαζόμενοι, τὸν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν. 30

Ἀμφότερα ἀπαιτεῖ, καὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ εἶναι, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι· "τὸν ἑαυτῶν ἄρτον," φησὶν, "ἐσθίωσιν," μὴ τὸν ἀλλότριον.

13 **Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες.**

Ὅρα πῶς εὐθέως κατεκλάσθη τὰ σπλάγχνα τὰ πατρικά· οὐκ ἴσχυσε περαιτέρω τὴν ἐπιτίμησιν προσαγαγεῖν, ἀλλὰ πάλιν αὐτοὺς ἠλέησε, καὶ ὅρα μεθ' ὅσης συνέσεως· οὐκ εἶπε, πλὴν συγγινώσκετε ἑαυτοῖς ἕως ἂν διορθώσωνται, ἀλλὰ τί; ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἐκκακήσητε· στέλλεσθε μὲν, φησὶν, ἀπ' 5 αὐτῶν, καὶ ἐπιτιμᾶτε αὐτοῖς, μὴ μὴν περιΐδητε λιμῷ διαφθαρέντας· τίς οὖν, φησὶν, ἔχων τὴν παρ' ἡμῶν ἀφθονίαν ἐπιμένῃ ἀργῶν, ἐπὶ τούτου φάρμακον προσηνὲς, φησὶν, ὅτι στέλλεσθε ἀπ' αὐτοῦ, τουτέστι, μὴ μεταδίδοτε αὐτῷ παρρησίας, ἐνδείκνυσθε ὅτι ὀργίζεσθε, οὐ μικρὸν τοῦτο· τοιαύτη γὰρ ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν γίνεται 10 ἐπιτίμησις, εἴ γε ὄντως διορθῶσαι βουλόμεθα, οὐκ ἀγνοοῦμεν τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτιμήσεως· εἰπὲ γάρ μοι, εἰ σαρκικὸν εἶχες ἀδελφὸν, ἆρα ἂν περιεῖδες αὐτὸν λιμῷ τηκόμενον; οὐκ ἔγωγε οἶμαι, ἀλλ' ἴσως καὶ ἐρρύθμισας αὐτόν.

14 Εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπι- 15 στολῆς.

Οὐκ εἶπεν ὁ παρακούων ἐμοῦ παρακούει, ἀλλὰ "τοῦτον σημει- "οῦσθε·" οὐ μικρὰ παίδευσις αὕτη· "μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ·" εἶτα δείσας, μὴ τοῦτο αὐτὸ ἐκκόψῃ αὐτὸν τῆς ἀδελφότητος, ἐπήγαγε,

15 Καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς 20 ἀδελφόν.

Διὰ τούτου δεικνὺς ἀμφότερα, ὅτι καὶ μεγάλην ὥρισε κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν, τὸ τῆς παρρησίας αὐτὸν ἀπεστερῆσθαι· εἰ γὰρ καὶ τὸ εἶναι μετὰ πολλῶν λαμβάνοντα αἰσχύνης ἄξιον, ὅταν καὶ ἐπιτιμῶντες παρέχοιεν καὶ στέλλονται, πόσου ὀνείδους τοῦτο; 25

ΚΕΦ. ϛ.

Εὐχὴ περὶ εἰρήνης τῆς παρὰ Θεοῦ.

16 Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος τῆς εἰρήνης δῴη ὑμῖν τὴν εἰρήνην διὰ παντὸς ἐν παντὶ τρόπῳ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εἰκὸς μάχας γίνεσθαι, ἐκείνων τε 30 τραχυτέρων γινομένων, τούτων τε οὐκέτι ὁμοίως τοῖς τοιούτοις παρεχόντων, εἰκότως τοῦτο ἐπηύξατο νῦν· τί δέ ἐστι "ἐν παντί;"

ὥστε μηδαμόθεν ἔχειν φιλονεικίας ἀφορμήν· πανταχοῦ γὰρ εἰρήνη καλόν.

17 Ὁ Κύριος *μετὰ πάντων ὑμῶν. ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ* Παύλου· *ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ· οὕτως*
18 *γράφω· ἡ χάρις τοῦ* Κυρίου *ἡμῶν* Ἰησοῦ Χριστοῦ *μετὰ* 5 *πάντων ὑμῶν. ἀμήν.*

Τοῦτο λέγει γράφειν ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι παραποιεῖν αὐτάς, τῆς ὑπογραφῆς ὥσπερ τεκμηρίου κειμένου μεγάλου. ἀσπασμὸν δὲ καλεῖ τὴν εὐχήν, δεικνὺς ὅτι πάντα πνευματικὰ ἔπραττον τότε, καὶ ὅτε ἀσπάσασθαι ἔδει, μετὰ κέρδους 10 *τὸ πρᾶγμα ἦν, καὶ εὐχὴ ἦν, οὐχ ἁπλῶς φιλίας σύμβολον· ἀπὸ τούτου ἤρχετο καὶ εἰς αὐτὸ ἔληγε, περιφράττων τειχίοις μεγάλοις τὰ λεγόμενα ἑκατέρωθεν.*

* Τριὰς * *μονὰς* * *ἐλέησον* *

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολὴν β' ἐξηγητικῶν 15 *ἐκλογῶν τόμος α'.*

SUPPLEMENTUM ET VARIETAS LECTIONIS

E COD. BODL. AUCT. T. I. 7.

COLL. CUM ŒCUM. ED. PARIS. 1631.

EP. AD GAL. I. 8.

ἢ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ] ἐπειδὴ καὶ οἱ ἱερεῖς ἄγγελοι καλοῦνται, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν "ἐξ οὐρανοῦ." 5

P. 720 B. εἰ γὰρ ἐβουλόμην. mox ἂν εἰχόμην.

721 C. ἢ προέκοπτον ἐν τ. πορθ. D. προέκοπτον μέν.

Ib. διὰ κενοδοξίαν—πῶς ἄρτι νῦν—ὑπὸ Χρ. παρελ.

722 A. μητρὸς αὐτοῦ, om. αὐτ.

725 C. ἀσφαλῶς λαλεῖ.—πῶς ἂν ἔμαθον.—ἀδελφὸν αὐτὸν 10 τοῦ Κυρ. καλεῖ. D. καὶ γὰρ καὶ ἐκινδ.

724 B. ἐπῄνουν με ἢ ἐδόξαζον.

725 B. περιτομὴν κωλύοι. D. ἀποκαλ. φησὶν τοῦ Χρ.

726 A. τουτέστιν ἀκρόβυστος ὁ Τῖτος.

727 B. ἐπὶ λοίμῃ. C. τίς δὲ αὐτοῦ ἡ ἀληθ. 15

728 A. ἀπὸ δὲ τῶν δοκ. —οἷον εἴτε εὐαρ. —ἐρυθριάσῃ. B. ἄνω παραγέγραπται, ἐν τῷ πεντηκοστῷ ὀγδόῳ ἀριθμῷ.—κατὰ τοῦτο δέ μοι φησίν.—ἢ ἀφείλαντο.

729 D. ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο.

730 D. τὸν διδάσκαλον αὐτῶν. 20

731 B. τῶν ἐκ περιτομῆς πιστῶν. Schol. quod inc. ὡς εἴγε τὸ ἀληθὲς Œcumenio tribuit Cod.—C. ἐναγαγόντος.

732 A. οἶδας δέ τι παρ. Hoc Schol. teste Cod. Œcum. est. B. δεδοικὼς αὐτοὺς, om. αὐτ.—ἀλλ' ἵνα μὴ σκανδ.—ἵνα μὴ ἡ οἰκον. D. ταύτῃ καὶ τὸ οὐκ ὀρθ. 25

733 A. μονονότι οὐ φανερῶς. τοῦτο γὰρ παρασκευάζει. B. ἵνα δείξῃ.—ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν τοῦτο καὶ ἐκ προγόνων ὄντες.

734 A. πῶς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγήν. D. τοῦ εὐαγγελίου.

735 A. φυλάξω τὸν νομ.

736 B. ἀποδείξας. ἀλλὰ παρὰ Χριστοῦ δεδ. —σύγκρισιν— ποιούμενος διδάσκει.

737 A. Θεοδωρήτου. πνεῦμα τὴν χάριν ἐκάλεσεν. B. τουτ- 5 έστιν ἐργαζ. δυν. ποιεῖ; ἢ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν; εὔδηλον ὅτι διὰ ταύτην.

καθὼς Ἀβραὰμ ἐπίστευσεν τῷ Θεῷ] μάλιστα μὲν, φησὶν ἐξ ὧν ἐπετελέσατε σημείων. D. καὶ ταύτῃ μάλιστα om. μάλ.

739 A. ἡ δικαιοῦσα.—Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν] οὐκ ἐκ τῶν 10 ἐντολῶν ἐξηγόρασεν ἡμᾶς, οὐδὲ ἐκ τῶν δικαιωμάτων· ἀλλ' ἐκ τοῦ νόμου ἐξηγόρασεν ἡμᾶς· ἵνα ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ μὴ ὦμεν ὑποκείμενοι περιτομῇ καὶ σαββάτοις καὶ τοῖς ἄλλοις ἃ οὐκ ἔστιν ἐντολὴ ἀλλὰ νόμος.

740 D. νῦν καὶ ἀπὸ ἀνθρ. — ἀνοήτους ἄνω καλ. — ὅρα τί 15 θέλεται διὰ τοῦ ὑποδ. τῆς διαθ. κατασκ.

ὁ μετὰ ἔτη τετρακόσια] Ἰωάννου. ὅπως ἀριθμοῦνται οἱ χρόνοι ἀρχόμενοι ἀπὸ οε´ ἔτους Ἀβραὰμ ἕως ρ´ ἔτη κε´. τοῦ Ἰσαὰκ ἔτη ξ´. τοῦ Ἰακὼβ ἔτη γα´. τοῦ Ἰωσὴφ ἔτη ρι´. τῆς ἐν Αἰγύπτῳ παροικίας ἔτη ρμδ´. ὅμου ἔτη υλ´. 20

742 B. ὅτι καὶ πρώην τὸν νόμον. C. ἀλλ' ἐνὶ μόνῳ ἐμεσ.— οἷος ὁ Μωσῆς. D. τῇ πρὸς ἑκάτερα.

744 B. προεκάθηρεν. B. τὸ ἐνευλογηθήσονται.

745 B. Οἰκουμενίου. Ἐδήλωσεν ὅτι ἄνωθεν· προοδοποιῶν δηλαδὴ om. δηλ. C. τῇ ἀφέσει προσδραμεῖν. — καὶ τὰ ὑπ' 25 ἐκείνου.

746 C. τὸ ἓν εἶναι ἔχομεν.

747 B. ἐγκρατὴς εἶναι—διὰ τὸ εἶναι πάλιν νήπιοι. C. ὑποτεταγμένα.

738 A. Οἰκουμενίου. Ἐν τάξει τῶν ἐπιτρόπων καὶ οἰκονό- 30 μων. — οὐκ οὖν ὡς οἶμαι.

749 A. ἀπελάβομεν. D. τὸν Θεὸν εὕρατε.

Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα] Ὅρα ὅτι κοινὸν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα.

Ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος] οὕτω γὰρ ὑπὸ νόμον ἐγένετο ὅτι καὶ 35

περιετμήθη ἵνα φησὶ τοὺς ὑπὸ νόμον ὄντας καὶ τὴν κατάραν αὐτοῦ ἐξαγοράσῃ τῷ τε σταυρῷ καὶ τὸ ὅλως ὑπὸ νόμον γενέσθαι.

750 A. ἀλλ' αὐτὸς ὑμᾶς ἐν πλάνῃ. B. καὶ ἄστρον λαμπρότερον; C. γεγένηται κόπος.

751 B. ἐπεδείξασθε, διεπτύσατέ μου. 5

οὐδὲ ἐξεπτύσατε] οὐ διεπτύσατε φησὶν, ὁρῶντές με τοιαῦτα πάσχοντα.

τίς οὖν ἦν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν;] τὸ τίς ἀντὶ τοῦ ποῦ τέθεικεν. ποῦ οὖν τὰ ζηλωτὰ τῆς πίστεως κατορθώματα.

752 B. ὥστε ἐκβάλαι. D. γεννήσεως ἐνδεᾶ. 10

Οἰκουμενίου. Οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ in marg.

753 C. Θεοδωρίτου. τῶν μὲν τὴν ἐκτροπήν. hæc in marg.

Γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν] Ὡραῖόν τι κατασκευάζει· εἰ βούλεσθε, φησὶ, τοῦ νόμου ἔχεσθαι, ἀπόστητε ἀπό τε τοῦ νόμου, οὕτως γὰρ αὐτῷ πεισθήσεσθε· τοῦτο ὁ νόμος 15 φησὶν αὐτός.—ὅρα δὲ αὐτοῦ τὴν κατασκεύην.

754 C. ὁ δὲ Ἰσαάκ. D. τοῦτο γάρ ἐστιν ἀλληγορία. ἀντὶ τοῦ καὶ ἑτέρως νοουμ.

755 B. τοῦ νόμου τίκτειν. C. ἅπτεται, γειτνιᾷ.

756. τὴν ἐποψίαν τοῦ Θεοῦ. 20

758 D. οἱ τοιοῦτοι ἐπιτιθέασιν—ἀνάγκην ἔχει.

759 A. ἐκ χάριτος μὲν σώζεσθαι. ἡγήσασθαι πίστιν.—λέγει τὴν πρὸ τῆς πίστ.

760 C. Θεοδωρίτου. εἴθε καὶ τέλεον hoc Sch. in marg.

761 A. καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθ. καὶ τρέψητέ φησιν, εἰς τὸ 25 δοῦναι τουτέστιν χώραν ταῖς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις.—ἐλαφρότερόν τε. B. πληροῦτε τὸν νόμον.

Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος] Ἰωάννου. Οἶδεν σαρκὰ καλεῖν οὐ τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἀλλὰ τὴν πονηρὰν προαίρεσιν· ὡς ὅταν λέγῃ "ὑμεῖς οὐκ ἔστε ἐν σαρκὶ 30 ἀλλ' ἐν πνεύματι·" καὶ πάλιν "οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες Θεῷ ἀρέσαι "οὐ δύνανται." σαρκὰ ἐνταῦθα τὸν λογισμὸν τὸν γεώδη καλῶν τὸν ῥάθυμον καὶ ἠμελημένον. τοῦτο δὲ οὐ σώματος κατηγορία, ἀλλὰ ῥαθύμου ψυχῆς ἔγκλημα. ὄργανον γάρ ἐστιν ἡ σάρξ. εἰ δὲ ἀπὸ τῆς προσηγορίας διαβάλλειν ἐπιχειρεῖς, ὅρα σοι καὶ τῆς 35

ψυχῆς κατηγορεῖν. καὶ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος λέγεται ὁ τῆς ἀληθείας ἐστερημένος. οὕτως ἡ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός. ταῦτα δὲ ἀντίκειται περὶ δύο λογισμῶν· οὗτοι γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκεινται, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία· οὐ ψυχὴ καὶ σῶμα. 5

762 D. πνεῦμα δὲ καλεῖ.—ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες.

οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σαρκὰ ἐσταύρωσαν] Κυρίλλου. Νοητῷ θανατῷ δηλονότι παραδεδώκασι διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι κατὰ σαρκὰ ζῆν.

764 D. κατὰ τοῦτο γίνεται πλήρωσις—ἥτις ἐστι πληρωτικὴ 10 τοῦ νόμου.

765 C. κἂν ἀξιάγαστον εὕρῃς.

766 D. Οἰκουμενίου. Ἐπὶ μὲν τῶν αἰσθητῶν σπερμάτων.

767 A. τῆς ἀγαθῆς ἐργασίας. D. καὶ ἑτέρους περιτετμημένους. 15

768 B. οὐ χαλεπόν τι ἀπηύξ. D. ὁ ὁρῶν Θεόν.—ἢ ἀφαιρεῖν.

EP. AD EPHES.

Ed. Vol. II. p. 1. B. τὸ "διὰ" ἐνταῦθα ἐπὶ Πατρὸς εἴρηται. 20

P. 2 A. ὅτι κοσμ. ἀνθρ. καὶ πιστοὺς ἁγίους προσαγ.

4 A. εὐλογ. ἡμᾶς Θεὸς καὶ Πατὴρ. θ. καὶ Π. om. Cod. B. ἐξείλετο ἡμᾶς φ.

5 A. ἐπιθυμήσει γάρ φησιν.

6 B. ἀνακεφαλαιώσασθαι] Οἰκουμενίου. Τὴν σύντομον τῶν 25 πραγμάτων μεταβολὴν ἀνακεφαλαίωσιν καλεῖ. διὰ γὰρ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνίσταται καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύεται, καὶ ἡ ὁρωμένη κτίσις τῆς φθορᾶς ἐλευθερουμένη, τεύξεται τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῶν ἀοράτων οἱ δῆμοι ἐν εὐφροσύνῃ διατελέσουσιν, ἐπειδὴ ἀπέδρα ὀδύνη καὶ 30 λύπη καὶ στεναγμός. hæc in marg.

ἐν αὐτῷ] πάλιν τὸ ἐν αὐτῷ, τουτέστιν δι' αὐτοῦ.

7 A. μάλιστα δεδόξασται ὁ Θ.

οὐ παύομαι εὐχαριστῶν] *τοῦτο δὲ ἐποίει οὐ μόνον πρὸς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς.*

9 C. *καλεῖ καὶ υἱὸν δημιουρ.*

11 D. *μετὰ σάρκωσιν.*

12 A. *τῇ δυνάμει.* 5

13 A. *καθεὶς ἡμῶν.*

14 B. Οἰκουμενίου. *Σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν.* hæc in marg. C. *ἐν ἀερίοις διατρίβειν.* D. In marg. Οἰκουμενίου. Ἰωάννου. Κυρίλλου. *καὶ ἄρχων μέν φησιν.*

15 A. *παρεδεχόμεθα.* B. Οἰκουμενίου. *Ὡσεὶ εἶπεν, καὶ* 10 *σωματικῶς.*

17 A. *οὐκ ἐπειδὴ ἐβούλετο.*

18 D. *τοῦτο οὖν ἦν φ.*

20 A. *ἀλλ᾽ ἐκείνους καὶ ἡμᾶς ζεύξας εἰς τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἤγ.* C. *ἢ τῇ πίστει ἧς αὐτὸς εἶπεν.* 15

21 D. *καὶ πάροικοι τῶν ἁγίων.*

23 C. *καὶ τὸ πηρῶσαι.* D. *ἢ δι᾽ ὀλίγου.*

26 B. Γενναδίου. *Οὐδὲ γὰρ αἱ ἀόρατοι δυνάμεις ᾔδεσαν τὸ μυστήριον.* Hoc Schol. in marg.

—*λαος αὐτοῦ Ἰακὼβ.* D. *οὕτως ὁ Νύσσης εἰς τὰ ᾄσματα* 20 *τῶν ᾀσμάτων.*

27 C. *οὕτως ὑμᾶς ἠγάπ.*

28 C. *ὅσδε ἐκ τοῦδε.*

31 B. *παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἡμῖν εἴη· διὰ τὴν σαρκὰ νοῶν.*

32 A. *τὴν ἄλ. τὴν Π. ὡς δι᾽ αὐτῆς δυσ.* D. *καὶ πάντα* 25 *συνέχον.*

33 D. *π. κληρονομίαν ἐπηγγείλατο.*

34 A. *πόθεν ὁ δεῖνα μὲν μ. ὁ δεῖνα δὲ ἐλ.—μάλιστα ἐνήγε—εἰ δωρεά ἐστι τὸ π.* B. *αὐτὸς ἐμμετρήσας.* D. *ἀντιδέδωκε τ. χάριν.—ἀκριβέστερον αἱ εὐθ.* 30

35 C. Οἰκουμενίου. *Καὶ γὰρ καὶ γυμνῇ πάλαι τ. θεοτ.*

36 B. *τὸ φορτίον· τίς οὖν φθονήσειεν τῷ μεῖζον ἔχοντι φορτίον; ταῦτα δέ φ.—ποῦ οὖν Χρ. φθ. τῶν ἁγίων ἢ τῶν πιστῶν;*

37 A. *δείκνυσι πάλαι τοῦτο παθ. αὐτ.*

38 A. Οἰκουμενίου. Ὅρα τί κἀγὼ ἐνόμισα· οὔτε γὰρ ἐνόησα τὸ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου ἔξει[a] νοῆσαι.

39 B. καλῶς δὲ προστέθεικε ἐν ἀγάπῃ.

ἀπηλγηκότες] ἀπελπίσαντες in marg.

40 D. πρὸς εὕρεσιν τοῦ καλοῦ, εἰς τὸν παράνομον βίον ἐξω- 5 κείλαντες κ.

41 D. τὴν φύσιν ἐκάλεσεν.

παλαιὸν ἄνθρωπον] Ἰωάννης τὰς ἀθεμίτους πράξεις. Hoc in marg.

42 A. ἀποξεούσης. 10

43 A. ὡς λέγοι τις.

44 B. Οἰκουμενίου. Ὥσπερ γὰρ δηλοὺς ποιῶν ἡμᾶς.

46 C. εἶναι σπουδαίους. D. ὑφέστηκεν ὁ δ.

47 B. βίον· νῦν δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ φῶς γεγόνατε· φῶς λέγων τὸν ἐν ἀρετῇ καὶ ἐπιγνώσει Θεοῦ βίον. μὴ τοίνυν. 15

49 A. ἐν ἁμαρτίαις ἄνθρωπον. B. καὶ πρὸ τῶν ὑμ. D. ἄλλως αὐτῷ ἐπιλάμψῃ ὁ Χρ.

50 B. πλὴν τῶν διὰ τὸ κηρ.

53 D. καὶ προσκολληθήσεται] Ὅτι γάρ ἐστι σὰρξ τοῦ ἀνδρὸς ἡ γυνὴ ἄκουε τοῦ Ἀδὰμ λέγοντος· "τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν 20 "ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου."

55 C. ὡς παιδίοις νηπίως διαλέγεται.

56 A. περὶ τροφῶν καὶ περὶ ἐνδύματος. B. "ὅτι καὶ ὑμῶν "αὐτῶν ὁ Κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς."

57 A. πάντα διορθῶσαι. B. καὶ ἐγρηγόρσεως. D. ἡ δὲ ἀν- 25 τίλεξις ἰδιωτικῶς.

58 A. λαμπροὶ τοῖς τροπαίοις. B. Οἰκουμενίου.

59 C. περιφρ. εἰρηκώς.—ὥσπέρ ἐστι διὰ ρημ.

60 A. καλῶς τὸ "ἐν ἀνοίξει."

Epistolæ ad Philip. major pars Comment. manca est in 30 Cod. B. inc. ad Ed. p. 100 A. τὸ δὲ στοιχεῖν οἷον ἀρκεῖσθαι. C. μὴ πλεῖον ἢ ἔλαττον.

[a] Fors. τὴν τ. μακ. Ἰωάννου ἐξήγησιν in Edd. om. Ἰωάννου.

101 B. κακῶς φ. καὶ ἑτέρως ἤπερ ἐγώ.

102 C. καὶ τοῦτο ἡμῶν τὸ σῶμα, ποτὲ σῶμα δόξης ἦν.

103 C. κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα] ταύτην τὴν παραγραφὴν οὐκ ἔγραψα, πρὸς γὰρ τὸ ἀνωφελῆ εἶναι, καὶ αἱρετικοῦ ὑπῆρχεν. 5

104 C. Οἰκουμενίου. Ἐκ τούτου τινὲς ὑπενόησαν. D. ἔνθα ἀνατέθραπτο. εὐδόκιμος δέ τις ἦν.—σύμπραττε αὐτάς.

105 A. ὅπερ μέγιστον ὂν εἶπεν ὁ Χριστός. C. πάλιν φησὶν ἐρῶ χ.—συμβαίνουσα αὐτῷ χαρά ἐστιν. D. ἐκπεπολεμῶσθαι.

107 B. Θεοῦ δὲ ὄντως μεθ' ἡμῶν. D. ἐπειδὴ οἱ ἰδόντες. 10

108 C. πρὸς τὸ ὑμῶν συμφ. ταῦτα εἶπον.

111 A. τὰ κεχρεωστημένα. C. πλούσιος γάρ ἐστι, καὶ πολλὰ δοῦναι.

116 B. ἡ λεγομένη νῦν Χώνα om. Cod.—ἐν Χριστῷ τὸ εἶναι φησὶν ἅγιοι. 15

117 C. προστῇ αὐτοῖς ὁ λόγος.

119 A. ὁ ἀξίως τοῦ Θεοῦ, ἐνάρετον πολιτ. βιῶν. B. τὸν Υἱὸν δεῖ νομίζειν.—καὶ καταλλάκτην. D. ἐχαρίσατο τὸ ἱκανούς.—καλῶς δὲ κλῆρον εἶπεν.

120 A. τέως ἐν σκότει. D. γεννηθεὶς συναΐδιος. 20

121 A. τῇ Γενέσει τῆς η. τῆς η om. Cod.—λέγει ἐπὶ υἱοῦ καὶ π. B. ὥσπερ καθέν. C. καὶ γενόμενα διατηρεῖ.

122 B. εἴ τι ἦν ὁ Υἱὸς ὅλος ἐκεῖ ᾤκησεν. οὐχὶ ἐνέργειά τις ἀλλ' οὐσία. D. εἰρήνευσεν ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ.—διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχ. 25

123 A. ἀπεχθανομένων ἡμῖν.

124 A. τὰ τῶν ἐχθρῶν πρ.

125 C. ταῦτα ἐγὼ ἀναπληρῶ.

126 B. ἵνα ἀξιόπιστος κήρυξ ὦ.

127 C. τῷ Χρ. ἀνατίθησιν—ὡς Θεοῦ ἐνεργοῦντος. 30

128 B. ἵνα μὴ τῆς αὐτῶν ῥαθ. D. αὕτη δὲ ἡ ἀντιδιαστολή.—καὶ γὰρ καὶ τῇ σαρκὶ ἀπ.

129 A. βέβαιον καὶ σταθερόν. et mox καὶ τὸ σταθερὸν ἔχ. D. ὁ ἐκ τῆς πίστεως φ.

130 A. ἐν τοῖς ἀφ. φασὶν ἐκλείψεσιν. C. μετὰ τοῦ πατρὸς ἦν ἅπας.

Οἰκουμενίου. Καὶ πῶς ἔνεστι καὶ ἐν τῇ σαρκὶ οὐσιωδῶς κατοικεῖν. B. οὐχ εἵργεται. καταφωτίζειν τὸ πᾶν. C. καὶ ὁ Δαβὶδ "ἔπεσεν πῦρ." D. καὶ οἰκείας αὐτοῦ. 5

133 A. τοῦ ἐναμάρτου βίου.—Οἰκουμενίου. Ὅρα δέ ποτε μὲν Πνεύματος. D. ποιήσωμεν καὶ ἀκουσώμεθα, ἢ ὅτι τὴν ὀφ. C. ἐπαυξηθείσας.

134 C. τῆσδε ἢ τῶνδε. D. Ἰωάννου. τὸ δὲ σῶμα Χριστοῦ οἱ μὲν οὕτως στίζουσι. 10

136 C. λόγον ἔχει φησὶ πιθανολογίας οὐ πράγματα.

137 A. οἱ εὑρόμενοι ἄνθρωποι.

139 A. ἀμ. τῶν κάτω καὶ πλ. χαρακ. B. πράγμασιν τοῖς τῆς ζ. ἡμ.—προσωπολ. παρ' αὐτῷ.

143 A. ἤδη σοι ἀποστερεῖ τῶν ὀφειλομένων—μήτε νωχελ. 15 D. πῶς δὲ τοῦτό ἐστι, δηλονότι.

145 C. αὐτὸν συνέστησεν.—ἑστάναι ἀτελεῖς.

146 C. αὐτῷ ὑποτάττει. D. τῇ αὐτῇ κεχρ. σπ.

τὴν ἐκ Λαοδικείας] τὴν πρὸς Τιμόθεον πρώτην λέγει. hoc in marg. 20

EP. AD THESSALONICENSES PRIMA.

152 A. ἥτις πλ. σημαντικὴ καθέστηκεν. B. ὅρα ἐνταῦθα τὸ ἓν ἐπὶ π. κειμ.

153 D. καὶ ἐξ ὧν ἐκεῖνοι.—ὑπερέπτησαν ἀπ.

154 A. πρῶτον πιστ. C. τοσαύτην ἐπίδειξιν ἔκ τε τῆς πί- 25 στεως καὶ ἀθλήσεως. D. ἃ γὰρ ἡμᾶς ἐχρῆν.

156 A. ἐμβάλλειν ἐθαρ.—ἀνθρώπων λαλεῖν μελ. B. ἐνεπίστευσεν ἡμῖν. D. ὃ τῶν ἀπατώντων ἴδιόν ἐστιν τοῦ μὲν δίχα κολακείας λελαληκέναι· καὶ ὑμεῖς φησὶ μάρτυρες. ὅτι δὲ οὐ προφάσει πλεονεξίας ὡς ἐπ' ἐλπίδι τοῦ λαλεῖν, τί φησιν; "ὁ 30 "Θεὸς μάρτυς ὁ τὰς καρδίας εἰδὼς καὶ τοὺς διαλογισμούς."

157 D. τὰ ἑαυτῆς τρέφει παιδία.—τουτέστι σπουδάζοντες.

158 D. πολλὰ γὰρ αὐτὸν κατεμ.—τοὺς ἐπαν. ἡμῖν πειρ.

159 B. ἀλλὰ παραλαβόντες λόγον ἀκοῆς. C. ὁ Χριστὸς ἐφθέγξατο. D. μετὰ φόβου καὶ προσ.

160 C. ὡς τῶν Ἰουδαϊκῶν συναγωγῶν εἰ καὶ ἐν Θεῷ οὐσῶν οὐ μὴν καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὁ δὲ ἀρνούμενος. D. ἀνεῖλον μὴ γὰρ καὶ ὧν τὰς βίβλους μετεχειρίζοντο—ἐπεφύησαν.—καὶ τῇ πάν- 5 των ἐμποδίζουσι σωτηρίᾳ.

161 D. ὅσον τὸ ἐκδικεῖσθαι.

162 D. Θεοδωρήτου. Ἐπέσχον τὴν προθυμίαν φησιν, οἱ ἐπάλληλοι πειρασμοί. Hoc Schol. in marg.

163 A. Τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; ὁ Σατανᾶς ἐκκόπτει; 10 ναί· οὐ γὰρ Θεοῦ ἔργον ἦν· ἐπὶ μὲν γὰρ Ῥωμαίων τοῦτό φησιν· ὅτι ὁ Θεὸς ἐκώλυσεν· καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὁ Λουκᾶς ὅτι τὸ Πνεῦμα διεκώλυσεν αὐτοὺς ἐλθειν εἰς τὴν Ἀσίαν· καὶ ἐπὶ Κορινθίων, "τοῦ Πνεύματος ἔργον ἐγένετο τὸ μὴ ἐλθεῖν με·" ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦ Σατανᾶ. (In marg. τίνα δὲ λέγει νῦν ἐκκοπὴν τοῦ Σατανᾶ;) 15 πειρασμούς τινας ἀπροσδοκήτους καὶ ἐφόδους· γενομένης γὰρ αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ Ἑλλάδι τρεῖς μῆνας δέσμιος, τοῦτο καλεῖ ἐκκοπήν. D. διὰ πειρασμοῦ.

164 B. καὶ ταράττεσθαι ἀπὸ μετ. C. μελλούσων αὐτῷ θλίψεων. εἰ προεῖπες. 20

165 A. ὁ ἄρρητα ἀκ. ῥήμ.

166 A. ἀλλ' ὃ μεῖζον ἦν εὐαγγελ. D. ἐπὶ δὲ τῶν ἐστηριγμένων μὲν ἐν τῇ π. μικρὸν δέ τι πρὸς δ.

167 A. ὅτι ἐνέλειπεν αὐτοῖς.

168 A. Τίς γὰρ ὁ στηρίξαι φησι ἐν ἀγάπῃ τὰς καρδίας αὐ- 25 τῶν ἔχων ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Υἱοῦ; δηλονότι τὸ Πνεῦμα. Τίς δὲ εὔχεται ἑτέρῳ πλὴν Θεῷ; "τὰς εὐχάς "μου," γάρ φησι "τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω." οὕτως ὁ μάκαριος Βασίλειος ἐν τοῖς πρὸς Ἀμφιλόχιον. C. καὶ ἀπιέναι εἶχεν.

171 A. εἰς πάντας ἀγάπης. B. "ἔσονται" γὰρ εἶπεν πάντες. 30 C. Οἰκουμενίου. Διὰ τοῦτο οὐ χρείαν ἔχομεν.—καὶ μεταδιδόναι συμβουλεύει.

173 D. ζῶντες τὰς ψυχάς.

174 A. οὐ μὴ προλάβωσιν τοὺς τελ. D. πρῶτοι ἐγερθήσονται· ἅτε γὰρ αἵρεσθαι ἐν νεφέλαις μέλλοντες καὶ πρῶτοι ἀναστ. 35

175 A. δυσχερέστερον ἐγ.—ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ σχήματι.

177 A. ὅτι πάντως. B. ταῦτα δὲ ἁρμόζει καὶ ἐπὶ τῆς—καὶ ἐπὶ ἑκάστου τελευτῆς. C. αἰφνίδια γάρ. D. ταύτην εἰς μέσον ἦξεν.

178 A. καὶ αὐτὸς οὐκ ἀδ. B. ἡ ἡμέρα ὑμῖν. C. ἡμᾶς οὐ 5 δεῖ καθ. D. ἄνω εἶπεν διεγρηγορέναι.

179 C. ταῦτα δὲ ἡμῖν κτητέα φησι τὰ ὅπλα. D. ἐλπ. χρηστὴν ὅτι ὡς υἱοὺς ἐκτήσατο.

180 B. ἡγεῖσθε αὐτούς.

180 C. εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς] Τίνος χάριν ἔγραψεν τὸ "εἰρη- 10 "νεύετε ἐν ἑαυτοῖς;" οὐ γὰρ μάχεταί τις ὅλως, οὐδὲ στασιάζει πρὸς ἑαυτόν· τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν πρὸς τοῦτο; παντί που δῆλόν ἐστιν, ὡς οὐχ ἁπλοῦς ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ψυχῆς δὲ καὶ σώματος σύγκειται. "ἡ οὖν σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος," ὡς αὐτός φησιν ὁ Ἀπόστολος, "τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς" 15 ἥ τε στάσις καὶ πόλεμος ἐστὶν ἡμῖν. ὃ καὶ τῷ μεγάλῳ δοκεῖ

λέγοντι, "νῦν ὥσπερ ἐπὶ τρυ[τάν]ης ἑστάναι νόμιζε τὴν ψυχὴν, [ἔν]θεν ὑπὸ Ἀγγέλων, κακεῖθεν ὑπὸ δαιμόνων διελκομένην· τίσιν δώσεις τὴν ῥοπὴν τῆς καρδίας; [ἢ] γάρ σοι νικήσει ἡδονὴ σαρκὸς [ἢ] ἁγιασμὸς πνεύματος. καὶ ὁ μέγας [καὶ σ]οφώτατος 20 ἐν μάρτυσιν ἅγιος * * ράτος οὑτωσί πως τῷ ἁγίῳ Νικολάῳ. "οἴ- "δαμεν τὸν ἀκατάλλακτον τῆς ψυχῆς ἡμῶν καὶ τοῦ σώματος διη- "νεκῆ πόλεμον." ὃς οὖν δώσει τῇ ψυχῇ νουνεχῶς τὸ κατὰ σώματος κράτος καὶ τὸν ἡγεμόνα λογισμὸν ἐπιστήσει κύριον ταῖς αἰσθήσεσιν αὐτοῦ εὐθείαν κρίνει τὴν κρίσιν τῷ χείρονι ὑποταγὴν 25 τοῦ κρείττονος οὐ διδούς. ὥς που τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ λόγων ἔφη ὁ οὐρανοφάντωρ Βασίλειος. εἰ ἀληθῶς φησιν "ἄρα δικαιοσύνην λα- "βεῖτε, εὐθείας κρίνετε υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδεμίαν ἀνομίαν "ἐργάζεσθε ἐν τῇ γῇ·" ἀδικίας αἱ χεῖρες ὑμῶν συμπλέκουσιν·" ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἡ αὐτοσοφία ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελίῳ 30 εἶπεν, "εἰρηνεύετε καὶ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἅλας, καὶ ταπεινοφρονοῦντες ἀνυψώθητε [b].

[b] Hoc Schol. scriptum est in marg. manu recentiore sed sæc. XIII. non juniore.

180 D. τοὺς παρὰ τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ.—ὡς ἐκλύτους παραμυθεῖσθε.

181 A. καὶ τοὺς ἄγαν ἀκ.—καὶ ἀγαθοῖς αὐτὸν ἀμ. C. πρὸς τὸ συμφ. οἰκονομεῖ.

182 A. πάντας λοιπὸν μ. D. ὅλους δι' ὅλου.—σωθησώμεθα. 5 ἣν παρεγράψαμεν.

183 B. καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἀσπ.—ὅπου δὲ χάρις Θεοῦ.

187 A. μὴ οὖσα ἐν Πατρὶ καὶ υ. ὡς αἱ τῶν Ἑλ. αἱ τῶν Ἰουδαίων. B. οἶδεν ὅπως μέγα.

188 C. ὑπέρ τε ὧν πασχ. 10

189 A. ἀλοίετε καὶ ἀδημ.

190 B. ἢ ὅτι ὡς τῶν Ἀγγ.—περὶ ἧς ὁ Δαβίδ. C. κολ. ὁ Θ. τοὺς θλίβοντας αὐτ. D. ἅμα ἐπιφανεῖ αὐτοῦ.

191 A. κριτὴν καθεζ. θεωρουσῶν ὅσων αὐτ' ἀξ.

Οἰκουμενίου. Τὸ ἐνδοξασθῆναι κατὰ δύο νοεῖται. C. Οἰ- 15 κουμενίου. Θαυμασθήσεται δὲ ὁ Θεὸς διὰ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν.

193 A. φάσκοντες ἐφεστάναι. B. συνέλη τοὺς ψευδοπρ.—διὰ γὰρ τούτου ἐλάλουν. C. δηλούσας.

194 B. διὰ τὸ ἀπολλύειν—καὶ ἑαυτὸν ἀπολ. 20

195 D. οὐ διὰ δειλίαν εἶπεν. in Schol. μονονοὺ κατέχων.

196. ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου δεσπότου Χριστοῦ. In Gennadii Schol. τῆς τοῦ Θεοῦ προθεσμίας.

. Ὃν ὁ Κύριος ἀναλώσει]

Εἰρηναίου. Ὃν ὁ Κύριος ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος 25 αὐτοῦ, καὶ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καταργήσει. οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνεργείαν τοῦ Σατανᾶ. οὐ γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ λέγει κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ γίνεσθαι, ἀλλὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνόμου ὃν Ἀντίχριστον λέγομεν [b].

196 D. τοὺς ὀφθαλμοὺς πλανᾶν. 30

197 A. οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς.—ἔρχεται ἄλλος

[b] Hoc Schol. in marg. una cum illo Gennadii quod editis inest eademque manu qua cætera passim addita.

ἐν τῷ ἰδίῳ ὀν. καὶ δέξ. αὐτόν. C. τὸ μον. δεῖ σέβειν παρεγγυᾷ. D. ἰσχύσει μόνοις.—πολλοὶ ζητοῦσι τί δηπ. ὁ Ἀντ. ἐρχ.

199 A. εἰ μὴ ἡγήσατο ἡ χ. τοῦ Πνεύματος. B. Χριστῷ μὲν πιστ.

201 A. ἀλλ' ἐν Κυρίῳ προσέθηκεν—εὔχεται ὁ Ἀπόστολος. 5 ποῖος γὰρ Κύριος παρὰ τὸ Πνεῦμα. B. ὑπομονὴν δέ φ. ἢ ἵνα ὑπομείνωμεν καθὼς ὁ Χριστὸς, ἢ ἵνα τὸν Χριστὸν ὑπομείνωμεν, τουτέστιν ἵνα ἐμπαράσκευοι.

202 A. παραγγέλλομεν ὑμῖν μέσου ὄντος. C. καὶ ἑαυτὸν διέτρεφεν.—πῶς δεῖ βιοῦν. D. καὶ ὅσα ὅμοια. 10

203 B. ἐν σώματι δὲ διορθοῦται.

εἰ δέ τις οὐχ ὑπακούει] ἔτι περὶ τῶν ἀργῶν ὁ λόγος αὐτῷ, ἁρμόζει δὲ καὶ περὶ ἑτέρων ἁμαρτανόντων λέγεσθαι. C. μὴ ἐκκακήσητε ἀγαθοποιοῦντες.—μὴ ὡς ἐχθρὸν δὲ ὀργιζ.

204 A. τικτομένας τῶν πασχ. ἐν παντὶ τρόπῳ φησιν, ὥστε 15 μηδ. ἵνα μὴ παραποιῆται τὰ γρ.—B. εἰ μὴ ἔχῃ τοῦτο.

E COD. BODL. ROE 16.

EPIST. AD GAL.

732 A. Ed. Œcum. Οἰκουμενίου. Οἶδές τι παραγέγραπται. διὰ Κηφᾶν. 20

ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι] Οἰκουμενίου. Ὅτι εὐκαίρως ἐποίησεν λεχθῆναι ἔμπροσθεν τῶν Ἰουδαίων· τὸ "ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι καὶ "οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί· εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ "ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς "Χριστὸν ἐπιστεύσαμεν· ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ 25 "καὶ οὐχ ἐξ ἔργων νόμου." διὰ τὸ λεχθῆναι οὖν ταῦτα ἔμπροσθεν πάντων, γέγονεν ἡ κατὰ πρόσωπον ἀντίστασις· ἐπεὶ οὐκ ἐχρῆν εἴπερ ἄρα τι σφάλμα ἦν καθ' ἰδίαν ἐγκαλέσαι καὶ διορθώσασθαι, τοῦ Κυρίου μάλιστα λέγοντος, "ἐὰν ἁμαρτήσῃ τι ὁ ἀδελφός σου,

" ἔλεγχον αὐτὸν καθ' ἰδίαν," ἀπειθοῦντι δὲ καὶ ἑτέρους καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπίστησον.

736 C. Θεοδωρήτου. Οὕτω γὰρ ἐπιστεύσατε ὡς αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν θεασάμενοι.

745 D. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως] Γενναδίου. Οὐ τοίνυν 5 ἐνδεχόμενον οὐδ' εὔλογον ἐπ' ἀναιρέσει τῶν εὐλογῶν δεδόσθαι φάναι τὸν νόμον.

Θεοδωρήτου. Διήλεγξεν ἡ θεία γραφὴ καὶ τοὺς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ἐν νόμῳ. hoc Schol. exstat p. 744 D. Œcum.

748 A. Schol. quod Gennadio assignat Ed. Œcumenio 10 tribuit Codex.

750 A. τοῦ ἐν ἁγίοις Κυρίλλου ἐν βιβλίῳ ἕκτῳ τῆς πεντεκαιδεκάτης τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας στοιχεῖα κόσμου τὰ μόρια τοῦ παντὸς κόσμου λέγει.

753 B. ἰδοὺ γὰρ φανερῶς πιστοῖς γράφων λέγει ταῦτα. ὁ ἐν 15 ἁγίοις Κύριλλος ἐν βιβλίῳ γ τῶν παραλειπομένων τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ πραγματείας φησὶν οὕτως, " τέκνιά μου οὓς " πάλιν ὠδίνω ἄχρις ἂν οἱ μεγάλοι κ. ὑπ."

EP. AD EPHES. T. II. p. 5.

Ὁ Θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Πατὴρ τῆς δόξης] 20 Οἰκουμενίου. Ὁ ἐν ἁγίοις Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ Υἱοῦ λόγῳ, ὡς νομίζω τὰ δύο εἰς τὸν Χριστὸν ἐδέξατο· πατέρα μὲν τοῦ λόγου Θεὸν δὲ τοῦ προσλήμματος· ἵνα ἐκ θεότητος ἐν μιᾷ φύσει δείξῃ τὸν Ἐμμανουήλ.

13 D. Οἰκουμενίου. Ἢ ἀπολελυμένως νόησον, ὅτι ἐν τῷ νῦν 25 φησὶ κόσμῳ.

18 D. Οἰκουμενίου. Καὶ ξένοι φησὶ τῆς διαθήκης τοῦ νόμου ἢ τῆς πρ. αὐτ. ἐπ.

30 D. Οἰκουμενίου. Καὶ ἵνα φησὶν γνῶτε τὴν ὑπερβάλλουσαν π. ἀνθρ. 30

Οἰκουμενίου. Τῷ δὲ δυναμένῳ Θεῷ.

35 C. Οἰκουμενίου. Καὶ γὰρ καὶ γυμνῇ πάλαι τῇ θεότητι. εἰς μίαν ὕπηρξεν φύσιν. in marg. γρ. ὑπόστασιν.

38 A. Οἰκουμενίου. Ὅρα τί κἀγὼ ἐνόμισα οὔτε γὰρ ἐχώρησα τὰ τοῦ μακαρίου Ἰωάννου εξει νόησαι.

44 A. Οἰκουμενίου. Ὥσπερ γὰρ δηλοὺς ποιῶν ἡμᾶς, ὅτι ἐσμὲν Θεοῦ λαός.

51 A. Οἰκουμενίου. ὁ γὰρ οἶνος πρὸς εὐφροσύνην. 5

52 A. Οἰκουμενίου. Τὸ ἅπαν πλῆθος.

57 D. Οἰκουμενίου. Πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας τουτέστιν.

58 D. Οἰκουμενίου. Δύνῃ δὲ ὡς πρὸς τὸν Χρ. ν.

60 B. Οἰκουμενίου. Ἢ εὐαγγελίζομαι· ὑπὲρ οὗ εὐαγγελίου 10 πρεσβ.

EP. AD PHILIPPENSES.

66 B. Οἰκουμενίου. Καθὼς ἂν μνησθῶ.

73 A. Οἰκουμενίου. Ὅρα ταπείνωσιν, ἀπὸ μυρ. C. Οἰκουμενίου. Καὶ κατὰ ἄλλο δὲ νοήσῃς τὸ ἀναγκαιότερον ὅτι τὸ προσ- 15 άγειν Χριστῷ διὰ τῆς πίστεως πλείονας πλεῖον αὐτὸν οἰκείου (sic) τῷ Χριστῷ. Οἰκουμενίου. Καὶ τοῦτο θαρρῶν τὸ εἶναι ἀναγκαιότεραν τὴν ἐν σαρκὶ προσμονήν.

78 D. Οἰκουμενίου. Εἰ καὶ περὶ τοῦ δόγματος λέγει.

96 C. Οἰκουμενίου. Εἰ γὰρ φησὶν, ἀντιπαράθῃ (sic) τις. 20

101 C. Οἰκουμενίου. Καλῶς τὸ τέλος εἶπεν ἀπ.

EP. AD COLOSSENSES.

141 B. Οἰκουμενίου. Καὶ τῷ δι' αὐτοῦ καὶ τῷ σὺν αὐτῷ καλῶς λεγ. D. Οἰκουμενίου. Δίχα τῶν εἰς ἀσ.

EP. AD THESSALONICENSES I. 25

152 C. Οἰκουμενίου. Ἢ ἔργον πίστεως φησί.

161 A. Οἰκουμενίου. Ταῦτα δὲ καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν προφ.

164 B. Οἰκουμενίου. Ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τὰς οὐρὰς ταρασσόντων κυνῶν.

166 D. Οἰκουμενίου. Εἰκότως ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ χαίρο- 30 μεν.

EP. AD THESSAL. II.

188 C. Oἰκουμενίου. Ἢ ὅτι τοῦτο γάρ φησιν.

190 B. Oἰκουμενίου. Ὡσεὶ εἶπεν, μετὰ τῶν Ἀγγέλων.

191 D. Oἰκουμενίου. Ἐν γὰρ τῇ τότε ἡμέρᾳ.

196 A. In Schol. Gennadii. τῆς τοῦ Θεοῦ προθεσμίας. 5
Oἰκουμενίου. Ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

οὗ ἐστιν ἡ παρουσία] Σευηριανοῦ. Οὗ ἐστιν ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ. hoc Schol. Irenæo tribuit Cod. B.

AUCTORUM NOMINA

IN HIS COMMENTARIIS CITATORUM.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

Pag.	Lin.	
2,	7.	ἄλλως leg. vid. ἄλλοις.
7,	12.	διακομίαν corr. διακονίαν.
20,	11.	ἐπιστάσεως leg. ἐπιτάσεως.
22,	6.	ἔθνεσεν corr. ἔθνεσιν.
28,	32.	ψευάδελφοι corr. ψευδάδελφοι.
56,	23.	εὐπαγγελιῶν corr. ἐπαγγελιῶν.
83,	31.	φορμακεῖαι leg. φαρμακεῖαι.
112,	22.	ὁρμόζει corr. ἁρμόζει.
134,	14.	εὐργετουμένων corr. εὐεργ.
139,	17.	Σατᾶναν corr. Σατανᾶν.
169,	34.	ἕν leg. ἐν.
275,	24.	ἐπήνησεν leg. ἐπήνεσεν.
310,	21.	Σολομιτῶν leg. Σοδομιτῶν.

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS VII.

IN EPISTOLAS S. PAULI AD TIMOTHEUM, TITUM, PHILEMONA, ET AD HEBRÆOS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

CATENÆ

IN

SANCTI PAULI

EPISTOLAS AD TIMOTHEUM, TITUM,

PHILEMONA ET AD HEBRÆOS.

AD FIDEM CODD. MSS.

EDIDIT

J. A. CRAMER. S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIII.

MONITUM LECTORI.

QUOD edendum superfuit e Cod. Coisliniano CCIV. hoc Volumine absolvi. Insunt nempe Commentarii diversorum Gr. Patrum in S. Pauli Epistolas ad Timotheum, ad Titum et Philemona et ad Hebræos. His porro adjunxi Supplementi gratia aliam Catenam in Ep. ad Hebræos e Cod. Paris. 238. depromptam; cujus hæc est in Catalogo Bibl. Reg. notitia.

"Cod. CCXXXVIII. Codex membranaceus, quo conti-
" netur Catena in Epistolam ad Hebræos. Ibi sæpe-
" numero laudantur Athanasius, Basilius, Chrysosto-
" mus, Clemens, Cyrillus, Dionysius Areopagita, Epi-
" phanius, Eusebius, Gregorius Nyssenus, Gregorius
" Nazianzenus, Isidorus, Maximus, Nilus, Œcumenius,
" Origenes, Philo, Photius, Severus et Theodoretus.
" Hæc autem Catena non ultra caput octavum progre-
" ditur. Is Codex sæculo decimo tertio exaratus vide-
" tur."

Hac Catena plurima et satis longa insunt excerpta ex Athanasio, quorum forsan quædam inedita sunt; sed etiam edita non sine usu sunt ad augendam varietatem lectionis, præstantioris inter Patres Auctoris, et cujus Codices pauci supersunt.

Adjungere potuissem et alium ineditum commentarium in eandem S. Pauli Epistolam e Cod. Paris.

224 A. Chart. Sæc. XIV. Sed cum nulli in eo opere nominati essent Patres, nec magni esse momenti videretur, per se satis amplum volumen nimium augere supersedi. Speciminis tantum gratia incerti Auctoris prooemium hoc loco inseram.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐθνῶν μὲν Ἀπόστολος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησίν· οὐ γὰρ ἠνέσχοντο ἂν αὐτοῦ Ἑβραῖοι, κηρύσσοντος αὐτοῖς, ἅτε δὴ ἀπεχθανόμενοι αὐτῷ πλέον ἢ τοῖς ἄλλοις· διὰ τῆς ἀθρόας αὐτοῦ μεταβολῆς ἄμαχον δεικνῦντι τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν, τὸν οὕτω σφοδρὸν διώκτην ἑλκύσαντος. σημεῖον γὰρ μέγα τῆς ἀληθείας τοῦ κηρύγματος, τὸ Παῦλον τὸν θερμότατον ζηλωτὴν τοῦ νόμου, ἐξαίφνης Χριστῷ προσελθεῖν. διὰ τοῦτο ἐκθύμως ἐπολέμουν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ φωνῆς ἂν ἠνέσχοντο· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντες, οὐδὲ οὗτοι πάνυ τοι προσεῖχον αὐτῷ, ἅτε τοῦ νόμου ἀπάγοντι παντελῶς, καὶ τὴν περιτομὴν λύοντι· πλὴν εἰ καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη κῆρυξ, ὅμως καὶ πρὸς Ἑβραίους γράφει. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἐπετράπη μὲν βαπτίζειν, ἐβάπτιζε δὲ ὅμως, οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐκωλύθη, οὕτω καὶ Ἑβραίοις ἐκ περιουσίας ἐπιστέλλει· καὶ γὰρ σφόδρα αὐτῶν ἐκήδετο, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνάθεμα γενέσθαι ηὔχετο. τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ δὲ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιστέλλει· οὗτοι γὰρ ὑπὸ τῶν ἀπίστων Ἑβραίων καὶ τὰ ὑπάρχοντα διηρπάγησαν, καὶ μυρίαις κακώσεσιν ὑπεβάλλοντο. ὅθεν καὶ τῆς πρὸς τούτους ἐλεημοσύνης σφόδρα φροντίζει· καὶ Κορινθίους καὶ Μακεδόνας εἰς τοῦτο διεγείρων, καὶ πρὸς τὸν Πέτρον τὸ κήρυγμα διελόμενος, τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ πιστοὺς Ἑβραίους πένητας, κοινωνοὺς ποιεῖται. ἀναγκαίως οὖν τούτοις γράφει παραμυθούμενος αὐτοὺς καταπίπτοντας. σφόδρα γὰρ ἦσαν τεταριχευμένοι ταῖς παρὰ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν κακώσεσιν, ἅτε

καὶ αὐτονομουμένων ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐξουσίαν ἐχόντων καὶ κρίνειν καὶ φυλακίζειν οὓς ἂν ἐθέλοιεν. καὶ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐμφαίνει λέγων· "τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα "γόνατα ἀνωρθώσατο." ἅτε γὰρ Ἰουδαῖοι ὄντες, καὶ μαθόντες ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν παρὰ πόδας ἀπελάμβανον τὰ ἀγαθὰ, σφόδρα κατέπιπτον, ὡς μήπω τυχόντες ἀνέσεως. διὸ καὶ πολλὰ περὶ πίστεως διαλέγεται ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ, καὶ τῶν ἐξ αἰῶνος ἁγίων ὡς μήπω ἀπολαβόντων τὰ ἀγαθὰ, δύο κατασκευάζων, ἓν μὲν, τὸ δεῖν φέρειν πάντα γενναίως τὰ συμπίπτοντα· ἕτερον δὲ, τὸ πάντως προσδοκᾶν τὴν ἀμοιβήν· οὐ γὰρ περιόψεται Κύριος τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἁγίους, ὥστε τότε καὶ ὑμεῖς ἀπολήψεσθε. ποιεῖται δὲ πολὺν λόγον καὶ περὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ περὶ τῆς καινῆς, καὶ δείκνυσι τὸν νόμον οὐκέτι σεμνόν. εἰ γὰρ καὶ ὁ ναὸς τότε συνειστήκει, ἀλλ' οὖν αἰνίττεται ὅτι ἄχρι καιροῦ ἔσται τινὸς, καὶ ὅτι τὰ ἡμέτερα, ἀλήθεια. πρεσβυτέρα δὲ αὕτη τῆς πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῆς. ἐν ἐκείνῃ μὲν γὰρ ἐνδείκνυται ὅτι τέλος ἔχει αὐτῷ ἡ ζωή· "ἐγὼ γὰρ ἤδη," φησὶ, "σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς "ἀναλύσεως ἐφέστηκεν." ἐν ταύτῃ δὲ ἐπαγγέλλεται τοῖς Ἑβραίοις, ὅτι ὄψεται αὐτούς· "γινώσκετε," γάρ φησι, "τὸν ἀδελφὸν "Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι "ὑμᾶς." εἰκὸς δὲ τοῦτο ἐκβῆναι. καὶ γὰρ δύο μὲν ἔτη ἐποίησεν ἐν Ῥώμῃ δεδεμένος, εἶτα ἀφείθη, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς δηλοῖ λέγων, "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ, οὐδείς μοι συμπαρεγένετο. "καὶ ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος," τοῦ Νέρωνος δηλαδή. εἶτα εἰς τὰς Ἰσπανίας ἐλθὼν, ἐκεῖθεν ἴσως εἶδε καὶ τοὺς Ἑβραίους· εἶτα εἰς Ῥώμην ἦλθεν αὖθις, ὅτε καὶ ὑπὸ Νέρωνος ἀνηρέθη.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Α. ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΩΝ τοῦ Ἀποστόλου μαθητῶν ὁ Τιμόθεος ἦν· καὶ μαρτυρεῖ μὲν ὁ Λουκᾶς, ὅτι θαυμαστός τις νέος ἦν, μαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν 5 ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν, ὃς ἅμα τε μαθητὴς ἐγένετο καὶ διδάσκαλος· καὶ οὕτω σφόδρα συνετὸς ἦν, ὡς ἀκούων Παύλου χωρὶς περιτομῆς κηρύσσοντος, καὶ μαθὼν ὅτι καὶ Πέτρῳ ἀντέστη τούτου ἕνεκεν, ἑλέσθαι μὴ μονον τὸ ἐναντίον κηρύξαι, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν· περιέτεμε γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ, καὶ 10 οὕτως αὐτῷ πᾶσαν εὐθέως τὴν οἰκονομίαν ἐνεπίστευσεν.

Ἤρκει μὲν οὖν ὁ τοῦ Παύλου πόθος δεῖξαι τὸν ἄνδρα ὅστις ἐστίν· ἐν πολλοῖς γὰρ αὐτῷ ἐμαρτύρησε· καὶ τὰ νῦν λεγόμενα θαυμαστὰ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν παρρησίαν· εἰ δέ τις ἐξετάζει, τί δήποτε Τίτῳ καὶ Τιμοθέῳ γράφει μόνοις, καίτοι γε καὶ Σίλας 15 τῶν εὐδοκίμων ἦν, καὶ Λουκᾶς καὶ Κλήμης, ὅτι τούτοις ἤδη ἐκκλησίας ἦν ἐγκεχειρηκώς· τοσαύτη γὰρ αὐτῶν ἦν ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀρετῆς, ὡς μηδὲ τὴν νεότητα ἐμποδίσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α'. Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῆ νομικῆς ἀνάγκης.

β'. Περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστὴν ἐκ διώκτου, κατὰ χάριν Θεοῦ.

γ'. Παραγγελία περὶ πιστῆς καὶ εὐσυνειδήτου διακονίας, ἧς ἄνευ κίνδυνος.

δ'. Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ ἀκάκως, ἀταράχως, σεμνῶς.

ε'. Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἄνδρας χρὴ, καὶ οὐ γυναῖκας εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀγάπης.

ϛ'. Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπων.

ζ'. Περὶ θείας σαρκώσεως.

η'. Περὶ ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι.

θ'. Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκκλησίας.

ι'. Περὶ τοῦ ἁρμοζόντως ἑκάστῳ προσφέρεσθαι.

ια'. Περὶ χηρῶν ἡλικίας, καὶ τρόπου, καὶ διοικήσεως.

ιβ'. Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς.

ιγ'. Περὶ χειροτονίας ἀσφαλοῦς.

ιδ'. Ὅτι οὐδὲν ἔργον λανθάνει.

ιε'. Περὶ δούλων ὑπακοῆς.

ιϛ'. Κατὰ φιλοκερδῶν, καὶ ψευδοδιδασκάλων.

ιζ'. Παραγγελία φοβερὰ περὶ καθαρᾶς ὑπακοῆς ἄχρι τέλους.

ιη'. Πλουσίων ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωήν.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς εἰς ἀγάπην Θεοῦ ὁδηγίας, τὴν ἀπροσδεῆ νομικῆς ἀνάγκης. 5

1 ΠΑΥΛΟΣ Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ
2 τῆς ἐλπίδος ἡμῶν, Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει.

Μέγα τὸ τοῦ Ἀποστόλου ἀξίωμα ἦν, καὶ πανταχοῦ ὁρῶμεν τὸν Παῦλον προτιθέντα τὰς αἰτίας τοῦ ἀξιώματος· οὐχ ὡς ἁρπάζοντα 10 *τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὡς ἐγχειρισθέντα καὶ ἀνάγκην ἔχοντα. ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπιπηδῶν τῇ μὴ διδομένῃ παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῇ μέμψεως ἄξιος, οὕτως ὁ διακρουόμενος καὶ ἀποπηδῶν ἑτέρων ἐστὶν ἐγκλημάτων ὑπεύθυνος, παρακοῆς καὶ ἀπειθείας· τοῦτο γοῦν καὶ νῦν ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς, ὁ Παῦλός φησι, "Παῦλος* 15 *"Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ." οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, Παῦλος κλητὸς, ἀλλὰ "κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ." ἵνα γὰρ μή τι ἀνθρώπινον πάθῃ ὁ Τιμόθεος, νομίζων ἐξίσης αὐτῷ διαλέγεσθαι καὶ τοῖς μαθηταῖς, διὰ τοῦτο οὕτως ἤρξατο. καὶ ποῦ ἐπέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός; εὑρίσκεται τὸ Πνεῦμα λέγον ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν* 20 *Ἀποστόλων· "ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν." πανταχοῦ τοίνυν γράφων προτίθησι τὸ ὄνομα τοῦ Ἀποστόλου, παιδεύων τὸν ἀκούοντα, μὴ νομίζειν ἀνθρώπινα εἶναι τὰ λεγόμενα. "κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν." καὶ μὴν οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Πατὴρ ἐπιτάξας, ἀλλὰ πανταχοῦ ὁ Χριστὸς αὐτῷ ἰδίᾳ λέγεται,* 25

ἀλλ' ἅπερ ἂν ὁ Υἱὸς ἐπιτάξῃ, ταῦτα τοῦ Πατρὸς ἐπίταγμα λέγει εἶναι, ὥσπερ καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Υἱοῦ. ὅρα δὲ καὶ πῶς κοινὴν αὐτὴν ἐποίησεν· ἐπήγαγε γὰρ, "καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ "τῆς ἐλπίδος ἡμῶν·" ὅρα πῶς κυρίως τὰ ἐπώνυμα τέθεικε· καὶ μὴν ὁ ψαλμῳδὸς περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦτό φησι λέγων, "ἡ ἐλπὶς 5 "πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς·" καὶ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος γράφων ἑτέρωθί φησιν, "εἰς τοῦτο γὰρ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, "ὅτι ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ."

Τὸν διδάσκαλον ἀναγκαῖον κινδύνους ὑπομένειν, καὶ πολλῷ τῶν μαθητῶν πλείονας· διὰ τοῦτο εὐθέως ἐκ προοιμίων αὐτοῦ τὴν 10 ψυχὴν ἀνιστὰς, σωτῆρα ἔχομεν, φησὶ, τὸν Θεὸν, καὶ ἐλπίδα τὸν Χριστόν· πολλὰ πάσχομεν, ἀλλ' ἔχομεν ἐλπίδας μεγάλας, ἔχομεν τὸν σώζοντα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ Θεόν. ἄλλοθι φησὶν, οὐ τέθεικεν ἐν ταῖς ἄλλαις Ἐπιστολαῖς τὸ "κατ' ἐπιταγήν·" διὰ τί νῦν τέθεικεν; ἐπειδὴ ἔμελλε νομοθετεῖν τινα καὶ ἐκκλησιαστικοὺς 15 κανόνας ἐκτίθεσθαι, προλαβὼν πείθει, ὅτι κατ' ἐπιταγὴν Θεοῦ μέλλει λέγειν. "Τιμοθέῳ γνησίῳ τέκνῳ ἐν πίστει." ὅρα τὸ ἐγκώμιον ὅσον, εἴγε οὐ μόνον υἱὸν αὐτοῦ φησιν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ γνήσιον τέκνον· τὴν ἀκριβῆ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους πρὸς αὐτὸν ὁμοιότητα δεῖξαι βουλόμενος, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνήλλακτο κατὰ τὴν πίστιν, τὸ 20 ἐμφερὲς ἔχων· εἰ δὲ τοσαύτην ἐπεδείξατο πίστιν, ὡς Παύλου γενέσθαι τέκνον, καὶ οὐχ ἁπλῶς τέκνον, ἀλλὰ καὶ γνήσιον, θαρρήσει περὶ τῶν μελλόντων· πίστις γὰρ τοῦτό ἐστι, τὸ κἂν ἐναντία ταῖς ἐπαγγελίαις ᾖ τὰ γινόμενα, μὴ καταπίπτειν μηδὲ θορυβεῖσθαι. 25

Χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Καὶ τοῦτο ἀπὸ πολλῆς φιλοστοργίας· πλείονα γὰρ ἐπεύχεται τῷ παιδὶ, δεδοικὼς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τρέμων· πλείονος γὰρ μάλιστα οἱ διδάσκαλοι δέονται τοῦ ἐλέου, "ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν·" πάλιν ἐνταῦθα παραμυθία· εἰ γὰρ πατὴρ ὁ Θεὸς, ὡς τέκνων φείδεται. 30

3 *Καθὼς παρεκάλεσά σε προσμεῖναι ἐν Ἐφέσῳ, πορευόμενος εἰς Μακεδονίαν.*

Ἄκουε τὸ προσηνές· πῶς οὐ διδασκάλου φωνῇ χρῆται, ἀλλ' ἱκέτου σχεδόν. οὐ γὰρ εἶπεν ἐπέταξα, οὐδὲ ἐκέλευσα, οὐ μὴν πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς οὕτω διακεῖσθαι χρὴ, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡμέρους καὶ εὐαρέστους· πρὸς δὲ τοὺς μὴ γνησίους, ἑτέρως, καθὼς καὶ αὐτός φησιν, "ἔλεγχε αὐτοὺς μετὰ πάσης ἐπιταγῆς," ὃ καὶ 5 ἐνταῦθα, "ἵνα παραγγείλῃς," οὐχ ἵνα παρακαλέσῃς.

Ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν.

Οὐ τίθησι δὲ αὐτοὺς ὀνομαστὶ, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ἐργάσηται τῇ τοῦ ἐλέγχου περιφανείᾳ. "ἵνα παραγγείλῃς τισὶ, μὴ "ἑτεροδιδασκαλεῖν·" τινὲς ἦσαν ἐς Ἰουδαίων ψευδαπόστολοι, βου- 10 λόμενοι πάλιν ἐπὶ τὸν νόμον ἕλκειν τοὺς πιστοὺς, ὃ πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν αἰτιᾶται· ἐποίουν δὲ τοῦτο, οὐχ οὕτως ὑπὸ συνειδότος ἑλκόμενοι, ὡς ὑπὸ κενοδοξίας καὶ τοῦ θέλειν ἔχειν μαθητάς· καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ φιλονεικοῦντες, τουτέστιν ἡ ἑτεροδιδασκαλία.

4 Μηδὲ προσέχειν μύθοις καὶ γενεαλογίαις ἀπεράν- 15 τοις.

Μύθους—οὐ τὸν νόμον φησὶν, ἄπαγε, ἀλλὰ τὰς παραποιήσεις καὶ τὰ παραχαράγματα καὶ τὰ παράσημα δόγματα· εἰκὸς γὰρ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἐν τοῖς ἀνονήτοις τὸν πάντα χρόνον ἀναλίσκειν, πάππους καὶ ἐπιπάππους ἀριθμοῦντας, ἵνα δῆθεν ἐμπειρίας πολ- 20 λῆς καὶ ἱστορίας πεῖραν ἔχωσι. τί δέ ἐστι "ἀπεράντοις;" ἤτοι πέρας οὐδὲν ἔχουσι χρήσιμον ἢ δυσκατάληπτον ὑμῖν. οἶμαι δὲ καὶ Ἕλληνας αἰνίττεσθαι αὐτὸν εἰπόντα "μύθοις καὶ γενεαλογίαις," ὡς τοὺς Θεοὺς αὐτῶν καταλεγόντων.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησιν· οὐ διὰ τὸ παραγγέλλειν μόνον 25 τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν κατέλιπεν αὐτὸν ἐν Ἐφέσῳ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, περὶ ἧς αὐτῷ καὶ γεγράφηκε. δῆλον δὲ ὅτι τὸ "ἵνα παραγγείλῃς τισὶ" περὶ τῶν οἰκείων λέγει· οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀλλοτρίοις παραγγέλλειν ἠδύνατο· τοὐναντίον γὰρ καὶ πολλὰ κακὰ ὑπέμενον παρ' ἐκείνων· 30 λέγει δὲ περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἳ πολὺν ὑπὲρ τοῦ νόμου δῆθεν ποιούμενοι λόγον, τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν ἐπεχείρουν διδάσκειν ἐναντία τοῦ Χριστιανικοῦ δόγματος. λέγει τοίνυν, πᾶσι μὲν παράγγελε, προηγουμένως δὲ τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν μὴ προσέχειν τοῖς μύθοις τοῖς ὑπ'

ἐκείνων λεγομένοις καὶ ταῖς γενεαλογίαις· πολλὴν γὰρ ἐποιοῦντο τὴν σπουδὴν τοῦ δεικνύναι τὸν Χριστὸν οὐκ ἀκολούθως ταῖς ἐπαγγελίαις ἐξ Ἀβραὰμ καὶ Δαυὶδ γεγονότα· καὶ διὰ τοῦτο ἐπεχείρουν καὶ τὰ γένη τὰ παλαιὰ διηγεῖσθαι δῆθεν, ἀφ' ὧν δὴ πολλοὺς τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πεπιστευκότων παρετάραττον, οὐδὲν τῶν παλαιῶν 5 ἀκριβῶς ἐπισταμένων. καλῶς δὲ αὐτὰς καὶ ἀπεράντους ἐκάλεσεν, ὡς τῶν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐκφερομένων, δυναμένων τῇδε κἀκεῖσε περιάγεσθαι τῷ λόγῳ, ὅπερ ἐν ταῖς γενεαλογίαις γίνεσθαι ἀνάγκη· νῦν μὲν τούτου λεγόντων τὸ γένος, αὖθις δὲ τὸ ἑτέρου, καὶ πάλιν ἀπὸ τούτου μεθισταμένων εἰς ἕτερον. μύθους δὲ αὐτοὺς ὠνόμασεν 10 ὡς μὴ ἔχοντας ἀναγκαίαν διήγησιν.

Αἵτινες ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον ἢ οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν πίστει.

Καλῶς εἶπεν "οἰκονομίαν Θεοῦ," μεγάλα γὰρ ἠθέλησεν ἡμῖν δοῦναι ὁ Θεός, ἀλλ' οὐ δέχεται ὁ λογισμὸς τὸ μέγεθος αὐτοῦ τῶν 15 οἰκονομιῶν· διὰ πίστεως οὖν τοῦτο γενέσθαι δεῖ· ἡ γὰρ περὶ ταῦτα σχολὴ καὶ ζήτησις οὐκ ἐᾷ γνῶναι τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν, καθ' ἣν τὴν ἡμετέραν διὰ Χριστοῦ εἰργάσατο σωτηρίαν, ᾗ μᾶλλον προσέχειν ἔδει μετὰ πίστεως, ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔχοντας τῆς ἀληθείας τὴν ἀπόδειξιν. 20

5 Τὸ δὲ τέλος τῆς παραγγελίας ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

Ἰωάννου. Εἰπὼν "ἵνα παραγγείλῃς τισὶ μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν," καὶ τὸν τρόπον ὑφηγεῖται, καθ' ὃν τοῦτο γενέσθαι δυνατόν· τίς δὴ οὖν οὗτός ἐστιν; ἡ ἀγάπη. ὥσπερ οὖν ὅταν λέγῃ τέλος νόμου 25 Χριστός, τὸ σύμπλήρωμά φησι, καὶ τοῦτο ἐκείνῳ ἐνέχεται· οὕτω ἡ παραγγελία αὕτη ἐνέχεται τῇ ἀγάπῃ. τέλος ἰατρείας ὑγίεια, ὥστε ὑγιείας οὔσης, οὐ πολλῆς δεῖ κατασκευῆς· καὶ ἀγαπῆς οὔσης, οὐ πολλῆς δεῖ παραγγελίας· τὸ δὲ "ἐκ καθαρᾶς καρδίας" ἤτοι περὶ πολιτείας ὀρθῆς φησιν, ἢ περὶ γνησίας ἀγάπης. 30

6 Ὧν τινες ἀστοχήσαντες ἐξετράπησαν εἰς ματαιολογίαν.

Καλῶς εἶπεν "ἀστοχήσαντες," τέχνης γὰρ δεῖ ὥστε εὐθείᾳ βάλλειν καὶ μὴ ἔξω τοῦ σκοποῦ, ὥστε ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εὐθύ-

νεσθαι· πολλὰ γὰρ τὰ τῆς εὐθείας παρεκτρέποντα, καὶ δεῖ πρὸς ἓν ὁρᾷν.

7 Θέλοντες εἶναι νομοδιδάσκαλοι.

"Ὁρᾷς καὶ ἄλλην αἰτίαν τῆς φιλαρχίας; διὰ τοῦτο καὶ ὁ "Χριστὸς ἔλεγεν," ὑμεῖς δὲ μηδένα καλέσητε ῥαββί." 5

Μὴ νοοῦντες μήτε ἃ λέγουσι, μήτε περί τινων διαβεβαιοῦνται.

Ἐνταῦθα διαβάλλει αὐτοὺς ὡς οὐκ εἰδότας τὸν τοῦ νόμου σκοπὸν, οὐδὲ τὸν καιρὸν μέχρι τίνος κύριον εἶναι δεῖ· πῶς οὖν εἰ ἐξ ἀνοίας τὸ ἁμάρτημα, λέγεις, ὅτι διὰ τὸ θέλειν εἶναι νομοδιδασκάλους, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ διακατέχειν τὴν ἀγάπην, ὅτι καὶ ἡ ἄγνοια ἐκ τούτων ἐτέχθη· ὅταν γὰρ ψυχὴ πράγμασιν ἑαυτὴν δῷ σαρκικοῖς, πηροῦται αὐτῆς τὸ διορατικόν; οὐκ ἴσασι, φησὶ, "περὶ τίνων "διαβεβαιοῦνται·" εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς πολλὰ περὶ καθαρσίων καὶ τῶν ἄλλων σωματικῶν λέγειν· εἶτα ἀφεὶς διελέγξαι ἐκεῖνα ὡς οὐδὲν ὄντα ἢ σκιὰς τῶν πνευματικῶν καὶ ὑπογραμμοὺς, ὃ μᾶλλον προσηνέστερον ἦν, τοῦτο ἐργάζεται· ποῖον δὴ τοῦτο; ἐπαινεῖ τὸν νόμον, νόμον ἐνταῦθα τὴν δεκάλογον καλῶν, ἀπὸ γὰρ τούτου κἀκεῖνα ἐξέβαλλεν· εἰ γὰρ ταῦτα αὐτὰ κολάζει τοὺς παραβαίνοντας καὶ ἄχρηστα ἡμῖν γίνεται, πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖνα. 10 15 20

8 Οἴδαμεν δὲ ὅτι καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως 9 χρῆται, εἰδὼς τοῦτο ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται.

Τί οὖν ἐὰν μὴ νομίμως χρῆται, οὐ καλός; ναὶ, φησὶ, καὶ οὕτω καλός· ἀλλ' ὃ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἐπαινεῖ αὐτὸν δι' ἔργων· εἰσὶ γὰρ οἱ μὴ χρώμενοι, ἀλλὰ μόνον τῇ διὰ ῥημάτων διδασκαλίᾳ, τοῦτό ἐστιν ἀνόμως χρῆσθαι. χρῆται μὲν γὰρ, ἀλλ' οὐκ εἰς οἰκείαν ὠφέλειαν. ἔστι δὲ καὶ ἄλλο, ἐὰν νομίμως χρήσῃ, παραπέμπει σε πρὸς τὸν Χριστόν· ὅταν γὰρ αὐτοῦ σκοπὸς ᾖ δικαιῶσαι τὸν ἄνθρωπον, μὴ δύνηται δὲ, παραπέμπει πρὸς τὸν δυνάμενον. καὶ νόμῳ δὲ χρῆται πάλιν νομίμως, ὁ μὴ διὰ τὴν ἐκ τῶν γραμμάτων ἀνάγκην σωφρονῶν, ὥστε μὴ διὰ τὸν ἐκείνου φόβον αὐτὸν κατορθοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀρετήν. ὁ γὰρ μὴ ἀπὸ τοῦ φόβου αὐτὸν πληρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν πλείονος ἐπιθυμίας, οὗτος μᾶλλον αὐτὸν κατορθοῖ· οὐ γὰρ ὁμοίως ὁ κόλασιν δεδοικὼς καὶ ὁ 25 30

τιμῆς ἐφιέμενος τὸν νόμον πληροῖ, οὐχ ὁμοίως ὁ ὑπὸ τὸν νόμον ὢν καὶ ὑπὲρ τὸν νόμον· τὸ γὰρ ὑπὲρ νόμον ζῆσαι τοῦτό ἐστι, τὸ νομίμως χρήσασθαι· νόμῳ γὰρ ἐκεῖνος χρῆται καλῶς καὶ φυλάττει, ὁ μείζονα τοῦ νόμου κατορθῶν· ὁ γὰρ νόμος ὡς τὰ πολλὰ κακῶν ἀπαγόρευσίς ἐστι, δίκαιον δὲ οὐ ποιεῖ τοῦτο, ἀλλ' καὶ ἀγαθῶν 5 ἐργασία.

Εἰδὼς τοῦτο, ὅτι δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται.

Ὅτι κολάσεώς ἐστιν ἐκτὸς, καὶ ὅτι οὐ περιμένει τὰ πρακτέα παρ' ἐκείνου μαθεῖν, ἔνδοθεν ἔχων τὴν τοῦ Πνεύματος ὑπαγορεύουσαν χάριν· νόμος γὰρ ἐδόθη, ἵνα τῷ νόμῳ κολάζωνται καὶ τῇ 10 ἀπειλῇ· οὐ δεῖ τοίνυν χαλινοῦ τῷ εὐηνίῳ ἵππῳ, οὐδὲ παιδαγωγίας ἐπὶ τὸν οὐ δεόμενον παιδαγωγοῦ.

(Σετηριανός.) Ἄλλος φησὶ, καὶ μὴν ἔχει ὁ νόμος τὰ πρακτέα, καὶ ἡ χάρις τὰ ἀπαγορευτέα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος ὠνόμασεν ἕκαστον, καὶ μάλιστα ὅτι ἐν τῇ χάριτι εἰσὶ τοῦ Σωτῆρος αἱ 15 ἐντολαὶ, οὐ νόμοι, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καταλιμπάνουσαι, ἅπερ ἐὰν μὴ γένηται, οὐ πάντως κατακέκριται ὁ μὴ πεποιηκὼς, ὡσανεὶ τὸ τῆς παρθενίας κτῆμα, καὶ ἔτι [a] τοιοῦτο ἕτερον.

Ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις, καὶ ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς. 20

Καὶ οὐ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ κατ' εἶδος διεξῆλθε τὰ ἁμαρτήματα, ὥστε πεῖσαι ἐπαισχυνθῆναι τὴν τοῦ νόμου ἐπιστασίαν. τί οὖν; Ἰουδαῖοί εἰσιν οἱ ἀνδραποδισταὶ καὶ οἱ πατρολῷαι καὶ οἱ μητρολῷαι; τοῦτο αἰνίττεται· εἰπὲ γάρ μοι, οὐχὶ συνεχῶς εἰδώλοις προσεκύνουν; οὐ τὸν Μωσέα ἐλίθαζον; οὐ φόνων αἱ χεῖρες 25 αὐτῶν ἔγεμον συγγενικῶν;

10 Καὶ εἴ τι ἕτερον τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἀντίκειται.

Καλῶς εἶπεν, ἐκεῖνα πάντα πάθη ψυχῆς ἦν διεφθαρμένης.

11 Κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ μακαρίου Θεοῦ, ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ. 30

Ὥστε καὶ νῦν ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου δεῖ νόμου, τοῖς μέντοι πειθομένοις οὐ δεῖ· εὐαγγέλιον δὲ δόξης αὐτὸ καλεῖ δι' οὐδὲν ἕτερον ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς αἰσχυνομένους ἐπὶ τοῖς διωγμοῖς,

[a] Leg. vid. εἴτι.

καὶ ἐπὶ τῷ πάθει τοῦ Χριστοῦ· εἰ γὰρ καὶ τὰ παρόντα αἰσχύνης γέμει καὶ ὀνείδων, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα οὐ τοιαῦτα· τὸ δὲ εὐαγγέλιον μελλόντων ἐστὶν, οὐ παρόντων, ἤτοι τῆς δόξης τὴν λατρείαν, φησὶ, τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι εἰ τὰ παρόντα πάντα ἐμπέπλησται τῆς δόξης αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον τὰ μέλλοντα· ὅταν τεθῶσι, φησὶν, 5 ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ πάντες οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, ὅταν ἀντικείμενον ᾖ μηδέν.

Θεόδωρος. Εἰκότως δὲ μακάριον αὐτὸν ἐνταῦθα καλεῖ, ὡς ἂν αὐτοῦ μὲν τὸ μακάριον ἔχοντος ἐν τῇ φύσει διὰ τῆς ἀτρεπτότητος, ἡμῖν δὲ χάριτι τοῦτο περιποιοῦντος. 10

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐκλογῆς εἰς εὐαγγελιστὴν, ἐκ διώκτου κατὰ χάριν Θεοῦ.

12 Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ.

Ἰωάννου. Τὴν ταπεινοφροσύνην πολὺ μὲν ἔχουσαν κέρδος ὁρῶμεν, οὐδαμοῦ δὲ ταχέως εὑρισκομένην. ὁ δὲ μακάριος Παῦλος 15 οὕτως αὐτὴν μετεδίωκεν, ὡς καὶ ἐπινοεῖν πολλὰς πολλαχοῦ προφάσεις, πρὸς τὸ ταπεινοῦν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν. ἐπειδὴ γὰρ μάλιστα ἐκείνους εἰκὸς ἦν κάμνειν βουλομένους ταπεινοφρονεῖν τοὺς μεγάλα συνειδότας ἑαυτοῖς κατορθώματα, πολλὴν εἰκὸς αὐτὸν βίαν πάσχειν ὑπὸ τοῦ συνειδότος τοῦ ἀγαθοῦ, καθάπερ ὑπό τινος ῥεύ- 20 ματος ὀγκούμενον. ὅρα τοίνυν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ· εἶπεν, ὅτι ἐπιστεύθην ἐγὼ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ οὖν ἐπήρθη καὶ μέγα ἐφθέγξατο, ἅμα καὶ ἑαυτὸν καταστέλλει, καὶ τοὺς ἄλλους πείθει τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖν. ὅρα τοίνυν ποίᾳ κέχρηται ἐπιδιορθώσει ἐπάγων, 25

Χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο, θέμενος εἰς διακονίαν.

Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ κατόρθωμα κρύπτει καὶ τὸ πᾶν ἀνατίθησι τῷ Θεῷ ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ᾽ ὅσον τὸ αὐτεξούσιον μὴ 30 λυμήνασθαι; εἶπε γὰρ ἂν ἴσως ὁ ἄπιστος, εἰ τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ ἐστι, καὶ οὐδὲν παρ᾽ ἡμῶν εἰσφέρεται, ἀλλ᾽ ὡς ξύλα καὶ λίθους

μετακινεῖ πρὸς ἀρετὴν ἀπὸ κακίας, τί δήποτε Παῦλον μὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, τὸν δὲ Ἰούδαν οὐκέτι; ταύτην οὖν ἀναιρῶν τὴν ἀντίθεσιν, μετὰ συνέσεως τῷ λόγῳ κέχρηται, "ἐπιστεύθην," εἰπὼν, "ἐγώ·" καὶ πάλιν, "ὅτι πιστόν με ἡγήσατο·" πάντως γὰρ ἐπιστεύθη, ἐπειδὴ ἤμελλεν ἀφ' ἑαυτοῦ χρησιμεύειν. τί δέ ἐστι 5 "πιστόν με ἡγήσατο;" ὅτι οὐδὲν τῶν δεσποτικῶν προεδίδου, πάντα δὲ αὐτοῦ ἔλεγεν εἶναι καὶ τὰ ἴδια· οὐ γὰρ ἐσφετερίζετο τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν.

13 Θέμενος εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν 10 ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ.

Ὅρα πῶς καὶ τὸ αὐτοῦ τίθησι καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ· τὸ πλέον νέμων τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, τὸ δὲ αὐτοῦ συστέλλων, πλὴν ὅσον μὴ λυμήνασθαι, ὡς ἔφθην εἰπὼν, τὸ αὐτεξούσιον· "χάριν "ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με." τί ἐστι "τῷ ἐνδυναμώσαντί με;" 15 φορτίον ὑπῆλθε μέγα, καὶ πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. οὐ γὰρ ἦν ἀνθρωπίνης ἰσχύος, τοσούτοις κινδύνοις ἐπιπηδᾷν, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως· χάριν οὖν ἔχω, φησὶν, ὅτι κατηξίωσέ με τῆς διακονίας ταύτης· τοῦτο γὰρ τοῦ πιστόν με νομίσαι σημεῖον· εἶτα σκόπει πῶς ἐπαί- 20 ρει τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ, τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐξηγούμενος. ὁρᾷς πῶς οὐκέτι φίλαυτος; πῶς συνεσταλμένην ἔχει τὴν διάνοιαν;" "ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ·" πῶς οὖν ἀκριβὴς ὢν περὶ τὸν νόμον οὐδὲν ἔγνω, ἀλλ' οἱ μὲν ἐν λίμναις καὶ ποταμοῖς διατρίβοντες καὶ τελωνίῳ, καὶ προσέδραμον καὶ ἐδέξαντο, 25 σὺ δὲ διώκεις ὁ νομομαθής; διὰ τοῦτο κατεγίγνωσκεν ἑαυτοῦ λέγων, "οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι Ἀπόστολος·" διὰ τοῦτο τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖ· δείκνυσι δὲ ἑαυτὸν καὶ τιμωρίας ἄξιον· ὁ γὰρ ἔλεος ἐπὶ τούτοις γίνεται.

14 Ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ὑπερεπλεόνασε μετὰ πίστεως 30 καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τί ἐστι τοῦτο; ἵνα μὴ ἀκούσας "ἠλεήθην" τοσοῦτον μόνον νομίσῃς, "βλάσφημος," φησὶν, "ἤμην, καὶ ὑβριστὴς καὶ διώ-"κτης·" οὐκοῦν καὶ κολάσεως ἄξιος· ἀλλ' οὐκ ἐτιμωρήθην· ἠλεή-

θην γάρ· οὐ μόνον γὰρ τιμωρίας ἡμᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ δικαίους ἐποίησε καὶ υἱοὺς, καὶ ἀδελφοὺς, καὶ φίλους, καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους. διὰ τοῦτο, φησὶ, ὑπερεπλεόνασεν ἡ χάρις, ὑπερέβη καὶ τὸν ἔλεον τὰ μέτρα· ταῦτα γὰρ οὐκ ἐλεοῦντός ἐστιν, ἀλλὰ φιλοῦντος καὶ ποθοῦντος. εἰπὼν τοίνυν 5 πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἐκεῖνο ἀσφαλίζεται τὸ τῶν ἀπίστων, τὸ μὴ λέγειν ὅτι ἡ προαίρεσις ἀνήρηται, ἐπήγαγε γοῦν, "μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ "Ἰησοῦ." τοσοῦτον μόνον φησὶν, ἡμεῖς εἰσηνέγκαμεν, ἐπιστεύσαμεν ὅτι δύναται ἡμᾶς σῶσαι· ἀγαπήσωμεν τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ 10 Χριστοῦ· τί ἐστὶ "διὰ τοῦ Χριστοῦ;" ὅτι αὐτὸς ἡμῖν πρόξενος τούτου γέγονεν, οὐχ ὁ νόμος. ἰδοὺ πάλιν τὸ "ἐν" διά ἐστίν· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης· ἐπεὶ πολλοὶ καὶ νῦν εἰσὶν, ὅτι μέν ἐστιν ὁ Χριστὸς Θεὸς, πιστεύοντες, οὐκ ἀγαπῶντες δὲ αὐτὸν, οὐδὲ τῶν ἀγαπώντων πράσσοντες. 15

15 Πιστὸς ὁ λόγος καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιος, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ.

Οὐκ αἰσχύνεται καλῶν ἑαυτὸν ἁμαρτωλὸν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐναβρύνεται, ὅτι τοσαύτης ἠξιώθη φιλανθρωπίας, ὅτι οὕτω μά- 20 λιστα δύναται δεῖξαι τὸ μέγα τῆς κηδεμονίας τοῦ Θεοῦ. καὶ πῶς ἀλλαχοῦ λέγων περὶ ἑαυτοῦ "κατὰ δικαιοσύνην," φησὶ, "τὴν ἐν "νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος," ἐνταῦθα δὲ ἁμαρτωλὸν, καὶ πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν; ὅτι πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἣν ὁ Θεὸς εἰργάσατο, καὶ τὴν ὄντως ζητουμένην, ἁμαρτωλοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ νόμῳ· "πάντες 25 "γὰρ ἥμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ." οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε δικαιοσύνην, ἀλλὰ τὴν ἐν νόμῳ. ὥσπερ γὰρ ὁ ἀργύριον πολὺ κεκτημένος, καθ' ἑαυτὸν μὲν πλούσιος φαίνεται, κατὰ δὲ τὴν σύγκρισιν τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν σφόδρα πένης, καὶ πρῶτος πένης, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἀγγέλους κρινόμενοι ἁμαρ- 30 τωλοὶ φαίνονται καὶ οἱ δίκαιοι· πιστὸς οὖν ὁ λόγος· ἄπιστον γὰρ εἶναι ἐδόκει, εἰ δὴ ἄνθρωπος, ἅπαντα τὸν ἔμπροσθεν βίον καταδαπανηθεὶς καὶ ἀναλώσας εἰκῇ καὶ μάτην ἐν πονηραῖς πράξεσιν,

ἔμελλε σώζεσθαι ὕστερον ἀπὸ πίστεως μόνης· τοσοῦτον οὖν, φησὶν, οὐ χρὴ ἀπιστεῖν ὅτι ἠλέησεν.

16 Ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἅπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν 5 αἰώνιον.

Ὅρα πῶς πάλιν ταπεινοῖ καὶ καταγγέλλει ἑαυτὸν, ἑτέραν εὐτελεστέραν λέγων αἰτίαν· μέγα μὲν γὰρ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς, ὥστε εἰπεῖν πρῶτός εἰμι ἐγὼ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ βλάσφημος καὶ διώκτης, καὶ ὅσα εἴρηκεν, οὐδὲν δὲ ὡς τοῦτο ταπεινὸν ἐσφετερί- 10 ζετο, καὶ δῆλον ἐπὶ ὑποδείγματος ἔσται. ἔστω γὰρ πόλις πολυάνθρωπος πάντας τοὺς πολίτας ἔχουσα κακοὺς, τοὺς μὲν πλέον, τοὺς δὲ ἔλαττον· εἷς δέ τις ἐν τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις πάντων μᾶλλον ἔστω κολάσεως ἄξιος καὶ τιμωρίας, καὶ πᾶν ἐπελθὼν εἶδος κακίας· κἂν τοίνυν λέγῃ τις, ὅτι πᾶσιν ἀφεῖναι βούλεται ὁ βασιλεὺς, οὐχ 15 οὕτω τῷ λόγῳ πιστεύουσιν, ὡς ἐὰν ἴδωσι τὸν πάντων ἁμαρτωλότερον αὐτῶν τούτου τυχόντα, οὐκ ἔστι γὰρ λοιπὸν ἀμφισβήτησις. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι βουλόμενος ὁ Θεὸς πληροφορῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι πάντα αὐτοῖς ἀφίησι, τὸν πάντων ἁμαρτωλότερον εἵλετο· μηδεὶς τοίνυν ἀμφιβαλέτω, φησὶν, ὁπότε ἐγὼ 20 ἐσώθην· καὶ ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ μακαρίου· οὐκ εἶπεν ἵνα ἐνδείξηται ἐν ἐμοὶ τὴν μακροθυμίαν, ἀλλὰ "τὴν πᾶσαν μα-"κροθυμίαν," ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μᾶλλον ἐμοῦ ἐπ' ἄλλῳ οὐκ εἶχεν μακροθυμῆσαι, οὐδὲ εὑρεῖν οὕτως ἁμαρτωλὸν, παντὸς δεόμενον αὐτοῦ τοῦ ἐλέους, πάσης τῆς μακροθυμίας, οὐ μέρους. "πρὸς ὑπο- 25 "τύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον," τουτέστι, πρὸς παράκλησιν, πρὸς προτροπὴν, ἐπειδὴ μέγα τι περὶ τοῦ Υἱοῦ ἐφθέγξατο, ἵνα μή τις νομίσῃ ἀπεστερῆσθαι τὸν Πατέρα, ἀναφέρει καὶ αὐτῷ δόξαν, ἐπάγων,

17 Τῷ δὲ βασιλεῖ τῶν αἰώνων, ἀφθάρτῳ, ἀοράτῳ, μόνῳ 30 σοφῷ Θεῷ, τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ὑπὲρ δὴ τούτων φησὶν, οὐ τὸν Υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν

Πατέρα δοξάζομεν· ἐρώμεθα οὖν τοὺς αἱρετικούς· ἰδοὺ, μόνῳ Θεῷ εἴρηκεν· ἄρ' οὖν οὐ Θεὸς ὁ Υἱός; καὶ μόνῳ ἀφθάρτῳ," ἄρ' οὖν οὐκ ἄφθαρτος ὁ Υἱὸς; καὶ οὗ δίδωσιν ἡμῖν μετὰ ταῦτα, αὐτὸς οὐκ ἔχει; ναὶ, φησὶ, καὶ Θεὸς καὶ ἄφθαρτος, ἀλλ' οὐ τοιοῦτος οἷος ὁ Πατήρ. οὐκοῦν καὶ ἀφθαρσίας ἐλάττονος; τί δαί ἐστιν ἐλάττων 5 *καὶ ἥττων ἀφθαρσία; ἡ γὰρ ἀφθαρσία οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ τὸ μὴ διαφθείρεσθαι· δόξα μὲν γὰρ μείζων καὶ ἥττων ἐστίν· ἀφθαρσία δὲ μείζων καὶ ἐλάττων οὐκέτι· ἢ γὰρ φθείρεσθαί τι δεῖ ἢ οὐδόλως. τί οὖν, φησὶν, ἡμεῖς καὶ ὁ Θεὸς ὡσαύτως; οὐδαμῶς· μὴ γένοιτο· διὰ τί; ὅτι αὐτὸς μὲν φύσει τοῦτο ἔχει, ἡμεῖς δὲ* 10 *ἐπεισάκτως. ἄρ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ὄντως; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φύσει· τίνος οὖν ἕνεκεν ἡ διαφορά; ὅτι αὐτὸς μὲν, φησὶ, παρ' οὐδενὸς ἐγένετο τοιοῦτος, ὁ δὲ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρός· καὶ ἡμεῖς τοῦτο ὁμολογοῦμεν· οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ἀρνούμεθα ὅτι ἐκ Πατρὸς ὁ Υἱὸς ἄφθαρτός ἐστιν.* 15

Ἄλλος *δέ φησιν· ὑπὲρ ἁπάντων ἐκεῖνον ὑμνεῖσθαι δίκαιον παρ' ἡμῶν, τὸν τοσούτων ἡμῖν αἴτιον γεγονότα ἀγαθῶν· καὶ βασιλέα μὲν τῶν αἰώνων ἐκάλεσε τὸν Θεὸν, διὰ τὸ τῶν μελλόντων ἀτελεύτητον· ἄφθαρτον δὲ διὰ τὴν προσδοκωμένην περιέσεσθαι ἡμῖν ἀφθαρσίαν· ἀόρατον δὲ διὰ τὸ μὴ φαίνεσθαι τὰ προσδοκώμενα, ὥστε* 20 *ἀπὸ τῶν τῷ Θεῷ προσόντων τὰ ἡμῖν περιεσόμενα παρ' αὐτοῦ πιστευθῆναι.*

ΚΕΦ. Γ.

Παραγγελία περὶ πιστῆς καὶ εὐσυνειδήτου διακονίας, ἧς ἄνευ κίνδυνος.

18 *Ταύτην τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον* 25 *Τιμόθεε, κατὰ τὰς προαγούσας ἐπὶ σὲ προφητείας, ἵνα* 19 *στρατεύῃ ἐν αὐταῖς τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν.*

Τὸ τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, μέγα τέ ἐστι 30 *καὶ θαυμαστὸν, καὶ ὄντως τῆς τοῦ Θεοῦ δεόμενον ψήφου, ὥστε*

τὸν ἄξιον εἰς μέσον παραγαγεῖν· οὕτω τὸ παλαιὸν ἐγίνετο· οὕτω καὶ νῦν γίνεται, ὅταν χωρὶς πάθους ἀνθρωπίνου τὰς αἱρέσεις ποιώμεθα, ὅταν πρὸς μηδὲν ὁρῶντες βιωτικόν· εἰ γὰρ καὶ μὴ τοσούτου Πνεύματος μετέχομεν, ἀρκεῖ προαίρεσις ἀγαθὴ τοῦ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν ἐπισπάσασθαι· "προφητείας" δὲ πολλάς, φησίν, ἐκείνην 5 τε ἴσως, μεθ' ἧς αὐτὸν ἔλαβεν, ὅτε περιέτεμε, καὶ ὅτε ἐχειροτόνει, καθὼς καὶ αὐτός φησι, "μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος." διανιστὰς τοίνυν αὐτὸν καὶ νήφειν παρασκευάζων, ἀναμιμνήσκει τοῦ ἑλομένου καὶ χειροτονήσαντος, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, ὁ Θεός σε ἐξελέξατο, αὐτός σοι ἐνεπίστευσεν, οὐκ ἀνθρωπίνῃ γέγονας κρίσει, μὴ 10 ὑβρίσῃς, μηδὲ καταισχύνῃς τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον· εἶτα, ἐπειδὴ παραγγελίαν ἔφησε, καὶ φορτικώτερον ἦν, τί φησι; "ταύτην "τὴν παραγγελίαν παρατίθεμαί σοι, τέκνον Τιμόθεε," ὡς τέκνῳ καὶ γνησίῳ παραγγέλλει, οὐ μετὰ ἐξουσίας· τὸ δὲ παραθέσθαι τῆς φυλακῆς τὸ ἀκριβὲς δηλοῖ καὶ τὸ οὐχ ἡμέτερον· οὐ γὰρ ἡμεῖς 15 αὐτὸ ἐκτησάμεθα, ἀλλὰ Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο· "πίστιν," φησί, "καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν·" εἰ μὴ αὐτὸς ἦλθεν, οὔτε ἡ πίστις αὕτη ηὑρίσκετο, οὔτε ὁ βίος ὁ καθαρός· ὡσανεὶ ἔλεγεν, οὐχὶ ἐγώ εἰμι ὁ παραγγέλλων, ἀλλ' ὁ ἑλόμενος· τί δὴ παραγγέλλει; ἵνα στρατεύῃ, φησίν, αὐτὴν τὴν καλὴν στρατείαν· ἔστι γὰρ κακὴ στρα- 20 τεία, περὶ ἧς φησιν "ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ" ἐκεῖνοι ὑπὸ τυράννῳ στρατεύονται, σὺ ὑπὸ βασιλεῖ· στρατείαν δὲ τὸ πρᾶγμα καλεῖ, δηλῶν ὅτι πόλεμος ἐγήγερται σφοδρός, πᾶσι μέν, μάλιστα δὲ τῷ διδασκάλῳ. "ἔχων, φησί, πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν" τὸν γὰρ 25 διδάσκαλον ἑαυτοῦ χρὴ εἶναι διδάσκαλον, ἵνα οὕτω τῶν ἄλλων προειστήκῃ· "ἥν τινες," φησίν, "ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν "ἐναυάγησαν·" εἰκότως· ὅταν γὰρ ᾖ βίος ἀπεγνωσμένος, καὶ δόγμα τίκτεται τοιοῦτο, καὶ δείκνυσι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὑποδείγματος. 30

20 Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος.

Καὶ ἀπὸ τούτων ἡμᾶς σωφρονίζει, ἀλλ' οὐδὲ βίον ἂν ἔχῃ τις τῶν ἐκπεσόντων ἀπὸ τῆς πίστεως, κερδαίνει τι ἐκεῖθεν· τῆς γὰρ κεφαλῆς διεφθαρμένης, τί τοῦ λοιποῦ σώματος ὄφελος;

Οὓς παρέδωκα τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

Πῶς ὁ Σατανᾶς αὐτοὺς παιδεύει μὴ βλασφημεῖν; καὶ εἰ τοὺς ἄλλους παιδεύει μὴ βλασφημεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐχρῆν ἑαυτόν· εἰ δὲ ἑαυτὸν μέχρι τοῦ νῦν οὐ δύναται παιδεῦσαι, οὐδὲ τοὺς ἄλ- 5 λους. οὐκ εἶπεν, ἵνα παιδεύσῃ αὐτοὺς μὴ βλασφημεῖν, ἀλλ' "ἵνα παιδευθῶσιν·" οὐκ ἐκεῖνος τοῦτο ἐργάζεται, ἀλλὰ τοῦτο ἐκβαίνει, ὥσπερ ἀλλαχοῦ ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος φησί, "παρά- "δοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ "πνεῦμα σωθῇ," οὐχ ἵνα σώσῃ τὸ πνεῦμα· τοῦτο δὲ ἀπρόσωπόν 10 ἐστι· πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; ὥσπερ οἱ δήμιοι μυρίων γέμοντες κακῶν τοὺς ἄλλους σωφρονίζουσιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τοῦ πονηροῦ δαίμονος· καὶ διὰ τί μὴ οὗτος αὐτοὺς ἐκόλασεν ὥσπερ ἐκεῖνον τὸν Βαριησοῦν, ὥσπερ Κηφᾶς Ἀνανίαν, ἀλλὰ τῷ Σατανᾷ παρέδωκε; καίτοι αὐτὸς ἔχων ἰσχὺν, ὡς ὅταν λέγῃ, "ἐν ῥάβδῳ ἔλθω 15 "πρὸς ὑμᾶς;" καὶ πάλιν, φησὶν, "οὐκ εἰς καθαίρεσιν, ἀλλ' εἰς "οἰκοδομήν." τί οὖν τὸν Σατανᾶν καλεῖ πρὸς τὴν τιμωρίαν; ἵνα μετὰ τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς κολάσεως καὶ ἡ ὕβρις ᾖ μείζων, μᾶλλον δὲ τοὺς μὲν ἀπίστους αὐτοὶ ἐπαίδευον, τοὺς δὲ ἐκτραπέντας τῷ Σατανᾷ παρεδίδουν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀνανίας ἔτι ἄπιστος ἦν πει- 20 ράζων· ἵνα μάθωσι τοίνυν οἱ ἄπιστοι ὅτι οὐ δύνανται λαθεῖν, διὰ τοῦτο δι' ἑαυτῶν αὐτοὺς ἐτιμωροῦντο. ἄλλως τε, οὐδὲ μικρὸν ἦν τὸ δύνασθαι ἐπιτάττειν τῷ διαβόλῳ· τοῦτο γὰρ δεικνύντος ἦν ὅτι δουλεύει καὶ εἴκει καὶ ἄκων τοῖς Ἀποστόλοις ὁ διάβολος. πῶς δὲ παρεδίδοτο τῷ Σατανᾷ; ἐξεβάλλετο τοῦ κοινοῦ συνεδρίου, καὶ 25 ἀπεσχίζετο τῆς ἀγέλης, ἐγίνετο ἔρημος, προεδίδοτο τῷ λύκῳ, ὥσπερ ἡ νεφέλη τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰουδαίων, οὕτω τὴν ἐκκλησίαν τὸ Πνεῦμα ἐγνώριζεν· εἴ τις τοίνυν ἐκτὸς ἐγίνετο, κατεκαίετο, οὕτως καὶ ὁ Κύριος παρέδωκε τὸν Ἰούδαν τῷ Σατανᾷ· εὐθέως γὰρ μετὰ τὸ ψωμίον εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν ὁ Σατανᾶς. ἔστι 30 δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὓς μὲν διορθώσασθαι ἐβούλοντο, οὐκ ἐκόλαζον αὐτοὶ, τοὺς δὲ ἀδιορθώτους αὐτοὶ ἐτιμωροῦντο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι φοβερώτεροι μᾶλλον ἦσαν ἑτέροις ἐκδιδόντες αὐτούς· οὕτως καὶ ὁ Ἰὼβ παρεδόθη τῷ Σατανᾷ, οὐχ ὑπὲρ ἁμαρτημάτων,

ἀλλ' ὑπὲρ πλείονος εὐδοκιμήσεως. πολλὰ τοιαῦτα γίνεται καὶ νῦν. ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἱερεῖς οὐκ ἴσασι τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἀναξίως τῶν μυστηρίων μετέχοντας, ὁ Θεὸς πολλάκις τοῦτο ποιεῖ καὶ παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Σατανᾷ. ὅταν γὰρ νόσοι, ὅταν ἐπιβουλαὶ, ὅταν πένθη καὶ συμφοραὶ συμβαίνωσι, διὰ τοῦτο γίνεται· καὶ τοῦτο ὁ 5 Παῦλός φησιν, οὕτω λέγων, "διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν ἀσθενεῖς καὶ "ἄρρωστοι καὶ κοιμῶνται ἱκανοί."

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ εὐχῆς, ὅτι ὑπὲρ πάντων, ὅτι πανταχοῦ ἀκάκως, ἀταράχως, σεμνῶς.

1 Παρακαλῶ οὖν πρῶτον ἁπάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, 10 2 προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ βασιλέων καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Ὥσπερ κοινός τίς ἐστι πατὴρ τῆς οἰκουμένης ὁ ἱερεὺς, πάντων 15 τοίνυν ἄξιον αὐτὸν κήδεσθαι, καθάπερ καὶ ὁ Θεὸς, ᾧ ἱερᾶται. δύο γὰρ ἐντεῦθεν γίνεται τὰ ἀγαθὰ, τό τε ἔχθος ὃ πρὸς τοὺς ἔξωθεν ἔχομεν, καταλύεται· οὐδεὶς γὰρ πρὸς τοῦτον ἀπεχθῶς ἔχειν δυνήσεται, ὑπὲρ οὗ δεήσεις ποιεῖται, αὐτοί τε ἐκεῖνοι βελτίονες γίνονται, τότε εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν γίνεσθαι, τῷ τε μὴ ἐκθηριοῦσθαι 20 πρὸς ἡμᾶς. τί δέ ἐστι τὸ "πρῶτον ἁπάντων;" τουτέστιν ἐν τῇ λατρείᾳ τῇ καθημερινῇ. ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι ὑπὲρ ἁπάντων οὐ πάντων εἶπεν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν· τί οὖν ὅταν λέγῃ ὑπὲρ βασιλέων; οὐ γὰρ δὴ τότε θεοσεβεῖς ἦσαν βασιλεῖς, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ διῆλθον, ἀσεβεῖς διαδεχόμενοι· εἶτα ἵνα μὴ κολακεία τὸ 25 πρᾶγμα ᾖ, προλαβὼν εἶπεν, "ὑπὲρ πάντων," καὶ τότε "ὑπὲρ βασι-"λέων·" εἶτα ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν τὴν τοῦ Χριστιανοῦ ψυχὴν ναρκᾷν ταῦτα ἀκούουσαν, εἴγε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἐν τῷ τῶν μυστηρίων καιρῷ δεῖ δεήσεις προσφέρειν, τίθησι τὸ κέρδος, ἵνα κἂν οὕτω δόξῃ τὴν παραίνεσιν· "ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον," φησὶ, "βίον 30 "διάγωμεν," τουτέστιν ἡ ἐκείνων σωτηρία, ἡμῶν ἀμεριμνία ὑπάρχει· εἰ γὰρ μὴ ἐσώζοντο, μηδὲ εὐδοκίμουν ἐν τοῖς πολέμοις,

ἀνάγκῃ καὶ τὰ ἡμέτερα ἐν ταραχαῖς εἶναι καὶ θορύβοις· δεῖ δὲ, φησὶ, καὶ εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄλλους γινομένων ἀγαθῶν, οἷον, "ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, "καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους." ὁ γὰρ ἀναγκαζόμενος εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῶν εἰς ἄλλους γινομένων ἀγαθῶν, καὶ 5 φιλεῖν αὐτοὺς ἀναγκάζεται· εἰ δὲ ὑπὲρ τῶν τοῦ πέλας εὐχαριστεῖν δεῖ, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν εἰς ἡμᾶς, καὶ ὑπὲρ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν. καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἅπαντα οἰκονομεῖ. "ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ "καὶ σεμνότητι." ἠρεμίαν λέγει καὶ ἡσυχίαν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν 10 πονηρῶν λογισμῶν· συντελεῖ δὲ πρὸς ταύτην, καὶ ἡ κοινὴ εἰρήνη. εἰ δέ τις ἡσυχίας οὔσης ταράττεται, σφόδρα ἄθλιός ἐστιν· οὗτος γὰρ ὁ πόλεμος τῶν ἄλλων ἐστὶ χαλεπώτερος· καὶ διὰ τοῦτο προσέθηκεν, "ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι." μὴ τοίνυν φοβηθῇς ὑπὲρ Ἑλλήνων εὐχόμενος· εἰ δὲ ὑπὲρ Ἑλλήνων εὔχεσθαι χρὴ 15 καὶ ὑπὲρ αἱρετικῶν, δηλονότι ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων εὔχεσθαι δεῖ, οὐ διώκειν· πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ φιλονεικίαν τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ. εἰς ἐπίγνωσιν δὲ, φησὶν, ἀληθείας, τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως· ἐπειδὴ προλαβὼν εἶπε, παράγγελε μὴ ἑτεροδιδασκαλεῖν, ἵνα μὴ ὡς ἐχθροῖς αὐτοῖς προσέχῃ, μηδὲ 20 μάχας ἀπὸ τούτου πλέκῃ· τί φησι; "πάντας ἀνθρώπους θέλει "σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν." τί δὴ τοῦτο, ἐπήγαγεν, "εἷς γὰρ Θεὸς καὶ εἷς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων." εἶπεν "εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν," δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ οἰκουμένη ἐν ἀληθείᾳ· καὶ πάλιν "εἷς Θεὸς," οὐ πολλοὶ, καθὼς οὗτοι 25 νομίζουσι, δεικνὺς ὅτι θέλει σωθῆναι πάντας. εἶπεν ὅτι καὶ μεσίτην τὸν Υἱὸν ἔπεμψε· τί οὖν; ὁ Υἱὸς οὐ Θεός; καὶ σφόδρα· πῶς οὖν, φησὶν, εἷς; πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν εἰδώλων, οὐ πρὸς τὸν Υἱόν· περὶ γὰρ ἀληθείας καὶ πλάνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ· ὁ δὲ μεσίτης ὀφείλει ἀμφοτέροις κοινωνεῖν ὧν ἐστι μεσίτης· εἰ τοίνυν μὴ ἔχεται τῆς τοῦ Πατρὸς φύσεως, οὐκ ἔστι μεσίτης ἀλλ' ὑπεσχοίνισται· ὥσπερ γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἔχεται φύσεως, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἤρχετο, οὕτω καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ παρὰ Θεοῦ ἤρχετο· ἐπειδὴ γὰρ δύο φύσεων μέσος γέγονεν, ἐγγὺς τῶν δύο φύσεων αὐτὸν εἶναι δεῖ. ὥσπερ οὖν ἄνθρωπος γέγονεν, οὕτω καὶ 35

Θεὸς ἦν. ὥσπερ ἐκεῖ, φησὶν, "εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ εἷς Κύριος "Ἰησοῦς Χριστὸς," οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἷς καὶ εἷς· οὐ τίθησι γὰρ δύο, ἐπειδὴ περὶ πολυθεΐας διελέγετο.

6 Ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ὑπὲρ Ἑλλήνων, σὺ δὲ εὔξα- 5 σθαι οὐκ ἀνέχῃ; πῶς οὖν, φησὶν, οὐκ ἐπίστευσαν; ὅτι οὐκ ἠθέλησαν· τὸ δὲ ἑαυτοῦ μέρος ἐγένετο, τὸ μαρτύριον δὲ τὸ πάθος, φησίν· ἦλθε γὰρ μαρτυρήσων τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐσφάγη, ὥστε οὐχ ὁ Πατὴρ αὐτῷ μαρτυρεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τῷ Πατρί. μέχρι θανάτου τοίνυν ἐμαρτύρησε· "καιροῖς ἰδίοις," 10 τουτέστι τοῖς προσήκουσι.

7 Εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ Ἀπόστολος· ἀλήθειαν λέγω, οὐ ψεύδομαι, διδάσκαλος ἐθνῶν ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ.

Ἐν πίστει πάλιν, ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ἐπειδὴ ἐν πίστει ἤκουσας, 15 ὅτι ἀπάτη τὸ πρᾶγμά ἐστιν. ὁρᾷς τὴν χάριν ἐκτεταμένην; τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις αἱ εὐχαὶ οὐχ ὑπὲρ τοιούτων ἐγίνοντο· "ὁ δοὺς ἑαυτὸν "ἀντίλυτρον·" πῶς οὖν παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός; ἄρα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος γέγονεν· ἀντίλυτρον τί ἐστιν; ἔμελλε τιμωρεῖσθαι αὐτοὺς, ἀπόλλυσθαι ἔμελλον, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τὸν αὐτοῦ ἔδωκεν 20 Υἱὸν ὥστε κηρύττειν τὸν σταυρόν. ἱκανὰ ταῦτα ἐπισπάσασθαι πάντας, καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείξασθαι τοῦ Χριστοῦ.

8 Βούλομαι οὖν προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν. 25

Καὶ πῶς ὁ Κύριός φησι "σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς "τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου, πρόσευξαι·" ὁ δὲ Παῦλος, "βούλομαι προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ;" ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον ἐκείνοις τοῦτο, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνᾷδον· πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; δεῖ δὲ πρότερον εἰπεῖν, τί 30 ἐστιν, "εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου," καὶ εἰ ἐν ἐκκλησίᾳ μὴ δεῖ εὔχεσθαι, καὶ ἐν ἄλλῳ μηδενὶ τῆς οἰκίας μέρει, ἀλλ' ἐν τῷ ταμιείῳ μόνον. τὸ κενόδοξον δεικνὺς ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς, μὴ λάθρα, φησὶν, ἁπλῶς, ἀλλὰ κεκρυμμένως τὰς εὐχὰς ποιοῦ, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς

ἐλεημοσύνης "μὴ γνώτω ἡ ἀριστερὰ τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου," οὐ περὶ χειρῶν διαλέγεται ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κενοδοξίας παρέστηκε· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο αἰνίττεται· οὐ τοίνυν εἰς τὸν τόπον περιώρισε τὴν εὐχήν. ὁ δὲ Παῦλος πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς εὐχῆς ταῦτά φησιν· οὐδὲ γὰρ ἐχρῆν ἀλλαχοῦ προσιέναι τῷ Θεῷ καὶ θύειν τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' εἰς ἕνα τόπον. "χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ." τίς γὰρ εὐχόμενος ὀργίζεται; τουτέστι, χωρὶς μνησικακίας καθαρὰ ἔστω τοῦ εὐχομένου ἡ διάνοια, πάθους παντὸς ἀπηλλαγμένη καὶ διαλογισμοῦ· οὐ δεῖ γὰρ ὅλως ἀμφιβάλλειν, ὅτι ἀκουσθησόμεθα, καὶ τὸ "ἀφίετε δὲ, "καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν," τοῦτό ἐστι "χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλο-"γισμοῦ·" "ὁσίας χεῖρας," καθαρὰς πάσης ἁμαρτίας, ἐλεημοσύνας ἐργαζομένας· ἂν γὰρ οὕτως προσίῃς πάντως ἐπιτεύξῃ τῆς αἰτήσεως· "ὡσαύτως καὶ τὰς γυναῖκας," μὴ ταῖς ἐπιθυμίαις "ταῖς ἑαυτῶν ἐξακολουθεῖν·" ὁσίους χεῖρας καὶ τὰς γυναῖκας ἔχειν φησί.

9 Μετὰ αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης, ἐν καταστολῇ κοσμίῳ
10 κοσμεῖν ἑαυτὰς, μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὃ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγγελλομέναις θεοσέβειαν δι' ἔργων ἀληθῶν.

Καταστολή τίς ἐστι; τουτέστι τὴν ἀμπεχόνην πάντοθεν περιεστάλθαι καλῶς, κοσμίως, μὴ περιέργως· ἐκεῖνο γὰρ κόσμιον, τοῦτο δὲ ἄκοσμον.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ διδασκάλων, ὅτι ἄνδρας χρὴ, καὶ οὐ γυναῖκας εἶναι, διὰ τὴν φύσιν καὶ τὸ πάθος τὸ ἐξ ἀγάπης.

11 Γυνὴ ἐν ἡσυχίᾳ μανθανέτω, ἐν πάσῃ ὑποταγῇ. γυν-
12 αικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρὸς,
13 ἀλλ' εἶναι ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη,
14 εἶτα Εὔα. καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατη-
15 θεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονε· σωθήσεται δὲ διὰ τῆς

τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης.

Πολλὴν ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν γυναικῶν τὴν αἰδῶ ὁ μακάριος Παῦλος, πολλὴν τὴν κοσμιότητα, οὐ μέχρι σχημάτων καὶ καταστολῆς, ἀλλὰ καὶ σιγῆς· μηδὲ φθεγγέσθω, φησὶν, ἐν ἐκκλησίᾳ 5 γυνὴ, μὴ μόνον περὶ βιωτικῶν, ἀλλὰ μηδὲ περὶ πνευματικῶν. ἂν γὰρ οὕτως ἑαυτὴν περιστέλλῃ, δυνήσεται καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκοσμίας τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι· "γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπι-"τρέπω," μηδὲ διδασκέτωσαν, φησὶν, ἀλλὰ τὴν τῶν μαθητευομένων ἐχέτωσαν δόξαν· οὕτω γὰρ διὰ τῆς γῆς καὶ τὴν ὑποταγὴν 10 δείξουσιν. "Ἀδὰμ γὰρ," φησὶ, "πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα, καὶ "Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέ-"γονε." τί οὖν ταύτας πρὸς τὰς νῦν; ναὶ, φησὶ, πρῶτον ἐχέτω ἀπὸ τῆς πλάσεως τὴν τιμὴν ὁ ἀνήρ· δεύτερον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἤδη γενομένων, ἐδίδαξε γάρ ποτε ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα κατέ- 15 στρεψε, καὶ τῇ παρακοῇ ὑπεύθυνον κατέστησε· διὰ τοῦτο αὐτὴν ὑπέταξεν ὁ Θεὸς τότε τῷ ἀνδρὶ, ἐπειδὴ τότε τῇ ὁμοτιμίᾳ κακῶς ἐχρήσατο, εἰπὼν, "πρὸς τὸν ἄνδρά σου ἡ ἀποστροφή σου·" πρὸ δὲ τούτου οὐκ εἴρητο τοῦτο· πῶς δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη; οὐκοῦν οὐ παρήκουσεν, εἴ γε μὴ ἠπατήθη, καὶ ἡ μὲν γυνὴ, φησὶν, "ὁ ὄφις 20 ἠπάτησέ με." ὁ δὲ Ἀδὰμ, οὐ λέγει ἡ γυνὴ ἠπάτησέ με, ἀλλ' ὅτι "αὐτὴ ἔδωκέ μοι καὶ ἔφαγον;" οὐκ ἔστι δὲ ἴσον παρὰ τῆς συγγενοῦς καὶ ὁμοφύλου δέξασθαι τὴν ἀπάτην, καὶ παρὰ θηρίου τοῦ δούλου τοῦ ὑποτεταγμένου. πρὸς οὖν τὴν σύγκρισιν τῆς γυναικὸς φησὶν αὐτὸν μὴ ἠπατῆσθαι. πάλιν δὲ οὐ περὶ τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται, 25 ὅτι εἶδε τὸ ξύλον, ὅτι καλὸν εἰς βρῶσιν, ἀλλὰ περὶ τῆς γυναικὸς, ὅτι "ἔφαγε καὶ ἔδωκε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς," ὥστε οὗτος οὐκ ἐπιθυμίᾳ ἐνδοὺς παρέβη· "ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα, ἐν παραβάσει γέγονεν." ἐνταῦθα λοιπὸν περὶ τῆς φύσεως διαλέγεται· οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ δὲ Εὔα ἀπατηθεῖσα, ἀλλ' "ἡ γυνὴ," ὅπερ ἐστιν ὄνομα τοῦ κοινοῦ γέ- 30 νους· καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ Ἀδὰμ, φησὶν, "ἐν ὁμοιώματι τῆς παρα-"βάσεως Ἀδὰμ," οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τουτέστι, τὸ γυναικεῖον γένος παρέβη, οὐ τὸ ἀνθρώπινον.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ εἰς τὸ, "γυναικὶ δὲ διδάσκειν ἐν

"ἐκκλησίᾳ οὐκ ἐπιτρέπω" φησὶ, δηλονότι περὶ τῆς ἐν κοινῷ καταστάσεως λέγει, ὡς ἂν οὐ δέον ἐν ἐκκλησίᾳ αὐτὰς διδάσκειν· περὶ γάρ τοι τῆς κατ' οἶκον ἀναστροφῆς αὐτῶν ταῦτα νομοθετῆσαι οὐκ ἄν ποτε ἠνείχετο Παῦλος· οὐδ' ἂν ἐκώλυσε γυναῖκας, ἢ ἀσεβοῦντας τοὺς ἄνδρας παιδεύειν τὴν εὐσέβειαν, ἢ μὴ δεόντως 5 πολιτευομένους ἐπὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα προάγειν· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἐπειδὴ ἐκείνου μὲν τῆς ἀπάτης τὴν αἰτίαν εἶχεν αὕτη, αὐτὴ δὲ ἐπ' ἐκεῖνον τὴν αἰτίαν στρέφειν οὐκ ἠδύνατο.

Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης. 10

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ κατηφιῆτε αἱ γυναῖκες, ὅτι τὸ γένος ὑμῶν διαβέβληται, ἔδωκεν ὑμῖν ὁ Θεὸς καὶ ἑτέραν ἀφορμὴν σωτηρίας, τὴν παιδοτροφίαν· ὥστε μὴ μόνον δι' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρων σώζεσθαι. ὅρα πόσα κατὰ ταὐτὸν ζητήματα τίκτεται· "ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα," φησὶν, "ἐν παρα- 15 "βάσει γέγονε." τίς; ἡ Εὔα· αὕτη οὖν σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας; οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἡ φύσις, φησὶν, ἡ γυναικεία σωθήσεται. αὕτη ἐν παραβάσει γέγονεν, ἀλλὰ παρέβη μὲν ἡ Εὔα· σωθήσεται δὲ τὸ γυναικεῖον γένος διὰ τῆς τεκνογονίας. διὰ τί γὰρ μὴ καὶ τῆς οἰκείας ἀρετῆς; μὴ γὰρ ἐκείνη ταῖς ἄλλαις ἐξέκλεισε· 20 τί οὖν πρὸς τὰς παρθένους; τί πρὸς τὰς στείρας; τὶ πρὸς τὰς χήρας τὰς πρὶν ἢ τεκεῖν τοὺς ἄνδρας ἀποβαλούσας; τί ποτε οὖν βούλεται εἰπεῖν; ὥσπερ τὸ πᾶν γένος ὑπέταξεν ἀπὸ τῆς διαπλάσεως, διὰ τῶν εἰς τὴν πρώτην γενομένων γυναῖκα· οὕτως ἄρα ἐπειδὴ καὶ παρέβη καὶ τὸ λοιπὸν γένος ἐν παραβάσει; ἀλλ' οὐκ 25 ἔχει λόγον· ἐκεῖ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς γέγονε τὸ πᾶν· τοῦτο δὲ τῆς ἁμαρτίας τῆς γυναικός· καὶ μὴν διὰ τοῦτο πάντες ἀπέθανον, φησὶν, ἐπειδὴ ὁ εἷς ἥμαρτε· τουτέστι, μηδὲν ἀλγείτω ἡ γυνή· ἔδωκεν αὐτῇ ὁ Θεὸς παραμυθίαν οὐ μικρὰν τὸ τεκεῖν παῖδας, ἀλλὰ τοῦτο τῆς φύσεως, καὶ ἐκεῖνο τῆς φύσεως· οὐ γὰρ τὸ 30 τῆς φύσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς παιδοτροφίας κεχάρισται· ἐὰν γὰρ ἐπιμείνωσι, φησὶ, τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης, τουτέστιν, ἐὰν αὐτοὺς ἐναγάγῃ μετὰ τὸ τεκεῖν ἐν τούτοις, οὐ μικρὸν ἔχει τοῦτον μισθὸν, ὅτι ἀθλητὰς ἔθρεψε τῷ Χριστῷ. 35

Ἄλλος φησί· σώζεται τὸ γυναικεῖον γένος, καὶ πᾶσα δὲ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις, διὰ τοῦ ἐξ αὐτῆς κατὰ σάρκα τικτομένου Χριστοῦ, "ἐὰν ἐπιμείνωσι," δηλονότι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ, καὶ "τῷ ἁγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης·" πιστεύσασαι γὰρ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ ἔργων προνοησάμεναι ἀγαθῶν, σωθήσονται. 5

Πιστὸς ὁ λόγος.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Πρὸς τοῦτο εἴρηται· οὐ πρὸς τὸ "εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται" ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἀμφιβαλλόμενον ἦν, καὶ διὰ τοῦτο λέγει "πιστὸς ὁ λόγος," ὅτι δυνήσονται πατέρες ἀπολαύειν τῆς τῶν παίδων ἀρετῆς καὶ μητέρες ὅταν αὐτοὺς 10 ἐκθρέψωσι, καλῶς.

(Σευηριανός.) Ἄλλος δέ φησιν· ἀπὸ τοῦ ὀνείδους τῆς παραβάσεως, "σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας·" τοῦτο γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος, οὐχ ἵνα ὀνειδίσῃ ἀλλ' ἵνα προτρέψῃ εἰς εὐσέβειαν, καὶ εἰς τὸ τὰ τέκνα ἀναστρέφειν ἐν πίστει. 15

ΚΕΦ. Ϛ.

Περὶ ἀρετῆς ἐπισκόπων.

1 Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. 2 δεῖ οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι.

Ὑπενέδωκε τὸ τῆς ὀρέξεως, οὐ τὸ τῆς ἐπιτηδεύσεως, ἵνα καταρ- 20 τίσῃ ἑαυτόν τις εἰς ἐπιτηδειότητα ἐπισκοπῆς διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ τῆς πίστεως· μᾶλλον οὖν προτροπή ἐστι καλοῦ βίου ἢ ἔνδοσις ὀρέξεως· ἡ δὲ ὄρεξις ὥσπερ εἴσοδος εἰς τὴν ἀγαθοεργίαν ἐστὶ καὶ τὸν κάλλιστον βίον. τοσαῦτα ἐξαριθμεῖται, ὅσα προσήκειν δεῖ τῷ ἐπισκόπῳ, ἃ ἀρκεῖ ἀποτρέψασθαι μᾶλλον, ὥστε δόξας 25 συγκεχωρηκέναι τὴν ἐπιθυμίαν, δι' ὧν καταλέγει ποταπὸν δεῖ εἶναι τὸν ἐπίσκοπον, πλέον ἀποτρέπει· τὸ ἀνεπίληπτον δὲ, οὐ τῇ ἑτέρων συκοφαντίᾳ, ἀλλὰ τῷ ἐκείνου βίῳ· ἐπειδὴ μηδὲ ἄλλως ὁ Παῦλος τὰς τῶν συκοφαντούντων διαβολὰς ἐξέφυγεν.

(Ἰωάννου Χρυσοστόμου.) Ἄλλος δέ φησιν· οὐκ ἐγκαλῶ εἴ 30 τις ταύτην ἔχοι τὴν ἐπιθυμίαν· προστασίας γὰρ ἔργον ἐστὶν, ὥστε μὴ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς αὐθεντείας ἐφίεσθαι μόνον, ἀλλὰ τῆς προστασίας· ἐπεὶ καὶ Μωσῆς ἐπεθύμησε τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐ

τῆς ἐξουσίας, καὶ οὕτως ἐπεθύμησεν ὡς ἀκοῦσαι, "τίς σε κατέ-
"στησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς;" ἀνεπίληπτον δὲ εἶναι
δεῖ, ὥστε εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τινα ἁμαρτήματα, οὐ καλῶς ποιεῖ
πράγματος ἐπιθυμῶν, οὗ διὰ τῶν ἔργων ἑαυτὸν ἐξέβαλεν· οὐ γὰρ
ἄρχειν, ἀλλὰ ἄρχεσθαι δεῖ τὸν τοιοῦτον. 5

Μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα.

Οὐ νομοθετῶν τοῦτό φησιν· ὡς μὴ εἶναι ἐξὸν ἄνευ τούτου γίνε-
σθαι, ἀλλὰ τὴν ἀμετρίαν κωλύων, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξῆν
καὶ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις, καὶ δύο ἔχειν κατὰ ταὐτὸν γυναῖκας.
τινὲς δὲ, ἵνα ἐκ μιᾶς γυναικὸς ᾖ, φασὶ τοῦτο εἰρῆσθαι. "νηφά- 10
"λιον," τουτέστι, διορατικὸν, μυρίους ἔχοντα πάντοθεν ὀφθαλ-
μούς· πολλὰ γὰρ ἐστὶ τὰ συμπίπτοντα καὶ ἀμβλύνοντα τὸ τῆς
διανοίας ὄμμα.

Σώφρονα, κόσμιον, φιλόξενον.

Ταῦτα καὶ τῶν ἀρχομένων ἔχουσιν οἱ πολλοί· ἐπειδὴ δὲ δεῖ 15
αὐτὸν καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων ἔχειν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, "διδακτι-
"κόν·" μάλιστα γὰρ πάντων τοῦτο προσεῖναι δεῖ τῷ ταύτην
τὴν ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένῳ· "μὴ πάροινον," τουτέστιν, ὑβριστὴν,
αὐθάδη. "μὴ πλήκτην·" αἰνίττεται τοὺς πλήττοντας ἀκαίρως τῶν
ἀδελφῶν τὴν συνείδησιν. "ἀλλ' ἐπιεικῆ, ἄμαχον, ἀφιλάργυρον, τοῦ 20
"ἰδίου οἴκου καλῶς προϊστάμενον, τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ, μετὰ
"πάσης σεμνότητος." εἰ τοίνυν ὁ γαμήσας μεριμνᾷ τὰ τοῦ κόσμου,
τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐ δεῖ τὰ τοῦ κόσμου μεριμνᾷν, πῶς, φησὶ,
"μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα·" τινὲς μὲν οὖν φασὶν, ὅτι τὸν ἀπὸ γυναι-
κὸς ἠνίξατο· εἰ δὲ μὴ τοῦτο εἴη, ἔνεστιν ἔχειν γυναῖκα, ὡς μὴ 25
ἔχοντα εἶναι.

Θεόδωρος δέ φησι, γελοιότατον παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔστιν
αὐτὸ φυλαττόμενον δῆθεν εὑρεῖν· εἰ μὲν γάρ τις εἴη σώφρων, ὡς
δευτέραν ἀγόμενος γυναῖκα, τοῦτον οὐ προσίενται εἰς κλῆρον· εἰ
δὲ βιώσας τις ὡς οὐ προσῆκε, μίαν ἠγάγετο κατὰ νόμον, οὗτος 30
εἰς μέσον παράγεται· καί τοι τὸν μὲν δεύτερον γάμον τοῦ μακα-
ρίου Παύλου σαφῶς ἐπιτρέψαντος γίνεσθαι, πάσης δὲ τῆς παρὰ
τὸν νόμιμον γάμον κοίτης πορνείας οὔσης. σαφῶς καὶ παρίημι
τέως ἐκεῖνο, ὅτι καὶ δύο γυναῖκας εἰληφότα σαφῶς νομίμους λέγω,
βαπτίσαντες ἐπὶ τὸν κλῆρον παράγουσιν ἀδεῶς· καί τοι γε ἐπὶ 35

τῶν λοιπῶν αὐτὸ φυλάττεσθαι δοκοῦντες, ὡς ἂν τοῦ βαπτίσματος ποιοῦντος αὐτὸν οὐκέτι εἶναι συνῳκηκότα δυσὶ γυναιξὶ, πολλάκις δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν καθόλου μοχθηρῶν διαπραττόμενοι, οἴονται κάλλιστα ποιεῖν, εἰ δὴ βαπτίζοντας τὸν ὅπως ποτὲ ἐζηκότα, ἐπὶ τὴν τοῦ κλήρου λειτουργίαν παράγοιεν, μηδὲν ἀρετῆς καὶ τῆς περὶ 5 τὴν εὐσέβειαν ἐπιμελείας γνώρισμα ἐπαγόμενον.

Ἵνα γὰρ σιωπήσω τοῦ βαπτίσματος τὴν αἰτίαν, ἐφ' ᾗ δίδοται, πρὸς ἣν οὐδὲ ἀφορᾷν ἐθέλουσιν οἱ πολλοί· ἐκεῖνο γοῦν εἰδέναι αὐτοὺς ἐχρῆν, ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος περὶ βίου νομοθετεῖ, καθ' ὃν νομίζει δεῖν ἐζηκέναι τὸν ἐπίσκοπον, οὐ περὶ συγχωρήσεως δια- 10 λέγεται τῆς χάριτος προγινομένης τοῖς τὸ βάπτισμα εἰληφόσιν. εἰ γὰρ δὴ τοῦτο γίνεσθαι οὕτως καλὸν, περιττὴ πᾶσα ἡ νομοθεσία τοῦ Παύλου, συγχωρήσαντος καὶ τὸν ὅπως ποτὲ βιώσαντα βαπτίζοντα εὐθὺς εἰς κλῆρον ἄγειν, ὅπερ ἀπηγόρευται μὲν παρὰ τῷ Παύλῳ βουλομένῳ τὸν εἰς ἐπισκοπὴν ἀγόμενον μαρτυρίαν τινὰ 15 τῆς ἑαυτοῦ καλοκαγαθίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἐπάγεσθαι βίου, ἤτοι πάντοτε γεγονότα τοιοῦτον, ἢ μεταμελείᾳ γοῦν δεικνύμενον, ὅτι δὴ[b] ἀπὸ τοῦ χείρονος ἐπὶ τὸν κρείττονα μετελήλυθε βίον, ὃ καὶ ἄμεινον εἰσόμεθα ἀπὸ τῶν ἑξῆς· γίνεται δὲ παρὰ πολλοῖς νυνὶ, ὥς τι καὶ μέγιστον διαπραττομένοις καλόν. 20

Τὸ οὖν "μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα" τινὲς οὕτω ἐξέλαβον, ὃ καὶ ἔγωγε μᾶλλον ἀληθὲς εἶναι πείθομαι, ἐπειδὴ τότε πολλοὶ μὲν κατὰ ταὐτὸν δύο νομίμους εἶχον γυναῖκας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ποιεῖν αὐτοῖς ἐπετέτραπτο· πολλοὶ δὲ νομίμην ἔχοντες μίαν, ταύτῃ μὲν οὐκ ἠρκοῦντο, ἐκέχρηντο δὲ καὶ ἑτέραις ἤτοι 25 παιδίσκαις ἑαυτῶν, ἢ καὶ εἰς τὰς τυχούσας πολλάκις ἀδεῶς ἁμαρτάνοντες· ὃ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο γίνεται παρὰ τῶν οὐκ ἐπιμελομένων σωφροσύνης· τοῦτο εἰρηκέναι τὸν Παῦλον ἔφησαν, ὥστε τὸν τοιοῦτον εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι, ὃς ἀγαγόμενος γυναῖκα σωφρόνως ἐβίω μετὰ ταύτης, προσέχων αὐτῇ καὶ μέ- 30 χρις αὐτῆς ὁρίζων τῆς φύσεως τὴν ὄρεξιν, ὡς εἴ τις οὕτω ζήσας, ἀποβαλὼν τὴν προτέραν νομίμως ἀγάγοιτο δευτέραν, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον βιοὺς καὶ μετὰ ταύτης, μὴ εἴργεσθαι αὐτὸν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου νομοθεσίαν τῆς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παρόδου.

[b] δεῖ Cod.

Τοῦτο εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Παύλου νενοηκότας τινάς, πάνυ γε ἀποδέχομαι, μάλιστα πάντων οὐ πειθόμενος ὅτι ὁ τὸν δεύτερον γάμον ὁμοίως ἐπιτρέψας τῷ πρώτῳ, εἰ νομίμως γίγνοιτο εἰς ἐπισκοπὴν παριέναι, τὸν τοιοῦτον ἐκώλυσεν. ὁ γὰρ εἰπών, λέγω δὲ ταῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καὶ ὁμοῦ συνάψας 5 αὐτούς, καὶ ἕνα νόμον ἐξενεγκών, δῆλος ἦν ἕν τι ἀμφοτέρους ἡγούμενος· εἰκότως· τί γὰρ διαλάττει κατά γε τὴν τῆς φύσεως ὄρεξιν, ἢ καθόλου μὴ ἐσχηκέναι, ἢ ἐσχηκέναι μέν, ἀποβεβληκότα δὲ οὐκ ἔχειν; ἐπεὶ καὶ συντυχίας τὸ τοιοῦτο μᾶλλόν ἐστιν ἢ γνώμης. ὁ μὲν γὰρ ἐσχηκὼς ἐπιπολὺ τὴν ἑαυτοῦ βιώσασαν γυναῖκα, ἀπέ- 10 λαυσεν αὐτῆς ἐφ' ὅσον ἐβούλετο· ὁ δὲ μετὰ βραχὺ πολλάκις αὐτὴν ἀποβαλὼν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸν τῆς δευτέρας ἔρχεται γάμον. ἔστι δὲ ταῦτα συντυχίας οὐ γνώμης κατορθώματα· ἅπερ ἐξετάζων ὁ μακάριος δι' ὅλου φαίνεται Παῦλος τὸν εἰς ἐπισκοπὴν παραγόμενον, μάλιστα ἀπὸ τοιούτων γνωρίζεσθαι δεῖν ἡγούμενος. 15 ἐπεὶ καὶ γέλοιον νομίζειν Παῦλον νόμους τιθέναι, μὴ γνώμην δοκιμάζοντα, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συντυχίας τὴν διάκρισιν ἐργαζόμενον. εἰ γάρ τις ἐκεῖνο λέγοι ὅτι μικρὰ καὶ τῆς συντυχίας φροντίσας πλείονος τῆς ἀκριβείας ἐπιμελόμενος ἐπὶ τοῦ ἐπισκόπου ἐνόμισεν αὐτὸν ὅπως ποτὲ μιᾷ δεῖν κεκοινωνηκότα γυναικί, ἀκουέτω, ὅτι 20 κατὰ τοῦτον τὸν λόγον οὐδὲ μετὰ βάπτισματος τοιοῦτον παραγενέσθαι δίκαιον ἦν· οὐ γὰρ δὴ τὸ βαπτίσμα ἢ οὐκ εἶναι αὐτὸν δυσὶν κεκοινωνηκότα ποιεῖ γυναιξίν, ἢ παρὰ πᾶσιν ὡς μιᾷ κεκοινωνηκότα ὑπολαμβάνεσθαι, πολλῷ δὲ πλέον τὸν μιᾷ μὲν συγγεγονότα κατὰ τὴν νόμιμον συνάφειαν, πολλαῖς δὲ ἑτέραις ἀκολά- 25 στως συμπλακέντα· καὶ πρόδηλον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γεγονότα βίῳ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν παράγεσθαι οὐχ ὅσιον κατά γε τὸν αὐτὸν λόγον, διὰ τὸ τοῦ βαπτίσματος τετυχηκέναι. εἰ γὰρ δὴ τὸν νομίμως δυσὶ συμπλακέντα σωφρόνως τε αὐταῖς συνεζηκότα προθέσει γνώμης, φάσκοιεν δι' ἀκρίβειαν ἐπὶ τὴν ἐπισκοπὴν οὐκ εἶναι δεκτόν, 30 πολλῷ πλέον τὸν καὶ ἀκολάστως βιώσαντα οὐ θεμιτὸν ἐπὶ τοῦτο προάγεσθαι, ἐπειδὴ τοῦ βαπτίσματος αὐτῷ τυχεῖν ἐγένετο. καὶ ταῦτα μὲν εἰρήσθω περὶ τοῦ μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, οὗ δὴ τὴν ἑρμηνείαν σαφέστερον εἰπεῖν ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα μικρὰ τῆς

κρατούσης παρὰ τοῖς πολλοῖς φροντίσαντες συνηθείας. καὶ ταῦτα μὲν Θεόδωρος ἄντικρυς τοῖς ἐναργέσι μαχόμενος, τῇ τε ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ πάσαις ταῖς συνόδοις· πρὸς ἃ δυνήσεταί τις ἀντειπεῖν, καιροῦ καλοῦντος.

(Ἰωάννου Χρυσοστόμου.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης φησί· διὰ 5 τί γὰρ μὴ εἶπες, δεῖ δὲ τὸν ἐπίσκοπον Ἄγγελον εἶναι, ὦ μακάριε Παῦλε, καὶ μηδενὶ ἀνθρωπίνῳ πάθει ὑποκεῖσθαι; ἐκεῖνα τὰ μεγάλα ἃ ὁ Χριστὸς εἶπεν, ἃ καὶ τοὺς ἀρχομένους ἔχειν δεῖ ἐσταυρῶσθαι καὶ ἐν ταῖς χερσὶν ἔχειν τὴν ψυχήν· ὃ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν, "ὁ "ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων" 10 ὁμοίως ὅπερ ἀλλαχοῦ τοῖς κοσμικοῖς ἐπέταξας, ταῦτα τῷ ἐπισκόπῳ οὐκ ἐπιτάττεις; τί δὲ ἐκείνοις φησί; "νεκρώσατε τὰ "μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς·" καὶ πάλιν· "οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ "τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν·" τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα οὐκ εἴρηκεν; ὅτι ὀλίγους ἐνῆν τοιούτους εὑρεθῆναι, ἐπισκόπων δὲ δεῖ πολλῶν, 15 καὶ καθ' ἑκάστην πόλιν· τίς οὖν ἐνεδρεύεσθαι ἔμελλε τὰ τῶν ἐκκλησιῶν; διὰ τοῦτο συμμεμετρημένην εἶπεν ἀρετὴν, οὐκ ἐκείνην τὴν ἄνω τὴν ὑψηλήν.

4 Τέκνα ἔχοντα ἐν ὑποταγῇ μετὰ πάσης σεμνότητος.

Ἔδει γὰρ οἴκοθεν παρέχεσθαι τὰ παραδείγματα· τίς γὰρ 20 πιστεύσειεν ὅτι τὸν ἀλλότριον ὑποτάξειεν, ὁ τὸν υἱὸν μὴ ὑποτάξας; τί ἰδίου οἴκου φησὶ, καλῶς προϊστάμενον, τοῦτο καὶ ἔξωθέν φασιν, ὅτι ὁ οἰκονομικὸς καὶ πολιτικὸς ἂν γένοιτο ταχέως· ὁ τοίνυν ἑαυτοῦ οἶκον καλῶς οἰκονομήσας, πῶς τὰ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομῆσαι δυνήσεται; "μὴ νεόφυτον." οὐ τὸν νεώτερον ἐνταῦθα λέγει, ἀλλὰ 25 τὸν νεοκατήχητον· εἰ γὰρ πρὶν ἢ γενέσθαι μαθητὴς, διδάσκαλος γένοιτο, ταχέως καὶ εἰς ἀπόνοιαν αἴρεται· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν, "ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου," τουτέστιν, εἰς τὴν καταδίκην τὴν αὐτὴν, ἣν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς ἀπονοίας ὑπέμεινε· δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν 30 ἔξωθεν, ἵνα μὴ εἰς ὀνειδισμὸν ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου· μέλλει γὰρ ὀνειδίζεσθαι παρ' αὐτῶν· διὰ τοῦτο εἶπε "μιᾶς γυναι- "κὸς ἄνδρα·" καίτοι ἀλλαχοῦ λέγων, "θέλω πάντας ἀνθρώπους "εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν, ἐν ἐγκρατείᾳ·" ἵνα οὖν μὴ εἰς στενὸν

περικλείσῃ τὸ πρᾶγμα, ἐὰν ἠκριβωμένην ἀρετὴν ἀπαιτήσῃ, διὰ τοῦτο συμμεμετρημένην ἐζήτησεν ἀρετήν· τί οὖν ἂν μαρτυρίαν ἔχῃ καλὴν καὶ δόξαν ἀγαθὴν, μὴ ᾖ δὲ τοιοῦτος; μάλιστα μὲν οὖν δύσκολον τοῦτο· ἀγαπητὸν γὰρ τοὺς ὀρθοὺς ὀρθὴν ἔχειν δόξαν παρὰ τοῖς ἐχθροῖς· νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο μόνον εἴασεν, ἀλλὰ προσέ- 5 θηκε· "δεῖ δὲ αὐτὸν καὶ μαρτυρίαν ἔχειν καλὴν," τουτέστι, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην. εἰς παγίδα δὲ πῶς ἐμπίπτει; τοῖς αὐτοῖς ἁμαρτήμασι πολλάκις περιπίπτων, οἷς κἀκεῖνοι· εἰ γὰρ εἴη τοιοῦτος, ταχέως αὐτὸν ἀναιροῦσιν ἐκεῖνοι. εἰ δὲ τὴν παρ' ἐχθρῶν δεῖ μαρτυρίαν ἔχειν, πολλῷ μᾶλλον καὶ τὴν παρὰ τῶν φίλων. ὅτι 10 γὰρ οὐκ ἔνι κακῶς ἀκοῦσαι τὸν ἀνεπιλήπτῳ βίῳ κεχρημένον, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, "λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν "ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν "πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" ἀλλὰ δογμάτων ἕνεκεν, πολλάκις ἂν αὐτοὺς διαβάλλουσιν Ἕλληνες, βίου δὲ ὀρθοῦ οὐκ 15 ἂν ἐπιλάβοιντο.

8 Διακόνους ὡσαύτως σεμνούς.

Διαλεγόμενος περὶ ἐπισκόπων, καὶ χαρακτηρίσας αὐτοὺς, καὶ εἰπὼν τίνα μὲν ἔχειν, τίνων δὲ ἀπέχεσθαι χρὴ, καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων τάγμα ἀφεὶς, εἰς τοὺς διακόνους μετεπήδησεν· τί δή- 20 ποτε; ὅτι οὐ πολὺ τὸ μέσον· καὶ γὰρ αὐτοὶ διδασκαλίαν εἰσὶν ἀναδεδεγμένοι, καὶ προστασίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἃ περὶ ἐπισκόπων εἶπεν, ταῦτα καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἁρμόττει· τῇ γὰρ χειροτονίᾳ μόνον αὐτῶν ἀναβεβήκασι, καὶ τούτῳ μόνῳ δοκοῦσι πλεονεκτεῖν τοὺς πρεσβυτέρους· τὸ παλαιὸν δὲ ἀμφοτέραις ταύ- 25 ταις ἐκαλοῦντο ταῖς προσηγορίαις οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τοῦτο ἐπεσημηνάμεθα καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους, ἔνθα γράφων φησὶ, "σὺν ἐπισκόποις καὶ διακόνοις·" δῆλον γὰρ ὡς οὐκ ἐνῆν ἐπισκόπους μιᾶς πόλεως πλείους εἶναι· ἄμεινον δὲ ἐν τοῖς πρὸς Τίτον γεγραμμένοις αὐτὸ γνοίη τις ἄν. εἰπὼν γὰρ "ἵνα καταστήσῃς 30 "πρεσβυτέρους ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην," καὶ προστεθεικὼς οἵους, ἐπάγει· "δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκο- "νόμον," δέον εἴπερ ἄρα τὸν πρεσβύτερον εἰπεῖν, ἀλλὰ σαφῶς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον καὶ πρεσβύτερον ὀνομάζων.

Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἄξιον γὰρ μὴ παραλιπεῖν τὴν αἰτίαν τῆς 35

ἐναλλαγῆς τῶν ὀνομάτων· καὶ τίνος ἕνεκεν τὰ ὀνόματα διακέκριται νῦν· καὶ οὔτε ὁ ἐπίσκοπος λεχθείη ἂν πρεσβύτερος, οὔτε ὁ πρεσβύτερος δέξεται ἄν ποτε τὴν τοῦ ἐπισκόπου ὀνομασίαν, μέχρις ἂν πρεσβύτερος ᾖ. τὸ παλαιὸν ὀλίγων ὄντων τῶν εὐσεβῶν, πρεσβύτεροι ἁπανταχόσε καθίσταντο. τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς τιμῆς 5 ὀνομαζόμενοι, ὡς καὶ παρὰ Ἰουδαίοις πρεσβύτεροι οἱ τοῦ λαοῦ προηγούμενοι ἐλέγοντο, καλούμενοι δὲ καὶ ἐπίσκοποι, ἀφ' οὗπερ μετῄεσαν καὶ ἔργου, τῷ μάλιστα πᾶσι ἐπισκοπεῖν, καὶ τὴν ἁπάντων οἰκονομίαν ἐγκεχειρίσθαι· καὶ γὰρ ὁλοτελῆ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τὴν αὐθεντείαν εἶχον τότε, καὶ πάντα ἀπήρτητο 10 τῆς αὐτῶν γνώμης.

Τοῦτο δὲ ἔνεστι καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ μαθεῖν ἀκριβῶς, ὃς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων λέγει μὲν ἀποστείλαντα τὸν Παῦλον εἰς τὴν Ἔφεσον κεκληκέναι τοὺς πρεσβυτέρους· τίθησι δὲ αὐτοῦ τὴν πρὸς τοὺς παραγεγονότας διάλεξιν, ἐν οἷς ὁ Παῦλος 15 οὕτως φησί· "προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν "ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν "ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ." προδήλως οὓς αὐτὸς ὠνόμασε πρεσβυτέρους, τούτους ἐπισκόπους εἰπὼν ὑπὸ τοῦ Παύλου κεκλῆσθαι. οἱ δὴ τὴν τοῦ χειροτονεῖν ἐξουσίαν ἔχοντες, οἱ νῦν ὀνομαζόμενοι ἐπί- 20 σκοποι, οὐ μιᾶς ἐκκλησίας γινόμενοι, ἀλλ' ἐπαρχίας ὅλης ἐφεστῶτες, τῷ τῶν Ἀποστόλων ἐκαθοῦντο προσηγορίᾳ, οὕτως ἁπάσῃ τῇ Ἀσίᾳ τὸν Τιμόθεον ἐπέστησεν ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τῇ Κρήτῃ τὸν Τίτον. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἑτέρους ἐπαρχίαις ἑτέραις κατὰ μέρος ἐπέστησεν, ὡς ἕκαστος ὅλης τῆς ἐπαρχίας τὴν φρον- 25 τίδα ἀναδεχόμενος ἐκπεριῄει τὰς ἐκκλησίας ἁπάσας, τοὺς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν λείποντας προχειριζόμενος, τὰ χαλεπώτερα τῶν παρ' αὐτοῖς διαλύων λόγοις διδασκαλίας, αὐτοὺς ἐπανορθῶν, τὰ βαρύτερα τῶν ἁμαρτημάτων ἐξιώμενος, καὶ ὅλως ἅπαντα ποιῶν ὅσα εἰκὸς ἦν ἄνδρα ποιεῖν ἡγούμενον, ἁπασῶν τῶν 30 πόλεων τότε ἐχουσῶν τοὺς νῦν ὀνομαζομένους ἐπισκόπους, τότε δὲ Ἀποστόλους, ὅπερ εἰσὶ νῦν τῇ τε πόλει καὶ τῇ χώρᾳ, ἐφ' ᾗπερ τὴν κατάστασιν δέχονται. καὶ τότε μὲν τοῦτον εἶχον τὸν τρόπον τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν.

Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ μὲν ἡ τῆς εὐσεβείας ἐπίδοσις ἐγένετο, μέ- 35

γισται δὲ οὐ πόλεις μόνον, ἀλλὰ καὶ χῶραι τῶν πεπιστευκότων ἦσαν τῶν τε μακαρίων ἀπογενομένων Ἀποστόλων, οἱ μετὰ τοῦτο εἰς τὴν καθόλου προβαλλόμενοι ἐπιστασίαν, οὐκέτι τοῖς προτέροις ἐγίνοντο ὅμοιοι, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων μαρτυρίαν ἴσην ἔχειν ἠδύναντο, τυχὸν δὲ καὶ ἐν ἑτέροις πλείστοις ἐλαττούμενοι ἐκείνων 5 ἐφαίνοντο, βαρὺ νομίσαντες τὴν τῶν Ἀποστόλων ἔχειν προσηγορίαν, διείλοντο τὰς ὀνομασίας· καὶ τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καταλελοίπασι τοῖς πρεσβυτέροις, τὸ δὲ τοῦ ἐπισκόπου τεθείκασιν τῷ τὴν τοῦ χειροτονεῖν ἐξουσίαν ἔχοντι, ὡς ἂν τὴν καθόλου ἐπιστασίαν ἐγκεχειρισμένου. ἐγένοντο δὲ καὶ πλείους διὰ μὲν τὴν χρείαν τὸ 10 πρῶτον, ὕστερον δὲ καὶ ὑπὸ φιλοτιμίας τῶν ποιούντων, ἐν ἀρχῇ μὲν, δύο κατ᾽ ἐπαρχίαν γινομένων ἢ τριῶν τὸ πλεῖστον. τοῦτο δὲ ἐπὶ τῆς δύσεως οὐ πρὸ πολλοῦ μὲν ἐν πλείσταις ἦν, ἐν ἐνίαις δὲ καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο πεφυλαγμένον εὕροι τις ἄν. τοῦ δὲ χρόνου προβαίνοντος, οὐ κατὰ πόλιν γινομένου μόνον, ἀλλὰ γὰρ καὶ κατὰ 15 τόπον, ἐν ᾧ μηδὲ χρεία ἦν εἰς ταύτην τινὰ τὴν λειτουργίαν προβάλλεσθαι καταναγκάζουσα.

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. Διακόνους ὡσαύτως τὰ αὐτὰ, φησὶν, ἔχοντας, οἷον, τὸ ἀνεπίληπτον, τὸ σώφρονας εἶναι, τὸ φιλοξένους, τὸ ἐπιεικεῖς, ἀμάχους, ἀφιλαργύρους, σεμνοὺς, μὴ διλόγους, 20 τουτέστι μὴ ὑπούλους, μὴ δολεροὺς, μὴ οἴνῳ, φησὶ, πολλῷ προσέχοντας, μὴ αἰσχροκερδεῖς· "ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς "πίστεως, ἐν καθαρᾷ συνειδήσει." ἰδοὺ ἐσήμανε τί ἐστι ἀλήπτους εἶναι· ὅρα δὲ, πῶς τὸ μὴ νεόφυτον καὶ ἐνταῦθα τίθησι· τὸ γὰρ εἰπεῖν "καὶ οὗτοι δὲ δοκιμαζέσθωσαν πρῶτον," ὡς καὶ περὶ τοῦ 25 ἐπισκόπου τούτου εἰρημένου αὐτῷ, οὕτως τὸν σύνδεσμον τὸν "καὶ" ἐπήγαγεν· οὐδὲν γὰρ τὸ μέσον μεταξύ. διὰ τοῦτο εἴρηται καὶ ἐκεῖ, τὸ μὴ νεόφυτον. "γυναῖκας ὡσαύτως διακόνους," φησὶ, "σεμνὰς, μὴ διλόγους, νηφαλίας, πιστὰς ἐν πᾶσιν." τινὲς ἁπλῶς περὶ γυναικῶν εἰρῆσθαι τοῦτό φασιν· οὐκ ἔστιν δέ· τί γὰρ ἐβού- 30 λετο μεταξὺ τῶν εἰρημένων παρεμβαλεῖν τι περὶ γυναικῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν τὸ ἀξίωμα τῆς διακονίας ἐχουσῶν, φησὶ, διάκονοι ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες· ταῦτα καὶ περὶ γυναικῶν διακόνων ἁρμόττει εἰρῆσθαι· σφόδρα γὰρ ἀναγκαῖον τοῦτο καὶ χρήσιμον

καὶ κόσμιον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ὅρα δὲ πῶς τὴν αὐτὴν ἀπαιτεῖ καὶ παρὰ διακόνων ἀρετήν.

12 Τέκνων καλῶς προϊστάμενοι, καὶ τῶν ἰδίων οἴκων. 13 οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται, καὶ πολλὴν παρρησίαν ἐν πίστει τῇ ἐν 5 Χριστῷ Ἰησοῦ.

Πανταχοῦ τίθησι τὴν τῶν τέκνων προστασίαν, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου οἱ λοιποὶ σκανδαλίζωνται· "οἱ γὰρ καλῶς," φησὶ, "διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται," τουτέστι, προκοπὴν, "καὶ παρρησίαν πολλὴν τὴν ἐν πίστει," οἱ ἐν τοῖς 10 κάτω δείξαντες ἑαυτοὺς διεγηγερμένους, ταχέως καὶ πρὸς ἐκεῖνα ἀνελεύσονται, φησίν.

Θεοδώρου. *Ἐκεῖνο δὲ προσθεῖναι ἄξιον ὅτι μὴ δεῖ θαυμάζειν, εἰ μήτε [ὑπὸ] διακόνων ἐμνήσθη, μήτε ἀναγνωστῶν· τῶν γὰρ ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας λειτουργίᾳ βαθμῶν ἔξωθεν μᾶλλον οὗτοί εἰσι, 15 διὰ τὴν χρείαν ἐπινοηθέντες ὕστερον, ἣν διὰ τὸ τῶν πεπιστευκότων πλῆθος λοιπὸν δι' ἑτέρων πληροῦσθαι ἠναγκάσθη· ὅθεν οὐδὲ νενόμισται αὐτοὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν χειροτονίαν δέχεσθαι, ἐπεὶ μηδὲ αὐτῷ ὑπηρετοῦνται τῷ μυστηρίῳ, ἀλλ' οἱ μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἐκτελοῦσιν, οἱ δὲ ἔνδον τὰ πρὸς τὴν τῶν διακόνων ὑπηρεσίαν 20 εὐτρεπίζουσιν, ἐπιμελόμενοι καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν φώτων.*

14 Ταῦτά σοι γράφω, ἐλπίζων ἐλθεῖν πρός σε τάχιον· 15 ἐὰν δὲ βραδύνω, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. 25

Ἰωάννου Χρυσοστόμου. *Ἵνα μὴ τῷ περὶ τούτων αὐτὸν διατάττεσθαι εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλῃ τὸν μαθητὴν, φησὶν, οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα γράφω, ὡς οὐκέτι ἥξων, ἀλλ' ἥξω μὲν, εἰ δὲ συμβῇ με βραδῦναι, ἵνα μὴ ἀσχάλλῃς, φησί· μὴ θαυμάσῃς δὲ, εἰ Πνεύματι πάντα προορῶν ἠγνόει τοῦτο· ἐπειδὴ γὰρ Πνεύματι ἤγετο, 30 καὶ οὐκ οἰκείᾳ γνώμῃ ἔπραττεν ἅπερ ἔπραττε, καὶ τοῦτο εἰκότως ἠγνόει· "ἵνα εἰδῇς," φησὶ, "πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεσθαι," οὐχ ὡς ἐκεῖνος ὁ Ἰουδαϊκός· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ συνέχον*

τὴν πίστιν καὶ τὸ κήρυγμα· ἡ γὰρ ἀλήθειά ἐστι τῆς ἐκκλησίας καὶ στύλος καὶ ἑδραίωμα.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δέ φησιν· ἐκκλησίας, οὐ τοὺς οἴκους λέγει τοὺς εὐκτηρίους κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν, ἀλλὰ τῶν πιστῶν τὸν σύλλογον, ὅθεν καὶ στύλον αὐτὴν καὶ ἑδραίωμα τῆς 5 ἀληθείας ἐκάλεσεν, ὡς ἂν ἐν αὐτῇ τῆς ἀληθείας τὴν σύστασιν ἐχούσης.

16 Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν Πνεύματι. 10

Τουτέστιν, ἡ οἰκονομία ἡ ὑπὲρ ἡμῶν. μὴ μοὶ εἴπῃς τοὺς κώδωνας, μηδὲ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, μηδὲ τὸν ἀρχιερέα· στύλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης ἡ ἐκκλησία· ἐννόησον τὸ μυστήριον, καὶ φρίξον· ἀναμφίβολον γάρ ἐστιν, ἐπειδὴ περὶ ἱερέων διαταττόμενος οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, οἷον ἐν τῷ Λευϊτικῷ, εἰς ἕτερον ἀνάγει τὸ πρᾶγμα· 15 ὅτι "ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ," δημιουργὸς ὤν· ὄντως μέγα τὸ μυστήριον, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἠκούσθη καὶ ἐπιστεύθη τοῦτο· μὴ γὰρ νομίσῃς ἁπλῶς ῥήματα εἶναι ψιλὰ, ὤφθη φησὶν, ἐν σαρκὶ, "ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι," ἢ ὅτι δόλον οὐκ ἐποίησεν, ὅπερ ὁ προφήτης λέγει, "ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ 20 "στόματι αὐτοῦ," ἢ τοῦτο λέγει, "ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν "τέκνων αὐτῆς." "ὤφθη Ἀγγέλοις·" ὥστε καὶ Ἄγγελοι μεθ' ἡμῶν εἶδον τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸ πρότερον οὐχ ὁρῶντες· ὄντως μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον.

Ἄλλος δέ φησιν· ἡ ἐκκλησία ἡ ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῆς ὁμο- 25 λογίας ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὅμοιόν ἐστι τοῦτο τῷ "ὅπως ἂν "δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε." τοῦ γὰρ Πνεύματος τὰ σημεῖα ποιοῦντος, ἐδικαιοῦτο κατὰ τὴν ἡμετέραν ὁμολογίαν καὶ τὴν πίστιν τῶν πιστευόντων. ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπων ἐληλυθὼς, "ὤφθη Ἀγγέλοις·" ἔδειξε διὰ τούτου, 30 ὅτι ἀόρατός ἐστιν ἡ θεότης τοῦ μονογενοῦς καὶ Ἀγγέλοις. ὤφθη δὲ αὐτοῖς διὰ τῆς σαρκὸς, "ἀνελήφθη ἐν δόξῃ," ἐπὶ νεφελῶν, φησί.

1 Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς

ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις.

Ἐπισυνῆψε ταῦτα τοῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγοις, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς αὐτοὺς ἠπίστατο ἔσεσθαι τοὺς περί τε γάμων καὶ βρωμάτων ἐκεῖνα ἀναιροῦντας, καὶ τὸ ἀνειλῆφθαι σάρκα παρὰ 5 τοῦ Θεοῦ Λόγον μέλλοντας ἀναιρεῖν, εἰκότως αὐτὰ ἐκείνοις συνέπλεξε· πάντας γὰρ τούτους ὁμοίως ἀμφότερα εὑρήσειας τηροῦντας. "ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως·" περὶ Μανιχαίων καὶ Ἐγκρατητῶν καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ παντὸς αὐτῶν ἐργαστηρίου τοῦ τοιούτου, ταῦτά φησιν· ὁρᾷς ὅτι πάντων αἴτιον τῶν μετὰ 10 ταῦτα κακῶν τὸ τῆς πίστεως ἀποστῆναι; τί δὲ ἐστὶ "ῥητῶς;" φανερῶς, σαφῶς. μὴ θαυμάσῃς, φησὶν, εἰ νῦν ἀπὸ τῆς πίστεως τινὲς ἀποστάντες ἔτι Ἰουδαΐζουσιν· ἔσται καιρὸς, ὅτε χαλεπώτερον αὐτοὶ οἱ τῆς πίστεως μετεσχηκότες τοῦτο ἐργάσωνται, οὐ μέχρι βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ γάμων καὶ πάντων τῶν τοιούτων τὴν 15 ὀλεθρίαν συμβουλὴν εἰσάγοντες· πνεύματα δὲ πλάνα ἐκάλεσεν αὐτούς. εἰκότως· ὑπὸ γὰρ ἐκείνων ἐνεργούμενοι ταῦτα ἐφθέγξαντο.

2 Καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν. 20

Ἀντὶ τοῦ αὐτὰ ἃ ψεύδονται, οὐ παρ' ἄγνοιαν, οὐδὲ οὐκ εἰδότες, ἀλλ' ὑποκρινόμενοι ψεύδονται· εἰδότες μὲν τὸ ἀληθὲς, τὸ δὲ συνειδὸς κεκαυτηριασμένοι, τουτέστι πονηροῦ ὄντες βίου.

3 Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν, μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς 25 4 καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πᾶν κτίσμα καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· 5 ἁγιάζεται γὰρ διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως.

Τί δήποτε καὶ τὰς ἄλλας αἱρέσεις οὐκ εἶπεν; ᾐνίξατο αὐτὰς, εἰπὼν "πνεύμασι πλάνοις, διδασκαλίαις δαιμονίων·" οὐ γὰρ ἐβούλετο 30 ἤδη κατασπεῖραι εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ταῦτα, ἀλλ' ὅπερ ἀρχὴν εἰλήφει, τοῦτο ἤδη παρέδειξε, τὸ "τῶν βρωμάτων, ἃ "ὁ Θεὸς," φησὶν, "ἔκτισεν εἰς μετάληψιν τοῖς πιστοῖς·" πῶς τοῖς ἀπίστοις οὔ; νόμοις γὰρ ἑαυτοὺς τούτων ἀπείργουσι καὶ

ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. ἄρα τὰ πρότερα τύπος ἦν· οὐδὲν γὰρ φύσει ἀκάθαρτον, ἀλλὰ παρὰ τὴν συνείδησιν τοῦτο τοῦ μεταλαμβάνοντος. τίνος οὖν ἕνεκεν πολλῶν αὐτοὺς βρωμάτων ἀπήγαγε; τὴν πολλὴν ἐκκόπτων τρυφήν· εἰ γὰρ κτίσμα Θεοῦ, καλόν· πάντα γὰρ καλὰ λίαν. καὶ ἤδη προκατασπᾷ τὴν αἵρεσιν, τῶν τὴν ἀγέν- 5 νητον ὕλην εἰσαγόντων, καὶ ἐκείνης ταῦτα λεγόντων εἶναι· οὐκοῦν τί ἐστι τὸ "ἁγιάζεται διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως;" δηλονότι ἀκάθαρτον ὂν ἁγιάζεται. οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐνταῦθα πρὸς ἐκείνους φησὶ τοὺς κοινὰ τινὰ νομίζοντας ἐξ αὐτῶν εἶναι. δύο τοίνυν τίθησι κεφάλαια, ἓν μὲν ὅτι οὐδὲν κτίσμα κοινὸν, δεύτερον δὲ, εἰ καὶ γένοιτο κοινὸν, 10 ἀλλ' ἔχει τὸ φάρμακον· σφράγισον, εὐχαρίστησον, καὶ πᾶσα ἀκαθαρσία ἀπέστη· οὐκοῦν καὶ τὸ εἰδωλόθυτον, φησὶν, οὕτω δυνάμεθα καθαίρειν; ναὶ, ἐὰν μὴ εἰδῇς ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστιν· ἐὰν δὲ εἰδῇς καὶ μεταλάβῃς, ἀκάθαρτος ἔσῃ· οὐχ ὅτι εἰδωλόθυτόν ἐστιν, ἀλλ' ὅτι προσταχθεὶς μὴ κοινωνεῖν, δαιμονίοις ἐκοινώνησας δι' 15 ἐκείνων.

6 Ταῦτα ὑποθέμενοι τοῖς ἀδελφοῖς, καλὸς ἔσῃ διάκονος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐντρεφόμενος τοῖς λόγοις τῆς πίστεως καὶ τῆς καλῆς διδασκαλίας, ᾗ παρηκολούθηκας.

Ταῦτα ποῖα; ἅπερ εἶπον, ὅτι τὸ μυστήριον μέγα ἐστὶν, ὅτι τὸ 20 τούτων ἀπέχεσθαι δαιμονίων ἐστὶν, ὅτι διὰ λόγου καὶ ἐντεύξεως Θεοῦ τὰ βρώματα καθαρίζεται· διέστησε δὲ λόγον διδασκαλίας· διδασκαλία μὲν γάρ ἐστιν, ὅταν τὰ κείμενα λέγῃ ἁπλῶς· λόγος δὲ, ὅταν καὶ τὰς αἰτίας παριστᾷ καὶ τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν ἐξαπλοῖ. 25

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ ἀγῶνος εὐσεβείας ἐπ' ἐλπίδι.

7 Τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ, γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν.

Ὁρᾷς ὡς οὐδαμοῦ τὴν αὐθεντείαν ἐνταῦθα τίθησιν, ἀλλὰ τὴν 30 συγκατάβασιν· "ὑποτιθέμενος," φησὶν, οὐκ ἐπιτάττων, οὐ παραγγέλλων, ὡς συμβουλεύων δὲ ταῦτα ὑποτίθεσο, καὶ τοὺς λόγους

ἀνακίνει τοὺς περὶ πίστεως, "ἐντρεφόμενος," φησὶ, τὸ διηνεκὲς τῆς εἰς τὰ τοιαῦτα προσοχῆς δηλῶν· ὥσπερ γὰρ τὴν τροφὴν ταύτην καθ' ἑκάστην ἡμέραν ζητοῦμεν, οὕτω καὶ τοὺς περὶ πίστεως λόγους, ἀεὶ τούτοις τρεφώμεθα. "γραώδεις δὲ μύθους," τὰς τῶν Ἰουδαίων παρατηρήσεις φησὶν, ἢ διὰ τὰς παραποιήσεις, ἢ διὰ 5 τὸ ἄκαιρον· τὸ γὰρ ἐν καιρῷ χρήσιμον, χωρὶς δὲ τοῦ καιροῦ οὐ μόνον ἄχρηστον, ἀλλὰ καὶ βλαβερόν. Ὁρᾷς; καὶ ἀκάθαρτα ταῦτα εἶπε καὶ γραώδη· τὸ μὲν διὰ τὸ παλαιὸν, τὸ δὲ διὰ τὸ ἐμποδίζειν τῇ πίστει. "γύμναζε δὲ σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν," τουτέστιν, πρὸς πίστιν καθαρὰν καὶ βίον ὀρθόν· τοῦτο γάρ ἐστιν 10 εὐσέβεια· γυμνασίας ἄρα χρεία ἡμῖν· "ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνα-"σία," φησὶ, "πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος." τίνος χάριν ἐμνήσθη τῆς σωματικῆς γυμνασίας; ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ταύτης δηλῶν, ὅτι ἐκείνη μὲν καὶ πόνους ἔχουσα πολλοὺς οὐδὲν ἔχει τὸ κέρδος, οὐδὲ ἄξιον λόγου· αὕτη δὲ διηνεκὲς καὶ ἄφθονον, 15 καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσιν. "πιστὸς ὁ λόγος·" τουτέστιν, ἀληθής· ὅτι καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ. ὅρα πῶς πανταχοῦ τοῦτο ἐπάγει· οὐ δεῖται κατασκευῆς, ἀλλ' ἀποφαίνεται· πρὸς γὰρ Τιμόθεον ὁ λόγος ἦν αὐτῷ.

10 **Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ κοπιῶμεν καὶ ὀνειδιζόμεθα, ὅτι** 20 **ἠλπίκαμεν ἐπὶ Θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι Σωτὴρ ἁπάντων, μάλιστα πιστῶν.**

Τίνος γὰρ, φησὶν, ἕνεκεν κόπτομεν ἑαυτοὺς, εἰ μὴ τὰ μέλλοντα προσεδοκῶμεν, εἰ μὴ ἐπὶ Θεῷ ζῶντι ἠλπίκαμεν; εἰ δὲ τοὺς ἀπίστους σώζει ἐνταῦθα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς πιστοὺς ἐκεῖ· πλείονα 25 γὰρ σπουδὴν περὶ τοὺς πιστοὺς ἐνδείκνυται καὶ ἐνταῦθα· εἰ γὰρ μὴ σωτὴρ ἦν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσεν ὑπὸ πάντων πολεμουμένους πάλαι διεφθάρθαι· ἐνταῦθα καὶ παρορμᾷ αὐτὸν πρὸς τοὺς κινδύνους, ὥστε μὴ ἐκλυθῆναι, Θεὸν ἔχοντα τοιοῦτον.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ ἐπιμελείας αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας.

11 12 Παράγγελλε ταῦτα καὶ δίδασκε. μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω.

Τῶν πραγμάτων τὰ μὲν διδασκαλίας δεῖται, τὰ δὲ ἐπιταγῆς· 5 οἷόν τι λέγω, τὸ μὴ εἶναι πονηρὸν ἐπιτάττειν χρὴ καὶ ἀπαγορεύειν μετὰ πλείονος αὐθεντείας· τὸ μὴ Ἰουδαΐζειν, ἐπιταγῆς δεῖται· ἂν μέντοι λέγῃ, ὅτι δεῖ τὰ ὑπάρχοντα κοινοῦν, ὅτι δεῖ παρθενεύειν, ἂν περὶ πίστεως διαλέγηται, ἐνταῦθα διδασκαλίας χρεία. διὰ τοῦτο ἀμφότερα τίθησιν ὁ Παῦλος, "παράγγελλε καὶ δίδασκε," φησὶν, 10 ὅταν γὰρ εἰδότες αὐτὰ πονηρὰ ὄντα πράττωσι, παραγγελίας δεῖ μόνης· ὅταν δὲ μὴ εἰδότες, διδασκαλίας. "μηδείς σου τῆς νεότητος "καταφρονείτω," φησιν· εὐκαταφρόνητον γάρ πως πρᾶγμα ἡ νεότης· δεῖ δὲ ἀκαταφρόνητον εἶναι τὸν διδάσκαλον· ποῦ οὖν τὸ ἐπιεικὲς, φησὶ, ποῦ τὸ πρᾶον, ἐὰν μὴ καταφρονῆται; ἐν μὲν τοῖς 15 πρὸς ἑαυτὸν καταφρονείσθω, ἐν δὲ τοῖς πρὸς ἑτέρους μηκέτι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἐπιείκεια, ἀλλὰ ψυχρότης, ἵνα μὴ τὸ κοινὸν λυμαίνηται. ἢ τοῦτό φησιν ἢ ἐκεῖνο, μηδεὶς διὰ τὴν νεότητα καταφρονήσῃ σου· ἕως γὰρ ἂν ἀντίρροπον ἐπιδεικνύῃ βίον, οὐκέτι διὰ τὴν ἡλικίαν σου καταφρονήσει. 20

Ἀλλὰ τύπος γένου τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει, ἐν ἁγνείᾳ.

Περὶ πάντας ἑαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων. τουτέστι, τὸ ἀρχέτυπον τοῦ βίου κάλλος, ἔσο ὥσπερ εἰκὼν προκείμενος, ὥσπερ νόμος ἔμψυχος, ὥσπερ κανὼν καὶ ὅρος τῆς εὐζωΐας· τὸν 25 γὰρ διδάσκαλον τοιοῦτον εἶναι χρή· ἐν λόγῳ, ὡς καὶ φθέγγεσθαι μετ' εὐκολίας, ἐν ἀναστροφῇ τῇ τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει τῇ ὀρθῇ, ἐν ἁγνείᾳ, ἐν σωφροσύνῃ.

13 Ἕως ἔρχομαι, πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, τῇ διδασκαλίᾳ. 30

Ὅρα, πῶς αὐτὸν παραμυθεῖται· εἰκὸς γὰρ αὐτὸν ἀπορφανισθέντα ζητεῖν αὐτόν· "πρόσεχε τῇ ἀναγνώσει," τῇ τῶν θείων

γραφῶν δηλονότι, τῇ παρακλήσει τῇ πρὸς ἀλλήλους, τῇ διδασκαλίᾳ.

Θεόδωρος. Διδασκαλίαν φησὶ τὴν ἀπόλυτον ἐξήγησιν, παράκλησιν δὲ τὴν ἀπὸ τινῶν συμβεβηκότων νουθεσίαν τε καὶ ὑπόμνησιν, ἣν ἐνίοτε μὲν, καὶ ἐπὶ τοῦ κοινοῦ γίνεσθαι ἀνάγκη, μάλιστα 5 δὲ καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν καθ' ἕνα διαλέξεσι.

14 Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος, ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας.

Τὴν διδασκαλίαν φησὶν ἐνταῦθα.

Μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου. 10

Οὐ περὶ πρεσβυτέρων φησὶν ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἐπισκόπων· οὐ γὰρ δὴ πρεσβύτεροι τὸν ἐπίσκοπον ἐχειροτόνουν.

Θεόδωρος. Ἢ καὶ τὸν τῶν Ἀποστόλων σύλλογον φησὶν, οἳ συνῄεσάν τε αὐτῷ, καὶ συνεφήπτοντο ὡς εἰκὸς ποιουμένῳ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν· πρεσβυτέριον αὐτὸ ὀνομάσας ἀπὸ τοῦ ἐντίμου· 15 τοῦτο δὲ καὶ νῦν ἔθος ἐν ταῖς τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι προβολαῖς, τὸ μὴ ὑφ' ἑνὸς, ἀλλ' ὑπὸ πλειόνων τὰς τοιαύτας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χειροτονίας πληροῦσθαι.

15 Ταῦτα μελέτα, ἐν τούτοις ἴσθι.

Ὅρα πῶς πολλάκις περὶ τῶν αὐτῶν αὐτῷ παρεγγυᾷ, δεῖξαι 20 βουλόμενος, ὅτι μάλιστα πάντων ἐν τούτοις σπουδάζειν τὸν διδάσκαλον χρή.

16 Ἔπεχε σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ἐπίμενε αὐτοῖς.

Τουτέστι, πρόσεχε σεαυτῷ καὶ δίδασκε τοὺς λοιπούς.

Τοῦτο γὰρ ποιῶν καὶ σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σου. 25

Ὁ γὰρ τοῖς τῆς διδασκαλίας ἐντρεφόμενος λόγοις, πρότερος αὐτὸς καρποῦται τὴν ὠφέλειαν· ἐν τῷ γὰρ παραινεῖν ἑτέροις καὶ ἑαυτὸν κατανύσσει.

Ἵνα σου ἡ προκοπὴ φανερὰ ᾖ ἐν πᾶσιν. 30

Μὴ ἐν τῷ βίῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ βίῳ τῷ διδασκαλικῷ.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τοῦ ἁρμοζόντως ἑκάστῳ προσφέρεσθαι.

1 Πρεσβυτέρῳ μὴ ἐπιπλήξῃς.

Περὶ παντὸς γεγηρακότος φησί· τί οὖν ἂν δέηται διορθώσεως; ὡσανεὶ πρὸς πατέρα φησὶ προσενεχθείης ἁμαρτάνοντα· οὕτω καὶ 5 πρὸς ἐκεῖνον διαλέγου· ὁμοίως καὶ οἱ λοιποί· "νεωτέρους ὡς ἀδελ-"φούς, πρεσβυτέρας ὡς μητέρας, νεωτέρας ὡς ἀδελφὰς ἐν πάσῃ "ἁγνείᾳ." αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις, φορτικόν τι ἐστὶ τὸ ἐλέγχεσθαι λέγω, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ εἰς γέροντα γένηται καὶ παρὰ νέου. παραμυθεῖται οὖν αὐτὸ τῷ τρόπῳ καὶ τῇ προσ- 10 ηνείᾳ· διὰ τί δὲ καὶ ἐπὶ τῶν νεωτέρων; τὸ θρασὺ πάλιν διὰ τὴν ἡλικίαν αἰνιττόμενος. "νεωτέρας," φησὶν, "ὡς ἀδελφὰς," καὶ προσέθηκεν "ἐν πάσῃ ἁγνείᾳ," μή μοι τὴν τῆς μίξεως, φησὶν, εἴπῃς ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μηδὲ ὑποψίαν δῷς, μηδὲ πρόφασιν τοῖς διαβάλλειν βουλομένοις. 15

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ χηρῶν ἡλικίας καὶ τρόπου καὶ διοικήσεως.

Χήρας τίμα, τὰς ὄντως χήρας.

Διὰ τί μηδὲν περὶ παρθενίας διαλέγεται; ὅτι μοι δοκοῦσι μηδὲ εἶναι τότε, ἢ καὶ ἐκπεπτωκέναι· ἤδη γάρ τινες, φησὶν, 20 ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ· ἆρα δὲ οὖν ἔστιν μὴ ἔχειν μὲν ἄνδρα, μὴ εἶναι δὲ χήραν· ὥσπερ γὰρ τὴν παρθένον οὐ τοῦτο ποιεῖ παρθένον τὸ μὴ ὡμιληκέναι γάμῳ, ἀλλὰ πολλῶν καὶ ἑτέρων δεῖ τοῦ ἀμέμπτου, τοῦ εὐπροσέδρου, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς χήρας πολλῆς δέονται τῆς τιμῆς· εἰκότως· ἐπονείδιστον γὰρ δοκεῖ εἶναι τὸ 25 πρᾶγμα καὶ δυσαγώνιστον παρὰ τοῖς πολλοῖς· οὐ διὰ τοῦτο δὲ 4 μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄξιόν ἐστιν.

Εἰ δέ τις χήρα τέκνα ἢ ἔκγονα ἔχει, μανθανέτωσαν πρῶτον τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς προγόνοις. 30

Ὅρα Παύλου τὸ συνετὸν, πῶς πανταχοῦ ἀπὸ ἀνθρωπίνων προ-

τρέπει λογισμῶν· οὐ γὰρ ἔθηκεν ἐνταῦθα μέγα τι καὶ ὑψηλὸν, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶν εὐσυνείδητον, "καὶ ἀμοιβάς," φησιν, "ἀποδιδόναι τοῖς "προγόνοις·" πῶς; τῆς ἀνατροφῆς, τῆς αὐξήσεως· πολλῆς ἀπέλαυσας τῆς τιμῆς, ἀμείβου, ἀπόδιδου τὸ ὄφλημα διὰ τῶν παίδων.

Ἄλλος φησί· τὸ "μανθανέτωσαν τὰ τέκνα," λέγει, καὶ τὰ 5 ἔκγονα, οὐχ αἱ χῆραι, σκοπὸς γὰρ αὐτῷ διδάξαι ὅτι ἐκεῖναι μόναι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦσθαι ὀφείλουσιν, αἷς οὐδεὶς κηδεμονίας ἑτέρωθεν ὑπολέλειπται τρόπος. ἐὰν τοίνυν, φησὶν, ἡ χήρα τέκνα ἔχουσα ἢ ἔκγονα, διδασκέσθωσαν οἱ ἀπ' ἐκείνης τεχθέντες ἐπιμελεῖσθαι τῆς μητρὸς, ἤτοι τῆς μάμμης· "μανθανέ- 10 "τωσαν τοίνυν τὸν ἴδιον οἶκον εὐσεβεῖν" ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν.

5 Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀποδεκτὸν, ἐνώπιον Θεοῦ· ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ τὸν Θεὸν, καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι καὶ ταῖς προσευχαῖς νυκτὸς καὶ 6 ἡμέρας· ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. 15

Εἴ τις, φησὶ, μὴ κοσμικὸν ἐπανήρηται βίον, καὶ ἐν χηρείᾳ οὖσα, αὕτη ὄντως χήρα ἐστὶν, ἡ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίζουσα ὡς χρὴ, ἡ δεήσεσι προσανέχουσα καὶ προσκαρτεροῦσα νυκτὸς καὶ ἡμέρας· αὕτη χήρα ἐστὶν, οὐχ ὡς καὶ τῆς τέκνα ἐχούσης οὐχὶ χήρας οὔσης· κἂν γὰρ καὶ ἐκείνην θαυμάζῃ τὴν παιδοτροφοῦσαν ὡς χρὴ, 20 ἀλλ' εἴ τις τέκνα μὴ ἔχῃ, τουτέστιν ἡ μεμονωμένη οὖσα· εἶτα παραμυθεῖται αὐτὴν ὡς οὐκ ἔχουσαν τέκνα, εἰπὼν, ὅτι τοῦτο μάλιστά ἐστι χήραν εἶναι, ὅταν μὴ τῆς παρὰ τοῦ ἀνδρὸς παραμυθίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παρὰ τῶν τέκνων ἀπεστερημένη οὖσα τύχῃ· ἔχει γὰρ τὸν Θεὸν ἀντὶ πάντων. "ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκεν." 25 ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ τὴν χηρείαν αἱροῦνται, οὐχ ἵνα τοῦ βίου τὰς ἀφορμὰς περικόψωσιν, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἑαυτὰς ἐξάψωσιν, ἵνα μετὰ πλείονος αὐθεντείας ἅπαντα πράττωσι, καὶ κοσμικαῖς μᾶλλον ἐκδοῖεν ἑαυτὰς ἐπιθυμίαις τοῦτο, φησὶν, οἱ γὰρ ζῶντες τὰ τῆς ζωῆς ἐνεργοῦσι τῆς μελλούσης, περὶ ἧς ἡμᾶς ἠσχολῆσθαι 30 προσήκει τὸν ἅπαντα χρόνον, ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο προσῄει, τῶν τεθνεώτων οὐδὲν χεῖρον ἔσονται.

8 Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων.

Πρόνοιαν πᾶσαν λέγει, τὴν κατὰ ψυχὴν, τὴν κατὰ σῶμα, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ πρόνοιά ἐστιν· ὁ δὲ τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, τουτέστι τῶν πρὸς γένος διαφερόντων μὴ προνοῶν, ἀπίστου, φησὶ, χείρων ἐστίν· ὃ λέγει καὶ Ἡσαΐας "ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρ-"ματός σου οὐχ ὑπερόψει." ὁ γὰρ τούτους περιορῶν, πῶς ἔσται περὶ τοὺς ἄλλους φιλόστοργος; "καὶ ἔστι," φησὶν, "ἀπίστου "χείρων," ὅτι ἐκεῖνος εἰ καὶ μὴ τοὺς ἀλλοτρίους, τοὺς γοῦν ἐγγὺς οὐ περιορᾷ· πῶς δὲ τὴν πίστιν ἤρνηται; "Θεὸν," φησὶν, "ὁμο-"λογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται·" τί δὲ ἐπέταξεν ὁ πιστευθεὶς Θεός; τοὺς οἰκείους τοῦ σπέρματος μὴ περιορᾷν· ἄρα οὐ τοῦτο πίστεως ὁμολογία μόνον τὸ πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔργα ἐπιδείκνυσθαι ἄξια.

9 Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γε-10γονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνὴ, ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη.

Εἶπεν ἅπερ μὴ ἔχουσα, ἀνάξιός ἐστι τοῦ καταλόγου τῶν χηρῶν, λέγει ἐνταῦθα, τί δεῖ ἔχειν· τί οὖν ἀπὸ τῶν χρόνων αὐτὴν ἐκκρινοῦμεν; καὶ ποῖον τοῦτο κατόρθωμα; οὐ γὰρ αὐτῆς ἐστι τὸ ξʹ ἐτῶν γεγονέναι· οὐκ ἀπὸ τῆς ἡλικίας μόνον, φησὶν, ὡσανεὶ καὶ ἐκείνην παρέλθοι τὴν ἡλικίαν, φησὶ, μὴ ἔχουσα τὸ ἔργον, μηδὲ τότε καταλεγέσθω.

(Θεόδωρος.) Καὶ ἄλλος φησίν· οὐ περὶ τῶν εἰς διακονίαν προαχθῆναι ὀφειλουσῶν διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ τῶν εἰς τὸ χηρικὸν ἐγκαταλεγῆναι· οὐδὲ γὰρ ἡλικία τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ὁρίζεσθαι χρὴ, ὥσπερ οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ Τιμοθέου ὁ Ἀπόστολος τοῦτο παρεφυλάξατο, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὴν δοκιμασίαν χαρακτηρίζειν. ἀλλ' ἐπειδὴ κατελέγοντο χῆραι διὰ τὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιμελείας ἀξιοῦσθαι, οὐκ ἀρετῆς ἐπιθυμίᾳ τὴν χηρείαν μετιοῦσαι, ἀλλ' ὥστε ἀμερίμνως τὰς σωματικὰς ἐκ τῆς ἐκκλησίας πορίζεσθαι χρείας· ἐκ δὲ τούτου πλεῖστα ὡς εἰκὸς ἐπετελεῖτο κακά· διὰ τοῦτο ἡλικίᾳ καὶ ἀρετῇ ὡρίσατο τὴν εἰς τὸν κατάλογον τῶν χηρῶν συντελεῖν ὀφείλουσαν· "γεγονυῖα ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή·" ἀντὶ τοῦ μὴ δεύτερον ἀγαγομένη, ἀλλ' ἐκείνῳ μόνῳ προσκαρτερήσασα, καὶ σωφρόνως βιώσασα, εἴτε ἕνα τοῦτον εἶχεν, εἴτε καὶ δεύτερον ἠγάγετο.

Εἰ ἐτεκνοτρόφησεν.

Ἡ γὰρ τῶν οἰκείων μὴ ἐπιμελησαμένη τέκνων, δήλη πάντως ἐστὶ πολλὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὴν ἀπανθρωπίαν ἔχουσα.

Εἰ ἐξενοδόχησε.

Πιστοὺς δηλονότι καὶ ἐν γάμῳ καταλεγομένη. 5

Εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν.

Τοῦτο προσέθηκεν ἐπὶ τὸ δεῖξαι ὅτι καὶ μετ' ἐπιμελείας αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι χρή· δῆλον δὲ ὅτι καὶ τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτῶν ταῦτα πάντα φησίν· οὐ γάρ ἐστι τῆς τοὺς δύο ὀβολοὺς καταβαλούσης ἀπορωτέρα· "εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν." τοῦτο οὐκ 10 ἔστι δαπάνης, "εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησεν," οἷον τὴν σωματικὴν λέγει ἐνταῦθα ὑπηρεσίαν εἰσφέρειν· πρὸς γὰρ θεραπείαν μάλιστα ἐπιτηδείως ἔχουσιν αἱ γυναῖκες, κλίνην στρῶσαι, ἀναπαῦσαι. ποίους δὲ ἁγίους φησί; τοὺς ἀγνῶτας· ἔστι γὰρ καὶ ἁγίους εἶναι, καὶ πολλῆς ἀπολαύειν αὐτοὺς θεραπείας. 15

11 Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν.

Τί ἐστιν "ὅταν καταστρηνιάσωσιν;" ὅταν ἀκκισθῶσιν, ὅταν θρύπτωνται, καθάπερ ὅταν ἐπὶ ἀνδρὸς τίς ἐπιεικοῦς λέγοι, ὅτι ἀφεῖσα αὐτὸν ἑτέρου γέγονε· δείκνυσι τοίνυν ὅτι καὶ τὴν χηρείαν 20 ἁπλῶς εἵλοντο, οὐ κρίνασαι· ἄρα καὶ ἡ χήρα τῷ Χριστῷ ἁρμόζεται ἐν τῇ χηρείᾳ.

Ἄλλος δέ φησιν· ἐπειδὰν ταῖς χήραις ἐγκαταλεγῶσι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀξιωθῶσιν ἐπιμελείας, πρὸς στρήνους ἐντεῦθεν χειραγωγηθεῖσαι, τῷ μηδὲν ἔχειν ὅπερ μεριμνῶσι ταπεινοῦσθαι 25 δύνανται τὴν διάνοιαν, μακρὰν χαίρειν εἰποῦσαι τῇ οἰκείᾳ ἐπαγγελίᾳ μελετῶσι γάμον, καὶ τὰ λεχθέντα ἐφεξῆς διαπράττονται, ἀμερίμνως τὰ τῆς χρείας ποριζόμεναι.

12 Ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.

"Πίστιν," συνθήκην λέγει· ἀντὶ τοῦ παρέβησαν τὰς συνθήκας· 30 "ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι·" πᾶσαν γὰρ τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία· οὐ τούτῳ οὖν, φησὶ, τῷ κρίματι μόνον εἰσὶν ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ἁμαρτημάτων.

13 Οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι, καὶ περίεργοι,

λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα, βούλομαι οὖν νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν.

Τί οὖν; ὅταν καὶ ἡ τοῦ ἀνδρὸς μέριμνα ἀποστῇ, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ μὴ κατέχῃ, εἰκότως ἀργαὶ, λάλοι, περίεργοι γίνονται· ὁ γὰρ τὰ αὐτοῦ μὴ μεριμνῶν, τὰ ἑτέρων μεριμνήσει πάντως. "λα- 5
"λοῦσαι τὰ μὴ δέοντα," οὐδὲν οὕτως ἀνάρμοστον γυναικὶ, ὡς τὰ ἑτέρων περιεργάζεσθαι μάλιστα· ἀναισχυντίας γὰρ καὶ ἰταμότητος τεκμήριον τοῦτο μέγιστον· "βούλομαι οὖν" ἐπειδὰν καὶ αὐταὶ βούλονται, "νεωτέρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν," τουτέστιν οἰκουρεῖν· πολλῷ γὰρ τοῦ ποιεῖν ἐκεῖνα τοῦτο βέλτιον. 10

Μηδεμίαν ἀφορμὴν διδόναι τῷ ἀντικειμένῳ λοιδορίας 15 *χάριν [μηδὲ λαβήν τινα,] ἤδη γάρ τινες ἐξετράπησαν ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ.*

Κωλύει τοίνυν τὰς χηρείας τὰς τοιαύτας· οὐ βουλόμενος μὴ εἶναι χήρας νεωτέρας, ἀλλὰ μὴ βουλόμενος μοιχαλίδας εἶναι, 15 μηδὲ ἀργὰς ἢ περιέργους, ἢ λαλούσας τὰ μὴ δέοντα, μὴ βουλόμενος τὸν διάβολον ἀφορμὴν λαμβάνειν.

16 *Εἰ δέ τις πιστὸς ἢ πιστὴ ἔχει χήρας, ἐπαρχείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία, ἵνα ταῖς ὄντως χήραις ἐπαρκῇ.* 20

Δύο γὰρ ἐγίνοντο τὰ μέγιστα· καὶ ἐκεῖναι ἀφορμὴν ἐλάμβανον τοῦ εὖ ποιεῖν, καὶ αὐταὶ διετρέφοντο καλῶς, καὶ ἡ ἐκκλησία οὐκ ἐβαρεῖτο. καλῶς δὲ προσέθηκεν, "εἴ τις πιστὸς," τὰς γὰρ τῶν ἀπίστων οὐκ ἔδει παρ' ἐκείνων τρέφεσθαι, ἵνα μὴ δόξωσι δεῖσθαι αὐτῶν. 25

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ πρεσβυτέρων τιμῆς.

17 *Οἱ καλῶς προεστῶτες πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κοπιῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ. λέγει γὰρ ἡ γραφὴ, Βοῦν ἀλοῶντα οὐ φιμώσεις· καὶ ἄξιος ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ.* 30

Τιμὴν ἐνταῦθα τὴν θεραπείαν λέγει, τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν. ἄρα καὶ ὅταν λέγῃ "χήρας, τίμα τὰς ὄντως χήρας·" ταὐτὸν λέγει περὶ τῆς τῶν ἀναγκαίων τροπῆς· τίθησι τὸ τοῦ νόμου, τίθησι τὸ τοῦ Χριστοῦ, ἀμφότερα συμφωνοῦντα· ἄρα δεῖ μετὰ ἀφθονίας ἐπιρρεῖν τοῖς διδασκάλοις τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν, ἵνα μὴ 5 περὶ τὰ μικρὰ σχολάζοντες, τῶν μεγάλων ἀποστερῶσιν ἑαυτούς, καὶ τῶν πνευματικῶν. τί δαί ἐστι "διπλῆς τιμῆς;" ἢ τῆς πρὸς τὰς χήρας ἢ τῆς πρὸς τοὺς διακόνους. ἢ ἁπλῶς πολλῆς, φησί· μὴ τοίνυν τοῦτο μόνον σκοπῶμεν, ὅτι διπλῆς τιμῆς αὐτοὺς ἠξίωσεν, ἀλλ' ὅτι προσέθηκε τοὺς καλῶς προεστῶτας· καλῶς δὲ προΐστανται 10 οἱ τιθέντες τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ πάντα ποιοῦντες πρὸς κηδεμονίαν τοῦ ποιμνίου συντείνοντα.

19 Κατὰ πρεσβυτέρου κατηγορίαν μὴ παραδέχου, ἐκτὸς εἰ μὴ ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων.

Κατὰ γὰρ ἑτέρου τινὸς κατηγορίαν δεῖ παραδέχεσθαι ἐκτὸς 15 μαρτύρων; οὐχὶ μετὰ ἀκριβείας δεῖ πάντοτε τὰς κρίσεις ποιεῖσθαι; οὐδὲ ἐπὶ ἄλλου, φησὶ, μάλιστα δὲ ἐπὶ πρεσβυτέρου· πρεσβύτερον γὰρ ἐνταῦθα φησὶν, οὐ τὸ ἀξίωμα ἀλλὰ τὴν ἡλικίαν· ἐπειδήπερ εὐκολώτερον ἁμαρτάνουσιν οἱ νέοι τῶν πρεσβυτέρων.

20 Τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε, ἵνα καὶ 20 οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

Τουτέστι μὴ ταχέως ἔκκοπτε, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας περιεργάζου ἅπαντα· ὅταν μέντοι μάθῃς σαφῶς, σφοδρῶς ἐπέξιθι, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ σωφρονισθῶσιν· ὥσπερ γὰρ τὸ ἁπλῶς κατακρίνειν βλαβερὸν, οὕτω τὸ μὴ ἐπεξιέναι τοῖς φανεροῖς ἁμαρ- 25 τήμασι, ὁδὸν ἐστὶ δοῦναι τοῖς ἄλλοις τοῦ ταῦτα ποιεῖν.

21 Διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐκλεκτῶν Ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξῃς χωρὶς προκρίματος, μηδὲν ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν.

Δείξας διὰ τῶν προλαβόντων, ὅσων ἐστὶν ὁ ἐπίσκοπος κύριος· 30 ὅτε περὶ κρίσεως ἔλεγεν, ἐπήγαγε ταῦτα καὶ φρικτῶς παραγγέλλει. ἀλλὰ τὸν μὲν Πατέρα καὶ Υἱὸν καλῶς παραλαμβάνει, τοὺς μέντοι ἐκλεκτοὺς Ἀγγέλους, τίνος ἕνεκεν; ἀπὸ πολλῆς ἐπιεικείας, ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς οὕτω φησὶ, "διαμαρτύρομαι ὑμῖν τὸν οὐρανὸν

"καὶ τὴν γῆν," διὰ τὴν πολλὴν ἐπιείκειαν τοῦ δεσπότου· "μηδὲν "ποιῶν κατὰ πρόσκλισιν," τουτέστιν, ἵνα κοινὸς ᾖς καὶ ἴσος τοῖς δικαζομένοις, ἵνα σὲ μηδεὶς προκαταλάβῃ· τίνες δέ εἰσιν οἱ ἐκλεκτοί; ἄρα ὡς ὄντων τινῶν τοιούτων, οὕτω μεγάλη ἐστιν ἡ μαρτυρία, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μάρτυρα καλῶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν 5 αὐτοῦ, καὶ τοὺς δούλους αὐτοῦ ὅτι παραγγελίᾳ σοι παραγγέλλω.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Περὶ χειροτονίας ἀσφαλοῦς.

22 Χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. 10

Μὴ ἐκ πρώτης, φησὶ, δοκιμασίας, ἀλλὰ πολλάκις περισκεψάμενος, καὶ ἀκριβῶς ἐξετάσας· τῶν γὰρ ἡμαρτημένων καὶ σὺ δίκην ὑφέξεις, ὁ τὴν ἀρχὴν παρασχών. ὁ γὰρ ἀφεὶς τὰς πρώτας ἀκαίρως, ὑπεύθυνος ἔσῃ καὶ τῶν ἐσομένων, ὡς σὺ αἴτιος ὤν· τῶν δὲ παρελθουσῶν, ὡς οὐκ ἀφεὶς αὐτὰς πενθηθῆναι. ὥσπερ γὰρ τῶν 15 κατορθωμάτων κοινωνεῖς, οὕτω καὶ τῶν ἁμαρτημάτων.

Σεαυτὸν ἁγνὸν τήρει.

Περὶ σωφροσύνης φησὶν ἐνταῦθα,

Μηκέτι ὑδροπότει, ἀλλ' ὀλίγῳ οἴνῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. 20

Τί δήποτε οὐκ ἔρρωσεν αὐτοῦ τὸν στόμαχον; οὐ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ νεκροὺς ἀνίστη; ἵνα κἂν νῦν ἴδωμεν ἄνδρας μεγάλους καὶ ἐναρέτους ἀσθενοῦντας, μὴ σκανδαλιζώμεθα· καὶ γὰρ ἡ νόσος συμφερόντως ἐγίνετο· ἱκανὰ γὰρ ἦν τὰ σημεῖα εἰς ἀπόνοιαν ἆραι, διὰ τοῦτο νόμῳ ἰατρείας ἀφίησιν αὐτὸν δουλεῦσαι, ἵνα καὶ 25 αὐτὸς μετριάζῃ, καὶ οἱ ἄλλοι μήτε σκανδαλίζωνται καὶ μάθωσιν ὅτι τῆς φύσεως ὄντες τῆς ἡμετέρας, οὕτω κατώρθουν ἅπερ κατώρθουν.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Ὅτι οὐδὲν ἔργον λανθάνει.

24 Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, προάγουσαι εἰς κρίσιν· τισὶ δὲ καὶ ἐπακολουθοῦσιν.

Ἐπειδὴ περὶ χειροτονιῶν ἔλεγε, τινῶν μὲν φησὶν, δῆλοί εἰσιν 5 αἱ ἁμαρτίαι, ὅτι προλαμβάνουσιν· " ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα " πρόδηλά εἰσι, καὶ κρυβῆναι οὐ δύνανται·" τί δέ ἐστι " προά- " γουσαι;" οἷον ὅταν τις ἁμαρτάνῃ τὰ ἤδη αὐτὸν κατακρίνοντα.

(Σετηριανοῦ.) Ἄλλος δέ φησιν, ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω, " χεῖρας " ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει, μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις," 10 νῦν τὴν αἰτίαν λέγει δι' ἣν εἶπεν ἐκεῖνο· οὐ πάντων φανερά ἐστι τὰ ἁμαρτήματα, πολλοὶ γὰρ καὶ κρύπτοντες ἁμαρτάνουσι· λέγει οὖν, δοκίμαζε τῷ χρόνῳ· τὸ γὰρ σήμερον λαθεῖν δυνηθὲν, αὔριον ἐλέγχεται· καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὰ μὲν φανερά ἐστιν, εἰς κρίσιν προάγοντα τὴν τῶν ἀνθρώπων· πάντες γὰρ ἴσασιν, ὅτι ἁμαρτά- 15 νουσι, καὶ κρίνουσιν αὐτοὺς ἀναξίους· τινὰ δὲ μετὰ ταῦτα φαίνεται, καὶ τὰ ἄλλως ἔχοντα κρυβῆναι οὐ δύνανται· ἐπειδὴ τοίνυν οὕτως ἔχει τὰ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους, " χεῖρας ταχέως μηδενὶ " ἐπιτίθει," μήποτε εὑρεθῇ εἰς τὸ λεληθὸς ἁμαρτάνων, καὶ ἀναξίως προαχθῇ, καὶ κοινωνήσῃς αὐτῷ τοῦ πράγματος. 20

25 Ὡσαύτως καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρόδηλά ἐστιν.

Ἐπὶ τῶν καλῶν ἔργων τοῦτο μόνον εἶπεν, ὅτι κρυβῆναι οὐ δύναται, οὐκ εἶπεν ὅτι λανθάνει· ἐπὶ δὲ τῶν κακῶν ἔργων, τινὰ μὲν πρόδηλά ἐστι, τινὰ δὲ λανθάνει· διὰ τί; ὅτι τὸ καλὸν ταχέως τις οὐ κρύπτει· ὁ γὰρ ποιῶν τὴν ἀλήθειαν, ἔρχεται πρὸς τὸ 25 φῶς· ὁ δὲ κακοποιῶν κρύπτει, λανθάνειν βουλόμενος.

Ἄλλος δὲ πάλιν φησίν· βούλεται εἰπεῖν ὅτι ὥσπερ τὰ τῶν οὐκ εὖ βιούντων ἀνθρώπων πταίσματα πρόδηλά ἐστιν, ἀναγκαίως τὴν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάγοντα, εἰ καὶ ὡς εἰκὸς τινὰ παρ' αὐτοῖς λανθάνει τοὺς πολλοὺς, οὕτω καὶ ἐπὶ 30 τῶν εὐσεβούντων, τὰ πολλὰ μὲν πρόδηλα τοῖς ἀνθρώποις ἐστὶν, ὅσα δέ ἐστι λανθάνοντα τοὺς πολλοὺς, ταῦτα γὰρ λέγει τὰ ἄλλως

ἔχοντα, οὐχ οἷόν τε πάντα δῆλα εἶναι, ὥστε, φησὶ, μὴ τοῦτο δεδιὼς μὴ οὐ χρηστὴν ἐντεῦθεν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὑπόληψιν κτήσῃ, τῇ ὑδροποσίᾳ σαυτὸν κατανάλισκε, εἰδὼς ὅτι καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὑπόληψις, ἐὰν ἡμεῖς κατὰ τὸ προσῆκον βίωμεν, κατάγε τὸ πλεῖστον καλλίστη γίνεται, οὐδὲν ἀπὸ τούτων παρα- 5 βλαπτομένη, κἂν δοκῇ πολλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς τοὺς πολλοὺς λανθάνειν.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ δούλων ὑπακοῆς.

1 Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότας 10 πάσης τιμῆς ἀξίους ἡγείσθωσαν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διδασκαλία βλασφημῆται.

Μὴ γὰρ ἐπειδὴ πιστὸς ᾖ, νομίσῃς ἐλεύθερος εἶναι, τοῦτό ἐστι ἐλευθερίας τὸ μᾶλλον δουλεύειν· ὁ γὰρ πιστὸς ἂν μὲν εἰδῇ διὰ τὴν πίστιν αὐθαδῶς προσφερόμενον, βλασφημήσει πολλὰ, ὡς στάσιν 15 ἐμποιοῦν τὸ δόγμα. ὅταν δὲ εἰδῇ πειθομένους, μᾶλλον πεισθήσεται, μᾶλλον προσέξει τοῖς λεγομένοις· κἂν πιστοὶ δὲ ὦσιν οἱ δεσπόται, καὶ οὕτως ὑπείκειν χρὴ διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα.

2 Οἱ γὰρ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότας, μὴ καταφρονείτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν· ἀλλὰ μᾶλλον δουλευέτωσαν, 20 ὅτι πιστοί εἰσι καὶ ἀγαπητοὶ, οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι. [κόπτονται καὶ ταλαιπωροῦνται ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας ἀναπαύσεως.] ταῦτα δίδασκε καὶ παρακάλει.

Οὐκ αὐθεντείας δεῖ τῷ διδασκάλῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ προσηνείας πολλῆς· καὶ ταῦτα πάντα διδάσκει ὁ μακάριος Παῦλος· εἰ γὰρ 25 ἰατροὶ τοὺς κάμνοντας παρακαλοῦσιν, οὐχ ἵνα αὐτοὶ τῆς ὑγιείας ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους ἀπαλλάξωσι τῆς ἀσθενείας, καὶ κειμένους ἀναστήσουσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς δεῖ τούτῳ πρὸς τοὺς διδασκομένους κεχρῆσθαι τῷ ἔθει παρακαλοῦντας.

ΚΕΦ. ΙϚ.

Κατὰ φιλοκερδῶν καὶ ψευδοδιδασκάλων.

3 Εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχηται ὑγιαίνουσι λόγοις τοῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ 4 τῇ κατ' εὐσέβειαν διδασκαλίᾳ, τετύφωται, μηδὲν ἐπι- 5 στάμενος.

Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ εἰδέναι τὸ εἰς ἀπόνοιαν αἴρεσθαι συμβαίνει, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι· ὁ γὰρ εἰδὼς τοὺς κατ' εὐσέβειαν λόγους, οὗτος μάλιστα καὶ μετριάζειν οἶδεν, ὁ τοὺς ὑγιαίνοντας ἐπιστάμενος λόγους, οὐ νοσεῖ· καὶ ὁ μὴ εἰδὼς ἅπερ εἰδέναι χρὴ, οὐδὲν 10 οἶδεν, "ἀλλὰ νοσῶν," φησὶ, "περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας." ἆρα νοσεῖν ἐστι τὸ ζητεῖν καὶ λογομαχίας ἐγείρειν; εἰκότως· ὅταν γὰρ ὑπὸ τῶν λογισμῶν ἡ ψυχὴ πυρέττῃ, ὅταν χειμάζηται, τότε ζητεῖ· ὅταν δὲ ἐν ὑγείᾳ ᾖ, οὐ ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν πίστιν δέχεται· ἀπὸ δὲ ζητήσεως καὶ λογομαχίας οὐδέν ἐστιν εὑρεῖν. 15

Ἐξ ὧν γίνεται φθόνος, ἔρις, βλασφημία, ὑπόνοιαι πονηραί.

Ἀπὸ τῶν ζητήσεων τότε περὶ Θεοῦ ἃ μὴ δεῖ ὑποπτεύομεν, ὅταν εἰς ζήτησιν ἐμπέσωμεν· δι' ἃ παρατριβαὶ, τουτέστι σχολὴ, διατριβὴ, ἢ δι' ἃ παρατριβαὶ, τοῦτό φησι, καθάπερ τὰ ψωραλέα τῶν 20 προβάτων παρατριβόμενα, νόσου καὶ τὰ ὑγιαίνοντα ἐμπίπλησιν· οὗτοι καὶ οἱ πονηροὶ ἄνδρες.

Καὶ ἀπεστερημένων τῆς ἀληθείας, νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν.

Ὁρᾷς πόσα τίκτειν φησὶ τὰς λογομαχίας, αἰσχροκέρδειαν, 25 ἄγνοιαν, ἀπόνοιαν; τὴν γὰρ ἀπόνοιαν ἡ ἄγνοια τίκτει· καὶ ἀπὸ τούτου, φησὶν, ἀφίστασο· οὐκ εἶπεν, ὁμόσε χώρει· "αἱρετικὸν," γάρ φησιν "ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραι- "τοῦ," δείκνυσιν αὐτοὺς οὐκ ἀπὸ ἀγνοίας τοσοῦτον, ὅσον ἀπὸ ῥᾳθυμίας, καὶ αὐτὴν τὴν ἄγνοιαν ἔχοντας· δεῖ τοίνυν τοὺς ἀδιορ- 30 θώτως ἔχοντας ἐκτρέπεσθαι. ἔστι δὲ πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια μετὰ αὐταρκείας, οὐχ ὅταν χρήματα ἔχῃ, ἀλλ' ὅταν μὴ ἔχῃ· ἵνα γὰρ μὴ καταπέσῃ εἰς ἀθυμίαν διὰ τὴν πενίαν, ἀνίστησιν αὐτὸν

καὶ ἀνορθοῖ· νομίζουσι, φησὶν, ὅτι πορισμός ἐστιν ἡ εὐσέβεια. ἔστι μὲν γὰρ, οὐχ οὕτως δὲ, ἀλλὰ μειζόνως· εἶτα πρότερον καταβαλὼν ἐκείνην, τότε ταύτην ἐπαίρει. ὅτι γὰρ οὐδέν ἐστιν ὁ πορισμὸς οὗτος, δῆλον ἐκ τοῦ μένειν ἐνταῦθα, μηδὲ συμμεθίστασθαι ἡμῖν, μηδὲ συναποδημεῖν. ποῖον δὲ πειρασμὸν καὶ παγίδα, φησὶν, 5 *ὑπομένειν τοὺς βουλομένους πλουτεῖν; τῆς γὰρ πίστεως αὐτοὺς ἀποπλανᾷ, κινδύνοις αὐτοὺς περιβάλλει, καὶ ἀτολμοτέρους ἐργάζεται.*

(Θεόδωρος.) *Ἄλλος φησὶν, εἰς τὸ "ἐξ ὧν γίνεται φθόνος καὶ "ἔρις," καὶ τὰ ἑξῆς· φθόνος μὲν ἑκάστου βασκαίνοντος τὸ ὅπως ποτε εὐδοκιμεῖν ἐν τῇ διαλέξει δυνηθέντι· ἔριδες δὲ ἐκφερομένων* 10 *αὐτῶν εἰς μάχας· καὶ βλασφημίαι δὲ, πολλὰ μὲν καὶ αὐτῶν λεγόντων οἷα μὴ προσῆκε, μάλιστα δὲ τῶν ἐκτὸς βλασφημούντων ἡμᾶς, ὡς περὶ τὸ ζητεῖν τὴν σχολὴν ἔχοντας. ἀνάγκη οὖν καὶ ὑπονοίας πονηρὰς περὶ ἡμῶν ἐγγίνεσθαι τοῖς ἐκτὸς ἀπὸ τούτων, ἄνθρωποι διεφθορότες τὴν διάνοιαν, καὶ οὐδεμίαν τῆς ἀληθείας ἐπι-* 15 *θυμίαν ἔχοντες, πάντα κέρδους ἕνεκεν ἐπιτηδεύοντες.*

9 Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν.

Οὐχ ἁπλῶς οἱ πλουτοῦντες, ἀλλ' οἱ βουλόμενοι· ἔστι γάρ τινα καὶ χρήματα ἔχοντα καλῶς οἰκονομεῖν.

Ἐμπίπτουσιν εἰς παγίδα καὶ πειρασμὸν τοῦ διαβό- 20 λου, καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους.

Καλῶς εἶπε "βυθίζουσιν," ὡς μηδὲ ἀνενεγκεῖν δύνασθαι.

Εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν.

Καὶ τὴν ἐνταῦθα, καὶ τὴν μέλλουσαν. 25

10 Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως, καὶ περιέπειραν ἑαυτοὺς ὀδύναις πολλαῖς.

Καὶ ταῦτα ἑτέρως οὐκ ἔστιν μαθεῖν, ἢ τὸν πλουσίοις παροικοῦντα, πόσα ἀποδύρονται, πόσα θρηνοῦσι. 30

11 Σὺ δὲ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ.

Μέγα τὸ ἀξίωμα, πάντες γὰρ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κυρίως οἱ δίκαιοι, οὐ κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας λόγον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν τῆς οἰκειώσεως.

Ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην.

Ὥστε μὴ πλεονεκτεῖν. εὐσέβειαν τὴν τῶν δογμάτων πίστιν, ἥπερ ἐστὶν ἐναντία τῇ ζητήσει. "ἀγάπην, ὑπομονὴν, πραότητα."

12 Ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης, καὶ ὡμολόγησας τὴν 5 καλὴν ὁμολογίαν, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου, ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.

Θεόδωρος. Τουτέστι, μὴ καταισχύνῃς τὴν παρρησίαν ἐκείνην· πολλοὶ γὰρ ἦσαν οἱ τὸν μακάριον Τιμόθεον [a] συνόντα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ εὐσεβείας ἕνεκεν, εἰδότες καὶ μὴν καὶ πεπονθότα οὐκ 10 ὀλίγα διὰ ταύτην.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Παραγγελία φοβερὰ περὶ καθαρᾶς ὑπακοῆς ἀχρὶ τέλους.

13 Παραγγέλλω σοι ἐνώπιον Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα. 15

Πάλιν τὸν Θεὸν μαρτύρεται, ὁμοῦ καὶ τὸν φόβον αὔξων, καὶ ἀσφαλέστερον καθιστὰς τὸν μαθητὴν, καὶ δεικνὺς ὡς οὐκ ἀνθρώπινα τὰ παραγγέλματα, ἵνα ὡς παρ' αὐτοῦ τοῦ δεσπότου λαμβάνων ᾖ τὴν παραγγελίαν· "τοῦ ζωοποιοῦντος," φησὶ, "τὰ πάντα."

Σευηριανοῦ. Ἐνταῦθα καὶ παράκλησίς ἐστι πρὸς τοὺς κιν- 20 δύνους, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόμνησις· οὐχ ἁπλῶς δὲ ἔθηκε τὴν λέξιν· εἰ γὰρ τὰ πάντα ζωογονεῖ, δηλονότι τοὺς ἀνθρώπους τοὺς εὐσεβεῖς ἀξιώσει καὶ τῆς ἀναστάσεως, πρὸς τῇ κοινῇ ζωογονήσει, καὶ τῶν ἀποθνησκόντων σωμάτων τὴν ἀναβίωσιν διδούς· μέλλων οὖν παραγγέλλειν ἐφ' ᾧτε τηρῆσαι τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, μνη- 25 μονεύει τοῦ ζωογονοῦντος, ἵνα ἡ ἐλπὶς τῆς ζωώσεως ἐκείνης προτρέψηται πρὸς εὐσέβειαν. ἐπισημαντέον δὲ, ὅτι ζωογονοῦντος τὰ πάντα εἶπεν, οὐχ ἵνα καὶ τὰ ἄψυχα ζωογονεῖν αὐτὸν οἰηθῶμεν. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ "πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο·" οὐ γὰρ πάντως τὰ πάντα, ἀλλὰ περὶ ὧν ὁ λόγος. 30

Καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν.

[a] Deest verbum aliquod.

Πάλιν ἀπὸ τοῦ διδασκάλου ἡ προτροπή· ὥσπερ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε, φησὶ, κατ' ἴχνος αὐτοῦ βαίνωμεν· "τὴν καλὴν ὁμολογίαν·" ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, μὴ δείσῃς τὸν θάνατον, Θεοῦ γὰρ εἶ δοῦλος, τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ζωογονεῖν· ποίαν δὲ λέγει "καλὴν ὁμολο-"γίαν;" εἰπόντος τοῦ Πιλάτου, "εἰ βασιλεὺς εἶ;" φησὶν, "εἰς 5 "τοῦτο γεγέννημαι·" ἴδε, οὗτοί μου ἤκουσαν. οἱ δὲ, φησὶ, "ὅτι "υἱὸν ποιεῖς σεαυτὸν τοῦ Θεοῦ.

14 *Τηρῆσαί σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον, ἀνεπίληπτον μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

Τουτέστι, μέχρι τῆς σῆς τελευτῆς, μέχρι τῆς ἐξόδου· ἀλλ' 10 οὐκ εἶπεν οὕτως, ἵνα μᾶλλον αὐτὸν διεγείρῃ· τί ἐστι "τηρῆσαί "σε τὴν ἐντολὴν ἄσπιλον;" οἷον, μήτε δογμάτων ἕνεκεν, μήτε βίου κηλῖδα τινὰ προστριψάμενον.

15 *Ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν 15 16 κυριευόντων, ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον.*

Περὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτά φησι, καὶ ταῦτα πάλιν εἰς παραμυθίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃ, μηδὲ δεδοίκῃ τοὺς ἐνταῦθα βασιλεῖς· "ἣν καιροῖς "ἰδίοις," τουτέστι τοῖς προσήκουσι, τοῖς ὀφειλομένοις, ὥστε μὴ 20 ἀσχάλλειν ὅτι μηδέπω γέγονεν· ὅτι δὲ δείξει μόνος ἐστὶ δυνάστης· οὐκοῦν δείξει. "ὁ μακάριος," ἡ αὐτομακαριότης, οὐδὲν ἐκεῖ λυπηρὸν, οὐδὲν ἀηδές· "ὁ μόνος δυνάστης," πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ διὰ τὸ ἀγέννητον, ὃ καὶ ἡμεῖς λέγομεν πάλιν περὶ ἀνθρώπων· "ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν," φησὶ, τί οὖν, ὁ Υἱὸς οὐκ ἔχει; οὐκ αὐ- 25 τοαθανασία ἐστίν; "φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον," φησὶ, "ἄλλο τὸ φῶς, ἄλλο ὃ οἰκεῖ; οὐκοῦν καὶ τόπῳ ἐμπεριείληπται; ὁρᾷς καὶ ὅταν μέγα τι φθέγξασθαι βουληθῇ, ἡ γλῶττα πῶς ἐξασθενεῖ;

Ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων οὐδὲ ἰδεῖν δύναται.

Ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸν Υἱὸν εἶδέ τις, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται. 30

Ὧι τιμὴ καὶ κράτος αἰώνιον. ἀμήν.

Καλῶς ἐθεολόγησεν ἐνταῦθα καὶ ἀναγκαίως· ἐπειδὴ γὰρ μάρτυρα αὐτὸν ἤγαγε, πολλὰ περὶ τοῦ μάρτυρος διαλέγεται, ὥστε μᾶλλον ἐντρέψαι τὸν μαθητήν. τουτέστι, δόξα αὐτῷ· τοῦτο μόνον

δεόμεθα λέγειν, τοῦτο μόνον ποιεῖν, οὐ περιεργάζεσθαι τί ἐστιν· εἰ τοίνυν τὸ κράτος αὐτοῦ αἰώνιον, μὴ δείσῃς, κἂν μὴ νῦν γένηται, ἀεὶ τιμὴ αὐτῷ, ἀεὶ τὸ κράτος αὐτῷ.

(ΘΕΟΔΩΡΟΣ.) *Ἄλλος φησί· μακάριον αὐτὸν ἐκάλεσεν ἐπὶ συστάσει τῆς μελλούσης προσέσεσθαι ἡμῖν ἀτρεπτότητος· δυνάστην δὲ ὅτι δὴ τὴν ἀνάστασιν ἐργάσασθαι δυνατὸς, καὶ μὴν καὶ βασιλέα καὶ Κύριον, ἐπὶ ἀποδείξει τοῦ πάντων κρατεῖν καὶ δύνασθαι ὑποτάξαι, καὶ θάνατον ἀφελεῖν· διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἔχοντα ἀθανασίαν, ὡς ἂν ἱκανὸν τοῦτο ἡμῖν παρασχεῖν· καὶ τὸ φῶς δὲ οἰκῶν ἀπρόσιτον, σύστασιν ἔχον τοῦ ἐν ἀφάτῳ τινὶ καὶ ἀπροσίτῳ τυγχάνοντα φωτί· ὄντως δὴ φωτεινὰ καὶ τῶν δικαίων ποιήσειν τὰ σώματα· οὕτω καὶ τὸ "ὃν ἴδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται," ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φαίνεσθαι νῦν τὰ τότε περὶ ἡμᾶς ἐσόμενα, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ὁ τούτων αἴτιος, ἀόρατος ἡμῖν πάντῃ τὴν φύσιν ἐστί.*

ΚΕΦ. ΙΗ.

Πλουσίων ὁδηγία ἐπὶ τὴν ὄντως ζωήν.

17 *Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν.*

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Καλῶς εἶπεν, "ἐν τῷ νῦν αἰῶνι·" εἰσὶ γὰρ καὶ ἄλλοι πλούσιοι ἐν τῷ μέλλοντι· οὐδὲν γὰρ οὕτως τίκτει τύφον ὡς χρήματα· εἶτα εὐθέως κατέσπασεν εἰπὼν, "μηδὲ ἠλπικέναι "ἐπὶ πλούτου ἀδηλότητι·" ἀπὸ γὰρ τούτου ἡ ἀπόνοια, ὡς ὅγε εἰς Θεὸν ἐλπίζων οὐκ ἐπαίρεται, "ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ," φησὶ, "τῷ "ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πάντα πλουσίως εἰς ἀπόλαυσιν." καλῶς εἶπεν "πάντα πλουσίως," τὰς ἐτησίους τροφὰς αἰνιττόμενος, τὸν ἀέρα, τὸ φῶς, τὰ ἄλλα πάντα· εἰ πλοῦτον ζητεῖς, ἐκεῖνον ζητεῖ, τὸ ἀπὸ τῶν ἔργων γενόμενον τῶν ἀγαθῶν· ποίων δὴ τούτων;*

18 *Ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς.*

Τὸ μὲν τῶν χρημάτων, τὸ δὲ τῆς ἀγάπης· "κοινωνικούς·" ὁμιλητικοὺς, φησὶ, προσηνεῖς.

19 *Ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον.*

Ἐκεῖ οὐδὲν ἄδηλον, οὐδὲν ἄστατον, ἔνθα βέβαιος ὁ θεμέλιος, ἀλλὰ πάντα βέβαια, ἀκίνητα, πάγια, μόνιμα.

Ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς. 5

Ἡ γὰρ τῶν ἀγαθῶν ἔργων πρᾶξις τὴν ἐκείνην ἡμῖν ἀπόλαυσιν προξενῆσαι δύναται.

20 *Ὦ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φύλαξον.*

Μὴ μειώσῃς, οὐκ ἔστι σά· τὰ ἀλλότρια ἐπιστεύθης.

Ἐκτρεπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως. 10

Καλῶς εἶπεν, ὅταν γὰρ πίστις μὴ ᾖ, γνῶσις οὐκ ἔστιν· ὅταν ἐκ τῶν οἰκείων λογισμῶν τίκτηταί τι, γνῶσις οὐκ ἔστιν· τινὲς ἑαυτοὺς ἐκάλουν τάχα τότε Γνωστικοὺς, ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων εἰδότες. 15

21 *Ἥν τινες ἐπαγγελλόμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἠστόχησαν.*

"Ἐκτρεπόμενος," φησὶ, "τὰς ἀντιθέσεις·" ἄρα εἰσὶν ἀντιθέσεις πρὸς ἃς οὐδὲ ἀποκρίνεσθαι χρή· διὰ τί; ὅτι τῆς πίστεως ἐκβάλλουσιν, οὐκ ἀφιᾶσιν ἑστάναι βεβαίως, οὐδὲ πεπηγέναι· 20 *μὴ δὴ ταύτης ἐχόμεθα, ἀλλὰ τῆς πίστεως, τῆς πέτρας τῆς ἀρραγοῦς· ἵνα καταξιωθῶμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.* 25

* *Τριὰς* * *μονὰς* * *ἐλέησον.*

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος α΄.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ Β′ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΤΙ δήποτε καὶ δευτέραν ἐπιστέλλει τῷ Τιμοθέῳ Ἐπιστολήν; εἶπεν, "ἐλπίζω ἐλθεῖν πρός σε τάχιον·" οὐκ ἐγένετο τοῦτο· παρα- 5 μυθεῖται αὐτὸν διὰ τῶν γραμμάτων ἀντὶ τῆς παρουσίας ἴσως τεθλιμμένον, καὶ διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὸ ἀρχῆς ἤδη ἧφθαι· κἂν γὰρ μεγάλοι τινὲς ἄνδρες ὦσιν, ὅταν ἀναδέξωνται τοὺς οἴακας τῆς ἐκκλησίας, ξενοπαθοῦσι, καὶ μάλιστα, ὅτε ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἦν. οὐ διὰ γραμμάτων δὲ αὐτὸν παραμυθεῖται μόνον, ἀλλὰ 10 καὶ καλεῖ πρὸς ἑαυτόν· "σπούδασον γὰρ ἐλθεῖν πρός με ταχέως·" δοκεῖ δέ μοι πρὸς τῷ τέλει εἶναι αὕτη ἡ Ἐπιστολὴ ἐκ τῶν λεγομένων ἐνταῦθα· ποιεῖται δὲ τὴν παράκλησιν καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων πειρασμῶν, εὐθέως δὲ ἀνέστησεν αὐτοῦ τὴν ψυχήν, ἀπὸ τοῦ προοιμίου, "κατ' ἐπαγγελίαν," εἰπών, "ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ." 15 μή μοι τοὺς ἐνταῦθα κινδύνους εἴπῃ, φησίν, οὗτοι τίκτουσιν ἡμῖν τὴν αἰώνιον ζωήν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός· εἰ δὲ ἐπαγγελίᾳ ἐστί, μὴ ζήτει αὐτὴν ἐνταῦθα· ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησίν· ὅτι μὴ ἀκολούθως τῇ προτέρᾳ ταύ- 20 την γεγράφηκε, μηδὲ ἐπὶ τινὰ διάγοντι τόπον, δῆλον, ἀλλὰ μετὰ πολὺν χρόνον ἄγαν· ἐκείνην μὲν γὰρ ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐν Ἐφέσῳ διάγοντι, ἐν ταύτῃ δὲ πρὸς τῷ τέλει φησί, "Τυχικὸν ἀπέστειλα "εἰς Ἔφεσον·" εἶπε δὲ ἂν ὅτι πρός σε, εἴπερ ἐπὶ τῆς Ἐφέσου διάγοντι καὶ ταύτην ἔγραφε τὴν Ἐπιστολήν· κἀκείνην μὲν οὕτω 25 γράφων δῆλός ἐστιν ὅταν μετ' οὐ πολὺ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμενος, ταύτην δέ, ὡς μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὁμολογίαν τὴν ἐκ τοῦδε τοῦ βίου μετάστασιν δέξασθαι προσδοκῶν. κελεύει δὲ αὐτὸν καὶ θᾶττον πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι· γράφει δὲ αὐτὴν ἀπὸ

Ῥώμης, ἡνίκα τῆς εὐσεβείας ἕνεκεν τὴν κεφαλὴν ἀποτέμνεται, διεγείρων αὐτὸν εἰς τὸ μετὰ σπουδῆς τὰ ὑπὲρ τῆς ἑτέρων ὠφελείας ἐπιτελεῖν σὺν ἡδονῇ, καὶ τὸ πάσχειν ὑπὲρ τούτων αἱρούμενον· μέμνηται δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸ χεῖρον βλεπόντων, οὐ μικρῶς αὐτῶν καθαπτόμενος· πρὸς δέ γε τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὰ καθ' ἑαυ- 5 τὸν δηλοῖ, ἡνίκα ἐγένετό τε καὶ ἔσται.

Σευηριανοῦ. Ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ κατ' ἐπιταγὴν λέγει, μέλλων διατάττειν· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ, κατ' ἐπαγγελίαν· ἡ γὰρ ἀποστολὴ διατάττει μὲν, ἐπ' ἐλπίδι δὲ τοῦ τυχεῖν αἰωνίου ζωῆς τοὺς ὑπακούοντας. 10

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΤΙΜΟΘΕΟΝ Β ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Ἔπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως, καὶ προτροπὴ ὑπομονῆς, κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ᾗ καὶ αὐτός φησι διακαρτερεῖ πάσχων.

β΄. Περὶ τῆς ἁρμοζούσης μεταδόσεως τῶν θείων δογμάτων.

γ΄. Περὶ τῆς ἀφρόντιδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολιτείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφαῖς.

δ΄. Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς, ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς.

ε΄. Περὶ θείας διδασκαλίας καὶ βίου καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ, καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων.

ϛ΄. Πρόρρησις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζούσης, ἀπατηλῆς ἐλεγχομένης.

ζ΄. Προτροπὴ τῆς ἑαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἐναντίου τοῖς φαύλοις, ἐν ὑπομονῇ Θεοῦ.

η΄. Περὶ τῶν καινοτομησάντων, οἷς ἀντιτάττει τὸν Τιμόθεον.

θ΄. Περὶ τῆς ἑαυτῷ μελλούσης αναλύσεως ἐπὶ δόξῃ αἰωνίᾳ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΙΜΟΘΕΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ Β.

---

1 ΠΑΥΛΟΣ Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελή-
ματος Θεοῦ κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, 5
2 Τιμοθέῳ ἀγαπητῷ τέκνῳ.

Χρυσοστόμου. Καλῶς "ἀγαπητῷ·" ἔστι γὰρ εἶναι τέκνα μὴ ἀγαπώμενα· πολλὴν δὲ αὐτῷ μαρτυρεῖ τὴν ἀρετήν· ὅταν γὰρ μὴ ἐκ φύσεως ᾖ ἡ ἀγάπη, ἀρετῆς ἐστιν· οἱ γὰρ κατὰ πίστιν ὅταν ὦσιν ἀγαπητοὶ, δι' οὐδὲν ἕτερόν εἰσιν, ἀλλὰ δι' ἀρετήν· "χάρις, 10 "ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου "ἡμῶν." ἅπερ καὶ πρότερον, ταῦτα αὐτῷ καὶ νῦν ἐπεύχεται.

ΚΕΦ. Α.

Ἔπαινος τῆς Τιμοθέου πίστεως καὶ προτροπὴ ὑπομονῆς, κατὰ τὸ πρέπον τῇ χάριτι, ἐν ᾗ καὶ αὐτός φησὶ διακαρτερεῖ πάσχων. 15

3 Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν
καθαρᾷ συνειδήσει, ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν περὶ σοῦ
4 μνείαν ἐν ταῖς δεήσεσί μου, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐπιπο-
θῶν σε ἰδεῖν, μεμνημένος σου τῶν δακρύων, ἵνα χαρᾶς 20
πληρωθῶ.

Εὐχαριστῶ, φησὶ, τῷ Θεῷ, ὅτι μέμνημαί σου· πῶς δὲ ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει λατρεύει τῷ Θεῷ; ὅτι τὸ συνειδὸς αὐτοῦ οὐκ ἦν βλαβέν· ἄλλως τε ἐνταῦθα περὶ βίου φησὶ, καὶ πανταχοῦ τὴν συνείδησιν τὸν βίον, φησίν· ἢ ὅτι οὐδὲν ὧν προεθυ- 25 μούμην καλῶν, δι' ἀνθρωπίνην αἰτίαν προὔδωκα, οὐδὲ τότε ὅτε

ἐδίωκον· διὸ φησίν· "ἀλλ' ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν "ἀπιστίᾳ."

(Σετηριανός.) Ἄλλος δέ φησίν· οὐ τὸ ἄμεμπτον λέγει τοῦ βίου, ἀλλὰ τὸ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως.

Ἐπιποθῶν ἰδεῖν σε. 5

Χρυσοστόμου. Ὅρα ζέοντα πόθον καὶ ταπεινοφροσύνην, πῶς ἀπολογεῖται τῷ μαθητῇ, εἶτα δείκνυσιν, ὅτι οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ· ἐπιφέρει γὰρ "μεμνημένος σου τῶν δακρύων." εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτὸν ἀποσχιζόμενον κλαίειν καὶ ὀδύρεσθαι· "ἵνα χαρᾶς," φησὶ, "πληρωθῶ, ἐπιποθῶ σε ἰδεῖν." οὐκ ἂν οὖν ἐμαυτὸν τοσαύτης ἀπε- 10 στέρησα ἡδονῆς, εἰ καὶ σφόδρα ἀναίσθητος ἤμην καὶ ὠμὸς, ἱκανὰ ἦν τὰ δάκρυα ἐκεῖνα εἰς μνήμην ἐλθόντα κάμψαι· νυνὶ δὲ, οὐχ εἷς τῶν τοιούτων εἰμὶ, ἀλλὰ τῶν καθαρῶς λατρευόντων τῷ Θεῷ· καὶ ἑτέραν δὲ τίθησιν αἰτίαν ἅμα καὶ παρακλητικήν· "ὑπόμνησιν "λαμβάνων," φησὶ, "τῆς ἐν σοὶ ἀνυποκρίτου πίστεως." εἶτα 15 καὶ ἄλλο ἐγκώμιον, ὅτι οὐκ ἐξ ἐθνῶν, οὐδὲ ἐξ ἀπίστων, ἀλλ' ἄνωθεν ἦν ἀπ' οἰκίας τῷ Χριστῷ δουλευούσης, "ἥτις ἐνῴκησεν," φησὶν, "ἐν τῇ μάμμῃ σου Λωΐδι καὶ τῇ μητρί σου Εὐνείκῃ." ἦν γὰρ, φησὶν, υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστῆς· πῶς Ἰουδαίας; πῶς πιστῆς; ἐξ Ἰουδαίων πιστῆς, οὐκ ἐξ ἐθνικῶν· διὰ δὲ τὸν πατέρα 20 αὐτοῦ φησὶν, ὅτι Ἕλλην ὑπῆρχε, καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις, ἔλαβε καὶ περιέτεμεν αὐτόν. ὁρᾷς πῶς ἤρχετο ὁ νόμος καταλύεσθαι τῶν ἐπιμιξιῶν τούτων γινομένων; ὅρα πόσα ἔθηκεν· ἐγὼ λατρεύω τῷ Θεῷ, φησὶ, συνείδησιν ἔχων ἀληθινὴν, σὺ δὲ δάκρυα· οὐ διὰ τὰ δάκρυα μόνον, ἀλλὰ διὰ τὴν 25 πίστιν, ὅτι ἀληθείας εἶ ἐραστὴς, ὅτι οὐδὲν δολερὸν παρά σοι· ὅταν οὖν καὶ σαυτὸν ἄξιον τοῦ φιλεῖσθαι παρέχῃς, μηδὲ ἐγὼ τῶν ἀστόργων ὦ, ἀλλὰ τῶν ἀληθεύειν σπουδαζόντων, τί τὸ κωλύον ἦν ἐμὲ ἐλθεῖν;

5 Πέπεισμαι δὲ, ὅτι καὶ ἐν σοί. 30

Ἄνωθεν ἔχεις τοῦτο τὸ καλόν· ἐκ προγόνων διεδέξω τὴν πίστιν, τὸ ἀνυπόκριτον· εἰ τοίνυν δι' οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦλθες ἐπὶ τοῦτο, οὐδέν σε παρασαλεῦσαι δυνήσεται.

Δι' ἣν αἰτίαν ἀναμιμνήσκω σε, ἀναζωπυρεῖν τὸ χά-

ρισμα τοῦ Θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.

Ὁρᾷς πῶς δείκνυσιν αὐτὸν ἐν ἀθυμίᾳ ὄντα πολλῇ; μὴ τοίνυν νομίσῃς, φησὶν, ὅτι κατεφρόνησά σου, ἀλλ' εἰδὼς ὅτι οὐ κατέγνων οὐδ' ἐπελήσθην, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τὴν μάμμην καὶ τὴν μητέρα 5 ἐννόει· δεῖ σοι προθυμίας πρὸς τὸ ἀναζωπυρῆσαι τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ· καθάπερ τὸ πῦρ δεῖται ξύλων, οὕτω ἡ χάρις τῆς προθυμίας τῆς ἡμετέρας, ἵνα ἀεὶ ἀναζέῃ· ἣν ἔλαβες εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησίας, εἰς σημεῖα, εἰς τὴν λατρείαν πᾶσαν· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι καὶ σβέσαι καὶ ἀνάψαι τοῦτο· ὑπὸ μὲν γὰρ ἀκηδίας καὶ 10 ῥαθυμίας σβέννυται, ὑπὸ δὲ νήψεως καὶ προσοχῆς διεγείρεται.

7 Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμοῦ.

Τουτέστιν, οὐ διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα ἐλάβομεν, ἵν' ὑποστελλώμεθα, ἀλλ' ἵνα δυνώμεθα, ἵνα παρρησιαζώμεθα· πολλοῖς γὰρ δί- 15 δωσι πνεῦμα δειλίας, οἷον ἐπὶ τῶν πολέμων, ἐν ταῖς Βασιλείαις γέγονε[a]· "καὶ ἐποίησεν, φησὶ, πνεῦμα δειλίας ἐπ' αὐτούς·" τουτέστι, φόβον αὐτοῖς ἐνέβαλεν. ἀλλὰ σοὶ ἔδωκε τὸ ἐναντίον, ἀγάπῃ τῇ εἰς αὐτόν. ἄρα καὶ τοῦτο ἀπὸ χάριτός ἐστιν· οὐχ ἁπλῶς ἀπὸ χάριτος, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς πρότεροι ἐπιδειξώμεθα τὰ παρ' 20 ἑαυτῶν· τὸ γὰρ ποιοῦν ἡμᾶς κράζειν ἀββὰ, ὁ Πατήρ· καὶ τὴν ἀγάπην ἐντίθησι τὴν πρὸς αὐτὸν, καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον φησὶν, ἵνα ἀλλήλους ἀγαπῶμεν. ἀπὸ γὰρ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μὴ δειλιᾷν καὶ ἡ ἀγάπη γίνεται· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην διαλύειν εἴωθεν, ὡς δειλία καὶ προδοσίας φήμη· "σωφρονισμοῦ" δὲ, φησὶν, ἤτοι 25 τὴν ὑγείαν τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς, ἢ ὥστε σωφρονίζεσθαι ἡμᾶς, καὶ τὰ περιττὰ περικόπτειν.

Θεόδωρος. Οὐ τοίνυν οὐδὲ δειλιᾷν προσήκει τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν ἐπαγόμενα κακά· διὰ τί; ὅτι ἡ ἐνοῦσα ἡμῖν τοῦ Πνεύματος χάρις ἱκανὴ καὶ ἐνισχύειν ἡμᾶς, καὶ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐπι- 30 σφίγγειν τοῦ Θεοῦ, καὶ σωφρονεστέρους ἐν τοῖς λογισμοῖς μένειν τοῖς οἰκείοις ποιεῖν.

8 Μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν,

[a] In marg. Σημείωσον ὅτι δίδωσιν ὁ Θεὸς πνεῦμα δειλίας, φόβον ἐμβάλλων οἷς βούλεται.

μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτοῦ, ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ 9 εὐαγγελίῳ κατὰ δύναμιν Θεοῦ, τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν 10 Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων, φανερωθεῖσαν δὲ 5 νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν.

Χρυσοστόμου. *Οὐδὲν χεῖρον ἢ ὅταν τις ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ θεῖα κρίνῃ καὶ μετρῇ πράγματα· οὕτως γὰρ ἀποπεσεῖται τῆς πέτρας ἐκείνης ἐκ πολλοῦ τοῦ μέτρου. ὅρα οὖν Μαρκίωνα καὶ Μάνητα καὶ Οὐαλεντῖνον, καὶ πάντας τοὺς τὰς λοιπὰς αἱρέσεις 10 καὶ τὰ ὀλέθρια δόγματα ἐπεισάγοντας τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὅπως ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς τὰ τοῦ Θεοῦ μετρήσαντες ᾐσχύνθησαν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ· καίτοι οὐκ αἰσχύνης, ἀλλὰ πολλοῦ καυχήματος ἄξια ἂν εἴη, τὸν σταυρὸν λέγω τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲν γὰρ οὕτω τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ τεκμήριον μέγα, ὡς ὁ σταυρός· 15 διὸ καὶ Παῦλός φησιν, "ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ "ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·" διὰ τοῦτο ἄνωθεν τῷ μαθητῇ παρῄνει λέγων, καὶ δι' ἐκείνου ἡμῖν πᾶσιν· μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς, ὅτι τὸν ἐσταυρωμένον κηρύττεις· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ μαρτύριον· ταῦτα μὲν γὰρ καθ' ἑαυτὰ θάνατος καὶ δεσμωτήρια 20 καὶ δεσμὰ, αἰσχύνης ἄξια, ἀλλ' ἐάν τις τὴν αἰτίαν προσθῇ, καὶ τὸ μυστήριον εἰδῇ, καλῶς πολλοῦ καυχήματος ἑκάτερα ὄντα εὑρήσει. ὁ θάνατος γὰρ ἐκεῖνος τὴν οἰκουμένην ἀπολλυμένην ἔσωσεν, τῇ γῇ συνῆψε τὸν οὐρανὸν, τὴν τυραννίδα τοῦ διαβόλου κατέλυσε, τοὺς ἀνθρώπους Ἀγγέλους ἐποίησε καὶ Θεοῦ υἱούς· ὁ θάνατος 25 ἐκεῖνος τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀνήγαγεν εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν. κἂν αὐτὸς οὖν ταῦτα πάθῃς, μὴ αἰσχυνθῇς· διὰ τοῦτό φησι, "συγκακοπάθησον," τουτέστι, μὴ ἐπαισχυνθῇς τῇ πέτρᾳ, ὡς οὐκ ὄντος κινδύνου, εἰ ἐγὼ ὁ νεκροὺς ἀνιστῶν, ὁ μυρία ἐργαζόμενος σημεῖα, ὁ τὴν οἰκουμένην ἐπιδραμὼν, δέδεμαι νῦν τοῦ σταυρω- 30 θέντος ἕνεκεν· εἰ ὁ διδάσκαλος ἡμῶν καὶ δεσπότης σταυρὸν ὑπέμεινε, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τὰ δεσμά. μηδὲν οὖν ἀνθρώπινον πάθῃς, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς κοινώνησον.*

9 *Κατὰ δύναμιν Θεοῦ, τοῦ σώσαντος ἡμᾶς καὶ καλέ-*

σαντος κλήσει ἁγίᾳ, οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν πρόθεσιν, καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων αἰωνίων.

Μὴ γὰρ δυνάμει τῇ σῇ φησὶ, τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ταῦτα φέρε· σὸν τὸ ἑλέσθαι καὶ προθυμηθῆναι· εἶτα καὶ τῆς δυνάμεως 5 αὐτοῦ δείκνυσι τὰ τεκμήρια· πῶς ἐσώθης, φησὶ, πῶς ἐκλήθης, "κλήσει ἁγίᾳ," τουτέστιν, ἁγίους εἰργάσατο, ἁμαρτωλοὺς ὄντας καὶ ἐχθρούς· καὶ ταῦτα οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον· εἰ τοίνυν καὶ δυνατός ἐστι καλέσαι καὶ ἀγαθὸς, τῷ κατὰ χάριν καὶ οὐ κατ' ὀφειλὴν τοῦτο ποιῆσαι, οὐ δεῖ δεδοικέναι· "οὐ κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν, 10 "φησὶν, ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν·" οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, οὐδενὸς συμβουλεύοντος, ἀλλ' ἐξ ἰδίας προθέσεως· οἴκοθεν, ἐκ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὁρμώμενος ἔσωσεν· "κατ' ἰδίαν," φησὶ, "πρόθεσιν "καὶ χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πρὸ χρόνων "αἰωνίων," τουτέστιν ἀνάρχως ταῦτα τετύπωτο ἐν τῷ Χριστῷ 15 γενέσθαι· πῶς οὖν οὐκ ἀΐδιος ὁ Υἱός; καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταῦτα ἐβούλετο ἐξ ἀρχῆς.

10 Φανερωθεῖσαν δὲ νῦν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καταργήσαντος μὲν τὸν θάνατον, φωτίσαντος δὲ ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ 20 εὐαγγελίου.

Εἶδες δωρεὰν, οὐχὶ δι' ἔργων γινομένην ἀλλὰ διὰ τοῦ εὐαγγελίου; ἐλπίδος γὰρ ταῦτά ἐστιν· ἐν μὲν γὰρ τῷ αὐτοῦ σώματι, ἀμφότερα ταῦτα γεγένηται, ἐν δὲ τῷ ἡμετέρῳ ἔσται πῶς;

11 Διὰ τοῦ εὐαγγελίου, εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ 25 Ἀπόστολος καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν.

Τί δήποτε τοῦτο συνεχῶς λέγει; πεῖσαι βουλόμενος ὅτι χρὴ καὶ ἔθνεσι πλησιάζειν· μὴ καταπέσῃς, φησίν· ἐν τοῖς ἐμοῖς παθήμασι καταβέβληται τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα· οὐχὶ ὡς κακοῦργος ταῦτα ὑπομένω, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐθνῶν, ἅμα καὶ 30 ἀξιόπιστον ποιεῖ τὸν λόγον.

12 Δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω, ἀλλ' οὐκ ἐπαισχύνομαι. οἶδα γὰρ ᾧ πεπίστευκα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνα-

τός ἐστι τὴν παραθήκην μοῦ φυλάξαι εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

Αἰσχύνης γὰρ, εἰπέ μοι, τὰ δεσμά; αἰσχύνης τὰ πάθη; μὴ οὖν ἐπαισχυνθῇς· ταῦτα γὰρ πάσχω, φησὶν, εἰς δεσμωτήριον ἐμβέβλημαι, ἐλαύνομαι· ὅρα πῶς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυται τὴν 5 διδασκαλίαν. τί δὲ ἦν ἡ παραθήκη; ἡ πίστις, τὸ κήρυγμα· τοῦτο αὐτός, φησιν, ὁ παρακαταθέμενος ἀκέραιον φυλάξει· πάντα πάσχω, ὥστε μὴ τὸν θησαυρὸν συληθῆναι· οὐκ ἐπαισχύνομαι τούτοις, ἕως ἂν αὕτη ἀκέραιος σώζηται. ἢ τοὺς πιστοὺς λέγει τὴν παρακαταθήκην, ἣ ἣν ὁ Θεὸς αὐτῷ παρέθετο. 10

(Σετηριανός.) Ἄλλος δέ φησιν εἰς τὸ "συγκακοπάθησον τῷ "εὐαγγελίῳ." καὶ πῶς οἷόν τε πειράζεσθαι τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς ἐπειράζοντο οἱ κηρύττοντες, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κατὰ τῶν εὐαγγελιζομένων πειρασμὸς ἐγκοπὴν ἐποίει τῷ Εὐαγγελίῳ, διὰ τοῦτο ταῦτά φησὶ, "φωτίσαντος δὲ ζωήν·" τὸ ὂν φωτίζεται· ἐπειδὴ τοίνυν 15 ἐδόθη μὲν πρὸ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδὰμ ἡ ζωὴ, θανάτῳ δὲ ἐζοφώθη, πάλιν τῇ ἀναστάσει τοῦ Σωτῆρος ἡ ζωὴ φωτίζεται.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος δὲ πάλιν φησὶ, παρακαταθήκην λέγεσθαι νῦν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος, ὃν ὥσπερ τινὰ παρακαταθήκην μοι δεδωκὼς, ἐπ' ἐλπίδι τῶν μελλόντων διαφυλάξαι τοῦτο ἀκέ- 20 ραιον· ἐπὶ τῷ τὴν ὁλοτελῆ με τότε τοῦ Πνεύματος κομίσασθαι χάριν, ἧς ἐπ' ἐλπίδι νυνὶ κεκόμισμαι ταύτην.

13 Ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαινόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας, ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ.

Οὐ διὰ γραμμάτων μόνον τὰ πρακτέα ὑπετίθετο τῷ μαθητῇ, 25 ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ ῥημάτων· καὶ τοῦτο καὶ ἐν ἄλλοις ἐδήλωσε λέγων· "εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν·" πολλῷ δὲ μᾶλλον καὶ ἐνταῦθα· μὴ τοίνυν ἐλλιπῶς εἰρῆσθαι τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν νομίσωμεν· πολλὰ γὰρ αὐτῷ καὶ ἀγράφως παρέδωκε, ἅπερ οὖν ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς ἔλεγεν· "ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαι- 30 "νόντων λόγων, ὧν παρ' ἐμοῦ ἤκουσας." καθάπερ ἐπὶ τῶν ζωγράφων ἀνετυπωσάμην σοι, φησὶν, εἰκόνας ἀρετῆς, καὶ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἁπάντων, ὥσπερ κανόνα καὶ ἀρχέτυπον καὶ ὅρους καταβαλὼν εἰς τὴν σὴν ψυχήν· ταῦτα οὖν ἔχε, κἂν περὶ τῆς πίστεως,

κἂν περὶ ἀγάπης, κἂν περὶ σωφρονισμοῦ δέῃ τι βουλεύσασθαι· ἐκεῖθεν λάμβανε τὰ παραδείγματα. ἢ ἐπειδὴ μὴ τὸ τέλειον τῆς γνώσεως δέδοται, ἀλλ᾽ ὅσον ἐχωροῦμεν ἐν ὑποτυπώσεως λόγῳ· οὐ γάρ ἐστιν ὅρος ἡ ὑποτύπωσις, ἀλλὰ διαζωγράφησίς τις τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· διὰ τοῦτό φησιν, "ὑποτύπωσιν ἔχε ὑγιαι-"νόντων λόγων·" ὑγιαίνοντας δὲ λόγους καλεῖ, ἀντιδιαστέλλων τοῖς νοσώδεσι λόγοις τοῖς τῶν φιλοσόφων. "τὴν καλὴν παραθή-"κην φύλαξον· πῶς;" διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ἡμῖν. οὐ γάρ ἐστιν ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἢ δυνάμεως τοσαῦτα ἐμπιστευθέντα πρὸς τὴν φυλακὴν ἀρκέσαι, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβουλευόντων καὶ ἐφεδρευόντων δαιμόνων· ἐὰν οὖν τὸ Πνεῦμα ἔχωμεν παρ᾽ ἡμῖν μένον, ἐὰν μὴ τὴν χάριν ἀπολέσωμεν, παρέσται. εἶτα ἐξηγεῖται τοὺς πειρασμοὺς οὐχὶ καταβαλεῖν τὸν μαθητὴν βουλόμενος, ἀλλὰ διαναστῆσαι, ἵν᾽ εἴ ποτε καὶ αὐτὸς περιπέσοι τούτοις, μὴ ξενοπαθεῖν, πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀφορῶν καὶ μεμνημένος πάντων τῶν συμβάντων αὐτῷ.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ τῆς ἁρμοζούσης μεταδόσεως τῶν θείων δογμάτων.

15 Οἶδας τοῦτο, ὅτ᾽ ἀπεστράφησάν με πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

Εἰκὸς ἦν ἐν Ῥώμῃ εἶναι πολλοὺς τότε ἀπὸ τῶν τῆς Ἀσίας μερῶν· ἀλλ᾽ οὐδείς μοι παρέστη, φησὶν, οὐδείς με ἐγνώρισεν, πάντες ἀπηλλοτριώθησαν. καὶ ὅρα τὴν φιλόσοφον αὐτοῦ ψυχήν· εἶπεν τὸ γενόμενον· οὐ κατηράσατο αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸν μὲν πράξαντα τοῦτο καὶ ἐπῄνεσε, καὶ ἐπεύχεται αὐτῷ μυρία ἀγαθά· ἐκεῖνον δὲ οὐ κατηράσατο, ἀλλὰ τί φησιν;

16 Ὧν ἐστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης. δώῃ ἔλεος, ὁ Κύριος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέψυ-17 ξεν, καὶ τὴν ἅλυσίν μου οὐκ ἐπαισχύνθη, ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ, σπουδαιότερον ἐπεζήτησέν με καὶ εὗρέν με.

Τὴν αἰσχύνην λέγει, οὐ τὸν κίνδυνον, ὥστε μὴ πταιθῆναι τὸν

τὸν Τιμόθεον· καίτοι τὸ πρᾶγμα κινδύνων ἔγεμε· προσέκρουσε γὰρ τότε τῷ Νέρωνι, τινὰ τῶν ἀνακειμένων αὐτῷ οἰκειωσάμενος. οὐ μόνον οὐκ ἔφυγέ μου τὴν συντυχίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπεζήτησέ με καὶ εὗρέ με· "δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος εὑρεῖν ἔλεος παρὰ Κυρίῳ, ἐν "ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ. καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ διηκόνησε, βέλτιον σὺ 5 "γινώσκεις·" τοιούτους εἶναι χρὴ τοὺς πιστοὺς, μήτε φόβῳ μήτε ἀπειλῇ μήτε αἰσχύνῃ κωλύεσθαι, ἀλλὰ συμπράττειν ἀλλήλοις, καθάπερ ἐν πολέμῳ παρεστάναι καὶ βοηθεῖν· ἑαυτοῖς γὰρ μᾶλλον ἢ ἐκείνοις χαρίζεσθαι· "δῴη αὐτῷ," φησὶ, "Κύριος εὑρεῖν "ἔλεος παρὰ Κυρίῳ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ," τῇ φοβερᾷ καὶ χαλεπῇ, 10 ἔνθα πολλοῦ ἐλέου χρεία ἡμῖν. ἆρα δὲ δύο Κύριοι; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἷς Θεός. ἐνταῦθα οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσοῦντες ἐπιπηδῶσι τῷ εἰρημένῳ· ἀλλὰ μανθανέτωσαν, ὡς ἔθος τῇ γραφῇ τοῦτο λεγούσῃ, ὅταν περί τινος διαλέγηται· εἶπεν, φησὶν, Ἀβραὰμ, ὅτι οὐ μὴ εἰσέλθῃ Ἀβραὰμ, ἢ ἄλλο τι 15 τοιοῦτο· καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι δῴη αὐτῷ ὁ Κύριος ἕτερόν τι, ἀλλ' ἔλεος.

1 Σὺ δὲ οὖν, τέκνον μου, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Τουτέστι, στῆθι γενναίως, οἶδας τὴν παράταξιν· ἔχε τὴν χάριν 20 τοῦ Θεοῦ συμμαχοῦσαν καὶ συναγωνιζομένην σοι· εἰ ἐγὼ Παῦλος ταῦτα πάσχω, πολλῷ μᾶλλον σὺ ταῦτα φέρειν ὀφείλεις· εἰ ὁ διδάσκαλος, πολλῷ μᾶλλον ὁ μαθητής.

2 Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις. 25

Πιστοῖς, οὐ ζητητικοῖς, οὐ συλλογιστικοῖς, τοῖς μὴ προδιδοῦσι τὸ κήρυγμα.

Χρυσοστόμου. "Ἃ ἤκουσας·" "ἡ πίστις γὰρ ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ "ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ·" τί ἐστι "διὰ πολλῶν μαρτύρων;" ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· οὐ λάθρα ἤκουσας, οὐδὲ κρυφῇ, ἀλλὰ πολλῶν 30 παρόντων· μετὰ παρρησίας, ταῦτα παράθου· οὐκ εἶπεν, εἰπὲ, ἀλλὰ "παράθου," καθάπερ ἐπὶ θησαυροῦ βασιλικοῦ τὸ παρατιθέμενον ἐν ἀσφαλείᾳ παρακατατίθεται.

Οἵ τινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι.

Δύο γὰρ χρὴ τὸν διδάσκαλον ἔχειν, καὶ πιστὸν εἶναι καὶ διδακτικόν· οὐ πιστοῖς οὖν μόνον λέγει, παράθου, ἀλλὰ καὶ διδακτικοῖς· τί γὰρ ὄφελος ὅταν πιστὸς μὲν ᾖ, μὴ δύνηται δὲ καὶ εἰς ἑτέρους ἐξάγειν τὴν διδασκαλίαν· ἢ ὅταν αὐτὸς μὲν μὴ προδῷ τὴν πίστιν· ἑτέρους δὲ κατασκευάζει τοιούτους. 5

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς ἀφροντίδος ἐν τῷ νῦν βίῳ πολιτείας, ἐπὶ ταῖς ἀπόνοις τροφαῖς.

3 *Σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Χριστοῦ Ἰησοῦ.*

Βαβαὶ πόσον τὸ ἀξίωμα, στρατιώτην εἶναι Χριστοῦ; ὥστε οὐ 10 *χρὴ δυσχεραίνειν, εἰ κακοπαθεῖς· τοῦτο γὰρ στρατιώτου.*

4 *Οὐδεὶς στρατευόμενος ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πρα-* 5 *γματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ. ἐὰν δὲ καὶ ἀθλῇ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ.*

Ταῦτα εἴρηται μὲν πρὸς Τιμόθεον· λέγεται δὲ καὶ πρὸς πάντα 15 *διδάσκαλον καὶ μαθητὴν δι᾽ ἐκείνου.*

Χρυσοστόμου. *Τί δέ ἐστιν, "ἐὰν μὴ νομίμως;" οὐκ ἐὰν εἰς τὸν ἀγῶνα κάθηται, φησὶν, ἀρκεῖ τοῦτο, οὐδὲ ἐὰν ἀλείψηται, οὐδὲ ἐὰν συμπλακῇ, ἀλλ᾽ ἐὰν μὴ πάντα τὸν τῆς ἀθλήσεως νόμον φυλάττῃ· καὶ τὸν ἐπὶ σιτίων, καὶ τὸν ἐπὶ σωφροσύνης καὶ σεμνότητος,* 20 *καὶ τὸν ἐν παλαίστρᾳ, καὶ πάντα ἁπλῶς διεξέλθῃ τὰ τοῖς ἀθληταῖς πρέποντα, οὐδέποτε στεφανοῦται· καὶ ὅρα τοῦ Παύλου τὴν σοφίαν· ἀθλήσεως καὶ στρατιωτῶν ἐμνημόνευσε, τὸ μὲν ὥστε ἑτοίμους εἶναι πρὸς σφαγὰς καὶ φόνους καὶ αἵματα· τὸ δὲ καρτερικῶς, ἵνα φέρῃ πάντα καὶ γενναίως, ἵνα διὰ παντὸς ἐν ἀσκή-* 25 *σει ᾖ.*

6 *Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν.*

Σευηριανοῦ. *Ἐπειδὴ προλαβὼν εἶπεν, "οὐδεὶς στρατευόμενος "ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις·" ἐζητεῖτο δὲ πῶς μὴ* 30

ἐμπλεκόμενος τύχῃ τῆς χρείας, ἐδείχθη ὅπως ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου δεῖ ζῇν.

Χρυσοστόμου. Τὸ μὲν τοῦ στρατιώτου καὶ τοῦ ἀθλητοῦ παράδειγμα καὶ τοῖς ἀρχομένοις κατάλληλον, τὸ δὲ τοῦ γεωργοῦ τῷ διδασκάλῳ· ὁ γεωργὸς οὐχ ἑαυτοῦ ἐπιμελεῖται, ἀλλὰ τῶν καρπῶν 5 καὶ τῆς γῆς, τουτέστιν, οὐ μικρὰν ἀμοιβὴν τῶν πόνων καρποῦται καὶ ὁ γεωργός. ἐνταῦθα καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ἀνενδεὲς δείκνυσι, καὶ τὴν ἀντίδοσιν τῆς διδασκαλίας· εἶτα ἐπειδὴ τὰ παραδείγματα ἔθηκε, καὶ πάντα αἰνιγματωδῶς, " οὐδεὶς," φησὶ, " στεφανοῦται, " ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ," καὶ εἰπὼν, " τὸν κοπιῶντα γεωργὸν 10 " δεῖ πρῶτον τῶν καρπῶν μεταλαμβάνειν," ἐπήγαγε.

7 Νόει ἃ λέγω· δώῃ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν.

Τίνος ἕνεκεν ταῦτα εἴρηται; ἐν παροιμίᾳ καὶ ἐν παραβολῇ· εἶτα πάλιν τὸ φιλόστοργον αὐτοῦ δεικνὺς, οὐ παύεται ἐπευχόμενος αὐτῷ, ἅτε ὡς ὑπὲρ γνησίου τέκνου δεδοικὼς, καί φησι, 15

8 Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπηγερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαυὶδ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, ἐν ᾧ κακοπαθῶ μέχρι δεσμῶν ὡς κακοῦργος.

Ἐνταῦθα τούτου μέμνηται, καὶ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀποτεινόμενος· ἅμα δὲ καὶ ἀνακτώμενος αὐτὸν, καὶ δεικνὺς ὅτι τῶν 20 παθημάτων τὸ κέρδος, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἡμῶν ὁ Κύριος, διὰ πάθους τὸν θάνατον κατηγωνίσατο· τοῦτον μνημόνευε, φησὶ, καὶ ἕξεις παράκλησιν ἱκανήν· " ἐκ σπέρματος Δαυίδ·" ἤδη γὰρ ἐξ ἐκείνου ἤρξαντό τινες τὴν οἰκονομίαν ἀνατρέπειν, ἐπαισχυνόμενοι τῷ μεγέθει τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· τοιαῦτα γὰρ ἦν, 25 ἃ εὐεργέτησεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὡς τοὺς ἀνθρώπους αἰσχύνεσθαι περιάπτειν αὐτὰ τῷ Θεῷ, καὶ ἀπιστεῖν ὅτι τοσοῦτον κατέβη· " κατὰ " τὸ εὐαγγέλιόν μου," φησί· πανταχοῦ τοῦτο τίθησι τῶν ἐπιστολῶν· ἐπεὶ δὲ αὐτῷ πείθεσθαι ἐχρῆν, ἐπειδὴ καὶ ἕτεροι ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι ἕτερα. 30

Ἐν ᾧ κακοπαθῶ ὡς κακοῦργος μέχρι δεσμῶν.

Πάλιν παρ' ἑαυτοῦ τὴν παραμυθίαν εἰσάγει, καὶ τὴν προτροπήν· ἀλλὰ τί τούτου τὸ χρήσιμον καὶ τὸ θαυμαστόν;

Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται.

Εἰ μὲν γὰρ κοσμικοὶ ἦμεν στρατιῶται, φησὶν, ἴσχυσεν ἂν ταῦτα τὰ δεσμὰ, τὰ χεῖρας κατέχοντα· νῦν δὲ τοιούτους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ὡς μηδὲν καταγωνίζεσθαι ἡμῶν· δεσμοῦνται γὰρ αἱ χεῖρες, ἀλλ' οὐχ ἡ γλῶττα· ἡμῶν γὰρ δεδεμένων, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος λέλυται καὶ τρέχει· τοῦτο εἰς προτροπὴν τῶν λελυ- 5 μένων· εἰ ἡμεῖς δεδεμένοι κηρύττομεν, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς λελυμένους τοῦτο ποιεῖν χρή.

10 Καὶ ταῦτα πάσχω διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσι τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μετὰ δόξης αἰωνίου. 10

Ἐξὸν, φησὶν, ἀκινδύνως ζῇν, καὶ μηδὲν τούτων πάσχειν, εἴγε τὰ ἐμαυτοῦ ἐσκόπουν, ἀλλὰ ταῦτα πάσχω ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, ἵνα ἄλλοι τύχωσι ζωῆς αἰωνίου. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτοὺς ἐξελέξατο, πάντα ἡμᾶς δεῖ πάσχειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα καὶ αὐτοὶ σωτηρίας τύχωσιν, ὡς ἂν εἰ καὶ ἡμεῖς, φησί· καὶ γὰρ καὶ ἡμᾶς 15 ὁ Θεὸς ἐξελέξατο. ὥσπερ δὲ ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς ἔπαθεν, οὕτω καὶ ἡμεῖς δι' ἐκείνους· ὥστε ἀνταπόδοσίς ἐστι τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐ χάρις. ποίας δέ; ἵνα τύχωσι σωτηρίας, οὐ ταύτης, ἀλλὰ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῆς ὄντως σωτηρίας, μετὰ δόξης αἰωνίου.

ΚΕΦ. Δ. 20

Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως καὶ ὑπομονῆς ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς.

11 Πιστὸς ὁ λόγος.

Ὅτι ὁ ζωῆς τυχὼν οὐρανίου, καὶ αἰωνίου τεύξεται, πόθεν πιστός; "εἰ γὰρ συναπεθάνομεν," φησὶ, "καὶ συζήσομεν·" εἰπὲ "γάρ μοι, ἐν τοῖς σκυθρωποῖς κοινωνοῦμεν αὐτῷ καὶ ἐν τοῖς κό- 25 ποις ἔχουσι, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς οὐκέτι; ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος ποιήσειεν τὸν ἑλόμενον αὐτῷ συναποθανεῖν, εἴ ποτε ἐν ἀνέσει γένοιτο, οὐχ αἱρούμενος αὐτῷ γενέσθαι κοινωνόν· ποῦ δὲ συναπεθάνομεν; διὰ τοῦ λουτροῦ καὶ διὰ τῶν παθημάτων. φησὶ γὰρ "τὴν νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες," 30 καὶ "συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος·" ἐνταῦθα δὲ τὸν τῶν πειρασμῶν λέγει μᾶλλον.

13 Εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει, ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται.

Τουτέστιν, εἰ ἀπιστοῦμεν ὅτι ἀνέστη, οὐδὲν ἀπὸ τούτου βλάπτεται ἐκεῖνος· ἀληθές ἐστι, βέβαιός ἐστιν· εἰ τοίνυν οὐδὲν παρ' ἡμῶν βλάπτεται τῶν ἀρνουμένων, δι' οὐδὲν ἕτερον ἀπαιτεῖ τὴν 5 ὁμολογίαν ἡμῶν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ χρήσιμον· ἵνα δὲ μή τις νομίσῃ τὸν Τιμόθεον τούτων δεῖσθαι, ἐπήγαγε,

14 Ταῦτα ὑπομίμνησκε, διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, μὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκουόντων. 10

Φοβερὸν τὸ ἐπὶ μάρτυρος τοῦ Θεοῦ λέγειν, τότε παραδοῦναι αὐτόν.

15 Σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ Θεῷ ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ὀρθοτομοῦντα τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. 15

Τί δήποτε πολλὴν περὶ τῆς αἰσχύνης ποιεῖται τὴν σπουδήν; ἐπειδὴ πολλοὺς ἦν εἰκὸς ἐπαισχύνεσθαι τὸν Παῦλον αὐτὸν, ἅτε σκηνοποιὸν ὄντα, καὶ τὸ κήρυγμα ὡς τῶν διδασκάλων ἀπολλυμένων, ὡς τοῦ Χριστοῦ σταυρωθέντος, μὴ ἐπαισχυνθῇς, φησὶ, μηδὲν ὅλως αἰσχύνου τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων, ὀρθοτομοῦντα 20 τὸν λόγον τῆς ἀληθείας· πολλοὶ γὰρ αὐτὸν παρασπῶσι πάντοθεν καὶ παρέλκουσι· τέμνε οὖν τὰ νόθα μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος.

16 Τὰς δὲ βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο.

Ὅταν γάρ τι κενὸν ἐπεισενεχθῇ, ἀεὶ καινοτομίας τίκτει καὶ 25 οὐδαμοῦ ἵσταται.

17 Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει.

Οὐκέτι ἰατρείᾳ κατασχεθῆναι δυνάμενοι· ἑκόντες γὰρ ἀπεπλανήθησαν· μάλιστα γὰρ οὗτοί εἰσιν ἀδιόρθωτοι. 30

18 Ὧν ἐστιν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός· οἵτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἠστόχησαν, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν.

Καλῶς εἶπεν, "ἐπὶ πλέον γὰρ προκόψουσι·" δοκεῖ γὰρ τοῦτο μόνον εἶναι τὸ δεινόν· ὅρα δὲ πόσα ἐξ αὐτοῦ τίκτεται δεινά· εἰ γὰρ ἤδη ἡ ἀνάστασις, οὐ τοῦτο μόνον ζημιούμεθα, ὅτι τῆς μεγάλης δόξης ἀπεστερήμεθα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀνῄρηται. εἰ γὰρ ἤδη ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ἀνταπόδοσις, οὐκοῦν ἀπέλαυσαν μὲν 5 οἱ ἀγαθοὶ τῶν θλίψεων καὶ τῶν ὀδυνῶν, κολάζονται δὲ οἱ πονηροί. καλῶς γε ἐν τρυφῇ ὄντες πολλῇ, καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν, οὐ πάντων, ἀλλά τινῶν· εἰ γὰρ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἀνατέτραπται· καὶ εἰ ἀνάστασις οὐκ ἔστι, κενὸν τὸ κήρυγμα ἡμῶν, οὐδὲ Χριστὸς ἀνέστη· εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, οὐ δὲ 10 ἐγεννήθη, οὐ δὲ εἰς οὐρανοὺς ἀνῆλθεν.

19 Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου. 15

Δείκνυσιν ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἀνατραπῆναι οὐκ ἦσαν βέβαιοι· οὐ γὰρ ἂν ἐτράπησαν ἀπὸ πρώτης προσβολῆς· ὥσπερ οὖν οὐδὲ Ἀδὰμ πρὸ τῆς ἐντολῆς βέβαιος ἦν· οἱ γὰρ πεπηγότες οὐ μόνον οὐδὲν πάσχουσιν ὑπὸ τῶν ἀπατώντων, ἀλλὰ καὶ θαυμάζονται· ὡς στερεός, φησί, καὶ θεμέλιος, οὕτως ἔχεσθαι δεῖ τῆς πίστεως ἔχειν τὴν 20 σφραγῖδα ταύτην· τί ἐστιν "ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ;" ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου αὐτὸ ἔλαβεν, τοῦτό ἐστιν αἱ στερεαὶ ψυχαὶ ἑστήκασι πεπηγυῖαι καὶ ἀκίνητοι· πόθεν δὲ δῆλοί εἰσιν; ἀπὸ τοῦ τὰ γράμματα ταῦτα ἔχειν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ τοῦ γνωρίζεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ συμπαραπόλλυσθαι, καὶ ἀπὸ 25 τοῦ ἀφεστάναι ἀπὸ ἀδικίας, ταύτην ἔχειν δεῖ τὴν σφραγῖδα ἐμπεπηγμένην ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

20 Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ, οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ἃ μὲν εἰς τιμήν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν. 30

Χρυσοστόμου. Μή σε ταραττέτω, φησίν, ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι πονηροί· καὶ γὰρ ἐν μεγάλῃ οἰκίᾳ ἐστὶ σκεύη τοιαῦτα, ἀλλ᾽ οὐ τῆς αὐτῆς, φησίν, ἀπολαύει τιμῆς· ἀλλὰ τὰ μέν ἐστιν εἰς τιμήν, τὰ δὲ εἰς ἀτιμίαν. ναί· ἀλλ᾽ ἐνταῦθα μὲν χρῆσιν τινὰ πληροῖ,

ἐπὶ δὲ τοῦ κόσμου τί; οὐχὶ κέχρηται αὐτοῖς τούτοις πρὸς ἕτερα ὁ Θεός· οἷον ὁ κενόδοξος, πολλὰ οἰκοδομεῖ· ὁ πλεονέκτης, ὁ ἔμπορος, ὁ κάπηλος, ὁ ἄρχων· ἔστι γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ αὐτοῖς ἁρμόζοντα, τὸ δὲ χρυσοῦν σκεῦος οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ περὶ τὴν τράπεζαν στρέφεται τὴν βασιλικήν· οὐ τοῦτο οὖν φησὶν, ὅτι ἀναγκαῖον 5 πρᾶγμα ἡ πονηρία; πῶς γάρ; ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουσιν ἔργον· εἰ γὰρ πάντες ἦσαν καρτερικοὶ, οὐκ ἔδει οἰκοδομημάτων· εἰ πάντες τρυφῆς ἦσαν ἀπηλλαγμένοι, οὐκ ἔδει ἐδεσμάτων, ἢ λαμπρᾶς οἰκοδομῆς, εἰ τῆς χρείας ἐπεμελοῦντο πάντες.

21 Ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, ἔσται 10 σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι οὐ φύσεως, οὐδὲ ὑλικῆς ἀνάγκης ἐστὶ τὸ εἶναι χρυσοῦν ἢ ὀστράκινον, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως; σκεῦος ὀστράκινον ἦν Παῦλος, ἀλλ' ἐγένετο χρυσοῦν· σκεῦος χρυσοῦν ἦν Ἰούδας, ἀλλ' ἐγένετο ὀστράκινον. πῶς οὖν ἀλλαχοῦ φησιν, 15 "ἔχοντες τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν;" ἐκεῖ τὴν φύσιν αὐτήν φησίν· ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· σκεῦος ὀστράκινον ἡμῶν τὸ σῶμα· ὥσπερ γὰρ τὸ ὀστράκινον οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πηλὸς ὠπτημένος, οὕτω καὶ τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ πηλὸς τῇ θερμότητι τῆς ψυχῆς στερεούμενος. ἐκεῖ οὖν 20 περὶ φύσεως διαλέγεται, ἐνταῦθα δὲ περὶ προαιρέσεως· "ἐὰν οὖν "τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν," τουτέστι τελείως καὶ παντελῶς, ἔστι σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ. ἄρα ἐκεῖνα ἄχρηστα, εἰ καί τινα χρείαν ἐπιτελεῖ, ἀλλ' οὐκ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. δεῖ τοίνυν πρὸς πάντα παρεσκευ- 25 άσθαι, κἂν πρὸς θάνατον, κἂν πρὸς μαρτύριον, κἂν πρὸς παρθενίαν.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ θείας διδασκαλίας καὶ βίου καθαροῦ καὶ εἰρηνικοῦ καὶ κατὰ τῶν ἐναντίων.

22 Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας φεῦγε.

Ἀντὶ τοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν ἄτοπον νεωτερικήν· ταῦτα φεῦγε· 30 "δίωκε δὲ δικαιοσύνην, πίστιν, ἀγάπην, εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικα- "λουμένων τὸν Κύριον, ἐκ καθαρᾶς καρδίας." δικαιοσύνην τὴν

καθόλου ἀρετὴν λέγει, τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐσέβειαν, "μετὰ τῶν ἐπι-"καλουμένων τὸν Κύριον," τουτέστιν, ἐκείνοις θάρρει μόνοις, τοῖς ἀνυποκρίτως καὶ ἀδόλως προσιοῦσι· μετὰ δὲ τῶν ἄλλων οὐ χρὴ πρᾶον εἶναι, ἀλλὰ μόνον εἰρηνεύειν τὸ ἐξ αὐτοῦ.

23 Τὰς δὲ μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτοῦ. 5

Ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ αὐτὸν ἀπάγει τῶν ζητήσεων; οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἱκανῶς ἀνατρέπειν αὐτὰς, εἶχε γὰρ, ἀλλ' οἶδεν ἄχρηστον ὂν τὸ καθιέναι ὅλως εἰς τούτους τοὺς ἀγῶνας, καὶ ὅτι οὐδὲν ἔσται ὅλως ἢ μάχη καὶ ἀπέχθεια. ταύτας οὖν τὰς ζητήσεις παραιτοῦ· ὥστε εἰσὶν ἕτεραι ζητήσεις, αἱ περὶ γραφῶν, αἱ περὶ 10 τῶν ἄλλων.

24 Οὐ δεῖ οὖν μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας.

Πῶς οὖν λέγει, "ἔλεγχε αὐτὸν μετὰ πάσης ἐπιταγῆς," καὶ ἐνταῦθα πάλιν, "μηδείς σου τῆς νεότητος καταφρονείτω·" καὶ πάλιν, "ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως;" ὅτι καὶ τοῦτο πρᾳότης ἐστίν· 15 ὁ γὰρ σφοδρὸς ἔλεγχος ὅταν μετὰ ἐπιεικείας γένηται, ὁ μάλιστα δυνάμενος δακεῖν, οὗτός ἐστι διδακτικὸς πρὸς πάντας βουλομένους διδαχθῆναι· "αἱρετικὸν," γάρ φησιν, "ἄνθρωπον, μετὰ μίαν καὶ "δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ·" "ἀνεξίκακον," μάλιστα γὰρ τοῦτο ἔχειν χρὴ, ἐπεὶ πάντα μάτην γίνεται· συμβαίνει γὰρ τῆς 20 συνεχοῦς διδασκαλίας κατελθόντα τὸν καρπὸν ἐκκόψαι τὸ ἐνοχλοῦν τῆς ψυχῆς πάθος· ὁ γὰρ μυριάκις ἀκούσας πείσεταί τι.

25 Ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους.

Μάλιστα γὰρ τὸν διδάσκοντα τοῦτο χρὴ ποιεῖν· οὐ γὰρ ἔνι ψυχὴν δεομένην μαθεῖν μετὰ θρασύτητος καὶ μάχης δυνηθῆναί τι 25 τῶν χρησίμων συνιδεῖν· δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντά τι τῶν χρησίμων μανθάνειν, πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἡδέως ἔχειν πρὸς τὸν διδάσκοντα· ἡδέως δὲ οὐκ ἂν τις ἔχοι πρὸς τὸν θρασυνόμενον καὶ ὑβρίζοντα· "πῶς οὖν αἱρετικόν," φησιν, "ἄνθρωπον μετὰ μίαν "καὶ δευτέραν νουθεσίαν;" παρὰ τοῦ τὸν ἀδιόρθωτον λέγει, ὃν 30 οἶδας ἀνίατα νοσοῦντα.

Μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Κύριος μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς παγίδος τοῦ διαβόλου.

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἴσως ἔσται διόρθωσις· τὸ δὲ ἴσως

ἐπὶ τῶν ἀδήλων ἐστίν· ὥστε ἐκείνων ἀφίστασθαι μόνον χρὴ, περὶ ὧν δυνάμεθα σαφῶς ἀποφήνασθαι, ὅτι οὐδ' ἂν ὁτιοῦν γένηται, μεταστήσονται.

26 Ἐζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα.

Καλῶς εἶπεν ἐζωγρημένοι· τέως γὰρ ἐν πλάνῃ νήχονται· ὁρᾷς 5 πῶς διδάσκει μετριοφρονεῖν; οὐκ εἶπε, μήποτε δυνηθῇς, ἀλλὰ μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Κύριος ἀνανῆψαι· μήποτε τοίνυν διακεώμεθα ὡς αὐτοί τινα πείσοντες κἂν πείσωμεν· "καὶ ζωγρηθέντες," φησὶν, "ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα·" τοῦτο δὲ οὐ περὶ δογμάτων ἄν τις εἴποι, ἀλλὰ καὶ περὶ βίου· τὸ δὲ "μήποτε" πολλῆς μακροθυ- 10 μίας ἐστὶ, καὶ τὸ μὴ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, παγὶς διαβολική.

ΚΕΦ. ϛ.

Πρόρρησις περὶ κακίας ἀνθρώπων πλεοναζούσης, ἀπατηλῆς ἐλεγχομένης.

1 Τοῦτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί. 15

Οὐχὶ τὰς ἡμέρας λέγει, οὐδὲ τοὺς καιροὺς, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τότε ὄντας· καὶ γὰρ ἡμῖν οὕτω λέγειν ἔθος ἐστίν· καιροὺς πονηροὺς καὶ μὴ πονηροὺς, ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς συμβαινόντων πραγμάτων, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων.

2 Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι. 20

Ὁ φίλαυτος οὗτός ἐστιν, ὁ μάλιστα ἑαυτὸν φιλῶν, ὁ δὲ φιλάδελφος οὗτος μάλιστά ἐστιν ὁ ἑαυτὸν ἀγαπῶν· ἀπὸ τούτου ἡ φιλαργυρία. τὴν γὰρ ἀγάπην πλατεῖαν οὖσαν καὶ πανταχοῦ ἐκκεχυμένην συστέλλει καὶ εἰς βραχὺ συνάγει τὸ τῆς φιλαυτίας ὀλέθριον καὶ πικρόν. "φιλάργυροι·" ἀπὸ τούτου ἀλαζονεία τίκτεται, 25 ἀπὸ τῆς ἀλαζονείας ὑπερηφανία, ἀπὸ τῆς ὑπερηφανίας βλασφημία, ἀπὸ τῆς βλασφημίας ἀπόνοια καὶ ἀπείθεια. ὁ γὰρ κατὰ ἀνθρώπων ἐπαιρόμενος εὐκόλως καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ· οὕτω καὶ τὰ ἁμαρτήματα τίκτεται, πολλάκις κάτωθεν ἄνω ἄνεισιν. ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐλαβὴς, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεόν· ὁ πρὸς 30 ὁμοδούλους ἐπιεικὴς, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν δεσπότην· ὁ δὲ

ὁμοδούλων καταφρονῶν, ὁδῷ προβαίνων, καὶ αὐτοῦ καταφρονήσει τοῦ Θεοῦ.

Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι.

Θεόδωρος. Φίλαυτοί εἰσιν οἱ πάντα πρὸς τὴν ἑαυτῶν ὠφέλειαν ποιοῦντες. "ἀλαζόνες," καυχώμενοι ἔχειν ἃ μὴ ἔχουσιν. 5 "ὑπερήφανοι," μεγάλα φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς οὖσιν. "βλάσφημοι," κατηγορίαις χαίροντες. "ἀνόσιοι," ἐπιμέλειαν τοῦ δικαίου μὴ ποιούμενοι. "ἄστοργοι," περὶ οὐδένα σχέσιν ἔχοντες. "ἄσπονδοι," οὐ βέβαιοι περὶ τὰς φιλίας, οὐδὲ ἀληθεῖς περὶ ἃ συντίθενται. "διάβολοι·" ταῦτά τε ἐκεῖ, ἐκεῖνα ἐνταῦθα λέγοντες, ἐπὶ 10 τῷ κατεργάζεσθαι μάχην. "ἀκρατεῖς," ἥττους τῶν παθῶν. "ἀνήμεροι," οὐδεμιᾶς χρηστότητος ἐπιμελούμενοι. "τετυφωμένοι," μεγάλα φρονοῦντες ἐπὶ τοῖς μὴ προσοῦσι· διαφέρει δὲ τοῦ ἀλαζόνος τῷ τὸν μὲν τετυφωμένον ἀπὸ τῆς γνώμης λέγειν, ἀλαζόνα δὲ τὸν ἐπὶ ῥήματι καυχώμενον. 15

Χρυσοστόμου. Ὁ ἀχάριστος δὲ ἀνόσιος εἰκότως· ὁ γὰρ περὶ τὸν εὐεργέτην ἀχάριστος, τίς ἂν γένοιτό ποτε περὶ τοὺς ἄλλους; ὁ ἀχάριστος, ἄσπονδος, ὁ ἀχάριστος, ἄστοργος· "διάβολοι," φησὶ, τουτέστι κατήγοροι· οἱ γὰρ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἀγαθὸν, ὥσπερ τινὰ παραμυθίαν ἔχοντες τὸ τῶν ἄλλων τὰς ὑπολήψεις 20 βλασφημεῖν, μυρία πλημμελοῦσι καὶ ἁμαρτάνουσιν· "ἀκρατεῖς," πάντων τῶν παθῶν· "ἀνήμεροι·" ἐντεῦθεν ἡ ὠμότης, ἐντεῦθεν ἡ ἀπήνεια, ὅταν τις φιλάργυρος ᾖ, ὅταν φίλαυτος, ὅταν ἀχάριστος, ὅταν λάγνος. "ἀφιλάγαθοι, προδόται φιλίας, προπετεῖς, οὐδὲν βεβηκὸς ἔχοντες, τετυφωμένοι, ἀπονοίας πεπληρωμένοι." 25

4, 5 Φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι.

Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους γράφων, οὕτω πως φησὶν, "ἔχοντες μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ." ἐκεῖ μὲν ἐπαινῶν αὐτὸ τίθησιν· ἐνταῦθα δὲ παρὰ πάντα τὰ ἐλαττώματα 30 χαλεπώτερον αὐτὸ δείκνυσι τὸ ἁμάρτημα· τί δή ποτε; ὅτι οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον αὐτὸ ἔλαβεν. ὥσπερ γὰρ τὴν εἰκόνα, πολλάκις μὲν εἰς ὁμοίωσιν λαμβάνει, πολλάκις δὲ εἰς τὸ ἄψυχον καὶ οὐδαμινὸν, οἷον καθάπερ καὶ αὐτὸς φησὶ, γράφων, "ἀνὴρ μὲν

"γὰρ οὐκ ὀφείλει κατακάμπτεσθαι τὴν κεφαλὴν, καὶ εἰκὼν καὶ "δόξα Θεοῦ ὑπάρχων·" καὶ πάλιν ὁ προφήτης "πλὴν ἐν εἰκόνι "διαπορεύεται ἄνθρωπος·" καὶ τὸν λέοντα, ποτὲ μὲν εἰς τὸ βασιλικὸν λαμβάνει· "ἐκοιμήθη," φησὶν, "ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος "λέοντος, τίς ἐγερεῖ αὐτόν;" ποτὲ δὲ εἰς τὸ ἁρπακτικὸν, "ὡς 5 "λέων ἁρπάζων καὶ ὠρυόμενος·" οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν· ἐπειδὴ γὰρ τὰ πράγματα σύνθετά ἐστι καὶ ποικίλα, εἰκότως εἰς πολλὰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα εἴληπται· οὕτως καὶ ἐν τῇ μορφῇ· ἐκεῖ μὲν ὅτι τύπος τις καὶ εἰκὼν καὶ διδασκαλία ἐστὶ, καὶ ἀρχέτυπον τῆς εὐσεβείας· ἐνταῦθα δὲ ὅτι ἄψυχον καὶ νεκρὸν, 10 καὶ σχῆμα μόνον καὶ τύπον καὶ ὑπόκρισιν δηλοῖ· οὐδὲν γὰρ κέρδος πίστεως, ὅταν μηδὲν πράττῃ τῶν τὴν εὐσέβειαν χαρακτηριζόντων· "τούτους οὖν," φησὶν, "ἀποτρέπου," ἀλλ' ἐν ὑστέροις οἱ τοιοῦτοι ἔσονται. πῶς, φησὶ, "τούτους ἀποτρέπου;" εἰκὸς μὲν καὶ τότε τοιούτους εἶναί τινας, τὸ δὲ ἀληθέστερον δι' ἐκείνου πᾶσιν 15 παραινεῖ.

6 Ἐκ τούτων γάρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. 20

Ὁρᾷς αὐτοὺς τῇ τοῦ ἀρχαίου ἀπάτῃ κεχρημένους τῷ ὅπλῳ, ᾧ καὶ ὁ διάβολος κατὰ τοῦ Ἀδὰμ ἐχρήσατο· εἶδες τὸ ἀναίσχυντον πῶς ἐδήλωσε διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἐνδύνοντες," τὸ ἄτιμον, τὴν ἀπάτην, τὴν κολακείαν; "καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια·" γυναικῶν γὰρ τὸ ἀπατᾶσθαι, μᾶλλον δὲ οὐ γυναικῶν, ἀλλὰ γυναικαρίων. 25 "σεσωρευμένα." ὁρᾷς πόθεν κἀκείναις γίνεται τὸ πείθεσθαι ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ σφόδρα κυρίως εἶπεν "σεσωρευμένα·" τὸ πλῆθος γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων συνίστησι, καὶ τὸ ἄτακτον, καὶ τὸ συγκεχυμένον, "ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις," οὐ τῆς φύσεως κατηγόρησεν· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν γυναῖκας, ἀλλὰ τοιάσδε γυναῖ- 30 κας· διὰ δὲ τοῦ "ποικίλαις" πολλὰ ᾐνίξατο, τὴν τρυφὴν, τὴν ἀσχημοσύνην, τὴν λαγνείαν, τὴν φιλοχρηματίαν, τὴν αὐθάδειαν, τὴν τιμήν· ἴσως καὶ ἑτέρας αἰσχρὰς ἐπιθυμίας αἰνίττεται· "πάν- "τοτε μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν

"δυνάμενα." ἐπειδὴ γὰρ ἑαυτὰς κατέχωσαν ταῖς ἐπιθυμίαις ἐκείναις καὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἐπορώθη αὐτῶν ἡ διάνοια.

8 Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντιστήσονται τῇ ἀληθείᾳ.

Οὗτοί εἰσιν οἱ μάγοι οἱ ἐπὶ τοῦ Μωσέως. πόθεν δὲ αὐτῶν τὰ 5 ὀνόματα; οὐδαμοῦ γὰρ ἐμφέρεται ἀλλαχοῦ. ἢ ἀγράφως παραδέδοτο, ἢ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰκὸς ἦν εἰδέναι τὸν Παῦλον.

Οὕτως καὶ οὗτοι ἀντιστήσονται τῇ ἀληθείᾳ· ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν· ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν.
9 ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλέον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν 10 ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.

Πῶς οὖν λέγει ἀλλαχοῦ; "καὶ προκόψουσιν ἐπὶ πλέον ἀσε-"βείας·" ἐνταῦθα δὲ "οὐ προκόψουσιν." ἐκεῖ τοῦτό φησιν, ὅτι ἀρχόμενοι καινοτομεῖν καὶ πλανᾷν οὐ στήσονται τῆς πλάνης, ἀλλ' ἀεὶ ἐξευρήσουσιν ἀπάτας καινὰς καὶ δόγματα διεφθαρμένα· ἐν- 15 ταῦθα δὲ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἀπατήσουσι, κἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν δόξωσί τινας παρακρούεσθαι, ἀλλ' εὐφώρατοι ταχέως ἔσονται· διὰ τοῦτο ἐπιφέρει, "ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν·" πόθεν τοῦτο; ὥσπερ "καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο·" πανταχόθεν γὰρ κἂν πρὸς καιρὸν ἀνθήσῃ τὰ τῆς πλάνης, εἰς τέλος οὐ διαμένει. 20

Ἄλλος δέ φησιν, ἀνωτέρω ἐπὶ τῶν ἀπατωμένων λέγει, ὡς ἂν οὐδέποτε ἐπιλειψόντων αὐτοῖς τῶν πειθομένων οἷς λέγουσιν· ἐνταῦθα δὲ παρὰ τοῖς τῆς ἀληθείας δοκιμασταῖς οὐ προκόπτειν αὐτοὺς φησίν· οἱ γὰρ ἐν ἀρχῇ πολλάκις οὔπω τὰ κατ' αὐτοὺς εἰδότες, τῷ σχήματι δελεάζονται· τῷ χρόνῳ μέντοι τὴν ἐνοῦσαν 25 αὐτοῖς τῶν δογμάτων διαφορὰν ἐπιγινώσκουσιν.

ΚΕΦ. Ζ.

Προτροπὴ τῆς ἑαυτοῦ μιμήσεως ἐξ ἐναντίου τοῖς φαύλοις, ἐν ὑπομονῇ Θεοῦ.

10 Σὺ δὲ παρηκολούθηκάς μου τῇ διδασκαλίᾳ.

Χρυσοστόμου. Ὥστε ἰσχυρὸς ἔσο· ἐνταῦθα τὸν χρόνον ση- 30 μαίνει πολὺν γεγενῆσθαι, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν, "παρηκολούθηκας τῇ

"διδασκαλίᾳ·" τοῦτο περὶ λόγου· "τῇ ἀγωγῇ," τοῦτο περὶ βίου· "τῇ προθέσει," τοῦτο περὶ προθυμίας καὶ τοῦ παραστήματος τῆς ψυχῆς· "τῇ μακροθυμίᾳ·" πῶς οὐδέν με τούτων ἐτάρασσε; "τῇ "ἀγάπῃ·" ὅπερ οὐκ εἶχον οὗτοι· "τῇ ὑπομονῇ," ὅπερ οὐδὲ τοῦτο· "τῇ μακροθυμίᾳ," φησὶ πρὸς τοὺς αἱρετικούς· "τῇ ὑπο- 5 "μονῇ," πρὸς τοὺς διωγμούς· τοῖς λογισμοῖς[a], "τοῖς παθήμασιν·" δύο γὰρ ταῦτα ταράττει τὸν διδάσκαλον, τὸ αἱρετικοὺς εἶναι πολλούς, καὶ τὸ διώκεσθαι.

11 Οἷά μοι ἐγένετο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις. 10

Τούτων ἴσως ὡς νεαρῶν μέμνηται καὶ γνωρίμων αὐτῷ· ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐπίδειξιν λέγει, ἀλλὰ πρὸς παραμυθίαν τοῦ μαθητοῦ. Ἀντίοχειαν δὲ τὴν Πισιδίας ἐνταῦθά φησιν. ἐν Ἰκονίῳ τινές φασι διὰ Θέκλαν· ἐν Λύστροις, ὅθεν ἦν ὁ Τιμόθεος· τινὲς δὲ πάλιν φασὶ διὰ τὴν ἔχουσαν τὸ πνεῦμα τοῦ Πύθωνος. 15

Οἵους διωγμοὺς ὑπέμεινα.

Ἀμφότερα παρακλήσεως, ὅτι καὶ ἐγὼ προθυμίαν παρειχόμην γενναίαν, καὶ οὐκ ἐγκατελείφθην.

12 Ἐκ πάντων γὰρ μὲ ἐρρύσατο ὁ Κύριος· καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ διωχθήσονται. 20

Τί δὲ ὅλως, φησὶ, λέγω περὶ ἐμαυτοῦ; ἕκαστος τῶν θελόντων εὐσεβῶς ζῆν διωχθήσεται. τὰς θλίψεις ἐνταῦθά φησι καὶ τὰς ὀδύνας· καὶ γὰρ οὐκ ἔνι ἄνδρα τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ὁδεύοντα μὴ εἶναι ἐν λύπῃ, ἢ χωρὶς εἶναι θλίψεως καὶ πειρασμῶν.

13 Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ 25 χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι.

Μηδέν σε θορυβείτω, φησὶν, εἰ ἐκεῖνοι μὲν ἐν εὐθηνίᾳ, σὺ δὲ ἐν πειρασμοῖς· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πράγματος φύσις ἐστίν· ἐκ τῶν ἐμῶν δύνασαι μαθεῖν, ὅτι οὐκ ἔνι ἄνδρα πολεμοῦντα τοῖς πονηροῖς μὴ εἶναι ἐν θλίψει. 30

14 Σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ 15 τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα

[a] Leg. διωγμοῖς.

οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Καθάπερ ὁ προφήτης Δαβὶδ παρῄνεσε μὴ παρὰ ζῆλον ἐν πονηρευομένοις, τοῦτο καὶ αὐτὸς παραινεῖ λέγων· "σὺ δὲ μένε ἐν οἷς "ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης·" τουτέστιν, ἐπίστευσας ὅτι αὕτη ἐστὶν 5 ἡ ζωὴ, κἂν ἐναντία τοίνυν ὁρᾷς ἐνταῦθα ὧν ἐπίστευσας, μὴ θορυβοῦ, ἐπεὶ καὶ Ἀβραὰμ ἤκουσεν, "ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι "σπέρμα," καὶ τὸν Ἰσαὰκ σφάξαι ἐκελεύετο, καὶ οὐδὲν ἐθορυβεῖτο· διὰ τοῦτο δίκαιοι ἐνταῦθα θλίβονται, ὅτι πάροικοί εἰσιν, ὅτι ξένοι· καὶ δοκιμῆς ἕνεκεν ταῦτα ὑπομένουσιν· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, 10 ἐὰν καί ποτέ ἐστι[b] τοιοῦτον ὑπομένωσι, δίκην τίνουσι τῶν ἁμαρτημάτων· εἰ γὰρ μηδεὶς πονηρὸς ἐκολάζετο, οὐδεὶς ἂν ἐνόμισεν ἐφεστάναι τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράγμασι· καὶ εἰ πάντες ἐκολάζοντο, οὐδεὶς ἂν προσεδόκησεν εἶναι ἀνάστασιν, ὡς πάντων ἐνταῦθα ἀπολαμβανόντων· διὰ τοῦτο κολάζει καὶ οὐ κολάζει. 15 "εἰδὼς," φησὶν, ὅτι "ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας," τουτέστιν, ἐκ πρώτης ἡλικίας, ἐν ταῖς θείαις ἀνετράφης γραφαῖς, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο στερρὰν εἶναί σοι προσήκει τὴν πίστιν· κατὰ βάθους γὰρ ἡ ῥίζα κεῖται, ἢ χρόνῳ τραφεῖσα πολλῷ, καὶ οὐδὲν αὐτὴν παραβλάψαι δύναται· "τὰ δυνάμενά σε," φησὶ, "σο- 20 "φίσαι." τουτέστιν, οὐκ ἀφίησιν ἀνόητόν τι παθεῖν, καὶ οἷον οἱ πολλοὶ τὰς γραφὰς μὴ εἰδότες· ὁ γὰρ τὰς γραφὰς εἰδὼς ὡς εἰδέναι χρὴ, οὐδενὶ τῶν γινομένων σκανδαλίζεται, πάντα φέρει γενναίως· τὰ μὲν τῇ πίστει ἐπιτρέπων καὶ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας, τῶν δὲ καὶ λόγους εἰδὼς, καὶ παραδείγματα 25 εὑρίσκων ἐν ταῖς γραφαῖς.

16 *Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος.*

Πολλὴν παράκλησιν ποιησάμενος καὶ παραμυθίαν ἀπὸ πάντων, ἐπάγει καὶ τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν τελειοτέραν οὖσαν, ἐπειδὴ μέγα τι καὶ λυπηρὸν ἔμελλεν ἐρεῖν· τί γὰρ οἴει παθεῖν τὸν Τιμόθεον, 30 οὕτω μὲν ἀγαπώμενον, οὕτω δὲ ἀγαπῶντα, ἀκούοντα μέλλει ἀποθνήσκειν ὁ διδάσκαλος, καὶ ὅτι οὐδὲ ἀπέλαυσεν αὐτοῦ τῶν χρόνων τῶν ἐγγὺς τοῦ θανάτου· διὰ τοῦτο ὅτε πολλὴν ἐποιήσατο παρά-

[b] Leg. τι.

κλησιν, τότε περὶ τῆς τελευτῆς ἑαυτοῦ διαλέγεται, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ λέξεσι κέχρηται ἱκαναῖς αὐτὸν παραμυθήσασθαι, καὶ χαρᾶς ἐμπλῆσαι, ὡς θυσίαν νομισθῆναι εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἢ τελευτὴν καὶ μετάστασιν πρὸς τὰ κρείττω, ὅπερ οὖν καὶ ἦν· "ἐγὼ "γὰρ ἤδη σπένδομαι," φησὶ, διὰ τοῦτο ἔγραφε λέγων, 5

16 Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγμὸν, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παι-
17 δείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

Εἴ τι μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι χρὴ, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα· εἰ ἐλέγξαι 10 ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν· εἰ ἐπανορθωθῆναι καὶ σωφρονισθῆναι πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, εἴ τι λείπει καὶ χρὴ προστιθέναι. "ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος·" ἀντ' ἐμοῦ τοίνυν, φησὶν, ἔχεις τὰς γραφὰς, εἴ τι βούλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ.

1 Διαμαρτύρομαι οὖν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ 15 Ἰησοῦ, τοῦ μέλλοντος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Ἤ τοι ἁμαρτωλοὺς λέγει καὶ δικαίους, ἤτοι καὶ τοὺς ἀπελθόντας καὶ τοὺς νῦν ὄντας, ἢ ὅτι πολλοὶ καταληφθήσονται ζῶντες. ἐφόβησεν αὐτὸν καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ, ἐνταῦθα δὲ τὸ φοβερώτερον τέθεικε· "τοῦ μέλλοντος κρίναι καὶ ζῶντας καὶ νεκροὺς," τουτέστι, 20 τοῦ μέλλοντος τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν "κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ "καὶ τὴν βασιλείαν," ἵνα εἴπῃ τὴν μετὰ δόξης, τὴν μετὰ βασιλείας. ἢ ὅτι διαμαρτύρομαί σοι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ τὴν βασιλείαν, μάρτυρα καλῶς ἐκεῖνον, ὅτι καὶ τοῦτο ἀνέμνησα.

2 Κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως, ἀκαίρως, 25 ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον, ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδαχῇ.

Τουτέστι μὴ καιρὸν ἔχε ὡρισμένον, ἀεί σοι καιρὸς ἔστω, μὴ ἐν εἰρήνῃ, μηδὲ ἐν ἀδείᾳ ὢν, μηδὲ ἐν ἐκκλησίᾳ μόνον καθήμενος, ἐν δὲ τοῖς κινδύνοις ὑποσταλεὶς, κἂν ἐν δεσμωτηρίῳ ᾖς, κἂν ἅλυσιν 30 περικείμενος, κἂν μέλλῃς ἐξιέναι ἐπὶ θάνατον, καὶ παρ' αὐτὸν τὸν καιρὸν ἔλεγξον, μὴ ὑποσταλῇς ἐπιτιμῆσαι· τότε γὰρ καὶ ἡ ἐπιτίμησις ἔχει καιρὸν, ὅταν ὁ ἔλεγχος προχωρήσῃ, ὅταν ἀποδειχθῇ

τὸ ἔργον· παρακάλεσον, φησίν· ἄν τε γὰρ χωρὶς ἐλέγχων ἐπιτιμήσῃς, δόξεις εἶναι θρασὺς, καὶ οὐδεὶς ἀνέχεται· μετὰ δὲ τὸ ἀποδειχθῆναι, τότε καὶ καταδέχεται τὴν ἐπιτίμησιν· ἄν τε ἐπιτιμήσῃς καὶ μὴ παράκλησιν προσαγάγῃς, πάλιν τὸ πᾶν ἀνατέτραπται· ἀφόρητον γὰρ ἔλεγχος καθ' ἑαυτὸν, ὅταν μὴ παράκλησιν 5 ἀναμεμιγμένην ἔχῃ· πάλιν ὁ ἐλέγχων μακροθυμίας δεῖται, ὥστε μὴ ἁπλῶς πιστεύειν· καὶ ἡ ἐπιτίμησις καὶ ἡ παράκλησις καὶ ἡ διδαχὴ, μὴ ὡς ὀργιζόμενος, μὴ ὡς μαινόμενος, μὴ ὡς ἐπεμβαίνων, μὴ ὡς ἐχθρὸν εὑρηκὼς, ἀλλ' ὡς φιλῶν καὶ συναλγῶν, ὡς μᾶλλον ἐκείνου πενθῶν. 10

ΚΕΦ. Η.

Περὶ τῶν καινοτομησάντων ἀντιτάττει τὸν Τιμόθεον.

3 Ἔσται γὰρ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξονται.

Πρὶν ἢ ἐκτραχηλισθῆναι προκατάλαβε πάντας αὐτοὺς, ὡς ἔχεις 15 εἴκοντας μαθητευομένους πάντα πράττε.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐπισωρεύσουσιν ἑαυτοῖς [c] διδασκάλους.

Οὐδὲν ἐμφαντικώτερον τῆς λέξεως ταύτης· τὸ γὰρ ἀδιάκριτον πλῆθος τῶν διδασκάλων διὰ τοῦ "σωρεύουσιν" ἐδήλωσε, καὶ διὰ 20 τοῦ παρὰ τῶν μαθητῶν χειροτονεῖσθαι· "κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν," τῆς ἡδονῆς, φησι, χάριν λέγοντες.

4 Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας, τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται.

Θεόδωρος. Μύθους εἶπε τὰ ἐναντία τῆς εὐσεβείας ῥήματα· 25 ταῦτα δέ φησιν ὥστε διεγεῖραι αὐτὸν, καὶ ἵνα ὅταν ἐκβῇ, τῷ παρόντι καιρῷ κεχρῆσθαι εἰς δέον· ὅθεν ἐπάγει,

5 Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον.

Τουτέστι, κάμε, προκατάλαβε, πρὶν ἢ τὴν λύμην ἐκείνην ἐπελθεῖν τῇ ποίμνῃ. 30

[c] αὐτοὺς Cod.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τῆς ἑαυτοῦ μελλούσης ἀναλύσεως ἐπὶ δόξῃ αἰωνίᾳ.

6 Ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον.

Ἄρα τοῦτο ἔργον εὐαγγελιστοῦ, τὸ κακοπαθεῖν καὶ παρ' ἑαυτοῦ καὶ παρὰ τῶν ἔξωθεν· τὸ δὲ "πληροφόρησον" ἀντὶ τοῦ πλήρωσον· ἰδοὺ καὶ ἄλλη ἀνάγκη τοῦ κακοπαθεῖν. 5

Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν.

Οὐκ εἶπε τῆς ἐμῆς θυσίας· τῆς μὲν γὰρ τῆς θυσίας οὐ τὸ πᾶν ἀναφέρεται τῷ Θεῷ, τῆς δὲ σπονδῆς τὸ ὅλον. 10

7 Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα.

Τίνος ἕνεκεν οὕτω μεγαληγορεῖ ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος; ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ἀθυμίαν βούλεται παραμυθήσασθαι τοῦ μαθητοῦ, θαρρεῖν κελεύων, ὡς ἐπὶ στέφανον ἀπιόντος αὐτοῦ, ὡς πάντα τετελεκότος· ὡς ἂν εἰ πατὴρ παιδίον αὐτῷ παρακαθήμενον καὶ τὴν ὀρφανίαν οὐ φέρον παραμυθεῖται λέγων, τέκνον, μὴ κλαῖε· ἐζήσαμεν καλῶς εἰς γῆρας ἐλθόντες, καταλιμπανόμενοι· ἄληπτος ἡμῶν ὁ βίος γέγονε, μετὰ δόξης ἀπερχόμεθα· ἔχεις καὶ σὺ θαυμάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἡμῖν πεπραγμένων. πολλὰς ἡμῖν ὁ βασιλεὺς οἶδε τὰς χάριτας, τρόπαια ἐστήσαμεν, τοὺς πολέμους ἐνικήσαμεν· οὐ μεγαληγορῶν, ἀλλὰ τοῖς ἐγκωμίοις παιδεύων τὸν παῖδα, κούφως φέρειν τὰ συμβάντα, καὶ χρηστὰς ἔχειν τὰς ἐλπίδας. 15 20

8 Λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος. 25

Δικαιοσύνην ἐνταῦθα τὴν καθόλου φησὶν ἀρετήν.

Ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτὴς, οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

Ἐν πᾶσιν, πολλῷ μᾶλλον Τιμοθέῳ· πῶς δὲ ἄν τις ἀγαπήσειεν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ; εἰ χαίροι ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, 30

εἰ ἄξια πράττοι τῆς χαρᾶς. ἐπιφάνεια δὲ λέγεται διὰ τὸ ἐπάνω φαίνεσθαι, καὶ ἄνωθεν ἀνατέλλειν.

9 Σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν πρός με ταχέως.

Ἄξιον ἐπιζητῆσαι, πῶς καλεῖ τὸν Τιμόθεον πρὸς ἑαυτὸν, εἴγε ἐκκλησίαν ἐμπεπιστευμένος ἦν καὶ ἔθνος ὁλόκληρον; ἀνάγκῃ κα- 5 τείληπτο πολλῇ, δεσμωτήριον ᾤκει καὶ συνεκέκλητο ὑπὸ Νέρωνος, ἰδεῖν ποθῶν πρὸ τῆς τελευτῆς, καὶ ἴσως πολλὰ παραθέσθαι· καὶ οὐ λέγει ἵνα σε ἴδω πρὶν ἀπελθεῖν ἐκ τοῦ βίου, ὃ μάλιστα λυπεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ μόνος εἰμὶ, καὶ οὐδένα ἔχω τὸν συναντιλαμβανόμενόν μοι τοῦ εὐαγγελίου. 10

10 Δημᾶς γάρ με ἐγκατέλιπεν ἀγαπήσας τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ἐπορεύθη εἰς Θεσσαλονίκην.

Τουτέστι, τῆς ἀνέσεως ἐρασθεὶς τοῦ ἀκινδύνου καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς, εἵλετο μᾶλλον οἴκοι τρυφᾷν, ἢ μετ' ἐμοῦ ταλαιπωρεῖσθαι. τοῦτον διέβαλεν, οὐ τοῦτο αὐτὸ προῃρημένος, ἀλλ' ἡμᾶς στηρίξαι 15 ὥστε μὴ μαλακίζεσθαι ἐν τοῖς κινδύνοις· τοῦτο γάρ ἐστι τὸν παρόντα ἀγαπῆσαι αἰῶνα.

Κρίσκης εἰς Γαλατίαν, Τῖτος εἰς Δαλματίαν.

Θεόδωρος. Τὰς νῦν καλουμένας Γαλλίας· οὕτως γὰρ αὐτὰς πάντες ἐκάλουν οἱ παλαιοί. τούτους δὲ οὐκέτι διαβάλλει· καὶ γὰρ 20 ὁ Τῖτος τῶν σφόδρα θαυμαστῶν ἦν.

11 Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ.

Οὗτος γὰρ σφόδρα ἀδιασπάστως εἶχεν αὐτοῦ, ὁ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον γράψας καὶ τὰς Πράξεις τὰς Καθολικὰς, φιλόπονος ὢν καὶ φιλομαθὴς καὶ καρτερικός. 25

Μάρκον ἀναλαβὼν ἄγε μετὰ σεαυτοῦ· ἔστι γάρ μοι εὔχρηστος εἰς διακονίαν.

Οὐκ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου· ὥστε μηδὲ μίαν γενέσθαι ταραχὴν κατὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τοῖς πιστοῖς· τῶν αὐτοῦ μαθητῶν πολλῶν παρόντων καὶ 30 παραμυθουμένων τοὺς ἀφορήτως φέροντας αὐτοῦ τὴν τελευτήν· καὶ γὰρ ἄνδρας ἀξιολόγους εἰκὸς εἶναι τοὺς πεπιστευκότας ἐπὶ τῆς Ῥώμης.

12 Τὸν φελόνην ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ,

ἐρχόμενος φέρε, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας.

Ἱμάτια ἐνταῦθα λέγει, τινὲς δέ φασι τὸ γλωσσόκομον ἔνθα τὰ βιβλία ἔκειτο· τί δὲ αὐτῷ τῶν βιβλίων ἔδει, μέλλοντι ἀποδημεῖν πρὸς τὸν Θεόν; καὶ μάλιστα, ὥστε αὐτὰ τοῖς πιστοῖς παραθέ- 5 σθαι, καὶ ἀντὶ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἔχειν αὐτά· τὸν δὲ φελόνην ἐζήτει, ὥστε μὴ δεηθῆναι παρ' ἑτέρων λαβεῖν· ὁρᾷς γὰρ αὐτὸν πολλὴν ὑπὲρ τούτου ποιούμενον τὴν σπουδήν.

14 Ἀλέξανδρος ὁ χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐπεδείξατο· ἀποδώσει αὐτῷ ὁ Κύριος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. 10

Πάλιν ἐνταῦθα μέμνηται πειρασμοῦ, οὐχ ἁπλῶς ἐκεῖνον βουλόμενος διαβαλεῖν, ἀλλὰ τὸν μαθητὴν ἀλεῖψαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ὥστε πάντα φέρειν γενναίως· κἂν εὐτελεῖς ὦσιν οἱ τὰς πείρας προσάγοντες· "ἔθλιψέ με, φησὶ, διαφόρως," ἀλλ' οὐκ ἀτιμωρητὶ ταῦτα αὐτῷ προχωρήσει, οὐχ οὕτως τῶν ἁγίων ταῖς τιμωρίαις 15 ἐπιτρεχόντων, ἀλλ' ὡς τοῦ κηρύγματος δεομένου καὶ τῶν ἀσθενεστέρων τῆς ἐντεῦθεν παραμυθίας, ὃ καὶ προφητεία ἐστὶν, εἰ ἄρα ἀποδώσει αὐτῷ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, "ὃν καὶ σὺ φυλάττου, λίαν "γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις." τουτέστι, πολεμεῖ καὶ ἀνθίσταται· καὶ οὐκ εἶπε, τιμώρησαι, κόλασον, ἀπέλασον, καίτοι 20 γε ἐνῆν ταῦτα διὰ τῆς χάριτος ἐργάσασθαι, ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε, οὐδὲ ὁπλίζει αὐτὸν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παραχωρεῖν κελεύει, τῷ Θεῷ παραχωροῦντα τὴν τιμωρίαν.

16 Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμπαρεγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον, μὴ αὐτοῖς λογι- 25 17 σθείη· ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη, καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῇ, καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐρρύσατό με ἐκ στόματος λέοντος, 18 καὶ ῥύσεταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον. 30 ἀμήν.

Χρυσοστόμου. Ποίαν λέγει πρώτην ἀπολογίαν; παρέστη ἤδη τῷ Νέρωνι καὶ διέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ τὸν οἰνοχόον αὐτοῦ κατήχησε, τότε αὐτὸν ἀπέτεμεν· οὐδὲ γὰρ οὕτω πρὸς τὰ εἴδωλα ζῆλον εἶχεν

ὁ Νέρων, οὕτως ἦν ἐξίτηλος ἐν πᾶσι· τὸ δὲ "πάντες με ἐγκα-
"τελιπον," οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν, οἱ ἀδελφοί· "μὴ αὐτοὺς λογι-
"σθείη." ὁρᾷς αὐτὸν μὴ μόνον οὐ βουλόμενον τιμωρεῖσθαι, ἀλλὰ
καὶ συγχώρησιν εὐχόμενον; καίτοι δεινὰ ἐπεπόνθει· οὐ γὰρ ἴσον
ἀπὸ ἀλλοτρίων προδίδοσθαι, ὅσον τὸ ἀπὸ τῶν οἰκείων· "ὁ δὲ Κύ- 5
"ριός μοι παρέστη," φησί· τὸν γὰρ ὑπὸ ἀνθρώπων ἐγκαταλιμ-
πανόμενον ὁ Κύριος οὐκ ἀφίησιν· "ἐνεδυνάμωσέ με," φησὶ,
τουτέστι, παρρησίαν ἐχαρίσατο, καὶ οὐκ ἀφῆκε καταπεσεῖν. ὁρᾷς
προτροπὴν πρὸς τὸν μαθητήν; "ἵνα δέ μου τὸ κήρυγμα πληρο-
"φορηθῇ." ὅρα ταπεινοφροσύνην, οὐ γὰρ ὡς ἄξιος, φησὶν, ἐπικου- 10
ρίας ἐβοηθήθην, ἀλλὰ διὰ τὸ κήρυγμα, ἵνα πληρωθῇ καὶ εἰς πέρας
ἔλθῃ, καὶ ἀκούσῃ, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη· ἵνα πᾶσι, φησὶ, κατά-
δηλος γένηται καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ δύναμις, καὶ τῆς περὶ ἐμὲ
προνοίας ἡ κηδεμονία· καὶ "ἐρρύσθην ἐκ στόματος λέοντος."
λέοντα τὸν Νέρωνα λέγει, διὰ τὸ ὠμὸν καὶ θηριῶδες. "καὶ ῥύσε- 15
"ταί με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ, καὶ σώσει εἰς τὴν
"βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἐπουράνιον." εἰ ῥύσεται, πῶς, φησὶν, "ἐγὼ
"ἤδη σπένδομαι;" ἀλλ' ὅρα, τότε μὲν ἐκ τοῦ Νέρωνος ἐρρύσατο,
νῦν δὲ οὐκέτι ἐκ τοῦ Νέρωνος· τὸ ἱκανὸν γὰρ τῷ εὐαγγελίῳ ἐγε-
γόνει, ἀλλ' ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος, τουτέστιν, οὐκ ἀφήσει 20
καταγνωσθέντα ἔν τινι ἀπελθεῖν, "καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν
"αὐτοῦ·" ἐξαρπάσει με, φησὶν, ἔνθεν καὶ φυλάξει· τοῦτο γὰρ τὸ
"σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ·" ἄρα αὕτη ἐστὶν ἡ σωτηρία. "ᾧ
"ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν·" ὅρα δοξολογίαν Υἱοῦ
ὥσπερ ἤδη Πατρὸς, καὶ ἄλλοτε Πνεύματος. 25

19 Ἄσπασαι Πρίσκαν καὶ Ἀκύλαν καὶ τὸν Ὀνησι-
φόρου οἶκον.

Οὗτοί εἰσιν, ὧν συνεχῶς μέμνηται, τῶν σκηνοποιῶν, παρ' οἷς
καὶ κατήχθη· τῆς δὲ γυναικὸς ὡς πιστοτέρας, πρώτης μέμνηται.
ὁ γὰρ Ὀνησιφόρος ἐν Ῥώμῃ ἦν, τοὺς οὖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀσπά- 30
ζεται, ταύτῃ διεγείρων πρὸς τὸν ὅμοιον τῷ Ὀνησιφόρῳ ζῆλον.

20 Ἔραστος ἔμεινεν ἐν Κορίνθῳ, Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον
ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα.

Ἐπειδὴ τούτων οὐκ ἐμνήσθη, νῦν μέμνηται, ἵνα δείξῃ ὅτι πάν-

τοθεν μεμόνωται καὶ χρήζει τοῦ Τιμοθέου. " Τρόφιμον δὲ ἀπέλιπον " ἐν Μιλήτῳ ἀσθενοῦντα·" διὰ τι γὰρ μὴ ἰάσω αὐτὸν, ἀλλ' ἀπέλιπες; οὐ πάντα ἴσχυον οἱ Ἀπόστολοι, ἢ οὐ πάντα ᾠκονόμουν χάριτι, ἵνα μή τις λογίσηται εἰς αὐτοὺς, ὑπὲρ ὃ βλέπει. ἡ δὲ Μίλητος ἐγγὺς τῆς Ἐφέσου τυγχάνει. ἄρα οὖν ἀποπλέων ἐπὶ τὴν 5 *Ἰουδαίαν ἀπέλιπεν αὐτὸν, ἢ μετὰ τὸ γενέσθαι ἐν Ῥώμῃ· πάλιν γὰρ εἰς τὴν Σπανίαν ἀπῆλθεν· εἰ δὲ καὶ ἐκεῖθεν εἰς ταῦτα τὰ μέρη οὐκ ἴσμεν. " σπούδασον πρὸ χειμῶνος ἐλθεῖν," ἕως οὗ, φησὶ, ζῶ· ἵνα μὴ τῷ χειμῶνι ἐπισχεθεὶς οὐκ ἴδῃς με.*

21 Ἀσπάζεταί σε Εὔβουλος, καὶ Σπούδης, καὶ Λῆνος, καὶ 10
22 Κλαυδία, καὶ οἱ ἀδελφοὶ πάντες. ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ πνεύματός σου· ἡ χάρις μεθ' ὑμῶν.

Τοῦτον τὸν Λῆνον ἱστοροῦσί τινες δεύτερον μετὰ Πέτρον ἐπίσκοπον τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας γεγενῆσθαι. τίνος δὲ ἕνεκεν τοσούτων ὄντων πιστῶν, τούτων μέμνηται; δηλονότι ὡς ἐκβεβηκότων 15 *ἤδη τὴν γνώμην τῶν κοσμικῶν πραγμάτων, καὶ μᾶλλον λαμπόντων.*

Τριὰς, μονὰς, ἐλέησον.

Τέλος τῶν εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον β' Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν.

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΤΩΝ τῷ Παύλῳ συνόντων δόκιμος οὗτος ἦν. οὐκ ἂν οὖν αὐτῷ τὴν νῆσον ὁλόκληρον ἐπέτρεψεν, οὐκ ἂν τὰ ἐλλειφθέντα ἀναπλη- 5 ρῶσαι προσέταξεν. ἵνα γάρ, φησί, τὰ ἐπιλείποντα ἐπιδιορθωθῇ, καὶ τοσούτων ἐπισκόπων κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ σφόδρα ἐθάρρει τἀνδρί. φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ νέον εἶναι, διὰ τὸ τέκνον αὐτῷ γρά- φειν, πλὴν ἀλλ' οὔπω τοῦτο δῆλον ἀπὸ τούτου. οἶμαι δὲ αὐτοῦ, καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἶναι μνείαν· τάχα καὶ Κορίνθιος ἦν, εἰ μή 10 τις ἕτερος ἦν ὁμώνυμος αὐτῷ. δοκοῦσι δέ μοι χρόνοι εἶναι μέσοι τινές· καὶ ἐν ἀδείᾳ Παῦλος ὢν γράφει ταῦτα· οὐδὲν γὰρ περὶ πειρασμῶν, φησί, συνεχῶς δὲ περιστρέφει τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν ἱκανὴν οὖσαν παράκλησιν τοῖς πεπιστευκόσι πρὸς ἀρετήν· τὸ γὰρ μαθεῖν τίνων μὲν ἦσαν ἄξιοι, πρὸς τί δὲ μετέστησαν, καὶ ταῦτα 15 χάριτι, καὶ τίνων ἠξίωνται, οὐ μικρὰ προτροπή. ἀποτείνεται δὲ καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· εἰ δὲ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος ὑβρίζει, μὴ θαυ- μάσῃς· καὶ ἐπὶ Γαλατῶν γὰρ αὐτὸ ποιεῖ· οὐχ ὑβριστικοῦ δὲ τοῦτο ἤθους, ἀλλ' ἐρωτικοῦ. εἰ μὲν γὰρ τῶν αὐτοῦ ἕνεκεν ταῦτα ἐποίει, εἰκότως τίς αὐτῷ ἐμέμψατο, εἰ δὲ πεπυρωμένος καὶ ζέων 20 ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος, οὐχ ὑβριστικῶς αὐτὸ ἐποίει· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ μυρία ἐλοιδορεῖτο τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις, ἀλλ' οὐκ αὐτοῦ ἕνεκεν, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἀπολύων. βραχεῖαν δὲ ποιεῖ τὴν Ἐπιστολήν, εἰκότως· καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀρετῆς τοῦ Τίτου τεκμήριον ἦν, τὸ μὴ δεῖσθαι λόγων πολλῶν, ἀλλ' ὥσπερ 25 τινὸς ὑπομνήσεως. αὕτη δέ μοι δοκεῖ τῆς πρὸς Τιμόθεον νεαρω- τέρα Ἐπιστολή, ἐκείνην μὲν γὰρ πρὸς τῷ τέλει ὢν ἔγραφεν· ἐν- ταῦθα δὲ ἄφετος ὢν καὶ λελυμένος· τὸ γὰρ "κέκρικα παραχει- "μάσαι ἐν Νικοπόλει," τεκμήριον ἦν τοῦ μηδέπω ἐν δεσμοῖς εἶναι· ἐκεῖ δὲ συνεχῶς δέσμιον ἑαυτὸν καλεῖ. 30

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΤΙΤΟΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 ΠΑΥΛΟΣ *δοῦλος Θεοῦ, Ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ.* 5

Ὁρᾷς πῶς ἀδιαφόρως ταῦτα τίθησι; ποτὲ μὲν ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ δοῦλον λέγων, τοῦ δὲ Χριστοῦ Ἀπόστολον, ποτὲ δὲ τοῦ Χριστοῦ δοῦλον; " Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ·" οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφορὰν Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. " κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν " Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν, ἐπ' ἐλπίδι 10 *" ζωῆς αἰωνίου." τί ἐστι " κατὰ πίστιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ;" ὅτι ἐπίστευσας, ἢ ὅτι ἐπιστεύθης· οἶμαι αὐτὸν λέγειν ὅτι ἐπιστεύθην τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων, οὐδὲ ἀπὸ πόνων καὶ ἱδρώτων τὸ ἀξίωμα ἔλαβον, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ πιστεύσαντος εὐεργεσίας ἐγένετο. εἶτα ἵνα μὴ ἄλογος ἡ χάρις* 15 *γένηται, ἐπήγαγε, " καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας τῆς κατ' εὐσέβειαν," ἀπὸ ταύτης ἐπιστεύθην, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο ἐπιστεύθην ἐκ τῆς αὐτοῦ χάριτος· καὶ γὰρ καὶ τούτου αὐτὸς αἴτιος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτός φησιν ὁ Χριστὸς, " οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ " ἐξελεξάμην ὑμᾶς·" τὸ δὲ κατὰ πίστιν εἰπεῖν τὸ πᾶν ἐκείνοις* 20 *λογίζεται, ὅτι δι' ἐκείνους εἰμὶ Ἀπόστολος, οὐχ ὡς ἄξιος, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐκλεκτούς· " καὶ ἐπίγνωσιν," φησὶν, " ἀληθείας τῆς " κατ' εὐσέβειαν·" ἔστι γὰρ ἀλήθεια πραγμάτων, ἀλλ' οὐ κατ' εὐσέβειαν· οἷον τὸ εἰδέναι τέχνας, ἀληθής ἐστιν ἐπίγνωσις, ἀλλ' οὐ κατ' εὐσέβειαν ἡ ἀλήθεια· ἢ τὸ κατὰ πίστιν, ὅτι ἐπίστευσαν* 25 *καθάπερ οἱ λοιποὶ ἐκλεκτοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν. ἀπὸ πίστεως ἄρα ἡ ἐπίγνωσις, οὐκ ἀπὸ λογισμῶν· " ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς*

"αἰωνίου·" εἶπε τὴν παροῦσαν, τὴν ἐν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ· λέγει καὶ τὴν μέλλουσαν, καὶ ἔπαθλα τίθησιν ἡμῖν, ὑπὲρ ὧν ἡμᾶς εὐηργέτησεν, ἐπειδὴ ἐπιστεύσαμεν καὶ ἀπηλλάγημεν τῆς πλάνης. ἀλήθειαν δὲ ἐνταῦθα πρὸς τὸν τύπον φησί, καὶ γὰρ καὶ ἐκείνη ἐπίγνωσις ἦν καὶ εὐσεβείας ἦν, ἀλλ' οὐκ ἀληθείας, οὐ μὴν οὐδὲ 5 ψεύδους, ἀλλὰ τύπων καὶ εἰκόνος. "ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου," ἐκείνη ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς τῆς παρούσης· "ὁ γὰρ ποιήσας," φησίν, "αὐτά, "ζήσεται ἐν αὐτοῖς," ἐκεῖνοι οὐκ ἐκλεκτοί, ἀλλ' ἡμεῖς· εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐλέγοντο ἐκλεκτοί, ἀλλ' οὐκέτι. "ἣν ἐπηγγείλατο," φησίν, "ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων," τουτέστιν οὐ νῦν 10 ἐκ μετανοίας, ἀλλ' ἄνωθεν ταῦτα προώριστο· πολλαχοῦ δὲ τοῦτο τίθησι, δεικνὺς τὴν εὐγένειαν τὴν ἡμετέραν, ὅτι ἡμᾶς οὐ νῦν ἀλλ' ἄνωθεν ἠγάπησεν. "ἐφανέρωσε δὲ καιροῖς ἰδίοις." τίς οὖν ἡ ἀναβολή; κηδεμονίας χάριν καὶ τοῦ εὐκαίρως ποιῆσαι· τὸ γὰρ "ἰδίοις," τουτέστι τοῖς προσήκουσιν. "τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ 15 "ἐπιστεύθην ἐγώ," τουτέστι τὸ κήρυγμα· τοῦτο γὰρ τὰ πάντα εἶχεν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰ ἐνταῦθα, καὶ τὰ μέλλοντα, τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐσέβειαν, τὴν πίστιν, πάντα ὁμοῦ ἐν κηρύγματι, τουτέστι φανερῶς, μετὰ παρρησίας. ὥσπερ γὰρ ὁ κήρυξ πάντων παρόντων ἐν τῷ θεάτρῳ κηρύττει, οὕτω καὶ ἡμεῖς κηρύττομεν, ὥστε μηδὲν 20 προσθεῖναι, ἀλλ' αὐτὰ ἃ ἠκούσαμεν εἰπεῖν· ἡ γὰρ τοῦ κηρύγματος ἀρετή ἐστιν ἐν τῷ πᾶσιν εἰπεῖν, καὶ γεγωνὸς οὐκ ἐν τῷ προσθεῖναί τινα καὶ ἀφελεῖν. "ὃ ἐπιστεύθην ἐγώ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ," καὶ τὸ "ἐπιστεύθην" καὶ τὸ "κατ' ἐπιταγὴν" τὸ ἀξιόπιστον δείκνυσιν· εἰ γὰρ ἐπιταγῆς ἐστι, οὔκ εἰμι κύριος, ἐπίταγμα 25 γὰρ πληρῶ· τῶν γὰρ πρακτέων τὰ μὲν ἐφ' ἡμῖν, τὰ δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τὸ γὰρ "ἐάν τις εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχός "ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός," τοῦτο ἐπιτάγμα, καὶ τὸν μὴ ποιήσαντα ἀνάγκη ὑπεύθυνον εἶναι κολάσει· ὅταν δὲ λέγῃ, "πώλη- "σόν σου τὰ ὑπάρχοντα," καὶ πάλιν, "ὁ δυνάμενος χωρεῖν χω- 30 "ρείτω," οὐκέτι ἐπίταγμά ἐστι· τὸν γὰρ ἀκροατὴν ποιεῖ κύριον τῶν λεχθέντων· τοῦτο οὖν λέγει, καὶ ὅταν λέγῃ, "ἀνάγκη γάρ "μοι ἐπίκειται· οὐαὶ δέ μοί ἐστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι," οὐ τοίνυν φιλαρχίας τὸ πρᾶγμά ἐστι, πίστις γάρ ἐστι καὶ ἐπιταγή. "καὶ Θεοῦ σωτῆρος, Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ," ἐπὶ μὲν τῶν φυσικῶν 35

τέκνων τὸ γνήσιον καὶ τὸ μὴ γνήσιον, ἀπὸ τῆς ὠδινούσης ἢ τοῦ σπείροντος ὁρίζεται· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως, "κατὰ κοινὴν," φησὶ, "πίστιν." ἐπειδὴ εἶπε "τέκνῳ," καὶ τὴν τοῦ πατρὸς ἔλαβε τάξιν· πῶς καὶ ταύτην τὴν τιμὴν ἐλαττοῖ καὶ καταστέλλει, ἄκουσον. κατὰ τὴν πίστιν, φησὶν, οὐδὲν ἔχω σου 5 πλέον· κοινὴ γάρ ἐστι, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἐγώ τε ἐτέχθην καὶ σύ· πόθεν τοίνυν αὐτὸν τέκνον καλεῖς; ἤτοι τὴν φιλοστοργίαν μόνον δηλῶσαι θέλων, ἢ τὸ πρότερον εἶναι ἐν τῷ κηρύγματι, ἢ τὸ δι' αὐτοῦ πεφωτίσθαι· τὸ οὖν "κατὰ κοινὴν πίστιν" τὴν ἀδελφότητα ᾐνίξατο.

Θεοδώρου. Τὰ μὲν τῆς προγραφῆς, ἐν τούτοις, "Παῦλος 10 "δοῦλος Θεοῦ, Ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ, Τίτῳ γνησίῳ "τέκνῳ," καὶ τὰ ἑξῆς. παρέθηκε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ "κατὰ πίστιν "ἐκλεκτῶν Θεοῦ," ἄχρι τοῦ "Τίτῳ γνησίῳ τέκνῳ."

4 Χάρις καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. 15

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ εἶπε τέκνον, ἐπήγαγεν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὥστε ἀναστῆσαι αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ μαθεῖν, τίνος ἐστὶ τέκνον.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ διδασκάλων ἐπιτηδείων εἰς διακονίαν καὶ ἔλεγχον ἀπειθῶν.

5 Τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ, ἵνα τὰ λείποντα ἐπιδιορθώσῃ. 20

Ὡς ἂν εἴποι τις, πλέονος καταρτισμοῦ· πρὸς γὰρ τὸ κοινὸν κέρδος ὁρῶ μόνον, καὶ εἴτε δι' ἐμοῦ εἴτε δι' ἑτέρου, οὐδέν μοι διαφέρει.

Θεοδώρου. Ὁ γὰρ τῆς εὐσεβείας λόγος παραδέδοτο πᾶσι 25 παρ' αὐτοῦ· ἐλείπετο δὲ οἰκονομῆσαι τὰ κατὰ τοὺς πεπιστευκότας, καὶ εἰς ἁρμονίαν αὐτοὺς καταστῆσαι ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς διατυπώσεσι.

Καὶ καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους.

Τοὺς ἐπισκόπους ἐνταῦθά φησι, καθὼς πολλαχοῦ εἴρηται. 30

Ὡς ἐγώ σοι διεταξάμην.

"Κατὰ πόλιν," φησὶν, οὐ γὰρ ἐβούλετο πᾶσαν τὴν νῆσον

ἐπιτετράφθαι ἑνὶ, ἀλλ' ἕκαστον ἰδίαν ἔχειν φροντίδα καὶ μέριμναν.

6 Εἴ τις ἀνέγκλητος, μιᾶς γυναικὸς ἀνὴρ, τέκνα ἔχων πιστὰ, μὴ ἐν κατηγορίᾳ ἀσωτίας ἢ ἀνυπότακτα.

Τίνος ἕνεκεν καὶ τῶν τοιούτων εἰς μέσον παράγει; ἐπιστομίζει 5 τοὺς αἱρετικοὺς, τοὺς τὸν γάμον διαβάλλοντας, δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔστιν ἐναγὲς, ἀλλ' οὕτω τίμιον, ὡς μετ' αὐτοῦ δύνασθαι καὶ ἐπὶ τὸν ἅγιον ἀναβαίνειν θρόνον· ἐν ταὐτῷ δὲ καὶ τοὺς ἀσελγεῖς κολάζων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς μετὰ δευτέρου γάμου τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζεσθαι ταύτην· ὁ γὰρ πρὸς τὴν ἀπελθοῦσαν μηδεμίαν φυ- 10 λάξας εὔνοιαν, πῶς ἂν οὗτος γένοιτο προστάτης καλός; καὶ ὁ τῶν αὐτοῦ παίδων διδάσκαλος γενέσθαι μὴ δυνηθεὶς, πῶς ἂν ἑτέρων γένοιτο; εἰ οὓς ἐξ ἀρχῆς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἔτρεφεν, ὧν καὶ παρὰ τῶν νόμων καὶ παρὰ τῆς φύσεως εἶχε τὴν ἐξουσίαν, τούτους ῥυθμίσαι οὐκ ἴσχυσε, πῶς ἂν τοὺς ἔξωθεν ὠφελῆσαι δυνήσεται; 15 καὶ οὐδὲ εἶπε μὴ ἀσώτως ἁπλῶς, ἀλλὰ μηδὲ διαβολὴν ἔχειν τοιαύτην, μηδὲ πονηρᾶς εἶναι δόξης.

7 Δεῖ γὰρ τὸν ἐπίσκοπον ἀνέγκλητον εἶναι ὡς Θεοῦ οἰκονόμον, μὴ αὐθάδη, μὴ ὀργίλον, μὴ πάροινον, μὴ πλήκτην. 20

Πῶς γὰρ ἑτέρους παιδεύει κρατεῖν τῶν παθῶν, ἑαυτὸν μὴ παιδεύσας; "πάροινον" δὲ τὸν ὑβριστὴν ἐνταῦθά φησι· νουθετοῦντα γὰρ ἢ ἐπιπλήττοντα πάντα χρὴ ποιεῖν, μὴ ὑβρίζοντα· ὁ γὰρ ὑβρισθεὶς θρασύτερος γίνεται μᾶλλον, καὶ καταφρονεῖ τοῦ ὑβρίζοντος· "μὴ πλήκτην·" ἰατρός ἐστιν ὁ διδάσκαλος τῶν ψυχῶν, ὁ 25 δὲ ἰατρὸς οὐ πλήττει, καὶ τὰ πεπληγότα διορθοῦται καὶ θεραπεύει.

8 Μὴ αἰσχροκερδῆ, ἀλλὰ φιλόξενον, φιλάγαθον, σώ-
9 φρονα, δίκαιον, ὅσιον, ἐγκρατῆ, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου. 30

Τουτέστι, πολλὴν ὑπεροψίαν χρημάτων ἐπιδεικνύμενον, τὰ αὐτοῦ πάντα τοῖς δεομένοις προϊέμενον. "ἐγκρατῆ" δὲ οὐ τὸν νηστευτὴν εἶπεν ἐνταῦθα, ἀλλὰ τὸν πάθους κρατοῦντα, τὸν καὶ γλώσσης καὶ χειρὸς, καὶ ὀφθαλμῶν ἀκολάστων· τοῦτο γάρ ἐστιν ἐγκράτεια, τὸ

μηδενὶ ὑποσύρεσθαι πάθει. "ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου." "πιστοῦ" ἐνταῦθα τοῦ ἀληθοῦς φησιν, ἢ τοῦ διὰ πίστεως παραδεδομένου, οὐ δεομένου συλλογισμῶν, οὐδὲ ζητημάτων· "ἀντεχόμενον," φροντίζοντα, ἔργον τοῦτο ποιούμενον.

Ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακάλειν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας 5 ἐλέγχειν.

Οὐ χρεία, φησὶ, κόμπου καὶ ῥημάτων, ἀλλὰ φρενῶν καὶ γραφῶν ἐμπειρίας, καὶ νοημάτων δυνάμεως, "ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρα- "καλεῖν," φησὶν, "ἐν τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ," τουτέστι, πρὸς φυλακὴν τῶν οἰκείων, πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ἐχθρῶν. ὁ γὰρ οὐκ εἰδὼς 10 τοῖς ἐχθροῖς μάχεσθαι καὶ αἰχμαλωτίζειν πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς διδάσκειν διδασκαλίας, πόρρω ἔστω θρόνου διδασκαλικοῦ.

ΚΕΦ. Β.

Κατὰ τὰς σαρκικὰς καθάρσεις πρεσβευόντων, καὶ ὑπὲρ πνευματικῆς ἀρετῆς. 15

10 Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ ἀνυπότακτοι, ματαιολόγοι καὶ φρε- 11 ναπάται, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς περιτομῆς, οὓς δεῖ ἐπιστομίζειν.

Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι πόθεν εἰσὶ τοιοῦτοι; οὐ βούλονται ἄρχεσθαι, ἀλλὰ ἄρχειν· τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο· ὅταν οὖν πεῖσαι μὴ δυνηθῇς, 20 μηδὲ διάταττε τούτοις, ἀλλ' ἐπιστόμιζε εἰς τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· "οἵτινες," φησὶν, "ὅλους οἴκους ἀνατρέπουσιν, διδάσκοντες ἃ μὴ δεῖ, αἰσχροῦ κέρδους χάριν." εἰ γὰρ τὴν μὲν διδασκαλίαν ἀνεδέξατο, οὐχ ἱκανὸς δέ ἐστιν ἐκείνοις μάχεσθαι οὐδὲ ἐπιστομίσαι οὕτως ἀναισχυντοῦντας, τῆς τῶν ἀπολλυμένων βλάβης καθέ- 25 καστον αἴτιος γενήσεται.

12 Εἶπέν τις ἐξ αὐτῶν ἴδιος αὐτῶν προφήτης, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Πολλὰ ἐνταῦθά ἐστι τὰ ζητούμενα. πρῶτον μὲν, τίς ὁ εἰρηκώς· δεύτερον δὲ, τί δήποτε Παῦλος αὐτοῖς ἐχρήσατο· τρίτον, ὅτι οὐδὲ 30 ὀρθῶς ἔχουσαν μαρτυρίαν παρήγαγε. φέρε γοῦν καὶ ἑτέραν ζήτησιν προσθέντας, οὕτως κυρίαν τὴν λύσιν ἐπαγάγωμεν. καὶ γὰρ ὅτε

τοῖς Ἀθηναίοις διελέγετο, μεταξὺ τῆς δημηγορίας φησὶν, "ἀγνώ-
"στῳ Θεῷ·" καὶ πάλιν, "τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν, ὥς καί
"τινες τῶν καθ' ὑμῶν ποιητῶν εἰρήκασι." καὶ τίς καὶ πόθεν ἐστὶν
"ὁ εἰρηκὼς, ἀναγκαῖον εἰπεῖν πρὸς ὑμᾶς· ἔχει δὲ οὕτως ἡ ὑπό-
"θεσις. οἱ Κρῆτες τάφον ἔχουσι τοῦ Διὸς, ὁ ποιητὴς οὖν φησὶ, 5

καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο
Κρῆτες ἐτεκτήναντο, σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσὶ γὰρ αἰεί[a].

ὅρα τὸν κίνδυνον· εἰ ἀληθὴς ὁ προφήτης αὐτῶν εἰπὼν περὶ τοῦ
Διὸς, "σὺ δ' οὐ θάνες," εὑρίσκεται κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἀθάνατος
ὁ Ζεύς. τί οὖν ἐστι, καὶ πῶς ἐστι τοῦτο ἐπιλύσασθαι; ὁ Ἀπό- 10
στολος οὐ τοῦτο εἶπεν, ἀλλ' ἀπλάστως ἔλαβε τὴν μαρτυρίαν καὶ
ἀφελῶς πρὸς τὸ ἦθος αὐτῶν τὸ ἐψευσμένον· διὰ τί γὰρ μὴ ἐπή-
γαγε, "καὶ γὰρ τάφον, ὦ ἄνα, σεῖο Κρῆτες ἐτεκτήναντο; Οὐ τοῦτο
οὖν εἶπεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ὅτι ὁ δεῖνα καλῶς εἶπεν, ὅτι ψεῦσταί
εἰσι. πόθεν οὖν διϊσχυριζόμεθα ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ὁ Ζεύς; ἐκ 15
μυρίων ἑτέρων· οὐ γὰρ δεῖ ἀπὸ τῆς τῶν Κρητῶν μαρτυρίας τοῦτο
παράγειν· τί δή ποτε δὲ ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν παράγει τὰς μαρ-
τυρίας; ὅτι τούτοις μάλιστα ἐντρέπομεν αὐτούς· ὅταν οἴκοθεν
ἐνέγκωμεν τὰς κατηγορίας, ὅτι τοὺς παρ' αὐτοῖς θαυμαστοὺς τού-
τους ἐπιστήσωμεν αὐτοῖς αἰτιωμένους. διὰ τοῦτο καὶ ἑτέρωθι 20
κέχρηται ἀγνώστῳ Θεῷ. οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἐπειδὴ οὐκ ἐξ ἀρχῆς
τοὺς θεοὺς παρέλαβον, ἀλλὰ κατὰ χρόνους, στοχαζόμενοι ἀπὸ
τούτων, ὅτι εἰκὸς καὶ ἄλλον εἶναι Θεὸν, ὑπ' αὐτῶν δὲ ἠγνοῆσθαι,
ἵνα καὶ περὶ ἐκείνων ὦσι εὐκαθοσίωτοι, τοιοῦτον ἔστησαν τὸν
βωμὸν, ἐπιγράψαντες ἀγνώστῳ Θεῷ. εἶπεν οὖν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι 25
ὃν προλαβόντες ὑμεῖς ἐπέγνωτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν·
πάλιν "τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν," εἴρηται περὶ τοῦ Διός. φησὶ
γὰρ, "πλήρεις μὲν Διὸς ἀγυιαὶ, πλήρεις δὲ θάλασσαι·" εἶτα
μετὰ μικρὸν, "τοῦ γὰρ γένος ἐσμέν." Ἄρατος αὐτὰ εἶπεν. πῶς
οὖν ὁ Παῦλος τὰ περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα ἕλκει εἰς τὸν Θεὸν τὸν 30
τῶν ὅλων; οὐ τὰ περὶ τοῦ Διὸς εἰρημένα εἵλκυσεν εἰς τὸν Θεὸν,
ἀλλὰ τὰ προσήκοντα τῷ Θεῷ, καὶ οὐ γνησίως οὐδὲ κυρίως ἐπι-
τεθέντα τῷ Διῒ, ταῦτα ἀποδίδωσι, τῷ Θεῷ· ἐπεὶ καὶ τὸ Θεὸς

[a] Callimach. Hymn. Jov. 20.

ὄνομα αὐτοῦ μόνου ἐστὶ, καὶ παρανόμως ἐπίκειται τοῖς εἰδώλοις. ἀλλὰ πόθεν ἐχρῆν αὐτοῖς διαλεχθῆναι; ἀπὸ προφητῶν; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐπίστευσαν, ἐπεὶ καὶ Ἰουδαίοις οὐδὲν ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων φθέγγεται, ἀλλ᾽ ἀπὸ προφητῶν· διὰ τοῦτό φησιν, "ἐγενόμην τοῖς "Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, τοῖς ὑπὸ νόμον 5 "ὡς ὑπὸ νόμον·" καὶ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ, οἷον ἐπὶ τῶν μάγων· οὐ δι᾽ ἀγγέλου αὐτοὺς ἄγει, οὐ διὰ προφήτου, οὐ δι᾽ ἀποστόλου, οὐ δι᾽ εὐαγγελιστοῦ, ἀλλὰ πόθεν; δι᾽ ἄστρου. ἐπειδὴ γὰρ περὶ ταῦτα τὴν τέχνην εἶχον, ἐκεῖθεν αὐτοὺς εἵλκυσε. πάλιν ἐπὶ τῶν βοῶν καὶ τῆς κιβωτοῦ, ἐὰν πορευθῶσι, φησὶ, 10 ταύτην τὴν ὁδὸν, ἀληθής ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγανάκτησις, καθάπερ οἱ μάντεις ὑπετίθεντο. οὐκοῦν ἀληθεύουσιν οἱ μάντεις; ἄπαγε· ἀλλ᾽ ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς στομάτων ἐλέγχει καὶ καταπλήττει. πάλιν ἐπὶ τῆς ἐγγαστριμύθου· καὶ γὰρ ἐπειδὴ ταύτῃ ἐπίστευσε, διὰ ταύτης ἐποίησεν ἀκοῦσαι τὸν Σαοὺλ τὰ μέλλοντα αὐτὸν κατα- 15 λαμβάνειν. τίνος οὖν ἕνεκα ἐπεστόμισε τὸν δαίμονα Παῦλος τὸν λέγοντα, "οὗτοι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν· οἵτινες κα- "ταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας;" τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ὁ Χριστὸς κωλύει τοὺς δαίμονας φθέγγεσθαι; ἐκεῖ μὲν εἰκότως· καὶ γὰρ τὰ σημεῖα προεχώρει, ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα οὐκ ἀστὴρ ἦν, 20 ἀλλ᾽ αὐτὸς αὐτὸν ἐκήρυττε, καὶ οἱ δαίμονες δὲ οὐχὶ προσεκυνοῦντο· οὐκ ἦν εἴδωλον τὸ φθεγγόμενον ἵνα κωλυσθῇ· καὶ τὸν Βαλαὰμ δὲ εἴασεν εὐλογῆσαι, καὶ οὐκ ἐκώλυσεν ἐλθεῖν, οὕτως πανταχοῦ συγκαταβαίνει.

(Σετηριανός.) Ἄλλος δέ φησιν· ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς ὁ εἰρηκὼς τὸ 25

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

ἐπιλαμβανόμενος αὐτῶν εἶπεν, ὡς κακῶς δεικνύντων τάφον Διὸς τὸν οὐκ ὄντα. ἐχρήσατο δὲ τῷ αὐτῷ στίχῳ Παῦλος, ἵνα μὴ νομισθῇ τῷ ποιητῇ συντρέχειν, καὶ τῷ λεγομένῳ Διΐ μαρτυρεῖν ἀθανασίαν, ἐπήγαγεν, ἡ μαρτυρία αὕτη ἀληθής ἐστιν· ἐκεῖνος ἐψεύσατο 30 τῷ Διΐ συνηγορῶν, ἐγὼ δὲ ἀληθεύω λέγων, ὅτι οἱ Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσταί εἰσι, καὶ γαστέρες ἀργαί· αὕτη ἡ μαρτυρία ἀληθὴς, οὐκ ἐκείνη.

Θεόδωρος. Καὶ Θεόδωρος δὲ ὁμοίως φησὶν, οἱ κατὰ τῶν

Χριστιανικῶν συντάξαντες δογμάτων, ἐνταῦθα ἔφασαν καὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἀποδέχεσθαι τὴν τοῦ ποιητοῦ φωνὴν, καὶ ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, ὡς ἂν δικαίως ταῦτα ὑπὲρ τοῦ Διὸς περὶ Κρητῶν εἰρηκότι, οὐ προσεσχηκότες οὔτε τῷ τρόπῳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου χρήσεως, οὔτε τῷ "ἡ μαρτυρία αὕτη ἐστὶν ἀληθής·" 5 οὐ γὰρ τὸ ποίημα οὐδὲ τὴν τοῦ ποιητοῦ ἀποδέχεται, ἀλλ' ὡς παροιμίᾳ τῇ τοῦ ποιητοῦ φωνῇ χρησάμενος τυχὸν καὶ τῶν τότε τῇ φωνῇ κεχρημένων. ὥσπερ οὖν καὶ ἕτερα πολλὰ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις φερομένων ἐν παροιμίαις χρήσει τοῖς ὕστερον ἐγένετο. "δι' "ἣν αἰτίαν," φησὶν, "ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως·" ἐπειδὴ πολ- 10 λάκις ἐπαινῶν ἐπιείκειαν ἐκδιδάσκει, εὗρε δὲ τοὺς Κρῆτας χρείαν ἔχοντας ὥσπερ κέντρου τῆς ἐπιπλήξεως· διὰ τοῦτο εἶπεν, "ἀποτόμως ἔλεγχε αὐτοὺς, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει·" ἐλέγχειν οὖν ἀποτόμως οὐ τοὺς ἀλλοτρίους φησὶν, ἀλλὰ τοὺς οἰκείους ἀποτόμως· οὐ γὰρ πᾶσιν ἑνὶ τρόπῳ προσενεκτέον, ἀλλὰ διαφόρως καὶ 15 ποικίλως καὶ πρὸς τὰ ὑποκείμενα.

Μὴ προσέχοντες Ἰουδαϊκοῖς μύθοις.

Χρυσοστόμου. Διπλῆ μῦθος τὰ Ἰουδαϊκά· καὶ ὅταν παραποίησις ᾖ, καὶ ὅταν παρὰ καιρὸν ᾖ τὸ πρᾶγμα. ὅταν γὰρ μὴ δεῖ αὐτὸ γενέσθαι, καὶ γενόμενον βλάπτῃ, μῦθός ἐστιν. ὥσπερ ἄχρη- 20 στόν ἐστιν, ὥσπερ ἐκείνοις οὐ δεῖ πείθεσθαι, οὕτως οὐδὲ τούτοις· εἰ γὰρ πιστεύεις τῇ πίστει, τί ἕτερα ἐπεισάγεις ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως δικαιῶσαι;

15 Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς.

Ὁρᾷς ὅτι πρός τί ἐστι τὸ εἰρημένον; "τοῖς δὲ μεμιασμένοις," 25 φησὶ, "καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν." οὐκ ἄρα παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν καθαρὰ ἢ ἀκάθαρτα, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μεταλαμβανόντων.

Ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις. 16 Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται· 30 βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι.

Οὐκοῦν καὶ ὗς καθαρόν· τί οὖν ὡς ἀκάθαρτον ἀπηγόρευται; οὐ

τῇ φύσει ἀπηγόρευται. πάντα γὰρ καθαρὰ, καὶ οὐδὲν ἀκάθαρτον ἐποίησεν ὁ Θεός· ἁμαρτία δὲ μόνη· ψυχῆς γὰρ ἅπτεται καὶ ταύτην ῥυποῖ· τοῦτο πρόληψίς ἐστιν ἀνθρωπίνη· "τοῖς δὲ μεμια-"σμένοις," φησὶ, "καὶ ἀπίστοις, οὐδὲν καθαρόν." πῶς γὰρ ἐν τοῖς καθαροῖς ἀκάθαρτον ἂν εἴη ὁ ψυχὴν ἔχων ἀσθενῆ; πάντα 5 ῥυποῖ· εἰ γὰρ ἐὰν παραιτοῖτο τὸ καθαρὸν καὶ ἀκάθαρτον ζητῶν, οὐδενὸς ἅψεται, οὐδὲ γὰρ ταῦτα καθαρὰ, ἰχθῦες λέγω, ἀνθρωπίνων σωμάτων ἀπογευόμενοι· καὶ ὄρνιθες σκωλήκων καὶ κόπρου καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐδὲν οὖν ἀκάθαρτον, ἀλλ' αὐτοὶ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν, προαίρεσις πονηρὰ, ἀκάθαρτον. 10

Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι· σὺ δὲ λάλει, ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ.

(Θεόδωρος.) Ἄλλος φησίν· ἐπειδὴ περὶ τὰ βρώματα ἀκρι- 15 βολογεῖσθαι ἐδόκουν, ὡς ἂν κατὰ νόμον τῶν μὲν δέον μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ ἀπέχεσθαι· τῶν γεγονότων φησὶν, ἀκάθαρτον οὐδὲν, εἰ δή τις αὐτῶν καθαρᾷ μεταλαμβάνοι τῇ γνώμῃ· ἐπειδὰν δέ τις δι' ἀπιστίαν ἔχοι τὴν συνείδησιν μεμολυσμένην, καθαρὸν οὐδὲν τῷ τοιούτῳ· βλάπτεται γὰρ ὑφ' ἁπάντων ὁμοίως· ὁ γὰρ Θεὸς πάντα 20 καθαρὰ ἐποίησεν· εἰ δὲ ἀκάθαρτά ἐστιν, ἡ κατηγορία τοῦ δημιουργήσαντος ἅπτεται· καὶ τοῦτό ἐστι—"Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, "τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται." ἀλλὰ μηδὲν τούτων ἕνεκεν σιγήσῃς, κἂν μὴ δέχωνται, φησὶ, σὺ τὰ σαυτοῦ πράττε. ἄρα οὐ τὸ παρατηρεῖσθαι καθαρότητος, ἀλλὰ καθαρότητος τὸ πάντων κατατολμᾶν· 25 αἱ γὰρ παρατηρήσεις ἐκεῖναι σύμβολα ἦσαν καθαρσίων καὶ τύποι, νῦν δὲ ταῦτα οὐκ ἀπαιτούμεθα· μετέστη γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ πᾶν. οὐ δεῖ τοίνυν προσεδρεύειν ταῖς σκιαῖς, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι.

ΚΕΦ. Γ.

Παραινέσεις ἃς δεῖ παραινεῖν καθ' ἡλικίαν ἑκάστοις.

2 Πρεσβύτας νηφαλίους εἶναι, σεμνοὺς, σώφρονας, ὑγιαίνοντας τῇ πίστει, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ.

Πολλὰ γάρ ἐστι τὰ ποιοῦντα μὴ νήφειν, τοὺς ἐν ἡλικίᾳ τοιαύτῃ· πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ πανταχόθεν ἀμβλύνεσθαι καὶ δυσκόλως κινεῖσθαι· διὰ τοῦτό φησι "νηφαλίους, σεμνοὺς καὶ σώφρονας." σώφρονας ἐνταῦθα τοὺς φρονίμους φησὶ, σωφροσύνη γάρ ἐστιν ἡ τῶν φρενῶν σωτηρία· καλῶς δὲ ἐπήγαγε καὶ "τῇ ὑπομονῇ·" τοῦτο γὰρ μάλιστα τοῖς γέρουσιν ἁρμόζει.

3 Πρεσβύτιδας ὡσαύτως ἐν καταστήματι ἱεροπρεπεῖ.

Τουτέστιν, ὡς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σχήματος καὶ τῆς καταστολῆς δείκνυσθαι τὴν κοσμιότητα.

Ἄλλος δέ φησιν· ἔδειξεν ὅτι εἰς κλῆρον τὰς γυναῖκας καλεῖ, οὐ γὰρ ἂν ἱεροπρεπεῖς εἶπεν. ἀλλὰ τούτοις ἕτερος ἀνθιστάμενός φησιν,

(Θεόδωρος.) Οὐχ ὥς τινες ἐνόμισαν, ὅτι χειροτονία τις ἦν τότε ἐν γυναιξὶ πρεσβυτέρων· διδάσκει γὰρ ὁμοίως καὶ τῶν γυναικῶν τὰς τὴν ἡλικίαν παλαιοτέρας, τό τε σχῆμα ἔχειν ἱεροπρεπὲς, ἵνα εἴπῃ θαυμαστὸν καὶ αἰδέσιμον.

Μὴ διαβόλους, μὴ οἴνῳ πολλῷ δεδουλωμένας.

Μάλιστα γὰρ τοῦτο τῶν γυναικῶν τὸ ἐλάττωμα, καὶ τοῦ γήρως, πανταχόθεν τὴν μέθην ἐκκόπτων, καὶ τοῦ νοσήματος τούτου ἐκτὸς αὐτὰς εἶναι βουλόμενος. "καλοδιδασκάλους." καὶ μὴν κωλύεις γυναῖκας διδάσκειν οὐδὲ αὐθεντεῖν ἀνδρός. μακρὸν ἀποτείνειν λόγον ἐπ' ἐκκλησίας, οὐ συγχωρεῖ, οὐδὲ προκαθῆσθαι.

4 Ἀλλ' ἵνα σωφρονίζωσι τὰς νέας φιλάνδρους εἶναι.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν ἀγαθῶν· "φιλοτέκνους." ἡ γὰρ τὴν ῥίζαν ἀγαπῶσα, πολλῷ μᾶλλον τοὺς καρπούς· "σώφρονας, ἁγνὰς, οἰκουροὺς, ἀγαθάς·" πάντα ἀπ' ἐκείνου τίκτεται, καὶ γὰρ ἀγαθαὶ, καὶ οἰκουροὶ, ἀπὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς περὶ τὸν ἄνδρα φιλίας, γίνονται.

5 Ὑποτασσομένας τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα μὴ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται.

Ἀπὸ τοῦ φιλεῖν τὸν ἄνδρα καὶ σωφροσύνη πολλὴ τίκτεται, καὶ πᾶσα ἀναιρεῖται φιλονεικία· κἂν Ἕλλην ᾖ, ταχέως πεισθήσεται, ἂν δὲ Χριστιανὸς, ταχέως βελτιωθήσεται· καὶ τούτων καλῶς διοι- 5 κουμένων, καὶ τὰ πνευματικὰ χώραν ἕξει, ἑτέρῳ δὲ κἀκεῖνα λυμανεῖται.

6 Τοὺς νεωτέρους ὡσαύτως παρακάλει σωφρονεῖν.

Τῆς μὲν εἰς τὰς γυναῖκας διδασκαλίας, καὶ ταῖς γυναιξὶ τὸ πλέον ἀπένειμε τὰς γεγηρακυίας, ταῖς νεωτέραις ἐπιστήσας· τῶν 10 δὲ ἀνδρῶν τὸ πᾶν αὐτῷν δίδωσι καὶ ἀπονέμει· οὐδὲν δὲ οὕτω δύσκολον καὶ χαλεπὸν τῇ ἡλικίᾳ ταύτῃ γένοιτ' ἂν, ὡς τὸ περιγενέσθαι τῶν ἡδονῶν τῶν ἀτόπων· διὸ πάντα ἀφεὶς, περὶ τὸ καίριον αὐτὸ τὴν παραίνεσιν ἵστησιν· εἶτα οὐδὲ τῶν ἄλλων ῥᾳθυμεῖ, ἀλλὰ τί φησι; 15

7 Περὶ πάντας ἑαυτὸν παρεχόμενος τύπον καλῶν ἔργων.

Πρὸς τούτοις φησὶν, ἔστω πᾶσι κοινὸν διδάσκαλον καὶ ὑπόδειγμα ἀρετῆς, ἡ τοῦ σοῦ βίου λαμπρότης. ὅταν γὰρ καὶ βίος λάμπῃ καὶ λόγος ᾖ συμβαίνων, ἐπιεικὴς, ἥμερος, προσηνὴς, μηδεμίαν τοῖς ἐναντίοις παρέχων λαβὴν, πολὺν καὶ ἄφετον τὸ κέρδος. 20 "ἀδιαφορίαν, σεμνότητα·" τὸ τῆς ἀδιαφορίας ἐπὶ τοῦ νοῦ ἔλαβε, τὸ δὲ τῆς σεμνότητος, ἐπὶ τοῦ ἔργου, ἵνα μὴ μόνον ἔργου ἀπέσχῃ φθαρτοῦ, ἀλλὰ καὶ νοήματός.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ δούλων ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ τῆς Χριστοῦ χάριτος ἀξίως δουλεύοιεν. 25

9 Δούλους ἰδίοις δεσπόταις ὑποτάσσεσθαι, ἐν πᾶσιν 10 εὐαρέστους εἶναι, μὴ ἀντιλέγοντας, μὴ νοσφιζομένους, ἀλλὰ πᾶσαν πίστιν ἐνδεικνυμένους ἀγαθὴν, ἵνα τὴν διδασκαλίαν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ κοσμῶσιν ἐν πᾶσιν. 30

Εἰκότως ἄρα ἔλεγεν ἑτέρωθι, "ὡς τῷ Θεῷ δουλεύοντες καὶ οὐκ

"ἀνθρώποις·" κἂν γὰρ τῷ δεσπότῃ διακονῇς μετ' εὐνοίας, ἡ πρόφασις ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχει.

11 Ἐπεφάνη γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν 12 ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως 5 13 καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ 14 μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, 10 ζηλωτὴν καλῶν ἔργων

Τὴν αἰτίαν ἐπήγαγε δικαίαν, δι' ἣν ὀφείλουσι τοιοῦτοι εἶναι· πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἰκότως εἶεν τοιοῦτοι οἱ μυρίων ἁμαρτημάτων λύσιν εὑρόντες; ἴστε γὰρ ὅτι μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο οὐχ ὡς ἔτυχεν ἐντρέπει καὶ συστέλλει τὴν ψυχὴν, τὸ μυρίων ἁμαρτημά- 15 των οὖσαν ὑπεύθυνον, μὴ δίκην δοῦναι, ἀλλὰ συγγνώμης τυχεῖν καὶ μυρίων ἀγαθῶν· καὶ τοῦτο δὲ χάριτος, τὸ ἀπαλλάξαι τῶν βιωτικῶν, τὸ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀγαγεῖν. δύο δὲ δείκνυσιν ἐνταῦθα ἐπιφανείας· καὶ γάρ εἰσι δύο, ἡ μὲν προτέρα χάριτος, ἡ δὲ δευτέρα ἀνταποδόσεως καὶ τοῦ δικαίου. "Ἵνα ἀρνησάμενοι, τὴν 20 "ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας," μεθ' ὅσης σπουδῆς τὰ εἴδωλα ἀπεστράφησαν, μετὰ τοσαύτης, καὶ τὴν κακίαν αὐτὴν, "καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας," φησὶ, καὶ γὰρ καὶ ταῦτα εἴδωλα· κοσμικαὶ δὲ ἐπιθυμίαι, πάντα ὅσα ἂν μὴ διαβαίνῃ μεθ' ἡμῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἀλλὰ τῷ παρόντι κόσμῳ συγκαταλύεται. "σωφρόνως 25 "καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι." σωφροσυνή οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ πορνείας ἀπέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν λοιπῶν παθῶν ἐκτὸς εἶναι. τίς δὲ ἡ ἐλπίς, καὶ τί τὸ ἔπαθλον τῶν πόνων; προσδεχόμενοι," φησὶ, "τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπι- "φάνειαν·" ὄντως γὰρ οὐδὲν ἐκείνης μακαριώτερον. "τοῦ μεγάλου 30 "Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." ποῦ εἰσιν οἱ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν ἐλάττονα λέγοντες; τὸ μέγας ἐπὶ Θεοῦ ὅταν λέγῃ, οὐ πρός τι μέγαν φησὶ, ἀλλ' ἀπολύτως μέγαν, μεθ' ὃν οὐκ ἂν εἴη μέγας, ἀλλ' ἀσυγκρίτως μέγας.

Ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυτρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον.

Ἐξηλλαγμένον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοὺς λοιπούς· "ζηλω-"τὴν καλῶν ἔργων," τουτέστι μετὰ προθυμίας πολλῆς ἐπ' αὐτὴν 5 *ἰόντας τὴν ἀρετήν· τὸ μὲν οὖν βεβαρημένους τοῖς κακοῖς καὶ ἀνίατα νοσοῦντας ἀπαλλάξαι τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας ἦν, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἡμῶν καὶ ἐκείνου.*

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ ἀρχόντων ὑπακοῆς πρεπούσης τῇ ἐπιεικείᾳ τοῦ Χριστοῦ. 10

15 *Ταῦτα λάλει καὶ παρακάλει καὶ ἔλεγχε, μετὰ πάσης ἐπιταγῆς.*

Ἐπειδὴ τὸ ἦθος τούτων σκληρότερον ἦν, διὰ τοῦτο καὶ ἀποτόμως. ἔστι γάρ τινα τῶν ἁμαρτημάτων, ἃ καὶ ἐπιτάγμασιν ἀπείργειν χρὴ, οἷον τὸ χρημάτων καταφρονεῖν, παραινοῦντας δεῖ πεί- 15 *θειν, καὶ τὸ ἐπιεικεῖς εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὸν δὲ μοιχὸν καὶ πόρνον καὶ πλεονέκτην μετ' ἐπιταγῆς ἀπάγειν, καὶ τὸν ἄλλα τοιαῦτα πράττοντα.*

1 *Μηδείς σου περιφρονείτω, ἀλλ' ὑπομίμνησκε αὐτοὺς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθαι, μηδὲν βλασφη-* 20 *μεῖν, ἀλλ' ἀμάχους εἶναι.*

Τί οὖν μηδὲ τοὺς κακῶς πράττοντας, μηδ' ἐκείνους λοιδορεῖσθαι; "ἀλλὰ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἑτοίμους εἶναι, μηδένα "βλασφημεῖν," κἂν ὅστις ᾖ, ἀλλὰ καθαρὸν ἡμῖν εἶναι τὸ στόμα λοιδορίας. 25

2 *Ἀμάχους εἶναι, ἐπιεικεῖς, πᾶσαν ἐνδεικνυμένους πρα-* 3 *ότητα πρὸς πάντας ἀνθρώπους. ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους.* 30

Ὥστε πρὸς πάντας τοιούτους εἶναι δεῖ, ἡμέρως ἔχειν. ὁ γὰρ

τοιοῦτος ὢν πρότερον καὶ ἀπαλλαγεὶς, οὐκ ὀνειδίζειν ὀφείλει, ἀλλὰ χάριτας ἔχειν τῷ καὶ αὐτοῖς κἀκείνοις δόντι τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προτέρων κακῶν· ἐννοῶν οὖν οἷος ἦσθα πρότερον, καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον, ἀναχαίτιζε τὴν ὁρμήν.

4 Ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς πλανώμενοι· ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν 5 Θεοῦ, πῶς οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου.

Βαβαὶ, πῶς ἦμεν ἐν τῇ κακίᾳ βεβαπτισμένοι, ὡς μὴ δύνασθαι καθαρθῆναι, ἀλλ' ἀναγεννήσεως δεηθῆναι· τοῦτο γάρ ἐστι "παλιγ-"γενεσίας·" οὐκ ἐπεσκεύασεν, ἀλλ' ἄνωθεν κατεσκεύασεν, ἄνωθεν ἐποίησε κοινούς· πῶς; διὰ τοῦ Πνεύματος· καὶ πάλιν ἑτέρωθεν δείκνυσιν εἰπὼν, "οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χρι-"στοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν·" πολλοῦ ἔδει ἡμῖν Πνεύματος· "ἵνα "δικαιωθέντες," φησὶ, "τῇ ἐκείνου χάριτι," πάλιν χάριτι, οὐκ ὀφειλῇ, "κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου." ἅμα καὶ προτροπὴ εἰς ταπεινοφροσύνην ἐστὶν, καὶ ἐλπὶς ὑπὲρ τῶν μελλόντων· εἰ γὰρ οὕτως ἀπεγνωσμένως ὡς ἄνωθεν γεννηθῆναι, ὡς χάριτι σωθῆναι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι τοῦτο ἐργάσεται. τί ἐστι κατ' ἐλπίδα; τουτέστι καθὼς ἠλπίσαμεν, οὕτως ἀπολαύσομεν, ἢ ὅτι ἤδη κληρονόμοι ἐστέ· "πιστὸς ὁ λόγος." ἐπειδὴ περὶ μελλόντων διελέχθη, ἐπήγαγε τὸ ἀξιόπιστον· ἀληθῆ ταῦτά ἐστι, φησὶ, καὶ δῆλον ἐκ τῶν φθασάντων· ὁ γὰρ τοσαύτης ἡμᾶς ἀνομίας ἀπαλλάξας, καὶ τοσούτων κακῶν, εὔδηλον ὅτι καὶ τῶν μελλόντων ἡμῖν μεταδώσει ἐπιμείνασι τῇ χάριτι· βεβαιῶν τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἐσόμενα ἀγαθὰ, δι' ὧν ἔφθασεν ἀπαριθμήσασθαι, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ κηδεμονίαν δηλῶν, ἐπήγαγε,

8 Πιστὸς ὁ λόγος, καὶ περὶ τούτων βούλομαί σε βεβαιοῦσθαι, ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι οἱ 30 πεπιστευκότες Θεῷ.

Ἐπὶ τὴν ἐλεημοσύνην αὐτοὺς προτρέπεται, οὐ παρέργως δὲ, ἀλλ' "ἵνα," φησὶ, "φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστασθαι," τουτέστιν, ἀδικουμένοις βοηθεῖν, μὴ χρήμασι μόνοις, ἀλλὰ καὶ προστα-

σίαις καὶ χήραις ἀμύνειν καὶ ὀρφανοῖς, καὶ πάντας τοὺς κακῶς πάσχοντας ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστᾷν· τοῦτο γάρ ἐστι καλῶν ἔργων προΐστασθαι.

Ταῦτα γάρ ἐστι καλὰ καὶ ὠφέλιμα τοῖς ἀνθρώποις·
9 μωρὰς δὲ ζητήσεις καὶ γενεαλογίας καὶ ἔρεις καὶ μάχας 5
νομικὰς περιΐστασο, εἰσὶ γὰρ ἀνωφελεῖς καὶ μάταιοι.

Τί ποτε βούλονται αἱ γενεαλογίαι; καὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον τοῦτο τίθησι λέγων, "μύθους καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους·" "ἔρεις" δὲ, φησὶ, τὰς πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς, ὅταν μηδὲν ᾖ κέρδος· τὸ γὰρ τέλος αὐτῆς οὐδέν· ὅταν γὰρ ᾖ τις διεστραμμένος, καὶ 10 μηδ' ἂν ὁτιοῦν γένηται προῃρημένος μεταθέσθαι τὴν γνώμην, τίνος ἕνεκεν εἰκῇ κάμνεις κατὰ πετρῶν σπείρων; δέον πονεῖν εἰς τοὺς σοὺς, περὶ ἐλεημοσύνης αὐτοῖς διαλεγόμενος καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς.

ΚΕΦ. ϛ. 15

Παραινέσεις περὶ ἐκκλίνειν τοὺς αἱρετικοὺς ζητητάς.

10 Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθε-
11 σίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἁμαρτάνει, ὢν αὐτοκατάκριτος.

Πῶς οὖν ἑτέρωθι, φησὶ, "μή ποτε δῷ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετά- 20 "νοιαν," ἐνταῦθα δὲ ἐκτρέπεσθαι εἰσηγεῖται; ἐκεῖ μὲν περὶ τῶν ἐλπίδα ἐχόντων διορθώσεως φησὶ, καὶ περὶ τῶν ἀντιδιατιθεμένων ἁπλῶς· ὅταν δὲ δῆλος ᾖ πᾶσι καὶ φανερὸς, τίνος ἕνεκεν πυκτεύεις ἐκεῖ; "αὐτοκατάκριτος" δέ ἐστιν, ὅτι οὐκ ἔχει εἰπεῖν, ὅτι οὐδείς με ἐνουθέτησεν. ὅταν οὖν μετὰ τὴν παραίνεσιν ὁ αὐτὸς μείνῃ, αὐ- 25 τοκατάκριτος γίνεται.

12 Ὅταν πέμψω Ἀρτεμᾶν πρός σε ἢ Τυχικὸν, σπούδασον ἐλθεῖν πρός με εἰς Νικόπολιν.

Τί λέγεις; ἐπιστήσας αὐτὸν τῇ Κρήτῃ, πάλιν καλεῖς πρὸς σαυτόν; οὐκ ἀπάγων αὐτὸν τῆς σχολῆς ἐκείνης, ἀλλὰ πλέον 30 ῥυθμίζων· ὅτι γὰρ οὐχ ὥστε περιάγειν αὐτὸν καὶ πανταχοῦ ἔχειν ἀκολουθοῦντα καλεῖ, ἄκουσον· "ἐκεῖ," φησὶ, "κέκρικα παραχει- "μάσαι," ἡ δὲ Νικόπολις τῆς Θρᾴκης ἐστί.

13 Ζηνᾶν τὸν νομικὸν, καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως προπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ.

Οὗτοι οὐδέπω τῶν ἐγχειρισθέντων ἦσαν, ἀλλὰ τῶν συνόντων αὐτῷ· δυνατὸς δὲ ἦν ὁ Ἀπολλὼς ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ ἀνὴρ λόγιος· εἰ τοίνυν νομικὸς ἦν ὁ Ζηνᾶς, οὐκ ἔδει παρ' ἑτέρῳ αὐτὸν τρέφεσθαι· 5 νομικὸν δὲ ἐνταῦθα φησὶ, τὸν τῶν Ἰουδαϊκῶν νόμων ἔμπειρον. "ἵνα "μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ," τουτέστιν, ἐν πάσῃ ἀφθονίᾳ αὐτοὺς κατάστησον.

14 Μανθανέτωσαν δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι καλῶν ἔργων προΐστασθαι εἰς τὰς ἀναγκαίας χρείας, ἵνα μὴ ὦσιν ἄκαρποι. 10
15 ἀσπάζονταί σε οἱ μετ' ἐμοῦ πάντες· ἄσπασαι τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν πίστει.

Ἤτοι τοὺς αὐτὸν φιλοῦντας ἢ τοὺς πιστοὺς ἄνδρας. "ἡ χάρις "μετὰ πάντων ὑμῶν, ἀμήν." πῶς οὖν αὐτῷ κελεύεις τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζειν, εἰ περιΐστάναι τούτους δεῖ; ὅταν ἐπὶ λύμῃ 15 πάντα ποιῶσι, φησὶν, αὐτὸν δὲ προηγουμένως ἐπὶ τῷ ἐκείνων κέρδει μηδέποτε τοῦτο ποιεῖν· εἰ μὲν γὰρ ἑτέροις λυμαίνοιντο, δεῖ ἑστάναι καὶ μάχεσθαι, ἐπεὶ περιΐστατο· εἰ δὲ ὁρᾷς ἑτέρους διαφερομένους, μὴ σίγα, ἀλλ' ἐπιστόμιζε, τῶν μελλόντων ἀπόλλυσθαι κηδόμενος. τί ἐστιν "ἵνα φροντίζωσι καλῶν ἔργων προΐστα- 20 "σθαι;" ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ περιμένωσι τοὺς δεομένους ἐλθεῖν πρὸς αὐτούς· ἀλλ' αὐτοὶ περιεργάζωνται τοὺς δεομένους τῆς αὐτῶν βοηθείας.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν. 25

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ʼΑΝΗΡ τις ἦν Φιλήμων τῶν πιστῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν, καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πᾶσαν εἶναι πιστῶν, 5 καὶ οὕτω πιστῶν, ὡς καὶ ἐκκλησίαν αὐτὴν ὀνομάζεσθαι. μαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ καὶ πολλὴν ὑπακοὴν, καὶ ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀνεπαύσατο εἰς αὐτόν. δοκεῖ δέ μοι καὶ καταγώγιον ἁγίων εἶναι ἡ οἰκία ἐκείνου, πάντων ἕνεκεν. οὗτος παῖδά τινα εἶχεν ʼΟνήσιμον κλέψαντά τι παρὰ τοῦ δεσπότου καὶ δραπετεύσαντα, ὃς ἐλθὼν 10 πρὸς τὸν Παῦλον εἰς τὴν ʽΡώμην, καὶ εὑρὼν αὐτὸν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, καὶ ἀπολαύσας τῆς παρʼ αὐτοῦ διδασκαλίας, τοῦ βαπτίσματος ἔτυχεν ἐκεῖ. καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ ʼΑπόστολος λέγων "ὃν "ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου." γράφει τοίνυν ὁ Παῦλος συνιστῶν αὐτὸν πρὸς τὸν δεσπότην ὡς ἀναγεννηθέντα νῦν. ἀλλʼ ἐπειδὴ 15 τινές φασι περιττὸν εἶναι τὸ καὶ ταύτην προσκεῖσθαι τὴν ʼΕπιστολὴν, εἴ γε ὑπὲρ πράγματος μικροῦ ἠξίωσε, μαθέτωσαν ὅτι μυρίων ἐγκλημάτων εἰσὶν ἄξιοι, ὅσοι ταῦτα ἐγκαλοῦσιν. οὐ μόνον γὰρ τὰς οὕτω μικρὰς ἐπιστολὰς καὶ ὑπὲρ οὕτω πραγμάτων ἀναγκαίων ἐπεσταλμένας ἔδει ἐγγεγράφθαι, ἀλλʼ εἴθε γὰρ ἐνῆν εὐπορῆσαι 20 ἅπασαν τῶν ʼΑποστόλων καὶ τὴν ἄλλην ἀναστροφήν· οὕτω πάντα τὰ παρʼ αὐτῶν γενόμενα πολλῆς ὠφελείας γέμει. ὅτι δὲ περὶ ἀναγκαίων ἡ ʼΕπιστολὴ διεπέμπετο, μαθεῖν ὑμᾶς χρήσιμον· ἓν μὲν καὶ πρῶτον, τὸ σπουδαῖόν τινα εἶναι περὶ πάντα· εἰ γὰρ Παῦλος ὑπὲρ λῃστοῦ καὶ δραπέτου τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, οὐδὲ πα- 25 ραιτεῖται ἢ αἰσχύνεται, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ ἡμᾶς ῥαθύμους εἶναι προσήκει περὶ τὰ τοσαῦτα· δεύτερον ὅτι τὸ δουλικὸν γένος οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν, κἂν εἰς ἐσχάτην ἐλάσῃ κακίαν· τρίτον ὅτι τοὺς δούλους ἀποσπᾷν τῶν δεσποτῶν οὐ προσήκει. εἰ γὰρ Παῦλος ὁ

οὕτω θαρρῶν τῷ Φιλήμονι τὸν Ὀνήσιμον τὸν οὕτως εὔχρηστον καὶ χρήσιμον αὐτῷ πρὸς διακονίαν οὐκ ἠθέλησε κατασχεῖν παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν οὐ χρή· πρὸς τούτοις διδάσκει ἡμᾶς μὴ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς οἰκέτας εἰ ἐνάρεστοι εἶεν. προσέχωμεν τοίνυν παρακαλῶ τῇ παρὰ τοῦ Ἀπο- 5 στόλου γραφείσῃ Ἐπιστολῇ· τοσαῦτα γὰρ ἤδη κερδάναντες, πλέονα κερδανοῦμεν ἀπὸ τῆς ὑφῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α'. Ἔπαινος Φιλήμονος καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ αὐτοῦ.

β'. Σύστασις Ὀνησίμου φυγάδος οἰκέτου, καὶ παράκλησις ὑπὲρ αὐτοῦ σωθέντος διὰ πίστεως.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΦΙΛΗΜΟΝΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

---

1 Παῦλος δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὑπὲρ οἰκέτου πρὸς δεσπότην ἐστὶ ταῦτα· εὐθέως οὖν ἀπὸ τοῦ 5 *προοιμίου τὸ φρόνημα αὐτοῦ κατέσπασε, τὸν θυμὸν ἔσβεσε, δέσμιον ἑαυτὸν καλῶν, κατένυξε καὶ συνέτεινεν, οὐδὲν τὰ παρόντα ἐποίησε δοκεῖν εἶναι πράγματα· εἰ γὰρ δεσμὸς οὐκ αἰσχύνει διὰ Χριστὸν, πολλῷ μᾶλλον δουλεία οὐκ ἐπονείδιστον.*

(Σευηριανός.) *Ἄλλος φησί· ἐν πολλαῖς ἐπιστολαῖς ξένον* 10 *τίθησι ῥῆμα τοῦ μέλλοντος εἰσάγεσθαι λόγου κατασκευαστικὸν, καὶ νῦν ἐπειδὴ ἔμελλεν ἀξιοῦν ὑπὲρ Ὀνησίμου τῇ ἑαυτοῦ ἀξίᾳ, ἀξία δὲ αὐτοῦ τὸ δεδέσθαι, τὸ ἀξιόπιστον τῆς παρακλήσεως δείκνυσιν. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, δι' ὑμᾶς τὸν δεσμὸν τοῦτον περίκειμαι.*

Καὶ Τιμόθεος ὁ ἀδελφός. 15

Χρυσοστόμου. *Συμπαραλαμβάνει καὶ ἕτερον μεθ' ἑαυτοῦ, ὥστε κἀκεῖνον μᾶλλον εἶξαι καὶ δοῦναι τὴν χάριν.*

Φιλήμονι τῷ ἀγαπητῷ καὶ συνεργῷ ἡμῶν.

Εἰ ἀγαπητὸς, οὐ τόλμης τὸ θαρρεῖν, ἀλλὰ πολλῆς φιλίας· εἰ συνεργὸς, οὐ μόνον ἀξιοῦσθαι ὑπὲρ τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ χάριν 20 *εἰδέναι ὀφείλει.*

Θεόδωρος. *Συνεργὸς δὲ τῷ περὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐσπουδακέναι θεραπείαν, οὐ μικρὰ συμβαλλόμενον τοῖς τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττειν ἐγκεχειρισμένοις.*

2 Καὶ Ἀμφίᾳ τῇ ἀγαπητῇ. 25

Ἐμοὶ δοκεῖ σύμβιον εἶναι τούτου· ὅρα Παύλου τὸ ταπεινόν· οὐ τὸν ἄνδρα μόνον ἀξιοῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν γυναῖκα.

Θεόδωρος. *Καὶ ὥσπερ ἀγαπητὸν ἐκεῖνον ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ ταύτην, ἅτε δὴ μηδὲν διαφέρειν κατὰ τὴν εὐσέβειαν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας ἡγούμενος· ἡγεῖτο δὲ ταύτην ἐπ' ἐκείνων ἁρμόττειν τὴν προσηγορίαν, ἐφ' ὧν πάθους αἰσχρότης οὐκ ἐμεσίτευσε.*

Καὶ Ἀρχίππῳ τῷ συστρατιώτῃ ἡμῶν. 5

Ἕτερόν τινα ἴσως φίλον, οὐκ ἐξ ἐπιτάγματος βουλόμενος τὰ τοιαῦτα ἀνύειν, οὐδὲ ἀγανακτῶν εἰ μὴ εὐθέως κελεύσαντι ὑπακούσειεν, ἀλλ' ἅπερ ἂν ἀνὴρ ἄγνωστος ἐποίησε, ταῦτα ποιεῖν κἀκείνους ἀξιοῖ, ὥστε συναντιλαμβάνεσθαι τῆς δεήσεως. εἰ συστρατιώτης εἶ, καὶ ἐν τούτοις κοινωνεῖν ὀφείλεις. οὗτος δέ ἐστιν Ἄρχιππος, 10 *περὶ οὗ γράφων Κολοσσαεῦσιν ἔλεγεν· "εἴπατε Ἀρχίππῳ τὴν "διακονίαν ἣν παρέλαβεν ἐν Κυρίῳ, ἵνα αὐτὴν πληροῖς·" δοκεῖ μοι αὐτὸς εἶναι τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων.*

(Θεόδωρος.) *Ἄλλος φησίν· υἱῷ αὐτοῦ λέγει τοῦ τε Φιλήμονος καὶ τῆς Ἀμφίας.* 15

Καὶ τῇ κατ' οἶκόν σου ἐκκλησίᾳ.

Χρυσοστόμου. *Οὐδὲ δούλους παρῆκεν ἐνταῦθα, οἶδε γὰρ πολλάκις καὶ ῥήματα δούλων ἀνατρέψαι τὸν δεσπότην, καὶ μάλιστα ὅταν ὑπὲρ δούλου ἡ ἀξίωσις ᾖ· οὐ τοίνυν ἀφίησιν αὐτοὺς εἰς φθόνον ἐμπεσεῖν, τῇ προσηγορίᾳ τιμήσας μετὰ τῶν δεσποτῶν, ἀλλ'* 20 *οὐδὲ τὸν δεσπότην ἀγανακτῆσαι συγχωρεῖ, ὀνομαστὶ αὐτῶν μὴ μνημονεύων· ὅρα οὖν πῶς συνετῶς εὗρεν καὶ τούτους τῇ μνήμῃ τιμῆσαι, κἀκεῖνον μὴ πλῆξαι· τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα οὐκ ἀφίησι τοὺς δεσπότας ἀγανακτεῖν, εἴγε συναριθμοῖντο τοῖς οἰκέταις.* 25

3 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη.

Εἰς ὑπόμνησιν αὐτὸν ἤνεγκε τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων· ἐννόησον, φησὶ, πόσα σοι συνεχώρησεν ὁ Θεὸς, πῶς χάριτι σὺ ἐσώθης· μίμησαι τὸν δεσπότην.

ΚΕΦ. Α.

Ἔπαινος Φιλήμονος καὶ εὐχαριστία ὑπὲρ αὐτοῦ. 30

4 Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντοτε μνείαν σου ποιούμενος ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, ἀκούων σου τὴν ἀγάπην

καὶ τὴν πίστιν ἣν ἔχεις πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ
6 πρὸς πάντας τοὺς ἁγίους· ὅπως ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς
σου ἐνεργὴς γένηται, ἐν ἐπιγνώσει παντὸς ἀγαθοῦ τοῦ
ἐν ἡμῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν.

Οὐκ εὐθέως ἐκ προοιμίων αἰτεῖ τὴν χάριν, ἀλλὰ πρότερον τὸν 5
ἄνδρα θαυμάσας καὶ ἐπαινέσας, ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι καὶ τῆς
ἑαυτοῦ ἀγάπης δείξας τεκμήριον οὐ μικρὸν, τὸ διὰ παντὸς αὐτοῦ
μεμνῆσθαι ἐν ταῖς προσευχαῖς, καὶ εἰπὼν ὅτι πολλοὶ ἀναπαύονται,
καὶ πᾶσιν ὑπακούει καὶ πείθεται, τότε καὶ ἑαυτὴν τελευταίαν τί-
θησιν· οὐκ εἶπε δὲ ἡ πίστις σου, ἀλλ' " ἡ κοινωνία τῆς πίστεώς 10
" σου," συνάπτων αὐτὸν ἑαυτῷ, καὶ ἓν σῶμα δεικνὺς, καὶ τούτῳ
μάλιστα αὐτὸν δυσωπῶν.

7 Χαρὰν γὰρ ἔσχον καὶ πολλὴν παράκλησιν ἐπὶ τῇ
ἀγάπῃ σου, ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων ἀναπέπαυται
διὰ σοῦ, ἀδελφέ. 15

Οὐδὲν οὕτω δυσωπεῖ ὡς τὸ τὰς ἑτέρων εὐεργεσίας προφέρειν,
καὶ μάλιστα ὅταν ἐκείνων αἰδεσιμώτερος ἦν· τοῦτο οὖν βούλεται
εἰπεῖν· σύ μοι παρρησίαν ἔδωκας ἐκ τῶν εἰς ἑτέρους γεγενημένων
καὶ παράκλησιν, τουτέστιν, οὐ μόνον ἡδόμεθα, ἀλλὰ καὶ παραμυ-
θούμεθα· μέλος γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνοι· καὶ ἐμφαντικώτερον δὲ αὐτό 20
φησιν, " ὅτι τὰ σπλάγχνα τῶν ἁγίων," ὡς ἂν εἰ περὶ παιδίου
ποθεινοῦ τοῖς πατράσιν ὄντος καὶ ἐπεράστου· οὕτως ἡ ἀγάπη δεί-
κνυσιν αὐτὸν καὶ σφόδρα ἀγαπώμενον παρ' αὐτῶν.

8 Διὸ πολλὴν ἔχων παρρησίαν ἐν Χριστῷ.

Ὅρα πῶς ἀσφαλίζεται, μή τι καὶ τῶν ἀπὸ σφοδρᾶς ἀγάπης 25
λεγομένων πλήξει τὸν ἀκροατήν· ὅθεν ἐκ περιουσίας πολλὴν τίθε-
ται τὴν προδιόρθωσιν. ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν, παρρησίαν ἡμῖν ἔδωκας
σὺ, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν Χριστῷ, οὐχ ὡς ἐν τῷ
κόσμῳ λαμπρότερος ὢν, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν,
καὶ τότε ἔθηκε τὸ ἐπιτάσσειν σοι, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ 30
τὸ ἀνῆκον, τουτέστιν εὔλογον πρᾶγμα· διὰ ταῦτα μὲν οὖν οἶδα,
ὅτι καὶ ἐπιτάττων ἀνύω μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας, πλὴν ἐπειδὴ
περὶ τοῦ πράγματος πολλὴν ποιοῦμαι σπουδήν.

9 Παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης.

Βαβαὶ, πόσα δυσωπητικὰ ἀπὸ τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου, ὅτι Παῦλος· ἀπὸ τῆς ἡλικίας, ὅτι πρεσβύτης· ἀπὸ τοῦ δικαιοτέρου πάντων, ὅτι καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. τοσούτοις προλεήνας αὐτοῖς τὴν ψυχὴν, ἔτι τὸ ὄνομα ἀναβάλλεται· ἴστε γὰρ τοὺς 5 *θυμοὺς τῶν δεσποτῶν κατὰ τῶν ἀποδεδρακότων οἰκετῶν, καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ κλοπῆς τοῦτο ἐργάσωνται· παρασκευάσας οὖν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς πᾶσαν ὑπακοὴν, τότε ἐπάγει τὴν δέησιν, καί φησι,*

ΚΕΦ. Β. 10

Σύστασις Ὀνησίμου φυγάδος οἰκετοῦ, καὶ παράκλησις ὑπὲρ αὐτοῦ σωθέντος διὰ πίστεως.

10 Παρακαλῶ σε περὶ τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου.

Πάλιν οἱ δεσμοὶ δυσωπητικοὶ, καὶ τότε τὸ ὄνομα· οὐ μόνον γὰρ 15 *τὸν θυμὸν ἔσβεσεν, ἀλλὰ καὶ ἡσθῆναι πεποίηκεν· οὐ γὰρ ἂν, φησὶν, αὐτὸν τέκνον ἐκάλουν, εἰ μὴ σφόδρα ἦν εὔχρηστος· δεσμὸς αὐτὸν ἐγέννησε, φησὶν, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο ἄξιος πολλῆς τυχεῖν τῆς τιμῆς, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῖς ἄθλοις ἀπετέχθη, ἐν τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πειρασμοῖς.* 20

11 Ὀνήσιμον, τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον.

Ὁμολογεῖ αὐτοῦ τὸ ἁμάρτημα, καὶ τούτῳ σβεννὺς αὐτοῦ τὸν θυμὸν, οἶδα, φησὶν, ὅταν ἄχρηστος ἦν, νῦν δέ σοι χρήσιμος ἔσται.

Νυνὶ δὲ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον.

Θεόδωρος. *Εἰ Παύλῳ χρήσιμος, τῷ τοιαύτην ἀκρίβειαν* 25 *ἀπαιτοῦντι, πολλῷ μᾶλλον τῷ δεσπότῃ. ἵνα μὴ δόξῃ τὸν ἀλλότριον οἰκέτην σφετερίζεσθαι, διὰ τοῦτο σοὶ, εἶτα μοί· σοὶ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμοὶ κατὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου. "ὃν ἔπεμψα "πρός σε," καὶ τούτῳ τὸν θυμὸν ἔσβεσε, τῷ παραδοῦναι αὐτόν· μάλιστα γὰρ οἱ δεσπόται ὀργίζονται, ὅταν ὑπὲρ ἀπόντων παρα-* 30 *καλῶνται.*

12 Σὺ δὲ αὐτὸν τουτέστι τὰ ἐμὰ σπλάγχνα προσλαβοῦ.

Καὶ πάλιν οὐ γυμνὸν τίθησι τὸ ὄνομα, ἀλλὰ μετὰ ῥήματος ἐντρεπτικοῦ, ὃ τοῦ τέκνου θερμότερόν ἐστι· τουτέστι, "τὰ ἐμὰ "σπλάγχνα προσλαβοῦ·" ἵνα εἴπῃ, οὐχὶ συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, διὰ τί; τέκνον Παύλου γέγονεν. 5

13 Ὃν ἐγὼ ἐβουλόμην ὑπὲρ σοῦ κατέχειν, ἵνα διακονῇ μοι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ εὐαγγελίου.

Ὅρα πόσα πρότερον κατασκευάσας, τότε αὐτὸν ἤγαγεν εἰς τὴν τοῦ δεσπότου τιμὴν, κἀκεῖνον πόσου ὑπεύθυνον ποιεῖ, καὶ τοῦτον πῶς τιμᾷ· εὗρες, φησὶν, ὅπως ἀποδῷς τὴν πρὸς ἐμὲ λειτουργίαν δι' 10 αὐτοῦ.

14 Χωρὶς δὲ τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι.

Τοῦτο μάλιστα χαυνοῖ τὸν ἀξιούμενον, ὅταν καὶ πράγματος ὄντος χρησίμου, μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης γίνηται· καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ κατὰ ἀνάγκην, ἀλλ' ὡς κατὰ ἀνάγκην. ᾔδειν μὲν γὰρ, 15 φησὶν, ὅτι καὶ μὴ μαθὼν, ἀλλ' ἀθρόον γνοὺς, οὐκ ἂν ἠγανάκτησας, ἀλλ' ὅμως ἐκ πλείονος περιουσίας.

Ἵνα μὴ ὡς κατὰ ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾖ, ἀλλὰ 15 κατὰ ἑκούσιον. τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὥραν, ἵνα αἰώνιον αὐτὸν ἀπέχῃς, οὐκέτι ὡς δοῦλον. 20

Καλῶς τὸ "τάχα," ἵνα καὶ εἴξῃ ὁ δεσπότης· ἐπειδὴ γὰρ ἀπ' αὐθαδείας γέγονεν ἡ φυγὴ καὶ διεστραμμένης διανοίας, λέγει "τάχα," καὶ οὐκ εἶπε διὰ τοῦτο ἔφυγεν, ἀλλὰ "διὰ τοῦτο ἐχωρί-"σθη," εὐφημοτέρῳ ὀνόματι, "πρὸς ὥραν," καὶ τὸν χρόνον συστέλ-λει, καὶ τὸ ἁμάρτημα ὁμολογεῖ, καὶ τρέπει εἰς οἰκονομίαν· "ἵνα 25 "αἰώνιον," φησὶν, "αὐτὸν ἀπέχῃς," οὐκ ἐν τῷ παρόντι μόνον καιρῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἵνα διὰ παντὸς ἔχῃς αὐτὸν, καὶ οὐκέτι δοῦλον, ἀλλὰ τιμιώτερον δούλου· "ἀπέχεις" ἀντὶ τοῦ ἀπολαύεις.

16 Οὐκέτι ὡς δοῦλον, ἀλλ' ὑπὲρ δοῦλον, ἀδελφὸν ἀγαπητὸν, μάλιστα ἐμοί. 30

Δοῦλον ἀπώλεσας πρὸς ὀλίγον, καὶ ἀδελφὸν εὗρες εἰς τὸ διηνεκές· ἀδελφὸν οὐ σὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμόν· εἰ δὲ ἐμὸς ἀδελφὸς, οὐκ ἐπαισχυνθήσῃ καὶ σύ· διὰ μὲν οὖν τοῦ τέκνου τὴν στοργὴν

ἔδειξε, διὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ, τὴν εὔνοιαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν.

Ἄλλος φησίν· ἀντὶ τοῦ, ἵνα αὐτὸν κομίσῃ, οὐκέτι δουλικὴν εὔνοιαν μόνον ἐπιδεικνύμενον περὶ σὲ, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἢ κατὰ δοῦλον, διὰ τὴν τοῦ τρόπου μεταβολήν. 5

17 Εἰ οὖν με ἔχεις κοινωνὸν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ.

Οὐδὲν οὕτως πρᾶγμα περαίνειν οἶδεν, ὡς τὸ μὴ πάντα ἀθρόον αἰτεῖν. ὅρα γὰρ μετὰ πόσα τὸ μέγα τοῦτο ἔθηκε τὸ "ὡς ἐμέ·" καὶ οὐκ ᾐσχύνθη τοῦτο Παῦλος. τοῦτο οὖν φησιν, εἰ τὰ αὐτά μοι φρονεῖς, εἰ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τρέχεις, εἰ φίλον ἡγῇ, προσλαβοῦ 10 αὐτὸν ὡς καὶ ἐγώ· ἵνα δὲ μὴ ὑπὲρ τῶν ἀφαιρεθέντων χρημάτων ἐγκαλῇ, εἰκὸς γὰρ αὐτὰ καταναλῶσθαι, ὅρα τί φησιν· οὐκ εἶπεν, εἴ τι ἔκλεψεν, ἀλλ' εἴ τι ἠδίκησεν· ἅμα καὶ τὸ ἁμάρτημα ὡμολόγηκε, καὶ οὐχ ὡς δούλου ἁμάρτημα, ἀλλ' ὡς φίλου πρὸς φίλον, τῷ τῆς ἀδικίας μᾶλλον, ἢ τῷ τῆς κλοπῆς ὀνόματι χρησάμενος 15 τοῦτο.

18 Εἰ δέ τι ἠδίκησε ἢ ὀφείλει, τοῦτο ἐμοὶ ἐλλόγει.

Τουτέστι πρὸς ἐμὲ ἔχεις τὴν ὀφειλήν· εἶτα καὶ μετὰ χάριτος τῆς πνευματικῆς.

19 Ἐγὼ Παῦλος ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. 20

Καὶ σφόδρα ἐντρεπτικῶς, εἴ γε ὑπὲρ τούτου καὶ γραμματεῖον ἐκτελέσαι Παύλου μὴ παραιτησαμένου, τοῦτον παραιτήσεται λαβεῖν. ἵνα μὴ λέγω, φησὶν, ὅτι καὶ σεαυτόν μοι προσοφείλεις, οὐ τὰς αὐτοῦ μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ σαυτόν· καὶ τοῦτο ἀπὸ ἀγάπης, καὶ κατὰ τὸν τῆς φιλοστοργίας λόγον. ὁρᾷς πῶς ἀμφο- 25 τέρων πανταχοῦ ἐπιμελεῖται, καὶ τοῦ μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας ἀξιοῦν, καὶ τοῦ μὴ τοῦτο γενέσθαι τεκμήριον τοῦ μὴ σφόδρα θαρρεῖν αὐτοῖς; "ναὶ, ἀδελφὲ, προσλαβοῦ αὐτόν·" ἀφεὶς τὸν χαριεντίσμον, πάλιν ἔχεται τῶν προτέρων τῶν σπουδαίων, καί τοι καὶ ταῦτα σπουδαῖα, κἂν χαριεντίζηται. 30

20 Ἐγώ σου ὀναίμην ἐν Κυρίῳ· ἀνάπαυσόν μου τὰ σπλάγχνα ἐν Χριστῷ.

Τουτέστι τῷ Κυρίῳ δίδως τὴν χάριν, οὐκ ἐμοὶ τὰ σπλάγχνα

τὰ περί σε· "πεποιθὼς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραψά σοι·" ὅπερ καὶ ἀρχόμενος εἶπε παρρησίαν ἔχων, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἰς τὸ ἐπισφραγίσαι τὴν Ἐπιστολήν.

21 Εἰδὼς ὅτι ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις.

Ἅμα καὶ προετρέψατο, ᾐσχύνθη γὰρ ἄν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον 5 τοιαύτην δόξαν ἔχων παρ' αὐτῷ, ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγει, ποιεῖ, μὴ ποιῆσαι τοσοῦτον.

22 Ἅμα δὲ καὶ ἑτοίμαζέ μοι ξενίαν· ἐλπίζω γὰρ ὅτι διὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν χαρισθήσομαι ὑμῖν.

Καὶ τοῦτο ὑπὲρ Ὀνησίμου, ἵνα μὴ ῥαθυμήσαντες, ἀλλ' εἰδότες 10 ὅτι πάντως ἐπανελθὼν ἀκούσει τὰ κατ' αὐτὸν, πᾶσαν μνησικακίαν ἐξέλωσι, καὶ χάριν μᾶλλον δῶσι· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ χάρις καὶ ἡ τιμὴ Παύλου ἐνδημοῦντος μετὰ ἡλικίαν τοιαύτην, μετὰ δεσμούς· καὶ πάλιν τῆς ἀγάπης αὐτῶν τεκμήριον τὸ εὔχεσθαι αὐτοὺς καὶ τοσοῦτον αὐτοῖς δοῦναι· εἰ γὰρ καὶ ἐν κινδύνοις εἰμὶ νῦν, ἀλλ' ὅμως 15 ὄψεσθέ με ἂν εὔχησθε.

23 Ἀσπάζεταί σε Ἐπαφρᾶς ὁ συναιχμάλωτός μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Οὗτος παρὰ Κολοσσαέων ἦν ἀποσταλεὶς, ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου, δηλονότι ἐν Κολοσσαῖς ἦν ὁ Φιλήμων· συναιχμάλωτον δὲ αὐτὸν 20 καλεῖ, δεικνὺς καὶ αὐτὸν ἐν πολλῇ θλίψει· τὸ δὲ "ἐν Χριστῷ "Ἰησοῦ·" ἀντὶ τοῦ διὰ Χριστοῦ.

24 Μάρκος, Ἀρίσταρχος, Δημᾶς, Λουκᾶς, οἱ συνεργοί μου.

Τί δὴ τὸν Λουκᾶν τελευταῖον τίθησι, καί τοι γε, φησὶ, "Λουκᾶς 25 "ἐστι μετ' ἐμοῦ," καὶ Δημᾶς φησιν, εἷς τῶν ἐγκαταλιπόντων αὐτὸν ἦν καὶ ἀγαπησάντων τὸν νῦν αἰῶνα· οὐδὲ γὰρ ταῦτα ἀνεξέταστα χρὴ ἀφιέναι· τὸν μὲν οὖν Ἐπαφρᾶν ὡς γνώριμον αὐτοῖς καὶ ἐκεῖθεν ὄντα πρότιθησι, καὶ Μάρκον ὡς καὶ αὐτὸν θαυμαστόν· τί δὲ πρὸς Δημᾶν; ἴσως μετὰ ταῦτα γέγονε ῥαθυμότερος, ὅτε τοὺς 30 κινδύνους εἶδε τοὺς πολλούς· ὁ μέντοι Λουκᾶς ἔσχατος, ὢν ἐγένετο πρῶτος· καὶ ἀπὸ τούτων δὲ αὐτοὺς προσαγορεύει, ἐντρέπων πλέον εἰς τὴν αἴτησιν.

25 Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν. ἀμήν.

Εὐχῇ τὴν Ἐπιστολὴν κατέκλεισεν· ἡ δὲ εὐχὴ μέγα μὲν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἡμετέρων φυλακτήριον, μέγα δὲ, ὅταν ἄξια αὐτῆς πράττωμεν, καὶ μὴ ἀναξίους ἑαυτοὺς κατα- 5 σκευάζωμεν.

Τριὰς * μονὰς * ἐλέησον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα Ἐπιστολὴν ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος α΄. ἡ ἑρμηνεία τῆς ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Σευηριανοῦ, Θεοδώρου Μοψουεστίας. 10

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΤΟΜΟΣ Α.

ΕΙ ἐθνῶν Ἀπόστολος ἦν ὁ μακάριος Παῦλος, καθά φησι Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων, "ἐφ' ὅσον μὲν εἰμὶ ἐγὼ ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν 5 "διακονίαν μου δοξάζω, εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα·" καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· "ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν "τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη," τί αὐτοῖς ἐπέστελλε, καὶ μάλιστα τοῦ Θεοῦ εἰπόντος αὐτῷ καὶ χρηματίσαντος· "οὐ γὰρ ἀνέξονταί σου, ἀλλὰ πορεύου εἰς ἔθνη μακρά·" διότι οὐ 10 παραδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ· καὶ αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν φήσαντος τὸν Θεὸν, "ναὶ, Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην "φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπί σε, "καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ "αὐτὸς ἤμην ἑστὼς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, φυλάσ- 15 "σων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων·" καὶ σημεῖον τοῦτο εἰπόντος, καὶ ὑπόθεσιν τοῦ μὴ πιστεῦσαι αὐτῷ, τί δή ποτε αὐτοῖς ἔγραφε μὴ ὢν τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλος; ποῦ δὲ οὖσιν ἐπιστέλλει; ἐμοὶ δοκεῖ, ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ Παλαιστίνῃ· πῶς οὖν ἐπιστέλλει; ὥσπερ καὶ βαπτίσαι οὐκ ἐπετράπη, καὶ ἐβάπτιζεν· "οὐ γὰρ 20 "ἀπεστάλην," φησὶ, "βαπτίζειν," οὐ μὴν ἐκωλύθη, ἀλλ' ἐκ παρέργου τοῦτο ποιεῖ· πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐπέστελλε τούτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνάθεμα γενέσθαι ἠθέλησε; διὰ τοῦτο ἔλεγε, "γινώσκετε τὸν "ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψο- "μαι ὑμᾶς·" οὔπω γὰρ συνειλημμένος ἦν. δύο μὲν οὖν ἔτη ἐποίησεν 25

ἐν Ῥώμῃ δεδεμένος, εἶτα ἀφείθη, εἶτα εἰς τὰς Σπανίας ἐλθὼν, εἶδε καὶ Ἰουδαίους ἴσως, καὶ τότε ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ὅταν καὶ ὑπὸ Νέρωνος ἀνῃρέθη. ταύτης μὲν οὖν τῆς Ἐπιστολῆς πρεσβυτέρα ἡ πρὸς Τιμόθεον· ἐκεῖ γὰρ, φησὶν, "ἐγὼ δὲ ἤδη σπένδομαι·" καὶ πάλιν ἐκεῖ φησιν, "ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδείς μοι συμ- 5 "παρεγένετο."

(Σευηριανοῦ.) Ὁ δὲ μακάριος Σευηριανός φησιν, οἱ αἱρετικοί φασιν μὴ εἶναι Παύλου τὴν Ἐπιστολὴν, καὶ τούτου πρώτην ἀπόδειξιν προφέρουσι τὸ μὴ προτετάχθαι αὐτοῦ τὸ ὄνομα ὡς ἐν ταῖς ἄλλαις Ἐπιστολαῖς· δεύτερον τὸ τὴν φράσιν ἄλλην εἶναι, 10 τουτέστι ξένην παρὰ τὴν Παύλου, καὶ τὴν κατασκευήν. δεῖ τοίνυν εἰδέναι, ὅτι Παῦλος ἐμισεῖτο ὑπὸ Ἰουδαίων, ὡς ἀποστασίαν νόμου διδάσκων· διά τοι τοῦτο καὶ κινδυνεύσας ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ μόλις διαφυγὼν, ἐπέμφθη εἰς Ῥώμην. ὠφέλιμα τοίνυν γράφων Ἑβραίοις, οὐ προτίθησι τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ· ἵνα 15 μὴ τῷ μίσει τῷ πρὸς αὐτὸν, ζημιωθῶσι τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς.

Θεόδωρος Μοψουεστίας. Ταύτην τὴν αἰτίαν στρέφων[a] Θεόδωρος ὧδε λέγει· ὡς οὐκ ἀπίστοις ἔγραφε τοῖς ἄσπονδον πρὸς αὐτὸν μῖσος κεκτημένοις, ἀλλὰ τοῖς μετεσχηκόσιν ἁπάντων ὧν 20 δεῖ μετεῖναι τοῖς πιστεύουσιν· εἶτα οὐδὲ τοῖς τυχοῦσιν ἁπλῶς, ἀλλὰ τοῖς ἐπὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως τὴν βεβαίωσιν καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν ἀκρίβειαν ἐπιδειξαμένοις, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ κείμενα δείκνυσιν. ὥστε καὶ ἀποδεδόσθαι αὐτοῖς ἔδει τὴν Ἐπιστολὴν, ὡς Παύλου γεγραφότος αὐτοῖς· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν 25 λοιπῶν ἐγίνετο· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς ὠφελεῖν τι τὰ ἀναγεγραμμένα ἐδύνατο, μὴ τούτου γινομένου. πρὸς δ' αὖ τούτοις καὶ τὰ πρὸς τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς γεγραμμένα δείκνυσιν ὅ φημι, "παρακαλῶ "γὰρ ὑμᾶς," φησὶν, "ἀδελφοὶ, ἀνέχεσθαι τοῦ λόγου τῆς παρα-"κλήσεως. καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἐπέστειλα ὑμῖν." τίσι δὲ ἔγρα- 30 φεν, ὅτι "ἐπέστειλα ὑμῖν," οὐκ ὄντων ἐκείνων, οἷς ἀποδεδόσθαι ἦν ἀνάγκη τὸ γράμμα; εἶτα ἐπάγει, "γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμό-"θεον ἀπολελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς."

[a] στρέπων Cod.

ὁρᾷς ὅτι δῆλος ἦν ὁ καὶ τῇ Ἐπιστολῇ τοῦ γράμματος διακονησάμενος, μεθ' οὗ καὶ ὄψεσθαι αὐτοὺς εἰ τάχιον ἐπανέλθοι σαφῶς ὑπισχνεῖται; τίς οὖν ἡ τούτου αἰτία; εὔδηλος καὶ ἄγαν σαφής· διέλοντο Βαρνάβας τε καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ τὸν μακάριον Πέτρον τὸ κήρυγμα, οὐχ ἵνα τὰ μὲν οὗτοι, τὰ δὲ ἐκεῖνοι διδά- 5 σκωσιν, εἷς γὰρ ἦν αὐτὸς ὁ σκοπὸς, ἀλλ' ἵνα οἱ μὲν τοὺς ἀπὸ ἐθνῶν, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τῇ πίστει προσάγωσι· διὰ τὴν τότε κρατοῦσαν ἔτι φιλονεικίαν ἀπὸ τῆς ἐν τῷ νόμῳ συνηθείας, τῶν Ἰουδαίων τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιμίγνυσθαι οὐκ ἀνεχομένων· οἰκονομικώτερον τῇ διαιρέσει ταύτῃ χρησάμενοι. ἐχρημάτιζον οὖν 10 οἱ μὲν ἐθνῶν Ἀπόστολοι, οἱ δὲ τῶν ἐκ περιτομῆς, οἱ δέ γε περιστευκότες κοινοὺς ὡς εἰκὸς διδασκάλους τε καὶ Ἀποστόλους ἐνόμιζον εἶναι. ὅτε μὲν οὖν ἔγραφε τοῖς ἀπὸ ἐθνῶν, εἰκότως ὡς αὐτῶν Ἀπόστολος αὐτοῖς ἐπιστέλλει, ὅτε δὲ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἑβραίων, οὐκέτι. 15

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησίν· εἰκότως αὐτῶν πανταχοῦ πολλὴν πρόνοιαν ποιεῖται, ἐπειδὴ καὶ πολλὰς ὑπέμενον θλίψεις, καθὼς Θεσσαλονικεῦσι γράφων λέγει, "μιμηταὶ "ἐγένεσθε τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἰουδαίας," καὶ αὐτοῖς δὲ τούτοις γράφων φησὶ, "μετὰ χαρᾶς τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῖν 20 "προσεδέξασθε." διὰ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα ὁρᾷς αὐτὸν φροντίζοντα. ὅταν γὰρ λέγῃ, "πορεύομαι διακονήσων τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν "Ἱεροσολύμοις," καὶ πάλιν ὅταν Κορινθίους παρακαλῇ πρὸς τὴν εὐποιΐαν, καὶ Μακεδόνας λέγῃ εἰσενηνοχέναι, καί φησιν, "ἐὰν "ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι," τοῦτο λέγει· καὶ ὅταν λέγῃ, 25 "μόνον, ἵνα τῶν πτωχῶν μνημονεύωμεν," ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι, τοῦτο λέγει· "δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ "κοινωνίας· ἵνα ἡμεῖς μὲν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περι- "τομήν·" καὶ πανταχοῦ ὁρᾷς αὐτὸν πολλὴν πρόνοιαν αὐτῶν ποιούμενον· εἰκότως· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἔνθα καὶ 30 Ἰουδαῖοι ἦσαν καὶ Ἕλληνες, οὐδὲν αὐτὸν ἐδέδιττεν· ἐκεῖ δὲ ἐπειδὴ ἐδόκουν τέως κρατεῖν καὶ αὐτονομεῖσθαι, καὶ πολλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις νόμοις διοικεῖν, οὔπω τῆς ἀρχῆς κατάστασιν ἐχούσης, οὐδὲ [b] τέλεον

[b] ἔλεον Cod.

ὑπὸ Ῥωμαίοις κειμένης, εἰκότως πολλῇ τυραννίδι ἐκέχρηντο· ἐν μὲν γὰρ ταῖς ἄλλαις πόλεσι τοῖς ἄρχουσιν αὐτοὺς προσάγουσι, καὶ αὐτῶν δέονται πρὸς βοήθειαν καὶ τῶν ἐθνῶν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ μίαν ἐποιοῦντο φροντίδα τούτου, ἀλλ' αὐτοὶ συνέδριον καθίζουσι, καὶ ἀναιροῦσιν, ὃν ἐὰν θέλωσι. μὴ θαυμάσωμεν οὖν, εἰ καὶ διὰ 5 γραμμάτων αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται, ἀναπίπτοντας αὐτοὺς καὶ κειμένους ἀνορθοῖ· καὶ γὰρ τεταριχευμένοι λοιπὸν ἦσαν, καὶ ἀπεγνωκότες ταῖς πολλαῖς θλίψεσι· καὶ τοῦτο πρὸς τῷ τέλει ἐμφαίνει λέγων, " τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλε-" λυμένα γόνατα ἀνορθώσατε·" καὶ πάλιν, " ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον 10 " ὁ ἐρχόμενος ἥξει καὶ οὐ χρονιεῖ," καὶ πάλιν, " εἰ ἐκτὸς ἐστὲ " παιδείας, ἄρα νόθοι ἐστὲ καὶ οὐχ υἱοί."

(Σευηριανοῦ.) Γράφει δὲ αὐτοῖς, ὥς φησιν ὁ μακάριος Σευηριανὸς, τῇ Ἑβραίων γλώττῃ, ἃ καὶ ἡρμηνεύθη ὑπό τινος τῶν μαθητῶν, ὑπὸ Λουκᾶ, ἢ μᾶλλον ὑπὸ Κλήμεντος, οὗ καὶ μέμνηται· 15 διὰ τοῦτο ξένη φράσις· καὶ τοῦτο ἐζήτηται τοῖς πρὸ ἡμῶν· καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἱστορικώτερος γεγονὼς τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτοῦ, ἐμνημόνευσε τῆς ζητήσεως, καὶ ὅτι τοῖς πατράσιν ἡμῶν τοῖς παλαιοῖς τῶν ἐπισκόπων ἔδοξε Παύλου τὴν Ἐπιστολὴν εἶναι. 20

(Κυρίλλου.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλος φησί· γέγονε δὲ αὐτῷ καὶ σφόδρα σοφὸς ὁ τῆς ὑφηγήσεως τρόπος, καὶ πολὺ δὴ λεπτῶς καὶ εὐμηχάνως ἐσκευασμένος. διαποικίλλεται γὰρ ἔκ τε νομικῶν γραμμάτων καὶ πνευματικῶν ἐννοιῶν, καὶ τῆς τῶν ἁγίων προφητῶν πολυτρόπου προαναρρήσεως· καὶ σκοπὸς αὐτῷ καταδιδάξαι παν- 25 ταχῇ καὶ ἀναπείθειν τοὺς ἐντευξομένους, ὅτι τύποι μὲν ἦσαν τὰ διὰ Μωϋσέως τὴν τῆς ἀληθείας ὠδίνοντα δύναμιν, ἀλήθεια δὲ ὁ Χριστός· περιττὴν ἀποφαίνων τὴν ὡς ἐκ τύπου καὶ σκιᾶς χρειωδεστάτην τοῖς πάλαι παράδειξιν. καθίστησι δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐναργὲς, ὅτι καὶ τοῖς ἐν νόμῳ βεβιωκόσι λαμπρῶς, 30 συμβέβηκεν οὐχ ἑτέρως τὸ ἐν εὐκλείαις γενέσθαι καὶ εὐδοκιμεῖν, πλὴν ὅτι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς Θεόν· καὶ ὅτι χρῆμά ἐστιν ἀρχαῖον ἡ πίστις, καὶ τοῖς ἁγίοις πατράσιν ἐντριβές. οὐκ ἐχρήσατο δὲ ταῖς κατειθισμέναις αὐτῷ ἀρχαῖς τε καὶ προοιμίοις,

ἐπειδή περ ἐν ὑποψίαις τε ἦν καὶ διαβολαῖς παρὰ τοῖς πιστεύσασι τῶν Ἰουδαίων, ὡς τοῖς ἐξ ἐθνῶν προσκείμενον καὶ διδάσκοντα πάντας πανταχῆ, παρ᾽ οὐδὲν ἡγεῖσθαι τὸν νόμον καὶ τῶν μὲν πατρῴων ἐθνῶν ὡς εἰκαίων [b] καταφρονεῖν· ἐφ᾽ ἑτέραν δὲ ὥσπερ ἰέναι τρίβον, ὡς ἐκ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων τοῦτό ἐστι καταμαθεῖν. οἰκονομικώτατα τοίνυν περιστέλλει τὰ συνήθη, καὶ σεσίγηκε μὲν τῆς ἀποστολῆς τὴν χάριν· κεχώρηκε δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὸ μεμνῆσθαι δεῖ πατέρων τε καὶ προφητῶν ἁγίων, εὐπαράδεκτον ἔσεσθαι τὸν λόγον αὐτοῖς· διὰ τούτου πεπιστευκὼς, ἔφη γοῦν— 5

b ὡσεὶ καίων Cod.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ

ΤΗΣ ΠΡΟΣ

ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

α΄. Θεολογία Χριστοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς, καὶ ἐξουσίᾳ τῶν πάντων, μετὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἐπὶ γῆς, ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὴν ἐπουράνιον δόξαν.

β΄. Ὅτι οὐ λειτουργικὴ ἡ δόξα Χριστοῦ, ἀλλὰ θεϊκὴ καὶ ποιητική. διὸ οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐν ᾧ οἱ λειτουργοὶ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μελλούσης οἰκουμένης.

γ΄. Ὅτι ἐσαρκώθη κατὰ διάθεσιν καὶ συμπάθειαν καὶ οἰκειότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπων τῇ ἐκ θανάτου, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως.

δ΄. Ὅτι πιστευτέον Χριστῷ ὡς Μωσεῖ ἐπίστευσαν, καθ' ὑπεροχὴν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον.

ε΄. Προτροπὴ σπουδάσαι εἰς τὴν προδηλουμένην κατάπαυσιν.

ϛ΄. Τὸ φοβερὸν τῆς κρίσεως παρὰ τῷ λόγῳ τῷ διὰ πάντων, καὶ τὸ χρηστὸν τῆς χάριτος τῆς ἱερατικῆς παρὰ τῷ ὁμοιοπαθήσαντι ἡμῖν ἀνθρωπίνως.

ζ΄. Ἐπιτίμησις τοῖς δεομένοις τῆς στοιχειώδους εἰσαγωγῆς.

η΄. Ὅτι βεβαία ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα σὺν ὅρκῳ.

θ΄. Περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ τοῦ εἰς Χριστὸν τύπου κατὰ τὸ ὄνομα, καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ζωὴν, καὶ τὴν ἱερωσύνην.

ι΄. Ὅτι παύσεται ἡ τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνη ἐπὶ γῆς οὖσα, ἵσταται δὲ ἡ οὐράνιος ἡ Χριστοῦ ἐξ ἑτέρου γένους, οὐ κατὰ σάρκα, οὐδὲ διὰ νόμου σαρκίνου.

ια΄. Ὑπεροχὴ τῆς δευτέρας διαθήκης ὑπὲρ τὴν προτέραν, ἐν ἱλασμῷ καὶ ἁγιασμῷ.

ιβ΄. Περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἦν ἡ νέα διαθήκη, ὅτι τοῦτο ἀληθὲς καθάρσιον εἰσάγει, οὐ τὰ ἐν αἵμασι ζώων πολλάκις προσφερόμενα.

ιγ'. Μαρτυρία περὶ τῆς μόνης καθάρσεως καὶ προσαγωγῆς πρὸς Θεόν.

ιδ'. Προτροπὴ σπουδῆς κατὰ φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως.

ιε'. Περὶ τοῦ καλὴν ἀρχὴν εἰς καλὸν τέλος προαγαγεῖν.

ις'. Περὶ πίστεως τῆς καὶ τοὺς παλαιοὺς δοξασάσης.

ιζ'. Περὶ ὑπομονῆς ἐν ἀκολουθήσει Χριστοῦ.

ιη'. Περὶ σωφροσύνης, ἕως καιρὸς κατορθώσεως, μὴ ἀποτύχωμεν αὐτῆς ὡς Ἠσαῦ, μὴ εὑρὼν τόπον μετανοίας.

ιθ'. Ὅτι φοβερώτερα τῶν ἐπὶ Μωϋσέως τὰ μέλλοντα, καὶ πλείονος ἄξια σπουδῆς τὰ νῦν.

κ'. Περὶ φιλαδελφίας καὶ φιλοξενίας.

κα'. Περὶ τοῦ μὴ σωματικῶς ζῆν κατὰ νόμον, ἀλλὰ πνευματικῶς κατὰ Χριστὸν ἐν ἀρετῇ.

κβ'. Εὐχὴ πρὸς τὸν Θεὸν περὶ τῆς εἰς ἀρετὴν ἀγωγῆς καὶ οἰκονομίας.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΚΕΦ. Α.

Θεολογία Χριστοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς καὶ ἐξουσίᾳ τῶν πάντων, μετὰ τῆς καθάρσεως τῶν ἐπὶ γῆς, ἀφ' ἧς ἀνέβη εἰς τὴν ἐπουράνιον δόξαν. 5

1 ΠΟΛΥΜΕΡΩΣ καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου 2 τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε. 10

Γενναδίου. Τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ τε καὶ τὸν Μωσέα καὶ τοὺς καθεξῆς διαφόρως οὖν φησὶ, καὶ καταλλήλως, ἑκάστῳ καιρῷ τοῖς ἡμετέροις προγόνοις διὰ τῶν οἰκείων προφητῶν ὁμιλήσας Θεὸς, τοῦ παντὸς ἤδη χρόνου συμπληρουμένου, λελάκηκεν ἡμῖν ἐν Θεῷ, τουτέσι, νόμοις πρότερον τὸ γένος ἡμῶν ἑκάστης γενεᾶς καταλλήλοις πρὸς κτῆσιν δικαιοσύνης τε καὶ θεωγνωσίας διὰ τῶν ἑαυτοῦ δούλων, παιδαγωγήσεως τῶν χρόνων ἤδη συμπληρωθέντων ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ τῇ κατ' αὐτὸν οἰκονομίᾳ τοῖς τούτων ἡμᾶς αὐτοτελῆ χάριν εὐηγγελίσατο· λέγει δὲ τοῖς μετὰ τὸν σταυρὸν διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀναμάρτητον τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἀποκατάστας. 15 20

Κυρίλλου. Λελάληκε μὲν ὁ Θεὸς τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐν πνεύματι, διὰ στόματος ἁγίων, καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν. καὶ γοῦν ἔφη δι' ἑνὸς αὐτῶν τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐντρέπων, "οἱ πα-"τέρες ὑμῶν ποῦ εἰσι, καὶ οἱ προφῆται, μὴ τὸν αἰῶνα ζήσονται; 25 "πλὴν τὰ νόμιμά μου καὶ τὰ προστάγματά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ

"ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς δούλοις μου τοῖς προφήταις." ἀλλ' εἰ καὶ ἦν ἐν πνεύματι τοῖς ἀρχαιοτέροις τῆς προφητείας ἡ χάρις, οὐ γέγονε δίχα τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος Θεοῦ Λόγου· λαλεῖ γὰρ ἁγίοις ὡσαύτως τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· καὶ οὐ δή που φαίη τις ἂν εἴ γε νοῦν ἔχοι, ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὑπουργικὴν εἰς ἡμᾶς 5 ἀποπεραῖνον διακονίαν, ἐν ἴσῳ προφήταις δέχεσθαι μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν περὶ ὧν ἂν βούλοιτο γνῶσιν, ἤγουν ἀποκάλυψιν, ποιεῖσθαι δὲ οὕτως εἰς ἡμᾶς αὐτήν. διοίσοι γὰρ οὕτως κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ἁγίων προφητῶν, εἴπερ ὧδε ἔχοι· ἀλλ' εἰδὸς πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, παρ' αὐτοῦ λαμβάνειν λέγεται καὶ ἀναγγέλλειν ἁγίοις. 10 οὐκοῦν ἐλάλει καὶ πάλαι διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ μονογενής· ἐλάλει δὲ "πολυτρόπως" διαμορφοῦσθαι κελεύων τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως ἑαυτοῦ μυστήριον. ἔστιν οὖν ἀκοῦσαι λέγοντος διὰ προφητῶν, "ἐγὼ ὁράσεις "ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην·" καὶ πάλιν, "αὐτὸς 15 "ὁ λαλῶν πάρειμι, ὡς ὥραιοι ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὡς πόδες εὐαγγελι-"ζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, εὐαγγελιζομένου ἀγαθά." ἐπὶ γὰρ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, αὐτὸς ἡμῖν δι' ἑαυτοῦ λελάληκεν ὁ Υἱός· οὐ μεσολαβοῦντος ἔτι προφήτου καὶ φωνῆς ἁγίων, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ὁ μονογενὴς, τοὺς πρὸς ἡμᾶς πεποίηται λόγους. 20 λαλῆσαι δέ φαμεν ἐν Υἱῷ τὸν Πατέρα, οὐχ ὡς δι' ἀνθρώπου τινὸς ἰδικῶς διὰ μέσου κειμένου καὶ διαπορθμεύοντος εἰς ἡμᾶς, οὐκ ἰδίους μᾶλλον, ἀλλὰ τοὺς παρ' ἑτέρου λόγους, ἀλλ' ἰδίᾳ φωνῇ τῇ διὰ τοῦ σώματος λαλοῦντος ἡμῖν τοῦ Υἱοῦ· αὐτοῦ γὰρ ἦν τοῦ μονογενοῦς καὶ οὐχ ἑτέρου τινὸς ἡ σάρξ. 25

Θεὸς γὰρ ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μεῖναι Θεός. τότε γὰρ τὴν ἀπόρρητον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φανερὰν ἡμῖν ἐποίει βουλήν· ταύτῃ τοι καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ "μεγάλης "βουλῆς Ἄγγελος." ὀρθῶς οὖν Παῦλός φησιν, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐν Υἱῷ λελαληκέναι πρὸς ἡμᾶς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. 30 ᾔδει γὰρ ὄντα Θεὸν τὸν Ἐμμανουὴλ, γεγονότα δὲ καὶ ἐν ἀνθρωπότητι μεθ' ἡμῶν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, ἐπέγνω τὸν ἐλεύθερον ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, ὡμολόγει τὸ πλήρωμα τοῦ δι' ἡμᾶς ἑαυτὸν κενώσαντος, ἐθεώρει τῆς δόξης τὸ ὕψος τοῦ καθέντος ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς εἰς ταπείνωσιν, ὅστις καὶ ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας κληρο- 35

νόμος πάντων τεθεῖσθαι λέγεται· καίτοι κατεξουσιάζων τῶν ὅλων καθὰ καὶ νοεῖται καὶ ἔστι Θεός· πάλιν γὰρ εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον ἀναφοιτᾷ καὶ μετὰ σαρκός. μεμένηκε γὰρ οὐδαμῶς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ· οὐ διὰ τοῦτο γενόμενος σὰρξ, ἵνα πτωχὸς ἀπομείνῃ μεθ' ἡμῶν, τὸν ἴδιόν τε καὶ θεοπρεπῆ πλοῦτον ἀποβαλὼν, 5 ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τῶν θείων χαρισμάτων νοσοῦντες τὴν ἔνδειαν, τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν. καὶ γοῦν Υἱὸς ὢν φύσει καὶ συναΐδιος τῷ Πατρὶ, ὅτε διὰ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν ὑπέμεινε δι' ἡμᾶς, ὡς εἰς ἀρχὰς υἱότητος ἀνακομιζόμενος, ἔφασκε διὰ τοῦ Δαβίδ· "Κύριος εἶπε πρός με, 10 "υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε·" τογάρτοι σήμερον καιροῦ τοῦ ἐνεστηκότος, καθ' ὃν καὶ γέγονε σὰρξ, ποιεῖται τὴν δήλωσιν· ὑπάρχων δὲ φύσει καὶ τῶν ὅλων Κύριος. μεμαρτύρηκε γὰρ Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ, ὅτι "εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν," ἴδια λέγων αὐτοῦ τὸν κόσμον, ὡς εἰς δόξαν ἀσυνήθη τὴν τῆς βασιλείας κα- 15 λούμενος ἔφασκεν· "ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ·" δῆλον δὲ ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· ἠνέσχετο δὲ τῶν τοιούτων, ἵν' ὡς ἄνθρωπος υἱοποιηθεὶς, καί τοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεὸς, ὁδοποιήσῃ δι' ἑαυτοῦ τῇ ἀνθρώπου φύσει τῆς υἱοθεσίας τὴν μέθεξιν, καὶ καλέσῃ πρὸς βασιλείαν οὐρανῶν τοὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας τυραν- 20 νουμένους.

Ὥσπερ γὰρ οἷά τινα κλῆρον ἐκ Πατρὸς εἰς ὅλον τὸ ἐξ αὐτοῦ διήκοντα γένος, ἃς ἐκ τῆς ἐν Ἀδὰμ παραβάσεως συμφορὰς ἐσχήκαμεν, ἀρᾷ καὶ θανάτῳ πεφορτισμένοι, οὕτω πάλιν εἰς ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος τὰ ἐν Χριστῷ διαδραμεῖται λαμπρά· δέχεται γὰρ 25 ἡμῖν, οὐχ ἑαυτῷ δὴ πάντως ὁ μονογενὴς, πλήρης γάρ ἐστιν ὅτι καὶ φύσει Θεός· δεῖται δὲ ὅλως οὐδενὸς, καταπλουτίζει δὲ μᾶλλον αὐτὸς τοῖς ἄνωθεν ἀγαθοῖς τὴν σύμπασαν κτίσιν. τέθειται τοίνυν ὡς ἄνθρωπος κληρονόμος πάντων οἰκονομικῶς, ἵνα λοιπὸν ὡς αὐτῷ προσήκοντά τε καὶ ἴδιον ἀνασώσῃ κλῆρον τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, 30 ἀνοσίως διηρπασμένους ὑπό τε τοῦ διαβόλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν. καὶ γοῦν ἔφη πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ· "αἴτησαι παρ' ἐμοὶ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου" καὶ ἑξῆς· οὗ πρὸς πέρας ἐνηνεγμένου, πρὸς τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα περὶ ἡμῶν

φησὶν, "οὓς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν, κἀμοὶ αὐτοὺς "δέδωκας." ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως εἰς τὸν ὑπάρχοντα αὐτῷ πλοῦτον κατὰ φύσιν ἄνεισιν καὶ μετὰ σαρκός· εἰ γὰρ ἦσαν οἱ ἐν κόσμῳ τοῦ Πατρὸς, κατὰ τίνα δὴ τρόπον νοηθεῖεν ἂν τοῦ συμβασιλεύοντος αὐτῷ Λόγου; τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, "ὅτι πάντα τὰ ἐμὰ, σά 5 "ἐστι, καὶ τὰ σὰ, ἐμά· καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς." πῶς οὖν αἰτεῖν προστάσσεται, καὶ δέχεται μὲν εἰς κληρονομίαν ἔθνη, κατάσχεσιν δὲ ποιεῖται καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς; ἀποσκιρτήσαντα γὰρ ἐξιτήλως τὸν ἄνθρωπον δουλείας τῆς ὑπὸ Θεῷ, διασώσαι θελήσας ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ Πατὴρ, πέπομφεν εἰς τόνδε τὸν 10 κόσμον τὸν μονογενῆ Θεὸν Λόγον, ἵνα γενόμενος σὰρξ, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφεὶς ὡς ἄνθρωπος, κηρύξῃ αἰχμαλώτοις μὲν ἄφεσιν, τυφλοῖς δὲ ἀνάβλεψιν, καλέσῃ δὲ καὶ ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν. οὐκοῦν κἂν εἰ λέγοιτο λαβεῖν καὶ τεθεῖσθαι κληρονόμον διὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἀγνοήσομεν τὴν οἰκονομίαν· ποῦ γὰρ ὅλως 15 ἐπτώχευσεν, εἰ μὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς; τουτέστιν ἄνθρωπος μετὰ τοῦ μεῖναι Θεός· οὕτω φρονεῖν ἡμᾶς ἀναπείθων ὁ θεσπέσιος Παῦλος προσεπήνεγκεν ἀναγκαίως τὸ "δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε." πῶς οὖν ἂν γένοιτο καὶ τοῦτο ἀληθές; εἰ γὰρ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς τέτοκεν ἡμῖν ἡ ἁγία παρθένος τὸν Ἐμμανουὴλ, πῶς 20 δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας πεποιῆσθαί φησι; καὶ μάλα ὀρθῶς· ὁ γὰρ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ὁ πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου γεγενημένος, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων γεγενῆσθαι λέγεται σαρκικῶς ἐκ γυναικός· ἀδικήσει δὲ ὅλως οὐδὲν εἰς ἀρχαιότητα θεοπρεπῆ τὸν οὕτως ἔχοντα κατὰ φύσιν, τὸ νεώτερον τῆς οἰκονομίας, οὔτε 25 μὴν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὸ πρεσβύτατον τὴν οἰκείαν ἀπολέσει δόξαν. γέγραπται γὰρ ὅτι "Χριστὸς Ἰησοῦς χθὲς καὶ σήμερον "ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας." ὅτι δὲ καὶ ἐν σαρκὶ πεφηνὼς προσμεμαρτύρηκεν ἑαυτῷ τὸ ὡς ἐν θείᾳ φύσει πρεσβύτατον, πιστώσεται λέγων πρὸς Ἰουδαίους, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, πρὶν 30 Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι." ἔφη δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής[a]· "ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, "ὅτι πρῶτός μου ἦν·" πλουτεῖ γὰρ ἐν πᾶσι καὶ πρωτεύει Χριστός.

[a] εὐαγγελιστὴς Cod.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ *μακάριος δὲ* Ἰωάννης *φησί· διὰ τί μὴ ἀντέθηκεν ἑαυτὸν ὁ* Ἀπόστολος *τοῖς προφήταις; καί τοι γε πολὺ μείζων ἦν ἐκείνων, ὅσῳ καὶ μείζονα ἐνεπεπίστευτο. ἀλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο· τί δή ποτε; πρῶτον μὲν τὸ περὶ ἑαυτοῦ μεγάλα λαλεῖν παραιτούμενος, δεύτερον δὲ διὰ τὸ μηδέ πω τοὺς ἀκροατὰς εἶναι* 5 *τελείους, καὶ τρίτον ἐπάραι μᾶλλον αὐτοὺς βουλόμενος, καὶ δεῖξαι πολλὴν οὖσαν νῦν τὴν ὑπεροχήν· ὡσανεὶ ἔλεγε, τί μέγα ὅτι προφήτας ἔπεμψε πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν; πρὸς γὰρ ἡμᾶς αὐτὸν τὸν* Υἱὸν *αὐτοῦ τὸν μονογενῆ· καλῶς δὲ εἶπεν, "ἐπ' ἐσχάτων," καὶ τούτῳ αὐτῷ διανίστησι καὶ παρακαλεῖ ἀπειρηκότας λοιπὸν, ὥσπερ* 10 *καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, "ὁ* Κύριος *ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε." πάλιν καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεται, ὅτι πολλοῦ χρόνου γενομένου ὅτε προσδοκία σωτηρίας οὐκ ἦν, τότε πλέον ἔσχομεν· καὶ θέα τί συνετῶς αὐτὸ εἴρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ* Χριστὸς *ἐλάλησεν, καί τοιγε αὐτὸς ἦν ὁ λαλήσας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενεῖς αὐτῶν ἦσαν αἱ ψυχαὶ, καὶ* 15 *οὐδέπω ἀκούειν ἠδύναντο ἃ δεῖ περὶ* Χριστοῦ, *φησὶν, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐλάλησεν, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, τῷ τοῦ κληρονόμου κέχρηται, δύο δηλῶν, καὶ τὸ τῆς υἱότητος γνήσιον, καὶ τὸ τῆς κυριότητος ἀνυπόστατον, "κληρονόμον πάντων," τουτέστι τοῦ κόσμου παντός.* 20

(Σευηριανοῦ.) Ὁ *μακάριος δὲ* Σευηριανὸς *φησί· "πολυμερῶς" μὲν κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν χρόνων, ἐν αἷς ᾠκονομήθη τὰ περὶ ἡμῶν, οἷον ἐν τῇ τοῦ* Ἀδὰμ *γενέσει, ἐν τοῖς κατὰ τὸν* Κάϊν, *ἐν τοῖς κατὰ τὸν* Νῶε, *ἐν τοῖς κατὰ τὸν* Ἀβραὰμ, *ἐν τοῖς πρὸ νόμου, ἐν τοῖς μετὰ νόμον· πολλὰ γὰρ τὰ μέρη τῆς ὑπὲρ ἡμῶν* 25 *τοῦ* Θεοῦ *οἰκήσεως. "πολυτρόπως" δὲ ὅτι ἄλλη ἐδόθη ἐντολὴ τῷ* Ἀδὰμ, *ἄλλη τῷ* Νῶε, *ἑτέρα τῷ* Ἀβραάμ· *καὶ διὰ* Μωσέως *ἄλλη, καὶ διὰ τῶν προφητῶν διάφοροι. "ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν* Υἱῷ," *ἀντὶ τοῦ δι'* Υἱοῦ· *οὐ γὰρ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ὀργάνῳ, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ὡς οἰκονομοῦντος σάρκα, ἵν' ἐντεῦθεν ἀρξαμένη τῶν* Ἰουδαίων *ἡ ἀκοὴ,* 30 *καὶ ὥσπερ δραξαμένη ψηλαφίᾳ τινὶ τοῦ λόγου οὕτως ἀναχθῇ εἰς τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν. πρότερον γὰρ εἰρηκὼς "ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν* Υἱῷ, *ὃν καὶ κληρονόμον ἔθηκεν," ἀντὶ τοῦ ἐποίησεν, ἀνήγαγε τὸν λόγον εἰς τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν· καὶ τοῦτο ποιεῖ συνεχῶς, πῇ μὲν ἀνιὼν εἰς τὴν θεολογίαν, πῇ δὲ κατιὼν εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν.* 35

Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν.

[a]. Ὁ αἰὼν φύσις μέν ἐστιν οὐδεμία ἐν ὑποστάσει τὸ εἶναι ἔχουσα, διάστημα δέ τι νοεῖται εἶναι· ἀπό τινος οὖν ἐπινοούμενον ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχοντος ἄχρι τῆς ἐκείνου τελευτῆς, ἢ ἑτέρου τινὸς ἀρχὴν εἰληφότος ὁμοίως· οὐ γὰρ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει τὰ χρονικὰ 5 νοοῦμεν διαστήματα, τοῖς δὲ ἀρχὴν τοῦ εἶναι εἰληφόσιν αὐτὰ συνεπινοοῦμεν ἐκείνοις τῆς τε ἀρχῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ τέλους τὴν φαντασίαν δεχόμενοι, οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λεγόντων, ὅτι ἦν μόνον, ὃς ἐπειδήπερ ἦν ἀεὶ, οὐ δυνατὸν ἡμᾶς αὐτοῦ συνόντα ἐπινοεῖν διαστήματα τῆς ζωῆς. τῷ τοίνυν εἰπεῖν τῶν αἰώνων ποιητὴν, 10 οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν εἰπεῖν ἢ ἀΐδιον, παντὸς ὑπερκείμενον διαστήματος, ἀπέραντον ἔχοντα τὴν οἰκείαν ὕπαρξιν. ὁ μὲν γὰρ ποιητὴς πρότερός ἐστι τῶν ποιηθέντων, τῷ δὲ ἀρχὴν ἔχοντι συνεπινοεῖσθαι διάστημα ἀνάγκη. ὥσπερ δὲ ὅταν λέγῃ ὁ μακάριος Δαυὶδ, "ὁ "ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων," οὐ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι τῶν 15 οὐχ ὑφεστώτων προϋπάρχει, ἀλλ' ἵνα εἴπῃ ὅτι παντός ἐστι διαστήματος ἀνώτερος, ἀεὶ τὸ εἶναι ἔχων, οὕτως ὅταν λέγῃ, "δι' οὗ "καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν," οὐχὶ τῶν οὐχ ὑφεστώτων βούλεται αὐτὸν ποιητὴν εἰπεῖν, ἀλλ' ἀεὶ ὄντα καὶ τῶν ἀρχὴν ἐσχηκότων αἴτιον ἁπάντων· "ὡς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης [b] καὶ χαρακτὴρ 20 "τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·" καλῶς οὐκ εἶπε τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ "τῆς "δόξης," τῷ καταπληκτικῷ τοῦ ὀνόματος οὐδὲ περιεργάζεσθαι τὰ τῆς φύσεως ἐκείνης ἐπιτρέπων ἡμῖν, ὡς ἂν μόνον δοξάζεσθαι ὀφειλούσης παρ' ἡμῶν· τῇ μὲν παραβολῇ τοῦ ἀπαυγάσματος χρησάμενος, εἰς ὃ μάλιστα ἀναγκαῖον ἐνόμιζε, τῇ δὲ ἐπαγωγῇ τὸ 25 ἀπεμφαῖνον τῆς παραβολῆς ἐκλύσας· ἀκριβῆ γὰρ, φησὶ, σώζει τὸν χαρακτῆρα τῆς φύσεως, ὥστε ὅπερ ἂν ἐκείνην νοήσῃς τὴν ὑπόστασιν, τοῦτο νόει καὶ ταύτην εἶναι, ἀκριβεῖς φέρουσαν ἐκείνης τοὺς χαρακτῆρας, τῷ κατὰ μηδὲν διαλλάττειν αὐτὴν ἐκείνης.

[a] Incertum an Δομνῖνος.

[b] Ad marg. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ. Δόξαν εὐφήμως κέκληκε τὸν Πατέρα, ἀπαύγασμα δὲ τὸν Υἱὸν, διδάσκων ἐκ παραδείγματος, ἐκ Πατρός τε αὐτὸν εἶναι καὶ συναΐδιον τῷ Πατρί· τοιοῦτον γὰρ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ τε ὂν, καὶ συνυπάρχον αὐτῷ· οὐκοῦν ἂν ἥλιον εἴποι τις ὑπό τε τοῦ οἰκείου πρεσβύτερον ἀπαυγάσματος. ἔφη δὲ αὐτὸ δίχα τῆς ως συλλαβῆς, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς γραφῆς.

(Σετηριανοῦ.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Σευηριανὸς φησί· ζητῶν παραστῆσαι τρανότερον τὸ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεγενῆσθαι τὸν Λόγον, τοῦ ἀπαυγάσματος ἐμνήσθη· τὸ γὰρ ἀπαύγασμα ἐκ τῆς οὐσίας ἐστὶν ἐκείνου, οὗ ἐστιν ἀπαύγασμα, καὶ διηνεκὲς καὶ ἐξ αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἄνευ ἐκείνου ἐπινοούμενον οὗ ἐστιν ἀπαύ- 5 γασμα. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀπαύγασμα ἐλάττονα δείκνυσι τὴν φύσιν παρ' ἐκεῖνο οὗ ἐστιν ἀπαύγασμα, καὶ οὐκ ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει, ἑτέρᾳ λέξει τοῦτο παρέστησεν εἰπὼν, "καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως·" τὸ μὲν πρῶτον τεθεικὼς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἐκ τῆς οὐσίας ἀμέτρως εἶναι· τὸ δὲ δεύτερον, ὅτι οὐκ ἀνυπόστατον. ὥσπερ γὰρ Ἰωάννης 10 Λόγον ὀνομάσας ἐπήγαγε, "πρὸς Θεὸν ἦν, καὶ Θεὸς ἦν," οὕτως καὶ Παῦλος ἀπαύγασμα εἰπὼν, προσέθηκε, "καὶ χαρακτὴρ τῆς "ὑποστάσεως."

(Χρυσοστόμου.) Ἔφη δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης· τοῦτο μετ' εὐλαβείας ἐκλαμβάνειν δεῖ καὶ τὰ ἄτοπα περικόπτειν· ἀπαύ- 15 γασμα τῆς δόξης φησὶν, ὅτι ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἀπαθῶς, ὅτι οὐ μειωθέντος οὐδὲ ἐλαττωθέντος, ἐπειδή εἰσί τινες ἄτοπά τινα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ἐκλαμβάνοντες. τὸ γὰρ ἀπαύγασμα ἐνυπόστατον οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. μὴ τοῦτο τοίνυν ἐκλάβῃς ἄνθρωπε, μηδὲ Μαρκέλλου καὶ Φωτεινοῦ νοσήσῃς τὴν νόσον· ἐγγύ- 20 θεν γάρ σε θεραπεύει, ὥστε μὴ εἰς ἐκείνην ἐμπεσεῖν τὴν διάνοιαν· τί δὲ φησί; "καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ·" οἷον, ὥσπερ ἐστὶν αὐτὸς ἐνυπόστατος, οὐδενὸς δεόμενος, οὕτω καὶ ὁ Υἱός. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἀπαραλλάκτον δεικνὺς, τοῦτό φησι, καὶ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου. 25

(Κυρίλλου.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλος φησίν· ὥσπερ ἐστὶν ἄτρεπτος ὁ Πατὴρ ἀεὶ διαμένων τοῦθ' ὅπερ ἐστὶ, Πατὴρ δηλονότι οὐχ Υἱὸς, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ἐμφιλοχωρεῖ τοῖς ἰδίοις, Υἱὸς ἀεὶ μένων, καὶ εἰς Πατέρα μὴ μεθιστάμενος, ἵνα φαίνηται καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τουτὶ χαρακτὴρ ὑπάρχων τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρός· ἴδοι δ' 30 ἄν τις αὐτῷ τῆς τοῦ τεκόντος ὑπεροχῆς καὶ μὴν καὶ εὐκλείας ἐμπρέπον τὸ κάλλος· Θεὸς γάρ ἐστιν ἀληθινὸς, ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός· ζωή τε ὁμοίως ἐκ ζωῆς. ὑπερανέστηκε δὲ τοσοῦτον τὴν σύμπασαν κτίσιν, ὅσον ἂν νοοῖτο καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ. ἔστι

γὰρ ἀγένητος ἐξ ἀγενήτου, καὶ οὐ τοῖς ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενηνεγμένοις ἐναρίθμιος· "ἦν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, καὶ Θεὸς "ἦν ὁ Λόγος." πῶς οὖν ἄρα τὸ οὐκ ἦν ἀληθὲς ἔσται λεγόμενον ἐπ' αὐτοῦ παρὰ τῶν ταῖς θείαις πολεμούντων γραφαῖς; εἰ γάρ ἐστι γενητὸς κατ' αὐτοὺς, συνυποκείσεται πάντως τοῖς ἄλλοις 5 ἅπασι, καὶ τὸν τῆς δουλείας παραδέξεται ζυγόν· διοίσει δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τῶν ἑαυτοῦ γεγονότων· ἔστιν οὖν Θεὸς μᾶλλον ὡς ἐκ Θεοῦ· "φέρει γὰρ τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· "γέγονε μὲν γὰρ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο "οὐδὲ ἕν·" ἀνέχει δὲ πάλιν αὐτὸς τὰ πάντα πρὸς ἀκλόνητον 10 διαμονήν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησίν· ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐθεντείαν, ἵνα ἐκ τούτου μὴ μόνον τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἐκλάβωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μετὰ αὐθεντείας ἅπαντα κυβερνᾷν. ὅρα τοίνυν ὅπως ὅπερ ἐστὶν ἴδιον τοῦ Πατρὸς, 15 τοῦτο προσάπτει τῷ Υἱῷ· διὰ γὰρ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπε, φέρων τὰ πάντα, ἀλλὰ "τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ."

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησι· τοῦτο ἔστιν, οὐ ποιητὴν μόνον εἰπεῖν τῶν ὄντων· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῷ πολλῇ ποιεῖν αὐτὰ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως, ὡς ἂν ἐν τῇ φωνῇ αὐτοῦ πάντων ἀπηρτημένων· οὐ- 20 δὲν γὰρ διαλλάττει τοῦτο τοῦ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ἢ καὶ τῆς τοῦ μακαρίου Μωϋσέως διηγήσεως, λέγοντος, "καὶ εἶπε, "γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς, γενηθήτω στερέωμα, καὶ ἐγένετο "στερέωμα."

(Σευηριανοῦ.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Σευηριανὸς φησί· τοῦτό 25 ἐστιν ὃ λέγει Ἱερεμίας, "ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ.

(Κυρίλλου.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Κύριλλός φησι, Λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς παναλκὴς, αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, πρόσταγμα ἔθετο, καὶ οὐ παρελεύσεται. 30 ἐπειδὴ γὰρ τῶν εἰς τὸ εἶναι παρενηνεγμένων ἡ φύσις οὐκ ἔχει τὴν ἀφθαρσίαν, οὔτε μὴν τὸ ὡσαύτως ἔχειν διὰ παντὸς δύνασθαι, ἴδιον γὰρ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω πάντων οὐσίας, φέρει τὰ πάντα αὐτὸς τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Λόγος μὲν γάρ ἐστιν αὐτὸς ἐνυπό-

στατος, καὶ ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν γεγενημένος, πανσθενὲς καὶ ἐνεργὸν τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, καὶ πάντα εὐκόλως κατορθοῦν ἰσχύον. ἐπάγει δὲ τούτοις,

3 Καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν 4 δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς· τοσούτῳ κρείττων 5 γενόμενος τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

Δείξας αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, καὶ μὴν "καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ" μέτεισιν ἀναγκαίως ἐπὶ τὴν τῆς ἐνανθρωπήσεως οἰκονομίαν, δι' ἧς καὶ σεσώσμεθα, καὶ τὴν 10 ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν πεπλουτήκαμεν, ἡγιάσμεθά τε διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ. ὡς γὰρ αὐτός φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος, "ἐν "ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τὴν ἄφεσιν "τῶν παραπτωμάτων." γράφει δὲ ὧδὶ καὶ Ἰωάννης περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· "ἐὰν περιπατῶμεν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν 15 "μετ' αὐτοῦ, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καθα-"ρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας·" αἵματι δὴ οὖν κεκαθαρίσμεθα τῷ ἁγίῳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· ὃς κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς. πότε δέ; ὅτε καθαρισμὸν ἐποιήσατο διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, τότε καθίσαι λέγεται, γεγενῆ- 20 σθαι δὲ καὶ κρείττων Ἀγγέλων, κληρονομῆσαι δὲ παρ' αὐτοὺς τὸ διαφορώτερον ὄνομα· κέκληται γὰρ Υἱός. γέγονε μὲν γὰρ σὰρξ ὁ Λόγος, καί τοι Λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ χαρακτὴρ, οὐκ ἰδίᾳ φύσει ποιούμενος τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας, ἵν' οὕτως εἴπω, τοὺς πόνους· ὑπέμεινε 25 γὰρ σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἀτιμίας τε καὶ ὕβρεας καὶ ἐμπτύσματα· ἀλλ' ἵν' ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παντὸς μολυσμοῦ, αἵματι τῷ ἰδίῳ καθαροὺς ἀποφήνας, συνάψῃ δὲ δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. δι' αὐτοῦ γὰρ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, καὶ αὐτός ἐστιν ἡ θύρα καὶ ἡ ὁδος. πλὴν εἰ καὶ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ 30 ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἴδιον σῶμα ποιησάμενος τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ληφθέν· ἀλλ' οὖν ἐν δόξῃ καὶ φύσει θεότητος ἦν, καὶ τῶν ὑπερτάτων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐκ ἀπέστη θρόνων. ἦν μὲν γὰρ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς, ἐπλήρου δὲ πάλιν τὸν οὐρανὸν, καὶ ἦν αὐτοῦ τὰ

πάντα μεστὰ, καὶ ἠλάττωτο μὲν βραχὺ παρ' Ἀγγέλους διά γε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον· ὑποκάθηται γὰρ τῶν Ἀγγέλων τὸ εὐκλεὲς ἡ ἀνθρώπου φύσις. ἦν δὲ καὶ οὕτως ἔχων "ὑπὲρ ἄνω πάσης "ἀρχῆς ἐξουσίας τε καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζο-"μένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι." 5 καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· "γινώσκετε γὰρ τὴν "χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι πλούσιος ὢν ἐπτω-"χευσε δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν."

(Ἰωάννου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησὶ, δύο τίθησιν ἐνταῦθα τῆς κηδεμονίας αὐτοῦ τεκμήρια μέγιστα, τό τε καθαρίσαι ἡμᾶς 10 τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι. καὶ πολλαχοῦ ὁρᾷς αὐτὸν τούτῳ σεμνυνόμενον, οὐ μόνον ἐπὶ τῇ καταλλαγῇ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο γεγενῆσθαι. εἰπὼν δὲ καθαρισμὸν δι' ἑαυτοῦ ποιησάμενος, καὶ ἀναμνήσας τοῦ σταυροῦ, ταχέως τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον ἐπήγαγε, καὶ 15 φησίν· "ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς·" ὥσπερ εἰπὼν ἐν δεξιᾷ οὐκ ἐσχημάτισεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸ ὁμοιότιμον ἔδειξε τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτω "ἐν ὑψηλοῖς" εἰπὼν, οὐκ ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλὰ τὸ πάντων ἀναβεβηκὸς, τουτέστι πρὸς αὐτὸν ἔφθασε τὸν θρόνον τὸν πατρικόν. ὥσπερ οὖν ὁ Πατὴρ ἐν 20 ὑψηλοῖς, οὕτω καὶ αὐτός· ἡ γὰρ συνεδρία οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν, ἢ τὸ ὁμότιμον. εἰ δὲ λέγουσιν ὅτι εἶπεν, "κάθου," ἐρώμεθα αὐτοὺς, τί οὖν ἑστῶτι εἶπεν; ἄλλως δὲ οὐκ εἶπεν ὅτι ἐκέλευσεν οὐδὲ προσέταξεν, ἀλλ' ὅτι εἶπε δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν νομίσῃς καὶ ἀναίτιον· ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηκε, δῆλον ἐκ 25 τοῦ τόπου τῆς καθέδρας. εἰ γὰρ ἐλάττωσιν ἠθέλησε δηλῶσαι, οὐκ ἂν εἶπεν ἐκ δεξιῶν, ἀλλ' ἐξ ἀριστερῶν.

Τοσούτῳ κρείττω γενόμενος τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου. Ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε 30 καὶ ἦλθε διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε τὸ "τοσούτῳ κρείττων "γενόμενος τῶν Ἀγγέλων," δεῖξαι θέλων ὅτι ὅσον ὁ Υἱὸς διαφέρει ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, τοσούτῳ καὶ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ

τοῦ Υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. τὰς διακονίας ἄρα διακρίνων ὁ Ἀπόστολος τήν τε παλαιὰν καὶ τὴν καινὴν, παρρησιάζεται πρὸς αὐτοὺς ταῦτα λέγων[c].

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης τὸ "γενόμενος" ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ἀποδειχθείς· εἶτα καὶ πόθεν ἰσχυρίζεται ἀπὸ τοῦ 5 ὀνόματος, ὅτι οἶδε τὸ υἱὸς ὄνομα τὴν γνησιότητα δηλοῦν· καὶ μὴν εἰ μὴ γνήσιος ἦν υἱὸς, γνήσιος δὲ οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ ἐξ αὐτοῦ· πῶς ἀπὸ τούτου διϊσχυρίζεται; εἰ γὰρ χάριτι ἔστιν υἱὸς, οὐ μόνον διαφορώτερος, ἀλλὰ καὶ ἐλάττων ἐστὶν Ἀγγέλων. πῶς; ὅτι καὶ ἄνθρωποι δίκαιοι ἐκλήθησαν υἱοί· καὶ τὸ υἱὸς ὄνομα ἂν μὴ γνήσιον 10 ᾖ, οὐκ ἰσχύει δεῖξαι τὸ διάφορον, καὶ δηλῶν ὅτι καὶ διαφορά τίς ἐστι κτισμάτων καὶ δημιουργοῦ, ἄκουσον τί φησι, "τίνι γὰρ εἶπε "ποτὲ τῶν ἀγγέλων, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; "καὶ πάλιν, ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι "εἰς υἱόν."

ΚΕΦ. Β. 15

Ὅτι οὐ λειτουργικὴ ἡ δόξα Χριστοῦ ἀλλὰ θεϊκὴ καὶ ποιητική. διὸ οὐκ ἐπὶ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν ᾧ οἱ λειτοῦργοι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μελλούσης οἰκουμένης.

Χρυσοστόμου. Καὶ ταῦτα εἴρηται μὲν καὶ εἰς τὴν σάρκα, τὸ "ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν·" τὸ δὲ "Υἱός μου εἶ συ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε," οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, 20 ἢ ὅτι ἐξ οὗ ἐστιν ὁ Θεός· ὥσπερ γὰρ ὢν λέγεται ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου· οὗτος γὰρ μάλιστα ἁρμόζει αὐτῷ, οὕτω καὶ τὸ σήμερον· ἐνταῦθα δέ μοι δοκεῖ εἰς τὴν σάρκα εἰρῆσθαι· ὅταν γὰρ αὐτῆς ἐπιλάβηται, πάντα λοιπὸν ἀδεῶς φθέγγεται· καὶ γὰρ ἡ σὰρξ κοινωνεῖ τῶν ὑψηλῶν, ὥσπερ καὶ ἡ θεότης τῶν ταπεινῶν· ὁ 25

[c] Ad marg. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΑΠΟΛΛΙΝΑΡΙΟΥ ΛΟΓΟΥ. Κἂν λέγηται κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων, οὐκ αὐτὸς ὁ ποιητὴς τῶν Ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἥττων ὢν ποτὲ, ἀλλ' ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἣν αὐτὸς ὁ Λόγος ἰδιοποιήσατο φυσικῇ γεννήσει, κρεῖττον ἀνατείλασα ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου γεννήσεως. Τὸ οὖν κρείττων περὶ . . . . . . ὄνομα ὁ Θεὸς Λόγος ἀεὶ εἶχεν, ... οὐδὲ ὕστερον Ἀγγέλων κρείττων ἐγένετο, ὅτε καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποίησεν, ἀλλ' ἀεὶ κρείττων ἦν καὶ ἀσύγκριτος. περὶ δὲ τοῦ κατὰ σάρκα τοῦτο εἴρηται.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πρωτότοκος ὡς ἄνθρωπος, ὥσπερ μονογενὴς, ὡς Θεός· προσεκύνησαν δὲ αὐτὸν καὶ ὡς ἄνθρωπον οἱ ἄγγελοι.

γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ ἀπαξιώσας καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ παραιτησάμενος, πῶς ἂν τὰ ῥήματα παρῃτήσατο;

6 Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν 7 οἰκουμένην, λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτὸν πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ. 5

Ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὴν ἔνσαρκον πάροδον καλεῖ, οἷον, ὡς ὅταν λέγῃ, "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ "σπεῖραι," καὶ πάλιν, "ἐγὼ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω," καὶ πολλαχοῦ ἴδοι τις ἄν· ὁ δὲ Παῦλος ἔσοδον καλεῖ λέγων, "ὅταν "εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην," εἰσαγωγὴν ταύτην 10 λέγων τὴν τῆς σαρκὸς ἀνάληψιν. τί δή ποτ' οὖν τούτῳ τῷ λόγῳ κέχρηται, δῆλά ἐστι τὰ σημαινόμενα, καὶ κατὰ τί εἴρηται· ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς πάροδον καλεῖ· εἰκότως, ἐπειδὴ καθάπερ ἐν τοῖς βασιλείοις οἱ δεσμῶται καὶ προσκεκρουκότες τῷ βασιλεῖ ἔξω ἑστήκασιν, ὁ δὲ βουλόμενος αὐτοὺς καταλλάξαι, οὐκ ἔνδον εἰσάγει τούτους, 15 ἀλλ' αὐτὸς ἐξιὼν ἔξω τούτοις διαλέγεται, ἕως ἂν αὐτοὺς καταστήσας ἀξίους τῆς ὄψεως τοῦ βασιλέως εἰσαγάγῃ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν, ἐξελθὼν πρὸς ἡμᾶς, σάρκα ἀναλαβὼν δηλονότι, καὶ διαλεχθεὶς τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως, οὕτως ἡμᾶς εἰσήγαγε, καθαρίσας τῶν ἁμαρτημάτων καὶ καταλλάξας· διὰ τοῦτο πάροδον αὐτὴν καλεῖ· 20 ὁ δὲ Παῦλος εἴσοδον αὐτὴν ὀνομάζει, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν κληρονομούντων καὶ νομὴν παραλαμβανόντων καὶ κτῆσιν

Deest folium.

...κὸς, θαυμάζοντες ἔλεγον, "τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ "Ἐδώμ;" τουτέστιν ἐκ γῆς, "ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσόρ·" ὅ 25 ἐστι τῇ Ἑλλάδι φωνῇ, συνοχῆς ἢ θλίψεως, "ἵνα τί σου ἐρυθρὰ "τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ;" προσεπυνθάνοντο δὲ κακεῖνο λέγοντες, τί αὗται αἱ πληγαὶ αἱ ἀναμέσον τῶν χειρῶν σου; ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς, ἃς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἀγαπητῷ μου. καὶ οὐ δή που φαίη τις ἄν, ὡς ἦν ἐξ ἀνάγκης αὐτῷ 30 τοὺς τῶν ἥλων τύπους ἐνεῖκαί τε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀναβαίνειν εἰς τὸν οὐρανόν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον εἰκότως περινοεῖν ἄξιον, ὥσπερ ἀπιστήσαντι τῷ Θωμᾷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων καὶ αὐτὴν ἐπέδειξε τὴν πλευρὰν, ἵνα λοιπὸν ἀναπείσῃ λέγειν ἐξ

εὐμαθοῦς διανοίας "ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου," οὕτω καθάπερ ἐγῷμαι, τοῖς ἁγίοις Ἀγγέλοις ἐμφανῆ καθιστὰς τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸν τρόπον, μετὰ τῶν τοῦ πάθους σημείων ἐφαίνετο, ἐρυθρὰ γοῦν τὰ ἱμάτια φέρων, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, ἵνα καὶ αὐτοὶ πιστεύσειαν ὡς φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων 5 Θεὸς, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, ἵνα προσφορὰν καὶ θυσίαν ἑαυτὸν ὑπὲρ πάντων εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀναθεὶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διασώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανόν· προσκυνεῖ τοιγαροῦν καὶ ἡ τῶν Ἀγγέλων ἁγία πληθὺς, οὐ παραιτουμένη τὴν προσκύνησιν, ὅτι πρωτότοκος 10 ἦν καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς ἄνθρωπος, δεδιδαγμένη δὲ τὴν οἰκονομίαν καὶ τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐπιγινώσκουσα Υἱὸν, καὶ ὅτε γέγονε σάρξ.

(Διδυμου.) Δίδυμος δέ φησιν· εἰ πᾶσα ἡ γενετὴ φύσις προσκυνεῖ τῷ Χριστῷ, διὰ γὰρ τῆς τῶν Ἀγγέλων προσηγορίας τὴν 15 ὑπέρτερον λογικὴν σημαίνει φύσιν· ὥσπερ καὶ ἐν τῷ "τίνι γὰρ "τῶν Ἀγγέλων εἴρηκε ποτὲ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου" καὶ ὑπεράνω ταύτης ἐστὶν αὐτός· καὶ προσκυνεῖν ὁ λόγος τῶν γραφῶν κτίσματι ἀπεῖπεν, "μὴ ἀναβλέψας" λέγων "εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἰδὼν τὸν "ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ πάντα τὸν κόσμον 20 "τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσῃς αὐτοῖς·" ὡς δὲ τούτοις προσκυνεῖν κεκώλυται, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις κτίσμασι, κἂν τινα ὑπεραναβεβηκότα τυγχάνῃ, ὡς καὶ ἔμπροσθεν εἴρηται, διαβεβαιοῦσθαι προσήκει, οὐ κτίσμα ἀλλὰ κτίστην εἶναι τὸν Χριστόν. εἰ δὲ δι' ἡμᾶς ἥνωσεν ἑαυτῷ τὴν κτιστὴν σάρκα ἐψυχωμένην, ψυχῇ 25 λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, καὶ οὕτω δὲ προσκυνούμενος ὡς Θεὸς ὑπὸ πάσης τῆς κτίσεως· ἰδοὺ ἡ μεγίστη διαφορὰ, ὅτι οἱ μὲν κτιστοὶ, ὁ δὲ ἄκτιστος· "πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους," φησὶν, "ὁ ποιῶν," "πρὸς "δὲ τὸν Υἱὸν, ὁ θρόνος σου, ὁ Θεός" ἰδοὺ βασιλείας σύμβολον, "ῥάβδος εὐθύτητος" ἰδοὺ καὶ ἕτερον βασιλείας σύμβολον· εἶτα πάλιν 30 εἰς τὸ κατὰ σάρκα, "ἠγάπησας δικαιοσύνην· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε "ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου," τουτέστι, Θεὲ, Θεός σου· ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ Ἀρειανοὺς, καὶ Μάρκελλον καὶ Σαβέλλιον ἔβαλεν καὶ Μαρκίωνα· Ἰουδαίους μὲν ...ἀνο. πρόσωπον δεικνὺς, Θεὸν καὶ Θεόν· τοὺς δὲ Παυ- 35

λου...τοῦ Σαμσατέως εἶπε τῆς αἰωνίου ὑπάρξεως, τουτέστι, δαι... λέγεσθαι καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας πρὸς ἀντιδιαστολὴν τὴν τοῦ "ἐποίησε," τὸ "ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα" τέθεικε· πρὸς δὲ Ἀρειανοὺς τοῦτο τε... τὸ πάλιν, καὶ ὅτι οὐ δοῦλος· εἰ γὰρ κτίσμα, δοῦλος· πρὸς δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ταῦτα ἔστι 5 *πρόσωπα διῃρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν ......θὸς καὶ Μαρκιωνιστὰς, ὅτι θεότης οὐ χρίεται, ἀλλὰ ἀνθρωπότης.*

Καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους λέγει, ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ 8 πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς 10 εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

(Θεόδωρος.) *Θεόδωρός φησι· τὸ μὲν τῆς ὑπηρεσίας τὴν ὀξύτητα σημαίνει, τὸ δὲ τὸ τῆς λειτουργίας δυνατόν· ταῦτα δὲ αὐτοὺς ἐκεῖθεν γεγενῆσθαι εἰπὼν, παρέστησεν ὡς ἐκεῖθεν καὶ τὸ δύνασθαι ταῦτα ἔχουσι· διαστέλλεται δὲ πρὸς τὸ ποιῶν, τὸ Θεὸς* 15 *καὶ θρόνος καὶ βασιλείας ῥάβδος, ἃ πάντα τῆς ἀνωτάτω τιμῆς τε καὶ ἀξίας σύμβολα· καὶ γὰρ τὸ Θεὸς τὴν ἀνωτάτω σημαίνει φύσιν, καὶ ὁ θρόνος καὶ ἡ ῥάβδος ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὸ ταύτης βέβαιον παρίστησιν· εἶτα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· τὸ μὲν γὰρ "ποιῶν" ἀπὸ καιροῦ εἶναι τὸ ἦρχθαι δείκνυσι τοὺς γεγονότας·* 20 *τοῦτο δὲ τὸ τῆς βασιλείας ἀΐδιον παρίστησιν.*

(Σευηριανοῦ.) *Ὁ μακάριος Σευηριανὸς φησὶν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐμιμήσατο τὸν νοῦν Ἰωάννου, Λόγον ὀνομάσαντος, καὶ πρὸς Θεὸν εἶναι εἰπόντος· οὕτω καὶ ἐνταῦθα μιμεῖται τὸν Ἰωάννην· ὥσπερ ἐκεῖνος εἶπεν· "οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ,* 25 *"πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο," ἀντὶ τοῦ οὗτος ἦν, ταῦτα οὐκ ἦν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος, περὶ μὲν τοὺς Ἀγγέλους, "ὁ ποιῶν," πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, "ὁ θρόνος σου," ἵνα δείξῃ τὸ μὲν ποιούμενον οὐκ ἦν, ὁ δὲ θρόνον ἔχων αἰώνιον, ἀεὶ πρὸς Πατέρα ἦν.*

(Χρυσοστόμου.) *Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης τὴν αὐτὴν ἔννοιαν* 30 *τοῖς προλαβοῦσιν εἰπὼν, ἐπιφέρει, τίνες εἰσὶν οἱ μέτοχοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἄνθρωποι; τουτέστι τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβεν ὁ Χριστός· "κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας." ἵνα μὴ ἀκούσας, "ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην," ὡς*

δῶρον αὐτῷ νομίσῃς ὕστερον προσδοθὲν, τοῦτο καὶ ἄνω προδιορθώσατο, καὶ πάλιν ἐπιδιορθοῦται λέγων, καταρχὰς σὺ ἧς, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, οὐχὶ νῦν, ἀλλ' ἄνωθεν.

(Κυρίλλου.) Ὁ δὲ μακάριος Κύριλλός φησιν· ὁ θεσπέσιος Δαυὶδ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν κοινὴν ὥσπερ τινὰ 5 ὑπὲρ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος ἐξεφώνει λιτὴν, ἔντειλαι ὁ Θεὸς τῇ δυνάμει σου, δυνάμωσον ὁ Θεὸς τοῦτο ὃ κατειργάσω ἐν ἡμῖν. δύναμις δὲ τοῦ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς, δι' οὗ ἐστερέωσε μὲν τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὴν γῆν τεθεμελίωκε, καὶ τὴν τοῦδε τοῦ παντὸς εἴργασται διακόσμησιν· καὶ πεποίηκε μὲν τὸν ἄνθρωπον κατ' ἰδίαν εἰκόνα καὶ 10 ὁμοίωσιν, φθορᾶς καὶ θανάτου κρείττονα, δικαιοσύνης ἐργάτην. ἐπειδὴ δὲ βεβασίλευκεν ὁ θάνατος διὰ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὑπενηνέγμεθα τῇ φθορᾷ, καὶ πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, προενόησεν ἀναγκαίως τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς καὶ Κύριος· ηὐδόκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι 15 τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἀνακαινίσαι εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς. ὁ Δαυὶδ οὖν τὸ βαθὺ τῆς ἐνανθρωπήσεως διατρανοῖ μυστήριον, ἀναφωνῶν πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς κατὰ φύσιν Υἱόν· "ἠγάπησας "δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ "Θεὸς, ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους 20 "σου." οἴονται δέ τινες οὐ τῷ μονογενεῖ πρέπειν τὰς τοίασδε φωνὰς, εἰρῆσθαι δὲ μᾶλλον ὡς πρὸς ἄνθρωπον ἁπλῶς, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγενημένον. ὕθλος δὲ τῷ οὕτω φρονοῦντι ὡς διὰ πολλῶν ἀποδέδεικται λόγων· οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἡμῖν ἐγεννήθη κοινὸς ἢ τῆς πρὸς Θεὸν ἑνότητος ἐψιλωμένος, ἵνα τις λέγοι κατὰ τὸν 25 ἐκείνων λόγον, προεγνωκέναι περὶ αὐτοῦ τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ὡς ἠγάπησε δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν, ὡς ἀπὸ γνώμης ἰδίας τε καὶ μόνης· καί τοι τὴν τοῦ ψάλλοντος φωνὴν ἐφαρμόσωμεν ἂν εἰκότως ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότι τῷ μονογενεῖ, καὶ ταῖς Ἡσαΐου περὶ αὐτοῦ προφητείαις, ἰσχνὸν ἐνιέντες τὸν νοῦν· ἔφη 30 γὰρ ὧδε, "ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ "καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· βούτυρον καὶ μέλι "φάγεται, πρὶν ἢ γνῶναι αὐτὸν, ἢ προσελέσθαι πονηρά·" ἐκλέξεται τὸ ἀγαθὸν, διοτι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν ἢ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν· ἠγάπησέ τε δικαιοσύ- 35

νην, καὶ ἐμίσησεν ἀδικίαν, ὡς ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν· ἠγάπησέ τε δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησεν ἀδικίαν τόχρημα (sic) ὑπάρχων καὶ δικαιοσύνη καὶ Θεός· οὔπω γὰρ ἔχον ὡς ἀπό γε τοῦ καιροῦ τὸ παιδίον τὸ εἰδέναι μὲν τὸ κατεψεγμένον, ἐπαινεῖν δὲ τὸ μὴ οὕτως ἔχον, πῶς ἂν ἠπείθησε πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι 5 τὸ ἀγαθόν; ἀλλ' ἦν ὡς ἔφην Θεὸς ἐν σαρκὶ, τῶν ἐνόντων αὐτῷ φυσικῶν ἀγαθῶν ἔξω φέρεσθαι μὴ δυνάμενος. καὶ οὐκ ἐπαινῶ μὲν ὃ βούλομαι λέγειν, ἐχέτω δὲ εἰ δοκεῖ κατὰ τὸν τῶν ἐμπλήκτων λόγον καὶ ἰδίαν ἀρετὴν ὁ καταμόνας τῇ κατὰ πρόσωπον ἑνώσει τετιμημένος· πλὴν ἐκεῖνο λεγόντων ἐρήσομαι· ἐκ ποίων ἄρα κατορ- 10 θωμάτων τοσοῦτο ἔσται τις; καί τοι κατὰ φύσιν ἄνθρωπος ὢν, ὡς καὶ αὐτῶν τῶν θείων ἀξιωθῆναι θρόνων, καὶ συνεδρεῦσαι μὲν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· χρηματίσαι δὲ καὶ Κύριος, ἐν ἴσῳ τῷ κατὰ φύσιν· καὶ Ἀγγέλους μὲν ἔχειν προσκυνητὰς, λατρεύουσαν δὲ τὴν σύμπασαν [d], καί τοι τῆς γραφῆς λεγούσης, "Κύριον τὸ Θεόν σου προσκυνήσεις 15 "καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις," καὶ πρόσφατον ἐν ἡμῖν οὐκ εώσης [e] εἶναι Θεόν. ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖν ὅπου τάχα δραμοῦνται τὸ σύνηθες ἐπικούρημα· καὶ δὴ καὶ ἐροῦσιν, ὡς ἑνώσει τῇ πρὸς Θεὸν τὴν τῆς κατὰ φύσιν θεότητος περικείσεται δόξαν· ὡμολόγει τοίνυν ἀληθῆ τὴν ἕνωσιν, καὶ μὴ σοφίζου τὸ χρῆμα, διϊστὰς μὲν τὰς φύσεις 20 καὶ ἀνὰ μέρος ἑκάστην τιθεὶς, ἀσυναφῆ τε εἶναι θατέραν λέγων, καὶ μόνην ἡμῖν τῶν προσώπων τὴν ἕνωσιν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξευρηκώς. εἰρῆσθαι τοίνυν διαβεβαιούμεθα πρὸς τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸν, ὡς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν, ἄνθρωπον.

9 Ἠγάπησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ 25 τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τὴν θείαν πεπάτηκεν ἐντολὴν, εἶτα νενόσηκεν ἀνθρώπου φύσις, τὸ πολὺ λίαν εὐπαρακόμιστον πρὸς ἁμαρτίας· διὰ τοῦτο κατὰ φύσιν ἄτρεπτος ὢν ὁ ἐκ Θεοῦ 30 Λόγος, ἅγιός τε καὶ δίκαιος καὶ μισῶν τὴν ἀδικίαν, γέγονε καθ' ἡμᾶς, καὶ κεχρημάτικε δοῦλος, καὶ Θεὸν ἐπεγράψατο τὸν Πατέρα

[d] Verbum aliquod excidit fort. κτίσιν. [e] Sic.

διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι Θεὸς ὑπάρχων· καὶ ἐξ αὐτοῦ κεχρίσθαι λέγεται διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐχ ἑαυτῷ δεχόμενος τοῦτο· καὶ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν ἅγιος ὡς Θεὸς, ἀλλ' οἷον δι' ἑαυτοῦ προσάγων ἡμᾶς τῇ χάριτι, καὶ ἀξίους ἀποφαίνων τῆς παρὰ Πατρὸς εὐλογίας· καί τοι πάλαι προσκεκρουκότας διά τε τὴν ἐν Ἀδὰμ 5 παράβασιν, καὶ τὴν μετὰ τοῦτο καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἁμαρτίαν. οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ Ἄγγελος· εἰ δὲ δή τις οἴεται τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον εἰς ἰδίαν φύσιν δέχεσθαι τὸν ἁγιασμὸν, εἰς πλατὺ καὶ μέγα δυσφημιῶν ἀποδημήσει πέλαγος. εἰ γὰρ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς πεπράχθαι φαμὲν τὴν ἐνθάδε λεγομένην 10 χρίσιν ἤτοι ἁγιασμὸν, πῶς οὐκ ἀναγκαίως καὶ οὐχ ἑκόντας ὁμολογεῖν ὡς οὐκ ἂν εἴη κατὰ φύσιν ἅγιος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἅγιος κατά γε τοὺς ἐν ἀρχῇ καὶ πρὸ τῆς χρίσεως χρόνους ἤγουν ἀπεράντους αἰῶνας καὶ πρὶν γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἀμοιρήσας ἁγιασμοῦ; καὶ εἰ τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, οὐκ ἦν ἁμαρτίας ἐλεύθερος. 15

Πῶς δὴ οὖν φησιν ὁ σοφώτατος Παῦλος τὸν Υἱὸν ἀπαύγασμά τε εἶναι τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, χαρακτῆρα δὲ ὁμοίως τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· διαμορφοῖ γὰρ πάντως ὁ χαρακτὴρ ἐφ' ἑαυτῷ τὸ ἀρχέτυπον· οὐκοῦν δὲ αὐτὸς ἅγιος ὁ Πατὴρ κατὰ φύσιν; εἶτα τίς ὁ ἁγιάζων αὐτόν; ἐρρῶσθαι δὴ οὖν τοῖς ἐκείνων εἰπόντες ἐμέτοις, 20 ἅγιον κατὰ φύσιν ὑπάρχειν ὁμολογήσομεν τὸν Υἱὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸν τὸν Πατέρα, ἡγιᾶσθαι δὲ τότε κατὰ σάρκα φαμὲν, ὅτε κεκενῶσθαι λέγεται κεχρηματικὼς ἄνθρωπος, ᾧ κατὰ μέθεξιν τὴν παρὰ Θεοῦ καὶ οὐ κατὰ φύσιν ἰδίαν ἔνεστιν ὁ ἁγιασμός. καὶ θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια Θεὸς ὢν ὁ Λόγος 25 οἰκειοῦται φιλαγάθως τε ἅμα καὶ οἰκονομικῶς. ὁ γὰρ ὅλως τὴν κένωσιν ἐθελήσας παθεῖν, πῶς ἂν εἰκότως παραιτοῖτο τὰ αὐτῆς; οὐκοῦν εἰ μὲν νοοῖτο καθ' ἑαυτὸν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἀπροσδεής ἐστι παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ἴδιον αὐτοῦ φαμεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. ἐπειδὴ δὲ ὡς ἔφην γέγονε σὰρξ αὐτὸς τῷ ἰδίῳ πνεύματι τὸν αὐτοῦ 30 καταχρίει ναόν· ἐνεργεῖ γὰρ ὁ Πατὴρ ἅπερ ἂν ἐργάζοιτο δι' οὐδενὸς ἑτέρου πλὴν διὰ μόνου τοῦ Υἱοῦ ἐν Ἰσραήλ. οὐκοῦν λέγεται μὲν λαβεῖν τὸ πνεῦμα οἰκονομικῶς ὡς ἄνθρωπος. "Ἰησοῦν γὰρ τὸν ἀπὸ "Ναζαρὲτ," φησὶν, "ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι Ἁγίῳ καὶ "δυνάμει·" δίδωσι δὲ ὡς Θεὸς αὐτὸ τοῖς τοῦτο λαβεῖν ἀξίοις· 35

καὶ γοῦν τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἐνεφύσησε, λέγων, "λάβετε "Πνεῦμα Ἅγιον," προσεφώνει δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίων δήμοις ὁ θεσπέσιος Πέτρος περὶ αὐτοῦ, "τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τήν τε "ἐπαγγελίαν τοῦ Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἐξέχεε "τοῦτο ὃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε." 5

Ἀκούεις ἐν τούτοις καὶ μάλα σαφῶς ὑψῶσθαί τε αὐτὸν τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, λαβεῖν τε ἅμα καὶ δοῦναι τὸ Πνεῦμα· ὑψοῦται δὲ δηλονότι, ὅτε τεταπείνωκεν ἑαυτόν· ὥσπερ γὰρ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τοῦτο ἑκὼν, οὕτω πάλιν ἑαυτὸν ὑψοῖ καὶ μετὰ σαρκὸς, αὐτὸς ὢν ἡ χεὶρ τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς τὰ πάντα θεοπρεπῶς ἐργάζεται· ὑψοῦται 10 *τοίνυν δι' ἑαυτοῦ, κατὰ θέλησιν τοῦ Πατρὸς, ὅτε διαρρήξας τὰ τοῦ θανάτου δεσμὰ καὶ τοῖς κάτω πνεύμασιν εἰρηκὼς ἐξέλθετε, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· κέχρισται τοίνυν τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς, ὅτε καὶ Θεὸς αὐτοῦ κεχρημάτικεν ὁ Πατὴρ καθ' ἡμᾶς γεγονότος. ἄτοπον δὲ τοῦτο λέγειν οὐδαμῶς· ἔφη* 15 *γάρ που τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις "πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου "καὶ πατέρα ὑμῶν, καὶ τὸν Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν." ἰδοὺ δὴ σαφῶς Θεὸν ἑαυτοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον τὸν ἴδιον ἔφη Πατέρα. ἐπειδὴ δὲ κεκλήμεθα δι' αὐτοῦ πρὸς υἱοθεσίαν, κεχρημάτικεν ἀδελφὸς τοῖς κατὰ φύσιν οἰκέταις· δέδωκεν ἡμῖν Πατέρα τὸν ἑαυτοῦ· ἀλλ'* 20 *ὥσπερ ἡμεῖς εἰ καὶ υἱοὶ κεκλήμεθα τοῦ Πατρός ἐσμεν ἄνθρωποι, δηλονότι καὶ τὴν τοῦ τετιμηκότος οὐκ ἠγνοήκαμεν χάριν· οὕτως ὁ κατὰ φύσιν Υἱὸς καὶ Κύριος, κἂν ἐπέγνω διὰ τὴν σάρκα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα, ἀλλ' οὐκ ἔξω γέγονε τοῦ εἶναι ὅ ἐστιν, οὔτε μὴν τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ* 25 *τοὺς πρέποντας λόγους ἡμεῖς ἀγνοήσομεν. πῶς δὲ ἄρα παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ κεχρίσθαι λέγεται; Φέρε λέγωμεν ὡς ἔνι. ἡμεῖς μὲν γὰρ κεχρίσμεθα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, διωρισμένων δὲ φυσικῶς τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν νοοῖτο θεότητος φύσις παντὸς γενητοῦ· ὁ δὲ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ* 30 *Λόγος τῷ ἰδίῳ πνεύματι καταχρίει τὸν ἑαυτοῦ ναὸν, οὐ μερικὴν ἐνέργειαν ἐντιθεὶς, οὔτε μὴν ἐν ἀρραβῶνος τάξει καθὰ καὶ ἡμῖν δωρούμενος, ἀναπιμπλὰς δὲ μᾶλλον ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεώς τε καὶ δόξης· τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν, "ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ "ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἵνα ὦσιν καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι ἐν ἀληθείᾳ." ὅτι δὲ* 35

καί τοι κεχρίσθαι λεγόμενος παρὰ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὐ πέπαυται τοῦ εἶναι ὃ ἦν τε καὶ ἔστι καὶ ἔσται διὰ παντὸς, τουτέστι, Θεὸς, αὐτὸς ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος ἐνδοιάζειν οὐκ ἐᾷ, κατὰ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἐντιθεὶς ἐφεξῆς,

10 Καὶ, σὺ κατ᾽ ἀρχὰς Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, καὶ 5
11 ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί· αὐτοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθή-
12 σονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν. 10

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου. *Οὐχ ὡς εἰς ἀπώλειαν ἐσομένης τῆς κτίσεως, φησὶν, ἀλλ᾽, ἵνα ἀπὸ τοῦ τέλους τὴν ἀρχὴν τῶν γενητῶν δείξῃ. τὰ γὰρ δυνάμενα ἀπολέσθαι, κἂν μὴ ἀπόλωνται διὰ τὴν χάριν τοῦ πεποιηκότος αὐτὰ, ὅμως ἐξ οὐκ ὄντων γέγονε, καὶ τὸ μὴ εἶναί ποτε αὐτὰ μαρτυρεῖται· διὰ τοῦτο γοῦν, ὡς τού-* 15 *των τοιαύτην ἐχόντων τὴν φύσιν, λέγεται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ "σὺ δὲ "διαμένεις," ἵνα τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ δειχθῇ.*

Πάλιν ὁ μακάριος Κύριλλος· *εἶτα τούτοις ἐπισυνάπτων εὐθὺς "πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν "θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου·" καὶ οὐκ ἄν, οἶμαι,* 20 *ὑπολάβοι τις σωφρονῶν, ἕτερον εἶναι τὸν σύνεδρον τῷ πατρὶ, παρὰ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου κατὰ σάρκα γεγεννημένον, καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς ἐμπεδοῖ λέγων ὁ Ἐμμανουὴλ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς· "τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ, τινος υἱός ἐστιν; λέγουσιν "αὐτῷ, τοῦ Δαβίδ·" εἶτα πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστός· "πῶς οὖν Δαβὶδ ἐν* 25 *"πνεύματι καλεῖ αὐτὸν Κύριον λέγων, εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, "κάθου ἐκ δεξιῶν μου;" σύνες οὖν, ὅτι τὸν κεχρισμένον ὡς ἄνθρωπον παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ καὶ κύριον ὀνομάζει, καὶ κατ᾽ ἀρχὰς ἔφη, θεμελιῶσαί τε τὴν γῆν, καὶ αὐτοὺς εἰργάσθαι τοὺς οὐρανούς· ὑπάρχειν δὲ καὶ διαπαντός. ἀΐδιος γὰρ κατὰ φύσιν ὁ ἐκ Θεοῦ* 30 *Πατρὸς Λόγος, καί τοι τῶν δι᾽ αὐτοῦ γεγονότων οὐκ ἐχόντων οὐσιωδῶς τὸ ἄναρχον ἐν χρόνῳ· κέκληνται γὰρ εἰς τὸ εἶναι παρὰ Θεοῦ, ὃς καὶ μόνος ἔχειν εἴρηται τὴν ἀθανασίαν· ἄφθαρτον γὰρ καὶ*

ἀνώλεθρον παρ' αὐτὸν οὐδέν. προσεπάγει δὲ τούτοις σαφῆ καὶ ἐναργεστάτην ἀπόδειξιν τῆς ἐνούσης αὐτῷ κατὰ φύσιν ὑπεροχῆς.

13 Πρὸς τίνα γὰρ εἶπε τῶν Ἀγγέλων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν 14 σου; οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακο- 5 νίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;

Εἰ γὰρ ὁ μὲν τοῖς τῆς θεότητος ἐνίδρυται θώκοις, τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα περικείμενος, κἂν εἰ γέγονεν υἱὸς Δαβὶδ, σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου· οἱ δὲ παρεστήκασιν ὡς Θεῷ τε καὶ βασιλεῖ 10 τῶν ὅλων, τίνι τῶν ὄντων ἀσυμφανὴς ἡ μεταξὺ κειμένη διαφορὰ Χριστοῦ καὶ Ἀγγέλων; ὁ μὲν γάρ ἐστιν Υἱὸς καὶ Θεός· οἱ δὲ τὸ δουλοπρεπὲς ἔχουσι μέτρον, καὶ πρὸς εὐκλείας τῆς ἀνωτάτω λελόγισται παρ' αὐτοῖς τὸ γνήσιον εἰς ὑπακοήν. εἰ δὲ δή τις λέγοι, καὶ ποῖος ἡμᾶς ἀναπείσει τρόπος αὐτὸν οἴεσθαι τὸν ἐν ἐσχάτοις τοῦ 15 αἰῶνος καιροῖς, διὰ τῆς ἁγίας παρθένας γεγεννημένον, θεμελιῶσαί τε τὴν γῆν κατ' ἀρχὰς, καὶ αὐτοὺς ἐγεῖραι τοὺς οὐρανούς; ἀντακούσεται παρ' ἡμῶν, ὡς εἴπερ ἕλοιτο τὴν τῆς ἀληθοῦς ἑνώσεως ἐννοῆσαι δύναμιν, οὐ τὴν ἐν μόνοις προσώποις καὶ κατὰ θέλησιν, ἤγουν εὐδοκίαν· ἴδια μὲν εὑρήσει γεγονότα διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ 20 Θεοῦ τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἀλλότρια δὲ τῆς ἀνθρωπότητος τὰ αὐτῷ καὶ μόνῳ πρέποντα τῷ ἑνωθέντι Λόγῳ· ἐπεὶ δέ ἐστιν εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Υἱὸς ὁ Ἐμμανουὴλ, νοεῖται δὲ πρὸς ἡμῶν Θεός τε καὶ ἄνθρωπος.

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου. Τὸ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθῆ- 25 σθαι τὸν Υἱὸν, τὸ γνήσιον δηλοῖ τοῦ Θεοῦ. τήν τε γὰρ βασιλείαν τοῦ Πατρὸς βασιλεύων ὁ Υἱὸς, ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ Πατρὶ καθῆται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, Θεός ἐστιν ὁ Λόγος, καὶ ὁ βλέπων τὸν Υἱὸν βλέπει τὸν Πατέρα, καὶ οὕτω εἷς Θεός ἐστιν. ἐκ δεξιῶν γοῦν καθήμενος ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν 30 Πατέρα, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει, κἂν ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγῃ, "προωρώμην τὸν "Κύριον ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶ διὰ παντός·" δείκνυται γὰρ πάλιν

καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· δεξιοῦ γὰρ ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἐκ δεξιῶν ἐστιν ὁ Υἱὸς, καὶ καθημένου τοῦ Υἱοῦ, ἐκ δεξιῶν ὁ Πατήρ ἐστι τῷ Υἱῷ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ *δέ φησιν, εἰς τὸ "καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται." ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἐστιν ὅτι περὶ τῆς* 5 *" θείας φύσεως, ὅταν ἡμῖν ἡ παλαιὰ διαθήκη διαλέγηται, οὐ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀφωρισμένως λέγει μόνου, ὥσπερ οἴονται οἱ αἱρετικοί· τὸ "ἐγώ εἰμι ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος πλὴν ἐμοῦ," καὶ ὅσα τοιαῦτα λαμβάνειν ἐπ' αὐτοῦ πειρώμενοι μόνου· τοὐναντίον δὲ ὅσα ἂν ὡς περὶ Θεοῦ λέγῃ τὴν ἀνωτάτω φύσιν ἐξηγουμένη, οὕτω* 10 *φησὶν, ὡς ἂν καὶ Πατρὶ καὶ Υἱῷ διὰ τὴν τῆς φύσεως κοινωνίαν ὁμοίως ἁρμόττειν δυνάμενα. ἐπεὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος τὴν δευτέραν εἵλκυσεν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρίαν, οὐδὲν ἔχουσαν ὃ τῆς ἰδιότητος τοῦ προσώπου σημαντικὸν εἶναι ἠδύνατο, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέραν, ἢ οὐχὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φαίνεται πεποιηκὼς, ἔνθα* 15 *φησὶ, "γέγραπται γὰρ, ζῶ ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει " πᾶν γόνυ;" οὐδὲ γὰρ ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν εὕροι ἄν τις τοιοῦτό τι ἔχουσαν, ὃ τούτων ἀφωρισμένως ἐδήλου.*

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΣ *δέ φησιν, οὐ μεταβολὴν λέγει φύσεως γινομένην, ἀλλὰ κατὰ σύγκρισιν, ὅτι εἰ χωρεῖ ταῦτα ἀπολέσθαι μᾶλλον, καὶ* 20 *ὥσπερ ἀπόλλυται ὅσον πρὸς παράθεσιν τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀϊδιότητος. καὶ γὰρ ὁ Κύριος προλέγων τὴν δευτέραν παρουσίαν, ἀστέρας μὲν πεσεῖσθαι λέγει, οὐκέτι δὲ ἥλιον ἢ σελήνην ἢ οὐρανόν. "πρὸς " τίνα δὲ τῶν Ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε·" ἀφεὶς τὴν κτίσιν πᾶσαν, τὸ ταύτης ἀνώτερον λέγει τοὺς Ἀγγέλους· εἰ γὰρ πρὸς Ἀγγέλους* 25 *διαφορὰ τῷ Υἱῷ, κατὰ τὸ τοὺς μὲν γενέσθαι, τὸν δὲ μὴ γενέσθαι, πόσῳ μᾶλλον πρὸς τὰ ἀόρατα πάντα. δεῖ δὲ ἐπισημήνασθαι, ὅτι διὰ τοῦ "σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ," καὶ τὸ προαιώνιον καὶ ἄτρεπτον τῆς φύσεως ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ φάναι, "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουρ- " γικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν," ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Υἱὸς οὐκ ἔστι* 30 *λειτουργικὸς, ἀλλὰ συνεργός.*

ΘΕΟΔΩΡΟΣ *δέ φησι· τὸ μὲν λειτουργικὰ εἶναι πνεύματα, ἀπὸ τῆς προκειμένης εἶχε μαρτυρίας· ἐπισυνῆψε δὲ λοιπὸν αὐτὸς τὸ τῆς διακονίας εἶδος, λέγων, ὅτι [τοῖς] ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας*

διακονούμενοι ἅπαντα πράττουσιν· οὐ γὰρ μικρὸν εἰς προσθήκην εἰδέναι τῆς διακονίας τὴν χρείαν.

1 Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσι, μή ποτε παραρρυῶμεν.

Διὰ τοῦτο, φησὶ, δεῖ τοῖς παρ' αὐτοῦ λεχθεῖσι νέμειν τὴν 5 σπουδὴν, φυλασσομένους μήποτε παρατροπήν τινα ἀπὸ τῶν κρειττόνων δεξώμεθα.

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου. Ἐπεὶ οὐκ ἔστι τῶν γενητῶν ὁ Λόγος, ἀλλὰ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, διὰ τοῦτο, ὅσῳ κρείττων αὐτὸς καὶ τὰ δι' αὐτοῦ κρείττονα καὶ παρηγγελμένα ἐστὶ, τοσούτῳ καὶ ἡ 10 τιμωρία χείρων ἂν γένοιτο.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· τὸ "μή ποτε παραρρυῶμεν," τουτέστι, μὴ ἀπολώμεθα, μὴ ἐκπέσωμεν, καὶ δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸ χαλεπὸν τῆς ἐκπτώσεως, ὅτι δύσκολον τὸ παραρυὲν πάλιν ἐπανελθεῖν, καθότι ἐκ ῥαθυμίας τοῦτο συνέβη. ἔλαβε 15 δὲ τὴν λέξιν ἀπὸ τῶν παροιμιῶν, "υἱὲ" γὰρ, φησὶ, "μὴ παρα-"ρυῇς." καὶ τὸ εὔκολον τοῦ ὀλίσθου δείκνυσι, καὶ τῆς ἀπωλείας τὸ χαλεπόν· τουτέστιν, οὐκ ἀκίνδυνος ἡμῖν ἡ παραβολὴ "εἰ γὰρ "ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος·" καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας οὕτω πού φησι, "διαταγεὶς δι' Ἀγγέλων ἐν χειρὶ 20 "μεσίτου·" καὶ πάλιν "ἐλάβετε νόμον, εἰς διαταγὰς Ἀγγέλων, "καὶ οὐκ ἐφυλάξατε·" καὶ πανταχοῦ δι' Ἀγγέλων αὐτὸν, φησὶ, δεδόσθαι. τινὲς μέντοι Μωσέα φασιν αἰνίττεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον· Ἀγγέλους γὰρ ἐνταῦθα πολλούς φησι, καὶ ἐνταῦθα δὲ Ἀγγέλους τούτους φησὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ· τί οὖν ἐστιν; ἤτοι τὴν 25 δεκάλογον, φησὶ, λέγει· ἐκεῖ γὰρ Μωσῆς ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτι παρῆσαν Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ διαπραττομένου, ἢ ὅτι περὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ λεγομένων καὶ γενομένων ἁπάντων ὡς Ἀγγέλων κοινωνησάντων τούτοις, ταῦτά φησι.

Τί δέ ἐστιν "ἐγένετο βέβαιος;" ἀληθὴς, ὡς ἂν τις εἴποι, καὶ 30 πιστὸς ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ, καὶ πάντα ἐξέβη τὰ λεχθέντα· ἢ ὅτι, φησὶν, ἐκράτησε, καὶ ἀπειλαὶ εἰς ἔργον ἤρχοντο· ἢ λόγον, φησὶ, τὰ προστάγματα· πολλὰ γὰρ χωρὶς νόμου προσέταξαν

Ἄγγελοι παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενοι, οἷον ἐπὶ τοῦ κλαυθμῶνος, ἐπὶ τῶν κριτῶν, ἐπὶ τοῦ Σαμψών. διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ εἶπε νόμος, ἀλλὰ λόγος· καὶ τάχα μοι δοκεῖ τοῦτο λέγειν μᾶλλον τὰ δι' Ἀγγέλων οἰκονομηθέντα. τί οὖν ἐροῦμεν; ὅτι παρῆσαν οἱ Ἄγγελοι τότε οἱ τὸ ἔθνος ἐμπεπιστευμένοι, καὶ αὐτοὶ τὰς σάλπιγγας ἐποίουν, καὶ τὰ 5 τέρατα, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὸν γνόφον; πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ταῖς ἐκείνων ἀγριωτέραις ὑπενεχθήσονται δίκαις, οἱ αὐτὴν ἀτιμάσαντες τὴν ἀλήθειαν; τοῦτο δὲ ἑτέρωθί φησιν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, "ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας 10 ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης "κοινὸν ἡγησάμενος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας ἐν ᾧ ἡγιάσθη;" ἀρχὴ τοιγαροῦν τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων γέγονεν ἡμῖν ὁ Χριστός· τετήρηται γὰρ αὐτῷ δρᾶσαί τε ἅμα καὶ εἰπεῖν τὰ ὑπὲρ τὸν νόμον· γέγραπται γὰρ "ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ 15 "χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο." διάκονοι δὲ μετ' αὐτὸν, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί· καὶ οὐχ ἑαυτοῖς λαβόντες τὰς τιμὰς, κεκλημένοι δὲ μᾶλλον παρ' αὐτοῦ πρὸς ἀποστολήν· οἳ καὶ αὐτόπται τε καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου γεγόνασι, λελαλήκασί τε οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα Χριστοῦ. καὶ γοῦν 20 ὁ μὲν Παῦλος ἔφασκεν, "εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λα-"λοῦντος Χριστοῦ." γεγράφασι δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἐθνῶν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, "ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν·" ἔμπλεοι γὰρ ἦσαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ δι' αὐτῶν ἄν τις ἴδοι, τῶν δι' ἑκάστου κατωρθωμένων, ὡς ἔστιν ἡμῖν ἀληθὴς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος· 25 τί γὰρ οὐ δεδράκασιν, ὃ παντὸς ἂν εἴη πέρα λόγου καὶ θαύματος; οὐκοῦν ὅτι τέθεινται παρὰ Θεοῦ τοῦ πρὸς ἡμᾶς λόγου διάκονοι, καὶ μυστηρίων ταμίαι, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἱερουργοὶ, μεμαρτύρηνται διὰ τοῦ Πνεύματος· ἐνήργηκε γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ποικίλως, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἐπιμερίζον τὴν χάριν. 30

Θεόδωρος δέ φησιν· Ἔδειξε καὶ τοῖς πράγμασι τούτων πολὺ τὸ πρὸς ἐκεῖνα διάφορον, ἐκεῖ μὲν λόγον εἰπὼν, ἐνταῦθα δὲ σωτηρίαν· ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνο νομίμων δόσις ἦν μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ χάρις Πνεύματος, καὶ λύσις ἁμαρτημάτων, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπαγγελία, καὶ ἀθανασίας ὑπόσχεσις· ὅθεν καὶ δικαίως "τηλι- 35

"καύτης" εἶπεν, τῇ προσθήκῃ τὸ μέγεθος αὐτῆς δεικνύς. κακεῖ μὲν διὰ τῶν Ἀγγέλων δοθεὶς, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ Κυρίου. καὶ ἐπειδὴ θαύματα παρ' ἐκείνοις ἦν ὥστε μηδὲ κατὰ τοῦτο αὐτῶν ἡλαττῶσθαι δοκεῖν, καλῶς ἐπήγαγε τὸ "συνεπιμαρτυροῦντος Θεοῦ ση-"μείοις καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι," κατὰ αὔξησιν αὐτὸ 5 εἰπὼν, ὥστε κἂν τούτῳ φανῆναι τῆς χάριτος τὸ πλέον παρὰ τὸν νομον. ἐκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὴν χρείαν ἐγίνετο μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ τῶν ἀλλοτρίων πολλοὶ οἱ θεραπευόμενοι δι' ἡμῶν, κἂν ὁποιαδήποτε πάθη κατέχειν αὐτοὺς συμβαίνοι· τοσαύτη παρ' ἡμῖν ἡ τῶν θαυμάτων περιουσία· ἀνίστανται δὲ καὶ νεκροὶ, καὶ τιμωρούμεθα δέ 10 τινας πολλάκις ἂν δέῃ, ἐπιτιμήσεσι μόναις τυφλοὺς ἐργαζόμενοι, θανάτους ἐπάγοντες τοῖς κακογνώμοσι· ἀντιπαραθεὶς οὖν τὴν διαφορὰν, καὶ δείξας τὴν ὑπεροχὴν τῷ ποικίλῳ καὶ πολυτρόπῳ, ἐπήγαγε τὸ μεῖζον, ὃ οὐκέτι τοῖς ἐν νόμῳ προσῆν, "καὶ Πνεύματος "Ἁγίου μερισμοῖς." τὸ γὰρ Πνεύματος ἕκαστον τῶν πιστευόντων 15 μετέχειν, ἴδιον ἦν τῶν ἐν τῇ χάριτι· καὶ καλῶς ἐπὶ πᾶσιν ἐπήγαγε τὸ "κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν," τουτέστι τοῦ Θεοῦ βουληθέντος ἅπαξ, καὶ δοκιμάσαντος πολλῇ χρήσασθαι περὶ ἡμᾶς τῇ φιλοτιμίᾳ· ὥστε καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν περὶ ἡμᾶς χάριν αὐτοῦ, μηδεμίαν ἅπαξ τοῖς προτέροις ὁμοίως ὑφορωμένους τῶν ἅπαξ δοθέν- 20 των μεταβολήν.

Σευηριανὸς δὲ τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ ὁμοίως κατὰ μίαν ἐξήγησιν ἀκολουθήσας ἔφη, οὐ νόμον λέγει, ἀλλὰ τὸν πολλάκις δι' Ἀγγέλων οἰκονομηθέντα "ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβε-"βαιώθη·" τοῦτο ὅμοιόν ἐστι ἐκείνῳ τῷ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας 25 Ἐπιστολῇ, τὸ "ἀνέβην κατὰ ἀποκάλυψιν καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς "τὸ εὐαγγέλιον, μή πως εἰς κενὸν τρέχω ἢ ἔδραμον· ἐβεβαιώθη δὲ, "οὐχ ἡμῶν δεηθέντων, ἀλλὰ τῶν ἄλλων πάντων πληροφορηθέντων, "ὅτι ἃ κηρύσσω, καλῶς κηρύσσω."

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης εἰς τὸ "ἥτις ἀρχὴν 30 "λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς "ἡμᾶς ἐβεβαιώθη," φησὶ, τουτέστι, παρ' αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔχει τὴν ἀρχήν· οὐκ Ἄγγελος αὐτὴν διεπόρθμευσεν εἰς τὴν γῆν, οὐ κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μονογενής. τί δέ ἐστιν "ἐβε-"βαιώθη;" ἐπιστεύθη, ἐξέβη, τουτέστιν οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου 35

ἀκούσαντες, αὐτοὶ ἡμᾶς ἐβεβαίωσαν· "καὶ Πνεύματος Ἁγίου "μερισμοῖς, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν." τί οὖν ὅτι καὶ γόητες σημεῖα ποιοῦσι, καὶ Ἰουδαῖοι ἐν Βεελζεβοὺλ[f] ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια; ἀλλ' οὐ τοιαῦτα ποιοῦσι σημεῖα· διὰ τοῦτο εἶπε "ποικίλαις δυνά-"μεσι·" ἐκεῖνα γὰρ οὐ δύναμις, ἀλλ' ἀσθένεια, καὶ φαντασία καὶ 5 διάκενα πράγματα· "κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν·" ἐνταῦθα καὶ ἄλλο αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ· εἰκὸς γὰρ μὴ εἶναι ἐκεῖ πολλοὺς, χαρίσματα ἔχοντας· ἐκλελοιπέναι γὰρ ταῦτα, ἅτε νωθρῶν αὐτῶν γενομένων· ἵν' οὖν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ παραμυθήσηται, καὶ μὴ ἀφῇ καταπεσεῖν, τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ· αὐτὸς οἶδε 10 τίνι συμφέρει, καὶ οὕτως μερίζει τὴν χάριν.

5 Οὐ γὰρ ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν, περὶ ἧς λαλοῦμεν.

Ἆρα μὴ περὶ ἑτέρας τινὸς διαλέγεται οἰκουμένης; οὐκέστιν, ἀλλὰ περὶ ταύτης· διὰ τοῦτο προσέθηκε "περὶ ἧς λαλοῦμεν," 15 ἵνα μὴ ἀφῇ τὸν νοῦν πλανηθέντα ἑτέραν τινὰ ἐπιζητεῖν· πῶς οὖν αὐτὴν μέλλουσαν καλεῖ, ὥσπερ καὶ ἑτέρωθί φησιν, "ὅς ἐστι τύπος "τοῦ μέλλοντος," περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ Ἀδὰμ μέλλοντα κατὰ σάρκα Χριστὸν καλῶν. 20

6 Διεμαρτύρατο δέ πού τις λέγων.

Διὰ τί μὴ τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου εἶπεν, ἀλλ' ἔκρυψεν αὐτό; καὶ ἐν ἑτέραις δὲ μαρτυρίαις τοῦτο ποιεῖ, δεικνὺς αὐτοὺς, οἶμαι, σφόδρα ἐμπείρους τῶν γραφῶν.

[f] Suppl. ἔλεγον αὐτὸν ex Ed.

ΚΕΦ. Γ.

Ὅτι ἐσαρκώθη κατὰ διάθεσιν καὶ συμπάθειαν καὶ οἰκειότητα τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀνθρώπων τῇ ἐκ θανάτου, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως.

9 *Τὸν δὲ βραχύ τι παρ᾽ Ἀγγέλους ἠλαττώμενον βλέπομεν Ἰησοῦν.* 5

Σετηριανὸς δέ φησι, *τὸν μέλλοντα αἰῶνα λέγει, αὐτίκα τελευταῖον ἐπήγαγε, "νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ ὑποτεταγμένα τὰ πάντα, τὸν δὲ βραχύ τι παρ᾽ ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν "Ἰησοῦν." ὥστε τὸ τί ἐστιν ὅτε μιμνήσκῃ αὐτοῦ, τῷ Ἰησοῦ προσήκειν φησὶ, τὰ γὰρ τῆς κοινῆς ἀνθρωπότητος αὐτῷ προσῆκε· ἀλλὰ* 10 *ὡς αὐτὸς ὁ Υἱὸς λέγει, τὸ "ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων "κατηρτίσω αἶνον, ἕνεκεν τῶν ἐχθρῶν σου," καὶ "ὄψομαι τοὺς "οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου," οὐδεὶς δ᾽ ἂν εἴποι, τὸν ἄνθρωπον οὗ ἐμνήσθη ὁ Θεὸς πεποιηκέναι τὸν ἐκ στόματος νηπίων καὶ θαλαζόντων καταρτισάμενον ἕνεκεν τῶν ἐχθρῶν σου, καὶ ὄψο-* 15 *μαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου, οὗτος ἐμνήσθη τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἠλάττωσεν αὐτὸν βραχύ τι παρ᾽ Ἀγγέλους· τίς δὲ ὁ ἄνθρωπος; Ἰησοῦς, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου ἠλαττωμένος βραχύ τι παρ᾽ Ἀγγέλους.*

Πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. 20

Χρυσοστόμου. *Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· τοῦτο καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀνθρωπότητα εἴρηται, ἀλλ᾽ ὅμως κυριώτερον ἁρμόσειεν ἂν τῷ Χριστῷ, κατὰ σάρκα.*

(Κυρίλλου.) *Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλός φησιν· ἄνιθι, φησὶ, ταῖς ἐννοίαις, εἰς τὴν ἐν ἀρχαῖς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν, καὶ τίνα* 25 *γέγονε πρῶτον· πολυπραγμόνει δὲ, πῶς πεποιήμεθα παρὰ Θεοῦ, κατ᾽ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ, τετιμήμεθα δὲ πλουσίως, ἄρχειν λαχόντες τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπειδὴ δὲ ἡ τοῦ γένους ἀρχὴ, τουτέστιν Ἀδὰμ, τὴν θείαν λελύπηκεν ἐντολὴν, νενόσηκέ τε λοιπὸν ἡ ἀνθρώπου διάνοια τὸ λίαν εὐπάροιστον εἰς τὸ πλημμελὲς, ταύτῃ τοι* 30 *γυμνοὶ δόξης καὶ ἀφθαρσίας καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς ἀγαθῶν διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ· σεσώσμεθα δὲ διὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ παρ᾽ αὐτοῦ χάριτι κεκτήμεθα τὰ πρὸς ἀνάληψιν τῶν πάλαι δεδωρημένων τῶν*

τοιούτων διηγημάτων, ὁ τῶν προκειμένων λόγος εἰσκομίζει τὸ πλάτος. κατατέθηπε γὰρ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ τῆς ἐφ' ἡμῖν ἡμερότητος τὴν ὑπερβολήν· "τί γάρ ἐστιν ἄνθρωπος," φησὶν, "ὅτι "μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν;" τὸ μικρὸν οὕτω καὶ εὐτελὲς καὶ ἀπὸ γῆς ζῶον. ἠλάττωσε γὰρ αὐτὸν 5 βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους· ἡττήμεθα γὰρ ὡμολογουμένως τῆς τῶν ἁγίων Ἀγγέλων φύσεως καὶ δόξης· οὐκοῦν τιμῇ τε καὶ δόξῃ στεφανοῦν ἠξίωσε καὶ λαμπροὺς ἀπέδειξεν ὁ τῶν ὅλων Θεός· κεχειροτόνηκε γὰρ εἰς ἀρχὴν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ. 10

Καὶ τεθαύμακε μὲν εἰκότως τὰ ἐφ' ἡμῖν ὁ μακάριος Δαβίδ· τεχνίτης δὲ λίαν ὑπάρχων εἰς ἐννοίας πνευματικὰς ὁ σοφώτατος Παῦλος, περιτρέπει μὲν ἀστεῖος εἰς ἐξήγησιν μυστικὴν τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, οἰκουμένην δὲ μέλλουσαν ὀνομάζει τοῦ μετὰ τοῦτον αἰῶνος τὴν κατάστασιν, καὶ τὴν ἐσομένην κατὰ καιροὺς τῶν 15 δοθέντων ἡμῖν ἐπανάληψιν, ἤγουν ἐκπλήρωσιν. διαπεπτώκαμεν γὰρ, ὡς ἔφην, τῆς χάριτος ἐν Ἀδάμ· εἴρηται μὲν γὰρ ὡς ἐκείνῳ καὶ πρώτῳ τῇ ἀνθρώπου φύσει, τὸ "αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ κατακυ-"ριεύσατε αὐτῆς·" "νῦν δὲ οὔπω," φησὶν, "ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ "πάντα ὑποτεταγμένα." οὐκοῦν τὸν τοῦ πράγματος καιρὸν ἕτερον 20 ὄντα ζητήσωμεν, καθ' ὃν ἔσται καὶ ἀληθὲς τὸ ἐφ' ἡμῖν εἰρημένον παρὰ τοῦ ψεύδεσθαι μὴ εἰδότος Θεοῦ· ταύτῃ τοι φησὶ τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν οὐκ Ἀγγέλοις μᾶλλον ὑποτετάχθαι παρ' αὐτοῦ· δεδωρῆσθαι δὲ τοῦτο τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὅτι δὲ περὶ τῆς μελλούσης ἡμῖν οἰκουμένης οἱ μυσταγωγοὶ 25 διαλέγονται, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις; ἀφιστάντες γὰρ τῶν ἐνεστηκότων, ζητεῖν ἀναπείθουσι τὰ ἐσόμενα, καὶ ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐπείγεσθαι δεῖν συμβουλεύουσι, καὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐλπίδα διψῇν, καθ' ἣν τὰ πάντα αὐτοῖς ὑποταχθήσεται, καὶ κατακυριεύσουσι τῆς γῆς. καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διεμέμνητο λέγων, 30 "μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν." τίς οὖν ἆρά ἐστιν ὁ δι' οὗ γέγονε παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνακεφαλαίωσις; δηλονότι Χριστὸς, ὃ καὶ ἡμᾶς ἀκόλουθον εἰπεῖν, ὡς διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας· "Κύριος μερὶς τῆς "κληρονομίας μου καὶ τοῦ ποτηρίου μου· σὺ εἶ ὁ ἀποκαθιστῶν 35

"τὴν κληρονομίαν μου ἐμοί·" δι' αὐτοῦ γὰρ ἐσχήκαμεν τῶν ἐν ἀρχαῖς τῇ φύσει δεδωρημένων ἀγαθῶν τὴν ἐπανάληψιν αὐτὴν, καὶ τὸ βέβαιον εἰς κτῆσιν. ἀταλαίπωρον δὲ καὶ τοῦτο ἰδεῖν οὐχ ἑτέρως ἔχον, γεγραφότος περὶ αὐτοῦ τοῦ θεσπεσίου Παύλου, "τὸν "δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ 5 "τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον."

Ἀκούεις ὅπως ἐπάνω πάντων ὑπέρτατον τὸν σύνθρονον τῷ Πατρὶ τὸν παρὰ τῶν ἄνω πνευμάτων ἐν τάξει Θεοῦ προσκυνούμενον, ᾧ χίλιαι μὲν χιλιάδες λειτουργοῦσιν Ἀγγέλων, παρεστήκασι δὲ καὶ μύριαι μυριάδες, καταβιβάζει πάλιν ὁ μυσταγωγὸς ἐν τοῖς καθ' 10 ἡμᾶς, καὶ τὸν τῆς κενώσεως ἀφηγεῖται τρόπον, προσεπάγων εὐθὺς καὶ ὅσα κατώρθωται δι' αὐτῆς τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ἀγαθά. ἐννόησον γὰρ ἠλαττωμένον βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους αὐτὸν, ἵν' ἡμεῖς ἐν αὐτῷ πλουτήσωμεν, τὰ ὑπὲρ φύσιν ἰδίαν, ἐν εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· "συνήγειρε γὰρ ἡμᾶς καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπου- 15 "ρανίοις ἐν Χριστῷ." συνεδρεύοντος γὰρ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἐφ' ὅλην δραμεῖται τὸ καύχημα τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἐπεὶ τίνα τρόπον ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πεπλουτήκαμεν, εἰ κατὰ μηδένα τρόπον τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσιν, ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν. ἠλάττωται τοίνυν βραχὺ παρ' 20 Ἀγγέλους ἄνθρωπος γεγονὼς, ἵνα τὴν ἀνθρώπου τιμήσῃ φύσιν, καὶ ἀνακομίσῃ πάλιν εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς· δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ ἐν αὐτῇ στεφανούμενος, καί τοι τῆς δόξης Κύριος ὢν ὡς Θεός. ὥσπερ γὰρ ἡ τοῦ Ἀδὰμ παράβασις ἀτιμοτάτους ἀπέδειξεν, οὕτως δεδοξάσμεθα διὰ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὴν τεθει- 25 κότος τὴν ἰδίαν ψυχὴν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· τὸ "βραχύ τι" αὐτῷ συναρμόσειε μᾶλλον τῷ τρεῖς ἡμέρας γενομένῳ μόνας, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν τοῖς ἐπιπολὺ φθειρομένοις. δείκνυσι δὲ ὅτι δόξα καὶ τιμὴ ὁ σταυρός ἐστιν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Κύριος αὐτὸν καλεῖ λέγων, 30 "ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου." εἰ οὖν ἐκεῖνος τὸ διὰ τοὺς ἀνθρώπους δόξαν καλεῖ, πολὺ μᾶλλον σὺ διὰ τὸν δεσπότην.

Ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου.

Κακεῖνος μὲν διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, φησὶ, τὴν εἰς ἡμᾶς ταῦτα ἔπαθεν, ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάν- 35

των παρέδωκεν αὐτόν· τίνος ἕνεκεν; οὐκ ὤφειλε τοῦτο ἡμῖν, ἀλλὰ χάριτι πεποίηκε· καὶ πάλιν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ φησι, "πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ "ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν."

Ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου. 5

Οὐχὶ τῶν πιστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης· αὐτὸς μὲν γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν.

Ὠριγένης. Μέγας ἐστιν ἀρχιερεὺς, οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ παντὸς λογικοῦ τὴν ἅπαξ θυσίαν προσενεχθεῖσαν, ἑαυτὸν ἀνενεγκών· "χωρὶς γὰρ Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου·" ἢ 10 ὥσπερ ἔν τισι κεῖται τοῖς πρὸς Ἑβραίους ἀντιγράφοις "χάριτι "Θεοῦ·" εἴ τε δὲ "χωρὶς Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου," οὐ μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπέθανεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν λογικῶν, εἴ τε "χάριτι Θεοῦ," ὑπὲρ πάντων τῶν χωρὶς Θεοῦ ἀπέθανεν.

Τί δαί; εἰ μὴ πάντες ἐπίστευσαν, αὐτὸς τὸ αὐτοῦ πεπλήρωκε· 15 καὶ κυρίως εἶπε "ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου." οὐκ εἶπεν ἀποθάνῃ· ὥσπερ γὰρ ὄντως γευσάμενος, οὕτω μικρὸν ἐν αὐτῷ ποιήσας διάστημα, εὐθέως ἀνέστη. τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, τὸν ὄντως θάνατον ἐσήμανε, τῷ δὲ ὅτι Ἀγγέλων κρείττων, τὴν ἀνάστασιν ἐδήλωσε. καθάπερ γὰρ ἰατρὸς οὐκ ἔχων ἀνάγκην 20 τῶν τῷ ἀρρώστῳ παρεσκευασμένων σιτίων ἀπογεύσασθαι, διὰ τὴν περὶ ἐκεῖνον κηδεμονίαν, πρότερος αὐτὸς ἀπογεύεται, ἵνα πείσῃ τὸν ἀρρωστοῦντα, θαρροῦντα κατατολμῆσαι τῆς βρώσεως· οὕτως ἐπειδὴ πάντες ἄνθρωποι τὸν θάνατον ἐδεδοίκεισαν, πείθων αὐτοὺς κατατολμᾷν τοῦ θανάτου, καὶ αὐτὸς ἐγεύσατο, τούτου οὐκ ἔχων 25 ἀνάγκην· "ἔρχεται γὰρ ὁ τοῦ κόσμου τούτου ἄρχων," φησὶ, "καὶ "οὐκ ἔχει ἐν ἐμοὶ οὐδὲν," ὥστε καὶ τὸ "χάριτι" καὶ τὸ "ὑπὲρ "παντὸς γεύσηται θανάτου," τοῦτο συνίστησι.

Ἀλλὰ τούτοις Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας ἀντιφθεγγόμενός φησι· γελοιότατον δή τι πάσχουσι ἐνταῦθα, τὸ "χωρὶς Θεοῦ" ἐναλλάτ- 30 τοντες καὶ ποιοῦντες "χάριτι Θεοῦ," οὐ προσέχοντες τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς γραφῆς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ συνιέναι ὅτι ποτὲ ἔφη τὸ "χωρὶς Θεοῦ" ἀδιαφόρως, ἐξαλείφοντες μὲν ἐκεῖνο, τιθέντες δὲ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς εὔκολον εἶναι πρὸς κατανόησιν· τί γὰρ ἐνταῦθα προέκειτο τῷ Παύλῳ, ἵνα ἐπαγγέλῃ τὸ "χάριτι Θεοῦ;" τίς δὲ 35

αὐτὸν ἦγε πρὸς τοῦτο ἀκολουθία; οὐ γὰρ ἔθος αὐτῷ, "χάριτι Θεοῦ" τιθέναι ἁπλῶς, ἀλλὰ πάντως ἀπό τινος ἀκολουθίας λόγου· ἢ γὰρ τὰ καθ' ἑαυτὸν λέγων προστίθησι τοῦτο, ὡς τὸ "χάριτι Θεοῦ εἰμι ὅ εἰμι·" ὅταν πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ τοὺς ἀνθρώπους λέγειν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι ἅπαντα πεποίηκεν, οὐχ 5 ἡμῶν ὄντων τοῦ τυχεῖν ἀξίων, οἷόν ἐστι τὸ "τῇ γὰρ χάριτι "ἐστὲ σεσωσμένοι," ᾧ ἐπάγει, "καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον, οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται·" σαφῶς διὰ τούτων παριστῶν, ὅτι περὶ τῆς χάριτος διαλέγεται τοῦ Θεοῦ, ἣν περὶ πάντας ἔτυχε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδειξάμενος. ἐνταῦθα δὲ τὸ προ- 10 κείμενον αὐτῷ, δηλονότι περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, οἷός τις ἐστι, καὶ τίνα τὴν πρὸς τοὺς Ἀγγέλους ἔχων διαφοράν· ἀφ' ὧν ἐξηνέχθη εἰς τὸ εἰπεῖν, κατὰ τί δε αὐτῶν ἡλαττῶσθαι δοκεῖ, καὶ ὅτι διὰ τὸν θάνατον. τί οὖν ἔδει ἐνταῦθα τοῦ "χάριτι Θεοῦ;" οὐ γὰρ πρόκειται αὐτῷ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγαθότητα λέγειν αὐτοῦ. 15

Τοῦτο δὲ μᾶλλον δείκνυσιν ἡ τῶν ἑξῆς ἀκολουθία. εἰπὼν γὰρ ὅτι "χωρὶς Θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ θανάτου," οὐδὲν πρὸς τοῦτο παραβλαβείσης τῆς θεότητος· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως τὴν κατὰ βραχὺ τοῦτο ἐλάττωσιν ἐδέξατο· ὥστε φαίνεσθαι ἐντεῦθεν αὐτὸν καὶ τῆς τιμῆς μετέχοντα διὰ τὴν πρὸς ἕτερον συνάφειαν, 20 ἐπειδήπερ ἀκόλουθον ἦν τοὺς ταῦτα ἀκούοντας περιττὴν ἐν τῷ τοῦ πάθους καιρῷ νομίζειν εἶναι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνοίκησιν, οὐδὲν τοῖς προκειμένοις συμβαλλομένην, εἴπερ δὴ χωρὶς ἐκείνου τῆς πείρας ἐγεύσατο τοῦ θανάτου, ἐπάγει, "ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, "δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν 25 "ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων "τελειῶσαι."

Οὐκ ἀσυντελὴς δὲ ἦν οὐδὲ ἡ θεότης φησίν· ἔπρεπε γὰρ τὰ οἰκεῖα καὶ ἅπερ ἦν αὐτῇ πρέποντα· τὸ γάρ τοι τοῦ πάθους οὐδαμῶς αὐτῇ πρέπον ἦν· τοῦτο τὸ "ἔπρεπε," σαφῶς τὸ "χωρὶς Θεοῦ" 30 συνέστησεν· ὡς γὰρ ἐκείνου οὐ πρέποντος τὸ πρέπον αὐτό φησι, δεικνὺς ὁμοῦ καὶ ἅπερ ἔπραττε τότε, τίνα δὲ ταῦτα ἦν. "ἔπρεπε "γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα," δηλονότι τῷ Θεῷ Λόγῳ[g] λέγων, ἐπειδήπερ πολλοῖς τῆς υἱότητος μετέδωκεν, καὶ εἰς

[g] θεολόγῳ Cod.

τὴν δόξαν ἤγαγε ταύτην, τὸν τῆς ἁπάντων σωτηρίας ἀρχηγὸν τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Σωτῆρα Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν παρ' αὐτοῦ ληφθέντα ἄνθρωπον, διὰ τῶν παθημάτων τέλειον ἀποφῆναι, ὥστε φαίνεσθαι, καὶ τούτου τὴν φύσιν, κἀκείνου τὴν χάριν.

Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης τὴν προγεγραμμένην ῥῆσιν οὕτως 5 ἐξηγήσατο. Περὶ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα λέγει. ὁρᾷς πῶς πάλιν τὸ "δι' οὗ" αὐτῷ ἁρμόζει· οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσας, εἴγε ἐλαττώσεως ἦν, καὶ τῷ Υἱῷ προσῆκον μόνον. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἄξια, φησὶ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ πεποίηκε, τὸ τὸν πρωτότοκον λαμπρότερον ἀποδεῖξαι πάντων, καὶ ὥσπερ ἀθλητὴν γενναῖον καὶ τοὺς 10 ἄλλους ὑπερέχοντα τοῖς ἑτέροις ὑπόδειγμα εἶναι τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τουτέστι τὸν αἴτιον τῆς σωτηρίας· ὁρᾷς ὅσον τὸ μέσον; καὶ οὗτος Υἱὸς, καὶ ἡμεῖς υἱοί· ἀλλ' ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα. εἶδες πῶς ἡμᾶς καὶ συνάγει καὶ διίστησιν; ἐνταῦθα συνήγαγε τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν· πάλιν διέ- 15 στησε διὰ παθημάτων τελειῶσαι. ἄρα τὰ παθήματα τελείωσις καὶ αἴτια σωτηρίας.

(Κυρίλλου.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλος τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ ἀκολουθήσας κατὰ τὸ "ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται "θανάτου," φησὶ, τί τὸ "ἐγεύσατο" παντί τω σαφὲς ὥς γε 20 οἶμαι. δοὺς γὰρ τῷ θανάτῳ τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ οἷον ἀπογευσάμενος σαρκικῶς τοῦ συμβεβηκότος, ἀνεβίω πάλιν, καὶ πεπάτηκεν εὐθὺς τοῦ θανάτου τὸ κράτος. οὐκοῦν ὁ βραχὺ παρ' Ἀγγέλους ἠλαττῶσθαι λεγόμενος, αὐτός ἐστιν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος· οὐκ εἰς ἰδίαν φύσιν παθὼν τὴν ἐλάττωσιν, ἀεὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς καὶ ὡσαύτως ἔχων, 25 ἄτρεπτός τε καὶ ἀναλλοίωτος, ὑπομεμενηκὼς δὲ καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως· ἠνείχετο γὰρ καίτοι Θεὸς ὢν φύσει τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων διὰ τὴν οἰκονομίαν· καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὸ ὅτι μάλιστα θαυμάζεσθαι πρέπον. οὕτω καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν Ἀμβακούμ· "Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, 30 "καὶ ἐφοβήθην· κατενόησα τὰ ἔργα σου καὶ ἐξέστην." ἔκστασις γὰρ ἀληθῶς καὶ τοῦ παντὸς ἐπέκεινα θαύματος τὸ γεγενημένον. ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἐπ' αὐτὸ μυστήριον οὐ νενοηκότες ὀρθῶς κενολογοῦσί τινες, καὶ δὴ καὶ γεγράφασι, τὰ ἐν τῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ διερμηνεύειν ἐθέλοντες. σκοπῶμεν τοίνυν τίς ὁ ἄνθρωπος περὶ οὗ 35

ἐκπλήττεται καὶ θαυμάζει, ὅτι δὴ ὁ μονογενὴς κατηξίωσεν αὐτοῦ μνησθῆναί τε καὶ ἐπισκοπὴν ποιήσασθαι· εἶτα τούτοις ἐπάγει, καὶ μάλα ἐναργῶς, ὡς οὐκ εἴρηται μὲν ἐπὶ παντὸς ἀνθρώπου, τὸ "τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ Υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι "ἐπισκέπτῃ αὐτόν;" ἀλλὰ περὶ μόνου τοῦ Υἱοῦ· πειρῶνται δὲ 5 τοὺς ἑαυτῶν λόγους ἐμπεδοῦν εἰς ἀλήθειαν, περιενεγκεῖν λέγοντες τὸν μακάριον Παῦλον εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ, διά τοι τὸ φάναι "τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον "βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ "ἐστεφανωμένον·" εἶτα διϊστάντες τὰς φύσεις, ὁλότροπον τὸν ἐκ 10 τῆς ἁγίας παρθένου γεγενημένον ἄνθρωπον εἶναί φασιν ἰδικῶς, περὶ οὗ καὶ θαυμάζει, φησὶν ὁ Δαβὶδ, ὅτι καὶ μνήμης καὶ ἐπισκοπῆς ἠξίωται· ἠξίωται δὲ καὶ τῶν ὑπὲρ φύσιν ἰδίων, ὡς εὐεργετούμενος παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ἠγνοήκασι δὲ ὡς ἔοικεν, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς οὐ καθ' ἑαυτὸν 15 ἄνθρωπος κοινῶς τε καὶ ἰδικῶς νοεῖται καὶ λέγεται πρὸς ἡμῶν, ἐνανθρωπήσας δὲ μᾶλλον ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος. ἵνα δὲ τῶν ἐννοιῶν ἡ ἀπόδοσις ἐν κόσμῳ τῷ δέοντι προϊοῦσα φαίνοιτο, φέρε καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τῆς ἐν τῷ παροισθέντων[h] ψαλμῷ θεωρίας ἀψώμεθα. ᾔδει ὡς προφήτης ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ, ὅτι κατὰ τὴν ἀψευδῆ τε καὶ 20 θείαν ὑπόσχεσιν ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ, τὸ κατὰ σάρκα γενήσεται· πλὴν οὐκ ἠγνόηκεν ὅτι Θεὸς κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἑαυτὸν καθήσει κατὰ καιρόν. διαλέγεται οὖν ἐν τῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ, καὶ τοὺς πρὸς αὐτὸν ποιεῖται λόγους, ὡς πρὸς ἄνθρωπον ἅμα καὶ Θεὸν ἕνα τὸν ἐξ ἀμφοῖν ἐπιγινώσκων Θεὸν, ταύτῃ 25 τοι φησί· "Κύριος ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου "ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπεια σου ὑπεράνω τῶν "οὐρανῶν·" ποῦ γὰρ ὅλως, ἢ παρὰ τίσι Χριστὸς οὐ τεθαύμαστο; ἢ πῶς οὐκ ἐπήρθη καὶ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς δόξης περιφανές; εἴπερ ἐστὶν ἀληθὲς, "ὅτι ἐν 30 "τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει ἐπουρανίων καὶ "ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται, "ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός."

Ὅτι γὰρ ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνότι τῷ Λόγῳ καὶ ἑνωθέντι

[h] An leg. πάροιθεν νοηθέντι.

σαρκὶ τὰ τοιαῦτά φησιν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς, ἐκδείξειεν ἂν εὐκό-
λως τὰ ἐφ' ἑξῆς· ἔφη γὰρ "ὅτι ἐκ στόματος νηπίων θηλαζόντων
"κατηρτίσω αἶνον." ἐπειδὴ γὰρ τὸν Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν,
τεθαύμασται μὲν παρὰ πάντων· εὑρὼν δὲ ὀνάριον ἐκάθισεν ἐπ'
αὐτῷ· ὅτε καὶ παῖδες λαβόντες τὰ βαΐα τῶν φοινίκων, ταῖς 5
καθηκούσαις αὐτὸν καταγεραίροντες εὐφημίαις ἔφασκον, "ὡσαννὰ
"τῷ υἱῷ Δαβίδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου·"
ἐπιτιμώντων δὲ αὐτοῖς τῶν ἄλλων, ἔφασκεν ὁ Χριστὸς, "οὐκ
"ἀνέγνωτε ὅτι ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω
"αἶνον;" ἐνηνθρωπηκότα δὴ οὖν τὸν Υἱὸν μονονουχὶ καὶ ἐποχού- 10
μενον τῷ πώλῳ βλέπων, κατατέθηπεν εἰκότως, ἐκεῖνο διενθυμού-
μενος, ὅτι πρὸς τοσοῦτο σμικροπρεπείας ἑαυτὸν ὁρᾶται καθεὶς,
καί τοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός· εἶτα τοῦ κεκενῶσθαι τὴν
ἀφορμὴν οὐχ ἑτέραν ὁρῶν ὁ μακάριος Δαβὶδ, πλὴν ὅτι μόνους
ἡμᾶς οὓς ἦν ἀναγκαῖον καὶ φθορᾶς ἐξελέσθαι καὶ ἁμαρτίας, καὶ 15
τυραννικῶν ἁρπάσαι χειρῶν, τῶν τοῦ διαβόλου φημὶ, τοῦ παντὸς
ἀξιοθαύμαστος[i], τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· ταύτῃ
τοι φησί· "Κύριε, τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ υἱὸς
"ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν;" τίς γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς
πρὸς Θεόν; καὶ τί τοῦτο λέγω; τί τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον; μοίρα 20
τε ὅση καταλογισθεῖεν ἂν οἱ ἐπὶ γῆς, ὡς πρό γε φημὶ τὰ τῶν
ἁγίων Ἀγγέλων τάγματα; ἀλλ' εἰ καὶ μηδενὶ ὅλως ὁ ἄνθρωπος
φύσει τε καὶ ἀριθμῷ, οὐχ ὑπερεῖδεν ἡμᾶς ὁ δημιουργὸς, ἐμνήσθη
γὰρ καὶ ἡμῶν καὶ ἐπισκοπῆσαι ἐπηξίωσεν ὡς διολωλότων· ὁ καὶ
ἐν ἀρχαῖς τοῦ παραγαγεῖν εἰς ὕπαρξιν, βραχὺ μὲν ἡμᾶς ἐλαττώ- 25
σας παρὰ τοὺς Ἀγγέλους, στεφανώσας δὲ τιμῇ τε καὶ δόξῃ, καὶ
καταστήσας μὲν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ, πάντα δὲ ὑπο-
τάξας ὑπὸ πόδας ἡμῶν. καὶ τῆς μὲν ὅλης ᾠδῆς ὁ σκοπὸς ἐν τού-
τοις· φιλοσοφεῖ δὲ λίαν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ περιΐστησιν
εὐτέχνως νενοσηκότα τὰ καθ' ἡμᾶς εἰς καινότητα διὰ Χριστοῦ· 30
"καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὰ μὲν ἀρχαῖα παρῆλθε,
"γέγονε δὲ πάντα καινά·" τοῦτο φησὶ καὶ δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν
τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· "θάρσει Σιών· μὴ παρείσθωσαν αἱ χεῖρές

[i] An ἀξιοῖ θαύματος?

" σου· Κύριος ὁ Θεός σοῦ ἐν σοὶ δυνατῶς σῶσαί σε, καὶ ἀνακαι-
" νιεῖ σε ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ."

Ἀποφαίνει τοίνυν ὁ Παῦλος γυμνοὺς ἡμᾶς τῆς δόξης τῆς πάλαι δεδωρημένης· διὰ τοῦτό φησι· " νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ " πάντα ὑποτεταγμένα," καὶ οὐ δή που φρονοῦμεν, ὀρθὰ φρονεῖν 5 ᾑρημένοι περὶ ἑνὸς ἀνθρώπου τὰ τοιάδε λέγειν αὐτὸν, ἀλλ' ὡς ἐν ἑνὶ προσώπῳ τὸν καθόλου σημαίνων ἄνθρωπον, σεσυλῆσθαί φησιν αὐτὸν τῆς πάλαι δοθείσης εὐκλείας τὴν μέθεξιν. καὶ ποία τις ἐστὶν ἡ τοῦ παντὸς λόγου κατασκευὴ, τί δὲ τὸ τῆς εὐτεχνίας συμπέρασμα διειπεῖν ἀναγκαῖον. ἀποφαίνει γὰρ τῆς δόξης ἡμαρ- 10 τηκότα διὰ τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ἵνα καὶ τὸν τῆς ἐπαναλή-ψεως ἀφηγήσηται τρόπον, καὶ οἷά τις ἦν ἐμφάνῃ τὴν τοῦ γένους πτωχείαν, ἵνα δείξῃ πάλιν τὸν δι' οὗ πεπλουτίσμεθα. προσεπάγει γὰρ εὐθὺς, " τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέ-" πομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστε- 15 " φανωμένον." Θεὸς γὰρ ὢν φύσει, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν, ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ κεχρημάτικε μεθ' ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος, βραχὺ παρ' Ἀγγέλους, ἵνα καὶ ὑπήκοος γεγονὼς τῷ Πατρὶ, καὶ μέχρι θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ στεφανώσῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν στεφανούμενος, καί τοι τῆς δόξης Κύριος ὤν. 20

Εἰ δὲ δή τις λέγοι μνήμης καὶ ἐπισκοπῆς ἠξιῶσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένον ἄνθρωπον, εὐεργετῆσθαί τε αὐτὸν καὶ ἠξιῶσθαι τιμῆς ὑπὲρ ἰδίαν φύσιν, κατακομιεῖ μὲν ὥσπερ εἰς γῆν τοῦ μυστηρίου τὴν δόξαν· πλεῖ-στον δὲ ὅσον ὀφλήσει γέλωτα. ποῦ γὰρ, εἰπέ μοι ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ 25 Χριστός; πότε δὲ δίχα τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ νοεῖται Λόγου; ἔστι γὰρ ἐκ μήτρας Ἐμμανουὴλ, καὶ οὐ γέγονε τοῦτο κατὰ καιρούς. πῶς οὖν αὐτὸν ἐπισκοπῆς τε καὶ μνήμης ἠξιῶσθαί φασι παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου; εἶτα διϊστάντες τε καὶ διορίζοντες ὁλοτρόπως ἀλοῖεν ἂν καὶ ἀνὰ μέρος, ἡμῖν γυμνὸν τοῦ ἑνωθέντος Λόγου δεικνύντες 30 ἕτερον Χριστὸν καὶ υἱόν· ἕτερον γὰρ ἀνάγκη νοεῖσθαι τὸν ἐπισκο-πῆς αὐτὸν καὶ μνήμης ἠξιωκότα, παρὰ τὸν ᾧ ταῦτα δέδοται παρ' αὐτοῦ· πῶς οὖν ἔτι " Κύριος εἷς, μία τε πίστις καὶ ἓν τὸ βάπτι-" σμα;" εἰ γὰρ καὶ πολλή τις τῶν φύσεων ἡ διαφορὰ, ἀλλ' ὅ γε τῆς ἑνώσεως τρόπος ἕνα τὸν ἐξ ἀμφοῖν ἔδειξεν Υἱόν. οὐκοῦν εἰ 35

μνήμης ἠξιῶσθαί φαμεν αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, ψυχικοὶ δὴ πάντως ἐσμὲν πνεῦμα μὴ ἔχοντες καθὰ γέγραπται· διορίζομεν γὰρ εἰς δύο τὸν ἕνα. εἰ δὲ ἦν ἐν ἀρχαῖς ὅπερ ἐστὶ, καὶ ἐξ αὐτῆς μήτρας Ἐμμανουὴλ, εἰ τὸν τῆς ἑνώσεως μὴ παραδεξόμεθα τρόπον, ἑαυτοῦ δὴ πάντως ὁ λόγος διαμεμνήσεται, ἑαυτὸν ἠξίωσε τῆς ἐπι- 5 σκοπῆς, ἑαυτὸν εὐεργετήσας ὁρᾶται, καὶ πολλὴν ἡμῖν ἐν τούτοις τὴν ἀτοπίαν εἰσκομιεῖ τῶν ἐννοιῶν ἡ δύναμις· οὐ γὰρ ἀλλότριον τοῦ λόγου τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἄλλως τε, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ κεκενῶσθαι λεγόμενος παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς;

Εἰ μὲν οὖν τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένον ἀνὰ μέρος 10 ἡμῖν ἱστάντες, αὐτὸν ὑπομεῖναί φασι τὴν κένωσιν, πῶς ἐκενώθη δεδοξασμένος, εἴπερ ἐστὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπῳ τιμὴ καὶ δόξα τὸ ἐπι-σκοπῆς ἀξιοῦσθαι καὶ μνήμης, ἑνώσεώς τε τυχεῖν τῆς πρὸς Θεόν· εἰ δ' ἐπ' αὐτοῦ λέγοιεν πεπράχθαι τὴν κένωσιν τοῦ μονογενοῦς, κεκένωται τί παθών· ᾧ γὰρ τὸ παθεῖν συμβέβηκε, πρέποι ἂν 15 μᾶλλον καὶ τὰ τῆς κενώσεως χρήματα. σεσώσμεθα τοίνυν δι' ἑαυτῶν, εἴπερ ἐστὶν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς οὐχ ἑνωθεὶς καθ' ὑπό-στασιν τῷ ἐκ Θεοῦ φύντι Λόγῳ, καθάπερ αὐτοί φασιν, ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένος. πῶς οὖν Θεὸς ὁ Χριστὸς, εἰ καὶ αὐτὸς μεθ' ἡμῶν ἠξίωται μνήμης τῆς παρὰ Θεοῦ, καὶ γέγονεν εἷς 20 τῶν εὐεργετουμένων; καί τοι πρόσειμεν ὡς Θεῷ προσευχόμενοι, καὶ τῶν ἄνωθεν ἀγαθῶν αἰτούμενοι τὴν χορηγίαν, ὡς ὅλῃ τῇ κτίσει διανέμοντα θεοπρεπῶς τὰ αἰτήματα.

Τεχνίτης τοίνυν ὑπάρχων ὁ Παῦλος τῆς μυσταγωγίας ὡς ἔφη, δέχεται μὲν ἔσθ' ὅτε εἰς θεωρίαν πνευματικὴν τὰ ἐκ τῆς θεοπνεύ- 25 στου γραφῆς· χωρήσας δὲ κατὰ μόνων τῶν ὅτι μάλιστα τῷ λόγῳ χρησίμων, σιωπᾷ τὰ ἕτερα, πρέπειν αὐτὰ μᾶλλον ἐκείνοις εἰδὼς περὶ ὧν καὶ γέγραπται, οἷον φέρε εἰπεῖν ἔφη που περὶ τῆς Εὔας καὶ τοῦ Ἀδὰμ τὸ περὶ αὐτῶν γεγραμμένον, "διὰ τοῦτο καταλεί-"ψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ 30 "προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς "σάρκα μίαν·" προσεπάγει τούτοις αὐτὸς τὸ "μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, "πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθένα τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἀγαπᾶτε, ὡς τὰ "ἑαυτῶν σώματα." ἄθρει δὴ καὶ ἐν τούτοις, ὡς οὐκ ἀπίθανον μὲν 35

τῆς εἰκόνος τὸ σχῆμα, πλὴν ἀνόσιον κομιδῆ τῆς Ἀδὰμ παρατροπῆς τὰ ἐγκλήματα περιθεῖναι Χριστῷ, κἂν εἰ γέγονεν ἐκεῖνος προανατύπωσις ὥσπερ τι καὶ μέρος τῆς ἐπ' αὐτῷ θεωρίας· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο οἶμαι σοφὸν ἢ καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς ἠξίωται κατὰ πρόγνωσιν τὴν ἐν Θεῷ νοουμένην ἐπισκοπῆς καὶ μνήμης, ὁ ἐκ τῆς ἁγίας 5 *παρθένου γεγεννημένος ἄνθρωπος ἰδικῶς, κατά γε τὸ ἐκείνοις εὖ ἔχειν ὑπειλημμένον.*

Ὅτι μὲν γὰρ προέγνωστο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ μὴν καὶ αὐτῷ τῷ Υἱῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον, ἐνδοιάσειεν ἂν οὐδεὶς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ εἰκότος καὶ τοῦ τῇ θεότητι πρέποντος 10 *ἀναπεπεισμένος. τί γὰρ ἄποπτον αὐτῇ; τί δαὶ τῶν ἐσομένον οὐκ ᾔδει καὶ πρὶν ἑσπέρας* [k] *ἐλθεῖν; προσεμπεδοῖ δὲ ἡμᾶς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος αὐτὸ τοῦτο γράφων ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολῇ, κἂν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον ὁμοίως, "προωρίσμεθα γὰρ ἡμεῖς "δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πρὸς υἱοθεσίαν·" καὶ γέγονεν ἡμῖν πρω-* 15 *τότοκος, ἵν' ἡμῖν ἀνθρωπίνως συντάττηται, καί τοι Θεὸς ὢν φύσει καὶ Υἱὸς ἀληθῶς. οὐχ εὑρήσομεν δὲ κατὰ πρόγνωσιν ἄνθρωπον αὐτὸν ὠνομασμένον ἁπλῶς, γυμνὸν δὴ λέγω, καὶ δίχα τοῦ ἑνωθέντος αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν Λόγου, καὶ οὐ μνήμης αὐτὸν ἢ ἐπισκοπῆς ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς ἠξιῶσθαί φαμεν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον* 20 *περινοήσωμεν εὐσεβῶς· ἐθελήσας γὰρ ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος ἐν εὐδοκίᾳ Πατρὸς ἄνθρωπος γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, "ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ "παντὸς γεύσηται θανάτου," ἴδιον ἐποιήσατο σῶμα τὸ τοῖς θανάτου δεσμοῖς ὑποκείμενον, ἵνα καὶ ὑπὲρ πάντων εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἑαυτὸν ἀναθεὶς, διὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς καταργήσῃ θάνατον.* 25

Φασὶ δὲ καὶ τοῦτο καὶ διατείνεσθαι τεθαρρήκασιν, ὅτι δὴ πάλιν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένον ἄνθρωπον τετελείωκε διὰ παθημάτων, ὡς τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγόν· ψευδοεπῆ που πάντως ἀποφαίνοντες τὸν προφήτην λέγοντα, "οὐ πρέσβυς, οὐκ Ἄγγελος, ἀλλ' 30 *"αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτούς." ποῦ γὰρ ἔτι σέσωκεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος, εἰ δι' ἑνὸς τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν ὁμοδούλῳ σεσώσμεθα; ἑνώσει μὲν γὰρ τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐν Χριστῷ τὸ ἀνθρώ-*

[k] Leg. ἐς πέρας.

πινον τῇ τῆς ἀληθοῦς κυριότητος στεφανοῦται τιμῇ. καθήκετο γάρ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καί τοι κατὰ φύσιν ἐλεύθερος ὢν ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, ἵνα δοξάσῃ τὸ δοῦλον, καὶ τῆς ἑνούσης εὐγενείας αὐτῷ τὴν λαμπρότητα προξενήσῃ τῇ φύσει. εἰ δὲ δή τις ἀποστήσει ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἑνώσεως ἀληθοῦς τὸ ἀνθρώπινον, ἕψεται δὴ 5 πάντως οὐκ ἐν κυριότητι ποθὲν, ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς δουλείας αὐτὸ καταθήσεται μέτροις.

Ὅτε τοίνυν σέσωκεν ἡμᾶς αὐτὸς ὁ Κύριος κατὰ τὰς γραφὰς, τί παραιτοῦνται τὸν σεσωκότα τῆς ὅτι μάλιστα πρεπούσης εὐκλείας αὐτῷ; παύσασθε διορίζοντες τοῦ Λόγου τὸ ἀνθρώπινον, ἵνα 10 μὴ κοινὸν ἄνθρωπον σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τῶν βίων κηρύττητε. ἀλλὰ ναὶ, φασὶ, τετελείωκε τὸν ἄνθρωπον διὰ παθημάτων ὁ Λόγος· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ πρέποι ἂν μᾶλλον ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι τὰς τοῦ Παύλου φωνάς· τί δαὶ, εἰπέ μοι, τὸ δι' οὗ τῷ πατρὶ προσνέμοντες ἀδικήσομεν; καί τοι γεγραφότος Παύλου, 15 "πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ·" καὶ πάλιν, "ἄρα οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱὸς καὶ κληρονόμος διὰ Θεοῦ."

Ὅτι δὲ καὶ αὐτὸς ὁ μυσταγωγὸς ἐπ' αὐτοῦ τέθεικε τοῦ Πατρὸς τὸ "ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα," καὶ 20 τὰ τούτοις ἐφεξῆς, ἐξ αὐτῆς εἰσόμεθα τῆς τῶν γεγραμμένων ἀκολουθίας· ἔφη γὰρ ὡδί· "τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται θανάτου·" εἶτα Θεὸν ὀνομάσας τὸν Πατέρα, καὶ τὴν αὐτοῦ 25 μνήμην εἰσκεκομικὼς, προσεπάγει πάλιν, "ἔπρεπε γὰρ αὐτὸν δι' ὃν τὰ πάντα καὶ δι' οὗ τὰ πάντα." . . . . . "ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα" κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο φαῖεν ἄν· οὐ γάρ ἐστι Θεὸς ὁ Υἱός; πῶς οὖν τὸν Πατέρα φῂς σημαίνεσθαι μόνον, διά γε τοῦ Θεὸν ὠνομάσθαι, 30 παρά γε τοῦ μακαρίου Παύλου; καὶ πρός γε τοῦτο ἐροῦμεν τοσὸν δὲ τουτὶ, καὶ μάλα ὀρθῶς· οὐ γάρ ἐστι Θεὸς ὁ Πατήρ; εἶτα, πῶς ἄνω τιθεὶς τὸ Θεὸς ὄνομα πάντῃ τε καὶ πάντως τῷ Υἱῷ; ἀλλ' ὅτι μὲν τὸ δι' οὗ πρέποι ἂν οὐχὶ μόνῳ τῷ Υἱῷ, τέθειται δὲ πλειστάκις καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς ἀποχρώντως ἡμῖν ἀποδέδεικται· 35

πλὴν ἐκεῖνο φάμεν· ἔθος τῷ μακαρίῳ Παύλῳ διαμνημονεύοντι τοῦ Υἱοῦ, τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει τὸν Πατέρα δηλοῦν ὅτε σιωπᾷ τὸ Πατήρ. ἐπιστέλλει γοῦν Κορινθίοις, Ἐφεσίοις, Κολοσσαεῦσι, "Παῦλος Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ·" καὶ μὴν καὶ Γαλάταις, "ὅτε εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ 5 "κοιλίας μητρός μου, ἀποκαλύψαι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοὶ, ἵνα "εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, εὐθέως οὐ προσανεθέμην "σαρκὶ καὶ αἵματι."

Ὅτε τοίνυν ἐστὶ τὸ κωλύον οὐδὲν τῇ τοῦ Θεοῦ κλήσει κατονομάζεσθαι τὸν Πατέρα, Θεοῦ κατὰ φύσιν ὑπάρχοντος καὶ αὐτοῦ 10 τοῦ Υἱοῦ· τί μὴ μᾶλλον παρὰ τοῦ Πατρὸς τετελειῶσθαί φαμεν διὰ παθημάτων τὸν Υἱόν; ἐνηνθρώπησε γὰρ αὐτὸς, καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ κατὰ τὰς γραφάς· καί τοι κατὰ φύσιν ἰδίαν ὑπομεμενηκὼς τῶν παθημάτων οὐδὲν, καθ' ὃ καὶ Θεὸς νοεῖται, καὶ ἔστι Λόγος τοῦ Πατρός. ταύτης ἕνεκεν τῆς 15 αἰτίας σαρκὶ πεπονθέναι φαμὲν τὸν ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· ἔφη γάρ που καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, "Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν "σαρκί." καὶ ἐπειδὴ ὁ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως κατὰ φύσιν ἰδίαν ἐξῃρημένος ὡς Θεὸς κεκενῶσθαι λέγεται, καὶ κατέβη πρὸς ἀνθρωπότητα, ταύτῃ τοι καὶ πολλοῖς ἀδελφοῖς συντέτακται, καὶ ὁ μόνον 20 ἔχων τὸν ἕνα καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, πολλῶν ἠξίωσε γενέσθαι Πατήρ. ἀλλ' ἐξῄρηται θεϊκῶς τοῖς ἄλλοις Χριστὸς Ἰησοῦς, εἰ καὶ ἀνθρωπίνως αὐτοῖς συντάττοιτο, οὕτω γὰρ ἔσονται "καὶ ὁ ἁγιάζων "καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες·" ἕνα γὰρ ἐσχήκαμεν σὺν αὐτῷ τὸν Πατέρα, ὃς εἰ καὶ γέγονεν ἡμῶν φιλανθρωπίᾳ τε καὶ χάριτι 25 πατὴρ, ἀλλ' οὖν ἐστιν ἰδικῶς καὶ μόνου Πατὴρ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστι σαρκὸς γεγονότος τοῦ Λόγου κατὰ τὰς γραφάς. ἐπειδὴ δὲ, ὡς ἔφην, ἕνα Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς αὐτός τε καὶ ἡμεῖς ἐσχήκαμεν, "οὐκ ἐπαισχύνεται ἡμᾶς ἀδελφοὺς ἀποκαλεῖν, λέγων, "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου·" καί τοι πῶς 30 ἐναργὲς, ὡς εἴπερ ἦν ἀληθῶς μέχρι τῆς ἀνθρωπότητος μόνης τῆς Χριστοῦ δόξης τὸ μέτρον, οὐκ ἂν ἐπαισχύνθη καλεῖν ἀδελφοὺς, οἷς τοῦτο καὶ μόνη προὐξένησεν ἂν ἡ φύσις, καὶ οὐ διδόντος αὐτοῦ; ὡς γὰρ ὁ προφήτης φησί· "Θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς, καὶ Πατὴρ "εἷς πάντων ἡμῶν," ἔχοι ἂν τὸν εἰκότα λόγον τὸ ἐπαισχύνεσθαι 35

καλεῖν ἀδελφοὺς τοὺς ἐν μέτροις ὄντας τοῖς οἰκητικοῖς, τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἐλεύθερον· τοὺς ἐκ γῆς, τὸν ἄνωθεν· τοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, τὸν μὴ ὄντα ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, κατὰ τὴν αὐτοῦ φωνήν· τοὺς ἐν ἁμαρτίαις ὄντας, τὸν ἀνιέντα πλημμελήματα· τοὺς ἁγιασμοῦ δεομένους, τὸν ἁγιάζειν ἰσχύοντα· τοὺς ὑπὸ θάνατον καὶ 5 φθορὰν, τὸν "ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καί ἐσμεν." ἐπειδὴ δὲ κεκένωκεν ἑαυτὸν, οὐκ ἐπαισχύνεται λέγων, "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά "σου τοῖς ἀδελφοῖς μου" καὶ πάλιν· "ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ "μοι ἔδωκεν ὁ Θεός." γεγόναμεν γὰρ υἱοὶ Θεοῦ, καὶ ἐσμὲν ὑπὸ χεῖρα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος. 10

(Χρυσοστόμου.) Καὶ ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· ὁρᾷς πῶς δείκνυσι πάλιν τὴν ὑπεροχήν; τὸ γὰρ εἰπεῖν "οὐκ ἐπαισχύνεται," δείκνυσιν οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, ἀλλὰ τῆς φιλοστοργίας αὐτοῦ, μὴ ἐπαισχυνομένου τὸ ταπεινὸν τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς πολλῆς· εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ὁ μὲν ἁγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἁγιαζόμεθα· πάλιν δὲ τὸ μέσον, καὶ ὁ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς Υἱὸς 15 γνήσιος, τουτέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας, ἡμεῖς δὲ ὡς κτίσμα.

14 Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχεν τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ 20 15 θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας.

(Κυρίλλου.) Ὁ μακάριος Κύριλλος φησὶν, ἀναγκαῖον οἶμαι πρό γε τῶν ἄλλων πολυπραγμονῆσαι λεπτῶς, περὶ ποίων αὐτῷ 25 παιδίων ὁ λόγος, ἃ δὴ σαρκός τε καὶ αἵματος κεκοινωνηκέναι φησὶ, καὶ τίς ὁ παραπλησίως μετεσχηκὼς τῶν αὐτῶν· ὅτε τοίνυν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καί τοι Θεὸς καὶ Κύριος ὢν κατὰ φύσιν, καὶ σύνεδρος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καθῆκεν αὐτὸν εἰς τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, συντέτακται δὲ διὰ τοῦτο καὶ ὡς ἀδελφὸς 30 τοῖς κεκλημένοις διὰ πίστεως εἰς υἱοθεσίαν Θεοῦ· τότε δὴ τότε τῆς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνὲς εὖ μάλα τετηρηκὼς, ἔφασκε περὶ ἡμῶν, ποτὲ μὲν, "ὅτι ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς

" μου," ποτὲ δὲ, " ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ
" Θεός."

Παραδέδοται γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὰ πάντα, καὶ κλῆρος αὐτοῦ γεγόναμεν, καί τοι πάλαι μερίδες ἀλωπέκων ὄντες, καθά φησιν ὁ Δαβίδ· ὑπεκείμεθα γὰρ οὐχ ἑκόντες οἱ δεί- 5
λαιοι ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις· ἀλλ' αἵματι τῷ ἰδίῳ πάντας ἡμᾶς κατεκτήσατο καὶ κεκληρονόμηκεν ὁ Χριστός· καὶ γοῦν ἔφη πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεὸν, " οὓς δέδωκάς μοι
" ἐκ τοῦ κόσμου, σοὶ ἦσαν, κἀμοὶ αὐτοὺς δέδωκας, κἀγὼ τὴν δόξαν
" ἣν δέδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς." καί τοι γὰρ Υἱὸς κατὰ φύσιν 10
ὑπάρχων, χάριτι μεθ' ἡμῶν τῆς τοιᾶσδε δόξης μετεσχηκέναι φησὶ, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, πλὴν μεμενηκὼς ὅπερ ἦν, δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν· κατεσφράγισε γὰρ τῷ ἰδίῳ πνεύματι πρὸς υἱοθεσίαν, καὶ ἐν αὐτῷ κράζομεν, ἀββᾶ ὁ πατήρ. οὐκοῦν ἡμεῖς οἱ ἐν τέκνοις ἠριθμημένοι Θεοῦ, κεκοινωνήκαμεν αἵματος καὶ σαρκὸς, 15
τουτέστιν ἐν αἵματί τέ ἐσμεν καὶ σαρκὶ, καὶ ἐν φθαρτοῖς καὶ γηΐνοις σώμασι. ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, καὶ αὐτὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, μετέσχε τῶν αὐτῶν, καὶ οὐ καθ' ἕτερον τρόπον, ἀλλὰ παραπλησίως, ἵνα καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου. 20

Ἐπειδὴ γὰρ οὐχ ἑτέρως ἦν δύνασθαι τὸ θανάτῳ καὶ φθορᾷ καὶ ἁμαρτίᾳ κατεσχημένον ἀνακομίζεσθαι πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς πλὴν ὅτι διὰ μόνου Χριστοῦ, τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μυστήριον ὡς ἐν καιρῷ καθήκοντι πληροῦσθαι λοιπὸν παρεκάλει λέγων ὁ μακάριος Δαβὶδ,
" ἵνα τί, Κύριε, ἀφέστηκας μακρόθεν, ὑπερορᾷς ἐν εὐκαιρίαις, ἐν 25
" θλίψεσι;" ταύτῃ τοι Ἐμμανουὴλ κέκληται· οὐ γὰρ ἀφέστηκεν ἔτι μακρόθεν, ἀλλὰ δὴ γέγονεν ἐγγύτερον μεθ' ἡμῶν, ἄνθρωπος πεφηνὼς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. παραπλησίως γὰρ ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς, ἐπειδὴ θανάτῳ καὶ φθορᾷ κεκράτηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, τουτέστιν ὁ ἄνθρωπος· καὶ τῷ Θεῷ τῷ πάντων ἐδόκει διὰ 30
πολλὴν ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, ἵνα λοιπὸν ἀτονήσῃ θάνατος, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ τῷ Χριστῷ παραχωρῶν εὑρίσκηται τῷ νικᾶν τοῖς ἐπιγείοις σώμασιν.

Οὕτω γὰρ οὕτω εἰς ἅπαν ἡμῶν τὸ γένος ἡ τῆς ἀφθαρσίας δύναμις κατευρύνεται, καὶ πιστώσεται γράφων ὁ θεσπέσιος Παῦλος, "ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν." ἔδει γάρ, ἔδει τὸ πεπονθὸς θεραπεύεσθαι καὶ διὰ τῆς τῷ θανάτῳ τυραννουμένης σαρκὸς καταργεῖσθαι θάνατον· ὥσπερ γὰρ ἐν Ἀδὰμ 5 *προσκρούσασα διὰ τὴν παράβασιν πέπτωκεν ὑπὸ θάνατον, οὕτως ἐπειδὴ γέγονεν εὐδόκιμος ἐν Χριστῷ διὰ τὴν ὑπακοήν, τῶν τοῦ θανάτου βρόχων ἐξήρτηται καὶ τῶν ἐκείνου δειμάτων, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ἀνασκιρτῶντας ἡμᾶς ἐκεῖνο βοᾷν, "ποῦ σοι, θάνατε, τὸ νῖκος, "ποῦ σου, ᾅδη τὸ κέντρον;" ζωὴ γὰρ ὑπάρχων οὐσιωδῶς ὁ μονο-* 10 *γενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἥνωσεν ἑαυτὸν τῇ γηΐνῃ καὶ ἀποθνησκούσῃ σαρκί, ἵνα καὶ αὐτῇ καθάπερ τι τῶν ἀτιθάσσων θηρίων ἐπιδραμὼν ὁ θάνατος ἀτονήσῃ λοιπὸν ἡττώμενος· οὐ γὰρ ἦν δύνασθαι παραχωρεῖν τῷ θανάτῳ τὴν ζωήν.*

16 Οὐ γὰρ δήπου Ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρ- 15 ματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.

Εἰ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἥνωσε δὲ μᾶλλον ἑαυτοῦ τὸ ἀνθρώπου πρόσωπον, καθὰ δοκεῖ τοῖς διορίζουσι, ὡς ἐν εὐδοκίᾳ μόνῃ καὶ τῇ κατὰ θέλησιν ῥοπῇ, πῶς ὁμοίωται κατὰ 20 *πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, μᾶλλον δέ, πῶς ἂν ὅλως νοοῖτο καὶ ἀδελφός, ὁ παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, καὶ ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς, ταῖς κατὰ φύσιν λέγω, τὴν κτίσιν ὑπερκείμενος; πῶς κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, εἰ μὴ γέγονεν ἴδια ταῦτα αὐτοῦ καθὰ καὶ ἡμῶν; εἷς οὖν ἄρα ἐστιν Υἱὸς καὶ Κύριος ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, συνε-* 25 *νεχθέντος τοῦ Λόγου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σαρκός τε καὶ αἵματος κεκοινωνηκότος, ὁμοιωθέντος τε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς.*

(Χρυσοστόμου.) *Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησίν· εἰς τὸ "ὅσοι "φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας·" ἢ τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ τὸν θάνατον δεδοικὼς δοῦλός ἐστι, καὶ πάντα* 30 *ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν· ἢ ἐκεῖνο, ὅτι δοῦλοι πάντες ἦσαν τοῦ θανάτου, καὶ τῷ μηδέ πω αὐτὸν λελύσθαι ἐκρατοῦντο· ἢ ὅτι φόβῳ διηνεκεῖ συνέζων οἱ ἄνθρωποι, ἀεὶ ἀποτεθνήξεσθαι προσδοκῶντες.*

Οὐ γὰρ δή που Ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται.

Τὴν πολλὴν ἐνταῦθα φιλανθρωπίαν ὁ Παῦλος δεῖξαι βουλόμενος, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ τὸ γένος ἔσχε τὸ ἀνθρώπινον, μετὰ τὸ εἰπεῖν, "ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, "καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν," ἐπεξέρχεται πλέον 5 τούτῳ τῷ χωρίῳ· μὴ γὰρ ἁπλῶς προσχῇς τῷ ῥηθέντι, μηδὲ ψιλόν τι μόνον τοῦτο εἶναι νομίσῃς τῷ τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἀναλαβεῖν, Ἀγγέλοις τοῦτο οὐκ ἐχαρίσατο· "οὐ γὰρ δή που Ἀγγέλων," φησὶν, "ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ," οὐκ Ἀγγέλου φύσιν ἀνεδέξατο, φησὶν, ἀλλ' ἀνθρώπου. τί δέ ἐστιν 10 "ἐπιλαμβάνεται;" οὐκ ἐκείνης, φησὶν, ἐδράξατο τῆς φύσεως τῆς τῶν Ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας. διὰ τί δὲ οὐκ εἶπεν ἔλαβεν, ἀλλὰ ταύτῃ τῇ λέξει ἐχρήσατο τῇ "ἐπιλαμβάνεται;" ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν διωκόντων τοὺς ἀποστρεφομένους, καὶ πάντα ποιεῖν ὥστε καταλαβεῖν φεύγοντας καὶ ἐπιλαβέσθαι ἀποπηδώντων· φεύ- 15 γουσαν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ πόρρω φεύγουσαν, ἦμεν γὰρ μακρὰν, καταδιώξας κατέλαβεν· ἔδειξε ὅτι φιλανθρωπίᾳ μόνῃ καὶ ἀγάπῃ καὶ κηδεμονίᾳ τοῦτο πεποίηκεν.

17 Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.

Ἐτέχθη, φησὶν, ἐτράφη, ηὐξήθη, ἔπαθε πάντα ἅπερ ἐχρῆν, 20 τέλος ἀπέθανε· τοῦτό ἐστι κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. ἐπειδὴ πολλὰ διελέχθη περὶ τῆς μεγαλότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἄνω δόξης, λοιπὸν τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον κινεῖ, μονονουχὶ λέγων, ὁ οὕτω μέγας, ὁ ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ ὢν χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, ὁ τοὺς αἰῶνας πεποιηκὼς, ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κα- 25 θήμενος, οὗτος ἠθέλησεν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐν ἅπασι γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο Ἀγγέλους ἀφῆκε καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις, καὶ πρὸς ἡμᾶς κατῆλθε καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο, καὶ μυρία εἰργάσατο ἀγαθά· θάνατον ἔλυσε, τὸν διάβολον τῆς τυραννίδος ἐξέβαλεν, ἡμᾶς δουλείας ἀπήλλαξεν, οὐ τῇ ἀδελφότητι δὲ μόνον τετίμηκεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέ- 30 ροις μυρίοις.

Ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὸ πρὸς τὸν Θεόν.

Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, τὴν σάρκα ἔλαβε τὴν ἡμετέραν, ἐπειδὴ

καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν γενέσθαι ἠθέλησε πρὸς τὸν Πατέρα διὰ φιλανθρωπίαν μόνον, ἵνα ἐλεήσῃ ἡμᾶς· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλη τις αἰτία τῆς οἰκονομίας, ἢ αὕτη μόνη· εἶδε γὰρ χαμαὶ ἐρριμμένους, ἀπολλυμένους, ὑπὸ τοῦ θανάτου τυραννουμένους, καὶ ἠλέησε. τί ἐστι "πιστός;" ἀληθὴς, δυνάμενος· ἀρχιερέως γάρ ἐστι πιστοῦ, 5 τοὺς ὧν ἐστιν ἀρχιερεὺς, δύνασθαι ἀπαλλάξαι τῶν ἁμαρτημάτων. ἵν' οὖν προσενέγκῃ θυσίαν δυναμένην ἡμᾶς καθαρίσαι, διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος· ἐπήγαγεν οὖν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, τουτέστι τῶν πρὸς Θεὸν ἕνεκεν. ἐκπεπολεμωμένοι ἦμεν, φησὶ, τῷ Θεῷ, κατεγνωσμένοι, ἠτιμωμένοι· οὐδεὶς ἦν ὁ προσοίσων ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν· εἶδεν ἡμᾶς 10 ἐν τούτοις ὄντας καὶ ἠλέησεν, οὐ καταστήσας ἡμῖν ἀρχιερέα, ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος ἀρχιερεύς· πῶς πιστὸς, ἐπήγαγεν,

18 Εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ. ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι. 15

Πάλιν ταπεινὸν τοῦτο καὶ εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον Θεοῦ· "ἐν ᾧ γὰρ "πέπονθε," φησὶν, "αὐτὸς," περὶ τοῦ σαρκωθέντος ἐνταῦθά φησι, καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων εἴρηται, καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν, τουτέστι δι' αὐτῆς τῆς πείρας ὧν ἐπάθομεν ἦλθεν· οὐκ ἀγνοεῖ τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα, οὐχ ὡς Θεὸς μόνον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ 20 ὡς ἄνθρωπος ἔγνω διὰ τῆς πείρας ἧς ἐπειράθη, ἔπαθε πολλὰ, οἶδε συμπάσχειν· καί τοι γε ἀπαθὴς ὁ Θεὸς ἐστίν· ἀλλὰ τὰ τῆς σαρκώσεως πάθη ἐνταῦθα διηγεῖται· ὡσανεὶ ἔλεγεν, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ ἡ τοῦ Κυρίου, πολλὰ δεινὰ ἔπαθεν· οἶδε τί ἐστι πειρασμὸς τῶν παθόντων οὐχ ἧττον ἡμῶν· καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἔπαθεν· τί οὖν 25 ἐστι τὸ "δύναται τοῖς πειραζομένος βοηθῆσαι;" ὡς ἂν εἴ τις εἶπε, μετὰ πολλῆς προθυμίας ὀρέξαι χεῖρα συμπαθὴς ἔσται "εἰς" τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ· καὶ διὰ τί μὴ εἶπε τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ "τοῦ λαοῦ;" τὰς γὰρ πάντων ἁμαρτίας ἀνήνεγκεν, ὅτι τέως περὶ αὐτῶν ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἄγγελος πρὸς 30 τὸν Ἰωσὴφ ἔλεγεν, "αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ·" τοῦτο γὰρ καὶ πρῶτον ἔδει γενέσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ὥστε τούτους σῶσαι, καὶ τότε διὰ τούτων ἐκείνους, εἰ καὶ τοὐναντίον γέγονε· τοῦτο γὰρ καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἄνωθεν ἔλεγον, "ὑμῖν ἀναστήσας τὸν

"παῖδα αὐτοῦ, ἀπέστειλεν αὐτὸν εὐλογοῦντα ὑμᾶς," καὶ πάλιν, "ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ἀπεστάλη." τὴν εὐγένειαν δείκνυσιν ἐνταῦθα τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγων "εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας "τοῦ λαοῦ," τέως οὕτω φησίν· ὅτι γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ τὰς ἁμαρτίας πάντων ἀφιεὶς, ἐδήλωσε καὶ τῷ παραλυτικῷ, εἰπὼν, "ἀφέ- 5 "ωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι," καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι, φησὶ γὰρ πρὸς τοὺς μαθητάς· "πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, "βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ "τοῦ Ἁγίου Πνεύματος." ὅταν δὲ τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ Παῦλος, πάντα λοιπὸν τὰ ταπεινὰ φθέγγεται, οὐδὲν δεδοικώς. 10

Τριὰς, μονὰς, ἐλέησον.

Τῶν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν Παύλου τοῦ Ἀποστόλου ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος α΄.

ΤΟΜΟΣ Β΄.

ΚΕΦ. Δ. 15

Ὅτι πιστευτέον Χριστῷ ὡς Μωσεῖ ἐπίστευσαν, καθ' ὑπεροχὴν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἄνθρωπον.

1 Ὅθεν ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολο-2 γίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι 20 αὐτὸν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· μέλλων αὐτὸν προτιθέναι τοῦ Μωϋσέως κατὰ σύγκρισιν, εἰς τὸν τῆς ἀρχιερωσύνης νόμον τὸν λόγον ἤγαγεν, οὐ γὰρ μικρὰν περὶ Μωϋσέως δόξαν εἶχον ἅπαντες, καὶ προκαταβάλλεται ἤδη τὰ σπέρματα 25 τῆς ὑπεροχῆς. ἄρχεται μὲν οὖν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἄνεισι δὲ εἰς τὴν θεότητα, ἔνθα οὐκέτι σύγκρισις ἦν, ἤρξατο ἀπὸ τῆς σαρκὸς

τέως τὸ ἴσον τιθέναι, καί φησιν, "ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ "αὐτοῦ," καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν, ἵνα μὴ ἀποπηδήσῃ ὁ ἀκροατὴς, καὶ εὐθέως ἐμφράξῃ τὰς ἀκοάς. εἰ γὰρ καὶ πιστοὶ ἦσαν, ἀλλ' ὅμως ἔτι πολὺ τὴν αἰδῶ, φησὶ, τῷ ποιήσαντι αὐτόν· τί ποιήσαντι; Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα· οὐδὲν 5 ἐνταῦθα περὶ οὐσίας φησὶν, οὐδὲ περὶ τῆς θεότητος, ἀλλὰ τέως περὶ ἀξιωμάτων ἀνθρωπίνων, "ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ," τουτέστιν ἐν τῷ λαῷ, ἐν τῷ ἱερῷ· ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν οἴκῳ αὐτοῦ φησιν, ὡς ἂν εἴποι τις περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καθάπερ τις ἐπίτροπος καὶ οἰκονόμος οἰκίας, οὕτως ἦν ὁ Μωϋσῆς τῷ λαῷ. ὅτι γὰρ 10 οἶκον ἐνταῦθα τὸν λαὸν, φησὶν, ἐπήγαγεν, "οὗ ὁ οἶκός ἐσμεν ἡμεῖς." τί ἐστι "πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν;" τουτέστιν εὐνοϊκὸν προϊστάμενον τῶν αὐτοῦ, οὐκ ἐῶντα φθείρεσθαι ἁπλῶς. Ἀπόστολον δὲ αὐτὸν καλεῖ διὰ τὸ ἀπεστάλθαι, "καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας "ἡμῶν," τουτέστι τῆς πίστεως· καὶ αὐτὸς γὰρ λαὸν ἐγκεχείρισται, 15 καθάπερ ἐκεῖνος προστασίαν λαοῦ, ἀλλὰ μείζονα καὶ ἐπὶ μείζοσιν.

(Κυρίλλου.) Ὁ μακάριος δὲ Κύριλλός φησι· Μωϋσῆς μὲν ὁ θεσπέσιος διὰ τύπου καὶ σκιᾶς ἐνῆκεν εἰς θεογνωσίαν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης παρέδειξε τὴν ὁδόν· ἀλλ' ἦν ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος· διὰ τοῦτο γνωστὸς ἦν τοτηνικάδε τοῖς 20 κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ ἀπὸ Δὰν καὶ ἕως Βιρσαβεὲ, καὶ ποταμοῦ καὶ θαλάσσης· ὅροι γὰρ οὗτοι τῆς Ἰουδαίων γῆς· μέγα τε ἦν καὶ γνωριμώτατον τὸ ὄνομα αὐτοῦ. καὶ τοῦτο ἰδὼν ὁ προφήτης Δαβὶδ, ψάλλει που καί φησι πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, "ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες 25 "ἔθνη καὶ κατεφύτευσας αὐτήν·" προσεπάγει δὲ τούτοις, ποταμῷ Εὐφράτῃ, καὶ μὴν καὶ θαλάσσῃ τῇ πρὸς νότον καὶ Ἰνδικῇ τερματίζων τὴν Ἰουδαίαν, "ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, "καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφυάδας αὐτῆς." συνεσταλμένον οὖν ἄρα καὶ εἰς μόλις διῆκον ἔθνος τὸ τοῦ πανσόφου Μωσέως ὁρᾶται κή- 30 ρυγμα· προσετίθει δὲ τοῖς κεκλημένοις τῆς εὐπειθείας τὰ γέρα, καὶ τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς ἀμοιβὰς, τὰ πρόσκαιρα καὶ εὐμάραντα. γῆν δέ φημι τὴν τῆς ἐπαγγελίας ὀνομάζειν πανταχῇ. καὶ δεδικαίωκε μὲν ὁ νόμος οὐδένα· "δικαιοῦται γὰρ οὐδεὶς ἐν νόμῳ παρὰ Θεοῦ," καὶ "ἔστιν ἀδύνατον αἷμα τράγων καὶ ταύρων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας." 35

Ὁ δέ γε Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐλεήμων γέγονε καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ, καὶ ἐν ᾧ γέγονεν αὐτὸς πειρασθεὶς, βεβοήθηκε τοῖς πειραζομένοις.

Κέκληκε μὲν γὰρ ἁγίᾳ καὶ ἐπουρανίῳ κλήσει τὴν οἰκουμένην, 5
ἐλεήμων δὲ γέγονεν ἀρχιερεὺς, ὅτι μὴ νόμου διάκονος ἦν τοῦ κατακρίνοντος, ἀμνησικάκῳ δὲ μᾶλλον χάριτι καὶ ἀγάπῃ δεδικαίωκε διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων ἡμῖν πταισμάτων δεδώρηται τὴν ἀπόνιψιν. ἐλεήμων γὰρ ὢν ἀεί τε καὶ φύσει, τέθειται μεσίτης ἡμῶν καὶ Θεοῦ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Λόγος· 10
ἵν' ὥσπερ ἀεὶ χρηστός τε καὶ ἐλεήμων ἦν, οὕτω δὴ πάλιν ἀρχιερεὺς ἀναδεδειγμένος κατοικτείρῃ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ φίλα τε αὐτῷ καὶ συνήθη δρῶν, καὶ τῶν ἰδίων οὐκ ἐξιστάμενος ἀγαθῶν, ἵλεω δὲ καὶ αὐτὸν ἡμῖν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀποφήνῃ Πατέρα. γέγονε δὲ καὶ πιστὸς κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἑαυτὸν 15
ὑπὲρ ἡμῶν εἰς ὀσμὴν εὐωδίας προσαγαγὼν, καὶ τὰς πάντων ἡμῶν ἁμαρτίας ἀνενεγκὼν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, καθὰ γέγραπται· βεβοήθηκε γὰρ οὕτω τοῖς πειραζομένοις, "ἐν ᾧ πέπον-"θεν αὐτὸς πειρασθεὶς," "τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν," κατὰ τὸ γεγραμμένον. νοείσθω δὴ οὖν ἐν τούτοις "τὸ πειρασθεὶς," 20
ἀντὶ τοῦ πεπονθὼς, ἤτοι πειρασμὸν τὸν ἐκ τῶν σταυρωσάντων ὑπενεγκών· δοὺς γὰρ ὑπὲρ πάντων τὸ ἐν ᾧ πέπονθε σῶμα, πάντας ἡμᾶς ἠλευθέρου, καὶ θανάτου καὶ ἁμαρτίας καὶ πειρασμῶν· οὐκοῦν "βεβοήθηκε τοῖς πειραζομένοις," εἷς ὑπὲρ πάντων ἀποθανὼν, ὁ πάσης τῆς κτίσεως ἀξιώτερος, ἵν' οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, 25
ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι.

Ὅτι γὰρ ἁγίους ἡμᾶς ἀποτελῶν σαρκὶ πέπονθεν ὁ Χριστὸς, πληροφορήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐξ ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων, "καὶ ὑμᾶς ποτὲ ὄντας ἀπηλλοτριωμένους καὶ ἐχθροὺς "τῇ διανοίᾳ ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, νυνὶ δὲ ἀποκατήλλαξεν 30
"ἐν τῷ σώματι τῆς σαρκὸς αὐτοῦ διὰ τοῦ θανάτου, παραστῆσαι "ὑμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους καὶ ἀνεγκλήτους κατενώπιον αὐτοῦ, "εἴ γε ἐπιμένετε τῇ πίστει τεθεμελιωμένοι καὶ ἑδραῖοι καὶ μὴ "μετακινούμενοι ἀπὸ τῆς ἐλπίδος τοῦ εὐαγγελίου οὗ ἠκούσατε."

σοφὸν οὖν ἄρα τοῖς κεκλημένοις εἰς ἐλπίδα ζῶσαν καὶ μένουσαν εἰπεῖν.

Ὅθεν, ἀδελφοὶ, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καθὰ 5 καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

Ἐπουράνιον δὲ καὶ μάλα εἰκότως ὀνομάζει κλῆσιν τὴν διὰ Χριστοῦ· χαριεῖται γὰρ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τοῖς δι' αὐτοῦ κεκλημένοις, οὐ πρόσκαιρα καὶ εὐμάραντα, καὶ ὅσα τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ διὰ Μωσέως ἐδίδου νόμος, ἀλλ' ὅσα τοῖς ἅπαξ ἠξιωμένοις ἑλεῖν 10 εἰς μακραίωνα βίον συνεκτείνεται, καὶ ἀναπόβλητον ἔχει τὴν κτῆσιν. κεχρηματίκαμεν δὲ καὶ ἑτέρως ἐπουράνιοι, Χριστοῦ πρωτεύοντος, καὶ ὁδοῦ καὶ θύρας ἡμῖν γεγονότος. καὶ γοῦν ὁ Παῦλός φησι, "καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν "καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου·" καὶ πάλιν, "ὁ πρῶτος ἄνθρωπος 15 "ἐκ γῆς χοϊκός· ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ· οἷος ὁ χοϊκὸς, τοιοῦτοι "καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι." γεγόναμεν τοίνυν ἐπουράνιοι· μορφούμεθα γὰρ εἰς Χριστὸν διὰ Πνεύματος, ὅς ἐστιν ἐξ οὐρανοῦ· διὰ τοῦτο καὶ περιπατοῦντες ἐπὶ γῆς, ἔχομεν ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα· "οὐ γὰρ τοῖς ἀρχαίοις ἐν 20 "ἴσῳ προσεληλύθαμεν ἡμεῖς, ψηλαφωμένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ καὶ "ζόφῳ καὶ θυέλλῃ καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων· "προσεληλύθαμεν δὲ μᾶλλον Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος "Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν Ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ "ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ κριτῇ 25 "Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθή- "κης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λα- "λοῦντι παρὰ τὸ Ἄβελ." τὸ μὲν γὰρ αἷμα τοῦ Ἄβελ κατεκεκράτει τοῦ φονευτοῦ καὶ ἀδελφοκτόνου· λαλεῖ δὲ τὰ ἐκείνου κρείττονα, τὸ τίμιον αἷμα· μόνον γὰρ οὐχὶ καὶ ἐξαιτεῖ τῷ κόσμῳ 30 τὸν ἐκ Πατρὸς ἔλεον, καὶ ῥεραντίσμεθα δι' αὐτοῦ πρὸς δικαίωσιν.

Κατανοήσωμεν τοίνυν τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν.

Ἀρχιερέα δηλονότι καὶ Ἀπόστολον, ὃς καὶ γέγονε πιστὸς καὶ μέχρι θανάτου καὶ σταυροῦ, καθεὶς ἑαυτὸν ἐν εὐδοκίᾳ πατρὸς, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἑαυτοῦ καταστήσῃ μιμητὰς, οὐ δι' αὐτὸν δεδιότας ὑπομεῖναι τὸν θάνατον, εἰ προσίοι κατὰ καιροὺς δι' εὐσέβειαν καὶ ὑπακοὴν τινὸς πρὸς Θεόν. 5

Συλλήψεται δὲ πρὸς τοῦτο ἡμῖν καὶ ὁ μακάριος Πέτρος οὕτω λέγων, "εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐκλήθητε, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ "ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς "ἴχνεσιν αὐτοῦ." καὶ αὐτὸς δέ φησιν ὁ Σωτήρ· "εἴ τις θέλει "ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν 10 "αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι." τῷ γε μὴν ὠνομᾶσθαι πιστὸν τὸν Υἱὸν, ἀδικήσειεν ἂν οὐδὲν τὴν δόξαν αὐτοῦ· θεοπρεπεστάτην γὰρ οὖσαν τὴν λέξιν κατίδοι τις ἄν· καὶ ἐπ' αὐτοῦ δὲ κειμένην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. γέγραπται γοῦν ὅτι "Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ "ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ, δίκαιος καὶ ὅσιος ὁ Κύριος." ἔφη δέ τις 15 καὶ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, ὥστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, "πιστῷ κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν." καὶ μὴν ὁ Παῦλος "πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ "Υἱοῦ αὐτοῦ·" τί γὰρ ἕτερον ἐν τούτοις ἡμῖν σημαίνει τὸ "πιστὸς," ἢ τὸ ἀσφαλής τε καὶ βέβαιος καὶ ἀξιόχρεως εἰς πίστιν ὧν ἂν 20 λέγοι τυχὼν, ἢ ὧν ἂν ἕλοιτο κατορθοῦν; γέγονε δὲ τοιοῦτος ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, καὶ ἐνανθρωπότητι καθιγμένος, καὶ σταυρὸν καὶ θάνατον ἀνατλὰς, ἵνα κατορθώσῃ τὸ αὐτῷ δοκοῦν.

Θεοδώρητος. Πάλιν ἀρχιερέα καὶ Ἀπόστολον αὐτὸν ὡς ἄνθρωπον κέκληκεν· εἰ γὰρ ὡς Θεὸς ἀρχιερεύς ἐστι, καὶ πρὸ τῆς 25 ἐνανθρωπήσεως τοῦτο ἂν ἦν, ὅτι δὲ καὶ Ἀπόστολον τῆς ὁμολογίας ἡμῶν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν γέγονε ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἔδειξεν, "ἐξαπέστειλε γὰρ," φησὶν, "ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ "γυναικός." ἔφη γοῦν "ὅτι καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ "ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός 30 "με· τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν ὃ "δέδωκέ μοι μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναστήσω αὐτὸ τῇ "ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ." δεδέμεθα γὰρ ὡς Σωτῆρι καὶ ζωοποιῷ τῷ Υἱῷ, καὶ τοῦτο ἦν ἔργον αὐτῷ παρὰ τοῦ Πατρός· ἐνεργεῖ γὰρ δι' Υἱοῦ, πᾶν ὅτι ἂν βούλοιτο κατορθοῦσθαι θεοπρεπῶς, ὅτι καὶ δύναμις 35

αὐτοῦ ἐστι καὶ σοφία. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔφασκεν ὁ Υἱὸς,
" ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζω τοῦ Ἰωάννου· τὰ γὰρ ἔργα ἃ
" δέδωκέ μοι ὁ Πατὴρ, ἵνα τελειώσω αὐτὰ, τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ,
" μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἀπέστειλε·" ψάλλει δέ που
καὶ ὁ Δαβίδ· " ἔντειλαι, ὁ Θεὸς, τῇ δυνάμει σου, δυνάμωσον ὁ 5
" Θεὸς τοῦτο ὃ κατειργάσω ἐν ἡμῖν."

Φέρε δὲ πολυπραγμονήσωμεν εἰ δοκεῖ, τίς δὴ ἄρα καὶ ἐπὶ τίσι
γέγονε τῷ Υἱῷ τῆς ἱερατείας ὁ τρόπος, πότερον δουλοπρεπὴς καὶ
τῆς ἑτέρου δόξης ὑπουργὸς, ἢ μᾶλλον τῷ Υἱῷ τὰ κατὰ φύσιν
ἁρμοδιώτατος, καὶ τοῖς τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγοις οὐκ ἀσύμβατος. 10
οἱ μὲν γὰρ πάλαι κατὰ τὸν Μωσέως δοθέντα νόμον ἱερουργοῦν τῷ
Θεῷ, ὡς ἐν τύπῳ καὶ σκιᾷ προσῆγον λατρείας, αὐτὸν ἱερωμένοι
τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνακομίζοντες, ὡς ἐν
χιμάρῳ καὶ κριῷ καὶ μόσχῳ πλειστάκις. ἔριφος γὰρ ὑπὲρ ἁμαρ-
τίας ἐσφάζετο, κατά γε τὴν πίστιν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ἀλλ᾽ ἐν 15
ἐκείνοις μὲν ἦν τῆς ἀληθείας ἡ μόρφωσις· γέγραφε δὲ ἡμῖν ὁ
σοφώτατος Παῦλος, " Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν
" μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ
" χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐδὲ δι᾽ αἵματος
" τράγων καὶ μόσχων· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ 20
" εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος."

Τὴν σάρκα ἐκείνην λέγει μείζονα καὶ τελειοτέραν σκηνὴν, καθ᾽
ὃ ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια ἐνοικεῖ ἐν
αὐτῇ· " οὐ γὰρ ἐκ μέτρου διδῶσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα," τελειοτέρας
δὲ ὡσείτε καὶ ἀλήπτου οὔσης καὶ μείζονος κατορθούσης, τουτέστι, 25
φησὶν, " οὐ ταύτης τῆς κτίσεως·" ἰδοῦ πῶς μείζονος, οὐ γὰρ ἄνθρω-
πος αὐτὴν κατεσκεύασεν, οὐδὲ ταύτης τῆς κτίσεώς ἐστιν, τουτ-
έστιν, οὐ τούτων τῶν κτισμάτων, ἀλλ᾽ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου. ὁρᾷς
πῶς σκηνὴν καὶ καταπέτασμα καὶ οὐρανὸν τὸ σῶμα καλεῖ, διὰ
τῆς μείζονος σκηνῆς, διὰ τοῦ καταπετάσματος, τουτέστι τῆς 30
σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος καὶ εἰσ-
ερχομένην εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ
τοῦ Θεοῦ. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ καθ᾽ ἕτερον καὶ ἕτερον
σημαινόμενον; οἷόν τι λέγω, καταπέτασμα ὁ οὐρανός· ὥσπερ γὰρ

ἀποτειχίζει τὰ ἅγια καταπέτασμα, καὶ ἡ σὰρξ κρύπτουσα τὴν θεότητα, καὶ σκηνὴν ὁμοίως ὡς ἔχουσα τὴν θεότητα.

Ἐπράττετο μὲν γὰρ δι' αἵματος ἀλλοτρίου τῆς λατρείας ἡ δύναμις τοῖς κατὰ νόμον ἱερουργοῖς· ὑποδείγματι γὰρ καὶ σκιᾷ λελατρεύκασι τῶν ἐπουρανίων· Χριστὸς δὲ οὐχ οὕτω πολλοῦ γε 5 καὶ δεῖ. σέσωκε γὰρ τὴν ἐπουράνιον αἵματι τῷ ἰδίῳ, καὶ οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν ἱερεὺς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου· προσκεκόμικε γὰρ ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀτονούσης εἰς δικαίωσιν τῆς ἐν τύπῳ λατρείας· "καὶ γὰρ ἦν ἀδύνατον αἷμα "ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας·" ὅθεν καὶ δευτέρας 10 διαθήκης ἐξετέθη τύπος, οὐκ ἐχούσης ἐφ' ἑαυτῇ τῆς πρώτης τὸ ἄμεμπτον. εἰδὼς δὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν Υἱὸς, ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων προσκομιῶν τε ἅμα καὶ ἱερουργήσων αὐτῷ, γέγονεν ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ τούτου μάρτυς γένοιτ' ἂν ἡμῖν οὐ ψευδοεπὴς ὁ μακάριος Παῦλος· ἔφη 15 γὰρ πάλιν περὶ αὐτοῦ, "διὸ εἰσορχόμενος εἰς τὸν κόσμον, λέγει, "θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· "ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ "ἥκω, ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι, ὁ "Θεὸς, τὸ θέλημά σου." τίς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ εἰς τὸν κόσμον 20 εἰσερχόμενος; πῶς δὲ καὶ ὅλως εἰσβεβηκέναι λέγεται; μὴ οὐχὶ δὴ πρότερον ἔξω τε ὑπάρχων αὐτοῦ καὶ οἷον ἀπῳκισμένος;

Κυρίλλου. Ἐκβέβηκε τοίνυν εἰς τόνδε τὸν κόσμον ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος, οὐ τυπικῶς δὲ μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς, ὅτε καὶ αὐτὸς μέρος πέφηνε τοῦ κόσμου, καταρτίσαντος αὐτῷ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ 25 καὶ Πατρός· ἵνα καὶ τῆς ἁπάντων ζωῆς ἀνάλλαγμα γένηται, τεθνεὼς σαρκὶ κατὰ τὰς γράφας· γέγονε γὰρ διὰ τοῦτο καινῆς διαθήκης μεσίτης, ὅπως θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας. ὠνόμασται τοίνυν ἀρχιερεὺς 30 καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, εὖ μάλα πεποιημένος· προσκεκόμικε τῷ Πατρὶ καθάπερ ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς, καὶ ὡς ἤδη κεκαθαρμένους, προσίομεν γὰρ λέγοντες τῆς πίστεως ἡμῶν τὸ μάθημα. ὅτε τοίνυν τῆς ἀκραιφνοῦς πίστεως τὴν ὁμολογίαν τε καὶ

ὁμούσιον Τριάδα ποιεῖσθαι προστετάγμεθα, πῶς οὐχ ἅπασιν ἐναργὲς, οὐχ ὡς ἑτέρῳ μᾶλλον αὐτὴν ἱερούργει καὶ προὔχοντι τε καὶ ὑπερκειμένῳ κατὰ τὴν φύσιν, ἑαυτῷ δὲ μᾶλλον μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Θεὸς οὖν ἄρα καὶ ἐν σαρκὶ γεγονὼς νοοῖτ' ἂν εἰκότως· δεδικαιώμεθα γὰρ ὁμολογοῦντες ὅτι καὶ γέγονε 5 σὰρξ, καὶ μεμένηκε Λόγος, καὶ πεπάτηκεν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ θανάτου τὸ κράτος, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς ἐκ ζωῆς τοῦ Πατρός.

Ὅτι γάρ ἐστι Θεὸς κατὰ φύσιν, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς ὁ Ἐμμανουὴλ, οὐδὲν ἧττον ἡμᾶς πιστώσεται λέγων ὁ μακάριος Παῦλος, "ὡς γέγονε μὲν Ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, 10 "πιστὸς δὴ πρὸς τούτῳ τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, καθὰ καὶ Μωϋσῆς "ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· πλειονός γε μὴν δόξης αὐτὸς ἠξίωται παρὰ "Μωσέα, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας "αὐτόν." καί μοι πάλιν ἐν τούτοις καταθαυμάζειν ἔπεισι τὸν μυσταγωγόν· ὑποτρέχει γὰρ εὐμηχάνως τὸν Ἰσραὴλ, οὐ μετρίως 15 ἀπονενευκότα πρὸς τὸ ἐξήνιον, καὶ πρός γε τὸ δεῖν ἀντιφέρεσθαι τῷ Χριστῷ, καὶ τῶν εἰς Μωσέα τε λόγων καὶ ἐγκωμίων ἅπτεται· πιστὸν μὲν ἀποκαλῶν, συνεισάγων δὲ τούτοις ἀστείως τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑπεροχῆς τὸ πολὺ λίαν ἀνεστηκός· ἔφη γὰρ γενέσθαι Χριστὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα, καὶ πρός γε τούτῳ, 20 πιστόν· καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς γέγονεν ὁ Μωσῆς· εὐαφόρμως δὲ λίαν παρενεγκὼν εἰς μέσον τὸ Μωσέως ὄνομα, καὶ τοὺς ἐπαίνους τοὺς ἐπ' αὐτῷ προκαταθεὶς, τῷ λόγῳ δέδειχεν εὐθὺς κατόπιν ὄντα τῆς δόξης Χριστοῦ· τετιμῆσθαι γὰρ ἔφη μειζόνως αὐτὸν, "καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν." 25

Ὁρᾷς ὅπως καὶ ἐν σαρκὶ γεγονότα τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ νοούμενον οἰκονομικῶς τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἀνακομίζει μέτρων, καὶ τῶν τῆς δουλείας ὅρων ἐπέκεινα τιθεὶς, γενεσιουργὸν εἶναί φησι τῶν ὅλων, καὶ αὐτοῦ δὲ δηλονότι Μωσέως, στεφανοῖ δὲ διὰ τῶν τούτων τῇ τῆς κατὰ φύσιν κυριότητος δόξῃ. εἰ γὰρ ἔστιν ἀληθὲς, ὅτι τῶν ποιημάτων οὐδὲν ταὐτὸν 30 ἔσται κατ' οὐσίαν τῷ ποιητῇ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειέ τις, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἀμείνων ἔσται κατὰ τὴν δόξαν ὁ κατασκευάσας αὐτόν; ἐπιτήρει δὲ ὅτι τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, αὐτὸν ἔφη πιστὸν μὲν γενέσθαι τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, 35

καθὰ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ἱεροφάντης Μωσῆς· "πλείονός γε μὴν ἠξιῶ-
"σθαι δόξης παρ' ἐκεῖνον, καθόσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ
"κατασκευάσας αὐτόν." προσεπάγει δὲ τούτοις, Θεὸν ὄντα κατα-
δεικνὺς τὸν Ἰησοῦν· "πᾶς δὲ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος, ὁ
"δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός·" οὐκοῦν εἰ μὲν ἦν τις ἄνθρω- 5
πος εἷς τῶν καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, ἔδει κρίνεσθαι τὰ κατ' αὐτὸν, ὡς
ἀπὸ μόνου τοῦ χρόνου τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ καὶ αὐτῶν αἰώνων πρεσβύτατος μονογενὴς Υἱὸς, ἐν
εὐδοκίᾳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γέγονεν ἄνθρωπος, κεχρημάτικέ τε
οὗτος Χριστὸς Ἰησοῦς· καινὸν γὰρ ὄνομα τοῦτο αὐτῷ καὶ τοῖς τῆς 10
οἰκονομίας καιροῖς συνεισβεβηκὸς, προσέσται πάλιν αὐτῷ, καὶ εἰ
γέγονε σὰρξ, τὸ πρὸ παντὸς εἶναι χρόνου, καὶ τὸ δεῖν ὁμολογεῖσθαι
πρὸς ἡμῶν, ὅτι τῶν ὅλων ἐστὶ γενεσιουργός· "εἷς γὰρ Θεὸς ὁ
"Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' οὗ
"τὰ πάντα," καὶ πάλιν "Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ 15
"αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας·" πῶς οὖν αὐτὸς κατὰ τὴν χθὲς ἂν
εἴη, καίτοι γεννηθεὶς ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς; ὅτι τῆς τοῦ
Θεοῦ Λόγου φύσεως τὸ πρεσβύτατον, ὡς ἔφην, ἀναπόβλητον αὐτῷ
μεμένηκεν ἀναγκαίως, καὶ ἐν χρόνοις τῆς μετὰ σαρκὸς καὶ νεω-
τάτης οἰκονομίας. καὶ γοῦν ἐποιεῖτο μὲν λόγους ποτὲ περὶ τοῦ 20
προπάτορος Ἀβραὰμ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, λέγων· "Ἀβραὰμ ὁ
"πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν, καὶ
"εἶδεν καὶ ἐχάρη." οἱ δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὸ ἐπ' αὐτῷ συν-
ιέντες μυστήριον, ἄνθρωπον δὲ καθ' ἡμᾶς ἁπλῶς, καὶ πέρα τούτου
μηδὲν ὑπονοοῦντες ὑπάρχειν αὐτὸν, ἀσυνέτως ἔφασκον, "πεντή- 25
"κοντα ἔτη οὔπω ἔχεις, καὶ Ἀβραὰμ ἑώρακας;" ὁ δὲ πρὸς αὐ-
τούς· "Ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι."
ἔστι τοίνυν αὐτοῦ τε τοῦ Ἀβραὰμ καὶ Μωσέως καὶ τῶν ὅλων
τεχνίτης καὶ γενεσιουργός· ἀνάγκη δὲ πᾶσα τῶν ἰδίων ποιημά-
των προυφεστάναι λέγειν τὸν ποιητήν· καὶ τῶν κατ' εἰκόνα τὴν 30
πρὸς αὐτὸν ἐκτισμένων προαναφαίνεσθαι τὸ ἀρχέτυπον κάλλος.
οὐκοῦν ἀσυγκρίτως τὸ Μωσέως ὑπερβαλεῖται μέτρον, μᾶλλον δὲ
καὶ παντὸς τοῦ κεκλημένου πρὸς γένεσιν, ἡ δόξα Χριστοῦ ὑπάρξει.
καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον πειρᾶται πληροφορεῖν ὁ θεσπέσιος
Παῦλος ὅτι γέγονεν αὐτῷ σοφός τε καὶ ἀληθὴς ὁ περὶ τούτων 35

λόγος· "ἦν μὲν γὰρ," φησὶν, "ὁ Μωσῆς πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ
"αὐτοῦ, ὡς θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων, Χριστὸς
"δὲ ὡς Υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ ὁ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς."

Ἄθρει δὴ οὖν, ὅπως τῷ μὲν μακαρίῳ Μωϋσῇ μέτρον ἀπονέμει
τὸ οἰκετικὸν, τῷ γνησιότητος τρόπῳ κοσμούμενον· εἶναι γάρ φησιν 5
ἐν τῷ οἴκῳ πιστὸν, "εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων," τουτέστιν
εἰς διακονίαν τῶν παρὰ Θεοῦ λόγων· Χριστὸν δὲ οὐχ οὕτως. εἰ
γὰρ ὡς ἐν οἴκῳ πιστὸν οἰκέτην, ἀλλ' ὡς Υἱὸν καὶ δεσπότην ἐπὶ τὸν
οἶκον τοῦ Πατρὸς, τουτέστιν ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους
καὶ ἡγιασμένους ἐν Πνεύματι. πεπαιδαγώγηκε μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς 10
διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς τοὺς ἀρχαιοτέρους, καὶ τὰ τῆς οἰκετικῆς
γνησιότητος ἐκομίζετο γέρα, Θεοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· "σὺ δὲ
"αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ·" πολὺ δὲ λίαν ἐν ἀμείνοσιν ἐπὶ Χρι-
στοῦ. κεκάθικε γὰρ ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψη-
λοῖς, καὶ κατῴκησεν ὡς Υἱὸς καὶ Κύριος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρὸς 15
αὐτοῦ. ἐναυλίζεται γὰρ ἡμῶν ὡς Θεὸς διὰ τοῦ ἰδίου Πνεύματος,
καί τοι τοῦ πανσόφου Μωσέως ἐν οὐδενὶ κατοικήσαντος, οὐ γὰρ
μέτοχοι γεγόναμεν Μωσέως, ἀλλ' οὐδὲ ἑτέρου τινὸς τῶν ἁγίων·
μετεσχήκαμεν δὲ τοῦ Χριστοῦ, διά τε τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς
εὐλογίας τῆς μυστικῆς. καί τοι γὰρ Θεοῦ λέγοντος δι' ἑνὸς τῶν 20
ἁγίων προφητῶν, "ὅτι ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ
"ἔσομαι αὐτῶν Θεός·" ἐνεστηκότος ἤδη καιροῦ καθ' ὃν ἔδει τοῦτο
πληροῦν, κατῴκηκεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν ἀρχαίαν ὑπό-
σχεσιν, ἵν' ἡμᾶς ἀποφήνῃ ναοὺς Θεοῦ ζῶντος, τουτέστιν αὐτοῦ,
καὶ συνάψῃ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί· καὶ γοῦν ἔφη τοῖς 25
ἁγίοις Ἀποστόλοις, "ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ
"Πατρί μου, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν ὑμῖν·" "ὁ γὰρ κολλώ-
"μενος τῷ Κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστι," κατὰ τὸ γεγραμμένον. παρα-
τιθέμενος δὲ καὶ ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, πάλιν οὕτω φησίν·
"οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πι- 30
"στευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ· ἵνα πάντες ἓν ὦσι,
"καθὼς σὺ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν
"ἡμῖν ἓν ὦσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύῃ ὅτι σύ με ἀπέστειλας,
"κἀγὼ τὴν δόξαν ἣν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἓν,

“ καθὼς καὶ ἡμεῖς ἕν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς, καὶ σὺ ἐν ἐμοί· ἵνα ὦσι
“ τετελειωμένοι εἰς ἕν.”

Οὐκοῦν ἐν Χριστῷ τὸ τῆς ἑνώσεως ἀγαθὸν τῆς πρὸς Θεὸν καὶ Πατέρα κεκερδήκαμεν, καὶ μένει πάντως ἐν ἡμῖν, τὸ οὕτω λαμπρὸν καὶ περιφανὲς ἀγλαΐσμα τετηρηκόσι τὴν παρρησίαν καὶ τὸ 5 καύχημα τῆς ἐλπίδος, καὶ πρός γε τούτοις πιστεύουσιν, οὐχ ὅτι παρὰ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἕτερός ἐστιν ἰδικῶς τε καὶ ἀνὰ μέρος Υἱὸς, ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγενημένος ναός· ἀλλ᾽ ὅτι “ γέ-
“ γονε” μὲν κατὰ τὰς γραφὰς “ σὰρξ ὁ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν
“ ἡμῖν·” οὐ πέπαυται δὲ τοῦ εἶναι Θεὸς, ἀλλ᾽ ἔστιν Υἱὸς εἷς, καὶ 10 Κύριος εἷς, Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

Τοῦ μακαρίου Ἀθανασίου. Ποιητὴς γὰρ ὢν καὶ δημιουργὸς, ὕστερον γεγένηται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γενητὸν καὶ ποιητὸν, ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται· διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι. πότε γὰρ πεποίηται, ἢ πότε Ἀπόστολος γέγονεν, 15 εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκός· ταύτην γὰρ προσενέγκας τὴν σάρκα δι᾽ ἑαυτοῦ, ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη, καὶ γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν προσενέγκας ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, ὅτι οὐ πίστεως μετέχων, οὐδ᾽ ἔστιν[1] ἀπιστεύων ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλων 20 περὶ ὧν ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι οὐκ εἶχον τὸ πιστὸν, καθ᾽ ἡμέραν παρεχόμεναι, καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρμοῦ· ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία, ἅπαξ γενομένη, τετελείωκε τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε, μένουσα διὰ παντός· καὶ ἡ 25 μὲν κατὰ νόμον ἱερατεία, καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους· ὁ δὲ Κύριος καὶ ἀπαράβατον καὶ ἀδιάδοχον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην, πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, παραμένων ἀεὶ, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γινόμενος, εἰς τὸ ὑπακούειν καὶ μὴ πλανᾷν τοὺς προσερχομένους· καὶ ὁ μὲν Μωσῆς θεράπων, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱός· καὶ ὁ 30 μὲν πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον, ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ Κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς τυγχάνων, καὶ ὡς Θεὸς ἁγιάζων αὐτόν. ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς ἄνθρωπος ὢν φύσει, πιστὸς ἐγένετο, πιστεύων τῷ διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ Θεῷ·

[1] Leg. ἔτι.

ὁ Λόγος οὐχ ὥσπερ τις τῶν γενητῶν ἦν ἐν σώματι, ἀλλὰ Θεὸς ἐν σαρκὶ καὶ δημιουργὸς, καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ.

7 Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, σήμερον ἐὰν 8 τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας 5 ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ 9 πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαρά-10 κοντα ἔτη· διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς 10 11 ὁδούς μου· ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

Σοφωτάτην ἐν τούτοις ποιεῖται τὴν ἐπίπληξιν τοῖς Ἑβραίων δήμοις, εἰς ἀνάμνησιν αὐτοὺς ἄγων τῶν τοῖς πατράσι συμβεβηκότων κατὰ τὴν ἔρημον. ἐκλετυτρωμένοι γὰρ τῆς Αἰγυπτίων πλεο- 15 νεξίας, ὀψὲ καὶ μόλις τὸν τῆς ἀσυνήθους δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, κέκληνται πρὸς γῆν τὴν τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένην· εἶτα πλείστων τε ὅσων αὐτοῖς καὶ μὴν καὶ ἀξιαγάστων ἐπιδειχθέντων σημείων, παροτρύνοντες οὐ διαλελοίπασιν ὃν διὰ πάσης ἐπεικείας, καὶ τῆς εἰς ἅπαν ὁτιοῦν εὐπειθείας θεραπεύειν ἐχρῆν. ἐπειδὴ δὲ 20 ἧκον πρὸς αὐτοῖς ἤδη τοῖς ὅροις τῆς ἀεὶ προσδοκηθείσης αὐτοῖς χώρας τε καὶ γῆς, προσκεκρούκασιν ἀπιστήσαντες· μὴ γὰρ μὴ δύνασθαι διασώσειν αὐτοὺς τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον παραφρονοῦντες ἔφασκον, ἀπολεῖσθαι δὲ καὶ οὐκ εἰς μακρὰν διὰ χειρὸς τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ, καὶ δὴ καθίσαντες ἔκλαιον, καὶ ὑπονο- 25 στῆσαι πάλιν εἰς τὴν τῶν πλεονεκτησάντων ἐβουλεύοντο γῆν. τί οὖν πρὸς ταῦτα Θεός; "προσώχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ," φησὶ, "καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς "ὁδούς μου· ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν "κατάπαυσίν μου." εὐθέως οὖν ὁ Παῦλος παρενεγκὼν εἰς παρά- 30 δειγμα τὰ τοῖς ἀρχαίοις συμβεβηκότα διά γε τὸ ἀπιστεῖν ἑλέσθαι Θεῷ, "Βλέπετε," φησὶν, "ἀδελφοί· μή ποτε ἔσται ἔν τινι "ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ "ζῶντος." ἡ μὲν οὖν ἀπιστία δίκης τε ὁμοῦ καὶ ὀλέθρου προμνή-

στρια γένοιτ᾽ ἄν· καὶ μάλα εἰκότως τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτήν· τὸ δὲ δὴ προσήκασθαι μὲν τὴν πίστιν τὴν εἰς Χριστὸν, μὴ μὴν ἔτι καὶ ὑγιῶς τοῦτο δρᾶν, φαίην ἂν ἔγωγε, τοῖς τῆς ἀπιστίας αἰτιώμασιν, ἀδελφὴν ὥσπερ τινὰ τὴν φαυλότητα νοσεῖν.

(Ευσεβίου.) Εὐσέβιός φησιν, ἅπαξ ποτὲ, φησὶν, ἐσκληρύ- 5 νατε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀκούσαντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἐπὶ τῆς ἐρήμου· ὁρᾶτε οὖν μὴ καὶ δεύτερον αὐτὸ πράξητε, ἐὰν αὖθις αὐτοῦ τῆς φωνῆς ἀκούσητε ἐν ἀνθρώποις γενομένου. τὸ δὲ "σήμερον" εἰς πάντα τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα ἀναφέρει· ἑκάστη γὰρ ἡμέρα τοῦ αἰῶνος σημαίνεται διὰ τοῦ σήμερον. "διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ 10 "ἐκείνῃ," τούτου, φησὶν, ἕνεκα, τὴν γενεὰν ἐκείνην ἐβδελυξάμην, τὸ κοῦφον αὐτῶν καὶ εὐρίπιστον τῆς γνώμης ἰδών.

Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου· ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

Οἱ δὲ οὐδὲ ταῖς ἀπειλαῖς προσέχειν ἠθέλησαν, οὐδὲ μεταμελείᾳ 15 λῦσαι τὴν ἀπειλὴν ἐβουλήθησαν· οὗ δὴ χάριν τῆς τοῖς πατράσιν ἐπηγγελμένης οὐκ ἀπέλαυσαν γῆς. τὴν γὰρ γῆν ἐκείνην κατάπαυσιν αὐτοῦ προσηγόρευσε, κατὰ δὲ τοὺς ἄλλους ἑρμηνευτὰς ἀνάπαυσιν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ τὰς μεταβάσεις ὡς ὁδοιποροῦντες ἐποιοῦντο συχνὰς, τῆς σκηνῆς ἡγουμένης ἐν ᾗ κατοικεῖν ὁ 20 Θεὸς ἐνομίζετο, ἐν δὲ τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας καὶ αὐτοὶ τῆς ὁδοιπορίας ἐπαύσαντο, καὶ ἡ σκηνὴ τοῖς ἀφιερωθεῖσιν ἐνεπάγη χωρίοις, εἰκότως κατάπαυσιν ἐκάλεσε τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν· ὁδοὺς δὲ Θεοῦ, τὰς οἰκονομίας ἐκάλεσε. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἡμᾶς διαδέξεται, εἰ τῆς τοῦ Θεοῦ φωνῆς εἰσέτι καὶ νῦν κατὰ τὴν σήμερον 25 ἡμέραν ἀνακαλουμένης ἡμᾶς ἀκούοντες σκληρύνοιμεν τὰς ἑαυτῶν καρδίας· διαλήψεται γὰρ ἡμᾶς ὀργὴ Θεοῦ, καὶ ἀποπεσούμεθα τῆς παρ᾽ αὐτῷ καὶ σὺν αὐτῷ ἀναπαύσεως, ἥτις γενήσεται μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ παρόντος βίου· τότε γὰρ τὸ ἀληθινὸν σάββατον ἡμᾶς διαδέξεται, ἐν ᾧ ἀληθινῷ σαββάτῳ αὐτὸς ὁ Θεοῦ Λόγος 30 ἀναπαύσεται ἐν ἡμῖν, τοῖς διὰ πράξεων ἀγαθῶν τὴν ἀρετὴν κατορθώσασιν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης εἰς τὸ "καθὼς "λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ

"ἀκούσητε," λέγει, περὶ ἐλπίδος ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, ὅτι χρὴ ἐλπίζειν τὰ μέλλοντα, καὶ ὅτι ἔσται πάντως τοῖς ἐνταῦθα πονήσασι μισθός τις καὶ καρπὸς καὶ ἀνάπαυσις· τοῦτο οὖν ἀπὸ τοῦ προφήτου δείκνυσιν, "ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς "τὴν κατάπαυσίν μου." τρεῖς φησὶ καταπαύσεις εἶναι, μίαν τὴν 5 τοῦ σαββάτου, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, δευτέραν τὴν τῆς Παλαιστίνης, εἰς ἣν εἰσελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι ἔμελλον ἀναπαύεσθαι ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῆς πολλῆς καὶ τῶν πόνων· τρίτην τὴν ὄντως ἀνάπαυσιν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἧς οἱ τυχόντες ἀνεπαύοντο ὄντως τῶν πόνων καὶ τῶν μόχθων. τῶν τριῶν 10 τοίνυν ἐνταῦθα μέμνηται· καὶ τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς μιᾶς διαλεγόμενος, τῶν τριῶν ἐμνημόνευσεν; ἵνα δείξῃ τὸν προφήτην περὶ ταύτης λέγοντα· περὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐκ εἶπε, φησὶ, πῶς πάλαι γεγενημένης, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς δευτέρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ· οὐ γὰρ εἰσελεύσονται, φησὶν, εἰς τὴν κατάπαυσίν μου· εἰς δὲ τὴν 15 Παλαιστίνην, καὶ εἰσῆλθον καὶ ἀνεπαύσαντο. λείπεται δὴ τὴν τρίτην ταύτην εἶναι λοιπόν.

12 Βλέπετε μή ποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος.

Ἀπὸ γὰρ σκληρότητος ἡ ἀπιστία γίνεται· καὶ καθάπερ τὰ 20 πεπωρωμένα τῶν σωμάτων καὶ σκληρὰ οὐκ εἴκει ταῖς τῶν ἰατρῶν χερσὶν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ σκληρυνθεῖσαι οὐκ εἶκον τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ. εἰκὸς γὰρ ἀπιστεῖν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ὄντων ἀληθῶν τῶν γινομένων. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων λόγος οὐκ ἔστιν οὕτω πιθανὸς ὡς ὁ τῶν παρελθόντων, ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς ἱστορίας, ἐν ᾗ 25 πίστεως ἐδεήθησαν. εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν, φησὶν, ἐπειδὴ οὐκ ἤλπισαν, ὥσπερ ἐχρῆν ἐλπίσαι, ταῦτα ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς.

13 Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται. 30

Σευηριανοῦ. Ὥσπερ μίαν ἡμέραν τὸν παρόντα αἰῶνα εἰσάγει· μέτοχοι γὰρ Χριστοῦ γεγόναμεν, ἐάν περ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

(Θεοδώρος.) Θεόδωρος φησιν· οὐδὲ γὰρ νῦν, φησὶ, συμβου-

λεύειν προσῆκεν ὑμῖν, ὅπως ἂν ἀποστάντες τῶν χειρόνων ἐπὶ τὸ κρεῖττον ῥέψητε διὰ τῆς ἐπὶ τὸν Χριστὸν πίστεως. πρὸς γὰρ ἤ δη πεπιστευκότας ὁ λόγος μοι γίνεται, ὥστε τὰ αὐτὰ παραινεῖν ὑμῖν προσῆκεν, ὅπως ἂν ἐπιμένητε τοῖς δόξασιν ἅπαξ· τοῦτο οὖν λέγει, ὅτι οἱ πιστεύσαντες καὶ τοῦ Πνεύματος μετειληφότες, μέτοχοι 5 τῆς ὑποστάσεως τοῦ Χριστοῦ γεγόναμεν, ὥσπερ τινὰ φυσικὴν τὴν πρὸς αὐτὸν κοινωνίαν δεξάμενοι· λείπει δὴ λοιπὸν τὸ τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν ἀκεραίῳ διαφυλάξαι γνώμῃ.

16 Τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, ἀλλ' οὐ πάντες 17 οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως· τίσιν δὲ προσ- 10 ώχθισεν τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν; ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Θεοδώρου. Βούλεται δεῖξαι, ὅτι πάντες οἱ διὰ Μωσέως ἐξελθόντες ἀπώλοντο δι' ἀπιστίαν, ὥστε ἐκ παραλλήλου μειζόνως φοβῆσαι τούτους πρὸς οὓς ἐποιεῖτο τὸν λόγον, οὔτε τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν 15 ἑξῆς, τοῦ "τίσιν δὲ προσώχθισε;" καὶ "τίσι δὲ ὤμοσεν;" ἀναγινωσκομένων μὲν κατ' ἐρώτησιν, τὴν αὐτὴν δὲ ἀπαιτούντων ἀνταπόδοσιν· οὔτε ἐκεῖνο, ὅτι τινὲς δὲ ἀκούσαντες παρεπίκραναν τότε, λέγεσθαι κατ' αὐτὴν ἠδύναντο τὴν διάνοιαν, εἴπερ δὴ ὀλίγοι ἀπὸ πολλῶν τοῦτο ὑπομεμενηκότες ἦσαν· λέγομεν γὰρ ἐπὶ τῶν πραττομένων, 20 ὅτι τίνες ἐποίησαν τόδε μέρος, ἀπὸ πλήθους ἀποτεμνόμενοι, ὅταν ἐλάττονας εἶναι τοὺς πεποιηκότας συμβαίνῃ τῶν οὐ πεποιηκότων· ἐνταῦθα δὲ δύο μόνοι, Ἰησοῦς καὶ Χαλέβ· ὥστε οὐδὲ ἀκολουθίαν εἶχε τινὰ τὸ λέγειν, τίνας εἶναι τοὺς παραπικραίνοντας, δύο μόνων ἀπὸ τοσούτου πλήθους ὄντων, οὐδὲν λυμαίνεσθαι τῇ ἀποφάσει τῶν 25 δύο νομίσας τὸν ἀριθμόν.

ΚΕΦ. Ε.

Προτροπὴ σπουδάσαι εἰς τὴν προδηλουμένην κατάπαυσιν.

1 Φοβηθῶμεν οὖν μή ποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν 30 ὑστερηκέναι.

(Θεόδωρος.) Προσῆκεν φοβεῖσθαι, φησὶν, ὅπως ἂν μὴ αὐτοὶ

τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν εἰσόδου τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενοι ὑστερήσωμεν μοχθηρίᾳ γνώμης· μηδὲ γάρ τις οἰέσθω ἀρκεῖν αὐτῷ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὐδὲ ἐκείνοις· οὐ γὰρ ἦσαν κατὰ τὴν πίστιν τοῖς ἐπαγγελθεῖσι συνημμένοι, ὅθεν οὕτως ἀναγνωστέον, "μὴ συγκεκερασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκουσθεῖσιν," 5 ἵνα εἴπῃ ταῖς πρὸς αὐτοὺς γεγενημέναις ἐπαγγελίαις τοῦ Θεοῦ διὰ Μωσέως.

Διὸ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησι· τουτέστιν, οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους, ἀνορθώσατε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται, 10 "ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τις ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας·" ὁρᾷς ὅτι τὴν ἀπιστίαν ἡ ἁμαρτία ποιεῖ; ὥσπερ γὰρ ἡ ἀπιστία βίον τίκτει πονηρὸν, οὕτω καὶ ὅταν ψυχὴ εἰς βάθος ἔλθῃ κακῶν, καταφρονεῖ, καταφρονήσασα δὲ οὐδὲ πιστεύειν ἀνέχεται ὥστε ἀπαλλάξαι φόβου αὐτήν· "μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ·" μετέχομεν 15 αὐτοῦ, φησὶν, ἓν ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ αὐτὸς, εἴπερ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, σῶμα δὲ ἡμεῖς, συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι, ἓν σῶμά ἐσμεν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ· "ἐάν περ "τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχω"μεν·" "τίς ἐστιν ἀρχὴ τῆς ὑποστάσεως; τὴν πίστιν δι' ἧς 20 "ὑπέστημεν καὶ οὐσιώμεθα καὶ γεγενήμεθα, ὡς ἄν τις εἴποι, εἶτα "ἐπάγει," ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ καθυπέρβατόν ἐστιν ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. 25

Φοβηθῶμεν οὖν μή ποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν 2 ὑστερηκέναι· καὶ γάρ ἐσμεν εὐηγγελισμένοι καθάπερ κἀκεῖνοι, ἐν τῷ λέγεσθαι σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, τὸ γὰρ σήμερον ἀεί ἐστιν· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν 30 ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκερασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.

Πῶς οὐκ ὠφέλησεν; εἶτα βουλόμενος αὐτοὺς φοβῆσαι, δείκνυσι

τοῦτο αὐτὸ, δι' ὧν φησι, "τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν, "ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξελθόντες ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωϋσέως· τίσιν "δὲ προσώχθισε μ' ἔτη· οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα "ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσιν δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν "κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι 5 "οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνελθεῖν διὰ ἀπιστίαν." εἰπὼν πάλιν τὴν μαρτυρίαν, καὶ τὴν ἐρώτησιν ἐπάγει, ὅπερ ποιεῖ τὸν λόγον σαφῆ· "εἶπε γὰρ," φησὶ, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς ἀκούσητε, μὴ σκλη- "ρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ·" τίνων μέμνηται, φησὶ, σκληρυνθέντων, τίνων δὲ ἀπειθησάντων· οὐ τῶν 10 Ἰουδαίων; ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ἤκουσαν κἀκεῖνοι, φησὶν, ὥσπερ ἡμεῖς ἀκούομεν, ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονε· μὴ τοίνυν νομίσητε ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκούειν τοῦ κηρύγματος ὠφεληθήσεσθε, ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο, ἐπεὶ μηδὲ ἐπίστευσαν. οἱ οὖν περὶ Χαλὲβ καὶ Ἰησοῦν ἐπειδὴ μὴ συνεφώ- 15 νησαν τοῖς ἀπιστήσασι, διέφυγον τὴν κατ' ἐκείνων ἐξενεχθεῖσαν τιμωρίαν· καὶ ὅρα τί θαυμαστῶς· οὐκ εἶπεν οὐ συνήνεσαν, ἀλλ' οὐ συνεκράθησαν, τουτέστιν, ἀστασιάστως διέστησαν τῶν πάντων, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην ἐσχηκότων. ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ στάσιν αἰνίττεσθαι· εἰσελευσόμεθα γὰρ, φησὶν, εἰς τὴν κατά- 20 παυσιν οἱ πιστεύσαντες· πόθεν τοῦτο δῆλον, ἐπήγαγε, καθὼς εἴρηκεν, "ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατά- "παυσίν μου," καὶ τοιούτων ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέντων· καὶ μὴν τοῦτο οὐ τοῦ ἡμᾶς εἰσελεύσεσθαι δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ἐκείνους μὴ εἰσεληλυθέναι. τί οὖν σπουδάζει δεῖξαι 25 τέως; ὅτι ὥσπερ ἡ κατάπαυσις ἐκείνη οὐ κωλύει ἑτέραν κατάπαυσιν λέγεσθαι, οὕτως οὐδὲ αὕτη τὴν τῶν οὐρανῶν. τέως οὖν θέλει δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἔτυχον ἐκεῖνοι τῆς καταπαύσεως. ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, φησὶν, "εἴρηκε γάρ που περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτως· "καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, ἀπὸ πάντων 30 "τῶν ἔργων αὐτοῦ," καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, "εἰσελεύσονται εἰς τὴν "κατάπαυσίν μου" ὁρᾷς πῶς οὐ κωλύει ἐκείνη ταύτην εἶναι κατάπαυσιν.

6 Ἐπεὶ οὖν ἀπολείπεται τινὰς εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐχ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν· 35

7 πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς προείρηται.

Τί δέ ἐστιν ὅ φησιν; ἐπεὶ οὖν ὀφείλουσι, φησὶ, τινὲς εἰσελθεῖν, πάντως ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον· ὅτι δὲ εἰσελθεῖν χρὴ, καὶ δεῖ τινας εἰσελθεῖν, ἀκούσωμεν, πόθεν τοῦτο δῆλον, μετὰ τοσαῦτα ἔτη 5 φησὶ, λέγει πάλιν ὁ Δαβὶδ, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ "ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν· εἰ γὰρ αὐτοὺς "Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα "ἡμέρας·" δῆλον δὲ ὅτι ὡς μελλόντων τινῶν τεύξεσθαί τινος ἀμοιβῆς ταῦτά φησι. 10

9 Ἄρα ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ.

Οὐ γὰρ ἂν εἰ μὴ ἦν σαββατισμὸς, ταῦτα παρηγγέλλοντο, οὐδὲ ἐκελεύοντο μὴ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσι· πῶς δὲ ἔμελλον τὰ αὐτὰ πείσεσθαι οἱ τὴν Παλαιστίνην οἰκοῦντες, εἰ μὴ ἑτέρα τις ἦν κατάπαυσις; καὶ καλῶς συνεπέρανε τὸν λόγον· 15 οὐ γὰρ εἶπε κατάπαυσις, ἀλλὰ σαββατισμὸς, τὸ οἰκεῖον ὄνομα καὶ ᾧ ἔχαιρον καὶ ἐπέτρεχον, σαββατισμὸν τὴν βασιλείαν καλῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σαββατισμῷ πάντων μὲν τῶν πονηρῶν ἀπέχεσθαι κελεύει, ἐκεῖνα δὲ μόνα γίνεσθαι τὰ πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἅπερ οἱ ἱερεῖς ἐπετέλουν, καὶ ὅσα ψυχὴν ὠφελεῖ, καὶ μηδὲν 20 ἕτερον, οὕτω καὶ τότε· ἀλλ' αὐτὸς οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τί; "ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς κατέπαυ-"σεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός·" ἐπειδὴ περὶ ἀναπαύσεως αὐτοῖς ὁ λόγος ἦν, καὶ τοῦτο ἐπεθύμουν ἀκοῦσαι πότε ἔσται, εἰς τοῦτο τὸν λόγον κατέκλεισε· τὸ δὲ σήμερον ὥστε 25 μηδέποτε ἀπελπίζειν ἑαυτούς· "παρακαλεῖτε, φησὶν, ἑαυτοὺς "καθ' ἑκάστην ἡμέραν," τουτέστι κἂν ᾖ τις ἡμαρτηκὼς, ἕως ἂν ᾖ τὸ σήμερον ἐλπίδας ἔχει· εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἁπλῶς τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερηθήσονται μόνον, ἐπάγει καὶ κόλασιν, εἰπὼν, 30

12 Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διϊκνούμενος

ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας.

Ἐνταῦθα περὶ τῆς κολάσεως διαλέγεται, εἰς τὰ κρυπτὰ αὐτά, φησὶ, διϊκνεῖται τῆς καρδίας τῆς ἡμετέρας, καὶ διατέμνει τὴν ψυχήν· οὐ κῶλα ἐστὶ πεσεῖν ἐνταῦθα, οὐδὲ γῆς ἀποστερηθῆναι 5 καθάπερ ἐκεῖ, ἀλλὰ βασιλείας οὐρανῶν καὶ ἀθανάτῳ παραδοθῆναι κολάσει καὶ τιμωρίᾳ.

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν, ἀληθινῆς καταπαύσεως τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ μὴ πάλιν ἐπὶ τὰ παλαιὰ ἀνατρέχειν, μεταβολὴν ὑπομένοντας καὶ μετάθεσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται πεπαῦ- 10 σθαι τοῦ ποιεῖν τὸν κόσμον, ἅπαξ αὐτοῦ τῇ κατασκευῇ τέλος δεδωκὼς, οὕτως προσῆκε καὶ τὸν εἰς κατάπαυσιν εἰσιόντα, μὴ παλινδρομεῖν ἐπὶ τὰ παλαιὰ, πόνους ὑφορώμενον τοὺς τῆς ἀρετῆς παράβασιν νομίμων[m]· τούτοις γὰρ ἀκολουθεῖν ἀνάγκη τὴν μεταβολὴν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καταστάσεως μετάστασιν· τὸ δὲ σήμερον, 15 φησὶν, οὔτε ἀόριστόν ἐστιν, οὔτε μὴν ἐπὶ τοῦ ἐκτὸς ἡμέρας διαστήματος λέγεσθαι δύναται, ὡς ἂν ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας τοῦ σήμερον ἁρμόττοντος. τοῦτο δὲ οὐ τῆς ἀποστολικῆς σαφηνείας ἕνεκεν μόνον ἐπισημήνασθαι δίκαιον ᾠήθην, ἀλλὰ καὶ τῶν βουλομένων ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῆς τοῦ μονογενοῦς θεότητος λαμβάνειν τὸ "ἐγὼ 20 "σήμερον γεγέννηκά σε·" οἳ τὸ σήμερον ἀόριστον εἶναι ἀποφαίνονται, οὐδὲ τοῦτο ἐννοοῦντες, ὅτι τὸ σήμερον λέγεσθαι οὐκ ἂν δύναιτο μὴ οὔσης ἡμέρας· ὅτι γὰρ οὐδὲ ἀόριστον λέγοιτο ἂν τὸ σήμερον, σαφῶς ὁ Ἀπόστολος ἐδήλωσεν εἰπὼν, "πάλιν, τινὰ "ὁρίζει ἡμέραν ἐν Δαβὶδ λέγων, εἰ δὲ καὶ ἑτέρωθι παρακαλεῖτε 25 "ἑαυτοὺς, ἔφη καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖ-"ται," πρῶτον μὲν ἔδειξεν ὅτι οὐκ ἔξω τῶν ἡμερῶν τὸ σήμερον λέγοιτο, τῷ εἰπεῖν καθεκάστην ἡμέραν, καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν τὸ "ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται·" ἔπειτα οὐδὲ οὕτω φαίνεται περὶ τοῦ σήμερον ὡς ἂν ἀορίστου διαλεγόμενος, οὐ δυναμένου μὲν τοῖς 30 παρεληλυθόσι, δυναμένου δὲ καὶ τοῖς μέλλουσιν ἁρμόττειν· τί γάρ φησι; καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ σήμερον λέγεσθαι πρὸς ἡμᾶς νομίσαντες, οὕτως ἐπιμελεῖσθαι τοῦ μένειν ἐπὶ τῆς πίστεως· ὡς

[m] Hæc corrupta sunt.

γὰρ τοῦ σήμερον τὴν παροῦσαν σημαίνοντος ἡμέραν, οὕτως αὐτοῖς συνεβούλευσε, καταχρησάμενος τῇ σημασίᾳ μᾶλλον πρὸς τὸ τῆς παραινέσεως ὠφέλιμον.

(Σευηριανός.) Σευηριανὸς δέ φησι, μερισμὸν ψυχῆς καὶ πνεύματος λέγει, ὅταν ἡ μὲν ψυχὴ προσπάσχει τῷ σώματι, τοῦ 5 δὲ Ἁγίου Πνεύματος ἡ χάρις ἀνθέλκει πρὸς τὰ οὐράνια.

ΚΕΦ. ϛ.

Τὸ φοβερὸν τῆς κρίσεως παρὰ τῷ λόγῳ τῷ διὰ πάντων, καὶ τὸν χρηστὸν τῆς χάριτος τῆς ἱερατικῆς παρὰ τῷ ὁμοιοπαθήσαντι ἡμῖν ἀνθρωπίνως.

Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυ- 10 σιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῶν τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπι- 13 στίας,—(ἕως)—πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

Χρυσοστόμου. Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησι, δεῖ τοίνυν ἡμῖν πολλῆς σπουδῆς, ἵνα μὴ ὁμοίως ἐκπέσωμεν· ὅτι γὰρ ἐκπεσούμεθα, 15 τὸ ὑπόδειγμα δηλοῖ, καὶ ἵνα μὴ ἀκούων ἐν τῷ αὐτῷ τὴν αὐτὴν εἶναι νομίσῃς τιμωρίαν, ἄκουσον τί ἐπάγει· "ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ "Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστο- "μον" καὶ τὰ ἑξῆς· δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι κἀκεῖνα αὐτὸς εἰργάσατο ὁ τοῦ Θεοῦ Λογος, καὶ ζῇ, καὶ οὐκ ἐσβέσθη· μὴ τοίνυν ἐπειδὴ 20 λόγον ἤκουσας ἁπλῶς νομίσῃς· μαχαίρας γάρ ἐστι τομώτερος· ὅρα τὴν συγκατάβασιν, καὶ ἐντεῦθεν σκόπει τίνος ἕνεκεν ἐδεήθησαν οἱ προφῆται εἰπεῖν, μάχαιραν καὶ ῥομφαίαν καὶ τόξον· "ἐὰν μὴ "ἐπιστραφῆτε, φησὶ, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει, τὸ τόξον "αὐτοῦ ἐνέτεινε καὶ ἡτοίμασεν αὐτό·" εἰ γὰρ νῦν μετὰ τοσοῦτον 25 χρόνον καὶ τελείωσιν, οὐ δύναται τῷ τοῦ λόγου ὀνόματι καταπλῆξαι μόνον, ἀλλὰ δεῖται τούτων τῶν ῥημάτων ἵνα δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τὴν ἐκ τῆς συγκρίσεως, πολλῷ μᾶλλον τότε, "διϊκνού- "μενος," φησὶν, "ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος." τί ἐστὶ τοῦτο; φοβερόν τι ἠνίξατο, ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα διαιρεῖ ἀπὸ τῆς ψυ- 30 χῆς, ἢ ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν ἀσωμάτων διϊκνεῖται, οὐ καθὼς ἡ μάχαιρα μόνον τῶν σωμάτων. δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι καὶ ψυχὴ κολά-

ζεται, καὶ ὅτι τὰ ἐνδότατα διερευνᾶται καὶ τὰ ἐγκάρδια κρίνει· ἐκεῖ γὰρ διαβαίνει καὶ κολάζων καὶ ἐξετάζων, καὶ τί λέγω περὶ ἀνθρώπων, φησὶ, κἂν γὰρ Ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν Ἀρχαγγέλους, κἂν τὰ Χερουβὶμ, κἂν τὰ Σεραφὶμ, κἂν οἱανδήποτε κτίσιν, πάντα ἐκκαλύπτεται τῷ ὀφθαλμῷ ἐκείνῳ· πάντα δῆλά ἐστι καὶ φανερά· 5 "πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς "ὃν ἡμῖν ὁ λόγος." τί ἐστι τετραχηλισμένα; ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν ἱερείων ἐξελκομένων. ὥσπερ ἐκεῖνα, ἐπειδὰν σφάξας τις ἀπὸ τῆς σαρκὸς καθελκύσῃ τὸ δέρμα, πάντα τὰ ἔνδον ἐκκαλύπτεται, καὶ δῆλα ποιεῖ τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλ- 10 μοῖς, οὕτω καὶ τῷ Θεῷ δῆλα πρόκειται πάντα." τί ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας; ὡς ἄν τις εἴποι, διὰ τι οὐκ ἴδιον ἐκεῖνος τὴν γῆν ἔλαβεν ἀρραβῶνα τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως; δέον πιστεῦσαι, τῷ φόβῳ πλέον ἐνδόντες, καὶ μηδὲν μέγα περὶ τοῦ Θεοῦ φαντασθέντες, ἢ καὶ ὀλιγοψυχήσαντες, οὕτως ἀπώλοντο. 15 ἔστι δὲ καὶ ἕτερόν τι εἰπεῖν, οἷον ὅτι πλέον ἀνύσαντες τῆς ὁδοῦ, ὅτε πρὸς αὐταῖς ταῖς θύραις ἐγένοντο, πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι κατεποντίσθησαν· τοῦτο δὲ καὶ περὶ ὑμῶν δέδοικα, φησὶν, ὅτι γὰρ καὶ οὗτοι πολλὰ ἔπαθον, ὕστερον αὐτοῖς μαρτυρεῖ λέγων, "ἀναμνή- "σθητε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν 20 "ὑπεμείνατε παθημάτων·" μηδεὶς οὖν πρὸς τὸ τέλος ἀπαγορεύων καταπιπτέτω· ἱκανοὶ γὰρ, φησὶν, οἱ πρόγονοι παιδεῦσαι ἡμᾶς, μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν, ἅπερ ἔπαθον· τοῦτό ἐστιν, "ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας," ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει λέγει, "τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γό- 25 "νατα ἀνωρθώσατε·" εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούσας ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι, τὸν αὐτὸν θάνατον ὑπολάβῃς, ὅνπερ κἀκεῖνοι ὑπέμειναν, ὅρα τί φησι, "ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς, καὶ τομώ- "τερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον·" πάσης γὰρ μαχαίρας χαλεπώτερον εἰς τὰς τούτων ἐμπίπτει ψυχὰς ὁ λόγος, πληγὰς 30 ἐργαζόμενος χαλεπάς· καὶ καιρίας δίδωσι στομάς. εἶτα περὶ Υἱοῦ διαλέγεται, "πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος·" αὐτῷ, φησὶν, ἔχομεν εὐθύνας δοῦναι τῶν πεπραγμένων· πῶς οὖν ἵνα μὴ πέσωμεν, μηδὲ ὀλιγοψυχήσωμεν, ἱκανὰ μὲν κἀκεῖνά φησι παιδεῦσαι.

14 Ἔχομεν δὲ ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς· Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.

Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο προσέθηκεν, ἐπήγαγεν, "οὐ γὰρ ἔχομεν "ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν·" διὰ 5 τοῦτο ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται "τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι·" πάντων γὰρ ἔλαβε τῶν ἀνθρωπίνων πεῖραν· εἶπεν ἐκεῖ, οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς, τὴν θεότητα αἰνιττόμενος· εἶτα ἐπειδὴ τῆς θεότητος ἐπελάβετο, συγκαταβατικώτερον πάλιν διαλέγεται λέγων· "ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέ- 10 "γαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς," καὶ μείζονα δείκνυσι τὴν κηδεμονίαν, καὶ ὅτι ὡς ὑπὲρ οἰκείων προΐσταται, καὶ οὐ θέλει αὐτοὺς ἐκπεσεῖν· Μωϋσῆς μὲν γὰρ, φησὶν, οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν, αὐτὸς δὲ εἰσῆλθεν· ἀλλ' οὐ τὸ πᾶν τῷ ἱερεῖ δίδωσι, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ, λέγω δὴ τὴν ὁμολογίαν· 15 ποίαν; ὅτι ἀνάστασίς ἐστιν, ὅτι ἀντίδοσις, ὅτι μυρία ἀγαθὰ, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεός ἐστιν, ὅτι ἡ πίστις ὀρθή· ταῦτα ὁμολογήσωμεν, ταῦτα κατέχωμεν. ὅτι γὰρ ταῦτα ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν ἱερέα ἔνδον εἶναι, συμπαθῆσαι δυνάμενον ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· οὐκέτι, φησὶν, ἀγνοῶν τὰ ἡμέτερα, ὡς πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, οἳ τοὺς ἐν 20 θλίψεσιν οὐκ ἴσασιν, οὐδὲ ὅτι ποτέ ἐστι θλίψις· ἐπὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀδύνατον εἰδέναι τὴν κάκωσιν τοῦ κακουμένου, τὸν μὴ πεῖραν λαβόντα, καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐλθόντα· πάντα ὑπέστη ὁ ἀρχιερεὺς ὁ ἡμέτερος, ἵνα δύνηται συμπαθεῖν.

15 Πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς 25 ἁμαρτίας.

Τουτέστιν, ἐδιώχθη, ἐνεπτύσθη, κατηγορήθη, ἐσκώφθη, ἐσυκοφαντήθη, ἀπηλάθη, τὸ τέλος ἐσταυρώθη "καθ' ὁμοιότητα χωρὶς "ἁμαρτίας." ἐνταῦθα καὶ ἄλλο αἰνίττεται, ὅτι δυνατὸν χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἐν θλίψεσιν ὄντα διενεγκεῖν, ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ, 30 "ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς," οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι ὁμοίωμα σαρκὸς, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἀνέλαβε. διὰ τί οὖν εἶπεν ὁμοιώματι; ὅτι περὶ ἁμαρτωλοῦ σαρκὸς ἔλεγεν· ὁμοία γὰρ ἦν τῇ σαρκὶ τῇ ἡμετέρᾳ,

τῇ μὲν γὰρ φύσει ἡ αὐτὴ ἦν ἡμῖν· τῇ δὲ ἁμαρτίᾳ οὐκέτι ἡ αὐτή.

16 Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν. 5

Θρόνον φησὶ τὸν βασιλικὸν, περὶ οὗ φησιν, "εἶπεν ὁ Κύριος "τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου." τί ἐστι "προσερχόμεθα "μετὰ παρρησίας;" ὅτι ἀναμάρτητον ἔχομεν ἱερέα καταγωνιζόμενον τὴν οἰκουμένην· εἰ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ ἁμαρτίας ἐσμὲν, ἀλλ' αὐτὸς ἀναμάρτητος. πῶς προσερχόμεθα μετὰ παρρησίας; θρόνος 10 γὰρ χάριτός ἐστιν, οὐ θρόνος κρίσεως, νῦν διὰ τοῦτο "μετὰ παρ-"ρησίας, ἵνα λάβωμεν ἔλεον," καὶ οἷον ζητοῦμεν· φιλοτιμία γὰρ τὸ πρᾶγμα, δωρεὰ βασιλική· καὶ "χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον "βοήθειαν·" ἂν μὲν γὰρ νῦν προσέλθῃ, φησὶ, λήψῃ χάριν καὶ ἔλεον· εὐκαίρως γὰρ προσέρχῃ, ἂν δὲ τότε προσέλθῃς, οὐκέτι· οὐ 15 γὰρ ἔστι τότε θρόνος χάριτος, ἕως ὅτε κάθηται χαριζόμενος ὁ βασιλεύς· ὅταν δὲ ἡ συντέλεια, τότε ἐγείρεται εἰς κρίσιν· "προσερ-"χώμεθα δὲ μετὰ παρρησίας," πάλιν μὴ ἔχοντες συνειδὸς πονηρὸν, μὴ διστάζοντες· οὐ γὰρ δύναται μετὰ παρρησίας ὁ τοιοῦτος προσελθεῖν· διὰ τοῦτο λέγει, "καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ 20 "ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι·" ἵνα δὲ μὴ ἀκούων ἀρχιερέα, νομίσῃς αὐτὸν ἑστάναι, εὐθέως αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγει, ὁ δὲ ἱερεὺς οὐ κάθηται, ἀλλ' ἕστηκεν. ὁρᾷς ὅτι τὸ γενέσθαι ἀρχιερέα οὐχὶ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ κενώσεως.

1 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ 25 ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν· ἵνα προσ-2 φέρῃ δῶρά τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐ-3 τὸς περίκειται ἀσθένειαν· καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ 30 ἁμαρτιῶν.

Θέλει δεῖξαι λοιπὸν, ὅτι πολλῷ βελτίων ἡ διαθήκη αὕτη τῆς παλαιᾶς· ποιεῖ οὖν τοῦτο, πόρρωθεν προκαταβάλλων τοὺς λο-

γισμούς. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἦν σωματικὸν, οὐδὲ φανταστικὸν, οἷον, οὐ ναὸς, οὐχ ἅγια ἁγίων, οὐχ ἱερεὺς τοσαύτην ἔχων σκευήν· οὐ γὰρ παρατηρήσεις νομικά, ἀλλ' ὑψηλότερα καὶ τελειότερα πάντα, καὶ τὸ πᾶν ἐν τοῖς πνευματικοῖς· οὐχ οὕτω δὲ τὰ πνευματικὰ τοὺς ἀσθενεστέρους ὑπήγετο ὡς τὰ σωματικὰ, τοῦτον ὅλον ἀνα- 5 κινεῖ τὸν λόγον· καὶ θέα τὴν σύνεσιν, ἀπὸ τοῦ ἱερέως πρώτου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρώτου δείκνυσι τὴν διαφοράν. διὰ τοῦτο ὁρίζεται πρῶτον τί ἐστιν ἱερεὺς, καὶ δείκνυσιν εἴ τινα ἔχει ἱερέως, καὶ εἰ τὰ σύμβολα ταῦτα σύμβολα δείκνυται ἱερωσύνης· ἀντέπιπτε δὲ αὐτῷ, ὅτι οὔτε εὐγενὴς ἦν, οὔτε ἐκ φυλῆς 10 ἱερατικῆς, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς ἱερεύς· πῶς οὖν ἱερεύς φησι; καὶ πρῶτον ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτὸ βεβαιοῦται. ἔδει μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια πιστεύεσθαι· ἀλλ' ὅταν ἀσθενεῖς ὦσιν οἱ ἀκούοντες, τὸ ἐναντίον γίνεται· καὶ τέως ἃ κοινά ἐστι, τίθησι πρῶτα, καὶ τότε δείκνυσιν ὅτι ὑπερέχει. ἡ γὰρ κατὰ σύγκρισιν 15 ὑπεροχὴ οὕτω γίνεται, ὅταν ἐν μὲν τοῖς κοινωνῇ, ἐν δὲ τοῖς ὑπερέχῃ· "πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος" τοῦτο κοινὸν τῷ Χριστῷ ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται, καὶ τοῦτο, "ἵνα "προσφέρῃ δῶρα καὶ θυσίας ὑπὲρ τοῦ λαοῦ·" καὶ τοῦτο οὐχ ὅλον, τὰ δὲ λειπόμενα οὐκέτι. 20

Μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ ὑπεροχὴ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτω καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν περὶ ἁμαρτιῶν· εἶτα καὶ ἄλλο ὑφ' ἕτερον, 25 φησὶ, γίνεται, καὶ οὐκ αὐτὸς ἐπιπηδᾷ· καὶ τοῦτο κοινὸν, "καὶ οὐχ "ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλὰ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ "καθάπερ καὶ Ἀαρών·" ἐνταῦθα ἕτερόν τι πάλιν θεραπεύει, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται, ὃ καὶ ἄνω καὶ κάτω Ἰουδαίοις διαλεγόμενος ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "ὅτι ἀπ' ἐμοῦ οὐκ ἐλήλυθα·" ἐνταῦθα δέ 30 μοι δοκεῖ καὶ τοὺς Ἰουδαίων αἰνίττεσθαι ἱερέας ὡς οὐκέτι ὄντας ἱερέας τοὺς ἐπιπηδῶντας, καὶ τὸν νόμον τῆς ἱερωσύνης παραφθείροντας· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα. ποῦ οὖν ἐχειροτονήθη, φησὶν, ὁ γὰρ Ἀαρὼν ἐχειροτονήθη

πολλάκις, ὡς ἐπὶ τῆς ῥάβδου, καὶ ὅτε πῦρ κατῆλθε καὶ ἠφάνισε τοὺς ἐπιπηδῆσαι βουλομένους τῇ ἱερωσύνῃ, ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ καὶ εὐδοκιμοῦσιν· πόθεν οὖν; ἀπὸ προφητείας τοῦτο δείκνυσιν, οὐδὲν ἔχει αἰσθητὸν, οὐδὲν ὁρατόν· διὰ τοῦτο ἀπὸ προφητείας, ἀπὸ τῶν μελλόντων ἰσχυρίζεται, "ἀλλ' ὁ 5 "λαλήσας," φησὶ, "πρὸς αὐτὸν, υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον "γεγέννηκά σε." τί πρὸς τὸν υἱὸν τοῦτο; ναὶ, φησὶ, προκατασκευή ἐστι τοῦ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθῆναι, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ;" οὐδεὶς ἕτερος, πάντες γὰρ ὑπὸ νόμον ἦσαν, πάντες ἐσαββάτιζόν, 10 πάντες περιετέμνοντο, οὐδένα ἂν ἔχοιεν ἕτερον δεῖξαι.

7 Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ 8 εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν 15 ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν ὑπακοήν.

Ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ τὸ κηδεμονικὸν παρίστησι, καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· τί γὰρ βούλεται τὸ "μετὰ κραυγῆς "ἰσχυρᾶς;" οὐδαμοῦ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιόν φησιν, οὐδὲ ὅτι ἐδάκρυσεν εὐχόμενος, οὐδὲ ὅτι κραυγὴν ἐποιήσατο. ὁρᾷς ὅτι συγ- 20 κατάβασις ἦν; οὐ γὰρ ἐνῆν εἰπεῖν ὅτι ηὔξατο, ἀλλὰ καὶ "μετὰ "κραυγῆς ἰσχυρᾶς."

Εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν υἱὸς, 9 ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοὴν, καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας 25 10 αἰωνίου, προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Τί λέγεις; αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἱρετικοί.

Γεννάδιου. Ἀντὶ τοῦ τῷ πάθει τὸ μάθημα τῆς ὑπακοῆς ἔχων ἐντελέστατον, ἐπεδείξατο, καὶ ταῦτα τυγχάνων Υἱός. οὕτω δὲ καὶ 30 ἡμεῖς λέγειν εἰώθαμεν· πολλάκις γοῦν ἄριστα λόγον διεξεληλυθότος τινὸς, φαμὲν ὅτι οὗτος ἀληθῶς ἔμαθεν ἀφ' ὧν εἴρηκε λόγους, τουτέστι τῇ ἀγγελίᾳ καὶ τῇ φράσει βεβαίως ἔδειξεν κατωρθωκέναι τῶν λόγων τὴν μάθησιν.

Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ εὐλαβείας ἠκούετο· καὶ τί περὶ τῶν προφητῶ νπλέον ἂν εἴποι τις; ποία δὲ καὶ ἀκολουθία εἰπεῖν "εἰσα-"κουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καίπερ ὢν υἱὸς, ἔμαθεν ἀφ' ὧν "ἔπαθε τὴν ὑπακοήν;" ταῦτα περὶ Θεοῦ ἄν τις εἴποι; καὶ τίς οὕτως μέμηνε; τίς δὲ παραπαίων ταῦτα ἐφθέγξατο; ποίαν ὑπα- 5 κοὴν ὁ μέχρι θανάτου πρὸ τούτου ὑπακούσας ὡς πατρὶ υἱός; πῶς ὕστερον ἔμαθεν; ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς σαρκώσεως εἴρηται; εἰπὲ δή μοι, τοῦ πατρὸς ἐδεῖτο ἵνα σωθῇ ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ διὰ τοῦτο περίλυπος ἦν, καὶ ἔλεγεν, "εἰ δυνατὸν παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ "ποτήριον τοῦτο;" οὐδαμοῦ δὲ περὶ ἀναστάσεως ἐδεήθη τοῦ πα- 10 τρὸς, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων· "λύσατε τὸν "ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτὸν," καὶ "ἐξουσίαν "ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν "αὐτὴν, οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' "ἐμαυτοῦ·" τί οὖν ἐστι; τίνος ἕνεκεν ἐδεῖτο; ἢ περὶ τίνος ἐδεῖτο 15 τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν; ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰσακούεται εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον τὸν προσήκουσαν, εἶπεν ὅτι εἰσηκούσθη, ὥσπερ καὶ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος ἔλεγεν, "εἰ ἠγαπᾶτέ με, ἐχάρητε ἂν ὅτι "πρὸς τὸν Πατέρα πορεύομαι· καὶ γὰρ ὁ Πατήρ μου μείζων μου 20 "ἐστι·" πῶς δὲ οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν ὁ ἑαυτὸν κενώσας, ὁ παραδοὺς ἑαυτόν; "παρέδωκε γὰρ," φησὶν, "ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρ-"τιῶν ἡμῶν·" καὶ πάλιν, "δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων "ἡμῶν·" τί οὖν ἐστιν; ὁρᾷς ὅτι διὰ τὴν σάρκα ταπεινὰ φθέγγεται περὶ αὐτοῦ; οὕτω καὶ ἐνταῦθα, "καίπερ ὢν υἱὸς, ἀπὸ τῆς 25 "εὐλαβείας εἰσηκούσθη," φησί· βούλεται δεῖξαι αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα ὃν μᾶλλον ἢ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· τοσαύτη, φησὶν, ἦν αὐτοῦ ἡ εὐλάβεια, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου αἰδεῖσθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν, ἔμαθεν ὑπακούειν τῷ Θεῷ, φησὶν, ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ πᾶσιν αἴτιος σωτηρίας. εἰ δὲ ἐκεῖνος Υἱὸς ὢν ἐκέρδανεν ἀπὸ τῶν 30 παθημάτων τὸ ὑπακούειν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς. ὁρᾷς πόσα περὶ ὑπακοῆς διαλέγεται, ὥστε πείθεσθαι αὐτούς; δοκοῦσι γὰρ ἀφηνιάζειν.

Καὶ τελειωθεὶς διὰ τῶν παθημάτων.

Τοῦτό ἐστιν ἄρα τελείωσις, καὶ διὰ τούτου ἐλθεῖν εἰς τελείωσιν 35

χρή· οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τοῦτο γέγονε περιουσία σωτηρίας, τελειωθεὶς γὰρ ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτῷ αἴτιος σωτηρίας.

Προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν 11 τάξιν Μελχισεδέκ· περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ 5 δυσερμήνευτος λέγειν.

Μέλλων καθιέναι εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἱερωσύνης, πρότερον αὐτοὺς ἐπιτιμᾷ, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡ τοσαύτη συγκατάβασις γάλα ἦν, καὶ διὰ τὸ νηπίους αὐτοὺς εἶναι, πλέον ἐνδιέτριβε τῷ ταπεινῷ λόγῳ τῷ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς περί τινος δικαίου οὐ διαλέγεται· 10 καὶ θέα, οὔτε ἀπεσιώπησε τὸν λόγον πάντη, οὔτε εἶπε, τὸ μὲν γὰρ ἵνα ἀναγάγῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν καὶ πείσῃ τελείους εἶναι, καὶ μὴ ἀποστερεῖσθαι τῶν μεγάλων δογμάτων πεποίηκε, τὸ δὲ ἵνα μὴ καταχώσῃ αὐτῶν τὸν νοῦν.

ΚΕΦ. Ζ. 15

Ἐπιτίμησις τοῖς δεομένοις τῆς στοιχειώδους εἰσαγωγῆς.

Περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς.

Ἐπειδὴ ἐκεῖνοι οὐκ ἀκούουσι, διὰ τοῦτο δυσερμήνευτος ὁ λόγος· ὅταν γάρ τις πρὸς ἀνθρώπους ἔχῃ μὴ παρακολουθοῦντας, μηδὲ τὰ 20 λεγόμενα διανοοῦντας, ἑρμηνεῦσαι οὐ δύναται καλῶς αὐτοῖς.

12 Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι, διὰ τὸν χρόνον.

Δείκνυσιν ἐνταῦθα, πρὸ πολλοῦ χρόνου πεπιστευκότας αὐτούς· δείκνυσιν ὅτι καὶ λαϊκοὶ ὀφείλουσι κατηχεῖν· ὅρα γοῦν αὐτὸν ὠδίνοντα συνεχῶς τὸν περὶ τοῦ ἀρχιερέως εἰσαγαγεῖν λόγον, καὶ ἀεὶ 25 ἀναβαλλόμενον· ἄκουε γὰρ ὅπως ἤρξατο, "ἔχοντες ἀρχιερέα μέ-"γαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς·" καὶ παρεὶς εἰπεῖν πῶς μέγαν, πάλιν φησί, "πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, "ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν·" καὶ πάλιν, "οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γεννηθῆναι ἀρχιερέα·" 30 καὶ πάλιν εἰπών, "σὺ εἶ ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισέδεκ·"

πάλιν ἀναβάλλεται λέγων, "ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς "αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας προσενέγκας." ἐπεὶ οὖν τοσαυτάκις ἐξεκρούσθη, ὡσανεὶ ἀπολογούμενος, φησὶν, ἡ αἰτία παρ' ὑμῖν· βαβαὶ πόση διαφορὰ, ὀφείλοντες ἄλλους διδάσκειν, οὐδὲ ἁπλῶς μαθηταί εἰσιν, ἀλλὰ μαθηταὶ ἔσχατοι· "καὶ γὰρ ὀφεί- 5 "λοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ "διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ "Θεοῦ." ἐνταῦθα τὴν ἀνθρωπότητα φησίν· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γραμμάτων πρῶτα τὰ στοιχεῖα δεῖ μαθεῖν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρῶτα τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδιδάσκοντο. ὁρᾷς τίς ἡ 10 αἰτία τοῦ τὰ ταπεινὰ φθέγγεσθαι; οὕτω καὶ Ἀθηναίοις ἐποίησε διαλεγόμενος ὁ Παῦλος καὶ λέγων, "τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς "ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις "πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει "κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισεν, πί- 15 "στιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." διὰ τοῦτο εἰ μέν τι ὑψηλὸν λέγοι, ἐν βραχεῖ τοῦτό φησι· τὰ δὲ ταπεινὰ πολλαχοῦ διέσπαρται τῆς Ἐπιστολῆς, καὶ οὕτω δὲ τὸ ὑψηλὸν δείκνυται· τὸ γὰρ σφόδρα ταπεινὸν οὐκ ἀφίησι περὶ τῆς θεότητος ταῦτα ὑποπτεύεσθαι· τὸ δὲ εἰπεῖν, "ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς 20 "ἀκοαῖς," ἐδήλωσεν ὅτι πάλαι ὑγίαινον καὶ ἦσαν ἰσχυροὶ, τῇ προθυμίᾳ ζέοντες· ἀπὸ δὲ τῶν συνεχῶν θλίψεων γεγόνασι νωθροί.

Καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς.

Ἀεὶ γάλα τὸν ταπεινὸν λόγον καλεῖ, διὰ τὸ τοῖς ἀφελεστέροις 25 ἁρμόζειν· τοῦτο δὲ ἐναντίον τοῖς τελείοις, καὶ βλαβερὸν τὸ ἐν τούτοις διατρίβειν, ὥστε οὐκέτι τὰ νομικὰ ἐπεισφέρεσθαι νῦν, οὐδὲ ἀπὸ τούτων τὴν σύγκρισιν γίνεσθαι, ὅτι ἀρχιερεὺς καὶ ἔθυσε, καὶ ἐδεήθη κραυγῆς καὶ ἱκετηρίας. ὅρα γοῦν πῶς ἡμῖν ταῦτα προσίσταται; ἀλλ' ἐκείνους τότε ἔτρεφεν οὐδαμοῦ προσιστάμενα 30 αὐτοῖς· ἄρα οὖν τροφὴ ἀληθὴς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ· "δώσω γὰρ "αὐτοῖς," φησὶν, "οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν "τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου," "γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα·" οὐκ εἶπεν ἔθρεψα, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τοιοῦτο τροφὴ, ἀλλ'

ὥσπερ ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν μικρῶν τῶν οὐ δυναμένων ἄρτῳ τρέφεσθαι· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ ποτίζεται, ἀλλ' ἡ τροφὴ αὐτοῖς ἀντὶ ποτοῦ δίδοται· καὶ οὐκ εἶπεν, χρείαν ἔχετε, ἀλλὰ "γεγόνατε "χρείαν ἔχοντες γάλακτος, καὶ οὐ στερεᾶς τροφῆς," τουτέστιν, ὑμεῖς ἠθελήσατε, ὑμεῖς ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο κατεστήσατε. 5

13 Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης.

Τίς ἐστι λόγος τῆς δικαιοσύνης; ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ βίον αἰνίττεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, "ἐὰν μὴ περισσεύῃ ἡ "δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων," τοῦτο 10 καὶ αὐτός φησιν ὁ "ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης," τουτέστι, τῆς ἄνω φιλοσοφίας ἄπειρος, οὐ δύναται παραδέξασθαι βίον ἄκρον καὶ ἠκριβωμένον· ἢ δικαιοσύνην ἐνταῦθα τὸν Χριστόν φησι καὶ τὸν ὑψηλὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. ὅτι μὲν οὖν νωθροὶ γεγόνασιν, εἶπεν, πόθεν δὲ, οὐκέτι προσέθηκεν, αὐτοῖς ἀφιεὶς εἰδέναι, καὶ μὴ βουλό- 15 μενος ἐπαχθῆ τὸν λόγον ἐργάσασθαι.

14 Τελείων δέ ἐστιν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.

Οὐκ εἶχον τὰ αἰσθητήρια ἐκεῖνοι γεγυμνασμένα, οὐδὲ ᾔδεσαν 20 καλὸν καὶ ἀγαθόν· νῦν οὐ περὶ βίου αὐτῷ ὁ λόγος, ὅταν λέγῃ "πρὸς "διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ·" τοῦτο γὰρ παντὶ ἀνθρώπῳ δυνατὸν εἰδέναι καὶ εὔκολον, ἀλλὰ περὶ δογμάτων ὑγιῶν καὶ ὑψηλῶν καὶ διεφθαρμένων καὶ ταπεινῶν· τὸ παιδίον οὐκ οἶδε τὴν φαύλην καὶ τὴν δόκιμον τροφὴν διαιρεῖν, ἀλλ' οὐ τὸ τέλειον· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ 25 πᾶσι προσέχοντες, ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως τὰς ἀκοὰς διδόντες· ὃ δοκεῖ μοι καὶ τούτους αἰτιᾶσθαι ὡς ἁπλῶς περιφερομένους, καὶ νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις διδόντας ἑαυτούς· ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει ᾐνίξατο λέγων, "διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις, μὴ παραφέρεσθε·" τοῦτό ἐστι "πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ·" λάρυγξ σῖτα γεύε- 30 ται, ψυχὴ δὲ δοκιμάζει λόγους.

1 Δι' ὅπερ ἀφεντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα.

Τίς ἐστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου αὐτὸς ἐφεξῆς τίθησι λέγων "μὴ

"πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ
"πίστεως ἐπὶ Θεόν· βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν,
"ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου·" εἰ δὲ τοῦτο ἀρχὴ,
τί ἄλλο ἐστὶ τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, ἢ τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν
ἔργων καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν 5
νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου; τί δέ ἐστιν ἀρχή; οὐδὲν ἄλλο ἢ
τοῦτο· ἀρχὴν δέ φησιν, ὅταν μὴ βίος καθαρὸς παρῇ· καθάπερ γὰρ
τὸν εἰς τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων εἰσερχόμενον, τὰ στοιχεῖα
δεῖ πρῶτον ἀκοῦσαι, οὕτω καὶ τὸν Χριστιανὸν ταῦτα εἰδέναι ἀκρι-
βῶς, καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλειν ὑπὲρ αὐτῶν· εἰ δὲ δέοιτο πάλιν διδασ- 10
καλίας, οὔπω τὸν θεμέλιον ἔχει· τὸν γὰρ ἑδραῖον πεπηγέναι χρὴ καὶ
ἑστάναι, καὶ μὴ μετακινεῖσθαι· ὅτι γὰρ ἡ πίστις θεμέλιος, τὸ δὲ
λοιπὸν οἰκοδομὴ, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, "ἐγὼ θεμέλιον τέθεικα, καὶ
ἄλλος ἐποικοδομεῖ, εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσὸν,
"ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην." "μὴ πάλιν," 15
φησὶ, "θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων·"
τί δέ ἐστιν "ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα;" πρὸς αὐτὴν χωρῶ-
μεν λοιπὸν τὴν ὀροφὴν, τουτέστι βίον ἄριστον ἔχωμεν· ὥσπερ γὰρ
ὁ θεμέλιος συνέχει τὴν πᾶσαν οἰκοδομὴν, οὕτω καὶ τοῦ βίου τὴν
καθαρότητα, ἡ περὶ τὴν πίστιν πληροφορία. ἐὰν δέ τις πίστιν 20
μὲν ἔχῃ, πράττῃ δὲ πονηρὰ, καὶ περὶ αὐτῆς ταύτης ἀμφιβάλλῃ
καὶ ὑβρίζῃ τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως αὐτὸν φήσομεν νήπιον, ἐπὶ
τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντα· τούτοις δὲ μετὰ τοῦ βίου καὶ ἄλλο
ἐγκαλεῖ ὡς παρασαλευθεῖσι καὶ δεομένοις "θεμέλιον καταβάλλειν
"μετανοίας, ἀπὸ νεκρῶν ἔργων·" τὸν γὰρ ἀπό τινος εἰς ἕτερον 25
μετατιθέμενον καὶ τὸ μὲν ἀφιέντα, τὸ δὲ αἱρούμενον, πρότερον
αὐτοῦ καταγνῶναι χρὴ, καὶ ἀποστῆναι τῇ διαθέσει, καὶ τότε
ἐλθεῖν ἐφ' ἕτερον· εἰ δὲ τοῦ προτέρου πάλιν ἔχεσθαι μέλλοι, πῶς
τοῦ δευτέρου ἅψαιτο; ὁ γὰρ μέλλων ἐπ' ἀρετὴν ἰέναι, πρότερον τῆς
κακίας καταγνῶναι ὀφείλει, καὶ τότε ταύτην μετελθεῖν· οὐ γὰρ 30
ἴσχυεν ἡ μετάνοια καθαροὺς αὐτοὺς δεῖξαι· διὰ τοῦτο εὐθέως
ἐβαπτίζοντο, ἵν' ὅπερ ἀδυνάτως εἶχον ἐργάσασθαι δι' ἑαυτῶν, τοῦτο
διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γίνεται χάριτος· ἐπὶ γοῦν τὸ βάπτισμα ἔρχε-
σθαι δεῖ, πρότερον καταγνόντα τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ καὶ κατα-
ψηφισάμενον. τί δέ ἐστι "βαπτισμῶν διδαχῆς;" οὐχ ὡς πολλῶν 35

ὄντων τῶν βαπτισμῶν, ἀλλ' ἑνός· τί οὖν αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπεν; διὰ τὸ εἰπεῖν, "μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι·" εἰ γὰρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτιζε, καὶ ἄνωθεν κατήχησε, διδασκόμενοι τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηνεκῶς ἔμελλον ἀδιόρθωτοι μένειν.

(Σευηριανός.) Σευηριανὸς δέ φησιν· ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ 5 Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, κατὰ νόμον γὰρ ἐπολιτεύσατο, διὰ τοῦτο λέγει, τοῦτ' ἀφέντες, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα, εἰδότες ὅτι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ δεῖ εἶναι τοῦ ἀνευ νόμου[n] μέλλοντος ἱερέως εἶναι, "ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ "Θεὸν, βαπτισμῶν." τοῖς Χριστιανοῖς, νεκρά ἐστι τὰ γήϊνα· 10 ἄτοπον οὖν ἐστι, φησὶν, ἀποστάντας τῆς διαγωγῆς ταύτης, εἴ τε τῆς κατὰ πίστιν, εἴ τε ἀπὸ τοῦ νενεκρῶσθαι τοῖς πᾶσιν, ἐλθεῖν πάλιν ἐπὶ τοὺς κατὰ νόμον βαπτισμούς· ὁ Κύριος ἐλθὼν, μετάνοιαν ἐκήρυξε, λέγων "μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν "οὐρανῶν·" μετάνοιαν δὲ ἀπὸ νεκρῶν ἔργων· οὕτως οὖν ἀνα- 15 γνωστέον, μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, ἀντὶ τοῦ τῆς ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων μετανοίας· ὃ οὖν λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. οὐ δεῖ ἀφέντας τὴν μετάνοιαν τὴν ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς Θεὸν, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ πληθυντικῶς ὠνόμασε διὰ τὸ πλῆθος τῶν καταξιουμένων, εἴρηκε δὲ βαπτισμῶν, καὶ τὴν διδα- 20 χὴν, καὶ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, δι' ἧς αἱ χειροτονίαι, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, καὶ τὰ ἑξῆς. ἀνατρέχει ἐπὶ τὸν νόμον· τοῦτο δὲ προκατασκευάζει, ἐπειδὴ οἱ ἐν νόμοι ἱερεῖς νόμον ἐξεδίκουν. ὁ δὲ Μελχισεδὲκ ἐκτὸς ἦν νόμου, ὁ δὲ ἐλθὼν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἦν. οὐ δεῖ, φησὶν, ἀφέντας τὸν κατὰ τὴν τάξιν 25 Μελχισεδὲκ ἐκδικεῖν τὴν ἐν νόμῳ ἱερατείαν, ἵνα τὰ ἐν νόμῳ ᾖ ἑστῶτα. θεμέλιον δὲ εἶπεν τὰ ἐν νόμῳ, ἐπειδὴ προοίμιον εὐσεβείας γεγένηται τοῖς ἀνθρώποις.

Ἐπιθέσεώς τε χειρῶν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· οὕτω γὰρ τὸ 30 πνεῦμα ἐλάμβανον, ἐπιθέντας αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας.

Ἀναστάσεώς τε νεκρῶν.

Τοῦτο γὰρ ἔν τε τῷ βαπτίσματι γίνεται, καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ βεβαιοῦται.

[n] Cod. ἂν εὐνόμου.

Καὶ κρίματος αἰωνίου.

Διὰ τί δὲ ταῦτά φησιν; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἢ παρασαλεύεσθαι ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βιοῦν καὶ ῥαθύμως, λέγει, νήψατε, οὐκ ἔνι εἰπεῖν, ναὶ ῥαθύμως ζήσωμεν· πάλιν βαπτισθησόμεθα, πάλιν κατηχηθησόμεθα, πάλιν ληψόμεθα πνεῦμα· σφάλ- 5 λεσθε, φησὶ, ταῦτα νομίζοντες.

4 Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γεννηθέντας 5 Πνεύματος Ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα, 6 δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν 10 ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.

Ὅρα πῶς ἐντρεπτικῶς καὶ ἀπαγορευτικῶς ἄρχεται· "ἀδύνατον," φησί· μηκέτι προσδόκα τὸ μὴ δυνατόν· εἰ ὅλως ἐφωτίσθητε ἅπαξ· εἶτα ἐπάγει, "γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου," τουτ- 15 έστι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, "καὶ μετόχους γεννηθέντας "Πνεύματος Ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα," τὴν διδασκαλίαν ἐνταῦθα λέγει· "καὶ μετόχους γεννηθέντας Πνεύ- "ματος Ἁγίου· δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος," ἢ τὸ τὰ θαύματα ἐπιτελεῖν, φησὶν, ἢ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος· "καὶ 20 "παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας "ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας·" ἀνακαινίζειν, φησὶν, εἰς μετάνοιαν, τουτέστι διὰ μετανοίας· τί οὖν; ἐκβέβληται ἡ μετάνοια; οὐχ ἡ μετάνοια, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ διὰ λουτροῦ πάλιν ἀνακαινισμός· οὐ γὰρ εἶπεν, ἀδύνατον ἀνακαινι- 25 σθῆναι εἰς μετάνοιαν, καὶ ἐσίγησεν, ἀλλὰ πῶς ἀδύνατον ἐπήγαγεν, ἀνασταυροῦντας ἀνακαινισθῆναι, τουτέστιν, καινὸν γενέσθαι· τὸ γὰρ καινοὺς ποιῆσαι, τοῦ λουτροῦ μόνου ἐστὶ, τῆς δὲ μετανοίας ἐστὶ τὸ καινοὺς γενομένους, εἶτα παλαιωθέντας ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀπαλλάξαι τῆς παλαιότητος, καὶ στερροὺς ἐργάσασθαι· 30 εἰς ἐκείνην μέντοι τὴν λαμπρότητα ἀγαγεῖν οὐκ ἔνι, ἐκεῖ γὰρ τὸ ὅλον ἡ χάρις ἦν· "ἀνασταυροῦντας," φησὶν, "ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν "τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας·" τὸ βάπτισμα σταυρός ἐστιν, ᾧ καὶ συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος· "σύμμορ-

"φοι γὰρ γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ," καὶ πάλιν, "συνετάφημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν "θάνατον·" ὥσπερ οὖν οὐκ ἔνι δεύτερον σταυρωθῆναι τὸν Χριστὸν, τοῦτο γὰρ παραδειγματίσαι αὐτόν ἐστιν· εἰ γὰρ θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, εἰ ἀνέστη, τῇ ἀναστάσει κρείττων γενόμενος τοῦ 5 θανάτου, εἶτα πάλιν σταυροῦται, μῦθος πάντα ἐκεῖνα καὶ παραδειγματισμός. τί δέ ἐστιν ἀνασταυροῦντας; ἄνωθεν πάλιν σταυροῦντας· ὥσπερ γὰρ ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, οὐ τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ· ἐκεῖνος ἀπέθανε τῇ σαρκὶ, ἡμῶν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐτάφη καὶ ἀνέστη ὁ 10 καινὸς, ὁ σύμμορφος γενόμενος τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. εἰ τοίνυν ἀνάγκη βαπτισθῆναι πάλιν, ἀνάγκη πάλιν τὸν αὐτὸν ἀποθανεῖν τοῦτον· τὸ γὰρ βάπτισμα οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἀναίρεσις τοῦ βαπτιζομένου καὶ ἔγερσις ἐκείνου. καὶ καλῶς εἶπεν "ἑαυτοῖς ἀνασταυροῦντας·" ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν ὡς τῆς προτέρας 15 χάριτος ἐπιλανθανόμενος, καὶ ῥαθύμως τὸν ἑαυτοῦ βίον οἰκονομῶν, ὡς ὄντος ἑτέρου βαπτίσματος, οὕτω πάντα διαπράττεται· κατηξιώθητε οὖν, φησὶ, τοσαύτης ἀφέσεως. ὁ γὰρ ἐν σκότῳ καθήμενος ἐχθρὸς ὁ πολέμιος, ὁ ἀπηλλοτριωμένος, ὁ ἀπολλύμενος, οὗτος ἐξαίφνης φωτισθεὶς, Πνεύματος ἀξιωθεὶς, δωρεᾶς ἐπουρανίου, υἱο- 20 θεσίας, βασιλείας οὐρανῶν, τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, μυστηρίων ἀπορρήτων, καὶ οὐδὲ οὕτω βελτίων γενόμενος, ἀλλ' ἄξιος μὲν ὢν ἀπωλείας, τυχὼν δὲ σωτηρίας καὶ τιμῆς, ὡς τὰ μεγάλα κατωρθωκὼς, πῶς ἂν δύναιτο βαπτισθῆναι πάλιν; "δυνάμεις τε μέλλοντος "αἰῶνος·" τὸ γὰρ ζῆν ὡς Ἀγγέλους, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν 25 ἐνταῦθα, τὸ εἰδέναι ὅτι τῆς τῶν μελλόντων αἰώνων ἀπολαύσεως πρόξενον ἡμῖν γίνεται, διὰ τοῦ Πνεύματος ἔστι τοῦτο μαθεῖν· τί ἐστι δυνάμεις μέλλοντος αἰῶνος; ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ἡ ἀγγελικὴ διαγωγή.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς φησί· νεκροὺς ἤγειραν οἱ Ἀπό- 30 στολοι· αὕτη δὲ ἡ δύναμις τῆς ἀναστάσεως ἦν. "παραδειγματί- "ζοντας" εἶπεν, ὅτι εἰ μυστήριον τὸ βάπτισμα, τὸ ἅπαξ ἀρκεῖ· ἐὰν δὲ δεύτερον γίνηται τὸ πρᾶγμα, καταφρόνησις καὶ παραδειγματισμός.

7 Γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα ἐπ' αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον 35

ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις δι' οὓς καὶ
8 γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐκ-
φέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατά-
ρας ἐγγὺς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

Χρυσοστόμου. Ὑετὸν, τὴν διδασκαλίαν, καὶ ὅπερ ἀνωτέρω 5
ἔλεγεν, "ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον," τοῦτο καὶ
ἐνταῦθά φησι· καὶ πολλαχοῦ ἔλεγεν ἡ γραφὴ, "ἐντελοῦμαι
"ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετὸν," περὶ τοῦ ἀμπε-
λῶνος λέγουσα, ὃ ἀλλαχοῦ λιμὸν ἄρτου καὶ δίψαν ὕδατος καλεῖ,
καὶ πάλιν, "ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων·" "ἡ γὰρ γῆ 10
"πιοῦσα," φησὶ, "τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχόμενον ὑετὸν," ἐνταῦθα
δηλοῖ, ὅτι καὶ ἐδέξαντο καὶ συνέπιον τὸν λόγον, καὶ πολλάκις
τούτου ὕστερον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπώναντο· εἰ γὰρ μὴ ἐγεωργήθης,
φησὶν, εἰ μὴ ἀπέλαυσας ὑετῶν, οὐκ ἦν τοσοῦτο τὸ κακόν· εἰ δὲ
πολλάκις ἔπιες καὶ ἐδέξω, τίνος ἕνεκεν ἀντὶ καρπῶν ἕτερα ἐξήγα- 15
γες; "ἔμεινε γὰρ," φησὶν, "ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ
"ἀκάνθας·" ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ ἡ γραφὴ ἀκάνθας τὰ ἁμαρτή-
ματα καλεῖ; καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ φησίν· "ἐστράφην εἰς ταλαιπω-
"ρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναί μοι ἄκανθαν·" "καὶ τίκτουσα βοτάνην
"εὔθετον," ὡς βίος ἄριστος καὶ καθαρός· "καὶ τίκτουσα βοτάνην 20
"εὔθετον ἐκείνοις, δι' οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας
"ἀπὸ Θεοῦ·" ἐνταῦθα τὸν Θεόν φησιν αἴτιον ἁπάντων, πλήττων
ἠρέμα τοὺς Ἕλληνας, τοὺς τῇ δυνάμει τῆς γῆς τῶν καρπῶν τὴν
γένεσιν ἐπιγράφοντας· οὐδὲ γὰρ αἱ γεωργικαὶ χεῖρες, φησὶν, εἰσὶν
αἱ τὴν γῆν πρὸς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν διεγείρουσαι, ἀλλὰ τὸ παρὰ 25
Θεοῦ πρόσταγμα· "διὰ τοῦτο," φησὶ, "μεταλαμβάνει τῆς εὐλο-
"γίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ·" καὶ ὅρα πῶς ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν τοῦτο οὐκ
εἶπεν, ἀλλὰ τί, "ἐκφέρουσα ἀκάνθας," ὡς ἂν εἴποι τις, ἐκβράσ-
σουσα, ἐκβάλλουσα, "ἀδόκιμος," φησὶ, "καὶ κατάρας ἐγγύς·"
βαβαὶ, πόσην ἔχει παραμυθίαν ὁ λόγος· κατάρας γὰρ εἶπεν ἐγγὺς, 30
οὐ κατάρα, ὁ δὲ μή πω εἰς τὴν κατάραν ἐμπεσὼν, ἀλλ' ἐγγὺς γενό-
μενος, καὶ μακρὰν γενέσθαι δυνήσεται· καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ παρε-
μυθήσατο, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑξῆς· οὐ γὰρ εἶπεν, ἥτις καήσεται, ἀλλὰ

τί; "ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν" ἐὰν μέχρι τέλους ἐπιμείνῃ, φησί.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν, ὑπόδειγμα ἔλαβεν, οὐκ εἰς τὸ βάπτισμα, πῶς γάρ; δεύτερον βάπτισμα ἐκώλυεν· ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δύναμιν, πολλάκις εὐεργετοῦσαν, τὰ δὲ 5 ἄλλα ὁμοίως.

9 Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ, τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, καὶ φοβήσας, θεραπεύει πάλιν, ὥστε μὴ πλέον καταβαλεῖν 10 καὶ ὑπτίους ἐργάσασθαι· τὸν γὰρ νωθρὸν ὁ πλήττων, νωθρότερον ἐργάζεται· τί γὰρ, φησίν; οὐχ ὡς κατεγνωκότες ὑμῶν ταῦτα λέγομεν, οὐδὲ ὡς νομίζοντες ὑμᾶς ἀκανθῶν πλήρεις, ἀλλὰ δεδοικότες μὴ τοῦτο γένηται· βέλτιον γὰρ νῦν τοῖς ῥήμασιν ὑμᾶς φοβεῖσθαι, ἵνα μὴ τοῖς πράγμασιν ἀλγήσητε· καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν παρόντων 15 τοσαῦτα εἶχεν εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων κατασκευάζει τὴν παραμυθίαν, καί φησιν, "οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ "ἔργου ὑμῶν καὶ τῆς ἀγάπης ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, "διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες." βαβαὶ, πῶς αὐτῶν ἀνεκτήσατο τὴν ψυχὴν καὶ ἀνέρρωσε, τῶν παλαιῶν ἀναμνήσας 20 πραγμάτων, καὶ εἰς ἀνάγκην καταστήσας, τοῦ μὴ προσδοκᾷν ἐπιλελῆσθαι τὸν Θεὸν, ἀνάγκη γὰρ ἐκεῖνον ἁμαρτάνειν τὸν μὴ πεπληροφορημένον περὶ τῆς ἐλπίδος, καὶ λέγειν ὅτι ἄδικος ὁ Θεός· τὸν γὰρ ἀπεγνωκότα ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ ἀπαγορεύσαντα ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀναρρῶσαι δυνήσεται ἴσως, καὶ αὐτὸς Γαλάταις 25 γράφων ἔλεγεν, "ἔτρεχε καλῶς," καὶ πάλιν, "τοσαῦτα ἐπάθετε "εἰκῆ, εἴ γε καὶ εἰκῆ·" ὥσπερ δὲ ἐνταῦθα μετ' ἐπιπλήξεως τίθησι τὸ ἐγκώμιον, λέγων, "ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον," οὕτω καὶ ἐκεῖ, "θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως μετατίθεσθε·" περὶ γὰρ μεγάλων ὅταν ἐκπέσωσι, θαυμάζομεν· τίνος οὖν, φησὶν, ἕνεκεν 30 ταῦτα εἴπομεν;

11 Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος, ἄχρι

12 τέλους, ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας.

Οὐκ ἄρα σπουδάζομεν μόνον, οὐδὲ μέχρι ῥημάτων τοῦτο βουλόμεθα, ἀλλ' ἐπιθυμοῦμεν τῆς ἀρετῆς ὑμᾶς ἔχεσθαι, οὐχ ἕνα, 5 ἀλλὰ πάντας ὁμοίως, οὐχ ὡς τῶν προτέρων καταγινώσκοντες, φησὶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων δεδοικότες. ὡς ἂν εἴποι τις, θέλω σε σπουδάζειν ἀεὶ, καὶ οἷος ἧς πρότερον, τοιοῦτον εἶναι καὶ νῦν εἰς τὸ μέλλον· τοῦτο γὰρ τὸν ἔλεγχον προσηνέστερον καὶ εὐπαράδεκτον εἰργάζετο. "πρὸς πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος," ἡ ἐλπὶς, 10 φησὶ, διαβαστάζει· αὕτη ἀνακτᾶται πάλιν· μὴ ἐκλυθῆτε, μὴ ἀπελπίσητε, ἵνα μὴ περιττὴ ὑμῶν ἡ ἐλπίς· "μιμηταὶ δὲ," φησὶ, "τῶν διὰ πίστεως κληρονομούντων τὰς ἐπαγγελίας·" καὶ τίνες εἰσὶν οὗτοι, ἑξῆς λέγει· καὶ ἀνάγει αὐτοὺς ἐπὶ τὸν πατριάρχην, οἴκοθεν αὐτοῖς φέρων τὸ ὑπόδειγμα· ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι ὡς οὐδενὸς ἄξιοι 15 λόγου καταφρονηθέντες ἐγκατελείφθησαν, ἀλλ' εἰδέναι ἔχωσιν, ὅτι τῶν μάλιστα γενναίων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστι, τὸ διὰ πειρασμῶν ὁδεύειν τὸν βίον, καὶ ὅτι τοῖς θαυμαστοῖς καὶ μεγάλοις ἀνδράσιν οὕτω κέχρηται ὁ Θεός. δεῖ δὲ, φησὶ, μετὰ μακροθυμίας ἅπαντα φέρειν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πιστεῦσαι. 20

ΚΕΦ. Η.

Ὅτι βεβαία ἡ ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα σὺν ὅρκῳ.

13 Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεὸς, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ, λέ-14 γων, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πλη- 25 15 θυνῶ σε, καὶ οὕτως μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας.

Πῶς οὖν ἐπέτυχεν; οὐ περὶ τῶν αὐτῶν, φησὶν, ἐνταῦθα κἀκεῖ, ἀλλὰ διπλῆν ποιεῖται τὴν παράκλησιν· ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραάμ· καὶ τὰ μὲν ἐνθάδε, μετὰ μακρὸν χρόνον ἔδωκε, τὰ δὲ ἐκεῖ οὐδέ 30 πω· "καὶ οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας." ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ ἐπαγγελία μόνον τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἡ μακρο-

θυμία; ἐνταῦθα φοβεῖ αὐτοὺς, δεικνὺς, ὅτι πολλάκις ἐκκόπτεται ἐπαγγελία δι' ὀλιγοψυχίαν· καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν διὰ τοῦ λαοῦ· ἐπειδὴ γὰρ ὀλιγοψύχησαν, διὰ τοῦτο τῆς ἐπαγγελίας οὐκ ἔτυχον· τὸ δὲ ἐναντίον δείκνυσι διὰ τοῦ Ἀβραάμ· εἶτα πρὸς τῷ τέλει καὶ πλέον τι ποιεῖ, ὅτι καὶ μακροθυμήσαντες οὐκ ἔτυχον, καὶ οὐδὲ 5 οὕτως ἀσχάλλουσιν.

16 Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος.

"Ὁ δὲ Θεὸς ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε "καθ' ἑαυτοῦ." καλῶς· τίς οὖν ἐστιν ὁ ὀμόσας τῷ Ἀβραάμ; οὐχ 10 ὁ υἱὸς ὤν, φησί; μάλιστα μὲν αὐτὸς, πλὴν οὐκ ἀμφισβητῶ· ὅταν οὖν αὐτὸς ὀμνύῃ, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν" τὸν αὐτὸν ὅρκον, οὐ δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν κατὰ μείζονος ὀμόσαι; ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ὄμνυσι, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ὀμνύει καθ' ἑαυτοῦ, λέγων, "ἀμὴν, "ἀμὴν, λέγω ὑμῖν·" ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει, καὶ τῶν ὅρκων 15 τῶν τοῦ Χριστοῦ, ὧν συνεχῶς ἔλεγεν, "ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ὁ "πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα·" τί ἐστι, "καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὅρκος;" ἀντὶ τοῦ, ἐκ τούτου λύεται πάσης ἀντιλογίας ἀμφισβήτησις.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν· ἀνωτέρω εἰπὼν "τὴν πλη- 20 "ροφορίαν τῆς ἐλπίδος," ἐδήλωσεν ὅτι ὁ Θεὸς παρέσχε τῷ Ἀβραὰμ πληροφορίαν, οὐ τὴν δι' ἔργων τὴν τῇ πολιτείᾳ προσήκουσαν, ἀλλὰ τὴν δι' ὁρκομοσίας.

17 Ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ Θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς 25 βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ἐνταῦθα καὶ τοὺς πιστοὺς περιλαμβάνει, διὰ τοῦτο καὶ ταύτης μέμνηται τῆς ἐπαγγελίας τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινῶς γινομένης· "ἐμεσίτευσε," φησὶν, "ὅρκῳ·" πάλιν ἐνταῦθα τὸν Υἱόν φησι μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ 30 μεσίτην γεγονέναι,

18 Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθετων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν.

Ποίου καὶ ποίου; διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ προσέθεικεν. ὁρᾷς ὅτι οὐ

τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ σκοπεῖ, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἀνθρώπους πείσῃ, καὶ ἀνάξια περὶ ἑαυτοῦ ἀνέχεται λέγεσθαι, τουτέστι, πληροφορῆσαι θέλων· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ δείκνυσι τοῦ Θεοῦ ὂν τὸ πᾶν, οὐ τῆς μακροθυμίας ἐκείνου, εἴ γε καὶ ὅρκον ἠνέσχετο προσθεῖναι, εἰ καθῶς ὀμνύουσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ Θεὸς κατ' αὐτοῦ 5 ὤμοσε, τουτέστι καθ' ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς μείζονος, οὗτος δὲ οὐχ ὡς μείζονος, καὶ ὁμοίως ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἴσον ἄνθρωπον καθ' ἑαυτοῦ ὀμόσαι καὶ Θεόν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἑαυτοῦ ἐξουσίαν οὐκ ἔχει· ὁρᾷς τοίνυν ὅτι οὐ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ μᾶλλον ἢ πρὸς ἡμᾶς τοῦτο εἴρηται; 10

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν· ἀδύνατον ὀμόσαντα τὸν Θεὸν μετατεθῆναι. ἀδύνατον ἦν μετατεθῆναι τὴν τῆς ἐπαγγελίας δύναμιν.

Θεόδωρος δὲ οὕτω φησὶ, τὸ "διὰ δύο ἀμεταθέτων," τῷ τε Θεὸν εἶναι τὸν ἐπαγγειλάμενον, οὐδαμῶς οἷόν τε ψεύσασθαι, καὶ 15 τῷ μεθ' ὅρκου ποιήσασθαι τὴν ἐπαγγελίαν.

18 Ἰσχυροτέραν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες, κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· καὶ οὐκ εἶπεν, ἐπειδὴ ὤμοσεν· ὅρκος δὲ τί ἐστιν ἐδήλωσεν εἰπὼν, τὸ κατὰ τοῦ 20 μείζονος ὀμόσαι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἄπιστόν ἐστι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, συγκάτεισιν εἰς τὰ αὐτὰ ἡμῖν· ὥσπερ οὖν ὄμνυσι δι' ἡμᾶς, καίτοι ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ μὴ πιστεύεσθαι, οὕτω καὶ τὸ "ἔμαθεν ἐξ ὧν "ἔπαθεν" εἴρηται· ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τοῦτο νομίζουσι μᾶλλον εἶναι ἀξιοπιστότερον τὸ διὰ τῆς πείρας ἐλθεῖν. τί ἐστι "τῆς προ- 25 "κειμένης ἐλπίδος;" ἀπὸ τούτων τὰ μέλλοντα, φησὶ, στοχαζόμεθα· εἰ γὰρ ταῦτα μετὰ τοσοῦτον ἐξέβη χρόνον, πάντως κἀκεῖνα· ὥστε τὰ μετὰ τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένα πιστοῦται ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

19 Ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ 30 βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπε-
20 τάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἐν τῷ κόσμῳ ἔτι ὄντας, καὶ οὐδέπω μεταστάντας τοῦ βίου, δείκνυσιν ἤδη ὄντας ἐν τοῖς ἐπηγγελμένοις, διὰ γὰρ τῆς ἐλπίδος ἤδη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐσμεν, εἶπεν· ἀναμείνατε· πάντως γὰρ ἔσται· εἶτα πληροφορῶν, λέγει, μᾶλλον δὲ τῇ ἐλπίδι· ἀλλ' οὐκ εἶπεν, ἡμεῖς ἐσμεν ἔνδον, ἀλλ' αὐτὴ εἰσῆλθεν ἔνδον, ὅπερ ἀληθέστερον ἦν 5 *καὶ πιθανώτερον. ὥσπερ γὰρ ἡ ἄγκυρα ἐξαρτηθεῖσα τοῦ πλοίου οὐκ ἀφίησιν αὐτὸ περιφέρεσθαι, κἂν μύριοι παρασαλευθῶσιν ἄνεμοι, ἀλλ' ἐξαρτηθεῖσα ἑδραῖον ποιεῖ, οὕτω καὶ ἡ ἐλπίς. καὶ ὅρα τί σφόδρα ἁρμόδιον εὗρεν εἰκόνα· οὐ γὰρ εἶπε, θεμέλιον, ὅπερ ἀπῇδεν, ἀλλ' ἄγκυραν· τὸ γὰρ ἐν σάλῳ ὂν, καὶ οὐ σφόδρα δοκοῦν* 10 *ἡδρᾶσθαι, ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ὡς ἐπὶ γῆς ἕστηκε, καὶ σαλεύεται καὶ οὐ σαλεύεται· ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σφόδρα στερρῶν καὶ φιλοσόφων εἰκότως ἐκεῖνο τέθεικεν ὁ* Χριστὸς, *λέγων, "ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν "οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν." ἐπὶ δὲ τῶν ἀπαγορευόντων καὶ ὀφειλόντων διὰ τῆς ἐλπίδος διαβαστάζεσθαι, οἰκείως τοῦτο τέθει-* 15 *κεν ὁ* Παῦλος· *ἡ μὲν γὰρ ζάλη καὶ ὁ πολὺς χειμὼν σαλεύει τὸ σκάφος, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐκ ἀφίησι περιφέρεσθαι· ὥστε εἴ γε μὴ ταύτην εἴχομεν, πάλαι ἂν κατεποντίσθημεν. "εἰσερχομένην εἰς τὸ "ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος," ἀντὶ τοῦ διϊκνουμένην εἰς τὸν οὐρανόν. εἶτα καὶ τὴν πίστιν ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ μόνον ἐλπὶς ᾖ,* 20 *ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς σφόδρα· μετὰ γὰρ τὸν ὅρκον καὶ ἕτερον τίθησι, τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν, ὅτι "πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν "εἰσῆλθεν* Ἰησοῦς·" *ὁ δὲ πρόδρομος τινῶν ἐστι πρόδρομος, ὥσπερ* Ἰωάννης *τοῦ* Χριστοῦ. *καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, εἰσῆλθεν, ἀλλ' "ὅπου "πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν," ὡς καὶ ἡμῶν ὀφειλόντων κατα-* 25 *λαβεῖν· "κατὰ τὴν τάξιν," φησὶ, "* Μελχισεδὲκ *ἀρχιερεὺς γενό- "μενος εἰς τὸν αἰῶνα."*

Ἰδοὺ καὶ ἄλλη παράκλησις, εἴγε ἄνω ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν, καὶ πολλῷ βελτίων τοῦ παρὰ Ἰουδαίοις, *οὐ τῷ τρόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τόπῳ, καὶ τῇ σκηνῇ, καὶ τῇ διαθήκῃ καὶ τῷ προσώπῳ· καὶ* 30 *τοῦτο εἰς τὸ κατὰ σάρκα εἴρηται. χρὴ τοίνυν καὶ τοὺς ὧν ἐστιν ἱερεὺς, σφόδρα εἶναι βελτίους, καὶ ὥσπερ τὸ μέσον* Ἀαρὼν *καὶ τοῦ* Χριστοῦ, *τοσοῦτον ἡμῶν καὶ* Ἰουδαίων *τὸ μέσον· ὅρα γάρ· ἄνω ἔχομεν τὸ ἱερεῖον, ἄνω τὸν ἱερέα, ἄνω τὴν θυσίαν.*

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς *δέ φησιν· οὐχ ἁπλῶς μέμνηται* 35

ὅπως συνήντησεν ὁ Μελχισεδὲκ τῷ Ἀβραὰμ, περιγεγονότι τῶν Ἀσσυρίων, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτας ἀπὸ πάντων, ἀλλὰ δεικνὺς ὅτι ὁ προπάτωρ τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς ἱερεῖ ἐχρήσατο τῷ Μελχισεδέκ· κρείσσων ἄρα ἡ ἱερωσύνη ἡ ἄνευ νόμου [m] τῆς ἱερωσύνης τῆς ἐν νόμῳ. 5

(Θεοδώρου.) Θεόδωρος δέ φησιν, ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, προσθεὶς ὅτι αἰώνιος ἡμῖν γέγονεν ἀρχιερεὺς ὁ Χριστὸς, τῷ πάντας τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν πιστεύοντας δι' ἑαυτοῦ προσάγειν τῷ Θεῷ, ἐπὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδι· οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. 10

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ τοῦ εἰς Χριστὸν τύπου κατὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πόλιν, καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἱερωσύνην.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· βουλόμενος ὁ Παῦλος τὸ διάφορον δεῖξαι τῆς καινῆς καὶ τῆς παλαιᾶς, πολλαχοῦ αὐτὸ διασπείρει καὶ ἀκροβολίζεται, καὶ προγυμνάζει τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν· εὐθέως γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ προοιμίου τοῦτο κατεβάλετο εἰπὼν, ὅτι ἐκείνοις μὲν ἐλάλησεν ἐν προφήταις, ἡμῖν δὲ ἐν Υἱῷ, κἀκείνοις μὲν πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ἡμῖν δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ· εἶτα περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλεχθεὶς, τίς εἴη καὶ τί ἐργασάμενος, καὶ παραινέσας αὐτῷ πείθεσθαι, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ εἰπὼν ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστὶ κατὰ τὸν Μελχισεδὲκ, καὶ πολλάκις εἰς τὴν διαφορὰν ταύτην ἐμβῆναι βουληθεὶς, καὶ πολλὰ προοικονομήσας καὶ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς ὡς ἀσθενέσιν, καὶ πάλιν θεραπεύσας καὶ ἀνακτησάμενος ὥστε θαρρεῖν, τότε λοιπὸν εἰσάγει τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον, ἀκμαζούσαις ταῖς ἀκοαῖς· ὁ γὰρ ἀναπεπτωκὼς οὐκ ἂν εὐκόλως ἀκούσειεν· καὶ ἵνα μάθῃς, ἄκουε τῆς γραφῆς λεγούσης, "καὶ οὐκ ἤκουσαν Μωϋσῇ διὰ τὴν "ὀλιγοψυχίαν," διὰ τοῦτο πρότερον κενώσας αὐτῶν τὴν ἀθυμίαν διὰ πολλῶν, τότε λοιπὸν κάτεισιν εἰς τὸν περὶ τῆς διαφορᾶς λόγον· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν ἐν τῷ τύπῳ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν διαφοράν· ὅπερ γὰρ εἶπον, ἀπὸ τοῦ τύπου ἀεὶ πιστοῦται τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τῶν παρελθόντων, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν. 15 20 25 30

[m] ἂν εὐνόμου Cod.

1 Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὃς συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, καὶ εὐλογήσας 2 αὐτὸν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν Ἀβραάμ· πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης. 5

Σεδὲκ γὰρ δικαιοσύνη λέγεται, μελχὰ δὲ, βασιλεὺς, Μελχισεδὲκ βασιλεὺς δικαιοσύνης. ὁρᾷς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τὴν ἀκρίβειαν; τίς ἐστι βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλὴμ ἀπὸ τῆς πόλεως, τουτέστι, βασιλεὺς εἰρήνης, ὃ πάλιν ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· 10 οὗτος γὰρ ἡμᾶς δικαίους ἐποίησε, καὶ εἰρηνοποίησεν τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· εἶτα καὶ ἑτέραν διαφορὰν ἐπάγει,

3 Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων, ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές. 15

Ἐπειδὴ τοίνυν ἀντέπιπτεν αὐτῷ τὸ "σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν "αἰῶνα," ὅρα πῶς αὐτὸ τεθεώρηκε, καὶ τίς τοῦτο εἴποι ἂν περὶ ἀνθρώπου; οὐ τῷ πράγματι, φησὶ, λέγω, τουτέστιν, οὐκ ἴσμεν ποτὲ, τινὰ πατέρα ἔσχεν, οὔτε τίνα μητέρα, οὐ πότε ἐδέξατο τὴν ἀρχὴν, οὐ πότε ἐτελεύτησε· πῶς; τοῦ μὴ ἐμφέρεσθαι· καὶ τί 20 τοῦτο; ὅτι ὥσπερ οὗτος τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος· ἰδοὺ τὸ ἄναρχον, ἰδοὺ τὸ ἀτελεύτητον· ὥσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, οὕτως οὐκ ἴσμεν τοῦ Υἱοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τύπος, καὶ 25 διὰ τοῦτο, ἀπὸ τοῦ μὴ γεγράφθαι· τοῦτο δὲ ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι· ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἐνταῦθα μὲν προσηγορίαι ἦσαν, βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια· ὁρᾷς ἄναρχον τὸν Υἱὸν, οὐ κατὰ τὸ μὴ ἔχειν αἴτιον, τοῦτο γὰρ ἀδύνατον, ἔχει γὰρ Πατέρα, ἐπεὶ πῶς Υἱὸς, 30 ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀρχὴν ζωῆς μήτε τέλος· "ἀφωμοιωμένος "δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ," ποῦ ἡ ὁμοιότης; ὅτι και τούτου κἀκείνου τὸ τέλος ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν ἀρχήν· ἀλλὰ τούτου μὲν παρὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἐκείνου δὲ παρὰ τὸ μὴ εἶναι· ἐνταῦθα ἡ ὁμοιότης· εἰ

δὲ πανταχοῦ ἔμελλεν ἡ ὁμοιότης εἶναι, οὐκέτι τύπος ἦν καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τύπος τὰ ἀμφότερα.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν, "Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, "ἀγενεαλόγητος" κατὰ τὸν τῆς ἱερωσύνης λόγον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ φυλῇ τῇ Λευϊτικῇ ἐφαίνετο τίς τίνος ἦν ἱερέως, ἢ γυναικὸς 5 ἱερείας· ἦσαν δὲ χρόνοι τῆς ἱερωσύνης, καὶ οἱ μὲν ἐφημερίας εἶχον ἐνιαυσίους, οἱ δὲ δι' ὅλης τῆς ζωῆς ἱεράτευον, καὶ ταῦτα εὑρίσκεται ἑκάτερα παρὰ τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἐν νόμῳ, εἰ καὶ μὴ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἀπάτορα λέγει τὸν Μελχισεδὲκ καὶ ἀμήτορα, καὶ ἀγενεαλόγητον, μήτε ἀρχὴν ἔχοντα ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος 10 κατὰ τὸν τῆς ἱερατείας λόγον. οὔτε γὰρ γένος ἱερατικὸν ἔσχεν, οὔτε ποθὲν ἤρξατο ὡς ἄλλον διαδεξάμενος, οὔτε ἐξ ἐφημερίας ἕτερον, οὔτε ὡς νόμον ἔχων δι' ὅλης τῆς ζωῆς εἶναι ἱερεύς· καὶ ὅλως πάντα τὰ λεγόμενα, κατὰ παρεξέτασιν τῶν ἐν νόμῳ ἱερέων. εἴρηται δὲ περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, "ἀφομοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, 15 "μένει ἱερεὺς εἰς διηνεκές·" καὶ πῶς ὁ Μελχισεδὲκ μένει ἱερεὺς, ζήτημα τὸ λεγόμενον· ἔστι δὲ ἡ λύσις αὕτη. ὥσπερ Μωϋσέα καλεῖ τὸν νόμον, οὕτω κἀνταῦθα Μελχισεδὲκ, πῇ μὲν τὸν ἄνθρωπον λέγει, πῇ δὲ αὐτὴν τὴν ἱερατείαν· εἰ τοίνυν ἀφωμοίωται ὁ Μελχισεδὲκ διὰ τῆς ἱερατείας τῆς κατὰ Χριστὸν, μένει διηνεκῶς, 20 οὐχ ὁ ἄνθρωπος, θνητὸς γὰρ, ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερατείας.

(Θεόδωρος.) Θεοδωρός φησι, τὰ εἰρημένα τῷ πρὸ αὐτοῦ μὴ ἀποδεξάμενος, ταῦτα ἐπάγει, διηγεῖτο ὕστερον ὅπως ὁ ναὸς κατεσκεύαστο, καὶ λέγει δύο εἶναι τὰς σκηνὰς, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν πρώτην διὰ παντὸς τοὺς ἱερεῖς εἰσιόντας τὰ νενομισμένα ἐπιτε- 25 λεῖν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸν ἀρχιερέα μόνον· καὶ δὴ τὸ ἀπὸ τούτων σημαινόμενον διδάσκειν βουλόμενος, ἐπάγει, τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδόν. ὥσπερ τοίνυν οὐχ ἡ τοῦ τόπου φύσις ἦν ἄβατος, ἐφ' οὗ δεῖ τὸν ἐνδότερον οἶκον κατεσκευάσθαι συνέβαινεν, ἀλλ' 30 ἡ κατασκευὴ καὶ τὸ νόμιμον, καὶ ἡ τοῦτό που ἀφιέρωσις ἄβατον ἐποίει τὸν τόπον, ὅμως σύμβολον ἔφη εἶναι τοῦτο τῶν οὐρανῶν, οὕτω κἀνταῦθα βουλόμενος τὸν Χριστὸν ἀρχιερέα δεῖξαι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, λέγει τὰ κατ' ἐκεῖνον, οὐ τὴν φύσιν ἐξηγούμενος,

ἀλλὰ τὴν κατ' αὐτὸν διήγησιν ἀπὸ τῆς θείας τιθεὶς γραφῆς, καὶ ἀπ' ἐκείνης ἐμφαίνων τὸ ὅμοιον. ἀπάτορα τοίνυν καὶ ἀμήτορα καλεῖ, ὡς τῆς θείας γραφῆς γονέας αὐτοῦ μὴ διηγουμένης· ὅθεν ἐπήγαγε τὸ "ἀγενεαλόγητος," δεικνὺς ὅτι οὐ φύσιν λέγει τοῦ ἀνδρὸς, ἀλλὰ τῆς θείας γραφῆς διήγησιν· εἶτ' ἐπισυνάπτει, 5 "μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων," οὐκ ἐν τῇ φύσει, ἀλλ' ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα ἀδύνατον ἦν καὶ ἐπ' ἄλλου λέγεσθαι, ἐμνημόνευσε γὰρ ἡ θεία γραφὴ πολλῶν, οὔτε τοὺς γονέας εἰποῦσα, οὔτε τὴν γενεαλογίαν ἐκθεμένη, καὶ μάλιστα ὅσους ἔξω τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους γεγονότας μεμαθήκαμεν, κα- 10 λῶς ἐπήγαγε τὸ "ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς "εἰς τὸ διηνεκὲς," οὐκέτι γὰρ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν λοιπῶν ἦν ἐπ' ἄλλου, ἐμφαίνει δὲ ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν γραφὴν διηγήσεως, ὅπως αὐτῷ καὶ τὰ λοιπὰ προσῆν, ἃ δὴ καὶ τοῦτο. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν μὲν ἀπάτωρ, γεννήσει τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, ἀμήτωρ δὲ τῇ 15 γεννήσει τῆς θείας ὑπάρξεως, ἀλλὰ μὴν καὶ ἀγενεαλόγητος· τίς γὰρ ἂν γενεαλογία τοῦ ἐκ Πατρὸς ὄντος μόνου; ὅτι δὲ οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχει, οὔτε ζωῆς τέλος, καὶ τοῦτο δῆλον, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ τῆς διηγήσεως· τὸ μὲν ἱερέα μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς, ἀπὸ τῆς θείας ἔλαβε γραφῆς, τῷ εἰπεῖν, 20 "σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ," ὡς ἂν εἰ κἀκείνου διηνεκῶς ἱερατεύοντος. διηνεκῆ δὲ αὐτὸν ἱερέα ἐκάλεσεν, ὡς ἄνω παραπέμψαντα τὴν ἱερατείαν εἰς διαδόχους, ὅπερ ἐν νόμῳ συνέβαινε γίνεσθαι· ὅθεν καὶ εἶπεν, "ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ "υἱῷ τοῦ Θεοῦ·" καί τοι γε τὸ ἀκόλουθον ἦν, τοῦτον ἀφωμοιῶ- 25 σθαι λέγειν ἐκεῖνον· οὐ γὰρ ὁ πρῶτος ἀφομοιοῦται τῷ δευτέρῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τούτῳ μέν ἐστιν ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἐκείνῳ δὲ πρόσεστιν οὐδὲν τοιούτων, τῷ δὲ ἔδει τῆς διηγήσεως, καλῶς ἀφωμοιῶσθαι ἐκεῖνον ἔφη, ὡς ἂν τῆς θείας γραφῆς ἐπὶ τῆς διηγήσεως ὁμοίωμα τοῦ ἐσομένου δεῖξαι βουληθείσης ἡμῖν. 30

(Κυρίλλος.) Καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν τοῖς εἰς τὴν γένεσιν ὧδέ φησι. δέχεται ὁ μακάριος Παῦλος τὸν Μελχισεδὲκ, εἰς ὁμοίωσίν τε καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Χριστοῦ, διά τοι τὸ λέγεσθαι βασιλέα δικαιοσύνης, καὶ μὴν καὶ εἰρήνης· πρέποι γὰρ ἂν ταυτὶ

δὴ μόνῳ κατὰ τὸν λόγον τὸν μυστικὸν τῷ Ἐμμανουήλ· δικαιοσύνης γὰρ καὶ εἰρήνης πρύτανις ἀνεδέχθη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δεδικαιώμεθα μὲν ἐν αὐτῷ, τὸ τῆς ἁμαρτίας ἄχθος ἀποπεμψάμενοι· ἐσχήκαμεν δὲ καὶ εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεόν· δέχεται δὲ τῆς ὑπὲρ νόμον ἱερωσύνης σύμβολον, τὸ καὶ εὐλογῆσαι τὸν 5 Ἀβραάμ, οἶνόν τε καὶ ἄρτους αὐτῷ παρασχεῖν· εὐλογούμεθα γὰρ οὐχ ἑτέρως παρὰ Χριστοῦ, τοῦ μεγάλου κατὰ τὸ ἀληθὲς ἱερέως· εὐλογούμεθα δὲ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ εὐσθενέστατα καταγωνισάμενοι τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς τῶν πολεμίων χειρὸς ἀμείνους ἀναδεικνύμενοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἐν κόσμῳ 10 δεδεημένοι, πλοῦτον δὲ μᾶλλον ἡγούμενοι νοητὸν τὰ παρὰ Θεοῦ. ἐννόει γὰρ ὅτι νενικηκότα τὸν Ἀβραὰμ καὶ ὑποστρέφοντα μὲν ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, οὐκ ἀξιώσαντα δέ τι παρὰ τοῦ Σοδόμων ἄρχοντος εἰς ἰδίαν κτῆσιν ἑλεῖν, ηὐλόγηκε ὁ Μελχισεδέκ. οὐκοῦν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας, ἁρπάζει τὸ χρήσιμον εἰς ὑποτύ- 15 πωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον· ὅτι δὲ ἀπάτωρ ἢ ἀμήτωρ, ἠγοῦν ἀγενεαλόγητος, ἢ ἀρχὴν ἡμερῶν, ἢ τέλος ζωῆς οὐκ ἔχων ὁ Μελχισεδὲκ, οὐδαμοῦ μεμήνυκε τὸ γράμμα τὸ ἱερόν· δέχεται δὲ ὁ μυσταγωγὸς, τεχνίτης δὴ ὢν ἄγαν, εἰς τύπον τῆς δόξης τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς 20 οἰκονομικὴν ἀποσίγησιν. ὑποπλάττεται γὰρ οἱονεί πως τὸ διηνεκὲς καὶ ἄναρχον τοῦ Χριστοῦ καθὸ νοεῖται Θεός· ἄναρχον δέ φημι τὴν ὡς ἐν ποσότητι δηλονότι τὴν κατὰ χρόνον, ὑπεμφαίνει δὲ πρὸς τούτῳ καὶ τὸ ἀκατάληκτον τῆς ἱερωσύνης. ἔοικε δὲ καὶ ἕτερόν τι σοφὸν βεβουλεῦσθαι πάλιν· καὶ τί δὴ τοῦτό ἐστι διειπεῖν πειρά- 25 σομαι. ἀντέπραττον Ἰουδαῖοι τοῖς περὶ Χριστοῦ κηρύγμασι, δύο ταῦτα προτείνοντες, ἓν μὲν ὡς εἴη τῶν ἀμηχάνων τὴν τοῖς πατράσι διωριζομένην διὰ φωνῆς τοῦ πανσόφου Μωϋσέως ἀπρακτεῖν ἐντολὴν καὶ ἀθετεῖσθαι τὸν νόμον, πολιτείας ἑτέρας τῆς οὐδὲν τῶν πάλαι διεγνωσμένης ἀδοκήτως εἰσκρινομένης· ἕτερον δ' αὖ, μὴ γὰρ 30 δὴ χρῆναι διϊσχυρίζοντες τῆς ἱερωσύνης τὴν δόξαν ἔξω τῆς ἀπολέκτου φέρεσθαι φυλῆς, τουτέστι τῆς Λευΐ. ἀγωνίζεται τοίνυν νομομαθὴς ὢν ὁ Παῦλος, καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν ἀπό τε τοῦ εἰκότος, καὶ μέντοι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ὅτι καὶ

νόμου καινότης, καὶ ἱερωσύνης αὐτῆς προαναφωνεῖτο μετάθεσις, καὶ προανέλαβεν ἐν τύποις ἡ ἑκατέρου δήλωσις.

4 Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης.

(Χρυσοστόμου.) *Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· τέως ἥρμοσε τὸν τύπον θαρρῶν, λοιπὸν δείκνυσιν αὐτὸν τῶν ἀληθῶν γραμμάτων τῶν παρὰ Ἰουδαίοις λαμπρότερον. εἰ ὁ τύπον ἔχων τοῦ Χριστοῦ τοσοῦτον, οὐ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ προπάτορος τῶν ἱερέων βελτίων, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῆς ἀληθείας; ὁρᾷς ἐξ ὅλης περιουσίας δείκνυσι τὴν ὑπεροχήν; ἀκροθίνια δὲ τὰ λάφυρα λέγεται, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ὡς μετέχοντι τοῦ πολέμου ἔδωκεν· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν " ὑπήντησεν ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν " βασιλέων·" οἴκοι γὰρ ἐκάθητο, φησὶ, καὶ τῶν αὐτῷ πεπονημένων τὰς ἀπαρχὰς ἔδωκεν.*

5 Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευῒ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντολὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καίπερ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ.

Τοσαύτη, φησὶν, ἱερωσύνης ἡ ὑπερβολὴ, ὡς τοὺς ὁμοτίμους ἀπὸ προγόνων, καὶ τὸν αὐτὸν ἔχοντας προπάτορα, πολλῷ βελτίους εἶναι τῶν ἄλλων. δεκάτας γὰρ παρ' ἐκείνοις λαμβάνουσιν· ὅταν οὖν εὑρεθείη τις παρ' αὐτῶν τούτων δεκάτας λαβὼν, ἆρ' οὐχ οὗτοι μὲν ἐν τάξει λαϊκῶν, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἱερεῦσι; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁμότιμος αὐτοῖς ἦν, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου γένους, ὥστε οὐκ ἂν ἔδωκεν ἀλλοφύλῳ δεκάτας, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ τιμή. πῶς οὖν ἔδειξεν ὅτι Λευῒ δεκάτας ἔδωκεν; ὁ Ἀβραὰμ, φησὶν, ἔδωκε· καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τοῦτο; μάλιστα μὲν πρὸς ὑμᾶς· οὐ γὰρ δὴ φιλονεικήσετε τοὺς Λευΐτας βελτίονας εἶναι τοῦ Ἀβραὰμ, " ὁ δὲ μὴ " γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ·" εἶτα καὶ οὐχ ἁπλῶς παρῆλθεν, ἀλλὰ προσέθηκεν, " καὶ τὸν ἔχοντα ἐπαγ- " γελίας εὐλόγηκεν." ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἦν τὸ σεμνὸν, δείκνυσιν ἐκείνου ὄντα σεμνότερον ἐκεῖνον, ἀπὸ τῆς κοινῆς κρίσεως ἁπάντων· " χωρὶς δὲ πάσης ἀντιλογίας," φησὶ, τουτέστιν, πᾶσιν

δοκεῖ, " τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· οὐκοῦν κρείττων ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντος.

8 Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ. 5

Ἀλλ' ἵνα μὴ εἴπωμεν, τί ἄνω ἀπέρχῃ; εἰπὲ ἡμῖν, φησὶ, καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, καλῶς αὐτὸς ἐκόλασε, διὰ Ἀβραὰμ καὶ Λευῒ, ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται· πῶς; ἔτι ἐν τῇ ὀσφύϊ ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδὲκ, τουτέστιν ἐν αὐτῷ ἦν ὁ Λευῒ, εἰ καὶ μηδέπω ἐτέχθη· καὶ οὐκ εἶπεν οἱ Λευῖται, ἀλλ' ὁ Λευΐ. εἶδες 10 ὑπερβολήν; εἶδες τὸ μέσον τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ Μελχισεδὲκ τοῦ τὸν τύπον φέροντος τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἡμετέρου; ἡ μὲν οὖν τελείωσις ἦν, φησίν· ἔδειξεν ὅτι πολὺ τοῦ Λευῒ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ βελτίων ὁ Μελχισεδὲκ, ἐν τάξει ἱερέως αὐτοῖς γενόμενος, ἐξ ἑτέρου πάλιν ἐπιχειρεῖ. τίνος ἕνεκεν, φησὶν, οὐκ εἶπεν, κατὰ τὴν 15 τάξιν Ἀαρών; καὶ θέα μοι τὴν ὑπερβολήν· ἀφ' οὗ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἐκκαλεῖν τὴν ἱερωσύνην, ἐπειδὴ μὴ κατὰ τὴν τάξιν ἦν Ἀαρὼν, ἀπὸ τούτου τοῦτον μὲν ἵστησιν, ἐκβάλλει δὲ ἐκείνους· αὐτὸ γὰρ τοῦτο λέγω, φησί· τίνος ἕνεκεν οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν γεγονεν, καὶ τὸ τίς ἐστι χρεία, πολλὴν ἔμφασιν ἔχει· εἰ γὰρ ἦν ὁ 20 Χριστὸς κατὰ σάρκα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἔπειτα ὁ νόμος γέγονε, καὶ τὰ κατὰ Ἀαρὼν, εἰκότως ἄν τις εἴποι, ἅτε ὄντα τελειότερα ἐκεῖνα καταλύειν, ἅτε ἐπεισελθόντα· εἰ δὲ ὁ Χριστὸς ὕστερος, καὶ ἕτερον λαμβάνει τύπον τὸν τῆς ἱερωσύνης, δηλονότι ὡς ἀτελεστέρων ὄντων ἐκείνων· τίνος γὰρ ἕνεκεν ἀφεὶς τὸν Ἀαρὼν, 25 ἑτέραν εἰσήνεγκε τὴν τοῦ Μελχισεδέκ;

ΚΕΦ. Ι.

Ὅτι παύσεται ἡ τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνη ἐπὶ γῆς οὖσα, ἵσταται δὲ ἡ οὐράνιος ἡ Χριστοῦ ἐξ ἑτέρου γένους, οὐ κατὰ σάρκα, οὐ διὰ νόμου σαρκίνου.

11 *Διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα.* 5

Εἰ μὲν οὖν τελείωσις τουτέστι τῆς τῶν πραγμάτων, τῆς τῶν δογμάτων, τοῦ βίου ἡ τελείωσις, διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν, εἰπὼν ὅτι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, δεικνὺς ὅτι βελτίων αὕτη ἐκείνης, λοιπὸν καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι μετὰ 10 *Ἀαρὼν, δηλονότι ὡς ἀμείνων· καὶ τί βούλεται τὸ ἑξῆς; "ὁ λαὸς "γὰρ ἐπ' αὐτῇ, φησὶ, νενομοθέτηται," τί ἐστιν "ἐπ' αὐτῇ;" αὐτῇ στοιχεῖ, δι' αὐτῆς ἅπαντα πράττει, αὐτῇ κέχρηται καὶ ἐχρήσατο. τίς οὖν ἑτέρας ἱερωσύνης ἦν χρεία· "μετατιθεμένης "γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται·"* 15 *εἰ δὲ ἕτερον δεῖ ἱερέα εἶναι μᾶλλον, ἑτέραν ἱερωσύνην, ἀνάγκη καὶ νόμον ἕτερον εἶναι, τοῦτο πρὸς τοὺς λέγοντας, τί ἔδει καινῆς διαθήκης; εἰ τοίνυν ἱερωσύνη εἰσῆκται, ἄλλην δεῖ διαθήκην εἶναι· οὔτε γὰρ ἐστὶν ἱερέα διαθήκης χωρὶς εἶναι καὶ νόμων, καὶ προσταγμάτων, οὔτε ἑτέραν λαβόντα ἱερωσύνην ἐκείνῃ κεχρῆσθαι· εἶτα* 20 *ὅπερ ἀντιθέσεως ἦν, πῶς ἱερεὺς ἂν εἴη, μὴ ὢν Λευΐτης; τοῦτο διὰ τὸν ἄνω προκαταβαλὼν οὐδὲ λῦσαι ἀξιοῖ, ἀλλ' ἐν παραδρομῇ εἰσάγει αὐτό· εἶπεν, φησὶν, ὅτι μετετέθη ἡ ἱερωσύνη, οὐκοῦν καὶ ἡ διαθήκη· μετετέθη δὲ οὐ τῷ τρόπῳ μόνον, οὐδὲ τοῖς προστάγμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ φυλῇ· μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ* 25 *φυλῆς εἰς φυλὴν, ἀπὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπὶ τὴν βασιλικὴν, ἵνα ἡ αὐτὴ καὶ βασιλικὴ εἴη καὶ ἱερατική· βασιλεὺς γὰρ ὢν, ἀρχιερεὺς γέγονεν, ὅτε τὴν σάρκα ἀνέλαβε καὶ τὴν θυσίαν προσήγαγε· καὶ ἅπερ ἀντιθέσεως ἦν, ταῦτα ὡς τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἀπαιτούσης εἰσάγει· "ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται," φησὶ, "ταῦτα,* 30 *"φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκε·" κἀγώ φημι καὶ οἶδα, ὅτι οὐδὲν ἱερωσύνης εἶχεν, μετάθεσις γάρ ἐστιν· ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλην δείκνυμι,*

διαφορὰν, οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φυλῆς, οὐδὲ μόνον ἀπὸ τοῦ προσώπου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ τρόπου, οὐδὲ ἀπὸ τῆς διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τύπου.

16 *Ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου.* 5

Γέγονε, φησὶν, ἱερεὺς, "οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς," ὁ γὰρ νόμος ἐκεῖνος, τὰ πολλὰ ἄνομος ἦν· τί ἐστιν "ἐντολῆς σαρκικῆς;" περίτεμε, φησὶ, τὴν σάρκα· χρίσον τὴν σάρκα, λοῦσον τὴν σάρκα, καθάρισον τὴν σάρκα, ἄργησον τῇ σαρκί· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δὲ τῶν μισθῶν σωματικὴν, γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, εἰρήνην καὶ 10 *τρυφὴν σαρκικήν· ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου τὴν ἱερωσύνην ἔλαβεν Ἀαρών· ὁ μέντοι Μελχισεδὲκ οὐχ οὕτως.*

Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστιν, εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος.

Τί δέ ἐστι "κατάδηλον;" τὸ μέσον τῆς ἱερωσύνης ἑκατέρας 15 *τὸ διάφορον, ὅσον κρεῖττον, "ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς "γέγονεν·" τίς; ὁ Μελχισεδέκ; οὔ· ἀλλ' ὁ Χριστός· "ἀλλὰ κατὰ "δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου·" μαρτυρεῖ γὰρ ὅτι "σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς "τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ·" τουτέστιν, οὐ πρὸς καιρὸν, οὐδὲ πέρας ἔχων, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν, τουτέστι, διὰ ζωῆς* 20 *ἀκαταλύτου· καί τοι ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνευματικὴν, ἀλλὰ διὰ τοῦ σαρκικοῦ τὸ πρόσκαιρον ἔδειξεν, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, "μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἐπικείμενα τὰ δικαιώ- "ματα τῆς σαρκὸς, κατὰ δύναμιν ζωῆς," τουτέστιν οἰκείᾳ δυνάμει ζῇ, εἶπεν ὅτι καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται, καὶ ἔδειξε, ζητεῖ λοι-* 25 *πὸν τὴν αἰτίαν καὶ τὸν λόγον, καθ' ὃν τοῦτο γίνεται, ὃ μάλιστα πληροφορεῖ τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς, τὸ τὴν αἰτίαν πάντων εἰδέναι· "ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται," φησὶ, "προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ "αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές·" ἐνταῦθα οἱ αἱρετικοὶ ἐπιφύονται, ἀλλ' ἄκουε ἀκριβῶς· οὐκ εἶπε διὰ τὸ πονηρὸν, οὐδὲ διὰ τὸ μοχθηρὸν,* 30 *ἀλλὰ "διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές·" καὶ ἀλλαχοῦ δείκνυσι τὸ ἀσθενὲς, ὡς ὅταν λέγῃ, "ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός·" οὐκ ἄρα αὐτὴ ἀσθενὴς, ἀλλ' ἡμεῖς, "οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος," ἀντὶ τοῦ οὐδένα τέλειον εἰργάσατο παρακουόμενος· ἄλλως δὲ, οὐδὲ εἰ*

εἰσηκούσθη, τέλειον ἐποίησεν ἂν καὶ ἐνάρετον· τέως δὲ οὐ τοῦτό φησιν ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅτι οὐδὲν ἴσχυσεν· καὶ εἰκότως· γράμματα γὰρ ἦν κείμενα ὑποτιθέμενα μονονουχὶ καὶ δύναμιν ἐντιθέντα. ἀθέτησις τί ἐστιν; ἐκβολὴ, ἡ ἀθέτησις τῶν κρατούντων ἐστὶν ἀθέτησις, ἐπειδὴ μηδὲν ὤνησεν· οὐδὲν οὖν ὠφέλησεν ὁ νόμος; καὶ 5 σφόδρα, ἀλλὰ πρὸς τὸ ποιῆσαι τελείους, οὐκ ὠφέλησε· κατὰ τοῦτο λέγει, πάντα τύποι ἦσαν, πάντα σκιά· οὐκ ἴσχυσεν διαβῆναι εἰς τὴν ψυχήν· διὰ τοῦτο παραχωρεῖ καὶ ὑπεξίσταται.

19 Ἐπ' εἰσαγωγῇ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζο-
20 μεν τῷ Θεῷ. καὶ καθόσον οὐ χωρὶς ὁρκομοσίας. 10

Ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον αὐτῷ γέγονε τὸ τοῦ νόμου ἐνταῦθα; ὥστε διὰ τοῦτο πολλὰ ἄνω ἐφιλοσόφησεν, ὅτι ὤμοσεν ὁ Θεὸς ὑπὲρ πλείονος πληροφορίας· εἶχε μὲν γὰρ κἀκεῖνα ἐλπίδα, ἀλλ' οὐ τοιαύτην· ἤλπιζον γὰρ εὐαρεστήσαντες ἕξειν τὴν γῆν, μηδὲν πείσεσθαι δεινόν· ἐνταῦθα δὲ ἐλπίζομεν εὐαρεστήσαντες καθείξειν 15 τὸν οὐρανὸν, μᾶλλον δὲ ὃ πολλῷ τούτου κρεῖττόν ἐστιν, ἐγγὺς γενέσθαι τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτὸν ἥκειν τὸν θρόνον τὸν πατρικὸν, λειτουργήσειν αὐτῷ μετ' Ἀγγέλων. τί ἐστι "καὶ καθόσον οὐ χωρὶς "ὁρκομοσίας;" τουτέστιν, ἰδοὺ καὶ ἄλλη διαφορά· καὶ οὐδὲ ἁπλῶς ταῦτα ἐπήγγελται, φησίν. 20

Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκομοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες,
21 ὁ δὲ μεθ' ὁρκομοσίας διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτὸν, ὤμοσε Κύριος, οὐ μεταμεληθήσεται, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν
22 αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς. 25

Δύο τίθησι διαφοράς· ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ὥσπερ ἡ νομική· τοῦτο δ' ἐποίει ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ μετιόντος· κατὰ δύναμιν γὰρ, φησὶ, ζωῆς ἀκαταλύτου. ποιεῖ δὲ αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ὅρκου, ὅτι ὤμοσε· καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος· εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἀσθενὲς ἦν ἐκείνη, ἐξεβλήθη, αὕτη, ἐπειδὴ δυνατή ἐστιν, ἕστηκεν· ποιεῖ δὲ 30 αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱερέως· πῶς; ὅτι εἷς ἐστιν· οὐκ ἂν εἷς ἦν, εἰ μὴ ἀθάνατος ἦν· ὥσπερ γὰρ πολλοὶ ἱερεῖς διὰ τὸ θνητοὶ εἶναι, οὕτω εἷς διὰ τὸ ἀθάνατος εἶναι.

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησι· δείκνυται, φησὶ, τούτου πρὸς

ἐκεῖνον τὸ διάφορον, ἀπὸ τοῦ μεθ' ὅρκου λαβεῖν τὴν ἱερατείαν· οἱ μὲν γὰρ ἄνευ ὅρκων ἐγίνοντο, διὰ τὸ δεῖν αὐτοὺς καὶ παύεσθαί ποτε τῆς ἱερατείας, οὑτοσὶ δὲ μεθ' ὅρκων, ἐπειδὴ μένειν ἔμελλεν ἐπὶ τῆς ἀξίας. οὕτω μείζονα πολλῷ τῶν ἐν νόμῳ τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, ἐπειδὴ μείζονα καὶ παρέχειν τοῖς προσιοῦσιν ἔμελλε· τὸ γὰρ 5 "ἔγγυος" οὕτω λέγει, ὡς ἂν τὸ καταστῆναι ἐγγυωμένου ἡμῖν τὸ κέρδος, ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει· τὸ γὰρ ἀναστῆναι πρῶτος, καθὰ καὶ ἀρχιερέα αὐτὸν καλεῖ, ἐγγυᾶται ἡμῖν τὴν τῆς ἀναστάσεως ὁμοιότητα.

25 Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσ- 10 ερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ὁρᾷς ὅτι εἰς τὸ κατὰ σάρκα ταῦτα φησίν· ὅταν γὰρ ὡς ἱερεύς, τότε καὶ ἐντυγχάνει· ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ Παῦλος, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, τὸ αὐτὸ 15 αἰνίττεται· ὡς ἀρχιερεὺς ἐντυγχάνει, ἐπεὶ ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς ὡς θέλει καὶ ζωοποιεῖ, καὶ οὕτως ὡς καὶ ὁ Πατήρ, πῶς ἔνθα σῶσαι δεῖ, ἐντυγχάνει, ὁ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔχων; πῶς ἐντυγχάνει ὁ ἀποστέλλων τοὺς Ἀγγέλους, ὥστε τοὺς μὲν εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν, τοὺς δὲ σῶσαι; "ὅθεν," φησὶ, "καὶ σώζειν δύναται·" διὰ τοῦτο 20 οὖν σώζει, ἐπειδὴ οὐκ ἀποθνήσκει, ἐπειδὴ ἀεὶ ζῇ, οὐκ ἔχει διάδοχον, φησίν· εἰ δὲ οὐκ ἔχει διάδοχον, οὐ δύναται πάντων προΐστασθαι· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ θαυμαστὸς ἦν μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἐν ᾧ ἦν, οἷον ὁ Σαμουὴλ, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι, μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι, ἐτεθνήκεσαν γάρ· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ 25 "σώζει εἰς τὸ παντελές·" τί ἐστιν "εἰς τὸ παντελές;" μυστήριόν τι αἰνίττεται, οὐκ ἐνταῦθα μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ σώζει "τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ," πῶς σώζει; πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἀντὶ τοῦ οὐ πρὸς καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ· ἀεὶ οὖν δεῖται τοῦ εὔχεσθαι; 30 καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; καὶ ἄνθρωποι μὲν πολλάκις δίκαιοι ἐκ μιᾶς αἰτήσεως τὸ πᾶν ἤνυσαν, οὗτος δὲ ἀεὶ δεῖται; τίνος οὖν ἕνεκεν συγκάθηται; ὁρᾷς ὅτι συγκατάβασίς ἐστι, τουτέστι μὴ

δείσητε, μὴ εἴπητε, ναὶ φιλεῖ μὲν ἡμᾶς, καὶ παρρησίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ δύναται ζῆν· ἀεὶ γὰρ ζῇ.

26 Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν καὶ ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν εἴρηται; ὅταν δὲ εἴπω 5 ἀνθρωπότητα, θεότητα ἐχούσης λέγω· οὐ διαιρῶν, ἀλλ' ἀφεὶς τὰ πρέποντα ὑποπτεύειν, εἶπε τὴν διαφορὰν τοῦ ἀρχιερέως· ἀνεκεφαλαιώσατο τὰ λεχθέντα· "ἄκακος" τί ἐστιν; ἀπόνηρος· ὃ λέγει ἕτερος προφήτης, "δόλος οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·" τουτέστιν, οὐχ ὕπουλος· τοῦτο οὐκ ἄν τις περὶ Θεοῦ εἴποι, ὅτι 10 οὐκ ἔστιν ὕπουλος· περὶ μέντοι τοῦ κατὰ σάρκα ἔχοι ἂν λόγον· "ἀμίαντος," καὶ τοῦτο οὐ περὶ Θεοῦ εἴποι τις ἄν· ἔχει γὰρ φύσιν μὴ μιαίνεσθαι· "κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν·" τοῦτο οὖν μόνον δείκνυσι τὸ διάφορον, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ θυσία, πῶς;

27 Οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς 15 ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ἀναφέρειν θυσίας· τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας.

Τοῦτο ποῖον; ἐνταῦθα προανακρούεται λοιπὸν τῆς πνευματικῆς θυσίας τὴν ὑπερβολήν· μὴ τοίνυν αὐτὸν ἱερέα ἀκούσας ἀεὶ ἱερᾶσθαι νόμιζε, ἅπαξ γὰρ ἱεράσατο, καὶ λοιπὸν ἐκάθισεν, ἵνα μὴ 20 νομίσῃς ἄνω ἑστάναι αὐτὸν, καὶ λειτουργὸν εἶναι, δείκνυσιν ὅτι οἰκονομίας τὸ πρᾶγμά ἐστιν· ὥσπερ γὰρ δοῦλος ἐγένετο, οὕτως καὶ ἱερεὺς καὶ λειτουργός· ἀλλ' ὥσπερ δοῦλος γενόμενος, οὐκ ἔμεινε δοῦλος, οὕτως καὶ λειτουργὸς γενόμενος οὐκ ἔμεινε λειτουργός· οὐ γὰρ λειτουργοῦ τὸ καθῆσθαι, ἀλλὰ τὸ ἑστάναι· τοῦτο οὖν 25 αἰνίττεται ἐνταῦθα· καὶ τῆς θυσίας τὸ μεγαλεῖον, ἣ ἤρκεσεν μία οὖσα καὶ ἅπαξ προσενεχθεῖσα τοσοῦτον, ὅσον καὶ πᾶσαι οὐκ ἴσχυσαν· ἀλλ' οὔπω περὶ τούτων· τοῦτο γὰρ ἐποίησε, φησὶ, τοῦτο ποῖον; "ἀναγκαῖον γὰρ ἔχειν," φησὶ, "τί καὶ τοῦτον, ὃ προσε-"νέγκῃ," οὐ τὸ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, πῶς γὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσέφερεν; 30 ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· τί λέγεις, καὶ ἰσχύει τοῦτο; ναὶ, φησὶν, "ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν·" καὶ οὐ δεῖται τοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ; οὔ, φησὶν, ἵνα μὴ

τοῦτο νομίσῃς τὸ "ἐποίησεν ἐφάπαξ" καὶ οὐ περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἄκουσον τί φησιν· "ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν ἀρχιερεῖς, "ἔχοντας ἀσθένειαν·" διὰ τοῦτο καὶ ἀεὶ, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν προσφέρουσιν· ὁ μέντοι δυνατὸς, ὁ μὴ ἔχων ἁμαρτίαν, τίνος ἕνεκεν ἢ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρει, ἢ περὶ τῶν ἄλλων πολλάκις; 5

28 Ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκομοσίας τῆς κατὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον.

Εἰπὼν "ἔχοντας ἀσθένειαν," οὐκ εἶπεν, υἱὸν δυνατὸν, ἀλλὰ "τετελειωμένον," τουτέστι δυνατὸν, ὡς ἂν εἴποι τις· ὁρᾷς ὅτι τὸ υἱὸς ὄνομα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ δούλου εἴρηται; ἀσθένειαν δὲ 10 ἢ ἁμαρτίαν φησὶν ἢ θάνατον· τί ἐστιν "εἰς τὸν αἰῶνα;" οὐ νῦν μόνον ἀναμάρτητον, ἀλλ' ἀεί· εἰ τοίνυν τέλος ἐστὶν, εἰ μηδέποτε ἁμαρτάνῃ, εἰ ἀεὶ ζῇ, τίνος ἕνεκεν προσοίσει πολλὰς ὑπὲρ ἡμῶν θυσίας; ἀλλὰ τέως μὲν ὑπὲρ τούτου οὐκ ἰσχυρίζεται, ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ προσφέρειν αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῦτο ἰσχυρίζεται. 15

1 Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος. 20

Ἀναμίγνυσι τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς, ὁ ἀεὶ τὸν διδάσκαλον μιμούμενος τὸν αὐτοῦ, ὥστε τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς ὁδὸν γενέσθαι, καὶ διὰ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα χειραγωγηθῆναι, καὶ γενομένους ἐν τοῖς μεγάλοις, μανθάνειν ὅτι ταῦτα συγκαταβάσεως ἦν. τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, εἰπὼν ὅτι ἀνήνεγκεν ἑαυτὸν, καὶ 25 ἀρχιερέα δείξας, τί φησι; "κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, "τοιοῦτον ἔχομεν γὰρ ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης," καί τοι τοῦτο οὐχ ἱερέως, ἀλλὰ τούτου, ᾧ ἱερᾶσθαι ἐκεῖνον χρὴ, "τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς ἣν "ἔπηξεν ὁ Κύριος, οὐκ ἄνθρωπος·" ὁρᾷς τὴν συγκατάβασιν; οὐχὶ 30 πρὸ μικροῦ διέστειλε λέγων, "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ "πνεύματα;" καὶ διὰ τοῦτο, φησὶν, οὐκ ἀκούουσι, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ὡς τοῦ καθημένου οὐκ ὄντος λειτουργικοῦ; πῶς οὖν λειτουργὸς ἐνταῦθα εἴρηται; καὶ λειτουργὸς τῶν ἁγίων· τὴν γὰρ σκηνὴν

ἐνταυθά φησιν· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τοὺς ἐξ Ἰουδαίων φαντάζεσθαι ὅτι σκηνὴν οὐκ ἔχομεν τοιαύτην, ἰδοὺ, φησὶν, ὁ ἱερεὺς καὶ μέγας, καὶ πολὺ μείζων ἐκείνου· καὶ θυσίαν θαυμασιωτέραν προσήνεγκε, καὶ ἣν μὲν αὕτη δήλη ἡ διαφορά· αὐτὸς δὲ καὶ ἑτέραν ἐπινοεῖ, καὶ φησὶν, "ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄνθρωπος·" ποῦ εἰσιν οἱ λέ- 5 γοντες δινεῖσθαι τὸν οὐρανόν; ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενοι; ἀμφότερα γὰρ ταῦτα, ἀνῄρηται ἐνταῦθα. "κεφά- "λαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις," τὸ κεφάλαιον ἀεὶ τὸ μέγιστον λέγεται· πάλιν κατάγει τὸν λόγον, εἰπὼν τὸ ὑψηλόν· εἶτα ἵνα μάθῃς ὅτι λειτουργὸς περὶ τῆς ἀνθρωπότητος φησίν· ὅρα πῶς 10 πάλιν ἐπισημαίνεται.

3 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρά τε καὶ θυσίας καθίσταται, ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ.

Μὴ ἐπειδὴ ἀκούεις ὅτι κάθηται, ἆθλον εἶναι νομίσῃς τὸ ἀρχιε- 15 ρέα αὐτὸν εἰρῆσθαι· ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ Θεοῦ τὸ καθῆσθαι, τοῦτο δὲ τῆς φιλανθρωπίας τῆς πολλῆς καὶ τῆς εἰς ἡμᾶς κηδεμονίας.

4 Εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ γῆς οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων κατὰ τὸν νόμον τὰ δῶρα. 20

Εἰ τοίνυν ἐστὶν ἱερεὺς, ὥσπερ οὖν καί ἐστι, δεῖ αὐτῷ τόπον ζητῆσαι ἕτερον· ἐπὶ γῆς μὲν γὰρ ὢν, οὐκ ἂν ἦν ἱερεύς· πῶς γάρ; οὐ προσήνεγκεν, οὐχὶ ἱεράσατο· καὶ εἰκότως, ἦσαν γὰρ οἱ ἱερεῖς· δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ δυνατὸν ἐπὶ γῆς εἶναι ἱερέα· πῶς γὰρ οὐκ ἐπανάστασις ἦν, φησίν; ἐνταῦθα ἀναγκαῖον παραπέμψαι τὸν 25 νοῦν καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν σύνεσιν· πάλιν γὰρ τὴν διαφορὰν δείκνυσι τῆς ἱερωσύνης.

5 Οἵ τινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων.

Τίνα λέγει ἐνταῦθα ἐπουράνια; τὰ πνευματικά· εἰ γὰρ καὶ 30 ἐπὶ γῆν τελεῖται, ἀλλ' ὅμως τῶν οὐρανίων ἐστὶν ἄξια· ὅταν γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κεῖται ἐσφαγμένος, ὅταν Πνεῦμα παραγίνηται, ὅταν ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα ᾖ, ὅταν υἱοὶ γινώμεθα διὰ τοῦ λουτροῦ, ὅταν πολῖται ὦσι τῶν ἐν

οὐρανοῖς, πῶς οὐκ ἐπουράνια πάντα τυγχάνει; ἀλλὰ τί; οἱ ὕμνοι οὐκ οὐράνιοι; οὐχ ἅπερ ἄνω ᾄδουσιν οἱ θεῖοι χοροὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ταῦτα καὶ ἡμεῖς οἱ κάτω συνῳδὰ ἐκείνοις φθεγγόμενοι; οὐχὶ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπουράνιον; πῶς οὐ πάντα πνευματικὰ γίνεται τὰ προκείμενα; πῶς δὲ οὐκ οὐράνια τὰ τελούμενα; ὅταν 5 *γὰρ λέγῃ, "ἄν τινων κρατήσωσι τὰς ἁμαρτίας, κεκράτηνται, ἄν "τινων ἀφήσωσιν, ἀφίενται·" καὶ τὰς κλεῖς ἔχουσι τοῦ οὐρανοῦ· πῶς οὐκ οὐράνια πάντα;*

Καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν τὴν σκηνήν· ὅρα γάρ, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον 10 *τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει.*

Ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ἀμαθεστέρα τῆς ὄψεώς ἐστιν. οὐ γὰρ οὕτως ἅπερ ἂν ἀκούσωμεν τῇ ψυχῇ παρακατατιθέμεθα, ὡς ἅπερ ἂν ἴδωμεν αὐταῖς ὄψεσιν· ἔδειξεν αὐτῷ πάντα· ἤτοι οὖν τοῦτο λέγει ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ, ἢ περὶ τοῦ ναοῦ· ἐπήγαγε γάρ, 15 *"ὅρα, ποιήσεις, φησὶ, κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ "ὄρει·" ἄρα περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ μόνου, ἢ καὶ περὶ τῶν θυσιῶν εἶδεν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· μᾶλλον δὲ οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ τοῦτο εἰπών· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἢ ἐκκλησία, ἢ οὐρανός.* 20

6 *Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τέτευχε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος ἐστὶ διαθήκης μεσίτης.*

Ὁρᾷς, φησὶν, ὅσῳ βελτίων ἡ λειτουργία τῆς λειτουργίας, εἴγε ἐκείνη μὲν ὑπόδειγμα καὶ τύπος, αὕτη δὲ ἀλήθεια; ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας, οὐδὲ ηὔφραινε· διά τοι τοῦτο ὃ μά- 25 *λιστα αὐτοῖς ηὔφραινεν, λέγει.*

Ἥ τις ἐν κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται.

Πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐξ ὧν αὕτη μὲν ἐξεβλήθη, ἐκείνη δὲ ἀντεισήχθη· διὰ γὰρ τοῦτο κρατεῖ, ὅτι βελτίων· ὥσπερ γὰρ λέγει, ὅτι εἰ τελείως δι' αὐτῆς ἦν, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχι- 30 *σεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα; οὕτως καὶ ἐνταῦθα τῷ αὐτῷ συλλογισμῷ κέχρηται λέγων.*

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὑπεροχὴ τῆς δευτέρας διαθήκης ὑπὲρ τὴν προτέραν ἐν ἱλασμῷ καὶ ἁγιασμῷ.

7 Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζη-
τεῖτο τόπος.

Τουτέστιν, ἀεὶ ἀμέμπτους ἐποίει· ὅτι γὰρ περὶ τούτου φησὶν, 5
οὐκ εἶπε, μεμφόμενος δὲ αὐτὴν, ἀλλὰ μεμφόμενος δὲ αὐτοὺς λέ-
γει, "ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν
"οἶκον Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ διαθήκην καινὴν,
"οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν
"ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ 10
"γῆς Αἰγύπτου, οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα
"αὐτῶν λέγει Κύριος." καὶ πόθεν δῆλον ὅτι τέλος ἔλαβεν; ἔδειξε
μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ ἱερέως, δείκνυσι δὲ τρανότερον νῦν αὐτολεξὶ, ὅτι
ἐκβέβληται· πῶς δὲ, "ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις·" ποῦ γὰρ ἴσον,
εἰπέ μοι, γῆ καὶ οὐρανός; σὺ δὲ θεώρει πῶς κακεῖ ἐπαγγελίας 15
φησίν· ἵνα μὴ ταύτης τοῦτο κατηγορεῖς, καὶ γὰρ ἐκεῖ δι' ἧς
ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ ἐλπίδος, φησὶ, κρείττονος, δεικνὺς ὅτι κακεῖ
ἐλπὶς καὶ ἐνταῦθα ἐπαγγελίας κρείττονος, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ
ἐκεῖ ἐπηγγείλατο· ἐπειδὴ δὲ ἐνεκάλουν ἀεὶ, "ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχον-
"ται," φησὶ, "λέγει Κύριος· καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον 20
"Ἰσραὴλ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινὴν, οὐ παλαιάν·"
τίνα διαθήκην φησίν; ἵνα γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσι, καὶ τὸν χρόνον
ὥρισεν· οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς
πατράσιν αὐτῶν, ἵνα μὴ τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένην εἴπῃς
ἢ τὴν πρὸς τὸν Νῶε· ἀλλὰ ποίαν φησίν; ἣν διεθέμην τοῖς πατρά- 25
σιν αὐτῶν τοῖς ἐν τῇ ἐξόδῳ· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· "ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλα-
"βομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύ-
"πτου, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέ-
"λησα αὐτῶν, λέγει Κύριος." οὗτοι, φησὶ, πρῶτοι οὐκ ἐνέμειναν,
καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἀμέλεια· τὰ δὲ ἀγαθὰ παρ' αὐτοῦ, τὰ τῆς εὐερ- 30
γεσίας λέγω· ἐνταῦθα ὥσπερ ἀπολογίαν τίθησι, τὴν αἰτίαν δεικνὺς
δι' ἣν ἐγκαταλιμπάνει αὐτούς· "ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου," φησὶν,

" ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει
" Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας
" αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ
" αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν." οὕτω περὶ τῆς καινῆς ταῦτά φησιν,
ὅτι λέγει, " οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην·" ποία δὲ ἄλλη 5
ἐστὶ διαφορά; αὕτη. εἰ δὲ τὸ διάφορον λέγοι τις, οὐ κατὰ τοῦτο,
ἀλλὰ κατὰ τὸ δοθῆναι εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν, οὐ προσταγμάτων
εἰσάγει διαφορὰν, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς δόσεως δείκνυσιν· οὐκέτι
γὰρ ἐν γράμμασι, φησὶν, ἔσται ἡ διαθήκη, ἀλλ' ἐν καρδίαις.
δειξάτω τοίνυν τοῦτο ποτὲ γενόμενον ὁ Ἰουδαῖος, ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροι· 10
πάλιν γὰρ ἐν γράμμασιν ἐγένετο μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἐκ Βαβυ-
λῶνος· ἐγὼ δὲ δείκνυμι τοὺς Ἀποστόλους, μηδὲν παραλαβόντας
γραπτὸν, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις δεξαμένους διὰ Πνεύματος Ἁγίου·
διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστός· " ἐκεῖνος ἐλθὼν ἀναμνήσει ὑμᾶς πάντα,
" καὶ διδάξει ὑμᾶς·" " καὶ οὐ μὴ διδάξωσι," φησὶν, " ἕκαστος 15
" τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων·
" γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως
" μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν
" ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι."
πότε δὲ τοῦτο γέγονεν ἢ νῦν; δῆλον γὰρ τὸ ἡμέτερον, τὸ δὲ 20
ἐκείνων, οὐ δῆλον, ἀλλ' ἀπεκέκλειστο εἰς γωνίαν· καινὴ τότε λέγε-
ται, ὅταν ἑτέρα ᾖ, καὶ δεικνύει εἴ τι τῆς παλαιᾶς πλέον ἔχει.
Ἰδοὺ, φησὶ, καὶ αὐτὴ καινὴ τυγχάνει, ὅταν αὐτῆς τὰ μὲν περιαι-
ρεθῇ, τὰ δὲ μή· οἷον εἴ τις οἰκίαν παλαιὰν μέλλουσαν καταπί-
πτειν, ἀφεὶς τὸ πᾶν, τὸν θεμέλιον ὑπέρραψεν, εὐθέως λέγομεν, 25
ἐποίησεν αὐτὴν καινήν· ὅταν τὰ μὲν ἐξέλῃ, τὰ δὲ ἀντεισάγῃ· καὶ
γὰρ καὶ οὐρανὸς καινὸς λέγεται οὕτως, ὅταν μηκέτι χαλκοῦς ᾖ,
ἀλλ' ὑετὸν διδῷ, ὅταν μὴ ἄκαρπος, οὐχ ὅταν μεταβληθῇ, οὐχ ὅταν
τὰ μὲν αὐτοῦ ἐξαιρεθῇ, τὰ δὲ μένῃ· ὥστε φησὶ, " καὶ διαθήκην
" καινὴν" καλῶς εἶπεν. ἐὰν οὖν δείξω ὅτι παλαιοτέρα γέγονεν ἡ 30
διαθήκη ἐκείνη κατὰ τοῦτο τὸ μὴ δοῦναι καρπόν· καὶ ἵνα μάθῃς
ἀκριβῶς, ἀνάγνωθι τί φησιν Ἀγγαῖος, τί Ζαχαρίας, τί ἄγγελος,
οὔπω οὐδὲ τῆς ἐπανόδου πλήρης [p] γεγενημένης· τί Ἔσδρας ἐγκα-
λεῖ; πῶς συνέλαβον αὐτόν; πῶς δὲ οὐδεὶς ἐρωτᾷ Κύριον; ὅπου γε

[p] Sic.

καὶ αὐτοὶ παρέβησαν, καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ᾔδεσαν. ὁρᾷς πῶς βεβίασται τοσόν; ἐγὼ δὲ τὸ ἐμὸν τίθημι, ὅτι καινὴ κυρίως αὕτη ἂν λέγοιτο, ἄλλως δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο συγχωρῶ περὶ τούτου εἰρῆσθαι τὸ "ἔσται καινὸς ὁ οὐρανός." διατί γὰρ μὴ λέγων ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ὅτι ἔσται χαλκοῦς ὁ οὐρανὸς, τοῦτο ἔθηκεν ἐν τῇ διαστολῇ; ἐὰν 5 *δὲ εἰσακούσητε, ἔσται καινός· καὶ μὴν διὰ τοῦτο φησὶν ἑτέραν διαθήκην δίδωσιν, ἐπειδὴ τῇ προτέρᾳ οὐκ ἐνέμειναν· τοῦτο ἐγὼ δείκνυμι, δι' ὧν, φησὶ, "τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾗ ἠσθένει διὰ "τῆς σαρκὸς," καὶ πάλιν, "τί πειράζετε ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ "τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε ἡμεῖς* 10 *"ἰσχύσαμεν βαστάσαι." "ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὐκ ἐνέμειναν," φησίν· ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι μειζόνων ἡμᾶς ἀξιοῖ καὶ πνευματικῶν· "εἰς "πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν," φησὶν, "ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ "εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν·" τουτέστιν, "οὐ μὴ εἴπωσιν ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, γνῶθι τὸν Κύριον·* 15 *καὶ πάλιν, "πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον ὡς ὕδωρ "πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. ἐν τῷ λέγειν καινὴν," φησὶ, "πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον "ἐγγὺς ἀφανισμοῦ·" ὅρα τὸ κρυπτόμενον, πῶς ἐξεκάλυψεν αὐτὴν τοῦ προφήτου τὴν διάνοιαν· ἐτίμησε τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἠθέλησεν* 20 *αὐτὸν εἰπεῖν παλαιὸν ὀνομαστί· πλὴν μέντοι τὸ αὐτὸ εἶπεν· εἰ γὰρ ἐκεῖνο καινὸν ἦν, οὐκ ἂν καὶ τοῦτο μετὰ ταῦτα καινὸν ἐκάλεσεν, ὥστε πλέον τι διδοὺς καὶ ἕτερον· ἐπαλαιώθη, φησὶν, οὐκοῦν καταλύεται καὶ ἀπόλλυται, καὶ οὐκέτι ἐστίν· οὐχ ἁπλῶς δὲ κατέπαυσεν ἡ καινὴ τὴν παλαιὰν, ἀλλ' ὡς γεγηρακυῖαν, ὡς οὐ χρήσιμον·* 25 *διὰ τοῦτο ἔλεγεν διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς, καὶ οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος· καὶ ὅτι "εἰ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας "ἐζητεῖτο τόπος·" "ἄμεμπτος" δὲ, τουτέστι, χρήσιμος, οὐχ ὡς ἐγκλημάτων ὑπεύθυνος, ἀλλ' οὐχ ὡς ἀρκοῦσα, ἰδιωτικώτερον ἐφθέγξατο, ὡς ἄν τις εἴποι, οὐκ ἔστιν ἄμεμπτος ἡ οἰκία, τουτ-* 30 *έστιν, ἔχει ἐλαττώματα, σαθρά ἐστιν.*

Τῶν *εἰς τὴν πρὸς* Ἑβραίους Ἐπιστολὴν *ἐξηγητικῶν ἐκλογῶν τόμος* B.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

1 Εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ἔδειξεν ἀπὸ τοῦ ἱερέως, ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης, ἀπὸ τῆς διαθήκης, ὅτι τέλος ἤμελλεν ἔχειν ἐκείνη· δείκνυσι λοιπὸν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τῆς σκηνῆς τοῦ σχή- 5 ματος, καί φησιν, εἶχε μὲν οὖν ἐκείνη, τίς; ἡ πρώτη διαθήκη δικαιώματα λατρείας· τί ἐστι "δικαιώματα;" σύμβολα ἢ θεσμούς· τότε ὡσανεὶ νῦν, φησὶν, οὐκ ἔχει, ἢ δείκνυσιν αὐτὴν ἐκκεχωρηκυῖαν· τότε γὰρ εἶχε, φησὶν, ὥστε νῦν, εἰ καὶ ἕστηκεν, οὐκ ἔστιν· τό τε ἅγιον κοσμικόν· ἐπειδὴ πᾶσιν ἠφεῖτο ἐπιβαίνειν, 10 καὶ δῆλος ἦν ὁ τόπος, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ, ἔνθα οἱ ἱερεῖς εἱστήκεισαν, ἔνθα οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ προσήλυτοι, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ναζηραῖοι· ἐπεὶ οὖν καὶ Ἕλλησι βατὸν ἦν, κοσμικὸν αὐτὸ καλεῖ· οὐ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι ὁ κόσμος ἦσαν.

2 Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἥτις λέγεται ἁγία, 15 ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία καὶ ἡ τράπεζα καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων.

Ταῦτα σύμβολα τοῦ κόσμου "μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέ- "τασμα·" ἄρα οὐκ ἦν καταπέτασμα ἓν, ἀλλὰ καὶ ἔξω καταπέτασμα ἦν· "σκηνὴ ἥτις λέγεται ἁγία ἁγίων" ὅρα πῶς πανταχοῦ 20 σκηνὴν καλεῖ.

4 Χρυσοῦν ἔχουσα θυσιαστήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ, ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσατα. 25

Πάντα ταῦτα σεμνὰ ἦν καὶ λαμπρὰ, τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀγνωμοσύνης ὑπομνήματα· "καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης," κατέαξεν γὰρ αὐτάς· καὶ τὸ μάννα, ἐπειδὴ ἐγόγγυσαν· διὰ τοῦτο εἰς ἐγγόνους παραπέμπων τὴν μνήμην, προσέταξεν εἰς τὴν στάμνον τὴν χρυσῆν ἀποτεθῆναι αὐτό. 30

5 Καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα· ὑπὲρ ἄνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης.

Τί ἐστι Χερουβὶμ δόξης; ἤ τοι τὰ ἔνδοξα, ἤτοι τὰ ὑποκάτω τοῦ Θεοῦ, φησί· "κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον·" ἄλλως δὲ, καὶ ἐπαίρει ταῦτα τῷ λόγῳ, ἵνα δείξῃ μείζονα ὄντα τὰ μετὰ ταῦτα· 5 "περὶ ὧν οὐκ ἔστι," φησὶ, "νῦν λέγειν κατὰ μέρος." ἐνταῦθα ᾐνίξατο, ὅτι οὐ ταῦτα ἦν μόνα τὰ ὁρώμενα, ἀλλ' αἰνίγματά τινα ἦν, "περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν λέγειν·" ἴσως ὡς μακροῦ δεόμενα λόγου.

Θεόδωρος δέ φησιν· ἄρχεται ἐντεῦθεν λέγειν, ὅπως τὰ ἐν 10 νόμῳ σύμβολα καὶ τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι, καὶ ὅπως ἐν ἐκείνοις ταῦτα προθεωρούμενα διϊδεῖν δυνατόν· ὁμοῦ τῇ παραθέσει καὶ τὴν ὑπεροχὴν τούτων δεικνὺς, ὅση τίς ἐστιν, ἐν ἀφηγήσει δὲ τῆς διδασκαλίας ποιεῖται τὴν καταρχήν. λέγει οὖν, ὅτι καὶ ἡ πρώτη διαθήκη εἶχεν ὅρους καὶ προστάγματα λειτουργίας, τῆς Θεῷ ἀπο- 15 δίδοσθαι ὀφειλούσης· δικαιώματα γὰρ λατρείας τὰ περὶ τούτων λέγει προστάγματα· "τό τε ἅγιον κοσμικόν·" ἅγιον ἐνταῦθα καλεῖ τὸν ναόν· εἰκότως, ἐν ᾧ τὴν λειτουργίαν ἀποδίδοσθαι τῷ Θεῷ συνέβαινεν· εἴ τε καὶ τὴν σκηνὴν, ἐπειδὴ ταύτην ἐν τάξει τοῦ ναοῦ πρότερον εἶχον· ὁμοίως γὰρ ἐκείνην τε ναὸν ἐκάλουν, ὡς ἂν ἐν 20 αὐτῇ τοῦ Θεοῦ τυγχάνοντος, καὶ τὸν παρὰ τοῦ Σολομῶντος ὕστερον· καὶ τοῦτο μαθεῖν ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν βασιλειῶν ἔνεστι σαφῶς λεγούσης· "καὶ Σαμουὴλ ἐκάθευδεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Κυρίου·" οὗ ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, μή πω τοῦ ναοῦ ὑπὸ Σολομῶντος οἰκοδομηθέντος· ὥσπερ δὲ σύμβολον τοῦ κόσμου κατασκευάσαι κατά 25 τινα τύπον τὴν σκηνὴν τῷ Μωσεῖ κελεύων ὁ Θεὸς, προσέταξεν αὐτῷ περίβολον ποιῆσαι ἀπὸ τῶν καταπετασμάτων, μέσῳ διειλημμένον ἑτέρῳ· οὕτω δὲ καὶ ὁ ναὸς κατὰ τὸν αὐτὸν ὕστερον ἐγένετο τύπον.

6 Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώ- 30 την σκηνὴν διὰ παντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· τουτέστιν, ἣν μὲν

ταῦτα, οὐκ ἀπέλαυον δὲ αὐτῶν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐχ ἑώρων αὐτά· ὥστε οὐκ ἐκείνοις μᾶλλον ἦν ἢ οἷς προεφητεύετο.

7 Εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ, μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. 5

Ὁρᾷς ἤδη τοὺς τύπους προκαταβεβλημένους; ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, πῶς μία θυσία; δείκνυσιν αὐτὸ ἄνωθεν ὄν· εἴ γε ἁγιωτέρα μία ἦν καὶ φρικτή· καὶ πῶς ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ προσέφερεν· οὕτως εἰθίζοντο ἄνωθεν. καὶ γὰρ τότε ὁ ἀρχιερεὺς ἅπαξ, φησὶ, προσέφερε· καὶ καλῶς εἶπεν, "οὐ χωρὶς αἵματος· οὐ χωρὶς μὲν αἵματος· οὐ γὰρ τοσαύτη ἦν ἡ πραγματεία· δείκνυσιν ὅτι ἔσται θυσία, οὐ πυρὶ ἀναλουμένη, ἀλλ' ἀπὸ αἵματος μᾶλλον δεικνυμένη· ἐπειδὴ γὰρ θυσίαν ἐκάλεσε τὸν σταυρὸν, οὔτε πῦρ ἔχοντα οὔτε ξύλα, οὔτε πολλάκις προσφερόμενον, ἀλλ' ἅπαξ ἐν αἵματι προσενεχθέντα· δείκνυσιν ὅτι καὶ ἡ παλαιὰ θυσία τοιαύτη ἦν· ἅπαξ προσεφέρετο ἐν αἵματι, "ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ "ἀγνοημάτων·" οὐκ εἶπεν, ἁμαρτημάτων, ἀλλ' "ἀγνοημάτων·" ἵνα μὴ μεγαφρονῶσιν· εἰ γὰρ καὶ μὴ ἑκὼν ἥμαρτες, ἀλλ' ἄκων ἠγνόηκες· καὶ τούτου οὐδείς ἐστι καθαρὸς, καὶ πανταχοῦ τὸ ἑαυτοῦ δεικνὺς, ὅτι ὁ Χριστὸς πολλῷ μείζων ἐστὶν ἀρχιερεύς· εἰ γὰρ κεχώρισται τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, πῶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσήνεγκεν· τί οὖν ταῦτα εἶπεν, φησί· τοῦτο γὰρ κρείττονός ἐστιν, οὐδαμοῦ ἐνταῦθα θεωρία· λοιπὸν δὲ θεωρεῖ, καὶ φησὶ, 10 15 20

8 Τοῦτο δηλοῦντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν, ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς ἐχούσης στάσιν. 25

Διὰ τοῦτο, φησὶ, ταῦτα οὕτω κατεσκεύασται, ἵνα μάθωμεν ὅτι τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τουτέστιν ὁ οὐρανὸς, ἔτι ἐστὶν ἄβατος· μὴ οὖν ἐπειδὴ μὴ ἐπιβαίνομεν αὐτῶν, φησὶ, νομίζωμεν αὐτὰ μηδὲν εἶναι, ἐπεὶ οὐδὲ τῶν ἁγίων ἐπέβημεν. 30

9 Ἥ τις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα.

Κατὰ ποῖον; φησί· τὸν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας· μετὰ γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ οὐκέτι καιρός ἐστιν ἐνεστώς· πῶς γὰρ ἐπιγενόμενος καὶ τέλος ἔχων· καὶ ἕτερον δὲ ἐμφαίνων τοῦτό

φησιν, " ἥ τις παραβολὴ εἰς τὸν καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα," τουτέστιν, οὐ τύπος γέγονεν.

Καθ' ὃν δῶρά τε καὶ θυσίαι προσφέρονται, μὴ δυνάμεναι κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα.

Ἴδε τί ἐστιν· οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος· καὶ εἰ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, πῶς " κατὰ συνείδησιν;" αἱ γὰρ θυσίαι οὐ τὸν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ῥύπον ἠφίεσαν, ἀλλ' ἔτι περὶ σῶμα ἦσαν, " κατὰ νόμον " ἐντολῆς σαρκικῆς·" οὐ γὰρ δὴ μοιχείαν, οὐδὲ φόνον, οὐδὲ ἱεροσυλίαν ἀφεῖναι ἠδύναντο. 5

10 Μόνον ἐπὶ βρώμασι καὶ πόμασι καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς. 10

Ὁρᾷς; τὸ δὲ, ἔφαγες, τὸ δὲ, οὐκ ἔφαγες, ἅπερ ἐστὶν ἀδιάφορα· τὸ δὲ ἔπιες, φησὶ, καί τοι περὶ ποτοῦ οὐδὲν ἦν διατεταγμένον· ἀλλ' ἐξευτελίζων ταῦτα φησί· " καὶ διαφόροις βα" πτισμοῖς, καὶ δικαιώμασι σαρκὸς, μέχρι καιροῦ διορθώσεως " ἐπικείμενα·" αὕτη γὰρ ἡ δικαιοσύνη τῆς σαρκός· ἐνταῦθα καταβάλλει τὰς θυσίας, δεικνὺς, ὅτι οὐδεμίαν εἶχον ἰσχὺν, καὶ ὅτι μέχρι καιροῦ διορθώσεως ἦσαν· τουτέστιν, ἔμεινον τὸν καιρὸν τὸν διορθοῦντα πάντα. 15

ΚΕΦ. ΙΒ. 20

Περὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ ἦν ἡ νέα διαθήκη, ὅτι τοῦτο ἀληθὲς καθάρσιον εἰσάγει, οὐ τὰ ἐν αἵμασι ζώων πολλάκις προσφερόμενα.

11 Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς, οὐ χειροποιήτου. 25

Τὴν σάρκα λέγει ἐνταῦθα· καλῶς καὶ μείζονα καὶ τελειοτέραν εἶπεν. εἴ γε καὶ ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ πᾶσα ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνέργεια ἐνοικεῖ ἐν αὐτῇ· " οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ " Πνεῦμα·" " τελειοτέρας" δὲ, φησὶν, ὥστε καὶ ἀλήπτου οὔσης καὶ μείζονα κατορθούσης. 30

Σετηριανὸς δέ φησιν· ὥσπερ ἡ σκηνὴ κατεσκευάσθη ἐπὶ Μωσέως, ὥστε τὰς λατρείας γίνεσθαι, οὕτως μείζων ἡ σκηνὴ

αὕτη· τῆς χάριτος ἡ σύστασις τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, κεφαλὴν ἔχον τὸν Χριστόν.

Τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ἰδοὺ πῶς μείζονος· οὐ γὰρ ἄνευ Πνεύματος αὐτὴν κατεσκεύασεν, οὐδὲ "ταύτης τῆς κτί- 5 "σεως" ἐστὶν, τουτέστιν, οὐ τούτων τῶν κτισμάτων, ἀλλὰ πνευματικὴ, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου. ὁρᾷς πῶς καὶ σκηνὴν καὶ καταπέτασμα καὶ οὐρανὸν τὸ σῶμα καλεῖ; τίνος οὖν ἕνεκα τοῦτο ποιεῖ καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον σημαινόμενον; οἷόν τι λέγω, καταπέτασμα ὁ οὐρανός· ὥσπερ γὰρ ἀποτειχίζει τὰ ἅγια, καταπέτασμα ἡ σὰρξ, κρύπτουσα 10 τὴν θεότητα, καὶ σκηνὴν ὁμοίως ἔχουσα τὴν θεότητα· σκηνὴ πάλιν ὁ οὐρανός· ἐκεῖ γάρ ἐστιν ἔνδον ὁ ἱερεύς. "Χριστὸς δὲ," φησὶ, "παραγενόμενος·" οὐκ εἶπε γενόμενος, ἀλλὰ "παραγενόμενος," τουτέστιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐλθών· οὐχ ἕτερον διαδεξάμενος· οὐ πρότερον παρεγένετο καὶ τότε ἐγένετο, ἀλλ' ἅμα ἦλθεν· καὶ οὐκ εἶπεν 15 παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν θυομένων, ἀλλὰ "τῶν γενομένων "ἀγαθῶν," ὡς οὐκ ἰσχύοντος τοῦ λόγου παραστῆσαι τὸ πᾶν· "οὐδὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων" φησὶ, "πάντα ἐξηλ- "λαγμένα· διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος," φησὶν, "εἰσῆλθεν ἐφάπαξ "εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος·" καὶ τὸ "εὑρόμενος" 20 σφόδρα τῶν ἀπόρων ἦν, καὶ τῶν παρὰ προσδοκίαν· πῶς διὰ μιᾶς εἰσόδου αἰώνιον λύτρωσιν εὕρετο, εἶτα τὸ πιθανόν.

13 Εἰ γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν 14 τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ 25 Χριστοῦ, ὃς διὰ Πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμωμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι;

Εἰ γὰρ σάρκα, φησὶ, δύναται καθάραι τὸ αἷμα τῶν ταύρων, πολλῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς τὸν ῥύπον ἀποσμήξει τὸ αἷμα τοῦ Χρι- 30 στοῦ· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας "ἁγιάζει," μέγα τι νομίσῃς, ἐπισημαίνεται καὶ δείκνυσιν ἑκατέρου τοῦ καθαρμοῦ τὸ μέσον· καὶ πῶς οὗτος μὲν ὑψηλὸς, ἐκεῖνος δὲ ταπεινὸς, καὶ λέγει ὅτι εἰκότως, εἴγε ἐκεῖνο μὲν τὸ αἷμα ἦν ταύρων, τοῦτο δὲ τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐκ

ἠρκέσθη τῷ ὀνόματι, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τίθησι τῆς προσφορᾶς, " ὃς διὰ Πνεύματος αἰωνίου," φησὶν, " ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἄμω- " μον τῷ Θεῷ," τουτέστιν τὸ ἱερεῖον ἄμωμον ἦν, ἁμαρτιῶν καθαρόν· τοῦτο γάρ ἐστι "διὰ Πνεύματος αἰωνίου," οὐ διὰ πυρὸς, οὐ δι' ἄλλων τινῶν· " καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ὑμῶν," φησὶν, 5 " ἀπὸ νεκρῶν ἔργων·" καλῶς εἶπεν, " ἀπὸ νεκρῶν ἔργων·" εἴ τις ἅψαιτο νεκροῦ, ἐμιαίνετο, καὶ ἐνταῦθα, εἴ τις ἅψαιτο νεκροῦ ἔργου, μολύνεται διὰ τῆς συνειδήσεως· " εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι," φησίν· ἐνταῦθα ἐμφαίνει, ὅτι νεκρὰ ἔργα ἔχοντα οὐκ ἔνι δουλεύειν τῷ ἀληθινῷ καὶ ζῶντι Θεῷ· ἐκεῖνα γὰρ καὶ νεκρά ἐστι καὶ ψευδῆ· 10 καὶ εἰκότως.

15 Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν, ὅπως θανάτου γενομένου, εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κε- 16 κλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας· ὅπου γὰρ διαθήκη, 15 17 θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου· διαθήκη γὰρ ἐπὶ νεκροῖς βεβαία· ἐπεὶ μήποτε οὐκ ἰσχύει ὅτε ζῇ ὁ δια- 18 θέμενος· ὅθεν οὐδὲ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται.

Εἰκὸς ἦν πολλοὺς τῶν ἀσθενέστερον διακειμένων, καὶ ἀπὸ τοῦ τετελευτηκέναι τὸν Χριστὸν, μάλιστα ἀπιστεῖν ταῖς ἐπαγγελίαις 20 αὐτοῦ. ὁ τοίνυν Παῦλος ἐκ περιουσίας τοῦτο τίθησι τὸ ὑπόδειγμα, ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας λαβών· ποῖον δὴ τοῦτο; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρὴ θαρρεῖν, φησί· διὰ τί; ὅτι οὐ ζώντων τῶν διαθεμέ- νων, ἀλλὰ ἀποθανόντων, τότε βέβαιαί εἰσιν αἱ διαθῆκαι καὶ τὴν ἰσχὺν λαμβάνουσι· καὶ διὰ τοῦτο, φησὶ, καινῆς διαθήκης μεσίτης 25 ἐστίν· ἡ διαθήκη πρὸς τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ γίνεται τῆς τελευτῆς· τοιαύτη δέ ἐστιν ἡ διαθήκη, τοὺς μὲν κληρονόμους ἔχει, τοὺς δὲ ἀποκληρονόμους· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· " θέλω, ὅπου ἐγώ εἰμι," φη- σὶν ὁ Χριστὸς, " καὶ οὗτοι ὦσιν·" καὶ πάλιν περὶ τῶν κληρονόμων ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· " οὐ περὶ πάντων ἐρωτῶ, ἀλλὰ περὶ τῶν 30 " πιστευόντων διὰ τοῦ λογου αὐτῶν εἰς ἐμέ." ἡ διαθήκη πάλιν, τὰ μὲν τοῦ διαθεμένου ἔχει, τὰ δὲ τῶν δεχομένων, ὥστε τὰ μὲν αὐ- τοὺς λαβεῖν, τὰ δὲ ποιῆσαι· οὕτω καὶ ἐνταῦθα· μετὰ γὰρ τὸ ἐπαγγείλασθαι μυρία, ἀπαιτεῖ καὶ παρ' αὐτῶν, λέγων· " ἐντολὴν

"καινὴν δίδωμι ὑμῖν·" πάλιν μάρτυρας ἔχειν ὀφείλει ἡ διαθήκη· ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος, "ἐγώ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμαυτοῦ, "καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με·" καὶ πάλιν, "ἐκεῖνος "μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ," περὶ τοῦ Παρακλήτου λέγων· καὶ τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἀπέστειλε λέγων, διαμαρτύρεσθαι ἐνώπιον 5 τοῦ Θεοῦ. "καὶ διὰ τοῦτο," φησὶ, "διαθήκης καινῆς μεσίτης "ἐστίν·" τί ἐστι μεσίτης; οὐκέτι κύριος τοῦ πράγματος, οὗ ἐστι μεσίτης· ἀλλ᾽ ἕτερον μὲν τὸ πρᾶγμα, ἕτερον δὲ ὁ μεσίτης· οἷον, μεσίτης γάμου γίνεται οὐχ ὁ γαμῶν, ἀλλὰ τῷ μέλλοντι ἄγεσθαι συμπράττων· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα μεσίτης ὁ Υἱὸς ἐγένετο τοῦ 10 Πατρὸς καὶ ἡμῶν· οὐκ ἠθέλησεν ἡμῖν ἀφεῖναι ὁ Πατὴρ τὴν κληρονομίαν ταύτην, ἀλλ᾽ ὠργίζετο πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἐχαλέπαινεν ὡς ἀπηλλοτριωμένους· μεσίτης τοίνυν ἐγένετο ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ἔπεισεν αὐτόν· καὶ ὅρα πῶς μεσίτης ἐγένετο, λόγους ἀπήγαγεν, καὶ ἤγαγε τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἡμῖν διαπορθμεύων καὶ τὸν θάνα- 15 τον προστιθείς· προσκεκρουκότες ἦμεν, ἀποθανεῖν ὠφείλαμεν· ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς ἀξίους τῆς διαθήκης ταύτης· ταύτῃ βεβαία ἐστὶν ἡ διαθήκη, ἣ οὐκ εἰς ἀναξίους λοιπὸν γέγονεν· παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, ἅτε ὡς πατὴρ εἰς υἱοὺς διέθετο· ἐπειδὴ δὲ ἀνάξιοι γεγόναμεν, οὐκέτι διαθήκης, ἀλλὰ τιμωρίας ἔδει· τί τοίνυν 20 μέγα φρονεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ; εἰς τοσαύτην γὰρ ἡμᾶς κατέστησεν ἁμαρτίαν, ὡς μὴ ἂν σωθῆναί ποτε, εἰ μὴ ὁ δεσπότης ἡμῖν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν· οὐκ ἂν ἴσχυσεν ὁ νόμος· ἔστι γὰρ ἀσθενής· οὐκέτι δὲ αὐτὸ ἀπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας βεβαιοῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ συμβεβηκότων, ὃ μάλιστα αὐτοῖς ἐπηγάγετο. 25 οὐδεὶς ἦν ὁ τετελευτηκὼς ἐκεῖ· πῶς οὖν ἐκείνη βεβαία; διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, φησί· πῶς; καὶ γὰρ ἐκεῖ αἷμα, ὥσπερ ἐνταῦθα αἷμα· εἰ δὲ μὴ τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα, μὴ θαυμάσῃς· τύπος γὰρ ἦν· ὅθεν φησὶν, "οὐδὲ ἡ πρώτη χωρὶς αἵματος ἐγκεκαίνισται·" τί ἐστιν ἐγκεκαίνισται; βεβαία γέγονεν, ἐκυρώθη τὸ ὅθεν· διὰ τοῦτο 30 φησίν· ἔδει τῆς διαθήκης τὸ σύμβολον εἶναι καὶ τῆς τελευτῆς· τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, τὸ βιβλίον ῥαντίζεται τῆς διαθήκης; φησὶ γὰρ,

19 Λαληθείσης πάσης τῆς ἐντολῆς κατὰ τὸν νόμον ὑπὸ

Μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ· λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων μετὰ ὕδατος καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου, αὐτό τε τὸ
20 βιβλίον καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράντισε λέγων, τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς ἐνετείλατο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός.

Τίνος οὖν ἕνεκεν, εἰπέ μοι, τὸ βιβλίον ῥαντίζεται τῆς διαθήκης, 5 καὶ ὁ λαός; τοῦ τιμίου αἵματος ἄνωθεν σχηματιζομένου· διὰ τί τῷ ὑσσώπῳ; πυκνόν ἐστι τοῦτο καὶ κρατητι .. τί δαὶ τὸ ὕδωρ; δείκνυσι καὶ τὴν δι' ὕδατος κάθαρσιν· τί δαὶ τὸ ἔριον; καὶ τοῦτο, ὥστε κατέχεσθαι τὸ αἷμα· δείκνυσιν ἐνταῦθα ... αὐτὸ καὶ αἷμα καὶ ὕδωρ· τὸ γὰρ βάπτισμα αὐτοῦ τὸ πάθος ἐστίν. 10

21 Καὶ τὴν σκηνὴν δὲ καὶ πάντα τὰ σκεύη τῆς λειτουρ-
22 γίας, τῷ αἵματι ὁμοίως ἐρράντισε· καὶ σχεδὸν ἐν αἵματι πάντα καθαρίζεται κατὰ τὸν νόμον, καὶ χωρὶς αἱματεκχυσίας οὐ γίνεται ἄφεσις.

Διὰ τί τὸ "σχεδόν;" διὰ τί αὐτὸ ἐκόλασεν; ἐπειδὴ ἐκεῖνα οὐκ 15 ἦν καθαρμὸς τέλειος, οὐδὲ ἄφεσις τελεία, ἀλλ' ἡμιτελὴς καὶ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει, ἐνταῦθα δὲ τοῦτο τὸ αἷμα, φησὶ, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ποῦ τοίνυν τὸ βίβλιον ἐκάθαρεν τὰς διανοίας αὐτῶν; αὐτοὶ ἄρα ἦσαν βιβλία τῆς καινῆς διαθήκης· ποῦ δὲ τὰ σκεύη τῆς λειτουργίας; αὐτοί εἰσιν· ποῦ δὲ ἡ σκηνή; 20 αὐτοί εἰσι πάλιν· "ἐνοικήσω γὰρ ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω," φησίν· ἀλλ' οὐκ ἐν ἐρίῳ κοκκίνῳ οὐδὲ ὑσσώπῳ ἐραντίζοντο· τί δή ποτε; οὐ γὰρ σωματικὸς ὁ καθαρμὸς ἦν, ἀλλὰ πνευματικός· καὶ τὸ αἷμα πνευματικόν· πῶς; οὐκ ἀπὸ σώματος ῥεῖ ἀλόγων, ἀλλὰ σώματος ἀπὸ πνεύματος κατασκευασθέντος, τούτῳ ἡμᾶς οὐ Μωϋ- 25 σῆς, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἐρράντισε τῷ αἵματι, διὰ τοῦ λόγου τοῦ λεχθέντος, "τοῦτο τὸ αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης εἰς ἄφεσιν ἁμαρ- "τιῶν·" οὗτος ὁ λόγος ἀντὶ ὑσσώπου τῷ αἵματι ἐμβαφεὶς πάντας περιραίνει· κἀκεῖ μὲν τὸ σῶμα ἔξωθεν ἐκαθαίρετο· σωματικὸς γὰρ ὁ καθαρμὸς ἦν· ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ πνευματικός ἐστιν ὁ καθαρμὸς, 30 εἰς τὴν ψυχὴν εἰσέρχεται καὶ καθαίρει, οὐχ ἁπλῶς περιραινόμενος, ἀλλὰ πηγάζων ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς· καὶ αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ

ἀναμιγνύμενος, καὶ ῥωμαλέας αὐτὰς ποιῶν καὶ ἁγνάς· δείκνυσι δὴ λοιπὸν τὸν θάνατον οὐ μόνον βεβαιώσεως, ἀλλὰ καὶ καθαρμοῦ αἴτιον· ἐπειδὴ γὰρ ἡ τελευτὴ μιαρὸν πρᾶγμα ἐδόκει εἶναι, καὶ μάλιστα ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ, λέγει ὅτι τοῦτο ἐκάθαιρεν, καὶ τιμίαν κάθαρσιν καὶ ἐπὶ μείζοσιν· διὰ τοῦτο αἱ θυσίαι προὔλαβον· 5 διὰ τὸ αἷμα τοῦτο, διὰ τοῦτο ἀμνοί· ἅπαντα διὰ τοῦτο ἐγένετο.

23 Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν οὐρανοῖς, τούτοις καθαρίζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας.

Καὶ πῶς ἐστιν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; τίνα δὲ 10 καλεῖ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς νῦν, ἄρα τὸν οὐρανόν; ἀλλὰ τοὺς ἀγγέλους; οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα· ἄρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὰ ἡμέτερα, καὶ ἐπουρανία τὰ ἡμέτερα, κἂν ἐν τῇ γῇ ἐπιτελῆται· ἐπεὶ καὶ Ἄγγελοι ἐν τῇ γῇ εἰσιν, ἀλλ' ἐπουράνιοι λέγονται· καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐπὶ τῆς γῆς ἐφάνη, ἀλλ' ἐπουράνιά ἐστι· καὶ τί 15 λέγω ἐφάνη, ἐπὶ τῆς γῆς μὲν οὐ διάγει, ὥσπερ οὖν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο· ἐπουράνια γάρ ἐστι, "καὶ ἡμῶν τὸ "πολίτευμά ἐστιν ἐν οὐρανοῖς·" καίτοι ἐνταῦθα πολιτευόμεθα· αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια, τουτέστιν τὴν φιλοσοφίαν τὴν παρ' ἡμῖν· τοὺς ἐκεῖ κεκλημένους "κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας," τὸ κρεῖττον 20 καλοῦ τινός ἐστι κρεῖττον· ἄρα καλαὶ γεγόνασι καὶ ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐκ ἂν ταῦτα ὑποδείγματα πονηρὰ ἦν, ἐπεὶ κἀκεῖνα ἂν ἔχῃ πονηρὰ, ὧν ἐστι τὰ ὑποδείγματα.

24 Οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν 25 25 ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν· οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι 26 ἀλλοτρίῳ, ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, 30 εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται.

Μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τῷ ναῷ καὶ τῇ σκηνῇ· διὸ

ἔλεγε, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου, ναὸς Κυρίου· οὐδὲ γὰρ ἀλλαχοῦ γῆς κατεσκευάσθη τοιοῦτος ναός· οὐ πολιτείας ἕνεκεν, οὐ κάλλους, οὐχ ἑτέρου τινός· οὐ γὰρ διαταξάμενος Θεὸς ἐκάλεσεν αὐτὸν μετὰ φιλοτιμίας γενέσθαι πολλῆς, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι τοῖς σωματικοῖς μᾶλλον ἐφείλκοντο καὶ ἐπεσπῶντο· ἡ δὲ δευτέρα λαμπροτέρα 5 γέγονεν οἰκονομία, καὶ κάλλους ἕνεκεν καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων· καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ σεμνὸς ἦν, ἀλλὰ καὶ τῷ εἶναι εἷς. οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς ἐκεῖ ἤρχοντο, ὥς φησιν ὁ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσιν· "ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες "εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν·" τί οὖν ὁ 10 Παῦλος ποιεῖ; ὅπερ ἐπὶ τῶν θυσιῶν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸν θάνατον ἀνέστησε τοῦ Χριστοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν ὅλον ἀνθίστησι τῷ ναῷ· καὶ οὐ τούτῳ μόνον τὸ διάφορον ἔδειξεν, ἀλλὰ καὶ τῷ προσθεῖναι τὸν ἱερέα ἐγγύτερον γενόμενον τοῦ Θεοῦ· "ἐμφανισθῆναι" γάρ φησι "τῷ προσώπῳ τοῦ 15 "Θεοῦ," ὥστε οὐ τῷ οὐρανῷ μόνον καὶ τῇ εἰσόδῳ τὸ πρᾶγμα σεμνὸν ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἁπλῶς ὥσπερ ἐνταῦθα διὰ συμβόλων, ἀλλ' αὐτὸν ὁρᾷ τὸν Θεὸν ἐκεῖ· ὁρᾷς ὅτι συγκαταβάσεως ἕνεκεν πανταχοῦ τὰ ταπεινὰ εἴρηται; τί δὴ θαυμάζεις λοιπὸν εἰ ἐντυγχάνει ὅπου γε αὐτὸν ἵστησιν ὡς ἀρχιερέα; 20

"Οὐδ' ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν ὥσπερ ὁ ἀρχιερεύς·" "οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθε," φησὶ "Χριστὸς ἀν-"τίτυπα τῶν ἀληθινῶν·" ἄρα ἐκεῖνά ἐστιν ἀληθινὰ, ταῦτα δὲ τύποι· καὶ γὰρ ὁ ναὸς οὕτω κατεσκεύασται ὥσπερ ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ· τί λέγεις; ἂν μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὸν οὐρανὸν οὐκ ἐμφα- 25 νίζεται ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν; ὁρᾷς ὅτι τῆς σαρκός ἐστι ταῦτα πάντα; "ἐμφανισθῆναι," φησὶ, "τῷ προσώπῳ "τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν·" τί ἐστιν "ὑπὲρ ἡμῶν;" μετὰ θυσίας ἀνῆλθε, φησὶ, δυναμένης ἐξιλεώσασθαι τὸν Πατέρα· τί γὰρ, εἰπέ μοι, αὐτὸς ἦν ἐχθρός; οἱ ἄγγελοι ἐχθροὶ ἦσαν, αὐτὸς οὐκ ἦν 30 ἐχθρός· ὅτι γὰρ οἱ ἄγγελοι ἐχθροὶ ἦσαν, ἄκουσον τί φησιν· "εἰρηνοποιήσας τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." ὥστε "καὶ αὐτὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ "τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν·" νῦν ἐμφανίζεται, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν. "οὐδ' "ἵνα πολλάκις προσφέρῃ ἑαυτὸν, ὥσπερ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσέρχεται 35

"εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων κατ' ἐνιαυτὸν ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ·" ὅρα πόσαι αἱ διαφοραί· τὸ πόλλακις τοῦ ἅπαξ, τὸ ἐν αἵματι ἀλλοτρίῳ τοῦ ἐν ἰδίῳ, πολὺ τὸ μέσον· αὐτὸς οὖν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, καὶ θυσία· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, πολλὰς ἔδει θυσίας προσενεγκεῖν, πολλάκις ἔδει σταυρωθῆναι. "ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν πολλάκις παθεῖν, ἀπὸ 5 "καταβολῆς κόσμου." ἐνταῦθα καὶ παρεκάλυψε· "νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ "συντελείᾳ τῶν αἰώνων," μετὰ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματα· εἰ μὲν οὖν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐγένετο, εἶτα οὐδεὶς ἐπίστευσεν· οὐκ ἔδει δεύτερον ἀποθανεῖν, ἀνόνητα ἦν ἅπαντα· ἐπειδὴ δὲ ὕστερον πολλὰ ἦν τὰ ἁμαρτήματα, εἰκότως τότε ἐφάνη, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, "ὅπου 10 "ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις·" "νῦν δὲ ἅπαξ "ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος, εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς "θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται." καὶ "καθόσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώ-"ποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις·" εἶτα λεγει καὶ διὰ τί ἅπαξ ἀπέθανεν, ὅτι ἑνὸς θανάτου ἀντίλυτρον ἐγένετο· ἀπέ- 15 κειτο, φησὶ, τοῖς ἀνθρώποις ἀποθανεῖν· τοῦτο οὖν τὸ "ἅπαξ ἀπέθα-"νεν ὑπὲρ ἀπάντων·" τί οὖν οὐκέτι ἀποθνήσκομεν; τὸν θάνατον ἐκεῖνον ἀποθνήσκομεν μὲν, ἀλλ' οὐ μένομεν ἐν αὐτῷ· ὅπερ οὐδὲ ἀποθανεῖν ἐστιν· θανάτου γὰρ τυραννὶς, καὶ θάνατος ὄντως ἐκεῖνός ἐστιν, ὅταν μηκέτι συγχωρηθῇ ὁ ἀποθανὼν εἰς ζωὴν ἐπανελθεῖν· ὅταν δὲ 20 μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ζῆσαι ᾖ, καὶ ζωὴν βελτίονα, οὐ θάνατος τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ κοίμησις· ἐπεὶ οὖν ἤμελλεν πάντας κατέχειν ὁ θάνατος, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ, "οὕτω καὶ ὁ Χρι-"στὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς," ὑπὸ τίνος προσενεχθείς; ὑφ' ἑαυτοῦ δηλονότι· ἐνταῦθα οὐδὲ ἱερέα αὐτόν φησι μόνον, ἀλλὰ καὶ θῦμα 25 καὶ ἱερεῖον· διὰ τοῦτο προσενεχθεὶς, "εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν "ἁμαρτίας." διὰ τί "πολλῶν" καὶ μὴ πάντων; ἐπειδὴ μὴ πάντες ἐπίστευσαν, ὑπὲρ ἁπάντων μὲν ἀπέθανεν, τουτέστι τὸ αὐτοῦ μέρος, ἀντίρροπος ἦν ὁ θάνατος ἐκεῖνος τῆς ἁπάντων ἀπωλείας. οὐ πάντων δὲ τὰς ἁμαρτίας ἀνήνεγκεν, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι αὐτούς· τί 30 δέ ἐστιν ἀνήνεγκεν ἁμαρτίας· ὥσπερ ἐπὶ τῆς προσφορᾶς ἀναφέρομεν τὰ ἁμαρτήματα καὶ λέγομεν, εἴτε ἑκόντες εἴτε ἄκοντες ἡμάρτομεν, συγχώρησον, τουτέστι μεμνήμεθα αὐτῶν πρῶτον, καὶ τότε τὴν συγχώρησιν αἰτοῦμεν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονε· ποῦ τοῦτο πεποίηκεν ὁ Χριστός; ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος, "καὶ ὑπὲρ αὐτῶν 35

"ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτόν·" ἰδοὺ ἀνήνεγκε τὰ ἁμαρτήματα, ἦρεν αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀνήνεγκεν τῷ πατρί· οὐχ ἵνα τί ὁρίσῃ κατ' αὐτῶν, ἀλλ' ἵνα αὐτὰ ἀφῇ· "ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθή-"σεται," φησὶ, "τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν." τί ἐστι "χωρὶς ἁμαρτίας;" οἷον οὐχ ἁμαρτάνει· οὐδὲ γὰρ ὀφείλων 5 ἀποθανεῖν ἀπέθανεν, οὐδὲ δι' ἁμαρτίας. ἀλλὰ πῶς ὀφθήσεται; κολάζων φησὶν, ἀλλ' οὐκ εἶπεν τοῦτο, ἀλλὰ τὸ φαιδρὸν, "χωρὶς "ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν," ὡς μηκέτι λοιπὸν θυσίας δεηθῆναι, ὥστε σῶσαι αὐτοὺς, ἀλλ' ἀπὸ ἔργων τοῦτο ποιεῖν. 10

Θεόδωρος δέ φησι· νῦν, φησὶν, ὀφθεὶς, ὅτε τὴν ἁμαρτίαν κρατεῖν συνέβαινεν, ἀναγκαίως τὸν διὰ τὴν ἁμαρτίαν κρατοῦντα θάνατον ἐδέξατο· τότε δὲ τῆς ἁμαρτίας ὡς εἰκὸς λελυμένης, ἀνάγκη καὶ αὐτὸν ἀπαθῶς ὀφθῆναι· τὸ γὰρ "χωρὶς ἁμαρτίας" τοῦτο λέγει, ὅτι μὴ κρατούσης ἔτι τῆς ἁμαρτίας, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔξω 15 παντὸς ἀνθρωπίνου πάθους ὀφθήσεται τότε.

1 Σκιὰν γὰρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· τουτέστιν, οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν· ἕως μὲν γὰρ ἂν ὡς ἐν γραφῇ περιάγῃ τις 20 τὰ χρώματα, σκιά τίς ἐστιν· ὅταν δὲ τὸ ἄνθος ἐπαλείψῃ τις καὶ ἐπιχρίσῃ τὰ χρώματα, τότε εἰκὼν γίνεται. τοιοῦτόν τι καὶ ὁ νόμος ἦν, τουτέστι τῆς θυσίας τῆς ἀφέσεως.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Μαρτυρία περὶ τῆς μόνης καθάρσεως καὶ προσαγωγῆς πρὸς Θεόν. 25

Κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέποτε δύνανται τοὺς προσερχομένους τε-2 λειῶσαι. ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι, διὰ τὸ μηδεμίαν συνείδησιν ἔχειν ἁμαρτιῶν τοὺς λατρεύοντας 3 ἅπαξ κεκαθαρμένους· ἀλλ' ἐν αὐταῖς ἀνάμνησις ἁμαρ- 30 4 τιῶν κατ' ἐνιαυτόν· ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τρά-5 γων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας· διὸ εἰσερχόμενος εἰς τὸν κόσμον

λέγει, θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ
6 κατηρτίσω μοι· ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
7 εὐδόκησας, τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω, ἐν κεφαλίδι βιβλίου
γέγραπται περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά
8 σου. ἀνωτέρω λέγων ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ 5
ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἠθέλησας οὐδὲ
9 εὐδόκησας, αἵτινες κατὰ νόμον προσφέρονται, τότε εἶπεν,
ἰδοὺ ἥκω, τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεὸς τὸ θέλημά σου· ἀναιρεῖ τὸ
πρῶτον, ἵνα τὸ δεύτερον στήσῃ.

Ὁρᾷς πάλιν τὴν περιουσίαν; μία, φησὶν, αὕτη ἡ θυσία, ἐκεῖναι 10
δὲ πολλαί· διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἰσχυραὶ, ἐπειδὴ πολλαί. τί γὰρ
ἔδει πολλῶν, εἰπέ μοι, τῆς μιᾶς ἀρκούσης; ὥστε αἱ πολλαὶ καὶ
τὸ ἀεὶ προσφέρεσθαι, τὸ μηδέποτε αὐτοὺς καθαίρεσθαι δείκνυσιν·
ὥσπερ γὰρ φάρμακον ὅταν ᾖ ἰσχυρὸν καὶ ὑγιείας ποιητικὸν καὶ
δυνατὸν πᾶσαν ἀπαλλάξαι τὴν νόσον, ἅπαξ ἐπιτεθὲν, τὸ πᾶν ἐργά- 15
σηται, δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν τῷ μηκέτι ἐπιτίθεσθαι· καὶ
τοῦτο αὐτοῦ ἐστιν ἔργον τὸ μηκέτι ἐπιτίθεσθαι· ἂν δὲ ἀεὶ ἐπιτί-
θεται, δηλονότι τοῦ μηδὲν ἴσχυκέναι ἔστι σημεῖον· φαρμάκου γὰρ
ἀρετὴ τὸ ἅπαξ ἐπιτεθῆναι καὶ μὴ πολλάκις· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα·
τί γὰρ δήποτε ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἀεὶ θεραπεύονται; εἰ γὰρ 20
πάντων ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῶν ἁμαρτημάτων, οὐκ ἂν καθ' ἑκά-
στην ἡμέραν προσεφέροντο αἱ θυσίαι· καὶ γὰρ ἦσαν ὡρισμέναι,
ὥστε ἀεὶ προσφέρεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ παντὸς, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ καὶ
ἐν ἡμέρᾳ, ὥστε κατηγορία ἁμαρτημάτων, οὐ λύσις ἁμαρτημάτων
ἦν τὸ γινόμενον, κατηγορία ἀσθενείας, οὐκ ἰσχύος ἐπίδειξις· τῷ 25
μὲν οὖν προσφέρεσθαι, ἔλεγχος ἁμαρτημάτων, τὸ δὲ ἀεὶ, ἔλεγχος
ἀσθενείας· ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ τοὐναντίον, ἅπαξ προσηνέχθη· τὰ
ἀντίτυπα ἄρα τύπον ἔχει μόνον, οὐχὶ τὴν ἰσχὺν, ὥσπερ ἐπὶ τῶν
εἰκόνων, τύπον ἔχει τοῦ ἀνθρώπου ἡ εἰκὼν, οὐχὶ τὴν ἰσχὺν, ὥστε
τὸ ἀληθὲς καὶ ὁ τύπος κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις· ὁ γὰρ τύπος ἴσος, ἡ 30
δὲ ἰσχὺς οὐκέτι· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς σκηνῆς· ὁ
μὲν γὰρ τύπος ἴσος ἦν, ἁγία γὰρ ἦν, ἡ δὲ δύναμις καὶ τὰ ἄλλα
οὐ τὰ αὐτά· τί ἐστιν "εἰς ἀθέτησιν τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας
"αὐτοῦ πεφανέρωται;" τί ἐστιν ἀθέτησις; τουτέστιν, καταφρό-

νησις· οὐκέτι παρρησίαν ἔχει, ἠθετήθη γὰρ ἁμαρτία, ὀφείλουσα μὲν ἀπολαβεῖν κόλασιν, οὐκ ἀπολαβοῦσα δὲ, τουτέστιν βίαν ἔπαθεν, ὅτε προσεδόκησεν πάντας ἑλεῖν, τότε ἀνῃρέθη. διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται, τουτέστιν, ἐφανερώθη τῷ Θεῷ, καὶ προσῆλθεν· μὴ γὰρ ἐπειδὴ ὁ ἱερεὺς πολλάκις τοῦτο ἐποίει τοῦ ἐνιαυ- 5 τοῦ, ὥστε εἰκῇ λοιπὸν γίνεται τοῦτο, εἰ καὶ γίνεται· τί γὰρ ἔδει φαρμάκων, οὐκ ὄντων τραυμάτων; τί οὖν ἡμεῖς; καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιούμεθα τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ μία ἐστὶν αὕτη, οὐ πολλαί· ἐπειδὴ ἅπαξ προσηνέχθη ἐκείνη, εἰσηνέχθη εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τοῦτο 10 ἐκείνης τύπος ἐστὶν, καὶ αὕτη ἐκείνης· τὸν γὰρ αὐτὸν ἀεὶ προσφέρομεν, οὐ νῦν μὲν ἕτερον πρόβατον, αὔριον δὲ ἕτερον, ἀλλ' ἀεὶ τὸ αὐτὸ, ὥστε μία ἐστὶν ἡ θυσία ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ· ἐπειδὴ δὲ πολλαχοῦ προσφέρεται, πολλοὶ Χριστοί; οὐδαμῶς, ἀλλ' εἷς πανταχοῦ ὁ Χριστός· καὶ ἐνταῦθα πλήρης ὢν, καὶ ἐκεῖ πλήρης· εἰ 15 γὰρ σῶμα, ὥσπερ οὖν πολλαχοῦ προσφερόμενον, ἓν σῶμά ἐστι, καὶ οὐ πολλὰ σώματα, οὕτω καὶ μία θυσία· ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ τὴν θυσίαν τὴν καθαίρουσαν ἡμᾶς προσενεγκὼν, ἐκείνην προσφέρομεν καὶ νῦν, τὴν τότε προσενεχθεῖσαν, τὴν ἀνάλωτον· τοῦτο εἰς ἀνάμνησιν γίνεται τοῦ τότε γενομένου· "τοῦτο 20 "γὰρ ποιεῖτε," φησὶν, "εἰς ἐμὴν ἀνάμνησιν."

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν· εἰς τὸ "θυσίαν καὶ προσ-"φορὰν οὐκ ἠθέλησας," κ. τ. λ. Ταῦτα μὲν εἴρηται τοῖς ἐν Βαβυλῶνι πρὸς τὸν Θεὸν, βουλομένοις εἰπεῖν, ὅτι θυσίας με οὐκ ἀπῄτησας, ἀλλὰ μόνον τὸ ὑπακούειν σου καὶ τὸ θέλημά σου 25 ποιεῖν· καὶ εὔθυμοι τὰ τῆς ἐπανόδου λοιπὸν ἀναμφίβολα ἦν· μεταλλάξας οὖν αὐτὴν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· ταύτῃ, φησὶν, ἀντὶ τοῦ "ὠτία," "σῶμα," εἰπὼν, "κατηρτίσω μοι."

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· περὶ τίνος τοῦτο εἴρηται; περὶ οὐδενὸς, ἀλλ' ἢ περὶ τοῦ Χριστοῦ. ἐνταῦθα 30 οὐδὲν αἰτιᾶται τοὺς προσφέροντας, δεικνὺς, ὅτι οὐ διὰ τὰς πονηρίας αὐτῶν οὐ δέχεται, καθάπερ ἑτέρωθί φησιν, ἀλλὰ διὰ τὸ λοιπὸν ἐληλέγχθαι τὸ πρᾶγμα καὶ πεφωρᾶσθαι οὐδεμίαν ἔχον ἰσχὺν, οὐδὲ καιρόν τινα προσήκοντα· τί οὖν τοῦτο πρὸς τὸ πολλάκις προσφέρεσθαι τὰς θυσίας; οὐκ ἀπὸ τοῦ πολλάκις μόνον δῆλον, 35

φησὶν, ὅτι ἀσθενεῖς εἰσιν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἤνυσαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ μὴ προσίεσθαι αὐτὰς τὸν Θεὸν ὡς ἀνονήτους καὶ ἀνωφελεῖς, καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ὅτι " εἰ ἠθέλησας θυσίαν, ἔδωκα ἄν·" ἄρα καὶ διὰ τούτου δηλοῖ, ὅτι οὐ θέλει· ἄρα οὖν οὐχὶ θυσία τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ τῶν θυσιῶν ἀναίρεσις· τί ἐστι " τοῦ ποιῆσαι τὸ 5
" θέλημά σου;" τοῦ ἐμαυτὸν, φησὶν, ἐκδοῦναι, τοῦτο τοῦ Θεοῦ θέλημα.

10 Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμέν.

Ἢ καὶ ἄλλως φησὶν, ὅτι οὐχ αἱ θυσίαι τοὺς ἀνθρώπους καθαίρουσιν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ· ἄρα οὖν τὸ θύειν οὐ θέλημα 10
τοῦ Θεοῦ· καὶ τί θαυμάζεις εἰ νῦν οὐ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὅπου οὐδὲ ἐξ ἀρχῆς θέλημα ἦν· " τίς γὰρ ἐξεζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν " ὑμῶν;" πῶς οὖν αὐτὸς ἐπέταξε; συγκαταβαίνων, ὥσπερ οὖν ὁ Παῦλός φησι· " θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν, " ἐν ἐγκρατείᾳ·" καὶ πάλιν φησὶ, " βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν, 15
" τεκνογονεῖν," καὶ δύο θελήματα τίθησιν, ἀλλ' οὐ τὰ δύο αὐτοῦ ἐστιν, εἰ καὶ ἐπιτάττει, ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτοῦ· διὸ καὶ χωρὶς αὐτὸ αἰτίας τίθησιν· ἐκεῖνο δὲ οὐκ αὐτοῦ, εἰ καὶ βούλεται· διὸ καὶ μετὰ αἰτίας πρόσκειται· πρότερον γὰρ κατηγορήσας αὐτῶν ὅτι κατεστρηνίασαν τοῦ Χριστοῦ, τότε φησὶ, " βούλομαι νεωτέ- 20
" ρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν," οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐκ αὐτοῦ θέλημα ἦν προηγούμενον τὸ τὰς θυσίας γίνεσθαι· ὥσπερ γὰρ, φησὶν, " οὐ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν " καὶ ζῆν," καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι οὐ μόνον ἐβουλήθη, ἀλλὰ καὶ ἐπεθύμησεν τοῦτο· καίτοι ἐναντία ἡ ἐπιτεταγμένη βούλησίς ἐστιν· 25
πῶς οὖν οὐ θέλεις; πῶς ἀλλαχοῦ ἐπιθυμεῖς, ὃ σφόδρα τοῦ θέλειν ἐστὶ σημεῖον; οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· " ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν," φησί· πῶς ἡγιασμένοι; διὰ τῆς προσφορᾶς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ.

11 Καὶ πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν 30
καὶ προσφέρων θυσίας.

Ἄρα τὸ ἑστάναι τοῦ λειτουργεῖν ἐστι σημεῖον· οὐκοῦν τὸ καθῆσθαι τοῦ λειτουργεῖσθαι.

12 Οὗτος δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν, 13 εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον 14 τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους· μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν καὶ τὸ 5 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

Εἶπεν ὅτι ἐκεῖναι οὐ προσφέρονται, συνελογίσατο ἀπὸ τῶν ἐγγράφων, ἀπὸ τῶν ἀγράφων· ἄλλως δὲ, καὶ ῥητὸν παρέστησεν προφητικὸν, λέγων, "ὅτι θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας·" εἶπεν ὅτι ἀφῆκεν τὰς ἁμαρτίας, πάλιν καὶ τοῦτο ἀπὸ ἐγγράφων 10 μαρτυρίας πιστοῦται· "μαρτυρεῖ γὰρ," φησὶν, "ἡμῖν, καὶ τὸ "Πνεῦμα τὸ Ἅγιον·" μετὰ γὰρ τὸ εἰρηκέναι· "αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διαθήσομαι πρὸς αὐτοὺς, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, λέγει "Κύριος, διδοὺς νόμους μου ἐπὶ καρδίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῶν "διανοιῶν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ 15 "τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι· ὅπου δὲ ἄφεσις τούτων, "οὐκέτι προσφορὰ περὶ ἁμαρτίας·" οὐκοῦν ἀφῆκεν τὰς ἁμαρτίας, ὅτε τὴν διαθήκην ἔδωκεν· εἰ τοίνυν ἀφῆκεν τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς μιᾶς θυσίας, οὐκέτι χρεία δευτέρας· "ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος·" τίνος ἕνεκεν ἡ ἀναβολή; "ἵνα 20 "τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· μιᾷ γὰρ προσ-"φορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους." ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως τέθεικεν; διὰ τοὺς πιστοὺς τοὺς μέλλοντας τίκτεσθαι καὶ γεννᾶσθαι· πόθεν οὖν ὅτι τεθήσονται; διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐκάθισεν· ἀνέμνησε πάλιν τῆς μαρτυρίας 25 ἐκείνης τῆς λεγομένης, "ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον "τῶν ποδῶν σου·" οἱ δὲ ἐχθροὶ αὐτοῦ οἱ Ἰουδαῖοί εἰσιν· εἶτα ἐπειδὴ εἶπεν, "ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ," σφόδρα δὲ ἠπείγοντο· τούτου χάριν πάντα τὰ μετὰ ταῦτα τίθησιν, ὅσα περὶ πίστεως διαλέγεται· τίνες δὲ οἱ ἐχθροί; οἱ ἄπιστοι 30 πάντες, οἱ δαίμονες· καὶ τὸ πολὺ δὲ τῆς ὑποταγῆς αἰνιττόμενος, οὐκ εἶπεν, ὑπαταγῶσιν, ἀλλὰ τεθῶσιν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

19 Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, παρρησίαν εἰς τὴν εἴσοδον

τῶν ἁγίων, ἐν τῷ αἵματι τοῦ Ἰησοῦ, ἣν ἐνεκαίνισεν ἡμῖν ὁδὸν πρόσφατον καὶ ζῶσαν.

Δείξας τὸ μέσον τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῆς σκηνῆς καὶ τῆς διαθήκης, καὶ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ πολὺ τὸ μέσον, εἴ γε πάντα ἐκεῖνα ἐλάττω, ταῦτα δὲ μείζω, φησὶν, ὥσπερ αἰσχύνην 5 ποιεῖ τὰ ἁμαρτήματα, οὕτω παρρησίαν τὸ πάντα ἀφεθῆναι ἡμῖν, καὶ συγκληρονόμους γενέσθαι, καὶ τοσαύτης ἀπολαῦσαι ἀγάπης, εἰς τὴν εἴσοδον ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν πρόσοδον τὴν εἰς τὰ πνευματικὰ, "ἣν ἐνεκαίνισε," τουτέστιν, ἣν κατεσκεύασεν, καὶ ἧς ἤρξατο, ἐγκαινισμὸς γὰρ λέγεται ἀρχὴ χρήσεως, λοιπὸν ἣν κατε- 10 σκεύασεν, φησὶ, καὶ δι' ἧς αὐτὸς ἐβάδισεν "ὁδὸν πρόσφατον καὶ "ζῶσαν." ἐνταῦθα τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἐμφαίνει, "πρόσφατον," φησὶ, βιάζεται δεῖξαι πάντα μείζονα ἐσχηκότας, εἴ γε νῦν ἀνεῴχθησαν αἱ πύλαι τῶν οὐρανῶν, ὃ μήτε ἐπὶ Ἀβραὰμ ἐγένετο· "ὁδὸν πρόσφατον," φησὶ, "καὶ ζῶσαν·" ἡ γὰρ πρώτη 15 ὁδὸς θανάτου ἦν ἐπὶ τὸν ᾅδην ἄγουσα, αὕτη δὲ ζωῆς, ἀλλὰ ζῶσαν αὐτὴν ἐκάλεσεν, τουτέστιν τὰ προστάγματα τὴν μένουσαν· "διὰ "τοῦ καταπετάσματος," φησὶ, "τῆς σαρκὸς αὐτοῦ·" ἡ γὰρ σὰρξ αὕτη ἔτεμεν πρώτη τὴν ὁδὸν ἐκείνην· τοῦτο αὐτὴν ἐνεκαίνισεν ᾗ ἐβάδισεν· καταπέτασμα δὲ εἰκότως ἐκάλεσεν· ὅτε γὰρ ἤρθη εἰς 20 ὕψος, τότε ἐφάνη τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

22 Προσερχόμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ *πίστεως.*

Τίνι προσερχόμεθα; τοῖς ἁγίοις, τῇ πίστει, τῇ πνευματικῇ λατρείᾳ, "μετὰ ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ πίστεως," ἐπειδὴ 25 οὐδέν ἐστιν ὁρατὸν, οὔτε ὁ ἱερεὺς λοιπὸν οὔτε ἡ θυσία, οὔτε τὸ θυσιαστήριον, καίτοιγε οὐδὲ ἐκεῖνος ὁ ἱερεὺς ὁρατὸς ἦν, ἀλλ' ἔνδον αὐτὸς εἱστήκει, ἐκεῖνοι δὲ ἔξω πάντες· ἐνταῦθα δὲ . . . . τοῦτο γέγονεν, ὅτι ὁ ἱερεὺς εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἅγια, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμεῖς εἰσερχόμεθα· διὰ τοῦτό φησιν "ἐν πληροφορίᾳ πίστεως·" ἔστι γὰρ 30 καὶ πιστεύειν ἁπλῶς διστάζοντα, οἷοι πολλοί εἰσι· καὶ νῦν λέγοντες ὅτι ἐνίων ἐστιν ἀνάστασις, ἐνίων οὔ· τοῦτο οὐκέτι πίστις· ἐν πληροφορίᾳ, φησὶ, πίστεως· οὕτω δεῖ πιστεύειν ὥσπερ ὁρωμένων, καὶ πολλῷ πλέον· ἐνταῦθα μὲν γὰρ σφαλῆναι ἐστὶν ἐν ὁρωμένοις, ἐκεῖ δὲ οὔ· ἐνταῦθα μὲν τῇ αἰσθήσει ἐπιτρέπομεν, ἐκεῖ δὲ "τῷ πνεύ- 35

"ματι· ἐρραντισμένοι τὰς καρδίας ἀπὸ συνειδήσεως πονηρᾶς·" δείκνυσιν ὅτι οὐ πίστις μόνον, ἀλλὰ καὶ βίος ἐνάρετος ἐζητεῦται καὶ τὸ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδέναι πονηρόν· οὐ γὰρ δέχεται μετὰ πληροφορίας τὰ ἅγια τοὺς μὴ οὕτω διακειμένους· ἅγια γάρ ἐστι, καὶ ἅγια ἁγίων· ἐνταῦθα δὲ ἄνθρωπος οὐδεὶς βέβηλος εἴσεισιν· 5 ἐκεῖνοι τὸ σῶμα ἐρραντίζοντο, ἡμεῖς τὴν συνείδησιν, ὥστε ἔνεστι καὶ νῦν περιρραντίζεσθαι αὐτῇ τῇ ἀρετῇ,

23 Καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ.

Τὸ λουτρὸν φησὶν ἐνταῦθα οὐκέτι σωμάτων καθάρσιον, ἀλλὰ ψυχῆς· πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὅτι δεῖ ἀπελθεῖν ἐκεῖ, καὶ 10 εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν· μηδὲν τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ λογισμοὺς ἀπαίτει, πίστεως δεῖται τὰ ἡμέτερα.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Προτροπὴ σπουδῆς κατὰ φόβον τῆς μελλούσης κρίσεως.

24 Καὶ κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης 15 25 καὶ καλῶν ἔργων, μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν, καθὼς ἔθος τισὶν, ἀλλὰ παρακαλοῦντες, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ βλέπετε ἐγγίζουσαν τὴν ἡμέραν.

Καὶ πάλιν ἑτέρωθι, "ὁ Κύριος ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε· νῦν 20 "γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστὶ "τὸ λοιπόν·" τί ἐστι "μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυναγωγὴν "ἑαυτῶν;" οἶδεν ἀπὸ τῆς συνουσίας καὶ τῆς ἐπισυναγωγῆς πολλὴν οὖσαν τὴν ἰσχὺν, "ὅπου γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς," φησὶ, "συνηγμένοι "εἰς τὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν," καὶ πάλιν, ἵνα 25 ὦσιν ἓν, καθὼς ἡμεῖς· καὶ "πάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ "μία·" οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τὰ τῆς ἀγάπην αὔξεται διὰ τῆς ἐπισυναγωγῆς, τῆς δὲ ἀγάπης αὐξομένης, ἀνάγκη καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἕπεσθαι· ἀλλὰ μὴ εἰς ζῆλον, φησὶν, ἀλλ' "εἰς "παροξυσμὸν ἀγάπης," εἰς τὸ μᾶλλον ἀγαπᾷν καὶ ἀγαπᾶσθαι· καὶ 30 καλῶν ἔργων, ὥστε ζῆλον λαβεῖν· εἰ γὰρ τὸ ποιεῖν τοῦ λέγειν μείζονα τὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς διδασκαλίαν, πολλοὺς ἔχετε καὶ

ὑμεῖς διδασκάλους ἐν τῷ πλήθει διὰ τῶν ἔργων τοῦτο ποιοῦντας· τί ἐστι "προσερχόμεθα μετὰ ἀληθινῆς καρδίας;" τουτέστι χωρὶς ὑποκρίσεως, μηδὲ ὀλιγοψυχῶμεν· τοῦτο γὰρ ἀληθινῆς καρδίας· ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ πιστεύειν τὸ ὀλιγοψυχεῖν γίνεται· πῶς δὲ ἔσται τοῦτο; ἐὰν πληροφορῶμεν ἑαυτοὺς διὰ τῆς πίστεως ὡς ἐρραντι- 5 σμένοι τὰς καρδίας· διὰ τί μὴ εἶπε, κεκαθαρμένοι; τὴν διαφορὰν τῶν περιρραντηρίων δεῖξαι βουλόμενος, καὶ τὸ μὲν τοῦ Θεοῦ φησι, τὸ δὲ ἡμέτερον· τὸ μὲν γὰρ λοῦσαι καὶ περιρράναι τὴν συνείδησιν, τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ μετὰ ἀληθείας προσελθεῖν, καὶ ἐν πληροφορίᾳ πίστεως, ἡμέτερον· εἶτα καὶ τῇ πίστει δίδωσιν ἰσχὺν ἀπὸ τῆς 10 ἀληθείας τοῦ ἐπαγγειλαμένου· τί ἐστι "καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα "ὕδατι καθαρῷ;" τῷ καθαροὺς ποιοῦντι, ἢ τῷ μὴ ἔχοντι αἷμα· εἶτα προστίθησι τὸ τέλειον, τὴν ἀγάπην· "μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν "ἐπισυναγωγὴν ἑαυτῶν," ὅπερ τινὲς, φησὶ, ποιοῦσι, καὶ τὰς συνό- δους διατέμνουσιν· ἀδελφὸς γὰρ ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς 15 πόλις ὀχυρά· ἀλλὰ "κατανοῶμεν ἀλλήλους εἰς παροξυσμὸν ἀγά- "πης·" τί ἐστι "κατανοῶμεν ἀλλήλους;" οἷον εἴ τις ἐνάρετος, τοῦτον μιμώμεθα, βλέπωμεν εἰς αὐτὸν, ὥστε ἀγαπᾷν καὶ ἀγα- πᾶσθαι· ἀπὸ γὰρ τῆς ἀγάπης τὰ καλὰ ἔργα γίνεται· μέγα γὰρ ἀγαθὸν ἡ σύνοδος· αὐτὴ γὰρ αὐτὴν θερμοτέραν ἐργάζεται, καὶ ἐξ 20 αὐτῆς πάντα τίκτεται τὰ ἀγαθά.

26 Ἑκουσίως γὰρ ἁμαρτανόντων ἡμῶν, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπο- λείπεται θυσία.

Ἐκαθαρίσθης, ἀπηλλάγης ἐγκλημάτων, γέγονας υἱός· ἂν τοί- 25 νυν ἐπὶ τὸν πρότερον ἔμετον ὑποστρέψῃς, πάλιν ἀποκήρυξις μένει, καὶ πῦρ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐ γάρ ἐστι θυσία δευτέρα. πάλιν ἐνταῦθα ἡμῖν ἐπιφύονται οἱ τὴν μετάνοιαν ἀναιροῦντες, καὶ ὅσοι πρὸς τὸ βάπτισμα ὀκνοῦσιν ἐλθεῖν· ἐκεῖνοι μὲν λέγοντες ὅτι οὐκ ἀσφαλὲς αὐτοὺς τῷ βαπτίσματι προσελθεῖν, εἴγε οὐκ ἔστιν ἄφε- 30 σις δευτέρα· οὗτοι δὲ φάσκοντες οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι μεταδοῦναι μυστηρίων τοῖς ἡμαρτηκόσιν, εἴ γε μὴ ἔστιν ἄφεσις δευτέρα. τί οὖν πρὸς ἀμφοτέρους ἐροῦμεν; ὅτι οὐ τὴν μετάνοιαν ἐνταῦθα ἀναι-

ρεῖ, οὐδὲ τὸν μετὰ μετανοίας ἐξιλασμόν· οὐδὲ ὠθεῖ καὶ καταβάλλει διὰ τῆς ἀπογνώσεως τὸν ἐπταικότα· οὐχ οὕτως ἐχθρός ἐστι τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, ἀλλὰ τὸ δεύτερον ἀναιρεῖ λουτρόν· οὐ γὰρ εἶπεν, οὐκέτι ἐστὶ μετάνοια, οὐδὲ οὐκέτι ἐστιν ἄφεσις, ἀλλὰ θυσία οὐκέτι ἐστί· τουτέστι σταυρὸς δεύτερος οὐκέτι ἐστί· 5 θυσίαν γὰρ τοῦτο καλεῖ.

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν, ἀνάγκη τοὺς ἐνταῦθα πρὸς τὰ χείρω μεταστάντας ἀπὸ τῶν κρειττόνων, ἀναστάντας τῇ κολάσει παραδοθῆναι λοιπὸν, οὐκ ἐπιδεχομένους τότε μετάνοιαν· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὴν μετάνοιαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὸ μὴ 10 εἶναι τότε συγχώρησιν λαβεῖν, τὸν ἐπὶ τοῦ πταίειν ἐνταῦθα μεμενηκότα, καὶ μηδεμίαν ἐπὶ τὸ πταίειν δεξάμενον αἴσθησιν, ἀλογίᾳ τινὶ μετὰ πολλῆς ἡδονῆς ἅπαν ἐπιτελῶν ἁμάρτημα.

27 Φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως, καὶ πυρὸς ζῆλος, ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους. 15

Μιᾷ γὰρ θυσίᾳ, φησὶ, τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, οὐχ ὥσπερ τὰ Ἰουδαϊκά· διὰ γὰρ τοῦτο τοσαῦτα ἄνω καὶ κάτω διελέχθη περὶ τῆς θυσίας ὅτι μία· ἢ τοῦτο μόνον βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι διενήνοχε τῶν Ἰουδαϊκῶν τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλεστέρους ποιῆσαι, ὥστε μηκέτι προσδοκᾷν κατὰ τὸν Ἰουδαϊκὸν 20 νόμον ἄλλην θυσίαν· "ἑκουσίως γὰρ," φησὶν, "ἁμαρτανόντων "ἡμῶν·" ὅρα πῶς συγγνωμονικός ἐστιν· ἑκουσίως, φησὶν, ἁμαρτανόντων ἡμῶν, ὥστε τῶν ἀκουσίων ἐστὶ συγγνώμη, μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἤ τοι τοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἤ τοι τῶν δογμάτων ἁπάντων· οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ἀπολείπεται θυσία, 25 ἀλλὰ τί; "φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως καὶ πυρὸς ζῆλος, "ἐσθίειν μέλλοντος τοὺς ὑπεναντίους." ὑπεναντίους οὐ τοὺς ἀπίστους φησὶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐναντία πράττοντας τῇ ἀρετῇ· ἢ ὅτι καὶ τοὺς οἰκείους τὸ αὐτὸ δήξεται πῦρ, ὅπερ καὶ τοὺς ὑπεναντίους· εἶτα τὸ διαβρωτικὸν αὐτοῦ δηλῶν, ὥσπερ ἐψύχωσεν αὐτὸ, 30 καθάπερ θηρίον παραξυνόμενον καὶ σφόδρα χαλεπὸν καὶ ἐξηγριωμένον, οὐκ ἂν παύσοιτο, ἕως ἂν λάβοι τινὰ καὶ καταφάγοι, οὕτω καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, καθάπερ τις ὑπὸ ζήλου κεντούμενος, ὃν ἂν ἐπιλάβηται οὐκ ἀφίησιν, ἀλλὰ τρώγει καὶ διασπᾷ· εἶτα καὶ τὸν

λόγον ἐπάγει τῆς ἀπειλῆς, εἰκότως, ὅτι δικαίως, ὅπερ εἰς πίστιν ἐστὶ συμβαλλόμενον· ὅταν δείξωμεν ὅτι δικαίως γίνηται.

28 Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν, ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει.

Ὥστε οὐδεμία συγγνώμη, οὐδεὶς ἔλεος ἐκεῖ· καίτοι γε Μωϋ- 5 σέως ὁ νόμος ἐστί· τὰ γὰρ πόλλὰ αὐτὸς διετάξατο· τί ἐστιν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισίν; ἂν δύο καὶ τρεῖς μαρτυρήσωσι, φησὶν, εὐθέως τὴν δίκην ἔδοσαν· εἰ τοίνυν ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ἔνθα ὁ Μωσέως ἀθετεῖται νόμος, τοσαύτη τιμωρία,

29 Πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν 10 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας.

Καὶ πῶς καταπατεῖ τις τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ὅταν γὰρ αὐτοῦ μετέχων ἐν τοῖς μυστηρίοις ἁμαρτίαν ἐργάσηται, φησὶν, οὐχὶ 15 κατεπάτησεν αὐτόν; οὐχὶ κατεφρόνησεν αὐτοῦ; "καὶ τὸ αἷμα "κοινὸν," φησὶν, "ἡγησάμενος," τουτέστιν, ἀκάθαρτον, ἢ τῷ μηδὲν πλέον ἔχειν τῶν λοιπῶν· "καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας·" ὁ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν μὴ παραδεχόμενος, ὕβρισε τὸν εὐεργετήσαντα· ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ περὶ τῶν μυστηρίων αἰνίττεσθαι· εἶτα καὶ 20 μαρτυρίαν ἐπάγει λέγων,

31 Φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος· γέγραπται γὰρ, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, καὶ πάλιν· Κύριος κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Ἐμπεσούμεθα, φησὶν, εἰς χεῖρας Θεοῦ, καὶ μὴ εἰς χεῖρας ἀν- 25 θρώπων· ἀλλ' ἐὰν μὴ μετανοήσητε, εἰς χεῖρας Θεοῦ ἐμπεσεῖσθε· ἐκεῖνο φοβερὸν, τοῦτο οὐδέν ἐστι, τὸ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἐμπεσεῖν· κατὰ γὰρ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἡ ὀργὴ αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς καταπαύσει ὁ θυμὸς αὐτοῦ· ἅμα καὶ ἕτερον αἰνίττεται ἐνταῦθα· ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, φησὶν, ἐγὼ ἀνταποδώσω· ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν 30 τοῦτο εἴρηται τῶν κακῶς πασχόντων· ἐνταῦθα καὶ παραμυθεῖται αὐτοὺς, μονονουχὶ λέγων· μένει διὰ παντὸς ὁ Θεὸς καὶ ζῇ, ὥστε κἂν μὴ νῦν ἀπολάβωσιν, ὕστερον ἀπολήψονται, ἐκείνους δεῖ στε-

νάζειν, οὐχ ἡμᾶς· ἡμεῖς μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐκείνων ἐμπεσούμεθα χεῖρας, ἐκεῖνοι δὲ εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Περὶ τοῦ καλὴν ἀρχὴν εἰς καλὸν τέλος προαγαγεῖν.

32 Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φω- 5
τισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων.

Κατασείσας αὐτῶν τὰς ψυχὰς τῇ μνήμῃ τῆς γεέννης, καὶ πιστωσάμενος αὐτοὺς, ὥστε πάντως δεῖ ἀπολέσθαι τὸν ἐνυβρίσαντα εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Μωϋσέως δείξας νόμων, ὅτι καὶ ἀπολοῦνται, καὶ μειζόνως, καὶ μαρτυρίαις 10
ἑτέραις ἐπισφραγίσας, ὥστε μὴ τῷ πολλῷ φόβῳ ἀπαγορεύσασαν τὴν ψυχὴν καταποθῆναι τῇ λύπῃ, παραμυθεῖται αὐτοὺς διὰ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῆς παρακλήσεως, καὶ τὸν ζῆλον οἴκοθεν αὐτοῖς προσφέρει· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὅτε ἐνήγεσθε, ὅτε ἐν τάξει μαθητῶν ἦτε, τοσαύτην προθυμίαν ἐπεδείξασθε, τοσαύτην γενναιότητα, νῦν 15
δὲ οὐκέτι· καὶ ὁ παρακαλῶν οὕτω μάλιστα παρακαλεῖ ἀπὸ τῶν οἰκείων· καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν ἄθλησιν ὑπεμείνατε, ἀλλὰ πολλήν· καὶ οὐκ εἶπε πειρασμοὺς, ἀλλ' ἄθλησιν, ὅπερ ἐστὶν ἐγκωμίου ὄνομα, καὶ ἐπαίνων μεγίστων· εἶτα καὶ καταλέγει, κατὰ μέρος πλατύνων τὸν λόγον, καὶ τοὺς ἐπαίνους πολλοὺς ποιῶν· πῶς; 20
"τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς," φησὶ, "καὶ θλίψει θεατριζόμενοι·" μέγα γὰρ ὀνειδεισμὸς καὶ ἱκανὸν διαστρέψαι ψυχὴν καὶ σκοτῶσαι λογισμόν· ἄκουε γὰρ, τί φησιν ὁ προφήτης, "ἐν τῷ λέγεσθαί μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου;" καὶ πάλιν "ὅτι "εἰ ἐχθρὸς ὠνείδισέν με, ὑπήνεγκα ἄν·" καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν 25
ὀνειδισμὸν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ μετ' ἐπιτάσεως πολλῆς, "θεατριζό- "μενοι·" ὅταν μὲν γάρ τις ὀνειδίζηται, καθ' ἑαυτὸν λυπηρὸν μὲν, πολλῷ δὲ πλέον ὅταν ἐπὶ πάντων· εἰπὲ γάρ μοι, ὅσον ἦν κακὸν, ἀποστάντας τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος καὶ ὡς ἐπὶ ἄριστον βίον μετελθόντας, καὶ τῶν πατρῴων καταφρονήσαντας, ὑπ' αὐτῶν τῶν 30
οἰκείων πάσχειν κακῶς, καὶ μηδεμίαν ἔχειν ἀντίληψιν· οὐκ ἔχω, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι ταῦτα ἐπάθετε μὲν, οὐκ ἠλγεῖτε δὲ, ἀλλὰ καὶ

σφόδρα ἐχαίρετε· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπὼν, "κοινωνοὶ τῶν οὕτως "πασχόντων γενηθέντες·" οὐ μόνον, φησὶν, ἐπὶ τοῖς οἰκείοις οὐκ ᾐσχύνεσθε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκοινωνεῖτε τοῖς ταῦτα παθοῦσιν· τοῦτο καὶ παρακαλοῦντος αὐτούς ἐστιν· οὐκ εἶπε, φέρετε τὰς θλίψεις τὰς ἐμὰς, ἀλλὰ τὰς ὑμετέρας αἰδέσθητε· "καὶ γὰρ τοῖς 5 "δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε·" ὁρᾷς ὅτι περὶ ἑαυτοῦ φησι, καὶ τῶν ἄλλων τῶν δεδεμένων; οὕτως οὐχ ἡγήσασθε δεσμὰ εἶναι τὰ δεσμὰ, ἀλλ' ὥσπερ ἀθληταὶ γενναῖοι οὕτως ἔστητε, ὅτι οὐ μόνον ἐν τοῖς ὑμετέροις οὐκ ἐδέεσθε παρακλήσεως, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐγίνεσθε παράκλησις· "καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων μετὰ 10 "χαρᾶς προσεδέξασθε·" βαβαὶ πόση πληροφορία πίστεως; εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησιν, οὐ μόνον πρὸς ἄθλους αὐτοὺς παρακαλῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μὴ διασαλευθῆναι τῆς πίστεως· τὸν ὑμέτερον πλοῦτον, φησὶν, ἁρπαζόμενον ὁρῶντες, ἠνέγκατε, καὶ ὃ πολλῷ τούτου μεῖζόν ἐστιν ἐποιήσατε, τὸ καὶ μετὰ χαρᾶς τὰ τοιαῦτα 15 φέρειν.

34 Γινώσκοντες ἔχειν ἑαυτοῖς κρείσσονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν.

Ἀντὶ τοῦ βεβαίαν, οὐχ οὕτως ἀπολλυμένην ὥσπερ ταύτην· εἶτα ἐπαινέσας αὐτοὺς, φησί· "μὴ ἀποβάλητε οὖν τὴν παρρη- 20 "σίαν μεγάλην·" οὐκ εἶπεν ὅτι ἀπεβάλητε καὶ ἀνακτήσασθε, ἀλλ' ὃ μᾶλλον ἐποίει αὐτοὺς ῥωσθῆναι, ὅτι ἔχετε αὐτὴν, φησί· τὸ μὲν γὰρ ἀποβληθὲν ἀνακτήσασθαι πάλιν, καμάτου δεῖται πλείονος· τὸ δὲ κατεχόμενον μὴ ἀπολέσαι, οὐχ οὕτως· "μὴ ἀποβάλητε "οὖν," φησὶ, "τὴν παρρησίαν ὑμῶν·" ὥστε ἐν παρρησίᾳ ἦσαν 25 πολλῇ πρὸς τὸν Θεόν· "ἥ τις ἔχει μισθαποδοσίαν μεγάλην·" καὶ πότε αὐτὰ ληψόμεθα, φησί· εἰ ἐν οὐρανοῖς γινώσκητε, φησὶν, ἔχειν ὕπαρξιν κρείττονα, μηδὲν ἐνταῦθα ζητεῖτε, "ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε "χρείαν," οὐχὶ προσθήκης, ἵνα ἐν τοῖς αὐτοῖς μείνητε, ἵνα μὴ ῥίψητε τὸ ἐγχειρηθέν· ἵνα πρὸς τὸ τέλος ἐλθόντες "κομίσησθε τὴν 30 "ἐπαγγελίαν."

37 Ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ.

Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι καὶ πότε ἥξει, ἀπὸ τῆς γραφῆς αὐτοὺς παρακαλεῖ, ὥστε καὶ τὸ ἀναμένειν μισθός ἐστιν οὐ μικρός.

38 Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, καὶ ἐὰν ὑποστείληται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχή μου ἐν αὐτῷ.

Μεγάλη αὕτη παράκλησις, ὅταν δεικνύῃ τις τὸ πᾶν κατορθωκότας καὶ διὰ μικρὰς ῥᾳθυμίας ἀπολλύντας αὐτό. 5

ΚΕΦ. ΙϚ.

Περὶ πίστεως τῆς καὶ τοὺς παλαιοὺς δοξασάσης.

39 Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ
1 πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς· ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. 10

Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι· ἔλεγχος γάρ ἐστιν ἐπὶ τῶν λίαν δήλων· καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῖς ὁρωμένοις φέρει πληροφορίαν τὰ μὴ ὁρώμενα· οὔτε οὖν ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἀπιστῆσαί ἐστιν, οὔτε πάλιν ἂν μὴ τῶν ὁρωμένων σαφέστερον περὶ τῶν 15 ἀοράτων πληροφορῆταί τις, πίστις εἶναι δύναται· ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ, ἡ πίστις ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται, μᾶλλον δὲ οὐ χαρίζεται, ἀλλ᾽ αὐτό ἐστιν οὐσία αὐτῶν· οἷον ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν, οὐδὲ ἐστὶν ἐν ὑποστάσει, ἀλλ᾽ ἡ ἐλπὶς ὑφίστησιν αὐτὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, τοῦτό ἐστιν 20 "ὑπόστασις πραγμάτων." εἰ τοίνυν ἔλεγχός ἐστιν οὐ βλεπομένων, τί δὴ βούλεσθε αὐτὰ ἰδεῖν, ἵνα ἐκπέσητε τῆς πίστεως; οὐ τῷ δίκαιοι εἶναι, εἴ γε ἐκ πίστεως ὁ δίκαιος ζήσεται, ὑμεῖς δὲ εἰ βούλεσθε αὐτὰ ἰδεῖν, οὐκέτι ἐστὲ πιστοί.

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησι· τὸ περὶ τῆς πίστεως ζητού- 25 μενον παρὰ Ἰουδαίοις, μάλιστα εἰδὼς ἀπό τινος ἀκολουθίας, πολλαῖς ταῖς περὶ αὐτοῦ κέχρηται ἀποδείξεσιν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προεβάλοντο τὸν νόμον, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ δικαίωσιν, οὗτοι δὲ τὴν πίστιν, τοῦτο λέγοντες, ὅτι κἂν μυρίοις τις ἐνέχηται κακοῖς, πιστεύσας μόνον Χριστῷ, σύντομον ἁπάντων δέχεται τὴν 30

ἀπαλλαγὴν, τῆς παρ' αὐτοῦ δικαιώσεως ἀξιούμενος· ὅθεν ὁρισάμενος αὐτὴν, ὁμοῦ μὲν ὥστε οἰκειῶσαι τοῖς προειρημένοις, ὁμοῦ δὲ ὥστε μᾶλλον αὐτὴν δυνηθῆναι δεῖξαι παρὰ πᾶσι φαινομένην τοῖς ἐναρέτοις καὶ παλαιοῖς ἀνδράσιν, ἐπάγει, "ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρ-"τυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι." 5

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος δὲ Ἰωάννης φησί· τὸ τῆς πίστεως γενναίας καὶ νεανικῆς δεῖται ψυχῆς καὶ πάντα ὑπερβαινούσης τὰ αἰσθητὰ, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν λογισμῶν τῶν ἀνθρωπίνων παρερχομένης· οὐ γάρ ἐστιν ἑτέρως γενέσθαι πιστὸν, ἂν μή τις ἑαυτὸν τῆς συνηθείας ὑπεραναγάγῃ τῆς κοινῆς. ἐπεὶ οὖν αἱ τῶν 10 Ἑβραίων ἦσαν ἐξησθενημέναι ψυχαὶ, καὶ ἀπὸ πίστεως μὲν ἤρξαντο, ὑπὸ δὲ τῶν πραγμάτων, λέγω δὴ τῶν παθῶν, τῶν θλίψεων ὀλιγοψύχουν λοιπὸν καὶ παρεσαλεύοντο, πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν αὐτῶν παρεκάλεσεν εἰπὼν, "μνήσθητε τὰς προτέρας ἡμέρας·" ἔπειτα ἀπὸ τῆς γραφῆς λεγούσης, "ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζή- 15 "σεται," ἔπειτα ἀπὸ λογισμῶν, εἰπών· "ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζο-"μένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων·" νῦν δὲ πάλιν ἀπὸ τῶν προπατόρων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ θαυμαστῶν ἐκείνων, μονονουχὶ λέγων· εἰ ἔνθα παρὰ πόδας τὰ ἀγαθὰ πάντες πίστει ἐσώθησαν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς· καὶ δείκνυσιν ὅτι τὰ 20 μέγιστα διὰ πίστεως, καὶ οὐ διὰ λογισμῶν κατορθοῦνται· δῆλον γὰρ, φησὶν, ἐστὶν, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἐκ τῶν μὴ φαινομένων τὰ φαινόμενα, ἐκ τῶν οὐχ ὑφεστώτων τὰ ὑφεστῶτα· πόθεν; ὅτι καὶ ῥήματι τοῦτο ἐποίησεν· ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς οὐδὲν ὑποβάλλει τοιοῦτον, ἀλλὰ τοὐναντίον, ὡς ἐκ φαι- 25 νομένων τὰ φαινόμενα εἶναι, πίστεως δὲ δηλονότι ἔργον.

3 Πίστει γὰρ νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας.

Διὰ τί πίστει; "ὅτι μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γέ-"γονεν·" εἰπὼν δὴ τὸ κοινὸν, λοιπὸν ἐπὶ προσώπῳ αὐτὸ γυμνάζει· καὶ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἐστὶν ἀντάξιος, ἔνδοξος ἀνήρ· τοῦτο γοῦν 30 καὶ ὕστερον ᾐνίξατο· ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ προσώπων αὐτὸ ἑκατὸν ἢ διακοσίων ἀντέστησεν· εἶτα εἶδε τὸν ἀριθμὸν ὀλίγον τῇ ποσότητι, λοιπὸν, φησίν· "ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος·" καὶ θέα τίνα πρῶτον τίθησιν· τὸν παθόντα κακῶς, καὶ παρὰ ἀδελφοῦ· οἰκεῖον τὸ πάθος· καὶ γὰρ ὑμεῖς ταῦτα, φησὶν, ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυ- 35

λετῶν, καὶ ὑπὸ ἀδελφοῦ οὐδὲν ἠδικημένου, ἀλλὰ διὰ Θεὸν φθονηθέντος, δεικνὺς ὅτι καὶ αὐτοὶ βασκαίνονται καὶ φθονοῦνται, ἐτίμησεν ἐκεῖνος τὸν Θεὸν, καὶ ἀπέθανεν ἀνθ' ὧν ἐτίμησεν· θυσίαν δὲ ἐνταῦθα τὴν ἐντιμοτέραν λέγει, τὴν λαμπροτέραν, τὴν ἀναγκαιοτέραν· καὶ οὐκ ἔχομεν, φησὶν, εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἀπεδέχθη, ἀπεδέξατο καὶ εἶπεν πρὸς τὸν Κάϊν, οὐκ ἂν ὀρθῶς μὲν προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς; οὐκοῦν ὁ Ἄβελ καὶ ὀρθῶς προσήνεγκε καὶ ὀρθῶς διεῖλεν, ἀλλ' ὅμως ἀντὶ τούτων τίνα τὴν ἀμοιβὴν ἔλαβεν; ἐσφάγη παρὰ τῆς ἀδελφικῆς χειρός· καὶ τὴν καταδίκην ἣν ὁ πατὴρ ὑπέμεινεν διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ταύτην πρῶτος ἐδέξατο ὁ κατορθώσας· καὶ τοσούτῳ χαλεπὰ ἔπαθεν, ᾧ καὶ παρὰ ἀδελφοῦ καὶ πρῶτος, καὶ ταῦτα κατόρθωσεν εἰς οὐδένα ἰδών· εἰς τίνα γὰρ εἶδεν καὶ . . . ἐτίμησε τὸν Θεόν· εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; ἀλλ' ἐκεῖνοι ὕβρισαν αὐτὸν ἀντὶ τῶν εὐεργεσιῶν· ἀλλ' εἰς τὸν ἀδελφόν; ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠτίμασεν, ὥστε παρ' ἑαυτ . . . ἀγαθὸν ἐξεῦρε, καὶ ὁ τοσαύτης τιμῆς ἄξιος, ἐσφάγη· πῶς δὲ καὶ ἄλλως ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος; λέγεται πῦρ κατελθὸν ἀναλαβεῖν τὰς θυσίας· ἀντὶ γὰρ τοῦ "ἐπὶ Ἄβελ ἐπέβλεψεν, καὶ ἐπὶ τὰς θυσίας "αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἐνεπύρισεν," εἶπεν· ὁ τοίνυν καὶ διὰ λόγων καὶ δι' ἔργων μαρτυρήσας τῷ δικαίῳ, καὶ δι' αὐτὸν ὁρῶν ἀναιρούμενον, οὐκ ἤμυνεν, ἀλλ' εἴασεν· τὸ δὲ ὑμέτερον, οὐ τοιοῦτον· πῶς γὰρ οἱ καὶ προφήτας καὶ παραδείγματα ἔχοντες, καὶ παρακλήσεις μυρίας, καὶ σημεῖα καὶ θαύματα γενόμενα, ὥστε ἐκεῖνο ὄντως πίστις ἦν, καὶ ἀπὸ πίστεως τὴν ἀρετὴν εἵλετο· τί ἐστι "καὶ δι' "αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ;" ἵνα μὴ εἰς πολλὴν ἀπόγνωσιν αὐτοὺς ἐμβάλῃ, δείκνυσιν αὐτὸν ἐν μέρει ἀπολαύσαντα ἀμοιβῆς· πῶς; ἡ ἐπισκοπὴ ἡ παρ' αὐτοῦ, φησὶ, πολλὴ ἐστί· "καὶ ἔτι "λαλεῖ," τουτέστιν ἀνεῖλεν αὐτὸν, ἀλλ' οὐ συνανεῖλεν αὐτοῦ τὴν δόξαν καὶ τὴν μνήμην· τοῦτο δὲ καὶ τοῦ ζῆν σημεῖόν ἐστιν· ὁ γὰρ παραινῶν τοῖς ἄλλοις δικαίους εἶναι, λαλεῖ· οὐ τοσοῦτον γὰρ ἀνύει λόγος, ὅσον τὸ πάθος τοῦ ἐκείνου.

5 Πίστει, Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ ηὑρίσκετο, διότι μετέθηκεν αὐτὸς ὁ Θεός.

Οὗτος μείζονα πίστιν τοῦ Ἄβελ ἐπεδείξατο· τὰ γὰρ εἰς ἐκεῖ-

νον γενόμενα ἱκανὰ ἦν αὐτὸν ἀποτρέψαι, ἀλλ' ἐκεῖνα ὑπερβὰς, ἔγνω ὅτι εἰ Θεός ἐστι, πάντως καὶ ἀνταποδότης ἐστίν· καί τοι οὐδὲν οὔπω περὶ ἀναστάσεως ᾔδεσαν· καὶ ὅμως εἰ οἵ τοῦτο μὴ εἰδότες καὶ ἐνταῦθα τἀναντία ὁρῶντες οὕτως εὐηρέστησαν, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς; κἂν ὑμεῖς οὖν, φησὶν, ὁρᾶτε μηδὲν ἐνταῦθα ἀπο- 5 λαμβάνοντας ὑμᾶς, μὴ θορυβεῖσθε· πῶς πίστει μετετέθη Ἐνώχ; ὅτι τῆς μεταθέσεως ἡ εὐαρέστησις αἰτία, τῆς δὲ εὐαρεστήσεως ἡ πίστις· εἰ γὰρ μὴ ᾔδει ὅτι λήψεται ἀμοιβὰς, πῶς εὐηρέστει;

6 Χωρὶς δὲ πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι.

Πῶς; ἂν γάρ τις πιστεύσῃ εἶναι Θεὸν καὶ ἀντίδοσιν, ἕξει 10 τὰς ἀμοιβάς. πόθεν οὖν ἡ εὐαρέστησις; "πιστεῦσαι γὰρ," φησὶ, "δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ ὅτι ἔστιν," οὐ τὸ τί ἐστιν· τοῦτο γὰρ λογισμῷ καταλαβεῖν ἀδύνατον· εἰ ὅτι μισθαποδότης ἐστιν πίστεως χρείαν ἔχει καὶ οὐ λογισμῶν, πῶς τὰ τῆς οὐσίας λογισμῷ περιλαβεῖν ἔνι; πολλοὶ δὲ ζητοῦσι, ποῦ μετετέθη ὁ Ἐνὼχ, 15 καὶ διὰ τί μετετέθη, καὶ διὰ τί οὐκ ἀπέθανεν, οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Ἡλίας, καὶ εἰ ἔτι ζῶσι, καὶ πῶς ζῶσι, καὶ ἐν ποίῳ σχήματι· ἀλλὰ περιττὸν ταῦτα ζητεῖν· οὐ γὰρ προσέθηκε ταῦτα ἡ γραφή· τοῦτο μὲν γὰρ γέγονε τὸ τῆς μεταθέσεως· ἐκ προοιμίων εὐθέως τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς λαμβανούσης ἐλπίδα τῆς καταλύσεως τοῦ 20 θανάτου· μετετέθη γὰρ οὐ νεκρὸς, ἀλλὰ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον· διὰ τοῦτο προσέθηκε, ζῶν μετετέθη, ὅτι εὐηρέστησεν.

7 Πίστει, χρηματισθεὶς Νῶε.

Τὸ μὲν ὑπόδειγμα τοῦ Ἐνὼχ πίστεως ἦν ὑπόδειγμα μόνον, τὸ δὲ τοῦ Νῶε καὶ ἀπιστίας· αὕτη δέ ἐστιν ἀπηρτισμένη παράκλη- 25 σις καὶ προτροπή· ὅταν μὴ μόνον οἱ πιστεύοντες εὑρίσκωνται εὐδοκιμοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπιστοῦντες τἀναντία πάσχοντες· τί δέ ἐστι "χρηματισθείς;" τουτέστι, πρόρρησιν λαβών· χρηματισμὸς δὲ τίνος ἕνεκεν λέγεται; καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· "ἦν "αὐτῷ κεχρηματισμένον ὑπὸ τοῦ Πνεύματος·" καὶ πάλιν· "καὶ 30 τί φησιν ὁ χρηματισμός;" ὁρᾷς τοῦ Πνεύματος τὸ ἰσότιμον; ὥσπερ γὰρ Θεὸς χαρὰ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· τίνος δὲ ἕνεκεν οὕτως εἶπεν; ἡ προφητεία λέγεται χρηματισμός· "περὶ "τῶν μὴ βλεπομένων," φησὶ, τουτέστι, τοῦ ὑετοῦ "εὐλαβηθεὶς

"κατεσκεύασε κιβωτόν·" ὁ μὲν λογισμὸς οὐδὲν τοιοῦτον ὑπέβαλεν· ἐγάμουν γὰρ καὶ ἐγαμίσκοντο· ἀὴρ ἦν καθαρὸς, σημεῖα οὐκ ἦν, ἀλλ' ὅμως ἐφοβήθη ἐκεῖνος, καὶ κατεσκεύασε κιβωτόν· "εἰς "σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ·" πῶς; "δι' ἧς κατέκρινε τὸν "κόσμον," ἔδειξεν αὐτοὺς ἀξίους ὄντας κολάσεως· οἵ γε οὐδὲ διὰ 5 τῆς κατασκευῆς ἐσωφρονίζοντο.

Καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος.

Τουτέστιν, ἀπὸ τούτου δίκαιος ἐφάνη, ἀπὸ τοῦ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ· τοῦτο γὰρ ψυχῆς ἐστι γνησίως πρὸς αὐτὸν διακειμένης, καὶ 10 μηδὲν πιστότερον τῶν αὐτοῦ ῥημάτων εἶναι κρινούσης.

8 Πίστει, καλούμενος Ἀβραὰμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον ὃν ἔμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, ἐξῆλ-9 θεν μὴ ἐπιστάμενος που ἔρχεται· πίστει, παρῴκησεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κα- 15 τοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς.

Τίνα γὰρ εἶδεν, εἰπέ μοι, ἵνα ζηλώσῃ; πατέρα Ἕλληνα εἶχεν καὶ εἰδωλολάτρην· προφητῶν οὐκ ἀκηκόει· οὐκ ᾔδει ποῦ ἤρχετο· ἐπειδὴ γὰρ εἰς τούτους ἑώρων οἱ ἐξ Ἑβραίων πεπιστευ- 20 κότες, ὡς μυρίων ἀπολαύσαντας ἀγαθῶν, δείκνυσιν ὅτι οὐδεὶς οὐδέπω οὐδὲν ἐκομίσατο· τῆς πατρίδος ἐκεῖνος καὶ τῆς οἰκίας ἐξέπεσε, καὶ ἐξῆλθεν οὐκ εἰδὼς ποῦ ἔρχεται· καὶ τί θαυμαστὸν εἰ αὐτὸς ὅπου γε καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ οὕτως κατῴκησεν· ὁρῶν γοῦν ἐλεγχομένην τὴν ἐπαγγελίαν· εἶπεν γὰρ "σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύ- 25 "την καὶ τῷ σπέρματί σου·" εἶδε τὸν υἱὸν ἐκεῖ κατοικοῦντα· καὶ ὁ ἔγγονος πάλιν εἶδεν ἑαυτὸν ἐν ἀλλοτρίᾳ κατοικοῦντα, καὶ οὐδὲν ἐθορυβήθη· τὸ μὲν γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ εἰκότως ἐγεγόνει, ἅτε μετὰ ταῦτα μελλούσης τῆς ἐπαγγελίας εἰς ἔργον ἐκ . . σθαι, καίτοι καὶ πρὸς . . . . ηται ὅτι σοὶ καὶ . . . τί σου, οὐ διὰ τοῦ σπερμ . . . 30 σοὶ, ἀλλὰ "σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου·" καὶ οὔτε αὐτὸς . . . . σαάκ, οὔτε ὁ Ἰακὼβ . . . σαν τῆς ὑποσχέσεως ὁ . . γὰρ μισθῷ ἐδούλευσεν, ὁ δὲ . . . νετο· οὗτος δὲ καὶ ἐξ ἐπι . . δεδωκὼς, καὶ τὰ μὲν εἰ . . τὰ δὲ εἰ μὴ τῆς τοῦ Θεοῦ ῥοπῆς ἔτυχεν, ἀπώλετο

ἄν· διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι μετὰ τῶν κληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς.

13 *Κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας.*

Δύο ἐνταῦθα ζητῆσαι ἄξιον· πῶς εἰπὼν ὅτι μετέθηκε τὸν Ἐνὼχ, 5 καὶ οὐχ εὑρίσκετο τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, λέγει, " κατὰ πίστιν ἀπέ- " θανον οὗτοι πάντες," καὶ πάλιν, " μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγε- " λίας," τὸν Νῶε εἰληφέναι φησὶν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἄβελ ἔτι λαλεῖν, καὶ τὸν Ἀβραὰμ ἐπειλῆφθαι τῆς γῆς, καὶ, φησὶ, " κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι 10 " τὰς ἐπαγγελίας." τί οὖν ἐστιν; ἀναγκαῖον τὸ πρῶτον λῦσαι, εἶτα τὸ δεύτερον· " κατὰ πίστιν ἀπέθανον," ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξῃρημένου ἐκείνου ἀπέθανον οὗτοι πάντες, οὓς ἴσμεν τεθνηκότας· τὸ δὲ " μὴ " κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας," ἀληθὲς τυγχάνει· οὐ γὰρ τοῦτο ἤμελλεν εἶναι ἡ ἐπαγγελία τῷ Νῶε· ποίας δὲ καὶ ἐπαγγελίας 15 φησίν; ὁ μὲν γὰρ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἔλαβον τὰς ἐπαγγελίας τῆς γῆς, οἱ δὲ περὶ Νῶε καὶ Ἄβελ καὶ Ἐνὼχ ποίας ἐπαγγελίας ἔλαβον; ἢ τοίνυν περὶ τῶν τριῶν φησι τούτων, ἢ εἰ καὶ περὶ ἐκείνων, οὐ τοῦτο ἦν ἡ ἐπαγγελία, τὸ θαυμασθῆναι τὸν Ἄβελ, οὐδὲ τὸ μετατεθῆναι τὸν Ἐνὼχ, οὐδὲ τὸ διασωθῆναι τὸν Νῶε· ἀλλὰ καὶ 20 ταῦτα μὲν αὐτοῖς διὰ τὴν ἀρετὴν ἐγένετο· γεύματα δέ τινα ἦν τῶν μελλόντων· δίδωσι γὰρ καὶ ἐνταῦθα.

Ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς εἰδότες καὶ ἀσπασάμενοι.

Ἐνταῦθά τι μυστικὸν αἰνίττεται, ὅτι πάντα προέλαβον τὰ περὶ τῶν μελλόντων εἰρημένα· περὶ ἀναστάσεως, περὶ βασιλείας 25 οὐρανῶν, περὶ τῶν ἄλλων, ὧν ἐλθὼν ὁ Χριστὸς ἐκήρυξεν· τὰς γὰρ ἐπαγγελίας ταύτας, φησίν· ἢ τοῦτό φησιν, ἢ ὅτι οὐκ ἔλαβον μὲν αὐτάς· θαρρήσαντες δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπῆλθον τῇ πίστει μόνῃ, πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες, πρὸ τεσσάρων γενεῶν· μετὰ γὰρ τοσαύτας ἀπῆλθον ἐξ Αἰγύπτου· καὶ ἀσπασάμενοι, φησὶν, καὶ ἡσθέντες· 30 οὕτως πεπεισμένοι ἦσαν περὶ αὐτῶν.

10 *Ἐξεδέχοντο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός.*

Ὁρᾷς ὅτι τούτῳ ἔλαβον, τῷ ἤδη δέξασθαι καὶ θαρρῆσαι ὑπὲρ

αὐτῶν; εἰ τοίνυν τὸ θαρρῆσαι λαβεῖν ἐστιν, ἔνεστι καὶ ὑμῖν λαβεῖν· τί ἐστι "τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν;" οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσὶ θεμέλιοι; πρὸς σύγκρισιν ἐκείνων, οὐκ εἰσίν· "πίστει, "φησὶ, καὶ αὐτὴ Σάρρα·" ἐντρεπτικῶς ἐνταῦθα ἤρξατο, εἴ γε γυναικὸς ὀλιγοψυχότεροι φανεῖεν· ἀλλ' εἴποι ἄν τις, πῶς πιστὴ 5 *ἡ γελάσασα; ὁ μὲν οὖν γέλως ἐξ ἀπιστίας, ὁ δὲ φόβος ἀπὸ πίστεως γέγονεν· τὸ γὰρ εἰπεῖν "οὐκ ἐγέλασα," ἀπὸ πίστεως γέγονε· τοιγαροῦν διὰ τοῦτο κενωθείσης τῆς ἀπιστίας, ἐπεισῆλθεν ἡ πίστις.*

11 Πίστει, καὶ αὐτὴ Σάρρα, δύναμιν εἰς καταβολὴν 10 σπέρματος ἔλαβεν, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν.

Τί ἐστιν εἰς καταβολὴν σπέρματος; εἰς τὸ κατασχεῖν τὸ σπέρμα δύναμιν ἔλαβεν· ἦν νενεκρωμένη, ἦν στεῖρα· διπλῆ γὰρ ἦν ἡ πήρωσις· ὅθεν καὶ ἐξ ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ πάντες, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσ- 15 *σης, ἡ ἀναρίθμητος. ὅθεν, φησὶ, "καὶ ἐξ ἑνὸς ἐγεννήθησαν οἱ "πάντες·" οὐ τοῦτο μόνον λέγει ὅτι ἐγέννησεν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοσούτων ἐγένετο μήτηρ, ὅσων οὐδὲ αἱ εὔφοροι γαστέρες· ὡς τὰ ἄστρα, φησίν· πῶς οὖν αὐτοὺς ἀριθμεῖ; ἤτοι τὴν ὑπερβολήν φησιν, ἤτοι τοὺς ἀεὶ γενομένους.* 20

13 Καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοι εἰσὶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ξένοι, φησὶν, ἦσαν τῆς οἰκουμένης, καὶ πατρίδα ἐζήτουν· ποίαν δὴ ταύτην; ἄρα ἣν εἴασαν; οὐδαμῶς· τί γὰρ ἐκώλυσεν αὐτοὺς, εἴ γε ἐβούλοντο, ὑποστρέψαι πάλιν καὶ γενέσθαι πολίτας; ἀλλ' 25 *ἐκείνην ἐζήτουν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτως καὶ πρὸς τὴν ἀποδημίαν τὴν ἐνθένδε ἔσπευδον, καὶ οὕτως ἤρεσκον Θεῷ.*

16 Ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ Θεὸς, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν.

Τί λέγεις; Θεὸς τῆς γῆς καλεῖται, καὶ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς μέγα τι τέθεικας τὸ οὐκ ἐπαισχύνεται Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν; 30 *μέγα καὶ ὄντως μέγα καὶ πολλῆς μακαριότητος τοῦτο τεκμήριον· πῶς; ὅτι γῆς μὲν καὶ οὐρανοῦ οὕτω καλεῖται Θεὸς, ὡς καὶ Ἑλλήνων Θεὸς, ᾗ ἔκτισεν καὶ ἐδημιούργησεν αὐτά· τῶν δὲ ἁγίων ἐκείνων, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς φίλος τις γνήσιος· ἐννόησον ὅσον*

ἐστὶ τὸ μέγεθος· ὁ τῆς οἰκουμένης καλούμενος Θεὸς οὐκ ἐπαισχύνεται τριῶν καλεῖσθαι Θεὸς, εἰκότως· οὐ γὰρ τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ μυρίων τοσούτων εἰσὶν ἀντίρροποι οἱ ἅγιοι.

17 Πίστει, προσενήνοχεν τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος, 5
18 πρὸς ὃν ἐλαλήθη, ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα·
19 λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο.

Ἐνταῦθα οὐ τοὺς ἀνθρωπίνους ὑπερβῆναι μόνον λογισμοὺς ἐχρῆν, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλέον ἐπιδείξασθαι· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐδόκει 10 *τοῖς τοῦ Θεοῦ μάχεσθαι, καὶ πίστις ἐμάχετο πίστει, καὶ πρόσταγμα ἐπαγγελίᾳ, οἷόν τι λέγω, εἶπεν, "ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, "καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δώσω σοι τὴν γῆν ταύτην, καὶ οὐκ "ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός·" ὁρᾷς πῶς τὰ γινόμενα τῇ ἐπαγγελίᾳ ἐμάχετο; πάλιν φησίν· "ἐν Ἰσαὰκ* 15 *"κληθήσεταί σοι σπέρμα, καὶ ἐπίστευσεν," καὶ πάλιν λέγει, ὅτι θῦσόν μοι τοῦτον τὸν μέλλοντα τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ πληροῦν· εἶδες μάχην προσταγμάτων καὶ ἐπαγγελίας ἐναντίας ταῖς ἐπαγγελίαις; καὶ οὐδὲ οὕτως ἐθορυβήθη οὐδὲ ἠπατῆσθαι ἐνόμισεν· ὑμεῖς δὲ οὐδὲν ἔξω τῆς ἐπαγγελίας* 20 *ὑπομένετε· εἶπε γὰρ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐκεῖνος ἐναντία ὧν ἐπηγγείλατο ἤκουσε παρὰ τοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο, ἀλλ' ὡς σύμφωνα ἔπραττε· καὶ γὰρ ἦν σύμφωνα· ἐναντία μὲν τοῖς λογισμοῖς τοῖς ἀνθρωπίνοις, σύμφωνα δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως· καὶ πῶς, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος* 25 *εἰπὼν, "λογισάμενος, ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεός·" ἀπὸ τῆς αὐτῆς πίστεως, φησὶν, ἧς ἐπίστευσεν, ὅτι οὐκ ὄντα ἐχαρίσατο, καὶ νεκρὸν ἤγειρεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς, καὶ ὅτι σφαγιασθέντα ἀναστήσει ἐπέπειστο· ὁμοίως γὰρ ἄπορον ἦν ἀνθρωπινῷ λογισμῷ, καὶ ἐκ μήτρας νεκρᾶς καὶ γεγηρακυίας καὶ ἀχρήστου ἤδη γε-* 30 *γενημένης πρὸς παιδοποιΐαν δοῦναι παιδίον, καὶ σφαγιασθὲν ἀναστῆσαι· ἀλλὰ προωδοποίει ἡ πίστις ἡ παρελθοῦσα τοῖς μέλλουσι· καὶ ὅρα τὰ μὲν χρηστὰ πρῶτα, τὰ δὲ δυσχερῆ ὕστερα πρὸς τῷ*

γήρᾳ· ὑμῖν δὲ τοὐναντίον φησί· τὰ μὲν σκυθρωπὰ πρῶτα, τὰ δὲ χρηστὰ τελευταῖα· εἰ δὲ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ Θεὸς, πάντως πάντα ἀποσώσει· καὶ ἕτερον δὲ δείκνυσι διὰ τοῦ εἰπεῖν "ἐπείραζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραάμ·" τί οὖν; οὐκ ᾔδει ὁ Θεὸς ὅτι γενναῖος ἦν; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπείραζεν αὐτόν; οὐχ ἵνα αὐτὸς 5 μάθῃ, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις δείξῃ, καὶ κατάδηλον αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν ἅπασι καταστήσῃ· εἶτα ἐπεξέρχεται τῷ νοήματι· οὐκ εἶχεν, φησὶ, τὶς εἰπεῖν, ὅτι ἄλλον εἶχεν υἱὸν, καὶ ἐξ ἐκείνου προσεδόκα τὴν ἐπαγγελίαν πληρωθήσεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο θαρρῶν τοῦτον προσήνεγκε καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερε, φησὶν, ὁ τὰς ἐπαγγελίας 10 δεξάμενος· τί οὖν ὁ Ἰσμαὴλ, πόθεν ἦν; μονογενῆ λέγω, φησὶν, ὅσον κατὰ τὸν τῆς ἐπαγγελίας λόγον· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν εἰπὼν "μονογενῆ·" "ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα," τουτέστιν, ἐξ αὐτοῦ· εἶτα, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι ἀπογνοὺς τοῦτο ποιεῖ, καὶ διὰ τοῦ προστάγματος τούτου τὴν πίστιν ἐκείνην ἐξέ- 15 βαλεν, ἀλλὰ μάθῃ ὅτι καὶ τοῦτο πίστεως ἦν, φησὶν, ὅτι κἀκείνην εἶχε τὴν πίστιν, καίτοιγε δοκοῦσαν ταύτῃ μάχεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἐμάχετο· οὐ γὰρ λογισμὸς ἀνθρώπινος ἐμέτρει τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τῇ πίστει πάντα ἐπέτρεψεν, "ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεί- "ρειν δυνατὸς ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο," 20 τουτέστιν, ἐν ὑποδείγματι, ἐν τῷ κριῷ, φησὶν, πῶς· τοῦ γὰρ κριοῦ σφαγιασθέντος οὕτως ἐσώθη, ὥστε διὰ τοῦ κριοῦ αὐτὸν ἔλαβεν, ἀντ' ἐκείνου σφάξας ἐκεῖνον· ταῦτα δὲ τύποι τινὲς ἦσαν· ἐνταῦθα γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐστι σφαγιαζόμενος· καὶ θέα μοι τὴν φιλανθρωπίαν ὅση· ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη τις ἔμελλε δίδοσθαι 25 χάρις τοῖς ἀνθρώποις, βουλόμενος μὴ χάριτι αὐτὸ ποιῆσαι, ἀλλ' ὡς ὀφειλέτης, παρασκευάζει πρῶτον ἄνθρωπον τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ ἐπιδοῦναι ὑπὲρ τοῦ πράγματος τοῦ Θεοῦ, ἵνα μηδὲν δόξῃ μέγα ποιεῖν, τὸν ἑαυτοῦ ἐπιδοὺς υἱὸν, εἴ γε ἄνθρωπος, πρὸ αὐτοῦ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα μὴ χάριτι νομισθῇ τοῦτο μόνον ποιεῖν, ἀλλ' ὀφειλῇ. 30

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν· εἰς τὸ "ἐν παραβολῇ ἐκο- "μίσατο," τοῦτο λέγει, ὅτι ἀκολούθως ἔτυχεν τῇ ἑαυτοῦ πίστει· τῇ γὰρ ἀναστάσει πιστεύσας, διὰ συμβόλων τινῶν ἀποθανόντα αὐτὸν ἐκομίσατο· τὸ γὰρ ἐν πολλῇ τοῦ θανάτου προσδοκίᾳ γενό-

μενον μηδὲν παθεῖν, τοῦ ἀληθῶς ἀναστησομένου σύμβολον ἦν, ὅσον τοῦ θανάτου πρὸς βραχὺ γευσάμενος, ἀνέστη μηδὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου παθών· τὸ γοῦν "ἐν παραβολῇ" ἀντὶ τοῦ ἐν συμβόλοις.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δὲ ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ, πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν 5 Ἡσαῦ· πρότερον ἔθηκεν τὸν Ἰακὼβ, εἶτα τὸν Ἡσαῦ, οὐ κατὰ τὴν τῆς γενέσεως ἀκολουθίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς εὐλογίας τάξιν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησί· "πολλοὶ," φησὶ, "προφῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ 10 "οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν." ἆρα πάντα τὰ μέλλοντα ᾔδεσαν οἱ δίκαιοι; καὶ σφόδρα· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπεκαλύπτετο ὁ υἱὸς, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν μὴ δυναμένων αὐτὸν δέξασθαι, τοῖς ἐν ἀρετῇ διαλάμπουσιν εἰκότως ἀπεκαλύπτετο· τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι τὰ μέλλοντα ᾔδεσαν, 15 τουτέστι τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ· ἢ οὐ τοῦτο, φησὶν, ἀλλὰ πίστει περὶ μελλόντων· οὐ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀλλὰ περὶ μελλόντων τῶν ἐνταῦθα· πῶς γὰρ ἄνθρωπος καθήμενος ἐν ξένῃ τοιαύτας εὐλογίας ἐδίδου; ἀλλὰ πάλιν ἐπέτυχεν εὐλογίας, καὶ οὐκ ἔλαβεν αὐτήν. ὁρᾷς ὅτι ὅπερ ἔφην, ἐπὶ μὲν τοῦ Ἀβραὰμ καὶ ἐπὶ 20 τοῦ Ἰακὼβ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀπώναντο τῆς εὐλογίας, ἀλλ' εἰς ἐγγόνους ἐξῆλθε τὰ τῶν εὐλογιῶν, αὐτὸς δὲ τῶν μελλόντων ἔτυχεν· εὑρίσκομεν γὰρ τὸν ἀδελφὸν μᾶλλον ἀπολελαυκότα· ὁ μὲν γὰρ ἐν δουλείᾳ καὶ θητείᾳ καὶ κινδύνοις καὶ ἐπιβουλαῖς καὶ ἀπάταις καὶ φόβοις τὸν ἅπαντα διεγένετο χρόνον· ἐρωτώμενός τε παρὰ τοῦ 25 Φαραὼ, φησίν· "μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου γεγόνασιν," ἐκεῖνος δὲ ἐν αὐθεντείᾳ καὶ ἀδείᾳ πολλῇ, καὶ μετὰ ταῦτα ἦν αὐτῷ φοβερός· ποῦ οὖν ἐξεβλήθησαν αἱ εὐλογίαι, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ μέλλοντι; ὁρᾷς ὅτι ἄνωθεν οἱ πονηροὶ τῶν ἐνταῦθα ἀπέλαυον, οἱ δὲ δίκαιοι τοὐναντίον; οὐ μὴν πάντες. ἰδοὺ γὰρ ὁ Ἀβραὰμ δίκαιος 30 ἦν, καὶ ἀπέλαυσεν καὶ τῶν ἐνταῦθα, πλὴν μετὰ θλίψεως καὶ πειρασμῶν· εἰ δὲ τότε ἐν θλίψει οἱ δίκαιοι, πολλῷ μᾶλλον νῦν· προτίθησι δὲ τὸν Ἰακὼβ τοῦ Ἡσαῦ, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς.

21 Πίστει, Ἰακὼβ ἀποθνήσκων ἕκαστον τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ

εὐλόγησεν, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ.

Ἐνταῦθα χρὴ θεῖναι τὰς εὐλογίας ὅλας, ἵνα καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ προφητεία αὐτοῦ κατάδηλος γένηται· "καὶ προσεκύνησεν," φησὶν, "ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ·" ἐνταῦθα, φησὶν, οὐ 5 μόνον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ ἐθάρρει τοῖς λεγομένοις· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τοῦ Ἐφραὶμ ἀνίστασθαι βασιλεὺς ἕτερος, διὰ τοῦτο, φησὶ, "καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου αὐτοῦ," τουτέστιν καὶ γέρων ὢν ἤδη προσκυνεῖ τῷ Ἰωσὴφ, τὴν παντὸς τοῦ λαοῦ προσκύνησιν δηλῶν τὴν ἐσομένην αὐτῷ· καὶ διὰ τοῦτο ἐξέβη μὲν 10 ἤδη, ὅτε αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ προσεκύνησαν· ἐκβήσεσθαι δὲ ἔμελλεν ὕστερον διὰ τῶν δέκα φυλῶν· πίστεως οὖν ἔστι μόνης τὰ κατὰ τὸν Ἰακώβ· καὶ ὁ Ἰωσὴφ δὲ τούτων ἀκούσας, καὶ τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ, "σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί "σου τὴν γῆν ταύτην," ἐν ἀλλοτρίᾳ ὢν καὶ οὐδέπω ὁρῶν ἐκβεβη- 15 κυῖαν τὴν ὑπόσχεσιν, οὕτως ἐπίστευσεν, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐξόδου εἰπεῖν, καὶ περὶ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ ἐντείλασθαι, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγων εἰς πίστιν, ὥστε προσδοκᾷν τὴν ἐπάνοδον.

23 *Πίστει, Μωϋσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτοῦ.* 20

Πάλιν αὔξει τὴν παράκλησιν, εἰς πρόσωπα εὐτελῆ κατάγων τὸ πρᾶγμα· καὶ ἄρχεται ἀπὸ τῶν γονέων τοῦ Μωϋσέως, ἀσήμων τινῶν ἀνδρῶν, καὶ οὐδὲν τοσοῦτον ἐχόντων ὅσον ὁ παῖς· διὰ τοῦτο καὶ προϊὼν αὔξει τὴν ἀτοπίαν, καὶ πόρνας γυναῖκας καὶ χήρας καταλέγων, "πίστει, Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθή- 25 "σασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης."

Καὶ οὐ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπιστίας τίθησι τὰ ἐπίχειρα, ὡς ἐπὶ τοῦ Νῶε· τέως δὲ περὶ τῶν γονέων τοῦ Μωϋσέως ἀναγκαῖον εἰπεῖν· πόθεν οὗτοι προσεδόκησαν σῶσαι τὸ παιδίον; ἀπὸ πίστεως· εἶδον γὰρ, φησὶν, ἀστεῖον τὸ παιδίον, αὐτὴ ἡ ὄψις αὐ- 30 τοὺς πρὸς τὴν πίστιν ἐπεσπάσατο· οὕτως ἄνωθεν καὶ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων πολλὴ τῷ δικαίῳ χάρις ἐπεκέχυτο, οὐ τῆς φύσεως τοῦτο ἐργαζομένης, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἣ καὶ τὴν βάρ-

βαρον ἐκείνην τὴν Αἰγυπτίαν διήγειρε καὶ ἀνέρρωσεν, καὶ εἷλεν καὶ ἐπεσπάσατο· καί τοι γε ἡ πίστις οὐχὶ καινὴν εἶχεν ἐπὶ τούτων τὴν ὑπόθεσιν· τί γὰρ ἦν ἀπὸ τῆς ὄψεως πιστεῦσαι; ἀλλ' ὑμεῖς, φησὶν, ἀπὸ πραγμάτων πιστεύετε, καὶ πολλὰ τῆς πίστεως ἐνέχυρα ἔχοντες· τὸ γὰρ μετὰ χαρᾶς τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων 5 προσδέξασθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, πίστεως ἦν καὶ ὑπομονῆς.

Καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως.

Καί τοιγε ἐκεῖνος ἐνήργει· τοῦτο δὲ ἁπλῶς ψιλή τις ἦν προσδοκία.

24 Πίστει, Μωϋσῆς μέγας γενόμενος ἠρνήσατο λέγεσθαι 10
25 υἱὸς θυγατρὸς Φαραώ· μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας
26 ἀπόλαυσιν, μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν. 15

Ὡσανεὶ ἔλεγε πρὸς αὐτοὺς, οὐδεὶς ὑμῶν ἀφῆκεν βασίλεια, καὶ βασίλεια λαμπρὰ, οὐδὲ θησαυροὺς τοσούτους, οὐδὲ ἐξὸν εἶναι βασιλέως υἱὸν κατεφρόνησε τούτου, καθὼς ὁ Μωϋσῆς ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ἀφῆκεν, ἀλλ' "ἠρνήσατο," τουτέστιν, ἐμίσησεν, ἀπεστράφη· καὶ οὐκ εἶπεν "μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν 20 "Αἰγύπτου θησαυρῶν," τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ τί; "τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ·" τὸ γὰρ διὰ Χριστὸν ὀνειδίζεσθαι βέλτιον ἡγήσατο τοῦ μὴ ἀνίεσθαι· οὕτω καὶ τοῦτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μισθὸς ἦν· "μᾶλλον ἑλόμενος," φησὶν, "συγκακου-"χεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ·" ὑμεῖς μὲν γὰρ ὑπὲρ ὑμῶν αὐτῶν 25 πάσχετε, ἐκεῖνος δὲ ὑπὲρ ἄλλων εἵλετο, καὶ ἑκὼν ἑαυτὸν ἔρριψεν εἰς τοσούτους κινδύνους, ἐξὸν αὐτῷ καὶ εὐσεβεῖν καὶ ἀπολαύειν τῶν ἀγαθῶν· ἢ πρόσκαιρον, φησὶν, "ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν·" ἁμαρτίαν εἶπεν, τὸ μὴ θελῆσαι τοῖς ἄλλοις συγκακουχηθῆναι, μέγα ἀγαθὸν τὴν κακουχίαν ἡγούμενος· τί ἐστι "τὸν ὀνειδισμὸν 30 "τοῦ Χριστοῦ;" τουτέστι τὸ ὀνειδίζεσθαι τοιαῦτα οἷα ὑμεῖς, τὸν ὀνειδισμὸν ὃν ὁ Χριστὸς ὑπέμεινεν· ὥσπερ αὐτὸς ὠνειδίζετο καὶ ἤκουεν, "εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ" ὑπὸ τούτων, ὑπὲρ ὧν ἐσταυροῦτο· ὅταν τις παρ' ὧν εὐεργετῇ ὀνειδίζεται· ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀνέ-

στησεν, δεικνὺς ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ταῦτα ἔπαθεν, καὶ ὁ Μωϋσῆς παρὰ τῶν ἰδίων, παρ᾽ ὧν καὶ ὑμεῖς.

27 **Πίστει, κατέλιπεν Αἴγυπτον μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησεν.**

Καὶ μὴν ἡ γραφὴ τοῦτό φησιν, ὅτι ἀκούσας ἐφοβήθη, καὶ 5 διὰ τοῦτο φυγῇ τὴν σωτηρίαν ἐπορίσατο· πρόσεχε δὲ καὶ τῷ εἰρημένῳ, τὸ "μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως·" φοβουμένου γὰρ ἦν, μὴ ἅψασθαι τῆς προστασίας· τὸ μέντοι ἅψασθαι πάλιν, τῷ Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντος ἦν· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ζητεῖ με καὶ περιεργάζεται, καὶ οὐκ ἀνέχομαι πάλιν τῶν αὐτῶν ἅψασθαι, 10 ὥστε καὶ τὸ φυγεῖν πίστεως ἦν, ὥστε μὴ εἰς προῦπτον ἑαυτὸν κίνδυνον ἐμβαλεῖν· τοῦτο γὰρ λοιπὸν πειράζοντος ἦν, τὸ ἅλλεσθαι εἰς μέσους κινδύνους καὶ λέγειν, ἴδωμεν εἰ σώζει με ὁ Θεός· ταῦτα δὲ πάντα γέγονεν, ὅτι τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρει.

28 **Πίστει, πεποίηκε τὸ πάσχα, καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ 15 αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν.**

Τί ἐστιν "ἡ πρόσχυσις τοῦ αἵματος;" ἀρνειὸς ἐθύετο κατ᾽ οἰκίαν, καὶ τὸ αἷμα ἐπεχρίετο ταῖς φλιαῖς, καὶ τοῦτο ἦν ἀποτείχισις τῆς ἀπωλείας τῆς Αἰγυπτίας· εἰ τοίνυν αἷμα ἀρνειοῦ ἐν 20 μέσοις Αἰγυπτίοις, καὶ ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τοσούτῳ ἀσινεῖς ἐφύλαττε τοὺς Ἰουδαίους, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς διασώσει οὐκ ἐπὶ φλιῶν, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ αἷμα ἐπιχριομένους τοῦ Χριστοῦ. ἐφοβήθη τὸ αἷμα ὁ Ἄγγελος· ᾔδει γὰρ τίνος ἦν τύπος· ἔφριξε τὸν δεσποτικὸν θάνατον ἐννοήσας, ὑμεῖς δὲ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἔχοντες τὸ αἷμα, 25 οὐ θαρρεῖτε;

29 **Πίστει, διέβησαν τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς γῆς.**

Πάλιν λαὸν ὁλόκληρον παραβάλλει λαῷ, ἵνα μὴ λέγωσιν ὅτι οὐ δυνάμεθα κατὰ τοὺς ἁγίους γενέσθαι. 30

Ἧς πεῖραν λαβόντες Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν.

Πῶς; πίστει· ὅτι ἤλπισαν διὰ τῆς θαλάττης διαβήσεσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ηὔχοντο, μᾶλλον δὲ Μωϋσῆς ἦν ὁ εὐχόμενος, καὶ ἡ αὐτὴ τοῖς μὲν ὑπεστρώννυτο καθάπερ γῆ, τοὺς δὲ κατεπόντιζε

καθάπερ θάλασσα· ἐκεῖ μὲν τῆς φύσεως ἐπελανθάνετο, ἐνταῦθα δὲ καὶ ὡπλίζετο κατ᾽ αὐτῶν.

30 Πίστει, τὰ τείχη Ἱεριχὼ ἔπεσε, κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας.

Οὐ γὰρ δὴ σαλπίγγων ἠχὴ λίθους οἷά τε καταβάλλειν ἐστὶ, 5 κἂν μυρία τις ἔτη σαλπίζῃ, ἀλλ᾽ ἡ πίστις πάντα δύναται. ὁρᾷς πανταχοῦ οὐχὶ ἀκολουθίᾳ φύσεως νόμῳ μεταβαλλομένην αὐτὴν ἀλλὰ παρὰ προσδοκίαν ἅπαντα γενόμενα; οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα παρὰ προσδοκίαν ἅπαντα γίνεται· ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν ὅτι δεῖ πιστεύειν ταῖς ἐλπίσι ταῖς μελλούσαις, εἰκότως τοῦτον 10 ἅπαντα λόγον ἐκίνησεν, δεικνὺς, ὅτι οὐ νῦν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς πάντα τὰ θαύματα διὰ ταύτης ἤνυσται καὶ κατώρθωται.

31 Πίστει, Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ᾽ εἰρήνης.

Οὐκοῦν αἰσχρὸν εἰ καὶ πόρνης ἀπιστότεροι φανείητε; καίτοι γε 15 ἐκείνη τῶν ἀνδρῶν ἤκουεν ἀπαγγελλόντων, καὶ εὐθέως ἐπίστευσε· τοιγαροῦν καὶ τὸ τέλος ἐπηκολούθησεν· πάντων γὰρ ἀπολωλότων μόνη διεσώθη.

32 Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος. 20

Τελευτήσας εἰς τὴν πόρνην καὶ ἐντρέψας διὰ τῆς τοῦ προσώπου ποιότητος, οὐκέτι πλατύνει τὰς ἱστορίας, ἵνα μὴ δόξῃ μακρηγορεῖν· οὐ μὴν αὐτὰς ἀφίησιν, ἀλλ᾽ ἐπιτρέχει σφόδρα συνετῶς ἀμφότερα, καὶ τὸν κόρον φεύγων, καὶ τὴν πυκνότητα οὐ λυμαινόμενος· ὅταν γάρ τι ἰσχυρῶς ἀγωνίζηται, ἂν ἐπιμένῃ ἀγωνιζόμενος, 25 ἀποκναίει τὸν ἀκροατήν.

Περὶ Γεδεὼν, Βαρὰχ τε καὶ Σαμψὼν καὶ Ἰεφθάε, Δαβίδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν.

Ἐγκαλοῦσι τῷ Παύλῳ τινὲς, εἰ τὸν Βαρὰχ καὶ τὸν Σαμψὼν καὶ τὸν Ἰεφθάε ἐν τούτοις τίθησι τοῖς τόποις· τί λέγεις; ὁ τὴν 30 πόρνην θεὶς, τούτους οὐ θήσει; μὴ γάρ μοι τὸν ἄλλον αὐτῶν βίον εἴπῃς, ἀλλ᾽ εἰ μὴ ἐπίστευσαν καὶ ἔλαμψαν ἐν τῇ πίστει.

33 Καὶ τῶν προφητῶν· οἳ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας.

Οἱ περὶ Γεδεών.

Εἰργάσαντο δικαιοσύνην.

Ἐνταῦθα περὶ τοῦ Δαβὶδ οἶμαι αὐτὸν λέγειν.

Ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν.

Ὧν ἔλεγεν, ὅτι τὸ σπέρμα αὐτοῦ καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. 5

34 Ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας.

Ὁρᾷς πῶς ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἦσαν, ὁ Δανιὴλ καλούμενος, ὑπὸ τῶν λεόντων, οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ διατρίβοντες, οἱ Ἰσραηλῖται, ὁ Ἀβραὰμ, ὁ Ἰσαὰκ, ὁ Ἰακὼβ ἐν διαφόροις πειρα- 10 σμοῖς, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέγνωσαν· τοῦτο γὰρ πίστις, ὅταν τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἐναντίον ἐκβαίνῃ, τότε δεῖ πιστεύειν, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον γέγονεν, ἀλλὰ πάντα ἀκόλουθα· "ἔφυγον στόματα μα- "χαίρας·" περὶ τῶν τριῶν πάλιν οἶμαι παίδων λέγειν αὐτόν.

Ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. 15

Τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐνταῦθα αἰνίττεται· "ἀπὸ ἀσθενείας" γὰρ, τουτέστιν ἀπὸ αἰχμαλωσίας· τίς γὰρ ἂν ἤλπισεν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἐπανήκειν αὐτοὺς, καὶ ἰσχυροὺς γενή- σεσθαι καὶ ἐκκλίναι παρεμβόλας ἀλλοτρίων; ἀλλ' ἡμῖν οὐδὲν τοιοῦτο συνέβη, φησὶν, ἀλλὰ ταῦτα τύποι τῶν μελλόντων εἰσίν. 20

35 Ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν.

Τὰ κατὰ τοὺς προφήτας ἐνταῦθα λέγει, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἠλίαν, νεκροὺς γὰρ ἀνέστησαν.

Ἕτεροι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. 25

Διὰ τί γὰρ, εἰπέ μοι, παρὸν ζῆσαι, οὐκ ἐβουλήθησαν; οὐκ ἄρα κρείττονα προσεδόκων ζωήν; καὶ οἱ τοὺς ἄλλους ἀναστήσαντες αὐτοὶ εἵλοντο ἀποθανεῖν, ὥστε κρείττονος ἀναστάσεως τυχεῖν, οὐ τοιαύτης οἵας τὰ παιδία τῶν γυναικῶν· ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τὸν Ἰωάννην αἰνίττεσθαι καὶ τὸν Ἰάκωβον· ἀποτυμπανισμὸς γὰρ 30 τοῦτο λέγεται, ὁ ἀποκεφαλισμός.

36 Ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων καὶ φυλακῆς.

Ἐν τούτοις τελευτᾷ, ἐν οἰκειοτέροις· μάλιστα γὰρ ταῦτα φέ- ρει τὴν παράκλησιν, ὅταν τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἡ λύπη ᾖ, μὴ ᾖ δὲ

ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ταχθεῖσα· διὰ τοῦτο εἰς τοῦτο τὸν λογον ἐτέλεσεν, δεσμὰ λέγων, φυλακὰς, μάστιγας, λιθασμοὺς, τὰ κατὰ Στέφανον, τὰ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν αἰνιττόμενος· διὸ ἐπήγαγεν,

37 Ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον.

Τί ἐστι; ποῖον ἐπαινεῖς; ποῖον θαυμάζεις; τοῦτον ἢ ἐκεῖνον; 5 διό φησι, τοῦτο μὲν ὑμῖν οἰκεῖον, ἐκεῖνο δὲ ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν τελευτὴν ἴσχυεν ἡ πίστις, καὶ τύπος τῶν μελλόντων ἐστίν· εἰπὼν δὲ τὰ κατὰ τοὺς Ἀποστόλους ὅτι "ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον," ἐλιθάσθησαν, ἄνεισι πάλιν ἐπὶ τὸν Ἠλίαν, τὸν τὰ αὐτὰ πάθοντα τούτοις· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς οὐδέπω περὶ τῶν Ἀποστόλων 10 δόξαν ἔχειν τοσαύτην, ἀπὸ τοῦ ἀναληφθέντος καὶ μάλιστα θαυμασθέντος φέρει τὴν παράκλησιν καὶ τὴν παραμυθίαν.

Περιῆλθον γὰρ ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, 38 ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἄξιος ἦν ὁ κόσμος. 15

Οὕτως οὐδὲ ἱμάτιον εἶχον, φησὶν, ὑπερβολῇ θλίψεως· οὐ πόλιν, οὐκ οἰκίαν, οὐ καταγώγιον, οὐ στάσιν· οὐδὲ γὰρ τὴν ἐρημίαν καταλαβόντες ἡσυχίαν ἦγον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἔφευγον, καὶ ἐκεῖθεν ἠλαύνοντο.

Ἐπ' ἐρημίαις γὰρ πλανώμενοι καὶ ὄρεσι καὶ σπη- 20 λαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς.

Καθάπερ ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις ἑαλωκότες, καὶ οὐδὲ τὸν ἥλιον ὁρᾶν ἄξιοι· ἀλλ' ἔδει φεύγειν ἀεὶ καὶ καταδύσεις ἐπιζητεῖν· τίς οὖν ὁ μισθὸς τῆς τοσαύτης ἀμοιβῆς; οὐδέπω ἀπέλαβον, ἀλλ' ἔτι μένουσιν· ὑμεῖς δὲ ἐν τῷ ἀγῶνι ὄντες ἀσχάλλετε, ἐνοήσατε καὶ 25 ὑμεῖς τί ἐστι καὶ ὅσον ἐστὶν τὸν Ἀβραὰμ καθῆσθαι καὶ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, περιμένοντας πότε σὺ τελειωθῇς, ἵνα δυνηθῶσι τότε λαβεῖν τὸν μισθόν· ὁρᾷς ὅτι ἡμεῖς πλεονεκτοῦμεν αὐτῶν· περὶ ἡμῶν γὰρ, φησὶν, ὅτι κρεῖττόν τι προσβλέψατο ὁ Θεὸς, ἵνα μὴ δοκῶσι πλεονεκτεῖν ἡμῶν τῷ πρῶτοι στεφανοῦσθαι, ἵνα ὥρισε 30 πᾶσι τῶν στεφάνων τὸν καιρόν· καὶ οὐκ εἶπεν ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν στεφανωθῶσιν, ἀλλ' "ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι," προέλαβον κατὰ τοὺς ἀγῶνας, ἀλλ' οὐ προλαμβάνουσι κατὰ τοὺς στεφάνους, οὐκ ἐκείνους ἠδίκησεν, ἀλλ' ἡμᾶς ἐτίμησεν.

ΚΕΦ. ΙΖ.

Περὶ ὑπομονῆς ἐν ἀκολουθήσει Χριστοῦ.

1 Τοιγαροῦν ἡμεῖς, τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων.

Πολλαχοῦ ἡ γραφὴ τὴν παραμυθίαν λαμβάνει τὴν ἐν τοῖς 5 κακοῖς, ἀπὸ τῶν συμβαινόντων πραγμάτων, ὡς ὅταν λέγῃ ὁ προφήτης, ἀπὸ καύματος καὶ ἀπὸ σκληρότητος, καὶ ἀπὸ ὑετοῦ· τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων ἐκείνων ὥσπερ νέφος φλεγόμενον ὑπὸ ἀκτῖνος θερμοτέρας, οὕτως τὴν ὑπὸ τῶν κακῶν καταπονουμένην ἀνίστησι καὶ ἀνακτᾶται ψυχήν· καὶ οὐκ 10 εἶπεν, ὑπεραιωρούμενον, ἀλλὰ "περικείμενον ἡμῖν," ὃ ἐκείνου πλέον, ὥστε ἐν μείζονι εἶναι ἀδείᾳ. ποῖον νέφος μαρτύρων; εἰκότως μάρτυρας οὐκ ἐν τῇ καινῇ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐμαρτύρησαν τῇ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν εἰς τὸ "ὧν οὐκ ἦν ἄξιος 15 "ὁ κόσμος·" οὐ περὶ πάντων λέγει τοῦτο, ἀλλὰ περὶ τούτων τῶν τελευταίων, οὓς καὶ μάρτυρας οἶδεν, ἐπιμέμνηται τῶν κλινάντων παρεμβολὰς, καὶ διὰ τὸ χρήσιμον τοῦ λαοῦ εἰληφότων χάριν.

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν· οὐχ ἁπλῶς εἶπεν ὅτι εἷς πᾶσι τῆς ἀνταποδόσεως καιρός· οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ προκεί- 20 μενον· ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τοσαῦτα μὲν πεποιηκότες, τοσαῦτα δὲ καὶ πεπονθότες διὰ πίστεως, ὅμως ἔτι περιμένουσι τῶν ἐπαγγελθέντων τὴν ἀπόδοσιν, οὐ δυσχεραίνοντες, εἴ γε μεθ' ἡμῶν κομιοῦνται τῶν ὑστέρων, ὅπερ τὴν ὑπομονὴν αὐτῶν ἐδείκνυ μείζονα· εἴ περ δὴ καὶ μετὰ θάνατον ἔτι περιμένουσι τοὺς ἀγωνίσασθαι ὁμοίως 25 αὐτοῖς ὀφείλοντας, ὥστε μετ' ἐκείνων τυχεῖν τῆς τῶν καλῶν ἀπολαύσεως· μαρτύρων δὲ ἐνταῦθα, οὐ τῶν πεπονθότων λέγει, ἀλλὰ τῶν μαρτυρούντων πρὸς τὴν πίστιν.

Ὄγκον ἀποθέμενοι πάντα.

Πάντα τίνα, τουτέστιν τὸν ὕπνον, τὴν ὀλιγωρίαν, τοὺς λογι- 30 σμοὺς τοὺς εὐτελεῖς· πάντα τὰ ἀνθρώπινα.

Καὶ τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν.

"Εὐπερίστατον" ἤτοι τὴν εὐκόλως περιϊσταμένην ἡμᾶς, ἢ τὴν εὐκόλως περίστασιν δυναμένην παθεῖν· μᾶλλον δὲ τοῦτο· ῥᾴδιον γὰρ ἐὰν θέλωμεν, περιγενέσθαι τῆς ἁμαρτίας.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησιν, εἰς τὸ "ὄγκον ἀποθέ- 5 "μενοι πάντα·" ὄγκος ἐστὶν ἡ ἁμαρτία τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἀπολαύσεως, ἐξ ἧς ἡ εὐπερίστατος ἁμαρτία τίκτεται· "εὐπερί- "στατον" δὲ εἶπε τὴν ἁμαρτίαν, τὴν εὐκόλως ἡμᾶς περιϊσταμένην, καὶ ἄγουσαν εἰς τὸ ἑαυτῆς θέλημα.

Ἄλλος δέ φησιν, οὕτω δεῖ ἀναγινώσκειν· "τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς 10 "τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος, μαρτύρων ὄγκον," τουτέστι τὸν τῶν τοσούτων μαρτυριῶν ὄγκον, ἀποθέμενοι πάντα καὶ τὴν "εὐπερίστατον ἁμαρτίαν·" "δι' ὑπομονῆς, φησὶ, τρέχο- "μεν, τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα·" ὃ πάντων κουφότερον ἦν τὸ τοῦ δρόμου, τοῦτο εἰς μέσον τέθεικεν, καὶ οὐκ εἶπεν, προσθῶμεν 15 τῷ δρόμῳ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τούτῳ ὑπομείνωμεν, μὴ ἐκλυθῶμεν· εἶτα τὸ κεφάλαιον τῆς παρακλήσεως, ὃ καὶ πρῶτον καὶ ὕστερον τίθησι, τὸν Χριστὸν, "ἀφορῶντες," φησὶν, "εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχη- "γὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν·" ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς συνεχῶς ἔλεγεν, "εἰ τὸν οἰκοδεσπότην, Βεελζεβοὺλ 20 "ἀπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ;" καὶ πάλιν· "οὐκ ἔστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ δοῦλος ὑπὲρ τὸν "κύριον αὐτοῦ·" εἰ βουλόμεθα οὖν, φησὶν, μαθεῖν καλῶς τρέχειν, πρὸς τὸν Κύριον ὁρῶμεν, τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν· τί ἐστι τοῦτο; τουτέστιν αὐτὸς ἡμῖν τὴν πίστιν ἐνέθη- 25 κεν· αὐτὸς καὶ τὸ τέλος ἐπιθήσει· καὶ γὰρ ὃ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν, "οὐχ ὑμεῖς ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς·" καὶ Παῦλος δέ φησι, "τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην."

2 Ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινεν σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας. 30

Τουτέστιν, ἐξὸν παθεῖν αὐτῷ μηδὲν, εἴγε ἐβούλετο· "οὐδὲ γὰρ "ἁμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲ δόλος εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ·" καὶ ὡς αὐτός πού φησιν, "ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ "ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν·" εἰ τοίνυν ὁ μηδεμίαν ἔχων

ἀνάγκην τοῦ σταυρωθῆναι, ἐσταυρώθη ἡμῶν ἕνεκεν· πόσῳ μᾶλλον ἡμᾶς δίκαιον πάντα γενναίως ὑπομένειν; τί δέ ἐστιν "αἰσχύνης "καταφρονήσας;" τὸν ἐπονείδιστον θάνατον εἵλετο, φησίν· ἔστω γὰρ, ἀπέθνησκεν· τί καὶ ἐπονειδίστως; δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡμᾶς διδάσκων μηδὲν ἡγεῖσθαι τὴν παρὰ ἀνθρώπων δόξαν· τί οὖν 5 *τὸ τέλος; "ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν·" ὁρᾷς τὸ ἔπαθλον; ὅπερ καὶ Παῦλος γράφων φησί· "διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν "ὑπερύψωσεν καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, "ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ·" τὸ κατὰ σάρκα, φησί· μάλιστα μὲν οὖν εἰ μηδὲν ἦν ἔπαθλον, ἱκανὸν τὸ* 10 *ὑπόδειγμα, πεῖσαι πάντας ἑλέσθαι· νυνὶ δὲ καὶ ἔπαθλα ἡμῖν πρόκειται οὐ τὰ τυχόντα· διὰ τὰ σκώμματα οὖν καὶ τὰς λοιδορίας καὶ τὰς ὕβρεις, καὶ τὰς διώξεις, καὶ πάντα ὅσα ἤκουσέ τε καὶ ἔπαθεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ταῦτα εὐεργετῶν, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν θεραπεύων καὶ ὡς Θεὸς θαυματουργῶν,* 15 *φησιν,*

2 Ἀφορῶντες εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν Ἰησοῦν, ὃς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χαρᾶς ὑπέμεινεν σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν δεξιᾷ τε τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ κεκάθικεν. καὶ ἀναλογίσασθε τὸν 20 τοιαύτην ὑπομεμενηκότα ὑπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν εἰς αὐτὸν ἀντιλογίαν, ἵνα μὴ κάμητε ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν ἐκλυόμενοι.

Εἰ γὰρ τὰ τῶν πλησίον πάθη διανίστησιν ἡμᾶς, τὰ τοῦ δεσπότου πόσην ἡμῖν οὐ παρέξει προθυμίαν; καὶ παρεὶς πάντα εἰπεῖν, 25 *διὰ τῆς ἀντιλογίας τὸ πᾶν ἐδήλωσε, καὶ τῷ τοιαύτην προσθεῖναι.*

Οὔπω μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥ τις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται.

Εἴδη παρακλήσεως δύο, ἐναντία ἀλλήλοις εἶναι δοκοῦντα, πολ- 30 *λὴν δὲ ἑαυτοῖς συνεισφέροντα τὴν ἰσχύν· ἅπερ ἀμφότερα ἐνταῦθα τέθεικεν· τὸ μὲν γάρ ἐστιν ὅταν πολλὰ λέγωμεν πεπονθέναι τινάς· ἡ γὰρ ψυχὴ διαναπαύεται, ὅταν ἔχῃ τῶν οἰκείων παθῶν μάρτυρας*

πολλούς· ὅπερ ἔθηκεν ἀνωτέρω, εἰπὼν, "ἀναμιμνήσκεσθε τὰς "πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμεί- "νατε παθημάτων·" τὸ δὲ ὅταν λέγωμεν ὅτι οὐ μέγα τι πέπονθας, τὸ μὲν τετρυχωμένην αὐτὴν διαναπαύει, καὶ ἀναπνεῖν ποιεῖ, τὸ δὲ ῥᾳθυμοῦσαν καὶ ὑπτίαν γενομένην ἐπιστρέφει· ἵνα γὰρ μὴ ἐξ 5 ἐκείνης τῆς μαρτυρίας φρόνημα αὐτοῖς τεχθῇ, ὅρα τί ποιεῖ, "οὔπω μέχρις αἵματος ἀντεκατέστητε, πρὸς τὴν ἁμαρτίαν·" ἱκανὸν γὰρ τοῦτο διαναστῆσαι ψυχὴν, ὅταν ἐννοήσῃ ὅτι οὐ πρὸς τὸ πᾶν ἦλθεν, τουτέστιν, οὔπω θάνατον ὑπέστητε, μέχρι χρημάτων ὑμῖν ἡ ζημία, μέχρι δόξης, μέχρι τοῦ ἐλαύνεσθαι· ὁ μέντοι Χρι- 10 στὸς ὑπὲρ ὑμῶν τὸ αἷμα ἐξέχεεν· ὑμεῖς δὲ οὔπω εἰς κινδύνους ἐνέβητε θάνατον ἀπειλοῦντας.

Καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως.

Τουτέστι, καὶ παρήκατε τὰς χεῖρας καὶ ἐξελύθητε· ἐνταῦθα δείκνυσιν καὶ τὴν ἁμαρτίαν σφόδρα πνέουσαν, καὶ αὐτὴν ὁπλιζο- 15 μένην. τὸ "ἀντεκατέστητε" πρὸς τοὺς ἑστῶτας εἴρηται.

Ἥ τις ὑμῖν ὡς υἱοῖς διαλέγεται, υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος.

Ἐποιήσατο ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν παράκλησιν ἐκ περιου- 20 σίας, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λόγων ἐπάγει· ὁ Θεὸς, φησὶν, ἐστὶν ὁ συγχωρῶν· τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν εἰς παράκλησιν, ὅταν μάθωμεν ὅτι τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ, τὰ τοιαῦτα δυνηθῆναι ἐκείνου συγχωροῦντος.

6 Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν, ὃν παραδέχεται. 25

Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν ὅτι ἐστί τις δίκαιος θλίψεως χωρὶς, εἰς παιδείαν ὑπομένετε, φησὶν, οὐκ εἰς κόλασιν, οὐδὲ εἰς τιμωρίαν· ἐπειδὴ τοσαῦτα ἐπάθετε κακὰ, νομίζετε ὅτι ἀφῆκεν ὑμᾶς ὁ Θεὸς, εἰ μὴ ἐπάθετε, τότε ἔδει τοῦτο ὑποπτεύειν· εἰ γὰρ πάντα υἱὸν μαστιγοῖ ὃν παραδέχεται, ὁ μὴ μαστιζόμενος ἴσως οὐχ υἱὸς, 30 εἰσὶ μὲν γὰρ μαστιζόμενοι πολλοὶ καὶ πονηροὶ, ἀλλ' ἐκεῖνοι τῆς οἰκείας πονηρίας διδόασι δίκην, καὶ οὐχ ὡς υἱοὶ μαστιγοῦνται, ἀλλ' ὡς κακοὶ κολάζονται· ὑμεῖς δὲ ὡς υἱοί.

8 Εἰ δὲ χωρὶς ἐστὲ παιδείας.

Ὁρᾷς ὅτι ὅπερ ἔφην εἶπεν, ὅτι οὐκ ἔνι μὴ παιδευόμενον εἶναι υἱόν; ὥσπερ γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν νόθων καταφρονοῦσιν οἱ πατέρες, τῶν δὲ γνησίων δεδοίκασι μὴ ῥᾳθυμήσωσιν· εἰ τοίνυν τὸ μὴ παιδεύεσθαι τῶν νόθων ἐστὶ, δεῖ χαίρειν ἐπὶ τῇ παιδείᾳ· εἰ δὲ 5 γνησιότητος τοῦτό ἐστιν, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο αὐτό.

9 Εἶτα τοὺς μὲν τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας εἴχομεν παιδευτὰς καὶ ἐνετρεπόμεθα.

Εἰ γὰρ τοὺς πατέρας αἰδοῦνται τοὺς σαρκικοὺς ἐκεῖνοι, πῶς 10 τὸν πατέρα τὸν ἐπουράνιον οὐκ αἰδεσθήσεσθε; καί τοι οὐκ ἀπὸ τούτου μόνου ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς αἰτίας· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πρὸς τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, τουτέστιν ἡδονὴν πληροῦντες πολλάκις· οὐ πανταχοῦ τὸ συμφέρον ὁρῶντες· ἐνταῦθα οὐ διά τι τῶν αὐτοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ δι' ὑμᾶς καὶ τὴν ὠφέλειαν μόνην τὴν 15 ὑμετέραν· πάντα γὰρ ποιεῖ, ὥστε γενέσθαι ἡμᾶς δεκτικοὺς τῶν ἀγαθῶν τῶν αὐτοῦ.

10 Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας κατὰ τὸ δοκοῦν ἡμᾶς ἐπαίδευον, ὁ δὲ ἐπὶ τὸ συμφέρον, εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ. 20

Τουτέστιν τῆς καθαρότητος, ὥστε ἀξίους γενέσθαι κατὰ δύναμιν, ἐκεῖνος σπουδάζει, ἵνα λάβητε, καὶ πάντα ποιεῖ ἵνα δῷ ὑμῖν· ὑμεῖς οὐ σπουδάζετε, ἵνα λάβητε· "εἶτα," φησὶ, "τοὺς μὲν τῆς "σαρκὸς ἡμῶν πατέρας ἔχομεν παιδευτὰς, καὶ ἐνετρεπόμεθα, οὐ "πολλῷ μᾶλλον ὑποταγησόμεθα τῷ Πατρὶ τῶν πνευμάτων καὶ 25 "ζήσομεν;" "πνευμάτων," ἤ τοι τῶν χαρισμάτων, δυναμέων· ἐὰν οὕτως ἀποθνήσκωμεν, φησὶ, τότε ζησόμεθα.

11 Πᾶσα δὲ παιδεία πρὸς μὲν τὸ παρὸν οὐ δοκεῖ χαρᾶς εἶναι, ἀλλὰ λύπης.

Καλῶς εἶπεν "οὐ δοκεῖ·" οὐκ ἔστι, φησὶ, λύπη ἡ παιδεία, 30 ἀλλὰ δοκεῖ· πᾶσα δὲ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη καὶ ἡ πνευματικὴ, ποία γὰρ λύπη τίκτουσα χαράν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἡδονὴ τίκτουσα ἀθυμίαν.

Ὕστερον δὲ καρποὺς εἰρηνικοὺς τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν δικαιοσύνης.

Οὐ καρπὸν, ἀλλὰ "καρποὺς," πλῆθος πολὺ "τοῖς δι' αὐτῆς," φησὶ, "γεγυμνασμένοις," ἀντὶ τοῦ τοῖς ἀνασχομένοις ἐπὶ πολὺ καὶ καρτερήσασιν· ἄρα γυμνασία ἐστὶν ἡ παιδεία τὸν ἀθλητὴν 5 ἰσχυρὸν ἐργαζομένη ἐν τοῖς ἀγῶσι καὶ ἀκαταγώνιστον· μὴ τοίνυν ἐκλειψῆτε περὶ τὴν ἀνταπόδοσιν· ὀρθὰ, φησὶ, βαδίζετε, ὥστε μὴ ἐπιταθῆναι τὴν χωλείαν, ἀλλὰ μεταβληθῆναι ἐπὶ τὰ πρότερα· ὁ γὰρ μετὰ χωλείας τρέχων ἐπιτρίβει τὸ κακὸν, ἵνα μὴ τὸ χωλὸν ἐκτραπῇ, ἰαθῇ δὲ μᾶλλον. 10

ΚΕΦ. ΙΗ.

Περὶ σωφροσύνης ἕως καιρὸς κατορθώσεως, μὴ ἀποτύχωμεν αὐτῆς ὡς Ἡσαῦ, μὴ εὑρὼν τόπον μετανοίας.

12 *Διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνορθώσατε* [q]. 15

Θεόδωρος φησί· ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, τὸν Ἀπόστολον ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ ἀναιρεῖν τὴν μετάνοιαν διὰ τοῦ λέγειν, "ἀδύνατον γὰρ τοὺς φωτισθέντας καὶ τὰ ἑξῆς, πάλιν ἀνακαινί-"ζειν εἰς μετάνοιαν;" πῶς ἄρα ταῦτα νοοῦσιν; πῶς "τὰς παρει-"μένας χεῖρας καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα" ἀνωρθωθῆναι κε- 20 λεύει; χωλοῦ δὲ ἴασιν ποίαν βούλεται γενέσθαι, ὁ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηκότων οὐ προσιέμενος; ὅτι γὰρ ταῦτα πιστοῖς γράφει, δῆλον, ἐξ ὧν, φησὶ, πρὸς αὐτοὺς, "ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρό-"τερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε "παθημάτων." 25

14 *Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.*

Ὅπερ καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "μὴ ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπισυνα-"γωγὴν ἑαυτῶν" τοῦτο καὶ ἐνταῦθα αἰνίττεται, οὐδὲν γὰρ οὕτως

q Sacræ scripturæ *τὸ κείμενον* supplevi, quod deerat cum multis aliis ut opinor.

μάλιστα ἐν πειρασμοῖς εὐκαταγωνίστους ποιεῖ καὶ εὐχειρώτους, ὡς τὸ διεσπᾶσθαι· εἰπὲ γάρ μοι, διάσπασον φάλαγγα ἐν πολέμῳ, καὶ οὐδὲ πόνου δεηθήσονται οἱ πολέμιοι, ἀλλὰ δεδεμένους αὐτοὺς λήψονται κατ' ἰδίαν εὑρόντες, καὶ ταύτῃ ὄντες ἀσθενεστέρους. εἰ δυνατὸν οὖν τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων εἰρηνεύετε, μηδὲν τὴν εὐσέ- 5 βειαν παραβλάπτων, ἀλλ' ἐν οἷς πάσχεις κακῶς, φέρε γενναίως· μέγα γὰρ ὅπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἀνεξικακία. "καὶ τὸν ἁγια- "σμόν·" ἀντὶ τοῦ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν κοσμιότητα, εἴτε χωρὶς γάμου ἐστὶ, φησὶ, τίς ἁγνὸς μεινάτω, εἴτε ἐν γάμῳ, μὴ πορ- νευέτω, ἀλλὰ κεχρήσθω τῇ γυναικί· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἁγιασμός· 10 πῶς; οὐχ ὁ γάμος ἁγιασμὸς, ἀλλ' ὁ γάμος τηρεῖ τὸν ἀπὸ τῆς πίστεως ἁγιασμὸν, οὐκ ἀφεὶς πόρνῃ προσέχειν· ὁ γὰρ γάμος τίμιος, οὐχ ἅγιος· καθαρὸς ὁ γάμος, οὐ μέντοι καὶ ἁγιωσύνην παρέχει, "οὗ χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον·" ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους λέγει, "μὴ πλανᾶσθε, οὔτε πορνοὶ, οὔτε μοιχοὶ, 15 "οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεο- "νέκται, οὔτε κλέπται, οὔτε μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομή- "σουσι· πῶς γὰρ, ὁ γενόμενος πόρνης σῶμα, πῶς δυνήσεται εἶναι "τοῦ Χριστοῦ;"

15 Ἐπισκοποῦντες, μή τις ὑστερῶν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ 20 Θεοῦ, μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ, καὶ δι' 16 αὐτῆς μιανθῶσιν πολλοί· μή τις πόρνος ἢ βέβηλος.

Ὅρα πῶς πανταχοῦ ἑκάστῳ τὴν κοινὴν ἐγχειρίζει σωτηρίαν· "παρακαλοῦντες," φησὶν, "ἀλλήλους, καθ' ἑκάστην ἡμέραν, "ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλεῖται·" μὴ τοίνυν πάντας ἐπὶ τοὺς 25 διδασκάλους ἐπιρρίπτετε, μὴ πάντας ἐπὶ τοὺς ἡγουμένους· δύνασθε καὶ ὑμεῖς, φησὶ, ἀλλήλους οἰκοδομεῖν· "ἐπισκοποῦντες" οὖν φησὶ, τουτέστιν ἀκριβῶς ἐρευνῶντες, καὶ καταμανθάνοντες ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν, "μή τις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ," τοῦτο ἐν τῷ Δευτερονομίῳ κεῖται· ἔλαβε δὲ αὐτὸ ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν 30 φυτῶν, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ γράφων λέγει, "μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύ- "ραμα ζυμοῖ·" οὐκ ἐκείνου μόνου ἕνεκεν τοῦτο βούλομαι, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ γινομένην βλάβην· καὶ εἰκότως πικρὰν τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν· οὐδὲν γὰρ ὄντως ἁμαρτίας πικρότερον, καὶ

οὐκ εἶπεν "ῥίζα" πικρὰ, ἀλλὰ "πικρίας·" τὴν μὲν γὰρ πικρὰν ῥίζαν ἔστι καρποὺς ἐνέγκαι γλυκεῖς· τὴν δὲ πικρίας ῥίζαν καὶ πηγὴν καὶ ὑπόθεσιν, οὐκ ἔνεστί ποτε γλυκὺν ἐνεγκεῖν καρπὸν, καὶ διὰ ταύτης, φησὶ, μιανθῶσιν οἱ πολλοί· τουτέστιν, τοὺς ἀσελγεῖς ἐκκόπτετε. 5

16 Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ.

Καὶ *ποῦ πόρνος ἦν ὁ* Ἠσαῦ; *οὐ τοῦτό φησιν ὅτι πόρνος ἦν, ἀλλὰ μή τις ὡς* Ἠσαῦ *βέβηλος, τουτέστιν γαστρίμαργος, ἀκρατὴς, κοσμικὸς, τὰ πνευματικὰ ἀπεμπολῶν, ὃς τὴν παρὰ τοῦ* Θεοῦ 10 *τιμὴν ταύτην διὰ τῆς οἰκείας ῥαθυμίας ἀπέδοτο, ὥστε οὐχ ὁ πόρνος ἀκάθαρτος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ γαστρίμαργος· καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἑτέρας ἐστὶν ἡδονῆς δοῦλος.*

17 Ἴστε γὰρ ὅτι καὶ μετέπειτα θέλων κληρονομῆσαι τὴν εὐλογίαν ἀπεδοκιμάσθη, μετανοίας γὰρ τόπον οὐχ εὗρεν, 15 καίπερ μετὰ δακρύων ἐκζητήσας αὐτήν.

Οὐ *τὴν μετάνοιαν ἐκβάλλει· οὐ γὰρ ἦν μετανοίας τὰ ῥήματα· καὶ μετὰ ταῦτα ὁ φόνος ἔδειξεν· καὶ γὰρ αὐτὸς τῇ προαιρέσει ἀνεῖλεν τὸν* Ἰακώβ· *"ἐγγυσάτωσαν γὰρ," φησὶν, "αἱ ἡμέραι "τοῦ πάθους τοῦ πατρὸς, καὶ ἀποκτενῶ* Ἰακὼβ *τὸν ἀδελφόν μου·"* 20 *οὐκ ἴσχυσαν τὰ δάκρυα μετάνοιαν αὐτῷ δοῦναι, ὅτι οὐ μετενόησεν ὃν ἔδει τρόπον. ἐμοὶ δοκεῖ αἰνίττεσθαί τινας ἐν αὐτοῖς πόρνους, καὶ ἄγνοιαν ὑποκρίνεσθαι, ἵν' ὅταν ἐπιμένωσι, τότε καὶ τὸν ἔλεγχον ἐπαγάγῃ, ὥστε μὴ ἀπαναισχυντῆσαι· ἢ οὖν οὐχ εὗρεν μετάνοιαν, ἢ μετανοίας μείζονα ἥμαρτεν· ἔστι γὰρ ἁμαρτήματα μετανοίας* 25 *μείζονα, τουτέστιν, μὴ πέσωμεν πτῶμα ἀνίατον· τοῖς μὲν γὰρ μηδέπω πεσοῦσιν οὕτω διαλέγεται, τῷ φόβῳ συγκροτῶν αὐτοὺς, φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστι πεσόντα παραμυθίας τυχεῖν, τοῖς δὲ πεσοῦσιν, ὥστε μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσεῖν, τὰ ἐναντία φησὶν, οὕτω λέγων, "τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ* Χριστὸς 30 *"ἐν ὑμῖν," καὶ πάλιν, "ὅτι τινὲς ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάρι- "τος ἐξεπέσατε·" ἰδοὺ μαρτυρεῖ ὅτι ἐξέπεσαν· ὁ μὲν γὰρ ἑστὼς ἀκούων ὅτι πεσόντα οὐκ ἔστι συγγνώμης τυχεῖν, ἀσφαλέστερος ἔσται περὶ τὴν στάσιν· ἂν μέντοι καὶ περὶ τὸν πεπτωκότα τῇ*

αὐτῇ χρήσῃ σφοδρότητι, οὐδέποτε ἀναστήσεται· οὐ μόνον δὲ, φησὶν, ἐδάκρυσεν, ἀλλὰ καὶ ἐξεζήτησεν· οὐ τοίνυν ἐκβάλλει μετάνοιαν, ἀλλ' ἀσφαλίζεται αὐτοὺς πρὸς τὸ μὴ πεσεῖν.

Θεόδωρος δέ φησιν, οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται, ἀλλὰ διδάξαι ὡς οὐκ ἔνεστιν ἐν καιρῷ τὴν προσήκουσαν 5 διόρθωσιν ἐπιδεξαμένους, ὕστερον αὐτὴν ἀνακτᾶσθαι, ὅταν ὁ τῆς ἀνταποδόσεως καιρὸς καταλλήλως ἐπάγεσθαι τῷ ἑκάστου τρόπῳ μέλλῃ. οὐ γὰρ ἐναντία λέγειν ἐσπούδακεν ἑαυτῷ, καὶ ταῦτα οὕτως ἐκ τοῦ σύνεγγυς· γνοίη δ' ἄν τις ἐκ τοῦ παραδείγματος, ὅ φησι· πρῶτον μὲν γὰρ ἐμνημόνευσε τοῦ Ἡσαῦ, τότε μὲν ἀθυμήσαντος, 10 ὅτε τῆς εὐλογίας οὐκ ἔτυχεν, μείναντος δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ τρόπου κακίας ὁμοίως καὶ μετὰ τοῦτο· ἔπειτα οὐχὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων μετανοήσας οὐκ ἔτυχεν ἐκεῖνος· οὐ γὰρ τοῦτο ᾔτει τότε· ἀλλ' εὐλογίας, ἣ κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ τρόπου τῷ ἀδελφῷ δοθεῖσαν, ἀφαιρεθῆναι αὖθις οὐδαμῶς οἷόντε ἦν καὶ δοθῆναι τούτῳ πάλιν. 15 ἔστι μέντοι καὶ τοῦτο εὑρεῖν, ὡς οὐκ ἀνόνητα αὐτῷ πάντῃ τὰ δάκρυα ἐγένετο, ἀμέλει φαίνεται ὁ πατὴρ μετὰ τοῦτο παθὼν ἐπ' αὐτῷ, καὶ τινὰς εὐλογίας αὐτῷ δεδωκώς· οὕτως οὐ τὴν μετάνοιαν ἀνελεῖν διὰ τούτων βούλεται.

ΚΕΦ. ΙΘ. 20

Ὅτι φοβερωτέρα τῶν ἐπὶ Μωϋσέως τὰ μέλλοντα, καὶ πλείονος ἄξια σπουδῆς τὰ νῦν.

18 Οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει καὶ κεκαυ-19 μένῳ πυρὶ καὶ γνόφῳ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς οἱ ἀκούσαντες 25 παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ὅρα πῶς ποιεῖται τὰς συγκρίσεις τούτων, καὶ εἰκότως αὐτὰ ὕστερον ἔθηκεν· ὅτε γὰρ αὐτοὺς διὰ μυρίων ἔπεισεν, ὅτε καὶ τὸ μέσον ἔθηκεν ἑκατέρους τῆς διαθήκης, τότε λοιπὸν προκατεγνωσμένης αὐτῆς, ῥᾳδίως καὶ 30 τούτοις ἐπιχειρεῖ, καί φησι φοβερὰ ταῦτα, καὶ οὕτω φοβερὰ, ὡς μηδὲ φέρειν τὴν ἀκοὴν, ὡς μηδὲ θηρίον τολμᾶν ἀνιέναι· ἀλλ' οὐ

τοιαῦτα οἷα τὰ μετὰ ταῦτα· τί γὰρ τὸ Σινὰ πρὸς τὸν οὐρανόν; τί δαὶ τὸ ψηλαφώμενον πῦρ πρὸς τὸν ἀψηλάφητον Θεόν; "ὁ Θεὸς "γὰρ πῦρ καταναλίσκον·" "μὴ λαλείτω γὰρ," φησὶν, "ἡμῖν ὁ "Θεὸς, ἀλλὰ λαλείτω ἡμῖν Μωϋσῆς," καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ διαστελλόμενον· "κἂν θηρίον θίγῃ τοῦ ὄρους, λιθοβοληθήσεται·" 5 καὶ οὕτω φοβερὸν ἦν τὸ φανταζόμενον.

21 Μωϋσῆς εἶπεν, ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος.

Τί θαυμαστὸν, φησὶ, περὶ τοῦ λαοῦ, αὐτὸς ὁ εἰς τὸν γνόφον εἰσελθὼν, οὗ ἦν ὁ Θεὸς, φησὶν, "ἔμφοβός εἰμι καὶ ἔντρομος."

22 Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ 10 ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ· καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, 23 πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι 24 δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν 15 Ἄβελ.

Ἀντὶ Μωϋσέως Ἰησοῦς, ἀντὶ τοῦ λαοῦ μυριάδες ἀγγέλων. πρωτοτόκων τίνων φησί; τῶν πιστῶν. "καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειω- "μένων," μετὰ τούτων ἐστὲ, φησὶ, "καὶ διαθήκης μεσίτῃ Ἰησοῦ, "καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ," τὸ 20 γὰρ τοῦ Ἄβελ ἐλάλησεν; ναὶ, φησὶ, καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν, ἔτι λαλεῖ· καὶ πάλιν ὁ Θεός φησι, "φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου "βοᾷ πρός με·" ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, ὅτι ἔτι καὶ νῦν ᾄδεται, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς τὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦτο γὰρ πάντας ἐκάθηρεν, καὶ φωνὴν ἀφίησι λαμπροτέραν καὶ εὐσημοτέραν, ὅσῳ μείζονα τὴν 25 μαρτυρίαν ἔχει τὴν διὰ τῶν πραγμάτων.

25 Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα· εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἔφυγον τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὸν ἀπ' οὐρανοῦ ἀπο- 26 στρεφόμενοι· οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε, νῦν δὲ 30 ἐπήγγελται λέγων, ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω, οὐ μόνον τὴν 27 γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. τὸ δὲ, ἔτι ἅπαξ δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων, ἵνα μείνῃ

28 τὰ μὴ σαλευόμενα. διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαβόντες, ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ
29 Θεῷ, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον.

Φοβερὰ ἐκεῖνα, ἀλλὰ πολλῷ ταῦτα θαυμασιώτερα καὶ λαμπρότερα· οὐ γὰρ σκότος ἐνταῦθα, οὐδὲ γνόφος, οὐδὲ θύελλα. ἐμοὶ δοκεῖ δι' ἐκεῖνον αἰνίττεσθαι τὸ ἀσαφὲς τῆς παλαιᾶς, καὶ τὸ συνεσκιασμένον τοῦ νόμου καὶ τὸ συγκεκαλυμμένον· ἄλλως δὲ ὁ νομοθέτης ἐν πυρὶ φαίνεται, φοβερὸς καὶ κολαστικὸς τοῖς παραβαίνουσιν. τί δαὶ οἱ ἦχοι τῆς σάλπιγγος; εἰκότως ἅτε ὡς βασιλέως τινὸς παρόντος· τοῦτο γοῦν καὶ ἐπὶ τῆς δευτέρας ἔσται παρουσίας, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι πάντα διεγηγέρθαι δεῖ· ἡ δὲ τῆς φωνῆς σάλπιγξ τοῦτο ποιεῖ· πάντα τοίνυν τότε αἰσθητὰ, καὶ ὄψεις καὶ φωναὶ, πάντα νοητὰ καὶ ἀόρατα νῦν· καὶ καπνὸς, φησὶ, πολὺς ἦν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ Θεὸς λέγεται πῦρ εἶναι, καὶ ἐν τῇ βάτῳ οὕτως ἐφάνη, καὶ διὰ τοῦ καπνοῦ δείκνυσι τὸ πῦρ· τί δαὶ ὁ γνόφος καὶ τὸ σκότος; πάλιν τὸ φοβερὸν ἐμφαίνει· οὕτω καὶ ὁ Ἠσαΐας φησὶ, "καὶ ὁ οἶκος ἐπλήσθη καπνοῦ·" καὶ ἡ θύελλα τί βούλεται; ῥάθυμον τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἦν· ἔδει τοίνυν αὐτὸ διανίστασθαι τούτοις· οὐδεὶς γὰρ οὕτω νωθὴς, ὃς οὐκ ἄνω τὴν διάνοιαν εἶχεν· γινομένων τούτων καὶ νομοθετουμένων, Μωϋσῆς ἐλάλει· ὁ δὲ Θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ φωνῇ· ἔδει γὰρ τοῦ Θεοῦ φέρεσθαι τὴν φωνὴν, ἐπειδὴ διὰ Μωϋσέως ἤμελλε νομοθετεῖν· διὰ τοῦτο ἀξιόπιστον αὐτὸν ἐποίει· οὐχ ἑώρων αὐτὸν διὰ τὸν γνόφον, οὐκ ἤκουον αὐτοῦ διὰ τὸ ἰσχνόφωνον. τί οὖν; ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο φωνῇ δημηγορῶν, ἀλλ' ὄνομα αὐτοῦ καλέσεται· "παρῃτήσαντο," φησὶ, "μὴ προστεθῆναι "αὐτοῖς λόγον ἄνωθεν." ἄρα αὐτοὶ γεγόνασιν αἴτιοι τοῦ διὰ σαρκὸς φανῆναι τὸν Θεόν· "λαλείτω ἡμῖν," φησὶ, "Μωϋσῆς, καὶ μὴ λα- "λείτω ἡμῖν ὁ Θεὸς," οἱ τὰς συγκρίσεις ποιοῦντες μᾶλλον ἐκεῖνα ἀναιροῦσιν, ἵνα ταῦτα πολλῷ μείζονα δείξωσι· καὶ ταῦτα κρείττονα καὶ ἡμερώτερα καὶ θαυμασιώτερα τὰ ἡμέτερα· οὐκ ἠξιώθησαν, φησὶν, ὧν ἡμεῖς ἐκεῖνοι, ἄλλως δὲ καὶ τὸ ἀόρατον δείκνυσι διὰ τοῦ σκότους καὶ γνόφου· τότε καὶ Μωϋσῆς ἔδεισεν· νυνὶ δὲ οὐδείς· ὥσπερ γὰρ κάτω εἱστήκει ὁ λαὸς τότε, οὕτω καὶ

ἡμεῖς· οὐκ ἦσαν κάτω, ἀλλ᾽ οὐρανοῦ κάτω· ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ ὁ Υἱός· ἀλλ᾽ οὐχ ὡς Μωϋσῆς· ἐκεῖ ἔρημος ἦν, ἐνταῦθα πόλις· "καὶ μυριά- "σιν ἀγγέλων πανηγύρει," ἐνταῦθα τὴν χαρὰν δείκνυσι, τὴν εὐφρο- σύνην ἀντὶ τοῦ γνόφου καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς θυέλλης.

(Σευηριανοῦ.) Σευηριανὸς δέ φησι· πανήγυρις γὰρ καὶ ἑορτὴ 5 ἀγγέλων ἡ εἰς τὸν Θεὸν δόξα.

Καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησίν· ἐκεῖνοι οὐ προσῆλθον, ἀλλὰ πόρρω εἱστήκεσαν καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὑμεῖς δὲ προσεληλύθατε· 10 ἐνταῦθα αὐτοὺς φοβεῖ εἰπὼν, "καὶ κριτῇ Θεῷ πάντων," τουτέστι τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, "καὶ πνεύμασι δικαίων τετελει- "ωμένων," τὰς ψυχὰς λέγει τῶν εὐδοκίμων, "καὶ διαθήκης νέας "μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ," τουτέστι καθαρμοῦ, "κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ·" εἰ δὲ τὸ αἷμα λαλεῖ, 15 πολλῷ μᾶλλον ὁ σφαγιασθεὶς ζῇ· τί δαὶ ἐλάλει; ἢ πῶς ἐλάλει; ἔνθα γὰρ ἂν εἰς εἰλικρινῆ διάνοιαν ἐμπέσῃ, διανίστησιν αὐτὴν καὶ ποιεῖ λαλεῖν.

Βλέπετε μὴ παραιτήσησθε τὸν λαλοῦντα.

Τουτέστι, μὴ ἀπογνῶτε. 20

Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐκ ἐξέφυγον τὸν ἐπὶ γῆς παραιτησάμενοι χρηματίζοντα.

Τίνα λέγει; ἐμοὶ δοκεῖ Μωϋσῆν· ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· εἰ ἐπὶ γῆς νομοθετοῦντα παραιτησάμενοι οὐκ ἐξέφυγον, ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ νομοθετοῦντα πῶς παραιτησόμεθα; ἐνταῦθα δείκνυσιν, ὅτι 25 οὐκ ἄλλος ἐστὶν ἐκεῖνος, μὴ γένοιτο, ἀλλ᾽ αὐτὸς μέν ἐστι καὶ οὗτος κἀκεῖνος· φοβερὸς δὲ οὗτος· οὐ γὰρ διαφορὰν λέγει προσώπων, ἀλλὰ δόσεως· πόθεν δῆλον; "εἰ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ παρῃτή- "σαντο," φησὶν, "τὸν ἐπὶ γῆς χρηματίζοντα, πολλῷ μᾶλλον "ἡμεῖς οἱ τὸν ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἀποστρεφόμενοι·" τί οὖν, ἄλλος ἐστὶν 30 οὗτος παρ᾽ ἐκεῖνον; πῶς; "οὗ ἡ φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσε τότε·" ἡ γὰρ τοῦτό τε δόντος τὸν νόμον φωνὴ τὴν γῆν ἐσάλευσεν.

Νῦν δὲ ἐπήγγελται λέγων, ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείω, οὐ μόνον τὴν γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ

δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν, ὡς πεποιημένων.

Ἄρα ἐκ τοῦ μέσου πάντα ἀρθήσεται, καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον συμπαγήσεται ἄνωθεν· τοῦτο τοίνυν αἰνίττεται ἐνταῦθα· τί τοίνυν ἀλγεῖς ἐν κόσμῳ οὐ μένοντι, κόσμῳ θλιβόμενος μικρὸν ὕστερον 5 παροδευομένῳ; εἰ ἐν ὑστέρῳ τοῦ κόσμου ἡ ἄνεσις ἦν, τότε θλίβεσθαι ἐχρῆν, πρὸς τὸ τέλος ὁρῶντα· "ἵνα μείνῃ," φησὶ, τὰ μὴ "σαλευόμενα·" ποῖα δέ ἐστι τὰ μὴ σαλευόμενα; τὰ μέλλοντα.

Σετηριανὸς δέ φησιν· τοῦτ' ἔστιν ὃ λέγει ὁ Παῦλος ἀλλαχοῦ· "παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου· ἵνα παρέλθῃ 10 "τὰ πρόσκαιρα, καὶ ἔλθῃ τὰ αἰώνια."

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δὲ ὧδε λέγει· καλῶς ἀπὸ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς τῶν τε νῦν τὴν μεταβολὴν καὶ τῶν ὑστέρων τὸ βέβαιον συνίστησιν· τὸ μὲν γὰρ σείειν ἐπαγγείλασθαι τὴν μετάθεσιν αὐτῶν δηλοῖ πάντως ὡς ἐσομένην· τῇ δὲ τοῦ "ἅπαξ" προσ- 15 θήκῃ, τῶν μετὰ τοῦτο δηλοῖ τὸ ἀμετάθετον.

Διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμβάνοντες, ἔχομεν χάριν.

(Χρυσοστόμου.) Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησιν· τουτέστιν, εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ· οὐ γὰρ μόνον οὐκ ὀφείλομεν δυσπετεῖν ἐπὶ 20 τοῖς παροῦσιν, ἀλλὰ καὶ χάριν αὐτῷ μεγίστην εἰδέναι ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν.

Δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ.

Ἀντὶ τοῦ οὕτως ἐστὶν εὐαρέστως λατρεύειν τῷ Θεῷ· εὐχαριστοῦντα ἐν ἅπασιν· ὃ γὰρ ἂν ἐργάσηταί τις γογγύζων, ὑποτέμνε- 25 ται καὶ ἀπώλεσε τὸν μισθόν· οὐκ ἄρα ἐστὶν εὐαρέστως λατρεῦσαι, μὴ χάριν εἰδότας πάντων αὐτῷ, καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν ἀνέσεων· μηδὲν οὖν ἰταμὸν φθεγγώμεθα, μηδὲν ἀναίσχυντον, ἵνα αἰδέσιμοι ὦμεν· τοῦτο γάρ ἐστι μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας.

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ φιλαδελφίας καὶ φιλοξενίας.

1 2 Ἡ φιλαδελφία μενέτω· τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε· διὰ ταύτης γὰρ ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. 5

Οὐκ εἰδότες ἐξένισαν· διὰ τοῦτο καὶ μέγας ὁ μισθός.

3 Μιμνήσκεσθε τῶν δεσμίων, ὡς συνδεδεμένοι, τῶν 4 κακουχουμένων, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐν σώματι· τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ 5 μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός· ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος· ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν. 10

Ὅρα πόσος περὶ σωφροσύνης λόγος αὐτῷ· δείκνυσιν ὅτι δικαίως τὰ ἑξῆς ἐπήγαγεν· εἰ γὰρ ὁ γάμος συνεχωρήθη, δικαίως ὁ πόρνος κολάζεται, δικαίως ὁ μοιχὸς τιμωρεῖται· ἐνταῦθα πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἀποδύεται· οὐκ εἶπε πάλιν, μηδεὶς ἔστω πόρνος, 15 ἀλλ' ἅπαξ εἰπὼν τότε ἐπήγαγεν, ὡς κοινὴν παραίνεσιν, οὐχ ὡς πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος· "ἀφιλάργυρος ὁ τρόπος, ἀρκούμενος "τοῖς παροῦσιν·" εἶτα καὶ ἐνταῦθα ἡ παραμυθία.

Αὐτὸς γὰρ εἴρηκεν, οὐ μή σε ἀνῶ, οὐδ' οὐ μή σε 6 ἐγκαταλείπω, ὥστε θαρροῦντας ἡμᾶς λέγειν, Κύριος ἐμοὶ 20 βοηθὸς, καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.

Πάλιν ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἡ παραμυθία· "μνημονεύετε τῶν "ἡγουμένων ὑμῶν·" τοῦτο ἄνωθεν ὤδινεν εἰπεῖν· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, "εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων."

(Θεόδωρος.) Θεόδωρος δέ φησιν· ἡγουμένους τοὺς παρ' αὐτοῖς 25 καταγγείλαντας τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, καὶ τελειωθέντας ὑπὸ Ἰουδαίων αὐτόθι· πολλοὶ δὲ ἦσαν, οὔτε Στέφανος μόνον καὶ Ἰάκωβος, ὁ μαχαίρᾳ ἀναιρεθεὶς, ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος, ἕτεροι δὲ πλεῖστοι, σιωπῇ παραδεδομένοι.

7 Οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν. 30

Θεωροῦντες γὰρ αὐτῶν τὸν βίον, φησὶ, μιμεῖσθε τὴν πίστιν· ἀπὸ γὰρ βίου καθαροῦ ἡ πίστις.

8 Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς 9 τοὺς αἰῶνας· διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε· καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ 5 βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες.

Τὸ "χθὲς" τὸν παρελθόντα λέγει χρόνον, τὸ "σήμερον" τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα, καὶ τὸν μέλλοντα, τὸν ἄπειρον· τουτέστιν ἀρχιερέα ἠκούσατε, ἀλλ' οὐκ ἀρχιερέα λήγοντα, ἀεὶ ὁ αὐτός ἐστιν, ὡς ὄντων τινῶν τῶν λεγόντων, ὅτι οὐκ ἔστιν, ἕτερος ἥξει· ὅπερ οὖν καὶ οἱ 10 Ἰουδαῖοι λέγουσιν, καὶ τοῦ ὄντως ἀποστερήσαντες ἑαυτοὺς, τῷ ἀντιχρίστῳ περιπεσοῦνται.

ΚΕΦ. ΚΑ.

Περὶ τοῦ μὴ σωματικῶς ζῆν κατὰ νόμον, ἀλλὰ πνευματικῶς κατὰ Χριστὸν ἐν ἀρετῇ. 15

Διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε.

Οὐ μόνον ξέναις, ἀλλὰ μηδὲ ποικίλαις.

Καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες.

Ἐνταῦθα ἠρέμα αἰνίττεται τοὺς τὴν παρατήρησιν τῶν βρωμά- 20 των εἰσάγοντας· τῇ γὰρ πίστει πάντα καθαρά· πίστεως οὖν δεῖ, οὐ βρωμάτων.

10 Ἔχομεν θυσιαστήριον, ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ λατρεύοντες.

Οὐχ οἷα τὰ Ἰουδαϊκὰ, τοιαῦτα τὰ παρ' ἡμῖν, ὡς μηδὲ τῷ 25 ἀρχιερεῖ θέμις εἶναι μετέχειν αὐτῶν· ὥστε ἐπειδὴ εἶπεν, "μὴ "παρατηρεῖτε," ἐδόκει δὲ τοῦτο καταβάλλοντος εἶναι τὰ ἴδια· πάλιν αὐτὸ περιστρέφει· μὴ γὰρ καὶ ἡμεῖς οὐ παρατηροῦμεν, φησίν· καὶ παρατηροῦμεν, καὶ σφοδρότερον, οὐδὲ αὐτοῖς τοῖς ἱερεῦσι μεταδιδόντες αὐτῶν. 30

Σετηριανὸς *φησί· τουτέστιν οἱ ἐν νόμῳ, οὐκ ἔχουσι τὸ δῶρον τοῦτο, οὗ μετέχομεν ἡμεῖς· "ἔξω δὲ τῆς παραβολῆς." ἀντὶ τοῦ ἔξω τῶν νομίμων, καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς παρεμβολῆς.*

11 Ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα κατα-12 καίεται ἔξω τῆς παρεμβολῆς· διὸ καὶ ὁ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαὸν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν.

5

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἁγιάζει γὰρ Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν ἀληθεστέραν σκηνὴν, τουτέστι τὴν ἐκκλησίαν· ἔξω δὲ τῆς πύλης ἔπαθεν, οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐν αὐτῇ τῇ παρεμβολῇ· ἔξω γὰρ, ὥσπερ τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς ἐν Χριστῷ κάθαρσις· ἀπεφοίτησε γὰρ αὐτῆς ἐνεργέστατα λέγων, "ἰδοὺ ἀφίεται ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν," 10 μετερρίκησε[r] δὲ ὥσπερ ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν ἡ ἀφαγνίζουσα χάρις, καὶ ὡς ὁ Παῦλός φησιν, "οἱ μακρὰν ὄντες γεγόνασιν ἐγγύς·" εἶδες τὸν τύπον λάμποντα περὶ ἁμαρτίας, φησὶ, "καὶ ἔξω τῆς "πύλης ἔπαθεν· τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν, φέροντες τὸν "ὀνειδισμὸν αὐτοῦ," τουτέστιν, τὰ αὐτὰ πάσχοντες, κοινωνοῦντες 15 αὐτῷ ἐν τοῖς παθήμασιν. ὡς κατάδικος ἐσταυρώθη ἔξω· μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς αἰσχυνώμεθα ἐξιέναι "τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες," τουτέστι τὸν σταυρὸν, συσταυρούμενοι αὐτῷ, καὶ νεκροῦντες ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ κόσμου, ἵνα καὶ ἡμῖν τὸ πάθος αὐτοῦ ἀφθαρσίας καὶ καθαρισμοῦ πρόξενον γένηται· εἰ δὲ καὶ τοὺς ἔχοντας τὰ 20 σωματικὰ μολύσματα ἐξωθεῖσθαι τῆς παρεμβολῆς ὁ νόμος ἐκέλευεν, ταῦτα δὲ τυπικῶς τὸν τῶν ψυχῶν μολυσμὸν ἐδήλου· ἔξω τῆς παρεμβολῆς ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, ὅτι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτωλῶν πέπονθεν· "αὐτὸς γὰρ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἦρε καὶ τὰς νόσους ἐβά-"στασεν·" καὶ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ ἤχθη εἰς θάνατον, καὶ 25 μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, ἵνα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἡμᾶς τοὺς πρὸς αὐτὸν ἐξιόντας διὰ τῆς πίστεως ἁγιάσῃ. ἕψεται πάντως ταῖς τοῦ πιστεύειν ὁμολογίαις ἡ χάρις, καὶ τῶν πλημμελημάτων ἡ ἄφεσις.

(ΚΥΡΙΛΛΟΥ.) Ὁ μακάριος Κύριλλός φησιν· ἔοικεν ὁ θεσπέσιος 30 Παῦλος τὸ "ἔξω τῆς πύλης" ἔξω τοῦ κόσμου λέγειν· πύλης γὰρ ἡμᾶς ἐξίστησι κοσμικῆς, τὸ ἐθέλειν ἕπεσθαι τῷ Χριστῷ.

14 Οὐ γὰρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλ-

[r] Leg. credo μετερρύηκε.

15 λουσαν ἐπιζητοῦμεν· δι' αὐτοῦ οὖν ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διὰ παντὸς τῷ Θεῷ, τουτέστιν, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Δι' αὐτοῦ ὡς ἀρχιερέως τὸ κατὰ σάρκα· "ὁμολογούντων," φησὶ, "τῷ ὀνόματι αὐτοῦ·" μηδὲν οὖν βλάσφημον φθεγγώμεθα, μηδὲν 5 τὸ λυμηρὸν[s], μηδὲν ἀπονενοημένον, τουτέστιν μετ' αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας· ψυχὴ γὰρ ἐν ταῖς θλίψεσιν ἀπογινώσκει καὶ ἀπαναισχυντεῖ, ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς.

16 Τῆς δὲ εὐποιΐας καὶ κοινωνίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε.

Οὐχὶ πρὸς τοὺς παρόντας λέγω ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς 10 ἀπόντας· εἰ δὲ ἕτεροι τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν ἡρπάκασιν, ἐκ τῶν ἐνόντων τὴν φιλοξενίαν ἐπιδείκνυσθε.

Θεόδωρος δέ φησιν· εὐποιΐαν εἶπεν, εἰς ἔπαινον τοῦ γινομένου, κοινωνίαν δὲ διὰ τὸ περὶ ὁμοπίστους γίνεσθαι, ὡς ἂν δέον κοινωνοὺς ἡγεῖσθαι τοὺς τοιούτους τῶν προσόντων ἡμῖν, οὕτω μετὰ σπουδῆς 15 ταῖς χρείαις αὐτῶν ἀρκεῖν αἱρουμένους.

Τοιαύταις γὰρ θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός.

Δῶμεν αὐτῷ τοιαύτην θυσίαν, ἵνα ἀνενέγκῃ τῷ Πατρί· ἄλλως γὰρ οὐκ ἀναφέρεται, ἂν μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ· μᾶλλον δὲ καὶ διὰ διανοίας συντετριμμένης· πάντα ταῦτα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ἐπεὶ ὅτι 20 τοῦ Υἱοῦ ἐστιν ἡ χάρις δῆλον· ἐπεὶ πῶς ἐστί τι μὴ ἴση; "ἵνα "πάντες," φησὶ, "τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πα- "τέρα·" ποῦ ἴση ἡ τιμή; "καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνό- "ματι αὐτοῦ."

17 Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε. 25

Ὁ μακάριος Ἰωάννης φησὶ, κακὸν ἡ ἀναρχία, καὶ ἀρχὴ ἀταξίας καὶ συγχύσεως· κακὸν δὲ οὐδὲ ἧττον καὶ ἡ ἀπείθεια τῶν ἀρχομένων· τὸ αὐτὸ γὰρ γίνεται πάλιν· ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις, ὅτι ἔστι καὶ τρίτον κακὸν, ὅταν ἄρχων ᾖ κακός· οἶδα κἀγὼ, καὶ οὐ μικρὸν τοῦτο κακὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναρχίας πολλῷ κάκιον· κρεῖτ- 30 τον γὰρ ὑπὸ μηδενὸς ἄγεσθαι, ἢ ὑπὸ κακοῦ ἄγεσθαι· πῶς οὖν ὁ Παῦλός φησι, "πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν," ἀνωτέρω εἰπὼν, "ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν

[s] Leg. τολμηρόν.

" πίστιν," τότε εἶπεν " πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπεί-
" κετε;" τί οὖν φησιν; ὅταν πονηρὸς ᾖ, μὴ πειθώμεθα; πονηρὸς
πῶς λέγεις; εἰ μὲν πίστεως ἕνεκεν, φύγε αὐτὸν καὶ παραίτησαι,
μὴ μόνον ἂν ἄνθρωπος ᾖ, ἀλλὰ καὶ Ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ κατιών·
εἰ δὲ βίου ἕνεκεν, μὴ περιεργάζου· ὁ οὖν Παῦλος πρότερον αὐτοὺς 5
συνέστησεν, καὶ τότε φησὶ, " πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ
" ὑπείκετε."

Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες.

Ὥσπερ πειθηνίους δεῖ τοὺς ἀρχομένους, οὕτω καὶ τοὺς ἄρχον- 10
τας ἀγρύπνους καὶ νηφαλαίους· διὰ τοῦτό φησιν, " ἵνα μετὰ
" χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ ἀλυσιτελὲς γὰρ ὑμῖν τοῦτο." ὁρᾷς ὅτι
τὸν ἄρχοντα καταφρονούμενον.

ΘΕΩΡΊΑ ΠΕΡῚ ΤΗ͂Σ ΣΚΗΝΗ͂Σ, ΚΑῚ ΤΊ ΔΉΠΟΤΕ ΑΥ̓ΤῊΝ ΓΕΝΈΣΘΑΙ 15
ΠΡΟΣΈΤΑΞΕΝ Ὁ ΘΕΌΣ.

Αὐτὸς ὁ δεσπότης Θεὸς τὴν αἰτίαν δεδήλωκεν· ἔφη δὲ οὕτως·
" ποιήσεις μοι ἁγίασμα καὶ ὀφθήσομαι ἐν ὑμῖν, καὶ ποιήσεις
" κατὰ πάντα ὅσα ἐγὼ δείκνυμί σοι ἐν τῷ ὄρει, τὸ παράδειγμα τῆς
" σκηνῆς, καὶ τὸ παράδειγμα τῶν σκευῶν αὐτῆς." ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ 20
Σινὰ ὄρει τὸν νόμον ἐδεδώκει, εἰκὸς δὲ ἦν τινὰς ὑποτοπῆσαι περιγε-
γράφθαι τὸ θεῖον, ἐκέλευσε γενέσθαι σκηνὴν, ἵνα ἐκεῖθεν τὴν οἰκείαν
ποιούμενος ἐπιφάνειαν ἐκπαιδεύει τὸν λαὸν τὴν εὐσέβειαν. ὥσπερ
γὰρ τὴν ἐπηγγελμένην αὐτοῖς ἀπειληφότων γῆν, νεὼν γενέσθαι προσ-
έταξεν, καὶ τὰς θείας ἐκεῖ γενέσθαι λειτουργίας ἐνομοθέτησεν, ἵνα 25
μὴ ἀδεῶς τοῦτο δρῶντες, τῇ τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων περιπέσωσι
πλάνῃ, οὕτως ὁδοιποροῦσι καὶ τὴν ἔρημον διαβαίνουσι σκηνὴν ποιῆ-
σαι προσέταξεν, μεταβῆναι καὶ αὐτὴν δυναμένην, ἵνα καὶ τὰς προσ-
ευχὰς καὶ τὰς ἱερουργίας ἐν ταύτῃ προσφέρωσι. καὶ ταῦτα δὲ
τῆς αὐτῶν ἕνεκα γεγένηται χρείας. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ ὄρει τοῦ 30
μεγάλου Μωϋσέως πλείους διατρίψαντος ἡμέρας, πρὸς τὸν Ἀαρὼν
ἔφασαν, " ποίησον ἡμῖν θεοὺς οἳ προπορεύονται ἡμῶν," καὶ τὴν
εἰκόνα τοῦ μόσχου κατασκευάσαντες, ἐβόων χορεύοντες, " οὗτοι οἱ
" θεοί σου Ἰσραὴλ οἱ ἐξαγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου," τὴν σκη-

νὴν ταύτην προσέταξεν ὁ Θεὸς, καὶ ἀπαιρόντων ἡγεῖσθαι νενομοθέτηκεν, καὶ αὐλιζομένων ἵστασθαι, ὥστε καὶ τοὺς ἱερέας τὰς θυσίας ἐν αὐτῇ ἐπιτελεῖν. εἶχεν δὲ αὕτη τῆς κτίσεως τὴν εἰκόνα. ὥσπερ γὰρ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν δημιουργήσας ὁ δεσπότης Θεὸς, μέσον πάλιν ἐξέτεινε τὸ στερέωμα, καὶ διώρισεν τὰ ὑπερῷα 5 τῶν κάτω, μίαν μὲν προσέταξεν γενέσθαι τὴν σκηνὴν, τριάκοντα μὲν πήχεων τὸ μῆκος, δώδεκα δὲ τὸ εὖρος ἔχουσαν· ἐν μέσῳ δὲ τὸ παραπέτασμα διατείνας ἐν τύπῳ τοῦ στερεώματος, διχῇ διεῖλεν αὐτήν· καὶ τὸ μὲν παρὰ τὴν θύραν μέρος ἐκάλεσεν ἅγια, τὰ δὲ τοῦ παραπετάσματος ἔνδον ἅγια ἁγίων ὠνόμασεν· καὶ ὥσπερ λέγει 10 Δαβὶδ, "ὁ οὐρανὸς τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκεν τοῖς "υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων," οὕτως ἔξω μὲν τοῦ καταπετάσματος εἰσὶ τῇ τὸν[s] ἦν τοῖς ἱερεῦσι, τὰ δὲ ἔνδον ἄψαυστα ἦν καὶ ἄδυτα· καὶ ἀνάκτορα, τὸν ἀρχιερέα γὰρ μόνον ἅπαξ τοῦ ἔτους νόμος ἦν εἰσιέναι ἐκεῖ· ἦν δὲ ἐκεῖ τὰ τῶν χερουβεὶμ εἰκάσματα τύπον τῶν 15 ἀσωμάτων δυνάμεων ἔχοντα· ἐν μέσῳ δὲ τούτων ἡ κιβωτὸς ἔκειτο, τὰς πλάκας ἔχουσα τοῦ νόμου καὶ τὴν στάμνον τοῦ μάννα καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν τὴν βλαστήσασαν· ἐπέκειτο δὲ ταύτῃ τὸ ἱλαστήριον ταῖς πτέρυξι τῶν χερουβεὶμ σκιαζόμενον· ἐν τούτῳ δὲ ὁ τῶν ὄντων Θεὸς τὴν οἰκείαν ἐπιφάνειαν ἐποιεῖτο. ἐπειδὴ γὰρ ἡ θεία 20 φύσις ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος ἀόρατός τε καὶ ἀπερίληπτος, καὶ τῆς τοιαύτης οὐσίας εἰκόνα τεκτήνασθαι παντάπασι τῶν ἀδυνάτων, τὰ σύμβολα τῶν μεγίστων αὐτοῦ δωρεῶν ἔνδον κεῖσθαι προσέταξεν. αἱ μὲν γὰρ πλάκες τὴν νομοθεσίαν ἐδήλουν, τὴν δὲ ἱερωσύνην ἡ ῥάβδος, τὸ δὲ μάννα τὴν ἐν ἐρήμῳ τροφὴν καὶ τὸν 25 ἀχειροποίητον ἄρτον· τὸ δέ γε ἱλαστήριον τῆς προφητείας σύμβολον ἦν· ἐκεῖθεν γὰρ αἱ προρρήσεις ἐγίνοντο. ὥσπερ γὰρ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται, οὕτω διὰ τούτων ὁ μεγαλόδωρος ἐγνωρίζετο· τὸ μὲν οὖν ἔνδον τῆς σκηνῆς· διὸ καὶ ἅγια τῶν ἁγίων ὠνόμαστο· καὶ ὅτι τοῦτο 30 ἀληθὲς, μάρτυς ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὑτωσὶ λέγων· "οὐ γὰρ εἰς "χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν, "ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν νῦν ἐμ . . ανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ "Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν·" καὶ πάλιν περὶ τῆς θείας ἐλπίδος διαλεγό-

[s] Leg. εἰσιτητόν.

μενος καὶ ταῦτα προστέθηκεν, "ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν ἀσφαλῆ
"τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ κατα-
"πετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς γενό-
"μενος ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ." οὐκοῦν τὰ μὲν
ἔνδον τοῦ καταπετάσματος τὴν τῶν ἐπουρανίων εἶχον εἰκόνα, τὰ δὲ 5
ἐκτὸς τῶν ἐπιγείων, διὸ καὶ τοῖς ἱερεῦσι διηνεκῶς ἦν βατά. εἶχε
δὲ ταῦτα λυχνίαν μὲν ἐν τῷ νοτίῳ μέρει κειμένην ἑπτάκαυλον,
ἰσαρίθμους ἔχουσαν λύχνους ἐπικειμένους· ἐδήλουν δὲ οὗτοι τῶν
ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος τὸν ἀριθμόν· τράπεζαν δὲ .... ἐφ' ἧς ἄρ-
τους προκεῖσθαι προσέταξε δυοκαίδεκα, καὶ φιάλας χρυσᾶς πλή- 10
ρεις λιβανωτοῦ καὶ ἀλων [t]. ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς λυχνίας καὶ τῆς
τραπέζης χρυσοῦν ἔκειτο θυμιατήριον· ταῦτα δὲ ἦν συντάγματα
τῶν ἀπὸ γῆς τοῖς ἀνθρώποις δεδωρημένων καρπῶν. πρὸ δὲ τῆς
σκηνῆς ἔξω τὸ χαλκοῦν ἦν θυσιαστήριον, τὸ γὰρ προσφερόμα
δεχόμενον θύματα .... εἶναι ταῦτα ... Θεῷ· ὅθεν .... συνε- 15
χώρησεν .... ἀσθένειαν. ἔξω δὲ τῆς σκηνῆς ἱερουργεῖσθαι προσ-
έταξεν, ὡς τοῖς ἔνδον ἀπονεμηθεῖσαν, λειτουργίαν ἐπιτε .. θυμίαμα
γὰρ καὶ λυχνιαῖον φῶς προσφέ ...... τῆς ἁγίας τραπέζης λει-
τουργί .... κοντα πήχεα ἦν τὸ μῆκος τῆς σκηνῆς, καὶ δέκ ...
τὸ εὖρος, καταμαθεῖν εὐπ .. σέ· εἴκοσι γὰρ σανίδας εἶχε τὸ νότιον 20
μέρος, καὶ τοσαύτας τὸ βόριον. σανίδας γὰρ τοὺς στύλους ὠνό-
μασαν οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταί· ἑκάστης δὲ σανίδος πῆχυν ἐχούσης
καὶ ἥμισυ πήχυος λ' πήχεις αἱ εἴκοσι σανίδες ἐπλήρουν. οὕτω
πάλιν τὸ πρὸς δυσμὰς ἀποβλέπων ἓξ εἶχεν σανίδας τὸ αὐτὸ μέ-
τρον ἐχούσας καὶ δύο γωνίας· ιβ' δὲ πήχεις ἐκ τούτων συναγό- 25
μενοι, οἱ μὲν δέκα τὸ ἔνδον εὖρος ἐπλήρουν, οἱ δὲ ἄλλοι δύο τὸν
ἑκατέρωθεν πλευρῶν τὰς ἁρμονίας ἐδέχοντο· ἐκ μέντοι τοῦ ἑῴου
μέρους τὴν θύραν γενέσθαι προσέταξεν, ἵνα καὶ αὐτὸν ...... οἷόν
τινα προσκύνησιν προσφέρει τοῖς προπυλέοις εὐθὺς ἐκεῖσε τὰς
ἀκτῖνας ἐκπέμπων, καὶ οἱ τῷ Θεῷ μόνῳ λατρεύειν προστεταγμένοι, 30
ὄπισθεν τὸν ἥλιον ἔχουσι πρὸς τὴν σκηνὴν τετραμμένην, καὶ μὴ
τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τούτου ποιητὴν προσκυνῶσι. δρυφάκτῳ τοίνυν ἡ
σκηνὴ προσεῴκει, σανίδας ἔχουσα πάν ... ηρμοσμένας ἀλλήλαις
εἶχον ... βάσεις ἀργυρᾶς καὶ τὰς κεφαλίδας ὡσαύτως· καὶ αὖ-

[t] Sic.

ται δὲ αἱ ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν ἦσαν εἰλϊμμέναι χρυσῷ· τὸν δὲ ὄροφον εἶχεν ἐξ ὑφασμάτων ποικίλων ἐκ διαφόρων κατεσκευασμένων χρωμάτων· τὸ μὲν γὰρ ἦν ἁλουργὸν, τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκκοβαφὲς, τὸ δὲ ὑακίνθῳ προσεοικός· ἡ δὲ βύσσος τὴν λευκὴν εἶχε χρόαν. καὶ ταῦτα δὲ τῶν δ' στοιχείων ἦν αἰνίγματα· ὁ μὲν γὰρ ὑάκινθος 5 τῷ ἀέρι προσέοικεν, τὸ δὲ ῥοδοειδὲς ἢ κοκκοβαφὲς τῷ πυρὶ, τὸ δὲ ἁλουργὸν μηνύει τὴν θάλασσαν· ἐκείνη γὰρ τρέφει τὴν κόχλον, ἐξ ἧς τὸ τοιοῦτον γίνεται χρῶμα· ἡ δὲ βύσσος τὴν γῆν· ἐκ ταύτης γὰρ φύεσθαι λέγεται. καὶ δέρρεις δὲ εἶχε τριχίνας ἐπικειμένας, καὶ μέντοι καὶ διφθέρας ποικίλας, ὥστε καὶ τὸν ὑετὸν 10 ἀπείργειν καὶ τὸν φλογμόν. καὶ τοῖς ἱερεῦσι δὲ παντοδαπὸν περιέθηκεν κόσμον· τὸν μὲν λαὸν καταπλήττοντα τῷ διαφόρῳ τοῦ σχήματος, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἱερέας διδάσκοντα—desunt reliqua.

SUPPLEMENTUM

E COD. PARIS. 238.

Η ΠΡΟΣ ΕΒΡΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΘΑΥΜΑΣΤΟΝ *οὐδὲν δρῶσιν οἱ τὴν Ἀρειανικὴν εἰσδεξάμενοι νόσον κατὰ τῶν ἀποστολικῶν λυττῶντες γραμμάτων, καὶ τὴν πρὸς* 5 *Ἑβραίους Ἐπιστολὴν τῶν λοιπῶν ἀποκρίνοντες, καὶ νόθον ταύτην ἀποκαλοῦντες. οἱ γὰρ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν τὰς γλώσσας κινοῦντες, τί οὐκ ἂν τολμήσαιεν κατὰ τῶν εὔνων αὐτοῦ καὶ μεγαλοφώνων τῆς ἀληθείας κηρύκων; αὐτοῦ γάρ ἐστι τοῦ δεσπότου φωνὴ, "εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν." ἔδει δὲ* 10 *αὐτοὺς εἰ κατὰ μηδὲν ἕτερον, τοῦ χρόνου γοῦν αἰδεσθῆναι τὸ μῆκος, ἐν ᾧ τήνδε τὴν Ἐπιστολὴν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναγινώσκοντες διετέλεσαν τῆς ἐκκλησίας οἱ τρόφιμοι. ἐξ οὗ γὰρ τῶν ἀποστολικῶν γραμμάτων αἱ τοῦ Θεοῦ μετέλαχον Ἐκκλησίαι, ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς τὴν ὠφέλειαν καρποῦνται.* 15 *εἰ δὲ μὴ τοῦτο πεῖσαι αὐτοὺς ἱκανὸν, κἂν Εὐσεβίῳ γοῦν ἐχρῆν πεισθῆναι, τῷ Παλαιστηνῷ, ὃν τῶν οἰκείων δογμάτων ἀποκαλοῦσι συνήγορον· καὶ οὗτος γὰρ τοῦ θειοτάτου Παύλου τήνδε τὴν Ἐπιστολὴν ὡμολόγησεν εἶναι, καὶ τοὺς παλαιοὺς ἅπαντας ταύτην περὶ αὐτῆς ἔφησεν ἐσχηκέναι τὴν δόξαν. ἀλλ' οἱ Ἀρειανοὶ, πᾶσιν* 20 *ἐρρωσθῆναι φράσαντες, ἀναίδην πρὸς τὴν ἀλήθειαν διαμάχονται· τῆς ἀποστολικῆς θεολογίας, ᾗ τὸ προοίμιον κατεκόσμησε, τὴν αἴγλην οὐ φέροντες. ἀντιλέγειν γὰρ οὐ δυνάμενοι πρὸς τὰ διαρρήδην περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς εἰρημένα θεότητος, πᾶσαν ἐκ . . .* [a]

[a] Hæc evanida.

ἐτόλμησαν τὴν Ἐπιστολήν· καί που καὶ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἄλλων ἐνθυμημάτων πολλὴν συγγένειαν πρὸς τὰς ἄλλας ἐχόντων Ἐπιστολάς.

Πρόσχημα δὲ τῇ κατηγορίᾳ περιτιθέασι, τὸ μὴ τὴν ἀποστολικὴν προσηγορίαν ὁμοίως ἐγκεῖσθαι τῷ προοιμίῳ. ἔδει δὲ αὐτοὺς 5 συνιδεῖν, ὡς τῶν ἐξ ἐθνῶν, ἀλλ' οὐ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων Ἀπόστολος ἐκεχειροτόνητο. καὶ γὰρ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν ἔφη· "σπεῦσον καὶ ἔξελθε τὸ τάχος ἐντεῦθεν· οὐ γὰρ μὴ προσδέξων- "ταί σου τὴν μαρτυρίαν τὴν περὶ ἐμοῦ· πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη "μακρὰν ἐξαποστελῶ σε." τοιαύτας δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους 10 Ἀποστόλους ἐποιήσατο συνθήκας· "Ἰάκωβος," γάρ φησι," καὶ "Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν "ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας· ἵνα αὐτοὶ μὲν εἰς τὴν περιτομὴν, "ἡμεῖς δὲ εἰς τὰ ἔθνη." οὕτω καὶ Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων ἔφη· "ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐγὼ ἐθνῶν Ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω." 15 καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· "ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν "τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη." τούτου δὴ χάριν τοῖς μὲν ἐξ ἐθνῶν πεπιστευκόσιν ἐπιστέλλων, Ἑβραίοις δὲ γράφων, ὧν οὐκ ἐνεχειρίσθη τὴν ἐπιμέλειαν, γυμνὴν τῶν ἀξιωμάτων εἰκότως τὴν διδασκαλίαν προσήνεγκεν· ὑπὸ γὰρ τὴν τῶν ἄλλων 20 Ἀποστόλων ἐτέλουν προμήθειαν.

Εἰ τοίνυν ἐθνῶν Ἀπόστολος ἦν, τί κοινὸν πρὸς Ἑβραίους εἶχε; τί δὲ αὐτοῖς καὶ ἐπέστελλε, καὶ μᾶλλον ἀπεχθανομένοις αὐτῷ; ὅτι γὰρ ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν διέκειντο, ἄκουσον τί φησιν Ἰάκωβος πρὸς αὐτόν· "θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων 25 "τῶν πεπιστευκότων, καὶ οὗτοι πάντες κατήχηνται περὶ σοῦ, ὅτι "ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις·" καὶ πολλαὶ ζητήσεις αὐτῷ πολλάκις ἐγένοντο περὶ τούτου. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐξετάσειεν ἄν τις τὸν νομομαθῆ; παρὰ γὰρ τοὺς πόδας Γαμαλήλου τὸν νόμον ἐξεπαιδεύετο, καὶ πολὺς ἦν αὐτῷ ζῆλος τοῦ πράγματος, 30 καὶ ταύτῃ μάλιστα δυνάμενον ἐντρέψαι οὐχὶ πρὸς Ἰουδαίους ἔπεμπεν ὁ Θεός; ὅτι ταύτῃ μάλιστα πλέον ἦσαν αὐτῷ ἐκπεπολεμωμένοι· "οὐ γὰρ ἀνέξονταί σου," φησὶν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτὸν, "ἀλλὰ πορεύου εἰς ἔθνη μακρὰν, διότι οὐ παραδέξονταί σου τὴν "μαρτυρίαν τὴν περὶ ἐμοῦ." εἶτα αὐτός φησι, "ναὶ Κύριε, αὐτοὶ 35

" ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς συνα-
" γωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ σέ· καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα
" Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἑστὼς καὶ
" συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, φυλάττων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναι-
" ρούντων αὐτόν." καὶ τοῦτο αὐτὸ φησὶ σημεῖον εἶναι καὶ ὑπό- 5
θεσιν τοῦ μὴ πιστεῦσαι αὐτοὺς αὐτῷ· καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ὅταν
τὶς ἐξ ἔθνους ἀποπηδήσῃ τινὸς, ἂν μὲν τῶν ἐλαχίστων ᾖ, καὶ
οὐδενὸς ἀξίων λόγου, οὐ πάνυ δάκνει τοὺς ἀφ' ὧν ἀνεχώρησεν· ἂν
δὲ τῶν θαυμαστῶν καὶ σφόδρα ζηλωτῶν, καὶ τὰ ἐκείνων φρονούν-
των, μάλιστα αὐτοὺς ἀλγύνει, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς λυπεῖ, ἅτε 10
μάλιστα αὐτῶν καθαιρῶν τὸ δόγμα παρὰ τοῖς πολλοῖς· καὶ ἄλλο
δὲ τούτῳ προσῆν· ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι οἱ μὲν περὶ Πέτρον, καὶ
συνεγένοντο τῷ Χριστῷ, καὶ σημεῖα εἶδον καὶ θαύματα. οὗτος δὲ
οὐδενὸς τούτων ἀπολελαυκὼς, ἀλλὰ μετὰ Ἰουδαΐων ὢν, ἐξαίφνης
ηὐτομόλησε καὶ γέγονεν εἷς ἐξ αὐτῶν, ὃ μάλιστα ἤρκει [f] 15

ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καὶ χάριτι ἐδόκουν μαρτυρεῖν,
καὶ εἶπεν ἄν τις, τὸν διδάσκαλον ποθοῦντες ταῦτα μαρτυροῦσιν·
ὁ δὲ τῇ ἀναστάσει μαρτυρῶν, οὗτος μάλιστα ἦν ὁ φωνῆς μόνης
ἀκούσας.

Διὰ τοῦτο ὁρᾷς αὐτοὺς ἐκθύμως πολεμοῦντας αὐτῷ, καὶ πάντα 20
ὑπὲρ τούτου πράττοντας, ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν, καὶ στασιάζοντας.
ἀλλ' οἱ μὲν ἄπιστοι διὰ τοῦτο αὐτῷ ἀπεχθῶς προσεῖχον· οἱ δὲ πιστεύ-
σαντες τίνος ἕνεκεν; ὅτι ἠναγκάζετο τοῖς ἔθνεσι κηρύττων, καθαρῶς
κηρύττειν τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ εἴπου καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ ἀπελήφθη,
οὐκ ἐφρόντιζε. Πέτρος μὲν γὰρ, καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἅτε ἐν Ἱεροσο- 25
λύμοις κηρύττοντες, ἔνθα πολὺς ἦν ὁ ζῆλος, ἀνάγκην εἶχον τὸν
νόμον κελεύειν τηρεῖν. οὗτος δὲ, ἐν ἐλευθερίᾳ πολλῇ ἦν, καὶ πλέους
ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἢ Ἰουδαῖοι, ἅτε ἐκτὸς ὄντες, καὶ παρέλυε τὸν
νόμον· καὶ οὐ τοσαύτην εἶχον περὶ αὐτὸν εὐλάβειαν· ὅτι πάντα
καθαρῶς ἐκήρυττεν, ἀμέλειγε ἐν τούτῳ αὐτῷ δοκοῦσι καταιδεῖν 30
τῷ πλήθει, λέγοντες, " θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν
Ἰουδαίων τῶν συνεληλυθότων." διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐμίσουν καὶ ἀπε-
στρέφοντο, " ὅτι κατηχήθησαν," φησὶ, " περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν
" ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις."

[f] Spatium vacuum.

Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ὢν τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλος, ἐπιστέλλει αὐτοῖς; ποῦ δὲ οὖσιν ἐπέστελλεν; ἐμοὶ δοκεῖ ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐν Παλαιστίνῃ· πῶς οὖν ἐπιστέλλει; ὥσπερ καὶ βαπτίζειν οὐκ ἐπετράπη, καὶ ἐβάπτιζεν, "οὐ γὰρ ἀπεστάλην," φησὶ, "βαπτίζειν," οὐ μὴν ἐκωλύθη, ἀλλ' ἐκ παρέργου τοῦτο ποιεῖ. 5 πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐπέστελλε τούτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνάθεμα γενέσθαι ἤθελε; διὰ τοῦτο ἔλεγε· "γινώσκετε τὸν ἀδελφὸν Τιμόθεον ἀπο-"λελυμένον, μεθ' οὗ ἐὰν τάχιον ἔρχηται, ὄψομαι ὑμᾶς·" οὔπω γὰρ συνειλημμένος ἦν. δύο μὲν οὖν ἔτη ἐποίησεν[g] ἐν Ῥώμῃ δεδεμένος, εἶτα ἀφείθη· εἶτα εἰς Σπανίας ἐλθὼν, εἶδε καὶ Ἰουδαίους 10 ἴσως, καὶ τότε πάλιν ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ὅτε καὶ ὑπὸ Νέρωνος ἀνηρέθη. πολλαχοῦ γε μὴν ἤθλησαν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, καθὼς καὶ Θεσσαλονικεῦσιν ἐπιστέλλει λέγων, "μιμηταὶ ἐγένεσθε "τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἰουδαίας," καὶ αὐτοῖς δὲ γράφων φησὶ, "μετὰ χαρᾶς τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῖν προσεδέξασθε." 15 εἰ δὲ ἤθλουν, οὐδὲν καινόν. εἰ γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις οὕτως ἐκέχρηντο οἱ μὴ πιστεύσαντες Ἑβραῖοι, οὐκ ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅπου μεταξὺ ἐθνικῶν ἦσαν, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν τοῖς πιστοῖς; διὰ τοῦτο αὐτῶν μάλιστα ὁρᾷς τὸν Παῦλον φροντίζοντα· ὅταν γὰρ λέγῃ "πορεύομαι διακονῶν τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις·" 20 καὶ πάλιν ὅταν Κορινθίους παρακαλῇ πρὸς τὴν εὐποιΐαν, καὶ Μακεδόνας λέγῃ εἰσενηνοχέναι, καὶ φησὶν, "ἐὰν ᾖ ἄξιον κἀμὲ "πορεύεσθαι," τοῦτο λέγει. καὶ ὅταν λέγῃ "μόνον τῶν πτωχῶν "ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι," τοῦτο λέγει. καὶ πανταχοῦ ὁρᾷς αὐτὸν πολλὴν πρόνοιαν αὐτῶν ποιού- 25 μενον· εἰκότως· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἔνθα καὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν καὶ Ἕλληνες, οὐδὲν τοιοῦτον ἐγίνετο· ἐκεῖ δὲ, ἐπειδὴ τέως ἐδόκουν κρατεῖν καὶ αὐτονομεῖσθαι καὶ πολλὰ καὶ τοῖς ἰδίοις νόμοις διοικεῖν, οὔπω τῆς ἀρχῆς κατάστασιν ἐχούσης, οὐδὲ τέλεον ὑπὸ Ῥωμαίοις κειμένης, εἰκότως πολλῇ τυραννίδι Ἑβραῖοι ἐκέ- 30 χρηντο.

Εἰ γὰρ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ὥσπερ ἐν Κορίνθῳ, ἔτυπτον τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ ἀνθυπάτου, καὶ οὐδὲν τούτων ἔμελλε τῷ Γαλλίωνι, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. ὁρᾷς γοῦν

[g] Fors. ἐπόνησεν.

ὅτι ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις πόλεσι, τοῖς ἄρχουσιν αὐτοὺς προσάγουσι, καὶ αὐτῶν δέονται εἰς βοήθειαν καὶ τῶν ἐθνῶν. ἐνταῦθα δὲ, οὐδεμίαν ἐποιοῦντο φροντίδα τούτου, ἀλλ' αὐτοὶ συνέδριον καθίζουσι καὶ ἀναιροῦσιν οὓς ἂν θέλωσι τὸν Στέφανον λον. οὕτω τοὺς ἐμάστιξαν. οὐκ ἐπὶ ἄρχοντας 5 οὕτω καὶ τὸν Παῦλον ἔμελλον ἀναιρεῖν, εἰ μὴ ὁ χιλίαρχος ἐπέρριψεν ἑαυτόν. ἔτι γὰρ τῶν ἱερέων ἑστώτων, ἔτι τοῦ ναοῦ, τῆς λατρείας, τῶν θυσιῶν, τοῦτο ἐγίνετο· ὅρα γοῦν αὐτὸν τὸν Παῦλον ἐπὶ τοῦ ἱερέως κρινόμενον καὶ λέγοντα, "οὐκ ᾔδειν ὅτι ἀρχιερεύς "ἐστιν," καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἄρχοντος· πολλὴν γὰρ εἶχον τότε 10 ἐξουσίαν. ἐννόησον οὖν οἷα πάσχειν εἰκὸς ἦν τοὺς οἰκοῦντας πιστοὺς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν Ἰουδαίαν.

Ὁ τοίνυν ἀνάθεμα ὑπὲρ τῶν μήπω πιστευσάντων εὐχόμενος γενέσθαι, καὶ τοῖς πιστοῖς οὕτω διακονῶν, ὡς καὶ αὐτὸς πορεύεσθαι εἰ δέοι, καὶ πολλὴν πανταχοῦ πρόνοιαν αὐτῶν ποιησάμενος, μὴ 15 θαυμάσωμεν εἰ καὶ διὰ γραμμάτων αὐτοὺς παρακαλεῖ καὶ παραμυθεῖται, καὶ ἀναπίπτοντας αὐτοὺς καὶ κειμένους ἀνορθοῖ. καὶ γὰρ τεταριχευμένοι λοιπὸν ἦσαν καὶ ἀπεγνωκότες ταῖς πολλαῖς τοῦτο πρὸς τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς ἐμφαίνει, λέγων· "διὸ τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλελυμένα γόνατα ἀνωρ- 20 "θώσατε." καὶ πάλιν, "ἔτι μικρὸν, ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, "καὶ οὐ χρονιεῖ." καὶ πάλιν· "εἰ ἐκτός ἐστε παιδείας, ἄρα νόθοι "ἐστὲ, καὶ οὐχ υἱοί." ἐπειδὴ γὰρ Ἰουδαῖοι ἦσαν καὶ αὐτοὶ περὶ τῶν πατέρων μανθάνοντες, ὅτι καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ παρὰ πόδας χρὴ προσδοκᾶν, καὶ οὕτω βιῶναι. τότε δὲ τὸ ἐναντίον ἦν, 25 τὰ μὲν ἀγαθὰ ἐν ἐλπίσι καὶ μετὰ θάνατον, τὰ δὲ κακὰ ἐν χερσί· καὶ εἰκὸς ἦν ὀλιγοψυχεῖν πολλούς· ὑπὲρ τούτου ποιεῖται τὸν λόγον. ἡ ψυχὴ γὰρ ὑπὸ πειρασμῶν πολλῶν καταληφθεῖσα, καὶ τῆς πίστεως διετρέπετο.

Διὸ παραινεῖ προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι, καὶ μὴ εἶναι ἔν τινι 30 καρδίαν πονηρὰν ἀπιστίας· διὰ τοῦτο καὶ ἐν ταύτῃ μάλιστα τῇ Ἐπιστολῇ πολλὰ περὶ πίστεως διαλέγεται, καὶ μετὰ πολλὰ ἐν τῷ τέλει δείκνυσιν, ὅτι καὶ τοῖς πατράσιν παρὰ πόδας τὰ ἀγαθὰ ἐπηγγέλλετο, καὶ οὐδὲν ἔδωκε· καὶ χωρὶς τούτων, ἵνα μὴ ἐγκαταλελεῖφθαι νομίσαιεν, δύο κατασκευάζει, ἓν μὲν πρὸς τὸ φέρειν 35

πάντα γενναίως τὰ συμπίπτοντα, ἕτερον δὲ πρὸς τὸ πάντως προσδοκᾶν τῆς ἀμοιβήν. οὐ γὰρ δὴ περιόψεται τοὺς περὶ Ἄβελ καὶ τοὺς καθεξῆς δικαίους ἀγεράστους. ποιεῖται δὲ τὴν παράκλησιν ἀπὸ τριῶν τρόπων, ἑνὸς μὲν, ἐξ ὧν ἔπαθεν ὁ Χριστὸς, καθὼς καὶ αὐτὸς λέγει, "οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ." ἑτέρου 5 δὲ, ἐξ ὧν ἀπόκειται τοῖς πιστεύουσιν ἀγαθῶν. τρίτου, ἐκ τῶν κακῶν. καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἰσχυρίζεται μόνον, ὅπερ ἦν ἧττον πιθανὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρελθόντων καὶ γεγονότων εἰς τοὺς πατέρας αὐτῶν. τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ποιεῖ· ποτὲ μὲν λέγων, "οὐκ ἔστι δοῦλος μείζων τοῦ κυρίου αὐτοῦ·" ποτὲ δὲ, 10 "πολλαὶ μοναὶ εἰσὶ παρὰ τῷ Πατρί·" ποτὲ δὲ, μυρία ταλανίζων τοὺς μὴ πεπιστευκότας.

Ποιεῖται δὲ ὁ Παῦλος πολὺν λόγον καὶ περὶ τῆς καινῆς καὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης. καὶ γὰρ πρὸς τὴν τῆς ἀναστάσεως πίστιν, σφόδρα αὐτῷ τοῦτο ἐχρησίμευσεν. ἵνα γὰρ μὴ ἐξ ὧν ἔπαθε δια- 15 πιστῶσιν ὅτι ἀνέστη, ἀπὸ προφητῶν αὐτὸ ἰσχυροποιεῖ, καὶ δείκνυσιν οὐκ ὄντα σεμνὰ τὰ Ἰουδαϊκὰ, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα. ἐπειδὴ δὲ ἔτι καὶ ὁ ναὸς συνειστήκει, καὶ τὰ τῶν θυσιῶν, ἠναντιοῦτο δὲ αὐτῷ καὶ τοῦτο, εἰ γὰρ ταῦτα σκιὰ καὶ εἰκὼν, πῶς οὐ παρεχώρησεν, οὐδὲ ὑπεξέστη, τῆς ἀληθείας φανείσης, ἀλλ' ἔτι ταῦτα ἀνθεῖ; 20 ἠρέμα καὶ τοῦτο ἠνίξατο ἐσόμενον εἰς καιρὸν τὸν ἐνεστηκότα· καὶ ὅτι πολὺν χρόνον εἶχον ἐν . . . . στει καὶ ταῖς θλίψεσιν, ἐδήλωσε λέγων, "ὀφείλοντες γὰρ εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον," καὶ "μή ποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας." καὶ "μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν διὰ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς 25 "ἐπαγγελίας." ὅτι δὲ καὶ ὀλιγοψύχουν, δείκνυσιν εἰπὼν, "τὰς "παρειμένας χεῖρας ἀνωρθώσατε." καὶ πάλιν, "οὐ γὰρ ἄδικος ὁ "Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν καὶ τῆς ἀγάπης." ὅτι μὲν οὖν ἀναγκαίως αὐτοῖς ἔγραφεν, ὧν τοσαύτην ἐποιεῖτο πρόνοιαν, καὶ ὅτι οὐκ ἐκωλύετο γράφειν, καὶ δι' ἣν αἰτίαν πρὸς αὐτοὺς οὐκ 30 ἀπεστάλει, ἤδη εἴρηται. ὅτι δὲ τῆς πνευματικῆς χάριτος ανάπλεως ἡ Ἐπιστολὴ, καὶ οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν παρέχουσα διαβολῆς ἀφορμὴν, ἡ κατὰ μέρος ἑρμηνεία διδάξει σαφέστερον. ἡ δὲ ὑπόθεσις τῆς Ἐπιστολῆς ἐστὶν αὕτη.

Τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας, οἱ τὴν τῆς ἀπιστίας περι- 35

κείμενοι νόσον, πολλοῖς καὶ παντοδαποῖς περιέβαλλον ἀλγεινοῖς. τούτων δὲ τῶν παθημάτων, καὶ Θεσσαλονικεῦσιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐπιστέλλων, ἐμνήσθη· "μιμηταὶ," γάρ φησιν, "ἐγενήθητε "τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. τὰ γὰρ "αὐτὰ καὶ ὑμεῖς ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ 5 "κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων." καὶ αὐτοῖς δὲ γράφων, καὶ τοῦτο προστέθεικε, "καὶ τὴν ἀπαρχὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χα-"ρᾶς ἐδέξασθε." καὶ ὁ μακάριος δὲ ἡμᾶς διδάσκει Λουκᾶς, ὡς πρὸ τῆς κλήσεως ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, 10 παρεδίδου εἰς φυλακήν· οὐ μόνον δὲ ταῦτα κατὰ τῶν πεπιστευκότων οἱ ἀπιστοῦντες ἐτόλμων, ἀλλὰ καὶ ἐκωμῴδουν ὡς ἀνθρώπῳ τεθνεῶτι πιστεύειν ἀνασχομένους, καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένον καταλελοιπότας νόμον.

Τούτου δὴ χάριν ὁ θεῖος Ἀπόστολος εὐθὺς ἐν τῷ προοιμίῳ, τῶν 15 προφητῶν αὐτῶν ἀποστάντων[h] ἀποδείκνυσι κρείττονα. εἶτα τῆς θεολογίας ἀρξάμενος, ἀΐδιον ἀποφαίνει, καὶ τοῦ Πατρὸς συναΐδιον, καὶ τῶν ἁπάντων δημιουργόν. ἔπειτα τοῖς Ἀγγέλοις παρεξετάσας, τὴν θείαν εἰς μέσον φέρει γραφὴν, διαρρήδην διδάσκουσαν, ὡς ὁ μέν ἐστιν Υἱὸς καὶ Θεὸς, οἱ δὲ λειτουργοὶ καὶ ποιήματα. ἐντεῦθεν 20 δείκνυσιν ὡς τῶν διὰ Μωσέως παρασχεθέντων, μείζονα τὰ παρὰ τοῦ δεσπότου δεδομένα Χριστοῦ. ὁ μὲν γὰρ ἔδωκε τὴν παλαιὰν διαθήκην, ὁ δὲ τὴν καινὴν, ἣν διὰ τῶν προφητῶν προεπηγγείλατο. καὶ ὁ μὲν ὑπέσχετο δώσειν τὴν Παλαιστίνην, ὁ δὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. συγκρίνει δὲ καὶ τῇ Λευϊτικῇ ἱερωσύνῃ τὴν κατὰ 25 τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, καὶ δείκνυσι τὴν ὑπεροχήν. πρὸς τούτοις καὶ τοὺς πρὸ νόμου καὶ τοὺς ἐν νόμῳ τῆς εὐσεβείας τροφίμους διὰ πίστεως ἀποφαίνει περιβλέπτους γεγενημένους. λέγει δὲ αὐτῶν τὰ πάθη καὶ τὴν ἀνδρείαν, τούτους πρὸς τοὺς κινδύνους ἀλείφων· εἶτα τῶν οἰκείων αὐτοὺς ἀναμνήσας ἀγώνων, καὶ στῆναι μέχρι 30 τέλους ἀνδρείως παρακαλέσας, πρὸς τοῖς δογματικοῖς καὶ ἠθικὴν συνάψας παραίνεσιν, πεπλήρωκε τὴν Ἐπιστολήν. γέγραφε δὲ αὐτὴν τῇ Ἑβραίων φωνῇ.

Ὠριγένους. Ἑρμηνευθῆναι δὲ αὐτὴν φασὶν, ὑπὸ Κλήμεντος

[h] Fors. ἁπάντων.

ἢ Λουκᾶ. ὅτι μὲν οὖν ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως οὐκ ἔχει τὸ ἐν λόγῳ ἰδιωτικὸν τοῦ Ἀποστόλου, ὁμολογήσαντος ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστιν τῇ φράσει, ἀλλ᾽ ἔστιν ἡ Ἐπιστολὴ συνθέσει τῆς λέξεως Ἑλληνικωτέρα, πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων διαφορὰς, ὁμολογήσειεν ἄν· πάλιν δὲ ὅτι τὰ νοήματα τῆς Ἐπιστο- 5 λῆς θαυμάσιά ἐστι, καὶ οὐ δεύτερα τῶν ἀποστολικῶν ὁμολογουμένων γραμμάτων, καὶ τοῦτο ἂν εἴποι ἀληθὲς εἶναι πᾶς ὁ προσέχων τῇ ἀποστολικῇ ἀναγνώσει. ὅθεν ἀποφαινόμενος εἴποιμι ἂν, ὅτι τὰ μὲν νοήματα τοῦ Ἀποστόλου ἐστιν, ἡ δὲ φράσις καὶ ἡ σύνθεσις ἑτέρου ἀπομνημονεύοντος τὰ ἀποστολικὰ, καὶ ὡσπερεὶ σχολογρα- 10 φήσαντος τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. οὐκοῦν ὡς Παύλου εὐδοκιμείτω καὶ αὕτη.

Κλήμεντος[i]. Ἐπειδή γε μὴν ὁ Κύριος Ἀπόστολος ὢν τοῦ Παντοκράτορος ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων Ἀπόστολον, διὰ τὴν πρὸς τὸν 15 Κύριον τιμήν· διά τε τῶν ἐθνῶν εἶναι κήρυξ καὶ Ἀπόστολος, ἐκ περιουσίας δὲ ἐπιστεῖλαι καὶ τοῖς Ἑβραίοις.

Ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τῆς ἑρμηνείας ἁψώμεθα.

1 Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως παλαὶ ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμε- 20 ρῶν τούτων, ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ.

"Οντως ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ "χάρις·" τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα ἐν τῷ προοιμίῳ αἰνίττεται ὁ μακάριος Παῦλος, πρὸς Ἑβραίους ἐπιστέλλων. ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ωρημένους ὑπὸ τῶν κακῶν, καὶ ἀπὸ τούτων 25 τὰ πράγματα κρίνοντας ἡγεῖσθαι ἑαυτοὺς ἐλάττους πάντων τῶν ἄλλων, δεικνύει ταύτῃ μᾶλλον ἀπολελαυκότας μείζονος χάριτος, καὶ σφόδρα ὑπερεχούσης· ἀπ᾽ αὐτῆς τοῦ λόγου τῆς εἰσβολῆς διεγείρων τὸν ἀκροατήν. διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι τοῖς μὲν πατράσι διὰ προφητῶν ὁ Θεὸς ἐλάλησεν· ἡμῖν δὲ, διὰ τοῦ μονογενοῦς. διὰ τί 30 δὲ μὴ ἀντέθηκεν ἑαυτὸν τοῖς προφήταις; καί τοι γε πολὺ μείζων ἦν ἐκείνων, ὅσῳ καὶ μείζονα πεπίστευτο. ἀλλ᾽ οὐ ποιεῖ τοῦτο, τί δήποτε; πρῶτον μὲν, τὸ περὶ ἑαυτοῦ μεγάλα λέγειν παραιτού-

i Κλήμ. Cod.

μενος. δεύτερον δὲ, διὰ τὸ τοὺς ἀκροατὰς μηδέπω εἶναι τελείους· καὶ τρίτον, ἐπᾶραι μᾶλλον αὐτοὺς βουλόμενος, καὶ δεῖξαι πολλὴν οὖσαν τὴν ὑπεροχήν. ὡσανεὶ ἔλεγεν· τί μέγα ὅτι προφήτας ἔπεμψε πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν; πρὸς γὰρ ἡμᾶς αὐτὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ. καὶ καλῶς ἤρξατο οὕτως· "πολυμερῶς καὶ 5 *"πολυτρόπως." δείκνυσι γὰρ ὅτι οὐδὲ αὐτοὶ οἱ προφῆται τὸν Θεὸν εἶδον· ὁ μέντοι Υἱὸς εἶδε. τὸ γὰρ "πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως," τουτέστι διαφόρως. "ἐγὼ γάρ," φησιν, "ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ "ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην·" ὥστε οὐ κατὰ τοῦτο μόνον ἡ ὑπεροχὴ, ὅτι ἐκείνοις μὲν προφῆται ἀπεστάλησαν, ἡμῖν δὲ, ὁ Υἱός·* 10 *ἀλλ' ὅτι τῶν προφητῶν μὲν οὐδεὶς εἶδε τὸν Θεὸν, ὁ δὲ Υἱὸς ὁ μονογενὴς εἶδεν· ὅπερ εὐθέως οὐ τίθησι· διὰ δὲ τῶν ἑξῆς αὐτὸ κατασκευάζει. καλῶς δὲ καὶ τὸ "ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν" εἶπε. καὶ τούτῳ γὰρ αὐτοὺς διανίστησι, καὶ παρακαλεῖ ἀπειρηκότας λοιπὸν πρὸς τὰ δεινά. ὥσπερ γὰρ ἀλλαχοῦ λέγει, "ὅτι ὁ Κύριος* 15 *"ἐγγὺς, μηδὲν μεριμνᾶτε·" καὶ πάλιν, "νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν "ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσατε·" οὕτω καὶ ἐνταῦθα. τί οὖν ἐστὶν ὃ λέγει; ὅτι πᾶς ὁ ἐν τῷ ἀγῶνι καταναλωθεὶς, ἐπειδὰν ἀκούσῃ τοῦ ἀγῶνος τὸ τέλος, ἀναπνεῖ μικρὸν, εἰδὼς, ὅτι τῶν μὲν πόνων ἐστὶ τὸ τέλος τοῦτο, τῆς δὲ ἀναπαύσεως ἀρχή. καὶ ἕτερον δέ τι τὸ* 20 *πάλαι καὶ ἐπ' ἐσχάτου αἰνίττεται· ὅτι πολλοῦ χρόνου γενομένου μέσου, ὅτε ἐμέλλομεν κολάζεσθαι, ὅτε ἐκλελοίπει τὰ χαρίσματα, ὅτε πάντων προσεδοκῶμεν ἐλάττονα ἔχειν, τότε πλέον ἐσχήκαμεν. διὸ καὶ νῦν ἦλθεν, ἵνα μὴ λέγωσιν ἐν ἀρχῇ παραγενομένου, ὅτι δυνατὸν ἦν διὰ νόμου σωθῆναι, καὶ πόνοις οἰκείοις καὶ κατορ-* 25 *θώμασι, καὶ οὐ χάριτι. καὶ θέα πῶς συνετῶς αὐτὸ εἴρηκεν· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστὸς ἐλάλησεν, καί τοι γε αὐτὸς ἦν ὁ λαλήσας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσθενεῖς ἦσαν αὐτῶν αἱ ψυχαὶ, καὶ οὐδέπω ἀκούειν ἠδύναντο τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐλάλησεν· ἰδοὺ τὸ ἐν Υἱῷ, διὰ τοῦ Υἱοῦ φησιν, πρὸς τοὺς λέγον-* 30 *τας τῷ Πνεύματι τοῦτο ἁρμόζειν. ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ ἐν διά ἐστιν. ὅρα δὲ πῶς καὶ τὴν εὐεργεσίαν κοινοποιεῖ, καὶ ἐξισοῖ τοῖς μαθηταῖς ἑαυτὸν ὁ Παῦλος λέγων· "ἐλάλησεν ἡμῖν," καί τοι γε αὐτῷ οὐκ ἐλάλησεν, ἀλλὰ τοῖς Ἀποστόλοις, καὶ δι' αὐτῶν τοῖς πολλοῖς.*

ἀλλ' ἐπαίρει αὐτοὺς, καὶ δείκνυσιν ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐλάλησε, καὶ οὐδὲ καθάπτεται τῶν Ἰουδαίων. σχεδὸν γὰρ ἅπαντες οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται, μοχθηροί τινες ἦσαν καὶ μιαροὶ, καὶ οὔπω περὶ τούτων ποιεῖται τὸν λόγον· τέως δὲ περὶ τῶν προκειμένων παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεῶν. 5

Ἔδειξε δὲ ὅτι καὶ ἡ καινὴ καὶ ἡ παλαιὰ ἑνός ἐστι καὶ τοῦ αὐτοῦ. καὶ ὅσον τὸ διάφορον τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῶν προφητῶν· αὐτὸν γὰρ μόνον Υἱὸν προσηγόρευσεν. ἔοικε δὲ τὸ προοίμιον τῇ τοῦ Κυρίου παραβολῇ. καὶ γὰρ ὁ Κύριος τὴν περὶ τοῦ ἀμπελῶνος παραβολὴν εἰρηκὼς, ἔδειξε πρώτους μὲν δούλους ἀπο- 10 σταλέντας πρὸς τοὺς πονηροὺς γεωργοὺς, εἶτα μετὰ τὴν ἐκείνων ἀναίρεσιν τὸν υἱὸν παραγενόμενον. τὸ μέντοι "πολυμερῶς" τὰς παντοδαπὰς οἰκονομίας σημαίνει· τὸ δὲ "πολυτρόπως," τὸ διάφορον τῶν θείων ὀπτασιῶν· ἄλλως γὰρ ὤφθη τῷ Ἀβραὰμ, καὶ ἄλλως τῷ Μωυσῇ, καὶ ἑτέρως Ἠλίᾳ, καὶ ἄλλως τῷ Μιχαίᾳ· 15 καὶ Ἡσαΐας δὲ καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιὴλ διάφορα ἐθεάσαντο σχήματα. τοῦτο διδάσκων ὁ τῶν ὅλων ἔφη Θεός· "ἐγὼ ὁράσεις "ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην." οὐ γὰρ πολύμορφος ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος, καὶ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος. οὐκ αὐτὴν τοίνυν ἑώρων τὴν ἀνέφικτον φύσιν, 20 ἀλλά τινα σχήματα, ἃ πρὸς τὴν χρείαν ὁ ἀόρατος ἐδείκνυ Θεός.

Περὶ ἀκαταλήπτου. Ὅτι δὲ οὐκ ἴσασι τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν οὐδὲ οἱ Ἄγγελοι, Ἰωάννης βοᾷ· "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε." ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὸ ἀντικροῦον· "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε." τί οὖν 25 ποιήσομεν τοῖς προφήταις λέγουσιν ὅτι εἶδον τὸν Θεόν; ὁ μὲν γὰρ Ἡσαΐας φησὶν, "εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ." ὁ δὲ Δανιὴλ "εἶδον," φησὶν, "ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς "ἡμερῶν ἐκάθισεν." ὁ δὲ Μιχαίας, "εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν "τοῦ Ἰσραὴλ, καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ." καὶ ἕτερος· 30 "εἶδον τὸν Κύριον ἑστῶτα ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ εἶπέ μοι "πάταξον ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον." καὶ πολλὰς τοιαύτας ἐστὶ συναγαγεῖν μαρτυρίας. πῶς οὖν Ἰωάννης, ὅτι "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν;" ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν, καὶ τὴν τετρανωμένην

γνῶσιν λέγει· ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκατάβασις ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς εἶδεν ἐκείνων, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾶν. ὁ γὰρ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσχημάτιστος· οὗτοι δὲ πάντες σχήματα ἔβλεπον διάφορα. τοῦτο γοῦν αὐτὸ δι' ἑτέρου προφήτου ἐμφαίνων, καὶ πείθων αὐτοὺς ὡς οὐκ 5 ἀκριβῆ τὴν οὐσίαν εἶδον, ἔλεγεν, "ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν "χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην," οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν δείξας τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ συγκαταβὰς πρὸς τὴν τῶν ὁρώντων ἀσθένειαν. καὶ Μωσῆς δὲ ἐπιθυμῶν αὐτὸν ὀφθαλμοφανῶς ἰδεῖν, ἤκουεν, "οὐδεὶς "ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται." ὅταν δὲ λέγῃ, "Θεὸν 10 "οὐδεὶς ἑώρακεν," ὅρασιν ἐνταῦθα τὴν γνῶσιν εἶναι νόμιζε· καὶ περὶ τῶν Σεραφὶμ ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἀπέστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς, μὴ ὀφθαλμοὺς καὶ κόρας αὐτῶν νόμιζε, σωμάτων γὰρ οὗτος ὁ σχηματισμὸς, ἀλλὰ διὰ τούτων τὴν γνῶσιν αὐτῶν αἰνίττεσθαι πίστευε τὸν προφήτην. ὅταν οὖν λέγῃ ὁ προφήτης ὅτι συγκατα- 15 βαίνοντα τὸν Θεὸν ἰδεῖν οὐκ ἤνεγκαν τὰ Σεραφὶμ, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν γνῶσιν αὐτοῦ τετρανωμένην ἐνεγκεῖν οὐ δύνανται, οὐδὲ τολμῶσιν ἀτενὲς ἰδεῖν πρὸς τὴν ἀκραιφνῆ οὐσίαν. τὸ δὲ ἀτενὲς ἰδεῖν, τὸ γνῶναι ἐστίν.

Θεοδώρητος. Τὸ μέν τοι "πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως," καὶ 20 ἕτερόν τι αἰνίττεται, ὅτι τῶν προφητῶν ἕκαστος, μερικήν τινα οἰκονομίαν ἐνεχειρίζετο. ὁ δὲ τούτων Θεὸς, ὁ δεσπότης λέγω Χριστὸς, οὐ μίαν τινα ᾠκονόμησε χρείαν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐνανθρωπίσας κατώρθωσε, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν.

Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολιναρίου. Σὺ δέ μοι 25 ἐπισήμηνον, ὅτι ποτὲ μὲν λέγει ἡ γραφὴ, ὅτι Πνεῦμα Ἅγιον ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις, ἐνταῦθα δὲ ὁ Παῦλος ὅτι ὁ Πατὴρ ἐλάλει ἐν τοῖς προφήταις· ἀλλαχοῦ δὲ, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐλάλει, καθὼς φησὶν, "ἢ "δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;" ὁ δὲ Υἱὸς, τὸ Πνεῦμα εἶπε τὸ λαλοῦν ἐν τοῖς Ἀποστόλοις. ταῦτα δὲ εἴρηται, 30 ἵνα γνῷς, ὅτι μία τῆς ἁγίας Τριάδος ἐνέργεια, καὶ τὰ αὐτὰ ἔργα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος.

2 Ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων.

Χρυσόστομος. Ἐνταῦθα τὴν σάρκα φησὶν, καθὼς καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ λέγει, "αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν 35

" κληρονομίαν σου." οὐκέτι γὰρ μερὶς Κυρίου Ἰακὼβ, οὐδὲ κλῆρος αὐτῷ ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ πάντες, τουτέστι, τοῦτον Κύριον πάντων ἐποίησεν, ὃ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Πέτρος ἔφη· " ὅτι Κύριον " καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε." τῷ δὲ τοῦ κληρονόμου ὀνόματι κέχρηται, δύο δηλῶν, καὶ τὸ τῆς υἱότητος γνήσιον, καὶ τὸ 5 τῆς κυριότητος ἀναπόσπαστον.

ΔΙ[f]. Ὅρα δὲ πῶς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἤρξατο, καὶ τὰ ταπεινότερα πρῶτα λέγων, οὕτως ἅπτεται τῶν μειζόνων· κληρονόμος γὰρ πάντων, τουτέστι τοῦ κόσμου παντὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς, οὐχ ὡς Θεὸς ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. ὡς γὰρ Θεὸς, ποιητής 10 ἐστι πάντων. ὁ δὲ πάντων δημιουργὸς, φύσει πάντων δεσπότης. ὁ δὲ κληρονόμος ἀποφαίνεται Κύριος ὧν οὐκ[g] ἦν πάντων δεσπότης. οὕτως οἱ πιστεύοντες κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ. χάριτι γὰρ λαμβάνουσιν ὃ μὴ πρότερον εἶχον. ὅτι δὲ αὐτὸς τῶν ἁπάντων δεσπότης, τὰ ἐπαγόμενα μαρτυρεῖ. 15

Δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε.

Θεοδώρητος. Τοῦτο δηλωτικὸν τῆς θεότητος· οὐ γὰρ μόνον αὐτὸν δημιουργὸν, ἀλλὰ καὶ ἀΐδιον ἔδειξεν. ὁ γὰρ αἰὼν, οὐκ οὐσία τίς ἐστιν, ἀλλ' ἀνυπόστατον χρῆμα, συμπαρομαρτοῦν τοῖς γενητὴν ἔχουσι φύσιν· καλεῖται γὰρ αἰὼν, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου 20 συστάσεως μέχρι τῆς συντελείας διάστημα, κατὰ τὸ " μεθ' ὑμῶν " εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος." καὶ τῆς ἑκάστου δὲ ἡμῶν ζωῆς τὸν χρόνον αἰῶνα κέκληκεν ὁ θεῖος Δαβὶδ εἰπὼν, " ὁ αἰὼν ἡμῶν εἰς φωτισμὸν τοῦ προσώπου σου." καὶ τοῦ μέλλοντος δὲ βίου τὴν σύστασιν αἰῶνα προσηγόρευσεν ὁ 25 θεῖος Ἀπόστολος. " οὐ μόνον γάρ" φησιν " ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ " καὶ ἐν τῷ μέλλοντι." καὶ πάλιν " ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι " τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ " ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς." αἰὼν τοίνυν ἐστὶ τὸ τῇ κτιστῇ φύσει παρεζευγμένον διάστημα. τῶν αἰώνων δὲ ποιητὴν εἴρηκε τὸν Υἱὸν, 30 ἀΐδιον αὐτὸν αὐτῶν διδάσκων, καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὡς ἀεὶ ἦν παντὸς οὑτινοσοῦν ὑπερκείμενος χρονικοῦ διαστήματος· οὕτω περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἡ παλαιὰ λέγει γραφή· " ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων," ἀντὶ τοῦ ἀεὶ ὤν.

[f] Sic. [g] Hæc corrupta sunt.

Βασιλείου πρὸς .... Ἀμφιλόχιον. Ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός; οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον ὁ ποιητὴς τῶν αἰώνων. ἐπειδὴ δὲ αἴτιος ὁ Πατὴρ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγονότων. διὰ τοῦτο φησὶν "δι' οὗ." ὁ Πατὴρ γὰρ δοκεῖ ποιεῖν, ὃς τὸν ποιήσαντα Υἱὸν ἐγέννησεν. ἀλλ' οἱ αἱρετικοὶ τῷ μὲν 5 Θεῷ καὶ Πατρὶ ὥσπερ τινὰ κλῆρον, τὸ ἐξ οὗ προσνέμουσι, τῷ δὲ Υἱῷ, τὸ "δι' οὗ" ἀφώρισαν· τῷ δὲ Ἁγίῳ Πνεύματι, τὸ ἐν ᾧ· καὶ φασὶ μηδέποτε τὴν χρῆσιν ταύτην τῶν συλλαβῶν ἐπαμείβεσθαι, ἵνα τῷ παρηλλαγμένῳ τῆς ἐκφωνήσεως καὶ ἡ τῆς φύσεως παραλλαγὴ συνεμφαίνεται· τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὗ, τὸν δημιουργὸν σημαίνειν 10 βούλονται, τὸ δὲ δι' οὗ, τὸν ὑπουργὸν ἢ τὸ ὄργανον, τὸ δὲ ἐν ᾧ, τὸν χρόνον δηλοῦν, ἢ τὸν τόπον· ἵνα μηδὲν μὲν ὀργάνου σεμνότερος ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων νοῆται· μηδὲν δὲ τῆς ἀπὸ χρόνου ἢ τόπου συνεισφορᾶς εἰς τὰ ὄντα, πλεῖον φαίνηται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον παρεχόμενον. 15

Ὑπηγάγετο μέντοι αὐτοὺς πρὸς τὴν ἀπάτην ταύτην ἡ τῶν ἔξωθεν παρατήρησις, οἳ τὸ ἐξ οὗ καὶ τὸ δι' οὗ κεχωρισμένοις πράγμασιν προσδιένειμαν. ἐκεῖνοι γὰρ οἴονται, τὸ μὲν ἐξ οὗ, τὴν ὕλην δηλοῦν· τὸ δὲ δι' οὗ, τὸ ὄργανον παριστᾶν· ἢ ὅλως, τὴν ὑπουργίαν· μᾶλλον δὲ, ἵνα τὸ πρὸς ἑαυτοὺς ἀσύμφωνον αὐτῶν διελέγξωμεν, 20 ἐκεῖνοι τοῦ αἰτίου τὴν φύσιν πολλαχῶς ἐξηγούμενοι, καὶ τοῦτο εἰς τὰ οἰκεῖα σημαινόμενα διαιροῦντες, τὰ μὲν προκαταρκτικὰ λέγουσι τῶν αἰτίων, τὰ δὲ συνεργὰ ἢ συναίτια, τὰ δὲ τόπων λόγον ἐπέχειν. ἑκάστῳ μέντοι τούτων, ἰδιάζουσαν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἀφορίζουσαν[h], ὥστε ἄλλως τὸν δημιουργὸν σημαίνεσθαι, καὶ τὸ ὄργανον 25 ἄλλως· τῷ μὲν γὰρ δημιουργῷ, πρέπειν οἴονται τὸ ὑφ' οὗ· κυρίως γάρ φησιν λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ τέκτονος γεγενῆσθαι τὸ βάθρον, τῷ δὲ ὀργάνῳ τὸ δι' οὗ, οἷον διὰ σκεπάρνου· τὸ δὲ ἐξ οὗ, τῆς ὕλης ἴδιον τίθενται· ἐκ ξύλου γὰρ αὐτῷ τὸ δημιούργημα. τὸ δὲ καθ' ὃ, τὸ ἐνθύμιον δηλοῦν, ἢ τὸ ἐκκείμενον ὑπόδειγμα τῷ τεχνίτῃ· τὸ δὲ 30 δι' ὃ τῷ τέλει προσήκειν βούλονται, οἷον διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀνθρώπων· τὸ δὲ ἐν ᾧ τὸν χρόνον παριστᾶν ἢ τὸν τόπον.

Ταῦτα οὗτοι θαυμάσαντες, ἐπὶ τὴν ἁπλῆν καὶ ἀτεχνολόγητον τοῦ Πνεύματος διδασκαλίαν μετακομίζουσιν, εἰς ἀθέτησιν μὲν τοῦ

h Leg. ἀφορίζουσιν.

Θεοῦ Λόγου, ἀθέτησιν δὲ τοῦ θείου Πνεύματος· οἵ γε τὴν ἐπὶ ἀψύχων ὀργάνων ἢ τῆς ὑποχειρίου ὑπηρεσίας ἀφωρισμένην φωνὴν παρὰ τῶν ἔξωθεν, τὴν δι' οὗ λέγω, οὐκ ὤκνησαν ἐπὶ τὸν δεσπότην τῶν ὅλων μεταθεῖναι, καὶ οὐκ αἰσχύνονται οἱ Χριστιανοὶ, πρίονος, ἢ σφύρας τῷ δημιουργῷ φωνὴν ἀφορίζοντες. ἡμεῖς δὲ κεχρῆσθαι 5 μὲν τὴν γραφὴν ταῖς φωναῖς ταύταις πολλαχοῦ ὁμολογοῦμεν, οὐ μὴν τήν γε τοῦ Πνεύματος ἐλευθερίαν δουλεύειν πάντως φαμὲν τῇ μικροπρεπείᾳ τῶν ἔξωθεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀεὶ προστυγχάνον οἰκείως ταῖς χρείαις ὑπαλλάττειν τὰς ἐκφωνήσεις· οὐ γὰρ πάντως τὸ ἐξ οὗ τὴν ὕλην σημαίνειν, ἀλλὰ συνηθέστερον τῇ γραφῇ 10 ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω αἰτίας τὴν φωνὴν ταύτην παραλαμβάνειν, ὡς ἐπὶ τοῦ "εἷς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα." καὶ οὔτε ὁ Πατὴρ τὸ ἐξ οὗ λαβὼν τῷ Υἱῷ προσέρριψε τὸ δι' οὗ, οὔτ' ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα εἰς τὴν τοῦ ἐξ οὗ ἢ τὴν τοῦ δι' οὗ κοινωνίαν οὐ παραδέχεται.

Ὅτι δὲ αὗται αἱ φωναὶ ἀλλήλαις οὐκ ἀντιτάσσονται, οὐδ' 15 ὥσπερ ἐν πολέμῳ πρὸς ἀντίπαλον τάξιν ἀποκριθεῖσαι συνεκπολεμοῦσι τὰς φύσεις αἷς προσεχώρησαν, ἐκεῖθεν δῆλον. συνήγαγε γὰρ ἀμφοτέρας ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου, εἰπὼν περὶ τοῦ Κυρίου, "ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν "τὰ πάντα." εἰ δὲ μὴ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δώσουσι τὰς τρεῖς εἰρῆ- 20 σθαι φωνὰς, τήν τε ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ἀνάγκη πᾶσα προσοικειοῦν αὐτὰς τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. ἐκ δὲ τούτου, προδήλως αὐτῶν διαπεσεῖται τὸ παρατήρημα. εὑρίσκεται γὰρ, οὐ μόνον τὸ ἐξ οὗ, ἀλλὰ καὶ τὸ δι' οὗ τῷ Πατρὶ προσαγόμενον· ὅπερ εἰ μὲν οὐδὲν ταπεινὸν ἐμφαίνει, τί δήποτε ὡς ὑποδε- 25 έστερον ἀφορίζουσιν αὐτὸ τῷ Υἱῷ; εἰ δὲ πάντως ἐστὶ διακονίας δηλωτικὸν, ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν, ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, τίνος ἐστὶν ἄρχοντος ὑπηρέτης; ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως ὑφ' ἑαυτῶν περιτρέπονται. ἡμεῖς δὲ φαμὲν, ὅτι πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐγένετο, οὐκ ὀργανικήν τινα οὐδὲ δουλικὴν ὑπηρεσίαν 30 πληροῦντος, ἀλλὰ δημιουργικῶς τὸ πατρικὸν ἐκτελοῦντος θέλημα· καὶ ὁ Πατὴρ δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν, ὡς δι' οἰκείας χειρὸς καὶ δυνάμεως· "Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις."

Κυρίλλου Θησαυρικῶν. Ὅρα δέ μοι πῶς αὐτὸν ὁ Παῦλος θεολογεῖ, κρείττονα γὰρ τῆς διὰ Μωσέως διαθήκης καὶ τῶν προ- 35

φητικῶν κηρυγμάτων, τὴν εὐαγγελικὴν ἀποδεικνύων παίδευσιν, ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων διαφορᾶς ποιεῖται τὴν διάκρισιν. κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀρχαῖον διὰ τῶν προφητῶν τοῖς πατράσιν ἀνακεκηρύχθαι τὸν λόγον διϊσχυρίσατο, ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν καιρῶν δι' Υἱοῦ, τοσαύτην ἔχοντος πρὸς ἐκείνους τὴν ὑπεροχὴν, ὡς τοὺς μὲν 5 τὸ οἰκετικὸν οὐχ ὑπερβαίνοντας μέτρον, τὸ τάδε λέγει Κύριος ἀναφωνεῖν, τὸν δὲ δεσποτικὸν ἀξίωμα φοροῦντα λέγειν ὡς Υἱὸν, "ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν." πῶς οὖν ἐν κτίσμασιν ὁ κατὰ φύσιν Υἱός; ἢ πῶς ἐν δούλοις ὁ πάντων δεσπότης τετάξεται; καὶ εἰ πάντων ἐστὶ κληρονόμος, ἕτερος ἐστὶ 10 παρὰ πάντα καὶ ὧν ἐστὶ κληρονόμος· καὶ εἰ δι' αὐτοῦ πεποίηκε τοὺς αἰῶνας, οὐκ ἂν εἴη τῶν γενητῶν, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. ἐπείπερ οὐδὲν τῶν κτισμάτων προγενεστέραν τοῦ αἰῶνος ἔχει τὴν γένεσιν, ἀλλ' ἐν χρόνῳ πεποίηται. μόνῳ δὲ πρόσεστι τῷ Υἱῷ, τὸ ἀχρόνως αὐτὸ μετὰ τοῦ Πατρός. 15

. . . ἘΚ ΤΩ͂Ν ΚΑΤΑΣΤΆΣΕ . . . ΚΆ . . Ω͂. Οὕτως ἂν τηροῖτο "εἷς "μὲν Θεὸς," εἰς ἓν αἴτιον Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἀναφερομένων, οὐ συντιθεμένων, οὐδὲ συναλειφομένων. καὶ κατὰ τὸ ταυτὸν καὶ ἓν τῆς θεότητος, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, κίνημά τε καὶ βούλημα καὶ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα. αἱ δὲ τρεῖς ὑποστάσεις, μηδεμιᾶς ἐπινο- 20 ουμένης συναλοιφῆς ἢ ἀναλύσεως ἢ συγχύσεως, ἵνα μὴ τὸ πᾶν καταλυθῇ, δι' ὧν τὸ ἓν πλέον σεμνύνεται, ἢ καλῶς ἔχει. αἱ δὲ ἰδιότητες πατρὸς μὲν καὶ ἀνάρχου καὶ ἀρχῆς ἐπινοουμένου καὶ λεγομένου, ἀρχῆς δὲ ὡς αἰτίου, καὶ ὡς πηγῆς, καὶ ὡς ἀϊδίου φωτός. Υἱοῦ δὲ ἀνάρχου μὲν οὐδαμῶς, ἀρχῆς δὲ τῶν ὅλων. ἀρχὴν δ' ὅταν εἴπω, μὴ 25 χρόνον παρενθῇς, μηδὲ μέσον τί τάξῃς τοῦ γεγεννηκότος καὶ τοῦ γεννήματος· μηδὲ διέλῃς τὴν φύσιν τῷ κακῶς παρεντεθέντι τοῖς συναϊδίοις καὶ τοῖς συνειρημμένοις. εἰ γὰρ χρόνος Υἱοῦ πρεσβύτερον, ἐκείνου δηλαδὴ πρῶτος ἂν εἴη ὁ Πατὴρ καὶ ποιητὴς χρόνων, ὁ ὑπὸ χρόνον. πῶς δὲ καὶ Κύριος πάντων, εἰ ὑπὸ χρόνου προείληπταί τε καὶ κυριεύεται. ἄναρχος οὖν ὁ Πατὴρ, οὐ γὰρ ἑτέρωθεν 30 αὐτῷ, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τὸ εἶναι. ὁ δὲ Υἱὸς, ἐὰν μὲν ὡς αἴτιον τὸν Πατέρα λαμβάνεις, οὐκ ἄναρχος. ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ Πατὴρ, ὡς αἴτιος· ἐὰν δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου νοῇς ἀρχὴν, καὶ ἄναρχος· οὐκ ἄρχεται γὰρ ὑπὸ χρόνου ὁ χρόνων δεσπότης. εἰδ' ὅτι τὰ σώματα ὑπὸ 35

χρόνον, διὰ τοῦτο ἀξιώσεις κεῖσθαι καὶ τὸν Υἱὸν ὑπὸ χρόνον, περιθήσεις καὶ σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ· καὶ εἰ ὅτι τὰ παρ' ἡμῶν γεννώμεθα, οὐκ ὄντα ποτὲ, εἶτα γινόμενα, διὰ τοῦτο καὶ τὸν Υἱὸν ἀναγκάσεις ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ αὐτοῦ παρεληλυθέναι, συγκρίνεις τὰ ἀσώματα, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, σῶμα καὶ ἀσώματον· οὐκοῦν καὶ 5 πείσεται καὶ λυθήσεται, ὅτι καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα. σὺ μὲν οὖν ἀξιοῖς διὰ τοῦτο οὕτω γεννᾶσθαι Θεὸν, διότι τὰ σώματα, ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο οὐχ οὕτως, ὅτι οὕτως τὰ σώματα· ὧν γὰρ τὸ αὐτοῦ οὐχ ὅμοιον, τούτων οὐδὲ τὸ γεννᾶν ὅμοιον. πλὴν ὁ Ἀπόστολος ἐπειδὴ Υἱὸν εἰπὼν, ἀΐδιον αὐτὸν προσηγόρευσε· ἀπίθανον δέ πως αὐτῷ 10 ἐδόκει τοῖς ἀμυήτοις τῶν θείων, τὸ Υἱὸν ὄντα μὴ δεύτερον εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τῷ χρόνῳ, ἀπό τινος ὁρωμένης εἰκόνος δείκνυσι τὴν τῆς θεολογίας ἀλήθειαν, καὶ φησίν, "ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς "δόξης." τὸ γὰρ ἀπαύγασμα καὶ ἐκ τοῦ πυρός ἐστι, καὶ σὺν τῷ πυρὶ ἐστί. καὶ αἴτιον μὲν ἔχει τὸ πῦρ, ἀχώριστον δέ ἐστι τοῦ 15 πυρός· ἐξ οὗ γὰρ τὸ πῦρ, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸ ἀπαύγασμα. εἰ τοίνυν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν δυνατὸν αὐτῷ ὅτι ἔκ τινος, καὶ συνυπάρχειν τούτῳ, ἐξ οὗ περ ἐστὶ, μὴ ἀμφιβάλῃς, φησὶν, ὡς ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, καὶ γεγέννηται ὡς Υἱὸς, καὶ συνυπάρχει τῷ γεγεννηκότι ὡς Λόγος, ὡς ἀπαύγασμα δόξης· ἐξ οὗ γὰρ 20 ἡ δόξα, ἐξ ἐκείνου καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τῷ πυρὶ δὲ ὁμοφυὲς τὸ ἀπαύγασμα· οὐκοῦν καὶ ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.

Ἐκ τῶν κατὰ αἱρέσεων. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην, τῶν αἰώνων αὐτὸν δείκνυσι ποιητήν. ἐπειδὴ δὲ οἱ τὰ θεῖα νοεῖν θεοπρεπῶς οὐκ ἐθέλοντες, οὐκ οἴονται δυνατὸν συναΐδιον εἶναι τοῦ Θεοῦ τὸν ἐκ Θεοῦ· 25 τῷ νόμῳ γὰρ τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, καὶ τὴν θείαν ὑποκεῖσθαι φύσιν ἀνοήτως νομίζοντες, πρεσβύτερον ὑπειλήφασι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα, διαγενόμενος ἱκανῶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐναργῶς ἐπιδείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐκ Θεοῦ καὶ σὺν τῷ Θεῷ ἐστὶν ὁ μονογενὴς Υἱός. ἀπαύγασμα γὰρ αὐτὸν προσηγόρευσε δόξης. τὸ δὲ ἀπαύγασμα καὶ ἐκ 30 τοῦ πυρὸς ἔχει τὴν ὕπαρξιν, καὶ τῷ πυρὶ συνυπάρχει. συμπέφυκε γὰρ τῷ πυρὶ τὸ ἀπαύγασμα καὶ ἡ ἀκτὶς τῷ ἡλίῳ. ἐξ οὗ γὰρ ἥλιος, ἐξ ἐκείνου καὶ ἀκτῖνες. ἀλλ' αἴτιος τῶν ἀκτίνων ὁ ἥλιος, καὶ τὸ πῦρ τοῦ ἀπαυγάσματος· οὐ γὰρ ἥλιος ἐξ ἀκτίνων, ἀλλ' ἀκτῖνες ἐκ τοῦ ἡλίου γεννῶνται, καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐκ τοῦ πυρὸς 35

φύεται. οὕτως ὁ μονογενὴς Υἱὸς γεγέννηται μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, συνέστη δὲ τῷ γεγεννηκότι, ὡς ὁ λόγος τῷ νῷ, καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῷ πυρὶ, καὶ ἡ ἀκτὶς τῷ ἡλίῳ· ἀλλὰ τούτων ἕκαστον οὐχ ὑφέστηκεν αὐτὸ καθ' αὑτὸ, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ ἐξ οὗ περ ἔφυ, τὴν ὑπόστασιν ἔχει. ὁ δὲ Θεὸς Λόγος, τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, οὐκ 5 ἐνέργειά τίς ἐστιν, ἀνυπόστατος τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὑπόστασις ζῶσα καὶ καθ' αὑτὴν ὑφεστῶσα. οὐ γὰρ ἁπλῶς Λόγος ὠνόμασται, ἀλλὰ Θεὸς Λόγος· οὐδὲ μόνον "ἀπαύγασμα δόξης," ἀλλὰ καὶ "χαρακτὴρ ὑποστάσεως." ἐπειδὴ γὰρ τοῦ ἀπαυγάσματος ἡ εἰκὼν, τὸ μὲν συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον ἀποχρώντως δεδήλωκεν, 10 ἀφορμὴν δὲ παρεῖχε βλασφημίας τοῖς τὰ Σαβελλίου καὶ Φωτεινοῦ νοσοῦσι· καθ' ἑαυτὸ γὰρ οὐχ ὑφέστηκε τὸ ἀπαύγασμα, δι' ἑτέρας εἰκόνος καὶ ταύτην ἐξορίζει τὴν βλασφημίαν· ἐπάγει γὰρ,

3 Καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. 15

Θεοδώρητος. Καθ' ἑαυτόν φησιν ὑφέστηκεν, ὅλον ἐν ἑαυτῷ δεικνὺς τὸν Πατέρα. τοὺς γὰρ πατρικοὺς περίκειται χαρακτῆρας. οὕτω διὰ πλειόνων ὀνομάτων ἐδίδαξεν ἡμᾶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καὶ τὸ γνήσιον τῆς γεννήσεως, καὶ τὸ ὁμοούσιον καὶ συναΐδιον. ἐπειδὴ γὰρ πάντα νοῦν ὑπερβαίνει τὰ θεῖα, καὶ οὐχ οἷόν τε διὰ μιᾶς μόνης 20 εἰκόνος τὸ τῆς θεολογίας διδάξαι μυστήριον, διὰ πλειόνων τοῦτο ποιεῖν ἀναγκάζονται τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες. οὕτως ὁ θεσπέσιος Παῦλος (sic) Λόγον ὠνόμασε τὸν Υἱόν. ἐπειδὴ γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ γεννήσει καὶ πάθος καὶ χρόνος συνέζευκται, ἵνα μὴ Υἱὸν ἀκούοντες, εἰς ἀνθρωπίνας καταπέσωμεν ὑπονοίας, καὶ νομίσωμεν παραπλη- 25 σίως ἡμῖν γεγεννῆσθαι τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, ἀναγκαίως αὐτὸν προσηγόρευσε Λόγον, ἵνα δείξῃ καὶ τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ ἄχρονον τῆς γεννήσεως. οὐδὲ γὰρ ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος ὠδίνων τὸν λόγον δεῖται τῆς τοῦ θήλεος κοινωνίας, ἢ τομὴν, ἢ ῥεῦσιν ὑπομένει τινὰ, ἀλλὰ τέλειος μένων, τέλειον ἀποτελεῖ τὸν λόγον. ὅπως δὲ μηδεὶς ὑπο- 30 λάβῃ πάλιν ἀνυπόστατον αὐτὸν εἶναι λόγον, ὃ Μάρκελλος πέπονθε καὶ Φωτεινὸς, καὶ Παῦλος, ἀναγκαίως προστέθεικε "καὶ Θεὸς ἦν "ὁ Λόγος, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σημαίνων ὑπόστασιν, καὶ τὴν μίαν φύσιν ἐμφαίνων καὶ τῆς γεννήσεως τὸ ἀπαθές τε καὶ ἄχρονον ἐκπαιδεύων. οὕτως ὁ μακάριος Παῦλος Υἱὸν μὲν αὐτὸν προσηγό- 35

ρευσεν, ἄλλον αὐτὸν παρὰ τὸν Πατέρα δεικνὺς κατὰ τὸν τῆς ἰδιότητος λόγον. τῶν αἰώνων δὲ αὐτὸν εἴρηκε ποιητὴν, τὸ ἀΐδιον αὐτοῦ διὰ τούτων διδάσκων. "δι' οὗ," γάρ φησιν, "καὶ τοὺς αἰῶνας "ἐποίησεν," οὐκ οὐσίαν τῶν αἰώνων δηλοῖ, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων πρεσβύτερος. ὠνόμασε δὲ αὐτὸν καὶ "ἀπαύγασμα 5 "δόξης," καὶ τὸ συναΐδιον διὰ τούτου, καὶ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας σημαίνων. ἐκ γὰρ τῆς τοῦ πυρὸς φύσεως, τὸ ἀπαύγασμα. προστέθεικε δὲ, ὅτι "καὶ χαρακτὴρ ἐστιν ὑποστάσεως," ἀμφότερα κατὰ ταυτὸν διδάσκων, ὅτι καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑφέστηκε, καὶ ἐν ἑαυτῷ δείκνυσι τοὺς πατρικοὺς χαρακτῆρας. 10

Βαβαὶ τῆς ἀποστολικῆς συνέσεως· μᾶλλον δὲ οὐ τὴν τοῦ Παύλου σύνεσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐστὶ θαυμάσαι χάριν. οὐ γὰρ δὴ ἐξ οἰκείας διανοίας ταῦτα ἐφθέγξατο. πόθεν γὰρ ἀπὸ τῆς σμίλης καὶ τῶν δερμάτων, ἢ τοῦ ἐργαστηρίου, τὴν τοιαύτην σοφίαν εὕρισκεν; ἀλλὰ θείας ἐνεργείας ἦν. οὐ γὰρ αὐτοῦ ταῦτα 15 τὰ νοήματα ἔτικτεν ἡ διάνοια τότε, οὕτω ταπεινὴ καὶ εὐτελὴς οὖσα, ὡς τῶν ἀγοραίων μηδὲν ἔχειν πλέον. πῶς γὰρ ἡ περὶ συμβόλαια καὶ δέρματα καταναλωθεῖσα; ἀλλ' ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις, δι' ὧν ἂν ἐθέλῃ τὴν αὐτῆς ἰσχὺν ἐπιδείκνυται. ὅρα δὲ πῶς ἀναβαθμοῖς κέχρηται· καθάπερ γὰρ εἰς ὑψηλόν τινα τόπον καὶ 20 πρὸς αὐτὴν τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντα τὴν κορυφὴν, εἴ τις παιδίον μικρὸν ἀναγαγεῖν βούλοιτο, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν τοῦτο ποιεῖ, διὰ τῶν κάτωθεν αὐτὸ βαθμῶν ἀνάγων. εἶτα ἐπειδὰν ἄνω στήσῃ καὶ ἴδῃ ἰλιγγιάσαν καὶ θορυβούμενον, λαμβανόμενος αὐτοῦ κατάγει πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, παρέχων ἀναπνεῦσαι· εἶτα, ὅταν 25 ἀνακτήσηται αὐτὸ, πάλιν ἀνάγει, καὶ πάλιν κατάγει· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐποίησε, καὶ ἐπὶ τῶν Ἑβραίων ἐνταῦθα, καὶ πανταχοῦ, παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦτο μαθών· καὶ γὰρ κἀκεῖνος ποτὲ μὲν ἀνῆγεν εἰς ὕψος τοὺς ἀκροατὰς, ποτὲ δὲ, κατῆγεν.

Ὅρα γοῦν δι' ὅσων αὐτοὺς ἀναγαγὼν βαθμῶν, καὶ πρὸς αὐτὴν 30 στήσας τὴν κορυφὴν τῆς εὐσεβείας πρὶν ἰλιγγιάσαι πως, κατάγει πάλιν, διδοὺς ἀναπνεῦσαι. εἶπε γὰρ ὅτι ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ· τοῦτο δὲ τὸ Υἱὸς ὄνομα, τέως κοινόν ἐστιν ἁπάντων, πρόσεστι γὰρ καὶ ἀνθρώποις. πρόσεστι καὶ τῷ Χριστῷ, εἰ καὶ ἡμῖν καταχρηστικῶς, ἐκείνῳ δὲ Κυρίως, εἶτα κληρονόμον ἐκάλεσε, ταπεινὸν δὲ 35

καὶ τοῦτο, εἶτα ἐπὶ τὸν ἀνώτερον ἔστησε βαθμὸν ἐπαγαγὼν, "δι' "οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν," εἶτα ἐπὶ τὸν ὑψηλότερον, καὶ μεθ' ὃν οὐκ ἔστιν ἕτερος, "ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτὴρ "τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ." ὄντως εἰς ἀπρόσιτον φῶς ἤγαγεν, εἰς αὐτὸ τὸ ἀπαύγασμα καὶ πρὶν ἢ σκοτωθῆναι. ὅρα πῶς πάλιν ἠρέμα 5 κατάγει λέγων, ὅτι μετὰ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν ὑψηλοῖς. ἐπελάβετο γὰρ τῆς σαρκὸς, καὶ πάλιν ταπεινὰ φθέγγεται. εἶτα πάλιν παραφθεγξάμενός τι μικρὸν, ἐν δεξιᾷ γάρ φησι τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἄγει, καὶ περὶ τῆς κατὰ τὴν σάρκα οἰκονομίας λοιπὸν διαλέγε- 10 ται· τὸ γὰρ "κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων," οὐκ οὐσίας δηλωτικόν ἐστι τῆς κατὰ πνεῦμα· ἐκείνη γὰρ οὐκ ἐγένετο, ἀλλὰ γεγένηται, ἀλλὰ τῆς κατὰ σάρκα· αὕτη γὰρ ἐγένετο· ἀλλ' οὐ περὶ οὐσιώσεως νῦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἀλλ' ὥσπερ Ἰωάννης λέγων, "ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε," τουτέστιν ἐντι- 15 μότερος καὶ εὐδοκιμώτερος· οὕτως ἐνταῦθα εἴρηται, τὸ "τοσοῦτον "κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων," τουτέστιν εὐδοκιμώτερος καὶ βελτίων, καὶ λαμπρότερος, "ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκλη-"ρονόμηκεν ὄνομα."

Ὁρᾷς ὅτι περὶ τοῦ κατὰ σάρκα ὁ λόγος ἦν· τὸ γὰρ Υἱὸς ὄνομα 20 ὁ Θεὸς Λόγος ἀεὶ εἶχεν, οὐχ ὕστερον ἐκληρονόμησεν· οὐδὲ ὕστερον Ἀγγέλων κρείττων ἐγένετο, ὅτε καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐποιήσατο. ἀλλ' ἀεὶ κρείττων ἦν καὶ κρείττων ἀσυγκρίτως, ὥστε περὶ τοῦ κατὰ σάρκα τοῦτο εἴρηται. οὕτω γοῦν καὶ ἡμῖν ἔθος περὶ ἀνθρώπου διαλεγομένοις, καὶ ὑψηλὰ καὶ ταπεινὰ φθέγγεσθαι· ὅταν 25 μὲν γὰρ λέγωμεν οὐδὲν ἄνθρωπος, γῆ ἄνθρωπος, σποδὸς ἄνθρωπος, ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ πᾶν καλοῦμεν. ὅταν δὲ λέγωμεν ἀθάνατον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ λογικὸς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι τῶν ἄνω συγγενὴς, ἀπὸ τοῦ κρείττονος τὸ πᾶν πάλιν καλοῦμεν. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ ἐλάττονος, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ κρείτ- 30 τονος διαλέγεται ὁ Παῦλος, καὶ τὴν οἰκονομίαν στῆσαι βουλόμενος, καὶ περὶ τῆς ἀκηράτου διδάξαι φύσεως. πανταχοῦ μὲν οὖν εὐλαβοῦς διανοίας δεῖ, μάλιστα δὲ ὅταν περὶ Θεοῦ λέγωμέν τι καὶ ἀκούωμεν. ἐπεὶ μήτε εἰπεῖν ἡ γλῶττα, μήτε ἀκοῦσαι ἡ διάνοια, πρὸς ἀξίαν τοῦ Θεοῦ τί δύναται. καὶ τί λέγω γλῶτταν 35

καὶ διάνοιαν; οὐδὲ γὰρ ὁ νοῦς ὁ πολὺ τούτων πλέον ἔχων, δυνήσεταί τι περιλαβεῖν ἀκριβῶς ὅταν περὶ Θεοῦ τί φθέγγεσθαι βουλώμεθα. εἰ γὰρ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ὑπερέχει πάντα νοῦν, καὶ τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, πολλῷ μᾶλλον αὐτὸς ὁ τῆς εἰρήνης Θεὸς, ὁ τῶν ἁπάντων 5 *δημιουργὸς ὑπερβαίνει πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸν ἡμέτερον λογισμόν. δεῖ τοίνυν μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ἅπαντα δέχεσθαι. καὶ ὅταν ὁ λόγος ἐξασθενήσῃ, καὶ οὐ δύνηται παραστῆσαι τὰ λεγόμενα μετὰ ἀκριβείας, τότε μάλιστα δοξάζειν τὸν Θεὸν, ὅτι Θεὸν τοιοῦτον ἔχομεν, καὶ τὴν ἔννοιαν ἡμῶν ὑπερβαίνοντα. πολλὰ γὰρ* 10 *ὧν περὶ Θεοῦ νοοῦμεν, φράσαι οὐ δυνάμεθα. καὶ πολλὰ φράζομεν, νοῆσαι δὲ οὐκ ἰσχύομεν· οἷόν τι λέγω, ὅτι πανταχοῦ ὁ Θεὸς ἴσμεν· πῶς δὲ, οὐκέτι νοοῦμεν. ὅτι ἔστι τίς ἀόρατος δύναμις, πάντων αἰτία τῶν ἀγαθῶν, ἴσμεν. πῶς δέ ἐστιν, ἢ τίς ἐστιν, οὐκ ἴσμεν. ἰδοὺ φράζομεν καὶ οὐ νοοῦμεν. εἶπον ὅτι πανταχοῦ ἐστιν, ἀλλ' οὐ* 15 *νοῶ. εἶπον ὅτι ἄναρχός ἐστιν, ἀλλ' οὐ νοῶ. εἶπον ὅτι ἐγέννησεν ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ οὐκ οἶδα πῶς πάλιν νοήσω. ἔστι δέ τινα ἃ μηδὲ φράσαι ἔνι· οἷον τί λέγω, νοεῖ ἡ διάνοια, ἀλλ' εἰπεῖν οὐ δύναται. καὶ ἵνα ἴδῃς καὶ Παῦλον ἀσθενοῦντα, καὶ μὴ πρὸς ἀκρίβειαν τὰ ὑποδείγματα λέγοντα, καὶ φρίξῃς, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητήσῃς,* 20 *ἄκουε· εἰπὼν γὰρ Υἱὸν καὶ θεὶς δημιουργὸν, τί ἐπάγει;*

Ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ.

Τοῦτο οὖν *μετ' εὐλαβείας ἐκλαμβάνειν δεῖ, καὶ τὰ ἄτοπα περικόψαι. "ἀπαύγασμα τῆς δόξης."* 25

Ὅρα *πρὸς τί αὐτὸ ἐκλαμβάνει, καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς δέχου, ὅτι ἐξ αὐτοῦ, ὅτι ἀπαθῶς, ὅτι οὐ μειωθέντος, οὐδὲ ἐλαττωθέντος. ἐπειδὴ εἰσί τινες ἄτοπά τινα ἐκ τοῦ ὑποδείγματος ἐκλαμβάνοντες. τὸ γὰρ ἀπαύγασμα φησὶν, ἐνυπόστατον οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ αὐτοῦ. μὴ τοῦτο τοίνυν ἐκλάβῃς, ἄνθρωπε, μηδὲ* Μαρκέλ- 30 *λου καὶ Φωτεινοῦ νοσήσῃς τὴν νόσον. ἐγγύθεν σε γὰρ θεραπεύει, ὥστε μὴ εἰς ἐκείνην ἐμπεσεῖν τὴν διάνοιαν· οὐδὲ ἀφίησί σε εἰς τὸ ὀλέθριον ἐκείνων νόσημα κατενεχθῆναι, εὐθέως ἐπαγαγὼν, "καὶ "χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ." δηλῶν ὅτι ὥσπέρ ἐστιν*

αὐτὸς ἐνυπόστατος, οὐδενὸς δεόμενος, οὕτω καὶ ὁ Υἱός. ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἀπαράλλακτον δεικνὺς, τοῦτο φησὶ, καὶ τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου. ὅρα γὰρ πῶς καθάπερ ἐπὶ ἀναβαθμῶν ἀναβαίνει εἰς ὕψος, εἶτα πάλιν καταβαίνει, καὶ δύο τέμνει ὁδούς· τὴν μὲν ἀπάγων ἡμᾶς Σαβελλίου, τὴν δὲ Ἀρείου· καὶ ἄνω καὶ 5 κάτω τὰ αὐτὰ φθέγγεται, ὥστε μὴ νομισθῆναι τὸν Χριστὸν ἄναρχον, μηδὲ ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ. εἰ γὰρ καὶ μετὰ τοσαῦτα εἰσί τινες οἱ ἀλλότριον αὐτὸν αὐτοῦ φήσαντες, καὶ ἕτερον αὐτῷ δόντες Πατέρα, καὶ τοῦτο πολεμεῖν αὐτὸν λέγοντες, τί οὐκ ἂν ἐφθέγξαντο εἰ μὴ ταῦτα εἴρητο; πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; ὅταν θεραπεύειν ἀναγκά- 10 ζηται, τότε ἀναγκάζεται καὶ τὰ ταπεινὰ φθέγγεσθαι, οἷον ὅτι ἔθηκεν αὐτὸν "κληρονόμον πάντων, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν." ἵνα δὲ μὴ ἑτέρως λυμήνηται, εἰς αὐθεντίαν πάλιν αὐτὸν ἀνάγει, καὶ δείκνυσιν ὁμότιμον ὄντα τῷ Πατρὶ, καὶ οὕτως ὁμότιμον, ὡς πολλοὺς νομίσαι τὸν αὐτὸν αὐτοῦ Πατέρα. καὶ θέα τὴν σύνεσιν αὐ- 15 τοῦ τὴν πολλήν. πρότερον ἐκείνῳ τίθησιν καὶ ἀσφαλίζεται αὐτῷ μετὰ ἀκριβείας· καὶ ὅταν τοῦτο δειχθῇ ὅτι τοῦ Θεοῦ ἐστιν Υἱὸς, καὶ ὅτι οὐκ ἀλλότριος αὐτοῦ, μετὰ ἀσφαλείας λοιπὸν ἅπαντα φθέγγεται τὰ ὑψηλά. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μέγα τι περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, εἰς ἐκείνην τὴν ἔννοιαν πολλοὺς ἦγε, πρότερον θεὶς τὰ ταπεινὰ, 20 τότε εἰς ὕψος ἀνέρχεται ὅσον βούλεται. εἰπὼν οὖν "ὃν ἔθηκε "κληρονόμον πάντων," καὶ ὅτι "διὰ αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε," τότε ἐπάγει, "φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως "αὐτοῦ·" ὁ γὰρ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα διακυβερνῶν, οὐκ ἂν δεηθείη τινὸς εἰς τὸ παραγαγεῖν τὰ πάντα. καὶ ὅτι τοῦτο ἐστὶν, 25 ὅρα πῶς πάλαι προϊὼν, δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐθεντίαν, τὸ δι' οὗ ἐξελών. ἐπειδὴ γὰρ εἰργάσατο δι' αὐτοῦ ὃ ἤθελε λοιπὸν ἀποστὰς ἀπ' αὐτοῦ, τί φησι; "κατ' ἀρχὰς σὺ Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίω- "σας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί." οὐδαμοῦ τὸ δι' οὗ, οὐδὲ ὅτι ἐποίησε δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας. τί οὖν; οὐχ ὑπ' 30 αὐτοῦ γεγένηνται; ναί· ἀλλ' οὐχ ὡς σὺ λέγεις, οὐδὲ ὡς ὑπονοεῖς, ὡς δι' ὀργάνου, οὐδὲ ὡς οὐκ ἂν ποιήσαντος, εἰ μὴ χεῖρα αὐτῷ ὤρεξεν ὁ Πατήρ. ὥσπερ γὰρ οὐδ' ἕνα κρινεῖ, καὶ λέγεται κρίνειν διὰ τοῦ Υἱοῦ, ἣ κριτὴν ἐγέννησεν, οὕτω λέγεται ποιεῖν, ἣ δημιουργὸν ἐγέννησεν. εἰ γὰρ αὐτοῦ αἴτιος ὁ Πατὴρ, πολλῷ μᾶλλον τῶν 35

δι' αὐτοῦ γεγενημένων. ὅταν μὲν οὖν βούληται δεῖξαι, ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐστὶν, ἀναγκαίως τὰ ταπεινὰ φθέγγεται. ὅταν δὲ βούληται ὑψηλὰ φθέγγεσθαι, λαβὴν Μάρκελλος λαμβάνει, καὶ Σαβέλλιος· ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἀμετρίαν ἡ ἐκκλησία φυγοῦσα, μέσην ὁδεύει ὁδόν. οὔτε γὰρ ἐπὶ τῆς ταπεινότητος ἐμμένει, ἵνα μὴ Παῦλος ὁ 5 Σαμοσατεὺς λάβῃ χώραν, οὔτε ἀεὶ τοῖς ὑψηλοῖς ἐναπομενεῖ. καὶ δείκνυσιν αὐτοῦ πάλιν τὴν ἐγγύτητα τὴν πολλήν· ἵνα μὴ Σαβέλλιος ἐπιπηδήσῃ, εἶπεν Υἱὸν, καὶ εὐθέως ἐφέστηκεν ὁ Σαμοσατεὺς, λέγων αὐτὸν Υἱὸν αὐτοῦ καὶ τοὺς πολλούς· ἀλλ' ἔδωκεν αὐτῷ καιρίαν πληγὴν, εἰπὼν κληρονόμον· ἀλλ' ἔτι ἀναισχυντεῖ μετὰ 10 Ἀρείου. τὸ γὰρ ἔθηκεν αὐτὸν κληρονόμον ἀμφότεροι μετέχουσιν. ἐκεῖνος μὲν ἀσθενείας λέγων αὐτῷ, οὗτος δὲ ἔτι ἐνέστηκεν, ἐπισκήπτειν ἐπιχειρῶν τῷ ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ "δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας "ἐποίησεν," ἔβαλε μὲν ὕπτιον ἀναισχυντοῦντα τὸν Σαμοσατέα· ὁ δὲ Ἄρειος ἔτι ἰσχυρῶς αὐτῷ δοκεῖ, ἀλλ' ὅρα καὶ τοῦτον πῶς 15 πλήττει πάλιν, εἰπὼν, "ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης." ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν ἐπιπηδᾷ Σαβέλλιος καὶ Μάρκελλος καὶ Φωτεινός· ἀλλὰ κἀκείνοις πᾶσι μίαν πληγὴν δίδωσιν εἰπὼν, "καὶ χαρακτὴρ τῆς "ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως "αὐτοῦ." ἐνταῦθα καὶ Μαρκίωνα πλήττει· οὐ σφόδρα μὲν ἰσχυ- 20 ρῶς, πλήττει δ' οὖν ὅμως· δι' ὅλης γὰρ τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς αὐτοὺς μάχεται. καὶ ὁ μὲν "ἀπαύγασμα" αὐτὸν καλεῖ, αὐτὸς δέ φησιν· "ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου." διὰ τοῦτο οὖν φησιν "ἀπαύγασμα," δεικνὺς ὅτι κακεῖνο οὕτως εἴρηται, ὡς φῶς ἐκ φωτός. οὐ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐφώτισε τὰς 25 ἡμετέρας ψυχὰς, καὶ τὸν Πατέρα αὐτὸς ἐσήμανε, καὶ διὰ τοῦ ἀπαυγάσματος, τῆς οὐσίας τὴν ἐγγύτητα ἔδειξεν. ἐννόησον δὲ τὴν λεπτότητα τῶν εἰρημένων, οὐσίαν μίαν ἔλαβε καὶ ὑπόστασιν εἰς δύο ὑποστάσεων παράστασιν, ὃ καὶ ἐπὶ τῆς γνώσεως τοῦ Πνεύματος ποιεῖ. ὥσπερ γὰρ μίαν φησὶν αὐτοῦ γνῶσιν τὴν τοῦ 30 Πατρὸς καὶ Πνεύματος, ὡς ὄντως μίαν καὶ οὐδὲν πρὸς ἑαυτὴν διεστηκυῖαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἑνός τινος ἐπελάβετο ῥήματος, εἰς τὴν τῶν δύο ὑποστάσεων δήλωσιν· καὶ ἐπήγαγεν ὅτι χαρακτήρ· ὁ γὰρ χαρακτὴρ, ἄλλος τίς ἐστι παρὰ τὸ πρωτότυπον. ἄλλος δὲ οὐ πάντῃ, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνυπόστατον εἶναι. ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα ὁ 35

χαρακτὴρ τὸ ὅμοιον κατὰ πάντα. ὅταν οὖν καὶ μορφὴν αὐτὸν καλῇ καὶ χαρακτῆρα, τί ἐροῦσιν; ἀλλὰ καὶ εἰκόνος εἴρηται εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος φησίν. τί οὖν; οὕτως ὁ Υἱός; οὔ φησιν, ἀλλ' ὅτι εἰκών· οὐ δείκνυσι τὸ ὅμοιον· καίτοιγε καθὸ εἴρηται ὁ ἄνθρωπος εἰκὼν, δείκνυσι τὸ ὅμοιον ὡς ἐν ἀνθρώπῳ· ὅπερ γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς ἐν τῷ 5 οὐρανῷ, τοῦτο ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς· κατὰ τὴν ἀρχὴν λέγω. ὥσπερ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς πάντων οὗτος κρατεῖ, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς πάντων κρατεῖ, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. ἄλλως δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐκ εἴρηται χαρακτὴρ, ἀλλ' οὐδὲ μορφὴ, ὅπερ καὶ οὐσίαν ἐμφαίνει, καὶ ὁμοιότητα τὴν κατ' οὐσίαν. ὥσπερ οὖν ἡ 10 μορφὴ τοῦ δούλου οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει ἢ ἄνθρωπον ἀπαράλλακτον, οὕτως καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει ἢ Θεόν· καὶ ἀπαύγασμα δὲ τοῦτον καλεῖ, ὅτι ὥσπερ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου ἐξ αὐτῆς ἐκπηδῶν τῆς τοῦ ἡλίου φύσεως, οὐχ ὕστερον αὐτῷ φαίνημεν τῆς ἡλιακῆς φύσεως (ἀνάγκη γὰρ ὁμολογῆσαι τοῦτο καὶ τὸν 15 τὰς αἰσθήσεις πεπηρωμένον), οὐδὲ γὰρ χωρὶς ἀπαυγάσματος ὁ ἥλιος ἐφάνη ποτὲ, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐχ ὕστερον αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσομεν· μᾶλλον δὲ μειζόνως καὶ θεοπρεπῶς.

(Κυρίλλου[h].) Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Παῦλος αὐτὸν οὕτως ἐκά- 20 λεσεν, δεικνὺς τὴν ἐκ Πατρὸς οἱονεί πως εἰς τὸ ἔξω διεκδρομὴν, οὔτε εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένην τῆς ὅθεν ἐστὶν ὑποστάσεως, οὔτε εἰς ἅπαν συνεσταλμένην, προκύπτουσαν δὲ ὥσπερ εἰς τὸ ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὴν, καὶ εἰς ὕπαρξιν ἰδικὴν ἐμφιλοχωροῦσαν.

(Γρηγορίου Νύσσης[i].) Ἀπαύγασμα δόξης εἶπε τὸν Υἱὸν ὁ 25 Ἀπόστολος, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως, καὶ δύναμιν Θεοῦ καὶ σοφίαν Θεοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὧν ἕκαστον καθάπερ ἐν συζυγίαις τρισὶν ἀναγκαίαις οὐδὲν ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ μόνας νοεῖται, ἀλλὰ συνημμένως ἀμφότερα καὶ μετ' ἀλλήλων καταλαμβάνεται. τὸ γὰρ ἀπαύγασμα πάντως τινός ἐστιν ἀπαύγασμα, καὶ ὁ χα- 30 ρακτὴρ, πάντως τινός ἐστι χαρακτήρ. ὥσπερ τοίνυν οὐκ ἂν ἀπαύ-

[h] Ἐκ τῶν . . . σαν . . ρωμ. fors. ἐκ τῶν θησαυρῶν.

[i] ιζ μετὰ ἐκ$^{\tau}$ ἐρ$^{\backslash}$ θεο$^{\tau\tau}$ καὶ εἰς τὸ ἑβρ. (περὶ θεότητος, καὶ εἰς τοὺς Ἑβραίους.)

γασμα εἴη τὸ φῶς, μὴ οὔσης τῆς καταυγαζούσης αἰτίας, οὕτως ἡ ἀπαυγάζουσα φύσις οὐκ ἂν καθ' ἑαυτὴν νοηθείη, μὴ συνεπινοουμένου τοῦ ἀπαυγάσματος. ὁμοίως δὲ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως δείκνυσι, καὶ ἡ ὑπόστασις διὰ χαρακτῆρος γνωρίζεται, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις χωρὶς Θεοῦ αὐτοῦ οὐ δύναται, καὶ Θεὸς χωρὶς τῆς δυνάμεως νοηθῆναι φύσιν οὐκ ἔχει. ὁ τοίνυν ἓν τῶν κατὰ τὴν συζυγίαν ταύτην σημαινομένων μὴ αὐτῷ λέγων, συνανεῖλε πάντως τῇ δυνάμει καὶ τὸ λειπόμενον.

k *Ἀλλὰ μὴν λέγουσιν οἱ τῆς ἀσεβείας προστάται ὅτι Υἱὸς ποτὲ οὐκ ἦν. εἰ οὖν οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, πάντως οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἦν. εἰ οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα, οὐδὲ τὸ ἀπαυγάζον ἦν. εἰ οὐκ ἦν ὁ χαρακτὴρ, πάντως οὐδὲ ἡ ὑπόστασις ἦν. εἰ οὐκ ἦν δύναμις, οὐκ ἦν σοφία· ὧν ἄνευ Θεὸς οὐκ ἔστι, κατασκευάζεται διὰ τούτων μὴ*[1] *αὐτοῦ Θεὸν, ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς, πῶς ἦν; οὐ γάρ ἐστιν ἐννοῆσαι, οὐ δόξαν ἀλαμπῆ, οὐχ ὑπόστασιν ἀχαρακτήριστον, οὐκ ἄνευ σοφίας σοφὸν, οὐκ ἄνευ δυνάμεως δυνατὸν, οὐκ ἄπαιδα Πατέρα. οὐκοῦν ἀποδέδεικται διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι ὁ τὸν Υἱὸν ἀθετῶν, συναθετεῖ τὸν Πατέρα. ὅπου δὲ οὔτε ὁ Υἱὸς δοξάζεται, οὐδὲ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ πιστεύεται, καθόλου ἡ θεότης ἠθέτηται. τὸ δὲ ἀθετεῖν τὴν θεότητα, οὐδενὸς ἄλλου ἢ Ἐπικουρείου ἐστίν. οὐκοῦν Ἐπικούρειοι οἱ δογματισταὶ τῆς ἀπάτης ἀναπεφήνασιν, οἱ διὰ τῆς εἰς τὸν μονογενῆ Υἱὸν ὕβρεως, τὰς ὑπεροχὰς τῷ Πατρὶ χαριζόμενοι.*

Ἀθανασίου ἐκ τῶν κατὰ Ἀρειανῶν. *Γενέσθω τις ἐντρέπων τοὺς Ἀρειανοὺς εἰ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἴδιον αὐτοῦ γέννημα θέμις εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων, ἢ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐπισυμβέβηκεν αὐτῷ, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ ὅτι οὐκ ἔστιν ἀεὶ ὁ Υἱός. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ πάλιν τὰς ἀνθρώπων ἐννοίας ὑπεραναβέβηκεν ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις. ἡμεῖς μὲν γὰρ τῶν ἰδίων τέκνων ἐν χρόνῳ γινόμεθα πατέρες. ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ οὐκ ὄντες πρότερον, ὕστερον γεγόναμεν. ὁ δὲ Θεὸς ἀεὶ ὢν, ἀεὶ τοῦ Υἱοῦ Πατήρ ἐστι. καὶ τῶν μὲν ἡ γέννησις, ἐκ τῶν ὁμοίως ὄντων ἔχει τὴν πίστιν. ἐπειδὴ δὲ " οὐδεὶς*

k ···· 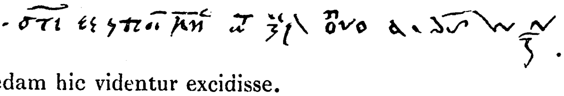

[1] Quædam hic videntur excidisse.

“ οἶδε τὸν Υἱὸν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα τίς ἐπιγινώσκει,
“ εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ,” διὰ τοῦτο οἱ ἅγιοι
οἷς ἀπεκάλυψεν ὁ Υἱὸς, εἰκόνα τινὰ δεδώκασιν ἡμῖν ἐκ τῶν ὁρω-
μένων, λέγοντες, “ ὃς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης,” καὶ πάλιν, “ ὅτι
“ παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς.” καὶ μικρὸν μέν ἐστι τὸ παράδειγμα καὶ 5
ἀμυδρὸν λίαν πρὸς τὸ ποθούμενον, δυνατὸν δὲ ὅμως ἐξ αὐτοῦ πλέον
τῆς ἀνθρώπου φύσεως κατανοεῖν, καὶ μὴ νομίζειν τὴν ἡμῶν αὐτοῦ
καὶ τὴν τοῦ Υἱοῦ γέννησιν. τίς γὰρ δύναται κἂν λογίσασθαι μὴ
αὐτοῦ ποτὲ τὸ ἀπαύγασμα, ἵνα καὶ τολμήσας εἴπῃ, μὴ αὐτοῦ
ποτε τὸν Υἱὸν, ἢ ὅτι οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς πρὶν γεννηθῇ; ἢ τίς ἱκανὸς 10
διελεῖν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τὸ ἀπαύγασμα, ἢ τὴν πηγὴν ἐπινοῆσαί ποτε
τῆς ζωῆς ἔρημον, ἵνα καὶ μανεὶς εἴπῃ ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶν ὁ Υἱὸς,
ὁ λέγων, “ ἐγώ εἰμι ἡ ζωή·” ἢ ἀλλότριος τῆς τοῦ πατρὸς οὐσίας ὁ
λέγων, “ ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν Πατέρα;” τίς δὲ ἀποφήνηται
τὴν πηγὴν μὴ ἐξ ἑαυτῆς γεγεννηκέναι τὴν σοφίαν, ἀλλ' ἔξωθεν ἑαυ- 15
τῆς κεκτῆσθαι ταύτην, ἵνα καὶ τολμήσῃ εἰπεῖν ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν
ὁ Υἱός; τοῦτο γὰρ οὐκέτι πηγὴν ταύτην δείκνυσιν, ἀλλά τινα
λάκκον ἔξωθεν ὥσπερ ὕδωρ λαβόντα καὶ κεχρημένον τῷ ὀνόματι
τῆς πηγῆς. τίς δὲ οὐ συνορᾷ ὅτι τὰ μὲν κτιζόμενα καὶ ποιούμενα
ἔξωθεν τοῦ ποιοῦντος· ὁ δὲ Υἱὸς, οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ γεννῶντος 20
Πατρὸς ὑπάρχει;

Διὸ περὶ μὲν τῶν κτιζομένων εἴρηται, “ ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς
“ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν.” περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς ὁ Πατὴρ
λέγει, “ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε.” καὶ “ Υἱός μου
“ εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.” καὶ ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ. 25
“ πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με.” ὁ τοίνυν Υἱὸς οὐ κτίσμα· εἰ
δὲ κτίσμα, οὐχ Υἱός. πολλὴ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἡ διαφορὰ, καὶ οὐδ'
ἂν εἴη ὁ αὐτὸς Υἱὸς καὶ κτίσμα· ἵνα μὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ἔξωθεν
τοῦ Θεοῦ, ἡ οὐσία αὐτοῦ νομίζηται. ἆρ' οὖν μάτην γέγραπται τὸ
“ Κύριος ἔκτισέ με,” τοῦτο γὰρ πάλιν Ἀρειανοὶ περιβομβοῦσιν 30
ὡς ἀγέλη κωνώπων. οὐχί γε οὐ μάτην γέγραπται, ἀλλὰ καὶ μάλα
ἀναγκαίως. καὶ γὰρ καὶ κτίζεσθαι λέγεται, ἀλλ' ὅτε γέγονεν
ἄνθρωπος, τὴν δὲ διάνοιαν ταύτην εὑρήσει, ὁ καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ
πρόσωπον, καὶ τὴν χρείαν τῶν γεγραμμένων ἐρευνῶν.

Ὁ μὲν οὖν καιρὸς, ὅτι ἀεὶ ὢν Κύριος, ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος. ἡ δὲ χρεία, ὅτι τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων, τῷ Πατρὶ καταλλάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου, διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δου- 5 λείας. τὸ δὲ πρόσωπον τοῦ μὲν Σωτῆρος ἐστί· τότε δὲ λέγεται ὅτε λοιπὸν τὸ σῶμα λαβὼν λέγει· "Κύριος ἔκτισέ με." ὡς γὰρ Υἱῷ Θεοῦ ὄντι ἁρμόζει καλῶς τὸ ἀϊδίως εἶναι, οὕτως ἀνθρώπῳ γενομένῳ πρέπουσα φωνὴ τὸ "Κύριος ἔκτισέ με." αἰώνιον φῶς ἐστὶν ὁ Θεὸς, οὔτε ἀρξάμενον, οὔτε λῆξον ποτέ. οὐκοῦν αἰώνιον 10 σύνεστιν αὐτῷ τὸ ἀπαύγασμα, ἄναρχον καὶ ἀειγενὲς, ὅπέρ ἐστιν ἡ λέγουσα σοφία, "ἐγὼ ἤμην ᾗ προσέχειρε." καὶ αὖθις ὄντος αἰωνίου τοῦ Πατρὸς, αἰώνιος ὁ Υἱός ἐστιν, φῶς ἐκ φωτὸς ὤν. ὄντος γὰρ γονέως, ἔστι καὶ τέκνον· εἰ δὲ μὴ τέκνον εἴη, πῶς καὶ τίνος αὐτοῦ δύναται γονεύς; ἀλλ' εἰσὶν ἄμφω καὶ εἰσὶν ἀεί. φωτὸς μὲν 15 οὖν ὄντος τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός ἐστιν ἀπαύγασμα. Πνεύματος δὲ ὄντος, "Πνεῦμα γὰρ ὁ Θεὸς," ἀναλόγως πάλιν ὁ Χριστὸς ἀτμὶς λέγεται· ἀτμὶς γάρ ἐστιν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. καί γε ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν, ποταμὸς ὁ Υἱὸς λέγεται. "ὁ ποταμὸς γὰρ τοῦ "Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων·" πρὸς δὲ τὸ φῶς, ἀπαύγασμα. μόνος 20 οὖν ἀεὶ ὁ Υἱὸς συνὼν τῷ Πατρὶ, καὶ τοῦ ὄντος πληρούμενος, καὶ αὐτός ἐστιν ὢν ἐκ τοῦ Πατρός· ζωὴ ἐκ ζωῆς ἐγεννήθη, καὶ ὥσπερ ποταμὸς ἀπὸ πηγῆς ἔρρευσε, καὶ ἀπὸ φωτὸς ἀσβέστου λαμπρὸν φῶς ἀνήφθη.

Ἀρειανοὶ δὲ τολμῶσι διαιρεῖν καὶ ἀλλότριον τὸν Υἱὸν τῆς 25 τοῦ Πατρὸς οὐσίας καὶ ἀϊδιότητος λέγειν, καὶ τρεπτὸν εἰσάγειν οἱ ἄθεοι. οὐ βλέποντες ὅτι ταῦτα λέγοντες οὐκέτι ποιοῦσιν αὐτὸν ἓν μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τῶν κτισμάτων. τίς γὰρ οὐχ ὁρᾷ ὅτι ἀδιαίρετον ἐστὶ τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸ φῶς, καὶ ἴδιον αὐτῷ συνυπάρχει τοῦτο φύσει. καὶ οὐκ ἐπιγέγονεν ὕστερον. 30 ἴδιος καὶ ἀδιαίρετος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ὁ Υἱὸς, ὡς ἔστιν ὁ λόγος πρὸς τὸν νοῦν, καὶ ὁ ποταμὸς πρὸς τὴν πηγήν. εἰ μὲν οὖν διαιρεῖν καὶ ἀποξενοῦν τὸν λόγον καὶ τὸν νοῦν τίς δύναται, ὡς αὐτοῦ τὸν νοῦν ἄλογον, ἢ τὸν λόγον ἄνουν· ἢ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πηγὴν

χωρίσαι καὶ τειχίσας διελεῖν. ἢ τὸν ποταμὸν ἑτερούσιον εἰπεῖν πρὸς τὴν πηγὴν, καὶ ξένον τὸ ὕδωρ δεῖξαι. ἢ τὸ ἀπαύγασμα διελεῖν ἀπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ εἰπεῖν ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ φωτὸς, μαινέσθω μετὰ Ἀρείου. εἰ δὲ ἀδιαίρετα ταῦτα οἶδεν ἡ φύσις, μηδὲ τὸν λόγον ἀποξενούτω ἀπὸ τοῦ πυρὸς, εἰ πηγὴ καὶ 5 φῶς ὁ Θεὸς, οὐ θέμις εἰπεῖν οὔτε τὴν πηγὴν ξηρὰν, οὔτε τὸ φῶς χωρὶς αὐγῆς, ἵνα μὴ ἄσοφος καὶ ἀφεγγὴς ᾖ ὁ Θεός.

Ἀϊδίου οὖν ὄντος τοῦ Πατρὸς, ἀνάγκη καὶ τὸν Υἱὸν ἀΐδιον αὐτοῦ. ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ Πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα καὶ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ· οὐκ ἀμφίβολον λέγοντος αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, "πάντα ὅσα ἔχει ὁ 10 "Πατὴρ ἐμά ἐστι." τίς τολμήσει λέγειν τὸ ἀπαύγασμα ξένον καὶ ἀνόμοιον; οὐκοῦν τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑποστάσεως χαρακτὴρ ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, ἀδιαλώβητόν τε καὶ ἀπαράσημον τὸ θεῖον ἐν ἑαυτῷ παρέδειξε κάλλος, διαρρήδην εἰπὼν, "ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ "ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ ἐστί. καὶ ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα," δι' 15 αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν καταθρήσαιμεν ἄν. καὶ ὥσπερ ἐστὶ σοφία καὶ δύναμις Πατρὸς, οὕτως ἂν εἴη καὶ δόξα τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας, ἀφράστως ἀπηυγασμένος, καὶ τὴν ὅθεν ἐξέφυ δι' ἑαυτοῦ κατασημαίνων φύσιν, καθάπερ τίς ἡλίου βολὴ, καὶ φωτὸς ἀπαύγασμα τῆς προέντος διεκκύπτον οὐσίας, καὶ ὡς 20 ἐκείνῳ λοιπὸν τὸ ἐξ οὗπέρ ἐστι διὰ τῆς εἰς ἄκρον ἐμφερείας καὶ ταυτοειδοῦς ποιότητος, εὖ μάλα νοούμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄν τις εἴποι καὶ πλείω τούτων τοῖς θεομάχοις ἀντικαθιστάμενος.

Γρηγορίου Νύσης εἰς τὸν Ἀβραάμ. Ὁ δὲ λόγος ἡμῖν, καθάπερ τίς πῶλος δυσπειθὴς καὶ δυσήνιος, τῆς εὐθείας περιτραπεὶς 25 καὶ πολλοῖς κύκλοις ἐκ πλαγίων διασκιρτήσας, πάλιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ἀγέσθω, πόθεν δὲ ἄρα καὶ ἐξετράπη.

Κυρίλλου. Ἐλέγομεν ὅτι τοῖς μὲν ἀρχαιοτέροις ὁ Θεὸς διὰ Μωσέως τεθέσπικε καὶ τῶν προφητῶν· ἡμεῖς δὲ γεγόναμεν κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν διδακτοὶ Θεοῦ. διδάσκαλον γὰρ ἐσχήκαμεν αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἐνανθρωπίσαντα δι' ἡμᾶς, τὸν 30 ποιητὴν τῶν αἰώνων, τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως· ταῦτα περιοδικῶς θεωρήσαντες προσθήσομεν τὰ ἐχόμενα τάδέ ἐστι.

Φέρων τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν ἀνωτέρω ὅτι δι' αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα, ἐνταῦθα δίδωσιν αὐτῷ τὴν αὐθεντίαν, καὶ τὸ μετὰ ταύτης ἅπαντα κυβερνᾷν, καὶ ὅπέρ ἐστιν, ὅρα ἴδιον τοῦ Πατρὸς, τοῦτο προσάπτει καὶ τῷ Υἱῷ. διὰ γὰρ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς εἶπε, "φέρων τὰ πάντα," 5 οὐδὲ εἶπε τῇ δυνάμει αὐτοῦ, ἀλλὰ προσέθηκε "τῷ ῥήματι," καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ "τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως." ὥσπερ γὰρ πρώην ἡμῖν ἀνήει κατὰ μικρὸν καὶ κατήει, οὕτω καὶ νῦν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μέγά τι περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, ἄναρχον αὐτὸν ἐποίει ὑπολαμβάνεσθαι, πρότερον θεὶς τὰ ταπεινὰ, τότε ἐπάγει. "φέρων τὲ τὰ 10 "πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ·" ὁ γὰρ ῥήματι μόνῳ τὰ πάντα διακυβερνῶν, οὐκ ἂν δεηθείη τινὸς εἰς τὸ παραγαγεῖν τὰ πάντα. "εἶπεν ὁ Θεὸς γενηθήτω φῶς," ὁ Πατήρ φησιν ἐπέταξεν, ὁ δὲ Υἱὸς ὑπήκουσεν· ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα ῥήματι αὐτὸς ποιεῖ. "φέρων," γάρ φησι, "τὰ πάντα," τουτέστι κυβερνῶν· τὰ δια- 15 πίπτοντα συγκρατεῖ. τοῦ γὰρ ποιῆσαι τὸν κόσμον οὐχ ἧττον ἐστὶ τὸ συγκρατεῖν. ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν καὶ μεῖζον. τὸ γὰρ τὰ γεγονότα εἰς τὸ μὴ εἶναι μέλλοντα χωρεῖν, συνέχειν καὶ συνάπτειν πρὸς ἄλληλα διαστασιάζοντα, τοῦτό ἐστι τὸ μέγα καὶ πολλῆς δυνάμεως τεκμήριον. εἶτα τὸ εὔκολον δηλῶν, οὐκ εἶπε 20 κυβερνῶν, ἀλλὰ "φέρων," ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἁπλῶς τῷ δακτύλῳ τί κινούντων, καὶ ποιούντων περιφέρεσθαι. ἐνταῦθα καὶ τὸν ὄγκον τῆς κτίσεως ἔδειξε μέγαν ὄντα, καὶ τὸ μέγα οὐδὲν αὐτῷ ὄν. εἶτα πάλιν τὸ ἀπονητὶ δείκνυσιν εἰπὼν "τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως "αὐτοῦ." καὶ καλῶς εἶπε "τῷ ῥήματι." ἐπειδὴ γὰρ τὸ ῥῆμα 25 παρ' ἡμῖν ψιλὸν εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔστι ψιλὸν ἐπὶ Θεοῦ. τὸ δὲ πῶς τῷ ῥήματι φέρει, οὐκέτι προσέθηκεν, οὐδὲ γὰρ δυνατὸν εἰδέναι. τοιοῦτόν τι καὶ Ἰωάννης πεποίηκεν· εἰπὼν γὰρ ὅτι Θεός ἐστιν, ἐπήγαγε τῆς κτίσεως τὴν δημιουργίαν. ὅπερ γὰρ ἐκεῖνος ἠνίξατο εἰπὼν, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο," 30 τοῦτο καὶ οὗτος διὰ τοῦ ῥήματος καὶ τοῦ εἰπεῖν, "δι' οὗ καὶ τοὺς "αἰῶνας ἐποίησεν," ἐνέφηνε. καὶ γὰρ καὶ δημιουργὸν καὶ πρὸ πάντων ὄντα τῶν αἰώνων αὐτὸν δείκνυσι. τί οὖν ὅταν περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς λέγῃ ὁ προφήτης, "ἀπὸ τοῦ αἰῶνος καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος

"σὺ εἶ," περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι πρὸ πάντων ἐστὶ τῶν αἰώνων καὶ τῶν ἁπάντων δημιουργὸς, τί ἂν εἴποιεν οἱ Χριστομάχοι; μᾶλλον δὲ ὃ περὶ τοῦ Πατρὸς ἐλέγετο, ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ἴδοι τίς ἂν εἰρημένον. καὶ ὅπερ ἐκεῖνος φησὶ, "ζωὴ ἦν," τὸ διακρατητικὸν τῆς κτίσεως δηλῶν, ὅτι πάντων αὐτός ἐστιν ἡ ζωὴ, τοῦτο καὶ οὗτος φησὶν, "φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι 5 "τῆς δυνάμεως αὐτοῦ," τουτέστιν ἡνιοχῶν, οἰκονομῶν, συγκρατῶν, καὶ διαβαστάζων. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάντα παρήγαγεν, ἀλλὰ καὶ γενομένων προνοεῖ, κἂν Ἕλληνες καὶ τῆς δημιουργίας αὐτῆς τὸ εἰς αὐτοὺς ἧκον ἀποστερῶσιν αὐτὸν καὶ τῆς προνοίας, μέχρι σελήνης συγκλείοντες αὐτοῦ τὴν δύ- 10 ναμιν.

Θεοδώρητος. Οὐ γὰρ μόνον τὰ πάντα πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ ἰθύνει αὐτὰ καὶ κυβερνᾷ. τὴν δὲ τῆς δυνάμεως ὑπερβολὴν ἔδειξεν, εἰρηκὼς ἀρκεῖν αὐτῷ λόγον εἰς τὴν ἁπάντων δημιουργίαν τε καὶ προμήθειαν. αὐτὸς γὰρ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ 15 ἐκτίσθησαν. ταύτης τῆς θεολογίας τὸ ἀναμφίλεκτον ὁρῶντες οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, τῶν ἀποστολικῶν θησαυρῶν ἐκβαλεῖν τήνδε τὴν Ἐπιστολὴν ἐπειράθησαν. οὗ δὴ χάριν ἡμεῖς ταῖς εὐαγγελικαῖς αὐτὴν συμφωνοῦσαν διδασκαλίαις ἐδείξαμεν. ὁ μέν τοι θεῖος Ἀπόστολος οὕτω τὰ περὶ τῆς θείας διεξελθὼν φύσεως, ἐπὶ τὰ ἀν- 20 θρώπεια μεταβαίνει, διδάσκων τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον.

Δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν ποιησάμενος τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν περὶ τῶν θαυμαστῶν ἐκείνων καὶ μεγάλων τῶν ἀνωτάτω, λέγει λοιπὸν καὶ περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ 25 κηδεμονίας. μάλιστα μὲν γὰρ καὶ ἐκεῖνο καθολικὸν ἦν, τὸ φέρον τὲ τὰ πάντα, πλὴν ἀλλὰ τοῦτο πολλῷ μεῖζον. καὶ τοῦτο δὲ καθολικόν· τὸ γὰρ αὐτοῦ μέρος πάντες ἐπίστευσαν· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰωάννης εἰπὼν ζωὴν, καὶ τὴν πρόνοιαν δηλώσας, πάλιν λέγει· "καὶ φῶς "ἦν," τὸ αὐτὸ τοῦτο δηλῶν. δύο δὲ ἐνταῦθα τίθησιν ὁ Παῦλος τῆς 30 τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας τεκμήρια μέγιστα, τό τε καθαρίσαι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμᾶς, καὶ τὸ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι. οὐ γὰρ ἄλλον ἔπεμψε φησὶ διακονοῦντα, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ καθαρισμὸν εἰργάσατο.

μέγα μὲν καὶ τὸ καθαρίσαι, μεῖζον δὲ τὸ δι' ἑαυτοῦ· καὶ πολλαχοῦ ὄψει τὸν Παῦλον ἐπὶ τούτῳ σεμνυνόμενον, οὐ μόνον ἐπὶ τῇ καταλλαγῇ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο γεγενῆσθαι· καὶ γὰρ ὄντως μέγα τὸ δῶρον, μεῖζον δὲ γεγένηται τῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ. εἰπὼν δὲ ὅτι ἐποιήσατο καθαρισμὸν τῶν 5 ἁμαρτιῶν, καὶ ἀναμνήσας τοῦ σταυροῦ, ταχέως τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως λόγον ἐπήγαγεν, εἰρηκὼς, ἐκάθισεν ἐν τοῖς ὑψηλοῖς. καὶ ὅρα τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον, οὐκ εἶπεν ἐκελεύσθη καθίσαι, ἀλλ' ἐκάθισε. τί δέ ἐστιν "ἐν ὑψηλοῖς;" ἆρά γε εἰς τόπον περικλείει τὸν Θεόν; ἄπαγε· ἀλλ' ὥσπερ εἰπὼν ἐν 10 δεξιᾷ, οὐκ ἐσχημάτισεν αὐτὸν, ἀλλὰ τὸ ὁμότιμον ἔδειξε τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, οὕτως εἰπὼν ἐν ὑψηλοῖς, οὐ περιέκλεισεν αὐτὸν ἐκεῖ, ἀλλὰ τὸ πάντων ἔδειξεν ὑψηλότερον, καὶ πάντα ὑπεραναβεβηκότα· ὡσεὶ ἔλεγεν, εἰς αὐτὸν ἔφθασε τὸν θρόνον τὸν πατρικόν.

Ὥσπερ οὖν ὁ Πατὴρ ἐν ὑψηλοῖς, οὕτω καὶ αὐτός. ἡ γὰρ συν- 15 εδρία, οὐδὲν ἕτερον δείκνυσιν ἢ τὸ ὁμότιμον. "ἐκάθισε," φησὶν, "ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης." ὅρα οἵοις ὀνόμασι κέχρηται, οὐδαμοῦ τῆς οὐσίας αὐτῆς ὄνομα εὑρών· οὔτε γὰρ ἡ μεγαλωσύνη, οὔτε ἡ δόξα, τὸ ὄνομα παρίστησιν, ἀλλὰ βούλεται μὲν εἰπεῖν, οὐκ ἔχει δὲ εὑρεῖν. καὶ τί θαυμαστὸν εἰ ἐπὶ Θεοῦ, ὅπου γε οὐδὲ ἐπὶ Ἀγγέ- 20 λου εὕροι τίς ἂν ὄνομα τῆς οὐσίας δηλωτικὸν, τάχα δὲ οὐδὲ ἐπὶ ψυχῆς; οὐ γάρ μοι δοκεῖ τοῦτο τὸ ὄνομα παραστατικὸν αὐτῷ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀλλὰ τοῦ ψυχήν. τὴν γὰρ αὐτὴν καὶ ψυχὴν καὶ καρδίαν καὶ νοῦν καλουμένην ἴδοι τις ἄν. "καρδίαν γάρ," φησι, "καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός." οὐ μόνον δὲ ταῦτα ἀλλὰ καὶ 25 πνεῦμα πολλαχοῦ ἴδοις ἂν λεγομένην αὐτήν. καθ' ἡμᾶς μὲν οὖν ἡ ἐκ δεξιῶν καθέδρα τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τοῦ Υἱοῦ, τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοτιμίαν παρίστησιν. εἰ δὲ λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ, ὅτι εἶπε "κάθου," ἐρώμεθα αὐτούς· τί οὖν ἑστῶτι εἶπεν; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι. ἄλλως δὲ, οὐκ εἶπεν ὅτι ἐκέλευσεν, ἢ προσέταξεν, 30 ἀλλ' ὅτι εἶπε· καὶ τοῦτο εἶπε δι' οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἵνα μὴ ἄναρχον αὐτὸν νομίσῃς καὶ ἀναίτιον. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο εἴρηκε, δῆλον ἐκ τοῦ τόπου τῆς καθέδρας. εἰ γὰρ ἐλάττωσιν ἤθελε δηλῶσαι, οὐκ ἂν εἶπεν ἐκ δεξιῶν ἀλλ' ἐξ ἀριστερῶν.

Βασιλείου πρὸς Ἀμφιλόχιον. Τὸ γὰρ δεξιὸν, οὐ τὴν κάτω 35

χώραν δηλοῖ ὡς ὁ τούτων λόγος, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ἶσον σχέσιν· εὖ σωματικῶς τοῦ δεξιοῦ λαμβανομένου, οὕτω γὰρ ἄν τι καὶ σκαιὸν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ εἴη, ἀλλ' ἐκ τῶν τιμίων τῆς προεδρίας ὀνομάτων τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς παριστῶντος τοῦ λόγου. ὁ τοίνυν τὸ τῆς ἀξίας ὑποδεὲς διὰ τῆς φωνῆς ταύτης 5 δηλοῦσθαι λέγων, μανθανέτω "ὅτι Χριστὸς Θεοῦ δύναμις, καὶ "Θεοῦ σοφία," καὶ ὅτι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ ὅτι τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν. ὁ Θεὸς ὅλον αὐτῷ ἑαυτὸν ἐντυπώσας, τὰς τοιαύτας μαρτυρίας ταπεινωτικὰς εἶναι φῶμεν, ἢ ὥσπέρ τινας ἀναρρήσεις τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ 10 μονογενοῦς καὶ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα τῆς δόξης ἴσον ἀνακηρύττειν. ἀκουέτω δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου σαφῶς, ὁμότιμον ἑαυτοῦ τὴν δόξαν τῷ Πατρὶ παριστῶντος, ἐν τῷ λέγειν, "ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, "ἑώρακε τὸν Πατέρα." καὶ πάλιν· "ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς ἐν τῇ "δόξῃ τοῦ Πατρὸς," καὶ "ἵνα τιμῶσι τὸν Υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν 15 "Πατέρα." καὶ "ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονο"γενοῦς παρὰ Πατρός·" καὶ "ὁ μονογενὴς ὁ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ "Πατρός·" ὧν ὑμηδὲν πολογησάμενος ὁ Χριστομάχος, τὴν τοῖς ἐχθροῖς ἀφωρισμένην χώραν τῷ Υἱῷ προστίθησιν. κόλπος μὲν γὰρ πατρικὸς, Υἱῷ καθέδρα πρέπουσα· ἡ δὲ τοῦ ὑποποδίου χώρα, τοῖς 20 ἐπιδεομένοις τῆς ὑποστάσεως.

Ἡμεῖς μὲν οὖν, ἐφ' ἕτερα τὴν ὁρμὴν ἔχοντες, περιτρεχόντως τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐφηψάμεθα. ἔξεστι δέ σοι κατὰ σχολὴν συναγαγόντι τὰς ἀποδείξεις, τὸ τῆς δόξης ὕψος καὶ τὸ τῆς δυνάμεως ὑπερέχον τοῦ μονογενοῦς κατιδεῖν. καί τοι εὐγνώμονι ἀκρο- 25 ατῇ, οὐδὲ ταῦτα μικρὰ, εἰ μή τις σαρκικῶς καὶ ταπεινῶς ἐξακούοι τοῦ δεξιοῦ καὶ τοῦ κόλπου, ὥστε τόπῳ τε τὸν Θεὸν περιγράφειν, καὶ ἀναπλάττειν σχῆμα καὶ τύπον, καὶ σχέσιν σωματικήν· ἃ παραπολὺ τῆς ἐννοίας τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπείρου καὶ ἀσωμάτου διώρισται. πλήν γε δὴ, ὅτι τὸ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ ταπεινὸν ἐπί τε 30 Πατρὸς καὶ Υἱοῦ παραπλήσιον. ὥστε οὐ καθαιρεῖ τοῦ Υἱοῦ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ προσλαμβάνει τὸ κρῖμα τῆς εἰς τὸν Θεὸν βλασφημίας ὁ τὰ τοιαῦτα διεξιών. ἐν οἷς γὰρ ἂν κατατολμήσῃ τοῦ Υἱοῦ, ταῦτα ἀνάγκη αὐτῷ μετατιθέναι πρὸς τὸν Πατέρα. ὁ γὰρ τῷ Πατρὶ τὴν ἄνω χώραν εἰς προεδρίαν ἀποδιδοὺς, τὸν δὲ μονογενῆ 35

Υἱὸν ὑποκαθῆσθαι λέγων, πάντα ἀκολουθοῦντα ἕξει τὰ σωματικὰ συμπτώματα τῷ ἑαυτοῦ ἀναπλασμῷ. εἰ δὲ ταῦτα οἰνοπλήκτων καὶ ἐκ φρενίτιδος παραφόρων τὸν νοῦν τὰ φαντάσματα, πῶς εὐσεβῶς τὸν τῇ φύσει, τῇ δόξῃ, τῷ ἀξιώματι συνημμένον, μὴ μετὰ Πατρὸς προσκυνεῖν καὶ δοξάζειν τοὺς παρ' αὐτοῦ διδαχθέντας, ὅτι ὁ 5 μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, ἀτιμᾷ τὸν Πατέρα; τί γὰρ φήσομεν; τίνα δὲ δικαίαν ἕξομεν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου, εἰ τοῦ Κυρίου σαφῶς ἐπαγγελλομένου ἥξειν ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς, καὶ Στεφάνου θεασαμένου Ἰησοῦν ἑστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντος "κάθου ἐκ δεξιῶν μου," καὶ Παύλου 10 ἐν πνεύματι διαμαρτυρουμένου περὶ Χριστοῦ, ὅτι "ἔστιν ἐν δεξιᾷ "τοῦ Θεοῦ," καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μαρτυροῦντος ὅτι "ἐκά-"θισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ," ἡμεῖς τὸν σύνθρονον καὶ ὁμότιμον ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἶσον σχέσεως ἐπὶ τὸ κάτω καταβιβάζομεν; οἶμαι γὰρ τὴν μὲν στάσιν καὶ τὴν καθίδρυσιν τὸ 15 πάγιον τῆς φύσεως καὶ πάντῃ στάσιμον ὑποφαίνειν, καθ' ὃ καὶ ὁ Βαροὺχ τὸ ἀκίνητον καὶ ἀμετάθετον τῆς τοῦ Θεοῦ διεξαγωγῆς ἐνδεικνύμενος, ἔφη· τὸ, "συγκαθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα." καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα, τὴν δεξιὰν δὲ χώραν δηλοῦν τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον, πῶς οὖν οὐ τολμηρὸν τῆς κατὰ τὴν κοινωνίαν δοξολογίας 20 ἀποστερεῖν, ὡς ἐν ἐλάττονι χώρᾳ τιμῆς τετάχθαι ἄξιον;

Θεοδωρίτου. Τὸν μονογενῆ τὸν τῷ γεννηκότι συνόντα, τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργόν τε καὶ πρύτανιν, τὸν ἐν ἑαυτῷ δεικνύντα τὸν Πατέρα, ὃς ἐνανθρωπίσας τὴν ἡμετέραν ἐπραγματεύσατο σωτηρίαν, καὶ οὐ διὰ μόσχων ἢ κριῶν ἀλλὰ διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵμα- 25 τος ἡμᾶς καθαρίσας, ἐκάθισεν ἐν ὑψηλοῖς. τοῦτο δὲ ἀνθρωπίνως εἴρηται· ὕψιστος γὰρ ὢν, ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, καὶ Θεὸς ἂν ἐνηνθρώπισεν· οὐ ταπεινὸς ὢν ὑψώθη, οὐδὲ ἄνθρωπος ὢν, Θεὸς ἐγένετο· ἀλλ' ὡς μὲν Θεὸς, δεσπότης ἦν τῶν ὅλων ἀεὶ, ὡς δὲ ἄνθρωπος, προσέλαβε δόξαν ἥν περ εἶχεν ὡς Θεός. "Πάτερ," γάρ φησιν, 30 "δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ "σοί," καὶ ᾔτησεν οὐ λαβεῖν ἅπερ οὐκ εἶχεν, ἀλλ' ἅπερ εἶχε δειχθῆναι.

Βασιλείου κατὰ Ἀπολιναρίου. Καὶ τὸ "κάθου ἐκ δεξιῶν "μου," οὐκ ἀνθρώπου μὲν τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ Θεοῦ. ἀλλ' ἐπειδὴ 35

τὸ τοῦ Θεοῦ ἀξίωμα, ἀνθρώπου γέγονεν ἀξίωμα, ἵνα τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀξίωμα, Θεοῦ ἀξίωμα πιστευθῇ, εἴρηται "κάθου ἐκ δεξιῶν "μου," καὶ "δόξασόν με Πάτερ τῇ δόξῃ τῇ ἀϊδίῳ." οὐ χωρισθεὶς τῆς δόξης τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἐν ἀδόξῳ σώματι γεγονὼς, ἵνα δείξῃ οὐ χωριζομένην τῆς θεϊκῆς δόξης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἀλλὰ 5 ταύτην ἐπιδεικνυμένην· διὸ λέγει, "καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δο-"ξάσω·" μίαν τὴν πρὸ σώματος καὶ ἐν σώματι δόξαν δεικνύς.

Τοῦ αὐτοῦ κατὰ Ἀρειανῶν. Καὶ ἡ δεξιὰ καθέδρα τὸ γνήσιον τοῦ Υἱοῦ σημαίνει, καὶ τὸ τὴν θεότητα τοῦ Πατρὸς ταύτην εἶναι τοῦ Υἱοῦ. τήν τε γὰρ τοῦ Πατρὸς βασιλείαν βασιλεύων ὁ 10 Υἱὸς ἐπὶ τὸν αὐτὸν θρόνον τῷ Πατρὶ κάθηται, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς θεότητι θεωρούμενος, "Θεός ἐστιν ὁ Λόγος," καὶ "ὁ βλέπων τὸν "Υἱὸν, βλέπει τὸν Πατέρα." καὶ οὕτως εἷς Θεός ἐστιν. ἐκ δεξιῶν οὖν καθήμενος, ἀριστερὸν οὐ ποιεῖ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ δεξιὸν καὶ τίμιον ἐν τῷ Πατρὶ, τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς ἔχει καὶ 15 λέγει· "πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ ἐμά ἐστι." διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δεξιῶν καθήμενος ὁ Υἱὸς, ὁρᾷ τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν, κἂν ὡς ἄνθρωπος γενόμενος λέγει, "προορώμην τὸν Κύριον ἐνώ-"πιόν μου, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστὶ διὰ παντός." δείκνυται γὰρ πάλιν καὶ ἐν τούτῳ, ὡς ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ 20 Υἱῷ.

4 Τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονόμηκεν ὄνομα.

Θεοδωρήτου. Καὶ τοῦτο κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἴρηκεν· ὡς γὰρ Θεὸς, ποιητὴς Ἀγγέλων καὶ δεσπότης Ἀγγέλων· ὡς δὲ ἄνθρωπος, 25 μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν, κρείττων Ἀγγέλων ἐγένετο, ἐπειδὴ καὶ ἐλάττων ἦν Ἀγγέλων διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου. ὥσπερ τοίνυν ἐλάττων ἦν Ἀγγέλων ὡς ἄνθρωπος, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι μὲν ἀθάνατον ἔχουσι φύσιν, αὐτὸς δὲ τὸ πάθος ὑπέμεινεν, οὕτω μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν κρείττων Ἀγγέλων 30 ἐγένετο. ἐκάθισε γὰρ ἐπάνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας· ποιεῖται δὲ τὴν σύγκρισιν καὶ ἐκ τῶν ὀνομάτων ὁ θεῖος Ἀπόστολος· οὕτω καὶ τὴν πρὸς τοὺς προφήτας παρεξέτασιν ἐποιήσατο, Υἱὸν δείξας τὸν δεσπότην Χριστόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν Ἀγγέλων τῆς υἱότητος

μνημονεύει, καὶ ταύτῃ δείκνυσι τὸ διάφορον. "κεκληρονόμηκε," γάρ φησι, "διαφορώτερον ὄνομα," τὸ τῆς υἱότητος δηλαδή· κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δὲ εἴρηκε τὸ "κεκληρονόμηκε·" ὁ γὰρ φύσιν Υἱὸς, οὐ κατὰ χάριν τοῦτο λαμβάνει· ἔχει γὰρ αὐτὸ κατὰ φύσιν· ἀλλ' ὡς ἔφην ἤδη, τὰ θεῖα διδάξας, ἐνταῦθα τὰ περὶ τῆς οἰκονομίας διέ- 5 ξεισι, καὶ διδάσκει, ὡς αὐτὸς καὶ ποιητὴς πάντων ὡς Θεὸς, καὶ κληρονόμος πάντων ὡς ἄνθρωπος, καὶ δημιουργὸς Ἀγγέλων ὡς Θεὸς, καὶ κρείττων γέγονε τούτων ὡς ἄνθρωπος, καὶ φύσει Υἱός· καὶ λαμβάνει τοῦτο πάλιν ὡς ἄνθρωπος ὅπερ εἶχεν ὡς Θεός.

Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν. Ἀρειανοὶ δὲ τὰ ἀποστολικὰ 10 ταῦτα ῥητὰ ἄνω καὶ κάτω προφέροντες, καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν διάνοιαν, ἐνόμισαν ἐκ τούτων κτίσμα καὶ ποίημα καὶ ἕνα τῶν γενητῶν εἶναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. δεῖ δὲ ὡς ἐπὶ πάσης τῆς θείας γραφῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, καθ' ὃν εἶπε ταῦτα ὁ Ἀπόστολος καιρὸν, καὶ τὸ πρόσωπον καὶ τὸ παράδειγμα, δι' ὅπερ ἔγραψε, 15 πιστῶς ἐκλαμβάνειν· ἵνα μὴ παρὰ ταῦτα ἢ καὶ παρ' ἕτερόν τι τούτων ἀγνοῶν ὁ ἀναγινώσκων, ἔξω τῆς ἀληθινῆς διανοίας γένηται. τοῦτο γὰρ ὁ φιλομαθὴς ἐκεῖνος εὐνοῦχος εἰδὼς, παρεκάλει τὸν Φίλιππον, λέγων, "δέομαί σου περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει, περὶ "ἑαυτοῦ ἢ περὶ ἑτέρου τινός;" ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ παρὰ πρόσωπον 20 ἐκλαβὼν τὴν ἀνάγνωσιν, πλανηθῇ τῆς ὀρθῆς διανοίας· καὶ οἱ μαθηταὶ δὲ θέλοντες τὸν καιρὸν τῶν λεγομένων μαθεῖν, παρεκάλουν τὸν Κύριον λέγοντες, "εἰπὲ ἡμῖν πότε ταῦτα ἔσται, καὶ τί τὸ σημεῖον τῆς "σῆς παρουσίας;" καὶ αὐτοὶ γὰρ ἀκούοντες παρὰ τοῦ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ τέλους, ἤθελον μαθεῖν καὶ τὸν καιρὸν, ἵνα μήτε αὐτοὶ 25 πλανῶνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δυνηθῶσι. μαθόντες γοῦν διωρθώσαντο μέλλοντας πλανᾶσθαι τοὺς ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὅταν μὲν [m] εἰ τῶν τοιούτων τίς ἔχῃ καλῶς τὴν γνῶσιν, ὀρθὴν ἔχει καὶ ὑγιαίνουσαν τὴν τῆς πίστεως διάνοιαν. ἐὰν δὲ παρ' ἕτερόν 30 τις ἐκλαμβάνῃ τούτων, εὐθὺς εἰς αἵρεσιν ἐκπίπτει. παρὰ καιρὸν οὖν ἐπλανήθησαν, οἱ μὲν περὶ Ὑμεναιὸν καὶ Ἀλέξανδρον, λέγοντες τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι· οἱ δὲ Γαλάται, μετὰ τὸν καιρὸν ἀγαπήσαντες τὴν περιτομήν· παρὰ πρόσωπον δὲ πάσχουσι μέχρι

[m] Fors. μέντοι.

νῦν Ἰουδαῖοι, νομίζοντες περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι τὸ "ἰδοὺ ἡ "παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν." καὶ ὅταν τὸ μὲν "προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει ὁ Θεὸς," νομίζωσι περὶ ἑνὸς τῶν προφητῶν λέγεσθαι, τὸ δὲ "ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη," μὴ μανθάνωσι παρὰ τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ὑπολαμβάνωσι περὶ τοῦ 5 Ἡσαΐου λέγεσθαι, ἢ περὶ ἄλλου τινὸς τῶν γενομένων προφητῶν.

Τοιαῦτα δὴ οὖν καὶ οἱ Χριστομάχοι παθόντες εἰς μυσαρὰν αἵρεσιν ἐκπεπτώκασιν. εἰ γὰρ ἐγνώκεισαν τό τε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸν καιρὸν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, οὐκ ἂν τὰ ἀνθρώπινα εἰς τὴν θεότητα ἐκλαμβάνοντες τοσοῦτον ἠσέβουν οἱ ἄφρονες. 10 τοῦτο δὲ δυνατὸν ἰδεῖν, εἰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀναγνώσματός τις ἐκλάβοι. περὶ τοῦ καιροῦ γὰρ καθ' ὃν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὅτε καὶ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρισμὸς γέγονε, μνημονεύει τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, πότε ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, καὶ πότε γέγονε καθαρισμὸς μετὰ τοὺς προφήτας ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν. εἶτα τοῦ διηγή- 15 ματος ὄντος περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας, λέγων περὶ τῶν ἐσχάτων καιρῶν, ἀκολούθως ἐμνημόνευσεν, ὅτι μήτε τοὺς προτέρους χρόνους ἐσιώπησε τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεός. ἐλάλησε γὰρ αὐτοῖς διὰ τῶν προφητῶν· καὶ ἐπειδὴ καὶ προφῆται διηκόνησαν, καὶ δι' Ἀγγέλων ὁ νόμος ἐλαλήθη, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ ἐπεδήμησε, καὶ ἦλθε 20 διακονῆσαι, ἀναγκαίως ἐπήγαγε, "τοσούτῳ κρείττων γενόμενος "τῶν Ἀγγέλων." διεξελθὼν ὅτι ὅσον υἱὸν διαφέρει δούλου, τοσούτῳ τῆς διακονίας τῶν δούλων ἡ τοῦ υἱοῦ διακονία κρείττων γέγονε. τὴν διακονίαν ἄρα κρίνων ὁ Ἀπόστολος τῆς τε παλαιᾶς καὶ καινῆς, παρρησιάζεται πρὸς Ἰουδαίους γράφων καὶ λέγων, "τοσούτῳ κρείτ- 25 "των γενόμενος τῶν ἀγγέλων."

Κυρίλλου. Τὸ μὲν γὰρ Ἄγγελοι ὄνομα λειτουργίας ἐστὶ σημαντικὸν, οἰκετικόν τε ἡμῖν ὑπεμφαίνει μέτρον. ὁ δέ γε Υἱὸς τὴν ἐκ Πατρὸς ὕπαρξιν, οὐσιώδη καὶ φυσικὴν δηλοῖ. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ συγκριτικῶς εἴρηκε μείζων ἢ τιμιώτερος· ἵνα μὴ ὡς 30 περὶ ὁμογενῶν τούτου κἀκείνων τίς λογίσηται· ἀλλὰ κρείττων εἴρηκεν, ἵνα τὸ διαλάττον τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ γνωρίσῃ. καὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐκ τῶν θείων γραφῶν, τοῦ μὲν Δαβὶδ ψάλλοντος, "κρείσσων ἡμέρα μια εν ταῖς αὐλαῖς

"σου ὑπὲρ χιλιάδας." τοῦ δὲ Σολομῶντος ἀναφωνοῦντος, "κρείσ-"σων σοφία λίθων πολυτελῶν·" πῶς γὰρ οὐχ ἑτεροούσια καὶ ἄλλα τὴν φύσιν, ἡ σοφία, καὶ οἱ ἀπὸ γῆς λίθοι; ποία δὲ συγγένεια ταῖς ἐν οὐρανοῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς οἴκοις; οὕτως ἄρα οὐδεμία συγγένεια τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς Ἀγγέλους ἐστί. μηδε- 5 μιᾶς δὲ οὔσης τῆς συγγενείας, οὐκ ἄρα συγκριτικῶς ἐλέχθη τὸ "κρείττων," ἀλλὰ διακριτικῶς διὰ τὸ διαλάττον τῆς τούτου φύσεως ἀπ' ἐκείνων. καὶ αὐτὸς οὖν ὁ Ἀπόστολος τὸ "κρείττων" ἑρμηνεύων, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ, ἢ ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὰ γενητὰ τίθησι λέγων, ὅτι ὁ μὲν, Υἱὸς, τὰ δὲ, δοῦλα· καὶ ὁ μὲν, ὡς 10 Υἱὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐν δεξιᾷ κάθηται· τὰ δὲ, ὡς δοῦλα παρέστηκε καὶ ἀποστέλλεται καὶ λειτουργεῖ.

Τούτων δὲ οὕτως γεγραμμένων, οὐ γενητὸς ἐκ τούτων ὁ Υἱὸς σημαίνεται, ὦ Ἀρειανοὶ, ἀλλὰ μᾶλλον ἄλλος μὲν τῶν γενητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ Πατρὸς, ἐν τοῖς κόλποις ὢν αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τὸ 15 γεγραμμένον ἐνταῦθα "γενόμενος," οὐ γενητὸν σημαίνει τὸν Υἱὸν, ὥσπερ ὑμεῖς νομίζετε. εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς εἰρήκει γενόμενος καὶ ἐσιώπησεν, ἦν πρόφασις τοῖς Ἀρειανοῖς. ἐπειδὴ Υἱὸν προείρηκε δι' ὅλης τῆς περικοπῆς ἀποδείξας αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῶν γενητῶν, οὐδὲ τὸ γενόμενος ἀπολελυμένως ἔθηκεν, ἀλλὰ τὸ κρείττων συνῆψε 20 τῷ γενόμενος. ἀδιάφορον γὰρ ἡγήσατο τὴν λέξιν· εἰδὼς ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένως γνησίου υἱοῦ ὁ λέγων τὸ γενόμενος ἴσον τῷ γεγενῆσθαι ὅτι ἐστὶ κρείττων λέγει· τὸ μὲν γὰρ γενητὸν οὐ διαφέρει, κἂν λέγῃ τίς γέγονεν ἢ πεποίηται, τὰ δὲ γενητὰ, δημιουργήματα ὄντα, ἀδύνατον λέγεσθαι γεννητά· εἰ μὴ ἄρα μετὰ ταῦτα μετα- 25 σχόντα τοῦ γεννητοῦ υἱοῦ, γεγεννῆσθαι καὶ αὐτὰ λέγονται. οὔτι γε διὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν μετουσίαν τοῦ υἱοῦ ἐν τῷ πατρί. καὶ τοῦτο πάλιν οἶδεν ἡ θεία γραφὴ, ἐπὶ μὲν τῶν γενητῶν λέγουσα "πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο," καὶ "πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν." ἐπὶ δὲ τῶν υἱῶν τῶν γεννητῶν, "ἐγένοντο τῷ Ἰακὼβ υἱοὶ ἑπτὰ καὶ θυγα- 30 "τέρες τρεῖς." καὶ "Ἀβραὰμ δὲ ἦν ἑκατὸν ἐτῶν ὅτε ἐγένετο "αὐτῷ Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ."

Οὐκοῦν εἰ τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, τῆς δὲ τοῦ πατρὸς οὐσίας μόνος ἴδιον γέννημα ὁ υἱὸς, μεματαίωται τοῖς Ἀρειανοῖς ἡ

περὶ τοῦ γενόμενος πρόφασις. κἂν γὰρ ἐν τούτοις αἰσχυνθέντες βιάζονται πάλιν λέγειν, συγκριτικῶς εἰρῆσθαι τὰ ῥητὰ, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τὰ συγκρινόμενα ὁμογενῆ. ὥστε τὸν Υἱὸν τῆς τῶν Ἀγγέλων εἶναι φύσεως, αἰσχυνθήσονται μὲν προηγουμένως ὡς τὰ Οὐαλεντίνου καὶ Καρποκράτους φθεγγόμενοι· ὧν, ὁ μὲν, τοὺς 5 Ἀγγέλους ὁμογενεῖς εἴρηκε τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ, Ἀγγέλους τοῦ κόσμου δημιουργοὺς εἶναι φησίν. παρ' αὐτῶν γὰρ ἴσως μαθόντες καὶ οὗτοι, συγκρίνουσι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον τοῖς Ἀγγέλοις. ἀλλ' ἐντραπήσονται τοιαῦτα φανταζόμενοι, παρὰ μὲν τοῦ ὑμνῳδοῦ λέγοντος, "τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν Υἱοῖς Θεοῦ, καὶ τίς 10 "ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε;" ἀκούσονται δὲ ὅμως ἐὰν ἄρα μάθωσιν ὡς ἐν μὲν τοῖς ὁμογενέσιν ὁμολογουμένως φιλεῖ τὸ τῆς συγκρίσεως γίνεσθαι, καὶ οὐκ ἐν τοῖς ἑτερογενέσιν.

Οὐδεὶς γοῦν Θεὸν συγκρίνει πρὸς ἄνθρωπον, οὐδὲ πάλιν ἄνθρωπον πρὸς τὰ ἄλογα, οὐδὲ ξύλα πρὸς λίθους διὰ τὸ ἀνόμοιον τῆς φύ- 15 σεως. ἀλλὰ Θεὸς μὲν, ἀσύγκριτον ἐστὶ πρᾶγμα, ἄνθρωπος δὲ πρὸς ἄνθρωπον συγκρίνεται, καὶ ξύλον πρὸς ξύλον, καὶ λίθος πρὸς λίθον· καὶ οὐκ ἄν τις εἴποι ἐπὶ τούτων τὸ κρείττων, ἀλλὰ τὸ μᾶλλον καὶ τὸ πλέον. οὕτως Ἰωσὴφ ὡραῖος μᾶλλον ἦν παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, καὶ Ῥαχὴλ τῆς Λείας· καὶ ἀστὴρ ἀστέρος οὐ 20 κρείττων, ἀλλὰ μᾶλλον διαφέρει ἐν δόξῃ. ἐπὶ δὲ τῶν ἑτερογενῶν, ὅταν τίς ταῦτα παραβάλῃ πρὸς ἄλληλα, τότε τὸ κρείττων πρὸς τὸ διαλλάττον λέγεται, καθάπερ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῶν λίθων εἴρηται. εἰ μὲν οὖν εἰρηκὼς ἦν ὁ Ἀπόστολος τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Υἱὸς τῶν Ἀγγέλων προάγει, ἢ τοσούτῳ μείζων ἐστὶν, ἦν ἂν ἡμῖν 25 πρόφασις ὡς συγκρινομένου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τοὺς Ἀγγέλους. νῦν δὲ λέγων κρείττονα αὐτὸν εἶναι, καὶ τοσούτῳ διαφέρειν, ὅσῳ διέστηκεν Υἱὸς δούλων, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι τῆς τῶν Ἀγγέλων φύσεως. λέγων δὲ πάλιν αὐτὸν εἶναι τὸν θεμελιώσαντα τὰ πάντα, δείκνυσιν αὐτὸν ἄλλον εἶναι πάντων τῶν γενητῶν. ἄλλου δὲ καὶ 30 ἑτεροουσίου αὐτοῦ ὄντος, παρὰ τὴν τῶν γενητῶν φύσιν, ποία τῆς οὐσίας αὐτοῦ σύγκρισις ἢ ὁμοιότης πρὸς τὰ γενητά; διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς οὐκ εἴρηκεν, "ὁ Πατήρ μου κρείττων μου "ἐστιν;" ἵνα μὴ ξένον τίς τῆς ἐκείνου φύσεως αὐτὸν ὑπολάβῃ. ἀλλὰ "μείζων" εἶπεν, οὐ μεγέθει τινὶ, οὐδὲ χρόνῳ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξ 35

αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς γέννησιν· πλὴν ὅτι καὶ ἐν τῷ εἰπεῖν "μείζων "ἐστὶν," ἔδειξε πάλιν τῆς οὐσίας τὴν ἰδιότητα. καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ, οὐ τὴν οὐσίαν προηγουμένως τοῦ λόγου διακρίναι θέλων πρὸς τὰ γενητὰ ἔλεγε, "τοσούτῳ κρείττων γενόμενος τῶν Ἀγγέλων," ἀσύγκριτον γὰρ μᾶλλον δὲ ἄλλο ἐστιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον 5 οἰκονομίαν τοῦ λόγου βλέπων καὶ τὴν τότε γενομένην παρ' αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι οὐχ ὅμοιον εἶναι τοῦτον τοῖς πρότερον, ἵνα ὅσῳ τῇ φύσει διαφέρει τῶν προαποσταλέντων παρ' αὐτοῦ, τοσούτῳ καὶ πλέον ἡ παρὰ τούτου καὶ δι' αὐτοῦ γενομένη χάρις, κρείττων τῆς δι' Ἀγγέλων διακονίας γένηται. δοῦλον μὲν γὰρ ἦν 10 ἀπαιτεῖν μόνον τοὺς καρποὺς, Υἱοῦ δὲ καὶ δεσπότου χαρίσασθαι τὰς ὀφειλὰς, καὶ μεταθῆναι τὸν ἀμπελῶνα.

Ἔστι μὲν οὖν ἱκανὰ ταῦτα δυσωπῆσαι τοὺς μαχομένους πρὸς τὴν ἀλήθειαν. εἰδ' ὅτι γέγραπται "γενόμενος κρείττων," τὸ "γενό-"μενος," οὐ θέλουσιν ὡς περὶ υἱοῦ λεγόμενον, ἴσον ἀκοῦσαι τῷ 15 ἐστὶν, ἢ διὰ τὸ γενέσθαι τὴν κρείττω διακονίαν τὸ γενόμενος λαβεῖν καὶ νοεῖν ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ νομίζουσιν ἐκ ταύτης τῆς λέξεως γεννητὸν εἰρῆσθαι τὸν Λόγον, ἀκουέτωσαν πάλιν. εἰ μὲν ἐκ τῶν Ἀγγέλων ἐστὶν ὁ Υἱὸς, ἔστω καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐπ' ἐκείνων τὸ γενόμενος· καὶ μηδὲν αὐτῶν κατὰ τὴν φύσιν διαφερέτω, ἀλλ' 20 ἔστωσαν ἢ καὶ αὐτοὶ Υἱοὶ, ἢ κἀκεῖνος Ἄγγελος. καὶ κοινῇ πάντες καθεζέσθωσαν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἢ μετὰ πάντων καὶ ὁ Υἱὸς παρεστηκέτω ὡς λειτουργικὸν πνεῦμα, εἰς διακονίας ἀποστελλόμενος καὶ αὐτὸς τὰς ὁμοίας ἐκείνων. εἰ δὲ διΐστησι τὸν Υἱὸν ὁ Παῦλος ἀπὸ τῶν γενητῶν λέγων, "τίνι γὰρ εἶπε ποτὲ τῶν Ἀγγέ- 25 "λων, Υἱός μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε;" καὶ πάλιν· "ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς Υἱόν."

Χρυσοστόμου. Τὸ γενόμενος ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ ἀποδειχθεὶς εἶπεν· εἶτα καὶ ἰσχυρίζεται πόθεν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος. ὁρᾷς ὅτι οἶδε τὸ υἱὸς ὄνομα τὴν γνησιότητα δηλοῦν. καὶ μὴν εἰ μὴ 30 γνήσιος ἦν, καὶ ἐξ αὐτοῦ, οὐκ ἂν τοῦτο εἶπεν, οὐδὲ ἰσχυρίσατο. εἰ γὰρ χάριτι ἐστὶν υἱὸς, οὐ μόνον οὐ διαφορώτερος, ἀλλὰ καὶ ἐλάττων ἐστὶν Ἀγγέλων. πῶς; ὅτι καὶ ἄνθρωποι δίκαιοι ἐκλήθησαν υἱοὶ, καὶ τὸ υἱὸς ὄνομα, ἂν μὴ γνήσιος ᾖ, οὐκ ἰσχύει δεῖξαι τὸ διάφορον. νῦν δὲ δηλῶν, ὅτι διαφορά ἐστι τίς κτίσματος καὶ 35

δημιουργοῦ, τοὺς μὲν Ἀγγέλους λειτουργοὺς, τὸν δὲ Υἱὸν ὀνομάζει. τοῦτο δὲ εἰς τὴν σάρκα εἴρηται. τὸ γὰρ "ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς "Πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱὸν," τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐστὶ παραστατικόν. τὸ δὲ "υἱός μου εἶ σὺ," οὐδὲν ἕτερον δηλοῖ, ἢ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἐστί· καὶ τὸ "ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε," δοκεῖ μοι 5 καὶ τοῦτο εἰς τὴν σάρκα εἰρῆσθαι· ὅταν γὰρ αὐτῆς ἐπιλάβηται, πάντα λοιπὸν ἀδεῶς φθέγγεται· καὶ γὰρ ἡ σὰρξ κοινωνεῖ τῶν ὑψηλῶν, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ θεότης τῶν ταπεινῶν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος γενέσθαι μὴ ἀπαξιώσας, καὶ τὸ πρᾶγμα μὴ παραιτησάμενος, πῶς ἂν τὰ ῥήματα παρῃτήσατο; ὅτι δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον ταῦτα 10 εἴρηκε, δῆλον. μέλλοντος γὰρ χρόνου τὸ "ἔσομαι," καὶ τὸ "ἔσται μοι·" καὶ μέν τοι καὶ τὸ "σήμερον γεγέννηκά σε," οὐ τὴν αἰώνιον δηλοῖ γέννησιν, ἀλλὰ τὴν τῷ χρόνῳ συνεζευγμένην.

Ἀθανασίου κατὰ Ἀπολιναρίου. Ὥστε οὐ πάντως ὁ ποιητὴς τῶν Ἀγγέλων Λόγος κρείττων γέγονεν, ὡς ἥττων ὤν ποτε, ἀλλ' 15 ἡ μορφὴ τοῦ δούλου, ἣν αὐτὸς ὁ Λόγος ἰδιοποιήσατο, φυσικῇ γεννήσει κρείττων, ἀνατείλασα ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου γενέσεως, καὶ ἡμᾶς προσοικειοῦται, ὡς εἴρηται πρὸς τῶν ἁγίων, καὶ οἰκειοῖ τῷ Θεῷ, καὶ Θεοῦ κατὰ φύσιν γέγονεν ἰδίᾳ, οὐχ ὁμοούσιος οὖσα ἡ σὰρξ τῆς τοῦ Λόγου θεότητος ὡς συναΐδιος, ἀλλ' ἰδίᾳ 20 κατὰ φύσιν γενομένη καὶ ἀδιαίρετος κατὰ ἕνωσιν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ, ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς γεγενήμεθα. τὴν οὖν ἐν αὐτῷ ἀνατείλασαν τοῦ δούλου μορφὴν κρείττονα Ἀγγέλων ἢ καὶ πάσης τῆς κτίσεως ἐπεδείξατο. ἐπειδήπερ εἰκὼν ἦν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, γέγονε καὶ πρωτότοκος πάσης τῆς κτίσεως. διὸ καὶ ἐν 25 αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ πάθος γέγονε· καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἐλευθερωτὴς τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πάντα γέγονε, "καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς "Ἐκκλησίας, ὅς ἐστι πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται," φησὶν "ἐν πᾶσιν αὐτὸς πρωτεύων." 30

Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν. Ἐνταῦθα τίνι οὐκ ἔστι φανερὸν, ὡς οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Λόγου ἔλεγε τὸ γενόμενος, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διὰ τοῦ [n] γενομένης διακονίας; αὐτὸς γὰρ Λόγος ὢν γέγονε σάρξ· οὕτω γενόμενος ἄνθρωπος, γέγονε τοσοῦτο κρείττων ἐν

[n] Leg. δι' αὐτοῦ.

τῇ διακονίᾳ, τῆς διὰ τῶν Ἀγγέλων γενομένης διακονίας, ὅσῳ διαφέρει δούλων, υἱὸς καὶ δημιουργὸς τῶν δημιουργουμένων. ὥστε πανέσθωσαν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ Υἱοῦ λαμβάνειν τὸ "γε-"νόμενος." οὐκ ἔστι γὰρ τῶν γενητῶν· καὶ γνώτωσαν ὅτι τῆς διακονίας καὶ τῆς γενομένης οἰκονομίας, σημαντικόν ἐστι τὸ 5 "γενόμενος." πῶς δὲ γέγονε κρείττων ἐν τῇ διακονίᾳ, κρείττων ὢν τῇ φύσει παρὰ τὰ γενητὰ, δείκνυσι τὰ προειρημένα. καὶ ὅτι οὐ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ σημαίνει γεγενῆσθαι ὁ Παῦλος, ὁ εἰδὼς αὐτὸν υἱὸν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ εἰκόνα τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν τὸ γενόμενος λογίζεται καθ' 10 ἣν ὁ ποτὲ βασιλεύων θάνατος κατηργήθη. καὶ κατὰ τοῦτο δὲ κρείττων ἡ δι' αὐτοῦ διακονία γέγονεν, "ὅτι καὶ τὸ ἀδύνατον "τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν "πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, "κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ," ἐκστήσας ἀπ' αὐτῆς τὸ 15 παράπτωμα, ἐν ᾧ διὰ παντὸς ᾐχμαλωτίζετο ὥστε μὴ δέχεσθαι τὸν θεῖον νοῦν· τὴν δὲ σάρκα δεκτικὴν τοῦ Λόγου κατασκευάσας, ἐποίησεν ἡμᾶς μηκέτι κατὰ σάρκα περιπατεῖν ἀλλὰ κατὰ Πνεῦμα, ὡς λέγειν ἡμᾶς, "ἡμεῖς δὲ, οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν "Πνεύματι." καὶ ὅτι "ἦλθεν ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰς τὸν κόσμον, 20 "οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα πάντας λυτρώσηται, καὶ "σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ." τότε γὰρ ὡς ὑπεύθυνος ὁ κόσμος ἐκρίνετο ὑπὸ τοῦ νόμου· ἄρτι δὲ ὁ Λόγος εἰς ἑαυτὸν ἐδέξατο τὸ κρίμα, καὶ τῷ σώματι παθὼν ὑπὲρ πάντων, σωτηρίαν τοῖς πᾶσιν ἐχαρίσατο. 25

Τοῦτο δὲ βλέπων κέκραγεν ὁ Ἰωάννης λέγων· "ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο." κρείττων δὲ ἡ χάρις ἢ ὁ νόμος, καὶ ἡ ἀλήθεια παρὰ τὴν σκιάν. τὸ δὲ κρείττων οὐχ οἷόν τε δι' ἑτέρου τινὸς γενέσθαι, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ καθημένου ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός. θεασάσθωσαν γοῦν τὴν διὰ τοῦ 30 Χριστοῦ χάριν, καὶ ἐπιγνώτωσαν καὶ ἐκ τῶν ἔργων μαρτυρούμενον αὐτὸν, ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, μόνος δὲ αὐτὸς Υἱὸς ἀληθινός. ὁ νόμος δι' Ἀγγέλων ἐλαλήθη, καὶ οὐδένα τετελείωκε, δεόμενος τῆς τοῦ Λόγου ἐπιδημίας ὡς εἴρηκεν ὁ Παῦλος· ἡ δὲ τοῦ Λόγου ἐπιδημία τετελείωκε τὸ ἔργον τοῦ Πατρός· καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ 35

μέχρι Μωσέως ὁ θάνατος ἐβασίλευσεν, ἡ δὲ τοῦ Λόγου παρουσία κατήργησε τὸν θάνατον· καὶ οὐκέτι ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκομεν· ἐν δὲ τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιούμεθα. καὶ τότε μὲν ἀπὸ Ἀδὰμ [o] μέχρι Βηρσαβεὲ ὁ νόμος κατηγγέλλετο, καὶ ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ἦν ὁ Θεός. νῦν δὲ "πᾶσα ἡ γῆ πεπλήρωται τῆς 5 "περὶ Θεοῦ γνώσεως," καὶ πεπλήρωται τὸ "ἔσονται πάντες διδακτοὶ "Θεοῦ." καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεικνύμενα· ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται. εἰκότως οὖν τὸ "κρείττων," τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησιν, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ παρὰ τὰ γενητὰ τυγχάνοντι. κρείττων γὰρ ἡ δι' αὐτοῦ θυσία, ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπὶς, αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι, οὐχ 10 ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι, ἀλλ' ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσαι. ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας κρείττων τῶν γενητῶν ἐστίν. ὥστε τὸ γενόμενος κρείττων ἀκούοντας, μὴ ἀρχήν τινα τοῦ γενέσθαι ἐπινοεῖν τοῦ Λόγου, μηδὲ ὅλως ἐκ τούτου γενητὸν αὐτὸν φαντάζεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς διακονίας καὶ οἰκονομίας 15 ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος νοεῖν τὸ λεγόμενον· ὅτε γὰρ ἦλθεν ἵνα διακονήσῃ, καὶ πᾶσι σωτηρίαν χαρίσηται, τότε ἡ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ οἰκονομία κρείττων γέγονε τῶν Ἀγγέλων· καὶ τὸ "γέγονεν" οὐ τὴν οὐσίαν τοῦ Λόγου γενητὴν σημαίνει, ἀλλὰ τὴν γενομένην ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαν. 20

Ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν 6 οἰκουμένην, λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες 7 ἄγγελοι Θεοῦ.

Ὁ μὲν Κύριος τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὴν ἔνσαρκον, ἔξοδον καλεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων," καὶ πάλιν "ἐγὼ ἐκ τοῦ Πα- 25 "τρὸς ἐξῆλθον καὶ ἥκω." ὁ δὲ Παῦλος νῦν εἴσοδον τὴν τῆς σαρκὸς ὀνομάζει ἀνάληψιν. εἴσοδον δὲ ὅταν ἀκούῃς, μὴ τόπου νόμιζε μετάβασιν, ἀλλ' οἰκονομίας συγκατάβασιν. ὁ γὰρ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν, ποῦ ἂν εἰσέλθοι; ἀλλὰ τὴν διὰ τῆς οἰκονομίας φανέρωσιν οὕτω καλεῖ. τί δὲ δήποτε περὶ τοῦ αὐτοῦ 30 διαφόρως τῷ λόγῳ κέχρηται, καὶ κατὰ τί οὕτως εἴρηται, δῆλόν ἐστι καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν σημαινομένων· ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς, ἔξοδον τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν εἰκότως καλεῖ· ἔξω γὰρ ἦμεν τοῦ

[o] Leg. Δάν.

Θεοῦ. καὶ καθάπερ ἐν τοῖς βασιλειοις οἱ δεσμῶται προσκεκρουκότες τῷ βασιλεῖ ἔξω ἑστήκασιν· ὁ δὲ βουλόμενος αὐτοὺς καταλλάξαι, οὐκ ἔνδον τούτους εἰσάγων, ἀλλ' αὐτὸς ἐξιὼν ἔξω τούτοις διαλέγεται, ἕως ἂν αὐτοὺς καταστήσας ἀξίους τῆς ὄψεως τοῦ βασιλέως εἰσαγάγῃ, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἐξελθὼν γὰρ 5 πρὸς ἡμᾶς, τουτέστι σάρκα ἀναλαβὼν, καὶ διαλεχθεὶς τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως, οὕτως ἡμᾶς εἰσήγαγε, καθαρίσας τῶν ἁμαρτημάτων καὶ καταλλάξας· διὰ τοῦτο ἔξοδον τὸ τοιοῦτον καλεῖ.

Ὁ δὲ Παῦλος εἴσοδον τὴν οἰκονομίαν ὀνομάζει, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τινὰ κληρονομίαν παραλαμβανόντων καὶ κτῆσιν· τὸ γὰρ εἰπεῖν 10 "ὅταν δὲ πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην," τοῦτο ἐστὶ δηλοῦντος, ὅταν ἐγχειρίσῃ αὐτῷ τὴν οἰκουμένην, τότε γὰρ αὐτὴν ἐκτίσατο πᾶσαν, ὅτε καὶ ἐγνώσθη· πλὴν οὐ περὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ταῦτα λέγει, ἀλλὰ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· εἰκότως· εἰ γὰρ "ἐν τῷ κόσμῳ ἦν" κατὰ τὸν Ἰωάννην, "καὶ ὁ 15 "κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο," πῶς ἑτέρως ἂν εἰσήχθη ἀλλ' ἢ ἐν σαρκί; ὅτε δὲ εἰσβέβηκεν εἰς τὸν κόσμον ὁ ὑπάρχων ἐν αὐτῷ, ἢ ὅτε γέγονεν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, καὶ κόσμου κεχρημάτικε μέρος, ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, οὐκ ἀποβεβληκὼς ὅπερ ἦν, προσλαβὼν δὲ μᾶλλον ὅπερ οὐκ ἦν, ὁ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος καὶ ἐκ γυναι- 20 κὸς, ὁ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὁ ἐλεύθερος καὶ ἐν δούλου μορφῇ, ὁ ἐν ὑφέσει τῇ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἐν ταῖς τῆς θεότητος ὑπεροχαῖς, ὁ ἑαυτὸν καθεὶς πρὸς κένωσιν, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου πληρώματος διανέμων τοῖς ἁγίοις τὰ ἀγαθὰ, ὁ ἑαυτὸν ταπεινώσας καὶ σύνθρονος τῷ Πατρὶ, ὁ προσκυνῶν μεθ' ἡμῶν ἀνθρωπίνως, καὶ 25 προσκυνούμενος θεϊκῶς, οὐκ ἐν γῇ μόνον ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανοῖς· "ὅταν γάρ," φησιν, "εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκου-"μένην, λέγει, καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ." τίς εἰσβέβηκεν τὴν οἰκουμένην; τίνα δὲ ὅλως εἰσκεκόμισται τρόπον; οὐ παρὰ πάσης κτίσεως προσκυνούμενος; μυσταγώγησον 30 ἡμᾶς, Ἰωάννη μακάριε, λέγων, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος "ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς "τὸν Θεὸν, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο." ἀλλ' ὅτι μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀπόρρητον ἔχει τὴν γέννησιν ὁ ἐξ αὐτοῦ Λόγος, Θεός τέ ἐστιν κατὰ φύσιν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐμάθομεν ἐν τούτοις. 35

πῶς οὖν εἰσβέβηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἢ πῶς γέγονε πρωτότοκος ὁ μονογενὴς, ἐπιφέρει τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὴν ἀφήγησιν, καὶ δὴ καὶ φησὶν, "καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν "ἡμῖν," ὁ νήψεως ἁγιοπρεποῦς. ἐπειδὴ γὰρ ἔφη σάρκα γενέσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἵνα μή τις ὑπολάβῃ τροπὴν αὐτὸν ὑπομεῖναι 5 καὶ εἰς τὴν τῆς σαρκὸς μεταπεποιῆσθαι φύσιν, ἐπήνεγκεν εὐθὺς, "καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν."

Οὐκοῦν μεμένηκεν ἀναλλοίωτος ὡς Θεὸς, πλὴν κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος καθ' ἡμᾶς. σαρκὶ δὲ φαμὲν ἡνῶσθαι τὸν Λόγον ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν λογικήν· ἵνα ὥσπέρ ἐστιν ἐν θεότητι τέλειος, 10 οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος ᾖ. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος οὐχ ἵνα μόνης προνοήσῃ σαρκὸς, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὴν ἡμῖν ἀνασώσῃ τὴν ψυχὴν, ἀπαλλάξῃ τε οὕτω καὶ θανάτου καὶ ἁμαρτίας· καὶ ὁ ἰδιότητι φυσικῇ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης διενεγκὼν, ἔξω τε αὐτῆς ὑπάρχων κατὰ φύσιν ἰδίαν, καθὸ νοεῖται Θεὸς, εἰσβέβηκεν εἰς 15 αὐτὴν μέρος κόσμου πεφηνὼς ὡς ἄνθρωπος. πλὴν οὐ διὰ τοῦτο τῆς θείας ἀπώλησθε [n] δόξης. προσκυνεῖται γὰρ ὡς μονογενὴς, κἂν εἰ καλεῖται πρωτότοκος, ὅπερ ἐστὶν ἐναργῶς τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, ὅτι μάλιστα πρέπον. ἆρ' οὖν ὡς ἄνθρωπον μόνον προσκυνήσωμεν τὸν Ἐμμανουήλ; μὴ γένοιτο. λῆρος γὰρ τοῦτο 20 καὶ ἀπάτη καὶ πλάνησις. διοίσομεν δὲ κατ' οὐδὲν τῶν τῇ κτίσει λελατρευκότων παρὰ τὸν κτίσαντα καὶ ποιητὴν, εἰ ὡς ἀνθρώπῳ ψιλῷ καὶ ἑνὶ τῶν καθ' ἡμᾶς προσοίσομεν τὴν προσκύνησιν τῷ Ἐμμανουήλ. καὶ αὐτὴ δὲ τῶν Ἀγγέλων ἡ ἄνω πληθὺς τοῖς εἰς τοῦτο μανίας ἥκουσι συντετάξεται· προστάττονται γὰρ προσκυνεῖν 25 αὐτῷ.

Ἆρ' οὖν οὐκ ἐννοεῖς ὅτι ἐν προσλήψει σαρκὸς καὶ αἵματος γεγονὼς ὁ Υἱὸς, οὐδὲν ἧττόν ἐστι Θεὸς, καὶ τοῦτο ὑπάρχων ἐπιγινώσκεται παρὰ τῶν ἄνω ταγμάτων. εἰ γὰρ εἴδεσαν οὐκ ὄντα Θεὸν αἱ ἄνω δυνάμεις, οὐδὲ φύσει καὶ ἀληθῶς Υἱὸν, τὸν ἐκ σπέρματος 30 Δαβὶδ κατὰ σάρκα, πῶς ἂν ἠνέσχοντο προσκυνεῖν αὐτόν; οὐκοῦν ὃν προσκυνοῦσιν Ἄγγελοι μὴ ἀτιμάσῃς αὐτὸς, ἕτερον εἶναι λέγων υἱὸν κατὰ μόνας καὶ ἰδικῶς. πίστευε δὲ μᾶλλον ὡς εἷς καὶ μόνος ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ αὐτὸς ἐκ Πατρὸς θεϊκῶς

[n] Leg. ἀπωλίσθη.

κατὰ τὴν ἄφραστον γέννησιν, καὶ ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν. προσκυνεῖται ὡς Θεὸς κατὰ φύσιν, καὶ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς πεφηνὼς σχήματι, τῆς ἀμφοῖν εἰς ἑνότητα συνδρομῆς οὐκ ἀνικάνως ἐχούσης πρὸς τὸ ἀφανίσαι τυχὸν τὸ ἔσθ' ὅτε λυποῦν εἰς μόνης ἡμᾶς ἀνθρωπότητος ὑποψίαν. προσλαβοῦσα γὰρ 5 ἡ τοῦ Λόγου φύσις τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἀνθρωπότης ἔσται ψιλή, νικῶσα δὲ μᾶλλον ἰδίᾳ δόξῃ τὸ προσληφθὲν, ἐν ἀκλονήτῳ σώζεται διαμονῇ τῆς θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς. ταῦτα φρονοῦντες οἱ μαθηταὶ προσεκύνουν λέγοντες· "ἀληθῶς Θεοῦ Υἱὸς εἶ." καίτοι βάδην ἰόντα βλέποντες καὶ ἐν σαρκὶ καθ' ἡμᾶς. ἐπ' ἄκρου γὰρ δὴ διέθει κύμα- 10 τος παραδόξως ὡς Θεός.

Ἐρεῖ δὲ ἴσως ὁ τῇ τοιᾷδε δόξῃ μαχόμενος, καὶ τίς ἦν ὁ λέγων πρὸς τὴν ἐκ Σαμαρείας γυναῖκα, "ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδα- "μεν;" εἶτα πῶς ἔσται προσκυνητὸς ὁ τοῖς προσκυνοῦσι συντεταγμένος; ἐγὼ δὲ φαίην ἂν, ὅτι τὸ "τίς ἦν" ὅλως ἐπὶ Χριστοῦ 15 λεγόμενον, ἀμαθές. μεμέρισται γὰρ οὐδαμῶς. ὁ δὲ τῷ γυναίῳ προσλαλῶν, ὁ εἷς τε καὶ μόνος Κύριος ἦν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐκ τῆς προσκυνούσης ἀνθρωπότητος, καὶ ἐκ τῆς προσκυνουμένης θεότητος, τὸ εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ἀληθὲς ἔχων ἐν ἑαυτῷ. ἀμέλει ᾗ μέν ἐστι Θεὸς, νοοῖτ' ἂν ὑπάρχων αὐτὸς ὁ 20 τῆς δόξης Κύριος, ᾗ δὲ γέγονεν ὁ κατὰ μέθεξιν Θεοῦ δοξαζόμενος ἄνθρωπος, ἐδεῖτο καὶ δόξης, λέγων "Πάτερ δόξασόν σου τὸν Υἱόν. ἀλλ' "εἷς Κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα," κατὰ τὸ γεγραμμένον. ὥσπερ οὖν ἐστι μία πίστις ἡ ἐν Χριστῷ, καὶ ἓν ἀληθῶς τὸ βάπτισμα, καί τοι βαπτιζομένων καὶ πεπιστευκότων ἡμῶν εἰς 25 Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι λόγον, μία προσκύνησις ἡ Πατρὸς καὶ ἐνανθρωπίσαντος Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος. ἐξωσθήσεται γὰρ οὐδαμῶς τοῦ προσκυνεῖσθαι, πρός τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων ὁ μονογενὴς διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μικροπρεπὲς, καὶ εἰ γέγονε σὰρξ, τουτέστιν ἄνθρω- 30 πος· ἀδιάσπαστον γὰρ τὴν ἕνωσιν διατηρεῖν εἰθίσμεθα, τὸν αὐτὸν εἶναι πιστεύοντες καὶ μονογενῆ καὶ πρωτότοκον. μονογενῆ μὲν, ὡς ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον καὶ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ πεφηνότα· πρωτότοκον δὲ αὖ, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς.

Οὐκοῦν πεπλάνηνται αἱ ἄνω δυνάμεις προσκυνεῖν αὐτῷ κελευό- 35

μεναι. "προσκυνησάτωσαν," γάρ φησιν, "αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι "Θεοῦ." καί μοι ἐπισήμηναι ὅτι ἐπειδὰν μέγα τι καὶ ὑψηλὸν μέλλῃ λέγειν ὁ Παῦλος, προκατασκευάζει καὶ ποιεῖ αὐτὸ εὐπαράδεκτον. σκόπει δὲ, εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι οὐ διὰ προφητῶν ἐλάλησεν ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ. ἔδειξεν ὅτι κρείττων Ἀγγέλων ὁ 5 Υἱὸς, καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος δὲ τοῦτο κατασκευάσας, καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν Πατέρα ποιῆσαι εἰσάγοντα τὸν Υἱόν· λοιπὸν ἐνταῦθα καὶ ἀφ' ἑτέρου κατασκευάζει. ποίου δὴ τούτου; ἀπὸ τῆς προσκυνήσεως. τοῦτο δὲ καὶ ὅσον κρείττων ἐστὶ δείκνυσιν· ὅσον γὰρ δεσπότης δούλου. διὸ καὶ ὡσανεί τις εἰσαγαγών τινα εἰς οἰκίαν βασιλέα τοὺς 10 προεστῶτας αὐτῆς εὐθέως κελεύει προσκυνεῖν αὐτῷ· οὕτω καὶ αὐτὸς ποιεῖ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα λέγων τὴν ἐν κόσμῳ εἰσαγωγὴν, καὶ "τὸ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι Θεοῦ," διὰ τοῦτο ἐπάγων.

Θεοδωρίτου. Ὡς ἀμφότερα τὴν οἰκονομίαν αἰνίττεσθαι, καὶ 15 τὸ εἰσαγαγεῖν τὸν πρωτότοκον, καὶ πρὸς τούτοις, τὸ "προσκυνησά- "τωσαν." ὁ γὰρ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ τῶν αἰώνων ποιητὴς καὶ δημιουργὸς, πόθεν εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσέρχεται; πῶς δὲ πρωτότοκος ὁ μονογενής; εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αὐτὴν οἱ Ἄγγελοι προσεκύνησαν, πρὸ τῆς ἐνανθρωπή- 20 σεως ταύτην αὐτῷ τὴν τιμὴν οὐ προσέφερον; ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἦν ὡς Θεὸς, καὶ εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσῆλθεν ὡς ἄνθρωπος, οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος εἴρηκεν Ἰωάννης, "ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος "δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. εἰς τὰ ἴδια "ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον." ἐναντία δέ πως ταῦτα 25 εἶναι δοκεῖ. εἰ γὰρ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, πῶς ἦλθεν; εἰ δὲ ἦλθεν, πῶς ἐν τῷ κόσμῳ ἦν; ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἦν ὡς Θεὸς, καὶ ἦλθεν ὡς ἄνθρωπος· οὕτω καὶ μονογενής ἐστιν ὡς Θεὸς, καὶ πρωτότοκος ὡς ἄνθρωπος ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. οὕτως ἀεὶ τὸ σέβας παρὰ τῶν Ἀγγέλων ἐδέχετο. ἦν γὰρ ἀεὶ Θεός. προσεκύνησαν δὲ αὐτὸν 30 ὡς ἄνθρωπον, οὐ μόνον ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ Ἄγγελοι. ἄρα Ἄγγελοι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἄλλαι δυνάμεις; ἄπαγε· ἄκουε γὰρ τῶν ἑξῆς.

7 Καὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους λέγει· ὁ ποιῶν τοὺς

Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ
8 πυρὸς φλόγα· πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ἰδοὺ ἡ μεγίστη διαφορὰ, οἱ μὲν γὰρ κτιστοὶ, ὁ δὲ ἄκτιστος. καὶ διατί πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους εἶπεν ὁ ποιῶν, 5 πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν οὐκ εἶπεν ὁ ποιῶν; καί τοι ἐνῆν τὴν διαφορὰν οὕτως εἰπεῖν, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ λέγει, "ὁ ποιῶν τοὺς "Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα," πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν, "Κύριος ἔκτισέ "με." καὶ πάλιν, "Κύριον αὐτὸν καὶ Χριστὸν ἐποίησεν ὁ Θεός." ὅτι οὔτε ἐκείνῳ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται, οὔτε τοῦτο περὶ τοῦ Θεοῦ 10 Λόγου, ἀλλὰ περὶ τοῦ κατὰ σάρκα ἀμφότερα. ἔνθα γὰρ τὴν ἀληθῆ διαφορὰν ἠβούλετο δηλοῦν, οὐκέτι Ἀγγέλους παρέλαβε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω δύναμιν τὴν λειτουργικήν. ὁρᾷς πῶς διαιρεῖ, καὶ μεθ' ὅσης τῆς σαφηνείας, κτίσμα καὶ κτίστην, λειτουργοὺς καὶ δεσπότην, κληρονόμον καὶ γνήσιον Υἱὸν καὶ δούλους. 15

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΚΑΤΑ ἈΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ. Ὥστε κίνδυνός ἐστιν ἡμῖν οὐδεὶς εἰς τετράδα τὸν τῆς Τριάδος λόγον πλατύνεσθαι, καθὼς ὁ Ἀπολινάριος λέγει, οὐδὲ τοὺς Ἀγγέλους τῷ ἀνθρώπῳ δουλαγωγοῦμεν, ὡς ὁ ἐκείνου μῦθος καθ' ἡμῶν λέγει. οὐ γὰρ ἀνθρώπῳ δουλεύουσιν οἱ τῷ δεσπότῃ ἑαυτῶν ὑποκύπτοντες, οὐδὲ 20 ἐπαισχύνονται προσκυνοῦντες τῷ διὰ σαρκὸς τῇ οἰκουμένῃ ἐπιδημήσαντι. μία δὲ εἴσοδος ἐπὶ τὴν οἰκουμένην ἡ διὰ τοῦ τόκου ἐστί. καὶ οὐκ ἔστιν ἑτέρως ἐντὸς τοῦ βίου γενέσθαι τῶν ἀνθρώπων, μὴ ταύτῃ τῇ εἰσόδῳ χρησάμενον. οὐκοῦν τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ γένεσιν, εἴσοδον εἰς τὴν οἰκουμένην ὀνομάζει ὁ Λόγος. εἰ οὖν εἰσελ- 25 θόντες αὐτῷ εἰς τὴν οἰκουμένην πάντες προσκυνοῦσιν οἱ Ἄγγελοι· ἡ δὲ εἴσοδος ἡ διὰ σαρκὸς ἐστὶ γένεσις, οὐχ ἡμεῖς δουλαγωγοῦμεν τῷ δεσπότῃ τὸ ἴδιον κτῆμα, ἀλλ' αὐτὴ τῶν Ἀγγέλων ἡ φύσις τὴν ὑπερκειμένην αὐτῆς δεσποτείαν οὐκ ἀγνοεῖ. ὥστε σιγάτω προτιθεὶς ἐκεῖνα τῷ λόγῳ τὰ μάταια, τὰ ἄνω ποιοῦμεν κάτω θεοφό- 30 ρους Ἀγγέλους θεοφόρῳ ἀνθρώπῳ καταδουλοῦντες.

ΚΑΤΑ ΕΥΝΟΜΙΟΥ. Ἐπειδὴ δὲ τετράκις παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ τὸ τοῦ πρωτοτόκου εἴρηται ὄνομα· νῦν μὲν γάρ φησι "πρωτότοκον

"πάσης τῆς κτίσεως," πάλιν δὲ "πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελ-
"φοῖς," εἶτα "πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν," ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἑβραίους
ἐνταῦθα ἀπολύτως πρωτότοκον, φέρε ἴδωμεν διατί οὕτως ὀνομά-
ζεται. πρωτότοκος μὲν οὖν ἐκ νεκρῶν γίνεται, ὁ πρῶτος δι' ἑαυτοῦ
τὰς ὠδῖνας λύσας τοῦ θανάτου· ἵνα καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσῃ τὸν ἐξ 5
ἀναστάσεως τόκον. ἐν ἀδελφοῖς δὲ πάλιν ἐστὶ πρωτότοκος, ὁ τοῦ
καινοῦ τῆς παλλιγγενεσίας τόκου προγεννηθεὶς ἐν τῷ ὕδατι, οὗ
τὰς ὠδῖνας ἡ πτῆσις τῆς περιστερᾶς ἐμαιεύσατο· δι' οὗ τοὺς
συμμετέχοντας αὐτῷ τῆς ὁμοίας γεννήσεως, ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ
ποιεῖ, καὶ πρωτότοκος γίνεται τῶν μετ' αὐτὸν γεννωμένων ἐξ ὕδατος 10
καὶ Πνεύματος.

Ἐπεὶ δὲ καὶ διπλῆν τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν κτίσιν ἐγνώκαμεν,
τήν τε πρώτην καθ' ἣν ἐπλάσθημεν, καὶ τὴν δευτέραν καθ' ἣν
ἀνεπλάσθημεν. ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μετασκευάσῃ πρὸς
πνεῦμα τὴν ἡμετέραν σάρκα, διὰ τοῦ συμμετασχεῖν ἡμῖν σαρκός 15
τε καὶ αἵματος, ταύτης τῆς καινῆς ἐν Χριστῷ κτίσεως, ἧς αὐτὸς
καθηγήσατο, πρωτότοκος ὠνομάσθη· πάντων ἀπαρχὴ γενόμενος,
καὶ τῶν εἰς ζωὴν γεννωμένων, καὶ τῶν δι' ἀναστάσεως νεκρῶν ζωο-
ποιουμένων, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, καὶ ὅλον διὰ τῆς
ἐν ἑαυτῷ ἀπαρχῆς συναγιάσῃ τὸ φύραμα. ὅτι γὰρ οὐ κατὰ τὴν 20
αἰώνιον ὕπαρξιν ἐφαρμόζεται τῷ Υἱῷ τὸ πρωτότοκον, ἡ τοῦ μονο-
γενοῦς προσηγορία διαμαρτύρεται· ὁ γὰρ ἀληθῶς μονογενὴς, ἀδελ-
φοὺς οὐκ ἔχει, ἀλλ' ὡς λέγεται Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, Υἱὸς Θεοῦ,
καὶ υἱὸς ἀνθρώπου· τὰ μὲν κατὰ τὴν ὑπάρχουσαν φύσιν ὢν, τὰ δὲ
κατὰ τὴν φιλάνθρωπον οἰκονομίαν γενόμενος. οὕτω καὶ μονογενὴς 25
Θεὸς ὢν, πρωτότοκος πάσης κτίσεως γίνεται· μονογενὴς μὲν, ὁ ὢν
ἐν τῷ πατρῴῳ κόλπῳ, ἐν δὲ τοῖς διὰ τῆς καινῆς κτίσεως σωζο-
μένοις, πρωτότοκος τῆς κτίσεως καὶ γενόμενος καὶ λεγόμενος. καὶ
συνελόντι φάναι, τριῶν οὐσῶν ἐν ἡμῖν τῶν γεννήσεων, δι' ὧν ζωο-
ποιεῖται ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῆς μὲν ἀπὸ σώματος, τῆς δὲ κατὰ 30
τὸ τῆς παλιγγενεσίας μυστήριον, τῆς δὲ διὰ τῆς ἐλπιζομένης
πάλιν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως· ἐν ταῖς τρισὶ πρωτότοκος γίνε-
ται· τῆς μὲν διπλῆς παλιγγενεσίας τῆς δι' ἀμφοτέρων ἐνεργου-
μένης, διά τε τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτὸς
γενόμενος ἀρχηγὸς, ἐν δὲ τῇ σαρκὶ πρωτότοκος καὶ μόνος, τὸν 35

ἄγνωστον τῇ φύσει τόκον ἐφ᾽ ἑαυτοῦ διὰ τῆς παρθένου καινοτομίσας, οὗ μηδεὶς ἐν ταῖς τοσαύταις γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων καθηγήσατο.

Τὸ δὲ, "ὅταν πάλιν εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκου-"μένην," καὶ οὕτω νοῶ. ἡ τοῦ "πάλιν" προσθήκη τὸ μὴ πρώτως 5 γίνεσθαι τοῦτο διὰ τὴν τῆς κατὰ τὴν λέξιν ταύτην σημασίας ἐνδείκνυται. ἐπὶ γὰρ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἅπαξ γεγονότων, τῇ λέξει ταύτῃ κεχρήμεθα. οὐκοῦν τὴν ἐπὶ τῷ τέλει τῶν αἰώνων φοβερὰν τοῦ κριτοῦ ἐπιφάνειαν ὁ Παῦλος τῷ λόγῳ σημαίνει, ὅτε οὐκέτι ἐν τῇ τοῦ δούλου καθορᾶται μορφῇ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ θρόνου 10 τῆς βασιλείας μεγαλοπρεπῶς προκαθήμενος, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων πάντων προσκυνούμενος. διὰ τοῦτο ἅπαξ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκουμένην, πρωτότοκος γενόμενος ἐκ τῶν νεκρῶν τε καὶ ἀδελφῶν καὶ πάσης κτίσεως, ὅταν πάλιν εἰσέρχηται εἰς τὴν οἰκουμένην ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καθὼς ἡ προφητεία 15 λέγει, οὐκ ἀποβάλλει τοῦ πρωτοτόκου τὸ ὄνομα, ὃ ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο· ἀλλ᾽ ὡς ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμπτει, τῷ ὑπὲρ πᾶν ὄντι ὄνομα, οὕτως καὶ τὸν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πρωτοτόκου γενόμενον προσκυνεῖ ἅπαν τῶν Ἀγγέλων τὸ πλήρωμα τῇ ἀνακλήσει τῶν ἀνθρώπων ἐπευφραινόμενον, ἣν διὰ τοῦ γενέσθαι 20 ἡμῶν πρωτότοκος, πάλιν εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνεκαλέσατο.

Ἐπειδὴ γὰρ "χαρὰ γίνεται τοῖς Ἀγγέλοις ἐπὶ τοῖς ἀνασωζο-"μένοις ἐξ ἁμαρτίας," διότι μέχρι τοῦ νῦν στενάζει ἡ κτίσις ἐκείνη, καὶ συνωδίνει τῇ καθ᾽ ἡμᾶς ματαιότητι, ζημίαν οἰκείαν κρίνουσα τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν, ὅταν "ἡ ἀποκάλυψις γένηται 25 "τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ," ἣν ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ παραδοκοῦσι καὶ ἀπεκδέχονται, καὶ ὅταν ἀποσωθῇ τῇ ἄνω ἑκατοντάδι τὸ πρόβατον· ἡμεῖς δὲ πάντως ἐσμὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις τοῦτο τὸ πρόβατον, ὃ διὰ τοῦ γενέσθαι πρωτότοκος ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν ἀνεσώσατο, τότε διαφερόντως ἐν ἐπιτεταμένῃ τῇ ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαριστίᾳ, προσάξουσι τῷ 30 Θεῷ τὴν προσκύνησιν, τῷ διὰ τῆς πρωτοτοκίας ἀνακαλεσαμένῳ τὸν τῆς πατρώας ἑστίας ἀποφυτήσαντα[o].

Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου. Ἀγγελικῆς δὲ ἐπωνυμίας αἱ ἄνω δυνάμεις ἐκκρίτως ἠξίωνται, διὰ τὸ πρώτως αὐταῖς ἐγγίνεσθαι τὴν

[o] Leg. ἀποφοιτήσαντα.

θεαρχικὴν ἔλλαμψιν, καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἡμᾶς διαπορθμεύεσθαι τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἐκφαντορίας.

Γρηγορίου Θεολόγου περὶ Θεολογίας. *Πῦρ δὲ καὶ πνεῦμα προσαγορεύονται ἢ γίνονται. ποιεῖν γὰρ λέγεται " τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πυρὸς φλόγα." εἰ μὴ ποιεῖν μέν ἐστι τὸ συντηρεῖν τῷ λόγῳ, καθ' ὃν ἐγένοντο. πνεῦμα δ' ἀκούουσι καὶ πῦρ, τὸ μὲν ὡς νοητὴ φύσις, τὸ δ' ὡς καθάρσιος. ἐπεὶ τῆς πρώτης οὐσίας τὰς αὐτὰς οἶδα κλήσεις.* 5

Γρηγορίου Νύσσης κατὰ Εὐνομίου. *Ἀλλ' ὁ μὲν Ἀπόστολος πᾶσαν ἀγγελικὴν φύσιν ὑποχείριον εἶναι τοῦ Κυρίου βοᾷ, συμπαραλαμβάνων εἰς μαρτυρίαν τοῦ δόγματος καὶ τὴν προφητικὴν μεγαλοφωνίαν, καὶ πάντα πρὸς ἔνδειξιν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ διέξεισιν. Εὐνόμιος δὲ τὸν τῶν Ἀγγέλων κύριον, Ἄγγελον εἶναι λέγει, οὐ κατὰ τὸ συμβὰν τὸν τοιοῦτον ἀπορρίψας λόγον, ἀλλ' ἐναγωνιζόμενος τῇ ἀτοπίᾳ, ὡς μηδὲν πλέον Ἰωάννου καὶ Μωσέως τὸν Κύριον ἔχειν. ἔχει δὲ οὕτω τὰ γεγραμμένα. ὅτι ὁ μὲν ἀποστέλλων Μωσῆν, αὐτὸς ἦν ὁ ὢν δι' οὗ ἀπέστελλε καὶ ἐλάλει· τοῦ μὲν ὄντως Ἄγγελος, τῶν δὲ ἄλλων ἁπάντων Θεός. ὁ γὰρ τῶν δι' αὐτοῦ γινομένων Θεὸς, Ἄγγελος τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ. ἀλλὰ κἂν Θεὸν ὀνομάζει τὸν Κύριον ὁ ἐχθρὸς τοῦ Κυρίου, ἀναλογεῖν αὐτὸν κατασκευάζει τῇ Μωσέως θεότητι. ἐπεὶ κἀκεῖνος τοῦ μὲν ἐπὶ πάντων Θεοῦ θεράπων, τῶν δὲ Αἰγυπτίων ἐτέχθη Θεὸς, καί τοι καὶ τῷ ἐπὶ πάντων κοινὸν τῷ Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, τοῦ Ἀποστόλου τὴν τοιαύτην αὐτῷ προσμεμαρτυρηκότος φωνὴν, ἐν οἷς φησιν, " ἐξ ὧν " ὁ Χριστὸς, τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός." ἀλλ' οὗτος εἰς Ἀγγέλου τάξιν κατάγει τὸν τῶν ὅλων Κύριον, ὥσπερ οὐκ ἀκηκοὼς, ὅτι οἱ Ἄγγελοι λειτουργικὰ πνεύματα καὶ πυρὸς φλόγες εἰσί. διὰ τούτων γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἀσύγχυτον καὶ ἀσαφῆ ποιεῖται τὴν τῶν ὑποκειμένων διάκρισιν· τὴν μὲν ὑποχείριον φύσιν, πνεῦμα εἶναι καὶ πῦρ ὁριζόμενος, τὴν δὲ κυριεύουσαν δύναμιν τῷ τῆς θεότητος διασημαίνων ὀνόματι.* 10 15 20 25 30

Καὶ τοσούτων ὄντων τῶν τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς διαγγελλόντων, μόνος τοῖς πᾶσιν ἀντιβοᾷ ὁ Εὐνόμιος, Ἄγγελον αὐτὸν τοῦ ἐπὶ πάντων λέγων Θεοῦ. τῇ μὲν πρὸς τὸν ἐπὶ πάντων διαστολῇ, ἕνα τῶν πάντων εἶναι διοριζόμενος, τῇ δὲ πρὸς τοὺς Ἀγγέλους τοῦ 35

ὀνόματος κοινωνίᾳ, τὸ μηδὲν ἐκείνων παρηλλάχθαι τὴν φύσιν κατασκευάζων. κἀκεῖνο δὲ τίς ἀγνοεῖ, ὅτι τῷ ὄντι τὸ μὴ ὢν ἀντιδιαιρεῖται μόνον; ὥστε ὁ τὸν Υἱὸν ἀντιδιαστείλας τῷ ὄντι, σαφῶς ἰουδαΐζει, τὴν τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν ὑποκλέπτων τοῦ δόγματος. ὃν γὰρ ἔξω τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας λέγει, καὶ τοῦ εἶναι 5 πάντως ἐξηρῆσθαι κατασκευάζει. πλὴν ἡ ἀτοπία τοῦ λογογράφου, ὑπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς ἐλέγχεται, ἐν οἷς ὁ Μωϋσῆς ἱκετεύει τὸν Κύριον, μὴ Ἄγγελον τῇ ἡγεμονίᾳ τοῦ λαοῦ ἐπιστῆσαι, ἀλλ' αὐτὸν τῆς πορείας αὐτῶν ἀφηγήσασθαι· καὶ ἀκούει "ὅτι καὶ τοῦτόν σοι "τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω." οὐκοῦν εἰ Μωσῆς μὲν παραιτεῖται 10 τὸν Ἄγγελον, αὐτὸς δὲ ὁ χρηματίζων αὐτὸς συνέμπορος γίνεται καὶ καθηγεμὼν τῆς στρατιᾶς, φανερῶς ἀποδείκνυται διὰ τούτων, ὅτι ὁ τῇ τοῦ ὄντος ἐπωνυμίᾳ ἑαυτὸν γνωρίσας, οὐ μονογενής ἐστι Θεός.

Εἰ δὲ πρὸς τοῦτο τίς ἀντιλέγει, τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἔσται συνήγορος, τὸν Υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνων εἰς τὴν τοῦ 15 λαοῦ σωτηρίαν. εἰ γὰρ Ἄγγελος μὲν τοῖς Ἰσραηλίταις οὐ συναπέρχεται, ὁ δὲ διὰ τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας δηλούμενος, ὁ μονογενὴς οὐκ ἔστιν, καθὼς ὁ Εὐνόμιος βούλεται, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ἐκ τῆς συναγωγῆς δόγματα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ μεταφέρεται. ναί φησιν, ἀλλ' ἡ γραφὴ Ἀγγέλου φωνὴν προτά- 20 ξασα, οὕτως ἐπάγει τὸν τοῦ ὄντος διάλογον. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἀντίρρησις, ἀλλὰ βεβαίωσις τῶν εἰρημένων ἐστὶ παρ' ἡμῶν. καὶ ἡμεῖς γὰρ φαμὲν, ἐναργῶς τὸν προφήτην τὸ περὶ Χριστοῦ μυστήριον ἐναργὲς ποιῆσαι τοῖς ἀνθρώποις βουλόμενον, Ἄγγελον τὸν ὄντα προσαγορεῦσαι, ὡς ἂν μὴ μόνης τῆς τοῦ ὄντος ἐπωνυμίας 25 κατὰ τὸν διάλογον εὑρισκομένης, πρὸς τὸν Πατέρα ὁ νοῦς τῶν λεγομένων ἐπαναφέροιτο. ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἡμέτερος λόγος τῶν τοῦ νοῦ κινημάτων μηνυτής τε καὶ ἄγγελος γίνεται, οὕτω φαμὲν καὶ τὸν ἀληθινὸν Λόγον τὸν ἐν ἀρχῇ ὄντα, διαγγέλλοντα τοῦ ἰδίου Πατρὸς τὴν βουλὴν, τῇ ἐνεργείᾳ τῆς ἀγγελίας ἐπονομαζόμενον 30 Ἄγγελον λέγεσθαι. καὶ ὥσπερ ὁ ὑψηλὸς Ἰωάννης πρότερον Λόγον εἰπὼν, οὕτως ἐπάγει, τὸ Θεὸν εἶναι τὸν Λόγον, ὡς ἂν μὴ προηγησαμένης τῆς τοῦ Θεοῦ προσηγορίας, πρὸς τὸν Πατέρα ταῖς ὑπονοίαις ἀπενεχθείημεν, οὕτω καὶ ὁ μέγας Μωϋσῆς Ἄγγελον προονομάσας, αὐτὸν εἶναι τὸν ὄντα τοῖς ἐφεξῆς ἐκδιδάσκει λόγοις, ὡς ἂν 35

φανερῶς τὸ κατὰ Χριστὸν προαγγελθῇ μυστήριον. διὰ μὲν τοῦ Ἀγγέλου τὸν ἑρμηνέα τοῦ πατρικοῦ βουλήματος Λόγον τῆς γραφῆς διδασκούσης, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὄντος προσηγορίας, τὴν κατὰ τὸ εἶναι τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φυσικὴν οἰκειότητα. εἰ δέ τις τὸν Ἡσαΐαν προβάλοιτο ὡς εἰπόντα καλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ 5 "μεγάλης βουλῆς Ἄγγελον," οὐδὲ οὕτως ἀνατρέψει τὸν ἡμέτερον λόγον. σαφῶς γὰρ ἐκεῖ καὶ ἀναντιρρήτως ἡ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον οἰκονομία διὰ τῆς προφητείας σημαίνεται· "παιδίον γάρ," φησιν, "ἐγεννήθη ἡμῖν·" εἶτα καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ "μεγάλης "βουλῆς Ἄγγελος·" πρὸς ὃ καὶ τὸν Δαβὶδ οἶμαι βλέποντα τὴν 10 τῆς βασιλείας κατάστασιν διηγεῖσθαι, οὐχ ὡς οὐκ ὄντος βασιλέως, ἀλλ' ὡς τῆς δουλικῆς ταπεινότητος, ἣν ὑπῆλθε κατ' οἰκονομίαν ὁ Κύριος εἰς τὴν τῆς βασιλείας ἀξίαν ἀναληφθείσης. "κα- "τεστάθην" γάρ φησι "βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ "ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου." οὐκοῦν Ἄγ- 15 γελός τε καὶ Λόγος, σφραγίς τε καὶ εἰκὼν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα διὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν λέγεται, ὁ τὴν πατρικὴν ἀγαθότητα δι' ἑαυτοῦ γνωρίζων. ὅ τε γὰρ Ἄγγελος, μηνυτὴς τινὸς γίνεται, καὶ ὁ Λόγος ὡσαύτως ἐκκαλύπτει τὸ ἐγκείμενον νόημα· καὶ ἡ σφραγὶς ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ τὸ ἀρχέτυπον δείκνυσι, καὶ ἡ εἰκὼν τὸ τοῦ ἀπει- 20 κονισθέντος κάλλος δι' ἑαυτῆς ἑρμηνεύει· ὡς ἰσοδυναμεῖν ταῦτα πάντα τῷ σημαινομένῳ πρὸς ἄλληλα. διὰ τοῦτο Ἄγγελος τῇ τοῦ ὄντος ἐπωνυμίᾳ προτέτακται. Ἄγγελος μὲν λεγόμενος ὡς μηνυτὴς τοῦ Πατρὸς, ὢν δὲ ὡς οὐκ ἔχων ὄνομα γνωριστικὸν τῆς οὐσίας, ἀλλὰ πάσης ὑπερκείμενος τῆς ὀνομαστικῆς σημασίας. διὸ καὶ τὸ 25 ὄνομα αὐτοῦ ὑπὲρ πᾶν εἶναι ὄνομα παρὰ τοῦ Ἀποστόλου μεμαρτύρηται, οὐχ ὡς ἕν τι προτετιμημένον τῶν ἄλλων, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὄντος τοῦ ὄντως ὄντος.

Θεοδωρίτου περὶ ἐνανθρωπήσεως. Ὅτι μέντοι τελείαν τὴν ἡμετέραν φύσιν ὁ Λόγος ἀνέλαβε, βοᾷ μὲν Ἡσαΐας λέγων· 30 "καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι μεθ' ἡμῶν ὁ "Θεὸς," ἤγουν μετὰ ἀνθρώπων. εἰ τοίνυν τῆς παρθένου τὸ κύημα ταύτην ἔλαβε τὴν προσηγορίαν, εὔδηλον ὡς Θεὸς ἦν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος, τὸ μὲν ὑπάρχων, τὸ δὲ λαβὼν, καθ' ἑκάτερον τέλειος.

διὰ μὲν γὰρ τοῦ καθ' ἡμῶν, τοῦ ἀνθρώπου τὸ τέλειον δείκνυται· τελείαν γὰρ ἡμῶν ἕκαστος τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν φύσιν· διὰ δὲ τοῦ Θεὸς, καὶ τῆς τοῦ ἄρθρου προσθήκης, ἡ τοῦ Υἱοῦ θεότης γνωρίζεται. δείκνυσι δὲ Λουκᾶς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν τοῦ Σωτῆρος, προκόπτειν αὐτὸν λέγων, ἡλικίᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ χάριτι. τὸ δὲ 5 σοφίᾳ προκόπτειν, οὐ Θεοῦ τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἀπροσδεοῦς καὶ ἀεὶ τελείου, καὶ μήτε ἐπίδοσιν μήτε ἐλάττωσιν δεχομένου, ἀλλὰ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου, τοῦ ταῖς ἡλικίαις συμπροϊόντος. σαφέστερον δ' ἄν τις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ταύτης Ἐπιστολῆς τὴν θείαν φυσιν καὶ τὴν ἀνθρωπείαν κατίδοι· ταῖς μὲν ἐνεργείαις διηρημένας 10 τῷ δὲ προσώπῳ συνημμένας, καὶ τὸν ἕνα Υἱὸν ὑποδεικνυούσας. οὐχ ἥκιστα δὲ τῆς Ἐπιστολῆς τὸ προοίμιον ταύτην ἔχει τὴν διδασκαλίαν· εἰπὼν γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος "ὃς ἀπαύγασμα τῆς "δοξης," καὶ δείξας αὐτὸν ὑπέρχρονον καὶ προαιώνιον· "δι' αὐτοῦ "γάρ" φησιν "καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν," ἐπήγαγεν, "ἐκάθισεν 15 "ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, τοσούτῳ κρείττων γενό-"μενος τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ διαφορώτερον παρ' αὐτοὺς κεκληρονό-"μηκεν ὄνομα." ἐναντίον δὲ τοῦ γενέσθαι τὸ εἶναι· ὁ γὰρ ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, οὐ γίνεται κρείττων Ἀγγέλων, ἀλλ' ἔστιν Ἀγγέλων οὐ κρείττων μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιητὴς καὶ δεσπότης. 20 εἰ δὲ ἐναντίον τοῦ εἶναι τὸ γενέσθαι, δι' ἐκείνου μὲν τὸν ἀεὶ ὄντα νοήσωμεν, διὰ τούτου δὲ τὸ ἐξ ἡμῶν ἀναληφθὲν καὶ κρεῖττον τῶν Ἀγγέλων γεγενημένον, διὰ τὴν πρὸς τὸν ἀνειληφότα ἕνωσιν.

Κυρίλλου Θησαυρικῶν. Ἀλλ ἐνταῦθα οἱ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ Λόγου τολμῶντες κατηγορεῖν, καὶ τὸν Υἱὸν τοῖς γενητοῖς 25 συνάπτειν σπουδάζοντες, φασὶ σοφιζόμενοι τὴν ἀλήθειαν, εἰ κρείττων γέγονε τῶν Ἀγγέλων ὁ Υἱὸς, ἀποτροπῆς ἄρα ἔχει τοῦτο τῆς ἐπὶ τὸ ἄμεινον· ὃ γὰρ οὐκ ἦν ἐγένετο· τὸ δὲ ὅλως μεταποιεῖσθαι δυνάμενον, καὶ ἀπό τινος εἰς ἕτερόν τι παραφέρεσθαι, τρεπτῆς ἂν εἴη φύσεως· εἰ δὲ τρεπτῆς, δηλονότι καὶ γενητῆς, ἧς ἴδιον ἡ 30 τροπή. ἴστωσαν δὲ οἱ ταῦτα ληροῦντες, ὅτι ὅτε ἐνηνθρώπισεν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, τότε κρείττων γέγονεν τῶν Ἀγγέλων, οὐ τὴν φύσιν εἰς ἕτερόν τι μεταβαλὼν, ἢ ὅπερ οὐκ ἦν πρότερον ὕστερον γεγονὼς, οὐ γὰρ περὶ τῆς φύσεως τοῦ Υἱοῦ νῦν ἐστιν ὁ λόγος

τῷ Παύλῳ, ἀλλὰ περὶ πράγματος γενομένου ἐν καιρῷ τῆς ἐναν-
θρωπήσεως. οὐκοῦν οὐ τῇ φύσει τῶν Ἀγγέλων τὴν τοῦ Υἱοῦ φύσιν
συγκρίνεσθαι θέλων, κρείττονα τῶν Ἀγγέλων αὐτὸν γεγενῆσθαι
φησὶν, ἀλλὰ πραγμάτων ποιεῖσθαι σύγκρισιν. δεῖξαι γὰρ βουλη-
θεὶς Ἑβραίοις ὅτι κρείττων ἐστὶν ἡ Χριστοῦ διακονία καὶ τῆς τῶν 5
προφητῶν ἀποστολῆς καὶ τοῦ διακονηθέντος δι' Ἀγγέλων νόμου,
ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων ἀξίας ποιεῖται τὴν σύγκρισιν· καὶ δὴ τὰ
τῆς φύσεως τοῦ Πατρὸς ἴδια προσάψας αὐτῷ, τότε φησὶ κρείτ-
τονα γενέσθαι τῶν Ἀγγέλων, ὅσῳ καὶ μεῖζον παρ' ἐκείνους ἔχει
τὸ ὄνομα, ὡς Υἱὸς καὶ κληρονόμος καὶ ὁμόθρονος καὶ ποιητής. 10

Εἰ δὲ πολὺ κρείττων καὶ διαφορώτερος τῶν Ἀγγέλων διὰ ταῦτα
νοεῖται, κρείττων ἄρα καὶ ἡ αὐτοῦ τῆς ἐκείνων διακονίας. σημαίνει
δ' ἂν εἰκότως ἐνθάδε τὸ γέγονεν οὐ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ
εἶναι παραγωγὴν, ἦν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ τὴν ἐξ ἐλάττονος
εἴς τι μεῖζον μεταβολὴν, τέλειος γὰρ ἐκ τελείου Πατρὸς ὑπῆρχεν 15
ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν συγκρίσει δόξης καὶ ἀξιώματος τὸ μεῖζον
καὶ κρείττων ὀφθέν. ἐπεξηγούμενος δὲ τὴν οἰκείαν φωνὴν ὁ μακά-
ριος Παῦλος, καὶ σαφέστατα δεικνύων τί ἐστι τὸ "κρείττων γενό-
"μενος τῶν Ἀγγέλων," ἐπιφέρει τοῖς εἰρημένοις, "τίνι γὰρ εἶπε
"ποτὲ τῶν Ἀγγέλων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου;" καὶ ὅτι περὶ τοῦ 20
Υἱοῦ γέγραπται, "καὶ προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι
"Θεοῦ." εἰ δὲ ὁ τῆς συγκρίσεως λόγος, τὸν μὲν ὡς συγκαθεζό-
μενον τῷ Πατρὶ καὶ προσκυνούμενον εἰσφέρει, τοὺς δὲ, ὡς παρε-
στηκότας τε καὶ προσκυνεῖν ἐπιτεταγμένους, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας
ἔσται πάντως τὸ κρείττων, ἀλλ' ἐν τοῖς περὶ τὴν οὐσίαν ἀξιώμα- 25
σιν, καὶ ταῖς ἔξωθεν τῆς φύσεως τιμαῖς. οὐκοῦν οὐχ ἕν τι τῶν
γενητῶν ὁ Υἱὸς, ἀλλ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα, τουτέστι Λόγος ἴδιος
τοῦ Πατρός.

Εἰ δὲ διὰ τὸ λέγειν τὴν γραφὴν "τοσούτῳ κρείττων γενόμενος
"τῶν Ἀγγέλων," ὁμοειδὴς ἔσται τοῖς Ἀγγέλοις ὁ Υἱὸς, ὡς πρὸς 30
αὐτοὺς ἔχων τὴν σύγκρισιν, ἥτις γίνεται ἐν τοῖς ὁμοειδέσι, ὁρά-
τωσαν ποῖ ποτε ὁ λόγος αὐτοῖς κινδυνεύσει. ὥρα γὰρ ὁμολογεῖν καὶ
συγκαθεσθῆναι δύνασθαι τῷ Θεῷ τοὺς Ἀγγέλους καὶ συμβασιλεύειν
αὐτῷ, καὶ τὸ περιττὸν οὐδὲν ἐν Υἱῷ παρ' ἐκείνους· τὸ γὰρ ἀλλή-

λοις ὁμοειδῆ, κἂν ἔχῃ τινὰ πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἔχεται φύσεως· οὕτω γὰρ ἂν εἴη καὶ ὁμοειδῆ. οὐκοῦν ἐπειδήπερ περὶ μὲν Ἀγγέλων λέγεται "ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ "πνεύματα, περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα "τοῦ αἰῶνος," ὁμοειδεῖς δὲ οἱ Ἄγγελοι, καὶ ὁ Υἱὸς κατὰ τοὺς 5 αἱρετικοὺς διὰ τὸ πρὸς αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι κρείττων ἔχειν τὴν σύγκρισιν. οὐδὲν ἆρα κωλύει καὶ Ἀγγέλους δύνασθαι συγκαθεσθῆναι τῷ Θεῷ, εἰ καὶ μήτις αὐτῶν ἠξιώθη τοῦ πράγματος. καὶ μάτην ὡς εἰκὸς ὁ Παῦλος λέγει· "τίνι γὰρ εἶπε ποτὲ τῶν Ἀγγέ-"λων, κάθου ἐκ δεξιῶν μου," ἢ πῶς τοῦτο δίδωσιν ὡς ἐξαίρετον 10 τῷ Υἱῷ, ἑλκούσης αὐτῷ πρὸς ἑαυτὴν καὶ τῆς τῶν Ἀγγέλων φύσεως, εἴπερ εἰσιν ὁμοειδεῖς πρὸς αὐτόν; κοινὰ γὰρ ἅπασι τοῖς ὁμοειδέσι τὰ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει κείμενα· τὰ δὲ ἐκ προσθήκης ἐπισυμβαίνοντά τισι πλεονεκτήματα, τῆς οὐσίας οὐχ ἅπτεται· οἷον, μία μὲν ἀνθρώποις ἡ φύσις, πλουτοῦσι δὲ οὐ πάντες, οὔτε μὴν 15 βασιλεύουσι· δεκτικοὶ δὲ ὅμως καὶ τούτων εἰσίν. ἀλλ' οὐδεὶς ἐπιτρέπει τοῖς Ἀγγέλοις τὴν τοῦ Υἱοῦ δόξαν φορεῖν· ὁ μὲν γὰρ δεσπότης, τὰ δὲ δοῦλα τυγχάνει. οὐχ ὁμογενὴς ἆρα τοῖς Ἀγγέλοις ἐστὶν ὁ τῷ Πατρὶ συμβασιλεύων καὶ συγκαθήμενος. ἔτι ποίημα καὶ ποιητὴς οὐκ ἄν ποτε τῆς αὐτῆς εἶεν φύσεως. ὅτε τοί- 20 νυν πάντα ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐργάζεται, ἓν δὲ τῶν πάντων ἐστὶ καὶ ἡ τῶν Ἀγγέλων φύσις, γέγονεν ἆρα δι' Υἱοῦ καὶ πεποίηται. οὐχ ὁμογενὴς οὖν τοῖς δι' αὐτοῦ γινομένοις καὶ διὰ τούτου φανεῖται· ἀλλ' ὁ μὲν φορέσει τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀξίαν, τὰ δὲ, τὴν κατὰ τὸ πεποιῆσθαι δουλείαν. "τὰ γὰρ σύμπαντα δοῦλα σὰ," φησὶν 25 ἡ θεία γραφή· τοῦτο καὶ Παῦλος κατασκευάζει. πρὸς μὲν τοὺς Ἀγγέλους εἰρῆσθαι λέγων· "ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύ-"ματα, πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ "αἰῶνος·" τουτέστιν, ἡ βασιλεία σου ἐπέκεινα τῶν αἰώνων, καὶ ἐννοίας πάσης ἐστὶ πρεσβυτέρα. 30

Βασιλείου Ψαλμοῖς. Καὶ καλῶς μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν λαῶν τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ προφήτης ἀνυμνεῖ· ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον διηλέχθη ἀποτεινόμενος, ἐπανάγει νῦν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς περὶ τοῦ μονογενοῦς δόξης τὸν

λόγον. διὰ τοῦτο καὶ ἀπέδωκεν ἰδίαν αὐτῷ προσηγορίαν, σαφῶς αὐτὸν ἀναγορεύσας Θεὸν, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου· "ὁ θρόνος σου," γάρ φησιν, "ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Χρυσοστόμου. Τοῦτο δὲ περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἴρηται, 5 ὅτι ἀτελεύτητος· τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. ὥσπερ δὲ ὁ θρόνος τῆς βασιλείας σύμβολον, οὕτω καὶ ἡ ῥάβδος καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας· διὸ φησὶ, "ῥάβδος εὐθύτη-"τος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου."

Χρυσοστόμου Ψαλμοῖς. Καθαρὸν γὰρ ἐκεῖ τὸ δίκαιον, καθα- 10 ρὸν τὸ ὀρθὸν, οὐδὲν ἐπισκιαζόμενον· ἡ γὰρ εὐθύτης τὸ ἀδέκαστον καὶ τὴν δικαιοσύνην δηλοῖ.

Θεοδωρίτου. Τὸ δὲ πᾶν τοιοῦτον, ὅτι καὶ Θεὸς καὶ αἰώνιος βασιλεὺς, οὔτε ἀρχὴν εἰληφὼς, οὔτε τέλος ληψόμενος· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ αἰώνιον, καὶ ὅτι δίκαιον. 15

Κυρίλλου Ψαλμοῖς. Κατὰ πολλοὺς δὲ τρόπους ἡ ῥάβδος νοεῖται. ποτὲ μὲν γὰρ σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς ἐνταῦθα, ποτὲ τὴν ἰσχὺν, ὡς ἐν τῷ "ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι." λαμβάνεται δὲ καὶ εἰς ἐπιστήμην τὴν ποιμαντικὴν κατὰ τὸ πρὸς τὸν Υἱὸν εἰρημένον, "ποίμαινε λαόν σου ἐν ῥάβδῳ." 20

Βασιλείου Ψαλμοῖς. Ἔστι δὲ καὶ παιδευτική τις ἡ ῥάβδος τοῦ Θεοῦ. παιδεύουσα δὲ, εὐθείας καὶ οὐ παρατετραμμένας ἐπάγει τὰς κρίσεις. διὰ τοῦτο "ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας" αὐτοῦ προσαγορεύεται· "ἐὰν γὰρ ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ "τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν, ἐπισκέ- 25 "ψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν." ὁρᾷς τὴν δικαίαν κρίσιν τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἐπὶ τῶν τυχόντων χρῆται τῇ ῥάβδῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων. αὕτη δὲ καὶ παρακλήσεως λέγεται ῥάβδος· "ἡ "ῥάβδος σου," γάρ φησι, "καὶ ἡ βακτηρία σου, αὗταί με παρεκά-"λεσαν." αὕτη καὶ συντριμμοῦ ἐστιν ἡ ῥάβδος, "ποιμανεῖς αὐ- 30 "τοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς σκεύη κεραμέως συντρίψεις αὐτούς." συντρίβεται δὲ τὰ χοϊκὰ καὶ πήλινα ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν ποιμαινομένων, καθότι καὶ παραδίδοταί τις εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ.

Κυρίλλου Ψαλμοῖς. Βασιλεὺς μέν τοι Χριστὸς, ὅτι καὶ εναν- 35

θρωπίσας, ἔμεινεν ἐν ταῖς ἰδίαις ὑπεροχαῖς. βασιλεύει γὰρ ἐν δικαιοσύνῃ. διὸ ὡς ἐκ παραδείγματος τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων σκηπτροφορεῖν εἰωθότων τὸ τοῦ λόγου σχῆμα πεποίηται· σύμβολον γὰρ βασιλείας ἡ ῥάβδος.

Θεοδωρίτου. Σαφῶς μέν τοι διὰ τούτων ἔδειξε τοὺς μὲν 5 Ἀγγέλους κτιστὴν ἔχοντας φύσιν· "ὁ ποιῶν," γάρ φησι, "τοὺς "Ἀγγέλους·" τὸν δὲ μονογενῆ Υἱὸν, ἄκτιστον καὶ ἀΐδιον. "ὁ θρό- "νος σου," γάρ φησιν, "εἰς τὸν αἰῶνα." προσεδίδαξε δὲ ἡμᾶς ὅτι τὸ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς, ἀνθρωπίνως εἴρηκεν. ὡς γὰρ Θεὸς, αἰώνιον ἔχει τὸν θρόνον, ἄναρχον τὴν βασι- 10 λείαν καὶ ἀτελεύτητον.

Βασιλείου Ψαλμοῖς. Ἐπειδὴ δὲ μικτός ἐστιν ὁ περὶ τοῦ Σωτῆρος λόγος, διά τε τὴν φύσιν τῆς θεότητος καὶ τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, πάλιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον τοῦ Θεοῦ ἀποβλέψας, φησίν· "Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν." ἀντὶ 15 τοῦ οἱ μὲν λοιποὶ ἄνθρωποι πόνῳ καὶ ἀσκήσει καὶ προσοχῇ πολλάκις κατορθοῦσι τὴν πρὸς τὸ καλὸν διάθεσιν, καὶ τὴν τῶν φαύλων ἀποστροφήν. σοὶ δὲ φυσική τις ἐστι πρὸς τὸ καλὸν οἰκείωσις, καὶ πρὸς τὴν ἀνομίαν ἡ ἀλλοτρίωσις.

Χρυσοστόμου. Εἰκότως οὖν ταῦτα ἐπήγαγεν ὁ προφήτης· 20 ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἄνω τὰ κατορθώματα, τὰς νίκας, τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν, ὅτι ἀληθείας αὐτὴν ἐνέπλησεν, ὅτι πραότητος, ὅτι δικαιοσύνης· δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἀπεικὸς ταῦτα γενέσθαι, διαλέγεται λοιπὸν περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ κατωρθωκότος, ὅτι Θεὸς, ὅτι βασιλεὺς, ὅτι ἀτελεύτητος, ὅτι δικαστὴς ἀδέκαστος, ὅτι τῶν 25 δικαίων δικαστὴς, ὅτι μισοπόνηρος· ἐπεὶ τοιοῦτος ἐστί φησι, διὰ τοῦτο τοιαῦτα αὐτῷ κατώρθωται. ὁ γὰρ κατορθώσας τοιοῦτος, καὶ δυνάμενος, καὶ βουλόμενος, ἀρκῶν ἑαυτῷ τὰ αὐτοῦ τοίνυν ἐποίησεν. εἶτα πάλιν ἐπὶ τὴν σάρκα κατάγει τὸν λόγον· καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγξατο, πάλιν αὐτῷ παραμυθεῖται λέγων, "διὰ τοῦτο 30 "ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς "μετόχους σου." διὰ τοῦτο, ποῖον; διὰ τὸ ἀνομίαν ἐκβαλεῖν καὶ δικαιοσύνην φυτεῦσαι, καὶ ἁπλῶς ποιῆσαι ἅπερ ἐποίησας. τί δὲ ἐστὶν "ἔλαιον ἀγαλλιάσεως;" καὶ μὴν ἐλαίῳ ὁ Χριστὸς οὐδαμοῦ ἐχρίσθη, ἀλλὰ Πνεύματι Ἁγίῳ. διὰ τοῦτο προσέθηκε "παρὰ 35

" τοὺς μετόχους σου·" πολλοὶ μὲν γὰρ πρὸ αὐτοῦ χριστοὶ, οὕτω δὲ οὐδείς. ὥσπερ πολλοὶ ἀμνοὶ, ὁ δὲ ἐξαίρετος, οὕτως πολλοὶ υἱοὶ, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μονογενής· πάντα γὰρ αὐτὸς ἐξαιρέτως, οὐ τὰ τῆς θεότητος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας. εἰ δὲ ἔλαιον τὸ Πνεῦμα καλεῖ ὁ Δαβὶδ, προφήτης ὢν, αἰνιγματωδέστερον διαλέ- 5 γεται. καὶ καλῶς εἶπεν " ἀγαλλιάσεως," χαρᾶς, εὐφροσύνης.

Ἄλλος δέ φησιν, ἀγλαϊσμοῦ, τουτέστι καλλωπισμοῦ, δόξης, κόσμου. ἔλαιον τοίνυν ἀκούσας, μὴ ἔλαιον νόμιζε, ἀλλὰ τὴν χρίσιν. καὶ γὰρ τὸ ἔλαιον, σύμβολον τοῦ Πνεύματος ἦν· καὶ τὸ προηγούμενον καὶ ἀναγκαῖον, τὸ Πνεῦμα ἦν. τούτου τοίνυν ὄντος, 10 μηδὲν ἀμφίβαλλε Χριστὸν αὐτὸν καλεῖν, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ χριστὸς ἐκαλεῖτο, καὶ οἱ προφῆται, ἀλλ' οὐ πάντες ἐλαίῳ ἐχρίσθησαν. ὥσπερ ὅταν λέγῃ " μὴ ἅπτεσθε τῶν χριστῶν μου." πότε οὖν φησιν ἐχρίσθη ὁ Χριστός; ὅτε ὡς ἐν εἴδει περιστερᾶς τὸ Πνεῦμα ἦλθεν ἐπ' αὐτόν. " μετόχους" δὲ ἐνταῦθα, πάντας φησὶ 15 τοὺς πνευματικοὺς, καθάπερ Ἰωάννης φησὶν, " ἡμεῖς πάντες ἐκ " τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐλάβομεν." περὶ δὲ αὐτοῦ, " οὐκ ἐκ " μέτρου δίδωσι τὸ πνεῦμα ὁ Θεός." καὶ πάλιν, " ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ " Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·" ἐκεῖ δὲ, οὐκ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸ Πνεῦμα ἦλθε· διόπερ ἔφησεν, " οὐκ ἐκ 20 " μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα."

Βασιλείου Ψαλμοῖς. Ἐπειδὴ μέν τοι ἔδει σχηματίσαι τὸ τυπικὸν χρίσμα, καὶ τοὺς τυπικοὺς ἀρχιερεάς καὶ βασιλέας, ἐχρίσθη τῷ ἀληθινῷ χρίσματι ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου, τῇ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς αὐτὴν ἐπιδημίᾳ, ὅπερ " ἀγαλλιάσεως ἔλαιον" 25 προσαγορεύεται. ἐχρίσθη δὲ " παρὰ τοὺς μετόχους" αὐτοῦ, τουτέστιν ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους τοὺς μετέχοντας τοῦ Χριστοῦ. διότι ἐκείνοις μὲν μερική τις ἐδίδοτο Πνεύματος κοινωνία· ἐπὶ δὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατελθὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥς φησιν Ἰωάννης, " ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν." καλῶς οὖν " ἀγαλλιάσεως ἔλαιον" τὸ Πνεῦμα 30 προσαγορεύεται, ἐπειδὴ καὶ εἷς τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος γεωργουμένων καρπῶν ἐστὶν ἡ χαρά.

Θεοδωρίτου. Αὕτη μέν τοι ἡ μαρτυρία καὶ τὴν Ἀρείου μαρτυρίαν διήλεγξεν· αἰώνιον γὰρ ἔδειξε τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸν θρόνον· καὶ τῇ δυάδι τῶν προσώπων ἐξήλασε τοῦ Σαβελλίου τὴν σύγ- 35

χυσιν. ταυτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὸ ἀναίσχυντον τῶν Ἰουδαίων ἐμφράττει στόμα.

Χρυσοστόμου. Μᾶλλον δὲ ἐνταῦθα καὶ Ἰουδαίους καὶ τὸν Σαμοσατέα καὶ Ἄρειον καὶ Μάρκελλον καὶ Σαβέλλιον ἔβαλε καὶ Μαρκίωνα. πῶς Ἰουδαίους μὲν, δύο πρόσωπα δεικνὺς καὶ Θεὸν 5 καὶ ἄνθρωπον· τοὺς δὲ ἄλλους Ἰουδαίους, τοὺς Παύλου λέγω τοῦ Σαμοσατέως, τὸ περὶ τῆς αἰωνίου ὑπάρξεως, ταῦτα διαλέγεσθαι καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας. πρὸς γὰρ ἀντιδιαστολὴν τοῦ "ἐποίησε," τὸ "ὁ θρόνος σου εἰς τὸν αἰῶνα," τέθεικε· πρός τε Ἀρειανοὺς, τοῦτο αὐτὸ πάλιν, καὶ ὅτι οὐ δοῦλος· εἰ δὲ κτίσμα, δοῦλος· πρὸς 10 δὲ Μάρκελλον καὶ τοὺς ἄλλους, ὅτι δύο ἐστὶ ταῦτα πρόσωπα διηρημένα κατὰ τὴν ὑπόστασιν· πρὸς δὲ Μαρκιωνιστὰς, ὅτι θεότης οὐ χρίεται, ἀλλ' ἡ ἀνθρωποτης. εἶτα "παρὰ τοὺς μετόχους σου" φησί· τίνες δὲ οἱ μέτοχοι, ἀλλ' ἢ οἱ ἄνθρωποι; τουτέστι τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐκ μέτρου ἔλαβεν ὁ Χριστός. ὁρᾷς πῶς συνάπτει 15 ἀεὶ τῷ περὶ τῆς ἀκτίστου φύσεως καὶ τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον; τί τούτου σαφέστερον; εἶδες πῶς οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ κτίσμα καὶ γέννημα, οὐ γὰρ ἂν διεῖλε. καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ "ἐποίησεν," ἐπήγαγε, "πρὸς δὲ τὸν Υἱὸν εἶπεν, ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν "αἰῶνα τοῦ αἰῶνος." οὐδ' ἂν διαφορώτερον ὄνομα ἐκάλει τὸ Υἱὸς 20 ὄνομα, εἰ τοῦ αὐτοῦ ἐστὶ σημεῖον. ποῖον γὰρ τὸ διάφορον, εἴπερ τὸ κτίσμα καὶ γέννημα ταυτόν; ἐκεῖνοι δὲ ἐποιήθησαν· τί τὸ διαφορώτερον;

Γρηγορίου Ἐπιστολῆ. Ἀλλ' εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ διαιροῦντες εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστὸν, κατὰ τίνα τρόπον ὁ ἐκ Θεοῦ καὶ Πατρὸς 25 Λόγος, Χριστὸς ὀνομάζεται· τίνα κέχρικεν ὁ Πατὴρ τῷ ἐλαίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἤτοι τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι; εἰ μὲν οὖν ἰδικῶς τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα Θεὸν Λόγον, καὶ τοῦτο εἶναι φασὶν ἀληθὲς, ἀγνοοῦσιν ὅπως καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς ἀδικοῦσι φύσιν, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας παρασημαίνουσι τὸ μυστήριον. οὐ γὰρ κέχρισται 30 τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἐπιδεᾶ πάντως ἁγιασμοῦ, καὶ οὐκ ἕκοντες ὁμολογήσουσι, κατὰ τοὺς ἄνωθεν ἔτι χρόνους ὑπάρχειν αὐτὸν, καθ' οὓς οὔπω κεχρισμένος, ἀμέτοχος ἦν τῆς ἐς ὕστερον αὐτῷ δοθείσης δωρεᾶς. τὸ δὲ ἁγιασμοῦ τητώμενον σαλεύεται κατὰ φύσιν, καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο παντελῶς ἠμοιρηκὼς ἁμαρτίας, 35

ἤτοι τοῦ δύνασθαι πλημμελεῖν· ὑπομεμένηκεν οὖν ἄρα καὶ τροπὴν εἰς τὰ ἀμείνω τυχὸν ὁ Λόγος. πῶς οὖν ὁ αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἠλλοίωται; καὶ εἰ Θεὸς ὢν ὁ Λόγος καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, ἐχρίετό τε καὶ ἡγιάζετο; φαίη τίς ἂν ἴσως ἀπό γε τοῦ πράγματος εἰς ἐξιτήλους ἐννοίας ἀπενηνεγμένος, ὅτι τάχά που καὶ 5 αὐτὸς ὁ Πατὴρ δέοιτ' ἂν ἁγιασμοῦ· μᾶλλον δὲ ἤδη καὶ μείζων αὐτοῦ πέφηνεν ὁ Υἱὸς, εἴ περ ἡγίασται μὲν αὐτὸς ἴσος ὢν αὐτοῦ, καὶ ἐν μορφῇ πρὸ ἁγιασμοῦ, ὁ δὲ ἀπομεμένηκεν ἐν οἷς ἦν ἀεὶ καὶ ἔστι καὶ ἔσται, οὔπω τὴν εἰς τὰ ἀμείνω λαβὼν ἐπίδοσιν, διά γε τοῦ ἡγιάσθαι καθ' ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ· μείζων δὲ ἤδη καὶ ἀμφοῖν ὁρᾶται 10 τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιάζον αὐτοὺς, εἴπερ ἐστιν οὐκ ἐνδοιαστὸν "ὡς ἀπά-"σης ἀντιλογίας δίχα, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται." ἀλλ' ἔστι ταῦτα λῆρος καὶ τερθρεία καὶ ἀποπληξίας ἐγκλήματα· ἁγία γὰρ κατὰ φύσιν ἡ ὁμοούσιος Τριάς. οὐκοῦν ὅσον εἰς ἰδίαν φύσιν οὐχ ἡγίασται καταμόνας ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος. εἰ δὲ 15 δή τις οἴοιτο τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένον κεχρίσθαι τε καὶ ἡγιάσθαι μόνον, ταύτῃ τοι καὶ ὠνομάσθαι Χριστὸν, λεγέτω παρελθὼν εἰ ἀπόχρη τὸ χρίσμα πρὸς τὸ ἀποφῆναι τὸν χριόμενον ἰσοκλεᾶ καὶ ὁμόθρονον τῷ πάντων ἐπέκεινα Θεῷ. καὶ εἰ μὲν ἀπόχρη τὸ χρίσμα, καὶ τοῦτο ἐροῦσιν ὡς ἔστιν ἀληθὲς, κεχρίσμεθα 20 καὶ ἡμεῖς, καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης, "καὶ ὑμεῖς "χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου." ἐσόμεθα οὖν ἐν ἴσῳ τάχα που καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τῷ Θεῷ, εἴργει δὲ οἶμαι παντελῶς οὐδὲν καὶ συνεδρεύειν αὐτῷ, καθάπερ ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὁ Ἐμμανουήλ· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτὸν, "κάθου ἐκ δεξιῶν μου." προσκυνείτω καὶ ἡμᾶς ἡ τῶν ἄνω 25 πνευμάτων ἁγία πληθύς. ἀλλ' ἡμεῖς μὲν, εἰ καὶ τῷ Ἁγίῳ κεχρίσμεθα Πνεύματι, τὴν μὲν τῆς υἱοθεσίας καταπλουτοῦμεν χάριν, κεκλήμεθα δὲ καὶ θεοὶ, τό γε μὴν τῆς ἑαυτῶν φύσεως μέτρον οὐκ ἠγνοήσαμεν· ἐσμὲν γὰρ ἐκ γῆς, καὶ τελοῦμεν οἰκέται· ὁ δέ ἐστιν, οὐκ ἐν οἷς ἡμεῖς, ἀλλὰ φύσει τε καὶ ἀληθείᾳ Θεὸς, καὶ τῶν ὅλων 30 Κύριος καὶ ἐξ οὐρανοῦ· οὐ θεοποιηθεὶς κατὰ χάριν, Θεὸς δὲ μᾶλλον ἀληθινὸς, ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνὼς δι' ἡμᾶς.

Ἀθανασίου. Ἴδετε δὲ καὶ ὑμεῖς Ἀρειανοὶ, καὶ ἐπίγνωτε, κἂν ἐντεῦθεν τὴν ἀλήθειαν· μετόχους τοῦ Κυρίου πάντας ἡμᾶς εἴρηκεν

ὁ ψάλλων. εἰ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἦν καὶ τῶν γενητῶν εἷς, εἷς ἦν ἂν τῶν μετεχόντων καὶ αὐτὸς, ἐπειδὴ αὐτὸν μὲν Θεὸν αἰώνιον ὕμνησε λέγων, "ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα." τὰ δὲ ἄλλα πάντα μετέχειν αὐτοῦ δεδήλωκε. τί δεῖ νοεῖν; ἢ ὅτι τῶν μὲν γενητῶν ἄλλος ἐστὶ, τοῦ δὲ Πατρὸς μόνος ἐστὶ Λόγος ἀληθινὸς, ἀπαύγασμα 5 καὶ σοφία, ἧς τὰ γενητὰ πάντα μετέχει, καὶ ἁγιάζεται παρ' αὐτοῦ τῷ Πνεύματι; καὶ ἐνταῦθα οὖν χρίεται, οὐχ ἵνα Θεὸς γένηται, ἦν γὰρ ἀϊδίως βασιλεύων, εἰκὼν ὑπάρχων τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ λόγιον δείκνυσιν. ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάλιν καὶ τοῦτο γέγραπται. οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ βασιλεῖς ὅτε ἐχρίοντο, τότε βασιλεῖς 10 ἐγίνοντο, οὐκ ὄντες πρότερον βασιλεῖς, ὡς Δαβὶδ, ὡς Ἐζεκίας, ὡς Ἰωσίας, ὡς οἱ ἄλλοι. ὁ δὲ Σωτὴρ τὸ ἔμπαλιν, Θεὸς ὢν καὶ τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς ἀεὶ βασιλεύων, τοῦ τε Πνεύματος τοῦ Ἁγίου αὐτὸς ὢν χορηγὸς μόνος, ὅμως λέγεται νῦν χρίεσθαι, ἵνα πάλιν ὡς ἄνθρωπος λεγόμενος τῷ Πνεύματι χρίεσθαι, ἡμῖν τοῖς 15 ἀνθρώποις καθάπερ τῷ ὑψωθῆναι καὶ ἀναστῆναι, οὕτω καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησιν καὶ οἰκειότητα κατασκευάσῃ. τοῦτο δὲ σημαίνων καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, "ὑπὲρ αὐτῶν ἁγιάζω ἐμαυτόν." τοῦτο γὰρ λέγων, ἔδειξεν ὅτι μὴ αὐτός ἐστιν ὁ ἁγιαζόμενος, ἀλλ' ὁ ἁγιάζων· οὐ γὰρ παρ' ἑτέρου ἁγιάζεται, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτὸν ἁγιά- 20 ζει, ἵνα ἡμεῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἁγιασθῶμεν. ὁ δὲ ἑαυτὸν ἁγιάζων, Κύριος ἐστὶ τοῦ ἁγιάζειν. πῶς οὖν τοῦτο γίνεται; πῶς δὲ τοῦτο λέγει; ὅτι ἐγὼ Λόγος ὢν τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ἐμαυτῷ ἀνθρώπῳ γενομένῳ, δίδωμι τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐμαυτὸν ἄνθρωπον γενόμενον, ἐν τούτῳ ἁγιάζω, ἵν' ἐμοὶ ἀληθείᾳ ὄντι, ἅπαντες ἁγιασθῶσιν. εἰ δὲ 25 ἡμῶν χάριν ἑαυτὸν ἁγιάζει, καὶ τοῦτο ποιεῖ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εὔδηλον ὡς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ τοῦ Πνεύματος γενομένη κάθοδος, εἰς ἡμᾶς ἦν γινομένη, διὰ τὸ φορεῖν αὐτὸν σῶμα· καὶ οὐκ ἐπὶ βελτιώσει γέγονε τοῦ Λόγου, ἀλλ' εἰς ἡμῶν ἁγιασμὸν, ἵνα τοῦ χρίσματος αὐτοῦ μεταλάβωμεν, καὶ περὶ ἡμῶν λεχθῇ, 30 "οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ "ἐν ὑμῖν;" τοῦ γὰρ Κυρίου ὡς ἀνθρώπου λουομένου εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ δεχομένου τὸ Πνεῦμα, ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ παρ' αὐτοῦ γινόμενοι τούτου δεκτικοί.

Διὰ τοῦτο οὐδ' ὥσπερ Ἀαρὼν ἢ Δαβὶδ, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐλαίῳ κέχρισται, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ πάντας τοὺς μετόχους αὐτοῦ "ἐλαίῳ "ἀγαλλιάσεως," ὅπερ αὐτὸς ἑρμηνεύων εἶναι τὸ Πνεῦμα, διὰ τοῦ προφήτου φησὶ, "Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με·" καθὼς ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, "ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ Θεὸς Πνεύματι 5 "Ἁγίῳ." πότε οὖν καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ εἴρηται, ἢ ὅτε ἐν σαρκὶ γενόμενος ἐβαπτίζετο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ καταβέβηκεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα; καὶ μὴν αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ, "τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ "ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἐγὼ αὐτὸ ἀποστελῶ," καὶ "λάβετε Πνεῦμα "Ἅγιον" τοῖς μαθηταῖς ἔφη. καὶ ὅμως ἄλλοις παρέχων ὡς Λόγος 10 καὶ ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς, λέγεται νῦν ἁγιάζεσθαι, ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος καὶ τὸ ἁγιαζόμενον σῶμα αὐτοῦ ἐστιν. ἐξ ἐκείνου γοῦν καὶ ἡμεῖς ἠρξάμεθα τοῦτο τὸ χρίσμα καὶ τὴν σφραγίδα λαμβάνειν, λέγοντος τοῦ μὲν Ἰωάννου, "καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε "ἀπὸ τοῦ Ἁγίου·" τοῦ δὲ Παύλου, "καὶ ὑμεῖς ἐσφραγίσθητε 15 "τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ Ἁγίῳ." οὐκοῦν δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐστὶ τὸ λεγόμενον. ποία τοίνυν ἐκ τούτου προκοπὴ βελτιώσεως, καὶ μισθὸς ἀρετῆς ἢ ἁπλῶς πράξεως τοῦ Κυρίου δείκνυται; εἰ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι Θεὸς, Θεὸς ἐγεγόνει, εἰ μὴ βασιλεύων εἰς βασιλείαν προήγετο, εἶχεν ἂν ὑμῖν ὁ λόγος σκιάν τινα 20 πιθανότητος. εἰ δὲ Θεός ἐστιν, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ τῆς βασιλείας αἰώνιος ἐστὶ, ποῦ εἶχε προκόψαι Θεὸς, ἢ τί ἔλειπε τῷ ἐπὶ τὸν θρόνον καθημένῳ Πατρός;

Εἰ δὲ καὶ ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἴρηκεν, αὐτοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει, καὶ αὐτὸς αὐτὸ ἀποστελεῖ, οὐκ ἄρα 25 ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ τῷ παρ' αὐτοῦ διδομένῳ Πνεύματι χριόμενος, ἀλλ' ἡ προσληφθεῖσα παρ' αὐτοῦ σάρξ ἐστιν, ἡ ἐν αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ χριομένη, ἵνα καὶ ὁ ἁγιασμὸς ὡς εἰς ἄνθρωπον τὸν Κύριον γενόμενος, εἰς πάντας ἀνθρώπους γένηται παρ' αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ φησι τὸ Πνεῦμα λαλεῖ, ἀλλ' ὁ Λόγος ἐστὶν ὁ τοῦτο διδοὺς 30 τοῖς ἀξίοις. ὥσπερ δὲ ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν, "ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκένωσεν," οὕτως ὁ Δαβὶδ ὑμνεῖ τὸν Κύριον, αἰώνιον μὲν ὄντα Θεὸν καὶ βασιλέα, ἀποσταλέντα δὲ, προσλαβόντα τὸ ἡμέτερον σῶμα θνητὸν ὄν. τοῦτο γὰρ παρ' αὐτοῦ σημαίνεται

ἐν τῷ ψάλλειν, "σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων "σου." παρὰ δὲ τοῦ Νικοδήμου καὶ τῶν περὶ Μαριὰμ, δείκνυται ὅτε ὁ μὲν ἦλθε φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης λίτρας ἑκατὸν, αἱ δὲ ἅπερ ἦσαν ἑτοιμάσασαι ἀρώματα εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Κυρίου. ποία οὖν προκοπὴ τῷ ἀθανάτῳ προσλαβόντι τὸ θνητόν; ἢ 5 ποία βελτίωσις τῷ αἰωνίῳ ἐνδυσαμένῳ τὸ πρόσκαιρον; ποῖος δὲ μισθὸς μείζων γένοιτ' ἂν Θεῷ αἰωνίῳ καὶ βασιλεῖ, καὶ ὄντι ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρός; ἆρ' οὐ θεωρεῖτε ὅτι καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε καὶ γέγραπται, ἵνα ἄνθρωπος γενόμενος ὁ Κύριος τῆς δόξης θνητοὺς ὄντας καὶ προσκαίρους ἡμᾶς, ἀθανάτους κατα- 10 σκευάσῃ, καὶ εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσάγῃ; ἆρ' οὐκ ἐρυθριᾶτε καταψευδόμενοι τῶν θείων λογίων; καὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαντος, ἡμεῖς μὲν ἐβελτιώθημεν ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· αὐτὸς δὲ ὁ αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἐπειδὴ γέγονεν ἄνθρωπος ἐτράπη, ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δια- 15 μένει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀμέλει, ὥσπερ πρὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως Λόγος ὢν ἐχορήγει τοῖς ἀξίοις ὡς ἴδιον τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ ἄνθρωπος γενόμενος, ἁγιάζει τοὺς πάντας τῷ Πνεύματι καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς "λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον."

Οὐκοῦν "Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς 20 "τοὺς αἰῶνας," μένων ἄτρεπτος, καὶ ὁ αὐτός ἐστι διδοὺς καὶ λαμβάνων· διδοὺς μὲν, ὡς Θεοῦ Λόγος, λαμβάνων δὲ ὡς ἄνθρωπος. οὐκ ἄρα ὁ Λόγος ἐστιν ᾗ Λόγος ἐστὶν ὁ βελτιούμενος, εἶχε γὰρ πάντα καὶ ἀεὶ ἔχει, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οἱ ἔχοντες τὸ λαμβάνειν ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ. αὐτοῦ γὰρ νῦν ἀνθρωπίνως λεγομένου 25 χρίεσθαι, ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ ἐν αὐτῷ χριόμενοι, ὡς καὶ βαπτιζομένου, βαπτιζόμενοι. εἰ δὲ διὰ τὸ προσκεῖσθαι ἐν τῷ ψαλμῷ "διὰ τοῦτο "ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς," ἐκ τῆς διὰ τοῦτο λέξεως πρόφασιν ἑαυτοῖς πάλιν εἰς ἃ βούλονται πορίζονται, γνώτωσαν οἱ τῶν γραφῶν ἀμαθεῖς καὶ τῆς ἀσεβείας ἐφευρεταὶ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὸ "διὰ τοῦτο," 30 οὐ μισθὸν ἀρετῆς ἢ πράξεως σημαίνει τοῦ Λόγου, ἀλλὰ τὸ αἴτιον τῆς εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ καθόδου, καὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς αὐτὸν γινομένης τοῦ Πνεύματος χρίσεως. οὐ γὰρ εἶπε "διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε" ἵνα γένῃ Θεὸς ἢ βασιλεὺς ἢ Υἱός· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου καὶ

ἔστιν ἀεί· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπειδὴ Θεὸς εἶ καὶ βασιλεὺς, διὰ τοῦτο ἐχρίσθης. ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἄνθρωπον τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἢ σοῦ τῆς εἰκόνος τοῦ Πατρὸς, καθ' ἣν καὶ ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν· σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ Πνεῦμα. τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο· Ἀγγέλων μὲν παραβάν- 5 των, ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν. Θεὸς δέ ἐστιν ὁ Λόγος, ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους αὐτὸς ἐλευθερώσῃ. εἰ μὲν οὖν ἐξ οὐκ ὄντων ἦν, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἦν ὁ Χριστός· εἷς ὢν πάντων, καὶ μέτοχος τυγχάνων καὶ αὐτός. ἐπειδὴ δὲ Θεός ἐστι καὶ Θεοῦ Υἱὸς, βασιλεύς τε ἀΐδιος, καὶ χαρακτὴρ τοῦ Πα- 10 τρὸς, διὰ τοῦτο εἰκότως αὐτός ἐστιν ὁ προσδοκώμενος Κύριος, ὃν ὁ Πατὴρ ἀπέστειλε τοῖς ἀνθρώποις, ἀποκαλύπτων τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ προφήταις, ἵνα ὥσπερ δι' αὐτοῦ γεγόναμεν, οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῶν πάντων λύτρωσις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν γένηται, καὶ τὰ πάντα παρ' αὐτοῦ βασιλεύηται. 15

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τῆς εἰς αὐτὸν γενομένης χρίσεως καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας τοῦ Λόγου· ἣν θεωρῶν ὁ ψαλμῳδὸς, τὴν μὲν θεότητα καὶ τὴν πατρικὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὑμνῶν ἀναφωνεῖ, "ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα." τὴν δὲ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ κάθοδον ἀπαγγέλλων λέγει, "διὰ τοῦτο ἔχισέ σε ὁ Θεός." τί δὲ 20 θαυμαστὸν εἰ ὁ τὸ Πνεῦμα διδοὺς Κύριος λέγεται νῦν αὐτὸς τῷ Πνεύματι χρίεσθαι; ὅπου γε χρείας ἀπαιτούσης, οὐ παρῃτήσατο διὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ εἰπεῖν ἑαυτὸν καὶ ἐλάττονα τοῦ Πνεύματος. τῶν γὰρ Ἰουδαίων λεγόντων ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια, μετὰ τὸ ἐλέγξαι αὐτοὺς βλασφημοῦντας, ἔφησεν· 25 "εἰ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια." ἰδοὺ γὰρ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ἐν Πνεύματι νῦν λέγει ἐκβάλλειν ἑαυτὸν τὰ δαιμόνια. τοῦτο δὲ διὰ τὴν σάρκα εἶπεν, ὡς τῆς ἀνθρώπου φύσεως οὐκ οὔσης ἱκανῆς ἀφ' ἑαυτῆς ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας, εἰ μὴ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. τοῖς μέν τοι μαθηταῖς τὴν μεγαλειό- 30 τητα ἑαυτοῦ δεικνὺς ἐδίδου τὸ Πνεῦμα, καὶ ἔλεγεν, "ἐγὼ αὐτὸ "ἀποστέλλω, κἀκεῖνος ἐμὲ δοξάσει." ὡς οὖν τοῦ Πνεύματος δοτὴρ ὢν οὐ παραιτεῖται εἰπεῖν ἐν Πνεύματι ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ὡς ἄνθρωπος, οὕτως φησὶ, "Πνεῦμα Κύριου ἐπ' ἐμὲ," διὰ τὸ γεγενῆσθαι σάρκα αὐτὸν, ἵνα δείξῃ ὅτι κατ' ἀμφότερα ἡμεῖς 35

ἐσμὲν οἱ ἐν τῷ ἁγιάζεσθαι δεόμενοι τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος, καὶ μὴ δυνάμενοι δαίμονας ἐκβάλλειν ἄνευ τῆς τοῦ Πνεύματος δυνάμεως. διὰ τίνος δὲ καὶ παρὰ τινὸς ἔδει τὸ Πνεῦμα δίδοσθαι, ἢ διὰ τοῦ Υἱοῦ, οὗ καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι; πότε δὲ λαμβάνειν ἡμεῖς ἐδυνάμεθα, εἰ μὴ ὅτε ὁ Λόγος γέγονεν ἄνθρωπος; καὶ ὥσπερ 5 τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἂν ἐλυτρώθημεν, εἰ μὴ ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων ἔλαβε δούλου μορφὴν, οὕτως καὶ ὁ Δαβὶδ δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως μετέσχομεν τοῦ Πνεύματος καὶ ἡγιάσθημεν, εἰ μὴ ὁ τοῦ Πνεύματος δοτὴρ, αὐτὸς ὁ Λόγος, ἔλεγεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πνεύματι χρίεσθαι. καὶ βεβαίως 10 ἐλάβομεν αὐτοῦ χριομένου σαρκί· τῆς γὰρ ἐν αὐτῷ σαρκὸς πρώτης ἁγιασθείσης, καὶ αὐτοῦ λεγομένου δι' αὐτὴν εἰληφέναι, ὡς ἄνθρωποι ἡμεῖς ἐπακολουθοῦσαν ἔχομεν τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ λαμβάνοντες.

Τὸ δὲ "ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν," πρό- 15 κειται ἐν τῷ ψαλμῷ, οὐχ ὡς ὑμεῖς νοεῖτε, τρεπτὴν δεικνύον τοῦ Λόγου τὴν φύσιν, ἀλλ' ὁ τὸν Πατέρα νοήσας, αὐτόν τε ἐφ' ἑαυτοῦ ἐνόησε, καὶ τὸν Υἱὸν τῇ διανοίᾳ συμπαρεδέξατο. ὁ δὲ τοῦτο λαβὼν, τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἀπεμέρισεν, ἀλλ' ἀκολούθως μὲν κατὰ τὴν τάξιν, συνημμένως δὲ κατὰ τὴν φύσιν, τῶν τριῶν κατὰ ταυτὸν 20 συγκεκραμμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν ἀνετυπώσατο. καὶ ὁ τὸ Πνεῦμα μόνον εἰπὼν, συμπεριέλαβε τῇ ὁμολογίᾳ ταύτῃ καὶ τὸν οὗ ἐστι τὸ Πνεῦμα. καὶ ἐπειδὴ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, καθώς φησι ὁ Παῦλος, ὥσπερ ἐξ ἁλύσεως, ὁ τοῦ ἑνὸς ἄκρου ἀψάμενος καὶ τὸ ἕτερον ἄκρον συνεπεσπάσατο· οὕτως 25 ὁ τὸ Πνεῦμα ἑλκύσας, καθώς φησιν ὁ προφήτης, δι' αὐτοῦ καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα συνεφειλκύσατο. καὶ εἰ τὸν Υἱὸν ἀληθινῶς τίς λάβοι, ἕξει αὐτὸν ἑκατέρωθεν· πῇ μὲν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα, πῇ δὲ τὸ ἴδιον Πνεῦμα συνεπαγόμενον· οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ ἀεὶ ὢν ἐν τῷ Πατρὶ ὑποτμηθῆναι δυνήσεται, οὔτε τοῦ Πνεύματος 30 ποτὲ διαζευχθήσεται τοῦ ἰδίου, ὁ πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν. ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ τὸν Πατέρα δεξάμενος, καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα συμπαρεδέξατο τῇ δυνάμει.

Οὐ γάρ ἐστιν ἐπινοῆσαι τομὴν ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον, ὡς ἢ Υἱὸν χωρὶς Πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ δια- 35

ζευχθῆναι. ἀλλά τις ἄρρητος καὶ ἀκατανόητος ἐν τούτοις καταλαμβάνεται καὶ ἡ κοινωνία, καὶ ἡ διάκρισις· οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς τὸ τῆς φύσεως συνεχὲς διασπώσης, οὔτε τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν κοινότητος τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων ἀναχεούσης. μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ τὸ αὐτὸ καὶ συνημμένον καὶ διακεκριμμένον εἶναι φαμὲν, καί τινα ἐπινοοῦμεν ὥσπερ ἐν αἰνίγματι καινὴν καὶ παράδοξον διάκρισίν τε συνημμένην καὶ διακεκριμένην συνάφειαν. εἰ γὰρ μή τις ἐριστικῶς καὶ πρὸς ἐπήρειαν ἀκούοι τοῦ λόγου, καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς δυνατόν ἐστι τὸ τοιοῦτον εὑρεῖν. καί μου δέξασθε τὸν λόγον ὡς ὑπόδειγμα καὶ σκιὰν ἀληθείας, οὐχ ὡς αὐτὴν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. οὐ γὰρ δυνατόν ἐστι διὰ πάντων ἐφαρμοσθῆναι τὸ ἐν τοῖς ὑποδείγμασι θεωρούμενον, τοῖς πρὸς ἃ ἡ τῶν ὑποδειγμάτων χρεία παραλαμβάνεται.

Πόθεν οὖν φαμεν τὸ διακεκριμένον ἅμα καὶ συμφυὲς ἐκ τῶν κατὰ τὴν αἴσθησιν ἡμῖν προφαινομένων ἀναλογίζεσθαι; ἤδη ποτὲ τοῦ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξου τὴν λαμπηδόνα κατὰ τὸ ἔαρ τεθέασαι· ἐκεῖνο λέγω τὸ τόξον, ὅπερ ὁ κοινὸς λόγος Ἶριν εἴωθεν ὀνομάζειν, ὅ φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τότε συνίστασθαι, ὅταν ἀνακεκραμμένη τίς ᾖ πρὸς τὸν ἀέρα νοτὶς, τῆς τῶν πνευμάτων βίας τὸ ἐν τοῖς ἀτμοῖς ὑγρὸν παχὺ καὶ νεφῶδες ἤδη γενόμενον, εἰς ὑετὸν ἀποθλιβούσης. συνίστασθαι δὲ λέγουσιν οὕτως. ἐπειδὰν ἡ τοῦ ἡλίου ἀκτὶς κατὰ τὸ πλάγιον ὑποδραμοῦσα, τὸ πυκνόν τε καὶ συνηρεφὲς τῆς πυκνώσεως, εἶτα κατὰ τὸ εὐθὺ νέφει τινὶ τὸν ἴδιον κύκλον ἐναπερίσηται, (sic) οἷόν τις καμπὴ καὶ ἐπάνοδος τοῦ φωτὸς πρὸς ἑαυτὸ γίνεται, τῆς αὐγῆς πρὸς τὸ ἔμπαλιν ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τε καὶ στίλβοντος ἀναλυούσης. ἐπειδὴ γὰρ φύσις ἐστὶ ταῖς φλογώδεσι μαρμαρυγαῖς, εἴ τινι λείῳ προσπέσοιεν, πρὸς ἑαυτὰς πάλιν ἐπανακλᾶσθαι· κυκλοτερὲς δὲ τοῦτο τὸ σχῆμα διὰ τῆς ἀκτῖνος ἐν τῷ ὑγρῷ τε καὶ λείῳ τοῦ ἀέρος γινόμενον· ἐξ ἀνάγκης κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ἡλιακοῦ κύκλου καὶ ὁ παρακείμενος τῷ νέφει ἀὴρ, διὰ τῆς ἀποστιλβούσης αὐγῆς περιγράφεται. αὕτη τοίνυν ἡ αὐγὴ, καὶ συνεχής ἐστι πρὸς ἑαυτὴν, καὶ διήρηται· πολύχρωμος γάρ τις οὖσα καὶ πολυειδὴς, ἀφανῶς τοῖς ποικίλοις ἄνθεσι τῆς βαφῆς πρὸς ἑαυτὴν κατακιρνᾶται, τῶν ἑτεροχροούντων τὴν πρὸς ἄλληλα συμβολὴν ἐκ τῶν ὄψεων ἡμῶν κατὰ τὸ λεληθὸς ὑποκλέπτουσα· ὡς μὴ

ἂν ἐπιγνωσθῆναι τοῦ γλαυκοῦ πρὸς τὸ πυραυγὲς τὸν διὰ μέσου τόπον, τὸν μιγνύοντα δι' αὐτοῦ καὶ χωρίζοντα τὴν τῶν χροῶν ἑτερότητα, ἢ τοῦ πυραυγοῦς πρὸς τὸ πορφύρεον, ἢ ἐκείνου πρὸς τὸ ἠλέκτρινον. πάντων γὰρ αἱ αὐγαὶ κατ' αὐτὸν ὁρώμεναι, καὶ τηλαυγεῖς εἰσὶ, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους συναφείας τὰ σημεῖα κλέπτου- 5 σαι, τοὺς ἐλέγχους ἐκφεύγουσιν· ὡς ἀμήχανον ἐξευρεῖν μέχρι τίνος ἕστηκε τὸ πυρῶδες ἢ τὸ σμαραγδίζον τῆς αἴγλης, καὶ ἀπὸ τίνος ἄρχεται μηκέτι τοιοῦτον εἶναι, οἷον ἐν τῷ τηλαυγεῖ καθορᾶται.

Ὥσπερ τοίνυν ἐν τῷ ὑποδείγματι καὶ τὰς τῶν χρωμάτων διαφορὰς φανερῶς διαγινώσκομεν, καὶ διάστασιν ἑτέρου πρὸς τὸ 10 ἕτερον οὐκ ἔστι τῇ αἰσθήσει καταλαβεῖν, οὕτω μοι λόγισαι δυνατὸν εἶναι καὶ περὶ τῶν θείων δογμάτων ἀναλογίσασθαι· τὰς μὲν τῶν ὑποστάσεων ἰδιότητας ὥσπέρ τι ἄνθος τῶν κατὰ τὴν ἶριν φαινομένων ἐπαστράπτειν ἑκάστῳ, τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι πιστευομένων· τῆς δὲ κατὰ τὴν φύσιν ἰδιότητος μηδὲ μίαν ἑτέρου πρὸς 15 τὸ ἕτερον ἐπινοεῖσθαι διαφορὰν, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῆς οὐσίας τὰς γνωστικὰς ἰδιότητας ἐπιλάμπειν ἑκάστῳ. καὶ γὰρ κᾀκεῖ ἐν τῷ ὑποδείγματι ἡ ἀπαυγάζουσα τὴν πολύχρωμον ἐκείνην αὐγὴν, μία οὐσία ἦν, ἡ διὰ τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος ἀνακλωμένη, τὸ δὲ ἄνθος τοῦ φαινομένου πολυειδές· παιδεύοντος ἡμᾶς τοῦ λόγου καὶ διὰ 20 τῆς κτίσεως μὴ κενοπαθεῖν τοῖς περὶ τοῦ δόγματος λόγοις, ὅταν εἰς τὸ δυσθεώρητον ἐμπεσόντες, πρὸς τὴν τῶν λεγομένων συγκατάθεσιν ἰλιγγιάσωμεν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τοῖς ὀφθαλμοῖς φαινομένων, κρείττων ἐφάνη τοῦ λόγου τῆς αἰτίας ἡ πεῖρα, οὕτω καὶ τῶν ὑπεραναβεβηκότων δογμάτων κρείττων ἐστὶ τῆς διὰ λογισμῶν 25 καταλήψεως ἡ πίστις, καὶ τὸ κεχωρισμένον ἐν ὑποστάσει, καὶ τὸ συνημμένον ἐν τῇ οὐσίᾳ διδάσκουσα. ἐπεὶ οὖν τὸ μὲν κοινὸν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι, τὸ δὲ ἰδιάζον, ὁ λόγος ἐθεώρησεν, ὁ μὲν τῆς κοινότητος λόγος, εἰς τὴν οὐσίαν ἀνάγεται. ἡ δὲ ὑπόστασις τὸ ἰδιάζον ἑκάστου σημεῖόν ἐστιν. 30

Ἀλλ' ἴσως οἴεταί τις μὴ σημαίνειν τὸν ἀποδοθέντα περὶ τῆς ὑποστάσεως λόγον τῇ διανοίᾳ τῆς τοῦ Ἀποστόλου γραφῆς, ἐν οἷς φησι περὶ τοῦ Κυρίου, "ὅτι ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ χαρα- "κτὴρ τῆς ὑποστάσεως." εἰ γὰρ ὑπόστασιν ἀποδεδώκαμεν εἶναι τὴν συνδρομὴν τῶν περὶ ἕκαστον ἰδιωμάτων, ὁμολογεῖται δὲ ὥσπερ ἐπὶ 35

τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἰδιαζόντως ἐπιθεωρούμενον, δι' οὗ μόνος ἐπιγινώσκεται, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ περὶ τοῦ μονογενοῦς τὸ ἴσον πιστεύεται, πῶς ἐνταῦθα τὸ τῆς ὑποστάσεως ὄνομα τῷ Πατρὶ μόνῳ προσμαρτυρεῖ ἡ γραφὴ, τὸν δὲ υἱὸν, μορφὴν λέγει τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐν ἰδίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς γνωρί- 5 σμασι χαρακτηριζόμενον; εἰ γὰρ ἡ ὑπόστασις τῆς ἑκάστου ὑπάρξεως σημεῖόν ἐστι, τοῦ δὲ Πατρὸς ἴδιον τὸ ἀγεννήτως αὐτῷ ὁμολογεῖται, μεμόρφωται δὲ ὁ Υἱὸς τοῖς τοῦ Πατρὸς ἰδιώμασιν, ἄρα οὐκ ἔτι διαμένει τῷ Πατρὶ κατ' ἐξαίρετον ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸ ἀγέννητον λέγεσθαι, εἴπερ τῷ ἰδιάζοντι τοῦ Πατρὸς καὶ ἡ τοῦ 10 μονογενοῦς χαρακτηρίζεται ὕπαρξις.

Ἀλλ' ἡμεῖς τοῦτο φαμὲν, ὅτι ἕτερον πληροῖ σκοπὸν ἐνταῦθα τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, πρὸς ὃν βλέπων ταύταις ἐχρήσατο ταῖς φωναῖς, δόξης ἀπαύγασμα λέγων καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως· ὅν περ ὁ ἀκριβῶς νοήσας, οὐδὲν εὑρήσει τοῖς παρ' ἡμῶν 15 εἰρημένοις μαχόμενον, ἀλλ' ἐπί τινος ἰδιαζούσης ἐννοίας τὸν λόγον διεξαγόμενον. οὐ γὰρ ὅπως διακριθεῖεν ἀπ' ἀλλήλων αἱ ὑποστάσεις διὰ τῶν ἐπιφαινομένων σημείων ὁ ἀποστολικὸς πραγματεύεται λόγος, ἀλλ' ὅπως τὸ γνήσιόν τε καὶ ἀδιάστατον καὶ συνημμένον τῆς τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα σχέσεως νοηθείη. ὡς γὰρ 20 οὐκ εἶπεν, ὃς ὢν δόξα τοῦ Πατρὸς, καί τοιγε τὸ ἀληθὲς οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τοῦτο παραλιπὼν ὡς ὁμολογούμενον, τὸ μὴ ἄλλό τι δόξης εἶδος ἐπὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἕτερον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοεῖν διδάσκων, αὐτῆς τῆς τοῦ Πατρὸς δόξης ἀπαύγασμα τὴν τοῦ μονογενοῦς διορίζεται δόξαν, τῷ ἀδιαστάτως συνεπινοεῖσθαι τῷ Πατρὶ τὸν 25 Υἱὸν κατασκευάζων ἐκ τοῦ κατὰ τὸ φῶς ὑποδείγματος· ὡς γὰρ ἐκ τῆς φλογὸς μὲν ἡ αὐγὴ, οὐ μὴν ἑτέρα μετὰ τὴν φλόγα ἐστὶν ἡ αὐγὴ, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἡ φλὸξ ἀνέλαμψε, καὶ συναπηυγάσθη τὸ φῶς, οὕτω βούλεται καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν τὸν Υἱὸν νοεῖσθαι, οὐ μὴν παρατάσει τινὶ διαστηματικῇ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑπάρξεως τὸν 30 μονογενῆ διορίζεσθαι, ἀλλ' ἀεὶ τῷ αἰτίῳ τὸ ἐξ αὐτοῦ συναπολαμβάνειν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον ὥσπερ ἐφερμηνεύων τὸν προαποδοθέντα νοῦν, καὶ ὑποστάσεως χαρακτῆρα φησὶν, τοῖς σωματικοῖς

ἡμᾶς ὑποδείγμασι πρὸς τὴν τῶν ἀοράτων χειραγωγῶν κατανόησιν. ὡς γὰρ τὸ σῶμα πάντως ἐστὶν ἐν σχήματι, ἀλλ' ἕτερος μὲν ὁ τοῦ σχήματος, ἕτερος δὲ ὁ τοῦ σώματος λόγος, καὶ οὐκ ἄν τις ἀποδιδοὺς τὸν ἑκατέρου τούτων ὁρισμὸν συνενεχθείη τῷ περὶ τοῦ ἑτέρου. πλὴν ἀλλὰ κἂν λόγῳ διακρίνῃς τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, ἡ 5 φύσις οὐ παραδέχεται τὴν διάκρισιν, ἀλλὰ συνημμένως νοεῖται μετὰ τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· οὕτως οἴεται δεῖν ὁ Ἀπόστολος, κἂν ὁ τῆς πίστεως λόγος ἀσύγχυτον καὶ διῃρημένην τὴν τῶν ὑποστάσεων διδάσκει διαφορὰν, ἀλλὰ καὶ τὸ προσεχὲς καὶ οἱονεὶ συμφυὲς τοῦ μονογενοῦς πρὸς τὸν Πατέρα διὰ τῶν εἰρημένων παρί- 10 στησιν, οὐχ ὡς οὐκ ὄντος ἐν ὑποστάσει καὶ τοῦ μονογενοῦς, ἀλλ' ὡς οὐ παραδεχομένου μεσότητα τινὰ τῆς ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἑνώσεως· ὥστε τὸν τῷ χαρακτῆρι τοῦ μονογενοῦς διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἐνατενήσαντα, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως ἐν περινοίᾳ γενέσθαι οὐκ ἐπαλλασσομένης, οὐδὲ συνεπιμιγνυμένης 15 τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτοῖς ἰδιότητος, ὡς ἢ τῷ Πατρὶ τὴν γέννησιν, ἢ τῷ Υἱῷ τὴν ἀγεννησίαν ἐπιμορφάζειν· ἀλλ' ὡς οὐκ ἐνδεχόμενον τὸ ἕτερον τοῦ ἑτέρου διαζεύξαντα, ἐφ' ἑαυτοῦ μόνον καταλαβεῖν τὸ λειπόμενον. οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν Υἱὸν ὀνομάσαντα, μὴ καὶ Πατρὸς ἐν περινοίᾳ γενέσθαι. σχετικῶς τῆς προσηγορίας ταύ- 20 της καὶ τὸν Πατέρα συμφαινούσης.

Ἐπειδὴ τοίνυν ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ὁρᾷ τὸν Πατέρα, καθώς φησιν ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, διὰ τοῦτο χαρακτῆρα φησὶ τὸν μονογενῆ τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. καὶ ὡς ἂν μᾶλλον ἐπιγνωσθείη τὸ ὄνομα, καὶ ἄλλας συμπαραληψόμεθα τοῦ Ἀποστόλου 25 φωνὰς, ἐν αἷς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου καὶ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ πάλιν εἰκόνα φησίν· οὐχὶ τῷ διαφέρειν τοῦ ἀρχετύπου τὴν εἰκόνα, κατὰ τὸν τῆς ἀορασίας καὶ ἀγαθότητος λόγον, ἀλλ' ἵνα δειχθῇ ὅτι ταυτὸν τῷ πρωτοτύπῳ ἐστὶ, κἂν ἕτερον ᾖ· οὐ γὰρ ἂν ὁ τῆς εἰκόνος διασωθείη λόγος, εἰ μὴ διὰ πάντων τὸ ἐναργὲς ἔχοι καὶ 30 ἀπαράλλακτον. οὐκοῦν ὁ τὸ τῆς εἰκόνος κατανοήσας κάλλος, ἐν περινοίᾳ τοῦ ἀρχετύπου γίνεται· καὶ ὁ τοῦ Υἱοῦ τὴν οἱονεὶ μορφὴν τῇ διανοίᾳ λαβὼν, τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸν χαρακτῆρα ἐνετυπώσατο, βλέπων διὰ τούτου ἐκεῖνον, οὐ τὴν ἀγεννησίαν τοῦ

Πατρὸς ἐν τῷ ἀπεικονίσματι βλέπων· ἢ γὰρ ἂν διόλου ταυτὸν ἦν καὶ οὐχ ἕτερον, ἀλλὰ τὸ ἀγέννητον κάλλος ἐν τῷ γεννητῷ κατοπτεύσας· ὥσπερ ὁ ἐν τῷ καθαρῷ κατόπτρῳ τὴν γενομένην τῆς μορφῆς ἔμφασιν κατανοήσας, ἐναργῆ τοῦ ἀπεικονισθέντος προσώπου τὴν γνῶσιν ἔσχεν. οὕτως ὁ τὸν Υἱὸν ἐπιγνοὺς τὸν χαρακτῆρα 5 τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ γνώσεως ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδέξατο. πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ Υἱῷ καθορᾶται, καὶ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρός ἐστιν. ἐπειδὴ καὶ ὅλος ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ μένει, καὶ ὅλον ἔχει πάλιν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα. ὥστε ἡ τοῦ Υἱοῦ ὑπόστασις ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ μορφῇ ἐπιγινώσκεται· μεν- 10 ούσης τῆς ἐπιθεωρουμένης αὐτοῖς ἰδιότητος εἰς διάκρισιν ἐναργῆ τῶν ὑποστάσεων.

Γρηγορίου Νύσσης. Καί γε τὸ ἀπαράλλακτον τῆς φύσεως ὁμολογήσαντες, τὴν κατὰ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν διαφορὰν οὐκ ἀρνούμεθα. εἰπόντες γὰρ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν, ἐδείξαμεν τὸ μήτε 15 τὸν Υἱὸν ἀγέννητον εἶναι, μήτε τὸν Πατέρα γεννητόν. ὥσπερ δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ λύχνου φῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεως ἐστὶ τοῦ ἀπαυγάζοντος, καὶ μετ' ἐκείνου ἐστίν. ὁμοῦ τε γὰρ ἐξεφάνει ὁ λύχνος, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεξέλαμψεν· οὕτως ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ οὐδέποτε χωρίζεται τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ. οὐκ ἐγχωρεῖ 20 γὰρ ἀλαμπῆ αὐτοῦ τὴν θεότητα.

Ἰσιδώρου. Οὐδὲ πρεσβυτέρα ἡ ὕπαρξις τοῦ Πατρὸς τῆς τοῦ Υἱοῦ· διὸ καὶ Παῦλον ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὡρίσατο. διὰ μὲν τοῦ πρώτου, τὸ συναΐδιον, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου παραδείγματος, τὸ ἐνυπό- 25 στατον μηνύων.

Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Τὸ γὰρ ἀπαύγασμα συνεπινοεῖται τῇ φύσει ἧς ἐστιν ἀπαύγασμα. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὕτως αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἵνα μηδὲν μέσου ὑποπτεύσῃς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. ἐπήγαγε δὲ ὅτι "καὶ χαρακτὴρ ἐστι τῆς 30 "ὑποστάσεως αὐτοῦ," ἵνα τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν δηλώσῃ, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα αὐτὸν, ἧς ἐστι καὶ χαρακτήρ. καὶ ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐν μέσῳ κύκλου καὶ τῆς ἀκτῖνος διαίρεσιν εὑρέσθαι, διὰ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀσώματον, ἁπλοῦν τε καὶ ἀμερὲς, ἀλλ' ἡ μὲν ἀκτὶς συνῆπται τῷ κύκλῳ, τοὔμπαλιν δὲ ὁ κύκλος, οἷόν 35

τις ὀφθαλμὸς ποταμηδὸν ἐπιχεῖ τῷ παντὶ τὰς ἀκτῖνας, οὕτως οἱονεί τινες τοῦ Πατρὸς ἀκτῖνες ἐφ᾽ ἡμᾶς ἀπεστάλησαν, ὅ τε φεγγώδης Ἰησοῦς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. καὶ ὥσπερ αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες ἀμέριστον ἔχουσαι κατὰ φύσιν τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν, οὔτε τοῦ φωτὸς χωρίζονται, οὔτε ἀλλήλων ἀποτέμνονται, καὶ 5 μέχρις ἡμῶν τὴν χάριν τοῦ φωτὸς ἀποστέλλουσι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ ἡμέτερος καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἡ δίδυμος τοῦ Πνεύματος ἀκτὶς, καὶ μέχρις ἡμῶν διακονεῖται τῆς ἀληθείας τὸ φῶς καὶ τῷ Πατρὶ συνήνωται. ὃν τρόπον δὲ καὶ ἐπί τινος ὑδάτων πηγῆς συμβαίνει ῥεῖθρόν τι ἀκατάσχετον εἰς ποταμοὺς δύο 10 τῷ ῥεύματι τέμνεσθαι, μίαν ἐξ ἑνὸς ὀφθαλμοῦ τῆς πηγῆς τὴν ῥοὴν ἐξ ἀρχῆς ἐσχηκὸς, βλαβὲν δὲ ὅμως οὐδὲν εἰς τὴν οὐσίαν ἐκ τῆς διαιρέσεως· τῇ μὲν γὰρ τῶν ποταμῶν θέσει τὸ ῥεῖθρον διήρηται, τὴν δὲ τοῦ χυμοῦ ποιότητα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κέκτηται· παραπλησίως καὶ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, δίρρυτόν τινα τοῦ τε Υἱοῦ καὶ 15 τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν νοητὴν εἰς ἡμᾶς ἀποστείλας χάριν, οὔτ᾽ αὐτός τι πέπονθεν εἰς τὴν οὐσίαν βλαβείς· οὐ γὰρ μείωσιν ὑπέστη τινὰ διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἐκείνων ἄφιξιν, καὶ μέχρις ἡμῶν προσεχώρησαν, καὶ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἧττον ἀχώριστοι καθεστήκασιν. ἀμερὴς γὰρ ἡ τῶν νοητῶν καὶ κρειττόνων φύσις. καὶ ταῦτά γε 20 τίθημι τὰ ὑποδείγματα, οὐκ ἀγνοῶν ὅτι μηδεμία εἰκὼν φθάνει πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἐκ τοῦ περὶ Πνεύματος. Ὡς ἔγωγε πολλὰ διασκεψάμενος πρὸς ἐμαυτὸν τῇ φιλοπραγμοσύνῃ τοῦ νοῦ, καὶ πανταχόθεν τὸν λόγον εὐθύνας, καὶ ζητῶν εἰκόνα τινὰ τοῦ τοσούτου πράγματος, 25 οὐκ ἔσχον ᾧ τινι χρὴ τῶν κάτω τὴν θείαν φύσιν παραβαλεῖν. κἂν γὰρ μικρά τις ὁμοίωσις εὑρεθῇ, φεύγει τὸ πλεῖον ἀφέν με κάτω μετὰ τοῦ ὑποδείγματος. ὀφθαλμόν τινα καὶ πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐνόησα, καὶ γὰρ ἄλλοι, μὴ τῷ μὲν ὁ Πατὴρ, τῇ δὲ ὁ Υἱὸς, τῷ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀναλόγως ἔχῃ. ταῦτα γὰρ οὔτε χρόνῳ διέ- 30 στηκεν, οὔτε ἀλλήλων ἀπέρρηκται τῇ συνεχείᾳ· καὶ δοκεῖ πως τρισὶν ἰδιότησι τέμνεσθαι. ἀλλ᾽ ἔδεισα πρῶτον μὲν ῥύσιν τινὰ θεότητος παραδέξασθαι, στάσιν οὐκ ἔχουσαν· δεύτερον δὲ μὴ τὸ ἐν τῷ ἀριθμῷ διὰ τῆς εἰκασίας ταύτης εἰσάγηται. ὀφθαλμὸς γὰρ καὶ πηγὴ καὶ ποταμὸς ἕν ἐστι τῷ ἀριθμῷ διαφόρως σχηματιζό- 35

μενα. πάλιν ἥλιον ἐνεθυμήθην καὶ ἀκτῖνα καὶ φῶς, ἀλλὰ κἀνταῦθα δεός· πρῶτον μὲν μὴ σύνθεσίς τις ἐπινοῆται τῆς ἀσυνθέτου φύσεως, ὥσπερ ἡλίου καὶ τῶν ἐν ἡλίῳ· δεύτερον δὲ, μὴ τὸν Πατέρα μὲν οὐσιώσωμεν, τἄλλα δὲ οὐχ ὑποστήσωμεν, ἀλλὰ δυνάμεις Θεοῦ ποιήσωμεν ἐνυπαρχούσας οὐχ ὑφεστώσας. οὔτε γὰρ ἀκτὶς 5 οὔτε φῶς ἄλλος ἥλιος, ἀλλ' ἡλιακαί τινες ἀπόρροιαι καὶ ποιότητες οὐσιώδεις. καὶ ἅμα τὸ αὐτῷ καὶ μὴ αὐτῷ τῷ Θεῷ δῶμεν ἐν τούτοις, ὅσον ἐκ τοῦ ὑποδείγματος, ὃ καὶ τῶν εἰρημένων ἀτοπώτερον. ἤκουσα δέ τινος καὶ τοιοῦτον ὑπογράφοντος λόγον, μαρμαρυγήν τινα ἡλιακὴν τοίχῳ προσαστράπτουσαν, καὶ περιτρέπουσαν ἐξ 10 ὑδάτων κινήσεως, ἣν ἀκτὶς ὑπολαβοῦσα διὰ τοῦ ἐν μέσῳ ἀέρος, εἶτα χεθεῖσα τῷ ἀντιτύπῳ, παλμὸς ἐγένετο καὶ παράδοξος· ᾄττει γὰρ πολλαῖς καὶ πυκναῖς ταῖς κινήσεσιν, οὐχ ἓν οὖσα μᾶλλον ἢ πολλὰ, οὐδὲ πολλὰ μᾶλλον ἢ ἓν, τῷ τάχει τοῖς συνόλου καὶ τῆς διαστάσεως πρὶν ὄψει κρατηθῆναι διαδιδράσκουσα. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο 15 πείθεσθαι δυνατὸν ἐμοί· δι' ἓν μὲν, ὅτι ἐκεῖ μὲν τὸ κινῆσαν καὶ πάνυ δῆλον· Θεοῦ δὲ οὐδὲν πρεσβύτερον, ἵν' ᾖ τὸ τοῦτον κεκινηκός. αὐτὸς μὲν γὰρ πάντων αἰτία, αἰτίαν δὲ πρεσβυτέραν οὐκ ἔχει· δεύτερον δὲ, ὅτι κἀνταῦθα τῶν αὐτῶν ὑπόνοια, συνθέσεως, χύσεως ἀστάτου, καὶ οὐ παγίας φύσεως, ὧν οὐδὲν ἐννοητέον περὶ θεότητος. 20 καὶ ὅλως οὐδέν ἐστιν ὅ μοι τὴν διάνοιαν ἵστησιν, ἐπὶ τῶν ὑδάτων θεωροῦντι τὸ φανταζόμενον· πλὴν εἴ τις ἕν τι λαβὼν τῆς εἰκόνος, ὑπ' εὐγνωμοσύνης τὰ λοιπὰ ῥίψειε. τέλος οὖν ἔδοξέ μοι κράτιστον αὐτῷ τὰς μὲν εἰκόνας χαίρειν ἐᾶσαι, καὶ τὰς σκηνὰς, ὡς ἀπατηλὰς καὶ τῆς ἀληθείας πλεῖστον ἀποδεούσας· αὐτὸν δὲ τῆς 25 εὐσεβεστέρας ἐννοίας ἐχόμενον, ἐπ' ὀλίγων ῥημάτων ἱστάμενον, ὁδηγῷ τῷ Πνεύματι χρώμενον ἣν ἐντεῦθεν συνόμιλον τὸν αἰῶνα τοῦτον διαπορεύεσθαι τέμνοντα.

Χρυσοστόμου. Καὶ πιστεύων ὅτι ὁ μονογενὴς, ἄναρχος μέν ἐστι, γεγεννημένος δὲ ἐκ τοῦ Πατρός· ἀπαύγασμα γάρ ἐστι, τὸ 30 δὲ ἀπαύγασμα συνεπινοεῖται τῇ φύσει, ἧς ἐστιν ἀπαύγασμα. διὰ γὰρ τοῦτο αὐτὸν καὶ ὁ Παῦλος οὕτως ἐκάλεσε, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ συναΐδιον παριστῶν, ἵνα μηδὲν μέσον ὑποπτεύσῃς Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. τοῦτο μὲν οὖν τούτου δηλωτικὸν, τὸ δὲ ἐφεξῆς τοῦ προ-

τέρου παραδείγματος τὴν ὑφορμοῦσαν τοῖς ἀνοήτοις ἀτοπίαν διορθοῦται. μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἀπαύγασμα, φησὶν, ἤκουσας, τῆς ἰδίας αὐτὸν ἀποστερῆσθαι νομίσεις ὑποστάσεως· ἀσεβὲς γὰρ τοῦτο, καὶ τῆς τῶν Σαβελλιανῶν καὶ τῶν ἀπὸ Μαρκέλλου μανίας. ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως φαμὲν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἰδίᾳ αὐτὸν αὐτοῦ ὑποστάσει. 5 διὰ γὰρ τοῦτο εἰπὼν αὐτὸν "ἀπαύγασμα," ἐπήγαγεν, ὅτι "καὶ "χαρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστασέως αὐτοῦ·" ἵνα τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν δηλώσῃ, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ὄντα αὐτὸν, ἧς ἐστι καὶ χαρακτήρ. οὐ γὰρ ἀρκεῖ μιᾷ λέξει τὰ περὶ Θεοῦ παραστῆσαι δόγματα τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' ἀγαπητὸν, ἂν πολλὰ συμφορή- 10 σαντες, ἐξ ἑκάστου τὸ πρέπον ἐπιλεξώμεθα.

Γρηγορίου θεολόγου ἐκ τοῦ περὶ Υἱοῦ δευτέρου λόγου. Δοκεῖ γάρ μοι λέγεσθαι, Υἱὸς μὲν, ὅτι ταυτόν ἐστι τῷ Πατρὶ κατ' οὐσίαν, καὶ οὐκ ἐκείνῳ μόνον, ἀλλὰ κἀκεῖθεν· μονογενὴς δὲ, οὐχ ὅτι μόνος ἐκ μόνου καὶ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ μονοτρόπως, οὐχ 15 ὡς τὰ σώματα· Λόγος δὲ, ὅτι οὕτως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς νοῦν λόγος· οὐ μόνον διὰ τὸ ἀπαθὲς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸ συναφὲς καὶ τὸ ἐξαγγελτικόν· εἰκὼν δὲ ὡς ὁμοούσιον, καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἐκ τούτου Πατήρ· αὕτη γὰρ εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου καὶ οὗ λέγεται. 20

Γρηγορίου Νύσσης κατὰ Ἀπολιναρίου. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ "δόξης ἀπαύγασμα καὶ χαρακτὴρ ὑποστάσεως." ὥσπερ γὰρ συγγενῶς ἔχει πρὸς τὸν ἥλιον ἡ ἀκτὶς, καὶ πρὸς τὸν λύχνον τὸ ἀπαυγαζόμενον φῶς, καὶ ὁ τοῦ ἀνθρώπου χαρακτὴρ ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν δείκνυσιν, οὕτω καὶ τὸ παρὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς 25 ἀπαυγασθὲν φῶς· οἷα γὰρ ἡ δόξα, τοιοῦτον δηλονότι καὶ τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οἷος ὁ χαρακτὴρ, τοιαύτη πάντως καὶ ἡ ὑπόστασις. Ἀπολινάριος τὸν ἄνθρωπον αὐτοῦ λέγων τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀπαύγασμα, καὶ ἐν τῷ σαρκίνῳ Θεῷ, ὃν διὰ τῆς ματαιότητος τῶν λογισμῶν εἰδωλοποιήσας ἀνέπλασε, τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπόστασιν χα- 30 ρακτηρίζεσθαι, αὐτῆς τῆς κατὰ τοῦ Πατρὸς ἅπτεται βλασφημίας. πάντως γὰρ εἴπερ τὸ ἡμῖν φανὲν παρὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς ἀπηυγάσθη· καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ τῆς ὑποστάσεως σάρξ ἐστι, σαρκώδης ἐκ τοῦ ἀκολούθως καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς φύσις κατα-

σκευάζεται. οὐ γὰρ ἂν εἴποι χαρακτηρίζεσθαι μὲν σώματι τὸ ἀσώματον, ἐκ δὲ τοῦ ἀοράτου τὸ ἀόρατον ἀπαυγάζεσθαι· ἀλλ' εἰ τοῦτο σῶμα, μηδὲ ἐκεῖνο πάντως ἀσώματον οἴεσθαι.

Βασιλείου ἀπὸ τῶν ἀντιρρητικῶν. Ἀκουέτωσαν δὲ καὶ οἱ λέγοντες ἦν ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός. εἰ ἀπαύγασμα παντὸς φωτὸς γεν- 5 νᾶται μὲν ἐκ τοῦ φωτὸς, οὐ ποτὲ δὲ, ἀλλὰ ἀχρόνως καὶ συναϊδίως ἐκείνῳ· οὐ γάρ ἐστι φῶς χωρὶς ἀπαυγάσματος· καὶ ὁ Υἱὸς ἀπαύγασμα τυγχάνων, οὐ ποτὲ ἔσται, ἀλλὰ συναϊδίου φωτὸς ὄντως τοῦ Θεοῦ, ὡς Δαβὶδ φησιν, "ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς." καὶ Δανιὴλ, "καὶ τὸ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστι." ναί φησιν, ἀλλὰ τάξει 10 καὶ τοῖς ἐκ χρόνου πρεσβείοις, ὁ μέν ἐστι πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος. τίς ἡ ἀνάγκη, ἐφ' ὧν ἡ οὐσία κοινῇ τάξει τε ὑποβεβλῆσθαι ταῦτα καὶ χρόνοις αὐτῇ δευτέρα; οὐ γὰρ δυνατὸν τῇ ἀπ' αὐτοῦ εἰκόνι ἀχρόνως ἀπαυγασθείσῃ τὸν Θεὸν τῶν ὅλων ἐξ ἀϊδίου συνεῖναι καὶ μὴ χρόνου μόνον, αἰώνων δὲ πάντων ἐπέκεινα τὴν συνάφειαν ἔχειν. 15 διὰ τοῦτο γὰρ ἀπαύγασμα εἴρηται, ἵνα τὸ συνημμένον νοῶμεν, καὶ "χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως," ἵνα τὸ ὁμοούσιον ἐκμανθάνωμεν. οὐ μὴν ἀλλ' ἔστι τί καὶ τάξεως εἶδος, οὐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν θέσεως συνιστάμενον, ὡς ἐν τοῖς κατασκευάσμασι καὶ μαθήμασιν, ἀλλ' αὐτῇ τῇ κατὰ φύσιν ἀκολουθίᾳ συμβαῖνον, ὡς τῷ πυρὶ πρὸς τὸ 20 φῶς ἐστι τὸ ἐξ αὐτοῦ. ἐν τούτοις γὰρ πρότερον τὸ αἴτιον λέγομεν, δεύτερον δὲ τὸ ἀπ' αὐτοῦ· οὐ διαστήματι χωρίζοντες ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ τοῦ αἰτιατοῦ προεπινοοῦντες τὸ αἴτιον. οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τῆς θεολογίας, κατὰ μὲν τὴν τῶν αἰτίων πρὸς τὸ ἐξ αὐτῶν σχέσιν προτετάχθαι τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα φαμὲν, κατὰ 25 δὲ τὴν τῆς φύσεως διαφορὰν οὐκέτι, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ὑπεροχήν. ἢ οὕτω γε καὶ αὐτὸ τὸ, "τὸν Πατέρα αὐτοῦ τὸν Θεὸν," ἀθετήσωμεν, τῆς κατὰ τὴν οὐσίαν ἀλλοτριότητος τὴν φυσικὴν συνάφειαν ἀθετούσης.

Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην. Τί δὲ, εἰπέ μοι, οὐχ 30 οἱ αἰῶνες διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγόνασιν ἅπαντες; καὶ διάστημα ἅπαν; ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογῆσαι τὸν μὴ παραπαίοντα. οὐκοῦν οὐ μέσον Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ Ἁγίου Πνεύματος. εἰ δὲ οὐδὲν ὕστερος, ἀλλὰ συναΐδιος· τὸ γὰρ πρὸ, καὶ μετὰ, χρόνου εἰσὶν ἔννοιαι δηλωτικαί. χωρὶς γὰρ αἰῶνος ἢ χρόνου, οὐκ ἂν δυνηθείη τίς ταῦτα νοῆσαι τὰ ῥή- 35

ματα. χρόνων δὲ καὶ αἰώνων ἀνώτερος ὁ Θεός. εἰ δὲ ὅλως τοῦ Υἱοῦ φῇς ἀρχὴν κατειληφέναι, ὅρα μὴ καὶ τὸν Πατέρα ὑπὸ ἀρχὴν ἀναγκασθῇς ἀγαγεῖν, πρεσβυτέραν μὲν, ἀρχὴν δὲ ὅμως. εἰπὲ γάρ μοι, οὐχ ὅρον τινὰ τιθεὶς τῷ Υἱῷ καὶ ἀρχὴν, οὕτω προϊὼν ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἄνω προεῖναι τὸν Πατέρα λέγοις; εὔδηλον ὅτι· εἰπὲ 5 οὖν μοι, πόσον ὁ Πατὴρ προϋπάρχει; ἄν τε γὰρ ὀλίγον, ἄντε πολὺ διάστημα εἴπῃς, ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τὸν Πατέρα ἤγαγες. μετρήσας[q] γὰρ δηλονότι τὸ μέσον, οὕτως ὀλίγον ἐρεῖς ἢ πολὺ μέτρον δὲ, οὐκ ἂν γένηται, μὴ ἑκατέρωθεν οὔσης ἀρχῆς· ὥστε καὶ τῷ Πατρὶ δέδωκας ἀρχὴν, τό γε εἰς σὲ ἧκον· καὶ οὐκ ἔσται λοιπὸν ἄναρχος 10 οὔτε ὁ Πατὴρ καθ' ὑμᾶς.

Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν. Ἀλλὰ γὰρ πότε τίς εἶδε φῶς χωρὶς ἀπαυγάσματος; ἢ τίς τολμᾷ λέγειν ἀλλότριον αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως; ἢ πῶς οὐ μαίνεται πλέον ὁ κἂν ἐνθυμούμενος ἄλογον καὶ ἄσοφον ποτὲ τὸν Θεόν; τοιαῦτα 15 γὰρ τὰ παραδείγματα καὶ τοιαύτας εἰκόνας ἔθηκεν ἡ γραφὴ, ἵνα, ἐπειδὴ ἀδύνατός ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις περὶ Θεοῦ καταλαβεῖν, κἂν ἐκ τούτων ἀμυδρῶς ὡς ἐφικτὸν διανοεῖσθαι δυνηθῶμεν. καὶ ὥσπερ περὶ τοῦ αὐτοῦ Θεὸν καὶ πρόνοιαν αὐτάρκως ἡ κτίσις πρὸς τὴν γνῶσιν· ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτίσεως κόσμου 20 ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται, οὕτως περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ θεότητος ἱκανὰ τὰ προειρημένα ῥητά. ὁρῶμεν γὰρ τὸν Λόγον ἀεὶ ὄντα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ὄντα καὶ τῆς οὐσίας ἴδιον, οὗ καὶ ἔστιν ὁ Λόγος, καὶ μὴ ἔχοντα τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον. ὁρῶμεν δὲ καὶ τὸ ἀπαύγασμα τοῦ ἡλίου, ἴδιόν τε ὂν αὐτοῦ, καὶ μὴ διαιρουμένην ἢ μειου- 25 μένην τὴν οὐσίαν τοῦ φωτὸς, ἀλλὰ γέννημα ἀληθινὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ προϊόν. ὁρῶμεν καὶ τὸν Υἱὸν οὐκ ἔξωθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννώμενον. καὶ ὁλόκληρον μὲν ὄντα τὸν Πατέρα, τὸν δὲ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως ἀεὶ ὄντα, ἐμφέρειάν τε καὶ εἰκόνα ἀπαράλλακτον σώζοντα πρὸς τὸν Πατέρα· ὡς τὸν ἰδόντα τοῦτον ὁρᾷν ἐν αὐτῷ καὶ 30 τὴν ὑπόστασιν, ἧς καὶ χαρακτήρ ἐστιν· ἔκ τε τῆς ἐνεργείας τοῦ χαρακτῆρος, διανοούμεθα ἀληθῶς τὴν τῆς ὑποστάσεως ἀληθῶς θεότητα. οὐκοῦν ἡ χριστομάχος αἵρεσις πειρασάτω πρότερον τὰ ἐν γενητοῖς παραδείγματα διελεῖν, καὶ εἰπεῖν εἴποτε ὁ ἥλιος χωρὶς

q Leg, ἐμέτρησας.

τοῦ ἀπαυγάσματος, ἢ ὅτι τοῦτο οὐκ ἔστιν ἴδιον τῆς τοῦ φωτὸς οὐσίας ἢ ἴδιον μέν ἐστι, κατὰ διαίρεσιν δὲ μέρος ἐστὶ τοῦτο τοῦ φωτὸς, καὶ πάλιν διελέτω τὸν λόγον, καὶ εἰπάτω τοῦτον ἀλλότριον αὐτοῦ τοῦ νοῦ. ἢ ὅτι ποτὲ οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔστιν ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ἢ ὅτι μέρος κατὰ διαίρεσιν οὗτος ἐστὶν ἐκείνου. εἰ δὲ ἐπὶ 5 τούτων τῶν γενητῶν καὶ σωματικῶν ζώων εὑρίσκεται τὰ γεννήματα μὴ μέρη ὄντα τῶν οὐσιῶν ἐξ ὧν εἰσὶ, μηδὲ παθητικῶς ὑφιστάμενα, μηδὲ μειοῦντα τὰς οὐσίας τῶν γονέων, πῶς οὐ μαίνονται οἱ ἐπὶ τοῦ ἀσωμάτου καὶ ἀληθινοῦ Θεοῦ ὑπονοοῦντες μέρη, καὶ πάθη καὶ διαιρέσεις προσάπτοντες τῷ ἀπαθεῖ καὶ ἀναλλοιώτῳ Θεῷ, μηδὲ 10 συνορῶντες ὅτι ἔνθα τὸ φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ ἔνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια καὶ αὐγοειδὴς χάρις;

. . . . . ΘΗ ΡΩΝ[q]. Καὶ ὅτι τὸ μερισμοὺς καὶ ἐλαττώσεις ὑπομένειν, αὔξην τε καὶ πληθυσμὸν, καὶ τὰς ἐν τῷ τίκτειν ἀπορροίας, σωμάτων ἴδιον. καὶ ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος οὗτος ὁ προφο- 15 ρικὸς, ᾧ κεχρήμεθα, καὶ ἐκ νοῦ γεννᾶται καὶ δοκεῖ μὲν ἕτερος αὐτῷ παρὰ τὸν ἐν καρδίᾳ στρεφόμενον, καθὸ ἔξω στόματος γίνεται, πεμπόμενος ὥσπερ ἐκ βάθους εἰς φῶς, ἔστι δὲ πάλιν ἐν αὐτῷ καὶ ὅμοιος αὐτῷ κατὰ πάντα. ἔστι γὰρ ἰδεῖν ἐν τῷ λόγῳ τὸν ἐν καρδίᾳ κληθέντα λογισμὸν, καὶ πάλιν ἐν τῷ νῷ τὸν λόγον ἔτι σιω- 20 πώμενον. οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀμερίστως ἐκ Πατρὸς προελθὼν, χαρακτήρ ἐστι καὶ ὁμοίωμα τῆς ἀϊδιότητος αὐτοῦ, Λόγος ὢν ἐνυπόστατος καὶ ζῶν ἐκ ζῶντος Πατρός.

Πρὸς ταῦτα φασιν οἱ ἀπὸ Εὐνομίου, εἴπατε ἡμῖν οἱ ἀπαύγασμα λέγοντες αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν, τί ποτε ἄρα λογίζεσθε; ὁ 25 δὲ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος οὗτος, τὸ φῶς, ἤτοι τὸ πῦρ φέρε εἰπεῖν ἐν λύχνῳ κείμενον φωτίζει τὰ ἐκτὸς, ἀλλ' αὐτὸ μὲν, οὐ πάντα πληροῖ, κεῖται δὲ ἐν τόπῳ, καὶ περὶ τὰ ἐκτὸς ὁ ἐξ αὐτοῦ φωτισμὸς γίνεται. εἰ τοίνυν φῶς μὲν αὐτοῦ τὸν Πατέρα, ἐκ φωτὸς δὲ ἀπαύγασμα τὸν Υἱὸν, ἀνάγκη λέγειν τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν μὴ 30 δύνασθαι τὰ πάντα πληροῦν, ἵνα τόπον ἔχει καὶ χωρῆσαί ποι δύναιτο τὸ ἐξ αὐτοῦ πεμπόμενον ἀπαύγασμα. εἰ δὲ πάντα πληροῖ ὁ Πατὴρ, ποῦ χωρήσει τοῦ γεννήματος ἡ οὐσία; ἡμεῖς δὲ ἀποκρινούμεθα· εἰ μὲν ἐν τόπῳ τίθησιν ὁ θεομάχος τὸν Πατέρα, καὶ

[q] Leg. Κυρίλλου ἐκ τῶν θησαυρῶν.

καθάπερ τί σῶμα χωρεῖσθαι βούλεται, ζητείτω καὶ τῷ γεννήματι τόπον. εἰ δὲ οὐκ ἐν τόπῳ τοῦ Πατρὸς ἡ οὐσία, οὐ γὰρ τόπῳ περιληπτὸν τὸ θεῖον, τί μάτην περιεργάζεται τὰ μηδεμίαν ἔχοντα ζήτησιν, καὶ τολμᾷ λέγειν, ποῦ χωρήσει τοῦ γεννήματος ἡ οὐσία, πληροῦντος τὰ πάντα τοῦ Πατρός; φαίνεται μὲν οὖν ὁ Πατὴρ, 5 καὶ ἔστιν ἐν Υἱῷ, καὶ Υἱὸς ἐν Πατρί· οὐχ ὡς ταυτὸν δὲ ὄντες, οὐδὲ ὡς ἓν ἀριθμῷ. ἔστη γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν τῇ αὐτοῦ ἰδιότητι, καὶ ἔστιν ὁ Υἱὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ ἰδιότητι, ταύτην ἔχων μόνην πρὸς τὸν γεγεννηκότα τὴν διαφοράν. ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ, καθ' ἑαυτόν ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν Υἱός. ὁ δὲ Υἱὸς, καθ' ἑαυτόν ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Πα- 10 τὴρ, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο μόνον ὡς πρὸς τὸν Πατέρα τὴν διαστολὴν ἔχων, φέρει μὲν αὐτὸ τῆς πατρικῆς φύσεως τὸ ἰδίωμα, ἔστι δὲ πάλιν ἐν τῷ Πατρὶ, ὥσπερ τὸ ἐκ τοῦ ἡλίου πεμπόμενον ἀπαύγασμα· πρόεισι μὲν ἐξ αὐτοῦ, ἕτερον δέ τι παρ' αὐτόν ἐστιν, ἓν κατὰ φύσιν ὑπάρχων. τὸ μὲν γὰρ ἥλιος, τὸ δὲ ἀπαύγασμα. ὢν 15 οὖν Πατὴρ ὁ Πατὴρ, ἀπηύγασε τὸν Υἱὸν, σφραγῖδα καὶ εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀκριβεστάτην.

Ἐκ τοῦ[r] πρὸς Ἑρμείαν. Καὶ εἴπερ ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεὸς, οὐκ ἐν χρόνῳ, παντέλειος γὰρ, συνεισκρίνεταί που πάντως αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ τεχθέντος δήλωσίς τε ὁμοῦ καὶ ὕπαρξις, οὐχ ὑστερί- 20 ζουσα κατὰ χρόνον, οὔτε μὴν κατόπιν ἰοῦσα τῆς τοῦ τεκόντος δόξης, διὰ τὸ χρῆναι συνεπινοεῖσθαί τε καὶ συνυπάρχειν ἀεὶ, Υἱὸν μὲν Πατρὶ, Πατέρα δὲ Υἱῷ· εἰ καὶ ἔστι γεννητὸς ὡς ἐκ Πατρὸς κατὰ φύσιν. ἀπαύγασμα δὲ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὀνομάζων τὸν Υἱὸν ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ μὴν ὅτι καὶ χα- 25 ρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, κατασφραγιεῖ δή που τὸν ἀρτίως ἡμῖν γεγονότα λόγον. τὸ γὰρ ἀπό τινος ἐξηυγασμένον τουτὶ φῶς, τῆς ἀπαυγαζουσης οὐσίας αὐτὸ διακομίζει τοῖς ἔξω τὴν εἴδησιν, καὶ ταῖς δι' ὀμμάτων ἐγχρίπτον αἰσθήσεσι, τὸ τὶ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἡ προϊεῖσά τε καὶ ἐξαστράπτουσα ῥίζα τὲ 30 αὐτοῦ καὶ γνῶσις, ἐφῆκε νοεῖν.

Λαβέτω δὲ ὁ λόγος εἰς παράδειγμα τὴν ἡλίου φύσιν καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ προχεομένην αὐγήν. τί γὰρ κατὰ φύσιν ἐκεῖνος τὸ ἐξ

[r] Cod. ἐκ τοῦ πρὸς Ἑρμ. i. e. Cyrilli Λόγων πρ. Ἑρμ. vid. Fabr. Bibl. Gr. t. viii. p. 564.

αὐτοῦ προϊέμενον σέλας ἀποφήνειεν[s] ἄν, δίεσιν δὲ ὅλως, ἤτοι τομὴν καὶ ἀπορροὴν καὶ πάθος, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο ἡ ἡλίου φύσις. καί τοι χύδην καὶ οὐσιωδῶς τὸ ἐξ αὐτῆς προϊεῖσα φῶς· ἀλλ' ἔστη μὲν ὁλοκληρία ἐν αὐτῷ, καὶ εἰ προχέοιτο τυχὸν, ἔχει δὲ αὖ ἐν ἑαυτῷ τὸ ἴδιον φῶς, οὐ ἀπορριζούμενον ἐν τῷ διαχεῖσθαι καὶ δοκεῖν πως 5 ἤδη διὰ τούτου, καὶ εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα δραμεῖν. ἀποδιελθὼν γὰρ ὁ λόγος ἥλιον μὲν ἀνὰ μέρος αὐτὸς καθ' αὐτὸν τὴν οὐσίαν, ὅτι ποτέ ἐστι φαντάζεται. τὸ δ' ἐν αὐτὸ τὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ προχεόμενον φῶς, ἴδιον μὲν αὐτοῦ, πλὴν εἰς ἀμέτρητον ἑτερότητα, τὴν ὡς ἐν ψιλαῖς[t] καὶ μόναις ἐννοίαις εὖ μάλα διοικιεῖ, διὰ τὴν ἐξ αὐτοῦ πρὸς τὸ 10 ἔξω πρόοδον. ὅτι δὲ γελοῖον ἂν εἴη, πρεσβυτέραν μὴν τὴν ἡλίου φαντάζεσθαι γένεσιν, ὑστερίζουσαν δὲ κἂν γοῦν τι βραχὺ τῆς ἐνούσης αὐτῷ φωτοειδοῦς ἐνεργείας τὴν δύναμιν, οὐκ ἂν οἰηθείην ἐνδοιάσειν ὅλως τὸν σωφρονοῦντα. ἶσον γὰρ ἥλιον μηδὲ αὐτοῦ λέγειν, εἰ μὴ συνυπάρχειν ἔχει, τὸ δι' οὗ νοεῖται τοῦθ' ὅπέρ ἐστιν. 15 οὐκοῦν ἀνατύπωσιν ὥσπέρ τινα διαπεπλασμένην ὀρθῶς τῶν ἐν αἰσθήσει παραδειγμάτων λαβὼν τὴν δύναμιν, τὴν θείαν γέννησιν οὐ καταφθερεῖς, τομὰς ἐπ' αὐτῇ καὶ ἀπορροὴν καὶ πάθος ἀσυνέτως εἰσδεδεγμένος.

Ἐπὶ γάρ τοι τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἀπαθὴς μὲν ἡ γέννη- 20 σις, καὶ μὴν καὶ οὐσιώδης ἡ τοῦ γεννήματος ὕπαρξις, καὶ διατομῆς ἐλευθέρα, καὶ τῷ τεκόντι συνθέουσα, καὶ ἀπαραιτήτως συννοουμένη. τὸ γὰρ ἄναρχον ἐν χρόνῳ, μεμαρτύρηκε τῷ Υἱῷ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης λέγων, "Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος." ἐπειδὴ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἐκπέφηνεν ὁ Υἱὸς, ἐνυπάρχει μὲν αὐτὸς 25 τῷ ἰδίῳ Πατρὶ, παραδείξειε δ' ἂν ἐν ἑαυτῷ διὰ ταυτότητος φυσικῆς, καὶ τὴν τοῦ γεγεννηκότος. νοηθείη δ' ἂν ὁ Πατὴρ οὐχ ἕτερος ἢ δι' Υἱοῦ τε καὶ ἐν Υἱῷ, ἐπείπερ ἐστὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὴν ὅθεν ἐξέφυ διαστείβων φύσιν ἐν ἰδίᾳ μορφῇ.

Γρηγορίου Νύσσης εἰς Σιμπλίκιον[u] περὶ πίστεως. Καὶ 30 ὥσπερ τὸ ἐκ τοῦ λύχνου φῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ ἀπαυγάζοντος, καὶ μετ' ἐκείνου ἐστὶν, ὁμοῦ τε γὰρ ἐξεφάνη ὁ λύχνος, καὶ τὸ φῶς τὸ ἐξ αὐτοῦ συνεξέλαμψεν, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ

[s] Cod. ἀποφείνειεν. [t] Cod. ψηλαῖς. [u] Cod. συμπλό. π. πίστ.

Υἱὸς, καὶ οὐδέποτε χωρὶς τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατήρ· οὐκ ἐγχωρεῖ γὰρ ἀλαμπῆ αὐτοῦ τὴν δόξαν, ὡς οὐκ ἐγχωρεῖ ἄνευ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ τὸν λύχνον. δῆλον δὲ ὅτι ὥσπερ τὸ αὐτοῦ ἀπαύγασμα μαρτυρία ἐστὶ τοῦ κατὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ, μὴ γὰρ οὔσης τῆς δόξης, οὐκ ἂν εἴη τὸ ἐκ ταύτης ἀπαυγαζόμενον, οὕτως τὸ λέγειν μὴ 5 αὐτοῦ ποτὲ ἀπαύγασμα, ἀπόδειξίς ἐστι τοῦ μηδὲ τὴν δόξαν αὐτοῦ ὅτε οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα. τὴν γὰρ δόξαν ἄνευ ἀπαυγάσματος εἶναι ἀμήχανον. ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ ἀπαυγάσματος λέγειν ὅτι εἰ ἦν οὐκ ἐγένετο, καὶ εἰ ἐγένετο οὐκ ἦν, οὕτως μάταιον ἐστὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα λέγειν· διότι ὁ Υἱός ἐστι τὸ ἀπαύ- 10 γασμα. οἱ δὲ τὸ μικρότερον καὶ τὸ μεῖζον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς λέγοντες, διδαχθήτωσαν παρὰ τοῦ Παύλου μὴ μετρεῖν τὰ ἀμέτρητα. ὁ γὰρ Ἀπόστολος τὸν Υἱὸν χαρακτῆρα λέγει τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως. δῆλον οὖν ὅτι ὅση ἂν ἡ ὑπόστασις ἦν ἡ τοῦ Πατρὸς, τοσοῦτος καὶ ὁ χαρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως· οὐ γὰρ 15 ἐνδέχεται μικρότερον αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς θεωρουμένης ἐν αὐτῷ ὑποστάσεως. ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ταῦτα διδάσκει λέγων, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὴν Θεόν." ἐκ γὰρ τοῦ εἰπεῖν ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν, καὶ οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν, ἔδειξεν ὅτι οὐδέ ποτε ἄλογος ἦν ἡ ἀρχή. ἐκ δὲ τοῦ ἀποδεῖξαι ὅτι καὶ ὁ Λόγος 20 ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, τὸ ἀνελλιπὲς τοῦ Υἱοῦ ὡς πρὸς τὸν Πατέρα ἐσήμανεν· ὅλῳ γὰρ τῷ Θεῷ, ὅλος συνθεωρεῖται ὁ Λόγος. οὐκ ἔχει ἄρα χώραν ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων τὸ μεῖζον λέγειν καὶ τὸ μικρότερον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ ΚΑΤᾺ ΕΥΝΟΜΙΟΥ. Εἰ οὖν Θεὸς μὲν ὁ 25 Πατὴρ, Θεὸς δὲ ὁ Υἱὸς, ἔτι[x] καταλείπεται πρὸς τὴν ἀκριβῆ τοῦ μονογενοῦς θεολογίαν ἀμφιβολία; ὅταν τῇ μὲν τοῦ Υἱοῦ σημασίᾳ τὸ κατὰ φύσιν οἰκεῖον γνωρίζεται, τῷ δὲ ἀπαυγάσματι τὸ συναφές τε καὶ ἀδιάστατον, τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ προσηγορίᾳ, κατὰ τὸ ἴσον ἐφηρμοσμένῃ Πατρί τε καὶ Υἱῷ, τὸ διὰ πάντων ὁμότιμον. ὁ δὲ 30 χαρακτὴρ πάσῃ τῇ ὑποστάσει τοῦ Πατρὸς ἐπιθεωρούμενος, τὸ ἀνελλιπὲς τοῦ ἰδίου μεγέθους διασημαίνει. καὶ ἡ μορφὴ τοῦ Θεοῦ τὴν διὰ πάντων καταμηνύει ταυτότητα, τὸ πάντα δεικνύειν ἐφ'

[x] Cod. ἔτη.

ἑαυτῆς, δι' ὧν ἡ θεότης χαρακτηρίζεται. τί γὰρ ἐρεῖς ὅταν ἀπαύγασμα δόξης καὶ ὀσμὴ νμύρου ἀκούσῃς, καὶ ἀτμίδα Θεοῦ; ὅτι οὐκ ἦν τὸ ἀπαύγασμα πρὸ τῆς οἰκείας γεννήσεως; ἀλλ' ὅταν τοῦτο εἴπῃς, οὐδὲ τὴν δόξαν πάντως εἶναι δώσεις, οὔτε τὸ μῦρον· οὐ γάρ ἐστιν ἢ τυφλὴν ἐφ' ἑαυτῆς καὶ ἀλαμπῆ νομισθῆναι τὴν δόξαν 5 αὐτοῦ, ἢ τὸ μῦρον τῆς εὐπνοίας ἄγονον. ὥστε εἰ τὸ ἀπαύγασμα οὐκ ἦν, οὐδὲ ἡ δόξα ἦν πάντως. καὶ τῆς ὀσμῆς μὴ οὔσης, τὸ μηδὲ μῦρον αὐτῇ συναπεδείχθη. ἐν γὰρ τῷ λέγειν μὴ αὐτοῦ ἀπαύγασμα, τὸ μηδὲ τὴν ἀπαυγάζουσαν αὐτοῦ δύναμιν κατασκευάζεται πάντως· ὡς ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον ἐστὶν ἰδεῖν ὑποδείγματος. ὁ 10 γὰρ τὴν αὐγὴν τοῦ λύχνου εἰπών, καὶ τὸ λάμπειν τὸν λύχνον συνεδείξατο. καὶ ὁ μὴ αὐτοῦ τὴν αὐγὴν λέγων, τὴν σβέσιν τοῦ φωτίζοντος συνεσήμανεν. ὥστε ὅταν ὁ Κύριος μὴ εἶναι λέγηται, καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς ἀνυπαρξία κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ἐκ τοῦ ἀκολούθως διὰ τούτων κατασκευάζεται. εἰ γὰρ συνημμένως ἔχεται 15 τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν μαρτυρίαν καὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὁ τὸ ἕτερον τῶν συνημμένων εἶναι λέγων, τῇ τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσει, συνανεῖλε πάντως καὶ τὸ λειπόμενον· ὥστε τοῦ ἀπαυγάζοντος μὴ ὄντος, ὁμολογεῖσθαι μὴ αὐτοῦ μηδὲ τὴν ἀπαυ- 20 γάζουσαν φύσιν· καὶ τοῦ χαρακτῆρος μὴ ὑφεστῶτος, μηδὲ τὴν χαρακτηριζομένην αὐτοῦ ὑπόστασιν· σοφίας δὲ καὶ δυνάμεως Θεοῦ μὴ οὔσης, μηδὲ ἐκεῖνον πάντως αὐτῷ ὁμολογεῖσθαι τὸ δίχα σοφίας τε καὶ δυνάμεως ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ νοούμενον.

Εἰ οὖν οὐκ ἦν ὁ μονογενὴς Θεὸς πρὶν γενέσθαι, καθὼς φησὶν ὁ 25 Εὐνόμιος, Χριστὸς δὲ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα, οὐκ ἦν πάντως οὐδὲ ὁ Πατήρ, οὗ ὁ Υἱὸς δύναμις ἐστὶ καὶ σοφία, καὶ χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα. οὐ γάρ ἐστιν ἐπινοῆσαι τῷ λόγῳ, οὔτε ὑπόστασιν ἀχαρακτήριστον, οὔτε ἀλαμπῆ δόξαν, οὔτε ἄσοφον Θεόν, οὐκ ἄχειρα δημιουργόν, οὐκ 30 ἄλογον ἀρχήν, οὐκ ἄπαιδα Πατέρα· ἀλλὰ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἐπί τε τῶν ὁμολογούντων, καὶ ἐπὶ τῶν ἀθετούντων, καὶ ἀλλήλοις συναναφαίνεται, καὶ διὰ τῆς τοῦ ἑνὸς ἀναιρέσεως καὶ τὸ συνημμένον συναφανίζεται. ἐπειδὴ τοίνυν κατασκευάζεται παρ' αὐτῶν τὸ μὴ αὐτοῦ τὸν Υἱὸν πρὸ τοῦ γενέσθαι, ὡς ἔστιν ἀπαύγασμα δόξης· ἡ 35

δὲ ἀκολουθία συναναιρεῖ τῇ τοῦ ἀπαυγάσματος ἀνυπαρξίᾳ, καὶ τὴν τῆς δόξης ἀϊδιότητα, δόξα δὲ ὁ Πατὴρ, ὅθεν τὸ μονογενὲς φῶς ἐστιν ἀπαυγασθὲν, νοησάτωσαν οἱ περιττοὶ τὴν διάνοιαν, ὅτι ἐν προσχήματι Χριστιανισμοῦ τὴν Ἐπικούρου ἀθεΐαν πρεσβεύουσιν.

Κυρίλλου πρὸς Τιβέριον[y]. Ἀμήχανον γὰρ αὐτοῦ ποτε δίχα 5 τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον· ἀλλ' ἔνθα περ ὁ Πατὴρ αὐτοῦ νοοῖτο, ἐστὶ δὲ πανταχοῦ, ἐκεῖ που πάντως καὶ ὁ Υἱός· καὶ ἔνθα περ ἂν ὁ Υἱὸς, ἐκεῖ καὶ ὁ Πατήρ. εἰ γάρ ἐστιν ἀπαύγασμα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ Λόγος αὐτοῦ καὶ σοφία καὶ δύναμις, πῶς ἐνδέχεται δίχα λόγου σοφίας καὶ δυνάμεως νοεῖσθαι ποτὲ τὸν Πατέρα; πῶς δὲ ἡ 10 σοφία καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ νοοῖτ' ἄν ποτε δίχα τοῦ Πατρός; ἢ πῶς οὐκ ἐνυπάρξει ποτὲ αὐτῷ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ; πῶς δὲ καὶ ὁ χαρακτὴρ δίχα τοῦ Πατρὸς, οὗ ἐστι χαρακτήρ; εἰ γὰρ ἐνδέχεται τοῦ φωτὸς ἐκπεσεῖν καὶ χωρισθῆναι τὸ ἀπαύγασμα τὸ ἀπ' αὐτοῦ, ἦν ἂν εἰκὸς ἐννοῆσαι, ὅτι καὶ τὸν Υἱὸν 15 ἐνδέχεται μὴ αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρός. πῶς δὲ οὐκ ἐννοοῦσιν, ὅτι γενητὸς ὢν ὁ ἥλιος, κτίσμα γάρ ἐστι δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου παρενεχθεὶς εἰς γένεσιν, διέρπει μὲν τὴν ἄνω καὶ αὐτῷ ταχθεῖσαν ὁδὸν, καθίησι δὲ τοῖς ἁπανταχόσε φῶς, καὶ πάντα πληρῶν τῆς ἐξ αὐτοῦ προχεομένης αὐγῆς, ἔχει πάλιν αὐτὴν ἐν ἑαυτῷ; πότε τοίνυν οὐκ ἦν 20 ἐν τῷ Πατρὶ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ; πότε κεχώρισται τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ; καὶ εἰ τὰ πάντα πληροῦντος τοῦ Πατρὸς οὐκ ἔχει τοῦτο κατὰ φύσιν ἰδίαν ὁ Υἱὸς, τὰ πάντα φημὶ πληροῦν καὶ αὐτοῦ πανταχοῦ, καὶ οὐδὲν ἀπολιμπάνεσθαι, ἑτεροφυὴς ἄρα παρ' αὐτόν ἐστι, καὶ ἐκπίπτουσιν εἰς τὴν 25 τῶν Ἀρειανῶν πεπλανημένην δόξαν οἱ περὶ αὐτοῦ τολμῶντες λέγειν, ὅτι γενόμενος ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, κενοὺς ἀφῆκε τῆς ἑαυτοῦ θεότητος τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ὅτι κατὰ μὲν τὴν τῆς θεότητος ἀξίαν συνῆν τῷ Πατρὶ, καὶ ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἦν ἐπὶ γῆς, καθ' ὑπόστασιν δὲ, οὐκέτι. 30

Ὁμιλία τοῦ αὐτοῦ. Ἀνοηταίνουσι δὲ καὶ οἱ λέγοντες τὸν Υἱὸν ἑτεροφυᾶ, καὶ ἀλλότριον τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας. ἀμήχανον γὰρ τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν κτιστὸν αὐτοῦ καὶ γεννητόν.

[y] Vid. Fabr. B. Gr. t. viii.

εἰ γὰρ πᾶν ὃ πέφυκε τίκτειν, ὁμοούσιον ἑαυτῷ γεννᾷ, γεγέννηκε δὲ κατὰ ἀλήθειαν τὸν Υἱὸν ὁ Πατὴρ, πάντως που καὶ ὁμοούσιον ἑαυτῷ γεγέννηκεν. ἢ γὰρ οὐκ ἄτοπον ἐξ ἀνθρώπου μὲν οὐχ ἑτεροειδὲς τίκτεσθαι ζῶον, καὶ μὴν ἐκ βοός γε καὶ ἵππου, τίκτει γὰρ ἕκαστον τὸ κατὰ φύσιν αἴτιον ἑαυτῷ, τὴν δέ γε θείαν καὶ ἀνωτάτω φύσιν, μηδὲ ἐν τούτοις αὐτοῦ νομίζειν ἐν οἷς ἐστιν ἡ κτίσις. οὐκοῦν ἐκ κτίσματος γεννηθὲν, κτιστὸς ἄρα καὶ ὁ τεκών. ἀλλ' ἔστιν ἀγένητος ὁ Πατήρ· οὐ γὰρ γέγονε παρά τινος· ἀγένητος ἄρα καὶ ὁ Υἱός. καὶ εἰ χαρακτήρ ἐστι τῆς ὑποστάσεως τοῦ γεγεννηκότος, Θεὸς δὲ κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶν ὁ τεκὼν, Θεὸς ἄρα καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ. χαρακτηρίζει γὰρ, Θεὸν μὲν Θεὸς, κτίσιν δὲ κτίσις. ὥσπερ γὰρ εἴ τις βούλοιτο τὴν γενητὴν καὶ πεποιημένην κτίσιν καταδεῖξαί τισὶν, οὐ δύναται λέγειν, ὅρα μοι τὴν τῆς θεότητος φύσιν, καὶ ἐκ ταύτης νοήσεις ἐκείνην. ὀφθήσεται γὰρ ἀμαθὴς ὁ τοῦτο λέγων. οὐ γὰρ ἡ τῆς θεότητος φύσις ἐφ' ἑαυτῇ καταδείξει τὴν γενητὴν οὐσίαν· οὕτως εἴ τις βούλοιτο τὴν ἄκτιστον φύσιν ἰδεῖν, οὐκ ἂν ἴδοι ταύτην ὡς ἐν εἰκόνι τῇ κτίσει· διὸ ἔλεγε τῷ Φιλίππῳ ὁ Κύριος, "ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα." φυσικὴ δὲ πάντως ἡ ὁμοιότης Υἱῷ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ οὐσιώδης ὁ χαρακτήρ.

Τοῦ αὐτοῦ. Πῶς οὖν οὐκ ἀσύνετον καὶ θρασὺ τὸ περιεργάζεσθαι φύσιν, δι' ἧς τὰ πάντα παρήχθη, πρὸς ὕπαρξιν τὴν χρόνου παντὸς πρεσβυτέραν; γεγόνασι γὰρ δι' αὐτῆς, καὶ ἔστη πρὸ παντὸς αἰῶνος ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος· ἀλλ' οἱ πάντολμοι κατηγοροῦσιν αὐτοῦ τὸ νεώτερον, καὶ γενητὸν αὐτὸν αὐτοῦ φασίν· οὐκ εἰδότες ὅτι τοῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀντιφέρονται λόγοις· δι' αὐτοῦ μὲν γὰρ πεποιῆσθαι τοὺς αἰῶνας φασὶν οἱ λαλοῦντες ἐν Πνεύματι. οἱ δὲ γενητὸν αὐτοῦ διϊσχυρίζονται τὸν ἐπέκεινα καινοῦ λόγου, καὶ οὐδὲ ἐκεῖνο δέχονται κατὰ νοῦν· οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ γέγονε Πατὴρ ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἦν ἀεί τε καὶ ἐν ἀρχῇ. τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, πᾶσα πως ἀνάγκη συνυφεστάναι νοεῖν τὸν Υἱὸν, ἵνα καὶ ἀληθὴς ὑπάρχει Πατὴρ ὁ Θεός· ἐπεὶ διδασκέτωσαν εἰ Λόγος ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ χαρακτὴρ, καὶ ἀπαύγασμα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ποῖος ἦν ἄρα χρόνος καθ' ὃν

ἦν ἄλογος ὁ Πατὴρ, οὐχ ὑπάρχοντος τοῦ Υἱοῦ; πότε δὲ ἦν δίχα τῆς ἑαυτοῦ σοφίας ἡ τῆς σοφίας πηγή; πότε δὲ δυνάμεως δίχα; πότε δὲ οὐκ ἦν ἐν Θεῷ τὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης αὐτοῦ; ἢ πῶς οὐκ ἂν εἴη σὺν αὐτῷ τε καὶ ἐν αὐτῷ διηνεκῶς ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ; εἰ μὲν οὖν ἐν χρόνῳ ταῦτα γέγονεν, οὐκοῦν ἄρα Πατὴρ πρὶν γε- 5 γένηται, ἄλογος ἦν καὶ ἄσοφος, καὶ ἰσχὺν οὐκ ἔχων, χαρακτῆρος τε δίχα καὶ ἀπαυγάσματος. ἀλλ' οἶμαι τοῦτο αὐτῷ δυσσεβὲς ἐννοεῖν, καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας ἀπόδειξιν ἔχει. ἀεὶ δὲ ἦν ὁ Πατήρ. ἦν οὖν ἄρα καὶ ὁ Υἱὸς, συνυφεστηκὼς ἀεὶ τῷ ἰδίῳ γεννήτορι. 10

Πρὸς Ἑρμείαν. Ναί φησιν, ἀλλ' ὁ τινὸς, ὦ βέλτιστε, χαρακτὴρ οὐκ ἔστιν ἐν ὑποστάσει τῇ καθ' ἑαυτὸν, οὐδὲ ἰδίαν ἔχει τὴν ὕπαρξιν· νοεῖται δὲ μᾶλλον ἐν ὑποκειμένῳ καὶ ὡς ἐν τάξει συμβεβηκότος, εἰ καὶ ἀχώριστος ἐνείη τυχὸν, καθάπερ ἀμέλει τὰ εἴδη τοῖς σώμασιν· ἀνύπαρκτος οὖν ὁ Υἱὸς, εἴπερ ἐστὶ καθ' ὑμᾶς 15 ὡς χαρακτὴρ ἐν τῷ Πατρί. τὴν μὲν τοῦ Υἱοῦ φύσιν ἥτις ποτὲ ἔστι, νῷ μὲν ἐπαθρῆσαι τῷ καθ' ἡμᾶς ἀνέφικτον παντελῶς, μεῖζον δὲ εἰπεῖν ἢ κατὰ δύναμιν λόγου· "δόξα γὰρ Κυρίου κρύπτει "λόγον," κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐκ πλείστων δὲ ὅσων θεωρημάτων τὴν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ γνῶσιν οὐκ ἀνιδρωτὶ καὶ μόλις ἐρανιζόμεθα. 20 φῶς γὰρ καὶ ζωὴν καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν καὶ ἕτερα ἄττα φαμὲν αὐτοῦ τὸν Υἱὸν, ἀλλ' οὐχ ἑκάστῳ τῶν ὀνομάτων τὴν ἄρρητον αὐτοῦ φύσιν ἐγκατακλείοντες, ἐκ διαφόρων αὐτὸν σύγκεισθαι φαμέν· ἁπλοῦς γάρ ἐστι καὶ μονοειδὴς, ἀλλ' ἐκ πλείστων ὅσων τῶν αὐτῷ προσπεφυκότων οὐσιωδῶς εἰς αὐγὰς ὥσπερ ἵμεν ἰσχνὰς τῆς ἐπ' 25 αὐτῷ θεωρίας.

Εἰ τοίνυν λέγοιτο χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς, ἀχωρίστως τε ἅμα καὶ προσπεφυκότως συνυπάρχοντα νόει, καὶ οἱονεὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ γεγεννηκότος. ἡνίκα δ' ἂν ἀπαύγασμα λέγοιτο, μονονουχὶ φωτὸς προέντος τε καὶ ἀπαστράψαντος, εἰς νοῦν ἔχε 30 τὴν ἐκ Πατρὸς οἱονεί πως εἰς τὸ ἔξω διεκδρομὴν, οὔτε εἰς ἅπαν ἀπηλλαγμένην τῆς ὅθεν ἐστὶν ὑποστάσεως, οὔτε μὴν εἰς ἅπαν συνεσταλμένην· προεκκόπτουσαν δὲ ὥσπερ εἰς τὸ ὑπεστάναι καθ' ἑαυτὴν, καὶ εἰς ὕπαρξιν ἰδικήν. ἐμφιλοχωρεῖ μὲν γὰρ τῇ τοῦ

Πατρὸς φύσει μονονουχὶ ῥίζαν ἔχων αὐτὴν ὁ Υἱὸς, καὶ τομῆς τῆς εἰς ἅπαν οὐκ ἀνεχόμενος· πλὴν ὑφέστηκεν ἰδικῶς, καὶ ἔστιν Υἱὸς ἀληθῶς, οὐκ ἀνυπόστατος χαρακτὴρ, οὐδὲ ἀνυπάρκτως ἐπερριμμένος ἢ συμβεβηκὼς ὡς εἶδος ἐν σώματι. ζωὴ γὰρ ὢν κατὰ φύσιν, πῶς ἂν νοοῖτο μὴ ὑφεστάναι; ἐν γὰρ τοῖς οὖσιν ὅσα 5 μὴ μόνον εἰς σχῆμα καὶ εἶδος μεμόρφωται τὸ τινὸς, οὐσιώδη δὲ μᾶλλον ἐκληρώσατο τὴν ἐμφέρειαν, ὁμοφυῆ πάντως εἶεν ἂν, καὶ τῆς κατὰ πᾶσαν ὁτιοῦν ὁμοιότητα ἀνενδεῶς ἐξημμένα· οἷον τὸ χαλκοῦ φέρε εἰπεῖν ἢ λίθου πεποιημένον ἀνδροειδὲς ἄγαλμα, τῆς τοῦ δεῖνος μορφῆς εἴη ἂν ἐξεικονισμὸς, ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας· ὅγε 10 μὴν τοῦ δεῖνος υἱὸς, πρὸς αὐτῆς εἰς τοῦτο πλαστουργηθεὶς τῆς φύσεως, καὶ ἄκρος ἐξησκημένος πρὸς ὁμοίωσιν τοῦ γεννήσαντος, λόγοις δὲ δή φημι τοῖς κατὰ τὴν φύσιν, νοοῖτο ἂν λοιπὸν, φυσική τε καὶ οὐσιώδης εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ ἡλίου· ἢ τίς μᾶλλον ἓν ὁρῶν οὕτως τὸ ἀπαύγασμα πρὸς τὸν ἥλιον καὶ τὴν ταυτότητα τοῦ 15 φωτὸς, οὐκ ἂν εἴποι θαρρήσας, ὄντως τὸ φῶς καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἕν εἰσι, καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ δείκνυται καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐν τῷ ἡλίῳ τυγχάνει ὄν; ὥστε τὸν ὁρῶντα τοῦτο βλέπειν κακεῖνο. τὴν δὲ τοιαύτην ἑνότητα καὶ φυσικὴν ἰδιότητα, πῶς ἂν οἱ πιστεύοντες καὶ βλέποντες ὀρθῶς καλέσαιεν, ἢ ὁμοούσιον γέννημα; τὸ δὲ τοῦ 20 Θεοῦ γέννημα, τί ἄν τις οἰκείως καὶ πρεπόντως νοήσειεν, ἢ Λόγον καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν; ἣν οὔτε τοῦ Πατρὸς λέγειν ξένην ὅσιόν ἐστιν, οὔτε μὴ ἀϊδίως αὐτὸ παρὰ τῷ Πατρί.

Λέγει δέ που καὶ Θεόγνωστος[s] ἀνὴρ λόγιος, " οὐκ ἔξωθέν τις " ἐστὶν ἐφευρεθεῖσα ἡ τοῦ Υἱοῦ οὐσία, οὐδὲ ἐκ μὴ ὄντων ἐπεισ- 25 " ήχθη, ἀλλὰ ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔφυ, ὡς τοῦ φωτὸς τὸ " ἀπαύγασμα. καὶ οὔτε αὐτός ἐστιν ὁ Πατὴρ, οὔτε ἀλλότριος, " ἀλλὰ ἀπόρροια τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· ὡς γὰρ μένων ὁ ἥλιος " ὁ αὐτὸς, οὐ μειοῦται ταῖς ἐκχεομέναις ὑπ' αὐτοῦ αὐγαῖς, οὕτως " οὐδὲ ἡ οὐσία τοῦ Πατρὸς ἀλλοίωσιν ὑπέμεινεν, εἰκόνα ἑαυτῆς 30 " ἔχουσα τὸν Υἱόν."

Ἐξέστω δὲ ἀκοῦσαι καὶ παρὰ τοῦ φιλοπόνου Ὠριγένους, " εἰ " ἔστι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου ἀόρατος εἰκὼν, ἐγὼ δὲ προσθείην

[s] Theognost. Alex. in Q. ὑποτυπώσεων ab Athanas. cit. de decr. Conc. Nicæn. t. i. p. 971. Vid. Fabr. B. Gr. t. ix. p. 408.

" ἂν τολμήσας, ὅτι καὶ ὁμοιότης τυγχάνων Πατρὸς οὐκ ἔστιν ὅτε
" οὐκ ἦν. πότε γὰρ ὁ Θεὸς ὁ κατὰ τὸν Ἰωάννην φῶς λεγόμενος,
" ἀπαύγασμα οὐκ εἶχε τῆς ἰδίας δόξης; ἵνα τολμήσας τις ἀρ-
" χὴν δῷ εἶναι Υἱοῦ, πρότερον οὐκ ὄντος. πότε δὲ τῆς ἀῤῥήτου
" καὶ ἀκατονομάστου καὶ ἀφθέγκτου ὑποστάσεως, τοῦ Πατρὸς ὁ 5
" χαρακτὴρ Λόγος, ὁ γινώσκων τὸν Πατέρα, οὐκ ἦν; κατανοείτω
" γὰρ ὁ τολμῶν καὶ λέγων, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱὸς, ὅτι ἐρεῖ,
" καὶ τὸ, σοφία ποτὲ οὐκ ἦν, καὶ ζωὴ οὐκ ἦν· ἀλλ' οὐ θέμις
" ἐστὶν, οὐδὲ ἀκίνδυνον, διὰ τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, ὅσον ἐφ' ἡμῖν,
" ἀποστερεῖσθαι τὸν Θεὸν τοῦ ἀεὶ συνόντος αὐτῷ Λόγου μονο- 10
" γενοῦς, σοφίας ὄντος ᾗ προσέχαιρεν· οὕτω γὰρ οὐδὲ ἀεὶ χαίρων
" νοηθήσεται."

Καὶ Διονύσιος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν ὁμώνυμον ἀπολογούμενος γράφει[t], " οἶδα καὶ μέμνημαι πλείονα προσθεὶς τῶν συγ-
" γενῶν ὁμοιώματα· καὶ γὰρ φυτὸν εἶπον ἀπὸ σπέρματος ἢ ἀπὸ 15
" ῥίζης ἀνελθὸν, ἕτερον εἶναι τοῦ ὅθεν ἐβλάστησε, καὶ πάντως
" ἐκείνῳ καθέστηκεν ὁμοφυές· καὶ ποταμὸν εἶπον ἀπὸ πηγῆς ῥέοντα
" ἕτερον ὄνομα μετειληφέναι. μήτε γὰρ τὴν πηγὴν ποταμὸν, μήτε
" τὸν ποταμὸν πηγὴν λέγεσθαι, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν· καὶ τὴν
" μὲν πηγὴν οἱονεὶ πατέρα εἶναι, τὸν δὲ ποταμὸν αὐτὸ τὸ ἐκ τῆς 20
" πηγῆς ὕδωρ."

Τίς οὖν οὐ μανίαν καταψηφιεῖται τῶν λεγόντων Διονύσιον τὰ Ἀρείου φρονεῖν; ἰδοὺ γὰρ πᾶσαν αὐτοῦ πατεῖ τὴν αἵρεσιν τοῖς τῆς ἀληθείας λογισμοῖς. τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῇ, ἐν τῷ οὐκ ἦν ποτε ἄγονος· τὸ δὲ ἐξ οὐκ ὄντων ἀναιρεῖ ἐν τῷ λέγειν τὸν Λόγον 25 αὐτοῦ ὡς ποταμὸν ἀπὸ πηγῆς, καὶ βλαστὸν ἀπὸ ῥίζης, καὶ τέκνον ἀπὸ γονέως, καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ζωὴν ἐκ ζωῆς. φησὶ γὰρ ὅτι ἀπαύγασμα ὢν φωτὸς ἀϊδίου, πάντως καὶ αὐτὸς ἀΐδιός ἐστιν· ὄντος γὰρ ἀεὶ τοῦ φωτὸς, δῆλον ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ ἀπαύγασμα. τοῦτο γὰρ καὶ ὅτι φῶς ἐστι τὸ καταυγάζον νοεῖται, καὶ φῶς οὐ 30 δύναται μὴ φωτίζον αὐτό. εἰ ἔστιν ἥλιος, ἔστιν αὐγὴ, ἔστιν ἡμέρα. εἰ τοιοῦτον μηδέν ἐστι, πολύ γε δεῖ παρεῖναι ἥλιον. εἰ μὲν οὖν ἀΐδιος ἦν ὁ ἥλιος, ἄπαυστος ἂν ἦν καὶ ἡ ἡμέρα· νῦν δὲ, οὐ γάρ ἐστιν, ἀρξαμένου τε ἤρξατο καὶ παυομένου παύεται.

t Hæc desumta sunt ex Athanasii Apol. pro Dionys. Alex.

Βασιλείου ἀπὸ τῶν ἀντιρρητικῶν. Ἐχρῆν τοίνυν τοὺς κατὰ μικρὸν γοῦν τῆς ἀληθείας πεφροντικότας, ἀφεμένους τῶν σωματικῶν ὁμοιώσεων, καὶ τοῦ ταῖς ὑλικαῖς φαντασίαις τὰς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καταρρυπαίνειν, ταῖς παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παραδοθείσαις ἡμῖν θεολογίαις ἀκολουθεῖν· καὶ νοεῖν μὲν ἀξίαν τοῦ Θεοῦ 5 γέννησιν ἀπαθῆ, ἀμέριστον, ἀδιαίρετον, ἄχρονον, κατὰ τὴν ἀπολάμπουσαν τοῦ φωτὸς αὐγὴν, τῇ θείᾳ γεννήσει προσαγομένους· νοεῖν δὲ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, οὐ κατὰ τὰς αἰσθητὰς ταύτας ὕστερον ἀπεργασθεῖσαν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ ἐνυπάρχουσαν καὶ παρυφεστηκυῖαν τῷ πρωτοτύπῳ οὐσίαν ζῶσαν καὶ ἐνεργῆ. 10

Ἀπὸ τῶν ἠθικῶν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ ξύλον καὶ κηρὸς καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ, φθαρτὴν φθαρτοῦ μίμημα, καὶ τεχνητὴν τοῦ ποιηθέντος· ἐκεῖ δὲ ὅταν ἀκούσῃς εἰκόνα, ἀπαύγασμα νόει τῆς δόξης. τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα, εὐθὺς ἑρμηνεύει ὁ Ἀπόστολος, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως· 15 ταὐτὸν οὖν ἐστι τῇ δόξῃ μὲν, ἡ ὑπόστασις· τῷ ἀπαυγάσματι δὲ, ὁ χαρακτήρ. ὥστε τελείας μενούσης καὶ μηδὲν μειουμένης τῆς δόξης, τέλειον πρόεισι τὸ ἀπαύγασμα· καὶ οὕτως ὁ τῆς εἰκόνος λόγος θεοπρεπῶς παραδεχθεὶς, τὴν ἑνότητα ἡμῖν παρίστησι τῆς θεότητος. οὗτος γὰρ ἐν ἐκείνῳ, κἀκεῖνος ἐν τούτῳ, ὅτι καὶ οὗτος 20 τοιοῦτος ἐστὶν οἷος ἐκεῖνος, κἀκεῖνος οἷος οὗτος. οὕτως ἑνοῦται τὰ δύο τῷ μὴ διαλάττειν, μηδὲ καθ' ἕτερον εἶδος καὶ ξένον χαρακτῆρα νοῆσαι τὸν Υἱόν.

Γρηγορίου Νύσσης περὶ διαφόρων οὐσιῶν καὶ ὑποστάσεων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας ἐπὶ τῶν μυστικῶν 25 δογμάτων μὴ διακρίνοντες ἀπὸ τοῦ τῶν ὑποστάσεων λόγου, ταῖς αὐταῖς συμπίπτουσιν ὑπονοίαις, καὶ οἴονται διαφέρειν μηδὲν, οὐσίαν ἢ ὑπόστασιν λέγειν, ὅθεν καὶ ἤρεσε τισὶ τῶν ἀνεξετάστως τὰ τοιαῦτα προσδεχομένων, ὥσπερ μίαν οὐσίαν οὕτω καὶ μίαν λέγειν ὑπόστασιν· καὶ τὸ ἔμπαλιν, οἱ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις 30 παραδεχόμενοι, καὶ τὴν τῶν οὐσιῶν διαίρεσιν κατὰ τὸν ἴσον ἀριθμὸν ἐκ τῆς ὁμολογίας ταύτης δογματίζειν οἴονται δεῖν· διὰ τοῦτο ὡς ἂν μὴ καὶ σὺ τὰ ὅμοια πάθοις, ὑπόμνημά σοι διὰ βραχέων τὸν περὶ τούτου λόγον ἐποιησάμην. ἔστι δὲ τοιαύτη τῶν λεγομένων ἡ

ἔννοια. πάντων τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐπὶ πλειόνων καὶ τῷ ἀριθμῷ διαφερόντων λεγόμενα πραγμάτων, καθολικωτέραν τινὰ τὴν σημασίαν ἔχει, οἷον ἄνθρωπος· ὁ γὰρ τοῦτο εἰπὼν, τὴν κοινὴν φύσιν διὰ τοῦ ὀνόματος δείξας, οὐ περιέγραψε τῇ φωνῇ τὸν τινὰ ἄνθρωπον, τὸν ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος γνωριζόμενον· οὐ γὰρ μᾶλλον Πέτρος ἄνθρωπος ἐστὶν, ἢ καὶ Ἀνδρέας, καὶ Ἰωάννης, καὶ Ἰάκωβος. ἡ οὖν κοινότης τοῦ σημαινομένου, ὁμοίως ἐπὶ πάντας τοὺς ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα τεταγμένους χωροῦσα, χρείαν ἔχει τῆς ὑποδιαστολῆς, δι' ἧς οὐ τὸν καθόλου ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν Πέτρον ἢ τὸν Ἰωάννην ἐπιγνωσόμεθα. τὰ δὲ τῶν ὀνομάτων, ἰδικωτέραν ἔχει τὴν ἔνδειξιν, δι' ἧς, οὐχ ἡ κοινότης τῆς φύσεως ἐνθεωρεῖται τῷ σημαινομένῳ, ἀλλὰ πράγματος τινὸς περιγραφὴ μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τὸ ὁμογενὲς κατὰ τὸ ἰδιάζον τὴν κοινωνίαν, οἷον ὁ Παῦλος ἢ ὁ Τιμόθεος. οὐκέτι γὰρ ἡ τοιαύτη φωνὴ ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως φέρεται, ἀλλὰ χωρίσασα τῆς περιληπτικῆς σημασίας, περιγεγραμμένων τινῶν πραγμάτων ἔμφασιν διὰ τῶν ὀνομάτων παρίστησιν.

Ὅταν οὖν δύο ἢ καὶ πλειόνων κατὰ τὸ αὐτὸ ὄντων, οἷον Παύλου καὶ Σιλουανοῦ καὶ Τιμοθέου, περὶ τῆς οὐσίας τῶν ἀνθρώπων ζητεῖται λόγος, οὐκ ἄλλον τίς ἀποδώσει τῆς οὐσίας ἐπὶ τοῦ Παύλου λόγον, ἕτερον δὲ ἐπὶ τοῦ Σιλουανοῦ, καὶ ἄλλον ἐπὶ τοῦ Τιμοθέου, ἀλλὰ δι' ὧν ἂν λόγων ἡ οὐσία τοῦ Παύλου δειχθῇ, οὗτοι καὶ τοῖς ἄλλοις ἐφαρμόσουσι, καὶ εἰσὶν ἀλλήλοις ὁμοούσιοι οἱ τῷ αὐτῷ λόγῳ τῆς οὐσίας ὑπογραφόμενοι. ἐπειδὰν δέ τις τὸ κοινὸν μαθὼν ἐπὶ τὰ ἰδιάζοντα τρέψῃ τὴν θεωρίαν, δι' ὧν χωρίζεται τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, οὐκέτι ὁ ἑκάστου γνωριστικὸς λόγος, τῷ περὶ τοῦ ἄλλου διὰ πάντων συνενεχθήσεται, κἂν ἔν τισιν εὑρεθῇ τὸ κοινὸν ἔχων. οὕτω τοίνυν φαμὲν τὸ ἰδίως λεγόμενον τῷ τῆς ὑποστάσεως δηλοῦσθαι ῥήματι. ὁ γὰρ ἄνθρωπον εἰπὼν, ἐσκεδασμένην τινὰ διάνοιαν τῷ ἀορίστῳ τῆς σημασίας τῇ ἀκοῇ ἐνεποίησεν· ὥστε τὴν μὲν φύσιν ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλωθῆναι, τὸ δὲ ὑφεστὸς καὶ δηλούμενον ἰδίως ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πρᾶγμα μὴ σημανθῆναι· ὁ δὲ Παῦλον εἰπὼν, ἔδειξεν ἐν τῷ δηλουμένῳ ὑπὸ τοῦ ὀνόματος πράγματι ὑφεστῶσαν τὴν φύσιν.

Τοῦτο οὖν ἐστιν ἡ ὑπόστασις, οὐχ ἡ ἀόριστος τῆς οὐσίας

ἔννοια, μηδεμίαν ἐκ τῆς κοινότητος τοῦ σημαινομένου στάσιν εὑρίσκουσα, ἀλλ' ἢ τὸ κοινόν τε καὶ ἀπερίγραπτον ἐν τῷ τινὶ πράγματι διὰ τῶν ἐπιφαινομένων ἰδιωμάτων παριστῶσα καὶ περιγράφουσα· ὡς καὶ τῇ γραφῇ σύνηθες τὸ τοιοῦτον ποιεῖν, ἐν ἄλλοις τὲ πολλοῖς καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἰὼβ ἱστορίᾳ. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλες 5 τὰ περὶ αὐτοῦ διηγεῖσθαι, πρότερον τοῦ κοινοῦ μνημονεύσασα καὶ εἰποῦσα ἄνθρωπος, εὐθὺς ἀποτέμνει τῷ ἰδιάζοντι ἐν τῇ προσθήκῃ τοῦ τὶς, ἀλλὰ τῆς μὲν οὐσίας τὴν ὑπογραφὴν ὡς οὐδὲν φέρουσαν κέρδος πρὸς τὸν προκείμενον τοῦ λόγου σκοπὸν ἐσιώπησε, τὸν δὲ τινὰ, διὰ τῶν οἰκείων γνωρισμάτων χαρακτηρίζει, καὶ τόπον λέ- 10 γουσα, καὶ τὰ τοῦ ἤθους γνωρίσματα, καὶ ὅσα τῶν ἔξωθεν συμπαραλειφθέντα χωρίζειν αὐτὸν καὶ ἀμφιστᾶν ἔμελλεν τῆς κοινῆς σημασίας· ὥστε διὰ πάντων ἐναργῆ τοῦ ἱστορουμένου γενέσθαι τὴν ὑπογραφὴν, ἐκ τοῦ ὀνόματος, ἐκ τοῦ τόπου, ἐκ τῶν τῆς ψυχῆς ἰδιωμάτων, ἐκ τῶν ἔξωθεν περὶ αὐτὸν θεωρουμένων. εἰ δὲ τὸν τῆς 15 οὐσίας ἐδήλου λόγον, οὐδεμία ἂν ἐγένετο τῶν εἰρημένων ἐν τῇ τῆς φύσεως ἑρμηνείᾳ μνήμη. ὁ γὰρ αὐτὸς ἂν ἦν λόγος ὃς καὶ ἐπὶ τοῦ Βαλδὰδ *τοῦ* Σαυχίτου, *καὶ* Σωφὰρ *τοῦ* Μηναίου, *καὶ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἐκεῖ μνημονευθέντων ἀνθρώπων.*

Βασιλείου. *Ἁπλῶς δὲ ὃν λόγον ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον,* 20 *τοῦτον ἔχει ἡ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. ἕκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ αὐτοῦ μετέχει, καὶ τοῖς περὶ αὐτῶν ἰδιώμασιν, ὁ δεῖνα ἐστὶ καὶ ὁ δεῖνα.*

Πρὸς Ἀμφιλόχιον. *Καὶ σαφέστερον εἰπεῖν οὐσία καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν, ἣν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ'* 25 *ἕκαστον, οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖνα ἄνθρωπον.*

Μαξίμου. *Κοινὸν μὲν γάρ ἐστι καὶ καθολικὸν, ἤγουν γενικὸν, κατὰ τοὺς πατέρας ἡ οὐσία καὶ ἡ φύσις, ἴδιον δὲ καὶ μερικὸν ἡ ὑπόστασις καὶ τὸ πρόσωπον.*

Βασιλείου. Γρηγορίου ἀδελφοῦ αὐτοῦ. *Ὃν τοίνυν ἐν τοῖς* 30 *καθ' ἡμᾶς ἔγνως διαφορᾶς λόγον ἐπί τε τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑποστάσεως, τοῦτον μετατιθεὶς καὶ ἐπὶ τῶν θείων δογμάτων, οὐχ ἁμαρτήσῃ πῶς τὸ αὐτοῦ τοῦ* Πατρὸς *ὅ τι ποτε ὑποτίθεταί σου ἡ ἔννοια· πρὸς οὐδὲν γάρ ἐστιν ἀποτεταγμένον νόημα τὴν ψυχὴν ἐπερείδειν διὰ τὸ πεπεῖσθαι αὐτῷ ὑπὲρ πᾶν αὐτοῦ νόημα· τοῦτο* 35

καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ νοήσεις, τοῦτο ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου· ὁ γὰρ τοῦ ἀκτίστου καὶ ἀκαταλήπτου λόγος εἷς ἐστι, καὶ ὁ αὐτὸς ἐπί τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· οὐ γὰρ τὸ μὲν μᾶλλον ἀκαταληπτόν τε καὶ ἄκτιστον, τὸ δὲ ἧττον. ἐπειδὴ δὲ χρὴ διὰ τῶν ἰδιαζόντων σημείων ἀσύγχυτον 5 ἐπὶ τῆς Τριάδος τὴν διάκρισιν ἔχειν, τὸ μὲν κοινὸν ἐπιθεωρούμενον, οἷον τὸ ἄκτιστον λέγω, ἢ τὸ ὑπὲρ πᾶσαν κατάληψιν, ἢ εἴτι τοιοῦτον, οὐ συμπαραληψόμεθα εἰς τὴν τοῦ ἰδιάζοντος κρίσιν· ἐπιζητήσομεν δὲ μόνον δι᾽ ὧν ἡ περὶ ἑκάστου ἔννοια τηλαυγῶς καὶ ἀμίκτως τοῖς συνθεωρουμένοις ἀφορισθήσεται. καλῶς οὖν ἔχειν 10 μοι δοκεῖ οὕτως ἀνιχνεῦσαι τὸν λόγον πᾶν ὅπερ ἂν εἰς ἡμᾶς ἐκ θείας δυνάμεως φθάσει ἀγαθὸν, τῆς πάντα ἐν πᾶσιν ἐνεργούσης χάριτος. ἐνέργειαν αὐτοῦ φαμὲν, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι “ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ “ἑκάστῳ καθὼς βούλεται.” 15

Ζητοῦντες δὲ εἰ ἐκ μόνου Ἁγίου Πνεύματος ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία τὴν ἀρχὴν λαβοῦσα οὕτω παραγίνεται τοῖς ἀναξίοις, πάλιν ὑπὸ τῆς γραφῆς ὁδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων, ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον τὸν μονογενῆ Θεὸν εἶναι πιστεύειν. πάντα γὰρ δι᾽ αὐτοῦ γεγενῆ- 20 σθαι καὶ ἐν αὐτῷ συνεστάναι παρὰ τῆς ἁγίας γραφῆς ἐδιδάχθημεν. ὅταν τοίνυν καὶ πρὸς ἐκείνην ὑψωθῶμεν τὴν ἔννοιαν, πάλιν ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου χειραγωγίας ἀναγόμενοι διδασκόμεθα, ὅτι δι᾽ ἐκείνης μὲν πάντα τῆς δυνάμεως ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγεται, οὐ μὴν οὐδὲ ἐξ ἐκείνης ἀνάρχως, ἀλλά τις ἐστὶ δύνα- 25 μις ἀγεννήτως καὶ ἀνάρχως ὑφεστῶσα, ἥτις ἐστὶν αἰτία τῆς ἁπάντων τῶν ὄντων αἰτίας. ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, δι᾽ οὗ τὰ πάντα, ᾧ πάντοτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀχωρίστως συνεπινοεῖται· οὐ γάρ ἐστιν ἐν περινοίᾳ γενέσθαι τοῦ Υἱοῦ μὴ προκαταυγασθέντα τῷ Πνεύματι. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀφ᾽ οὗ πᾶσα ἐπὶ 30 τὴν κτίσιν ἡ τῶν ἀγαθῶν χορηγία πηγάζει, τοῦ Υἱοῦ μὲν ἤρτηται, ᾧ ἀδιαστάτως συγκαταλαμβάνεται· τῆς δὲ τοῦ Πατρὸς αἰτίας ἐξημμένον ἔχει τὸ αὐτοῦ, ὅθεν καὶ ἐκπορεύεται, τοῦτο γνωριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ἰδιότητος σημεῖον ἔχει, τὸ μετὰ τὸν Υἱὸν καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑφεστάναι. ὁ 35

δὲ Υἱὸς, ὁ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα δι' ἑαυτοῦ καὶ μεθ' ἑαυτοῦ γνωρίζων, μόνος μονογενῶς ἐκ τοῦ ἀγεννήτου φωτὸς ἐκλάμψας, οὐδεμίαν κατὰ τὸ ἰδιάζον τῶν γνωρισμάτων τὴν κοινωνίαν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα ἢ πρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ τοῖς εἰρημένοις σημείοις μόνος γνωρίζεται. ὁ δὲ 5 ἐπὶ πάντων Θεὸς ἐξαίρετόν τι γνώρισμα τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως, τὸ Πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἐκ μηδεμιᾶς αἰτίας ὑποστῆναι μόνος ἔχει· καὶ διὰ τούτου πάλιν τοῦ σημείου καὶ αὐτὸς ἰδιαζόντως ἐπιγινώσκεται.

Τούτου ἕνεκεν ἐν τῇ τῆς οὐσίας κοινότητι, ἀσύμβατα φαμὲν 10 εἶναι καὶ ἀκοινώνητα τὰ ἐπιθεωρούμενα τῇ Τριάδι γνωρίσματα, δι' ὧν ἡ ἰδιότης παρίσταται τῶν ἐν τῇ πίστει παραδεδομένων προσώπων· ἑκάστου τοῖς ἰδίοις γνωρίσμασι διακεκριμένως καταλαμβανομένου, ὥστε διὰ τῶν εἰρημένων σημείων τὸ κεχωρισμένον τῶν ὑποστάσεων ἐξαιρεθῆναι. κατὰ δὲ τὸ ἄπειρον καὶ ἀκατάληπτον καὶ 15 τὸ ἄκτιστον αὐτοῦ καὶ μηδενὶ τόπῳ περιειλῆφθαι καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις μηδεμίαν αὐτῷ παραλλαγὴν ἐν τῇ ζωοποιῷ φύσει ἐπὶ Πατρὸς λέγω καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου, ἀλλά τινα συνεχῆ καὶ ἀδιάσπαστον κοινωνίαν ἐν αὐτοῖς θεωρεῖσθαι, καὶ δι' ὧν ἄν τις νοημάτων τὸ μεγαλεῖον ἑνός τινος τῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι πιστευ- 20 ομένων ἐπινοήσειε, διὰ τῶν αὐτῶν προελεύσεται ἀπαραλλάκτως ἐπὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος Ἁγίου τὴν δόξαν βλέπων, ἐν οὐδενὶ διαλείμματι μεταξὺ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος τῆς διανοίας κενεμβατούσης· διότι οὐδέν ἐστι τὸ διὰ μέσου τούτων παρενειρόμενον, οὔτε πρᾶγμα ὑφεστὼς ἄλλό τι παρὰ τὴν θείαν 25 φύσιν, ὡς καταμερίζειν αὐτὴν πρὸς ἑαυτὴν διὰ τῆς τοῦ ἀλλοτρίου παρεμπτώσεως δύνασθαι, οὔτε διαστήματός τινος ἀνυποστάτου κενότης, ἥτις κεχηνέναι ποιεῖ τῆς θείας οὐσίας τὴν πρὸς ἑαυτὴν ἁρμονίαν, τῇ παρενθήκῃ τοῦ κενοῦ τὸ συνεχὲς διαστέλλουσα, ἀλλὰ μᾶλλον, καὶ ἐκ τούτου τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ σημαίνων. 30

Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γενητῶν ἡ φύσις τρεπτὴ, καὶ οἱ μὲν παρέβησαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, ἥτε πρᾶξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι· διὰ τοῦτο ἀτρέπτου χρεία, ἵνα τὸ ἀμετάβλητον τῆς τοῦ λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι. ἡ δὲ 35

τοιαύτη διάνοια ἔχει καὶ τὴν αἰτίαν τοῖς εὖ φρονοῦσιν εὔλογον. ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι, ἵνα κἂν πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν ἡ ἀπάτη ἐξασθενήσῃ· τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρέπτου ὄντος 5 πρὸς πάντα, ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήσασι γένηται. ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη, οὕτω τοῦ Κυρίου ἰσχύσαντος ἡ τοιαύτη λοιπὸν ἰσχὺς εἰς ἡμᾶς διαβήσεται, ὥστε λέγειν ἕκαστον ἡμῶν, "οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοή-"ματα ἀγνοοῦμεν." οὐκοῦν εἰκότως ὁ Κύριος ὁ ἀεὶ καὶ φύσει ἀτρέ- 10 πτως ἀγαπῶν δικαιοσύνην, καὶ μισῶν ἀδικίαν χρίεται, καὶ αὐτὸς ἀποστέλλεται, ἵνα ὁ αὐτὸς διαμένων, τὴν τρεπτὴν σάρκα λαβὼν, τὴν μὲν ἁμαρτίαν ἐν αὐτῇ κατακρίνῃ, ἐλευθέραν δὲ αὐτὴν κατασκευάσῃ· εἰς τὸ δύνασθαι λοιπὸν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦν ἐν αὐτῇ. ὥστε λέγειν δύνασθαι ἡμεῖς, οὐκ ἐσμὲν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν 15 Πνεύματι. μάτην ἄρα, ὦ Ἀρειανοὶ, ἡ τοιαύτη ὑμῖν ἀπόνοια γέγονεν, καὶ μάτην τὰ ῥήματα τῶν γραφῶν ἐπροφασίσασθε.

Κυρίλλου Θησαυρικῶν. Λέγοντες ὅτι γέγραπται "ἠγάπη-"σας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ "Θεὸς," οὐκ ἂν οὖν ὅλως κεχρίσθαι τὸν Κύριον δώσομεν εἰ μὴ 20 δικαιοσύνην ἠγάπησε καὶ ἐμίσησεν ἀδικίαν. ὁ γὰρ αἰτιολογικὸς σύνδεσμος, τουτέστι "διὰ τοῦτο" μεταξὺ κείμενος μισθὸν ὥσπερ ἀρετῆς τὸ χρίσμα δεικνύει. εἰ δὲ διὰ τοῦτο χρίεται ὅτι δικαιοσύνην ἀγαπᾷ καὶ ἀδικίαν μισεῖ, δῶρον ἔχει τὸν ἁγιασμόν. ὁ δὲ προσθήκης τινὸς δεηθεὶς, ἀτελὴς ἂν εἴη, καὶ οὐχ ὅμοιος τῷ τελείῳ 25 Πατρί. ταῦτα μὲν ὑμεῖς· ἀκούσεσθε δὲ ὅτι τοῦτο εἴρηται, οὐχ ἵνα μισθὸν ἀρετῆς τὸ χρίσμα δεδόσθαι τίς ὑπολάβῃ, ἀλλ' ἵνα τοιῶσδε νοήσωμεν τὸ λεγόμενον. τρεπτῆς ὑπάρχων φύσεως ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ, καὶ πεφυκὼς ποτὲ μὲν τὴν δικαιοσύνην ἀγαπᾶν καὶ μισεῖν τὴν ἀδικίαν, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὴν ἐναντίαν ἕξιν μεταπηδᾷν 30 παρηνέχθη παρὰ τοῦ διαβόλου. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν τοῦ τοιούτου νοσήματος λύσιν ἔδει τὸν ἄτρεπτον τοῦ Θεοῦ Λόγον ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀντιθεῖναι τῷ πονηρῷ, ἵν' ὥσπερ διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ τροπῆς ἐνικήθημεν, οὕτω διὰ τῆς ἀτρεψίας τοῦ Λόγου κρατήσωμεν· διὰ τοῦτο χρίεται, ὡς ἀεὶ καὶ ἀπαραλλάκτως δικαιοσύνην ἀγαπῶν καὶ 35

μισῶν ἀδικίαν, καὶ τραπῆναι μὴ δυνάμενος. ὅταν οὖν λέγω "ἠγά-
"πησας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν, διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε
"ὁ Θεὸς," τοιαύτην τινὰ δέχεσθε διάνοιαν. ἐπειδὴ πάντων τῶν
γενητῶν τρεπομένην ἐχόντων τὴν φύσιν, οὐδὲν ἐδύνατο μάχεσθαι
τῷ διαβόλῳ, σὺ δὲ ἐξ ἀτρέπτου Πατρὸς ἄτρεπτος ὢν Θεὸς Λόγος, 5
ἀεὶ δικαιοσύνην ἀγαπᾷς, τὴν δὲ ἀδικίαν μισεῖς, ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς,
ἵνα ἐν σοὶ πρώτῳ τὴν ἀνθρώπου φύσιν πάντα νικῶσαν θεάσηται.

Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν. Ὁ Λόγος γὰρ τοῦ Θεοῦ ἄτρε-
πτος ἐστὶν ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχει, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ὡς ὁ Πατήρ.
ἐπεὶ πῶς πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ ἐστὶν, εἰ μὴ καὶ τὸ 10
ἄτρεπτον τοῦ Πατρὸς ἔχει; οὐχ ὡς ὑποκείμενος δὲ νόμοις καὶ τὴν
ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν ἔχων, τὸ μὲν ἀγαπᾷ, τὸ δὲ μισεῖ, ἵνα μὴ φόβῳ
τοῦ ἐκπεσεῖν τὸ ἕτερον προσλαμβάνῃ, καὶ ἄλλως πάλιν τρεπτὸς
εἰσάγηται, ἀλλ' ὡς Θεὸς ὢν καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, κριτής ἐστι
δίκαιος καὶ φιλάρετος, μᾶλλον δὲ καὶ χορηγὸς ἀρετῆς. δίκαιος 15
οὖν φύσει καὶ ὅσιος ὢν, διὰ τοῦτο ἀγαπᾶν λέγεται δικαιοσύνην
καὶ μισεῖν ἀδικίαν, ἴσον τῷ εἰπεῖν, ὅτι τοὺς μὲν ἐναρέτους ἀγαπᾷ
καὶ προσλαμβάνεται, τοὺς δὲ ἀδίκους ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ.
τὸ αὐτὸ δὲ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς λέγουσιν αἱ γραφαὶ, "δίκαιος
"Κύριος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε." καὶ "ἐμίσησας πάντας 20
"τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν." καὶ διὰ Ἡσαΐου λέγει, "ἐγώ
"εἰμι Κύριος ὁ ἀγαπῶν δικαιοσύνην καὶ μισῶν ἁρπάγματα ἐξ
"ἀδικίας." ἢ τοίνυν κἀκεῖνα τὰ ῥήματα ὡς ταῦτα ἐκλαμβανέ-
τωσαν, καὶ γὰρ κἀκεῖνα περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ γέγραπται,
ἢ καὶ ταῦτα ὡς ἐκεῖνα κακῶς διανοούμενοι, τρεπτὸν καὶ τὸν Πα- 25
τέρα ἐπινοείτωσαν. εἰ δὲ ἀσεβὲς τὸ λέγεσθαι τὸν Θεὸν δικαιο-
σύνας ἀγαπᾷν, καὶ μισεῖν ἁρπάγματα ἐξ ἀδικίας ὡς δεκτικὸν τοῦ
ἐναντίου, ὥστε τοῦτο μὲν ἐκλέγεσθαι, τοῦτο δὲ μὴ αἱρεῖσθαι,
ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ περὶ τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα νοεῖν.
τοιαύτην γὰρ εἶναι τὴν εἰκόνα δεῖ, οἷος ὁ ταύτης Πατήρ· πρὸς γὰρ 30
τὸ ἀρχέτυπον ἡ εἰκὼν, καὶ πρὸς τὴν εἰκόνα τὸ ἀρχέτυπον. ἀκουέ-
τωσαν οὖν οἱ θεομάχοι, ἀπόδοτε τὰ τοῦ ἀνθρώπου τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ
τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.

Κυρίλλου Ὁμιλία. Ὁρᾷς ὅτι Θεὸς χρίεται παρὰ Θεοῦ, ὅτε

γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος μεμενηκὼς ὅπερ ἦν, τότε καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως χρίεται πρὸς ἀποστολήν. χρίεται γὰρ ἡ ἀνθρωπότης τῷ θείῳ Πνεύματι, οὐκ ἐνεργεῖται καθάπερ ἐπὶ τῶν ψιλῶν ἀνθρώπων, οἷον προφητῶν, πατριαρχῶν· καὶ ἔστι χρίσις οἷον ὅλη τοῦ χρίοντος ἡ παρουσία. χρίεται δὲ ὁ Υἱὸς ὅτε εἰς τὴν οἰκουμένην 5 εἰσήχθη, τουτέστιν ὅτε ἐσαρκώθη· τότε γὰρ ἐκοινώνησε τῇ κτίσει, ἑνώσας ἑαυτῷ τὸ κτιστὸν, καὶ χρίσας τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι, ὥστε ποιῆσαι τὰ ἀμφότερα ἕν.

Θεοδωρήτου περὶ . . . Φαίη δ' ἄν τις πῶς ὁ Θεὸς καὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου προσαγορευθεὶς Θεὸς, καὶ τὸν θρόνον ἔχων εἰς αἰῶνα 10 αἰῶνος, χρισθείη ἂν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; πῶς δ' ἂν χειροτονητὴν λάβοι βασιλείαν, φυσικὴν ἔχων βασιλείαν; ἐναντίον γὰρ τὸ εἶναι βασιλεία τοῦ χρισθῆναι εἰς βασιλείαν. ἐροῦμεν τοίνυν πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸν μὲν Θεὸν, οὗ ὁ θρόνος εἰς αἰῶνα αἰῶνος, τὸν ἀεὶ ὄντα νοεῖν χρὴ, τὸν δὲ ὕστερον ποτὲ χρισθέντα, τὸ ἐξ ἡμῶν ληφθὲν, τὸ ἐκ 15 Δαβὶδ, τὸ ἐξ Ἀβραὰμ, τὸ μετόχους ἔχων, οὓς πλεονεκτεῖ τὸ χρίσματι πάντα ἐν ἑαυτῷ δεξάμενον τὰ τοῦ παναγίου Πνεύματος χαρίσματα. ἐν ἑκατέρᾳ δὲ φύσει ὁ εἷς Θεὸς προσκυνεῖται.

10 Καὶ, σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελιώσας, καὶ 11 ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπολοῦν- 20 ται, σὺ δὲ διαμένεις. καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθή- 12 σονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν.

Θεοδωρήτου. Ἔδειξεν αὐτὸν τὸν ἁπάντων δημιουργόν. διὰ γὰρ 25 οὐρανοῦ καὶ γῆς πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς περιέλαβεν, ἃ καὶ ἀπὸ ἀρχῆς τινος τοῦ μὴ εἶναι ποτὲ γέγονε καὶ ἐκτίσθη. δῆλον γὰρ ὅτι τὸ κατ' ἀρχὰς κτιζόμενον, ἀρχὴν ἔχει τοῦ κτίζεσθαι. ἐδίδαξεν ὡς ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ "αὐτοὶ ἀπολοῦν-"ται, σὺ δὲ διαμένεις." ἐδήλωσε καὶ τῆς κτίσεως τὴν ἐπὶ τὸ 30 κρεῖττον μεταβολὴν ὑπ' αὐτοῦ γενησομένην. αὐτοῦ δὲ τὸ ἄναρχον καὶ ἀνώλεθρον. "σὺ γάρ," φησιν, "ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου "οὐκ ἐκλείψουσιν·" οὐ γὰρ ἐγένου, ἀλλὰ εἶ, οὐδὲ ἀλλοίωσιν δέχῃ

τινά· ἀεὶ γὰρ ὁ αὐτὸς εἶ. δηλοῖ δὲ ταῦτα καὶ τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος· εἰ γὰρ αὕτη πέπονθεν, πῶς ἐστὶν ἡ αὐτή; ἠλλοίωται γάρ. καὶ εἰ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῷ θανάτῳ πεποίηκεν, ἐξέλειπε τὰ ἔτη. ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης ἡμᾶς, καὶ ὁ Ἀπόστολος διδάσκει, ὁ μὲν, γεγραφὼς τὴν μαρτυρίαν, ὁ δὲ ταύτῃ χρησάμενος, ὡς ὁ αὐτός 5 ἐστι, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείψουσιν.

Χρυσοστόμου. Ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας "ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν "πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην," ὡς δῶρον νομίσῃς εἶναι ὕστερον αὐτῷ προσδοθὲν, τοῦτο καὶ ἄνω προδιωρθώσατο. εἶτα καὶ πάλιν ἐπιδιορθοῦται λέγων "καταρχὰς," οὐχὶ νῦν ἀλλ' ἄνωθεν. ἰδοὺ πά- 10 λιν καὶ τὸν Σαμοσατέα καιρίᾳ πλήττει πληγῇ καὶ Ἄρειον· ἃ περὶ τοῦ Πατρός ἐστιν εἰπεῖν, ταῦτα ἁρμόσας τῷ Υἱῷ. μετὰ δὲ τούτου, καί τι ἄλλο πάρεργον ἠνίξατο. καὶ γὰρ τὴν μετασχημάτισιν τοῦ κόσμου παρεδήλωσε λέγων, ὅτι ἀλλαγήσονται, ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησὶν, ὅτι μετασχηματίσει τὸν κόσμον, καὶ τὸ 15 εὔκολον δηλῶν, ἐπήγαγεν, "ἑλίξεις αὐτοὺς," ὥσπερ γάρ τις περιβόλαιον, οὕτως αὐτὸς τὸν κόσμον ἑλίξει καὶ ἀλλάξει. εἰ δὲ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μετασχημάτισιν οὕτως εὐκόλως ἐργάζεται, ἐπὶ τῆς ἐλάττονος δημιουργίας ἑτέρου ἐδεῖτο, μέχρι τίνος οὐκ αἰσχύνεσθε; 20

Θεοδωρήτου Ψαλμοῖς περὶ . . . Ὁ δὲ νοῦς τῶν ψαλμικῶν ῥημάτων τοιοῦτος. τὴν μὲν κτίσιν ὁ ποιητὴς ὡς ἂν ἐθέλῃς μετασκευάζεις· τρεπτὴ γάρ ἐστι, καὶ τοῖς σοῖς ἀκολουθεῖ νεύμασιν, αὐτὸς δὲ, ἄτρεπτον ἔχεις τὴν φύσιν καὶ ἀναλλοίωτον. τούτου δὴ χάριν περὶ μὲν τῆς κτίσεως ὁ προφήτης φησὶν, ὁ ποιῶν πάντα καὶ 25 μετασκευάζων αὐτά. περὶ δὲ σοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ σὺ περὶ σεαυτοῦ, ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι. σὺ τῇ γῇ τὸ εἶδος δέδωκας καὶ τὴν τάξιν, "κατ' ἀρχάς·" τουτέστιν ἅμα τῷ οὐσιωθῆναι τοὺς ἀνθρώπους μὴ ὄντας ἐποίησας τῇ ἐνεργητικῇ σου δυνάμει, καὶ τούτων μεταβολὴν δεχομένων καὶ ἀλλοιουμένων ὡς 30 ποιημάτων, σὺ τὸ ἄτρεπτον ἔχεις ὡς ποιητής. τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἤρξατο γίνεσθαι, καὶ προάγει αὐτὸν ἡ ἀρχὴ, καὶ τὸ εἶναι αὐτῶν ἐν τῷ γίνεσθαι μετρεῖται. ὁ δὲ Λόγος οὐκ ἔχων ἀρχὴν, τοῦ εἶναι τῶν τὴν ἀρχὴν ἐχόντων δημιουργὸς γίνεται.

Ἀπολοῦνται δὲ οἱ οὐρανοὶ οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ σχῆμα. 35

"παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου," καὶ ἅπαντα δὲ τὰ ὁρώμενα καταγηράσει, καὶ ἱματίου μιμήσεται παλαιότητα, τῇ συνεχεστέρᾳ χρήσει καὶ τῷ χρόνῳ· σὺ δὲ αὐτὴν ἀλλάξεις καὶ νεουργήσεις, καὶ ἄφθαρτα ποιήσεις ἀντὶ φθαρτῶν. καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἐκ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, καὶ οἱ 5 οὐρανοὶ ὑποβληθήσονται φθορᾷ. ἡ δὲ φθορὰ αὕτη γενήσεται αὐτοῖς εἰς ἀνακαινισμὸν, καὶ συστελεῖς αὐτοὺς οὕτως εὐχερῶς, ὡς ἑλίσσει τις περιβόλαιον· ἑλιχθήσονται γὰρ εἰς βέλτιον σχῆμα μεταβαλλόμενοι, καὶ ἀλλαγήσονται, καὶ τροπὴν ἀγαθὴν ὑπομενοῦσι τὴν ἀπὸ τῆς παλαιότητος ἐπὶ τὴν ἀνακαίνισιν καὶ τὴν ἀφθαρσίαν. 10 ἀλλὰ τὴν μὲν κτίσιν οὕτω μεταρυθμίζεις καὶ μεθαρμόζεις, καὶ μεταβάλλεις τὰ πάντα ὡς θέλεις. σὺ δὲ ἅτε Θεὸς, ἄτρεπτον ἔχεις τὴν φύσιν καὶ ἀΐδιον, καὶ ἀλλοιώσεως κρείττονα. κτισμάτων γὰρ ἴδιον τὸ ἀλλοιοῦσθαι, τῷ καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἀποτροπῆς ἦρχθαι, καὶ ἀπό τινος ἀρχῆς. σοῦ δὲ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύ- 15 τως ἔχοντος ἀτρέπτου τε καὶ ἀμεταβλήτου ὄντος, ὑπερούσιος ἡ οὐσία, ἄναρχός τε καὶ ἀτελεύτητος. μόνος γὰρ ἔχεις ἀθανασίαν καὶ τὴν ὕπαρξιν ἐπ' ἄπειρον. ἔτη γὰρ ἐπὶ Θεοῦ τὴν παράτασιν τοῦ εἶναι νοητέον. ὡς δὲ οὐκ ἔμελλεν ἄτρεπτος εἶναι ὁ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἓν ὢν καὶ τῆς οὐσίας ἴδιος ὢν αὐτοῦ, ἧς ἀτρέπτου οὔσης, 20 ἄτρεπτον καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς γέννημα.

Εἰ δὲ τοῦ ὄντος Λόγου τροπὴν Ἀρειανικὴν καταψεύδονται, μανθανέτωσαν ποῦ τούτοις ὁ λόγος κινδυνεύει· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται. καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱὸν ἑώρακε τὸν Πατέρα, καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γνῶσις, γνῶσις ἐστὶ τοῦ Πατρός. οὐκοῦν 25 ἀναλλοίωτος ἡ εἰκὼν τοῦ ἀτρέπτου εἴη ἄν. ὁ μὲν οὖν Δαβὶδ πρὸς αὐτὸν ψάλλει, "σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ," ὁ δὲ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ φησιν, "ἴδετέ με ὅτι ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι·" εἰ γὰρ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ τὸν Υἱὸν ἁρμόσει λέγειν, ὅτι μάλιστα γενόμενος ἄνθρωπος, δείκνυσι τὴν ταυτότητα καὶ τὸ 30 ἄτρεπτον αὐτοῦ τοῖς νομίζουσι διὰ τὴν σάρκα ἠλλοιῶσθαι αὐτὸν καὶ ἕτερόν τι γεγενῆσθαι.

Πάντων τοίνυν τῶν γενητῶν καὶ πάσης τῆς κτίσεως διὰ τῆς οὐρανοῦ καὶ γῆς σημασίας τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν τὴν φύσιν ἡ Γραφὴ λέγουσα, καὶ τὸν Υἱὸν ὑπεξαίρουσα τούτων, δείκνυσι μηδόλως 35

γενητὸν αὐτὸν εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτὸν ἀλλοιοῦντα τὰ ἄλλα· καὶ μὴ ἀλλοιούμενον αὐτὸν διδάσκει δι' ὧν φησι, "σὺ δὲ ὁ αὐτὸς "εἶ." καὶ εἰκότως· τὰ μὲν γὰρ γενητὰ ἐξ οὐκ ὄντων ὄντα, καὶ ὄντα πρὶν γένηται ὅλως ὅτι οὐκ ὄντα γένηται, ἀλλοιουμένην ἔχει τὴν φύσιν. ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ὢν, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ 5 ἴδιος, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῃ ἀρχῇ τὸ εἶναι ἔχων, ἀλλ' ἐν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, ἵνα καὶ αὐτὸς ἄναρχος ᾖ, ἀναλλοίωτος καὶ ἄτρεπτος ἐστὶν, ὡς αὐτὸς ὁ Πατήρ. οὐ γὰρ θέμις εἰπεῖν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀτρέπτου τρεπτὸν γεννᾶσθαι Λόγον, καὶ ἀλλοιουμένην σοφίαν. πῶς γὰρ ἔτι Λόγος, εἰ τρεπτός ἐστιν; ἢ πῶς ἐστι σοφία τὸ ἀλλοιού- 10 μενον; εἰ μὴ ἄρα ὡς ἐν οὐσίᾳ συμβεβηκέναι τινὰ χάριν καὶ ἕξιν ἀρετῆς, καὶ κεκλῆσθαι ταύτην οὕτως Λόγον καὶ Υἱὸν καὶ σοφίαν εἴποιεν· ὥστε καὶ ἀφαιρεῖσθαι καὶ προστίθεσθαι αὐτῇ δύνασθαι. ἀλλ' οὐκ ἔστι Χριστιανῶν ἡ πίστις αὕτη· τὸ γὰρ τρεπόμενον καὶ οὐχ ἱστάμενον ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ πῶς δύναται εἶναι ἀληθές; ἀλλὰ 15 μὴν ὁ Κύριος περὶ ἑαυτοῦ λέγει, "ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια," καὶ τὸ ἄτρεπτον αὐτοῦ τοῦτο δείκνυσιν. οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἀπὸ τῆς καρδίας ὡς ἀπὸ φθορᾶς ταῦτα ἐξεμοῦσι, καὶ γένητον αὐτὸν λέγουσι.

Κυρίλλου θησαυρικῶν. Ἀλλὰ μὴν πᾶν ὅπερ ἂν φαίνηται γεγονὸς κατ' οὐσίαν, καὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι καταλήξει ποτὲ, θελή- 20 σαντος τοῦ δημιουργοῦ· καὶ ὅπερ ἂν ἔχοι φύσιν τοῦ παθεῖν τί δεκτικὴν, πάθοι ἂν καὶ εἰ μήπω πέπονθε· τὸ δὲ πάσχειν οὐ πεφυκὸς, οὐκ ἄν τι πάθοι ποτὲ καὶ ἕτερόν τι παρ' ἐκεῖνο ἐστί· καὶ τὸ ἀεὶ ὡσαύτως ὢν, οὔτε τοῦ εἶναι ἤρξατο, οὔτε μὴν οἶδε τὸν ἐπὶ τῷ τέλει δρόμον, ὥσπερ τὰ τοῦ εἶναι ἀρξάμενα. ἀλλ' οὐκ ἄν τις εἴποι 25 νοῦν ἔχων, τὰ τοσαύτην ἔχοντα πρὸς ἄλληλα τὴν ἐναντιότητα, καὶ οὕτω κατὰ φύσιν διεστηκότα, ὁμογενῆ τε εἶναι, καὶ τῆς αὐτῆς ὑπάρχειν οὐσίας. εἰ τοίνυν ἐπὶ μὲν τῶν ποιημάτων ὡς ὑποκειμένων φθορᾷ λέγεται, αὐτοὶ ἀπολοῦνται, ἐπὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, "σὺ δὲ διαμένεις;" κἀκεῖνα μὲν παλαιωθήσεται ὡς γενητικὴν ἔχοντα τὴν φύ- 30 σιν, τοῦ δὲ Υἱοῦ τὰ ἔτη οὐκ ἐκλείψουσι, πῶς ὁ μονογενὴς[u] ἔσται τοῖς Ἀγγέλοις ὁ Υἱός; τοῖς γενητοῖς ὁ ἀγένητος; τοῖς πεποιημένοις ὁ ποιητής; τοῖς παρελθεῖν δυναμένοις ὁ αἰώνιος; εἰ γὰρ καὶ

[u] Leg. ὁμογενής.

ἀθάνατόν τι χρῆμα ὁ Ἄγγελος ἐστὶ διὰ τὴν οὕτω κειμένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ ποιήσαντος βούλησίν τε καὶ χάριν, ἀλλ' ἐπείπερ ἀρχὴν τοῦ εἶναι ἔχει, δύναιτ' ἂν καὶ εἰς τέλος ἐλθεῖν. φύσεως δὲ πλεονεκτήματα τοῖς ἔχουσιν ἐστὶν ἰσχυρὰ, καὶ οὐχὶ τῷ πεποιηκότι Θεῷ· ὥσπερ οὖν καὶ τὸ πῦρ, καυστικὸν μέν ἐστιν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ, 5 οὕτω καὶ Ἄγγελος ἀθάνατος μὲν, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ· μόνος γὰρ αὐτὸς κυρίως ἀθάνατος, φυσικῶς ἔχων, οὐκ ἀπὸ χάριτος, τὴν ἀσφάλειαν, ὥσπερ τὰ γενητά.

13 Πρὸς τίνα δὲ τῶν ἀγγέλων εἴρηκε ποτὲ, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν 10 ποδῶν σου.

Χρυσοστόμου. Οἱ μὲν περὶ Ἄρειον καὶ Εὐνόμιον εἰς τὸν Θεὸν Λόγον εἰρῆσθαι λέγουσι ταῦτα καὶ πρὶν σαρκωθῆναι. οἱ δὲ περὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα καὶ Φωτεινὸν, καὶ Σαβέλλιον, εἰ ψιλὸν ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, τί οὖν ἐροῦσι πρὸς τὸ "ἐκ 15 "γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε;" οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, τὸ γελοιότερον, εἰς τὸν Ἀβραὰμ ἐκ προσώπου τοῦ δούλου. ὅσης δὲ ἀνοίας τὸ νομίζειν τὸν Ἀβραὰμ καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅς γε καὶ τὸ παρεστάναι τοῖς Ἀγγέλοις, μεγίστης ἄξιον ἡγεῖτο τιμῆς εἶναι; ποῦ δὲ ἱερεὺς ὁ Ἀβραὰμ, ὅς γε καὶ αὐτὸς ἱερεῖ τῷ Μελχισεδὲκ 20 ἐχέχρητο, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ εὐλογίας ἐζήτει; πῶς δ' ἂν ἔχοι λόγον περὶ τοῦ Ἀβραὰμ εἰρῆσθαι τὸ "ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου "ἐγέννησά σε;" ἕτεροι δὲ, τὸν μὲν λέγοντα φασὶ τὸν Θεὸν, τὸν δὲ ἀκούοντα τὸν Ζοροβάβελ. τί οὖν; ὁ Ζοροβάβελ κύριος τοῦ Δαβίδ; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον ὃς καὶ αὐτὸς ἀντὶ μεγάλης τιμῆς, 25 Δαβὶδ κέκληται; ποῦ δὲ ἱερωσύνην ἔσχε, καὶ ταύτην ξένην τινὰ καὶ παράδοξον; ἀλλὰ τὰς αἱρετικὰς καὶ Ἰουδαϊκὰς φλυαρίας παρελθόντας, εἰπεῖν χρὴ τἀληθὲς, ὅτι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν εἴρηται ὁ Ψαλμὸς, τὸν μονογενῆ μὲν ἐκ Πατρὸς, κατὰ σάρκα δὲ πρωτότοκον· εἷς γὰρ τὸ συναμφότερον· ἐπιτρέπεται δὲ 30 καθῆσθαι, οὐχ ὡς μονογενὴς, κατὰ τοῦτο γὰρ συναΐδιος καὶ ὁμόθρονος, ἀλλ' ὡς πρωτότοκος καὶ κληρονόμος.

Θεοδωρήτου Ψαλμοῖς. Τοῦτο καὶ Πέτρος εἰς τὸν Κύριον ἐξελάβετο, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ὁρῶν τοὺς Φαρισαίους ἄλλας

περὶ τοῦ Χριστοῦ δόξας ἔχοντας, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον νομίζοντας, μηδὲν πλέον τῶν λοιπῶν ἔχοντα, πεῦσιν αὐτοῖς τοιάνδε προσήνεγκε, "τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος υἱός ἐστιν;" εἰρηκότων δὲ ἐκείνων, τοῦ Δαβὶδ, ἀπεκρίνατο, "πῶς οὖν ὁ Δαβὶδ "ἐν Πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ, λέγων, Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ 5 "Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου." εἶτα ἐπισυλλογίζεται· "εἰ "οὖν Δαβὶδ Κύριον αὐτὸν καλεῖ ἐν Πνεύματι," (ἀλλ' οὐκ ἐν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ,) "πῶς υἱὸς αὐτοῦ ἐστί;" τοῦτο δὲ ἔφη, οὐκ ἐκβάλλων τὸ εἶναι υἱὸν Δαβὶδ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ τῷ ὁμολογουμένῳ τὸ ἀγνοούμενον προστιθείς. τὸ μὲν γὰρ εἶναι υἱὸν τοῦ 10 Δαβὶδ τὸν Χριστὸν, ὡμολόγουν οἱ Φαρισαῖοι. ὅτι δὲ καὶ Κύριος ἦν τοῦ Δαβὶδ, ἠγνόουν παντάπασι. τὸ λεῖπον τοίνυν προστίθησιν, οὐ τὸ ὁμολογούμενον ἀναιρεῖ, διδάσκων ὡς αὐτὸς καὶ υἱὸς Δαβὶδ, τὸ κατὰ σάρκα, καὶ Κύριος αὐτοῦ ὡς Θεὸς καὶ δημιουργός. εἰ οὖν Δαβὶδ ὁ μέγας καὶ εὐσεβὴς, βασιλεὺς καὶ προφητικῆς χάριτος 15 ἠξιωμένος, Κύριον ἑαυτοῦ καλεῖ τὸν δεσπότην Χριστὸν, οὐκ ἄρα μόνον ἄνθρωπος κατὰ τὴν Ἰουδαίων διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ Θεὸς, ὡς τοῦ Δαβὶδ δημιουργός τε καὶ Κύριος.

Καὶ τὸ κοινὸν δὲ τῶν ὀνομάτων τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας δηλοῖ, Κύριος γὰρ Κυρίῳ λέγει, ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ, καὶ ὁ Κύριος 20 κτίσματι. τὸ δὲ "κάθου," μέγα μὲν καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἅπασαν κτίσιν, πλὴν ἀνθρωπίνως αὐτῷ εἴρηται. ὡς γὰρ Θεὸς ὁ Υἱὸς, αἰώνιον ἔχει τὸν θρόνον, καὶ οὐ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάληψιν, ταύτης ἠξιώθη τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἔλαβεν ὡς ἄνθρωπος, ὅπερ εἶχεν ὡς 25 Θεός. σημαίνει δὲ ὁ μὲν θρόνος τὴν βασιλικὴν ἀξίαν· ἡ δὲ κάθισις, τὸ βέβαιον καὶ ἑδραῖον, καὶ τὴν ἐν ταυτῷ τῶν ἀγαθῶν ἵδρυσίν τε καὶ διαμονήν· ἡ δεξιὰ δὲ χώρα τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον. τοῦτο γὰρ ἡ κοινωνία τῆς καθέδρας δηλοῖ τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα συμβασίλευσιν. εἰ δὲ τὸ εἰπεῖν "κάθου" σκανδαλίζει τινὰς, ἀκουέτωσαν 30 ὅτι ἐκ δεξιῶν κάθηται, καὶ τοῦ σκανδάλου ἀπαλλαττέσθωσαν· τὸ γὰρ δεξιὸν, τὴν πρὸς τὸ ἶσον σχέσιν δηλοῖ. οὐ σωματικῶς τοῦ δεξιοῦ λαμβανομένου, ἀλλ' ἐκ τῶν τιμίων τῆς προεδρίας ὀνομάτων, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς παριστῶντος τοῦ λόγου. 35

Ἀθανασίου περὶ Πίστεως. Πλὴν ὅπερ ἔφημεν τὸ "κάθου "ἐκ δεξιῶν μου," εἰς τὸ Κυριακὸν σῶμα λέγεται· εἰ γὰρ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν "τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει Κύριος," πάντα δὲ χωρεῖ ὁ Θεὸς, ὑπ' οὐδενὸς δὲ χωρεῖται, εἰς ποῖον καθέζεται θρόνον; τὸ σῶμα τοίνυν ἐστὶν ᾧ λέγει "κάθου ἐκ δεξιῶν μου," 5 οὗ καὶ γέγονεν ἐχθρὸς ὁ διάβολος σὺν ταῖς πονηραῖς δυνάμεσι, καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες οἱ τοῖς Χριστοῦ κηρύγμασιν ἀντιπίπτοντες.

Ἀπολιναρίου. Καὶ ἀνθρώπινον μὲν τὸ πρόσταγμα, ἀρχὴν τῇ καθέδρᾳ παρεχόμενον. θεῖον δὲ τὸ ἀξίωμα τὸ συγκαθῆσθαι Θεῷ, ᾧ 10 παρεστήκασι καὶ λειτουργοῦσιν αἱ μυριάδες καὶ χιλιάδες. ὥσπερ δὲ ὡς πρὸς ἄνθρωπον λέγει τὸ "κάθου," οὐ γὰρ τῷ ἀεὶ καθημένῳ ἐπὶ θρόνου δόξης, καθὸ Θεὸς Λόγος εἴρηται, μετὰ τὴν ἐκ γῆς ἄνοδον, ἀλλὰ τῷ νῦν εἰς τὴν ἐπουράνιον ὑψωθέντι δόξαν, καθὸ ἄνθρωπος, οὕτως οὐδὲ τοὺς ἐχθροὺς ὡς Θεῷ ὑποτάσσει, ἀλλ' ὡς 15 ἀνθρώπῳ. καὶ διδάσκει Παῦλος, ἴδιον αὐτοῦ τιθεὶς τὸ κατόρθωμα, κατὰ τὸ θεϊκὸν δηλαδὴ, ἐν οἷς φησι, "κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ "δύνασθαι αὐτὸν καὶ ὑποτάξαι ἑαυτῷ τὰ πάντα."

Χρυσοστόμου Ψαλμοῖς. Σὺ δὲ ἀκούων τοῦ προφήτου λέγοντος ὅτι ὁ Πατὴρ τίθησιν ὑπὸ τοὺς πόδας, μὴ θορυβηθῇς· οὐ γὰρ 20 ὡς ἀτονοῦντος τοῦ παιδὸς τοῦτο εἴρηται. ὁ Παῦλος γοῦν αὐτὸν φησὶ τοὺς ἐχθροὺς τιθέναι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθησι λέγων· "ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν "καὶ δύναμιν·" κοινὰ γὰρ τὰ ἔργα, τὰ ἐκείνου τούτου, καὶ τὰ τούτου ἐκείνου. ὥστε κἂν ἀκούσῃς, ὅτι ὁ Πατὴρ ὑπέταξε, μὴ 25 ἀλλότριον εἶναι λέγε τὸν Πατέρα τοῦ πράγματος· καὶ ὑποπόδιον δὲ ἀκούων, μηδὲν αἰσθητὸν νόμιζε, ἀλλὰ τὴν ἐπιτεταμένην ὑποταγήν.

Θεοδωρήτου Ψαλμοῖς. Τὸ δὲ "ἕως οὗ," οὐ χρόνου ἐστὶν ὅρος, ἐπεὶ, πῶς ἕστηκεν ἐκείνῳ τὸ προφητικὸν τὸ λέγον, "ἡ ἐξουσία 30 "αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος. καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία ἥτις οὐ "διαφθαρήσεται, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος," εἴγε μέχρι τούτου μέλλει βασιλεύειν; οὐ τοίνυν χρόνου σημαντικὸν τὸ "ἕως," ἀλλ' ἰδίωμα τῆς θείας Γραφῆς, οἷον τὸ "ἕως ἂν "καταγηράσηται, ἐγώ εἰμι." δῆλον δὲ ὅτι οὐ συμπεριορίζεται τὸ 35

εἶναι τοῦ Θεοῦ τῷ γήρᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ γηρώντων καὶ τελευτώντων διαμένει ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ οὐκ ἐκλείψουσι. τοῦτο ἔοικεν ἐκείνῳ τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ, "δεῖ γὰρ "αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ ἂν θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ "ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ." οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὸ ἄχρι χρόνου δηλω- 5 τικόν. ποῖον γὰρ ἔχει λόγον ἔτι μέν τινων ἀντιλεγόντων βασιλεύειν αὐτὸν, μετὰ δὲ τὴν ἁπάντων ὑποταγὴν ἀφαιρεῖσθαι τὴν βασιλείαν; καὶ μὴν Δανιὴλ ὁ προφήτης μετὰ τὴν τῶν θηρίων ἀναίρεσιν αὐτὸν ἔφη βασιλεύειν εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ μὴ ἔσεσθαι τέλος. πῶς δὲ καὶ οἱ ἅγιοι συμβασι- 10 λεύουσιν, ἢ τίνι συμβασιλεύσουσι, τοῦ τὴν βασιλείαν ὑπεσχημένου ἀποτιθεμένου τὴν βασιλείαν; οὐκοῦν τὸ "ἕως" χρόνου δηλωτικὸν, ἀλλὰ κατὰ ἰδίωμα τῆς θείας κεῖται Γραφῆς.

Γρηγορίου θεολόγου. Σὺ δὲ ὁ τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς ἐλαττῶν, ὡς μέγιστόν τι προβάλλῃ καὶ ἄμαχον, τὸ "δεῖ γὰρ 15 "αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι τοῦδε," καὶ "ὑπ' οὐρανοῦ δειχθῆναι ἄχρι "χρόνων ἀποκαταστάσεως," καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν ἔχειν ἕως τῆς τῶν ἐχθρῶν ἐπικρατήσεως, τὸ μετὰ τοῦτο δὲ τί λῆξαι τῆς βασιλείας, ἢ τῶν οὐρανῶν ἀποστῆναι. τίνος παύσοντος; ἢ δι' ἥν τινα αἰτίαν; ὡς τολμηρὸς ἐξηγητὴς σὺ καὶ λίαν ἀβασίλευτος, 20 καὶ μὴν ἀκούεις τῆς βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι πέρας· ἀλλὰ τοῦτο πάσχεις παρὰ τὸ μὴ γινώσκειν ὅτι τὸ "ἕως" οὐ πάντως ἀντιδιαιρεῖται τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ τὸ μέχρι μὲν τοῦδε τίθησι, τὸ ὑπὲρ τοῦτο δὲ, οὐκ ἀναίνεται. ἢ πῶς νοήσεις, ἵνα μὴ τὰ ἄλλα λέγω, τὸ "ἔσομαι μεθ' ὑμῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος;" ἆρ' ὡς μετὰ 25 τοῦτο οὐκ ἐσομένου; καὶ τίς ὁ λόγος;

Θεοδωρήτου. Κατὰ δὲ τὸν ἡμέτερον λόγον, οὐχ ὡς Θεῷ λέγει "κάθου ἐκ δεξιῶν μου." πῶς γάρ; ὁ θρόνος γὰρ αὐτοῦ εἰς αἰῶνα αἰῶνος. ὡς ἄνθρωπος τοίνυν ταύτης μετέλαχε τῆς τιμῆς· ὡς γὰρ Θεὸς αἰώνιον ἔχει τὸν θρόνον. 30

Χρυσοστόμου. Ἅμα δὲ καὶ μεγίστη παραμυθία κἀκεῖνο ἦν τοῖς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσασι, τὸ γνῶναι ὅτι οὐκ ἔσται οὕτω τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ πάντα μεταβολὴν λήψεται καὶ ἀλλαγήσεται, αὐτὸς δὲ μένει διὰ παντὸς ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ ἄπειρος ὤν. καὶ νῦν δὲ ἰδοὺ πάλιν αὐτοὺς παραθαρρύνει, εἴ γε μέλλοιεν οἱ ἐχθροὶ αὐτῶν 35

ἡττηθήσεσθαι. καὶ ὅτι ἐχθροὶ αὐτῶν οἱ αὐτοὶ εἰσὶ καὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο βασιλείας, τοῦτο ὁμοτιμίας, τοῦτο τιμῆς, οὐκ ἀδυναμίας· τὸ τὸν Πατέρα ὀργίζεσθαι ὑπὲρ τῶν εἰς τὸν Υἱὸν γεγενημένων, τοῦτο πολλῆς ἀγάπης δεῖγμα καὶ γνησιότητος, τῆς ὡς ἀπὸ πατρὸς πρὸς υἱόν. ὁ δὲ ὀργιζόμενος ὑπὲρ αὐτοῦ πῶς ἀλλότριος 5 αὐτοῦ ἐστίν; ὁ λέγων "ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου," ὅπερ καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ Ψαλμῷ λέγεται· "ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελά-"σεται αὐτοὺς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς. τότε λαλήσει "πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐ-"τούς." καὶ πάλιν αὐτὸς, τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' 10 αὐτοὺς, ἀγάγετε ὧδε ἐνώπιόν μου, καὶ κατασφάξατε αὐτούς." ὅτι γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ τὰ ῥήματα, ἄκουσον τί φησι καὶ ἑτέρωθι, "ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε· "ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος." καὶ πάλιν, "ἀρθήσεται ἀφ' "ὑμῶν ἡ βασιλεία, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς 15 "αὐτῆς." καὶ πάλιν, "ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον τοῦτον συγκλασθή-"σεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσει, λικμήσει αὐτόν." ἄλλως δὲ ὁ μέλλων ἐκεῖ κρίνειν αὐτοὺς, πολλῷ μᾶλλον αὐτοὺς δίκην ἐνταῦθα τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας ἀπήτησεν, ὥστε τιμῆς μόνης ἐστὶ τῆς εἰς τὸν Υἱὸν, τὸ "ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου." 20

14 Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν;

Θεοδωρήτου. Ἱκανῶς καὶ τὴν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον διαφορὰν ἔδειξεν· ὁ μὲν γάρ, φησιν, ἐκ δεξιῶν κάθηται, οὗτοι δὲ ὡς διάκονοι 25 πέμπονται τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα σωτηρίας.

Χρυσοστόμου. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι. τί θαυμαστόν φησιν εἰ τῷ Υἱῷ λειτουργοῦσιν, ὅταν καὶ πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐκπέμπονται; ὅρα πῶς ἐπαίρει αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ πολλὴν δείκνυσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς τιμήν. εἴπερ Ἀγγέλους τοὺς ὑπὲρ 30 ἡμᾶς ταύτην ἔταξεν ἔχειν διακονίαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν, εἰς τοῦτο φησὶ, κέχρηται αὐτοῖς· τοῦτο Ἀγγέλων λειτουργία, τὸ διακονεῖν τῷ Θεῷ εἰς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, ὥστε ἀγγελικὸν ἔργον τοῦτο τὸ πάντα ποιεῖν εἰς σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ τοῦ

Χριστοῦ τὸ ἔργον ἐστίν· αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς δεσπότης σώζει, αὐτοὶ δὲ ὡς δοῦλοι ἀποστέλλονται. εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς δοῦλοι, μᾶλλον δὲ σύνδουλοι Ἀγγέλων, τί κεχήνατε πρὸς τοὺς Ἀγγέλους; οὗτοι δοῦλοι εἰσὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ πανταχοῦ δι' ἡμᾶς καὶ πρὸς σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν ἐκπέμπονται, ὥστε ὁμόδουλοι ἡμῶν εἰσίν. 5 ἐννοήσατε πῶς οὐ πολλὴν δίδωσι τοῖς κτίσμασιν ὁ Παῦλος διαφορὰν, καίτοι πολὺ τὸ μέσον Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. ἀλλ' ὅμως πλησίον ἡμῶν αὐτοὺς ἵστησι, μονονουχὶ λέγων, ἡμῖν λειτουργοῦσι, δι' ἡμᾶς περιτρέχουσιν, ἡμῖν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑπηρετοῦσιν. αὕτη ἐστὶν ἡ διακονία αὐτῶν, τὸ δι' ἡμᾶς πανταχοῦ πέμπεσθαι. 10

Τούτων τῶν ὑποδειγμάτων μεστὴ μὲν ἡ παλαιὰ, μεστὴ δὲ καὶ ἡ καινή· ὅταν γὰρ Ἄγγελοι ποιμένας εὐαγγελίζωνται, ὅταν τὴν Μαρίαν, ὅταν τὸν Ἰωσὴφ, τὸν Ζαχαρίαν, ὅταν ἐπὶ τοῦ μνήματος καθέζωνται, ὅταν πέμπωνται εἰπεῖν τοῖς μαθηταῖς, "Ἄνδρες Γαλι-"λαῖοι τί ἑστήκατε, βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;" ὅταν Πέτρον 15 ἀπολύωσι τοῦ δεσμωτηρίου· ὅταν Φιλίππῳ διαλέγωνται, πῶς ὑμῖν οὐχ ὑπουργοῦσιν; ἐννόησον τοίνυν τὴν τιμὴν ὅση τυγχάνει· ὅταν ὡς πρὸς φίλους πέμπῃ τοὺς Ἀγγέλους διακόνους ὁ Θεὸς, ὅταν πάντας τοὺς Ἀποστόλους Ἄγγελος ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου ἐκβάλλῃ καὶ λέγῃ "πορευθέντες στῆτε καὶ λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα 20 "τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης." τί τὰ ἄλλα λέγω; καὶ αὐτῷ Παύλῳ Ἄγγελος φαίνεται. ὁρᾷς αὐτοὺς διακονοῦντας ἡμῖν διὰ τὸν Θεὸν, καὶ εἰς τὰ μέγιστα διακονοῦντας; διὰ τοῦτο φησὶ Παῦλος· "πάντα ὑμῶν εἴτε ζωὴ, εἴτε θάνατος, εἴτε κόσμος, εἴτε "ἐνεστῶτα εἴτε μέλλοντα." ἐπέμφθη μὲν οὖν καὶ ὁ Υἱὸς, ἀλλ' 25 οὐχ ὡς διάκονος, οὐδὲ ὡς λειτουργὸς, ἀλλ' ὡς Υἱὸς καὶ μονογενὴς, καὶ τὰ αὐτὰ τῷ Πατρὶ βουλόμενος. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπέμφθη, οὐδὲ γὰρ ἐκ τόπου εἰς τόπον μετέβη, ἀλλὰ σάρκα ἀνέλαβεν. οὗτοι δὲ τόπους ἀμείβουσι καὶ τοὺς προτέρους ἀφέντες ἐν οἷς εἰσὶν, οὕτως εἰς ἑτέρους ἔρχονται, ἐν οἷς οὐκ ἦσαν. καὶ τοῦτο δὲ 30 πάλιν παραθαρρύνων τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας λέγει, τί δεδοίκατε; ἄλλοι διακονοῦσιν ὑμῖν.

Βασιλείου κατ' Εὐνομίου περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Πλὴν ἰστέον ὅτι Ἄγγελοι πάντες, ὥσπερ προσηγορίας μιᾶς, οὕτω

καὶ φύσεως πάντως τῆς αὐτῆς τυγχάνουσιν· ἀλλ' ὅμως οἱ μὲν αὐτῶν ἐθνῶν προεστήκασιν, οἱ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν εἰσι παρεπόμενοι. ὅσῳ μέν τοι προτιμότερον ἔθνος ὅλον ἑνὸς ἀνδρὸς, τοσοῦτο δή που μεῖζον ὑπάρχειν ἀνάγκη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐθνάρχου Ἀγγέλου, τῶν ἑνὸς ἑκάστου τὴν προστασίαν πεπιστευμένων. τὸ δὲ 5 *συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πιστῶν Ἄγγελον οἷον παιδαγωγόν τινα καὶ νομέα τὴν ζωὴν διευθύνοντα, οὐδεὶς ἀντερεῖ, μεμνημένος τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, εἰπόντος, " μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν ἐλαχίστων τούτων, " ὅτι οἱ Ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ " Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." καὶ ὁ ψαλμῳδὸς φησὶ,* 10 *" παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτόν." καὶ ὁ Ἰακὼβ " ὁ Ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου." ὅτι δὲ πάλιν εἰσί τινες καὶ Ἄγγελοι καὶ ὅλων ἐθνῶν προεστῶτες, Μωσῆς ἡμᾶς διδάσκει διὰ τῆς ᾠδῆς λέγων· " ὅτε δὲ ἐμέριζεν ὁ Ὕψιστος " ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ* 15 *" ἀριθμὸν Ἀγγέλων αὐτοῦ." καὶ ὁ σοφὸς Δανιὴλ ἐν τῇ τοῦ Ἀγγέλου ὀπτασίᾳ ἤκουσεν αὐτοῦ λέγοντος, " ὅτι ὁ ἄρχων βασιλείας " Περσῶν εἱστήκει ἐξ ἐναντίας μου. καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ εἷς τῶν " ἀρχόντων τῶν πρώτων ἦλθε βοηθῆσαί μοι." καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν ὁ αὐτὸς, " καὶ ὁ ἄρχων τῶν Ἑλλήνων ἤρχετο." ἀλλὰ καὶ* 20 *ἀρχιστράτηγος Κύριος τῆς δυνάμεως λέγεταί τις ὁ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου φανερωθείς· καὶ πάλιν τινὲς λεγεῶνες Ἀγγέλων. ὁ τοίνυν ἀρχιστράτηγος τῶν ἐν τοῖς λεγεῶσι κατατεταγμένων ἄρχων ἐστὶ δηλονότι· Ἄγγελοι δὲ ὅμως τῇ φύσει πάντες. καὶ κατὰ μὲν ἀξίωμα ἡ διαφορὰ, κατὰ δὲ τὴν φύσιν ἡ* 25 *κοινωνία. καὶ ὥσπερ ὁ ἐπὶ πάντων Θεὸς οὐκ ἀπαξιοῖ διακύπτειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ αἱ νοηραὶ δυνάμεις τὴν διακονίαν ὑπὲρ εὐεργεσίας τῶν ἀνθρώπων ἀρνοῦνται.*

ἈΘΑΝΑΣΙΟΥ. *Πλὴν τὸ μὲν διακονεῖν τῶν δούλων ἐστὶν, ὡς* 30 *γενητῶν, τὸ δὲ δημιουργεῖν τοῦ Θεοῦ μόνου, καὶ τοῦ ἰδίου Λόγου αὐτοῦ. διὸ ἐπὶ μὲν τοῦ δημιουργεῖν, οὐκ ἄν τις ἄλλον εὕροι ἢ μόνον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ, καὶ χωρὶς τοῦ Λόγου ἐγένετο οὐδὲ ἕν. πρὸς δὲ τὰς διακονίας, οὐχ εἷς, ἀλλ' ἐκ*

πάντων πολλοί εἰσιν. ἐν μὲν γὰρ Ἀγγέλοις, μυριάδες παρεστή-
κασι λειτουργῶν καὶ ἑτοίμων πρὸς τὸ ἐξαποστέλλεσθαι, καὶ προ-
φῆται δὲ πολλοὶ καὶ Ἀπόστολοι. εἴπερ οὖν κτίσμα ἦν καὶ τῶν
γενητῶν ὁ Υἱὸς, ἔδει πολλοὺς εἶναι τοιούτους υἱοὺς, ἵνα καὶ πολ-
λοὺς τοιούτους διακόνους ἔχῃ ὁ Θεός· νῦν δὲ εἷς τοῦ ἑνὸς Πατρὸς 5
Λόγος καὶ μία τοῦ Θεοῦ εἰκών ἐστιν. ἀλλ' ἰδού φησι, καὶ ὁ ἥλιος
μόνος εἷς καὶ ἡ γῆ μία. ἄφρονες, εἰπάτωσαν ὅτι καὶ ὕδωρ ἓν, καὶ
πῦρ ἓν, ἵνα ἀκούσωσιν ὅτι τῶν γενομένων ἕκαστον, ἓν μέν ἐστι
κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, πρὸς δὲ τὴν ἐγχειριζομένην διακονίαν καὶ
λειτουργίαν, οὐκ ἔστιν ἕκαστον ἱκανὸν καὶ μόνον αὐτάρκως· μία 10
δὲ καὶ κοινὴ πάντων ἡ λειτουργία, καὶ τὰ ἑκάστου λείποντα παρὰ
τοῦ ἑτέρου πληροῦται. ἥλιος γοῦν ἐν ἡμέρᾳ φαίνει, καὶ σελήνη ἐν
νυκτὶ, καὶ γῆ βλαστάνει, καὶ τὸ στερέωμα διαχωρίζει ἀνὰ μέσον
ὕδατος καὶ ὕδατος· καὶ ὅλως οὐδὲ ἓν μόνον, ἀλλ' ἕκαστα τῶν
γενομένων, ὥσπερ ἀλλήλων ὄντα μέλη, καθάπερ ἓν σῶμα τὸν 15
κόσμον ἀποτελοῦσι. καὶ ἁπλῶς ἐν τοῖς κτίσμασιν, οὐδέν ἐστιν ἓν
καὶ μόνον καθ' ἑαυτὸ καὶ πρῶτον γενόμενον, ἀλλὰ μετὰ πάντων
ἅμα τὴν γέννησιν ἔχει, κἂν τῇ δόξῃ διαφέρῃ τῶν ἄλλων.

Οὐδὲ γὰρ ἕκαστον τῶν ἀστέρων, οὐδὲ τῶν μεγάλων φωστή-
ρων, ὁ μὲν, πρῶτος, ὁ δὲ, δεύτερος ἐφάνη, ἀλλὰ μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ 20
τῷ αὐτῷ προστάγματι οἱ πάντες ἐκλήθησαν εἰς τὸ εἶναι. οὕτω
καὶ τῶν τετραπόδων, καὶ πετεινῶν καὶ νηκτῶν, καὶ κτηνῶν καὶ
τῶν αὐτῶν ἡ γένεσις ἐπλάσθη, οὕτως καὶ τὸ κατ' εἰκόνα γένος
γέγονε τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὰρ καὶ ὁ Ἀδὰμ ἐκ γῆς μόνος ἐπλά-
σθη, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς διαδοχῆς παντὸς γένους. 25
ἀπὸ δὲ τῆς φαινομένης κτίσεως, καὶ τὰ ἀόρατα νοούμενα καθο-
ρᾶται, ὅτι κἀκεῖ ὁμοῦ πάντα κατὰ γένος συνέστη· οὐ γὰρ ἕκα-
στον ἠρίθμησεν ὁ Ἀπόστολος, εἴτε Ἄγγελος, εἴτε θρόνος, εἴτε
κυριότης καὶ ἐξουσία, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα κατὰ τὴν τάξιν, εἴτε
Ἄγγελοι, εἴτε Ἀρχάγγελοι, εἴτε ἀρχαί. τῶν γὰρ κτισμάτων τοι- 30
αύτη ἡ γένεσις. εἴπερ οὖν κτίσμα ἦν καὶ ὁ Λόγος, ἔδει μὴ
πρῶτον αὐτὸν ἀλλὰ μετ' ἄλλων δυνάμεων ἅμα γίνεσθαι, κἂν τῇ
δόξῃ πλέον τῶν ἄλλων ὑπερέχει. οὕτω γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων
κτισμάτων εὑρεῖν ἐστιν, ὅτι ἅμα μὲν γεγόνασι, καὶ οὐκ ἔστι πρῶ-

τος ἢ δεύτερος. διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων ἐν δόξῃ. καὶ οἱ μὲν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ κύκλῳ, καὶ ἄλλοι ἐξ ἀριστερῶν, καὶ πάντες ὑμνοῦσιν ἅμα, καὶ παρεστήκασι λειτουργοῦντες τῷ Κυρίῳ.

Οὐκοῦν εἰ κτίσμα ἐστὶν ὁ Λόγος, οὐ πρῶτος ἂν εἴη, οὐδὲ ἀρχὴ τῶν ἄλλων. εἰ δὲ πρὸ πάντων ἐστὶν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐστὶ, καὶ 5 μόνος αὐτὸς πρῶτος καὶ Υἱός ἐστιν, οὐκ ἄρα οὐδὲ ἀρχὴ τῶν πάντων τῇ οὐσίᾳ ἐστίν. ἐν γὰρ τοῖς πᾶσι καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν πάντων συναριθμεῖται. εἰ δὲ μὴ ἀρχή ἐστιν, οὐδὲ κτίσμα ἐστίν. ἀλλ' εὔδηλον ἂν εἴη ὡς τῇ οὐσίᾳ καὶ τῇ φύσει τῶν μὲν κτισμάτων διέστηκε, καὶ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν, τοῦ δὲ μόνου καὶ ἀληθινοῦ 10 Θεοῦ εἰκών ἐστι μόνος καὶ αὐτὸς ὑπάρχων. διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ τοῖς κτίσμασιν αὐτὸν συντάττουσιν αἱ γραφαὶ, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Δαβὶδ ἐπιπλήττει τοῖς τοιοῦτόν τι κἂν ἐνθυμεῖσθαι τολμῶσι, λέγων "τίς ὅμοιός σοι ἐν Θεοῖς Κύριε; ἢ τίς ὅμοιος τῷ Κυρίῳ ἐν "υἱοῖς Θεοῦ;" ὁ δὲ Βαροὺχ, "οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν· οὐ λογισθήσε- 15 "ται ἕτερος πρὸς αὐτόν." ὁ μὲν γὰρ κτίζει, τὰ δὲ κτίζεται. καὶ ὁ μὲν ἴδιός ἐστι Λόγος τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας· τὰ δὲ γενόμενα, οὐκ ὄντα πρότερον, δι' αὐτοῦ τοῦ Λόγου πεποίηται· ὥστε τὸ παρὰ τῶν Ἀρειανῶν εἰρημένον ὅτι κτίσμα ἐστὶν ὁ Υἱὸς, οὐκ ἔστιν ἀληθές. 20

Χρυσοστόμου. Ὁ μέν τοι Παῦλος εἰπὼν περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ κατὰ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καὶ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ ὁμότιμον δείξας, καὶ ὅτι ὡς δεσπότης κρατεῖ, οὐχὶ τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, λοιπὸν παρακαλεῖ τοὺς πιστεύσαντας, κατασκευάσας τὸν λόγον, ὥστε 25 προσέχειν, καὶ φησὶν, "διὰ τοῦτο χρὴ περισσοτέρως ἡμᾶς προσ-"έχειν τοῖς ἀκουσθεῖσιν, ἵνα μὴ παραρρυῶμεν."

Θεοδωρήτου. Ταύτην τὴν διαφορὰν ἐπισταμένους, σπουδαιότερον χρὴ τῇ διδασκαλίᾳ προσέχειν, ἵνα μή τινα ὄλισθον ὑπομείνωμεν. ἐνταῦθα βουλόμενος εἰπεῖν ὅτι δεῖ περισσοτέρως τοῦ νόμου 30 προσέχειν, ἐσιώπησεν αὐτό. δῆλον δὲ ὅμως τοῦτο ποιεῖ ἐν τῇ κατασκευῇ, οὐκ ἐν συμβουλῇ, οὐδὲ ἐν παρακλήσει, οὕτω γὰρ ἄμεινον ἦν. "εἰ γὰρ ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς νόμος ἐγένετο βέ-"βαιος," καὶ οἱ παραβάντες ἐκολάσθησαν, πῶς ἡμεῖς διαφευ-

ξόμεθα; "διὰ τοῦτο περισσοτέρως ἡμᾶς δεῖ προσέχειν τοῖς "ἀκουσθεῖσιν" οὐχὶ κἀκεῖνα Θεοῦ καὶ ταῦτα; ἢ τοίνυν περισσοτέρως τοῦ κόσμου φησὶν, ἢ ὅτι μεγάλως, οὐχὶ συγκρίνων· μὴ γένοιτο. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ πολλοῦ μεγάλην εἶχον περὶ τῆς παλαιᾶς ὑπόληψιν, ταῦτα δὲ ὡς νέα ἔτι καταπεφρόνητο, δείκνυσιν ἐκ περιουσίας ὅτι τούτοις δεῖ μᾶλλον προσέχειν. πῶς; μονονουχὶ λέγων ὅτι τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα κἀκεῖνα. ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, καὶ τοῦτο ἡμῖν ὕστερον δείκνυσιν, τέως δὲ ἐπιπολαιότερον αὐτὸ κατασκευάζει λέγων· εἰ γὰρ ὡς πρώτη ἐκείνη ἄμεμπτος ἦν, καὶ πάλιν, τὸ γὰρ παλαιούμενον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα, ἀλλ' οὔπω τολμᾷ τοιοῦτον οὐδὲν εἰπεῖν ἐν προοιμίοις, ἕως ἂν προκαταλάβῃ καὶ προκατάσχῃ πλείοσι κατασκευαῖς τὸν ἀκροατὴν, ἀλλὰ διατί "δεῖ περισσοτέρως ἡμᾶς "προσέχειν," εἰπὲ, "μή ποτε," φησὶ, "παραρρυῶμεν," τουτέστι μήποτε ἀπολλώμεθα, μὴ ἐκπέσωμεν. δείκνυσιν ἐνταῦθα τὸ χαλεπὸν τῆς ἐκπτώσεως, καὶ ὅτι δύσκολον τὸ παραρρυὲν πάλιν ἐπανελθεῖν, καθότι ἐκ ῥαθυμίας τοῦτο συνέβη. ἔλαβε δὲ τὴν λέξιν ἀπὸ τῶν παροιμιῶν. "υἱὲ," γάρ φησι, "μὴ παραρρυῇς," καὶ τὸ εὔκολον τοῦ ὀλίσθου δεικνὺς, καὶ τῆς ἀπωλείας τὸ χαλεπὸν, τουτέστιν οὐκ ἀκίνδυνος ἡμῖν ἡ παρακοή· καὶ δι' ὧν μὲν κατασκευάζει, δείκνυσιν ὅτι μείζων ἡ κόλασις· ἀφίησι δὲ καὶ καθ' ἑαυτοὺς τοῦτο τέως σκοπεῖν ἐν τῇ περὶ τούτων ζητήσει. πάλιν δὲ αὐτὸς ἐν τῷ συμπεράσματι ποιεῖ αὐτὸ φανερώτερον· εἰκότως δὲ τὸν λόγον οὕτω κατασκευάζει. καὶ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀνεπαχθῆ ποιεῖν αὐτὸν, μὴ ἀφ' ἑαυτοῦ πανταχοῦ τὴν κρίσιν ἐπάγοντα ἀποφαίνεσθαι, ἀλλὰ κύριον ἀφιέναι τὸν ἀκροατὴν, ἵνα αὐτὸς ἐνέγκῃ τὴν ψῆφον, ὅπερ καὶ εὐγνωμονεστέρους ἐποίει γενέσθαι. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ὁ προφήτης Νάθαν, καὶ ἐν τῷ Ματθαίῳ ὁ Χριστὸς, λέγων, "τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς τοῦ ἀμπελῶνος ἐκείνου;" καὶ αὐτοὺς ἀναγκάζων τὴν ψῆφον ἐνεγκεῖν. τοῦτο γὰρ ἡμε (sic) τέως δ' οὖν ὅρα πῶς κατασκευάζει αὐτό.

2 Εἰ γὰρ ὁ δι' ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, καὶ πᾶσα παράβασις καὶ παρακοὴ ἔλαβεν ἔνδικον 3 μισθαποδοσίαν, πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα τηλικαύτης ἀμε-

λήσαντες σωτηρίας; ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι διὰ τοῦ Κυρίου, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη, συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις καὶ τέρασι,
4 *καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ Πνεύματος ἁγίου μερισμοῖς, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.* 5

Θεοδωρήτου. *Τῇ παραινέσει πάλιν συνέζευξε παρεξέτασιν, καὶ δείκνυσιν ὅσον ὑπέρκειται τῶν νομικῶν διατάξεων ἡ τῶν Εὐαγγελίων διδασκαλία. τῇ γὰρ θέσει τοῦ νόμου Ἄγγελοι διηκόνουν. ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ τῶν Ἀγγέλων δεσπότης πρῶτος τὴν σωτήριον διδασκαλίαν προσήνεγκε. διεδέξαντο δὲ ταύτην οἱ τῆς ἀποστο-* 10 *λικῆς ἀπολαύσαντες χάριτος. καὶ ὁ μὲν νόμος, λόγος ἦν τὸ πρακτέον ὑποδεικνὺς, ἡ δὲ τοῦ Κυρίου διδασκαλία τῆς αἰωνίου πρόξενος σωτηρίας. ἐπειδὴ δὲ καὶ Μωσῆς θαυματουργίαις ἐχρήσατο, ἀναγκαίως δείκνυσι κατὰ τοῦτο πλεονεκτοῦσαν τὴν χάριν. ἐνταῦθα γὰρ οὐ μόνος ὁ δεσπότης ἐθαυματούργησεν, ἀλλὰ καὶ οἱ θεῖοι* 15 *αὐτοῦ μαθηταὶ, καὶ οἱ ἐκείνων διάδοχοι. ἔδειξε δὲ καὶ ἐν αὐτοῖς πνευματικοῖς χαρίσμασι τὴν καινὴν διαθήκην ἀστράπτουσαν. πάλαι μὲν γὰρ οἱ προφῆται μόνοι τῆς πνευματικῆς μετελάγχανον δωρεᾶς, νῦν δὲ ἅπαντες οἱ πιστεύοντες τῆσδε τῆς χάριτος ἀπολαύουσι· τοῦτο γὰρ ἐπήγαγε "καὶ Πνεύματος Ἁγίου, μερισμοῖς* 20 *"κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν." ταῦτα δὲ εἴρηκε μὲν προτρέπων αὐτοὺς σπουδαιότερον τῇ θείᾳ προσέχειν διδασκαλίᾳ. ἐν σχήματι δὲ παραινέσεως ἐδίδαξε τὴν τούτων κἀκείνων διαφοράν. ἄγαν δὲ σοφῶς ἔφη τὸν Θεὸν διὰ τῶν θαυμάτων μαρτυρεῖν τῷ κηρύγματι· ἥτε γὰρ ἀπόδειξις ἐναργὴς, καὶ τοῦ μάρτυρος ἀναμφισβήτητος ἡ* 25 *ἀλήθεια.*

Χρυσοστόμου. *Τὸ μὲν οὖν ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, εἰ ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, πολλῷ μᾶλλον ὁ τοῦ Χριστοῦ. ὁ δὲ Παῦλος, τοῦτο μὲν εἴασεν, εἶπε δὲ τὸ ἔλαττον, "πῶς ἡμεῖς ἐκφευξόμεθα, τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας."* 30 *καὶ ὅρα πῶς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν, ἐκεῖ δι' Ἀγγέλων, ἐνταῦθα δὲ διὰ τοῦ Κυρίου· κἀκεῖ μὲν λόγος, ἐνταῦθα δὲ σωτηρία. εἶτα ἵνα μὴ εἴπῃ τις, τί δὲ ἃ σὺ λέγεις Παῦλε, ταῦτα τοῦ Χριστοῦ*

ἐστι, τῷ τε παρ' ἐκείνου ἀκηκοέναι τὸ ἀξιόπιστον δείκνυσι, καὶ τῷ νῦν ὑπὸ Θεοῦ αὐτὰ λέγεσθαι, οὐχ ἁπλῶς φωνῆς φερομένης, ἀλλὰ σημείων γινομένων καὶ πραγμάτων μαρτυρούντων.

Τί δέ ἐστιν "ὁ δι' Ἀγγέλων λαληθείς;" καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας γὰρ οὕτω πῶς φησι, "διαταγεὶς δι' Ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου." καὶ πάλιν, "ἐλάβετε νόμον εἰς διαταγὰς Ἀγγέλων," καὶ πανταχοῦ φησι δι' Ἀγγέλων αὐτὸν δίδοσθαι. τινὲς μὲν, τὸν Μωσέα φασὶν αἰνίττεσθαι· ἀλλ' οὐκ ἔχει λόγον. Ἀγγέλους γὰρ ἐνταῦθα πολλοὺς λέγει, καὶ Ἀγγέλους τούτους τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ. τί οὖν ἐστιν εἰπεῖν; ἤτοι τὴν δεκάλογον φησὶν οὕτως, ἐκεῖ γὰρ Μωσῆς ἐλάλει, καὶ ὁ Θεὸς ἀπεκρίνατο. ἢ ὅτι παρῆσαν Ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ διαταττομένου. ἢ ὅτι περὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ λεγομένων καὶ γενομένων ἁπάντων ὡς Ἀγγέλων κοινωνησάντων ἐν τούτοις, ταῦτα φησί. πῶς δὲ ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἐνταῦθα δὲ δι' Ἀγγέλων; ἢ δηλονότι ἐδόθη τοῖς ἀρχαιοτέροις ὁ νόμος, λαληθεὶς δι' Ἀγγέλων, καὶ μεσιτεύοντος τοῦ πανσόφου Μωσέως. τί δέ ἐστιν "ἐγένετο βέβαιος;" ἀληθὴς ὡς ἂν εἴποι τις καὶ πιστός. διότι ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ πάντα ἐξέβη τὰ λεχθέντα. ἢ τοίνυν τοῦτο φησὶν, ὅτι ἐκράτησε, καὶ αἱ ἀπειλαὶ εἰς ἔργον ἤρχοντο, ἢ λόγον τὰ προστάγματα λέγει. πολλὰ γὰρ χωρὶς νόμου προσέταξαν Ἄγγελοι παρὰ Θεοῦ πεμπόμενοι, οἷον ἐπὶ τοῦ κλαυθμῶνος, ἐπὶ τῶν Κριτῶν, ἐπὶ Σαμψών. διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ εἶπε νόμος, ἀλλὰ λόγος. καὶ τάχα μοι δοκεῖ τοῦτο λέγειν μᾶλλον τὰ διὰ τῶν Ἀγγέλων οἰκονομηθέντα. καὶ γὰρ παρῆσαν οἱ Ἄγγελοι τότε, οἱ τὸ ἔθνος ἐμπεπιστευμένοι, καὶ αὐτοὶ τὰς σάλπιγγας ἐποίουν, καὶ τὰ ἄλλα, τὸ πῦρ, τὸν γνόφον, καὶ πᾶσα παράβασις, οὐχ ἡ μὲν, ἡ δὲ οὔ, ἀλλὰ πᾶσα· οὐδὲν ἀνεκδίκητον ἔμεινε φησὶν, ἀλλ' "ἔλαβεν ἔνδικον μισθαποδοσίαν," ἀντὶ τοῦ κόλασιν. καὶ τί δήποτε οὕτως εἶπεν; ἔθος τῷ Παύλῳ μὴ πολὺν τῶν λέξεων ποιεῖσθαι λόγον, ἀλλὰ ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ εὐφήμων τιθέναι κακέμφατα, οἷον ἐστὶ τὸ "αἰχμαλωτίζοντι πᾶν νόημα "εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ." καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ τὴν ἀντιμισθίαν τέθεικεν ἀντὶ κολάσεως. καὶ ἐνταῦθα τὴν κόλασιν "μισθα-"ποδοσίαν" καλεῖ. "πῶς οὖν ἡμεῖς," φησὶ, "φευξόμεθα, τηλικαύ-

"της ἀμελήσαντες σωτηρίας;" διὰ τούτου ἐδήλωσεν ὅτι οὐ πολλή τις ἦν ἐκείνη ἡ σωτηρία. οὐ γὰρ ἐκ πολέμων φησὶν ἡμᾶς διασώσει νῦν, οὐδὲ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἀγαθὰ παρέξει, ἀλλὰ θανάτου κατάλυσις ἔσται, ἀλλὰ διαβόλου ἀπώλεια, ἀλλ' οὐρανῶν βασιλεία, ἀλλὰ ζωὴ αἰώνιος. ταῦτα γὰρ πάντα ἐν συντόμῳ ἐνέφηνεν εἰπών, "τηλικαύτης ἀμελήσαντες σωτηρίας." εἶτα τὸ ἀξιόπιστον ἐπάγει, 5

Ἥτις ἀρχὴν λαβοῦσα λαλεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

Τουτέστι παρ' αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔσχε τὴν ἀρχήν, οὐκ ἄνθρωπος αὐτὴν διεπόρθμευσεν εἰς τὴν γῆν, οὐ κτιστὴ δύναμις, ἀλλ' αὐτὸς 10 ὁ μονογενής, ὑπὸ τῶν ἀκουσάντων εἰς ἡμᾶς ἐβεβαιώθη, ἐπιστεύθη ἢ ἐξέβη. τουτέστιν οἱ παρὰ τοῦ Κυρίου ἀκούσαντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐβεβαίωσαν. μέγα τοῦτο καὶ ἀξιόπιστον, ὅπερ καὶ Λουκᾶς φησὶν ἐν ἀρχῇ τοῦ Εὐαγγελίου· "καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς "αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου." εἶτα ἐπεὶ τινὰς 15 εἰκὸς ἦν διαποροῦντας εἰπεῖν, πῶς ἐβεβαιώθη; τί δὲ εἰ οἱ ἀκούσαντες ἔπλασαν; τοῦτο ἀναιρῶν καὶ δεικνὺς οὐκ ἀνθρωπίνην τὴν χάριν ἐπήγαγε,

Συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ.

Οὐκ ἂν γὰρ εἰ ἔπλασαν, Θεὸς αὐτοῖς ἐμαρτύρησε. μαρτυροῦσι 20 μὲν γὰρ κἀκεῖνοι, μαρτυρεῖ δὲ καὶ ὁ Θεός. πῶς; οὐ λόγῳ οὐδὲ φωνῇ. ἦν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο πιστόν, "ἀλλὰ σημείοις καὶ τέρασι "καὶ ποικίλαις δυνάμεσι." καλῶς τὸ "ποικίλαις" τέθεικε, τὴν ἀφθονίαν τῶν χαρισμάτων δηλῶν· ὅπερ οὐ γεγένηται ἐπὶ τῶν προτέρων, οὐδὲ τοσαῦτα σημεῖα καὶ οὕτω διάφορα· τουτέστιν οὐχ 25 ἁπλῶς ἐπιστεύσαμεν ἐκείνοις, ἀλλὰ διὰ σημείων καὶ τεράτων, ὥστε οὐκ ἐκείνοις πιστεύομεν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

Καὶ Πνεύματος Ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν.

Τί οὖν ὅτι καὶ γόητες σημεῖα ποιοῦσι; καὶ Ἰουδαῖοι ἐν Βεελ- 30 ζεβοὺλ ἔλεγον ἐκβάλλειν αὐτὸν τὰ δαιμόνια; ἀλλ' οὐ τοιαῦτα σημεῖα ποιοῦσι· διὰ τοῦτο εἶπε "ποικίλαις δυνάμεσιν." ἐκεῖνα γὰρ οὐ δυνάμεις, ἀλλὰ ἀσθένεια καὶ φαντασία, καὶ διάκενα

πράγματα. διὰ τοῦτο εἶπε "Πνεύματος Ἁγίου μερισμοῖς κατὰ "τὴν αὐτοῦ θέλησιν." ἐνταῦθα καί τι ἄλλο αἰνίττεσθαί μοι δοκεῖ. εἰκὸς γὰρ μὴ εἶναι πολλοὺς ἐκεῖ χαρίσματα ἔχοντας, ἐκλελοιπέναι δὲ ταῦτα ἅτε νωθροτέρων αὐτῶν γενομένων. ἵν' οὖν αὐτοὺς καὶ ἐν τούτῳ παραμυθήσηται, καὶ μὴ ἀφῇ καταπεσεῖν, τὸ πᾶν 5 ἀνέθηκε τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ. αὐτὸς οἶδε, φησὶ, τίνι τί συμφέρει, καὶ οὕτω καταμερίζει τὴν χάριν. ὅπερ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ λέγων, "ὁ Θεὸς ἔθετο ἕνα ἕκαστον ἡμῶν, καθὼς ἠθέλησε." καὶ πάλιν, "ἑκάστῳ δὲ ἡ φανέρωσις τοῦ Πνεύματος δίδοται πρὸς τὸ "συμφέρον, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν." εἰ γὰρ ἄνθρωπος οἰκοδε- 10 σπότης οἶδε τίνι τί ἐγχειρήσει, πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων. πολλοὶ μὲν οὖν δι' ἀκάθαρτον βίον οὐκ ἔλαβον χαρίσματα, οἱ δὲ ὥστε μὴ φυσιωθῆναι. τοῖς ἀφελέσι δὲ μᾶλλον δίδοται. ὁ γὰρ ταπεινὸς καὶ μὴ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ φανταζόμενος, σπουδαιότερος γίνεται ὅταν λάβῃ χάρισμα, ἅτε 15 παρ' ἀξίαν εἰληφὼς, καὶ οὐκ ἄξιον ἑαυτὸν εἶναι κρίνων. ὁ δὲ κατορθωκέναι νομίζων, ὀφειλὴν εἶναι τὸ πρᾶγμα ἡγούμενος, πεφυσίωται. ὥστε ὁ Θεὸς συμφερόντως οἰκονομεῖ τοῦτο.

Κυρίλλου Θησαυροῖς. Ὅγε μὴν Παῦλος κρείττονα τῆς διὰ Μωσέως διαθήκης καὶ τῶν προφητικῶν κηρυγμάτων τὴν εὐαγγε- 20 λικὴν ἀποδεικνύων παίδευσιν, ἀπὸ τῆς τῶν προσώπων διαφορᾶς ποιεῖται τὴν διάκρισιν. κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀρχαῖον διὰ τῶν προφητῶν τοῖς πατράσιν ἀνακεκηρύχθαι τὸν λόγον διϊσχυρίσατο· ἐπ' ἐσχάτου δὲ τῶν καιρῶν, δι' Υἱοῦ, τοῦ τοσαύτην ἔχοντος πρὸς ἐκείνους τὴν ὑπεροχὴν, ὡς τοὺς μὲν, τὸ οἰκετικὸν οὐχ ὑπερβαίνοντας 25 μέτρον, τὸ "τάδε λέγει Κύρος" ἀναφωνεῖν· τὸν δὲ τὸ δεσποτικὸν ἀξίωμα φοροῦντα λέγειν ὡς Υἱὸν "ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις οὐ μοι- "χεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν." πῶς οὖν ἐν κτίσμασιν, ὁ κατὰ φύσιν Υἱός; ἢ πῶς ἐν δούλοις ὁ πάντων δεσπότης τετάξεται; καὶ εἰ πάντων ἐστὶ κληρονόμος, ἕτερος ἐστὶ παρὰ πάντα, ὧν καὶ ἐστὶ 30 κληρονόμος· καὶ εἰ δι' αὐτοῦ πεποίηκε τοὺς αἰῶνας, οὐκ ἂν εἴη τῶν γενητῶν ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων. ἐπειδή περ οὐδὲν τῶν κτισμάτων προγενεστέραν τοῦ αἰῶνος ἔχει τὴν γένεσιν, ἀλλ' ἐν χρόνῳ πεποίηται· μόνῳ δὲ πρόσεστι τῷ Υἱῷ τὸ ἀχρόνως εἶναι μετὰ Πατρός. 35

Τοσαύτην δὲ ὁ Ἀπόστολος τὴν Χριστοῦ ὑπεροχὴν καὶ πρὸς Ἀγγέλους δείκνυσιν, ὡς τὸν μὲν Υἱὸν προσκυνεῖσθαι, λειτουργεῖν δὲ αὐτῷ τοὺς Ἀγγέλους. καὶ τὸν μὲν ἐν τάξει βασιλέως καὶ Υἱοῦ καὶ δεσπότου καθέζεσθαι, τοὺς δὲ ἀποστέλλεσθαι εἰς διακονίαν. πῶς οὖν οὐκ ἔσται Θεὸς, ὁ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων ὡς τοῦτο 5 ὢν κατὰ φύσιν γινωσκόμενος; εἰ γὰρ ποίημα ἐστὶ κατὰ τὴν τῶν ἑτεροδοξούντων ἀβουλίαν, ὥρα λέγειν οὐ μόνον ἡμᾶς ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτὰς τὰς ἐν τοῖς οὐρανοῖς πεπλανῆσθαι δυνάμεις, ὡς λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπον, οὐ γάρ τις πλανᾶσθαι φήσειεν ἂν τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους, ἀληθὴς δὲ μᾶλλον 10 ἐν αὐτοῖς ἡ περὶ Θεοῦ γνῶσις, καὶ προσκυνοῦσιν ὡς τούτῳ κατὰ φύσιν ὄντα τὸν Υἱὸν, οὐκ ἄρα κτίσμα ἐστὶν οὐδὲ ποίημα· τὸ γὰρ ὅλως ποιηθὲν οὐκ ἂν εἴη φύσει Θεός. ἔτι Ἄγγελοι διακονοῦσι τὸν νόμον, καὶ λαλεῖται δι' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος· ὁ δὲ Υἱὸς ἐτελείωσε τὸ ἔργον τοῦ Πατρός. τέλειος γὰρ εἰς εὐσέβειαν 15 ὁ τοῖς αὐτοῦ νόμοις παιδαγωγούμενος. ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος καὶ κατὰ τὸν τοῦ νόμου καιρόν. "ἀπὸ γὰρ Ἀδὰμ," φησὶ, "καὶ μέχρι "Μωσέως." λέλυται θάνατος διὰ Χριστοῦ· οὐκέτι γὰρ ἐν Ἀδὰμ ἀποθνήσκομεν, ἀλλ' ἐν Χριστῷ ζωοποιούμεθα. ἦν ἐν μόνῃ τῇ Ἰουδαίᾳ γνωστὸς ὁ Θεὸς, νῦν δὲ γεγόνασι πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, οὐκ 20 Ἀγγέλων ἀλλὰ Θεοῦ. Θεοῦ μὲν γὰρ καὶ ὁ νόμος, ἀλλὰ δι' Ἀγγέλων. ὁ δὲ Υἱὸς φησὶν, αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρειμι.

Οὐκοῦν κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ὅσῳ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, καὶ ὅσῳ κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος, τοσοῦτον ὑπερέξει τοὺς Ἀγγέλους. οὐχ ὡς πρὸς αὐτοὺς συγκρι- 25 νόμενος κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ τοσοῦτον ὑπεραίρων, ὅσον ἀπῴκισται τῶν γενητῶν ὁ Θεὸς, κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. τοῖς μὲν οὖν Ἀγγέλοις ὡς δούλοις ὁ Παῦλος ἀπονέμει διακονίαν τὴν ἐλάττονα, τῷ δὲ Υἱῷ τὴν Υἱῷ πρέπουσαν καὶ δεσποτείαν. ἐπὶ γὰρ κρείττοσι φησὶν ἐπ' Ἀγγέλων νενομοθέτηται. εἰ δὲ κατὰ τοὺς 30 χριστομάχους ὁμοιογενὴς τοῖς Ἀγγέλοις ὁ Υἱὸς, καλείσθωσαν καὶ αὐτοὶ Υἱοὶ ὥσπερ ἐκεῖνος, ἢ αὐτὸς ὥσπερ ἐκεῖνοι Ἄγγελος· καθέσθωσαν δὲ καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ λεγέτωσαν διατάττοντες ὥσπερ ὁ Υἱὸς, "ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν·" ἀλλ' οὐ τοῦτο φασὶν, ἀλλὰ μᾶλλον "ἀπεστάλην πρὸς σὲ," καὶ οἱ μὲν διακονοῦσιν, ὁ δὲ 35

διακονεῖται· ἰδοὺ γάρ φησιν, "Ἄγγελοι προσῆλθον, καὶ διηκόνουν "αὐτῷ·" καὶ οἱ μὲν προσκυνοῦσιν, ὁ δὲ προσκυνεῖται· καὶ οἱ μὲν τὰς τῶν οὐρανῶν πύλας αἴρειν προστάττονται, ὁ δὲ εἰσέρχεται ὡς Κύριος τῶν δυνάμεων, ὡς βασιλεὺς τῆς δόξης· καὶ οἱ μὲν, ζωῆς μετέχουσι τῆς παρὰ Θεοῦ, ὁ δὲ τῆς ζωῆς χορηγός· κἂν "ἐν τῷ 5 "ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ προσευξώμεθα, ὅσα περ ἂν αἰτήσωμεν ληψό-"μεθα·" ἐν ὀνόματι δὲ Ἀγγέλων, οὐκ ἄν τις προσεύξαιτο. καὶ τῷ μὲν Υἱῷ, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ Πατρὸς ἡ δόξα· Ἄγγελοι δὲ οὐ δοξάζονται, ἀλλὰ μᾶλλον δοξάζουσι μετὰ τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱόν. πῶς οὖν τοσαύτης κειμένης διαφορᾶς μεταξὺ τῶν Ἀγγέλων 10 καὶ τοῦ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς οὐσίας εἶναι νομισθήσονται, οὐδενὸς συγχω-ροῦντος λόγου; κἀνταῦθα δὲ σαφῶς ἐκ τῆς τῶν προσώπων διαφορᾶς πόσην ἔχει τὴν ὑπεροχὴν τὰ εὐαγγελικὰ κηρύγματα ὡς πρὸς τὰς τοῦ νόμου σκιὰς ἀποδεικνύειν ὁ Παῦλος πειρᾶται. εἰ γὰρ τοῖς δι' Ἀγγέλων, φησὶ, διατεταγμένοις, προσῆν οὕτω τὸ ἀξιόπιστον, ὡς 15 τοῖς παραβαίνειν ἐπιχειροῦσι τὴν χαλεπωτάτην ἐπηρτῆσθαι κόλα-σιν, πῶς οὐ μᾶλλον τοσούτῳ μειζόνως εἰς τὸ κολάζεσθαι δικαιό-τερος, ὁ τὰ δι' Υἱοῦ παραβαίνων φανεῖται, ὅσῳ περ ἂν εἴη τῆς εἰς Ἀγγέλους τιμῆς ἀξιολογώτερος ὁ Υἱός; εἰ δὲ χρὴ καὶ τὸ ἑκά-στου μέτρον συνιδεῖν, οἱ μὲν παρεστῶτες ὑμνοῦσι, λειτουργικά τε 20 εἰσὶ πνεύματα, ὁ δὲ ὑμνολογεῖται μετὰ Πατρὸς, σύνθρονός τε ὢν καὶ βασιλεύων αὐτῷ, καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων διακονούμενος. πῶς οὖν ὁ τοσοῦτον ὑπερέχων ἐν τοῖς τοσοῦτον ὑποβεβηκόσιν ὡς ὁμο-γενὴς εὑρεθήσεται;

Θεοδωρήτου. Ὁ μέν τοι Παῦλος ταῦτα μεταξὺ παρενθεὶς, 25 ἀναλαμβάνει τὸν περὶ τῆς συγκρίσεως τῶν Ἀγγέλων λόγον. καὶ πάλιν οὐχ ὡς Θεῷ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπῳ τοὺς Ἀγγέλους παρεξετάζει, καὶ δείκνυσιν οὐ τοὺς Ἀγγέλους ἀλλ' αὐτὸν τὴν τῶν ὅλων ἀναδεξάμενον δεσποτείαν, λέγων, οὐ γὰρ Ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν περὶ ἧς 30 λαλοῦμεν.

Χρυσοστόμου. Ἆρα μὴ περὶ ἑτέρας τινὸς διαλέγεται οἰκου-μένης; οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ περὶ ταύτης. διὰ γὰρ τοῦτο προστέθεικε περὶ ἧς λαλοῦμεν, ἵνα μὴ ἀφῇ τὸν νοῦν πλανηθέντα, ἑτέραν τινὰ ἐπιζητεῖν. πῶς οὖν αὐτὴν μέλλουσαν καλεῖ, ὥσπερ καὶ ἑτέρωθι 35

φησὶν, "ὅ ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος;" περὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδὰμ, μέλλοντα τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν καλῶν. καὶ γὰρ ἔμελλεν οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ εἶπεν, "ὅταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν "πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην," ἵνα μὴ νομίσῃς ἑτέραν οἰκου- 5 μένην λέγειν αὐτὸν, πολλαχόθεν μὲν αὐτὸ καὶ ἄλλοθεν βεβαιοῦται, καὶ ἀπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ εἰπεῖν μέλλουσαν, ἔμελλε γὰρ ἡ οἰκουμένη, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν ἀεί. ταύτην οὖν τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, οὐκ Ἀγγέλοις ὑπέταξεν ἀλλὰ τῷ Χριστῷ.

Θεοδωρήτου. Ἡ μέλλουσαν οἰκουμένην τὸν μέλλοντα βίον 10 ἐκάλεσε, τὸν ἐσόμενον κόσμον, περὶ οὗ φησι, πᾶς ὁ λόγος ἡμῖν. αὐτὸς γὰρ κριτὴς ὁ Χριστὸς, ἐκεῖνος καθεδεῖται τῆς οἰκουμένης, οἱ δὲ Ἄγγελοι, ὡς λειτουργοὶ καὶ δοῦλοι παρίστανται. εἶτα καὶ ἑτέραν παράγει μαρτυρίαν, καί φησιν,

6 Διεμαρτύρατο δέ που τίς λέγων· τί ἐστιν ἄνθρωπος 15 ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ, ἢ Υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ 7 αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους, 8 δόξῃ καὶ τιμῇ, ἐστεφάνωσας αὐτὸν, πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Χρυσοστόμου. Διατί μὴ τὸ ὄνομα τοῦ προφήτου εἶπεν, ἀλλ' 20 ἔκρυψεν αὐτό; καὶ ἐν ἑτέραις μαρτυρίαις τοῦτο ποιεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου καὶ τῆς μεγάλης ᾠδῆς, "προσκυ- "νησάτωσαν αὐτῷ πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ." καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς τῶν Βασιλειῶν δευτέρας, "ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς Πατέρα," καὶ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Ψαλμῶν, "ὁ ποιῶν τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ 25 "Πνεύματα."

Κυρίλλου. Πῶς ἠλάττωται παρὰ τοὺς Ἀγγέλους ὁ πρὸς αὐτῶν προσκυνούμενος; ἢ ὅτι καθίκετο ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις, καὶ τὸ ἀποθνήσκειν πεφυκὸς σῶμα λαβὼν ἐν αὐτῷ πέπονθεν ἑκὼν, καὶ ταῖς ἀνωτάτω δόξαις στεφανοῦται διὰ τὸ πάθος, 30 ὡς δι' αὐτοῦ καταργήσας τὸν θάνατον· καὶ ἄπρακτον ἀποφήνας τὴν φθορὰν, ἅτε ἀφθαρσία ὢν καὶ ζωή. τὰ δὲ τῆς ὑπεροχῆς τοῖς Ἀγγέλοις, ὅτι καὶ ἔξω σαρκὸς καὶ τοῦ τεθνάναι κρείττους εἰσί. γεγονότος ἐν τούτοις τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ἑκούσιον κένωσιν· ἀλλ' ὁ

βραχὺ παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένος διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, ἐν ὑπεροχῇ θεότητος ὢν προσκυνεῖται παρ' αὐτῶν καὶ ἐνίδρυται θάκοις οὓς περιεστῶσιν ἐκεῖνοι δοξολογοῦντες ἀεὶ, καὶ τῶν δυνάμεων αὐτὸν ὀνομάζοντες Κύριον. "καὶ σὺ κατ' ἀρχὰς, Κύριε, "τὴν γῆν ἐθεμελίωσας." οὕτω καὶ ἐνταῦθα φησὶ "διεμαρτύρατό 5 "τις." τοῦτο δὲ αὐτὸ οἶμαι τὸ κρύπτειν καὶ μὴ τιθέναι τὸν εἰρηκότα τὴν μαρτυρίαν, ἀλλ' ὡς περιφερομένην καὶ κατάδηλον οὖσαν εἰσάγειν, δεικνύντος ἐστὶ σφόδρα ἐμπείρους εἶναι τῶν γραφῶν. τὸ δὲ "τί ἐστιν ἄνθρωπος" καὶ τὰ ἑξῆς, εἰ καὶ εἰς τὴν κοινὴν ἀνθρωπότητα εἴρηται, ἀλλ' ὅμως κυριώτερον ἁρμόσειεν ἂν τῷ 10 Χριστῷ κατὰ σάρκα. τὸ γὰρ "πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν "ποδῶν αὐτοῦ," ἐκείνου μᾶλλον ἐστὶν ἢ ἡμῶν. ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἡμᾶς ὄντας ἐπεσκέψατο, καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν ἀναλαβὼν καὶ ἑνώσας ἑαυτῷ, πάντων ἀνώτερον γέγονεν.

Κυρίλλου. Ἐστεφάνωσε δὲ ἡμᾶς δόξῃ καὶ τιμῇ, δι' ὧν ὑπάρ- 15 χων Θεὸς κατὰ φύσιν ἠλάττωται δι' ἡμᾶς, ὡς ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ φύσιν πλουτήσωμεν ἐν αὐτῷ. "συνήγειρε γὰρ ἡμᾶς καὶ συνεκά- "θισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ." συνεδρεύοντος γὰρ αὐτοῦ, ἐφ' ὅλην τὴν ἀνθρώπου φύσιν δραμεῖται τὸ καύχημα. οὕτω γὰρ τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πεπλουτήκαμεν, δι' οὓς καὶ δόξῃ καὶ τιμῇ 20 ἐστεφάνωται, καί τοι τῆς δόξης Κύριος ὢν ὡς Θεός. ἄτιμοι γὰρ ἐν τῇ τοῦ Ἀδὰμ παραβάσει γεγενημένοι, ἐν τῇ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπακοῇ τοῦ Χριστοῦ δεδοξάσμεθα.

Χρυσοστόμου. Τί γὰρ ἶσον ταύτης τῆς δόξης, ὅταν συγχορεύωμεν Ἀγγέλοις, ὅταν εἰς υἱοθεσίαν ἀγώμεθα; τὸ δὲ "τί ἐστιν 25 "ἄνθρωπος;" ἀντὶ οὐδέν ἐστιν, εὐτελές τι ἐστί. πρὸς γὰρ τὴν πρόνοιαν ἧς ἠξίωσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς, ἀφορῶν ὁ προφήτης, καὶ τὰς πραγματείας ἃς ἐπραγματεύσατο διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, σφόδρα ἐκπληττόμενος θαυμάζει.

Βασιλείου. Βραχὺ μέν τοι ὑποβέβηκε τὴν τῶν Ἀγγέλων ἀξίαν 30 ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὴν πρὸς τὸ γεῶδες σῶμα συνάφειαν.

Χρυσοστόμου. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ βραχὺ ἡ τῆς παρακοῆς ἁμαρτία εἰσήγαγε· μετὰ γὰρ τὴν παρακοὴν τοῦτο ὁ προφήτης ἐφθέγξατο. οὐ μὴν ἐπειδὴ ἠλαττώθη διὰ τὴν παράβασιν θανάτῳ

καταδικασθεὶς ἐγυμνώθη, καὶ τῆς δωρεᾶς ἢ τῆς ἀρχῆς παρελύθη, ἀλλὰ τῇ δόξῃ ταύτῃ ἐστεφάνωται.

Θεοδωρήτου. Πλὴν ὅπερ ἔφημεν, εἴρηται μὲν ταῦτα περὶ τῆς κοινῆς φύσεως, ἁρμόττει δὲ τῇ ἐξ ἡμῶν ἀπαρχῇ, ὡς οἰκειουμένη τὰ πάσης τῆς φύσεως. οὕτως ἐκ προσώπου πάντων ἡμῶν 5 εἴρηκε, "μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτω- "μάτων μου." αὐτὸς μὲν γὰρ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἁμαρτίας ἀμύητος ἦν. τὰ δὲ ἡμέτερα οἰκειούμενος, στόμα τῆς φύσεως γέγονεν. "αὐτὸς γὰρ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἔλαβε, καὶ τὰς νόσους "ἐβάστασε," καὶ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐπεσκέψατο. ταῦτα τοίνυν τοῦ 10 Παύλου σαφῶς ἐπὶ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ἐξειληφότος, ἀρκεῖσθαι τῇ ἐκδόσει χρὴ, εἶτα τῇ προφητικῇ μαρτυρίᾳ τὴν ἑρμηνείαν προσάγων ἐπάγει,

Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον. 15

Καὶ ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν τινὰς, καὶ μὴν πλείστους ὁρῶμεν ἀντιλέγοντας, καὶ προσκυνεῖν αὐτὸν οὐκ ἐθέλοντας, ἐπήγαγε,

Νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα.

Τοῦτο δὲ καὶ ἤδη εἴρηκεν, οὐ γὰρ Ἀγγέλοις ὑπέταξε τὴν οἰκου- 20 μένην τὴν μέλλουσαν· ἀντὶ τοῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ βίῳ πάντων κρατήσει· ὑποταγήσονται γὰρ τότε καὶ οἱ νῦν ἀντιλέγοντες.

Χρυσοστόμου. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτον ἐστίν· ἐπειδὴ εἶπεν "ἕως "ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου," εἰκὸς δὲ ἦν τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντας ἔτι ἀσχάλλειν· εἶτα μετὰ ταῦτα 25 ὀλίγα τινὰ παρενέθηκε, ταύτην τὴν μαρτυρίαν παρήγαγεν, ἵνα βεβαιώσῃ ἐκεῖνο. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, πῶς τοὺς ἐχθροὺς ἔθηκεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τοσαῦτα παθόντων ἡμῶν; ἱκανῶς μὲν καὶ ἐν τῷ προτέρῳ ἠνίξατο. τὸ γὰρ ἕως οὔτε εὐθέως ἐδήλου γινόμενον, ἀλλὰ τὸ ἐν χρόνῳ. ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ ἐπεξέρχεται καὶ φησὶν, μὴ ἐπει- 30 δὴ οὐδέπω ὑπετάγησαν νομίσῃς μηδὲ ὑποτάττεσθαι. ὅτι μὲν γὰρ δέον ὑποταγῆναι, δῆλον. καὶ γὰρ ἡ προφητεία διὰ τοῦτο εἴρηται. "ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ," φησὶ, "τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ "ἀνυπότακτον." πῶς οὖν οὔπω πάντα ὑποτέτακται; ὅτι μέλλει

ὑποτάσσεσθαι. εἰ τοίνυν πάντα μὲν ὑποταγῆναι ὀφείλει, οὔπω δὲ ὑποτέτακται, μὴ ἄσχαλλε, μηδὲ θορυβοῦ. εἰ μὲν γὰρ τοῦ τέλους παραγενομένου, καὶ πάντων ὑποταγέντων ταῦτα ἔπασχεν, εἰκότως ἤλγεις. "νῦν δὲ οὔπω ὁρῶμεν αὐτῷ τὰ πάντα ὑποτεταγμένα." οὔπω ἐκράτησεν ὁ βασιλεὺς καθαρῶς. τί τοίνυν θορυβῇ πάσχων 5 κακῶς; οὔπω πάντων περιγέγονε τὸ κήρυγμα, οὔπω καιρὸς τέλεον ὑποταγῆναι.

Κυρίλλου. Σὺ δέ μοι πάλιν ὅρα ὅτι εἰς Χριστὸν ἀναφέρων ὁ μακάριος Παῦλος τὸ ἐν ὀγδόῳ Ψαλμῷ λέγει, "τί ἐστιν ἄνθρω-"πος" καὶ τὰ ἑξῆς. εἶτα τούτοις ἐπισυνάπτει, "ἐν γὰρ τῷ ὑπο- 10 "τάξαι αὐτῷ τὰ πάντα οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον." ἆρ' οὖν οὐχὶ καὶ βασιλέα καὶ κύριον, καὶ τὴν θεοπρεπῆ περικεῖσθαι δόξαν ὁμολογήσαιμεν τὸν ᾧ τὰ πάντα ὑποτέτακται; πῶς οὖν ὁ Θεός; πῶς δὲ ἐν τοῖς πᾶσιν ὁ ὑπὲρ πάντα καὶ τοσοῦτον τῶν γεννητῶν τὴν φύσιν ὑπερκείμενος, ὡς τὰ μὲν ὑποτετάχθαι καὶ τῷ τῆς δουλείας 15 ἐνέχεσθαι ζυγῷ, τὸν δὲ αὖ πάλιν περικεῖσθαι μὲν τῆς κυριότητος τὸ ἐλεύθερον ἀξίωμα, πάντα δὲ ἔχειν ὑπὸ πόδας, ὡς καὶ αὐτός που φησὶ δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν, "ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἡ δὲ γῆ ὑπο-"πόδιον τῶν ποδῶν μου;"

Θεοδωρήτου. Τέλος γε μήν, ἐπειδὴ τῶν Ἀγγέλων αὐτῶν ὁ 20 Παῦλος καὶ ποιητὴν εἴρηκε καὶ δεσπότην, ἀπίθανον δὲ εἶναι τοῦτο πως ἐδόκει τοῖς ἀθάνατον μὲν διδασκομένοις τὴν φύσιν, τὸ δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ μανθάνουσι πάθος, ἀναγκαίως καὶ τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν προσφέρει λέγων,

9 Τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον βλέ- 25 πομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γένηται θανάτου.

Χρυσοστόμου. Τοῦτο πάλιν ἑτέρα παράκλησις. εἰ δὴ ὁ μέλλων πάντας ἔχειν ὑποτεταγμένους καὶ αὐτὸς ἀπέθανε, καὶ μυρία 30 πέπονθεν. εἶτα χρηστὰ πάλιν, τουτέστι δόξα καὶ στέφανος. εἶδες πῶς αὐτῷ πάντα ἥρμοσε; τὸ γὰρ βραχὺ αὐτῷ ἂν ἁρμόσειε, μᾶλλον τὸ τρεῖς ἡμέρας ἐν ᾅδῃ γενομένῳ μόνας, ἀλλ' οὐχ ἡμῖν

τοῖς ἐπὶ πολὺ φθειρομένοις· ὁμοίως καὶ τὸ δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστε-
φανῶσθαι, ἐκείνῳ πολλῷ πλέον ἢ ἡμῖν ἁρμόσει. πάλιν μέν τοι
αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει τοῦ σταυροῦ· δύο ταῦτα κατορθῶσαι σπου-
δάζων, καὶ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ δεῖξαι, καὶ πεῖσαι αὐτοὺς πάντα
φέρειν γενναίως, εἰς τὸν διδάσκαλον ἀφορῶντας. εἰ γὰρ ὁ προσ- 5
κυνούμενος ὑπ' Ἀγγέλων φησὶν, ἠνέσχετο βραχύ τι παρ' Ἀγγέ-
λους ἔχειν διὰ σὲ, πολλῷ μᾶλλον σὺ ὁ τῶν Ἀγγέλων ἐλάττων
πάντα φέρειν ὀφείλεις δι' αὐτόν. εἶτα δείκνυσιν ὅτι δόξα καὶ τιμὴ
ὁ σταυρός ἐστιν· ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὸς δόξαν αὐτὸν καλεῖ λέγων,
"ἐλήλυθεν ἡ ὥρα ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου." εἰ οὖν ἐκεῖ- 10
νος τὰ διὰ τοὺς δούλους δόξαν καλεῖ, πολλῷ μᾶλλον σὺ τὰ διὰ
τὸν δεσπότην. ὁρᾷς τοῦ σταυροῦ τὸν καρπὸν ὅσος; μὴ φοβηθῇς
τὸ πρᾶγμα· σκυθρωπὸν μὲν γὰρ εἶναι δοκεῖ, μυρία δὲ τίκτει
ἀγαθά. τί δέ ἐστιν, "ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσηται
"θανάτου; δείκνυσιν ἐκ τούτων τοῦ πειρασμοῦ τὸ ὄφελος, καὶ 15
ὅτι κἀκεῖ διὰ χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς ταῦτα πέπονθεν. "ὅς
"γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο," φησὶν, "ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν
"πάντων παρέδωκεν αὐτόν." τίνος δὲ ἕνεκεν οὕτως εἶπε; δεικνὺς
ὅτι οὐκ ὤφειλε τοῦτο, εἶπεν, ἀλλὰ χάριτι πεποίηκεν. οὕτω καὶ ἐν
τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ φησίν· "πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις 20
"τοῦ Θεοῦ ἐν χάριτι, τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς
"τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε." τὸ δὲ "ὑπὲρ παντὸς" εἶπε, τουτ-
έστιν οὐχὶ τῶν ποιητῶν μόνον, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης.
αὐτὸς μὲν γὰρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε. τί δὲ εἰ μὴ πάντες ἐπίστευ-
σαν; αὐτὸς τὸ ἑαυτοῦ πεπλήρωκε· καὶ κυρίως εἶπε τὸ "γεύσηται 25
"θανάτου," ἀλλ' οὐκ εἶπεν ἀποθάνῃ· ὥσπερ γὰρ ὄντως γευσάμενος,
οὕτω μικρὸν ἐν αὐτῷ ποιήσας διάστημα, εὐθέως ἀνέστη· καθάπερ
γὰρ ἰατρὸς οὐκ ἔχων ἀναγκὴν τῶν τῷ ἀρρώστῳ παρεσκευασμένων
σιτίων ἀπογεύσασθαι, διὰ τὴν περὶ ἐκεῖνον κηδεμονίαν, πρότερος
αὐτὸς ἀπογεύεται, ἵνα πείσῃ τὸν ἄρρωστον θαρροῦντα κατατολμῆ- 30
σαι τῆς βρώσεως· οὕτως ἐπειδὴ πάντες ἄνθρωποι τὸν θάνατον ἐδε-
δοίκεσαν, πείθων αὐτοὺς κατατολμᾶν τοῦ θανάτου, καὶ αὐτὸς ἀπε-
γεύσατο αὐτοῦ, οὐκ ἔχων ἀνάγκην, ὅτι μηδὲ ἥμαρτεν. "ἔρχεται
"γάρ," φησιν, "ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν."

τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν "διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου," τὸν ὄντως θάνατον ἐσήμανεν· τῷ δὲ "Ἀγγέλων κρείττων," τὴν ἀνάπαυσιν ἐδήλωσεν.

Θεοδωρήτου. Τὸ δὲ συναγόμενον τοιοῦτον ἐστὶν, ὅτι οὐ τῇ φύσει τῆς θεότητος ἠλάττωται τῶν Ἀγγέλων ὁ μονογενὴς, ἀλλὰ τῷ πάθει τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ αὐτὴ δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς 5 θείας μετέλαχε δόξης. τὸ μέντοι πάθος ὑπὲρ ἁπάντων ὑπέμεινεν, οὐ κατὰ ὀφειλὴν, ἀλλὰ κατὰ χάριν Θεοῦ.

Οἰκουμενίου. Οἱ δὲ Νεστοριανοὶ τὴν γραφὴν περιξέοντες, ἀντὶ τοῦ "χάριτι Θεοῦ" "χωρὶς Θεοῦ" ἀναγινώσκουσιν. οὕτως αὐτὸ δεξόμεθα, ὅτι χωρὶς Θεοῦ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, οὐ 10 μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄνω δυνάμεων, ἵνα λύσῃ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ, καὶ ἑνώσῃ τὰ κάτω τοῖς ἄνω.

Θεοδωρήτου. Μόνη, φησὶν, ἡ θεία φύσις ἀνενδεὴς, τἆλλα δὲ πάντα τοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐδεῖτο φαρμάκου· ἐνανθρωπήσας γὰρ ὁ Θεὸς Λόγος, κατέλυσε τοῦ θανάτου τὸ κράτος. καταλύσας 15 δὲ, ἐπηγγείλατο ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. τῇ δὲ ἀναστάσει ἀφθαρσία καὶ ἀθανασία συνέζευκται. τῆς δὲ ἀφθαρσίας μεθέξει καὶ τὰ ὁρώμενα· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἔφη· "ὅτι καὶ αὐτὴ "ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν "ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ." καὶ οἱ Ἄγγελοι δὲ 20 ἐν θυμηδίᾳ διατελοῦσι, τὴν τῶν ἀνθρώπων θεώμενοι σωτηρίαν. εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαίρουσι, πολλῷ μᾶλλον τοσαύτας ὁρῶντες μυριάδας τῆς σωτηρίας ἀξιουμένας, θυμηδίας πλησθήσονται. ὑπὲρ ἁπάντων τοίνυν τὸ σωτήριον ὑπέμεινε πάθος, χωρὶς Θεοῦ. μόνη γὰρ ἡ θεία φύσις, τῆς ἐντεῦθεν γενομένης θερα- 25 πείας ἀνενδεής.

Κυρίλλου. Σὺ δέ μοι λογίζου ὡς εἰ διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου βλέπομεν ἠλαττωμένον τὸν Κύριον, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, πρὸ τοῦ πάθους ἆρα τὸ ἔλαττον οὐκ ἦν ἐν αὐτῷ. ἀπόντος δὲ τούτου, τὸ εἶναι τέλειον αὐτὸν εἰσβαίνειν ἀνάγκη. τέλειος δὲ 30 ὢν ὁ Υἱὸς, καὶ τῇ τοῦ Πατρὸς τελειότητι παρισούμενος, οὐκ ἐπιδέξεται δηλονότι τῶν ἀνομοίων τὸ ἔλαττον.

Θεοδωρήτου. Ὅρα δὲ πῶς δείκνυσιν ὁ Παῦλος τοῦ ἀναληφθέντος ἀνθρώπου τὸ τέλειον, "Κύριε," γάρ φησι, "τί ἐστιν "ἄνθρωπος;" οὐκ εἶπε τί ἐστι σάρξ; ὅτι ἐστι σῶμα, ἀλλὰ τί 35

ἐστιν ἄνθρωπος; πᾶσαν ὁμοῦ τὴν φύσιν περιλαβὼν, καὶ Κύριον μὲν προσαγορεύσας τὸν ἐνοικίσαντα Θεὸν Λόγον, ἄνθρωπον δὲ τὸν ἐξ ἡμῶν ἀναληφθέντα ναὸν, ὃν ἐπεσκέψατο τῇ παρουσίᾳ, καὶ ἑαυτὸν συνῆψε, καὶ τῇ ἑνώσει τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο· καὶ τοῦτο ἑρμηνεύων ἔφη, "τὸν δὲ βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους ἠλαττωμένον 5 "Ἰησοῦν, διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου." ἀπέθανε δὲ οὐχ ὁ ἀθάνατος Θεὸς Λόγος, ἀλλ' ἡ θνητὴ φύσις· διὸ καὶ ἠλαττοῦτο βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους, τῷ τοὺς μὲν ἀθανάτους εἶναι, τὴν δὲ θνητήν. ὁ δὲ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἐλάττων Ἀγγέλων, ἀλλὰ δεσπότης Ἀγγέλων. "ἐν αὐτῷ γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα, εἴτε ὁρατὰ, εἴτε ἀόρατα." 10

10 Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Χρυσοστόμου. Περὶ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα λέγει· ὁρᾷς πῶς πάλιν τὸ δι' οὗ αὐτῷ ἁρμόζει, οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσας, εἴγε ἐλαττώσεως ἦν καὶ τῷ Υἱῷ προσῆκον μόνῳ. 15

Κυρίλλου. Ἔπρεπε τῷ δι' οὗ τὰ πάντα Πατρὶ, διὰ παθημάτων τελειῶσαι ἐνανθρωπήσαντα τὸν Υἱόν. ὑπέμεινε γὰρ σταυρὸν, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν εὐδοκίᾳ πάντως τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἀκολουθοῦντας νεανικοὺς ἀποφήνῃ, 20 λέγων· "μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ σῶμα." ἐλάσας γὰρ αὐτὸς διὰ παθημάτων, καὶ ἡμᾶς ἐκδυσωπεῖ λέγων, "οὐκ ἔστι "μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον." αὐτὸς οὖν ἄρα ἐστὶν ὁ σαρκὶ τελειούμενος δι' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως· τελειῶν δὲ ἡμᾶς θεϊκῶς διὰ τοῦ καταργῆσαι τοῦ θανάτου τὸ κράτος. ἐλείπετο γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὸ ἄφθαρτον [y], οὕτω γενομένῃ καὶ ἐν ἀρχῇ, ὁ γὰρ Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν· οὕτως ἡμᾶς τελειώσας, ἔλεγε πρὸς τὸν Πατέρα· "ἐγώ σε ἐδόξασα, τὸ ἔργον τελειώσας ὃ δέδωκάς μοι, "ἵνα ποιήσω αὐτό." δόξα γὰρ τῷ Πατρὶ διὰ τοῦ ἰδίου γεννήματος καταργῆσαι τὸν θάνατον. οὐκοῦν ἡ μὲν τελείωσις αὐτῷ διὰ παθημάτων, ἡμῖν δὲ προσθήκη τοῦ λείποντος τὸ γεγενημένον. "καινὴ γὰρ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ." ὅτι δὲ οὐκ ἄνθρωπον ἁπλῶς ἐξῃρημένου τοῦ λόγου τετελειῶσθαι φησὶν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν ἀνθρωπείᾳ 25 30

[y] Cod. αφθεν (superscript τ)

δὲ μᾶλλον μορφῇ πεφηνότα τὸν μονογενῆ ἐπάγει· ὅ τε γὰρ ἁγιάζων Υἱὸς, ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, καὶ ἡμεῖς ἐξ ἑνὸς ὡς ποιητοῦ καὶ δημιουργοῦ· ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἡμᾶς πρὸς ἀλλήλους ἔχειν τὴν ἀδελφότητα. γενητῷ γὰρ πρὸς γενητὸν, καθὸ γενητὰ, φυσική τις ἡ ἀδελφότης. 5

Βασιλείου. Ἔστι γάρ τι τοῖς Εὐνομιανοῖς παλαιὸν σόφισμα, ὑπὸ Ἀετίου τοῦ προστάτου τῆς αἱρέσεως ταύτης ἐξευρεθὲν, ὃς ἔγραψέ που τῶν αὐτοῦ Ἐπιστολῶν λέγων, "τὰ ἀνόμοια κατὰ τὴν "φύσιν ἀνομοίως ἐκφέρεσθαι, καὶ ἀνάπαλιν τὰ ἀνομοίως φερό-"μενα, ἀνόμοια εἶναι κατὰ τὴν φύσιν·" καὶ εἰς μαρτυρίαν τοῦ 10 λόγου, τὸν ἀπόστολον ἀπεσπάσατο λέγοντα· "εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα. "ὡς οὖν ἔχουσιν αἱ φωναὶ πρὸς ἀλλήλας, οὕτως ἕξουσι, φησὶ, καὶ "αἱ δι' αὐτῶν σημαινόμεναι φύσεις, ἀνόμοιον δὲ τὸ ἐξ οὗ τὸ δι' "οὗ. ἀνόμοιος ἄρα καὶ τῷ Πατρὶ ὁ Υἱός." ἐντεῦθεν οὗτοι ὁρμώ- 15 μενοι, τῷ μὲν Θεῷ καὶ Πατρὶ ὥσπέρ τινα κλῆρον ἐξαίρετον προσνέμουσι τὸ ἐξ οὗ, τῷ δὲ Υἱῷ καὶ Θεῷ ἀφιέρωσαν τὸ δι' οὗ, τῷ δὲ Ἁγίῳ Πνεύματι τὸ ἐν ᾧ, καὶ φασὶ, μηδέποτε τὴν χρῆσιν ταύτην τῶν συλλαβῶν ἐπαμείβεσθαι· ἵν' ὥσπερ ἔφην, τῷ παρηλλαγμένῳ τῆς ἐκφωνήσεως καὶ ἡ τῆς φύσεως παραλλαγὴ συνεκφαίνηται. 20 βούλονται δὲ, τὸ μὲν ἐξ οὗ, τὸν δημιουργὸν σημαίνειν, τὸ δὲ δι' οὗ, τὸν ὑπουργὸν, ἢ τὸ ὄργανον, τὸ δὲ ἐν ᾧ τὸν χρόνον δηλοῦν, καὶ τὸν τόπον. ἵνα μηδὲν μὲν ὀργάνου σεμνότερος ὁ δημιουργὸς τῶν ὅλων νοῆται, μηδὲν δὲ τῆς ἀπὸ τόπου ἢ χρόνου συνεισφορᾶς εἰς τὰ ὄντα πλεῖον φαίνηται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον παρεχόμενον. τῷ μὲν 25 γὰρ Υἱῷ τὴν τοῦ ὀργάνου προσηγορίαν ἐπέθηκαν· τῷ δὲ Πνεύματι, τὴν τοῦ τόπου, τῷ δὲ Πατρὶ, τὴν τοῦ αἰτίου. τί οὖν αὐτοῖς ἐντεῦθεν τὸ συναγόμενον; ἄλλη φύσις αἰτίου, καὶ ἄλλη ὀργάνου, καὶ ἄλλη τόπου· ἀλλότριος ἄρα κατὰ τὴν φύσιν ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ, ἐπειδὴ καὶ τὸ ὄργανον τῷ τεχνίτῃ· ἀλλότριον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, 30 καθόσον κεχώρισται τόπος καὶ χρόνος τῆς τῶν ὀργάνων φύσεως, ἢ τῆς τῶν μεταχειριζομένων αὐτά.

Τὰ μὲν δὴ ἐκείνων τοιαῦτα. ἡμεῖς δὲ εὑρίσκομεν τὸν Ἀπόστολον τὰ τρία συναγαγόντα, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰπόντα· "ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα." "ἐξ αὐτοῦ" 35

γὰρ τοῖς οὖσιν, ἡ αἰτία τοῦ εἶναι, "δι' αὐτοῦ" τοῖς πᾶσιν ἡ διαμονὴ καὶ ἡ σύστασις. διὸ δὴ καὶ "εἰς αὐτὸν" ἐπέστραπται ἀρρήτῳ στοργῇ, πρὸς τὸν χορηγὸν τῆς ζωῆς ἀποβλέποντα. ἔστι δὲ πολλαχοῦ εὑρεῖν καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἐξ οὗ κείμενον, ὡς τὸ "ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα ἐπιχορηγούμενον αὔξει 5 "τὴν αὔξησιν τοῦ Θεοῦ." καὶ πάλιν, "ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται," καὶ αὖθις "ἔγνων δύναμιν ἐξελθοῦσαν ἐξ ἐμοῦ," καὶ "ἐκ τοῦ "Πνεύματος θερίσει ζωὴν," καὶ "ἐκ Πνεύματος ἐστὶν Ἁγίου·" ὁμοίως καὶ τὴν δι' οὗ φωνὴν, οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς κειμένην εὑρήσομεν, ὡς τὸ "Παῦλος Ἀπόστολος 10 "Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ θελήματος Θεοῦ." καὶ "πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' "οὗ ἐκλήθετε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ." καὶ "ἡμῖν ὁ Θεὸς "ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος·" καὶ ἑτέρωθι "τὴν καλὴν παρα-"θήκην φύλαξον διὰ Πνεύματος Ἁγίου." τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῆς ἓν συλλαβῆς ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εὕρηται, οἷον, 15 "ἐν τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν," "ἐν σοὶ ἡ ὕμνησίς μου." "ἐν "τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσομαι." "ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα "κτίσαντι·" ἤδη δὲ καὶ ἀντ' ἀλλήλων παραλαμβάνονται, οἷον "ἐκτισάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ," ἀντὶ τοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀνάπαλιν δὲ, τῇ ἐξ οὗ λέξει, ἀντὶ τῆς δι' οὗ ὁ Παῦλος κέχρηται, ὡς 20 ὅταν λέγῃ "γενόμενος ἐκ γυναικὸς," ἀντὶ τοῦ διὰ γυναικός. οὕτω ῥαδίως ἀλλήλαις ἀντεπιχωριάζουσιν αἱ φωναί. ὁπότε τοίνυν καὶ ἐφ' ὧν διωρίσθη τὸ δι' οὗ κυρίως λέγεται, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τούτων, τὸ ἐξ οὗ μετελήφθη, τίνα ἂν ἔχῃ λόγον ἐπὶ συκοφαντίᾳ τῆς εὐσεβείας πάντη ἀλλήλων ἀφορίζειν τὰς λέξεις; ἀλλὰ γὰρ πρὸς 25 ἑαυτὸν ἡμᾶς καλεῖ ὁ Ἀπόστολος ἐμβοῶν,

Ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι.

Χρυσοστόμου. Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἄξιον, φησὶ, τῆς 30 φιλανθρωπίας αὐτοῦ πεποίηκε, τὸ τὸν πρωτότοκον λαμπρότερον ἀποδεῖξαι πάντων, καὶ ὥσπερ ἀθλητὴν γενναῖον καὶ τοὺς ἄλλους ὑπερβαίνοντα, τοῖς ἑτέροις ὑπόδειγμα θεῖναι, τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, τουτέστι τὸν αἴτιον. ὁρᾷς ὅσον τὸ μέσον; καὶ

οὗτος Υἱὸς, καὶ ἡμεῖς υἱοί· ἀλλ' ὁ μὲν σώζει, ἡμεῖς δὲ σωζόμεθα. εἶδες πῶς ἡμᾶς συνάγει, καὶ διΐστησι, "πολλούς," φησιν, "υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα." ἐνταῦθα συνήγαγε τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, πάλιν διέστησε, "διὰ παθημάτων τελειῶσαι." ἰδοὺ τὰ παθήματα τελείωσις καὶ αἰτία τῆς σωτηρίας. ὁρᾷς ὅτι τὸ 5 παθεῖν κακῶς, οὐκ ἔστιν ἐγκαταλελειμμένων, εἰ δὴ τούτῳ πρῶτον τετίμηκε τὸν Υἱὸν ὁ Θεὸς, τῷ διὰ παθημάτων αὐτὸν ἀγαγεῖν· καὶ ὄντως τοῦ τὸν κόσμον ποιῆσαι, καὶ ἐκ μὴ ὄντων παραγαγεῖν, τὸ σάρκα ἀναλαβόντα παθεῖν ἅπερ ἔπαθε, πολλῷ μεῖζον ἐστί. καὶ τοῦτο μὲν γὰρ φιλανθρωπίας, ἐκεῖνο δὲ πολλῷ πλέον, ὃ καὶ αὐτὸς 10 δείκνυσιν ἐν οἷς φησιν· "ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερ-"χομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, "καὶ συνήγειρε, καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν "Χριστῷ," ἔπρεπε τοίνυν αὐτῷ, φησι, τῷ κηδεμόνι καὶ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι, ἐκδοῦναι τὸν Υἱὸν ὑπὲρ τῆς τῶν λοιπῶν 15 σωτηρίας, τὸν ἕνα ὑπὲρ τῶν πολλῶν. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ "διὰ παθημάτων τελειῶσαι," ἵνα δείξῃ ὅτι ὁ παθὼν ὑπέρ τινος, οὐκ ἐκεῖνον ὠφελεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς λαμπρότερος γίνεται καὶ τελειότερος. καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς πιστοὺς φησὶ παραθαρρύνων αὐτούς. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τότε ἐδοξάσθη, ὅτε ἔπαθεν. 20 ὅταν δὲ εἴπω ὅτι ἐδοξάσθη, μὴ νομίσῃς δόξης πρόσληψιν αὐτῷ γίνεσθαι. ἐκείνην γὰρ τὴν τῆς φύσεως εἶχεν ἀεὶ, καὶ οὐδὲν προσέλαβεν.

Θεοδωρήτου. Οὐκοῦν ἔδειξε τὸν Θεὸν Λόγον ἣν ἀνέλαβε τελειώσαντα φύσιν. ἀρχηγὸς γὰρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἡ 25 ληφθεῖσα φύσις· ἐκείνη γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστᾶσα, πᾶσιν ἡμῖν ἐπραγματεύσατο τὴν ἀνάστασιν.

Κυρίλλου. Καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ διὰ παθημάτων τὸν Χριστὸν τελειῶσαι, τουτέστι τὸ ἐλλεῖπον αὐτῷ ἀναπληρῶσαι. τί δὲ ἐνέλειπε τῷ Χριστῷ, καθὸ νοεῖται ἄνθρωπος; τὸ ἀθάνατον δηλαδὴ, 30 ἵνα τὸ κατ' εἰκόνα ἔχῃ ἀνελλειπῶς. ἀνεπλήρωσεν οὖν αὐτῷ τὸ λεῖπον ὁ Πατὴρ, διὰ τὴν ἀναστάσεως· διὰ μέσου αὐτοῦ πάντας ἀνθρώπους ἀναπληρῶν, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ Ἀπόστολος, "καὶ τελειωθεὶς γέγονε τοῖς εἰς αὐτὸν ἐλπίζουσι πρόξενος ζωῆς "ἀκαταλύτου." 35

ʽΟμιλίαι. ʽΟ πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγὼν, οὐκ ἂν ὀλισθήσειε τοῦ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Υἱός. οὐ γὰρ ἠμέλησε τοῦ εἶναι ὅ ἐστιν, ὅπερ οὐκ ἦν γεγονώς. μένει δὲ Κύριος ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ.

Ἀθανασίου. Εἰ μὴ ἦλθε καὶ ἐφόρεσε τὸ ἡμέτερον σῶμα, οὐδεὶς 5 ἂν ἐτελειώθη, ἀλλ' ἔμενον οἱ πάντες φθαρτοί. νῦν δὲ λυτρωθέντες ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, οὐκέτι μένουσι νεκροί. καὶ αὕτη ἡ αἰτία τοῦ μὴ ἄλλον ἀλλ' αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον ἐνανθρωπίσαι· ὅτι οὐκ ἄλλου ἦν ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνενεγκεῖν, ἢ τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ καὶ τὴν ἀρχὴν πεποιηκότος αὐτούς. ἀλλὰ πῶς τοῦ 10 Ἀπόστολου λέγοντος, περὶ τοῦ Υἱοῦ, "δι' ὃν τὰ πάντα," Ἀρειανοί φασιν, οὐχ ἡμεῖς δι' αὐτὸν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν; ἔδει γὰρ εἴπερ οὕτως ἦν, εἰπεῖν αὐτὸν, δι' οὓς γέγονεν ὁ Λόγος. νῦν δὲ μὴ τοῦτο λέγων, ἀλλὰ "δι' ὃν τὰ πάντα," δείκνυσι τούτους αἱρετικοὺς καὶ συκοφάντας, οἳ πλέον ἡμῖν ἢ τῷ Υἱῷ χαρίζονται. οὐ 15 γὰρ ἡμεῖς δι' ἐκεῖνον φησὶν, ἀλλ' ἐκεῖνος δι' ἡμᾶς γέγονεν. εἴγε διὰ τοῦτο ὑπέστη, ἵνα δι' αὐτοῦ κτίσῃ ἡμᾶς ὁ Θεός.

11 Ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες.

Τοῦτο κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τέθεικε· κτιστὴ γὰρ ἡ ληφθεῖσα 20 φύσις, εἷς δέ γε καὶ ἡμῶν καὶ αὐτῆς ποιητής. ἀλλὰ δι' ἐκείνης ἁγιαζόμεθα. εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν θείαν φύσιν οἱ αἱρετικοὶ τοῦτο νοῆσαι θελήσαιεν, οὐδὲ οὕτω λυμανοῦνται τῇ τοῦ μονογενοῦς δόξῃ. ἕνα γάρ, φησιν, ἔχομεν πατέρα καὶ ἡμεῖς καὶ αὐτὸς, ἀλλ' εὔδηλον ὡς ὁ μέν ἐστι φύσει Υἱὸς, ἡμεῖς δὲ χάριτι. ταύτην γὰρ ἡμᾶς 25 διδάσκει τὴν διαφορὰν τὸ τὸν μὲν ἁγιάζειν, ἡμᾶς δὲ ἁγιάζεσθαι. ἄμεινον δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον τοῦτο νοεῖν.

Χρυσοστόμου. Ἰδοὺ τοίνυν πάλιν συνάγει, τιμῶν αὐτοὺς καὶ παραμυθούμενος, καὶ ἀδελφοὺς αὐτοὺς ποιῶν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦτο, ἐξ ἑνὸς εἶναι. "εἷς γὰρ Θεὸς ἐξ οὗ τὰ πάντα." εἶτα πάλιν 30 ἀσφαλιζόμενος καὶ δεικνὺς τὸ κατὰ σάρκα, ἐπήγαγε τὸ "ὁ ἁγιά-"ζων καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι." ὁ μὲν οὖν ἁγιάζων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἡμεῖς δὲ οἱ ἁγιαζόμενοι. ὁρᾷς ὅσον τὸ μέσον; ὁ μὲν ἁγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἁγιαζόμεθα. καὶ ἀνωτέρω ἔφη, "τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτη-"ρίας αὐτῶν." 35

Κυρίλλου. Λέγεται δὲ καὶ ἡγιάσθαι μεθ' ἡμῶν ὁ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν κτίσιν, ὅτε κεκένωκεν ἑαυτὸν, καὶ γέγονε σάρξ. ἐπεὶ δὲ κατὰ πολλοὺς τρόπους ἡ Γραφὴ τὸ ἡγίασε δέχεται, χρὴ μαθεῖν τὴν διαφοράν. ἁγιάζεσθαι γὰρ λέγονταί τινες ὡς ἐν προγνώσει Θεοῦ, προαναθροῦντος ὅτι τὴν εὐδόκιμον κατωρθωκότες ζωὴν ἐπιτη- 5 δείως ἕξουσιν εἰς τὸ μεταλαχεῖν Ἁγίου Πνεύματος. ὁποῖοι τινὲς εἶεν ἂν περὶ ὧν ὁ σοφὸς ἐπιστέλλει Παῦλος, "ὅτι οὓς προέγνω καὶ "προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι "αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς." ἔφη δὲ Θεὸς καὶ πρὸς τὸν σοφώτατον Ἱερεμίαν, "πρὸ τοῦ με πλάσαι ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί 10 "σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε." ἁγιάζονται δὲ ἕτεροί τινες, καί τοι τὸν φύσει Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, ἀλλ' οὐ σχέσιν τινὰ καὶ οἰκειότητα τὴν πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κατασημήνειεν ὁ ἐν τούτοις ἁγιασμὸς, ἀλλ' οἱονεί πως ἀνάδειξιν καὶ παραγωγὴν τὴν εἰς τὸ πληροῦν ἅπερ ἂν βούλοιτο Θεός. καὶ 15 γοῦν Κύρου τε καὶ Μήδων κατακράτος αἱρήσειν τὴν Βαβυλῶνα μελλόντων, καὶ ὑπὸ θείας εἰς τοῦτο παρενηνεγμένων ὀργῆς, φησὶ, "γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμόν μου, χαίροντες ἅμα καὶ "ὑβρίζοντες· ἡγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγὼ ἄγω αὐτούς." Ἀγγαίῳ δὲ τῷ προφήτῃ φησὶν ὁ Θεός· "ἐὰν δὲ λάβῃ ἄνθρωπος κρέας ἅγιον," 20 τὸ προσκομισθὲν οἶμαι ἄμωμον θῦμα, καὶ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ, κρέας ἅγιον ὀνομάζων. φαμὲν δὲ ἁγίους καὶ τοὺς ἀληθῶς διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἡγιασμένους, οὕτω τὲ θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀναδεδειγμένους.

Ἐπεὶ οὖν ἁγιάζεσθαι λέγεται καὶ τὸ ἀνατεθειμένον τῷ Θεῷ 25 κατὰ τὸ πρὸς Μωσέα εἰρημένον· "ἁγίασόν μοι πᾶν πρωτότοκον "διανοῖγον μήτραν, τὰ ἀρσενικὰ τῷ Κυρίῳ·" ἁγιάζεται δὲ πάλιν τὸ προχειρισθὲν παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ πρᾶξαι τι τῶν κατὰ γνώμην αὐτῷ, ὡς Μῆδοι καὶ Κῦρος· ἁγιάζεται δὲ καὶ τὸ ἐν μεθέξει γεγονὼς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τίνα δὴ τρόπον ἡγιάσθαι ὑπονοήσομεν 30 τὸν Υἱὸν, ὧδε γὰρ αὐτὸς ἔφη, "ὃν ὁ Πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστει- "λεν εἰς τὸν κόσμον·" συμπαρέζευκται γὰρ τὸ ἡγιάσθαι, καὶ ἡ εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἀποστολή. εἰ μὲν οὖν πρὸ τῆς σαρκώσεως καὶ τῆς ἀποστολῆς ἐν μεθέξει Πνεύματος ἦν ὁ Λόγος, τί πάλιν

αὐτὸ καὶ μετὰ σαρκὸς ἐδέχετο; εἰ δὲ ἐπεί τοι πέφηνε καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀπεστάλει μετὰ σαρκὸς, ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τὸ Πνεῦμα πλουτεῖ, καινὴν δὲ ὥσπέρ τινα τὴν ὧδε λαμπρὰν κεκέρδακε χάριν, ποῦ κεκένωκεν ἑαυτόν; πῶς δὲ ἀφῖκται εἰς ὑποβιβασμὸν καὶ ταπείνωσιν γεγονὼς ἐν ἀμείνοσιν; εἰ μὴ ἄρα φήσομεν ὡς ἦν ἐν αἰσχίοσι 5 τὸ Πνεῦμα λαβὼν, καὶ τὸ ἁγιάζειν πεφυκὼς κατωθεῖ πρὸς τὸ χεῖρον τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐ φήσομεν.

Ἀναμετρεῖν δὲ δεῖ τὸν τοῦ ἡγιάσθαι χρόνον· οὐ γάρ τοι πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἡγιάζετο Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, ἀλλ' ὅτε γέγονε καθ' ἡμᾶς, οἷς οὐ φύσεως καρπὸς ἰδίας, ἀλλ' ἔξωθέν τε καὶ ἐπακτὸς ὁ 10 ἁγιασμός. πεπλούτηκε μὲν γὰρ ἐν ἀρχαῖς ἡ ἀνθρώπου φύσις τὸ καὶ θείου μεταλαχεῖν Πνεύματος, καὶ τὸν δι' ἁγιασμοῦ πρὸς Θεὸν ἐξεικονισμόν· ἀπεμπολήσας δὲ τῇ παραβάσει τὸ δῶρον, θανάτῳ κατεδικάζετο, καὶ τὸν τῆς ἁμαρτίας ὑπέδυ ζυγόν. ἔδει τοίνυν ἐπείπερ ἐξ ἡμερότητος τὸ διολισθῆσαν γένος ἀναστοιχειοῦν εἰς τὸ 15 ἐν ἀρχαῖς ἐβούλετο Θεὸς, δευτέραν ὥσπερ τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναφῦναι Χριστὸν, καὶ ἀπότεξιν μὲν ἀνατλῆναι τὴν διὰ τῆς ἁγίας παρθένου· μὴ μὴν ἔτι καὶ πατέρα σαρκικὸν ἀνασχέσθαι λαβεῖν, ἵνα καὶ σὺν αὐτῷ Θεὸν ἔχωμεν οἱ πάντες πατέρα, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τῆς τοιαύτης δοξης εἰς ἀρχὰς ἀναβαίνοντες, ἔδει γενόμε- 20 νον ἄνθρωπον τὸ Πνεῦμα λαβεῖν, ἵν' ἐπείπερ ἐστὶν οὐκ εἰδὼς ἁμαρτίαν, ἐμφιλοχωροίη λοιπὸν ἐν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα καὶ ἀναπαύηται. ὥσπερ δὲ ὑπάρχων ἀεὶ βασιλεὺς καὶ ὁμόθρονος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κεχειροτονεῖσθαι λέγεται βασιλεὺς, ὅτι καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, ᾧ καὶ δοτὸν ἄνωθεν τὸ βασιλεύειν ἐστὶ, καὶ ὥσπερ ἀεὶ 25 συνυπάρχων τῷ Πατρὶ, εἰς υἱὸν ὁρίζεται διὰ Πνεύματος, διὰ τὸ τοῖς κατὰ θέσιν υἱοῖς ἐξωμοιῶσθαι κατὰ τὴν σάρκα, καὶ ὥσπερ ἡμῖν τοῖς ὑπὸ Θεὸν συμμορφούμενος, Θεὸν ἑαυτοῦ τὸν Πατέρα ἐκάλει. καί τοι Θεὸς ὑπάρχων αὐτὸς, οὕτω καὶ ἡγιάσθαι λέγεται, χωροῦντος εἰς τὸ ἀνθρώπινον, ἤτοι περὶ τήνδε τὴν σάρκα τοῦ 30 ἁγιασμοῦ, διὰ τὸ μὴ οἴκοθεν ἔχειν δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου φύσιν τὸν ἁγιασμόν. ἔνεστι γὰρ τοῦτο μόνῃ τῇ θείᾳ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει, ἧς ἐπείπερ ἐστὶ καρπὸς ὁ Λόγος, ἕξει δὴ πάντως ὡς ἴδιον ἑαυτῷ τῆς τεκούσης αὐτὸν φύσεως τὸν ἁγιασμόν.

Ἀνακυκλήσας δὴ οὖν ὅπερ ἔφην ἀρτίως, καὶ αὖθις ἐρῶ. εἰ μὲν γὰρ καθὸ ἄνθρωπος ὡς ἄνθρωπον ἡγιάσθαι φαμὲν, ἀδιαφορήσειεν ἂν ὁ Λόγος ὡς ἔν γε δὴ τούτῳ, τὸ βλάβος οὐδέν. εἰ δὲ παρέντες τὸ ἀληθὲς αὐτὸν ἡγιάσθαι φήσομεν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα Λόγον, ἀτοπίας ὁ λόγος ἐπέκεινα. σκόπει δὲ ὧδε. εἰ προχεῖται 5 μὲν οἷα περ ἀπὸ πηγῆς τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα, ἔστι γεμὴν οὐκ ἀλλότριον τοῦ Υἱοῦ, πῶς ἂν νοοῖτο γυμνὸς τῶν τῆς θεότητος ἀγαθῶν; ἴδιον δὲ θεότητος ὁ ἁγιασμός· πῶς δ' ἂν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς διὰ Πνεύματος ἁγιασμὸν εἰσκεκρίσθαί τε φῶμεν, καὶ δοτὸν ὡς οὐκ ἔχον τι γενέσθαι ποτὲ, καθάπερ τῇ κτίσει οἴκοθεν αὐτὸν οὐκ 10 ἐχούσῃ, καὶ διὰ τοῦτο πασχούσῃ τὴν παρατροπήν; οὐκοῦν κατὰ φύσιν ἅγιος ὢν ὡς Θεὸς, ἡγιάζετο μεθ' ἡμῶν καθὸ ἄνθρωπος, τῷ ἰδίῳ Πνεύματι τὸν οἰκεῖον αὐτὸς καταχρίων ναόν. πῶς οὖν ὁ Πατὴρ αὐτὸν ἁγιάσαι λέγεται; ὅτι πάντα παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἁγιάζοντα δὲ καὶ ἁγιαζόμενον τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸν 15 ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, εἰσκεκόμικεν ἡμῖν ὁ τοῦ Παύλου λόγος· "ὅ τε γὰρ ἁγιάζων," φησὶ, "καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες." ἁγιάζει μὲν γὰρ αὐτὸς ἅγιος ὢν κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, ἁγιάζεται δὲ μεθ' ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε τὴν πρὸν ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο ἡγιάσθαι φημὶ, καί τοι τῶν ὅλων 20 κατεξουσιάζων ὡς Θεὸς, ἀδελφοὺς ἡμᾶς οὐκ ἐπαισχύνεται καλεῖν. ναί φησιν, οὐκ ἂν διαψεύσεται λέγων, ἡγιάσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας ἐξηρημένης. καὶ γὰρ ἐν ἐσχάτοις μὲν τοῦ αἰῶνος καιροῖς πέφηνεν ἄνθρωπος· ἀλλ' ἦν καὶ πρὸ τούτου τοῖς εἰς τὸ εἶναι κεκλημένοις ὁμογενὴς, καὶ ἀδελφὸς τῶν πεποιη- 25 μένων, καθὸ καὶ αὐτὸς οὐκ ἀγένητός ἐστι τῇ φύσει, πεποίηται δὲ παρὰ τοῦ Πατρός. ἀληθεύει δὴ οὖν καὶ ἀδελφοὺς ἡμᾶς ἀποκαλῶν, καὶ συνηγιάσθαι λέγων.

Ἀλλ' ὦ πρὸς πάντα ἰόντες ἑτοίμως, καὶ τὰ πέρα λόγου καὶ τοῦ καθήκοντος λογισμοῦ, ποῖ ποτε ἄρα ὁ θρασὺς ὑμῖν οὑτοσὶ καὶ 30 ἀπόπληκτος ἐκτελευτήσει λόγος, ἐννοεῖν οὐκ ἔχω· ὅτι μὲν γὰρ οὐ γεννητὸς ὁ Υἱὸς, οὐ τοῖς ὑμῶν μαντεύμασιν, ἀλλὰ τοῖς ἱεροῖς πιστεύω μυσταγωγοῖς. ἔφη τοίνυν ὁ Ἰωάννης ἡμῖν ἐναργῶς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι Θεοῦ Υἱός ἐστι, καὶ Θεὸς ἀληθινὸς, Θεὸς δὲ ἀληθινὸς, τοῖς κτίσμασιν οὐχ ὁμογενής. ὅτε τοίνυν κατά γε τὸ τοῖς αἱρετι- 35

κοῖς ἀβουλότατα δοκοῦν, ἐν μεθέξει γέγονεν ἁγιασμοῦ, καί τοι Θεὸς ἀληθινὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ εἰ νοοῖτο καθ' ἑαυτὸν καὶ δίχα σαρκὸς, ἡκέτωσαν εἰς μέσον, καὶ Θεὸν ἡμῖν τὸν ἀληθινὸν ἐπακτὸν ἔχοντα τὸν ἁγιασμὸν, οἷσπερ ἂν βούλοιντο λόγοις, καταδεικνύτωσαν. εἰ δὲ ἔστιν ἐν Υἱῷ, τὸ ἡγιάσθαι δοτὸν Θεῷ κατὰ φύσιν ὄντι 5 καὶ ἀληθινῷ, οὐδὲν ἔτι τὸ ἀπεῖργον καὶ αὐτὸν ἡγιάσθαι ὑπονοεῖν τὸν ἐξ οὗ πάρεστι Πατέρα, καὶ εἰ Θεὸς ἀληθινὸς εἶναι πεπίστευται. ἵνα πανταχόθεν τὸ ἀνόσιον αὐτῶν ἐκπολιορκῆται θράσος, οὐ παραιτήσομαι καί τι τῶν εἰς ἀτοπίαν ἡκόντων εἰπεῖν. ἢ γὰρ οὐ μόνῳ καὶ ἐξαιρέτως ἀνακείσεται τὸ ἁγιάζειν δύνασθαι τῷ κατὰ 10 φύσιν Θεῷ, καθάπερ καὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα καλεῖν; φαίης ἄν.

Οὐκοῦν εἰ τοῖς κτίσμασιν ἐναρίθμιος ὑπάρχων ὁ Υἱὸς, κατά γε τὸν παρ' ἐκείνοις λόγον, τὰ τῆς κατὰ φύσιν θεότητος ἴδια καὶ ἐξαίρετα διαπεραίνεται, καὶ φύσεως τῆς ἰδίας ποιεῖται δόξαν· 15 ἑαυτὸν γὰρ ἁγιάσαι φησὶ λέγων, "ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυ-"τὸν," κατεκομίσθη μὲν ὡς ἔοικε τὰ τῆς ἐπέκεινα πασῶν οὐσίας ἐπὶ τὴν κτίσιν. οὐκ ἀπίθανον δὲ οἶμαι τὸ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς ἁγιάζειν δύνασθαι κατατολμᾶν εἰπεῖν, καθ' ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ. εἰ γὰρ γενητὸς ὑπάρχων αὐτὸς, τὰ τῆς τοσοῦτον ἀνῳκισμένης οὐσίας ἴδια 20 ποιεῖται πλεονεκτήματα, τί τὸ ἐμποδὼν εἰς τὸ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τὰ αὐτοῦ δύνασθαι πληροῦν; ἅτε δὴ καὶ ἀγχοῦ καὶ οὔτι που διεστηκότας τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος· εἴπερ ἐστί τις παντὶ γενητῷ πρὸς γενητὸν συγγένειά τε καὶ σχέσις. κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο γεγενῆσθαι φημί. εἴη δ' ἂν καὶ ἑτέρως δυσεβὲς τὸ ἡγιάσθαι πι- 25 στεύειν αὐτὸν τίνα τρόπον τὸ ἁγιαζόμενον, ἆρ' οὐχὶ τῷ ὑπερκειμένῳ καὶ ἀμείνονι τῆς ἰδίας φύσεως ἁγιάζεται; οὐ γάρ που τῷ αἰσχίονι φαῖεν ἂν, εἴπερ εἴς τι τῶν τελούντων εἰς ὄνησιν ἀναβιβάζει τὸ ἁγιάζεσθαι.

Οὐκοῦν εἴπέρ ἐστιν ἀληθὲς ὡς ἡγίασται κατ' ἐκείνους διὰ τοῦ 30 Πνεύματος ὁ Υἱὸς, ὡς ἀμείνονι πάντως που κατεχρίετο καὶ τὴν φύσιν ἔχοντι παρ' αὐτὸν ἑτέραν. μετάσχοι γὰρ ἂν ἑαυτοῦ τῶν ὄντων οὐδὲν, ἀλλ' ἕτερον ἐν ἑτέρῳ τὸ μετεχόμενον, κατά γε τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον. εἶτα πῶς ἡμῖν ὁ Υἱὸς διὰ τοῦ Πνεύματος ἐναυλίζεται; πῶς δὲ τὸ ἄμεινον κατὰ φύσιν τὴν τοῦ χείρονος 35

ἐμποιήσει μέθεξιν δι' ἑαυτοῦ; ἡμεῖς δὲ τὸ μακροὺς ἀντεξάγειν λόγους ὡς περιττὸν ἀφέντες, φαμὲν ὅτι ἐπειδὴ τὸ ἀμετρήτως διεστηκὸς τῆς θείας αὐτοῦ καὶ ὑπερτάτης οὐσίας ἴδιον ἐποιήσατο, φημὶ δὴ τὴν σάρκα, τότε δὴ τότε καὶ ἡγιάσθαι λέγεται σοφῶς τὲ καὶ πρεπωδέστερον ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον τοῦ ἡγιάσθαι διάττοντος. 5 τήν γε μὴν τοῦ ἡγιάσθαι πλήρωσιν ἤτοι τὴν ἐνέργειαν, ὡς ἐν προσώπῳ Πατρὸς τῇ τῆς θεότητος ἀνετέθει φύσει. μόνῃ γὰρ αὐτῇ τὸ ἁγιάζειν οἰκεῖον. ὁ μέν τοι Ἀπόστολος δεικνὺς ὅτι ἅμα τὲ τὴν σάρκα ἥνωσεν ἑαυτῷ ὁ Λόγος, καὶ τὴν ἀδελφότητα ἐνεδύσατο, ἐπάγει, 10

Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς κα-12 λεῖν, λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς πῶς δείκνυσι πάλιν τὴν ὑπεροχήν; τὸ γὰρ εἰπεῖν "οὐκ ἐπαισχύνεται" δείκνυσιν οὐ τῆς τοῦ πράγματος 15 φύσεως, ἀλλὰ τῆς φιλοστοργίας τοῦ μὴ ἐπαισχυνομένου τὸ πᾶν ὄν, τῆς ταπεινοφροσύνης τῆς πολλῆς. εἰ γὰρ καὶ ἐξ ἑνὸς, ἀλλ' ὁ μὲν ἁγιάζει, ἡμεῖς δὲ ἁγιαζόμεθα· πολὺ δὲ τὸ μέσον. καὶ ὁ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς Υἱὸς γνήσιος, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ὡς κτίσμα, τουτέστιν ἐξ οὐκ ὄντων. ὥστε πολὺ τὸ μέ- 20 σον. τὴν σάρκα μέν τοι ἐνδυσάμενος, ἐνεδύσατο και τὴν ἀδελφότητα, καὶ συνῆλθεν ὁμοῦ τῇ προσλήψει τῆς σαρκὸς καὶ ἡ ἀδελφότης, ἀλλὰ τὸ μὲν "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς "μου," καὶ τὸ "ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς," εἰκότως παράγει. ὥσπερ γὰρ ἐνταῦθα πατέρα δείκνυσιν ἑαυτὸν, 25 οὕτως ἐκεῖ ἀδελφόν.

Φωτίου. Τὸ δὲ "ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ," τί βούλεται; ἢ τάχα ἐπειδὴ ἄνω εἶπεν αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ κάτω πατέρα, ἐν μέσῳ ἐσήμανεν, ὅτι ταῦτα μὲν φιλανθρωπίας ὀνόματα καὶ χάριτος τῆς αὐτοῦ. τὸ δὲ φύσει καὶ ἀληθῶς Θεὸς ἔστη φησί. 30 τίς γὰρ πέποιθεν ἐπὶ ἑτέρῳ τινὶ, εἰ μὴ ἐπὶ μόνῳ Θεῷ, ὡσεὶ ἔλεγε, μὴ ἀκούοντες αὐτὸν ἀδελφὸν καὶ πατέρα, νομίσητε ἕνα εἶναι τῶν πολλῶν, Θεός ἐστιν ἐφ' ὃν γέγραπται πεποιθέναι χρεών.

Ἀθανασίου. Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ τὸ "οὐκ ἐπαισχύνεται"

δεῖξαι τὴν διαφορὰν τῆς υἱότητος. περὶ δεσπότου γὰρ καὶ δούλων διαλεγόμενοι καὶ τὴν τῶν δεσποτῶν ταπεινοφροσύνην διδάσκοντα εἰώθαμεν λέγειν, οὐκ ἐπαισχύνεται μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐσθίων καὶ πίνων καὶ συγκαθήμενος, καὶ τοὺς τούτων ἀρρώστους δι' ἑαυτοῦ θεραπεύων. τοῦτο τοίνυν κἀνταῦθα αἰνίττεται, ὡς ὁ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν 5 καταδεξάμενος πάθος, οὐκ ἐπαισχύνεται καλεῖν ἀδελφούς, τούτους ὑπὲρ ὧν τὸ πάθος ὑπέμεινε, λέγων πρὸς τὸν πατέρα ἐν Ψαλμοῖς, "διηγήσομαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου."

Κυρίλλου. Ὄνομα δὲ ἐνταῦθα τὴν δόξαν λέγει, κατὰ τὸ "ἐφα-"νέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις." κατέστησε γὰρ ἐναργῆ τὴν 10 δόξαν αὐτοῦ, οὐχ ὅτι μόνον Πατήρ ἐστιν εἰπὼν καὶ διδάξας, ἀλλ' ἐμφανῆ καθιστὰς τήν τε ἡμερότητα καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἡμῖν τοῖς γενομένοις αὐτοῦ ἀδελφοῖς, καθὸ γέγονε καθ' ἡμᾶς· ἔφη γάρ, ὅτι "οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ "τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, 15 "ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον." πεφανέρωκε δὲ καὶ ἑτέρως ἡμῖν τὴν τοῦ Πατρὸς δόξαν. ὅσοι γὰρ τεθέανται τὸν Υἱὸν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι, θεοπρεπεστάτην ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἐφ' ἅπασι παναλκές, τεθέανται τὸν Πατέρα, καὶ ἐγνώκασιν αὐτόν. ἔφη γοῦν καὶ αὐτὸς ὅτι "ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα," ἀλλὰ καὶ 20 "ἐν μέσῳ," φησίν, "ἐκκλησίας ὑμνήσω σε." ἐκκλησίας δὲ ποίας ἢ ἐκείνης πάντως, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ παρέστησεν ὁ Υἱός, "μὴ ἔχουσαν "σπῖλον ἢ ῥυτίδα, ἁγίαν δὲ καὶ ἄμωμον;" ὑμνεῖ γε μὴν τὸν Πατέρα, τὴν δόξαν αὐτοῦ καθιστὰς φανέραν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ ὄνομα. 25

Γρηγορίου Νύσσης. Ἰδοὺ ἐκ τῆς Μαρίας ἀδελφοῖς διαλέγεται· ὁ δὲ μονογενής, ἀδελφοὺς οὐκ ἔχει. πῶς γὰρ ἂν ἀδελφοῖς τὸ μονογενὲς διασώζοιτο; ἀλλ' ἐπειδὴ γέγονεν ὁ Λόγος ὅπερ ἡμεῖς, δι' ἑαυτοῦ πάλιν συνῆψε Θεῷ τὸ ἀνθρώπινον· καὶ τὸν καινὸν ἐκεῖνον ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τοῦτον διὰ καθαρότητα τῇ 30 συγγενείᾳ τοῦ Πατρὸς τῆς φύσεως ἡμῶν προσοικειώσας, πᾶσαν τὴν κοινωνὸν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ συγγενῆ φύσιν, πρὸς τὴν αὐτὴν χάριν συνεφειλκύσατο· ὥστε οὐκέτι ἐν ἀποκηρύκτοις ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀπόβλητος, ἀλλὰ πάλιν υἱός, πάλιν ὑπὸ τὸν Θεὸν τετιμένος, τῇ ἀπαρχῇ τῆς ἀνθρωπότητος συναγι- 35

ασθέντος καὶ τοῦ φυράματος. ὅθεν γὰρ ἀπεφοιτήσαμεν, σάρκες διὰ τὴν ἁμαρτίαν γενόμενοι, ἐκεῖ πάλιν ἡμᾶς ἀναλαβὼν, ἐπανήγαγεν ὁ δι' ἡμᾶς κεκοινωνηκὼς σαρκός τε καὶ αἵματος. καὶ οὕτω γέγονε καὶ ἡμέτερος Πατὴρ ὁ Θεὸς, ἐπειδὴ καὶ τῆς ἡμετέρας ἀπαρχῆς. 5

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Καὶ *πάλιν "ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ," ἔδειξε τὰ ταπεινῶς εἰρημένα, οἰκονομικῶς εἰρημένα. τῷ γὰρ "οὐκ "ἐπαισχύνεται" συνέζευξε τὸ "ἐγὼ ἔσομαι πεποιθὼς ἐπ' αὐτῷ." οὐκ ἐπαισχύνεται γὰρ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, καὶ ταπεινοῖς παρὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν κεχρῆσθαι λόγοις.* 10

13 Καὶ *πάλιν ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία ἅ μοι ἔδωκεν ὁ* Θεός.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ. Ἐκ *προσώπου τοῦ* Χριστοῦ *καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ λόγος· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἰδίου προσώπου διαλεγόμενος, λέγει ἐν* Ἡσαΐᾳ, *ὅτι ἐγὼ τοὺς εἰς ἐμὲ πεπιστευκότας ἄρτι ἀναγεννηθέντας ἐν τῷ* 15 *ἀποθέσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναλαβεῖν τὸν νέον, οἱονεὶ παῖδας ἀρτιγενεῖς, ἁπαλοὺς τὸν τρόπον καὶ ἀπειροκάκους, ἀπογεγαλακτισμένους λοιπὸν ἀπὸ τῶν εἰσαγωγικῶν λόγων, καὶ ἐπὶ τὴν τελεωτέραν τροφὴν τῶν μυστηρίων χωροῦντας, τούτους προσλαβόμενος, καὶ θάλπων τῷ κόλπῳ τῆς εὐσπλαγχνίας, προσάγει* 20 *τῷ* Πατρί. *δι' ἐμοῦ γὰρ ἡ ὁδὸς τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιγνώσεως.*

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἶτα *τῆς περὶ τῶν παιδίων μαρτυρίας ἐπιλαβόμενος, ἐξυφαίνει τὸν λόγον ὁ* Παῦλος.

14 Ἐπεὶ *οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου,* 25
15 *τουτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας.*

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Τὰ *παιδία, φησὶν, ἐν τούτοις, ἡμᾶς δηλονότι τοὺς* 30 *ὄντας ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ "ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψί-"στου." ὅσον γὰρ ἧκεν εἰς τὸ Θεῷ δοκοῦν, πάντες ἂν ἦμεν τέκνα. νῦν δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν, καὶ πίπτομεν τοῖς τῆς σαρκὸς πάθεσι τὸν νοῦν ὑποφέροντες. πῶς οὖν ἄρα κεκοινώνηκεν αἵματος*

καὶ σαρκός; ψυχὴ γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσιν ἑτέραν ἔχουσα, τὴν σάρκα τῇ πρὸς αὐτὴν συνθέσει καθ' ἕνωσιν, τὸ ἕν τε καὶ λογικὸν ἀποτετέλεκε ζῶον, τουτέστιν τὸν ἄνθρωπον· οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐψυχωμένῃ σαρκὶ ἑαυτὸν ἑνώσας, μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλήσιος ἡμῖν, διὰ γεννήσεως δηλονότι τῆς ἐκ γυναι- 5 κός. εἷς οὖν Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἑνώσαντος μὲν ἑαυτῷ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὸ ἀνθρώπινον, μεμενηκότος δὲ καὶ οὕτως ὅπερ ἦν Θεός. εἰ δὲ αὐτὸς κατήργηκε τοῦ θανάτου τὸ κράτος ὡς ζωὴ καὶ Θεὸς, ἴδιον αὐτοῦ νοεῖσθαι πρέπει τὸ πεπονθὸς τὸν θάνατον· ἵν' ὡς αὐτὸς ἀναστὰς καταργῆσαι λέγοιτο τὴν φθορὰν, καὶ εἰς ἅπαν 10 ἡμῶν παραπέμψῃ τὸ νέον τῆς ἀφθαρσίας τὴν χάριν. ἐπειδὴ δέ ἐστι τῶν τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος μέτρων ἐπέκεινα τὸ πατῆ-σαι θάνατον, ἑνώσει φαμὲν ἤγουν κοινωνίᾳ τῇ πρὸς σάρκα τε καὶ αἷμα τὸν Λόγον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπον. ἀπομεμενηκέναι δὲ καὶ οὕτω θανάτου κρείττω· Θεὸς γὰρ ἦν ἐν σαρκί. 15

Πῶς οἷόν τε ἦν φησὶν, ἢ ἀδελφὸν ἡμῶν αὐτὸν χρηματίσαι, ἢ παῖδας ἡμᾶς γνησίως καλέσαι, μὴ τὴν αὐτὴν περικείμενον φύσιν; οὗ δὴ χάριν ταύτην ἀναλαβὼν, τὴν τοῦ θανάτου κατέλυσε δυνα-στείαν, καὶ τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν διέλυσε δέος. δειμαίνοντες γὰρ ἀεὶ διετελοῦμεν τὸν θάνατον· ἐπειδή περ ἕλκειν ἠναγκαζόμεθα τῆς 20 θνητότητος τὸν ζυγόν. σφόδρα δὲ ἀναγκαίως καὶ τὸ "παραπλησίως" τέθεικεν, ἵνα τὴν τῆς φαντασίας διελέγξῃ συκοφαντίαν. ταῦτα δὲ ἅπαντα διεξῆλθε διδάσκων τοὺς ἐλάττονα τῶν Ἀγγέλων τὸν Υἱὸν διὰ τὸ πάθος ὑπολαμβάνοντας, ὡς ἀναγκαίως τὸ πάθος ὑπέ-μεινε. τοῦτο δὲ καὶ διὰ τῶν ἑξῆς ἐκπαιδεύει σαφέστερον. 25

Χρυσοστόμου. Ἀλλ' ἐγκαλυπτέσθωσαν οἱ δοκήσει λέγοντες αὐτὸν παραγεγενῆσθαι καὶ οὐκ ἀληθείᾳ. οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι μετέσχε τούτων μόνον, καὶ ἐσίγησε· καί τοι καὶ εἰ οὕτως εἶπεν, ἱκανὸν ἦν, ἀλλ' ἕτερόν τι μεῖζον ἔθηκε, τὸ "παραπλησίως" προσθεὶς, οὐ φαν-τασίᾳ, οὐδὲ εἰκόνι φησὶν, ἐπεὶ τὸ παραπλησίως οὐ σώζεται, ἀλλ' 30 ἀληθείᾳ δεικνὺς τὴν ἀδελφότητα· εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι τῆς οἰκονομίας, "ὅπως διὰ τοῦ θανάτου," φησὶ, "καταργήσῃ τὸν τὸ "κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον." ἐνταῦθα τὸ θαυμαστὸν δείκνυσιν, ὅτι δι' οὗ ἐκράτησεν ὁ διάβολος, διὰ τού-του ἡττήθη, καὶ ὅπερ ἰσχυρὸν ἦν αὐτῷ ὅπλον κατὰ τῆς οἰκουμένης 35

ὁ θάνατος, τούτῳ αὐτὸν ἔπληξεν ὁ Χριστός. ἐνταῦθα τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως τοῦ νικήσαντος ἐμφαίνει· ὁρᾷς ὅσον ὁ θάνατος εἰργάσατο καλόν; "καὶ ἀπαλλάξῃ," φησὶ, "τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ "παντὸς τοῦ ζῆν, ἔνοχοι ἦσαν δουλείας." τίνος ἕνεκεν φρίττετε φησίν; τί δεδοίκετε τὸν καταργηθέντα; οὐκέτι φοβερός ἐστιν, ἀλλὰ 5 πεπάτηται, καταπεφρόνηται· εὐτελής ἐστι καὶ οὐδενὸς ἄξιος. τί δέ ἐστι, "φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας;" ἢ τοῦτο φησὶν, ὅτι ὁ τὸν θάνατον δεδοικὼς, δοῦλος ἐστὶ καὶ πάντα ὑφίσταται ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν· ἢ ἐκεῖνο, ὅτι πάντες δοῦλοι ἦσαν τοῦ θανάτου, καὶ τῷ μηδέπω αὐτὸν λελύσθαι, ἐκρατοῦντο· ἢ 10 ὅτι φόβῳ διηνεκεῖ συνέζων οἱ ἄνθρωποι, ἀεὶ ἀποτεθνήξεσθαι προσδοκῶντες, καὶ τὸν θάνατον δεδοικότες, οὐδεμιᾶς ἡδονῆς αἴσθησιν λαβεῖν ἠδύναντο, τοῦ φόβου τούτου παρόντος αὐτοῖς. τοῦτο γὰρ ᾐνίξατο εἰπὼν "διὰ παντὸς τοῦ ζῆν." δείκνυσι δὲ ἐνταῦθα τοὺς θλιβομένους, τοὺς ἐλαυνομένους, τοὺς καὶ πατρίδος καὶ οὐσίας καὶ 15 τῶν ἄλλων ἀποστερουμένους ἤδη [y] διάγοντας καὶ ἐλευθεριώτερον ἐκείνων, τῶν ἐν τρυφῇ τὸ πάλαι διαγόντων, τῶν μηδὲν τοιοῦτον παθόντων, τῶν εὐθηνουμένων. εἴγε ἐκεῖνοι μὲν διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ὑπὸ τῷ φόβῳ τούτῳ ἦσαν καὶ δοῦλοι· αὐτοὶ δὲ τούτου εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ γελῶντες τοῦτο ὅπερ ἐκεῖνοι πεφρίκεσαν. ταυτὸν 20 γάρ ἐστιν νῦν, ὥσπερ ἂν εἴ τις δεσμώτην μέλλοντα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγεσθαι καὶ ἀεὶ τοῦτο προσδοκῶντα λιπαίνοι πολλῇ τῇ τρυφῇ. τοιοῦτόν τι ἦν τὸ παλαιὸν ὁ θάνατος. νῦν δὲ ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸν φόβον ἐκεῖνον ἐκβαλὼν, μετὰ τῆς τρυφῆς ἐπαγγέλοιτο ἀθλεῖν, καὶ προτιθείη τὸν ἀγῶνα ὥστε μηκέτι εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς βασι- 25 λείαν ἀγαγεῖν. τίνων ἂν ἠθέλησας γενέσθαι, τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ λιπαινομένων μετὰ τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν ἀπόφασιν προσδοκᾶν, ἢ τῶν ἀθλούντων καὶ πονούντων ἑκοντὶ ὥστε τὸ διάδημα τῆς βασιλείας ἀναδήσασθαι; ὁρᾷς πῶς αὐτῶν ἦρε τὴν ψυχὴν, καὶ μετεώρους εἰργάσατο; δείκνυσι δὲ, οὐ τὸν θάνατον πεπαυμένον 30 μόνον, ἀλλὰ διὰ τούτου κἀκεῖνον τὸν ἄσπονδον, τὸν διάβολον λέγω καταργηθέντα. ὁ γὰρ θάνατον μὴ δεδοικὼς, ἔξω τῆς τυραννίδος ἐστὶ τοῦ διαβόλου. εἰ γὰρ δέρμα ὑπὲρ δέρματος καὶ πάντα δώσει τίς ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὅταν καὶ ταύτης τίς κρίνει καταφρο-

[y] An ἡδονῇ.

νεῖν, τίνος ἔσται δοῦλος λοιπὸν, ὁ τοιοῦτος πάντων ἐστὶν ἀνώτερος, καὶ πάντων ἐλευθεριώτερος; πάντα γὰρ μικρὰ τῷ μηδὲ τὴν ψυχὴν τιμίαν τιθεμένῳ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. ὅταν δὲ εὕρῃ ψυχὴν τοιαύτην ὁ διάβολος, οὐδὲν ἐργάσασθαι δυνήσεται ἐν αὐτῇ τῶν αὐτοῦ. ὁρᾷς ὅτι τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα ἐκβαλὼν, κατέλυσε καὶ 5 τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχύν. ὁ γὰρ περὶ ἀναστάσεως μυρία φιλοσοφεῖν εἰδὼς, πῶς δέδοικε λοιπὸν θάνατον;

Ἰσιδώρου. Εἰ δὲ πυνθάνῃ τί ἐστι, "καὶ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς "ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῇν ἦσαν ἔνοχοι δουλείας," ἄκουε. οὐχ ὁ θάνατος, ὦ βέλτιστε, ἀλλὰ τὸ δικαστήριον τὸ μετὰ 10 τὸν θάνατον, ἀποτρέπει τῶν ἁμαρτημάτων. οἱ γὰρ ἀσεβεῖς σπινθῆρα νομίσαντες εἶναι τὴν ψυχὴν, οὗ ἀποσβεσθέντος, ὡς ἔφασαν, τέφρα ἀποβήσεται, τὸ σῶμα μόνον τεθνάναι νομίζοντες, μὴ κρίνεσθαι δὲ, ταῦτα γάρ ἐν τῇ ἐπιγεγραμμένῃ σοφίᾳ Σολομῶντος εἰρήκασιν, οὐδὲν ἄπρακτον εἴασαν. ὡς γὰρ μηκέτι ὄντες μετὰ 15 θάνατον πάντα δρᾷν τὰ αἰσχύνης καὶ θανάτων καὶ κολάσεων ἄξια ἐπεχείρουν, λέγοντες, "αὕτη ἡ μερὶς ἡμῶν καὶ ὁ κλῆρος οὗτος." ἦλθε τοίνυν ὁ Σωτὴρ μετὰ τῶν ἄλλων ὧν κατώρθωσε, καὶ ταύτης ἀπαλλάξων τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπινοίας τὴν γὰρ τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν ὁρισάμενος ἐν τῷ φάναι, "τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων 20 "ἀποκτεῖναι," καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν εὐαγγελισάμενος διὰ τοῦ εἰπεῖν ὅτι "ἐν τῇ ἀναστάσει οὐκέτι γάμος, ἀλλ' ἔσονται ὡς "Ἄγγελοι," τήν τε κρίσιν καὶ τὴν κόλασιν προμηνύσας, διὰ πολλῶν μὲν ἄλλων καὶ ἐν τῷ φράσαι δὲ, "φοβήθητε τὸν δυνάμενον "καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ," πάσης ἐκείνης ἠλευθέ- 25 ρωσεν ἅπαντας τῆς ὑπονοίας, μᾶλλον δὲ ἀληθέστερον εἰπεῖν τῆς δουλείας. τὸ γὰρ θεῖον δεκαστήριον ἐν νῷ λαμβάνοντες, καὶ ὡς πρὸς σκοπὸν τὸ ὄμμα τείνοντες, οὐδὲν φαῦλον πρᾶξαι τολμήσειαν. οἶμαι μὲν οὖν σεσαφηνίσθαι τὸ ῥητόν. εἰ δὲ καὶ μεταφρασθῆναι αὐτῷ[z] βούλει, φήσαιμι. ἐπειδὴ ὡς μέλλοντες ἀποθνήσκειν ἐδού- 30 λευον ἀφειδῶς ταῖς ἁμαρτίαις, ὁ γὰρ τοῦ θανάτου φόβος βλοσυρὸν αὐτοῖς ἐνορῶν, καὶ τὴν τοῦ μηκέτ' εἶναι ἔννοιαν τίκτον, εἰς πᾶσαν αὐτοὺς δουλείαν ἁμαρτίας ἀπέπεμπε. διὰ τοῦτ' ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ ταύτης αὐτοὺς ἀπαλλάξων τῆς δουλείας. εἰ δὲ μηδ'

[z] Leg. αὐτό.

οὕτως νενόηται, σαφέστερον εἰρήσεται. πολλοῖς γὰρ ἁλώσιμον οὐκ ἔστι τὸ νόημα τὸ ἀποστολικόν. ἀπαλλάξῃ, φησὶ, τούτους τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, τοῦ ἀνυπαρξίαν αὐτοῖς ἀπειλοῦντος, καὶ ἀγάγοι εἰς ἔννοιαν τοῦ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν τελευτὴν ἀδεκάστου κριτηρίου. οὕτω γὰρ ἄσμενοι τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν φέρουσαν ὁδὸν τρέ- 5 χοιεν, τῇ ἐλπίδι τῶν στεφάνων πτερούμενοι· καὶ τὴν ἁμαρτίαν φεύγοιεν τῷ φόβῳ τῶν ἐσομένων τιμωριῶν. εἰ δὲ καὶ εἰς ἄλλο ἐνθύμημα βλέπει ὁ νοῦς ὁ ἀποστολικὸς, τῆς συνέσεως τῆς σῆς ἐστὶ κρῖναι. εἰκὸς γὰρ καί τι τοιοῦτον αὐτὸν ἐμφαίνειν. ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν θάνατον δεδιότες ὡς εἰς ἀνυπαρξίαν παραπέμποντα, 10 πολλὰ καὶ παρὰ γνώμην καὶ δρᾶσαι καὶ παθεῖν αἰσχρὰ ὑπέμενον. ἵνα μὴ μόνον τιμωρηθεῖεν παρὰ τῶν δυνατωτέρων. ἐρῶντες γὰρ καὶ μὴ τυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ, δόλους καὶ ἐπιβουλὰς θάνατον τίκτοντας κατεσκεύαζον, ὡς δηλοῦσιν, εἴτε κατὰ τὸν Ἰωσὴφ, εἴτε κατὰ τὴν Σωσάνναν ἱστορίαι. ἧκε παιδεύσων τοὺς ἀνθρώπους ὅτι 15 ὁ θάνατος αἱρετώτερός ἐστι τῆς κακίας, καὶ χρὴ μᾶλλον τοῦτον καταδέχεσθαι, ἤ τι τῶν αἰσχίστων δρᾶσαι τὲ καὶ παθεῖν. ὁ μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς ἀναστάσεως σβεσθήσεται, τὰ δὲ, εἰς κολάσεις καταλήξουσιν.

Ἀθανασίου. Ἄνωθεν δὲ πάλιν περὶ τοῦ αὐτοῦ ῥητέον πλατύ- 20 τερον. ὁ Θεὸς ἀγαθὸς ὢν, οὐδενὶ τοῦ εἶναι φθονήσας, ἐξ οὐκ ὄντων τὰ πάντα πεποίηκε διὰ τοῦ ἰδίου Λόγου αὐτοῦ. ἐν οἷς πάντων μάλιστα τῶν ἐπὶ γῆς, τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλεήσας, καὶ θεωρήσας ὡς οὐχ ἱκανὸν εἴη κατὰ τὸν τῆς ἰδίας γενέσεως λόγον διαμένειν, ἀεὶ πλέον τί χαριζόμενος αὐτοῖς, οὐχ ἁπλῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα 25 ἔκτισε τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησεν αὐτοὺς, μεταδοὺς αὐτοῖς καὶ τῆς τοῦ ἰδίου λόγου δυνάμεως, ἵνα ὥσπερ σκιάς τινας ἔχοντες τοῦ λόγου καὶ γενόμενοι λογικοὶ, διαμένειν ἐν μακαριότητι δυνηθῶσι, ζῶντες τὸν ἀληθινὸν καὶ ὄντως τῶν ἁγίων ἐν παραδείσῳ βίον. εἰδὼς δὲ πάλιν τὴν ἀνθρώπων εἰς 30 ἀμφότερα νεύειν δυναμένην προαίρεσιν, προλαβὼν ἠσφαλίσατο νόμῳ, τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς χάριν. εἰς τὸν ἑαυτοῦ γὰρ παράδεισον αὐτοὺς εἰσαγαγὼν, ἔδωκεν αὐτοῖς νόμον ἵνα εἰ μὲν φυλάξαιεν τὴν χάριν, καὶ μένοιεν καλοὶ, ἔχωσι τὴν ἐν παραδείσῳ ἄλυπον ζωὴν, πρὸς τὸ καὶ τῆς ἐν οὐρανοῖς ἀφθαρσίας αὐτοὺς τὴν ἐπαγγελίαν 35

ἔχειν. εἰ δὲ παραβαῖεν καὶ στραφέντες γένοιντο φαῦλοι, γινώσκοιεν ἑαυτοὺς τὴν ἐν θανάτῳ κατὰ φύσιν φθορὰν ὑπομένειν, καὶ μένειν ἐν τῷ θανάτῳ. τὸ γὰρ "θανάτῳ ἀποθανεῖσθε," τί ἂν ἄλλο εἴη ἢ τὸ μὴ μόνον ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ θανάτου φθορᾷ διαμένειν; 5

Οὕτω μὲν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πεποίηκε, καὶ μένειν ἠθέλησεν ἐν ἀφθαρσίᾳ. ἄνθρωποι δὲ ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν κατανόησιν, ἐπινοήσαντες δὲ ἑαυτοῖς τὴν κακίαν, ἔσχον τὴν προαπειληθεῖσαν τοῦ θανάτου κατάκρισιν, καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. ἡ μὲν γὰρ παράβασις τῆς ἐντολῆς, εἰς τὸ 10 κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτως καὶ τὴν εἰς τὸ μὴ εἶναι φθορὰν ὑπομείνωσιν· εἰ γὰρ φύσιν ἔχοντες τὸ μὴ εἶναί ποτε τῇ τοῦ Λόγου παρουσίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ εἰς τὸ εἶναι ἐκλήθησαν, ἀκόλουθον ἦν κενωθέντας τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας καὶ εἰς τὰ οὐκ ὄντα ἀποστραφέντας· οὐκ ὄντα γάρ ἐστι 15 τὰ κακὰ, ὄντα δὲ τὰ καλά· ἐπειδή περ ἀπὸ τοῦ ὄντως Θεοῦ γεγόνασιν, κενωθῆναι καὶ τοῦ εἶναι ἀεί· τοῦτο δέ ἐστι τὸ διαλυθέντας μένειν ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ. ἔστι μὲν δὴ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος θνητὸς, ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονὼς, διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ὄντα ὁμοιότητα, ἣν διεφύλαττε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατανοή- 20 σεως, ἤμβλυνεν ἂν τὴν κατὰ φύσιν φθορὰν, καὶ ἔμεινεν ἄφθαρτος· διὰ γὰρ τὸν συνόντα Λόγον καὶ ἡ κατὰ φύσιν φθορὰ τούτῳ οὐκ ἤγγιζεν. ἐπεὶ δὲ φθόνῳ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἀπεστράφησαν, ἀπέθνησκον. ἡ δὲ φθορὰ λοιπὸν κατ' αὐτῶν ἤκμαζεν, ὅσῳ καὶ τὰ τῆς κακίας ἐπετείνετο· καὶ νόμῳ ἴσχυε καθ' ἡμῶν ὁ θάνατος, 25 καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν τὸν νόμον ἐκφυγεῖν, διὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ τεθεῖσθαι τοῦτον, τῆς παραβάσεως χάριν. καὶ ἦν ἄτοπον ὁμοῦ καὶ ἀπρεπὲς ἐν τοῖς γινομένοις. ἄτοπον μὲν γὰρ ἦν εἰπόντα τὸν Θεὸν ψεύσασθαι, ἀπρεπὲς δὲ τὰ ἅπαξ γενόμενα λογικὰ καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ μετασχόντα, παραπόλλυσθαι, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ τέχνην ἐν τοῖς 30 ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀτέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην. φθειρομένων τοίνυν τῶν λογικῶν, τί ἔδει τὸν Θεὸν ποιεῖν ἀγαθὸν ὄντα; ἀφεῖναι τὴν φθορὰν κατ' αὐτῶν ἰσχύειν; καὶ τίς ἡ χρεία τοῦ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ γενέσθαι; ἔδει γὰρ αὐτὰ μὴ γενέσθαι, ἢ γενόμενα, παραμεληθῆναι καὶ ἀπολέσθαι· ἀσθένεια 35

γὰρ μᾶλλον καὶ οὐκ ἀγαθότης ἐκ τῆς ἀμελείας γινώσκεται τοῦ Θεοῦ. οὐκοῦν ἔδει τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἀφιέναι φέρεσθαι τῇ φθορᾷ. ἀλλὰ πάλιν ἀντίκειται τὸ δεῖν ἀληθῆ φανῆναι τὸν Θεὸν ἐν τῇ περὶ τοῦ θανάτου νομοθεσίᾳ. τί οὖν ἔδει καὶ ἐν τούτῳ ποιῆσαι τὸν Θεόν; μετάνοιαν ἐπὶ τῇ παραβάσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπαιτῆσαι, ἵν᾽ ὥσπερ 5 ἐκ τῆς παραβάσεως εἰς φθορὰν, οὕτως ἐκ τῆς μετανοίας εἰς ἀφθαρσίαν γένοιντο. ἀλλ᾽ ἡ μετάνοια οὔτε τὸ εὔλογον τὸ πρὸς Θεὸν ἐφύλαττεν. ἔμενε γὰρ πάλιν οὐκ ἀληθὴς, μὴ κρατουμένων ἐν τῷ θανάτῳ τῶν ἀνθρώπων. οὔτε δὲ ἡ μετάνοια ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ἀνακαλεῖται, ἀλλὰ μόνον παύει τῶν ἁμαρτημάτων. 10

Εἰ μὲν οὖν μόνον ἦν πλημμέλημα, καὶ μὴ φθορᾶς ἐπακολούθησις, καλῶς ἂν ἦν ἡ μετάνοια. εἰ δὲ ἅπαξ προλαβούσης τῆς παραβάσεως εἰς τὴν κατὰ φύσιν φθορὰν ἐκρατοῦντο οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὴν τοῦ κατ᾽ εἰκόνα χάριν ἀφαιρεθέντες ἦσαν, τί ἄλλο ἔδει γενέσθαι; ἢ τίνος ἦν χρεία πρὸς τὴν τοιαύτην χάριν καὶ ἀνάκλησιν, ἢ τοῦ καὶ κατὰ 15 τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάντα πεποιηκότος, τοῦ Θεοῦ Λόγου; αὐτοῦ γὰρ ἦν πάλιν καὶ τὸ φθαρτὸν εἰς ἀφθαρσίαν ἐνεγκεῖν, καὶ τὸ ὑπὲρ πάντων εὔλογον ἀποσῶσαι πρὸς τὸν Πατέρα. τούτου δὴ ἕνεκεν ὁ ἄφθαρτος τοῦ Θεοῦ Λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν· οὔτε γε μακρὰν ὢν πρότερον· οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ 20 καινὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος, ἀλλὰ παραγίνεται συγκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ καὶ ἐπιφανείᾳ· καὶ ἰδὼν τὸ λογικὸν ἀπολλύμενον γένος, καὶ τὸν θάνατον κατ᾽ αὐτῶν βασιλεύοντα τῇ φθορᾷ, ὁρῶν δὲ καὶ τὴν ἀπειλὴν τῆς παραβάσεως διακρατοῦσαν τὴν καθ᾽ ἡμῶν φθορὰν, καὶ ὅτι ἄτοπον ἦν πρὸ τοῦ 25 πληρωθῆναι τὸν νόμον λυθῆναι· ὁρῶν δὲ καὶ τὸ ἀπρεπὲς ἐν τῷ συμβεβηκότι, ὅτι ὧν αὐτὸς ἦν δημιουργὸς ταῦτα παρηφανίζετο· ὁρῶν δὲ καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τῶν ἀνθρώπων κακίαν, καὶ τὸ ὑπεύθυνον πάντων πρὸς τὸν θάνατον· ἐλεήσας ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, καὶ τῇ φθορᾷ ἡμῶν συγκαταβὰς, καὶ τὴν τοῦ θανάτου κράτησιν κατενέγκας, 30 ἵνα μὴ τὸ γενόμενον ἀπόληται, λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀλλότριον τοῦ ἡμετέρου, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον· καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἐν ἀχράντῳ παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται αὐτὸ, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν ἡμετέρων τὸ ὅμοιον λαβὼν διὰ τὸ πάντας ὑπευθύνους εἶναι τῇ τοῦ θανάτου 35

φθορᾷ, ἀντὶ πάντων αὐτὸ θανάτῳ παραδοὺς, προσῆγε τῷ Πατρί. καὶ τοῦτο φιλανθρώπως ποιῶν, ἵνα ὡς μὲν πάντων ἀποθανόντων, ἐν αὐτῷ λυθῇ ὁ κατὰ τῆς φθορᾶς τῶν ἀνθρώπων νόμος, ἅτε δὴ πληρωθείσης τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Κυριακῷ σώματι, καὶ μηκέτι χώραν ἔχοντος κατὰ τῶν ὁμοίων ἀνθρώπων, ὡς δὲ εἰς φθορὰν ἀνα- 5 στρέψαντας τοὺς ἀνθρώπους, πάλιν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν ἐπιστρέψει, καὶ ζωοποιήσει τούτους ἀπὸ τοῦ θανάτου τῇ τοῦ σώματος ζωοποιήσει, καὶ τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι τὸν θάνατον ἀπ᾽ αὐτῶν ὡς καλάμην ἀπὸ πυρὸς ἐξαφανίζων. συνιδὼν γὰρ ὁ Λόγος ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν λυθείη τῶν ἀνθρώπων ἡ φθορὰ, εἰ μὴ διὰ τοῦ πάντως ἀπο- 10 θανεῖν, οὐχ οἷόν τε δὲ ἦν τὸν Λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα, τούτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα, ἵνα τοῦτο τοῦ Λόγου μεταλαβὸν, ἀντὶ πάντων ἱκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἄφθαρτον διαμείνῃ, καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἡ φθορὰ παύσηται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι. 15

Ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον σπίλου ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσάγων εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ τοῦ καταλλήλου. ὑπὲρ πάντας γὰρ ὢν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον, ὑπὲρ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ 20 καὶ τοῦ Ἀδὰμ ὡς γέγραπται· εἶτα καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως λέγει τὴν αἰτίαν, ὅτι τῆς ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις, καὶ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἐφιλανθρωπεύσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι σώματι, ἵνα διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καταλυθῇ, ὁ τῆς ἁμαρτίας ἄρχων διάβολος, ἥτις ἐστὶ κράτος 25 καὶ ἰσχὺς τοῦ θανάτου. δι᾽ αὐτῆς γὰρ ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε. τῇ γὰρ τοῦ ἰδίου σώματος θυσίᾳ, καὶ τέλος ἐπέθηκε τῷ καθ᾽ ἡμᾶς νόμῳ, καὶ ἀρχὴν ζωῆς ἡμῖν ἀνεκαίνησεν, ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως δεδωκώς. οὐκέτι γὰρ νῦν ὡς κατακρινόμενοι ἀποθνήσκομεν, ἀλλ᾽ ὡς ἐγειρόμενοι περιμένομεν τὴν κοινὴν πάντων 30 ἀνάστασιν.

Κυρίλλου. Νοοῖτο δ᾽ ἂν πρὸς ἡμῶν ὁ παραπλησίως ἡμῖν μετεσχηκὼς αἵματος καὶ σαρκὸς, ὡς ἕτερος ὢν παρ᾽ ἡμᾶς κατὰ φύσιν· οὐ γάρ τοι φαίη τίς ἂν ἀνθρώπῳ βλέπειν τὸ ἀνθρωπότητος μετασχεῖν· ὃ γάρ ἐστι κατὰ φύσιν, πῶς ἄν τις νοοῖτο λαβὼν ὡς ἕτερον 35

ὄντι παρ' ὅπερ ἐστί; τί δέ ἐστι "παραπλησίως μετέσχε τῶν "αὐτῶν;" ἢ ἐκεῖνό που πάντως, ὅτι γέγονε καθ' ἡμᾶς ἐν αἵματι καὶ σαρκὶ, σῶμα λαβὼν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, οὐκ ἄψυχον, καθάπερ ἔδοξέ τισι τῶν αἱρετικῶν, ἐμψυχωμένον δὲ ψυχῇ λογικῇ· καὶ οὕτω προῆλθεν ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, οὐκ ὀλιγωρήσας τοῦ 5 εἶναι Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἐν προσλήψει σαρκὸς, μεμενηκὼς ὅπερ ἦν ἀεί. ἐπειδὴ δὲ βαθὺς ὁ λόγος, πρόσεχε διεγηγερμένῳ νοῒ πῶς ἡμεῖς κεκοινωνήκαμεν αἵματος καὶ σαρκὸς, ἑτεροφυὴς γὰρ ἡ ψυχὴ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα. ἀλλ' εἰς ἄνθρωπον ἕνα δι' ἀμφοῖν συντεθείμεθα, ταῖς τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς εὐτεχνίαις, εἰς ἄφραστόν τινα 10 συνδεδραμηκότων ἑνότητα τῶν ἀλλήλοις ἐναντίων κατὰ τὴν φύσιν. "βούλῃ," καθά φησιν Ἡσαΐας, "μετρήσωμεν τῇ χειρὶ τὸ ὕδωρ, "καὶ τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δρακί;" βούλῃ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς ἴδωμεν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς; οὐκοῦν παραθέντες εἰς παράδειγμα βραχὺ τὸν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ἄνθρωπον, ἀναπη- 15 δήσωμεν εἰς ἐννοίας τὰς ἐπὶ Χριστῷ. ἕνωσιν ἀληθῆ γενέσθαι φαμὲν προσλαβόντος τοῦ Λόγου τὸ ἀνθρώπινον. ἴδιον γὰρ ἐποιήσατο σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, ἴδιον δὲ ὡσὰν εἰ λέγοιτο τυχὸν καὶ ἡμῶν ἑκάστου τὸ αὐτοῦ· καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν τὸ γενέσθαι σάρκα αὐτὸν, οὐ κατὰ τροπὴν ἢ μετάστασιν· ἄτρεπτος 20 γὰρ ἡ θεία φύσις· ἀλλ' ὅτι τῇ θείᾳ γραφῇ σύνηθές πως ἀεὶ καὶ ὅλον ἔσθ' ὅτε τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἐκ ψυχῆς δὴ λέγω καὶ σώματος, καὶ ὡς ἀπὸ μόνης καταδηλοῦν τῆς σαρκὸς, οἷόν ἐστι τὸ "ἐκχεῶ "ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα." ἕνα τοίνυν ὁμολογοῦμεν Υἱὸν, γεννηθέντα μὲν θεϊκῶς ἐκ Πατρὸς, καθὸ νοεῖται καὶ 25 ἔστι Λόγος, ἀποτεχθέντα δὲ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα· νοηθήσεται γὰρ οὕτω, κεκοινωνηκὼς αἵματος καὶ σαρκὸς παραπλησίως ἡμῖν, ἵνα διὰ τοῦ οἰκείου θανάτου καταργήσῃ τὸν διάβολον, οὗ φθόνῳ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· ῥίζα γὰρ ὥσπερ ζωῆς ὁ Χριστοῦ γέγονε θάνατος, καὶ φθορᾶς ἀναίρεσις, καὶ ἁμαρτίας 30 ἀποτροπὴ καὶ πέρας ὀργῆς. γεγόναμεν ἐπάρατοι, καὶ ὑπὸ θανάτου δίκην ἐν Ἀδὰμ, ἀλλὰ κεχρημάτικεν ὁ Λόγος, ὁ μὴ εἰδὼς ἁμαρτίαν, υἱὸς Ἀδὰμ, καὶ λέλυται δι' αὐτοῦ τῆς τοῦ πρώτου παραβάσεως τὰ ἐγκλήματα· ὤφθη γὰρ ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν Χριστῷ ὑγιῶς ἔχουσα, τὸ ἀπλημμελὲς τοῦτο σέσωκε τοὺς ἐπὶ γῆς. 35

16 *Οὐ γὰρ δήπου ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται.*

Κυρίλλου. Σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβέσθαι φαμὲν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον· ἀνέφυ γὰρ ἐξ Ἰούδα τὸ κατὰ σάρκα. τὴν πολλὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ὁ Παῦλος δεῖξαι βουλόμενος, καὶ τὴν 5 ἀγάπην ἣν περὶ τὸ γένος ἔσχε τὸ ἀνθρώπινον, μετὰ τὸ εἰπεῖν "ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκός, καὶ αὐτὸς "παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν," ἐπεξέρχεται τούτῳ τῷ χωρίῳ· μὴ γὰρ ἁπλῶς πρόσχῃς τῷ λεχθέντι, μηδὲ ψιλόν τι μόνον τοῦτο εἶναι νομίσῃς, τὸ τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἀναλαβεῖν αὐτόν· 10 Ἀγγέλοις τοῦτο οὐκ ἐχαρίσατο. οὐ γὰρ δὴ Ἀγγέλου φύσιν ἀνεδέξατο, ἀλλ' ἀνθρώπου. τί δέ ἐστιν "ἐπιλαμβάνεται;" οὐκ ἐκείνης φησὶ τῆς φύσεως ἐδράξατο τῶν Ἀγγέλων, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας. διατί δὲ οὐκ εἶπεν ἀνέλαβεν, ἀλλὰ ταύτῃ τῇ λέξει ἐχρήσατο, τῇ "ἐπιλαμβάνεται;" ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν διωκόντων τοὺς ἀποστρε- 15 φομένους αὐτοὺς καὶ πάντα ποιούντων ὥστε καταλαβεῖν φεύγοντας, καὶ ἐπιλαβέσθαι ἀποπηδώντων· φεύγουσαν γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ πόρρω φεύγουσαν, ἦμεν γὰρ μακρὰν, καταδιώξας κατέλαβεν. ἔδειξε δὲ ὅτι τοῦτο ἀγάπῃ μόνῃ καὶ κηδεμονίᾳ πεποίηκε. καὶ ὥσπερ ὅταν λέγῃ, "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ 20 "πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας "κληρονομεῖν σωτηρίαν," τὸ περισπούδαστον αὐτῷ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δείκνυσι, καὶ ὅτι πολὺς τῷ Θεῷ Λόγος αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ πολὺ μεῖζον τίθησιν ἀπὸ συγκρίσεως. "οὐ γὰρ Ἀγ-"γέλων," φησὶν, "ἐπιλαμβάνεται." καὶ γὰρ ὄντως μέγα καὶ 25 θαυμαστὸν καὶ ἐκπλήξεως γέμον, τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἄνω καθῆσθαι, καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπ' Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἀρχαγγέλων καὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν Σεραφίμ. τοῦτο πολλάκις ἐγὼ εἰς νοῦν λαβὼν ἐξίσταμαι, καὶ μεγάλα περὶ τοῦ γένους τοῦ ἀνθρωπίνου φαντάζομαι. μεγάλα γὰρ ὁρῶ καὶ λαμπρὰ τὰ προοίμια, καὶ πολ- 30 λὴν τῷ Θεῷ τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας. ὅρα δὲ οὐκ εἶπεν ἀνθρώπων ἁπλῶς ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ βουλόμενος τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστοὺς ἐπᾶραι, καὶ δεῖξαι μέγα καὶ τίμιον τὸ γένος αὐτῶν φησὶν, "ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται."

Θεοδωρήτου. Εἰ γὰρ Ἀγγέλων ἀνειλήφει φύσιν, κρείττων 35

ἂν ἐγεγόνει θανάτου. ἐπειδὴ δὲ ἀνθρώπειον ἦν ὃ ἀνέλαβε, διὰ μὲν τοῦ πάθους τὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπέδωκε χρέος, διὰ δὲ τῆς τοῦ πεπονθότος σώματος ἀναστάσεως, τὴν οἰκείαν ἐπέδειξε δύναμιν. ἄγαν δὲ σοφῶς ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀντὶ τοῦ γενικοῦ ὀνόματος τὸ ἴδιον τέθεικεν· οὐ γὰρ εἶπε σπέρματος ἀνθρώπου ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ 5 "σπέρματος Ἀβραάμ," ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένης ἐπαγγελίας.

Ἰσιδώρου. Διὰ τοῦτο καὶ Ἀβραὰμ τελευτῶν ἐνετείλατο τῷ οἰκέτῃ, "ὑπόθες τὴν χεῖρα σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου, καὶ ἐξορκιῶ "σε Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ," τὸν ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ μέλ- 10 λοντα σαρκοῦσθαι Θεὸν, τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς τὸν Κύριον καὶ δεσπότην Χριστὸν, καθαρότητι διανοίας ὁρῶν μέλλοντα τοῦ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεσθαι, ὡς προφήτης καὶ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν.

Κυρίλλου. Ἀλλ' ἴδωμεν καὶ τὰ παρ' ἑκάστῳ τῶν αἱρετικῶν 15 μυθάρια. οἱ μὲν γάρ φασιν, ὅτι πέφηνεν ἄνθρωπος, ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐ μὴν ὅτι πεφόρηκε τὴν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου καὶ θεοτόκου σάρκα. ἕτεροι δὲ, νόθον νοσοῦντες εὐλάβειαν, ἵνα μὴ δοκοῖεν ἀνθρώπῳ προσκυνεῖν, καὶ τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα ταῖς ἀνωτάτω δόξαις στεφανοῦν, προτετράφθαι φασὶν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς 20 φύντα Λόγον, εἰς ὀστέων καὶ νεύρων καὶ σαρκὸς φύσιν, τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν πλατὺ γελῶντες οἱ τάλανες. οἱ δὲ καὶ ὀψιγενῆ τὸν συναΐδιον τῷ Πατρὶ εἶναι πεπιστεύκασι, καὶ εἰς τὸ μόλις ὑπάρξαι διακεκλῆσθαι τότε, ὅτε καὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως ἔλαχε τὴν ἀρχήν. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ ἀνυπόστατον τὸν ἐκ Θεοῦ φασι 25 Λόγον εἶναι, ῥῆμα δὲ ἁπλῶς τὸ κατὰ μόνην νοούμενον προφορὰν ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθαι. Μάρκελλος δὲ οὗτοι καὶ Φωτεινός. δοκεῖ γε μὴν ἑτέροις ἐνανθρωπῆσαι μὲν ἀληθῶς τὸν μονογενῆ καὶ ἐν σαρκὶ γενέσθαι πιστεύειν, μὴ μὴν ἔτι καὶ ἐμψυχῶσθαι τελείως τὴν ἀναληφθεῖσαν σάρκα, ψυχῇ λογικῇ καὶ νοῦν ἐχούσῃ τὸν καθ' 30 ἡμᾶς, εἰς ἑνότητα δὲ τὴν εἰς ἅπαν. ὥσπερ οὖν οἴονται κατασφίγγοντες τόν τε ἐκ Θεοῦ Λόγον, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου ναὸν, κατοικῆσαι φασὶν ἐν αὐτῷ τὸν Λόγον, καὶ ἴδιον μὲν ποιῆσαι σῶμα τὸ ἀναληφθὲν, ψυχῆς δὲ αὐτὸν τῆς νοερᾶς τε καὶ λογικῆς

ἀποπληροῦν τὸν τόπον. ἕτεροι δὲ τούτοις μὲν ἀντιφέρονται ἔκ τε Θεοῦ Λόγου καὶ ψυχῆς τῆς λογικῆς καὶ σώματος ἤτοι τελείας ἀνθρωπότητος συνεστάναι, καὶ ἀναπεπλέχθαι διαβεβαιούμενοι τὸν Ἐμμανουὴλ, οὐ μὴν ἔτι καὶ ὑγιᾶ πάντῃ τὴν ἐπ' αὐτῷ τετηρήκασι δόξαν. καταδιϊστᾶσι γὰρ εἰς δύο τὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ παχεῖαν 5 αὐτοῖς ὥσπερ ἐνιέντες τὴν διατομὴν, ἀνὰ μέρος ἑκάτερον μονονουχὶ καὶ ἑστῶτα παραδεικνύουσιν· ἕτερον μὲν εἶναι διατεινόμενοι τὸν ἐκ παρθένου τεχθέντα τελείως ἄνθρωπον· ἕτερον δὲ αὖ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, οὐχ ὅτι ποτε ἐστὶν ἡ τοῦ Λόγου φύσις καὶ τῆς σαρκὸς διακρίνοντες, οὐδὲ μόναις ταῖς εἰς τοῦτο διαφοραῖς ἐμφι- 10 λοχωρεῖν ἐθέλοντες· οὐ γὰρ ἂν ἐννοίας τῆς ἀληθοῦς εἰς τοῦτο διήμαρτον, ἐπεὶ μὴ φύσις ἡ αὐτὴ σαρκός τε καὶ θεότητος, ἀλλὰ τὸν μὲν ὡς ἄνθρωπον ἰδίᾳ τιθέντες καὶ ἀνὰ μέρος· τὸν δὲ, ὡς Θεὸν φύσει τὲ καὶ ἀληθῶς Υἱὸν ὀνομάζουσι, καί τοι θέλοντες εἶναι Χριστιανοὶ, καὶ γράφειν τετολμήκασιν ὧδε. ὁ μὲν γὰρ φύσει καὶ 15 ἀληθῶς Υἱὸς, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος ἐστὶν, ὁ δὲ, ὁμωνύμως τῷ Υἱῷ υἱός. ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἐκεῖνοι. ἡμεῖς δὲ ὀλίγην κομιδῇ τὴν βάσανον ἐπιρριπτοῦντες ἑκάστῳ φέρε λέγωμεν· καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τοῖς Δοκήταις πλανᾶσθαι, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς μήτε μὴν τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον τουτέστι Χριστὸν, ὃς γεν- 20 νηθεὶς ἐκ παρθένου, ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ὤφθη τὲ καὶ Ἀγγέλοις. οὗ δὲ τόκος ὁ διὰ παρθένου καὶ φανέρωσις ἐν σαρκὶ, πῶς οὐ μανία τὸ τῆς δοκήσεως ὄνομα τῆς οὕτως ἐναργοῦς καταγράφειν οἰκονομίας; ἡ γὰρ σκιὰ καὶ δόκησις ἦν, καὶ οὔτε σάρκωσις ἀληθῶς, οὔτε μὴν τέτοκεν ἡ παρθένος, οὐκ ἐπελάβετο σπέρματος Ἀβραὰμ ὁ 25 ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, οὐχ ὡμοιώθη τοῖς ἀδελφοῖς· σκιὰ γὰρ οὔτι πως τὰ καθ' ἡμᾶς ἡ δόκησις, ἀλλὰ ἐσμὲν ἐν σώμασιν αὐτοῖς τε καὶ ὁρατοῖς, καὶ τὴν γηγενῆ δὴ ταύτην σάρκα κατημφιεσμένοι, καὶ φθορᾶς καὶ παθῶν ἡττώμεθα.

Οὐκοῦν εἰ μὴ γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, οὐδὲ ἐν ᾧ πέπονθεν αὐτὸς 30 πειρασθεὶς δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθεῖν. οὐδὲ γὰρ ἄν τι πάθοι σκιά. οἴχεται δὴ οὖν τὸ σύμπαν ἡμῶν εἰς τὸ μηδὲν ἀληθῶς. ποῖον γὰρ ἔτι νῶτον δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν; ἢ ποίαν τοῖς παίουσι παρειὰν ὑποστρώσας πρὸς τὰς ἐκ τῶν Ἰουδαίων διεκαρτέρει πλη-

γάς; ἥλοις δὲ διαπεπάρθαι χεῖράς τε καὶ πόδας τὸν οὐκ ἐν σαρκὶ πεφηνότα τίνα δὴ τρόπον οἰηθείη τις ἄν; ἢ ποίαν πλευρὰν διανύττοιτο; καὶ εἰ χρὴ τούτων τὸ ἐπέκεινα λέγειν, οὔτε ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὔτε μὴν ἠγέρθη Χριστός. οὗ παραδεχθέντος, ἡ πίστις κεκένωται. τεθναίη γὰρ ἂν εἰπέ μοι τίνα δὴ τρόπον ἡ σκιά; πῶς 5 οὖν ἀνέστησεν τὸν Χριστὸν ὁ Πατὴρ σκιὰν ὄντα καὶ δόκησιν, καὶ τοῖς τοῦ θανάτου δεσμοῖς οὐχ ἁλώσιμον; οἰχέσθω δὴ οὖν ἐκείνων ἔμετος.

Τὸ δὲ δὴ καὶ ἑτέρους οἴεσθαι γέννησιν μὲν ἀνήνασθαι τὴν διὰ τῆς ἁγίας παρθένου τὸν ἐκ Θεοῦ φῦντα Λόγον, παρατετράφθαι δὲ 10 αὐτὸν εἰς τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα, δυσφημούντων ἐστὶ τὴν οἰκονομίαν, καὶ τοῖς θείοις ἐπιτιμώντων σκέμμασιν. ὁ μὲν γὰρ πολὺς εἰς ἔλεον κεκένωκεν ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς, γενόμενος ἄνθρωπος ἐκ γυναικὸς, ἵν' "ἐπείπερ αἵματος καὶ σαρκὸς κεκοινώνηκε τὰ παιδία" τουτέστιν ἡμεῖς, παραπλησίως μετάσχῃ τῶν αὐτῶν, "ἵνα διὰ θανάτου 15 "καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου." οἱ δὲ τῆς οὕτω παγκάλης βουλῆς τὸ ἀπρεπὲς καθορίζουσι. καὶ ὥσπερ ἐνὸν αὐτοῖς τὰ ἀμείνω φρονεῖν, μὴ χρῆναι λέγουσιν ὠδῖνα καὶ τόκον ἐκ γυναικὸς καταγράφειν ἡμᾶς τοῦ μονογενοῦς, οἴεσθαι δὲ μᾶλλον τὴν τοῦ Λόγου φύσιν εἰς τὸ σαθρὸν δὴ τοῦτο καὶ γηγενὲς μετεστοιχειῶ- 20 σθαι σῶμα, καὶ τροπὴν φαντάζονται, τοῦ τροπὴν οὐκ εἰδότος. τὸ μὲν γὰρ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαχὸν, οἱονεί πως ἤδη καὶ συνεσπαρμένον ἔχει τὸ ἀλλοιοῦσθαι. Θεὸς δὲ ὁ παντὸς ἐπέκεινα νοῦ γενέσεως καὶ φθορᾶς τὴν ὕπαρξιν ἔχων ἐξῃρημένην, ἀμείνων ἔσται καὶ τροπῆς. διὸ ψάλλει πρὸς αὐτὸν ὁ Δαβὶδ, "σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ." ποῦ τοιγαρ- 25 οῦν ἔτι μεμένηκεν ὁ αὐτὸς, εἰ μεταπεποίηται εἰς σαρκὸς φύσιν; οὐκ ἔστι δὲ κατ' αὐτοὺς ἀπεικὸς καὶ τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα πρὸς τὴν τῆς θεότητος φύσιν ἀναφοιτᾷν δύνασθαι. εἰ γὰρ ἡ τῆς θεότητος φύσις εἰς τὴν τῆς σαρκὸς μετακεχώρηκε φύσιν, οὐδέν ἐστι τὸ ἀπεῖργον, ὑπερπέτεσθαι μὲν τὴν ἰδίαν φύσιν· τὴν σάρκα, μετα- 30 πλάττεσθαι δὲ πρὸς θεότητα καὶ εἰς οὐσίαν τὴν ἀνωτάτω.

Ἡμεῖς δὲ ταῖς θείαις μᾶλλον γραφαῖς ἑπόμενοι, ἐκ γυναικὸς γεγεννῆσθαι πιστεύομεν τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ τὸ ἀξιάγαστον τῆς ἑαυτῶν φύσεως οὐ διωσόμεθα καύχημα φρονοῦντες ὀρθῶς. ἐπεδράξατο γὰρ ὁ μονογενὴς οὐχὶ τῆς ἰδίας φύσεως, ἣν γὰρ ἂν οὐδέν τι 35

μᾶλλον τὰ καθ' ἡμᾶς ἐναμείνωσιν[x]· ἀλλ' οὐδὲ τῆς ἀγγελικῆς, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ· ἦν γὰρ οὕτως καὶ οὐχ ἑτέρως, τὸ διολισθῆσαν εἰς φθορὰν ἀνασώσασθαι γένος. τὸ δὲ οἴεσθαι τινὰς τὸν τῶν αἰώνων δημιουργὸν τῇ τῆς σαρκὸς γενέσει συμπαρομαρτοῦσαν ἔχειν τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως, ὡς ἐν ἐσχάτοις μόλις καιροῖς τοῖς 5 τῆς ἐνανθρωπήσεως, πατέρα μὲν γενέσθαι τὸν Θεόν, συνεισβαλεῖν δὲ ὥσπερ εἰς τὸ εἶναί τε καὶ ὑφεστάναι τῷ ἐκ τῆς παρθένου ναῷ τὸν "δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα," ἆρ' οὐ μῦθος γραώδης καὶ βδελυρός; τί δὲ δὴ καὶ δρῶεν ἄν, Ἰωάννου μὲν γράφοντος, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο," καὶ πάλιν, 10 "ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς·" αὐτοῦ δὲ Χριστοῦ τῆς ἰδίας ὑπάρξεως τὴν ἄποπτον ἀρχαιότητα τοῖς Ἰουδαίοις κατασημαίνοντος, "πρὶν γάρ," φησιν, "Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι;" οὗ δὲ τὸ ἦν ἐστιν ἐπενηνεγμένου μηδαμῶς τινός, καὶ μὴν καὶ τὸ "εἰμὶ" τέτακται σαφῶς, τίνα τῆς γενέσεως κατίδοι τις ἂν τὴν ἀρχήν; ἢ τίνα δὴ τρόπον ὁ 15 ὢν ἐν ἀρχῇ παραδέξαιτο ἂν τὸ ἐν καιρῷ κεκλῆσθαι πρὸς ὕπαρξιν;

Τίνα δ' ἂν εἴποιμεν πρὸς τοὺς ἀνύπαρκτον καὶ ἰδικῶς οὐχ ὑφεστῶτα φανταζομένους τὸν μονογενῆ; καὶ οὐκ εἶναι μὲν ἐν ὑποστάσει τῇ καθ' ἑαυτόν, ῥῆμα δὲ ἁπλῶς καὶ λόγον, τὸν κατὰ μόνην τὴν προφορὰν γενέσθαι παρὰ Θεῷ καὶ ἐν ἀνθρώπῳ κατοικῆ- 20 σαι φάσκοντας; οἵ τινες συνθέντες οὕτω τὸν Ἰησοῦν, ἁγίων μὲν εἶναι φασὶν ἁγιώτερον, οὐ μὴν ἔτι καὶ Θεόν, οὗτοι ἀρνοῦνται καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. εἰ γάρ ἐστιν ἀνύπαρκτος ὁ Υἱός, οὐδὲ τὸν Πατέρα, πατέρα κατὰ τὸ ἀληθὲς νοῆσαι μὲν ἄν. ποῦ γάρ ἐστι πατήρ, εἰ μὴ τέτοκεν ἀληθῶς; ἢ εἴπερ γεγέννηκε τὸ μὴ ὑφεστὼς 25 ἐν ἴσῳ τῷ μηδενί, παντελῶς δὲ μᾶλλον μηδέν, εἶτα τοῦ μηδενὸς ἔσται πατὴρ ὁ Θεός. καὶ εἰ δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Υἱόν, τὸν καθ' ὑμᾶς οὐχ ὑφεστηκότα, τὸ μηδὲν ἄρα δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ οὔτε γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, οὔτε τὸν τίμιον ὑπέστη σταυρόν, οὔτε κατήργηκε τοῦ θανάτου τὸ κράτος, οὔτε μὴν ἀνεβίω πάλιν. εἰ 30 γάρ ἐστι τὸ μηδὲν καὶ ἀνύπαρκτος καθ' ὑμᾶς, πῶς ἐν τούτοις γένοιτ' ἄν; πεφενάκικεν οὖν ἄρα τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ λόγος τοὺς πεπιστευκότας. τί δὲ οὐκ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχειν τὸν Υἱὸν τὸ ἱερὸν ἡμῖν κατεσήμηνε γράμμα; εἰκόνα τε αὐτὸν καὶ χαρακτῆρα

[x] Leg. ἐν ἀμείνοσιν.

φησὶ τοῦ γεγεννηκότος; αἱ δὲ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα. οὐκοῦν εἰ μὴ ἐνυπόστατος ἦν ἡ εἰκὼν, μήτε μὴν ἐν ὑπάρξει τῇ καθ' ἑαυτὸν ὁ χαρακτὴρ, ἀνυπόστατον εἶναι δώσουσιν ὡς ἐξ ἀναγκαίου λόγου καὶ τὸν οὗπερ ἐστὶ χαρακτὴρ, καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀκαλλὲς ἀναδραμεῖται πάντως ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον. πῶς δὲ ἐν τῷ Υἱῷ τῷ μὴ λαχόντι 5 τὸ εἶναι τὰ ὄντα πεποίηκεν ὁ Πατήρ; πῶς δὲ οὐκ ἐν ἀμείνοσιν ἡ κτίσις, ἥπερ[y] ὁ δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς γένεσιν; ὁ μὲν γὰρ οὐχ ὑφεστηκέναι λέγεται, τὰ δὲ ὑφέστηκέ τε καὶ ἐν τῷ εἶναι νοεῖται. ἄπαγε τῆς δυσφημίας. ζῶν γὰρ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνεργὴς, καθὰ γέγραπται, διὸ καὶ ἔλεγεν "ἐγώ εἰμι ἡ ζωὴ," 10 ἀλλ' οὐκ ἂν νοοῖτο ζωὴ, μὴ ὑφεστηκώς· καὶ τῷ Μωσῇ πάλιν, "ἐγώ εἰμι ὁ ὢν," τὸ δὲ ὢν ἀληθῶς, πῶς ἂν νοοῖτο οὐκ ἐν ὑποστάσει τῇ καθ' ἑαυτὸν σωζόμενον;

Οὐ μὴν οὐδὲ ἐκείνους ἐπαινέσομεν ἂν οἱ τητᾶσθαι λέγουσι ψυχῆς λογικῆς τὴν ἑνωθεῖσαν τῷ Λόγῳ σάρκα. σαρκὶ γάρ που 15 μόνῃ τὴν ζωτικήν τε καὶ αἰσθητικὴν λαχοῦσι κίνησιν ἀμφιεννῦντες τὸν Λόγον παραφέρουσιν εἰς τὸν κόσμον τὴν νοῦ καὶ ψυχῆς ἐνέργειαν, ἀπονέμοντες τὸν μονογενῆ. καταπεφρίκασι γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως ψυχωθείσῃ ψυχῇ λογικῇ τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ κατὰ φύσιν ἡνῶσθαι τῷ Λόγῳ ὁμολογεῖν. καὶ τίς ὁ λόγος αὐτοῖς τοῦ τοιοῦδε 20 δόγματος, ἐγὼ φράσω· τὸν Θεοῦ μεσίτην καὶ ἀνθρώπων κατὰ τὰς γραφὰς, συγκεῖσθαι φαμὲν ἔκ τε τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ἐκ τοῦ πεφηνότος ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν Υἱοῦ, τουτέστι τοῦ μονογενοῦς· διαβεβαιούμεθα δὲ σύνοδον μέν τινα καὶ τὴν ὑπὲρ λόγον συνδρομὴν εἰς ἕνωσιν 25 ἀνίσων τε καὶ ἀνομοίων πεπράχθαι φύσεων. ἕνα δ' οὖν ὅμως Χριστὸν καὶ Κύριον καὶ Υἱὸν ἐπιγινώσκομεν, ἐν ταυτῷ καὶ ὑπάρχοντα καὶ νοούμενον, Θεόν τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον. οἱ δὲ ἕνα μὲν ὁμολογουμένως παραδέχονται καὶ αὐτοὶ Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ οὐ διϊστῶσιν εἰς δύο τὸν Ἐμμανουήλ. ψυχῆς δ' οὖν ὅμως τῆς ἀνθρωπίνης καὶ 30 λογικῆς τὴν σάρκα γυμνώσαντες, ἡνῶσθαι φασὶν αὐτῇ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον.

Ἐξεύρηται δέ τις αὐτοῖς πιθανὸς ὡς οἴονται πρὸς τοῦτο λόγος. τὰ γάρ τοι φασὶν κατὰ σύνθεσιν πρὸς ἑνὸς τελείου σύστασιν

y Leg. vid. ἧπερ.

δεδραμηκότα μέρη τε καὶ ἐξαντλῶν ὁρᾶσθαι φιλεῖ, τοῦ τελείως ἔχοντος καθ' ἑαυτὸ καὶ ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει τῆς ἐκ μερῶν συνθέσεως οὐ δεδεημένου. τοιγάρτοι φασὶ παραιτητέον εἰκότως ἄνθρωπον δοῦναι τέλειον, τὸν συνενωθέντα τῷ λόγῳ ναὸν, ἵνα καὶ ἡ ἕνωσις, ἥπερ ἂν ἐπὶ Χριστῷ νοοῖτο τυχὸν, ἀκριβῆ καὶ ἀδιάβλητον ἐπ' 5 αὐτῆς ἀποσώζει λόγον. καὶ μὴν κακεῖνο προσθεῖεν ἄν. εἰ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου τελείου φασὶ καὶ τοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὄντος Λόγου φήσομεν εἶναι τὸν Ἐμμανουὴλ, ἀδιάφυκτον φανεῖται τὸ καὶ ἀβουλήτως δύο μὲν υἱοὺς, Χριστοὺς δὲ αὖ δύο φρονεῖν τε καὶ λέγειν. εἶτά τι τούτοις ἀντεροῦμεν ἡμεῖς. πρῶτον μὲν ὅτι τῆς πίστεως τὴν οὕτω 10 ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, οὐ ταῖς ὑπερμέτροις ἀκριβείαις καταλύειν ἄξιον. ἔπειτα ὅτι που δύο υἱοὺς προσκυνήσομεν, κἂν ἐμψυχῶσθαι πιστεύωμεν ψυχῇ λογικῇ τὸν ἑνωθέντα τῷ Λόγῳ ναόν. ὥσπερ γὰρ κἂν εἰ ἐκ μόνης λέγοιτο τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότος Λόγου, οὐδεὶς αὐτοὺς ἀναπείσει τρόπος, ἀνὰ μέρος τὴν 15 σάρκα τιθέντας καὶ ἀνὰ μέρος αὖ τὸν μονογενῆ δυάδα Χριστῶν ὁμολογεῖν.

Οὕτως κἂν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητι τελείως ἐχούσῃ κατά γε τὸν τῆς ἰδίας φύσεως λόγον οἱονεὶ συνενηνέχθαί τε καὶ ἡνῶσθαι λέγομεν τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, οὐχ υἱῶν δυάδα νοήσομεν, ἀλλ' ἕνα 20 καὶ τὸν αὐτὸν, φύσει μὲν ὄντα Θεὸν, καὶ ἐξ αὐτῆς πεφηνότα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν ἐσχάτοις δὲ τοῦ αἰῶνος καιροῖς γενόμενον ἄνθρωπον, καὶ διὰ τῆς ἁγίας θεοτόκου γεγεννημένον. εἰ δὲ φαῖεν ὅτι κόσμος μὲν ἐδεῖτο τὰ καθ ἡμᾶς τῆς τοῦ μονογενοῦς ἐπιδημίας, ἐθελήσας δὲ ὀφθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς, παραδεῖξαί τε ἡμῖν 25 τῆς ἀγγελικῆς πολιτείας τὴν ὁδὸν οἰκονομικῶς ἠμπίσχετο τὴν ὁμοίαν ἡμῖν σάρκα. τὸ γάρ τοι θεῖον κατὰ φύσιν θείαν οὐχ ὁρατὸν ἠγνοηκότες, ἁλώσονται τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν σκοπόν. εἰ γὰρ δὴ μόνην ἔχει τὴν ἀφορμὴν τὸ ὀφθῆναι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ μονογενοῦς ἡ σάρκωσις, προσετέθει γεμὴν ἕτερον οὐδὲν τῇ ἀνθρώπου 30 φύσει, πῶς οὐκ ἄμεινον τῷ τῶν Δοκητῶν συμφέρεσθαι δόξῃ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, οἱ σαρκός τε ὁμοῦ καὶ γηΐνου σώματος ἀπαμφιεννῦντες τὸν Λόγον, ὦφθαι μὲν ἐπὶ γῆς ὡς ἄνθρωπον μυθοπλαστοῦσιν οἱ δείλαιοι, ἡμαρτηκότες δὲ τἀληθοῦς ἀλῶεν; ἢ οὐκ ἄμεινον ἐροῦσιν, εἰ μηδὲν ὀνίνησι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ Λόγος, εἰ καὶ γέγονε 35

σὰρξ, ἀπαλλάττεσθαι μὲν ἀκαθαρσίας σαρκικῆς, δόξαι δ' οὖν ἅπαξ τῷ γηΐνῳ προσκεχρῆσθαι σώματι, διαπεράναι τε οὕτω τὸν προτεθέντα σκοπόν.

Τίς οὖν ὁ λόγος τῆς ἐπιδημίας, πύθου τοῦ Παύλου, καὶ ἀκούσῃ ὅτι "ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ 5 "αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ θανάτου καταρ- "γήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου," καὶ τὰ ἑξῆς. ἆρ' οὐχὶ πρόδηλον ὅτι καθ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ μονογενής; τουτέστι τέλειος ἄνθρωπος, ἵνα τῆς μὲν ἐπεισάκτου φθορᾶς τὸ γήϊνον ἡμῶν ἀπαλλάξῃ σῶμα, τῇ καθ' ἕνωσιν οἰκονομίᾳ τὴν ἰδίαν αὐτῷ ζωὴν 10 ἐνιεὶς, ψυχὴν δὲ ἰδίαν τὴν ἀνθρωπίνην ποιούμενος, ἁμαρτίας αὐτὴν ἀποφήνῃ κρείττονα, τῆς ἰδίας φύσεως τὸ πεπηγός τε καὶ ἄτρεπτον· οἷα περ ἐρίῳ βαφὴν ἐγκαταχρώσας αὐτῇ. ὥσπερ οὖν ἐπειδὴ γέγονε σὰρξ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα Λόγου τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς ὑποφέρεται κράτος· κατὰ τὸν αὐτὸν οἶμαι τρόπον ἐπείτοι γέγονε 15 ψυχὴ τοῦ πλημμελεῖν οὐκ εἰδότος, ἐρηρεισμένην ἔχει λοιπὸν τὴν ἐφ' ἅπασιν τοῖς ἀγαθοῖς ἀμεταποίητον στάσιν, καὶ τῆς πάλαι καθ' ἡμῶν τυραννούσης ἁμαρτίας ἀσυγκρίτως ἀσθενεστέραν. πρῶτος τὲ γὰρ καὶ μόνος ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς ὁ Χριστὸς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν. ῥίζα δὲ ὥσπερ καὶ ἀπαρχὴ τεθειμένος τῶν εἰς καινότητα 20 ζώων ἀναμορφουμένων ἐν Πνεύματι, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀφθαρσίαν καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀσφαλὲς ὡς ἐν μεθέξει καὶ κατὰ χάριν, εἰς ἅπαν εἴδη (sic) τὸ ἀνθρώπινον παρέπεμψε γένος.

Ὅλον οὖν ὅλῃ συνηνῶσθαι φαμὲν τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητι τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον. οὐ γάρ που τὸ ἄμεινον ἐν ἡμῖν τουτέστι τὴν 25 ψυχὴν οὐδενὸς ἂν ἠξίωσε λόγου, μόνῃ δωρούμενος τῇ σαρκὶ τῆς ἐπιδημίας τὴν χάριν. ἐπράττετο δὲ δι' ἄμφω καλῶς τῆς οἰκονομίας τὸ μυστήριον. προσεχρήσατο δὲ καθάπερ ὀργάνῳ, τῇ μὲν ἰδίᾳ σαρκὶ πρὸς τὰ σαρκὸς ἔργα, καὶ ἀρρωστήματα φυσικὰ, καὶ ὅσα μώμου μακράν· ψυχῇ δὲ αὐτῇ ἰδίᾳ πρὸς τὰ ἀνθρώπινά τε καὶ 30 ἀνυπαίτια πάθη. πεινῆσαι γὰρ λέγεται, κόπους τὲ ὑπενεγκεῖν τοὺς ἐκ μακρῶν ὁδοιποριῶν, πτοίας τε καὶ φόβους καὶ λύπας καὶ ἀγωνίας, καὶ τὸν ἐπὶ τῷ σταυρῷ θάνατον. ἐπαναγκάζοντος γὰρ οὐδενὸς, τέθεικεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἰδίαν ψυχὴν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, σάρκα μὲν τὴν ἰδίαν τῆς ἁπάντων 35

σαρκὸς ἀνταποτιννὺς δῶρον ἀληθῶς ἀντάξιον, ψυχὴν δὲ ψυχῆς ἀντίλυτρον τῆς ἁπάντων ποιούμενος· καὶ ἀνεβίω πάλιν, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ὡς Θεός· καὶ ἵνα τὸν λόγον ἀνακεφαλαιώσωμαι, Θεὸς ὑπάρχων ὁ μονογενὴς, ἐπέλαμψε τοῖς ἐν σκότει γενόμενος ἄνθρωπος, οὐ δοκήσει, μὴ γένοιτο, μανία γὰρ τὸ οὕτω φρονεῖν, 5 οὔτε μὴν εἰς σάρκα παρενεχθεὶς κατὰ μετάστασιν ἢ τροπήν· ἀναλλοίωτος γὰρ καὶ ἀεὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ὡσαύτως ἔχων ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. ἀλλ' οὐδὲ ὁμόχρονον τῇ σαρκὶ τὴν ὕπαρξιν ἔχων, αὐτὸς γάρ ἐστι τῶν αἰώνων ὁ ποιητής· οὔτε μὴν ὡς Λόγος ἀνυπόστατος οὐδὲ ὡς ῥῆμα ψιλὸν ἐν ἀνθρώπῳ γεγονὼς, ὁ γάρ τοι καλῶν τὰ οὐκ 10 ὄντα ποτὲ πρὸς ὕπαρξιν καὶ γένεσιν, προϋφέστηκεν ἀναγκαίως· ἀλλ' οὐδὲ μόνην ἠμπέσχετο σάρκα ψυχῆς ἐρήμην τῆς λογικῆς, γεγέννηται δὲ κατὰ ἀλήθειαν ἐκ γυναικὸς μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ ἔστιν ὥσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος· οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἕνα Χριστὸν καὶ 15 Κύριον καὶ υἱὸν συγκείμενος, ἀλλ' ἐκ δυοῖν τελείων, ἀνθρωπότητος δὴ λέγω καὶ θεότητος, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν παραδόξως συνδεόμενος. σφαλερὸν γὰρ τὸ διατέμνειν εἰς δύο καὶ ἀνὰ μέρος ἱστᾷν ἄνθρωπόν τε καὶ Λόγον, ἕνα Χριστὸν βοώσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς. ἐχρῆν γὰρ μήτε τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον ἀνθρωπότητος δίχα, 20 μήτε μὴν τὸν ἐκ γυναικὸς ἀποτεχθέντα ναὸν ὡς ἑνωθέντα τῷ Λόγῳ Χριστὸν Ἰησοῦν ὀνομάζεσθαι· ἀνθρωπότητα γὰρ καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν ἀπορρήτως συνενηνεγμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος νοεῖται Χριστὸς, ἀνώτερος μὲν ἀνθρωπότητος ὡς φύσει Θεὸς καὶ Υἱὸς, οὐκ ἀτιμάζων δὲ τὸ ἐν ὑφέσει γενέσθαι δοκεῖν διὰ τὸ ἀνθρώπινον. 25

Θεοδωρήτου Ἐρανιστῆι[z]. Εἰ δὲ τὴν σάρκα τροπὴν ὁ Θεὸς Λόγος ὑπομεμένηκε, μὴ καλείσθω Θεὸς ἀλλὰ σάρξ. ἁρμόττει γὰρ τῇ ἀλλοιώσει τῆς φύσεως ἡ τῆς προσηγορίας ἐναλλαγή. εἰ γὰρ ἔνθα τὰ μεταβαλλόμενα ἔχει τινὰ πρὸς ἃ πρότερον ἦν συγγένεια, πελάζει γάρ πως καὶ τὸ ὄξος τῷ οἴνῳ, καὶ ὁ οἶνος τῷ τῆς ἀμπέ- 30 λου καρπῷ, καὶ τῇ ψάμμῳ ὁ ὕελος, ἑτέρας ταῦτα μετὰ τὴν ἀλλοίωσιν μεταλαγχάνει προσηγορίας, ὅπου τὸ διάφορον ἄπειρον καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐμπίδος πρὸς τὴν κτίσιν ἅπασαν· τοσοῦτο γὰρ

[z] Cod. $\overset{\text{σν}}{\text{ερα}}$.

μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον τὸ μέσον φύσεως σαρκὸς καὶ θεότητος, πῶς οἷόν τε μετὰ τὴν τροπὴν τὴν προτέραν μεῖναι προσηγορίαν; ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Ἀποστόλου, "οὐκ εἶπε σπέρμα Ἀβραὰμ "ἐγένετο, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται." σπέρμα δὲ τοῦ Ἀβραάμ. οὐκοῦν ὅπερ εἶχε κατὰ φύσιν ὁ Ἀβραὰμ, εἶχε 5 καὶ τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, τουτέστι σῶμα καὶ ψυχὴν λογικήν. οὐκ ἐναντίον γεμὴν τὸ "ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο," τοῦ "σπέρματος "Ἀβραὰμ ἐπελάβετο." διδάσκει γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὡς οὐ τραπεὶς ὁ Θεὸς Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος. κατὰ ταυτὸν δὲ καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγε- 10 νημένης ἐπαγγελίας ἀναμιμνήσκει. ἔφη γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, "ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη." ταύτην οὖν πεπερασμένην ἐπιδεικνὺς ὁ Παῦλος, τὴν θαυμασίαν ταύτην ἀφῆκε φωνήν· "οὐ γὰρ δή που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται·" μονονουχὶ λέγων, ἀψευδὴς ἡ ὑπόσχεσις ἐπέθηκε ταῖς ἐπαγγελίαις ὁ 15 δεσπότης τὸ πέρας, ἀνεώγη τοῖς ἔθνεσιν ἡ τῆς εὐλογίας πηγή. τοῦ Ἀβραμιαίου σπέρματος ὁ Θεὸς Λόγος ἐπείληπται, διὰ τούτου τὴν ἄνωθεν ἐπηγγελμένην πραγματεύεται σωτηρίαν· διὰ τούτου τὴν ἐθνῶν ἀπεδοῖ[a] προσδοκίαν. οὕτως οὖν δείξας τῆς σαρκὸς τὴν συγγένειαν ἐπάγει, 20

17 Ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι.

Κυρίλλου. Ὡμοιώθη κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, κατά γε τὸ ἀνασχέσθαι λαβεῖν τὴν τοῦ δούλου μορφήν. κεχρημάτικε γὰρ οὕτω καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ γέγονεν ἀδελφὸς τοῖς ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ, ἤγουν τοῖς ἐν αἵματι καὶ σαρκί. 25

Χρυσοστόμου. Τί ἐστι "κατὰ πάντα;" ἅπερ ἐχρῆν, τέλος ἀπέθανε. τοῦτό ἐστι κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ διηλέχθη περὶ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἄνω δόξης, λοιπὸν τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον κινεῖ. καὶ θέα πῶς αὐτὸν δείκνυσι, πολλὴν τὴν σπουδὴν τιθέμενος ὥστε ἡμῖν 30 ὁμοιωθῆναι, ὅπερ κηδεμονίας ἦν πολλῆς· μονονουχὶ λέγων, ὁ οὕτω μέγας, ὁ ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, ὁ ὢν χαρακτὴρ τῆς ὑποστά-

[a] Leg. ἐμπεδοῖ.

σεως, ὁ τοὺς αἰῶνας πεποιηκὼς, ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθήμενος, οὕτως ἠθέλησε καὶ ἐσπούδασεν ἀδελφὸς ἡμῶν ἐν ἅπασι γενέσθαι. καὶ διὰ τοῦτο Ἀγγέλους ἀφῆκε, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις, καὶ πρὸς ἡμᾶς κατῆλθε, καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο, καὶ μυρία εἰργάσατο ἀγαθὰ, θάνατον ἔλυσε, τὸν διάβολον τῆς τυραννίδος ἐξέβαλεν, ἡμᾶς δουλείας ἀπήλλαξεν, οὐ τῇ ἀδελφότητι μόνον τετίμηκεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μυρίοις.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. *Ὁμοίως ἡμῖν τροφῆς μετέλαβε, καὶ πόνους ὑπέμεινε καὶ ἠθύμησε, καὶ ἐδάκρυσε, καὶ θάνατον κατεδέξατο.*

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ. *Μεγαλόδωρος οὖν ὁ τὸ μέγιστον ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐπιδιδοὺς, καὶ μεγαλωφελὴς καὶ φιλάνθρωπος, ὅτι καὶ ἄνθρωπος· ἐξὸν εἶναι κύριον, ἀδελφὸς εἶναι βεβούληται. ὁ δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον ἀγαθὸς, ὥστε καὶ ἡμῶν ὑπεραποθανεῖν, καὶ τὸ κατὰ τοῦ θανάτου ἐπιδείξασθαι τρόπαιον.*

ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ἈΠΟΔΕΙΞΕΩΣ. *Ἦν μὲν γὰρ πάλαι πρότερον φοβερὸς τοῖς πᾶσιν ὁ τοῦ θνητοῦ γένους ὀλετὴρ θάνατος, καὶ λύμη ἐνομίζετο τῆς ὅλης ἀνθρώπου φύσεως, ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος ἡ τούτου δυναστεία· οὐδέ τις ἦν τῶν ἐξ αἰῶνος οἷός τε τουτὶ τὸ φόβητρον ἐξ ἀνθρώπων ἀνελεῖν, πάντες δ' ἐπτήχεσαν φόβῳ μικροὶ καὶ μεγάλοι τὸν θάνατον. οὐκ ἦν τε τοῦ κακοῦ παραμύθιον ἀνθρώποις, οὐ λόγος, οὐ τρόπος, οὐ βίος, οὐ σοφῶν λογισμὸς, οὐ παλαιῶν συγγράμματα, οὐ προφητῶν θεσπίσματα, οὐκ Ἀγγέλων ἐπιφάνεια. πάντων δὲ κρείττων καὶ ἀνώτερος τὴν κατὰ πάντων νίκην ἐπεῖχεν ὁ θάνατος, ὑψηλὸς, μεγάλαυχος, ὑπερήφανος, ᾧ δὴ καταδεδουλωμένον τὸ θνητὸν γένος, παντοίαις ἐκαλινδεῖτο παρανομίαις, μιαιφονίαις, ἀθεμιτουργίαις, δυσσεβείαις, πολυπλόκῳ πλάνῃ. τούτων γὰρ ἦν ἁπάντων θάνατος αἴτιος. ὡς γὰρ μηκέτι ὄντες μετὰ θάνατον, τὰ μυρία θανάτων ἄξια δρῶντες διῆγον· καὶ ὡς εὐθύναις οὐδαμῶς ὑποκείμενοι διὰ τὴν ἐκ τοῦ θανάτου λύσιν, βίον ἔζων ἀβίωτον. οὓς δὴ κατελεήσας ὁ παμβασιλεὺς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐπὶ τὴν ἄμυναν ἔσπευσε, καὶ τὸν κατὰ τοῦ θανάτου ἔλεγχον δι' ἀνθρώπου φύσεως ἐμηχανᾶτο. ζωὴ μὲν αὐτὸς τυγχάνων καὶ Θεοῦ Λόγος καὶ Θεοῦ δύναμις, ἀλλ' οὐ δίχα τοῦ βοηθουμένου, τὸ τῶν ἀνθρώπων φόβητρον διελέγξαι κρίνας.*

διὸ δὴ ὅπλῳ χρησάμενος ἀνθρωπείῳ καὶ θνητῷ ὁ ἀσώματος, τὸν θάνατον διὰ τοῦ θνητοῦ κατηγωνίσατο, καὶ μέγα θαῦμα τοῖς πᾶσιν ἀπέδειξε. θνητῷ γὰρ ὅπλῳ κεχρημένος, τρόπαιον ἀθανασίας κατὰ τοῦ θανάτου ἔστησεν.

Κυρίλλου ὅτι εἷς Κύριος. Ἀλλ' εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ αἱρετικοὶ, τίνα τρόπον ὡμοιῶσθαι φασὶν αὐτὸν κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς, τουτέστιν ἡμῖν. ἢ καὶ τίς ἂν ὅλως νοοῖτο ὁ τὴν ὁμοίωσιν ὑπελθὼν, εἰ μὴ κατὰ φύσιν ἕτερος ἦν, καὶ οὐκ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς; τὸ γάρ τοι τισὶν ὁμοιούμενον εἶναί που πάντως ἀνάγκη διάφορον παρ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐοικὸς αὐτοῖς, ἑτεροειδὲς δὲ μᾶλλον εἴτουν ἑτεροφυές. ἀνόμοιος τοίνυν ὑπάρχων ἡμῖν κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς, ὡμοιῶσθαι λέγεται, γεγονὼς καθ' ἡμᾶς, τουτέστιν ἄνθρωπος. ἡ δὲ κατὰ πάντα ὁμοίωσις ἀρχὴν ὥσπέρ τινα καὶ παρεισβολὴν τοῦ πράγματος τὴν ἐκ γυναικὸς ἔχει ἀπόταξιν, καὶ τὴν ἐν σαρκὶ φανέρωσιν ἰδίαν, οὐχ ὁρατοῦ, καὶ τὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κάθεσιν οἰκονομικὴν, τοῦ ἐν ὑπερτάτοις ὄντος ὑψώμασιν, καὶ τὸ ἐν ἀνθρωπότητι ταπεινὸν, τοῦ τοῖς ἀνωτάτω θρόνοις ἐμπρέποντος, καὶ τὸ ἐν μέτροις γενέσθαι τοῖς ἱκετικοῖς, τὸν ἐν κυριότητι φυσικῇ. τὸ μὲν οὖν ὡμοιῶσθαι γένοιτ' ἂν καὶ μάλα ὀρθῶς ἐν ἀποτάξει τῇ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ παραδόξως ἐπ' αὐτοῦ. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ σαρκούμενος. ὁμολογείσθω γεμὴν, ὡς ἐψύχωτο νοερῶς τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ σῶμα. οὐ γάρ τοι τὸ κρεῖττον τῶν ἐν ἡμῖν ἀφεὶς, τουτέστι ψυχὴν, μόνου πεποίηται φειδὼ γηΐνου σώματος, ἀλλ' ὁμοῦ ψυχῆς καὶ σώματος προενόησεν. εἶτα δείκνυσιν ὁ Ἀπόστολος ὅτι καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς γενέσθαι ἠθέλησεν, ἐπάγει γὰρ,

Ἵνα ἐλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ.

Χρυσοστόμου. Διὰ τοῦτο φησὶ, τὴν σάρκα ἀνέλαβε τὴν ἡμετέραν διὰ φιλανθρωπίαν μόνον, ἵνα ἐλεήσῃ ἡμᾶς. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλη τις αἰτία τῆς οἰκονομίας, ἢ αὕτη μόνη. εἶδε γὰρ χαμαὶ ἐρριμμένους, ἀπολλυμένους, ὑπὸ τοῦ θανάτου τυραννουμένους, καὶ ἠλέησε. τί δέ ἐστι πιστός; ἀληθὴς, δυνάμενος· ἀρχιερεὺς γάρ ἐστι πιστὸς ὁ Υἱὸς, δυνάμενος τοὺς ὧν ἐστιν ἀρχιερεὺς ἀπαλλάξαι τῶν ἁμαρτημάτων. ἵν' οὖν προσενέγκῃ θυσίαν δυνα-

μένην ἡμᾶς καθαρίσαι, διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος· ἐπήγαγε γοῦν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, τουτέστι τῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἕνεκεν. ἐκπεπολεμωμένοι ἦμεν φησὶ τῷ Θεῷ, κατεγνωσμένοι, ἠτιμωμένοι, οὐδεὶς ἦν ὁ προσοίσων ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν. εἶδεν ἡμᾶς ἐν τούτοις καὶ ἠλέησεν, οὐ καταστήσας ἡμῖν ἀρχιερέα, ἀλλ' αὐτὸς γενόμενος ἡμῖν 5 ἀρχιερεύς. πῶς δὲ πιστὸς, ἐπήγαγεν "εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι τὰς "ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ."

Κυρίλλου. Αὐτὸς γενόμενος ἀρχιερεὺς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον. καί τοι παρὰ πάντων τὰς θυσίας δεχόμενος θεϊκῶς, αὐτὸς τὸ θῦμα κατὰ τὴν σάρκα· αὐτὸς ὁ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν ἱλασκόμενος, 10 κατά γε τὴν τῆς θεότητος ἐξουσίαν. εἷς οὖν ἄρα Κύριος Ἰησοῦς Χριστός.

Θεοδωρήτου. Ἔδειξεν ἐν τούτοις προσφορὰν γεγενημένον αὐτοῦ τὸν σωτήριον θάνατον· ὑπὲρ ἁπάσης γὰρ τῆς κτίσεως ὃ ἀνέλαβε προσενήνοχε σῶμα. 15

Κυρίλλου ὁμιλία. Οὐκ αὐτῇ μέντοι τῇ τοῦ Λόγου φύσει, τὸ ἀρχιερέα κεκλῆσθαι καὶ τὰ τοιάδε τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ καὶ μέτροις τοῖς καθ' ἡμᾶς. καὶ φέρε πρῶτον ἐκεῖνο ζητήσωμεν. τίς ἦν ὁ δυνάμενος μὲν καὶ ἐξουσίαν ἔχων ἐπιλαβέσθαι Ἀγγέλων, εἰ τοῦτο χρήσιμον ἦν, οὐκ ἐπιλαβόμενος δὲ 20 μᾶλλον ἐκείνων, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραάμ. εἰ μὲν οἴονταί τινες περὶ ἀνθρώπου ταῦτα λέγεσθαι κοινοῦ, πῶς ἀνεδέχετο τὸν οὔπω γεγεννημένον μηδὲ ὑπάρχοντα, φύσεως ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, εἴπερ ἤθελε τοῦτο δρᾷν, ἀλλ' ἐκεῖνο μὲν οὐ πεποιηκότα, ἐπιλαβόμενον δὲ μᾶλλον σπέρματος Ἀβραάμ. ἄλλως 25 τε, κἀκεῖνο γὰρ οἶμαι κατιδεῖν ἀναγκαῖον, τὸ λέγειν ἄνθρωπον ἀνθρωπότητος ἐπιλαβέσθαι, ἀσύνετον παντελῶς. οὐκοῦν ὁ ἔξω τῆς ἀνθρώπου φύσεως ὢν ὡς Θεὸς, ἐπιλαμβάνεται σπέρματος Ἀβραάμ. σῶμα γὰρ οὕτω λαβὼν ἔμψυχόν τε καὶ ἔννουν ἐκ τῆς ἁγίας καὶ θεοτόκου Μαρίας, ὡμοιώθη τε τοῖς ἀδελφοῖς κατὰ 30 πάντα, τουτέστιν ἡμῖν. τότε γέγονεν ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιερεὺς ἐλεήμων, καὶ πρός γε τούτῳ πιστός. πῶς οὖν γέγονεν, ἀκόλουθον ἰδεῖν. οὐ γὰρ ἦν ἐλεήμων καὶ πρὶν γένηται καθ' ἡμᾶς· οὐκ ἦν ἀγαθὸς ὡς ἐξ ἀγαθοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, τότε καὶ ἐλεήμων· προέκοψεν οὖν ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ κρείττων ἑαυτοῦ 35

γέγονεν, ὅτε σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο. οὐκοῦν ὅπερ οὐκ ἦν, ἐγένετο, καὶ ὠφέληται μᾶλλον γενόμενος ἄνθρωπος. πῶς οὖν ἄτρεπτος ἔτι κατὰ φύσιν εἰ γέγονεν ὅπερ οὐκ ἦν; πῶς μεμένηκεν ὁ αὐτός; πῶς δὲ κεκένωκε καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς ταπείνωσιν, εἰ γέγονεν ἑαυτοῦ καλλίων; ἀλλ' οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχει, μὴ γένοιτο· 5 ἦν γὰρ ἐλεήμων καὶ ἔστιν ἀεί· καὶ ἐπειδὴ τοῦτό ἐστιν, ἐπελάβετο σπέρματος Ἀβραὰμ, ἵν' εἰς ἡμᾶς ἱερεὺς ἐλεήμων γένηται· καὶ τίνα τρόπον ἐρῶ. οὐκ ἦν ἐν νόμῳ δικαιωθῆναι τὸν ἄνθρωπον· οὐκ ἦν παραβῆναι τὴν δοθεῖσαν ἐντολὴν, καὶ μὴ δίκας ὑποσχεῖν παραχρῆμα καὶ μέχρι θανάτου. πιστώσεται δὲ γράφων ὁ Παῦλος, 10 "ἀθετήσας τίς νόμον Μωσέως, χωρὶς οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ "τρισὶν μάρτυσιν ἀποθνήσκει," ἀρχιερεὺς εἰς ἡμᾶς γέγονεν ὁ Χριστὸς, οὐκέτι ταῖς νομικαῖς ἀποτομίαις κρατεῖν ἐπιτρέπων, ἀνιεὶς δὲ μᾶλλον τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τοὺς ἠσθενηκότας. πιστὸς δὲ ὅτι μόνιμος καὶ διηνεκὲς, καὶ ἀξιόχρεως εἰς πίστιν τῶν 15 ἐπηγγελμένων, καὶ ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην. ἐλεήμων, ἵνα τοίνυν ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῆς ἐν νόμῳ δίκης καὶ ἀρᾶς καὶ ἀποτομίας· κεχρημάτικεν ἡμῶν ἱερεὺς, οὐ δίκας αἰτῶν τῶν ἡμαρτημένων, οὐκ ἐνόχους τῇ κρίσει καθιστὰς τοὺς ἐξ ἀσθενείας ἀνθρωπίνης πεπλημμεληκότας. δικαιῶν δὲ μᾶλλον τῇ πίστει καὶ ἐγκλημάτων 20 ἀνιεὶς καὶ ἁγίους ἀποφαίνων, καὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως κοινωνοὺς, οὕτω τὲ συνάπτων δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. ἐλεήμων γὰρ τοίνυν καὶ πιστὸς, τουτέστιν ἀεὶ μένων γέγονεν ἱερεὺς ὅτε σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο, Θεὸς ὢν ὁ Λόγος, καὶ ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρός. τί τοίνυν συκοφαντοῦσι τὴν ἀλήθειαν; τί 25 παραιτοῦνται τὸν Υἱὸν τοῦ εἶναι ὅ ἐστι, διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην;

Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν. Τίς δὲ τὴν περικοπὴν ταύτην, οὐ τῶν μὲν Ἀρειανῶν καταγινώσκει, τὸν δὲ μακάριον Ἀπόστολον θαυμάζει καλῶς εἰρηκότα; πότε γὰρ πεποίηται καὶ πότε ἀπό- 30 στολος γέγονεν, εἰ μὴ ὅτε παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αὐτὸς αἵματος καὶ σαρκός. καὶ πότε γέγονεν ἐλεήμων καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς ἢ ὅτε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὡμοιώθη; ὡμοιώθη δὲ τότε, ὅτε γέγονεν ἄνθρωπος, ἐνδυσάμενος τὴν ἡμετέραν σάρκα.

οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ Λόγου γράφων ὁ Παῦλος ἔλεγε. μηκέτι τοίνυν μαίνεσθε, ποίημα εἶναι λέγοντες τὸν Λόγον. ἔστι γὰρ αὐτὸς Υἱὸς φύσει μονογενὴς, τότε δὲ ἔσχεν ἀδελφοὺς, ὅτε τὴν ὁμοίαν ἡμῖν ἐνεδύσατο σάρκα, ἣν καὶ προσφέρων αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη, καὶ γέγονεν ἐλεήμων 5 καὶ πιστός· ἐλεήμων μὲν, ὅτι περὶ ἡμῶν προσενέγκας ἠλέησεν ἡμᾶς· πιστὸς δὲ, οὐ πίστεως μετέχων, οὐδὲ εἴς τινα πιστεύων ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πιστεύεσθαι ὀφείλει περὶ ὧν ἂν λέγει καὶ ποιεῖ, καὶ ὅτι πιστὴν θυσίαν προσφέρει, τὴν μένουσαν καὶ μὴ διαπίπτουσαν. "αἱ μὲν γὰρ κατὰ νόμον προσφερόμεναι, οὐκ εἶχον 10 "τὸ πιστὸν καθ' ἡμέραν παρεχόμεναι, καὶ δεόμεναι πάλιν καθαρ-"σίου," ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος θυσία ἅπαξ γενομένη τετελείωκε τὸ πᾶν, καὶ πιστὴ γέγονε, μένουσα διὰ παντός. καὶ Ἀαρὼν μὲν ἔσχε τοὺς διαδεχομένους· καὶ ὄντως ἡ κατὰ νόμον ἱερατεία χρόνῳ καὶ θανάτῳ παρήμειβε τοὺς προτέρους, ὁ δὲ Κύριος ἀπαράβατον καὶ 15 ἀδιάδοχον ἔχων τὴν ἀρχιερωσύνην, πιστὸς γέγονεν ἀρχιερεὺς, παραμένων ἀεὶ, καὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ πιστὸς γενόμενος εἰς τὸ ἐπακούειν καὶ μὴ πλανᾷν τοὺς προσερχομένους· πιστὸς γάρ ἐστιν, οὐκ ἀλλασσόμενος, ἀλλὰ διαμένων, καὶ ἀποδιδοὺς ἃ ἐπηγγείλατο. Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ λεγόμενοι παρ' αὐτοῖς ψευδώνυμοι θεοὶ, οὔτε τὸ 20 εἶναι οὔτε τὸ ἐπαγγέλλεσθαι εἰσὶ πιστοί· οὔτε γὰρ οἱ αὐτοὶ εἰσὶ πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ κατὰ τόπους τῷ χρόνῳ διαφθείρονται καὶ περὶ ἑαυτοὺς καταρρέουσι. διὸ καὶ κατ' αὐτῶν ὁ λόγος βοᾷ, ὅτι πίστις οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς. ὁ δὲ τῶν ὅλων καὶ μόνος τῷ ὄντι καὶ ἀληθινὸς Θεὸς, πιστός ἐστιν ὁ αὐτὸς ὢν καὶ λέγων, "ἴδετε ὅτι 25 "ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι·" διὸ καὶ ὁ τούτου Υἱὸς πιστός ἐστιν ἀεὶ καὶ οὐκ ἀλλοιούμενος, οὐδὲ διαψευδόμενος, οὔτε ἐν τῷ εἶναι, οὔτε ἐν τῷ ἐπαγγέλλεσθαι· τοιοῦτον τὸ "πιστὸς ὁ καλῶν ἡμᾶς, "ὃς καὶ ποιήσει." ἐν γὰρ τῷ ποιεῖν ἃ ἐπαγγέλλεται, πιστός ἐστι λαλῶν. καὶ πάλιν τὸ ἀναλλοίωτον τῇ λέξει ταύτῃ σημαίνων, "εἰ 30 "ἀπιστήσομεν," φησὶν, "ἐκεῖνος πιστὸς μένει."

Κυρίλλου. Ἄθρει δὲ ὅπως οὐκ εἰς κατάκρισιν τῶν ἡμαρτηκότων γέγονεν ἱερεὺς, εἰς τὸ ἱλάσκεσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. ὁ δέ γε τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς θυσίας, ὁποῖος ἂν εἴη

τρόπος; διεκαρτέρησε φησὶ πειραζόμενος, καὶ ὑπέμεινε σταυρον. πλὴν ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς ὡς ἄμωμον ἱερεῖον προσεκόμισε τῷ Πατρὶ, ἵνα διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς βοηθήσῃ τοῖς κάμνουσι καὶ πειραζομένοις. μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. 5

Κυρίλλου γρα. Ἐξιλάσεται δὲ Χριστὸς ἥκιστα μὲν ὑπὲρ ἑαυτοῦ· καὶ ἀληθὴς ὁ λόγος, οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν δὲ μᾶλλον· προσέθετο γὰρ αὐτὸν ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ πίστεως.

Ἐν ᾧ γὰρ πέπονθεν αὐτὸς πειρασθεὶς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθεῖν. 10

18 Χρυσοστόμου. Πάνυ ταπεινὸν τοῦτο καὶ εὐτελὲς καὶ ἀνάξιον Θεοῦ. περὶ τοῦ σαρκωθέντος μέντοι ἐνταῦθα φησὶ, καὶ πρὸς πληροφορίαν τῶν ἀκουόντων εἴρηται, καὶ διὰ τὴν αὐτῶν ἀσθένειαν. δι' αὐτῆς φησὶ τῆς πείρας ὧν ἐπάθομεν ἦλθεν. οὐκ ἀγνοεῖ οὖν τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα. οὐχ ὡς Θεὸς μόνον οἶδεν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἔγνω διὰ τῆς πείρας ἧς ἐπειράσθη· ἔπαθε πολλὰ, οἶδε συμπάσχειν· καί τοι γε ἀπαθὴς ὁ Θεός ἐστιν, ἀλλὰ τὰ τῆς σαρκώσεως ἐνταῦθα διηγεῖται, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε, καὶ αὐτὴ ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ πολλὰ δεινὰ ἔπαθεν. οἶδε τί ἐστι θλίψις, οἶδε τί ἐστι πειρασμὸς τῶν παθόντων οὐχ ἧττον ἡμῶν. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἔπαθεν. τί οὖν ἐστι τὸ δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι; ὡς ἂν τις εἴποι μετὰ πολλῆς προθυμίας ὀρέξει χεῖρα, συμπαθὴς ἔσται. ἐπειδὴ γὰρ ἐβούλοντο μέγα τι καὶ πλέον ἔχειν τῶν ἐξ ἐθνῶν, δείκνυσιν ἐν τούτῳ πλέον ἔχοντας, ἔνθα οὐδὲν κατέβλαπται τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ἐν ποίῳ δὴ τούτῳ; ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐστὶν ἡ σωτηρία, ὅτι ἐκείνων ἐπελάβετο πρῶτον, ὅτι ἐκεῖθεν ἀνέλαβε σάρκα. σπέρματος γάρ φησιν Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεσθαι. τιμᾷ καὶ τὸν πατριάρχην διὰ τούτου, ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας τῆς λεγούσης, "σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν "ταύτην." διὰ τοῦ μικροτάτου δείκνυσι τὴν ἐγγύτητα, τῷ ἐξ ἑνὸς εἶναι πάντας. ἀλλ' οὐ πολλὴ ἐκείνη ἦν ἐγγύτης. ἔρχεται πάλιν ἐπὶ ταύτην καὶ ἐνδιατρίβει λοιπὸν τῇ κατὰ σάρκα οἰκονομίᾳ, καὶ φησὶν, ἦν μὲν καὶ αὐτὸ τὸ θελῆσαι γενέσθαι ἄνθρωπον, πολλῆς κηδεμονίας καὶ ἀγάπης. νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ

τὰ ἀθάνατα ἀγαθὰ τὰ δι' αὐτοῦ ἡμῖν παραχθέντα· "εἰς τὸ ἱλά-
"σκεσθαι," γάρ φησι, "τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ." διατί μὴ εἶπε
τῆς οἰκουμένης ἀλλὰ τοῦ λαοῦ; τὰς γὰρ πάντων ἁμαρτίας ἀνή-
νεγκεν, ὅτι τέως περὶ αὐτῶν ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ ὁ Ἄγγελος
πρὸς τὸν Ἰωσὴφ ἔλεγε, "καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς 5
"γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ." τοῦτο γὰρ καὶ πρῶτον ἔδει γενέσθαι.
καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ὥστε τούτους σῶσαι, καὶ τότε διὰ τούτων
ἐκείνους, εἰ καὶ τοὐναντίον γέγονεν. τοῦτο καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔλε-
γον, "ὑμῖν ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ ἀπέστειλεν εὐλογοῦντα
"ὑμᾶς." καὶ πάλιν· "ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ὑμῖν ἀπεστάλει." 10
οὐκοῦν τὴν εὐγένειαν ἐνταῦθα δείκνυσι τὴν Ἰουδαϊκὴν λέγων, "εἰς τὸ
"ἱλάσκεσθαι τὰς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ." καὶ τέως μὲν οὕτω φησίν,
ὅτι γὰρ αὐτός ἐστιν ὁ τὰς ἁμαρτίας πάντων ἀφιείς, ἐδήλωσε καὶ ἐν
τῷ παραλυτικῷ καὶ ἐν τῷ βαπτίσματι. τὸ δὲ "πειρασθεὶς δύνα-
"ται βοηθεῖν," ταπεινὸν σφόδρα, πλὴν οὐκ ἔξω τῶν τῆς σαρκώσεως 15
μέτρων. ἔπειτα καὶ διὰ τὸ νηπιῶδες τῶν ἀκουόντων εἴρηται εἰς
ψυχαγωγίαν ἐκείνων. ἐπειδὴ γάρ φησι, πέπονθεν αὐτὸς εἰς τὸ
οἰκεῖον σῶμα πειρασθείς, προθυμότερον βοηθήσει τοῖς πειραζο-
μένοις.

Θεοδωρήτου. Ὡσεὶ ἔλεγε, πείρᾳ μαθὼν τί ἐστι τὸ πειρα- 20
σμοῖς περιπεσεῖν, καὶ αὐτοπαθῶς πειράσας τῆς ἀνθρωπείας φύ-
σεως τὴν ἀσθένειαν, ἅτε δὴ καὶ κατὰ νόμον καὶ κατὰ χάριν
πολιτευσάμενος, τοῖς πολεμουμένοις ἐπικουρίαν ὀρέγει. καὶ ταῦτα
δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπειον εἴρηται. οὔτε γὰρ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ὡς Θεὸς
ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· οὔτε ὡς Θεὸς πέπονθεν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· οὔτε 25
διὰ τῆς πείρας μεμάθηκε τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' καὶ Θεὸς καὶ δημιουρ-
γὸς γινώσκει πάντα καλῶς.

Χρυσοστόμου. Πλὴν εἰ περὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ μὴ σαρκωθέντος
φησὶν ἡ γραφή, "ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ὁ Κύριος, εἶδε πάντας
"τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων," τουτέστιν ἀκριβῶς πάντα κατέμαθε. 30
καὶ πάλιν, "καταβὰς ὄψομαι εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν συντε-
"λεῖται," πολλῷ μᾶλλον περὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καὶ παθόντος ἐν
σαρκὶ λέγεται ταῦτα. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν
πεῖραν πάντων πιστοτέραν εἶναι νομίζουσι πρὸς γνῶσιν, βούλεται
δεῖξαι ὅτι ὁ παθὼν οἶδε τί πάσχει ἡ ἀνθρωπίνη φύσις. 35

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Οὕτω τὴν πρὸς τοὺς Ἀγγέλους παρεξέτασιν συμπεράνας, τὸν μείζονα τῶν προφητῶν Μωϋσῆν τὸν μέγαν ἐκ παραλλήλου τίθησιν, ἵνα δείξας ἄπειρον τὸ διάφορον, δείξῃ κατὰ ταυτὸν καὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῶν ἐπαγγελιῶν, καὶ μέν τοι καὶ τῶν ἱερέων τὸ μέσον. πάλιν δὲ τῇ συγκρίσει παραίνεσιν ἀναμί- 5 γνυσιν, ἵνα μὴ δόξῃ ὥσπερ ἐξεπίτηδες τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' ὑπό τινος ἀνάγκης ὠθούμενος.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὅταν δὲ τῆς σαρκὸς ἐπιλάβηται ὁ Παῦλος, πάντα ταπεινὰ φθέγγεται οὐδὲν δεδοικώς. ὅρα γὰρ λοιπὸν τί φησι, 10

1 Ὅθεν, ἀδελφοὶ ἅγιοι, κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, κατανοήσατε τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας 2 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Μέλλων αὐτὸν προτιθέναι τοῦ Μωϋσέως, κατὰ 15 σύγκρισιν εἰς τὸν ἀρχιερωσύνης νόμον τὸν λόγον ἐδέξατο. οὐ γὰρ μικρὰν περὶ Μωσέως δόξαν εἶχον ἅπαντες, καὶ προκαταβάλλεται ἤδη τὰ σπέρματα τῆς ὑπεροχῆς. καὶ ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἄνεισι δὲ εἰς τὴν θεότητα, ἔνθα οὐκέτι σύγκρισις ἦν. ἤρξατο δὲ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τέως τὸ ἴσον τιθέναι καὶ φησίν· "ὡς καὶ 20 "Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ." καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν, ἵνα μὴ ἀποπηδήσῃ ὁ ἀκροατὴς, καὶ εὐθέως ἐμφράξῃ τὰς ἀκοάς. εἰ γὰρ καὶ πιστοὶ ἦσαν, ἀλλ' ὅμως πολὺ ἔτι τὸ συνειδὸς εἶχον πρὸς Μωϋσέα. "πιστὸν ὄντα," φησὶ, "τῷ "ποιήσαντι αὐτόν." τί ποιήσαντι; ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα· οὐ- 25 δὲν γὰρ ἐνταῦθα περὶ οὐσίας φησὶν, οὐδὲ περὶ τῆς θεότητος, ἀλλὰ τέως περὶ ἀξιωμάτων ἀνθρωπίνων· "ὡς καὶ Μωϋσῆς ἐν ὅλῳ τῷ "οἴκῳ αὐτοῦ," τουτέστιν ἐν τῷ λαῷ ἢ ἐν τῷ ἱερῷ. ἐνταῦθα δὲ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ φησὶν, ὡσανεί τις εἴποι περὶ τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ, καθάπερ τίς ἐπίτροπος καὶ οἰκονόμος οἰκίας, οὕτως ἦν ὁ 30 Μωϋσῆς ἐν τῷ λαῷ. ὅτι γὰρ οἶκον τὸν λαὸν φησὶν, ἐπήγαγεν, "οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς," τουτέστιν ἐν τῇ κτίσει αὐτοῦ ἐσμέν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Πάλιν μέντοι ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον αὐτὸν, ὡς ἄνθρωπον κέκληκεν. εἰ γὰρ ὡς Θεὸς ἀρχιερεύς ἐστιν, καὶ πρὸ

τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦτο ἂν ἦν. ὅτι δὲ καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν γέγονεν, ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐδίδαξεν· "ὅτε γὰρ ἦλθε," φησὶ, "τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξα-"πέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς," οὐκ εἶπεν ἀπέστειλεν αὐτὸν γενέσθαι ἐκ γυναικὸς, ἀλλὰ γενόμενον ἐκ 5 γυναικὸς, ἀπέστειλεν. ὡς εἶναι δῆλον ὅτι τῇ ἐνανθρωπίσει πρόσφορον τὸ τῆς ἀποστολῆς ὄνομα. ὁμολογίαν δὲ ἡμῶν τὴν πίστιν ἐκάλεσε. ποίησιν δὲ οὐ τὴν δημιουργίαν ἀλλὰ τὴν χειροτονίαν κέκληκε. πιστὸν γὰρ ὄντα φησὶ τῷ ποιήσαντι αὐτὸν ἀρχιερέα· εἶτα καὶ τῶν περὶ τοῦ Μωσέως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰρημένων ἀναμι- 10 μνήσας, τοῦ γὰρ Θεοῦ ἐστι φωνὴ, "ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ μου πιστός "ἐστι," δείκνυσιν ἐν τοῖς ἑξῆς τὸ διάφορον καὶ τὴν ὑπεροχήν.

3 *Πλείονος γὰρ δόξης οὗτος παρὰ Μωϋσῆν ἠξίωται, καθ' ὅσον πλείονα τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν.* 15

Θεοδωρήτου. Ὅση, φησὶ, ποιήματος πρὸς ποιητὴν διαφορὰ, τοσαύτη Μωϋσέως πρὸς τὸν Χριστόν. τοῦτο γὰρ καὶ τὰ ἑξῆς διδάσκει σαφέστερον.

4 *Πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπό τινος· ὁ δὲ πάντα κατασκευάσας, Θεός.* 20

Χρυσοστόμου. Καὶ αὐτός φησι τῆς οἰκίας ἦν, καὶ οὐκ εἶπεν, οὗτος μὲν γὰρ δοῦλος ἦν, ἐκεῖνος δὲ δεσπότης, ἀλλὰ τοῦτο λανθανόντως ἔφηνεν. εἰ γὰρ οἶκος ἦν ὁ λαὸς, καὶ αὐτὸς δὲ τοῦ λαοῦ ἦν, καὶ αὐτὸς ἄρα τῆς οἰκίας ἦν. οὕτω καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὁ δεῖνα τῆς οἰκίας ἐστὶ τῆς τοῦ δεῖνος· ἐνταῦθα γὰρ οἶκον, καὶ τὸν ναὸν 25 λέγει· οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτὸν κατεσκεύασεν, ἀλλ' ἄνθρωποι. ὁ δὲ ποιήσας αὐτὸν ὁ Θεὸς, τὸν Μωϋσέα φησί. καὶ ὅρα πῶς δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν λανθανόντως. "πιστὸς," φησὶν, "ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ "αὐτοῦ." καὶ αὐτὸς ὢν τοῦ οἴκου, τουτέστι τοῦ λαοῦ. πλείονα τιμὴν ἔχει τῶν ἔργων ὁ τεχνίτης ἀλλὰ καὶ τοῦ οἴκου ὁ κατα- 30 σκευάσας αὐτόν. "ὁ δὲ πάντα κατασκευάσας Θεός." ὁρᾷς ὅτι οὐ περὶ τοῦ ναοῦ λέγει, ἀλλὰ περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ.

Θεοδωρήτου. Εἰδέναι μέντοι χρὴ, ὡς τὴν μὲν ὑπεροχὴν ἀπὸ τῆς θείας ἔδειξε φύσεως, πλείονος δὲ αὐτὸν ἠξιῶσθαι δόξης κατὰ

τὸ ἀνθρώπειον εἴρηκεν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ δεσπότης Χριστὸς, ἀμφότερα δὲ τῷ ἑνὶ θεωρεῖται προσώπῳ, ἀνάγκη καὶ τὰ ταπεινὰ καὶ τὰ ὑψηλὰ περὶ αὐτοῦ λέγειν εἰς δήλωσιν τῶν δύο φύσεων.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Ἀλλὰ γὰρ οἱ χριστομάχοι τὰ ἐκ πανουργίας εὑρή- 5 ματα πανταχόθεν ἑαυτοῖς συλλέγοντες εἰς ἐπικουρίαν, καὶ αὐτὰς τὰς θείας συκοφαντοῦσι γραφάς. καὶ δὴ φασὶ τὸν μακάριον Παῦλον Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα καλέσαι τὸν Ἰησοῦν· ἀποστολὴ δέ φασι καὶ ἱερωσύνη, λειτουργίας εἰσὶ τρόποι. καὶ γοῦν ἀπεστάλησαν μὲν οἱ μαθηταὶ, ἱερατεύσαι δὲ Ἀαρὼν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. 10 καὶ εἴπερ ἐν τούτοις ἐστί φασι τὸ τοῦ υἱοῦ μέτρον, πῶς ὁμοούσιος εἶναι δύναται τῷ Θεῷ καὶ Πατρί; ὢ πολλῆς δυστροπίας. ἀποπροσποιοῦνται τὸ εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ σκοπὸς αὐτοῖς μηδὲν ὑγιὲς φρονεῖν ἢ λέγειν. ὁμολογοῦντες γὰρ μεθ' ἡμῶν, ὅτι καί περ ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, κεκένωκεν ἑαυτὸν 15 ἑκὼν, οὐκ ἐπαινοῦσι τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας μυστήριον. ἀκούοντες δὲ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, "ἀρχιερέα καὶ ἀπόστολον "Ἰησοῦν," οὐκ εἰσδέχονται κατὰ νοῦν ὅτι γεγονὼς καθ' ἡμᾶς ὁ μονογενὴς, ὠνόμασται τότε καὶ Ἰησοῦς, διὰ τῆς τοῦ Ἀγγέλου φωνῆς. τότε κεχρημάτικε καὶ Ἀπόστολος καὶ ἱερεύς. οὐκοῦν ἢ 20 ἀρνείσθωσαν ἐναργῶς, ὅτι γέγονε σὰρξ ὁ Λόγος, τουτέστιν ἄνθρωπος, ἐμψυχωμένον τε καὶ ἔννουν σῶμα λαβὼν, καὶ τότε πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα περιαγέτωσαν εἰς τὸν οἰκεῖον σκοπόν. ἢ εἰ φοβοῦνται τὸ ἀρνεῖσθαι τὸ μυστήριον, θαυμαζέτωσαν μεθ' ἡμῶν, τὸν δι' ἡμᾶς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, μεμενηκότα δὲ καὶ οὕτω 25 Θεόν. τότε γὰρ τὸ τῆς κενώσεως πολυπραγμονοῦντες μέτρον, τὸν αὐτὸν εὑρήσουσι καὶ Ἀπόστολον ἀνθρωπίνως, καὶ κηρυσσόμενον θεϊκῶς παρὰ τῶν ἀπεσταλμένων. τίνα γὰρ ἐκήρυττον τοῖς ἔθνεσιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ, καὶ τοῦτο ὡς Θεὸν ἀληθινόν; ἆρ' οὐχὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν; οὐκ ἀπόστολον διὰ τὸ ἀνθρώ- 30 πινον; οὐκ αὐτὸν ὄντα Θεὸν, ὅτι Λόγος ἦν τοῦ Πατρός; πῶς αὐτὸν ἀρχιερέα γεγονότα θεωρήσομεν; ἆρα κατὰ τὸν Ἀαρών; ἆρα κατὰ τὸν Μωσέως νόμον, τοὺς ἐξ ἀγέλης ἀμνοὺς καταθύοντα τῷ Θεῷ; τρυγόνας προσάγοντα καὶ περιστερὰς, καὶ σεμίδαλιν ἐλαίῳ

βραχεῖ; καίτοι τῶν τοιούτων οὐδὲν πέπραχεν ὁ Ἐμμανουήλ· ἱερατεύει γὰρ ὑπὲρ νόμον· αὐτὸς ἦν τὸ θῦμα, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, ὁ αὐτὸς ὁ ἄμωμός τε καὶ ἄκακος ἀρχιερεὺς, οὐχ ὑπὲρ ἰδίων πλημμελημάτων ἱερουργῶν, κρείσσων γὰρ ἦν ἁμαρτίας ὡς Θεὸς, ἀλλ' ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. γέγονε τοίνυν αὐτὸς τῆς ἰδίας 5 προσφορᾶς ἱερουργός. οὐ γὰρ ἔδει κοινὸν ἄνθρωπον τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς θυσίαν προσενεγκεῖν.

Ἄλλως. Τί φησιν ὁ μακάριος Παῦλος, δοκιμάσωμεν ἀκριβέστερον. "κατανοήσατε τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολο-"γίας ἡμῶν." τουτέστι τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν· τί 10 τοίνυν ἱερουργεῖ ἑαυτῷ καὶ τῷ Πατρὶ, "πιστεύομεν γὰρ εἰς ἕνα "Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁράτων τε καὶ ἀοράτων "ποιητὴν, καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν αὐτοῦ." οὐκοῦν οἱ λέγοντες ὅτι γέγονεν ἱερεὺς, διά τε τοῦτο σκανδαλιζόμενοι, διδασκέτωσαν ἡμᾶς ποῖος ἱερεὺς ἑαυτῷ ποιεῖται τὴν ἱερουρ- 15 γίαν, ἑαυτῷ προσφέρει τὴν θυσίαν· ποῖος ἱερεὺς ἐν ἴσῃ τάξει καὶ ἐν δόξῃ φαίνεται τῷ παρ' αὐτοῦ δεχομένῳ τὴν λειτουργίαν. ἀλλὰ καίτοι γεγονὼς ἀρχιερεὺς ὁ Υἱὸς διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἑαυτῷ προσκεκόμικε, καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ Πατρὶ τὴν ὁμολογίαν ἡμῶν, καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος ὁρᾶται θρόνοις. καὶ πιστώσεται γράφων ὁ 20 Παῦλος, "κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις. τοιοῦτον ἔχομεν "ἀρχιερέα ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης ἐν "τοῖς οὐρανοῖς τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθι-"νῆς ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος." οὐκοῦν ἱερατεύει μὲν ἀνθρωπίνως ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, συνεδρεύει δὲ θεϊκῶς ὅτι με- 25 μένηκε Λόγος.

Ἀθανασίου κατὰ Ἀρειανῶν. Εἰδ' ὅτι γέγραπται "πιστὸν "ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν," ταράττει πάλιν αὐτοὺς νομίζοντας ὡς ἐπὶ πάντων λέγεσθαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ πιστὸν, ὅτι πιστεύων ἐκδέχεται τῆς πίστεως τὸν μισθὸν, ὥρα δὲ καὶ διὰ τοῦτο πάλιν αὐτοὺς 30 ἐγκαλεῖν Μωϋσεῖ μὲν λέγοντι, "Θεὸς πιστὸς καὶ ἀληθινός·" Παύλῳ δὲ γράφοντι, "πιστὸς ὁ Θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρα-"σθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε." ἀλλὰ ταῦτα λέγοντες οἱ ἅγιοι, οὐκ ἀνθρώπινα περὶ Θεοῦ διενοοῦντο, ἀλλ' ἐγίνωσκον διπλοῦν εἶναι τὸν

νοῦν ἐν τῇ Γραφῇ περὶ τοῦ πιστοῦ· τὸ μὲν ὡς πιστεύοντος, τὸ δὲ, ὡς ἀξιοπίστου. καὶ τὸ μὲν, ἐπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ, ἐπὶ Θεοῦ ἁρμόζειν. πιστὸς γοῦν ὁ Ἀβραὰμ ὅτι τῷ λαλοῦντι πεπίστευκε Θεῷ. πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὅτι καθὼς ψάλλει Δαβὶδ, πιστός ἐστιν ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ Κύριος, καὶ ἀξιόπιστος, καὶ ἀδύνατον αὐτὸν ψεύ- 5 σασθαι. καὶ πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι ὃ εἴρηκεν ὀφείλει πιστεύεσθαι. ἀληθὲς γάρ ἐστι καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως. καὶ τὸ γεγράφθαι τοίνυν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, οὐ πρὸς ἄλλους ἔχει τὴν ὁμοιότητα, οὐδ' ὅτι πιστεύων εὐάρεστος γέγονεν· ἀλλ' ὅτι Υἱὸς ὢν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, πιστός ἐστι, καὶ αὐτὸς ὀφείλων πιστεύεσθαι ἐν 10 οἷς ἂν λέγῃ καὶ ποιῇ, αὐτὸς ἄτρεπτος μένων καὶ μὴ ἀλλοιούμενος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ οἰκονομίᾳ καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ.

Οὕτως μὲν οὖν ἄντις πρὸς τὴν ἀναίδειαν χωρῶν, δύναται καὶ ἐκ μόνης τῆς "ἐποίησε" λέξεως διελέγχειν αὐτοὺς πλανωμένους καὶ 15 νομίζοντας ποίημα εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διάνοια τῶν γεγραμμένων ἐστὶν ὀρθὴ δεικνύουσα τὴν "ἐποίησε" λέξιν πότε καὶ πρὸς τίνα λεγομένη σημαίνεται, ἀναγκαῖον καὶ ἐξ αὐτῆς δεῖξαι τῶν αἱρετικῶν τὴν ἀλογίαν, ἐὰν μάλιστα κἀνταῦθα τὸν καιρὸν καὶ τὴν χρείαν λάβωμεν. οὐ τοίνυν τὰ πρὸ τῆς κτίσεως 20 διηγούμενος ὁ Ἀπόστολος ταῦτα εἴρηκεν, ἀλλ' ὅτε ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. "κατανοήσατε" γάρ φησι, "τὸν Ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα "τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν, πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτόν." πότε οὖν ἀπεστάλη, ἢ ὁπηνίκα τὴν ἡμετέραν ἐνεδύσατο σάρκα; πότε δὲ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν γέγονεν, ἢ ὅτε προσενέγκας 25 ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν τὸ σῶμα; καὶ νῦν αὐτὸς τοὺς προσερχομένους αὐτὸν τῇ πίστει προάγει, καὶ προσφέρει τῷ Πατρὶ, λυτρούμενος πάντας, καὶ ὑπὲρ πάντων ἱλασκόμενος τὰ πρὸς τὸν Θεόν; οὐ τὴν οὐσίαν ἄρα τοῦ Λόγου, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ φύσιν, γέννησιν σημαίνειν θέλων ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε, "πιστὸν 30 "ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν," μὴ γένοιτο· ποιῶν, γάρ ἐστιν ὁ λόγος, οὐ ποιούμενος αὐτὸς, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ κάθοδον καὶ ἀρχιερωσύνην γενομένην, ἣν καλῶς ἄν τις ἴδοι ἐκ τῆς κατὰ τὸν νόμον καὶ τὸν Ἀαρὼν ἱστορίας· οὕτως ὁ Ἀαρὼν οὐ γεγένηται ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος καὶ μετὰ χρόνον, ὅτε ὁ Θεὸς ἠθέλησε, 35

γέγονεν ἀρχιερεὺς, καὶ γέγονεν οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἐκ τῶν συνήθων ἱματίων γνωριζόμενος, ἀλλ᾽ ἐπενδυδισκόμενος τὴν ἐπωμίδα, τὸ λογεῖον, τὸν ποδήρη, ἃ αἱ γυναῖκες μὲν εἰργάσαντο προστάξει τοῦ Θεοῦ· ἐν τούτοις δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὰ ἅγια, τὴν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ θυσίαν προσέφερε, καὶ ἐν τούτοις ὥσπερ ἐμεσίτευε τῇ ὀπτασίᾳ τοῦ 5 Θεοῦ καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων θυσίαις.

Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ Κύριος, ἐν ἀρχῇ μὲν ἦν ὁ Λόγος, ὅτε δὲ ἠθέλησεν ὁ Πατὴρ ὑπὲρ πάντων λύτρα δοθῆναι, καὶ πᾶσι χαρίσασθαι, τότε δὴ ὁ Λόγος ὡς Ἀαρὼν τὸν ποδήρη, οὕτω καὶ αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἀπὸ γῆς σάρκα· Μαρίαν ἀντὶ τῆς ἀνεργάτου γῆς ἐσχη- 10 κὼς μητέρα τοῦ σώματος, ἵνα ἔχων τὸ προσφερόμενον, αὐτὸς ὡς ἀρχιερεὺς ἑαυτὸν προσενέγκῃ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρίσῃ, καὶ ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἀναστήσῃ. τούτου γὰρ αὖ τὰ παλαιὰ σκιά. καὶ ὅπερ ἐλθὼν πεποίηκεν ὁ Σωτὴρ, τοῦτο κατὰ τὸν νόμον σκιαγραφεῖ ὁ Ἀαρών. ὁ 15 αὐτὸς γὰρ ὢν οὐκ ἠλλάσσετο περιτιθέμενος τὴν ἱερατικὴν ἐσθῆτα, ἀλλὰ μένων ὁ αὐτὸς, ἐκαλύπτετο μόνον. καὶ εἰ ἔλεγέ τις ἑωρακὼς αὐτὸν προσφέροντα, ἰδοὺ γέγονε σήμερον ὁ Ἀαρὼν ἀρχιερεὺς, οὐκ ἐσήμαινεν αὐτὸν ἄνθρωπον τότε γεγενῆσθαι, ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ ἀρχιερέα γενέσθαι ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ὅτι τῇ λειτουργίᾳ πεποίηται 20 ἀρχιερεὺς περιθέμενος τὰ πεποιημένα καὶ κατασκευασθέντα ἱμάτια τῇ ἱερατείᾳ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τοῦ Κυρίου δυνατόν ἐστι καλῶς νοεῖν, ὡς οὐκ ἄλλως γέγονε τὴν σάρκα λαβὼν, ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς ὢν, ἐκαλύπτετο ταύτῃ. καὶ τὸ γέγονε καὶ τὸ πεποίηται, οὐχ ὅτι ὁ Λόγος ᾗ Λόγος ἐστὶ, πεποίηται νοεῖν θέμις, ἀλλ᾽ ὅτι 25 Λόγος ὢν δημιουργὸς, ὕστερον πεποίηται ἀρχιερεὺς, ἐνδυσάμενος σῶμα τὸ γεννητὸν καὶ ποιητὸν, ὅπερ καὶ προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν δύναται. διὸ καὶ λέγεται πεποιῆσθαι. τίς γοῦν ἰδὼν τὸν Κύριον ἄνθρωπον περιπατοῦντα, καὶ Θεὸν ἐκ τῶν ἔργων δεικνύμενον, οὐκ ἂν ἠρώτησε, τίς ἐποίησε τοῦτον ἄνθρωπον, καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν 30 ἀρχιερέα; τὴν δὲ τοιαύτην διάνοιαν καὶ τὸν καιρὸν καὶ τὸ πρόσωπον, αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος ὁ καὶ γράψας "πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι "αὐτὸν," δηλῶσαι μᾶλλον ἱκανός ἐστιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπελάβετο, μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν, ὅτι Ἀπόστολος γέγονε καὶ 35

ἀρχιερεύς. οὐκοῦν εἰκότως τὴν σωματικὴν τοῦ Λόγου παρουσίαν διηγούμενος, ἔφησεν "ἀπόστολον καὶ πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι "αὐτόν·" δεικνὺς ὅτι καὶ ἄνθρωπος γενόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀναλλοίωτός ἐστι.

Διὸ καὶ ὡς περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ, διὰ τῆς ἀρχιερω- 5 σύνης μνημονεύει γράφων· οὕτω πάλιν οὐκ ἐσιώπησε μακρὰν, ἀλλ' εὐθὺς, περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μνημονεύει πανταχοῦ τῆς ἀσφαλείας γινόμενος, ἔνθα μάλιστα τὸ ταπεινὸν ὀνομάζει, ἵν' εὐθὺς αὐτοῦ τὴν ὑψηλότητα καὶ τὴν πατρικὴν μεγαλειότητα γινώσκωμεν. φησὶ γοῦν ὅτι ὁ μὲν Μωϋσῆς θεράπων, ὁ δὲ Χριστὸς Υἱός· 10 κἀκεῖνος μὲν πιστὸς εἰς τὸν οἶκον, οὗτος δὲ ἐπὶ τὸν οἶκον· ὡς αὐτὸς αὐτὸν κατασκευάσας, καὶ Κύριος αὐτοῦ καὶ δημιουργὸς ὑπάρχων, καὶ ὡς Θεὸς ἁγιάζων αὐτόν. ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς, ἄνθρωπος φύσει ὢν, πιστὸς ἐγένετο· πιστεύων τῷ διὰ τοῦ λόγου λαλοῦντι αὐτῷ Θεῷ· ὁ δὲ Λόγος, οὐχ ὥσπερ τις τῶν γενητῶν ἦν ἐν 15 σώματι, οὐδὲ ὡς κτίσμα ἐν κτίσματι, ἀλλὰ Θεὸς ἐν σαρκὶ, καὶ δημιουργὸς καὶ κατασκευαστὴς ἐν τῷ κατασκευασθέντι ὑπ' αὐτοῦ. καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι ἕνεκα τοῦ εἶναι καὶ ὑφεστάναι σάρκα περιβέβληνται, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἕνεκεν τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα γενόμενος ἄνθρωπος καὶ Κύριος ὢν, ἐν τῇ μορφῇ τοῦ δούλου ἦν. 20 δούλη γὰρ τοῦ Λόγου πᾶσα ἡ κτίσις δι' αὐτοῦ γενομένη καὶ ποιηθεῖσα. ἐκ δὲ τούτου συνέστηκεν ὅτι καὶ τὸ λεγόμενον παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ "ἐποίησεν," οὐ ποιούμενον δείκνυσι τὸν Λόγον, ἀλλ' ὅπερ ἔλαβεν ὅμοιον ἡμῶν σῶμα· διὸ καὶ ἀδελφὸς ἡμῶν ἐχρημάτισε γενόμενος. εἰ δὲ δέδεικται ὅτι κἂν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου τίς λέγῃ 25 τὸ "ἐποίησεν," ἀντὶ τοῦ ἐγέννησε λέγει, ποίαν ἄρα παρεξευρεῖν ἐπίνοιαν εἰς τοῦτο δυνήσονται, ὅπου γε πανταχόθεν ὁ λόγος τὸ ῥητὸν διακαθάρας, ἔδειξε μὴ εἶναι ποίημα τὸν Υἱὸν, ἀλλὰ τῇ μὲν οὐσίᾳ γέννημα τοῦ Πατρὸς, τῇ δὲ οἰκονομίᾳ, κατ' εὐδοκίαν τοῦ Πατρὸς ἐποιήθη δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος. 30

Κυρίλλου Θησαυρικῶν κα'. Δέδεικται τοίνυν ὅτι οὐ τὴν τοῦ Λόγου φύσιν ὁ Ἀπόστολος ἐξηγούμενος τοιαῦτα φησὶν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν. πότε γὰρ γέγονεν ἀρχιερεὺς καὶ Ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν καὶ πιστὸς τῷ ποιήσαντι αὐτὸν, ἢ ὅτε δι' ἡμᾶς καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονεν ἄνθρωπος; τότε τῷ ποιή- 35

σαντι αὐτὸν ὡς ἄνθρωπος καὶ πιστὸς ἐγένετο, πληρῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον καθάπερ αὐτὸς ἔλεγε· τότε γέγονεν Ἀπόστολος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ δι' ἡμᾶς ἀποσταλείς· τότε γέγονε τῆς ὁμολογίας ἡμῶν ἀρχιερεὺς προσφέρων τῆς πίστεως ἡμῶν τὴν ὁμολογίαν τῷ Πατρὶ, καὶ τὸ ἴδιον σῶμα καθάπερ τι θῦμα προσάγων ἄμωμον, ἵνα πάντας 5 ἡμᾶς δι' αὐτοῦ καθαρίσῃ. ἂν τοίνυν λέγηται περὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ ὅτι γέγονε πιστὸς, καὶ Ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς, μὴ κατὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ φερέσθω τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ κατὰ τῆς τῶν πραγμάτων ποιότητος· ἐπειδὴ καὶ Παῦλος ἄνθρωπος ὢν, καὶ ὑπάρχων ἤδη, γέγονεν Ἀπόστολος, καὶ Μωσῆς ὡσαύτως γέγονε πιστὸς ἐν ὅλῳ 10 τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ Ἀαρὼν ὡσαύτως γέγονεν ἀρχιερεὺς ἐν ἑαυτῷ, καὶ πάλιν τὸν Σωτῆρα μορφῶν. ὅν περ γὰρ τρόπον ὁ Ἀαρὼν, οὐκ ἐγεννήθη μὲν ἀρχιερεὺς, πολλοῖς δὲ ὕστερον χρόνοις τοῦτο γέγονε, τὸν ποδήρη περιβαλλόμενος, καὶ τὴν ἐπωμίδα, καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἱερατικῆς ἐσθῆτος σχήματα, ἅπερ ἦν ἔργα γυναικῶν· τὸν αὐτὸν 15 δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ Χριστοῦ. ἦν μὲν γὰρ ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ, πολλῷ δὲ ὕστερον χρόνῳ γέγονεν ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ὥσπέρ τινα ποδήρη, τὸν ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον ἤτοι ναὸν ἀναλαβὼν, ἵνα τῷ ἰδίῳ αἵματι καθαρίσῃ τὸν λαὸν, ἑαυτὸν προσενεγκὼν ὡς ἀμνὸν ἄμωμον τῷ Θεῷ· "οὐ γὰρ ἐποίησεν ἁμαρτίαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ 20 "στόματι αὐτοῦ."

Γρηγορίου Νύσσης κατὰ Εὐνομίου. Ὥσπερ ἐνταῦθα τῷ ἰδίῳ αἵματι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἱερατικῶς ἱλεωσάμενον ἀρχιερέα κατονομάσας ὁ Παῦλος τὸν Κύριον, οὐ τὴν πρώτην τοῦ μονογενοῦς ὑπόστασιν διὰ τῆς "ἐποίησε" λέξεως καταγγέλλει, ἀλλὰ τὴν 25 συνήθως ἐπὶ τῆς τῶν ἱερέων ἀναδείξεως ὀνομαζομένην χάριν παραστῆσαι θέλων, φησὶ τὸ "ἐποίησεν·" Ἰησοῦς γὰρ, καθώς φησι Ζαχαρίας, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, ὁ τὸν ἴδιον ἀμνὸν, τουτέστι τὸ ἴδιον σῶμα ὑπὲρ τῆς κοσμικῆς ἁμαρτίας ἱερουργήσας, ὁ διὰ τὰ παιδία τὰ κεκοινωνηκότα σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ αὐτὸς παραπλησίως συμ- 30 μετασχὼν τοῦ αἵματος, οὐ καθὸ ἦν ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ καθὸ ἐκένωσεν ἑαυτὸν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ προσήγαγε προσφορὰν καὶ θυσίαν ὑπὲρ ἡμῶν, οὗτος ἐγένετο ἱερεὺς πολλαῖς ὕστερον γενεαῖς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Κυρίλλου Θησαυρικῶν λβ'. Ἀλλ' ἀκουέτωσαν οἱ Χριστομά- 35

χοι, ὅτι ὁ μακάριος Ἀπόστολος οὐκ ἐν ἴσῳ μέτρῳ τὸν ποιηθέντα τῷ πεποιηκότι τιμᾶσθαι δεῖν ἐκδιδάσκων, δῆλος ἂν εἴη δήπουθεν οὐκ ἐπιτρέπων ἐν ποιήμασι κατατάττεσθαι τὸν Υἱόν. "πλείονα "γάρ," φησι, "τιμὴν ἔχει τοῦ οἴκου ὁ κατασκευάσας αὐτόν." καὶ τίς ὁ τόδε τὸ σύμπαν τεχνησάμενος, λεγέτω πάλιν αὐτὸς 5 περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι "δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ὁρατὰ καὶ "τὰ ἀόρατα." πῶς οὖν ἐν ποιήμασιν ὁ ποιητής; καὶ εἰ ἐν τοῖς πᾶσι καὶ αὐτὸς ὁ χρόνος ἐστὶ καὶ ἓν τῶν πάντων· ἔστι δὲ πρὸ πάντων αὐτὸς δηλονότι καὶ τοῦ χρόνου πρεσβύτερος ὁ Υἱός. "δι' "αὐτοῦ," γάρ φησιν, "ἐποίησε τοὺς αἰῶνας." πῶς οὖν ὁ πρὸ αἰώνων ἐν τοῖς ἐν χρόνῳ γενομένοις συναριθμεῖται; ἐπεὶ καὶ πᾶν ὅπερ ἂν εἴη ποιηθὲν ὡς ἐν γενέσει, τοῦτο πάντως ἔσται καὶ ἐν χρόνῳ τοῦ 10 εἶναι ἀρξάμενον, εἴπερ μόνῃ σώζεται τὸ ἀΐδιον τῇ θείᾳ καὶ ἀκηράτῳ φύσει.

5 Καὶ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὡς 15 6 θεράπων, εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκος ἐσμὲν ἡμεῖς ἐάν περ τὴν παρρησίαν καὶ τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

Χρυσοστόμου. Εἰρηκὼς ἀδελφοὶ κλήσεως οὐρανίου μέτοχοι, 20 καὶ παιδεύσας μηδὲν ἐνταῦθα ζητεῖν, εἰ ἐκεῖ κέκληνται, ἐκεῖ ὁ μισθὸς, ἐκεῖ ἡ ἀνταπόδοσις. εἶτα προτρεψάμενος κατανοῆσαι Χριστὸν πιστὸν ὄντα τῷ ποιήσαντι αὐτὸν ἀρχιερέα, τουτέστιν εὐνοϊκὸν, προϊστάμενον τῶν αὐτοῦ, οὐκ ἐῶντα φέρεσθαι ἁπλῶς, καὶ μονονουχὶ φήσας, γνῶτε τίς ἐστιν ἀρχιερεὺς καὶ ποταπὸς, καὶ 25 οὐ δεήσεσθε παραμυθίας ἑτέρας οὐδὲ παρακλήσεως· καὶ ἀρχιερέα καλέσας αὐτὸν τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ ἀπόστολον διὰ τὸ ἀπεστάλθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπερτίθησι νῦν αὐτὸν τοῦ Μωσέως, τοσαύτην δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν, ὅσον υἱοῦ πρὸς δοῦλον. γνησιότητα δὲ πάλιν διὰ τῆς υἱοῦ προσηγορίας αἰνίττεται. εἶδες πῶς ποιήματα καὶ 30 ποιητὴν διΐστησι, πῶς δοῦλον καὶ υἱόν· ἐκεῖνος μέν φησιν, εἰς τὰ πατρῷα ὡς δεσπότης εἰσέρχεται, οὗτος δὲ ὡς δοῦλος. καὶ οὗτος φησὶ λαὸν ἐγχειρίζεται, καθάπερ ἐκεῖνος προστασίαν λαοῦ, ἀλλὰ

μείζων καὶ ἐπὶ μείζονι. καὶ ὁ μὲν, ὡς θεράπων, ὁ δὲ, ὡς Υἱός. ὁ μὲν γὰρ ἀλλοτρίων κήδεται, οὗτος δὲ τῶν αὐτοῦ. εἶτα προτρέπεται πάλιν αὐτοὺς ἑστάναι γενναίως, καὶ μὴ καταπίπτειν· οἶκος γάρ, φησιν, ἐσόμεθα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἦν Μωϋσῆς, ἐὰν τὸ καύχημα μέχρι τέλους φυλάξωμεν. ὁ μέν τοι ἀλγῶν φησιν ἐν τοῖς πειρασμοῖς 5 καὶ καταπίπτων, οὐ καυχᾶται· ὁ αἰσχυνόμενος, ὁ κρυπτόμενος, παρρησίαν οὐκ ἔχει, ὁ ἀλύων, οὐ καυχᾶται· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει αὐτούς. εἰπὼν γὰρ "ἐὰν βεβαίαν κατάσχωμεν τὴν "παρρησίαν," ἔδειξεν ὅτι ἤρξαντο. δεῖ δὲ τοῦ τέλους, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἑστάναι, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχειν τὴν ἐλπίδα, οὐ πληροφορίᾳ 10 πίστεως, μὴ σαλευομένους ὑπὸ τῶν πειρασμῶν.

Καλῶς εἶπε "τὸ καύχημα τῆς ἐλπίδος·" ἐπειδὴ γὰρ πάντα ἐν ἐλπίσιν ἦν τὰ ἀγαθὰ, οὕτω δὲ αὐτὴν δεῖ κατέχειν ὡς ἤδη καυχᾶσθαι ἐπιγεγενημένην, διὰ τοῦτο φησὶ "τὸ καύχημα τῆς "ἐλπίδος." τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. οὐκοῦν μὴ ἀσχάλλωμεν ἐπὶ 15 τοῖς παροῦσι, μηδὲ ἤδη ζητῶμεν τὰ μετὰ ταῦτα ἐπαγγελθέντα. ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη, οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ἐπειδὴ γὰρ μεγάλα ἐστὶ τὰ ἀγαθὰ, ἐνταῦθα λαβεῖν αὐτὰ οὐ δυνάμεθα, ἐν τῷ ἐπικήρῳ τούτῳ βίῳ. τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ προεῖπεν ἡμῖν; οὐ μέλλων αὐτὰ ἐνταῦθα διδόναι, ἵνα τῇ ἐπαγγελίᾳ τὰς ψυχὰς ἀνακτήσηται. τί δέ ἐστιν 20 "εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων; τουτέστιν ἵνα ὦσι μάρτυρες ὅταν ἀναισχυντῶσιν αὐτοί. τί λέγεις; μαρτυρίαν ἀνθρώπου λαμβάνει ὁ Θεός; καὶ πάνυ. εἰ γὰρ οὐρανὸν μαρτύρεται καὶ γῆν, καὶ βουνοὺς, λέγων διὰ τοῦ προφήτου, "ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου "ἡ γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησε," καὶ "ἀκούσατε φάραγγες, θεμέλια 25 "τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ," πολλῷ μᾶλλον ἀνθρώπους.

Θεοδωρίτου. Σὺ δέ μοι ἐπισήμηναι, ὅτι ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς τὰ ὀνόματα τέθεικε. καὶ γὰρ τὸν Μωϋσῆν θεράποντα κέκληκεν ὁ Θεός. "Μωϋσῆς," γάρ φησιν, "ὁ θεράπων μου τετε- 30 "λεύτηκε," καὶ πάλιν, "οὐχ οὕτως ὡς ὁ θεράπων μου Μωϋσῆς." καὶ αὐτὸν δὲ τὸν δεσπότην Χριστὸν Υἱὸν ἡ παλαιὰ καλεῖ γραφή. "τί ὄνομα αὐτῷ, ἢ τί ὄνομα τῷ Υἱῷ αὐτοῦ;" καὶ "Υἱός μου εἶ "σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε." γινώσκετε τοίνυν φησὶν τούτου

κἀκείνου τὸ μέσον. ὁ μὲν γὰρ θεράπων, ὁ δὲ Υἱὸς, καὶ ἐκεῖνος μὲν πιστὸς ἐκλήθη, ἵνα δειχθῇ ἀξιόχρεως νομοθέτης. τοῦτο γὰρ εἶπεν εἰς μαρτύριον τῶν λαληθησομένων. ὁ δὲ Χριστὸς, ὡς Υἱὸς καλεῖται πιστός. εἰ δὲ εὐτελείας τήνδε τὴν προσηγορίαν οἱ αἱρετικοὶ σημαντικὴν εἶναι νομίζουσιν, ἀκουέτωσαν τοῦ Ἀποστόλου περὶ τοῦ 5 Θεοῦ καὶ Πατρὸς λέγοντος. "πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς "κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ·" καὶ τοῦ Δαβὶδ, "πιστὸς Κύριος ἐν "πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ." καὶ πάλιν· "καὶ ὁ μάρτυς ἐν οὐρανῷ "πιστός. καὶ ὁ Μωσῆς δὲ οὕτω λέγει· "Θεὸς πιστὸς, καὶ οὐκ "ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ." οἶκον δὲ τοῦ Θεοῦ κέκληκε τοὺς πιστεύ- 10 οντας κατὰ τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν, "ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς "καὶ ἐμπεριπατήσω." ταύτης δέ φησιν ἀπολαυσόμεθα τῆς τιμῆς, ἐὰν τὴν παρρησίαν ἧς τετυχήκαμεν, καὶ τὴν ἀξιέραστον ἐλπίδα διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς κατορθωμάτων διατηρήσωμεν.

Κυρίλλου Θησαυρικῶν λβ'. Ἀκουέτωσαν δὲ πάλιν Ἀρειανοὶ, 15 ὡς ὁ θεῖος Παῦλος ἀπὸ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑπεροχῆς ποιεῖται τὴν σύγκρισιν, καὶ τῆς οὐσιώδους, ἵν' οὕτως εἴπω, ποιότητος τὴν διαφορὰν δεικνύει, ἣν ἔχει Χριστὸς καὶ πρὸς Μωσέα, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς πάντα τὰ πεποιημένα. τρέχει γὰρ ὁ λόγος εἰς τουτὶ τὸ συμπέρασμα. εἰ τοίνυν ὁ μὲν, ὡς θεράπων καὶ 20 ὑπὸ ζυγὸν δουλείας καὶ δοῦλος, ὁ δὲ ὡς Υἱὸς καὶ κατὰ φύσιν ἐλεύθερος ὡς Θεὸς, καὶ ὁ μὲν ὡς οἰκέτης ἐν τῷ οἴκῳ πιστὸς, ὁ δὲ ὡς κληρονόμος, οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ ἀλλ' ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, τουτέστιν ἡμᾶς. καὶ ὁ μὲν ἐν τοῖς κατεσκευασμένοις, καὶ ἐν ποιήμασιν, ὁ δὲ τῶν ὅλων κατασκευαστής. πῶς ὁ Θεὸς ἀληθινὸς ἀνενδοιά- 25 στως ἐστί; πῶς δὲ ἔσται ὁμογενὴς, ὁ τοσοῦτον αὐτοῦ διενεγκών; ὁ δὲ Μωσεῖ μήτε ὁμογενὴς ὑπάρχων γενητῆς ὄντι φύσεως, μήτε μὴν ἄλλως ὁμόδουλος, οὐκ ἂν ἑτέρῳ τινὶ κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον ὡς ὁμοφυὴς συντάττοιτο. πρὸς γὰρ τὰ πεποιημένα καὶ οὐ πρὸς Μωσέα πάντως ἡ σύγκρισις, εἰ καὶ τὸ Μωσέως πρόσωπον 30 ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξετάζεται. ἔτι εἰ ὁ Θεός ἐστιν ὁ ἐν προφήταις εἰπὼν, "ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι αὐτῶν "Θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μου λαὸς," πῶς νῦν ἡμεῖς οἶκος ἐσμὲν τοῦ Υἱοῦ, εἴπερ μὴ ἔστι φύσει Θεός; ἀλλ' εὐχόμεθα, καθά φησιν ὁ Παῦλος, κατοικῆσαι τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ 35

οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐσμέν τε καὶ χρηματίζομεν. Θεὸς ἄρα ὁ Χριστός. εἰ δὲ τοῦτο, οὐ ποίημα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς Χριστομάχους.

Χρυσοστόμου. Ὁ μέν τοι Παῦλος διαλεχθεὶς περὶ ἐλπίδος, καὶ εἰπὼν ὅτι "οἶκος αὐτοῦ ἐσμὲν, ἐὰν τὴν ἐλπίδα βεβαίαν κατά- 5 "σχωμεν," δείκνυσι λοιπὸν ὅτι βεβαίως χρὴ προσδοκᾷν, καὶ τοῦτο πιστοῦται ἀπὸ τῶν γραφῶν. προσέχετε δὲ, δυσκολώτερον γάρ πως αὐτὸ ἔφρασε. διὸ χρὴ τὰ παρ' ἡμῶν εἰπόντας καὶ συντομώτερον τὴν πᾶσαν ὑμᾶς ὑπόθεσιν διδάξαντας, οὕτως ἐπαφεῖναι τὸν λόγον τοῖς γεγραμμένοις· οὐκέτι γὰρ ἡμῶν δεηθήσεσθε, ἐὰν τὸν ἀποστο- 10 λικὸν σκοπὸν μάθητε. περὶ ἐλπίδος ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, καὶ ὅτι χρὴ ἐλπίζειν τὰ μέλλοντα, καὶ ὅτι ἔσται τοῖς ἐνταῦθα πονήσασι, μισθός τις καὶ καρπὸς καὶ ἀνάπαυσις. τοῦτο οὖν ἀπὸ τοῦ προφήτου δείκνυσι, καὶ τί φησιν;

7 Διὸ καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, σήμερον, ἐὰν 15 8 τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρασμῷ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πει- 9 ρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὗ ἐπείρασάν με οἱ πατέρες ὑμῶν, ἐδοκίμασάν με καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη. 10 διὸ προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπον, ἀεὶ πλανῶν- 20 ται τῇ καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου· 11 ὡς ὤμοσα ἐν ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

Θεοδωρήτου. Ἐπειδὴ τῆς ἐλπίδος ἐμνήσθη, ἐλπὶς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπὶς, ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; ὑπέσχετο 25 δὲ ἡμῖν ὁ δεσπότης τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, σύγκρισιν πάλιν ποιεῖται τῶν Ἰουδαίοις δεδομένων, καὶ τῶν ἡμῖν ἐπηγγελμένων. καὶ τέθηκε μὲν τὴν μαρτυρίαν δεδιττόμενος δῆθεν αὐτοὺς, ἵνα φυλάξωσι διὰ σπουδῆς τὴν δεδομένην ἐλπίδα. πλὴν ἕτερον κατασκευάζει ἀνυπόπτως πάλιν μεθοδεύων τὸν λόγον, ἐπιμένει δὲ τῇ 30 παραινέσει.

Χρυσοστόμου. Τρεῖς μέν τοι φησὶ καταπαύσεις εἶναι, μίαν τὴν τοῦ σαββάτου, ἐν ᾗ ὁ Θεὸς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· δευτέραν τὴν τῆς Παλαιστίνης εἰς ἣν εἰσελθόντες οἱ

Ἰουδαῖοι, ἔμελλον ἀναπαύεσθαι ἀπὸ τῆς πολλῆς ταλαιπωρίας καὶ τῶν πόνων· τρίτην, τὴν ὄντως ἀνάπαυσιν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἧς οἱ τυχόντες ἀναπαύονται ὄντως τῶν πόνων καὶ τῶν μόχθων. τῶν τριῶν τοίνυν ἐνταῦθα μέμνηται, καὶ τίνος ἕνεκεν περὶ τῆς μιᾶς διαλεγόμενος τῶν τριῶν ἐμνημόνευσεν; ἵνα δείξῃ τὸν προφήτην 5 περὶ ταύτης λέγοντα. περὶ μὲν γὰρ τῆς πρώτης, οὐκ εἶπε φησὶ, πῶς γὰρ τῆς πάλαι γεγενημένης; ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς δευτέρας τῆς ἐν Παλαιστίνῃ. πῶς γάρ; "οὐ γὰρ εἰσελεύσονται," φησὶν, "εἰς τὴν κατάπαυσίν μου." λείπεται δὴ τὴν τρίτην εἶναι ταύτην λοιπόν. ἀναγκαῖον δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν ἀναπτύξαι, ὥστε σαφέ- 10 στερον ποιῆσαι τὸν λόγον.

Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου ἐξελθόντες Ἑβραῖοι, πολλὴν ὁδὸν διανύσαντες, καὶ μυρία τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως λαβόντες τεκμήρια, ἔν τε τῇ Αἰγύπτῳ, ἔν τε τῇ ἐρυθρᾷ, ἔν τε τῇ ἐρήμῳ, ἐβουλεύσαντο πέμψαι κατασκόπους τοὺς διασκεψο- 15 μένους τὴν φύσιν τῆς ἐπηγγελμένης γῆς· οἱ δὲ ἀπελθόντες ἐπανῆλθον, τὴν μὲν χώραν θαυμάζοντες, καὶ γενναίων καρπῶν εὔφορον εἶναι λέγοντες· ἀνθρώπων μέν τοι ἀκαταμαχήτων εἶναι χώραν καὶ ἰσχυρῶν. οἱ δὲ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι καὶ ἀναίσθητοι, δέον αὐτοὺς τῶν προτέρων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ ἀναμνησθῆναι, καὶ πῶς 20 αὐτοὺς εἰς μέσον ἀπειλημμένους στρατοπέδων τοσούτων Αἰγυπτιακῶν, ἐξήρπασε τῶν κινδύνων, καὶ τῶν λαφύρων αὐτῶν ἐποίησε κυρίους, καὶ πάλιν ἐν τῇ ἐρήμῳ πέτρας ἔρρηξε, καὶ τῶν ὑδάτων τὴν ἀφθονίαν ἐχαρίσατο, καὶ τὸ μάννα παρέσχε, καὶ τὰ ἄλλα εἰργάσατο θαυμάσια, καὶ πιστεῦσαι τῷ Θεῷ· τούτων μὲν οὐδὲν 25 ἐνενόησαν. ὡς μηδενὸς δὲ γενομένου οὕτω καταπλαγέντες, πάλιν εἰς Αἴγυπτον εἰσιέναι ἐβούλοντο. "ἐξήγαγε γάρ," φησιν, "ὧδε "ὁ Θεὸς καὶ ἡμᾶς, ὥστε ἀνελεῖν ἡμᾶς μετὰ παίδων καὶ γυναι"κῶν." ὁ τοίνυν Θεὸς ὀργιζόμενος ὅτι οὕτω ταχέως ἐξέβαλον τὴν μνήμην τῶν γεγενημένων, ὤμοσε μὴ εἰσελθεῖν τὴν γενεὰν ἐκείνην 30 τὴν ταῦτα εἰρηκυῖαν εἰς τὴν κατάπαυσιν. καὶ πάντες ἀπώλοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐπεὶ οὖν ὁ Δαβὶδ φησὶν ὕστερον καὶ μετὰ ταῦτα, μετὰ τὴν ἐκείνων γενεὰν διαλεγόμενος ἔλεγεν, "ὅτι σήμερον ἐὰν "τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν," ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθητε ἅπερ οἱ πρόγονοι οἱ ἡμέτεροι, καὶ ἀπο- 35

στερηθῆτε τῆς καταπαύσεως, δηλονότι ὡς οὔσης ἄλλης τινὸς καταπαύσεως ταῦτα λέγει. ἐπεὶ εἰ ἀπειληφότες ἦσαν τὴν κατάπαυσιν φησὶν, τίνος ἕνεκεν αὐτοῖς πάλιν λέγει, τὸ "σήμερον ἐὰν "τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν "ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν;" τίς οὖν ἐστιν ἄλλη κατάπαυσις, ἀλλ' ἢ ἡ 5 βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἧς εἰκών ἐστι καὶ τύπος τὸ σάββατον;

Γρηγορίου Νύσσης Ψαλμῶν. Καταφορικωτέραν δὲ ἀπειλὴν ὁ ψαλμὸς κατὰ τῶν ἀπιστούντων ἔχει, τῶν τὴν αὐτὴν ἐπιδειξαμένων κακόνοιαν, ἔν τε τοῖς τεσσαράκοντα ἔτεσι τῆς ἐν ἐρήμῳ διαγωγῆς, ἐν οἷς τὸν εὐεργέτην παρώξυναν, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν 10 δοθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελίου κατάπαυσιν τῆς ἁμαρτίας μὴ προσδεχόμενοι, οἷς ἐξῆν σήμερον ἀκούσασι τῆς φωνῆς τοῦ δι' ἡμᾶς εἰς τὸ σήμερον ἐλθόντος, καὶ ἐκ τῆς προαιωνίου τε καὶ ἀϊδίου μεγαλειότητος εἰς χρονικὴν γένεσιν καταβάντος, ἀνοῖξαι αὐτοῖς τὴν εἴσοδον τῆς ἀναπαύσεως· ἀλλ' ἀεὶ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀπι- 15 στίαν ὁδηγὸν ἑαυτῶν προβαλλόμενοι ἔν τε τοῖς πρώτοις καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις, ὅρκῳ τῆς εἰσόδου τῆς εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ ἀπεκλείσθησαν. πῶς γὰρ ἂν εἰσέλθοιεν εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ ἑκουσίως ἑαυτοὺς τῆς εὐλογίας ἀλλοτριώσαντες;

Χρυσοστόμου. Ὁ μέν τοι Παῦλος θεὶς τὴν μαρτυρίαν πᾶσαν, 20 αὕτη δέ ἐστιν, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ "σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν" καὶ τὰ ἑξῆς, τότε ἐπάγει,

12 Βλέπετε ἀδελφοὶ, μή ποτε ἔσται ἔν τινι ὑμῶν καρδία πονηρὰ ἀπιστίας, ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος.

Τοῦ αὐτοῦ. Πολλῆς φησὶν, ἐπιμελείας ὑμῖν δεῖ καὶ σπουδῆς, 25 ὥστε φυλάξαι τὴν πίστιν, καὶ μὴ τὴν λώβην τῆς ἀπιστίας εἰσδέξασθαι. αὕτη γὰρ χωρίζει τοῦ ζῶντος Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀπὸ δὲ σκληρότητος ἡ ἀπιστία γίνεται. καὶ καθάπερ τὰ πεπωρωμένα τῶν σωμάτων καὶ σκληρὰ, οὐκ εἴκει ταῖς τῶν ἰατρῶν χερσὶν, οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ σκληρυνθεῖσαι οὐκ 30 εἴκουσι τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ· εἰκὸς γάρ τινας καὶ ἀπιστεῖν λοιπὸν ὡς οὐκ ὄντων ἀληθῶν τῶν γενομένων. διὰ τοῦτο φησὶν, βλέπετε μὴ ἀπιστήσητε. ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῶν μελλόντων λόγος οὐκ ἔστιν οὕτω πιθανὸς ὡς ὁ τῶν παρελθόντων, ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς ἱστο-

ρίας ἐν ᾗ πίστεως ἐδεήθησαν. εἰ γὰρ οἱ πατέρες ὑμῶν φησιν, ἐπειδὴ οὐκ ἤλπισαν ὥσπερ ἐχρῆν ἐλπίσαι, ταῦτα ἔπαθον, πολλῷ μᾶλλον ὑμεῖς.

Κυρίλλου Ὁμιλία, καὶ Θησαυρικῶν λβʹ. Θεὸν μέν τοι ζῶντα φησὶ τὸν Χριστὸν, οὗ πάντη τε καὶ πάντως ἀφίστανται 5 τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἀποπηδῶντες τινές. ἀλλὰ τί φησιν ὁ αὐτοῦ μαθητής; "ὡς οὖν παρελάβετε τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, "ἐν αὐτῷ περιπατεῖτε." παρελάβομεν δὲ ζῶντα Θεὸν καὶ Κύριον ἀληθῶς τὸν Χριστόν. καί γε εἰς Χριστὸν ἡ πίστις, καὶ ἐπ' αὐτῇ τοῖς ἁγίοις τὰ γέρα καὶ ἡ ἀπέραντος χρεωστεῖται ζωή. τοῦτο 10 γὰρ ἐκδιδάσκων ἡμᾶς αὐτός που φησίν· "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, "ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον." εἴπερ οὖν ὁ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν ἀρνούμενος, καὶ καρδίαν ἀναλαβὼν πονηρὰν Θεοῦ ζῶντος ἀποστατεῖ, πῶς οὐ κατὰ φύσιν Θεὸς ὁ Υἱός; πῶς δὲ κτίσμα ἢ ποίημα τοῦτο ὑπάρχων; ὅπερ ἂν εἴη καὶ ὁ Πατὴρ, οὗ 15 καὶ ἔστιν Υἱὸς, πάντα φέρων τὰ τοῦ γεννήσαντος ἴδια καὶ ἐξαίρετα. ζῶν γοῦν Θεὸς ὁ Πατὴρ, ζῶν δὲ ὁμοίως καὶ ὁ Υἱός.

13 Ἀλλὰ παρακαλεῖτε ἑαυτοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἄχρις οὗ τὸ σήμερον καλῆται, ἵνα μὴ σκληρυνθῇ ἐξ ὑμῶν τὶς ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας.

20

Τοῦ αὐτοῦ. Καθ' ἑκάστην γὰρ ἡμέραν τοὺς ἔτι ζῶντας προσήκει πᾶσαν ἑαυτῶν ποιεῖσθαι φροντίδα, ἵνα μὴ χώραν ἡ ἁμαρτία λαβοῦσα, ἀντίτυπον τὴν ἡμετέραν καρδίαν ἐργάσηται. σήμερον δὲ τὸν παρόντα κέκληκε βίον, καὶ ἀεί ἐστι τὸ σήμερον, ἕως ἂν συνεστήκῃ ὁ κόσμος. παρακαλεῖτε οὖν αὐτοὺς, τουτέστιν οἰκοδο- 25 μεῖτε ἀλλήλους, ἀνορθώσατε ἑαυτοὺς ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ γένηται, "ἵνα μὴ σκληρυνθῇ τὶς ἐξ ὑμῶν ἀπάτῃ τῆς ἁμαρτίας." ὁρᾷς ὅτι τὴν ἀπιστίαν ἡ ἁμαρτία ποιεῖ. ὥσπερ γὰρ ἡ ἀπιστία βίον τίκτει πονηρὸν, οὕτω καὶ ψυχὴ, ὅταν εἰς βάθος ἔλθῃ κακῶν, καταφρονεῖ. καταφρονήσασα δὲ, οὐδὲ πιστεύειν ἀνέχεται, ὥστε ἀπαλλάξαι 30 φόβου ἑαυτήν. "εἶπον γάρ," φησιν, "οὐκ ὄψεται Κύριος, οὐδὲ "συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ." καὶ πάλιν, "τὰ χείλη ἡμῶν παρ' "ἡμῖν ἐστι, τίς ἡμῶν Κύριός ἐστι;" καὶ πάλιν, "ἕνεκεν τίνος "παρώργισεν ὁ ἀσεβὴς τὸν Θεὸν, εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ

"ἐκζητήσει." καὶ πάλιν, "εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ "ἔστι Θεός." "διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμα- "σιν," "οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. "ὅτι ἐδόλωσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἀνομίαν αὐτοῦ καὶ "μισῆσαι." καὶ ὁ Χριστὸς δὲ, τοῦτο αὐτό φησι· "πᾶς ὁ φαῦλα 5 "πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς." οὐκοῦν κἄν τις ἡμαρτηκὼς ᾖ, μηδέποτε ἀπελπιζέτω ἕως ἂν ζῇ. ἕως γὰρ ἂν ᾖ τὸ σήμερον, ἐλπίδας ἔχει. μάλιστα μὲν οὖν, φησὶν, μηδὲ ἔστω καρδία πονηρὰ ἀπιστίας· εἰ δὲ καὶ γένοιτο, μηδεὶς ἀπογινω- σκέτω ἀλλὰ ἀναλαμβανέτω ἑαυτόν· ἕως γὰρ ἐσμὲν ἐν τῷδε τῷ 10 κόσμῳ, τὸ σήμερον ἔχει καιρόν. ἐνταῦθα δὲ οὐ τὴν ἀπιστίαν μόνον λέγει ἀλλὰ καὶ τοὺς γογγυσμούς. ἀπάτην δὲ ἁμαρτίας ἢ τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου φησὶν, ἀπάτη γάρ ἐστιν ὄντως τὸ μηδὲν περὶ τῶν μελλόντων προσδοκᾶν, τὸ νομίζειν ὅτι ἀνεύθυνα ἔσται τὰ ἡμέτερα, καὶ ὅτι τῶν πεπραγμένων ἡμῖν ἐνταῦθα, οὐ δώσομεν δίκην, 15 οὐδὲ ἔσται ἀνάστασις· ἢ ἑτέρως ἀπάτη ἐστὶν ἡ ἀναλγησία, ἡ ἀπόγνωσις· τὸ γὰρ λέγειν, τί λοιπόν; ἅπαξ ἥμαρτον, οὐκ ἔχω ἐλπίδα τοῦ ἀνακτήσασθαί ἐμαυτὸν, ἀπάτη ἐστί. καθάπερ δὲ οἱ τύλοι τοῦ σώματος νεκροῦνται λοιπὸν, καὶ οὐδεμίαν αἴσθησιν ἔχουσιν, οὕτω καὶ ψυχὴ ὅταν πολλοῖς κατασχεθῇ πάθεσιν, νε- 20 κροῦται πρὸς τὴν ἀρετήν. κἂν ὁτιοῦν προσενέγκῃς, οὐ λαμβάνει τοῦ πράγματος αἴσθησιν, ἀλλὰ κἂν κόλασιν, κἂν ὁτιοῦν ἀπει- λήσῃς, ἀνάλγητος μένει. "διὰ τοῦτο," φησὶ, "παρακαλεῖτε "ἑαυτούς· ὅρα τὸ ἥμερον καὶ προσηνὲς, οὐκ εἶπεν ἐπιτιμᾶτε, ἀλλὰ "παρακαλεῖτε." οὕτως ἡμᾶς χρὴ τοῖς ἀπὸ θλίψεως στενο- 25 χωρουμένοις προσφέρεσθαι. τοῦτο καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων φησὶ, "νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους." περὶ δὲ τῶν ὀλιγοψύχων οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τί; "παραμυθεῖτε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν "ἀσθενούντων, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας," τουτέστι μὴ ἀπελπί- σητε, μὴ ἀπογνῶτε. τὸν γὰρ ἀπὸ θλίψεως στενοχωρούμενον ὁ μὴ 30 παρακαλῶν σκληρότερον ποιεῖ. εἶτα ἐλπίδας αὐτοῖς ἐντίθησι λέγων,

14 Μέτοχοι γὰρ γεγόναμεν τοῦ Χριστοῦ.

Μονονουχὶ λέγων, ὁ οὕτως ἡμᾶς ἀγαπήσας, ὁ τοσούτων κατα- ξιώσας, ὥστε αὐτοῦ σῶμα ποιῆσαι, οὐ περιόψεται ἀπολλυμένους. ἐννοήσωμεν τίνων κατηξιώθημεν, ἡμεῖς καὶ ὁ Χριστὸς ἓν ἐσμὲν, 35

μετέχομεν αὐτοῦ, ἐν ἐγενόμεθα ἡμεῖς καὶ αὐτὸς, εἴπερ αὐτὸς μὲν κεφαλὴ, ἡμεῖς δὲ σῶμα, συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ. μὴ τοίνυν ἀποστῶμεν αὐτοῦ. κἀκεῖνο δὲ αἰνίττεται τὸ εἰρημένον ἑτέρωθι, ὅτι εἰ ὑπομένωμεν, καὶ συμβουλεύσομεν[z]. τοῦτο γάρ ἐστι μέτοχοι γεγόναμεν, τῶν αὐτῶν μετέχομεν. 5

Ἐάν περ τὴν ἀρχὴν τῆς ὑποστάσεως μέχρι τέλους βεβαίαν κατάσχωμεν.

"Ἀρχὴν ὑποστάσεως" τὴν πίστιν λέγει, δι' ἧς ὑπέστημεν καὶ γεγεννήμεθα καὶ συνουσιώθημεν ὡσάν τις εἴποι· ἢ καὶ οὕτω κεκοινωνήκαμεν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ διὰ τοῦ παναγίου βαπτίσματος τοῦ θανάτου, καὶ συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ τύπῳ τῆς ἀναστάσεως γεγεννήμεθα. εἴ περ ἄρα βεβαίαν τὴν πίστιν φυλάξαιμεν, δι' ἧς ἐνεουργήθημεν καὶ συνήφθημεν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, καὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος μετειλήφαμεν χάριτος. εἶτα πάλιν τὸν προφητικὸν ἀναλαμβάνει λόγον, καὶ φοβεῖ ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων λέγων, 10 15

15 Ἐν τῷ λέγεσθαι, σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ 16 παραπικρασμῷ. τίνες γὰρ ἀκούσαντες παρεπίκραναν; 20 ἀλλ' οὐ πάντες οἱ ἐξ Αἰγύπτου ἐξελθόντες διὰ Μωσέως. 17 τίσι δὲ προσώχθησε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἀπει-18 θήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ 19 μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν 25 1 εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν. φοβηθῶμεν οὖν μή ποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάβασιν αὐτοῦ, δοκῇ τίς ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι.

Χρυσοστόμου. Καθ' ὑπερβατόν ἐστι τοῦτο, τὸ ἀκόλουθον δὲ οὕτως ἔχει, ἐν τῷ λέγεσθαι "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ 30 "ἀκούσητε μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν. φοβηθῶμεν μή

[z] Leg. συμβασιλεύσομεν.

"ποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυ-
"σιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐς ὑμῶν ὑστερηκέναι." τὰ δὲ λοιπὰ μεταξὺ
ἔγκειται. εἰπὼν γὰρ πάλιν τὴν μαρτυρίαν, εἶτα βουλόμενος αὐ-
τοὺς φοβῆσαι, δείκνυσι τοῦτο αὐτὸ δι' ὧν φησὶ, "τίνες γὰρ
"παρεπίκραναν" καὶ τὰ ἑξῆς. ἐπάγει δὲ τὴν ἐρώτησιν ὅπερ ποιεῖ 5
τὸν λόγον σαφῆ. εἶπε, γάρ φησι, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ
"ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν τῷ παραπι-
"κρασμῷ." τίνων, φησὶ, μέμνηται σκληρυνθέντων; τίνων δὲ
ἀπειθησάντων; οὐ τῶν Ἰουδαίων;

Θεοδωρίτου. Ὥστε τὸ μέν "τινες ἀκούσαντες παρεπίκρα- 10
"ναν," κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον, τὸ δὲ "ἀλλ' οὐ πάντες,"
μὴ ἀποφαντικῶς ἀλλὰ καθ' ὑπόκρισιν. οὕτω γὰρ νοεῖν τὰ ἑξῆς
παρασκευάζει. πλὴν γὰρ Χαλὲβ τοῦ Ἰεφονῆ, καὶ Ἰησοῦ τοῦ
Ναβῆ, ἑξακόσιαι διεφθάρησαν χιλιάδες. τούτους γὰρ εἶπεν ἐξε-
ληλυθότας ἐξ Αἰγύπτου, ἀπειθήσαντας δὲ πάλιν ὠνόμασε, τοὺς 15
μὴ πιστεύσαντας ταῖς θείαις ἐπαγγελίαις. τοῦ γὰρ Θεοῦ παρεγ-
γυήσαντος εἰς τὴν ἐπηγγελμένην ἀπᾶραι γῆν, ἀντεῖπον ἐκεῖνοι
προβαλλόμενοι τὸ χρέως καὶ τῶν πολεμίων τὸ μέγεθος. οὗ δὴ
χάριν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἅπαντας κατὰ μέρος ἐν τῇ ἐρήμῳ κατα-
ναλώσας, τοὺς ἐκείνων παῖδας ἀντ' ἐκείνων εἰσήγαγε. ταῦτα 20
παρενθεὶς ὁ Παῦλος, ὥστε διὰ τούτων δειδίξασθαι καὶ παρασκευ-
άσαι προσμεῖναι τὰς δεδομένας ἐλπίδας, περὶ τῆς καταπαύσεως
λοιπὸν ποιεῖται τὸν λόγον, διδάσκων ὡς ἄνωθεν ὁ προφήτης Δαβὶδ
ταύτην ἡμῖν προεθέσπισεν, ἐπηγγείλατό φησιν ἡμῖν ὁ Δαβὶδ
ὡς ἑτέρα ἐστὶ κατάπαυσις. σπουδάσωμεν τοίνυν ταύτης τυχεῖν, 25
ἵνα μὴ ἐκείνοις τὰ ὅμοια πάθωμεν. "καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐηγγελι-
"σμένοι καθάπερ ἐκεῖνοι." ἐν τῷ λέγεσθαι, "σήμερον, ἐὰν τῆς
"φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε," τὸ γὰρ σήμερον ἀεί ἐστιν.

Χρυσοστόμου. Εἶτα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀπόχρη εἰς σωτηρίαν ἡ
τῶν λόγων ἀκρόασις, ἀλλὰ προσήκει ταύτην καὶ μετὰ πίστεως
δέξασθαι, καὶ βεβαίως φυλάξαι, ἐπάγει, 30

2 Ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους μὴ συγκεκραμμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασι.

Θεοδωρίτου. Τί γὰρ ὤνησεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία τοὺς ταύτην δεξαμένους μὴ πιστῶς δεξαμένους, καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει τεθαρρηκότας, καὶ οἷον τοῖς τοῦ Θεοῦ λόγοις ἀνακραθέντας;

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα δείκνυσιν πῶς ὁ λόγος οὐκ ὠφέλησεν, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ συγκραθῆναι αὐτοὺς τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ἤκουσαν κἀκεῖνοι ὥσπερ ἡμεῖς ἠκούσαμεν· ἀλλ' οὐδὲν ὄφελος αὐτοῖς γέγονε. μὴ τοίνυν νομίσητε ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκούειν τοῦ κηρύγματος ὠφεληθήσεσθε. ἐπεὶ κἀκεῖνοι ἤκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο, ἐπειδὴ μὴ ἐπίστευσαν· οἱ δὲ περὶ Χαλὲβ καὶ Ἰησοῦν, ἐπειδὴ μὴ συνεκράθησαν τοῖς ἀπιστήσασι, τουτέστιν συνεφώνησαν, διέφυγον τὴν κατ' ἐκείνων ἐναχθεῖσαν τιμωρίαν. ὅρα τὸ θαυμαστὸν, οὐκ εἶπεν οὐ συνεφώνησαν, ἀλλ' "οὐ συνεκράθησαν," δηλῶν ἐντεῦθεν ὅτι ἀστασιάστως διέστησαν, ἐκείνων πάντων μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην ἐσχηκότων. ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ στάσιν αἰνίττεσθαι, εἰσερχόμεθα γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν οἱ πιστεύσαντες, εἶτα τοῦτο βεβαιῶν ἐπήγαγε,

Καθὼς εἴρηκεν, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου.

Ἐπεὶ δὲ εἰκὸς ἦν εἰπεῖν τινα, καὶ μὴν τοῦτο οὐ τοῦ ἡμᾶς εἰσελεύσεσθαι δηλωτικόν ἐστιν, ἀλλὰ τοῦ ἐκείνους μὴ εἰσεληλυθέναι, τί ποιεῖ; σπουδάζει δεῖξαι τέως ὅτι ὥσπερ ἡ κατάπαυσις ἐκείνη οὐ κωλύει ἑτέραν κατάπαυσιν λέγεσθαι, οὕτως οὐδὲ αὕτη τὴν τῶν οὐρανῶν.

Θεοδωρίτου. Τρεῖς γὰρ δεῖξαι βούλεται καταπαύσεις ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ. καὶ πρῶτον μὲν, τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἐν ᾗ τὴν κτίσιν πεπλήρωκεν ὁ Θεὸς, δευτέραν δὲ, τῆς ἐπαγγελίας τὴν γῆν, τρίτην δέ γε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. κατασκευάζει δὲ τὴν ταύτης ἀπόδειξιν, ἀπὸ τῆς προφητικῆς μαρτυρίας, εἰ γὰρ μὴ ἀληθῶς φησὶν, ἐστὶν ἑτέρα κατάπαυσις. τί δήποτε τοὺς τὴν δευτέραν δεξαμένους· καὶ παρεγγυᾷ μὴ σκληρύναι τὴν καρδίαν, καὶ ἀπειλεῖ τιμωρίαν, καὶ τῶν τῆς δευτέρας καταπαύσεως καταπεφρονηκότων ποιεῖται τὴν μνήμην. κατὰ τάξιν δὲ ταύτας τίθησι, καὶ πρώτην μὲν τῆς δευτέρας ἡμέρας.

3 Καίτοι τῶν ἔργων ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γενηθέν-
4 των. εἴρηκε γάρ που περὶ τῆς ἑβδόμης οὕτως· καὶ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ὅτι, φησὶν, οὐ περὶ ἐκείνης ὁ μακάριος λέγει Δαβὶδ, δῆλον. 5
πρὸ πολλῶν γὰρ γενεῶν ἐκείνη γεγένηται τοῦ Δαβίδ. ἐν γὰρ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ πεπλήρωκε τὴν φύσιν ὁ τῶν ὅλων Θεός.

Χρυσοστόμου. Τέως οὖν δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔτυχον ἐκεῖνοι τῆς καταπαύσεως, ὅτι γὰρ τοῦτο λέγει, δῆλον ἐξ ὧν ἐπάγει,

5 Καὶ ἐν τούτῳ πάλιν, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατά- 10
παυσίν μου.

Θεοδωρίτου. Ὁρᾷς ὅπως οὐ κωλύει ἐκείνη, ταύτην εἶναι κατάπαυσιν.

Ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα σαφῶς ἐπιστάμενος ὁ προφήτης, οὐδὲν ἧττον ἑτέραν κατάπαυσιν ἐπαγγέλλεται, 15

6 Ἐπεὶ οὖν ὑπολείπεταί τινας εἰσελθεῖν εἰς αὐτὴν, καὶ οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες οὐκ εἰσῆλθον δι' ἀπείθειαν,
7 πάλιν τινὰ ὁρίζει ἡμέραν, σήμερον ἐν Δαβὶδ λέγων, μετὰ τοσοῦτον χρόνον, καθὼς εἴρηται.

Χρυσοστόμου. Τί ἐστιν ὅ φησιν; ἐπεὶ ὀφείλουσι τινὲς 20
εἰσελθεῖν πάντως, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ εἰσῆλθον, πάλιν ὁρίζει τρίτην ἄλλην κατάπαυσιν. ὅτι δὲ εἰσελθεῖν χρὴ, καὶ δεῖ τινὰς εἰσελθεῖν, ἀκούσομεν πόθεν τοῦτο κατασκευάζει, ὅτι μετὰ τοσαῦτα ἔτη φησὶν λέγει πάλιν ὁ Δαβὶδ, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ "ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν." 25

Θεοδωρίτου. Εἶτα διδάσκων ὡς οὐ περὶ τῆς Παλαιστίνης ταῦτα φησὶν ὁ προφήτης, ἐπισυλλογίζεται,

8 Εἰ γὰρ αὐτοὺς Ἰησοῦς κατέπαυσεν, οὐκ ἂν περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας.

Οὐκ ἄν, φησι, περὶ ἐκείνης εἶπε τῆς γῆς. εἰς ἐκείνην γὰρ 30
αὐτοὺς εἰσήγαγεν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναβῆ. ἐν αὐτῇ δὲ ἦν καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ ὅτε ταύτην ἐπηγγέλλετο τὴν κατάπαυσιν. δῆλον οὖν ὡς

μελλόντων τινῶν τεύξεσθαί τινος ἀμοιβῆς, ταῦτα λέγει, εἶτα συλλογιστικῶς,

9 Ἄρα οὖν ἀπολείπεται σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ.

Οὐ κατ' ἐρώτησιν τὸ ἆρα, ἀλλὰ κατὰ ἀπόφασιν ἀναγνωστέον. 5 *σαββατισμὸν δὲ τὴν κατάπαυσιν κέκληκεν. ἐπειδὴ ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων ὧν ἐποίησεν, ἐν τῷ μέλλοντι δὲ βίῳ ἄλυπος ἔσται ζωὴ καὶ πόνων ἐλευθέρα καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένη, σαββατισμὸν τοίνυν ὠνόμασε τὴν τῶν σωματικῶν ἔργων ἀπαλλαγήν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὰ ἑξῆς,* 10

10 Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ καὶ αὐτὸς κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὁ Θεός.

Καὶ πῶς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ *φησὶν, "ὁ* Πατήρ *μου ἕως ἄρτι "ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι;" οὐκ ἐναντία λέγων, ἄπαγε. ἐν-* 15 *ταῦθα μὲν γὰρ τὸ κατέπαυσε δηλοῖ, ὅτι τοῦ παράγειν εἰς τὸ εἶναι ἐπαύσατο, ἐκεῖ δὲ τὴν διηνεκῆ αὐτοῦ δηλοῖ πρόνοιαν, καὶ τὸ διακρατεῖν τὰ γεγενημένα. ὥσπερ οὖν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ πᾶσαν τὴν κτίσιν πεπληρωκὼς, ἐν τῇ ἑβδόμῃ ἐπαύσατο τοῦ δημιουργεῖν, οὕτως οἱ τόνδε τὸν βίον ὑπεξελθόντες καὶ εἰς ἐκεῖνον* 20 *μεταβάντες, τῶν παρόντων ἀπαλλαγήσονται πόνων. καὶ Ἰουδαίοις δὲ ὁ νόμος ἐκέλευσε τῷ σαββάτῳ τῶν μὲν σωματικῶν ἔργων ἀπέχεσθαι, μόναις δὲ προσφέρειν ταῖς ψυχαῖς ἐπιμέλειαν.*

Χρυσοστόμου. Καλῶς *οὖν συνεπέρανε τὸν λόγον· οὐ γὰρ εἶπε κατάπαυσις, ἀλλὰ "σαββατισμὸς," τὸ οἰκεῖον ὄνομα, καὶ ᾧ* 25 *ἔχαιρον καὶ ἐπέτρεχον, σαββατισμὸν τὴν βασιλείαν καλῶν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ σαββάτῳ πάντων μὲν τῶν πονηρῶν ἀπέχεσθαι κελεύει, ἐκεῖνα δὲ μόνα γίνεσθαι τὰ πρὸς λατρείαν τοῦ* Θεοῦ, *ἅπερ οἱ ἱερεῖς ἐπετέλουν, καὶ ὅσα ψυχὴν ὠφελεῖ καὶ μηδὲν ἕτερον, οὕτω καὶ τότε. ἀλλ' αὐτὸς οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τί; ὥσπερ ὁ* 30 Θεός, *φησι, κατέπαυσεν ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὕτως ὁ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἀναπαύσεως αὐτοῖς ὁ λόγος ἦν, καὶ τοῦτο ἐπεθύμουν ἀκοῦσαι πότε ἔσται, εἰς τοῦτο τὸν*

λόγον κατέκλεισεν. ὅρα δὲ πῶς ὅλον τὸν λόγον συνελογίσατο. ὤμοσε φησὶ τοῖς προτέροις μὴ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάπαυσιν, καὶ οὐκ εἰσῆλθον, εἶτα μετ' ἐκείνους χρόνῳ πολλῷ ὕστερον διαλεγόμενος τοῖς Ἰουδαίοις φησὶ, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, δηλονότι ἔστιν ἄλλη κατάπαυσις. περὶ μὲν γὰρ 5 τῆς Παλαιστίνης οὐκ ἔχομεν εἰπεῖν· εἶχον γὰρ αὐτὴν, περὶ δὲ τῆς ἑβδόμης, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. οὐ γὰρ δή που περὶ ταύτης διελέγετο τῆς πάλαι γεγενημένης. ἄρα ἑτέραν τινὰ αἰνίττεται τὴν ὄντως ἀνάπαυσιν, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη, καὶ λύπη καὶ στεναγμός· ἔνθα οὐ φροντίδες, οὐ πόνος, οὐκ ἀγωνία, ἀλλ' εἰρήνη, χαρὰ, εὐφρο- 10 σύνη, ἀγαθοσύνη. οὐκ ἔστιν ἐκεῖ ζηλοτυπία, οὐ βασκανία, οὐ θάνατος οὗτος ὁ τοῦ σώματος, οὐκ ἐκεῖνος ὁ τῆς ψυχῆς, οὐ σκότος, οὐ νὺξ, ἀλλὰ πάντα ἡμέρα λαμπρὰ, πάντα φῶς· οὐκ ἔστι καμεῖν, οὐκ ἔστι κόρον λαβεῖν, ἀεὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ τῶν ἀγαθῶν διατελέσομεν.

Ἰσιδώρου καὶ Χρυσοστόμου. Οὐ τοίνυν περὶ τῆς καταπαύ- 15 σεως τῶν Ἑβραίων τῆς γενομένης ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, διὰ τῆς Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ Ναυῆ στρατηγίας, τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ ὁ λόγος. ἐκείνης γὰρ οὐδεὶς λόγος αὐτῷ. εἰς δὲ τὴν προσδοκωμένην ἔσεσθαι βλέπει, καὶ κατ' ἐκείνης ὁ τῶν νοημάτων σκοπὸς συντείνεται. ὅτι δὲ τοῦτ' ἔστιν ἀληθὲς, αὐτὸς ἑαυτὸν ἑρμηνεύει λέγων, "εἰ γὰρ 20 "αὐτοὺς Ἰησοῦς," δηλονότι ὁ τοῦ Ναυῆ, "κατέπαυσεν, οὐκ ἂν "περὶ ἄλλης ἐλάλει μετὰ ταῦτα ἡμέρας. ἄρα ἀπολείπεται σαβ- "βατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ." εἰ γὰρ αὐτοὺς φησὶν ἐκεῖνος κατέπαυσεν, οὐκ ἂν ὁ Δαβὶδ μετὰ τοσαύτας γενεὰς γενόμενος, περὶ τῆς καταπαύσεως διαλεγόμενος ἔλεγε, "σήμερον ἐὰν τῆς 25 "φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν "τῷ παραπικρασμῷ." οὐκοῦν φησὶν ἡ ἀληθινὴ ἀνάπαυσις τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι τοῖς εὐδοκίμως μετὰ τὴν πίστιν πολιτευσαμένοις, ἀπόκειται, οὐκ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ὑπερκοσμίῳ Ἱερουσαλὴμ εὐτρεπισθεῖσα. 30

Βασιλείου ἐν Ἠσαΐαι. Σάββατα γὰρ ἀληθινὰ ἡ προκειμένη ἀνάπαυσις τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ φθάνει γε ἐπ' ἐκεῖνα τὰ σάββατα τὰ τῆς ἀναπαύσεως, παρ' ᾧ ὁ κόσμος ἐσταύρωται. ὁ ἀποστὰς δηλονότι τῶν κοσμικῶν, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον τόπον τῆς πνευματικῆς ἀναπαύσεως καταντήσας, ἐν οἷς ὁ γενόμενος οὐκέτι κινηθή- 35

σεται ἀπὸ τοῦ ἰδίου τόπου, ἡσυχίας καὶ ἀπραξίας περὶ τὴν κάτω στάσιν ἐκείνην ὑπαρχούσης· καὶ πῦρ οὐ καύσει ἐν τῇ αἰωνίᾳ καὶ οἰκείᾳ κατοικήσει, διὰ τὸ μὴ ἐπικομίζεσθαι ὕλην πῦρ ἀνάπτουσαν, ξύλον, χόρτον, καλάμην· καὶ βάσταγμα οὐκ ἀρεῖ ὁ μὴ ἔχων τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ἀνομίας αὐτῷ ἐπικείμενον, ἀλλ' ὄντως σάβ- 5 βατα τρυφερὰ ἀναπαύσεται.

Κλήμεντος πρὸς Ἕλληνας. Ἀλλὰ γὰρ βοᾷ καὶ νῦν ὁ Κύριος, "σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητέ, μὴ σκληρύνητε "τὰς καρδίας ὑμῶν," μὴ οὖν περιφρονείτω τίς τοῦ λόγου, μὴ λάθῃ καταφρονῶν ἑαυτοῦ, ὡς οἱ πειράσοντες τὸν Θεὸν ἐν δοκιμασίᾳ. 10 εἰ δὲ δοκιμασία τίς ἐστιν, εἰ θέλεις μαθεῖν, τὸ Ἅγιόν σοι Πνεῦμα ἐξηγήσεται. "εἶδον γὰρ ἔργα μου," φησὶν, "τεσσαράκοντα ἔτη, καὶ "οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, διὸ οὐκ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατά- "παυσίν μου." ὁρᾶτε τὴν ἀπειλὴν, ὁρᾶτε τὴν προτροπήν· μεγάλη τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἡ χάρις. ἐὰν σήμερον τῆς φωνῆς αὐτοῦ 15 ἀκούσωμεν. τὸ δὲ σήμερον καθ' ἑκάστην αὔξεται τὴν ἡμέραν, ἔστ' ἂν ἡ σήμερον ὀνομάζεται. μέχρι δὲ συντελείας ἡ σήμερον διαμένει, καὶ τότε ἡ ὄντως σήμερον, ἡ ἀνελλιπὴς τοῦ Θεοῦ ἡμέρα τοῖς αἰῶσι συνεκτείνεται. ἀεὶ οὖν τῆς φωνῆς ὑπακούσωμεν τοῦ θείου λόγου. ἡ σήμερον γὰρ ἀΐδιος αἰών ἐστι. καί γε πιστεύσασι μὲν 20 καὶ ὑπακούουσιν, ἡ χάρις ὑπερπλεονάσει, ἀπειθήσασι δὲ καὶ πλανωμένοις κατὰ καρδίαν, ὁδούς τε τὰς κυριακὰς μὴ ἐγνωκόσιν, ἃς εὐθείας ποιεῖν καὶ εὐτρεπίζειν παρήγγειλεν ὁ Ἰωάννης, τούτοις προσώχθισεν ὁ Θεὸς καὶ ἀπειλεῖ. καὶ δὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀπειλῆς αἰνιγματωδῶς ἀπειλήν φασιν οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑβραίων πλα- 25 νῆται. οὐ γὰρ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν λέγονται διὰ τὴν ἀπιστίαν, πρὶν ἢ σφᾶς αὐτοὺς κατακολουθήσαντας τῷ Μωσέως διαδόχῳ, ὀψέ ποτε ἔργῳ μαθεῖν, οὐκ ἂν ἄλλως σωθῆναι μὴ οὐχὶ ὡς Ἰησοῦς πεπιστευκότας.

Χρυσοστόμου. "Ἐδοκίμασάν με," φησὶ, "καὶ εἶδον τὰ 30 "ἔργα μου τεσσαράκοντα ἔτη." ὁρᾷς ὅτι οὐ δεῖ τὸν Θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας ἀλλ' ἀντιπροΐστασθαι, ἄν τε μὴ, πιστεύειν αὐτῷ. ἐκείνοις γὰρ τοῦτο ἐγκαλεῖ νῦν, ὅτι ἐπείρασαν τὸν Θεόν. ὁ γὰρ βουλόμενος ἀποδείξεις λαβεῖν τῆς δυνάμεως ἢ τῆς προνοίας ἢ τῆς

κηδεμονίας αὐτοῦ, οὔπω πιστεύει, οὔτε δυνατὸν αὐτὸν εἶναι οὔτε φιλάνθρωπον.

Τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς ἐξ Ἑβραίων πιστοὺς γράφων ὁ Παῦλος αἰνίττεται, βουλομένους ἴσως ἤδη τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προνοίας τὴν ἐξέτασιν καὶ τὸν ἔλεγχον λαβεῖν ἐν τοῖς 5 πειρασμοῖς. προετρέψατο μὲν οὖν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν χρηστῶν εἰπὼν, "μέτοχοι ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ," εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν σκυθρωπῶν φήσας, "φοβηθῶμεν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας, εἰσελ-"θεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ ὑστερήσωμεν." ὅτι γὰρ ἐπήγγελται τίς κατάπαυσις, δῆλον καὶ ὁμολογούμενόν ἐστι. τὸ δὲ 10 σήμερον φησὶν, ὥστε μηδέποτε ἀπελπίζειν αὐτούς· ἀεὶ δέ ἐστι τὸ σήμερον.

Βασιλείου. Τοῦτο δὲ ἀποσυλᾷ καθ' ἑκάστην ὁ πονηρός. ἢ γὰρ οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν σήμερον ποιεῖν ὑποβάλλει, τὴν δὲ δικαιοσύνην εἰς τὴν αὔριον πείθει ἡμᾶς ταμιεύσασθαι; διὰ τοῦτο ὁ Κύριος 15 ἀναλύων αὐτοῦ τὰς πονηρὰς συμβουλίας, "σήμερον," φησὶν, "ἐὰν τῆς φωνῆς μου ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας "ὑμῶν." ἐκεῖνος λέγει, σήμερον ἐμοὶ, καὶ τὴν αὔριον τῷ Κυρίῳ. ὁ Κύριος ἀντιβοᾷ, σήμερον τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀκούσατε. νόησον τὸν ἐχθρὸν, οὐ τολμᾷ συμβουλεῦσαι καθόλου ἀποστῆναι Θεοῦ, οἶδεν 20 ὅτι βαρὺ ἀκοῦσαι τοῦτο Χριστιανοῖς, ἀλλὰ τέχναις ἀπατηλαῖς μεθοδεύει τὴν ἐπιχείρησιν. σοφός ἐστι τοῦ κακοποιῆσαι. συνορᾷ, ὅτι κατὰ τὸ παρὸν ζῶμεν οἱ ἄνθρωποι, καὶ πᾶσα πρᾶξις κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἐνεργεῖται. τὰ οὖν σήμερον κλέπτει ἡμῶν διὰ τῆς μεθοδείας, εἰς τὴν αὔριον ἡμῖν τὰς ἐλπίδας περιαφίησιν. εἶτα, ἐπειδὰν 25 ἡ αὔριον ἔλθῃ, πάλιν ἔρχεται ὁ κακὸς συμμεριστὴς ἡμῶν, ἀξιῶν τὴν σήμερον ἑαυτῷ, τὴν δὲ αὔριον τῷ Κυρίῳ. καὶ οὕτως ἀεὶ τὸ μὲν παρὸν δι' ἡδονῆς, τὸ δὲ μέλλον ταῖς ἐλπίσιν ἡμῶν προσαφιεὶς, λανθάνει ἡμᾶς ἀποβουκολῶν τῆς ζωῆς. ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῦ μὴ ἀγνοήσωμεν τὰ νοήματα, ἀλλὰ τὸν θεῖον ζηλῶμεν Ἀντώνιον. ἦν 30 ἐκείνῳ παράδοξος οὗτος ὁ λογισμός· οὐ γὰρ ἠξίου χρόνῳ μετρεῖν τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν, ἀλλὰ πόθῳ καὶ τῇ προαιρέσει· αὐτὸς οὖν οὐκ ἐμνημόνευε τοῦ παρελθόντος χρόνου, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν ὡς ἀρχὴν ἔχων τῆς ἀσκήσεως, μείζω τὸν πόνον εἶχεν εἰς προκοπὴν, ἐπιλέγων

ἑαυτῷ τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τὸ τοῦ Ἡλιοῦ, "ζῇ Κύ-
"ριος ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ σήμερον." παρετηρείτω γὰρ ὅτι
σήμερον λέγων, οὐκ ἐμέτρει τὸν παρελθόντα χρόνον, ἀλλ' ὡς ἀεὶ
ἀρχὴν καταβαλλόμενος, καθημέραν ἐσπούδαζεν ἑαυτῷ τῷ Θεῷ
παρεστάνειν τοιοῦτον οἷον χρὴ φαίνεσθαι τῷ Θεῷ. 5

11 Σπουδάσωμεν οὖν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ ἐν τῷ αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας.

Χρυσοστόμου. Μέγα μὲν πίστις καὶ σωτήριον, καὶ ταύτης
ἄνευ οὐκ ἔνι σωθῆναι ποτέ. ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὴν τοῦτο 10
ἐργάσασθαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ὀρθῆς. ὥστε διὰ τοῦτο καὶ
Παῦλος τοῖς ἤδη μυστηρίων καταξιωθεῖσι παραινεῖ λέγων,
"σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν." σπουδά-
σωμεν φησὶν, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀφείλοντος
προστεθῆναι καὶ τοῦ βίου. δεῖ γὰρ ὄντως πολλῆς σπουδῆς ὥστε 15
ἀνελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν. εἰ γὰρ γῆς οὐκ ἠξιώθησαν οἱ τοσαῦτα
ταλαιπωρηθέντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐπειδὴ ἐγόγγυσαν καὶ ἐπόρνευσαν,
πῶς τῶν οὐρανῶν ἡμεῖς καταξιωθησόμεθα, ἀδιαφόρως ζῶντες καὶ
ῥαθύμως. ὅρα δὲ τὴν ζημίαν. οὐ μόνον μέχρι τοῦ μὴ εἰσελθεῖν,
οὐ γὰρ εἶπε σπουδάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν, ἵνα μὴ 20
ἐκπέσωμεν τοσούτων ἀγαθῶν, ἀλλ' ὃ μάλιστα τοὺς ἀνθρώπους
διεγείρει, τοῦτο προσέθηκε. ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ "ἵνα μὴ ἐν τῷ
"αὐτῷ τις ὑποδείγματι πέσῃ τῆς ἀπειθείας." τί ἐστι τοῦτο;
τουτέστιν ἵνα τὸν νοῦ ἔχωμεν ἐκεῖ, τὴν ἐλπίδα, τὴν προσδοκίαν,
ἵνα μὴ ὁμοίως ἐκπέσωμεν. ὅτι γὰρ ἐκπεσούμεθα, τὸ ὑπόδειγμα 25
δηλοῖ.

Θεοδωρίτου. Ὁ γὰρ ῥαστώνῃ συζῶν, καὶ μὴ ποθῶν τῶν ἐπηγ-
γελμένων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι, ταῖς ἐκείνων τῶν ἀπειθησάντων
ὑπεύθυνος ἔσται κατηγορίαις.

Τί δέ ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας; ὡς ἄν τις 30
εἴποι διατί οὐκ εἶδον ἐκεῖνοι τὴν γῆν, ἔλαβον ἀρραβῶνα τῆς θείας
δυνάμεως, δέον πιστεῦσαι, πλέον τῷ φόβῳ ἐνδόντες, καὶ μηδὲν
μέγα περὶ τοῦ Θεοῦ φαντασθέντες, καὶ ὀλιγοψυχήσαντες, οὕτως
ἀπώλοντο. ἔστι δὲ καὶ ἕτερόν τι ἐρεῖν, οἷον ὅτι τὸ πλέον ἀνύσαντες

τῆς ὁδοῦ, ὅτε πρὸς αὐταῖς ταῖς θύραις ἐγένοντο, πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι κατεποντίσθησαν, τοῦτο καὶ περὶ ὑμῶν δέδοικά φησιν. ὅτι γὰρ καὶ οὗτοι πολλὰ ἔπαθον, ὕστερον αὐτοῖς μαρτυρεῖ λέγων, "ἀναμνήσθητε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπομείναντες παθημάτων." μηδεὶς οὖν ὀλιγοψυχείτω, 5 μηδὲ πρὸς τὸ τέλος ἀπαγορεύων καταπιπτέτω. εἰσὶ γὰρ εἰσὶν οἳ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὲν, μετὰ ἀκμαζούσης προθυμίας προσβάλλουσιν, ὕστερον δὲ, μικρὸν τῷ παντὶ προσθῆναι μὴ βουληθέντες, τὸ πᾶν ἀπώλεσαν. ἱκανοί φησιν οἱ πρόγονοι παιδεῦσαι ὑμᾶς μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, μὴ τὰ αὐτὰ παθεῖν. τοῦτό ἐστιν, "ἐν τῷ 10 "αὐτῷ ὑποδείγματι τῆς ἀπειθείας." μὴ ἐκλυώμεθα φησὶν ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει λέγει, "τὰς παρειμένας χεῖρας, καὶ τὰ παραλε-"λυμένα γόνατα ἀνορθώσατε." κάλλιστα δὲ εἴρηται καὶ τὸ "πέσῃ," τοῦτο γὰρ πεσεῖν ὄντως ἐστίν. εἶτα ἵνα μὴ ἀκούσας "ἐν τῷ αὐτῷ ὑποδείγματι πέσῃ" τὸν αὐτὸν θάνατον ὑπολάβῃς 15 ὅν περ κἀκεῖνοι ὑπέμειναν, μηδὲ νομίσῃς ὅτι ἁπλῶς τῆς ἀναστάσεως ἀποστερηθήσονται μόνον, ἐπάγει καὶ κόλασιν, καὶ τὸ φρίκης γέμον ἐπιδείκνυσι μυστήριον, καὶ ὅρα τί φησιν,

12 **Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργὴς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον.** 20

Χρυσοστόμου. Δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι κἀκεῖνα αὐτὸς εἰργάσατο ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, καὶ ζῇ, καὶ οὐκ ἐσβέσθη. μὴ τοίνυν ἐπειδὴ λόγον ἤκουσας, ἁπλῶς νομίσῃς· μαχαίρας γάρ ἐστι φησι τομώτερος. ὅρα τὴν συγκατάβασιν, καὶ ἐνταῦθα σκόπει τίνος ἕνεκεν ἐδεήθησαν καὶ οἱ προφῆται εἰπεῖν, τόξον καὶ ῥομφαίαν καὶ μάχαιραν, λέγοντες, 25 "ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει, τὸ τόξον "αὐτοῦ ἐνέτεινε καὶ ἡτοίμασεν αὐτό." εἰ γὰρ νῦν μετὰ τοσοῦτον χρόνον οὐ δύναται τὸ τοῦ λόγου ὀνόματι καταπλῆξαι μόνον, ἀλλὰ δεῖται τούτων τῶν ῥητῶν ἵνα δείξῃ τὴν ὑπεροχὴν τῆς συγκρίσεως, πολλῷ μᾶλλον τότε. πάσης οὖν φησι μαχαίρας χαλεπώτερον εἰς 30 τὰς τούτων ψυχὰς ἐμπίπτει ὁ λόγος, χαλεπὰς πληγὰς ἐργαζόμενος, καὶ καιρίας δίδωσι τομάς. καὶ τούτων ἀπόδειξιν οὐ δεῖται παρασχεῖν, οὐδὲ κατασκευάσαι, ἔχων οὕτω τὴν διήγησιν φοβεράν. ποῖος γὰρ πόλεμος ἐκείνους ἀπώλεσε φησὶ, ποία μάχαιρα· καὶ

οὐχ ἁπλῶς αὐτόματοι κατέπιπτον, μηδὲ γὰρ ἐπειδὴ μὴ ἐπάθωμεν τὰ αὐτὰ, ἀμεριμνήσωμεν, μέχρις οὗ τὸ σήμερον λέγεται, ἔξεστιν ἡμῖν ἀνακτήσασθαι.

Ἰσιδώρου. Ὁ θειότατος μέν τοι καὶ ἄρρητος τοῦ Πατρὸς Υἱὸς, ὁ παρ᾽ ἡμῶν προσκυνούμενος, εἰκότως Λόγος προσαγορεύεται· οὐχ 5 ὅτι Λόγος μόνον ἐστὶ, καὶ τοῦ Πατρὸς ἑρμηνευτὴς, ὥς τινες οἴονται, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ θᾶττον ἢ λόγος δημιουργεῖ, καὶ ἀπαθῶς ἐτέχθη. Λόγος δὲ ὢν ἐνυπόστατός ἐστι, καὶ οἰκείαν ἰδιότητα ἔχει. ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος, αὐτὸς ὁ Λόγος λόγους ἔχειν φράζει, λέγων, "ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ ποιῶν αὐτούς." εἰ οὖν ὁ λόγος 10 λόγους ἔχει, οὐκ ἔστιν ἀνυπόστατος, ἀλλ᾽ ἐνυπόστατος ὢν, διὰ τὸ ἀπαθῶς προεληλυθέναι Λόγος προσαγορεύεται.

Ἀθανασίου κατὰ εἰδώλων. Λόγον γάρ φαμεν Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν ἑκάστῳ τῶν γινομένων συμπεπλεγμένον καὶ συμπεφυκότα, ὃν δὴ καὶ σπερματικὸν τινὲς εἰώθασι καλεῖν, ἄψυχον ὄντα καὶ μηδὲν 15 λογιζόμενον, μήτε νοοῦντα, ἀλλὰ τῇ ἔξωθεν τέχνῃ μόνον ἐνεργοῦντα, κατὰ τὴν τοῦ ἐπιβάλλοντος αὐτῷ ἐπιστήμην. οὐδὲ οἷον ἔχει τὸ λογικὸν γένος λόγον τὸν ἐκ συλλαβῶν συγκείμενον, καὶ ἐν ἀέρι σημαινόμενον, ἀλλὰ τὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων ζῶντα καὶ ἐνεργῆ Θεὸν, αὐτολόγον λέγω, ὃς ἄλλος μέν ἐστι τῶν γενητῶν 20 καὶ πάσης τῆς κτίσεως, ἴδιος δὲ καὶ μόνος τοῦ ἀγαθοῦ Πατρὸς ὑπάρχει Λόγος, ὃς τόδε τὸ πᾶν διεκόσμησε· Λόγος δὲ ὢν, οὐ κατὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὁμοιότητα, ὥσπερ εἶπον, συγκείμενός ἐστιν ἐκ συλλαβῶν, ἀλλὰ τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς εἰκών ἐστιν ἀπαράλλακτος. ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἐκ μερῶν συγκείμενοι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος 25 γενόμενοι, συγκείμενον ἔχουσι καὶ διαλυόμενον τὸν ἑαυτῶν λόγον· ὁ δὲ Θεὸς ὤν ἐστιν καὶ οὐ σύνθετος· διὸ καὶ ὁ τούτου Υἱὸς, ὢν ἐστι καὶ οὐ σύνθετος, ἀλλ᾽ εἷς καὶ μονογενὴς Θεὸς ἐκ Πατρὸς οἷα πηγῆς ἀγαθῆς ἀγαθὸς προελθὼν, τὰ πάντα διακοσμεῖ καὶ συνέχει. 30

Εὐσεβίου Εὐαγγελικὰ Θεοφάνεια. Ὥσπερ δὲ ἐπὶ τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς παραδείγματος, ὁ μὲν ἀόρατος καὶ ἀφανὴς ἐν ἡμῖν νοῦς, ὃν ὅστίς ποτε καὶ ὁποῖος ὢν τὴν οὐσίαν ὑπάρχει, οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἔγνω, βασιλεὺς δ᾽ οἷα ἐν ἀπορρήτοις εἴσω τοῖς αὐτοῦ ταμείοις καθιδρυμένος τὰ πρακταῖα βούλεται· λόγος δ᾽ ἐξ αὐτοῦ 35

πρόεισι μονογενὴς, οἷα πατρὸς ἐξ ἀδύτων μυχῶν γεγεννημένος, ὃς δὴ καὶ πρῶτος τῶν πατρικῶν τοῖς πᾶσι καθίσταται νοημάτων ἄγγελος, εἰς φανερόν τις κηρύττει τὰ ἐν ἀπορρήτοις τῷ πατρὶ βεβουλευμένα, ἔργοις τε ἐπιτελεῖ τὰ βουλεύματα, προϊὼν εἰς τὰς πάντων ἀκοάς· εἶθ' οἱ μὲν τῆς ἐκ τοῦ λόγου μεταλαμβάνουσιν 5 ὠφελείας, τὸν δ' ἀφανῆ καὶ ἀόρατον νοῦν τὸν τοῦ λόγου πατέρα, οὐδεὶς πώποτε ὀφθαλμῶν εἶδε· κατὰ ταῦτα δὴ, μᾶλλον δ' ἐπέκεινα πάσης εἰκόνος καὶ παραδείγματος, ὁ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ τέλειος Λόγος, οἷα μονογενὴς, οὐ προφορικῇ δυνάμει συνεστὼς, οὐδ' ἐκ συλλαβῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων τὴν φύσιν 10 κατεσκευασμένος, οὐδ' ἐν φωνῇ δι' ἀέρος πληττομένῃ σημαινόμενος, Θεοῦ δὲ τοῦ ἐπὶ πάντων ζῶν καὶ ἐνεργὴς ὑπάρχων Υἱὸς Λόγος, κατ' οὐσίαν τε ὑφεστὼς οἷα Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, πρόεισι μὲν τῆς πατρικῆς θεότητος, ἀγαθοῦ δὲ Πατρὸς ἀγαθὸν τυγχάνει γέννημα, αὐτοζωὴ, αὐτοφῶς, γέννημα νοερὸν φωτὸς 15 ἀλήκτου, διὰ πάντων χωρῶν, ἐν πᾶσί τε ὢν καὶ πάντα ἐπιπορευόμενος.

Γρηγορίου Νύσσης κατηχητικόν. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀνθρώπινος ὁμωνύμως λέγεται λόγος, οὐκοῦν εἴτις λέγοι καθ' ὁμοιότητα τὴν παρ' ἡμῖν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ὑπονοεῖν, οὕτω μεταχθή- 20 σεται πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ὑπόληψιν. ἀνάγκη γὰρ πᾶσα κατάλληλον εἶναι πιστεύειν τῇ φύσει τὸν Λόγον ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα. καὶ γὰρ δύναμίς τε καὶ ζωὴ καὶ σοφία περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται, ἀλλ' οὐκ ἄν τις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοιαύτην καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν ὑπονοήσειεν. ἀλλὰ 25 πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας μέτρον συνταπεινοῦνται καὶ αἱ τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἐμφάσεις. ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴ καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ φύσις, διὰ τοῦτο ὠκύμορος ἡ ζωὴ, ἀνυπόστατος ἡ δύναμις, ἀπαγὴς ὁ λόγος. ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τῷ μεγαλείῳ τοῦ θεωρουμένου πᾶν τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον συνεπαίρεται. οὐκ- 30 οῦν κἂν Λόγος Θεοῦ λέγηται, οὐκ ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ φθεγγομένου τὴν ὑπόστασιν ἔχειν νομισθήσεται, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου μεταχωρῶν εἰς ἀνύπαρκτον. ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἡμετέρα φύσις ἐπίκοπος οὖσα καὶ τὸν λόγον ἐπίκηρον ἔχει, οὕτως ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀεὶ ἑστῶσα φύσις, ἀΐδιον ἔχει καὶ ὑφεστῶτα τὸν Λόγον. 35

Εἰ δὴ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁμολογηθείη τὸ ὑφεστάναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀϊδίως, ἀνάγκη πᾶσα ἐν ζωῇ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Λόγου ὁμολογεῖν. οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῶν λίθων ἀψύχως ὑφεστάναι τὸν λόγον εὐαγές ἐστιν οἴεσθαι. ἀλλ' εἰ ὑφέστηκε νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματον ὤν, ζῇ πάντως. εἰ δὲ τοῦ ζῆν κεχώρισται, 5 οὐδὲν ἐν ὑποστάσει πάντως ἐστίν. ἀλλαμὴν ἀσεβὲς ἀπεδείχθη τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ἀνυπόστατον εἶναι· οὐκοῦν συναπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐν ζωῇ τοῦτον θεωρεῖσθαι τὸν Λόγον. ἁπλῶς δὲ τῆς τοῦ Λόγου φύσεως κατὰ τὸ εἰκὸς εἶναι πιστευομένης, καὶ οὐδὲ μίαν διπλόην καὶ σύνθεσιν ἐν ἑαυτῇ δεικνυούσης, οὐκέτ' ἄν τις 10 κατὰ μετουσίαν ζωῆς τὸν Λόγον ἐν ζωῇ θεωροίη. οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἴη συνθέσεως ἡ τοιαύτη ὑπόληψις τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα τῆς ἁπλότητος ὁμολογουμένης, αὐτοζωὴν εἶναι τὸν Λόγον οἴεσθαι, οὐ ζωῆς μετουσίαν. εἰ οὖν ζῇ ὁ Λόγος ὡς ζωὴ ὤν, καὶ προαιρετικὴν πάντως δύναμιν ἔχει, οὐδὲν γὰρ ἀπροαίρετον 15 τῶν ζώντων ἐστι. τὴν δὲ προαίρεσιν ταύτην καὶ δυνατὴν εἶναι κατὰ τὸ ἀκόλουθον, ἐσεβές ἐστι λογίζεσθαι· εἰ γὰρ μή τις τὸ δυνατὸν ὁμολογοίη, τὸ ἀδύνατον πάντως κατασκευάσει. ἀλλαμὴν πόρρω πάντως τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεως ἐστὶ τὸ ἀδύνατον· οὐδὲν γὰρ τῶν ἀπεμφαινόντων περὶ τὴν θείαν θεωρεῖται φύσιν. 20 ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοσαύτην εἶναι ὁμολογεῖν τοῦ Λόγου τὴν δύναμιν, ὅση ἐστὶ καὶ ἡ πρόθεσις, ἵνα μή τις μίξις τῶν ἐναντίων καὶ συνδρομὴ περὶ τὸ ἁπλοῦν θεωροῖτο, ἀδυναμίας τε καὶ δυνάμεως ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θεωρουμένων, εἴπερ τὸ μέν τι δύναιτο, πρὸς δ' ἔτι ἀδυνάτως ἔχει, πάντα δὲ δυναμένην τὴν τοῦ Λόγου προαίρεσιν, 25 πρὸς οὐδὲν τῶν κακῶν τὴν ῥοπὴν ἔχειν. ἀλλοτρία γὰρ τῆς θείας φύσεως ἡ πρὸς κακίαν ὁδμὴ, ἀλλὰ πᾶν ὅτι πέρ ἐστιν ἀγαθὸν, τοῦτο καὶ βούλεσθαι, βουλομένην δὲ πάντως καὶ δύνασθαι, δυναμένην δὲ μὴ ἀνενέργητον εἶναι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀγαθοῦ πρόθεσιν εἰς ἐνέργειαν ἀγαγεῖν. ἀγαθὸν δὲ ὁ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα, 30 σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς θεωρούμενα. τοῦ Λόγου ἄρα ἔργα τὰ πάντα, τοῦ ζῶντος μὲν καὶ ὑφεστῶτος, ὅτι Θεοῦ Λόγος ἐστί. προαιραμένου δὲ ὅτι ζῇ, δυναμένου δὲ πᾶν ὅτι περ ἂν ἕληται. αἱρουμένου δὲ πᾶν εἴτι τῆς κρείττονος σημασίας ἐστίν.

Ἐπεὶ δὲ ὁ Λόγος οὗτος ἕτερος ἔστι παρὰ τὸ οὗ ἐστι Λόγος, τρόπον γάρ τινα τῶν πρός τι λεγομένων καὶ τοῦτο ἐστί. χρὴ γὰρ πάντως τῷ Λόγῳ καὶ τὸν Πατέρα συνυπακούεσθαι. οὐ γὰρ ἂν εἴη Λόγος, μή τινος ὢν Λόγος. εἰ οὖν διακρίνει τῷ σχετικῷ τῆς σημασίας ἡ τῶν ἀκουόντων διάνοια, αὐτόν τε τὸν Λόγον καὶ τὸν ὅθεν 5 ἐστὶν, οὐκέτ' ἂν ἡμῖν κινδυνεύει τὸ μυστήριον ταῖς Ἑλληνικαῖς μαχόμενον ὑπολήψεσι, τοῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων πρεσβεύουσι συνενεχθῆναι. ἀλλ' ἐπίσης ἑκατέρων τὴν ἀτοπίαν ἐκφεύξεται, τόν τε ζῶντα τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ ἐνεργὸν καὶ ποιητικὸν ὁμολογῶν· ὅπερ ὁ Ἰουδαῖος οὐ δέχεται, καὶ τὸ διαφέρειν κατὰ τὴν φύσιν αὐτόν τε 10 τὸν Λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐστίν. ὥσπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαμὲν εἶναι τὸν λόγον, οὔτε δι' ὅλου τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ νῷ, οὔτε παντάπασιν ἕτερον. τῷ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου εἶναι, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐκ ἐκείνῳ ἐστί. τῷ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἄγειν, οὐκέτ' ἂν ἕτερόν τι παρ' ἐκείνων ὑπονοοῖτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἓν ὢν, 15 ἕτερον τῷ ὑποκειμένῳ ἐστὶν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν, διήρηται πρὸς ἐκεῖνον παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει, τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν Θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ τῷ διὰ τῶν αὐτῶν γνωρισμάτων εὑρισκομένῳ. 20

Κυρίλλου Θησαυρικῶν ιθ'. Ἀλλ' εὑρίσκομεν, φησὶν, ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις λέγοντα τὸν Υἱὸν ὡς πρὸς τὸν Πατέρα, "Πάτερ "δόξασόν σου τὸν Υἱὸν," ἀντακούοντα παρ' αὐτοῦ, "καὶ ἐδόξασα "καὶ πάλιν δοξάσω," καὶ πῶς ἂν εἶναι δύναιτο Λόγος τοῦ Πατρὸς κατὰ ἀλήθειαν ὁ Υἱὸς, ὅπου φαίνεται πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος ὁ 25 Πατὴρ, διάλεξις δὲ λόγου χωρὶς, οὐκ ἂν γένοιτο; ἢ τοίνυν αὐτὸς ἑαυτῷ ἔσται διαλεγόμενος ὁ Υἱὸς [ἐστὶν], εἴπερ [a] ὄντως λέγει τί πρὸς αὐτὸν ὁ Πατὴρ, ἕτερος ἐστὶ παρὰ τὸν ἐνδιάθετον καὶ ἐνυπάρχοντα τῷ Θεῷ κατὰ φύσιν λόγον, ὃς καὶ λαλεῖ πρὸς αὐτὸν κατὰ βούλησιν τοῦ Πατρός. 30

Οὐ παύσῃ συκοφαντῶν τὴν ἀσώματον οὐσίαν, Εὐνόμιε, λόγον ἐξ αὐτῆς ἀποτελεῖσθαι πιστεύων τοιοῦτον, ὁποῖος ἂν εἴη καὶ ὁ ἀνθρώπινος, διὰ χειλέων καὶ γλώττης ἀποκτυπούμενος, καὶ τὴν

[a] Leg. ἢ εἴπερ.

τοῦ πέλας προσράσσων ἀκοήν; ἵνα δὴ καὶ γένοιτο σαφὴς τοῦ λαλοῦντος ἡ βούλησις. εἰ γὰρ ἐθελήσαις ἀποσώζειν τῇ ἀσωμάτῳ φύσει τὸν αὐτῇ κατάλληλον λόγον, οὐ τοιαύτην εἶναι νομιεῖς τοῦ Πατρὸς τὴν φωνὴν ὡς εἰς ἀκοὴν φέρεσθαι σωματικήν. οὐ γὰρ μόνος ὁ Κύριος ἠκροάσατο τοῦ Πατρὸς λέγοντος "καὶ ἐδόξασα καὶ 5 "πάλιν δοξάσω," ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ συνόντες αὐτῷ. διδάσκων δὲ σοφῶς ὁ Χριστὸς, ὅτι κυρίως καὶ φυσικῶς οὐκ ἐκείνη τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ φωνὴ, ἀλλά τις κτύπος φωνῇ προσεοικὼς, ἐξήγγειλε τοῦ Πατρὸς τὴν ἐφ' Υἱῷ βούλησιν, καὶ ὅτι περ εἴη τίμιος παρ' αὐτῷ, λέγει πρὸς τοὺς ἀκροωμένους, "οὐ δι' ἐμὲ ἡ φωνὴ αὕτη γέγονεν, 10 "ἀλλὰ δι' ὑμᾶς." πρόσχες, οὐκ εἶπε λελάληκεν ὁ πατὴρ, ἢ ἐβόησεν, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, ἀλλὰ "δι' ὑμᾶς γέγονεν ἡ φωνή," οὓς ἀμήχανον ἦν ἀνθρώπους ὄντας ἑτέρως δύνασθαι μαθεῖν τοῦ Πατρὸς τὴν βούλησιν, εἰ μὴ ἀνθρωπεία πρὸς αὐτοὺς ἐγένετο φωνὴ, διά τινος θείας ἐνεργείας. τί τοίνυν μάτην τὰ οἰκονομικῶς γεγο- 15 νότα δι' ἡμᾶς ἀναφέρεις ἐπὶ τὴν ἀσώματον οὐσίαν, τὰ τῇ γενητῇ πρέποντα ῥιψοκινδύνως καὶ ἐπὶ τὴν ἀγένητον ἀνατιθείς;

Εἰ δὲ καὶ διὰ ταύτην ὑπειλήφασι τὴν αἰτίαν οἱ Χριστομάχοι, μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, ἐπεὶ μήτε ὁ Πατὴρ Λόγος ἐστι, μήτε ὁ Λόγος Πατὴρ, καὶ τὴν ἑνότητα τῆς φύσεως, 20 τῷ διαφόρῳ τῶν ὀνομάτων διατέμνειν δύνασθαι πεπιστεύκασι, λεγέτωσαν ἡμῖν πῶς ὁ προπάτωρ Ἀδὰμ ὁμοούσιος ἔσται πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ γεγονότα, οὔτε αὐτὸς Ἄβελ εἶναι δυνάμενος, οὔτε μὴν τοῦ Ἄβελ ἐσομένου ποτὲ Ἀδάμ· ἀλλ' οὐκ ἐκβάλλει τῆς οὐσίας τὴν ταυτότητα ἡ τῶν ὀνομάτων διαφορά. εἰ δὲ πάλιν καθ' ὑμᾶς 25 ἕτερός ἐστιν ὁ ἐνυπάρχων τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν Θεὸς Λόγος, παρὰ τὸν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς σημαινόμενον, καὶ κεῖται μέν τις ἐν Πατρὶ κεκρυμμένος καὶ ἐνδιάθετος, ἕτερος δέ τις ἐστὶν ἐξαγγελτικὸς τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ὃν καὶ Ἰωάννης Θεὸν Λόγον εἶναι φησὶν, πῶς ἔτι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθε- 30 τον σωθήσεται, εἴπερ ἀναγκαίως ὁ κεκρυμμένον τι καὶ ἐμφανὲς ἔχων, ἁπλοῦς οὐκ ἂν εἴη, σύνθετος δὲ μᾶλλον καὶ ἐκ δύο συγκείμενος; ἔστι δὲ ἁπλοῦς κατὰ φύσιν ὁ Θεὸς, καὶ οὐδὲν αὐτῷ σύνθετον. εἷς ἄρα Λόγος ἐν αὐτῷ φυσικός τε καὶ ἐνδιάθετος ὁ Υἱός. καὶ πῶς ἂν δύναιτό φησιν Λόγος εἶναι τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, εἴπερ 35

ὁ μὲν Λόγος ῥήματός ἐστιν ἀργὴ προφορὰ, ὁ δὲ υἱὸς ζῶον ἐστί; σκανδαλίζῃ μάτην οὐκ ἀναβαίνων τὰ ἀνθρώπινα. ἢ οὐκ οἶσθα ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς ὀνόμασι τὸ θεῖον ἀποκαλεῖται· πάντα δὲ ἑτέρως ἐστὶν ἢ καθάπερ ἡμεῖς; οὐ γὰρ ἐπειδή περ ὁ τοῦ ἀνθρώπου Λόγος ἀνυπόστατος, καὶ γλώττης ἐξήχημα πρὸς ἀέρα πεμπόμενον. διὰ 5 τοῦτο καὶ ὁ θεῖος ὡσαύτως ἕξει λόγος, ἀλλὰ ζῶν ἐκ ζῶντος, καὶ ὑφεστηκὼς ἐξ ὑφεστηκότος ἐστίν. εἰ δὲ Λόγος ἐκλήθη, κατὰ τὴν σὴν δυσφημίαν, οὐχ ὅτι κατὰ φύσιν τοῦτο ἐστὶν ἐκ Πατρὸς προελθὼν, καὶ τῆς τοῦ τεκόντος οὐσίας ἐμφαντικὸς, ἀλλ' ὅτι τὸν παρὰ Πατρὸς ἀκούσας λόγον, ἐξαγγέλλει τοῦτον εἰς ἡμᾶς, τήρει 10 καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις τὴν ἴσην ἀκολουθίαν, ἵνα καὶ μειζόνως ἀσχημονήσῃς. εἰ γὰρ λόγος ἐστὶν ὅτι λόγον ἀκήκοεν, ἀναγκαίως εἰπεῖν ὅτι καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός ἐστιν, ὡς δικαιοσύνης καὶ ἁγιασμοῦ μέτοχος, καὶ οὐ κατὰ φύσιν ταῦτα ὑπάρχων· τὰ δὲ μὴ κατὰ φύσιν, ῥαδίως ἀποσυμβήσεται, καὶ ποτὲ δικαιοσύνης καὶ 15 ἁγιασμοῦ ἔρημος καθ' ὑμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος φανεῖται. εἰ οὖν διὰ τοῦτο κεκλῆσθαι φησὶν ἑαυτὸν λόγον, ἐπειδή περ ἀκούσας παρὰ τοῦ Πατρὸς τοῦτον εἰς ἡμᾶς ἐξήγγειλεν, οὐκέτι Λόγος ἐστὶν, ἀλλὰ λόγου μέτοχος. οὐκοῦν μηδὲ Λόγος ὀνομαζέσθω, ἢ εἰ Λόγος, μὴ μέτοχος λόγου. 20

Ἀθανασίου. Ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις ἐρρῶσθαι φράσαντες, φαμὲν ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ Υἱὸς Λόγος ἐν καρδίᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ Λόγος ζῶν, ἀπὸ ζῶντος Θεοῦ ἐκλάμψας, ἀνάρχως τῷ Πατρὶ συνὼν, ὡς μηδέποτε μόνον ἐπινοεῖσθαι τὸν Πατέρα. περὶ τούτου καὶ Παῦλος φησὶ, "ζῶν γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος καὶ ἐνεργής." ἵνα δὲ μὴ λόγον 25 ἀκούσαντες, μηδὲν φοβερὸν ὑποπτεύσωσιν, ἐπεξηγεῖται τὸ εἰρημένον, τῶν παρ' ἡμῖν δεηθεὶς ὑποδειγμάτων· ἐπάγει γοῦν, "καὶ "τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διικνούμενος "ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, "καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας." 30

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα φοβερόν τι ἠνίξατο, ἢ ὅτι τὸ πνεῦμα διαιρεῖ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ὅπέρ ἐστιν ἡ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἀπειλουμένη διχοτομία, ἡ τελεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐγκατάλειψις· οὗ γενομένου λοιπὸν πάντα ἕψεται τὰ χαλεπά. ἢ ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν ἀσωμάτων διϊκνεῖται, οὐ καθὼς ἡ μάχαιρα μόνον τῶν σωμάτων. 35

δείκνυσιν ἐνταῦθα ὅτι καὶ ψυχὴ κολάζεται, καὶ ὅτι τὰ ἐνδότατα διερευνᾶται, ὅλον δι' ὅλου διϊκνουμένη τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα μὴ τὰ τῆς ψυχῆς ἀκούσαντες ῥαθυμήσωσι, προστίθησι καὶ τὰ τοῦ σώματος. τότε γὰρ οὕτω γίνεται, καθάπερ τίς βασιλεὺς ἄρχοντας ἁμαρτῶντας μεγάλα πρότερον ἀπογυμνοῖ οἷον τῆς στρατείας, καὶ 5 *τὴν ζώνην ἀφελόμενος καὶ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸν κήρυκα τότε κολάζει, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ Πνεύματος ἡ μάχαιρα ἐργάζεται. εἰπὼν δὲ "κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας," μάλιστα αὐτοὺς ἐφόβησε. μὴ γὰρ εἰ ἔτι, φησὶν, ἐν τῇ πίστει ἑστήκατε, μὴ μετὰ πληροφορίας δὲ θαρρεῖτε, αὐτὸς τὰ ἐγκάρδια κρίνει, ἐκεῖ γὰρ δια-* 10 *βαίνει καὶ κολάζων καὶ ἐξετάζων.*

13 Καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς ἐνώπιον αὐτοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ. *Τί λέγω περὶ ἀνθρώπων φησὶν, κἂν γὰρ Ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν Ἀρχαγγέλους, κἂν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ, κἂν οἱανδήποτε κτίσιν, πάντα ἐκκεκάλυπται τῷ ὀφθαλμῷ ἐκείνῳ,* 15 *πάντα δῆλα ἐστὶ καὶ φανερά.*

Θεοδωρίτου. *Οὐδέν ἐστι τὸ λαθεῖν αὐτὸν δυνατὸν τὸν ἀδέκαστον δικαστὴν, πάντα δὲ ἀκριβῶς ἐπίσταται καὶ αὐτῶν τῶν λογισμῶν τὰ κινήματα. οἶδε τὰ ἐν τῷ σκότει γινόμενα. οἶδε τὰ κρύβδην τολμώμενα. οὐ λέληθεν αὐτὸν τὰ πονηρὰ βουλεύματα* 20 *τῆς ψυχῆς· ἀσώματος γὰρ ὢν, μέσος καὶ ψιθυρισμῶν καὶ βλεμμάτων καὶ νοημάτων ἕστηκεν.*

Πάντα δὲ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος.

Χρυσοστόμου. *Τὸ τετραχηλισμένα εἴρηται ἀπὸ μεταφορᾶς* 25 *τῶν δερμάτων τῶν ἀπὸ τῶν ἱερείων ἐξελκομένων. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα ἐπειδάν τις σφάξας ἀπὸ τῆς σαρκὸς παρελκύσει τὸ δέρμα, πάντα τὰ ἔνδον ἀποκαλύπτει, καὶ δῆλα ποιεῖ τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς, οὕτω καὶ τῷ Θεῷ δῆλα πρόκειται πάντα. "πρὸς ὅν," φησιν, "ἡμῖν ὁ λόγος," τουτέστιν ᾧ μέλλομεν δοῦναι εὐθύνας τῶν πεπραγμένων·* 30 *ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει ἐκείνη, ὅταν ὁ ζῶν τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς μέσον ἄγων, καὶ τοῖς λάθρα γινομένοις παρὼν, πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα πρὸ τῶν ἁπάντων ὀφθαλμῶν θῇ. σὺ δέ μοι θέα πῶς ἀεὶ τῶν σωματικῶν εἰκόνων δεῖται,*

ὅπερ ἦν τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων. ὅτι γὰρ ἀσθενεῖς ἦσαν, ἐδήλωσεν εἰπὼν νωθροὺς αὐτοὺς εἶναι, καὶ χρείαν ἔχοντας γάλακτος οὐ στερεᾶς τροφῆς.

Ἰσιδώρου. Διὰ τοῦτο τὸ γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα εἴρηται, ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἱερείων τῶν εἰς θυσίαν προσαγομένων. ὥσπερ 5 γὰρ ἐκεῖνα τῶν δορῶν ἀφαιρούμενα, πάσης τῆς φαινομένης ἀπογυμνοῦνται περιβολῆς, καὶ τῶν κεκρυμμένων ἔνδοθεν ἐπιδείκνυνται τὴν διάθεσιν, καὶ τραχηλίζεται εἰς ἔρευναν παντὸς ὀστέου καὶ μέλους πρὸς τὸ πάντα ἐκκαθαρθῆναι διὰ τὴν τοῦ αἵματος τῷ προσάγοντι καθαρότητα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης τοῦ Κυρίου 10 ἡμέρας ἡ τῶν ἀδήλων καὶ ἀφανῶν πράξεων ἀνακάλυψις, ἀναγνώσει καὶ τραχηλισμῷ εἰκυῖα φανήσεται, οὐδενὸς λαθεῖν δυναμένου, ἀλλὰ πάντων εἰς τοὐμφανὲς ἀγομένων.

Θεοδωρίτου. Γυμνὰ γὰρ αὐτῷ καὶ τὰ κεκρυμμένα. τὸ δὲ τετραχηλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἐκ μεταφορᾶς τέθεικε τῶν 15 θυομένων ζώων, ἃ παντελῶς ἄφωνα κεῖται, τῆς σφαγῆς τὴν ζωὴν ἀφελομένης, καὶ μετὰ τῆς ζωῆς τὴν φωνὴν, οὕτω φησὶ καὶ ἡμεῖς κρινόμενοι θεώμεθα μὲν ἅπαντα, δυσσεβῶς παρ᾽ ἡμῶν ἢ παρανόμως γεγενημένα, σιγῶντες δὲ τῆς τιμωρίας δεχόμεθα τὴν ψῆφον, ἅτε δὴ τὸ δίκαιον αὐτῆς ἐπιστάμενοι. 20

Κυρίλλου Θησαυρικῶν λβ΄. Ἐνταῦθα μέν τοι πάλιν ἔξεστιν ὁρᾷν τὰ τοῦ Πατρὸς ἴδια φέροντα τὸν Υἱὸν, καὶ τοιούτοις ἐπαγλαϊζόμενον ἀγαθοῖς οἷς περ ἂν φαίνοιτο καὶ ὁ γεννήσας αὐτόν. τοῦ Θεοῦ τοιγαροῦν καὶ Πατρὸς πάντα φέροντος ἑτοίμως, καὶ πᾶσιν ἀκωλύτως ἐνατενίζοντος, εἰδότος τε ἔτι καρδίας καὶ νεφροὺς, 25 καὶ διὰ τοῦτο λέγοντος ποτὲ μὲν, "τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν;" ποτὲ δὲ "Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόρρωθεν. "μὴ ἀπ᾽ ἐμοῦ κρυβήσεταί τι;" τοῦτο προσεῖναι καὶ τῷ Υἱῷ δι᾽ ὧν ἔφησεν ὁ Παῦλος ἐπιμαρτυρεῖ. εἶτα ζῶντος τοῦ Πατρὸς διὰ τὸ εἶναι ζωὴν ζῶντα καὶ τὸν λόγον ἀποκαλεῖ, διὰ τὸ εἶναι καὶ αὐτὸν 30 κατὰ φύσιν ζωήν. πάντων οὖν ὅσα πρόσεστι τῷ Πατρὶ κατὰ φύσιν, καὶ ἐν Υἱῷ κειμένων φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς, τίς ποίημα λέγων αὐτὸν, οὐκ ἂν εἴη τοῖς ἀφύκτοις τῆς δυσφημίας ἐγκλήμασιν ἔνοχος; πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἴη ἀλλήλοις ὁμοφυῆ τὰ τῆς αὐτῆς ὄντα φύσεώς τε καὶ οὐσιώδους ἐνεργείας; ὅρα δὲ ὅτι τῶν πάντων 35

αὐτὸν ὁ Παῦλος διαστέλλων τρανότατα λέγει, ὅτι πάντα τετραχήλισται τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ. εἰ τοίνυν πάντων ἐστὶ ποιητὴς, καὶ πάντα ἐνώπιον αὐτοῦ τετραχήλισται, οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων εἷς ποιητής; καὶ ᾧ τὰ πάντα γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα ἐστὶν, οὐκ ἂν εὐλόγως νοοῖτο εἷς ὑπάρχειν τῶν τετραχηλισμένων. ἐν γὰρ 5 τῷ λέγειν τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφεῖκεν ἐκτός. καὶ εἰ ἐν μόνοις τοῖς κτίσμασι πληροῦται τὰ πάντα, ἕτερος ἂν εἴη παρ' αὐτὰ ὁ μὴ ἐν αὐτοῖς ἀριθμούμενος. οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος τοῦ πάντα νοεῖ τὴν δύναμιν. ἑρμηνεύων γὰρ τὸ "πάντα ὑπέταξας ὑπὸ τοὺς "πόδας αὐτοῦ," ἐπιφέρει σοφῶς, "ἐν δὲ τῷ λέγειν τὰ πάντα, 10 "οὐδὲν ἀφῆκεν αὐτῷ ἀνυπότακτον." εἰ τοίνυν τὸ πάντα τῶν ὅλων ἐστὶ περιεκτικὸν, τὰ πάντα δὲ τῷ Υἱῷ τετραχήλισται, οὐκ ἂν εἴη τῶν πάντων εἷς, ἀλλ' ἕτερος παρ' αὐτά.

Κυρίλλου. Τό γε μὴν "διϊκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς "καὶ πνεύματος," ἔστι καὶ οὕτως νοῆσαι, ὅτι τὸ παρὰ Θεοῦ 15 κήρυγμα διαιρεῖ καὶ μερίζει τὰ τῆς ψυχῆς μέρη, δεκτικὴν ποιοῦν καὶ χωρητικὴν τῶν ἀκουομένων.

14 Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας. 20

Θεοδωρίτου. Ἐν μὲν τοῖς πρόσθεν εἰρημένοις μᾶλλον δὲ ἑρμηνευμένοις, τῶν καταπαύσεων τὴν σύγκρισιν ἐποιήσατο, καὶ ἔδειξε τὴν ἡμῖν ἐπηγγελμένην ἀμείνω τοῖς Ἰουδαίοις ὑπεσχημένης. ἐκείνοις γὰρ, τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὑπέσχετο, ἡμῖν δὲ τὸν οὐρανόν. ἐντεῦθεν δὲ λοιπὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ποιεῖται τὴν 25 παρεξέτασιν, καὶ δείκνυσι πολλῷ μείζονά τε καὶ κρείττονα τῆς Λευϊτικῆς τὴν κατὰ τάξιν Μελχισεδέκ· τῷ παραινετικῷ δὲ πάλιν σχήματι κεχρημένος ποιεῖται τὴν σύγκρισιν, ἵνα μὴ δόξῃ τοῖς ἔτι τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἀσπαζομένοις τῷ νόμῳ πολεμεῖν, ἀλλ' οὐ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορεῖν. 30

Ἀρχιερέα δὲ τὸν Κύριον Ἰησοῦν προσηγόρευσεν ὡς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν προσενηνοχότα θυσίαν, καὶ ἄραντα τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν. τούτου δὴ χάριν καὶ ἀμνὸς ὠνομάσθη. "ἴδε" γάρ φησιν, "ὁ "ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου." δῆλον δὲ

καὶ τοῖς ἄγαν φιλονείκοις, ὡς ἀνθρώπεια τὰ ὀνόματα. εἰ δὲ τῆς θεότητος ταῦτα τινὲς ὑπειλήφασι, καλείτωσαν αὐτὴν καὶ κατάραν, καὶ δούλου μορφὴν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. εἰ δὲ οὐδὲν τούτων τῆς θείας φύσεως ἴδιον, λείπεται νοεῖν ταῦτα τῆς οἰκονομίας ὀνόματα. ὥσπερ γὰρ ἄνθρωπος λέγεται γεγενῆσθαι φύσιν ἀνθρωπείαν ἀνειληφὼς, 5 οὕτως ἀρχιερεὺς ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος κέκληται. τοῦτο δὲ καὶ τὰ ἀποστολικὰ ἡμᾶς διδάσκει ῥητά· δείκνυσι γὰρ αὐτὸν τοὺς οὐρανοὺς διεληλυθότα. ἡ δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ θεότης, ἀπερίγραφον ἔχει τὴν φύσιν, πανταχοῦ πάρεστι καὶ τοῖς πᾶσι παρίσταται. τοῦτο καὶ αὐτὸς ἡμᾶς ὁ δεσπότης ἐδίδαξεν. "οὐδεὶς γάρ," 10 φησιν, "ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ "καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ." κάτω γὰρ ὢν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις διαλεγομένος, ἔλεγεν εἶναι καὶ ἄνω. χρὴ τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι τίνα μὲν τῆς θεολογίας, τίνα δὲ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα. ὁ μέν τοι θεῖος Ἀπόστολος ὑποδείξας ἡμῖν τὸν μέγαν 15 τοῦτον ἀρχιερέα, πρῶτον εἰς τὴν ἀληθινὴν εἰσεληλυθότα κατάπαυσιν, καὶ τῶν οὐρανῶν γεγενημένον ὑπέρτερον, τὴν ὁμολογίαν κατέχειν παρεγγυᾷ. ὁμολογίαν δὲ ἡμῶν τὴν πίστιν ὠνόμασεν. ὁμολογοῦμεν γὰρ πιστεύειν οὐ μόνον εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, 20 καὶ εἰς οὐρανῶν βασιλείαν.

Χρυσοστόμου. Ὅρα δὲ ὅτι οὐ τὸ πᾶν τῷ ἱερεῖ δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ, λέγω δὴ τὴν ὁμολογίαν. ποίαν δὴ ταύτην; ὅτι ἀνάστασις ἐστὶν, ὅτι ἀνταπόδοσις, ὅτι μυρία ἀγαθὰ, ὅτι ὁ Χριστὸς Θεός ἐστιν, ὅτι ἡ πίστις ὀρθὴ, ταῦτα ὁμολογήσωμεν, 25 ταῦτα κατέχωμεν. ὅτι γὰρ ταῦτα ἀληθῆ, δῆλον ἐκ τοῦ τὸν ἀρχιερέα ἔνδον εἶναι· εἰ καὶ μὴ πάρεστι τὰ πράγματα, ἀλλ' ἡμεῖς ὁμολογήσωμεν, εἰ ἄρτι παρῆν, ψεῦδος ἦν, ὥστε καὶ τοῦτο ἀληθὲς, τὸ ὑπερτίθεσθαι. καὶ γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν μέγας, "Μωσῆς μὲν "γάρ" φησιν, "οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν, αὐτὸς δὲ 30 "εἰσῆλθε." καὶ πῶς τοῦτο οὐδαμοῦ τέθεικεν; ἵνα μὴ δόξωσιν ἀπολογίαν εὑρίσκειν. συμπεριέλαβε δὲ αὐτὸ, καὶ ἵνα μὴ δόξῃ κατηγορεῖν τοῦ ἀνδρὸς, φανερῶς αὐτὸ οὐκ εἶπεν. εἰ γὰρ οὐδενὸς τούτων λεχθέντος ταῦτα προέφερον λέγοντες, κατὰ Μωσέως καὶ κατὰ τοῦ νόμου οὗτος εἴρηκε, πολλῷ μᾶλλον εἰ εἶπεν οὐκ ἔστι Παλαιστίνη, 35

ἀλλ᾽ οὐρανὸς, μεῖζον ἂν τοῦτον εἶπον. ὅρα δὲ τὴν ἀκολουθίαν. ἐπειδὴ εἶπεν ἄνωθεν, "παρακαλεῖτε ἀλλήλους," ὥς τινος εἰπόντος. τί οὖν ποιήσομεν ἵνα μὴ πέσωμεν, μηδὲ ὀλιγοψυχήσωμεν; ἱκανὰ μὲν κακεῖνα παιδεῦσαι φησὶν, ἔχομεν δὲ καὶ ἀρχιερέα μέγαν ὃς διῆλθε τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τὸν πατρικὸν θρόνον. τοιγαροῦν καὶ ἡμᾶς ἰσχύει εἰσαγαγεῖν, ἀλλ᾽ οὐχ ὥσπερ Μωϋσῆς, οὔτε αὐτὸς ἴσχυσεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, οὔτε τὸν λαὸν εἰσήγαγεν. ἐπειδὴ μέν τοι εἶπεν, "οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανὴς "ἐνώπιον αὐτοῦ," τὴν θεότητα αἰνιττόμενος, πάλιν ἐπειδὴ τῆς σαρκὸς ἐπελάβετο, συγκαταβατικώτερον διαλέγεται, καὶ ἀρχιερέα καλεῖ τὸν Κύριον, καὶ μείζονα δείκνυσι τὴν κηδεμονίαν, καὶ ὅτι ὥσπερ οἰκείων προΐσταται, καὶ οὐ θέλει αὐτοὺς ἐκπεσεῖν· διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν,

13 *Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ᾽ ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας.*

Χρυσοστόμου. *Τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ὅτι ἐν ᾧ πέπονθεν "αὐτὸς πειρασθεὶς δύναται τοῖς πειραζομένοις, βοηθῆσαι." τὸ αὐτὸ κἀνταῦθα ποιεῖ. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ἦλθε, φησὶν, ὁδὸν ἣν καὶ ἡμεῖς νῦν, μᾶλλον δὲ καὶ τραχυτέραν, πάντων γὰρ ἔλαβε τῶν ἀνθρωπίνων πεῖραν. οὐκ ἔστιν ἀγνοῶν τὰ ἡμέτερα, ὡς πολλοὶ τῶν ἀρχιερέων, οἳ τοὺς ἐν θλίψεσιν οὐκ ἴσασιν, οὐδὲ ὅτι ποτέ ἐστι θλίψις. ἐπὶ γὰρ ἀνθρώπων ἀδύνατον εἰδέναι τὴν κάκωσιν τοῦ κακουμένου, τὸν μὴ πεῖραν λαβόντα, καὶ διὰ τῶν αἰσθητῶν ἐλθόντα. ὁ δὲ ἡμέτερος ἀρχιερεὺς, διὰ τοῦτο πρῶτον πάντα ὑπέστη, καὶ τότε ἀνέβη, ἵνα δύνηται συμπαθεῖν.*

Θεοδωρίτου. *Ἀλλὰ τί βούλεται ταῦτα τῷ Ἀποστόλῳ; πολλὰς κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν οἱ πεπιστευκότες ἐδέχοντο πειρασμῶν τρικυμίας. ψυχαγωγεῖ τοίνυν αὐτοὺς διδάσκων ὡς ὁ ἡμέτερος ἀρχιερεὺς, οὐ μόνον ὡς Θεὸς οἶδε τῆς ἡμετέρας φύσεως τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος, πεῖραν τῶν ἡμετέρων ἔλαβε παθημάτων, μόνης τῆς ἁμαρτίας διαμείνας ἀμύητος. ταύτην δέ φησιν ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν ἐπιστάμενος, καὶ τὴν ἁρμόττουσαν ὀρέγει βοήθειαν, καὶ δικάζων ἡμῖν πρὸς τὴν ἀσθένειαν ἐξοίσει τὴν ψῆφον.*

Χρυσοστόμου. Πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, ὅρα πῶς καὶ ἄνω τὸ παραπλησίως τέθεικεν, εἰπὼν "παραπλησίως "μετέσχε τῶν αὐτῶν," καὶ ἐνταῦθα τὸ καθ' ὁμοιότητα, τουτέστιν ἐδιώχθη, ἐνεπτύσθη, ἐσκώφθη, ἀπηλάθη, τὸ τέλος ἐσταυρώθη. προσθεὶς δὲ ὅτι χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἄλλο αἰνίττεται, ἐν θλίψεσιν 5 ὄντα διενεγκεῖν. ὥστε καὶ ὅταν λέγῃ "ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς," οὐ τοῦτο φησὶν ὅτι ὁμοίωμα εἶχε σαρκὸς, ἀλλ' ὅτι σάρκα ἀνέλαβε. διατί οὖν εἶπεν "ἐν ὁμοιώματι;" ὅτι περὶ ἁμαρτωλοῦ σαρκὸς ἔλεγεν. ὁμοία γὰρ ἦν τῇ σαρκὶ τῇ ἡμετέρᾳ. τῇ μὲν γὰρ φύσει, ἡ αὐτὴ ἦν ἡμῖν· τῇ δὲ ἁμαρτίᾳ οὐκέτι ἡ αὐτή. 10

Κυρίλλου. Εἰ καὶ μὴ γέγονεν ἄνθρωπος, φησὶν, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἤδη μὲν καὶ οὕτω τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ὡς δημιουργός. αὐτὸς γὰρ ἔγνω τὸ πλάσμα ἡμῶν. ἐπειδὴ δὲ τὴν ἡμῶν ἠμπέσχετο σάρκα, πεπείραται κατὰ πάντα, καὶ οὐ δήπου φαμὲν ὡς ἠγνοηκὼς, ἀλλ' ὅτι τῇ γνώσει τῇ θεοπρεπεῖ προϋποκειμένῃ, καὶ τὸ διὰ πεί- 15 ρας αὐτῆς συνέβη μαθεῖν. γέγονε δὲ συμπαθὴς οὐκ ἀπό γε τοῦ πεπειρᾶσθαι. πόθεν δέ; ἦν γὰρ ἐλεήμων φύσει καὶ ἔστιν ὡς Θεός. ἐπειδὴ δὲ μετὰ τοῦ εἶναι ὅ ἐστι καὶ γέγονε καθ' ἡμᾶς ἀνθρωποπρεπῶς, καὶ ταῦτα λέγεται περὶ αὐτοῦ.

Ἀθανασίου περὶ τῆς σωτηριώδους ἐπιφανείας. Πάντα 20 γὰρ ἔλαβεν ἐκ παρθένου ὅσα ἀρχῆθεν ὁ Θεὸς εἰς σύστασιν ἔπλασεν ἀνθρώπου, καὶ ἐποίησε χωρὶς ἁμαρτίας, οὐ τῆς θεότητος μεταποίησιν ἐνδειξάμενος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος καινοποίησιν ἐργασάμενος, οὐχὶ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν ὄντως, κατὰ τοὺς περὶ Ἀπολινάριον, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ μονογενοῦς εὐδοκήσαντος τῷ πληρώ- 25 ματι τῆς θεότητος αὐτοῦ, τὴν τοῦ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου καὶ ποίησιν καινὴν ἐκ μήτρας παρθένου ἀναστήσασθαι ἑαυτῷ φυσικῇ γεννήσει καὶ ἀλύτῳ ἑνώσει, ἵνα τὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωτήριον πραγματείαν ποιήσηται, τῷ πάθει καὶ θανάτῳ καὶ ἀναστάσει ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων κατεργαζόμενος· ἀλλὰ λέγετε ὅτι εἰ 30 πάντα ἔλαβε, πάντως δήπου καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν. ἀδύνατον δέ ἐστιν ἐν λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἁμαρτίαν μὴ εἶναι. καὶ πῶς ἐστὶ χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός; εἴπατε τοίνυν εἰ τῶν ἁμαρτητικῶν λογισμῶν δημιουργὸς ὁ Θεὸς, προσακτέον τῷ Θεῷ τὴν ἰδίαν δημιουργίαν. ἦλθε γὰρ προσαγαγέσθαι τὴν ἰδίαν 35

ποίησιν· ἀλλ' ἄδικος ἔσται πάλιν ἡ κρίσις καταδικάζουσα τὸν ἁμαρτήσαντα. εἰ γὰρ ἁμαρτητικοὺς λογισμοὺς ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς, πῶς καταδικάζει τὸν ἁμαρτήσαντα; καὶ πῶς οἷόν τε παρὰ Θεοῦ τοιαύτην κρίσιν γενέσθαι; εἰ δὲ καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπέκειτο τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς, πρὶν ἢ παρακοῦσαι τῆς τοῦ Θεοῦ ἐντολῆς, 5 πῶς οὐκ ἐγίνωσκε καλὸν καὶ πονηρόν; λογικὸς μὲν ὢν τῇ φύσει, ἐλεύθερος δὲ τῶν λογισμῶν, πεῖραν κακοῦ οὐκ εἰδὼς, μόνον δὲ τὸ καλὸν γινώσκων, καὶ ὥσπερ τίς μονότροπος ὢν, παρακούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὑποπέπτωκε τοῖς ἁμαρτητικοῖς λογισμοῖς, οὐ τοῦ Θεοῦ δημιουργήσαντος τοὺς αἰχμαλωτίζοντας λογισμοὺς, 10 ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης ἐπισπείραντος.

Γρηγορίου Νύσσης κατ' Εὐνομίου λόγ. β'. Διὰ τοῦτο μετέσχε τῆς φύσεως ἡμῶν ὁ μονογενὴς, κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα: καθ' ὁμοιότητα δὲ τῷ μετὰ ψυχῆς καὶ σώματος ἀναλαβεῖν ὅλον τὸν ἄνθρωπον. 15

16 **Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν.**

Χρυσοστόμου. Θρόνον χάριτος τίνα φησί; τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν, περὶ οὗ φησὶν "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου 20 "ἐκ δεξιῶν μου." ἵνα γὰρ μὴ ἀκούων ἀρχιερέα, νομίσῃς ἑστάναι αὐτὸν, εὐθέως ἐπὶ τὸν θρόνον ἄγει. ὁ δὲ ἱερεὺς οὐ κάθηται, ἀλλ' ἕστηκεν. ὁρᾷς ὅτι τὸ γενέσθαι ἀρχιερέα, οὐ φύσεώς ἐστιν, ἀλλὰ χάριτος καὶ συγκαταβάσεως καὶ κενώσεως.

Θεοδωρίτου. Τάχα δὲ ἐπεὶ ὡς Θεὸς ὁ δεσπότης Χριστὸς, 25 φυσικὴν ἔχει τὴν βασιλείαν καὶ αἰώνιον τὸν θρόνον, "ὁ θρόνος "σου," γάρ φησιν, "ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος," ὡς δὲ ἄνθρωπος καὶ ἀρχιερεὺς καὶ Ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ἀκούει "κάθου ἐκ δεξιῶν μου," τοῦτον χάριτος κέκληκε θρόνον ὁ θεῖος Ἀπόστολος. οἶμαι δὲ αὐτὸν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν αἰνίτ- 30 τεσθαι, ᾗ κεχρημένος δικάσει. τοῦτο γὰρ προστέθεικεν, "ἵνα λά- "βωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν." κατὰ γὰρ τὸν παρόντα προσιόντες βίον, καὶ τὴν ἀκραιφνῆ καὶ εἰλικρινῆ

πίστιν ἐπιδεικνύμενοι, ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ τῆς φιλανθρωπίας τευξόμεθα.

Χρυσοστόμου. Τί δέ ἐστι "προσερχώμεθα μετὰ παρρησίας;" ὅτι ἀναμάρτητον ἔχομεν ἀρχιερέα καταγωνιζόμενον τὴν οἰκουμένην. "θαρσεῖτε," γάρ φησιν, "ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον." τὸ γὰρ 5 πάντα μὲν παθεῖν, καθαρὸν δὲ εἶναι ἁμαρτημάτων, τοῦτό ἐστιν. εἰ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ ἁμαρτίας ἐσμέν φησιν, ἀλλ' αὐτὸς ἀναμάρτητος. πῶς προσερχώμεθα μετὰ παρρησίας; ὅτι θρόνος χάριτος, οὐ θρόνος κρίσεως νῦν. διὰ τοῦ μετὰ παρρησίας, ἵνα λάβωμεν ἔλεον οἷον ζητοῦμεν· φιλοτιμία γὰρ τὸ πρᾶγμα ἐστὶ, δωρεὰ βασιλική· ἢ τὸ 10 μετὰ παρρησίας, ἀντὶ τοῦ μηδὲν ἔχοντος συνειδὸς πονηρόν, τουτέστι μὴ διστάζοντες, οὐ γὰρ δύναται μετὰ παρρησίας ὁ τοιοῦτος προσελθεῖν. "καὶ χάριν εὕρωμεν εἰς εὔκαιρον βοήθειαν." ἂν νῦν προσέλθῃς φησὶ, λήψῃ καὶ χάριν καὶ ἔλεον, εὐκαίρως γὰρ προσέρχῃ· ἂν δὲ τότε προσέλθῃς, οὐκέτι· ἄκαιρος γὰρ τότε ἡ πρόσοδος. 15 οὐ γάρ ἐστι τότε θρόνος χάριτος, ἀλλὰ κρίσεως· ἕως τότε κάθηται χαριζόμενος, ὅταν δὲ ἡ συντέλεια ἐπιστῇ, τότε ἐγείρεται εἰς κρίσιν. "ἀνάστα," γάρ φησιν, "ὁ Θεὸς κρίνων τὴν γῆν." διὰ τοῦτο λέγει, "καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σου, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοή-"θησά σοι." ἐπεὶ καὶ νῦν τὸ μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας 20 εὑρίσκειν μετάνοιαν, χάριτος ἐστιν.

Θεοδωρίτου. Εἶτα τῆς ἱερωσύνης τὴν αἰτίαν διδάσκει, καὶ τίνος ἕνεκεν ταύτης ἀξιοῦνται τινὲς, καὶ τί ποιεῖν προσήκει τὸν ἀρχιερέα, ὅθεν ἐπάγει,

1 Πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ 25 ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, ἵνα προσφέρῃ 2 δῶρα τε καὶ θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς 3 περίκειται ἀσθένειαν· καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει, καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ, οὕτως καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφέρειν ὑπὲρ 30 ἁμαρτιῶν.

Εἶπεν ἄνω ὅτι "οὐκ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι "ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, ἀλλὰ πεπειραμένον κατὰ πάντα καθ' ὁμοιό-

" τητα χωρὶς ἁμαρτίας." ἀναγκαίως τοίνυν καὶ ταῦτα προστέθεικε διδάσκων, ὡς καὶ ἐν τῷ νόμῳ οὐκ Ἄγγελος ὑπὲρ ἀνθρώπων ἱερατεύειν ἐτάχθη, ἀλλ' ἄνθρωπος ὑπὲρ ἀνθρώπων, τὴν αὐτὴν φύσιν ἔχων, τὰ αὐτὰ περικείμενος πάθη, τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν ἐπιστάμενος, συγγνώμην νέμων τοῖς ὀλισθαίνουσιν, ὀρέγων χεῖρα τοῖς 5 ἁμαρτάνουσιν, ἐκ τῶν οἰκείων καὶ τὰ τοῦ πέλας σκοπῶν· οὗ δὴ χάριν καὶ τὰς θυσίας οὐχ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφέρειν νομοθετεῖται.

Χρυσοστόμου. Θέλει τοίνυν δεῖξαι λοιπὸν ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι πολλῷ βελτίων ἡ διαθήκη αὕτη τῆς παλαιᾶς. ποιεῖ οὖν 10 τοῦτο πόρρωθεν προκαταβάλλων τοὺς λογισμούς. ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἦν σωματικὸν, ἢ φανταστικὸν, οἷον οὐ ναὸς, οὐχ ἅγια ἁγίων, οὐχ ἱερεὺς τοσαύτην ἔχων σκευὴν, οὐ παρατηρήσεις νομικαὶ, ἀλλ' ὑψηλότερα καὶ τελειότερα πάντα, καὶ οὐδὲν τῶν σωματικῶν, τὸ δὲ πᾶν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἦν· οὐχ οὕτω δὲ τὰ πνευματικὰ τοὺς 15 ἀσθενεστέρους ἐπήγετο ὡς τὰ σωματικὰ, τοῦτον ὅλον ἀνακινεῖ τὸν λόγον· καὶ θέα τὴν σύνεσιν, ἀπὸ τοῦ ἱερέως πρώτου ποιεῖται τὴν ἀρχὴν, καὶ συνεχῶς αὐτὸν ἀρχιερέα καλεῖ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ πρώτου δείκνυσι τὴν διαφοράν· διὰ τοῦτο ὁρίζεται πρῶτον τί ἐστιν ἱερεὺς, καὶ δείκνυσιν εἴ τινα ἔχει ἱερέως, καὶ εἴ τινα σύμβολα γίνεται 20 ἱερωσύνης. ἀντέπιπτε δὲ αὐτῷ ὅτι οὐδὲ εὐγενὴς ἦν, οὔτε ἐκ φυλῆς ἱερατικῆς, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς ἱερεὺς, πῶς οὖν ἱερεύς φησιν, καὶ ὥσπερ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, ἀπίθανον λόγον λαβὼν ἡ πίστις ἐργάζεται τοῦτο, ὅπερ οὐκ ἴσχυσεν ὁ πόνος ὁ τοῦ νόμου καὶ ὁ τῆς πολιτείας ἱδρὼς, κατέφυγεν ἐπὶ τὸν πατριάρχην, καὶ εἰς 25 ἐκεῖνον τὸν χρόνον τὸ πᾶν ἀνήγαγεν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, πρῶτον ἀπὸ τῶν παρόντων τοῦτο βεβαιοῦται. ἔδει μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια πιστοῦσθαι, ἀλλ' ὅταν ἀσθενεῖς ὦσιν οἱ ἀκούοντες, τὸ ἐναντίον γίνεται. τέως οὖν ἃ κοινά ἐστι τίθησι πρῶτα, καὶ τότε δείκνυσιν ὅτι ὑπερέχει. ἡ γὰρ κατὰ σύγκρισιν ὑπεροχὴ οὕτως 30 γίνεται· ὅταν ἐν μὲν τοῖς, κοινωνῇ· ἐν δὲ τοῖς, ὑπερέχει, εἰ δὲ μὴ, οὐκέτι κατὰ σύγκρισιν γίνεται. "πᾶς," φησὶν, "ἀρχιερεὺς ἐξ "ἀνθρώπων λαμβανόμενος," τοῦτο κοινὸν τῷ Χριστῷ, "ὑπὲρ ἀν-"θρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεὸν," καὶ τοῦτο οὐχ ὅλον, τὰ δὲ λειπόμενα οὐκέτι, "μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ 35

"πλανωμένοις." ἐνταῦθα λοιπὸν ἡ ὑπεροχή. οὐ γὰρ δὴ καὶ ὁ Κύριος περίκειται ἀσθένειαν, ἀλλὰ τοῦτο ὅλον ἡμέτερον.

Ὁμιλία. Διὰ τοῦτο ἴσμεν συγγινώσκειν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἁμαρτήμασιν ὄντες ὑπεύθυνοι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς οὐκ Ἀγγέλους ἔδωκεν ἡμῖν διδασκάλους, οὐδὲ τὸν Γαβριὴλ ἄνωθεν κατενεγκὼν 5 ἐπέστησεν αὐτοῦ ταῖς ἀγέλαις, ἀλλ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ποιμνίου ἀναλαμβάνων, ποιεῖ ποιμένας, ἀπ' αὐτῶν τῶν προβάτων τὸν ἀγελάρχην, ἵνα συγγνωμονικὸς ᾖ τοῖς ἀρχομένοις, καὶ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν ἐννοῶν, μὴ ἐπαίρηται κατὰ τῶν ποιμαινομένων, ἀλλ' ἔχῃ χαλινὸν καὶ ταπεινοφροσύνης ὑπόθεσιν, τοῦ οἰκείου συνειδότος τὴν 10 ἀνάγκην. ταῦτα νῦν ὁ Παῦλος φιλοσοφεῖ, καὶ τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἄριστα λέγει, δι' ἣν οὐκ Ἄγγελοι οὐδὲ Ἀρχάγγελοι, ἀλλ' ἄνθρωποι ταῖς ἐκκλησίαις ἐφεστήκασιν, ἵνα δύνωνται συναλγεῖν τοῖς ὁμογενέσι, τὸ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων συνειδὸς, μέγιστον διδασκαλίαν ταπεινοφροσύνης ἔχοντες. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς περίκειται," 15 φησὶν, "ἀσθένειαν, καὶ διὰ ταύτην ὀφείλει καθὼς περὶ τοῦ λαοῦ "οὕτως καὶ περὶ ἑαυτοῦ προσφέρειν περὶ ἁμαρτιῶν." τοῦτο γοῦν καὶ νῦν γίνεται. καὶ γὰρ τῇ ἱερᾷ ταύτῃ τραπέζῃ παρεστῶτες, καὶ τὴν φρικτὴν θυσίαν ἀναφέροντες, ὥσπερ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ πλημμελημάτων, αἰτοῦμεν γενέσθαι συγχώρησιν, οὕτω καὶ ὑπὲρ τῶν 20 ἡμετέρων αὐτὸν παρακαλοῦμεν, καὶ ὑπὲρ ἁπάντων τὴν θυσίαν ἀναφέρομεν ἐκείνην, καὶ ὑμῶν καὶ ἡμῶν τῶν ἀναφερόντων. διά τοι τοῦτο καὶ τοὺς μέλλοντας δήμους ἐγχειρίζεσθαι, καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ δημαγωγοὺς γίνεσθαι καὶ διδασκάλους, πρὸ τῆς χειροτονίας ἀφῆκε τῆς οἰκείας ἀσθενείας καταμαθεῖν τὴν ὑπερβολὴν, 25 γυμνώσας αὐτοὺς τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας, ἵνα ἐν τοῖς οἰκείοις πάθεσι μαθόντες αὐτῶν τὸ εὐπερίτρεπτον, ἡνίκα ἂν ἑτέροις δικάζωσι, μετὰ πολλὰ τοῦ ἐλέου καὶ τῆς συγγνώμης τὴν ψῆφον ἐκφέρωσι, τῆς οἰκείας ἀναμιμνησκόμενοι συνεχῶς οὐδενείας· καὶ τοῦτο ἴδοι τις ἂν καὶ ἐν τῇ καινῇ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ γενόμενον. 30

Μωσῆς μὲν γὰρ Αἰγυπτίου ἑνὸς, Ἠλίας δὲ πόρνης μιᾶς ἀπειλὴν δείσαντες, ἐφυγαδεύθησαν. Πέτρος δὲ, οὐδὲ βασιλίδος, οὐδὲ ἀνδρὸς, ἀλλὰ θυρωροῦ κόρης ἀπειλὴν ἔδεισε, καὶ πτῶμα ἔπεσε χαλεπώτατον. ἐπειδὴ γὰρ ἐγυμνώθη τῆς χάριτος, ἐδείχθη καὶ ἡ τούτου ἀσθένεια ἐρήμη γενομένη τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας· ἀφῆκε 35

δὲ αὐτὸν ὁ Θεὸς πεσεῖν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτον ἔμελλεν ἄρχοντα ποιεῖν τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, ἵνα τῶν οἰκείων ἀναμιμνησκόμενος πτωμάτων, τῶν ἐφεξῆς γινομένων, συγγινώσκῃ τοῖς ὑποσκελιζομένοις· καὶ Μωσῆν δὲ καὶ Ἠλίαν καὶ Παῦλον, γυμνοὺς ὁ Θεὸς τῆς αὐτοῦ ἠφίει χάριτος· ἵνα ὅταν διδαχθῶσιν αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, καὶ πῶς 5 οὐδὲν ἄνθρωπος ἀμοιρῶν τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, ἐπὶ τὸν δικαστικὸν ἀναβάντες θρόνον, καὶ δημαγωγοὶ γενόμενοι καὶ ἄρχοντες, πολλὴν τὴν φιλανθρωπίαν, πολλὴν τὴν συγκατάβασιν, πολλὴν τὴν συγγνώμην περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπιδεικνύωνται.

4 Οὐχ ἑαυτῷ τίς λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμε- 10 νος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθάπερ καὶ Ἀαρών.

Ὕστερον, φησὶ, γίνεται καὶ οὐκ αὐτὸς ἐπιπηδᾷ. καὶ τοῦτο δὲ κοινὸν τῷ Χριστῷ. ἐνταῦθα δὲ πάλιν καὶ ἕτερόν τι θεραπεύει, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἀπέσταλται· ὅπερ ἄνω καὶ κάτω διαλεγόμενος Ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "ὁ πέμψας με μείζων μού ἐστι." καὶ "ἀπ' 15 "ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα." ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ Ἰουδαίων αἰνίττεσθαι τοὺς ἱερέας τοὺς ἐπιπηδῶντας, καὶ τὸν νόμον τῆς ἱερωσύνης παραφθείροντας.

Θεοδωρίτου. Ἀρχιερεὺς γὰρ ἔννομος ὁ παρὰ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν δεχόμενος. οὕτω γοῦν καὶ Ἀαρὼν ὁ πρῶτος ἀρχιερεὺς τὴν 20 ἀξίαν ταύτην ἐδέξατο.

Γρηγορίου Νύσσης εἰς τὸν βίον Μωσέως. Οἱ μὲν γὰρ περὶ Κορὲ καὶ Δαθὰν ταπεινὸν εἶναι κρίνοντες τὸ φυλάσσειν ἐφ' ἑαυτῶν τὴν τάξιν ἐφ' ἧς ἐτάχθησαν, εἰσώθουν ἑαυτοὺς εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, παρώσασθαι τοὺς παρὰ Θεοῦ τὴν λειτουργίαν 25 ταύτην λαχόντας φιλονεικοῦντες· ἀλλ' οἱ μὲν χάσματι ὑπολειφθέντες καὶ κεραυνοῖς καταπρησθέντες, ἐξηφανίσθησαν. ὁ δὲ Θεὸς ἐδίδαξεν ὅτι θεῖον χρῆμά ἐστιν ἡ ἱερωσύνη, καὶ οὐκ ἀνθρώπινον. ἐδίδαξε δὲ οὕτως, ῥάβδους παρ' ἑκάστης φυλῆς ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῶν δεδωκότων σημάνας ὁ Μωσῆς, προτίθησι τῷ θυσια- 30 στηρίῳ, ὥστε τῆς ἄνωθεν χειροτονίας μαρτυρίαν γενέσθαι τὴν ῥάβδον θαύματι θείῳ παρὰ τὰς ἄλλας γινομένην ἐπίσημον. καὶ γενομένου τούτου, αἱ μὲν τῶν ἄλλων ῥάβδοι, ὅπερ ἦσαν διέμειναν,

ἡ δὲ τοῦ ἱερέως αὐτὴ ἑαυτῇ ῥιζωθεῖσα, οὐ διά τινος ἀλλοτρίας ἰκμάδος, ἀλλὰ τῆς θεόθεν αὐτῇ ἐντεθείσης, κλάδον καὶ καρπὸν ἀνεβλάστησε, καὶ προῆλθεν ὁ καρπὸς εἰς τελείωσιν. κάρυον δὲ ἦν ὁ καρπός. οὗ γενομένου, πρὸς εὐταξίαν ἐπαιδεύθη πᾶν τὸ ὑπήκοον.

Νοεῖν δὲ προσήκει διὰ τοῦ καρποῦ, οὗ ἡ ῥάβδος ἐβλάστησε 5 τοῦ ἱερέως, οἷον χρὴ εἶναι τὸν ἐν ἱερωσύνῃ βίον, ἐγκρατῆ, περιεσκληκότα τῇ φαινομένῃ ζωῇ, ἔνδοθεν τὸ ἐδώδιμον ἐν τῷ κρυπτῷ καὶ ἀφανεῖ περιέχοντα, ὃ τότε ἀνακαλύπτεται ὅταν πεπανθῇ τῷ χρόνῳ ἡ βρῶσις, καὶ περιρραγῇ τὸ στύφον περιβόλαιον, καὶ περιτριβῇ τὸ ξυλῶδες ἐκεῖνο τοῦ ἐδωδίμου προκάλυμμα. εἰ δέ τινος 10 ἱερέως λεγομένου καταμάθῃς τὸν βίον μηλοειδῆ καὶ εὔπνουν καὶ ῥοδόχροον, οἷοι τῶν πολλῶν εἰσι βύσσῳ καὶ πορφύρᾳ διανθιζόμενοι, καὶ ταῖς λιπαραῖς τραπέζαις ἐμπεπαινόμενοι, οἱ τὸν διϋλισμένον πίνοντες οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μῦρα χριόμενοι, καὶ ὅσα ἄλλα γλυκέα δοκεῖ κατὰ τὴν πρόχειρον γεῦσιν τοῖς τὸν ἀπολαυστικὸν πορί- 15 ζουσι βίον, καλῶς ἂν ἐπὶ τούτου τὸ εὐαγγελικὸν εἴποις, ὅτι τὸν καρπὸν βλέπων οὐκ ἐπιγινώσκω διὰ τοῦ καρποῦ τὸ ἱερατικὸν δένδρον. ἄλλος τῆς ἱερωσύνης καρπὸς, οὗτος ἕτερος, ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ἐγκράτεια ἦν, τρυφῆς δὲ οὗτος. ἐκεῖνος οὐκ ἀπὸ γηΐνης ἰκμάδος ὑπεπιαίνετο, τούτῳ δὲ πολλοὶ κάτωθεν ἐπιρρέουσιν οἱ τῶν ἡδονῶν 20 ὀχετοὶ, δι' ὧν πρὸς τὴν τοιαύτην ὥραν ἡ τοῦ βίου ὀπώρα ὑπερυθαίνεται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἴρηται ὥστε γνωρίσαι τὸ τῆς ἱερωσύνης σεβάσμιον.

Κυρίλλου. Εἰδέναι δὲ χρὴ ὡς οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος ἱερατεύειν λέγοιτο, καὶ ἐν τάξει γενέσθαι τῇ λει- 25 τουργικῇ, εἰ μὴ νοοῖτο καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γεγονὼς, καὶ ὥσπερ κέκληται προφήτης καὶ μὴν καὶ Ἀπόστολος διὰ τὸ ἀνθρώπινον, οὕτω καὶ ἱερεύς. πρέποι γὰρ ἂν τῷ τῆς δουλείας σχήματι τὰ δουλοπρεπῆ· καὶ τοῦτο ἐστὶν ἡ καίνωσις. ὁ γὰρ ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ἰσότητι τοῦ Πατρὸς, ᾧ καὶ αὐτὰ τὰ ἄνω παρέστηκε Σεραφὶμ, 30 ᾧ λειτουργοῦσι χίλιαι χιλιάδες Ἀγγέλων, ἐπειδὴ κεκενώκεν ἑαυτὸν, τότε δὴ τῶν ἁγίων λειτουργὸς ἀναδειχθῆναι λέγεται. καὶ ἔστι τὸ ἱερατεύειν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας.

Ταῦτα μέντοι ὁ θεῖος Ἀπόστολος εἴρηκεν, οὐ τῆς ἀρχιερωσύνης

ἡμῖν τοὺς κανόνας νῦν ἐπιδεῖξαι βουλόμενος, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς δεσποτικῆς ἀρχιερωσύνης προκατασκευάζων. σαφῶς αὐτίκα τοίνυν ἐπήγαγεν,

5 Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς, οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, Υἱός μου εἶ σὺ, 5
6 ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Χρυσοστόμου. Ποῦ οὖν ἐχειροτονήθη φησίν; ὁ γὰρ Ἀαρὼν πολλάκις ἐχειροτονήθη, ὡς ἐπὶ τῆς ῥάβδου, καὶ ὅτε τὸ πῦρ κατῆλθε, καὶ ἠφάνισε τοὺς ἐπιπηδῆσαι τὴν ἱερωσύνην βουλομένους. ἐνταῦθα δὲ 10 τοὐναντίον, οὐ μόνον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ καὶ εὐδοκιμοῦσι· πόθεν οὖν τοῦτο δείκνυσιν; οὐδὲν ἔχει αἰσθητὸν, οὐδὲν ὁρατόν. διὰ τοῦτο ἀπὸ προφητείας ἰσχυρίζεται λέγων, "ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, Υἱός "μου εἶ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε," καὶ τί πρὸς τὸν Υἱὸν τοῦτο; ναί, φησι, προκατασκευή ἐστι τοῦ ὑπὸ Θεοῦ χειροτονηθῆ- 15 ναι, καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ "τὴν τάξιν Μελχισεδέκ." πρὸς τίνα δὲ εἴρηκε τοῦτο; τίς ἐστι κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; οὐδεὶς ἕτερος, πάντες γὰρ ὑπὸ νόμον ἦσαν, πάντες ἐσαββάτιζον, πάντες περιετέμνοντο, οὐδένα ἂν ἔχοι τις ἕτερον δεῖξαι. 20

Κυρίλλου. Ὁ καθεὶς ἑαυτὸν εἰς κένωσιν περιμένει κλῆσιν τὴν ἐκ Πατρὸς ἀποφέρουσαν εἰς ἱερωσύνην τὴν πρεπωδεστάτην, οὐ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ καθ' ἡμᾶς· ἧς ἐπείπερ ἐν ἴσῳ γέγονεν, ὑπομένει τὰ αὐτῆς ἀδικούμενος ἐντεῦθεν οὐδὲν, ἀτεχνῶς δὲ μᾶλλον τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ χρώμενος. ὥσπερ γὰρ καί τοι φύσει 25 κύριος ὢν, μεμένηκεν ὅπερ ἦν, κἂν δὲ γέγονεν ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, οὕτω φαμὲν, ὅτι καί τοι μυρίους ἔχων ἐν οὐρανῷ τοὺς ἱερουργοῦντας, αὐτὰς τὰς νοητὰς δηλονότι καὶ ἀναιμάκτους θυσίας, ὕμνους καὶ δοξολογίας καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνην ποιεῖται δεκτὴν, ἀποσώζων πανταχοῦ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις τὰ 30 πρέποντα. κέκληται τοίνυν καθὸ καὶ Ἀαρὼν οὐκ ἐν ἴσῳ τρόπῳ. ὁ μὲν γὰρ ἐχρίετο πρὸς ἱερουργίαν, καὶ ἦν οἰκέτης, ὁ δὲ ὡς Υἱὸς καλεῖται, καὶ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἱερουργεῖ τῷ Πατρί. ὡς μὲν γὰρ φύσει Θεὸς καὶ Λόγος κατὰ τὴν πρὸ αἰώνων γέννησιν

Υἱὸς ὤν, ὡς δὲ ἄνθρωπος κατὰ τὴν * * * * καὶ ἐν σαρκὶ ἧς ἂν εἴη δεκτικὸν καὶ τὸ σήμερον· καιρὸν γὰρ ἡμῖν σημαίνει τὸν ἐνεστηκότα. οἰκειοῦται δὴ οὖν καὶ τὴν σαρκικὴν αὐτοῦ γέννησιν ὁ Πατήρ. οἶδεν γὰρ ἴδιον ὄντα Υἱὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ θεϊκῶς, καὶ ἐκ γυναικὸς ἀνθρωπίνως. 5

Θεοδωρίτου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐξ ἑτέρας ὑπῆρχε φυλῆς ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ Δαυϊτικοῦ γὰρ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐβλάστησε γένους, εἰδὼς ὁ Ἀπόστολος τῶν ἀπιστούντων Ἰουδαίων τὸ τῆς γνώμης ἀντίτυπον, εἰς τὰς προφητικὰς κατέφυγε μαρτυρίας. καὶ σοφῶς μὲν διὰ τούτων τὸν οἰκεῖον ἐβεβαίωσε λόγον· σοφῶς δὲ 10 αὐτὸν ἔδειξεν, οὐκ ἀρχιερέα μόνον ἀλλὰ καὶ Υἱὸν προσαγορευόμενον, καὶ καινήν τινα καὶ παράδοξον ἀρχιερωσύνην δεξάμενον τὴν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Ἀθανασίου Ψαλμοῖς. Ὅτι οὐ δι' ἐλαίου ἐχρίσθη ὁ Μελχισεδὲκ ὡς Ἀαρὼν, οὐ τὰς δι' αἱμάτων θυσίας προσήγαγε, ὅτι τῶν 15 ἐθνῶν ἦν ἀρχιερεὺς, ὅτι δι' ἄρτου καὶ οἴνου εὐλόγησε τὸν Ἀβραὰμ, τὰ μυστήρια αἰνιττόμενος.

Χρυσοστόμου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐλευθέραν εἶναι τοῦ νόμου τὴν ἱερωσύνην καὶ διὰ τὸ ἀτελεύτητον καὶ ἄναρχον. ὅπερ γὰρ ἐκεῖνος εἶχεν ἐν ταῖς σκιαῖς, τοῦτο ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ. 20

Θεοδωρίτου. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν ὁ Παῦλος, ὡς τούτου χάριν "ἄνθρωπος ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀρχιερεὺς προβάλλεται, ὥστε συμ-"πάσχειν τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περί-"κειται ἀσθένειαν" δείκνυσι καὶ τὸν δεσπότην Χριστὸν, πλὴν ἁμαρτίας, πάντα τῆς ἀνθρωπείας φύσεως δεξάμενον τὰ παθήματα, 25 ἐπάγει γὰρ,

7 Ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τὲ καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ 8 εἰσακουσθεὶς, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, καί περ υἱὸς ὢν ἔμαθεν 30 ἀφ' ὧν ἔπαθεν, τὴν ὑπακοήν.

Σκοπὸς τῷ μονογενεῖ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ἔχοντι παθεῖν ἀνθρωπίνως, καὶ διδάξαι τοὺς αὐτοῦ γνωρίμους, τίνα δὴ τρόπον ταῖς τῶν πειρασμῶν ἐφόδοις προσέρχεσθαι χρὴ, καὶ προσέτι

καταδεῖξαι τῆς ὑπακοῆς εὐκλεὲς τὸ τέλος. προσίει τοίνυν μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἱκετηρίας ὡς καθ' ἡμᾶς. εἰσηκούσθη δὲ, ὡς φύσει Υἱὸς, οὐ παρακουόμενος. "ἐγὼ γὰρ ᾔδειν," φησὶν, "ὅτι "πάντοτέ μου ἀκούεις." ἵνα γὰρ καὶ τὰς ἡμῶν προσευχὰς δεκτὰς γενέσθαι παρασκευάσῃ, αὐτὸς ἀπάρχεται τῷ πρᾶξαι μονονουχὶ κατευρυμένον τῇ ἀνθρώπου φύσει τὴν τοῦ Πατρὸς ἀκοὴν, καὶ οἷον ἑτοιμοτάτην παρατιθεὶς ταῖς τῶν δι' αὐτὸν κινδυνευόντων ψυχαῖς. οὐκοῦν ἡμεῖς ἦμεν αὐτῷ, καθάπερ ἐν ἀπαρχῇ δεύτεροι τοῦ γένους, οἱ οὐκ ἀδακρυτὶ προσευχόμενοι, καὶ τὸ τοῦ θανάτου κράτος καταργηθῆναι παρακαλοῦντες, ἰσχύσει δὲ τὴν ζωὴν τὴν καὶ πάλαι τῇ φύσει δεδωρημένην. ὅτι δὲ τὸ ὑπακοῦσαι Θεῷ ἀπόβλεπτον ἔχει τὸ πέρας, ἐν αὐτῷ πάλιν ὀψόμεθα, "ἀφ' ὧν γὰρ ἔπαθε," φησὶν, "ἔμαθε τὴν ὑπακοὴν," ὡσεὶ λέγοι, τεταπείνωκεν ἑαυτὸν, ἀλλ' οὐ μεμένηκε ταπεινός. ὑπερυψώθη γὰρ, ὅτι ὄνομα λαβὼν τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, καὶ ἀνθρωπίνως μὲν τοῦ λόγου τὸ σχῆμα· ἄριστος γεμὴν εἰς ἡμᾶς ὁ τοῦ γράμματος τύπος, τοῦ παντὸς πρόξενον ἀγαθοῦ τὴν ὑπακοὴν ἡμῖν ἀποφαίνων. ὑπογραμμὸς οὖν εἰς ἡμᾶς τὸ μετὰ κραυγῆς καὶ δακρύων εὔχεσθαι πειραζόμενον τὸν Ἐμμανουὴλ, οὐ πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐφιείσης αὐτῷ, τοῦ δρᾶν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας, οὐδὲν εἰς τὴν τῆς θεότητος δόξαν ἀδικουμένης. ἐπεὶ τίνα τρόπον κατεπτοήθη θάνατον ἡ ζωή· ὁ δὲ καὶ ἡμᾶς εὐτολμωτέρους ἀποφαίνων, καὶ λέγων "μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτενόντων τὸ "σῶμα," πῶς ἂν ἦλω παθεῖν τὴν δειλίαν; ἢ πῶς ἂν ἠτόνησε τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀποσοβῆσαι τὸν θάνατον, ὁ πάντων αὐτὸν ἀφιστάς; παναλκὴς γάρ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ θανάτου κρείττων καὶ παθῶν ἐπέκεινα, ἀνθρωποπρεπῶς· ἀλλαμὴν οὕτω φύσεως ἔχων, πέπονθεν ὑπὲρ ἡμῶν. οὐκοῦν οὔτε ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, οὔτε ἄσαρκος ὁ Λόγος. ἑνωθεὶς δὲ μᾶλλον τῇ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητι, ἔπαθεν ἀπαθῶς σαρκὶ τῇ ἰδίᾳ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ γέγονε ταῦτα εἰς ὑποτύπωσιν εἰς ἡμᾶς ἀνθρωπίνως, ἵνα τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ ἀκολουθήσωμεν.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ τὸ κηδεμονικὸν παρίστησι καὶ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν· τί γὰρ βούλεται τὸ

"μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς;" καὶ μὴν οὐδαμοῦ τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον φησὶν, οὐδ' ὅτι ἐδάκρυσεν εὐχόμενος, οὐδ' ὅτι κραυγὴν ἐποιήσατο. ὁρᾷς ὅτι συγκατάβασις ἦν, οὐ γὰρ ἐνῆν εἰπεῖν ὅτι ηὔξατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ κραυγῆς. ἔστω "μετὰ κραυγῆς," διατί καὶ "ἰσχυρᾶς, "καὶ δακρύων;" αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἱρετικοὶ ἀθετοῦντες τὴν σάρκα. 5 τί λέγεις; ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ εὐλαβείας ἠκούετο; καὶ τί περὶ τῶν προφητῶν πλέον ἂν εἴποι τις. ποία δὲ καὶ ἀκολουθία εἰπεῖν "εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν τὴν "ὑπακοήν;" ποίαν δὲ ὑπακοὴν ὁ μέχρι θανάτου πρὸ τούτου ὑπακούσας, ὡς πατρὶ υἱός; πῶς ὕστερον ἔμαθε; ταῦτα περὶ Θεοῦ ἄν 10 τις εἴποι; καὶ τίς οὕτω μέμηνεν; ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς σαρκώσεως εἴρηται. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι εἰσακούεται εὐκόλως. ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον τὴν προσήκουσαν, εἶπεν ὅτι εἰσηκούσθη, ὥσπερ καὶ αὐτὸς τοὺς μαθητὰς παραμυθούμενος ἔλεγεν, "εἰ ἠγαπᾶτε με, ἐχάρητε ἂν ὅτι πρὸς τὸν Πατέρα μου 15 "πορεύομαι, καὶ ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστί." πῶς δὲ οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν, ὁ ἑαυτὸν κενώσας, ὁ παραδοὺς ἑαυτόν; "παρέδωκε "γάρ," φησιν, "ἑαυτὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν." καὶ πάλιν, "δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων ἡμῶν." εἰπὲ δή μοι, τοῦ Πατρὸς ἐδεῖτο ἵνα σωθῇ ἀπὸ τοῦ θανάτου; καὶ διὰ τοῦτο περίλυ- 20 πος ἦν, καὶ ἔλεγεν "εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' "ἐμοῦ;" οὐδαμοῦ δὲ περὶ ἀναστάσεως ἐδεήθη τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τοὐναντίον αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων, "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, "καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν." καὶ "ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι "τὴν ψυχήν μου, καὶ πάλιν λαβεῖν αὐτήν· οὐδεὶς αἴρει αὐτὴν ἀπ' 25 "ἐμοῦ, ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ·" καὶ πάλιν "τῇ τρίτῃ "ἡμέρᾳ ἀναστήσομαι." καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἀναστήσει με ὁ Πατήρ· πῶς οὖν περὶ τούτου ἐδεήθη, καὶ τίνος ἕνεκεν; ἀλλὰ περὶ τίνων ἐδεῖτο, περὶ τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτόν. ὁρᾷς ὅτι διὰ τὴν σάρκα ταπεινὰ φθέγγεται περὶ ἑαυτοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα "ἀπὸ τῆς 30 "εὐλαβείας εἰσηκούσθη" φησίν. βούλεται αὐτοῦ δεῖξαι τὸ κατόρθωμα ὃν μᾶλλον ἢ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. τοσαύτη φησὶν ἦν αὐτοῦ ἡ εὐλάβεια, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου αἰδεῖσθαι αὐτὸν τὸν Θεόν. ὁρᾷς ὅσα περὶ ὑπακοῆς διαλέγεται, ὥστε πείθεσθαι αὐτούς·

δοκοῦσι γάρ μοι ἀφηνιάζειν. δείκνυσιν οὖν τῶν παθημάτων τὸ κέρδος, καὶ φησὶν, εἰ ἐκεῖνος υἱὸς ὢν ἐκέρδισεν ἀπὸ τῶν παθημάτων τὴν ὑπακοὴν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς.

Θεοδωρίτου. Τίς ἂν μὴ κομιδῇ παραπαίων ταῦτα περὶ τῆς θείας φύσεως εἴπῃ εἰρῆσθαι; εἰ γὰρ ὁ μακάριος Παῦλος, οὐκ 5 ἐδεδίει τὸν θάνατον, ἀλλὰ ἐπιθυμίαν εἶχεν ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, καὶ τοῖς προειρηκόσι τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτῷ συμβησόμενα, καὶ πειραθεῖσιν ἐπισχεῖν ἔφη, "τί κλαίετε καὶ "συνθρύπτετέ μου τὴν καρδίαν; ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεηθῆναι, "ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν ἕτοιμός εἰμι, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου 10 "ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ," πῶς ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ τῶν αἰώνων δημιουργὸς, ὁ ἀναλλοίωτός τε καὶ ἄτρεπτος, καὶ πάθους ἐλεύθερος ἐδεδίει τὸν θάνατον; ἀλλὰ γὰρ ἴσως καὶ τὸ μηκύνειν περὶ τούτων ἀνοίας ἐσχάτης· ἡ γὰρ τῆς ταπεινότητος τῶν μέτρων ὑπερβολὴ καὶ αὐτοὺς ἀναγκάζει τοὺς τὴν θεότητα βλασφημοῦντας, μηδὲν 15 τούτων τῇ θεότητι προσαρμόσαι. καὶ γὰρ τὴν ἀνθρωπότητα τοῦτο παθεῖν ἡ θεότης συνεχώρησεν, ἵνα μάθωμεν ὡς ἀληθῶς ἐνηνθρώπησε, καὶ φύσιν ἀνθρωπείαν ἀνέλαβε, καὶ οὐ φαντασίᾳ καὶ δοκήσει τὸ τῆς οἰκονομίας ἐτελέσθη μυστήριον. εἰ γὰρ καὶ τούτων οὕτω γενομένων, καὶ Σίμων καὶ Μένανδρος καὶ Κέρδων καὶ Μαρ- 20 κίων καὶ Βαλεντῖνος καὶ Βαρδισάνης καὶ Βασιλείδης καὶ Μάνης, τοὺς οἰκείους ἐδίδαξαν θιασώτας ὡς οὐδὲν τῆς ἀνθρωπείας ἀνείληφε φύσεως, δηλονότι πλείους ἂν τὴν πλάνην ταύτην ὑπέμειναν, εἰ μὴ τῶν ἀνθρωπείων πλὴν ἁμαρτίας ἠνέσχετο παθημάτων. ἡμέρας δὲ σαρκὸς, τὸν τῆς θνητότητος ἔφη καιρὸν, τουτέστιν ἡνίκα θνητὸν 25 εἶχε τὸ σῶμα· λέγει δὲ τὴν εὐχὴν ἣν περὶ τὸ πάθος προσηύξατο, "πάτερ" εἰπὼν, "εἰ δυνατὸν παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' "ἐμοῦ." τὸ δὲ "ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθε τὴν ὑπακοὴν," ὑπερβολικῶς ὁ Ἀπόστολος τέθεικε. τὴν γὰρ ὑπακοὴν, οὐ μετὰ τὸ πάθος, ἀλλὰ πρὸ τοῦ πάθους ἐπεδείξατο. 30

Γρηγορίου Θεολόγου περὶ υἱοῦ. Τυποῖ δὲ ἐν αὐτῷ πολλαχοῦ καὶ τὸ ἡμέτερον. τῆς αὐτῆς οὖν ἔχεται θεωρίας καὶ τὸ "μα- "θεῖν αὐτὸν τὴν ὑπακοὴν ἐξ ὧν ἔπαθεν." ἥτε κραυγὴ καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὸ ἱκετεῦσαι καὶ τὸ εἰσακουσθῆναι, καὶ τὸ εὐλαβὲς, ἃ δραματουργεῖται καὶ πλέκεται θαυμασίως ὑπὲρ ἡμῶν. ὡς μὲν γὰρ 35

λόγος οὔτε ὑπήκοος ἦν, οὔτε ἀνήκοος, τῶν γὰρ ὑπὸ χεῖρα ταῦτα· ὡς δὲ δούλου μορφῇ, συγκαταβαίνει τοῖς ὁμοδούλοις καὶ δούλοις, καὶ μορφοῦται τὸ ἀλλότριον, ὅλον ἐν ἑαυτῷ ἐμὲ φέρων μετὰ τῶν ἐμῶν· ἵν᾽ ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον ὡς κηρὸν πῦρ, ἢ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, κἀγὼ μεταλάβω τῶν ἐκείνου διὰ τὴν σύγκρασιν· διὰ 5 τοῦτο ἔργῳ τιμᾷ τὴν ὑπακοὴν, καὶ πειρᾶται ταύτης ἐκ τοῦ παθεῖν· οὐ γὰρ ἱκανὸν ἡ διάθεσις, ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν, εἰ μὴ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων χωρήσαιμεν· ἔργον γὰρ ἀπόδειξις διαθέσεως· οὐ χεῖρον δὲ ἴσως κακείνῳ ὑπολαβεῖν, ὅτι δοκιμάζει τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν, καὶ πάντα μετρεῖ τοῖς ἑαυτοῦ πάθεσι, τέχνῃ φιλανθρω- 10 πίας, ὥστ᾽ ἔχειν εἰδέναι τοῖς ἑαυτοῦ τὰ ἡμέτερα, καὶ πόσον μὲν ἀπαϊτούμεθα, πόσον δὲ συγχωρούμεθα, λογιζομένης μετὰ τοῦ πάσχειν καὶ τῆς ἀσθενείας. εἰ γὰρ τὸ φῶς ἐδιώχθη διὰ τὸ πρόβλημα ὑπὸ τοῦ πειραστοῦ, τὸ σκότος πόσον ἀσθενέστερον.

Ὅταν οὖν γράφῃ ταῦτα περὶ Χριστοῦ Παῦλος, κάτιθι βραχὺ, 15 καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἀναλογίζου μέτρον. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐν ταῖς τῆς σαρκὸς ἡμέραις ἡ ἱκετηρία, σαρκὸς ἂν εἴη τὸ δεῖμα, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδικῶς τὸ κατορρωδῆσαι θάνατον. κατατέθηπε τοίνυν τὸ μυστήριον ὁ πνευματοφόρος, καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, ὅτι καί περ ὢν Υἱὸς ταῦτα ὑπέμεινε τῇ ἡμετέρᾳ 20 φύσει, ἵνα νευρώσῃ αὐτὴν κατὰ τῶν παθῶν, καὶ διδάξῃ ἡμᾶς πρὸς Θεὸν ἐν τοῖς πειρασμοῖς βλέπειν, καὶ αὐτὸν πρὸς ἐπικουρίαν καλεῖν, καὶ ὅσον πρὸς τελείωσιν καὶ πρὸς ποῖα γέρα καταλήγειν ἡ τῶν παθῶν ὑπομονὴ καὶ ὑπακοή. ὥσπερ δὲ ὁ θάνατος οὐκ ἂν κατηργήθη, μὴ ἀποθανόντος αὐτοῦ, οὕτως ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν τῆς σαρκὸς 25 παθῶν. εἰ μὴ γὰρ ἐδειλίασεν, οὐκ ἂν ἐλευθέρα τοῦ δειλιᾶν ἡ φύσις ἐγένετο· εἰ μὴ ἐλυπήθη, οὐκ ἂν ἀπηλλάγη τοῦ λυπεῖσθαι ποτέ· εἰ μὴ ἐταράχθη, οὐκ ἂν ἔξω ποτὲ τούτων ἐγένετο. καὶ ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν ἀνθρωπίνως γεγονότων τὸν αὐτὸν ἐφαρμόζων λόγον, εὑρήσεις ἐν Χριστῷ τὰ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πάθη κεκινημένα, οὐχ ἵνα κρα- 30 τήσῃ ὥσπερ καὶ ἐν ἡμῖν, ἀλλ᾽ ἵνα κινηθέντα καταργηθῇ τῇ δυνάμει τοῦ ἐνοικήσαντος τῇ σαρκὶ Λόγου, πρὸς τὸ ἄμεινον μεταποιούμενος τῆς φύσεως.

Θεοδωρίτου. Οὐ μὴν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν ἀσθενείας εἰς τοῦτο καθικέσθαι δώσομεν, ὡς δεδιέναι μὲν θάνατον, 35

ἐξαιτεῖν δὲ τὸ σώζεσθαι παρὰ τοῦ Πατρός. οὐδὲ τοῦ κατὰ φύσιν εἶναι ζωὴν ἐκπέμψωμεν τὸν Ἐμμανουὴλ, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ εἰς μέτρον φύσεως τῆς καθ' ἡμᾶς, τὸ ὡς ἐν Λόγῳ μικροπρεπὲς περιτρέψομεν, καὶ οὔτε τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἀκριβοῦς ἐμφερείας διὰ τὸ τῆς οἰκονομίας μικροπρεπὲς ἐξώσομεν, οὔτε 5 ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν λογιούμεθα. οἶμαι γὰρ δεῖν οὔτε τῶν ἀνθρωπίνων ἀπαλλάττειν παντελῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Θεὸν Λόγον μετὰ τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον, οὔτε μὴν δόξης τῆς θεοπρεποῦς ἀποστερεῖν τὸ ἀνθρώπινον, εἰ ἐν Χριστῷ νοοῖτο καὶ λέγοιτο.

9 Καὶ τελειωθεὶς ἐγένετο τοῖς ὑπακούουσιν αὐτὸν πᾶσιν 10 αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου.

Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἐστὶν ἄρα τελείωσις, καὶ διὰ τῶν παθημάτων ἐλθεῖν εἰς τελείωσιν χρή. οὐ μόνον γὰρ αὐτὸς ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις τοῦτο γέγονε περιουσία σωτηρίας.

Θεοδωρίτου. Ἴσως δὲ τελείωσιν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀθα- 15 νασίαν ἐκάλεσε· τοῦτο γὰρ τῆς οἰκονομίας τὸ πέρας. ὑπερβολικῶς δὲ ἅπαντα τέθεικε τὰ παθήματα. οὐ μόνον δεῖξαι βουλόμενος τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἀληθὲς, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνον βεβαιῶν τὸν λόγον, ὃν ἤδη προείρηκεν· "οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμ-"παθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα 20 "καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας," ἵνα καὶ ταύτῃ προτρέψῃ τούτους οἷς ἔγραφεν ἐπιμεῖναι τῇ πίστει, καὶ θαρρῆσαι τῇ ἀρχιερέως συμπαθείᾳ τε καὶ φιλανθρωπίᾳ. τῶν μέν τοι ταπεινῶν τούτων ῥημάτων, δύο τὰ αἴτια, ἥτε σὰρξ καὶ ἡ ἀσθένεια τῶν ἀκουόντων, οὔπω μεγάλην ἐχόντων περὶ Χριστοῦ δόξαν. οὐ τοσοῦτον οὖν φησι χάριν 25 ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅσον ἀπὸ τῆς οἰκείας εὐλαβείας ἠκούσθη. τοσαύτη γὰρ ἦν, ὅτι καὶ ᾐδέσθη αὐτὴν ὁ Πατὴρ, καὶ ᾔδει μὲν ὁ Υἱὸς τίς ὁ θάνατος Θεὸς ὤν. τί γὰρ λέληθε Θεόν; ἔμαθε δὲ πείρᾳ, καθὸ γέγονεν ἄνθρωπος.

10 Προσαγορευθεὶς ὑπὸ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, κατὰ τὴν τάξιν 30 11 Μελχισεδὲκ, περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν, ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς.

Θεοδωρίτου. Πάλιν τοῦ Μελχισεδὲκ μνημονεύσας, βούλεται μὲν τὴν τούτου ἱερωσύνην δεῖξαι τῆς Λευϊτικῆς μείζονα,

ἀναβάλλεσθαι δὲ τέως οὐ δοκεῖ διὰ τὴν τῶν διδασκομένων ἀσθένειαν.

Χρυσοστόμου. Καὶ ὅρα πῶς μέλλων καθιέναι τὸν λόγον εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἱερωσύνης, πρότερον αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡ τοσαύτη συγκατάβασις γάλα ἦν, καὶ διὰ τὸ νηπίους εἶναι, 5 πλέον ἐνδιέτριψε τῷ ταπεινῷ λόγῳ τῷ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς περί τινος δικαίου διαλέγεται· καὶ θέα, οὔτε ἀπεσιώπησε τὸν λόγον πάντῃ, οὔτε εἶπε· τὸ μὲν γὰρ πεποίηκεν, ἵνα ἀναγάγῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ πείσῃ τελείους εἶναι, καὶ μὴ ἀποστερεῖσθαι τῶν μεγάλων δογμάτων, τὸ δὲ ἵνα μὴ καταχώσῃ αὐτῶν τὸν νοῦν. ὅρα 10 δὲ αὐτὸν συνεχῶς ὠδίνοντα τὸν περὶ τοῦ ἀρχιερέως εἰσάγειν λόγον, καὶ ἀεὶ ἀναβαλλόμενον. ἄκουε γὰρ ὅπως ἤρξατο, "ἔχοντες ἀρχιε-"ρέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς," καὶ παρεὶς εἰπεῖν πῶς μέγαν, πάλιν φησὶν, "πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβα-"νόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν Θεόν." καὶ 15 πάλιν· "οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχ-"ιερέα," καὶ πάλιν εἰπὼν, "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν "τάξιν Μελχισεδὲκ," πάλιν ἀναβάλλεται λέγων, "ὃς ἐν ταῖς "ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ δεήσεις προσήνεγκεν." ἐπεὶ οὖν τοσαυτάκις ἐκρούσθη ὡσανεὶ ἀπολογούμενος φησὶν, ἡ αἰτία παρ' 20 ὑμᾶς. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀκούεται, διὰ τοῦτο δυσερμήνευτος ὁ λόγος· ὅταν γάρ τις πρὸς ἀνθρώπους ἔχῃ μὴ παρακολουθοῦντας μηδὲ τὰ λεγόμενα νοοῦντας, ἑρμηνεῦσαι καλῶς αὐτοῖς οὐ δύναται.

Χρυσοστόμου. Ὅρα δὲ πῶς μέχρις ἀκοῆς τὴν νωθρότητα ἔστησεν. ἔστι γὰρ ἀσθένεια καὶ ἀκοῆς, καὶ καθάπερ στόμαχος 25 οὐκ ἂν δέξαιτο ὑγιεινὰ σῖτα καὶ δυσκατέργαστα ἀσθενὴς ὢν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ὀγκωθεῖσα, φλεγμαίνουσα, ἄτονος γενομένη καὶ ἔκλυτος, οὐκ ἂν δυνηθείη δέξασθαι πνευματικὸν λόγον. ἄκουε τῶν μαθητῶν λεγόντων, "σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται "αὐτοῦ ἀκούειν;" ἂν δὲ ἰσχυρὰ ᾖ καὶ ὑγιεινὴ, πάντα ῥᾷστα καὶ 30 εὔκολα.

Κατὰ Ἰωάννην ἠθικὸν β'. Καὶ καθάπερ τὸ ὄμμα, ὅταν μὲν καθαρὸν ᾖ καὶ διαυγὲς, ὀξυδερκές τέ ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ἀποκάμῃ ῥαδίως καὶ τὰ λεπτότατα σώματα καταλαμβάνειν· ἐπειδὰν δὲ χυμοῦ τινος ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐπιρρεύσαντος πονηροῦ, ἢ κάτωθεν 35

λιγνύος καπνώδους ἀνενεχθείσης, πυκνή τις γίνεται νεφέλη πρὸ τῆς κόρης, οὐδὲν οὐδὲ τῶν παχυτέρων σαφῶς ἀφίησι συνιδεῖν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς γίνεσθαι πέφυκεν. ὅταν μὲν ἐκκεκαθαρμένη τυγχάνῃ καὶ μηδὲν ἔχῃ πάθος ἐνοχλοῦν, ἀτενὲς ἐνορᾷ πρὸς ἅπερ ἐνορᾶν χρὴ, ὅταν δὲ πολλοῖς ἐπιθολωθεῖσα πάθεσιν ἀπολέσῃ 5 τὴν ἑαυτῆς ἀρετὴν, πρὸς οὐδὲν τῶν ὑψηλῶν ἀρκέσαι δύναται ῥαδίως, ἀλλ' ἀποκάμνει ταχέως καὶ ἀναπίπτει, καὶ εἰς ὕπνον ἀποκλίνασα καὶ ῥαθυμίαν, καὶ τὰ πρὸς ἀρετὴν καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐκ ταύτης αὐτῇ διαφέροντα παραπέμπεται, καὶ οὐ προσίεται μετὰ προθυμίας πολλῆς. τοῦτο καὶ οἱ ἄπιστοι τῶν Ἑβραίων παρὰ 10 Παύλου ἀκούουσι. καὶ γὰρ πολὺν αὐτοῖς ἔφησε τὸν λόγον γεγενῆσθαι καὶ δυσερμήνευτον. οὐκ ἐπειδὴ φύσει τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, ὑμεῖς νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς· ὁ γὰρ ἀσθενὴς καὶ ἄρρωστος καὶ ὑπὸ τῆς βραχυλογίας ὡς ὑπὸ μακρηγορίας ἐνοχλεῖσθαι πέφυκε, καὶ τὰ σαφῆ καὶ τὰ εὐδιάληπτα, δυσκα- 15 τάληπτα εἶναι νομίζει. ἆρ' οὖν τέλεον ἀπεσιώπησε διὰ τὸ ἀσθενεῖς ἔτι εἶναι πρὸς οὓς ὁ λόγος, καὶ μὴ δύνασθαι τῶν τελειοτέρων ἀκούειν δογμάτων; οὐμενοῦν, ἀλλὰ πάλιν τὸν λόγον ἀνέλαβεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς, καὶ ταυτὸν ἐποίησεν, οἷον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ. καὶ γὰρ ἐκεῖ πρότερον ἐπιστομήσας τοὺς ἀντιλέγοντας, 20 καὶ εἰπὼν, μενοῦν γε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ Θεῷ, τότε τὴν λύσιν ἐπάγει. ἐγὼ δὲ αὐτὸν οὐδὲ πάντῃ σεσιγηκέναι, οὐδὲ εἰρηκέναι οἶμαι, ἵνα εἰς πόθον ἀγάγῃ τοὺς ἀκροατάς. μνημονεύσας γὰρ καὶ εἰπὼν μεγάλα τινὰ ἐναποκεῖσθαι τῷ λόγῳ, ὅρα πῶς μετ' ἐγκωμίου ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. τοῦτο γὰρ ἀεὶ 25 τῆς σοφίας Παύλου, τὰ δυσχερῆ τοῖς χρηστοῖς ἀναμιγνύναι. ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ποιεῖ λέγων· "ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς "ἐνέκοψε, καὶ τοσαῦτα ἐπάθετε, εἰ μὴ εἴγε καὶ εἰκῆ, καὶ πέποιθα "εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ," ὃ καὶ τούτοις φησι. πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμεθα σωτηρίας. 30

Δύο γὰρ ταῦτα ποιεῖ, οὔτε ἐπιτείνει οὔτε ἀφίησιν αὐτοὺς ἀναπεσεῖν. εἰκότως. εἰ γὰρ τὰ ἑτέρων παραδείγματα ἱκανὰ τὸν ἀκούοντα ἀναστῆσαι καὶ εἰς ζῆλον ἀγαγεῖν, ὅταν τις παρ' ἑαυτοῦ τὸ ὑπόδειγμα ἔχῃ, καὶ ἑαυτὸν κελεύηται ζηλοῦν, ἤδη τὸ δυνατὸν συνεισάγεται. καὶ τοῦτο οὖν δείκνυσι, καὶ οὐκ ἀφίησιν ὡς σφόδρα 35

κατεγνωσμένους ἀναπεσεῖν, οὐδὲ ὡς ἀεὶ ὄντας κακοὺς, ἀλλ' ὅτι ποτὲ ἐγένοντο καὶ χρηστοί. ὅρα τοίνυν ὅπως καὶ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται κατηγορίαν, καὶ εὐφημίᾳ ταύτην κεράννυσιν, ἵνα διὰ ταύτης τὴν ὠφέλειαν εἰσδέξωνται. τὸ γὰρ εἰπεῖν, "ἐπεὶ νωθροὶ γεγό-" νατε ταῖς ἀκοαῖς," δηλοῦντος ἦν ὅτι πάλαι ὑγίαινον καὶ ἦσαν 5 ἰσχυροὶ, τῇ προθυμίᾳ ζέοντες, ὃ καὶ ὕστερον αὐτοῖς μαρτυρεῖ. τὴν δὲ νωθρότητα ταύτην τί κατεργάζεται, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους τοῦτο μάλιστα ἐσήμανεν Ἐπιστολῇ, εἰπών· "ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ " ἔρις καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;" θέα δέ μοι, τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴν πολλὴν, πῶς καταλλήλως ἀεὶ τοῖς ὑποκειμένοις 10 πάθεσι προσφέρεται. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ ἀσθένεια ἀπὸ ἁμαρτημάτων τὸ πλέον ἐγένετο, ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τῶν συνεχῶν θλίψεων. διὸ καὶ λέξεσι δείξασθαι δυναμέναις τὴν διαφορὰν, κέχρηται, οὐ λέγων σαρκικοὶ γεγόνατε, ἀλλὰ νωθροί. ἐκεῖ σαρκικοὶ, ἐνταῦθα δὲ μείζων ἡ ὀδύνη. κακεῖνοι μὲν οὐκ ἠδυνήθησαν ἀνενεγκεῖν ἅτε σαρκικοὶ 15 ὄντες, οὗτοι δὲ ἠδυνήθησαν. καὶ ὅτι μὲν νωθροὶ γεγόνασιν, εἶπε· πόθεν δὲ, οὐκέτι προσέθηκεν, αὐτοῖς ἀφιεὶς εἰδέναι, καὶ μὴ βουλόμενος ἐπαχθῆ τὸν λόγον ἐργάσασθαι. ἐπὶ δὲ τῶν Γαλατῶν, καὶ ἐθαύμασε καὶ ἠπόρησεν, ὃ πολλῷ μεῖζον πρὸς παραμυθίαν ἐστὶν, ὡς οὐκ ἂν προσδοκήσαντος ποτὲ τοῦτο γενέσθαι. τοῦτο γάρ ἐστιν 20 ἡ διαπόρησις. εἶτα δείκνυσιν αὐτοὺς πρὸ πολλοῦ χρόνου πεπιστευκότας, καὶ ὅτι καὶ ἄλλους ὀφείλει κατηχεῖν λέγων,

12 **Καὶ γὰρ ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ.** 25

Κυρίλλου. Βαβαὶ πόση διαφορά. ὀφείλοντες ἄλλους διδάσκειν, οὐδὲ ἁπλῶς μαθηταί εἰσιν, ἀλλὰ μαθηταὶ ἔσχατοι, καί τοι δι' ὃ μάλιστα ἐξελύθητε, καὶ ὕπτιοι γεγόνατε, διὰ τοῦτο μάλιστα ὀφείλετε εἶναι ἰσχυροὶ, διὰ τὸν χρόνον. οἱ διδασκόμενοι οὐ διὰ παντὸς ἐπὶ τὸ μαθεῖν διατρίβουσιν, ἐπεὶ οὐ διδάσκονται. ἂν ἀεὶ 30 μανθάνῃς, οὐδέποτε μαθήσῃ· μὴ οὕτως ἔρχου ὡς ἀεὶ μαθησόμενος, ἐπεὶ οὐδέποτε εἴσῃ, ἀλλὰ καὶ ὡς διδάξων ἕτερον. ἂν δὲ ἀεὶ μανθάνῃς, τεκμήριόν ἐστι, τοῦ μηδὲν μαθεῖν. τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Θεὸς ὀνειδίζων, εἶπεν "αἰρόμενοι ἐκ κοιλίας καὶ παιδευόμενοι ἕως

"γήρους." ὅρα γοῦν καὶ Παῦλον διὰ τοῦτο δυσανασχετοῦντα ὅτι πολὺν χρόνον τοῖς προτέροις ἐνδιέτριβον μαθήμασιν οἱ ἀκροαταὶ, καὶ ἔτι τῶν πρώτων εἴχοντο στοιχείων, ὅπερ ἱκανὸν τῷ διδάσκοντι πολὺν ἐνθεῖναι τὸν ὄκνον. στοιχεῖα δὲ ἐνταῦθα τοὺς περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τοῦ Χριστοῦ λόγους φησίν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν 5 γραμμάτων, πρῶτα τὰ στοιχεῖα δεῖ μαθεῖν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πρῶτον περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἐδιδάσκοντο, καὶ τοὺς ταπεινοτέρους περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγους.

ΚΥ *** ΛΛΟΥ[a]. Εἶναι φαμὲν τὰ πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ Μωσέως τεθεσπισμένα, στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ 10 Θεοῦ. εἰ οὖν παραιτοίμεθα τὸ μαθεῖν τὰ στοιχεῖα, πῶς ἂν ἔτι λοιπὸν ἀφιξόμεθα πρὸς τὸ τέλος; ἢ γὰρ οὐχὶ κατὰ τὰς Γραφὰς πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν ὁ Χριστός;

ΘΕΟΔΩΡΙΤΟΥ. Τοῖς γὰρ μηδέπω τὴν πίστιν ἐσχηκόσι τελείαν, τὰ περὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἔφερον μόνα τῆς ἀληθείας οἱ κήρυκες. 15 οὕτως ὁ μακάριος Πέτρος ἐν Ἰουδαίᾳ δημηγορῶν ἐμέτρησε τὴν διδασκαλίαν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν ἀκουόντων, "Ἰησοῦν," γὰρ ἔφη, "τὸν "Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δεδειγμένον εἰς ὑμᾶς," καὶ τὰ τούτων ἑξῆς τῷ λόγῳ τούτῳ συμβαίνοντα. καὶ ὁ θεσπέσιος δὲ Παῦλος προφέρων Ἀθηναίοις τὸ κήρυγμα, οὐ Θεὸν, ἀλλὰ ἄνδρα 20 τὸν δεσπότην Χριστὸν προσηγόρευσεν, εἰπὼν, "τοὺς μὲν οὖν χρόνους "τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις "πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, καθότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ᾗ μέλλει "κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὥρισε, πίστιν "παρασχὼν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν." 25

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Ὁρᾷς τίς κανταῦθα ἡ αἰτία τοῦ ταπεινὰ φθέγγεσθαι. διὰ τοῦτο εἰ μέν τοι ὑψηλὸν λέγοι, ἐν βραχεῖ τοῦτο φησὶν, τὰ δὲ πετεινὰ πολλαχοῦ διέσπαρται τῆς ἐπιστολῆς. καὶ οὕτως δὲ τὸ ὑψηλὸν δείκνυται· τὸ γὰρ σφόδρα ταπεινὸν, οὐκ ἀφίησι περὶ τῆς θεότητος ταῦτα ὑποπτεύεσθαι. 30

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΤΗΣ ΕΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΛΑΤΡΕΙΑΣ. Καὶ τὰ πάλαι διὰ Μωσέως τοῖς ἀρχαίοις τεθεσπισμένα, εἶναι φαμὲν στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. εἰ οὖν παραιτοίμεθα τὸ μαθεῖν ταῦτα, πῶς ἂν ἔτι λοιπὸν ἢ πόθεν ἀφιξόμεθα πρὸς τὸ τέλος; καὶ εἰ τὸν

[a] Cyrilli sunt hæc ut patet infra ubi pleniora exstant.

παιδαγωγὸν παρωσόμεθα, τίς ἡμᾶς ἔτι διακομιεῖ πρὸς τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον; πλήρωμα γὰρ νόμου καὶ προφητῶν εἴη ἂν ὁ Χριστὸς, ὡς εἰς αὐτὸν ὁρῶντος καὶ τετραμμένου παντὸς προφητικοῦ τε καὶ νομικοῦ θεσπίσματος. καὶ τὸ "οὐκ ἦλθον καταλύσων, ἀπο-"περᾶν δὲ μᾶλλον τὸν νόμον," μὴ τὴν εἰς ἅπαν ἀνατροπὴν τῶν πά- 5 λαι θεσπισμένων εἰργάσθαι διανοοῦ, μᾶλλον δὲ μεταπλασμὸν ὥσπέρ τινα, καὶ ἵν' οὕτως εἴπω, μεταχάραξιν τῶν ἐν τύποις ἐπὶ τὸ ἀληθὲς καὶ τῆς οἷον σκιαγραφίας εἰς εἶδος τὸ ἐμφανές.

Καὶ γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος οὐ στερεᾶς τροφῆς. 10

Τὰ ταπεινότερα λέγειν ὑμῖν, φησι, περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ἀναγκαζόμεθα· τοῖς γὰρ μηδὲ ταῦτα δεχομένοις, πῶς οἷόν τε τὰ μείζονα προσενεγκεῖν; οὕτω καὶ Κορινθίοις γράφων ἔφη, "γάλα "ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὔπω γὰρ ἠδύνασθε." ἐν δὲ τοῖς πρὸ τούτων γεγραμμένοις, ἐδήλωσε τί προσηγόρευσε γάλα· "οὐ γὰρ 15 "ἔκρινα," φησὶ, "τοῦ εἰδέναι τί ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, "καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον." τοῦτο καὶ ἐνταῦθα λέγει.

Χρυσοστόμου. Ἀεὶ δὲ γάλα τὸν ταπεινὸν λόγον καλεῖ, καὶ ἐνταῦθα κἀκεῖ. γάλα δὲ καλεῖ διὰ τὸ τοῖς ἀφελεστέροις ἁρμόζειν· τοῦτο δὲ ἐναντίον τοῖς τελειοτέροις, καὶ βλαβερὸν τὸ ἐν 20 τούτοις διατρίβειν· ὥστε οὐκέτι τὰ νομικὰ ἐπιφέρεσθαι νῦν, οὐδὲ ἀπὸ τούτων τὴν σύγκρισιν γίνεσθαι, ὅτι ἀρχιερεὺς καὶ ἔθυσε καὶ ἐδεήθη κραυγῆς καὶ ἱκετηρίας. ὅρα γοῦν πῶς ὑμῖν ταῦτα προσίσταται. ἀλλ' ἐκείνους τότε ἔτρεφεν οὐδαμοῦ προσιστάμενα αὐτοῖς. ἄρα οὖν τροφὴ ἀληθὴς τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. "δώσω γὰρ αὐτοῖς," 25 φησὶν, "οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦ-"σαι λόγον Κυρίου." τοῖς δὲ Κορινθίοις γράφει Παῦλος "γάλα "ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα." οὐκ εἶπεν ἔθρεψα, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔστι τὸ τοιοῦτον τροφή. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν παιδίων τῶν μικρῶν τῶν μὴ δυναμένων ἄρτῳ τρέφεσθαι. τὰ γὰρ τοιαῦτα, οὐ ποτίζεται, ἀλλ' ἡ 30 τροφὴ αὐτοῖς ἀντὶ ποτοῦ γίνεται. κἀνταῦθα οὐκ εἶπε χρείαν ἔχετε, ἀλλὰ "γεγόνατε χρείαν ἔχοντες γάλακτος," τουτέστιν ὑμεῖς ἠθελήσατε. ὑμεῖς ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο κατεστήσατε, εἰς ταύτην τὴν χρείαν.

Ἰσιδώρου. Ἀλλὰ πῶς φησιν, εἰ ὁ νόμος νηπιώδης ὡς νηπίοις δεδομένος, ἡ κατὰ Χριστὸν στοιχείωσις, πάλιν τυγχάνει νηπιότης, 35

τοῦ Ἀποστόλου φάσκοντος "γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καὶ οὐ βρῶμα."
ἄκουε τοίνυν νηπίους ἐκ τοῦ νόμου ὁ εὐαγγελικὸς νόμος δεξάμενος,
καὶ τῆς ἀκραιφνοῦς καὶ τελεωτάτης γνώσεως μεταδοῦναι αὐτοῖς
οὐ δυνάμενος, καὶ ἀθρόως ὑποδεῖξαι τῶν ὑπὲρ νοῦν μυστηρίων τὴν
διὰ ταύτης φανερωθεῖσαν ἀλήθειαν, οἷον τὴν θείαν οὐσίαν ἐν Τριάδι 5
ὑφεστῶσαν, ἐν μονάδι δὲ καθεστῶσαν τοῖς μίαν καὶ ὑπόστασιν
Θεοῦ ὥσπερ οὐσίαν φανταζομένοις, πάλιν τῷ νόμῳ χρῆται πρὸς
σύστασιν καὶ πειθὼ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγηθέντων, ἐξ αὐτοῦ
τὰς τῶν τελείων δογμάτων μαρτυρίας ἐπιφερόμενος. οὕτως γάλα
ποτίζει Παῦλος τὸν νεογνὸν τοῦ Κυρίου λαὸν, σαφῶς αὐτὸν διὰ 10
τῆς τοῦ νόμου νηπιότητος παιδεύων τὴν τελειότητα.

Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου. Δρόσῳ μέν τοι καὶ ὕδατι τὰ θεῖα
καὶ νοητὰ λόγια καὶ γάλακτι καὶ οἴνῳ καὶ μέλιτι παρεικάζεται,
διὰ τὴν ζωογόνον αὐτῶν ὡς ἐν ὕδατι δύναμιν, καὶ αὐξητικὴν ὡς ἐν
γάλακτι, καὶ ἀναζωτικὴν ὡς ἐν οἴνῳ, καὶ καθαρτικὴν ἅμα καὶ 15
φρουρητικὴν, ὡς ἐν μέλιτι. ταῦτα γὰρ ἡ θεία σοφία δωρεῖται
τοῖς προσιοῦσιν, ἀφθόνων αὐτοῖς καὶ ἀνεκλείπτων εὐωχιῶν ἐπίρροιαν
χορηγοῦσα, καὶ ὑπερβλύζουσα· τοῦτο δὴ τὸ ἀληθῶς εὖ ἔχειν, καὶ
διὰ ταῦτα ζωοποιεῖν, ἅμα καὶ κουροτρόφος καὶ ἀνανεωτικὴ καὶ
τελεσιουργὸς ὑμνουμένη. 20

Β. ἐν ΣΑ Α. Φάγεται δέ τις βούτυρον καὶ μέλι, τὰ εἰσαγω-
γικά φημι εἰς τὴν θείαν διδασκαλίαν διδάγματα. διότι πρῶτον
ἀνθρώπου τροφὴ, βούτυρον καὶ μέλι ἐπινενόηται. ὅταν δὲ τούτοις
αὐτάρκως τραφῇ μετὰ τὸ στοιχειωθῆναι, τότε ὑπερβὰς τὰ ἐπὶ
τῆς γῆς, στερεωτέρας καὶ μείζονος καὶ ἀνδράσι πρεπούσης τροφῆς 25
μεταλήψεται, τοῖς πνευματικοῖς μαθήμασιν ἑαυτὸν ἐπιδούς.

Γρηγορίου Θεολόγου ἐκ τοῦ μεγάλου ἀπολογητικοῦ. Οἱ
μὲν γὰρ δέονται γάλακτι τρέφεσθαι, τοῖς ἁπλουστέροις καὶ στοι-
χειωδεστέροις τῶν διδαγμάτων, ὅσοι τὴν ἕξιν νήπιοι καὶ ἀρτιπα-
γεῖς ὡς ἂν εἴποι τις τὴν ἀνδρείαν τοῦ λόγου τροφὴν οὐ φέροντα. 30
ἣν εἰ προσάγοι τις παρὰ δύναμιν, τάχα ἂν καταβιασθέντες καὶ
βαρηθέντες οὐκ ἐξαρκούσης τῆς διανοίας, ὥσπερ ἐκεῖ τῆς ὕλης
τὸ ἐπεισελθὸν ἑλκῦσαι καὶ οἰκειώσασθαι, ζημιωθεῖεν ἂν καὶ εἰς
τὴν ἀρχαίαν δύναμιν. οἱ δὲ τῆς ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένης σο-
φίας χρήζοντες, καὶ τροφῆς τῆς ὑψηλοτέρας καὶ στερροτέρας, τὸ 35

πρὸς διάκρισιν ἀληθοῦς τε καὶ ἀψευδοῦς ἱκανῶς γεγυμνάσθαι τὰ αἰσθητήρια, εἰ γάλα ποτίζοιντο καὶ τρέφοιντο λαχάνοις, ἀσθενῶν βρώματι, δυσχεραίνοιεν ἂν, καὶ μάλα εἰκότως, οὐ δυναμούμενοι κατὰ Χριστὸν, οὐδὲ αὔξοντες τὴν ἐπαινετὴν αὔξησιν, ἣν ἐργάζεται λόγος, τελειῶν εἰς ἄνδρα καὶ εἰς μέτρον ἄγων ἡλικίας πνευματι- 5 κῆς τὸν καλῶς τρεφόμενον.

Ἐκ τοῦ Εὐν. Φιλοσοφητέον ἄρα ὅσα ἡμῖν ἐφικτὰ, καὶ ἐφ᾽ ὅσον ἡ τοῦ ἀκούοντος ἐξικνεῖται ἕξις καὶ δύναμις· ἵνα μὴ καθάπερ αἱ ὑπερβάλλουσαι τῶν φωνῶν ἢ τῶν τροφῶν τὴν ἀκοὴν βλάπτωσιν ἢ τὰ σώματα εἰ βούλει δὲ τῶν φορτίων τὰ ὑπὲρ δύναμιν τοὺς 10 ὑποβαίνοντας ἢ τὴν γῆν τῶν ὑετῶν οἱ σφοδρότεροι, οὕτω δὲ καὶ οὗτοι τοῖς στερροῖς ἵν᾽ οὕτως εἴπω τῶν λόγων καταπιεσθέντες καὶ βαρυνθέντες, ζημιωθεῖεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν δύναμιν.

Περὶ . . . ἐν τ δ αλε ἐν τ ξίο. Καὶ σὺ τοίνυν, εἰ μὲν ἀνὴρ εἶ κατὰ Χριστὸν, καὶ γεγύμνασταί σοι τὰ αἰσθητήρια, καὶ 15 λαμπρόν σοι τὸ φῶς τῆς γνώσεως, λάλει Θεοῦ σοφίαν τὴν λαλουμένην ἐν τοῖς τελείοις, καὶ τὴν ἀποκεκρυμμένην ἐν μυστηρίῳ, καὶ ταύτην ὅταν καιρὸν λάβῃς καὶ πιστευθῇς. τί γὰρ ἔχεις παρὰ σεαυτοῦ ὃ μὴ δέδοται, μηδὲ εἴληφας; εἰ δὲ ἔτι νήπιος εἶ, καὶ χαμερπὴς τὴν διάνοιαν, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις προσβαίνειν οὐχ 20 ἱκανὸς, γενοῦ Κορίνθιος, γάλακτι τράφηθι, τί χρήζεις στερεωτέρας τροφῆς, ἣν οὐκ ἀναλίσκει τὰ μέλη, καὶ ποιεῖ τροφὴν δι᾽ ἀσθένειαν; ἴσως δὲ οὐ παρέλκον καὶ περὶ τῆς τοῦ γάλακτος βραχεία φιλοσοφῆσαι γενέσεως.

Κλήμεντος παιδαγωγέως [a]. Πρωτόγονον τὸ αἷμα εὑρίσκεται 25 ἐν ἀνθρώπῳ, τοῦτο δὴ τὸ αἷμα φυσικῇ τρεπόμενον πέψει, κυησάσης τῆς μητρὸς, φιλοστοργίᾳ συμπαθεῖ, ἐξανθεῖ καὶ γηράσκει πρὸς τὸ ἄφοβον τοῦ παιδίου. καὶ ἐστὶ μὲν τῆς σαρκὸς ὑγρότερον τὸ αἷμα, οἷον ὑγρά τις οὖσα σὰρξ, τοῦ δὲ αἵματος νοστιμώτερον τὸ γάλα καὶ λεπτομερέστερον. εἴτε γὰρ τὸ ἐπιχορηγούμενον αἷμα 30 τῷ ἐμβρύῳ, καὶ διὰ μητρώου ἐστὶ πρότερον πεμπόμενον ὀμφαλοῦ, εἴτε αὖ τὸ καταμήνιον αὐτὸ ἀποκλεισθὲν τῆς οἰκείας φορᾶς κατὰ φυσικὴν ἀνάχυσιν χωρεῖν κελεύεται πρὸς τοῦ παντρόφου καὶ γενεσιουργοῦ ἐπὶ τοὺς φλεγμαίνοντας ἤδη μαστοὺς, καὶ ὑπὸ πνεύ-

[a] Edit. Sylburg. p. 44. l. 25.

ματος ἀλλοιούμενον θερμοῦ, ποθεινὴ σκευάζεται τῷ νηπίῳ τροφὴ, αἷμα τὸ μεταβάλλον ἐστί. μάλιστα γὰρ πάντων μελῶν μαστοὶ συμπαθεῖς μήτρᾳ. ἐπὰν οὖν κατὰ τοὺς τόκους ἀποκοπὴν λάβῃ τὸ ἀγγεῖον, δι' οὗ πρὸς τὸ ἔμβρυον τὸ αἷμα ἐφέρετο, μύσις μὲν γίνεται τοῦ πόρου, τὴν δὲ ὁρμὴν ἐπὶ τοὺς μαστοὺς τὸ αἷμα λαμ- 5 βάνει, καὶ πολλῆς τῆς ἐπιφορᾶς γενομένης, διατείνονται, καὶ μεταβάλλει τὸ αἷμα εἰς γάλα, ἀναλόγως τῇ ἐπὶ τῆς ἑλκώσεως εἰς πύον τοῦ αἵματος μεταβολῇ. εἴτε αὖ ἀπὸ τῶν ἐν μαστοῖς παρακειμένων φλεβῶν ἀναστομουμένων κατὰ τὰς διαστάσεις τῆς κύησεως τὸ αἷμα μεταχεῖται εἰς τὰς φυσικὰς τῶν μαστῶν σύ- 10 ριγγας· τούτων δὲ ἀνακιρνάμενον τὸ ἀπὸ τῶν γειτνιαζουσῶν καταπεμπόμενον ἀρτηριῶν πνεῦμα, μενούσης ἔτι τῆς ὑποκειμένης ἀκεραίου τοῦ αἵματος οὐσίας, ἐκκυμαινόμενον λευκαίνεται, καὶ τῇ τοιαύτῃ ἀνακοπῇ κατ' ἐξαφρισμὸν μεταβάλλεται, παραπλήσιόν τι πεπονθὼς τῇ θαλάττῃ, ἣν δὴ κατὰ τὰς ἐμβολὰς τῶν πνευμά- 15 των οἱ ποιηταί φασιν, ἀποπτύειν ἁλὸς ἄχνην· πλὴν ἀλλὰ αἷμα ἔχει τὴν οὐσίαν· τούτῳ τῷ τρόπῳ, καὶ οἱ ποταμοὶ ῥόθῳ φερόμενοι, τῇ ἐπιλήψει τοῦ περικεχυμένου ἀέρος ξενόμενοι, ἀφρὸν μορμύρουσι, καὶ τὸ ἐνστόμιον ἡμῶν ὑγρὸν τῷ πνεύματι ἐκλευκαίνεται.

Τίς οὖν ἡ ἀποκλήρωσις, μὴ οὐχὶ καὶ τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ φωτεινό- 20 τατον καὶ λευκότατον ὑπὸ τοῦ πνεύματος τρέπεσθαι ὁμολογεῖν· πάσχει δὲ τὴν μεταβολὴν κατὰ ποιότητα οὐ κατ' οὐσίαν. ἀμέλει γοῦν οὐ τροφιμώτερον ἄλλό τι οὐδὲ μὴν γλυκύτερον ἀλλ' οὐδὲ λευκότερον εὕροις ἂν γάλακτος. πάντῃ δὲ ἔοικε τοῦτο τῇ πνευματικῇ τροφῇ, ἥτις ἐστὶ γλυκεῖα μὲν, διὰ τὴν χάριν, τρόφιμος δὲ 25 ὡς ζωὴ, λευκὴ δὲ ὡς ἡμέρα Χριστοῦ. ταύτῃ τοίνυν περὶ τὴν ἀποκύησιν οἰκονομούμενον τῷ βρέφει τὸ γάλα χορηγεῖται. καὶ οἱ μαστοὶ οἱ τέως τὸν ἄνδρα περιβλεπόμενοι ὀρθοὶ, ἤδη κατανεύουσι πρὸς τὸ παιδίον, τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πεπονημένην, εὔληπτον παρέχειν διδασκόμενοι τροφὴν εἰς ἀνατροφὴν σωτηρίας· οὐ γὰρ 30 ὡς αἱ πηγαὶ πλήρεις εἰσὶν οἱ μαστοὶ ἐπεισρέοντος ἑτοίμου γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφὴν, ἐν ἑαυτοῖς ἐργάζονται γάλα καὶ διαπνέουσιν. ἡ τροφὴ δὲ ἡ κατάλληλος αὕτη καὶ πρόσφορος νεοπαγεῖ καὶ νεοφυεῖ παιδίῳ πρὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ τροφέως καὶ πατρὸς τῶν γεννωμένων καὶ ἀναγεννωμένων πονουμένη, οἷον τὸ 35

μάννα οὐρανόθεν ἐπερρέετο τοῖς παλαιοῖς Ἑβραίοις ἡ τῶν Ἀγγέλων ἐπουράνιος τροφὴ, ἀμέλει καὶ νῦν αἱ τίτθαι τὸ πρωτόχυτον τοῦ γάλακτος πόμα ὁμωνύμως ἐκείνῃ τῇ τροφῇ γάλα κεκλήκασι. χρὴ δὲ κατανοῆσαι τὴν φύσιν. ἡ γάρ τοι τροφὴ χειμῶνος μὲν πυκνοῦντος τοῦ περιέχοντος καὶ πάροδον οὐ διδόντος, ἐντὸς κατα- 5 κλειομένη, τῷ θερμῷ ἑψομένη καὶ πεττομένη εἰς τὰς φλέβας ἐξαιματουμένη ἐκχωρεῖ. αἱ δὲ διὰ πνοῆς οὐ τυγχάνουσαι, πεπληρωμέναι μάλιστα συντείνονται καὶ σφύζουσι· διὸ καὶ αἱ τίτθαι περιπληθεῖς τότε μάλιστα γίνονται τῷ γάλακτι. ἀποδέδεικται δὲ ἡμῖν μικρῷ πρόσθεν τὸ αἷμα εἰς γάλα ταῖς κυούσαις κατὰ μετα- 10 βολὴν οὐ κατ᾽ οὐσίαν χωρεῖν. ὥσπερ ἀμέλει καὶ αἱ τρίχες αἱ ξανθαὶ τοῖς γηρῶσιν εἰς πολιὰς μεταβάλλουσιν. θέρους δὲ ἔμπαλιν ἀραιότερον ὂν τὸ σῶμα, τὴν τροφὴν εὐδιαφορωτέραν παρέχει, καὶ ἥκιστα πλεονάζει τὸ γάλα, ἐπεὶ μήτε τὸ αἷμα· οὐδὲ γὰρ πᾶσα κατέχεται ἡ τροφή. εἰ τοίνυν ἡ μὲν κατεργασία τῆς τρο- 15 φῆς ἐξαιματοῦται, τὸ δὲ αἷμα ἐκγαλακτοῦται, παρασκευὴ γίνεται τὸ αἷμα τοῦ γάλακτος ὥσπερ αἷμα ἀνθρώπου, καὶ γίγαρτον ἀμπέλου.

Ἀλληγορῶν τοίνυν τὸν λόγον ὁ Παῦλος, καὶ γάλα αὐτὸν ὀνομάζων, "ἐπότισα" ἐπιφέρει. πίνεται γὰρ ὁ λόγος, ἡ τροφὴ τῆς 20 ἀληθείας, ἀμέλει καὶ τὸ ποτὸν, ὑγρὰ καλεῖται τροφή. δυνατὸν δὲ τὸ αὐτὸ καὶ βρῶμα εἶναί πως ἔχον καὶ ποτὸν, πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο νοούμενον, καθάπερ καὶ ὁ τυρὸς, γάλακτος ἐστὶ πῆξις, ἢ γάλα πεπηγὸς, οὐ γάρ μοι τῆς λεξιθηρίας μέλλει τανῦν, πλὴν ὅτι τὰς τροφὰς ἄμφω μία διακονεῖται οὐσία. ἀλλὰ καὶ τοῖς 25 ὑποτιτθίοις παιδίοις, ἀρκεῖ μόνον τὸ γάλα καὶ ποτὸν εἶναι καὶ τροφήν. πολλαχῶς δὲ ὁ λόγος ἀλληγορεῖται, καὶ βρῶμα, καὶ σὰρξ, καὶ τροφὴ, καὶ ἄρτος, καὶ αἷμα, καὶ γάλα, ἅπαντα ὁ Κύριος εἰς ἀπόλαυσιν ἡμῶν τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων. πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ, αὐτὴ αἷμα τῷ γάλακτι, οἷον ἀντιπελαργούμενον 30 ἄρδεταί τε καὶ αὔξεται. καὶ δὴ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ συλληφθέντος τῷ τῆς ἐπὶ μῆνα καθάρσεως ὑπολελειμμένῳ καθαρῷ περιττώματι, κιρναμένου τοῦ σπέρματος γίνεται. ἡ γὰρ ἐν τούτῳ δύναμις θρομβοῦσα τοῦ αἵματος τὴν φύσιν, ὃν τρόπον ἡ πυτεία συνίστησι, τὸ γάλα οὐσίαν ἐργάζεται μορφώσεως· εὐθαλεῖ γὰρ ἡ 35

κράσις, σφαλερὰ δὲ ἡ ἀκρότης εἰς ἀτεκνίαν. καὶ γὰρ αὐτῆς ἤδη τῆς γῆς ὑπὸ μὲν ἐπομβρίας κατακλυσθὲν ἀποσύρεται τὸ σπέρμα· διὰ δὲ αὐχμὸν νοτίδος ἀποξηραίνεται. κολλώδης δὲ ὁ χυμὸς ὢν συνέχει τὸ σπέρμα καὶ φύει. τινὲς δὲ καὶ τὸ σπέρμα τοῦ ζώου ἀφρὸν εἶναι τοῦ αἵματος κατ' οὐσίαν ὑποτίθενται· ὃ δὴ τῇ ἐμφύτῳ τοῦ 5 ἄρρενος θέρμῃ παρὰ τὰς συμπλοκὰς ἐκταραχθὲν, ἐκραπιζόμενον ἐξαφροῦται, κἂν ταῖς σπερματίσι παρατίθεται φλεψὶν, ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἀφροδήσια κέκληται. συμφανὲς τοίνυν ἐκ τούτων ἁπάντων, αἷμα εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποκύησιν αὖθις ἐκτρέφεται τὸ παιδίον αἵματι τῷ αὐτῷ. 10 αἵματος γὰρ φύσις τοῦ γάλακτος ἡ ῥύσις, καὶ πηγὴ τροφῆς τὸ γάλα, ᾧ δὴ καὶ γυνὴ δήλη τεκοῦσα ἀληθῶς καὶ μήτηρ δι' οὗ καὶ φίλτρον εὐνοίας προσλαμβάνει.

Διὰ τοῦτο ἄρα μυστικῶς τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ ἅγιον Πνεῦμα, τῇ τοῦ Κυρίου ἀποχρώμενον φωνῇ, "γάλα ὑμᾶς ἐπότισα" λέγει. 15 εἰ γὰρ ἀνεγεννήθημεν εἰς Χριστὸν, ὁ ἀναγεννήσας ἡμᾶς ἐκτρέφει τῷ ἰδίῳ γάλακτι τῷ λόγῳ· πᾶν γὰρ τὸ γεννῆσαν, ἔοικεν εὐθὺς παρέχειν τῷ γεννωμένῳ τροφήν. καθάπερ δὲ ἡ ἀναγέννησις ἀναλόγως, οὕτω καὶ ἡ τροφὴ γέγονε τῷ ἀνθρώπῳ πνευματικὴ πάντῃ. τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὰ πάντα Χριστῷ προσοικειούμεθα, καὶ εἰς συγ- 20 γένειαν διὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ ᾧ λυτρούμεθα, καὶ εἰς συμπάθειαν διὰ τὴν ἀνατροφὴν τὴν ἐκ τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν διὰ τὴν ἀγωγὴν τοῦ αὐτοῦ. τὸ θρέψαι δ' ἐν βροτοῖσι πολλάκις, πλείω πορίζεται φίλτρα τοῦ φῦσαι τέκνα. ὅτι τοίνυν ἐξ αἵματος γάλα, κατὰ μεταβολὴν γίνεται, ἤδη μὲν σαφὲς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν 25 ποιμνίων, ἔκ τε τῶν βουκολίων ἔξεστι μαθεῖν. τὰ γὰρ ζῶα ταῦτα τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὥραν ἣν ἔαρ καλοῦσιν, ὑγροτέρου τοῦ περιέχοντος γεγονότος, ἀλλὰ καὶ τῆς πόας καὶ τῶν νομῶν εὐχύλων τὸ τηνικαῦτα οὐσῶν καὶ ἐνίκμων, αἵματος πίμπλαται πρότερον, ὡς ἐκ τῆς διατάσεως τῶν φλεβῶν κυρτουμένων τῶν ἀγγείων δείκνυται. 30 ἐκ δὲ τοῦ αἵματος δαψιλέστερον χεῖται τὸ γάλα. θέρους δ' ἔμπαλιν ὑπὸ τοῦ καύματος συγκαιόμενον καὶ ἀναξηραινόμενον, ἵστησι τὴν μεταβολὴν τὸ αἷμα, καὶ ταύτῃ ἔλαττον ἀμέλγονται. ναὶ μὴν καὶ συγγένειάν τινα πρὸς τὸ ὕδωρ φυσικωτάτην ἔχει τὸ γάλα, καθάπερ ἀμέλει πρὸς τὴν πνευματικὴν τὸ λουτρὸν τὸ πνευματικόν. 35

οἱ γοῦν ἐπιρροφῶντες τὸ γάλακτι ψυχροῦ ὀλίγον ὕδατος, ὠφελοῦνται παραχρῆμα. οὐ γὰρ ἀποξύνεσθαι τὸ γάλα ἐᾷ ἡ πρὸς τὸ ὕδωρ κοινωνία, οὐκ ἀντιπαθίᾳ τινὶ, προσπεπαινομένου δὲ, προσπαθείᾳ. καὶ ἣν ὁ λόγος ἔχει πρὸς τὸ βάπτισμα κοινωνίαν, ταύτην ἔχει τὸ γάλα τὴν συναλλαγὴν πρὸς τὸ ὕδωρ. δέχεται γὰρ μόνον τῶν 5 ὑγρῶν τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸ ὕδωρ μίξιν ἐπικάθαρσιν παραλαμβανόμενον, καθάπερ τὸ βάπτισμα ἐπὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν. μίγνυται δὲ καὶ μέλιτι προσφυῶς, καὶ τοῦτο ἐπὶ καθάρσει πάλιν μετὰ γλυκείας τῆς τρυφῆς· μιγνύμενος γὰρ ὁ λόγος φιλανθρωπίᾳ, ἰᾶται γε ἅμα τὰ πάθη καὶ ἀνακαθαίρει τὰς ἁμαρτίας. ἐπιμί- 10 γνυται δὲ τὸ γάλα καὶ οἴνῳ γλυκεῖ. ἐπωφελὴς δὲ ἡ μίξις, ἀνακιρναμένου τοῦ πάθους εἰς ἀφθαρσίαν. ἐξοννοῦται γὰρ ὑπὸ τοῦ οἴνου τὸ γάλα καὶ σχίζεται· καὶ ὅτι περ αὐτοῦ νόθον, τοῦτο ἀποχετεύεται. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ τῆς πίστεως ἡ κοινωνία ἡ πνευματικὴ πρὸς τὸν παθητὸν ἄνθρωπον τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἐξορ- 15 ροῦσα εἰς ἀϊδιότητα συστέλλει τὸν ἄνθρωπον, τοῖς θείοις ἀπαθανατίζουσα. οἱ πολλοὶ δὲ καὶ τὸ λιπαρὸν τοῦ γάλακτος, ὃ δὴ βούτυρον καλοῦσι, καταχρῶνται εἰς λύχνον, τὸ πολυέλαιον τοῦ λόγου δι' αἰνίγματος ἀριδήλως σαφηνίσαντες, ὡς μόνου τοῦδε ἐνδίκως καὶ τρέφοντος καὶ αὔξοντος, καὶ φωτίζοντος τοὺς νηπίους. 20 τοσαῦτα περὶ γάλακτος καὶ τῆς τούτου ἀλληγορίας.

Θεοδωρήτου. Ὁ μέν τοι Ἀπόστολος γάλα τὴν ἁπλουστέραν καλέσας διδασκαλίαν, ἐφεξῆς δείκνυσιν ἀτελοῦς καὶ τελείου διαφορὰν λέγων, "πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαι- "οσύνης, νήπιος γὰρ, ἐπιτελειῶν δ' ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφὴ, τῶν διὰ 25 "τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν "καλοῦ τε καὶ κακοῦ." ἀπὸ τῶν ἡλικιῶν ἔδειξε τὴν διαφοράν. καθάπερ γὰρ τοῖς μὲν εὐθυγενέσι βρέφεσι τὸ γάλα προσφέρειν εἰώθαμεν, τοῖς δὲ στεγανωτέροις ἐσχηκόσιν ὀδόντας, πάσης λοιπὸν ἀπολαύειν τροφῆς ἐπιτρέπομεν, οὕτω τοῖς ἀτελῆ πίστιν ἔχουσι 30 σύμμετρον τῆς ἀσθενείας τὴν διδασκαλίαν προσφέρομεν, τοὺς δὲ τελείαν εἰσδεξαμένους τῶν τελειοτέρων δογμάτων μεταλαγχάνειν παρασκευάζομεν.

Γρηγορίου Νύσσης. Μᾶλλον δὲ καθάπέρ τις μήτηρ καταλλήλως τιθηνουμένη τὸ νήπιον, τέως μὲν ἀπαλῷ καὶ ὑγρῷ τῷ 35

στόματι τὸ γάλα διὰ τῆς θηλῆς ἐντίθησιν. ὀδοντοφυοῦντι δὲ ἤδη καὶ αὐξανομένῳ προσάγει τὸν ἄρτον, οὐ τραχύν τε καὶ ἀκατέργαστον, ὡς ἂν μὴ περιξανθείη τῷ σκληρῷ τῆς τροφῆς τὸ τούτων ἁπαλόν τε καὶ ἀγύμναστον, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ὀδοῦσι καταλειάνασα σύμμετρόν τε καὶ κατάλληλον τῇ δυνάμει τοῦ προσφερομένου 5 ἐποίησεν. εἶτα κατὰ προσθήκην τῆς δυνάμεως ἐπιδηλούσης προσεθισθὲν τοῖς ἁπαλωτέροις ἡμέρᾳ τὸ νήπιον προσάγει τῇ στερεωτέρᾳ τροφῇ. οὕτω τοὺς μαθητὰς ὁ Παῦλος, τοὺς μὲν οἷόν τι νήπιον ἀτελὲς τοῖς στοιχειωδεστέροις τρέφει λόγοις καὶ τιθηνεῖται, τοὺς δὲ οἷα τελείους τοῖς ὑψηλοτέροις. 10

Βασιλείου ἐν Ἡσαΐαι. Τέλος δέ ἐστι τοῦ διὰ τὴν ἕξιν γεγυμνασμένα ἔχοντος τὰ αἰσθητήρια διακρίνειν δύνασθαι τὴν τοῦ καλοῦ φύσιν ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, καὶ δοκίμου τραπεζίτου τὸ καλὸν κατέχειν, ἀπὸ δὲ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθαι· διεφθαρμένον δὲ ἔχοντος τῆς ψυχῆς τὸ κριτήριον ἐνηλλαγμένας τὰς μαρτυρίας 15 περὶ τῆς ἑκάστου ἀξίας ἀποδιδόναι. καὶ ἔοικε πολλή τις εὐχέρεια εἶναι τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει πρὸς τὸ τὰ ἐναντία δοξάζειν τῇ περὶ ἕκαστον ἀληθείᾳ ἑκάστου φιλονείκως τῷ ἰδίῳ δόγματι παρισταμένου, καὶ μετὰ διατάσεως σφοδροτάτης τὰ τοῦ ἑτέρου ἀνατρέπειν καὶ διελέγχειν βιαζομένου. τὸ μὲν οὖν ἀληθινῶς καλὸν, τὸ ἐν τῇ 20 ψυχῇ σύμμετρόν ἐστι κατ' ἀρετὴν διακειμένῃ. μεσότης γὰρ καὶ συμμετρία τίς ἡ ἀρετή. αἱ δὲ ἐφ' ἑκάτερα τὴν ἀρετὴν ἐκβαίνουσαι ὑπερβολαὶ καὶ ἐλλείψεις, ἀμετρία καὶ αἶσχος. οἱ δὲ πολλοὶ τὴν μὲν κακίαν, ὡς ἀγαθὸν αἱροῦνται· τὴν δὲ ἀρετὴν, ὡς πονηρίαν ἀποφεύγουσι. 25

Χρυσοστόμου. Τί δέ ἐστιν ὁ λόγος τῆς δικαιοσύνης; ἐμοὶ δοκεῖ ἐνταῦθα καὶ βίον αἰνίττεσθαι, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, "ἐὰν μὴ "περισσεύῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων," τοῦτο καὶ αὐτὸς φησὶν, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, τουτέστι τῆς ἄνω φιλοσοφίας ἄπειρος οὐ δύναται παραδέξασθαι βίον ἄκρον καὶ ἠκριβωμένον. ἢ δικαιοσύνην ἐνταῦθα τὸν Χριστόν φησι, καὶ τὸν ὑψηλὸν 30 περὶ αὐτοῦ λόγον. ὁρᾷς νηπιότητα ἑτέραν οὖσαν, καὶ αὖ τελειότητα. γενώμεθα τέλειοι ταύτην τὴν τελειότητα. ἔνεστι καὶ παῖδας ὄντας καὶ νέους πρὸς ἐκείνην ἐλθεῖν τὴν τελειότητα. οὐ γάρ

ἐστι φύσεως ἀλλ' ἀρετῆς. οὐκ εἶχον ἐκεῖνοι τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα, οὐδὲ ᾔδεισαν καλὸν καὶ κακόν. νῦν οὐ περὶ βίου τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος, ὅταν λέγει "πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ." τοῦτο γὰρ παντὶ ἀνθρώπῳ δυνατὸν εἰδέναι καὶ εὔλογον, ἀλλὰ περὶ δογμάτων ὑψηλῶν καὶ ὑγιῶν διεφθαρμένων καὶ ταπεινῶν. τὸ παι- 5 δίον οὐκ οἶδε τὴν φαύλην καὶ τὴν δόκιμον τροφὴν διαιρεῖν. πολλάκις γοῦν καὶ χοῦν ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα καὶ τὸ βλαβερὸν ἐδέξατο, καὶ πάντα ἀδιακρίτως ποιεῖ, ἀλλ' οὐ τὸ τέλειον. τοιοῦτοι εἰσὶν οἱ πᾶσι προσέχοντες ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως τὰς ἀκοὰς ἐκδιδόντες ἀδοκίμοις, τούτους αἰτιᾶται ὡς ἁπλῶς περιφερομένους, καὶ 10 νῦν μὲν τούτοις, νῦν δὲ ἐκείνοις διδόντας ἑαυτοὺς, ὃ καὶ πρὸς τῷ τέλει ᾐνίξατο λέγων διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις μὴ παραφέρεσθε. τοῦτό ἐστι πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ. λάρυγξ μὲν γὰρ, σῖτα γεύεται· ψυχὴ δὲ δοκιμάζει λόγους. εἶτα σαφέστερον διδάσκων τί προσηγόρευσε γάλα, ἐπήγαγε, 15

1 Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα· μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ τῶν νεκρῶν ἔργων καὶ πί-
2 στεως ἐπὶ Θεὸν, βαπτισμῶν διδαχῆς ἐπιθέσεώς τε
3 χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν, καὶ κρίματος αἰωνίου, 20 καὶ τοῦτο ποιήσωμεν ἐάν περ ἐπιτρέπῃ ὁ Θεός.

Θεοδωρήτου. Μεμψάμενος αὐτοῖς τὸ περὶ τὴν πίστιν ἀμφίβολον, τοῦτο γὰρ ἐκάλεσε γάλα, τῆς τελειότητος ἔχεσθαι παραινεῖ, καὶ τοῖς ἤδη καταβληθεῖσι θεμελίοις ἐποικοδομεῖν τὰ λοιπὰ, μὴ ἄλλον ἄνωθεν πηγνύειν θεμέλιον. θεμέλια δὲ τὴν πίστιν ἐκά- 25 λεσεν· ἔργα δὲ νεκρὰ, τὴν πονηρίαν. οἱ γὰρ πεπιστευκότες, τὴν τούτων βδελυσσόμενοι δυσοσμίαν καὶ μεταμελείᾳ χρώμενοι, προσίασι τῷ θείῳ βαπτίσματι, καὶ διὰ τῆς ἱερατικῆς χειρὸς, ὑποδέχονται τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐν τῷ θείῳ βαπτίσματι τὸν τῆς ἀναστάσεως δεχόμενοι τύπον, προσμένουσι τὴν κοινὴν πάντων 30 ἀνάστασιν καὶ τὸ μέλλον κριτήριον. ταῦτα στοιχεῖα ἐκάλεσε τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. καθάπερ γὰρ τοῖς μειρακίοις ὁ γραμματιστὴς, πρῶτον ὑποδείκνυσι τῶν στοιχείων τοὺς χαρακτῆρας, οὕτως οἱ τῆς

εὐσεβείας διδάσκαλοι ταῦτα πρῶτα τοὺς τῆς πίστεως προσιόντας παιδεύουσι. λέγει τοίνυν ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὅτι τῶν τελειοτέρων ἀφίεσθαι χρὴ, καὶ μὴ πάλιν ἄνωθεν μανθάνειν τὰ τῆς εὐσεβείας στοιχεῖα. τὸ μέν τοι "καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάν περ ὁ Θεὸς ἐπι- "τρέπῃ," τοῖς ἄνω προσήρμοσεν, ὡς εἶναι τὸ ἀκόλουθον οὕτως. "διὸ 5 "ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα "φερώμεθα, καὶ τοῦτο ποιήσωμεν ἐάν περ ἐπιτρέπῃ ὁ Θεὸς," ἀντὶ τοῦ σπουδάσωμεν, ἐπιθυμήσωμεν, πάντα πόνον ὑπὲρ τῆς τελειότητος ἀσπασώμεθα. εἴωθεν δὲ ὁ Ἀπόστολος πάντα ἐξαρτᾶν τῆς θείας προμηθείας. διὰ τοῦτο προστέθεικεν "ἐάν περ ἐπιτρέπῃ ὁ 10 "Θεὸς," οὕτω καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγεν, "ἐλεύσομαι πρὸς "ὑμᾶς ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ." πληθυντικῶς "βαπτισμῶν" τέθεικεν, οὐ πολλὰ εἶναι διδάσκων· βαπτίσματα, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἀπολαύουσι χάριτος. ὅτι γὰρ ἓν ἐκήρυττε βάπτισμα, τὰ ἑξῆς διδάσκει. 15

Ἀθανασίου. Ἀλλ' ἄνωθεν πάλιν ἔδωκεν τίς ἐστιν ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου, αὐτὸς ἐφεξῆς τίθησι λέγων, "μὴ πάλιν θεμέλιον κατα- "βαλλόμενοι μετανοίας," καὶ τὰ ἑξῆς. εἰ δὲ τοῦτο ἀρχὴ, τί ἄλλο ἐστι τὸ δόγμα τὸ ἡμέτερον, ἢ τὸ μετανοῆσαι ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος λαβεῖν τὴν πίστιν εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν 20 καὶ κρίματος αἰωνίου; τί δέ ἐστιν ἀρχή; οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο. ἀρχή φησιν, ὅταν μὴ βίος ἀκριβὴς παρῇ. καθάπερ γὰρ τὸν εἰς τὴν μάθησιν τῶν γραμμάτων εἰσερχόμενον τὰ στοιχεῖα δεῖ πρῶτον ἀκοῦσαι, οὕτω καὶ τὸν Χριστιανὸν ταῦτα εἰδέναι ἀκριβῶς πρῶτον χρὴ καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλειν περὶ αὐτῶν. εἰ δὲ δέοιτο πάλιν διδα- 25 σκαλίαν, οὔπω τὸν θεμέλιον ἔχει. τὸν γὰρ ἑδραῖον, πεπηγέναι χρὴ καὶ ἑστάναι καὶ μὴ μετακινεῖσθαι. εἰ δὲ μέλλοι τις κατηχηθεὶς καὶ βαπτισθεὶς μετὰ ἔτη δέκα περὶ πίστεως πάλιν ἀκούειν καὶ ὅτι πιστεῦσαι χρὴ εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν, οὔπω τὸν θεμέλιον ἔχει, πάλιν τὴν ἀρχὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ ζητεῖ. ὅτι γὰρ ἡ πίστις 30 θεμέλιος, τὸ δὲ λοιπὸν οἰκοδομὴ, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος, "ἐγὼ "θεμέλιον τέθεικα, ἄλλος ἐποικοδομεῖ." τί δέ ἐστιν "ἐπὶ τὴν "τελειότητα φερώμεθα;" πρὸς αὐτὴν χωρῶμεν λοιπόν, φησι, τὴν ὀροφὴν, τουτέστι βίον ἄριστον ἔχωμεν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν στοιχείων τὸ πᾶν τὸ ἄλφα συνέχει, καὶ ὁ θεμέλιος τὴν πᾶσαν οἰκοδο- 35

μὴν, οὕτω καὶ τοῦ βίου τὴν καθαρότητα, ἡ περὶ τὴν πίστιν πληροφορία. ταύτης δὲ ἄνευ, οὐκ ἔστιν εἶναι Χριστιανὸν, ὥσπερ οὐδὲ θεμελίων ἄνευ οἰκοδομὴν, οὐδὲ στοιχείων χωρὶς ἔμπειρον γραμμάτων γενέσθαι, ἀλλ' ἐάν τις ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα στρέφηται, ἢ εἴτις περὶ τὸν θεμέλιον, οὐδέπω ἔσται αὐτῷ τί πλέον, οὕτω καὶ ἐφ' 5 ἡμῶν. ἂν γὰρ ἀεὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πίστεως μένωμεν, οὐδέποτε πρὸς τῷ τέλει ταύτης ἀναβησόμεθα.

Σὺ δὲ μὴ νομίσῃς ἠλαττῶσθαι τὴν πίστιν διὰ τὸ στοιχεῖον κληθῆναι· ἡ γὰρ πᾶσα δύναμις αὕτη ἐστίν. ὅταν γοῦν λέγῃ, "πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νή- 10 "πιος γάρ ἐστιν," οὐ γάλα ταύτην καλεῖ, ἀλλὰ τὸ ἀμφιβάλλειν ἔτι περὶ τούτων, τοῦτό ἐστιν ἀσθενοῦς διανοίας, καὶ λόγων δεομένης πολλῶν. τὰ γὰρ δόγματα ταῦτα ἐστὶ τὰ ὑγιῆ. τέλειον γὰρ ἐκεῖνον καλοῦμεν τὸν μετὰ τῆς πίστεως βίον ἔχοντα ὀρθόν. ἐὰν δέ τις πίστιν μὲν ἔχῃ, πράττῃ δὲ πονηρὰ, καὶ περὶ αὐτῆς δὲ 15 ταύτης ἀμφιβάλλει καὶ ὑβρίζει τὴν διδασκαλίαν, εἰκότως αὐτὸν φήσομεν νήπιον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἀναδραμόντα. ὥστε κἂν μυρία ἔτη ἐν τῇ πίστει ἔχωμεν καὶ μὴ βέβαιοι ὦμεν, ἐν αὐτῇ νήπιοι ἐσμέν· ὅταν βίον αὐτῇ μὴ συμβαίνοντα ἐπιδεικνύμεθα, ὅταν ἔτι θεμέλιον καταβαλλώμεθα. τούτοις δὲ μετὰ τοῦ βίου καὶ ἄλλα ἐγκαλεῖ, 20 ὡς παρασαλευθεῖσι καὶ δεομένοις θεμέλιον καταβαλεῖν μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων. τὸν γὰρ ἀπό τινος εἰς ἕτερον μετατιθέμενον, καὶ τὸ μὲν ἀφιέντα, τὸν δὲ αἱρούμενον, πρότερον αὐτοῦ καταγνῶναι χρὴ, καὶ ἀποστῆναι τῇ διαθέσει, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐφ' ἕτερον. εἰ δὲ τοῦ προτέρου πάλιν ἔχεσθαι μέλλοι, πῶς τοῦ δευτέρου ἅψε- 25 ται; τί φής; κατέγνωμεν τοῦ νόμου, καὶ πάλιν ἐπ' αὐτὸν ανατρέχειν κελεύεις; τοῦτο οὐκ ἔστι μετάθεσις· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἔχομεν νόμον. νόμον οὖν, φησι, καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἱστῶμεν. ἐγὼ δὲ περὶ πονηρῶν εἶπον πραγμάτων, ἀλλ' οὐ περὶ νόμου. ὁ γὰρ μέλλων ἐπ' ἀρετὴν μετιέναι, πρό- 30 τερον τῆς κακίας καταγνῶναι ὀφείλει, καὶ τότε αὐτὴν μετελθεῖν. καλῶς δὲ τῇ μετανοίᾳ καὶ τὸ βάπτισμα προσέθεικεν· οὐ γὰρ ἴσχυεν ἡ μετάνοια καθαροὺς αὐτοὺς δεῖξαι· διὰ τοῦτο εὐθέως ἐβαπτίζοντο, ἵν' ὅπερ ἀδυνάτως εἶχον ἐργάσασθαι δι' ἑαυτῶν, τοῦτο διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ γένοιτο χάριτος. οὔτε οὖν μετάνοια ἀρκεῖ 35

πρὸς τὸν καθαρισμὸν, ἀλλὰ δεῖ τὸ βάπτισμα παραλαβεῖν. ἐπὶ γοῦν τὸ βάπτισμα ἔδει ἔρχεσθαι, πρότερον καταγνόντα τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ καὶ καταψηφισάμενον.

Τί δέ ἐστι "βαπτισμῶν διδαχῆς;" οὐχ ὡς πολλῶν ὄντων τῶν βαπτισμῶν ἀλλ' ἑνός. τί οὖν αὐτὸ πληθυντικῶς εἶπε; διὰ τὸ 5 εἰπεῖν "μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας." εἰ γὰρ πάλιν αὐτοὺς ἐβάπτιζε, καὶ ἄνωθεν κατήχησε, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτισθέντες ἐδιδάσκοντο τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα, διηνεκῶς ἔμελλον ἀδιόρθωτοι μένειν. ἐπιθέσεως δὲ χειρῶν εἶπεν· οὕτω γὰρ τὸ Πνεῦμα ἐλάμβανον, ἐπιθέντος αὐτοῖς τὰς χεῖρας τοῦ 10 Παύλου φησίν· ἀναστάσεώς τε νεκρῶν. τοῦτο γὰρ ἔν τε τῷ βαπτίσματι γίνεται, καὶ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ βεβαιοῦται· καὶ κρίματος αἰωνίου. διατί δὲ ταῦτα φησίν; ἐπειδὴ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἢ περισαλεύεσθαι ἤδη πεπιστευκότας, ἢ κακῶς βιοῦν καὶ ῥαθύμως, νήψατέ φησιν. οὐκ ἔνι εἰπεῖν ἐὰν ῥαθύμως ζήσωμεν πάλιν βαπτι- 15 σθησόμεθα, πάλιν κατηχησόμεθα, πάλιν ληψόμεθα Πνεῦμα. κἂν νῦν τῆς πίστεως ἐκπέσωμεν, πάλιν δυνησόμεθα βαπτιζόμενοι τὰ ἁμαρτήματα ἀπολούσασθαι καὶ τῶν αὐτῶν τυχεῖν, ὧν περ καὶ πρότερον. θεμέλιον, φησὶ, κατεβαλόμεθα ἐν τῷ βαπτίζεσθαι, τουτέστιν ἀποταγὴν τῶν ἔργων τοῦ Σατανᾶ. ἅπαξ γὰρ μετανοήσαντες 20 ἐπ' αὐτοῖς ἐβαπτίσθημεν.

Οὐκέτι οὖν δεῖ[b] ταῦτα ἐξ ἀρχῆς ποιεῖν, "διὸ ἀφέντες τὸν τῆς "ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον τὸ περὶ βαπτίσματος λέγειν καὶ χει- "ρῶν ἐπιθέσεως δι' ἣν τὸ Πνεῦμα ἐλάβετε, καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως "καὶ κρίσεως, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα." οὐ δεῖ γὰρ ἀεὶ 25 τὰ αὐτὰ λέγεσθαι· εἴρηται γὰρ ἅπαξ καὶ γεγένηται. ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσφέρεσθαι, τουτέστι χρηστὴν πολιτείαν καὶ τῆς πίστεως ἀξίαν. αὕτη γὰρ ἡ τελειότης τὸ ἀμφιδέξιον εἶναι τὴν ἀρετὴν, ὡσεὶ ἔλεγε, νήψατε, οὐκ ἔνι γὰρ ζῆσαι ῥαθύμως καὶ πάλιν βαπτισθῆναι, καὶ δι' ἐπιθέσεως χειρῶν λαβεῖν Πνεύματος 30 Ἁγίου ἐπιφοίτησιν. τάχα δὲ οὗτοι Ἰουδαϊκώτερον φρονοῦντες, διὰ τὸ διαφόρως ἐν τῷ νόμῳ εἶναι, βαπτισμοὺς ἐβούλοντο καὶ τὸ τῆς νέας βάπτισμα τὸ τὴν παλιγγενεσίαν δωρούμενον, πολλάκις βα-

[b] δὴ Cod.

πτίζεσθαι, διὰ τὸ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν πολλάκις ἐθέλειν ἀξιοῦσθαι· διὸ ἐπάγει,

4 Ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας 5 Πνεύματος Ἁγίου, καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα, 5 6 δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοὺς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας.

Θεοδωρήτου. *Τῶν ἄγαν ἀδυνάτων φησι, τοὺς τῷ παναγίῳ προσεληλυθότας βαπτίσματι, καὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος* 10 *χαρίτος μετειληφότας, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν δεξαμένους τὸν τύπον, αὖθις προσελθεῖν καὶ τυχεῖν ἑτέρου βαπτίσματος. τοῦτο γὰρ οὐδέν ἐστιν ἕτερον, ἢ πάλιν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τῷ σταυρῷ προσηλῶσαι, καὶ τὴν γεγενημένην ἀτιμίαν πάλιν αὐτῷ προσάψαι. ὥσπερ γὰρ ἅπαξ αὐτὸς τὸ πάθος ὑπέμεινεν, οὕτω καὶ* 15 *ἡμᾶς ἅπαξ αὐτῷ προσήκει κοινωνῆσαι τοῦ πάθους· συνθαπτόμεθα δὲ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ συνανιστάμεθα. οὐχ οἷόν τε οὖν ἡμᾶς πάλιν ἀπολαῦσαι τῆς τοῦ βαπτίσματος δωρεᾶς· Χριστὸς γὰρ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει. θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύσει. "ὃ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ·* 20 *"ὃ δὲ ζῇ, ζῇ τῷ Θεῷ." καὶ ἡμῶν δὲ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος συνεσταυρώθη ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ θανάτου τὸν τύπον δεξάμενος. "καλὸν "δὲ Θεοῦ ῥῆμα," τὴν ὑπόσχεσιν ἔφη τῶν ἀγαθῶν. "δυνάμεις δὲ "μέλλοντος αἰῶνος" τὸ βάπτισμα προσηγόρευσε, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. διὰ τούτων γὰρ δυνατὸν τῶν ἐπηγγελμένων τυχεῖν* 25 *ἀγαθῶν. ταῦτα δὲ ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε τοὺς ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότας διδάσκων, μὴ νομίζειν τὸ πανάγιον βάπτισμα τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἐοικέναι βαπτίσμασιν. ἐκεῖνα μὲν γὰρ οὐχ ἁμαρτήματα ἔλυεν, ἀλλὰ τὸν δοκοῦντα τοῦ σώματος ἐκάθαιρε μολυσμὸν, οὗ δὴ χάριν καὶ πολλάκις καὶ συνεχῶς προσεφέρετο. τοῦτο δέ γε* 30 *ἔνεστιν, ἅτε δὴ τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως ἔχων τὸν τύπον, καὶ προδιαγράφων ἡμῖν τὴν ἐσομένην ἀνάστασιν· ταῦτα οἱ Ναυάτου κατὰ τῆς ἀληθείας ὁπλίζουσι τὰ ῥητὰ, μὴ συνιέντες ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολος, οὐ τὰ τῆς μετανοίας ἀπηγόρευσε φάρμακα,*

ἀλλὰ τοῦ θείου βαπτίσματος τὸν ὅρον ἐδίδαξεν· ὅθεν ἐπήγαγεν, "ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζον-"τας." παραδειγματίσαι γάρ ἐστι τὸ θεῖον μυστήριον τὸ δὶς τούτου μεταλαχεῖν. ὅτι γὰρ πανταχοῦ κηρύττει μετάνοιαν, μαρτυρεῖ μὲν τὰ πρὸς Κορινθίους αὐτῷ γεγραμμένα, μαρτυρεῖ δὲ τὰ πρὸς 5 Γαλάτας, καὶ πανταχοῦ δὲ τούτους κατασπείρει τοὺς λόγους.

Ἀθανασίου. Εἰ γὰρ τοῖς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνουσιν, ἀσύγγνωστος ἐστὶν ἡ τῶν πλημμελημάτων δίκη, πῶς τῷ μὲν ἐν Κορινθίῳ μετανοοῦντι κυροῖ τὴν αὐτὴν ἀγάπην ὁ Ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας παλινδρομήσαντας ὠδίνει, ἄχρις οὗ πάλιν μορφωθῇ 10 Χριστὸς ἐν αὐτοῖς; ἐν δὲ τῷ λέγειν πάλιν, δείκνυσιν αὐτῷ τὴν προτέραν ἐν τῷ Πνεύματι τελειότητα. τὸ γοῦν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένον, οὐκ ἐκκλεῖον ἐστὶν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ δεικνῦον ἓν εἶναι τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βάπτισμα, καὶ μὴ δεύτερον. Ἑβραίοις γὰρ ἔγραφε, καὶ ἵνα μὴ 15 νομίσωσι κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ συνήθειαν προφάσει μετανοίας πολλὰ καὶ καθημέραν βαπτίσματα, διὰ τοῦτο μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μὴ δευτέραν ἀποφαίνεται, ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ Ἐπιστολῇ φησὶ, "μία πίστις, ἓν βάπτισμα." οὐδὲ γὰρ εἶπεν ἀδύνατον μετανοεῖν, 20 ἀλλ' ἀδύνατον προφάσει μετανοίας ἀνακαινίζειν ὑμᾶς. ἔχει δὲ πολλὴν τὴν διαφοράν· ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν, παύεται μὲν τοῦ ἁμαρτάνειν, ἔχει δὲ τῶν τραυμάτων τὰς οὐλάς. ὁ δὲ βαπτιζόμενος, τὸν μὲν παλαιὸν ἀπεκδιδύσκεται ἄνθρωπον, ἀνακαινίζεται δὲ ἄνωθεν γεννηθεὶς τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι. 25

Χρυσοστόμου. Ὅρα δὲ πῶς ἐντρεπτικῶς καὶ ἀπαγορευτικῶς ἄρχεται λέγων, "ἀδύνατον·" μηκέτι φησὶν προσδόκα τὸ μὴ δυνατόν. οὐ γὰρ εἶπεν οὐ πρέπει οὐδὲ συμφέρει οὐδὲ ἔξεστιν, ἀλλὰ "ἀδύνα-"τον," ὥστε ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν· εἰ ὅλως ἐφωτίσθητε ἅπαξ. δωρεὰν δὲ ἐπουράνιον τὴν ἄφεσιν λέγει, ῥῆμα δὲ καλὸν, τὴν διδασκα- 30 λίαν, δυνάμεις δὲ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸ θαύματα ἐπιτελεῖν, ἢ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος. ἀνακαινίζειν δὲ φησὶν εἰς μετάνοιαν, τουτέστι διὰ μετανοίας· οὐκ ἐκβέβληται δὲ ἡ μετάνοια, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὁ διὰ τοῦ λουτροῦ πάλιν ἀνακαινισμός· οὐ γὰρ εἶπεν ἀνακαινισθῆναι πάλιν εἰς μετάνοιαν, καὶ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, 35

ἀδύνατον ἀνασταυροῦντας ἀνακαινισθῆναι, τουτέστι καινοὺς γενέσθαι. τὸ γὰρ καινοὺς ποιῆσαι, τοῦ λουτροῦ μόνον ἐστίν. "ἀνα-"καινισθήσεται" γάρ φησιν "ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου." τῆς δὲ μετανοίας ἐστὶ τὸ καινοὺς γενομένους, εἶτα παλαιωθέντας ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀπαλλάξαι τῆς παλαιότητος, καὶ στερροὺς ἐργά- 5 σασθαι. εἰς ἐκείνην μέν τοι τὴν λαμπρότητα ἀγαγεῖν οὐκ ἔνι. ἐκεῖ γὰρ τὸ ὅλον ἡ χάρις ἦν.

"Ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς, φησὶ, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ πα-"ραδειγματίζοντας." ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· τὸ βάπτισμα σταυρός ἐστι. καὶ συνεσταυρώθη ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος. 10 "σύμμορφοι γὰρ γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ," καὶ πάλιν "συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς "τὸν θάνατον." ὥσπερ οὖν οὐκ ἔνι δεύτερον σταυρωθῆναι τὸν Χριστὸν, τοῦτο γὰρ παραδειγματίσαι αὐτόν ἐστιν· εἰ γὰρ θάνατος αὐτῷ οὐκέτι κυριεύσει, εἰ ἀνέστη, τῇ ἀναστάσει κρείττων 15 γενόμενος τοῦ θανάτου, εἰ διὰ τοῦ θανάτου τὸν θάνατον κατεπάλαισεν, εἶτα πάλιν σταυροῦται, μῦθος πάντα ἐκεῖνα καὶ παραδειγματισμός. οὕτως οὐκ ἔνι οὐδὲ δεύτερον βαπτισθῆναι. ὁ τοίνυν δεύτερον βαπτίζων, πάλιν αὐτῷ σταυροῖ· τοῦτο γάρ ἐστιν ἀνασταυροῦντας, ἄνωθεν πάλιν σταυροῦντας. ὥσπερ γὰρ ἀπέθανεν ὁ 20 Χριστὸς ἐν τῷ σταυρῷ, οὕτως ἡμεῖς ἐν τῷ βαπτίσματι, οὐ τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ. ὅρα θάνατον καὶ θάνατον. ἐκεῖνος ἀπέθανε τῇ σαρκὶ, ἡμῶν ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἐτάφη, καὶ ἀνέστη ὁ καινός. ὁ σύμμορφος γενόμενος τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ. εἰ τοίνυν ἀνάγκη δὶς βαπτισθῆναι, ἀνάγκη πάλιν αὐτὸν ἀποθα- 25 νεῖν. τὸ γὰρ βάπτισμα οὐδέν ἐστιν ἄλλο, ἢ ἀναίρεσις τοῦ βαπτιζομένου, καὶ ἔγερσις ἐκείνου. καὶ καλῶς εἶπεν ἑαυτοῖς ἀνασταυροῦντας. ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, ὡς τῆς προτέρας χάριτος ἐπιλαθόμενος, καὶ ῥαθύμως τὸν ἑαυτοῦ βίον οἰκονομῶν ὡς ὄντος ἑτέρου βαπτίσματος, οὕτω πάντα διαπράττεται. διόπερ προσέχειν χρὴ 30 καὶ ἀσφαλίζεσθαι.

Τί δέ ἐστι "γευσαμένους τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου;" τουτέστι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων. τοῦτο γὰρ Θεοῦ μόνον χαρίζεσθαι. καὶ ἡ χάρις ἅπαξ ἐστὶ χάρις. "τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν "τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; μὴ γένοιτο." εἰ δὲ ἀεὶ 35

μέλλοιμεν χάριτι σώζεσθαι, οὐδέποτε ἐσόμεθα ἀγαθοί· ὅπου γὰρ μία ἐστὶ χάρις καὶ οὕτω ῥαθυμοῦμεν. εἰ ᾔδημεν ὅτι πάλιν ἐστὶν ἀπολούσασθαι τὰ ἁμαρτήματα, ἆρα ἂν ἐπαυσάμεθα ἁμαρτάνοντες; οὐκ ἔγωγε οἶμαι. πολλὰ δὲ ἐνταῦθα δείκνυσι τὰ δῶρα. καὶ ἵνα μάθῃς, "κατηξιώθητε," φησιν, "τοσαύτης ἀφέσεως." ὁ γὰρ 5 ἐν σκότῳ καθεζόμενος, ὁ ἐχθρὸς, ὁ πολέμιος, ὁ θεοστυγὴς, ὁ ἀπολύμενος, οὗτος ἐξαίφνης φωτισθεὶς, Πνεύματος ἀξιωθεὶς, δωρεᾶς ἐπουρανίου, υἱοθεσίας, βασιλείας οὐρανῶν, τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, μυστηρίων ἀπορρήτων, καὶ οὐδὲ οὕτω βελτίων γενόμενος, ἀλλ' ἄξιος ὢν ἀπωλείας, τυχὼν δὲ σωτηρίας καὶ τιμῆς, ὡς τὰ μεγάλα 10 κατωρθωκὼς, πῶς ἂν δύναιτο βαπτισθῆναι πάλιν; δύο τοίνυν τρόποις τὸ πρᾶγμα ἔφησεν ἀδύνατον εἶναι, καὶ τὸν ἰσχυρότερον ὕστερον ἔθεικεν, ἑνὶ μὲν, ὅτι οὐκ ἄξιος ὁ τοιούτων καταξιωθεὶς, καὶ πάντα προδοὺς τὰ δωρηθέντα αὐτῷ, πάλιν ἀνακαινισθῆναι· δευτέρῳ δὲ, ὅτι οὐ δυνατόν ἐστιν πάλιν αὐτὸν ἀνασταυροῦσθαι. τοῦτο γάρ 15 ἐστι παραδειγματίσαι.

Οὐκ ἔστι τοίνυν δεύτερον λουτρὸν, οὐκ ἔστιν. εἰ δέ ἐστιν, καὶ τρίτον καὶ τέταρτον ἐστίν, τὸ γὰρ πρότερον ὑπὸ τοῦ ὑστέρου ἀεὶ καταλύεται, καὶ τοῦτο ἀεὶ ὑπὸ ἄλλου, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. εἰπὼν δὲ, "καὶ καλὸν γευσαμένους Θεοῦ ῥῆμα," οὐκ 20 ἀποκαλύπτει αὐτῷ, ἀλλ' αἰνίττεται. "δυνάμεις τε μέλλοντος "αἰῶνος," μονονουχὶ τοῦτο λέγει ὅτι τὸ ζῆν ὡς Ἀγγέλους τὸ μηδενὸς δεῖσθαι τῶν ἐνταῦθα, τὸ εἰδέναι ὅτι τῆς τῶν μελλόντων αἰώνων ἀπολαύσεως, πρόξενος ἡμῖν υἱοθεσίας γίνεται. τὸ εἰς τὰ ἄδυτα ἐκεῖνα εἰσελθεῖν προσδοκᾶν, διὰ τοῦ Πνεύματος ἐστὶ ταῦτα 25 μαθεῖν· τί ἐστι "δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος;" ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ἡ ἀγγελικὴ διαγωγή. τοῦτον ἤδη τὸν ἀρραβῶνα ἐλάβομεν διὰ τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Πνεύματος. εἰπέ μοι τοίνυν, εἰ εἰς βασίλεια εἰσαχθεὶς, καὶ πάντα ἐμπιστευθεὶς τὰ ἐκεῖ, εἶτα προὔδωκας ἅπαντα, ἆρα ἂν ἐνεπιστεύθης πάλιν; τί οὖν; οὐκ ἔστι μετάνοια; 30 φησὶν, ἔστι μετάνοια, ἀλλὰ βάπτισμα οὐκ ἔστι δεύτερον. μετάνοια δέ ἐστιν, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχὺν, καὶ τὸν σφοδρα τοῖς ἁμαρτήμασι βεβαπτισμένον, εἰ βουληθείη, δυναμένη ἀπαλλάξαι τοῦ τῶν ἁμαρτημάτων φόρτου, καὶ τὸν κινδυνεύοντα καταστῆσαι ἐν ἀσφαλείᾳ, κἂν πρὸς αὐτὸν ἔλθῃ τῆς κακίας τὸν πυθμένα. καὶ τοῦτο 35 πολλαχόθεν δῆλον· "μὴ ὁ πίπτων γάρ," φησιν, "οὐκ ἀνίσταται;"

ἔστιν ἐὰν βουλώμεθα μορφωθῆναι τὸν Χριστὸν ἐν ἡμῖν πάλιν. πόθεν δὲ κατασκευάζεται τὸ τῆς μετανοίας φάρμακον, πρῶτον ἀπὸ καταγνώσεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων· δεύτερον ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πολλῆς, ἀπὸ εὐχῶν καὶ δακρύων, ἀπὸ ἐλεημοσύνης μάλιστα, ἀπὸ τοῦ μηδενὶ ὀργίζεσθαι, μηδὲ μνησικακεῖν, ἀλλ᾽ ἀφιέναι πᾶσι τὰ ἁμαρτήματα· ἀπὸ τοῦ ἀποστρέφειν ἀδελφοὺς ἀπὸ τῆς πλάνης, ἀπὸ τοῦ πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἔχειν οἰκείως, ἀπὸ τοῦ προΐστασθαι τῶν ἀδικουμένων. διὰ τοσούτων ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἄφεσις κατορθοῦται. ὁ μέν τοι Παῦλος εἰπὼν "παραπεσόντας ἀδύ-"νατον βαπτισθῆναι δεύτερον," καὶ τὴν διὰ λουτροῦ ἄφεσιν λαβεῖν, καὶ δείξας τὸ φρικτὸν τοῦ πράγματος, εἴγε οἱ ἅπαξ εἰς μετάληψιν τῆς οὐρανίου καὶ θείας ἐνηνεγμένοι χάριτος, διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἀναστάσεώς τε πέρι καὶ Χριστοῦ βασιλείας τὸν ἀληθῆ παραδεξάμενοι λόγον, εἰ παλινδρομεῖν ἕλοιντο πρὸς τὸ ἐν ἀρχῇ, οὐκ ἀνακαινισθήσονται πρὸς καθαρισμὸν διὰ δευτέρου βαπτίσματος, ἐπάγει,

7 Γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ᾽ αὐτῆς πολλάκις ἐρχόμενον ὑετὸν, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὔθετον ἐκείνοις δι᾽ οὓς καὶ 8 νεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγὺς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα δηλοῖ ὅτι καὶ ἐδέξαντο καὶ συνέπιον τὸν λόγον, καὶ πολλάκις τούτου ἔτυχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπώναντο. ὅπερ δὲ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρό-"νον," τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησίν. ὅτι πολλάκις ἔπιον τὸν ὑετὸν, τουτέστι τὴν διδασκαλίαν. πολλαχοῦ γὰρ ἡ Γραφὴ ὑετὸν τὴν διδασκαλίαν λέγει. "ἐντελοῦμαι γάρ," φησι, "ταῖς νεφέλαις τοῦ μὴ "βρέξαι εἰς αὐτὸν ὑετόν." περὶ τοῦ ἀμπελῶνος λέγουσα, ὅπερ ἀλλαχοῦ, λιμὸν ἄρτου καὶ δίψαν ὕδατος καλεῖ. καὶ πάλιν, "ὁ ποταμὸς "τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων·" οὐδὲν μέν τοι οὕτως εὔθετον ὡς βίου καθαρότης, οὐδὲν οὕτως εὔρυθμον ὡς βίος ἄριστος, εἰπὼν δὲ μεταλαμβάνει εὐλογίας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν Θεόν φησιν αἴτιον τῶν ἁπάντων γίνεσθαι, ἠρέμα πλήττων τοὺς Ἕλληνας, τοὺς τῇ δυνάμει τῆς γῆς τῶν καρπῶν τὴν γένεσιν ἐπιγράφοντας· οὐδὲ γὰρ γεωργικαί φησιν χεῖρες εἰσὶν, αἱ τὴν γῆν πρὸς τὴν τῶν καρπῶν φορὰν διεγείρουσαι, ἀλλὰ τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα.

Κυρίλλου. Ἥ γε μὴν ῥάθυμος ψυχὴ παρεικάζοιτο ἂν εἰκότως γῇ πονηρᾷ καὶ ἁλμάδι, δεχομένῃ μὲν πολλάκις παρὰ τῶν γηπονεῖν εἰωθότων τὰς τῶν σπερμάτων καταβολὰς, τικτούσῃ δὲ τὸ σύμπαν οὐδέν. εἰς ποῖον δὲ αὐτῇ τέλος ἡ ῥαθυμία ἐκβήσεται ἄπρακτον, ἀποφηνάσῃ τὴν δοθεῖσαν αὐτῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεὰν, 5 διδάξει λέγων ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ τέλος αὐτῆς εἰς καῦσιν. βούλει καὶ διὰ πραγμάτων τὸ εἰρημένον ἰδεῖν ἀληθές; γέγονε ποτὲ γῆ καρποφόρος ὁ Ἰσραὴλ, ἄμπελος εὐκληματοῦσα κατὰ τὸ γεγραμμένον. ταύτῃ γεγόνασιν ἐν τάξει νεφῶν οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ θείοις αὐτὴν κατάρδοντες λόγοις, ὠφελεῖν ἐσπούδαζον, ἀλλ' 10 ἐποίησεν ἀκάνθας· ἀγρία γέγονε καὶ ὑλομανής. δέδοται τοίνυν εἰς καῦσιν, τουτέστιν ἠχρειώθη παντελῶς, καὶ τῷ πυρὶ τεταμίευται.

Χρυσοστόμου. Εἰ μὴ ἐγεωργήθης, φησὶν, εἰ μὴ ἀπήλαυσας ὑετοῦ, οὐκ ἦν τοσοῦτον τὸ κακόν. "εἰ γὰρ μὴ ἦλθον," φησὶ, "καὶ 15 "ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον." νῦν δὲ πολλάκις ἔπιες καὶ ἐδέξω. τίνος ἕνεκεν ἀντὶ καρπῶν ἕτερα ἐξήγαγες; "ἔμεινα γάρ," φησιν, "ἵνα ποιήσῃ σταφυλὴν, ἐποίησε δὲ ἀκάνθας." ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ ἡ γραφὴ ἀκάνθας καλεῖ τὰ ἁμαρτήματα. καὶ ὁ Δαβὶδ, "ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι μοι ἄκανθαν." οὐ 20 γὰρ ἁπλῶς ἐπέρχεται, ἀλλ' ἐμπήγνυται. κἂν μικρὸν αὐτῆς ἐναπομείνῃ, κἂν μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐξέλωμαι, τὸ μικρὸν ὀδυνᾷ ὁμοίως, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἀκάνθης. καὶ τί λέγω; αὐτὸ τὸ μικρὸν καὶ μετὰ τὸ ἐξαιρεθῆναι, ἐπὶ πολὺ τῆς πληγῆς τὴν ὀδύνην ἐναφίησι, καὶ δεῖ θεραπείας πολλῆς καὶ ἰατρείας, ὥστε τέλεον αὐτῆς ἐλευθερω- 25 θῆναι. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐξελεῖν μόνον τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τοῦ τὸν πληγέντα θεραπεῦσαι τόπον. τίνες δὲ αἱ ἄκανθαι ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, "ὅτι ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τού- "του καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου συμπνίγει τὸν λόγον, καὶ ἄκαρπος "γίνεται." εἰκότως δὲ τὴν ἁμαρτίαν τρίβολον ἐκάλεσεν. ὅθεν γὰρ 30 αὐτὴν κατάσχῃς, πλήττει καὶ δάκνει. ὅρα δὲ πῶς ἐπὶ τῶν ἀκανθῶν οὐκ εἶπε τίκτουσα, οὐδὲ τῷ χρησίμῳ τούτῳ ὀνόματι ἐχρήσατο, ἀλλὰ τί; "ἐκφέρουσα ἀκάνθας," ὡς ἂν εἴποι τις ἐκβράσσουσα, ἐκβάλλουσα· "καὶ κατάρας ἐγγὺς," βαβαὶ πόσην παραμυθίαν ἔχει ὁ λόγος· κατάρας γὰρ εἶπεν ἐγγὺς, οὐ κατάρα, ὁ δὲ μήπω εἰς τὴν 35

κατάραν ἐμπεσὼν, ἀλλ᾽ ἐγγὺς γενόμενος, καὶ μακρὰν γενέσθαι δυνήσηται. καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ παρεμυθήσατο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς. οὐ γὰρ εἶπεν ἡ κτίσις καήσεται, ἀλλὰ τί; "ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν." ἐὰν μέχρι τέλους ἐπιμείνῃς, φησὶν, ὥστε ἐὰν ἐκτέμωμεν καὶ κατακαύσωμεν τὰς ἀκάνθας, δυνησώμεθα τῶν μυρίων ἀπολαῦσαι ἀγα- 5 θῶν, καὶ γενέσθαι δόκιμοι καὶ εὐλογίας μετασχεῖν. νῦν δὲ δέδοικα μὴ πρὸς ἡμᾶς εἴη τὰ λεγόμενα μᾶλλον ἢ πρὸς ἑτέρους. ἀεὶ γὰρ πίνομεν, ἀεὶ ἀκούομεν, ἀλλ᾽ εὐθέως τὴν νοτίδα ἀπόλλυμεν, τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀκάνθας ἐκφέρομεν. ἄρα τίς ἐστιν ὁ τούτων τῶν ἀκανθῶν καθαρός; εἰ δὲ καὶ ἦμεν καθαροὶ, οὐδὲ 10 οὕτω θαρρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ δεδοικέναι καὶ τρέμειν μή ποτε ἄκανθαι βλαστήσωσιν ἐν ἡμῖν. ὅταν δὲ ὅλοι δι᾽ ὅλων ἄκανθαι ὦμεν, καὶ τρίβολοι, πόθεν θαρροῦμεν εἰπέ μοι, καὶ ὕπτιοι γενόμεθα, τί τὸ ποιοῦν ἡμᾶς ῥαθυμεῖν; εἰ ὁ δοκῶν ἑστάναι ὀφείλει δεδοικέναι μὴ πέσῃ, ὁ πεσὼν πῶς ὀφείλει μεριμνᾷν ὥστε ἀναστῆναι; εἰ Παῦλος 15 φοβεῖται, μή πως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται, ὁ οὕτω δόκιμος, ἡμεῖς οἱ γενόμενοι ἤδη ἀδόκιμοι, τίνα ἕξομεν συγγνώμην, οὐδένα φόβον ἔχοντες, ἀλλ᾽ ὡς συνήθειαν οὕτως πληροῦντες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀφοσιούμενοι; φοβηθῶμεν οὖν, οὐκ ἔστι Παύλου αὕτη ἡ ἀπειλὴ, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου τὰ ῥήματα, τοῦ Πνεύμα- 20 τος εἰσὶ τοῦ Ἁγίου, τοῦ Χριστοῦ τοῦ λαλοῦντος ἐν Παύλῳ.

Θεοδωρήτου. Πλὴν ἀπὸ τῆς εἰκόνος δείξας τίνων μὲν ἀγαθῶν ἀπολαύσουσιν οἱ τοὺς ὡρίμους φέροντες τῆς εὐσεβείας καρποὺς, τίνα δὲ πείσονται οἱ τὰς ἀκάνθας βλαστάνοντες, ἐπειδὴ αὐστηροτέροις ἐχρήσατο λόγοις, ἀκανθῶν καὶ πυρὸς μνημονεύσας, τὴν ἀπὸ 25 τῆς εὐφημίας ψυχαγωγίαν προσφέρει λέγων,

9 Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοὶ, τὰ κρείττονα ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν.

Χρυσοστόμου. Καθαψάμενος αὐτῶν ἱκανῶς, καὶ φοβήσας καὶ πλήξας, θεραπεύει πάλιν, ὥστε μὴ πλέον καταβαλεῖν καὶ ὑπτίους 30 ἐργάσασθαι. τὸν γὰρ νωθρὸν ὁ πλήττων, νωθρότερον ἐργάζεται. οὕτως οὖν πάντῃ κολακεύει ὥστε μὴ ὑπτινεστέρους ποιῆσαι, οὔτε πάντῃ πλήττει, ἀλλ᾽ ὁ λόγος γὰρ ἐμβαλὼν τὸ πληκτικὸν, πολὺ τὸ θεραπευτικὸν προσφέρει διὰ τῶν ἐπαγομένων. τί γάρ φησιν;

οὐχ ὡς κατεγνωκότες ὑμῶν ταῦτα λέγομεν, οὐδὲ ὡς νομίζοντες ὑμᾶς ἀκανθῶν πλήρεις, ἀλλὰ δεδοικότες μὴ τοῦτο γένηται. βέλτιον γὰρ ὑμᾶς τοῖς ῥήμασι φοβῆσαι, ἵνα μὴ τοῖς πράγμασιν ἀλγήσητε. καὶ τοῦτο τῆς συνέσεως Παύλου μάλιστα. καὶ οὐκ εἶπε νομίζομεν, οὐδὲ στοχαζόμεθα, οὐδὲ προσδοκῶμεν, οὐδὲ ἐλπίζο- 5 μεν, ἀλλὰ τί; "πεπείσμεθα περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα," ὃ καὶ Γαλάταις γράφων ἔλεγε, "πέποιθα δὲ εἰς ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ, ὅτι οὐδὲν ἄλλο "φρονήσετε." ἀλλ' ἐκεῖ μὲν, ἐπειδὴ κατεγνωσμένοι ἦσαν, καὶ οὐκ εἶχεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπαινέσαι, ἀπὸ τῶν μελλόντων τοῦτο ποιεῖ. "ὅτι οὐδὲν ἄλλο," φησὶ, "φρονήσετε·" οὐκ εἶπε 10 φρονεῖτε, ἀλλὰ "φρονήσετε." ἐνταῦθα δὲ ἀπὸ τῶν παρόντων οὐ τοσαῦτα εἶχεν εἰπεῖν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων κατασκευάζει τὴν παραμυθίαν καὶ φησίν,

10 Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν, καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης, ἧς ἐνεδείξασθε εἰς τὸ ὄνομα 15 αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ διακονοῦντες.

Θεοδωρήτου. Ἵνα μὴ δόξῃ κολακείᾳ μᾶλλον ἢ ἀληθείᾳ κεχρῆσθαι, τῶν ἤδη κατωρθωμένων αὐτοῖς ἀναμιμνήσκει, προθυμοτέρους ταύτῃ περὶ τὰ θεῖα ποιῶν.

Βαβαὶ πῶς αὐτῶν ἀνεκτήσατο τὴν ψυχὴν καὶ ἐνέρρωσε, τῶν 20 παλαιῶν ἀναμνήσας πραγμάτων, καὶ εἰς ἀνάγκην καταστήσας τοῦ μὴ προσδοκᾷν ἐπιλελῆσθαι τὸν Θεόν. ἀνάγκη γὰρ ἐκεῖνον ἁμαρτάνειν, τὸν μὴ πεπληροφορημένον περὶ τῆς ἐλπίδος, καὶ λέγειν ὅτι ἄδικος ὁ Θεός. ὥστε συνηνάγκασεν αὐτοὺς πάντως προσδοκᾷν ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα. τὸν γὰρ ἀπεγνωκότα ἀπὸ τῶν παρόν- 25 των, καὶ ἀπαγορεύσαντα, ἀπὸ τῶν μελλόντων ἀναρρῶσαι δυνήσεταί τις, ὡς καὶ αὐτὸς Γαλάταις γράφων ἔλεγεν· "ἐτρέχετε καλῶς," καὶ πάλιν, "τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῇ, εἴγε καὶ εἰκῇ." ὥσπερ δὲ ἐνταῦθα μετ' ἐκπλήξεως τίθησι τὸ ἐγκώμιον λέγων, "ὀφείλοντες εἶναι διδά- "σκαλοι διὰ τὸν χρόνον," οὕτω κακεῖ, "θαυμάζω ὅτι οὕτω ταχέως 30 "μετατίθεσθε," μετ' ἐκπλήξεως τὸ ἐγκώμιον. περὶ γὰρ μεγάλων ὅταν ἐκπέσωσι, θαυμάζομεν. ὁρᾷς ἐγκεκρυμμένον τὸν ἔπαινον τῇ κατηγορίᾳ καὶ τῇ διαβολῇ, καὶ οὐ περὶ ἑαυτοῦ τοῦτο μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων. οὐ γὰρ εἶπε πέπεισμαι, "ἀλλὰ πεπείσμεθα,"

"περὶ ὑμῶν," φησὶ, "τὰ κρείττονα καὶ χρηστὰ," ἤτοι περὶ πολιτείας ἢ περὶ ἀντιδόσεως ταῦτα λέγων. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι ἀδόκιμος καὶ κατάρας ἐγγὺς, καὶ ὅτι εἰς καῦσιν ἔσται, οὐ πάντως, φησὶ, περὶ ὑμῶν τοῦτο λέγομεν. "οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλα-"θέσθαι τοῦ ἔργου ὑμῶν καὶ τοῦ κόπου τῆς ἀγάπης." κόπον γὰρ 5 ὄντως ἔχει τὸ ὡς δεῖ ἀγαπᾷν· μεγάλα δὲ αὐτοῖς μαρτυρεῖ, οὐκ ἔργα μόνον, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας ἔργα, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν, "οὐ "μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐδώκατε τῷ Κυρίῳ καὶ ἡμῖν, ἧς ἐνεδεί-"ξασθέ," φησιν, "εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διακονήσαντες τοῖς ἁγίοις καὶ "διακονοῦντες." ὁρᾷς πῶς πάλιν αὐτοὺς θεραπεύει, ἐπαγαγὼν "καὶ 10 "διακονοῦντες." καὶ διανίστησιν αὐτοὺς, δεικνὺς ὅτι οὐκ ἐκείνοις πεποιήκασιν ἀλλὰ τῷ Θεῷ, "ἣν ἐνεδείξασθέ," φησι, καὶ οὐκ εἶπεν εἰς τοὺς ἁγίους, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν· τοῦτο γάρ ἐστιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, φησι, πάντα πεποιήκατε. ὁ τοίνυν τοσαύτης παρ' ἡμῶν ἀπολαύων σπουδῆς καὶ ἀγάπης, οὐ καταφρο- 15 νήσει ποτὲ ὑμῶν, οὐδὲ ἐπιλήσεται. ἁγίους δὲ τοὺς πιστοὺς ὁ Παῦλος καλεῖ. πᾶς γὰρ πιστὸς, ἅγιος, καθὸ πιστός ἐστιν. "ἡγία-"σται γάρ," φησιν, "ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος παρὰ τῇ γυναικί." ὅρα πῶς ἡ πίστις τὸν ἁγιασμὸν ποιεῖ. ταῦτα τοίνυν αὐτοῖς συνειδὼς, ὦ Παῦλε, τί δή ποτε νωθροὺς καλεῖς, καὶ νηπίους καὶ ἀτελεῖς; τίνος 20 δὲ ἕνεκεν ταῦτα λέγεις;

11 Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ἄχρι 12 τέλους· ἵνα μὴ νωθροὶ γένοισθε, μιμηταὶ δὲ τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρονομούντων τὰς ἐπαγγε- 25 λίας.

Θεοδωρήτου. Αἰνίττεται διὰ τῶν λόγων ὡς πολλὴν μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπεδείξαντο προθυμίαν, ἤμβλυνε δὲ ταύτην τὰ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα τῶν ἐναντίων κύματα. καὶ τὴν οἰκείαν δὲ φιλοστοργίαν ὑπέφηνεν. ἐφίεμαι γάρ, φησι, καὶ λίαν ποθῶ μετ' ἐκείνης ὑμᾶς 30 τῆς προθυμίας ὁρᾶν ἀεί· ἔσται δὲ τοῦτο, εἰ δίχα πάσης ἀμφιβολίας τὰς δεομένας ὑμῖν τῶν μελλόντων ἐλπίδας κατάσχητε, εἰς τοὺς διὰ πίστεως περιφανεῖς γεγενημένους ἀφορῶντες ἁγίους, οἳ διὰ πολλῆς καρτερίας τῶν ἐπηγγελμένων ἀπήλαυσαν ἀγαθῶν.

Χρυσοστόμου. "Ἐπιθυμοῦμεν," φησὶν, οὐκ ἄρα σπουδάζομεν μόνον, οὐδὲ μέχρι ῥημάτων τοῦτο βουλόμεθα, ἀλλὰ τί; ἐπιθυμοῦμεν τῆς ἀρετῆς ὑμᾶς ἔχεσθαι, οὐχ ὡς τῶν προτέρων καταγινώσκοντές, φησιν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μελλόντων δεδοικότες. καὶ οὐκ εἶπεν οὐχ ὡς τῶν προτέρων καταγινώσκοντες, ἀλλὰ τῶν παρόντων, 5 ἐξελύθητε γὰρ, ῥαθυμότεροι γεγόνατε· ἀλλ' ὅρα πῶς προσηνῶς ἐνέφηνε καὶ οὐκ ἔπληξε· τί γάρ φησιν; "ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἕκαστον "ὑμῶν τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν ἄχρι τέλους·" τοῦτο γὰρ τὸ θαυμαστόν ἐστι τῆς Παύλου συνέσεως, ὅτι οὐκ ἐνδείκνυται ὅτι ἐνέδωκαν, ὅτι καθυφῆκαν· τὸ γὰρ εἰπεῖν "ἐπιθυμοῦμεν ἕκαστον ὑμῶν τὴν 10 "αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπουδὴν ἄχρι τέλους," τοῦτό ἐστιν, ὡς ἂν εἴποι τις, θέλω σε σπουδάζειν ἀεὶ, καὶ οἷος εἶς πρότερον, τοιοῦτον εἶναι καὶ νῦν, καὶ εἰς τὸ μέλλον. τοῦτο γὰρ τὸν ἔλεγχον προσηνέστερον καὶ εὐπαράδεκτον εἰργάζετο. καὶ οὐκ εἶπε θέλω, ὅπερ ἦν διδασκαλικῆς αὐθεντίας, ἀλλ' ὃ πατρικῆς φιλοστοργίας ἦν, τὸ πλέον τοῦ θέλειν, 15 "ἐπιθυμοῦμεν·" μόνον οὐχὶ λέγων, σύγγνωτε κἂν φορτικόν τι φθεγξώμεθα. "ἐπιθυμοῦμεν ἕκαστον ὑμῶν, τὴν αὐτὴν ἐνδείκνυσθαι σπου- "δὴν πρὸς τὴν πληροφορίαν τῆς ἐλπίδος ὑμῶν ἄχρι τέλους." τί ἐστι τοῦτο; ἡ ἐλπὶς διαβαστάζει, αὕτη ἀνακτᾶται πάλιν, μὴ σκυλληθῆτε, μὴ ἀπελπίσητε, ἵνα μὴ περιττὴ ὑμῶν ἡ ἐλπὶς ᾖ. ὁ γὰρ 20 ἀγαθὰ ἐργαζόμενος καὶ ἀγαθὰ ἐλπίζει, καὶ οὐδέποτε ἀπελπίζει. "ἵνα μὴ νωθροί," φησι, "γένησθε." ἀκμὴν γένησθε, καὶ μὴν ἀνωτέρω ἔλεγεν· "ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς." ἀλλ' ὅρα πῶς ἐκεῖ μέχρι τῆς ἀκοῆς τὴν νωθρότητα ἔστησεν, ἐνταῦθα δὲ εἰ καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο φθέγγεται, ἀλλ' ἕτερόν τι αἰνίττεται· ἀντὶ γὰρ τοῦ 25 μὴ ἐναπομείνητε τῇ ῥαθυμίᾳ "μὴ νωθροὶ γένησθε" εἶπε. πάλιν δὲ αὐτὸ εἰς τὸν μέλλοντα ἐξάγει καιρὸν τὸν ἀνεύθυνον, εἰπὼν, "ἵνα μὴ "νωθροὶ γένησθε·" ἐκείνου γὰρ μήπω παρόντος, οὐκ ἂν εἴημεν ὑπεύθυνοι· ὁ μὲν γὰρ εἰς τὸ παρὸν παρακαλούμενος σπουδάζειν ὡς ῥαθυμῶν, ἴσως καὶ ὀκνηρότερος ἔσται. ὁ δὲ εἰς τὸ μέλλον, οὐχ οὕτως. 30 "ἐπιθυμοῦμεν δέ," φησιν, "ἕκαστον ὑμῶν·" πολλὴ ἡ φιλοστοργία, καὶ μεγάλων καὶ μικρῶν ὁμοίως κήδεται, καὶ πάντας οἶδε, καὶ οὐδένα παρορᾷ, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν περὶ ἕκαστον κηδεμονίαν ἐπιδείκνυται, καὶ τὴν ἰσοτιμίαν πρὸς πάντας, ὅθεν καὶ μᾶλλον ἔπειθε δέξασθαι τὸ φορτικὸν τῶν ῥημάτων, "ἵνα μὴ νωθροὶ γένησθέ," 35

φησιν. καθάπερ γὰρ ἡ ἀργία τὸ σῶμα βλάπτει, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἡ ἀργία τῶν ἀγαθῶν ὑπτιωτέραν ἐργάζεται καὶ ἀσθενῆ. "μιμηταὶ δέ," φησι, "τῶν διὰ πίστεως καὶ μακροθυμίας κληρο-"νομούντων τὰς ἐπαγγελίας" καὶ τίνες οὗτοί εἰσιν, ἑξῆς λέγει.

ΘΕΟΔΩΡΉΤΟΥ. *Καὶ τῶν μὲν πλειόνων μετὰ τὴν παρεξέτασιν* 5 *ποιεῖται τὴν μνήμην, τέως δὲ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ εἰς μέσον ἄγει, καὶ δείκνυσι τὰς μὲν θείας ἐπαγγελίας δεξάμενον, μετὰ πλεῖστον δὲ χρόνον τὸ τούτων θεασάμενον πέρας.*

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. *Ὅρα δὲ οἰκονομίαν λόγου, πρότερον εἴρηκε, μιμήσασθε τὰ πρότερον ὑμῶν κατορθώματα, εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι* 10 *ποῖα, ἀνάγει αὐτοὺς ἐπὶ τὸν πατριάρχην, τῶν μὲν κατορθωμάτων οἴκοθεν αὐτοῖς φέρων τὰ ὑποδείγματα, τοῦ δὲ νομίζειν ἐγκαταλελεῖφθαι ἀπὸ τοῦ πατριάρχου, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὥστε ὡς οὐδενὸς ἄξιοι λόγου καταφρονηθέντες ἐγκατελείφθησαν, ἀλλ' εἰδέναι ἔχωσιν ὅτι τῶν μάλιστα γενναίων ἀνδρῶν τοῦτό ἐστι τὸ διὰ πει-* 15 *ρασμῶν ὁδεύειν τὸν βίον, καὶ ὅτι τοῖς θαυμαστοῖς καὶ μεγάλοις ἀνδράσιν οὕτω κέχρηται ὁ Θεός. δεῖ δέ φησι, μετὰ μακροθυμίας ἅπαντα φέρειν. τοῦτο γάρ ἐστι καὶ πιστεῦσαι. ἐὰν δὲ εἴπῃ, ὅτι δίδωσι καὶ λάβῃς εὐθέως, τί καὶ ἐπίστευσας; οὐκέτι γὰρ τῆς πίστεώς ἐστι τοῦτο τῆς σῆς, ἀλλ' ἐμοῦ φησὶ τοῦ δεδωκότος. ἐὰν* 20 *δὲ εἴπω ὅτι δίδωμι, καὶ μετὰ ἑκατὸν ἔτη δώσω, σὺ δὲ μὴ ἀπελπίσῃς, τότε με ἐνόμισας ἀξιόπιστον, τότε τὴν προσήκουσαν περὶ ἐμοῦ δόξαν ἔχεις. ὁρᾷς ὅτι πολλάκις ἡ ἀπιστία οὐκ ἐξ ἀνελπιστίας γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὀλιγοψυχεῖν καὶ μὴ μακροθυμεῖν, οὐκ ἐκ τοῦ καταγνῶναι τοῦ ἐπαγγειλαμένου.* 25

13 Τῷ γὰρ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος ὁ Θεὸς, ἐπεὶ κατ' 14 οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ λέγων, ἦ μὴν εὐλογῶν εὐλογήσω σε, καὶ πληθύνων πληθυνῶ 15 σε. καὶ οὕτως μακροθυμήσας, ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας.

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. *Καθαψάμενος γενναίως τῶν Ἑβραίων, καὶ φο-* 30 *βήσας αὐτοὺς ἱκανῶς, πρῶτον μὲν τοῖς ἐγκωμίοις παραμυθεῖται· δεύτερον δὲ, ὃ καὶ ἰσχυρότερόν ἐστι, τὸ πάντως ἐπιτεύξασθαι αὐτοὺς τῶν ἐλπιζομένων, καὶ τὴν παράκλησιν οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων ποιεῖται, ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τῶν παρελθόντων· ὃ δὴ μᾶλλον*

αὐτοὺς ἔπειθεν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ κολάσει δι' ἐκείνων μᾶλλον φοβεῖ, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἐπάθλοις, διὰ τούτων παρακαλεῖ, τὸ τοῦ Θεοῦ δεικνὺς ἔθος. τοῦτο δέ ἐστι τὸ μὴ ταχέως ἐπάγειν τὰ ἐπηγγελμένα, ἀλλὰ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου. ποιεῖ δὲ τοῦτο, τῆς τε αὐτοῦ δυνάμεως μέγιστον τεκμήριον ἐκφέρων, καὶ ἡμᾶς εἰς 5 πίστιν ἄγων, ἵνα οἱ ἐν θλίψει ζῶντες, καὶ τὰς ἐπαγγελίας μὴ λαμβάνοντες, μηδὲ τοὺς μισθοὺς, μὴ ἀπαγορεύσωσι πρὸς τοὺς καμάτους· καὶ πάντας ἀφεὶς, καί τοι γε ἔχων πολλοὺς εἰπεῖν, τὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον ἤγαγε, διά τε τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου, καὶ διὰ τὸ μάλιστα ἐπ' αὐτοῦ τοῦτο συμβῆναι. καί τοι γε ἐν τῷ 10 τέλει τῆς Ἐπιστολῆς φησὶν, "ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ ἐκομίσαντο τὰς "ἐπαγγελίας, πόρρωθεν αὐτὰς καὶ ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι." νῦν δέ φησιν, "ὅτι μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας." εἰ οὖν οὐκ ἔλαβε, πῶς ἐπέτυχεν; οὐ περὶ τῶν αὐτῶν ἐνταῦθα λέγει κἀκεῖ, ἀλλὰ διπλῆν ποιεῖται τὴν παράκλησιν· ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ, 15 καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα, μετὰ μακρὸν χρόνον ἔδωκε, τὰ δὲ ἐκεῖ, οὐδέπω, "καὶ οὕτω μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας." ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ ἐπαγγελία μόνη τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἡ μακροθυμία. ἐνταῦθα μέν τοι φοβεῖ αὐτοὺς, δεικνὺς ὅτι πολλάκις ἐγκόπτεται ἐπαγγελία δι' ὀλιγοψυχίας. καὶ τοῦτο ἔδειξε μὲν διὰ 20 τοῦ λαοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ὠλιγοψύχησαν, διατί τῶν τῆς ἐπαγγελίας οὐκ ἔτυχον, τὸ δὲ ἐναντίον δείκνυσι διὰ τοῦ Ἀβραάμ· εἶτα πρὸς τῷ τέλει καὶ πλεῖον τί ποιεῖ, ὅτι καὶ μακροθυμήσαντες οὐκ ἔτυχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀσχάλλουσιν. ἐγὼ δὲ ἡδέως ἂν πυθοίμην τῶν αἱρετικῶν, τίς ἐστιν ὁ ὀμόσας τῷ Ἀβραὰμ, οὐχὶ ὁ Υἱὸς, οὔ φησιν, 25 μάλιστα μὲν αὐτὸς, ἀλλ' οὐκ ἀμφισβητῶ· ὅταν οὖν αὐτὸς ὀμνύῃ, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν," τὸν αὐτὸν ὅρκον, οὐ δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν κατὰ μείζονος ὀμόσαι; ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ὤμοσεν, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς ὀμνύει καθ' ἑαυτοῦ λέγων, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν." ἐνταῦθα αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει καὶ τῶν ὅρκων τοῦ Χριστοῦ, ὧν 30 συνεχῶς ἔλεγεν, "ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, οὐ μὴ "ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα·" τὸ γὰρ ἀμὴν, ὅρκου τύπον ἐπέχει.

Κυρίλλου κατὰ Ἰουλιανοῦ. Εἰ δὲ δὴ καὶ ὀμνύναι λέγεταί τισι Θεὸς, ἐγκαλείσθωσαν οἱ ἀπιστήσαντες, ἵνα καὶ ὅρκου γένηται χρεία. ἐμπεδῶν γὰρ πρὸς πίστιν τῶν ἁγίων τινὰς, ὅτι πρὸς πέρας 35

αὐτοῖς ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα, καὶ ἐνώμοτον ἐσθ᾽ ὅτε τὸν πρὸς αὐτοὺς ἐποιεῖτο λόγον. ὄμνυσί γε μὴν κατὰ τῆς οἰκείας δόξης. "ὀμοῦμαι γάρ," φησι, "τὴν δεξιάν μου·" καὶ πάλιν, "κατ᾽ ἐμαυ-" "τοῦ ὤμοσα." οὐ γὰρ ἦν ὠμόσαι καθ᾽ ἑτέρου τινὸς ὡς ὑπερκειμένου καὶ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐπέκεινα. ὅτι δὲ οὐχ ἕτερος παρ᾽ αὐτὸν ὁ ἐξ 5 αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ φύσιν Υἱὸς, πιστώσεται λέγων· "κατ᾽ "ἐμαυτοῦ ὤμοσα λέγει Κύριος." ὀμνὺς γὰρ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιᾶς, ἥτις ἐστιν ὁ Υἱὸς, ὄμνυσί που πάντως καθ᾽ ἑαυτοῦ. μεσολαβεῖ γὰρ ὅλως τὸ σύμπαν οὐδὲν τό γε ἧκον εἰς ἑνότητα καὶ ταυτότητα φυσικὴν τὴν ἐπ᾽ ἀμφοῖν νοουμένην· πλὴν ὅτι μόνον, ὁ μέν ἐστι 10 Πατὴρ καὶ γεγέννηκεν· ὁ δὲ πέφηνεν ἐξ αὐτοῦ γεννητῶς.

Γρηγορίου Νύσσης. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἄγνωστα εἶναι τοῖς πολλοῖς τίνα τῷ Ἀβραὰμ ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο καὶ ἐπὶ τίσιν, δι᾽ ὀλίγων ὑμῖν τὴν ἱστορίαν διηγήσομαι. ἀποικίζει τὸν Ἀβραὰμ τῶν οἰκείων συγγενῶν τε καὶ τόπων, διὰ προστάγματος ὁ Θεός. καὶ 15 ἦν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ὁ πατριάρχης ἐγκαρτερῶν τῇ ἐλπίδι τῆς ὑποσχέσεως. βάσανος προσάγεται τῷ ἀνδρὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν βεβαιότητος ἡ χρονία τῶν ἐλπιζομένων παράτασις. ἡ δὲ ὑπόσχεσις ἦν πατέρα ἔθνους γενέσθαι τὸν Ἀβραάμ. χρόνος διέβη πολὺς, καὶ ἡ φύσις τὸ ἴδιον ἔπασχεν. ἤδη πρὸς τὸ γηραιὸν αὐτῷ τῆς 20 ἡλικίας ἐπικλιθείσης, καὶ ἔτι ἡ ἐλπὶς παρετείνετο. ἀπέσβη κατὰ τὸ εἰκὸς ἐν τῷ γηραιῷ τῆς ἡλικίας αὐτῷ τε καὶ τῇ ὁμοζύγῳ ἡ πρὸς παιδοποιΐαν ἰσχὺς, καὶ τοῦτο ἀνεπαισχύντως ἡ ἱστορία παρασημαίνεται, ἐκλελοιπέναι φάσκουσα τῆς Σάρρας τὰ γυναικεῖα, δι᾽ ὧν ἐνεργεῖται ἡ σύλληψις· καὶ τὸ μὲν σῶμα τῇ φύσει ὑπήκουε, 25 τῆς νεότητος ὑπαναλωθείσης, καὶ τὸ γῆρα ἐκάμπτετο. ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπὶς ἀγήρως τις ἦν ἐν αὐτοῖς καὶ ἀκμάζουσα. ἐν τούτῳ τίκτεται αὐτοῖς ὁ Ἰσαὰκ, ἵνα φανῇ οὐχὶ φύσεως ἔργον ὁ τόκος, ἀλλὰ θείας δυνάμεως ἀποτέλεσμα· εἶτα ἱδρύνετο τὸ νήπιον κατ᾽ ὀλίγον, καὶ εἰς τὴν τῶν μειρακίων ἡλικίαν ἀνέτρεχεν, καὶ ἤδη 30 παῖς ἦν ἐν ἄνθει τῆς ἡλικίας, ἐν ἀκμῇ τῆς ὥρας. ἐν τούτοις πεῖρα προσάγεται τῷ πατριάρχῃ, τίνι τὸ πλέον νέμει, τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπῃ, ἢ τῇ περὶ τὴν φύσιν ῥοπῇ. χρηματίζει γὰρ αὐτῷ ὁ Θεὸς ἀνενεγκεῖν τὸν μονογενῆ εἰς ὁλοκάρπωσιν· ὁ δὲ πείθεται, καὶ ἐπειδὴ ἔμελλε τὴν δεξιὰν καθωπλισμένην τῷ ξίφει ἤδη πρὸς τὴν σφαγὴν 35

κατευθύνειν, τότε γίνεται αὐτῷ θεόθεν φωνὴ τὸ ἔργον κωλύουσα. ἐφώνησε γὰρ αὐτὸν Ἄγγελος Κυρίου καὶ εἶπεν, "ὅτι ἀνθ' ὧν "ἐποίησας τὸ ῥῆμα τοῦτο, καὶ οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγα- "πητοῦ, κατ' ἐμαυτοῦ ὤμοσα" ποιῆσαι ἅπερ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ λόγου ἐστι μαθεῖν. τίς οὖν ἐστιν ὁ χρηματίσας τῷ Ἀβραὰμ, ἆρα ὁ Πατήρ; ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποις Ἄγγελον τινὸς εἶναι τὸν Πατέρα. οὐκοῦν παρὰ τοῦ μονογενοῦς ἡ ἔνορκος αὕτη ὑπόσχεσις, περὶ οὗ φησιν ὁ προφήτης, "ὅτι καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης "βουλῆς Ἄγγελος;" εἰ οὖν οὗτος, ἐπεὶ οὐκ εἶχε κατ' οὐδενὸς μείζονος ὀμόσαι, ὤμοσε καθ' ἑαυτοῦ, πῶς λέγουσιν οἱ χριστομάχοι μείζονα τοῦ Υἱοῦ τὸν Πατέρα; τοῦ Παύλου λέγοντος ὅτι οὐκ ἔχει τὸ μεῖζον.

Ἀλλ' εἰ οὐκ ἔχει τί μεῖζον ὁ Θεὸς, οὐδ' ἂν ὀμνύῃ ποτε. πῶς οὖν αἱ γραφαὶ φασὶν ὅτι ὀμνύει; λέγει τοι, "τοῦτο "ὅρκός ἐστι τοῦ Θεοῦ." πῶς δὲ καθ' ἑαυτοῦ λέγεται ὀμνύειν; ὅτι οὐδ' ἂν εἴη παντελῶς, εἰ ψεύδεται. φύσις γάρ ἐστι καὶ τὸ ἀψευδεῖν Θεοῦ.

Θεοδωρίτου. Ἐνταῦθα μέντοι ὁ Παῦλος ἔδειξε τοῦ ἐπαγγειλαμένου τὴν ἀλήθειαν. Θεὸς γάρ φησιν ἦν, οὐδὲν ὑπερκείμενον ἔχων· καὶ μάρτυς ὁ ὅρκος, καθ' ἑαυτοῦ γὰρ ὀμώμοκεν. ἀλλ' ὅμως καὶ ὑποσχόμενος καὶ μεθ' ὅρκων τοῦτο ποιησάμενος, οὐκ εὐθὺς τὰς ἐπαγγελίας ἐπλήρωσεν, ἀλλ' ἐδεήθη καρτερίας ὁ πατριάρχης πολλῆς, καὶ πλείστου χρόνου διεληλυθότος, οὕτως εἶδε τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀλήθειαν. διδάσκει δὲ καὶ τίνος χάριν ὀμώμοκε, καὶ τί δήποτε καθ' ἑαυτοῦ τοῦτο πεποίηκε. φησὶ γοῦν,

16 Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσι, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος· 17 ἐν ᾧ περισσότερον ὁ Θεὸς βουλόμενος ἐπιδεῖξαι τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν ὅρκῳ.

Χρυσοστόμου. Ὃ λέγει τοῦτο ἐστίν· ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὅρκῳ βεβαιοῦν τοὺς λόγους. ἔθος δὲ αὐτοῖς καὶ κατὰ τῶν μειζόνων ὀμνύναι. τούτου χάριν ὅρκον τῷ λόγῳ προστέθεικεν ὁ Θεὸς, δεῖξαι

βουλόμενος τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀψευδὲς, καὶ ὡς ἀδύνατον ἄλλό τι μετὰ τὸν ὅρκον βουλεύσασθαι.

Χρυσοστόμου. *Τί δέ ἐστι "καὶ πάσης αὐτοῖς ἀντιλογίας πέ- "ρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος;" ἀντὶ τοῦ ἐκ τούτου λύεται πάσης ἀντιλογίας ἀμφισβήτησις, οὐ τῆσδε ἢ τῆσδε, ἀλλὰ πάσης. ἔδει* 5 *μὲν οὖν καὶ χωρὶς ὅρκου πιστεύεσθαι τὸν Υἱὸν, πλὴν καὶ ὅρκῳ ἐμεσίτευσε. πάλιν ἐνταῦθα τὸν Υἱόν φησι μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ μεσίτην γεγονέναι. εἰπὼν δὲ "τοῖς κληρονόμοις τῆς ἐπαγγε- "λίας," καὶ τοὺς πιστοὺς περιλαμβάνει. διὰ τοῦτο καὶ ταύτης μέμνηται τῆς ἐπαγγελίας τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινῶς γενομένης.* 10

18 Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος.

Θεοδωρίτου. *Δύο πράγματα τὸν λόγον καὶ τὸν ὅρκον εἴρηκε. καὶ μόνῳ γὰρ λόγῳ χρώμενος ὁ Θεὸς πληροῖ τὴν ὑπόσχεσιν,* 15 *πολλῷ δὲ μᾶλλον ὅρκον συνάπτων τῷ λόγῳ. τοῦτο δέ φησι πεποίηκεν, ἡμᾶς παραθαρρύνων, καὶ προσμένειν τῆς θείας ἐπαγγελίας παρασκευάζων, καὶ μὴ ἀπιστεῖν, ἐπειδή περ οὐχ ὁρῶμεν τὰς ὑποσχέσεις. ἐλπὶς γὰρ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς.*

Χρυσοστόμου. *Ἵνα διὰ δύο πραγμάτων, ποίου καὶ ποίου; τοῦ* 20 *τε εἰπεῖν καὶ ὑποσχέσθαι, τοῦ τε ὅρκον προσθεῖναι τῇ ὑποσχέσει. ἐπειδὴ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις τοῦτο δοκεῖ πιστότερον εἶναι τὸ τοῦ ὅρκου, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸ προσέθηκεν. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ σκοπεῖ, ἀλλ' ὅπως τοὺς ἀνθρώπους πείσῃ· καὶ ἀνάξια περὶ ἑαυτοῦ ἀνέχεται λέγεσθαι· "ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν," τουτ-* 25 *έστι πληροφορῆσαι θέλων. ὁρᾷς ὅτι οὐ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ μᾶλλον ἢ πρὸς ἡμᾶς τοῦτο εἴρηται, "ἵνα" γάρ, φησιν, "ἰσχυρὰν παράκλησιν "ἔχωμεν οἱ καταφυγόντες κρατῆσαι τῆς προκειμένης ἐλπίδος," τουτέστιν ἀπὸ τούτων τὰ μέλλοντα στοχαζόμεθα. εἰ γὰρ ταῦτα μετὰ τοσοῦτον ἐξέβη χρόνον, πάντως κἀκεῖνα. ὥστε τὰ πρὸς τὸν* 30 *Ἀβραὰμ γεγενημένα πιστοῦται ἡμᾶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων. ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Ἀβραὰμ, δείκνυσι τοῦ Θεοῦ ὂν τὸ πᾶν, οὐ τῆς μακροθυμίας ἐκείνου, εἴγε καὶ ὅρκον ἠνέσχετο προσθεῖναι, εἰ καθ'*

οὗ ὀμνύουσιν ἄνθρωποι, καὶ ὁ Θεὸς κατ' αὐτοῦ ὤμοσε, τουτέστι καθ' ἑαυτοῦ. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ὡς μείζονος, οὗτος δὲ οὐχ ὡς μείζονος, καὶ ὅμως ἐποίησεν· οὐ γὰρ ἴσον ἄνθρωπον καθ' ἑαυτοῦ ὀμόσαι, καὶ Θεόν. ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐξουσίαν ἑαυτοῦ οὐκ ἔχει. ἐνταῦθα δὲ πάλιν φησὶν, ὅτι "μακροθυμήσας ἐπέτυχε τῆς ἐπαγγελίας," 5 καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ἐπειδὴ ὤμοσεν. ὅρκος δὲ τί ἐστιν ἐδήλωσεν εἰπὼν, ὅτι τὸ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμόσαι· καὶ ἐπειδὴ ἄπιστόν ἐστι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, συγκάτεισιν εἰς τὰ αὐτὰ ἡμῖν. ὥσπερ οὖν ὄμνυσι δι' ἡμᾶς, καί τοι ἀνάξιον αὐτοῦ τὸ μὴ πιστεύεσθαι, οὕτω καὶ τὸ "ἔμαθεν ἐξ ὧν ἔπαθεν," εἴρηται. ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τοῦτο νομί- 10 ζουσι μᾶλλον ἀξιοπιστότερον, τὸ διὰ τῆς πείρας ἐλθεῖν.

Θεοδωρίτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μὲν γενναῖος Ἰὼβ φησὶν πρὸς Θεὸν "οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι," ὁ δὲ Ἀπόστολος ἀδύνατον λέγει τὸν Θεὸν ψεύσασθαι, δοκεῖ δὲ ταῦτα ἐναντία ἀλλήλοις, φαμὲν, πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Θεὸς οὐδὲν ὧν μὴ πέφυκε βούλεται· πάντα δὲ ὅσα βούλεται 15 δύναται, βούλεται δὲ τὰ τῇ οἰκείᾳ φύσει πρόσφορά τε καὶ πρέποντα. ὁ δὲ ἀορίστως ἀποφαινόμενος ἅπαντα δυνατὰ εἶναι τῷ Θεῷ, συμπεριλαμβάνει τῷ λόγῳ καὶ ὅσα προσήκει τῇ τοῦ διαβόλου μερίδι. ὅ γε μὴν πολύτλας Ἰὼβ οὐκ ἀπολύτως εἴρηκεν οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδὲν, ἀλλ' εἰπὼν "μνήσθητι 20 "ὅτι πηλόν με ἔπλασας, εἰς δὲ γῆν με πάλιν ἀποστρέφεις· ἢ οὐχ "ὡς γάλα με ἤμελξας, ἔπηξας δὲ ἴσα τυρῷ, δέρμα καὶ κρέας ἐνέ- "δυσάς με, ὀστέοις δὲ καὶ νεύροις ἐνεῖράς με, ζωὴν δὲ καὶ ἔλεον "ἔθου παρ' ἐμοὶ, ἡ δὲ ἐπισκοπή σου ἐφύλαττέ μου τὸ πνεῦμα," τούτοις ἐπάγει· "ταῦτα ἔχων ἐν ἐμαυτῷ, οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι." 25 οὐκοῦν ὅσα τούτοις συμβαίνει, καὶ τῇ ἀκηράτῳ φύσει πρέπει, δύνασθαι ἔφη τὸν τῶν ὅλων Θεόν. ὅταν δὲ λέγηται μὴ δυνηθῆναί τι τῶν ἀπεμφαινόντων, ἀπείρου τοῦτο δυνάμεως, οὐκ ἀσθενείας τεκμήριον· τὸ δέ γε δυνηθῆναι, ἀδυναμίας δήπουθεν οὐ δυνάμεως. πῶς τοῦτο φημί; ὅτι τούτων ἕκαστον τὸ ἄτρεπτον τοῦ Θεοῦ κηρύττει 30 καὶ ἀναλλοίωτον· τὸ γὰρ μὴ δυνηθῆναι τὸν ἀγαθὸν γενέσθαι κακὸν, τὴν ὑπερβολὴν σημαίνει τῆς ἀγαθότητος· καὶ τὸ τὸν δίκαιον μηδέπω ἂν γενέσθαι ἄδικον, μηδὲ τὸν ἀληθῆ ψεύστην, τὸ ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ σταθηρόν τε καὶ βέβαιον δείκνυσιν. οὕτω τἄλλα ὅσα τοιαῦτα σκεψάμενος, εὑρήσεις τὸ μὴ δύνασθαι δυνάμεως τῆς 35

ἄκρας ἐμφαντικόν. οὕτως ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τὰ τοιαῦτα μὴ δύνασθαι καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος νενόηκέ τε καὶ ἔθεικεν· ἔφη γὰρ ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν· οὐκ ἀσθενὲς τὸ ἀδύνατον, ἀλλ᾽ ἄγαν αὐτὸ δεικνὺς δυνατόν. οὕτω γάρ φησιν ἐστὶν ἀληθὴς, ὡς ἀδύνατον εἶναι ψεῦδος ἐν αὐτῷ γενέσθαί ποτε. τὸ δυνατὸν οὖν ἄρα τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦ 5 ἀδυνάτως σημαίνεται. Τιμοθέῳ δὲ γράφων καὶ τάδε προστέθεικεν· "εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστὸς μένει. ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ "δύναται." πάλιν οὖν τὸ οὐ δύναται τῆς ἀπείρου δυνάμεως ὑπάρχει δηλωτικόν. καὶ γὰρ ἂν πάντες ἄνθρωποι αὐτὸν ἀρνηθῶσι φησὶν, αὐτὸς Θεός ἐστιν, καὶ τῆς οἰκείας οὐκ ἐξίσταται φύσεως. ἀνώλε- 10 θρον γὰρ ἔχει τὸ εἶναι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ "ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν "οὐ δύναται." οὐκοῦν περιουσίαν ἐμφαίνει δυνάμεως, τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς τὸ ἀδύνατον.

Γρηγορίου. Ἔπειτα δὲ καὶ πολύσημόν ἐστι τὸ μὴ δύνασθαι. τὸ μὲν γὰρ λέγεται κατὰ δυνάμεως ἔλλειψιν καὶ ποτὲ καὶ πρός τι, 15 ὡς τὸ μὴ δύνασθαι τὸ παιδίον ἀθλεῖν. τὸ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς τὸ "οὐ δύναται πόλις κρυβῆναι ἐπάνω ὄρους κειμένη." τάχα γὰρ ἂν καὶ κρυφθείη τίς, τὸ δὲ ὡς οὐκ εὔλογον· "οὐ δύνανται γὰρ οἱ "υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος νηστεύειν, ἐφ᾽ ὅσον ἔνδημος ὁ νυμφίος." τὸ δὲ ὡς ἀβούλητον, ὡς τὸ μὴ δύνασθαι σημεῖα ἐκεῖ ποιῆσαι διὰ τὴν 20 ἀπιστίαν τῶν δεχομένων. ἔστι δέ τι καὶ τοιοῦτον ἐν τοῖς λεγομένοις, ὃ τῇ φύσει μὲν ἀδύνατον· Θεῷ δὲ δυνατὸν βουληθέντι, ὡς τὸ μὴ δύνασθαι τὸν αὐτὸν γεννηθῆναι δεύτερον, καὶ ῥαφὶς οὐκ εἰσδεχομένη κάμηλον. τούτων δὲ πάντων ἐκτὸς τὸ παντελῶς ἀδύνατον καὶ ἀνεπίδεκτον, ὡς ὃ νῦν ἐξετάζομεν. ἀδύνατον γὰρ πονηρὸν εἶναι Θεόν. 25 τοῦτο γὰρ ἀδυναμίας ἂν εἴη Θεοῦ μᾶλλον, ἤπερ δυνάμεως.

Ἀθανασίου. Καὶ ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις ἴδιον ἔχει τὸ τρέπεσθαι καὶ κινεῖσθαι ποικίλαις μεταβολαῖς. ἐπειδή περ καὶ μὴ ὄντα ποτὲ μεταβολὴν ἔσχεν εἰς τὸ εἶναι, τῇ τοῦ πεποιηκότος χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καθὼς ὁ 30 Παῦλος φησὶν, "ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα·" Θεὸς δὲ ὁ πάντων διὰ τοῦ Λόγου ποιητὴς τυγχάνων, ὄντος [c] ὢν ἀμετάβλητον ἔχει σὺν τῷ Λόγῳ τὴν φύσιν. καὶ τοῦτο διὰ τοῦ προφήτου διδάσκει λέγων, "ἴδετε ὅτι ἐγώ εἰμι, καὶ οὐκ ἠλλοίωμαι." διὸ περὶ

[c] Leg. vid. ὄντως.

μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐν ψαλμοῖς ᾄδεται· "ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει "μου, πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης." περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, Μωσῆς ἐν τῷ νομῷ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς πιστός ἐστι καὶ ἀληθινός· καὶ ὁ Παῦλος ὡς ἐξ ἀμφοτέρων τούτων παιδευθεὶς, καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ γενητὰ διαφορὰν ἐξηγούμενος, γράφει· "γινέσθω 5 "δὲ ὁ Θεὸς ἀληθινὸς, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης." ἀληθὴς δέ ἐστιν ὁ Θεὸς, οὐχ ὡς μὴ ψευδόμενος· οὐδὲν γάρ ἐστιν ἐναντίον αὐτῷ· οὐδὲ ὡς ἄνθρωπος ἑτέρῳ μαρτυρῶν τὸ ἀληθές· οὐδενὶ γὰρ ὑπεύθυνος ἐστιν· ἀλλ' ὡς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν γεννῶν, τὸν Κύριον ἀληθείας δὲ φίλον τὸ ψεῦδος, οὐκ ἄν ποτε γένοιτο. ὅθεν ἀληθείας μὲν, κατὰ 10 τὸν ψαλμῳδὸν, ἐκζητεῖ Κύριος, τὸ δὲ ψεῦδος ἀφ' ἑαυτοῦ ῥίπτει, καὶ ἀλλότριον ποιεῖ, λέγων, "υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι." ἐψεύσαντο γὰρ Ἰουδαῖοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸν νόμον ἐπαγγειλάμενοι φυλάττειν οὐκ ἠλήθευσαν, ἀλλὰ παρηνόμουν κατὰ τοῦ δεδωκότος αὐτὸν, θάνατον ἀντὶ χάριτος μηχανώμενοι τῷ 15 Κυρίῳ.

Παῦλος δὲ αὐτός τε οὐκ ἐψεύσατο ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ τὸν δρόμον τετέλεκε, καὶ τὴν πίστιν τετήρηκε. καὶ ἡμῖν δὲ παραινεῖ λέγων, "μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους." θέλει γὰρ ἡμᾶς ἑαυτοῦ μιμητὰς γίνεσθαι, γράφων, "ἀλήθειαν λέγω οὐ ψεύδομαι," 20 ἐπειδὴ καὶ εὐαγγελικόν ἐστι τοῦ Κυρίου ῥητὸν εἶναι ἡμῶν τὸ "ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ." μέχρι τούτων οἱ ἐν Χριστῷ βεβαιοῦντες ἑαυτῶν τοὺς λόγους; καὶ μὴ περαιτέρω βαίνοντες εἰς ὅρκους καταφεύγομεν, ἄλλως τε καὶ Μωσέως νομοθετοῦντος, "οὐ λήψῃ τὸ "ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ." εἰ γὰρ ὅλως ἄξιος 25 τυγχάνει τίς ὀνομάσαι τὸν Θεὸν, ἀξιόπιστός ἐστι καὶ χωρὶς ὅρκου πιστευθῆναι· ὁ γὰρ πρὸς τὸ μεῖζον ἱκανὸς γινόμενος, πολλῷ πλέον τὸ ἔλαττον. εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἀξιόπιστος χωρὶς ὅρκου πιστευθῆναι, οὐκ ἔστιν ἄρα ἄξιος οὐδὲ ὀνομάσαι τὸ ὄνομα Κυρίου, οὐκ ἔστι πιστὸς ἐν λόγῳ. πῶς γὰρ ὅλως τοῦτο μαρτυρήσει Θεὸς 30 ὀμνύοντι, μὴ ἔχοντι πίστιν εἰς ἣν ὁ Κύριος ἐπιβλέπει, τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ ἐν ψαλμοῖς, "ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις "αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ." τί τοίνυν τὸν Θεὸν καλοῦσι μάρτυρα; τί δὲ καὶ ὀμνύουσιν αὐτὸν, οἱ μηδὲ ἐν τοῖς μικροῖς πίστιν καὶ ἀλήθειαν ἔχοντες; ἄλλως τε καὶ ὁ ὅρκος ἀληθείας ἐστὶ μάρτυς, καὶ 35

οὐ τῶν χρημάτων σημαντικός. ὀμνύουσι γὰρ ἄνθρωποι, οὐχ ἵνα τὰ πράγματα σημάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀλήθειαν πιστώσωνται, καὶ ὅτι λέγοντες οὐ ψεύδονται. εἰ μὲν οὖν ἔστι τῷ ὀμνύοντι πίστις καὶ ἀλήθεια, τίς ἡ χρεία τοῦ ὅρκου; εἰ δὲ μὴ ἔστιν ἐν αὐτῷ πίστις, διατί τοσοῦτον ἀσεβοῦμεν, ὥστε δι' ἀνθρώπινα καὶ θνητὰ 5 τὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον Θεὸν καλεῖν μάρτυρα; εἰ γὰρ τὸν βασιλέα τὸν ἐπὶ γῆς εἰς τὰ ἔξω δικαστήρια καλεῖν μάρτυρα οὐ θέμις, ὡς κρείττονα καὶ τῶν καλούντων καὶ τῶν δικαζόντων, τί τὸν ἀγένητον εἰς τὰ γενητὰ καλοῦμεν, καὶ τὸν Θεὸν ὑπὸ ἀνθρώπων ποιοῦμεν καταφρονεῖσθαι; ἄπαγε· τοῦτο πᾶσαν ὑπερβαίνει παρανομίαν καὶ 10 τόλμαν. τί οὖν δεῖ ποιεῖν; οὐδὲν πλέον ἢ εἶναι ἡμῶν τὸ ναὶ ναί, καὶ τὸ οὒ οὔ, καὶ καθ' ὅλου μὴ ψεύδεσθαι. οὕτως γὰρ ἡμεῖς ἀληθεύοντες, δόξαιμεν καὶ ἐν τούτῳ μιμεῖσθαι τὸν ἀληθῆ Θεόν.

Ἴσως δέ τις ἐπὶ τούτοις εὐλόγως ἀντιθήσει λέγων, εἰ ὁ ὅρκος ἀπὸ ἀνθρώπων κεκώλυται, καὶ ἐν τῷ μὴ ὀμνύναι τίς μιμεῖται τὸ 15 θεῖον, πῶς αὐτὸς ὁ Θεὸς ὀμνύναι λέγεται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς; καὶ γὰρ τῷ Ἀβραὰμ ὤμοσεν, ὥσπερ καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ· καὶ ἐν ὕμνοις δὲ γέγραπται, "ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται." δόξει γὰρ ἢ ταῦτα μάχεσθαι τοῖς προλεχθεῖσιν, ἢ ἐκ τούτων ἐπιτρίβεσθαι ταχέως τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὅρκους· ἀλλ' οὐκ ἔστιν 20 οὕτως· μὴ ταῦτα τίς νομιζέτω. Θεὸς γὰρ κατ' οὐδενὸς ὀμνύει. πῶς γάρ, αὐτὸς Κύριος καὶ ποιητὴς ἁπάντων ὑπάρχων; ἀλλ' εἰ χρὴ τἀληθῆ λέγειν, ὁ λόγος ὅρκος αὐτοῦ ἐστὶν, πληροφορῶν τοὺς ἀκούοντας, καὶ πίστιν ἑκάστῳ παρέχων· ὅτι ὃ ἐπηγγείλατο, καὶ λαλεῖ, πάντως καὶ γενήσεται. οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὀμνύει Θεὸς, 25 ἀλλ' ἡμῖν ὁ λόγος αὐτοῦ ἀντὶ ὅρκου πρὸς ἀλήθειαν γίνεται. ἀνθρώποις δὲ λαλῶν ὀμνύναι λέγεται. καὶ τοῦτο ἀνθρωπικώτερον λαλούντων τῶν ἁγίων, ἵνα ἀφ' ὧν αὐτοὶ λέγοντες ἀξιοῦσι πιστεύεσθαι, ἀπὸ τούτων αὐτοὶ πιστεύσωσι τῷ λαλοῦντι Θεῷ. ὡς γὰρ ἀνθρώπων τὸν λόγον ὅρκος βεβαιοῖ, οὕτως ἃ λέγει Θεὸς, ἀνθ' ὅρκου 30 λογιζέσθω, διὰ τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ. μαρτυρεῖ δὲ τῷ λεγομένῳ καὶ αὐτὸς ὁ γεγραμμένος ὅρκος· "ὤμοσε "γὰρ Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται," ὡς τοῦ ἀμεταμελήτου καὶ πάντως ἐσομένου κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν ὅρκου τυγχάνοντος· τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν τῇ Γενέσει λέγων σημαίνει, "κατ' ἐμαυ- 35

"τοῦ ὤμοσα." τοῦτο δὲ οὐχ ὅρκος ἐστίν." οὐδὲ γὰρ κατά τινος ὤμοσεν, ὅπερ ἴδιον ἐστὶν ὅρκου, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ, ὅπερ τὴν τοῦ ὅρκου ὑπόνοιαν ἐκφεύγει, καὶ ἐν ᾧ σημαίνει τὸ βέβαιον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ χρῆναι πάντως πιστεῦσαι τὸν ἀκούοντα. ἔστω δὲ ὁ ὑμνῳδὸς μάρτυς τῶν λεγομένων, ἀναμιμνήσκων τὸν Θεὸν, ψάλλων καὶ λέγων, "ποῦ εἰσὶ τὰ ἐλεή σου τὰ ἀρχαῖα, ἃ ὤμοσας τῷ Δαβὶδ ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου;" οὐκ ὀμνύει Θεὸς, ἀλλά περ ἀληθεύων λαλεῖ, ὡς ὅρκος ἐστὶν τοῖς ἀνθρώποις πρὸς πίστιν. οὔτε οὖν Θεὸς κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ὀμνύει, οὔτε ἡμᾶς ἐκ τούτων εἰς ὅρκους ἐπιτρίβεσθαι χρή. ἀλλὰ τοιαῦτα λέγομεν καὶ πράττομεν, ὡς μὴ ὅρκου δεῖσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὰ λεγόμενα τῆς ἀληθείας τὴν μαρτυρίαν. ἐν τούτῳ γὰρ ὄντως μιμησόμεθα τὸ θεῖον.

Ἀλλ' ἴσως ἄν τις καὶ τὸ κατὰ τοὺς Νινευΐτας ἐπερωτήσειεν· εἰ ὁ λόγος ὅρκος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι λέγων ἀληθεύει καὶ οὐ ψεύδεται, πῶς εἰρηκὼς "ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευῒ "καταστραφήσεται," οὐ πεπλήρωκε τὸν λόγον; δόξει γὰρ καὶ τοῦτο μάχεσθαι πρὸς τὰ πρῶτα· ἀλλ' οὐ ψεύδεται ὁ Θεός. μὴ γένοιτο· οὐδὲ ὁ λόγος ἀπλήρωτος ἔμεινεν αὐτοῦ. τῇ γὰρ φιλανθρωπίᾳ τὴν ὀργὴν ἤμβλυνε, καὶ τῇ μετανοίᾳ τῶν Νινευϊτῶν μᾶλλον ἔβλεψεν, ἢ τῇ πρὸ ταύτης ἁμαρτίᾳ. καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ Θεοῦ, οὐχ οὕτως ἦν, ὥστε μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατασκαφῆναι τὴν Νινευῒ, ἀλλ' ὅτι τρεῖς ἡμέρας ὑμῶν ἀνέξομαι, ἵνα ἐν τῇ ἀνοχῇ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐξουσίαν ἔχωσι μετανοῆσαι, ἢ τὴν μετὰ ταῦτα ὀργὴν ἐκλέξασθαι. τί γάρ φησιν ὁ προφήτης; "ἔτι τρεῖς ἡμέραι "καὶ Νινευῒ καταστραφήσεται·" οὐκ εἶπε μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατασκαφήσεται· οὐ γὰρ ἐγεγόνει πάντως· ἀλλ' ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ καταστραφήσεται. ἵν' ἐν μὲν τῷ "ἔτι" λέγεσθαι, τὴν ἀνοχὴν ἐννοῶμεν τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ τῇ κατασκαφῇ τὴν μετὰ τὴν ἀνοχὴν, εἰ μὴ μετανοήσῃ, ἐγγινομένην ὀργήν. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτον εἶχε τὸν τρόπον, καὶ μετανοίας χάριν τῶν ἀνθρώπων ὑπερέθετο τὰς τρεῖς ἡμέρας, τί τὸν Θεὸν ἐκώλυε καὶ παραυτὰ τὴν πόλιν ἀπολέσαι; ἀσθενεῖα; ἄπαγε. μηδὲ εἰς νοῦν ποτε τοῦτο τὸν ἡμέτερον ἔλθοι· Κύριος γὰρ τῶν δυνάμεων, καὶ ἰσχυρὸς, καὶ δυνατὸς ἐστὶν ὁ Θεός. ἀλλ' ἄγνοια τῶν πράξεων ἐκείνων; μηδὲ τοῦτο λεγέσθω· οἶδε γὰρ

τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν. τί οὖν ὑπολείπεται νοεῖν, ἢ μακροθυμίαν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου, ἣν καὶ ὁ προφήτης ἐπιστάμενος ἔφευγε μὲν ἀποστελλόμενος τὸ πρῶτον, τὸ δεύτερον δὲ ἀπολογούμενος, φησὶν, "ὦ Κύριε οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου, ἔτι "ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; διὰ τοῦτο προέφθασα τοῦ φυγεῖν εἰς 5 "Θαρσεῖς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέ-"λεος μετανοῶν ἐπὶ ταῖς κακίαις."

Ἔφυγε δὲ Ἰωνᾶς, οὐχ ὡς ἀντιλέγων τῷ Θεῷ, καὶ ἐλυπεῖτο, οὐχ ὡς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν Νινευϊτῶν χαίρων, ἀλλὰ τοῦτο ἐποίει διὰ τὴν τῶν Νινευϊτῶν κηδεμονίαν. ἐφοβεῖτο γὰρ μὴ ἀβέβαιος 10 παρ' αὐτοῖς νομισθῇ, καὶ λοιπὸν ἄρξονται μηκέτι προφήταις πιστεύειν, ἀλλ' ἄπιστος παρ' αὐτοῖς ὁ προφητικὸς λόγος γένηται. διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἠθύμησεν, ἵνα ἐλεγχθῇ παρὰ τοῦ δεσπότου, καὶ φανερὸν τοῖς Νινευΐταις γένηται, ὅτι οὐ διὰ τὸ ψεύσασθαι τὸν προφήτην, ἀλλὰ διὰ φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς συγκεχώρη- 15 ται. δεῖ γὰρ τὴν ἐν τῇ "ἔτι" λέξει σημαινομένην μακροθυμίαν λογίζεσθαι. ὅταν γὰρ τὴν ἑαυτοῦ μακροθυμίαν σημαίνειν ἐθέλῃ ὁ Θεὸς, διὰ τῆς λέξεως τῆς "ἔτι" ταύτην ἀπαγγέλλει. ὡς ὅταν λέγῃ διὰ τοῦ Ἡσαΐου, "τὶ ἔτι ποιήσω τῷ ἀμπελῶνι μου, καὶ οὐκ ἐποίησα;" διὰ δὲ τοῦ Ἱερεμίου, "διὰ τοῦτο ἔτι κριθήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει 20 "Κύριος." ἐν δὲ τῷ λέγειν "ἔτι," δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἀνοχήν· ἀμέλει, ὅταν μηκέτι μακροθυμίαν, ἀλλ' ὀργὴν ἡ πρᾶξις ἑκάστου προσκαλῆται, λοιπὸν ἀποφαίνεται λέγων, "οὐκέτι "ἀνήσω τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν." διὰ γὰρ τοῦ ὧδε "οὐκέτι" δείκνυσι φανερῶς τὴν περὶ τῶν Νινευϊτῶν ἐκεῖ δηλουμένην μακροθυμίαν, 25 καὶ τοῦ λόγου τὴν ἀλήθειαν. ἀδύνατον γὰρ ἦν μὴ ἀληθεῦσαι τὸν Θεὸν λέγοντα, καὶ μόνον βουλόμενον. διὰ τοῦτο τῷ Ἀβραὰμ ἐπαγγειλάμενος οὐκ ἐψεύσατο, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν ἐχαρίζετο, καὶ τὸν λαὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου διὰ Μωσέως. καὶ τὸν μὲν Ἰσαὰκ ἐπληροφόρει τῇ ὑποσχέσει, καὶ πατέρα τοῦτον ἐποίει τῶν 30 δύο λαῶν. τῷ δὲ Ἰακὼβ ἐπαγγειλάμενος ἐδείκνυε τὸν Ἰωσὴφ, καὶ τῷ μὲν πιστοτάτῳ Μωσεῖ, ἐδίδου τῶν λεγομένων τὴν πίστιν, διὰ τῶν συμβαινόντων τῷ Φαραῶ. τῷ δὲ Δαβὶδ ἐπαγγειλάμενος, ἀπεδίδου τὴν ὑπόσχεσιν διὰ Σολομῶντος, λέγω δὴ τὴν τοῦ ναοῦ οἰκοδομήν. καὶ τί μοι χρεία πολλῶν; οὐδέν ἐστιν ὃ λέγει ὁ Θεὸς, 35

καὶ ἀπλήρωτον τοῦτο μένει. κἂν παραυτίκα τίς ὀλιγωρῇ ζητῶν λόγον, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν ἀπόδοσιν ἡ ὑπόσχεσις ἔχει, καὶ ἡ ἐπαγγελία πάντως πληροῦται.

Κυρίλλου Γλαφυρῶν. Οἰκονομικώτατα τοίνυν κἀνταῦθα ἐνώμοτον τὴν ἐπαγγελίαν ἐποιεῖτο Θεὸς, καίτοι ψευδειπεῖν οὐκ εἰδώς. 5 ἵνα, ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, ἰσχυρὰν ἔχωμεν τὴν παράκλησιν, ὅτι πρὸς πέρας ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα, οὐκ ἐνδοιάζοντες ἔτι, ἀλλὰ τῇ ἐλπίδι ἀραρότως βεβαιούμενοι.

19 Ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς, τουτέστι τὴν ἐλπίδα ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ 10 ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος.

Θεοδωρήτου. Καταπέτασμα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσε, τὴν γὰρ τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὑπέσχετο δώσειν τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν ὁ Κύριος· ἐκεῖνα, φησὶν, ἐλπίζομεν τὰ ἀγαθὰ, ταύτην κατέχομεν τὴν ἐλπίδα, καθάπερ ἄγκυραν ἱεράν. καὶ γὰρ ἡ ἄγκυρα 15 ἐνταῦθα κεκρυμμένη κατέχει τὸ σκάφος, οὕτως τῶν ἀγαθῶν ἡ ἐλπὶς ἔτι κεκρυμμένη οὐκ ἐᾷ κλονεῖσθαι τὰς ἡμετέρας ψυχάς.

Χρυσοστόμου. Καὶ θέα μοι σύνεσιν ἀποστολικὴν, ὅτι ὄντας ἐνταῦθα καὶ οὐδέπω μεταστάντας τοῦ βίου, δείκνυσιν ἤδη ὄντας ἐν τοῖς ἐπηγγελμένοις. διὰ γὰρ τῆς ἐλπίδος ἤδη ἐν τῷ οὐρανῷ ἐσμὲν, 20 εἶπεν, ἀναμείνατε, πάντως γὰρ ἔσται. εἶτα πληροφορῶν λέγει, μᾶλλον δὲ τῇ ἐλπίδι ἐκεῖ ἐσμέν. καὶ οὐκ εἶπεν ἡμεῖς ἐσμὲν ἔνδον, ἀλλ' αὐτὴ εἰσῆλθεν ἔνδον, ὃ καὶ ἀληθέστερον ἦν καὶ πιθανώτερον. ὥσπερ γὰρ ἡ ἄγκυρα ἐξαρτιθεῖσα ἑδραῖον ποιεῖ τὸ σκάφος, οὕτω καὶ ἡ ἐλπίς. καὶ ὅρα τί σφόδρα ἁρμόδιον εὗρεν εἰκόνα· οὐ γὰρ 25 εἶπε θεμέλιον, ἀλλ' ἄγκυραν. τὸ γὰρ ἐν σάλῳ ὂν καὶ ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς, οὐ σφόδρα δοκεῖ ἡδρᾶσθαι, οὐδ' ὥσπερ ἐπὶ τῆς γῆς ἕστηκεν ἀλλὰ σαλεύεται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σφόδρα στερρῶν καὶ φιλοσόφων εἰκότως τὴν τοῦ θεμελίου εἰκόνα τέθεικεν ὁ Χριστὸς, λέγων περὶ τοῦ φρονίμου, "ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν 30 "πέτραν." ἐπὶ δὲ τῶν ἀπαγορευόντων καὶ ὀφειλόντων διὰ τῆς ἐλπίδος διαβαστάζεσθαι, οἰκείως τοῦτο τέθεικεν ὁ Παῦλος. ἡ μὲν γὰρ ζάλη καὶ ὁ πολὺς χειμὼν σαλεύει τὸ σκάφος, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐκ ἀφίησι περιφέρεσθαι, κἂν μυρίοι παρασαλεύσωσιν ἄνεμοι.

ὥστε εἰ μὴ ταύτην ἔχομεν, πάλαι ἂν κατεποντίσθημεν. οὐκ ἐν τοῖς πνευματικοῖς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς, πολλὴν ταύτης εὕροι τίς ἂν τὴν ἰσχύν· οἷον ἐπὶ ἐμπορίας, ἐπὶ γεωργίας, ἐπὶ στρατείας. ἐὰν γὰρ μὴ ταύτην εὐθέως τις πρόθηται, οὐδ᾽ ἂν ἅψαιτο ἔργου. ἄγκυραν δὲ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλ᾽ "ἀσφαλῆ καὶ 5 "βεβαίαν," οὐ σαλευομένην, ἵνα δείξῃ τὸ ἀσφαλὲς τῶν αὐτῇ ἐπερειδομένων· διὸ ἐπάγει,

Εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος.

Τουτέστι διϊκνουμένην εἰς τὸν οὐρανόν· ἵνα γὰρ ἀκούσας ἄγκυραν, μὴ νομίσῃς κάτω καθέλκεσθαι, δείκνυσιν ὅτι καινή τις αὕτη 10 τῆς ἀγκύρας ἡ φύσις· οὐ κάτω πιέζουσα, ἀλλ᾽ ἄνω κουφίζουσα τὴν διάνοιαν, πρὸς τὸν οὐρανὸν καθιστῶσα, καὶ εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος χειραγωγοῦσα. καταπέτασμα δὲ ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσε, τίνος ἕνεκα καὶ διατί; ὅτι καθάπερ τὸ καταπέτασμα ἀπο τῆς ἔξω σκηνῆς διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἁγιών, οὕτω δὴ 15 καὶ ὁ οὐρανὸς οὗτος ὥσπερ καταπέτασμα μέσος τῆς κτήσεως παρεμβεβλημένος ἀπὸ τῆς ἔξω σκηνῆς, τουτέστι τοῦ κόσμου τούτου τοῦ βλεπομένου, διείργει τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὰ ἄνω φημί· εἶτα καὶ τὴν πίστιν ἐπήγαγεν, ἵνα μὴ μόνον ἐλπὶς ᾖ, ἀλλὰ καὶ ἀληθὴς σφόδρα. μετὰ γὰρ τὸν ὅρκον, καὶ ἕτερον τίθησι τὴν διὰ 20 τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν, καὶ δείκνυσιν ἀναντίρρητον τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα, λέγων,

20 Ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς.

Χρυσοστόμου. Ὁ δὲ πρόδρομος, τίνων ἐστὶ πρόδρομος, ὥσπερ Ἰωάννης τοῦ Χριστοῦ. καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς εἰσῆλθεν, ἀλλὰ "πρό- 25 "δρομος ὑπὲρ ἡμῶν," ὡς ἡμῶν ὀφειλόντων καταλαβεῖν. οὐ πολὺν γὰρ τοῦ προδρόμου καὶ τῶν ἑπομένων τὸ μέσον, ἐπεὶ οὐδ᾽ ἂν εἴη πρόδρομος. τὸν γὰρ πρόδρομον καὶ τοὺς ἑπομένους ἐν τῇ αὐτῇ εἶναι χρὴ ὁδῷ· καὶ τὸν μὲν προοδεύειν, τοὺς δὲ ἐπικαταλαμβάνειν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ἐκεῖ μετεωρίζει τὴν ἡμετέραν ἡ φύσις 30 πίστιν, οὐκ ἀφιεῖσα οὐδενὶ τῶν παρόντων δεινῶν ταπεινωθῆναι, ἀλλ᾽ ἀνακουφίζουσα τοὺς πόνους τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι. ὁ γὰρ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀφορῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀναμένων ἐλπίδα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἐκεῖ μετάγων, οὐδὲ αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης τῶν ἐν τῷ παρόντι δεινῶν. 35

Θεοδωρήτου. Ηὔξησε δὲ ὁ Ἀπόστολος τὸ θάρσος τῇ τοῦ προδρόμου προσηγορίᾳ· εἰ γὰρ πρόδρομος ἡμῶν ἐστὶν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθε καταλύσας τὸν θάνατον, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων γενόμενος, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς ἀκολουθῆσαι καὶ τῆς ἀνόδου τυχεῖν· τοῦτο καὶ ὁ Κύριος τοῖς Ἀποστόλοις ἔφη. "πολλαὶ 5 "μοναὶ παρὰ τῷ Πατρί μου. εἰ δὲ μήγε, εἶπον ἂν ὑμῖν, ὅτι πορεύ- "σομαι καὶ ἑτοιμάσω τόπον ὑμῖν," καὶ τὰ ἑξῆς. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, "ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Ἰησοῦς." ἀναλαμβάνει δὲ καὶ τὸν περὶ ἀρχιερωσύνης λόγον λέγων,

Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς 10 τὸν αἰῶνα.

Ἐκ τῆς προφητικῆς τοῦτο εἴληφε μαρτυρίας. "σὺ γὰρ εἶ," φησιν, "ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ." ἀρχιερεὺς δὲ εἰς τὸν αἰῶνά ἐστιν, οὐχ ὡς θυσίας προσφέρων· ἅπαξ γὰρ τὸ ἑαυτοῦ προσενήνοχε σῶμα· ἀλλ' ὡς μεσίτης προσάγων τῷ 15 Πατρὶ τοὺς πιστεύοντας. "δι' αὐτοῦ γὰρ ἐσχήκαμεν," φησὶ, "τὴν "προσαγωγὴν ἀμφότεροι πρὸς τὸν Πατέρα," καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις φησὶν, "οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα "εἰ μὴ δι' ἐμοῦ." εἰδέναι μέντοι χρὴ ὡς τῶν πρὸς Ἀβραὰμ ὅρκων Παῦλον ἐμνημόνευσεν, ὥστε δειχθῆναι τὸ τῆς θείας βουλήσεως 20 ἀμετάθετον. προκατασκευάζει γὰρ τῆς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερωσύνης τὸ βέβαιον, καὶ ἐνταῦθα γοῦν συνέζευκται, ὤμοσε γὰρ, ὅτι "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα."

Χρυσοστόμου. Ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἄλλη παράκλησις. εἰ γὰρ ἄνω ἀρχιερεὺς ἡμῶν καὶ πολὺ βελτίων τῶν παρὰ Ἰουδαίοις, οὐ τῷ 25 τρόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ τόπῳ καὶ τῇ σκηνῇ, καὶ τῇ διαθήκῃ, καὶ τῷ προσώπῳ, καὶ τοῦτο δὲ εἰς τὸ κατὰ σάρκα εἴρηται, χρὴ καὶ τοὺς ὧν ἐστιν ἱερεὺς, σφόδρα εἶναι βελτίους· καὶ ὥσπερ πολὺ τὸ μέσον Ἀαρὼν καὶ τοῦ Χριστοῦ, τοσοῦτον ἡμῶν καὶ Ἰουδαίων τὸ μέσον. ὅρα γάρ· ἄνω ἔχομεν τὸ ἱερεῖον, ἄνω τὸν ἱερέα, τοιαύ- 30 τας ἀναφέρομεν θυσίας, τὰς ἐν ἐκείνῳ δυναμένας τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρεσθαι· λέλυται γὰρ τὰ τοῦ νόμου. ἀντεισενήνεκται δὲ ἡ λογικὴ λατρεία, τὰ διὰ Πνεύματος, ὅσα μὴ δεῖται σώματος, μὴ ὀργάνων, μὴ τόπων.

μᾶ [d] Εἰ οὖν δι' ἡμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος οἰκονομικῶς κατῆλθεν εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς, καὶ ἀνῆλθεν ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν ὁ πάντῃ κατὰ φύσιν ἀκίνητος, καὶ διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, ἵνα θεοὺς ποιήσῃ, καὶ υἱοὺς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους, ἐκεῖ γενέσθαι σπεύσωμεν ἔνθα νῦν ἐστὶν ὁ Χριστὸς, 5 ὡς κεφαλὴ τοῦ ὅλου σώματος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος πρόδρομος πρὸς τὸν Πατέρα· ἐν γὰρ συναγωγῇ θεῶν τῶν σωζομένων ἔσται μέσον Θεὸς μέσος ἱστάμενος, διανέμων τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος, τοπικὴν οὐκ ἔχων ἀπὸ τῶν ἀξίων διάστασιν.

1 Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ, ἱερεὺς 10 τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου.

Χρυσοστόμου. Βουλόμενος Παῦλος τὸ διάφορον δεῖξαι τῆς καινῆς καὶ τῆς παλαιᾶς, πολλαχοῦ αὐτὸ σπείρει καὶ ἀκροβολίζεται, καὶ διακωδωνίζει τὰς ἀκοὰς τῶν ἀκροατῶν, καὶ προγυμνάζει. εὐθέως γὰρ ἀπὸ τοῦ προοιμίου, τοῦτο κατεβάλετο, εἰπὼν, ὅτι 15 ἐκείνοις μὲν ἐλάλησεν ἐν προφήταις, ἡμῖν δὲ ἐν Υἱῷ. κἀκείνοις μὲν, πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, ἡμῖν δὲ, διὰ τοῦ Υἱοῦ. εἶτα περὶ τοῦ Υἱοῦ διαλεχθεὶς τίς εἴη, καὶ τί ἐργασάμενος, καὶ παραινέσας αὐτῷ πείθεσθαι, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ πάθωμεν τοῖς Ἰουδαίοις· καὶ εἰπὼν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι κατὰ τὸν Μελχισεδὲκ, καὶ πολλάκις εἰς τὴν δια- 20 φορὰν ταύτην ἐμβῆναι βουληθεὶς, καὶ πολλὰ προοικονομήσας, καὶ ἐπιτιμήσας αὐτοῖς ὡς ἀσθενέσι, καὶ πάλιν θεραπεύσας καὶ ἀνακτησάμενος ὥστε θαρρεῖν, τότε λοιπὸν εἰσάγει τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον, ἀκμαζούσαις ταῖς ἀκοαῖς. ὁ γὰρ ἀναπεπτωκὼς, οὐκ ἂν εὐκόλως ἀκούσειεν· καὶ ἵνα μάθῃς, ἄκουε τῆς γραφῆς λεγούσης, 25 "καὶ οὐκ ἤκουσαν Μωϋσῇ διὰ τὴν ὀλιγοψυχίαν." διὰ τοῦτο πρότερον καινώσας αὐτῶν τὴν ἀθυμίαν διὰ πολλῶν καὶ διαφόρων, καὶ διὰ χρηστοτέρων, τότε λοιπὸν καθίησιν εἰς τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον· καὶ ἣν πολλάκις ὤδινε ποιήσασθαι σύγκρισιν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ποιεῖται.

Κυρίλλου. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν τοιούτων ἰσχνῶς τε καὶ διε- 30 σμιλευμένως ἐν τοῖς ἑξῆς θεωρήσομεν. φιλοπευστήσει δὲ ἴσως ὁ φιλομαθὴς, τίς δὴ ἄρα γέγονεν ὁ Μελχισεδέκ· διαφόροις γὰρ δόξαις ταῖς ἐπ' αὐτῷ καταμεθύουσί [e] τινες, ὕθλοις εἰκαίοις ἀσυνέ-

[d] Forsan Μαξίμου. [e] An καταμυθεύουσι?

τως ἐνολισθήσαντες, καὶ τοῖς ἔθεσι τῆς θεοπνεύστου γραφῆς οὐ σφόδρα προσεσχηκότες. οἱ μὲν γὰρ ὡς ἐν φάσματι, καὶ ἐν εἴδει μόνῳ τῷ καθ' ἡμᾶς, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὑπαντῆσαι, καὶ μόνον ὀφθῆναι φασὶ, νενικηκότι τῷ Ἀβραάμ. οἱ δὲ, τοῦτο μὲν οὐχί· δεδιάσι γὰρ οἶμαί που τὸ πολὺ λίαν ἀπονενευκὸς εἰς τὸ ἀκαλ- 5 λές· δύναμιν δὲ εἶναι διϊσχυρίζονται τῆς τῶν Ἀγγέλων πληθύος περιφανῆ τε καὶ ἔγκριτον. παρεκόμισε δὲ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ δόξαν, ἀδρανὴς ὡς ἔοικε καὶ ἀσύφηλος νοῦς. ἐπειδὴ γάρ φησιν, ἑρμηνεύεται βασιλεὺς Σαλὴμ ὁ Μελχισεδὲκ, μὴ ἄνθρωπος νοείσθω, ἀλλ' ἔστω τὸ Πνεῦμα τὸ δηλούμενον· ἴδιον γὰρ ἡ εἰρήνη 10 Θεοῦ, καὶ αὐτὸς εἰρήνης κατάρχει μόνος. προσεπάγουσι δὲ τούτοις, εἰ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχει, τὸ ἄναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον ἀνθρώπῳ προσνέμειν, πῶς οὐκ ἂν γένοιτο μωρίας γραφή; νοείσθω δὴ οὖν τὸ Πνεῦμα πάλιν. εἰ γὰρ ἀφωμοίωταί, φησι, τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, μένει δὲ καὶ ἱερεὺς εἰς τὸ 15 διηνεκὲς, πῶς οὐ διὰ πάντων οἰηθείημεν ἂν οὐκ ἄνθρωπον εἶναι τὸν Μελχισεδέκ; εἶτα τούτοις ἑτέρους ἐπισυμπλέκοντες λογισμοὺς, ἐμπεδοῦν οἴονται πρὸς ἀλήθειαν, τὸν οὐκ οἶδ' ὅθεν αὐτοῖς πορισθέντα λόγον.

Ἡμᾶς δὲ ἀνάγκη τὸ εἰς νοῦν ἧκον εἰπεῖν, ταῖς ἐκείνων ὑποψίαις 20 τὸ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦν ὑποφέροντας. πρῶτον μὲν γὰρ εἰ φρονεῖν ἐγνώκασι τὰ εἰκότα, πόλιν εἶναι καὶ αὐτοὶ συνομολογοῦσι τὴν Σαλὴν, τουτέστι, θανάτου κρείττων καὶ ἀνώτερον, πῶς ἡ ἀθλία διόλωλε διά τοι τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν; καὶ εἰ νοῦς ὁρῶν Θεὸν ὁ Ἰσραὴλ ἑρμηνεύεται, τί μὴ τεθέαται τὴν δόξαν Χριστοῦ, δι' οὗ 25 καὶ ἐν ᾧ καὶ αὐτὸν ἐγνώκαμεν τὸν Πατέρα; πῶς δὲ κατελήφθησαν ὑπὸ σκοτείας; ἢ πῶς ἐλέγετο περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἡγεῖσθαι λαχόντων, "ἄφετε αὐτοὺς, τυφλοί εἰσιν ὁδηγοὶ τυφλῶν;" ποία γὰρ ἂν ὁρῷτο τυφλότης εἰς νοῦν ὁρῶντα Θεόν; οὐκοῦν ἀμαθίας ἔμπλεων τὸ ταῖς τῶν ὀνομάτων ποιότησι πάντῃ τε καὶ πάντως καὶ 30 αὐτὸ τῶν πραγμάτων ἀπονέμειν τὸ κράτος· ἀπείρξει λοιπὸν οὐδὲν ὀρθῶς ὑπονοεῖν ἄνθρωπον ὄντα τὸν Μελχισεδὲκ, βεβασιλευκέναι κατὰ καιροὺς τῆς Σαλὴμ, κἂν εἰ ἑρμηνεύοιτο τυχὸν εἰρήνη. προσεπαθρητέον δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τόδε. βλέπομεν γὰρ δι' ἐσό-

πτροῦ καὶ αἰνίγματος τὰ θεῖα μόλις μυστήρια· ὁλοκλήρως δὲ τῶν γεγονότων οὐδὲν ἐξομοιοῦν ἔχοντες τῇ θείᾳ τὲ καὶ ἀπορρήτῳ φύσει, ἐκ μυρίων παραδειγμάτων μετρίως ἐρανιζόμεθα τὸ δύνασθαί τι περὶ αὐτῆς νοεῖν ἢ φράσαι κατά γε τὸ ἐφικτόν· οὐδὲν δὲ ἧττον ἀσυμφανές ἐστι τὸ ἐπὶ Χριστῷ μυστήριον, καὶ ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως 5 τρόπος οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἁλώσιμος. βαθὺς δὲ λίαν τῆς οἰκονομίας ὁ λόγος· Θεὸς γὰρ ὢν καὶ ἐκ Θεοῦ, κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς, γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. κεχρημάτικε δὲ καὶ ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, καὶ ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τοῦ βραδυγλώσσου νόμου, μετατέθεικε δὲ εἰς εὐφωνίαν μα- 10 θημάτων εὐαγγελικῶν. καὶ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰχμαλώτους ὄντας ἀνῆκε, καθελὼν τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἐξ ᾅδου μυχῶν ἐρρύσατο τοὺς κεκοιμημένους, καὶ τεθεμελίωκε μὲν τὴν ἐκκλησίαν, κεχειροτόνηται δὲ καὶ ἄρχων ἐφ᾽ ἡμᾶς. καὶ διεβίβασε μὲν ἐν πίστει τὸν Ἰορδάνην, δέδωκε δὲ τὴν ἐν Πνεύματι 15 περιτομὴν, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσκεκόμικε βασιλείαν.

Ὅτι μὲν οὖν γέγονε καθ᾽ ἡμᾶς, ἀποχρήσειν οἶμαι λέγοντα τὸν θεσπέσιον εὐαγγελιστὴν, καὶ ὁ λόγος ἧς οὐ πρῶτος τὲ καὶ μόνος βεβασίλευκεν ὁ Μελχισεδὲκ, ἀλλ᾽ ἦσαν που πάντως πλεῖστοι ὅσοι πρὸ αὐτοῦ. γεγόνασι δὲ καὶ ἕτεροι μετ᾽ αὐτόν. ἢ δεικνύτω τῆς 20 δεῦρο τῆς Σαλὴμ βασιλεύοντα τὸν Μελχισεδέκ· καί τοι πόλεως οὔσης τῶν κατὰ Ἰουδαίαν μιᾶς. ὠνόμασται δὲ τάχά που καὶ Ἱερουσαλὴμ, ὅρασις δὲ εἰρήνης τοῦτο διερμηνεύεται, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐπιδείξειέ τις. ἀμαθὲς οὖν ἄρα ταῖς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείαις προσεσχηκότας, ἀναιρεῖν ἀποτολμᾶν τὰ σαφῆ τε καὶ ὡμολογη- 25 μένα. ὅτι δὲ ἀσυνεσίας ἔμπλεως ὁ ἐπὶ τοῦδε λόγος, ἀπονητὶ ὀψόμεθα, κακεῖνο εἰς νοῦν δεχόμενοι. ἑρμηνεύεται μὲν γὰρ Ἱερουσαλὴμ ὅρασις εἰρήνης, ἢ μετέωρος θάνατος· Ἰσραὴλ δὲ αὖ νοῦς ὁρῶν Θεὸν, αἶνος δὲ καὶ ὕμνησις Ἰούδας. ἀλλ᾽ ὅσοι γεγόνασι κατὰ καιροὺς ἀνόσιοί τε καὶ βέβηλοι βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐπί τε 30 τὸν Ἰούδαν καὶ Ἰσραὴλ, διαβεβόησεν ἐναργῶς τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. οὐκοῦν ἐπειδήπερ ὁράσεως εἰρήνης, αἴνου τὲ καὶ ὑμνήσεως καὶ τοῦ Θεὸν βλέποντος, οὐκ ἂν ἐπίγειος γένοιτο βασιλεὺς, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν ἀνθρώπῳ τὸ χρῆμα πρέποι. φέρε λέγωμεν ταῖς τῶν ὀνομάτων

ἑρμηνείαις προσεσχηκότες, τοὺς κατὰ καιροὺς βεβασιλευκότας, σκιὰς εἶναι καὶ εἴδωλα, καὶ οὐδὲ ἀνθρώπους ὅλως, τὸ πνεῦμα δὲ μᾶλλον καθὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Μελχισεδέκ.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων δύναμις ἤτοι τῶν ἑρμηνειῶν κατ' οὐδένα τρόπον τὴν τῶν πραγμάτων εἰς ἑαυτὴν καταβιάσεται φύσιν, 5 κἀντεῦθεν ἂν μάθοις. ἆρα γὰρ οὐκ οἰήσεταί τις ὡς εἴπερ ἐστὶν ὅρασις Ἱερουσαλὴμ, ἐπειδὴ πάντως αὐτὴν μὴ ἀγνοῆσαι Χριστόν[f]· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς γραφὰς, ἀλλ' οὐ τεθέαται τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασι τὸν δι' οὗ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν, καὶ εἰς ἑνότητα τὴν ἐν Πνεύματι κεκολλήμεθα τῷ Πατρὶ, 10 τὸν ποιήσαντα τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον τοὺς δύο κτίσαντα λαούς. πῶς οὖν ὅρασις εἰρήνης, εἰ μὴ τεθέαται τὸν Χριστόν; καὶ εἴπέρ ἐστι μετέωρος θάνατος, σὰρξ ἐγένετο. ὅτι δὲ κέχρηται καὶ εἰς ἱερέα καὶ ἀπόστολον ἡ τοῦ Ἀαρὼν ἀνάδειξις ὑπεμφήνειεν ἂν καὶ μάλα σαφῶς· κατεχρίετο γὰρ ἐλαίῳ τῷ 15 ἡγιασμένῳ, καὶ εἰς ἄρχοντα τέθειται καὶ ἡγούμενον ἱερέων καὶ λαοῦ. καὶ μὴν καὶ ἐπὶ μετώποις ἄκροις τὸ ψάλιον ἐδέχετο τὸ χρυσοῦν, ἤτοι τὸ πέταλον γραφὴν ἔχον τὸ ὄνομα Κυρίου. τοῦτο δὲ ἦν ἐναργὲς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας σύμβολον, καὶ οἱονεὶ διάδημα λαμπρὸν καὶ περίοπτον. 20

Ὅτι δὲ ἀμείνων τῆς νομικῆς λατρείας ἡ διὰ Χριστοῦ, κατίδοι τις ἂν ὡς ἐν Ἀαρών. δεκάτας μὲν γὰρ οἱ Λευῖται παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ κατὰ νόμους ἐδέχοντο. πλὴν ἐκέλευε Θεὸς ἐκ τῆς τῶν Λευιτῶν δεκάτης ἀπονέμεσθαι δεκάτην ὡς ἡνουμένῳ τῷ Ἀαρών. συνίης οὖν ὅπως καὶ ὡς ἐν προσώπῳ τοῦ Ἀαρὼν ὁ δεκάτας λαμ- 25 βάνων Λευὶ δεδεκάτωται. τέθειται γὰρ Ἀαρὼν εἰς τύπον Χριστοῦ. καὶ οἱ μὲν ἄλλοι πάντες Λευῖται καὶ ἱερεῖς τὰς κατὰ νόμον θυσίας ἐτέλουν, στάσιν ἔχοντες ἔτι τὴν πρώτην σκηνήν. μόνος δὲ Ἀαρὼν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσήει, καὶ οὐ χωρὶς αἵματος κατὰ τὸν νόμον. τύπος δ' ἂν εἴη 30 καὶ τόδε Χριστοῦ τοῦ τεθνεῶτος ἅπαξ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς· εἰσελαύνοντος δὲ καὶ εἰς τὴν ἄνω τε καὶ ἱερωτάτην σκηνὴν, ταύτην γὰρ ἡμῖν ἐνεκαίνησεν ὁδὸν, ἁγιάζοντός τε τῷ αἵματι τῷ ἰδίῳ τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὁ μὲν θεσπέσιος Μωσῆς,

[f] Deest aliquid ad sensum conficiendum.

προκεχειρισμένος εἰς ἀποστολὴν, ἐδέετο τοῦ Θεοῦ λέγων· "δέομαι "Κύριε, οὐκ εὔλαλος εἰμί." προσετίθει δὲ τούτοις, "προχειρῆσαι "ἄλλον δυνάμενον ὃν ἀποστελεῖς." εἶτα πρὸς αὐτὸν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης· "οὐκ ἰδοὺ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου· καὶ δώσεις τὰ ῥή-"ματά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτός σοι πρὸς 5 "τὸν λαὸν, καὶ αὐτὸς ἔσται σου στόμα." βραδύγλωσσος μὲν γὰρ ὁμολογουμένως καὶ εὐστομεῖν οὐκ εἰδὼς ὁ πάλαι νόμος, διὰ κύκλου μόλις μακροῦ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα φημὶ μονονουχὶ καὶ ὑποψελλίζων ἡμῖν τὸ Θεῷ δοκοῦν· στόμα δὲ Μωσέως τὸ εὐφωνότατον ὁ Χριστὸς, μεθιστὰς τοὺς τύπους εἰς ἀλήθειαν, καὶ προτι- 10 θεὶς ἑτοίμην τοῖς ἁπανταχοῦ τῶν ἀναγκαίων τὴν εἴδησιν.

Ἀνετυποῦτο δὴ οὖν ὡς ἐν Ἀαρὼν ὁ Χριστὸς, καὶ μὴ θαυμάσῃς, ὁπόταν καὶ ἐν ἀνδρὶ πέφηνεν ἀλλογενεῖ τῷ Κύρῳ αἰχμαλωσίας ἀνιέντι τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἱερὰν θεμελιοῦντι γῆν, καὶ ἄμαχον ἔχοντι τὴν κατὰ πάντων ἰσχύν. ἄθρει δὲ αὖ ὡς ἐν τύπῳ καὶ εἰκόνι 15 διπλῇ τὸν Ἐμμανουὴλ, βασιλέα μὲν ὡς ἔν γε τῷ Ζοροβάβελ, ὃς ἦν ἐκ φυλῆς Ἰούδα, ἀρχιερέα δὲ ὡς ἐν ὁμωνύμῳ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ἰωσεδὲκ τῷ ἱερεῖ τῷ μεγάλῳ· καὶ μὴν ἐξάρχοντα τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν ἐκ γῆς ἀλλοφύλων, φημὶ δὴ τῆς Βαβυλωνίων. 20

Ἑπόμενοι γὰρ διὰ πίστεως καθηγητῇ Χριστῷ, ὡς βασιλεῖ καὶ ἀρχιερεῖ, ὥσπερ ἐκ γῆς ἀλλοφύλων ἐξ ἀπάτης διαβολικῆς, εἰς τὴν ἀληθῶς ἁγίαν εἴσιμεν πόλιν, τὴν τῶν πρωτοτόκων ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ἐγερεῖ Χριστὸς, ὡς ἔν γε δὴ λίθοις τοῖς νοητοῖς. καὶ ἀνιδρωτὶ μὲν ἄντις συλλέξαιτο τὰ δι᾽ ὧν ἡμῖν ὡς ἔν γε τοῖς πάλαι Χριστὸς 25 κατεγράφετο. δεήσει δὲ πάντως δυοῖν ἑλέσθαι θάτερον· ἢ γὰρ τοὺς δι᾽ ὧν ἐκεῖνα γεγόνασιν εἰσάπαν ἀναιρήσομεν, καθορίζοντες τὸν τύπον τὸ μὴ λίαν ἀπλημμελὲς, εἰ νοοῖντο δι᾽ ἀνθρώπων τῶν καθ᾽ ἡμᾶς γεγονότες, καί τοι πολὺ λίαν ἔχοντες τὸ θεοπρεπὲς, ἢ τὸ Πνεῦμα λέγοντες ἀεὶ μορφοῦσθαι πρὸς εἶδος τὸ καθ᾽ ἡμᾶς, ἐξ 30 ἀνάγκης ὁμολογήσομεν καὶ εἰς Κύρον αὐτὸ διαπεπλάσθαι ποτὲ τὸν οὐκ εἰδότα Θεόν· εἴρηται γὰρ πρὸς αὐτόν· "σὺ δὲ οὐκ ᾔδεις με."

Ἀναιρουμένων δὲ τῶν ἐν τύποις, σκιὰ μὲν ἴσως ὁ Ἀαρὼν, Ζοροβάβελ δὲ αὖ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ, καὶ μέν τοι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ἐν ὀνόμασιν εἶεν ψιλοῖς τε καὶ μόνοις. ἀλλ᾽ οἶμαι δὴ 35

μᾶλλον ἐκ λογισμοῦ τοῦ εἰκότος ἀναπεπεισμένους συναινέσειν ὀρθῶς, ὡς ἦν ἄνθρωπος μὲν ὁ Μελχισεδὲκ, πόλεως βασιλεύων τῆς Σαλὴμ, τύπον δὲ αὐτὸν ἡμῖν ἐποιεῖτο Χριστοῦ λεπτόνους, εἰς θεωρίας τὰς πνευματικὰς ὁ θεῖος ὑπάρχων Παῦλος, ἐνισταμένοις δὲ μετὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν ἧττον λέγουσιν, ὡς ἄνθρωπος μὲν οὐκ ἦν 5 ὁ Μελχισεδὲκ, τὸ Πνεῦμα δὲ μᾶλλον τὸ Ἅγιον, ἤγουν ἑτέρα τίς δύναμις τῶν ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὴν λειτουργικὴν ἔχουσα τάξιν· δοκεῖ γὰρ ὧδε φρονεῖν ἑτέροις, ἐκεῖνο φαμὲν ἀναγκαίως, ὅτι πλημμελήσουσι κατὰ δύο τρόπους, καὶ τὴν θείαν καὶ ἄρρητον φύσιν τοῦ Πνεύματος, εἰς τὸν μὴ πρέποντα τόπον αὐτῇ κατασύροντες, 10 καὶ τὴν γενητὴν καὶ πεποιημένην κτίσιν εἰς δόξαν ὑπεργενῆ φληνάφως ἀνακομίζοντες· τίνα δὲ τρόπον, ἐρῶ.

Γέγραπται περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ ὡς ἦν ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου. εἰ δὲ δὴ τὸ πνεῦμα ἐστὶν ὁ Μελχισεδὲκ, κατεκομίσθη λοιπὸν ἐν ἱερουργοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. καὶ λειτουργικὴν ἔχει 15 τὴν ὑπουργίαν. ὑμνήσει δὴ οὖν καὶ αὐτὸ μετὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων τὸν ἀνωτάτω Θεόν· γέγραπται γὰρ, "εὐλογεῖτε τὸν Κύριον πάντες "Ἄγγελοι αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ ποιοῦντες τὸ θέλημα αὐτοῦ." εἴη γὰρ ἂν οὐδαμόθεν ἀσυμφανὲς ὡς ἑτέρῳ που πάντως ἱερουργεῖ καὶ οὐχ ἑαυτῷ τὸ ἱερουργοῦν. ἱερουργεῖ δὲ Θεῷ τῷ προὔχοντι. 20 οὐκοῦν εἰ φαμὲν ἱερατεύειν τὸ Πνεῦμα, τὴν θείαν που πάντες ὑποκάθηται φύσιν. τελεῖ δὲ μᾶλλον ἐν γενητοῖς καὶ προσκυνήσει μὲν μεθ' ἡμῶν, ἁγιάσει δὲ πάντως οὐχ ἑαυτό. ἐπεί τοι τὸ ἁγιαζόμενον κρείτονί που πάντως ἢ καθ' ἑαυτὸ τὴν φύσιν ἁγιάζεται. ἁγιασθήσεται δὲ μεθ' ἡμῶν. πῶς οὖν ἔτι Θεὸς κατὰ φύσιν τὸ 25 ἁγιαζόμενον; ἢ γὰρ οὐ πᾶς ἱερεὺς ἁγιάζεται, εἰσί τε οὕτως ἐπὶ τὸ ἱερουργεῖν; "οὐ γὰρ ἑαυτῷ τίς λαμβάνει τὴν τιμὴν," καθὰ γέγραπται, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ Ἀαρών." προστέθεικε δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι "καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτὸν "ἐδόξασε γενηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτὸν, υἱός 30 "μου εἶ σύ. καὶ σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα." οὐ δὲ γὰρ αὐτὸς ὁ μονογενὴς ἱερατεύειν ἂν λέγοιτο, εἰ μὴ νοοῖτο καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς γεγονώς. εἰ δὲ δὴ τὸ Πνεῦμα μηδαμοῦ τὴν κένωσιν ὑπομεμενηκὸς ἱερατεύειν λέγομεν, δόξης αὐτὸ τῆς θεοπρεποῦς ἐξοίσομεν, καὶ ἐν τοῖς ὑπὸ Θεὸν καταλογιούμεθά που μέτριον αὐτῷ διδόντες τὸ 35

γενητόν· ἢ δεικνύτωσαν ἡμῖν ἐνανθρωπῆσαν τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑπόβασιν οἰκονομικὴν ὑπομεῖναν, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν Υἱόν. οὐ γὰρ ἐπειδή περ ἐστὶν ὁμοούσιος ἡ Τριὰς, ταύτῃ τοι καθʼ οὗπερ ἂν ἕλοιτό τις προσώπῳ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως καθοριεῖ λόγον. γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, οὐκ αὐτὸς ὁ Πατὴρ, οὐδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ 5 Ἅγιον, μόνος δὲ ὁ Υἱός. οὕτως ἡμᾶς αἱ θεῖαι μυσταγωγήκασι γραφαί.

Τί τοίνυν παραβιάζονται τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ πρόφασιν οὐκ ἔχον τοῦ κενοῦσθαι Πνεῦμα ἐν τοῖς τῆς κενώσεως κατακομίζουσι μέτροις, εἴπέρ ἐστιν ἀληθῶς τοῖς ἱερουργεῖν τεταγμένοις ἐναρίθ- 10 μιον; ἱερεὺς γὰρ ἦν ὁ Μελχισεδὲκ, ἀλλʼ εἰς τιμὴν φησὶ τοῦ Υἱοῦ, πρὸς τύπον τῆς κατʼ αὐτὸ ἐσομένης ἱερωσύνης κατὰ καιροὺς, αὐτὸ διʼ ἑαυτοῦ διεμορφοῦτο τὸ Πνεῦμα. οὐκοῦν, ἐρήσομαι γάρ· κατημέλησεν ἄρα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῆς εἰς τὸν Υἱὸν τιμῆς καὶ ἀγάπης. καί τοι πῶς οὐ λῆρος ταυτὶ λέγειν; δοξάζει γὰρ τὸν 15 Υἱὸν ὁ Παράκλητος, καὶ περὶ αὐτοῦ φησὶν, "ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει." τὸ τοίνυν τιμᾷν ᾑρημένον, καὶ τοῦτο ἀκαταλήκτως τίμιον μᾶλλον αὐτὸ γέγονεν Ἀαρών. αὐτὸ δὴ καὶ Κῦρος ὁ Περσῶν τε καὶ Μήδων· καὶ μέν τοι καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ, καὶ Ζοροβάβελ ὁ ἐκ φυλῆς Ἰούδα. αὐτὸ καὶ Μωσῆς πρὸς ὃν εἴρηταί που, "προφήτην 20 "ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὥσπερ σέ." τί μὴ γέγονεν αὐτῷ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, ὁ μετὰ Μωσέως στρατηγὸς, ὃς διεβίβασε τὸν Ἰορδάνην τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ, καὶ περιέτεμε μαχαίραις πετρίναις, εἰσκεκόμικε δὲ εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας; ἢ οὐκ ἐν Χριστῷ βεβαπτίσμεθα, καὶ περιτετμήμεθα μὲν ἀχει- 25 ροποιήτῳ περιτομῇ διὰ πνεύματος, γεγόναμεν καὶ κληρονόμοι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας; καί τοι πῶς τοῦτο οὐκ ἐναργές; οὐκοῦν, ἢ τὸ Πνεῦμα δώσομεν ἀεὶ μορφούμενον, καὶ ὡς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὀνομασμένων, ἵνα τιμήσῃ τὸν Υἱὸν, ἤγουν ἔσται μοι λοιπὸν ἀληθὴς ὁ λόγος, ὡς ὀλίγα τοῦ πρέποντος καταφωρᾶται πεφροντικός· 30 ἐφῆκε γὰρ τῶν ἀρχαιοτέρων τισὶν εἰς τύπον καὶ ὁμοίωσιν πλάττεσθαι τοῦ Υἱοῦ. ἄπαγε τῆς τῶν λογισμῶν ἀτοπίας.

Οὐκοῦν ἄνθρωπος ὁ Μελχισεδὲκ, καὶ οὐχὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. ὅτι δὲ οὐδʼ ἂν εἶναι νοοῖτο δύναμις ἁγία καὶ λειτουργικὴ, καθὰ φρονεῖν ἔδοξε τισὶ, φέρε δὴ λέγωμεν τὰ ἐξ εἰκότων συλλέγοντες 35

λογισμῶν εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἀπόδειξιν. ἐκείνοις μὲν γὰρ, τοιός δέ τις καὶ σοφὸς, καθάπερ οἴονται κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, συνετέθη τε λόγος. ἐπειδὴ γάρ φασι, γέγραπται περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, "ὡς "ἀπάτωρ τε ἦν καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος, εὐλόγηκε δὲ καί "τοι τοσοῦτον ὄντα τὸν Ἀβραὰμ, εὐλογεῖται δὲ τὸ ἔλαττον ὑπὸ 5 "τοῦ κρείττονος ἀπάσης ἀντιλογίας δίχα," μὴ νοείσθω καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἔστω τὴν φύσιν Ἄγγελος. ἢ γοῦν τῶν ἄνω δυνάμεων καὶ λειτουργῶν μία τίς σεπτὴ καὶ δεδοξασμένη. ἐγὼ δὲ τεθαύμακα λίαν εἰ τρόπος αὐτοὺς εὐλαβείας τῆς εἰς τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ τῆς τοῦ χρησίμου καὶ πρέποντος ἀπεκόμησε θήρας, καὶ τῶν 10 ἀναγκαίων εἰς ἀληθείας εὕρεσιν ἀπεβουκόλησε λογισμῶν. εἰς ὁμοίωσιν γὰρ δὴ καὶ τύπον τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδεικνύντες τὸν Μελχισεδὲκ, οὐκ εἰς τὴν τῶν πραγμάτων ποιότητα βλέπουσιν, ἢ τὸν τῆς ἱερωσύνης δοκιμάζουσι τρόπον, βασανίζουσι δὲ μᾶλλον τῶν εἰς τοῦτο παρενηνεγμένων τὰς φύσεις. 15

Τί γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λυποῦν, φαίη τίς ἂν εἰκότως αὐτοῖς, εὐλογεῖσθαι τὸν Ἀβραὰμ ὡς ἐξ ἀνθρώπου τυχὸν τοῦ Μελχισεδὲκ, κἂν εἰ μὴ νοοῖτο κρείττων ὢν αὐτοῦ; οὐ γὰρ ἡ φύσις ἐν τούτοις, ἀλλ' ὁ τῶν δρομαίων δοκιμάζεται νοῦς, καὶ τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι τῶν ἐν σκιαῖς αἰνιγμάτων ἀμείνους προαναφαίνονται. ὅτι γάρ ἐστι 20 τῶν λίαν ἀτοπωτάτων, οὐχὶ τὰ ἐκ τῶν σημαινομένων ἀντιπαρεξάγειν τοῖς ὡς ἐν σκιαῖς, ἐπ' αὐτὰς δὲ μᾶλλον ἰέναι τὰς φύσεις τῶν εἰς μέσον ἐνηνεγμένων, εἴσῃ τοι κἀντεῦθεν. ἀπόλεκτος ἦν Ἀαρὼν προεστηκὼς καὶ ἡγούμενος τῆς ἁγίας σκηνῆς, κατεχρίετό τε τὸ ἄκρον τοῦ ὠτὸς τοῦ δεξιοῦ, καὶ μὴν καὶ χειρὸς καὶ ποδός. ἐτελει- 25 οῦτο δὲ οὕτω πρὸς ἱερουργίαν. ἀλλ' ὦ βέλτιστοι, φαίην ἂν αὐτοῖς, εἰ ταῖς φύσεσι τῶν ἁγιαζόντων καὶ ἁγιαζομένων προσκεῖσθαι καλὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ὡς ἐκ τύπου καὶ σκιᾶς ἐπ' αὐτὸ τῆς ἀληθείας ἰέναι τὸ κάλλος, πῶς ἔτι λοιπὸν τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται; εἴπέρ ἐστιν ἐν ἀμείνοσιν ἡ ἀνθρώπου φύσις 30 δαμάλεος καὶ κριοῦ.

Μὴ τοίνυν ἐρυθριάτωσαν, κἂν εἰ πολὺ κρείττων ὑπάρχων ὁ Ἀβραὰμ τοῦ Μελχισεδὲκ, εὐλογεῖσθαι λέγοιτο παρ' αὐτοῦ. ὁ γὰρ τύπος ἦν ὁ νικῶν καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἡ τοῦ εὐλογοῦντος φύσις. θαυμάζω δὲ ὅτι καὶ εἰς ὁμοίωσιν καὶ τύπον διαμορφοῦντες αὐτὸν 35

τοῦ Υἱοῦ, ἀμήτορά τε εἶναι καὶ ἀπάτορα φασὶν, ὡς Ἄγγελον. καί τοι τρόπον τινὰ καὶ ἀμφιθαλοῦς ὄντος Χριστοῦ· γέγονε γὰρ αὐτῷ μήτηρ μὲν ἐπὶ γῆς, ἡ ἁγία παρθένος, ἦν δὲ καὶ ἔστιν ἐν οὐρανῷ Πατὴρ ὁ Θεός. δεῖν δὲ οἶμαι τὰς εἰκόνας γράφεσθαι πρὸς τὰ ἀρχέτυπα. ἐπειδὴ δὲ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος 5 ἔχειν τὸν Μελχισεδὲκ, ὁ θεσπέσιος ἔφη Παῦλος, ταύτῃ τοι καὶ δύναμιν λογικὴν, καὶ ἱερουργὸν ὑπάρχειν διατείνονταί τε καὶ λέγουσιν· οὐκ ἐννοοῦντες ὅτι παρατρέχει τι τῶν ἀναγκαίων αὐτοὺς, οὐδὲ γὰρ τῶν τελούντων ἐν γενητοῖς ἄναρχον ἔσται κατὰ τὸν χρόνον. ἀλλ' εἴ τι περ ὅλως παρῆκται πρὸς ὕπαρξιν, τοῦτο καὶ ἀρχὴν 10 ἔχει ζωῆς καὶ ἡμερῶν.

Τίς οὖν ἄρα τῷ μακαρίῳ Παύλῳ γέγονεν ὁ τοῦ λόγου σκοπός; ἢ πῶς εἰς τύπον καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Χριστοῦ παρέδειξε τὸν Μελχισεδέκ; τῶν ἐξ εἰκαιότητος οὖν ἐννοιῶν τὸν νοῦν ἀποστήσαντες, φέρε δὴ διασκεψώμεθα, καὶ ὡς ἔνι λέγωμεν· νομομαθὴς ὢν ἄγαν ὁ 15 θεῖος Ἀπόστολος οὐκ ἐξ ἁπλῶν ἐννοιῶν τὸν πρὸς Ἰουδαίους ποιεῖται λόγον, ἀλλ' ἐκ γραμμάτων Μωσαϊκῶν, οἷς ἦν εἰκὸς καὶ οὐχ ἑκόντας παραχωρεῖν τοὺς τῇ ἀληθείᾳ πολεμεῖν ἐγνωκότας. δέχεται δὲ τὸν Μελχισεδὲκ εἰς ὁμοίωσιν καὶ ὑποτύπωσιν τοῦ Χριστοῦ. διά τοι τὸ λέγεσθαι βασιλείαν δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης· πρέποι 20 γὰρ ἂν οἶμαι ταυτὴ δὴ μόνῳ κατὰ λόγον τὸν μυστικὸν τῷ Ἐμμανουήλ. δικαιοσύνης γὰρ καὶ εἰρήνης πρύτανις ἀνεδείχθη τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δεδικαιώμεθα μὲν ἐν αὐτῷ, τὸ τῆς ἁμαρτίας ἄχθος ἀποπεμψάμενοι, ἐσχήκαμεν δὲ καὶ εἰρήνην τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, τὴν μεσολαβοῦσαν καὶ διιστᾶσαν ἡμᾶς τῶν τρόπων 25 ἀκαθαρσίαν ἀπονιψάμενοι, ἑνούμενοί τε ὥσπερ αὐτῷ διὰ Πνεύματος· "ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ," φησὶν, "ἓν Πνεῦμα "ἐστίν." ἔστι τοίνυν κατά γε τὴν Ἑλλάδα φωνὴν μελχὶ μὲν ὁ βασιλεὺς, σεδὲκ δὲ δικαιοσύνη. καὶ ἴδοι τις ἂν τὸν Μελχισεδὲκ ὡς ἐν ἰδίᾳ κλήσει πεπλουτηκότα, κατά γε τὴν ἐκ τῶν σημαινομένων 30 δύναμιν, τὸ βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἐν δὲ τῷ καὶ βασιλεὺς εἰρῆσθαι Σαλὴμ βασιλεὺς εἰρήνης. ἥρμοσε δὴ οὖν ὁ θεσπέσιος Παῦλος ὡς ἐξ ὁμοιώσεως ἤδη σαφοῦς τε καὶ ἐμφανοῦς τοῦ Μελχισεδὲκ τὰ τοιάδε Χριστῷ· δέχεται δὲ τῆς ὑπὲρ νόμον ἱερωσύνης σύμβολον, τὸ εὐλογῆσαι τὸν Ἀβραάμ, οἶνόν τε καὶ ἄρτους αὐτῷ παρασχεῖν. 35

Εὐλογούμεθα γὰρ οὐχ ἑτέρως παρὰ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀληθῶς ἱερέως. εὐλογούμεθα δὲ κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἀβραὰμ εὐσθενέστατα καταγωνισάμενοι τοὺς ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῆς τῶν πολέμων χειρὸς ἀμείνους ἀναδεικνύμενοι, καὶ μηδενὸς τῶν ἐν κόσμῳ δεδεημένοι· πλοῦτον δὲ μᾶλλον νοητὸν 5 ἡγούμενοι τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμάραντον τῶν ἄνωθεν χαρισμάτων διανομήν. ἐννόει γὰρ ὅτι νενικηκότα τὸν Ἀβραὰμ καὶ ὑποστρέφοντα μὲν ἐκ τῆς κοπῆς τῶν βασιλέων, οὐκ ἀξιώσαντα δέ τι παρὰ τοῦ Σοδόμων ἄρχοντος εἰς ἰδίαν κτῆσιν ἑλεῖν, εὐλόγησεν ὁ Μελχισεδέκ. ὁ μὲν γὰρ Σοδομιτῶν ἡγούμενος 10 ὡς νενικηκότι τῷ Ἀβραὰμ ἔφασκε, "δός μοι τοὺς ἄνδρας, τὴν "δὲ ἵππον λάβε σεαυτῷ." ὁ δὲ μηδενὸς τῶν ἐκείνου μεταποιεῖσθαι διεγνωκὼς, "ἐκτενῶ," φησὶ, "τὴν χεῖρά μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν "ὕψιστον, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, εἰ ἀπὸ σπαρτίου ἕως "σφαιροτέρου ὑποδήματος λήψομαι ἀπὸ πάντων τῶν σῶν." ἵνα 15 μὴ εἴπῃς ὅτι ἐγὼ ἐπλούτησα τὸν Ἀβραάμ· χαίρειν γὰρ ἁγίοις ἔθος οὐκ ἐπὶ πλούτῳ κοσμικῷ. κεκρατηκότες τοίνυν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ οὐδὲν ἀπὸ κόσμου δεχόμενοι, τιμῶντες δὲ μᾶλλον τὸν ἄνωθεν πλοῦτον, εὐλογούμεθα διὰ Χριστοῦ τοῦ τῆς εἰρήνης βασιλέως· εὐλογούμεθα δὲ ξένιον ὥσπερ οὖν οὐ καὶ ζωῆς 20 ἐφόδιον τῆς εἰς αἰῶνα δεχόμενοι τὰ μυστικά. σεσιγήσθω γὰρ τέως εἰ δοκεῖ, εὐλογούμεθα δὲ παρὰ Χριστοῦ καὶ πρεσβείας ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Πατέρα. ὁ μὲν γὰρ Μελχισεδὲκ εὐλόγει τὸν Ἀβραὰμ οὕτω λέγων, "εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος ὃς ἔδωκε τοὺς "ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σου." ὁ δὲ Κύριος τὸ πάντων ἡμῶν 25 ἱλαστήριον, "Πάτερ Ἅγιε," φησὶν, "τήρησον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀλη-"θείᾳ σου."

Οὐκοῦν καὶ ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας ἁρπάζει τὸ χρήσιμον εἰς ὑποτύπωσιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀπόστολος, καὶ αὐτὸν δὲ τῆς ἱερωσύνης τὸν τρόπον εἰς παράδειγμα τοῦ πράγματος ἐποιεῖτο 30 σαφῆ. ἄρτους γὰρ καὶ οἶνον ἐκόμιζεν ὁ Μελχισεδέκ. ὅτι δὲ ἀπάτωρ ἢ ἀμήτωρ ἦν, ἤγουν ἀγενεαλόγητος, ἢ ἀρχὴν ἡμερῶν ἢ τέλος ζωῆς οὐκ εἶχεν ὁ Μελχισεδὲκ, οὐδαμοῦ διαμεμήνυκε τὸ γράμμα τὸ ἱερόν. πεφενάκικεν οὖν ἄρα, φαίη τίς ἂν ἴσως, ὁ θεσπέσιος Παῦλος· οὐ τοῦτο φαμὲν, μὴ γένοιτο· λαλεῖ γὰρ ἀλήθειαν, δέχε- 35

ται δὲ μᾶλλον ὁ μυσταγωγὸς, τεχνίτης ὢν ἄγαν, εἰς τύπον τῆς δόξης τοῦ Ἐμμανουὴλ καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς οἰκονομικὴν ἀφήγησιν. ὅτι γὰρ μόνον ἦν ἱερεὺς ὁ Μελχισεδὲκ ἡ θεόπνευστος ἡμῖν ὑπέφηνε γραφὴ, γένος οὐκ ὀνομάσασα ἢ τίνος ἐξέφυ πατρὸς ἢ μητρὸς, ἀλλ' οὐδὲ εἰς πόσον ἐτῶν κατέληξεν ἀριθμὸν, ἢ ποίας 5 ἔχων εὑρίσκεται τῆς ἱερωσύνης τὰς διαδοχὰς, προσθεῖσαν εὑρίσκομεν. ὑποπλάττεται τοίνυν ἡ τῶν τοιούτων ἡμῖν ἀφήγησις οἱονεί πως τὸ διηνεκὲς καὶ ἄναρχον τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὃ νοεῖται Θεός. ἄναρχον δέ φημι τὸ ὡς ἐν ποσότητι δηλονότι κατὰ χρόνον. αὐτὸς γάρ ἐστιν τῶν αἰώνων ποιητής. ὑπεμφαίνει δὲ πρὸς 10 τοῦτο καὶ τὸ ἀκατάληκτον τῆς ἱερωσύνης. διὰ τοῦτο φησὶ Παῦλος περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, ὅτι μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχει, ἀφομοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸ διηνεκὲς ἱερεύς.

Ἔοικε δὲ καὶ ἕτερόν τι σοφὸν βεβουλεῦσθαι πάλιν· καὶ τί δὴ 15 τοῦτό ἐστιν, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διειπεῖν πειράσομαι. ἀντέπραττον Ἰουδαῖοι τοῖς περὶ Χριστοῦ κηρύγμασι, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων μονονουχὶ καταμειδιᾶν ἀπετόλμων. δύο ταῦτα προτείνοντες, ἓν μὲν ὡς εἴη τῶν ἀμηχάνων τὴν τοῖς πατράσι διωρισμένην διὰ Μωσέως ἀπρακτεῖν ἐντολὴν, καὶ ἀθετεῖσθαι τὸν νόμον, πολι- 20 τείας ἑτέρας τῆς οὐδενὶ τῶν πάλαι διεγνωσμένης ἀδοκήτως εἰσκρινομένης. ἕτερον δὲ αὖ, μὴ γὰρ δὴ χρῆναι διισχυρίζοντο τῆς ἱερωσύνης τὴν δόξαν, ἔξω τῆς ἀπολέκτου φέρεσθαι φυλῆς, τουτέστι τῆς τοῦ Λευὶ, ἄνω τε καὶ κάτω τῆς ἱερᾶς λειτουργίας ἀποσοβοῦντος Θεοῦ τοὺς οὐκ ὄντας αὐτῆς, καὶ δίκην εὐθὺς τῷ τοιῷδε 25 τολμήματι καθορίζοντος τὴν ἐσχάτην. ἀγωνίζεται τοίνυν νομομαθὴς ὢν ὁ Παῦλος, καὶ πειρᾶται πληροφορεῖν ἀπό τε τοῦ εἰκότος, καὶ μέντοι καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, ὅτι καὶ νόμου καινότης καὶ ἱερωσύνης αὐτῆς προανεφωνεῖτο μετάθεσις, καὶ προανέλαμψεν ἐν τύποις ἡ ἑκατέρου δήλωσις. δέχεται οὖν οὐκ ἐκ 30 φυλῆς ὄντος τῆς Λευιτικῆς τὸν Μελχισεδὲκ, εἶτα δείκνυσιν ἱερέα μὲν ὄντα τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, προσάγοντα δὲ ἄρτους καὶ οἶνον, καὶ εὐλογοῦντα τὸν Ἀβραὰμ, ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ φύσει τὴν ὑπερβολὴν τῷ Μελχισεδὲκ, ἀλλ' ἔνγε τοῖς τρόποις τῆς ἱερωσύνης ἐνεῖναι φαμέν· οὐκ ἀνανεύοντος δὲ τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ, ἀπονέμοντος 35

δὲ ὥσπερ τὸ προὔχειν αὐτῷ δι' ὧν ἔγνω τιμὴν, καὶ αὐταῖς ταῖς τῶν δεκτῶν προσαγωγαῖς. ἀποδεκατοῦσι μὲν γὰρ οἱ ἐξ αἵματος Λευὶ τὸν λαὸν, καί περ ὄντας ἀδελφούς. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, τουτέστιν ὁ Μελχισεδὲκ, οὐ γὰρ ἦν ἐκ φυλῆς Λευὶ, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραὰμ, καὶ εὐλόγηκε. καὶ ὁ μὲν τύπος τούτοις· 5 Χριστὸς δὲ δὴ αὖ ὁ ὡς ἐν σκιαῖς γραφόμενος, ἀγενεαλόγητος ὢν τοῖς κατὰ νόμον ἱερᾶσθαι τεταγμένοις· ἀνατέταλκε γὰρ ἐκ τῆς Ἰούδα φυλῆς, εἰς ἣν οὐδὲ περὶ ἱερέων Μωσῆς ἐλάλησε, δεδεκάτωκε τοὺς υἱοὺς Λευὶ, τουτέστι τὴν κατὰ νόμον ἱερωσύνην, δεδεκάτωκε δὲ, πάλαι μὲν ἐν Μελχισεδὲκ, ὕστερον δὲ καὶ ἐκ Ἀαρών. 10 ἀπεδεκάτου γὰρ καὶ αὐτὸς τοὺς υἱοὺς Λευῒ, τύπον ἐπέχων τῆς ἱερωσύνης Χριστοῦ.

Ἀποδέδεικται τοίνυν ἐν μὲν τῷ Μελχισεδὲκ ὅτι μεταστήσεταί ποτε τῆς ἱερωσύνης τὸ χρίσμα τῆς κατὰ νόμον ἱερατευούσης φυλῆς· καὶ μὴν ὅτι καὶ ἕτερος ἱερουργίας ἀναλάμψει τρόπος τε καὶ 15 νόμος. ἦν γάρ πως ἀνάγκη συμμεθίστασθαι τῆς ἱερουργίας καὶ αὐτὸν τὸν νόμον. κατεψηφίζετο γὰρ ὁ Παῦλος τὸ μηδὲν δύνασθαι τελειοῦν τῆς κατὰ νόμον ἱερωσύνης, χρησιμωτάτην ἀποδεικνὺς τῆς κρείττονος ἐντολῆς τὴν ἐπιφοράν. εἰ γὰρ ἦν ἐν ἐκείνῃ τὸ ἀναγκαῖον, τί μὴ μᾶλλον, φησὶ, κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἱερεὺς 20 ἕτερος ἐνεδείκνυτο, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; ὃς ἦν ὁμοίωσις καὶ τύπος Χριστοῦ, ἥκιστα μὲν σαρκικῶς ἱερατεύοντος ἔτι, κατὰ δύναμιν δὲ μᾶλλον ἀκαταλύτου ζωῆς. τρέφει γὰρ ἡμᾶς εἰς ἀμήρυτον ζωὴν ταῖς μυστικαῖς ἱερουργίαις, καί τοι σαρκικῶς ἱερατεύοντος Ἀαρών· βουθυσίαι τε γὰρ δι' αὐτοῦ, καὶ προβάτων 25 ἦσαν σφαγαὶ, καὶ ἕτερα ἄττα πρὸς τούτοις οὐ τελειοῦντα κατὰ συνείδησιν τοὺς λατρεύοντας. ὅτε τοίνυν ἕτερος ἡμῖν εἰσκεκόμισται τρόπος ἱερουργίας, ἀποστὰς τῶν πρώτων καὶ ἀρχαιοτέρων ἐθῶν, ἕτερός που πάντως καὶ ἱερεὺς, καὶ εἰ καινὴν ἐπήγγελται διαθήκην Θεὸς, παλαιωθείσης τῆς πρώτης, ὁ κατὰ τὴν τάξιν Μελ- 30 χισεδὲκ ἱερεὺς, ἐφ' οὗ πρέποι ἂν καὶ τὸ εἰς αἰῶνα νοῆσαι, οὐδεὶς ἂν ἕτερος εἴη παρὰ τὸν Κύριον.

ρμ [c] Οἱ μὲν οὖν Ἀπόστολοι ὥσπερ σῖτον τὸν λόγον τῷ κόσμῳ κατέσπειραν. οἱ δὲ ἑτερόφρονες ζιζανίων δίκην ἀνακύψαντες ἐπέ-

[c] Fors. Κυρίλλου ἐν Ἑρμείᾳ.

κεινα τοῦ σίτου πειρῶνται ὑπερεκτείνεσθαι, μυστικώτατα τῶν Ἀποστόλων ὡς οἴονται διδάσκειν ἐπιχειρήσαντες. τὸν γὰρ Μελχισεδὲκ φύσει Θεὸν ὄντα οὐκ ἐκήρυξαν ἐκεῖνοι, ὡς οὗτοι λέγουσιν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα τινὰ συνεισφέρουσιν νοήματα, ὡς καὶ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένας οἰκονομίας τοῦ Κυρίου εὐτελίζεσθαι 5 δι' αὐτῶν. εἰ γὰρ τὸν ἐκ παρασιωπήσεως γραφικῆς ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα ὀνομασθέντα, θεοποιοῦσιν ἄνθρωπον, εὐτελίζουσιν ἄρα τὸν πατέρα ἔχοντα ἐν οὐρανοῖς, καὶ μητέρα ἐπὶ τῆς γῆς ἐσχηκότα δι' ἡμᾶς Χριστὸν τὸν Θεόν· καὶ εἰ διὰ τὸ ἀγενεαλόγητον ἐκεῖνον λέγεσθαι μέγαν εἶναι ἡγοῦνται, γενεαλογούμενον τὸν Χριστὸν ἥττονα 10 ἂν νομίσαιεν. ἡ δὲ τῆς τοιαύτης ἐννοίας προαγωγὴ τοὺς ἀφρονεστέρους αὐτῶν καὶ εἰς ἄρνησιν κατασύρειν ἔοικεν, ὅπερ πλείονα φέρει κατάκρισιν τῷ προηγησαμένῳ τῆς τοιαύτης ἐννοίας. ταῦτα δὲ πάσχουσιν ὡς οἶμαι διὰ τὸ παρατρέχειν αὐτοὺς τὰ συστατικὰ κεφάλαια τῆς θείας γραφῆς, καί τινας περικοπὰς πρὸς τὸν ἴδιον 15 ἕλκειν σκοπόν· διὸ καὶ τὸν ἐπὶ Χριστοῦ ἑρμηνευόμενος χρηματισμὸν, τῷ χρηματισθέντι ἀνθρώπῳ ὡς Θεῷ ἀπονέμουσι, καὶ τὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς ἱερατείας ἀφωμοιωμένον τῷ Κυρίῳ ἄνθρωπον, λέγουσι φύσει υἱὸν Θεοῦ. φησὶ γὰρ, εἰ μὴ ἦν οὗτος υἱὸς Θεοῦ, πῶς βασιλεὺς εἰρήνης καὶ δικαιοσύνης ἐλέγετο; γνώτωσαν οὖν εἰ 20 βούλονται, ὅτι ὁ Ἀπόστολος, οὐ λέγει αὐτὸν φύσει βασιλέα εἰρήνης, ἀλλ' ἑρμηνευόμενον, ὅπερ αὐτοὶ παρατρέχουσι· καὶ διὰ τοῦτο τὴν τοῦ ὀνόματος ἑρμηνείαν, φύσιν εἶναι τοῦ χρηματισθέντος ἔδοξαν. πάλιν φασὶν, εἰ μὴ ἦν Θεὸς, πῶς ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ; ἐν τούτῳ δὲ ὡς ἔοικεν, οὐκέτι Υἱὸν λέγουσι τὸν Μελχισεδὲκ, ἀλλὰ 25 καὶ Πατέρα· καί τοι φασὶν ἡμεῖς οὐ λέγομεν αὐτὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸν Θεὸν Λόγον πρὸ τοῦ σαρκωθῆναι, καὶ ἐκ Μαρίας γεννηθῆναι. καὶ πῶς ἀπάτωρ ὁ Θεὸς Λόγος, ὦ ματαιόφρονες; μάθετε ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος πάντα ἐκεῖνα ἐπὶ τὸν σαρκωθέντα εἰρῆσθαι λέγει· φησὶ γὰρ, ὅτι ἐφ' ὃν ταῦτα λέγεται φυλῆς ἑτέρας μετέ- 30 σχηκε. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. ἀλλ' εἰπὲ φησί· πῶς ἐξ Ἰούδα ἀνατείλας ὁ Χριστὸς, ἀπάτωρ ἐστὶ καὶ ἀμήτωρ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; οὐκ εἰδότες ὃ λέγουσιν. οὐ γὰρ περὶ ἀπάτορος ἔθετο τὴν τάξιν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ περὶ μόνης τῆς ἱερωσύνης. διὰ τοῦτο οὐδὲ λέγει, σὺ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ κατὰ 35 τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, τουτέστι κατὰ τὴν ὁμοίωσιν, καὶ οὐ κατὰ

τὸν νόμον. ἡ μὲν γὰρ φυλὴ τοῦ Λευὶ κατὰ νόμον ἱερατεύειν ἐτέτακτο, ὁ δὲ Μελχισεδὲκ οὐ κατὰ νόμον, ἀλλὰ κατὰ τάξιν προφητείας προδεικνύοντα [g] περὶ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο φησὶ, "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα," οὐ κατὰ τὴν τάξιν Λευὶ ἢ Ἀαρὼν, τῆς αὐτῆς φυλῆς ὄντος, ἀλλὰ κατὰ Μελχισεδὲκ, τοῦ χωρὶς νόμου ἱερατεύσαντος. 5

Ἀλλὰ πάλιν ἐκεῖνοι πρὸς ἡμᾶς· εἰ ὁ Μελχισεδὲκ ἄνθρωπός ἐστι, πῶς μένει εἰς τὸ διηνεκὲς ἱερεύς; καὶ τοῦτο δὲ ἐκ περικοπῆς ἐρωτῶσι, τὰ πλείονα τοῦ κεφαλαίου παρατρέχοντες· λέγει γὰρ, "ἀφωμοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές." ἀφομοίωσις δὲ καὶ ὑπόστασις ταυτὸν οὐκ ἔστι· τὸ μὲν γὰρ τύπος, 10 τὸ δὲ ἀλήθεια τυγχάνει. ὥσπερ οὖν ἀφωμοίωται τῷ Χριστῷ Ἰωνᾶς, καὶ μένει προφήτης κατὰ τὴν τριήμερον ταφὴν, καὶ ὥσπερ ἀφωμοίωται αὐτῷ Μωϋσῆς κατὰ τὴν τοῦ λαοῦ ἀφήγησιν, καὶ μένει ἡγούμενος εἰς τὸ διηνεκὲς, οὕτως ἀφωμοίωται αὐτῷ καὶ ὁ Μελχισεδὲκ κατὰ τὴν τῶν ἐθνῶν ἱερωσύνην, καὶ μένει ἱερεὺς εἰς 15 τὸ διηνεκές. διὸ καὶ λέγει· "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν "τάξιν Μελχισεδέκ." καὶ πάλιν δεδόσθαι φασὶν, ὅτι ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ Μελχισεδὲκ ἀφωμοιωμένος τῷ Χριστῷ· δεῖξον πῶς ἀπάτωρ, καὶ ἀμήτωρ ἐστὶ, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων. ἐν τούτοις οὖν δεῖξον τὴν ἀφομοίωσιν, ἵνα γνῶμεν ὅτι ἄνθρω- 20 πος ὁ Μελχισεδὲκ καὶ οὐκ αὐτὸς ὁ Χριστός. οὕτως ἐρωτῶντες, οὐχ ἡμῖν ἀλλὰ τὰ θεῖα γραφῇ παρατάσσονται· ἤρκει γὰρ αὐτοῖς πιστεῦσαι τῷ Ἀποστόλῳ ἀφωμοιωμένον αὐτὸν εἰρηκότι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. νῦν δὲ λέγοντες, δεῖξον τὴν ἐπὶ τῶν ὀνομάτων ἀφομοίωσιν ἵνα πιστεύσωμεν, ἐοίκασιν ἀπιστεῖν τοῖς 25 ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, ὡς εἴγε καὶ ἡμεῖς ἀπορήσαιμεν τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως, ἐκεῖνοι τῆς πίστεως ἀποστήσονται, ὡς καὶ ἀπέστησαν. ἐπειδὴ οὖν πολλά ἐστιν εὑρεῖν ἐν τῇ γραφῇ ὀνόματα ὧν ἡ ἀπόδειξις παρὰ τῷ πλήθει δυσεύρετος, παρὰ τοῦτο ἄρα ἡ ἐκκλησία τῆς παραδοθείσης αὐτῇ πίστεως ἀποστήσεται, καὶ ἰδίαις 30 ἀπονοίαις πιστεύσει; μὴ γένοιτο. πλὴν οὐ διὰ τοῦτο σιωπήσομεν ἀκρίτως, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἀποδείξομεν τὴν ἐν τοῖς προειρημένοις ἀφομοίωσιν. ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα τὸν Μελχισεδὲκ λέγει ὁ Ἀπόστολος, κατὰ τὸ ἑπόμενον ῥητὸν, ὅτι ἀγενεαλόγητος φησίν.

[g] Leg. προδεικνύων τὰ π.

ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ γενεαλογίᾳ οὐκ ἐμφέρεται τίνος πατρὸς ἢ ποίας μητρὸς, ἢ πότε ἐγεννήθη, ἢ πότε ἀπέθανε, διὰ τοῦτο μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχειν μήτε ζωῆς τέλος λέγεται. οὐ γὰρ ἠδύνατο γενεαλογηθῆναι ἐκ τῶν παραληφθέντων καταγόμενος ἐθνῶν, καθὼς ἡ γραφὴ ἐκ τῆς κατοικεσίας αὐτὸν φανεροποιεῖ· ἐν τούτῳ δὲ ἀφωμοίωται 5 τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὁ Κύριος ἐπὶ γῆς οὐκ ἔσχε πατέρα, οὐδ' ἐν οὐρανῷ μητέρα.

Ἐπειδὴ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι κατ' οἰκονομίαν οὐκ ἐμφέρεται ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ πότε ἐγεννήθη ὁ Μελχισεδὲκ, ἢ πότε ἀπέθανε, καὶ διὰ τοῦτο λέγει μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχειν, ζητοῦσι 10 καὶ ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν ἀφομοίωσιν· λέγοντες, ἔφης περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, εἰπὲ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, πῶς οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν οὔτε ζωῆς τέλος ἔχει, ἵνα γνῶμεν καὶ ἐν τούτῳ τὴν ἀφομοίωσιν. οἴδαμεν γὰρ ὅτι γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας, καὶ ἀρχὴν ἔσχεν αὐτὸ τοῦτο γεννηθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη κατὰ τὰς γραφάς. 15 ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα· πιστεύετε τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι "ὁ Λόγος "σὰρξ ἐγένετο," οὐ τραπεὶς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ἄνθρωπον εἰς ἑαυτὸν προσλαβόμενος. εἰ οὖν πιστεύετε, γνῶτε ὅτι ἄνθρωπος ψιλὸς οὐκ ἔστιν, ἢ νοεῖται ὁ Χριστὸς, καθότι μονομερῶς οὐχ ὑπέστη, ἀλλ' εὐθὺς ἡνωμένως ἐγεννήθη, δηλονότι τοῦ Θεοῦ Λόγος 20 πρότερον θεοπρεπῶς ἐνεργήσατο κατὰ τὸ γεγραμμένον, "Πνεῦμα "Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, "διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ," ὅθεν νοοῦμεν ὅτι ὁ Χριστὸς οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχει. εἰ γὰρ ὁ ἄναρχος Λόγος τῆς ἐνανθρωπήσεως γέγονεν ἀρχὴ, σαφὲς ὅτι ὁ 25 Χριστὸς ἄναρχος διὰ τὴν ἐκ μήτρας ἕνωσιν. οὕτως οὖν ὁ Μελχισεδὲκ καὶ ἐν τούτῳ ἀφωμοίωται αὐτῷ. οἰκονομικῶς παρασιωπηθείσης τῆς γεννήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς τελευτῆς, ἵνα προδηλώσῃ τὰ Χριστοῦ μυστήρια. πάλιν φασίν· ὁ Κύριος τὸ ἡμέτερον ἀνέλαβε σῶμα, ἢ οὔ; ναὶ τὸ ἡμέτερον, ἀλλ' οὐ διῃρημένως αὐτὸ ἀνέλαβεν. 30 οὐ γὰρ προϋπέστησεν αὐτὸ καὶ τότε ἡνώθη, ἀλλὰ ἀδιαίρετον ἐκ μήτρας ἐποιήσατο τὴν ἕνωσιν. εὐθὺς δὲ ἐπάγουσι, διὰ τοῦτο οὖν ψηφίζεται αὐτοῦ τὰ ἔτη. ἔτη φημὶ ψηφίζονται οὐ φύσεως θεϊκῆς μονομερῶς, ἀλλὰ γεννήσεως τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομικῶς. οὐκ εἶπε γὰρ ἡ γραφὴ ὅτι ἐγεννήθη ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Θεὸς Λόγος 35

ὡς ὑμεῖς λέγετε, ἀλλὰ Χριστὸς, ὅς ἐστιν ἅμα Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἀμερίστως καὶ ἀδιαιρέτως Υἱὸς Θεοῦ. γεννήσεως οὖν τῆς οἰκονομικῆς ἔσχεν ἀρχὴν, φύσεως δὲ θείας ἀρχὴν οὐκ ἔχει διὰ τὴν ἐκ μήτρας ἕνωσιν. τίνι γὰρ εἰπέ μοι ἐπιθήσεις ἀρχὴν, σώματι ψιλῷ; ἀλλὰ ψιλὸν οὐδέποτε ὑπῆρξε τὸ κυριακὸν σῶμα, ἀλλὰ τῷ γεννη- 5 θέντι Χριστῷ διὰ τὴν σάρκα ἀρχὴν ἐπιθήσεις. Ἰδοὺ αὐτὸς ὁ Λόγος σεσαρκωμένος. οὔτε οὖν μερισμὸν οὔτε ἀρχὴν ἐπιθεῖναι δύνασαι τῷ Χριστῷ. δεδόσθω φασὶν ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκ ἔχει ἀρχὴν, διὰ τὴν ἕνωσιν· μὴ καὶ ἕνωσις ἀρχὴν οὐκ ἔχει; καὶ ἔχει καὶ οὐκ ἔχει. διότι αὐτὸς ὁ ἄναρχος τῆς ἑνώσεως γέγονεν ἀρχὴ, καὶ διὰ 10 τοῦτο εἶπον, ἔχει καὶ οὐκ ἔχει. εὐσεβέστερον δὲ ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔχει. ὅσα γὰρ ὑποστατικῶς ἥνωται, κἂν ἐκ δύο νοοῖτο, ὅμως τῇ τοῦ δυνατωτέρου φύσει συνενωθὲν, ἐκεῖνο καὶ νοεῖται καὶ ὀνομάζεται, καθάπερ ποταμὸς ἀπὸ βροχῆς συσταθεὶς, καὶ τῇ θαλάσσῃ συμμιγεὶς, οὐκέτι λέγεται ποταμὸς, ἀλλὰ θάλασσα, ἐκεῖθεν ἀρχὴν 15 λαβὼν, καὶ ἐκεῖ καταλήξας. εἰ μὲν γὰρ ἡ σωματικὴ δύναμις ὡς ὑπερέχουσα ἐνήργησε τῷ Λόγῳ, καὶ οὕτως γέγονεν ἕνωσις, νοείσθω καὶ ἀρχὴν ἔχειν, κατὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν. εἰ δὲ ὁ Θεὸς Λόγος θεοπρεπῶς ἐνήργησε κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, φανερὸν ὅτι πρὸς ἐκείνην τὴν φύσιν τὸ ἅγιον σῶμα ηὐγένισται, ὅτι "ἐν αὐτῷ εὐδό- 20 "κησε κατοικῆσαι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς." εἰ οὖν πᾶν τὸ πλήρωμα δηλονότι οὐδὲν ὑπολέλειπται τῆς θεότητος, ὃ οὐκ εἶχε τὸ ἅγιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ, εἴτε ἀναρχότητα εἴποις, εἴτε θεότητα, εἴτε ἀθανασίαν, εἴτε παντοκρατορικὴν δύναμιν, εἴτε κράτος, εἴτε σοφίαν, πάντα ἔχει. διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος, "ὅτι 25 "ἐσμὲν ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι. αὐτὸς γάρ ἐστι τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ "πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου." οὕτω δὴ νοεῖται Χριστὸς, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέλος ἔχων.

Πάλιν λέγουσιν, εἰ ἄνθρωπος ἐστὶν ὁ Μελχισεδὲκ, πῶς μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές; τοῦτο δὲ ἡμεῖς κατὰ δύο τρόπους φαμὲν 30 νοῆσαι, οὐ μόνον περὶ ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν ἁγίων. πρῶτον μὲν ὅτι ἐμφέρεται ἐν τῇ γραφῇ εἰς τὸ διηνεκὲς, καὶ ὅτι μένουσι παρὰ τῷ Θεῷ διηνεκῶς. Ἡσαΐας ὁ προφήτης μένει προφήτης εἰς τὸ διηνεκὲς, καὶ πάντες μένουσι, παρά τε τῇ θείᾳ γραφῇ καὶ παρὰ τῷ Θεῷ. ὁμοίως καὶ οἱ Ἀπόστολοι μένουσιν εἰς 35

τὸ διηνεκές· εἰ δὲ μὴ, ποίᾳ ἐλπίδι ὑπὲρ Χριστοῦ καθημέρον ἀπέθνησκον; καὶ πάντες δὲ οἱ ἱερατεύσαντες τῷ Χριστῷ μένουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὕτως καὶ ὁ ἅγιος Μελχισεδὲκ, ἱερατεύσας τῷ Θεῷ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκὲς κατὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, λέγοντος "ὅτι πάντες αὐτῷ ζῶσιν." εἰς θεολογίαν δὲ λαμβάνουσι 5 κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, τὸν Μελχισεδὲκ, ὡς Θεῷ πρέπειν ἡγούμενοι αὐτῷ τὸ "θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἔδωκεν "Ἀβραὰμ", καὶ τί τοῦτο πρὸς θεότητος ἀξίαν; θέλεις ἰδεῖν μείζονα ταπεινότητα τοῦ Ἀβραὰμ, ὁπηνίκα τὸ σπήλαιον ἔλαβε πρὸς ταφὴν Σάῤῥας, τοῖς ἀποδομένοις προσεκύνησας; παρὰ τοῦτο οὖν 10 κακείνους θεοποιήσωμεν; μὴ γένοιτο. εἶδες πόσον ἔχονται ἀφροσύνης, ὅτι ἐν πηλικότητι τὸν Θεὸν Λόγον ὁρίζουσι, καὶ οἵα βραχύτητι. οὐ γὰρ εἶπε θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, ὁ ἐπιστάμενος τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ πρὸς τὰς ἑκουσίως αὐτῶν κινήσεις. τὸ δὲ ἀπαντᾶν ἀπο- 15 νείμας, οὐ προσφάτως ἀλλ' ἰδίῳ καιρῷ πρὸς φῶς ἀνακύπτειν ὁρισάμενος. οὐδὲ εἶπεν ὁ σταθμίσας ὑετῶν καὶ χιόνων ἐπιφορὰς, κρυμούς τε χειμερινοὺς, καὶ θερινοῦ καύσωνος βολὰς, ἵνα μὴ τὸν κόσμον ἀπολέσῃ, οὐδὲ εἶπεν ὁ ἐν οἰκτιρμοῖς δικαιοσύνης ἀποσώζων, καὶ ἁμαρτωλοὺς ἀνυποκρίτως ἐλεῆσαι δυνάμενος, ὁ πανταχοῦ ὢν 20 ἀδιαιρέτως, καὶ ἐν Πατρὶ μένων ἀσυγχύτως, ὁ ἐν ἀσθενείᾳ δήσας τὸν ἰσχυρὸν, καὶ ἐν μωρίᾳ τοῦ φρονίμου ὄφεως τὰ σκεύη ἁρπάσας, ὁ ἐξαγαγὼν ἐκ θανάτου ζωὴν, καὶ τὰ ἄδηλα φανεροποιήσας· οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ὁ Ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, ἀλλὰ "θεωρεῖτε" φησὶ, "πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἐμέρισεν Ἀβραάμ." 25

Ἆρα εἰ ἦν Θεὸς, ὁ Παῦλος ἐν πηλικότητι τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν περιώριζε, καὶ τοῦτο ἐν οὐδενὶ θαυμαστῷ, ἀλλ' ἐν ταῖς δεκάταις τοῦ Ἀβραὰμ, ἃς καὶ οἱ κατὰ νόμον ἱερεῖς λαμβάνουσιν. ὅταν οὖν ἀναγινώσκων εὕρῃς τί περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ γεγραμμένον, μνήσθητι τοῦ εἰρημένου ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου, ὅτι ἐφ' ὃν λέγεται 30 ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκε, καὶ οὐδέποτε πλανηθήσῃ. πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος. ἀκολούθησον τῇ πίστει Παύλου, καὶ μὴ τὰ προφητικῶς χρηματισθέντα πρόσνεμε τῷ χρηματίσαντι. μήδ' αὖ πάλιν τὰ τυπικῶς γεγενημένα αὐτοῖς ἀπόνεμε τοῖς τύποις. ποίας φυλῆς μετέσχηκεν ὁ Μελχισεδὲκ ὅτι 35

αὐτῷ ἁρμόζειν λογίζῃ τὰ εἰρημένα ἢ γεγενημένα; οὕτω δὲ πλανώμενος, πάντως ἂν καὶ τὸν ἀμνὸν τὸν σφαγιασθέντα τυπικῶς, Θεὸν ἡγήσῃ, λέγων, εἰ μὴ ἦν Θεὸς, πῶς τὸν ὀλοθρευτὴν Ἄγγελον ἀπήλαυνε τὸ αἷμα αὐτοῦ; τάχα δὲ καὶ τὸν χαλκοῦν ὄφιν θεοποιήσεις, ὅτι τοὺς δηχθέντας ὑπὸ τῶν ὄφεων ἐθεράπευεν. ἡμεῖς τὸ τοῦ Ἀπο- 5 στόλου ἐροῦμεν, ἐφ' ὃν ταῦτα λέγεται φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν οὐ δι' ἑαυτὸν ἐποίει τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὸν δι' αὐτοῖς ἑρμηνευόμενον Ἰησοῦν Χριστόν. οὕτω καὶ ὁ Μελχισεδὲκ κἂν ἐχρημάτισε βασιλεὺς δικαιοσύνης, κἂν βασιλεὺς εἰρήνης, οὐ φύσει ἦν, ἀλλ' ἑρμηνευόμενος κατὰ τὴν γραφήν. 10

Ἤθελον κἀγὼ πυθέσθαι τῶν φρεναπατῶν, τίνος ἕνεκα οἱ προφῆται ἢ οἱ Ἀπόστολοι Θεὸν αὐτὸν εἶναι οὐκ ἐκήρυξαν. εἰ μὲν γὰρ φόνῳ ἢ φόβῳ ἐφέροντο, οὐκ ἂν τὸν ἐκ Μαρίας ἀφθόνως καὶ ἀφόβως ἐφανέρωσαν. εἰ δὲ ἠγνόησαν, ἐκεῖνοι μὲν παρ' ὑμᾶς νήπιοι, ὑμεῖς δὲ παρ' ἐκείνοις τελειότεροι, καθότι τὰ ἐκείνους λαθόντα 15 ὑμῖν ἀπεκαλύφθη. ἀλλὰ τί φασιν οἱ λοιμοί; μὴ θαυμάσῃς εἰ ἠγνόησαν οἱ Ἀπόστολοι τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅπου γε καὶ τῷ Παύλῳ δυσεύρετον κατεφάνη, λέγοντι, "περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ "λόγος, καὶ δυσερμήνευτος λέγειν." ὢ τῆς ἀλαζονείας, δοκοῦντες εἶναι τοῦ Ἀποστόλου σοφώτεροι, οὔτε νοοῦσιν ἃ λέγουσιν, οὔτε 20 περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. εἰ γὰρ ὅλως πιστεύουσιν, ὅτι πολὺς ὁ περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ λόγος καὶ δυσερμήνευτος, εἰπάτωσαν ἐν ποίῳ μέρει ἐστὶ δυσερμήνευτος. πότερον, τῷ ἡμετέρῳ ἢ τῷ ἐκείνων. ἡμεῖς γὰρ λέγομεν ὅτι ἑρμηνεύεται ὁ Μελχισεδὲκ εἰς τὸν Κύριον, καὶ πολὺς ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος. ἐκεῖνοι δὲ 25 φασὶν, ὅτι Θεὸς φύσει ἐστίν. εἰ δὲ φύσει Θεός ἐστι, πῶς δυσερμήνευτος; ὁ γὰρ Θεὸς φύσει καθολικῶς πιστεύεται ἀνερμήνευτος, οἱ δὲ τύποι ἑρμηνεύονται. διὰ τοῦτο ἴδωμεν τίνι μαρτυρεῖ ὁ ἅγιος Παῦλος εἰπὼν, "περὶ οὗ πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμή-"νευτος," ἡμῖν ἢ ἐκείνοις; εἰ ἐκείνοις ὡς περὶ Θεοῦ τοῦ Μελχι- 30 σεδὲκ εἰρηκὼς, ἑρμηνευσάτωσαν τὸν Θεὸν αὐτῶν, ὡς νοήσαντες αὐτὸν φύσει Θεόν. εἰ δὲ μήγε, ἡμεῖς ἐν Κυρίῳ κατὰ δύναμιν τὰ τοῦ Μελχισεδὲκ ὡς τυπικὰ ἑρμηνεύσωμεν, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἁγίου Παύλου, καὶ παυσάσθωσαν βλασφημοῦντες.

Πρῶτον μὲν γὰρ ἡ νῦν Ἱερουσαλὴμ Ἰεβουσῶ ἐκαλεῖτο. ὅθεν 35

γινώσκομεν ὅτι ἐκ τῶν καθαιρεθέντων ἑπτὰ ἐθνῶν ἦν ὁ Μελχισεδὲκ, Ἰεβουσῶν γὰρ ἐτύγχανεν. ὕστερον δὲ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι τὰ ἔθνη, καὶ κατοικῆσαι τὸν λαὸν, ἀπεκλήρωσεν αὐτὴν ὁ Θεὸς τοῖς ἱερεῦσι τοῦ ἐκεῖ ἀναφέρεσθαι τὰς θυσίας ἐκ παντὸς τόπου τῶν Ἰουδαίων, ὅθεν καὶ μετὰ τὸ καταπαῦσαι ἀπὸ τῶν πολέμων, μετωνόμασαν τὴν πόλιν Σαλὴμ, ὅ ἐστιν εἰρήνη· Ἱερουσαλὴμ δὲ ὅρασις εἰρήνης. τούτου χάριν ὁ Μελχισεδὲκ παρὰ τῷ Παύλῳ καὶ τῇ γραφῇ, βασιλεὺς εἰρήνης ἑρμηνεύεται. ἐν αὐτῇ γὰρ ἐβασίλευσε τὸ πρότερον. ὡς εἴτις εἴποι βασιλεὺς Σέλγης· σέλγη δὲ, ἁγνεία ἑρμηνεύεται. οὐκοῦν εἰκότως ὁ μὲν ἡγούμενος Σέλγης κατὰ τὸ τῆς πόλεως ὄνομα, ἡγούμενος. ἁγνείας ἑρμηνευέται. οὐ φύσει μέν τοι ἁγνείας ἐστὶν ἡγούμενος, ἀλλὰ τῇ καθιερωμένῃ ὀνομασίᾳ. Χριστὸς δέ ἐστι φύσει ἁγνείας ἡγούμενος· ἆρα οὐ νοοῦσιν ὅτι ὁ Μελχισεδὲκ καθ' ἑρμηνείας ὀνομαστικῆς βασιλεὺς εἰρήνης λέγεται. εἰ μὲν γὰρ Ἱερουσαλὴμ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπουράνιος ἔνθα ἐβασίλευσεν, ἤτω καὶ ὁ ἡγούμενος αὐτῆς φύσει βασιλεὺς εἰρήνης. εἰ δὲ αὕτη τύπος ἐστι τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, φανερὸν ὅτι καὶ οὗτος τυπικῶς ὠνόμασται βασιλεὺς εἰρήνης, διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τῆς πόλεως. τὸ δὲ βασιλεὺς δικαιοσύνης, τοῦ οἰκείου ὀνόματός ἐστιν ἑρμηνεία, τουτέστι Μελχισεδὲκ, γλώσσῃ τῇ Χαναννίτιδι, καθὼς παρὰ τῶν ἐπισταμένων ἐμάθομεν, ὡς ἄν τις εἴποι, Ἀμβρόσιος ὃ ἑρμηνεύεται ἀθάνατος. τί οὖν; ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων Ἀμβρόσιοι ὠνομάσθησαν, παρὰ τοῦτο καὶ φύσει ἀθάνατοί εἰσι κατὰ τὴν ἐπωνυμίαν; οὐ πάντως. πόσοι γὰρ Εὐγένιοι λέγονται, δοῦλοι ὄντες; πόσοι Πολυχρόνιοι; καὶ ἐγένοντο ὀλιγοχρόνιοι, καὶ Ἀθανάσιοι θνητοὶ ὄντες; καὶ Δημοκράται καὶ οὐδενὸς ἐκράτησαν; καὶ εὑρέθησαν οἱ χρηματισμοὶ ἀκατάλληλοι τοῖς πράγμασιν;

Ἐπειδὴ δὲ τὰς ὀνομασίας ἡρμηνεύσαμεν, κατὰ δύναμιν, φέρε ὡς οἷόν τε καὶ τὰ πράγματα πάλιν. ὥσπερ γὰρ ὁ Ἀβραὰμ μετὰ τῶν ἰδίων οἰκογενῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ ὁπλισάμενος ἐπὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, καὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐτροπώσατο, οὕτως ἐπὶ Χριστοῦ, οἱ ὄντως οἰκογενεῖς αὐτοῦ τριακόσιοι δέκα καὶ ὀκτὼ πατριάρχαι, ἐν τῇ Νικαέων πόλει ἀποστολικῶς ὁπλισάμενοι, τὰς αἱρέσεις ἐτροπώσαντο. εἶδες ἑρμηνείαν προσφυῆ; τότε ὁ Μελχισεδὲκ ἐξήνεγκεν ἄρτους, καὶ οἶνον εἰς ἀνάπαυσιν τοῖς ἐπαναστρέφουσιν

ἀπὸ τοῦ πολέμου, ὁμοίως καὶ ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς τοῖς ἐκ τοῦ νοεροῦ πολέμου πρὸς αὐτὸν ἀναστρέφουσι, δίδωσιν ἄρτον καὶ οἶνον ἡγιασμένον, λέγων, "λάβετε ἐξ αὐτοῦ πάντες." πάλιν δίδωσιν Ἀβραὰμ δεκάτας ἀπὸ τῶν ἀκροθινίων τῷ ἱερεῖ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἐφάμιλλοι τῆς ἐκείνου πίστεως προσφέρουσι τῷ Χριστῷ 5 τὰ ἀκροθίνια. αἱ γὰρ πέντε αἰσθήσεις δισσῶς ἀνατεθεῖσαι αὐτῷ, νοερῶς λέγω καὶ ἰδικῶς δεκάται τινές εἰσι τῶν μορίων τῆς φύσεως ἡμῶν, τῆς ποτε αἰχμαλωτισθείσης ὑπὸ τῶν νοητῶν ἀλλοφύλων, κατὰ τὴν τῶν προειρημένων ἱστορίαν.

Ἆρα διὰ τῶν εἰρημένων ἐνόησας, πῶς πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ 10 δυσερμήνευτος· μὴ οὖν τοὺς τύπους λέγε ἀληθεῖς, μηδὲ ἀκούσας ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα διὰ τὸ ἀγενεαλόγητον, λογίζου διὰ τοῦτο Υἱὸν Θεοῦ φύσει.

Καὶ τοῦτο δὲ ἀναγκαῖον πυθέσθαι παρ' αὐτῶν. πῶς ὁ Θεὸς Λόγος, μὴ ἔχων σάρκα τότε ἱεράτευσε, καὶ ὑπὲρ τίνος. εἰ ὑπὲρ 15 τοῦ κόσμου λέγεις, καὶ ποῦ ἔστι τοῦ Θεοῦ, χωρὶς γὰρ αἱματεκχυσίας ἤκουσας ὅτι οὐ γίνεται ἄφεσις· τίνες δέ εἰσιν οἱ τῆς ἱερωσύνης κήρυκές τε καὶ μάρτυρες; εἰ δὲ λέγουσιν ὅτι αὐτὸς μέν ἐστι τύπος, τύπος δὲ ἐγένετο τῶν μελλόντων, οὐκοῦν ὁ ἄσαρκος τοῦ σαρκοθησομένου τύπος εὑρίσκετο. μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ 20 τύπος ἐγένετο. ὅπου δὲ αὐτὸς πάρεστιν, οὐ λέγεται τύπος, ἀλλὰ ἀλήθεια. εἰ δὲ τότε ἀλήθεια, ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τί ἐροῦμεν; πῶς δὲ ἡ γραφὴ λέγει, ὅτι ἑτέραις γενεαῖς τὸ μυστήριον τοῦτο οὐκ ἐγνωρίσθη, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις; τότε δὲ οὐ προφῆται ἐβόησαν περὶ τούτου, οὐδὲ Ἀπό- 25 στολοι, ἀλλὰ τί λέγουσιν; εἰ μὴ ἦν Θεὸς, πῶς ἦν ἱερεὺς πρὸ νόμου; ἡμεῖς δὲ πρὸς αὐτούς. ἱερωσύνη λέγεται, διὰ τὸ θύειν τῷ Θεῷ θυσίαν, ἄνθρωπον ἔνσαρκον, χωρὶς δὲ σαρκὸς ἱερεὺς οὐκ ὀνομάζεται· ὥσπερ οὖν ἔθυσε τῷ Θεῷ Ἄβελ πρὸ νόμου, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδέδεικται ἱερεὺς, καὶ Νῶε καὶ Ἰακὼβ, οὕτω καὶ ὁ Μελ- 30 χισεδὲκ πρὸ νόμου ἦν ἱερεύς. ἀλλὰ φασὶ, τούτους οὐκ εἶπεν ἡ γραφὴ ἱερεῖς. ἡ μὲν θεία γραφὴ οὐ περιττολογεῖ. εἰ δὲ ὅλως ζητεῖτε τὴν διαφορὰν τοῦ πράγματος, ὁ Μελχισεδὲκ οὐκ ἔθυσεν, ἀλλὰ μόνον ὠνομάσθη. βεβαιότεροι οὖν εἰσὶν οὗτοι θύσαντες, ἢ ἐκεῖνος ὁ μόνον ὀνομασθείς· ἐπειδὴ τὸ θύειν, ἱερωσύνης μᾶλλον 35

ἐστὶν, ἢ τὸ χρηματίζειν. τὴν δὲ τοιαύτην διαφορὰν τῇ ἐκείνων ἀκαιρολογίᾳ παρεθήκαμεν· ἡμεῖς δὲ ἐν Κυρίῳ κᾀκεῖνον κᾀκείνους ὁμοίως ἱερεῖς ἔχομεν τοῦ Θεοῦ.

Θαυμάζω δὲ πῶς οὐκ ἤκουσαν τοῦ μακαρίου Πέτρου σαφῶς περὶ αὐτῶν λέγοντος, ὅτι "ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισ- 5 "άξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας." προσφυῶς δὲ εἴρηκει τὸ "παρεισ- "άξουσι." καιροσκοποῦσι γὰρ ὄντως, καὶ καθὼς ἂν εὕρωσι τοὺς παρατυγχάνοντας, κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τὰς ἀποκρίσεις ποιοῦνται. ποτὲ μὲν γὰρ αὐτὸν λέγουσι φανερῶς Θεὸν, πότε δὲ πανούργως ὁμολογοῦσιν ὅτι ἡμεῖς αὐτὸν ἱερέα τοῦ Θεοῦ ὀνομάζομεν, καθὼς 10 καὶ ἡ θεία γραφή. εἰ δὲ ὅλως τῇ θείᾳ γραφῇ πιστεύουσιν, εἰπάτωσαν πάντα τὰ κατὰ τὴν γραφήν. πρῶτον ἡ γραφὴ Θεὸν αὐτὸν οὐ λέγει, μηδὲ ἐκεῖνοι λεγέτωσαν, ὁμολογησάτωσαν δὲ κατ' αὐτὴν ὅτι ἀφωμοιωμένος ἐστὶ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ φύσει υἱὸς, καὶ ὅτι ἑρμηνευόμενός ἐστι βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ οὐ φύσει, καὶ 15 ὅτι ἐφ' ὃν λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκε, καὶ μὴ περικοπὴν ἀμφιρεπῆ ἐκλεγέσθωσαν, ὡς καὶ πείθειν ἀναγκαζόμεθα.

Ἐκεῖνοι δὲ ὅταν ἴδωσι τοὺς ὑπ' αὐτῶν πλανηθέντας, μετανοῆσαι θέλοντας, οἷα σπείραις ταῖς πιθανολογίαις δίκην ὄφεως περιελιττόμενοι, σφίγγουσι τοὺς ἀποδράναι βουλομένους, λέγοντες, εἰ 20 καὶ μὴ ἔστι φύσει Θεὸς ὁ Μελχισεδὲκ, οὐδὲν ἁμαρτάνομεν ἄνθρωπον θεοποιήσαντες. γέγραπται γὰρ, "ἐγὼ εἶπα θεοί ἐστε," καὶ οὐκ εἰδότες ὅτι ἡ τοιαύτη διχόνοια ἀβέβαιον τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν αὐτῶν ἀποδείκνυσιν. οὕτω γὰρ τὸν Κύριον πάντες ἄνθρωπον ἡγήσονται, καὶ οὐκέτι ὡς ἔστι Σωτῆρα καὶ Θεὸν καὶ δεσπότην, 25 λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα παρασκευάζουσιν. ἀνάγκη οὖν καὶ ἡμεῖς ἐντολὴν ἔχοντες τὸ "γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις," μιμήσασθαι τὴν ἐκείνων πανουργίαν, καὶ τοῖς ἀγκιστρόφοις νοήμασιν ἐκλύειν αὐτῶν τὰς τοιαύτας περιελίξεις, ὅμοια λέγοντας· ὅτι κἂν ᾖ Θεὸς ὁ Μελχισεδὲκ, οὐδὲν ἁμαρτήσομεν ἐν τούτῳ, 30 ἄνθρωπον αὐτὸν ἔχοντες καὶ ὀνομάζοντες. γέγραπται γὰρ, "ὅτι οὐκ "ἔστιν ἕτερον ὄνομα ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς, ἀλλ' ἢ "Κύριος Ἰησοῦς," τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου. ἀκουσέτωσαν τοῦ Ἀποστόλου παραγγέλλοντος, μὴ δεῖν τοῦ εὐαγγελίου δευτεροκήρυκας παραδέχεσθαι, ἐν οἷς γράφει, "εἰ ἔστιν 35

" εὐαγγέλιον ἕτερον ὃ οὐκ ἐδέξασθε, καλῶς ἠνείχεσθε." εἰ οὖν οὕτω τὰ τοῦ εὐαγγελίου σφραγίζει, τί πείσονται λοιπὸν οἱ τὰς αἱρέσεις παρεισάγοντες; οἱ αἱρετισάμενοι ὅσα μηδεὶς τῶν ἁγίων ὡμολόγησεν; εἰ δὲ ἐκτὸς τῆς τοιαύτης ὁμολογίας, τοῦ νομίζειν φημὶ Θεὸν τὸν Μελχισεδὲκ, ἑαυτοὺς λογίσονται, μὴ δύνασθαι σωθῆναι, 5 δηλονότι πάντας τοὺς ἁγίους ὡς μὴ σωθέντας ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς βλέπειν, πόσαις βλασφημίαις περιπέπτωκας διὰ τὴν τοιαύτην σου κακοπιστίαν, μᾶλλον δὲ παντελῆ ἀπιστίαν; τὸ δὲ πῶς, μάθε. σημεῖα Μελχισεδὲκ οὐκ ἐποίησεν, ἐντολὰς οὐκ ἔθετο, ἀπειλὰς οὐχ ὡρίσατο, ὑπὲρ ἡμῶν οὐκ ἀπέθανε, Πνεύματος Ἁγίου μετοχὴν 10 οὐκ ἐδωρήσατο. ἀγνοῶ λοιπὸν τίνα τῆς πρὸς ἐκεῖνον πίστεως ἐχέγγυον ἔχεις πληροφορίαν. εἰ δὲ λέγεις ὅτι ταῦτα πάντα σαρκωθεὶς παρέσχεν ἡμῖν, πλέον ἑαυτὸν ὑπόδικον τῆς κακοπιστίας ἐλέγχεις. ἐν οἷς γὰρ ἡμῖν ἑαυτὸν διὰ τῶν ῥημάτων καὶ πραγμάτων ἐφανέρωσεν ὁ Κύριος, ἐν τούτοις καὶ πιστεύειν ἐνετείλατο. οὐκοῦν ὅσοι 15 Θεὸν τὸν Μελχισεδὲκ, ἢ φύσει Υἱὸν Θεοῦ, φανερῶς Ἰουδαΐζουσι. διότι Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἐκ Μαρίας γεννηθεὶς, αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λείπει ἵνα πάλιν ἀλλαχοῦ ζητήτωμεν τὸ πλήρωμα. ἐπεὶ τοίνυν ἀνεκαθήραμεν τὸ ἀποστολικὸν τοῦτο χωρίον, τὰ τῆς αἱρέσεως ἐκτεμόντες ζιζάνια, φέρε πάλιν 20 αὐτὰ τὰ ῥητὰ, εἰς μέσον θέντες θεωρήσωμεν.

Οὗτος γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ, βασιλεὺς Σαλὴμ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ὁ συναντήσας Ἀβραὰμ ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῶν βασιλείων, καὶ εὐλογή-2 σας αὐτόν, ᾧ καὶ δεκάτην ἀπὸ πάντων ἐμέρισεν 25 Ἀβραάμ.

Χρυσοστόμου κατὰ ϊ * * *[h] Ἐνταῦθα βούλεται δεῖξαι ὅτι τῆς κατὰ τὸν Ἀαρὼν ἱερωσύνης ὁ τρόπος οὐκέτι φαίνεται, οὐδὲ ἐπανήξει λοιπόν. καὶ ῥητῶς τοῦτο ἀπὸ τῶν γραφῶν ποιεῖ φανερόν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν ὅτι ἐν τῷ τύπῳ δείκνυσι πολλὴν οὖσαν τὴν 30 διαφοράν. ἀπὸ γὰρ τοῦ τύπου ἀεὶ πιστοῦται τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ τῶν παρελθόντων, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν.

[h] i. e. κατὰ Ἰουδαίων.

Θεοδωρήτου. Ἀφηγηματικῶς μὲν οὖν δοκεῖ ποιεῖσθαι τοὺς λόγους ἐνταῦθα, προκατασκευάζει δὲ τὸ προκείμενον, τουτέστιν τῆς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερωσύνης τὸ βέβαιον. τούτου γὰρ δὴ χάριν καὶ τὸν Ἀβραὰμ δείκνυσιν εὐλογούμενον, καὶ τῶν λαφύρων τὴν δεκάτην προσφέρονται, ἵνα δείξῃ καὶ τῷ τύπῳ τὸν 5 πατριάρχην παραχωροῦντα.

Χρυσοστόμου. Πλὴν ἀναγκαῖον ὀλίγα πρότερον προειπεῖν, ὥστε σαφεστέραν γενέσθαι τῶν λεγομένων τὴν ἑρμηνείαν. Ἀβραὰμ ἐπανελθὼν ἀπὸ τῆς Περσίδος ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, εἶτα ἐκεῖνος τὸν Ἰακὼβ, ὁ Ἰακὼβ δώδεκα παῖδας, ἐξ ὧν ἐγένοντο 10 δώδεκα φυλαὶ, μᾶλλον δὲ δέκα καὶ τρεῖς. ἀντὶ γὰρ τοῦ Ἰωσὴφ οἱ παῖδες αὐτοῦ Ἐφραὶμ καὶ Μανασσῆς ἐγένοντο φύλαρχοι. καὶ καθάπερ ἑκάστῳ τῷ υἱῷ Ἰακὼβ ἐπώνυμος ἦν ἡ φυλὴ, τοῦ Ῥοβιὴμ, τοῦ Συμεὼν, τοῦ Λευὶ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰσάχαρ, τοῦ Ζαβουλὼν, τοῦ Νεφθαλεὶμ, τοῦ Δὰν, τοῦ Γὰδ, τοῦ Ἀσὴρ, τοῦ 15 Βενιαμὴν, οὕτως ἂν τοῦ Ἰωσὴφ οἱ παῖδες οἱ ἐκείνου Μανασσῆς καὶ Ἐφραὶμ, δύο φυλῶν γεγόνασιν ἐπώνυμοι καὶ ἐκαλοῦντο φυλαὶ, ἡ μὲν, τοῦ Ἐφραὶμ, ἡ δὲ τοῦ Μανασσῆ. τῶν δεκατριῶν δὲ τούτων φυλῶν αἱ μὲν ἄλλαι πᾶσαι ἀγροὺς ἔσχον καὶ προσόδους πολλὰς, καὶ ἐγεώργουν πᾶσαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἔπραττον τὰ βιω- 20 τικά· ἡ δὲ τοῦ Λευὶ φυλὴ ἱερωσύνῃ τιμηθεῖσα μόνῃ, τῶν μὲν βιωτικῶν ἀπήλλακτο, καὶ οὔτε ἐγεώργουν, οὔτε τέχνας μετίεσαν, οὔτε ἄλλο τί τοιοῦτον ἐπραγματεύοντο, ἀλλὰ τῇ ἱερωσύνῃ προσεῖχον μόνῃ, καὶ δεκάτας ἐλάμβανον παρὰ παντὸς τοῦ λαοῦ, οἴνου καὶ πυρῶν καὶ κριθῶν καὶ οἷα ἐδίδοσαν ἅπαντες. καὶ τοῦτο ἦν 25 αὐτοῖς πρόσοδος, καὶ οὐκ ἐξῆν ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης φυλῆς ἱερέα γενέσθαι ποτέ. ἀπὸ ταύτης ἐγένετο τῆς φυλῆς Ἀαρὼν, τῆς τοῦ Λευὶ λέγω· καὶ κατὰ διαδοχὴν οἱ ἔγγονοι ἐκείνου, τὴν ἱερωσύνην ἐδέχοντο, καὶ οὐδεὶς οὐδέποτε ἑτέρας φυλῆς ἐγένετο ἱερεύς. οὕτως οὖν οἱ Λευῖται δεκάτας ἐλάμβανον παρὰ τῶν ἄλλων φυλῶν, καὶ 30 οὕτως ἐτρέφοντο· ἀλλὰ πρὸ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακὼβ ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ, οὔπω γενομένου Μωσέως, οὐδὲ νόμου γραφέντος, οὐδὲ τῆς ἱερωσύνης τῆς Λευιτικῆς δήλης οὔσης, οὐ σκηνῆς, οὐ ναοῦ γενομένου, οὐ τῶν φυλῶν διακεκριμένων, οὐ τῆς Ἱερουσαλὴμ φαινομένης, οὐδενὸς ὅλως οὐδέπω τῶν κατὰ Ἰουδαίους πραγμάτων 35

ἀρχὴν λαβόντος, ἐγένετο Μελχισεδὲκ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἴσως αὐτοχειροτόνητος ὤν.

Ἐξαημέρου. *Οὕτως γὰρ ἦσαν τότε οἱ ἱερεῖς, ἤτοι οὖν διὰ τὸ τῇ ἡλικίᾳ προβῆναι οἱ προσήκοντες αὐτῷ ἀπονεμήκασι τὴν τιμήν. ἢ καὶ αὐτὸς ἱερατεύειν ἐπετήδευσε, καθάπερ Ἄβελ, καθάπερ Νῶε,* 5 *καθάπερ Ἀβραάμ, καθάπερ τὰς θυσίας προσῆγον.*

Κατὰ Ἰουδαίων. *Οὗτος ὁ Μελχισεδὲκ ὁμοῦ καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς ἦν· τύπος γὰρ ἔμελλε γενέσθαι τοῦ Χριστοῦ καὶ μέμνηται αὐτοῦ σαφῶς ἡ γραφή. ἐπειδὴ γὰρ Ἀβραὰμ τοῖς Πέρσαις ἐπιπεσὼν, καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν τὸν ἑαυτοῦ τὸν Λὼτ ἐξαρπάσας* 10 *τῶν ἐκείνων χειρῶν, καὶ τὰ λάφυρα πάντα λαβὼν, ἐπανήει νικήσας κατὰ κράτος ἐκείνους, οὕτω περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ φησὶν ἡ γραφὴ, " καὶ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ ἐξήνεγκεν ἄρτους καὶ οἶνον. " ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ εὐλόγησε τὸν Ἀβραὰμ " καὶ εἶπεν, εὐλογημένος Ἄβραμ τῷ Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν* 15 *" οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. καὶ εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος, ὃς παρέ- " δωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑπὸ χειρός σου. καὶ ἔδωκεν αὐτῷ δεκάτην " ἀπὸ πάντων Ἄβραμ."*

Ἐξαημέρου. *Ἀλλὰ τίς καὶ αὕτη ἡ ἱστορία. οἱ τέσσαρες βασιλεῖς Περσῶν, Ἀμαρφὰθ, Ἀριὼθ, Χολοδογομὸρ, καὶ Θαρθὰμ,* 20 *ἐπεστράτευσαν τοῖς πέντε βασιλεῦσι Σοδόμων, οἳ δώδεκα ἔτη ἐδούλευον τῷ Χοδολογομὸρ, τῷ δὲ τρισκαιδεκάτῳ ἀπέστησαν, καὶ διὰ τοῦτο Χοδολογομὸρ ἦλθε, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ βασιλεῖς, καὶ κατέκοψαν τοὺς γίγαντας τοὺς ἐν Ἀσταρὼθ, τουτέστι τοὺς ἰσχυροὺς, κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἕξιν, καὶ ἔθνη ἰσχυρὰ ἅμα αὐτοῖς* 25 *καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἀμαληκιτῶν ἐτροπώσαντο. ἐπὶ τούτους ἐξῆλθον οἱ πέντε βασιλεῖς παρατάξασθαι. καταπλαγέντες δὲ αὐτῶν τὴν ἀνδρείαν, εἰς φυγὴν ἐτράπησαν. οἱ δὲ Πέρσαι πάντα τὰ αὐτῶν λαβόντες, καὶ τὴν ἵππον καὶ τὰ βρώματα, καὶ τὸν Λὼτ, καὶ τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ, ᾤχοντο. παραγενόμενος δέ τις τῶν ἀνα-* 30 *σωθέντων, ἀνήγγειλεν Ἄβραμ τῷ περάτῃ, τουτέστι τῷ ἀπὸ τῆς Χαλδαίας ἐπανελθόντι, τοῦ ἀδελφιδοῦ τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὴν ἐν Σοδόμοις πόρθησιν, καὶ τὴν μετ' αἰσχύνης φυγήν.*

Ὁ δὲ ἀναβάζεται τοῖς Πέρσαις ἐπιστρατεύειν, οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἀκεραίων ἑκατέρων ἔτι μενόντων τῶν μερῶν, ἀλλὰ 35

προτροπωθέντων ἁπάντων ὡς εἴπομεν, καὶ τῆς νίκης παρὰ τοῖς πολεμίοις οὔσης, καὶ οὐδενὸς αὐτοὺς ἔτι ἐνεγκεῖν δυναμένου· τῶν μὲν ἄρδην κατακοπέντων, τῶν δὲ κρατουμένων, τῶν δὲ δουλευόντων παρ' αὐτοῖς· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων οἴκαδε μένειν ἔπεισεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἀθυμίας τῶν γενομένων πληγεὶς ἀπῄει κοι- 5 νωνήσων ἐκείνοις τῶν κακῶν, καὶ εἰς προὖπτον ῥίψων θάνατον ἑαυτόν. τὸ γὰρ μετὰ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ πρὸς τοσαύτην παρατάττεσθαι στρατιὰν, οὐδὲν ἕτερον ἢ ταῦτα λογιζομένου ἦν, καὶ πρὸς αἰχμαλωσίαν καὶ πρὸς τιμωρίαν καὶ πρὸς μυρίους παρεσκευασμένους θανάτους. ἀπῆλθε μὲν οὖν ὡς καὶ αὐτὸς τῆς βαρβαρικῆς 10 ἀπολαύσων ὠμότητος, τῇ δὲ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ διασωθεὶς, ἐπανῆλθε μετὰ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ συγγενοῦς, οὐχ ἁπλῶς γεμὴν ἅπαντας ἔλαβεν, ἀλλὰ τοὺς οἰκογενεῖς τοὺς συναναστραφέντας τῷ Λὼτ, ἵνα μετὰ πολλῆς εὐνοίας τὴν ἐκδίκησιν ποιήσωνται, ὡς ὑπὲρ οἰκείου δεσπότου λοιπὸν ἀγωνιζόμενοι. 15

Κυρίλλου Γλαφυρῶν. Ἐξοπλίζει μὲν οὖν τοὺς οἰκογενεῖς, καὶ ἑτέρους τινὰς τῶν συνωμοτῶν, Ἐσχὼλ, Ἀννὰν, καὶ Μαμβρῆ. ἀντεξάγει δὲ τοῖς νενικηκόσιν, οὐκ ἀγεννῶς, καὶ τῆς ἐκείνων πλεονεξίας ἀπαλλάττει τὸν ἀδελφόπαιδα, καὶ σὺν αὐτῷ πλείστην ὅσην ἀνασώζει πληθὺν συνηδικημένων καὶ κινδυνευσάσαν· ὑπονοστοῦντι 20 δὲ οἴκοι, καὶ τῆς κατ' ἐχθρῶν εὐανδρίας λαμπρὰ φέροντι τὰ γνωρίσματα, προσυπήντων ἀναγκαίως οἱ διὰ τῶν αὐτοῦ πόνων ὠφελημένοι. γέγραπται γὰρ οὕτως, "ἐξῆλθε δὲ βασιλεὺς Σοδόμων μετὰ τὸ ὑποστρέψαι αὐτὸν ἐκ τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολογομὸρ, καὶ τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ, εἰς τὴν κοιλάδα τὴν Σαυῆ, 25 προσεπάγει δὲ, ὅτι καὶ "Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ ἐξήνεγκεν "ἄρτους καὶ οἶνον, ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου, καὶ εὐλό-"γησε τὸν Ἀβραάμ."

Χρυσοστόμου Ἑξαημέρου. Καὶ ὅρα πῶς διὰ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην τιμῆς μυστήριόν τι αἰνίττεται· ἐξήνεγκε γὰρ ἄρτους 30 καὶ οἶνον. σὺ δὲ ὁρῶν τοὺς τύπους, νόει μοι τὴν ἀλήθειαν, καὶ θαύμαζε τῆς θείας γραφῆς τὴν δύναμιν, πῶς ἄνωθεν καὶ ἐκ προοιμίων τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι προεμήνυεν. οὐ μόνον δὲ τὸν δίκαιον ἀνακηρύττει ὁ Μελχισεδὲκ, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει, καὶ τὴν συμμαχίαν αὐτοῦ ἐπιγινώσκει λέγων, "εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὃς 35

" *παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχειρίους σου, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ*
" *δεκάτην ἀπὸ πάντων," δηλονότι ἐκ τῶν λαφύρων ὧν ἐπήγετο ἠμείψατο τὸν Μελχισεδὲκ, καὶ δεκάτην αὐτῷ ἀφώρισεν· ἐντεῦθεν ἤδη διδάσκαλος ἅπασι γινόμενος πολλὴν ἐπιδείκνυσθαι εὐγνωμοσύνην, καὶ τὰς ἀπαρχὰς προσάγειν τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν* 5
παρασχεθέντων.

Φίλων. *Τὰ γὰρ τοῦ πολέμου ἀριστεῖα δίδωσι τῷ ἱερεῖ καὶ τὰς τῆς νίκης ἀπαρχάς. ἱεροπρεπεστάτη δὲ καὶ ἁγιωτάτη πασῶν ἀπαρχῶν ἡ δεκάτη, διὰ τὸ παντέλειον εἶναι τὸν ἀριθμὸν, ἀφ' οὗ καὶ τοῖς ἱερεῦσι καὶ νεωκόροις αἱ δεκάται προστάξει νόμου καρ-* 10
πῶν καὶ θρεμμάτων ἀποδίδονται, ἄρξαντος τῆς ἀπαρχῆς Ἀβραὰμ, ὃς καὶ τοῦ γένους ἀρχηγέτης ἐστίν.

Κυρίλλου. *Ἀναγκαῖον οὖν καὶ ἡμᾶς μιμουμένους τὸν Ἀβραὰμ δεκάτην προσφέρειν τῷ Κυρίῳ. αὕτη δ' ἂν εἴη τῶν δέκα ἐντολῶν ἡ ὑπερέχουσα, ἐφ' ἧς ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ προφῆται, τουτέστι* 15
τὸ ἀγαπῆσαι τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ δυνάμεως. πλήρωμα γὰρ νόμου τὴν ἀγάπην καὶ Παῦλος ὁρίζεται.

ᾱ μ *Δύναται δέ τις καὶ Μελχισεδὲκ γενέσθαι· εἰ γάρ τις νεκρώσει τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ τῆς σαρκὸς κατασβέσει φρόνημα, καὶ ταύτης τὴν σχέσιν ὁλοσχερῶς ἀποσείσεται, δι' ἧς ἡ* 20
μόνῳ τῷ Θεῷ χρεωστουμένη χάρις, καθὼς καὶ σὺν οὐδενὶ τῷ λόγῳ καταμερίζεται, καὶ εἴ τις πάντα τὰ γνωρίσματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς σαρκὸς χάριν τοῦ θείου λόγου καλῶς ἀπαρνήσεται, οὕτως ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ γέγονε, καὶ ἀγενεαλόγητος, τῇ πρὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ξένῃ καὶ ἀρρήτῳ συναφείᾳ, ἔξω σαρκὸς καὶ 25
κόσμου τῶν προπύλων γενόμενος. εἰ δὲ καὶ ἑαυτὸν πρὸς τούτοις ἀρνήσεται, καὶ ἀπολέσει τὴν ψυχὴν, τουτέστι τὴν κάτω ζωὴν μετὰ τῶν αὐτῆς ἐκτόπων θελημάτων, ἄναρχος ἔσται καὶ ἀτελεύτητος, οὐκέτι φέρων ἐν ἑαυτῷ τὴν κινουμένην ζωὴν, τὴν ἔχουσαν ἐν ἑαυτῇ ἀρχὴν ὁμοῦ καὶ τέλος. χρόνου δὲ ἀνώτερος ἔσται, ὁ πρὸ θανάτου 30
θνήσκων, καὶ μηδὲ τὰς χρονικὰς ἡμέρας ἡγούμενος. εἰ δὲ καὶ ἐπαγρυπνήσει τῷ δώρῳ μέχρι τέλους μένων, ἔσται διηνεκῶς ἐν τῇ ἱερωσύνῃ, μὴ κωλυόμενος ἐν οὐδενὶ θανάτῳ κακίας ἢ φύσεως, καθάπερ Ἰουδαῖοι προσομιλεῖν τῷ καθαρῷ καθαρῶς.

Χρυσοστόμου κατὰ Ἰουδαίων. *Ἀλλ' ὅπερ ἀποδεῖξαι ἐπαγ-* 35

γειλάμεθα, ὅτι οὐκέτι ὁ τρόπος ἐκεῖνος τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱερωσύνης ἐπανελεύσεται, τοῦτο χρὴ παραστῆσαι. ἂν τοίνυν φανῇ τίς τῶν προφητῶν λέγων ὅτι μετὰ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκείνην καὶ τὰς θυσίας ταύτας καὶ τὰς προσφορὰς ἀναστήσεται ἱερεὺς ἕτερος, οὐκ ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐκείνης, ἀλλ' ἐξ ἑτέρας φυλῆς, ἀφ' ἧς 5 οὐδέποτε γέγονεν ἱερεὺς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, εὔδηλον ὅτι ἡ μὲν παλαιὰ πέπαυται ἱερωσύνη, ἑτέρα δὲ νέα ἀντεισενήνεκται. εἰ γὰρ ἔμελλεν ἡ παλαιὰ κρατεῖν, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἔδει λέγεσθαι. 10

Τίς οὖν τοῦτο φησίν; ὁ Δαβίδ· καὶ ποῦ τοῦτο φησίν; "εἶπεν "ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου." εἶτα, ἵνα μὴ περί τινος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τοῦτο ὑποπτεύσει τίς λέγεσθαι, οὔ φησιν αὐτὸ Ἡσαΐας, οὐδὲ Ἱερεμίας, οὐδὲ ἄλλός τις προφήτης, ἰδιώτης γενόμενος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ βασιλεύς. ἵνα μάθῃς ὅτι βασιλεὺς κύριον 15 ἑαυτοῦ τινὰ καλέσαι οὐ δύναται, ἀλλ' ἢ τὸν Θεὸν μόνον. εἰ μὲν γὰρ ἰδιώτης ἦν, ἴσως ἄν τις εἶπε τῶν ἀναισχυντούντων, περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι. νυνὶ δὲ βασιλεὺς ὢν, ἄνθρωπον ἑαυτοῦ κύριον οὐκ ἂν ἐκάλεσε. πῶς δ' ἂν, εἴπερ τινος τῶν πολλῶν ἀνθρώπων ταῦτα ἔλεγεν ὁ Δαβὶδ, εἶπεν ἂν ὅτι ἐκ δεξιῶν ἐκάθισε τῆς μεγάλης δόξης ἐκείνης; 20 τοῦτο γὰρ ἀμήχανον. περὶ δὲ τούτου φησὶν, "εἶπεν ὁ Κύριος τῷ "Κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑπο"πόδιον τῶν ποδῶν σου." εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἀσθενῆ εἶναι καὶ ἀδυνατοῦντα, ἐπήγαγε, "μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ, ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνά"μεώς σου," καὶ σαφέστερον δηλῶν ἔλεγεν, "ἐκ γαστρὸς πρὸ 25 "ἑωσφόρου ἐγέννησά σε." πρὸ ἑωσφόρου οὐδεὶς ἀνθρώπων γεγέννηται. "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ." οὐκ εἶπε κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. ἐρώτησον τοίνυν τὸν Ἰούδα. εἰ μὴ ἔμελλεν ἡ ἱερωσύνη καταλύεσθαι ἡ παλαιὰ, τίνος ἕνεκεν ἕτερον εἰσήγαγεν ἱερέα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ; εἰς τοῦτο γοῦν τὸ 30 χωρίον ἐλθὼν ὁ Παῦλος, ὅρα πῶς σαφέστερον αὐτὸ ἐποίησεν· εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι καθὼς ἐν ἑτέρῳ λέγει, "σὺ ἱερεὺς εἰς "τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ," ἐπήγαγε, "περὶ οὗ "πολὺς ἡμῖν ὁ λόγος καὶ δυσερμήνευτος," εἶτα ἐπιτιμήσας αὐτοῖς πρὸς οὓς καὶ ἀπέστελλε δεῖ γὰρ ἐπιτέμνειν, λέγει τίς ἐστιν ὁ 35

Μελχισεδὲκ, καὶ ἐπάγει τὴν ἱστορίαν, καὶ θεὶς τὴν διήγησιν πᾶσαν, ἐν συντόμῳ μυστικῶς αὐτὴν ἐθεώρησε, καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὀνόματος λέγων,

Πρῶτον μὲν ἑρμηνευόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἔπειτα δὲ καὶ βασιλεὺς Σαλὴμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης. 5

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ. *Σεδὲκ γὰρ δικαιοσύνη λέγεται, μελχὶ δὲ βασιλεὺς, τὸ δὲ ὅλον Μελχισεδὲκ, βασιλεὺς δικαιοσύνης. ὁρᾷς καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τὴν ἀκρίβειαν; τίς δέ ἐστι βασιλεὺς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ὥσπερ κατὰ τὴν Ἑβραΐδα διάλεκτον, τὸ μελχὶ, βασιλεὺς σημαίνει, τὸ δὲ σεδὲκ δικαι-* 10 *οσύνη, οὕτω καὶ τὴν πόλιν ἑρμηνεύων ὁ Παῦλος ἐτυμολογίᾳ τινὶ κέχρηται. τὸ γὰρ σαλὴμ εἰρήνην ἐμφαίνει, ὃ πάλιν ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης· οὗτος ἡμᾶς δικαίους ἐποίησε, καὶ εἰρηνοποίησε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. τίς ἄνθρωπος βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης ἐστίν; οὐδεὶς ἀλλ'* 15 *ἢ μόνος ὁ Χριστός.*

ΘΕΟΔΩΡΉΤΟΥ. *Ὁρᾷς πῶς καὶ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τοῦ Μελχισεδὲκ τὸ μέγεθος δείκνυσι, τοῦτο γὰρ τὸ Μελχισεδὲκ ὡς εἴρηται ὄνομα, βασιλεὺς δικαιοσύνης σημαίνει. οὗτος δὲ τῆς Σαλὴμ ἐβασίλευσεν, ἑρμηνεύεται δὲ τὸ Σαλὴμ εἰρήνη. δεῖξαι τοίνυν* 20 *βούλεται διὰ τούτων, τύπον αὐτὸν ὄνομα τοῦ δεσπότου Χριστοῦ. αὐτὸς γάρ ἐστι κατὰ τὸν Ἀπόστολον ἡ εἰρήνη ἡμῶν, αὐτὸς κέκληται κατὰ τὸν προφήτην δικαιοσύνη ἡμῶν.*

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ ἘΞΑΗΜΈΡΟΥ. *Εἶτα καὶ ἑτέραν διαφορὰν ἐπάγει, " ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν ἔχων,* 25 *" μήτε ζωῆς τέλος. ἀφωμοιωμένος δὲ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει " ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές." καὶ πῶς φησιν οἷόν τε ἄνθρωπον ὄντα ἀπάτορα εἶναι καὶ ἀμήτορα, καὶ μήτε γενεαλογίαν ἔχων, μήτε ζωῆς τέλος; ἤκουσας ὅτι τύπος ἦν, μὴ τοίνυν ξενίζου, μηδὲ πάντα ἀπαίτει ἐν τῷ τύπῳ· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τύπος, εἰ μέλλοι πάντα* 30 *ἔχειν τὰ τῇ ἀληθείᾳ συμβαίνοντα. τί οὖν ἐστι τὸ εἰρημένον; ὥσπερ οὗτος φησὶ διὰ τὸ μὴ μνημονευθῆναι τοὺς γεγεννηκότας, ἀπάτωρ λέγεται καὶ ἀμήτωρ καὶ ἀγενεαλόγητος, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τὸ μὴ ἐσχηκέναι μήτε ἐν οὐρανῷ μητέρα, μήτε ἐπὶ τῆς γῆς πατέρα, ἀγενεαλόγητος προσηγόρευται.* 35

Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀντέπιπτε τῷ Ἀποστόλῳ, τὸ, "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ," ἐκεῖνος δὲ ἐτεθνήκει, καὶ οὐκ ἐγένετο ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, ὅρα πῶς αὐτὸ τεθεώρηκεν. καὶ τίς τοῦτο εἴποι ἂν περὶ ἀνθρώπου; οὐ τῷ πράγματι φησὶ λέγω, τουτέστιν, οὐκ ἴσμεν τίνα πατέρα ἔσχεν, οὔτε 5 τίνα μητέρα. οὐ πότε ἐδέξατο τὴν ἀρχὴν, οὐ πότε ἐτελεύτησε, καὶ τί τοῦτο φησί; μὴ γὰρ ἐπειδὴ ἡμεῖς οὐκ ἴσμεν, οὐκ ἐτελεύτησεν, οὐδὲ ἔσχεν γονεῖς. καλῶς λέγεις. καὶ ἐτελεύτησε, καὶ ἔσχε γονεῖς. πῶς οὖν ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων; τῷ μὴ ἐμφέρεσθαι· καὶ τί τοῦτο; ὥσπερ οὗτος 10 ταῦτα λέγεται τῷ μὴ γενεαλογεῖσθαι, οὕτως ὁ Χριστὸς αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. ἰδοὺ τὸ ἄναρχον, ἰδοὺ τὸ ἀτελεύτητον. ὥσπερ τούτου οὐκ ἴσμεν οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν οὔτε ζωῆς τέλος διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, οὕτως οὐκ ἴσμεν τοῦ Ἰησοῦ, οὐ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ εἶναι. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τύπος, καὶ διὰ 15 τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ γεγράφθαι, τοῦτο δὲ ἀλήθεια, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι. ὥσπερ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν, ἐνταῦθα μὲν προσηγορίαι ἦσαν, βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης, ἐκεῖ δὲ πραγμάτων ἀλήθεια, οὕτω καὶ ἐν τούτοις, ὁρᾷς ἄναρχον τὸν Υἱὸν, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἴτιον· τοῦτο γὰρ ἀδύνατον· ἔχει γὰρ Πατέρα, ἐπεὶ 20 πῶς Υἱός; ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ἔχειν ἀρχὴν ζωῆς μήτε τέλος.

Κατὰ Ἰωάννην λόγος δ΄. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι συναΐδιος ὁ Λόγος τῷ Πατρὶ, πῶς ἄπειρον αὐτῷ τὴν ζωὴν ἐρεῖς; εἰ γὰρ ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, κἂν ἀτελεύτητος ᾖ, ἄπειρος ὅμως οὐκ ἔστι. τὸ γὰρ ἄπειρον, ἑκατέρωθεν ἄπειρον εἶναι χρή. ὅπερ οὖν ὁ Παῦλος δηλῶν 25 ἔλεγε, "μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχων," τότε ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον δηλῶν, ὥσπερ γὰρ τοῦτο οὐκ ἔχει πέρας, οὕτως οὐδὲ ἐκεῖνο, οὔτε γὰρ ἐνταῦθα τέλος, οὔτε ἐκεῖ ἀρχή.

Χρυσοστόμου. Ἀφωμοιωμένος δέ φησι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· ποῦ ἡ ὁμοιότης; ὅτι καὶ τούτου κἀκείνου τὸ τέλος ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν 30 ἀρχήν· ἀλλὰ τούτου μὲν παρὰ τὸ μὴ γεγράφθαι, ἐκείνου δὲ παρὰ τοῦ μὴ εἶναι· ἐνταῦθα ἡ ὁμοιότης. εἰ δὲ πανταχοῦ ἔμελλεν ἡ ὁμοιότης εἶναι, οὐκ ἔτι τύπος ἦν καὶ ἀλήθεια, ἀλλὰ τύπος ἀμφότερα· ὥσπερ οὖν καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν, ἔστι μέν τοι ὅμοιον, ἔστι δὲ ἀνόμοιον, διὰ μὲν τῶν γεγραμμένων ὁμοιότης ἐστὶ τῶν χαρακτή- 35

ρων. τῶν χρωμάτων δὲ ἐπιτεθέντων, τότε φανερῶς δείκνυται ἡ διαφορά. καὶ τό τε μὲν, ὅμοιον· τὸ δὲ ἀνόμοιον.

Θεοδωρίτου. Ἄθρει κἀνταῦθα, τὸν Ἀβραὰμ ἐγενεαλόγησεν ἡ θεία γραφὴ, καὶ ἄλλους δὲ πολλοὺς, καὶ πρὸ ἐκείνου, καὶ μετ' ἐκεῖνον, καὶ τὸν ἐκείνου πατέρα, καὶ τὸν πάππον, καὶ τὸν ἐπίπαππον, καὶ τοὺς ἐκείνου προγόνους· προστέθεικε δὲ, ὅτι τοσῶν δὲ γενόμενος ἐτῶν, γεγέννηκε, καὶ τοσάδε πάλιν ἐπιβιώσας, τετελεύτηκε. τοῦ δὲ Μελχισεδὲκ, οὔτε τὸν πατέρα, οὔτε τὴν μητέρα, οὔτε τὸ γένος, ἐδίδαξεν ἡ θεία γραφὴ, οὔτε πόσον ἐβίωσε χρόνον, οὔτε πότε τοῦ βίου τὸ πέρας ἀδέξατο. κατὰ τοῦτο τοίνυν οὗτος λέγεται "ἀπάτωρ" καὶ τὰ λοιπά. ὁ μέντοι δεσπότης Χριστὸς φύσει καὶ ἀληθῶς τούτων ἕκαστον ἔχει· ἀμήτωρ μὲν γάρ ἐστιν ὡς Θεὸς, ἐκ μόνου γὰρ γεγέννηται τοῦ Πατρὸς, ἀπάτωρ δὲ ὡς ἄνθρωπος· ἐκ μόνης γὰρ ἐτέχθη μητρὸς, τῆς παρθένου φημί· ἀγενεαλόγητος ὡς Θεὸς, οὐ γὰρ χρήζει γενεαλογίας ὁ ἐξ ἀγεννήτου γεγεννημένος Πατρός· οὐκ ἔσχηκεν ἀρχὴν ἡμερῶν· ἀΐδιος γὰρ ἡ γέννησις, οὔτε ζωῆς ἔχει τέλος, ἀθάνατον γὰρ ἔχει τὴν φύσιν. τούτου χάριν, οὐ τὸν δεσπότην Χριστὸν τῷ Μελχισεδὲκ ἀφωμοίωσεν, ἀλλὰ τὸν Μελχισεδὲκ τῷ Χριστῷ. ἐκεῖνος γὰρ τούτου τύπος, οὗτος δὲ τοῦ τύπου ἡ ἀλήθεια. ἐν μέντοι τῇ ἱερωσύνῃ, οὐ Μελχισεδὲκ τὸν Χριστὸν μεμίμηται, ἀλλ' οὗτος ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· τὸ γὰρ ἱερατεύειν ἀνθρώπου, Θεοῦ δὲ τὸ τὰ προσφερόμενα δέχεσθαι· ἀλλ' ὅμως ἐνανθρωπίσας ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, καὶ ἀρχιερεὺς ἡμῶν ἐγένετο, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, οὐκ ἀξίωμα προσλαβὼν, ἀλλὰ τὴν θείαν κατακρύψας ἀξίαν, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καταδεξάμενος ταπεινότητα. οὕτως ἀμνὸς κέκληται, καὶ ἁμαρτία καὶ κατάρα, καὶ ὁδὸς, καὶ θύρα, καὶ ἕτερα πλεῖστα παραπλήσια τούτου. περὶ μέντοι τοῦ Μελχισεδὲκ ἔφησεν, ὅτι "μένει ἱερεὺς "εἰς τὸ διηνεκὲς," ἐπειδή περ τὴν ἱερωσύνην οὐ παρέπεμψεν εἰς παῖδας, καθάπερ Ἀαρὼν καὶ Ἐλεάζαρ καὶ Φινεές· ὁ γὰρ εἰς ἕτερον τοῦτον παραπέμπων τὸν κλῆρον, δοκεῖ πῶς ἀφῃρῆσθαι τὴν ἀξίαν, ἄλλου τὴν ἐνέργειαν ἔχοντος. ἔχει δὲ καὶ ἑτέραν διάνοιαν. ὥσπερ Μωϋσῆν οὐ τὸν νομοθέτην μόνον καλοῦμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον, οὕτω καὶ Μελχισεδὲκ, καὶ τὸ πρόσωπον ὀνομάζομεν καὶ

τὸ πρᾶγμα, τουτέστι τὴν ἱερωσύνην, ταύτην δὲ ὁ δεσπότης Χριστὸς ἔχει, ἀτελεύτητον ἔχων ζωήν.

'Ερανιστής[h]. 'Αμφότερα δὲ αὐτῷ προσήκει, καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ εἶναι, καὶ τὸ ἐξ 'Αβραὰμ καὶ Δαβὶδ κατὰ σάρκα βλαστῆσαι. δύο γὰρ φύσεις ἐν αὐτῷ θεωρῶν, ἑκατέρᾳ προσνέμω τὰ πρόσφορα. 5 εἰ δὲ κατά τινας μία φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, πῶς οἷόν τε αὐτῇ προσαρμόσαι τὰ ἐν αὐτῇ. ἐναντίον γὰρ τῷ ἐν ἀρχῇ εἶναι, τὸ ἐξ 'Αβραὰμ καὶ Δαβὶδ καὶ τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι. μᾶλλον δὲ πολλοστὴ γενεὰ μετὰ τὸν Δαβὶδ γεννηθῆναι, ἐν αὐτῇ δὲ πάλιν τῷ πάντα πεποιηκέναι, καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ εἶναι, τὸ ἐκ πεποιημένων 10 βλαστῆσαι, καὶ τὸ ἀνθρώπους ἐσχηκέναι πατέρας. ἐναντίον δὲ καὶ τῷ αἰωνίῳ τὸ πρόσφατον. ἀναμνήσθητι δέ μοι καὶ τῶν περὶ Μελχισεδὲκ εἰρημένων, ἔνθα παρεξετάζων ὁ 'Απόστολος τὴν Λευϊτικὴν ἱερωσύνην τῇ τοῦ Χριστοῦ, ἀπείκασε μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸν Μελχισεδὲκ τῷ Χριστῷ, τὴν δέ γε ἱερωσύνην ἔχειν ἔφησε τὸν Κύριον 15 κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. ἆρά γε οὐκ ἄνθρωπος εἶναι καὶ γενητὸν νομίζεις τὸν Μελχισεδέκ; ἀλλ' ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος τἀναντία διδάσκει. πῶς τοίνυν αὐτῷ τὸ ἀπάτωρ ἁρμόττει καὶ τὰ ἑξῆς; ὑπὲρ ἀνθρωπείαν γὰρ ταῦτά γε φύσιν. τί οὖν; ψευδῆ τὸν 'Απόστολον εἰρηκέναι φήσομεν; μὴ γένοιτο. πῶς οὖν οἷόν τε καὶ 20 αὐτῷ προσμαρτυρῆσαι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τῷ Μελχισεδὲκ προσαρμόσαι, τὰ ὑπὲρ φύσιν; ἀσαφὲς μὲν δοκεῖ τὸ χωρίον, τοῖς δὲ προσέχειν ἐθέλουσιν ἐφικτὴ τῆς τῶν ῥητῶν διανοίας ἡ κατανόησις.

Εἰρηκὼς γὰρ ὁ Παῦλος ἀπάτωρ καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπήγαγεν. 25 "ἀφωμοιωμένος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸ διηνεκὲς ἱερεύς." καὶ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὡς τοῦ Μελχισεδὲκ ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἀρχέτυπον ἐστὶν ὁ Χριστός. ὁ δὲ Μελχισεδὲκ εἰκὼν καὶ τύπος Χριστοῦ, τοῦτον γὰρ εἶπεν ἀφωμοιωμένον τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· σκοπήσωμεν δὲ οὑτωσί. λέγεις ἐσχηκέναι τὸν Κύριον 30 κατὰ σάρκα πατέρα; οὐδαμῶς. ἐκ μόνης γὰρ ἁγίας ἐγεννήθη παρθένου. οὐκοῦν εἰκότως ἀπάτωρ ὠνόμασται. λέγεις αὐτὸν κατὰ τὴν θείαν φύσιν σχεῖν μητέρα; οὐ δῆτα· ἐκ μόνου γὰρ πρὸ τῶν αἰώνων ἐγεννήθη Πατρός. τοιγάρ τοι καὶ ἀγενεαλόγητος, ὡς ἄρρη-

[h] Scil. Theodoretus ἐν 'Ερανιστῇ.

τον ἔχων τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν προσηγόρευται. "τὴν γενεὰν "γὰρ αὐτοῦ," φησὶν ὁ προφήτης, "τίς διηγήσεται;" οὕτως αὐτῷ προσήκει τὸ μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος ἔχειν· ἄναρχος γὰρ καὶ ἀνώλεθρος, καὶ συντόμως ἀΐδιος, καὶ τῷ Πατρὶ συναΐδιος. πῶς δὲ ἁρμόττει ταῦτα καὶ τῷ θαυμασίῳ Μελχισε- 5 δέκ; ὡς εἰκόνι καὶ τύπῳ. ἡ δὲ εἰκὼν οὐ πάντα ὅσα ἔχει τὸ ἀρχέτυπον ἔχει. τῷ μὲν οὖν Σωτῆρι ταῦτα προσήκει φύσει καὶ ἀληθείᾳ. ἐκείνῳ δὲ ἡ τῆς ἀρχαιογονίας ἱστορία προσήρμοσε ταῦτα. τῶν γὰρ πρόπαλαι γεγενημένων τὴν γενεαλογίαν ἐπιδείξασα, ἐκείνου οὔτε τὸν πατέρα εἴρηκεν, οὔτε τὴν μητέρα, οὔτε μὴν ἔκ τινος τῶν 10 Νῶε παίδων κατάγειν τὸ γένος ἐδίδαξεν, ἵνα γένηται τοῦ ἀληθῶς ἀμήτορος καὶ ἀπάτορος τύπος. οὕτω δὲ νοεῖν ἡμᾶς ἐδίδαξε Παῦλος. ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ χωρίῳ καὶ ταῦτα προστέθεικεν, "ὁ δὲ μὴ "γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν "ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν." εἰ δὲ ἀληθῶς ἀπάτωρ ἦν 15 καὶ ἀμήτωρ, οὐκ ἂν ἦν εἰκών, ἀλλ' ἀλήθεια. ἐπειδὴ δὲ οὐ φύσεως ταῦτ' ἔχει, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς θείας γραφῆς οἰκονομίαν, δείκνυσι τῆς ἀληθείας τὸν τύπον. τὸ δὲ "μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς "τέλος ἔχειν," οὕτω νοήσωμεν· τὴν παλαιὰν γενεαλογίαν συγγράφων Μωσῆς ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὡς Ἀδὰμ ἐτῶν τοσῶνδε γενό- 20 μενος, ἐγέννησε τὸν Σὴθ, καὶ ἐπιζήσας ἔτη τοσάδε, τοῦ βίου τὸ τέρμα κατέλαβεν. οὕτω καὶ περὶ τοῦ Σὴθ καὶ τοῦ Ἐνὼς καὶ τῶν ἄλλων εἴρηκε. τοῦ μέν τοι Μελχισεδὲκ καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως, καὶ τῆς ζωῆς τὸ τέλος ἐσίγησεν. οὐκοῦν κατὰ τὴν ἱστορίαν, οὔτε ἀρχὴν ἡμερῶν, οὔτε ζωῆς τέλος ἔχει. κατὰ δὲ τὴν 25 ἀλήθειαν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, οὔτε ἤρξατο τοῦ εἶναι, οὔτε λήψεται τέλος. κατὰ μὲν οὖν τὰ θεοπρεπῆ ταῦτα καὶ ὄντως θεῖα, τύπος ἐκεῖνος Χριστοῦ. κατὰ δέ γε τὴν ἀρχιερωσύνην, ἥτις ἀνθρώποις μᾶλλον ἢ Θεῷ προσήκει, ὁ Χριστὸς ἀρχιερεὺς γέγονε κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐθνῶν ὑπῆρχεν 30 ἀρχιερεὺς, καὶ Χριστὸς ὑπὲρ ἁπάντων τὴν παναγίαν καὶ σωτήριον θυσίαν προσήνεγκε.

Πanaρίων. Οὐκοῦν ληροῦσιν οἱ τὸν Μελχισεδὲκ δύναμιν εἶναί τινα μεγάλην δοξάζοντες, καὶ ἐν τοῖς ἀκατονομάστοις αὐτὸν διατρίβειν τόποις ἡγούμενοι, καὶ τοῦ Χριστοῦ μείζονα τυγχάνειν 35

τοῦ τῆς ἐκείνου κατηξιωμένου τάξεως. εἰ μὴ γὰρ ἦν φησιν ἐν δευτέρᾳ τινὶ κείμενος ὁ Χριστὸς μοίρᾳ, οὐκ ἂν ἱερατεύειν ἐλέγετο κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. βλασφημοῦντες δὲ ἀπεδείχθησαν καὶ οἱ τολμήσαντες εἰπεῖν τὸν Μελχισεδὲκ αὐτὸν εἶναι τὸν πατέρα τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖσθαι παρὰ τῆς γραφῆς 5 ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα καὶ ἀγενεαλόγητον· πολλοὺς γὰρ κατηναλώσαμεν λόγους τὴν ἐκείνων ἐλέγχοντες ἄνοιαν.

Γρ. ^κε ᾿Ονομάζεται ὁ Χριστὸς Μελχισεδὲκ ὡς ἀμήτωρ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ ἀπάτωρ τὸ καθ᾽ ἡμᾶς, καὶ ὡς ἀγενεαλόγητος τὸ ἄνω· "τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ," φησὶ, "τίς διηγήσεται;" καὶ ὡς βασι- 10 λεὺς Σαλήμ· εἰρήνη δὲ τοῦτο· καὶ ὡς βασιλεὺς δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀποδεκατῶν πατριάρχας κατὰ τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀριστεύοντας.

4 Θεωρεῖτε δὲ πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἔδωκεν ἐκ τῶν ἀκροθινίων ὁ πατριάρχης. 15

Θεοδωρήτου. Τοῦ ἀξιώματος τοῦ ῾Αβραὰμ οὐχ ἁπλῶς ἐμνημόνευσεν, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος ὡς αὐτὴ τῶν ἱερέων ἡ ῥίζα, τῶν ἀγαθῶν ἡ κρηπὶς, δι᾽ οὗ τῆς εὐλογίας μεταλαγχάνει τὰ ἔθνη, τῆς λείας τὴν δεκάτην τῷ Μελχισεδὲκ προσενήνοχε.

Χρυσοστόμου κατὰ ᾿Ιουδαίων. Τέως μὲν οὖν ἥρμοσε τὸν 20 τύπον, θαρρῶν δὲ λοιπὸν, δείκνυσιν αὐτὸν τῶν ἀληθῶν πραγμάτων παρὰ ᾿Ιουδαίοις λαμπρότερον. εἰ δὲ ὁ τύπον ἔχων τοῦ Χριστοῦ τοσοῦτον, οὐ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ προπάτορος τῶν ἱερέων βελτίων, τί ἂν τις εἴποι περὶ τῆς ἀληθείας; ὁρᾷς ἐξ ὅσης περιουσίας δείκνυσι τὴν ὑπεροχήν. 25

Καὶ ἀνακαλύπτων τοῦ τύπου τὸ θεώρημα, φησὶ, "θεωρεῖτε "πηλίκος οὗτος, ᾧ καὶ δεκάτην ἔδωκεν ὁ πατριάρχης." τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλῶς ἔλεγεν, ἀλλ᾽ ἐνδείξασθαι βουλόμενος ὅτι πολλῷ μείζων ἡ καθ᾽ ἡμᾶς ἱερωσύνη τῆς ᾿Ιουδαϊκῆς, καὶ ἐν τύπῳ αὐτοῖς τῶν πραγμάτων προλαβοῦσα ἡ ὑπεροχὴ δείκνυται. ὁ γὰρ ῾Αβραὰμ 30 τοῦ ᾿Ισαὰκ πατὴρ ἦν, καὶ τοῦ ᾿Ιακὼβ πάππος, καὶ πρόγονος τοῦ Λευί. τοῦ γὰρ ᾿Ιακὼβ υἱὸς ἦν ὁ Λευὶ, ἀπὸ δὲ τοῦ Λευὶ ἡ ἱερωσύνη παρὰ ᾿Ιουδαίοις τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. ἀλλ᾽ οὗτος ὁ ῾Αβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν τῶν ᾿Ιουδαϊκῶν ἱερέων, ἐπὶ τοῦ Μελχισεδὲκ ὃς

ἦν τύπος τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, λαϊκοῦ τάξιν ἐπεῖχε. καὶ τοῦτο δι' ἀμφοτέρων ἐδήλωσε, καὶ διὰ τοῦ δοῦναι δεκατὴν αὐτῷ, οἱ γὰρ λαϊκοὶ τοῖς ἱερεῦσι τὰς δεκάτας διδόασι, καὶ ὅτι ηὐλογήθη παρ' αὐτοῦ. οἱ γὰρ λαϊκοὶ παρὰ τῶν ἱερέων εὐλογοῦνται. πάλιν ὅρα πόση ἡ ὑπεροχὴ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερωσύνης, ὅταν Ἀβραὰμ ὁ πατρι- 5 άρχης τῶν Ἰουδαίων, ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, εὑρίσκεται ὑπὸ τοῦ Μελχισεδὲκ, καὶ εὐλογούμενος καὶ δεκάτας διδούς· καὶ γὰρ ἀμφό- τερα ταῦτα φησὶν ἡ παλαιά· αὐτὰ γοῦν ταῦτα καὶ ὁ Παῦλος εἰς μέσον ἀγαγὼν λέγει, "θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος." οὗτος τίς; ὁ Μελχισεδέκ φησιν, ᾧ καὶ δεκάτην Ἀβραὰμ ἐκ τῶν ἀκροθινίων 10 ἔδωκεν, ὁ πατριάρχης ἐκείνων.

Χρυσοστόμου. Ἀκροθίνια δὲ τὰ λάφυρα λέγεται, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ὡς μετέχοντι τοῦ πολέμου ἔδωκε. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, ὅτι ὑπήντησεν ὑποστρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς[i] τῶν βασι- λείων. οἴκοι γὰρ ἐκάθητό φησι, καὶ τῶν αὐτῷ πεπονημένων τὰς 15 ἀπαρχὰς ἔδωκεν.

Καὶ οἱ μὲν ἐκ τῶν υἱῶν Λευὶ τὴν ἱερατείαν λαμβάνοντες, ἐντο- λὴν ἔχουσιν ἀποδεκατοῦν τὸν λαὸν κατὰ τὸν νόμον, τουτέστι τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, καί περ ἐξεληλυθότας ἐκ τῆς ὀσφύος Ἀβραάμ. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραὰμ, καὶ 20 τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγηκεν.

Κατὰ Ἰουδαίων. Ὅ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οἱ Λευῖται φησὶν, οἱ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἱερεῖς ἐντολὴν ἔλαβον κατὰ τὸν νόμον, δεκάτας λαμβάνειν ἐκ τῶν ἄλλων Ἰουδαίων· καί τοι γε πάντες ἐκ τοῦ Ἀβραάμ εἰσι, καὶ οἱ Λευῖται, καὶ ὁ λοιπὸς λαὸς, ἀλλ' 25 ὅμως δεκάτας λαμβάνουσι παρὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν. ὁ δὲ Μελ- χισεδὲκ ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ ἦν, οὐδὲ ἐκ τῆς φυλῆς τῆς Λευιτικῆς, ἀλλ' ἑτέρου γένους, δεκάτας παρὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἔλαβε. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι· καὶ τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας, τὸν Ἀβραὰμ πάλιν εὐλόγησε· 30 καὶ τί τοῦτο φησί; δείκνυται ὅτι οὗτος ἐκείνου σφόδρα ἐλάττων. πῶς;

7 Χωρὶς γὰρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται.

[i] Cod. σκοπῆς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Τουτέστιν ἀναμφίλεκτον τοῦτο καὶ λίαν ἀναμφισβήτητον, ὡς οἱ μείζους εὐλογεῖν τοὺς ἐλάττους εἰώθασιν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΤΑ ἸΟΥΔΑΙΩΝ. Ὥστε εἰ μὴ ἦν ἐλάττων ὁ Ἀβραὰμ ὁ πρόγονος τῶν Λευιτῶν, τοῦ Μελχισεδὲκ, οὐκ ἂν ἐκεῖνος 5 τοῦτον εὐλόγησεν, οὐδ' ἂν ἐκεῖνος τούτῳ δεκάτας δέδωκε. τοσαύτη τῆς ἱερωσύνης ἡ ὑπερβολὴ, ὡς τοὺς ὁμοτίμους ἀπὸ προγόνων καὶ τὸν αὐτὸν ἔχοντας προπάτορα πολλῷ βελτίους εἶναι τῶν ἄλλων. δεκάτας γοῦν παρ' ἐκείνων λαμβάνουσι. καί τοι τὸν αὐτὸν πρόγονον ἔχειν σεμνυνομένων οἱ κατὰ νόμον ἱερεῖς. οὗτος δὲ ἀλλό- 10 φυλος ὢν, παρ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου τὰς δεκάτας ἐδέξατο, καὶ τῷ τὰς θείας ἐπαγγελίας εἰληφότι, τὴν εὐλογίαν ἀντέδωκεν· ἡρμήνευσε δὲ καὶ τὸ ἀγενεαλόγητος, ἐξ αὐτῶν γὰρ εἶπε τὸν Μελχισεδὲκ μὴ γενεαλογεῖσθαι. δῆλον τοίνυν ὡς ἐκεῖνος οὐκ ἀληθῶς ἀγενεαλόγητος, ἀλλὰ κατὰ τύπον· ἀλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, τοσαύτη 15 τῆς ἱερωσύνης ἡ ἀξία, ὡς τοὺς κατὰ νόμον ἱερέας καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ὁμογενῶν τε καὶ ὁμοφύλων τὰς δεκάτας κομίζεσθαι. ὅταν οὖν εὑρεθῇ τίς παρ' αὐτῶν τούτων δεκάτας λαμβάνων, ἆρ' οὐχ οὗτοι μὲν ἐν τάξει λαϊκῶν, ἐκεῖνος δὲ ἐν τοῖς ἱερεῦσι; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' οὐδὲ ὁμόφυλος ἦν αὐτοῖς ἀλλ' ἑτέρου γένους. ὥστε 20 οὐκ ἂν ἔδωκεν ἀλλοφύλῳ δεκάτας, εἰ μὴ πολλὴ ἦν ἡ τιμή.

Βαβαὶ τί εἰργάσατο. μεῖζον ἢ τὰ κατὰ τὴν πίστιν, ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κινῶν Ἐπιστολῇ διεσάφησεν. ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας τὸν Ἀβραὰμ προπάτορα εἶναι φησίν. ἐνταῦθα δὲ αὐτοῦ σφόδρα κατατολμᾷ, καὶ δείκνυσι τὸν ἀκρόβυ- 25 στον πολλῷ βελτίονα. πῶς οὖν ἔδειξεν ὅτι Λευὶ δεκάτας ἔδωκεν; ὁ Ἀβραάμ φησι ἔδωκεν. καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τοῦτο; μάλιστα μὲν πρὸς ὑμᾶς. οὐ γὰρ δὴ φιλονεικήσετε τοὺς Λευΐτας, βελτίονας εἶναι τοῦ Ἀβραάμ. ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν, δεδεκάτωκε τὸν Ἀβραάμ. εἶτα οὐχ ἁπλῶς παρῆλθεν, ἀλλὰ προσέθηκε, "καὶ 30 "τὸν ἔχοντα τὰς ἐπαγγελίας εὐλόγησε." ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἦν τὸ σεμνὸν, δείκνυσιν ἐκείνου ὄντα σεμνότερον τοῦτον, ἀπὸ τῆς κοινῆς κρίσεως ἁπάντων. "χωρὶς γάρ," φησι, "πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται." τουτέστι πᾶσι δοκεῖ τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖσθαι. οὐκοῦν 35

κρείττων ὁ τύπος τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντος.

Κυρίλλου Γλαφυρῶν. Ἄθρει δὴ οὖν τῆς ἐν Χριστῷ τελειώσεως τοὺς τύπους ἐναστράπτοντας ἐναργῶς τῷ Μελχισεδὲκ καὶ τῆς κατὰ νόμον λατρείας τὸ μέτρον ἐν μείοσιν. εἴπερ ἐστὶν οὐκ 5 ἐνδοιαστὸν ὅτι πάντῃ τε καὶ πάντως τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται. ῥίζα δὲ ὥσπερ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Ἀβραὰμ, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ προῦχον τε καὶ ἐξαίρετον ὁ Λευὶ, τοῖς τῆς θείας ἱερωσύνης κατεστεμμένος αὐχήμασιν, ἀλλ' ἦν ἐν ὀσφύϊ κείμενος ἔτι· δυνάμει γὰρ ἦν τῶν ἐξ αὐτοῦ κατὰ καιροὺς ἐσομένων πατὴρ ὁ Ἀβραάμ. 10 καὶ τοῦτο οἶμαί ἐστι τὸ σοφῶς εἰρημένον περὶ τοῦ Λευί. "ἔτι "γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ Μελχι-"σεδέκ." εὐλογεῖται τοίνυν ὡς κατὰ νόμον ἱερωσύνη, παρὰ τῆς ἐν Χριστῷ λατρείας, ἧς ὁ τύπος ἐν Μελχισεδέκ. προφερεστέρα δὲ ὅτι ἀσυγκρίτως ἡ εὐλογεῖν οἵα τε τῆς οὐχ ὧδε ἐχούσης, πῶς ἂν 15 ἐνδοιάσειέ τις;

Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνήσκοντες ἄνθρωποι λαμβάνουσιν· ἐκεῖ δὲ, μαρτυρούμενος ὅτι ζῇ.

Θεοδωρήτου. Ἀπὸ τῆς προφητείας τοῦτο τέθηκε μαρτυρῶν. "σὺ "γὰρ εἶ," φησιν, "ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισε- 20 "δέκ." ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν Ἰουδαίους εἰπεῖν, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἦν ἱερεὺς, καὶ εἰκότως τὰς δεκάτας προσήνεγκε, καὶ τὴν εὐλογίαν ἀπέλαβεν· ὁ δὲ Ἀαρὼν τῆς ἱερωσύνης τὴν ἀξίαν ἐδέξατο, καὶ τὸ ἐκείνου γένος μετ' ἐκεῖνον τῆς θείας μετέλαχε χάριτος, δείκνυσιν ἐκ περινοίας καὶ τούτους διὰ τοῦ πατριάρχου τὰς δεκάτας προσενεγκόντας. 25

Κατὰ Ἰουδαίων. Βουλόμενος γὰρ δεῖξαι ὅτι διὰ τοῦ Ἀβραὰμ ἐκείνῳ προσῆλθον, ἐπήγαγε λέγων, "καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν," τουτέστι σχεδόν.

Δι' Ἀβραὰμ καὶ Λευῒ ὁ δεκάτας λαμβάνων δεδεκάτωται. 30

Τί ἐστι δεδεκάτωται; δεκάτας ἔδωκε καὶ αὐτὸς τῷ Μελχισεδὲκ, ὁ μηδέπω γεννηθεὶς διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

10 Ἔτι γὰρ ἐν τῇ ὀσφύϊ τοῦ πατρὸς ἦν, ὅτε συνήντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ.

Θεοδωρήτου. Διὰ τοῦτο γὰρ προλαβὼν εἶπεν, "ὡς ἔπος "εἰπεῖν," οὐδέπω γὰρ τοῦ Ἰσαὰκ γέγονε πατὴρ ὅτε τοῦ Μελχισεδὲκ ὁ πατριάρχης τὴν εὐλογίαν ἐδέξατο. ἔτι τοίνυν νῦν ἐν ἑαυτῷ εἶχε τῆς παιδοποιΐας τὰς ἀφορμάς. ἐκ δὲ τοῦ Ἰσαὰκ ὁ Ἰακὼβ ἐβλάστησεν, ἐξ ἐκείνου δὲ ὁ Λευί. ἐν αὐτῷ τοίνυν ἦν φησιν ὁ 5 Λευὶ, ἡνίκα καὶ τὴν δεκάτην προσήνεγκε, καὶ τὴν εὐλογίαν ἐδέξατο. ἀνάγκη τοίνυν καὶ αὐτὸν δεκατοῦσθαι καὶ τῆς εὐλογίας μετειληφέναι.

Χρυσοστόμου. Καλῶς δὲ αὐτὸ ἐκόλασεν εἰπὼν, "ὡς ἔπος "εἰπεῖν." ἐν αὐτῷ φησιν ἦν ὁ Λευὶ, εἰ καὶ μηδέπω ἐτέχθη· καὶ 10 οὐκ εἶπεν οἱ Λευῖται, ἀλλ' ὁ Λευί. εἶδες ὑπερβολήν; εἶδες πόσον τὸ μέσον τοῦ Ἁβραὰμ, καὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, τοῦ τὸν τύπον φέροντος τοῦ ἀρχιερέως τοῦ ἡμετέρου; καὶ δείκνυσι τὴν ὑπεροχὴν ἐξουσίᾳ οὐκ ἀνάγκῃ γεγενημένην. ἐκεῖνος γὰρ ἔδωκε τὴν δεκάτην, ὅπερ ἐστὶν ἱερέως, οὗτος εὐλόγησεν, ὅπερ ἐστὶ κρείττονος. αὕτη ἡ 15 ὑπεροχὴ καὶ εἰς τοὺς ἐκγόνους διαμένει. ὁρᾷς ὅπως θαυμαστῶς ἔρριψεν ἔξω τὰ Ἰουδαϊκὰ, διὰ τοῦτο ἔλεγε, "νωθροὶ γεγόνατε," ἐπειδὴ ταῦτα καταβαλέσθαι ἐβούλετο, ὥστε μὴ ἀποσκιρτῆσαι αὐτούς. τοιαύτη γὰρ ἡ σοφία. προκατασκευάζει πρῶτον, καὶ οὕτως ἐμβάλλει εἰς ἃ βούλεται. δυσπειθὲς γὰρ τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, 20 καὶ πολλῆς δεόμενον ἐπιμελείας, καὶ πλείονος ἢ τὰ φυτά. ἐκεῖ μὲν γὰρ φύσις σωμάτων ἐστὶ καὶ γῆς εἴκουσα ταῖς τῶν γηπόνων χερσίν· ἐνταῦθα δὲ προαιρέσεις πολλὰς δεχομένη μεταβολὰς, καὶ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο αἱρουμένη. ὀξυρρεπὴς γὰρ αὕτη πρὸς κακίαν. 25

Ἰσιδώρου. Εἰ δέ τις ἔροιτο, τίνος ἕνεκεν ὁ Ῥουβὶν, καί τοι πρωτότοκος ὢν, οὔτε βασιλείας, οὔτε ἱερωσύνης ἠξιώθη; ἐροῦμεν, ὅτι ἐπειδὴ ἐπελύττησε τῇ πατρῴᾳ εὐνῇ. ὁ δὲ Λευὶ τρίτος ὢν, οὐ μόνον διὰ τὸ ἐπαγγείλασθαι τὸν πατέρα δεκάτας ἀφιερώσειν· κάτωθεν γὰρ ἀριθμούμενος δέκατος ἦν, ἀλλὰ καὶ διὰ ὁσιότητα, καὶ τὸ συγ- 30 γενικῶν αἱμάτων διὰ τὴν εἰς τὸ θεῖον τιμὴν τὰς χεῖρας ἐμπλῆσαι, ἱερωσύνης ἠξιώθη, ὅν περ καὶ θαυμάζων ἐν ταῖς εὐλογίαις ὁ Μωϋσῆς ἔλεγεν· "ὁ λέγων τῷ πατρὶ ἢ τῇ μητρὶ οὐχ ἑώρακά σε, "καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἀπέγνω, ἐφύλαξε τὰ λόγια Κυρίου." ὁ δὲ Ἰούδας τέταρτος ὢν, διὰ τὴν ἀδέκαστον κρίσιν καὶ τὴν ὀρθὴν 35

κρίσιν, βασιλείας ἠξιώθη. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τὰ οἰκεῖα κρύπτοντες πλημμελήματα, ἑτέρους καταδικάζουσιν, οὗτος δὲ, ἑαυτοῦ μὲν κατεψηφίσατο, τὴν δὲ πεπορνεῦσαι νομισθεῖσαν ἀπήλλαξε τῆς τιμωρίας. διὰ τοῦτο εἰκότα τῆς βασιλείας ἠξιοῦτο. ἱεροῦντο γὰρ οἱ ἐκ Λευὶ, ἐβασίλευον δὲ οἱ ἐξ Ἰούδα, οὐ κατὰ ἀποκλήρωσιν, 5 ἀλλ' ἀρετῆς γέρας εἰληφότες· ὅτε γοῦν τινες ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκ τοῦ Ῥουβὶν καταγόμενοι, καὶ νομίζοντες ἱερωσύνης ἄξιοι εἶναι, διὰ τὸ τοῦ πρωτοτόκου εἶναι ἀπόγονοι, κατὰ τῶν ἱερωμένων ἐμάνησαν, Μωσέα νομίσαντες κατὰ χάριν τῷ τε ἀδελφῷ τοῖς τε ἀδελφιδοῖς τὴν ἱερωσύνην προπεπωκέναι· τότε δὴ σκηπτοῖς καὶ κεραυνοῖς οὐ- 10 ρανόθεν κατετοξεύοντο, τῆς δίκης οὐ τῇ πρεσβυγενείᾳ ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τὸ τῆς ἱερωσύνης γέρας βεβαιούσης.

Θεοδωρήτου. Ὁ μέν τοι Παῦλος ἑτέρωθεν μεθοδεύει τὸν λόγον, καὶ τὸ τῶν λεγομένων ἀναντιρρήτῳ θαρρήσας, δείκνυσι παύλαν μὲν δεχομένην τὴν Λευιτικὴν ἱερωσύνην, τὴν δὲ κατὰ τάξιν 15 Μελχισεδὲκ ἀντὶ ταύτης εἰσαγομένην. προκατασπείρει δὲ κατὰ ταυτὸν καὶ τὴν περὶ τῆς καινῆς διαθήκης διδασκαλίαν.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν τοίνυν περὶ τοῦ Μελχισεδὲκ, καὶ δείξας ὅσῳ κρείττων ἦν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ πολὺ τὸ διάφορον ἀποφήνας, ἐντεῦθεν ἄρχεται λοιπὸν τῆς διαθήκης αὐτῆς τὸ μέσον ἀποδεικνύ- 20 ναι, καὶ πῶς ἡ μὲν ἀτελὴς, ἡ δὲ τελεία, καὶ οὐδέπω εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἐμβαίνει, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης τέως μάχεται. ταῦτα γὰρ πιστότερα ἦν τοῖς ἀπίστοις, ὅταν ἀπὸ τῶν ἤδη προειλημμένων καὶ πεπιστευμένων ἡ ἀπόδειξις γίνεται, ἔδειξεν ὅτι πολὺ καὶ τοῦ Λευὶ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ βελτίων ἦν ὁ Μελχισεδὲκ, ἐν 25 τάξει ἱερέων αὐτοῖς γενόμενος. ἐξ ἑτέρου πάλιν ἐπιχειρεῖ. ποίου δὲ τούτου; τίνος ἕνεκεν, φησὶν, οὐκ εἶπε κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών; καὶ θέα μοι τὴν ὑπερβολὴν, ἀφ' οὗ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὸν ἐκβαλεῖν τὴν ἱερωσύνην, ἐπειδὴ μὴ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀπὸ τούτου τοῦτον μὲν ἵστησιν, ἐκβάλλει δὲ ἐκείνους. αὐτὸ γὰρ τοῦτο λέγω 30 φησί. τίνος ἕνεκεν οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν γέγονεν; ἔχει δὲ ὧδε τὰ ῥήματα. "εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης "ἦν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν "τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν "τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι;" 35

Χρυσοστόμου. Καὶ τὸ "τίς ἔτι χρεία," πολλὴν ἔμφασιν ἔχει· εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἔπειτα ὁ νόμος γέγονε καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἀαρὼν, εἰκότως ἄν τις εἴποι, ἅτε ὄντα τελειότερα ταῦτα, ἐκεῖνα καταλύει, ἅτε ἐπεισελθόντα. εἰ δὲ ὁ Χριστὸς ὕστερος, καὶ ἕτερον λαμβάνει 5 τύπον τὸν τῆς ἱερωσύνης, δηλονότι ὡς ἀτελεστέρων ὄντων ἐκείνων. θῶμεν γάρ φησι τῷ λόγῳ πάντα πεπληρῶσθαι, καὶ μηδὲν ἀτελὲς εἶναι ἐν τῇ ἱερωσύνῃ, τί οὖν ἔδει κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ λέγεσθαι, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών; τίνος ἕνεκεν ἀφεὶς τὸν Ἀαρὼν ἑτέραν εἰσήνεγκεν ἱερωσύνην, τὴν τοῦ Μελχισεδέκ; 10

Θεοδωρήτου. Εἰ τὸ τέλειον φησὶν εἶχεν ἡ κατὰ νόμον ἱερωσύνη· δι' αὐτῆς γὰρ ἅπαντα ἐπληροῦτο τὰ νόμιμα, τί ἐβούλετο τῆς ἑτέρας ἡ δόσις; τί δήποτε δὲ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ταύτην ἐπαγγέλλεται δώσειν; καὶ μὴν κατ' ἐκείνην ἐπληροῦτο τὰ νόμιμα· ἐκείνη γὰρ τὰς θυσίας 15 προσέφερεν, ἐκείνη τοὺς μολυνομένους ἐκάθηρεν, δι' ἐκείνης ἐπληροῦντο αἱ περὶ τῶν ἑορτῶν ἐντολαί· τοῦτο γὰρ εἶπεν· ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομοθέτητο.

Χρυσοστόμου. Τουτέστιν, αὐτῇ στοιχεῖ, δι' αὐτῆς ἅπαντα πράττει· οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι ἑτέροις ἐδόθη. "ὁ λαὸς ἐπ' αὐτῇ 20 "νενομοθέτηται." τουτέστι κέχρηται αὐτῇ καὶ ἐχρήσατο. οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι τελεία μὲν ἦν, οὐ προειστήκει δὲ τοῦ λαοῦ. αὐτῇ γὰρ ὁ λαὸς ἐχρήσατο. τίς οὖν ἦν ἑτέρας ἱερωσύνης χρεία, εἴ γε διὰ τῆς Λευιτικῆς ἦν τελείωσις τῶν πραγμάτων, τῶν δογμάτων τοῦ βίου; καὶ ὅρα πῶς ὁδῷ προβαίνει. εἶπεν ὅτι κατὰ τὴν τάξιν ἐστὶ 25 Μελχισεδέκ· δεικνὺς ὅτι πολὺ βελτίων τῆς κατὰ νόμον. δείκνυσι λοιπὸν καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦτο, ὅτι μετὰ Ἀαρὼν δηλονότι ὡς ἀμείνων.

[k] Κύ. Γρ. Πάλαι μὲν οὖν εἰς μόνον τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἔθνος τὸ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα ἐχρημάτιζε. Χριστὸς δὲ ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ οὐ κατὰ τὴν 30 τάξιν Ἀαρὼν ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, τῇ μὲν μεταθέσει τῆς ἱερωσύνης τῷ ἐξ ἑτέρας αὐτὸν εἶναι φυλῆς, πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ὁ Κύριος ἀνατέταλκε, τὴν τοῦ νόμου μετάθεσιν ἀπειργάσατο, ἀπὸ τῆς κατὰ νόμον σκιᾶς, ἐπὶ τὸ τῆς βασιλείας τῶν

[k] i. e. Κύριλλος, Γρηγόριος.

οὐρανῶν μεταθέμενος ἡμᾶς εὐαγγέλιον· καθάπερ ἀπὸ τῆς Λευϊτικῆς ἐπὶ τὴν βασιλικὴν φυλὴν τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. τῇ δὲ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ *ἀφομοιώσει, οὐχ ὑπὲρ μόνου τοῦ* Ἰσραὴλ, *ἀλλ' ὑπὲρ πάντων τῶν ἐθνῶν λύτρον ἑαυτὸν τῷ* Πατρὶ *προσηγάγετο, καὶ τῆς πάντων ἀνθρώπων ὁμολογίας ἀρχιερεὺς κα-* 5 *θέστηκεν. ἐπεὶ καὶ ὁ* Μελχισεδὲκ *τῆς ἐθνικῆς μοίρας εἶναι γνωρίζεται, καὶ οὐκ ἐκ τοῦ γένους* Ἀβραὰμ *εὑρίσκεται.*

Ὃ *δὲ λέγει νῦν ὁ* Παῦλος, *τουτό ἐστιν· εἰ τὴν πρ^* (sic) *τέλεια ἦν κατὰ* Ἰουδαίους, *καὶ μὴ σκιὰ ἦν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτὸς κατωρθώκει, καὶ οὐκ ἔμελλεν ἑτέρῳ παραχω-* 10 *ρεῖν, οὐδὲ ἡ ἱερωσύνη ἡ πρότερον ὑπεξίστασθαι, καὶ ἑτέρα ἀντεισάγεσθαι, τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης ἔλεγε, " σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν " αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν* Μελχισεδέκ; " *ἔδει γὰρ εἰπεῖν κατὰ τὴν τάξιν* Ἀαρών· *διὰ τοῦτο φησὶν, " εἰ μὲν ἦν τελείωσις διὰ τῆς "* Λευϊτικῆς *ἱερωσύνης, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν* Μελχισεδὲκ 15 " *ἀνίστασθαι ἱερέα ἕτερον, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν* Ἀαρὼν *λέγεσθαι;" δῆλον γὰρ ἐκ τούτου, ὡς ἐκείνη μὲν τέλος ἔλαβεν ἡ ἱερωσύνη, ἑτέρα δὲ ἀντεισενήνεκται πολλῷ βελτίων καὶ ὑψηλοτέρα. τούτου δὲ ὡμολογουμένου, κἀκεῖνο συνωμολόγηται, ὅτι πολιτεία ἑτέρα συμβαίνουσα τῇ ἱερωσύνῃ συναχθήσεται αὕτη ἡ ἡμετέρα καὶ* 20 *νομοθεσία βελτίων· ὅπερ δὴ κατασκευάζων ὁ* Παῦλος, *ἐπάγει, " μετατιθεμένης γὰρ τῆς ἱερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετά- " θεσις γίνεται."*

Χρυσοστόμου κατὰ Ἰουδαίων. Ἐπειδὴ *γὰρ τὸ πλέον τῶν νομίμων περὶ τὴν τῆς ἱερωσύνης ἀκολουθίαν ἀνηλίσκετο, ἡ ἱερωσύνη* 25 *ἡ προτέρα ἐξεβέβλητο, εὔδηλον ὅτι ἑτέρας ἀντεισαχθείσης καὶ νομοθεσίαν μείζονα εἰσενεχθῆναι ἔδει.*

Οὕτω *δείξας τὴν τῆς ἱερωσύνης ἐναλλαγὴν, δείκνυσι καὶ τοῦ νόμου τὴν παύλαν. ὁ νόμος τῇ ἱερωσύνῃ συνέζευκται. ἀνάγκη τοίνυν τῆς ἱερωσύνης παυομένης, τοῦτο παθεῖν καὶ τὸν νόμον.* 30

Χρυσοστόμου. Εἰ *δὲ ἕτερον τινὰ ἱερέα εἶναι ἐχρῆν, μᾶλλον δὲ ἑτέραν ἱερωσύνην, ἀνάγκη καὶ νόμον ἕτερον εἶναι. τοῦτο πρὸς τοὺς λέγοντας, τί ἔδει καινῆς διαθήκης; ἔχει μὲν γὰρ καὶ μαρτυρίαν εἰπεῖν ἀπὸ προφητείας· " αὕτη ἡ διαθήκη ἣν διεθέμην τοῖς " πατράσιν ὑμῶν." τέως δὲ ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης μάχεται· καὶ ὅρα* 35

πῶς ἄνωθεν λέγει. εἶπε κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, εἶπεν, εἰ αὕτη ἀμείνων ἦν, τί ἔδει ἑτέρας; εἰ τοίνυν ἱερωσύνη εἰσῆκται ἄλλη, δεῖ καὶ διαθήκην εἶναι· οὔτε γὰρ ἱερέα ἐστὶ χωρὶς διαθήκης εἶναι καὶ νόμων καὶ προσταγμάτων, οὔτε ἑτέραν λαβόντα ἱερωσύνην ἐκείνῃ κεχρῆσθαι. εἶτα ὅπερ ἀντιθέσεως ἦν, πῶς ἱερεὺς ἂν εἴη, μὴ ὢν Λευίτης; τοῦτο διὰ τῶν ἄνω προκαταβαλὼν, οὐδὲ λῦσαι ἀξιοῖ, ἀλλ' ἐν παραδρομῇ εἰσάγει αὐτό. εἶπον, φησὶν, ὅτι μετετέθη ἡ ἱερωσύνη, οὐκοῦν καὶ ἡ διαθήκη. μετετέθη δὲ οὐ τῷ τρόπῳ μόνον οὐδὲ τοῖς προστάγμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ φυλῇ· ἔδει γὰρ καὶ τῇ φυλῇ. πῶς μετατιθεμένης τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν, ἀπὸ τῆς ἱερατικῆς ἐπὶ τὴν βασιλικήν; ἵνα ᾖ ἡ αὐτὴ καὶ ἱερατικὴ καὶ βασιλική. καὶ θέα τὸ μυστήριον. πρῶτον ἦν βασιλικὴ, καὶ τότε γέγονεν ἱερατική. ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. βασιλεὺς μὲν γὰρ ἦν ἀεὶ, ἀρχιερεὺς δὲ γέγονεν, ὅτε τὴν σάρκα ἀνέλαβεν, ὅτε τὴν θυσίαν προσήγαγεν. ὁρᾷς τὴν μεταβολὴν, καὶ ἅπερ ἀντιθέσεως ἦν, ταῦτα ὡς τῆς τῶν πραγμάτων ἀκολουθίας ἀπαιτούσης εἰσάγει. εἶτα δηλῶν περὶ τίνος ταῦτα λέγεται φησίν,

13 Ἐφ' ὃν γὰρ λέγεται ταῦτα, φυλῆς ἑτέρας μετέσχηκεν, ἀφ' ἧς οὐδεὶς προσέσχηκε τῷ θυσιαστηρίῳ.

Λέγει δὲ καὶ τὸ φυλῆς ὄνομα, 20

14 Πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν οὐδὲν περὶ ἱερωσύνης Μωσῆς ἐλάλησεν.

Χρυσοστόμου κατὰ Ἰουδαίων. *Κἀγώ φημι καὶ οἶδα ὅτι οὐδὲν ἱερωσύνης εἶχε. μετάθεσις γάρ ἐστιν. ὅταν οὖν φαίνηται μηδὲ ἐξ ἐκείνης ὢν τῆς φυλῆς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, οὗτος πολὺ τοῦ Ἀβραὰμ σεμνότερος ὢν, πανταχόθεν συνωμολόγηται, ὅτι ἑτέρα ἀνθ' ἑτέρας εἰσάγεται ἱερωσύνη, πολὺ τῆς προτέρας ὑψηλοτέρα. εἰ γὰρ ὁ τύπος τοιοῦτος, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱερωσύνης λαμπρότερος ἦν, πολλῷ μᾶλλον αὐτὴ ἡ ἀλήθεια.* 30

Θεοδωρήτου. *Τόγε μὴν πρόδηλον ὡς ἀναντίρρητον τέθεικε. καὶ γὰρ τῶν μάγων παραγενομένων, καὶ ἐρωτήσαντος τοῦ Ἡρώδου τοὺς Ἰουδαίους, "ποῦ ὁ Χριστὸς γεννᾶται;" ἔφασαν, ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. εἶτα καὶ τὸν σφέτερον ἐβεβαίωσαν λόγον τῆς*

γραφῆς μαρτυρίᾳ. "γέγραπται γὰρ, καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, "οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ γὰρ ἐξε-"λεύσεταί μοι ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν "Ἰσραήλ." Τούτων τῶν προρρήσεων τὸ τέλος ὁ θεῖος Ἀπόστολος δέδειχε καὶ κέκραγε· "πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν, 5 "ὁ Κύριος ἡμῶν," κατὰ τὸ εἰρημένον, "οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ "Ἰούδα, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς ἔσται προσδοκία "ἐθνῶν." ταύτας ὁ Δαβὶδ τὰς ἐπαγγελίας ἐδέξατο παρὰ Θεοῦ, εἰπόντος "ἕως τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου." ταύτας καὶ διὰ Ἡσαΐου ὁ δεσπότης ἀνενεώσατο. "ἐξελεύσεται," γάρ φησι, 10 "ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ" καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν "ἔσται "ἡ ῥίζα Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη "ἐλπιοῦσι." καὶ αὖθις, "διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ "ὅσια Δαβὶδ τὰ πιστὰ," τουτέστιν, ἃ ὑπεσχόμην ἐκείνῳ πληρώσω, καὶ διὰ τοῦ σπέρματος ἐκείνου σώσω τὴν οἰκουμένην. πιστὴ 15 γάρ μου καὶ ἀψευδὴς ἡ ὑπόσχεσις. ἐκ ταύτης μέντοι φησὶ τῆς Ἰούδα φυλῆς, οὐδεὶς ἱερεὺς ἀπεφάνθη· ἀλλὰ καὶ Ὀζίας τῆς ἱερωσύνης κατατολμήσας, τὴν ἀτιμίαν τῆς λέπρας ἐπιτίμιον τῆς αὐθαδίας ἐδέξατο. θαυμάσαι δὲ ἄξιον τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον. ὥσπερ γὰρ ὁ δεσπότης Χριστὸς βασιλεὺς αἰώνιος ὢν, ἀρχιερεὺς 20 ἡμῶν ἐχρημάτισεν, οὕτως ἡ Ἰούδα φυλὴ, βασιλικὴ πρότερον οὖσα, τῆς ἱερωσύνης διὰ τοῦ δεσπότου τετύχηκεν.

15 Καὶ περισσότερον ἔτι κατάδηλόν ἐστι.

Τὸ μέσον δηλαδὴ τῆς ἱερωσύνης ἑκατέρας, τὸ διάφορον ὅσον κρεῖττον. 25

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΚΑΤᾺ ἸΟΥΔΑΊΩΝ. *Εἰ κατὰ τὴν ὁμοιότητα Μελχισεδὲκ ἀνίσταται ἱερεὺς ἕτερος, ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονεν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. μαρτυρεῖ δὲ γὰρ ὅτι "σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ."*

Ἐγώ, φησι, καὶ ἄλλην δείκνυμι διαφορὰν, οὐ μόνον ἀπὸ τῆς 30 φυλῆς, οὐδὲ μόνον ἀπὸ τοῦ προσώπου, οὐδὲ ἀπὸ τοῦ τρόπου, οὐδὲ ἀπὸ τῆς διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τύπου. γέγονε φησὶν ἱερεὺς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, τουτέστι τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ· οὐδὲν ἦν σαρκικὸν, οὐ γὰρ πρόβατον θύειν, καὶ μόσχους

ἐπέταξεν. ἀλλὰ διὰ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς, τὸν θεὸν θεραπεύειν, καὶ τούτων ἆθλα ζωὴν ἡμῖν ἔθηκε, τὴν οὐδέποτε καταλυομένην. καὶ πάλιν νεκρωθέντας ἡμᾶς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ἐλθὼν ἀνέστησε, διπλοῦν θάνατον λύσας, τὸν μὲν τῆς ἁμαρτίας τὸν δὲ τῆς σαρκός. ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα κομίζων ἡμῖν ἦλθεν ἀγαθὰ, διὰ τοῦτο φησὶν, 5 οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου.

Χρυσοστόμου. Ὁ γὰρ νόμος ἐκεῖνος τὰ πολλὰ ἄνομος ἦν. τί ἐστιν "ἐντολῆς σαρκικῆς; περίτεμε, φησὶ, τὴν σάρκα, χρίσον, λοῦσον, καθάρισον, περίκειρον, ἐπίδησον, θρέψον, ἄργησον τῇ σαρκί. 10 καὶ τὰ ἀγαθὰ πάλιν τίνα. πολλὴ ζωὴ τῇ σαρκὶ, τρυφὴ τῇ σαρκί. ἀπὸ τούτου τοῦ νόμου τὴν ἱερωσύνην ἔλαβεν Ἀαρὼν, ὁ μέντοι Μελχισεδὲκ οὐχ οὕτως, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστός.

Θεοδωρήτου. Δυνατὸν γὰρ καὶ ἐντεῦθεν δεῖξαι τούτου κἀκείνου τὴν ὁμοιότητα, ὅτι καθάπερ ἐκεῖνος τῆς ἱερωσύνης διαδόχους οὐκ 15 ἔσχεν, οὕτως οὐδὲ οὗτος ταύτην εἰς ἑτέραν παραπέμψει. σαρκίνην γὰρ ἐντολὴν τοῦτο κέκληκεν, ὡς τοῦ νόμου διὰ τὸ θνητὸν τῶν ἀνθρώπων κελεύοντος μετὰ τὴν τοῦ ἀρχιερέως τελευτὴν, τὸν ἐκείνου παῖδα τὴν ἱερωσύνην λαμβάνειν.

Χρυσοστόμου. Οὐ κατὰ νόμον τοίνυν ἐντολῆς σαρκίνης γέγονεν 20 ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, τουτέστιν οὐ πρόσκαιρος, οὐδὲ πέρας ἔχων, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ζωῆς ἀκαταλύτου. καίτοι οὐκ ἔστιν ἀκόλουθον τοῦτο τῷ, "ὃς οὐ κατὰ νόμον ἐντολῆς σαρκικῆς γέγονε." τὸ γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ἀλλὰ κατὰ πνευματικῆς. ἀλλὰ διὰ τοῦ σαρκικοῦ τὸ πρόσκαιρον ἔδειξεν, ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει "μέχρι καιροῦ 25 "διορθώσεως" ἐπικείμενα τὰ δικαιώματα τῆς σαρκός. τὸ δὲ "κατὰ δύναμιν ζωῆς," τουτέστιν ὅτι οἰκείᾳ δυνάμει ζῇ.

Θεοδωρήτου. Οἶμαι δὲ τὴν σαρκικὴν ἐντολὴν οὐ μόνον τὸ πρόσκαιρον, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι, ὃ καὶ φθάσας εἶπον, τὸ σῶμα γὰρ ὡς ἐπίπαν οἱ ἱερεῖς ἐξεκάθαιρον· τοῦτο περιρραίνοντες 30 καὶ λούοντες, ὑπὲρ τούτου τὰς θυσίας προσέφερον. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ἀνδροφόνων ἢ γάμους ἀλλοτρίους διορυττόντων, ἀλλ' ὑπὲρ γονορρυῶν καὶ λεπρῶν, καὶ τῶν ἁπτομένων ὀστέων νεκρῶν.

Κυρίλλου γλαφυρῶν. Ὅλος δὲ ἱερεὺς ὁ Ἐμμανουὴλ, εἰ καὶ ἐκ τῆς Ἰούδα νοοῖτο φυλῆς, ἵνα καὶ ὑμνητὸς, καὶ βασιλεὺς εἶναι 35

πιστεύηται· καὶ ὅτι μὴ κατὰ σάρκα τὸ ἱερὸν αὐτῷ καθάπερ ἀμέλει καὶ τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀλλ᾽ ὡς Θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἐν ἁγιασμῷ τε καὶ δόξῃ. οὐκοῦν ὁ τύπος ἐν σαρκικοῖς, ἵν᾽ ὑπὲρ σάρκα τὸ ἀληθὲς, τουτέστι Χριστός.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Εἶπεν ὅτι νόμου μετάθεσις γίνεται, καὶ ἔδειξε* 5 *πῶς. ζητεῖ λοιπὸν τὴν αἰτίαν, ὃ μάλιστα πάντων πληροφορεῖ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, τὸ τὴν αἰτίαν πάντως εἰδέναι, καὶ εἰς πίστιν ἄγει μᾶλλον ὅταν καὶ τὴν αἰτίαν μάθωμεν, καὶ τὸν λόγον καθ᾽ ὃν γίνεται. ἀναλαμβάνει τοίνυν τὸν περὶ τοῦ νόμου λόγον, καὶ φησί,*

18 *Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ* 10
19 *αὐτῆς ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς, οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν ὁ νόμος.*

Ἐνταῦθα οἱ αἱρετικοὶ ἐπιφύονται, ἀλλ᾽ ἄκουε ἀκριβῶς· οὐκ εἶπε διὰ τὸ πονηρὸν, οὐδὲ διὰ τὸ μοχθηρὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελές. καὶ ἀλλαχοῦ δὲ δείκνυσι τὸ ἀσθενὲς, ὡς ὅταν λέγῃ. "ἐν "ᾧ ἡ ἀσθένεια διὰ τῆς σαρκός." οὐκ ἄρα ἡ ἐντολὴ ἀσθενὴς, ἀλλ᾽ 15 *ἡμεῖς. τί δέ ἐστιν, "οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος;" οὐδένα τέλειον εἰργάσατο παρακουόμενος. ἄλλως δὲ οὐδὲ εἰ ἠκούσθη τέλειον ἐποίησεν, ἂν καὶ ἐνάρετον· τέως δὲ οὐ τοῦτο φησὶν ὁ λόγος ἐνταῦθα, ἀλλ᾽ ὅτι οὐδὲν ἴσχυσε. καὶ εἰκότως. γράμματα γὰρ ἦν κείμενα, τόδε πράττε, καὶ τόδε μὴ πράττε, ὑποτιθέμενα μόνον, οὐχὶ καὶ* 20 *δύναμιν ἐντιθέντα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ τοιαύτη. τί δέ ἐστιν ἀθέτησις; ἐκβολή. ἡ δὲ ἀθέτησις τῶν κρατούντων ἐστὶν ἀθέτησις. ὥστε ἔδειξεν ὅτι ἐκράτει. ἀλλὰ κατεφρονήθη λοιπὸν, ἐπειδὴ μηδὲν ἤνυσεν. οὐδὲν οὖν ὠφέλησεν ὁ νόμος; ὠφέλησε μὲν καὶ σφόδρα, ἀλλὰ πρὸς τὸ ποιῆσαι τελείους οὐκ ὠφέλησεν. οὐδὲν γὰρ ἐτελείωσεν* 25 *ὁ νόμος. καθὸ παντὴ τύποι ἦσαν, πάντα σκιὰ, περιτομὴ, θυσία, σάββατον. οὐκ ἴσχυσεν οὖν διαβῆναι εἰς τὴν ψυχὴν, διὰ τοῦτο παραχωρεῖ καὶ ὑπεξίσταται, ἐπεισάγεται δὲ ἡ τῶν κρειττόνων ἐλπίς.*

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. *Παύεται δὲ ἐκεῖνος, οὐχ ὡς πονηρὸς κατὰ τὴν τῶν αἱρετικῶν παραπληξίαν, ἀλλ᾽ ὡς ἀσθενὴς καὶ τὴν τελείαν οὐ* 30 *δυνάμενος φέρειν ὠφέλειαν. ἐπισημήνασθαι μέντοι δεῖ ὡς ἀσθενῆ καὶ ἀνωφελῆ τὰ περιττὰ τοῦ νόμου καλεῖ, τὴν περιτομὴν, τὸ σάββατον, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ τὰ τούτοις προσόμοια, καὶ ἡ καινὴ διαθήκη μετ᾽*

ἐπιτάσεως φυλάττειν παρακελεύεται. ἀντ' ἐκείνων τοίνυν ἐδεξάμεθα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τὴν ἐλπίδα, ἥτις ἡμᾶς προσοικειοῖ τῷ Θεῷ. ὅρκος δὲ ἡμῖν βεβαιοῖ, τοῦ Θεοῦ τὴν ὑπόσχεσιν, τοῦτο γάρ φησιν.

Ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος δι' ἧς ἐγγίζομεν 5
20 τῷ Θεῷ, καὶ καθ' ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι ἀναγκαῖον οὕτω γέγονε τὸ τοῦ ὅρκου ἐνταῦθα· ὥστε διὰ τοῦτο πολλὰ ἄνω ἐφιλοσόφησεν, ὅτι ὤμοσεν ὁ Θεὸς, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ πλείονος πληροφορίας. εἰπὼν μέντοι "ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος," δείκνυσιν ὅτι εἶχε μὲν 10 κἀκεῖνα ἐλπίδα, ἀλλ' οὐ τοιαύτην. ἤλπιζον γὰρ εὐαρεστήσαντες, ἕξειν τὴν γῆν, μηδὲν πείσεσθαι δεινόν. ἐνταῦθα δὲ ἐλπίζομεν εὐαρεστήσαντες οὐ γῆν καθέξειν, ἀλλὰ τὸν οὐρανὸν, μᾶλλον δὲ ὃ πολλῷ τούτου κρεῖττόν ἐστιν, ἐγγὺς στήσεσθαι τοῦ Θεοῦ, παρ' αὐτὸν ἥκειν τὸν θρόνον τὸν πατρικὸν, λειτουργήσειν αὐτῷ μετ' 15 Ἀγγέλων. καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τίθησι κατὰ μικρόν. ἐκεῖ μὲν γὰρ εἶπεν, "εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος," ἐνταῦθα δὲ, "δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ." τί δέ ἐστι, "καὶ καθ' "ὅσον οὐ χωρὶς ὁρκωμοσίας;" τουτέστιν ἰδοὺ καὶ ἄλλη διαφορὰ, ὅτι οὐδὲ ἁπλῶς ταῦτα ἐπηγγείλατο. 20

Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς γεγονότες·
21 ὁ δὲ μετὰ ὁρκωμοσίας, διὰ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτὸν, ὤμοσε Κύριος καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· σὺ ἱερεὺς εἰς
22 τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς. 25

Χρυσοστόμου. Δύο τίθησι διαφορὰς, ὅτι οὐκ ἔχει τέλος ὥσπερ ἡ νομική. τοῦτο δὲ ποιεῖ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ μετιόντος. κατὰ δύναμιν γάρ φησι ζωῆς ἀκαταλύτου. ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ὅρκου, ὅτι ὤμοσε· καὶ ἀπὸ τοῦ πράγματος. εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἀσθενὴς ἦν ἐκείνη ἐξεβλήθη, αὕτη ἐπειδὴ δυνατή ἐστιν, ἕστηκε. ποιεῖ δὲ 30 αὐτὸ καὶ ἀπὸ τοῦ ἱερέως. πῶς; ὅτι εἷς ἐστιν· οὐκ ἂν δὲ εἷς ἦν, εἰ μὴ ἀθάνατος ἦν. ὥσπερ γὰρ πολλοὶ ἱερεῖς διὰ τὸ θνητοὶ εἶναι, οὕτως ὁ εἷς διὰ τὸ ἀθάνατος εἶναι. καὶ καθότι ὤμοσεν αὐτῷ ἀεὶ αὐτὸν ἔσεσθαι· οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ μείζων ἦν. ἐπειδὴ

γὰρ αὐτὸς καὶ τοὺς ἐν νόμῳ κεχειροτόνηκεν ἱερέας, ἐκείνους δὲ παύσας, ἕτερον ἀντ' ἐκείνων ἀπέφηνεν, ἀναγκαίως εἴρηκεν, ὡς ἐκείνους μὲν δίχα ὅρκου κεχειροτόνηκεν, ἐπὶ δὲ τούτου καὶ ὅρκον προστέθηκεν. μὴ τοίνυν νομίσητε καὶ τήνδε τὴν ἱερωσύνην ὡς ἐκείνην παθήσεσθαι, καὶ πάλιν ἄλλην ἀντὶ ταύτης γενήσεσθαι. ἐκβάλ- 5 λει γὰρ τὴν τοιαύτην ὑποψίαν ὁ γενόμενος ὅρκος.

22 Κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Ἰησοῦς.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Δείξας τὴν ἱερωσύνην τῷ νόμῳ συνεζευγμένην, εἶτα τὴν μὲν Λευιτικὴν παυομένην, τὴν δὲ κατὰ τάξιν Μελχι- 10 σεδὲκ πεφηνυῖαν, ἀδεῶς λοιπὸν γυμνοῖ καὶ τὴν καινὴν διαθήκην, καὶ ἀποφαίνει τοσοῦτον τῆς παλαιᾶς διαφέρουσαν, ὅσῳ τῆς προτέρας ἱερωσύνης κρείττων πέφηνεν ἡ δευτέρα. ἐπειδὴ ἡ καινὴ διαθήκη τὴν βασιλείαν ἡμῖν ὑπέσχετο τῶν οὐρανῶν, καὶ τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον· οὐδὲν δὲ τούτων 15 ἑωρᾶτο, εἰκότως ταύτης ἔγγυον ὠνόμασε τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ὃς διὰ μὲν τῆς οἰκείας ἀναστάσεως ἐβεβαίωσε τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, τὴν δὲ οἰκείαν ἀνάστασιν διὰ τῶν ἐπιτελουμένων ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐδήλου θαυμάτων.

ἈΘΑΝΑΣΊΟΥ ΚΑΤᾺ ἈΡΕΙΑΝΩ͂Ν. Ὁ νόμος οὐδένα ἐτελείωσε, 20 δεόμενος τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας. καὶ τότε μὲν τύπος ἦν τὰ δεικνύμενα, ἄρτι δὲ ἡ ἀλήθεια πεφανέρωται, καὶ τοῦ Παύλου ἐξηγεῖται λέγων, "κατὰ τοσοῦτον κρείττονος διαθήκης γέγονεν "ἔγγυος ὁ Κύριος," καὶ δι' ὅλων τὸ κρεῖττον τῷ Κυρίῳ ἀνατίθησι, τῷ κρείττονι καὶ ἄλλῳ ὄντι παρὰ τὴν γενητήν. κρείττων γὰρ ἡ δι' 25 αὐτοῦ θυσία, κρείττων ἡ ἐν αὐτῷ ἐλπὶς, καὶ αἱ δι' αὐτοῦ ἐπαγγελίαι. οὐχ ὡς πρὸς μικρὰ μεγάλαι συγκρινόμεναι, ἀλλ' ὡς ἄλλαι πρὸς ἄλλα τὴν φύσιν τυγχάνουσαι. ἐπεὶ καὶ ὁ ταῦτα οἰκονομήσας, κρείττων τῶν γενητῶν ἐστι. καὶ τὸ λεγόμενον πάλιν, "γέγονεν "ἔγγυος," τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην σημαίνει ὑπὲρ ἡμῶν ἔγγυαν. 30 ὡς γὰρ Λόγος ὢν σὰρξ ἐγένετο, καὶ τὸ γενέσθαι τῇ σαρκὶ λογιζόμεθα. γενητὴ γὰρ αὕτη καὶ κτιστὴ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ γέγονε διὰ τὸ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰς τὴν τῆς διαθήκης διακονίαν λογίζεται, καθ' ἣν ὁ ποτὲ βασιλεύων θάνατος κατηργήθη.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΘΗΣΑΥΡΩΝ. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἠσθένησε κατακρῖναι τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, κατέκρινε δὲ ὁ Χριστός. καὶ πάλιν ὁ κόσμος ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου κατεκρίνετο διὰ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τιμωρίαν ἀπῃτεῖτο. ἐπεδήμησε δὲ ὁ Υἱὸς, ἵνα δικαιώσῃ καὶ χαρίσηται πᾶσι. 5

ΓΛΑΦΥΡΩΝ. Νόμον μὲν γὰρ εἰς βοήθειαν δέδωκεν ὁ Θεὸς, πλὴν παιδοκομεῖ μὲν ὁ νόμος, τελειοῖ δὲ λοιπὸν τοῦ Χριστοῦ μυστήριον. ἀπόχρη δὲ λέγων ὁ Παῦλος περὶ τῶν δύο διαθηκῶν, ὅτι "ἀθέτησις μὲν γίνεται προαγούσης ἐντολῆς διὰ τὸ αὐτῆς ἀσθενές. ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ." 10 οὐκοῦν ἔλθοι μὲν ἄν τις, καὶ μάλα ῥαδίως, εἰς οἰκειότητα τὴν ὡς πρὸς Θεὸν, οὐ διά γε τῆς πρώτης καὶ Μωσαϊκῆς ἐντολῆς, διὰ τῆς λεγομένης δὲ ἐπεισῆχθαι ἐλπίδος, ἣν ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ψήφοις στεφανοῦν ἐδόκει τῷ μυσταγωγῷ βλέποντι πρὸς ἀληθές. ἠθετῆσθαι δὲ τὰ ἐν νόμῳ φησὶ, καὶ τῆς προαγούσης ἐντολῆς τὸ μηδὲν δύ- 15 νασθαι τελειοῦν καθορίζει. ἀσθενὴς γὰρ ὁ νόμος πρὸς τὸ δύνασθαι τελειοῦν εἰς ἁγιασμόν. ἀμείνων δὲ ἡ ἐν Χριστῷ δικαίωσις καὶ λατρεία. ἀκούσῃ γοῦν Θεοῦ διακεκραγότος τοῖς τὴν ἐν νόμῳ τετιμηκόσι λατρείαν. καὶ οἱονεί πως ἀπρὶξ ἡμεῖς μὴ τῆς παλαιωθείσης ἐντολῆς, ποτὲ μὲν "λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε," ποτὲ δὲ 20 "ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν, καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὁλοκαυτώματα." ἠλεήμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ, καὶ ἐν αὐτῷ τεθεάμεθα νοητῶς τὸν Πατέρα, καὶ τὸν φύσει Θεὸν ἐγνώκαμεν.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ. Εἶτα πάλιν δείκνυσι καὶ ἑτέρωθεν τήνδε τὴν ἱερωσύνην ὑπερκειμένην, λέγων, "καὶ οἱ μὲν πλείονές εἰσι γεγο- 25 νότες ἱερεῖς διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι παραμένειν· ὁ δὲ διὰ τὸ "μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην." Οἱ κατὰ νόμον ἱερεῖς θνητὴν ἔχουσι τὴν φύσιν. οὗ δὴ χάριν διηνεκῶς ἱερατεύειν οὐ δύνανται, ἀλλ' ἔχουσι διαδόχους τῆς ἱερωσύνης τοὺς παῖδας. οὗτος δὲ ἀθάνατος ὢν, εἰς ἕτερον οὐ παρα- 30 πέμπει τῆς ἱερωσύνης τὸ γέρας. οὗτος ὁ τὰς χεῖρας ὄντως τελειωμένος, ὁ μόνος εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιὼν, ὁ τῷ ἀνωτάτῳ καὶ ἐνδοτάτῳ λειτουργῶν θυσιαστήριον· οὐχ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον εἰσιὼν, ἀλλ' ἅπαξ τοῦ αἰῶνος εἰσελθών· ἀρχιερεὺς γὰρ ἦν αἰώνιος, καὶ λειτουργὸς ἄπαυστος, ἀκμαῖος καὶ ἀγήρως. 35

25 *Ὅθεν καὶ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.*

Θεοδωρήτου. Καὶ αὐτὴ τῶν λόγων ἡ ταπεινότης βοᾷ, ὡς οὐδὲν τούτων ἁρμόττει τῇ θεότητι τοῦ Χριστοῦ. οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦτο ζῇ 5 ἵνα ἐντυγχάνῃ ὑπὲρ ἡμῶν. ἡ γὰρ ἐκείνου ζωὴ, ἄναρχος καὶ ἀνώλεθρος. οὐκοῦν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον νοητέον καὶ ταῦτα. ὥσπερ γὰρ τὸ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο, οὕτως ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. συνέζευξε μέντοι τῷ ταπεινῷ καὶ ὑψηλὸν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. αὐτὸν γὰρ σώζειν ἡμᾶς εἴρηκεν, καὶ τελείαν σωτηρίαν παρέχειν. 10

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι εἰς τὸ κατὰ σάρκα τοῦτο φησίν. ὅταν γὰρ ὡς ἱερεὺς νοῆται τότε καὶ ἐντυγχάνει. ἐπεὶ ὁ ἐγείρων τοὺς νεκροὺς οὓς θέλει καὶ ζωοποιῶν, καὶ οὕτως ὡς ὁ Πατὴρ, πῶς ἔνθα σῶσαι δεῖ ἐντυγχάνει, ὁ πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔχων, ὥστε τοὺς μὲν εἰς κάμινον ἐμβαλεῖν, τοὺς δὲ σῶσαι, πῶς ἐντυγχάνει; ὁ Θεὸς 15 καὶ σώζειν φησὶ, δύναται. διὰ τοῦτο οὖν σώζει, ἐπειδὴ οὐκ ἀποθνήσκει, ἐπειδὴ ἀεὶ ζῇ. οὐκ ἔχει διαδοχὴν φησίν· εἰ δὲ οὐκ ἔχει, δύναται πάντων προΐστασθαι. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ ἀρχιερεὺς, εἰ καὶ θαυμαστὸς ἦν μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐν ᾧ ἦν, οἷον ὁ Σαμουὴλ, καὶ ὅσοι τοιοῦτοι, μετὰ δὲ ταῦτα οὐκέτι· ἐτεθνήκεσαν γάρ. ἐνταῦθα 20 δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ σώζει εἰς τὸ παντελές. μυστήριόν τι αἰνίττεται. οὐκ ἐνταῦθα μόνον φησὶν, οὐδὲ πρὸς καιρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ σώζει τοὺς προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ. πῶς σώζει; "πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν." ὁρᾷς τὴν ταπεινότητα; ὁρᾷς τὴν ἀνθρωπότητα; οὐ γὰρ ἅπαξ φησὶν αὐτὸν 25 ἐντυγχάνοντα τούτου τυχεῖν, ἀλλ' ἀεὶ, καὶ ἡνίκα ἂν δεῆται. ἀεὶ οὖν δεῖται τοῦ εὔχεσθαι, καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; ἄνθρωποι πολλάκις δίκαιοι, ἐκ μιᾶς αἰτήσεως τὸ πᾶν ἤνυσαν· αὐτὸς δὲ ἀεὶ δεῖται· τίνος οὖν ἕνεκεν συγκάθηται; ὁρᾷς ὅτι συγκατάβασίς ἐστι. μὴ δείσητε φησὶ, μὴ εἴπητε, ναὶ φιλεῖ μὲν ἡμᾶς, καὶ παρρησίαν 30 ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ἀλλ' οὐκ ἀεὶ δύναται ζῆν. ἀεὶ γὰρ ζῇ.

Γρηγορίου. Τὸ δὲ ἐντυγχάνειν οὐχ ὡς ἡ τῶν πολλῶν συνήθεια τὸ ζητεῖν ἐκδικήσεως ἔχει· τοῦτο γάρ πως καὶ ταπεινότητος, ἀλλὰ τὸ πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ λόγῳ τῆς μεσιτείας, ὡς καὶ τὸ

Πνεῦμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνειν λέγεται. "εἷς γὰρ Κύριος, εἷς "μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός." πρεσβεύει γὰρ ἔτι καὶ νῦν ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ τῆς ἐμῆς σωτηρίας, ὅτι μετὰ τοῦ σώματός ἐστιν οὗ προσέλαβεν, ἕως ἂν ἐμὲ ποιήσει θεὸν τῇ δυνάμει τῆς ἐνανθρωπήσεως. οὕτω δὲ καὶ παράκλητον 5 ἔχομεν Ἰησοῦν, οὐχ ὡς ὑπὲρ ἡμῶν προκαλινδούμενον τοῦ Πατρὸς, καὶ προσπίπτοντα δουλικῶς, ἄπαγε τὴν δούλην ὄντως ὑπόνοιαν καὶ ἀναξίαν τοῦ Πνεύματος. οὔτε γὰρ τοῦ Πατρὸς τοῦτο ἐπιζητεῖν, οὔτε τοῦ Υἱοῦ πάσχειν, εἰ ὡς περὶ Θεοῦ διανοεῖσθαι δίκαιον. ἀλλ' οἷς πέπονθεν ὡς ἄνθρωπος πείθει καρτερεῖν ὡς Λόγος καὶ παραι- 10 νέτης. τοῦτο νοεῖταί μοι ἡ παράκλησις.

26 Τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν ἔπρεπεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος, ἀμίαντος, κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος.

Θεοδωρήτου. Οἶμαι καὶ αὐτοὺς ἂν ὁμολογῆσαι τοὺς τὰ 15 ἐναντία τῇ ἀληθείᾳ φρονοῦντας, ὡς καὶ ταῦτα τῆς ἀνθρωπότητος οὐ τῆς θεότητος ἴδια. ἵνα γὰρ τἄλλα παραλίπω, τὸ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος, πῶς ἄν τις προσαρμόσοι τῷ Θεῷ Λόγῳ τῷ τὰ πάντα τεκτηναμένῳ; δηλοῖ δὲ ὁ λόγος τὸν μετὰ τὸ πάθος ἄνω τῶν οὐρανῶν γενόμενον. ὁ δὲ Θεὸς Λόγος ἀπερίγραφον ἔχει τὴν 20 φύσιν. οὐκοῦν καὶ ταῦτα προσαρμόσομεν ὡς ἀνθρώπῳ τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, οὐκ ἄλλον τινὰ τοῦτον παρὰ τὸν Θεὸν Λόγον νοοῦντες, ἀλλ' εἰδότες, τί μὲν τῆς θεότητος, τί δὲ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδιον.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς ὅτι περὶ τῆς ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν εἴρηται· ὅταν δὲ εἴπω ἀνθρωπότητα, θεότητας ἐχούσης λέγω, οὐ διαι- 25 ρῶν, ἀλλ' ἀφεὶς τὰ πρέποντα. εἶδες τὴν διαφορὰν τοῦ ἀρχιερέως. ἀνεκεφαλαιώσατο τὰ λεχθέντα. πεπειραμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας. "τοιοῦτος γὰρ ἡμῖν," φησὶν, "ἔπρε- "πεν ἀρχιερεὺς, ὅσιος, ἄκακος." τί ἐστιν ἄκακος; ἀπόνηρος. ὃ λέγει ἕτερος προφήτης· "δόλος οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐ- 30 "τοῦ." τουτέστιν οὐχ ὕπουλος· τοῦτο οὖν ἄν τις περὶ Θεοῦ εἴποι, καὶ οὐκ αἰσχύνεται λέγων, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστιν ὕπουλος, οὐδὲ δολερός. περὶ μέντοι τοῦ κατὰ σάρκα ἔχοι ἂν λόγον, καὶ τὸ ἀμίαντος δὲ περὶ Θεοῦ εἴποι τίς ἄν; ἔχει γὰρ φύσιν μιαίνεσθαι;

οὐ μὲν οὖν. ἀλλ' ἄκακος ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ διεληλυθὼς τοὺς οὐρανοὺς ὀνομάζεται, ὡς κρείττων πάσης κακίας, καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο "κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν·" οὐ τοῦτο οὖν μόνον δείκνυσι τὸ διάφορον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ θυσία· διὸ ἐπιφέρει,

27 Ὃς οὐκ ἔχει καθ' ἡμέραν ἀνάγκην, ὥσπερ οἱ ἱερεῖς, 5 πρότερον ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων θυσίας ἀναφέρειν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ. τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας.

Κυρίλλου. Καὶ οἱ μὲν κατὰ νόμον ἱερουργοὶ, θυσίας ἔχρηζον οὐ μιᾶς, πλειόνων δὲ μᾶλλον, ἅτε δὴ προσάγοντες καθημέραν ὑπέρ 10 τε ἑαυτῶν καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων, διὰ τὸ πλειστάκις ἀσθενεῖν καὶ ὑπομένειν μαλακισμὸν τὸν εἰς πολύτροπον ἁμαρτίαν. ὁ δὲ κρεῖττον ἁμαρτίας ὑπάρχων ὡς Θεὸς, προσκεκόμικεν ἑαυτὸν, καὶ γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς, ἀνθρωπίνως μὲν λεγόμενος λειτουργεῖν, ἱερεύων δὲ τῷ Πατρὶ τὸ ἴδιον σῶμα. θεοπρεπῶς οὖν ἄρα παθεῖν οὐκ 15 ἀνέχεται τὴν ἁμαρτίαν, ὅτι μὴ φύσεως ἦν γενητῆς οὐκ ἐχούσης οὐσιωδῶς τὸ ἄτρεπτον καὶ τὸ εἰσάπαν δύνασθαι διαδιδράσκειν τὴν ἁμαρτίαν. Υἱὸς οὖν ἄρα ἐστὶ παντέλειος, ἀνεπικούρητον ἔχων παρ' ἑτέρου τὸ ἀκράδαντον, εἰς ἁγιασμὸν φύσεως τὲ καρπὸν ἴδιον, τὸ ἀπλημμελές. "ὁ μὲν γὰρ νόμος ἀνθρώπους," φησὶ, "καθίστα, 20 ἔχοντας δὲ ἀσθένειαν· ἡ δὲ χάρις υἱὸν τετελειωμένον," ὡς οὐκ ἔχοντα δηλονότι τὸ ἀσθενεῖν· τοῦτο γὰρ οἶμαί ἐστιν τὸ ἀρτίως ἔχον, ἤγουν τὸ ἐν παντὶ καλῶς τετελειωμένον. ὅτι μὴ κατ' ἐκείνους ἐστὶν τοὺς κατὰ τὸν νόμον, οἷς οὐκ ἀσύνηθες τὸ καὶ ἀσθενεῖν ἔσθ' ὅτε. πλὴν ἐκεῖνο ἄθρει, πῶς ὁ αὐτὸς καὶ ἀσθενείας κρείττων εἶναι 25 πεπίστευται, καὶ ὡς Υἱὸς τετελειωμένος. σταυροῦται δὲ καὶ ἐξ ἀσθενείας· οὐκοῦν ἀκόλουθον ἐννοεῖν, ὡς ἠσθένησε μὲν σαρκικῶς σταυρὸν ὑπομείνας· ἔστι γεμὴν ὡς Θεὸς τοῦ ἀσθενεῖν ἐπέκεινα. "τὸ γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής." εἰ δὲ δὴ λέγοι τὴν ἀσθένειαν τοῦτο τὸ ἐν ἁμαρτίαις εἶναι δηλοῦν τοὺς κατὰ νόμον 30 ἱερατεύοντας, οὐκ ἀντιτετάξομαι. σύμφημι δὲ μᾶλλον ὀρθὰ καὶ οὕτω φρονεῖν ἠρημένοις.

Θεοδωρήτου. Δύο τέθεικεν ἅπερ οὐκ ἔσχον οἱ τῆς ἱερωσύνης τετυχηκότες. ἐκεῖνοι γὰρ καὶ συνεχῶς τὰ ἱερεῖα προσέφερον, καὶ

ὑπὲρ ἑαυτῶν ἔθυον, ἅτε δὴ καὶ αὐτοὶ πλημμελοῦντες ὡς ἄνθρωποι. οἱ δὲ ἁμαρτήμασιν ὑποκείμενοι, οὐ τοσαύτην ἔχουσι προφέροντες παρρησίαν· οὗτος δὲ οὐδέτερον τούτων ποιεῖ· τὸ μὲν ἐπειδὴ ἁμαρτίας ἀμύητος ἦν, τὸ δὲ, ὥσπερ τῆς μιᾶς θυσίας ἠρκεσάσης εἰς σωτηρίαν. καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἕτερα προσέφερον θύματα, οὗτος δὲ τὸ 5 ἑαυτοῦ προσενήνοχε σῶμα. αὐτὸς ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον γενόμενος, καὶ ὡς Θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Πνεύματος, τὸ δῶρον δεχόμενος.

Χρυσοστόμου. Ὅρα δὲ, εἶπε τὸ τοῦ ἱερέως, εἶπε τὸ τῆς πίστεως, εἶπε τὸ τῆς διαθήκης, οὐχ ὅλον μὲν, εἶπε δὲ ὅμως. ἐν- 10 ταῦθα λοιπὸν καὶ αὐτῆς τῆς πνευματικῆς θυσίας τὴν ὑπερβολὴν προανακρούεται. μὴ τοίνυν ἱερέα αὐτὸν ἀκούσας, ἀεὶ ἱερᾶσθαι νόμιζε. ἅπαξ γὰρ ἱερεύσατο, καὶ λοιπὸν ἐκάθισεν. ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς ἄνω ἑστάναι αὐτὸν, καὶ λειτουργὸν εἶναι, δείκνυσιν ὅτι οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν· ὥσπερ γὰρ δοῦλος ἐγένετο, οὕτως καὶ 15 ἱερεὺς καὶ λειτουργός. ἀλλ᾽ ὥσπερ δοῦλος γενόμενος οὐκ ἔμεινε δοῦλος, οὕτως καὶ λειτουργὸς γενόμενος, οὐκ ἔμεινε λειτουργός. οὐ γὰρ λειτουργοῦ τὸ καθῆσθαι, ἀλλὰ τὸ ἑστάναι. τοῦτο οὖν αἰνίττεται ἐνταῦθα καὶ τῆς θυσίας τὸ μεγαλεῖον. εἰ ἤρκεσε μία οὖσα καὶ ἅπαξ προσενεχθεῖσα τοσοῦτον, ὅσον αἱ πᾶσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ᾽ 20 οὔπω περὶ τούτων. τέως δὲ δείκνυσιν ὅτι, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσέφερεν. πῶς γὰρ ὁ ἀναμάρτητος; ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ· τί οὖν; οὐ δεῖται τοῦ προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ; οὔ φησιν· ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι τοῦτο ἐποίησεν ἐφάπαξ, νομίσῃς τοῦτο καὶ περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἄκουσον τί φησιν· "ὁ νόμος γὰρ ἀνθρώπους καθίστησιν 25 "ἀρχιερεῖς ἔχοντας ἀσθένειαν."

Χρυσοστόμου. Τοιαύτη γὰρ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις. διὰ τοῦτο ἀεὶ καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν προσφέρουσιν· ὁ μέντοι δυνατὸς, ὁ μὴ ἔχων ἁμαρτίαν; τίνος ἕνεκεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσφέρει; ἢ περὶ τῶν ἄλλων μὲν, πολλάκις δέ. 30

28 Ὁ λόγος δὲ τῆς ὁρκωμοσίας τῆς μετὰ τὸν νόμον, υἱὸν εἰς τὸν αἰῶνα τετελειωμένον.

Θεοδωρήτου. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς σύνδρομον ἔχει τῇ γεννήσει τὴν τελειότητα. τέλειον γὰρ αὐτὸν γεγέννηκεν ὁ Πατὴρ, καὶ τοῦτο

τοίνυν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον νόει τέλος. τέλειον γὰρ ἐνταῦθα τὸν ἀθάνατον λέγει. οὐ μὴν ἄλλον υἱὸν νοητέον παρὰ τὸν φύσει Υἱόν. ἀλλὰ τὸν αὐτὸν καὶ φύσει ὄντα Υἱὸν ὡς Θεὸν, καὶ πάλιν δεχόμενον τὴν αὐτὴν προσηγορίαν ὡς ἄνθρωπον.

Χρυσοστόμου. Τί δέ ἐστι τετελειωμένον; οὐ τίθησι τὰς ἀντι- 5 διαστολὰς κυρίως ὁ Παῦλος. εἰπὼν γὰρ ἔχοντας ἀσθένειαν, οὐκ εἶπεν υἱὸν δυνατὸν, ἀλλὰ τετελειωμένον, τουτέστι δυνατὸν ὡς ἂν εἴποι τίς. ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ Υἱὸς ὄνομα πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ δούλου εἴρηται. ἀσθένειαν δὲ, ἢ ἁμαρτίαν φησὶ, ἢ θάνατον· τρία γὰρ αὕτη σημαίνει· τὴν νόσον, ὡς τὸ "πολλοὶ ἐν ὑμῖν ἀσθενεῖς καὶ 10 "ἄρρωστοι·" τὴν ἁμαρτίαν, ὡς τὸ "ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐ- "τῶν." καὶ τοὺς πειρασμοὺς, ὡς τὸ "ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου καυχή- "σομαι." τί δέ ἐστιν; "εἰς τὸν αἰῶνα." οὐ νῦν μόνον ἀναμάρτητον, ἀλλ' ἀεί. εἰ τοίνυν τέλος ἐστὶν, εἰ μηδέποτε ἁμαρτάνει, εἰ ἀεὶ ζῇ, τίνος ἕνεκεν προσοίσει πολλὰς ὑπὲρ ἡμῶν θυσίας; ἀλλὰ τέως 15 μὲν ὑπὲρ τούτου οὐκ ἰσχυρίζεται, ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ προσφέρειν αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τοῦτο ἰσχυρίζεται. διὰ τοῦτο δὲ ἄνω καὶ κάτω στρέφει λέγων, ἕνα ἱερέα, καὶ μίαν θυσίαν, ἵνα μὴ νομίζοντες πολλὰς εἶναι, ἀδεῶς ἁμαρτάνωμεν. ἀλλ' εἰδότες ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλη θυσία, μιᾷ γὰρ ἡμᾶς ἐκαθάρισε, μετὰ δὲ τοῦτο, πῦρ καὶ 20 γέεννα, φυλάττωμεν τὴν εὐγένειαν.

1 Κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, τοιοῦτον ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλω- 2 σύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τῶν ἁγίων λειτουργὸς, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ Κύριος, καὶ οὐκ ἄν- 25 θρωπος.

Κυρίλλου. Ἐγείγερται μὲν κατὰ τὸν ἔρημον ἡ ἀρχαία σκηνὴ διὰ Μωσέως, καὶ τοῖς κατὰ νόμον ιε * * * * ἐνδιαίτημα δὲ τῷ Χριστῷ ἐοικὸς, ἡ ἄνω καλλίπολις, τουτέστιν ὁ οὐρανὸς, ἡ θεία σκηνὴ, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης εὕρημα τέχνης, ἀλλ' ἱερὰ 30 καὶ θεόλεκτος. ἐκεῖ γεγονὼς προσκομίζει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἡγιασμένους διὰ τοῦ Πνεύματος. "οὐδεὶς "γὰρ ἔρχεται," φησὶ, "πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ." καὶ οὗτος αὐτῷ τῆς ἐνθάδε λεγομένης λειτουργίας ὁ τρόπος, θεοπρεπὲς

δὲ τὸ χρῆμα κἂν εἰ τοῖς καθ' ἡμᾶς, ἤγουν ἀνθρωπίνοις σημαίνοιτο λόγοις. τὸ γὰρ ἁγιάζειν δύνασθαι τῷ ἰδίῳ πνεύματι τοὺς πιστεύοντας, ἐλέῳ καὶ χάριτι δεδικαιωμένους, καὶ οἷον ἱερουργεῖν τῷ Θεῷ, κόσμῳ μὲν ἀποθνήσκοντας, ζωοποιουμένους δὲ Πνεύματι, καὶ εἰς εὐδόκιμον ἀναλάμποντας βίον, πῶς οὐκ ἂν εἴη θεοπρεπές; ὅτι 5 δὲ καί τοι λεγόμενος λειτουργεῖν, οὐ μείζων ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, οὔτε μὴν κατόπιν ἔρχεται τῆς ἐνούσης εὐκλείας αὐτοῦ, προσαποδείκνυσιν ἐναργῶς τὸ τοῖς θείοις αὐτὸν ἐνιδρῦσαι θώκοις, καὶ ἐν δεξιᾷ καθῆσθαι τῷ γεγεννηκότι. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὅτι πᾶς ἱερεὺς ἕστηκεν ἀεί λειτουργῶν, καὶ οὐκ ἂν νοοῖτο ποτὲ σύνεδρός τε καὶ 10 ἰσοκλεὴς, ὥσπερ καὶ λατρεῦσαι Θεῷ, πῶς οὐκ ἀσυνήθως ἱερουργὸς ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος θώκοις ὡς Θεὸς καὶ λειτουργῶν ἀνθρωπίνως;

Χρυσοστόμου. Ἀναμίγνυσι τὰ ταπεινὰ τοῖς ὑψηλοῖς ὁ Παῦλος ἀεὶ, τὸν διδάσκαλον μιμούμενος τὸν αὐτοῦ, ὥστε τὰ ταπεινὰ τοῖς 15 ὑψηλοῖς ὁδὸν γενέσθαι, καὶ διὰ τούτων ἐπ' ἐκεῖνα χειραγωγηθῆναι· καὶ γενομένους ἐν τοῖς μεγάλοις, μανθάνειν ὅτι ταῦτα συγκαταβάσεως ἦν. τοῦτο γοῦν ἐνταῦθα ποιεῖ. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀνήνεγκεν ἑαυτὸν, καὶ ἀρχιερέα δείξας, ἐπάγει "κεφάλαιον δὲ ἐπὶ τοῖς "λεγομένοις." κεφάλαιον δὲ τὸ μέγιστον λέγεται. τοιοῦτον 20 ἔχομεν ἀρχιερέα, ὃς ἐκάθισεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καί τοι τοῦτο οὐχ ἱερέως, ἀλλὰ τούτου, ᾧ ἱερεύεσθαι ἐκεῖνον χρή. προστίθησι δὲ ὅτι καὶ λειτουργὸς, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τῶν ἁγίων, καὶ τῆς ἀληθινῆς σκηνῆς, τουτέστι τοῦ οὐρανοῦ. ὁρᾷς τὴν συγκατάβασιν, οὐχὶ πρὸ μικροῦ διΐστη λέγων, "οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ 25 "πνεύματα;" καὶ διὰ τοῦτο φησὶν οὐκ ἀκούουσι, "κάθου ἐκ "δεξιῶν μου," ὡς τοῦ καθημένου οὐκ ὄντος λειτουργοῦ. πῶς οὖν λειτουργὸς ἐνταῦθα εἴρηται; ὅρα πῶς ἦρε τὰς ψυχὰς τῶν ἐν Ἰουδαίοις πεπιστευκότων· ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς φαντάζεσθαι ὅτι σκηνὴν οὐκ ἔχομεν τοιαύτην, ἰδοὺ, φησὶν, ὁ ἱερεὺς καὶ 30 μέγας καὶ πολὺ μείζων ἐκείνου, καὶ θυσίαν θαυμασιωτέραν προσήνεγκεν. ἀλλ' ἄρα μὴ λόγος ταῦτα; μὴ κόμπος καὶ ψυχαγωγία; διὰ τοῦτο πρῶτον ἐπιστώσατο ἀπὸ τοῦ ὅρκου, λοιπὸν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς σκηνῆς. ἦν μὲν γὰρ καὶ αὕτη δήλη ἡ διαφορά. οὗτος δὲ καὶ ἑτέραν ἐπινοεῖ, "ἣν ἔπηξε," φησὶν, "ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος." ποῦ εἰσὶν 35

οἱ λέγοντες κινεῖσθαι τὸν οὐρανόν. ποῦ εἰσιν οἱ σφαιροειδῆ αὐτὸν εἶναι ἀποφαινόμενοι; ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ἐνταῦθα ἀνήρηται τῷ ὀνόματι τῆς σκηνῆς.

Ὅρα δὲ ὅτι τὴν μεγίστην τιμὴν τελευταίαν κατέλιπε, καὶ ἔδειξεν αὐτὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης καθήμενον. 5 τῶν μὲν γὰρ ἱερέων ὁ πρόγονος Ἀαρὼν, ὁ πρῶτος τῆς ἀρχιερωσύνης τὸ γέρας δεξάμενος, μετὰ δέους καὶ φρίκης εἰς τὴν θείαν εἰσῄει σκηνήν. οὗτος δὲ τὴν ἐκ δεξιῶν ἔχει καθέδραν. τὸ μέντοι λειτουργὸς προστέθηκεν, ἐπειδὴ περὶ ἀρχιερέως ποιεῖται τοὺς λόγους. ἐπεὶ ποίαν ἐπιτελεῖ λειτουργίαν, ἅπαξ προσενέγκας ἑαυτὸν, καὶ 10 ἑτέραν οὐκέτι θυσίαν προσφέρων; πῶς δὲ οἷόν τε αὐτὸν ὁμοῦ καὶ συνεδρεύειν καὶ λειτουργεῖν; εἰ μή τις ἄρα λειτουργίαν εἴποι, τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν, ἣν δεσποτικῶς πραγματεύεται. σκηνὴν δὲ τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσεν, οὗ δημιουργὸς αὐτὸς, ὃν ὡς ἄνθρωπον λειτουργεῖν ὁ Ἀπόστολος εἴρηκε. 15

Βασιλείου. Τόγε μὴν δεξιὸν, οὐ τὴν κάτω χώραν δηλοῖ, ὡς ὁ τῶν αἱρετικῶν λόγος, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ ἶσον σχέσιν, καὶ τὸ τῆς ἀξίας ὁμότιμον, ἐκ τῶν τιμίων τῆς προεδρίας ὀνομάτων, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς περὶ τὸν Υἱὸν τιμῆς, παριστῶντος τοῦ λόγου, καὶ σύνθρονον καὶ ὁμότιμον τῷ πατρὶ δεικνύοντος. εἰ δέ τις σαρκικῶς 20 καὶ ταπεινῶς ἐξακούοι τοῦ δεξιοῦ, καὶ τῷ μὲν Πατρὶ τὴν ἄνω χώραν εἰς προεδρίαν ἀποδιδῷ, τὸν δὲ μονογενῆ Υἱὸν ὑποκαθῆσθαι λέγοι, πάντα ἀκολουθοῦντα ἕξει τὰ σωματικὰ συμπτώματα τῷ ἑαυτοῦ ἀναπλασμῷ, ὥστε τόπῳ τὸν Θεὸν περιγράφειν, καὶ ἀναπλάττειν σχῆμα καὶ τύπον, καὶ σχέσιν σωματικὴν, ἃ παρὰ πολὺ 25 τῆς ἐννοίας τοῦ ἁπλοῦ καὶ ἀπείρου καὶ ἀσωμάτου διώρισται. πῶς δὲ ἄρα τὸν Ἰησοῦν ἀρχιερέα θεωρήσωμεν; ἆρα κατὰ τὸν Ἀαρών; ἆρα κατὰ τὸν Μωσέως νόμον, βουθυτοῦντα καὶ τοὺς ἐξ ἀνάγκης ἀμνοὺς τῷ Θεῷ καταθύοντα; ἢ πτηνὰ προσάγοντα, ἢ σεμίδαλιν; καί τοι τῶν τοιούτων οὐδὲν πέπραχεν ὁ Ἐμμανουήλ· ἱερατεύει 30 γὰρ ὑπὲρ νόμον, αὐτὸς ἦν τὸ θῦμα, ὁ ἀμνὸς ὁ ἀληθινὸς, ὁ ἄμωμος ἀρχιερεὺς, οὐχ ὑπὲρ ἰδίων πλημμελημάτων ἱερουργῶν· κρείσσων γὰρ ἦν ἁμαρτίας ὡς Θεὸς, ἀλλ' ἵνα λύσῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. γέγονε τοίνυν αὐτὸς τῆς ἰδίας προσφορᾶς ἱερουργός. οὐ γὰρ ἔδει κοινὸν ἄνθρωπον τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς θυσίαν

προσενεγκεῖν· καὶ γεγονὼς δὲ ἀρχιερεὺς διὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ ἐν τοῖς τῆς θεότητος ὁρᾶσθαι θρόνοις, ἱερατεύειν μὲν ἀνθρωπίνως, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, συνεδρεύων δὲ θεϊκῶς ὅτι μεμένηκε Λόγος.

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν μέντοι τὸ ὑψηλὸν ὅτι κάθηται, πάλιν κατάγει τὸν λόγον, καὶ ἀδεῶς λοιπὸν φθέγγεται. καὶ ἵνα μάθῃς 5 ὅτι τὸ λειτουργὸς περὶ τῆς ἀνθρωπότητος εἶπεν, ὅρα πῶς πάλιν ἐπισημαίνεται. "πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ προσφέρειν δῶρα τὲ "καὶ θυσίας καθίσταται. ὅθεν ἀναγκαῖον ἔχειν τί καὶ τοῦτον ὃ "προσενέγκῃ."

Ἴδιον φησὶν ἀρχιερέως τὸ προσφέρειν δῶρα τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. 10 τούτου χάριν ὁ μονογενὴς ἐνανθρωπήσας, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, ταύτην ὑπὲρ ἡμῶν προσενήνοχεν.

Χρυσοστόμου. Μὴ οὖν ἐπειδὴ ἀκούεις ὅτι κάθηται, ὕθλον εἶναι νομίσῃς τὸ ἀρχιερέα αὐτὸν εἰρῆσθαι. ἐκεῖνο μὲν γὰρ τῆς ἀξίας τοῦ Θεοῦ τὸ καθῆσθαι, τοῦτο δὲ τῆς φιλανθρωπίας τῆς πολλῆς καὶ 15 τῆς εἰς ἡμᾶς κηδεμονίας. διὰ τοῦτο αὐτὸ λιπαίνει, καὶ τούτῳ πλέον ἐνδιατρίβει. δέδοικε γὰρ μὴ ἐκεῖνο ἀνατρέψῃ. διὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τοῦτο κατάγει τὸν λόγον. καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν τινὲς, τίνος ἕνεκεν ἀπέθανε, φησὶν, ὅτι ἱερεὺς ἦν· ἱερεὺς δὲ χωρὶς θυσίας οὐκ ἔστι. δεῖ τοίνυν καὶ τοῦτον ἔχειν θυσίαν. ἄλλως, εἰπὼν ὅτι ἄνω 20 ἐστὶ, λέγει καὶ δείκνυσιν ὅτι ἱερεύς ἐστι πάντοθεν, ἀπὸ τοῦ Μελχισεδὲκ, ἀπὸ τοῦ ὅρκου, ἀπὸ τοῦ προσενεγκεῖν θυσίας.

Ἀθανασίου. Ὥσπερ μέν τοι ἀκούοντες τὸν Χριστὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ φῶς ἀληθινὸν, νοοῦμεν αὐτὸν ὄντα ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὕτως δίκαιόν ἐστιν ἀκούοντας ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα καὶ δοῦλον μὴ 25 τῇ θεότητι λογίζεσθαι· ἀνόκεον[1] γὰρ, ἀλλὰ τῇ σαρκὶ ταῦτα μετρεῖν, ἣν δι' ἡμᾶς ἐφόρεσε. ταύτης γὰρ ἴδια ταῦτα. εἰ δὲ καὶ τὸ ἐκ τούτου χρήσιμον ἐθέλοι τίς μαθεῖν, εὑρήσει καὶ τοῦτο. "ὁ γὰρ "Λόγος σὰρξ ἐγένετο," ἵνα καὶ προσενέγκῃ τοῦτο ὑπὲρ πάντων, καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ μεταλαβόντες, θεοποιηθῆναι 30 δυνηθῶμεν, ἄλλως οὐκ ἂν τούτου τυχόντες, εἰ μὴ τὸ κτιστὸν ἡμῶν αὐτὸς ἐνεδύσατο σῶμα. οὕτω καὶ γὰρ ἄνθρωποι Θεοῦ λοιπὸν, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωποι χρηματίζειν ἠρξάμεθα. ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες, οὐκ ἀπόλλυμεν τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν οὐσίαν, οὕτως ὁ Κύριος, γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ σῶμα φορέσας, 35

[1] Leg. ἀνοίκειον.

οὐδὲν ἧττον ἦν Θεός· οὐ γὰρ ἠλαττοῦτο τῇ περιβολῇ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐθεοποίει τοῦτο, καὶ ἀθάνατον ἀπετέλει. πλὴν ἐπεὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἀποθανεῖν· ἀθάνατος γὰρ ἦν, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν, ἵνα ὡς ἴδιον ὑπὲρ πάντων αὐτὸ προσενέγκῃ· καὶ ὡς αὐτὸς ὑπὲρ πάντων πάσχων, διὰ τὴν 5 πρὸς αὐτὸ ἐπίβασιν, καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου· καὶ αὐτὸς ὁ ἀπαθὴς καὶ ἀσώματος Λόγος γενέσεως σαρκὸς ἀνασχόμενος τὰ πάντα πεπλήρωκεν, ἵνα ἔχῃ τι προσενεγκεῖν ὑπὲρ ἡμῶν. νέκρωσιν γὰρ θεότης οὐκ ἐπιδέχεται. ὅθεν χρεία γέγονεν ἔχειν τί τὸν Θεὸν ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, εἴτε ἐν θανάτῳ, εἴτε 10 ἐν ζωῇ. καὶ πῶς, φησὶ, δύναται ἡ τὴν διαδοχὴν τῆς ἁμαρτίας δεξαμένη φύσις, χωρὶς ἁμαρτίας εἶναι, ὅ ἐστιν ἀδύνατον;

Ἔσται οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ὡς εἷς τῶν ἀνθρώπων. ταῦτα καὶ Μαρκίων ἐφρόνησε. ταύτην καὶ Μανιχαῖος εἰσηγήσατο τὴν γνώμην. τοῦ ἀνθρώπου τὴν σάρκα καὶ αὐτὴν τὴν γέννησιν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα 15 τῆς κακίας τάσσων, καὶ ἐξουσιαστὴν τοῦτον ὑπογραφόμενος. ἐπειδὴ ᾧ τίς ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται. τούτων καὶ ὑμεῖς ἀνανεοῦσθε τὴν γνώμην· εἰρήκατε γὰρ ὅτι φωνὴ Κυρίου ἐστὶν ἡ διδάσκουσα, ὅτι ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἔγκειται ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐπιμελῶς νεότητος· οὐ νοοῦντες ὅτι ἐκ νεότητος εἰρηκὼς τὸ ἐξ 20 ἐπισπορᾶς καὶ ἐπικήρως ἐδήλωσεν. οὐδ' ἐκεῖνο δὲ καλὸν τῶν αἱρετικῶν τὸ τόλμημα, ὅτι εἰς ἄνθρωπόν τινα ἅγιον ἐγένετο ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος. τοῦτο γὰρ ἐν ἑκάστῳ ἐγίνετο τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἵνα μὴ καθ' ἕκαστον γενώμενος καὶ πολλάκις ἀποθνήσκων φαίνηται. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως, μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἅπαξ ἐπὶ 25 συντελείᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας αὐτὸς ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου προῆλθεν, ἄνθρωπος καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· ἵνα ἔχων ὃ προσενέγκῃ ὑπὲρ ἡμῶν, σώσῃ πάντας ἡμᾶς. οὐ γὰρ ἄνθρωπός τις ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν· ἐπεὶ πᾶς ἄνθρωπος ὑπεύθυνός ἐστι θανάτῳ, 30 κατὰ τὸ "γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ," ἐν τῷ Ἀδὰμ εἰρημένον πρὸς πάντας. ἀλλ' οὐδὲ ἕτερόν τι τῶν κτισμάτων. ἐπεὶ πᾶσα κτίσις, ὕποπτός ἐστι τροπῆς. ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος, ἴδιον σῶμα προσήνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπὶς, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν Λόγον τὴν πίστιν ἔχωμεν. 35

Εὐσεβίου. Καὶ αὕτη ἂν εἴη αἰτία τοῦ σωτηρίου θανάτου ἣν ἀπόρρητοι λόγοι περιέχουσιν. τίνες οὗτοι; ἱερεῖον ἦν ἀντίψυχον τοῦ κοινοῦ γένους, παραδιδόμενον τῷ θανάτῳ· ἱερεῖον ὑπὲρ τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἀγέλης σφαγιαζόμενον· ἱερεῖον δαιμονικῆς πλάνης ἀποτρόπαιον. καὶ τὸ μὲν σωματικὸν ὄργανον τοῦ θείου 5 Λόγου καθιεροῦτο, αὐτὸς δὲ ἕτερος ὢν παρὰ τὸ ἱερεῖον, οὐκ εἰς μακρὰν τὸ θνητὸν ἀνεκαλεῖτο τοῦ θανάτου. καὶ τοῦτο τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας τὴν ἀπαρχὴν ζωῆς ἐνθέου καὶ ἀθανασίας μέτοχον παρίστη· τρόπαιον ἐπινίκιον κατὰ τοῦ θανάτου, καὶ κατὰ τῆς δαιμονικῆς παρατάξεως, τῶν τε πάλαι τελουμένων θυσιῶν ἀποτρό- 10 παιον, τοῦθ' ὑπὲρ ἁπάντων ἀνθρώπων ἀνεγείρας.

Χρυσοστόμου. Ὁ μέν τοι θεῖος Ἀπόστολος, πολλαχόθεν κατασκευάσας ὅτι ἱερεύς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀπὸ τοῦ Μελχισεδὲκ, ἀπὸ τοῦ ὅρκου, ἀπὸ τοῦ θυσίαν προσενεγκεῖν, ἐκ τούτου λοιπὸν καὶ ἀναγκαῖον ἄλλον πλέκει συλλογισμὸν, λέγων, εἰ μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ 15 γῆς, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ὄντων τῶν ἱερέων τῶν προσφερόντων τὸν νόμον τὰ δῶρα.

Εἰ τοίνυν ἐστὶν ὁ ἱερεὺς ὥσπεροῦν καί ἐστι, δεῖ αὐτῷ τόπον ζητῆσαι ἕτερον. ἐπὶ γῆς μὲν γὰρ ὢν, οὐκ ἂν ἦν ἱερεὺς, πῶς γάρ; οὐ προσήνεγκεν, οὐχ ἱερεύσατο· καὶ εἰκότως ἦσαν γὰρ οἱ ἱερεῖς. 20 καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ δυνατὸν ἦν ἐπὶ γῆς εἶναι ἱερέα. πῶς γάρ; οὐκ ἐπανάστασις ἦν φησι. τὸ δὲ πᾶν, τοιοῦτον. εἰ μὲν ἦν ἐπὶ γῆς, τοῦτο δὲ ἦν εἰ μὴ τεθνήκει, μηδὲ ἐγερθεὶς ἀνελήφθη, οὐδ' ἂν ἦν ἱερεὺς, ἦσαν γὰρ ἕτεροι· καὶ ἦν λοιπὸν στάσις ἐν τῷ πράγματι. νῦν δὲ ἀπέθανε μὲν, ἵνα τὴν θυσίαν προσενέγκῃ, ἀναστὰς δὲ ἐκ 25 νεκρῶν ἀνελήφθη, ἵνα σχοίη τόπον τὸν οὐρανὸν, ἔνθα αὐτὸν ἱερεύεσθαι δεῖ. ἱερεῦσθαι δὲ νόει, τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ ἡμῶν. ταῦτα δὲ πάντα τὰ ταπεινὰ ῥήματα διά τε τὴν ἀνθρωπότητα εἴρηκε, διά τε τὸ νηπιῶδες τῶν ἀκουόντων.

Φίλωνος. Πρό γε μὴν τὸ προσφέρειν δῶρα καὶ θυσίας, ζητῶν 30 τίνι διαφέρει δῶρον θυσίας, εὑρίσκω ὅτι ὁ μὲν θύων ἐπιδιαιρεῖ, τὸ μὲν αἷμα τῷ βωμῷ προχέων, τὰ δὲ κρέα οἴκαδε κομίζων. ὁ δὲ δωρούμενος, ὅλον ἔοικε παραχωρεῖν τῷ λαμβάνοντι. ὁ μὲν οὖν φίλαυτος, διανομεὺς οἷος ὁ Κάϊν, ὁ δὲ φιλόθεος, δώρηται οἷον ὁ Ἄβελ.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα μέν τοι ἀναγκαῖον παραπέμψαι τὸν 35

νοῦν καὶ συνιδεῖν τὴν ἀποστολικὴν σύνεσιν. πάλιν γὰρ τὴν διαφορὰν δείκνυσι τῆς ἱερωσύνης, λέγων περὶ τῶν κατὰ νόμον ἱερέων,

5 Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων.

Τίνα δὲ λέγει ἐνταῦθα ἐπουράνια; τὰ πνευματικά. εἰ γὰρ καὶ 5 ἐπὶ γῆς τελεῖται, ἀλλ' ὅμως τῶν οὐρανῶν εἰσὶν ἄξια. ὅταν γὰρ ὁ Κύριος κεῖται ἐσφαγμένος, ὅταν Πνεῦμα παραγίνηται, ὅταν ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς ἐνταῦθα ᾖ, ὅταν υἱοὶ γίνωνται διὰ τοῦ λουτροῦ, ὅταν πολῖται ὦσι τῶν ἐν οὐρανοῖς, ὅταν πατρίδα ἔχωμεν ἐκεῖ, καὶ πόλιν καὶ πολίτευμα, ὅταν ξένοι ὦμεν τῶν ἐν- 10 ταῦθα, πῶς οὐκ ἐπουράνια ταῦτα τυγχάνει; ἀλλὰ τί οἱ ὕμνοι; οὐκ ἐπουράνιοι; οὐχ ἅπερ ἄνω ᾄδουσιν οἱ θεῖοι χοροὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, ταῦτα καὶ ἡμεῖς οἱ κάτω συνῳδὰ ἐκείνοις φθεγγόμεθα; οὐχὶ καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐπουράνιον; πῶς οὐδὲν ἔχει σαρκικόν; πάντα πνευματικὰ γίνεται τὰ προκείμενα. οὐκ εἰς 15 τέφραν, οὐκ εἰς καπνὸν, οὐκ εἰς κνίσσαν διαχεῖται ἡ θυσία, ἀλλὰ φαιδρὰ καὶ λαμπρὰ ἐργάζεται τὰ προκείμενα. πῶς δὲ οὐκ οὐράνια τὰ τελούμενα; ὅταν γὰρ λέγῃ, "ἄν τινων κρατεῖτε τὰς ἁμαρτίας, "κεκράτηνται, ἄν τινων ἀφῆτε, ἀφίενται," καὶ τὰς κλεῖς ἔχουσι τοῦ οὐρανοῦ, πῶς οὐκ οὐράνια πάντα; 20

Θεοδωρήτου. Οἵ τινες, φησὶν, ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσι τῶν ἐπουρανίων. ταῦτα εἰς ἀπολογίαν τέθεικε, διδάσκων ὡς οὐ τοῦ νόμου κατηγορεῖ, ἀλλὰ σεπτὸν ἡγεῖται κἀκεῖνον ὡς ἔχοντα τῶν ἐπουρανίων τὸν τύπον. τούτου χάριν ἔφησεν, ὅτι περιττὸν ἦν αὐτὸν ἐν τῇ γῇ διαιτώμενον ἱερέα καλεῖν, τῶν κατὰ νόμον ἱερέων 25 τὴν νομικὴν ἐκπληροῦντα λατρείαν. εἰ τοίνυν καὶ ἡ κατὰ νόμον ἱερωσύνη τὸ τέλος ἐδέξατο, καὶ ὁ κατὰ τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερεὺς τὴν θυσίαν προσήνεγκε, καὶ θυσίας ἑτέρας ἀνενδεεῖς καθεστήκαμεν, τί δήποτε τῆς καινῆς διαθήκης οἱ ἱερεῖς τὴν μυστικὴν λειτουργίαν ἐπιτελοῦσιν; ἀλλὰ δῆλον τοῖς τὰ θεῖα πεπαιδευ- 30 μένοις, ὡς οὐκ ἄλλην τινὰ θυσίαν προσφέρομεν, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἐκείνης καὶ σωτηρίου τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν. τοῦτο γὰρ ἡμῖν αὐτὸς ὁ δεσπότης προσέταξε· "τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνά-"μνησιν." ἵνα τῇ θεωρίᾳ τῶν τύπων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων

ἀναμιμνησκώμεθα παθημάτων, καὶ τὴν περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγάπην περισσεύωμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν προσμένωμεν τὴν ἀπόλαυσιν· σκιὰν γεμὴν τῶν ἐπουρανίων ὁ Παῦλος καλέσας τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, γραφικῇ μαρτυρίᾳ βεβαιοῖ τὸν λόγον εἰπὼν,

Καθὼς κεχρημάτισται Μωϋσῆς μέλλων ἐπιτελεῖν 5 τὴν σκηνήν. ὅρα γάρ, φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει.

Σχήματι γὰρ αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει δείξας τινὰ, ἐκείνοις προσόμοια κατασκευᾶσαι προσέταξεν. οὐκοῦν τύποι τῶν ἐπουρανίων τὰ παλαιά.

Χρυσοστόμου. Τί δὲ βούλεται τὸ "κατὰ τὸν τύπον τὸν 10 "δειχθέντα σοι;" ἐπειδὴ ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ἀμαθεστέρα τῆς ὄψεως ἡμῶν, οὐ γὰρ οὕτως ἅπερ ἂν ἀκούσωμεν τῇ ψυχῇ παρακατατιθέμεθα, ὡς ἅπερ ἂν ἴδωμεν αὐταῖς ὄψεσιν, ἔδειξεν αὐτῷ πάντα.

Γρηγορίου Θεολόγου. Πάντα μὲν οὖν τὸν νόμον σκιὰν εἶναι τῶν μελλόντων καὶ νοουμένων ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἀπεφήνατο. καὶ 15 ὁ χρηματίσας πρὸ τούτου τῷ Μωσεῖ Θεὸς, ἡνίκα περὶ τούτων ἐνομοθέτει. "ὅρα γάρ, φησι, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον "τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει·" σκιαγραφίαν τινὰ καὶ προχάραγμα τῶν ἀοράτων παραδεικνὺς τὰ ὁρώμενα.

Χρυσοστόμου. Ἢ τοίνυν ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ εἰπὼν, περὶ 20 τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ λέγει μόνον τοῦτο, ἢ καὶ περὶ τῶν θυσιῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. μᾶλλον δὲ οὐκ ἄν τις ἁμάρτῃ καὶ τοῦτο εἰπών. οὐρανία γάρ ἐστιν ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ οὐρανός.

Νυνὶ δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ 25 6 καὶ κρείττονός ἐστι διαθήκης μεσίτης, ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται.

Χρυσοστόμου. Ὁρᾷς φησὶν ὅσον βελτίων ἡ λειτουργία τῆς λειτουργίας· εἴγε ἐκείνη μὲν, ὑπόδειγμα καὶ τύπος· αὕτη δὲ ἀλήθεια. ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο ὠφελεῖ τοὺς ἀκούοντας, οὐδὲ εὐφραίνει. 30 διὰ τοῦτο ὃ μάλιστα αὐτοὺς εὔφραινε λέγει, ὅτι "ἐπὶ κρείττοσιν "ἐπαγγελίαις νενομοθέτηται." ἐπάρας γὰρ ἀπὸ τοῦ τόπου καὶ τοῦ ἱερέως, καὶ τῆς θυσίας, τότε καὶ τῆς διαθήκης τὸ μέσον τίθησιν. εἰπὼν μὲν καὶ πρότερον ὅτι ἀσθενὴς ἦν καὶ ἀνωφελὴς, καὶ οὐ συνυπούργει

πρὸς τὸ γίνεσθαι τὰ λεχθέντα. καὶ ὅρα οἷα τίθησιν ἀσφαλίσματα, μέλλων τῆς παλαιᾶς κατηγορεῖν. ἐκεῖ γὰρ εἰπὼν "κατὰ δύναμιν "ζωῆς ἀκαταλύτου," τότε εἶπεν "ὅτι ἀθέτησις γίνεται προα-"γούσης ἐντολῆς," τουτέστιν ἄμειψις καὶ ἐκβολὴ τοῦ παλαιοτέρου νόμου. οὐ γὰρ ἴσχυσε τέλειόν τινα ἐν ἀρετῇ ποιῆσαι· ἔλεγε 5 γὰρ μόνον, τόδε ποίησον, καὶ τόδε μὴ ποιήσῃς, οὐκέτι δὲ ἐνεδυνάμου πρὸς τὸ ποιεῖν ταῦτα. εἶτα ὕστερον μέγα τί ἔθηκεν εἰπών, "δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ." ἐνταῦθα δὲ ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγών, καὶ δείξας ὅτι ἀντὶ τοῦ ἱεροῦ τὸν οὐρανὸν ἔχομεν, καὶ ὅτι τύποι ἦσαν τῶν ἡμετέρων ἐκεῖνα, καὶ τὴν λειτουργίαν ἐπάρας 10 τούτοις, καὶ τὴν ἱερωσύνην εἰκότως ἐπαίρει λοιπόν. ἀλλ' ὅπερ ἔφην ὃ μάλιστα εὐφραίνει, τίθησι λέγων, "ἥτις ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγ-"γελίαις νενομοθέτηται." πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐξ ὧν αὕτη μὲν ἐξεβλήθη, ἐκείνη δὲ ἀντεισήχθη. διὰ γὰρ τοῦτο κρατεῖ, ὅτι βελτίων· καὶ πόθεν δῆλον; ὅτι τέλος ἔλαβεν ἐκείνη. ἔδειξε μὲν καὶ 15 ἀπὸ τοῦ ἱερέως. δείκνυσι δὲ τρανότερον νῦν, ὅτι ἐκβέβληται. πῶς δὲ "ἐπὶ κρείττοσιν ἐπαγγελίαις;" ποῦ γὰρ ἴσον, εἰπέ μοι, γῆ, καὶ οὐρανός; σὺ δὲ θεώρει, πῶς κακεῖ ἐπαγγελίας φησίν, ἵνα μὴ ταύτης τούτῳ κατηγορῇς. καὶ γὰρ ἐκεῖ κρείττονα ἐλπίδα ἔφη, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ· δεικνὺς ὅτι κἀκεῖ ἐλπίς, καὶ ἐνταῦθα φησίν, 20 ἐπαγγελίας κρείττονας, αἰνιττόμενος ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐπηγγείλατο. ὅρα δὲ πῶς συντόμως ἔδειξε τῆς νέας διαθήκης τὴν ὑπεροχήν. ἡ μὲν παλαιά, φησι, σωματικὰς ἐπαγγελίας εἶχε συνεζευγμένας· γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι, καὶ γῆν ἐλαιώνων καὶ ἀμπελώνων, καὶ παίδων πλῆθος καὶ τὰ τούτοις προσόμοια. ἡ δὲ καινὴ ζωὴν 25 αἰώνιον καὶ οὐρανῶν βασιλείαν. οὕτω δείξας τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ὑπερκειμένης τὴν κατὰ τάξιν Μελχισεδὲκ προφανῶς λοιπὸν ἀναλαμβάνει τὸν ὑπὲρ τῆς καινῆς διαθήκης ἀγῶνα, καὶ ὥσπερ ἤδη εἶπεν ὅτι τελείωσις ἦν διὰ τῆς παλαιᾶς, τίς ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ 30 αὐτῷ συλλογισμῷ κέχρηται λέγων.

Κυρίλλου λα (τί) α'.[m] Οὐκ ἀμώμητον εἶναι τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν διαβεβαιοῦται σαφῶς· ταύτῃ τοι φησὶ καὶ ἀντ' ἐκείνης ἡμῖν

[m] ἐν πνεύματι λατρείας.

εἰσκεκομεῖσθαι χρησίμως τὴν διὰ Χριστοῦ καὶ νέαν, τουτέστιν εὐαγγελικὴν προσοικειοῦσαν ἡμᾶς τῷ Θεῷ.

Εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέραν ἐζητεῖτο τόπος, τουτέστιν εἰ οὐδὲν εἶχεν ἐλλιπὲς, εἰ ἀμέμπτους ἐποίει τοὺς χρωμένους, εἰ τελεία ἦν, εἰ χρήσιμος, εἰ ἀποχρῶσα πρὸς τελειό- 5 τητα, οὐ μὴν πονηρὰ, οὐδ' ἐγκλημάτων ὑπεύθυνος· ὡς ἄν τις εἴποι, οὐκ ἔστιν ἄμεμπτος ἡ οἰκία, ἀντὶ τοῦ ἔχει ἐλάττωμα, σαθρά ἐστιν· οὕτω κἀνταῦθα τὸ ἄμεμπτος τέθεικεν, ἀντὶ τοῦ τελεία, διὸ οὐδ' εἶπε μεμφόμενος αὐτῇ, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ παλαιᾷ δηλαδὴ νομοθετουμένοις. ἐπειδὴ δὲ ἀπόχρη τοῦτο πλῆξαι τοὺς τῆς νομικῆς 10 πολιτείας ἀντεχομένους, τὸ, αὐτολεξεὶ λέγειν ὅτι ἐκβέβληται ἡ παλαιὰ, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα μὴ γένηται φορτικὸς, ἀλλὰ τὸν ἱερέα παράγει μάρτυρα λέγων,

8 Μεμφόμενος αὐτοῖς λέγει, ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει Κύριος, καὶ συντελέσωσιν ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ 15 9 ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ διαθήκην καινήν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν ἐποίησα τοῖς πατράσιν αὐτῶν.

Χρυσοστόμου εἰς Μακκαβαίους. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι καὶ τὴν παλαιὰν αὐτὸς ἔδωκεν. ἄκουε δὲ αὐτῶν τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, "ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται λέγει Κύριος," ἐκ προοιμίων 20 εὐθέως ἀνίστησι τὸν ἀκροατὴν, δεικνὺς ὅτι οὐκ αὐτοῦ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τοῦ ἀπεσταλκότος αὐτὸν Θεοῦ. εἶτα δείκνυσιν ὅτι περὶ μελλόντων ἡμῖν διαλέγεται πραγμάτων, εἰπὼν, "ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται." πῶς οὖν εἰπὲ, μελλόντων διαλέγεται; τὴν παλαιάν φησιν αὐτὸς ἔδωκεν. ἀνάμεινον καὶ μὴ θορύβει, καὶ τότε ὄψει σαφῶς 25 τῆς ἀληθείας τὴν λαμπηδόνα. ὅτε γὰρ ταῦτα ἐλέγετο, ὁ νόμος ἦν δεδομένος καὶ παραβαθεὶς, ταῦτα τοίνυν ταῖς διανοίαις ἐναποθέμενοι, δέχεσθε τὴν λύσιν τῶν πολλοῖς διαπορουμένων. "ἰδοὺ," φησὶν, "ἡμέραι ἔρχονται," τὸν παρόντα καιρὸν δηλῶν, "καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς 30 πατράσιν ὑμῶν." ἐνταῦθα σαφῶς δείκνυσιν ὅτι ἐκβέβληται ἡ παλαιά. διαθήσομαι γάρ φησὶ, διαθήκην καινὴν, τουτέστι πάντῃ νέαν, οὐ μὴν ὡς οἱ ἐκ περιτομῆς νοοῦσιν, ὅτι ὁ Ἔσδρας μετὰ τὴν

ἐπάνοδον τὴν γραφὴν ἀνεκαίνισεν. ἐρωτῶ τὸν Ἰούδαν, ἐρωτῶ τὸν ἀσθενοῦντα ἀδελφόν. τίς τὴν καινὴν διαθήκην ἔδωκε; παντί που δῆλον ἐστὶν ὅτι ὁ Χριστός. οὐκοῦν, οὗτος καὶ τὴν παλαιάν· ὁ γὰρ εἰπὼν ὅτι " διαθήσομαι διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν " διεθέμην," ἔδειξεν ὅτι κἀκείνην αὐτὸς διέθετο. οὐκοῦν ἀμφοτέ- 5 " ρων τῶν διαθηκῶν εἷς ὁ νομοθέτης· ἵνα δὲ ἀκούσας " ἣν διεθέμην " τοῖς πατράσιν αὐτῶν," μὴ τὴν πρὸς τὸν Ἀβραὰμ γεγενημένην εἴπῃς, καὶ τὴν πρὸς τὸν Νῶε, κἀκείνην ἐκβεβλῆσθαι νομίσῃς, τὴν ἐν Χριστῷ μᾶλλον τὸ πέρας δεξαμένην. ἐν γὰρ τῷ σπέρματι Ἀβραὰμ ὅ ἐστι Χριστὸς, τὰ ἔθνη εὐλογήθησαν· διὰ τοῦτο οὐχ 10 ἁπλῶς εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον ὥρισεν, ὅτε διέθετο τὴν παλαιὰν, ἐπαγαγὼν, " ἐν ᾗ ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξα- " γαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου."

Εἰς τὸ ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Εἶδες πῶς καὶ τὴν εὐκολίαν ἔδειξε τῆς ἐξόδου, καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν αὐτοῦ, καὶ τὴν 15 ἄδειαν τῆς τότε διαγωγῆς, καὶ ὅτι πάντα αὐτὸς ἐθαυματούργει τὰ ἐν Αἰγύπτῳ. τὸ γὰρ εἰπεῖν, " ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν " ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου," τὰ θαύματα πάντα ἐδήλωσεν. ἡ γὰρ ἔξοδος ἐκείνη διὰ τῶν σημείων τῶν παραδόξων ἐκείνων ἐγίνετο. ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τὴν παλαιὰν διαβάλλοντες, οἱ τὸ σῶμα τῆς 20 γραφῆς διασπῶντες· οἱ τῇ καινῇ μὲν ἄλλον, ἕτερον δὲ τῇ παλαιᾷ Θεὸν ἀπονέμοντες; ἀκουέτωσαν τοῦ προφήτου μαρτυροῦντος ὅτι εἷς ἀμφοτέρας ἐνομοθέτησε. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὀνόματα πολλὴν ἡμῖν τῶν διαθηκῶν δείκνυσι τὴν συμφωνίαν. ἡ γὰρ καινὴ, διὰ τὴν παλαιὰν εἴρηται, καὶ ἡ παλαιὰ διὰ τὴν καινὴν, καθάπερ ὁ Παῦλος 25 φησὶν, ἐν τῷ λέγειν καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν προτέραν. εἰ δὲ μὴ τοῦ αὐτοῦ εἶεν δεσπότου, οὔτε αὕτη καινὴ, οὔτε ἐκείνη παλαιὰ δύναιτ' ἂν λέγεσθαι. ὥστε αὕτη ἡ ἐν τοῖς ὀνόμασι διαφορὰ, τὴν συγγένειαν ἑκατέρας ἐνδείκνυται. καὶ ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἐναλλαγήν ἐστιν. καὶ γὰρ 30 τὸ καινὸν τῷ παλαιῷ κατὰ τοῦτο ἀντιδιαστέλλεται μόνον. ἡ δὲ τῶν χρόνων ἐναλλαγὴ, διαφορὰν δεσποτείας ἢ μείωσιν οὐκ ἄγει. καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Χριστὸς ἐνέφηνεν εἰπὼν, " διὰ τοῦτο λέγω " ὑμῖν, πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρα- " νῶν, ὅμοιος ἐστὶν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ 35

"θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά." ὁρᾷς διάφορα μὲν τὰ κτήματα, μίαν δὲ τὴν δεσποτικήν. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος δύναται ἐκβάλλειν καινὰ καὶ παλαιά, εἷς ὢν οἰκοδεσπότης, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα δυνατὸν ἑνὸς εἶναι Θεοῦ τὴν καινὴν καὶ τὴν παλαιάν. αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιουσίαν ἐνδείκνυσθαι. ὥστε διαφορὰ μόνον ἐστὶν ἐν ταῖς διαθήκαις, οὐ μάχη οὐδὲ ἐναντίωσις. τὸ γὰρ παλαιὸν ἐκ τοῦ καινοῦ γίνεται παλαιόν. τοῦτο δὲ οὐ μάχης οὐδὲ ἐναντιώσεως, ἀλλὰ διαφορᾶς μόνης. ἐγὼ δὲ τοσαύτην ὑπερβολὴν ποιοῦμαι, ὅτι εἰ καὶ ἐναντίοι ἦσαν οἱ νόμοι τῆς παλαιᾶς τοῖς τῆς καινῆς, σφόδρα ἂν ἰσχυρισάμην ὡς οὐδὲ οὕτως ἕτερον ἐπεισάγειν Θεὸν ἐχρῆν. εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις περὶ τὰ αὐτὰ διατρίβουσιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς οὖσι πράγμασιν, ἐναντίους ἐπέταττε νόμους, εἶχεν ἄν τινα αὐτοῖς λόγον ἴσως τὸ σόφισμα. εἰ δὲ ἑτέραν μὲν ἐκεῖνοι, ἑτέραν δὲ ἐγράφησαν οὗτοι, καὶ ἐν ἑτέρῳ καιρῷ, καὶ ἄλλως διακειμένοις, ποία ἀνάγκη διὰ τὴν τῶν νόμων διαφορὰν ἐναντίους εἰσάγειν νομοθέτας δύο; ἐγὼ μὲν οὐδεμίαν ὁρῶ· εἰ δὲ αὐτοὶ λέγειν ἔχουσιν, εἰπάτωσαν. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν. καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς ἐναντία ποιεῖ πολλάκις, καὶ νῦν μὲν πικρά, νῦν δὲ γλυκέα δίδωσι πίνειν φάρμακα. καὶ τὰ μὲν γινόμενα ἐναντία, ἡ δὲ γνώμη ἐφ' ἧς ταῦτα γίνεται, σύμφωνος καὶ μία· πρὸς γὰρ ἓν τέλος βλέπει τὴν τοῦ κάμνοντος ὑγείαν. καὶ γὰρ καίει καὶ οὐ καίει, τέμνει καὶ οὐ τέμνει τὸ αὐτὸ σῶμα πολλάκις, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ ἐναντίας τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς καὶ συμφώνου. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἰατρῷ μὲν μὴ ἐγκαλεῖν ἐναντία ποιοῦντι πολλά, καὶ περὶ ἑνὸς σώματος φύσιν, τῷ δὲ Θεῷ μέμψιν ἐπάγειν, εἰ κατὰ διαφόρους καιρούς, διαφόροις ἀνθρώποις διάφορα ἔδωκε τὰ προστάγματα; ὅτι μὲν οὖν εἰ καὶ ἐναντίοι ἦσαν οἱ νόμοι οὐδὲ οὕτως ἐγκαλεῖν ἔδει, δῆλον ἐκ τούτου. ὅτι δὲ οὐδὲ ἐναντίοι εἰσίν, ἀλλὰ διάφοροι μόνον, φέρε δείξωμεν.

Εἰ μὲν γὰρ τοῦ προτέρου κελεύσαντος μὴ φονεύειν, ὁ νέος φονεύειν ἐκέλευεν, ἴσως ἄν τις ἀντινομίαν ἔφησεν εἶναι τὸ λεγόμενον. εἰ δὲ ἐκείνου κελεύοντος μὴ φονεύειν, οὗτος ἐκέλευσε μηδὲ ὀργίζεσθαι. ἐπίτασις οὐκ ἐναντίωσις ὁ πρότερος τοῦ δευτέρου νόμου ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ τὸν καρπὸν τῆς κακίας ἐξέτεμε, τὸν φόνον, οὗτος

δὲ καὶ τὴν ῥίζαν ἀνέσπασε τὴν ὀργήν. ἐκεῖνος τὸ ῥεῦμα τῆς πονηρίας ἐξέκοψεν, οὗτος καὶ τὴν πηγὴν αὐτὴν ἐξήρανε. πηγὴ γὰρ καὶ ῥίζα τοῦ φόνου, θυμὸς καὶ ὀργή. ἐκεῖνος προπαρεσκεύασεν, οὗτος τὸ λεῖπον ἐπλήρωσεν. ποία οὖν ἐναντιότης ὅταν ὁ μὲν τὸ τέλος τῶν κακῶν, ὁ δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκκόπτῃ; ἐκεῖνος τὴν χεῖρα καθα- 5 ρὰν ἐποίησεν αἵματος, οὗτος καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν ἀπήλλαξε τῶν πονηρῶν βουλευμάτων. ταῦτα δὲ συμφωνούντων ἀλλήλοις νόμων οὐχὶ μαχομένων ἐστὶν, ὅπερ κατασκευάζειν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ σπουδάζουσι Μανιχαῖοι, μὴ συνορῶντες ὅτι ἐκ τούτου μεγάλῃ ῥαθυμίας καὶ ὑπεροψίας αἰτίᾳ τὸν τῆς καινῆς Θεὸν ὑποβάλλου- 10 σιν. εὑρεθήσεται γὰρ ἀκαίρως τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομήσας, τὸ δὲ πῶς, ἐγὼ λέγω.

Γαλακτοτροφίᾳ προσέοικεν ἡ τῆς παλαιᾶς διαθήκης παιδαγωγία, στερεᾷ δὲ τροφῇ τῆς καινῆς διαθήκης ἡ φιλοσοφία. οὐδεὶς δὲ πρὶν ἢ θρέψαι γάλακτι πρὸς τὴν στερεὰν ἄγει τροφὴν, ὅπερ 15 ἔσται πεποιηκὼς ὁ τῆς καινῆς Θεὸς, ἄν περ μὴ αὐτὸς ᾖ ὁ τὴν παλαιὰν δεδωκώς. καὶ ἑτέρῳ δὲ μείζονι αὐτὸν ἐγκλήματι ὑποβάλλουσιν, εἴγε μετὰ πεντακισχίλια καὶ πλείονα ἔτη τοῦ γένους ἧκε προνοήσων τοῦ ἡμετέρου. εἰ γὰρ μὴ αὐτὸς ἦν ὁ διὰ τῶν προφητῶν καὶ πατριαρχῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα οἰκονομῶν, ἀλλ' 20 ἕτερός τις παρὰ τοῦτον, ὀψέ ποτε καὶ βραδέως εὑρεθήσεται τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμένος προνοίας· ὥσπερ ἔκ τινος μετανοίας ἀνενεγκών· ὅπερ οὐ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπου τοῦ τυχόντος ἀνάξιον ἂν εἴη, τοσούτους ἀφέντα ἀπολέσθαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, ὀψέ ποτε ἐσχάτῳ τῶν καιρῶν τῆς τῶν ὀλίγων ἐπιλαβέσθαι προ- 25 νοίας. ὁρᾷς, ὅσαις τὸν Θεὸν ὑποβάλλουσι βλασφημίαις, ἕτερον μὲν τῆς καινῆς, ἕτερον δὲ τῆς παλαιᾶς λέγοντες εἶναι νομοθέτην; ἅπερ ἅπαντα λύεται, ἂν ἕνα ἑκατέρας τῆς διαθήκης δῶμεν εἶναι Θεόν. εὑρεθήσεται γὰρ κατὰ λόγον τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν. τότε μὲν διὰ τοῦ νόμου, νῦν δὲ διὰ τῆς χάριτος, καὶ οὐ προσφάτως οὐδὲ 30 νεωστὶ, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ πατρὸς[n] τῆς ἡμέρας τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμένος προνοίας.

Ἵνα δὲ μειζόνως τὰ στόματα τῶν αἱρετικῶν ἀπορράψωμεν,

[n] Leg. πρώτης.

παρίτω καὶ αὖθις εἰς μέσον Ἱερεμίας, αὐτὸ τοῦτο δεικνὺς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἑκατέρας ὄντα τῆς διαθήκης Θεόν. τί οὖν οὗτος φησὶν, ἐκ προσώπου τοῦ νομοθέτου κηρύττων; "διαθήσομαι ὑμῖν διαθή-"κην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν "ὑμῶν." ὥστε ὁ τὴν καινὴν αὐτοῖς διαθέμενος, αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὴν παλαιὰν δοὺς Θεός. ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐπεστόμησεν ἱκανῶς, οἳ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἀνῃροῦν τοῦ μονογενοῦς. εἰ γὰρ πρὸ τοῦ τόκου τῆς Μαρίας οὐκ ἦν, οὐδὲ ὑπῆρχε πρὶν ἢ φανῆναι ἐν σαρκὶ, πῶς ἐνομοθέτει ὁ μὴ ὢν, πῶς δὲ ἔλεγε, "διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν "διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν;" πῶς γὰρ διέθετο τοῖς πατράσι, μὴ ὑπάρχων, μηδὲ ὢν κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον; ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους μὲν καὶ τοὺς τοῦ Σαμοσατέως, ἱκανὴ στῆναι ἡ τοῦ προφήτου μαρτυρία· πρὸς δὲ τοὺς Μανιχαίους, τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο ῥητέον, "ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα "ἐκ τῆς ἐλευθέρας, ἅ ἐστιν ἀλληγορούμενα." ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ δύο γυναῖκες ἑνὸς ἀνδρὸς, οὕτως ἐνταῦθα δύο διαθῆκαι ἑνὸς νομοθέτου.

Θεοδωρήτου. Εἷς ἐστιν ἄρα ἑκατέρας ὁ νομοθέτης· εἰ δὲ ἀπιστοῦσι τοῖς προφήταις, ἀκουσάτωσαν τοῦ νομοθετοῦντος καὶ τοὺς παλαιοὺς οὐκ ἀνατρέποντος, ἀλλ' ἐπισφίγγοντος νόμους. ἀνατρέποντος γὰρ ἦν εἰπεῖν, ἐρρέθη, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω μοίχευσον, φόνευσον. τοῦτο γὰρ οἱ συγγενεῖς Μαρκίωνος ἀντιτάκται ποιοῦσιν. ὁ δὲ Κύριος δι' ὧν νομοθετεῖ διαρρήδην διδάσκει, ὡς οὐκ ἀνατρέπει τὰ παλαιὰ, ἀλλ' ἀκριβεστέραν πολιτείαν εἰσάγει, καθάπερ ὁ γραμματιστὴς τοὺς μὲν τῆς μαθήσεως ἀρχομένους τῶν στοιχείων διδάσκων τοὺς χαρακτῆρας, τοῖς δὲ ταῦτα μεμαθηκόσι τῶν συλλαβῶν προσφέρων τὰς συμπλοκάς. ἄλλους δὲ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐκπαιδεύων συνθήκην, καὶ ἑτέρους τὴν τῆς ἀναγνώσεως ἁρμονίαν, οὐκ ἐναντίους νόμους διδασκαλίας εἰσφέρει, ἀλλὰ σύμμετρα ταῖς ἡλικίαις προσφέρει παιδεύματα, οὕτως ὁ δεσπότης Θεὸς ἑκάστῃ γενεᾷ τοὺς ἁρμοδίους ἔδωκε νόμους.

Βασιλείου. Σὺ δέ μοι ἐρώτησον τὸν τῆς κατατομῆς ἄνθρωπον τὸν κατὰ σάρκα Ἰουδαῖον, ὅταν λέγῃ Ἡσαΐας, "ἐκ Σιὼν ἐξελεύ-"σεται νόμος, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ," περὶ ποίου

νόμου λέγει; ἆρά γε τοῦ διὰ Μωσέως δοθέντος; ἀλλὰ πῶς οὗτος ἀπὸ Σιὼν, δεικνύτωσαν. Μωϋσῆς γὰρ οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῆς κατασχέσεως, τὸ δὲ Σιὼν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. ἔσφαλται οὖν ἡ γραφὴ κατ' αὐτοὺς, ἀντ' ἄλλου ὀνόματος ἄλλο λέγουσα. ἀντὶ γὰρ τοῦ Σινᾶ ἢ τοῦ Χωρὴβ, τὸ Σιὼν τίθησιν. ἀλλὰ περὶ ἄλλου νόμου 5 λέγει; ποίου; τοῦ πότε δοθέντος, ἢ ποῦ γεγραμμένου; καὶ λόγον δὲ ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὸν προφητικὸν λέγει; ἀλλ' ἐκεῖνος πανταχοῦ τῆς Ἰουδαίων γεγένηται. καὶ οὐ μόνον ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἐν Νινευῒν, καὶ πολλαχοῦ τῆς γῆς. ἀγχέσθωσαν οὖν ὑπὸ τῆς ἀληθείας, καὶ 10 καταδεχέσθωσαν τὴν τοῦ Κυρίου νομοθεσίαν, ἀπὸ τῆς Σιὼν καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ γινομένην. ἐκεῖθεν γὰρ ἀρξάμενος, εἰς πάντα τὸν κόσμον ἐπεσπάρη τὸ κήρυγμα.

Χρυσοστόμου εἰς τοὺς Μακκαβαίους. Ὅτι μὲν οὖν καινῆς καὶ παλαιᾶς διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης, ἐντεῦθεν δῆλον. ἐνταῦθα δὲ 15 εἴτις ἀκριβῶς κατίδοι τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ Ἱερεμίου εἰρημένον, οὐ τῆς τυχούσης ἀπορίας γέμει. λέγων γὰρ τὴν αἰτίαν δι' ἣν μέλλει διδόναι τὴν καινὴν διαθήκην, καινήν τινα καὶ παράδοξον τέθεικεν. εἰπὼν γὰρ "διαθήσομαι διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν "διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν," ἐπήγαγεν, "ὅτι 20 "αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν τὴν διαθήκην μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν "λέγει Κύριος."

Καὶ μὴν διὰ τοῦτο αὐτοὺς κολασθῆναι ἔδει, καὶ τὴν ἐσχάτην δοῦναι δίκην, ὅτι τοσούτων ἀπολαύσαντες θαυμάτων, καὶ νόμον λαβόντες, οὐδαμόθεν ἐγένοντο βελτίους. ὁ δὲ οὐ μόνον αὐτοὺς οὐκ 25 ἀπαιτεῖ δίκην, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐπαγγέλλεται τῶν προτέρων. εἰκότως οὖν τις διαπορήσει. τί δή ποτε τῆς προτέρας διαθήκης παραβαθείσης, ἑτέρα δίδοται βελτίων, καὶ οἱ κολάσεως ὄντες ἄξιοι οὐ μόνον τοῦτο οὐκ ἔπαθον, ἀλλὰ καὶ μείζονος ἀπήλαυσαν τιμῆς; ὡς μὲν οὖν συντόμως εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι καὶ τοῦτο 30 μάλιστα τὴν τοῦ Θεοῦ δείκνυσι φιλανθρωπίαν. "ὅπου γὰρ ἐπλεό- "νασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις." πῶς δὲ τοῦτο γέγονεν, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα. ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ τὴν εὐλογίαν ἔσεσθαι Θεὸς ἐπηγγείλατο. ἐπεὶ δὲ οἱ μέλλοντες τῆς κληρονομίας

ἀπολαύειν καὶ τῆς εὐλογίας, ἀνάξιοι ταύτης ἦσαν, πρὸς κακίαν αὐτομολοῦντες, ἐπισχεῖν ταύτην βουλόμενος, νόμον ἔδωκεν. ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτου πλέον ἐβαροῦντο, κατήγορον αὐτὸν ἔχοντες, καὶ πλέον ἡ ἐπαγγελία ἐκυροῦτο. διὰ τοῦτο εὗρεν ὁδὸν εὐκολωτάτην σωτηρίας τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως. ἡ γὰρ τῶν ἐντολῶν κατόρθωσις, 5 δυσκολίαν ἔχει, καὶ διὰ τῆς πίστεως ἄξιοι τῆς ἐπαγγελίας οἱ μέλλοντες αὐτῆς ἀπολαύειν ἐφάνησαν. καὶ τοῦτο κατασκευάζει ὁ Παῦλος, ἔν τε τῇ πρὸς Ῥωμαίους, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῇ.

Χρυσοστόμου. Ἐνταῦθα μέντοι εἰπὼν ὅτι "αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν 10 "ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν," ὥσπερ ἀπολογίαν τίθησι, τὴν αἰτίαν δεικνὺς δι' ἣν ἐγκαταλιμπάνει αὐτούς. ὁρᾷς, πρῶτον παρ' ἡμῶν ἀρχόμενα τὰ κακὰ, αὐτοί φησι, πρῶτοι οὐκ ἐνέμειναν, καὶ παρ' ἡμῶν ἡ ἀμέλεια, τὰ δὲ ἀγαθὰ παρ' αὐτοῦ, τὰ τῆς εὐεργεσίας λέγω. ἤρξατο γὰρ αὐτῶν ἡ παρακοὴ, καὶ οὕτως ἡ 15 τοῦ Θεοῦ ἀμέλεια ἐπηκολούθησεν. εἶτα ἐπάγει, "ὅτι αὕτη ἡ δια-"θήκη ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας "λέγει Κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ "ἐπὶ καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς "Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν. καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν 20 "ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, "λέγων, γνῶθι τὸν Κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ "ἕως μεγάλου αὐτῶν, ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ "τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι."

Χρυσοστόμου. Εἰπὼν παλαιὰν διαθήκην ἣν ἔδωκεν, εἰπὼν καὶ 25 νέαν ἣν μέλλει διδόναι, ὑπογράφει δὴ καὶ τὴν εὐμορφίαν αὐτῆς, καὶ δείκνυσιν αὐτῆς τοὺς χαρακτῆρας, καὶ τὰ παράσημα ἐπάλληλα τίθησιν, ἵνα μάθῃς πόσον τὸ διάφορον τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν, τὸ διάφορον, οὐ τὸ ἐναντίον, πόση ἡ ὑπεροχὴ, πόση ἡ λαμπαδὼν, πόση ἡ ἀστραπὴ τῶν δωρεῶν καὶ τῆς χάριτος. τίνες οὖν οἱ χα- 30 ρακτῆρες τῆς καινῆς; "διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ "ἐπὶ καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς." ὁ μὲν γὰρ παλαιὸς νόμος ἐν πλαξὶ λιθίναις ἐγράφη, καὶ ἐπειδὴ αἱ πρῶται συνετρίβησαν πλάκες, ἑτέρας πάλιν ἐκόλαψε, καὶ ἐκεῖ τὰ γράμματα ἐγχα-

ῥάξας, κατέβαινε Μωϋσῆς, συγγενῆ τῆς ἀναισθησίας τῶν δεχομένων τὴν φύσιν τῶν δέλτων ἔχων. ἡ δὲ καινὴ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ πλάκες ἐκολάφθησαν, ὅτε ἡ καινὴ διαθήκη ἐδίδοτο· ἀλλὰ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, ἄκουε Λουκᾶ διηγουμένου, "ἦσαν πάντες ὁμοθυμαδὸν "ἐπὶ τὸ αὐτό," φησι, "καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φωνὴ ὡσεὶ 5 "φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι "γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ "ἐπλήσθησαν Πνεύματος Ἁγίου, καὶ ἤρξαντο ἀποφθέγγεσθαι ταῖς "γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς." ὁρᾷς πῶς τοῦτο ἄνωθεν ὁ προφήτης σαφῶς προανεφώνησεν; οὕτως εἰπὼν, "διδοὺς 10 "νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίαν αὐτῶν ἐπιγράψω "αὐτούς." ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάρις ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσα, ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐγκαθισθεῖσα, στήλας αὐτοὺς ἐποίησεν ἐμψύχους, καὶ τῇ διανοίᾳ πάντα ἀνέγραψε μετὰ εὐκολίας ἁπάσης, καὶ εἰς τὸ πλάτος αὐτῶν τῆς ψυχῆς τὸ πᾶν ἐναπέθετο. οὐδαμοῦ 15 λίθος, οὐδὲ ἄψυχος ὕλη, οὐδὲ γράμματα, πέτρᾳ ἐγκολαπτόμενα, ἀλλὰ Πνεύματος χάρις εἰς τὴν διάνοιαν τῶν Ἀποστόλων ἐγγράφουσα. διὰ δὴ τοῦτο ἀθρόον καθάπερ σπινθῆρες ἐκπηδήσαντες, πάντων σοφώτεροι καθίσταντο, τὴν πηγὴν τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ διανοίᾳ βρύουσαν ἔχοντες, καὶ Ἰουδαίους ἐπεστόμιζον, καὶ φιλο- 20 σόφων ἀπέφραττον στόματα, καὶ ῥητόρων ἀπέρραπτον γλώσσας, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἐσαγήνευον, καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀνασπῶντες νόμους, τὴν καινὴν ἐφύτευον διαθήκην, οὐκ ἐν ἑνὶ ἱδρυμένοι χωρίῳ, καθάπερ αἱ πλάκες ἐκεῖναι, ἀλλ' ἁπανταχοῦ τῆς γῆς περιϊπτάμενοι, καὶ πᾶσιν ἀπαγγέλλοντες τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ ἐγγεγραμμένα. 25

Χρυσοστόμου. Ὥστε λέγων "διαθήσομαι διαθήκην, οὐ κατὰ "τὴν παλαιὰν," οὐ πραγματείας διαφορὰν, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς δόσεως δείκνυσιν. οὐκέτι ἐν γράμμασιν ἔσται φησὶν ἡ διαθήκη, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ. ἐρώτησον τοίνυν τὸν Ἰούδαν, τί φησιν ὁ Ἱερεμίας λέγων, "διδοὺς νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας 30 "αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς." ταῦτα γάρ φησιν, ὡς καινόν τι καὶ παράδοξον παρὰ τὸ πρότερον γεγενημένον ποιῶν, καὶ τὸ ἰδιάζον τῆς διαθήκης ταύτης ἡμῖν ὑπαγορεύων, τὸν τρόπον τῆς δόσεως δῆλον ἡμῖν κατέστησε, πολὺ τοῦ προτέρου λαμπρότερον ὄντα. δειξάτω τοίνυν τοῦτο ποτὲ γενόμενον Ἰουδαῖον, καὶ ὅτι ἄγραφον νόμον 35

παρέλαβεν, ἀλλ' οὐκ ἂν εὕροι· πάλιν γὰρ ἐν γράμμασιν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἔσδρα μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, καὶ τὴν γραφὴν ἀνεκαίνισε μὲν οὗτος ἀπομνημονεύσας, παλαιὰ δὲ πάλιν ἔμεινε καὶ οὐ γέγονε καινή. ἐγὼ δὲ δείκνυμι τοὺς Ἀποστόλους μηδὲν παραλαβόντας γραπτὸν, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις τὸν νόμον δεξαμένους διὰ Πνεύματος Ἁγίου. διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, "ἐκεῖνος "ἐλθὼν ἀναμνήσει ὑμᾶς πάντα, καὶ διδάξει ὑμᾶς." 5

10 *Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν.*

Καὶ τοῦτο ἐν τῇ καινῇ κατώρθωται. τίς γὰρ ἔπειθεν εὐχερῶς τινα ἐν τῇ παλαιᾷ ἀποστῆναι τῆς δεισιδαιμονίας; τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ ὁ Ἰσραὴλ εἰς τὴν πλάνην μετετίθετο. 10

11 *Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν πολίτην αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν Κύριον.*

Τί τοῦτο; μεγάλα ἐπαγγειλάμενος, καὶ ἐπάρας ἡμᾶς ταῖς ἐλπίσι, καὶ λαμπρὰ δείξας τὰ σημεῖα, πῶς τοῦτο ἐπήγαγε λέγων, "ὅτι οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον γνῶθι τὸν Κύριον;" οὗτος ὁ καρπὸς τῆς τοσαύτης χάριτος, τὸ μὴ διδάσκεσθαι, τοῦτο τῆς καινῆς διαθήκης τὸ κατόρθωμα, τὸ μὴ μανθάνειν; ναί φησι, τοῦτο δὲ λέγει, ἵνα δείξῃ τὴν εὐκολίαν τῆς γνώσεως καὶ τὴν ἀπονωτέραν διδασκαλίαν, καὶ τὸ τάχος τοῦ κηρύγματος. καθάπερ γὰρ ἡλίου φανέντος, οὐ δεόμεθα τῶν διδασκόντων καὶ δεικνυόντων ἡμῖν τὸ φῶς, αὐτῆς τῆς ἀκτῖνος δήλην ἑαυτὴν ποιούσης, οὐδέν ἐστιν ὁ λέγων τῷ πλησίον, βλέπε τὸν ἥλιον, οὕτως ἔσται ἡ γνῶσις λαμπρὰ καὶ περιφανὴς, καὶ αὐτῆς τῆς ἀκτῖνος φανοτέρα, ὡς μὴ δεῖσθαι διδασκαλίας, ἀλλὰ πάντας αὐτομολεῖν οἴκοθεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ μετὰ πολλῆς ταχυτῆτος τὸ κήρυγμα ὑποδέχεσθαι· ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. ἰδοὺ γὰρ ὁρῶμεν ὅτι οὐδὲ πλειόνων λόγων χρεία πρὸς τοὺς ὑγιαίνοντας τὸν νοῦν εἰς τὸ πεῖσαι πιστεύειν Χριστῷ· θεοδίδακτοι γὰρ ἅπαντες, καθὸ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τοὺς νόμους αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Χριστὸς, ὅθεν ἐπάγει, 15 20 25 30

Ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν.

Διὰ τοῦτο οὐ χρεία διδασκαλίας, οὐδὲ κατηχήσεως. ταῦτα δὲ λέγει πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πρώην λεγομένων, ὅτι Ἰουδαίους μὲν μυρίοι παραλαβόντες διδάσκαλοι καὶ προφῆται καθ' ἑκάστην ἡμέραν πλάττοντες, οὐκ ἐπαίδευσαν ὡς ἐχρῆν, τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐν βραχείᾳ χρόνου ῥοπῇ μετὰ πολλῆς ἐπεσπάσαντο τῆς εὐκολίας, 5 ὥστε μήτε δεηθῆναι διδασκάλων, ἀλλὰ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ παχύτερον τρέχειν τὸν λόγον· εἰ γὰρ καὶ ἐδίδαξαν οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅμως μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ὑπεδέξαντο πάντες τὸν λόγον, τὴν γοῦν πρώτην ἡμέραν, τρισχίλιοι, εἶτα πεντακισχίλιοι, εἶτα μύριοι, εἶτα πᾶσα ἡ οἰκουμένη ἐν βραχείᾳ χρόνου ῥοπῇ πρὸς τὴν 10 ἀλήθειαν μεθορμίσατο. ὃ τοίνυν λέγει τοῦτό ἐστιν· ὅτι διὰ τὴν φορὰν καὶ τὴν χάριν τὴν ἐκκεχυμένην, καὶ τὸ περιφανὲς τῆς γνώσεως, οὐδὲ πόνου χρεία, οὐδὲ χρόνου, ἀλλ' αὐτόματοι πάντες ἥξουσι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν. οὐ τὴν διδασκαλίαν τοίνυν ἀναιρῶν τοῦτο τέθεικεν, ἀλλὰ τὴν εὐκολίαν ἐνδείξασθαι βουλόμενος, 15 καὶ τὸ προλαμβάνειν τοὺς μαθητὰς τῶν διδασκάλων τὴν κατήχησιν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν, "ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως "μεγάλου αὐτῶν."

Κατὰ τοῦτο φησὶν οὐ διδάξουσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με. ἡ μὲν γὰρ Ἰουδαϊκὴ γνῶσις καὶ πίστις 20 ἐν Παλαιστίνῃ ἀποκέκλειστο· ἡ δὲ τῶν Χριστιανῶν, ἁπάσης τῆς γῆς ἐπελάβετο, ὃ καὶ ἕτερος προφήτης φησὶν, ὅτι πλησθήσεται πᾶσα ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ τῇ ῥύμῃ φερόμενον, μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους ἅπαντα ἔπεισιν. οὕτως καὶ ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος τὴν οἰκουμένην ἐπέδραμεν ἅπασαν, ποταμοῦ δίκην 25 ἅπαντα περιτρέχων. ἐρώτησον τοίνυν καὶ ἐνταῦθα τὸν Ἰούδαν, πότε τοῦτο γέγονεν ἐν τῇ παλαιᾷ; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι τοῦτο δεῖξαι. πῶς γάρ; ὅπου γε οὐδὲ ἔθνος διωρθώθη, τοσούτων θαυμάτων καὶ σημείων γενομένων, καὶ τῶν προφητῶν καθ' ἑκάστην αὐτοὺς ἐνηχούντων τὴν ἡμέραν· εἴδωλα προσεκύνουν, καὶ ἄλση καὶ ξύλα καὶ λίθους ἐθεράπευον, 30 ἐν ἔτεσι χιλίοις καὶ πολλῷ πλειόσι τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου παιδευόμενοι. ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ χάριτι τοῦτο, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἀνέτειλεν ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος, καὶ τὴν οἰκουμένην κατηύγασεν ἅπασαν· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος, ἐξ ἐκείνων τῶν χρόνων ἐβόα, "τοῦ εὐαγ-

γελίου τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν." καὶ πάλιν, "καθώς ἐστι καρποφορούμενον καὶ αὐξανόμενον." καὶ Ἰουδαίων τὴν ἄνοιαν ἐπικόπτων ἔλεγεν, "ἀλλὰ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν, "μενοῦνγε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν."

Χρυσοστόμου. Ἰδοὺ καὶ ἄλλο σημεῖον τῆς καινῆς, "ἀπὸ μι- 5 "κροῦ ἕως μεγάλου εἰδήσουσί με." πότε τοῦτο γέγονεν, ἢ νῦν; δῆλον γὰρ τὸ ἡμέτερον, τὸ δὲ Ἰουδαίων οὐ δῆλον, ἀλλ' ἀποκέκλειστο εἰς γωνίαν. ἄλλως δὲ καινὴ τότε λέγεται, ὅταν ἑτέρα ᾖ, καὶ δεικνύει εἴ τι τῆς παλαιᾶς πλέον ἔχει. καινὴ δὲ καὶ αὕτη τυγχάνει, ὅταν αὐτῆς τὰ μὲν περιαιρέσῃς, τὰ δὲ μή. οἷον ἐπὶ 10 ὑποδείγματος ἵνα εἴπω· εἴ τις οἰκίαν παλαιὰν μέλλουσαν καταπίπτειν, ἀφεὶς τὸ πᾶν, τὸν θεμέλιον ὑπέρραψεν, εὐθέως λέγομεν ὅτι ἐποίησεν αὐτὴν καινὴν, ὅταν τὰ μὲν ἐξέλῃ, τὰ δὲ ἀντεισάγει. καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς καινὸς λέγεται οὕτως, ὅταν μηκέτι χαλκοῦς ᾖ, ἀλλ' ὑετὸν διδῷ. καὶ ἡ γῆ καινὴ ὁμοίως, ὅταν μὴ ἄκαρπος ᾖ, 15 οὐχ ὅταν μεταβληθῇ. καὶ οἶκος οὕτως καινὸς, ὅταν τὰ μὲν αὐτοῦ ἐξαιρεθῇ, τὰ δὲ μένῃ. ὥστε καὶ διαθήκην καινὴν καλῶς εἶπεν, ἵνα δείξῃ ὅτι παλαιὰ γέγονεν ἡ διαθήκη ἐκείνη, κατὰ τὸ μηδένα δοῦναι καρπόν. καὶ ἵνα μάθῃς ἀκριβῶς, ἀνάγνωθι τί φησιν Ἀγγαῖος, τί Ζαχαρίας, οὔπω οὐδὲ τῆς ἐπανόδου πλήρους γεγενημένης. τί δὲ 20 Ἔσδρας ἐγκαλεῖ; "πῶς δὲ οὐδεὶς ἐρωτᾷ Κύριον, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ "παρέβησαν, καὶ οὐδὲ αὐτοὶ ᾔδεσαν;" ὁρᾷς πῶς βεβίασται τὸ σόν; ἐγὼ δὲ τὸ ἐμὸν τίθημι. ὅτι καινὴ κυρίως αὕτη ἂν λέγοιτο· ἄλλως δὲ οὐδὲ ἐκεῖνο συγχωρῶ περὶ τούτου εἰρῆσθαι, τὸ ἔσται καινὸς ὁ οὐρανός. διατί γὰρ μὴ λέγων ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ὅτι "ἔσται χαλκοῦς 25 "ὁ οὐρανὸς," τοῦτο ἔθηκεν ἐν τῇ διαστολῇ, "ἐὰν δὲ εἰσακούσητε, "ἔσται καινός." καὶ μὴν διὰ τοῦτο φησὶν ἑτέραν διαθήκην δώσειν, ἐπειδὴ τῇ προτέρᾳ οὐκ ἐνέμειναν. τοῦτο ἐγὼ δείκνυμι, δι' ὧν φησι, "τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡ ἀσθένεια διὰ τῆς σαρκὸς," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν "τί πειράζετε τὸν Θεὸν ἐπιθεῖναι ζυγὸν 30 "ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν οὔτε "ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι;" "ἀλλ' ἐκεῖνοι οὐκ ἐνέμειναν," φησιν. ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι μειζόνων ἡμᾶς ἀξιοῖ, καὶ πνευματικῶν. "εἰς πᾶσαν," γάρ φησι, "τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν."

τοῦτό ἐστιν, "οὐ μὴ εἴπωσιν ἕκαστος τῷ πλησίον, γνῶθι τὸν Κύ-
"ριον." καὶ πάλιν, "πληθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, καὶ
"ὕδωρ πολὺ, κατακαλύψαι θαλάσσας."

ΧΡΥΣΟΣΤΌΜΟΥ ΕἸΣ ΤΟῪΣ ΜΑΚΚΑΒΑΊΟΥΣ. Εἰπὼν δὴ τοῦτο, λέ-
γει καὶ ἕτερον παράσημον τῆς διαθήκης. ποῖον δὴ τοῦτο; "ὅτι 5
"ἵλεος ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν καὶ
"τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι." τί δὴ τοῦτό ἐστι τὸ
λεγόμενον; τὸ βάπτισμα ἐνταῦθα δηλοῖ, καὶ τὴν διὰ τῆς χάριτος
συγχώρησιν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ νόμου οὐ γέγονεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καινῆς
διαθήκης. ἐπὶ γὰρ τοῦ νόμου, κόλασις ἦν καὶ τιμωρία καὶ δίκη 10
κολάζουσα τοὺς τὰ γράμματα παραβαίνοντας. ἐπὶ δὲ τῆς καινῆς
χάρις καὶ συγχώρησις καὶ πλημμελημάτων ἄφεσις, διὰ λουτροῦ
παλιγγενεσίας· διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν, ὡς ὅτι "Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ
"κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς, τὰ παραπτώ-
"ματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὴν διαθήκην τῆς καταλλαγῆς·" 15
ὅπερ ὁ προφήτης φησὶν, "ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν," ταῖς
προγενομέναις δηλαδὴ, ἀφεὶς αὐτὰς ἐν τῷ βαπτίσματι, ὡς οὐδὲ
μνησθῆναι ἔτι λέγει, καὶ εἰρηκὼς, "καὶ τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν οὐ μὴ
"μνησθῶ ἔτι." τρία τοίνυν τίθησι τὰ γνωρίσματα τῆς καινῆς δια-
θήκης, ἓν μὲν τὸ μὴ ἐν πλαξὶ δοθῆναι λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρ- 20
δίαις σαρκίναις· ἕτερον δὲ τὸ μετ' εὐκολίας τρέχειν τὸν λόγον,
καὶ τὴν ἁπάντων καταυγάσαι διάνοιαν· τρίτον, τοῦ νόμου λυθέντος
μηδένα ἀπαιτηθῆναι δίκην τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον
λαβεῖν συγχώρησιν τῶν πλημμελημάτων, ἐκπλυθέντων ἐν τῷ
βαπτίσματι. ὅρα τοίνυν τὰ τρία ταῦτα πῶς μετὰ ἀκριβείας τί- 25
θησι καὶ ὁ Παῦλος, ἵνα μάθῃς καὶ τῶν κηρύκων τῆς καινῆς καὶ
τῆς παλαιᾶς τὴν συμφωνίαν. Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων οὕτω
πῶς φησιν, "ἡ Ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστε διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν,
"ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ Πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν
"πλαξὶ λιθίναις, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρδίαις σαρκίναις." καὶ προϊὼν 30
πάλιν φησὶ, "ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἱκάνω-
"σεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ Πνεύ-
"ματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ."
ἐνταῦθα πάλιν ἐκεῖνο ἡρμήνευσε, τὸ "ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις
"αὐτῶν." ἀλλ' ὁ μὲν προφήτης τῆς παλαιᾶς τὴν φαιδρότητα 35

ἡμῖν ὑπογράφει· ὁ δὲ Ἀπόστολος ἐπειδὴ πρὸς Ἰουδαίους ἐμάχετο, παράλληλα ἑκάτερα τίθησιν, ἄνω μὲν εἰπὼν, "οὐκ ἐν πλαξὶ λιθί- "ναις, ἀλλ' ἐν καρδίαις σαρκίναις," ἐνταῦθα δὲ "οὐ γράμματος ἀλλὰ "Πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ." ἐν σαββάτῳ συνέλεξέ τις ξύλα καὶ ἐλιθάσθη. εἶδες πῶς τὸ γράμ- 5 μα ἀποκτείνει, τουτέστιν ὁ νόμος ἐκόλασε. μάθε πῶς τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ. εἰσέρχεταί τις μυρίων γέμων κακῶν, ἡταιρηκὼς, νεκρωθεὶς ἤδη τῇ ἁμαρτίᾳ. λαμβάνει αὐτὸν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις εἰς τὴν κολυμβήθραν, καὶ τὸν ἡταιρηκότα, υἱὸν Θεοῦ κατασκευάζει, καὶ τὸν νεκρωθέντα ταῖς ἁμαρτίαις ζωογονεῖ ἡ χάρις· τοῦτο ἐστὶ, 10 "τὸ δὲ Πνεῦμα ζωοποιεῖ." πῶς δὲ ζωοποιεῖ; οὐκ ἀπαιτῶν εὐθύνας τῶν πλημμελημάτων, κατὰ τὸ "ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν." ἐρώτησον πάλιν τὸν Ἰουδαῖον, ποῦ τοῦτο γέγονεν, ἐν τῷ νόμῳ; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι, ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ ξύλα συλλέξας ἐλιθάζετο, καὶ ἡ πορνεύουσα κατεκαίετο, καὶ Μωϋσῆς διὰ μίαν ἁμαρτίαν 15 τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἐξέπεσεν. ἐπὶ δὲ τῆς χάριτος, οἱ μυρία ἐργαζόμενοι δεινὰ, τοῦ βαπτίσματος ἀπολαύοντες ζωογονοῦνται, καὶ οὐδεμίαν ἀπαιτοῦνται δίκην τῶν πλημμελημάτων. διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν, "ὅτι καὶ ταῦτα τινὲς ἦτε ἀλλ' ἀπελούσασθε, "ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου 20 "Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν." εἶδες πῶς λάμπει τὸ προφητικὸν "ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν," πῶς ἀστράπτει τὸ ἀποστολικὸν, ὅτι "τὸ Πνεῦμα ζωοποιεῖ." βούλει μαθεῖν καὶ τὸ ἕτερον τὸν Ἀπόστολον λέγοντα, πῶς ἐν βραχείᾳ χρόνου ῥοπῇ τὴν οἰκουμένην περιῆλθεν ἅπασαν, ἄκουσον αὐτοῦ λέ- 25 γοντος, "ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πε- "πληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον." καὶ πάλιν· "νυνὶ δὲ, μηκέτι τόπον "ἔχων ἐν τοῖς κλήμασι τούτοις." εἰ δὲ εἷς Ἀπόστολος ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ τὸ πλέον τῆς οἰκουμένης διέδραμεν, ἐννόησον πῶς οἱ ἄλλοι ἅπασαν αὐτὴν ἐσαγήνευσαν. διὸ καὶ ἔλεγε, "τοῦ εὐαγγελίου 30 "τοῦ κηρυχθέντος ἐν πάσῃ τῇ κτίσει τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανόν." τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ἑρμηνεύων, "ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ "ἕως μεγάλου αὐτῶν."

Χρυσοστόμου. "Καὶ ἔσονται θεοδίδακτοι," τί δὲ οἱ πρὸ τούτου φησιν, οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν Θεοῦ; τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαίρε- 35

τον; ὅτι τότε μὲν δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανον τὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου. αὐτὸς γὰρ δεῦρο ἐπισιτίσας τὴν ἀσάφειαν τοῦ κηρύγματος τῇ οἰκείᾳ δυνάμει ἡρμήνευσεν, διὸ καὶ θεοδιδάκτους ἔσεσθαι πάντας, προφητικὸν προεμήνυσε λόγιον.

Εὐσεβίου. Ἀμέλει οὐ κατὰ Μωσέα πλαξὶ λιθίναις τοὺς αὐτοῦ 5 νόμους κατεβάλλετο, στήλαις δ' ὥσπερ ἱεραῖς ταῖς αὐτοῦ γνωρίμων ψυχαῖς τοὺς αὐτοῦ κατέγραφε νόμους, καὶ παρεδίδου γε τὴν καινὴν διαθήκην λογισμοῖς καὶ διανοίαις κεκαθαρμέναις.

Θεοδωρήτου. Ὁ μέντοι Παῦλος ταύτην προσενεγκὼν ἐξ Ἱερεμίου τὴν μαρτυρίαν, θαυμασίως ἄγαν καὶ συντόμως ἐκβάλλει τὸν 10 νόμον, καὶ φησὶν, ἐν τῷ λέγειν "καινὴν πεπαλαίωκε τὴν πρώτην· "τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ." νητοῖς γὰρ ἀνθρώποις ὁ νόμος ἁρμόδιος, ἡ δὲ καινὴ διαθήκη τὴν αἰώνιον ἡμῖν ὑπισχνεῖται ζωήν. εἰκότως τοίνυν ἐκείνη μὲν γεγήρακεν, αὕτη δὲ καινὴ μένει διὰ παντὸς ὡς τοῖς ἀγηράτοις αἰῶσι συνεζευγμένη, 15 καθ' οὓς καὶ πάντες τὸν Θεὸν εἰδήσουσιν, ὡς ἡ προφητεία δεδήλωκεν. οἱ γὰρ ἔτι τὸν τῆς ἀπιστίας περικείμενοι ζόφον, ἐκεῖ τὴν ἀλήθειαν ὄψονται καὶ κόψονται κατὰ τὴν θείαν φωνήν.

Χρυσοστόμου. Σὺ δὲ ὅρα τὸ κρυπτόμενον ὅπως ἐξεκάλυψεν αὐτὴν τοῦ προφήτου τὴν διάνοιαν, ἐτίμησε τὸν νόμον, καὶ οὐκ 20 ἠθέλησεν αὐτὸν εἰπεῖν παλαιὸν ὀνομαστί. τοῦτο μέν τοι ἔλεγεν ἐν τῷ φάσκειν, "διαθήσομαι διαθήκην καινὴν," οὐ γὰρ ἐκεῖνο καινὸν ἦν, οὐκ ἂν καὶ τοῦτο μετὰ ταῦτα καινὸν ἐκάλεσεν, ὥστε πλέον τί διδοὺς καὶ ἕτερον. ἐπαλαιώθη φησιν, οὐκοῦν καταλυθήσεται καὶ ἀπόλλυται, καὶ οὐκέτι ἔσται. λαβὼν γὰρ ἀπὸ τοῦ προφήτου τὴν 25 παρρησίαν, μᾶλλον τοῦ νόμου καθάπτεται συμφερόντως. δεικνὺς ὅτι τὰ ἡμέτερα νῦν ἀνθεῖ, τουτέστιν ἔδειξεν οὖσαν παλαιὰν, εἶτα λαβὼν ἐξ Ἱερεμία τὸ παλαιᾶς ὄνομα, καὶ ἕτερον παρ' ἑαυτοῦ προσθεὶς τὸ τοῦ γήρως, τὸ λειπόμενον ἀπὸ τῶν ἄλλων λαμβάνει, καὶ φησὶν "ἐγγὺς ἀφανισμοῦ." οὐκ ἆρα ἁπλῶς κατέπαυσεν ἡ καινὴ 30 τὴν παλαιὰν, ἀλλ' ὡς γεγηρακυῖαν, ὡς οὐ χρήσιμον, διὰ τοῦτο ἔλεγε, διὰ τὸ ἀσθενὲς, καὶ ἀνωφελὲς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος, καὶ ὅτι εἰ ἡ πρώτη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος. τί ἐστιν ἄμεμπτος; χρήσιμος, ἰσχυρά. τοῦτο δὲ λέγει, οὐχ ὥστε ἐγκλημάτων δεῖξαι ὑπεύθυνον, ἀλλ' ὡς οὐκ ἀρκοῦσαν 35

πρὸς δικαίωσιν. ἰδιωτικὸν δὲ ἐνταῦθα ἐφθέγξατο, ὡς ἄν τις εἴποι, οὐκ ἔστιν ἄμεμπτον τὸ ἱμάτιον, τουτέστι λοιπὸν διαρρεῖ. οὐχ ὡς πονηρὸν τοίνυν ἐνταῦθα φησὶ, τὸν νόμον οὐκ ἄμεμπτον, ἀλλ' ὡς ἔχοντα αἰτίαμα καὶ ἐλάττωμα. οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, καινοὶ ἐγενόμεθα, νῦν δὲ πεπαλαιώμεθα. διὰ τοῦτο ἐγγὺς ἐσμὲν ἀφανισμοῦ 5 καὶ ἀπωλείας. ἀλλ' ἔστιν ἀποξύσαι τοῦτο τὸ γῆρας λυτρῶν οὐδαμῶς, μετάνοια δὲ, ἐπειδὴ καὶ κάλλος τὸ ψυχικὸν ἡ λήθη ποιεῖ τῶν ἁμαρτημάτων. "ἐπιλάθου γὰρ τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ "πατρός σου," πρὸς τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν φησὶν ὁ Δαβίδ. ἐπιλαθόμεθα τῶν ἡμετέρων κακῶν, οὐ τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν λέγω. 10 μνήσθητι γὰρ σύ φησι πρῶτος, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ ἐγὼ, ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶν ἐπιλαθέσθαι κακίας, τὸ μὴ δέξασθαι τοὺς τῆς κακίας λογισμοὺς, ἀλλὰ καὶ τὰ ἤδη πεπλημμελημένα ἀπαλείφειν. ὅρα δὲ, οὐκ εἶπε, μὴ μετέλθῃς τὰ τῶν πατέρων, μὴ λαλήσῃς ταῦτα, ἀλλ' ὃ πλέον ἐστι, "μηδὲ ἀναμνησθῇς αὐτῶν, μηδὲ εἰς νοῦν λάβῃς." 15 ὁρᾷς πόσον ἡμᾶς διάστημα τῆς κακίας ἀπέχειν βούλεται; ὁ γὰρ μὴ μεμνημένος, οὐ λογιεῖται, ὁ δὲ μὴ λογιζόμενος, οὐ φθέγγεται. ὁ δὲ μὴ φθεγγόμενος, οὐδὲ πράξει. ὁρᾷς, πρὸ πόσων ἀπετείχισεν ἡμᾶς ὁδῶν· πρὸ πόσων διαστημάτων ἀπεμάκρυνεν; πόθεν οὖν ἂν γένοιτο λήθη πονηρίας; ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ, ἐὰν 20 τοῦ Θεοῦ διαπαντὸς μνημονεύωμεν, οὐ δυνάμεθα κᾀκείνων μεμνῆσθαι.

Σεβήρου. Καλῶς μέντοι ὁ Ἀπόστολος εἶπεν, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γεγενῆσθαι τὴν παλαιὰν διαθήκην, καὶ οὐ τελείως ἠφανῆσθαι· τὸ γὰρ πληροῦσθαι τὸν νοῦν δοκεῖ μὲν εἶναι νόμος, ἠφάνι- 25 σται δὲ τὸ περιττὴν δειχθῆναι τὴν τοῦ γράμματος ἐντολήν. καθάπερ ἄν τις καὶ ἐν σκιαγραφίᾳ ἐπὶ σανίδος ἐνσημανθέντα κύκλον, ἠφανίσθη εἴποι, διὰ τῆς τῶν χρωμάτων ἐπιβολῆς. ἠφάνισται μὲν γὰρ τῷ μὴ διὰ τοῦ προτέρου σκιώδους σχήματος δείκνυσθαι. μενεῖ δὲ ὅμως τὸ λαμπρότερον, διὰ τῆς ἐπικαλυψάσης 30 εὐχροίας ἐκφαίνεσθαι.

AUCTORUM NOMINA.

CATENÆ

GRÆCORUM PATRUM

IN

NOVUM TESTAMENTUM.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S.T.P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

HISTORIÆ MODERNÆ PROFESSOR REGIUS.

TOMUS VIII.

IN EPISTOLAS CATHOLICAS ET APOCALYPSIN.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

M.DCCC.XLIV.

CATENA

IN

EPISTOLAS CATHOLICAS,

ACCESSERUNT

ŒCUMENII ET ARETHÆ

COMMENTARII IN APOCALYPSIN,

AD FIDEM CODD. MSS.

EDIDIT

J. A. CRAMER, S. T. P.

AULÆ NOVI HOSPITII PRINCIPALIS,

NECNON

ACADEMIÆ ORATOR PUBLICUS.

OXONII,

E TYPOGRAPHEO ACADEMICO.

MDCCCXL.

MONITUM.

CATENAM in Epistolas Catholicas ex eodem Codice MS. quo Commentarium in Acta SS. Apostolorum jam vulgatum, descripsi; adhibita est etiam ea lectionis varietas quam Cod. Coisl. XXV. mihi suppeditavit. De his vero Codd. jam satis dictum fuit. In Epist. Jud. habui præterea Codicem Bodl. Rawlinson G. 157. membr. sæc. XIII. sed ex antiquissimo, ut opinor, apographo descriptum. Plura autem de Commentariis in Apocalypsin, e quibus secunda hujus Voluminis pars conflata est, dicenda sunt. De Græcis Commentatoribus in hanc Sacræ Scripturæ partem hæc habet Fabricius Bibl. Gr. t. vii. p. 791. pr. Ed. = t. viii. p. 696 Harl.

"In Apocalypsin denique non omittenda Andreæ et "Arethæ Commentaria. Sub Andreæ quidem Cæsareæ "Cappadociæ Episcopi nomine Commentarius exstat "Macario cuidam, quem patrem suum ac συλλειτουργὸν "vocat, ab auctore inscriptus, librumque dividens in "κεφάλαια LXXII. Hunc Theodorus Peltanus vertit, "ediditque Latine Ingolstadii A. 1574. 4. relatum inde "in Bibliothecas Patrum. Sed Græce ac Latine cum "ejusdem Peltani versione legitur subjunctus Io. Chry-"sostomi ad Novum Testamentum Commentariis, in "Editionibus Græcolatinis Commelina Paris. et Fran-"cofurtensi.

"Arethas qui et ipse post Andream Cæsareæ ejus-
"dem in Cappadocia Archiepiscopus fuisse traditur,
"forte haud diversus est ab Aretha, qui adhuc presby-
"ter Cæsareensis, scripsit de translatione Euthymii
"Patriarchæ Cpol. A. C. 911 defuncti: neque impro-
"babilis hæc mihi videtur C. V. Casimiri Oudini con-
"jectura. Idem certe, cujus sermo de Martyribus
"Guria, Samona et Abibo legitur t. 3. Lipomanni, et
"apud Surium 15 Nov. Ejus insigne in Apocalypsin
"opus *συλλογὴ ἐξηγήσεων ἐκ διαφόρων ἁγίων ἀνδρῶν εἰς τὴν*
"*Ἰωάννου, τοῦ ἠγαπημένου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἀποκάλυψιν*, pri-
"mum Græce prodiit ad calcem Œcumenii Veronæ
"1532, fol. Latine vertit Jo. Hentenius Paris. 1547. 8.
"et post Hentenium Maximus Florentinus Monachus
"Cassinensis Basil. 1554. 8. et in Bibliothecis Patrum
"ut Lugdunensi T. ix. Atque Græce et Latine cum
"Hentenii versione Fred. Morellus recudi curavit ad
"calcem Œcumenii Paris. 1631 fol. in Græcis sola
"Veronensi editione usus, neque interpreti emendando
"adhibita industria, cujus nonnullas hallucinationes
"castigaverat Jac. Billius in Observationibus Sacris,
"quemadmodum Græca ex MS. Bibl. Reg. Paris.
"emendatiora dari posse notavit Ric. Simon. Lib. 3.
"Hist. Criticæ N. T. p. 468." Hactenus Fabricius.

His vero Commentatoribus[a] in Apocalypsin addendus est Œcumenius Episcopus Triccæ in Thessalia, cujus Scholia habentur in Cod. Coisl. 224. e quo procemium

[a] Inest in Bibl. Card. Ottobon. Romæ Comment. ined. Autolyci Cariæ in Apoc. Inc. *πολλάκις αἰτηθεὶς ὑπὸ πολλῶν ἐξ ἀγάπης.* Montf. Bibl. Bibliothh. t. i. p. 186 C.

Operis jam vulgavit Cl. Montfaucon. in Bibl. Coisl. p. 277. sed exstant etiam in Cod. Barocciano 3. qui continet Acta SS. Apostolorum, Epistt. Cathol. et S. Pauli, et Apocalypsin, cum Scholiis. Hæc Scholia Barocciana in Apocalypsin uberrima sunt et sui generis; nam conflata sunt, ut videtur, ex Andreæ, Arethæ et Œcumenii Commentariis, et adeo superant Editorum librorum copiam in iis quæ ad Aretham spectant, ut Codex (nescio quis[b]) e quo prima Editio derivata fuit, mihi potius Epitomen quam integrum opus repræsentare

[b] Catalogi Bibl. Reg. Paris. auctor censet Codicem Gr. qui signatur Num°. 219. eundem esse ac illum e quo Editio Veronensis vulgata est; sed id non verum esse, satis opinor constabit e specimine istius Codicis cum Ed. Paris. 1631. fol. collati, quod hic subjungimus.

Cod. Reg. 219. coll. cum ed. Paris. 1631. tom. ii. p. 645.

Pag.
645, B. 6. Ἀρχόμενος γράφειν.
646, A. 4. γὰρ om.
5. προέβη· ὡς γὰρ τὸ Χριστὸς ὄνομα ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων τῆς οἰκονομίας· εἴπερ καὶ Πέτρος.
10. νὺν τὸ.
11. οὗτος om.
B. 4. δὲ ὅτι τὴν μυϛ΄.
8. Ἀποκάλυψίς ἐστιν.
11. καθύπαρ.
12. τοῦ Χριστοῦ ἐμφαίνων.
D. 8. ἐστι om.
11. τῷ ἐχθὲς παρατεινομένῳ.
12. ἐὰν μὴ om. τὸ ἀποκ.
ult. τὸ πρὸς καταδ.
647, A. 1. ἀποδιοπομπ.
D. 6. ἀκουστικὴν.

Pag.
647, D. 9. ἤτουν ὁ.
648, A. 1. ὅλον γέγονε—παρὰ τῷ.
4. τοῦτο om.
7. οὐκ εἰς.
B. 9. ἐκκλησιῶν τοῦ.
10. ἀριθμοῦ τῶν ἀπ. ἐκκ.
11. πλῆθος om.
C. 4. τὸ εἰς τὴν.
5. ὑποστῆσαι περιττὸν ἡγεῖται· αἷς ἐκκλησίαις καὶ ἴσαρ.
8. ἀπὸ ὁ ὢν.
11. ἰσοδυναμεῖ τὸ.
12. ἡμῶν λέγων.
D. 9. αὐτῷ δέξασθαι.
649, A. 8. τοῖς διαμ. ὅτι om.
9. σύμπαντα δῆλα καὶ δὴ καὶ.
10. εὐλογεῖτε om.

Eandem fere varietatem suppeditat Cod. Reg. 224.

videatur. Adeo multæ pericopæ in eo, citationesque, non sine magno sensus damno, resecatæ sunt; ut non mirum sit Hentenium, qui Latine vertit, in vero sensu investigando, multum laboris frustra impendisse. Hæc nobis optimi Codicis Barocciani ope resarcire contigit, et plenissimum forsan Antiquorum Gr. Patrum Commentarium quod exstat in Apocalypsin, vulgare: collato Codice cum Edit. Parisiensi Arethæ Paris. 1631. fol. Cod. Baroccianus est formæ min. in 12. undecimo sæculo exaratus; sed in Scholiis, ita minutis quamvis nitidissimis characteribus, ut nonnisi intenta oculorum acie distingui possint. Nonnulla vero folia exciderunt; et dolet præterea, quod multa scholia ob nimis decurtatas margines hiatibus laborent.

Hos defectus aliqua ex parte supplebunt Scholia Œcumeniana quæ post cætera edenda curavi, e Cod. Coisl. 224, qui est decimi sæculi et pulcherrime scriptus.

Hoc opus nostrum, qualecunque demum sit, accipe Lector æquo animo, et utere ad gloriam Dei, Patris, Filii, et Spiritus Sancti.

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΤΩΝ ΚΑΘΟΛΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ.

ΙΑΚΩΒΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἐπειδὴ αὐτὸς Ἰάκωβος ταύτην γράφει τοῖς ἀπὸ τῶν δώ- 5
δεκα φυλῶν διασπαρεῖσι καὶ πιστεύσασιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν
Ἰησοῦν Χριστὸν, γράφει δὲ διδασκαλικὴν τὴν Ἐπιστολὴν, διδά-
σκων περὶ διαφορᾶς πειρασμῶν· ποῖος μέν ἐστιν ἀπὸ Θεοῦ, ποῖος
δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας καρδίας τῶν ἀνθρώπων ἐστί· καὶ οὐ λόγῳ μόνῳ
ἀλλὰ καὶ ἔργῳ δεικνύναι τὴν πίστιν· καὶ οὐχ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ 10
νόμου, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ δικαιοῦνται· περί τε τῶν πλουσίων παρ-
αγγέλλει[a], ἵνα μὴ προκρίνωνται τῶν πτωχῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις,
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπιπλήττωνται[b] ὡς ὑπερήφανοι· καὶ τέλος
παραμυθησάμενος τοὺς ἀδικουμένους, καὶ προτρεψάμενος αὐτοὺς
μακροθυμεῖν ἕως τῆς παρουσίας τοῦ κριτοῦ, καὶ διδάξας[c] ἐκ τοῦ 15
Ἰὼβ τὸ χρηστὸν τῆς ὑπομονῆς, παραγγέλλει προσκαλεῖσθαι τοὺς
πρεσβυτέρους ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ σπεύδειν ἐπιστρέφειν τοὺς
πλανηθέντας ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· εἶναι γὰρ τούτου μισθὸν παρὰ τοῦ
Κυρίου, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦ. Α. 20

Περὶ ὑπομονῆς καὶ πίστεως ἀδιακρίτου καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης
πρὸς πλουσίους.

1 Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος,
ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ χαίρειν.

Ἐξ ἀνεπιγράφου. Ἕκαστος τῶν Ἀποστόλων ἐπιστέλλων, 25

[a] παραγγέλει Cod. [b] ἐπιπλήττονται Cod. [c] καὶ διδάξας περὶ
ὑπομονῆς, καὶ διδάξας ἐκ τοῦ Ἰὼβ κ. τ. λ. Cod.

προοίμιον τῆς Ἐπιστολῆς τὸ ἀξίωμα ἑαυτοῦ ποιεῖται· τοῦτο δέ ἐστι τὸ καταξιωθῆναι δοῦλος κληθῆναι Χριστοῦ· ἅτε δὲ ὡς τῆς περιτομῆς ὢν Ἀπόστολος τοῖς ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν ἐπιστέλλει πιστεύσασιν. ἰστέον μέντοι ὥς τινες νοθεύουσι τὴν Ἐπιστολὴν ταύτην καὶ τὴν Ἰούδα, ὡς φησὶν Εὐσέβιος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ 5 *Ἱστορίᾳ. ὅμως πάντες ἴσμεν καὶ ταύτας μετὰ τῶν ἄλλων καθολικῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐμφερομένας.*

Διδύμου. *Ὡς γὰρ οἱ τοῦ κόσμου ἄνθρωποι ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῶν βιωτικῶν συναλλαγμάτων ἐκ τῶν περὶ αὐτοὺς ἀξιωμάτων χρηματίζειν θέλουσιν, οὕτω καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν* 10 *συγγραμμάτων αὐτῶν, δοῦλοι Θεοῦ καὶ Χριστοῦ χρηματίζειν ἀξιοῦσιν.*

2 Πᾶσαν χαρὰν ἡγήσασθε ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Δεσμὸς γάρ τις ἐστὶν ἡ θλίψις ἀρραγὴς,* 15 *ἀγαπῆς αὔξησις, κατανύξεως καὶ εὐλαβείας ὑπόθεσις. ἄκουε γὰρ τοῦ λέγοντος, " εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν " ψυχήν σου εἰς πειρασμόν." καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πάλιν ἔλεγεν, " ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε." καὶ πάλιν, " στενὴ " καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδός." ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν θλίψιν ἐπαινουμέ-* 20 *νην, πανταχοῦ παραλαμβανομένην ὡς ἀναγκαίαν οὖσαν ἡμῖν. εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἔξωθεν ἀγῶσιν οὐδεὶς ἂν ταύτης χωρὶς στέφανον λάβοι, εἰ μὴ καὶ πόνοις καὶ σιτίων παρατηρήσει καὶ νόμου διαίτῃ καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ μυρίοις ἑτέροις ἑαυτὸν ὀχυρώσῃ, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα.* 25

3 Γινώσκοντες, ὅτι δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατερ-4 γάζεται ὑπομονήν· ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω.

Εἰς τελειότητα οὖν, τὴν κατ' ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν προτρέπων, ἀκολούθως ἀδελφοὺς ὀνομάζει, ἀλλ' οὐ τέκνα οὐδὲ υἱούς. τοσοῦτον δὲ ἀπέχει τὸ συμβουλεύειν αὐτοῖς λυπεῖσθαι διὰ τοὺς 30 *πειρασμοὺς, ὡς καὶ πᾶσαν χαρὰν αὐτοὺς ἡγεῖσθαι πείθειν· ἵνα τὸ ἐναντίον αὐτοὺς λυπῇ τὸ μὴ πειράζεσθαι. εἰ γὰρ οἱ πειρασμοὶ χαρὰ αὐτοῖς, καὶ οὐχ ἁπλῶς χαρὰ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα, δηλονότι τὸ μὴ πειράζεσθαι λύπην προσάγει. καὶ διατί δοκιμήν, φησιν, ἐρ-*

γάζεται· τί δὲ ἡ δοκιμὴ τοῖς ἔχουσι ποιεῖ· δηλονότι εἰς ἔργον τέλειον ἄγει.

Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν πῶς δεῖ προσεύχεσθαι τοὺς οἰκείους διδάσκων μαθητὰς, καὶ τὸ κατὰ γνωμὴν εἶδος τῶν πειρασμῶν ἀπέχεσθαι φάσκειν ἐκέλευε· "καὶ μὴ εἰσενέγκεις ἡμᾶς εἰς πει- 5 "ρασμόν·" τῶν ἡδωνικῶν δηλονότι καὶ γνωμικῶν καὶ ἑκουσίων πειρασμῶν, μὴ ἐγκαταλειφθῆναι πεῖραν λαβεῖν· τὸν δὲ μέγαν Ἰάκωβον πρὸς τὸ τῶν ἀκουσίων πειρασμῶν εἶδος διδάσκοντα μὴ συστέλλεσθαι τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένους, φᾶναι, "πᾶσαν "χαρὰν ἡγήσασθε ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε 10 "ποικιλοῖς," δηλονότι τοῖς ἀκουσίοις καὶ παρὰ γνώμην καὶ πόνων ποιητικοῖς πειρασμοῖς· καὶ δηλοῦσι σαφῶς, ἐκεῖ μὲν ἐπάγων ὁ Κύριος, "ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ," ἐνταῦθα δὲ, "γινώ- "σκοντες, ὅτι δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονὴν, "ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, 15 "ἐν μηδενὶ λειπόμενοι."

Ἵνα ἦτε τέλειοι καὶ ὁλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι· 5 εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτείτω παρὰ τοῦ διδόντος Θεοῦ πᾶσιν ἁπλῶς, καὶ οὐκ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ. 20

Τὸ αἴτιον ἡμῖν λέγει τοῦ τελείου ἔργου· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ σοφία ἡ ἄνωθεν, δι' ἧς ἐνδυναμούμενοι, ὁλόκληρον δυνησόμεθα πρᾶξαι τὸ ἀγαθόν.

6 Αἰτείτω δὲ ἐν πίστει, μηδὲν διακρινόμενος· ὁ γὰρ διακρινόμενος ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ 25 7 ῥιπιζομένῳ· μὴ γὰρ οἰέσθω ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅτι λήψεται παρὰ Κυρίου.

Κυρίλλου. Ὑβριστὴς γὰρ ὁμολογουμένως ὁ διακρινόμενος. εἰ γὰρ μὴ πεπίστευκας ὅτι τὴν σὴν αἴτησιν ἀποπεραίνει, μηδὲ προσῆλθες ὅλως ἵνα μὴ κατήγορος εὑρεθῇς τοῦ πάντα ἰσχύοντος, διψυ- 30 χήσας ἀβουλήτως. χρὴ τοιγαροῦν τὴν οὕτως αἰσχρὰν παραιτεῖσθαι νόσον.

8 Ἀνὴρ δίψυχος ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς 9 αὐτοῦ. καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει

10 αὐτοῦ· ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ· ὅτι ὡς
11 ἄνθος χόρτου παρελεύσεται. ἀνέτειλε γὰρ ὁ ἥλιος σὺν
τῷ καύσωνι, καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ
ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπώλετο·
οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαραν- 5
θήσεται.

Ἐκ τοῦ Ποιμένος ἐντολῇ[d] θ΄. Ἆρον σεαυτοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδὲν ὅλως διψυχήσῃς αἰτήσασθαί τι παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν. μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ αἰτοῦ 10 παρ᾽ αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλείπῃ· ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι οἱ μνησικακοῦντες ἀλλήλους, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστι, καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. 15

12 Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμὸν, ὅτι δόκιμος
γενόμενος λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Αὐτάρκως προτρεψάμενος ὑφίστασθαι τοὺς πειρασμοὺς μετὰ χαρᾶς, ἵνα ἐγγένηται δόκιμον ἔργον καὶ 20 ὑπομονὴ[e] τελεία· τελειοῦται δὲ ταῦτα καθ᾽ ἑαυτὰ, καὶ μὴ δι᾽ ἄλλο πραττόμενα· δι᾽ ἑτέρας παραινέσεως πείθειν ἐπιχειρεῖ κατορθοῦν τὰ προκείμενα· δι᾽ ἐπαγγελίαν μακάριον εἶναι λέγων τὸν πειρασμὸν ὑπομένοντα. γενήσεται γὰρ οὕτως ἀθλητικῶς ἄγων τὸν ἀγῶνα, δόκιμος ἀνὴρ διὰ πάντων γεγυμνασμένος· οὕτω δὲ ἀνα- 25 φανέντι ἐκ τῶν σκυθρωπῶν, δοθήσεται στέφανος ζωῆς εὐτρεπισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσιν· οὕτως ὁ τῷ ὑπομένειν πειρασμὸν, καταφρονῶν ἐπιπόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου, στέφανον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολήψεται. ζητεῖς τίς ἡ ὕλη οὗ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς στεφάνου ζωῆς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; ἔστιν "ἃ ἡτοίμασεν 30 "ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν," ἃ διὰ μέγεθος θειότητος, ὄψει καὶ ἀκοῇ οὐχ ὑπόκειται, οὐδὲ ἐπὶ ψιλὴν νόησιν ἀνθρώπου ἀναβέβηκεν.

[d] ἐντο^λ Cod. [e] ὑπομονῇ Cod.

* Περὶ τῆς ἐν ἡμῖν πυρώσεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς παθῶν, ὅτι οὐ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸ αἴτιον· εἴ τι γὰρ ἀγαθὸν ἡμῖν, παρ' αὐτοῦ.

13 Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω, ὅτι ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν· πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα. 5

Ἁμαρτίαν[f].

Ὅτι ὁ Θεὸς πειράζων ἐπ' ὠφελείᾳ πειράζει, οὐκ ἐπὶ τῷ κακοποιῆσαι· διὸ καὶ ἐλέχθη ὅτι "ὁ Θεὸς ἀπείραστός ἐστι κακῶν." Καὶ μετ' ὀλίγα—Ὁ οὖν φέρων τοὺς πειρασμοὺς γενναίως, στεφανοῦται· ἄλλο δέ ἐστιν ἐπὶ τοῦ διαβόλου. ἐκεῖνος γὰρ πειράζει, 10 ἵνα τοὺς πειθομένους αὐτῷ θανατώσῃ· καὶ ὁ μὲν ἀγνοῶν τὸ ἐσόμενον, ὁ δὲ Θεὸς εἰδὼς μὲν τὸ ἐσόμενον, πλὴν διδοὺς τῷ ἀνθρώπῳ πράττειν ὃ θέλει διὰ τὸ αὐτεξούσιον.

Εἰς βλαβήν· ἐπ' ἀγαθῷ γὰρ ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ.

14 Ἕκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελ- 15 κόμενος καὶ δελεαζόμενος.

Σευήρου. Τινὲς δὲ τὸ προκείμενον ῥητὸν ἐπειράθησαν ἐξηγεῖσθαι, φήσαντες, αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν ἀνομιῶν μητέρα καλεῖν τὸν Δαβὶδ, ἥτις διὰ τῆς ἀτοπωτάτης ὀρέξεως οἱονεὶ συλλαμβανοῦσα καὶ κύουσα τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας ἀποτίκτει, καὶ αὐτὸν 20 τὸν ἁμαρτωλὸν ταύτην ἐνεργοῦντα καὶ πράττοντα· καὶ πέρας τῶν τοιούτων ὠδίνων ποιεῖται τοῦ ἁμαρτάνοντος τὸν θάνατον. οὕτως γὰρ ἐπιστέλλων Ἰάκωβος ἔφησεν, εἷς ὢν τῶν τοῦ Χριστοῦ σοφῶν μαθητῶν· "ἕκαστος δὲ πειράζεται, ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελ- "κόμενος καὶ δελεαζόμενος· εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα, τίκτει 25 "ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεῖσθα ἀποκύει θάνατον·" ὑπὸ ταύτης οὖν τῆς ἐπιθυμίας κεκισσῆσθαι καὶ συνειλῆφθαι καθὰ δὴ τῶν ἁμαρτωλῶν μητρὸς ἔφησεν ὁ Δαβίδ.

15 Εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα, τίκτει ἁμαρτίαν· ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα, ἀποκύει θάνατον. 30

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πράττειν τὴν ἁμαρτίαν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς μεθύοντες, οὐχ οὕτως αἰσθανόμεθα. ἐπειδὰν δὲ

[f] Ita Cod. in v. μηδεὶς, nullo lacunæ indicio.

γένηται καὶ λάβῃ τέλος, τότε δὴ μάλιστα τῆς ἡδονῆς σβεσθεί-
σης ἁπάσης, τὸ πικρὸν τῆς ἐννοίας ἐπεισέρχεται κέντρον, ἀπεναν-
τίας ταῖς ὠδινούσαις γυναιξίν· ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ πρὸ τοῦ τόκου,
πολὺς ὁ πόνος καὶ ὠδῖνες δριμεῖαι ἐπικόπτουσι ταῖς ἀλγηδόσιν
αὐτάς· μετὰ δὲ τὸν τόκον ἄνεσις, τῷ βρέφει τῆς ὀδύνης συνεξελ- 5
θούσης. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἕως μὲν ἂν ὠδίνωμεν καὶ
συλλαμβάνωμεν τὰ διεφθαρμένα νοήματα, εὐφραινόμεθα καὶ χαί-
ρομεν· ἐπειδὰν δὲ ἀποτέκωμεν τὸ πονηρὸν παιδίον τὴν ἁμαρτίαν,
τότε τὸ αἶσχος τοῦ τεχθέντος ἰδόντες, ὀδυνώμεθα, τότε διακοπτό-
μεθα τῶν ὠδινουσῶν γυναικῶν χαλεπώτερον. διὸ παρακαλῶ μὴ 10
δέχεσθαι μὲν μάλιστα παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιθυμίαν διεφθαρμένην·
εἰ δὲ καὶ ἐδεξάμεθα, ἀποπνίγειν ἔνδον τὰ σπέρματα· εἰ δὲ καὶ
μέχρι τούτου ῥαθυμήσωμεν, ἐξελθοῦσαν εἰς ἔργον τὴν ἁμαρτίαν,
ἀποκτεῖναι πάλιν δι' ἐξομολογήσεως καὶ δακρύων, διὰ τοῦ κατη-
γορεῖν ἑαυτοῦ· οὐδὲν γὰρ οὕτως ὀλέθριον ἁμαρτίας, ὡς κατηγορία 15
καὶ κατάγνωσις.

Ἡσυχίου Πρεσβυτέρου. Ὠδῖνες θανάτου αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν
ἐπιθυμίαι τυγχάνουσιν.

16, 17 Μὴ πλανᾶσθε ἀδελφοί μου ἀγαπητοί· πᾶσα δόσις
ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον, ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον 20
ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων.

"Μὴ πλανᾶσθε" νομίζοντες παρὰ Θεοῦ γίνεσθαι τοὺς πει-
ρασμούς. ἢ τὰς λογικὰς δυνάμεις φῶτα καλεῖ, ἢ τοὺς πεφω-
τισμένους διὰ Πνεύματος Ἁγίου.

Παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγή, ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα. 25

Σευήρου. Λέγοντος γάρ ἐστιν ἀκούειν τοῦ Θεοῦ, "ἐγώ εἰμι,
"ἐγώ εἰμι καὶ οὐκ ἀλλοίωμαι·" καὶ αὐτῷ μὲν πρόσεστι τὸ[g]
παγίως καὶ ἀναλλοιώτως κατ' οὐσίαν ἔχειν· τοῖς δὲ κατὰ τὸ
Εὐαγγέλιον πολιτευομένοις, καὶ πρακτικῶς τὰς ἐντολὰς μετιοῦσιν
ἐκ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς καὶ μετουσίας, τὸ ἀναλλοιώτως ἐν τοῖς κατὰ 30
τὸν βίον ἐπιτηδεύμασι διακεῖσθαι προσγίνεται· καὶ τὸ μὴ συμ-
βάλλεσθαι τοῖς καιροῖς. διὸ καὶ Παῦλος παρῄνει τισὶ λέγων,
"μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ

[g] τῷ Cod.

" *ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα*
" *τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.*"

18 Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας.

Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Υἱοῦ κυρίως λέγεται ἡ γέννησις, ἐπὶ δὲ τῶν κτισμάτων καταχρηστικῶς· ἐπ' ἐκείνου μὲν τῆς ἀληθείας ἕνεκεν 5 *καὶ τῆς ὁμοουσιότητος· ἐπὶ δὲ τούτων, τιμῆς ἕνεκεν καὶ υἱοθεσίας·* " *βουληθεὶς γάρ,*" *φησιν,* " *ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας.*" *μὴ τοίνυν ἡ ὁμωνυμία τὴν ὁμοτιμίαν ἐνταῦθα τικτέτω, μηδὲ τὰ καταχρηστικῶς εἰρημένα κυρίως λελέχθαι νομιζέσθω.*

Εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισ- 10 μάτων.

Ἀντὶ τοῦ πρώτους καὶ τιμιωτέρους. κτίσματα δὲ τὴν ὁρωμένην κτίσιν φησὶν, ἧς τιμιώτερον τὸν ἄνθρωπον ἔδειξεν. ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις προσδοκᾷ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἵνα καὶ ἡμῖν συνελευθερωθῇ. 15

Τῷ τῆς ὁμολογίας, τῷ τῆς πίστεως.

Πρωτοτόκους ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ πραΰτητος καὶ ἁγνείας καὶ πράξεως ἀγαθῆς μεταδοτικῆς ἐπὶ μακαρισμῷ, καὶ περὶ ἐπιστήμης καὶ συμμετρίας λόγου. 20

19 Ὥστε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, ἔστω πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι· βραδὺς 20 εἰς ὀργήν· ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην Θεοῦ οὐ κατ- 21 εργάζεται. διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περισσείαν κακίας. 25

Τουτέστιν τὴν ἁμαρτίαν τὴν ῥυπαίνουσαν τὸν ἄνθρωπον, τὴν ὥσπερ περιττὴν οὖσαν ἐν ἡμῖν τὸ κακοὺς εἶναι· ἀλλ' ἔξωθεν προσγίνεται ἐξ ἀμελείας τὲ καὶ τῶν εἰς τοῦτο ἡμᾶς ἐρεθιζόντων δαιμόνων, τὸ ἐνδόσιμον ἡμῶν ἐκ τῆς ἀπροαιρέτου συγκαταβάσεως ἔχον. 30

Ἐν πραΰτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον, τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

Ἕτοιμος εἰς τὸ μαθεῖν τὸ ἀγαθόν.

Ἀντὶ τοῦ τὸν ἀληθῆ· τὸν τῆς ὁμολογίας δηλονότι, τὸν ἀφθάρτους ἡμᾶς γενέσθαι παρασκευάζοντα. ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ.

22 Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς. 5

Ἀντὶ τοῦ λογιζόμενοι καθ' ἑαυτούς.

Καταφρονοῦντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας.

23 Ὅτι εἴτις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητής.

Εἴτις, φησι, γένηται λόγου μόνον ἀκροατὴς, καὶ μὴ βεβαιώσει τοῖς ἔργοις τὴν ἀκοὴν, εὐθέως καὶ τὸν λόγον ἀπόλλυσι, διαχυθεὶς γὰρ οἴχεται. 10

Οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς 24 γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ 25 ἀπελήλυθε, καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν. ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας, καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει ἔσται. 15

Ὥσπερ ἐκεῖνος τὸ σῶμα ὁρᾷ, οὕτω καὶ οὗτος διὰ τοῦ νόμου ὁποῖός τις γέγονε. διὸ οὐδὲ πρόσωπον εἶπε μόνον, ἀλλὰ "πρόσωπον "γενέσεως." μανθάνομεν γὰρ οἵους ἡμᾶς ἐποίησεν ὁ Θεὸς, ἀναγεννήσας διὰ λουτροῦ παλινγενεσίας· εἶτα μὴ ἐμμένοντες τῇ τοιαύτῃ θέᾳ διὰ τῶν πράξεων, καὶ τοῦ χαρίσματος λανθανόμεθα. ὁ γὰρ πράξεσιν ἑαυτὸν πονηραῖς ἐκδοὺς, οὐδὲ ὅτι εὐεργετεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ μνημονεύει. εἰ γὰρ ἐμνημόνευεν ὅτι ἄνωθεν ἐγεννήθη, καὶ ἐδικαιώθη, καὶ ἡγιάσθη, καὶ ἐν υἱοῖς κατελογίσθη Θεοῦ, οὐκ ἂν ἔργοις ἑαυτὸν παρεδίδου τοῖς ἀθετοῦσι τὴν χάριν. 20 25

Οὐ γὰρ ἐκεῖνοι μακάριοι οἱ ἀκροαταὶ, ἀλλ' οἱ συνάπτοντες τῇ ἀκροάσει τὴν πρᾶξιν. ἐπεὶ καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς ἐγένοντο ἀκροαταὶ, ἀλλ' ἐπεὶ οὐ ποιηταὶ, οὐκέτι μακάριοι ἦσαν, ἀλλὰ παραδέδονται τῷ ὀλοθρευτῇ. 30

Γνοὺς γὰρ ἑαυτὸν εἰκόνα Θεοῦ ὄντα, οὐ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ ἐπολιτεύσατο.

26 Εἴτις δοκεῖ θρησκὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν, ἀλλ᾽ ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία.

"Εἴ τις δοκεῖ," φησιν, ἀλλ᾽ οὐχὶ ταῖς ἀληθείαις εἶναι· ἢ γὰρ ἂν πάντως οὐδὲ αὐτῷ τὴν γλῶσσαν ἀχαλίνωτον ἐξεπαίδευσεν· οὐδ᾽ 5 ἂν αὐτοῦ διὰ κενοθρησκείας τὴν καρδίαν ἐχλεύαζε· διὸ φησὶν, "ὁ δοκῶν ἑστάναι," καὶ τὰ ἑξῆς. οὐ γὰρ δὴ τὸν ὄντως ἑστῶτα τὴν ἔμπτωσιν καθορᾶν ἐμαρτύρατο· οὗτος γὰρ κανὼν καὶ ὑπογραμμὸς θρησκείας ὀρθῆς.

Τῆς θρησκείας ἡμῶν εἶναι τῆς ἐν Χριστῷ. 10

Μὴ σπεύδων μαθεῖν ἀλλὰ διδάσκειν.

27 Θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστὶν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτό ἐστιν, ᾧ ἐξισοῦσθαι δυνάμεθα τῷ 15 Θεῷ, τῷ ἐλεεῖν καὶ οἰκτείρειν. ὅταν οὖν τοῦτο μὴ ἔχωμεν, τοῦ παντὸς ἀπεστερήμεθα. οὐκ εἶπεν, ἐὰν νηστεύσητε ὅμοιοι ἐστὲ τῷ Πατρὶ ὑμῶν· οὐδὲν γὰρ τούτων παρὰ Θεὸν, οὐδὲ ἐργάζεταί τι τούτων ὁ Θεὸς, ἀλλὰ τί; "γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν "ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·" τοῦτο Θεοῦ ἔργον· ἐὰν οὖν τοῦτο μὴ ἔχῃς, τί 20 ἔχεις; "ἔλεον θέλω," φησὶ, "καὶ οὐ θυσίαν."

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τῆς πρὸς ἕκαστον ἀγάπης ἀπροσωπολήπτου κατὰ νόμον.

1 Ἀδελφοί μου, μὴ ἐν προσωποληψίαις ἔχετε τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς δόξης. 25

Τοῦ αὐτοῦ. Τινὸς ἕνεκεν σὺ μέγα φρονεῖς φησιν; ἢ διατί πάλιν ἕτερος ἑαυτὸν ἐξευτελίζει; οὐχὶ σῶμα ἐσμὲν ἅπαντες ἓν καὶ μεγάλοι καὶ μικροί; ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἓν ὦμεν καὶ ἀλλήλων μέλη, τί τῇ ἀπονοίᾳ αὐχίζεις[h] σαυτόν; τί αἰσχύνῃ τὸν ἀδελφόν; ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνός σου μέλος, οὕτω κἀκείνου σύ. 30 καὶ πολλὴ κατὰ τοῦτο ἡ ὁμοτιμία.

[h] ἀπονοιαυχίζεις Cod.

2 Ἐὰν γὰρ εἰσέλθῃ εἰς τὴν συναγωγὴν ὑμῶν ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, εἰσέλθῃ δὲ καὶ πτω-3 χὸς ἐν ῥυπαρᾷ ἐσθῆτι καὶ ἐπιβλέψητε ἐπὶ τὸν φοροῦντα τὴν ἐσθῆτα τὴν λαμπρὰν, καὶ εἴπητε αὐτῷ· σὺ κάθου ὧδε καλῶς, καὶ τῷ πτωχῷ εἴπητε, σὺ στῆθι ἐκεῖ· ἢ 5 4 κάθου ὧδε ὑπὸ τὸ ὑποπόδιόν μου· οὐ διεκρίθητε ἐν ἑαυτοῖς, καὶ ἐγένεσθε κριταὶ διαλογισμῶν πονηρῶν;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες· παρεγένετο ὁ πένης· γενοῦ κατ᾽ αὐτὸν τῷ φρονήματι· μὴ μείζονα καταβάλῃς ὄγκον διὰ τὸν πλοῦτον· οὐκ ἔστι πένης καὶ πλούσιος 10 ἐν Χριστῷ. μὴ τοίνυν ἐπαισχύνῃς διὰ τὴν ἔξωθεν περιβολὴν, ἀλλὰ ἀπόδεξαι διὰ τὴν ἔνδον πίστιν.

5 Ἀκούσατε ἀδελφοί μου ἀγαπητοὶ, οὐχ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τοῦ κοσμοῦ, πλουσίους ἐν πίστει, καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς 15 6 ἀγαπῶσιν αὐτόν; ὑμεῖς δὲ ἠτιμάσατε τὸν πτωχόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Ἡμεῖς δὲ ὡς τὰ μέγιστα ἠδικημένοι οὕτω τοὺς προσαιτοῦντας ὑβρίζομεν, ἀποστρεφόμεθα· οὐ δίδους τι καὶ λυπεῖς; νουθετεῖτε, εἶπεν ὁ Παῦλος, ὡς ἀδελφοὺς, οὐχ ὑβρίζετε ὡς ἐχθρούς· ὁ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ νουθετῶν, οὐ δημοσίᾳ τοῦτο ποιεῖ· 20 οὐκ ἐκπομπεύει τὴν ὕβριν, ἀλλ᾽ ἰδίᾳ καὶ μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καὶ ἀλγῶν καὶ δακνόμενος δακρύων καὶ ὀδυρόμενος. ἀπὸ ἀδελφικῆς τοινῦν παρέχομεν τῆς διανοίας, ἀπὸ ἀδελφικῆς νουθετοῦμεν τῆς προαιρέσεως, μὴ ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τῷ διδόναι, ἀλλ᾽ ὡς ἀλγοῦντες ἐπὶ τὸ ἐκεῖνον παραβαίνειν τὴν ἐντολὴν ἐπὶ τὸ κέρδος. εἰ γὰρ 25 μετὰ τὸ δοῦναι ὑβρίζεις, λυμαίνῃ τῇ τῆς δόσεως ἡδονῇ· ὅταν δὲ μήτε δῷς καὶ ὑβρίσῃς, πόσον οὐκ εἰργάσω κακὸν τὸν ἄθλιον ἐκεῖνον καὶ ταλαίπωρον; προσῆλθεν ὡς ἐλεησόμενος παρὰ σοῦ, λαβὼν δὲ καιρίαν τὴν πληγὴν ἀπῆλθε, καὶ μᾶλλον ἐδάκρυσεν. ὅταν γὰρ ἀναγκάζηται διὰ τὴν ἔνδειαν προσαιτεῖν, διὰ δὲ τὸ προσαιτεῖν 30 ὑβρίζεται, ὅρα πόση τῷ ὑβρίζοντι ἡ τιμωρία. παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν· εἴπερ γάρ μοι αὐτὸς αὐτὸν ἀφῆκε πένεσθαι διά σε, ἵνα συ ἔχῃς θεραπεύειν αὐτὸν, καὶ σὺ τὸν διὰ σὲ πενό-

μενον ὑβρίζεις, πόσης ἀγνωμοσύνης ταῦτα; πόσης ἀχαριστίας τοῦτο τὸ ἔργον;

Οὐχ οἱ πλούσιοι καταδυναστεύουσιν ὑμῶν, καὶ αὐτοὶ
7 ἕλκουσιν ὑμᾶς εἰς κριτήρια; οὐκ αὐτοὶ βλασφημοῦσι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ὑμᾶς; 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Φέρετε γενναίως τὰς πλεονεξίας. ἑαυτοὺς ἀναίρουσιν ἐκεῖνοι οὐχ ὑμᾶς. ὑμᾶς μὲν ἀποστεροῦσι χρημάτων, ἑαυτοὺς δὲ γυμνοῦσι τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βοηθείας· ὁ δὲ ἐκείνης στερηθεὶς, κἂν ἅπαντα περιβάληται τῆς οἰκουμένης τὸν πλοῦτον, πάντων ἐστὶ πενέστερος.* 10

Ἀπολιναρίου. *Τοῦτο μὲν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντες, ἐκ τῶν καρποφοριῶν πλουτοῦντες· τοῦτο δὲ καὶ οἱ τὰ Ῥωμαίων διοικοῦντες πράγματα, εἰδωλολατροῦντες τότε.*

8 Εἰ μέντοι νόμον τελεῖτε βασιλικὸν, κατὰ τὴν γραφὴν, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτὸν, καλῶς ποιεῖτε· 15
9 εἰ δὲ προσωποληπτεῖτε, ἁμαρτίαν ἐργάζεσθε, ἐλεγχόμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου ὡς παραβάται.

Ὥσπερ σὺ βούλει χρῆσθαι τὸν πλησίον δικαίως καὶ φιλανθρώπως, οὕτως καὶ αὐτὸς πρᾶττε πρὸς τὸν ὁμογενῆ σου, καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντα Θεοῦ. φυσικὸς ὁ λογισμὸς, εἰς ὃν καὶ πάντα ὁ Σώτηρ 20 *ἀνεκεφαλαιώσατο λέγων, "ὡς θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρω- "ποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτούς· οὕτως γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ "προφῆται."*

10 Ὅστις γὰρ ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος. 25

Τῷ μὴ τελείαν ἔχειν ἀγάπην· τοῦτο γὰρ τὸ κεφάλαιον τῶν καλῶν· εἰ δὲ τῆς κεφαλῆς ἀπορεῖ, περιττὸν ἅπαν τὸ λοιπὸν σῶμα· ὅτι περὶ τούτου λέγει, δῆλον ἐκ τῆς προειργασμένης κατασκευῆς. πᾶσα γὰρ αὐτῷ ἡ κατασκευὴ περὶ τελείας ἀγάπης ἦν· τὸ δὲ οὐ μοιχεύσεις, ἀλλὰ φονεύσεις, ὑποδείγματος χάριν κεῖται, ὥστε μὴ 30 *χωλεύειν κατὰ τὸ λοιπὸν τὴν τελειότητα.*

11 Ὁ γὰρ εἰπὼν μὴ μοιχεύσῃς, εἶπε καὶ, μὴ φονεύσῃς· εἰ δὲ οὐ μοιχεύεις, φονεύεις δὲ, γέγονας παραβάτης νόμου.

Εἰ καὶ μὴ πάνυ ἁρμοδίως κεῖται ἡ προκειμένη παραγραφὴ, ἀλλ' οὖν διὰ τὸ αὐτῆς ὠφέλιμον, ἀναγκαῖον ᾠήθην ταύτην ἐνθεῖναι. ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς τὰ προκείμενα ῥητὰ ὑπὸ Μωϋσέως εἰρημένα εἰς τελειότητα φέρων φησὶν, " ἠκούσατε " ὅτι ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις οὐ φονεύσεις· ὃς δ' ἂν φονεύσῃ ἔνοχος 5 " ἔσται τῇ κρίσει· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος " τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. ἠκούσατε ὅτι " ἐρρήθη, οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ἐμβλέπων " γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ " καρδίᾳ αὐτοῦ." Ταῦτα *ἑρμηνεύων* Σευῆρος *ὁ* Ἀντιοχείας Ἐπί- 10 *σκοπος, ἐν τῷ μϛ' λόγῳ οὕτω φησίν. " τῆς γὰρ διὰ* Μωσέως *" γραφείσης νομοθεσίας " οὐ φονεύσεις" λεγούσης,* Χριστὸς *ὁ τοῦ " νόμου νοῦς καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ πνεύματος χορηγὸς τὸ " οὐκ ὀργι- " σθήσῃ τῷ ἀδελφῷ σου εἰκῇ" διετάξατο, ταύτῃ μᾶλλον πληρῶν " τοῦ νόμου τὸ βούλημα· τὴν γὰρ ὀργὴν ἑξῆς ὁ φόνος φύεται προ- 15 " ανελὼν, καὶ τὸ ἐκείνῳ σπουδαζόμενον ἔπραξε· καὶ περιττὸν τὸ οὐ " φονεύσεις ἀπέδειξεν· ἀμαυρώσας αὐτὸ διὰ τῆς μείζονος ἐπιτάσεως· " σχολῇ γὰρ ἂν ἔλθοι πρὸς φόνον, ὁ μηδὲ ὀργισθῆναι συγχωρηθείς. " οὕτω καὶ τὸ πρὸς ἐπιθυμίαν ἀκόλαστον ἄγον βλέμμα καταδικά- " σας, τὸ " οὐ μοιχεύσεις" καὶ πεπλήρωκε, καὶ ἠφάνισε· πνευμα- 20 " τικὸν γὰρ ὄντα τὸν νόμον ὁ* Κύριος *πεπλήρωκε μὲν καινότητι " πνεύματος, λέλυκε δὲ τῇ τοῦ γράμματος παλαιότητι· τὸ δὲ " παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ὑπάρχειν ἀφανισμοῦ" καὶ "* Παύλῳ *καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· καλῶς δὲ καὶ σφόδρα εἶπε· " ἐγγὺς ἀφανισμοῦ γεγενῆσθαι," καὶ οὐ τελείως ἠφανίσθαι· τῷ 25 " γὰρ πληροῦσθαι τὸν νοῦν, δοκεῖ μὲν εἶναι νόμος· ἠφανίσθαι δὲ, " τῷ περιττὴν φανῆναι ἢ δειχθῆναι τὴν τοῦ γράμματος ἐντολήν· " καθάπερ ἄν τις καὶ τὸν ἐκ σκιαγραφίας ἐπὶ σανίδος ἐνσημαν- " θέντα κύκλον ἠφανίσθαι εἴποι, διὰ τῆς τῶν χρωμάτων ἐπιβολῆς. " ἠφάνισται μὲν γὰρ τῷ μὴ διὰ τοῦ προτέρου σκιώδους σχή- 30 " ματος δείκνυσθαι· μένει δὲ ὅμως τῷ λαμπροτέρῳ διὰ τῆς ἐπι- " καλυψάσης εὐχροίας ἐκφαίνεσθαι."*

12 Οὕτως λαλεῖτε καὶ οὕτως ποιεῖτε, ὡς διὰ νόμου ἐλευθερίας μέλλοντες κρίνεσθαι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Βελτίον γὰρ τοῖς ῥήμασιν ὑμᾶς φοβῆσαι, ἵνα μὴ τοῖς πράγμασιν ἀλγήσητε.

13 Ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος·

Ἔστι μὲν περὶ κρίσεως ὀρθῆς ἡ παραίνεσις, "νόμον δὲ ἐλευ-"θερίας" λέγει τὸν νόμον τῆς δικαιοσύνης· τὸν οὕτω κρίνοντα ὡς 5 εὑρίσκει· τοῦτο δέ φησιν ἐπειδὴ τινὲς ἁμαρτάνουσι, τῇ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀποχρώμενοι, καὶ λέγοντες, ὅτι φιλάνθρωπος ὢν συγχωρεῖ· διὸ καὶ ἐπιφέρει, "ἀνέλεος ἡ κρίσις τῷ μὴ ποιήσαντι "ἔλεος."

Κατακαυχᾶται ἔλεον κρίσεως. 10

Ἡσυχίου. Ὥσπερ τὸ ἔλαιον ἐξολισθαίνειν τοὺς ἀθλητὰς τὰς χεῖρας τῶν ἀντιδίκων ποιεῖ, οὕτως ἡ ἐλεημοσύνη τοὺς ταύτην ἀσκουμένους ἐκκλίνειν καὶ ἀποφεύγειν παρασκευάζει τοὺς δαίμονας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ ἐλεημοσύνη τέχνη τις ἀρίστη ἐστὶ 15 καὶ προστάτις τῶν ἐργαζομένων αὐτήν· φίλη γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἀεὶ πλησίον ἕστηκεν αὐτοῦ, ὑπὲρ ὧν ἂν βούληται εὐκόλως αἰτοῦσα χάριν, μόνον ἂν μὴ ἀδικῆται παρ' ἡμῶν· ἀδικεῖται δὲ, ὅταν ἐξ ἁρπαγῆς αὐτῶν ἐργαζώμεθα, ὡς ἐὰν ᾖ καθαρὰ, πολλὴν τοῖς ἀναπέμπουσιν αὐτὴν δίδωσι τὴν παρρησίαν· καὶ ὑπὲρ προσκεκρου- 20 κότων δεῖται, τοσαύτη αὐτῆς ἡ ἰσχὺς, καὶ ὑπὲρ ἡμαρτηκότων· αὕτη διαρρήγνυσι τὰ δεσμὰ, λύει τὸ σκότος, σβέννυσι τὸ πῦρ, θανατοῖ τὸν σκώληκα, ἀπελαύνει τὸν τῶν ὀδόντων βρυγμόν· ταύτῃ μετὰ πολλῆς ἀδείας ἀνοίγονται τῶν οὐρανῶν αἱ πύλαι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Βασίλισσα γὰρ ὄντως ἐστὶν ὁμοίως ἀνθρώπους ποιοῦσα 25 Θεῷ· "ἔσεσθε γάρ," φησιν, "οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν "τοῖς οὐρανοῖς." ὑπόπτερός ἐστι καὶ κούφη, πτέρυγας ἔχουσα χρυσᾶς· πτῆσιν ἔχουσα πάνυ τέρπουσαν τοὺς ἀγγέλους· ἐκεῖ "πτέρυγες περιστερᾶς περιηργυρωμέναι, καὶ μετάφρενα αὐτῆς ἐν "χλωρότητι χρυσίου·" καθάπερ περιστερά τις χρυσῆ καὶ ζῶσα πέ- 30 τεται· ὄμμα προσηνὲς ἔχουσα, ὀφθαλμὸν ἥμερον· οὐδὲν ὀφθαλμοῦ ἐκείνου βέλτιον. καλός ἐστιν ὁ ταὼς, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην κολοιός· οὕτως ἡ ὄρνις αὕτη καλή τις ἐστὶ καὶ θαυμαστή· ἄνω διὰ παντὸς ὁρᾷ· πολλὴ τοῦ Θεοῦ τῇ δόξῃ περιστοιχίζεται· παρθένος ἐστὶ,

πτέρυγας ἔχουσα χρυσᾶς, περιεσταλμένη, λευκὸν ἔχουσα πρόσωπον, ἥμερον· ὑπόπτερός ἐστι καὶ κούφη, παρὰ τὸν θρόνον ἑστῶσα τὸν βασιλικόν· ὅταν κρινώμεθα, ἄφνω ἐφίσταται καὶ φαίνεται, καὶ ἐξαιρεῖται τῆς κολάσεως ἡμᾶς, ταῖς αὐτῆς πτέρυξι περιβάλλουσα, ταύτην θέλει ὁ Θεὸς ἢ θυσίας. 5

ΚΕΦ. Δ[i].

Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων, καὶ οὐκ ἐκ θατέρου ἰδικῶς, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν ἅμα δικαιοῦται ἄνθρωπος.

14 Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι 10 15 αὐτόν; ἐὰν ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ 16 λειπόμενοι ὦσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴπῃ δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε· μὴ δῶτε δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; 15

Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν μὴ ἔργῳ δείξῃ τις ὅτι πιστεύει τῷ Θεῷ, περιττὴ καὶ ἡ προσηγορία· οὐ γὰρ ὁ ἁπλῶς λέγων εἶναι τοῦ Κυρίου, οὗτός ἐστι πιστὸς, ἀλλ' ὁ οὕτως ἀγαπῶν τὸν Κύριον, ὡς διὰ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν καὶ θανάτου κατατολμᾶν. καὶ ὅτι οὗτος τῶν προκειμένων ὁ σκοπὸς, τὰ ὑποδείγματα δηλοῦσιν· 20 Ἀβραὰμ γάρ, φησιν, ἔργῳ ἔδειξεν ὅτι ἐπίστευσε, τῷ Θεῷ ἀνενεγκὼν εἰς ὁλοκάρπωσιν τὸν υἱὸν αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ Ῥαὰβ πιστεύσασα, κατεφρόνησε θανάτου. ταῦτα δὲ λέγει βεβαιῶν τοὺς πιστοὺς καὶ διδάσκων ἀληθῶς εἶναι πιστοὺς, καὶ μὴ ῥήματι μόνον καὶ γλώττῃ τὸν Κύριον ἀγαπᾷν, ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ· διὸ καὶ 25 πλείοσιν ὑποδείγμασι κέχρηται εἰς τοῦτο συντείνουσι· τῷ τε τῆς ἐλεημοσύνης, καὶ τῷ τοῦ σώματος· ἀπάγων δὲ αὐτοὺς καὶ τοῦ πολλοῦ τύφου τοῦ ἐπὶ τῷ ὀνόματι, καὶ δεῖξαι βουλόμενος ὅτι ἔργῳ μὴ βεβαιοῦντες τὴν πίστιν, μάτην ὀνόματι μόνον κομπάζουσι. τὸ τῶν δαιμονίων ὑπόδειγμα τίθησι λέγων, μὴ πλέον ἔχειν 30 αὐτοὺς τῶν δαιμονίων οὕτως διακειμένους· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἐπί-

[i] Abest et Cap. not. et tit. a Cod. N.C. supplevi e Cod. Barocc. 3. et Œcumen.

στευσαν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦν, καὶ ὅτι ὁ Ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἦν, καὶ ὅτι ἐξουσίαν εἶχεν αὐτῶν. ὅρα δὲ καὶ δι' ἑτέρου πνευματικὴν σύνεσιν· οὐ γὰρ εἶπε, τί τὸ ὄφελος, ἐὰν πίστιν τις ἔχῃ· ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, ἐὰν λέγῃ τις πίστιν ἔχειν; ὡσεὶ σαφέστερον ἔλεγε, δεῖξόν μοι τὸ πρᾶγμα, ἀφ' οὗ σοι τὴν προσηγορίαν ταύτην λογί- 5 σομαι· ἐὰν λέγῃς μὲν ἔχειν, μὴ ὀρθῶς δὲ τὸ τὴν προσηγορίαν ποιοῦν, οὐδὲ τοῦ ὀνόματός σοι μεταδώσω τῆς πίστεως. κατὰ ποίου γάρ σοι πράγματος ἡ προσηγορία τίθεται; ὥστε ἐὰν μὴ τὰ ἔργα παρῇ, οὐδὲ ἡ προσηγορία χώραν ἕξει ποτέ.

17 Οὕτω καὶ ἡ πίστις, ἐὰν μὴ ἔχῃ ἔργα, νεκρά ἐστι καθ' 10 18 ἑαυτήν. ἀλλ' ἐρεῖ τις, σὺ πίστιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω, δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου· κἀγὼ 19 δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου· σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι, καλῶς ποιεῖς· καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύουσι, καὶ φρίσσουσι. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Κἂν γὰρ εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸν Υἱὸν ὀρθῶς τις πιστεύῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, βίον δὲ μὴ ἔχῃ ὀρθὸν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν. οὐκοῦν ὅταν λέγῃ, "καὶ αὕτη γάρ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε "τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν," μὴ νομίσωμεν ἡμῖν ἀρκεῖν εἰς σωτη- 20 ρίαν τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ ἡμᾶς καὶ βίου καὶ πολιτείας καθαρωτάτης.

Τοῦ αὐτοῦ. Μέγα μὲν πίστις καὶ σωτήριον, καὶ ταύτης ἄνευ, οὐκ ἔνι σωθῆναί ποτε· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὴν τοῦτο ἐργάσασθαι· ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ὀρθῆς· ὥστε διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος 25 τοῖς ἤδη τῶν μυστηρίων καταξιωθεῖσι, παραινεῖ λέγων· "σπου- "δάσωμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν ἐκείνην·" σπουδάσωμεν φησὶν, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως, ἀλλ' ὀφείλοντος προτεθῆναι καὶ τοῦ βίου, καὶ πολλὴν τὴν σπουδὴν γίνεσθαι· δεῖ γὰρ ὄντως καὶ πολλῆς σπουδῆς ὥστε εἰσελθεῖν εἰς τὸν οὐρανόν. εἰ γὰρ γῆς 30 οὐ κατηξιώθησαν οἱ τοσαῦτα ταλαιπωρηθέντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ γῆς τυχεῖν οὐκ ἠδυνήθησαν, ἐπεὶ ἐγόγγυσαν, καὶ ἐπειδὴ ἐπόρνευσαν, πῶς τὸν οὐρανὸν ἡμεῖς καταξιωσηθόμεθα, ἀδιαφόρως ζῶντες καὶ ῥαθύμως; δεῖ τοίνυν ἡμῖν πολλῆς σπουδῆς. Καὶ πάλιν—

"Πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν." εἰκότως· ὥσπερ γὰρ σῶμα καλὸν καὶ εὐανθὲς, ὅταν ἰσχὺν μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ τοῖς ἐζωγραφημένοις ᾗ προσεοικὸς, οὕτω πίστις ὀρθὴ χωρὶς ἔργων.

Περὶ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα πίστεως φησὶν, ὅτι νεκρὰ καθέστηκεν, ἐάν τις αὐτὴν ἄπρακτον ἔχῃ, καὶ μὴ βεβαιοῖ ταύτην τοῖς 5 τῆς δικαιοσύνης ἐπιτηδεύμασιν. ἀρραβὼν γὰρ ἀγαθῆς πολιτείας ὑπάρχει τὸ βάπτισμα. καὶ γὰρ ὁ Κύριος οὕτω πρὸς τύπον ἡμέτερον βαπτισθεὶς ὑπὸ Ἰωάννου, καὶ ἁγιάσας τὰ ὕδατα, καὶ ἀρχὴν δοὺς τῷ ἡμετέρῳ βαπτίσματι, πρὸς τὸ ὄρος ἄνεισι, καὶ τῆς πρὸς τὸν διάβολον πάλης ἀνέχεται, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ προκαταλύει τὴν 10 δύναμιν· ἡμῖν πρόγραμμα καὶ χαρακτῆρα τοῦ τύπου διδοὺς, εἰς τὸ γινώσκειν, ὡς μετὰ τὸ θεῖον λουτρὸν ἔργων δεῖ, καὶ ἀγῶνες ἡμᾶς ἀναμένουσιν, οὓς χρὴ νομίμως διελθεῖν πρὸς τὸν ἀντίπαλον, διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπιδείξεως.

20 Θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ ἄνθρωπε κενὲ, ὅτι ἡ πίστις 15 21 χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον;

Ἀντιθήσει τις ἴσως καὶ ἐρεῖ· καὶ μὴν καὶ ὁ Παῦλος τὸν Ἀβραὰμ εἰς τύπον ἔλαβε τοῦ δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον χωρὶς 20 ἔργων διὰ τῆς πίστεως· καὶ Ἰάκωβος δὲ τὸν αὐτὸν Ἀβραὰμ εἰς εἰκόνα παρέλαβε τοῦ δικαιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐκ πίστεως μόνης ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔργων βεβαιούντων τὴν πίστιν. πῶς οὖν οὐκ ἐναντία ταῦτα; καὶ πῶς ὁ αὐτὸς Ἀβραὰμ καὶ τῆς ἀπράκτου καὶ τῆς μετὰ τῶν ἔργων πίστεως ἐστὶν εἰκών; ἀλλ' ἕτοιμον ἐκ τῶν 25 θείων γραφῶν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. ὁ γὰρ εἷς Ἀβραὰμ τοῖς χρόνοις διαστελλόμενος ἑκατέρας πίστεως ἐστὶν εἰκών· καὶ τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος, τῆς μὴ ἐπιζητούσης ἔργα, μόνον δὲ τὴν ὁμολογίαν καὶ τὸ ῥῆμα τῆς σωτηρίας, ᾧ δικαιούμεθα πιστεύοντες εἰς Χριστὸν, καὶ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, τῆς συνεζευγμένης τοῖς ἔργοις. οὕτως 30 οὐκ ἐναντίον φαίνεται τὸ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις ἓν καὶ τὸ αὐτὸ λαλῆσαν Πνεῦμα· περί τε τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος πίστεως· τῆς μὲν δι' ὁμολογίας ψιλῆς καὶ ἀπράκτου, δικαιούσης τὸν προσερχόμενον, ἱκανὸν ἔχοντα σωτηρίας ἐφόδιον τὸ θεῖον λουτρὸν, εἴγε

παραχρῆμα μετασταίη τοῦ βίου· τῆς δὲ, τὸν ἤδη βεβαπτισμένον, ἀπαιτούσης καὶ ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν, καὶ πρὸς ἕτερον μέτρον ἀναγούσης αὐτόν· διὸ καὶ ἁρμοδίως ἄγαν ὁ Ἰάκωβος ἔφη περὶ αὐτῆς, "καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη." καὶ γὰρ καὶ ὁ Παῦλος συνᾴδει λέγων αὐτῷ ἑτέρωθι, διδάσκων τὴν μετὰ τὸ 5 *βάπτισμα πίστιν, τὴν διὰ τῶν ἔργων τελείωσιν ἀπαιτεῖν· λέγει γὰρ, "οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις "δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη." ἡ δὲ ἀγάπη πολλῆς φιλοσοφίας δεῖται εἰς τὸ πληρωθῆναι.*

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς. *Ἐπειδὴ* 10 *ὁ μακάριος Ἰάκωβος τὸν Ἀβραὰμ λέγει ἐξ ἔργων δικαιῶσθαι ἀνενέγκοντα Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον· ὁ δὲ Παῦλος λέγει αὐτὸν ἐκ πίστεως δεδικαιῶσθαι, οὕτω τὴν δοκοῦσαν ἐναντιότητα νοητέον· ὅτι πρὸ μὲν τοῦ ἔχειν τὸν Ἰσαὰκ ἐπίστευσεν, καὶ μισθὸν πίστεως ἔλαβε τὸν Ἰσαάκ· ὅμως καὶ ὅτε ἀνήνεγκε τὸν* 15 *Ἰσαὰκ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, οὐ μόνον τὸ ἔργον ἐποίει ὃ προσετάγη, ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως οὐκ ἀπέστη, "ὅτι ἐν τῷ Ἰσαὰκ μέλλει τὸ "σπέρμα αὐτοῦ πολυπληθεῖν ὡς τὰ ἄστρα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ "νεκρῶν ἐγεῖραι δυνατὸς ὁ Θεός." ὅμως ὁ Παῦλος μαρτύρα τῶν ἰδίων λόγων καὶ συλλήπτορα ποιεῖται τὸν μακάριον Δαβὶδ, ἄνδρα* 20 *διαβόητον ἐν εὐσεβείᾳ, καὶ σοφῶς διασκευάζει ὡς ἐν Πνεύματι τὴν διὰ πίστεως ἄφεσιν, καὶ διαγγέλλει πᾶσιν ἀνθρώποις· ᾔδει γὰρ ἐν Χριστῷ παρεσομένην κατὰ καιρούς.*

22 Βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις ἐτελειώθη. 25

Κυρίλλου. *Προσεκόμιζε τὸ λογικὸν ἱερεῖον, καὶ τοῖς τῆς φύσεως νόμους ἐρρῶσθαι φράσας, καὶ τῆς ἀπαραιτήτου φιλοστοργίας πατήσας τὸ κέντρον, καὶ τῶν ἐπιγείων οὐδὲν τῆς εἰς Θεὸν ἀντιπαρεξάγων ἀγάπης.*

23 Καὶ ἐπληρώθη ἡ γραφὴ ἡ λέγουσα, Ἐπίστευσε δὲ 30 Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, 24 καὶ φίλος τοῦ Θεοῦ ἐκλήθη. ὁρᾶτε ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον·

Κυρίλλου. Γέρας οὖν ἔχει τὴν δικαιοσύνην ὁ πίστει τιμῶν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν καὶ δεσπότην.

25 Ὁμοίως δὲ καὶ Ῥαὰβ ἡ πόρνη, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ὑποδεξαμένη τοὺς ἀγγέλους, καὶ ἑτέρᾳ ὁδῷ ἐκβαλοῦσα; 5

Σευηριανοῦ Ἐπισκόπου Γαβάλων. Ἄκουε τῆς γραφῆς μαρτυρούσης αὐτῇ τὰ κατορθώματα· ἦν ἐν πορνείᾳ μαργαρίτης· ἐν βορβόρῳ πεφυρμένος χρυσὸς, ἐν πηλῷ διερριμμένος· ἄνθος εὐσεβείας ἀκάνθοις κεχωσμένον· εὐσεβὴς ψυχὴ ἐν ἀσεβείας χώρῳ κατακέκλειστο. 10

"Τοὺς ἀγγέλους," κατασκόπους.

26 Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς τοῦ πνεύματος νεκρόν ἐστιν, οὕτως καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι.

Τὴν ψυχὴν λέγει.

1 Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου· εἰδότες 15 ὅτι μεῖζον κρίμα ληψόμεθα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπειδὴ τὸ διδάσκειν ἄνευ τοῦ ποιεῖν οὐ μόνον κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ ζημίαν πολλὴν καὶ κατάκρισιν φέρει τῷ μετὰ τοσαύτης ἀπροσεξίας διοικοῦντι τὸν βίον τὸν ἑαυτοῦ, τὴν φιλονεικίαν τῶν μὴ βουλομένων ἐργάζεσθαι ἐκκόπτων, τὸ διδάσκειν 20 ἀπεῖπε τοῖς ἄνευ ἔργου διδάσκουσι, κρίμα μέγα ἐπιτιθείς. ὁ γὰρ τὰ μὴ ὄντα κατάκριτος, ὥσπερ καὶ τέλειος, ὁ μὴ πταίων ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ τῆς διδασκαλίας, καὶ δυνατὸς καὶ ὅλον τὸ σῶμα χαλιναγωγῆσαι. εἰ γὰρ ταῦτα διδάσκει, καὶ τὴν πίστιν ὁρίζεται λόγων ὀρθῶν μετὰ ἔργων λαμπρῶν συμφώνων τῇ πίστει· δηλονότι ὅλον 25 ἑαυτοῦ χαλιναγωγεῖ τὸ σῶμα, μηδεμίαν φιλίαν πρὸς τὸν κόσμον ἔχειν αὐτὸ ἐῶν.

2 Πολλὰ γὰρ πταίομεν ἅπαντες.

Σευήρου. Εἰ γὰρ "πολλὰ πταίομεν ἅπαντες," ὥς πού τις ἔφη τῶν Χριστοῦ μαθητῶν, δεῖ τὰς ἀντιρρόπους πράξεις ἀγαθὰς 30 ἐπιτηδεύειν ἡμᾶς, δυναμένας ἐξιλεοῦσθαι τὸν πάντων κριτὴν καὶ Θεὸν, ἐν οἷς ἀσθενήσαντες ὡς ἄνθρωποι τοῖς πάθεσιν ὑπεκλίθημεν, καὶ μὴ ἀπογνῶναι τῆς ἡμετέρας σωτηρίας.

ΚΕΦ. Ε.

Ὅτι ἡ προπετὴς καὶ ἄτακτος γλῶττα θανατοῖ τὸν κεκτημένον· ἧς κρατεῖν ἀνάγκη εἰς εὐφημίαν καὶ δόξαν Θεοῦ.

Εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα. 5

Κυρίλλου. *Βεβηκότος γὰρ νοῦ καὶ φρενὸς τῆς τελειοτάτης ἀπόδειξις ἐναργὴς, τὸ μηδὲν ἐξίτηλον ἐπὶ γλώσσης ἔχειν, ἤγουν ἀθυροστομεῖν ἀνέχεσθαί ποτε· ἡγεῖσθαι δὲ μᾶλλον τοῦ παντὸς ἄξιον λόγον, εὐηγορεῖν εἰδέναι καὶ λαλεῖν τὰ παντὸς ἐπαίνου μεστά. χρῆμα δὴ οὖν πρεπωδέστατον ὅτι μάλιστά γε ἐν τοῖς εὐζωεῖν ἡρη-* 10 *μένοις τὸ λαλεῖν σοφίαν· ἀπόβλητον γὰρ ἁγίοις τὸ μωρολογεῖν, καὶ ἀσύνηθες κομιδῆ τὸ κεχρῆσθαί τισιν ἢ εὐτραπελίαις, ἤγουν αἰσχρορημοσύναις, αἳ οὐκ ἀνῆκον, καθά φησιν, ὁ πάνσοφος Παῦλος· φίλον δὲ αὐτοῖς καὶ διὰ σπουδῆς γεγόνασι τούτου εὐηγορεῖν· δια-μέμνηται γὰρ κατὰ τὸ εἰκὸς τῆς ἁγίας λεγούσης γραφῆς· "ὁ* 15 *" λόγος ὑμῶν ἐν χάριτι ἅλατι ἠρτυμένος, ἵνα δῷ χάριν τοῖς ἀκού-" ουσι." Καὶ πάλιν—ἀποδέχεται μὲν ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὸ ἐπιεικὲς εἰς λόγους, καταψέγει δὲ μάλα εἰκότως τῆς γλώσσης τὸ ἀκρατές. ἔφη μὲν γὰρ " εἴτις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος " τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα."* 20 *ψάλλει δέ που καὶ Δαβὶδ, " θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί " μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου."* Καὶ *πάλιν— " Εἶτα φυλάξω τὰς ὁδούς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν με ἐν γλώσσῃ " μου." ἀρίστη γὰρ φυλακὴ τὸ ἄπταιστον ἔχειν τὴν γλῶσσαν.*

3 Ἰδοὺ τῶν ἵππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα 25 βάλλομεν πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ὅλον τὸ 4 σῶμα μετάγομεν αὐτῶν. ἰδοὺ καὶ τὰ πλοῖα τηλικαῦτα ὄντα, καὶ ὑπὸ ἀνέμων σκληρῶν ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου, ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος βούληται. 30

Ἔτι καὶ ταῦτα περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὡς ἔτυχε τὴν γλῶσσαν κινεῖν. λέγει οὖν ὅτι εἰ χαλινῷ θράσος ἵππου ἀνακόπτομεν, καὶ πηδαλίῳ μικρῷ ὁρμὴν πλοίου μεταφέρομεν, πολλῷ μᾶλλον τὴν γλῶτταν

εἰς τὸ εὖ ἔχον τῷ ὀρθῷ λόγῳ μετάγειν ὀφείλομεν. τὸ γὰρ "οὕτω "καὶ ἡ γλῶττα" τοῦτο σημαίνει, ὅτι οὕτως ὀφείλει καὶ ἡ γλῶττα μετάγεσθαι ἐπὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, ἀλλ' οὐ τοῦτο ποιεῖν ὃ ποιεῖ μικρά τις οὖσα μεγαλαυχεῖ· διὸ καὶ μεγάλην ἡμῖν ἀνακαινιεῖ πυρὰν, τὴν ἀδικίαν κοσμοῦσα διὰ τοῦ συνηγορεῖν αὐτῇ, "καὶ ὅλον 5 "ἡμῶν σπιλοῦσα τὸ σῶμα, καὶ ἀνάπτουσα ἡμῖν τὸν τροχὸν τῆς "γεέννης·" τουτέστι καὶ ἐκκαίουσα καὶ κατατρέχειν ἡμῶν ποιοῦσα τὸ πῦρ· ἀλλὰ καὶ αὐτή, φησι, φλογίζεται ὑπὸ τῆς γεέννης. πῶς γὰρ οὐ φλογίζεται δεσμουμένων τῶν ἀσεβῶν χεῖρας καὶ πόδας, καὶ βαλλομένων εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ δια- 10 βόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς ἐβόα· "θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου" ἵνα μὴ πάθῃ ὅπερ ἡ γλῶττα τοῦ πλουσίου φλεγομένη οὐδεμιᾶς ἔτυχε παραμυθίας.

5 Οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ καὶ μεγα- 6 λαυχεῖ· ἰδοὺ ὀλίγον πῦρ ἡλίκην ὕλην ἀνάπτει· καὶ ἡ 15 γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐκοῦν πλέον τῆς γλώσσης φύλαττε τὴν κόρην· ἵππος ἐστι βασιλικὸς ἡ γλῶσσα· ἂν μὲν οὖν ἐπιθῇς αὐτῇ χαλινὸν καὶ διδάξῃς βαδίζειν εὔρυθμα, ἐπαναπαύεται αὐτῇ καὶ ἐπικαθιεῖται ὁ βασιλεύς· ἂν δὲ ἀχαλίνωτον ἀφῇς φέρεσθαι καὶ 20 σκιρτᾶν, τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ὄχημα γίνεται.

Ἰησοῦ υἱοῦ Σιράχ. Πολλοὶ ἔπεσον ἐν στόματι μαχαίρας· καὶ οὐχ ὡς οἱ πεπτωκότες διὰ γλώσσης. μακάριος ὁ σκεπασθεὶς ἀπ' αὐτῆς, ὃς οὐ διῆλθεν ἐν τῷ θυμῷ αὐτῆς, καὶ τοῖς δεσμοῖς αὐτῆς οὐκ ἐδέθη· ὁ γὰρ ζυγὸς αὐτῆς, ζυγὸς σιδηροῦς, καὶ οἱ 25 δεσμοὶ αὐτῆς δεσμοὶ χαλκοῖ—καὶ τὰ ἑξῆς.

Οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, ἡ σπιλοῦσα ὅλον τὸ σῶμα, καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως, καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γεέννης.

Τουτέστι τὸν τροχὸν τῆς ζωῆς ἡμῶν· οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ὁ τροχὸς 30 σπιλοῖ τὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἡ γλῶσσα τὸν τροχὸν, τὸν τροχοειδῆ δηλονότι χρόνον. τὴν γὰρ προαίρεσιν αἰτιᾶται, καὶ τὴν προπέτειαν ἀναστέλλει· ὑφ' ἧς ὁ βίος ἡμῶν ἐκτραχύνεται, καὶ μυρίαις ἀνωμαλίαις ὑποπίπτει· διὸ καὶ ἐπήγαγε· "καὶ φλογιζομένη ὑπὸ

“ τῆς γεέννης·” οὐκ ἂν τοῦτο προσθεῖσα· εἴγε ἄκουσα ἡ γλῶσσα ἐκινεῖτο. ὅτι δὲ τροχὸν τὸν χρόνον ἐκάλεσε διὰ τὸ τροχοειδὲς καὶ κυκλικὸν σχῆμα, εἰς ἑαυτὸν γὰρ ἑλίττεται, ἐγγυᾶται ὁ μελῳδὸς, στέφανον αὐτὸν καλέσας καὶ εἰπὼν πρὸς τὸν Θεὸν, “ εὐλόγησον “ τὸν στέφανον τοῦ ἐνιαυτοῦ τῆς χρηστότητός σου.” κἀνταῦθα γὰρ 5 ἀπὸ τοῦ κυκλικοῦ σχήματος στέφανος εἰκότως ὁ χρόνος ὠνόμασται.

Διττήν μοι δοκεῖ, τὴν μὲν πιθανεστέραν, τὴν δὲ δεινοτέραν καὶ πικροτέραν, ἑρμηνείαν ἔχειν τὸ παρά σου ζητηθέν· “ ἡ γλῶσσα “ πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας.” μάλιστα μὲν ἐπειδὴ εὔστροφος οὖσα καὶ ῥάστη εὐχερῶς πολλὰ δρᾷ, λαλοῦσα κακά· καὶ γὰρ καὶ 10 κατηγορεῖ, καὶ ἐπιορκεῖ, καὶ ψεύδεται, καὶ ψευδομαρτυρεῖ, καὶ πολλοὺς ἀδίκως εἰς πῦρ βάλλει, καὶ εἰς ξίφος καὶ εἰς πέλαγος ὠθεῖ. κόσμον δὲ οἶδε καλεῖν ἡ γραφὴ τὸ πλῆθος· “ ὁ κόσμος γάρ,” φησι, “ αὐτὸν οὐκ ἔγνω,” τουτέστι τὸ πλῆθος. ἡ γλῶσσα οὖν, φησι, πῦρ ἐστι, πλῆθος ἀδίκως κατακαίουσα, ἢ πλήθους πυρὸς 15 ἀδίκου δοχεῖον. ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῇ κακίᾳ συμπράττοντες, καὶ τὴν ἀδικίαν σεμνύνοντες, δεινότατοι ὄντες ῥητορεύειν ἐπὶ πράξεσι πονηραῖς καὶ παρανόμοις, λόγων εὐπρέπειαν ἐχόντων οὐκ ἀποπυροῦντες λανθάνουσι καθ' ἑαυτῶν τὴν ψῆφον τιθέμενοι, καὶ δεῖγμα τῆς ἑαυτῶν προαιρέσεως, τῆς ἐπὶ τὰ φαῦλα ῥεπούσης, διὰ τῶν 20 λόγων τούτων ἐκφέρουσιν· ἴσως στηλιτεύων αὐτοὺς τοῦτο ἔφη, “ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας·” ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ τῆς εὐγλωττίας πυρσὸς, ὅταν τοὺς μεγάλα πταίοντας κοσμεῖ, ἐγκαλλώπισμα δοκεῖ τῆς ἀδικίας. χρὴ τοιγαροῦν τῇ δεινότητι κεχρῆσθαι, οὐ πρὸς τὸ τὴν ἀδικίαν κοσμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τὴν ἀρετὴν 25 σεμνύνειν, τὴν καὶ χωρὶς λόγων ὑπέρλαμπρον.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Εἰ ἀγαπᾷς τὴν ζωὴν, ποίησον τὴν ἐντολὴν τῆς ζωῆς· “ ὁ γὰρ ἀγαπῶν με,” φησι, “ τὰς ἐντολάς μου “ τηρήσει·” πρώτη δὲ ἐντολὴ, “ παῦσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ “ κακοῦ, καὶ χείλη σου τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον·” σχεδὸν γὰρ 30 προχειροτάτη· καὶ πολύτροπος ἡ ἁμαρτία ἡ διὰ γλώσσης ἐστιν ἐνεργουμένη, ἐν ὀργαῖς, ἐν ἐπιθυμίαις, ἐν ὑποκρίσεσιν, ἐν δίκαις, ἐν ἀπάταις· καὶ τί δεῖ παντὶ τῷ λόγῳ ἐπεξιέναι τῶν διὰ γλώττης ἁμαρτανομένων; ἐξ αὐτῆς γὰρ αἰσχρολογίαι, εὐτραπελίαι, μωρολογίαι, τὰ οὐκ ἀνήκοντα καταλαλίαι, λόγος ἀργὸς, ἐπιορκίαι, 35

ψευδομαρτυρίαι, ταῦτα πάντα τὰ κακὰ καὶ ἔτι πλείω τούτων, τῆς γλώσσης ἐστὶ δημιουργήματα. ἐπεὶ οὖν "ἐκ τῶν λόγων σου "δικαιώθησῃ," "παῦσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χείλη σου μὴ λαλῆσαι δόλον·" ἀντὶ τοῦ, ὅλον τὸ ὄργανον τὸ πρὸς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου σοι δεδομένον, σχολάζειν ἀπὸ τῆς πονηρᾶς 5 ἐργασίας ποίησον.

7 Πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ.

Ἐπὶ μὲν τῆς γλώσσης καταδρομή· μεταφέρει δὲ τὸν λόγον 10 πρὸς ἄλλο, δεικνὺς αὐτῆς τὸ κακόν. λέγει οὖν ὡς ἄτοπον, πάντων μὲν ἡμᾶς κρατεῖν χερσαίων τε καὶ ἀερίων καὶ ἐναλίων, τῆς δὲ οἰκείας γλώττης μὴ κρατεῖν.

8 Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακὸν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου. 15

"Τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι," οὐ γὰρ ὡς ἀποφαινόμενος μὴ δυνατὸν εἶναι, ἀλλ' ὡς ἐρωτῶν ὁ Χριστοῦ μαθητὴς ἔφησε τοῦτο· ὥστε ὡς δυνατὸν ἀναγνωστέον, καὶ μὴ ὡς ἀδύνατον νοητέον. καί μοι μικρὸν ἄνωθεν τῶν γεγραμμένων λαβόμενος, γνῶθι σαφῶς τὸ λεγόμενον· "πᾶσα γάρ," φησι, καὶ τὰ 20 ἑξῆς· πῶς οὖν τούτων πάντων δαμαζομένων ἀδάμαστος ἡ γλῶσσα; "πᾶσα φῦσις" εἶπε· τὸ δὲ "πᾶσα" καὶ αὐτῆς τῆς γλώττης ἐστὶ περιληπτικόν· εἰ δὲ ἀνοίκεια[k] τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ὁ ἄνθρωπος δαμάζει θηρία, πόσῳ μᾶλλον τὸ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μέλος εὐχερῶς δαμάσαιεν τὴν γλῶσσαν; ἀλλ' ὡς τῶν πρὸ τούτου καὶ μετὰ τού- 25 των γεγραμμένων ἀκούσωμεν· "τὴν γλῶσσαν," φησὶν, "οὐδεὶς "δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι," καὶ τὰ ἑξῆς· εἶτα ἐμφαῖνον ὡς ῥάδιον εἴη πρὸς τὸ δοκοῦν τῆς φωνῆς ἄξαι τὸ πλῆκτρον, ἐπάγει λέγων· "οὐ χρὴ, ἀδελφοὶ, ταῦτα οὕτως γίνεσθαι." τί λέγεις; τί παραινεῖς τὰ ἀδύνατα; εἰ γὰρ οὐδεὶς δύναται δαμάσαι, διατί μὴ 30 δεῖν ταῦτα γενέσθαι; ἀνέφικτα γάρ τις προσταχθεὶς, ἀπειθήσας ἀναίτιος· ἀλλ' ἐπειδὴ φησὶ "δύναται," τούτου χάριν εἶπον, οὐ χρὴ ταῦτα οὕτως γενέσθαι· εἰ γὰρ ἀνίκητον γλῶσσα, πῶς ὑπὸ

[k] ἀνοίκια Cod.

Παύλου νενίκηται; πῶς τὰ βλάσφημα χείλη γέγονε θεολογικά; πῶς ἣν ἠκόνησε κατὰ Χριστοῦ λοιδορίαις, ταύτην ἐπλήρωσε ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ῥητορίαις;

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μάχαιρά ἐστιν ἡ γλῶσσα ἠκονημένη. ἀλλὰ μὴ ἑτέροις ἐπάγωμεν τραύματα· ἀλλὰ τὰς ἡμετέρας σηπε- 5 δόνας ἀποτέμωμεν.

Ἡσυχίου. Καθάπερ γὰρ ἡ ῥομφαία ἑτοιμοτέρα πρὸς τομὴν ἂν ἀκονηθῇ, καὶ ὀξυτέρα πρὸς ἀναίρεσιν γίνεται, οὕτως ἡ γλῶσσα δυσχερὴς καὶ καθ' ἑαυτὴν εἰς τὸ ἠρεμεῖν τυγχάνουσα καὶ δυσκάθεκτος, τότε χαλεπωτέρα γίνεται, ὅταν παρὰ τῶν πονηρῶν συκο- 10 φαντεῖν καὶ λοιδορεῖν καὶ διαβάλλειν ἐθίζηται.

9 Ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν 10 Θεοῦ γεγονότας· ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα. 15

Πόρρω ταῦτα τῶν Χριστοῦ μαθητῶν τῶν ἐπιεικῶν καὶ προσηνῶν· τοῦ στόματος τοῦ καταξιουμένου τοιαύτης μυσταγωγίας, μηδὲν πικρὸν ἐκβαλλέτω, μηδὲν ἀηδὲς ἡ τῷ θείῳ προσομιλοῦσα στόματι γλῶσσα· καθαρὰν αὐτὴν φυλάττωμεν· μὴ ἀρὰς δι' αὐτῆς προσφέρωμεν. εἰ γὰρ λοίδοροι οὐ κληρονομήσουσι βασιλείαν, πολλῷ 20 μᾶλλον οἱ κατευχόμενοι. ἀνάγκη γὰρ ὑβρίζειν τὸν εὐχόμενον. ὕβρις δὲ καὶ εὐχὴ ἀλλήλων ἀπεσχοίνισται· ἀρὰ καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχει· κατηγορία καὶ εὐχὴ πολὺ τὸ μέσον ἔχει· προσέρχῃ τὸν Θεόν, ἵλεων ποιῆσαι, καὶ ἑτέροις κατεύχῃ; ἐὰν μὴ ἀφῇς, οὐκ ἀφηθήσεταί σοι. 25

11 Οὐ χρή, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτως γίνεσθαι· μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρύει τὸ πικρὸν καὶ γλυκύ; 12 μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκῆ ἐλαιὰς ποιῆσαι, ἢ ἄμπελος σῦκα; οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἁλυκὸν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ. 30

Φίλαρχοι ὄντες καὶ τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου αὐχοῦντες, καὶ κατ' ἔριν καὶ ζῆλον τῶν ὀρθῶν διδασκάλων ἐκήρυττον, ὀχλαγωγοῦντες ἁπλῶς, καὶ φθόνον πρὸς τούτους ἔχοντες, καὶ παραμίγνυντες τοῖς θείοις ἀνθρώπινα· ἵνα τῇ καινότητι τῶν λεγομένων ἐπισπῶνται τοὺς

ἀκούοντας· ὅθεν καὶ αἱρέσεις ἐξῆλθον. ταύτας οὖν τὰς διδασκαλίας ἀπαγορεύει· ἅτε καὶ ἐκ σοφίας οὐ θείας ἀλλὰ δαιμονιώδους γινομένας· ταῦτα δὲ εἶπε προσεπαινέσας τὸ ἀγαθὸν διδάσκον, ἐκ πραότητος λόγων αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ ἔργων χρηστῶν.

* Περὶ ἀναστροφῆς ἀγαθῆς καὶ ἀμάχου πρὸς ἀλλήλους ἐκ φιλοδοξίας ἐπὶ σοφίᾳ[l] ἀνθρωπίνῃ. 5

13 Σοφὸς καὶ ἐπιστήμων ἐν ὑμῖν δειξάτω ἐκ τῆς καλῆς 14 ἀναστροφῆς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἐν πραΰτητι σοφίας. εἰ δὲ ζῆλον πικρὸν ἔχετε καὶ ἐριθείαν ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν, μὴ 15 κατακαυχᾶσθε καὶ ψεύδεσθε κατὰ τῆς ἀληθείας. οὐκ 10 ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, 16 ψυχική, δαιμονιώδης· ὅπου γὰρ ζῆλος καὶ ἐριθεία, ἐκεῖ ἀκαταστασία καὶ πᾶν φαῦλον πρᾶγμα.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐκκαθαίρομεν τὸν ῥύπον ἀπὸ τῶν τῆς ψυχῆς ὤτων. καθάπερ γὰρ ῥύπος καὶ πηλὸς τὰ ὦτα τῆς σαρκὸς, 15 οὕτω καὶ τὰ βιωτικὰ διηγήματα καὶ παχέα, καὶ τὰ περὶ τόκων καὶ δανεισμάτων, ῥύπου παντὸς χαλεπώτερον ἐμφράττει τῆς διανοίας τὴν ἀκοὴν, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐμφράττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκάθαρτον ποιεῖ.

17 Ἡ δὲ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἁγνή ἐστιν, ἔπειτα 20 εἰρηνική, ἐπιεικής, εὐπειθής, μεστὴ ἐλέους καὶ καρπῶν 18 ἀγαθῶν ἀδιάκριτος καὶ ἀνυπόκριτος. καρπὸς δὲ τῆς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπείρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην.

Μὴ διακρίνουσα παρατηρήσεις βρωμάτων καὶ διαφόρων βαπτισμάτων. ἀκριβῶς δὲ περὶ τούτων ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς[m] 25 διαλέγεται ὁ Παῦλος.

ΚΕΦ. ϛ.

Ὅτι ἐκ ῥαθυμίας καὶ φιληδονίας ἔρις καὶ ἀκαταστασία καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἐχθρὰ γίνεται.

1 Πόθεν πόλεμοι, καὶ πόθεν μάχαι ἐν ὑμῖν; οὐκ ἐν- 30 τεῦθεν ἐκ τῶν ἡδονῶν ὑμῶν τῶν στρατευομένων ἐν τοῖς

[l] τῆς ἐπὶ σοφ. Cod. Barocc. et Œcumen. [m] Κολοσσαέων Cod.

2 μέλεσιν ὑμῶν; ἐπιθυμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε· φονεύετε καὶ ζηλοῦτε, καὶ οὐ δύνασθε ἐπιτυχεῖν. μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, καὶ οὐκ ἔχετε δὲ διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι ὑμᾶς.

Δείκνυσιν οὐκ ἂν ὑποπλάττοντα λόγον διδασκαλικόν. ὅλοι σαρκικοί εἰσι, καὶ τὰ χαλεπώτατα πράττουσι· τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος 5 ὠνείδιζεν "ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν," λέγων, "ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοὶ ἐστέ;"

Διονυσίου. Ὁ μὲν γὰρ ἀγρὸν ἀρκοῦντα κεκτημένος, ἐπειδὴ μείζονα θεωρεῖ τὸν τοῦ γείτονος, αὐξῆσαι τὸν ἑαυτοῦ φιλονεικεῖ, ὡσαύτως καὶ ποιῆσαι τὸν οἶκον ὑψηλότερον. 10

3 Αἰτεῖτε, καὶ οὐ λαμβάνετε, διότι κακῶς αἰτεῖσθε.

Τοιοῦτος ἦν ὁ Φαρισαῖος, ὁ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ κατηγορούμενος. ὃς ἑστὼς ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ μεγαλοφώνως ᾔτει τὲ καὶ προσηύχετο. καὶ ὡς ἄξιος ὢν, ᾔτει τυχεῖν, καὶ τὰς οἰκείας πράξεις ἀπηριθμεῖτο, καὶ ἔλεγε "νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, 15 "ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι." προσεφιλοτιμεῖτο δὲ βοῶν, καὶ τὸ μὴ εἶναι ἅρπαξ, ἢ ἄδικος ἢ μοιχὸς, ἢ πλεονεξίᾳ κρατούμενος· καὶ ὅσῳ πολλὰ κατέλεγε, τοσούτῳ πλέον ἀπεβύει τὴν θείαν ἀκοήν· καὶ ὁ τῶν ῥημάτων ὄγκος κενὸς περὶ τὰ χείλη κατέρρει, καὶ εἰς ἀφρὸν διελύετο, καθάπερ παφλάζοντα κύματα. 20

Ἀληθοῦς οὔσης τῆς τοῦ Σωτῆρος θέσεως τῆς λεγούσης "αἰτεῖτε "καὶ δοθήσεται ὑμῖν," ἣν καὶ πιστοῦται διὰ τοῦ φάναι "πᾶς ὁ "αἰτῶν λαμβάνει·" ζητήσειεν ἄν τις πῶς τινες εὐχόμενοι οὐκ ἀκούονται· πρὸς ὃ λεκτέον, ὁ ὁδῷ τῇ ἀκολούθῳ ἐπὶ τὸ αἰτεῖν ἐρχόμενος, οὐδὲν παραλείψας τῶν συντελούντων πρὸς τὸ τυχεῖν 25 τῶν σπουδαζομένων, πάντως λήψεται ὃ παρεκάλεσε δοθῆναι αὐτῷ. εἰ δέ τις ἔξω χωρήσας τοῦ σκόπου τῆς παραδοθείσης, δόξει αἰτεῖν, οὐκ αἰτῶν ὃν δεῖ τρόπον, οὐδὲ ὅλως αἰτεῖ· διὸ μὴ λαμβάνοντος αὐτοῦ, οὐ ψευδοποιεῖται τὸ, "πᾶς ὁ αἰτῶν λαμβάνει." καὶ γὰρ διδασκάλου λέγοντος, πᾶς ὁ προσιὼν μοι μαθημάτων ἕνεκα ἕξει 30 αὐτῶν τὴν ἐπιστήμην τῷ προσιέναι τῷ διδασκάλῳ γραμματικῶς ἐκλαμβάνομεν·[k] τουτέστι μετὰ τοῦ συντόνως προσέχειν τοῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου, μετὰ τοῦ ἀσκεῖν καὶ μελετᾷν αὐτά. ὁ δὲ

[k] Corr. rec. m. ἐκλαμβανόμενον.

μὴ οὕτω, λεκτέον αὐτῷ, οὐ προσῆλθες αὐτῷ ὡς προετρέψω, φανερώτερον ποιῶν ὁ γράφων τὴν Ἐπιστολήν.

Τινὲς δοκοῦντες αἰτεῖν οὐ λαμβάνουσιν· τοὺς ἀντιρρήτους καὶ κακῶς αἰτουμένους ἡδονῶν ματαίων ἕνεκα προείληφεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, καὶ μὴν ὑπὲρ γνώσεως θείας καὶ ἀναλήψεως ἀρετῶν αἰτούμενοί τινες οὐ λαμβάνουσι· λεκτέον δὲ καὶ αὐτοῖς ὅτι[k] καθ' αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ λαβεῖν ἠξίωσαν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἐπαινεῖσθαι δι' αὐτά. ἔστι δὲ φιληδόνων καὶ τὸ χαίρειν ἐπαίνοις· ὅθεν καὶ τούτοις οὐ δίδοται· ἐπεὶ εἰς ἡδονὰς καταδαπανῆσαι θέλουσι τὰ περὶ ὧν ἀξιοῦσιν.

4 Ἵνα ἐν ταῖς ἡδοναῖς ὑμῶν δαπανήσητε μοιχοὶ καὶ μοιχαλίδες, οὐκ οἴδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστίν; ὃς ἂν οὖν βουληθῇ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται.

Κοσμὸν ἐνταῦθα λέγει πᾶσαν τὴν ὑλικὴν ζωὴν, τὴν μητέρα τῆς φθορᾶς, ἧς ὁ μετασχεῖν ἐθέλων ἐχθρὸς γίνεται τοῦ θεοῦ.

Ὠριγένους. Ἐπεὶ ἡ κακία προξενεῖ τὴν πρὸς τὸν κόσμον φιλίαν, ἀρετὴ δὲ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, ἀρετῇ καὶ κακίᾳ οὐ δύναται συνυπάρχειν.

Παροιμίαι[l]. Ὁ διὰ τοῦ ἁμαρτάνειν φιλῶν τὸν κόσμον, ἐχθρὸς ἀποδείκνυται τοῦ Θεοῦ. ὡσαύτως καὶ ὁ τὴν πρὸς Θεὸν φιλίαν δι' εὐσεβείας βεβαιῶν, εὐθέως ἐχθρὸς εὑρίσκεται τοῦ κόσμου· ὅθεν ἀδύνατόν ἐστιν ὥσπερ δουλεύειν Θεῷ καὶ Μαμωνᾷ, οὕτω φιλιάζειν Θεῷ καὶ κόσμῳ. ἀμέλει γοῦν ἐλθὼν ὁ Κύριος φίλους Θεοῦ τοὺς πειθομένους αὐτῷ ποιῆσαι, μάχαιραν καὶ διαμερισμὸν ἔβαλεν ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ γὰρ λόγος τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ διαιρεῖ καὶ μερίζει τῶν γηϊνῶν καὶ ὑλικῶν· διὰ τούτου παρασκευάζων ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὸν κόσμον καὶ ἕνωσιν πρὸς τὸν Θεὸν, ἥτις ἐστὶν ἡ πρὸς αὐτὸν φιλία. διὸ καὶ εἰρήνην δίδωσιν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος ὀρέγει· ἐκεῖνος γὰρ δι' ἧς δίδωσιν εἰρήνης πρὸς τὰ ὑλικὰ ἐμπαθεῖς ποιεῖ· ὁ δὲ Κύριος εἰρήνην παρέχων, φίλους Θεοῦ παρασκευάζει. κόσμον οὖν ἐν τούτοις ἀκούειν δεῖ, τὴν πρὸς τὰ τῇδε συμπάθειαν· εἰ μὲν γὰρ ἀδιάφορόν ἐστι τὸ θλίβεσθαι, πίπτον εἰς δικαίους καὶ ἀδίκους, οὐκ ἂν φανείη εὔλογος ἡ καύχησις.

k Leg. ὅτι οὐ. l Cod. παροι with μ above.

Εἰ καὶ μὴ πάνυ ἁρμοδία πρὸς τὸ ῥητὸν ἡ χρῆσις, ἀλλ' οὖν ἀναγκαῖον ἡγησάμην ταύτην ἐνθεῖναι, διὰ τὸ ἐκ τῆς ἑρμηνείας ἐπωφελὲς καὶ ζητούμενον· φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν Εὐαγγελίοις "εἰ ἡ χείρ σου ἢ ὁ πούς σου σκανδαλίζει "σε, ἔκκοψον αὐτὰ, καὶ βάλε ἀπό σου. καλὸν γάρ σοι ἐστὶν 5 "εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν χωλὸν καὶ κυλλὸν, ἢ δύο πόδας ἔχοντα "καὶ δύο χεῖρας βληθῆναι εἰς τὸ πῦρ. καὶ εἰ ὁ δεξιός σου "ὀφθαλμὸς σκανδαλίζει σε" καὶ τὰ ἑξῆς. περὶ τούτων ὁ Χρυσόστομός φησι, "οὐ περὶ μελῶν λέγων, ἄπαγε, ἀλλὰ περὶ φίλων, "περὶ προσηκόντων, οὓς ἐν τάξει μελῶν ἔχομεν ἀναγκαίων· τοῦτο 10 "καὶ ἀνωτέρω εἴρηκε, καὶ νῦν λέγει, οὐδὲν γὰρ βλαβερὸν ὡς "συνουσία πονηρά. ὅσα ἀνάγκη μὴ δύναται, φιλία πολλάκις "δύναται καὶ εἰς βλάβην καὶ εἰς ὠφελείαν. διὸ μετὰ πολλῆς "σφοδρότητος τοὺς βλάπτοντας ἡμᾶς ἐκκόπτειν κελεύει."

Ἄξιον ζητῆσαι πῶς οὐκ ἀδιάφοροί εἰσιν αἱ θλίψεις ἐφ' αἷς 15 φησι καυχᾶσθαι ὁ Ἀπόστολος. καὶ αὐτόθεν μὲν οὖν πρὸ τοῦ ἡμᾶς περιεργάζεσθαι τὰ περὶ θλίψεως, ἐμφαίνεται, ὅτι σπουδαῖόν ἐστιν ἡ θλίψις ὑπομονὴν μίαν τῶν ἀρετῶν κατεργαζομένη· τὸ γὰρ κατεργαζόμενον ἀρετὴν, οὔτε φαῦλον οὔτε μέσον εἶναι δύναται· μήτηρ οὖν τῆς ἀρετῆς τῆς ὑπομονῆς ἐστιν ἡ θλίψις· ὡς καὶ 20 ὑπομονὴ παρὰ τῷ Παύλῳ ὀνομαζομένης δοκιμῆς—πολλοὺς τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως, ὅταν ἐν περιστάσεσι γένωνται, τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμενὴν ὁδὸν ὁδεύειν καὶ ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, οὐκ ὀλίγους δὲ τῶν μακαρίως βιούντων καὶ κατὰ τὸν βίον εὐτυχέστερον ἐχόντων ὁδεύειν διὰ τῆς πλατείας πύλης ἐπὶ τὴν 25 εὐρύχωρον καὶ ἀπάγουσαν εἰς τὴν ἀπώλειαν. μήποτε οὖν ἐκλεκτέον τῇ διαθέσει, καὶ οὐχὶ τοῖς περιεστηκόσι κρίνεσθαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ἀπάγουσαν εἰς τὴν ζωὴν, ἢ τὴν εὐρύχωρον ἀπάγουσαν εἰς ἀπώλειαν. ὁ μὲν γὰρ τῆς πίστεως ἀλλότριος, κἂν τὰ περιεστηκότα αὐτὸν ᾖ ἐπίπονα, οἷον πενία καὶ νόσος ἤ τι τῶν 30 παραπλησίων, ὃ βούλεται πράττων καὶ λέγων, καὶ μὴ ἀναστέλλων τὰς ὁρμὰς, μηδὲ ἐπέχων τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ· καὶ τότε τὴν εὐρύχωρον ὁδεύειν καὶ ἀπάγουσαν εἰς ἀπώλειαν. ὁ δὲ δίκαιος οὐχ ἧττον ἐν τοῖς νομιζομένοις ἀγαθοῖς ἑαυτὸν συνέχει καὶ θλίψει· μηπότε φαγὼν καὶ ἐμπλησθεὶς ἐπιλαθόμενος Κυρίου τοῦ Θεοῦ, 35

καὶ τῆς παρ' αὐτῷ ἐν τοῖς μὴ βλεπομένοις ἐλπίδος αὐτοῦ ποῦ καταμείνῃ ὑπὸ τῶν τοὺς πολλοὺς καθελκόντων ἀπὸ τῆς ἀρετῆς κατασπώμενος. ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, δηλοῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ λέγειν "ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι." καὶ πάλιν· "οἶδα καὶ ταπεινοῦσθαι καὶ περισσεύειν," καὶ τὰ 5 ἑξῆς· διὰ γὰρ ἀμφοτέρων τῶν ῥητῶν τὰ δόξαντα ἂν τοῖς πολλοῖς ἐναντία εἶναι μανθάνομεν. εἰ γὰρ ἀληθὲς τὸ, "ἐν παντὶ θλιβόμενοι" πῶς ἀθηθὲς, οὐ μόνον τὸ "οἶδα ταπεινοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ περισσεύειν." καὶ πάλιν πῶς ἐν παντὶ θλιβόμενοι ἀληθές. ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ἐν παντὶ τῷ ἔξωθεν συμβαίνοντι θλιβόμενος ὁ Παῦλος 10 ἦν, τοῦ λόγου αὐτὸν θλίβοντος. ἵνα μὴ οὖν ἀνεθῇ τῷ περισσεύειν, μηδὲ βλαβῇ ἐκ τοῦ χορτάζεσθαι· διὸ καὶ ἐκαυχᾶτο ἐν ταῖς θλίψεσιν ἔργον αὐτοῦ τυγχανούσαις· αὕτη δὲ ἡ ἀπὸ λόγου θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἧς πλουτοῦντες, πολλῶν ἐνδιδόντων πρὸς τὸν πλοῦτον καὶ οὐχ ὑπομενόντων αὐτὸν, ἀλλ' ἐξισταμένων αὐτῶν, 15 καὶ ὑγιαίνοντες [l], χαλεποῦ ὄντος [m] ἀναμαρτήτως ὑγείαν φέρειν. διόπερ ὁ πυκτεύων, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων, ὑπωπιάζει ἑαυτοῦ τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγεῖ· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ δοξαζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, εἰ καὶ μὴ καθ' ἡμετέραν πραγματείαν τοιοῦτόν τι ἡμῖν συμβαίνοι, δεόμεθα τῆς ἀπὸ λόγου ἐπιστροφῆς καθαιρούσης τὴν 20 ἡδονὴν καὶ κωλυούσης τὸ ἄλογον ἐπὶ τῇ δόξῃ ἔπαρμα· ἢ λεγέτω ἡμῖν ὁ μὴ βουλόμενος ταῦτα παραδέξασθαι, εἰ μὴ δοκιμώτατός ἐστιν, οὐκ ἔλαττον τοῦ πενίαν γενναίως ὑπομένοντος, ὁ τὸν πλοῦτον οἰκονομῶν κατὰ τὸν λόγον· καὶ οὐχ ἧττον τοῦ ἐγκαρτεροῦντος πόνοις τοῖς ἐν νόσοις ὁ διὰ τὴν ὑγείαν τῆς ψυχῆς μηδὲν παρα- 25 δεχόμενος πάθος, κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ὑγιαίνειν τὸ σῶμα, ὅτε φιλεῖ ἐπιτίθεσθαι εὐεκτοῦν τοῦ ἐπιθυμεῖν κατὰ τοῦ πνεύματος. εἰ δὲ ἡ ὑπομονὴ δοκιμὴν κατεργάζεται, δόκιμος δὲ καὶ ὁ ἐν τοῖς νομιζομένοις εἶναι κρείττοσι διαφυλάττων ἑαυτὸν ἀβλαβῆ, δηλονότι δόκιμος ἂν γένοιτο τῆς καὶ ἐν αὐτῷ ὑπομονῆς, τὴν δοκιμὴν κα- 30 τεργαζόμενος· ἥντινα ὑπομονὴν ἀποδιδομένη θλίψις κατειργάσατο. καὶ ὁ Θεός γε βοηθὸς ἐν ταῖς θλίψεσι ταῖς εὑρούσαις τοὺς δικαίους σφόδρα· καὶ ἕκαστος δὲ ἀναλεξάμενος τὸ ὄνομα τῆς θλίψεως, καὶ τοὺς ἐπὶ ταύτῃ ἐλέγξει παρασχηματισμοὺς ἐκ

[l] Male corr. rec. m. ὑγιαινόντων. [m] Cod. ὄντως.

πολλῆς παρατηρήσεως ἀποφανεῖ, πότερόν ποτε ἀεὶ θλίψις δικαίοις μόνοις γίνεται· ἢ ὡς ὁμώνυμος ἡ λέξις φθάνει ποτὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους. πλὴν συνάγεται ἐκ τούτων, ὅτι εἴ τις μὴ καταισχυνθήσεται τῷ τὴν ἐλπίδα ἀνειληφέναι ἀψευδῶς, τὴν ἐλπίδα τῆς λεγομένης δοκιμῆς ταύτην αὐτῷ περιπεποιηκυίας ἐλπίζει· καὶ 5 *εἴτις ἐστὶ δόκιμος, τῷ ἀνειληφέναι ἀρετὴν τὴν καλουμένην ὑπομονὴν τοιοῦτός ἐστι. καὶ οὐκ ἄλλως δὲ ἐγένετό τινι ἡ ὑπομονὴ ἢ ἐκ τοῦ τὴν θλίψιν κατεργάζεσθαι αὐτήν. ἥτις θλίψις καὶ καύχησίς ἐστι τῶν ἁγίων.*

5 Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει, Πρὸς φθόνον 10 ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν;

"Ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει" καὶ τὰ ἑξῆς. ὑπερηφανίας πάθος τὸ περιφρονεῖν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ προσκεῖσθαι ταῖς ἡδοναῖς τοῦ βίου τούτου· ὅθεν πρὸς ταῖς ἰδίαις παραινέσεσι καὶ παλαιῶν λογίων ἐπιμνησθεὶς ὁ Ἀπόστολός φησιν, 15 *"ἢ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφὴ λέγει πρὸς φθόνον," ἀντὶ τοῦ, ἢ νομίζετε ὅτι ματαίως ἡ γραφὴ φθονοῦσα ὑμῖν λέγει ἃ μέλλει λέγειν; εἶτα μεταξυλογίᾳ χρησάμενος φησίν, "ἐπιποθεῖ τὸ "Πνεῦμα ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν· μείζονα δὲ δίδωσι χάριν." οὐ βασκαίνει, φησὶν, ἡ γραφή· τὸ γὰρ Πνεῦμα τὸ λαλῆσαν αὐτὴν* 20 *"ὃ καὶ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν" ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐπιποθεῖ τὴν σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ μείζονα τῶν κατὰ Θεὸν ἡμῶν πραγμάτων δίδωσι τὰ χαρίσματα. διὸ βουλόμενος ἡμᾶς τῆς τοῦ κόσμου φιλίας συστεῖλαι, φησὶν, "ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν."* 25

Ἀντὶ τοῦ, ἐπιθυμητικῶς μὲν ἔχει ἡ ἐν ἡμῖν ψυχὴ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος· τὴν τοῦ κόσμου φιλίαν ἀποστρεφομένη· αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς μείζονα τῆς ἐπιθυμίας διδωσι χάριν.

ΣΕΥΗΡΙΑΝΟΥ. *Ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐπιποθεῖ μὲν καὶ ἐφίεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν ἡμῖν τῆς πρὸς Θεὸν οἰκειότητος, τὴν τοῦ* 30 *κόσμου φιλίαν ἀποστρεφόμενον, αὐτὸς δὲ μείζονα δίδωσι χάριν.*

6 Μείζονα δὲ δίδωσι χάριν· διὸ λέγει, Ὁ Θεὸς ὑπερη-7 φάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. ὑποτάγητε οὖν τῷ Θεῷ, ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν. 35

Εἰ φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ κατῴκησεν εἰς τὸν ἔσω ἡμῖν ἄνθρωπον ὁ Χριστὸς κατὰ τὰς γραφάς· διὰ τούτο [n] κατῴκησεν, ἵνα τὸν ἐκ τοῦ φθόνου προσγενόμενον θάνατον καταργήσῃ· καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἡμῖν δώσῃ χάριν. "ἐγὼ" γὰρ "ἦλθον" φησὶν "ἵνα ζωὴν 5 "ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσιν·" ὅτι δὲ ἐπιπόθησας ἡμᾶς ὁ Θεὸς "κατῴκησεν ἐν ἡμῖν," Ἡσαΐας ἐδήλωσεν εἰπὼν, "οὐ πρέσβυς [o] οὐκ "ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ τὸ ἀγαπᾷν "ἡμᾶς, καὶ κήδεσθαι ἡμῶν·" πῶς δὲ καὶ σώσας μείζονα δέδωκε χάριν, ἢ καθελὼν τὸν ἐπιβουλεύσαντα Σατανᾶν; διὰ τοῦτο ἐπή- 10 γαγεν. "ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται·" πῶς γὰρ οὐχ ὑπερήφανος ὁ βοῶν, "τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψομαι τῇ χειρὶ "ὡς νοσίαν;"

Τῷ γὰρ διαβόλῳ πολεμεῖν ἐπιποθεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

Τῷ ξένῳ γεγονότι τῆς κοσμικῆς ζωῆς. 15

Διδυμου. Ὑπερηφανία ἡ εἰς τέλος ἐπηρμένη κακία· κατὰ διάμετρον δὲ ἀντικειμένη τῇ ὑπερηφανίᾳ ἡ ἀτυφία, μέγα ἀγαθόν ἐστι· καὶ ἐπειδὴ ἀμφότερα προαιρετικῶς καὶ ἑκουσίως, τὸ ἀγαθὸν φημὶ καὶ κακὸν, ἐνεργεῖται, πᾶς ὁ κατὰ ἀλαζονείαν ὑψῶν ἑαυτὸν πρὸς τοῦ ἀντιταττομένου τοῖς ὑπερηφάνοις Θεοῦ ταπεινοῦται ἐν 20 καιρῷ, ὑψουμένου ἐπαινετῶς τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν κατὰ ἀτυφίαν τῶν ἐπ' αὐτῇ ἄθλων ξεναγωγούντων εἰς ὕψος.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ μετανοίας πρὸς [p] σωτηρίαν, καὶ περὶ τοῦ μὴ κρίνειν τὸν πλησίον.

8 Ἐγγίσατε τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν· καθαρίσατε 25 9 χεῖρας, ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἁγνίσατε καρδίας δίψυχοι. ταλαιπωρήσατε καὶ πενθήσατε· ὁ γέλως ὑμῶν εἰς πένθος μεταστραφήτω, καὶ ἡ χαρὰ εἰς κατήφειαν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὁ γὰρ μετὰ τὸ ἁμαρτάνειν μετανοίᾳ χρώμενος, οὐ πένθους ἀλλὰ μακαρισμῶν ἐστὶν ἄξιος, ἐπὶ τὸν τῶν 30 δικαίων χόρον· λέγε γὰρ σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαι-

[n] Cod. τούτῳ. [o] Sic Cod. sed rec. m. corr. πρέσβις. [p] εἰς σωτ. Œcumen. et Bar.

ωθῇς· εἰ δὲ μετὰ τὸ ἁμαρτάνειν ἀναισχυντεῖ, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ πεσεῖν ἐστὶν ἐλεεινὸς ὡς ἐπὶ τῷ κεῖσθαι πεσών. εἰ δὲ τὸ μὴ μετανοεῖν ἐφ᾽ ἁμαρτήμασι χαλεπὸν, τὸ καὶ πεφυσῆσθαι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι ποίας κολάσεώς ἐστιν ἄξιον; εἰ γὰρ ὁ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐπαιρόμενος ἀκάθαρτός ἐστιν, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασι 5 τοῦτο πάσχων ποίας τεύξεται συγγνώμης;

10 Ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς.

Ἡσυχίου. Μακάριον ἐνώπιον Θεοῦ ταπεινοῦσθαι· φησὶ γὰρ Ἰάκωβος· "ταπεινώθητε ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ὑψώσει ὑμᾶς." ὅταν τοίνυν οὕτω ταπεινωθῶμεν· κἂν ὑπὸ δαιμόνων ἐπιβουλευθῶμεν, κἂν 10 ὑπὸ ἀνθρώπων μισούντων τὰς ἀρετὰς πολεμηθῶμεν, ἔχομεν τὸν Θεὸν ἐξαιρούμενον· μόνον ἵνα τοῦ νόμου αὐτοῦ μὴ ἐπιλαθώμεθα, μηδὲ ἀποκάκωμεν ἐν ταῖς θλίψεσι· φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ, "ἴδε "τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἐξελοῦ με, ὅτι τοῦ νόμου σου οὐκ "ἐπελαθόμην." 15

11 Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί· ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον· εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ 12 ποιητὴς τοῦ νόμου, ἀλλὰ κριτής· εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης καὶ κριτὴς, ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· σὺ δὲ 20 τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον;

Κυρίλλου. Πᾶν χαλεπὸν ἀποκείρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροψίας ἀρχὴν καὶ γέννησιν. καίτοι γὰρ δέον τινὰς ἑαυτοὺς κατασκέπτεσθαι, καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσι, πολυπραγμονοῦσι δὲ τὰ ἑτέρων· κἂν ἀσθενοῦντας ἴδωσι 25 τινας, ὥσπερ εἰς λήθην ἐρχόμενοι τῶν ἰδίων ἀρρωστημάτων, φιλοψοφίας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρῆμα καὶ καταλαλιᾶς ὑπόθεσιν· καταψηφίζονται γὰρ αὐτῶν· οὐκ εἰδότες, ὅτι τὰ ἶσα νοσοῦντες τοῖς παρ᾽ αὐτῶν διαβεβλημένοις, ἑαυτῶν κατακρίνουσιν. οὕτω που καὶ ὁ σοφώτατος γράφει Παῦλος "ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, 30 "σεαυτὸν κατακρίνεις. τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων."

ΚΕΦ. Η.

Ὅτι οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ ἀλλ' ἐν[q] Θεῷ τὰ διαβήματα ἀνδρὸς κατευθύνεται.

13 Ἄγε νῦν οἱ λέγοντες, Σήμερον καὶ αὔριον πορευσώμεθα εἰς τήνδε τὴν πόλιν, καὶ ποιήσωμεν ἐκεῖ ἐνιαυτὸν, καὶ ἐμπορευσώμεθα, καὶ κερδήσωμεν. 5

Περὶ φρονήματος μετεώρου τὸ λεγόμενον, οὗ τὸ τέλος ἀφανισμός.

Κυρίλλου. Οἱ μὲν γὰρ πρὸς ἐμπορίας καὶ τὰς ἐντεῦθεν φιλοκερδείας ἀκορέστως κεχηνότες ὁδοιποριῶν ἀνέχονται μακρῶν, ναυτιλίας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κυμάτων· οἱ δὲ τὴν πεπορισμένην 10 αὐτοῖς δυναστείαν ὅπλον ποιοῦνται τῆς καθ' ἑτέρων πλεονεξίας· ἕτεροι δὲ αὐτὰ ἐκ μοχθηρῶν εὑρημάτων παχύνουσι βαλάντια, καὶ τόκοις ἐπὶ τόκους ἀνοσίως συλλέγοντες, πῦρ καὶ κόλασιν ταῖς ἑαυτῶν καταχέουσι κεφαλαῖς.

14 Οἵτινες οὐκ ἐπίστασθε τὸ τῆς αὔριον· ποία γὰρ ἡ 15 ζωὴ ὑμῶν; ἀτμὶς γὰρ ἔσται ἡ πρὸς ὀλίγον φαινομένη. 15 ἀντὶ τοῦ λέγειν ὑμᾶς, Ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ, καὶ ζήσωμεν, 16 καὶ ποιήσωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο· νῦν δὲ καυχᾶσθε ἐν ταῖς ἀλαζονείαις ὑμῶν· πᾶσα καύχησις τοιαύτη πονηρά ἐστιν. 17 εἰδότι οὖν καλὸν ποιεῖν, καὶ μὴ ποιοῦντι, ἁμαρτία αὐτῷ 20 ἐστιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος. Οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ δείκνυσιν, ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστιν, ἀλλὰ δεῖται τῆς ἄνωθεν χάριτος· δεῖ μὲν καὶ θέλειν καὶ τρέχειν, θαρρεῖν δὲ μὴ τοῖς οἰκείοις πόνοις, 25 ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ· φησὶ γὰρ ἐν ταῖς Παροιμίαις· "μὴ καυχῶ τὰ εἰς αὔριον, οὐ γὰρ γινώσκεις τί τέξεται ἡ ἐπιοῦσα·" οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ ἐλθεῖν εἰς τὴν αὐρίον, καθάπερ οὐδὲ τῷ μισθωτῷ[r] πρὸς ἡμέραν μισθωθέντι μίαν, ἐξουσία τίς ἐστι ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τῇ ἑξῆς ἐργάσασθαι, πλὴν εἰ μὴ ὁ μισθωσάμενος 30 ἐπιτρέψειεν.

[q] τῷ Θεῷ Cod. Barocc. [r] μισθίῳ τῷ Cod.

* Περὶ πλεονεξίας πλουσίων καὶ τῆς ἐν κόσμῳ τρυφῆς αὐτῶν, καὶ περὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ[s].

1 Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς 2 ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις. ὁ πλοῦτος ὑμῶν 3 σέσηπε, καὶ τὰ ἱμάτια ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν· ὁ 5 χρυσὸς ὑμῶν καὶ ὁ ἄργυρος κατίωται.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀψώμεθα τῆς ὁδοῦ τῆς στενῆς· μέχρι πότε τρυφή; μέχρι πότε ἄνεσις; οὐκ ἐνεπλήσθημεν ῥαθυμοῦντες; γελῶντες; ἀναβαλλόμενοι; οὐ τὰ αὐτὰ πάλιν ἔσται τράπεζα καὶ κόρος καὶ πολυτέλεια καὶ χρήματα καὶ κτῆσις καὶ οἰκοδομαί; 10 καὶ τί τὸ κέρδος; θάνατος· καὶ τί τὸ τέλος; τέφρα καὶ κόνις σοροὶ καὶ σκώληκες.

Ἡσυχίου. Προλέγει τὴν τιμωρίαν, διὰ φιλανθρωπίαν· ἵνα μετανοήσαντες ἔξω γένοιντο τῶν ἀπειλουμένων.

Κυρίλλου. Τουτέστιν ἡ ὀργὴ μονονουχὶ κατασφάξασα, καὶ 15 οἷόν τινας κριοὺς καὶ ταύρους ἁδρούς τε καὶ πίονας καταστρώσασα· οἷς ἂν εἰκότως λέγοιτο πρὸς ἡμῶν· "ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι κλαύ-"σατε ὀλολύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχο-"μέναις·" προσεποίσομεν δὲ τούτοις τὸ "ἐτρυφήσατε, ἐσπατα-"λήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, ἐθρέψατε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν ἡμέρᾳ 20 "σφαγῆς·" τοιοῦτοι γὰρ γεγόνασιν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταὶ, καταβοσκόμενοι μὲν τρόπον τινὰ τόπον πίονα καὶ εὐρύχωρον, τὰς ἐκ τῶν λαῶν δωροφορίας· καταπιανθέντες δὲ ὥσπερ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς· ὡς κριοὶ καὶ ταῦροι πεπτώκασι τῇ τοῦ Κυρίου μαχαίρᾳ περιπεσόντες οἱ δείλαιοι. 25

Καὶ ὁ ἰὸς αὐτῶν εἰς μαρτύριον ὑμῖν ἔσται, καὶ φάγεται τὰς σάρκας ὑμῶν ὡς πῦρ· ἐθησαυρίσατε ἐν 4 ἐσχάταις ἡμέραις. ἰδοὺ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν τῶν ἀμησάντων τὰς χώρας ὑμῶν, ὁ ἀπεστερημένος ἀφ' ὑμῶν, κράζει· καὶ αἱ βοαὶ τῶν θερισάντων εἰς τὰ ὦτα Κυρίου 30 Σαβαὼθ εἰσεληλύθασιν.

Ἀντὶ τοῦ καταμαρτυρήσει ὑμῶν, διὰ τοῦ ἰοῦ ἐλέγχων τὸ ἀμετάδοτον, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἱμάτια διὰ τῆς σήψεως.

[s] τ. Θεοῦ αὐτῶν Cod. N.C. τοῦ om. Bar.

5 Ἐτρυφήσατε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐσπαταλήσατε· ἐθρέ-6ψατε τὰς καρδίας ὑμῶν ὡς ἐν ἡμέρᾳ σφαγῆς. κατεδικάσατε, ἐφονεύσατε τὸν δίκαιον· καὶ οὐκ ἀντιτάσσεται ὑμῖν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν; κεκώλυται ἡ τρυφή; καὶ σφόδρα· 5 διατί οὖν εἰς μετάληψιν ἔκτισται; ὅτι καὶ ἄρτον ἔκτισε, καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία· ὅτι καὶ οἶνον ἔκτισε, καὶ κεκώλυται ἡ ἀμετρία· οὐχ ὡς ἀκάθαρτον τοίνυν τὴν τροφὴν παραιτεῖσθαι κελεύει, ἀλλ' ὡς ἐκλύουσαν διὰ τῆς ἀμετρίας τὴν ψυχήν· πᾶν γὰρ κτίσμα Θεοῦ καλόν φησι, καὶ οὐδὲν ἀποβλητὸν μετὰ 10 εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

ΚΕΦ. Θ.

Περὶ μακροθυμίας καὶ ὑπομονῆς παθημάτων, καὶ περὶ ἀληθείας.

7 Μακροθυμήσατε οὖν ἀδελφοὶ, ἕως τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. ἰδοὺ ὁ γεωργὸς ἐκδέχεται τὸν τίμιον καρ- 15 πὸν τῆς γῆς, μακροθυμῶν ἐπ' αὐτῷ, ἕως λάβῃ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον.

Κυρίλλου. Εἰ γὰρ καὶ ὑπερτίθεταί, φησιν, ὁ Θεὸς τῶν ἁμαρτανόντων τὴν τιμωρίαν, περιμένων αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, οὐχ ὡς μεταβεβλημένος ταῦτα ποιεῖ, ἢ καὶ φιλῶν τοὺς ἁμαρτάνοντας· 20 ἀλλὰ καιρὸν αὐτοῖς ἐπιστροφῆς παρέχων.

Εἰπὼν τῶν ἀδίκων τὴν τιμωρίαν, τοῖς ἀδικηθεῖσιν εἰκότως μακροθυμεῖν παραινεῖ τὴν παρουσίαν ἐκδεχομένοις τοῦ Κυρίου· ἅμα δὲ καὶ ὅρκων ἀπαγορεύει ἅπτεσθαι, καὶ προσευχῇ καὶ ψαλμῳδίᾳ σχολάζειν, καὶ πίστιν ἔχειν περὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ 25 καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀγαπὴν, ὡς καὶ δέεσθαι ὑπὲρ ἀλλήλων· καὶ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἰσχύος τῆς προσευχῆς ὁ Ἡλίας εἰς μέσον φέρεται· καὶ τελευταῖον, ὅσος ὁ τῶν ἁμαρτωλοὺς ἐπιστρεφόντων ὁ μισθός.

8 Μακροθυμήσατε καὶ ὑμεῖς, στηρίξατε τὰς καρδίας 30 ὑμῶν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Κυρίου ἤγγικε.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Μακροθυμίαν πρὸς ἀλλήλους, ὑπομονὴν

πρὸς τοὺς ἔξω· μακροθυμεῖ γάρ τις πρὸς ἐκείνους, οὓς δυνατὸν καὶ ἀμύνασθαι· ὑπομένει δὲ οὓς οὐ δύναται ἀμύνασθαι· διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν Θεοῦ οὐδέποτε ὑπομονὴ λέγεται, μακροθυμία δὲ πολλαχοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Εἰ οὖν καὶ ἐνταῦθα δοκοῦσιν ἐγκαταλελεῖφθαι, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύσουσι τῆς δόξης· ὅταν δὲ ἴδωσιν* 5 *οἱ μεγάλα φυσῶντες τοὺς μαστιζομένους ὑπ' αὐτῶν, τοὺς καταφρονουμένους, τοὺς καταγελωμένους τούτους ἐγγὺς ὄντας Θεοῦ, τότε θρηνήσουσι καὶ ὀλολύξουσιν, ὅταν τοὺς οἰκτροὺς καὶ ταλαιπώρους καὶ μυρία παθόντας δεινὰ καὶ πιστεύσαντας, εἰς τοσαύτην ἄγῃ λαμπρότητα.* 10

9 *Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἰδοὺ* 10 *ὁ κριτὴς πρὸ τῶν θυρῶν ἕστηκεν. ὑπόδειγμα λάβετε, ἀδελφοί μου, τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μακροθυμίας τοὺς* 11 *προφήτας, οἳ ἐλάλησαν ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου. ἰδοὺ μακαρίζομεν τοὺς ὑπομένοντας· τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ* 15 *ἠκούσατε.*

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ῬΗΤΑ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΑ "ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΝΤΕΣ "ΕΝ ΤΩι ΘΕΩι." *Εἰ γὰρ εὐχαριστοῦμεν μετὰ χαρᾶς πολλῆς, μεγάλα τὰ γινόμενα. ἔστι γὰρ εὐχαριστεῖν διὰ φόβον μόνον· ἔστιν εὐχαριστεῖν καὶ ἐν λύπῃ ὄντα· οἷον ὁ Ἰὼβ ηὐχαρίστησεν* 20 *ὀδυνώμενος, καὶ ἔλεγεν "ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο." μὴ γάρ τις λεγέτω, ὅτι οὐκ ἐλύπει αὐτὸν τὰ γινόμενα, οὐδὲ ἀθυμία περιέβαλε. μὴ δὲ τὸ μέγα ἐγκώμιον ἀφαιρείσθω τοῦ δικαίου· ὅταν δὲ τοιαῦτα ᾖ, οὐ διὰ τὸν φόβον οὐδὲ διὰ δεσποτείαν μόνον, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν· πόσος ὁ ἔπαινος;* 25 *εἰπέ μοι γὰρ, πότε μακαρίζεις τὸν Ἰώβ; ὅτε εἶχε τὰς τοσαύτας καμήλους, καὶ τὰ ποίμνια, καὶ τὰ βουκόλια; ἢ ὅτε ἐκείνην τὴν φωνὴν ἀφῆκεν, "ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλατο;" καὶ γὰρ καὶ ὁ διάβολος διὰ τοῦτο ἡμᾶς ζημιοῖ· οὐχ ἵνα τὰ χρήματα ἡμῶν ἀφέληται, οἶδε γὰρ ὅτι οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἵνα διὰ τούτων ἀναγκάσῃ* 30 *εἰπεῖν τι βλάσφημον.*

Καὶ τὸ τέλος Κυρίου εἴδετε, ὅτι πολύσπλαγχνός ἐστι καὶ οἰκτίρμων.

Ἐκ γὰρ τῆς ἐκβάσεως τῶν πραγμάτων ἐδείχθη καὶ ἡ τοῦ διαβόλου συκοφαντία καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀψευδὴς μαρτυρία.

12 Πρὸ πάντων δὲ, ἀδελφοί μου, μὴ ὀμνύετε, μήτε τὸν οὐρανὸν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινὰ ὅρκον· ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὒ, οὔ· ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί οὖν ἐὰν ἀπαιτῇ τις ὅρκον, καὶ ἀνάγκην ἐπάγῃ· ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος τῆς ἀνάγκης ἔστω δυνατώτερος· ἐπεὶ εἰ μέλλει τὰς τοιαύτας προβάλλεσθαι προφάσεις, οὐδὲν φυλάξεις τῶν ἐπιταχθέντων· καίτοιγε ἐπὶ τῶν νόμων τῶν ἀνθρωπίνων οὐδαμοῦ 10 τοῦτο τολμᾷς προβαλέσθαι, οὐδὲ εἰπεῖν, ἀλλ' ἑκὼν καὶ ἄκων καταδέχῃ τὰ γεγραμμένα· ἄλλως δὲ οὐδὲ ἀνάγκην ὑποστήσῃ ποτέ· ὁ γὰρ τῶν ἔμπροσθεν μακαρισμῶν ἀκούσας, καὶ τοιοῦτον ἑαυτὸν παρασκευάσας, οἷον ἐπέταξεν ὁ Χριστὸς, οὐδεμίαν παρ' οὐδενὸς ὑποστήσεται τοιαύτην ἀνάγκην· αἰδέσιμος ὢν παρὰ πᾶσι καὶ 15 σεμνός. τί ἐστι τὸ περιττὸν τοῦ ναὶ, καὶ τοῦ οὔ; ὁ ὅρκος οὐκ ἐπὶ τὸ ἐπιορκεῖν· ἐκεῖνο γὰρ οὐδεὶς δεῖται μαθεῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστι καὶ περιττὸν, ἀλλ' ἐναντίον· τὸ δὲ περιττὸν καὶ τὸ πλέον ὁ ὅρκος ἐστίν.

Διὰ τοῦτο δὲ τὸ παλαιὸν ὁ ὅρκος νενομοθέτηται, ἵνα μὴ κατ' 20 εἰδώλων ὀμνύωσιν· ὀμεῖσθε γάρ, φησι, τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν.

Κυρίλλου. Ἔστω ἡ τοῦ βίου ἡμῶν μαρτυρία βεβαιοτέρα ὅρκου· εἰ δέ τις ἀναιδὴς μὴ δυσωπούμενος ὑμῶν τῷ βίῳ τολμᾷ ὑμῖν ἐπαγαγεῖν ὅρκον· ἔστω ὑμῖν τὸ ναὶ, ναὶ, καὶ τὸ οὒ, οὒ, ἀντὶ τοῦ ὅρκου. 25

Διὰ τοῦτο κωλύει ἡμᾶς ὀμνύναι κατὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἵνα μὴ δῶμεν τῇ κτίσει τὸ ὑπὲρ κτίσιν ἀξίωμα, θεοποιοῦντες αὐτά. οἱ γὰρ ὀμνύντες, φησὶ, κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσιν, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησί.

ΚΕΦ. Ι. 30

Παραινέσεις ἰδικαὶ ἑκάστῳ προσήκουσαι μετὰ πίστεως.

13 Κακοπαθεῖ τὶς ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω.

Ἐν θλίψει τὶς διάγει; παρακαλείτο τὸν Θεόν.

Εὐθυμεῖ τίς; ψαλλέτω.

Ἐν χαρᾷ διάγει τίς; ἀνυμνείτω αὐτόν.

14 Ἀσθενεῖ τὶς ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· 5
15 καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται
16 αὐτῷ. ἐξομολογεῖσθε οὖν ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, καὶ εὔχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε· πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. 10

Ἐρώτησις Μαξίμου. Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Τί ἐστιν ἐνεργουμένη; Κατὰ δύο τρόπους ἐνεργουμένην οἶδα τοῦ δικαίου τὴν δέησιν· καθ' ἕνα μὲν, ὁπόταν μετὰ τῶν καθ' ἐντολὴν ἔργων τῷ Θεῷ τὴν ταύτης ποιῆσαι προσαγωγὴν τῆς δεήσεως ὁ εὐχόμενος· καὶ μὴ μόνον ἐν ψιλῷ λόγῳ, διακένῳ 15 φωνῆς ἤχῳ τῆς γλώττης ἐκπίπτουσαν, ἀργὴν κεῖσθαι τὴν δέησιν καὶ ἀνυπόστατον, ἀλλ' ἔνεργον καὶ ζῶσαν τοῖς τρόποις τῶν ἐντολῶν ψυχουμένην· εὐχῆς γὰρ καὶ δεήσεως ὑπόστασις ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν ὑπάρχει προδήλως ἐκπλήρωσις, καθ' ἣν ἰσχυρὰν καὶ πάντα δυναμένην ὁ δίκαιος ἔχει τὴν δέησιν ἐνεργουμένην ταῖς ἐντολαῖς· καθ' 20 ἕτερον δὲ τρόπον, ὁπόταν ὁ τῆς εὐχῆς τοῦ δικαίου δεόμενος, τὰ ἔργα τῆς εὐχῆς διαπράττηται, τόν τε πρότερον διορθούμενος βίον, καὶ τὴν δέησιν ἰσχυρὰν ποιούμενος τοῦ δικαίου διὰ τῆς οἰκείας καλῆς ἀναστροφῆς δυναμουμένην· οὐ γὰρ ὄφελος τῆς τοῦ δικαίου δεήσεως τοῦ ταύτης χρήζοντος πλέον τῶν ἀρετῶν ἡδομένου τοῖς 25 πλημμελήμασιν· ἐπεὶ καὶ ὁ μέγας ποτὲ Σαμουὴλ ἐπένθει πλημμελοῦντα τὸν Σαούλ· ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε τὸν Θεὸν ἱλεώσασθαι μὴ λαβὼν συλλήπτορα τοῦ πένθους τὴν καθήκουσαν τοῦ πλημμελήματος διόρθωσιν· διὸ τοῦ ἀνονήτου πένθους ὁ Θεὸς καταπαύων τὸν ἑαυτοῦ θεράποντα, φησὶ πρὸς αὐτόν· "ἕως πότε σὺ πενθεῖς ἐπὶ 30 "Σαοὺλ, καὶ ἐγὼ ἐξουδένωκα αὐτὸν τοῦ μὴ βασιλεύειν ἐπὶ Ἰσραήλ;" Καὶ πάλιν Ἱερεμίας ὁ συμπαθέστατος, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων περὶ τὴν πλάνην μανέντος τῶν δαιμονίων, οὐκ εἰσακούεται προσευχόμενος· οὐκ ἔχων εἰς προσευχῆς δύναμιν τὴν ἀπὸ τῆς

πλάνης τῶν ἀθέων Ἰουδαίων ἐπιστροφήν· ὅθεν τοῦ διακενῆς προσεύχεσθαι καὶ τοῦτον ἀπάγων ὁ Θεὸς φησὶ, "καὶ σὺ μὴ προσεύχου "περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ μὴ ἀξίου ἐλεηθῆναι αὐτούς· καὶ μὴ "εὔχου, καὶ μὴ προσέλθῃς περὶ αὐτῶν· ὅτι οὐκ εἰσακούσομαί "σου." πολλῆς γὰρ ὄντως ἐστὶν ἀβελτερίας[t], ἵνα μὴ λέγω 5 παραφροσύνης, δι' εὐχῆς δικαίων ἐπιζητεῖν σωτηρίαν τὸν κατὰ διάθεσιν τοῖς ὀλεθρίοις ἡδυνόμενον, κἀκείνων αἰτεῖσθαι συγχώρησιν, οἷς ἐγκαυχᾶται κατ' ἐνεργείαν προθέσει σπιλούμενος· δέον μὴ ἀργὴν ἐᾶν γινέσθαι καὶ ἀκίνητον τοῦ δικαίου τὴν δέησιν τὸν ταύτης δεόμενον, εἴπερ ἀληθῶς τοῖς πονηροῖς ἀπεχθάνεται· ἀλλ' 10 ἐνεργὸν ποιεῖν καὶ ἰσχυρὰν, ταῖς οἰκειαῖς ἀρεταῖς πτερουμένην, καὶ φθάνουσαν τὸν συγχώρησιν διδόναι τῶν πλημμεληθέντων δυνάμενον. εἴτε οὖν ἐκ τοῦ ποιουμένου τὴν δέησιν δικαίου· εἴτε ἐκ τοῦ γίνεσθαι ταύτην αἰτουμένου τὸν δίκαιον ἐνεργουμένη, πολὺ ἰσχύει τοῦ δικαίου ἡ δέησις. ὑπὸ μὲν γὰρ τοῦ δικαίου ἐνεργουμένη, 15 δίδωσιν αὐτῷ παρρησίαν πρὸς τὸν δοῦναι δυνάμενον τὰ τῶν δικαίων αἰτήματα· ὑπὸ δὲ τοῦ ταύτης αἰτουμένου τὸν δίκαιον, τῆς προτέρας αὐτὸν μοχθηρίας ἀφίστησι, μεταβάλλουσα πρὸς ἀρετὴν αὐτῷ τὴν διάθεσιν.

17 Ἠλίας ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν, καὶ προσευχῇ 20 προσηύξατο τοῦ μὴ βρέξαι, καὶ οὐκ ἔβρεξεν ἐπὶ τῆς γῆς 18 ἐνιαυτοὺς τρεῖς καὶ μῆνας ἕξ· καὶ πάλιν προσηύξατο, καὶ ὁ οὐρανὸς ὑετὸν ἔδωκε, καὶ ἡ γῆ ἐβλάστησε τὸν καρπὸν αὐτῆς.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἵνα κἂν οὕτω τῷ λιμῷ τηκόμενοι[u] ἐπὶ 25 τὸν δημιουργὸν φθάσωσιν· ἵνα ὁ λιμὸς ὑπόθεσις αὐτοῖς σωτηρίας γένηται. οὐδὲν γάρ, φησι, δύναται παιδεῦσαι, εἰ μὴ λιμὸς, ἵνα κἂν οὕτω παιδευόμενοι, ἐπὶ τὸν πάντων κτίστην χωρήσωσι. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἐξῆλθεν ὁ λόγος τοῦ προφήτου, καὶ εὐθὺς ὁ ἀὴρ μετεβλήθη, ὁ οὐρανὸς χαλκοῦς ἐγένετο, οὐ τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ 30 τὴν ἐνέργειαν χαλινώσας· εὐθὺς τὰ στοιχεῖα μετεσχηματίζετο· ἐνέπεσεν ὁ λόγος τοῦ προφήτου καθάπερ πυρετὸς λάβρος εἰς τὰς

[t] ἀβελτηρίας Cod. [u] τικόμενοι Cod.

λαγόνας τῆς γῆς, καὶ πάντα εὐθὺς ἐξηραίνετο, καὶ πάντα ἠρημοῦτο, καὶ ἠφανίζετο.

Θεοδωρήτου. Τολμηρόν *ἐστι τὸ κατὰ τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν λογίζεσθαί τι τὸ παράπαν μὴ καλῶς εἰρημένον· οὐκ ἀπονοίας τοίνυν οὐδὲ ἐπιδείξεως τὸ εἰρημένον· προφήτης γὰρ ἦν, καὶ* 5 *προφητῶν ὁ κορυφαῖος, καὶ τῷ θείῳ πυρπολούμενος ζήλῳ· ταῦτα τοῦ θείου πνεύματος ἐνεργοῦντος εἴρηκεν ὁ προφήτης· ὅθεν καὶ τὸ πέρας εἴληφεν.*

ΚΕΦ. ΙΑ.

Ὅτι διακονητέον τῇ τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ. 10

19 Ἀδελφοί μου, ἐάν τις ἐν ὑμῖν πλανηθῇ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ 20 τῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιστρέψῃ τις αὐτὸν, γινωσκέτω ὅτι ὁ ἐπιστρέψας ἁμαρτωλὸν ἐκ πλάνης ὁδοῦ αὐτοῦ, σώσει ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ θανάτου, καὶ καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ *πῶς χρὴ ἐπιστρέφειν; καθάπερ ἐπὶ τῶν γεωργῶν τὰ σπέρματα, καταβάλλεται μὲν ἅπαξ, οὐ μένει δὲ διαπαντὸς, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται τῆς κατασκευῆς· κἂν μὴ τὴν γῆν ἀναμοχλεύσαντες περιστείλωσι τὰ καταβαλλόμενα, τοῖς ὄρνισιν ἔσπειραν καὶ τοῖς σπερμολόγοις ὀρνέοις πᾶσιν· οὕτω καὶ* 20 *ἡμεῖς, ἂν μὴ τῇ συνεχεῖ μνήμῃ τὰ καταβληθέντα περιστείλωμεν· καὶ γὰρ ὁ διάβολος ἐξαρπάζει, καὶ ἡ ἡμετέρα ῥαθυμία ἀπόλλυσι· καὶ ὁ ἥλιος ξηραίνει, καὶ ὑετὸς ἐπικλύζει, καὶ ἄκανθαι πνίγουσι. ὥστε οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἅπαξ καταβάλλοντα ἀπηλλάχθαι, ἀλλὰ πολλῆς δεῖται προσεδρείας, ἀποσοβοῦν τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰς* 25 *ἀκάνθας ἐκκόπτοντα, τὰ πετρώδη γῆς πληροῦντα πολλῆς. πᾶσαν λύμην κωλύοντα καὶ ἀποτειχίζοντα καὶ ἀναιροῦντα· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῆς γῆς τὸ πᾶν τοῦ γεωργοῦ γίνεται· ἄψυχος γὰρ ἐκείνη ὑπόκειται, πρὸς τὸ παθεῖν ἕτοιμος οὖσα μόνον· ἐπὶ δὲ ταύτης τῆς γῆς τῆς πνευματικῆς οὐδαμῶς· οὐ τῶν διδασκάλων ἐστὶ τὸ πᾶν, ἀλλ'* 30 *εἰ μὴ τὸ πλέον, τὸ γοῦν ἥμισυ τῶν μαθητῶν. ἡμῶν μὲν οὖν ἐστὶ καταβάλλειν τὸν σπόρον, ὑμῶν δὲ ποιεῖν τὰ λεγόμενα.*

Τοιοῦτον τὸ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ εἰρημένον, φησι, "καὶ ἐὰν ἐξαγάγῃς "τίμιον ἀπὸ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσται·" ἐάν, φησι, εἷς τῶν ἀπολλυμένων διὰ τὴν κακίαν εὐτελῶν σωθῇ διὰ τῶν σῶν λόγων· ἔντιμος ἔσῃ διὰ τοῦτο παρ' ἐμοί· στόμα γίνεται Θεοῦ πᾶς ὁ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἀπαγγέλλων· "οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ," φησι, "οἱ 5 "λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν."

Ὅτι διακονητέον τῇ τοῦ πλησίον σωτηρίᾳ.

ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

ΤΑΥΤΗΝ[a] ὁ Πέτρος αὐτὸς τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ οὖσιν Ἰουδαίοις καὶ γενομένοις Χριστιανοῖς γράφει τὴν Ἐπιστολὴν διδασκαλικήν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ Ἰουδαίων ἐπίστευσαν ἐπιστηρίζει αὐτούς· καὶ πρῶτον μὲν ἐξηγεῖται καὶ ἀποδείκνυσιν ὅτι ἡ εἰς τὸν Χριστὸν πίστις ὑπὸ τῶν προφητῶν κατηγγέλη, καὶ δι' αὐτῶν ἐμηνύθη ἡ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λύτρωσις· καὶ ὅτι αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσιν εὐηγγελίσθη τὰ πάντα, "εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι." εἶτα συμβουλεύσας ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἀναστρέφεσθαι, προτρέπει καὶ βασιλέας τιμᾶν, γυναιξί τε καὶ ἀνδράσιν ὁμοφροσύνην παραγγέλλει· καὶ εἰς τὰ ἤθη παραινέσας ὀλίγα, σημαίνει ὅτι καὶ εἰς ᾅδην γέγονε παρὰ τοῦ Κυρίου τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας καὶ ἀναστάσεως· ἵνα καὶ οἱ προαποθανόντες ἀναστῶσι, καὶ κριθῶσι μὲν ἐν τῷ σώματι, τῇ δὲ χάριτι τῆς ἀναστάσεως διαμένωσι· καὶ ὅτι τὸ τέλος πάντων λοιπὸν ἤγγισε, καὶ ὀφείλουσιν ἅπαντες ἕτοιμοι γίνεσθαι, ὡς λόγον ἀποδιδόντες τῷ κριτῇ. καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννήσεως, καὶ περὶ ὑπομονῆς πειρασμῶν, καὶ περὶ σωτηριώδους πίστεως προκατηγγελμένης ὑπὸ τῶν προφητῶν.

1 Πέτρος ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορᾶς Πόντου, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας.

Καὶ οὗτος ὁ Ἀπόστολος τοῖς ἐκ περιτομῆς κηρύττειν προσταχθεὶς, εἰκότως οὐ τοὺς οἰκοῦντας τὴν Ἰουδαίαν μόνους πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ δι' ἐγκυκλίου Ἐπιστολῆς τοῖς

[a] Ἐπειδὴ Cod. N. C. sed ταύτην Barocc. et Œcum.

ἁπανταχοῦ διασπαρεῖσιν Ἰουδαίους κηρύττειν σπουδάζει, ὡς δέον ὑπὲρ ἧς ἐδέξαντο πίστεως ἀθλεῖν, ὅτι δεῖ [a] καὶ μεγάλα τοὺς ταύτην φυλάξαντας διαδέξεται ἀγαθὰ καὶ ἄφθαρτα καὶ οὐράνια.

2 Κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ Πατρὸς, ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ· 5 χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη.

Ἰδοὺ κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ Πατρὸς ἑαυτὸν Ἀπόστολον ὠνόμασε τοῦ Χριστοῦ. καὶ τῆς ἀποστολῆς τὸν τρόπον ἡμῖν ἐξηγούμενος "ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματος, εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἵματος "Ἰηροῦ Χριστοῦ" πεπράχθαι φησιν αὐτήν. ὅτε τοίνυν οἱ πιστεύ- 10 σαντες εἰς αὐτὸν ἁγιαζόμεθα διὰ τοῦ Πνεύματος, ῥαντίζει δὲ ἡμᾶς καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ πρὸς ἀποκάθαρσιν, πῶς οὐκ ἂν νοοῖτο Θεὸς ἁγιάζων μὲν ἰδίῳ Πνεύματι, καθαρίζων δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι τοὺς πιστεύοντας; "Θεὸς γὰρ [b] ἦν ἐν σαρκί."

3 Εὐλόγητος ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν 15 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ κατὰ τὸ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος ἀναγεννήσας ἡμᾶς εἰς ἐλπίδα ζῶσαν, δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν,

Ἐπειδὴ ἀφθαρσίαν αὐτοὺς ἐσχηκέναι λέγει, καὶ ζωῆς ἐλπίδα, καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀγαθὰ ταῦτα δὲ μείζονα ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην 20 ἀξίαν εἰσί· τούτου χάριν εὐλογεῖ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ τὸν πολὺν αὐτοῦ ἐλέον ἄγει, ἵνα τὸ πράγμα πιστὸν ποιήσῃ· ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ὁ διδοὺς ἦν καὶ τὰ μείζονα καὶ πιστά. ἔχει δὲ καὶ πρὸς τὴν πρώτην διαθήκην ὁ λόγος ἀπότασιν, ὅτι ἐλπίδας ἐκείνη τοῖς πιστεύουσι γῆν τῶν Χαναναίων ἐδίδου. 25

4 Εἰς κληρονομίαν ἄφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμάραντον,

Ὠριγένους ἐκ τῆς ἑρμηνείας εἰς τὸ κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ. Προεωρακὼς γὰρ ὁ Θεὸς τὴν πίστιν καὶ πρᾶξιν τῶν ἀνθρώπων κατορθωθέντα αὐτοῖς ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, προγνω- 30 στικῶς καὶ ἐξελέξατο αὐτοὺς ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς [c] κόσμου· τότε προορίσας αὐτοὺς υἱοὺς εἶναι μετουσίᾳ τοῦ Πνεύματος τῆς

[a] Aut leg. δὴ, aut mox διαδέξασθαι corr. [b] θεὸς add. rec. m. superscr. [c] Cod. προκαταβολῆς.

υἱοθεσίας. πρόγνωσιν γὰρ οὐκ ἀλλό τι ἡγητέον ἢ ἐσομένων θεωρίαν· ἥτις οὐκέτι πρόγνωσις ἀλλὰ γνῶσις ἐστὶν εἰς ὕπαρ ἡκόντων τῶν προεωραμένων. κἂν τοίνυν κατὰ πρόγνωσιν ἐκλεκτοὶ ἦσαν οἷς Πέτρος γράφει, ἀλλ' οὐ νῦν ὑφεστηκόσιν αὐτοῖς ἡ προσφώνησις γίνεται· ἐκβάλλει οὖν τὸν μῦθον τὸν περὶ τῆς φύσεως 5 *καὶ ἡ ἐγκειμένη νόησις.*

5 Τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς εἰς ὑμᾶς τοὺς ἐν δυνάμει Θεοῦ φρουρουμένους διὰ πίστεως.

Εἰπὼν ὡς μεγάλα ὑμῖν ἐχαρίσατο ὁ Θεὸς, καὶ ἐχαρίσατο δι' Υἱοῦ· καὶ τίνες οἱ λαβόντες ἐρεῖ· τίνες δὲ οἱ ἐν δυνάμει Θεοῦ 10 *φρουρούμενοι· οὕτως γὰρ καὶ αὐτὸς προσηύξατο, "Πατὲρ Ἅγιε, "τήρησον αὐτούς."*

Εἰ ἐν οὐρανοῖς τετήρηται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ κληρονομία, ψυχρεύονταί τινες οἰόμενοι αὐτὴν ἀπολήψεσθαι ἐν τῇ κάτω Ἱερουσαλὴμ, ἐν ὅλοις χιλίοις ἔτεσιν οἰόμενοι τρυφὴν λήψεσθαι τὰ 15 *ἆθλα τῆς βασιλείας. οὓς καὶ ἐρωτητέον, ὅτι ἔχουσι περὶ σωματικῆς τρυφῆς εἰπεῖν ὡς ἀφθάρτου καὶ ἀμαράντου μάλιστα, ὅτι καὶ περιγράφουσιν αὐτὴν παυσαμένου τοῦ χιλιοστοῦ ἐνιαυτοῦ· πρὸς τούτοις. συναπτέον τὰ ῥητὰ δηλοῦντα ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν εἶναι τὴν κληρονομίαν· καὶ ὡς οὐχ ὑποπίπτει διὰ τὸ νοητὴ εἶναι* 20 *αἰσθήσει θνητῶν.*

Εἰς σωτηρίαν ἑτοίμην ἀποκαλυφθῆναι ἐν καιρῷ ἐσχά-6 τῳ, ἐν ᾧ ἀγαλλιᾶσθε.

Πιστωσάμενος πάντας ὅτι τὰ οὕτω μεγάλα ληψόμεθα διὰ τοῦ τὸν Πατέρα εἰπεῖν τὸν αὐτὸν διδόντα· πιστοῦται καὶ δι' 25 *ἑτέρου τὸ διὰ τοῦ ἰδίου Υἱοῦ αὐτὰ ἡμῖν χαρίσασθαι· καὶ οὐχ ἁπλῶς τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Υἱοῦ. εἰ γὰρ αὐτῷ πάντα ἡμῖν χαρίσηται, τίνα τὰ διδόμενα λέγει; κληρονομία ἄφθαρτος καὶ ἀμίαντος· καὶ τὸ ἔτι μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἐν γῇ αὕτη ἡ κληρονομία, ἀλλ' ἐν οὐρανοῖς.* 30

Τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὡς δεῖ ὑπομένειν τὸν πόνον τὸν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος· ὅπου γε ἐγγὺς τῶν ἱδρώτων ἡ ἀμοιβή.

Ὀλίγον ἄρτι, εἰ δέον ἐστὶ, λυπηθέντας ἐν ποικιλοις 7 πειρασμοῖς, ἵνα τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως πολὺ

τιμιώτερον χρυσίου τοῦ ἀπολλυμένου, διὰ πυρὸς δὲ δοκιμαζομένου, εὑρεθῇ εἰς ἔπαινον καὶ δόξαν, καὶ τιμὴν 8 ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὃν οὐκ εἰδότες ἀγαπᾶτε.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. Οἱ δίκαιοι θλίβονται, ἵνα στεφανωθῶσιν· οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα τῶν ἁμαρτιῶν δίκην ἐκτίσωσιν· οὐ πάντες δὲ οἱ 5 ἁμαρτωλοὶ δίκην ἐνταῦθα τιννύουσιν, ἵνα μὴ τῇ ἀναστάσει οἱ πολλοὶ ἀπιστήσωσιν· οὐ πάντες οἱ δίκαιοι θλίβονται, ἵνα μὴ τὴν κακίαν ἐπαινετὴν εἶναι νομίσῃς, καὶ μισήσῃς τὴν ἀρέτην.

Εἰς ὃν, ἄρτι μὴ ὁρῶντες, πιστεύοντες δὲ, ἀγαλλιᾶσθε 9 χαρᾷ ἀνεκλαλήτῳ καὶ δεδοξασμένῃ, κομιζόμενοι τὸ τέλος 10 τῆς πίστεως ὑμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. Δεινὸν τοίνυν καὶ χαλεπὸν ἡ ἀπιστία, μέγιστον δὲ ἀγαθὸν ἡ πίστις· πρόξενος πάσης σωτηρίας καθεστῶσα.

10 Περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προ- 11 φῆται, οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος προφητεύσαντες, 15 ἐρευνῶντες, εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν δήλου τὸ ἐν αὐτοῖς Πνεῦμα Χριστοῦ, προμαρτυρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα, καὶ τὰς μετὰ ταῦτα δόξας.

Παρατηρητέον ὡς τὸ λαλῆσαν ἐν προφήταις Ἅγιον Πνεῦμα Χρίστου λέγει ὁ Ἀπόστολος. οὐκ ἄρα κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς 20 ἄνθρωπος ψιλὸς ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ σαρκωθεὶς Θεὸς ὁμοούσιος τῷ Πατρί. "Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία."

Διὰ μὲν Ἡσαΐου φησὶν, "ὡς πρόβατον ἤχθη." διὰ δὲ Ἰερεμίου. "δεῦτε ἐμβάλωμεν ξύλον εἰς τὸν ἄρτον αὐτοῦ·" καὶ διὰ Μωΰσεως "ὄψεσθε ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν τὴν ζωὴν κρε- 25 μαμένην ἐπὶ ξύλου." Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Σώτηρ, "πολλοὶ προ- "φῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον."

12 Οἷς ἀπεκαλύφθη, ὅτι οὐχ ἑαυτοῖς, ὑμῖν δὲ διηκόνουν αὐτὰ, ἃ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ. 30

Τὰ θεῖα μυστήρια εἰς ἃ ὑμεῖς μυστικῶς ἐσθίετε.

ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ῬΗΤᾺ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΑ "ὁ ΟΥΡΑΝῸΣ ΤΟΥ͂ ΟΥΡΑΝΟΥ͂ "ΤΩ͂Ι ΚΥΡΊΩΙ." Εἰς τοῦτον τὸν οὐρανὸν "οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰ μὴ "ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς·" ἐπεὶ κἀκεῖθεν ἀποσταλεὶς ἐλήλυθε φάσκων. "καταβέβηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ." ἢ ὁ Πέτρος φησὶν, "ἃ νῦν ἀνηγγέλη ὑμῖν διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων ὑμᾶς ἐν Πνεύ- 5 "ματι Ἁγίῳ ἀποσταλέντι ἀπ' οὐρανοῦ." ἔνθα γὰρ ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. ἀλλ' ἐπίστησον ἀκριβῶς· μὴ εἰς αἰσθητὰ κατενέγκῃς τὴν περὶ τούτων νόησιν· οὐρανὸν τοπικὸν καὶ μετάβασιν ἐκεῖθεν καὶ καταφορὰν γινομένην ὑπολαβών· Θεοῦ γὰρ προηγουμένην, ἵνα οὕτως εἴπω, ὑπεροχὴν καὶ κατάστασιν δηλοῖ ἡ 10 τοῦ διηγηθέντος οὐρανοῦ προσηγορία.

Ὅτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν.

Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

Ὧν τὴν ἔκβασιν ἐπεθύμησαν ἄγγελοι ἰδεῖν. 15

Ἐπεὶ τινὲς ἐλάττονα τίθενται τὴν ἐπαγγελίαν καὶ σωτηρίαν τῶν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος ἁγίων, οἰόμενοι πλεόν τι ἐσχηκέναι τοὺς μετὰ ταύτην τῷ ἑωρακέναι τὸν Κύριον αἰσθητῶς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραχθέντα σημεῖα, δεικτέον ὡς ἐσφαλμένη ἐστιν ἡ ὑπόληψις αὐτῶν. πῶς γὰρ ἐλάττων τινὸς τῶν μετὰ τὴν 20 ἐπιδημίαν ὁ Ἀβραὰμ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου ἑωρακὼς, πάντων τῶν τελειουμένων κατὰ Κύριον, εἰς τοὺς αὐτοῦ κόλπους ἀπερχομένων; πῶς δὲ ἐλάττων Μωϋσῆς καὶ Ἠλίας ἐν δόξῃ ἅμα τῷ Κυρίῳ μεταμορφωθέντι φανέντες, ἐπεὶ μὴ εἶδον αἰσθητῶς τὸν Κύριον; οὐ γὰρ προκριτέον ποιεῖ τῶν τὴν νοητὴν ἐπιδημίαν ἐσχη- 25 κότων τὸν ἑωρακότα τὴν κατὰ σάρκα. πολλοὶ γοῦν τῶν ἑτεροδόξων συμφέρονται τῇ ἐσφαλμένῃ ταύτῃ δόξῃ, πόθον ἔχοντες ἐκ παντὸς τρόπου διαβάλλειν τὴν παλαιὰν διαθήκην· καὶ τοῦτο δὲ λελέξεται, ὅτι εἰ καὶ μὴ εἶδον ἢ ἤκουσαν αἰσθητῶς ἃ ὁ Κύριος εἶπεν, ἀλλ' οὖν ἔρωτα αὐτῶν θεῖον εἶχον· "πολλοὶ γὰρ προφῆται καὶ 30 "δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν."

Εἴτις ἐκλάβοι τὴν ζητουμένην ὑπὸ τῶν προφητῶν σωτηρίαν κατὰ τὸ τέλος εἶναι ὃ ἐπὶ πᾶσιν ὀρεκτὸν τυγχάνει· αὐτοῦ μὲν γὰρ χάριν τὰ ἄλλα πάντα γίνεται, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἕνεκα· οὐκ

ἀποφαίνει περὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ ἁπλῶς πάντων τῶν μακαρίων λογικῶν τὸ προκείμενον ἐκλαβεῖν· πάντων ὄρεξιν ἐχόντων παρακύψαι εἰς τὰ κατὰ τὸ τέλος πράγματα.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ ἐλπίδος καὶ ἁγιασμοῦ, τῆς τε ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ υἱοθεσίᾳ ἀσφαλοῦς ἀναστροφῆς. 5

13 Διὸ ἀναζωσάμενοι τὰς ὀσφύας τῆς διανοίας ὑμῶν, νήφοντες, τελείως ἐλπίσατε ἐπὶ τὴν φερομένην ὑμῖν χάριν ἐν ἀποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Εἰπὼν τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν τῆς δωρεᾶς τοῦ Πατρὸς τὰ 10 παθήματα τοῦ Χριστοῦ, τὴν περὶ αὐτὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος προμήνυσιν, τῶν προφητῶν τὸ κήρυγμα, τῶν ἀγγέλων τὸν πόθον, ταῦτα πάντα εἰπὼν, γενναίως ἀντέχεσθαι τῆς πίστεως παραινεῖ.

14 Ὡς τέκνα ὑπακοῆς, μὴ συσχηματιζόμενοι ταῖς πρότερον ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ὑμῶν ἐπιθυμίαις. 15

Τοῦτο φησὶ, ὡς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου τοῖς πιστεύουσι εἰς αὐτὸν ἑαυτὸν ἀποκαλύπτοντος καὶ φανεροῦντος.

15 Ἀλλὰ κατὰ τὸν καλέσαντα ὑμᾶς Ἅγιον, καὶ αὐτοὶ ἅγιοι ἐν πάσῃ ἀναστροφῇ γενήθητε.

Ἁγίους γὰρ εἶναι πρέπει τοὺς τῷ Ἁγίῳ Θεῷ κολλᾶσθαι 20 σπουδάζοντας.

16 Διότι γέγραπται, Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι.

Τὴν οἰκείωσιν ἀπαιτεῖ τὴν πρὸς ἑαυτόν· αὕτη γὰρ σώζει· διὸ καὶ ὄντως ἅγιοι νῦν διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ ὄντως ζωῇ.

17 Καὶ εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπολήπτως 25 κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε.

Εἰ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ, τί δεῖ νοεῖν περὶ τοῦ προκειμένου; εἰ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐστὶν ὁ σημαινόμενος, πῶς κριτὴς οὗτος κρίνων κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον; 30 εἰ δὲ ὁ Υἱὸς κρίνει πᾶσαν τὴν κρίσιν λαβὼν, πῶς Πατὴρ τυγχά-

νει; πρὸς ἃ λεκτέον, εἰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ μία θεότης, κρίνοντος τοῦ Υἱοῦ, ὁ Πατὴρ ὁ κρίνων ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς δύναται πατὴρ εἶναι τῶν γεννητῶν, γεννήσας αὐτοὺς μετουσίᾳ ἁγιότητος· πολλάκις γοῦν τεκνία τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς ἐκάλεσε, καὶ ἄλλοις εἶπε, τῷ μὲν, "τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι." τῇ δὲ, "θύ- 5 "γατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε." καὶ ταῦτα διελέγχει τοὺς διακόπτοντας τὴν θεότητα.

18 Εἰδότες ὅτι οὐ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαραδό-19του, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου 10 20 Χριστοῦ, προεγνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, 21 φανερωθέντος δὲ, ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων δι' ὑμᾶς τοὺς δι' αὐτοῦ πιστεύοντας εἰς Θεὸν.

Ὅρα διὰ πόσων ἀσπίλους εἶναι παρασκευάζει· πρῶτον μὲν διὰ τοῦ γραφικοῦ· δεύτερον διὰ τοῦ ἀναγκαίου, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν ἐπι- 15 καλοῦνται Πατέρα, καὶ δεῖ τῆς υἱοθεσίας ἄξια ποιεῖν· τρίτον διὰ τῆς αἰτίας δι' ἧς τὰ μυρία ἐλάβομεν ἀγαθά· αὕτη δὲ ἐστὶ τὸ δοθῆναι ὑπὲρ αὐτῶν τὸ τίμιον αἷμα Χριστοῦ.

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. *Κτίσμα ἐσμὲν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν γεγόναμεν τοῦ διαβόλου· εἶτα γεγονότας ἡμᾶς τοῦ 20 διαβόλου, ἐξωνεῖται ὁ Σωτὴρ τῷ ἑαυτοῦ αἵματι, τουτέστι τὸ, "τιμῆς ἠγοράσθητε." ἠγοράσθημεν γὰρ τιμίῳ αἵματι. ὥσπερ γὰρ οἰκοδεσπότης σεμνὸς καὶ καλὸς, οἰκέτην μοχθηρὸν πολλὰ ἁμαρτήματα ἔχοντα, μὴ κρίνας ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ καλῆς οἰκίας καὶ τῆς ἑαυτοῦ διαίτης ἀποδοῖτο τινὶ, ἵνα αὐτὸν παιδεύσῃ· εἶτα 25 ἐὰν ἴδῃ αὐτὸν κεκολασμένον ὑπὸ πονηρῷ δεσπότῃ καὶ λέγοντα, πορεύομαι πρὸς τὸν δεσπότην μου τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε ἢ νῦν. δίδωσιν αὐτῷ πάλιν τὴν τιμὴν, καὶ ἐξαγοράζει αὐτὸν, ἵνα γένηται λαὸς περιούσιος. οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς ἀνακτᾶται ὁ Θεός. καὶ πῶς ἐσμὲν αὐτοῦ ἴδια καὶ οὐκ ἴδια; ὡς μὲν δημιουρ- 30 γήματα, ἴδια, ὡς δὲ διὰ τὸ ἡμαρτηκέναι γενόμενα [c] ἀλλότρια, οὐκ ἴδια· μὴ νομίσῃς ὅτι ἴδιος εἶ τοῦ Θεοῦ· ἐὰν ᾖς ἁμαρτωλὸς,*

[c] Scr. erat *γενόμενα* sed. mut. rec. m. et scr. *γενόμενοι*.

ὁ διάβολος γάρ σε κτᾶται· ἐκείνου εἶ κτῆμα. ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ἐκεῖνος ἀγοράζει σε, οὐ τιμίῳ αἵματι ἀλλὰ ἀτίμῳ· ἁμαρτίᾳ γὰρ ἀγοράζει· ἀγοράζει πορνείᾳ· ἀκάθαρτος γάρ ἐστιν. ἀγοράζει φόνῳ· μιαίφονος γάρ ἐστιν· "ἀνθρωποκτόνος γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς. καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκε·" 5 καὶ ταῦτα αὐτοῦ ἐστι τὰ νομίσματα.

Τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν καὶ δόξαν αὐτῷ δόντα, ὥστε τὴν πίστιν ὑμῶν καὶ ἐλπίδα εἶναι εἰς Θεόν. 22 Τὰς ψυχὰς ὑμῶν ἡγνικότες ἐν τῇ ὑπακοῇ τῆς ἀληθείας διὰ Πνεύματος εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, ἐκ καθα- 10 23 ρᾶς καρδίας ἀλλήλους ἀγαπήσατε ἐκτενῶς.

Τοῦ θανάτου μνησθεὶς τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' εὐθὺς ἐπήγαγε καὶ τὴν ἀνάστασιν· εἰ δὲ ἀκούεις τὸν Πατέρα ἐγείροντα τὸν Υἱὸν, μὴ θορυβηθῇς ὡς αὐτοῦ ἑαυτὸν μὴ δυναμένου ἐγεῖραι. ἄκουε γὰρ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ. "λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ 15 "ἐν τρισὶν ἡμεραῖς ἐγερῶ αὐτόν." καὶ πάλιν τοῦ Λουκᾶ περὶ αὐτοῦ. ὡς "παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα" καὶ πάλιν τοῦ Χριστοῦ. "ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν "λαβεῖν αὐτήν." λέγει οὖν τοῦτο ὁ Ἀπόστολος, ἵνα μάθωμεν ὅτι κοινὰ τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐστίν. 20

Ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου, διὰ λόγου ζῶντος καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα.

Τοῦ Εὐαγγελίου λέγοντος, "ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται· "οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι," φησὶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. 25

24 Διότι πᾶσα σὰρξ χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα αὐτῆς ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Βούλομαί σοι σφοδρότερον τῆς κτίσεως ἐνιδρυνθῆναι τὸ θαῦμα. ἵνα ὅπου περ ἂν εὑρεθῇς καὶ ὁποιω- 30 δήποτε γένει τῶν φυομένων παραστῇς, ἐναργῆ λαμβάνῃς τοῦ ποιήσαντος τὴν ὑπόμνησιν. πρῶτον μὲν ὅταν ἴδῃς βοτάνην χόρτου

καὶ ἄνθος, εἰς ἔννοιαν ἔρχου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· μεμνημένος τῆς εἰκόνος τοῦ σοφοῦ Ἡσαΐου, "ὅτι πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος καὶ "πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου·" τὸ γὰρ ὀλιγοχρόνιον τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ἐν ὀλίγῳ περιχαρὲς καὶ ἱλαρὸν τῆς ἀνθρωπίνης εὐημερίας, καιριωτάτης παρὰ τῷ προφήτῃ τετύχηκε τῆς εἰκόνος· 5 σήμερον εὐθαλὴς τῷ σώματι, κατασεσαρκωμένος ὑπὸ τρυφῆς, ἐπανθοῦσαν ἔχων τὴν εὔχροιαν ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ἡλικίαν ἀκμῆς, σφριγῶν καὶ σύντονος καὶ ἀνυπόστατος τὴν ὁρμήν. αὔριον ὁ αὐτὸς ἐλεεινὸς, ἢ τῷ χρόνῳ μαρανθεὶς, ὁ δεῖνα περίβλεπτος ἐπὶ χρημάτων περιουσίᾳ, καὶ πλῆθος περὶ αὐτὸν κολάκων, δορυφορία φίλων 10 προσποιητῶν, τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν θεραπευόντων, πλῆθος συγγενείας καὶ ταύτης κατεσχηματισμένης· ἐσμὸς τῶν ἐφεπομένων μυρίος, τῶντε ἐπισιτείων καὶ τῶν κατὰ τὰς ἄλλας χρείας αὐτῷ προσεδρευόντων· οὓς καὶ προιὼν καὶ πάλιν ἐπανιὼν ἐπισυρόμενος, ἐπίφθονός ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι· πρόσθες τῷ πλούτῳ καὶ πολιτι- 15 κήν τινὰ δυναστείαν· ἢ καὶ τὰς ἐκ βασιλέων τιμὰς ἢ ἐθνῶν ἐπιμέλειαν· ἢ στρατοπέδων ἡγεμονίαν· τὸν κήρυκα μέγα βοῶντα πρὸ αὐτοῦ· τοὺς ῥαβδούχους ἔνθεν καὶ ἔνθεν βαρυτάτην κατάπληξιν τοῖς ἀρχομένοις ἐμβάλλοντας, τὰς πληγὰς, τὰς δημεύσεις, τὰς ἐπαγωγὰς, τὰ δεσμωτήρια ἐξ ὧν ἀφόρητος ὁ παρὰ τῶν 20 οἰκείων συναθροίζεται φόβος· καὶ τί μετὰ τοῦτο; μία νὺξ, ἢ καὶ πυρετὸς εἷς πλευρίτης ἢ περιπνευμονία, ἀνάρπαστον ἐξ ἀνθρώπων ἀπάγουσα τὸν ἄνθρωπον οἴχεται, πᾶσαν τὴν κατ' αὐτὸν σκηνὴν ἐξαπίνης ἀπογυμνώσασα· καὶ ἡ δόξα ἐκείνη ὥσπερ ἐνύπνιον ἀπηλέγχθη· ὥστε ἐπιτέτευκται τῷ προφήτῃ ἡ πρὸς τὸ ἀδρανέ- 25 στατον ἄνθος ὁμοίωσις τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

Εὐσεβίου Καισαρείας. Αὕτη γοῦν ἐστι πάσης σαρκὸς φύσις, καὶ τοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φοροῦντος ἀνθρώπου, λέγω δὴ τοῦ φιλοσωμάτου καὶ τοῦ κατὰ σάρκα ζῶντος. ὁμοίως γοῦν τῷ χόρτῳ τῆς γῆς καὶ τοῖς ὡραίοις ἄνθεσι πρὸς βραχὺ θάλλει καὶ 30 ὡραΐζεται· εἶτα οὐκ εἰς μακρὰν ὑπὸ τῆς ῥευστῆς καὶ ἀστάτου φύσεως ἀπομαραίνεται, ὅπερ διδάσκει καὶ ἡ γραφὴ λέγουσα, "καὶ "ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσεν."

Θεοδωρήτου. Ἀληθῶς ὅμοιος χόρτῳ ὁ λαὸς "ἐξηράνθη ὁ "χόρτος, καὶ ἐξέπεσε τὸ ἄνθος." τῶν ἐθνῶν ἀπάντων προθεσπίσας 35

τὴν σωτηρίαν προμηνύει καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀκαρπίαν· φύσει μὲν γὰρ χόρτου, φησὶν, ἔοικε τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος· ἄνθη δὲ χόρτου ἡ ἐπιγινομένη δόξα καὶ δυναστεία· καὶ καθάπερ τοῦ χόρτου ξηραινομένου τὸ ἄνθος ἐκπίπτει, οὕτω τοῦ θανάτου τοῖς ἀνθρώποις ἐπιόντος, καὶ ἡ δυναστεία καὶ ἡ ὑπερηφανία σβέννυται. 5

5 Τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ῥῆμα τὸ εὐαγγελισθὲν εἰς ὑμᾶς.

Ἄνωθεν ταῦτα καὶ προέγνω καὶ προηγόρευσεν, ἀλλ' ὅμως καὶ ταύτην τὴν ἀπείθειαν ἰδὼν ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἐπιμένει προτρέπων εἰς σωτηρίαν. 10

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ τοῦ ἐπαξίως τῆς υἱοθεσίας ζῆν ἐν Χριστῷ πρὸς ὠφελείαν καὶ τῶν ἔξωθεν εἰς δόξαν Θεοῦ.

1 Ἀποθέμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ ὑποκρίσεις καὶ φθόνους καὶ πάσας καταλαλιάς, 15

Μετὰ τὸ εἰπεῖν τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος διδάσκει καὶ ὁποίους εἶναι δεῖ τοὺς αὐτὸ δεχομένους.

Σευήρου. Εἰ μὴ γὰρ ὁ λόγος μείνας ἐν οἷς ἦν· ἀμείνων γὰρ τροπῆς ὡς Θεὸς ἐκ μήτρας αὐτῆς ἑνωθεὶς σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν. ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν νοερὰν καὶ τῆς ἐμῆς γενέσεως τὰς ὠδῖνας. 20 καὶ αὐτὴν τὴν εἰς τὸ εἶναι πάροδον διὰ τῆς ἰδίας κυοφορίας εὐλόγησε, καὶ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως, οὐκ ἐλύθη τὸ "ἐν "λύπαις τέξῃ τέκνα," τὸ τῆς πικρᾶς γεύσεως ἐπιτίμιον· εἰ μὴ γαλακτοτροφίας ἠνέσχετο, οὐκ ἂν ἡμεῖς πρὸς τὰ "ἀρτιγεννῆ "βρέφη τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα" ἐπεποθήσαμεν, καθώς φησιν 25 ὁ θεσπέσιος Πέτρος.

2 Ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθήσατε· ἵνα ἐν αὐτῷ αὐξηθῆτε εἰς σωτηρίαν.

Εἰ καὶ τελείους ἡμᾶς ὁ θεῖος βούλεται νόμος, ἀλλὰ κατὰ ἀνάβασιν καὶ προκοπὴν πρὸς τὴν τελείωσιν, φθάσαντας πρότερον 30 γάλα ποτιζομένους, "ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη," καὶ ἐν αὐτῷ εἰς σωτηρίαν αὐξανομένους· εἰς τοῦτο γὰρ βλέπει καὶ τὸ τῷ Παύλῳ ῥηθὲν, "μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσὶν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε,

“ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε·” οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι, μὴ ἀποσμήξαντας τὴν κακίαν καὶ νηπιάσαντας, πρὸς ἁγνείαν ἐλθεῖν, ἢ φρεσὶ τελειωθῆναι, ἢ εἰς ἄνδρα τέλειον, ἐργάτην ἀνεπαίσχυντον, ἀναβῆναι.

Τὴν στοιχειώδη λέγει διδασκαλίαν τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ. 5

3 Εἴπερ ἐγεύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Πανταχοῦ τετηρήκαμεν, ὅτι τοῖς ἔξωθεν μέλεσιν ὁμωνύμως αἱ τῆς ψυχῆς προσαγορεύονται δυνάμεις. ἐπειδὴ ἄρτος ἐστὶν ἀληθινὸς ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀληθής ἐστι βρῶσις, ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν τῆς εὐφροσύνης τοῦ 10 ἄρτου διὰ γεύσεως ἡμῖν νοητῆς γίνεσθαι· ὡς τοῦ μέλιτος ἡ φύσις οὐ τοσοῦτον τῷ λόγῳ δύναταί τις παραστῆσαι τοῖς ἀπείροις, ὅς ἀπ' αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν γεῦσιν αἰσθήσεως· οὕτως οὐδὲ ἡ χρηστότης τοῦ οὐρανίου ἄρτου ἐναργῶς παραδοθῆναι διδασκαλίαις, ἐὰν μὴ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα ἐπιπλεῖον βασανίσαντες, δυνηθῶμεν 15 τῇ οἰκείᾳ πείρᾳ καταλαβεῖν τὴν χρηστότητα τοῦ Κυρίου.

4 Πρὸς ὃν προσερχόμενοι, λίθον ζῶντα, ὑπὸ ἀνθρώπων μὲν ἀποδεδοκιμασμένον, παρὰ δὲ Θεῷ ἐκλεκτὸν, ἔντιμον.

Τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων καὶ παντὸς αὐτῶν τοῦ συνεδρίου, περὶ ὧν εἴρηται “λιθὸν ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος 20 “ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας.”

5 Καὶ αὐτοὶ ὡς λιθοὶ ζῶντες ἐποικοδομεῖσθε, οἶκος πνευματικὸς, εἰς ἱεράτευμα ἅγιον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας εὐπροσδέκτους τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Θεοδωρήτου. Τοῦτον δὲ καλεῖ τὸν τρόπον τοὺς εἰς τὴν οἰκο- 25 δομὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ παραλαμβανομένους· διὰ γὰρ τῆς συμφυΐας καὶ ἁρμονίας τῆς πρὸς ἀλλήλους· διά τε τοῦ τὰ αὐτὰ φρονεῖν καὶ τὰ αὐτὰ λέγειν, τῷ τε αὐτῷ νοῒ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ στοιχεῖν, ἕνα οἶκον ἀπεργάζονται τῷ Θεῷ.

6 Διότι περιέχει ἐν τῇ γραφῇ, Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιὼν λίθον 30 ἀκρογωνιαῖον, ἐκλεκτὸν, ἔντιμον· καὶ ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, 7 οὐ μὴ καταισχυνθῇ· ὑμῖν οὖν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν.

Κυρίλλου. Λίθον μὲν ἐκλεκτὸν πολυτελῆ καὶ ἔντιμον τὸν

Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀποκαλεῖ, τῇ τῆς θεότητος δόξῃ καὶ ὑπεροχῇ διαπρέποντα· ἀκρογωνιαῖον δέ φησιν, ὡς διὰ πίστεως μιᾶς κατασφίγγοντα πρὸς ἑνότητα πνευματικὴν τοὺς δύο λαοὺς, τὸν ἐξ Ἰσραὴλ καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν· ἀλλ' "ὁ πιστεύων," φησιν, "ἐπ' αὐτῷ "οὐ μὴ καταισχυνθῇ·" ἄθρει δὲ πῶς ἀνίησι τοῖς τεθλιμμένοις τὸ 5 ἐλεύθερον, καὶ φησὶ, "τίθημι τὸν ἐκλεκτὸν λίθον εἰς τὰ θεμέλια "Σιών" καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν ὄφελος; "ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ "μὴ καταισχυνθῇ."

Ἀπειθοῦσι δὲ, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, καὶ λίθος προσ- 10 κόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου.

Ὥσπερ ὁ Κύριος φῶς ὢν ἀληθινὸν εἰς κρίμα εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθεν, ἵνα ὀμματώσῃ τοὺς πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τυφλοὺς, τυφλώσῃ δὲ τοὺς κακῶς βλέποντας, οὕτω καὶ λίθος ἐκλεκτὸς ἔντιμος ὢν, τιμὴν παρέχει τοῖς διὰ πίστεως οἰκοδομουμένοις αὐτῷ, 15 θεμέλιος αὐτῶν βέβαιος ἀποδειχθεὶς, τῶν ἀπειθούντων δὲ διὰ ἀπιστίας αὐτῷ οὐκ ἔντιμος ἀλλὰ προσκόμματος λίθος καὶ σκανδάλου πέτρα νομιζόμενος προσχῶσι τοῖς ἐξουθενήσασιν αὐτὸν οἰκοδόμοις· οὗτοι δὲ εἶσι γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο τὸ ῥητὸν εἰς τὸν Χριστὸν ἀνα- 20 φέρεται· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐν εὐαγγελίοις ταύτην παράγει τὴν προφητείαν λέγων, "οὐδέποτε ἀνέγνωτε, λίθον ὃν ἀπεδοκίμασάν οἱ "οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας." Καὶ μετ' ὀλίγα—"λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες" τοὺς Ἰουδαίους λέγει, τοὺς γραμματεῖς, τοὺς Φαρισαίους, ὅτι ἀπεδοκίμαζον 25 αὐτὸν λέγοντες, "ὅτι Σαμαρείτης εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις," καὶ πάλιν· "οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον."

Διδύμου. Ὁ δι' ὑμᾶς γεγονὼς λίθος ἀποδεδοκιμασμένος, "ὃν "ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες," μετὰ τὴν ἐκείνων ἀποβολὴν, ἑτέρας γωνίας κεφαλὴ γέγονε. Καὶ μετ' ὀλίγα—Ἀκρογωνιαῖον αὐτὸν 30 ὠνόμασεν Ἡσαΐας, καὶ ἐκλεκτὸν καὶ ἔντιμον λίθον, διὰ τὸ συνάπτειν ὑπὸ μίαν γωνίαν δύο οἰκοδομίας· ζῶν δ' ἂν εἴη ὡς ἀληθῶς ἐκλεκτὸς λίθος ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ἅπασαν τὴν κατὰ Θεὸν οἰκοδομὴν συνδέων· καὶ τὰς δύο γωνίας, τῆς τε παλαιᾶς οἰκοδομῆς τῶν ἐκ περιτομῆς,

καὶ τῆς νέας ἐξ ἐθνῶν, ὑπὸ μίαν συνάπτων γωνίαν· τοῦτον μὲν οὖν τὸν λίθον, οἱ ἐκ περιτομῆς πάλαι πρότερον οἰκοδομοῦντες γραμματεῖς καὶ νομοδιδάσκαλοι καὶ ἀρχιερεῖς, ἐξ αὐτῶν ἀπέβαλον καὶ ἀπεδοκίμασαν· ὁ δὲ γέγονεν ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ γωνίας ἑτέρας τῆς ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίας, καὶ γέγονε παρὰ Χριστοῦ δῶρον αὐτῇ 5 *μέγιστον κεχαρισμένον.*

8 Ὅσοι προσκόπτουσι τῷ λίθῳ ἀπειθοῦντες, εἰς ὃ καὶ ἐτέθησαν.

Ἐκ τῆς μοχθηρᾶς ἑαυτῶν γνώμης καὶ τῆς φαύλης προαιρέσεως· αὕτη γὰρ αὐτοὺς εἰς αὐτὴν ἤνεγκε τὴν μερίδα. 10

9 Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν 10 αὐτοῦ φῶς· οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. 15

Ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν[b]—*Κατὰ τὴν παλαιὰν τοῦ νόμου διάταξιν ἄλλο ἦν τὸ βασιλικὸν, καὶ ἄλλο ἦν τὸ ἱερατικὸν γένος. μετ' ἐκείνην τὴν διάταξιν διεδέξατο τὸ εὐαγγέλιον ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἱερέα καὶ βασιλέα διδάσκον· Χριστὸς γὰρ ἀμφότερά ἐστι. τούτων οὕτως οἰκοδομηθέντων, ἀναγκαῖον τοὺς* 20 *σπαρέντας ὑπ' αὐτοῦ, ἅμα βασιλέως καὶ ἱερέως ὑπάρχοντος, ἐκλεκτὸν γένος εἶναι ἅμα βασίλειον καὶ ἱεράτευμα τυγχάνον. τοῦ γὰρ γεννήσαντος ἀμφοτέρας τὰς ἀρχὰς ἔχοντος, ἀνάγκη καὶ αὐτοὺς ὡς ἐκ βασιλέως βασιλικὸν, καὶ ὡς ἐξ*[c] *ἱερέως ἱεράτευμα εἶναι· διὸ καὶ ἔθνος ἅγιον ὑπάρχουσι κληθέντας ἀπὸ τοῦ καλοῦντος* 25 *ἁγίου ὄντος, ἐπὶ τὸ "ἅγιοι ἔσεσθε" οἱ αὐτοὶ πρὸς τὸ*[d] *ἅγιον ἔθνος ὑπάρχειν, καὶ λαός εἰσιν εἰς περιποίησιν ἔξω πάσης ἀπωλείας γεγενημένοι. περιποίησις γὰρ τῶν προσλαμβανομένων, ἀλλ' οὐ τῶν ἐξοστρακιζομένων. ἐπεὶ γὰρ οἱ ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν καὶ νομίμων κληθέντες ἀποβεβλήκασι πᾶσαν ποικιλίαν ἐν τῷ ἀναλαβεῖν μίαν* 30 *γνώμην, μιᾷ πίστει καὶ διδασκαλίᾳ προσέχοντες, δι' ἣν ψυχὴ καὶ καρδία γίνεται μία, ἓν ἅγιον ἔθνος εἰσίν.*

[b] Hæc rubr. scripta sunt. [c] ἐξ suppl. rec. m.
[d] τῷ corr. rec. m.

Σευήρου. Τουτέστι κατ' ἐξαίρετον ἐν περιουσίᾳ καὶ κτήματι λελογισμένος. ἐπειδὴ κτίσματα μὲν τοῦ πεποιηκότος ἅπαντες ἄνθρωποι· κτήματα δὲ οἱ διὰ τῆς ἐπιγνώσεως εἰσποιηθέντες ὑπὸ Θεοῦ, καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας ἄξια πράττοντες, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἢ πάθους ἢ ἁμαρτίας ἢ νόθου θεοῦ δεσποζόμενοι. 5

Οἱ γὰρ πιστεύοντες εἰς Χριστὸν τοῦτο ἔσχομεν ὅπερ αὐτός· ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς καὶ ἐκ τῆς βασιλικῆς ἦν φυλῆς, καὶ ἀρχιερεὺς γέγονε, τούτου χάριν καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πεπλουτήκαμεν· ταῦτα δὲ ἔχοντες καὶ ἔθνος ἅγιον γεγόναμεν, καὶ λαὸς εἰς περιποίησιν, τουτέστιν εἰς ἀποχήν· εἰσήλθομεν γὰρ εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ. 10

11 Ἀγαπητοί, παρακαλῶ ὡς παροίκους καὶ παρεπιδήμους, ἀπέχεσθαι τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, αἵτινες στρα-12 τεύονται κατὰ τῆς ψυχῆς, τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔχοντες καλήν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλῶσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύοντες, δοξά- 15 σωσι τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.

Πανταχοῦ μετὰ τὸν δογματικὸν τὸν ἠθικὸν εἰσάγει· μετὰ τοίνυν τὸ εἰπεῖν τὰ ὑπάρξαντα ἀγαθὰ διὰ Χριστοῦ, ἐπὶ τὸ δεῖν ὀρθῶς βιοῦν παρακαλεῖ.

Οἱ διὰ θεοσέβειαν ἄξιοι τοῦ πείθεσθαι τυγχάνοντες, εἰκότως 20 ἀγαπητοὶ προσαγορεύονται· τῶν διὰ τὸ ἀνθρωπίνον ποθουμένων ἀγαπωμένων, ἀλλ' οὐκ ἀγαπητῶν ὄντων. ἐπεὶ τοίνυν οὕτω διάκειμαι πρὸς ὑμᾶς οὓς γράφω τὴν ἐπιστολήν, παρακαλῶ καὶ προτρέπομαι ἀπέχεσθαι τῶν ἐκ σαρκὸς φυομένων ἡδονῶν. στρατεύονται δὲ αὗται κατὰ τῆς ψυχῆς· ἔχθραν πολλὴν πρὸς αὐτὴν 25 ἔχουσαι, ἐπείπερ ἄλλη ἡ ψυχῆς καὶ ἄλλη ἡ σαρκὸς οὐσία.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς καὶ φιλαδελφίας καὶ θεοσεβείας.

13 Ὑποτάγητε οὖν πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν 14 Κύριον· εἴτε βασιλεῖ, ὡς ὑπερέχοντι· εἴτε ἡγεμόσιν, ὡς 30 δι' αὐτοῦ πεμπομένοις, εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, 15 ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν· ὅτι οὕτως ἔστι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

"Ἀνθρωπίνην κτίσιν," τὰς ἀρχὰς λέγει τὰς χειροτονουμένας ὑπὸ τῶν βασιλέων· ταύταις οὖν δεῖ ὑποτάσσεσθαι "διὰ τὸν "Κύριον" εἰ δὲ διὰ τὸν Κύριον ὑποταττόμεθα, τὸν εἰπόντα· "ἀπό- "δοτε τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι," ὅτε τι ἔξω τοῦ θελήματος τοῦ Κυρίου προστάττουσιν, οὐχ ὑπακούσωμεν. 5

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ. ῬΗΤΑ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΑ· Ὁ ἈΝΤΙΤΑΣΣΟΜΕ-ΝΟΣ ΤΗ͂Ι ἘΞΟΥΣΙΑΙ ΤΗ͂Ι ΤΟΥ͂ ΘΕΟΥ͂ ΔΙΑΤΑΓΗ͂Ι ἈΝΘΕΣΤΗΚΕΝ.

Οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὕτη ἡ ὑποταγή· καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε πειθέσθω, ἀλλ' ὑποταττέσθω. Καὶ μετ' ὀλίγα— Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσιν οἱ πιστοὶ, ὅτι ἐξευτελίζεις ἡμᾶς καὶ εὐκατα- 10 φρονήτους ποιεῖς, τοὺς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀπολαβεῖν μέλλοντας—ἄρχουσιν, ὅτι οὐκ ἄρχουσιν, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττει τοῦτο ποιῶν· ἐκείνῳ γὰρ ὁ ταῖς ἀρχαῖς ὑποτασσόμενος πείθεται.

Ἀγαθοποιοῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων 15 ἀγνωσίαν.

Τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ τινὲς διαβάλλοντες ἔλεγον, ἐπὶ ἀνατροπῇ τῆς πολιτείας ἐληλυθέναι Χριστὸν, πάντων καταφρονεῖν διδάσκοντα τῶν ἐπὶ γῆς· ὅταν οὖν ἴδωσιν ὑμᾶς, φησὶ, διὰ συνείδησιν Θεοῦ ὑποτασσομένους τοῖς ἄρχουσι, τότε φιμοῦνται· εἰδότες ὡς οὐκ 20 ὀρθῶς ἡγήσαντο τὴν τοῦ Χριστοῦ πολιτείαν διασύροντες.

16 Ὡς ἐλεύθεροι, καὶ μὴ ὡς ἐπικάλυμμα ἔχοντες τῆς 17 κακίας τὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὡς δοῦλοι Θεοῦ. πάντας τιμήσατε· τὴν ἀδελφότητα ἀγαπᾶτε, τὸν Θεὸν φοβεῖσθε, τὸν βασιλέα τιμᾶτε. 25

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες, φησὶν, ἐν αὐλίσματι δικαιοσύνης τοὺς νόμους ἔχοντες· ὅσα μὲν δικαίως καὶ νομίμως ποιήσουσιν, οὐ περὶ τούτων ἐτασθήσονται, ὅσα δὲ κατὰ περιτροπὴν τοῦ δικαίου ἀδίκως καὶ ἀνόμως καὶ τυραννικῶς ἐπιτελέσουσιν, ἐν τούτοις καὶ ἀπολοῦνται, τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας ἅπαντας 30 ὁμοίως ἐξικνουμένης· ἐπὶ συμφέροντι οὖν τῶν ἐθνῶν ἐπίγειος ἀρχὴ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ὥς τινες φασὶν, ἵνα φοβούμενοι αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀλλήλους δίκην ἰχθύων μὴ καταπίνωσιν. ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν νόμων θέσεως ἀνακρούουσι τὴν

πολλὴν τῶν ἀνθρώπων ἀδικίαν· καὶ κατὰ τοῦτο, καὶ "αἱ οὖσαι "ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶ λειτουργοὶ Θεοῦ," καθὼς Παῦλος φησί. φανερὸν οὖν ὅτι ψευδόμενος ὁ διάβολος ἔλεγεν "ὅτι "ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἂν θέλω δίδωμι αὐτάς·" οὐ γὰρ τῇ τούτου κελεύσει βασιλεῖς καθίστανται. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰς ἐπανόρθωσιν 5 καὶ ὠφέλειαν τῶν ὑποτεταγμένων γίνονται, καὶ συντήρησιν δικαιοσύνης, οἱ δὲ εἰς φόβον καὶ τιμωρίαν καὶ σωφρονισμὸν καὶ ἐπίπληξιν, οἱ δὲ καὶ εἰς χλευασμὸν ὕβριν τε καὶ ὑπερηφανίαν, καθὼς καὶ ἄξιοί εἰσι τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας, ὡς προέφημεν. Κακίας ἐστὶ τὸ ἀπειθεῖς εἶναι καὶ ἀνηκόους τοῖς ἄρχουσιν· ἵνα 10 τοίνυν μὴ λέγωσιν, ὅτι ἠλευθερώθημεν ἀπὸ τοῦ κόσμου· οὐρανοπολῖται γεγόναμεν· καὶ σὺ πάλιν ἡμᾶς τοῖς τῆς γῆς ἄρχουσιν ὑπακούειν προτρέπεις; τούτου χάριν φησὶν, ὑπακούετε ὡς ἐλεύθεροι· τουτέστι πειθόμενοι τῷ ἐλευθερώσαντι καὶ προστάξαντι τοῦτο ποιεῖν· οὕτω γὰρ οὐ δόξητε τῆς κατὰ γνώμην κακίας, τουτέστι τοῦ 15 ἀπειθοῦς καὶ ἀνηκόου, ἔχειν προκάλυμμα τὴν ἐλευθερίαν, δι' ἧς ἀναίνεσθε τῶν ἀρχόντων τὴν ὑποταγήν.

[e] Καὶ μὴ ἔξωθεν μὲν πρόβατα, ἔσωθεν δὲ λύκοι.

* Περὶ δούλων ὑποταγῆς καὶ ἀνεξικάκου ὑπομονῆς διὰ Χριστόν.

18 Οἱ οἰκέται, ὑποτασσόμενοι ἐν παντὶ φόβῳ τοῖς δεσπό- 20 ταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ 19 τοῖς σκολιοῖς· τοῦτο γὰρ χάρις παρὰ Θεῷ, εἰ διὰ συνείδησιν ἀγαθὴν ὑποφέρει τὶς λύπας, πάσχων ἀδίκως· 20 ποῖον γὰρ κλέος, εἰ ἁμαρτάνοντες καὶ κολαφιζόμενοι ὑπομένετε· ἀλλ' εἰ ἀγαθοποιοῦντες καὶ πάσχοντες ὑπο- 25 μενεῖτε, τοῦτο χάρις παρὰ τῷ Θεῷ.

Οὐ τὸν παθητικὸν φόβον ἔχειν προστάττει πρὸς τοὺς δεσπότας τοῖς οἰκέταις, ἄλογος γὰρ οὗτος, καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ὑφιστάμενος, ἀλλὰ τὸν σὺν ἐπιστήμῃ καὶ ὀρθῷ λόγῳ γινόμενον· οὗ κύριον ὄνομα ἡ εὐλάβεια. ὁ γὰρ διὰ Χριστὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν 30 αὐτοῦ φοβούμενος δεσπότην, σὺν εὐλαβείᾳ αὐτῷ ὑποτάττεται τοῦ

[e] Schol. ad v. ἐπικάλυμμα.

διὰ κακίαν καὶ ἄλλας βασάνους φοβουμένου δεσπότην, τὸν παθητικὸν ἔχοντες φόβον· τούτῳ τῷ σημαινομένῳ κέχρηται· καὶ μεθ' ἕτερα — πρὸς τὰς γυναῖκας φήσας ἐποπτεύοντες, τουτέστιν οἱ ἄνδρες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν, σύνηθες γὰρ τοῦτο πολλαχοῦ τῆς θείας γραφῆς. 5

Τοῦ Χρυσοστόμου. Φησὶν ὁ ἀπόστολος Παῦλος· "οἱ δοῦλοι ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις." συνεχῶς τοῦτό φησι· τί λέγεις, ὦ μακάριε Παῦλε; ἀδελφός ἐστι, μᾶλλον δὲ ἀδελφὸς ἐγένετο, τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσεν· εἰς τὸ αὐτὸ σῶμα τελεῖ, ἀδελφὸς ἐγένετο, οὐ τοῦ Κυρίου αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· 10 τῶν αὐτῶν ἀπολαύει πάντων· καὶ λέγεις, "ὑπακούετε τοῖς κατὰ "σάρκα κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου·" διὰ γὰρ τοῦτο φημὶ, εἰ γὰρ τοὺς ἐλευθέρους ἀλλήλοις ὑποτάσσεσθαι κελεύω διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον, καθάπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν, "ὑποτασσόμενοι ἀλλήλοις ἐν "φόβῳ Χριστοῦ·" εἰ γὰρ τὴν γυναῖκα προστάσσω φοβεῖσθαι τὸν 15 ἄνδρα, καίτοι αὕτη καὶ ὁμότιμός ἐστι, πολλῷ μᾶλλον τὸν οἰκέτην· οὐ γὰρ δυσμένεια τὸ πρᾶγμά ἐστιν, ἀλλ' ἡ πρώτη εὐγένεια, τὸ εἰδέναι ἐλαττοῦσθαι καὶ μετριάζειν, καὶ εἴκειν τῷ[f] πλησίον· καὶ ἐλεύθεροι ἐλευθέροις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐδούλευον. Καὶ πάλιν—Μὴ ἄλγει, φησὶν, ὅτι ἔλαττον ἔχεις τῆς γυναῖκος καὶ τῶν 20 παίδων· ὄνομα δουλείας ἐστὶ μόνον· κατὰ σάρκα ἐστὶν ἡ δεσποτεία πρόσκαιρος καὶ βραχεία· ὅπερ γὰρ ἂν ᾖ σαρκικὸν, ἐπίκηρόν ἐστι· Καὶ πάλιν—Μὴ γὰρ ἐπειδὴ πιστὸς εἶ, νομίσῃς ἐλεύθερος· τοῦτό ἐστιν ἐλευθερία, τὸ μᾶλλον δουλεύειν· ὁ γὰρ ἄπιστος ἂν μὲν ἴδῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐθαδῶς προσφερόμενον, βλασφημήσει πολλὰ, 25 ὡς στάσιν ἐμποιοῦν τὸ δόγμα· ὅταν δὲ ἴδῃ πειθομένους, μᾶλλον πεισθήσεται, μᾶλλον προσέξει τοῖς λεγομένοις. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸ κήρυγμα μέλλει βλασφημεῖσθαι.

21 Εἰς τοῦτο γὰρ ἐκλήθητε, ὅτι καὶ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακο- 30 λουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ.

Μέγα ἐπιτάξας τοῖς οἰκέταις τὸ ἀδικῶς πάσχοντας ὑποφέρειν,

[f] τὸ Cod.

ὅρα πόθεν αὐτοὺς παραμυθεῖται ἐκ τῆς μακροθυμίας τοῦ Χριστοῦ. ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγει· οὐ λόγοις ὑμᾶς πείθω ὑποφέρειν ἀδικουμένους· αὐτόνομοι τὸν δεσπότην θεάσασθε, καὶ παραμυθίαν τοῦ πράγματος ἕξετε.

22 Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν 5
23 τῷ στόματι αὐτοῦ· ὃς λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδόρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει· παρεδίδου δὲ τῷ κρίνοντι δικαίως.

Λέγω δὴ τὸ δι' ὅλης τῆς τοῦ βίου ζωῆς ἀναμάρτητον καὶ ἀνεπίληπτον ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ. οὐδεὶς οὖν καθαρὸς γέγονεν ἀπὸ ῥύπου· οὐδ' εἰ μία ἡμέρα ἦν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἢ μόνος 10 αὐτός.

24 Ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ταῖς ἁμαρτίαις ἀπογενόμενοι, τῇ δικαιοσύνῃ ζήσωμεν.

Σετήρου. Καὶ μάλα εἰκότως· ὁ γὰρ προσφέρων ἑαυτὸν ὑπὲρ 15 ἁμαρτιῶν οἰκείαν μὲν ἁμαρτίαν οὐκ ἔχει, φέρει δὲ ἐν ἑαυτῷ τὰς ἐκείνων πλημμελείας, ὑπὲρ ὧν εἰς θυσίαν προσάγεται· τοῦτο δηλοῦντος ἐναργέστατα καὶ τοῦ τύπου τοῦ νομικοῦ· ποίαν γὰρ ἰδίαν ἁμαρτίαν εἶχεν ὁ ἀμνὸς ἢ ὁ χίμαρος, ὁ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν θυόμενος, καὶ ἁμαρτία διὰ τοῦτο καλούμενος; 20

25 Οὗ τῷ μώλωπι ἰάθητε· ἦτε γὰρ ὡς πρόβατα πλανώμενα· ἀλλ' ἐπεστράφητε νῦν ἐπὶ τὸν ποιμένα καὶ ἐπίσκοπον τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

Ετσεβίοτ. Ἐπειδὴ καὶ μώλωπας εἰκὸς ἦν αὐτὸν φέρειν κατὰ τοῦ σώματος καὶ τραύματα, τυπτόμενον καὶ μαστιγούμενον καὶ 25 τὰς ὄψεις ῥαπιζόμενον, τήν τε κεφαλὴν καλάμῳ παιόμενον· πλὴν οἱ μώλωπες οὗτοι σωτῆρες ἦσαν ἡμῶν· "τῷ γὰρ μώλωπι αὐτοῦ "ἰάθημεν·" τίνες δὲ ἡμεῖς, ἀλλ' ἢ οἱ πάλαι πλανηθέντες καὶ μὴ λογισάμενοι αὐτὸν, μὴ δὲ συνιέντες τίς ποτε ἦν;

Θεοδωρήτοτ. Καινὸς καὶ παράδοξος ἰατρείας τρόπος· ὁ 30 ἰατρὸς ἐδέξατο τὴν τιμὴν, καὶ ὁ ἄρρωστος ἔτυχε τῆς ἰάσεως.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ ὑπακοῆς γυναικῶν, καὶ ὁμονοίας τῆς πρὸς τοὺς ἄνδρας, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ ἐν πνεύματι εἰς τύπον Σάρρας.

1 Ὁμοίως αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν, ἵνα καὶ εἴτινες ἀπειθοῦσι τῷ λόγῳ, διὰ τῆς 5 τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς ἄνευ λόγου κερδηθήσωνται, 2 ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν· 3 ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς τριχῶν, καὶ περιθέσεως 4 χρυσίων, ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος· ἀλλ' ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος, ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πρᾳέος 10 καὶ ἡσυχίου πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πολύτελες.

Εὐσεβίου. Δύο ταῦτα ταῖς γυναιξὶ παραινεῖ, τό τε τοῖς ἄνδρασιν ὑπακούειν, καὶ καλλωπισμοῦ καὶ περιεργίας ἀλλοτρίας γίνεσθαι· ὡς ὅγε ὁ ἔξωθεν κόσμος οὐδὲ κόσμός ἐστιν, ἀλλὰ περιτ- 15 τότης· κόσμος δὲ ἁρμόδιος γυναικὶ ἡ πρὸς τὸν ἄνδρα ὑπακοή· καὶ ὅτι ἀληθὴς ὁ λόγος ἐκ παραδειγμάτων πιστοῦται ἐκ τῶν ἁγίων γυναίκων, ἐκ τῆς Σάρρας αὐτῆς· ἧς τέκνα αὐτῆς γενέσθαι· ὥσπερ γὰρ οἱ μιμούμενοι τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραὰμ, πατέρα τὸν Ἀβραὰμ ἐπιγράφονται, οὕτως αἱ μιμούμεναι τὴν ὑπακοὴν τῆς Σάρρας αὐτῆς 20 θυγάτερας ἀναγράφονται.

5 Οὕτω γάρ ποτε καὶ αἱ ἅγιαι γυναῖκες, αἱ ἐλπίζουσαι εἰς τὸν Θεὸν, ἐκόσμουν ἑαυτὰς, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις 6 ἀνδράσιν· ὡς Σάρρα ὑπήκουσε τῷ Ἀβραὰμ, κύριον αὐτὸν καλοῦσα, ἧς ἐγενήθητε τέκνα· ἀγαθοποιοῦσαι καὶ 25 μὴ φοβούμεναι μηδεμίαν πτόησιν.

Προτρέπεται τὰς γυναῖκας μιμεῖσθαι τὰς ἁγίας, καὶ μάλιστα τὴν Σάρραν· πείθων αὐτὰς οὕτω τοῖς ἄνδρασιν ὑποτάττεσθαι ὡς ἐκείνη τῷ Ἀβραὰμ, ἧς καὶ τέκνα αὐτῆς γεγονέναι φησὶ, διὰ τὸ ἀγαθοεργεῖν· ὥσπερ γὰρ ποιῶν τις τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ 30 ἔχων αὐτοῦ τὴν πίστιν, τέκνον αὐτοῦ γίνεται, οὕτως αἱ ἀγαθὰ πράττουσαι πισταὶ γυναῖκες μητέρα ἔχουσι τὴν Σάρραν. Πρὸς δὲ

ἀλληγορίαν σκόπει πῶς τις γίνεται τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῆς Σάρρας τέκνον· κατὰ τὸν Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. εἶτα ἀγάγων αὐτὰς εἰς τὰς δύο διαθήκας, μεθ' ἕτερά φησι κατὰ πνεῦμα γεγενῆσθαι, ἐλευθέραν εἰπὼν τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ συνᾴδει τοῦτο· "ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ 5 τὸν πατέρα ὑμῖν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδινοῦσαν ὑμᾶς." οὐ γὰρ δυνατὸν εἰς ἐκείνους ἀναφέρεσθαι ταῦτα· πῶς γὰρ ἔτι ὠδίνει τοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ προφήτου, ἡ πρὸ πολλῶν γενεῶν ὀφειλόμενον τῇ φύσει θάνατον ἀναδεξαμένη; ὅθεν ἐκληπτέον ταῦτα εἰς τὴν μητέρα τῶν κατὰ πνεῦμα γεννωμένων τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἃς 10 προετρέψατο γυναῖκας δι' ἀγαθοεργίας μητέρα ἔχειν τὴν Σάρραν· εἶτα "τὸ δὲ τέλος" φησὶ, "πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς·" ἐὰν γὰρ συμπάσχωμεν, οὐ πάσχομεν· ἡ γὰρ ἀγαπὴ κοινοποιεῖ τὰ πάθη.

ΚΕΦ. ϛ.

Περὶ τῆς ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας συμπεριφορᾶς. 15

7 Οἱ ἄνδρες ὁμοίως, συνοικοῦντες κατὰ γνῶσιν, ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ, ἀπονέμοντες τιμὴν, ὡς καὶ συγκληρονόμοι χάριτος ζωῆς, εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν.

Σευήρου. Ἀνδρὸς γὰρ καὶ γυναικὸς ἡνωμένων ἁγνὴ καὶ ὁμόφρων ἡ συζυγία διιππεύει πρὸς τὰς οὐρανίας πύλας θᾶττον ἢ 20 πρὸς αἴσχη· εἰ γὰρ τῆς συναφείας, ἣν ἡ Ἐκκλησία συνῆπται Χριστῷ νυμφικῶς ἅμα καὶ μυστικῶς, εἰκόνα φέρουσιν, ἴσα τῇ Ἐκκλησίᾳ κατορθοῦν δύνανται προσευχόμενοι.

Παραινέσας ὑπακοὴν ταῖς γυναιξὶ, καὶ τοῖς ἀνδράσι παραινεῖ 25 τὴν πρὸς αὐτὰς ἔχειν μακροθυμίαν, εἰδότας ὡς ἀσθενέστερον σκεῦος τὸ τῶν γυναικῶν· καί τι ἐστιν ἀσθενέστερον· ἢ κοῦφον ἢ εὐπαράφορον, καὶ ταχέως εἰς μικροψυχίαν ἐρχόμενον· δεικνὺς δὲ καὶ ἑτέρωθεν ἀναγκαίαν τὴν μακροθυμίαν, τῷ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχάς· ὁ γὰρ περὶ τὴν οἰκίαν θόρυβος τῶν κατὰ Θεὸν ἔργων 30 ἐμπόδιον.

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ τῆς πρὸς ἅπαντας ἐπιεικοῦς ἀνεξικακίας, ἧς τύπος ἡ ἐπὶ Νῶε τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία· ἐφ' ἡμᾶς δὲ ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ συμπάθεια.

8 Τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελ- 5
φοι, εὔσπλαγχνοι.

Οὐκέτι κατὰ ἄνδρα καὶ γυναῖκα παραινεῖ, ἀλλὰ κοινῇ πᾶσιν ἐκτίθεται νόμον ἀγάπης, ἐξ ἧς φύεται πᾶσα ἀρετὴ, ἡ συμπάθεια, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ ταπεινοφροσύνη, καὶ αἱ ἄλλαι ἃς ἐφεξῆς ἐδήλωσεν. 10

9 Φιλόφρονες· μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· τοὐναντίον δὲ εὐλογοῦντες, εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

Τί δέ ἐστι ταπεινοφροσύνη; τὸ ἑτέρου ὀνειδίζοντος φέρειν· τὸ 15 *ἐπιγινώσκειν τὸ ἁμάρτημα, τὸ φέρειν τὰς κατηγορίας· καὶ οὐδὲ τοῦτο ταπεινοφροσύνης ἂν εἴη ἀλλ' εὐγνωμοσύνης.*

10 Ὁ γὰρ θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν, καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθάς.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. *Εἴτις, φησὶ, θέλει ζωὴν, οὐ τὴν κοινὴν ταύτην ἣν ζῇ καὶ ἄλογα ζῶα, ἀλλὰ τὴν ὄντως ζωὴν, τὴν* 20 *θανάτῳ μὴ διακοπτομένην· "νῦν γὰρ," φησὶν, "ἀποθνήσκετε καὶ "ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν δὲ "Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ ὑμῶν" οὐκοῦν ἡ ὄντως ζωὴ ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ ἡμετέρα ἐν αὐτῷ διαγωγὴ ζωή ἐστιν ἀληθινή.*

Ἡσυχίου. *Ἐνταῦθα, τό τις, οὐχ ὡς ἀποροῦντος τοῦ προφήτου* 25 *κεῖται, ἀλλὰ μακαρίζοντος, καὶ μᾶλλον προτρέποντος ἴσως καὶ ἀποροῦντος. οἱ γὰρ πολλοὶ οὐ θέλουσι τὴν ὄντως ζωὴν, ὑπὸ τῆς προσκαίρου δελεαζόμενοι· οὐδὲ ἰδεῖν ἀγαπῶσιν ἡμέρας ἀγαθὰς τὰς τοῦ μέλλοντος, τῇ κατὰ τὸν παρόντα βίον εὐημερίᾳ προσέχοντες.* 30

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. *Ὁμῶς δὲ καὶ ἡμέραι ἄλλαι εἰσιν ἀγαθαὶ, ἃς ἐν ἐπαγγελίᾳ προτίθησιν ὁ προφήτης· "τίς ἐστιν*

"ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθάς·" αἱ γὰρ τοῦ αἰῶνος τούτου ἡμέραι πονηραὶ, ἐπειδὴ καὶ ὁ αἰὼν οὗτος τοῦ κόσμου μέρος ὑπάρχων, περὶ οὗ εἴρηται, ὅτι "ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ "κεῖται·" τῇ φύσει τοῦ κόσμου συνεκμετρεῖται· μέρη δὲ τοῦ χρόνου τούτου αἱ ἡμέραι αὗται· διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Ἀπόστολος "ἐξαγο- 5 "ραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν·" οὐκοῦν νῦν μὲν οὐκ ἐσμὲν ἐν ζωῇ ἀληθινῇ· ἄλλη δέ ἐστιν ἡ ζωὴ, πρὸς ἣν καλεῖ ἡμᾶς ὁ λόγος· καὶ νῦν μὲν αἱ ἡμέραι ἡμῶν πονηραὶ, ἄλλαι δέ τινες ἀγαθαὶ, ἃς νὺξ οὐ διακόπτει· ἔσται γὰρ ὁ Θεὸς αὐτῶν φῶς αἰώνιον. 10

Παυσάτω τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ.

Κυρίλλου. Ἁγιοπρεπὲς τὸ μάθημα καὶ σωτήριον, καὶ λόγου παντὸς ἀξίαν εἶναι φημὶ τὴν ὑφήγησιν· γέγραπται γὰρ "ὅτι "θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσης· οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς ἔδον- "ται τοὺς καρποὺς αὐτῆς." ἔφη δέ που καὶ ὁ Χριστοῦ μαθητὴς, 15 "εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγω- "γῆσαι καὶ ὅλον τὸ σῶμα." μέγα οὖν τῆς γλώσσης τὸ ἐγκρατὲς, ὥσπερ ἀμέλει παγχάλεπον νόσημα τὸ μὴ οὕτως ἔχειν.

Καὶ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Δόλος δέ ἐστι τὸ ψεῦδος, καὶ ἀπάτη καὶ 20 συκοφαντία, καὶ διαβολαὶ τὸ ἀληθὲς οὐκ ἔχουσαι· φίλα δέ πως ταυτὶ τῷ τῆς ἀληθείας ἐχθρῷ, τουτέστι τῷ Σατανᾷ, τῷ τοῦ ψεύ- δους πατρί· "ψεύστης γάρ ἐστι," καθὰ φησὶν ὁ Σώτηρ, "καὶ ἐν "τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἕστηκε." παραιτητέον δὲ τοῖς ἁγίοις τὰ ἐκείνου ἁρπαγημαῖα μᾶλλον τὰ Θεοῦ, ὅς ἐστιν ἀλήθεια. 25

11 Ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησάτω ἀγαθόν.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ μηδ' ὅλως εἰς νοῦν δέξασθαί τι τῶν τοιούτων· προσπίπτουσι γὰρ αὐτῷ τοιαῦταί πως ἔννοιαι πλειστάκις· ἀλλ' εἴπερ τις εἴη σοφὸς, ἀποφέρεται μὲν αὐτῶν, τοῖς δὲ ἀμείνοσι καὶ πολὺ λίαν ἔχουσι τὸ ἐπωφελὲς χαρίζεται τὰς 30 ῥοπάς· τοῦτό ἐστιν οἶμαι τὸ ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ.

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Στοιχειώδεις αἱ παραινέσεις καὶ εἰσαγωγαὶ εἰς εὐσέβειαν· ἐκνεῦσαι προσήκει ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὸ

κακὸν φορᾶς, καὶ οἱονεὶ ὁδοῦ κακῆς τῆς ἐν τῷ πονηρῷ βίῳ συνηθείας ἀπαλλαγέντα, οὕτως ἅψασθαι τοῦ ἀγαθοῦ, ἀποστάντα πρότερον παντελῶς καὶ ἐκνεύσαντα τοῦ κακοῦ, ὡς ἀμήχανον ὑγείαν ἀναλαβεῖν μὴ τῆς νόσου ἀπαλλαγέντα.

Ζητησάτω εἰρήνην, καὶ διωξάτω αὐτήν. 5

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ. *Περὶ ταύτης τῆς εἰρήνης ὁ Κύριος ἔφη, "εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι ὑμῖν· οὐχ ὡς ὁ κόσμος δίδωσιν ὑμῖν εἰρήνην, κἀγὼ δίδωμι ὑμῖν." διώξεις δὲ τὴν εἰρήνην οὐκ ἄλλως ἢ κατὰ σκόπον τρέχων εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως· ὁ ζητῶν εἰρήνην Χριστὸν ἐκζητεῖ, ὅτι* 10 *αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη· ὃς ἔκτισε τοὺς δύο εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ· εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.*

Διώκουσι τοίνυν τὸ δίκαιον· ἵν' εὑρόντες ἁρπάσωσιν· οὗτοι δ' ἂν εἶεν οἱ καὶ αὐτὸν ζητοῦντες τὸν Κύριον, τουτέστι τὸν Χριστόν· 15 *εὑρίσκουσι γὰρ διὰ πίστεως, καλοῦντος αὐτοὺς εἰς τοῦτο τοῦ Θεοῦ καὶ πατρός.*

12 Ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους, καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν.

Ἄξιοι γὰρ ἐπισκοπῆς οὐ τοὺς ταῖς ἁμαρτίαις ἐνεχομένους ἀλλὰ 20 *γὰρ ἤδη κεκαθαρμένους*[g].

Ἐπεὶ αἱ ἐπιβλέπουσαι τὸ πᾶν τοῦ Θεοῦ δυνάμεις τροπικῶς ὀφθαλμοὶ λεγόμεναι· ἐπιβλέπουσι δὲ ἐπὶ τοὺς δικαίους· ἀλλὰ καὶ τὰ ὦτα αὐτοῦ ἕτοιμα εἰς τὸ δέξασθαι τὴν δέησιν αὐτῶν· τούτου χάριν, φησὶν, εἰ θέλετε τούτων ἀπολαῦσαι, ἐκκλίναντες ἀπὸ κακοῦ 25 *τὸ ἀγαθὸν ποιήσατε.*

Οὐκοῦν οὐδένα καιρὸν ὁ Θεὸς τῶν δικαίων ἀφίσταται, ἀλλ' ὅταν ἡ τοῦ δικαίου χεὶρ τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζηται, ἔχει τοῦ Θεοῦ τὸν ὀφθαλμὸν ἐπιβλέποντα· καὶ ὅταν ἡ γλῶσσα προσεύχηται, ἕλκει τὸ δεσποτικὸν ὠτίον πρὸς ἀκρόασιν, τοῦ Κορνηλίου τὴν 30 *εὐχὴν κερδαίνουσα, "αἱ εὐχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ."*

[g] Aliquid hic deesse videtur.

Πρόσωπον δὲ Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά.

Ἡσυχίου. Ἵνα ἢ μετανοοῦντας προσδέξηται, ἢ ἐπιμένοντας τιμωρήσηται.

13 Καὶ τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ 14 γένησθε; ἀλλ' εἰ καὶ πάσχοιτε διὰ δικαιοσύνην, μα- 5 κάριοι· τὸν δὲ φόβον αὐτῶν μὴ φοβήθητε, μηδὲ ταραχθῆτε.

Εἰς μὲν γὰρ τὸν τῶν γάμων θέσμον παρανομούσας καὶ αὐτὰς ἐκβάλλειν ἐκέλευσεν ὁ Σωτὴρ, τούτου δὲ μὴ συμβαίνοντος πάντα τὰ ἐλαττώματα τῶν γυναικῶν φέρειν προσέταξεν. 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. Τὸν γὰρ ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα οὐδεὶς παραβλάψαι δύναται.

Δείκνυσιν ὡς οὐδὲν αὐτοὺς κατ' ἀρετὴν οἱ ἐξ ἐθνῶν πειρασμοὶ βλάπτουσιν· ὅπουγε καὶ μακαρίους παρασκευάζουσιν ὑπομένοντας εὐχαρίστως. 15

15 Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

"Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἁγιάσατε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν." ὥσπερ τὸ μεγαλύνειν τὸν Θεὸν οὐκ ἐπίδοσιν μεγέθους προσάγειν αὐτῷ δηλοῖ· ἀλλ' οὐδὲ τὸ δοξάζειν εὔκλειαν ἔξωθεν φέρειν παρίστησιν, οὕτως οὐδὲ τὸ ἁγιάζειν τὸν Κύριον προστιθέναι αὐτῷ ἁγιότητα 20 σημαίνει· ὅπερ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ τοῦτο ποιεῖν προσταττόμεθα. εἰ γὰρ τῆς ἁγιότητος αὐτοῦ ἀκριβῆ διάληψιν σχοίημεν, οὐ καθάπαξ αὐτὸν ἁγιάζομεν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν προστιθεμένης ἐκ τοῦ τοῦτο[h] ποιεῖν τῇ νοήσει ἡμῶν τῆς περὶ Θεοῦ ἁγιότητος. ὡσαύτως καὶ ὁ μεγαλύνων αὐτὸν τοῦ μεγέθους αὐτοῦ 25 μετοχὴν εἰς ἑαυτὸν δέχεται· ὅθεν εἴρηται· "μεγαλύνει ἡ ψυχή "μου τὸν Κύριον." καὶ "μεγαλύνατε τὸν Κύριον σὺν ἐμοί." ὡσαύτως τὸ τῆς δόξης εἰδὼς εἰς αὐτὸν δοξάζει ἑαυτόν. ταῦτα δὲ οὐ δοκεῖ παράδοξα εἶναι τῷ ἀκριβῶς ἐπισταμένῳ, ὡς ὁ Θεὸς οὐ δέχεται, ἀλλὰ χορηγεῖ τὰ ἀγαθά. 30

Ἔστι μὲν προφητικὴ ἡ φωνὴ, λέγει δὲ ὡς οὐδεὶς φόβος ἔστιν

h ἐκτουτουτο Cod., accentus tantum (acutus ut videtur), notatus erat super primum υ, corrector dein erasit, et circumflexum apposuit super duobus υ.

ἐν ὑμῖν, ὃς δυνήσεται ἡμᾶς ἀναγκάσαι μὴ Κυρίον ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἀλλ' ἁγιάσετε. δεικνὺς ὡς αὐτὴ ἡ ὁμολογία ἁγιασμός ἐστι τῆς ψυχῆς ὁμοῦ καὶ τοῦ σώματος.

Ἕτοιμοι ἀεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ ἀπαιτοῦντι 5 *ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος, μετὰ πραΰτητος* 16 *καὶ φόβου· συνείδησιν ἔχοντες ἀγαθὴν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλῶσιν ὑμῶν ὡς κακοποιῶν, καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες ὑμῶν τὴν ἀγαθὴν ἐν Χριστῷ ἀναστροφήν.*

ΔΙΔΥΜΟΥ. *Δεῖ γὰρ οὕτως παρεσκευασμένους εἶναι πρὸς γνῶσιν* 10 *τῆς πίστεως, ὡς ἐν παντὶ καιρῷ ἀπαιτουμένους ἡμᾶς τὸν περὶ αὐτῆς λόγον εὐχερῶς ἀποκρίνεσθαι· ἀποκρινομένους δὲ πραότητα ἐπιδείκνυσθαι καὶ φόβον Θεοῦ· ὁ γὰρ τὸν περὶ τοῦ Θεοῦ λόγον λαλῶν, οὕτως ὀφείλει λαλεῖν ὡς παρόντος τοῦ Θεοῦ.*

17 *Κρεῖττον γὰρ ἀγαθοποιοῦντας, εἰ θέλοι τὸ θέλημα* 15 18 *τοῦ Θεοῦ, πάσχειν, ἢ κακοποιοῦντας· ὅτι καὶ Χρίστος ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ· θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι.*

Ἐπειδή τινες θαυμάζουσι πῶς ὁ μὲν Σωτὴρ ἔφη, "μὴ μεριμνή- 20 *"σητε πῶς ἢ τί λαλήσετε," ὁ δὲ Ἀπόστολος ἐνταῦθα "ἕτοιμοι "πρὸς ἀπολογίαν," οὐκ ἔστιν ἐν ἀντιλογίᾳ· ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ μαρτυρίου εἴρηται, τὸ δὲ περὶ διδασκαλίας· ὅταν μὲν γὰρ ἐν συλλόγῳ φίλων ὁ ἀγὼν ᾖ, κελευόμεθα μὴ μεριμνᾶν· ἄτοπον γὰρ μὴ εἶναι ὃ διδάσκειν ἐπαγγελόμεθα· ὅταν δὲ δικαστήριον ᾖ φόβερον,* 25 *καὶ δήμοι λυττῶντες, καὶ παντόθεν δέος, τὴν οἰκείαν ἐπηγγείλατο παρέξειν ῥοπήν· καὶ γὰρ μέγιστον ἦν, ἀνθρώπους τῶν ἰχθύων ὀλίγον κατὰ τὴν ἀφωνίαν διαφέροντας, τυράννων καθεζομένων, καὶ πάντων παρεστώτων, καὶ ξιφῶν γεγυμνωμένων, καὶ πάντων ἐκείνοις συμμαχούντων, εἰσελθεῖν δεδεμένους καὶ εἰς γῆν κύπτοντας δυνηθῆναι* 30 *ῥῆξαι φωνήν· ὥστε εἰκότως οἱ μὲν τῆς θείας ἀπολαύουσι ῥοπῆς· οἱ δὲ διδάσκονται τῷ τῆς ἀμαθίας μὴ ἐκδιδόναι ἑαυτοὺς ὕπνῳ· σοφοὶ γὰρ εἶναι ὀφείλουσιν οἱ τῆς σοφίας φοιτηταί· καὶ γὰρ ἡ*

πράξις τότε ἐπαινετή ἐστιν, ὅταν λογισμῷ ἐπιτελῆται· τὸ γὰρ ἄνευ συνέσεως καὶ ἐξετάσεως δοκεῖν τι εἰδέναι μέμψιν φέρει· "γνῶσις γὰρ ἀσυνέτων ἀδιεξέταστοι λόγοι."

Πάλιν αὐτοῖς παραινεῖ μὴ λυπεῖσθαι ἐφ' οἷς ἀδίκως πάσχουσιν, εἰρηκὼς δὲ, "εἰ θέλοι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ," παθεῖν ἡμᾶς 5 *ἐδίδαξε τὰς θλίψεις οἰκονομικῶς διὰ γυμνασίαν ἡμῶν γινομένας κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ, καὶ εἰς τοῦτο ἐπαλείφων ἡμᾶς. πάλιν τὸν Χριστοῦ θάνατον ἐξηγεῖται καὶ τὴν ἀνάστασιν. ὅρα δὲ πῶς ἡμῖν ἐκήρυξε τὸ μυστήριον. εἰπὼν γὰρ "θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, "ζωοποιηθεὶς δὲ Πνεύματι," ὅμοιον ὡσεὶ λέγοι, ἀποθανὼν μὲν* 10 *ὑπὲρ τῆς κατεχομένης ἡμῶν σαρκὸς τῇ φθορᾷ· ἐγερθεὶς δὲ ὡς Θεὸς, τὴν γὰρ θεότητα διὰ τοῦ Πνεύματος ὠνόμασε "Πνεῦμα "γὰρ ὁ Θεὸς," φησὶ τὰ θεῖα λόγια· οὐδαμοῦ γὰρ διαιρεῖ τῆς ἰδίας σαρκὸς τὸν λόγον.*

19 *Ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς* 15
20 *ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτὲ, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία, ἐν ἡμέραις Νῶε, κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι, τουτέστιν ὀκτὼ, ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος.*

Κυρίλλου. *Λύει ἐνταῦθα τὴν ἀντίθεσιν ἐκείνην ἥν τινες ἀντι-* 20 *τίθεντες λέγουσιν· εἰ ἐπωφελὴς ᾖ ἡ ἐνανθρώπησις, τί δήποτε μὴ πρὸ πολλῶν ἐνηνθρώπησε χρόνων· ἰδοὺ γὰρ "καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ "πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν;" ἵνα λύσῃ τούτους, ὅσοι πιστεύειν ἔμελλον· εἰ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ σαρκωθεὶς τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπεφοίτησεν· οὗτοι γὰρ αὐτὸν καὶ ἐν τοῖς καταχθονίοις ἐπιφανέντα πάντως* 25 *ἐπέγνωσαν, καὶ τῆς ἐπιφανείας ἀπέλαυσαν.*

Τῇ ψυχῇ πορευθεὶς ἐκήρυξε τοῖς ἐν ᾅδου, ὡς ψυχὴ μετὰ ψυχῶν ὀφθεὶς, ὃν οἱ πυλωροὶ τοῦ ᾅδου ἰδόντες ἔπτηξαν, καὶ πύλαι χαλκαῖ συνετρίβησαν, καὶ μοχλοὶ σιδηροῖ συνεθλάσθησαν· καὶ ὁ μονογενὴς ἐφώνει μετ' ἐξουσίας ταῖς ὁμοιοπαθέσι ψυχαῖς, κατὰ τὸν τῆς 30 *οἰκονομίας λόγον, λέγων τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε*[1]*, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύφθητε.*

[1] *ἐξέλθατε* Cod.

Τουτέστι, καὶ τοῖς ἐν ᾅδου ἐκήρυξεν· ἵνα λύσῃ τούτους ὅσοι πιστεύειν ἔμελλον, εἰ κατὰ τὸν τῆς ἐκείνων ζωῆς καιρὸν σαρκωθεὶς ἐπεδήμησεν· οὗτοι γὰρ καὶ εἰς ᾅδου πάντως ἐπέγνωσαν· ἔστι γὰρ τὰ πλείω τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας ὑπὲρ φύσιν καὶ παράδοσιν· καθάπερ οὖν ὁμοτίμως πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς διὰ τῆς ἐνσάρκου 5 παρουσίας ἐπεφώνει Χριστὸς, καὶ οἱ πιστεύσαντες ὠφελήθησαν, οὕτω καὶ διὰ τῆς εἰς ᾅδου καταβάσεως, τοὺς πιστεύοντας καὶ ἐπεγνωκότας αὐτὸν ἠλευθέρωσε τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν· αἱ γὰρ τῶν ἐν εἰδωλολατρίαις καὶ ἀθεμίτοις ἀσελγείαις βιωσάντων ψυχαὶ, ταῖς σαρκικαῖς προσπαθείαις οἱονεὶ ἀποτυφλωθεῖσαι, πρὸς τὰς τῆς 10 θεοφανείας αὐγὰς βλέπειν οὐκ ἴσχυον· ἵνα καὶ πιστῶς ἐπιγνοῖεν τὸν ἐπὶ τῷ πάντας ἐλευθερῶσαι τό γε ἐπ' αὐτῷ τοῖς καταχθονίοις ἐπιφανέντα, καὶ κοινῇ πᾶσι κηρύξαντα· καὶ μετὰ τοῦ φιλανθρώπου καὶ τὸ δίκαιον ἐνδεικνύμενον· ἵνα οἱ τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας ἀποπεσόντες, σφᾶς αὐτοὺς ἔχοιεν αἰτιᾶσθαι, τὸν δημιουργὸν καὶ 15 τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀπολιπόντες, καὶ δαίμοσι μισανθρώποις δουλεύσαντες, καὶ ὡς ἐκείνοις φιλὸν ὑπῆρχε διαβιώσαντες.

Σετηρου. Ἀλλ' οὐ πᾶσι τοῖς ἐκεῖσε κατεχομένοις, ἀλλὰ μόνοις τοῖς πιστεύσασι καὶ ἐπεγνώκοσιν αὐτὸν τὴν ἄφεσιν ἐδωρήσατο. ἐπέγνωσαν δὲ αὐτὸν οἱ δι' ἀγαθῶν ἔργων τῆς κακίας ἑαυτοὺς 20 ἐκκαθάραντες, καθ' ὃν ἐν σαρκὶ χρόνον ἐβίωσαν· πάντες γὰρ καὶ οἱ δικαίως πολιτευσάμενοι, πρὶν ἐπιφανῆναι τοῖς καταχθονίοις Χριστὸν, ὑπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου κατείχοντο, καὶ τὴν αὐτοῦ κἀκεῖσε παρουσίαν ἀνέμενον, ἀποκεκλεισμένης αὐτοῖς τῆς ἐπὶ τὸν παράδεισον ὁδοῦ διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παραβάσεως· ὅτι δὲ οὐ πάντες 25 οἱ ἐν τοῖς ὑποχθονίοις ὄντες ἀπώναντο τῆς ἐκεῖσε Χριστοῦ καταβάσεως, ἀλλ' οἱ πεπιστευκότες μόνον, δηλοῖ μὲν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ, προτείνας ἐν ἐπαπορήσει[k] τὴν πρότασιν, ὡς ἀξίαν ζητήσεως, τῇ ἐπαγωγῇ δὲ δοὺς τὴν τοῦ ἀληθοῦς ἐπικράτειαν· ἔφη γὰρ οὕτως· "κἂν εἰς ᾅδου κατίῃ, 30 "συγκάτελθε· γνῶθι καὶ τὰ ἐκεῖ μυστήρια, τίς ἡ οἰκονομία τῆς "διπλῆς καταβάσεως, τίς ὁ λόγος. ἁπλῶς σώζει πάντας ἐπι-"φανεὶς, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύοντας." Ἰγνάτιος δὲ ὁ θεοφόρος καὶ μάρτυς οὕτω φησί· "πῶς ἡμεῖς δυνησόμεθα ζῆσαι χωρὶς

[k] Sic.

" αὐτοῦ, οὗ καὶ προφῆται, μαθηταὶ ὄντες τῷ Πνεύματι, ὡς διδάσκα-
" λον αὐτὸν προσεδόκων· καὶ διὰ τοῦτο ὃν δικαίως ἀνέμενον, παρὼν
" ἤγειρεν αὐτοὺς ἐκ νεκρῶν." Καὶ μετ' ὀλίγα—[1]Καθάπερ οὖν
ὁμοτίμως πᾶσι τοῖς ἐπὶ γῆς διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας ἐφάνη
Χριστὸς, καὶ οἱ πιστεύσαντες ὠφελήθησαν· οὕτω καὶ διὰ τῆς εἰς 5
ᾅδου καταβάσεως, τοὺς πιστεύσαντας καὶ ἐπεγνωκότας αὐτὸν
ἠλευθέρωσε τῶν τοῦ θανάτου δεσμῶν. αἱ γὰρ τῶν εἰδωλολατρίαις
καὶ κώμοις καὶ μέθαις καὶ ἀθεμίτοις ἀσελγείαις βιωσάντων ψυχαὶ,
ταῖς σαρκικαῖς προσπαθείαις οἷον ἀποτυφλωθεῖσαι, πρὸς τὰς τῆς
θεοφανείας αὐγὰς οὐκ ἰσχύουσιν· ἵνα πίστως ἐπιγνοῖεν τὸν ἐπὶ τῷ 10
πάντας ἐλευθερῶσαι τόγε ἐπ' αὐτῷ τοῖς καταχθονίοις ἐπιφανέντα,
καὶ κοινῇ πᾶσι κηρύξαντα, καὶ μετὰ τοῦ φιλανθρώπου τὸ δίκαιον
ἐνδεικνύμενον· ἵν' οἱ τῆς τοιαύτης εὐεργεσίας ἀποπεσόντες, σφὰς
αὐτοὺς ἔχοιεν αἰτιᾶσθαι, τὸν δημιουργὸν καὶ τῶν ὅλων Θεὸν ἀπο-
λιπόντες, καὶ δαίμοσι μισανθρώποις δουλεύσαντες, καὶ ὡς ἐκείνοις 15
φίλον ὑπῆρχε διαβιώσαντες.

Ἀμμωνίου. Ἠρώτησέ με ὁ σχολαστικὸς Καισάριος, εἰ κατ-
ελθόντος εἰς ᾅδου Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ Λόγου, πασῶν τῶν ψυχῶν ἐλύθη
τὰ δεσμά; καὶ εἶπον, ναί. εἶτα οὖν φησι. καὶ ὁ Ἰούδας λελυ-
μένος ἦν; καὶ εἶπον, καὶ πάνυ. οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν, τοῦ παμβασι- 20
λέως παρόντος, τὸν τύραννον καὶ αὐτὸν χειρωθέντα, λέγω δὴ τὸν
θάνατον, ἔτι τοὺς αἰχμαλώτους κατέχειν. τί οὖν ὁ Κύριος ἐποίησέ,
φησιν; ἐκήρυξεν ὡς ἐπὶ γῆς, καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πᾶσι, τὴν εἰς
αἰώνιον σωτηρίαν ἄγουσαν ὁδὸν, ὥστε πιστεύειν εἰς τὸν Πατέρα
καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ ἀποθανόντα ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ 25
κατελθόντα εἰς ᾅδου, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. καὶ τοὺς μὲν
πιστεύσαντας ἀνήγαγε σὺν ἑαυτῷ· τοὺς δὲ ἀπιστήσαντας εἴασε
κάτω πάλιν ἐν τῇ πρώτῃ καταστάσει· εἶτα πάλιν εἶπέ μοι. καὶ
πῶς οἷόν τε ἦν τοὺς ἐν ᾅδου διὰ μετανοίας ἐλευθερωθῆναι, " ἐν δὲ
" τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι;" ἢ τάχα ἡ ἐξομολόγησις ἐπὶ 30
τῶν μεταμελομένων ἐφ' οἷς ἔπραξαν, καὶ ἐξομολογουμένων τὰ
ἴδια πλημμελήματα χώραν ἔχει, ὅπερ τότε οὐ γέγονε· ψιλὴ γὰρ
πίστις ἔσωσε τοὺς ἐν ᾅδῃ πιστεύσαντας. καὶ ἔστι μὲν σαφὲς
ἀνάγνωσμα ἐν ταῖς Καθολικαῖς, ὅτι ἐκήρυξεν ἐν ᾅδου τοῖς ἀπειθή-

[1] Quæ seq. usq. ad v. διαβιώσαντες jam allata fuere anonymo auct. p. 67, 5.

σασιν ἀνθρώποις, ἐκήρυξε δὲ οὐχὶ μάτην, ἀλλ' ἵνα τοὺς πιστεύσαντας τῷ κηρύγματι λυτρώσηται· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὤν, τοὺς πιστευσάντας ἠλευθέρου τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων διὰ τῆς θείας ἀναγεννήσεως, ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον αὐτοὺς ἀναστοιχειῶν. εἶτα πάλιν εἰπέ μοι. καὶ τῷ Ἰούδα ἐκήρυξε, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ἄδειαν 5 τοῦ ἐκ μετανοίας συναναβῆναι αὐτῷ; καὶ εἶπον· οὐ νομίζω. καὶ γὰρ περιττὸν ἦν τῷ εἰδότι κηρύξαι, ὅπουγε καὶ τοῖς μέλλουσι βαπτίζεσθαι προσάπαξ αἱ μυσταγωγικαὶ κατηχήσεις γίνονται· ὁ δὲ Ἰούδας οὐ μόνον ὅτε κατηχήθη τὸ μυστήριον καὶ κατεδέξατο, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις αὐτὸς ἐκήρυξε, καὶ θείας χάριτος ἠξιώθη, ὥστε 10 καὶ δαίμονας ἐκβάλλειν καὶ ἰάσεις ποιεῖν· ὕστερον δὲ διὰ τοῦ αὐτεξουσίου τῆς ἑαυτοῦ γνώμης μετατραπεὶς ἐξώκειλεν· ὃς οὐδὲ ἐλεγχθεὶς παρὰ τοῦ Κυρίου, ὅτι σύ με ἔχεις παραδοῦναι, ᾐσχύνθη, οὔτε νιπτόμενος τοὺς πόδας μετὰ τῶν ἕνδεκα παρὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ τῷ ἐλεγμῷ διετράπη, ἀλλ' ἔμεινε τῷ ἑαυτοῦ σκοπῷ. καὶ μή μοι 15 τὶς εἴπῃ, ὅτι ἄκων ἔπραξε τὸ κακόν· τοῦτο γὰρ οὐδεὶς Χριστιανῶν λέγειν ἀνέχεται· τάχα δὲ οὐδὲ ἄλλης θρησκείας ἄνθρωπος. ἀλλ' οὔτε αὐτὸς ὁ Ἰούδας τοῦ πταίσματος τὴν αἰτίαν εἰς ἄλλον ἀνήγαγεν, ἀλλ' εἰς ἑαυτόν. ἀμέλει γοῦν ὕστερον συνεωρακὼς τὸ πταῖσμα, ὃ ἐποίησεν, ἑαυτὸν ἐτιμωρήσατο καὶ ἀπήγξατο· καὶ ἐν 20 τούτῳ δεικνὺς τὸ φονικὸν ἑαυτοῦ τῆς ψυχῆς κίνημα· οὐ γὰρ ἠρκέσθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κύριον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀνεῖλεν· οὐ φόνῳ τὸν φόνον ἐξιλεούμενος· ᾔδει γὰρ ὅτι ὁ ἑαυτὸν φονεύων τιμωρεῖται ὡς ὁ ἄλλον φονεύων· ἀλλὰ μεστὸς ὢν ὑποψίας, καὶ μὴ ἀνεχόμενος ὀνειδισθῆναι ὡς προδότης, ἀγχόνῃ ἐχρήσατο. οὐκ 25 ἠγνόει γὰρ ὅτι ἐπίμονος μετάνοια τὸν Θεὸν δυσωπεῖ, ἀλλ' ὡς ὑπερόπτης οὐκ ἠνέσχετο τοῦτο ποιῆσαι, ὅπερ ποιήσας καὶ Παῦλος ὁ τὸν Στέφανον φονεύσας δυνάμει ἠλεήθη· καὶ Πέτρος ὁ ἀρνησάμενος τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ μετανοίας καὶ δακρύων συγχωρηθείς.

Διδάξας ἡμᾶς ὡς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ὁ Χριστὸς, 30 διδάσκει ὅτι καὶ τὴν εἰς ᾅδου πορείαν πεποίηται, τὰς τῶν πάλαι τεθνηκότων ψυχὰς ἀνάξων ἐκεῖθεν· εἴρηκε γὰρ τοῖς ἐν δεσμοῖς, ἐξέλθετε· καὶ ὡς ὁ Εὐαγγελίστης ἔφη, "πολλὰ σώματα τῶν "κεκοιμημένων ἁγίων ἀναστάντα εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, "καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς." διὸ καὶ ὁ Παῦλος κηρύττων 35

Χριστὸν οὕτω φησὶν, "ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς "ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα."

21 Ὃ ἀντίτυπον νῦν καὶ ἡμᾶς σώζει βάπτισμα, οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεόν. 5

Τουτέστιν οὐ τύπος ἦν ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνο τοὺς μὲν πονηροὺς ἐκόλασε, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς διεφύλαξεν, οὕτω καὶ τοῦτο, τοὺς μὲν πονηροὺς ἀποπνίγει δαίμονας· σώζει δὲ τοὺς προσιόντας αὐτῷ. δείκνυσι δὲ καὶ πόσον εἰς δύναμιν τὸ βάπτισμα· ὅπουγε ψυχῆς ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἀπόνιψις·[1] καὶ πῶς αὐτοῦ 10 δεόμεθα διδάσκει· πῶς δὲ, ἢ ὁμολογοῦντες τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου;

22 Δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, πορευθεὶς εἰς τὸν οὐρανὸν, ὑποταγέντων αὐτῷ ἀγγέλων καὶ ἐξουσιῶν καὶ δυνάμεων. 15

Ὅρα πάλιν ὡς σαφῶς ἡμῖν τὴν οἰκονομίαν ἐκτίθεται, μνημονεύσας γὰρ θανάτου καὶ ἀναστάσεως, καὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου μέμνηται· καὶ ὅς ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς αὐτὸν παθεῖν καὶ ἀπωλεσαί τι τῆς δόξης, ἀκούσας γενόμενον ἄνθρωπον καὶ ἀποθανόντα, τούτου χάριν καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν 20 εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθέδραν λέγει· καὶ ὡς πᾶσα αὐτὸν ἡ τῶν ἄνω πληθὺς προσκυνεῖ· τὸ δὲ "ὑποτα-"γέντων" πάλιν διὰ τὴν οἰκονομίαν εἴρηται.

ΚΕΦ. Η.

Περὶ ἀποθέσεως φαύλων πράξεων καὶ ἐπαναλήψεως τῶν ἐν πνεύματι καρπῶν 25 κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν χαρισμάτων.

1 Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε.

Τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος οὐκ εἴρηκε "Χριστοῦ οὖν παθόντος θεότητι" ἀλλ' "ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ," ἵνα μὴ 30 αὐτοῦ τοῦ Λόγου ἴδια κατὰ φύσιν, ἀλλ' αὐτῆς τῆς σαρκὸς ἴδια φύσει τὰ πάθη ἐπιγνωσθῇ. Καὶ μετ' ὀλίγα—Εἰ μὲν ἑτέρου τὸ

[1] Cod. ἀπόνηψις.

σῶμα, ἐκείνου ἂν λέγοιτο καὶ τὰ πάθη. εἰ δὲ τοῦ Λόγου ἡ σάρξ. "ὁ γὰρ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἀνάγκη καὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη λέγεσθαι αὐτοῦ, οὗ καὶ σάρξ ἐστι· οὗ δὲ λέγεται τὰ πάθη, οἷά ἐστι τὸ κατακριθῆναι, τὸ διψᾶν, καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σώματος ἀσθένειαι, τούτου καὶ τὸ κατόρθωμα καὶ ἡ 5 *χάρις ἐστίν.*

Κυρίλλου. *Οὐκοῦν ἀνάγκη νοεῖν, ὅτι γεγονὼς καθ' ἡμᾶς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος σαρκὶ πέπονθεν ἑκών. "βεβαπτίσμεθα γὰρ οὕτως "εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον" ὡς ἑνὸς ὄντος Υἱοῦ, κατὰ μὲν τὴν τῆς θεότητος φύσιν ἀπαθοῦς, παθητοῦ δὲ κατὰ τὴν σάρκα.* 10

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Φώτιον Ἐπιστολῆς. *Προδήλως δείκνυσι διὰ τοῦ προσδιορίσασθαι καὶ εἰπεῖν "σαρκὶ," ὡς ὁ αὐτὸς ἀπάθης ὑπῆρχε θεότητι καὶ οὐ συναισθανόμενος τῶν αἰκιῶν· καθὰ δὴ καὶ συναισθάνεσθαι πέφυκεν ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου ψυχή. τὸ γὰρ θεῖον ἀπαθὲς, καὶ οὐδενὶ τῶν ἀλγύνειν πεφυκότων ὑποκεί-* 15 *μενον, οὐδὲ κατά τι τῶν τῆς ἀπαθείας ἐξιστάμενον ὁρῶν· ἀλλ' αὐτὸς τῶν παθῶν πάθος γινόμενον καὶ ἀμβλύνον τοῦ θανάτου τὸ κέντρον, κἂν εἰ διὰ σαρκὸς παθητῆς τοῦτο συμπλέκοιτο.*

Τοῦ Αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἀνδρόνικον Κοινοβιάρχην Ἐπιστολῆς. *"Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ"—Καὶ* 20 *ὡσαύτως, "ὅτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέ- "θανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ "Πνεύματι." καὶ γὰρ κηρύξας τὸν Χριστὸν πεπονθέναι καὶ τεθανατῶσθαι σαρκὶ, σαφῶς ἔδειξεν, ὡς ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς παθητὸς σαρκὶ καὶ ἀπαθὴς τῇ θεότητι· καὶ οὐ διαιρούμενος μετὰ τὴν ἄφραστον* 25 *ἕνωσιν τῇ δυάδι τῶν φύσεων· ἀλλ' εἷς ὢν Κύριος καὶ Χριστὸς καὶ Υἱὸς, καὶ ἓν πρόσωπον, καὶ ὑπόστασις μία, ἡ αὐτοῦ τοῦ Λόγου σεσαρκωμένη· παθόντος μὲν καὶ ἀποθανόντος ἑκουσίως, ᾧ γέγονεν ἄνθρωπος· μείναντος δὲ ἀπαθοῦς, ᾧ κατ' οὐσίαν ὑπῆρχε πρὸ αἰώνων Θεὸς, καὶ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι· καὶ τὸ πρὸς* 30 *ἡμᾶς ὁμοούσιον καὶ ὁμοιοπαθὲς ἐν ἀληθείᾳ καὶ βουλήσει καταδεξάμενος.*

Τοῦ Αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὀρθοδόξους ἐπιστολῆς. *"Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν "σαρκί." τοῦτο γὰρ οὐ κατὰ τὴν τῶν Δοκητῶν ψυχρολογίαν δια-*

ζευγνύντος ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἕνα καὶ ἀδιάτμητον εἰδότος, τὸν ἀτρέπτως σαρκωθέντα Λόγον μονογενῆ· καὶ γὰρ ἐπειδὴ περὶ ἀπαθοῦς κατὰ φύσιν Θεοῦ διελέγετο "παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν·" τούτου χάριν ἀναγκαῖον ἡγήσατο τὸν προσδιορισμὸν, καὶ κατήγγειλεν αὐτὸν πεπονθέναι σαρκί. τοῦ αὐτοῦ δὲ ὄντος ἀπαθοῦς, καὶ ἑνὸς 5 ἐξ ἀμφοῖν τοῦ Ἐμμανουὴλ, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, χρειωδέστατα λίαν προσδιωρίσατο τὸν πεπονθότα, γινώσκειν μὲν ἀπαθῆ, πεπονθότα δὲ τῇ πεφυκυίᾳ πάσχειν σαρκί.

Τοτ̃ Αττοτ̃. "Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ," διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον ὁ Πέτρος ἡγήσατο τὸν προσδιορισμὸν, εἰπὼν 10 "παθόντος σαρκὶ," ὡς περὶ ἑνὸς προσώπου, καὶ μιᾶς ὑποστάσεως, καὶ μιᾶς φύσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένης, διαλεγόμενος· εἰ γὰρ εἰς δύο διῄρητο, περιττὸν ἦν καὶ ἀπόπληκτον ἄγαν, καὶ ῥῆμα μεθύοντος νοῦ καὶ παραπαίοντος λογισμοῦ, τὸ τὸν παθητὸν λέγειν πεπονθότα σαρκί. ἀλλ' ἐπείπερ ἦν Θεὸς ἀπαθὴς, καὶ δι' ἡμᾶς 15 ἀτρέπτως παθητὸς γενόμενος ἄνθρωπος, Χριστὸν ἡμῖν ἐκήρυξε παθητὸν σαρκί.

Κτρίλλοτ. Ὡς γὰρ ὑπάρχοντος Θεοῦ τοῦ Χριστοῦ, σοφῶς καὶ ἐμφρόνως ὁ μαθητὴς σαρκὶ πεπονθέναι φησὶν αὐτόν. ὑπεξάγων τοῦ παθεῖν τὴν ἀπόρρητον φύσιν, ἧς ἀλλότριον τὸ παθεῖν· ἰδίᾳ 20 τοίνυν πέπονθε σαρκὶ, καίτοι τοῦ παθεῖν ἀμοιρεῖν εἰθισμένος ὁ ἐκ Θεοῦ Λόγος. Θεὸς οὖν ἄρα ὁ Χριστὸς, θεϊκῶς μὲν ἀπάθης, παθητὸς δὲ κατὰ τὴν σάρκα.

2 Ὅτι ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας, εἰς τὸ μηκέτι ἀνθρώπων ἐπιθυμίαις ἄγεσθαι, ἀλλὰ θελήματι Θεοῦ 25 τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον.

Τουτέστιν ἀνθρωπίναις ἤτοι κοσμικαῖς· αἱ μὲν γὰρ κατὰ Θεὸν τῆς ψυχῆς εἰσὶ σωτηρία, κατὰ τὸ, "ἐπεθύμησα τὰς ἐντο- "λάς σου, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με." αἱ δὲ μὴ τοιαῦται, ἀλλ' οἷαι αἱ τῶν Ἰουδαίων, γίνονται τῆς ἐπιθυμίας, ὡς ὁ λαὸς ὁ 30 ἐπιθυμητός [n].

3 Ἀρκετὸς γὰρ ἡμῖν ὁ παρεληλυθὼς χρόνος τοῦ βίου, τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατεργάσασθαι, πεπορευμένους

[n] ὡς ὁ λαὸς ἐπιθ. add. rec. m. in marg.

ἐν ἀσελγείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις, κώμοις, πότοις, καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρίαις.

Σευήρου. Ὃ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστι. δεῖ τῶν τοῦ ἐθνικοῦ βίου πράξεων ἀσελγῶν ἀπέχεσθαι, καὶ μὴ ἀνατρέχειν πρὸς τὰ παλαιά, μήτε ζηλοῦν ἐκείνους τοὺς ἐν κώμοις καὶ μέθαις ἀνεστρε- 5 φομένους.

4 Ἐν ᾧ ξενίζονται, μὴ συντρεχόντων ὑμῶν εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν, βλασφημοῦντες.

Σευήρου. Οἵ τινες ξενίζονται καὶ ἐκπλήττονται βλέποντες ὑμᾶς καθάπαξ εἰς τὸ ἀγαθὸν ἐπιστρέφοντας, καὶ μὴ συντρέχοντας 10 αὐτοῖς "εἰς τὴν αὐτὴν τῆς ἀσωτίας ἀνάχυσιν·" καὶ οὐ μόνον τὸ ἀγαθὸν οὐ ζηλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς βλασφημίαν ἐκτρέπονται.

5 Οἳ ἀποδώσουσι λόγον τῷ ἑτοίμως ἔχοντι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Τινές φασιν ὅτι ζῶντας τὰς ψυχὰς ἐκάλεσε, καὶ νεκροὺς τὰ 15 σώματα. ἀδύνατον γὰρ ψυχὴ ἐκτὸς τοῦ ἰδίου σώματος ἐλθεῖν εἰς κρίσιν· ὅμως ζῶντας ἐνταῦθα τοὺς δικαίους καλεῖ, διὰ τὸ πράξεις ἐπιτηδεῦσαι τῆς μελλούσης ζωῆς· νεκροὺς δὲ τοὺς ἁμαρτωλούς, τοὺς νενεκρωμένους τοῖς παραπτώμασι, καὶ τοῖς νεκροῖς ἔργοις ἐναποθανόντας· καὶ γὰρ δικαίοις ἀλλὰ καὶ ἁμαρτωλοῖς μάλιστα 20 καὶ τοῖς νενεκρωμένοις τοῖς παραπτώμασιν ἐκηρύχθη τὸ εὐαγγέλιον· ἵνα αὐτοὶ κρίνωσιν ἑαυτούς, τὴν ψῆφον καθ᾽ ἑαυτῶν ἀνθρωπίνως ἐκφέροντες· καὶ τὴν σάρκα κρίνοντες, καὶ τοῖς πόνοις τῆς μετανοίας δαμάζοντες, καὶ τῆς θείας ἑαυτοὺς ἐξαρπάζοντες κρίσεως· ὥστε κρίνεσθαι μὲν ἐν σαρκὶ κατὰ ἀνθρώπους, τουτέστιν 25 ὡς ἄνθρωπος ἑαυτοῦ φειδόμενος κρίνει ἑαυτόν, ζῆν δὲ κατὰ Θεὸν ἐν πνεύματι.

Σευήρου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀλέξανδρον. Τουτέστι τῷ μέλλοντι, τῷ λόγου θᾶττον καὶ ἑτοίμως καὶ μετ᾽ εὐκολίας πάσης, οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἐμποδίζοντος, πάντα γὰρ αὐτῷ γυμνὰ παρα- 30 στήσεται, κρῖναι δικαίους τε καὶ ἁμαρτωλούς· κρινεῖ γὰρ τότε καὶ ἀφοριεῖ αὐτοὺς ἀπ᾽ ἀλλήλων, ὡς φησὶν αὐτὸς ὁ Σωτήρ, "καὶ "στήσει τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἐρίφια ἐξ "εὐωνύμων," ζῶντας γὰρ τοὺς δικαίους καλεῖ· διὰ τὸ πράξεις

ἐπιτηδεῦσαι τῆς μελλούσης ζωῆς, καὶ πρὸς ταύτην παρασκευάσασθαι· νεκροὺς δὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς τοὺς νενεκρωμένους τοῖς παραπτώμασι, καὶ τοῖς νεκροῖς ἔργοις ἐναποθανόντας· οὕτω που φησὶ καὶ ὁ προφήτης· "προσκαλέσατε τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ." τοὺς μὲν τοῦ οὐρανοῦ πράξαν- 5 τας ἄξια προσαγορεύσας οὐρανὸν, γῆν δὲ ὀνομάσας τοὺς προσηλωθέντας καὶ προσπαγέντας τῇ γῇ· καὶ διὰ τοῦτο τοὺς μὲν ἄνω καλουμένους ὡς μεταρσίους καὶ ὑψηλοὺς, τοὺς δὲ βρίθοντας κάτω πάντως εἰς γῆν, καὶ διακρινομένους τοῦτον τὸν τρόπον. καὶ οὐκ ἕξουσιν ἀπολογίαν ὡς μὴ τυχόντες τῆς προσηκούσης προνοίας· 10 "εἰς τοῦτο γάρ," φησι, "καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη," καὶ τὰ ἑξῆς.

6 Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἀνθρώπους σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν Πνεύ- 7 ματι. πάντων δὲ τὸ τέλος ἤγγικε.

Νεκροὺς ἐνταῦθα καλεῖ τοὺς ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὑπὸ τῶν κατη- 15 ριθμημένων ἁμαρτιῶν νενεκρωμένους· οὓς καὶ εὔχεται ὁ Ἀπόστολος ἐπιστρέψαντας λόγον ἄμεμπτον ἀποδοῦναι "τῷ ἑτοίμως ἔχοντι "κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς·" ζῶντας δὲ καὶ νεκροὺς πάλιν φησὶ τοὺς δικαίους καὶ ἁμαρτωλοὺς, οἷς ὁ θεῖος λόγος ἐπιδημήσας εὐηγγελίσατο τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν· οἵ τινες ἁμαρτωλοὶ 20 προσδεξάμενοι αὐτοῦ τὰς ἐντολὰς κρίνουσιν ἑαυτοὺς κατὰ ἀνθρωποὺς σαρκὶ, τουτέστιν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ τούτῳ βίῳ τὴν ἑαυτῶν σάρκα καταδικάζουσιν ἐν νηστείαις καὶ χαμευνίαις καὶ δάκρυσι καὶ τῇ λοιπῇ κακοπαθείᾳ. ἵνα ζήσωσι κατὰ Θεὸν πνεύματι, τὸ ἀποστολικὸν λόγιον ἐνθυμούμενοι τὸ φάσκον, "εἰ καὶ 25 "ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται "ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ."

Ἐρώτησις τί ἐστιν εἰς τοῦτο καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μὲν κατὰ ἄνθρωπον σαρκὶ, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι· πῶς οἱ νεκροὶ σαρκὶ κρίνονται; Ἔθος 30 ἐστὶ τῇ γραφῇ τοὺς χρόνους μεταλλάσσειν, καὶ εἰς ἄλλους μετεκλαμβάνειν· καὶ τὸν μέλλοντα ὡς παρῳχηκότα, ὡς μέλλοντα·[o] καὶ τὸν ἐνεστῶτα εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸν

[o] Leg. vid. καὶ παρῳχηκ. ὡς μελλ.

χρόνον ἐκφωνεῖν, ὡς ἐστὶ δῆλον τοῖς αὐτῆς πεπειραμένοις. φασὶν οὖν τινὲς νεκροὺς λέγειν ἐνταῦθα τὴν γραφὴν τοὺς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ τελειωθέντας ἀνθρώπους, οἷον τοὺς ἐν τῷ κατακλυσμῷ, τοὺς ἐν τῷ χρόνῳ τῆς πυργοποιΐας, τοὺς ἐν Σοδόμοις, τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς κατὰ διαφόρους 5 καιρούς τε καὶ τρόπους, τὴν πολύτροπον δίκην καὶ τὰς ἐξαισίους ἐπαγωγὰς τῶν θείων κριμάτων δεξαμένους· οἵτινες οὐχ ὑπὲρ ἀγνοίας Θεοῦ τοσοῦτον ὅσον τῆς εἰς ἀλλήλους παροινίας, τὴν δίκην ἔτισαν, οἷς εὐηγγελίσθη, λέγει, τὸ μέγα τῆς σωτηρίας κήρυγμα· κριθεῖσιν ἤδη σαρκὶ κατὰ ἄνθρωπον, τουτέστιν ἀπολαβοῦσι τῶν 10 εἰς ἀλλήλους ἐγκλημάτων τὴν δίκην διὰ τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς· ἵνα ζήσωσι κατὰ Θεὸν πνεύματι, τουτέστι ψυχῇ δεχόμενοι, κατὰ τὸν ᾅδην ὄντες, τῆς θεογνωσίας τὸ κήρυγμα, διὰ τοῦ καὶ νεκροὺς σῶσαι κατελθόντος καὶ εἰς ᾅδην Σωτῆρος πιστεύσαντες. ὑπὲρ δὲ τοῦ νοηθῆναι τὸν τόπον οὕτως ἐκλάβωμεν· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ νεκροῖς 15 εὐηγγελίσθη κριθεῖσι κατὰ ἄνθρωπον σαρκὶ, ἵνα ζήσωσι κατὰ Θεὸν πνεύματι· ἢ πάλιν νεκροὺς λέγει τυχὸν ἐπικεκρουμμένως τοὺς τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας· οἷς εἰκότως κατὰ ἀλήθειαν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων δίδοται τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον· καὶ σαρκικῆς μὲν εἰσηγεῖται ζωῆς ἄρνησιν, πνευμα- 20 τικῆς δὲ ὁμολογίαν, τοὺς ἀεὶ μὲν κατὰ ἄνθρωπον, λέγω δὴ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν σαρκὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ζωὴν ἀποθνήσκοντας, ζῶντας δὲ κατὰ Θεὸν μόνῳ τῷ πνεύματι κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν, τοὺς ζῶντας μὲν οὐδαμῶς ἰδίαν ζωὴν, ζῶντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν ἑαυτοῖς κατὰ μόνην ἔχοντας τὴν ψυχήν. 25 οὕτως οἱ διὰ τὸν Θεὸν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ νεκροὶ σαρκὶ κρίνονται· θλίψεις καὶ βασάνους πολλὰς καὶ στενοχωρίας ἔχοντες, καὶ διωγμοὺς καὶ μυρία πειρασμῶν εἴδη μετὰ χαρᾶς ὑπομένοντες. εἴτε οὖν διατρίβειν ὁ Θεὸς ἡμᾶς βούλεται φησὶ, τοῦ καλῶς ἀγωνίζεσθαι προνοώμεθα, εἴτε ἐντεῦθεν ἤδη ἡμᾶς ἀπαλλάξαι, 30 σκοπῶμεν περὶ τοῦ καλῶς καὶ ἱλαρῶς καὶ συνειδότι ἀγαθῷ διοδεῦσαι ἐπὶ τὸ Ἰησοῦ ἀποκείμενον τοῖς ἁγίοις τέλος· ὁ αὐτὸς γὰρ τέλος. ὥστε ἂν τοῦ ζητουμένου τέλους παρ' Ἕλλησιν, ὅτι πότερόν ἐστιν ἡδονὴ, ἢ ἐπιστήμη, ἢ θεωρία, ἢ ἀρετὴ, ἢ ἀδια-

φορία, ἢ ὁτιδήποτε λέγουσι φιλοσόφων παῖδες, ἡμᾶς εἰπεῖν ὅτι τὸ τέλος ἐστὶν ὁ Χριστός· μεταβαλὼν δὲ εἰς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ τὸ Χριστὸς ὄνομα, ἔτι μᾶλλον ὄψει τὸ τέλος χρηματίζει τῶν μετὰ Θεὸν λόγων, καὶ ζωὴ καὶ φῶς, καὶ δικαιοσύνη, καὶ τὰ λοιπά.

Σευήρου. Νεκροὺς οἶδεν ἡ θεία γραφὴ τοὺς ἁμαρτωλοὺς 5 καὶ νενεκρωμένους τὴν ψυχὴν ταῖς ἁμαρτίαις ἀποκαλεῖν, ὡς ἔνθα Παῦλος Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων φησὶ "καὶ ἦμιν τέκνα ὀργῆς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ, ὁ δὲ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν "ἀγαπὴν αὐτοῦ, ἣν ἀγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς "παραπτώμασι συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ." Καὶ μετ' ὀλίγα— 10 Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου νεκροὺς τοῖς ἱεροῖς γράμμασι προσαγορεύειν ἔθος τοὺς διὰ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων τὸ σῶμα νεκροῦντας ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸ εἰρημένον τῇ πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῇ, "τὸ "μὲν σῶμα νεκρὸν δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιο- 15 "σύνην." καὶ πάλιν, "πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες."

Τοῦ αὐτοῦ. Καὶ δικαίοις ἀλλὰ ἁμαρτωλοῖς μάλιστα καὶ τοῖς νενεκρωμένοις τοῖς παραπτώμασιν ἐνεκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἵν' αὐτοὶ κρίνωσιν ἑαυτοὺς, τὴν ψῆφον καθ' ἑαυτῶν ἀνθρωπίνως 20 ἐκφέροντες, καὶ τὴν σαρκὰ κρίνοντες, καὶ τοῖς πόνοις τῆς μετανοίας δαμάζοντες, καὶ τῆς θείας ἑαυτοὺς ἁρπάζοντες κρίσεως· ἐπεὶ καὶ "φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος." ὥστε κεκρίσθαι μὲν σαρκὶ κατὰ ἀνθρώπους, ὡς ἄνθρωπος ἑαυτοῦ φειδόμενος κρίνει ἑαυτῶν, ζῆν δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι· οὕτω γὰρ καὶ 25 Παῦλος φησὶν, "εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανα-"τοῦτε ζήσεσθε."

Ἐπειδὴ ἀσεβεῖς ἦσαν οἱ προαπελθόντες, οἱ δὲ ἀσεβεῖς οὐκ ἀναστήσονται ἐν κρίσει, τούτου χάριν κἀκεῖ ἐκήρυξεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα πιστεύσαντες καὶ αὐτοὶ τῆς ἐπὶ τοῦ κριτοῦ παραστάσεως, 30 γένωνται ἄξιοι ἐν τῷ τῆς ἀναστάσεως καιρῷ, ὅτε κομιεῖται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξε, ζῶσιν οὖν πνεύματι ἅτε συγχωρηθέντες καὶ ἀνεθέντες τῶν δεσμῶν διὰ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως.

8 Σωφρονήσατε οὖν καὶ νήψατε εἰς τὰς προσευχάς· πρὸ πάντων δὲ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἐκτενῆ ἔχοντες, ὅτι 9 ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν· φιλόξενος εἰς ἀλλή-10 λους, ἄνευ γογγυσμῶν· ἕκαστος καθὼς ἔλαβε χάρισμα, εἰς ἑαυτοὺς αὐτὸ διακονοῦντες. 5

Τῶν γὰρ ἐφ' ἡμῖν κειμένων, καὶ ὧν ἐσμὲν κύριοι, μὴ ποιεῖν τι, πάσης ἀδικίας ἔχει γραφήν. οὐ γὰρ μόνον ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων κτήσεως, καὶ τῶν ἔξωθεν ὑπόχρεώς ἐστιν ὁ πλέον ἔχων τοῖς ἐνδεέσι τὴν χρείαν πληροῦν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐκ φύσεως πλεονεκτημάτων καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος δωρεῶν, οὐκ ἄν τις εἴποι 10 τοῦ ἔχοντος ἴδιον εἶναι τοῦτο, ὅπερ ἔχει, μᾶλλον ἢ τοῦ πλησίον καὶ ἐν ἐνδείᾳ καθεστηκότος καὶ μετέχειν ὀφείλοντος· "εἴ τις γὰρ "διακονεῖ ὡς ἐξ ἰσχύος," φησὶν, "ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός," καὶ τὰ ἑξῆς.

11 Ὡς καλοὶ οἰκονόμοι ποικίλης χάριτος Θεοῦ· εἴ τις 15 λαλεῖ, ὡς λόγια Θεοῦ· εἴ τις διακονεῖ, ὡς ἐξ ἰσχύος ἧς χορηγεῖ ὁ Θεός· ἵνα ἐν πᾶσι δοξάζηται ὁ Θεὸς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μηδὲν γογγύ- 20 σῃς μὴ δὲ ἐπαισχυνθῇς, μᾶλλον δὲ καὶ σεμνύνου ἐπὶ τῷ πράγματι· εἰ δὲ μὴ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ μὴ δὲ δέξῃ, "ὁ δεχόμενος "ὑμᾶς" φησὶν, "ἐμὲ δέχεται·" ἐὰν μὴ οὕτως δέχῃ, οὐδὲ μισθὸν ἔχεις. ἀνθρώπους παριόντας ὁδίτας, ὡς ἐνόμιζεν, ὁ Ἀβραὰμ ὑπεδέχετο· καὶ οὐ πάντα τοῖς οἰκέταις ἐπέταττεν, ἀλλὰ καὶ τῇ 25 γυναικὶ τὰ ἄλευρα φύρειν ἐπέταττε, καίτοι τιη ἔχων οἰκογενεῖς. ἀλλ' αὐτὸς ἐβούλετο τὸν μισθὸν ἔχειν μετὰ τῆς γαμετῆς· οὐ τῆς δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς διακονίας· οὕτω δεῖ φιλοξενίαν ἐπιδείκνυσθαι, δι' ἑαυτῶν πάντα πράττοντας, ἵνα ἡμεῖς ἁγιαζώμεθα.

Ὅσα ἀπὸ φιλοξενίας εὐεργετηθῆναι συμβαίνει διδάσκει ὁ Λώτ, 30 ὡς μόνος τῶν ἐν Σοδόμοις κατοικούντων, διὰ τὸ ἥμερον καὶ φιλόξενον, ἠξιώθη μετὰ τῶν τέκνων διαφυγεῖν [q] τὴν ἀπώλειαν.

[q] Cod. διαφυγὴν.

Κυρίλλου. Οἱ τὴν ἑστίαν εὐρύνοντες ὑπαντάτωσαν ἱλαροὶ, πρόθυμοι, οὐχ ὡς διδόντές τι μᾶλλον, ἀλλ' ὡς αὐτοὶ ληψόμενοι κατὰ διττὸν τρόπον· πρῶτον μὲν γὰρ ταῖς παρὰ τῶν ξενιζομένων ἐντρυφήσωσι συντυχίαις· εἶτα πρὸς τοῦτο καὶ τὸν τῆς φιλοξενίας κερδάνουσι μισθόν· δεχόμενοι δὲ εἰς ἑστίαν τοὺς ἀδελφοὺς, 5 μὴ περισπάσθωσαν περὶ πολλὴν διακονίαν, μὴ ζητήτωσαν τὰ ὑπὲρ χεῖρα καὶ χρείαν· λυπεῖ γὰρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ περιττόν· ἐνεργάζεται μὲν τοῖς φιλοξενεῖν ἐθέλουσιν ὄκνον· καμάτου δὲ τοῖς ἑστιωμένοις εὑρίσκεται· μὴ ξένον[r] τοῦτον νομίσητε συμβαίνειν ὑμῖν καὶ στενοχωρίας καὶ θλίψεις καὶ ἀρρω- 10 στίας σωματικάς· ἀλλ' ἐν τοῖς δοκοῦσι δυσχερέσι τὸ δόκιμον ἐπιδείξασθε.

ΚΕΦ. Θ.

Ὅτι κοινωνίᾳ τῇ πρὸς Χριστὸν κρατεῖν χρεὼν τῶν φυσικῶν παθῶν, ἐλπίδι τε τῆς εἰς αὐτὸν φέρειν τὰς παρ' ἑτέρων βλάβας. 15

12 Ἀγαπητοὶ, μὴ ξενίζεσθε τῇ ἐν ὑμῖν πυρώσει πρὸς 13 πειρασμὸν ὑμῖν γενομένῃ, ὡς ξένου ὑμῖν συμβαίνοντος· ἀλλὰ καθὸ κοινωνεῖτε τοῖς τοῦ Χριστοῦ παθήμασι, χαίρετε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῆς δόξης αὐτοῦ χάρητε 14 ἀγαλλιώμενοι. Εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μα- 20 κάριοι· ὅτι τὸ τῆς δόξης καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται· κατὰ μὲν αὐτοὺς βλασφημεῖται, κατὰ δὲ ὑμᾶς δοξάζεται.

Διδάσκει αὐτοὺς πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πίστεως ἐγκαρτερεῖν διωγμοὺς καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ βίου δυσκολίας. 25

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Φυσικῶς γὰρ τοῖς οἰκειοτάτοις μάλιστα δυσχεραίνομεν, ὅταν εἰς ἡμᾶς ἐξαμαρτάνωσιν.

Τουτέστιν ἀπὸ τῶν πιστῶν καὶ συμπληρούντων τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, " ἐρεῖ πρῶτον τοῖς " ἐκ δεξιῶν." 30

15 Μὴ γάρ τις ὑμῶν πασχέτω ὡς φονεὺς ἢ κλέπτης ἢ 16 κακοῦργος, ἢ ὡς ἀλλοτριοεπίσκοπος· εἰ δὲ ὡς Χριστι-

[r] In marg. πρόξενον sec. man. quædam certe exciderunt.

ανὸς, μὴ αἰσχυνέσθω, δοξαζέτω δὲ τὸν Θεὸν ἐν τῷ
17 μέρει τούτῳ· ὅτι ὁ καιρὸς τοῦ ἄρξασθαι τὸ κρίμα ἀπὸ
τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ· εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν, τί τὸ τέλος
τῶν ἀπειθούντων τῷ τοῦ Θεοῦ εὐαγγελίῳ;

Ἐνστάντος καιροῦ τοῦ λαβεῖν ἀρχὴν τὸ τοῦ Θεοῦ κρίμα, δια- 5
βαίνειν ἄρχεται ἐκ τῶν μειζόνων εἰς τοὺς ὑποδεεστέρους, του-
τέστιν ἀπὸ τῶν πιστῶν καὶ συμπληρούντων τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
κλησίαν· διὸ καὶ ἐπιφέρει· εἰ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν ὄντων Θεοῦ
οἴκων ἡ ἐξέτασις τῶν βεβιωμένων γίνεται, τί χρὴ νομίζειν τέλος
τοῖς ἀπειθήσασι τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Θεοῦ; ἀγῶνα καὶ φόβον 10
πολὺν ἐμποιεῖ τοῖς πιστοῖς, ὅπως ἀσφαλῶς μάθωσι τὸν κριτὴν
πρὸς ὃν ἔχουσι τὸν λόγον· τούτους διεγείρας εἰς τὸν αὐτοῦ φόβον
προτρέπει τοὺς ἀπειθοῦντας τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ, φάσκων ἄφευκτον
ἀπαντήσεσθαι τοῖς τοιούτοις κόλασιν, ἣν τέλος αὐτῶν ὠνόμασε
περιγράφουσαν, ἣν εἶχον ἀπείθειαν· τούτους διεγείρων ἔτι μᾶλλόν 15
φησι, τοῦ δικαίου μόγις τὴν σωτηρίαν λαβόντος, τί χρὴ νομίζειν
περὶ τῶν ἀσεβῶν τῶν διὰ τὸ αὐτοκατάκριτον μὴ ἐγειρομένων εἰς
κρίσιν, καὶ περὶ τῶν ἁμαρτωλῶν τῶν ἐν βουλῇ δικαίων μὴ
ἀνισταμένων; μόγις γὰρ τοῦ δικαίου σωζομένου ἀγωνιῶντος περὶ
τοῦ πῶς τὸ κατ' αὐτὸν ἐξετέλεσε κρίμα· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν 20
φαῦλον ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἀλλ' οὖν εἰδὼς ὅτι οὐκ ἐν τούτῳ δεδι-
καίωται, ἕως ὁ κριτὴς αὐτὸν δικαιώσει ἀγωνιᾷ· δύναται δὲ ἀσε-
βὴς εἶναι ὁ ἔξω Θεοῦ πάντη τυγχάνων· ἁμαρτωλὸς δὲ ὁ περιε-
χόμενος μὲν Θεοῦ, ἄλλως δὲ καταφρονῶν καὶ παραβαίνων αὐτοῦ
τοὺς νόμους· εἰ δὲ καθ' ὑποκείμενον ὁ αὐτὸς ἁμαρτωλὸς ἀσεβὴς 25
εἴη, τὴν διαφορὰν κατ' ἐπίνοιαν ἕξει· δυνατὸν δὲ τὸν ἁμαρτά-
νοντα εὐθέως καὶ ἀσεβῆ εἶναι, τῷ διὰ καταφρονήσεως ἀσεβεῖν εἰς
Θεόν.

18 Καὶ εἰ ὁ δίκαιος μόλις σώζεται.

Παραίνεσίς ἐστι σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας περὶ τὸ σωθῆναι. 30

19 Ὁ ἀσεβὴς καὶ ἁμαρτωλὸς ποῦ φανεῖται; ὥστε καὶ
οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὡς πιστῷ

κτιστῇ παρατιθέσθωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐν ἀγαθοποιΐᾳ.

Οὐδεμίαν θλίψιν ἔχων οὐδὲ ἱδρῶτα ὑπὲρ ἀρετῆς.

Δίκαιος ὁ ἐν πράξει καθήκων, συμβαίνει δὲ τοῦτον φύσει καὶ οὐκ ἐπιστήμῃ τοῦτο ποιῶν· ἀσεβὴς ὁ τὸν ὄντα Θεὸν μὴ σέβων· 5 ἁμαρτωλὸς δὲ ὁ περὶ τὰς πράξεις πονηρός.

ΚΕΦ. Ι.

Παραίνεσις πρεσβυτέρων περὶ ἐπισκοπῆς τοῦ ποιμνίου.

1 Πρεσβυτέρους οὖν τοὺς ἐν ὑμῖν παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος καὶ μάρτυς τῶν τοῦ Χριστοῦ παθημάτων, 10 ὁ καὶ τῆς μελλούσης ἀποκαλύπτεσθαι δόξης κοινωνὸς, 2 ποιμάνατε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως· μηδὲ αἰσχροκερδῶς, 3 ἀλλὰ προθύμως· μηδ' ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, 4 ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ φανερωθέντος 15 τοῦ ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, "ὁ θέλων ἐν "ὑμῖν εἶναι πρῶτος ἔσται ὑμῖν διάκονος· ὃς γὰρ ταπεινώσει ἑαυτὸν "οὗτος ὑψωθήσεται." τί λέγεις; ἐὰν ταπεινώσω ἐμαυτὸν[r], τότε 20 ὑψηλὸς ἔσομαι; ναί φησι· τοιαύτη γὰρ ἡ ἐμὴ δύναμις διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία παρέχειν· εὔπορός εἰμι καὶ εὐμήχανος· μὴ δείσῃς· τῷ ἐμῷ θελήματι ἡ τῶν πραγμάτων ἀκολουθεῖ φύσις· οὐκ ἐγὼ τῇ φύσει ἕπομαι.

* Περὶ κοινῆς[s] πάντων πρὸς ἕκαστον ταπεινοφροσύνης εἰς νίκην τὴν κατὰ 25 τοῦ διαβόλου.

5 Ὁμοίως δὲ οἱ νεώτεροι ὑποτάγητε πρεσβυτέροις· πάντες δὲ ἀλλήλοις ὑποτασσόμενοι, τὴν ταπεινοφρο-

[r] ἑαυτὸν Cod. [s] τῆς παντ. Bar.

σύνην ἐγκομβώσασθε· ὅτι ὁ Θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσ-
6 σεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. ταπεινώθητε οὖν
ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ Θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ
ἐν καιρῷ.

Τοῦ αὐτοῦ. Οὐχ ἁπλῶς τὸ "ὑψώσει," ἀλλ' "ἐν καιρῷ" 5
προσέθηκε· διδάσκων αὐτοὺς ἐκείνην ἀναμένειν τὴν ὄντως ἐν τῷ
μέλλοντι αἰῶνι ὕψωσιν.

7 Πᾶσαν τὴν μέριμναν ὑμῶν ἐπιρρίψαντες ἐπ' αὐτὸν,
ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ὑμῶν.

Κυβερνήτην ἔχετέ, φησι, καὶ ἡνίοχον· καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς τῆς 10
προνοίας ἐκείνης ἐξαρτήσατε· οὕτω γὰρ ἀσάλευτοι διαμενεῖτε καὶ
ἀκλόνητοι.

8 Νήψατε, γρηγορήσατε· ὁ ἀντίδικος ὑμῶν διάβολος,
ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν τίνα καταπίῃ·
9 ᾧ ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, εἰδότες τὰ αὐτὰ 15
τῶν παθημάτων τῇ ἐν κόσμῳ ὑμῶν ἀδελφότητι ἐπιτε-
λεῖσθαι.

Ἰστέον δὲ ὅτι τοῖς νοητῶς ὑπνοῦν εἰωθόσι τὸ χαλεπὸν ἀληθῶς
ἐπιπηδᾷ θηρίον· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων ὁ Χρίστου μαθητὴς,
"νήψατε, γρηγορήσατε," καὶ τὰ ἑξῆς. 20

Καλῶς ὁ Ἰουστῖνος εἶπεν, "ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου πα-
"ρουσίας οὐδέποτε ἐτόλμησεν ὁ Σατανᾶς οὕτω βλασφημῆσαι τὸν
"ἄνθρωπον, ἅτε μηδέπω εἰδὼς τὴν ἑαυτοῦ κατάγνωσιν ἢ κατάκρι-
"σιν, διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς καὶ ἀλληγορίαις κεῖσθαι· μετὰ δὲ
"τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀπο- 25
"στόλων, μαθὼν ἀναφανδὸν, ὅτι πῦρ αἰώνιον αὐτῷ ἡτοίμασται,
"κατ' ἰδίαν γνώμην ἀποστάντι τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσι τοῖς ἀμετα-
"νοήτως παραμείνασιν ἐν τῇ ἀποστασίᾳ, διὰ τῶν τοιούτων ἀνθρώ-
"πων βλασφημεῖ τὸν τὴν κρίσιν ἐπάγοντα Κύριον, ὡς ἤδη κατα-
"κεκριμένος, καὶ τὴν ἁμαρτίαν τῆς ἰδίας ἀποστασίας τῷ ἐκτικότι 30
"αὐτὸν ἀποκαλεῖ[t], ἀλλ' οὐ τῇ ἰδίᾳ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ· ὡς καὶ οἱ

[t] ἀποκαλεῖν Cod.

“ παραβαίνοντες τοὺς νόμους, ἔπειτα δίκας διδόντες, αἰτιῶνται τοὺς
“ νομοθέτας, ἀλλ' οὐχ ἑαυτούς· διὰ τοῦτο ὡς λέων περιπατεῖ
“ ὠρυόμενος πάντας φιλονεικῶν ἑλκῦσαι πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπώ-
“ λειαν.”

Σετήρου. Ἐντεῦθεν ἐμανθάνομεν καὶ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ τὸ 5 θηριῶδες ὁμοῦ καὶ ἀκόρεστον· καὶ ὅτι πάντας τοὺς εἰς τοῦτο τὸ στάδιον ἀξιωθέντας καταβῆναι διὰ τῶν ὁμοίων ἐλθεῖν πρὸς τὸ μέτριον τῆς ἐνούσης ἑκάστῳ δυνάμεως. βούλεται γὰρ ἡμᾶς ὁ ἀγωνοθέτης ὁμοίως διὰ πάντων ἀγαγεῖν, ὅπως ἐκ πάντων καθάπερ ἐκ λειμῶνος ἄνθη συλλέγων, τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἡμῖν στέφανον 10 πλέξας δωρήσηται.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως τῶν πιστευσάντων.

10 Ὁ δὲ Θεὸς πάσης χάριτος, ὁ καλέσας ὑμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὀλίγον 15 παθόντας, αὐτὸς καταρτίσαι ὑμᾶς, στηρίξει, σθενώσει, 11 θεμελιώσει· αὐτῷ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Ὅρα πῶς τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ τέλος πεποίηται ἐκεῖ, τὸν Πατέρα διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐλεήσαντα ἡμᾶς φήσας, πάλιν ἐνταῦθα 20 αὐτὸν τὸν Πατέρα καλέσαντα ἡμᾶς εἰς τὴν αἰώνιον αὐτοῦ δόξαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτος γὰρ αὐτοῖς πανταχοῦ σκοπὸς κηρῦξαι τὸ μυστήριον, εἰ καὶ τοῦ βίου ἡμῶν φροντίζοντες παραινετικὸν, καὶ ἡμῖν συμφέροντα συναίρουσι λόγον.

12 Διὰ Σιλουανοῦ ὑμῖν τοῦ πιστοῦ ἀδελφοῦ, ὡς λογί- 25 ζομαι, δι' ὀλίγων ἔγραψα, παρακαλῶν καὶ ἐπιμαρτυρῶν ταύτην εἶναι ἀληθῆ χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς ἣν ἑστήκατε. 13 Ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτὴ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγάπης. 30

Βαβυλῶνα οὖν τροπικώτερον τὴν Ῥώμην ὀνομάζει· συνεκλεκτὴν δὲ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ συστᾶσαν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· Μάρκον

δὲ τὸν εὐαγγελιστὴν λέγει, ὃν καὶ υἱὸν ἐν Χριστῷ ἀποκαλεῖ· ᾧ καὶ ἐπέτρεψε γράψαι τὸ Εὐαγγέλιον.

14 Εἰρήνη ὑμῖν πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ. ἀμήν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅρα πῶς ὅταν τὰ πρακτέα ὑπαγορεύῃ, ἐπισημαίνεται αὐτὰ τῇ εὐχῇ· καθάπερ σήμαντρα τῶν ἀποτε-* 5 *θέντων τίθεις τὴν εἰρήνην.*

Τέλος τῆς πρώτης ἐπιστολῆς καθολικῆς Πέτρου.

ΠΕΤΡΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

ʼΕΠΕΙΔΗ καὶ ταύτην πάλιν ὁ αὐτὸς Πέτρος ἐπιστέλλει τοῖς
ἤδη πιστεύσασιν· ἔστι δὲ ἡ ʼΕπιστολὴ ὑπόμνησις τῶν πρώτων·
εἰδὼς γὰρ ταχεῖαν αὐτοῦ ἔσεσθαι τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σώματος, 5
ἐσπούδασε πάντας ὑπομνῆσαι περὶ ὧν κατηχήθησαν τὴν διδασκα-
λίαν· καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῆς πίστεως ἐξηγεῖται· δεικνὺς ἀπὸ
τῶν προφητῶν αὐτὴν εὐηγγελίσθαι· καὶ ὅτι αἱ προφητεῖαι, αἱ περὶ
τοῦ Σωτῆρος, οὐκ εἰσὶν ἀνθρωπῖναι, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ ἐλαλήθησαν.
ἔπειτα παραγγέλλει μὴ προσέχειν τοῖς ἀπατῶσι, λέγων ἔσεσθαι 10
αὐτῶν ἀπώλειαν, ὥσπερ καὶ τῶν παραβάντων Ἀγγέλων γέγονε·
προμηνύει δὲ ἐν τῇ ʼΕπιστολῇ ἡμέρας ἔσεσθαι ἐν αἷς ἐμπαῖκται
περιπατήσουσι καὶ θελήσουσιν ἀπατᾶν τινὰς, λέγοντες μάτην
λέγεσθαι παρ' ἡμῶν τὴν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος διὰ τὸ ἀεὶ
λέγεσθαι, καὶ μήπω παραγεγενῆσθαι. ἀπὸ τούτων οὖν καὶ μάλιστα 15
ἀπέχεσθαι παραγγέλλει, διδάσκων μὴ ὀλιγωρεῖν ἐν τοῖς χρόνοις·
πάντα γὰρ τὸν χρόνον μηδὲν εἶναι ἐνώπιον Κυρίου· διὰ τὸ καὶ
μίαν ἡμέραν ὡς χίλια ἔτη εἶναι, καὶ τὰ χίλια ἔτη ὡς ἡμέραν μίαν·
ἔσεσθαι δὲ καὶ ταχέως τὴν ἡμέραν Κυρίου διαβεβαιοῦται καὶ
ἀποδείκνυσιν, καὶ ἐντέλλεται ἑτοίμους τὲ εἶναι εἰς αὐτὴν ἔργοις 20
ἀγαθοῖς, καὶ ἀγαπᾶν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γραφέντα,
καὶ μὴ προσέχειν τοῖς διαβάλλουσιν αὐτὰ, διὰ τὸ καὶ πάσας τὰς
θείας γραφὰς διαβάλλειν αὐτούς. ὑπομνήσας οὖν καὶ διατάξας
πάντας προειδέναι τὰ πράγματα, παραινεῖ μὴ ἐκπίπτειν τοῦ σκο-
ποῦ τῆς πίστεως, καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν ʼΕπιστολήν. 25

ΚΕΦ. Α.

Περὶ κλήσεως τῆς ἐν πίστει βεβαιουμένης, ἔργοις τοῖς τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

1 Συμεὼν Πέτρος δοῦλος καὶ ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἰσότιμον ἡμῖν λαχοῦσι πίστιν ἐν δι- 5 καιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅρα πῶς ἐξ ἀρχῆς ἀνίστησι τὰς ψυχὰς τῶν πιστευσάντων, εἰς τὸ ἶσον αὐτοὺς τοῖς ἀποστόλοις ἀναφέρων χάρισμα.

Ἴση γὰρ ἡ χάρις ἡ τοῦ θείου βαπτίσματος.

2 Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη ἐν ἐπιγνώσει 10 τοῦ Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Οὐδὲν γὰρ ταύτης ἶσον· διὰ τοῦτο εὐχόμεθα καὶ λέγομεν αἰτοῦντες τὸν Ἄγγελον τῆς εἰρήνης· καὶ πανταχοῦ εἰρήνην αἰτοῦμεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, εἰρήνην ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἐν ταῖς λιταῖς, ἐν ταῖς προσρήσεσι· καὶ ἀπαξαπλῶς καὶ 15 δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις αὐτὴν δίδωσιν ὁ τῆς Ἐκκλησίας προεστὼς, "εἰρήνη ὑμῖν·" διατί; ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν· αὕτη τῆς χαρᾶς ἡ ὑπόστασις. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς εἰσιοῦσιν εἰς τὰς οἰκίας τοῖς Ἀποστόλοις τοῦτο λέγειν προσέταξεν εὐθέως, καθάπερ σύμβολον τῶν ἀγαθῶν· "εἰσερχόμενοι 20 "γάρ," φησιν, "εἰς τὰς οἰκίας λέγετε εἰρήνη ὑμῖν·" ταύτης γὰρ οὐκ οὔσης, πάντα περιττά· καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, "εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν." αὕτη τῇ ἀγάπῃ προοδοποιεῖ.

3 Ὡς πάντα ἡμῖν τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ τὰ πρὸς ζωὴν καὶ εὐσέβειαν δεδωρημένης, διὰ τῆς ἐπιγνώσεως 25 4 τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἰδίᾳ δόξῃ καὶ ἀρετῇ· δι' ὧν τὰ μέγιστα ἡμῖν καὶ τίμια ἐπαγγέλματα δεδώρηται, ἵνα διὰ τούτων γένησθε θείας κοινωνοὶ φύσεως, ἀποφυγόντες τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς.

Διὰ μακροῦ μὲν ἀποδίδωσιν· ἔστι δὲ ἡ διάνοια αὕτη· ὡς 30 μυρία λαβόντες ἀγαθὰ διὰ τῆς ἐπιφανείας Χριστοῦ, δι' ὧν δυνάμεθα[a] καὶ θείας φύσεως γενέσθαι κοινωνοὶ, καὶ πρὸς ζωὴν καὶ

[a] δυνόμεθα Cod.

εὐσέβειαν γενέσθαι· ὀφείλομεν οὖν πολιτεύεσθαι οὕτως ὡς ἐπιχορηγεῖν τῇ πίστει τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς ὁδῷ βαδίζειν τὴν κατ᾽ εὐσέβειαν προκοπὴν, ἕως ἂν εἰς τὸ τέλειον τῶν ἀγαθῶν ἔλθωμεν, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀγάπη.

5 Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο σπουδὴν πᾶσαν παρεισενέγκαντες, 5 ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ 6 ἀρετῇ τὴν γνῶσιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν, ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ τὴν ὑπομονὴν, ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ τὴν 7 εὐσέβειαν, ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ τὴν φιλαδελφίαν, ἐν δὲ τῇ 8 φιλαδελφίᾳ τὴν ἀγάπην. ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα 10 καὶ πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπίγνωσιν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτα ποῖα, ἢ τὰ προειρημένα· ἀρετὴ, γνῶσις, ἐγκράτεια, ὑπομονὴ, εὐσέβεια, φιλαδελφία, ἀγάπη, ἅτινα ἡμῖν οὐ μόνον παρεῖναι δεῖ ἀλλὰ καὶ πλεονάζειν· εἰ γὰρ ἡ 15 παρουσία ὠφελεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἡ περιουσία· τίς δὲ ἡ ἐξ αὐτῶν ὠφελεία, ἢ τὸ παρρησίαν ἔχειν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; λέγει δὲ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν· ὅτε ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· μέγα δὲ καὶ ὑπερβάλλον ἀγαθὸν ἀληθῶς τὸ παρρησίαν ἔχειν ἐπὶ τοῦ θείου καὶ φοβεροῦ 20 βήματος.

9 Ὧι γὰρ μὴ πάρεστι ταῦτα, τυφλός ἐστι, μυωπάζων.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ταῦτ᾽ οὖν ἀκούοντες, πάντοθεν ἑαυτοὺς τειχίζωμεν καὶ προσέχωμεν τοῖς λεγομένοις, καὶ ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν τῶν βιωτικῶν· ἂν δὲ τὰ μὲν ποιῶμεν, τὰ δὲ ἀμελῶμεν, 25 οὐδὲν ἡμῖν ἔσται πλέον· ἂν γὰρ μὴ οὕτως, ἀλλ᾽ ἐκείνως ἀπολλύμεθα· τί γὰρ διαφέρει ἂν μὴ διὰ πλούτου ἀλλὰ διὰ ῥαθυμίας; ἂν μὴ διὰ ῥαθυμίας ἀλλ᾽ ἀνανδρείας διαφθαρῶμεν; ἐπεὶ καὶ ὁ γεωργὸς, ἄν τε οὕτως ἄν τε ἐκείνως ἀπολέσῃ τὸν σπόρον, ὁμοίως πενθεῖ. 30

Καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου διεγείρει ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ἐργάζεσθαι πάντα τὰ προειρημένα καλά.

Λήθην λαβὼν τοῦ καθαρισμοῦ τῶν πάλαι αὐτοῦ ἁμαρτημάτων.

Δέον γὰρ, εἰδότα ὡς καθαρισθεὶς καὶ ἁγιότητος μετέλαβε, νήφειν, ἵνα διὰ παντὸς τηρῇ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.

ΚΕΦ. Β.

Παραγγελία εἰς ὑπόμνησιν τῆς διδασκαλίας μετὰ τὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ, καὶ 5 ὅπως ἐν ὄρει Θαβὼρ τῆς τοῦ Θεοῦ περὶ Χριστοῦ ἤκουσε[b] φωνῆς.

10 Διὸ μᾶλλον ἀδελφοὶ, σπουδάσατε, ἵνα διὰ τῶν καλῶν ἔργων βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλῆσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθε.

Ἵνα μὴ ὡς ἐπιλελησμένοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ κριθῆτε, ἀλλὰ μείνητε, βεβαίαν τὴν κλῆσιν ἔχοντες. 10

11 Ταῦτα γὰρ ποιοῦντες οὐ μὴ πταίσητέ ποτε. οὕτω γὰρ πλουσίως ἐπιχορηγηθήσεται ὑμῖν ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ 12 Χριστοῦ. Διὸ οὐκ ἀμελήσω ἀεὶ ὑμᾶς ὑπομιμνήσκειν περὶ τούτων, καίπερ εἰδότας, καὶ ἐστηριγμένους ἐν τῇ 15 παρούσῃ ἀληθείᾳ.

Πάλιν τὰ προειρημένα λέγει, ἀρετὴν καὶ τὰς ἑξῆς δηλωθείσας ἐντολὰς, δι' ὧν καὶ μετὰ παρρησίας πολλῆς εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ὅρα δὲ πῶς πρότερον ἀπὸ τῶν φοβερῶν προτρεψάμενος, καὶ ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν προτρέπεται, ἀπὸ τοῦ βήματος 20 τοῦ κριτοῦ, τὴν βασιλείαν εἰπὼν τῶν οὐρανῶν.

Ἵνα μὴ δόξωσι συνεχῶς ἀναμιμνησκόμενοι περὶ αὐτῶν ὡς ἐν ἀργίᾳ εἶναι κατεγνωσμένοι, καὶ λυπηθῶσι, τούτου χάριν θεραπεύων ἐπήγαγε, "καίπερ εἰδότας ἐστηριγμένους ἐν τῇ παρούσῃ "ἀληθείᾳ." 25

13 Δικαιον δὲ ἡγοῦμαι, ἐφ' ὅσον εἰμὶ ἐν τούτῳ τῷ σκη-14 νώματι, διεγείρειν ὑμᾶς ἐν ὑπομνήσει· εἰδὼς ὅτι ταχίστη ἐστιν ἡ ἀπόθεσις τοῦ σκηνώματός μου, καθὼς καὶ ὁ 15 Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδήλωσέ μοι. σπουδάσω δὲ καὶ ἑκάστοτε ἔχειν ὑμᾶς μετὰ τὴν ἐμὴν ἔξοδον, τὴν 30 τούτων μνήμην ποιεῖσθαι.

[b] ἐπήκουσε Bar.

Αἰτίαν τῆς ὑπομνήσεως ἀποδίδωσιν· αὕτη δέ ἐστι τὸ ταχέως ἐλπίζειν αὐτὸν τοῦ παρόντος μετατεθήσεσθαι βίου.

16 Οὐ γὰρ σεσοφισμένοις μύθοις ἐξακολουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόπται γενηθέντες τῆς 5
17 ἐκείνου μεγαλειότητος· λαβὼν γὰρ παρὰ Θεοῦ Πατρὸς τιμὴν καὶ δόξαν, φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ τοιᾶσδε ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς δόξης.

Τοῖς διδάγμασι τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου τούτου.

Κυρίλλου. Μύθοι γὰρ ὄντως καὶ ἀνθρώπινα σοφίσματα τῶν 10 αἱρετικῶν τὰ προβλήματα, οὕστινας ἐκτρέπεσθαι βουλόμενος ἡμᾶς ὁ Παῦλος γράφει· "αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν "νουθεσίαν παραιτοῦ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἄρχεται μὲν ἤδη τῆς κατὰ τῶν αἱρετικῶν ἐπιδρομῆς· καθὸ ἐκεῖνοι τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἔχοντες ποικίλοις λόγοις ἀναγκάζονται 15 περιπλάττειν τὸ ψεῦδος· ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐθεασάμεθα, μετ' αὐτοῦ ὄντες ἐν τῷ ὄρει· ἔχομεν οὖν καὶ τοὺς προφήτας ταύτην αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν προμηνύσαντας, καὶ οὕτως διὰ τῆς ὄψεως βεβαιότερος τῶν προφητῶν ὁ λόγος ἡμῖν ἐγένετο· ἃ γὰρ ἐκεῖνοι εἶπον, ταῦτα παρὼν 20 ὁ Χριστὸς ἐπιστώσατο. καὶ μάρτυρες ἡμεῖς, οἱ καὶ τὴν μαρτυρίαν ἀκούσαντες τοῦ Πατρός. εὖ δὲ καὶ ὑμεῖς ποιήσετε τῷ προφητικῷ πειθόμενοι λόγῳ· οὗτος γὰρ τοὺς ἐν ἀγνοίᾳ φωταγωγεῖ, ἕως καθαρὸν ὑμῖν τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου διαφανῇ, καὶ ὁ νοητὸς ἑωσφόρος, τουτέστι Χριστὸς, ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ἀνατείλῃ. 25

Μαρτυρηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατρός.

Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδό-
18 κησα. καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἡμεῖς ἠκούσαμεν ἐξ οὐρανοῦ ἐνεχθεῖσαν, σὺν αὐτῷ ὄντες ἐν τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ.

Τοῦτο ἤδη τρίτον ἠνέχθη· ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος πρῶτον· 30 δεύτερον ὅτε ἐβόησεν ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα, τὸ, "Πάτερ, "δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ "σοί." καὶ τρίτον ἐπὶ τῆς μεταμορφώσεως.

19 Καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγάσῃ, καὶ φωσφόρος ἀνατείλῃ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

Εἰ[c] τῷ αὐτῷ Πνεύματι προφητεύουσιν οἱ τῆς νέας καὶ τῆς 5 παλαιᾶς· ἐὰν δὲ ἄλλῳ ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ἐντολὴν ἔχει ὁ πρῶτος σιωπᾶν· πάντως οὐκ ἐξιστάμενοι οἱ προφῆται προεφήτευον τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ φύσιν ἱστάμενοι. καὶ ἑκόντες καὶ εἰδότες ὑπούργουν τῷ πρὸς αὐτοὺς γινομένῳ λόγῳ· ὅς τις λόγος οὐ κατὰ βούλησιν ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ φέρεται 10 εἰς ἀνθρώπους. οἵτινες ἄνθρωποι ἑκόντες ὑπούργουν αὐτῷ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Βαλαὰμ παραγγέλλεται λαλεῖν τὰ ὑποβαλλόμενα αὐτῷ, ὡς αὐτεξουσίως ἔχων καὶ τοῦ μὴ λαλῆσαι αὐτά. καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ βεβαιοῖ καὶ ὁ Ἰωνᾶς.

20 Τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι πᾶσα προφητεία 15
21 γραφῆς, ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται. οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη προφητεία ποτὲ, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι.

Οὐκ αὐτοί φησιν ἑαυτοὺς ἡρμήνευσαν οἱ προφῆται· οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἐφθέγγοντο, ἀλλὰ διακονοῦντες τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ· 20 τίς οὖν ἡ ἑρμηνεία αὐτῶν, ἢ τὰ ἔργα ἃ ἔδειξεν ὁ Χριστὸς ἐλθών; ὥστε ὁ τῶν προφητῶν τοὺς λόγους ἀκριβῶσαι βουλόμενος, τὴν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν πίστιν ἁρπάσει, δι' ἧς τὰ τῶν προφητῶν γινώσκεται λόγια.

Τὸν Ἰωάννην πρὸ ἡμῶν μαρτυροῦντα. 25

Ὁ Χριστὸς ἔλθῃ ἀπ' οὐρανοῦ, φωτίζων[d] πάντα ἄνθρωπον. ἄντικρυς γοῦν δείκνυσιν, ὅτι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔστιν ἐνέργεια τὸ προφητεύειν· καὶ ὁ Παῦλος δὲ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι τὴν προφητείαν δίδωσι λέγων· "ἄλλῳ δὲ προφητεία," καὶ τὰ ἑξῆς· οὐκοῦν ὁ προφητεύων ἀναμφιβόλως ἐξ Ἁγίου Πνεύματος γλώσσῃ 30 ἐνεργουμένῃ ἀποφθέγγεται.

[c] Leg. vid. ἐν.
[d] Cod. φωτίζον, pertinet ad "φωσφόρος ἀνατείλῃ." v. 19.

ΚΕΦ. Γ.

Πρόρρησις ἀπατηλῆς ἐπαναστάσεως αἱρετικῶν, ἀσεβείας τε αὐτῶν καὶ μελλούσης κολάσεως.

1 Ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ.

Ἵνα μὴ ἀκούσαντες προφητικὸν λόγον, ἁπλῶς καὶ ἀδιακρίτως 5 τοῖς ὀνομασθεῖσι πιστεύσωσι· τούτου χάριν φησὶν, ἀσφαλίζεσθε, ἵνα μὴ ἀντὶ τῶν προφητῶν τοῖς ψευδοπροφηταῖς πεισθέντες σφαλῆτε.

Ὡς καὶ ἐν ὑμῖν ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ τὸν ἀγοράσαντα 10 αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν 2 ἀπώλειαν· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις.

Ἥψατο ἤδη τῆς κατὰ τῶν Νικολαϊτῶν καταδρομῆς· λέγει δὲ διττὴν αὐτῶν εἶναι τὴν κακίαν· εἰσὶ δὲ περὶ μὲν δόγμα ἀσε- 15 βέστατοι, περὶ δὲ βίον ἀσελγέστατοι.

Δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται.

Οἱ γὰρ ἔτι πλανώμενοι, τοιαῦτά τινα ὁρῶντες περὶ τοὺς διδασκάλους τῆς ἀληθείας γινόμενα, ἀγνοοῦντες βλασφημοῦσι τὴν ἀλήθειαν. ὅμοιον δὲ τῷ εἰρημένῳ πρὸς Ἰουδαίους· "δι' ὑμᾶς τὸ 20 "ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν."

3 Καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται.

Τουτέστι διὰ κέρδος· ἡ γὰρ πλεονεξία ποτὲ μὲν τὴν ἀδικίαν, ποτὲ δὲ τὸ κέρδος δηλοῖ· ὅθεν οἰκείως καὶ τὸ "ἐμπορεύσονται" 25 προσέθηκεν· ἀλλοτριῶν δὲ αὐτοὺς παντελῶς τῆς θείας διδασκαλίας, "πλαστοῖς λόγοις" εἶπεν αὐτοὺς χρωμένους.

Οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει.

Ἀλλ' ἕξουσί, φησι, τῆς ἀσεβείας τὰ ὀψώνια, θάνατον· τὸ δὲ 30 "ἔκπαλαι" τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ ἐστὶ σημαντικόν. ὥσπερ

γὰρ προειδὼς τοὺς ἀγαθοὺς, ἡτοίμασεν αὐτοῖς τὰ ἐν οὐρανοῖς ἀγαθά· οὕτω καὶ τοὺς πονηροὺς προγινώσκων, κατάλληλον αὐτοῖς ἡτοίμασε τόπον.

4 Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς Ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν εἰς 5
5 κρίσιν τηρουμένους· καὶ ἀρχαίου κόσμου οὐκ ἐφείσατο.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸν προφήτην Μιχαίαν ὑπομνήματος ῥητὰ προκείμενα, "καὶ αἱ κοιλάδες τακήσονται "ὡς κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς καὶ ὡσεὶ ὕδωρ καταφερό-"μενον." Κοιλάδες ἡ τῶν δαιμόνων ἀγέλη καὶ πληθὺς, ἡ ταπεινὴ 10 καὶ κατερριμμένη, ἡ δίκην κηροῦ κατατετηγμένη· ῥεύσασα δὲ καὶ ὡς ὕδωρ εἰς τοὺς ἐν ᾅδου μυχούς. προσῄεσαν γοῦν τὰ πονηρὰ πνεύματα τῷ Χριστῷ, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ἵνα μὴ συντάξῃ αὐτοῖς εἰς τὴν ἄβυσσον ἀπελθεῖν. ὡς γὰρ ἑτέρων ἤδη προαπεσταλμένων, οἱ περιλειφθέντες ἔτι τὸ χρῆμα καταπεφρίκασιν. 15

Σημείωσον περὶ Ἀγγέλων, ὅτι καὶ Ἄγγελοι ἁμαρτήσαντες κολάζονται.

Ὅτε ἦλθεν ἐξ οὐρανῶν ὁ Χριστὸς, τοὺς μάλιστα τῶν δαιμόνων ἀρχικωτάτους κατέκλεισεν εἰς τὴν ἄβυσσον· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ παρακαλεῖν τὰ πνεύματα, ἵνα μὴ βληθῶσιν εἰς τὴν ἄβυσσον· 20 τοὺς μὲν οὖν δήσας, τοὺς δὲ κελεύσας διώκεσθαι, ἐκ τοῦ εἰπεῖν, "ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων." "δαι-"μόνια γὰρ ἐκβάλλετε," φησιν. ἐν τῷ τῆς συντελείας ἐπὶ μείζονα τιμωρίαν οὓς ἀπέκλεισε πρώην ἐξάγει, ἐκβάλλων αὐτοὺς εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. 25

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῶν ψαλμῶν ῥητὸν προκείμενον, "ἔλεος καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τίς "ἐκζητήσει;" Τίς γὰρ αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν δύναται καταλαβεῖν; ἢ τίς λογιστεῦσαι τὴν ἀλήθειαν δύναται; ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς ἀληθείας "Ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο," διὰ δὲ 30 τὴν φιλανθρωπίαν πόρνας καὶ τελώνας εἰς τὴν βασιλείαν εἰσήγαγε.

Ἀποδειξις τοῦ πάντως τοὺς ἀσεβεῖς κολασθήσεσθαι· ἐπεξιὼν δὲ τοῖς ὑποδείγμασι καὶ τὰ περὶ Σοδόμων λέγει διὰ τοῦτο τεθῆναι, ἵνα εἰς αὐτά τις ὁρῶν μὴ ἀσεβῇ, εἰδὼς ὡς πάντως τὰ ὅμοια

διαπραττόμενος τῆς ἴσης μεταλάβοι κολάσεως. συμπλέκει δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κατὰ τὸν Λὼτ, διδάσκων ὡς ἐξὸν, μὴ κοινωνοῦν τὰ τοῖς πονηροῖς, ἔξω γενέσθαι τῆς ὁμοίας αὐτῶν τιμωρίας.

Ἀλλ' ὄγδοον Νῶε δικαιοσύνης κήρυκα ἐφύλαξε.

Φίλωνος. Ἑτέρως γὰρ ἄνθρωποι δοκιμάζουσι τοὺς βίους, καὶ 5 ἑτέρως τὸ θεῖον· οἱ μὲν ἐκ τῶν φανερῶν, οἱ δὲ ἐκ τῶν κατὰ ψυχὴν ἀοράτων λογισμῶν.

Κατακλυσμὸν κόσμῳ ἀσεβῶν ἐπάξας.

Τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ[b]. Δεινὸς γὰρ ὄλεθρος κατεῖχε τὸν βίον κομπαζόντων[c], πορνευόντων, παροινούντων εἰς τὴν εὐσέβειαν· οὐκ 10 ἦν αὐτοῖς ὁ βίος εἰ μὴ μανία καὶ τέρψις· ὡς θῆρες ἦσαν πρὸς πρόβατα, μόνον πρὸς τὰς γυναῖκας εἰρήνην ἔχοντες, καὶ ἐν αὐταῖς οὐ τὸν τυχόντα πόλεμον ὑπομένοντες· ἐπὶ εἴκοσι φόνοις ἀνδρῶν γυνὴ περιεφέρετο· ἡ γὰρ φθορὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ σώματος ἐν τῇ μοιχείᾳ ἐγύμναζε. καὶ γυναῖκες οὐκ εἶχον ἐν τῇ εὐνοίᾳ τὸ 15 καύχημα, ἀλλ' ἐν τῇ πολυανδρίᾳ· οὕτω καὶ αὗται ἐξεμάνησαν· οὐχ ἥκιστα τῶν ἀνδρῶν ταῖς ψυχαῖς πολεμοῦσαι. τοὺς ἔχοντας ηὔχοντο θανεῖν, ἵνα τῇ φθορᾷ λειτουργήσωσι· προέκοπτεν ἐν αὐταῖς τὸ πάθος εἰς ἀκρασίαν· ὥστε καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ ἐλεῖν πρὸς τὴν μίξιν τὴν ἄτιμον. οἱ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Σὴθ ἦσαν υἱοὶ τοῦ 20 Θεοῦ, ἐπειδὴ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον λέγει περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι "γέγονεν υἱὸς Σὴθ, υἱὸς Ἀδὰμ, υἱὸς Θεοῦ." καὶ τὸν Ἰσραὴλ υἱὸν πρωτοτοκον ὠνόμασεν.

6 Καὶ πόλεις Σοδόμων καὶ Γομόρρας τεφρώσας καταστροφῇ κατέκρινεν, ὑπόδειγμα μελλόντων ἀσεβεῖν τεθει- 25 7 κώς· καὶ δίκαιον Λὼτ καταπονούμενον ὑπὸ τῆς τῶν ἀθέσμων ἐν ἀσελγείᾳ ἀναστροφῆς ἐρρύσατο.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Βούλει τὴν αἰτίαν μαθεῖν δι' ἣν τότε ταῦτα ἐγένετο; ἓν ἦν ἁμάρτημα μὲν χαλεπὸν καὶ ἐπάρατον· πλὴν ἀλλ' ἐν παισὶν ἐπεμένοντο οἱ τότε· καὶ διὰ τοῦτο ταύτην 30 ἔδοσαν τὴν δίκην.

8 Βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος, ἐγκατοικῶν ἐν

[b] ΕΥΦΡΑΙΜ Cod. [c] In marg. rec. m. κωμαζόντων.

αὐτοῖς, ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ψυχὴν δικαίαν ἀνόμοις ἔργοις
9 ἐβασάνιζεν. οἶδε Κύριος εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμῶν ῥύεσθαι,
ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Λεόντιον χαρτουλάριον ἐπιστολῆς. Πεπεῖσθαι χρὴ σαφῶς ὡς καὶ ὁ ἐπὶ τούτοις στε- 5 ναγμὸς καὶ τὸ συναλγεῖν τοῖς πάσχουσι μέγιστον φέρει παρὰ Θεοῦ τὸν μισθὸν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν προξενεῖ. καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ πανδήμου πολλάκις ὀργῆς ἐπαιωρημένης ἐξαιρεῖσθαι τοὺς τῇ λύπῃ συντετριμμένους καὶ συμπαθεῖς τὴν διάνοιαν· ὅθεν γέγραφέ τι τοιοῦτον ὁ τῶν Ἀποστόλων πρωτοστάτης 10 καὶ ἔγκριτος Πέτρος περὶ τοῦ Λὼτ ῥυσθέντος ἀπὸ τῆς Σοδόμων καταστροφῆς· "βλέμματι γὰρ καὶ ἀκοῇ ὁ δίκαιος ἐγκατοικῶν "ἐν αὐτοῖς," καὶ τὰ ἑξῆς.

10 Μάλιστα δὲ τοὺς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίαις μιασμοῦ πορευομένους, καὶ κυριότητος καταφρονοῦντας. 15 τολμηταὶ, αὐθαδεῖς, δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες·
11 ὅπου Ἄγγελοι ἰσχΰϊ καὶ δυνάμει μείζονες ὄντες, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ Κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν.

Ἀπὸ τῶν ὑποδειγμάτων εὐφυῶς εἰς τὴν παροῦσαν ἦλθεν ὑπόθεσιν· αὕτη δέ ἐστιν ἡ τῶν Σιμωνιανῶν, τῶν ἀσελγείαν τῇ 20 ἀσεβείᾳ μιξάντων.

12 Οὗτοι δὲ, ὡς ἄλογα ζῶα, γεγενημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθορὰν, ἐν οἷς ἀγνοοῦσι βλασφημοῦντες, ἐν τῇ φθορᾷ
13 αὐτῶν καταφθαρήσονται, κομιούμενοι μισθὸν ἀδικίας.

Κυρίλλου. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος μελῳδὸς "ἄνθρωπος," φησὶν, 25 "ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, "καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς." ἔθη γὰρ ἀλογίας συμπεπλεγμένα νόμους ὥσπερ ἔχοντες, ὀλίγα κομιδῇ διενεγκόντες ἐφαίνοντο κτηνῶν, ὡς ἔφην, ἃ πρὸς μόνην γέγονε φθοράν.

Πρὸς τῷ ἀσεβεῖν φησὶ, καὶ τὸν βίον ἅπαντα κατεφθαρμένον 30 ἔδειξεν.

Ἔθος τῇ θείᾳ γραφῇ τὰ κατὰ φύσιν ὄντα θεῖα πράγματα ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις εἰς εἰκόνας καὶ παραδείγματα λαμβάνειν.

τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἐκείνων τὰ ἐκ προαιρέσεως φαίνηται τῶν κινημάτων τῶν ἀνθρώπων. καὶ οὕτως ἢ φαῦλος ἢ δίκαιος ὁ τούτων δείκνυται τρόπος. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν φαύλων ἐὰν παραγγέλῃ, "μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος, οἷς οὐκ ἔστι "σύνεσις," ἢ καὶ ὅταν μεμφόμενος τοὺς οὕτω γενομένους λέγῃ· 5 "ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς "ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς." καὶ πάλιν, "ἵπποι θηλυμανεῖς "ἐγενήθησαν." καὶ ὁ Σωτὴρ τὸν Ἡρώδην "ἀλώπεκα" καλεῖ· καὶ τοῖς μαθηταῖς παρήγγειλεν· "ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς "πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε φρόνιμοι ὡσεὶ ὄφεις, καὶ 10 "ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί." ἔλεγε δὲ τοῦτο, οὐχ ἵνα γενώμεθα ὄφεις ἢ περιστεραὶ, οὐ γὰρ οὕτως ἡμᾶς αὐτὸς πεποίηκε· διὸ οὐδὲ τοῦτο οἶδεν ἡ φύσις, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς, τῶν μὲν τὰς ἀλόγους ὁρμὰς ἐκφεύγωμεν, τοῦ δὲ τὸ φρόνιμον, ἵνα γινώσκοντες μὴ ἀπατώμεθα παρ' αὐτοῦ. καὶ τῆς περιστερᾶς τὸ πρᾶον ἀναλάβωμεν. ἐπὶ δὲ 15 τῶν θείων πάλιν εἰκόνας τοῖς ἀνθρώποις λαμβάνων, φησὶν ὁ Σωτὴρ, "γίνεσθε οἰκτιρμόνες, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν[d] ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς." καὶ "ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν[d] ὁ οὐράνιος τέλειός "ἐστι." ἔλεγε δὲ καὶ τοῦτο, οὐχ ἵνα γενώμεθα πάλιν ὡς ὁ Πατὴρ, γίνεσθαι γὰρ ἡμᾶς ὡς ὁ Πατὴρ ἀδύνατον, κτίσμα ὄντας 20 καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γινομένους· ἀλλ' ὥσπερ οὐχ ἵνα γενώμεθα κτήνη παραγγέλλει, "μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος·" ἵνα μὴ τὸ ἄλογον ἐκείνων μιμησώμεθα· οὕτως οὐχ ἵνα γενώμεθα ὡς ὁ Θεὸς ἔλεγε, "γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ," ἀλλ' ἵνα πρὸς τὰς εὐεργεσίας ἐκείνου βλέποντες, ἃ ποιοῦμεν καλὰ, μὴ δι' ἀνθρώπους, 25 ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποιῶμεν· ὥστε παρ' αὐτοῦ καὶ μὴ παρὰ ἀνθρώπων τὸν μισθὸν ἔχειν. ὥσπερ γὰρ ἑνὸς ὄντος Υἱοῦ φύσει καὶ ἀληθινοῦ καὶ μονογενοῦς, γενόμεθα[e] καὶ ἡμεῖς υἱοὶ κατὰ χάριν τοῦ καλέσαντος· καὶ ἄνθρωποι τυγχάνοντες θεοὶ χρηματίζομεν[f], οὐχ ὡς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἢ ὁ τούτου Λόγος· ἀλλ' ὡς ἠθέλησεν ὁ τοῦτο 30 χαρισάμενος Θεός· οὕτω καὶ ὡς ὁ Θεὸς οἰκτίρμονες γινόμεθα, οὐκ ἐξισούμενοι τῷ Θεῷ, οὐ δὲ φύσει καὶ ἀληθινοὶ εὐεργέται γινόμενοι· οὐ γὰρ ἡμῶν εὕρημα τὸ εὐεργετεῖν ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. ἵνα δὲ αὐτὰ

[d] ἡμῶν Cod. [e] γενώμεθα corr. rec. m.
[f] χρηματίζωμεν rec. m.

τὰ παρὰ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς κατὰ χάριν γινόμενα, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεταδιώκωμεν εἰς ἑτέρους, μὴ διακρινόμενοι, ἁπλῶς δὲ εἰς πάντας ἐκτείνοντες τὴν εὐεργεσίαν· κατὰ τοῦτο γὰρ μόνον δυνάμεθά πως αὐτοῦ μιμηταὶ γενέσθαι, καὶ οὐκ ἄλλως· ὅτι παρ' αὐτοῦ διακονοῦμεν ἀλλήλοις. 5

Ἡδονὴν ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφὴν, σπῖλοι καὶ μῶμοι, ἐντρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν.

Ἐπειδὰν ἀπατήσωσι, φησὶ, καὶ δυνηθῶσιν ἀσελγεῖν τοὺς συνόντας καὶ τὰς συνούσας, παρασκευάσει τὸ πρᾶγμα ἀναπληροῦντας ἑαυτῶν τὴν ἀσέλγειαν. 10

14 *Συνευωχούμενοι ὑμῖν, ὀφθαλμοὺς ἔχοντες μεστοὺς μοιχαλίδος καὶ ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας· δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίαις ἔχοντες.*

Οὐ δι' ἀγάπην καὶ τὸ μεταλαβεῖν ἁλῶν φησὶ, συνευωχοῦνται 15 *ὑμῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ καιρὸν εὑρίσκειν τῆς πρὸς γυναῖκας ἀπάτης ἐπιτήδειον· ὅμοιον δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος περὶ αὐτῶν εἴρηκεν· "οἱ "παρεισδύνοντες εἰς τὰς οἰκίας, καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια "σεσωρευμένα ἁμαρτίαις."*

15 *Κατάρας τέκνα, καταλιπόντες εὐθεῖαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν, ἐξακολουθήσαντες τῇ ὁδῷ τοῦ Βαλαὰμ τοῦ Βοσὸρ, ὃς μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν.* 20

Ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἔγνωμεν, ὅτι διὰ τὸ φιλάργυρον αὐτοῦ πάθος ὁ Βαλαὰμ, ὅπερ διὰ τῆς μανιώδους μαντείας ἔτρεφεν, ἅπαξ κωλυθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. τὸ δὲ δεύτερον φιλονείκως πορευθῆναι 25 *πρὸς τὸν Βαλὰκ κατηπείγετο, καὶ τῷ φόβῳ μόνον τῷ τοῦ Θεοῦ παιδευθεὶς, καὶ τοῖς δείμασι τοῖς ἐπιστᾶσιν αὐτῷ κατὰ τὴν ὁδὸν τὸ ῥῆμα τῆς εὐλογίας οὐ παρεποίησεν· ὅπερ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἦν, οὐ τῆς ἐκείνου μοχθηρᾶς προαιρέσεως· οὐ δὲ τῆς γλώττης αὐτοῦ τῆς ἐντραφείσης τῇ διακονίᾳ τοῦ ψεύδους.* 30

16 *Ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας· ὑποζύγιον ἄφωνον, ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον, ἐκώλυσε τὴν τοῦ προφήτου παραφρονίαν.*

Ἐν τῇ βιβλῳ τῶν Ἀριθμῶν ἐμφέρεται, καὶ φησὶν, "ἤνοιξεν "ὁ Θεὸς τὸ στόμα τῆς ὄνου, καὶ εἶπε τῷ Βαλαὰμ, Τί πεποίηκά "σοι, ὅτι πέπαικάς με τοῦτο τρίτον;" καὶ τὰ ἑξῆς. πρὸς ταῦτα οὖν οἱ ἐξηγηταί φασιν, "ἡ ὄνος τοῦ Βαλαὰμ κατακρίνει αὐτὸν, ὅτι "ὑπήκουσε τῷ Ἀγγέλῳ καὶ ὑπεχώρησεν, αὐτὸς δὲ ἀκούσας τοῦ 5 "Θεοῦ, οὐ πορεύσῃ οὐδὲ ἀρόσῃ τὸν λαὸν, οὐχ ὑπήκουσε τῇ βουλῇ. "ὅθεν καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ γίνεται ἡ ὄνος, καὶ κριθεῖσα πρὸς "αὐτὸν, ἐδικαιώθη ὑπὲρ αὐτόν."

Εὐσεβίου Ἐμίσης. Εἶτε σὺ μὲν ἀπαιτεῖς με φυλάξαι σοι ὑπακοὴν, αὐτὸς δὲ παρακοῦσαι τοῦ Θεοῦ οὐ φοβῇ; καὶ σὺ μὲν 10 ἀγανακτεῖς ὡς ὑπερορώμενος παρ' ἐμοῦ· αὐτὸς δὲ παριδὼν τὴν κέλευσιν τοῦ Θεοῦ οὐκ εὐλαβήθης; διόπερ ὁ Ἀπόστολός φησιν ἐν τῇ Καθολικῇ "ὑποζύγιον ἄφωνον ἐν ἀνθρώπου φωνῇ φθεγξάμενον "ἤλεγξε τοῦ προφήτου τὴν ἀφροσύνην."

Τοῦ Χρυσοστόμου. Εἰ εἰς ὄνον ἐνήργησε [g] καὶ εἰς μάτην 15 ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις, δι' οἰκονομίαν καὶ τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ὠφελείαν, εὔδηλον ὅτι εἰς ἡμᾶς παραιτήσεται ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἀνέξεται καὶ τοῦτο δι' ἡμᾶς.

17 Οὗτοι εἰσὶ πηγαὶ ἄνυδροι.

Οὐκ ἔχοντες τὸν ζῶντα τοῦ Πνεύματος λόγον, τὸν χειμάρρουν 20 τῆς τρυφῆς, τὸν ἐπικλύζοντα εἰς δόξαν ἐθνῶν.

Καὶ ὀμίχλαι ὑπὸ λαίλαπος ἐλαυνόμεναι, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.

Οὐκ εἴσι, φησὶ, διαυγεῖς ὥσπερ οἱ ἅγιοι οἱ ὄντες νεφέλαι, ἀλλ' "ὀμίχλαι," τουτέστι σκότους καὶ γνόφου μεστοί· ὑπὸ τοῦ πο- 25 νηροῦ πνεύματος ἐλαυνόμενοι [h].

18 Ὑπέρογκα γὰρ ματαιότητος φθεγγόμενοι, δελεάζουσιν ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς ἀσελγείαις, τοὺς ὄντως ἀποφυγόντας, τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους.

Καὶ ματαιότης εἰσὶ τὰ ῥήματα, φησὶ, καὶ ὑπέρογκα· ἵνα μὴ 30 μόνον διὰ τὴν ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀσεβείας κολάζωνται.

[g] ἐν ἐνήργησε Cod. [h] ἐλαυνώμενοι Cod.

19 Ἐλευθερίαν αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ δοῦλοι ὑπάρχοντες τῆς φθορᾶς· ᾧ γάρ τις ἥττηται, τούτῳ καὶ δεδούλωται.

Τὴν ἀπὸ τῆς πλάνης ἐλευθερίαν δηλονότι, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προετάξατο τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους. 5

20 Εἰ γὰρ ἀποφυγόντες τὰ μιάσματα τοῦ κοσμοῦ, ἐν ἐπιγνώσει τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτοις δὲ πάλιν ἐμπλακέντες ἡττῶνται, γέγονεν αὐτοῖς 21 τὰ ἔσχατα χείρονα τῶν πρώτων. κρεῖττον γὰρ ἦν αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ 10 ἐπιγνοῦσιν ἐπιστρέψαι ἐκ τῆς παραδοθείσης ἁγίας ἐν- 22 τολῆς. συμβέβηκε δὲ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς παροιμίας, κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξέραμα· καὶ, ὗς λουσαμένη, εἰς κύλισμα βορβόρου.

Δείκνυσι διὰ τούτων, ὡς οὐκ ἐλευθεροῦσι τῆς πλάνης τοὺς 15 πειθομένους αὐτοῖς· ἀλλ' εἰς χείρονα πλάνην ἕλκουσι· τὰ ἔσχατα δὲ χείρονα τῶν πρώτων λέγει, καθὸ ποτὲ μὲν ἐν ἀγνοίᾳ διάγοντες καιρὸν εἶχον ἐπιστροφῆς· νῦν δὲ ἐν τῇ δοκούσῃ γνώσει ἁμαρτάνοντες, ποῖον ἔτι σωτηρίας εὕρωσι καιρόν;

ΚΕΦ. Δ. 20

Ἐπανάληψις περὶ κακίας ἀνθρώπων αἱρετικῶν. Ὅτι αἰφνιδίως ἥξει Χριστὸς ἐπὶ συντελείᾳ τοῦδε τοῦ αἰῶνος· ὥστε δεῖν εὐτρεπίζεσθαι πάσῃ ἀρετῇ.

1 Ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ 25 2 διάνοιαν· μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν 3 ἐντολῆς, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦτο πρῶτον γινώσκοντες, ὅτι ἐλεύσονται ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐν ἐμπαιγμονῇ [i] οἱ ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν 30

[i] Cod. ἐν ἐμπαιγμῶν.

4 ἐπιθυμίας πορευόμενοι καὶ λέγοντες, Ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ; ἀφ' ἧς γὰρ οἱ πατέρες ἐκοιμήθησαν, πάντα οὕτω διαμένει ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως.

Ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι, Παῦλός φησιν, ὁ 5 τῶν θείων μυστηρίων ἱερουργός. καὶ τοῖς μὲν ἐν ἀγνοίᾳ ταύτης διαμαρτάνουσι τάχα μέν τις δοίη συγγνώμην· τοῖς δὲ ἅπαξ τὴν ἀλήθειαν ἐπεγνωκόσι, καὶ εἰς τουπίσω πάλιν δρομήσασι συγγνώμης οὐδεὶς ἀπολείπεται λόγος.

Κατὰ τῶν ἀνοσίων Λαμπετιανῶν ἤτοι Εὐχιτῶν ἢ Ὀφιανῶν· 10 πολυώνυμος γὰρ ἡ πλάνη, ἐπεὶ καὶ πολύμορφος. τὸ "οἱ νῦν "οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶν" ὁμοιοῦται τοῖς κατὰ τὸν κατακλυσμὸν συμβεβηκόσι· φησὶ γὰρ, ὡς διὰ τῶν πάλαι οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς ἀπώλετο κατακλυσθεὶς ὁ τότε κόσμος, οὕτως ἀναστοιχειουμένων εἰς πῦρ τῶν οὐρανῶν καὶ 15 τῆς γῆς, οἱ ἀσεβεῖς καὶ ἁμαρτωλοὶ ἄρδην ἀπωλοῦνται· καὶ τουτέστι τὸ τῆς ὁμοιότητος, τὸ ἅμα αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι ὡσαύτως τοῖς ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἀπολωλόσιν· "ὡς γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις "Νῶε," φησὶν ὁ Κύριος, "ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐγαμίζοντο· "ἄχρι ἧς ἡμέρας εἰσῆλθεν Νῶε εἰς τὴν κιβωτὸν, καὶ ἦλθεν ὁ 20 "κατακλυσμὸς, καὶ ἦρεν ἅπαντας, κατὰ ταῦτα ἔσται ἡ παρουσία "τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου." ἐπὶ πλεῖον δὲ συναγορεύων ὅτι οὕτως ἔσται, φησιν ἐλεύσεσθαι τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν λανθάνουσαν οἷα κλέπτης, ἐν ᾗ ὀξέως καὶ ἀνυπερθέτως οἱ οὐρανοὶ παρελεύσονται, τῶν στοιχείων ἐκτηκομένων πρὸς τοῦ ἐπενεχθέντος πυρός. 25 μεθ' οὓς οὐρανοὺς ῥυζηδὸν παρεληλυθότας καὶ καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν ἔσεσθαι, ἐν οἷς δικαιοσύνη καὶ τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ Θεοῦ τὴν οἴκησιν ἴσχει.

5 Λανθάνει γὰρ αὐτοὺς τοῦτο θέλοντας, ὅτι οὐρανοὶ ἦσαν ἐκπάλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος καὶ δι' ὕδατος συν- 30 6 εστῶσα τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ, δι' ὧν ὁ τότε κόσμος 7 ὕδατι κατακλυσθεὶς ἀπώλετο· οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτοῦ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶν ἐν πυρὶ

τηρούμενοι, εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων.

Εὐσεβίου. "Κατ' ἀρχὰς, σὺ Κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας, "καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοὶ," φησὶν ὁ ψαλμῳδός· εἰ μὲν γὰρ μὴ σὺ ἦσθά, φησι, κατ' ἀρχὰς, ὦ Κύριε, ὁ τὴν γῆν 5 ἐθεμελίωσας, καὶ εἰ μὴ ἔργα τῶν χειρῶν σου ὑπῆρχον οἱ οὐρανοὶ, οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτὰ μετατεθῆναι, οὐδὲ εἰς μεταβολὴν ἐλθεῖν· εἰ γὰρ ἀγένητα ἦν, ἔμειναν ἂν καὶ ἀτελεύτητα· νῦν δὲ ἐπεὶ ποιητὴς αὐτῶν γέγονας, δυνατὸς εἶ καὶ παραγαγεῖν αὐτὰ θελήσας· φύσεως γὰρ ὑπάρχουσι φθαρτῆς καὶ ἀπολλυμένης· ὅτι καὶ μὴ πρότερον 10 ὄντα σῇ βουλῇ καὶ δυνάμει γέγονεν· ἓν γάρ ἐστι μένον ἀεὶ καὶ οὔ ποτε δυνάμενον μὴ εἶναι, δηλαδὴ σὺ, ὁ μόνος τῶν ὅλων ποιητής.

Ὥσπερ γὰρ πάλαι, φησὶ, διὰ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς ἀπώλετο κατακλυσθεὶς ὁ κόσμος· οὕτως ἀναστοιχειουμένων τῶν οὐρανῶν καὶ 15 τῆς γῆς διὰ πυρὸς, ὁμοίως πάλιν οἱ ἀσεβεῖς ἀπολοῦνται.

8 *Ἓν δὲ τοῦτο μὴ λανθανέτω ὑμᾶς ἀγαπητοὶ, ὅτι μία ἡμέρα παρὰ Κυρίῳ ὡς χίλια ἔτη, καὶ χίλια ἔτη ὡς* 9 *ἡμέρα μία. οὐ βραδύνει Κύριος τῆς ἐπαγγελίας, ὥς τινὲς βραδυτῆτα ἡγοῦνται· ἀλλὰ μακροθυμεῖ εἰς ἡμᾶς,* 20 *μὴ βουλόμενος τινὰς ἀπολέσθαι, ἀλλὰ πάντας εἰς μετάνοιαν χωρῆσαι.*

Ὅμοιον τὸ παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Δαβὶδ εἰρημένον ἐν τῷ πι ψαλμῷ "ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου, Κύριε, ὡς ἡμέρα ἡ "ἐχθὲς, ἥτις διῆλθε καὶ φυλακὴ[k] ἐν νυκτί." πρὸς ταῦτα οὖν 25 εἰρήκασιν οἱ ἐξηγηταὶ οὕτως.

Εὐσεβίου Πρεσβυτέρου. Λέγει δὲ ὅτι σμικρά τις ἐστὶ καὶ ἀλγεινὴ λίαν ἡ τῶν ἀνθρώπων ζωή. σὺ δὲ τῷ ἀϊδίῳ καὶ αἰωνίῳ. καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν ἀριθμὸς μιᾷ ἡμέρᾳ παρείκασται, μᾶλλον δὲ μικρῷ μορίῳ νυκτός· φυλακὴν δὲ νυκτερινὴν τὸ τεταρτημόριον 30 ἐκάλεσε τῆς νυκτός· τετραχῇ γὰρ οἱ ταύτην φυλάττειν πεπιστευμένοι διαιροῦνται· τετάρτῃ γὰρ φυλακῇ καὶ ὁ Κύριος πρὸς τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους ἀφίκετο. εἰ δὲ περὶ χιλίων ἐτῶν οὕτως εἴρηκε,

[k] Cod. φυλακῇ.

δηλονότι βίος ἀνθρώπου διάστημα ἔσται τὸ λεπτότατον, καὶ ὥσπερ ἀμέριστον, εἰ ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη· οὐδεὶς δὲ τῶν ἀνθρώπων γέγονε χιλίων ἐτῶν, οὐδεὶς ἄρα τῶν ἀνθρώπων ὅλην τὴν ἡμέραν ἔγνω τὴν τοῦ Κυρίου.

Τὰ γοῦν χίλια ἡμῶν ἔτη, ἐν οἷς ἤκμασε μὲν ταῦτα, παρῆλθεν 5 "ὡς ἡ ἡμέρα ἡ χθὲς, ἥτις διῆλθεν."

Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας. Χίλια ἔτη τὸν καιρὸν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας φησὶ, καθ' ὃν μάλιστα ἐπιτελεσθέντος τοῦ θείου ναοῦ ἤνθησεν· ἀπὸ γὰρ Σολομῶνος, τοῦ τὸν οἶκον Κυρίου ἐγείραντος, μέχρι τῆς πολιορκίας τῆς μετὰ τὸν τίμιον γενομένης σταυρὸν, 10 εἰς τοῦτον συντείνει ἔτη χίλια. ἀλλὰ ταῦτά, φησι, τὰ χίλια ἔτη μία ἡμέρα λογισθείη ἐνώπιόν σου· μᾶλλον μὲν οὖν μικρὸν μόριον νυκτός· εἰκότως νυκτὶ παρεικάζει τὸν πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Σωτῆρος καιρόν· ἅτε ὡς ἐν ἀωρίᾳ καὶ συγχύσει πάντων ἀνθρώπων ὄντων· διὰ τὸ μήπω αὐτοῖς ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. 15 Καὶ πάλιν—ὅτι χίλια ἔτη ἀντὶ τοῦ, πάντα σοι εὐχερῆ καὶ εὔκολα· τουτέστιν, ὅτε οὐ προσδοκῶμεν. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν, "ὅτι εἰ ᾔδει ὁ οἰκοδεσπότης, ποίᾳ ὥρᾳ ὁ κλέπτης ἔρχεται, "ἠγρύπνησεν ἄν," καὶ τὸ "περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας οὐδεὶς "οἶδεν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ, καὶ ᾧ ἂν ὁ Πατὴρ ἀποκαλύψῃ." 20

10 Ἥξει δὲ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαή-11 σεται. τούτων οὖν πάντων λυομένων, ποταποὺς δεῖ ὑπάρχειν ὑμᾶς ἐν ἁγίαις ἀναστροφαῖς καὶ εὐσεβείαις; 25 12 προσδοκῶντας καὶ σπεύδοντας τὴν παρουσίαν τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας,

Εὐσεβίου. Πᾶν γὰρ σῶμα χρόνοις καὶ μακροῖς αἰῶσι παλαιοῦται, ὡς ἱμάτιον παλαιωθέντα· παλαιωθέντα δὲ, αὖθις ἀνακαινωθήσεται τῇ σῇ πάλιν ἐνθέῳ βουλῇ. 30

Οὐχ ὡς ἀπολλυμένων λέγει τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὡς ἀναστοιχειουμένων εἰς κρείττονα λῆξιν· ὥσπερ γὰρ τὰ σώματα τὰ ἡμέτερα λυόμενα οὐκ εἰς τὸ μηδαμῶς εἶναι χωρεῖ, ἀλλ' ἀνακαινίζεται εἰς

ἀφθαρσίαν, καθὼς εἶπεν ἡ θεία γραφὴ, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια σώματα διὰ τοῦ δηλουμένου πυρὸς ἀνακαινίζεται, ἐλευθερούμενα καὶ αὐτὰ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, τὰ ὅμοια καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φησίν.

Δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα 5
13 καυσούμενα τακήσεται. καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ.

Τουτέστι ἀνακαινισθέντας τοὺς οὐρανοὺς ὀψόμεθα, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν γῆν. 10

Οὐ μόνον ἡμεῖς, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ ἡμᾶς ὁρωμένη κτίσις ἐπὶ τὸ ἄμεινον μεταποιηθήσεται· συμμεθέξουσα τῆς ἡμῶν λαμπρότητος, ἐπείπερ δι' ἡμᾶς φθοραῖς καὶ ἀλλοιώσεσιν ὑπηνέχθη· καὶ ὡς δι' ἡμᾶς γενομένη ἀκολουθεῖ τῇ ἡμετέρᾳ καταστάσει. 15

Σεβήρου. Οὐ γὰρ ἡμεῖς μόνοι διὰ τῆς ἀναστάσεως ἐλπίζομεν τὴν εἰς τὸ ἄμεινον μεταποίησιν, ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ ἡμᾶς ὁρωμένη κτίσις ἅπασα, κατάλληλον ἕξει τῇ ἡμετέρᾳ δόξῃ μετασχηματισμὸν, καὶ συμμεθέξει τῆς ἐκεῖθεν λαμπρότητος· ὥσπερ γὰρ νῦν τῇ ἐκ τῆς ἁμαρτίας φθορᾷ δουλευσάντων ἡμῶν, καὶ τὰ 20 περὶ ἡμᾶς στοιχεῖα φθοραῖς τισὶν ὑπέζευκται καὶ ἀλλοώσεσιν. ὁρῶμεν γὰρ ἥλιον ἐκλείποντα, σελήνην δὲ φθίνουσαν, ὡς εἶπε φιλοσοφῶν ὁ μέγας Ἰώβ· οὕτως τότε, τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀφθαρσίας μελλούσης τοῖς ἡμετέροις σώμασιν ἐπανθεῖν ἐκ τοῦ λειμῶνος τῆς ἀναστάσεως, καὶ ὁ περὶ ἡμᾶς ὁρατὸς οὗτος κόσμος τῇ ἁρμοζούσῃ 25 φαιδρότητι γανωθήσεται· δεικνύντος διὰ τούτου τοῦ καλοῦ δημιουργοῦ καὶ ἐπὶ τὸ κάλλιον μετασκευαστοῦ, ὡς καὶ τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν ἡμετέραν δουλείαν τε καὶ διακονίαν τὴν αἰσθητὴν κτίσιν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε· καὶ ἐς ὕστερον δι' ἡμᾶς πάλιν μεθαρμόσει πρὸς τὴν ἔνδοξον ἐκείνην καὶ ἀγήρω κατάστασιν. Καὶ 30 μετ' ὀλίγα—Ὥσπερ γὰρ οἰκέτης, κακῶς μὲν πράττοντος τοῦ δεσπότου, μετέχει τῆς κακοπραγίας· ἐπὶ τὸ ἄμεινον δὲ μεταβάλ-

λοντος, εὖ διάκειται καὶ αὐτὸς, οὕτω καὶ ἡ κτίσις ταχθεῖσα δουλεύειν ἡμῖν ἐκοινώνησε τὸ πρὶν τῆς φθορᾶς· εἰς ἀφθαρσίαν δὲ ἐπανελθοῦσι συμμεθέξει πάλιν τῆς ἐκεῖθεν τιμῆς. ὅπερ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος Ῥωμαίοις γράφων ἔλεγε· "ἡ γὰρ καραδοκία "τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται· 5 "τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη· οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ "τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερω- "θήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν "τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ· οἴδαμεν γὰρ ὅτι πᾶσα "ἡ κτίσις συστενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν." προσω- 10 ποποιεῖ τὴν κτίσιν ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας, ἐναργῶς παραστῆσαι βουλόμενος τὸ τοῦ πράγματος μέγεθος. Καὶ μετ' ὀλίγα —τῇ γὰρ ἁμαρτίᾳ δελεασθέντες ἡμεῖς εἰς ματαίαν ἐξεκυλίσθημεν καὶ ἐφθαρμένην ζωήν. καὶ ὅμως καὶ οὕτως ἔχουσι, καὶ πρὸς πᾶσαν αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν ὀκείλασι, καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς 15 ἀπωλείας τὸ βάραθρον, ἡ κτίσις ἐδούλευσεν, "οὐχ ἑκοῦσα," τουτέστιν οὐ κατ' ἀξίαν, τοῖς γὰρ ἀξίοις ἕλοιτο ἂν τις ἑκουσίως δουλεύειν· τὸ γὰρ ὑποτέταχθαι τοῖς ἀναξίοις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκούσιον "ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα," τῷ ὑπερβάλλοντι τῆς χρηστότητος, καὶ τῷ περιόντι τῆς ἀγαθότητος. 20

14 Διὸ, ἀγαπητοὶ, ταῦτα προσδοκῶντες, σπουδάσατε 15 ἄσπιλοι καὶ ἀμώμητοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε.

Ὥσπερ τὰ ἀγαθὰ ἐν οἷς τὴν ἀρχὴν ἐκτίσθημεν, οἷον, οὐρανὸς, 25 γῆ, θάλασσα, ἄστερες, ὅσα ἡμῖν ὁ Θεὸς πρὸς ἀπόλαυσιν ἔδωκε κοινῇ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Κυρίου δωρεὰ δι' ἧς ἀνεκτίσθημεν, οὐρανὸν καινὸν καὶ γῆν καινὴν καὶ πᾶσαν κτίσιν καινὴν ἔχουσά τε καὶ καταγγέλλουσα, ὅλης ἡμῶν κοινὴ τῆς φύσεως γέγονεν, οὐκ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ μόνον· ὑψώθη γὰρ ἐπὶ 30 πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος, διὰ τοῦ σταυροῦ ἑλκύσας ἡμᾶς ἄνω πρὸς ἑαυτόν.

Οὐ τοῖς πιστεύουσιν ὑπέσχετο; τί δὲ ὑπέσχετο; τὸ ἥξειν καὶ

λαμβάνειν αὐτοὺς, καὶ ἐν ταῖς μοναῖς ταῖς πολλαῖς ταῖς παρὰ τῷ Πατρὶ κατοικήσειν.

Καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν.

Τοῦτο γὰρ καὶ ἐκεῖνος εἶπε λέγων· "ἀγνοεῖς ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ 5 "Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;"

16 Ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων· ἐν οἷς ἐστι δυσνόητά τινα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν. 10

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἈΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ. *Δοκεῖ δέ τισιν ὁ πάνσοφος Παῦλος δυσχερῆ τινα λέγειν, ἤτοι "δυσνόητα" κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων φωνήν· ὅτι δὲ σοφίας τῆς ἄνωθεν μεμέστωται ταῦτα οὐκ ἔστιν ἀμφιβάλλειν· λαλεῖ γὰρ ἐν αὐτῷ ὁ Χριστός.* 15

17 Ὑμεῖς οὖν ἀγαπητοὶ, προγινώσκοντες φυλάσσεσθε, ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθέσμων πλάνῃ συναπαχθέντες, ἐκπέ-18 σητε τοῦ ἰδίου στηριγμοῦ· αὐξάνετε δὲ ἐν χάριτι καὶ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος. 20 ἀμήν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ. *Προσήκει τοίνυν ἀποστρέφεσθαι τοὺς τοιούτους· κἂν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἀπάτην ἀμφιέννυνται. αὐτοῦ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρόσταξίς ἐστι πρὸς ἡμετέραν ἀσφάλειάν τε καὶ σωτηρίαν λέγοντος, "προσέχετε ἀπὸ τῶν ἐρχο- 25 "μένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι "ἅρπαγες." Καὶ πάλιν—"βλέπετε μήτις ὑμᾶς πλανήσῃ· "πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου λέγοντες, ἐγώ εἰμι "ὁ Χριστὸς, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι·" καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ, "βλέπετε τοὺς κύνας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἐργάτας τῆς πί- 30 "στεως τῆς εἰς τὸν Κυρίον Ἰησοῦν."*

Ὥσπερ οἱ ἀποκτείναντες τοὺς προφήτας καὶ τοὺς Ἀποστόλους, οὕτως οἱ ἀναιροῦντες τοὺς λόγους αὐτῶν δόγμασιν ἀσεβείας καὶ πράξεσι κακίας. πονηρότεροι δὲ οἱ δεύτεροι τῶν προτέρων, ὅτι οὐ μόνον εἰς τοὺς ζῶντας ἁμαρτάνουσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς σωζομένους. 5

Τέλος σὺν Θεῷ τῆς Β Ἐπιστολῆς Πέτρου.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

'ΕΠΕΙΔΗ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης τὸ Εὐαγγέλιον γράψας αὐτὸς καὶ ταύτην ἐπιστέλλει· ὑπομιμνήσκων τοὺς ἤδη πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον· καὶ πρῶτον μὲν ὥσπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, οὕτως καὶ ἐν 5 ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ Λόγου, ἀποδεικνὺς αὐτὸν ἀεὶ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ οὕτως γνῶμεν τὸν Λόγον ὡς ἀπαύγασμα ἐξ αὐτοῦ εἶναι. θεολογῶν δὲ ἐξηγεῖται, μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ ἀεὶ τυγχάνειν αὐτὸν, νῦν δὲ πεφανερῶσθαι ἐν τῷ 10 Κυρίῳ· ὅς τις ἐστὶ ζωὴ αἰώνιος καὶ Θεὸς ἀληθινός. καὶ τὸ αἴτιον δὲ τῆς αὐτοῦ παρουσίας καὶ ἐπιφανείας αὐτοῦ τίθησι, λέγων εἶναι τοῦτο· ἐπὶ τῷ καταλῦσαι τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερῶσαι ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει γοῦν 15 πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παιδία, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας· ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβολικὴ ἐνέργεια λοιπὸν νενίκηται, καταργηθέντος τοῦ θανάτου· εἶτα λοιπὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, θέλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, καὶ ἀποδεικνὺς ὅτι δεῖ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν 20 ἡμᾶς. ἐξηγεῖται οὖν περὶ διαφορᾶς φόβου καὶ ἀγάπης, καὶ τέκνων Θεοῦ καὶ τέκνων διαβόλου, καὶ περὶ ἁμαρτίας θανατικῆς καὶ μὴ θανατικῆς, καὶ διαφορᾶς πνευμάτων· καὶ λοιπὸν διαιρεῖ ποῖον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, ποῖον δὲ τῆς πλάνης· καὶ πότε μὲν γι-

νωσκόμεθα τέκνα Θεοῦ, πότε δὲ διαβόλου· καὶ περὶ ποίας ἁμαρτίας ὀφείλομεν εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων, καὶ περὶ ποίας οὐ δεῖ εὔχεσθαι· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον οὐκ ἔστιν ἄξιος τῆς κλήσεως, οὐδὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὴν ἑνότητα δὲ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσι, καὶ ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει· διακρίνει δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγων, καὶ τὸ ἴδιον τοῦ Ἀντιχρίστου εἶναι τὸ λέγειν μὴ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Υἱὸν αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἵνα μὴ ᾖ δῆλον ὅτι, ὡς μὴ ὄντος ἐκείνου, ἑαυτὸν εἴπῃ εἶναι ὁ ψεύστης· παραινεῖ δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς, μὴ ἀθυμεῖν τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρειν, ὅτι τὸ μῖσος τοῦ κόσμου δείκνυσι τοὺς πιστεύσαντας μεταβεβηκέναι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανίου πολιτείας. καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς πάλιν ὑπομιμνήσκει, λέγων ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ζωὴ οὐράνιός ἐστι καὶ Θεὸς ἀληθινὸς, καὶ ἵνα τούτῳ δουλεύωμεν καὶ φυλάττωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

ΚΕΦ. Α.

Εὐαγγελικὴ θεολογία Χριστοῦ [a].

1 Ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν 2 ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἑωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν.

Σευήρου ἀπὸ λόγου νθ'. Καὶ μὴν αὐτὸς εἶπε "Θεὸν οὐδεὶς "πώποτε τεθέαται·" πῶς οὖν τὸν τῆς ζωῆς καὶ τὸν ζῶντα Λόγον ἑωρακέναι καὶ ἐψηλαφηκέναι διισχυρίζεται; ἢ δῆλον ὅτι τῷ σεσαρκῶσθαι καὶ ἐνηνθρωπηκέναι θεατὸς καὶ ψηλαφητὸς γενέσθαι εὐδόκησεν· οὐχ ὃ ἦν θεαθεὶς καὶ ψηλαφηθεὶς, ἀλλ' ὃ γέγονεν· εἷς γὰρ ὑπάρχων καὶ ἀδιαίρετος, ὁ αὐτὸς ἦν καὶ θεατὸς καὶ ἀθέατος, καὶ ἁφῇ μὴ ὑποπίπτων καὶ ψηλαφώμενος ὁ αὐτὸς καὶ θεϊκῶς καὶ ἀνθρωπίνως φθεγγόμενος, καὶ θεοπρεπῶς ἐνεργῶν τὰ θαύματα, καὶ οἰκονομικῶς τὰ πάθη δεχόμενος.

[a] περὶ Χριστοῦ Œcumen.

Ἕκαστον τῶν γεννητῶν τι εἶναι λέγεται· οἷον, εἶναι Ἄγγελος, εἶναι ἥλιος ἢ οὐρανὸς, μόνος δὲ ὁ Σωτὴρ καθάπαξ ὢν τυγχάνει· οὗ μετέχοντα τὰ πάντα εἰς ὕπαρξιν ἔρχεται· τούτου ἀκρόασιν πρότερον κατὰ τὴν εἰσαγωγικὴν διδασκαλίαν δεξάμενός τις, ἔρχεται εἰς τὸ ἰδεῖν αὐτὸν ἐπιστημονικῶς μετὰ πολλὴν γυμνασίαν· ἥτις 5 ψηλάφησις περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς εἴρηται, τῆς εἰπούσης ὅτι "ἐγώ εἰμι ἡ ζωή."

Λελέξεται καὶ οὕτως περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος. ἀκηκόαμεν διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ὡς ἐλεύσεται· τοῦτον ἐλθόντα ἐμφανῶς τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν εἴδομεν· οὐχ ὡς ἔτυχε συγκατα- 10 θέμενοι τῷ ὀφθέντι σαρκί· μετὰ πολλὴν γὰρ ἡμῶν ψηλάφησιν ἐρευνῶντες τὰς περὶ αὐτοῦ μαρτυρούσας γραφὰς, ἐπιστεύσαμεν τῷ περὶ τῆς ζωῆς Λόγῳ.

Τοῦτο διὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν τὴν πρὸς τὴν σάρκα τοῦ Λόγου εἴρηται. 15

Ἢ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ τοῦτο λέγει, καθὸ διὰ τοῦ Θωμᾶ πᾶσιν ἐγνωρίσθη τοῖς Ἀποστόλοις· ταύτην ἀναστήσας τὴν σάρκα, ἣν προσήλωσαν τῷ σταυρῷ· ἢ ὅτι, ὃ ἠκούσαμεν διὰ τῶν προφητῶν· ἠκούσαμεν δὲ ὡς ἐπιδημήσει ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος· τοῦτον καὶ τεθεάμεθα καὶ ἐψηλαφήσαμεν· γέγονε γὰρ σὰρξ παραπλη- 20 σίως ἡμῖν μετασχὼν αἵματος καὶ σαρκὸς, ὡς πάλιν λέγει τὸ, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος" καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ ἀπαγγελλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἥτις ἦν 3 πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν· ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἵνα καὶ ὑμεῖς κοινωνίαν 25 ἔχητε μεθ' ἡμῶν· καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡμετέρα μετὰ τοῦ 4 Πατρὸς καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

Τὴν οὖσαν ἐν τῷ Πατρὶ ζωὴν φανερωθεῖσαν ἡμῖν ἑωράκαμέν φησι καταλλήλως ἰδεῖν αὐτὴν καὶ ἀκούσαντες περὶ αὐτῆς· ταύτῃ 30 τῇ φανερωθείσῃ ζωῇ μαρτυροῦντας ἀπαγγέλλομεν καὶ ὑμῖν ἐκεῖνα τὰ οἷς ἕπεται καὶ ἰδεῖν αὐτὴν καὶ ὑμᾶς.

Τί ἀπήγγελον, ἢ ὅτι ζωὴ αἰώνιος ὢν ἐφανερώθη ἡμῖν, καὶ θεαταὶ αὐτοῦ γεγόναμεν; ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο

κερδαίνετε· τὸ γενέσθαι ἡμῶν κοινωνοί· ὁ δὲ γενόμενος ἡμῶν κοινωνὸς, καὶ μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κοινωνίαν ἔχει, ἐπειδὰν δὲ ταύτην σχῆτε κοινωνίαν, χαρᾶς ἐσόμεθα μεστοὶ, ὅτι τῷ Θεῷ ἐκολλήθημεν.

5 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία, ἣν ἀκηκόαμεν ἀπ' αὐτοῦ, 5 καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν.

Αὕτη ποῖα; ἣν εἶπεν, ὅτι ἐφανερώθη ἡ ζωὴ ἡμῶν ἡ αἰώνιος· ἀγαπήσας γὰρ ὁ Πάτηρ τὸν κόσμον, τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε, καὶ τοῦτο ὑμῖν ἀπαγγέλλομεν, ὅτι ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, Θεός ἐστι καὶ φῶς ἐστί· 10 τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς ἔφασκε περὶ αὐτοῦ, "ἐγὼ φῶς εἰς τὸν "κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα." καὶ πάλιν, "ἐγὼ εἰμὶ τὸ φῶς τοῦ "κόσμου."

Ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστι, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία. 15

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅμοιόν φησι, "καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ "φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε·" πρὸς τοῦτο ὁ Χρυσόστομος οὕτω φησί· "σκοτίαν, ἢ τὸν θάνατον, ἢ τὴν πλάνην "φησί· ἐπεὶ γὰρ οὔτε ὁ θάνατος αὐτοῦ παραγέγονεν, οὔτε ἡ "πλάνη, ἀλλ' ἔστι φαιδρὸς πανταχοῦ, καὶ λάμπει μετὰ τῆς οἰ- 20 "κείας ἰσχύος, διὰ τοῦτό φησι, 'καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε·' "καὶ γάρ ἐστιν ἀκαταγώνιστον οὐκ ἐμφιλοχωροῦν ταῖς μὴ βου"λομέναις φωτισθῆναι ψυχαῖς· οὐδὲ γὰρ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ἀλλὰ "βουλήσει καὶ γνώμῃ."

Σκοτίαν τὴν κακίαν φησί· τοῦτο δὲ λέγει διὰ τοὺς Ἰουδαίους 25 τοὺς διαβάλλοντας αὐτὸν ὡς ἁμαρτωλόν· φησὶ γάρ, "σὺ περὶ "αὐτοῦ μαρτυρεῖς, ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής."

Ἐρώτησις. Ἐπειδὴ πάλιν λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης, "ὁ Θεὸς "φῶς ἐστι·" καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα—"ἐὰν ἐν τῷ φωτὶ περιπα"τῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ," πῶς καὶ φῶς ὁ αὐτὸς 30 λέγεται καὶ ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, ὡς ἄλλος ἐν ἄλλῳ;

Ἀπόκρισις. Ὁ κατ' οὐσίαν ἀληθῶς φῶς ὑπάρχων Θεὸς, ἐν τοῖς ἐν αὐτῷ περιπατοῦσιν ἐστὶν ἀληθῶς φῶς γενόμενος· ὥσπερ οὖν τὸ κατὰ μέθεξιν φῶς, ὡς οἱ ἅγιοι πάντες διὰ φιλοθεΐαν ἐν τῷ

κατ' οὐσίαν γίνονται φωτὶ, οὕτως τὸ κατ' οὐσίαν ἐν τῷ κατὰ μέθεξιν φωτὶ διὰ φιλανθρωπίαν γίνεται φῶς. ἐὰν οὖν ἐσμὲν κατὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν γνῶσιν ὡς ἐν τῷ φωτὶ τῷ Θεῷ, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ὡς φῶς ἐν φωτί ἐστιν ἐν ἡμῖν· ὁ γὰρ φύσει φῶς ὁ Θεὸς ἐν τῷ μιμήσει γίνεται φωτὶ, ὡς ἐν εἰκόνι ἀρχέτυπον· ἢ μᾶλλον φῶς 5 ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ, ἐν φωτὶ δηλαδὴ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι· οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο φῶς ὑπάρχον, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἓν, καὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸν τῆς ὑπάρξεως τρόπον τρισσοφαές.

Ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀγγελίαν γεγονέναι γράφει τοῖς μαθηταῖς δηλοῦσαν, ὡς φῶς ὑπάρχων ὁ Θεὸς οὐδεμίαν σκοτίαν ἔχει ἐν 10 αὐτῷ· ταύτην ἀγγελίαν καὶ ὑμῖν προσφέρομεν, ἵνα τὴν αὐτὴν ἐν ὑμῖν περὶ Θεοῦ δόξαν ὡς ὄντος φωτὸς ἔχητε· φῶς δέ ἐστιν νοητὸν ὁ Θεὸς, ἀΐδιον γὰρ οὐδὲν αἰσθητὸν ἀεὶ ὑπάρχον[a]· τούτῳ τῷ φωτὶ ἐναντίως νοητέον τὴν σκοτίαν ἄγνοιαν καὶ ἕξιν χειρίστην οὖσαν· ἐπεὶ οὖν οὐδέτερον τῶν εἰδῶν τῆς σκοτίας, οὔτε ἄγνοια οὔτε κακία, 15 ἐν τῷ Θεῷ ἐστιν, εἰκότως εἴρηται μηδεμίαν σκοτίαν ἐν αὐτῷ εἶναι· εἰ δὲ εἴρηταί που "σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ" σκότος ἐν τούτοις λέγεται τὴν ἐν ἀκαταληψίᾳ ἀσάφειαν, οὐ μὴν τοῦ Κυρίου σκότους ὄντος.

* Περὶ ὁμολογήσεως[b] καὶ προσοχῆς τοῦ [c] μὴ ἁμαρτάνειν. 20

6 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν 7 τὴν ἀλήθειαν· ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καθαρίζει 25 ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Ἐὰν ἁμαρτάνωμέν φησιν, οὐδεμίαν κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ· ἐὰν δὲ φωτὸς ἔργα διαπραξώμεθα, κοινωνοῦμεν ἀλλήλοις· τοῦτο σημαίνει ὃ ἀνωτέρω εἶπεν, ὅτι "ἡ κοινωνία ἡμῶν μετὰ τοῦ "Πνεύματος καὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ ἐστιν." ὅλος δὲ ὁ νοῦς τοῦ 30 ῥητοῦ ἀνατροπὴ τῆς τῶν Ἰουδαίων βλασφημίας ἐστίν· εἰ γὰρ

[a] ὑπάρχων Cod. [b] ἐξομολογήσεως Bar. ἐξομολογίας Œcumen.
[c] εἰς τὸ μὴ Bar.

φωτὸς ἔργα πράττοντες κοινωνοὶ αὐτοῦ ἐσμεν, καὶ σκότους ἔργα ποιοῦντες ἀλλοτριούμεθα αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀληθῶς αὐτός ἐστι τὸ φῶς, καὶ ἁμαρτίαν οὐδεμίαν ἐποίησεν, εἰ καὶ "ἐν τοῖς ἀνόμοις κατελογίσθη;"

8 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλα-9 νῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν. ἐὰν ὁμολογῶμεν 5 τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας.

Πάλιν καὶ τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους ἀποτείνεται τολμήσαντας εἰπεῖν "τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν," ὡς μὴ 10 *οὔσης ἁμαρτίας σταυρῶσαι Χριστόν. ἐὰν οὖν τοῦτο λέγωμεν, φησὶ, "ἑαυτοὺς πλανῶμεν." διὸ οὐ ψευδόμεθα εἶπεν, ἀλλ' "ἑαυτοὺς "πλανῶμεν·" καὶ ἡ πλάνη αὕτη ἐκτὸς τῆς ἀληθείας ποιεῖ, τουτέστι τοῦ Θεοῦ. εἰ δὲ τοὐναντίον γνῶμεν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὁμολογῶμεν αὐτὴν, αὐτὸς ἡμῖν ἀφίησιν αὐτήν. οὐκ αὐτὴν δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ* 15 *τὰς ἄλλας πάσας. ἐπειδὰν γάρ τις μετανοήσας βαπτισθῇ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, πάσας αὐτῷ τὰς ἁμαρτίας ἀφίησιν, ἅς τε εἰς αὐτὸν, ἅς τε εἰς οὐρανοὺς ἐποίησεν.*

10 Ἐὰν εἴπωμεν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιοῦμεν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν. 20

Αὐτὸς γὰρ καὶ διὰ τοῦ προφήτου μὲν ἔλεγεν, "ἀνταπεδίδοσάν "με πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν." καὶ παρὰ τὸν καιρὸν δὲ τοῦ πάθους. "εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, "τί με δέρεις;" εἰ ἐλέγομεν τοίνυν ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, τὸν λόγον αὐτοῦ ἀρνούμεθα, ὅς ἐστι πνεῦμα καὶ ζωὴ, "τὰ ῥήματα 25 *"γὰρ, ἃ ἐγὼ λαλῶ," φησὶ, "πνεῦμα ἐστὶ, καὶ ζωή ἐστι."*

1 Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε, καὶ ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πα-2 τέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ 30 μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἶδε γὰρ τοὺς φωτισθέντας οὐκ εἰς ἀπαθῆ φύσιν μεταχωρήσαντας, ἀλλ' ἐκ φυλακῆς πρὸς ἁμαρτίαν μὴ ὑποφερομένους.

Διὰ τοῦτο ταῦτα ὑμῖν ἐπιστέλλω, ἵνα μὴ λέγητε μὴ ἁμαρτεῖν, ἁμαρτάνοντες δὲ ἅπαξ μὴ ἐμμείνητε· ἱλάσεται ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας Ἰησοῦς ὁ ὢν μετὰ τοῦ Πατρός.

* *Ὅτι τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ τὴν γνῶσιν βεβαιοῖ.*

3 Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν, ἐὰν 5
4 τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. ὁ λέγων, ἔγνωκα αὐτὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ, καὶ
5 ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν· ὃς δ' ἂν τηρῇ τὸν λόγον αὐτοῦ, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται.
6 ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμέν. ὁ λέγων ἐν 10 αὐτῷ μένειν, ὀφείλει, καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτω περιπατεῖν.

Δείκνυται καὶ ἐκ τούτου, ὡς αὕτη γνῶσις ἐστὶ, τῷ ἔργῳ δεῖξαι τὸ εἰς αὐτὸν πιστὸν, τῶν λόγων τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἀκούοντας.

Τὸ γινώσκειν ἐν τῇ γραφῇ μάλιστα οὐκ ἀεὶ τὸ ἐπίστασθαι 15 δηλοῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ πεῖράν τινος ἐσχηκέναι, καὶ ἡνῶσθαι αὐτῷ, ὡς ἐν τῷ "τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν" καὶ τὸ "μὴ ἐπίστασθαι, τί ἐστι "ἁμαρτία; ἀλλὰ τὸ μὴ ἐνεργηκέναι αὐτήν·" λέγει δὲ τοῖς ἐργάταις τῆς ἀνομίας ὁ Κύριος, "οὐδέποτε ὑμᾶς ἔγνω," ἐκφαίνων ὅτι οὐδέποτε μετέσχον αὐτοῦ οἷς ἐλέγετο τοῦτο. ὁ λέγων οὖν ἐγνωκέναι 20 τὸν Θεὸν, τὸ ἀνακεκρᾶσθαι αὐτῷ καὶ μετέχειν αὐτοῦ ἑπόμενον ἀναγκαίως ἔχει τὸ τηρεῖν αὐτοῦ τὰς ἐντολάς· διὸ καὶ ἀντιστρέφει ἑκάτερα τὰ σημαινόμενα τοῦ γινώσκειν φανεροῦται ἐκ τοῦ προκειμένου. φησὶ γὰρ ἐν τούτῳ, "γινώσκομεν," τουτέστιν ἐπιστάμεθα "ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν," ἑνωθέντες αὐτῷ καὶ τηροῦντες αὐτοῦ τὰς 25 ἐντολάς. ὁ γὰρ μὴ τηρῶν αὐτὰς, φανερός ἐστιν ἔξω τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ τυγχάνων. ὥσπερ οὖν οὐ γνοὺς ἁμαρτίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, οὐδὲ τοὺς ἐργάτας τῆς ἀνομίας, οὐ στερεῖται πληρότητος, σοφία καὶ ἀλήθεια Θεοῦ ὑπάρχων, οὕτως οὐ γνοὺς τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐλαττοῦται, ἐπεὶ μηδὲ, ὅταν περὶ Θεοῦ λέγῃ 30 ὡς λήθην καὶ μεταμέλειαν καὶ ὀργὴν ἔχοντος, ἐλαττοῦται ἡ θεότης· ᾧ γὰρ λόγῳ ἐκεῖνα σαφηνίζεται, τούτῳ καὶ περὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν λυθείη. ὡς γὰρ μόνον σοφοῦ Θεοῦ καὶ γνῶσιν ἔχοντος πάντων ἢ κατὰ πάθος λήψη, ἢ μεταμέλεια ἤτι τῶν τοιούτων, οὐχ

ὑπάρχει οἰκονομικῶς λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, οὕτως τῆς σοφίας καὶ ἀληθείας τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπιδεχομένης ἄγνοιαν διατί[c] χρήσιμον εἴρηται, ὅτι τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως ἀγνοεῖ.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ ἀγάπης τῆς ἄνευ ἀσεβείας. 5

7 Ἀγαπητοὶ, οὐκ ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολὴν παλαιὰν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς· ἡ ἐντολὴ ἡ παλαιὰ ἔστιν ὁ λόγος, ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς.

Ἴσως τις ἐρεῖ, πῶς οἷόν τε νοεῖν ἐστὶ τὴν γραφομένην ἐντολὴν ἀπ' ἀρχῆς εἶναι, καὶ ἤκουσται τούτοις οἷς Ἐπιστολὴ γράφεται; 10 οὐ γὰρ Ἰουδαῖοι ἦσαν, ὡς παρίστησι τῆς Ἐπιστολῆς τὸ τέλος· "τεκνία γάρ," φησι, "φυλάξασθε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων." μήποτ' οὖν ἐντολὴ[d] παλαιὰ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ὑπάρχουσα καὶ ἀκουσθεῖσα πᾶσιν ἀνθρώποις ἐστιν ἡ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας φυλακὴ διάθεσις· πάντες γὰρ φύσει ἥμερα καὶ κοινωνικὰ[e] ζῶα ὄντες 15 ἀγαπῶσι τοὺς πλησίον· ὅθεν ὁ Σωτὴρ τὴν φυσικὴν ταύτην διάθεσιν ἀνακινῶν λέγει· "πάντα οὖν ὅσα θέλετε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ "ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ποιεῖτε αὐτοῖς·" ἀληθῶς δὲ τελείαν ἀγάπην λέγει, ἀφ' ἧς οὐδὲν τῶν κακῶν ἢ ἀπατηλῶν χωρίσαι δύναται τὸν περιεχόμενον αὐτῆς. 20

Κυρίλλου. Περὶ ἀγάπης ὑμῖν διαλεγόμενος· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησεν ἐν ἀγάπῃ· ὡς γὰρ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔλεγε, "μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἐνδείξασθαι, ἢ ἵνα "τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ." ταύτην οὖν τὴν περὶ ἀγάπης ἐντολὴν οὐ καινὴν γράφω ὑμῖν· πάλαι γὰρ 25 αὐτὴν διὰ τῶν προφητῶν ἐπηγγείλατο. "οὐ γὰρ πρέσβυς," φησιν, "οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν "αὐτοὺς καὶ κήδεσθαι αὐτῶν."

8 Πάλιν ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν· ὅτι ἡ σκοτία παράγεται, καὶ τὸ 30 φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει.

Ποῖα ἡ καινὴ ἐντολὴ τὸ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐληλυθέναι τὸν

[c] Sic. [d] ἐντολὴν Cod. [e] κοινωνηκὰ Cod.

Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, δι' οὗ, καὶ τοῦ διαβόλου παρῆλθεν ἡ δυναστεία, ὅς ἐστι σκότος νοητόν.

9 Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ψεύστης ἐστὶ καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι. 10 ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ 5 11 σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστί.

Ὅστις λέγει, φησιν, ἑαυτὸν εἶναι Χριστοῦ, καὶ μισεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, πῶς ὁ αὐτοῦ εἶναι λέγων μισεῖ τὸν ἀδελφὸν, ὑπὲρ οὗ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν; ἢ οὕτως· ὁ λέγων ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ 10 μισῶν τὸν Χριστὸν, ὃς γέγονεν ἡμῶν ἀδελφὸς, γενόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸ εἰρημένον "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." οὐκ ἔστι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ διαβόλου· εἰ γὰρ ἦν τοῦ Θεοῦ, ἐφίλει τὸν ἀπεσταλμένον καὶ χρηματίσαντα αὐτοῦ ἀδελφὸν κατὰ χάριν. 15

Καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ.

Ἀγνοοῦσι γὰρ οἱ μισοῦντες τὸν Χριστὸν, τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου κληρονόμοι γενόμενοι. τοῦτο δὲ αὐτοὺς πάσχειν ὁ διάβολος ποιεῖ, τοὺς ἔσω αὐτῶν σκοτίσας ὀφθαλμούς. 20

* *Παραίνεσις περὶ χάριτος ἑκάστου καθ' ἡλικίαν, καὶ περὶ ἀποτροπῆς τῆς πρὸς τὸν κόσμον ἀγάπης.*

12 Γράφω ὑμῖν, τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι 13 διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε 25 τὸν πονηρόν.

Νόει μοι ἡλικίας ἐνταῦθα κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ νεανίσκων καὶ παιδίων καὶ πρεσβυτέρων. οὐ γὰρ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔλεγε, γράφω ὑμῖν παιδία τοῖς τετραέτεσιν ἢ πενταέτεσι τῶν συναγομένων· οὐ γὰρ δύναται συνιέναι τῶν λεγομένων· καὶ "γράφω 30 "νεανίσκοι," καὶ γράφω "πατέρες," ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἔστι τις παιδίον· γάλα ὑμᾶς ἐπότισε οὐ βρῶμα, οὔπω γὰρ ἐδύνασθε. καὶ ἐκεῖνα παιδία εἰσὶ περὶ ὧν λέγει. "οὐκ ἠδυνήθην

" ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. ὡς νηπίους
" ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα." ὁρᾷς κἂν πολιὰς ἔχῃ τὸ
σῶμα, ἡ δὲ ψυχὴ τὰ τοῦ νηπίου φρονεῖ μήπω καταργοῦσα· τὰ τοῦ
νηπίου νηπία ἐστὶν, οὕτως ἐστί τις καὶ τῇ ἡλικίᾳ προκόψας νεανίσκος,
καὶ ἄλλος ἀνὴρ καὶ ἤδη πρεσβύτης καὶ τέλειος. περὶ τούτου τοῦ 5
πρεσβυτέρου ἐντολὴν λαμβάνει Μωυσῆς. " ἔκλεξαι σὺ ἀπὸ
" παντὸς τοῦ λαοῦ ἄνδρας θεοσεβεῖς πρεσβυτέρους, οὓς καὶ αὐτὸς
" σὺ οἶδας, ὅτι πρεσβύτεροί εἰσιν." ἐπιστήμης χρεία καὶ νοητῶν
ὀφθαλμῶν καθαρῶν, ἵνα ἴδῃ καὶ τὴν πολιὰν τὴν ἔνδον· πολιὰ γάρ
ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις, καὶ δόξα πρεσβυτέρων πολιά. 10

Δεῖ πρῶτον παιδίον γενέσθαι καὶ νηπιάσαι τῇ κακίᾳ· καὶ
ταύτῃ τὸν τῶν πρεσβυτέρων ἁμαρτιῶν ἀποθέσθαι βάρος· ἵνα
ἀκούσῃς, " γράφω ὑμῖν παιδία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ
" τὸ ὄνομα αὐτοῦ." εἶτα τὴν τῶν παίδων τάξιν ὑπεξελθόντα, νεανι-
εύεσθαι κατὰ τῶν παθῶν, καὶ ἀκοῦσαι πάλιν, " γράφω ὑμῖν νεανίσκοι, 15
" ὅτι ἰσχυροί ἐστε." προελθόντα δὲ καὶ γνώσεως ἀξιωθέντα θείας,
πρὸς τὸν τῶν πατέρων ἀναβῆναι βαθμὸν, καὶ ἀκοῦσαι " γράφω
" ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς." αὕτη ἡ τάξις
ἀρίστη καὶ ἀληθεστάτη πρὸς τὴν τοῦ πατρὸς φέρουσα προσ-
ηγορίαν. 20

Σευήρου. Ὁ Θεόλογος Ἰωάννης ἐπιστέλλων, τισὶ μὲν ἔλεγε
" γράφω ὑμῖν παιδία," τισὶ, " γράφω ὑμῖν πατέρες·" καὶ ἄλλοις,
" γράφω ὑμῖν νεανίσκοι" πρὸς τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας
ἁρμοδίως ἑκάστῃ τάξει διαλεγόμενος. καὶ παιδία μὲν καλῶν τοὺς
εἰσαγωγικῶν μαθημάτων δεομένους καὶ γάλακτος· πατέρας δὲ 25
τοὺς μέσως ἔχοντας τῆς θείας παιδεύσεως· νεανίσκους δὲ τοὺς
κατὰ τῶν παθῶν τῆς ἀτιμίας στρατευομένους, καὶ κατὰ τοῦ
διαβόλου τρόπαια φέροντας[e]· μετὰ γὰρ τοὺς πατέρας τοὺς νεα-
νίσκους ὠνόμασεν· οὐ γὰρ κατὰ τὴν σωματικὴν ἡλικίαν καὶ ἡ
πνευματικὴ πάντως ἀκολουθεῖ. 30

Εἴ τις ὁμολογήσας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ τέκνον αὐτοῦ
γένηται, κατὰ τὸ λεχθὲν παρ' αὐτοῦ, " ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία,
" ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεὸς," οὗτος γινώσκει τὸν Πατέρα κατὰ τὴν

[e] φέροντ^ε. Cod.

κυριακὴν φωνὴν τὴν λέγουσαν· "οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα "εἰ μὴ δι' ἐμοῦ." "ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἐγώ εἰμι ἡ θύρα."

Ἔγραψα ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν Πατέρα.
14 ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς.
ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος 5
τοῦ Θεοῦ μένει ἐν ὑμῖν, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν.

ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΕΚ ΤΟΥ ΕΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΛΑΤΡΕΥΣΕΙΣ. *Νεανίαι μὲν εἰς ἀνδρείας τύπον, φρονήσεως δὲ πρεσβύται, νηπιότητος δὲ τῆς ἐν Χριστῷ νοουμένης υἱοὶ καὶ θυγατέρες.*

ὩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΕΚ ΤΟΥ ἌΙΣΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ἈΙΣΜΑΤΩΝ ΤΟΜΟΣ Α΄. 10
Ὁμώνυμά τινα τοῖς συμβαίνουσι κατὰ τὸν ἔξω ἄνθρωπον ἐστὶ, καὶ παρὰ τὸν ἔσω, καὶ ἀναλογίαν προσάλληλα ἔχοντα· οἷον κατὰ τὰς ἡλικίας, ἐστὶ παιδίον κατὰ τὸν ἔξω ἄνθρωπον, ὅπερ ἐπιδεχόμενον αὔξησιν ἐπὶ τὸν νεανίσκον φθάνει, ἕως οὗ χρηματίσας ἀνὴρ, γένηται πατήρ· χρῶμαι δὲ τούτοις τοῖς ὀνόμασι διὰ τὴν γραφὴν 15 τὴν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐπιστολῇ· τὰ τρία τάξας ὀνόματα ταῦτα· ὁμωνύμως δὲ καὶ ἀναλόγως τοῖς κατὰ τὸν ἔξω ἄνθρωπον τούτοις τρισί· καὶ εἴποιμι ἂν, ὅτι ἐστί τις παιδίον κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ὅμοιον, ὁποῖός ποτ' ἂν εἴη, ὅμοιος τοῦ τοιούτου ὁ ἔξω· οὕτω καὶ νεανίσκος κατὰ τὸν κρυπτὸν τῆς καρδίας ἄνθρωπον. 20 ἀκόλουθον δὲ τούτοις ἐστι λέγειν, ὅτι τις καὶ ἔσω ἀνὴρ καὶ πατήρ. λέγει δὲ οὕτως ὁ Ἰωάννης· "ἔγραψα ὑμῖν παιδία, ὅτι "ἐγνώκατε τὸν Πατέρα· ἔγραψα ὑμῖν πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν "ἀπ' ἀρχῆς· ἔγραψα ὑμῖν νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροί ἐστε, καὶ ὁ λόγος "τοῦ Θεοῦ μένει ἐν ὑμῖν, καὶ νενικήκατε τὸν πονηρόν." σαφὲς 25 δ' οἶμαι καὶ τῷ τυχόντι τυγχάνει, ὅτι τοῖς τὴν ψυχὴν παιδίοις καὶ νεανίσκοις καὶ πατράσι ταῦτα λέγει γράφειν. καὶ Παῦλος δέ που φησὶ, "οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς "σαρκικοῖς· ὡς νηπίους ἐν Χριστῷ γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ "βρῶμα." ὁ δὲ ἐν Χριστῷ νήπιος τὴν ψυχὴν τοιόσδέ τις ὢν, 30 οὕτως ὀνομάζεται, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Παῦλος φησὶν, "ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς "νήπιος ἐλογιζόμην." εἶτ' ἐπεὶ μὴ ἔμεινεν ἐν τῷ νηπίῳ, φησὶν, "ὅτε δὲ ἐγενόμην ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου." οὕτως ἀκούω καὶ

τοῦ, "μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον "ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ." οἶδε γὰρ καταντήσοντας πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς ἄνδρα τέλειον, καὶ μέτρα νοητῆς ἡλικίας. ὥσπερ δὲ παρὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ τὸν ἔξω ἄνθρωπον ταῦτα συμβέβηκεν ὁμώνυμα, καὶ ἀναλογίαν ἔχοντα πρὸς 5 ἄλληλα, οὕτως εὕροις ἂν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μελῶν τοῦ σώματος μεταφερόμενα ἐπὶ τὴν ψυχήν.

15 Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. 10

Ὅπως μὴ νομίσῃ τις τὸ σύστημα τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς τῶν ἐν αὐτοῖς παρίστασθαι, ἐνταῦθα ἐκ τῆς τοῦ κόσμου φωνῆς, ἡρμήνευσε τίνα τὰ ἐν αὐτῷ τυγχάνει· ἵνα ἑπομένως καὶ αὐτοὶ ἐκλάβωμεν. ἔστι τοίνυν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἐμπαθὴς καὶ ὑλικὴ διάθεσις, σημαινομένη δι' ἐπιθυμίας σαρκὸς τῆς στρατευομένης κατὰ τῆς 15 ψυχῆς, καὶ ὀφθαλμῶν ὄρεξις· δυνατὸν δὲ ἐκ τῶν προκειμένων ἐκδέξασθαι καὶ περὶ τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, οὐκέτι ἀγαπωμένου ὑπὸ τῶν ὑπεραναβάντων, τῷ σκοπεῖν οὐκέτι τὰ πρόσκαιρα ἀλλὰ τὰ αἰώνια· καὶ ἐπεὶ οἱ ἐν αὐτῷ τῷ φιλοζωεῖν προτιθέμενοι διατρίβειν παθητικῶς μεταχειρίζονται τὰ αἰσθητά, εἰκότως ἀλαζονεία βίου 20 καὶ σαρκὸς καὶ ὀφθαλμῶν ἐπιθυμία εἴρηται ἐν αὐτῷ· ὧν πάντων ὁ ὑπερφρονῶν ὑπερκόσμιος ἔσται, ποιῶν τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ, τῷ μένειν ἀεὶ καὶ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν.

Κυρίλλου. Καὶ τί τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ἢ ματαιότης, ἣν ἐπ' οὐδενὶ τῶν χρησίμων τηροῦσί τινες; ἤγουν ἐμμόνως ὁρῶνται πράτ- 25 τοντες· ὁ περιττὸς καὶ ἀνόνητος τοῦ παρόντος βίου περισπασμός· ἡ τῶν κοσμικῶν ἐπιθυμιῶν χυδαιότης· ἐξίστησιν ἡμᾶς ὁ Χριστοῦ μαθήτης οὕτω λέγων "μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ "κόσμῳ," καὶ τὰ ἑξῆς.

Σευήρου. Τούτου χάριν καὶ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐν Εὐαγγε- 30 λίοις ὁ Κύριος ἔλεγεν. "ὅτι ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου "τούτου." δηλαδὴ τῆς κοσμικῆς ἡδυπαθείας καὶ διαχύσεως, ἧς ἄρχων ἐστὶν ὁ διάβολος· τῆς γὰρ ἀνθρωπείας φύσεως ὥσπερ καὶ

τῆς ἄλλης πάσης κτίσεως καὶ ποιητὴς ὑπάρχει καὶ βασιλεὺς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγου[f] Χριστὸς, σὺν Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι.

Τοῖς ἐγνωκόσι Χριστὸν καὶ τῆς εὐαγγελικῆς μετειληφόσι παιδείας ἀναγκαία τῶν καλῶν ἔργων ἡ ἐπιτήδευσις· ταῦτα δὲ πράξομεν, εἰ τὸν κόσμον τοῦτον μισήσομεν. 5

16 Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου ἐστί.

Οὐδὲν γὰρ τῶν ματαίων καὶ φθορᾶς μεστῶν διαιωνίζει, ἀλλὰ 10 *προσκαιρά ἐστι καὶ σαθρὰ, καὶ πάσης ἀράχνης ἀσθενέστερα.*

17 Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

Ὡς αὐτὸς εἶπεν ὁ Χριστὸς Ἰουδαίοις διαλεγόμενος· "τοῦτο "δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, ἵνα πιστεύητε εἰς ὃν ἐκεῖνος 15 *"ἀπέστειλεν." καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶν τὴν αἰώνιον κληρονομήσει ζωήν.*

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ ψευδαδέλφων ἀρνησιθέων, καὶ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια Πατρὸς ὁμολογία· ἡ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὁμολογία τοῦ Υἱοῦ ἐστι θεολογία. 20

18 Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί· καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.

Προτρεψάμενος εἰς ἔργα λαμπρὰ ἀπὸ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, προτρέπεται καὶ ἐκ τοῦ καιροῦ, ὅτι ἐπὶ θύραις ἤδη τούτου τοῦ 25 *κόσμου τὸ τέλος, καὶ τεκμήριον τὸ τὴν πονηρίαν πλεονάσαι. ἥξει μὲν γάρ, φησιν, ἐπὶ τέλει τοῦ κόσμου ὁ Ἀντίχριστος· ἀλλ' ἰδοὺ ἤδη πεφανέρωται ἐν τῷ κόσμῳ· προώδευσαν γὰρ αὐτοῦ αἱ αἱρέσεις, αἵτινές εἰσιν αὐτοῦ φίλαι καὶ ἀδελφαί· ὁμοίως γὰρ ἑκάτεραι βλασφημοῦσιν εἰς τὸν Χριστὸν, οἵτε αἱρετικοὶ καὶ ὁ υἱὸς τῆς* 30 *ἀπωλείας.*

ΣΕΤΗΡΟΤ. *Καὶ Ἰωάννης δὲ ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ ὁ Ἀπόστολος*

[f] Sic.

φήσας, "παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν," οὐκ ἐψεύσατο, καὶ γὰρ ὥρας ἔθος καλεῖν, οὐ τὰς τῶν ἡμερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὅλας τοῦ ἔτους· διαιρεῖται γὰρ πᾶς ὁ ἐνιαυσιαῖος κύκλος εἰς ἐαρινὴν καὶ θερινὴν καὶ μετοπωρινὴν καὶ χειμερινὴν ὥραν· χειμὼν δὲ ὡς ἀληθῶς ἦν ὁ τῆς ἀθεΐας, ὁ κατακρατήσας παντὸς κόσμου, καθ' ὃν 5 ἀκαρπία πᾶσα πνευματικὴ, καὶ τῆς τοῦ Θείου Πνεύματος πυρώσεως ψύξις, καὶ ἐρημία παντέλης τῶν ἐξ οὐρανοῦ δωρεῶν καθ' ὅλης τῆς γῆς, ὅτε Χριστὸς ἡμῖν διὰ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλε. καὶ ἄλλως δὲ πεντακισχιλίων ἐνιαυτῶν παραδραμόντων, ἐξ οὗ γέγονεν ὁ κόσμος, ὡς τὰ Μωσέως ἡμῖν 10 παραδέδωκε γράμματα, καὶ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας οὔπω πεπληρωμένων ἑξακοσίων ἤγουν ἑπτακοσίων ἢ χιλίων ἐτῶν, δῶμεν γὰρ οὕτω, πῶς οὐκ ἔξω λόγου φανήσεται τῶν ἑξακοσίων ἐτῶν ἢ χιλίων, εἰ τύχοι, τὰς ἡμέρας, πρὸς τὰς τῶν πεντακισχιλίων παρεξεταζομένας, ἐσχάτας καλεῖν; ταύταις δὲ ταῖς ἐννοίαις συνῳδᾶ[f] 15 καὶ τὸν ἁγιώτατον τῆς Κωνσταντίνου πόλεως Ἐπίσκοπον Ἰωάννην, ἐν τῷ λδ' λόγῳ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ὑπομνήματος, εὑρίσκομεν[g] εἰρηκότα ταυτί· "πόθεν γὰρ οἶδας, ἄνθρωπε, ὅτι οὐκ "ἐγγὺς τὸ τέλος, καὶ μετὰ βραχὺν χρόνον ἀπαντήσεται τὰ εἰρη-"μένα; ὥσπερ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ τέλος οὐ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν 20 "λέγομεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον μῆνα, καίτοιγε λ' ἡμέρας "ἔχοντα· οὕτω καὶ τῶν τοσούτων ἐτῶν, κἂν τριακόσια ἔτη τέλος "εἴπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι."

19 Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα 25 φανερωθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶ πάντες ἐξ ἡμῶν.

Τοῦτό φησιν, ἐπειδὴ γεγονότες μαθηταὶ, ἀπέστησαν μὲν τῆς ἀληθείας, ἰδίας δὲ ἐπινοίας βλασφημιῶν ἐξεῦρον· ἀλλ' εἰ καὶ μεθ' ἡμῶν ἦσαν πάλαι, φησι, οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν· ἐπεὶ εἰ ἦσαν ἡμέτεροι, μετὰ τῶν ἰδίων ἔμειναν ἂν, νῦν δὲ εἰσὶν ἀλλότριοι. 30

20 Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ Ἁγίου, καὶ οἴδατε 21 πάντα. οὐκ ἔγραψα ὑμῖν, ὅτι οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὅτι οἴδατε αὐτήν.

[f] Sic. [g] εὑρήσκομεν Cod.

Ὅπερ ἕκαστος ἔλαβε διὰ τοῦ ἰδίου βαπτίσματος.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Ἡρακλιανὸν[h] Ἐπιστολῆς. *Χριστοί εἰσιν, οὐχ οἱ προφῆται μόνον, καὶ ἅγιοι κατ' ἐκείνους καὶ πρὸ ἐκείνων ἄνδρες, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ πάντες οἱ εἰς τὸν μέγαν καὶ μόνον καὶ ἀληθῆ Χριστὸν καὶ Σωτῆρα Θεὸν πιστεύσαντες* 5 *ὕστερον, καὶ νῦν ἔτι πιστεύοντες· καὶ ἐν τῷ θείῳ τῆς παλιγγενεσίας λουτρῷ καὶ βαπτίσματι συμβολικῶς τῷ μύρῳ χριόμενοι, καὶ τὴν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος υἱοθεσίαν λαμβάνοντες, καὶ τὰς πλουσίας παρ' αὐτοῦ δωρεὰς, δι' ὧν γινόμεθα κληρονόμοι Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ.* 10

22 Καὶ ὅτι πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; οὗτός ἐστιν ὁ Ἀντίχριστος.

Τοιαύτη γὰρ ἡ αἵρεσις ἦν ἡ ἀπὸ Σίμωνος, ἡ λέγουσα ἄλλον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἄλλον τὸν Χριστόν. τὸν μὲν Ἰησοῦν βού- 15 *λονται εἶναι ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον, τὸν δὲ Χριστὸν τὸν ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου καταβάντα ἐξ οὐρανῶν ἐν εἴδει περιστερᾶς. ἀναθεματίζει οὖν τοὺς οὕτω φρονοῦντας, καὶ τὸ τοῦ διαβόλου περιτίθησιν ὄνομά τε καὶ πρᾶγμα.*

Ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. 20

Ἄλλοι πάλιν τινὲς ἐξεληλύθεισαν αἱρεσιῶται λέγοντες, ἄλλον Πατέρα εἶναι, καὶ ἀκατονόμαστον παρὰ τοῦτον, τὸν λεγόμενον Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. αὐτοὶ οὖν οὗτοι καὶ τὸν Ἰησοῦν ἀρνοῦνται, διὰ τοῦ ἄνθρωπον ψιλὸν λέγειν, καὶ μὴ κατὰ φύσιν Θεὸν ὡς ἐκ Θεοῦ ὄντα. 25

23 Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει.

Καὶ ἕτεροί τινες πάλιν ἀρνούμενοι τὸν Υἱὸν προσποιοῦνται εἰδέναι τὸν Πατέρα· τοῦτο δὲ ἴστωσαν ὅτι οὐδὲ τὸν Πατέρα ἐπίστανται· εἰ γὰρ ᾔδεσαν τὸν Πατέρα, ᾔδεσαν ὅτι καὶ Υἱοῦ Πατήρ ἐστι τοῦ μονογενοῦς· τοῦτο δὲ ἁρμόσει μὲν καὶ Ἰουδαίοις, 30 *καθὸ λέγοντες εἰδέναι τὸν Πατέρα, οὐχ ὁμολογοῦσι τὸν Υἱόν· ἁρμόσει δὲ καὶ τοῖς ἐκ Σίμωνος· καὶ αὐτοὶ γὰρ τῆς αὐτῆς ἀσεβείας μετέχουσιν.*

[h] Ἡρακλιανὴν Cod.

24 Ὁ ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατερὰ ἔχει. ὑμεῖς οὖν ὃ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς ἐν ὑμῖν μενέτω. ἐὰν ἐν ὑμῖν μείνῃ ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ Υἱῷ καὶ 25 ἐν τῷ Πατρὶ μενεῖτε. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. 5

Ἀπαγορεύσας τὴν ἀσέβειαν, καὶ τῆς εὐσεβείας διδάσκει τὸ δόγμα, καὶ τοῖς ἀκούουσιν ἀντέχεσθαι παραινεῖ, λέγων ἐξ αὐτοῦ κοινωνίαν αὐτοὺς ἔχειν καὶ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν, καὶ ἐπαγγελίαν αἰωνίου ζωῆς.

* Περὶ Θείου καὶ Πνευματικοῦ χαρίσματος ἐν ἁγιασμῷ ἐπ' ἐλπίδι εἰς γνῶσιν Θεοῦ. 10

26 Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς.

Τούτους, φησιν, ἅπαντας τοὺς λογισμοὺς διεξῆλθον διὰ τὰς ἐξεληλυθυίας αἱρέσεις.

27 Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐν 15 ὑμῖν μένει, καὶ οὐ χρείαν ἔχετε ἵνα τὶς διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθές ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι ψεῦδος· καὶ 28 καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. καὶ νῦν, τεκνία, μένετε ἐν αὐτῷ. ἵνα ὅταν φανερωθῇ, ἔχωμεν παρρη- 20 σίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ, ἐν τῇ παρουσίᾳ 29 αὐτοῦ. ἐὰν ἴδητε ὅτι δίκαιός ἐστι, γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται.

Τουτέστι, μηδὲν γηϊνὸν προσμίξητε τῷ ἐλαίῳ τῆς χρίσεως ᾧ ἐχρίσθητε, καὶ οὐ περικρατήσει ὑμῶν ὁ διάβολος. 25

Ἔχοντές, φησι, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διδάσκαλον τῆς εὐσεβοῦς γνώσεως, μὴ προσέχετε πνεύμασι πλάνοις, ἀλλὰ καθὼς ἐκεῖνος ἐδίδαξεν ὑμᾶς, οὕτω φρονεῖτε, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἐνδόξῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ μετὰ παρρησίας στῶμεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ.

Ὁ διειληφὼς ἐπιστημονικῶς περὶ Θεοῦ ὡς ὄντος κατ' οὐσίαν 30 δικαίου, εὐθέως γνῶσιν ἕξει, ὡς γεννᾶται ἐκ τούτου ὁ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ποιῶν· ὥσπερ ὁ γνοὺς αὐτὸν ἁγιασμὸν ὄντα ἐπιδί-

δωσιν ἑαυτὸν τῷ [g] ἁγιασθῆναι· ἐπιστάμενος ἀκριβῶς τὸ "ἅγιοι "ἔσεσθε [h], ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι." εὖ δὲ καὶ τὸ φάναι "ποιῶν," ἀλλ' οὐ "ποιήσας" ἢ "ποιήσων" δικαιοσύνην· δίκαιον παρίστησιν ἡ ἀρετὴ τὸν ἐνεργοῦντα πρακτικὴ οὖσα. οὐδεὶς οὖν πρὸ ποιήσεως αὐτῆς δίκαιός ἐστιν· οὐδ' ὁ παυσάμενος τοῦ κατ' αὐτὴν ἐνεργεῖν. 5 ὅτι δὲ ὁ Θεὸς δίκαιός, φησι Μωϋσῆς, "ὅσιος καὶ δίκαιος ὁ "Κύριος." οὗτος Πατὴρ τοῦ Σωτῆρός ἐστι· "Πατὲρ δίκαιε, καὶ ὁ "κόσμος σε οὐκ ἔγνω" τούτου Υἱὸς ὢν, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ καὶ Ἅγιος ἐξ Ἁγίου, οὕτω καὶ δίκαιος ἐκ δικαίου ὑπάρχει. οὐ μάχεται τούτοις τὸ δικαιοσύνην αὐτὸν εἶναι λέγεσθαι· τὸ γὰρ κατ' οὐσίαν 10 τοιοῦτον ῥηθείη δικαιοσύνη καὶ δίκαιος.

1 Εἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Πατὴρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν, καὶ ἐσμέν.

Ἀναγκαίαν αὐτοῖς ἐργάζεται τὴν ὑπομονὴν διὰ τῆς δοθείσης αὐτοῖς υἱοθεσίας. 15

Διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ἡμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν.

Κόσμον ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους λέγει.

Σευήρου. Ὥστε οὖν καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν τέκνα Θεοῦ χρηματίζομεν, ἁγνίζοντες ἑαυτοὺς διὰ τῶν ἀρετῶν, καὶ πρὸς 20 τὴν τοῦ κρείττονος ὁμοίωσιν σπεύδοντες· ἐναργεστέρας δὲ ταύτης τευξόμεθα κατὰ τὴν λαμπρότητα τῆς ἀναστάσεως· ὅτε καὶ ὀψόμεθα αὐτὸν, ὡς ἂν οἷόν τε, καθώς ἐστιν.

* Ὅτι πᾶς ὁ ἐν Χριστῷ ἐκτὸς ἁμαρτίας. ὁ γὰρ ἁμαρτάνων ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν. 25

2 Ἀγαπητοὶ, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα.

Ἐρώτησις Μαξίμου. Τί λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης; "ἀγαπη"τοὶ, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα." εἰ "οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα," πῶς ὁ ἅγιος Παῦλος λέγει, 30 "ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Πνεύματος· τὸ γὰρ "Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ." πῶς δὲ καὶ τοιαῦτα φιλοσοφεῖ περὶ τοῦ "τί ἐσόμεθα;"

[g] Cod. prim. m. τὸ rec. m. corr. τῷ.

Ἀπόκρισις. Ὁ μὲν ἅγιος Εὐαγγελίστης Ἰωάννης τὸν τρόπον τῆς μελλούσης, τῶν γενομένων ἐνταῦθα τέκνων τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν κατὰ τὴν πίστιν ἀρετῶν θεώσεως, ἠγνοηκέναι λέγει, μήπω φανείσης τῆς αὐθυπάρκτου κατὰ τὸ εἶδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποστάσεως· διὰ πίστεως γὰρ ἐνταῦθα περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἴδους. ὁ δὲ ἅγιος 5 Παῦλος τὸν ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς θεῖον σκοπὸν λέγει δι' ἀποκαλύψεως εἰληφέναι, οὐ μὴν αὐτὸν ἐγνωκέναι τὸν κατὰ τὸν θεῖον σκοπὸν τῆς ἐκθέσεως τρόπον· διὸ λέγει σαφῶς ἑαυτὸν ἑρμηνεύων, κατὰ σκόπον διώκω τῆς ἄνω κλήσεως· γνῶναι δηλονότι θέλων ἐκ τοῦ παθεῖν τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐκπληρώσεως τοῦ θείου, 10 καὶ αὐτῷ δι' ἀποκαλύψεως ἐνταῦθα γνωθέντος σκοποῦ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀξιουμένων δυνάμεως. συνᾴδουσιν οὖν οἱ Ἀπόστολοι διὰ τῆς δοκούσης ἐναντιοφανοῦς διδασκαλίας ἀλλήλοις συμπνέοντες, ὡς ὑφ' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κινούμενοι Πνεύματος. ὁ μὲν γὰρ τοῦ τρόπου τῆς μελλούσης κατὰ τὴν χάριν θεώσεως ὁμολογεῖ τὴν 15 ἄγνοιαν· ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ μεγαλοφυῶς εἰσηγεῖται τὴν εἴδησιν· ὅτι δὲ ταύτης ἔχεται τῆς γνώμης ὁ μέγας Ἀπόστολος, αὐτὸς ἑαυτοῦ διὰ πάντων τῶν θείων αὐτοῦ λόγων μάρτυς καθέστηκε. ποτὲ μὲν γὰρ πᾶσαν καταργηθήσεσθαι φάσκων γνῶσιν καὶ προφητείαν· ποτὲ δὲ οὔπω λογζόμενος ἑαυτὸν κατειληφέναι· ποτὲ δὲ 20 δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνιγμάτων βλέπειν τὰ μέλλοντα· καὶ εἶναι καιρὸν, ὅτε τις πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τῶν ἐλπιζομένων μεγάλης καὶ ὑπὲρ νόησιν ἀπολαύσειεν χάριτος· ποτὲ δὲ ἐκ μέρους γινώσκειν ὁμολογῶν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύειν· ποτὲ δὲ χρὴν αὐτὸν γνώσεσθαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη, διαρρήδην βοῶν, ὡς οὔπω δηλον- 25 ότι γνοὺς τὸ γνωσθησόμενον· καὶ συντόμως εἰπεῖν τὸ "ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται" τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον ταυτὸν εἶναί μοι φαίνεται τῷ, "οὔπω ἐφανερώθη τί "ἐσόμεθα," λεχθέντι τῷ Θεολόγῳ.

Οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, 30
3 ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐστι. Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι.

Τοῦ συμβασιλεῦσαι καὶ συνδοξασθῆναι λέγει, ἐκ τούτων τῶν

ῥημάτων λέγουσι τινὲς, ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα μὲν, οὐ καθ' ὁμοίωσιν δὲ, μέλλει δὲ διδόναι τὸ καθ' ὁμοίωσιν· ἐνεπιστεύθη τὸ κατ' εἰκόνα, εἰ τούτου ἄξιος γένῃ, λήψῃ καὶ τὸ καθ' ὁμοίωσιν· ἐὰν δὲ πιστευθεὶς τὸ κατ' εἰκόνα, μὴ καλῶς ἀναστροφῆς ὡς κατ' εἰκόνα, ἀλλ' ἀπολέσῃς αὐτὸ, τίς σοι δώσει 5 τὸ καθ' ὁμοίωσιν; οὐ γὰρ δύναται τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἐλθεῖν, ἐὰν μὴ ὑποβάθραν ἔχῃ τὸ κατ' εἰκόνα· διὰ τοῦτο γὰρ ὑπήνεγκε τὸ, "καὶ "πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἁγνίζει ἑαυτὸν, καθὼς "ἐκεῖνος ἁγνός ἐστι·" μόνος γὰρ ὁ εἰς Θεὸν ὁρῶν, ἐκεῖνος ὄντως καθαρός ἐστιν. ὁ δὲ ἐμὸς δεσπότης[h] παρέστησεν ἐν τῇ πρὸς Κό- 10 νωνα Ἐπιστολῇ ἐκ τῶν ἐγκρίτων πατέρων, ὅτι τὸ κατ' εἰκόνα αὐτό ἐστι τὸ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ περὶ γεγονότος ἀπέδειξε τοῦτο.

4 Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ· 5 καὶ ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία. καὶ οἴδατε ὅτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἄρῃ· καὶ ἁμαρτία ἐν 15 6 αὐτῷ οὐκ ἔστι. πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων, οὐχ ἁμαρτάνει· πᾶς ὁ ἁμαρτάνων, οὐχ ἑώρακεν αὐτὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν.

Εἰ γὰρ κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοῦ χωρίζεται, πῶς αὐτοῦ ἁμαρτία ἅψασθαι δύναται;

7 Τεκνία μου, μηδεὶς πλανάτω ὑμᾶς· ὁ ποιῶν τὴν δι- 20 καιοσύνην, δίκαιός ἐστι, καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν.

Τοῦτο ἄρα ἐστὶ γνῶσις ἐπιστημονικὴ καὶ ἐνδιάθετος κατανόησις.

8 Ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει· εἰς τοῦτο ἐφανερώθη 25 ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

Ὁσάκις οὖν ἁμαρτάνομεν, ἐκ τοῦ διαβόλου γεννώμεθα· ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ πάλιν, ὁσάκις ἀρετὴν κατορθώσομεν.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ἐπείπερ πρὸ πάντων τραπεὶς ὁ διάβολος ἐν τῷ ἁμαρτάνειν γέγονεν, ἐξ αὐτοῦ χρηματίζει πᾶς ὁ 30 ἁμαρτητικῶς ἐνεργῶν· προάρχεται γὰρ ἐν τῷ ἁμαρτάνοντι δι' ὑπερβολὴν πονηρῶν λογισμῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα. ἀλλ' ἐρεῖ τις

[h] Severus Antiochenus, opinor.

ὅτι γίνεται ὁ διάβολος ἐν τοῖς ἁμαρτάνουσι τῶν πρὸ αὐτοῦ ἡμαρτηκότων ἐν τῷ διδόναι αὐτῷ τόπον· πρὸς ὃ λεκτέον ταυτὸν εἶναι τὸ ποιεῖν τὴν ἁμαρτίαν τῷ ἁμαρτάνειν, ἐν τῷ διδόναι τόπον τῷ διαβόλῳ. δίδωσι γὰρ αὐτῷ τόπον ἐπιθυμίᾳ ὑπαχθεὶς μετὰ τὸ δέξασθαι αὐτόν· πρακτικῶς ἐπιτελῶν τὴν ἁμαρτίαν. τοῦτο γὰρ 5 σημαίνει τὸ ποιεῖν αὐτήν· εὖ δὲ καὶ τὸ εἰπεῖν "ποιῶν" ἀλλ' οὐ "ποιήσας·" τοῦ μετανοήσαντος οὐκέτι ὄντος ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἐνεργοῦντος αὐτὴν ἔτι· οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἁμαρτίας δοῦλός ἐστιν ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας αὐτήν. πῶς γὰρ ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, φησὶ, δοῦλος αὐτῆς ἐστιν. 10

9 Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ.

Σευήρου. Οὐ τοῦτο εἶπεν ὡς εἰς τὸ ἐπίδεκτου ἁμαρτίας καὶ ἀπαθείας ἡμῶν περιστάσης τῆς φύσεως· ἀλλ' ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ φυλάττει τὴν τῆς γεννήσεως χάριν, διὰ τῆς καθαρᾶς πολιτείας ἁμαρτάνειν οὐ δύναται· καὶ τὴν 15 αἰτίαν προστίθησι τοῦ μὴ δύνασθαι ἁμαρτάνειν λέγων, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει. τί δέ ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Θεοῦ τὸ μένον ἐπὶ τοὺς πιστούς; ἢ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις δι' ἧς ἀναγεννήθημεν· ἥτις οὐκ ἀφίσταται ἡμῶν· ὅταν κατὰ Παῦλον, μὴ λυπῶμεν διὰ τῶν αἰσχίστων πράξεων "τὸ Πνεῦμα τὸ 20 "Ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθημεν εἰς ἡμέραν ἀποκαλύψεως." τὸ οὖν "οὐ δύναται ἁμαρτάνειν" οὐ κατὰ τὸ γενέσθαι τὴν φύσιν ἡμῶν ἀνεπίδεκτον ἁμαρτίας, καὶ εἰς ἀπάθειαν περιστῆναι νοητέον· ἀλλὰ κατὰ τὸ μὴ ἀκόλουθον μηδὲ ἁρμόδιον· οὐ γὰρ ἐνδέχεται τὸν τὴν πνευματικὴν φυλάττοντα γέννησιν καὶ πνευματικας καὶ 25 καθαρὰς πράξεις ἐπιτηδεύοντα. κατὰ τουτὸ καὶ ἁμαρτάνειν. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐχ ἡμεῖς βιαζόμεθα πρὸς τὸ δοκεῖν τοῦ ῥητοῦ τὴν ἐξήγησιν, αὐτὸν τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην λάβε μοι μάρτυρα· ἐν γὰρ τῷ τέλει τῆς Ἐπιστολῆς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἀναλαμβάνων σαφηνίζει τὴν οἰκεῖαν διάνοιαν· λέγει γὰρ οὕτως. 30 "οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, "ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ "ἅπτεται αὐτοῦ." ὁρᾷς ὅτι "ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ," διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, οὐχ ὅτι τὴν φύσιν ἐστὶν ἀπαθὴς,

ἀλλ' ὅτι "τηρεῖ ἑαυτὸν," καὶ τὰ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δοκοῦντα πράττων, ἁμαρτάνειν οὐ δύναται.

Ἐρώτησις Μαξίμου. Εἰ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην "ὁ γε-"γεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ "ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δυνάται ἁμαρτάνειν." ὁ δὲ γεγεννημένος 5 ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος οὗτος ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· πῶς οἱ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσματος γεγεννημένοι δυνάμεθα ἁμαρτάνειν;

Ἀπόκρισις. Διττὸς ἐν ἡμῖν τῆς ἐκ Θεοῦ γεννήσεως ὁ τρόπος. ὁ μὲν πάσῃ δυνάμει παροῦσαν τοῖς γεννωμένοις διδοὺς τὴν χάριν 10 τῆς υἱοθεσίας· ὁ δὲ κατ' ἐνέργειαν ὅλην παροῦσαν καὶ τοῦ Θεοῦ γεννωμένου· πᾶσαν πρὸς τὸν γεννῶντα Θεὸν προαίρεσιν γνωμικῶς μεταπλάττουσαν εἰς αὐτόν. καὶ ὁ μὲν κατὰ πίστιν μόνην δυνάμει παροῦσαν τὴν χάριν ἔχων· ὁ δὲ πρὸς τῇ πίστει καὶ τὴν κατ' ἐπίγνωσιν ἐνεργοῦσαν ἐν τῷ ἐπεγνωκότι τὴν τοῦ γνωσθέντος θειοτάτην 15 ὁμοίωσιν ἐμποιῶν. οἷς μὲν οὖν ὁ πρῶτος τῆς γεννήσεως ἐνθεωρεῖται τρόπος, διὰ τὸ μήπω τὴν γνώμην καθαρῶς ἐξηλωθεῖσαν τῆς σαρκικῆς προσπαθείας ποιωθῆναι δι' ὅλου τῷ Πνεύματι κατὰ τὴν τῶν ἐπεγνωσμένων θείων μυστηρίων δι' ἐνεργείας τὴν μέθεξιν, τὸ πρὸς ἁμαρτίαν ῥέψαί ποτε βουλομένοις οὐκ ἄπεστιν. οὐ γὰρ 20 γεννᾷ γνώμην τὸ Πνεῦμα μὴ θέλουσαν· ἀλλὰ βουλομένην μεταπλάττει πρὸς θέωσιν· ἧς ὁ κατ' ἐπίγνωσιν πεῖρα[i] μεταλαβὼν, οὐ δύναται, τοῦ κυρίως κατὰ ἀλήθειαν ἅπαξ ἔργῳ διαγνωσθέντος, πρὸς ἄλλό τι παρ' ἐκεῖνο, κἀκεῖνο εἶναι προσποιούμενον, μεταπεσεῖν· ὥσπερ οὔτε ὀφθαλμὸς ἅπαξ τὸν ἥλιον θεασάμενος, εἰς τὴν σελή- 25 νην, ἢ τινὰς ἄλλους τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων, παραγνωρίσαι. ὧν δὲ κατὰ τὴν γέννησιν τὴν ὅλην προαίρεσιν λαβὼν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς οὐρανοὺς δι' ὅλου μετέθηκε· καὶ διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἀληθοῦς ἐπιγνώσεως ταῖς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς μακαρίαις ἀκτῖσι τὸν νοῦν μετεποίησεν, ὡς ἄλλον εἶναι νομισθῆναι 30 Θεὸν[k] παθόντα κατὰ τὴν ἕξιν διὰ τῆς χάριτος, ὅπερ οὐ πάσχων ἀλλ' ὑπάρχων κατ' οὐσίαν ἐστι Θεός· τούτων σαφῶς ἀναμάρτητος κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως ἡ προαίρεσις γέγονε, μὴ δυναμένων ἀρνήσασθαι τὸ διὰ τῆς πείρας αὐτοῖς κατ'

[i] Sic. [k] Θεὸν add. rec. m.

ἐνέργειαν διεγνωσμένον. κἂν οὖν ἔχωμεν τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας, ὅπερ ἐστὶ σπέρμα, πρὸ τὴν τοῦ σπείραντος ἰδιοποιοῦν τοὺς γεννωμένους ὁμοίωσιν, ἀλλ' οὐ παρέχομεν αὐτοῦ τὴν γνώμην τῆς ἐπ' ἄλλο ῥοπῆς τε καὶ διαθέσεως καθορᾶν· καὶ διὰ τοῦτο, καὶ μετὰ τὸ γεννηθῆναι δι' ὕδατος καὶ πνεύματος θέλοντες ἁμαρτάνομεν· εἰ 5 δὲ τούτων, ὕδατος λέγω καὶ πνεύματος, τὴν ἐνέργειαν δέχεσθαι γνωστικῶς τὴν γνώμην παρασκευάζομεν, ἄρα ἂν καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς τὸ μυστικὸν ὕδωρ ἐποιεῖτο τὴν τῆς συνειδήσεως καθάρσιν· καὶ τὸ ζωοποιοῦν Πνεῦμα τὴν ἄτρεπτον ἐν ἡμῖν τοῦ καλοῦ διὰ τῆς ἐμπείρα [k] γνώσεως ἐνήργει τελείωσιν. λείπει τοιγαροῦν 10 ἑκάστῳ ἡμῶν τῶν ἁμαρτεῖν ἔτι δυναμένων τὸ καθαροὺς ἑαυτοὺς ὅλως κατὰ τὴν γνώμην ἐμπαρέχειν βουληθῆναι τῷ Πνεύματι.

Εἶπας "ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστιν," ἐκ τοῦ οὕτω πράττειν φανεροῦται ὢν τέκνον τοῦ διαβόλου· καθάπερ καὶ Ἐλύμας ὁ μάγος, ἐκ τοῦ "πλήρης παντὸς δόλου" ἐγνώσθη υἱὸς 15 διαβόλου· καὶ ἐπεὶ "πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, τῷ ἔχειν ἐν ἑαυτῷ Θεοῦ σπέρμα·" τὸν οὕτω μὴ ἁμαρτάνοντα εὑρεῖν ἐστὶ σαφῶς υἱὸν ὄντα Θεοῦ· προσέθηκα δὲ τῷ ἁμαρτάνοντι οὕτως, ἵνα μήτις σοφίσηται, τέκνα Θεοῦ λέγων, ἡμᾶς τίθεσθαι πάντας τοὺς μὴ ἁμαρτάνοντας· τὰ γὰρ βρέφη ἁμαρτίαν μὴ 20 ποιοῦντα, οὐ ῥητέον τέκνα Θεοῦ εἶναι· ἐξ ἡλικίας γὰρ, ἀλλ' οὐκ ἐξ ἀρετῆς κωλύονται τοῦ ἁμαρτάνειν· ἵνα μὴ ἑτερόν τι εἴπωμεν, φάσκοντες, μὴ ὑγιῶς λέγεσθαι περὶ βρεφῶν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐ ποιοῦσιν· οὐ ταυτὸν γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν τῷ [l] μὴ ποιεῖν ἁμαρτίαν· τὸ μὲν γὰρ ἀπόφασις ἔοικε· τὸ δὲ ἐκ διαθέσεως ὑπάρχει· καὶ 25 γὰρ λέγοντες μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν τὸν δικαιοσύνην ἔχοντα, οὐκ ἀδυναμίαν φυσικὴν δηλοῦμεν, καθ' ἣν λέγομεν μὴ δύνασθαι τὸ ἄλογον ζῶον ἐπιστήμην ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον ἔχειν.

Ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει· καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν.

Σπέρμα θεῖόν ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὃς ἐνοικῶν ἐν τοῖς πιστοῖς, 30 ποιεῖ αὐτοὺς γενέσθαι υἱοὺς Θεοῦ· οὕτως ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραὰμ, ὅς ἐστι πάλιν Χριστὸς, εὐλογοῦνται πάντα τὰ ἔθνη.

[k] Sic. [l] Cod. τὸ.

Σπέρμα φησὶ τὸ Πνεῦμα, ὃ διὰ νοῦ χαρίσματος λαμβάνομεν. ὅπερ ἐν ἡμῖν μένον, ἀνεπίδεκτον τὸν νοῦν ἁμαρτίας ποιεῖ.

Εἰ μὴ γάρ τις γεννηθῇ ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον οὐ λαμβάνει.

10 *Ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· ἐν τούτῳ φανερά ἐστι* 5 *τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου.*

Ἐν τῷ μὴ ἁμαρτάνειν καὶ ἀγαπᾷν· ἐν τῷ ἁμαρτάνειν καὶ μισεῖν.

ΚΕΦ. Δ.

Περὶ ἀγαπῆς τῆς πρὸς τὸν πλησίον καὶ διαθέσεως μεταδοτικῆς.

Πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, 10 *καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. ὅτι αὕτη ἐστὶν* 11 *ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.*

Ἐπεὶ ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, ἕπεται δὲ τῷ οὕτω γεννηθέντι ἀγαπᾷν τοὺς ἀδελφοὺς, ὁ μὴ ἔχων δικαιο- 15 *σύνην τὸ μὴ ποιεῖν αὐτήν· μισῶν δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν· οὐ κατ' ἄλλον τρόπον ἢ τὸ μὴ γεγεννῆσθαι ἐξ αὐτοῦ· οὐ γὰρ προσεκτέον τοῖς λέγουσι μὴ εἶναι ἐκ Θεοῦ τούτους διὰ χοϊκὴν φύσιν.*

Οὐ καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν 20 12 *ἀδελφὸν αὐτοῦ· καὶ χάριν τίνος ἔσφαξεν αὐτόν; ὅτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια.*

Ἀνοσιεύεται γὰρ, καὶ πρωτόλειον ὥσπέρ τι καὶ ἀπαρχὴν τῷ θανάτῳ δίδωσι τὸν ὁμαίμονα[m]*, καὶ τῆς εἰς μιαιφονίαν ὁδοῦ τῇ* 25 *ἀνθρώπου φύσει διδάσκαλος ἦν.*

Καὶ μὴ θαυμάζετε ἀδελφοὶ, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. 13 *ἡμεῖς οἴδαμεν, ὅτι μεταβεβήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς* 14 *τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς· ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν, μένει ἐν τῷ θανάτῳ. πᾶς ὁ μισῶν τὸν* 30 15 *ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ οἴδατε ὅτι*

[m] Cod. *ὁμαίμωνα.*

πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μέ-
16 νουσαν. ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε.

Τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ δεξάμενοι, αὐτὸς γὰρ εἶπεν· "ὁ ἀκούων "μου τοὺς λόγους καὶ τηρῶν αὐτοὺς, οὐκ ὄψεται θάνατον, ἀλλὰ 5 "μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν."

17 Καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς θεῖναι. ὃς δ' ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ; 10

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ὅταν ἴδῃς πένητα μὴ παραδράμῃς, ἀλλ' εὐθέως ἐννόησον, τίς ἂν ἦς, εἰ σὺ ἐκεῖνος· τί οὐκ ἂν ἠθέλησας πάντας σοι ποιεῖν;*

Τουτέστιν ἐν εὐπορίᾳ καθέστηκεν.

18 Τέκνια, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ μηδὲ γλώσσῃ, ἀλλ' ἔργῳ 15 καὶ ἀληθείᾳ.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ῥητὰ προκείμενα ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ.

Οὐ γὰρ ἀρκεῖ προστῆναι, ἀλλὰ μετὰ δαψιλείας καὶ γνώμης ἀλύπου τοῦτο δεῖ ποιεῖν· μᾶλλον δὲ οὐ μετὰ ἀλύπου μόνον ἀλλὰ 20 μετὰ φαιδρᾶς καὶ χαιρούσης ψυχῆς.

* *Περὶ συνειδήσεως ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ.*

19 Καὶ ἐν τούτῳ γνωσόμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμὲν,
20 καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ πείσομεν τὰς καρδίας ἡμῶν· ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ 25 Θεὸς τῆς καρδίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα.

Ἐὰν, φησὶν, ἁμάρτωμεν, οὐ λανθάνομεν, οὐδὲ διαφευξόμεθα· εἰ γὰρ ἁμαρτάνοντες, τὴν καρδίαν ἑαυτῶν λαθεῖν δυνάμεθα, ἀλλὰ νυττόμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος, πόσῳ μᾶλλον τὸν Θεὸν πράττοντές τι τῶν φαύλων δυνηθῶμεν λαθεῖν; 30

21 Ἀγαπητοὶ, ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ, ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ

23 τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύσωμεν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἔδωκεν ἐντολὴν ἡμῖν.

Κυρίλλου. Ἕως εἶ κατὰ τὸν βίον τοῦτον, ὁδὸς γὰρ ὁ βίος 5 ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων παροδευόμενος, προσδέχου καὶ μὴ παραλογίζου τὴν ἐκ τοῦ συνειδότος ὑπόμνησιν· εἰ δὲ παραλογίσῃ καὶ παραδράμῃς τὸν βίον, αὐτὸ τὸ συνειδὸς ἀντιδίκου τάξιν ἐπέχον ἐπὶ τοῦ κριτοῦ κατηγορήσει, καὶ ὑπὸ τὴν ψῆφον ποιήσει σε τοῦ δικάζοντος, καὶ παραδοθήσῃ ταῖς ἀνηκέστοις κολάσεσιν· ἃ οὐκ ἂν 10 ἔπαθες, εἴγε κατὰ τὴν ὁδὸν εὔνοιαν ἐκτήσω πρὸς τὸν ἀντίδικον, τοὺς ἐλέγχους ὡς μετ' εὐνοίας προσφερομένους καταδεχόμενος. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεσπέσιος Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐπιστέλλων φησὶν, "ἐὰν ἡ συνείδησις ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν "ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν." 15

24 Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἡμῖν ἔδωκεν.

Ἐν τούτῳ μὲν ἐν τῷ κατορθοῦν τὰς ἐντολάς· τίς δὲ ὁ μένων ἢ ὁ Θεός; καὶ πόθεν δῆλον, ἐκ τοῦ δοῦναι ἡμῖν τὸ Ἅγιον ἑαυτοῦ 20 Πνεῦμα.

* Περὶ διακρίσεως πνευμάτων ἐφ' ὁμολογίᾳ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως.

1 Ἀγαπητοὶ, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύετε, ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφῆται ἐξεληλύθασιν εἰς τὸν κόσμον. 25

Εἰ ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, τίς ἂν εἴη ὁ ἐξ αὐτοῦ προερχόμενος ἢ αὐτὸς ὁ Λόγος; ἐάν τις τοίνυν ἔχῃ τὴν ἀγάπην, Χριστὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἤγουν ὁ εἰπὼν "ὁ Θεὸς ἀγάπη "ἐστὶν," οὗτος πάλιν οἶδεν ἀγάπην ἐκ Θεοῦ, ἥντινα οὐκ ἄλλην εἶναι νομιστέον, ἢ τὸν μονογενῆ, ὥσπερ Θεὸν ἐκ Θεοῦ, οὕτως καὶ 30 ἀγάπην ἐξ ἀγάπης ὄντα· ὅνπερ γὰρ τρόπον πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ὄντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ Θεοῦ προφητῶν, πολλοὶ ἐτύγχανον

ὑποκρινόμενοι τὴν προφητείαν, ὡς χρείαν εἶναι ἐπιστήμης ἐπιστατικῆς· τίνες τῶν λεγόντων, "τάδε λέγει Κύριος," Πνεῦμα Ἅγιον καὶ Θεοῦ λόγον εἶχον· καὶ τίνες ὑπὸ πονηροῦ κινούμενοι, τοῦ ψευδοῦς ἦσαν προφῆται· οὕτω καὶ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν τῶν Ἀποστόλων ἐν Χρίστῳ λαλούντων καὶ Πνεῦμα Ἅγιον ἐχόντων, 5 ὃ δέδωκεν ὁ Κύριος, πολλοὶ ψευδαπόστολοι προεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὑποκρινόμενοι τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. ἀναγκαῖον ἔχειν ἐκεῖνο τὸ χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὃ ὠνόμασται διάκρισις πνευμάτων, ἵνα ἐπιστήμην ἔχωμεν δοκιμάζειν τὰ πνεύματα, ὥστε τῷ μὲν πιστεύειν, τῷ δὲ ἀνθίστασθαι. χαρακτη- 10 ριστικὸν λέγει τοῦ Ἀντιχρίστου[1], οὗ ἀκηκόαμεν ὅτι ἔρχεται, ἤδη δὲ ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶ, τὸ διὰ ψευδοπροφητῶν καὶ πνευμάτων λύειν τὸν Ἰησοῦν, ἐν τῷ μὴ ὁμολογεῖν αὐτὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι. τοῦ λέγειν "καὶ νῦν" πραγματικῶς ἀκουστέον· πολλοὶ γὰρ γλώσσῃ μόνῃ λέγουσιν. 15

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν Χριστοῦ τὴν εἰς οὐρανοὺς εὐθὺς πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι γεγόνασι, διαφόρους βλασφημιῶν εἰσάγοντες αἱρέσεις· ἃς ἐν μέρει διδάσκει νῦν.

Ἐν τούτῳ γινώσκετε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· πᾶν 2 πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυ- 20 θότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστί· καὶ πᾶν πνεῦμα, ὃ μὴ ὁμολογεῖ 3 τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι.

Ἐγένοντο γάρ τινες, οἳ ἔλεγον ἐν φαντασίᾳ ἀνθρώπου ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι τὸν Κύριον· ὧν ἐπεβεβαίωσαν τὰς δόξας οἱ Μανιχαῖοι. 25

Ἐὰν οὖν ἁμαρτάνων λέγω, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἐλήλυθε, καὶ ταῦτα φρονῶν λέγω, ὅτι ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν σαρκὶ, ἄρα ἐκ Θεοῦ Πνεῦμα ἔχω; οὐκ ἐνδέχεται ἄλλως παραδέξασθαι τὸ ῥητόν· λέγει ὁ Ἰωάννης· "πᾶν πνεῦμα "Ἰησοῦν Χριστὸν ὁμολογοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ 30 "ἐστί." ἐπαπορήσας οὖν ὁ βουλόμενος καὶ ἐξετάζων καὶ ἐρευνῶν τί βούλεται ὁ Ἀπόστολος λέγειν· "πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν

[1] Cod. χριστοῦ.

"Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκὶ, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι," διὰ τὸ τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ εἰρῆσθαι μένειν ἐπὶ τῆς σαρκὸς τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τῶν μετ' αὐτόν· εἴποι ἂν κατανοήσας τὸ "πάντοτε τὴν νέκρωσιν "τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες." ἐννοήσας τὸ, "ζῶ "οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς," διὰ τοῦ παραδέξασθαι 5 Χριστὸν Ἰησοῦν ζῶντα ἐκ ἐμοὶ, διὰ τοῦ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέρειν. ὁμολογῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, οὐκ ἐκείνῃ μόνῃ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐμῇ. "οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται "εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν." εἴπερ οὖν βούλει λέγεσθαι 10 ὅτι πᾶν πνεῦμα Θεοῦ ἔχεις, ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἵνα λέγοιτο καὶ περὶ σοῦ τὸ, "ἡ διαθήκη μου "ἔσται ἐπὶ τῆς σαρκός ὑμῶν."

Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ ἀντιχρίστου, ὃ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται. 15

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ῬΗΤΑ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΑ ΜΗΤΙΣ ἩΜΑΣ ἘΞΑΠΑΤΗΣΗΙ ΚΑΤΑ ΜΗΔΕΝΑ ΤΡΟΠΟΝ· ὍΤΙ ἘΑΝ ἘΛΘΗΙ Ἡ ἈΠΟΣΤΑΣΙΑ ΠΡΩΤΟΝ ΚΑΙ ἈΠΟΚΑΛΥΦΘΗΙ Ὁ ἌΝΘΡΩΠΟΣ ΤΗΣ ἉΜΑΡΤΙΑΣ Ὁ ΥἹΟΣ ΤΗΣ ἈΠΩΛΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΑ ἙΞΗΣ.

Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ μέγα ἀποκαλύπτει μυστήριον. τί ἐστιν ἡ ἀποστασία; αὐτὸν καλεῖ τὴν 20 ἀποστασίαν, ὡς πολλοὺς μέλλοντος ἀπολλύναι καὶ ἀφιστᾶν, "ὥστε" φησὶν "σκανδαλισθῆναι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκ-"τοὺς," καὶ "ἄνθρωπον ἁμαρτίας" αὐτὸν καλεῖ· μυρία γάρ φησιν ἐργάσεται, καὶ παρασκευάσει ἑτέρους ἐργάσασθαι δεινά. καὶ "υἱὸν τῆς ἀπωλείας" αὐτὸν φησὶ, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἀπόλλυσθαι, 25 καὶ ἑτέρους ἀπολλύειν. τίς δὲ οὗτός ἐστιν; ἆρα ὁ Σατανᾶς; οὐδαμῶς· ἀλλὰ ἄνθρωπός τις, πᾶσαν αὐτοῦ δεχόμενος τὴν ἐνέργειαν. ὁ ἄνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα. οὐ γὰρ εἰς εἰδωλολατρίαν ἄξει ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀντίθεός τις ἔσται, καὶ πάντας καταλύσει τοὺς θεοὺς, καὶ 30 κελεύσει προσκυνεῖν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Θεοῦ, οὐ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ἀλλὰ τὸν καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, ἀποδεικνύντα, φησὶν, ἑαυτόν. οὐκ εἶπε λέγοντα, ἀλλὰ πειρώμενον[k] ἀποδεικνύναι· καὶ γὰρ ἔργα

[k] Cod. πειρόμενον.

μεγάλα ἐργάσεται, καὶ σημεῖα ἐπιδείξεται θαυμαστὰ τοῖς ἐξ αὐτῶν πλανωμένοις.

4 Καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστὶν ἤδη· ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὲ, τεκνία, καὶ νενικήκατε αὐτούς.

Προώδευσεν γὰρ αὐτοῦ αἱ αἱρέσεις· προοδοποιοῦσι καὶ οἱ 5 Μανιχαῖοι, οἱ νῦν ἀρτιφανεῖς Παυλικίανοι, θεὸν αὐτὸν εἶναι διαγορεύοντες.

Ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ ἐν ὑμῖν

Ὁ Θεὸς δηλονότι καὶ Πατὴρ διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Παρακλήτου. 10

Ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ.

"Ὁ ἐνεργῶν ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας·" λέγει δὲ τὸν Σατανᾶν. κόσμον γὰρ ἐνταῦθα τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους φησίν.

5 Αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσί· διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ κόσμου 6 λαλοῦσι, καὶ ὁ κόσμος αὐτῶν ἀκούει· ἡμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ 15 ἐσμέν· ὁ γινώσκων τὸν Θεὸν, ἀκούει ἡμῶν· ὃς οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀκούει ἡμῶν. ἐκ τούτου γινώσκομεν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης.

"Αὐτοὶ" τίνες ἢ οἱ αἱρεσιῶται καὶ οἱ Μανιχαῖοι; διὰ τοῦτο 20 βλασφημοῦσι, φησὶν, ἐκ τῆς πονηρᾶς αὐτῶν γνώμης πονηρὰ προχεόμενοι ῥήματα.

ΚΕΦ. Ε.

Περὶ φιλαδελφίας εἰς θεοσέβειαν.

7 Ἀγαπητοὶ, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ 25 Θεοῦ ἐστὶ, καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν.

Ὥσπερ ἔγκλημα καὶ ψόγον φέρει τῷ μὴ αἱρουμένῳ τὸ αἱρετὸν, καὶ μὴ φιλοῦντι τὸ φιλητὸν, οὕτως ἔπαινον περιποιεῖ [ὁ] τοῖς ἀγαπῶσι τοὺς ἀξίους τὸ ἀγαπᾶσθαι τοῦ εἶναι ἀγαπητούς· πότε δὲ 30 τοῦτο ὑπαχθῆναι δυνατόν; ἢ ὅτε αἴρει ὁ Σωτὴρ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἵνα ἀναδειχθῇ ὁ ἄνθρωπος, οἷος ὑπὸ Θεοῦ γέγονε, καθ'

ὁμοίωσιν καὶ εἰκόνα ἀποδειχθεὶς τοῦ πεποιηκότος; οὕτω γὰρ καὶ φανερωθεὶς ὁ ἄνθρωπος, εὐθὺς ὢν ἀγαπητὸς καὶ ἄξιος τοῦ ἀγαπᾶσθαι τυγχάνει. ἐπεὶ τοίνυν ὁ ἀποσταλεὶς Σωτὴρ τῷ κόσμῳ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιήματα τοῦ Πατρὸς, ἐπὶ ἀναδείξει τοῦ κάλλους τῶν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονότων, οἱ ταύτης τῆς 5 *δωρεᾶς τυχόντες ἀγαπητοὶ ὑπάρχουσιν, ὅθεν ἀλλήλους ἀγαπῶσιν· ἔχει γὰρ ἕκαστος καὶ τὸ ἀγαπητὸς καὶ τὸ ἀγαπητικὸς εἶναι, ἐντολὴν ἔχων τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον.*

8 Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεὸν, ὅτι ὁ Θεὸς 9 ἀγάπη ἐστί. καὶ ὅτι ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ 10 Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ μονογενῆ ἀπέσταλκεν 10 εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγαπήσαμεν τὸν Θεὸν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. 15

Τοῦ Χρυσοστόμου. *Ἀγάπην ποίαν φησι; τὴν εἰλικρινῆ, οὐ τὴν μέχρι ῥημάτων· ἀλλὰ τὴν ἀπὸ διαθέσεως καὶ γνώμης, καὶ τοῦ συναλγεῖν ἐκ καθαρᾶς καρδίας. ἔστι γὰρ ἀγάπη καὶ ἡ τῶν πονηρῶν· οἷον λῃσταὶ λῃστὰς φιλοῦσι, καὶ ἀνδρόφονοι ἀνδροφόνους. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπὸ συνειδήσεως ἀγαθῆς, ἀλλ' ἀπὸ κακῆς.* 20

11 Ἀγαπητοὶ, εἰ οὕτως ὁ Θεὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾷν. Θεὸν οὐδεὶς πώ- 12 ποτε τεθέαται· ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη αὐτοῦ τετελειωμένη ἐστὶν ἐν ἡμῖν. 13 ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς 25 ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν.

Τοῦτο ἡμῖν, φησι, κατορθώσει ἡ ἀγάπη· τὸ ἐνοῖκον ἡμῖν γενέσθαι Θεὸν, ὃν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται.

14 Καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ 15 ἀπέσταλκε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ Σωτῆρα τοῦ κόσμου. ὃς 30 ἐὰν ὁμολογήσῃ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ 16 Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. καὶ ἡμεῖς

ἐγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ
17 ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. ἐν τούτῳ τετελείωται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. 5

Ὅρα πῶς ἄνω καὶ κάτω τὴν αἵρεσιν ἐκείνην ἀναιρεῖ τὴν πονηρὰν, τὴν λέγουσαν, ἄνθρωπον εἶναι ψιλὸν τὸν Ἰησοῦν Μαρίας Υἱὸν, καὶ μὴ αὐτὸν ὁμολογοῦντας εἶναι τὸν Πατρὸς μονογενῆ Λόγον, ἐνανθρωπήσαντα διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν.

Ὅτι καθὼς ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν ἐν τῷ 10 κόσμῳ τούτῳ.

Καὶ πῶς ἐκεῖνος ἦν, ἢ ὡς αὐτὸς εἴρηκεν· "ἔρχεται ὁ ἄρχων "τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν." οὕτω καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν εἶναι, μηδὲν εὑρισκόμενοι πρὸς τὸν κόσμον ἔχοντες.

Τί οὖν ποιήσωμεν τοῖς προφήταις λέγουσιν "ὅτι εἶδον τὸν 15 "Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου;" ὁ δὲ Δανιὴλ πάλιν· "ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθισε." καὶ ὁ Μιχαίας· "εἶδον τὸν Κύριον τὸν Θεὸν τοῦ Ἰσραὴλ καθη-"μένον ἐπὶ θρόνου αὐτοῦ." καὶ πολλὰς τοιαύτας ἐπισυναγαγεῖν ἐστὶ μαρτυρίας· πῶς οὖν, "Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε," φησίν; 20 ἵνα μάθῃς ὅτι τὴν ἀκριβῆ αὐτοῦ κατάληψιν καὶ τὴν τετρανωμένην γνῶσιν λέγει. ὅτι γὰρ πάντα ἐκεῖνα συγκατάβασις ἦν, καὶ ἀκραιφνῆ τὴν οὐσίαν οὐδεὶς οἶδεν ἐκείνων, δῆλον ἐκ τοῦ διαφόρως ἕκαστον ὁρᾶν. ὁ γὰρ Θεὸς ἁπλοῦς καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσχημάτιστος. οὗτοι δὲ πάντες σχήματα ἔβλεπον διάφορα. τοῦτο γοῦν 25 αὐτὸ δι' ἑτέρου προφήτου ἐμφαίνων πάλιν, καὶ πείθων αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἀκριβῆ τὴν οὐσίαν εἶδον, ἔλεγεν· "ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ "ἐν χερσὶ προφητῶν ὡμοιώθην." οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν ἔδειξα τὴν ἐμὴν, ἀλλὰ συγκατέβην, φησὶ, πρὸς τὴν τῶν ὁρώντων ἀσθένειαν. ὁ μέντοι Ἰωάννης, φησὶν, "ὅτι Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε·" τοῦτο 30 γὰρ δῆλον ἦν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, "ὁ μονογενὴς "Υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο," ἀξιόπιστον εἰσάγει τοῦ δόγματος μάρτυρα καὶ διδάσκαλον.

18 *Φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον, ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει· ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ.*

Ὁ τὸν Θεὸν δεξάμενος, φησὶν, ὅς ἐστιν ἀγάπη, οὐ δέδοικέ τινα. τί δὲ καὶ φοβηθείη ὁ λαβὼν "ἐξουσίαν περιπατεῖν ἐπάνω 5 *" ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ;"*

Ἐρώτησις Μαξίμου. *Εἰ ὁ φοβούμενος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ, πῶς οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν; ἐὰν οὐκ ἔστιν ὑστέρημα, δῆλον ὅτι τετελείωται· πῶς οὖν "ὁ φο- " βούμενος οὐ τετελείωται;"* 10

Ἀπόκρισις. *Ἡ καλὴ τῶν θείων γραφῶν εὐτάξια, κατὰ τὸν σωστικὸν τοῦ Πνεύματος θεσμὸν, τὸν ἀπὸ τῆς ἐκτὸς κατὰ τὰ πάθη πλήθυος ἐπὶ τὴν θείαν ἑνότητα κινουμένων*[l] *τοὺς βαθμοὺς διορίζουσα, τοὺς μὲν εἰσαγομένους, καὶ ἐπὶ τὰ πρόπυλά που τυγχάνοντας τῆς θείας αὐλῆς τῶν ἀρετῶν, φοβουμένους ἐκάλεσε·* 15 *τοὺς δὲ κτησαμένους σύμμετρον ἕξιν τῶν κατὰ τὴν ἀρετὴν λόγων τὲ καὶ τρόπων, οἶδεν ὀνομάζειν προκόπτοντας· τοὺς δὲ κατ' αὐτὴν γνωστικοὺς ἤδη γεγενημένους τῆς τῶν ἀρετῶν ἐκφαντικῆς ἀληθείας, κορυφὴν προαγορεύει τελείους. οὔτε οὖν ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἀπεστραμμένος δι' ὅλου τὴν κατὰ τὴν φθορὰν τῶν παθῶν ἀρχαίαν* 20 *ἀναστροφὴν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν διάθεσιν διὰ τὸν φόβον ἐκδεδωκὼς τοῖς θείοις πράγμασιν ὑστερεῖ τινὸς καλοῦ τῶν εἰσαγομένοις πρεπόντων· κἂν οὔπω τὴν ἐν ἀρεταῖς ἕξιν ἐκτήσατο, καὶ τῆς ἐν τοῖς τελείοις λαλουμένης σοφίας γέγονε μέτοχος. οὔτε μὴν ὁ προκόπτων τῶν ἐπιβεβλημένων αὐτοῦ τῷ βαθμῷ καλῶν τινὸς* 25 *ὑστερεῖ, κἂν τὴν αὐτὴν οὕτω τοῖς τελείοις ὑπερέχουσαν τῶν θείων ἐκτήσατο γνῶσιν. καὶ πάλιν οἱ μὲν τὴν πρακτικὴν ἀνδρικῶς μετιόντες φιλοσοφίαν, φόβου καὶ μνήμης τῶν μελλόντων θείων δικαστηρίων οὔπω τὴν ψυχὴν ἀπολύσαντες, νοείσθωσαν ἡμῖν οἱ φοβούμενοι. μηδενὸς μὲν, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, διυστεροῦντες* 30 *καθάπαξ τῶν ὑπὲρ ἀληθείας ἀγωνιζομένων κατὰ τῆς ἀντικειμένης δυνάμεως, ὅμως δ' οὖν ἔτι λειπόμενοι τῆς κατὰ τῶν τελείων ἀκραιφνοῦς τῶν μυστικῶν θεαμάτων διαδόσεως· οἱ δὲ τῆς θεωρητικῆς ἀξιωθέντας*[m] *θεολογίας, καὶ πάσης φαντασίας ὑλικῆς τὸν*

[l] Sic. [m] *ἀξιοθέντας* Cod.

νοῦν καθαρὸν καταστήσαντες, καὶ εἰκόνα τῆς θείας ὡραιότητος ὅλην ἀνελλιπῶς φέρουσαν τὴν μίμησιν, ἔστωσαν ἡμῖν οἱ ἀγαπῶντες. οὐκ ἔστιν οὖν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις, κατὰ τὸν μακάριον Δαβὶδ, ὡς φοβουμένοις· κἂν οὐκ ἔχῃ τὸ πλῆρες καὶ τέλειον τῆς ἀμέσου πρὸς τὸν λόγον ἑνώσαν κατὰ τὸ ἶσον τοῖς ἀγαπῶσι τὸν 5 Κύριον ὁ φοβούμενος. ἕκαστος γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι καὶ τὴν ἠφορισμένην αὐτῷ μονὴν ἔχει τὸ τέλειον· κἂν ἄλλος ἄλλου κατὰ τὸ ποιὸν ἢ ποσὸν τῆς πνευματικῆς ἡλικίας ἐστὶν ὑψηλότερος· ἐπειδὴ διττός ἐστιν ὁ φόβος, κατὰ τὸ "φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν "δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ," καὶ κατὰ τὸ, 10 "ὁ φόβος Κυρίου ἁγνὸς διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος·" καὶ "μέγας "καὶ φοβερός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ." ζητητέον, πῶς ἔξω βάλλει τὸν φόβον ἡ ἀγάπη, εἴπερ εἰς αἰῶνα αἰῶνος διαμένει; πῶς δὲ φοβερός ἐστι διαμένων ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀπείρους αἰῶνας ἐπὶ πάντας τοὺς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ; ἢ μᾶλλον ἐπειδὴ, 15 καθὼς εἶπον, διττός ἐστιν ὁ φόβος· ὁ μὲν ἁγνὸς, ὁ δὲ οὐχ ἁγνὸς, οἷον ὁ μὲν ἐπὶ πλημμελήμασι κατ' ἐκδοχὴν κολάσεως συνιστάμενος φόβος, αἰτίαν ἔχων τῆς οἰκείας γεννήσεως τὴν ἁμαρτίαν, ὡς οὐχ ἁγνὸς, οὐκ ἔσται διὰ παντὸς τῇ ἁμαρτίᾳ διὰ τῆς μετανοίας συναφανιζόμενος. ὁ δὲ ἁγνὸς φόβος, ὁ δίχα τῆς ἐπὶ πλημ- 20 μελήμασι μνήμης ἀεὶ συνεστὼς, οὐκ ἀπογενήσεταί ποτε· διότι περιουσιωδῶς ἐμπέφυκέ πως τῷ φόβῳ πρὸς τὴν κτίσιν, ποιούμενος ἔκδηλον πᾶσαν αὐτοῦ τὴν φυσικὴν αἰδεσιμότητα τῆς ὑπὲρ πᾶσαν βασιλείαν τε καὶ δύναμιν ὑπεροχῆς. ὁ τοίνυν μὴ φοβούμενος τὸν Θεὸν ὡς κριτὴν, ἀλλ' αἰδούμενος αὐτὸν διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν 25 τῆς ἀπείρου δυνάμεως ὑπεροχὴν, οὐκ ἔχει δικαίως ὑστέρημα, τέλειος ὑπάρχων ἐν τῇ ἀγάπῃ, μετ' αἰδοῦς καὶ πρεπούσης σεβασμιότητος ἀγαπῶν τὸν Θεόν. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ κτησάμενος τὸν διαμένοντα φόβον εἰς αἰῶνα αἰῶνος· καὶ οὕτως οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὑστέρημα τὸ παράπαν οὐδέν. συνᾴδουσιν οὖν ἀλλήλοις ὅ τε προ- 30 φήτης καὶ ὁ Εὐαγγελιστής· ὁ μὲν λέγων, μὴ εἶναι τοῖς κατὰ τὸν ἁγνὸν φόβον τὸν Κύριον φοβουμένοις ὑστέρημα· ὁ δὲ, τὸν φοβούμενον ὡς κριτὴν, διὰ τὴν ῥερυπωμένην συνείδησιν, μὴ εἶναι τέλειον ἐν τῇ ἀγάπῃ· κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν τυχὸν, καὶ "ἐπὶ πάντας "τοὺς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ φοβερός ἐστιν ὁ Θεός·" ὡς ἐγκεκραμένην 35

φόβῳ ποιῶν τὴν τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν, καὶ περὶ αὐτῶν γενησομένην ἀγάπην. φόβου γὰρ καθ' ἑαυτὴν κεχωρισμένη ἡ ἀγάπη, εἰς καταφρόνησιν πέφυκεν ὡς τὰ πολλὰ μεταπίπτειν, μὴ οἷον στομουμένης φόβῳ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης φυσικῶς παρρησίας. τί δὲ βούλεται τὸ περὶ κύκλῳ αὐτοῦ λεγόμενον, εἰ δοκεῖ, κατανοήσωμεν. 5 ὁ γὰρ κυκλούμενος καὶ ἐμπρὸς[n] καὶ ὀπίσω καὶ ἐκδεξιῶν καὶ ἐξαριστερῶν ἔχει τοὺς περικυκλοῦντας αὐτόν. ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ Κύριος ἔχει τοὺς περικυκλοῦντας, νοήσωμεν τοὺς μὲν ὀπίσω, τοὺς διὰ τῶν ἐντολῶν κατὰ τὴν πρακτικὴν ἀρετὴν ἀμέμπτως ὀπίσω Κυρίου τοῦ Θεοῦ πορευθέντας· τοὺς ἐξαριστερῶν δὲ, τοὺς τὴν 10 φυσικὴν ἐν πνεύματι θεωρίαν μετὰ τῆς τῶν κριμάτων εὐσεβοῦς ἀναλήψεως κατορθώσαντας· φησὶ γὰρ περὶ τῆς σοφίας ἡ τῶν Παροιμιῶν βίβλος. "ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα." τοὺς ἐκδεξιῶν δὲ, τοὺς καθαρὰν αἰσθητῆς φαντασίας τὴν ἄϋλον δεξαμένους γνῶσιν τῶν νοητῶν, "ἐν γὰρ τῇ δεξιᾷ αὐτῆς," φησιν, 15 "ἔτη ζωῆς." τοὺς δὲ ἐμπρὸς, τοὺς δι' ὑπερβάλλουσαν περὶ τὸ θεῖον κάλλος ἐρωτικὴν τῆς κατὰ νοῦν ἐφέσεως ζέσιν, ἀξιωθέντας τῆς "πρόσωπον πρὸς πρόσωπον" ἀπολαύσεως· εἰ δὲ καὶ ἄλλος ἐστι περὶ τούτου λόγος μείζων καὶ ὑψηλότερος, ὑμῖν καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς θείοις ἀνδράσιν ἔστι ληπτός. 20

19 Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.

Οὕτως ἀγαπᾷ, ὡς καὶ τὰς τρίχας ἠριθμηκέναι τῆς κεφαλῆς, καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις φησίν· οὐχ ὅτι τὰς τρίχας ὁ Θεὸς ἀριθμεῖ, ἀλλ' ἵνα τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν καὶ τὴν πολλὴν πρόνοιαν τὴν περὶ 25 ἡμᾶς ἐνδείξηται.

20 Ἐάν τις εἴπῃ, Ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεὸν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν, ὃν οὐχ ἑώρακε, 21 πῶς δύναται ἀγαπᾷν; καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν 30 ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Ὁ γνησίως ἀγαπῶν τὸν Θεὸν, οὐ διὰ τὴν ἀπειλὴν τῶν κολάσεων

[n] Leg. vid. ἔμπροσθεν.

ποιεῖ τὰ Θεῷ ἀρεστὰ, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀρετῆς φίλτρῳ καὶ τῇ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν Θεόν· οὐ μὴν ὁ διὰ τὸν γνήσιον φόβον ἑαυτὸν ἀσφαλιζόμενος, ὅς ἐστιν ἔρως τοῦ καλοῦ, ἢ πάλιν φόβῳ, τῷ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς κόλασιν, ποιῶν τις τὴν ἐντολήν· διὸ περὶ αὐτοῦ ἐπάγων φησὶν, " ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει." 5

Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρεῖ. τὸ ἀγαπᾷν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ θείων ἐντολῶν ἐστὶ πλήρωσις· ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ οὐκ ἐφύλαξεν ἐντολὴν, μὴ φυλάττων δὲ, οὐκ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν· ψεύστης οὖν ὁ λέγων ἀγαπᾷν μὴ ἀγαπῶν.

ΚΕΦ. ϛ. 10

Περὶ *θεολογίας* Υἱοῦ *ἐν δόξῃ* Πατρὸς, *καὶ περὶ νίκης τῆς κατὰ τοῦ πονηροῦ διὰ πίστεως* Ἰησοῦ Χριστοῦ *εἰς ζωήν.*

1 Πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγέννηται· καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, 2 ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. ἐν τούτῳ γινώσκομεν ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ὅταν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. 15

Οἱ ἐκ Θεοῦ γεννώμενοι, ἐκ τοῦ κατορθοῦν κατ' ἀρετὴν, τυγχάνουσιν οὗτοι καὶ τέκνα Θεοῦ καὶ φιλοὶ, καθάπερ καὶ Ἀβραάμ.

Τοῦ *τῆς ἀληθείας πάλιν ἅπτεται δόγματος, ἐκ βάθρων ἀναιρῶν τῶν αἱρετικῶν τὴν κακοπιστίαν.* 20

Ἤδει τοῦτο ὁ γεννώμενος ἐκ τοῦ Θεοῦ· πιστεύσας ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὑψηλὴν συγκατάθεσιν ἔχων περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ διαλήψεως, γεννᾶται. ἀλλ' ἐκείνην τὴν πίστιν ᾗ κατ' ἀρετὴν ἔργα συνέζευκται· ἣν καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἔχων, λελόγισται δικαιοσύνην ἔχειν. κατὰ τοῦτο τὸ σημαινόμενον ἐκδεκτέον τὸ, " ἄνδρα πιστὸν ἔργα εὑρεῖν·" σπάνιον γὰρ ὁ τοιοῦτος τὴν εὕρεσιν ἔχει· πολλῶν ὄντων τῶν ἄνευ ἔργων σπουδαίων νεκρὰν πίστιν ἐχόντων· ἥτις οὐδὲ ὅλως πίστις ὑπάρχει. ὁ οὕτως πιστεύσας ὡς γεννηθῆναι ἐκ Θεοῦ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ᾗ φησιν ὁ Σωτὴρ, " ὁ " πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον·" ἤδη γεννᾶταί τις ἐκ Θεοῦ κατορθῶν τὰ εἰρημένα. ἀποδοχῆς ἄξιον ὄντα ἀγαπᾷν δεῖ καὶ πρὸ αὐτοῦ τὸν γεννήσαντα αὐτόν. 25 30

3 Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν· καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν.

Τὴν ὑπόστασιν καὶ, ἵν' οὕτω φράσω, ὕλην ἔχειν, ἧς δεῖ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, τὴν τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν εἶναί φησι· αἵτινες ἀναφέρουσι πρὸς τὸν Θεὸν τὸν κατ' αὐτὰς ἐνεργοῦντα· ὅθεν οὐ 5 κατωφερεῖς οὐδὲ βαρεῖαι τυγχάνουσιν. εἰ δέ τις προσελθὼν αὐταῖς, μὴ ὃν δεῖ τρόπον, λέγει αὐτὰς βαρείας, τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν ᾐτιάσατο· φίλον γὰρ τοῖς ἄγαν ἀποβάλλουσιν ἰσχὺν βαρέα νομίζεσθαι, καὶ τὰ πάνυ ἐλαφρὰ καὶ κοῦφα· ὅθεν οὐκ ἔγραψεν, "αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ ἐλαφραὶ," ἀλλὰ "βαρεῖαι οὐκ εἰσὶ," μόνου 10 καὶ παντὸς ἀντιλαμβανομένου τοῦ ἀνωφεροῦς αὐτῶν τοῦ δικαίως τὸ δίκαιον διώκοντος πεῖρα γνῶντος· "ὅτι ὁ Χριστοῦ ζυγὸς ἐλαφρός "ἐστι," χρηστότητα πολλὴν ἔχων ὑπάρξαι τὸ οὕτως προκόψαι τῇ πίστει ἐνεργεῖ καὶ εἰς δικαιοσύνην λελογισμένῃ· ἣν καὶ δεικνὺς ὡς ὑφεστηκυῖαν καὶ μένουσαν εἶπεν· "αὕτη γάρ ἐστιν ἡ νίκη ἡ 15 "νικήσασα τὸν κόσμον," ἣν ἔχομεν πίστιν οἱ προσηκάμενοι τὸν Ἰησοῦν εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. οὕτω διατεθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννᾶται, καὶ τούτου τυχὼν, καταφρονεῖ τῆς ἐνύλου ζωῆς καὶ τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων· καὶ ταύτῃ νικᾷ τὸν κόσμον, μεταβὰς ἀπ' αὐτοῦ εἰς ὑπερκόσμιον πολιτείαν. 20

Τί γὰρ ἐλαφρότερον τοῦ ἀγάπην ἔχειν μετὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς, καὶ μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν; "ὁ γὰρ ζυγός "μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι," φησιν ὁ Σωτήρ.

Σκόπει πως κοῦφα ἐπιτάττει· οὐκ εἶπεν, "ἐν φυλακῇ ἤμην" καὶ ἀπηλλάξατέ με. "ἄρρωστος ἤμην," καὶ ἀνεστήσατέ με, 25 ἀλλ' "ἐπεσκέψασθέ με, καὶ ἤλθετε πρός με." καὶ οὐδὲ ἐν τῷ πεινᾶν[o] ἐπαχθὲς τὸ κελευόμενον, οὐ γὰρ πολυτελῆ ζητείων τράπεζαν, ἀλλὰ τὴν χρείαν μόνην καὶ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν τὸν ἄρτον.

Ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν 4 κόσμον. 30

Τὸ γεγεννημένον. αὐτὸς ἐφεξῆς ἐδήλωσε τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ἡμῶν λέγων, τὸ νικῆσαν τὸν κόσμον, τουτέστι πονηρίαν πᾶσαν καὶ ἀσέβειαν· ἡ γὰρ πίστις ἡμῶν πᾶσαν ἀγνωσίαν ἀπήλασε, καὶ

[o] *πεινῆν* Cod.

πάντα σκότον ἐξήλασε· καὶ ποῖα ἡ πίστις, ἢ ὅτι "Ἰησοῦς ἐστιν ὁ "Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;" καὶ οὐ παύεται κηρύττων τὴν ἀλήθειαν πρὸς ἐντροπὴν τῶν αἱρετικῶν· ἵνα κἂν ὀψέ ποτε παύσωνται, πολλάκις περὶ τούτων ἀκούσαντες.

Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ 5 5 πίστις ἡμῶν. τίς δέ ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Κυρίλλου. *Καὶ οὔτε Ἕλλην οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε αἱρετικὸς δύναται πρὸς αὐτὴν, ἅπαξ τοῖς ἔργοις τὰ νικητήρια τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἀπενεγκαμένης.* 10

6 Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος καὶ Πνεύματος Χριστὸς Ἰησοῦς.

Τοῦ ἀΐξαντος ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος τοῦ καθαράντος τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἁγιάσαντος τὸν λαόν. διὰ τοῦτο γάρ φησι, "καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν 15 *"λαὸν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε." καὶ "Πνεύματος" δὲ προσέθηκεν, ἵνα μάθωμεν, ὡς ὁ ἀνελθὼν εἰς τὸν σταυρὸν, Θεός τε ἦν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος.*

Οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἐν τῷ αἵματι. 20

Τουτέστιν οὐκ ἄνθρωπος ἦν μόνον ὁ ἐλθὼν ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, ἀλλ' ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ σεσαρκωμένος· ᾧ καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ Πατὴρ, "οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός." ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ [ὅτε ἐνόμισαν καὶ βροντὴν εἶναι,] ὅτε καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔσταξεν ἐπὶ τὴν γῆν. 25

Καὶ τὸ Πνεῦμα ἐστὶ τὸ μαρτυροῦν, ὅτι τὸ Πνεῦμα 7 ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. ὅτι τρεῖς εἰσὶν οἱ μαρτυροῦντες, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα· καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν 9 εἰσίν. εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μείζων ἐστίν. 30

Ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἡ ἐλθοῦσα ἐπ' αὐτόν. "Πνεῦμα γάρ φησιν ὁ Θεὸς," διὸ καὶ παρακατιὼν λέγει, ὡς τοῦ Θεοῦ ἡ μαρτυρία ἀληθής· ἐπὶ τοῦ μαρτυρήσαντος τῷ Υἱῷ δηλονότι.

Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ, ἣν μεμαρ-
10 τύρηκε περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν
τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν αὑτῷ· ὁ μὴ πιστεύων
τῷ Θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτὸν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν
εἰς τὴν μαρτυρίαν, ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ τοῦ 5
Υἱοῦ αὐτοῦ.

Μετὰ τῆς μαρτυρίας ἐκείνης καὶ ἄλλην μαρτυρίαν ἡμῖν δέδωκε, ζωὴν αἰώνιον διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ.

11 Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία, ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν
ἡμῖν ὁ Θεὸς, καὶ αὕτη ἡ ζωὴ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ ἐστίν. 10
12 ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν, ἔχει τὴν ζωήν· ὁ μὴ ἔχων τὸν Υἱὸν
13 τοῦ Θεοῦ, τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει. ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν, τοῖς
πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῆτε,
ὅτι ζωὴν ἔχετε αἰώνιον, καὶ ἵνα πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα
14 τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παῤῥησία, ἣν 15
ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα
15 αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν· καὶ ἐὰν οἴδαμεν, ὅτι ἀκούει ἡμῶν,
ὃ ἐὰν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα ἃ
ᾐτήσαμεν παρ' αὐτοῦ.

Τοῦτο συνᾴδει τῷ εἰρημένῳ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. "δοῦλος ὁ γνοὺς 20 "τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ ποιήσας ἄξια πληγῶν, δαρή-"σεται πολλάς." τοῦτο παραπλήσιον καὶ ὁ Νόμος προστάσσει ἐπὶ δύο πορνευομένων, ὅτι ἡ μὲν τοῦ λαοῦ θάνατον ἔχει τὴν ζημίαν, ἐὰν δὲ ἱερέως θυγάτηρ τυγχάνῃ, οὐ ψιλὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ πυρὶ ὑπομένει· καὶ ἡ αἰτία φανερά· ἡ μὲν γὰρ τοῦ λαοῦ, ἅπαξ 25 τοῦ σαββάτου ἐρχομένη τοῦ νόμου κατήκουεν· ἡ δὲ ἀχώριστον εἶχε τὸν διδάσκαλον. διὸ καὶ χαλεπωτέραν τιμωρίαν ὑπομένει. εἰ δὲ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν· πᾶν ἁμάρτημα ὡς πρὸς τὴν λογικὴν οὐσίαν παρόραμά ἐστι· τρόπον γάρ τινα παριδοῦσα, καὶ ἐπιλαθομένη ἑαυτῆς, ὑπενδοῦσα τὲ τοῦ πρὸς τὸ καλὸν τόνου, παρερρύη. ὅπως δὲ ἐὰν 30 ἔχῃ εἰς κρίσιν ἄγεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, κἂν ὡς ὁ Ἰωάννης εἶπε, τῶν ἁμαρτιῶν αἱ μὲν ὦσι πρὸς θάνατον, αἱ δὲ ὡς νόσοι ψυχῆς ὑπάρχουσιν, οἱ πείρᾳ τεχνικῇ μαθόντες πῶς ἐστὶν ἕκαστα κατορθοῦν

τῶν σπουδαζομένων καλῶν, εὐέλπιδες γίνονται πρὸς τὸ καὶ ἄλλοτε ταῦτα ἀνύσαι. ἐπεὶ οὖν καὶ οἱ ἱεροὶ Ἀπόστολοι καὶ ὁ μακάριος Ἰωάννης οὕτος αὐτοῖς ἔργοις ἔγνωσαν, ὡς πολλάκις αἰτησάμενοι Θεὸν, τὸ αὐτοῖς φίλον καὶ θελητὸν ἐσχήκασι, θαρροῦσιν ὅτι ἑκάστοτε οὕτως αἰτούμενοι, τεύξονται τῶν ποθουμένων, ἐπινεύοντος 5 τοῦ Θεοῦ· ἐκ τούτων δειχθήσεται τὰ ζητούμενα ὑπό τινων πῶς ἀληθὲς εἴη "ὃ αἰτῶν λαμβάνει·" τῆς καθόλου προτάσεως, οὐ πάντας ἀπαξαπλῶς τοὺς καὶ τὰ αὐτὰ αἰτουμένους, ἀλλὰ τοὺς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, περιεχούσης, ἐγγίνεται ἡ τοιαύτη παρρησία τῷ ἀκατάγνωστον βίον ἔχοντι. σπάνιος δὲ ὁ τοιοῦτος. τίς γὰρ καυ- 10 χήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ὀλίγοι γὰρ οἱ οὕτως ἐν ἀρετῇ ὄντες ὡς εἰπεῖν, "ἀδικίαν εἰ ἐθεώρουν ἐν καρδίᾳ μου, μὴ εἰσακου- "σάτω μου Κύριος·" διὰ τοῦτο εἰσήκουσέ μου, ἐπειδὴ ἀδικίαν οὐκ ἐθεώρουν. ἀπεσιώπησε δὲ αὐτὸ, φόβῳ τοῦ μὴ περὶ αὐτοῦ νομισθῆναι, κατὰ τὸν εἰπόντα, "οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα. ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ 15 "δεδικαίωμαι." λήψῃ εἰς τὰ προκείμενα, καὶ τὸ, "ἐὰν ἡ καρδία "ἡμῶν μὴ γινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν."

ΚΕΦ. Ζ.

Περὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἁμαρτάνοντος ἀδελφοῦ διὰ προσευχῆς καὶ περὶ τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν. 20

16 Ἐάν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσει, καὶ δώσει αὐτῷ ζωὴν, τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω, ἵνα τις ἐρωτήσῃ· 17 πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ἔστιν ἁμαρτία οὐ πρὸς 25 θάνατον.

Ἣ τῆς κακοπιστίας ἢ τῆς εἰς τὸ Πνεῦμα βλασφημίας, ὑπὲρ ἧς οὐκ ἔστιν αἰτῆσαι· ἐὰν γὰρ ἄνθρωπος, φησιν, εἰς ἄνθρωπον ἁμάρτῃ, καὶ δὴ προσεύχον[p] περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ εἰς Θεὸν, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ; 30

Ἀνάγκη πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἐκείνην εἶναι, τὴν οὐκέτι δυνα-

[p] Leg. vid. προσεύχου.

μένην συγχωρεῖσθαι, οἷα ἦν ἡ τοῦ Ἰούδα, ἡ μετὰ πλείστας ἱεροσυλίας προδοσία Χριστοῦ. ὅταν γὰρ ἐπὶ τοῖς διὰ βίου πᾶσιν ἀδικήμασιν ἀμετανόητός τις ἀλοὺς, ἐπαυξήσῃ τὴν κακίαν, ἐν τέλει τὸ μέγιστον προσθείς· τότε καὶ πρὸς θάνατον ἡ ἁμαρτία, καὶ θανάτῳ καταλαμβάνεται, καθάπερ ἐκεῖνος. οὐδὲν δεῖ τούτου πρὸς 5 τὰς ἀφέσεις, ἃς Χριστὸς δανείζεται τοῖς δυναμένοις μετανοεῖν, καὶ φέρειν καρποὺς ἀντὶ τῶν πονηρῶν ἀγαθούς· "πᾶν μὲν γὰρ "δένδρον," ὡς εἴρηκε, "μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς "πῦρ βάλλεται," ὃ δὲ δύναται καρπὸν καλὸν ἐνεγκεῖν, οὐκ ἐκκόπτει φιλανθρωπίᾳ Χριστός· καθάπερ ἐγνώκαμεν μυρίους μὲν ἀπενεχ- 10 θέντας εἰς θυσίαν εἰδώλων, φόβῳ τῶν διωκόντων, αὖθις δὲ ἐπιστραφέντας καὶ μαρτυρήσαντας· ὧν καὶ τὰ σώματα τετίμηται παρὰ Χριστῷ· ὡς καὶ πρὸς τοῖς μνήμασιν αὐτῶν τοὺς δαίμονας βασανίζεσθαι· Θεοῦ σαφῶς δηλοῦντος, ὅτι καὶ δέχεται τοὺς ἐπιστρεφομένους καὶ τιμᾷ· πῶς οὐκ ἐναντίοι τῷ Θεῷ, οἱ τὴν ἐκ τῆς 15 μετανοίας σωτηρίαν δευτέραν οὖσαν μετὰ τὴν τῶν καθαρῶν διαμεινάντων ἀπελπίζεσθαι νοοῦντες; ὑπηρεται σαφῶς διαβόλου, τοῦ καὶ διὰ τῆς ἀνελπιστίας, καθάπερ καὶ διὰ τῆς καταφρονήσεως, ἀπόλλυσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἐσπουδακότος.

Σχόλιον. "Ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον." ἐν 20 ἀγνοίᾳ πλανώμενον.

* Περὶ ἀποχῆς δαιμονικοῦ σεβάσματος.

18 Οἴδαμεν ὅτι πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὐχ ἁμαρτάνει· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ, τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ. 25

Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ ποιεῖν δικαιοσύνην ἔχει τὸ ἐκ Θεοῦ εἶναι, ὡς πολλάκις εἰρήκαμεν, ἅμα δὲ τὸ ἁμαρτάνειν καὶ ποιεῖν δικαιοσύνην ἀδύνατον, φανερὸν ἄρα ὅτι οὕτω διακείμενος καὶ ἐνεργῶν, δίκαιός ἐστι, καὶ οὐχ ἁμαρτάνει· εἶτα ἀσφαλιζόμενος, ὡς προαιρετικὸς καὶ οὐ φύσει υἱός ἐστι Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος, ἁρμοδίως ἐπήγαγε τὸ 30 "ἀλλὰ τηρεῖ ἑαυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ." εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ὁ πονηρὸς οὐχ ἅπτεται αὐτοῦ, ὅτι τηρεῖ ἑαυτὸν, οὐκ ἐκ κατασκευῆς, ἀλλ' ἐκ προσοχῆς ἔχει τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. τηρῶν

δέ τις ἑαυτὸν τὶ καὶ εὔχεται θεόθεν φυλαχθῆναι; ἵνα ἄψαυστος πάντῃ μείνῃ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Σετήρου. Ὁρᾷς ὅτι ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, οὐχ ὅτι τὴν φύσιν ἐστὶν ἀπαθὴς, ἀλλ' ὅτι τηρεῖ ἑαυτὸν, κατ' ἐκεῖνό που τὸ εἰρημένον τῷ μακαρίῳ Παύλῳ, 5 "ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ·" καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ φυλάττων ἑαυτὸν, καὶ τὰ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δοκοῦντα πράττων, ἁμαρτάνειν οὐ δύναται.

19 Οἴδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμὲν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος 20 ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. καὶ οἴδαμεν, ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ 10 ἥκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, ἵνα γινώσκωμεν τὸν ἀληθινόν.

Διὰ πολλῶν μαθόντες τοὺς φαύλους ἀνθρώπους δηλουμένους τῇ κόσμου φωνῇ, οὐ δεισιδαιμονοῦμεν κατὰ τοὺς αἱρετικοὺς, μήπως ἡ τοῦ Θεοῦ κτίσις κόσμος οὖσα ἐν τῷ πονηρῷ ἵδρυται. ἡ "κόσμος" 15 φωνὴ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων κεῖται, ὡς προεῖπον, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν εὐαγγελίοις. γράφει γὰρ ὁ Ἰωάννης· "μὴ θαυμάζητε, εἰ "μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος" φανερόν ἐστι πᾶν τῷ νοῦν ἔχοντι κόσμον μισοῦντα τοὺς ἁγίους, τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους σημαίνων. καὶ προσέτι "αὐτοὶ ἐκ τοῦ κόσμου εἰσὶ, καὶ ὁ κόσμος 20 "αὐτῶν ἀκούει," ἀκούοντα γὰρ κόσμον τῶν ἀπατηλῶς λαλούντων, οὐ τὴν κτίσιν ἀλλὰ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀνθρώπους σημαίνει.

Καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ· οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ 21 ἡ αἰώνιος. τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώ- 25 λων. ἀμήν.

Οὐκ ἐπαύσατο μέχρι τέλους τὸ δόγμα ἀναιρῶν τῶν πονηρῶν· ταύτην ἡμῖν τὴν ἀσφάλειαν πορίζόμενος.

Ἣν "δέδωκε διάνοιαν," καθ' ἣν γινώσκεται ὁ ἀληθινῶς ἐλθὼν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ἢ αὕτη ἐστὶ τὸ "ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ 30 "ἔχομεν." ὁ ταύτην τὴν διάνοιαν καὶ τοῦτον τὸν νοῦν ἔχων γινώσκει τὸν κατ' οὐσίαν ἀληθινὸν, καὶ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἑνούμενος πρὸς

αὐτόν· πραγματικῶς νόησιν αὐτοῦ ἔχων. πῶς δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς τελειότητα μαρτυρήσας τούτοις οἷς γράφει, νῦν προτρέπει ἑαυτοὺς τηρεῖν ἀπὸ τῶν εἰδώλων; λέγομεν οὖν ἐπὶ ὅλῃ Ἐκκλησίᾳ ἐγράφη· εἰκὸς δὲ ἦν ἐν τοιαύτῃ συνόδῳ ἄρτι ἀφισταμένους τῆς εἰδωλοτατρίας εἶναι· ἐκείνων οὖν ἕνεκα τὴν 5 λέξιν ἐχάραξεν.

Τέλος τῆς Ἰωάννου καθολικῆς πρώτης Ἐπιστολῆς.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

ΤΑΥΤΗΝ *ὡς πρεσβύτερος γράφει κυρίᾳ τὲ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὕτη. ὁρῶν τὰ τέκνα αὐτῆς καλῶς ἀναστρεφόμενα ἐν τῇ πίστει, καὶ πολλοὺς πλάνους* 5 *περιερχομένους καὶ λέγοντας μὴ εἶναι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκὶ, γράφει τὴν Ἐπιστολήν· καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῆς τὰ τέκνα καλῶς περιπατοῦντα· εἶτα διδάσκων μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, παραινεῖ πάλιν περὶ ἀγάπης, καὶ ἵνα μείνωσιν ἐν τῇ διδαχῇ τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς· καὶ λοιπὸν* 10 *διδάσκει Ἀντίχριστον εἶναι τὸν λέγοντα μὴ ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν· παραγγέλλει δὲ ὥστε τῶν τοιούτων μὴ δέχεσθαί τινα εἰς οἰκίαν, μηδὲ λέγειν τοῖς τοιούτοις χαίρειν· καὶ οὕτως τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.*

ΚΕΦ. Α. 15

Μετὰ τὸ προοίμιον περὶ ὀρθοῦ βίου ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ διὰ πίστεως εὐσεβοῦς ἀμεταθέτου.

1 Ὁ πρεσβύτερος ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ 2 καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὴν ἀλήθειαν 20 τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν, καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν 3 αἰῶνα· ἔσται μεθ' ἡμῶν χάρις, ἔλεος, εἰρήνη, παρὰ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ.

Ἡ *πρὸς Ἐκκλησίαν γράφει, ἢ πρός τινα γυναῖκα διὰ τῶν* 25 *εὐαγγελικῶν ἐντολῶν τὴν ἑαυτῆς οἰκίαν οἰκονομοῦσαν πνευματικῶς.*

Ταύτην γράφει τὴν Ἐπιστολὴν μιᾷ τῶν δεξαμένων τὸ κήρυγμα γυναικῶν. δύο δὲ αὐτῇ παραινεῖ· ἓν μὲν τὸ ἐν ἀγάπῃ περιπατεῖν, δεύτερον δὲ τὸ ἐκτρέπεσθαι, ὡς μηδὲ τῆς προσηγορίας τοῦ χαίρειν μεταδιδόναι· τὴν δὲ αἰτίαν τοῦ σύντομον εἶναι τὴν Ἐπιστολὴν αὐτὸς ἐδίδαξεν· αὕτη δέ ἐστι τῆς πρὸς αὐτὴν παρουσίας μήνυσις. 5

4 Ἐχάρην λίαν ὅτι εὕρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλάβομεν παρὰ 5 τοῦ Πατρός. καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν καινὴν γράφων σοι, ἀλλ' ἣν εἴχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα 6 ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη, ἵνα 10 περιπατῶμεν κατὰ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ, ἵνα καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἐν αὐτῇ 7 περιπατῆτε· ὅτι πολλοὶ πλάνοι ἐξῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν 8 σαρκί· οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ ἀντίχριστος. βλέ- 15 πετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσητε ἃ εἰργάσασθε, ἀλλὰ 9 μισθὸν πλήρη ἀπολάβητε. πᾶς ὁ παραβαίνων, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει· ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἔχει. 20

Συμφωνεῖ τὸ προκείμενον τῷ λεχθέντι ἐν τῇ α̅ Ἐπιστολῇ οὕτως ἔχοντι· "καὶ οἴδαμεν, ὅτι ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν τὰς ἐντολὰς τηρεῖ." καὶ ὁ Κύριος, "ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει." ταυτὸν τὸ περιπατεῖν κατὰ τὰς ἐντολὰς ἐνεργούμεναι. περιπατεῖ κατ' αὐτὰς, ὁ μὴ ἔξω αὐτῶν γινόμενος. ἐν τούτῳ δὲ ταυτὸν τὸ 25 τηρεῖσθαι αὐτὰς, ὅθεν ὁ παυσάμενος τοῦ κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, οὐδὲ τηρεῖ ἔτι τὰς ἐντολὰς, οὔτε περιπατεῖ ἔτι κατ' αὐτάς. ὁ γὰρ κατ' ἀρετὴν προκόπτων, κατὰ τὰς ἐντολὰς βαδίζει· τοῦ περιπατεῖν προκοπὴν δηλοῦντος. τοῦ τελειωθέντος μετὰ τὸ περιπατηκέναι κατὰ τὰς ἐντολὰς τηροῦντος αὐτάς. τοῦτο συνᾴδει τὸ μετ' 30 αἰνιγμοῦ λεχθὲν, ὡς ὁ Ἀδὰμ τέθειται ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι καὶ φυλάττειν αὐτόν· τοῦ ἐργάζεσθαι τὴν κατ' ἐνέργειαν δηλοῦντος προκοπὴν, τοῦ δὲ φυλάττειν τὴν ἐν τῇ τελειώσει παραμονήν.

* Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικὸν εἰσοικίζειν ἢ χαιρετίζειν ἐφ' ἁμαρτίᾳ.

10 Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν
11 αὐτῷ μὴ λέγετε· ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. 5

Τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τί εἴπωσιν ὅτι τὸν ποιήσαντα αὐτοὺς καὶ τρέφοντα Κύριον οὐκ ἀγαπῶντες, ἀλλὰ καὶ φίλοις κεχρημένοι τοῖς λαλοῦσι κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν· καὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης αὐτοῖς μετέχοντες· καὶ παρ' αὐτὴν τὴν τροφὴν τῶν κατὰ τοῦ τρέφοντος βλασφημιῶν ἀνεχόμενοι; 10

ΚΕΦ. Β.

Ἐπαγγελία παρουσίας αὐτοῦ ἐπ' ἐλπίδι πρὸς ὠφέλειαν.

12 Πολλὰ ἔχων γράφειν ὑμῖν, οὐκ ἐβουλήθην διὰ χάρτου καὶ μέλανος· ἐλπίζω γὰρ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν ᾖ πεπλη- 15
13 ρωμένη. ἀσπάζεταί σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς. Ἀμήν.

Σευήρου. Οἱ γὰρ ὀρθῶς μὲν ὁμολογοῦντες καὶ γράφοντες περὶ πίστεως, μὴ ἀποπεμπόμενοι δὲ τοὺς τὰ μὴ ὀρθὰ γεγραφότας, ὑπόπτους σφᾶς αὐτοὺς ποιοῦσιν αὐτοῖς καὶ τοῦ ἀδοκίμου φρο- 20 νήματος.

Τέλος τῆς Ἰωάννου β' Ἐπιστολῆς.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

ἜΣΤΙΝ ἡ Ἐπιστολὴ περὶ φιλοξενίας· καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὸν Γάϊον μαρτυρούμενον παρὰ πάντων ἐπὶ φιλοξενίᾳ, καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθέσει ἐμμένειν καὶ προπέμπειν καὶ δεξιοῦσθαι τοὺς ἀδελφούς. πάλιν τὲ αὐτοῦ μὲν τὴν προφορὰν ἀποδέχεται· αἰτιᾶται δὲ Διοτρεφῆ, ὡς μήτε αὐτὸν παρέχοντα τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα, τοὺς δὲ τοιούτους λέγει ἀλλοτρίους εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν. Δημήτριον δὲ συνίστησι μαρτυρῶν αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

ΚΕΦ. Α.

Εὐχὴ ὑπὲρ τελειώσεως καὶ εὐχαριστίας ἐφ' ὁμολογίᾳ φιλοξενίας[a] τῶν ἀδελφῶν διὰ Χριστόν.

1 Ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν 2 ἀληθείᾳ. ἀγαπητὲ, περὶ πάντων εὔχομαί σε εὐοδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν, καθὼς εὐοδοῦταί σου ἡ ψυχή.

Καὶ ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν γράφει, συνιστῶν τινας ἀδελφούς· γράφει δὲ Γαΐῳ· μαρτυρεῖ δὲ αὐτῷ φιλοξενίαν πολλὴν, ἣν καὶ μεγάλων ἐπαίνων ἀξιοῖ. τὸν γὰρ ἀγαθοποιοῦντα ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγει· πλεῖον δὲ αὐτὸν διεγείρει, καὶ ἐξ ὧν διαβάλλει τὸν μὴ τοῦτο ἐγνωκότα ποιεῖν Διοτρεφῆ. ἐπαινεῖ δὲ καὶ Δημήτριον τὸ αὐτὸ πράσσοντα, καὶ μαρτυρίαν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς παρέχεται πιστήν. σύντομος δὲ αὕτη ἡ Ἐπιστολὴ διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν ἐν τῇ β' Ἐπιστολῇ.

[a] Sic B. et Œcum. φιλοξένων N.

3 Ἐχάρην γὰρ λίαν, ἐρχομένων ἀδελφῶν καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ, καθὼς σὺ ἐν ἀληθείᾳ περιπα-
4 τεῖς· μειζοτέραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ
5 ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. ἀγαπητὲ, πιστὸν ποιεῖς ὃ ἐὰν ἐργάσῃ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ εἰς τοὺς 5
6 ξένους, οἳ ἐμαρτύρησάν σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον Ἐκκλησίας· οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας ἀξίως τοῦ Θεοῦ.
7 ὑπὲρ γὰρ τοῦ ὀνόματος ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες
8 ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀπολαμβάνειν τοὺς τοιούτους, ἵνα συνεργοὶ γενώμεθα τῇ ἀληθείᾳ. 10

Παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους πότε πρὸς ἡμᾶς ἔλθωσιν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν· οὕτως ὁ Λὼτ, οὕτως ὁ Ἀβραὰμ ἐποίησαν.

Μένει ἐν τῇ εὐαγγελικῇ διδασκαλίᾳ ὁ κατ' αὐτὴν φρονῶν καὶ πράττων, ἀπάγει δὲ ἑαυτὸν ἀπ' αὐτῆς ὁ ἐναντίως αὐτῆς ἐνεργῶν καὶ 15 *δοξάζων· εἶτα ἐπεὶ διὰ πρακτικοῦ καὶ θεωρητικοῦ γίνεταί τινος ὁ Θεὸς, ὁ τῶν ὅλων κτίστης, ὡς τοῦ Ἀβραὰμ, εἰπὼν αὐτῷ, "ἐγὼ "Θεὸς σός." ὁ ἔξω τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῆς τηρήσεως τῶν Χριστοῦ ἐντολῶν ἄθεός ἐστιν, ἑαυτὸν ἀποσχοινίσας τοῦ ἔχειν Θεόν. ἀθέου δὲ ὄντος τοῦ ἀπαγαγόντος ἑαυτὸν τῆς θείας παιδεύσεως τῷ* 20 *εἰρημένῳ τρόπῳ, ὁ μένων ἐν αὐτῇ Πατέρα καὶ Υἱὸν ἔχει. ἐν τῷ γὰρ τηροῦντι τὸν λόγον αὐτοῦ, εἶπεν ὁ Υἱὸς, ἐλεύσεσθαι ἅμα τῷ Πατρὶ ἐπὶ τῷ μεῖναι παρ' αὐτῷ, γενομένῳ ἁγίῳ ναῷ, οἰκοδομηθέντι ἐκ τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν· διττοῦ ὄντος τοῦ ἔχειν Θεόν· τὸ μὲν ἕτερον κοινὸν πάντων τῶν κτισμάτων, ταὐτὸν σημαῖνον τὸ ἔχειν* 25 *κτίστην· τὸ δὲ ἕτερον λοιπὸν μόνων τῶν διὰ καλοκαγαθίας θεραπευόντων αὐτόν· καθὸ σημαινόμενον "Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ "καὶ Ἰακὼβ," καὶ συνόλως τῶν Ἑβραίων εἴρηται. ἐπίστησον καὶ τοῖς οὕτω λεχθησομένοις. "ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν," φησὶ, "καὶ τὸν "Πατέρα ἔχει." καὶ ἔμπαλιν, ὡς πείθεσθαι ἐκ τούτου τῆς θεότη-* 30 *τος τὸ ὁμοούσιον· ἐπεὶ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐν Υἱῷ, ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν Πατέρα. ἀλλὰ καὶ πάλιν καὶ ἀντιστρέφει· ὁ ἔχων τὸν Πατέρα ἔχει καὶ τὸν Υἱὸν, ὄντα ἐν τῷ Πατρί. εἴτις ἐνίστασθαι βουλόμενος λέγοι· καὶ ὁ τοὺς μαθητὰς ἔχων ἔχει τὸν Υἱὸν, καὶ ὁ*

τὸν Υἱὸν τὸν Πατέρα, κατὰ τὸ "ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται, καὶ "ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με." οὐχ ὃν δεῖ τρόπον ἐνιστάμενος· περὶ γὰρ διδασκαλίας εἴρηται ταῦτα· ἐπείπερ ὁ δεξάμενος τοὺς Ἀποστόλους, συγκαταθέσει τῇ πρὸς τὴν διδασκαλίαν, αὐτὸν ἐδέξατο, δι' αὐτῶν Υἱὸν καὶ Πατέρα διδάσκοντας. Καὶ 5 ἑτέρως. Ἐπεὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ διδαχῇ ἔχει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, ἔμενον δὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐν τῇ διδαχῇ, ὡς καὶ κηρύττειν αὐτὴν, ὁ δεξάμενος αὐτοὺς ὄντας ναὸν Θεοῦ, δι' αὐτοῦ τοῦ δέχεσθαι αὐτοὺς, ἔχει τὸν ἐν αὐτοῖς Υἱὸν καὶ Πατέρα.

* Περὶ τῆς Διοτρέφους φαυλότητος καὶ μισαδελφίας. 10

9 Ἔγραψα ἂν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων 10 αὐτῶν Διοτρέφης οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς. διὰ τοῦτο, ἐὰν ἔλθω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ, λόγοις πονηροῖς φλυαρῶν ἡμᾶς· καὶ μὴ ἀρκούμενος ἐπὶ τούτοις, οὔτε αὐτὸς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλο- 15 11 μένους κωλύει, καὶ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐκβάλλει. ἀγαπητὲ, μὴ μιμοῦ τὸ κακὸν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν· ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ κακοποιῶν, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεόν.

Μηδεμιᾶς κοινωνίας οὔσης φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ συμφωνίας 20 Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ, ὁ ἀγαθοποιῶν πρακτικῶς, Θεὸν τὸν Χριστὸν ἔχων ὑπάρχοντα φῶς ἀληθινὸν, πόρρω τοῦ σκότους καὶ τοῦ Βελίαρ ἐστίν. ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἐναντίον τὸ ἀγαθοποιεῖν τῷ ποιεῖν τὸ κακὸν, ὁ κακοποιὸς δι' αὐτοῦ τοῦ οὕτως ἐνεργεῖν, ἐκ τοῦ Βελίαρ καὶ τοῦ σκότους ὢν, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεὸν, οὐδὲ κατὰ πόσον γνῶσιν αὐτοῦ 25 ἔχων. "πᾶς γὰρ ὁ ἁμαρτάνων, οὐχ ἑώρακε τὸν Θεὸν, οὐδὲ ἔγνωκεν "αὐτόν·" ἐπεὶ δὲ τὸ ὁρᾶν σῶμα ἢ μὴ ὁρᾶν, τῷ χρᾶσθαι ὄψει καὶ μὴ χρᾶσθαι γνωρίζεται ὁρωμένου τοῦ μαθητοῦ. καὶ τῷ κακοποιοῦντι, ἐὰν ὄψιν ἔχῃ· μὴ βλεπομένου δὲ τοῦ στερουμένου ὄψεως, κἂν ἀγαθοποιὸς ᾖ· ἀντιρρήτως οὓς ἅμα δείκνυται· εἴγε ἀγαθοποιοῦντι, διὰ 30 τὸ καθαρὰν καρδίαν ἔχειν, ὁρᾶται, καὶ ὄψεως λείπεται οὐχ ὁρώμενος τῷ κακοποιοῦντι, κἂν ὀξυωπέστατος[b] ᾖ, παρίσταται τὰ ἐναντία εἶναι,

[b] ὀξυπέστατος Cod.

καὶ διὰ τοῦτο ἀσυνύπαρκτα τὸ κακοποιεῖν καὶ ἀγαθοποιεῖν· καὶ "ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ καὶ ποίησον ἀγαθὸν," καὶ παραπλησίως γεγραμμένων.

ΚΕΦ. Β.

Περὶ Δημητρίου ᾧ μαρτυρεῖ τὰ κάλλιστα. 5

12 Δημητρίῳ μεμαρτύρηται ὑπὸ πάντων, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας· καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ οἶδας ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθής ἐστι.

Ὡς οἶμαι οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἀργυροὺς ναοὺς ποιῶν τῆς Ἀρτεμίδος, ὁ στασίασας ποτὲ κατὰ Παύλου τοῦ Ἀποστόλου. 10

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ ἀφίξεως αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐν τάχει ἐπ' ὠφελείᾳ.

13 Πολλὰ εἶχον γράφειν, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ 14 καλάμου σοι γράψαι· ἐλπίζω δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ 15 στόμα πρὸς στόμα λαλήσομεν· εἰρήνη σοι· ἀσπάζονταί σε οἱ φίλοι. ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα. ἀμήν. 15

Τέλος τῆς Ἰωάννου καθολικῆς γ' Ἐπιστολῆς.

ΙΟΥΔΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

ΤΑΥΤΗΝ τὴν Ἐπιστολὴν γράφει τοῖς ἤδη πιστεύσασιν· ἡ δὲ πρόφασις αὕτη· παρεισελθόντων τινῶν καὶ διδασκόντων ἀδιάφορον εἶναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀρνουμένων τὸν Κύριον· ἀνάγκην ἔσχεν 5 γράψαι, καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφούς· καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐμμένειν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει· ἔπειτα ἀποκηρύττει τοὺς τοιούτους ὡς πλάνους, καὶ παραγγέλλει μηδεμίαν ἔχειν αὐτοὺς κοινωνίαν πρὸς τοὺς τοιούτους, εἰδότας, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον, ἐὰν μὴ ἀξίως 10 περιπατήσωμεν τῆς κλήσεως. καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Κύριος μὴ ἐμμείναντα τῇ πίστει ἀπώλεσε· καὶ Ἀγγέλων τὲ τῶν μὴ τηρησάντων τὴν ἰδίαν τάξιν, οὐκ ἐφείσατο. δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναχωρεῖν· καὶ γὰρ καὶ Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος οὐχ ὑπήνεγκε βλασφημίαν τοῦ διαβόλου. 15 ἔσεσθαι γοῦν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων διδάσκει· εἶτα παραίνει εἰς τὰ ἤδη, καὶ ἐπευξάμενος αὐτοῖς βεβαιότητα τῆς πίστεως παρὰ τοῦ Κυρίου, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦ. Α.

Περὶ προσοχῆς τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν ἀσεβῶν 20 καὶ ἀσελγῶν ἀνδρῶν.

1 Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡγιασμένοις, καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ 2 τετηρημένοις κλητοῖς· ἔλεος ὑμῖν καὶ εἰρήνη καὶ ἀγάπη

3 πληθυνθείη. Ἀγαπητοὶ, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφειν ὑμῖν περὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας, ἀνάγκην ἔσχον γράψαι ὑμῖν παρακαλῶν ἐπαγωνίζεσθαι τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἁγίοις πίστει.

Καὶ τίνα τρόπον ἀρνήσεταί τις τῶν ἅπαξ πεπιστευκότων εἰς[a] 5 τὸν Κύριον[b] Ἰησοῦν Χριστόν; καίτοι παρεδεξάμεθα τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως λόγον· ἀλλ' εἰ φαμὲν ὅτι ἕτερος μέν ἐστιν ὁ Υἱὸς ὁ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἕτερος δὲ κατ' ἰδίαν[c] ὁ ἐκ γυναικὸς, ἠρνησάμεθα τὸν ἕνα[d] δεσπότην. εἷς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς καθ' ἕνωσιν οἰκονομικὴν, τὴν πρός γε φημὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Λόγον, εἰς τὴν 10 τῆς θεότητος δόξαν ἀναφοιτώσης αὐτοῦ τῆς σαρκός· εἷς[e] οὖν ἄρα Χριστὸς καὶ Υἱός· ἔστι γὰρ οὗτος τῶν ὅλων δεσπότης.

Κυρίλλου. Ὁμοῦ μὲν ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς, ὁμοῦ δὲ καταστίζων τοὺς αἱρετικοὺς ταῦτα φησί. οὐκοῦν οὐ ξενιστέον ἐπὶ τῇ τῶν αἱρετικῶν πλάνῃ τὲ καὶ κακοπιστίᾳ· τοῦ Ἁγίου Πνεύ- 15 ματος προμηνύσαντος ἡμῖν διὰ τῶν Ἁγίων προφητῶν τε καὶ Ἀποστόλων τὴν τούτων ἔγερσιν· μᾶλλον γὰρ ἡμᾶς διὰ τῆσδε τῆς προφητείας ἀσφαλεστέρους ἐποίησεν, ὥστε μὴ ταῖς σοφιστίαις τούτων ἁλῶναι.

4 Παρεισέδυσαν γάρ τινες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προ- 20 γεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγειαν.

Τουτέστι προεγνωσμένοι· ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰούδαν προεγράφη.

Τοὺς ἀπὸ Σίμωνος λέγει· οὗτοι γὰρ γαστρίμαργοί τινες[f] καὶ 25 ἀκόλαστοι ὑπεκρίνοντο[g] τῆς εὐσεβείας τὴν διδασκαλίαν, ἵνα δι' αὐτῆς παρείσδυσιν εἰς τὰς οἰκίας[h] εὕρωσι· καὶ δὴ τοῦτο πράξαντες τὰ τῆς ἀκολασίας ἑαυτῶν[i] καὶ ἀκαθαρσίας ἀπεπλήρωσαν· αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα[k] ἁμαρτίαις· τελετὰς γάρ τινες πλασάμενοι νυκτερινὰς, κοίταις καὶ ἀσελγείαις ἑαυτοὺς 30

[a] εἰς om. B. [b] Κύριον ἡμῶν B. [c] καὶ κατ' ἰδίαν B. [d] ἕνα om. B.
[e] εἰ B. [f] τινες ὄντες B. [g] ὑπεκρίναντο B. [h] οἰκείας N. C.
[i] αὐτῶν B. [k] σεσορευμένα N. C.

ἐκδεδώκασι. τὸ δὲ "μετέθηκαν τὴν εὐσέβειαν" λέγει, ὅτι προφάσει τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας τὴν ἑαυτῶν ἀπεπλήρουν ἀκρασίαν, παρανόμους μίξεις ἐργαζόμενοι [l].

Εἰς ὃ ἑαυτοὺς ἐνέβαλον, πορνείαν πᾶσαν ἐν εἴδει θρησκείας ἐπιτηδεύοντες. 5

Καὶ τὸν μόνον δεσπότην καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι.

Ὁ γὰρ βίος αὐτοῖς ἀκάθαρτος ὤν, οἱονεὶ μεγάλῃ φωνῇ [m] ἀρνεῖται τὸν Ἰησοῦν· τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

* Περὶ μελλούσης αὐτῶν κολάσεως καθ' ὁμοίωσιν τῶν πάλαι ἁμαρτωλῶν καὶ πονηρῶν. 10

5 Ὑπομνῆσαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰδότας ἅπαξ τοῦτο, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον 6 τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν· ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρησάντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ 15 ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

Δείκνυσι μὲν καί τις ὁ ἀρνηθεὶς παρ' αὐτῶν· ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ ἐξ Αἰγύπτου τὸν Ἰσραὴλ ἐξαγαγὼν, πρὸς δὲ τοῦτο καὶ ἀπώλειαν αὐτοῖς, εἰ μὴ ἕλοιντο μετανοεῖν, ἀπειλεῖ. 20

Φυλάττονται γὰρ εἰς τὸ ἐμπεσεῖν ἐν ἐκείνῳ τῷ τελευταίῳ πυρὶ καὶ τοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον δεσμοῖς· τὸ γὰρ τετήρηκε πρὸς τὸν μέλλοντα χρόνον ὁρῷ, καθάπερ καὶ Πέτρος [n] γέγραφεν· "οἱ δὲ "νῦν [o] οὐρανοὶ καὶ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ "τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀν- 25 "θρώπων." διὸ καὶ ὁ Κύριος προανατυπῶν ἐν Εὐαγγελίοις τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως φαίνεται λέγων, "πορεύεσθε οἱ κατηραμένοι "εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς "ἀγγέλοις αὐτοῦ."

Ἀρχὴν [p] αὐτῶν φησι τὴν εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν. παρήχθησαν 30 δὲ * * αὐτὸ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ὥσπερ καὶ ἡμεῖς.

[l] ἐργασάμενοι B. [m] μεγάλη φωνὴ Codd. [n] ὁ ἀεπτὸς B. [o] νῦν superscript. est voc. οὐρανοὶ rec. man. [p] Duo proxima Scholia om. B.

Ἀρχὴ τῶν μὴ τηρησάντων αὐτὴν Ἀγγέλων ὁ λόγος ἐστὶ τυχὸν καθ' ὃν ἐκτίσθησαν· ἢ ἡ δοθεῖσα πρὸς ἐκθέωσιν αὐτοῖς κατὰ χάριν φυσικὴ δυναστεία· ἢ πάλιν ἡ κατὰ τὴν ἀξίαν τῆς χάριτος τάξις τῆς στάσεως.

Καὶ τοῦτο πάλιν τῆς ἀποκειμένης κολάσεως αὐτῶν ἀπόδειξις. 5 εἰ γὰρ τῶν λελυτρωμένων οὐκ ἐφείσατο διὰ τὸ παλινδρομῆσαι εἰς κακίαν· καὶ τῶν Ἀγγέλων μὲν ὄντων, γεγονότων δὲ πονηρῶν δι' οἰκείαν ῥαθυμίαν, καὶ τῶν [q] ἐν Σοδόμοις πόλεων· οὐδὲ τούτων δηλονότι φείσεται ἁμαρτανόντων ἀμετανόητα. λέγει δὲ καὶ τοὺς ἀποστήσαντας [r] Ἀγγέλους ἀπὸ Θεοῦ "δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον 10 "τετήρηκεν."

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου [s] ἐκ τῆς Ἑρμηνείας τῶν Ψαλμῶν ῥητὰ προκείμενα [t]. "Ἔλεον καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τίς ἐκζητήσει [u];" Τίς γὰρ αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καταλαβεῖν, ἢ τίς λογιστεῦσαι τὴν ἀλήθειαν δύναται; ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς ἀληθείας 15 Ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, διὰ δὲ τὴν φιλανθρωπίαν, πόρνας καὶ τελώνας εἰς τὴν βασιλείαν εἰσήγαγεν.

Μαξίμου [x]. Τὸ οἰκητήριον ἐστὶν ἢ οὐρανὸς, ἢ ἡ κατὰ τὴν ἕξιν τῆς ὑπὲρ ἔννοιαν ἀγαθῶν σοφία, ἣν οἰκεῖν ἐδημιουργήθησαν. οἶδε γὰρ καὶ σοφίας οἶκον ὀνομάζειν ὁ λόγος· ἢ ἡ φρουρητικὴ 20 τῶν δοθέντων αὐτοῖς φυσικῶν τε καὶ ἐπικτήτων ἀγαθῶν, ἐπισκοπὴ τῆς ἀχράντου θεότητος, ἣν ἀπέλιπον τυραννήσαντες. ἀΐδιοι δεσμοὶ εἰσὶν οἱ κατὰ γνώμην αὐτῶν παντελής τε καὶ διηνεκὴς περὶ τὸ καλὸν ἀκινησία· καθ' ἣν οὐδαμῶς οὐδέποτε θείας ἀνέσεως ἀπολαύουσιν. ἢ πάλιν γε διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν τῆς καθ' ἡμῶν 25 μανίας αὐτοὺς ἐπέχουσα κατὰ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, δύναμιν μὴ συγχωροῦσα προβῆναι τῆς ἀπ' αὐτῶν πονηρίας τὰ καθ' ἡμῶν μηχανήματα· ζόφος δέ ἐστιν ἡ παντελὴς καὶ ὁλόκληρος, τῆς θείας ἄγνοια χάριτος· καθ' ἣν δι' ὅλου γνωμικῶς ποιωθέντες, τῆς μακαρίας καὶ παμφαοῦς τοῦ ἀκηράτου φωτὸς ἐστέρηνται διαδό- 30 σεως· περὶ τὸ μὴ ὃν [y] πᾶσαν τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς κατὰ φῦσιν νοερὰν δύναμιν ἀναλώσαντες· τί δὲ πείσονται κατὰ τὴν φοβερὰν

[q] καὶ μὴν καὶ τῶν B. [r] ἀποστατήσαντας B. [s] Πρεσβ. ἐκ τῆς ἑρμ. τ. ψαλμ. om. N. C. [t] ῥητοῦ προκειμένου B. [u] αὐτοῦ τήσει B.
[x] Maximi Sch. non habet Cod. B. [y] Cod. ὃν.

τῆς κρίσεως ἡμέραν, οἶδεν ὁ δίκαιος κριτής, ὁ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ δικαίαν ἀφορίζων τὴν ἀμοιβὴν, καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῆς κακίας ἴσον πρεπόντως τὸ εἶδος διανέμων τῆς κρίσεως, καὶ πρόσφορον τοῖς ἐπ' αἰῶσιν ἀτελευτήτοις ψῆφον συνεκφέρων μετὰ δικαιοσύνης τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ δόγμασιν. 5

7 Ὡς Σόδομα καὶ Γόμοῤῥα, καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις, τὸν ὅμοιον τούτοις τρόπον ἐκπορνεύσασαι, καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι.

Ἡγοῦμαι δὲ αἰνίττεσθαι τοὺς Βορβοριανοὺς καὶ Ἐστωτιανοὺς 10 *καὶ Βαβυλωνίους καὶ Καϊανίτας, ὧν ἡ ἀσέλγεια ἄθεσμος*[z].

Τῇ θείᾳ διδασκαλίᾳ κολακείᾳ σὺν γοητείᾳ χρησάμενοι τινὲς ἄνθρωποι παρεισέδυσαν· διὰ τοῦ ὑποκρίνεσθαι αὐτὴν προγεγραμμένοι, τουτέστι προεγνωσμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ὅτι[a] *ὃ παρ' ἑαυτοῖς*[b] *ἐκρίθησαν παραδοθέντες ἀδοκίμῳ νῷ, οὗτοι δι' ὑπερβάλ-* 15 *λουσαν ἀσέβειαν ἀκόλαστοί τινες ὄντες, τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ χάριν εἰς ἀσέλγειαν μετέθηκαν*[c], *καὶ*[d] *δι' αὐτοῦ τοῦ λαγνεύειν ἀρνούμενοι τὸν μόνον δεσπότην Ἰησοῦν Χριστὸν, Κύριον τῶν κληθέντων διὰ τοῦ Εὐαγγελίου· εἶτα ἵνα*[e] *ἀποστρέψῃ τοὺς πιστοὺς τῶν τοιούτων*[f] *πονηρῶν καὶ ἀσεβῶν, δείκνυσιν, ὡς* 20 *οἷόν τε τι τὸ μέγεθος οὗ ἠρνήσαντο δεσπότου· δηλώσας ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἐξαγαγὼν τὸν λαὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς καὶ σωτηρίαν αὐτοῖς ὀρέξαι. ἀλλ' ἐπεὶ*[g] *τρεπτοὶ καὶ παλίμβουλοι*[h] *ἐτύγχανον τινὲς αὐτῶν, φέροντες ἔτι ἣν ἔσχον ἐν Αἰγύπτῳ βλάβην, ἀπώλεσεν αὐτοὺς ἀπιστήσαντας ἐν τῇ ἐρήμῳ, καίτοι σωθέντας διὰ πίστεως* 25 *ἐξ Αἰγύπτου· μήποτε οὖν οὗτοί εἰσιν οἱ τῆς θείας διδασκαλίας ὑποκριταί· οἱ προϊστάμενοι τῆς αἱρέσεως τῶν Νικολαϊτῶν, οὐδὲν εἶδος ἀκολασίας παρορώντων*[i]*· αἰσχρὰ γὰρ καὶ λίαν αἰσχρὰ ἐπιτελοῦσι δῆθεν μυστικῶς, καὶ οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου· πρὸς τούτοις καὶ οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος καὶ Οὐαλεντίνου καὶ* 30 *Σηθιανοί*[k]*· καὶ*[l] *ἐπὶ*[m] *προφάσει θρησκείας πράττουσι τὰ αἰσχρὰ,*

[z] Hoc Sch. seq. postponit B. [a] *ὅτι* om. B. [b] *ἑαυτοῦ* B.
[c] *μετέθησαν* B. [d] *καὶ* om. B. [e] *εἶθ' ἵνἀποστρ.* B. [f] *τῶν οὕτω πον.* B.
[g] *ἐπειδὴ* B. [h] *παλίνβουλοι* B. [i] *παρωρώντων* B. [k] *σιθιανοὶ* B.
[l] *καὶ* om. B. [m] *ἐπεὶ* vid. leg.

εἰς ἀσέλγειαν μετατιθέναι αὐτοὺς εἶπε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου· δι' ἧς ἀσελγείας καὶ τῶν ἔργων αὐτῆς ἀρνοῦνται τὸν μόνον δεσπότην καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Εἴρηται γοῦν πρὸ τούτων περὶ αὐτοῦ, ὡς εἴη[m] ἀληθινὸς Θεὸς οὗτος ὁ μόνος δεσπότης ὁ[n] Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἀναγαγὼν[o] 5 τὸν λαὸν[p] ἐξ Αἰγύπτου διὰ Μωσέως· ἕπεται μὴ ἕτερον εἶναι Θεὸν τὸν Μωσέως· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἄλλος[q] παρὰ τὴν Τριάδα· ὅθεν αὐτῷ διακονῶν φαίνεται Μωσῆς κατὰ τὸ "ἐκεῖνος περὶ "ἐμοῦ ἔγραψε." καὶ τὸ "ὃν ἔγραψε Μωσῆς εὑρήκαμεν Ἰησοῦν·" διὸ καὶ προθεωρήσας πνευματικῶς τὸν σταυρὸν, μέγιστον πλοῦτον 10 ἔχειν ἡγήσατο τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ, οὐχ ἕτερος τοῦ λέγοντος "ἐμοὶ εἴη καυχᾶσθαι ἐν τῷ σταυρῷ τῷ[r] Κυρίου Ἰησοῦ."

8 Ὁμοίως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφη- 15 μοῦσιν.

"Ἐνυπνιαζόμενοί" φησι, τουτέστιν οὐδὲν ἀληθὲς ἐνθυμούμενοι, ἀλλ' ὡς ἐν ὕπνῳ φανταζόμενοι καὶ δογματίζοντες δόγματα ἀσεβείας πλήρη[s]· καὶ τὴν μὲν σάρκα, τουτέστι τὸ ἡμέτερον σῶμα, τοῦ πονηροῦ λέγοντες εἶναι δημιούργημα, τὴν δὲ μίαν 20 κυριότητα καὶ δόξαν τῆς Ἁγίας Τριάδος βλασφημοῦντες· καὶ τῷ μὲν Πατρὶ, τὸ ἄναρχον καὶ ἄκτιστον παρέχοντες, τὸν δὲ Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τοῖς ὑπὸ χρόνον κτίσμασι καταριθμοῦντες. Ταῦτα[t] τὰ ἀνόσια δόγματα Μανιχαίου καὶ Ἀρείου τυγχάνουσι· διὸ καὶ θερμῶς ὁ Ἀπόστολος τὴν κατὰ τῶν τοιούτων 25 δογμάτων ποιεῖται κατάῤῥησιν.

"Σάρκα μὲν μιαίνουσι," μὴ ὁμολογοῦντες ἕνα Θεὸν εἶναι τῶν ὁρατῶν[u] τε καὶ ἀοράτων ποιητὴν, ἀλλὰ θεοποιοῦντες τὴν ὕλην καὶ τὸ σκότος, καὶ βδελυσσόμενοι τὴν σάρκα, "κυριότητα ἀθε- "τοῦσι" διὰ τοῦτο αὐτοί· "δόξας δὲ βλασφημοῦσι." "δόξας" 30 ἐκάλεσε τὰς δύο διαθήκας, ὡς ὁ Παῦλος φησὶν, "εἰ γὰρ ἡ[x]

[m] ὡσεὶ N. C. [n] καὶ B. [o] ἀναγ. ἔτι B. [p] λ. αὐτοῦ B. [q] ἄλλο B. [r] τοῦ B. [s] πλήρης B. [t] ταῦτα δὲ B. [u] ὁρατον τὲ καὶ ἀόρατον B. [x] τῇ B.

διακονία τῆς κατακρίσεως δόξα, πολλῷ μᾶλλον ἡ διακονία τῆς δικαιοσύνης δόξα."

῞Ορα [y] πόσην αὐτῶν κακίαν καταλέγει, καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ τὸν βίον ὅλον διεφθάρθαι λέγων· καὶ γὰρ καὶ βίῳ εἰσὶν ἀκάθαρτοι καὶ γλώσσῃ ἀσεβέστατοι· "ἐνυπνιαζόμενοι" δὲ εἶπε διὰ τὸ μὴ 5 ἐν νηφούσῃ καὶ ὑγιῆ διανοίᾳ πράττειν, ἃ πράττουσιν ἀσελγήματα· ἐν οἷς τὴν ἑαυτῶν μιαίνουσι σάρκα, καὶ τὴν κυριότητα τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ἀθετοῦσιν· ἐν τάξει μυστηρίων εὐαγγελικῶν τὰς ἑαυτῶν ἀσελγείας καὶ δαιμονιώδεις ἐννοίας ἐκτελοῦντες.

Προφητικώτερον δὲ καὶ τὴν τῶν ἀσεβεστάτων Βορβοριανῶν 10 αἵρεσιν στηλιτεύει· ἐκ τοῦ Σίμωνος καὶ τούτους [z] τὰς ἀρχὰς εἰληφότας.

Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Θωμᾶν Ἐπισκόπου Γερμανικίας Ἐπιστολῆς. Ἰστέον ὡς περὶ τινῶν διαλέγεται τὴν ἡδονὴν πρεσβευόντων, καὶ τὸ ἡδὺ τῆς σαρκὸς καὶ τὰς ἐν κόσμῳ φαν- 15 τασίας διωκόντων, καὶ ταῦτα ἡγουμένων εἶναι θρησκείαν, καὶ βλασφήμως ἐκφερομένων πρὸς τὸ μὴ ὁμολογεῖν μίαν κυριότητα καὶ θεότητα· τοιοῦτοι γάρ τινες ὤφθησαν οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος μέχρι τῶν ἀνοσιωτάτων καὶ βδελυρῶν Μανιχαίων καταγόμενοι χρόνων. Τοῦτο οὖν φησιν ὁ Ἀπόστολος· ὡς ὁμοίως 20 καὶ αὐτοὶ [a] τοῖς ἐν Σοδόμοις πυρποληθεῖσι διὰ τὴν ἀσέλγειαν ἣν ἐπλημμέλουν· "ἐνυπνιαζόμενοι" δὲ, τουτέστι τὰ ἐν κόσμῳ φρονοῦντες καὶ ταῖς προσκαίροις φαντασίαις κεκαρωμένοι τῷ νῷ [b]. "τὴν σάρκα μιαίνουσι·" τοῖς γὰρ τοιούτοις νύξ ἐστιν ὁ βίος, καὶ ἐγρηγορότες καθεύδουσι, καὶ ἐνύπνια βλέπουσι τὰ ἅμα τῷ [c] 25 φανῆναι τέρποντα [d] καὶ παροδεύοντα· ταύτῃ τῇ διανοίᾳ καὶ Παῦλος ὁ μέγας, νύκτα τὸν ἀσελγῆ βίον εἰδὼς, καὶ κάρον βαθὺν [e] τὰ τοιαῦτα φρονήματα Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων παρῄνει καὶ ἔλεγεν· "ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα "οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα [f] τὰ ὅπλα τοῦ φω- 30 "τὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ "μέθαις [g]." καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ μετ' ὀλίγα—"Κυριότητα δὲ

y Hoc Sch. infra ponit Cod. B. z αὐτοὺς B. a οὗτοι B. b τὸν νοῦν B. c Cod. N. τὸ. d τέρποντά τε B. e βαθὺ B. f ἐνδυσώμεθα δὲ B. g B. add. μὴ κοίταις καί.

" ἀθετοῦσι[h]" μίαν γὰρ θεότητα καὶ κυριότητα οὐχ ὁμολογοῦσιν ἀρχὴν εἶναι τῶν πάντων· ἀλλ' ἕτερον μὲν ὑπάρχειν τῆς παλαιᾶς διαθήκης Θεὸν, πονηρόν τινα καὶ τιμωρητικὸν καὶ αἵμασι χαίροντα· τῆς δὲ νέας ἕτερον, τὸν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ Ἀποστόλοις λαλήσαντα· ἢ καὶ δύο ἀρχὰς ἀντιτεταγμένας ἀλλήλαις, 5 πονηράν τε καὶ ἀγαθὴν ἐφιστᾶσι πάσῃ[i] τῇ κτίσει· καὶ ἀμφοτέρας ἀγεννήτους λέγουσι· καὶ τὴν μὲν ἐναντίαν εἶναι τῶν ἀγαθῶν· τὴν δὲ, τῶν κακῶν· ὅπερ ἐξαιρέτως περὶ τοὺς ἄλλους τῆς τοῦ Μάνεντος διανοίας ἀπόβρασμα γέγονε. ἐξ οὗ τὸ πονηρὸν σμῆνος τῶν Μανιχαίων κατάγεται. οἱ οὕτως οὖν ἔχοντες, καὶ τὴν 10 κυριότητα ἀθετοῦντες, τουτέστι, τὸν ἕνα καὶ μόνον Κύριον[k] ἐπὶ πάντων Θεὸν, ἀναγκαίως καὶ τὰς δόξας βλασφημοῦσι· δόξας δὲ ἢ τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας φησὶν, ἢ τὴν παλαιὰν διαθήκην καὶ νέαν, μετὰ θεοπρεποῦς δόξης ἐκφωνηθείσας. Καὶ μετ' ὀλίγα —Οὐκοῦν ἐκ τούτων πρόδηλον, ὡς δόξας τὰς διακονηθείσας δύο 15 διαθήκας καλεῖ· τὴν μὲν διὰ τῆς Μωϋσέως ὑπουργίας, τὴν δὲ δι' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, " τοῦ κενώσαντος ἑαυτὸν καὶ δούλου λαβόντος μορφὴν," καὶ λέγοντος πρὸς τοὺς μαθητὰς, " καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου " οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν 20 " αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν."

9 [l]Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος. 25

" Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος " διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος" καὶ τὰ ἑξῆς. Δείκνυσι καὶ τὴν παλαιὰν συμφωνοῦσαν τῇ καινῇ, καὶ ὑφ' ἑνὸς Θεοῦ δεδομένας· ὁ γὰρ διάβολος ἀντεῖχε θέλων ἀπατῆσαι, ὅτι ἐμὸν τὸ σῶμα ὡς τῆς ὕλης δεσπόζοντι· καὶ ἤκουσε παρὰ τοῦ Ἀγγέλου τὸ 30 " ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος." τουτέστι ὁ Κύριος τῶν πνευμάτων καὶ

h ἀσελγείαις, ἀθετεῖν B. i πᾶσι N. k καὶ κύριον καὶ ἐπὶ π. B.
l ΕΚ ΤΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ ΑΠΟΚΡΥΦΟΥ. Ὁ ΔΕ ΜΙΧΑΗΛ, κ. τ. λ. sic habet Cod. B.

πάσης σαρκός. διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν πρὸ μικροῦ εἶπεν, ὅτι Ἰησοῦς λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, ὁ παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης Θεὸς, δόξα αὐτῷ.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ οὐκ αὐθεντήσας ἐπήγαγεν αὐτῷ τιμωρίαν ἀξίαν τῆς βλασφημίας, ἀλλὰ κατέλιπεν αὐτὸν τῇ γνώμῃ τοῦ ἑαυτοῦ δεσπότου· ὅτε γὰρ ἤγαγε Μωϋσῆν ἐν τῷ ὄρει, ἔνθα μετεμορφώθη ὁ Κύριος, τότε ἔλεγεν ὁ διάβολος τῷ Μιχαὴλ, ἐψεύσατο ὁ Θεὸς εἰσαγαγὼν τὸν Μωσῆν, ἔνθα ὤμοσε μὴ εἰσελθεῖν αὐτόν.

Λέγεται ὁ Μιχαὴλ περὶ τὴν τοῦ Μωυσέως σώματος διηκονηκέναι ταφήν· τοῦ διαβόλου πρὸς τοῦτο ἀνθισταμένου· συγχωροῦντος τοῦ Θεοῦ, καὶ βουλομένου δεῖξαι διὰ τοῦ φαινομένου τοῖς τότε μικρὰ βλέπουσι καὶ παχύτερον διακειμένοις τὸ ἀφανὲς, ὅτι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἀνθίστανται πορευομέναις τὴν ἐπὶ τὰ ἄνω πορείαν, ὅ τε διάβολος καὶ αἱ δυνάμεις αἱ πονηραὶ σὺν αὐτῷ, ἐκκόψαι τὸν δρόμον βουλόμεναι· καὶ τῶν μὲν τὰ φαῦλα ἐργασαμένων κατισχύουσι· τῶν δὲ δικαίων ἡττῶνται διὰ τῆς ἀγγελικῆς συμμαχίας. τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Ἀντώνιος ἐν ὁράσει τεθέαται.

ΣΕΥΗΡΟΥ ἈΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ἈΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ἘΚ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΘΩΜΑΝ ἘΠΙΣΚΟΠΟΝ ΓΕΡΜΑΝΙΚΙΑΣ ἘΠΙΣΤΟΛΗΣ[m]. *Ἐνταῦθα διὰ σωματικοῦ τύπου προυπέδειξεν ὁ Θεὸς περὶ τὴν ψυχὴν γινόμενόν τι[n] μυστήριον. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ψυχῆς χωριζομένης ἀπὸ τοῦ σώματος, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν προϋπαντῶσιν αὐτῇ καὶ ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἀγαθαὶ, καὶ δαιμόνων στῖφος πονηρότατον[o], ὅπως πρὸς τὴν ποιότητα τῶν ἔργων ὧν ἔπραξαν[p], πονηρῶν τε καὶ ἀγαθῶν, ἐπὶ τοὺς προσφόρους τόπους, ἢ οὗτοι ἢ ἐκεῖνοι, ταύτην ἀποκομίσωσι, φυλαχθησόμεναι[q] μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας, καθ᾽ ἣν εἰς κρίσιν πάντες παραστησόμεθα· καὶ ἢ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἢ εἰς τὴν ἀπέραντον φλόγα τοῦ πυρὸς ἀπαχθησόμεθα. βουλόμενος ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ τοῦτο ὑποδεῖξαι διὰ σωματικοῦ τύπου τινὸς, παρεσκεύασεν ἐν τῇ τοῦ Μωυσέως ταφῇ φανῆναι ὑπ᾽ ὀφθαλμοὺς αὐτοῖς πρὸς τὴν περιστολὴν τοῦ σώματος καὶ τὴν ἐν τῇ γῇ νενομισμένην κατάθεσιν, ἀνθιστάμενον ὥσπερ τὸν πονηρὸν δαίμονα καὶ*

[m] Hoc tit. caret N.C. [n] *τι* om. B. [o] *πονηροτάτων* B.
[p] *ἔπραξε* N.C. [q] *φυλαχθησομένην* B.

ἀντιπράττοντα[r]· καὶ τούτῳ τὸν Μιχαὴλ ἀγαθὸν Ἄγγελον ὄντα προσυπαντῆσαι καὶ ἀποσοβῆσαι· καὶ μὴ ἐξουσιαστικῶς ἐπιτιμῆσαι, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ τῶν ὅλων παραχωρῆσαι τῆς κατ' ἐκείνου κρίσεως, καὶ εἰπεῖν "ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος·" ἵνα διὰ τούτων μάθωσιν οἱ παιδαγωγούμενοι, ὥς ἐστί τις ταῖς ψυχαῖς ἀγωνία 5 μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, καὶ ὅτι χρὴ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων παρασκευάζεσθαι πρὸς τὸ τῆς ἀγγελικῆς ἡμᾶς συμμαχίας μεταλαχεῖν, τῶν δαιμόνων καθ' ἡμῶν ἐπιτριζόντων φθονερὸν καὶ πικρόν· καὶ ταύτης ὑπ' ὀφθαλμοὺς φανείσης τῆς θείας εἰκόνος, εἰκὸς καί τινα λοιπὸν νεφέλην ἢ φωτὸς ἔκλαμψιν γεγενῆσθαι κατὰ τὸν 10 τόπον ἐκεῖνον ἀμαυροῦσαν καὶ ἀποτειχίζουσαν τῶν περιεστηκότων τὴν θέαν, ἵνα μὴ γινώσκοιεν αὐτοῦ τὴν ταφήν· διὸ καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ φησὶ τὸ ἱερὸν γράμμα[s]. "καὶ ἐτελεύτησεν ἐκεῖ Μωυ-" σῆς οἰκέτης Κυρίου ἐν γῇ Μωὰβ, διὰ ῥήματος Κυρίου· καὶ "ἔθαψαν αὐτὸν ἐν γῇ Μωὰβ, ἐγγὺς οἴκου Φοφώρ· καὶ οὐκ εἶδεν 15 "οὐδεὶς τὴν τελευτὴν, 'ἤτοι τὴν ταφὴν' αὐτοῦ, ἕως τῆς ἡμέρας "ταύτης." Καὶ μετ' ὀλίγα—Καὶ ταύτην μὲν τὴν ἐξήγησιν τὸ προκείμενον ἔχειν δοκεῖ, καὶ οὕτως αὐτὸ νενοήκαμεν. Τινὲς δέ γε[t] σῶμα τοῦ Μωϋσέως ἔφησαν καλέσαι τὸν Ἰούδαν τὸν νόμον αὐτόν· καὶ ὅτι κατιόντι αὐτῷ, τοῦτον ἐμφανίσαι[u] τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, ὁ 20 διάβολος ἀνθίστατο καὶ ἀντέπραττεν, ἐμποδίζων τῇ δόσει τοῦ νόμου, καὶ διακρινόμενος, καὶ λέγων μὴ ἄξιον εἶναι τὸν λαὸν τούτου τυχεῖν· διὸ δὴ καὶ ὁ Μιχαὴλ προηγούμενος ἀποσοβεῖ τὸν ἀνθιστάμενον, τὸ "ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος" ἐκβοῶν. Ἄλλοι δὲ σῶμα τοῦ Μωυσέως ὃν ἐδημαγώγει λαὸν ἀπεκάλεσαν, καὶ εἶπον, ὡς ἐξιοῦσιν 25 αὐτοῖς ἐκ τῆς χώρας τῶν Αἰγυπτίων ὁ διάβολος ἀντέστη καὶ ἀντετάξατο, καθάπερ ἐν δικασίᾳ[x] λέγων τῷ Μωυσῇ[y], μὴ εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ, τουτέστι τὸν λαὸν, ἄξιον τῆς Αἰγυπτίων ἐλευθερίας τυχεῖν· καὶ τοῦτον ὁ Μιχαὴλ ἀπεῖρξε[z], καὶ ἀντιπραττόμενον ἔπαυσεν, ἐπιφωνήσας τὸ "ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος." 30

Σευήρου ἐκ τοῦ κατὰ Ἀλεξανδρείας σύνταγμα[a]. "Οὐκ "ἐτόλμησεν αὐτῷ," φησι, "τὴν κρίσιν τῆς βλασφημίας ἐπε-

[r] ἀντίπραττον B. [s] τὸ γρ. τὸ ἱερὸν B. [t] τιν. δέ γε ἔφασαν B.
[u] ἐμφανῆσαι B. [x] διαδικασίᾳ B. [y] Μωυσεῖ B. [z] εἶρξε B.
[a] Hoc tit. caret N. leg. ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.

" νεγκεῖν, ἀλλ' εἶπε μόνον[b], 'ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος,' τουτέστιν
ὡς βλάσφημον καὶ θεομάχον ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ οὗ τὴν ἀποστασίαν
ἐνόσησε, καὶ μετὰ τοῦτο τὸν Ἀδὰμ ἠπάτησε διὰ πανουργίας
μαχησάμενος τῇ ἐντολῇ τοῦ Θεοῦ, βλασφημίας κρίσει καὶ ἀπο-
φάσει[c] περιβαλεῖν " οὐκ ἐτόλμησεν, ἀλλ' εἶπεν, ἐπιτιμήσαι σοι 5
" Κύριος·" τὸ γὰρ τῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς κρίσεως ἐπεφύλακτο
τῷ κριτῇ, τουτέστι τῷ Χριστῷ· " ὁ γὰρ κατακρίνας τὴν ἁμαρ-
" τίαν," ὡς Παῦλός φησιν, ἐν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ, ἐπείπερ οὐκ ἔσχεν
ἴχνος οὐδὲ ἓν ἐν αὐτῷ, κατέκρινε καὶ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὸν
θάνατον, καὶ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου τὸν διάβολον. 10

Οὗτοι δὲ, ὅσα μὲν οὐκ οἴδασι, βλασφημοῦσιν· ὅσα
10 δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις
φθείρονται.

Περὶ μὲν δόγματός, φησιν, ἀγνοοῦντας τὴν ἀλήθειαν, βλασφη-
μοὺς ἑαυτοῖς συντίθεασι λόγους· περὶ δὲ ἡδονὰς οὕτως ἔχουσιν, 15
ὡς μηδὲν ἀλόγων ζώων διαφέρειν, ἀλλ' ἢ ἵππους θηλυμανεῖς νομί-
ζεσθαι, ἢ χοίρους τῷ βορβόρῳ τῆς ἀσωτίας[d] κυλινδουμένους.

Τελευτήσαντος ἐν τῷ ὄρει Μωϋσέως[e], ὁ Μιχαὴλ ἀποστέλλεται
μεταθήσων τὸ σῶμα, εἶτα τοῦ διαβόλου κατὰ τοῦ Μωϋσέως
βλασφημοῦντος, καὶ φονέα ἀναγορεύοντος διὰ τὸ πατάξαι τὸν 20
Αἰγύπτιον, οὐκ ἐνέγκων τὴν κατ' αὐτοῦ βλασφημίαν ὁ Ἄγγελος,
" ἐπιτιμήσαι σοι ὁ Θεὸς" πρὸς τὸν διάβολον ἔφη· ἔστιν οὖν
ἔνδειξις τὸ εἰρημένον ὑπερβολῆς κακίας τῶν κατηγορουμένων·
ὅπουγε Ἀρχάγγελος μὲν οὐδὲ ἀνδρὸς βλασφημουμένου ἤνεγκεν·
οἱ δὲ[f] τὸν ἐπὶ πάντων βλασφημοῦσι Θεόν. 25

ΚΕΦ. Β.

Ταλανισμὸς αὐτῶν ἐπὶ τῇ πλάνῃ καὶ ἀσεβείᾳ, καὶ ἀσελγείᾳ καὶ βλασφημίᾳ καὶ ἐπιπλάστῳ ὑποκρίσει, τῇ εἰς ἀπάτην δωροδοκίᾳ.

11 Οὐαὶ αὐτοῖς· ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ
τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ 30
ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο.

[b] αὐτῷ B. sed μόνον in marg. [c] διὰ πανουργ. usque ad ἀποφάσει caret N. [d] ἀσεβείας B. [e] ἁγίου B. [f] οὐδὲ B.

Καὶ αὐτοὶ γὰρ ἀδελφοκτόνοι εἰσὶ, δι' ὧν διδάσκουσι, τὰς τῶν ἀπατωμένων ἀποκτειννύντες[g] ψυχάς· ὅρα δὲ πῶς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν δείκνυσιν· οὐ γὰρ ἠρκέσθη παραβαλεῖν αὐτοὺς Καῒν[h] τῷ ἀδελφοκτόνῳ· ὡς καὶ αὐτοὶ διὰ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν σπερμοσφαγίας[i], τὸν δυνάμει ἄνθρωπον καὶ ἀδελφὸν ἀποκτειννύουσιν, ἀλλὰ καὶ τῷ Βαλαὰμ καὶ τῷ Κορέ· τῷ μὲν Κάϊν διὰ τὴν προειρημένην αἰτίαν· τῷ δὲ Βαλαὰμ, ὅτι κέρδους χάριν ἦλθε καταράσασθαι τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ· εἰ καὶ τὴν γλῶσσαν[k] αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔστρεψεν ὁ Θεός· τῷ δὲ Κορὲ, ὅτι διδασκαλικὸν ἀξίωμα ἥρπασεν, εἰς ὃ αὐτὸν[l] οὐκ ἔταξεν ὁ Θεός· ὡς γὰρ ὁ Ἀπόστολος λέγει, "οὐχ ἑαυτῷ τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ "τοῦ Θεοῦ·" ἅμα δὲ καὶ διδασκόμεθα ποῖον καὶ τούτων τὸ τέλος διὰ τῆς τιμωρίας ἐκείνων, οἷς αὐτοὺς καὶ ὡμοίωσεν. Τὸν μὲν Ἀδὰμ, ἐξέβαλεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ κατῴκησεν ἀπέναντι[m] τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου[n], καὶ οὐκ ἐν γῇ Ναῒδ· τὸν δὲ Κάϊν οὔτε ἐξαπέστειλεν ὁ Κύριος[o], οὔτε ἐξέβαλεν· ἀλλ' αὐτὸς ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου Κυρίου[p]. χρήσῃ[q] δὲ τῇ συγχωρήσει[r] τῶν ῥημάτων ἐν καιρῷ ποτὲ, ἐπ' ἂν ὁ μέν τις ἐπιδικαζομένης[s] τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἑκὼν αὐτῆς ἐξέρχεται ὡς ἐπὶ Ἀδὰμ, ἐν τῷ ἐξαποστέλλεσθαι ἐπιτιμητικῶς καὶ παιδευτικῶς ἀπὸ τῶν προεστηκότων[t] αὐτῆς· ὁ δὲ ὡς αὐθάδης καὶ καταφρονητὴς ὡς Κάϊν· καὶ ἀποστάτης ἐξέρχεται πολλάκις, ἔσθ' ὅτε καὶ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν νουθετούντων τοὺς ἀτάκτους· παραμυθουμένων[u] τοὺς ὀλιγοψύχους· ἀντεχομένων[x] τῶν ἀσθενῶν· ἐρεῖς γὰρ ὅτι οὗτος ὁ ἑκὼν καταλιπὼν τὴν Ἐκκλησίαν, καθὼς Κάϊν ἐκ τοῦ πονηροῦ ἦν· θελήσας ἐκ τοῦ πονηροῦ γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ ἐξελθὼν δὲ μοχθηρᾷ[y] προαιρέσει καὶ βίῳ ἐπιλήπτῳ[z] καὶ δόγμασιν ἐναντίοις, ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξῆλθεν, ὡς Κάϊν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ· καὶ πάντως ὁ τοιοῦτος[a] οἰκεῖ ἐν τῇ γῇ Ναῒδ κατέναντι Ἐδὲμ, ἐναντιούμενος τοῖς δόγμασι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς· Ναῒδ δὲ

[g] ἀποκτέννυντες B. [h] τῷ Καῒν B. [i] σπερμοφαγίας B. [k] γλῶτταν B. mox om. αὐτοῦ. [l] αὐτοὺς B. [m] καὶ κατ. ἀπ. om. N. [n] τοῦ παρ. om. N. [o] κυρ. ὁ Θεὸς B. [p] Θεοῦ B. [q] χρήσει B. [r] συγχρήσει B. [s] ἐπιδικαζόμενος B. ἐπειδὴ καθεζομένης N. [t] πρὸς ἑστηκότων B. [u] παραμυθούμενος B. [x] ἀντεχόμενος B. [y] μοχθηρὰ Codd. [z] ἐπιλίμπτῳ B. [a] ὅτι οὗτος B.

ἑρμηνεύεται σάλος· ὁ οὖν φυγὰς ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔξω γενόμενος αὐτοῦ, ποῦ ἂν οἰκήσει[b], ἢ ἐν σάλῳ χειμαζόμενος καὶ κυματούμενος ὑπὸ τοῦ σάλου τῶν παθῶν ;

12 Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐν ταῖς ἀγαπαῖς ὑμῶν σπιλάδες, συνευωχούμενοι ἀφόβως, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφέλαι 5 ἄνυδροι, ὑπὸ ἀνέμων παραφερόμεναι.

Περὶ ἀνθρώπων συγγνώμης πταιόντων ὑψηλότερα ἦν τῷ Ἀποστόλῳ ὁ λόγος· οὐ περὶ ἄστρων καὶ νεφῶν[c], κυμάτων τε καὶ δένδρων· οἷς δὴ παραδείγμασι κέχρηται, ὅπερ ἔχουσιν ἐκεῖνα κατὰ φύσιν, τοῦτο πεπονθέναι τοὺς ἀνθρώπους κατὰ προαίρεσιν αἰτιώ- 10 μενος· ὥσπερ γὰρ αἱ νεφέλαι αἱ ἄνυδροι αἱ ὑπὸ ἀνέμων ἐλαυνόμεναι, καὶ τὰ ἄκαρπα δένδρα, ἃ δισσῶς ἔφη ἀποθανόντα, οὐ τιμωρηθήσονται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ κύματα τὰς ἑαυτῶν ἐπαφρίζοντα[d] αἰσχύνας, ἄλογα ὄντα καὶ αἰσθήσεως ἄμοιρα[e]· οὕτω καὶ οἱ λεγόμενοι ἀστέρες πλανῆται οὐ τὸν ζόφον κληρονομοῦσιν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι 15 κατὰ προαίρεσιν ἁμαρτάνοντες· περὶ ὧν καὶ τὰ ὑποδείγματα ταῦτα ἐλήφθη, ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ λεγόμενον· οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὥσπερ πλανῆται εἰσὶν ἀστέρες τῆς εὐθείας ἐκτρεπόμενοι, καὶ τὴν ἐναντίαν τῇ ἀρετῇ ὁδὸν βαδίζοντες· διὸ αὐτοῖς ὁ ζόφος τετήρηται, οὐχ ὡς ἄστρασιν, ἀλλ' ὡς ἀνδράσιν· οὐ γὰρ περὶ 20 ἄστρων ἢ νεφῶν[f] ἢ κυμάτων ἦν αὐτῷ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ ἀνθρώπων εἰς θηριωδίαν καὶ ἀσέλγειαν καὶ ἀλαζονείαν ἐκπεπτωκότων, καὶ διὰ τῆς συνουσίας καὶ τοὺς πλησιάζοντας λυμαινομένων[g]. εἰ γὰρ τὸν προσταχθέντα τοῖς ἄστρασι δι' αἰῶνος θέουσι δρόμον, οὐ ποιητικοὺς αὐτοὺς κακῶν λεκτέον, ἀσεβὲς γὰρ 25 καὶ ἄλογον, ἀλλ' εἰ καὶ καθ' ὑπόθεσιν δοθείη, ὅπέρ τινες φασὶ, σημαντικοὺς[h] εἶναι, οὐδ' οὕτως δώσουσι δίκας, οὐδὲ γὰρ οἱ προφῆται ἔδοσαν[i], τὰ μέλλοντα παρὰ τῶν Ἰουδαίων πράττεσθαι καταμηνύσαντες· οὐ γὰρ[k] ἤδη δι' ὧν προεμήνυσαν γέγονεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε γίνεσθαι προεμήνυσαν· δῆλον τοίνυν, ὡς οἶμαι, ὅτι οὐ περὶ 30 ἄστρων, ὥσπερ οὐδὲ περὶ κυμάτων ἢ δένδρων ἢ νεφῶν[l] ἦν τῷ

[b] οἰκῆσαι B. [c] νεφελῶν B. [d] ἀπαφρίζουσιν B. [e] ἄμυρα B. [f] νεφελῶν B. [g] λοιμαινομένων B. λυμαινόμενοι N. [h] σημαντικῶς αὐτοὺς εἶναι B. [i] ἔδωσαν B. [k] οὐδὲ γὰρ εἰ δὴ προεμήνυσαν B. [l] νεφελῶν B.

Ἀποστόλῳ ὁ λόγος· καθὼς καὶ ὁ πάσης τῆς Ἐπιστολῆς νοῦς μηνύει, ἀλλὰ περὶ ἁμαρτησάντων ἀνθρώπων, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνας τετήρηται· ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τῶν[m] παραδειγμάτων, εἰς τοὺς περὶ ὧν ἦν ὁ λόγος αὐτῷ[n] ἐτελεύτησεν.

Ἔτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον τῶν κοινῶν[o] ἐν ἐκκλησίαις γινομένων τραπεζῶν, περὶ ὧν καὶ ὁ Ἀπόστολος Κορινθίοις ἐπιστέλλει, συνήεσαν[p], οὐ χάριν τοῦ μεταλαβεῖν τοῦ Κυριακοῦ δείπνου, ἀλλ' ἵνα καιρὸν εὕρωσι ψυχὰς ἀστηρίκτους δελεάζειν· τούτων γὰρ καὶ[q] ὁ Πέτρος ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ καταλέγει.

Δένδρα φθινοπωρινὰ, ἄκαρπα, δὶς ἀποθανόντα, ἐκριζωθέντα.

"Δένδρα φθινοπωρινὰ[r]" τοὺς ἀνοσίους αἱρετικους φησὶν, οἵτινες ὑπὸ τῆς κακίας καταψυχθέντες, τὸν τῆς δικαιοσύνης καρπὸν οὐ διδόασι. δὶς δὲ ἀποθανόντας αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ὡς ψυχῇ καὶ σώματι νεκρωθέντας· ψυχῇ[s] μὲν, ὡς λογιζομένῃ τὰ πονηρὰ, σώματι δὲ, ὡς ἐκτελοῦντι τὴν ἁμαρτίαν. ἐκριζωθέντας δὲ αὐτοὺς λέγει, ὡς μὴ ἀξίους τοῦ πεφυτεῦσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, ἔνθα ἑαυτὸν ἐρριζωμένον εἰδὼς ὁ ἅγιος ἔλεγε Δαβὶδ, "ἐγὼ δὲ ὡσεὶ "ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ" καὶ τὰ ἑξῆς[t].

Τοῦτο φησὶν, ἐπειδὴ πάλιν οἱ[u] δίκαιοι προσποιούμενοι ἐλαίαις ἑαυτοὺς εὐσκίοις, καὶ μὴν καὶ ἀμπέλοις καρποφόροις παρέβαλον· λέγει οὖν ὡς ἄκαρποί τινές εἰσι, καὶ μᾶλλον διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν καρπὸν ὃν διαφθείρουσιν ἐν τῇ σπερμοσφαγίᾳ μὴ ζωογονεῖσθαι· καὶ φθινοπωρινοὶ, τουτέστι καὶ φύλλων καὶ καρπῶν ἔρημοι· οὔτε γὰρ βίος αὔτοις οὔτε δόγμα[x] ζωογόνον ἐστὶ λαμπρόν.

Οὐκ ἐπὶ μιᾶς ἑστηκότα γνώμης δι' ἀβεβαιότητα[y].

13 Κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύνας.

Βίῳ ἀσελγεῖ[z] καὶ ἀσεβείᾳ θανατώσαντες τὴν ψυχὴν καὶ δόγμασι πονηροῖς· ἢ οὕτως· ἐπειδὴ πρὸ τῆς πίστεως τεθνήκεισαν[a] ἀσεβείᾳ, εἶτα προσελθόντες τῷ Εὐαγγελίῳ ἔζησαν· πάλιν δὲ

m τῶν om. B. n αὐτοῦ B. o τῶν κοιν. om. B. p συνήεσαν ὅτι οὐκ αὐτοῦ τούτου χάριν B. συνίεσαν N.C. q καὶ om. N. r δένδρα φθιν. om. B. s ψυχὴ Codd. t ἤπησα ἐπὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ B. u ὡς N. x σῶμα B. y διαβεβαιότητα Codd. z καὶ ὡς ἀσελγεῖ B. a ἐτεθνήκεσαν B.

ἀσεβείᾳ καὶ ἡδονῇ ἐκδόντες ἑαυτοὺς, τεθνήκασι[b]· ταύτῃ τοι τεθνηκέναι δὶς αὐτούς φησι.

Ὁ γὰρ οὕτως ἔνοχος, φησὶ, κακῶν, ὡς ἀσεβείᾳ καὶ ἡδοναῖς ἄγεσθαι, ποίαν ἕξει στάσιν ἢ ῥίζαν πανταχόθεν βαλλόμενος[c];

Τὸ μανικὸν αὐτῶν καὶ ἄσχετον[d] περὶ τὰς βλασφημίας σημαί- 5 νει· τὸ δὲ ἐπαφρίζειν τὰς ἰδίας αἰσχύνας, τὸ μετὰ τῆς κατὰ Θεοῦ μανίας καὶ αἰσχρότητα πολλὴν ἐπιτηδεύειν αὐτοὺς βίου ἀποφαίνεται[e].

Ἀστέρες πλανῆται, οἷς ὁ ζόφος τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται. 10

Τοῦτο καὶ ἀρχόμενος εἶπεν, οἱ καὶ πάλαι προγεγραμμένοι.

14 Προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις ἕβδομος ἀπὸ Ἀδὰμ Ἐνὼχ λέγων, Ἰδοὺ, ἦλθε Κύριος ἐν ἁγίαις μυριάσιν 15 αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐλέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς περὶ πάντων τῶν ἔργων αὐτῶν ὧν ἠσέ- 15 βησαν, καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν λόγων ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

Εἰ καὶ μιμούμενοι τὸν ἑαυτῶν ἀρχηγὸν Σατανᾶν κατασχηματιζόμενον εἰς Ἄγγελον φωτὸς, καὶ αὐτοὶ μετασχηματίζεσθαι θέλουσιν εἰς διδασκάλους ἀληθείας, περὶ ὧν εἴρηται, "ἐν οἷς φαίνεσθε[f] 20 "ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες," ἀλλ' οὖν πλανῶντές εἰσι, παραχαράττοντες τὴν ἀλήθειαν ἀσελγείαις δυσφημιῶν, καὶ ὕστερον γνόφῳ καὶ ζόφῳ καὶ σκότῳ, ὅπέρ ἐστι τὸ σκότος ἐξώτερον, κολασθήσονται· ὅπερ ἡτοίμασται[g] τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ. 25

16 Οὗτοί εἰσι γογγυσταὶ, μεμψίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι, καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπέρογκα, θαυμάζοντες πρόσωπα, ὠφελείας χάριν.

Οὐ γὰρ ἔχουσι παρρησίαν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν[h] χρήσασθαι. πῶς γὰρ ἀκίνδυνον δημοσιεύειν τὴν μετὰ ἀσεβείας καὶ βλασφη- 30

[b] ἑαυτοὺς τεθνηκέναι φησιν B. [c] βαλλόμενον B. [d] καὶ τὸ ἀσχ. B.
[e] βιοῦν ἀποφαίνεσθαι B. [f] φαίνεσθαι N. [g] ὁπ. ἡτοιμ. om. B. [h] ἑαυτῶν B.

μίας ἀσέλγει; τὸ δὲ "μεμψίμοιροι[i]" ὅτι τὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῆς ἀληθείας διαβάλλουσιν, ἵνα τὰ οἰκεῖα κακὰ καὶ ἀσελγήματα στήσωσιν ὡς οἷόν τε[k].

17 Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, μνήσθητε τῶν ῥημάτων τῶν προειρημένων ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν 5
18 Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτι ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι ἐπ' ἐσχάτου τῶν χρόνων ἐλεύσονται ἐμπαῖκται, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβειῶν.

Τοῦτο μὲν ὑπὸ Πέτρου· καὶ γὰρ τὴν δευτέραν Ἐπιστολὴν ὁ Πέτρος περὶ τούτων ἔγραψε· τοῦτο δὲ περὶ τῶν γραφέντων ὑπὸ 10 Παύλου· πολλὰ γάρ[l] αὐτοῦ περὶ τούτων ἐν πάσῃ[m] διατάξαντος Ἐπιστολῇ.

19 Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες, ψυχικοὶ,

Τουτέστιν οἱ τὰ σχίσματα ποιοῦντες ἐν ταῖς βλασφημίαις καὶ ἀσελγείαις ἑαυτῶν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας διασπῶντες τὰ μέλη. 15

Ἀντὶ τοῦ διδασκαλίαν ἔχοντες δαιμονιώδη κατὰ τὸ εἰρημένον, "οὐκ ἔστιν ἡ σοφία αὕτη ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλ' ἐπίγειος, "ψυχικὴ, δαιμονιώδης."

Πνεῦμα μὴ ἔχοντες.

Θεῖον λαλοῦν ἐν αὐτοῖς[n], ὥσπερ οἱ ἀληθῶς διδάσκαλοι τῆς 20 πίστεως τῆς ὀρθῆς.

ΚΕΦ. Γ.

Περὶ ἀσφαλείας αὐτῶν ἐπὶ τῇ πίστει συμπαθείας καὶ φειδοῦς τοῦ πλησίον ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐν ἁγιασμῷ.

20 Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπητοὶ, τῇ ἁγιωτάτῃ ἡμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ προσευχό- 25
21 μενοι, ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ζωὴν
22 αἰώνιον· καὶ οὓς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι.

Τουτέστι τοὺς διακρινομένους ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκ τῶν λόγων 30 τῆς ψευδοῦς διδασκαλίας· περὶ δὲ τῶν διακρινομένων ὁ Ἰάκωβος

[i] μεμψίμωροι B. [k] οἴονταί B. [l] καὶ B. [m] πᾶσι B. [n] ἑαυτοῖς B.

φησὶν ὅτι "ἐοίκασι κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ διὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄστατον. οὗτοι οὖν καὶ ἐλεεινοί εἰσι καὶ ἄθλιοι, παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας περιφερόμενοι.

23 Οὓς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ τοῦ πυρὸς ἁρπάζοντες.

Εἴτις *τοὺς ἤδη ἐν τῷ ἀπὸ τῶν πεπυρωμένων τοῦ διαβόλου βελῶν* 5 *ἐξαφθέντι πυρὶ γινομένους, καὶ ἔν τινι ἀπηγορευμένῃ πυρώσει κεκρατημένους, δύναται λόγῳ Θεοῦ ἀνιμησάμενος, ὀξύτατα ἅρπασαι ἀπὸ τοῦ πυρός· οὗτος ἁρπάσαι μὲν ἀνθηκότως*[o] *οὐχὶ ἅρπαξ χρηματίσηται*[p] *τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου κατηγορουμένων.*

Εἰ *δέ τινες εἰσὶν ἐξ αὐτῶν δυνάμενοί, φησι, τὴν ἀλήθειαν* 10 *δέξασθαι, ταύτην αὐτοῖς ὑποβάλλοντες, ἐκ τοῦ μέλλοντος αὐτοὺς παραλαμβάνειν πυρός.*

Τ*ουτέστι τὸν φόβον αὐτοῖς ὑποβάλλοντες καὶ ὑποτιθέντες, ἐλέους ἀξίους ὁρᾶσθαι μετανοοῦντας παρασκευάζετε.*

Μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον 15 χιτῶνα.

Ἐρώτησις[q] Μαξίμου. Τ*ίς ὁ ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλώμενος χιτών;*

Ἀπόκρισις. Ὁ *πολλοῖς πλημμέλημα τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς παθημάτων κεκηλιδωμένος βίος, χιτών ἐστιν ἐσπιλωμένος, ὡς ἔκ* 20 *τινος γὰρ ἐνδύματος τῆς κατὰ τὸν βίον ἀναστροφῆς ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων διαφαίνεσθαι πέφυκεν, εἴτε δίκαιος εἴτε ἄδικος· ὁ μὲν χιτῶνα καθαρὸν ἔχων, τὸν ἐνάρετον βίον, ὁ δὲ πονηροῖς ἐσπιλωμένην ἔργους τὴν ζωὴν κεκτημένος· ἢ μᾶλλον ἐσπιλωμένος ἀπὸ τῆς σαρκός ἐστι χιτὼν, ἡ κατὰ συνείδησιν μορφοῦσα διὰ τῆς μνήμης* 25 *τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς πονηρῶν κινημάτων τὲ καὶ ἐνεργημάτων τὴν ψυχὴν, ἕξις τε καὶ διάθεσις· ἣν ὁρῶσα διὰ παντὸς καθάπερ χιτῶνά τινα περὶ ἑαυτὴν δυσωδίας πληροῦται παθῶν· ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ* Πνεύματος *διὰ τῶν ἀρετῶν ἀλλήλαις κατὰ λόγον συνυφαινομένων ἀφθαρσίας γίνεται τῇ ψυχῇ χιτὼν, ὃν ἐνδυσαμένη γίνεται καλὴ* 30 *καὶ ἐπίδοξος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς τῶν παθῶν ἀλλήλοις*

o *ἀνθηκότος* B. an leg. *καθηκόντως*? p *χρηματίσαι* N.C.
q Hoc Sch. non habet B.

κατὰ τὴν ἀναλογίαν συνυφαινομένων, γίνεταί τις χιτὼν ἀκάθαρτος καὶ ἐσπιλωμένος, ἐξ αὐτοῦ γνώριμον δεικνὺς τὴν ψυχὴν, μορφὴν ἄλλην αὐτῇ καὶ εἰκόνα περὶ τὴν θείαν θέμενος.

ΚΕΦ. Δ.

Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς ἁγιασμὸν καὶ παρρησίαν καθαρὰν σὺν δοξολογίᾳ Θεοῦ. 5

24 Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλ-25 λιάσει, μόνῳ σοφῷ Θεῷ σωτῆρι ἡμῶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, πρὸ παντὸς αἰῶνος, νῦν καὶ ἀεὶ 10 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Τὴν πορνείαν λέγει καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν ἀσέλγειαν, ἣν οἱ ἀπὸ Σίμωνος ἐπιτήδευον.

Οὐκ ἐλεήσεις πτωχὸν ἐν κρίσει· ἐλεεῖσθαι μὲν γὰρ δεόμενον καὶ ἀντιβολοῦντα χρή· ἐγκαλοῦντα δὲ καὶ κατηγοροῦντα οὐχί· οὐ 15 γὰρ χάριν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ ἀδικεῖσθαι διαβεβαιοῦται.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΤΡΙΚΚΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΚΑΙ ΑΡΕΘΑ

ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΕΞΗΓΗΣΕΩΝ ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

ΑΓΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ

ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΝ.

Ἐκ τῶν Οἰκουμενίῳ τῷ μακαρίῳ Ἐπισκόπῳ Τρίκκης Θεσσαλίας θεοφιλῶς πεπονημένων εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, σύνοψις σχολικὴ μετὰ τῆς δεούσης ὅσον κατὰ σύνοψιν ἀνελλιποῦς αὐταρκείας. Χριστὲ ὁ Θεὸς σύμπραξον ἡμῖν.[a] 5

ΟΤΙ καὶ τοῦτο τὸ σύγγραμμα μύησις, τῆς ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τὸ στῆθος ἀνακλίσεως[b] τῆς ὑπερθέου σοφίας τοῦ ἠγαπημένου, ἅτε θεόπνευστον ὂν καὶ ὠφέλιμον ἀναμφιλόγως, κατείληπται· ἀλλ' οὐ τῶν νόθων, ὥς τινες πλάνῳ συγχροτούμενοι πνεύματι ἐληρώδησαν, εἰ μὴ καὶ γνήσιον, καὶ τοῦ τῆς βροντῆς ἐπάξιον υἱοῦ. εἴγε πιστέον 10 Ἀθανασίῳ τῷ παμμεγίστῳ, ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν κανονιζομένων τῆς παλαιᾶς τε καὶ νέας βιβλίων, τοῖς γνησίοις καὶ τοῦτο ἐγκρίνοντι· ἀλλὰ καὶ Βασιλείῳ τῷ θείῳ τοῦτο ἐν τῇ περὶ Υἱοῦ συζητήσει συντόμῳ ἔδειξε, καὶ Γρηγορίῳ τῷ θείῳ τὸν λόγον ἐν τῷ συντακτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ· καὶ Μεθοδίῳ τῷ σοφωτάτῳ Ἐπισκόπῳ Πατάρων 15 ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως· Κυρίλλῳ τε τῷ μεγάλῳ, ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐν πνεύματι προσκυνήσεως καὶ λατρείας αὐτοῦ πόνοις· πρὸς τούτοις καὶ Ἱππολύτῳ τῷ Ῥώμης προέδρῳ, ἐν τῇ τοῦ εἰς τὸν Δανιὴλ ἑρμηνείᾳ λόγου· καὶ ἄλλοις δὲ πόλλοις, ἵνα μὴ μακρολόγωμεν, οἷς εἰς νόθον καὶ ἀπόβλητον οὐκ ἔδοξεν ἀπέρριφθαι, εἰ 20 μὴ γνήσιον κριθῆναι· οὐκ ἂν τοιούτοις καὶ τοσούτοις ἀκριβασταῖς τοῦτο δοκοῦν, εἰ μὴ τὸ μέτριον αὐτῷ ᾔδεσαν σπουδαζόμενον· εἰ

[a] Hoc proœmium Œcumenii in Apocal. Commentarii quod jam vulgaverat Montfaucon. Bibl. Coisl. p. 277. ipse descripsi e Cod. Coisl. 224. adjecta lectionis varietate e Cod. Barocc. 3. qui initio autem mutilus est. [b] ἀνακλήσεως Cod.

γὰρ μὴ τοῦτο, μηδὲ τὸ ἔντριτον σπαρτίον κατὰ τὸν Ἐκκλησιάζοντα Σολομῶντα ἄρρηκτον μένον οὐ ταχέως διαρραγήσεται, πολλῷ ἂν τὸ ἑξάπλοκον.

Διὰ τῆς ἀποκαλύψεως οὖν ταύτης δείκνυσιν ὁ Χριστοῦ μαθητὴς, ὡς καὶ τὸ προφητικὸν καταπλουτεῖ χάρισμα, εἴπερ τῶν 5 ἐνεστώτων καὶ τῶν παρῳχημένων τε καὶ μελλόντων γνῶσιν τὸ μετὰ χεῖρας σύγγραμμα θησαυρίζει· ὧν καὶ πᾶσα ἐγκύμων προφητεία, ὃ καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν θυραυλοῦσιν ἐν λόγῳ σοφοῖς. ἐπεὶ δέ τινες ἠὐθαδίσαντο, ᾗ καὶ προλέλεκται νοθείας ἐγκλήματι τὸ θεοτελὲς τοῦτο χρησμῳδημα ἀχρειοῦν· παρ' ὅσον ὁ θεόληπτος 10 οὗτος τοῦ λόγου πατὴρ εἰωθὸς αὐτῷ θεολογία σεμνύνειν τῶν θεοπρεπῶν αὐτοῦ τόκων τὴν ἐκ βαλβίδος[b] αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποι τις, πρόοδον. οὐ νῦν τοῦτο ποιεῖ· περὶ δὲ τὸ καθ' ἡμᾶς πρόσλημμα διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον τὴν περὶ ἡμᾶς, τὸ προοίμιον προσευκαιρεῖ. ἀναγκαῖον ἐκεῖνο ἐρεῖν, ὡς ἀδιάφορον εἰδὼς τὸ περὶ τὸ ἓν 15 καὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρξαν τῇ ἀπορρήτῳ ἑνώσει τῶν συνελθόντων ὁπωσοῦν ἑκατέρως χρῆσθαι· εἴτ' ἀπὸ τῶν θειοτέρων τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἀρξάμενον, ἢ ἀπὸ τῶν ἀνθρωποπρεπῶν ἐν τοῖς πρώτοις αὐτοῦ γράμμασιν, ἀπὸ τῶν θεοπρεπεστέρων ἀρξάμενος ἐπὶ τὰ ἀνθρωπινὰ χωρεῖν οὐκ ἠνήνατο· ἀφ' ὧν φάσκει "καὶ ὁ Λόγος 20 "σὰρξ ἐγένετο," ἐν τῷ μετὰ χεῖρας αὖθις συγγράμματι ἀπὸ τῶν ἀνθρωποπρεπῶν ἀρξάμενος, ὡς ἂν μὴ δόξαι ἀπὸ τῶν θειοτέρων μόνων αὐτὸν γινώσκειν, οὐ μέντοι καὶ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων οὐκ ἠνέσχετο τοῖς ἀνθρωποπρέπεσιν ἐπαναπαῦσαι τὸν λόγον, ἀλλὰ κἂν τούτοις τὰ θεοπρεπέστερα προσνέμειν[c] οὐ κατοκνεῖ. δι' ὧν καὶ τῷ ἀνθρω- 25 πίνῳ[d] τοῦ Κυρίου τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνθεωρεῖσθαι βούλεται· ὃ καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ σκόπος ἐν τῇ πρὸς Κολοσσαεῖς[e] Ἐπιστολῇ· "ἐν αὐτῷ," περὶ τοῦ Χριστοῦ φάσκοντι, "ἐκτίσθη τὰ πάντα, "τάτε[f] ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς· πάντα δι' αὐτοῦ ἔκτισται, "καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν· 30 "καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας· ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσιν

[b] Hinc. inc. Cod. Barocc. [c] προλέγειν Cod. Bar. [d] τὸ ἀνθρωπινὸν Bar. [e] Κολασσεῖς Coisl. [f] τάτε om. Coisl.

αὐτὸς πρωτεύων. ἡ προσληφθεῖσα γὰρ αὐτῷ[g] σὰρξ ἐψυχωμένη νοερῶς, ἵν' ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως νοοῖτο ὁ[h] Ἐμμανουὴλ, συνημμένων θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, τελείως ἐχούσης ἑκατέρας κατὰ τὸν οἰκεῖον λόγον, καὶ τὴν κατὰ ποιότητα φυσικὴν ἰδιότητα καὶ διαφοράν[i]· οὐ συγχυθέντων[k], οὐκ ἀλλοιωθέντων τῶν συνδεδραμηκότων, οὐδ' αὖ διαιρουμένων[l] τῇ ὁλοκληρίᾳ τῶν φύσεων μετὰ τὴν ἄφραστον ἕνωσιν. ἵνα καὶ Νεστόριος καταισχύνοιτο, καὶ Εὐτυχὴς συναπόλοιτο[m]· ἀλλ' ὅπως μὲν ᾗ τὸ περὶ τοῦ Σωτῆρος[n] ἐν τοῖς ἄλλοις θείοις ἀκριβὲς καὶ ἀπεξεσμένον δόγμα, ἐνδιατρίψας ὡς εἴρηται ἐνταῦθα τοῖς ἀνθρωπίνοις κατεχρήσατο ῥήμασιν· πλὴν οὔτε τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων ἀπήλλακται, οὐκ ἔμπαλιν τὰ ἀνθρώπινα τῶν θείων, κατὰ τὸ μᾶλλον δὲ καὶ ἧττον ἡ χρῆσις πρόεισιν.

[g] αὐτῷ om. Bar. [h] ὁ om. Bar. [i] ἀναφορὰν Bar. [k] συγχυσθέντων Coisl. [l] διῃρημένων Bar. [m] συναπόλλοιτο Codd. [n] τὸ π. τ. σωτ. ἀκριβὲς καὶ ἀπεξεσ. δόγμ. ἐν τ. ἀλλ. θ. Bar.

Ἐκ τῶν Ἀνδρέα τῷ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας Καππαδοκίας εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν πεπονημένων θεαρέστως, σύνοψις σχολικὴ, παρατεθεῖσα ὑπὸ Ἀρέθα ἀναξίου ἐπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

ἼΣΤΕΟΝ[a] ὅτι τὴν πᾶσαν πραγματείαν τοῦ παρόντος βιβλίου 5
εἰς εἰκοσιτέσσαρας λόγους ὁ μακάριος οὗτος καὶ θεοσυνέργητος
ἀνὴρ, καὶ εἰς ἑβδομηκονταδύο κεφάλαια οὐκ ἀσυνέτως διεῖλε.
τρισσούμενος γὰρ ὁ εἰκοστὸς τέταρτος ἀριθμὸς, γεννᾷ τὸν ἑβδομη-
κονταδύο. ὁ δὲ εἰκοσιτέσσαρα[b], διὰ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας πρεσβυ-
τέρους, οὓς ἐνταῦθα ἡ Ἀποκάλυψις ἐχρημάτισεν, ἐλήφθη. οἳ σύμ- 10
βολον τῶν ἀπ' αἰῶνος καὶ μέχρι συντελείας εὐηρεστηκότων εἰσὶ
Θεῷ. ἐτριπλασιάσθη δὲ οὗτος ὁ ἀριθμὸς ἐπὶ τῶν κεφαλαίων
οὐκ ἀσκόπως, ἀλλὰ διὰ τοὺς εὐαρεστοῦντας Θεῷ τριμερῆ τὴν
ὑπόστασιν ἐσχηκότας, ψυχῆς, σώματος, καὶ πνεύματος, εἰς οἰκεί-
ωσιν τῆς παντοκρατορικῆς κατασπεύσαι[c] Τριάδος. περὶ δὲ τοῦ 15
θεοπνεύστου τῆς βίβλου, ὁ ἐν ἁγίοις Βασίλειος, καὶ[d] Γρηγόριος
ὁ θεῖος τὸν λόγον, καὶ Κύριλλος, καὶ Παπίας, καὶ Εἰρηναῖος,
καὶ Μεθόδιος[e] καὶ Ἱππόλυτος, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες, ἐχέγ-
γυοι πιστώσασθαι.

[a] ἰστέον om. B. [b] εἰκοστὸς τέταρτος Edd. [c] κατασπεῦσαι B.
[d] ὁ ἐν ἁγ. Βασ. καὶ om. B. [e] Sic B. om. Edd.

[a]ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ.

α. Προοίμιον τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ ὅτι δι' Ἀγγέλου αὐτῷ δέδοται.
β. Ὀπτασία ἐν ᾗ τὸν Ἰησοῦν ἐθεάσατο ἐν μέσῳ λυχνιῶν ἑπτά[b].
γ. Τὰ γεγραμμένα πρὸς τὸν τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας Ἄγγελον. 5
δ. Τὰ δηλωθέντα τῷ[c] ἐν τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ Ἀγγέλῳ.
ε. Τὰ σημανθέντα τῷ[c] τῆς Περγαμηνῶν ἐκκλησίας Ἀγγέλῳ.
ϛ. Τὰ γεγραμμένα τῷ τῆς Θυατείρων[d] ἐκκλησίας Ἀγγέλῳ.
ζ. Τὰ ἀπεσταλμένα τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας[e].
η. Τὰ γραφέντα πρὸς τὸν τῆς Φιλαδελφέων ἐκκλησίας Ἄγγελον. 10
θ. Τὰ δηλωθέντα πρὸς τὸν τῆς Λαοδικέων ἐκκλησίας Ἄγγελον.
ι. Περὶ τῆς ὁραθείσης αὐτῷ θύρας ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῶν κδ. πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἑξῆς δειχθέντων.
ια. Περὶ τῆς βίβλου τῆς ἐσφραγισμένης σφραγίσιν ἑπτὰ, τῆς ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Θεοῦ, ἣν οὐδεὶς ἀνοῖξαι δύναται τῆς κτιστῆς φύσεως. 15
ιβ. Περὶ τοῦ ἀρνίου τοῦ τὰ ἑπτὰ κέρατα ἔχοντος, ὅπως τὴν βίβλον ἀνέῳξεν.
ιγ. Λύσις τῆς πρώτης σφραγῖδος[f], τὴν ἀποστολικὴν διδαχὴν σημαίνουσα.
ιδ. Λύσις τῆς δευτέρας σφραγῖδος, δηλοῦσα τὸν[g] τῶν ἀπίστων κατὰ τῶν πιστῶν πόλεμον. 20
ιε. Λύσις τῆς τρίτης σφραγῖδος, δηλοῦσα τῶν μὴ παγίως πεπιστευκότων Χριστῷ τὴν ἔκπτωσιν.
ιϛ. Λύσις τῆς τετάρτης σφραγῖδος, ἐμφαίνουσα τὰς ἐπαγομένας παιδευτικὰς μάστιγας τοῖς δι' ἀνυπομονησίας ἀρνησαμένοις τὸν Κύριον.
ιζ. Λύσις τῆς πέμπτης σφραγῖδος, τὴν τῶν ἁγίων ψυχῶν σημαίνουσα πρὸς Κύριον καταβόησιν ὥστε γενέσθαι συντέλειαν. 25

[a] Cod. Bar. Τὰ κεφάλαια τῆς ὀπτανθείσης ἐν Πάτμῳ τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ Ἀποκαλύψεως. [b] ἑπτὰ λυχ. Bar. [c] τῷ om. Bar. [d] Θυατήρων Bar. [e] τ. ἐκκλησίας ἐν Σαρδ. Bar. [f] σφραγίδος Bar. et sic deinceps. [g] τὸν om. Bar.

ιη. Λύσις τῆς ἕκτης σφραγῖδος, τὰς ἐν τῇ συντελείᾳ ἐπαγομένας πληγὰς σημαίνουσα.

ιθ. Περὶ τῶν σωζομένων ἐκ πληγῆς τῶν τεσσάρων Ἀγγέλων χιλιάδων ρμδ.

κ. Περὶ τοῦ ἀναριθμήτου ὄχλου τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστῷ συμβασιλευσάντων. 5

κα. Λύσις τῆς ἑβδόμης σφραγῖδος, δηλοῦσα ἀγγελικὰς δυνάμεις προσάγειν Θεῷ τὰς τῶν ἁγίων προσευχὰς ὡς θυμιάματα.

κβ. Περὶ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων, ὧν τοῦ πρώτου σαλπίσαντος, χάλαζα καὶ πῦρ καὶ αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς φέρεται. 10

κγ. Περὶ τοῦ δευτέρου Ἀγγέλου, οὗ σαλπίσαντος, τῶν ἐν θαλάσσῃ ἐμψύχων ἀπώλεια γίνεται.

κδ. Ὁ τρίτος Ἄγγελος, τὰ τῶν ποταμῶν πικραίνει ὕδατα.

κε. Ὁ τέταρτος Ἄγγελος τὸ τρίτον τοῦ ἡλιακοῦ καὶ σεληνιακοῦ φωτὸς σκοτίζει. 15

κς. Περὶ τοῦ πέμπτου Ἀγγέλου, καὶ τῶν ἐκ γῆς[h] ἀβύσσου ἀνερχομένων νοητῶν ἀκρίδων, καὶ τοῦ ποικίλου τῆς μορφῆς αὐτῶν.

κζ. Περὶ τοῦ ἕκτου Ἀγγέλου, καὶ τῶν ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ λυομένων[i] Ἀγγέλων ἐπίλυσις.

κη. Περὶ Ἀγγέλου περιβεβλημένου νεφέλην καὶ ἶριν, καὶ τὸ κοινὸν τέλος προμηνύοντος. 20

κθ. Ὅπως τὸ βιβλιδάριον ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου ὁ Εὐαγγελιστὴς εἴληφεν.

λ. Περὶ Ἐνὼχ καὶ Ἠλία διελέγχειν μελλόντων τὸν Ἀντίχριστον.

λα. Ὅπως ἀναιρεθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀναστήσονται, καὶ τοὺς ἠπατημένους ἐκπλήξουσιν[k]. 25

λβ. Περὶ τῆς ἑβδόμης[l] σάλπιγγος, καὶ τῶν ὑμνούντων τῷ Θεῷ[m] ἁγίων ἐπὶ τῇ μελλούσῃ κρίσει.

λγ. Περὶ τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας τῶν προτέρων, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. 30

λδ. Περὶ τοῦ γενομένου πολέμου μεταξὺ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, καὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ δράκοντος.

λε. Ὅπως ὁ δράκων διώκων τὴν ἐκκλησίαν οὐ παύεται.

λς. Περὶ τοῦ θηρίου τοῦ ἔχοντος κέρατα δέκα[n] καὶ κεφαλὰς ἑπτά. ὧν μίαν ὡς ἐσφαγμένην ἔφη. 35

λζ. Περὶ ἑτέρου θηρίου[o] δύο κέρατα ἔχοντος, καὶ τῷ πρώτῳ τοὺς ἀνθρώπους[p] προσάγοντος.

[h] τῆς Bar. [i] λουομένων Bar. δεδεμένων in sacr. text. [k] ἐκπλήξευσιν Bar. [l] ἑβδόμης om. Bar. [m] τὸν Θεὸν Bar. [n] δέκα om. Bar. [o] θηρ. ἑτέρ. Bar. [p] τοῦ ἀνθρώπου Bar.

λη. Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου.

λθ. Περὶ τῶν ρμδ. χιλιάδων τῶν σὺν τῷ[q] ἀρνίῳ ἑστώτων ἐν ὄρει Σιών.

μ. Περὶ Ἀγγέλου προαγορεύοντος τὴν ἐγγύτητα τῆς κρίσεως τῆς μελλούσης.

μα. Περὶ δευτέρου Ἀγγέλου, τὴν πτῶσιν Βαβυλῶνος κηρύσσοντος. 5

μβ. Περὶ τρίτου Ἀγγέλου ἀσφαλιζομένου τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν, μὴ δέξασθαι τὸν Ἀντίχριστον.

μγ. Ὅτι ὁ ἐν τῇ νεφέλῃ καθήμενος, τῷ δρεπάνῳ συντελεῖ τὰ ἐκ τῆς γῆς βλαστάνοντα.

μδ. Περὶ ἑτέρου Ἀγγέλου τρυγῶντος τὴν τῆς πικρίας ἄμπελον. 10

με. Περὶ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων τῶν ἐπαγόντων τοῖς ἀνθρώποις τὰς πληγὰς πρὸ τῆς συντελείας· καὶ περὶ τῆς ὑαλίνης θαλάσσης, ἐν ᾗ τοὺς ἁγίους ἐθεάσατο.

μϛ. Ὅπως τῆς πρώτης φιάλης ἐκχυθείσης, ἕλκος κατὰ τῶν ἀποστατῶν γίνεται. 15

μζ. Πληγὴ δευτέρα κατὰ τῶν ἐν θαλάσσῃ ἐπιτιμωμένων.

μη. Ὅπως διὰ τῆς τρίτης, οἱ ποταμοὶ εἰς αἷμα μετακιρνῶνται.

μθ. Ὅπως διὰ τῆς τετάρτης, καυματίζονται οἱ ἄνθρωποι.

ν. Ὅπως διὰ τῆς πέμπτης, ἡ βασιλεία τοῦ θηρίου σκοτίζεται.

να. Ὅπως διὰ τῆς ἕκτης, ἡ ὁδὸς διὰ τοῦ Εὐφράτου τοῖς ἀπὸ ἀνατολῶν 20 ἡλίου βασιλεῦσιν ἀνοίγεται.

νβ. Ὅπως διὰ τῆς ἑβδόμης, χάλαζα καὶ σεισμὸς κατὰ τῶν ἀνθρώπων γίνεται.

νγ. Περὶ τοῦ ἑνὸς τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων δεικνύντος τῷ Εὐαγγελιστῇ τὴν τῆς πόρνης πόλεως καθαίρεσιν. καὶ περὶ τῶν ἑπτὰ κεφαλῶν, καὶ 25 τῶν δέκα κεράτων.

νδ. Ὅπως ὁ Ἄγγελος τὸ ὁραθὲν αὐτῷ μυστήριον ἡρμήνευσεν.

νε. Περὶ ἑτέρου Ἀγγέλου[r] τὴν πτῶσιν Βαβυλῶνος δηλοῦντος, καὶ οὐρανίου φωνῆς τὴν ἐκ τῆς πόλεως φυγὴν ἐντελλομένης, καὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν τερπνῶν ὧν τὸ πρὶν ἐκέκτητο[s]. 30

νϛ. Περὶ τῆς τῶν ἁγίων ὑμνῳδίας, καὶ τοῦ τριπλοῦ ἀλληλουΐα ὅπερ ἔψαλλον ἐπὶ τῇ καθαιρέσει Βαβυλῶνος.

νζ. Περὶ τοῦ μυστικοῦ γάμου, καὶ τοῦ δείπνου τοῦ ἀρνίου.

νη. Πῶς τὸν Χριστὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔφιππον μετὰ δυνάμεων ἀγγελικῶν ἐθεάσατο σὺν φόβῳ. 35

νθ. Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βαλλομένων εἰς γέενναν.

ξ. Ὅπως ὁ Σατανᾶς ἐδέθη ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας μέχρι τῆς συντελείας, καὶ περὶ τῶν χιλίων ἐτῶν.

[q] τῷ om. Edd. [r] ἀγγέλου om. Bar. [s] ἐνέκτητο Edd.

ξα. Περὶ τῶν ἡτοιμασμένων θρόνων τοῖς φυλάξασι τὴν Χριστοῦ ὁμολογίαν σῶαν [t].

ξβ. Τί ἐστιν ἡ πρώτη ἀνάστασις, καὶ τίς ὁ δεύτερος θάνατος.

ξγ. Περὶ τοῦ Γὼγ καὶ Μαγώγ.

ξδ. Περὶ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ κρίσεως. 5

ξε. Περὶ καινῶν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ.

ξϛ. Περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἐν τῷ θρόνῳ καθήμενος καὶ ὁραθείς.

ξζ. Περὶ τοῦ Ἀγγέλου δεικνύντος αὐτῷ τὴν τῶν ἁγίων πόλιν, καὶ τὸ ταύτης τεῖχος σὺν τοῖς πυλῶσι διαμετροῦντος. 10

ξη. Περὶ τοῦ καθαροῦ ποταμοῦ τοῦ ὀπτανθέντος ἐκ τοῦ θρόνου πορεύεσθαι.

ξθ. [u] Ὅτι Θεὸς τῶν προφητῶν ὁ Χριστὸς, καὶ δεσπότης τῶν ἁπάντων.

ο. [u] Περὶ τοῦ ἀξιοπίστου τῶν τεθεαμένων τῷ Ἀποστόλῳ.

οα. Ὅπως ἐκελεύθη μὴ σφραγίσαι, ἀλλὰ κηρύξαι τὴν Ἀποκάλυψιν.

οβ Ὅπως ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἐν αὐτῇ πνεῦμα προσκαλοῦνται τὴν τοῦ [x] Χριστοῦ ἔνδοξον ἐπιφάνειαν. καὶ περὶ τῆς ἀρᾶς ᾗ ὑποβάλλονται οἱ τὴν βίβλον παραχαράττοντες ὡς ἄκυρον. 15

[t] σῶαν om. Edd.
[u] Hos titulos transposui cum Cod. Bar.
[x] τοῦ om. Bar.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ.

ΚΕΦ. Α.

Προοίμιον τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ ὅτι δι᾽ ἀγγέλου αὐτῷ δέδοται.

1 ἈΠΟΚΑΛΥΨΙΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ 5
ὁ Θεὸς, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ, ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν
τάχει, καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ Ἀγγέλου αὐτοῦ,
2 τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ
Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὅσα τε εἶδεν,
καὶ ὅσα ἤκουσε, καὶ ἅ τινα δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. 10

Τινὲς τῶν ἀρχαιοτέρων νοθεύουσι ταύτην τῆς Ἰωάννου τοῦ ἠγαπημένοι· γλώττης, ἑτέρῳ ταύτην ἀνατιθέντες. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως. ὁ γὰρ συνεπώνυμος τούτῳ Γρηγόριος ἐνέκρινε ταύτην ταῖς ἀνοθεύτοις, "ὡς ἡ Ἰωάννου," φήσας, "διδάσκει με Ἀποκάλυψις." Ἀρχόμενος δὴ γράφειν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν Χριστὸν θεολογῶν 15 πρόεισιν. "ἐν ἀρχῇ," φησὶν, "ἦν ὁ Λόγος." καὶ τῆς Ἐπιστολῆς δὲ αὐτό τε προοίμιον τῆς αὐτῆς ἔχεται θεολογίας, ὃ ἦν ἀπαρχῆς προβαλλόμενος.

Ἀποκάλυψις Ἰησοῦ Χριστοῦ ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός.

Ὡσεὶ ἔλεγεν. ἡ παροῦσά μου Ἀποκάλυψις, δέδοται μὲν παρὰ 20 τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ, δέδοται δὲ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἡμῖν τοῖς δούλοις αὐτοῦ. ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων γὰρ τῆς οἰκονομίας ἀρξάμενος, ἐπὶ τὰ θεοπρεπέστερα προέβη. ὡς γὰρ καὶ Πέτρος ὁ

θεῖος Ἀπόστολος ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὁμολογίᾳ τὸ, "Χριστὸς," εἰπὼν ὄνομα, τὸ τελεώτατον ἐπήνεγκε τὸ, "ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ," ὡς τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἀξιολόγως τὴν οἰκονομίαν παριστᾷν ἔχοντος· οὕτως οὖν καὶ νῦν τῷ, "Χριστὸς," ὀνόματι οὗτος συνάψας τὸ, "τοῖς δού- "λοις αὐτοῦ," τὴν ἐν τῷ Χριστῷ θεότητα ὑπεσήμανε. τίνος γὰρ ἦσαν[a] οἱ ἅγιοι δοῦλοι, εἰ μὴ τοῦ Θεοῦ; πρὸς ὃν καὶ εἴρηται, "ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά." ἐπενεγκὼν δὲ τὸ τὴν[b] μυσταγωγίαν οὐ τὸν Χριστὸν αὐτόχρημα αὐτῷ καταπρᾶξαι, εἰ μὴ διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ, τὸ φιλάληθες τοῦ τὴν Ἀποκάλυψιν εἰληφότος ὑπέδειξεν.

Ἀποκάλυψις δέ ἐστιν ἡ τῶν κρυπτῶν μυστηρίων δήλωσις, καταυγαζομένου τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς, εἴτε διὰ θείων ὀνειράτων, εἴτε καθ' ὕπαρ[c] ἐκ θείας ἐλλάμψεως. δοθῆναι δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν ταύτην φησὶν, ἀνθρωπινώτερον διαχειριζόμενος τὸν λόγον ὁ θεῖος οὗτος Ἀπόστολος, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τῇ Ἐπιστολῇ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν θειοτέρων τοῦ Χριστοῦ μᾶλλον ποιούμενος τὸν λόγον καὶ ἐνδιατρίβων αὐτοῖς, οὕτω καὶ νῦν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων, ὡς ἂν ὑποφήνῃ σαφῶς, ὡς ἄμφω, τὰ θειότερα λέγω καὶ τὰ ἀνθρώπινα, τῷ ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἐνθεωρεῖται Χριστῷ, μεταπρέποντα. διὰ γὰρ τοῦ διακονοῦντος Ἀγγέλου, καὶ τοῦ ὀνόματος τῶν μανθανόντων, ὅτι δοῦλοι, τὸ τῆς θεότητος Χριστοῦ ἐμφαίνει[d] μέγεθος, καθὸ καὶ εἴρηται, "ὅτι τὰ σύμπαντα "δοῦλα σά." τὴν ἔκβασιν δὲ τῶν χρηματιζομένων ἐν τάχει ὑπισχνεῖται προβῆναι, οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ παραμετρῶν τὰ ἀνθρώπινα τοῖς θείοις, οἷς καὶ τὰ πολυχρονίως καὶ χιλιοστῶς ἐκτελούμενα, "ὡς ἡ χθὲς[e] ἡμέρα, καὶ ἡ ἐν νυκτὶ φυλακὴ" κρίνεται. ἢ καὶ φιλοτιμότερον προσβαλεῖν τῷ, "ἐν τάχει[f]," τοῦ ἀνυπερθέτως παριστῶντος ἐστὶ[g] τὴν ἔκβασιν λήψεσθαι τὰ δηλούμενα, μηδὲν τῆς παρατάσεως οἵας τε οὔσης τὸ συντελεσθῆναι λυμήνασθαι, ὡς οὐδὲ τὸ σήμερον τοῦ ἐχθὲς παρατεινομένου[h], ἐὰν μὴ[i] εἰς ὅπερ ἀφῖχθαι ἀποκείμενον εὐκαίρως παρῇ, μηδεμιᾶς ὑπολιπομένης τῷ πράγματι βραδυτῆτος πρὸς[j] καταδοχὴν, ἀποδιαπομπήσασθαι εὐπρεπές.

[a] καὶ εἴησαν B. [b] ὅτι τὴν μυστ. B. [c] Sic B. et Andr. Comment. p. 3, 4. καθύπερ Edd. [d] ἐμφαίνων B. [e] ἐχθὲς B. [f] τὸ ἐν τάχει καὶ τὸ B. [g] ἐστὶ om. B. [h] τῷ ἐχθὲς παρατεινομένῳ B. [i] ἐὰν μὴ om. B. [j] τὸ πρὸς κατ. B.

Δι' Ἀγγέλου δὲ ὁ χρηματισμὸς τῷ δούλῳ αὐτοῦ, ὃς δοῦλος ἐμαρτύρησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, φησί. τούτῳ τῷ σχήματι, τὴν διδασκαλικὴν ἑαυτοῦ[k] ἀλήθειαν συνιστῶν, καὶ ἐν εὐαγγελίοις ἐχρήσατο εἰπὼν, "οὗτος ἐστὶν ὁ μαθητὴς ὁ "μαρτυρῶν περὶ τούτων[l] καὶ γράψας ταῦτα, καὶ οἴδαμεν ὅτι 5 "ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ." ὡς οὖν ἐν ἐκείνῳ, οὕτω καὶ νῦν φησιν, ὅτι μάρτυς ἐστὶ τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως τῆς δοθείσης αὐτῷ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίας· μαρτυρίας λέγων, οἱονεὶ διαμαρτυρίας τοῦ διαμαρτύρασθαι δηλονότι πρὸς οὓς ὁ λόγος αὐτῷ, εἰς ἐξαθώωσιν ἑαυτοῦ, μάρτυρα εἶναι ἑαυτὸν τοῦ 10 ὀφθέντος αὐτῷ θείου λόγου διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως. τίνα δὲ διαμαρτύρασθαι καὶ κηρύξαι εἰς ἐξαθώωσιν ἑαυτοῦ; τάτε ὄντα, τάτε ἐσόμενα, ἃ καὶ παραστατικὰ, ἅτε προφήτου, τοῦτε ἐνεστῶτος χρόνου καὶ τοῦ μέλλοντος.

Ὅσα τε εἶδεν, καὶ ὅσα ἤκουσε. 15

Ἐν ἑτέρῳ ἀντιγράφῳ πρόσκειται, καὶ ταῦτα, "Καὶ ὅσα "ἤκουσε, καὶ ἅ τινα εἰσὶ, καὶ ἅτινα δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα." Ὁ Χριστός μοι, φησὶν, ἐφανέρωσεν ὡς δεσπότης τῷ δούλῳ αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ διὰ τῶν ὁραθέντων διαμαρτύρασθαι καὶ κηρύξαι πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἀκουόντων, τάτε ὄντα καὶ τοὺς ἀνθρώπους λανθάνοντα, 20 τάτε μέλλοντα ἔσεσθαι. προφητικῶς γὰρ ἑώρακεν ἀμφότερα. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ εἰρῆσθαι, "ἅτινά εἰσι, καὶ ἃ χρὴ γενέσθαι." ταῦτα γὰρ παραστατικὰ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου καὶ τοῦ μέλλοντος, περὶ ἃ καὶ τῶν προφητῶν τὸ εὐδόκιμον.

3 Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς 25 λόγους τῆς προφητείας, καὶ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα.

Μακαρίζει προμηθῶς ἄγαν οὐ τοὺς ἀναγινώσκοντας μόνους, (πολλοὶ[m] γὰρ ἂν ἦσαν μακάριοι οὕτως οἱ ἀναγινώσκοντες,) ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐμπράκτῳ δηλαδὴ ἀκοῇ. οἷς καὶ ὁ Κύριος τὴν[n] 30 τῷ ὄντι ἐμαρτύρησεν ἀκοὴν προσεῖναι[o], ἐν οἷς φησὶν, "ὁ ἔχων "ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω." καὶ τίς οὗτος; ὁ τὴν ἀκουστὴν ἕξιν

[k] Sic B. αὐτοῦ Edd. [l] τούτου Edd. [m] πολὺ B. [n] τὴν B.
[o] Sic B. πρὸς τῶν Edd.

εὐτρεπὴς [m] εἰς τὸ διατηρεῖν καὶ φυλάσσειν ὡς θείους νόμους τὰ εἰρημένα. ὃς καὶ πνευματικῶς ζῆν κατηρτισμένος, οὐκ ὡς ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος, εἴτουν [n] ὁ κατ' αἴσθησιν ζῆν προαιρούμενος, ὥσπερ τὰ λόγου ἔρημα ζῶα, ἀλλὰ ἀτιμάσας μὲν πᾶν τὸ περὶ τὸ σύντροφον τοῦτο ζῆν καὶ χεῖρον ἡδὺ [o], μεταταξάμενος δὲ πρὸς τὸ θεῖον 5 τὸ ἐν ἡμῖν, ὅλος γέγονε [p] τῆς κατ' ἀρχὰς [q] τοῦ πλάστου, ἐπὶ τοῦ [r] κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ πλάσματος, χρηστότητος καὶ κηδεμονίας.

Ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς.

Ἐγγὺς ὁ καιρὸς τῆς μακαριότητος. τῷ διαπύρῳ γὰρ τοῦτο [t] τῆς ἀγάπης τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. διὸ καὶ τὸ 10 ἀνένδοτον τῆς περὶ ταῦτα περιγίνεται αὐτοῖς ἐργασίας, οὐδ' [u] εἰς παράτασιν χρόνου ἢ ἀποκατάστασιν νομισθείη. καὶ μάρτυς ἡ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν γυναικῶν ἑπταέτης καρτερία, ὡς μία ἡμέρα λογιζομένη. ἢ ἐγγὺς ὁ τῶν ἐπάθλων καιρὸς τῷ παραμετρεῖσθαι τὴν τοῦ παρόντος βίου σμικρότητα, 15 πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπειρίαν αἰῶνος.

4 Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ, ὁ ὢν, καὶ ὃ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, ἃ ἐνώπιον 5 τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁ μάρτυς 20 ὁ πιστὸς, ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν. καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς.

Διὰ τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν, τοῦ [x] ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ τὸ μυστικὸν [y] τῶν ἁπανταχῇ ἐκκλησιῶν ἐσήμανε πλῆθος τῶν τῷ παρόντι βίῳ συστοίχων, καθ' [z] ὧν ἡ ἑβδοματικὴ τῶν ἡμερῶν περί- 25 οδος κατάρξασα, τὴν ἐνοικοῦσαν [a] τῇ φθαρτῇ ταύτῃ [b] κτίσει δύναμιν ἑαυτῆς ὑπέφηνεν ὡς διὰ πάσης διήκουσαν [c]. ἢ καὶ Φίλωνι τῷ θεωρητικωτάτῳ Ἰουδαίῳ ἀνδρὶ, ἐν λόγῳ αὐτοῦ τῷ εἰς τὴν κατὰ Μωϋσέα φιλοσοφίαν, ὑποσυνᾴδειν [d] οὐ περιττὸν ἡγεῖται [e] ταύταις

[m] εὐτρεπὴς B. εὐπρεπὴς Edd. [n] ἤγουν B. [o] χειρονηδὺ Edd. [p] γεγονὼς B. [q] καταρχὰς B. [r] περὶ τὸ B. [s] πλάσμα B. [t] τοῦ τοῦτο om. B. [u] οὐκ B. [x] καὶ τοῦ Edd. [y] τὸ μυστικὸν om. Edd. [z] καθὸν B. [a] ἐνυποῦσαν potius B. [b] ταύτῃ om. Edd. [c] διήκουσα B. [d] ὑποστῆσαι B. [e] ἥγηται B.

δὲ ταῖς[f] ἐκκλησίαις καὶ ἰσαρίθμους ἐφόρους Ἀγγέλους ὁ μακάριος νῦν Ἰωάννης ἐνέφηνε[g].

Τὸ δὲ, "ἀπὸ τοῦ, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος," ἰσοδυναμεῖ τῷ, ἀπὸ τοῦ πάντων Θεοῦ ἡμῶν Λόγου[h], ὄντα μὲν γὰρ αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει ὁ πατὴρ[i] χρηματίζων τῷ Μωϋσῇ[k] ἐπὶ τοῦ 5 ὄρους "ἐγώ εἰμι ὁ ὤν[l]." τὸ δὲ ἦν, ὁ παρὼν θεόσοφος Εὐαγγελιστὴς προήνεγκεν ἔντε τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ[m], "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος," εἰπὼν, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν καθολικῶν αὐτοῦ Ἐπιστολῶν, "ὃ ἦν "ἀπ' ἀρχῆς," γράψας, περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. ἐρχόμενον δὲ τὸ θεῖον Πνεῦμα καλεῖ, ὡς οὐ μόνον κατὰ τὸν ἡμέραν τῆς Πεντη- 10 κοστῆς ἀπεσταλμένον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἀεὶ[n] παραγινόμενον τοῖς ἀξίοις αὐτὸ δέξασθαι, καὶ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Εἰρήνη ἀπὸ τοῦ ὁ ὤν.

Ἄλλως. Ἴσως δὲ οὐκ ἀδόκιμον καὶ οὕτω ταῦτα νοεῖσθαι ἐπὶ τοῦ Πατρὸς τὸ, "ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος," ὡς αὐτοῦ περιέ- 15 χοντος ἐν ἑαυτῷ πάντων τῶν ὄντων τὴν ἀρχὴν, καὶ τὰ μέσα, καὶ τὰ τελευταῖα.

Καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευματῶν.

Τινὲς τὰ ἑπτὰ πνεύματα, τὰς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου ὑπέλαβον πνεύματος. δοκιμώτερον[o] δὲ Ἀγγέλους ταῦτα νοεῖν. οὐ 20 διὰ τὸ συνπαρειλῆφθαι δὲ τῇ[p] παντοκρατορικῇ Τριάδι, ἤδη καὶ ὁμότιμα ταῦτα καταλογίζεσθαι αὐτῇ χρῇ[q], ἀλλὰ δοῦλα καὶ λειτουργικὰ, εἴγε πειστέον[r] τοῖς προφήταις τοῖς διαμαρτυρομένοις, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ, "εὐλογεῖτε," φάσκοντι[s], "πάντες Ἄγγελοι Θεοῦ, δυνατοὶ 25 "ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ." καὶ τὸ μὲν λέγειν ὅτι τὸ συμπαραλαμβάνειν τὸ θεῖον[t] καὶ τὴν ἀγγελιῶτιν φύσιν, παριστῶντός ἐστι τὸ ὁμότιμον εἶναι τῆς παντοκράτορος καὶ πάσης τοῦ εἶναι κτίσεως παραιτίας, καὶ τὴν λειτουργικὴν ὑπόστασιν, οὐκ ἔστιν εἰδότος, οὐδὲ ἐγγὺς[u], ἀλλ' ἀγνοοῦντος, οἶμαι, ὡς τῷ 30

[f] αἷς ἐκκλησίαις B. [g] ἐνέφηνεν B. [h] Λόγου B. om. Edd. [i] ὁ πατὴρ ὀνομ. B. [k] μωϋσεῖ B. [l] Sic B. om. Edd. [m] ἑαυτοῦ B. [n] ἀλλὰ καὶ ἀεὶ B. [o] δοκιμότερον Edd. [p] παρειλῆφθαι τῇ B. [q] αὐτῇ προσλογίζεσθαι χρή. B. [r] πιστέον τοῖς λέγουσι προφήταις τὰ σύμπαντα λέγουσι δοῦλα Θεοῦ B. [s] φάσκοντι om. B. [t] ἀλλὰ τὸ συμπαραλαμβάνειν τῷ θείῳ B. [u] οὐκ ἔστιν εἰδότος οὐδὲ ἐγγὺς om. B.

δεσπόζοντι φιλεῖ συνεῖναι καὶ τὸ ὑπηρετοῦν. ᾧ δὴ καὶ Παῦλος χρώμενος διανοήματι, ἐν τῇ πρώτῃ[x] πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ οὕτω πως[y] φησί. "μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἐκλεκ-"τῶν Ἀγγέλων." τοῦτο οὖν καὶ τῷ αὐτῷ ἔθει[z] ἐπακολουθοῦντος ἐστίν. ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνταῦθα προσκεῖσθαι τὸ, "ἅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ 5 "θρόνου τοῦ Θεοῦ[a]," τὴν οἰκετικὴν καὶ λειτουργικὴν[b] τάξιν, οὐ τὴν ἰσότιμον αὐτοῖς προσμαρτυροῦντός ἐστιν.

Ὁ μάρτυς ὁ πιστός.

Δεῖ προσυπακούειν τὸ, ὅς ἐστιν, ἵν' ᾖ, καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν μάρτυς ὁ πιστός[c]. ἐπισκοπητέον καὶ ὅτι 10 πρότερον, ὡς περὶ ἀσάρκου γράψας τοῦ Λόγου[d] ἐν οἷς ἔλεγεν, ὁ ἦν, νῦν περὶ σεσαρκωμένου αὐτοῦ διαλέγεται, φήσας, "καὶ ἀπὸ "Ἰησοῦ Χριστοῦ," οὐ διαιρῶν αὐτὸν εἰς δύο, διὰ τὸ[e] ἐπαγαγεῖν τὸ, "καὶ ἀπὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ," ἀλλὰ τοῦτό τε καὶ ἐκεῖνο περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ μαρτυρῶν, ὅτι Λόγος τέ[f] ἐστι τοῦ Πατρὸς, καὶ 15 ὅτι ἐσαρκώθη. τοῦτο γὰρ βούλεται δηλοῦν τὸ "Χριστὸς," ὄνομα. ὃς Χριστὸς, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἐμαρτύρησεν ἅτε μάρτυς ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὁπηνίκα ἔφασκεν πρὸς αὐτόν. "ἡ βασιλεία "ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου." νοεῖν γὰρ ἀπὸ τούτων διανίστησι τῶν λόγων, ὡς καὶ Θεός ἐστιν ὁ ὡς ἄνθρωπος ὁρώμενος, 20 καὶ ταυτὸν[g] φθεγγόμενος. μάρτυς μὲν οὖν διὰ τοῦτο. πιστὸς δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀληθὴς, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. διὸ καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀπέθανεν, ἀνέστη δὲ ὡς Θεός. ἀνέστη γὰρ, οὐχ ὡς[h] οἱ θείᾳ[i] δυνάμει ὑφ' ἑτέρων ἀναστάντες, οἳ καὶ πάλιν ἀπέθανον. οἰκείᾳ δὲ δυνάμει ἀναστὰς, ἅτε Θεὸς, πρῶτος ἀπήρξατο τῆς ἐξ αὐτοῦ 25 καὶ δι' αὐτὸν ἐλπιζομένης ἀτελευτήτου καὶ αἰωνίου παλινζωΐας. διὸ καὶ πρωτότοκος λέγεται τῶν νεκρῶν, ὡς μόνος αὐτὸς κατάρξας τῆς τοιαύτης ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν χάριτος[k].

Ἄρχων δὲ τῶν βασιλέων τῆς γῆς ὁ Χριστὸς, ἐπεὶ καὶ Δανιὴλ πρὸς τὸν Βαβυλώνιον ἔφη, "βασιλεύειν τὸν ὕψιστον καὶ κυριεύειν 30 "τῆς βασιλείας τῶν ἀνθρώπων." εἰ δὲ τοῦτο ἐπὶ τῆς θεαρχικῆς

[x] διανοήματι ἐν τῇ πρώτῃ om. Edd. [y] πως om. B. [z] Sic B. ἔθει om. Edd. [a] θρόνου αὐτοῦ B. [b] καὶ λειτουργικὴν om. Edd. [c] ὁ μάρτυς Edd. [d] Θεοῦ λόγου γράψας B. [e] διὰ τοῦ B. [f] Λόγος om. Edd. [g] ταῦτα B. [h] ὥσπερ B. [i] ἐπὶ θείᾳ δυν. Edd. [k] χρηστότητος B.

νοεῖται καὶ ἐνορᾶται κυριότητος, τίς ὁ ἀντιστατῶν λόγος ὁ πάντα[k] τὰ θεοπρεπῶς λεγόμενα ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου Τριάδος μὴ καθ' ἑκάστης[l] λέγων[m] τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐξιδιοῦσθαι[n] καὶ ἐναρμόττεσθαι, πλὴν ταῦτα[o] ἃ τὴν προαγωγὴν τούτων, ἤγουν[p] τὴν ὑποστατικὴν γνώρισιν, ἐμποιοῦνται, ἀλλ' ἀποτεταγμένως κατατολμῶν 5 εἰς ἐξιδιάζουσαν ἑαυτῇ θείαν ἐνέργειαν ἑκάστην ὑπόστασιν τῶν τριῶν μεταχωροῦσαν παραληρεῖν; καὶ ταῦτα Γρηγορίου μὲν τοῦ θείου τὸν λόγον[q] τὴν χρῆσιν, τοῦ, "ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος "καὶ ὁ παντοκράτωρ[r]" εἰς τὸν υἱὸν ἐξειληφότος, ὡς ἐφαρμοζόντων τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ ταῖς τρισὶν ὑποστά- 10 σεσι; δῆλον δὲ, καὶ ἐξ ὧν τὸν τρισάγιον τῶν Σεραφὶμ ὕμνον κατὰ μὲν τὸ Εὐαγγέλιον, εἰς τὸν Υἱὸν μανθάνομεν λέγεσθαι· ὃν ὁ Παῦλος[s] δημηγορῶν ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰς τὸ Πνεῦμα ἀπένειμεν· ἡμεῖς δὲ πατροπαραδότως ἐν τῇ φρικτῇ καὶ ἀναιμάκτῳ θυσίᾳ εἰς Πατέρα. ὥσπερ ὁ μακάριος[t] Ἐπιφάνιος ἐν τῷ λόγῳ τῷ εἰς τὸ 15 Πνεῦμα τὸ Ἅγιον[u] διέξεισι.

Καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς.

Οὐ τῶν γηΐνων μόνον[x], ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς βασιλεύει. ἀλλὰ νῦν μὲν περὶ τῶν ἐπιγείων[y] λέγει, προϊὼν δὲ[z] δείκνυσιν αὐτὸν καὶ τῶν[a] ἐν οὐρανοῖς ἁγίων[b] ταγμάτων βασιλεύοντα. 20

Τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς, καὶ λούσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν 6 ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν, ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὐτοῦ. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. 25

Διττογραφεῖται τοῦτο πρὸς διάφορον ἔννοιαν. λούεται μὲν γὰρ ὁ τὰς κηλῖδας καὶ τοὺς σπίλους ἀποκαθαιρόμενος. λύεται δὲ ὁ τῶν ἐγκλημάτων ἑαυτοῦ ἀπαλλαττόμενος. προσυπακουστέον δὲ πρὸς τὸ, "ἐποίησεν[c]," τὸ, ὃς, ἀναφορικὸν ἄρθρον, ἵνα ᾖ, ὃς[d]

[k] πάντα om. B. [l] μὴ καὶ καθ' ἑκάστης B. [m] λέγων om. B.
[n] ἐξιδιοῦσθαι ταῦτα B. [o] τούτων B. [p] ἢ τὸν——ἐμποιοῦντα B.
[q] Sic B. τῶν λόγων Edd. [r] κ. ὁ παντοκρ. om. Edd. [s] Παῦλος δὲ B.
[t] καὶ ὁ μακάριος B. [u] ἅγιον πνεῦμα B. [x] μόνων B. [y] ἐπὶ γῆς B.
[z] προϊὼν δέ γε B. [a] τὸν Edd. [b] ἁγίων αὐτῶν ταγμ. B. [c] προσυπ. δὲ τῷ ἐπ. B. [d] ἵν' ᾖ ὃς καὶ ἐπ. B.

ἐποίησε. μὴ γὰρ οὕτως ἐξακουομένου, διὰ τὸν σολοικισμὸν [e] ἡ φρᾶσις ἀχρειωθήσεται. μὴ ἔστω οὖν [f] πρὸς τὴν προκειμένην δοτικὴν πτῶσιν ἐπιφερομένη ἔννοια [g], ἀλλ' ἐξ εὐθείας ἐπαγομένη.

Ἄλλως. Τοῦ προκειμένου ἐδαφίου τὴν σύνταξιν ὅπως ὀφείλει νοεῖσθαι ἀνελλιπῶς [h], τὸ ἐχόμενον παραστήσει. ἐν σχήματι γὰρ 5 τῷ ῥηθησομένῳ ἐξενήνεκται, ὃ καλεῖται ἀλλοίωσις. γίνεται δὲ τοῦτο, ὅτε τῇ προκειμένῃ φράσει ἡ ἐπιφερομένη ἔννοια μὴ ὁμοιοπτώτως τοῖς φθάσασιν ἐπενεχθῇ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐπαγομένην ἔννοιαν μεταληφθῇ. δοτικῆς γὰρ πτώσεως προλειφθείσης ἐν τῷ, "λούσαντι ἡμᾶς," ἐπήγαγε, τὸ, "ἐποίησεν ἡμᾶς" ἐλλειπτικῶς τοῦ 10 ἀναφορικοῦ [i] ἄρθρου. ἦν γὰρ τὸ ἀνελλειπὲς [k] οὕτω, "τῷ λούσαντι "ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ποιήσαντι ἡμᾶς." κἂν μὲν ἡ ἐπιφερομένη ἔννοια ὁμοιοπτώτως ἐπήνεκτο οὕτω προαγομένη, ᾧ καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς, οὐδὲν νῦν ἡμῖν περὶ τούτου προὔκειτο ζήτημα. ἐνέργειαν δὲ ὑποστήσαντος διὰ τοῦ, "ἐποίησε," ῥήματος, ἀναγκαίως 15 ἐπ' εὐθείαν πτῶσιν ἀποκλίνομεν, τὸν ἐνεργοῦντα ἐπιποθοῦντες μαθεῖν. τούτου δὲ πῶς ἂν ἐτυγχάνομεν, μὴ τῆς ὀνομαστικῆς πτώσεως παραλαμβανομένης; δι' ὅπερ τὸ ἐλλειπὲς ἄρθρον, ἡ ὀνομαστικὴ εὐθεῖα παρέσχεν οὕτως ἐξακούεσθαι ἀνελλειπῶς, ὃς "καὶ "ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλείαν," οἱονεὶ ἀνήγαγεν ἡμᾶς εἰς βασίλειον 20 δόξαν. ἣν δόξαν, ἡ ἐχομένη ἔγγραφος λέξις ἱκανὴ παραστῆσαι.

Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος.

Ἡ σύνταξις τοῦ ῥητοῦ, ἀπὸ τῶν τελευταίων ἐπὶ τὰ πρῶτα ἐπάνεισιν οὕτως. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς καὶ λούσαντι ἡμᾶς ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι. καὶ πῶς γὰρ οὐκ 25 ἠγάπησεν, ἑαυτὸν δοὺς ἀντίλυτρον ἡμῶν, ὡς ἀμνὸς σφαγιασθεὶς, καὶ τῷ διὰ σταυροῦ αὐτοῦ αἵματι [l] καὶ ὕδατι λούσας ἡμᾶς, ἤγουν καθάρας τὸν τῶν ἁμαρτιῶν ῥύπον ἡμῶν; καὶ οὐ μέχρι τούτου τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ στήσας εὐεργεσίαν, ἀλλὰ καὶ βασιλείαν ἡμῖν δωρησάμενος; καὶ τίς ἡ βασιλεία; ὅθεν ἡ δόξα ἡ δοθεῖσα [m] 30 ἡμῖν παρὰ Χριστοῦ, τοῦ γενέσθαι ἡμᾶς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ προφήτας, τοὺς οὐδὲν προεισενεγκόντας τῆς τοιαύτης ἐπάξιον [n] ἀγα-

[e] τῷ σολυκισμῷ B. [f] ἔστω οὖν om. B. [g] ἐπιφερ. ἡ ἔννοια B. [h] ἀνελλειπῶς B. [i] καὶ τοῦ ἀναφορ. B. [k] ἀνελλιπὲς B. [l] αἵματι αὐτοῦ B. [m] ἡ ἐντεῦθεν δοθεῖσα δόξα B. [n] ἐπάξιον τῆς τοιαύτης B.

θοδότου καὶ θείας τῷ ὄντι δωρεᾶς. ἀφ' ὧν δωρεῶν, οὐ μόνον τῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ[o] δόξης ἐπήβολοι, ἀλλὰ καὶ τῆς μελλούσης τυχεῖν εὐέλπιδες καθιστάμεθα.

7 Ἰδοὺ ἔρχεται μετὰ τῶν νεφελῶν, καὶ ὄψεται αὐτὸν πᾶς ὀφθαλμὸς, καὶ οἵ τινες αὐτὸν ἐξεκέντησαν. καὶ 5 κόψονται ἐπ' αὐτὸν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς. ναὶ, ἀμήν. 8 ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω, λέγει Κύριος ὁ Θεὸς, ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.

Ὁ ἐνταῦθα[p], φησὶν, ὡς ἀμνὸς σφαγιασθεὶς, καὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτοῦ λούσας καὶ ἀπολύσας ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, οὗτος[q] 10 αὐτὸς ἐλεύσεται, οὐχ ὡς τὸ πρῶτον ἐν παραβύστῳ[r] καὶ συνεσκιασμένως, ὃ καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ διὰ τῆς τοῦ ὑετοῦ ὡς ἐπὶ πόκον ἀψοφητὶ ἠνίξατο καταβάσεως, ἀλλὰ παῤῥησίᾳ, καὶ φανερῶς ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ[s], ὥστε παντὶ ὀφθαλμῷ ὀφθῆναι κριτὴς ἀδέκαστος ἁπάντων. νεφελῶν δὲ κἀνταῦθα λόγος, ὡς ἐν τῇ ἀπὸ 15 γῆς[t] αὐτοῦ πρὸς οὐρανοὺς ἀνόδῳ[u]. Λουκᾶς[x] ἐν ταῖς Πράξεσι γράφει νεφέλην τὸν Κύριον ὑπολαβεῖν. Μάρκος δὲ ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντι εὐαγγελίῳ τὸν Κύριον αὐτὸν εἰσάγει περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα. "καὶ ὄψονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν "νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ," τῶν νεφελῶν ἐνταῦθα, εἴτε διὰ τὸ κοῦφον 20 τὰς μεταρσίους καὶ ἀγγελικὰς δηλούντων δυνάμεις, ὡς καὶ Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ νέφη[y] τὴν ἐπίβασιν αὐτῷ τῷ θείῳ ὑποτιθείς. ἢ καὶ τοὺς θείως[z] καὶ πνευματικῶς ζῆν ἑλομένους ἀνθρώπους δηλῶν, περὶ ὧν καὶ ὁ αὐτὸς οὕτως[a] φησίν. "ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως αὐτοῦ "αἱ νεφέλαι διῆλθον." καὶ ὁ Ἀμῶς καὶ Ἡσαΐας περὶ τῶν αὐτῶν. 25 "τίνες οἵδε ὡς νεφέλαι πέτανται, καὶ ὡς νεοσσοὶ ἀετῶν;" δῆλον γὰρ ὡς περὶ τῶν θεοφιλῶς βιούντων ταῦτα φησὶ τροπικῶς, ὃ καὶ μᾶλλον παραδεκτέον, εἴγε καὶ τὸ παρὸν ἱκανὸν τεκμηριῶσαι ῥητὸν, μετὰ τῶν νεφελῶν φάσκον ἔρχεσθαι τὸν κριτὴν, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ τῶν νεφελῶν ἐποχούμενον. ᾧ καὶ Παῦλος συνᾴδει, "ἁρπαγήσεσθαι 30

[o] ἐν παρόντι δόξης Edd. [p] ὁ ἐνταῦθα B. ὁ om. Edd. [q] οὗτος B. οὕτως Edd. [r] ἐνπαραβύστως B. [s] ἐν πατρ. τῇ δόξῃ B. [t] ἀπὸ τῆς B. [u] οὐρανὸν ἀνόδου B. [x] Λουκᾶς γὰρ Edd. γὰρ om. B. [y] ἐν νέφει Edd. [z] θείους B. [a] οὗτος B.

"ἡμᾶς" ἐμπεδῶν, "εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα," τοὺς κατὰ Παῦλον δηλαδὴ βεβιωκότας, τοῦ πάντοτε συνεῖναι Κυρίῳ. εἰ δὲ καὶ νεφέλας τῷ ὄντι νοεῖν τισὶ βέλτιον δοκεῖ τοιαύτας[a], οἵας καὶ ἐν τῷ Θαβὼρ ὄρει καλύψαι τὸν Κύριον καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὁ λόγος θρυλλεῖ[b], οὐδὲν περὶ τούτων[c] διοίσεσθαι δεῖ. ἐρχόμενον δὲ 5 τὸν Κύριον δόξῃ τοιαύτῃ, ὀφθῆναί φησιν ὑπὸ παντὸς ὀφθαλμοῦ, καὶ τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ πιστῶς ἐλπισάντων, καὶ τῶν ἀπ' ἐλπίδος αὐτὴν θεμένων· ὧν τοὺς μὲν εὐφρανθῆναι, τοὺς δὲ κόψεσθαι παγγενῆ. τοὺς δὲ[d] ἐκκεντήσαντας λέγει[e] τοὺς κατὰ τὸ σταυρικὸν αὐτοῦ πάθος, ἥλοις τε καὶ τῇ λόγχῃ τρώσαντας αὐτὸν[f], 10 καὶ σὺν τούτοις, τοὺς ἀπ' ἐκείνων βλασφήμως αὐτῷ ἐπιτιθεμένους[g]. τούτοις δὲ τοῖς εἰρημένοις τὸ βέβαιον ἐπιμαρτυρῶν, ἐπεσφράγισε διὰ τοῦ εἰπεῖν[h], "ναὶ καὶ ἀμήν." τοῦ ναὶ μὲν, ἐξ Ἑλληνικῆς συνηθείας τὸ ἀμετάπτωτον τῶν εἰρημένων ἐξακριβοῦντος. τοῦ δὲ ἀμὴν, παρ' Ἑβραίοις, εἰς τὸ μηδὲν[i] ἂν γενέσθαι ἐμποδὼν μὴ ἐκβῆναι τὰ 15 ἠπειλημένα, ἐπαγομένου.

Ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.

Ὃν εἴρηκεν ἀνωτέρω, "ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, καὶ ὁ ἐρχόμενος," καὶ νῦν "ὁ παντοκράτωρ[k]," ὃν καὶ οὐκ ἄλλον ἢ τὸν Χριστὸν εἶναι ἐδείκνυμεν, καθ' ὅσον τὰ θεοπρεπῶς ἐπὶ τοῦ ὑπερουσίως ὄντος ἐν τῇ 20 Τριάδι λεγόμενα[l], τὰ αὐτὰ πάλιν ἀδιαστάλτως καὶ καθ' ἑκάστης ἐναρμόττειν τῶν ὑποστάσεων, εὐσεβὲς, ἀλλ' οὐκ ἀσεβὲς, τοῦτον αὐτὸν αὖθις εἰσάγει μετὰ τὸ τὴν ἐσχάτην ἐπέλευσιν αὐτοῦ γνωρίσαι αὐτῷ, καὶ ὅπως αὕτη ἔσται, ἔτι καὶ ταῦτα γνωρίσαντα. 25

Ἐγὼ εἰμὶ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω̄.

Ἄλφα διὰ τὸ ἀρχὴν εἶναι, ὅτι καὶ τὸ ἄλφα ἀρχὴ τῶν ἐν γράμματι στοιχείων· ω̄ διὰ τὸ τέλος τῶν αὐτῶν. ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος τίς οὐκ ἂν ἐννοήσοι τὸ πρῶτος σημαίνεσθαι καὶ τὸ ἔσχατος; διὰ τοῦ πρῶτος δὲ, τὸ ἄναρχος ἐννοεῖται, ὡς καὶ διὰ 30

[a] τισὶ κέκριται ταύτας B. [b] θρυλεῖ B. [c] τούτου B. [d] δὲ om. B. [e] τοὺς ἐκκεντησ. δηλονότι κατὰ τὸ στ. παθ. B. [f] τρωσ. αὐτὸν om. B. [g] ἐπιθεμένους B. [h] εἰπεῖν om. B. [i] οὐδὲν εἰς ὑπέρθεσιν τοῦ μὴ ἐκβῆναι ἐπαγ. B. [k] καὶ νῦν ὁ παντοκράτωρ om. B. [l] καὶ ἐν Τριάδι ὑποστάσεων γνωριζομένου B.

τοῦ ἐσχάτου τὸ ἀτελεύτητος. ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἔστι παρὰ ἀνθρώποις ἄναρχόν τι καὶ ἀτελεύτητον, τῇ παρ' ἡμῖν ἀρχῇ τε καὶ τῷ τέλει ἀντὶ τοῦ ἄναρχος καὶ ἀτελεύτητος κατεχρήσατο. τοῦτο καὶ διὰ Ἡσαΐου ἔλεγεν. "ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς πρῶτος[n], ἐγὼ καὶ μετὰ "ταῦτα." καὶ ἵνα μή τις τὴν ἀρχὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰσαχθῆναι[o] ὑπολάβοι, ἐπιφέρει νῦν τὸ, "ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος." τί δὲ ταῦτα δύναται, εἴρηται, ὅτι ὡς διαιωνίζοντα[p] κατά τε ἀρχὴν καὶ τέλος· κατ' ἀρχὴν μὲν[q], ἀνελλειπῶς, κατὰ τέλος δὲ[r], ἀδιαδόχως. ὁ δὲ ταῦτα, καὶ παντοκράτωρ, ὡς πάσης κτίσεως αἰσθητῆς κατάρχων καὶ νοητῆς, ὁ συναΐδιος[s] τῷ Πατρὶ, καὶ ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα[t]. πρὸ βραχέως δὲ τοῖς ταπεινοτέροις καὶ ἀνθρωπικοῖς ἐνδιατρίβων, νῦν καὶ τῶν θειοτέρων καὶ ἀξιοθέων ἐφάπτεται. ὃ καὶ ἀρχόμενος τῆς προκειμένης πραγματείας ποιεῖ. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν οὐχ οὕτω τρανῶς, ἐνταῦθα δὲ πεπαῤῥησιασμένως, καὶ οἷα εἰκὸς τὸ περὶ τῶν θείων ἐρεῖν, ἐκ τῶν ἁγίων λαβόντα προφητῶν τὸ ἐνδόσιμον.

ΚΕΦ. Β.

Ὀπτασία ἐν ᾗ τὸν Ἰησοῦν ἐθεάσατο ἐν μέσῳ λυχνιῶν ἑπτά.

9 Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν, καὶ κοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ, διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 10 ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἤκουσα 11 φωνὴν ὀπίσω μου μεγάλην ὡς σάλπιγγος, λεγούσης. ὃ βλέπεις, γράψον εἰς βιβλίον, καὶ πέμψον ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις, εἰς Ἔφεσον, καὶ εἰς Σμύρναν, καὶ εἰς Πέργαμον, καὶ εἰς Θυάτειρα, καὶ εἰς Σάρδεις, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, καὶ εἰς Λαοδικείαν.

Ἀδελφὸν ἑαυτὸν καὶ κοινωνὸν τῶν θλίψεων καλεῖ, ἃς διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ κήρυγμα ὑπὸ τῶν διωκτῶν ἔπασχεν[u] τῆς

[n] ἐγὼ Θεὸς πρῶτος B. [o] εἰσαχθῆναι om. B. [p] ὡς τὸ διαιωνίζον B. [q] μὲν om. B. [r] δὲ om. B. [s] ὡς συναιδ. B. [t] Hinc usque ad finem Cap. mancus est B. [u] ἔπασχον B.

εὐσεβείας. διὸ καὶ αὐτὸν, Πάτμον τὴν νῆσον οἰκεῖν κατακεκρίσθαι. ἀλλ' ὥσπερ τῶν θλίψεων, οὕτω καὶ τῆς βασιλείας, ἣν αἱ ἐνταῦθα θλίψει ὑπὲρ[x] Χριστοῦ προξενοῦσιν. εἰ κατὰ πάντα οὖν κοινωνὸν ἑαυτὸν δείκνυσιν, εἰκότως ἂν καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῶν ἑωραμένων αὐτῷ καὶ ἀκουσθέντων σχοίη. 5

Διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

Λόγον φησὶ τοῦ Θεοῦ καὶ μαρτυρίαν τὸ Εὐαγγέλιον ὃ ἔγραψεν. ἐξόριστον δὲ αὐτὸν γενέσθαι ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ὑπὸ Δομετιανοῦ, Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν τῷ Χρονικῷ αὐτοῦ βιβλίῳ παρατίθεται. 10

Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ, καὶ ἤκουσα φωνήν.

Πρόσκειται τὸ "ἐν πνεύματι," τῷ μηδὲν ἐμφαίνειν ἐνεργεῖσθαι[y] τῆς ἀνθρωπίνης ἐχόμενον χρείας, ἀλλὰ τῶν θείᾳ κατοχῇ κατειλημμένων. ἐν ἡμέρᾳ δὲ κυριακῇ, τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ μνημόσυνον 15 φερούσης, ἀφ' οὗ καὶ εἰκὸς οὐδὲν[z] τῶν πρὸς νεαρὰν τεινόντων ἀσχολίαν τῷ χρηματισμῷ πεπραγματεῦσθαι. "φωνὴν δὲ ὡς σάλπιγγος" ὀπισθακουσθῆναι[a], εἰς τὸ διάπυρόν τε καὶ διαπρύσιον τῆς ἀπηχήσεως χρεωστικῶς εἰς πᾶσαν ἐκκλησίαν δοθῆναι. ἑπτὰ δὲ μόναι ἐκκλησίαι αἷς προστάσσεται γράψας τὰ βλεπόμενα διαπέμψαι, οὐχ 20 ὅτι τοσαῦται αἱ ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, ἀλλ' ἐν ἐκείναις προστάσσεται τοῦτο ποιεῖν, ὡς κατηκόοις γενομέναις τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. ἢ καὶ, (ὡς πλατύτερον εἴρηται περὶ τούτων,) διὰ τὸ τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ τῷ παρόντι φθαρτῷ αἰῶνι σύστοιχον, καταντῶντος δηλαδὴ εἰς τὸν σαββατισμὸν καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. 25 διὸ καὶ ἑπτὰ οὐρανοὺς, καὶ Ἀγγέλους ἑπτὰ τῶν ἄλλων προύχοντας, ὁ μέγας Εἰρηναῖος ὁ Λουγδόνου ἐπίσκοπος ἔγραψεν.

Ἄλλως. Τὸ βλέπειν καὶ ἀκούειν παρὰ τοῖς θείοις προφήταις, οὐκ αἰσθήσεως ἐνεργείας νοεῖν δεῖ, ἀλλὰ θειοτέρας ἐμφάσεις. περὶ ὧν καὶ ὁ Ἀμὼς, καὶ ὁ Ἡσαΐας φησίν. "ἔθηκέ με πρωῒ πρωῒ ὠτίον 30

[x] αἱ ὑπὲρ Χρ. B. [y] ἐνηργεῖσθαι B. [z] ὅτι οὐδὲν εἰκός B. [a] Hinc mutilus est B. usque ad v. 16.

"ἀκούειν. καὶ ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα." τοῦτο δὲ οὐ τοῦ κατὰ σάρκα ἀνθρώπου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα. ὃς καὶ μεμελημένος Θεῷ καὶ ἄρχων ἁπάσης τῆς αἰσθητικῆς κτίσεως διατελεῖν εἴωθεν. ἐδιπλασίασε δὲ ὁ προφήτης τὸ πρωῒ ἐνταῦθα, (ὥσπερ καὶ παρ' ἑτέροις προφήταις τὸ πρωῒ "εἰσάκουσον" φάσκουσι "τῆς φωνῆς 5 "μοῦ, καὶ τὸ πρωῒ παραστήσομαί σοι," καὶ τὸ "πρὸς πρωῒ πρωῒ,") οὐ μάτην, ἀλλὰ τὴν ἄγαν σπουδὴν διὰ τοῦ καιροῦ παριστάς, ᾧ δὴ καιρῷ, καὶ αἱ θεῖαι ἐνέργειαι εἰώθασιν ἐμφιλοχωρεῖν.

12 Καὶ ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν ἥτις ἐλάλει μετ' ἐμοῦ. καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἑπτὰ λυχνίας χρυσᾶς, 10
13 καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον Υἱῷ ἀνθρώπου, ἐνδεδυμένον ποδήρη· καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μα-
14 στοῖς ζώνην χρυσῆν. ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες
15 λευκαί, ὡς ἔριον λευκόν, ὡς χιών. καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ὡς φλὸξ πυρός. καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ, ὅμοιοι χαλ- 15 κολιβάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. καὶ ἡ φωνὴ
16 αὐτοῦ, ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν. καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ αὐτοῦ ἀστέρας ἑπτά. καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη. καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ἥλιος φαίνει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. 20

Ὅτι οὐκ αἰσθητὴ ἡ φωνὴ, ἀλλ' οἷαι αἱ τῶν προφητῶν τῷ ἡγεμονικῷ πνεύματι διατυπώσεις, δηλοῖ λέγων, "ἐπέστρεψα," οὐ τοῦ ἀκοῦσαι, ἀλλὰ τοῦ βλέψαι. ταυτὸν γὰρ ἡ πνευματικὴ ἀκοὴ τῇ βλέψει, εἴτουν ὁράσει. διὸ καὶ τὴν φωνὴν λαλεῖν πρὸς αὐτὸν εἴρηκεν, ἀντὶ τοῦ διατυποῦν ὑποκείμενον. συνεξακουστέον δὲ τούτοις τὸ 25 ἄρθρον εἰς ἐντέλειαν τοῦ νοήματος· ἵν' ᾖ, τὴν φωνὴν τοῦ ὅστις ἐλάλει μετ' ἐμοῦ. οὐ γὰρ ἡ φωνὴ ἡ ὁρατὴ, ἀλλ' ὁ λαλῶν. οἱονεὶ, οὗ ἡ φωνὴ ἐλάλει μετ' ἐμοῦ, τοῦτον ἐπέστρεψα βλέπειν. οὕτω γὰρ συνταττόμενον τὸ ῥητὸν, σαφὲς ἂν καὶ ἀνελλειπὲς εἴη.

Ἑπτὰ λυχνίας. 30

Αἱ ἑπτὰ λυχνίαι ὡσαύτως, ὡς προϊὼν ἐρεῖ, αἱ ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσὶν, πρὸς ἃς καὶ διακελεύεται γράφειν. λυχνίας δὲ αὐτὰς ὠνόμασεν οὐ λύχνους, ὡς τῆς λυχνίας οἰκεῖον φῶς οὐκ

ἐχούσης, ἀλλ' ὄχημα μόνον οὔσης τοῦ λύχνου ὃς ἔχει τὸ φῶς. διὸ καὶ ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος Παῦλος παραινεῖ τοῖς συμμόρφοις Χριστοῦ διδασκάλοις, "γίνεσθαι ὡς φωστῆρας ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς "ἐπέχοντας," τουτέστι, δεξαμένους ὑπὸ τοῦ βρύοντος Χριστοῦ τὸ ἀκήρατον φῶς. πρὸς ὃν εἴρηται τὸ, "φωτίζεις σὺ θαυμαστῶς ἀπὸ 5 "ὀρέων αἰωνίων," ἀγγελικῶν ἴσως δυνάμεων. καὶ "ἐξαπόστειλον τὸ "φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου," καὶ "ὁ φωτισμὸς τοῦ προσώπου "σου Κύριε" τοῦ φωτίζοντος τοὺς πιστοὺς νοητῶς. μετόχους οὖν γενομένους τοιούτου φωτὸς, φωτίζειν προτρέπεται αὐτοὺς τῷ τῆς θεογνωσίας φωτί. 10

Χρυσᾶς.

Χρυσᾶς φησὶ χρηματίσαι τὰς λυχνίας, διὰ τὸ τίμιον καὶ ὑπεραῖρον τῶν ἀξιωθέντων δέξασθαι τὸ θεῖον σέλας. οἱ καὶ φωστῆρες κατὰ τὸν Παῦλον ἐκλήθησαν λόγον ζωῆς ἔχοντες· ὥσπερ καὶ αἱ λυχνίαι ὄχημα λύχνων οὖσαι, αὐταὶ μὲν ἐξ ἑαυτῶν οὐκ 15 ἔχουσι φῶς, κοινωνοὶ δέ πως εἰσὶ τῶν φωτίζειν ἀφ' ἑαυτῶν λαχόντων.

Καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον Υἱῷ ἀνθρώπου.

Ὡς ἐπαγγειλάμενον δηλαδὴ ἐνοικήσειν καὶ ἐμπεριπατήσειν 20 ἐν ἡμῖν, τὸν καὶ ἑαυτὸν δι' ἡμᾶς ταπεινώσαντα ἄχρι τῆς τοῦ δούλου μορφῆς, καὶ γενόμενον καρπὸν γαστρὸς τῆς ἀπειρογάμου μητρός. ποδήρει δὲ αὐτὸν περιεστάλθαι καὶ περιεζῶσθαι πρὸς τοῖς μαστοῖς, "ὡς ἱερέα," φησὶ, "κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ," οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών· ἐπεὶ μὴ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον ἡ ἀπ' 25 αὐτοῦ παραδεδομένη ἡμῖν λατρεία, ἀλλὰ "κατὰ τὴν Μελχισεδὲκ "τάξιν" νεαράν. περὶ οὗ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος εἴρηκεν, ἀρχιερέα καὶ Ἀπόστολον δεδόσθαι ἡμῖν Χριστὸν ἱερουργοῦντα ἑαυτὸν, καὶ προσάγοντα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι τὴν ἡμετέραν τῆς πίστεως ὁμολογίαν. 30

Καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς.

Πρὸς τοῖς μαστοῖς δὲ περιεζωσμένον, ἀλλ' οὐ πρὸς τῇ ὀσφύϊ, ὅτι μηδὲ ἐπίβατος οὗτος ταῖς ὑπὸ γαστρὶ ὀρέξεσιν, ἃς περιεσφίγχθαι τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις σωτήριον. διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸς τῷ

3 μὴ ἀπροσίτῳ ταύταις μορίῳ διὰ τὸν τούτῳ συμπεφυκότα κἂν ὑπὲρ λόγον Θεὸν, πρὸς τῷ στήθει δὲ καὶ τοῖς μαζοῖς, ὅπως καὶ τὸ ἄσχετον τῆς δικαίας καὶ θείας ὀργῆς ἡ φιλανθρωπία συνέχηται, καὶ ἡ τὰς δύο διαθήκας, ἤτοι τοὺς δεσποτικοὺς μαζοὺς ζωννῦσα, δειχθῇ ἀλήθεια, δι' ὧν καὶ οἱ πιστοὶ τρέφονται. περὶ οὗ καὶ 5 εἴρηται. "ἔσται δικαιοσύνῃ ἐζωσμένος τὴν ὀσφῦν αὐτοῦ, καὶ ἀλη- "θείᾳ ἠλειμμένος τὰς πλευρὰς αὐτοῦ." δικαιοσύνῃ δὲ τὴν ὀσφῦν, τῷ μὴ ὑπερβάθμιον τῆς λογικῆς φέρεσθαι φύσεως. ἀληθείᾳ δὲ ἠλεῖφθαι τὰς πλευρὰς ὡσεὶ ἐλαίῳ θείῳ, τῷ τὸ ἀληθὲς τῆς περὶ τὸ οἰκεῖον πλάσμα φιλανθρωπίας παρρησιάζειν. 10

Ζώνην χρυσῆν.

Χρυσῆν τὴν ζώνην ὁρᾷ, τῶν κατὰ τὸν νόμον ἱερέων φάρεσι πεποικιλμένοις χρωμένων. ἔδει γὰρ τὸ διάφορον φανῆναι δούλων καὶ σκιώδους νόμου, καὶ τῆς ἀληθείας.

Ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες λευκαί. 15

Τὸ γὰρ κατὰ Χριστὸν μυστήριον τιμαλφὲς, καὶ εἰ νέον τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ προαιώνιον τῇ εὐδοκίᾳ. διὸ καὶ Παῦλός φησι περὶ αὐτοῦ. "τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ "τῶν αἰώνων, νῦν δὲ φανερωθὲν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ." τοῦτο ὃ ἡ πολιὰ θρὶξ καὶ ὡσεὶ χιὼν ὑποσημαίνει. 20

Ὡς φλὸξ δὲ πυρὸς οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ.

Ἢ τὸ φωτοειδὲς παραδηλοῦντες ὥσπερ ἡ φλόξ. διὸ καὶ ὁ Χριστός φησιν, "ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου." ἢ τὸ καυστικόν τε καὶ τιμωρητικὸν ἀπειλοῦντες κατὰ τῶν ἐκκλησιῶν, αἷς τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως διαπέμπεται, ὡς οὐ τέλεον τοῖς αὐτῷ νόμοις ἀκο- 25 λουθούσαις.

Καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ, ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ.

Πόδας ἔχοντα τὸν θεάνθρωπον Ἰησοῦν ἀκουστέον ἀκολούθως τῷ θείῳ τῶν λόγων ἀνδρὶ Γρηγορίῳ, ὅτι μηδὲ γυμνῇ τῇ θεότητι ἡμῖν ἐπεδήμησεν, ἀλλὰ διὰ σαρκός. διὰ μὲν τοῦ χαλκοῦ χρυσοειδοῦς 30 ὄντως τῆς θείας φύσεως δηλουμένης, καὶ διὰ τὸ ἠχητικὸν, τοῦ κηρύγματος ἐκλαμβανομένου. πόδας δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεμελίους τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοὺς θείους Ἀποστόλους ἐκληπτέον,

καθαροὺς μὲν καὶ αὐτοὺς τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν ἀναφανέντας, εἰ καὶ πρὸ τούτου μετρίως. ἀλλ' ὥσπερ ὁ διδάσκαλος Χριστὸς τῇ τῶν Ἰουδαίων ἀπειθείᾳ, οὕτω καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν ἐθνῶν ἀγριότητι τὸ δοκίμιον ἑαυτῶν ὡς διὰ πυρὸς ἐπιδεδειγμένοι εἰσίν. ὅτι δὲ καὶ ὁ Χριστὸς θεμέλιος, Κορινθίοις ὁ θεῖος γράφων Παῦλος, ἐχέγγυος 5 τῷ λόγῳ πιστώσασθαι, "θεμέλιον" φάσκων "ἄλλον οὐδεὶς δύναται "θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστι Χριστός." χαλκολίβανον δὲ, εἴτε τὸν ἐν τῷ Λιβάνῳ τῷ ὄρει μεταλλευόμενον, ἐπειδὴ τούτῳ ἀφωμοίωται ὁ ἐνανθρωπήσας, φησὶν, εἴτε καὶ τὸν χαλκοειδῆ λίβανον νοητέον, ὃν ἰατρῶν παῖδες ἄρρενα καλοῦσιν, εὐώδεις καὶ αὐτὸν 10 πυρὶ ὁμιλοῦντα ἀτμοὺς ἀποπέμποντα. καὶ ὅτι εὐώδεις καὶ Χριστὸς καὶ οἱ αὐτοῦ θεῖοι Ἀπόστολοι, ἡ ἐν ᾄσμασι νύμφη ἀξιόλογος παραστῆσαι, "ὀσμὴ" φάσκουσα "ἱματίων σου ὑπὲρ πάντα τὰ ἀρώ-"ματα." καὶ αὐτὸς ὁ νυμφίος Χριστὸς πρὸς τὴν νύμφην περὶ ἑαυτοῦ λέγων, "ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου καὶ κρίνον τῶν κοιλάδων." καὶ οὕτω μὲν 15 ὁ Χριστός. εὐώδεις δὲ καὶ οἱ τούτου Ἀπόστολοι. διὸ καὶ φάσκει Παῦλος, "Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἀπολλυμέ-"νοις." ὡς ὑδάτων δὲ πολλῶν ἀπηχεῖσθαι τὴν φωνὴν εἰκότως φησί. κοινὴ γὰρ ἡ φωνὴ αὐτοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἀφ' οὗ τῆς ἐνεργείας "καὶ ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτῷ ἔρρευσαν," κατὰ τὸν προφητικὸν 20 λόγον. "καὶ πηγὴ ἐξ οἴκου Κυρίου ἐξελεύσεται, καὶ ποτιεῖ τὸν "χειμάρρουν τῶν σχοίνων." οἶκον δὲ Θεοῦ, τίς ἀμφιβάλοι μὴ τοὺς ἀξίως τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργείας ἑαυτοὺς παρεσκευακότας, ὑπὸ τοῦτον εἰρῆσθαι, οἱ καὶ εἰρήκασιν ἑαυτοὺς εἶναι ναοὺς Θεοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους; οὐκ ἄλλος, μὲν οὖν, ἢ ὁ ταῦτα τὰ θεῖα καὶ 25 ἱερὰ λόγια ἀγνοήσας ἑκών. καὶ τὸ διαπρύσιον δὲ τῆς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἀπηχήσεως τίς ἀθετήσει; εἰ μή που ὁ χοιρώδης καὶ ὁ τὰς πνευματικὰς καὶ θείας ἐλλάμψεις αἰσθητῶς ἀπαιτῶν ἐνεργεῖσθαι.

Καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ αὐτοῦ ἀστέρας ἑπτά. 30

Τοὺς ἑπτὰ τούτους ἀστέρας Ἀγγέλους αὐτὸς οὗτος προϊὼν ἑρμηνεύσει, οὓς καὶ ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ ἐπιστατεῖν ἐρεῖ. καὶ Γρηγόριος ὁ θεῖος ἐν τῷ Συντακτηρίῳ αὐτοῦ λόγῳ τὸ αὐτὸ διαγορεύει, ἐκ ταύτης τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου ἕλκων εἰς ἡμᾶς τὴν πειθώ.

ἀστέρας δὲ καλεῖ τοὺς Ἀγγέλους διὰ τὴν δαψιλῆ φωτοχυσίαν τὴν ἐν αὐτοῖς τοῦ Χριστοῦ. τοὺς αὐτοὺς καὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀξιοῦσθαι τῆς κατοχῆς φησὶ, τῇ τιμιωτάτῃ στάσει οἱονεὶ ἐπαναπαυομένους. ἐκ τοῦ στόματος δὲ τὴν ῥομφαίαν τὴν δίστομον ἐκπορεύεσθαι, καίτοι τοῦ θεοπάτορος ἐπὶ τὸν μηρὸν τὸν δυνατὸν περιζώσασθαι ταύτην 5 ἐντελλομένου, ὅτι μήπω κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τοῖς παραβάταις τῶν εὐαγγελικῶν νόμων ἡ ἐκδίκησις ἐπεπαίδευτο. καὶ οὗτος δὲ, ἵνα τὴν ἀναβολὴν παραστήσῃ τῆς τιμωρίας, ἐπὶ τοῦ μηροῦ τέως τὴν ῥομφαίαν αἰωρεῖ. νῦν δὲ ἡ ἐκ τοῦ στόματος ἐκπορευομένη ῥομφαία, τὸ ἑτοιμότατον ὑπαινίττεται τῶν ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ ἀνηκόως διακει- 10 μένων εἰς ἀπαραίτητον ψυχῆς κίνδυνον ὀξέως ἐφορμώντων[b], πρὸς διχοτομίαν δηλονότι. ἣν καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις ὑπέφηνε, διχοτομηθῆναι[c] τὸν ἀμελῆ δοῦλον ἀπειλῶν. καὶ Παῦλος[d] "ζῶντα" φησι "τὸν τοῦ Θεοῦ τιμωρητικὸν λόγον καὶ ἐνεργῆ, καὶ τομώτερον "παρὰ ῥομφαίας[e], ἅτε ἐκ τοῦ στόματος ἐκπορευόμενον, καὶ δι- 15 "ϊκνούμενον ἄχρις[f] ὀστέων καὶ μυελῶν," οὐκ αἰσθητῶς μέντοι. ὅθεν καὶ ὀξεῖα αὕτη τῷ Ἰωάννῃ ἀναγέγραπται, ὅπερ εἰς ταυτὸν φέρει τῇ τομωτάτῃ Παύλου ῥομφαίᾳ. ὡς ἥλιον δὲ φαίνειν τῇ δυνάμει αὐτὸν, ἐπεὶ καὶ "ἥλιός ἐστι δικαιοσύνης" κατὰ Μαλαχίαν τὸν προφήτην, "φωτίζων πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον." οὐχ 20 ὡς σῶμα δὲ φωτίζει[g] διαφανὲς αἰσθητῶς, ἀλλὰ νοητῶς. διὸ καὶ ἐπήγαγε, "τῇ δυνάμει αὐτοῦ," ὡσεὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ φῶς[h] τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἐνεργεῖ, οὐκ ὄψιν σωματικῶς, ψυχῆς δὲ νοητῶς καταλάμπον ὀφθαλμούς.

17 Καὶ ὅτε εἶδον αὐτὸν, ἔπεσον πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ 25 ὡς νεκρός. καὶ ἔθηκε τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἐπ' ἐμὲ, λέγων. 18 μὴ φοβοῦ, ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρὸς, καὶ ἰδοὺ, ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν. καὶ ἔχω τὰς κλεῖδας τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου. 30

Ἔθος τοῖς ἁγίοις προφήταις ὁρῶσιν ὀπτασίαν, καταπλήττεσθαι

[b] ἐφορμῶντα B. [c] διχοτομῆσαι B. [d] Παῦλος δὲ B. [e] πάσης ῥομφαίας B. [f] ἄχρι B. [g] φωτίζειν B. [h] οἱονεὶ τὸ φῶς B.

εἰς παράτασιν[i] τῆς ἀνθρωπίνης εὐτελείας, καὶ τοῦ, ὅσον τὰ θεῖα τῶν ἀνθρωπίνων κατὰ τὸ κρεῖττον καθυπερτερεῖ καὶ ὑπερανέστηκεν[k]. ὅπερ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πέπονθε, καὶ Δανιὴλ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, ὁ μὲν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς τοῦ Κυρίου δυνάμεως, ὁ δὲ ἐπὶ ταῖς ὁραθείσαις αὐτῷ ὀπτασίαις. οὐκοῦν παραπλήσιόν τι τού- 5 τοις καὶ νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς ὑποστὰς, ἀνερρῶσθαί, φησι, τῆς σωτηρίου δεξιᾶς[m] τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἁπτομένης αὐτοῦ, μετὰ παρακλήσεως τὸν πρὸς αὐτὸν[n] θεῖον αὐτοῦ λόγον[o], οἷον πρῶτον[p] καὶ ἔσχατον ἐμφανίζοντος[q]· πρῶτον τῇ θείᾳ φύσει, ἔσχατον τῷ σωτηρίῳ ἡμῖν αὐτοῦ παρουσίᾳ· καὶ ζῶντα, εἰ καὶ δι' ἡμᾶς νεκρωθέντα, 10 ἀλλ' οὖν ζῶντα καὶ τὰς κλεῖς ἔχοντα τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου. ὡς οὖν τοιοῦτον ἔχοντα βοηθὸν[r], κελεύει[s] μὴ φοβεῖσθαι, μηδ' ἐν αὐτῷ προανακείμενον[t] τῷ ζῶντι εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας ὑποστείλασθαι[u], ἀλλὰ γράφειν ἀνυποστόλως ἃ εἶδε, καὶ ἃ εἰσὶ, καὶ ἃ μέλλει ἔρχεσθαι, οἱονεὶ τὰ παρελθόντα καὶ ἐνεστῶτα. ταῦτα γὰρ 15 τῶν ὄντων, ἀλλ' οὐ τῶν εἰς ἀνυπαρξίαν κεχωρηκότων. μετὰ τούτων δὲ, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι πρὸς γνῶσιν τῶν μετερχομένων.

Μὴ φοβοῦ.

Καταπλαγεὶς τῇ θέᾳ ὁ Εὐαγγελιστὴς, καὶ ὡς νεκρὸς ὑποτεθεὶς τῷ ὁρωμένῳ πρὸς τοὺς πόδας, ἀκοῦσαι φησὶ, μὴ φοβοῦ, ὡς οὐκ ἂν 20 ἰσχύσας[x] ζῆν ὁ ἱερὸς Ἰωάννης ἐκ τῆς καταπλήξεως, μὴ τῆς σωτηρίου δεξιᾶς ἁψαμένης αὐτοῦ, τῆς πλεῖστα μόνῃ τῇ ἀφῇ ἐργασαμένης θαυμάσια. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν[y], ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ὑμῶν ἐπ' ἐσχάτων καιρῶν συναναστραφεὶς ὑμῖν κατὰ σαρκὸς, καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως. πῶς οὖν οἷον τέ σε παθεῖν τι κακὸν ἐκ 25 τῆς ἐπιφανείας μου; εἰ γὰρ ζῶν, καὶ πηγὴ ζωῆς ὑπάρχων, (εἰ δὲ[z] καὶ δι' ὑμᾶς ἐγενόμην νεκρὸς, ἀλλ' αὖθις ἀνεβίων πατήσας τὸν θάνατον,) πῶς οἷόν τέ σε τὸν ζῶντα, δι' ἐμὲ καὶ τὴν ἐμὴν ὀπτασίαν γενέσθαι νεκρόν; εἰ δὲ καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ᾅδου, (διὸ καὶ ζωογονῶ καὶ κατάγω εἰς ᾅδου καὶ ἀνάγω, καὶ "ἐμοῦ[a] 30 "εἰσιν," ὡς ὁ προφήτης φησὶν, "αἱ διέξοδοι τοῦ θανάτου,") οὐκ ἂν

i παράστασιν B. k ἀνέστηκεν Edd. m τῇ σωτηρίᾳ δεξιᾷ ἁπτομένης μου B. n ἐμὲ B. o θείων αὐτοῦ λόγων B. p πρῶτον αὐτὸν B. q ἐνεφάνιζον B. r ἔχοντα τὴν κυρίαν B. s κελεύει om. B. t μηδὲν ἐμοὶ προσανακείμενός φησι B. u ὑποστειλασθαι om. B. x ἴσχυσεν B. y φησὶν om. B. z δὲ om. B. a ἐμαὶ B.

τοὺς ἐμοὺς προσκυνητὰς πρὸ τοῦ καθήκοντος παραπέμψω τῷ θανάτῳ, ἂν μὴ γράψαι ὑποθῶμαι τὰ γνώσεως ἄξια.

19 Γράψον ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι 20 μετὰ ταῦτα. τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου, καὶ τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς. 5 οἱ ἑπτὰ ἀστέρες Ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν εἰσί. καὶ αἱ λυχνίαι αἱ ἑπτὰ, ἑπτὰ ἐκκλησίαι εἰσί.

Τὰ ὁραθέντα[b] τῷ ἁγίῳ, τὰ μὲν ἤδη γεγόνασιν, ἃ καὶ πέρας ἤδη ἔχοντα[c] ἐτύγχανον κατὰ καιρὸν, οὐ μέν τοι[d] καὶ εἰς ἀνυπαρξίαν οὖν συγκεχωρηκότα. διὸ καὶ περὶ αὐτῶν εἶπεν, " ἅ ἐστι[e]." τὰ δὲ 10 ἕτοιμα παρελθεῖν, τὰ δὲ μέλλει γίνεσθαι, ὡς προϊὼν ὁ λόγος ἐρεῖ.

Τὸ μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων.

Ἐπεὶ διεσάφησεν αὐτῷ τινές τε[f] οἱ ἑπτὰ ἀστέρες καὶ οἱ λύχνοι καὶ αἱ λυχνίαι, τούτου χάριν καὶ ἃ δεῖ[g] πρὸς ἑκάστην εἰπεῖν ἐκκλησίαν συνετίζεται. ἀστέρας δὲ τοὺς Ἀγγέλους τοὺς τῶν 15 ἐκκλησιῶν ἐφόρους καλεῖ, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης τὸ φῶς χορηγουμένους. ὅπερ καί τις τῶν θύραθεν[h] σοφῶν περὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου ἐδόξασεν, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοὺς ἀστέρας τὸ φῶς λαμβάνοντας. λύχνους δὲ τοὺς τὸν Χριστοῦ φωτισμὸν ἱεροὺς ἄνδρας καταπλουτεῖν τεταγμένους, καὶ τὸν τῆς ἀγνωσίας σκότον τοῦ πα- 20 ρόντος βίου διασκεδάζοντας. λυχνίας δὲ τὰς ἐκκλησίας ὡς ὀχήματα[i] τῶν φωστήρων. διδάσκαλοι δὲ οὗτοι κατὰ Παῦλον, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. χρυσαὶ δὲ πᾶσαι διὰ τὸ ἀκίβδηλόν τε καὶ τίμιον τῆς ἐν αὐταῖς πίστεως. ἑκάστῃ δὲ ὅτι Ἄγγελος ἐπιστατεῖ, καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος, ὡς ἔφημεν, παραθέμενος ἐπιστώσατο. ἐπεὶ δὲ 25 ταῦτα ἐφανέρωσε[k], καὶ ἃ δεῖ[l] πρὸς ἑκάστην τῶν ἐκκλησιῶν τὸν ταῦτα θεοκλυτούμενον[m] διαμαρτύρασθαι, ἐπιφέρει λοιπὸν, καὶ ὅπως τὴν μὲν τέλεον ἔξω βαίνουσαν τοῦ θείου σκοποῦ αἰτιάσασθαι χρὴ, ἐπαινέσαι δὲ τοὺς τοῦ εὐαγγελίου δρόμου συλλόγους[n], ἐπιδιορθώσασθαι δὲ τὰς ἐν μέρει πταιούσας τοῖς κατ' ἀλλήλων[o] νουθε- 30

[b] Εἴσι τῶν ὁραθέντων B. [c] πέρας ἔσχεν B. [d] οὐ μὴν οὐ μέντοι B. [e] ἅ εἰσι, τὰ δὲ παρῆν B. [f] τινές τε εἰσιν B. [g] Edd. δή. [h] θύραθε B. [i] ὄχημα Edd. [k] ἐφανέρωσε om. B. [l] δὴ Edd. [m] τῶν ταῦτα θεοκλυτουμένων Edd. [n] εὐαγγελικοῦ λόγου συνδρόμους B. [o] καταλλήλοις B.

σιῶν φαρμάκοις διαπεμψάμενον. καὶ τίς ὁ ταῦτα θεσπίζων, ἀλλ' ἢ "ὁ πάντας θέλων ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας[p] "ἐλθεῖν;" καὶ τίνι ταῦτα καταμηνύσας[q]; τῷ θεσπεσίῳ Εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ διὰ τῆς μετὰ χεῖρα Ἀποκαλύψεως.

Οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, Ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν 5 εἰσί.

Δι' Ἀγγέλου τῇ ἐκκλησίᾳ διαλέγεται, ὅπερ[r] ἄν τις διὰ παιδαγωγοῦ ἐλέγετο ἂν[s] τῷ παιδαγωγουμένῳ, εἰδὼς ὡς οἰκειοῦσθαι φιλεῖ τὰ τοῦ μαθητοῦ ὁ διδάσκαλος, εἴτε κατορθώματα, εἴτε ἡττήματα. εἰκὸς[t] δὲ καὶ διὰ τῶν ἑπτὰ ἀστέρων τῶν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ χρηματί- 10 ζοντος ταῦτα, τὴν τοῦ παντὸς διακόσμησιν δηλοῦν ἐν τῇ δεξιᾷ Χριστοῦ κειμένην, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς ᾀδόμενον, "ἐν τῇ χειρὶ "αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ εἰσιν."

ΚΕΦ. Γ.

Τὰ γεγραμμένα πρὸς τὸν τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας Ἄγγελον. 15

1 Τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας γράψον, τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν. 2 οἶδα τὰ ἔργα σου καὶ τὸν κόπον σου, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακοὺς, καὶ ἐπείρασας 20 τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Ἀποστόλους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσὶ, 3 καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδεῖς· καὶ ὑπομονὴν ἔχεις· καὶ ἐβάστασας διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἐκοπίασας.

Ἄγγελον τῆς Ἐφέσου, τὴν ἐν αὐτῇ ἐκκλησίαν λέγει. οὐ γὰρ ὁ προστατῶν Ἄγγελος ἡμαρτήκει, ὥστε δεῖν[u] ἀκοῦσαι, μετανόη- 25 σον, ὁ δι' ἁγιότητα ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κυρίου ὑπάρχων ἀστὴρ[x] ὢν, καὶ δεῖγμα τοῦτο φέρων τῆς κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν[y] ἐκ καθαρότητος φωτοειδοῦς μαρμαρυγῆς. τίς δὲ καὶ χρεία γράφειν τῷ ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ διαλεγομένου παρόντι; ὃς καὶ οὐδὲ αἰσθητῆς

[p] ἐπιγν. ἀληθ. σωθῆναι B. [q] καταμηνῦσαι B. [r] ὥσπερ B.
[s] ἐλέγετο ἂν om. B. [t] εἰκὼς B. [u] ὡς δεῖς B. [x] καὶ ἀστὴρ B.
[y] αὐτῆν φύσιν B.

ἀκοῆς οἷα νοερὸς ὢν δεόμενος ἦν; εἶτα καὶ ὅτι προϊὼν οὗτος ὁ τῆς ὀπτασίας[z] ὑφηγητὴς ἅγιος οὐ τοῖς Ἀγγέλοις φησὶν, ἀλλὰ ταῖς ἐκκλησίαις, τί λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀκούειν[a], οὐκ ἄδηλόν ἐστι. καθὰ δεῖ[b] κἂν τοῖς λοιποῖς νοεῖν[c] τοῦ προκειμένου τοῦδε βιβλίου, ἔνθα ἂν εὑρίσκηται, γράψον τάδε τῷ Ἀγγέλῳ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας, ὅτι οὐ τῷ Ἀγγέλῳ, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας τοὺς λόγους διακελεύεται γράφειν, ὡσαύτως φανερόν[d].

Ὁ περιπατῶν ἐν μέσῳ τῶν ἑπτὰ λυχνιῶν τῶν χρυσῶν.

Ὅμοιον τούτῳ τὸ[e] εἰπεῖν, τάδε λέγειν ὁ περιέπων καὶ διακρατῶν, καὶ συνέχων τούς τε οὐρανίους[f] Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους. οὗτοι γὰρ[g] οἱ ἑπτὰ ἀστέρες, ὡς ἤδη εἴρηται, καὶ αἱ χρυσαὶ λυχνίαι καὶ λύχνοι, ὧν ἐν μέσῳ ὁ ἐνοικεῖν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατεῖν ἐπαγγειλάμενος Κύριος.

Οἶδα τὰ ἔργα σου.

Οἶδα, καὶ οὐδέν με λέληθέν, φησι[h], τὸν καταμόνας πλάσαντα τὰς καρδίας ὑμῶν, τὸν συνιέντα εἰς πάντα ἔργα[i] ὑμῶν, καὶ ὅτι τῶν πονηρῶν οὐ δύνασαι[k] ἀκοῦσαι μισοπόνηρος οὖσα, καὶ ὅτι ἐπείρασας τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Ἀποστόλους, καὶ εὗρες αὐτοὺς ψευδαποστόλους. θεῖον γὰρ πληροῦντες οἱ ἐν Ἐφέσῳ παράγγελμα, τὸ φάσκον, μὴ παντὶ πνεύματι πιστεύειν, ἀλλὰ δοκιμάζειν, τουτέστι, τὸ δοθὲν αὐτοῖς διδασκαλικὸν ἀξίωμα, εἰ κατὰ τὴν εὐαγγελικήν ἐστι διάταξιν, ἐν αὐτοσκεύῳ τῇ χρείᾳ συστελλόμενοι[l] διετέλουν[m], ἀλλ᾽ οὐχὶ βρώμασι καὶ πότοις καὶ γάμοις βακχευόμενοι[n], καὶ τὸν ἀπολαυστικὸν βίον τοῦ ἐγκρατοῦς ἐπίπροσθεν φέροντες[o], οἷοι οἱ[p] περὶ Κήρινθον συνχρονίσαντες τῷ Ἀποστόλῳ καὶ Εὐαγγελιστῇ, νόθων δογμάτων καταγγελεῖς.

Καὶ ὑπομονὴν ἔχεις.

Ἐκοπίασάς φησι, καὶ ὑπέμεινας, εἰς μηδὲν ἀποκαρτερήσας[q] τῶν ἐπιφυέντων διὰ τὸ ὄνομά μου, καὶ μάλα πρεπόντως. εἴρηται γὰρ, " ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν

[z] ἐκκλησίας Edd. [a] ἀκούειν om. Edd. [b] καθὰ δεῖ om. Edd. [c] νοεῖν om. Edd. [d] ὡσαύτως φαν. om. B. [e] τοῦτο τῷ B. [f] Edd. ἀνθρωπίνους. [g] οὗτοι γὰρ, ὡς ἤδη εἴρηται B. [h] οὐδέν μέ φησι λέληθε B. [i] τὰ ἔργα B. [k] ὅτι ἀδύνασαι βαστάσαι κακοὺς B. [l] συστελλόμενον B. [m] διετέλουν om. B. [n] βακχευόμενον B. [o] ἐπίπροσθε φέρον B. [p] ὁποῖοι B. [q] ἀποκαρτερήσασα B.

νόμον τοῦ Χριστοῦ." εἰκὸς γὰρ παρὰ τῶν ψευδαποστόλων ἐπηρείας αὐτοῖς ἐπενεχθῆναι, οἷς ἀνταποδοῦναι οὐδ' ὅλως ἐμελέτησεν [r], ἀλλ' ὡς μελῶν παρειμένων ἠνέσχετο.

Καὶ ἐβάστασας.

"Ἐβάστασας," ἀντὶ τοῦ ἠνέσχου. "οὐκ ἐκοπίασας" δὲ, ἀντὶ τοῦ 5 οὐκ ἀπεκαρτέρησας, οἱονεὶ, οὐκ ἀπηγόρευσας, οὐ προδέδωκας, οὐκ ἐλιποτάκτησας διὰ τὸ ὄνομά μου. "ὄνομα" δὲ, τὴν δόξαν, τὸ κλέος φησὶν, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ, "θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ [s]" καὶ πῶς οὐ κλέους μεστὸν, τὸ τοὺς Χριστιανοὺς μὴ ἀντιδιδόναι σπεύδειν κακὸν ἀντὶ κακοῦ; ὡς καὶ Παῦλος [t] ὁ θεῖος παραινεῖ, 10 "μὴ γίνεσθε," φάσκων, "ἑτεροζυγοῦντες ἀπίστους."

4 Ἀλλὰ ἔχω κατὰ σοῦ, ὅτι τὴν ἀγάπην σου τὴν πρώ-5 την ἀφῆκας. μνημόνευε οὖν πόθεν πέπτωκας, καὶ μετανόησον, καὶ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον. εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχύ. καὶ κινήσω τὴν λυχνίαν σου ἐκ τοῦ 15 6 τόπου αὐτῆς, ἐὰν μὴ μετανοήσῃς. ἀλλὰ τοῦτο ἔχεις, 7 ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν, ἃ κἀγὼ μισῶ. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ὅ ἐστιν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ μου. 20

Ἐν δυσὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποδεχόμενος, τῆς ὑπομονῆς τοῦ ἄχθους λέγω, καὶ τῆς τοῦ κόπου τῶν ἀντιδιατιθεμένων ἀζηλίας, ἑνὸς τούτου μέμφεται, ὃ καὶ μέσον θεὶς ἑκατέρων, τοῦ κόπου φημὶ καὶ τῆς ὑπομονῆς, τὴν πρὸς τοὺς κακοὺς ἐπῄνεσεν ἀλλοτρίωσιν μετὰ τοῦ πειράσαι καὶ τοὺς ψευδαποστόλους καὶ τὴν τῶν Νικολαϊτῶν 25 αἰσχρουργίαν. ἐμέμψατο δὲ καὶ τῆς πρὸς τοὺς πλησίον χορηγίας τὴν ὀλιγωρίαν, ἣν αὖθις ἀνακαλέσασθαι ἐπισκήπτει, τὰ πρῶτα, φάσκων, ἔργα ποίησον ἐν δικαιοσύνῃ. οὐ γάρ με λανθάνει, φησὶν, οὔτε τὰ πρῶτά σου τῶν πράξεων ἀγαθὰ, οὔτε ὅτι τὴν εἰς τοὺς δεομένους ἀγάπην [u] ἐνέκοψας. ἐπάνελθε οὖν διδαχθεῖσα παρὰ ἐμοῦ τί [x] ἐνέλειψας. 30

Ἔρχομαί σοι ταχύ.

Τὸ ἔρχομαι, οὐ μεταβατικὴν δηλοῖ κίνησιν τοῦ πάντα πληροῦντος Θεοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐκ μακροθυμίας [y] πρὸς κόλασιν ἐπιστρο-

[r] οὐδόλως ἐμέλησεν B. [s] ἐν πάσῃ τῇ γῇ om. Edd. [t] ὡς Παῦλος B.
[u] ἀγάπην σου B. [x] Edd. ὅτι. [y] Sic B. ῥαθυμίας Edd.

φήν. κίνησις δὲ ἐκκλησίας ἡ τῆς θείας χάριτός ἐστι γύμνωσις, δι' ἣν ἐν σάλῳ καὶ κλύδωνι ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ τῶν ὑπουργούντων αὐτοῖς μιαρῶν ἀνθρώπων γίνεται ἡ Ἐκκλησία, ὥστε καὶ λέγειν τοὺς ταύτην συγκροτοῦντας ἀνθρώπους [z], "ἐταράχθη ἐν "θυμῷ ὁ ὀφθαλμός μου, καὶ, ἡ καρδία μου ἐταράχθη ἐν ἐμοί." 5

Ἀλλὰ τοῦτό, φησιν, ἔχεις ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν.

Μεταξὺ τῶν λυπηρῶν τίθησι [a] καὶ τὰ πρὸς εὐθυμίαν ἄγοντα, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ [b] τὰ τῆς Ἐκκλησίας. φησὶν οὖν, ὅτι μετανοίᾳ [c] σε εὐεπιχείρητον καταλαμβάνω, ἀφ' 10 ὧν σύνδρομον ἔχω σε τοῦ μίσους μου τοῦ περὶ τοὺς Νικολαΐτας. οὗτοι δὲ παρονομάζονται ἀπὸ Νικολάου ἑνὸς τῶν ἑπτὰ διακόνων. καὶ τίνες δὲ ἦσαν [d] τὴν αἰσχρουργίαν, Ἐπιφανίου τοῦ ἐκ Κύπρου θείου ἀνδρὸς ἡ τῶν Παναρίων αὐτοῦ βίβλος δηλώσει.

Ἄλλως. Κίνησιν λυχνίας τινὲς, καὶ τὸν ἱερατικὸν [e] τῆς Ἐφέσου 15 θρόνον ὑπέλαβον, Κωνσταντινουπόλει τὰ πρεσβεῖα ἑαυτῆς ἐπιδοῦσα.

Τοῦτό, φησιν, ἀγαθὸν ἔχεις τὸ μισεῖν τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν· ταῦτα μὲν ὁ χρηματισμὸς, εἶτα τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ τίθησιν, "ὁ ἔχων "οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις [f]."

Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω. 20

Σαρκικὸν οὖς πᾶς ἄνθρωπος ἔχει, πνευματικὸν δὲ ὁ θεοφορούμενος. ὅπερ τῷ Ἡσαΐᾳ προστέθειται καὶ τῷ θεσπάτορι Δαβὶδ εὐήκοον γενέσθαι, ἀφ' οὗ καὶ εὐχαρίστως διατιθέμενος μελῳδεῖ, "εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου," οἱονεὶ οἷς ἀκοὴ τὸ ἐπαινετὸν φέρει, τούτοις κἀμοῦ τὸν πόθον ἀφωμοιώσατο [g]. τὸ 25 Πνεῦμα δὲ ταῦτα λέγειν φησὶν, ἢ ὅτι πνευματικῶς ἐνηργεῖτο παριστῶν τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, ἢ Πνεῦμα τὸν Χριστόν φησι, καθό ἐστι καὶ νοεῖται Θεὸς, ὥσπερ ἀμέλει καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου χρηματίζει, καθό ἐστιν ἄνθρωπος καὶ νοεῖται. καὶ ὅτι Πνεῦμα λέγεται ὁ Θεὸς, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν παρι- 30 στῶσι [h] λόγοι, "πνεῦμα" ἀγορεύοντος [i] "ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσ-

[z] ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας ἀνθρ. γίνεται ὥστε τοὺς τ. συγκροτ. λεγ. Edd. [a] τίθεις Edd. [b] καταποθεῖ B. [c] μετανοίας B. [d] καί τινες τὴν αἰσχρουργίαν B. [e] ἀρχιερατικὸν B. [f] Hoc Schol. quo carent Edd. dedi e Cod. B. [g] ἀφοσιώσατο B. [h] παριστῶντες B. [i] διαγορεύοντες B.

"κυνοῦντας αὐτὸν[k] ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ," καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τί τὸ Πνεῦμα λέγει;

Τῷ νικῶντι δώσω φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς.

"Νικῶντι," τὸν πρὸς τοὺς δαίμονας πόλεμον, ὃς διὰ τῶν συμφύτων ἡμῖν παθῶν ἀνερεθίζεσθαι εἴωθεν. "ξύλον δὲ ζωῆς[l]" τροπικῶς, 5 τὸ[m] ἐν μέσῳ τοῦ Παραδείσου, καὶ Παράδεισον τὴν μακαρίαν καὶ αἰωνίζουσαν[n] ἐκληπτέον ζωὴν, ἐν ᾗ σοφίας ἄφθονος χύσις, περὶ ἧς καὶ Σολομῶν φησί[o]. "ξύλον ζωῆς ἐστι τοῖς ἀντεχομένοις "αὐτῆς." ὁ δὲ παρὼν Εὐαγγελιστὴς περὶ τοῦ Χριστοῦ[p] φησὶν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ ζωὴ ἡ αἰώνιος[q], οὗ ἐν τῷ Παραδείσῳ τῇ 10 μελλούσῃ ἀτελευτήτῳ ζωῇ ἐν ἀπολαύσει οἱ ἅγιοι γενήσονται.

Τοῦ Θεοῦ μου.

Μή τις ἀκούων ταῦτα σκανδαλιζέσθω. πρέπει γὰρ τὰ ταπεινὰ πάντα τῇ δι' ἡμᾶς σωτηρίᾳ ἡμῖν τοῦ θεανθρώπου οἰκονομίᾳ. ἐπεὶ καὶ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ αὐτός· "ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα 15 "μου, καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν," ὡς τοῦ μὲν φύσει, τῶν δὲ θέσει.

ΚΕΦ. Δ.

Τὰ δηλωθέντα τῷ ἐν τῇ Σμυρναίων ἐκκλησίᾳ Ἀγγέλῳ.

8 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησίας γράψον. 20 τάδε λέγει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρὸς 9 καὶ ἔζησεν. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ πλούσιος εἶ. καὶ τὴν βλασφημίαν τῶν λεγόντων Ἰουδαίους εἶναι ἑαυτοὺς καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ 10 συναγωγὴ τοῦ Σατανᾶ. μηδὲν φοβοῦ ἃ μέλλεις παθεῖν. 25 ἰδοὺ δὴ μέλλει βαλεῖν ὁ διάβολος ἐξ ὑμῶν εἰς φυλακὴν, ἵνα πειρασθῆτε, καὶ ἕξετε θλίψιν ἡμέρας δέκα. γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου, καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς 11 ζωῆς. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ 30 δευτέρου.

[k] αὐτῷ B. [l] ζωῆς om. Edd. [m] τὸ om. B. [n] διαιωνίζουσαν B.
[o] φησὶ om. B. [p] τὸν Χριστόν φησιν B. [q] ζωὴ αἰώνιος B.

[r] Ὅτι οὐκ Ἀγγέλῳ τὰ προστάγματα ταῦτα, ἀλλὰ τῷ ἀθροίσματι τῶν πιστῶν ἐστὶν ἡ Ἐκκλησίᾳ, διεσαφεῖται ἤδη.

Σύνταξις τῶν προειρημένων κατὰ μικρὰς παραφράσεις καὶ τῶν ἐλλειπῶν ἀναπληρώσεως σαφηνείας χάριν, ταῦτα χρηματίζει ὁ προαιώνιος τῇ φύσει, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν διὰ φιλανθρωπίαν ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός. δι' ἣν φιλανθρωπίαν πεῖραν ἠνέσχετο θανάτου τριημέρου, καὶ ἀνέστη εἰς παλινζωΐαν ἡμᾶς ἐπελπίζων ἀνελλιπῆ.

Πρῶτος καὶ ἔσχατος ὁ Χριστὸς, ὡς Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. πρῶτος τῇ θείᾳ φύσει, ἔσχατος, ὡς δι' ἡμᾶς ἐπ' ἐσχάτων[s] ἄνθρωπος γενόμενος. καὶ νεκρὸς δὲ ὁ αὐτὸς τριήμερος, καὶ αὖθις ἀνοίξας ἡμῖν διὰ τῆς αὐτοῦ ἀναστάσεως ὁδὸν[t] τῆς ζωῆς. καὶ τί φησιν οὗτος; "οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν," ἃ δι' ἐμὲ ὑπομένεις, ὑπὸ τῶν ἀπίστων μαστιζόμενος καὶ τῶν ὑπαρχόντων στερούμενος. μὴ οὖν ἐν τῷ θλίβεσθαι καὶ πτωχεύειν εἴπῃς καὶ αὐτός. "τί ὅτι ἐνηστεύσαμεν καὶ οὐκ ἔγνως, ἐταπεινώσαμεν τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν, καὶ οὐ προσέσχες;" εἰ γὰρ καὶ ταῦτα, ἀλλὰ πλούσιος εἶ, ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὸν θησαυρὸν ἔχων κεκρυμμένον ἐν τῷ ἀγρῷ τῆς καρδίας σου, ὅς ἐστιν ὁ Χριστός· δι' ὃν καὶ πλούσιος εἶ, ὡς τοῦτον ἔχων σκεπαστὴν, ὃς καὶ αὐτὸς πλούσιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς.

Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Δηλαδὴ τὰ χρηστὰ καὶ τὴν διὰ ταῦτα θλίψιν καὶ πτωχείαν, τὴν διὰ φθόνον ἀπὸ τῶν συνεργῶν τοῦ διαβόλου βλασφήμων Ἰουδαίων ἐπαγομένην ὑμῖν. οἵ τινες Ἰουδαῖοι ὀνόματι μόνον[u], τῇ δὲ ἀληθείᾳ συναγωγὴ τοῦ διαβόλου εἰσίν. ἀλλὰ κἂν ἐξ ἐπηρείας πτωχεύῃς, ἐμοὶ ἀνακείμενος τῷ πάντων[x] ἀγαθῶν πρυτάνει, πλούσιος εἶ. διόπερ μηδὲν φοβοῦ τῶν μελλόντων σοι ἐπενεχθῆναι ἀπὸ τῶν συνεργῶν τοῦ διαβόλου θλιβερῶν ἐγκλεισμῶν φυλακῆς καὶ πειρασμῶν ἄλλων[y], ὧν ἐφήμερος ἡ ἐπιφορὰ, καὶ ὅσον εἰ καὶ ἡμερῶν δέκα ἐξισουμένη; γίνου οὖν καρτερικὸς καὶ μὴ ἐκλυόμενος μέχρι θανάτου, ὑπὲρ ὧν λήψῃ τὸν στέφανον τῆς ζωῆς.

[r] Hoc et seq. Schol. carent Edd. dedi ex Cod. B. [s] ἔσχατον Edd.
[t] τὴν ὁδὸν B. [u] ὀνόματι μόνον Ἰουδαῖοι B. [x] τῶν πάντων B.
[y] ἐγκλεισμῶν φυλ. καὶ πειρ. ἄλλων add. ex B.

Καὶ τὴν βλασφημίαν.

Κατὰ κοινοῦ τὸ, "οἶδά σου," ἵνα ἐξακούηται οὕτως. οἶδά σου τὰ ἔργα, οἶδα καὶ τὴν βλασφημίαν τῶν τῷ λόγῳ μὲν Ἰουδαίων, ἔργῳ δὲ συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ. οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ, καὶ τῇ περιτομῇ 5 τῆς καρδίας, ὁ διὰ τῆς [z] τοῦ φαινομένου περιβλητοῦ τῷ γεννητικῷ μορίῳ δέρματος [a] ἀφαιρέσεως τοῦ ὑλικοῦ τοῦδε παντὸς βίου ἀλλοτριούμενον [b] ἑαυτὸν αἰνιττόμενος, καὶ πρὸς τὰ θεῖα [c] τῇ ψυχῇ ἐνσκευαζόμενον [d]. εἰ γὰρ Ἰούδας μὲν ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται, Ἰσραὴλ δὲ νοῦς ὁρῶν Θεὸν, πάντως οἱ ἀληθεῖς 10 Ἰουδαῖοι καὶ Ἰσραὴλ οὗτοι εἰσὶν, οἱ Χριστῷ ἐξομολογούμενοι, ἤγουν εὐχαριστοῦντες ἀνθ' ὧν μεγάλα εὐεργέθημεν τῇ διὰ σαρκὸς αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς [e] ἐπιδημίᾳ. τοῦτο γὰρ ἡ ἐξομολόγησις δηλοῦν βούλεται. Ἰσραὴλ δὲ, ὃς [f] νῷ Θεὸν ὁρᾷ ἠξιωμένος [g], μηδενὶ τῶν ἀσχολεῖν εἰωθότων ἐπιπροσθούμενος [h]. οὐκοῦν οὐδὲ Ἰουδαῖοι οὔτε [i] 15 Ἰσραὴλ οἱ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμμένοντες [k] ἀνεπιστρόφως, ἀλλὰ βλασφημοῦντες συναγωγὴν ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσι τοῦ Σατανᾶ ἐζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, ἅτε καὶ στρατηγουμένους [l] ὑπ' αὐτοῦ.

[m] Ἀλλὰ μὴ φοβεῖσθαι, φησὶν, ἃ γὰρ μέλλεις κακοπαθεῖν, 20 εἰς ὀλίγον χρόνον τούτων ἡ θλίψις, καὶ οὐδ' ὅσον δέκα ἡμέραις παραμετρεῖσθαι ἀξία. ὅτι δοκίμιον ὑμῖν τοῦτο δίδοται τῆς πίστεως· διὸ καὶ ὁ Θεὸς συνεργεῖ. δοκίμους μὲν ὑμᾶς ἀποφαίνων, τὸν δὲ διάβολον καταισχύνων, οὗ ἐνεργείᾳ οἱ κακοποιοὶ ἐπιτίθενται τοῖς εὐσεβέσι. δεῖ δὲ καρτερεῖν ἄχρι θανάτου εἰς ἀντάμειψιν στεφά- 25 νων ζωῆς. διὸ καὶ εἴρηται, "ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος οὗτος σωθή- "σεται," οὐχ ὁ ῥιψάσπις καὶ πρὸς τοὺς ἀγῶνας μαλακίᾳ ἐνδούς.

Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω.

Ὁ τῇ πνευματικῇ συγκροτούμενος αἰσθήσει, καὶ νικῶν τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἀκουσάτω τοῦ πρὸς νίκην τούτων ἐπα- 30 λείφοντος θείου Πνεύματος.

[z] τῷ διὰ τοῦ B. [a] δέρματος om. B. [b] ἀλλοτριοῦν αἰνιττομένου B. [c] τὸ πρὸς τὰ θεῖα B. [d] ἐπηλήθη ψυχῇ ἐνσκευαζόμενον περιαιρεῖν B. [e] τῇ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ διὰ σαρκός. [f] οἳ B. [g] ἠξιώμενοι B. [h] ἐπιπροσθούμενοι B. [i] οὗτος B. [k] ἐμμεμενηκότες B. [l] στρατηγούμενοι B. [m] Hæc et seq. Schol. quibus carent Edd. dedi e Cod. B.

Ὁ νικῶν [n] οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου.

Ἀκριβὲς τὸ εἰρημένον, ὅτι δύο θανάτων ἀνθρώποις ὄντων, πρώτου τοῦ φυσικοῦ, ὅς ἐστι χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, κατὰ τὴν δικαίαν καὶ ἀπαραίτητον ἀπόφανσιν [o] τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ, τὴν, "ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ." τοῦτον τὸν θάνατον 5 ἀνυπερθέτως, πάντες ἄνθρωποι [p] δίκαιοι καὶ ἁμαρτωλοὶ μέτιμεν. δευτέρου δὲ πάλιν θανάτου καὶ ὀλεθριωτέρου, τοῦ δι' ἁμαρτίας ὄντος, ὃν τὸ τῆς ἀκολάστου [q] καὶ σαρκικῆς καὶ ἡδυπαθοῦς ζωῆς δέλεαρ τοῖς [r] ἀνθρώποις οἶδε πορίζειν. διὸ [s] καὶ ὁ Κύριος τοὺς ταύτην μεταδιώκοντας νεκροὺς ὀνομάζει, ὅταν [t] φῇ, "ἄφετε τοὺς 10 "νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς." τοῦτον τὸν θάνατον, (τὴν ἐμπαθῆ λέγω ζωὴν,) ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀδικηθῇ ἐκ τοῦ τῆς γεέννης εἰς ἀδιάλειπτον θανάτου [u].

ΚΕΦ. Ε.

Τὰ σημανθέντα τῷ τῆς Περγαμηνῶν ἐκκλησίας ἀγγέλῳ. 15

12 Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ ἐκκλησίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἔχων τὴν ῥομφαίαν τὴν δίστομον τὴν 13 ὀξεῖαν. οἶδα τὰ ἔργα σου, καὶ ποῦ κατοικεῖς, ὅπου ὁ θρόνος τοῦ Σατανᾶ. καὶ κρατεῖς τὸ ὄνομά μου, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὴν πίστιν μου ἐν ταῖς ἡμέραις, ἐν αἷς Ἀντίπας 20 ὁ μάρτυς μου ὁ πιστὸς, ὃς ἀπεκτάνθη παρ' ὑμῖν, ὅπου 14 ὁ Σατανᾶς κατοικεῖ. ἀλλὰ ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἔχεις ἐκεῖ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν Βαλαὰμ, ὃς ἐδίδαξε τὸν Βαλὰκ βαλεῖν σκάνδαλον ἐνώπιον τῶν υἱῶν 15 Ἰσραὴλ, καὶ φαγεῖν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεῦσαι. οὕτως 25 ἔχεις καὶ σὺ κρατοῦντας τὴν διδαχὴν τῶν Νικολαϊτῶν ὁμοίως.

Δίστομον ῥομφαίαν [x] φησὶν, ἣ τὴν κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν λόγον τὸ πᾶν περιαιροῦσαν [y] τὸ περιττὸν τοῦ παρόντος βίου καὶ εἰς προκάλυμμα τοῦ ἀπὸ γενεᾶς ἡμῖν ἐπισκοτοῦντος τῶν θείων τῆς

[n] ὁ νικῶν οὐ μὴ ἀποθάνῃ B. [o] ἀπόφασιν B. [p] ἄνθρωποι om. B.
[q] τὸ ἀκόλαστον τῆς σαρκ. B. [r] δέλεαρ τοῖς om. B. [s] δι' ὃν B.
[t] ὁπόταν B. [u] θάνατον Edd. [x] τὴν ῥομφ. B. [y] περιαιροῦντα B.

ἐποψίας κακῶν[z], ἢ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπότομον ἀπόφανσιν[a]. πρὸς τῷ διστόμῳ δὲ καὶ ὀξεία αὕτη, ἔτι καὶ ταχινὴ[b], εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἀπειθούντων τοῖς θείοις κελεύσμασι. θρόνον δὲ τοῦ Σατανᾶ, τὴν Πέργαμον καλεῖ, ὡς κατείδωλον οὖσαν ὑπὲρ τὴν Ἀσίαν πᾶσαν. ἀλλ' οὖν καὶ τοιοῦτον[c] οἰκοῦσα τόπον, φησὶν, 5 ἀνόθευτόν μου τὴν πίστιν ἐτήρησας, μηδὲν ἐκτραπεῖσα ἀπὸ τῆς τῶν κακῶν γειτνίας πρὸς μίμησιν[d], οὐδὲ ζηλώσασα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν καὶ εὐθηνίαν[e] θεωροῦσα.

Ἐν αἷς Ἀντίπας ὁ μάρτυς μου.

Ἀντίπας ὁ μάρτυς ἐν Περγάμῳ ἐμαρτύρησεν, οὗ καὶ τὸ 10 μαρτύριον εἰς ἔτι σώζεται, πολλὰ παῤῥησιασάμενος τοῖς ἐκβουλεύουσι. καὶ[f] ὅσον εἰς αὐτὸν ἧκεν, ἄχρι θανάτου προὔβη. οὗπερ τῆς ἀνδρείας νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐκ τῆς θεοκλυτίας[g] μέμνηται[h], πρὸς ἔνδειξιν ἐπεισαχθείσης τῆς ἐκείνου[i] ἀρετῆς καὶ[k] ὑπομονῆς τοῖς πιστοῖς, τῆστε τῶν πεπλανημένων ὠμότητος 15 ὡς ὁμοσκήνων τῷ Σατανᾷ. ἐπειδὴ δὲ ἅπτεται καὶ τῶν ἁγιωτάτων ὁ μῶμος, καθ' ὃν[l] πολλὰ πταίομεν ἅπαντες κατὰ τὸ γεγραμμένον, "τίς καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου[m];" ὑμῖν πάλιν, φησὶ, καί τοι τοιούτοις οὖσι τὰ πρὸς θεραπείαν ἐμὴν, ἔχω τι ἐγκαλεῖν πάλιν κατὰ σοῦ[n], κᾂν ἐπ' ὀλίγον[o]· δύο γὰρ[p] χαλεπὰ, ὡς ἔοικεν, αὕτη ἡ πόλις τῶν 20 Περγαμηνῶν ἐκέκτητο, τοὺς μὲν πλείονας Ἕλληνας, ἐξ αὐτῶν δὲ[q] τῶν ὀνομαζομένων πιστῶν, τοὺς αἰσχρουργοὺς Νικολαΐτας ἐπισπαρέντας "τῷ χρηστῷ σίτῳ ζιζάνια πονηρά." καὶ ὅπως δὲ τούτους, καὶ τίσιν[r] ὡμοιωμένους, διὰ τῆς πάλαι ἱστορίας παρέθετο.

Τὴν διδαχὴν Βαλαὰμ, ὃς ἐδίδαξε τὸν Βαλάκ. 25

Τὸν Βαλαάμ φησι διδάξαι τὸν Βαλάκ[s], οἱονεὶ διδάσκαλον γενόμενον τοῦ Βαλάκ[t]. ἡ δὲ ἱστορία, ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ θεσπεσίου Μωϋσέως ᾗ ὄνομα Ἀριθμοί. Ἰώσηπος δὲ ὁ Ἰουδαῖος[u], συμβουλῇ γράφει τοῦ Βαλαὰμ, τὸν βασιλέα Βαλὰκ τὰ γύναια παραστῆσαι[x] τῷ

[z] Sic B. καὶ τὸ ἀπὸ γενέσεως ἡμῖν ἐπισκοτοῦν τῶν θείων τῆς ἐποψίας Edd. [a] ἀπόφασιν B. [b] ὅτι καὶ ταχεινὴ B. [c] ἀλλὰ καὶ τοιοῦτον B. [d] πρὸς μίμησιν quod hab. B. om. Edd. [e] εὐθηνείαν B. [f] καὶ om. B. [g] ἐκ τῆς θεοκλ. om. Edd. [h] μνημονεύει B. [i] τῆς τε ἐκ. B. [k] ἀρετῆς καὶ om. B. [l] καθὸ B. [m] ἁμαρτίας B. [n] πάλιν κατὰ σοῦ om. Edd. [o] ἀπ' ὀλίγων Edd. [p] γὰρ om. B. [q] δὲ om. B. [r] ὅπως καὶ τίσιν B. [s] βαλαὰκ B. [t] βαλαὰκ B. [u] Ἰώσηπος δὲ ὁ σπουδαῖος συμβουλῇ B. [x] παραστῆσαι αὐτὸν B.

λαῷ τοῦ[y] Ἰσραὴλ ἐκκαλούμενα[z] εἰς πορνείαν, (ὅτε καὶ Φινεὲς τὸ ἀοίδιμον ἔργον εἰργάσατο[a] τὸ ἐπὶ Ζαμβρῆ,) καὶ πρὸς τῇ ἀσελγείᾳ ταύτῃ, καὶ τὸν αὐτὸν Ἰσραηλίτην λαὸν πρὸς[b] μιαροφαγίαν ἑλκυσθῆναι[c], τὰ τῷ Βεελφεγὼρ ἀνατεθέντα κρέα εἰς βρῶσιν χρησάμενον[d]. [e]περὶ οὗ καὶ Δαβὶδ ὁ θεοπάτωρ φησὶν, "καὶ "ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγὼρ, καὶ ἔφαγον θυσίας νεκρῶν·" θυσίαν λέγων νεκρῶν τὰ τοῖς εἰδώλοις τελεσθέντα κρέα· διὸ καὶ ἀπώλοντο. ἐξομοιοῦσθαι δὲ τούτοις φησὶ καὶ[f] τοὺς Νικολαΐτας κατά τε πορνείαν καὶ μιαροφαγίαν. ἃ[g] εἴ τις ἐπιζητεῖ ποῖα τινὰ ἦν[h], ὡς ἤδη παρεθέμην[i], ἐξ Ἐπιφανίου τοῦ Κυπρίου ἀρχιερέως Θεοῦ μάθοι, ὃς εἰς ὠφέλειαν πολλῶν, οὐκ ἀπηξίωσε τὸ βορβορῶδες τῶν Νικολαϊτῶν, κατά τε τὴν πορνικὴν ἀκολασίαν, κατά τε τὴν ἐπ' αὐτῇ βδελυκτοτάτην ἀκαθαρτοφαγίαν, πρόδηλον ἀνυποστόλως καταστῆσαι.

16 Μετανόησον οὖν. εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχὺ, καὶ πολεμήσω μετ' αὐτῶν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός 17 μου. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ ἀπὸ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκὴν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ λαμβάνων.

Ὦ βάθος πλούτου καὶ ἀγαθότητος Θεοῦ, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀπειλῇ ἡ φιλανθρωπία. πολεμήσω γάρ, φησιν, οὐ μετὰ σοῦ, ἀλλὰ μετὰ τῶν Νικολαϊτῶν τῶν νοσούντων τὰ ἀνίατα καὶ ἄχρηστα. τῶν γὰρ ἐν Περγάμῳ ἐφείσατο ὡς πιστῶν, ἑνὸς μόνου ἐπιμεμψάμενος αὐτοῖς τῆς μετὰ τῶν Νικολαϊτῶν ἀναστροφῆς[k]. ἀλλὰ καὶ τὸ ταχὺ τῆς κατ' αὐτῶν ἐπελεύσεως, πῶς οὐ κηδεμόνος καὶ μὴ ἀνεχομένου ἐπὶ πολὺ τὸν κλῆρον ἑαυτοῦ νοθεύεσθαι, ἀλλὰ ταχινὴν βραβεύοντα τὴν ἀντίληψιν;

Ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ στόματός μου.

Ῥομφαίαν στόματος τίνα, καὶ διὰ τί εἴρηται δίστομος, ἔφθημεν πρὸ μικροῦ παραθέμενοι.

[y] τῷ Edd. [z] ἐκκαλούμενα om. Edd. [a] ἐκτελεῖ B. [b] καὶ πρὸς B. [c] ἐκκολισθῆναι B. [d] χρησ. ἑαυτοῦ B. [e] Hæc usque ad κρέα λέγων om. Edd. [f] φησὶ καὶ om. B. [g] ἃ om. B. [h] ποῖα τινὰ ἦν om. B. [i] παρεθέμεθα B. [k] συναναστροφῆς B.

Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ ἀπὸ τοῦ μάννα.

Ἐπειδὴ ὡς φθάνομεν παραθέμενοι, ἐξ Ἐπιφανίου τοῦ ἱεροῦ λαβόντες, ἐτολμᾶτο παρὰ τῶν μιαρῶν[l] Νικολαϊτῶν ἀξία τῆς τούτων ἀθείας ἐν τῇ ἀκαθάρτῳ μίξει[m] ἑαυτῶν ἡ[n] βλασφημοτάτη βρῶσις, τούτου χάριν τῷ νικῶντι δοθῆναι φαγεῖν τοῦ μάννα[o] ἀντὶ τῆς 5 ἀκαθάρτου βρώσεώς τε καὶ βδελυρᾶς[p] ὑπέσχετο. Μάννα δὲ τροπικῶς ὁ ἄρτος ἐστὶ τῆς ζωῆς, ὁ οὐρανόθεν δι' ἡμᾶς κατελθὼν, ἢ[q] καὶ πάντα τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ὡς οὐρανόθεν καὶ αὐτὰ καταπτάμενα, ὅπου καὶ ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ. νικῶντι δὲ τὸν διάβολον, δοθῆναι καὶ ψῆφον λευκὴν, τουτέστι, δόξῃ λελαμπρυσμένην. τοῦτο 10 δὲ, τὴν λευκὴν ψῆφον, τὴν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ τοῖς σταδίοις ἀγωνιζομένων γνώριμον οὖσαν, τοῖς νικῶσι παρεχομένην, ἐνταῦθα τέθεικεν. ὄνομα δὲ καινὸν, τῇ παρούσῃ ζωῇ ἀγνοούμενον. "τὰ γὰρ ἀγαθὰ ἃ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς, ὀφθαλ-"μὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου 15 "οὐκ ἀνέβη." οὔτε[r] τὸ ὄνομα ὃ οἱ[s] ἅγιοι κληρονομήσουσι[t]. πῶς γὰρ οἷόν τε φθαρτῇ[u] γνώσει τὰ ἄφθαρτα παραδηλοῦσθαι.

[v]Τῷ νικῶντι. Ζήτει ὀπίσω.

Καὶ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ λαμβάνων.

Εἰκότως· ᾧ γὰρ ἡ δόσις, τούτῳ καὶ ἡ γνῶσις παρομαρτεῖ μετ' 20 αἰσθήσεως.

ΚΕΦ. ϛ.

Τὰ γεγραμμένα τῷ τῆς Θυατείρων ἐκκλησίας Ἀγγέλῳ.

18 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις ἐκκλησίας γράψον. τάδε λέγει ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς 25 αὐτοῦ ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλ-19 κολιβάνῳ. οἶδά σου τὰ ἔργα καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πίστιν, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ τὴν ὑπομονήν σου, καὶ τὰ ἔργα σου, τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων.

Σαφέστερον ἑαυτοῦ παρέχεται γνώρισμα ὁ χρηματίζων τῷ 30 Εὐαγγελιστῇ, Υἱὸν ἑαυτὸν καταγγέλλων Θεοῦ, ἔχοντα τοὺς ὀφθαλ-

[l] τῶν μιαρῶν om. B. [m] ἀκαθαρτομιξίᾳ B. [n] ἡ om. B. [o] τοῦ μάννα φαγεῖν B. [p] ἀντὶ βρώσεως ἀκαθ. καὶ βδελ. B. [q] εἰ Edd. [r] τοῦτο δὲ Edd. [s] οἱ Edd. om. ὃ. [t] κληρονομοῦσι B. [u] φθαρτῶν B.
[v] Quæ seqq. des. Edd.

μοὺς μὲν ἀφωμοιωμένους πυρὶ[x], ἅτε οἵους τε δικαίους μὲν φωτίζειν, πρὸς καῦσιν δὲ ἁμαρτανόντων ἑτοίμους. τοὺς πόδας δὲ χαλκολιβάνῳ ἀπεικασμένους. χαλκολιβάνω δὲ, ἢ τῷ ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἄρρενι καλουμένῳ λιβάνῳ, ὃς ἐκθυμιώμενος, μυρώδεις ἀτμοὺς ἀποπέμπει, ἐπεὶ καὶ οἱ Χριστῷ προσκεχωρηκότες, τοῖς πειρασμοῖς 5 οἷα πυρὶ προσομιλοῦντες, τῷ δοκιμίῳ ἑαυτῶν εὐωδιάζειν τοὺς περιεστῶτας οὐχ ὑστεροῦσιν. ἐκ τούτου καὶ Παῦλος μεγαλαυχῶν[y], "Χριστοῦ φησὶν εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ[z] τοῖς "ἀπολλυμένοις." σωζομένοις μὲν, τοῖς ἀπὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου στοιχειωδεστέρᾳ τῇ πρὸς θεοσέβειαν ζωῇ προσλιπαροῦσιν ἐπὶ 10 τελεωτέραν τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως ζωὴν, τῇ καρτερικῇ ἑαυτῶν ἐν στάσει οἷά τινι[a] εὐωδίᾳ ἐπαλείφοντες τούτους. ὥσπερ ἀμέλει καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις ἐκτεθνηκυίας ζωῆς, κατὰ[b] τὸν τῆς εἰδωλομανίας φημὶ θάνατον[c] μεταστοιχειωθείσης τῆς ἐμπαθοῦς τῷ ὄντι ζωῆς, οὓς ἡ[d] κατὰ Χριστὸν ἀμώμητος εὐωδιάζειν οἶδε βιοτή[e]. 15 ὥστε καὶ τούτους μετὰ τοῦ αὐτοῦ Παύλου ἐνωραΐζεσθαι φάσκοντας, "ζῶ ἐγὼ[f], οὐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός." οὕτω μὲν οὖν ἡ κατὰ τὸν[g] ἄρρενα λίβανον θεωρία. ἔστι καὶ χαλκολίβανον, ὡς ἤδη τεθεώρηται, τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου νοεῖν, ἤγουν τοῦ προαιωνίου Λόγου[h] Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων, οἷά τισι ποσὶ, 20 τῷ τεθεωμένῳ χρωμένην ἀνθρώπῳ. ὧν δύο φύσεων, θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος τὴν ἀσύγχυτον ἕνωσιν, νοῦς ἀνθρώπινος εὐσεβεῖν ἐγνωκὼς, ἀνέπαφον οἶδε διατηρεῖν, ὡς ὑπερανεστηκυῖαν[i] θνητῆς καταλήψεως ἔρευναν.

Οἶδά σου τὰ ἔργα. 25

Ἔργα, μόνα τὰ[k] τῷ Θεῷ ἀνακείμενα λάμβανε[l]. τὸ εἰδέναι δὲ ἐνταῦθα[m], τὴν οἰκείωσιν σημαίνει, ὡσπερεὶ ἔλεγεν, οἰκείως κατὰ πάντα διαγίνῃ. οὕτω καὶ πρὸς Μωϋσῆ ἡνίκα λέγει, "οἶδά σε "παρὰ πάντας," καὶ τὸ, "οἶδε Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ," οὐκ ἄλλο οὐδὲν, ἢ τὴν οἰκείωσιν[n] παριστᾶν βούλεται. οἱονεὶ, "οἰκείως 30 "διάκειμαι πρὸς τοὺς ἐμοὶ τὰς ἑαυτῶν ἀνατιθέντας σπουδάς."

[x] φλογὶ ἀφομοιωμ. B. [y] μεταλαχὼν Edd. [z] καὶ om. B. [a] ὡς οἷά τινι B. [b] κατὰ om. B. [c] εἰς θάνατον B. [d] ὂν ἡ B. [e] βιωτὴ B. [f] ζῶ ἐγὼ om. B. [g] τὸν om. Edd. [h] νοεῖν τὸν προαιώνιον λόγον B. [i] ὑπερανεστηκυίας Edd. [k] τὰ πρὸς μόνα B. [l] σχολάζειν B. [m] ἐνταῦθα νῦν B. [n] οἰκείωσίν μοι B.

ἀγάπην δὲ τὴν πρὸς τὰ θεῖα πεποίθησιν, ὡσαύτως καὶ τὴν πίστιν. ἡ γὰρ εἰλικρινὴς ἀγάπη τῷ διαλλήλῳ[o] κρατύνεται κατορθώματι. διακονίαν δὲ, τὴν πρὸς τοὺς δεομένους ἐπικουρίαν φησὶ, καὶ ὑπομονὴν τὴν καρτερίαν τὴν πρὸς τοὺς πειρασμούς.

Τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων. 5

"Τὰ ἔσχατα πλείονα τῶν πρώτων" εἰπὼν, ἐνέφηνεν ὅτι προϊόντες τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, διὰ τῆς ἐργασίας τῶν θείων ἐντολῶν ἀτρύτῳ πόνῳ κοπιῶσιν[p].

20 Ἀλλ' ἔχω κατὰ σοῦ ὀλίγα, ὅτι ἀφίῃς τὴν γυναῖκά σου Ἰεζαβὲλ, ἡ λέγουσα ἑαυτὴν προφῆτιν, διδάσκειν 10 καὶ πλανᾷν τοὺς ἐμοὺς δούλους, πορνεῦσαι καὶ φαγεῖν 21 εἰδωλόθυτα. καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον ἵνα μετανοήσῃ. 22 καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς. ἰδοὺ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην, καὶ τοὺς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς εἰς θλίψιν μεγάλην. ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν ἐκ 15 23 τῶν ἔργων αὐτῆς, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς ἀποκτενῶ ἐν θανάτῳ. καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ἐρευνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας. καὶ δώσω ὑμῖν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα ὑμῶν.

Εἰ διὰ τὴν πίστιν, φησὶ, καὶ τὴν περὶ τοὺς δεομένους χορηγίαν, τὸ εὐλαβὲς ὑμῶν καὶ ὑπομονητικὸν ἀποδέχομαι, ἀλλ' οὖν 20 δικαίως ὑμῖν ἐπιμέμφομαι, ὅτι τὴν τῶν Νικολαϊτῶν αἵρεσιν ἐᾶτε ἀκμάζειν ἐν μέσῳ ὑμῶν[q]. λέγει δὲ τροπικῶς ταύτην διὰ τοῦ τῆς Ἰεζαβὲλ ὀνόματος[r] τῆς τῷ Ἀχαὰβ συνοικησάσης, ταύτῃ παραβάλλων καὶ τοὺς ἀπὸ Νικολάου διὰ τὴν ἀσέλγειαν καὶ ἀσέβειαν. 25 ἐπιμέμφεται οὖν ὅτι οὐ διώκουσιν[s] αὐτὴν, τουτέστιν, οὐκ ἀπωθοῦνται[t] αὐτὴν, ἀναιδῶς βλασφημοῦσαν καταισχύνοντες[u], ἀλλ' ἀνέχονται κοινωνεῖν αὐτοῖς τοῦ ὀνόματος τῶν[x] Χριστιανῶν, ὑφ' οὗ[y] λανθανόντως τοῖς ἁπλουστέροις τῶν δούλων μου, φησὶ, παρέχει σκάνδαλον. οὐχ ὅπως πορνείας, ἀλλ' ἤδη καὶ μιαροφαγίας, πορ- 30 νείαν ἢ τὴν αἰσθητὴν λέγων, ἢ τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἔκκλισιν, καθὸ καὶ

[o] διαλλη cum parva lacuna B. [p] ποιοῦνται B. [q] ἐᾶτε ἀκ. ἐν μέσῳ ὑμ. om. B. [r] ὀνομαστῆς B. [s] διώκει B. [t] ἀπωθῆται B. [u] καταισχύνων B. [x] τοῦ B. [y] ᾧ B.

εἴρηται, τὸ, "ἐπόρνευσαν ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν," καὶ τὸ, "ἐμοιχῶντο ἐν τῷ ξύλῳ." διὰ δὲ τῆς[z] τῶν εἰδωλοθύτων ἐδωδῆς ἔοικε καὶ τὰς ἄλλας διαιρέσεις[a] συντάττειν, αἳ καὶ αὐταὶ τοῖς εὐσεβοῦσιν ἐπιφύονται[b], ὃν δή τινα τρόπον ἐνῆν. οἱ γὰρ Νικολαΐται, εἰδωλόθυτα μὲν ἐσθίειν οὐ προυβάλλοντο, ἕτερα δὲ ὅμως[c], ἃ καὶ 5 διανοηθῆναι τῆς τελεωτάτης ἀκαθαρσίας καὶ μιαρίας ἐστί[d]. τίνα δὲ ταῦτα πολλάκις ἡμῖν εἴρηται τὴν τῶν Παναρίων βίβλον παριστᾶν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὸ βδελυρὸν[e] τῇ τῶν Νικολαϊτῶν αἱρέσει παρομαρτεῖ[f], ἀλλὰ καὶ προφῆτις εἶναι ὑποκρίνεται, πονηρῷ πνεύματι ἐνεργουμένη, καὶ τὸ θεῖον δῶρον εἰς ματαιότητα παραβάλ- 10 λουσα, ἵνα καὶ Μωϋσέως ἀφειδοῦσα ἀλῷ, "οὐ λήψῃ," διαρρήδην βοῶντος[g], "τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σοῦ ἐπὶ ματαίῳ," καὶ τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ θεοπάτορος ἀλλοτριουμένη[h] εὑρεθῇ, τῆς μὲν ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ ἀστοχοῦσα, ἐπὶ ματαιότητας δὲ καὶ μανίας ψευδεῖς ἐμφιλοχωροῦσα. 15

Καὶ πλανᾷν τοὺς ἐμοὺς δούλους.

Τοὺς ἁπλότητι τρόπου βεβιωκότας, πλάνῃ ἕλκουσαν[i] εἰς πορνείαν καὶ βρῶσιν ἀπηγορευμένων.

Καὶ ἔδωκα αὐτῇ.

Ἐγώ φησιν ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τὴν 20 ἐπιστροφὴν ζητῶν[k], δέδωκα αὐτῇ μετανοίας καιρὸν, τὴν τιμωρίαν τέως ὑπερτιθέμενος. ἡ δὲ τῇ ἀνοχῇ κατεχρήσατο εἰς ἀμέλειαν[l] ἐνευκαιροῦσα τῷ ὀλεθρίῳ αὐτῆς[m], ἀλλ' οὐ τῆς σωτηρίας ἐπιστροφῆς ἀπρὶξ ἐχομένη.

Καὶ οὐ θέλει[n] μετανοῆσαι. 25

(Τοῦτο γὰρ ἅτε Θεὸς ἐπίσταμαι, διὸ καὶ εἴρηται, "ἐτάζων "καρδίας καὶ νέφρους ὁ Θεὸς,") ἐπεὶ[o] οὖν τῇ δεδομένῃ αὐτῇ πρὸς μετάνοιαν ἀνέσει οὐκ ἐχρήσατο, "ἰδοὺ βάλλω αὐτὴν εἰς κλίνην·" ἀντὶ τοῦ, εἰς ἀρρωστίαν. οἶδε γὰρ τὴν κλίνην ἡ γραφὴ ἀπὸ τῆς ἀρρωστίας λαμβάνειν, ὡς ὅταν λέγῃ, "ὅλην τὴν κλίνην αὐτοῦ 30

[z] τῶν B. [a] αἱρέσεις B. [b] ἐπεφύοντο B. [c] ὅμως om. B. [d] ἐστί om. B. [e] τῶν βδελυρῶν B. [f] τοῖς Νικολαΐταις παρομαρτεῖ B. [g] βοῶν τὸ B. [h] ἀλλοτριῶται B. [i] πλανᾷ ἑλκοῦσα B. [k] ζητῶν om. B. [l] ἐκτελέσαι B. [m] τῶν ὀλεθρίων αὐτῇ B. [n] ἐπειδὴ, φησὶν, οὐ θέλει B. [o] ἐπὶ B.

"ἔστρεψας ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ αὐτοῦ," κλίνην τὴν νόσον φάσκων, μεταβεβλῆσθαι ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἤγουν εἰς ὑγίειαν. αὐτὴν μὲν οὖν οὕτω κακώσω. τοὺς δὲ μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς, τοὺς συνεργοὺς καὶ συγκροτοῦντας αὐτῇ τὰ βδελυρὰ καὶ βορβορώδη δόγματα, διὰ συμφορῶν θλίψω. τὰ τέκνα δὲ, (τέκνα τοὺς διαδόχους τῆς 5 τοιαύτης ὀνομάζων βδελυρίας,) θανάτῳ φησὶ μετελεύσομαι. κἀκείνους μὲν οὕτως. ὑμῖν δὲ οἷς οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὴν μοιχαλίδα, ἁπλουστέροις τε[p] οὖσιν, [q]καὶ διὰ τρόπων ἁπλότητα ἐν ἀκακίᾳ πορεύεσθαι καρδίας ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου ὑμῶν προῃρημένοις, ἐπείπερ οὐκ ἔστιν ἰσχὺς πρὸς τοὺς οὕτω πονηροὺς καὶ εὑρεσιλόγους τῇ 10 πανουργίᾳ τῶν λόγων ἀντικαθίστασθαι, ἅτε καὶ τὰ βάθη τοῦ πονηροῦ καὶ τὰς μεθοδείας αὐτοῦ, ὡς φατὲ, μὴ ἐγνωκόσιν, οὐδὲν ἐπιθήσω βάρος, φησί. (βάρος δὲ τὴν διὰ τῶν λόγων μάχην[r] φησίν.) ἀρκεῖ φησὶν, ἐμοὶ τὸ διὰ τῶν ἔργων[s] δοκίμιον ἐκ φυλακῆς τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεδομένων ὑμῖν ἀκριβῶς[t] κατορθούμενον. 15

"Κλίνην," τὴν ἐπίνοσον εἰς ἄνεσίν τινα συντελοῦσαν[u].

Ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν.

Καὶ ἐν τῇ ἀπειλῇ, χρηστότης ἐνθεωρεῖται. οὐ γὰρ ἐπάγει ἀμελλητεὶ[x] τὴν ἀξίαν τιμωρίαν, ἀλλὰ μετεωρίζει τὴν ἐπαγωγὴν μορμολυκίῳ[y], ὥσπερ ἐπισπάσασθαι τὴν μετάνοιαν κατεπείγων. 20 [z]Μὴ μέμψῃ ὃς ταῦτα μετέρχῃ, εἰ τὰ προληπτικῷ[a] παρατεθειμένα, αὖθις ἀνασοβοῦμεν ταύτῃ παρατιθεμένοι· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸν ὅλον σκοπὸν τοῦ ῥητοῦ ἀνελλειπῆ διατηροῦντες, οὕτω προΐημεν· ἐνταῦθα δὲ τὸν οἰκεῖον τόπον τοῖς ἐφοδουμένοις παραδηλοῦντες, ὄκνου παντὸς τὴν σαφήνειαν προυτιμήσαμεν. 25

Καὶ γνώσονται πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι.

Ἐκ τοῦ τὰ λανθάνοντα τοὺς πολλοὺς[b] διὰ τὸ κρυφίως τοὺς αἱρεσιώτας τὰ βδελυρὰ πράττειν τὰ δηλονότι λανθάνοντα τοὺς πολλοὺς, (λανθάνει δὲ τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τῇ Χριστιανῶν κλήσει

[p] δὲ B. [q] Quæ sequuntur sic transponit Cod. B. ἐπείπερ πρὸς τοὺς οὕτω πονηροὺς καὶ εὑρεσιλόγους οὐκ ἔστιν ἰσχὺς διὰ τρόπων ἁπλότητα ἐν ἀκακίᾳ πορεύεσθαι καρδίας ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου ὑμῶν προῃρημένους, λόγων πανουργίᾳ ἀντικαθίστασθαι. [r] μάχην ἀφοριζόμενος B. [s] ἀρκεῖ τὸ διὰ τῶν ἔργ. B. [t] ἀκριβοῦς B. [u] Hoc Sch. om. Edd. [x] ἀμελλητὴ Edd. [y] μορμωλυκίῳ B. [z] Hoc Sch. carent Edd. [a] An προληπτικῶς? [b] Om. Edd.

ἐναφανιζομένων[c] ἐκείνων,) τούτους[d] ἐγὼ φωράσας, γνῶσιν ταῖς ἐκκλησίαις παρασχῶ πάσαις, ὅτι ἐκεῖνος οὗτος εἰμὶ, ὁ νεφροὺς ἐρευνῶν καὶ καρδίας. περὶ οὗ καὶ Ἡσαΐας φησὶ, "κρυβήσεταί "τε ἐν κρυφῇ, καὶ αὐτὸς οὐκ ὄψεται; ἢ οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν "γῆν ἐγὼ πληρῶ λέγει Κύριος;" ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα οὕτως ἔχει[e], 5 κατάλληλον ἑκάστῳ τῆς οἰκείας φιλοπονηρίας καὶ τὸν μισθὸν ἐπιβραβεύσω.

24 Ὑμῖν δὲ λέγω, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς ἐν Θυατείροις, ὅσοι οὐκ ἔχουσι τὴν διδαχὴν ταύτην. οἵ τινες οὐκ ἔγνωσαν τὰ βαθέα τοῦ Σατανᾶ, ὡς λέγουσιν, οὐ βάλλω 10 25 ἐφ' ὑμᾶς, ἄλλο βάρος. πλὴν ὃ ἔχετε κρατήσατε, ἄχρις 26 οὗ ἂν ἥξω. καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν ἄχρι τέλους τὰ 27 ἔργα μου, δώσω αὐτῷ ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ, ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντριβήσεται, ὡς κᾀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ 15 28 πατρός μου. καὶ δώσω αὐτῷ τὸν ἀστέρα τὸν πρωϊνόν. 29 ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Ἐπαγγειλάμενος ἕκαστον τοῦ οἰκείου κόπου ἀξίας τυγχάνειν τῆς ἀντιδόσεως, ἐπιφέρει λοιπὸν καὶ τὰ[f] πρὸς ἃ τὴν ἐργασίαν 20 ἀπασχολῶν[g] τοῦ κατ' ἀξίαν τεύξεται[h]. τοῖς οὖν οὐκ ἔχουσι τὴν πλάνην[i] διδαχὴν τῶν αἱρετιζόντων, τούτους ἀποδεχόμενος, φησὶν[k], ἀρκεσθήσομαι τῇ ἀλυμάντῳ[l] διατηρήσει τοῦ οὗ ἔλαβον καταρχὰς θείου δωρήματος· βάρος δὲ ἄλλο οὐδὲν ἐπιθήσειν αὐτοῖς διὰ τὸ τοῦ ἔθους ἀπλοϊκὸν, ἀφ' οὗ καὶ τὰ βάθη ἀγνοεῖν τὰ[m] τοῦ Σατανᾶ 25 περίεστιν αὐτοῖς ὡς λέγουσι. βάρος δὲ, τὸ ἀπὸ τῆς λογομαχίας ἐπεισαγόμενον[n] τοῖς λογομαχοῦσιν ὀχληρόν. δοῦλον δὲ Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι.

Ὑμῖν λέγω.

Ἀπολύτως πρόεισι τῇ φράσει τῷ μεταβατικῷ συνδέσμῳ μὴ 30

[c] λανθάνειν δὲ ὑπὸ τῇ Χρ. κλ. ἐναφανιζομένους B. [d] τούτους om. Edd. Jerem. xxiii. 24. εἰ κρυβ. τις ἐν κρυφαίοις, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; [e] οὕτως ἔχ. om. B. [f] τὰ om. Edd. [g] ἀπασχολοῦντας B. [h] τιμήσεται B. [i] πλάνον B. [k] τούτου μόνον ἀποδεχόμενός φησιν αὐτοὺς B. [l] ἀλυμάστῳ B. [m] ἔλαβον ἀπλοϊκοῦ ἀφ' οὗ Edd. [n] ἐπεισαττόμενον B.

χρησάμενος· τὸ δὲ ἵνα οὕτως ἐξηκούετο· ὑμῖν δὲ τοῖς ἐν Θυατεί-
ροις τοῦτο ποιῶν εἰς παράστασιν τοῦ οὐχ ὡς ἄνθρωποι οὕτως καὶ
Θεὸς τὴν ἐντυχίαν τοῖς πρὸς οὓς ποιεῖται κατακερματίζων τὸν
καιρὸν ἰδιαζόντως πρὸς ἕκαστον τῶν χρηματιζομένων. ἀνθρωπίνης
γὰρ ἔργον ἀσθενείας τὸ μὴ κατὰ ταυτὸν πολλοῖς κοινωνεῖν δύ- 5
νασθαι λόγου. Θεῷ δὲ τοῦτο κατὰ τὸ ῥᾶστον· φημὶ δὴ τὸ ἅμα
πρὸς διαφόρους ὁμιλίας τοῖς πολλοῖς τὸν ἕνα ποικίλλεσθαι[o].

Τοῖς[p] αἰσχροποιοῖς ἐπαπειλήσας τὰ ἄξια, πρὸς τοὺς ἁπλού-
στερον ἐπανηρημένους βιοῦν μεταφέρει τὸν λόγον, οὐδὲν ἄλλο
ἀπαιτῶν ἀπ' αὐτῶν, ἢ τὴν εὐσεβῆ τῆς πίστεως παρακαταθήκην 10
ἀλύμαντον διαφυλάττειν ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας. παρουσίαν
δὲ λέγει[q], ἢ τὴν τελευταίαν ὅτε τὴν πάντων κρίσιν κατὰ τὴν
δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ποιήσει, ἢ τὴν ἑκάστου ἀποβίωσιν, ὅτε
πρὸς αὐτὸν ἀπιοῦσιν ἡμῖν, ἅτε τὴν πολυάσχολον ταύτην ἀπολεί-
πουσι ζωὴν ἐν ἀσφαλεῖ ἐσόμεθα καταστάσει, τὴν ἐλπίδα τῶν 15
βεβιωμένων ἀπαραλόγιστον ἔχοντες. ὃ καὶ μᾶλλον στοιχεῖν οὐκ
ἀδόκιμον.

Οὐ βάλλω ἐφ' ὑμᾶς ἄλλο βάρος.

Τὸ φλυαρίαις διαπληκτίζεσθαι πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς μάχας
ἐγειρούσας· δοῦλον δὲ Κυρίου, καὶ Παῦλός φησιν, οὐ δεῖ μά- 20
χεσθαι[r].

Καὶ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν.

Τῶν μὲν[s] δι' ἁπλότητα ἀπομάχων ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν
ἀρκέσει πρὸς εὐαρέστησιν ἐμοί. τῷ[t] δὲ ἐκ μάχης καὶ πάλης τὸ
ἀριστεῖον ἐπιφερομένῳ, πρὸς θρίαμβον τῆς νίκης, δώσω, φησὶν, 25
ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνῶν, ἤτοι καθὼς ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος τῷ
καλῶς οἰκονομήσαντι τὰς μνᾶς καὶ τὰ τάλαντα, "ἔσο," φησὶν,
"ἐπὶ δέκα πόλεις," καὶ ἑτέρῳ, "ἐπὶ πέντε πόλεις[u]." καὶ ἐν τῷ
Δανιὴλ, δοθῆναι λόγος τὴν βασιλείαν ἁγίοις Θεοῦ[x]. ἀρχὴν γάρ
τινα καὶ ἐξουσίαν ταῦτα δηλοῖ δοθησομένην τοῖς ἁγίοις κατὰ 30
τῶν[y] ὑποδεεστέρων καὶ τοῦ διευθύνεσθαι[z] χρῃζόντων. διὸ καὶ τὸ,

[o] Hoc Sch. carent Edd. [p] εἶτα τοῖς Edd. [q] δὲ λέγει om. B.
[r] Hoc Sch. add. e Cod. B. [s] μόνον B. [t] Sic B. τὸ Edd.
[u] πόλεων B. [x] Hac cit. carent Edd. [y] τῶν om. Edd. [z] διευ-
θύνασθαι Edd.

"ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου." ἁρμόσει ἐπὶ ταύτῃ τῇ πράξει[a]. αἰνίττεσθαι γὰρ ἔοικε διὰ τῆς ῥάβδου τῆς εὐθύτητος, τὸ ῥητὸν, ὡς οὐ κολαστικὴν εἰσηγεῖται παιδείαν, ἀλλ' ἐπανορθωτικήν. τὴν δὲ σιδηρὰν ῥάβδον οὐδεὶς δι' ἄλλό τι δίδοσθαι φήσει[b], εἰ μὴ τῆς κατὰ συντριβὴν τιμωρίας τῶν τῇ ἀπειθείᾳ 5 ἐνεσκευασμένων, καὶ πρὸς κεραμικὰ σκεύη ἀφωμοιωμένων, ὥσπερ καὶ ἡ τῆς δυνάμεως ῥάβδος οὐκ ἄλλου τινὸς ἐξαποστελλομένη ἐκ Σιὼν, εἰ μὴ τῆς τῶν ἐχθρῶν κατακυριεύσεως. καὶ ἐπειδὴ παντὶ τῷ νικῶντι ἡ σιδηρὰ ῥάβδος ἐπαγγέλλεται δοθῆναι, εἴησαν[c] δὲ οὗτοι οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσπορίσαντες ἑαυτοὺς δι' εὐπειθείας 10 Χριστῷ, οὗτοι καὶ κριταὶ ἔσονται τῶν ἀπίστων. ἐπεὶ καὶ τοὺς Νινευΐτας εἰς κρίσιν, ἤγουν κατάκρισιν τῆς πονηρᾶς, φησὶν ὁ Κύριος, ἀναστήσεσθαι[d] γενεᾶς. τὸ δὲ εἰληφέναι καὶ αὐτὸν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν ῥάβδον, ἡ δόσις καὶ λῆψις διὰ τὴν τῆς σαρκὸς πρόσληψιν παρεισέδυ[e], ἀλλὰ καὶ διὰ ταπεινώσεως ἔμφασιν. εἰ 15 δὲ καὶ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως τοῦτό τις θέλει[f] λογίσασθαι, οὐδὲν πρᾶγμα, τῇ δόσει καὶ λήψει, τὸ τῶν ὑποστάσεων ἰδικὸν, Πατρὸς φημὶ[g] καὶ Υἱοῦ, ἐμφανίζεσθαι.

Ἄχρι τέλους.

Ἄχρι τέλους τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. ἐξ οὗ καὶ δῆλον ὡς ἡ παρουσία 20 αὐτοῦ οὐχ ἡ ἐσχάτη[h], ἀλλ' ἡ ἑκάστου ἡμῶν πρὸς αὐτὸν τέως ἐστὶν, [i]τὸ πρὸς μίαν ὑπόστασιν τὸ θεῖον ὥσπερ καὶ φύσιν μίαν πρεσβεύειν ἀποικονομίαν βουλόμενος.

Ἄλλως. Τὸ ὁ νικῶν καὶ ὁ τηρῶν. αἱ πτώσεις αὗται κατὰ σύνταξιν τοῦ λόγου δοτικὴν ἀπαιτοῦσιν. ἧς οὐ πολὺ φροντίζει, τῆς 25 συντάξεως λέγω, ὁ μόνης τῆς σωτηρίας ἡμῶν φροντίζων Θεός[k].

Ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικὰ συντριβήσεται.

Οὐ παραβολῆς ἐνταῦθα ἢ ὁμοιώσεως χάριν ἀφίξεως[l] εἴωθε τὸ ὡς[m], παρειλῆφθαι[n], ἀλλ' αἰτιατικῶς, ἀντὶ τοῦ ἵνα. τοῦ ἐξακούεσθαι χάριν οὕτως[o]. διὰ τοῦτό, φησι, ῥάβδος δίδοται σιδηρὰ, ἵνα τὰ 30

[a] ἁρμ. ἐπὶ τ. τῇ πρ. om. Edd. [b] φησὶν Edd. [c] ἦσαν Edd. [d] ἀνίστασθαι Edd. [e] περιεισέδυ Edd. [f] ἐνσταίει, i. e. ἐνσταίῃ B. [g] φημὶ add. B. [h] ἐσχάτη καὶ τοῦτο μὲν γάρ· B. [i] Quæ seqq. usque ad βουλόμενος suppl. e Cod. B. [k] Et hoc Sch. suppl. e Cod. B. [l] ἀφίξεως carent Edd. [m] ὡς om. Edd. [n] παρείληπται B. [o] τοῦ ἐξ. χαρ. οὔτ. om. Edd.

κεραμικὰ συντριβήσεται σκεύη. εἰ δὲ καὶ ἀνελλήνιστος ἡ σύνταξις, (οὐδέποτε γὰρ ὁριστικὸν ῥῆμα ὑποτακτικῇ λέξει[p] συντέτακται,) οὐδὲν μελήσει τοῖς διανοίᾳ μόνῃ, ἀλλ' οὐχὶ λέξεως ἀκριβείᾳ τὴν σωτηρίαν πορίζουσιν. Ἔστιν οὕτως καθ' ὑπέρβατον συντάσσειν, ἐν τῇ σιδηρᾷ, ἀντὶ τοῦ διὰ τῆς σιδηρᾶς συντριβήσεται ῥάβδου, ὡς τὰ σκεύη τὰ κεραμικά[q].

Ὡς κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ Πατρός μου.

Τὸ λαβεῖν οὐ καθυπεροχὴν τοῦ διδόντος παρείληπται, ἀλλ' εἰς παράστασιν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὑποστάσεως. ὡς ἂν καὶ τοῦτο ὁ Λίβυς τῆς ἀληθείας ἐχθρὸς καταισχύνοιτο[r].

Τὸν πρωϊνόν.

Ἀστέρα πρωϊνόν φησιν ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ τοῦ Ἀσσυρίου, ἤτοι τοῦ Σατανᾶ, ὃν καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τεθεάσθαι ὡς ἀστραπὴν πεσόντα, καὶ δεδόσθαι εἰς καταπάτημα τοῖς ἁγίοις ἀπήγγελται[s]. ὃν καὶ Παῦλος συντρίψειν Θεὸν[t] ὁ Θεὸς ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εὔχεται[u]· καὶ Δαβὶδ ἐπιρρωννύων τὸν κατὰ Θεὸν τὸν ὕψιστον προσίοντα[x], "ἐπὶ ἀσπίδα," φησὶ, "καὶ "βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λέοντα καὶ δράκοντα." ἢ οὖν ἀστέρα τοῦτον διδόναι ἡ θεοκλυτία[y] ἐπαγγέλλεται, ἢ τὸν ὑπὸ τοῦ Πέτρου λεχθέντα φωσφόρον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν ἀνατέλλοντα, τὸ τοῦ[z] Χριστοῦ δηλαδὴ φῶς. ἀστὴρ δὲ τοῦ ἡλίου Χριστοῦ τῆς παρουσίας προανατείλας καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης[a], καὶ ὁ Θεσβίτης Ἡλίας τῆς δευτέρας παρουσίας Χριστοῦ[b] προάγγελος, μεθ' ὧν ἕξειν τὸ μέρος τοὺς νικητὰς τοῦ διαβόλου πιστεύομεν. οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ ἐπὶ τῶν ἄγαν ἀντικειμένων τὸ αὐτὸ ἐξειλήφαμεν, ἐπεὶ καὶ λέων ὁ Χριστὸς[c] ἐκ βλαστοῦ τοῦ Ἰούδα ἀναθορῶν, καὶ ἐκ Βασὰν δὲ λέων ὁ Ἀντίχριστος κατὰ τὴν θείαν γραφὴν ἀφορμώμενος, ἑκατέρου πρὸς τὸ ὑποκείμενον ἁρμοζομένου. νοεῖται δὲ καὶ ἡ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνατολὴ, ἥτις τῷ σκότῳ τοῦ παρόντος βίου, κἂν εἰ φῶς νομίζεται, καλυφθήσεται·

[p] χρήσει B. [q] His carent Edd. [r] Et hæc add. e Cod. B.
[s] ἐπήγγελται B. [t] φησὶν ὅτι συντρίβειν ὁ Θ. Edd. [u] ἔρχεται Edd.
[x] παρίοντα Edd. [y] θεοκλητία Edd. [z] τοῦ om. B. [a] ἀστὴρ δὲ καὶ ὁ βαπτ. Ἰω. τοῦ ἡλ. Χρ. τῆς παρ. προαν. B. [b] δευτ. Χρ. παρ. B.
[c] ὁ Χριστὸς om. Edd.

καὶ ὁ ταύτην εὐαγγελιζόμενος Ἄγγελος, προπορεύεται γὰρ αὐτῆς, τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου ἐπιφανησομένου τοῖς ἁγίοις τὴν ἀχλὺν ταύτης διασκεδάζοντος[d].

ΚΕΦ. Ζ.

Τὰ ἀπεσταλμένα τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας. 5

1 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας γράψον. τάδε λέγει ὁ ἔχων τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας. οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι ὄνομα ἔχεις καὶ 2 ζῇς καὶ νεκρὸς εἶ. γίνου γρηγορῶν καὶ στήριξον τὰ λοιπὰ ἃ ἔμελλεν ἀποθανεῖν. οὐ γὰρ εὕρηκά σου τὰ 10 3 ἔργα πεπληρωμένα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μου. μνημόνευε πῶς εἴληφας, καὶ μετανόησον. ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς, ἥξω ἐπί σε ὡς κλέπτης, καὶ οὐ μὴ γνῶς ποίαν ὥραν ἥξω ἐπί σε.

Ἑπτὰ ἀστέρας, θείους Ἀγγέλους, ὡς προέφημεν, καὶ[e] ἑπτὰ δὲ 15 πνεύματα τοὺς αὐτοὺς νοοῦμεν[f], κατὰ τὸ εἰρημένον, "ὁ ποιῶν "τοὺς Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα," ἢ τὰς ἐνεργείας τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος. ἅπερ ἀμφότερα ἐν τῇ χειρὶ, ἤτοι ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἐστι[g]. τοῦ[h] μὲν γὰρ δεσποτικῶς κρατεῖ, τοῦ δέ ἐστι χορηγὸς ὡς ὁμοούσιος, καθὸ καὶ εἴρηκε, "ἄλλον[i] παράκλητον 20 πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρός." οὐδὲν γὰρ ἐπὶ τῆς μακαρίας καὶ ὑπερουσίου Τριάδος ἐξιδιαζόμενον ὁρᾶται, πλὴν τῆς ἰδιοποιούσης ἐν αὐτῇ[k] πρόσωπον ὑπάρξεως.

Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Ἐνταῦθα τὸ, "οἶδα," τὴν ἁπλῶς γνῶσιν, οὐ τὴν κατοικείωσιν 25 σημαίνειν βούλεται. διὸ καὶ ἐπιπλήττει τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ψιλὸν ὄνομα ζωῆς ἐχούσῃ[l] τῆς πίστεως, νενεκρωμένῃ[m] δὲ ἐξ ἀγαθῶν πράξεων. ὡς γὰρ ζωὴν οἶδε καλεῖν ἡ γραφὴ τὸν ἐνάρετον βίον[n],

[d] Edd. (τὸ γὰρ σκότος τοῦ παρόντος βίου καὶ φῶς γνωρίζεται, καλυφθήσεται, τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου ἐπιφαινομένου τοῖς ἁγίοις, καὶ τὴν ἀχλὴν ταύτης διασκεδάζοντος,) καὶ ὁ ταύτην εὐαγγελιζόμενος ἄγγελος. προπορεύεται γὰρ αὐτῆς. [e] καὶ om. B. [f] νοοῦμεν om. B. [g] εἰσι B. [h] τῶν B. [i] καὶ ἄλλον B. [k] αὐτὰ B. [l] ἐχούσης B. [m] νενεκρωμένης B. [n] τὸ ἐνάρετον Edd.

τὴν κατὰ Θεὸν λέγω ζωὴν, καθ' ὃ καὶ εἴρηται, "ὅτι τὸ λόγιόν "σου ἔζησέ με," τουτέστιν, ἐπέστησέ με τρίβοις τῆς[o] τῷ ὄντι ζωῆς, οὕτω καὶ θάνατον τὸν πλημμελῆ βίον, ὡς δηλοῖ Παῦλος[p] ὁ θεῖος περὶ τῶν ἐξ ἀπιστίας εἰς τὴν Χριστοῦ πίστιν μεταβεβηκότων, οὕτω γράφων αὐτοῖς. "καὶ νεκροὺς ὄντας ὑμᾶς τοῖς 5 "παραπτώμασι τῷ Χριστῷ." καὶ ἐν τῷ τοῦ ποιμένος βιβλίῳ οὕτως διαγορεύεται, καταβεβηκέναι τινὰς εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας, δηλονότι[q] νεκροὺς, καὶ ἀναβεβηκέναι ζῶντας.

[r]Ζῇς καὶ νεκρὸς εἶ.

Ὄνομά σε ζωῆς, φησι, περιθεῖ, τῷ ὄντι δὲ νεκρὸς εἶ. 10

Γίνου γρηγορῶν καὶ στήριξον τὰ λοιπά.

Τὸν ὕπνον[s] τῆς ῥαθυμίας ἀποτιναξάμενος[t], καὶ τὰ μέλη σου, τὰ ἀποθνήσκειν τελέως μέλλοντα δι' ἀπιστίαν, στήριξον[u]. οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὸν ἐργάτην στεφανοῖ τὸν δόκιμον[x], ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ ἄχρι τέλους[y]. τὸ "στήριξον[z]" δὲ, οὐχ ἁπλῶς 15 εἴρηται, ἀλλὰ τὸ οἱονεὶ στερροποίησον καὶ ἐνδυνάμωσον χαλαρά τε ὄντα καὶ πρὸς πτῶσιν ἑτοιμότατα[a]. ἐφ' ὅσον οὖν περιλείπεταί σοι, βραχέα ἐπιτηδεύματά, φησι, πρόσθες, ἵνα μὴ τέλεον ἀποσπάσῃς θάνατον[b]. ταῦτα γοῦν φύλαξον τὰ ἤδη[c] ζῶντα, ἐκεῖνα δὲ στήριξον[d] τὰ πρὸς θάνατον ἤδη ῥέποντα. οὐδὲν γάρ σου τῶν 20 σπουδασμάτων πλῆρες ἐστίν. ἀλλὰ τὰ μὲν τέθνηκεν ἤδη, τὰ δὲ μέλλει. τὸ δὲ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μου, ὡς πολλάκις εἴρηται, ὡς ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης προσλήψεως τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ συγκαταβατικώτερον προήνεκται[e].

Μνημόνευε πῶς εἴληφας. 25

Τὴν παράδοσίν φησιν ἣν ἐκ τῶν Ἀποστόλων εἴληφας τήρησον, καὶ ἐπὶ τῇ ῥαθυμίᾳ μετανόησον. καὶ τὰ μὲν ἔτι σου ζῶντα ἔργα, τήρησον[f] ἐν τῇ ζωῇ· ἐπὶ δὲ τοῖς τεθνεῶσι, διὰ μετανοίας τὴν παλινζωΐαν αὐτοῖς περιποίησον. μετάνοιαν, τὴν μετάθεσίν φησιν[g]

[o] τῆς om. Edd. [p] καὶ Παῦλος B. [q] δῆλόν ἐστιν B. [r] Hoc Sch. carent Edd. [s] τὸν ὕπ. φησι B. [t] ἀποτινάξας B. [u] στηρίσον B. [x] τὸν δόκιμον om. B. [y] ἀλλ' ἡ ἐπιμ. ἄχρι τελ. om. B. [z] στηρίσον B. [a] ἕτοιμα B. [b] φησὶ οὐ τέλεον ἀποθανόντα B. [c] τὰ ἤδη om. B. [d] ἐκ. δὲ στηρ. om. B. [e] προσήνεκται B. [f] τήρει B. [g] φησὶ καὶ μεταβολὴν B.

ἀπὸ τῶν χειρόνων, καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον[h]. [i]ἄδηλος δὲ ἡ ἐπέλευσις. διὰ τοῦτο γρηγορέναι ἀεὶ, καὶ μὴ λήγειν τῆς τοιαύτης πρὸς ἑτέραις ματαίαις ἐλπίσι τὴν σχολὴν ἀναλίσκοντα.

[k]"Ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς," φησὶ, καὶ ὡς ἐξ ὕπνου τῆς ῥαθυμίας διαναστῆς "ἥξω σοι ὡς κλέπτης," τοῖς μὲν παρασκευ- 5 ασμένοις, πόνων μὲν ἀνάπαυσις, τοῖς δὲ ἀπαρασκευάστοις κλέπτης, ψυχικὸν ἐπάγων θάνατον. διὸ καὶ εἴρηται, "ἥξει ὁ Κύριος αὐτοῦ "ἐν ἡμέρᾳ ᾗ οὐ προσδοκᾷ, καὶ ἐν ὥρᾳ ᾗ οὐ γινώσκει." καὶ τίς ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία καὶ πηνίκα; ἡ μὲν παρουσία οἱονεὶ ὁ αὐτοπρόσωπος χρηματισμὸς, τηνικαῦτα δὲ, ὅτε καὶ τὸ τέλος ἡμῖν 10 ἐπιστῇ τῆς φθαρτῆς ταύτης ζωῆς, οὐκέτι ἐπαγγελίαις ἀποθησαυ- ριζομένων ἡμῖν τῶν ἑκάστῳ ἀξίων τῶν ἐνταῦθα πόνων γερῶν· ἀλλ' ἐφεστώτων ἤδη καὶ ὁρωμένων· οὐκ ἄλλου ἐνδέοντος ἢ μόνης τῆς δόσεως, ἣ τὸν πρὸς ἀπαραλόγιστον λῆψιν ἐκδέξεται καιρόν.

Καὶ οὐ μὴ γνῷς ποίαν ὥραν. 15

Ἄγνωστος γὰρ ὁ καιρός. καὶ[l] ὥσπερ ἡμῶν[m] ἑκάστῳ ὁ τοῦ θανάτου ἑκάστου[n] ἡμῶν, οὕτω πολλῷ μᾶλλον ὁ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου[o].

4 Ἀλλ' ὀλίγα ἔχεις ὀνόματα ἐν Σάρδεσιν, οἳ οὐκ ἐμό- λυναν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ περιπατήσουσι μετ' ἐμοῦ 20 5 ἐν λευκοῖς, ὅτι ἄξιοι εἰσίν. ὁ νικῶν, οὗτος περιβαλεῖται ἐν ἱματίοις λευκοῖς, καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ὁμολογήσω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐνώπιον τῶν Ἀγγέ- 6 λων αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω, τί τὸ Πνεῦμα λέγει 25 ταῖς ἐκκλησίαις.

Διὰ τοὺς ὀλίγους τούτους δυσωπούμενος, ἀναβάλλομαί φησι καὶ μακροθυμῶ εἰς ὑμᾶς[p]. ἐπισημαντέον τὴν χρῆσιν τοῦ "ὀνόματα" ὡς ἀνελλήνιστον καὶ τῆς ἀδοκίμου χρήσεως καὶ κιβδήλης. ἤρκει γὰρ εἰπεῖν, ὀλίγους ἔχεις, ἀλλ' οὐκ "ὀλίγα ὀνόματα[q]." κἂν γὰρ ἡ 30 ἰδιότης τῆς ὑποστάσεως [r]ἑκάστου ἀφωρίζηται[s] διὰ τοῦ κυρίου

[h] τὰ κρείττω B. [i] Quæ seq. non hab. Edd. [k] His carent Edd.
[l] καὶ om. B. [m] ἡμῖν B. [n] ἑκάστου om. B. [o] τοῦ κυρίου παρ. B.
[p] His carent Edd. [q] ὀνόματος Edd. [r] ἑκάστου διὰ τοῦ κυρίου ὀνομ. B. [s] ἀφορίζεται B.

ὀνόματος, ἀλλ' οὖν ἡ ἔγκριτος γλῶσσα τῆς Ἑλλάδος φωνῆς, εἰς ἀριθμὸν οὐκ οἶδε παραλαμβάνειν τὰ καθ' ἕκαστον εἰς γνῶσιν ἀριθμοῦ, ἀλλὰ τὰ ἰδικώτατα. πολλοὺς γὰρ ἢ ὀλίγους, ἢ δύο ἢ τρεῖς φησὶν ἀνθρώπους[s], ἀλλ' οὐ δύο ἢ τρία ὀνόματα, ὡς τοῦ μὲν, τοῦ ἰδιωτάτου[t] τῆς φύσεως ὄντος σημαντικοῦ, ἥτις διαμένειν[u] 5 πέφυκε, τοῦ καθ' ἕκαστα δὲ, τῆς διαδοχῆς, ἥτις φθάνει σχεδὸν[x] τῆς ὑπάρξεως ἀφανιζομένης.

Οἳ οὐκ ἐμόλυναν.

Τοῦτο καλὸν κέκτησαι, φησὶν, ἔχουσά τινας τοὺς τὸ[y] ἱμάτιον τῆς σαρκὸς ῥυπαραῖς πράξεσι μὴ μολύναντας, οἳ[z] μετ' 10 ἐμοῦ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ λαμπροφορήσουσι[a]. τούτοις δὲ καὶ τέως δυσωπούμενος, ἀναβάλλομαι καὶ μακροθυμῶ εἰς ὑμᾶς[b]. ἱμάτια δὲ μὴ μολυνθέντα, τὰ σώματα λέγει τῶν ἁγίων, ὡς καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης περὶ τοῦ ἐξ Ἰούδα βλαστήσαντος[c], ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστὸς[d], θεσπίζει, ὅτι πλυνεῖ ἐν οἴνῳ[e] τὴν στολὴν αὐτοῦ, τὸ 15 σῶμα τοῦ αὐτοῦ Κυρίου λέγων, ὃ ἐν τῷ ἀχράντῳ αὐτοῦ πάθει εἰς ὑποτύπωσιν ἡμῶν ἐκαθάρθη. αὐτὸς γὰρ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησε, φησὶν ὁ Ἡσαΐας[f], "ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς "θάνατον. αὐτὸς γὰρ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος "ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ." τούτῳ τῷ Κυρίῳ[g] ὡσπερεί τι[h] δραμα- 20 τουργῶν ὁ αὐτὸς Ἡσαΐας φησὶ, "διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, ὡς "ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ πλήρους[i];" καὶ περὶ μὲν τῶν ἱματίων οὕτω θεωρεῖσθαι[k] ἄξιον, ὥστε τὸ[l] ἀμόλυντον αὐτῶν τὴν καθαρότητα τοῦ σώματος αἰνίττεσθαι[m]. ὁ νικῶν δέ φησιν. τίνα νικῶν; τὰ πάθη τῆς σαρκός[n]. οὗτος οὖν περιβαλεῖται[o] τὰ τῶν οἰκείων ἀρετῶν 25 ἱμάτια, ἃ ἐκάθαρεν ἐκ κόπων θεοφιλῶν, καὶ λάμψει ὡς ἥλιος ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ ἐγράφη[p] ἐν τῇ βίβλῳ τῶν τὴν μὴ ἐκλίπουσαν ζώντων ζωὴν, ἀνεξάλειπτον ἔσται, ὡς ὁμολογουμένου[q] αὐτοῦ[r] ἐνώπιον τοῦ Πατρός μου ὑπ' ἐμοῦ. ταύτης δὲ

[s] ἀνθρώπους φησιν B. [t] τοῦ μὲν ἰδικωτάτου B. [u] καὶ διαμ. B. [x] λοιπὸν B. [y] τοῦτο Edd. [z] οἷον B. [a] λαμπροφοροῦσι Edd. [b] ἡμᾶς Edd. [c] βλαστάνοντος B. [d] ὁ Χριστὸς B. [e] ἐν οἴνω, θεσπίζει B. [f] ὡς καὶ Ἡσ. φησὶν B. [g] κυρίῳ Ἰησοῦ B. [h] ὡς περί τι Edd. [i] πλήρη Edd. [k] τεθεωρείσθω B. [l] ὡς τὸ B. [m] αἰνίττεται B. [n] τὰ τῆς σ. B. [o] περιβολεῖται B. [p] αὐτοῦ ἔγραφεν B. [q] ὡς καὶ ὁμολογημένου B. [r] αὐτοῦ ὑπ. ἐμοῦ B.

τῆς ἐν τῇ βίβλῳ γραφῆς, καὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὁμολο-
γίας, [k] καὶ αὐτὴ ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις ἐμνημόνευσε, λέγων τοῖς
αὐτοῦ μαθηταῖς οὕτως, "χαίρετε ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν
"τοῖς οὐρανοῖς." ἡ δὲ τῆς τοῦ ὀνόματος ὁμολογίας ἐπαγγελία
καὶ [l] αὐτὴ ἐν τοῖς θείοις Εὐαγγελίοις ἀνάγραφος [m] τηνικαῦτα, 5
ὁπότ' ἂν τὸν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων ὁμολογοῦντα ἀνομολογή-
σασθαι [n] ἔμπροσθεν τοῦ Πατρὸς ἐμπεδοῖ, κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ
παρουσίαν. ὃ καὶ πᾶσι μὲν ἀπόκειται τοῖς ἁγίοις, διαφερόντως
δὲ τοῖς μάρτυσιν [o].

Ἐνώπιον τοῦ Πατρός μου, καὶ ἐνώπιον τῶν Ἀγγέλων 10
αὐτοῦ.

Τὸ ἐνώπιον [p] τοῦ Πατρὸς καὶ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ εἴρηται, ὡς
ὄντων [q] τῶν Ἀγγέλων πιστῶν [r] θεραπόντων καὶ εὐνοϊκῶν οἰκετῶν [s].
καὶ ποτὲ μὲν τοῦ Πατρὸς, ποτὲ δὲ ἑαυτοῦ τοὺς Ἀγγέλους καλεῖ,
ὡς ὅταν λέγῃ, "ἀποστελεῖ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- 15
"θρώπου μετὰ σάλπιγγος μεγάλης." νῦν οὖν τοὺς Ἀγγέλους [t] τοῦ
Πατρὸς, οὐκ ἀφαιρεῖται, τὸ καὶ αὐτοῦ εἶναι τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους.
οὐδὲν γὰρ τῇ [u] ἁγίᾳ φύσει ἐνθεωρουμένων, τινὶ τῶν τριῶν αὐτῆς
ὑποστάσεων εὕροι τις ἂν ἐξιδιαζόμενον, πλὴν ἑνὸς τοῦ ὑποστατι-
κῶς αὐτῷ προσόντος. 20

ΚΕΦ. Η.

Τὰ γραφέντα πρὸς τὸν τῆς Φιλαδελφέων ἐκκλησίας Ἄγγελον.

7 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ ἐκκλησίας
γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινὸς, ὁ ἔχων τὴν
κλεῖδα τοῦ Δαβίδ, οὐδεὶς κλείσει, εἰ μὴ ὁ ἀνοίγων, καὶ 25
8 οὐδεὶς ἀνοίξει, εἰ μὴ ὁ κλείων. οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ,
δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἀνεῳγμένην, καὶ οὐδεὶς
δύναται κλεῖσαι αὐτήν· ὅτι μικρὰν ἔχεις δύναμιν, καὶ

[k] Quæ seq. usque ad τοῦ ὀνόματος om. Edd. [l] ἡ Edd. [m] ἀνά-
γραπτος B. [n] ἀνομολογηθήσεσθαι B. [o] ἁγίοις μαρτ. B. [p] τὸ εἰπεῖν B.
[q] εἴρηται ὡς ὄντων om. B. [r] ὡς πιστ. B. [s] οἰκετῶν om. Edd.
[t] εἴποτε δὲ τοὺς ἀγγέλους ἑαυτοῦ καλεῖ ὡς ὅταν ὁ Ματθαῖος φησι B. [u] τῶν
τῇ B.

ἐτήρησάς μου τὸν λόγον, καὶ οὐκ ἠρνήσω τὸ ὄνομά μου.

Ἅγιος μὲν ἔστιν ὁ ἀληθινὸς ἅγιος, ὃς καὶ Υἱός ἐστι τοῦ Θεοῦ. καὶ τῷ τρισσῷ τῶν Σεραφὶμ ἁγιαστικῷ ὕμνῳ τὸ ἀληθὲς ἀποφέρεται, ὡς καὶ ἐν τῷ[y] θεαστικῷ Ἡσαΐᾳ κεχρημάτισται, τοῦ 5 τριττοῦ ἁγιασμοῦ εἰς μίαν συγκλειομένου κυριότητα, ἵνα καὶ τὸ τριττὸν δειχθῇ[z] τῶν ὑποστάσεων τῆς ὑπερουσίου Τριάδος[a], καὶ τὸ ἀδιάσπαστον τούτων τῷ ἑνιαίῳ τῆς κυριότητος. τοῦτο δὲ τῶν πεζῇ[b] καὶ θνητῶν φύσεως[c] τὸ ὑπερανεστηκὸς ὅσον, τίς ἂν διὰ λόγων παρεμφαίνοιτο[d]; κλεῖδα[e] δὲ τοῦ Δαβὶδ, τὴν παντοκρατορικὴν 10 ἐξουσίαν φησὶ παριστῶν[f], δι' οὗ οἱ θησαυροὶ μόνου[g] τῆς θεοσοφίας ἀνοίγονται. τὴν μὲν οὖν πρώτην ἐξουσίαν κατὰ ἀνθρωπίνην[h] δέχεται φύσιν, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦτο[i] ἔσται ἀκοῦσαι, "ἐδόθη μοι[j] πᾶσα "ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς," φάσκοντος. τὴν δὲ δευτέραν ἔχει κατὰ τὸ ἄναρχον τῆς θεότητος. ἔστι γὰρ Ἐμμανουὴλ Θεὸς 15 ἀληθὴς, κἂν οὐ βούλεται τοῦτο Νεστόριος, εἰ καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. καὶ δή γε καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς οὐ φαντάζων τὸν ἄνθρωπον, εἰ καὶ δυσχεραίνει ὁ θεοστυγὴς Εὐτυχής. ἀλλ' ὅπέρ ἐστιν, ἀληθῶς Θεός ἐστιν[k], οὐ κατὰ ἀναφορὰν, ὡς Νεστοριανοὶ ληροῦσιν, καὶ ἄνθρωπος ἀληθὴς, οὐ κατὰ δόκησιν καὶ[l] φαντασίαν, ὡς οἱ ἐμβρόν- 20 τητοι Εὐτυχιανισταὶ, καὶ τὸ βδελυρώτατον[m] τῶν[n] Μανιχαίων βούλεται φῦλον. ἐπειδὴ δέ τινα τῶν ἀντιγράφων οὐ τὴν Δαβὶδ[o] ἔχει κλεῖδα[p], ἀλλὰ τοῦ ᾅδου, οὐδὲν διάφορον[q] οὐδὲ ἐν τούτῳ. δείκνυται[r] γὰρ ἐκ τούτου, ὡς ζωῆς καὶ θανάτου τὴν κυρίαν[s], ἅτε Θεὸς ὁ Χριστὸς, ἀναμφιβόλως ἔχει. 25

Ὁ ἔχων τὴν κλεῖδα τοῦ Δαβίδ.

Κλεῖδα τὴν ἐξουσίαν καλεῖ. ὁ γὰρ ἔχων ἐξουσίαν τῆς κλεῖσαι καὶ ἀνοῖξαι τὸν οἶκον, οὗτος καὶ τὸν οἶκον πεπίστευται. καὶ τοῦτο σαφέστερον ἐν Εὐαγγελίοις ἔστι μαθεῖν, ἀφ' ὧν πρὸς τὸν Πέτρον

[y] καὶ τῷ B. [z] παραδειχθῇ B. [a] θεότητος B. [b] τῆς τῶν περιπεζίων B. [c] φύσεων Edd. [d] οὐ μενοῦν εἰπεῖν παρεμφαίνοιτο B. [e] κλεῖν B. [f] παριστ. φησι B. [g] μόνοι Edd. [h] κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δεχ. B. [i] τοῦτο om. B. [j] μοι, λέγοντος B. [k] ἀλ. ἐστὶ Θεός B. [l] καὶ om. B. [m] Edd. male ἐμβρόντητον. [n] τῶν om. B. [o] τοῦ Δ. B. [p] τὴν κλεῖν B. [q] οὐδὲ διάφωνον B. [r] δείκνυσι B. [s] κυρείαν.

φησὶν ὁ Χριστὸς, "καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν "οὐρανῶν." τοῦ κλείειν καὶ ἀνοίγειν καὶ δεσμεῖν τε καὶ λύειν σε ἀνεγχείρητον τῶν τούτους ὑπεναντίων[u].

Καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει.

Ἐπειδὴ ἡ κλεῖς τὴν ἐξουσίαν αἰνίττεται, ὁ λέγων ἑαυτὸν 5 ἔχειν τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ τί ἄλλο λέγει, εἰ μὴ ὅτι ὥσπερ ὁ Δαβὶδ τοῦ αἰσθητοῦ Ἰσραὴλ ἐβασίλευσεν, οὕτω καὶ ἐγὼ πρὸς τῷ αἰσθητῷ, καὶ τοῦ νοητοῦ; εἰ καὶ ἐξουσία[x] ἀσύγκριτος ἀνθρώπου πρὸς Θεόν. διὸ καὶ Γαβριὴλ πρὸς τὴν παρθένον εἶπε[y] τὸν θρόνον Δαβὶδ δοθῆναι[z] παρὰ Πατρὸς τῷ Υἱῷ ὡς προσκαίρου, καίπερ αἰω- 10 νίῳ αὐτῷ καὶ ἀτελευτήτῳ δοθῆναι, ὡσαύτως δὲ καὶ βασιλείαν καὶ ἐξουσίαν[a]. ἐπεὶ οὖν ὁμοίωμα τῆς βασιλείας Δαβὶδ ἔφερεν ὁ Χριστὸς, εἰκότως λέγει, "ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ," πρὸς τὸ ἀνοῖξαι καὶ κλεῖσαι· ἀνοῖξαι μὲν τὸ δικαιῶσαι λέγων, καὶ κλεῖσαι τὸ κατακρῖναι. τῇ[b] γὰρ θείᾳ αὐτοῦ καὶ ἀϊδίῳ χρώμενος ἐξουσίᾳ, καὶ 15 δικαιοῖ καὶ κατακρίνει. "εἰ δὲ Θεὸς, ὁ δικαιῶν, τίς ὁ κατακρινῶν[c];

Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Τὸ "οἶδα" ὅτι τὴν μετοικειώσεως γνῶσιν βούλεται σημαίνειν, εἴρηται.

Ἰδοὺ δέδωκα ἐνώπιόν σου. 20

Τῶν ἀγαθῶν ἡ θύρα ἀνεῳγμένη δίδοται, ὡς ἑτοιμοτάτη καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πρὸς τὰ κρείττω ῥοπῆς, παρέχειν τὴν εἴσοδον πρὸς ἀπόλαυσιν. διὸ καὶ ὁ Κύριος φάσκων[d], ὅτι[e] "ἡ βασιλεία τῶν "οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστιν," οἱονεὶ τῇ προθέσει παρεχομένη τοῦ βουλομένου, ὑπ' οὐδενὸς ἐμποδοστατεῖν οἴεται[f] τὴν εἴσοδον. καὶ 25 τούτου[g] νῦν ἡ ἐπαγγελία λιχνεύοντος τοὺς εἰσαγομένους, πρὸς τὸ μὴ ἀπαγορεύειν[h] τὴν ἐγχείρησιν, τῶν πόνων ὑπολογιζομένῃ[i] τὸ δυσχερὲς, ἀρξαμένους δὲ[k] καὶ τὴν εἴσοδον συμμετρουμένην τῇ[l] μικρᾷ δυνάμει τοῦ[m] εἰσιέναι προαιρουμένου[n], ἐπειδὰν τὸν ἀποσωρευθέντα τοῖς εἰσιοῦσι τῶν ἀγαθῶν ἐσμὸν τῇ ἀνεῳγμένῃ θύρᾳ ἐμ- 30 φανίσῃ[o], μηκέτι τῇ φροντίδι λυπεῖσθαι[p] ἐᾷ τοῦ ὑπὸ τῶν ἀπόλαυ-

[u] Hæc suppl. e Cod. B. [x] ἡ ἐξουσ. B. [y] εἶπε om. B. [z] δοθῆναι om. Edd. [a] δοθ. πατρὸς υἱῷ πρὸς καίρῳ αἰωνίῳ καὶ ἀτελευτήτῳ ὡς ὄντως καὶ βασιλείας καὶ ἐξουσίας B. [b] τῇ αὐτῇ θείᾳ B. [c] Ult. his carent Edd. [d] διό φησιν ὁ Κύριος B. [e] ὅτι om. B. [f] οἴουτε B. [g] τοῦτο B. [h] πρὸς τὸ μὴ ἀπαγ. om. Edd. [i] ὑπολογιζομένου B. [k] ἀρξαμένους om. Edd. mox καὶ τὴν εἰσ. [l] συμμετρουμένη τοῖς Edd. [m] τὸ Edd. [n] προαιρουμένοις Edd. [o] ἐσμὸν ἡ θύρα τούτῳ ἐμφανίσει B. [p] τῇ om. B.

σιν καταβαλλομένων ἐκλύεσθαι[q] πόνων· ἀμεταστρεπτὶ[r] δὲ τῶν πόνων ἀντέχεσθαι παραινεῖ[s] πάσης ἀνέσεως[t] ἡδίω[u] τῶν διὰ ταῦτα καμάτων λογιζομένῳ[v]. καὶ ὅτι ἔγκοπος ἡ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν κληρονομία, τὸ ἐν Εὐαγγελίοις ἱκανὸν θεῖον λόγιον παραστῆσαι, "βιαστὴ," φάσκον, "ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν." ὅτι δὲ καὶ 5 ὁ διὰ τοῦ[x] κατάρξασθαι ἐγγλυκαίνον[y] τὴν αἴσθησιν ἀφειδεῖν οἶδε τῶν πόνων, τὸ Δαβὶδ θεῖον πνεῦμα διδάσκει "γεύσασθε" λέγον[z], "καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος." Ἠνεῳγμένη ἡ θύρα δίδοται τῷ συμμετρεῖσθαι τῇ δύναμει τοῦ λαμβάνοντος. ἢ καὶ θύρα ἀνεῳγμένη νοεῖται, ἡ τοῦ διδασκαλικοῦ κηρύγματος εἴσοδος, ἥτις 10 ἀνοιχθεῖσα, οὐ δύναται διὰ πειρασμῶν κλεισθῆναι, νικώσης τῆς προθυμίας τῶν εἰσιέναι ἑλομένων τῷ κάλλει[a] τῶν ἐναποκειμένων θελχθέντων[b] τὸ τῶν πειρασμῶν ἐπίπονον. ἐν οἷς[c] εἰ καὶ τῇ δυνάμει σου σύμμετρος, ἀλλ' οὖν παρ' ἐμοῦ, φησὶν, ἡ ἀνεῳγμένη δίδοταί[d] σοι θύρα. αὐτὸς δὲ καὶ ὑπὲρ δύναμιν τὴν ὑποῦσάν σοι 15 ἐκαρτέρησας, μὴ ἀρνησάμενος[e] τὸ ὄνομά μου. οὔκουν τῇ μικρᾷ δυνάμει σου παραμετρήσω τὴν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ μεγαλοδωρίᾳ[f], ὡς ἔθος ἐμοὶ, μετελεύσομαι τὴν ἀντίδοσιν[g].

9 Ἰδοὺ, δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ, τῶν λεγόντων ἑαυτοὺς Ἰουδαίους εἶναι, καὶ οὐκ εἰσὶν, ἀλλὰ 20 ψεύδονται· ἰδοὺ, ποιήσω αὐτοὺς ἵνα ἥξωσι καὶ προσκυνήσωσιν ἐνώπιον τῶν ποδῶν σου, καὶ γνῶσιν ὅτι ἠγά-
10 πησά σε. ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου, κἀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ τῆς μελλούσης ἔρχεσθαι ἐπὶ τῆς οἰκουμένης ὅλης, πειρᾶσαι τοὺς 25
11 κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς. ἔρχομαι ταχύ· κράτει ὃ ἔχεις,
12 ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου. ὁ νικῶν, ποιήσω αὐτὸν στύλον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μοῦ, καὶ ἔξω οὐ μὴ ἐξέλθῃ ἔτι, καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ

[q] φροντίδι τῶν πρὸς ἀπόλαυσιν καταβαλλομένων ἐκλύεσθαι B. [r] ἀμεταστρεπτεὶ B. [s] παραινεῖ om. B. [t] αἱρέσεως Edd. [u] ἡδείω B. [v] τὸν δ. τ. κάματον λογιζομένοις Edd. [x] διὰ τοῦτο om. B. [y] ἐγγλυκαίνων Edd. [z] λέγων Edd. [a] διὰ τὸ κάλλιστον Edd. [b] ἐλεχθέντων Edd. [c] ἐν οἷς οὖν B. [d] δέδοται B. [e] ἐκαρτ. διὰ τὸ ὄνομ. Edd. [f] μεγαλοδωρίας B. [g] τὴν ἀντιδ. μετελ. B.

μου, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ μου, τῆς καινῆς Ἱερουσαλὴμ, ἣ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ
13 Θεοῦ μου, καὶ τὸ ὄνομα τὸ καινόν. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις.

Τῆς ὁμολογίας, φησὶ, τῆς περὶ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος ἀντέκτισις 5 ἔσται ἡ τῶν Ἰουδαίων ἐπιστροφὴ καὶ μετάνοια. οἱ τῆς πρὸς ἐμὲ αὐτῶν προσαγωγῆς τὸν ἐξ ἐμοῦ φωτισμὸν ἀνταλλάξονται τῶν ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας Ἰουδαίων, ἀλλ' οὐ τῶν ἐν τῷ φανερῷ[h], ὡς καὶ Παύλῳ δοκεῖ, ἑαυτοὺς ἐπιδεικνύντων[i]. θρόνον δὲ τοῦ Σατανᾶ τὴν τῶν Ἰουδαίων λέγει συναγωγὴν, ὡς τῷ ψεύδει συγκροτουμένην, 10 ἐπεὶ καὶ "τοῦ ψεύδους πατὴρ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου" ἐδείχθη. εἴγε ἱκανὴ αὐτοῦ ἡ διὰ τοῦ ὄφεως ἀπατητοῖς ἀρχηγέταις τοῦ γένους ἡμῶν τὸν λόγον πιστώσασθαι[k]. τούτους οὖν προσδραμεῖσθαι οὐ κατὰ τὸ τυχὸν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς θερμότητος καὶ συντριβῆς φησί[l]. τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὸ πρὸς τοὺς πόδας προσκυνῆσαι, 15 καὶ ἐν ἐσχάτοις ἑλέσθαι τετάχθαι τῆς ἐκκλησίας, [m]μόνον τοῦ μέρους εἶναι τῆς ἐκκλησίας ἀξιωθῆναι, ὡς καὶ Δαβὶδ ἀσπαστῶς φησιν, ὁ προφήτης, "ἐξελεξάμην παραριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ "Θεοῦ μου, μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασι τῶν ἁμαρτωλῶν." τὸ παραλελογισμένον τῆς συναυλείας ἐπίπροσθεν ἄγων τῆς τῶν 20 ἁμαρτωλῶν ἀστενοχωρήτου καὶ ἐλευθέρας διαίτης.

Τὸν λόγον τῆς ὑπομονῆς μου.

Οὐχ ὅτι αὐτὸς ὁ χρηματίζων ὑπέμεινέ τι, ἀλλὰ ὑπομονὴν ἑαυτοῦ τὴν δι' αὐτὸν[n] καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν καρτερίαν τῆς πίστεως φησίν. ὥσπερ καὶ ὅτ' ἂν Δαβὶδ αἰτεῖ[o] τὸν Θεὸν, "ἐκ προσώπου 25 "σου τὸ κρίμα μου ἐξέλθοι," ἀντὶ τοῦ, ἡ δι' ἐμὲ σου δικαιοσύνη.

Κἀγώ σε τηρήσω ἐκ τῆς ὥρας τοῦ πειρασμοῦ.

Ὥραν πειρασμοῦ, ἢ τὸν ἐπὶ Δομετιανοῦ διωγμὸν λέγει, δεύτερον ὄντα μετὰ Νέρωνα, ὡς Εὐσέβιος ἱστορεῖ ὁ Παμφίλου, ὅτε 30 καὶ αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἰς τὴν Πάτμον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Δομε-

[h] τὸν ἐν τῷ κρ. Ἰουδαῖον—τὸν ἐν τῷ φαν. B. [i] δοκεῖ ἐπιδεικνύντες B. [k] Hæc om. Edd. [l] φησι om. B. [m] Quæ seq. usq. ad διαίτης ded. e Cod. B. [n] δι' αὐτὸν τῆς πιστ. καρτ. B. [o] αὐτῇ B.

τιανοῦ κατεκρίθη. ἢ τὴν ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου κατὰ Χριστιανῶν ἐσομένην παγκόσμιον, ἀναιροῦντος τοὺς Χριστιανούς. τούτων οὖν ἀμφοτέρων ἐλευθεροῦν τοὺς ζηλωτὰς αὐτοῦ ὑπισχνεῖται προαναρπαζομένους διὰ τῆς ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, ἵνα μὴ ὑπὲρ τὴν δύναμιν πειρασθῶσι. διὸ φησὶ καὶ ὁ 5 Κύριος, "ἔρχομαι ταχύ." μετὰ γὰρ τὴν θλίψιν ἐκείνην, "ἔρχομαι[p] ταχὺ," ἀντὶ τοῦ ἀνυπερθέτως. τοῦτο γὰρ τὸ ταχὺ σημαίνει, οἱονεὶ καταπόδας τῶν πειρασμῶν ἐνεργουμένων[q] ἐλεύσομαι. διὸ καὶ παρεγγυᾷ[r] κρατῆσαι τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως ἄσυλον, ἵνα μὴ ὁ τῆς ὑπομονῆς ἡμῶν[s] ἀπόληται στέφανος. "[t]οὐ γὰρ ἡ ὑπομονὴ 10 "τῶν πενήτων ἀπολεῖται."

Κράτει ὃ ἔχεις.

Κρατεῖν ἡ ἐντολὴ τὴν ἑκτὸν κατὰ ἀγαπὴν γνησίαν ἐν ᾗ ἄχρι τέλους ἐναθλήσας, ἕξεις τὸν στέφανον τῆς δόξης. τῶν γὰρ ὑπομενόντων τὰ νικητήρια[u]. 15

Ὁ νικῶν.

Τοῦτο κατὰ τὸ τῆς Ἑλλάδος γλώσσης συνηθὲς τῆς συντάξεως σεσολοίκισται· ἔδει γὰρ ἢ ἀντὶ τῆς εὐθείας πτώσεως αἰτιατικὴν ληφθῆναι, οὕτως ἐκφερομένου τοῦ ῥητοῦ, τὸν νικῶντα ποιήσω αὐτόν· ἢ εἴπερ τηρηθείη ἡ εὐθεῖα πτῶσις, ἐχρῆν τῷ ὑπαρκτικῷ ῥήματι 20 προστεθέντι, οἷον τὸ ἔσται, τὴν αἰτιατικὴν ἀμειφθῆναι. οὕτως τοῦ λόγου προϊόντος, ὁ νικῶν ἔσται ὑφ' ἐμοῦ στύλος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μου κατατεταγμένος. ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς ἤδη εἴρηται, ἐπ' ἐλάχιστον μέλον τοῖς τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτῆρσιν ἡ τῆς Ἑλληνικῆς ἀδολεσχίας ἀκρίβεια, εἰκότως ἑτέροις ταῦτα καταλιπόντες, 25 αὐτοὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἀντέσχοντο[v].

Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ μου.

Προείρηται[x] ὅτι τὸ, "Θεοῦ μου," οὐχ οὕτω τῆς ἐν τῷ Χριστῷ θείας φύσεως ἐνθεωρουμένης ἀναιρετικὸν, ὅσον τῆς συνουσιώσεως παραστατικόν. τὸ γὰρ ἀδιάσπαστον εἶναι τὴν τῶν δύο φύσεων 30 ἕνωσιν, θεότητος φημὶ καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν τῇ κατὰ τὸν Κύριον Ἰησοῦν ὑποστάσει, κἂν[y] μέχρις ἐννοίας ψιλῆς εἰ καὶ ἀσυγχύτως

[p] ἐρχ. ἀνυπερθέτως τοῦτο γὰρ ταχὺ δηλοῖ B. [q] ἔτι ἐνεργ. B. [r] παρεγγυῶ Edd. [s] ὑμῶν B. [t] His carent Edd. [u] Hoc sch. carent Edd. [v] His etiam carent Edd. [x] ὡς καὶ περὶ τούτου εἴρηται B. [y] καὶ B.

παριστᾷ[z]. ἀντιδιδόασι γὰρ[a] ἀλλήλοις ὑπὲρ κατάληψιν ἀνθρωπίνην οἰκειωτικῶς τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις, καὶ τὰ ἀνθρώπινα τοῖς θείοις ἰδιώμασι[b]. στύλος δὲ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ οὗτος καθίσταται, ὑπερείδων τῇ περὶ αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἀγαθοδωρίᾳ, καὶ τοὺς πρὸς συντέλειαν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ πίστεως ἀσθενέστερον[c] 5 διακειμένους, ἐφ' ὁμοίῳ προκόψαι καὶ αὐτοὺς διδασκαλικῷ χαρίσματι προτρεπόμενος. "ἐν τῷ ναῷ δὲ τοῦ Θεοῦ," τοῦ διὰ παντὸς εὐφραίνεσθαι χάριν[d]. τοῦτο γὰρ τὸ στύλον γενέσθαι τῷ ναῷ[e] τοῦ Θεοῦ. ὁ γὰρ νικητὴς[f] τῶν ἐναντίων δυνάμεων, στύλος καὶ ἑδραίωμα καθίσταται τῆς ἀληθείας, αὐτός τε εὐφραινόμενος[g] ἀμετα- 10 τρέπτως, καὶ τοὺς ἄλλους ἐρείδων τοῦ μὴ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς οἰκείας ἐκστῆναι ἕδρας.

Καὶ γράψω ἐπ' αὐτὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μου.

Ἐπὶ τὸν νοητὸν στύλον, ὅς ἐστιν ὁ τοῖς θείοις προστάγμασιν εἰς ἔρεισμα τῶν ἀσθενεστέρων κατηρτισμένος, γραφῆναί φησι τὸ 15 ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ τῆς[h] Ἱερουσαλὴμ τῆς καινῆς. καινὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ ὄνομα, οὐκ ἄλλό τι λέγων, ἢ τὴν δόξαν, ἤτοι τὴν γνῶσιν[i], καθὼς καὶ ὁ Δαβίδ. "ὡς θαυμαστὸν[k] τὸ ὄνομά σου ἐν "πάσῃ τῇ γῇ," ἀντὶ τοῦ, ἡ τιμὴ, ἡ περὶ σοῦ γνῶσις. ἐν ταῖς 20 πλαξὶ τοιγαροῦν τῆς καρδίας τοῦ νοητοῦ στύλου γραφέντος τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τῆς γνώσεως, τῆς δόξης, ὡσαύτως καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, τοῦ μὲν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἅγιος, ὡς δίκαιος, καὶ[l] ἀποδιδοὺς ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα, ὡς πάσης ἀγαθότητος[m] πλήρης, καὶ τοιούτοις χαίρων θεράπουσι· τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲ, ὡς 25 Θεοῦ σκήνωμα ἀγαπητόν ἐστι[n], καὶ τοὺς αὐτῆς πολίτας πρὸς τὴν ἄνω παραπέμπουσα[o] μητρόπολιν, ἥ τις κάτω Ἱερουσαλὴμ, ὥσπερ μετοίκιον τῆς ἄνω καθίσταται, τοὺς τέως[p] ἐνδιαιτωμένους ἐν αὐτῇ, οἱονεὶ γράμμασι[q] χρωμένους, τῇ ἄνω ἐμβιώσει τὴν κάτω ῥυθμίζοντας κατέχουσα· τῇ καταλλήλῳ γὰρ οὖν[r] ταύτῃ 30

[z] παριστᾷ om. B. [a] γοῦν B. [b] τοῖς ἰδιωμ. τοῖς θείοις B. [c] εἴκου ἀσθενέστερον B. [d] τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ B. [e] τοῦ ναοῦ B. [f] κινητὴς Edd. [g] ἐνευφραινόμενος B. [h] τοῦ Θεοῦ τῆς om. Edd. [i] γνῶσιν φάσκων B. [k] θαυμ. φησι B. [l] ὡς ἀποδ. B. [m] ἁγιότητος B. [n] ἐστὶ om. B. [o] πέμπουσα B. [p] τέως ἔτι B. [q] γράμματι B. [r] τοιγαροῦν B.

γραφῇ, τουτέστι, τῇ ἀνεπιλήστῳ μνήμῃ, (τοιοῦτον [t] γὰρ ἡ γραφὴ ὡς μονιμώτερον τῶν γενομένων ἐκτελουμένη,) τῆς τε τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τῆς δόξης τὸ παράσημον κομιζόμενοι, πῶς οὐ θεῖοί τινες χρηματίζοιεν; τὸ δὲ καινὸν ὄνομα νοοῦμεν [u], τὸ ἐπιτιθέμενον τοῖς ἁγίοις, ὃ [x] καὶ πρὸς τῇ εὐφροσύνῃ τῆς θείας 5 δωρεᾶς [y], καὶ ἀπολαύσει τοῦ κάλλους τῶν ἀκηράτων ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, αὐτοῖς ἂν γνώριμον καὶ τοῖς ληψομένοις τοῖς νῦν ἀδελφοῖς [z] Χριστοῦ καὶ φίλοις καὶ θεράπουσι, πρόσεστι.

[a]Περὶ δὲ "τοῦ Θεοῦ μου" εἴρηται ἤδη ὡς συγκαταβατικώτερον εἴρηται καὶ εἰς παράστασιν τοῦ ἀδιαιρέτου τῶν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ 10 τοῦ Κυρίου δύο φύσεων ἐνθεωρουμένων· ἄνωθεν δὲ καταβαίνειν φησὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καινῆς Ἱερουσαλὴμ, ἅπερ τίνα ἐστὶν εἴρηται. ἀπὸ τῶν Ἀγγέλων ἀρξαμένης τῆς σηκώσεως τῆς θείας, μέχρις ἡμῶν δὲ καταντησάσης, συναφθέντων ἀλλήλους διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν Ἀγγέλων δηλονότι καὶ α * * 15

ΚΕΦ. Θ.

Τὰ δηλωθέντα πρὸς τὸν τῆς Λαοδικέων ἐκκλησίας Ἄγγελον.

14 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἀμὴν, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινὸς, ἡ 15 ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ. οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι 20 οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός. ὄφελον ψυχρὸς ἦς, ἢ 16 ζεστός. οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὐ ζεστὸς οὔτε ψυ- 17 χρὸς, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου. ὅτι λέγεις· ὅτι πλούσιός εἰμι καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρείαν ἔχω. καὶ οὐκ οἶδας ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος καὶ 25 ὁ ἐλεεινὸς, καὶ πτωχὸς καὶ τυφλὸς καὶ γυμνός.

Ἰσοδυναμεῖ τοῦτο· τάδε λέγει ὁ ἀληθινὸς, ὅπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἡρμήνευτο [b]. ἀμὴν γάρ ἐστι τὸ ναί. ναὶ οὖν ἐστὶν ἐν πᾶσι

[t] τοιοῦτο B. [u] νοοῦμεν om. B. [x] καὶ B. [y] τῆς θέας καὶ B. [z] τοῖς καὶ ληψομένοις· οἷς ἀδελφοῖς B. [a] Quæ seq. om. Edd. suppl. e Cod. B. [b] Hæc om. Edd. quibus sch. inc. Ἀμήν ἐστι τὸ ναί.

τοῖς περὶ αὐτοῦ λεγομένοις, ἤτοι ἀλήθεια καὶ οὐδὲν ψεῦδος [c] ἐν αὐτοῖς. καὶ τὸ "ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς" εἴρηται· καὶ περιττὸν πάλιν περὶ τῶν αὐτῶν διεξιέναι[d]. "ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ," ἀντὶ τοῦ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἀρχὴ [e] πάντων ὡς κτισμάτων δεσπόζουσα. ἀρχὴ γὰρ τῆς κτίσεως, ἡ προκαταρκτικὴ αἰτία τῆς κτίσεως [f]. 5 ἐπηρέασε δ' ἂν ἴσως τῷ ῥητῷ τὸ θεομάχον τῶν Ἀρειανῶν ἐργαστήριον, ὡς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κτίσματος διὰ τούτων γνωριζομένου. οὐ χρὴ δὲ ταῖς τούτων παράγεσθαι κακουργίαις, σκοποῦντας εἴτι τοιοῦτο καὶ ἐν ἑτέρᾳ κεῖται γραφῇ περὶ τούτου, ἵν' ἔχῃ [g] τις ἐκ τῶν ὁμοίων κανονίζειν τὰ ὅμοια. φησὶν οὖν Παῦλος Κολοσσαεῦσι 10 γράφων περὶ τοῦ Χριστοῦ, "ὅς ἐστιν ἀπαρχὴ πρωτότοκος πάσης "κτίσεως." "κτίσεως πρωτότοκος," οὐ μὴν πρωτόκτιστος. καὶ Δαβίδ. "ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε," ἀλλ' οὐκ ἔκτισά σε. καὶ Σολομών. "πρὸ δὲ πάντων βουνῶν γεννᾷ με." τὸ δὲ, "Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ." τὸ ἔκτισεν, ἀντὶ 15 τοῦ κατέταξεν εἴληπται, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ, "ἵνα κτίσῃ τοὺς δύο εἰς "ἕνα καινὸν ἄνθρωπον." καὶ τοῦ, "καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ "ὁ Θεός." ὁ δέ γε θεῖος τὸν λόγον [h] Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ τοῦ [i] Υἱοῦ λόγῳ, τὸ μὲν "ἔκτισεν," ἐπὶ τοῦ νοερῶς ἐμψυχωμένου τοῦ κυριακοῦ [k] σώματος ἀκούει. τὸ δὲ "γεννᾷ," ἐπὶ τῆς θεότητος. το- 20 σούτοις οὖν μαρτυρίοις τῆς κτίσεως συγκροτουμένης, ἡ ἀρχὴ [l] τῆς κτίσεως, (ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες,) οὐκ ἄλλο, ἢ τὸ ἄρχον [m] τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ δηλοῦν βούλεται, καθ' ὅτι καὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. τούτῳ [n] καὶ ἄρχειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ δίδοται [o] κτισμάτων, ἤγουν κατέστη· τοῦ εἰληφέναι καὶ τοῦ καταστῆναι οὐκ ἐλάττωσιν 25 εἰσηγουμένων οὐσίας καὶ δόξης. εἴρηται γὰρ περὶ τούτων [p].

Ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ, οὔτε ζεστός.

"Ψυχρὸς" ὁ ἐστερημένος τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας καὶ ἐπιφοιτήσεως. "ζεστὸς" δὲ ὁ ζέων τῷ πνεύματι, ὡς καὶ Παῦλος φησί. χλιαρὸς δὲ, ὁ ἐν ἀμφοῖν ἀβέβαιος καὶ ἐπαμφοτερίζων, ὃς 30

[c] οὐδὲν οὐ ἐν αὐτ. B. [d] Hæc om. Edd. [e] περὶ δὲ τοῦ ἡ ἀρχὴ B.
[f] αἰτία καὶ ἄκτιστος B. [g] ἔχοι B. [h] Sic B. Edd. τῶν λόγων.
[i] τοῦ om. B. [k] κυρίου B. [l] ὡς ἡ ἀρχὴ B. [m] ὁ ἄρχων B. [n] οὗτος B.
[o] δέδοται B. [p] εἴρηται γ. π. τ. om. Edd.

μετουσίαν[q] μὲν ἔλαβε πνεύματος ἁγίου διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἔσβεσε δὲ τὸ χάρισμα[r] τῶν ζωοποιούντων τὴν ψυχὴν, τῇ τῶν παρόντων φροντίδι καταραθυμήσας[s]. [t]Τούτων οὕτως ἐχόντων αἰσχύνην καταχεάμενοι οἱ μὴ τούτων οὕτως ἐκλήπτορες τῷ φωτὶ τοῦ πυρὸς καὶ τῇ φλογὶ ᾗ ἐξέκαυσαν πορευόμενοι οἰμωζέτωσαν[u]. διὸ καὶ περὶ τοῦ θείου Πνεύματος[x] Παῦλος φησὶ, "τὸ Πνεῦμα μὴ "σβέννυτε[y]." ἐπεὶ οὖν σὺ τοιοῦτος[z], καὶ ζέσας τῷ πνεύματι διὰ βαπτίσματος, ἀπεψύχθης διὰ ῥαθυμίας, τὰς εἰς ὕστερον τῆς[a] σωτηρίας ἐλπίδας σεαυτοῦ ἐξέκοψας, καταγνοὺς τῆς αἱρεθείσης σοι πίστεως. ἐν ἔργοις μὲν γὰρ[b] οὐκ ἀπογνωστέα ἡ μεσότης, ὡς[c] ὁ νόμιμος[d] γάμος, μέσος ὢν παρθενίας καὶ πορνείας οὐκ[e] ἀπόβλητος, ἐν δὲ τῇ πίστει, τὸ μέσον καὶ χλιαρὸν ἀδόκιμον καὶ ἀσύστατον. δι' ὅπερ "ὄφελον ψυχρὸς ἦς," τουτέστιν[f] ἀμέτοχος καθάπαξ θείου[g] βαπτίσματος χάριτος καὶ ἀβάπτιστος καὶ μὴ χλιαρός· ὁ μὲν γὰρ μήπω δεξάμενος τὴν τοῦ πνεύματος διὰ βαπτίσματος χάριν, ἐν ἐλπίσιν ἐνστρέφεται τοῦ ποτὲ δέξασθαι τὰ σωτήρια ἑαυτῷ. ὁ δὲ χλιαρὸς, ὡς ἤδη παρεθέμεθα, μικρὸν πρὸς τῇ ζωῇ[h] καὶ τὸ ποτὲ βαπτισθῆναι καὶ ζέσαι[i] ἀφήρηται.

Μέλλω σε ἐμέσαι.

Τῇ μεταφορᾷ τοῦ χλιαροῦ δεόντως ἐχρήσατο, ὃ καὶ ἰατρῶν παῖδες πλάδον ἐργαζόμενον[k] εἰς ἔμετον ἐρεθίζειν παραλαμβάνουσιν. ὅθεν καὶ τοῖς δυσεμετοῦσιν, ὕδατος χλιαροῦ ἀποροφήσει[l], τὸν ἔμετον ἀνασοβοῦσι. τοῦτο καὶ νῦν[m] φησὶν, ὅτι μέλλω σε ὡς βδελυκτὸν βρῶμα ἐμέσαι, τουτέστι, διὰ λόγου στόματός μου ἀπόβλητον τῆς ἐμῆς οἰκειότητος καταστῆσαι[n]. καὶ τίς ἡ τούτου αἰτία; ὅτι[o] ἐπὶ πλούτου ἀδηλίᾳ ἐλπίσας, καὶ[p] τὸν σπόρον τοῦ θείου λόγου ἀποπνίξας[q] ταῖς ἀκάνθαις, οἱονεὶ τοῖς πειρασμοῖς[r] τοῦ προσκαίρου τούτου πλούτου καὶ[s] βίου, τὴν πνευματικὴν[t]

[q] μετουσίας Edd. [r] τὸ χαρ. τῇ τῶν παρ. φροντίδι τῶν ζωοπ. B. [s] καταρυθμίσας Edd. [t] Quæ seq. non hab. Edd. [u] οἰμοζέτωσαν Cod. B. [x] τὸ θεῖον Πνεῦμα Παῦλος φ. B. [y] σβέννυται B. [z] τοῦτο καὶ ζέσας B. [a] τῆς om. B. [b] ἔργα μὲν γὰρ B. [c] ὡς φέρε B. [d] ἔννομος B. [e] διὸ οὐκ B. [f] τουτέστιν om. B. [g] θείας B. [h] ζέσει Edd. [i] ζέσαι om. Edd. [k] πλ. ἐργαζ. om. Edd. [l] ἀποφορήσει Edd. [m] καίτοι B. [n] καταστήσω B. [o] ὡς B. [p] καὶ om. B. [q] ἀπέπνιξας. [r] περισπασμοῖς B. [s] καὶ om. B. [t] πνεῦμα Cod. B. πατρικὴν Edd.

ἑαυτοῦ καὶ διαιωνίζουσαν ἠγνόησας [d] πτωχείαν [e] καὶ ἐλεεινότητα καὶ ταλαιπωρίαν καὶ γύμνωσιν καὶ τυφλότητα.

Ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα.

Πλοῦτόν φησι τὸν γήϊνον πλοῦτον [f]. ἀγνοεῖς ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαιπωρῶν ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις. διὸ καὶ ἐλέους ἄξιος εἶ, ὡς 5 ἐξ ὕψους τῶν ἀρετῶν ἐκπεσὼν, σκοτοδινίᾳ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κρειττόνων ἁλοὺς, καὶ γυμνωθεὶς τῆς τέως περιστελλούσης σε [g] θείας δόξης.

18 Συμβουλεύσω σοι ἀγοράσαι χρυσίον παρ' ἐμοῦ πεπυρωμένον ἐκ πυρὸς, ἵνα πλουτίσῃς, καὶ ἱμάτια λευκὰ 10 ἵνα περιβάλλῃ, καὶ μὴ φανερωθῇ ἡ αἰσχύνη τῆς γυμνότητός σου, καὶ κολλύριον ἵνα ἐγχρίσῃ τοὺς ὀφθαλμούς 19 σου ἵνα βλέπῃς. ἐγὼ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παι-20 δεύω. ζήλευε οὖν καὶ μετανόησον. ἰδοὺ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω. ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου, καὶ 15 ἀνοίξῃ τὴν θύραν, εἰσελεύσομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ δει-21 πνήσω μετ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς μετ' ἐμοῦ. ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ καθίσαι μετ' ἐμοῦ ἐν τῷ θρόνῳ μου, ὡς κἀγὼ ἐνίκησα, καὶ ἐκάθισα μετὰ τοῦ Πατρός μου ἐν τῷ θρόνῳ 22 αὐτοῦ. ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς 20 ἐκκλησίαις.

Εἰ πλουτῆσαι [h] φησὶ βούλει, τὸν ὄντως [i] πλοῦτον κτῆσαι παρ' ἐμοῦ τοῦ [k] πλουτίζειν εἰδότος τὰ μένοντα. κτήσῃ δὲ διαπύρῳ προθέσει τὰ λόγια Κυρίου τὰ ἁγνὰ, τὰ πεπυρωμένα ἑπταπλασίως [l]. τίνα δὲ ταῦτα; ὁ διδασκαλικὸς καὶ θεῖος λόγος, ὃς οὐ 25 μάτην οὐδὲ διακένως πρόεισιν εἰς τοὺς διδασκομένους, ἀλλ' ἐκ τοῦ πρότερον διαπύρῳ σπουδῇ τὸν διδάσκοντα εὐπορῆσαι· ἐπιδεικνυμένην γὰρ πίστιν ἀπαγγελεῖ δίκαιος. καὶ ὁ ἀγαθὸς ἔμπορος "ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας [m] ἐκφέρει παλαιὰ καὶ νέα," ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν τῶν κατορθωμάτων κομίζων τὰ μείζονα [n] 30

[d] ἀγνοήσας B. [e] Quæ seq. usque ad τυφλοτ. om. Edd. [f] πλουτῶν τὸν γηϊνόν B. [g] σε om. Edd. [h] πλου. βούλει φ. B. [i] τῷ ὄντι B. [k] τοῦ om. B. [l] καὶ ἑπτ. B. [m] τῆς καρδ. om. B. [n] μείζονα om. B.

ὑποδείγματα, ἐκ δὲ τῶν νέων καὶ τῶν[o] αὐτῷ πεπονημένων διαπύρῳ ζέσει, τὰ κατορθώματα. ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ[p] τοιαῦτα πλουτεῖν οὐκ ἄνευ τῆς ἄνωθέν τινι περιγίνεται ῥοπῆς, διὰ τοῦτό, φησιν, ὁ χρηματίζων, "παρ' ἐμοῦ." ὁ πλοῦτος δὲ, ἱματίων περιβολῇ[q] περιστέλλειν ἔχουσα τὴν ἀσχήμονα τῶν ἀρετῶν γύμνωσιν, καὶ 5 οὐχ ἁπλῶς περιστέλλουσα, ἀλλὰ μετὰ δόξης πομπικῆς, τὸν[r] ἐπὶ τῇ νίκῃ τῇ κατὰ τῶν ἀντιπάλων δαιμόνων θρίαμβον ἐξανύουσα.

Καὶ κολλύριον.

Πρὸς τὸν[s] ἀμβλυώττοντα περὶ τὸ τοῦ Κυρίου νοητὸν φῶς τοὺς καταλλήλους ὀφθαλμοὺς περιχρίσαι τὸ πρόσταγμα. [t] ὡς καὶ 10 Ἱερεμίας ὁ προφήτης φησὶ, "ἰδοῦ οὐκ εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοί σου "οὐδὲ ἡ καρδία σου καλή." διὰ τοῦτο τὴν σμηκτικὴν[u] δύναμιν τῆς τοιαύτης τυφλώσεως. ἔστι δὲ τοῦτο[x] ἡ διὰ μετανοίας πρόοδος συμβουλευομένη. [y] ὥσπερ καὶ τῇ ἀκάρπῳ συκῇ ἡ τῶν κοπρίων περίθεσις τὴν δι' ἐξαγορεύσεως καὶ ἀτιμοτέρας διαγωγῆς ταπεί- 15 νωσιν ὑπαινίττεται. ἢ τὸ κολλύριον τὴν ἀκτημοσύνην παρίστησιν. εἰ γὰρ τὰ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων, τούτους πάντως ἀνοίξει τὸ ἀδωροδόκητον.

Καὶ ὅσους ἐὰν φιλῶ, ἐλέγχω καὶ παιδεύω.

Βάβαι τῆς φιλανθρωπίας· ὅσῃ ἀγαθότητι καταχρᾶται πρὸς 20 τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ τοιαῦτα οἷα ὁ λόγος ὑπέγραψεν[z]· καὶ[a] εἰκότως. ὁ γὰρ ἀγαπῶν, ἐπιμελῶς παιδεύει, ὃ καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης[b] χρηστότητος τοῦ Κυρίου περὶ τοὺς ἀπειθεῖς[c] τεκμήριον[d]. πλούτου δὲ ταύτης ἐνέχυρον ἡ ἀγάπη τοῦ μετιόντος[e] τοὺς τιμωρίας ἀξίους. καὶ[f] τίς ἡ παιδεία; ζηλοῦν τὰ κρείττονα τῶν 25 ἐπιτηδευμάτων, καὶ μετανοίᾳ καὶ μεταγνώσει[g] τῶν ἔμπροσθεν οἱονεὶ μεταθέσει[h] ἁμαρτημάτων τὸν ζῆλον ἤτοι τὴν μίμησιν ἐπαναλαμβάνεσθαι τοὺς πρὸς παιδείαν ἐξ ἀμαθίας ἀποκλίναντας. καὶ τίς ἡ ἐκ φιλανθρωπίας ἀντίδοσις; ἡ ἐπὶ τὴν θύραν ἀπραγμά-

[o] ἐκ τῶν B. [p] τὰ om. B. [q] περιβολὴ Edd. [r] τῶν Edd. [s] τὰ Edd. [t] Quæ seq. om. Edd. usq. ad τυφλωσ. [u] σμικτικὴν Cod. B. [x] τοῦτο om. B. [y] His carent Edd. usque ad ὑπαιν. [z] Hæc om. Edd. [a] καὶ om. B. [b] τοῦ ὑπερβάλλοντος B. [c] περὶ τ. ἀπ. τοῦ κυρ. B. [d] τεκμήριον om. B. [e] ἀγάπῃ μετιόντος B. [f] καὶ om. B. [g] καὶ μεταγν. om. B. [h] μεταγνώμῃ καὶ μεταθ. B.

τευτος[i] προσεδρεία. θύραν δὲ ἐφεξῆς τὴν καρδίαν[k] λέγει, τῶν πρὸς μετάνοιαν προσκαλουμένων. οἷς ἀνοίξασι τῷ σωτηρίως[l] αὐτὴν κρούοντι, καὶ τὰ ἑπόμενα, τοῦ πρᾴου καὶ ἀγαθοῦ δαιτυμόνος εἰσόδῳ, ἐπιδαψιλευθήσεται.

Ἰδοὺ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούω. 5

Ἀβίαστος, φησὶν, ἡ ἐμὴ παρουσία. τὴν θύραν τῆς καρδίας κρούω, καὶ τοῖς ἀνοίγουσιν ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν σωτηρίᾳ συνευφραίνομαι. τρυφὴν γὰρ καὶ δεῖπνον, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ἥγημαι ἐφ' οἷς αὐτοὶ τρέφονται, καὶ τὸν λιμὸν[m] τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, καὶ τὸν σκότον τῆς πλάνης ἀποφεύγουσιν. [n] Ὁ 10 ἀγαθὸς καὶ πρᾳὸς κρούσας τὴν θυρὰν καὶ μὴ τυχὼν ἀνοίξεως ἄπεισιν ἀψοφητί. τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ᾄσμασι· "τῇ νύμφῃ ἄνοιξόν "μοι, ἀδελφή μου νύμφη." καὶ εἰ μὲν ἀνοίξει τις αὐτῷ, εἰσέρχεται, εἰ δὲ μὴ παρέρχεται· οὐχ οὕτω δὲ καὶ ὁ διάβολος· ἀλλὰ τῷ μὴ ἀνοίγοντι, ἐν πελέκει καὶ λαξευτηρίῳ χρῆται καταράσσειν 15 τὴν θύραν αὐτοῦ.

Καὶ δειπνήσω μετ' αὐτοῦ.

Τὸ δεῖπνον τινὲς τὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων μετάληψιν παρέθεντο. δεῖπνον τὴν σωτηρίαν φάσκει τοῦ ἑτοίμως ἀκούσαντος, τοῦ κόψαντος τὴν τῆς καρδίας θύραν· οὗ τῇ ἐπεισόδῳ καὶ δεῖπνον 20 συστήσεται, κοινωνὸν λαβόντος τοῦ εἰσιόντος τὸν ἠνοιγότα τὴν θύραν· ἡ σωτηρία γὰρ τοῦ σωζομένου βρῶμα ἐστὶ τοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐνηνθρωπηκότος. διὸ καὶ εἴρηκεν, ἐμὸν βρῶμα καὶ πόμα ἐστὶν ἡ τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἐκπλήρωσις· ὃς Πατὴρ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι θέλει, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας 25 ἐλθεῖν. Διάλληλος δὲ ἡ ἐπὶ τῷ δείπνῳ εὐφροσύνη. οὐ γὰρ τοσοῦτον ἡ σωτηρία τὸν σωζόμενον εὐφραίνει, ὅσον ὁ διὰ ἄφατον φιλανθρωπίαν σώζων· ὃς καὶ συντη*ικὸν[o] ἑαυτοῦ τοῦ εἶναι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἀπεφήνατο, βρῶμα ἑαυτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πατρικοῦ ἐμπεδώσας θελήματος. τί δὲ τοῦτο εἴρηται ἡμῖν; ὡς 30

[i] ἀπραγμ. ἐπὶ τὴν θυρ. B. [k] θυρ. τὴν καρδίαν λέγων B. [l] τῷ σωτηρίῳ καὶ αὐτοῖς κρ. B. [m] τὸν λιμ. ἤγουν τὴν ἔνδειαν τοῦ ἀκ. B. [n] Omnibus quæ seq. usque ad finem cap. except. ult. Sch. carent Edd. dedi e Cod. B. [o] συντηκτικὸν vid. esse.

γὰρ ἡ τροφὴ συνίστησιν ἡμῶν τὴν ζωὴν, οὕτως ἀπόλλυσιν ὁ λιμὸς, ὃς καὶ ἐν ἀπειλῆς μοίρᾳ τῷ προφήτῃ κατήγγελται, ἐπάξειν λέγοντος τὸν Κύριον λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐκ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· ὃς τῷ ὄντι λιμὸς, τὸν κατὰ Θεὸν ἐκτήκων ἡμῶν ἄνθρωπον. 5

Ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ.

Εἴρηται ἤδη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία, τὴν τοιαύτην σύνταξιν τοῦ λόγου καὶ τὸν τοιοῦτον[o] *εἱρμὸν τῆς φράσεως σολοικισμὸν καλεῖ, οὗ ἐπ' ἔλαττον τῇ Ἐκκλησίᾳ φροντὶς,* [p] *τοῦ ἀπὸ τῶν νοημάτων σωτηριώδους ἀντεχομένῃ μόνου. τοῦ ὀχοῦντος δὲ τὸν* 10 *νοῦν τῶν σωτηρίων κατὰ τοσοῦτον, καθ' ὅσον καὶ σοφος ἔμπορος τὸν τιμαλφῆ πλοῦτον διειλκωμένου ὑποζυγίου ἀπολαμβάνων. ἀλλὰ πῶς τὸ ἄπταιστον τῆς συμφράσεως; τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ· αἱ παροχαὶ γὰρ δοτικῇ πτώσει δηλοῦνται. διὰ τοῦ θρόνου δὲ τὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀνάπαυσιν δηλοῖ. φησὶν οὖν* 15 *ὅτι οἱ τὸν ἐχθρὸν νικήσαντες ὥσπερ καὶ ἐγὼ, διὸ καὶ ἔφην ὅτι "ἐγὼ "νενίκηκα τὸν κόσμον," σὺν ἐμοὶ βασιλεύσουσιν, ὃ καὶ ἐπηγγειλάμην, "καθίσεσθε καὶ ὑμεῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνων, κρίνοντες τὰς "δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ," τουτέστι κατακρίνοντες, οἱονεὶ εἰς κατάκρισιν αὐτῶν, ὡς ἐξὸν καὶ αὐτοὺς τῶν ἴσων ἀξιωθῆναι τῶν* 20 *ὁμοφύλων γερῶν, οὐκ ἔτυχον δι' ἀπιστίαν. τῆς δὲ τοῦ μέλλοντος δόξης αἰῶνος, τῆς τοῦ συμβασιλεύσειν λέγω Χριστῷ, καὶ Παῦλος ὁ θεῖος μνημονεύει, δι' ὧν φησὶν, "εἴπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ "συνδοξασθῶμεν" τὸ δὲ, "ὡς κἀγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον" ἀνθρωπίνως εἴρηται διὰ τὴν πρόσληψιν, ὥσπερ καὶ τὸ λαβεῖν· οὐ* 25 *γὰρ ἆθλον τῆς ἀρετῆς ἡ δόσις τῆς βασιλείας τοῦ θρόνου τῷ ἀϊδίως ὡς Θεῷ συνυπαρχούσης, ἀλλ' ἀνθρωπίνως εἴρηται· ἢ μᾶλλον εἰς παράστασιν τοῦ μετὰ τὴν ἕνωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τῇ διαλλήλῳ τῶν ἡνωμένων οἰκειώσει. Νεστόριος αἰσχύνοιτο, καὶ πᾶς ἄλλος ὁ τῶν ὁμοίων χόρος.* 30

[o] *ἡ σύνταξις τοῦ λόγου τὸν τοιουτ.* B. [p] His carent Edd.

ΚΕΦ. Ι.

Περὶ τῆς ὁραθείσης αὐτῷ θύρας ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῶν κδ′ πρεσβυτέρων, καὶ τῶν ἑξῆς δειχθέντων.

1 Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ θύρα ἀνεῳγμένη ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἡ φωνὴ ἡ πρώτη ἣν ἤκουσα, ὡς σάλπιγγος 5 λαλούσης μετ᾽ ἐμοῦ, λέγουσα, ἀνάβα ὧδε, καὶ δείξω 2 σοι ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα. καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι.

Οὐκ ἐπειδὴ αἰσθητὴν θύραν [q] ἑώρακεν ἐν οὐρανῷ ἀνεῳγμένην κατὰ καιρὸν καὶ κλειομένην ταῦτα διέξεισιν. ἀλλ᾽ οὕτως ὤφθη τῷ 10 Εὐαγγελιστῇ, ὡς ἂν διὰ θύρας [r] ἀνεῳγμένης [s] τὰ ἔνδον ἐπάναγκες καθορᾶσθαι. καὶ φωνήν φησιν, ἤκουσα, ἥτις ὡς σάλπιγξ ἠχήσασα, ἀνάβα, φησὶν, ὧδε· οὐ τόπῳ τοῦτο [t] φάσκουσα τὸ ἀνελθεῖν, ἀλλὰ διάνοιαν [u] μετεωρίσαι [x] ἀπὸ τῶν περιπεζίων καὶ ἀνθρωπίνων. ἀλλ᾽ [y] οἱ μάλιστα τὸ ἡγεμονικὸν τυπούμενοι διὰ καθα- 15 ρότητα τῶν ἀπὸ τοῦ ἐνύλου βίου κηλίδων, τῶν ἀξιοθέων τούτων καὶ τῶν τοιούτων τυγχάνουσι θεαμάτων.

Καὶ ἡ φωνὴ ἡ πρώτη ἣν ἤκουσα.

Καὶ τοῦτο παρὰ τὴν τοῦ λόγου σύνταξιν, καὶ διατί, εἴρηται ἤδη. ἐχρῆν γὰρ οὕτω λέγειν [z]· καὶ ἡ φωνὴ τοῦ [a] λαλοῦντος μετ᾽ 20 ἐμοῦ, ἀνάβα [b] ὧδε, ἔλεγεν. οὕτω [c] γὰρ προήχθη ἁρμοζόντως.

Καὶ ἰδοὺ θρόνος ἔκειτο ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἐπὶ τὸν 3 θρόνον καθήμενος ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι καὶ σαρδίῳ· καὶ ἶρις κυκλόθεν τοῦ θρόνου, ὁμοίως ὁράσει 4 σμαραγδίνῳ· καὶ κυκλόθεν τοῦ θρόνου, θρόνοι εἰκοσι- 25 τέσσαρες. καὶ ἐπὶ τοὺς θρόνους τοὺς εἰκοσιτέσσαρας πρεσβυτέρους καθημένους περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις

[q] αἰσθητὴ θύρα ἐν οὐρ. ἀνοιγομένη. κατὰ κ. καὶ ἀνοιγομένη τ. διέξεισιν B. ἔξεισιν Edd. [r] ὡς δ. θύρας B. [s] ἠνεῳγμένης B. [t] τούτῳ Edd. [u] τὸ τὴν διαν. B. [x] μετεωρῆσαι B. [y] ἀλλὰ τῶν ἀξιοθέων καὶ ὧν οἱ τὸν ἡγεμονικὸν τυπούμενοιδιὰ καθαρότητα τῶν ἀπὸ τοῦ ἐνύλου βίου κηλίδων τοιούτων τυγχάνουσι θεαμάτων B. [z] οὕτω λεγ. om. B. [a] ἡ τοῦ λαλ. B. [b] ἔλεγεν ἀνάβα ὧδε B. [c] οὕτως προῆχθαι B.

λευκοῖς, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, στεφάνους χρυ-
5 σοῦς. καὶ ἐκ τοῦ θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ, καὶ
φωναὶ, καὶ βρονταί· καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιό-
μεναι ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ, αἵ εἰσιν ἑπτὰ πνεύ-
ματα τοῦ Θεοῦ. 5

[d] Διὰ τοῦ εἰπεῖν ἐν Πνεύματι, ἐσήμανεν ὡς οὐδὲν αἰσθητὸν χρὴ νοεῖν ἐνταῦθα συντελούμενον.

Τῷ Πνεύματι, φησὶ, τυπωθεὶς, θρόνον ἐθεασάμην, δι' οὗ δηλοῦται ἡ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσις τοῦ Θεοῦ. αὐτοῖς γὰρ ἐνθρονίζεται ὡς χωρητικοῖς οὖσι τῶν θείων ἐμφάσεων. 10

[e] Ἄλλως. "Θρόνον" τεθέαται, οὗ τὸ εἶδος οὐ διέξεισιν, ὅτι μηδὲ Ἡσαΐας μηδὲ Ἰεζεκιήλ. οὐδὲ γὰρ θνητῇ φύσει ἔνεστιν εἰπεῖν τοῦ κράτους Θεοῦ τὸ ὑπερβάλλον, μηδὲ εἰκόνα παραστῆσαι τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ ἐξ ἀνθρωπίνης δυναστείας, ὅπερ ὁ θρόνος ἐμφανίζειν βούλεται. ἐπισημαντέον ὡς ἡ τῶν λίθων ἐνταῦθα παράληψις, 15 οὐ τὸ τίμιον παριστῶσα παρείληπται τῶν ἃ βούλεται παριστᾷν. εἰ τοῦτο γὰρ σμαράγδῳ μὲν τῶν νοερῶν πνευμάτων ἀπεικασθέντων λίθῳ τιμίῳ, ἴασπις δὲ τῷ τούτων ἐπόχου ἧττον τιμίου, ὅπερ ἀσεβὲς καὶ ἐν νῷ, οὐ τοῦ τιμίου αὐτὸν χάριν, ἀλλὰ τῶν ἐκ τῆς χρόας σημαινομένων ἡ παράληψις χάριν. 20

Ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι καὶ σαρδίῳ.

Ἐπειδὴ τὸν Πατέρα τὸν ὁραθέντα ἐνταῦθα παρίστησι, σωματικὸν αὐτῷ χαρακτῆρα οὐ περιτίθησιν, ὥσπερ τῷ Υἱῷ ἐν τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ ὀπτασίᾳ, ἀλλὰ τιμίοις αὐτὸν λίθοις ἀπεικάζει· τῆς μὲν ἰάσπιδος ὡς χλοερᾶς σημαινούσης τὸ ἀειθαλὲς ὁμοῦ καὶ 25 φερέσβιον, καθὸ εἴρηται [f], "ἐξανατέλλων χόρτον κτήνεσι [g] καὶ "χλοὴν τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων." πᾶν γὰρ σπέρμα χλοηφορεῖ πρὸς τροφὴν τοῖς ζῶσιν [h] ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένον. ἴασπις δὲ καλεῖται ὅτι ὁμοία καὶ ἰῷ [i] ἀσπίδος ἐοικυία. σαρδίῳ δὲ, διὰ τὸ φοβερὸν τοῦ Θεοῦ. πυροειδὲς γὰρ τὸ σάρδιον. [k] διὸ καὶ Μωϋσῆς 30 φησι, "πῦρ γὰρ ὁ Θεὸς καὶ πῦρ καταναλίσκον." ἐπειδὴ γὰρ

[d] Hoc Sch. non hab. Edd. [e] Hæc non insunt Edd. [f] καὶ εἴρηται B. [g] ἐξαν. χορτ. τ. κτην. om. Edd. [h] ζώοις B. [i] ὡς ἰῷ ἀσπ. ἐοικ. B. [k] Quæ seqq. usque ad ἐπειδὴ γὰρ omm. Edd.

ἀσύμφορος τοῖς φιλαμαρτήμοσι καὶ καταφρονηταῖς, διὰ τοῦτο τὸ φοβερὸν τοῦ Θεοῦ· ἡ γὰρ χρηστότης οὐκ ἐπὶ μετάνοιαν ἀλλὰ πρὸς ἄδειαν πλημμελιῶν ἄγει. ἐπειδὴ γὰρ [l] τὸ κατ' ἄκρας χρῆσθαι τῇ δικαιοκρισίᾳ Θεὸν οὐ φορητὸν, διὸ καὶ Δαβὶδ φησι, "ἐὰν "ἀνομίας παρατηρήσῃς, τίς ὑποστήσεται; εἰκότως τοῦ ἀνεξι- 5 κάκου καὶ ἀγαθοῦ τὸ σάρδιον δεῖγμα παρέχει, ὡς τοῦ φοβεροῦ διὰ [m] τοῦ πυροειδοῦς· [n] εἰ μή που καὶ τῆς πατρικῆς φῶμεν προμηθείας ἐκ τῆς ἄγαν πρὸς τοὺς υἱοὺς φιλίας ἐμφανιζόμενον. ὡς οὖν τὸ πυρῶδες τοῦ φοβεροῦ, διὸ καὶ πρῶτον ἡ ἀπὸ τοῦ χρώματος ἡμῖν παρελήφθη δήλωσις, οὕτως ἀπὸ τῆς δυνάμεως 10 τῆς αὐτῆς λίθου, ἑτέρα χρηστότητος τούτου ἐμφανίζεται οἰκονομία· φασὶ γὰρ ἴασπιδα λίθον [o], οὐ μόνον [p] φοβερὸν εἶναι [q] θηρίοις φάσμασιν, ἀλλὰ καὶ θεραπευτικὴν τῶν ἐπιφυομένων τῷ σώματι ἡμῶν ἀλγεινῶν ἔχειν δύναμιν [r]. λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἰατρεύειν αὐτὴν οἰδήματά τε καὶ ἀπὸ σιδήρου πληγὰς ἐπιχριομένην. 15 ἐπισημαντέον [s] δὲ ὡς ἡ τῶν λίθων ἐνταῦθα παράληψις, οὐ τοῦ τιμίου χάριν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς χρόας σημαινόμενον ἔσχεν.

[t] Ὅμοιος ὁράσει λίθῳ ἰάσπιδι.

Διατὶ οὐκ ἐν σχήματι ὁ Πατὴρ δείκνυται ὥσπερ ὁ Υἱὸς, εἴρηται· ὁράσει δὲ λίθων παραβάλλεται· πρωτῇ τῇ ἰάσπιδι, διὰ τὸ 20 τοῦ χρώματος χλοερὸν, αἰνιττομένου τὸ εὐεργετικὸν τοῦ θείου καὶ πάντροφον καὶ φιλάνθρωπον· τὸ σάρδιον δὲ μετ' αὐτὸ τὸ φοβερὸν αἰνιττομένου διὰ τοῦ πυρώδους. εἰ γὰρ καὶ φύσει φιλάνθρωπον ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὅμως τὸ ἡμέτερον σκαιὸν καὶ διάστροφον εἰκάζεται αὐτὸ, εἰ θέμις τοῦτο εἰπεῖν, ἀφιέναι μὲν τὸ ἥμερον, ἐπὶ 25 δὲ τὴν αὐστηρίαν χωρεῖν. ἐπεὶ γὰρ "τὰ φρικτὰ, οὐ πτοεῖ" κατὰ τὸν εἰπόντα ἅγιον, "τὰ φαιδρὰ οὐ προτρέπεται." τί ἔτι λοιπὸν ἢ τῇ αὐστηρίᾳ κεχρῆσθαι; εἰ μή πω καὶ τοῦτο τιμωρητικοῦ φῶμεν ἔργον, ἀλλὰ πατρικῆς γνώμης τοῦ πάντας ἡμᾶς σωθῆναι θέλοντος, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· ἐπιγνῶναι δὲ διὰ 30

[l] καὶ ἐπειδὴ τὸ B. [m] καὶ Edd. [n] His usque ad οἰκονομία carent Edd. [o] ὡς φασὶ λίθον Edd. [p] ὃν οὐ μόνον Edd. [q] φασὶν εἶναι Edd. [r] ἔχειν δύναμιν om. B. [s] Hæc alibi inserit Cod. B. [t] His carent Edd.

παιδείας. "τίς γὰρ υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατὴρ," εἰ γὰρ μὴ παιδεύει, εἰς νόθους δηλονότι ἀποπεμπόμενος υἱούς.

Καὶ ἶρις κυκλόθεν τοῦ θρόνου.

Ἡ μὲν αἰσθητὴ ἶρις, ἣν ἡ θεία γραφὴ τόξον καλεῖ Θεοῦ [u], ἡνίκα φάσκει, "τὸ τόξον μου τίθημι ἐν τῇ νεφέλῃ," ἐκ τῆς ἀντανακλάσεως τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς [x] συνίσταται, ὅταν ἐν παχύτητι νέφους ὑδατώδους ἀποληφθέντος, ἀντιφράσσηται μὲν αὐτὸ τὸ φῶς τὴν ἑαυτοῦ ἐκπομπὴν διὰ τοῦ νέφους, ποικίλην δὲ καὶ παντοειδῆ φαντασίαν χροιῶν ὑποβάλλεται. κᾀκείνη μὲν τοιαύτη ἡ ἶρις. ἡ δέ γε τὸν θρόνον περικυκλοῦσα, μονοειδὴς σμαραγδίζουσα. ἶριν δὲ κέκληκεν αὐτὴν, ἀπὸ τῆς παρ' ἡμῖν ἴριδος ποικιλοχρωμάτου [y], ὡς ἂν τὸ διάφορον τῶν θείων Ἀγγέλων τῆς ἀγαθοεργοῦς ἐννοήσωμεν λειτουργίας, ὧν τὸ διαφορον εἰς μίαν ἐνεργητικὴν [z] ἀποτελευτᾷ χρείαν, κατὰ μίμησιν τοῦ οἰκείου [a] δεσπότου. ἐπεὶ καὶ τούτου τὸ πάντροφον καὶ εὐεργετικὸν, ἡ χλοάζουσα τῆς ἰάσπιδος λίθου χροιὰ παραδηλοῦν ἐβούλετο, τῷ πρασίῳ εἴδει τῆς σμαράγδου λίθου ὁμοιουμένης [b].

Θρόνοι εἰκοσιτέσσαρες.

Θρόνον, οὐκ ἄλλό τι ἐνταῦθα χρὴ νοεῖν, εἰ μὴ τὸ πρὸς τὰ θεῖα προστάγματα φιλότιμον πρὸς ἐργασίαν. μόνως γὰρ ἂν οὕτως παρασκευασθεῖσα ψυχὴ, ὄχημα θεῖον ἐνάμιλλόν [c] ἐστι τῶν Χερουβίμ. [d] ἔποχον ὡς ἐκεῖνα τὸν δι' αὐτῶν ὡς Δαβὶδ φησι, φερόμενον ἔχουσα ἔφορον παντὸς τοῦδε τὸν ποιητήν.

Πρεσβυτέρους καθημένους.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων πρεσβυτέρων [e] κατὰ τίνα λόγον οὗτος παρείληπται· δοκεῖ δή μοι εἰ καὶ ἀναξίως, πλὴν τὸ τοῦ μακαρίου Παύλου ἐρεῖν, ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι τὸ ἐπελθὸν φθέγξασθαι, εἰς παράστασιν τοῦ ὅτι ἡ ὑπεράρχιος, ᾧδ' ἂν θεωροῖτο. ἡ ὑπεράρχιος καὶ ἡ ὑπέρθεος παναγία Τριὰς, τὸν ἑβδοματικὸν ἀριθμὸν, ὃν καὶ σύστοιχον τῷ ὁρατῷ αὐτῆς συστήματι

[u] Θεοῦ om. Edd. [x] ἡλίου Edd. [y] τῆς ποικιλ. B. [z] εὐεργετικὴν B. [a] οἰκείου om. Edd. [b] ὁμοιουμένη Edd. [c] ἅμιλλόν Edd. [d] Hæc om. Edd. [e] His carent Edd. qui sic const. πρεσβυτ. ᾧδ' ἂν θεωροῖτο. ἡ ὑπεράρχιος, κ. τ. λ.

τούτῳ[f] ἔθετο, καταρχὰς κατὰ τὸ ἀνεξερεύνητον[g] τῆς ἑαυτῆς σοφίας βάθος ἰσαρίθμως ἑαυτῇ τὸν ἑβδοματικὸν[h] ἀνελίξασα ἀριθμὸν[i], τὸν εἰκοσιτέσσαρα ἀριθμὸν ὑπέφηνε. τριάκις γὰρ ἑπτὰ, εἴκοσι καὶ ἓν ἀποσωρεύει τοῦ ἀπολειπομένου ποσοῦ τοῦ εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἀριθμοῦ, ὅς ἐστιν ὁ τρία, τῇ παντουργῷ θείᾳ Τριάδι ανα- 5 τεθέντος[k]. διὸ καὶ ὁ ἕβδομος ἀριθμὸς τριαδικῶς ἀνελιχθεὶς, μετὰ τοῦ ἀνελιχθῆναι παρεσχηκότος[l] τὸν εἰκοσιτέσσαρα ἀπετέλεσε. τῷ ἑβδόμῳ δὲ, οὐ καὶ[m] διὰ παντὸς τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου τούτου χωρεῖ; καὶ κατά τινα ἑαυτοῦ δύναμιν θνητῇ φύσει ἀδύνατον εἰς τόδε εἰδέναι; [n]ὅτι δὲ ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς διὰ παντὸς ἐνορᾶται τοῦ 10 αἰσθητοῦ κόσμου χωρῶν, Φίλων ὁ ἐξ Ἰουδαίων θεωρητικώτατος καὶ πολυμαθέστατος ἀνὴρ ἱκανὸς παραστῆσαι· ὃς πολύς ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα φιλοσοφίας, ἐπιστημονικαῖς ἐφόδοις τὸν ἀριθμὸν τοῦτον κρατύνων, καὶ διὰ πάσης διήκειν ἀποδεικνὺς τῆς αἰσθητῆς κτίσεως, ὅσα κινήσει τῆς οὐρα- 15 νίου ἐνθεωρεῖται φορᾶς, ὅσα τοῖς κινουμένοις ἐμπρέπειν ἁρμόδιον. καὶ τούτου οἶμαι παράδειγμα καὶ τοὺς κδ' νῦν πρεσβυτέρους, τοὺς ἐπόχους τῶν θρόνων τοῦ ἀπ' αἰῶνος πρεσβείου σύμβολον φέροντας, ἡ ἀποκάλυψις προυβάλετο τῷ πάντων γενάρχῃ Θεῷ, διὰ τῆς προσκυνήσεως τὴν δουλικὴν πρὸς αὐτὸν σχέσιν σημαίνοντας. 20 ἰσάριθμοι δὲ τοῖς θρόνοις οἱ καθήμενοι, καὶ πρεσβύτεροι, οὐ νεώτεροι, ἐπεὶ καὶ ἡ ἐπαγγελία τῆς κληρονομίας τῆς βασιλείας[o] πρεσβυτάτη, ὡς πρὸ καταβολῆς κόσμου. [p]διό φησιν ὁ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν. "δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡτοιμασμένην ὑμῖν 25 βασιλείαν." προητοιμασμένης ἡμῖν βασιλείας. πάντως δὲ τοῖς πρὸ καταβολῆς κόσμου τὸ ἔπαθλον ἔχουσιν ἑτοιμασθὲν, οὐχ ὡς νεωτέροις, ἀλλ' ὡς ἐγγηράσασι[q] τοῖς θείοις προστάγμασι δίδοται ἡ αἰώνιος[r] βασιλεία. [s]διὸ καὶ ἰδικὴ αὐτῶν ἡ περιβολὴ ὡς πλειστάκις καὶ ἀνενδότως τοῖς τῆς ἀρετῆς καθαρτηρίοις λελευ- 30

[f] τούτῳ συστ. B. [g] ἀνεξεύρητον B. [h] τὸν ἑβδοματικὸν om. Edd. [i] ἀριθμὸν om. Edd. [k] ἀνατεθείς Edd. [l] παρεσχ. om. Edd. [m] ὅτι B. [n] Hæc om. Edd. [o] τῆς βασ. om. Edd. [p] His carent Edd. [q] γηράσασιν B. [r] προαιώνιος B. [s] Desunt hæc Edd.

κασμένη· ὅπως δὲ κδʹ καὶ οὗτοι καὶ τοῖς θρόνοις ἰσαρίθμοι ἡ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θρόνων φθάσασα θεωρία ἐδήλωσεν· ἥτις τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ὡς σύστοιχον τῷ ὁρατῷ τούτῳ κόσμῳ τριπλασιασθέντα ἐπισωρευθῆναι τὸν κδʹ ἀπέφηνεν· ἐξ οὗ καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ ἑβδοματικῷ κόσμῳ κατορθωκότας ταῖς λαμπροτάταις ἀμφιέννυσιν ἀρεταῖς, καὶ νικητηρίοις τοῖς κατὰ τῶν πάθων καὶ τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν τοῖς παγκρατιασταῖς συμβόλοις κατακοσμεῖ. χρυσοῦς δέ φησι τοὺς στεφάνους. οὐδὲ γὰρ εἶχέ τι χρυσοῦ τιμαλφέστερον τοῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἐνστρεφομένοις ὑποτίθεσθαι[t] *πρὸς ἐναργῆ γνῶσιν.*

[u] Περιβεβλημένους ἐν ἱματίοις λευκοῖς.

Ἱστέον ὡς τοῦ ἱστορικοῦ ἔθους τὰ γεγονότα ἐξαγγέλλειν ἔχοντος πράγματα σκοπὸν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ μέλλοντα καὶ ἐνεστῶτα· τίς γὰρ ἡ χρεία τὰ ἐνεργούμενα καὶ παρόντα διδάσκειν; ὃ καὶ ὁ προκείμενος Εὐαγγελίστης *μέχρι τοῦ νῦν φυλάξας, ἀπὸ τοῦδε ἤμειψε τὴν τάξιν. οὐ τὰ γεγενημένα ἀλλὰ τὰ ἐνεστῶτα ἱστορῶν· ἔστιν οὖν περὶ τούτου εἰπεῖν, ὡς βουλόμενος τὸ φρικτὸν καὶ ἔμφοβον καὶ ἀδιάπαυστον αὐτῶν παραστῆσαι, τοῦτο ἐποίησε· τὸ γὰρ τὰ παρελθόντα διηγεῖσθαι οὐ τοσοῦτον φέρει τοῖς ἀκούουσι τὸ φοβερὸν, ὅσον τὸ ἐνεργές τε καὶ ἐνεστώς.*

[x] Καὶ ἐκ τοῦ *θρόνου ἐκπορεύονται ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταί.*

Ἐντεῦθεν τὸ φοβερὸν καὶ καταπληκτικὸν τοῦ θείου αἰνίττεται. τὸ γὰρ θεῖον κάλλος οὐκ ἐν διαχύσει τινὶ καὶ ἡδονῇ τέρψεως τὴν εὐφροσύνην ἔχει. ἀλλ' ἐν τῷ μετὰ θαύματος φοβερῷ· διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶ, "δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ *ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ." τὸ γὰρ ἀγαλλίαμα τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεως φόβον οἶδεν ἐμποιεῖν τοῖς ἀγαπῶσι γνησίως, μήτι τούτοις ἐνδεῖ πρὸς ὑπουργίαν τοῦ οὕτως ἀγαπωμένου. διό φησιν ὁ* Δαβὶδ, *"φοβήθητε τὸν* Κύριον *πάντες ἅγιοι αὐτοῦ," ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.*

[t] ὑποθέσθαι B. [u] Hoc Sch. carent Edd. [x] Et hoc Sch. deest Edd.

Καὶ ἑπτὰ λαμπάδες πυρὸς καιόμεναι.

Τὰς ἑπτὰ [y] λαμπάδας, αὐτὸς ἡρμήνευσεν [z] ἑπτὰ πνεύματα, ἅ τινα [a] ἤτοι ὡς Ἡσαΐας, τὰ θεῖα τοῦ πνεύματος χαρίσματα, σοφίας, ἰσχύος, βουλῆς [b], καὶ τὰ τούτοις ἑξῆς δεῖ νοεῖν, ἢ, ὡς Εἰρηναῖος καὶ Κλήμης ὁ στρωματεὺς [c], τὰ λειτουργικὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐξέχοντα ταγμάτων. ἑπτὰ μὲν, διὰ τὴν ἐφορείαν [d] τοῦδε τοῦ κόσμου τοῦ τῷ ἑβδόμῳ συστοίχου ἀριθμῷ [e]. ἢ, ὡς ἤδη παρεθέμεθα. καιόμεναι δὲ, διὰ τὸ ἀνένδοτον καὶ διηνεκὲς τῆς περὶ τὸ θεῖον ἁγιστίας. τοιοῦτον γὰρ καὶ πῦρ [f], τοῦτο τὸ ἔνυλον ἀδιαλείπτως φωτίζον καὶ φλέγον. διὸ καὶ ὁ προφήτης φησὶν, "ὁ ποιῶν τοὺς "Ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ "φλέγον [g]."

6 Καὶ ἐνώπιον τοῦ θρόνου ὡς θάλασσα ὑαλίνη ὁμοία κρυστάλλῳ. καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου, καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου τέσσαρα ζῶα γέμοντα ὀφθαλμῶν ἔμπροσθεν καὶ 7 ὄπισθεν. καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον ὅμοιον λέοντι. καὶ τὸ δεύτερον ζῶον, ὅμοιον μόσχῳ. καὶ τὸ τρίτον ζῶον, ἔχον πρόσωπον ἀνθρώπου. καὶ τὸ τέταρτον ὅμοιον ἀετῷ πετομένῳ.

Θαλάσσῃ ἀπεικάζει τὸ κατενώπιον τοῦ θρώνου, τὸ ἄπειρον καὶ ἀνείκαστον πλῆθος τῶν κυκλούντων θείων δυνάμεων τῷ θρόνῳ [h] σημαίνων τοῦ Θεοῦ. ὃ [i] καὶ Δανιὴλ διὰ τοῦ χιλιακοῦ καὶ μυριαδικοῦ ἀριθμοῦ παριστᾷν βούλεται. ἡ δὲ ὑαλίνη καὶ κρυσταλλοειδὴς [k] θάλασσα, τὴν διαύγειαν τῶν ἀσωμάτων φύσεων σημαίνοντός ἐστιν, καὶ τοῦ [l] περὶ τὸν θρόνον, ἤγουν τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς [m] τὸ ἀτάραχον. ἅτε ἀκινήτως ὡς ὕαλος πεπηγυῖα [n] καὶ κρύσταλλος, τῷ μηδὲ μιᾷ κηλῖδι σκοτουμένη πρὸς ἀνοήτους περισπᾶσθαι κλονήσεις [o]. . . . . τὶς καὶ κρυσταλλοειδὴς ἡ τοῦ

[y] ἑπτὰ ταύτας B. [z] εἱρμήνευσεν B. [a] ἅ τινα om. B. [b] βουλῆς ἰσχύος B. [c] ἐν στρώματι ἑκάστῳ B. [d] ἐφορίαν B. [e] ἀριθμοῦ B. [f] τὸ πῦρ B. [g] καὶ τ. λειτ. αὐτ. π. φλεγ. om. Edd. [h] τὸν θρόνον B. [i] ἃς B. [k] ὑαλ. θάλασσα καὶ κρυστ. B. [l] τὸ B. [m] τὴν ἀγγελιῶτιν ζωὴν B. [n] πεπηγύας B. [o] Add. hic B. aliquot initio et fine quæ aciem effugiunt propter evanidam scripturam, in fine videor legere ἐστὶ ζεύς.

*οὐρανοῦ νενόμισται φύσις σκοπεῖν χρὴ εἰ δια * * * * * ἐδάφους σημαίνεται τὸ στίλβον ὁμοῦ καὶ διαυγὲς ἔχουσα, εἰ μὴ * * * * δόξωμεν τὰ ὑπὲρ κατάληψιν ὑμῖν τερατευόμενοι.*

[p]*Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου, καὶ κύκλῳ τοῦ θρόνου.*

Ὁ θρόνος σημαντικός ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας καὶ τοῦ 5 *αἰωνίου κράτους τῆς κυρείας ἐν ἐξουσίᾳ καὶ περὶ * * τὸ ἀναπόδραστον τῆς προνοητικῆς αὐτοῦ δεσποτείας κατανοεῖται καὶ ἡ ἀγαθότης. ταῦτα δὲ τὰ ἅγια ζῶα ἕτερα τῆς τοῦ Ἰεζεκιὴλ τυγχάνει ὀπτασίας. ἐκείνων μὲν γὰρ ἕκαστον τετραπρόσωπον ὡρᾶτο καὶ ὀκταπτέρυγον, καὶ τροχούς τινας ἐπισυρόμενα οἷς ἐπε-* 10 *κέκλητο γ γέλ·*[q] *εἰ καὶ πολυόμματα κακεῖνα ὡς καὶ ταῦτα· ἐνταῦθα δὲ ἐν ἑκάστῳ πρόσωπον διάφορόν τε καὶ πτέρυγες ἕξ· κἀκείνοις μὲν ὡς αὐτῷ δοκεῖ Ἰεζεκιὴλ ὄνομα Χερουβεὶμ, τούτοις δὲ ἀκολούθως Σεραφεὶμ, ἃ τῷ Ἡσαΐᾳ ἐδείχθη τῷ θείῳ· οὐχ ὁμοιότητα ἐμφαίνοντα ὡς ταῦτα προσώπων, ἀλλὰ ταῖς δυσὶ μὲν* 15 *πτέρυξι τὰ ἑαυτῶν κατακαλύπτοντα πρόσωπα, ἐκτὸς τοῦ περιανθίζεσθαι ὡς ταῦτα καὶ ὀφθαλμοῖς. ἀλλ' εἴ τι ταῦτα αἰνίττεσθαι βούλεται τὰ νῦν δειχθέντα τῷ Εὐαγγελιστῇ τὴν πλάνην τὴν ἀπὸ τοῦ ψαλμικοῦ ἐγγενομένην ῥητοῦ "Κύριος," φάσκουσαν, "ἐν τῷ "οὐρανῷ τὸ ἔλεός σου, καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν."* 20 *ἔδοξε γὰρ ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ τισὶ τὴν περίγειον κτίσιν ἀνεπισκόπητον Θεοῦ διατελεῖν διὰ τὴν παράβασιν τοῦ Ἀδὰμ, καὶ τὸ ἀλλοιωτὸν τῶν περὶ γῆν φύσεων· οὐ συνιέντων τὸ "οἱ οἰκτιρμοὶ "αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ·" ὥστε εἰ ἔργα καὶ τὰ ἐπίγεια Θεοῦ ἐπισκοπῆς ἂν εἰκότως ἀξιοῖτο· δεικνῦναι οὖν τῇ ὀπτασίᾳ τῷ* 25 *Εὐαγγελιστῇ σκόπος τῆς πλάνης ἣν εἰρήκαμεν ἀποφέρων ὡς διὰ τῶν δ' τούτων ζώων, ἢ τῶν ἐκ δ' στοιχείων, πυρὸς, ὕδατος, ἀέρος, γῆς, σύγκατος κτίσις τῆς ἐποψίας τυγχάνει Θεοῦ, ὡς ἑκάστῳ τῶν ὁραθέντων ζώων εἰς ὑποτύπωσιν ἀναφερομένου τῶν κοσμικῶν στοιχείων· λέοντος μὲν διὰ τὸ θυμικὸν καὶ θερμὸν εἰς τὸ πῦρ· μόσχου* 30 *δὲ διὰ τὰ περὶ γῆν ἔργα, εἰς τὴν γῆν· ἀνθρώπου δὲ εἰς τὸν ἀέρα· οὐράνιον γὰρ καὶ μετάρσιον ῥυτὸν ἄνθρωπος διὰ τὴν τοῦ νοῦ*

[p] His carent edd. [q] Post γ marg. abscissa literas quasdam abstulit.

λεπτότητα· ἀετοῦ δὲ εἰς τὸ ὕδωρ· ἐξ ὑδάτων γὰρ ἡ γένεσις τοῖς πτηνοῖς· τὸ πολυόμματον δὲ τὴν περὶ πάντα τοῦ Θεοῦ ἐποψίαν, ἣν καὶ διὰ τῶν νοερῶν πνευμάτων τῆς διακονίας ποιεῖται· ὡς Δαβίδ φησι, "δυνατοὶ ἰσχύϊ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦ "ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ." τουτέστιν ἀνυπερθέτως 5 *ἐξ αὐτοῦ προστάγματος ἐκτελοῦντες λειτουργίαν.*

Τέσσαρα ζῶα γέμοντα.

Ταῦτα τὰ τέσσαρα ζῶα τινὲς, καὶ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια καὶ τὰς τέσσαρας γενικὰς ἀρετὰς ἐξέλαβον[r], *τοῦ μὲν λέοντος δηλοῦντος τὴν ἀνδρείαν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ὃ καὶ* 10 *Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου ἅγιός φησι τῆς προαιωνίου βασιλείας εἶναι δηλωτικὸν, διὰ τοῦ, "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος." τοῦ δὲ μόσχου, τὴν δικαιοσύνην, ἅτε τοῖς οἰκείοις ἀρκουμένον*[s] *πόνοις, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ὡς νομικῶς καὶ ἱερατικῶς τὸν Χριστὸν γενεαλογήσαντα*[t]. *τοῦ δὲ ἀετοῦ τὴν σωφροσύνην. ταύτην*[u] *γὰρ* 15 *μαρτυρεῖται τὸ ζῶον ἔχειν*[x], *καὶ τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον σύντομον ὂν, ὡς ὁ ἀετὸς τὴν πτῆσιν*[y], *καὶ ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ Πνεύματος ἀρξάμενον. τοῦ δὲ ἀνθρώπου τὴν φρόνησιν, καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ὡς φυσικῶς καὶ οὐ νόμῳ κηρύξας τὴν Χριστοῦ γένησιν. ἴσως δὲ καὶ διὰ τούτων ἡ οἰκονομία* 20 *Χριστοῦ δηλοῦται. διὰ τοῦ λέοντος, ὡς βασιλεύς. διὰ τοῦ μόσχου, ὡς ἱερεὺς*[z], *μᾶλλον δὲ καὶ ἱερεῖον*[a]. *διὰ τοῦ ἀνθρώπου*[b] *ὡς δι' ἡμᾶς ἀνδρωθείς. διὰ τοῦ ἀετοῦ, ὡς χορηγὸς*[c] *τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος καὶ*[d] *ἐπὶ πάντας καταπτάντος*[e].

8 Καὶ τέσσαρα ζῶα ἓν καθ' ἓν εἶχον ἀνὰ πτέρυγας ἓξ 25 κυκλόθεν. καὶ ἔσωθεν γέμοντα ὀφθαλμῶν, καὶ ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς λέγοντες, Ἅγιος ἅγιος, ἅγιος, Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἦν, καὶ 9 ὁ ὢν, καὶ ὁ ἐρχόμενος. καὶ ὅταν δῶσι τὰ ζῶα δόξαν,

[r] *καὶ τὰς δ' γεν. ἀρετ. ἐξέλαβον καὶ τὰ δ. εὐαγγ.* B. [s] *ἀρκουμένην τὴν δικαιοσύνην* B. [t] *γενεαλογῆσαι* B. [u] *ταυτῇ* Edd. [x] *ἔχειν* om. Edd. [y] *ὡς ὁ ἀετ. τ. πτῆσ.* om. Edd. [z] *ἱέρεως* B. [a] *μᾶλλ. δὲ ἱερείου* B. [b] *τὸ ἀνθρώπινον* B. mox *ὡς δι' ἡμ. ἀνδρ.* om. [c] *χορηγοῦ* B. [d] *ὡς* B. [e] Post *καταπτ.* cæt. om. B. quæ Edd. habent, sed quæ priore Schol. exstant.

καὶ τιμὴν, καὶ εὐχαριστίαν τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου,
10 τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, πεσοῦνται οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἐνώπιον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ προσκυνήσουσι τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ βαλοῦσι τοὺς στεφάνους αὐτῶν ἐνώ- 5
11 πιον τοῦ θρόνου, λέγοντες, Ἄξιος εἶ ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Ἅγιος, λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν. ὅτι σὺ ἔκτισας πάντα, καὶ διὰ τὸ θέλημά σου ἦσαν καὶ ἐκτίσθησαν.

Εἰπὼν τὰ[f] τέσσαρα ζῶα τὰ τὸν θρόνον κυκλοῦντα, καὶ τὸ εἶδος 10 ἑκάστου διεξελθὼν, ὃ καὶ ἡμεῖς ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν κατὰ τὸ κατ' ἀξίαν δοθὲν χάρισμα παρεθέμεθα, ὅτι τὸ προνοητικὸν περὶ πᾶσαν τὴν περίγειον αὐτοῦ κτίσιν περιστῶντός ἐστι τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ τέσσαρα ζῶα ἰσάριθμα τῇ τετρακτύϊ τῶν ποιοτήτων, δι' ὧν τὰ στοιχειώδη σώματα ὑπέστη τοῦδε τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, νῦν καὶ τὸ 15 τῆς λειτουργίας ὀξύρροπον[g] αὐτῶν παρίστησιν· ὃ καὶ Δαβὶδ παρίστησι[h] διὰ τοῦ, "δυνατοὶ ἰσχύϊ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ, "τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ," οἱονεὶ οὐκ ἔφθη τὸ πρόσταγμα τὴν συντέλειαν τοῦ προτεταγμένου, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἐντολῆς ἠνύσθη τὸ βούλημα. τὸ τάχος δὲ διὰ τῶν πτερύγων 20 ἓξ κατανύεσθαι[i] φησὶν ἑκάστῳ. τοῦτο γὰρ τὸ "ἓν καθ' ἓν"[k] ὑποφαίνει[l], ἵνα μή τις τὰς ἓξ πτέρυγας ἀκούσας, κοινῇ ταύτας προεῖναι νομίσῃ. τὸ δὲ "κυκλόθεν," οὐ τῶν πτερύγων, ἀλλὰ τῶν τεσσάρων τὴν στάσιν ἐμφαίνει, ὅτι μὴ στοιχηδὸν, ἀλλὰ καὶ κυκλικῶς[m] ἦν. τῶν δὲ πτερύγων ὁ ἀριθμὸς, τὸ τέλος αἰνίττεται 25 τῆς λειτουργίας, καὶ τὸ πρὸς ὃ ἡ λειτουργία· τέλειος γὰρ[n] ὁ ἓξ ἀριθμὸς, παρὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα κομψοῖς ἀνυμνεῖται. οὐδὲν δὲ παρὰ τοῖς τὴν αἴσθησιν ἀναβεβηκόσιν ἀτελὲς, οὐδὲ τὴν ἐκ μεταμελείας συμπλήρωσιν ἐκδεχόμενον. ἓξ δὲ πτέρυξιν ὁ θεῖος Διονύσιος[o] τὰ νοερὰ ζῶα διηρτῆσθαι φησὶ[p], δυσὶ τὰ πρόσωπα καλυ- 30

[f] εἰπὼν τὰ om. B. [g] ὀξυρ. om. Edd. [h] φησὶ B. [i] καταμηνύεσθαι B. [k] τὸ ἓν καθ' ἓν om. Edd. [l] ἐνυποφαίνει Edd. [m] κυκλικὸς Edd. [n] λειτουργία τέλει. καὶ γὰρ Edd. [o] Διον. ὁ θεῖος B. [p] φησὶ om. B.

πτοντα, ταῖς δὲ δυσὶ τοὺς πόδας, ταῖς μέσαις δὲ πετᾶσθαι· ἵνα περὶ τὰ ὑψηλότερα καὶ βαθύτερα τῆς οἰκείας καταλήψεως φανῇ αὐτῶν ἡ εὐλάβεια, δι' ἣν τοῖς μέσοις προστάσσεσθαι τὰς ἀρχικὰς αὐγὰς θείοις ζυγοῖς ἀνατείνειν[q]. τὸ δὲ "κυκλόθεν," διὰ τὸ παντεπίσκοπον παρείληπται. τὸ δὲ "ἔσωθεν," ὅτι οὐδὲν τὰ θεῖα λανθάνειν 5 δύναται, οὐδὲ τῶν ἐν παραβύστῳ τισὶ τελουμένων. τὸ δὲ "ἀνάπαυ-" σιν οὐκ ἔχουσιν," οὐχ ὅτι ἔγκοπόν τι ὑφίστανται, τῇ ἀνενδότῳ λειτουργοῦντα ὑμνῳδίᾳ· περὶ τὴν αἰσθητὴν γὰρ κτίσιν ὁ κόπος. ἀκάματα δὲ πάντα ὅσα ὑπὲρ τὴν ὕλην. ἐκεῖ δὲ, κατὰ τὸν εἰπόντα, "ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη, καὶ στεναγμός." οὐ τὸ ἔγκοπον οὖν τὸ, 10 "ἀνάπαυσιν οὐκ ἔχουσι," παριστᾷ, ἀλλὰ τὸ περὶ τὴν θείαν ὑμνῳδίαν ἀνένδοτον, ὡσπερεὶ κατεντρυφώντων πρὸς δόξαν καὶ αἶνον τοῦ θείου συντελουμένων. τὸ δὲ[r] τρισυπόστατον[s] τῷ τριπλασιασμῷ τῆς δόξης καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ[t] ἔχομεν[u] νοεῖν. [x]οὐκ ἀμάρτυρος δὲ ἡ τῶν τριῶν ὑποστάσεων ἐπὶ τοῦ θείου ἐμφάνεια. ἀλλ' ἐκ παλαιᾶς 15 καὶ νέας γραφῆς πορίζομένη. ἐκ παλαιᾶς, ἀφ' ὧν πρὸς Μωϋσῆν ὁ χρηματίζων "ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με" κελεύων ἐρεῖν· ἐκ δὲ τῆς νέας αὐτὸς οὗτος ὁ τὴν Ἀποκάλυψιν ταύτην διδάσκων· τὸν μὲν Υἱὸν διὰ τοῦ "ἦν·" "ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος" εἰπών. τὸ Πνεῦμα δὲ, αὐτὸς ὁ ἐνανθρωπήσας, ὁ ἦν, τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐν τῷ θείῳ πάθει 20 ἐπαγγειλάμενος "πέμψειν αὐτοῖς ἄλλον Παράκλητον·" τίς δὲ νοῦ κύριος τὸν ἀποστελλόμενον οὐχὶ τὴν ἀποστολὴν ἐκπληροῦντα καὶ ἐρχόμενον φήσει; ἐναργεστέρας οὔσης τῆς ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἐντολῆς.

Πεσοῦνται οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι. 25

Διὰ τούτων δηλοῦται καὶ τοὺς νοηθέντας ἡμῖν πρεσβυτέρους κοινωνοὺς εἶναι τῆς ὑμνῳδίας τῶν οὐρανίων δυνάμεων· ὁμολογοῦντας ἐκ Θεοῦ κεκομίσθαι τῆς τῶν νοητῶν ἐχθρῶν νίκης τὴν δύναμιν. ἐπισκοπητέον[y] δὲ τὴν τῶν χρονικῶν διαστημάτων ἐν τῇ ἀφηγήσει ἀκρίβειαν. ἀπὸ γὰρ τῆς τῶν ἐνεστώτων ἐπαγγελίας[z], ἐπὶ τὰ 30 μέλλοντα χωρεῖ, οὐκ ἀσυνεσίᾳ τοῦτο ποιῶν, ἐνδεικνύμενος δὲ ὡς καὶ τῆς πρὸ τῆς τελευταίας τῶν κατορθούντων ἀναρρήσεως, ἐστί

[q] ἀνατείνονται τὸ κυκλόθεν B. [r] καὶ ἵνα δὴ τὸ B. [s] τρισυπ. παραδηλῶται B. [t] καὶ τ. ἁγιασ. om. B. [u] ἔχωμεν B. [x] Desunt quæ seq. in Edd. [y] ἐπισκεπτέον B. [z] ἀπαγγελίας B.

τι[a] τοῖς ἀπεκδύνουσι τὸ παρὸν ἐναγώνιον στάδιον τῷ τεθειμένῳ ὑπείκουσιν ὅρῳ, τοῦ συμφέροντος[b] ἑκάστῳ ὡροθετηκότος[c] εὐχαριστίᾳ· ἅτε καὶ ἀντιλαμβάνουσι συμμέτροις πρὸς τὸν μέλλοντα[d] καὶ ἀκατάλυτον αἰῶνα, παραραβλήτω[e] τὰς ἀντιδόσεις, ἤτοι[f] θαυμάτων περιουσίαν τοῖς πρὸς αὐτοῦ ἐπιδεῶς ἀφικνουμένοις, ἢ καί 5 τισιν ἑτέραις εὐεργεσίαις[g]. οὐκ οὖν ἐπὶ τῆς τελευταίας μόνον τεθησαύρισται ἡμέρας, ἡ ἀπὸ τῶν λειτουργικῶν Πνευμάτων καὶ τῶν ἐκείνοις ἐναμίλλων ἀνθρώπων ἐξαιρέτως τῷ ἔργῳ δειχθέντων[h], πρὸς τὸν σαρκωθέντα Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὑποτύπωσις καὶ εὐφημία καὶ αἶνος, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ[i] τοῦ ἐνεστῶτος, 10 ὡς ἡ δοκοῦσα τῶν χρονικῶν διαστημάτων παράβασις τοῖς ὀξυωπεῖν[k] δυναμένοις ὑπέστησεν.

Καὶ βαλοῦσι τοὺς στεφάνους αὐτῶν.

Τὸ βαλεῖν τοὺς στεφάνους ἐνώπιον τοῦ θρόνου, τὴν νίκην δηλοῖ[l], ὡς καὶ νῦν[m] ἐπὶ τῶν νικώντων ἀγῶνάς ἐστιν ἰδεῖν. ὁ θρόνος δὲ 15 τὴν κυριότητα καὶ ἐξουσίαν. ἔστι καὶ βασιλείας ὁ στέφανος σύμβολον. βάλλοντες οὖν ἐνώπιον τοὺς στεφάνους τοῦ θρόνου, τί ἂν ἄλλο, ἢ τὴν ὄντως καὶ ἀληθῆ βασιλείαν, καὶ τὴν κατὰ πάντων νίκην, τῷ ἐπὶ πάντων[n] ἀνατιθέασι Θεῷ; λέγοντες, σοὶ δέσποτα παρὰ πάντων ἐποφείλεται δόξα, ὡς κτίστῃ καὶ δημιουργῷ, καὶ 20 ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προσαγωγεῖ[o] καὶ συντηρητῇ τε[p] καὶ συνοχεῖ.

ΚΕΦ. ΙΑ.

Περὶ τῆς βίβλου τῆς ἐσφραγισμένης σφραγῖσιν ἑπτὰ, τῆς ἐν τῇ[q] χειρὶ τοῦ Θεοῦ, ἣν οὐδεὶς ἀνοῖξαι δύναται τῆς κτιστῆς φύσεως[r]. 25

1 Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιὰν τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, βιβλίον γεγραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγῖσιν ἑπτά. 2 καὶ εἶδον Ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ μεγάλῃ. τίς ἄξιός ἐστιν

[a] ἔστι τις Edd. [b] συμφερόντως B. [c] ὅρῳ τεθεικότος B. [d] τῷ πρ. τὸν μελ. B. [e] παραβλ. om. Edd. [f] ἢ B. [g] τοῖς πρὸς αὐτ. ἐπ. ἀφικ. om. Edd. mox ἢ καί τινας ἑτέρας εὐεργεσίας. [h] ἐξαρετῆς τῶν ἔργων B. [i] ἀπὸ B. [k] ὀξυοπεῖν Edd. [l] ὁ στέφανος τὴν νικ. δηλ. B. [m] τοὺς ἐπὶ B. [n] πάντας B. [o] προαγωγεῖ B. [p] τε om. B. [q] τῇ om. B. [r] τῆς κτ. φυσ. δύν. B.

ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ;
3 καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε
ὑποκάτω τῆς γῆς, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον, οὔτε βλέπειν αὐτό.
4 καὶ ἐγὼ ἔκλαιον πολὺ, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη ἀνοῖξαι
5 τὸ βιβλίον, οὐδὲ βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυ- 5
τέρων λέγει μοι, Μὴ κλαῖε.

[rr] Ἐπὶ τὴν δεξίαν τοῦ Θεοῦ ὤφθη τὸ βιβλίον. τὰς κατὰ τὸν βίον δεξιὰς τῶν ἁγίων διεξόδους τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ νέᾳ βούλεται δηλοῦν. τὰ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, τὰ[s] κατὰ ψυχὴν αἰνίττεται ἀγαθὰ, ἅπερ καὶ ὁ παροιμιαστὴς Σολομὼν ἐν τῇ δεξιᾷ ἀποκεῖσθαι δηλοῖ 10 τῆς σοφίας, ἃ διὰ τῆς ζωῆς ὑπέφηνεν εἰπὼν, "ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς "ζωή." τὰ δὲ ἐξ ἀριστερῶν, τὰ κατὰ σῶμα καὶ τὴν θνητὴν ταύτην ζωὴν, ἅπερ διὰ τῆς δόξης καὶ τοῦ πλούτου[t] ἠνίξατο φήσας, "ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλοῦτος καὶ δόξα." ὁ δὲ θρόνος, ὅτι τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ ἐπ' αὐτὸν ἐπόχου σημαίνει[u], εἴρηται. τί 15 δὲ τὸ βιβλίον; ἡ πάνσοφος τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνεπίληπτος[x] μνήμη. ἣν καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ καὶ Μωϋσῆς παρεδήλου, ὁ μὲν, διὰ τοῦ, "ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται." ὁ δὲ, διὰ τοῦ, "κἀμὲ "ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας." τὸ δὲ ἔσωθεν γεγράφθαι καὶ ἔξωθεν, καὶ σφραγῖσι κατησφαλίσθαι ἑπτὰ, τὸ ἔσωθεν μὲν, 20 οἱ ἐξ Ἱερουσαλὴμ[y] ἂν εἴησαν γεγραμμένοι, ὡς θεοσεβεῖς τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ νόμου, τὸ ἔξωθεν δὲ καὶ τῇ χείρονι μοίρᾳ, οἱ ἐξ ἐθνῶν [z] ἀπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐπιστρέψαντες καὶ τῆς εἰδωλολατρείας βίου. αἱ δὲ ἑπτὰ σφραγῖδες, τῷ ἑπτὰ[a] ἀριθμῷ τὸ ἐπίσημον ἔχουσαι τὰς[b] κατὰ τὸν θνητὸν τοῦτον κόσμον τῶν ἡμερῶν μεταβολάς τε 25 καὶ διαδοχὰς σημαίνουσαι[c], τί ἂν ἄλλο συνιέναι παρέχοιεν, ἢ τὸ μηδένα πλὴν μόνου Θεοῦ τὰ κατὰ τὴν διέξοδον τοῦ βίου ἑκάστου ἡμῶν ἐξακριβοῦν ἔχειν[d] εἰδέναι; ἢ οὖν τοῦτο, ἢ τὸ κεκλεῖσθαι τὸ βιβλίον καὶ τοῦτο βουλομένου[e] παριστᾶν ἐστὶ τὸ μηδένα ἠξιῶσθαι θείας ἐποψίας πλὴν ὀλιγίστων[f]. πάντες γὰρ ἐξέκλιναν, ἅμα 30

[rr] Hæc om. Edd. usque ad δηλοῦν. [s] ἀεὶ τὰ B. [t] διὰ τοῦ πλ. καὶ τ. δόξ. B. [u] σημαίνεσθαι B. [x] ἀνεπίληστος B. [y] Ἰσραὴλ B. [z] Verb. quæ seqq. usque ad βίου om. Edd. [a] ἑβδόμῳ B. [b] τοῦ B. [c] τῶν ἡμ. μετ. καὶ διαδ. σημ. om. B. [d] ἔχοντος B. [e] βουλομεν B. mox om. ἐστι. [f] πλὴν om. B. mox ὀλιγοστῶν.

ἠχρειώθησαν τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας τοῦ Ἀδὰμ ἀχρείωσιν, καὶ ἀπολωλέκασι τὴν πρὸς Θεὸν παρρησίαν. [g]ἀλλὰ μὴ πάντες ἀκούσας, μηδένα οἰηθεὶς ἠξιῶσθαι θείας ἐπισκοπῆς, τὸν Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσῆν καὶ τῶν κατ' ἐκείνους ἀναλογισάμενος ἔνθεον χορόν. τὸ γὰρ πᾶν ὡς ἐπίπαν οὐ καθ' ὁλότητα τῶν ὑποκειμένων τῷ λόγῳ 5 περιληπτικόν. ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τῆς περιλήψεως ἀστοχοῦν ἐν τῷ τινὰς τῆς ἀθροίσεως αὐτοῦ ὑποστέλλεσθαι, ὡς ἐν τῷ "πᾶσα ἡ "γῆ ἠρίστα[h]." τοῦ γὰρ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο σημαντικὸν, οὐχὶ τοῦ παντελῶς.

Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο. 10

Ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἠδύνατο. τὸ δὲ ἀρνίον[i] καὶ μάλα[k], ὡς ἤδη εἴρηται, καὶ διὰ τοῦ Δαβὶδ κατὰ[l] τὸ, "πρωῒ εἰσακούσῃ τῆς "φωνῆς μου," [m]τὸ "πρωῒ παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψῃ με·" πρωΐαν, λέγων[n] τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν τοῦ Κυρίου, δι' ἧς ἐπιδημίας ἄνθρωποι καὶ θείας ἐποψίας ἠξιώθημεν παραστάντες, 15 ἤγουν παραστῆναι ἀξιωθέντες παρὰ τοῦ τὰ κατερραγμένα ἀνορθοῦντος, καὶ τὰ συντετριμμένα συσφίγγοντος. δι' ἃ καὶ ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ εὔσπλαγχνος ᾠκονομήθη[o] ἐπιδημία, καὶ διὰ ταύτην τῶν θείων[p] προφητῶν αἱ[q] δεήσεις εἰσηκούσθησαν, ὧν ἐστὶ καὶ ἡ, "κλῖνον τοὺς[r] οὐρανοὺς καὶ κατάβηθι." 20

[s]Οὐδεὶς ἐδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό.

Οὐδεὶς μὲν ἀνθρώπων, ὦ θειότατε Ἄγγελε, εἴποι ἄν τις πρὸς αὐτὸν, μόνος δὲ ὁ ἐνανθρωπήσας Θεὸς ἁμαρτίαν ἑλὼν, καὶ τὸ καθ' 25 ἡμῶν ῥήξας χειρόγραφον καὶ τῇ οἰκείᾳ ὑπακοῇ τὴν ἡμῶν * * ἀκοὴν * * * νος, καὶ τὴν ἧτταν ἡμῶν ἀναπαλαίσας.

Καὶ ἐγὼ ἔκλαιον, ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὑρέθη.

Οὐδὲ γὰρ Ἄγγελος οὐκ ἄνθρωπος ταῦτα ἡμῖν[t] κατώρθωσεν, ὥς φησιν Ἡσαΐας· "οὐ πρέσβυς οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν 30 "αὐτοὺς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτὸν αὐτούς[u]." οὔτε οὖν τῶν ἀσάρκων τις,

[g] Hæc om. Edd. [h] Sic. [i] ὡς ἀρνίον Edd. [k] καὶ μάλα om. B. [l] κατὰ om. B. [m] Hæc om. Edd. [n] λέγων om. Edd. [o] οἰκονομήθη B. [p] θείων om. Edd. [q] αἱ om. B. [r] τοὺς om. B. [s] Hoc Sch. om. Edd. [t] Om. Edd. [u] Hæc om. Edd.

οὔτε τῶν ἐν σαρκὶ ὄντων, οὔτε τῶν[x] ἐκ σαρκὸς ἀποδεδημηκότων, τὴν ἀκριβῆ τῶν θείων εἴληφε γνῶσιν. τοῦτο γὰρ[y] τὸ συνεπτύχθαι δηλοῖ τὸ βιβλίον, οἱονεὶ τὸ πάσῃ κτιστῇ φύσει ἀνεπινόητα εἶναι τὰ κρίματα[z] τοῦ Θεοῦ. [a]διὸ καὶ ἀβύσσῳ παρείκασται· "τὰ "κρίματα γὰρ τοῦ Θεοῦ," φησὶ Δαβὶδ, "ἄβυσσος πολλή." κτιστῇ 5 μὲν οὖν φύσει συνέπτυκται τὸ βιβλίον. καὶ οὐ μόνον ἀνοῖξαί τις αὐτὸ ἀδυνάτως ἔχει[b], ἀλλ' οὐδὲ βλέπειν, τουτέστιν, οὐδὲ ἀτενῶς πρὸς τὰ θεῖα κρίματα ἴσχυσεν ὁρᾶν[c]. [d]πῶς γὰρ οἱ μόχθῳ τῶν ἐνύλων τὸ περισπᾶσθαι δεδυστυχηκότες ὡσπερεὶ ἀχλύϊ τὸν νοερὸν ὀφθαλμὸν ἐξηχρειωμένοι, τὴν περὶ τὰ θεῖα ἐποψίαν εὐτυχῆσαι 10 ἀξιωθεῖεν; ἀλλ' οἱ τοσούτου ἀναπεπλησμένοι τοῦ ἀναξίου, ἐπειδὴ αὐτοῖς ἡ τοῦ ἀρνίου ἐπιδημία παρέστη, τὰ πρὶν ἄπορα, εὔπορα κατέστη, καὶ τὰ δυσχερῆ, ῥᾴδιά τε καὶ εὐχερῆ. [e]ὡς ἔστι μαθεῖν ἀπὸ τῶν νῦν πολλῶν τὸ μὲν προστετηκέναι τοῖς βιωτικοῖς παρ' οὐδὲν τιθεμένους, πρὸς δὲ τὰ θεάρεστα τὴν σπουδὴν μετα- 15 ταττομένους.

Ἄλλως. Ἡ πάντων, φησὶν, ἀναξιότης γέγονέν ἐμοὶ θρήνων αἰτία· παρεμυθήσατο δέ μέ τις τῶν πρεσβυτέρων. οὓς πρεσβυτέρους τινες, φθάσαντες παρεθέμεθα· ὅτι τῶν ἐπουρανίων οὗτοι δυνάμεων. πρεσβύτεροι δὲ οὐ τῷ χρόνῳ, οἱ ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸ 20 τὸ εἶναι λαχόντες, ὡς καὶ Δαβὶδ ἔφη περὶ αὐτῶν ὑπὸ Θεοῦ γενομένων, "ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν." οὐ τῷ χρόνῳ οὖν τὸ πρεσβύτεροι λογιστέον, ἀλλὰ τῇ τιμῇ. ὥσπερ καὶ οἱ κατὰ τὸν Δανιὴλ ἐπὶ Σωσάννῃ πρὸς αὐτὸν Δανιὴλ ἀντενεχθέντες ἔφασαν, "δεῦρο καθίσας ἐμμέσῳ ἡμῶν ἀπάγγειλον ὅτι σοι δέδωκεν ὁ Θεὸς 25 "τὸ πρεσβυτέριον." οὐ τῷ χρόνῳ οὖν τὸ πρεσβύτεροι ἀκουστέον, ἀλλὰ τῇ τιμῇ, ἤτοι τῇ τάξει καὶ τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐγγύτητι· οὔτέ πω οὐδὲ τῆς ἐγγύτητος νοουμένης. τίς γὰρ τόπος τοῖς ἀϋλίαν συγκροτουμένοις; ἐγγὺς δὲ τῇ ἀϋλίᾳ καὶ καθαρότητι τὸ παραπλήσιον ἔχουσιν· οὐ γὰρ ὁμοειδῆ οὐδὲ τὰ θεῖα, ὡς οὐδὲ τὰ ἐν 30 γενέσει.

[x] οὐ τῶν B. [y] γὰρ om. B. [z] τὰ κρίμ. εἶναι B. [a] Hæc om. Edd. [b] ἐσχήκει B. [c] ἐνορᾶν B. [d] Quæ seq. usque ad ἀξιωθεῖεν des. Edd. [e] Quæ seq. usque ad γενέσει om. Edd.

Καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων.

Εἷς τῶν πρεσβυτέρων, ἤγουν τῶν θειοτέρων[f] δυνάμεων. οἳ καὶ αὐτοὶ τῇ πρὸς ἡμᾶς σχέσει χαρᾶς πληροῦνται, ὡς καὶ ὁ Κύριός φησι, "χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι." εἰ δὲ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ τοῦτο, πόση τίς[g] ἡ χαρὰ συσταίη ἐπὶ 5 πολλοῖς[h]; δι' ἣν καὶ ἡ παρουσία[i] τοῦ ἀρνίου, ὃ ἤνοιξε τὸ βιβλίον εἰς[k] τὸ γνῶναι τὸν ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν παραγεγονότα. καὶ ὅτι τοῦτο, αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει ὁ Κύριος[l] λέγων, "οὐκ ἦλθον καλέσαι "δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν."

[m]Ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ 10 ῥίζα Δαβίδ.

Ἐνίκησεν τὸν ἡμέτερον νικητὴν τὸν διάβολον. τίς δὲ ὁ νικήσας; ὁ ὡς Θεὸς μὲν λέων, περὶ οὗ καὶ ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ τὸ "κατα-"κλιθεὶς" ἐχρησμῴδησεν, "ὡς λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα." ὡς "ῥίζα δὲ τοῦ Δαβὶδ," ὡς κτίστης διὰ τὴν θεότητα, ἐκ ῥίζης δὲ 15 Δαβίδ· εἴρηται γὰρ καὶ ἐκ ῥίζης Δαβὶδ ῥάβδον καὶ ἄνθος βλαστῆσαι ὁ θεόσοφος Παῦλος, δι' ὧν φησι, "πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ "Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστός." ῥίζα γὰρ ὁ Χριστὸς, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ἐκ ῥίζης Δαβίδ. ῥίζα μὲν ὡς Θεὸς, οὐ μόνον Δαβὶδ ἀλλὰ καὶ πάσης νοητῆς καὶ αἰσθητῆς φύσεως. 20 ἐκ ῥίζης δὲ Δαβὶδ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον.

[n]Ὁ ἀνοίγων τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας αὐτοῦ.

Ζ αἱ σφραγῖδες διὰ τὸ τὸν ζ ἀριθμὸν σύστοιχον εἶναι τῷ παρόντι φθαρτῷ βίῳ, ᾧ καὶ τὸ διδόναι μερίδα τοῖς ζ' καί γε τοῖς 25 η' Σολομόντειον ῥητὸν τινὲς τῶν πατέρων προσένειμαν· καὶ κατά τι, οἷς ταῦτα καὶ περὶ ταῦτα σχολὴ[nn] εἰδεῖεν ἄν· ὧν καὶ Φίλων ὁ Ἑβραῖος πολὺς περὶ ταῦτά ἐστιν, ἐν τῷ λόγῳ ᾧ ἐπέγραψεν Νόμων ἱερῶν Ἀλληγορία.

[f] τῶν θειοτ. λέγε B. [g] πόση καὶ τίς Edd. πόση τίς καὶ B. [h] πολλοὺς B. [i] παρρησία Edd. [k] καὶ B. [l] ὁ κύρ. om. B. mox οὐκ ἦλθ. λεγ. [m] Hoc Sch. seq. cap. assign. Edd. [n] Deest hoc Sch. Edd. [nn] σχολῇ Cod.

ΚΕΦ. ΙΒ.

Περὶ τοῦ ἀρνίου τοῦ τὰ ἑπτὰ κέρατα ἔχοντος ὅπως τὴν βίβλον ἀνέῳξεν.

6 Καὶ εἶδον ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν τεσσάρων ζώων, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἀρνίον, ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον, ἔχον κέρατα ἑπτὰ, καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ, 5 ἅ εἰσι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ ἀποστελλόμενα εἰς 7 πᾶσαν τὴν γῆν. καὶ ἦλθε καὶ εἴληφεν ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸ βιβλίον.

Ἀρνίον, ἑστηκὸς ὡς ἐσφαγμένον.

Ἀρνίον ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ διὰ τοῦ κατὰ τοῦ νομικοῦ Πάσχα 10 θυομένου προετυποῦτο ἀμνοῦ. καὶ διὰ Ἡσαΐου ἐκ[o] προσώπου φησὶ τοῦ Χριστοῦ. "ἐγὼ δὲ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ "θύεσθαι, οὐκ ἔγνων[p]." καὶ τὸ, "ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος "αὐτὸν ἄφωνος," καὶ εἴτι τούτῳ ἑξῆς τῷ ῥητῷ, τὸ πάθος ἡμῖν τοῦ θεανθρώπου[q] ἐναργέστατα διατυποῦν. τὸ δὲ μὴ ἐσφαγμένον εἰρῆ- 15 σθαι, ἀλλ' "ὡς ἐσφαγμένον[r]," τὸ μὴ ἐναπομεῖναι δηλοῦντός ἐστι τῷ θανάτῳ. ἀνεβίω γὰρ ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν προφητείαν Δαβὶδ, "οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην," τὴν ἀνάστασιν διεξιούσης, καὶ ὅσα διὰ τῶν ἑξῆς τῷ ῥητῷ τούτῳ ἐνθεωρεῖται· λέγω δὴ τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ κατοχὴν τοῦ Κυρίου ὅτι τριήμερος· τοῦτο 20 γὰρ τὸ, "μὴ δὴ ὅσιον ἰδεῖν," οὐχὶ φθορὰν ἀλλὰ "διαφθοράν." ὡς τῆς μὲν φθορᾶς τὴν διάζευξιν τῆς ψυχῆς τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος δηλούσης· ὃ καὶ πεπονθέναι Χριστὸν, οὐδεὶς τῶν εὐσεβούντων κατὰ ἀλήθειαν Χριστιανῶν[s] ἀθετεῖ ὑποστῆναι· διαφθορὰν δὲ οὔ. οὐ γὰρ τῇ τελείᾳ διαλύσει τῶν ἀνθρωπίνων μερῶν ὑπεβλήθη, ἀλλὰ 25 καθ' ὃν καιρὸν τὴν διαφθορὰν ὑπεισιέναι ἐχρῆν, κατὰ τοῦτον ἡ ἀνάστασις ἐνεργηθεῖσα, τὴν διαφθορὰν ἤμβλυνε. διὸ καὶ τριήμερος ἡ ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Κυρίου διατριβὴ, εἴγε ἀπόδεκτος ὁ τὴν φυσικὴν ἱστορίαν γράψας, τὰ σώματα τῶν θνησκότων μὴ ὑπὸ πυρὸς ἀναλωθέντων, τρεῖς ἡμέρας διακαρτερεῖν τῇ φυσικῇ[t] ζωῇ 30

o ὃς ἐκ B. ὡς Edd. p Om. B. q Sic B. ἀνθρώπου Edd.
r ἐσφραγμένον Edd. s Om. Edd. t φυτικῇ B.

ἐνεργούμενα, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε τῇ φθορᾷ, μᾶλλον δὲ[t] τῇ διαφθορᾷ, παραδίδοσθαι.

Ἔχον κέρατα ἑπτά.

"Κέρατα," τὴν δύναμιν σημαίνει καὶ τὴν δόξαν. ἀξιόχρεως ἡ θεία παραστῆσαι γραφή· ὡς ὅταν περὶ τῆς δυνάμεως λέγῃ. 5 "πάντα τὰ κέρατα τῶν ἁμαρτωλῶν συνθλάσω." περὶ δὲ τῆς δόξης, "καὶ ὑψωθήσεται τὸ κέρας τοῦ δικαίου." [u]καὶ ὡς ὅταν ἡ Σαμουὴλ μητὴρ Ἄννα χαριστήριον καύχησιν συντελοῦσα Κυρίῳ ᾄδει· "ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου, ἐπλατύνθη ἐπ' ἐχθρούς μου τὸ "στόμα μου." 10

Ἅ εἰσι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ.

Διότι δὲ ἑπτὰ καὶ περὶ τούτου προείρηται. τὰ ἑπτὰ πνεύματα τάδε αἱ τοῦ πνεύματος ἐνέργειαι, τῆς σοφίας, τῆς συνέσεως, τῆς γνώσεως, τῆς βουλῆς, καὶ τῆς ἰσχύος, τῆς εὐσεβείας, καὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ. αἵπερ ἐνέργειαι, αἱ ἐπὶ τοὺς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν 15 ὄντας ἁγίους ἐνήργησαν[x].

Καὶ εἴληφεν ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸ βιβλίον.

Ὅτι γὰρ ἄν τις καὶ δι' ὧν ἐχόμενον ἀρετῆς οὐκ ἔστιν ἐκτὸς κατορθούμενον, μὴ τῇ ἄνωθεν ἐπιρωννύμενον συμμαχίᾳ. διὸ καὶ 20 εἴρηται τὸ "οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ "ἐλεοῦντος Θεοῦ," ὅτι καὶ τοῦ ἐλέους Κυρίου πλήρης ἡ γῆ. τὸ εἰληφέναι τὸ ἀρνίον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸ βιβλίον, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον νοητέον[y], ὥσπερ τὸ ἐσφάχθαι. κατὰ γὰρ τὸ θεῖον, τοῦ Κυρίου[z] οὐδὲν ἐξιδιαζόμενον ταῖς τρισὶν 25 ὑποστάσεσι τῶν θεοπρεπῶν, πλὴν τῆς τοῦ τρόπου προαγωγῆς τοῦ ἀγεννήτου καὶ γεννητοῦ, καὶ ἐκπορευτοῦ. τίς δὲ ἡ δεξιὰ εἴρηται ἡμῖν.

Περὶ τῶν χρονικῶν διαστημάτων τῶν ἐν τῇ ἀθητήσει[a] τῆς παρούσης ὀπτασίας, ὅτι συγκεχυμένως πρόεισιν ὁ ταῦτα διεξιὼν 30 θεῖος Ἀπόστολος, ποτὲ μὲν ὡς παρῳχημένοις χρώμενος, ποτὲ δὲ

[t] τῇ φθορ. μᾶλλον δὲ om. B. [u] Quæ seq. om. Edd. [x] κατὰ πᾶσαν ἀξίους τὴν γῆν B. [y] ἡ λῆψις B. [z] τοῦ Κυρίου add. B. [a] Sic.

ὡς ἐνεστῶσιν, ἔστι δὲ ὅτε ὡς μέλλουσιν, εἰρήκαμεν ἤδη, καὶ οἶμαι ἐπιτευκτικῶς.

[b]Καὶ ὀφθαλμοὺς ἑπτὰ, ἅ εἰσι τὰ ἑπτὰ πνεύματα τοῦ Θεοῦ ἀποστελλόμενα εἰς πᾶσαν τὴν γῆν.

Κατὰ τὸ εἰρημένον· "ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν 5 "σκοπεύοντες ἀγαθοὺς καὶ κακούς."

8 Καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον, τὰ τέσσαρα ζῶα καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου, ἔχοντες ἕκαστος κιθάραν καὶ φιάλας χρυσᾶς γεμούσας 9 θυμιαμάτων, αἵ εἰσιν αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων, καὶ 10 ᾄδουσιν ᾠδὴν καινὴν λέγοντες, Ἄξιος εἶ λαβεῖν τὸ βιβλίον, καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ· ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἡμᾶς ἐν τῷ αἵματί σου ἐκ 10 πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης, καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους, καὶ ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ 15 βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς.

Οἱ μὲν ὑπεροχικὰς θείας ἐξηγήσαντο δυνάμεις τὸ παντοκρατορικὸν τοῦ Θεοῦ περὶ τὸν ἐκ τεσσάρων στοιχείων δημιουργηθέντα κόσμον ἐμφαίνειν οἵας τε οὔσας[c]· διὸ καὶ περὶ τῷ θρόνῳ τετάχθαι· οἱονεὶ ἐξαγγελτικὰ τῆς περὶ τὸν τετραυπόστατον τοῦτον 20 κόσμον Θεοῦ ἐποψίας. οἱ δὲ δυνάμεις μὲν, ἐφόρους δὲ τῶν ἐξ ὧν τόδε τὸ πᾶν ὑπέστη στοιχείων[d], τὸ διαρκὲς αὐτοῖς[e] συντηρούσας. [f]ὥσπερ καὶ Μωϋσῆς ἑκάστῳ ἔθνει ὑφηγεῖται ὑπὸ Θεοῦ Ἄγγελον ἐπιστατεῖν τετάχθαι· τοὺς πρεσβυτέρους δὲ τίνες, καὶ διατί τοσοῦτοι, ἔφθημεν εἰρηκότες. 25

Ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου.

Λαβόντα τὸν Κύριον τὸ βιβλίον, προσεκύνησαν πάντες προεγνωκότες ἣν μέλλει σωτηρίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτελεῖν, κόλασιν δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσι. τὸ δὲ ἔχειν τοὺς[g] πρεσβυτέρους κιθάρας, τὸ ἐναρμόνιον δηλοῖ καὶ εὔηχον τῆς εἰς Θεὸν δοξολογίας. 30 ὡς καὶ Δαβὶδ φησι, "αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ·"

[b] Hoc Sch. carent Edd. [c] οἷά τε ὄντα B. [d] στοιχεῖον Edd. [e] αὐτοῦ Edd. [f] Quæ seq. desunt Edd. [g] τοὺς B. om. Edd.

τοῦ ψαλτηρίου μὲν τοῦ ἀπὸ τῆς ἄνωθεν συνεργείας τὸν εἰς Θεὸν ὕμνον λαμβάνειν * * καὶ μόνον τοῦτο τῶν οὐρανίων ὀργάνων ἄνωθεν τὰς ἀφορμὰς ἔχειν τῶν φθόγγων. τῆς κιθάρας δὲ τὸ κάτωθεν κοῖλον ἐχούσης τὸ τὰς χορδὰς κρέκοντι πλήκτρῳ * * ἡδόνης ὑπηχοῦν. * *τεσθαι ἔοικε τὴν ἀπὸ τῶν κάτω καὶ περὶ ἡμᾶς 5 δοξολογίαν ἅμα πεμπον* * Θεῷ μηδεμίαν τηλικῆς περιαγωγῆς ἡμᾶς οἵαν τε εἶναι τὴν πρὸς Θεὸν εὐχαριστίαν ἡμῖν ἀποπέμπεσθαι. πάντα δὲ τὰ περισπῶντα ἀφορμὴν λογίζεσθαι πρὸς σωτηρίαν τὸν ἀγαθὸν θ*****δωτην ἐπινέμειν ἡμῖν· τί γὰρ ἂν ὁ ἀγαθὸς μὴ ἀγαθὸν βραβεύσει; ἀλλ' ἵνα καὶ τοῖς δοκοῦσιν ὁλοκλήροις τὸ 10 καρτερικὸν ἀντιστήσαντες πλείονα τὴν ἀντίδοσιν εὕροιεν. εἴγε ἀληθῶς τὸ "ἕκαστος τὸν μίσθον λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον." αἱ δὲ χρυσαὶ φιάλαι, αἱ διάνοιαί εἰσι τῶν ἐργαζομένων τὰ θεοφιλῆ, (διὸ καὶ χρυσῷ ὑπεσημάνθησαν ἀπὸ τῆς παρ' ἡμῖν τιμίας ὕλης,) τῷ ἐνδελεχισμῷ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀναστάσεως τὸ κατὰ προκοπὴν 15 τίμιον εὑρηκότων[f]. ἐκ τούτων καὶ τὰ ἐξατμίζοντα τὸ ἴαμα τῆς καθ' ἡμῶν δικαίας τοῦ Θεοῦ ὀργῆς[g] ἐνάμιλλον τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀναδίδοται θυμιάματα. διὸ καὶ θυμιάματα, οὐχὶ ἀρώματα εἴρηται. ἴαμα γάρ, κατὰ τὸν εἰρηκότα, "καταπαύσει[h] "ἁμαρτίας μεγάλας." καὶ ὅτι εἰς[i] θυμοῦ ἴαμα αἱ προσευχαὶ τῶν 20 ἁγίων Θεῷ ἐντυγχάνουσι, δῆλον, ἐκ μὲν τῆς παλαιᾶς δι' ὧν φησὶ Σαμουήλ[k]. "ἐὰν εἰς τὸν Θεὸν ἁμάρτῃ τίς, προσεύξεται περὶ "αὐτοῦ." * * * * θυμὸν τοῦ Θεοῦ τὸν κατὰ τῶν Ἑβραίων τῆς παρανομίας καταπραΰνων, ὅτε ἐξαναλοῦν αὐτοὺς ἐχρημάτιζε τὸ θεῖον διὰ τοῦ, "ἀκούσεται Αἴγυπτος καὶ πάντες ὅσοι ἀκηκόασί σου 25 "τὸ ὄνομα" πραϋντικωτάτης ἐντεύξεως τὴν τοῦ θείου ἀπαμβλύνων ὀργήν. τὸ γάρ τοι τοῦ Κυρίου πρὸς Πέτρον εἰρημένον, τὴν κατ' αὐτοῦ Πέτρου ἐξαίτησιν τοῦ Σατανᾶ, "ὡς ἂν σηνιάσῃ αὐτὸν ὡς τὸν "σῖτον," καὶ τὴν ὑπὲρ Πέτρου δέησιν τοῦ Χριστοῦ, τίς ἂν παρὰ φαῦλον θῆται, μὴ τὰς τῶν θεοφιλῶν ἀνθρώπων εὐχὰς ἴαμα εἶναι 30 ἁμαρτιῶν. ἐκ δὲ τῆς νέας, δι' ὧν οἱ θεῖοι τοῦ Κυρίου μαθηταὶ λύειν καὶ δεσμεῖν ἁμαρτίας ἐξουσίαν ἔλαβον. τὸ δὲ καινὴν ᾄδειν[l]

[f] ἀνευρηκότων B. [g] καθ' ἡμᾶς τοῦ θείου δικαίας ὀργῆς B. [h] καταπαύει κατὰ τὸν εἰρηκ. B. [i] εἰς om. B. [k] Σαμ. δι' ὧν φ. B. [l] ᾄδουσιν B.

ᾠδὴν, διὰ τὸ εἶναι[m] καινὸν[n] καὶ τὸ ἱλαστήριον τοῦ θυμοῦ[o] ὡς ἀρνίου[p] ἐσφαγμένου Χριστοῦ εἰς κάθαρσιν καὶ σωτηρίαν τοῦ κόσμου παντὸς, ὑπὲρ οὗ καὶ ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον ἐδόθη αὐτῷ καὶ λῦσαι τὰς σφραγῖδας, ὡς[q] διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἀγοράσαντι[r] ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ γλώσσης ἁπάσης. τοῦτο γὰρ ἡ καινὴ 5 ᾠδὴ, δι'[s] ἣν τῆς παλαιότητος τοῦ γραπτοῦ νόμου ἀπαλλαγέντες, ἐν καινότητι δὲ ζωῆς περιπατοῦντες οἱ ἐκ πάσης τῆς γῆς καταυγασθέντες, ᾄδειν χαριστήρια[t] διὰ τοῦ θείου Πνεύματος ἐδιδάχθημεν.

Καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγῖδας αὐτοῦ.

[u]Τὸ ἐσφραγίσθαι τὸ βιβλίον τὸ τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων τὸ 10 ἀπαρρησίαστον δηλοῖ, καὶ τὸ μὴ ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλ' ἐκ φιλανθρωπίας Θεοῦ τὸ ἀνακλητικὸν λαμβάνειν πρὸς σωτηρίαν· διὸ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς πολλὴν τὴν καταφορὰν τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας τοῦ ἐκμελοῦς ἐργασάμενος ἐπάγει τὸ "ταῦτα δὲ εἴρηται εἰς παράστασιν τοῦ, ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, 15 "καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ·" καὶ ὡς οὐκ ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων ἀλλὰ χάριτι Θεοῦ τὸ σεσῶσθαι εὐμοιρήσαμεν. "χάριτι γάρ," φησι, "ἐσμὲν σεσωσμένοι."

Ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης.

Ἀσφαλῶς δὲ λίαν εἶπεν "ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης 20 "καὶ ἔθνους," καὶ οὐ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος, ὅτι μηδὲ πάντες ἐκτήθησαν τῷ Θεῷ. πολλοὶ γὰρ ταῖς ἁμαρτίαις ἐναπέθανον. σύμφωνα τούτοις καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ ᾀδόμενον· "ἀνάστα ὁ Θεὸς κρῖνον τὴν γῆν, ὅτι σὺ κατακληρονομήσεις" οὐ πᾶσαν τὴν γῆν, ἀλλ' "ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι." 25

Οὐ κατὰ τὸ παρῳχημένον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος τοῦ ἤδη γεγονότος ἡ ἀφήγησις, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐνεστώς· ἐπεί τοι καὶ κατὰ ἀδιάδοχον τοῦ παρόντος αἰῶνος μέχρι τῆς συντελείας αὐτοῦ ἐνεργὴς ἡ χαριστήριος αὐτὴ ᾠδὴ πρὸς Θεὸν ἀναφέρεται, οὔποτε διαλείπουσα τοῦ ἐνεργῶς ᾄδεσθαι. 30

[m] διὰ τὸ εἶναι om. B. [n] καινὸν γὰρ B. [o] ἱλαστήριον θῦμα B. [p] τοῦ ὡς ἀρνίου B. [q] ὃς B. [r] ἠγόρασεν B. [s] δι' om. B. [t] χαριστήριον B. [u] Scholl. seqq. usque ad ᾄδεσθαι desunt Edd.

Τὸ ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης εἰπεῖν, ἀλλὰ μὴ πᾶσαν φυλὴν καὶ γλῶσσαν, διαστολὴν εἰσηγεῖται τοῦ μὴ πάντας ἀλλὰ τινὰς ἠξιῶσθαι ἐξ οἰκείων πόνων τῆς ἀπὸ τοῦ ἀρνίου σφαγῆς τῷ αἵματι τούτου ἀγορασθῆναι.

Καὶ ἐποίησας ἡμᾶς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασιλεῖς καὶ 5 ἱερεῖς.

Τοῦτο καὶ ἀπ' ἐντεῦθεν ἤδη κατὰ τὸ γράμμα λαμβάνουσι τέλος[u], καθ' ὅτι καὶ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς θεράποντες Θεοῦ τῆς πίστεως διατελοῦσιν. ἔστι δὲ νοῆσαι καὶ θεωρητικώτερον, βασιλεῖς μὲν, τοὺς κατὰ τῶν παθῶν, τῆς νίκης τὸν βασίλειον στέφανον 10 ἀναδησαμένους· ἱερεῖς δὲ, τοὺς θυσίαν ζῶσαν εὐάρεστον τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς κατηρτηκότας. κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, καὶ ὁ[x] τὴν γῆν τὴν τοῖς πραέσιν ὑπὸ Κυρίου ἐπηγγελμένην κατακληρονομεῖσθαι στοιχῶν, οὐ τοῖς ἀστόχοις προλογισθείη[y].

Καὶ βασιλεύσομεν ἐπὶ τῆς γῆς. 15

'[z]Κατὰ τὸ μέλλον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος ἡ τοῦ βασιλεῦσαι ἐπαγγελία, ὡς καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ δοκει, ὁποτ' ἂν λέγῃ, "καὶ "οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἐκομίσαντο τὴν "ἐπαγγελίαν·" καὶ τὸ αἴτιον, ἵνα μὴ φῃ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι· καίτοι γε ἔτυχόν τινες, ὡς Ἀβραὰμ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ ἐπηγγελμένην 20 γένεσιν, καὶ τὸ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν κληθῆναι· ἀλλὰ κατὰ τὸν φθαρτὸν τοῦτον βίον οὐδὲν ἔχον τὸ τέλειον καὶ ἄξιον τῆς τοῦ ἐπαγγειλαμένου ὑπερτελοῦς τελειότητος, οὐκ ἂν ἐπὶ τοιούτων δόσει καὶ λήψει τὸ ἱκανὸν ἀποφέροιτο ἡ ἐπαγγελία. τί οὖν τοῦτο νοεῖν βούλεται τὸ, "καὶ βασιλεύσουσιν ἐπὶ τῆς γῆς[a];" κατὰ μὲν 25 τὸ πρόχειρον καὶ θεωρητὸν τοῖς πολλοῖς, τὴν κατὰ νόμον αἰνίττεται[b] πολιτείαν, εἰσαγωγικωτέραν οὖσαν καὶ στοιχειώδη τοῦ κατὰ Χριστὸν τελεωτάτου πολιτεύματος, παρ' ὅσον οὐδὲν ἐτελείωσεν ὁ νόμος. κατὰ δὲ τὸ ὄντως ὂν, τὴν κατὰ τὸ μέλλον μακαρίαν βιοτὴν[c] αἰωνίαν τε οὖσαν καὶ ἀκατάλυτον. διὸ καὶ τὸ τέλειον[d] 30

u λαμβάνει τὸ τέλος B. x ὁ om. B. y προσλογισθείη B.
z Om. Edd. usque ad βούλεται. a Om. B. b αἰνίττεσθαι B.
c βιωτὴν B. d τῷ τέλει Edd.

ἐγκολπίζεται. [e]ἀναμένειν δὲ τὴν μετὰ πάντων τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἠγωνισμένων ἀπόληψιν καὶ τρυφήν. οὐδὲ γὰρ εἶναι δικαίου ἀγωνοθέτου ἐπ' ἀτελεῖ τῷ τοῦ θεάτρου πόνῳ, τῶν ἀθλητῶν μὲν ἤδη τοῦ κάματος[f] ἀπολελυμένων, τῶν δὲ ἐναθλούντων ἔτι, τοῖς δὲ προσδοκωμένου τοῦ ἀγωνίσματος, αὐτὸν ὡσπερεὶ ἀκρασίᾳ νενικημένον 5 λαιμαργίας πρὸ τῆς ἐνθέσμου πανδαισίας[g] τοῖς * *πασασιν ἐπανοίγειν τὴν μακαρίαν ἑστίαν. ἀδήλου ὄντος εἰ καὶ πᾶσι τοῖς κεκλημένοις, ἔνδυμα δὲ γάμου μὴ ἐνδεδυμένοις, συγχωρηθείη ἡ θοίνη τοῦ θείου γάμου. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων.

11 Καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα ὡς φωνὴν Ἀγγέλων πολλῶν 10 κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν, μυριάδες μυριάδων, καὶ χιλιάδες 12 χιλιάδων, λέγοντες φωνῇ μεγάλῃ, Ἄξιόν ἐστι τὸ ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον, λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ σοφίαν, καὶ ἰσχὺν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ εὐλο- 15 13 γίαν. καὶ πᾶν κτίσμα ὃ ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐστὶ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, πάντας ἤκουσα λέγοντας, τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ τῷ ἀρνίῳ, ἡ εὐλογία, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, 20 14 ἀμήν. καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα λέγοντα τὸ, ἀμήν· καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἔπεσον καὶ προσεκύνησαν.

[h]Τί τὸ κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τὰ δ' ζῶα εἴρηται, ὡς τὸ μὲν "κύκλῳ" τὴν περὶ τὰ θεῖα νοερὰν βούλεται σημαίνειν διαγωγήν. τὰ δ' δὲ ζῶα, τὴν τοῦ παντὸς τοῦδε συνεκτικὴν πρόνοιαν οὐκ ἀμοι- 25 ροῦσαν θείας ἐπιστασίας καὶ ἐποψίας.

Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν.

[i]Τοῦτο ἀπὸ τῶν τοῦ Δανιὴλ ὁράσεων ἀκούομεν· τὸν ἀριθμὸν λέγων τῶν λειτουργούντων Θεῷ· οὐχ ὅτι μόνον τοσοῦτοι, τίς γὰρ

[e] Om. Edd. usque ad Sch. finem. [f] σκάμματος B. [g] πανδεσίας B. [h] Hoc Sch. carent Edd. [i] Hoc Sch. Edd. abest.

ἂν ἀριθμὸς περιλάβοι τοὺς ἀπ' αἰῶνος μέχρι συντελείας τοῦδε τοῦ βίου πρὸς λειτουργίαν μεταταττομένους ἀνθρώπους Θεοῦ; καὶ μάλιστα εἰ καὶ τοῖς λειτουργοῖς συναφθῇ[x] *τοῖς νοεροῖς· ἀλλ' ἐπειδὴ πλέον οὐκ ἦν περιλαβεῖν ἀριθμῷ, εἴγε τὸ χίλιαι χιλιάδες καὶ μύριαι μυριάδες τῷ ἐγνωσμένῳ ἡμῖν ἀριθμῷ τὸ πλῆθος τῶν* 5 *λειτουργούντων ἀ**σημαίνων.*

[y]*Πραγματικῶς ἡ φωνὴ, ἀλλ' οὐκ αἰσθητῶς καὶ τῷ ἀέρι διηχητικῶς· διὸ καὶ κατὰ τὸ μέλλον τοῦ χρόνου ἡ ψῆφος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ ἀρνίου ἱστορεῖται οὐ κατὰ τὸ ἤδη συντετελεσμένον· παροσον ἅπας ὁ Θεῷ προσκατατιθέμενος καὶ μέχρι τῆς συντελείας* 10 *τῇ μνήμῃ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ ἀρνίου φιλανθρώπων παθῶν σώφρονι μανίᾳ κατεπειγόμενος πρὸς ἀντίδοσιν κἂν οἰκετικὴν*[z] *τοῦ δεσπότου κατασπεῦσαι*[a]*. τὸ γὰρ ἐξ ὁμοτίμου περιττὸν καὶ ἐρεῖν· τί γὰρ μέγα δούλῳ παθεῖν τὰ τοῦ δεσπότου; τὸ δὲ τῷ διαψηφίσματι ἐν τάξει τιμίων καὶ πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ τὰ τοιαῦτα* 15 *ὡς καθ' ὑπεροχὴν τοῦ λαμβάνοντος ἠφορῆσθαι*[b] *ὡς οὐκ ἔχοντος, ἀνθρωπίνῃ ὑπολήψει παρείληπται· τὸ θεῖον γὰρ τούτων ἀπροσδεὲς, ὡς πάσης τιμῆς ὑπέρτερον, καὶ τὸ πᾶν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τὸ εἶναι λαβὸν κατόπιν τοῦ πρὸς ἀξίαν τιμὴν τοῦ παραγαγόντος αὐτὰ χωροῦντος*[c]*.* [d]*ἀλλὰ γὰρ τούτου τοσοῦτον ἔχοντος πρὸς ἀντάμειψιν* 20 *τὸ ἔλαττον, αὐτὸς γοῦν, ᾧ ταῦτα περισπουδάστως προσάγεται, τῇ προαιρέσει παραμετρῶν τὰ δωρούμενα εἰς ἀξιόχρεων ἀποτίθεται.*

Καὶ πᾶν κτίσμα, καὶ ἑξῆς.

Ἐκ τούτων ἁπάντων εἰ καὶ ἀπροσδεῶς, τῶν νοητῶν, φημὶ, καὶ 25 *αἰσθητῶν, τῶν τε ζώντων, τῶν τε ἁπλῶς ὄντων φυσικοῖς λόγοις, ὁ Θεὸς δοξάζεται ὡς πάντων γενεσιάρχης. καὶ ὁ τούτου μονογενὴς Υἱὸς καὶ ὁμοούσιος, καὶ τὸ πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα.* [e]*οὐ γὰρ, ὡς εἴρηται πολλάκις, τῶν θεοπρεπῶν τῆς Θείας ἀπομερίζεται Τριάδος μία τῶν ὑποστάσεων πλὴν μόνου τοῦ ὑπάρξεως* 30 *τρόπου, ὡς τὴν καινότητα τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῇ δι' αὐτὸν γεγενημένῃ*

[x] *συναφθεῖ* Cod. [y] *πνευματικῶς* Edd. [z] *οἰκέτης* Edd. [a] *κατασπ. εἴωθε* Edd. [b] *ἀφορίσθαι* Edd. [c] *χωρούντων* Edd. [d] Quæ seq. desunt Edd. [e] His carent Edd.

κτίσει χαριζόμενος, εἰ καὶ λαβεῖν οὐρανοὺς διὰ τὸ ἀνθρώπινον λέγεται πρόσλημμα τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.

Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα.

Καὶ διὰ τοῦτο δείκνυται μια ποίμνη Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, διὰ Χριστοῦ τελουμένη, καὶ ὑφ' ἑνὶ ποιμένι τελοῦσα Χριστῷ[f]. 5 καὶ μία Ἐκκλησία διὰ Χριστοῦ τοῦ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαντος, ὃ καὶ[g] ἡ τοῦ γενάρχου Ἀδὰμ παρακοὴ περιετείχισε. Σὺν τοῖς κδ' πρεσβυτέροις, οὓς οἵτινες καὶ τισὶν εἰκάζονται εἴρηται, τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξιοῦνται ὑμνῳδίας καὶ προσκυνήσεως τὸ "τὰ σύμπαντα δοῦλα σὰ ἔργα" περαίνοντας. τὸ δὲ ἀμὴν, ἀπὸ 10 τῆς Ἑβραΐδος[h] εἴληπται φωνῆς, ἐπὶ βεβαίᾳ συγκαταθέσει προφερόμενον, ἰσοδυναμοῦν τῷ ναὶ[i], ἀληθὲς καὶ ἀμετακινήτως.

Καὶ οἱ πρεσβύτεροι.

Καὶ ἡ τῶν πρεσβυτέρων ὑπόπτωσις, μετὰ τῶν τεσσάρων ζώων, (ἅ τινα ζῶα τίνων ἐστὶν εἴρηται ἀπεικάσματα,) καὶ οἱ χαρακτη- 15 ριστικοὶ τοῦ τῶν σωζομένων ἀνθρώπων πληρώματος, διὰ τῆς προσκυνήσεως ἔδειξαν, ὅτι τῷ ἀρνίῳ ἡ ἐξουσία ὑπὲρ τοῦ ἐσφάχθαι δίδοται τῶν ἐπουρανίων[k] καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, ὅσόν ἐστιν αὐτοῦ[l] ἀκοῦσαι ἀπὸ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως[m] λέγοντος· "ἐδόθη "μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς[n]." εἰ δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς 20 ἡ δόσις συλλήψεως· διόπερ καὶ ὡς γεγονότων ἡ ἀφήγησις· ἀφ' οὗ γὰρ ἀμνὸς καὶ ἡ δόσις. ἀλλ' οὖν ἐναργέστερον καὶ ἅπασι γνωριμώτερον ὁπήνικα ἡ οἰκονομία ἔσχηκε τῶν κατὰ γῆς πέρας.

ΚΕΦ. ΙΓ.

Λύσις τῆς πρώτης σφραγῖδος, τὴν ἀποστολικὴν διδαχὴν σημαίνουσα. 25

1 Καὶ εἶδον ὅτι ἤνοιξε τὸ ἀρνίον, μίαν ἐκ τῶν ἑπτὰ σφραγίδων. καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων 2 λέγοντος, ὡς φωνῇ βροντῆς, ἔρχου καὶ ἴδε. καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν ἔχων τόξον.

[f] ὑφ' ἑνὶ τελ. ποιμ. Χρ. B. [g] καὶ om. B. [h] τοῦτο ἀπὸ τῆς Ἑβ. B. [i] τὸ καὶ ἀληθὲς ἀληθὲς B. [k] ἡ ἐξουσία τῶν B. [l] ὡς ἔστιν αὐτοῦ τούτου B. [m] αὐτοῦ ἀναστ. B. [n] ἐν οὐρ. καὶ ἐπὶ γῆς om. B.

καὶ ἐδόθη αὐτῷ στέφανος. καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ.

Εἰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὸ βιβλίον τὸ ἀπαρρησίαστον τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων δηλοῖ, καὶ τὸ πεφράχθαι πάντων[o] τὸ στόμα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ πρὸς πᾶσαν δικαιολογίαν κατὰ τὸ εἰρημένον[p] ἐν τοῖς 5 ἔμπροσθεν τὸ προαιρεῖσθαι[q] κατὰ μικρὸν τὰς σφραγῖδας, καταμέρος[r] ἐπανάληψιν σημαίνοιεν[s] ἂν τῆς πρὸς Θεὸν παρρησίας καὶ οἰκειότητος, ἣν προεξένησεν[t] ἡμῖν ἐνανθρωπήσας ὁμογενὴς, τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι τὰς ἡμετέρας ἐπανωρθώσας πλημμελείας. κἀντεῦθεν δὲ ἡ τῶν ἐν οὐρανοῖς εὐταξία σημαίνεται, ἐκ τῶν πρώτων 10 τάξεων εἰς τὰ δεύτερα καταβαίνουσα. διὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἑνὸς τοῦ[x] προσώπου, τοῦ λέοντος δηλαδὴ, τὴν πρώτην γεγενῆσθαι φωνὴν ἤκουσεν, ἐγκελευομένην τὸ, "ἔρχου." ἔρχου[y] δὲ, τῷ τὴν ὀπτασίαν διατυποῦντι αἰνίττεσθαι Ἀγγέλῳ, οὐ τῷ θεομένῳ Ἀποστόλῳ τὴν ὀπτασίαν, ἀναθετέον. τὸ δὲ πρῶτον ζῶον ὁ λέων, ἐμφαίνειν μοι 15 δοκεῖ τὸ βασιλικὸν τῶν Ἀποστόλων φρόνημα κατὰ δαιμόνων[z]. διὸ εἴρηται, "οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν," καὶ τὸ, "καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν." εἰσὶ δέ τινες[a] οἳ[b] ἑκάστης σφραγῖδος τὴν λύσιν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς σωτήριον ἐνανθρώπησιν ἐξειλήφασι, τὴν πρώτην, εἰς τὴν 20 γένησιν, ἥτις ἔλυσεν ἡμᾶς τῶν δεσμῶν τῆς σαρκικῆς γενέσεως, ὡς καὶ Παύλῳ δοκεῖ, δι' ὧν γράφει, "ἐπεὶ τὰ τέκνα ὑμῶν "ἀκάθαρτα, νῦν δὲ ἅγια." "ἀκάθαρτα," ὡς ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα φθορᾶς ἐσχηκότα τὴν ὕπαρξιν· "ἅγια" δὲ, ὡς συμμορφούμενα τῇ ἀφθάρτῳ γεννήσει τοῦ ἐκ παρθένου ἡμῖν ἐπιδεδημηκότος, καὶ τῷ 25 θείῳ βαπτίσματι δευτέρᾳ ἀναγεννήσει, τοῦ αἴσχους ἡμᾶς ἀποκλύσαντος τῆς κατὰ σάρκα γενέσεως. ταῦτα περὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας, τῆς τε ἐκ παρθένου γεννήσεως, καὶ τῆς διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ἥτις ὡς φωτεινὴ, καὶ αὐτὴ τῇ[c] ἐκ παρθένου ἐφάμιλλος[d] συνέζευκται. τρίτης δὲ σφραγῖδος λύσιν, εἰς[e] τὴν 30 μετὰ ταῦτα τῶν θεοσημείων τοῦ Κυρίου ἐνέργειαν. τετάρτης, εἰς[e]

[o] αὐτῶν B. [p] κατὰ τὰ εἰρημένα B. [q] ἄρα τὸ περιαιρεῖσθαι B. [r] τὴν κατὰ μέρος B. [s] σημαίνει B. [t] προυξένησεν B. [x] τοῦ ἑνὸς B. [y] τὸ ἔργχου B. [z] κατὰ δαιμ. φρ. B. [a] ἐπεὶ δέ τινες B. [b] οἳ om. B. [c] καὶ τῇ B. [d] ἐνάμιλλος B. [e] εἰς om. B.

τὴν ἐπὶ τοῦ Πιλάτου παράστασιν. πέμπτης, εἰς[e] τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καθήλωσιν. ἕκτης, εἰς[e] τὴν ἐν τῷ τάφῳ κατάθεσιν. ἑβδόμης, εἰς[e] τὴν ἐν τῷ ᾅδῃ σκύλευσιν. [f]καὶ τούτοις αὖθίς τινες τὸ ἀσύμφωνον ἐλογίσαντο τῶν πρὸς τὴν Ἀποκάλυψιν ἐγκειμένων, καθόσον αὐτοῦ μὲν προγέννητος, ἐνεστώτων δὲ καὶ μελλόντων 5 ἀποκάλυψις ἐκφαντορική. ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι εἰ καὶ προγεγέννηται ταῦτα, ὅμως ἐπείπερ ἡ φιλάνθρωπος θειότης τῶν ἤδη φθασάντων καὶ μέχρι τῆς συντελείας ἑκάστῳ τῶν σωζομένων ἐνθεωρεῖται· οὐδὲν ἀπεικὸς οἷς τεθεώρηται, ταῦτα προσλογισθείη.

Καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός. 10

Ὁ μὲν λευκὸς ἵππος, σύμβολον ὑπάρχει[g] τοῦ ἀποστολικοῦ εὐαγγελισμοῦ, ὡς δι' αὐτοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτῶν[h] γενεᾶς μεγίστης εὐεργεσίας ἀνθρώποις γενησομένης. ὁ δέ γε τῷ ἵππῳ ἔποχος, ὁ πρὸς ὃν Ἀββακοὺμ[i] ὁ αὐτὸς[k] ὁ θειότατος τὸ, "ἐπεβίβασας εἰς "θάλασσαν τοὺς ἵππους σου," θεσμῳδεῖ, καὶ τὸ τόξον ὃ καὶ αὐτὸ 15 ὁ αὐτὸς Ἀββακοὺμ[l] χρησμῳδεῖ "ἐντείνων," φάσκων, "ἐντελεῖς τὸ "τόξον σου [m]ἐπὶ σκῆπτρα λέγει Κύριος·" τόξον τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὸ Ἀποστολικὸν αἰνιττόμενος κήρυγμα ἐπὶ σκῆπτρα τῆς δαιμονικῆς ἐξουσίας, ἣν καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἐνέφηνε γράφων, "τὸν ἄρχοντα τοῦ ἀέρος τούτου, τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς 20 "τῆς ἀπειθείας." ἐπεὶ δὲ τῇ ἐνστάσει τοῦ τόξου καὶ τῶν βελῶν ἄφεσις ἐπακολουθεῖ, εἰκότως ὁ αὐτὸς προφήτης τὴν ἄφεσιν τῶν βελῶν ἐπεσήμανε καὶ διὸ ἡ ἄφεσις, εἰπὼν "εἰς βολίδες σου "πορεύσονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὅ ." τί τοῦτο λέγων; εἰς περιποίησιν φωτὸς τοῖς ἐσκοτισμένοις τῇ εἰδωλομανίᾳ ἔθνεσιν, 25 ὁπήνικα ἡ τοῦ Κυρίου παρουσία ὡς φέγγος τὴν ὑπουράνιον ἐπισχοῦσα τὰ τῇ ἀ**πῆτα αὐτῆς, ἤγουν τῇ θεογνωσίᾳ ἐστομωμένα ὅπλα, ταῦτα καὶ ἔνεργα κατεσκεύασεν.

Ἔχων τόξον.

[n]Περὶ τοῦ τόξου εἴρηται ὅτι τοὺς Ἀποστόλους ᾐνίξατο καὶ τὴν 30 κατ' αὐτοὺς γενεὰν, ὡς βέλη ἀφιέντας κήρυγμα, καὶ τοὺς τρωθέντας

[e] εἰς om. B. [f] Quæ seq. om. Edd. [g] ὑπάρχει om. B.
[h] αὐτοὺς B. [i] ἀμβακοὺμ B. [k] ὁ αὐτ. om. B. [l] ἀμβακοὺμ B.
[m] Quæ seq. om. Edd. [n] Hoc Sch. om. Edd.

προσάγοντας τοῖς σωτηρίοις βέλεσι. τὸν δὲ στέφανον εἰλήφασιν[l] οἱ αὐτοὶ μακαριστοὶ Ἀπόστολοι[m], ἀνθ᾽ ὧν διὰ τῆς ἀληθείας τὸν τῆς πλάνης ἀρχηγὸν νενικήκασιν, ἐπ᾽ ἐλπίδι δευτέρας νίκης τῆς μέχρι[n] θανάτου ὁμολογίας τοῦ δεσποτικοῦ ὀνόματος.

Καὶ ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ. 5

Ἐν γὰρ τῷ εἰπεῖν ὁ νικῶν, ὑπέφηνεν οὐκ ἄρτι ἠγμένον, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ ἄλλαις ἐγγυμνασμένον νίκαις, καὶ τὸ δοκίμιον ἀπενεγκάμενον. Χριστὸς ἦν ὁ "νικῶν ἵνα[o] νικήσῃ." ὃς τὴν πρώτην νίκην νικήσας τὴν τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῶν εἰδώλων ἐπιστροφὴν, ἀφ᾽ ἧς καὶ νικῶν κατωνόμασται, εἰς δευτέραν νίκην ηὐτρέπισται, τὴν ἀπὸ τοῦ 10 θνητοῦ σώματος[p], ὑπαλείφουσαν διὰ κολάσεων τοὺς ὑπὲρ[q] τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας ἀντεχομένους, καὶ τὸ[r] σύμβολον αὐτῶν[s] τῆς νίκης τὸν στέφανον ἐστεφανωμένους.

ΚΕΦ. ΙΔ.

Λύσις τῆς δευτέρας σφραγῖδος, δηλοῦσα τὸν τῶν ἀπίστων κατὰ τῶν πιστῶν 15 πόλεμον.

3 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν δευτέραν σφραγῖδα, ἤκουσα τοῦ 4 δευτέρου ζώου λέγοντος, ἔρχου καὶ βλέπε. καὶ ἐξῆλθεν ἄλλος ἵππος πυῤῥὸς, καὶ τῷ καθημένῳ ἐπ᾽ αὐτὸν ἐδόθη αὐτῷ λαβεῖν τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς γῆς, ἵνα ἀλλήλους 20 σφάξωσι. καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη.

Δεύτερον ζῶον ὁ μόσχος, ὃς τῶν ἁγίων μαρτύρων τὰς ἱερὰς θυσίας χαρακτηρίζει καὶ λογικὰς, τοῦ προτέρου ζώου τὴν ἀποστολικὴν ἐξουσίαν διαγράφοντος, ὡς ἤδη εἴρηται. [t]τινὲς, ὡς ἔφθημεν παραθέμενοι, τὴν λύσιν τῆς δευτέρας σφραγῖδος ἀκολούθως τῇ 25 πρώτῃ, ἣν εἰς τὴν Χριστοῦ γέννησιν τὴν ἐκ πα** ἐξειλήφασιν, εἰς τὸ κατὰ Χριστὸν ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα καὶ τὸν ἐπ᾽ ἐκεῖνο πειρασμὸν ἐδικαίωσαν ἀκούειν, ὃν καὶ νικήσαντα τὸν Κύριον διὰ τοῦ τὸν πειράζοντα καταισχύναι διάβολον· ἵνα εἰδείη μὴ μόνον

[l] εἰληφότες B. [m] οἱ αὐτ. μακ. Ἀπ. om. B. [n] τῆς μέχρι βιαίου νίκης, τῆς μ. θαν. B. [o] καὶ ἵνα B. [p] σωμ. τούτου B. [q] πρὸς αὐτὸν διὰ κολάσεων ἐκδημίαν τῆς ὑπερ. B. [r] καὶ τοὺς συμβ. B. [s] αὐτῷ B. [t] Quæ seq. desunt Edd.

νικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡττώμενος ὁ ἀλητήριος. μηδὲ δάκνων πτέρναν ἱππέως καὶ ὑποσκελίζων τὰ κατὰ Θεὸν ἡμῶν διαβήματα, ἀλλὰ καὶ ὀπίσω δουλοπρεπῶς πίπτων καὶ ἀκούων τὸ "ὕπαγε ὀπίσω μου "Σατανᾶ·" ὑπὸ ἀνθρώπου ὃν ἔδοξε καταπαλαίσαι, ἠγνοηκὼς ὅτι Θεὸς ἦν, καὶ νῦν πρῶτον γινώσκων τὴν ἰδίαν αἰσχύνην τε καὶ ἀσθένειαν, ὁ ἐπάνω τῶν νεφελῶν θήσειν τὸν ἑαυτοῦ θρόνον ἀλαζονευόμενος· κατὰ τὴν θείου Ἡσαΐου προσωποποιΐαν, οὐ τούτου τυχὼν ἀλλ' ὑποκάτω στρῶσιν, ἀντίδοσιν εἰληφὼς τὴν σῆψιν τῆς ὑπερηφανίας.

Τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς γῆς.

Ταύτην στοχάσασθαι τὴν δευτέραν ἔνι τῶν Ἀποστόλων ἐνδιαδοχήν, ἣν[u] *διὰ μαρτύρων καὶ διδασκάλων συμπληρουμένην ἔγνωμεν· ἐν ᾗ πλατυνομένου λοιπὸν τοῦ κηρύγματος, ἡ τοῦ κόσμου εἰρήνη ἐλύθη, καθ' ἑαυτῆς μερισθείσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, κατὰ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, "οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς, "ἀλλὰ μάχαιραν," καὶ ἐπεγεῖραι πατέρα, καὶ υἱόν, καὶ θυγατέρα, καὶ μητέρα, καὶ νύμφην, καὶ πενθερὰν κατὰ ἀλλήλων φονίως. ἀφ' οὗ καὶ τὰ μαρτυρικὰ σφάγια εἰς τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀνηνέχθη. ὁ δὲ πυρρὸς*[x] *ἵππος, ἢ τῆς ἐκχύσεως τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων σύμβολον, ἢ τῆς πυριπνόου περὶ Χριστὸν διαθέσεως τῶν μαρτύρων, δι' ἣν καὶ ὁ θάνατος ἡδίων αὐτοῖς τῆς ζωῆς ἐνομίσθη. τὸ δὲ γεγράφθαι, δοθῆναι τῷ καθημένῳ ἐπὶ τὸν ἵππον λαβεῖν τὴν εἰρήνην, τὴν πάνσοφον δείκνυσι τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν, τοὺς πιστοὺς δούλους διὰ πειρασμῶν δοκιμάζουσαν.*

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ μάχαιρα μεγάλη.

Τῷ ἐπὶ τοῦ πυρροῦ[y] *ἵππου καθημένῳ ἐδόθη μάχαιρα, ἵνα ἀλλήλους κατασφάξωσι, τουτέστιν, εἰς τὸ*[z] *τὴν εἰς τὸ κακὸν ὁμόνοιαν τῶν ἐπὶ γῆς διελεῖν καὶ κατατεμεῖν. ὁμόνοια μὲν*[a] *ἦν αὐτοῖς πρὸς εἰδωλολατρίαν*[b], *ἵνα ἀλλήλους σφάξωσι, τουτέστιν ἵνα ἀλλήλων ἀνέλωσι τὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον σπουδάς. τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ ἡ τῆς νύμφης πρὸς πενθερὰν ἐπανάστασις ὑπαινίττεται*[c]. *τὰ νέα πρὸς θεοσέβειαν τὴν κατὰ Κύριον τὰς παλαιὰς καὶ σκιωδεστέρας καὶ πολὺ τοῦ ἀληθοῦς καὶ κοσμιωτέρου ἀποφοιτῶσας.*

[u] ἣν om. B. [x] πυρὸς B. [y] πυροῦ B. [z] ἐφ' ᾧτε B. [a] δὲ B.
[b] προσβαλλομένης δὲ λατρείας Edd. [c] Hic finis Schol. Edd.

ΚΕΦ. ΙΕ.

Λύσις τῆς τρίτης σφραγῖδος, δηλοῦσα τῶν μὴ παγίως πεπιστευκότων Χριστῷ τὴν ἔκπτωσιν.

5 *Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τρίτην, ἤκουσα τοῦ τρίτου ζώου λέγοντος, ἔρχου καὶ ἴδε. καὶ ἰδοὺ ἵππος* 5 *μελας. καὶ ὁ καθήμενος ἐπ᾽ αὐτὸν, ἔχων ζυγὸν ἐν τῇ* 6 *χειρὶ αὐτοῦ. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων λέγουσαν, χοῖνιξ σίτου δηναρίου, καὶ τρεῖς χοίνικες κριθῆς δηναρίου. καὶ τὸ ἔλαιον καὶ τὸν οἶνον μὴ ἀδικήσῃς.* 10

Τρίτον ζῶον ὁ ἄνθρωπος ἐνταῦθα λέγεται, τὴν τῶν ἀνθρώπων δηλῶν ἔκπτωσιν. καὶ διὰ τοῦτο κρείττονα τῆς ἐκπτώσεως[c] *ἐπεισερχομένην ἔχον τὴν κόλασιν. ἕτεροι δὲ, ὡς προείρηται, τὴν λύσιν τῆς τρίτης σφραγῖδος τὴν εἰς ἡμᾶς ἐλεημοσύνην Χριστοῦ φασὶ παραδηλοῦν, ὃς*[d] *οὐκ ἰσοῤῥόπῳ*[e] *ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν χρησάμενος*[f] 15 *τῇ ἀντιδόσει πρὸς τοὺς τὴν ἀποστροφὴν κατακριθέντας, ἀλλὰ ταῖς σωτηριώδεσιν αὐτοῦ διδασκαλίαις καὶ θεοσημείαις εὐεργετήσας ἡμᾶς, ἐπίδοσιν παρέσχε τῆς τοῦ διαβόλου καταλύσεως. ἔγνωμεν*[g] *γὰρ δι᾽ αὐτῶν τίς ὁ φύσει Θεὸς καὶ ἀληθινὸς, καὶ μὴ ὦμεν παντὶ ἀνέμῳ ἅτε νήπιοι κλυδωνιζόμενοι τῆς διδασκαλίας,* 20 *καὶ ἐκεῖνα σεβόμεθα, ἃ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐποίησαν, τοὺς φθοροποιοὺς δαίμονας ἀνταλλαξόμενοι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. ἡ γὰρ διδασκαλιὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ πάντας εἵλκυσεν ὡς ζύμη ἄλευρον τοὺς μαθητευομένους κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, καὶ τῶν θαυμάτων ἀπολαύοντας, ἅπερ τὰς ψυχὰς μᾶλλον ἴασατο τῶν* * * * 25

Καὶ ἰδοὺ ἵππος μέλας.

Ὁ μέλας ἵππος κατηφείας σύμβολον καὶ πένθους, ἐπιταθείσης τῆς τοῦ διαβόλου καθαιρέσεως ταῖς θείαις παιδαγωγίαις, καὶ διὰ τοῦτο πενθοῦντος τὴν ἑαυτοῦ λύσιν διὰ τῶν μαρτυρικῶν αἱματῶν κατακλυσθέντος, τοῦ ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως 30

[c] *τῇ ἐκπτώσει* B. [d] *ὃς* om. B. [e] *ἰσόρροπον* B. [f] *χρησαμένου* B. *χρησάμενον* Edd. [g] Hic fin. Schol. Edd.

κεκρατηκότος. ὁ δὲ ζυγὸς, ἰσότητός ἐστι καὶ δικαιοσύνης αἴνιγμα. "ἐκάθισας γάρ," φησιν ὁ Δαβὶδ, "ἐπὶ θρόνου, ὁ κρίνων δικαιοσύνην."

[h] Τὸν μέλανα ἵππον πένθους μὲν καὶ κατηφείας ὡς δηλωτικόν· ἀλλὰ πένθους, οὐ τοῦ τετυραννηκότος, ὡς ἔφθημεν παραθέμενοι, τῶν δὲ ἠπατημένων καὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐκπε- 5 σόντων διὰ τὸ τῶν κολάσεων ἀφόρητον, ἢ διὰ τὴν πρόσκαιρον τοῦ ἐλεεινοῦ τούτου βίου ἀπόλαυσιν. τὸν δὲ ζυγὸν δοκιμαστὴν εἶναι τῶντε δι' εὐκολίαν γνώμης ἢ κενοδοξίαν τὸ ἔκπτωτον παθόντων, ἢ δι' ἀσθενείαν σώματος τῷ ἀνυποίστῳ τῶν βασανιστηρίων τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἀποσεσυλημένων· ἐπεὶ καὶ οὕτω τινὲς 10 ἐδοκίμασαν τὸ διὰ τοῦ μέλανος ἵππου πένθους ὄντος συμβόλου, κατὰ διαφορὰν τῶν τῷ πενθεῖν ὑποβαλλομένων τὸ ῥητὸν ἀναπτύξαι· ἀμφότερα δὲ παρεθέμην τῇ τῶν ἐντυγχανόντων ἀρκεσθεὶς ἀπροσπαθεῖ κρίσει καὶ ἀναλλοιωτῷ.

Ἄλλως. Ὁ ζυγὸς οὖν, σύμβολον τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας. 15 διὸ καὶ ἐπῆλθεν ἀνθρώποις παῤῥησιᾶσθαι, ἐν τῷ φάσκειν, "ἐποίησας τὴν κρίσιν μου καὶ τὴν δίκην μου. ἐπετίμησας ἔθνεσι καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής." ἀσεβὴς ὁ διάβολος, ὁ τούτων τυραννικῶς κατακρατήσας.

[i] Ὅπως γνῶμεν τὰ ἔθνη ὅτι ἄνθρωποι λόγῳ τετιμημένοι ἐσμεν, 20 καὶ οὐχὶ ὡς κτήνη ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ ἑλκόμενοι καὶ βουκολούμενοι ὑπὸ τῶν τυραννούντων ἡμᾶς δαιμόνων. τινὰ τῶν ἀντιγράφων, "φωνὴν," ἔχουσιν "ἤκουσα" τὸ ὁμοιωματικὸν "ὡς" ἀθετούντων. οὐ πάνυ δὲ ἀκριβὴς ἡ ἀθέτησις, εἰ μὴ καὶ χρησίμως τὸ ὁμοιωματικὸν τῇ τοῦ ὁράματος ὑποθέσει ἐπιζητούμενον. ἐπεὶ γὰρ οὐκ 25 ἐνέργεια πραγμάτων ὑφεστώτων τὰ χρηματιζόμενα, ἐμφάσεις δὲ καὶ τύποι καὶ σύμβολα, εἰκότως ἂν καὶ τὸ "ὡς" ἐπιζητεῖσθαι τῇ ὑποθέσει, ὡς συμβαῖνον, ἤγουν τὸ σύμφωνον, ἀποφερόμενον. ἄλλωστε καὶ ὅτι οὐδὲ εὐσημότερον τὸ λέγειν φωνὴν τοῦ ἀνεὺ τοῦ ὁμοιωματικοῦ προϊόντος, οἷον, "ἤκουσα φωνὴν λέγουσαν." λεκτὸν 30 γὰρ οὖσα ἡ φωνὴ, τι ἂν ἄλλο καὶ παρ' ἑαυτὴν ἀποτελοίη. ἀλλ' εἴπερ ἄρα τις ἐνίεται τὸ οὕτω κεῖσθαι φωνὴν λέγουσαν, οὐ κατὰ σκοποῦ προίοι οὗτος. λέγεται γὰρ ἡ φωνὴ, οὐχὶ δὲ λέγει· διὸ καὶ λεκτὸν εἴρηται ὡς ἐνέργημα τυγχάνουσα τοῦ λαλοῦντος· οὐκ

[h] Hæc usque ad Sch. fin. om. Edd. [i] Hoc Sch. om. Edd.

ἂν δὲ τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τοιοῦτον ὂν πρὸς παράστασιν τινὸς ἐνεργούμενον[h] ἤδη καὶ αὐτοτελὲς ὅμοιόν τι ἑαυτῷ ποιοῦν, τὸ μηδὲ ἐν ὑπάρξει ὄν· ἀλλ᾽ ἅμα τῇ προαγωγῇ διὰ τὴν χρείαν ἀφανιζόμενον· διόπερ εἰ μέλλει ἐπὶ χώρας ἐᾶσθαι τὸ "φωνὴν" οὐχὶ τὸ λέγουσαν." ἀλλὰ τὸ μὴ δηλοῦσαν, ἀντὶ τοῦ λέγουσαν παραληπτέον. 5

Χοῖνιξ σίτου δηναρίου.

Τὸ τὸν σῖτον τιμιουλκεῖσθαι[i], λιμοῦ δεῖγμα. ὃν καὶ γεγενῆσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται. ἔστι δὲ καὶ τροπικῶς, σῖτον τοὺς νομίμως ἀθλήσαντας διὰ Χριστὸν ἐννοεῖν, οἳ καὶ δηναρίου ἐκρίθησαν ἄξιοι, ὡς τῆς δοθείσης αὐτοῖς θείας εἰκόνος 10 ἀκριβεῖς φύλακες καταστάντες. τοὺς δὲ τρεῖς χοίνικας τῆς κριθῆς, τοὺς κτηνοπρεπῶς τοῖς δικασταῖς δι᾽ ἀνανδρίαν ψυχῆς ὑποκύψαντας καὶ ἀναλόγως[k] μετανοήσαντας ὕστερον, καὶ τὴν ῥυπῶσαν εἰκόνα δάκρυσιν ἀποπλύναντας. τρεῖς δὲ χοίνικες οὗτοι δηναρίου ἑνὸς ἐτιμήθησαν, ὡς τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ τῇ τριημέρῳ 15 αὐτοῦ ταφῇ ὑπὲρ τοῦ κόσμου παντὸς τοῦ[l] ταῖς ἁμαρτίαις τὴν θείαν εἰκόνα δοθεῖσαν αὐτῷ ῥυπώσαντος. αὐτὸς μὲν γὰρ[m] ἐν ᾅδου διατρίψας, τὴν πρώτην ὑπὲρ τῶν πρὸ τοῦ Μωϋσέως νόμου ἡμαρτηκότων, τὴν δευτέραν, ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ νόμῳ. καὶ γὰρ εἰ καὶ μετάνοιαν τινὲς ὑπεδείξαντο τῶν ἀτόπως αὐτοῖς πραχθέντων[n] 20 ταύτην ἐνάμιλλον ἀντιστήσαντες τὴν μετάνοιαν, ἀλλ᾽ οὔπω[o] σαφῆ τὴν συγχώρησιν ἠλπικότες, τοῦ δυναμένου ταύτην παρασχεῖν οὐχ ἑωραμένου, οὔπω ταύτης ἐπέτυχον. διὰ τοῦτο μὲν καὶ ἡ δευτέρα ἐν ᾅδου διατριβή. ἡ τρίτη δὲ, καθ᾽ ἣν καὶ ἀνέστη, ὅτι μηδὲ τῇ διαφθορᾷ κρατηθῆναι οἷόν τε τὴν αὐτοζωήν[p]. διόπερ ἐν τῷ 25 καιρῷ τοῦ κατάρξαι τὴν διαφθορὰν ἡ ἀφθαρσία ἀντεισηνέχθη, πλατύτερον τούτων καὶ σαφέστερον προδιείληπται.

[q]Τινὲς σῖτον οὐ τὸν αἰσθητὸν, ὃς πρὸς τροφὴν σωματικὴν συντελεῖ, ἤκουσαν· οὗ καὶ ἡ σπάνις λιμὸν αἰσθητὸν ἐμποιεῖ, ἀλλὰ σῖτον τὸν διδασκαλικὸν ἐξεδέξαντο λόγον, ὃς καὶ σπέρμα εἴρηται 30 τροπολογικῶς παρὰ τῇ γραφῇ· ὡς ὅταν Ματθαῖος γραφῇ· "ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτοῦ" τὸν Εὐαγγε-

[h] Sic. [i] μειουλκεῖσθαι Edd. [k] ἀναλόγως δὲ B. [l] τοῦ om. B. [m] μὲν γὰρ om. B. [n] πεπραγμένων Edd. [o] Sic B. ὅμως Edd. [p] Sic B. αὐτοῦ ζωήν Edd. [q] Om. Edd.

λικὸν φάσκων λόγον εἰς σπόρον μεταβαλών· ὥσπερ καὶ οἱ λέγοντες πρὸς τὸν Κύριον αὐτῶν οἱ τῶν δούλων εὐνούστατοι, "Κύριε, οὐχὶ καλὸν σπέρμα ἔσπειρας ἐν τῷ σῷ ἀγρῷ; πόθεν οὖν ἔχει ζιζάνια;" ἐπεὶ δὲ τοῦ σπέρματος τὸ μέν ἐστι σῖτος, τὸ δὲ κριθὴ, σῖτος ὁ Εὐαγγελικὸς ἂν εἴη καὶ σωτήριος λόγος, καὶ 5 πρέπων [q] ἀνδράσι τελείοις τοῖς τὰ αἰσθητήρια ἔχουσι γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ. κριθὴ δὲ ἡ Μωϋσέως νομοθεσία, ἅτε ὥσπερ ἡ κριθὴ προακμάσασα τοῦ σίτου, οὕτω [r] καὶ αὐτὴ τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ τρέφουσα τοὺς κτηνωδεστέρους [s] ἀνθρώπους, τοὺς διακειμένους [t] περὶ τὰ θεῖα 10 Ἰσραηλίτας. φησὶν οὖν ὁ χρηματίζων ἐν μέσῳ τῶν τεσσάρων ζώων, δηναρίου μὲν ἀποδόσθαι [u] τὸν χοίνικα τοῦ σίτου, τριῶν δὲ τῆς κριθῆς, ὡς τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀπορωτέρου ὄντος παραδοχὴν [v] διὰ τὸ τοῦ βιβλίου ἀκριβές. [w] διὸ καὶ βιασταῖς εἰς ἅρπαγμα προκεῖσθαι ἑνὸς μόνου ἀπεμπολουμένου δηναρίου. ὁ τὴν 15 ἐξ ἀρχῆς ἐγχαραχθεῖσαν εἰκόνα τοῖς ἐκζητοῦσι παρέχεται ὁ τοῦ σίτου χοῖνιξ· τρεῖς δὲ χοίνικες δηναρίου· ἀγαπητὸν γὰρ τοῖς δημιωδέστερον τῷ κηρύγματι προσερχομένους Χριστοῦ, κἂν εἰ κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν εἰσαγωγικὴν τήρησιν διαβιῶεν, τὴν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐμμορφωθεῖσαν αὐτοῖς θείαν ἐπιφερομένους 20 εἰκόνα. καὶ ἵνα τὸ πλῆθος οὕτω διαβιώσκειν δηλωθῇ τῷ τὴν ἀρχὴν τοῦ πλήθους εἰσηγουμένῳ ἀριθμῷ, τῷ τρία φημὶ, ὑπεσημάνθη· ἡ σπάνις δὲ τῆς τροφίμου ζωῆς, ἣν ἂν καὶ βούλης σπάνιν τῆς Εὐαγγελικῆς κατὰ τὸ ἀνώτερον ὑπὸ τοῦ Κυρίου ὑφηγουμένης ζωῆς, ὡς δῆλον ἀπὸ τοῦ νομικοῦ τοῦ ἐμπεδοῦντος τὸν αὐτὸν Κύριον 25 κατὰ τὰς νομικὰς βεβιωκέναι παρατηρήσεις, εἶτα τούτων ἔχεσθαι ἀκηκοότος ὡς αὐταρκῶν εἰς σωτηρίαν οὐσῶν· τούτων οὖν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ τῶν θείων σπανιζόντων τροφῶν, καθ᾽ ὃν καὶ εὕρηται λιμὸν δοθῆναι· λιμὸν, οὐκ ἄρτου, οὐχ ὕδατος, ἀλλὰ λόγου· τούτων αὐτοῖς ὡς ἀξίοις ἐπενεχθέντων τὸν δι᾽ ἐπιστροφῆς ἔλαιον [x] φησὶ, 30 μὴ ἀφανίσαι. τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ οἴνου καὶ τοῦ ἐλαίου αἰνίττεται φειδώ· καὶ ὅπως προείρηται.

[q] πρέπον B. [r] ὥσπερ B. [s] κτήνη τοὺς κτηνωδέστερον B. [t] ἀνθρ. διαγενομένους B. [u] ἀποδῶσθαι B. [v] παραδ. om. Edd. [w] His usq. ad fin. carent Edd. [x] Cod. ἐλέου.

ΚΕΦ. ΙϚ.

Λύσις τῆς τετάρτης σφραγῖδος, ἐμφαίνουσα τὰς ἐπαγομένας παιδευτικὰς μάστιγας τοῖς δι' ἀνυπομονησίας ἀρνησαμένοις τὸν Κύριον.

7 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν τετάρτην, ἤκουσα τοῦ τετάρτου ζώου λέγοντος, ἔρχου καὶ ἴδε. καὶ ἰδοὺ 5 ἵππος χλωρὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ, ὄνομα 8 αὐτῷ ὁ θάνατος, καὶ ὁ ᾅδης ἠκολούθει αὐτῷ. καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἐξουσία ἐπὶ τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἀποκτεῖναι ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ καὶ ἐν θανάτῳ, καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων τῆς γῆς. 10

Τὸ τέταρτον ζῶον, ὁ ἀετὸς [y] δηλαδὴ, ὡς ὠξυωπὲς [z] καὶ ὀξὺ [a] πρὸς βορὰν, ἄνωθεν ἥκειν ἐκ θεηλάτου ὀργῆς τὰς πληγὰς ἐπιφέρον [b] πρὸς ἐκδίκησιν τῶν εὐσεβῶν.

Καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρός.

Ὁ χλωρὸς ἵππος, ὀργῆς σύμβολον. καὶ οὕτως ἡ χολὴ ἡ ὑπὸ 15 ἰατρῶν καλουμένη χλωρά. ὁ δέ γε θάνατος καὶ ὁ ᾅδης καταστρατεῦσαι νοητῶς ἔστησαν κατὰ τῶν ἀλιτηρίων [c] δαιμόνων, καὶ δίκην εἰσπράξασθαι τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείας. [d] οὔπω δὲ τῷ λόγῳ ἡ τελεία καθαίρεσις τῶν δαιμόνων εἰσφέρεται, ἀλλὰ μόνον τετάρτου μέρους, ἐπειδὴ τῷ λόγῳ τῆς μετὰ χεῖρα ὀπτασίας, 20 οὔπω κατὰ τὸ τρίτον πάθος ἐπράχθη Χριστοῦ. τὴν δὲ καθαίρεσιν τροπικῶς σφαγὴν ὀνομάζει, καὶ λιμὸν τῶν πάλαι προσκυνούντων αὐτοῖς τὴν ἔκλειψιν, καὶ τὸν ἀφανισμὸν τῆς τυραννίδος αὐτῶν καὶ ὑπὸ τῶν θηρίων διαφθορὰν [e] αὐτῶν· θηρία καλῶν γῆς, τὰς τῶν δαιμόνων καθ' ἡμῶν εἰς φθοροποιὰ πάθη [f] ὀχλήσεις καὶ ἐπανα- 25 στάσεις [g], καὶ κατακρατήσεις δι' ἀκενοδοξίας, φέρε, καὶ αἰσχρότητος καὶ τῶν ἀναλόγων αὐτοῖς παθῶν, ἃ γηϊνοὺς ὄντας ἡμᾶς

[y] τὸν ἀετὸν B. [z] ὀξυοπὴς Edd. [a] ὀξὺς Edd. [b] ἐπιφέρων Edd. [c] ἀλητηρίων B. [d] ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ λόγῳ τῆς μετὰ χεῖρας ὀπτασίας οὔπω τὰ κατὰ τοσ*ον πάθος ἐπράχθη Χριστοῦ δι' οὗ πάσας τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίας ἐξέτισεν, οὔπω οὐδὲ τῷ λόγῳ ἡ τελεία καθαίρεσις τῶν δαιμόνων ἐμφέρεται· ἀλλὰ μόνον τετάρτου μέρους B. [e] διαφθορᾶς B. [f] πάθη φθοροποιὰ B. [g] Hinc om. Edd.

αὐτοὺς δὲ ἀσωμάτους, ὅμως χαίροντας τοῖς ἐπὶ γῆς ἰλυσπωμένοις πάθεσιν· ὑποσμύχει [e] γὰρ αὐτοὺς καὶ κατεσθίει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκβαλλομένους ἀρχῆς, ἧς ἐξαπ * * * Ἀδὰμ τῆς ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκ φθόνου ἐνσκευασθείσης τῆς ὑπὸ Θεοῦ πλάσεως αὐτοχειρίας ἐτύχθη. 5

[f] Μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν δι᾽ ἐπιστροφῆς ἰατρείαν, ἣν καὶ Χριστὸς παρεδήλωσε διὰ τοῦ ἐμπεπτωκότος εἰς τοὺς λῃστάς. ἐλαίου μὲν τὸ ἱλαρὸν τοῦ ὑπαλείφοντος αἰνισσομένου. εἰς οἶνον δὲ τοῦ τὸ φιλάνθρωπον μὴ ἔκλυτον παρεχομένου, μετά τινος δὲ στύψεως καὶ προσοχῆς ἐπιχέοντος. Χριστὸς δὲ οὗτος ὁ μὴ [g] προαναρπασθῆ- 10 ναι θανάτῳ τοὺς ἡμαρτηκότας, οἱ διὰ μακροθυμίας ἔμελλον τὴν ἧτταν ἀναμαχέσασθαι.

Ὅτι ἐν τῷ ιε´ κεφαλαίῳ κείμενον τὸ "ἤκουσα φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν δ´ ζώων λέγουσαν" οὐκ ἀδοκίμως τισὶν ἀντιγράφοις μετὰ προθήκης τοῦ ὡς ὁμοιωματικοῦ εὕρηται καὶ τῆς πτώσεως τῆς 15 ἐναλλα * * τῆς τοῦ γένους ἀμείψεως τοῦ ἀπὸ τῆς φωνῆς δηλουμένου. οἷον ἵνα ᾖ οὕτως· ἤκουσα ὡς φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν δ´ ζώων, οὐχὶ λέγουσαν, ἀλλὰ λέγοντος. καὶ διατὶ τὸ μετὰ τῆς προσθήκης καὶ τῆς τοῦ γένους ἀμ * * καὶ πτώσεως εὐδοκιμώτερον ἡ παρακειμένη τῷ ῥητῷ παραστήσει γραφή. 20

Ἄλλως ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρέου [h]. Εὐσέβιος δὲ ὁ Παμφίλου ἐν τῷ ὀγδόῳ κεφαλαίῳ τοῦ θ´ λόγου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας γράφει [i] τάδε. ἐν τῇ τῶν διωγμῶν ἀκμῇ ἐπὶ Μαξιμίνου [k] Ῥωμαίων βασιλεύοντος, ὑπὸ μὲν λιμοῦ καὶ λοιμοῦ κατασκήψαντος αὐτοῖς σὺν ἑτέροις συμπτώμασιν [l], ἄπειρα πλήθη 25 διεφθείροντο, ὥστε ταφῇ μὴ δύνασθαι παραδίδοσθαι, καίπερ

[e] Sic. [f] Hoc Sch. om. Edd. [g] μὴ θέλων vid. leg.
[h] Ἀλλ. ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρ. om. B. sed incipit. ταύτης α * * συμβῆναι ὡς Εὐσέβιος ὁ Παμφ. [i] φήσας B. [k] μαξιμίνου B. μαξιμιανοῦ Edd.
[l] σὺν ἑτέροις πάθεσιν ἐπισκήψαντος τοσοῦτος φθόρος ἀνθρώπων γενέσθαι ὡς μὴ * * * τας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς τελευτῶντας· ὅτε καὶ Χριστιανῶν τὸ εὐσεβὲς καὶ φιλάνθρωπον * * περὶ τὰς ταφὰς ἠσχολημένων τῶν Ἑλληνιζόντων καὶ διὰ τούτου τοὺς πεπλανημένους * * * * * των, ἀλλὰ καὶ Ἀρμενίους Ῥωμαίοις ἐπαναστῆναι καὶ οὐκ ὀλίγους αὐτῶν ῥομφαίᾳ ἀνῃρεῖσθαι * * * τὰ τῶν ἀνῃρημένων σώματα κατεσθιομένων φόβῳ τὸ μὴ τοῦτο παθεῖν τοὺς * * * * * ἐθίμου τῆς βορᾶς τῶν τεθνεώτων σωμάτων * * * * * * τάφους κτήσωνται τοὺς ζῶντας κύνας· οὐδὲν δὲ ἀπεικὸς τῆς αὐτῆς τοῖς κυσὶ θοίνης καὶ ἀγρίους θῆρας μετασχεῖν ἀπορίᾳ τροφῆς B.

Χριστιανῶν τότε φιλοτίμως περὶ τὰς κηδείας ἠσχολημένων, καὶ τῷ φιλανθρώπῳ τοὺς πεπλανημένους ἐναγόντων πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. ὑπὸ δὲ Ἀρμενίων ἐπαναστάντων Ῥωμαίοις οὐκ ὀλίγους ἀνῃρῆσθαι ῥομφαίᾳ. καὶ ὑπὸ κυνῶν δέ φησιν ἀνηλῶσθαι τὰ τῶν θανόντων σώματα, ὡς λοιπὸν τοὺς λειπομένους εἰς 5 κυνοκτονίαν τραπῆναι, δεδιότας μὴ καὶ αὐτοὶ θανόντες ζῶντας τούτους τάφους κτήσωνται. οὐκ ἀπεικὸς δὲ τοῖς κυσὶ τῆς αὐτῆς θοίνης καὶ ἀγρίους θῆρας συμμετέχειν διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἄφθονον. καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ δὲ γενεᾷ τούτων ἕκαστον συμβὰν ἔγνωμεν, ἐκ τῶν νυνὶ φαινομένων. 10

ΚΕΦ. ΙΖ.

Λύσις τῆς πέμπτης σφραγῖδος, τὴν τῶν ἁγίων ψυχῶν σημαίνουσα πρὸς Κύριον καταβόησιν, ὥστε γενέσθαι συντέλειαν.

9 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην σφραγῖδα, εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου τὰς ψυχὰς τῶν ἐσφαγμένων 15 διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ 10 ἀρνίου ἣν εἶχον. καὶ ἔκραξαν φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες. ἑωσπότε ὁ δεσπότης ὁ ἅγιος καὶ ἀληθινὸς οὐ κρίνεις καὶ ἐκδικεῖς τὸ αἷμα ἡμῶν ἐκ τῶν κατοικούντων ἐπὶ τῆς 11 γῆς; καὶ ἐδόθη αὐτοῖς στολὴ λευκή, καὶ ἐῤῥέθη αὐτοῖς, 20 ἵνα ἀναπαύσωνται ἔτι χρόνον, ἕως πληρώσονται καὶ οἱ σύνδουλοι αὐτῶν, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, καὶ οἱ μέλλοντες ἀποκτείνεσθαι ὡς καὶ αὐτοί.

Τῆς πέμπτης σφραγῖδος τὴν λύσιν, οἱ τὴν τῶν προειρημένων [m] τεσσάρων εἰς τὰ Χριστοῦ πάθη καὶ τὰ τῆς σωτηρίου ἡμῖν ἐναν- 25 θρωπήσεως οἰκονομικῶς τελεσθέντα προσνέμοντες, ὡς ἤδη παρεθέμεθα· καὶ ταύτην εἰκότως τὴν καταβόησιν τοῖς προτελειωθεῖσιν ἀνάψει προφήταις καὶ θεοσόφοις ἀνδράσι τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν ποθοῦσι, καὶ τὴν ἀναβολὴν αὐτῆς δυσχεραίνουσι τῆς θείας μακροθυμίας καταβοῶσι [n] τῆς μέχρι σταυροῦ παραταθείσης, 30 πρὸς [o] ἐκδίκησιν ἤγουν τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ἀσεβῶν, ἢ καὶ

[m] προειρ. om. B. [n] καταβοῶντες B. [o] τὰ πρὸς ἐκ. B.

τῶν [p] δαιμόνων τούτους [q] ἐκβακχευσάντων ἐπὶ τὰ [r] τοιαῦτα παραχωρῆσαι τῶν [s] ὁμοφύλων καὶ ὁμογενῶν ἀδικήματα [t], καὶ ταῦτα δι' εὐσέβειαν πάσχειν ἀνασχομένων. μέχρι γὰρ τοῦ σωτηρίου πάθους τοῦ διὰ σταυροῦ, οὐκ ἦν οὕτω [u] πρόδηλος ἡ κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐκδίκησις ἐκ Θεοῦ συντελουμένη. ἀπὸ δὲ τούτου τὰ μυρία 5 πάθη ὑπέλαβον [v], εἴγε πίστεως [x] Ἰώσηπος ἄξιος ὁ ταῦτα φιλαλήθης, οὐ μόνον Ἰουδαίους ἱστορήσας, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνας λοιμοῖς καὶ λιμοῖς [y] καὶ στάσεσι ταῖς καταλλήλων δαπανηθέντας, ὡς πρὸ μικροῦ παρεθέμεθα [z]. τὴν γὰρ δαιμόνων ἀπωλείαν καὶ τὸν τέλεον αὐτῶν ἀφανισμὸν μὴ καὶ περιττὸν λέγειν, ἀκούοντας τοῦ θείου 10 Δαβὶδ ᾄδοντος, "τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαίαι εἰς τέλος." ποῦ γὰρ ὑπολείπεται ἔτι δαιμόνων λατρεία, τῶν πρὸ τούτου τὴν σύμπασαν γῆν τῆς ἑαυτῶν πλάνης ἀναπλησάντων; ταῦτα μὲν εἰ τοῖς πρὸ νόμου, καὶ ἐν τῷ νόμῳ θεοφιλέσι τὴν καταβόησιν ἐναρμώσομεν· εἰ δὲ τοῖς μετὰ Χριστὸν μάρτυσιν, ὃ καὶ μᾶλλον 15 εὐαρεστεῖν δίκαιον, ὅτι καὶ περὶ μελλόντων ὁ χρηματισμὸς, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος [a] χωροίημεν.

Εἶδον ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου.

Θυσιαστήριον, τὸ ἄνω εἰκότως [b] τὸ ἀνενδεὲς ὂν τῆς δι' αἱματῶν ἁγιστίας [c], καὶ τὰ θύματα [d] τῷ ὑποκάτω αὐτοῦ, ἅτε περίγεια 20 καὶ τῆς θνητῆς οὐσίας, ἀφωρίσατο τόπῳ αὐτῷ [e] τὴν ἀπὸ τῶν θυμάτων ἐξατμιζομένην θεάρεστον ἀναλαμβανόμενον εὐωδίαν, οὐκ αἰσθητὴν, ὅτι μηδὲ αἰσθήσει ὑποβαλλομένην [f], εἰ καὶ [g] αἰσθητὴ ἡ ἀναπεμπομένη ἀπὸ τῶν θυμάτων ἀνάδοσις, καταλλήλως [h] δὲ νοήσει μόνῃ θεωρητὴν τούτοις [i], καὶ ὅσοις τῶν ἀγαθῶν [k] ἀγώνων 25 συντελείᾳ τὸ εὐαπόδεκτον ἀποφέρεται. ἐντεῦθεν καὶ τοῖς κατὰ Χριστὸν ἢ μετὰ Χριστὸν [l] τὸ εὐδόκιμον ἀπενεγκαμένοις οἰκειότερον τὰ τῆς σφραγῖδος τῆς λύσεως προσλογίζεται [m], ἢ τοῖς πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ὑπὲρ τοῦ εὐσεβοῦς τῆς παλαιᾶς

[p] ἢ τῆς τῶν δ. B. [q] τῶν τούτ. B. [r] τὰ om. B. [s] κατὰ τῶν B. [t] ἀδικ. om. B. [u] οὗτος B. [v] ὑπέλαβεν οὐ μον. Ἰουδ. εἴγε πιστός. [x] πιστὸς B. [y] λιμοῖς αὐτοὺς καὶ λοιμοῖς B. [z] Quæ seq. om. Edd. [a] Cod. εἰκότως. [b] εἰκότως om. B. [c] ἁγιστείας B. [d] εἰκότως τὰ θύματα B. [e] αὐτό τε. [f] ὑποβαλλομένοις B. [g] ἢ καὶ B. [h] κατάλληλος B. [i] θεωρητᾶς B. [k] οἷς ἡ τῶν ἀγ. B. [l] καὶ μετὰ Χρ. B. [m] προσλογίζεσθαι B.

λόγου[l]. οὐκ αἰσθητῇ ἀπηχήσει· τίνα γὰρ οὐχ ὕπεισι φωνητικῶν σύνταξις ὀργάνων; πραγματικῶς δὲ τῆς ὑπερθέσεως τῇ ἐκτάσει τῇ ἐπὶ τοσοῦτον ἀναβεβλημένῃ τὸ τῆς φωνῆς ἔργον τοῖς ὁρῶσιν ἀποτελούσης· οὐ παροράσεως δὲ τοῦ κρείττονος ἡ καταβοὴ, οὐ μέλει τῶν ἑαυτοῦ ἔργων, οὐδ' ὅσον πατρὶ τέκνων. τὸ δὲ καταλλή- 5 λως καὶ τάξει πάντα διεξάγειν, εἰδέναι τὴν γνῶσιν ὑπερβαλλόμενα· ὅσον δὲ εἰδέναι εἰς παράκλησιν ἔτι τῶν ζώντων τὸ μὴ ἐκκακεῖν ταῖς τῶν ὀφειλομένων ἀγαθῶν δόσεσι παρατεινομέναις· οὐ γὰρ ἀσκόπως τοῦ διδόναι ταῦτα ἕτοιμον.

[m] Καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀρνίου ἣν εἶχον. 10

Ἀναντιρρήτως λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἀρνίου καὶ τῆς δι' αὐτὸ σφαγῆς τοὺς μετὰ Χριστὸν καὶ κατὰ Χριστὸν ἡ λύσις τῆς ε΄ σφραγῖδος προσλογισθείη.

Ἕως πότε ὁ δεσπότης.

Οὐ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἐκδίκησις αἰτεῖται[n] (οὐ γὰρ τοῦτο 15 ἄξιον τῆς ἀγάπης[o] κατὰ τῶν ὁμογενῶν ἐπανίστασθαι.) κατὰ δὲ τῶν δαιμόνων ταύτην ἀπαιτοῦσιν οἱ ἅγιοι[p], τῶν ἐναγόντων τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἑαυτῶν ἀναίρεσιν[q]. εἶτα λαμβάνουσι πρῶτον στολὴν λευκὴν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ στολῇ, καὶ γνῶσιν τῆς ὑπερθέσεως, οὐκ ἀδοκιμάστως, εἰ μὴ καὶ λελογισμένως ἄγαν παρα- 20 τεινομένης, ἣν τὰ ἐχόμενα παραστήσει τῶν ἑξῆς παρατεθέντων.

[r] Καὶ ἄλλως ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρέου. Καὶ διὰ τούτων τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν αἰτούμενοι φαίνονται οἱ ἅγιοι. διὸ μακροθυμεῖν ἄχρι τῆς τῶν ἀδελφῶν τελειώσεως κελεύονται, ἵνα μὴ χωρὶς αὐτῶν τελειωθῶσι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον. αἱ δὲ λευκαὶ 25 στολαὶ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐτοῖς τῶν ἀρετῶν ἐμφαίνουσι λαμπρότητα. ἣν ἠμφιεσμένοι, εἰ καὶ μήπω τὰς ἐπαγγελίας ἐκομίσαντο, τῇ γοῦν ἐλπίδι τούτων, ἅπερ νοερῶς ἐνοπτρίζονται, πάσης ἀπηλλαγμένοι παχύτητος, εἰκότως εὐφραίνονται τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ

[l] Quæ seq. om. Edd. [m] Hoc Sch. deest Edd. [n] αἰτεῖται sic B. ἀναβάλλεται Edd. [o] ἁγίων τὸ κατὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς ἀγάπης ἐπανιστ. B. [p] τ. ἀπ. οἱ ἅγιοι om. B. [q] καθ' ἑαυτῶν B. [r] ῎ΑΛΛΩΣ. Καὶ διὰ τούτων τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν φαινοῦνται αἰτοῦντες οἱ ἅγιοι, μακροθυμεῖν δὲ αὐτοῖς ἐγκελεύονται χάριν τῆς τῶν ἀδελφῶν τελειώσεως τῶν ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς ἐναπογραφέντων. "ἵνα μὴ" κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, χωρὶς αὐτῶν τελειωθῶσι." B.

ἀναπαυόμενοι. πολλοῖς γὰρ τῶν ἁγίων τοῦτο εἴρηται, χώρους ἀξίους εἰληχέναι τῶν τῆς ἀρετῆς ἐργατῶν ἕκαστον, δι᾽ ὧν καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτῶν δόξης τεκμαίρονται.

Καὶ ἐδόθη αὐτοῖς στολὴ λευκή.

Ἡ λευκὴ στολὴ, αἴνιγμα τοῦ κεκαθάρθαι αὐτοὺς τῷ οἰκείῳ 5 αἵματι, καὶ πάντα ἀποθέσθαι ῥύπον, ἅμα δὲ καὶ τοῦτο τῆς λευκότητος τῆς στολῆς ὑποφαινούσης, ὡς οὐ χρὴ τοὺς προφανῶς καὶ μετὰ λαμπρότητος παῤῥησιασαμένους τὴν Χριστοῦ ὁμολογίαν [s], δι᾽ ἣν καὶ τοῦ φθαρτοῦ ἠνέσχοντο [t] καρτερικῶς [u] ἐκβῆναι κόσμου καὶ μοχθηροῦ, νῦν ἀφθάρτῳ [x] βίῳ καὶ ἀμόχθῳ προσορμισθέντας 10 ὥσπερεὶ κόρον τούτου λαβόντας [y] ἀνασείρασιν ἐκ κόρου λαβεῖν· ἀφ᾽ οὗ καὶ ἡ τῶν Ἀγγέλων εἰς τὰ αἰώνια παράκυψις ἀγαθὰ, τινὶ τῶν θεοφορουμένων παρείλειπται δι᾽ ἐπιθυμίας εἶναι, ὡς διὰ τῆς παρακύψεως τί ἂν ἄλλο ζητήσαντος αὐτοῦ [z], ἢ καὶ τὸ μικρὰν αὐτῶν γνῶσιν λαβεῖν ἐν ἀδιαλείπτῳ ἐφέσει προσλιπαροῦνται [a]; 15 [b] ὥσπερ τοίνυν ἀνάμνησιν αὐτοῖς ἐμποιῶν εἰ πρὸς τὸν ἐπώδυνον καὶ καματηρὸν * * * * * * * * * * * * * * * * * * θλήσατε, οὐκ ἀναξιεπαίνως νῦν ἐν τῷ ἀμόχθῳ βίῳ τὸ πρόσκορες ὑπερβάλεσθε· ταῦτα τῆς λευκῆς στολῆς τῆς δόσεως ὑπαινιττομένης, καὶ λόγοις φησὶ παρακλητικοῖς τὴν πρ * * ἀποκείμενα ἐπέραστα τῷ ὄντι 20 λιχνείαν ἐπισχεθῆναι· οὐδὲν γὰρ δίκαιον εἰ καὶ μὴ τὰς εὐαγγελίας ἐκομίσαντο, τῇ γοῦν ἐλπίδι τούτων, ἅπερ νοερῶς ἐνοπτρίζονται, πάσης ἀπηλλαγμένοι παχύτητος· καὶ ὡς εἰκὸς τοῖς Ἀβραὰμ ἐναγλαϊζόμενοι κόλποις τῶν ἴσῃ τῇ προθυμίᾳ κατασπευδόντων αὐτοῖς ἐναριθμηθῆναι· αὐτοὺς καθυπερτελεῖν τῇ προλήψει τούτων, 25 καὶ ὥσπερ ἀτελῆ τὴν πάνδημον τῶν σωζομένων ὁρᾶσθαι πανήγυριν· οὔτε ἐν μὲν συναγωγῆς ἱσταμένου θεῶν, οὐ διακρίνοντος λοιπὸν θεούς. τίς γὰρ διάκρισις τοῦ σπανίζοντος ἔτι τῶν τὴν διάκρισιν ἐνδίκως κατὰ τὸν κάματον ἀποληψομένων;

[s] ἐμὴν ὁμολ. B. [t] ἠνέσχεσθε B. [u] καρτερῶς B. [x] ἐν ἀφθ. B. [y] ὥσπ. κορ. λαβόντες ὧν οὐκ ἔστιν ἐκ κόρου ἀνασήρασιν ἀνευρεῖν B. [z] ζητησ αὐτ. om. B. [a] προσλιπαρεῖν B. [b] Om. Edd. ad fin. Sch.

ΚΕΦ. ΙΗ.

Λύσις τῆς ἕκτης σφραγῖδος, τὰς ἐν τῇ συντελείᾳ ἐπαγομένας πληγὰς σημαίνουσα.

12 Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἕκτην. καὶ σεισμὸς μέγας ἐγένετο, καὶ ὁ Ἥλιος ἐγένετο μέλας, ὡς 5 σάκκος τρίχινος, καὶ ἡ Σελήνη ὅλη ἐγένετο ὡς αἷμα, 13 καὶ οἱ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσον εἰς τὴν γῆν, ὡς συκῆ βάλλει τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, ὑπὸ ἀνέμου μεγάλου σειομένη.

Ἡ ἕκτη τῆς σφραγῖδος λύσις, τελεωτάτην ἡμῖν τὴν σωτη- 10 ρίαν εἰργάσατο. κατὰ ταύτην γὰρ ὁ Χριστὸς [b] τὸν θάνατον κατέλυσε, τὴν ζωὴν ἐπανήγαγε, τὸν νικητὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπεστεφάνωσε θριαμβεύσας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. "ἀνέβης εἰς ὕψος, ἠχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν." τίς δὲ ἡ λύσις τῆς ἕκτης σφραγῖδος; ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου καὶ ὁ θάνατος, οἷς ἠκολούθησεν ἡ 15 εὐκταῖα [c] πᾶσι πιστοῖς [d] τε καὶ αἰσθητοῖς ἀνάστασις [e]· καὶ ἀνάληψις ἐγκαινίζουσα ἡμῖν * * πρόσφατον καὶ ζῶσαν τὴν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν ἐπάνοδον. ἥπερ [f] οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς προκεκοιμημένους εὐηργέτησε. γενόμενος γὰρ ὁ Κύριος ἐν ᾅδου αὐτοῖς ζωῆς ἐπαγγελίαν ἐπήλπισεν, "ἀπειθήσασί 20 "ποτε" κατὰ Πέτρον τὸν Ἀπόστολον, ἐπήλπισε δὲ τοῖς πιστεύουσι, ὡς καὶ Κυρίλλῳ δοκεῖ * * γὰρ οὖν τοῖς ἐν ἀπιστίᾳ ἀποθανοῦσι.

Καὶ σεισμὸς μέγας ἐγένετο.

Σαφῶς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ γεγενημένα σημεῖα, ἡ ὀπτασία ἡμῖν ἀναζωγραφεῖ, τὸν σεισμὸν καὶ τὸν κλόνον τῆς γῆς, τὸ τοῦ 25 ἡλίου σκότος καὶ τῆς σελήνης ὅλης τὴν εἰς αἷμα μεταβολήν. πάνυ δὲ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς σελήνης τὸ, "ὅλη," δεδήλωται. πλησιφαὴς γὰρ οὖσα, ἅτε τεσσαρεσκαιδεκαταία [g] οὖσα, καὶ κατὰ διάμετρον ἀφεστῶσα τοῦ ἡλίου, πῶς οἷα τε τὸν ἥλιον τῇ ἑαυτῆς ὑποδρομῇ σκοτίσαι; οὕτω γὰρ τὴν ἡλιακὴν ἔκλειψιν φασὶ γίνε- 30

[b] κατὰ ταυτ. γ. ὁ Χρ. om. B. [c] εὐκτέα B. [d] νοητοῖς B. [e] Om. Edd. usque ad ἐπάνοδον. [f] ἅπερ B. [g] τ. κ. δεκατέα B.

σθαι οἱ ταύτης τὴν σχολὴν πεποιημένοι [g]. πῶς δὲ πάλιν δυνατὸν τὴν Σελήνην [h] ἐν τῷ ἡμερινῷ καταστήματι τοιαύτην φανῆναι; ἀφ' οὗ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης εἰς θεοσημείαν ἀναφέρει τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ συμβὰν τῷ ἡλίῳ, οὐκ εἰς εἰωθὸς πάθος τοῖς κατ' οὐρανὸν σώμασι [i]. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἰωὴλ ὁ προφήτης προανε- 5 φώνησεν. "ὁ ἥλιος," λέγων, "μεταστραφήσεται εἰς σκότος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα." τῶν προγεγενημένων δὲ τοῦτο ἀνάμνησις ὡς ** καθὼς ἤδη καὶ πολλάκις προανεπτύχθη· τὰ τοτὲ γὰρ φιλανθρωπίᾳ ὑπὲρ ἡμῶν συντελεσθέντα *κ εἰς τὸ τότε τὴν κατάπαυσιν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ μέχρι συντελείας τὸ ἐνεργεῖσθαι κεκλήρωται. ** γὰρ 10 ἂν σωτήριον ἡμῖν διαπραγματευθείη, ἀποσκοπήσας εὑρήσεις τῶν ἐπὶ Χριστῷ τῷ Θεῷ κατὰ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἐπιδημίαν συνενεχθέντων τὸ ἀπεικόνισμα ἀποφερόμενον, ὥσπερ τῆς ἀχράντου γεννήσεως ἀποκτίννυσθαι τούτους ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ θείου βαπτίσματος ἀναγέννησις δια ** ποῖ καὶ ἡ ἐπὶ τῆς φάτνης ἀνάκλισις 15 τὴν ἀπὸ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος γέννησιν· διὰ τῆς πρὸς ** αὐτοῦ ἀνακλίσεως τῆς ἀλογίας ἡμᾶς ἀπαλλάττουσαν· καὶ τὴν τεσσαρακονθήμερον αὐτοῦ *** τὸν Πατέρα ἀνάδειξιν τὴν ἀπὸ τῶν νηπιωδῶν ἡμᾶς σπαργάνων ἤγουν τῶν τῆς ** δὲ τοῦ βίου περισπώντων ἀπαλλάττουσαν δεσμῶν ἐκβεβηκότας ὑπ' αὐτοῦ 20 συντηρη *** ἐποψία· μηκέτι πρὸς τοὺς τῆς γενέσεως ὑποστρέψῃ λόγους· πρὸς δὲ τὴν ἐξ ἀρχῆς κτισε ***** ρισθεῖσαν ἀνθρώποις ἀνασωθῆναι κατεπειχθῆναι· καὶ οὕτω μὲν ὥς γε μετρίως τὰ τοῦ Κυρίου ἡμῖν ** μοσαι· τὰ δὲ πρὸς τούτοις τοῖς σοφωτέροις ἐκ τῶνδε ἀφορμῶν παραληπτέον. "δίδου γὰρ ** ἀφορμήν, 25 "καὶ σοφώτερος ἔσται ὁ σοφός," φησὶ Σολομῶν. Τινὲς δὲ ταῦτα [j] εἰς τὴν ὑπὸ Οὐεσπεσιανοῦ γενομένην πολιορκίαν ἐξέλαβον, πάντα τὰ εἰρημένα [k] τροπολογήσαντες.

Καὶ ὁ ἥλιος μέλας ἐγένετο.

Οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἑρμηνευτῶν [l], σεισμὸν τὴν μετάβασιν ἐν- 30 ταῦθα εἰρήκασι [m], τὴν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς διὰ Χριστὸν διωγμοῖς γενομένην εἰς τὸν κατὰ τοῦ Ἀντιχριστοῦ [n] καιρόν, σεισμὸν εἰωθυίας

[g] φασὶν οἱ ταυτὴν τὴν σχολὴν πεπ. γενέσθαι B. [h] ἢ τ. σελ. ἐν τῷ ἡμ. B. [i] Hinc om. Edd. usque ad Σολομών. [j] ταῦτα δέ τινες B. [k] πᾶν τῶν εἰρημένων B. [l] ἡμῖν δὲ φησὶν Ἀνδρέας ὁ Καισαρείας B. [m] εἰρῆσθαι B. [n] τὸν ἀντίχριστον B.

τῆς γραφῆς καλεῖν τὴν τῶν πραγμάτων μετάβασιν [o], ὥσπερ τὸ, "ἔτι ἅπαξ σείσω." δηλοῖ γὰρ τὴν τῶν σωλευομένων μετάθεσιν, ὡς ὁ θεῖος φησὶ Παῦλος. καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἡ ἀπ' Αἰγύπτου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἔξοδος, σεισμὸς εἴρηται, καθὼς καὶ Δαβὶδ φησι. "γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν." τοσαύτας γὰρ θλίψεις 5 γενέσθαι φασὶν, οἵας οὐδέπω γεγενημένας ἔγνωμεν [p], σοφῶς τοῦτο προειρηκότες πρὸς τὸ προμεμελετηκέναι ταῦτα τοὺς ἀνθρώπους, τοῦ μὴ ἀπειπεῖν πρὸς τὰς ἐπαγομένας τοῦ Ἀντιχρίστου κολάσεις. τὸ δὲ μέλαν τοῦ ἡλίου, καὶ τῆς σελήνης τὸ ἀφεγγὲς καὶ αἱματῶδες, τὸ τοῖς καταλειφθεῖσιν ὑπὸ τῆς θείας ὀργῆς ἀφώτιστον 10 ἐνδείκνυται [q]. οὕτω γὰρ πολλάκις καὶ ὁ μακάριος Κύριλλος ἐξήλειφε. τὸ δὲ πεσεῖν τοὺς ἀστέρας, καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι φωστῆρας ἐν κόσμῳ πίπτειν ὡς τοῖς γινομένοις ὀκλάζοντας. [r] ὡς καὶ ὁ Κύριός φησι, "πλανηθῆναι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς" τῷ ὑπερτείνοντι νικωμένους τῆς θλίψεως. διὸ καὶ ἡ συκῆ ὑπὸ 15 ἀνεμοῦ ῥιπιζομένη παραβάλλονται οὗτοι τοὺς ὀλύνθους ἤτοι τοὺς ἀτελεῖς καρποὺς, οἷς οἱ μήπω τῷ χρόνῳ πεπανθέντες τῇ πίστει, καὶ γλυκανθέντες τῇ χάριτι ἀπεικάσθησαν ταῖς ὑπὸ τοῦ διαβόλου βιαίοις ἀντιπνοίαις. τῶν πειρασμῶν δηλονότι ταῖς ἀγρίαις προσβολαῖς θορυβηθέντες κατεσείσθησαν· οἶδεν γὰρ ἡ γραφὴ τὰ 20 σῦκα λαμβάνειν τῷ ἐπαμφοτερίζοντι τοῦ σημαινομένου ἐπί τε χρηστοῦ καὶ τοῦ ἀπεναντίας· ὡς ἐπὶ τῶν δύο καλάθων, τῶν τῷ Ἱερεμίᾳ φανέντων χρηστῶν ὁμοῦ καὶ πονηρῶν, συκοφορίας, καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς τῆς ἐν τοῖς ᾄσμασι φερομένης· εἰ δὲ καὶ αἰσθητῶς ταῦτα ληπτέον, τῷ μετιόντι τοῦτο ἀναθετέον, καὶ πρὸ 25 τούτου τῷ τῶν δήλων γνωστῇ Θεῷ.

14 Καὶ ὁ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη ὡς βιβλίον ἑλισσόμενος, καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος, ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθη-15 σαν· καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστᾶνες, καὶ οἱ χιλίαρχοι, καὶ οἱ πλούσιοι, καὶ οἱ ἰσχυροὶ, καὶ πᾶς 30 δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἔκρυψαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ σπή-16 λαια καὶ εἰς τὰς πέτρας τῶν ὀρέων, καὶ λέγουσι τοῖς

[o] μεταθεσιν B. [p] ἐγν. ἴσως πρὸς τὸ προμεμελετηκότας B. [q] Om. Edd. usq. ad ἐξήλειφε. [r] Om. Edd. ad Sch. fin.

ὄρεσι καὶ ταῖς πέτραις, πέσετε ἐφ' ἡμᾶς, καὶ κρύψατε ἡμᾶς ἀπὸ προσώπου τοῦ καθημένου ἐπὶ τῷ θρόνῳ, καὶ 17 ἀπὸ τῆς ὀργῆς τοῦ ἀρνίου· ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, καὶ τίς δύναται σωθῆναι;

[o] Ταῦτα ἔφθημεν παραθέμενοι γενέσθαι μὲν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ 5 Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῶν τότε γεγενημένων καὶ ἐν τῇ μετὰ χεῖρας Ἀποκαλύψει χρηματίσαι, εἰς παράστασιν τοῦ ὅτι τὰ τότε φιλανθρώπως ὑπὲρ ἡμῶν συντελεσθέντα, καὶ τῶν ἐνεστώτων καὶ τῶν μελλόντων ἀποφέρεται τὴν ἀδιάλειπτον γένεσιν οὔ ποτε σχολάσουσαν, ἕως ὁ φθαρτὸς οὗτος κόσμος παρῇ· ἐν ἑκάστῳ τῶν σω- 10 τηρίῳ ἑαυτῷ προσιόντων τῶν ἐπὶ Χριστοῦ τῆς παρουσίας συντελεσθέντων ἐ * * ει Χριστῷ καὶ αὐτόν τινα ταῦτα ἐξεικονίζοντα ἐρᾶσθαι γενώμενόν τε καὶ περιτεμνόμενον καὶ τεσσαρακονθήμερον τῷ Πατρὶ ἐμφανιζόμενον, καὶ ὅπως τὰ ἐπὶ Χριστοῦ ἐφ' ἑαυτῷ μετρίως ὡς ἐνῆν προυφηγησάμεθα. 15

[p] Παρὰ τοῖς ταῦτα τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκὶ ἀνατιθεῖσιν ἐπιδημίᾳ εἰς τὸ γενόμενον ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σκότος ὑπε * ἤφθησαν οὕτω συστάντος συχνοῦ, ὡς πᾶν οὐράνιον σέλας δόξαι ἀφανισθῆναι· καὶ τοῦτο τὸν λόγον αἰνίσσασθαι, ἢ καὶ τὰς οὐρανίους δυνάμεις τῶν Ἀγγέλων ἐπὶ τῇ ὕβρει τοῦ οἰκείου δεσπότου ταραχθέντας σκο- 20 το * * ννίᾳ οἷά τινι ληφθῆναι· καὶ ὡς βιβλίον ταραττόμενον τῇδε κἀκεῖσε διάττειν τε καὶ μεταχωρεῖν.

Ὡς βιβλίον ἑλισσόμενος.

Τὸ τὸν οὐρανὸν εἱλίσσεσθαι ὡς βιβλίον, ἢ τὸ ἄγνωστον[q] τὸ τῆς δευτέρας Χριστοῦ παρουσίας αἰνίττεται, ἀψοφητὶ γὰρ καὶ ἐν 25 ἀκαρεῖ[r] ἡ βίβλος ἀνοίγεται· ἢ ὅτι καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τοῖς ἐκπίπτουσι τῆς πίστεως συναλγοῦσιν[s], οἱονεὶ ἑλιγμόν τινα καὶ λύπην ἕξουσι. διὰ τούτου δὲ καὶ ἕτερον ὁ τῶν βιβλίου ἑλιγμὸς νοεῖν ὑποβάλλεται, μὴ ἀφανισμὸν τέλεον τὸ οὐράνιον[t] ὑφίστασθαι σῶμα, ὡς φησὶ καὶ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδούνου, ἐν πέμπτῳ λόγῳ τοῦ 30 ἐλέγχου τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐπὶ λέξεως. "οὐ γὰρ ἡ ὑπό- "στασις, οὐδὲ ἡ οὐσία τῆς κτίσεως ἀφανισθήσεται[u]. ἀληθὴς

[o] Hoc Sch. om. Edd. [p] Et hoc om. Edd. [q] Sic B. τὸ ἁπλῶς Edd. [r] ἀκαριαίῳ B. [s] Sic B. συναλγοῦσαν Edd. [t] Sic B. οὐρανὸν Edd. [u] ἐξαφανίζεται B.

" γὰρ καὶ βέβαιος ὁ αὐτὴν συστησάμενος[x]. ἀλλὰ τὸ σχῆμα πα-
" ράγει τοῦ κόσμου τούτου, ἐν οἷς καὶ[y] ἡ παράβασις ἐγένετο. διὸ
" καὶ ὁ[z] Δαβίδ[a]. ' ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς,' ἀλλ' οὐκ
" ἀλλάξεις." ἡγούμεθα δὲ τῇ ἀρχαίᾳ συνηθείᾳ χρήσασθαι τὸν
Ἀπόστολον. εἰλιτάριον γὰρ οἱ Ἑβραῖοι[b], ἀντὶ τῶν παρ' ἡμῖν 5
βιβλίων ἐκέχρηντο[c], ὧν ἡ ἀνείλισις οὐκ ἀφανισμὸν, ἀλλὰ τῶν
γεγραμμένων φανέρωσιν ἀπειργάζετο. ὡς καὶ τοῦ οὐρανίου σώμα-
τος ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς [ἁγ]ίοις τὴν
ἀποκάλυψιν δείκνυσιν.

Καὶ πᾶν ὄρος καὶ νῆσος. 10

Ὄρη καὶ νήσους, τὰ τῶν ὑψηλοφρόνων δαιμόνων καλεῖ συστή-
ματα, κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ αὐτῶν, " καὶ μετατίθεσθε[d] ὄρη
" ἐν καρδίαις θαλασσῶν," οἱονεὶ ἐν τοῖς ἐνεστῶτος βίου ἁλμυροῖς
περισπασμοῖς, καὶ μὴ τὸ ἀνάψυχον ἔχουσι πότιμον πρὸς σωτηρίαν
ἀφ * * των πρὸς ἀδιέκδοτον ποιούμενα βυθὸν συμφορῶν, ὡς ἂν 15
ταύτῃ[e] τούτους περισοβοῦντα τοὺς ὀλιγοψύχους πρὸς τὸ ἑαυτῶν
ψυχόλεθρον[f] περισπούδασμα[g]. καὶ νήσους δὲ τοὺς αὐτοὺς, ἐν ταῖς
ἤδη εἰρημέναις περικλύσεσι τῶν βιωτικῶν συμφορῶν[h] ἡμῖν ἐνο-
χλήσαντας. οὗτοι γὰρ δημιουργοὶ τὰς κατὰ Θεὸν ἡμῶν εὐπλοίας[i]
ἐμποδοστατεῖν. ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀλαζὸν αὐτοῖς τῆς ματαιότητος πε- 20
ριγίνεται ὕψος. ὄρη μὲν οὖν καὶ νῆσοι διὰ τοῦτο.

Ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐκινήθησαν.

[j]Τόπους δαιμόνων τινὸς ἂν ὑπολαβεῖν ἀ * * τῶν ἀσωμάτων δαι-
μόνων· ἢ τὰς ἐθίμους αὐτῶν ἐκ φθόνου τοῦ ἀνθρωπείου γένους
προαιρε * * ἐπεὶ καὶ τούτων ἀπεναντίας ἴσμεν τὸ θειὸν εὐλογίαν 25
ἀποφερόμενον ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ἣν * όμησιν ὁ προφητικὸς
λόγος ταῖς ἀσωμάτοις προσνέμει δυνάμεσι, τῷ μηδαμοῦ χωρητῷ
επι * * ενην Θεῷ, ἐκ τόπου τῶν φιλανθρώπων αὐτοῦ κριμάτων ανα-
πεμπομένην, ὑπὸ τῶν συνεῖναι δυναμένων τὸν ἄφατον ἔλεον αὐτοῦ·
καὶ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοὺς ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. 30

[x] συστησ. αὐτ. B. [y] καὶ om. B. [z] ὁ om. B. [a] Δαβὶδ φησι B. [b] ὁ Ἑβραῖος Edd. [c] ἐκέχρητο Edd. [d] μετατίθεσθαι Edd. [e] τούτους Edd. quæ cæt. post. περισπασμοῖς om. [f] ἑαυτ. λαμβάνωσι ψυχ. B. [g] σπούδασμα B. [h] συμφ. ὧν αὐτοὶ οὗτοι δημιουργοὶ τὰς κατὰ Θεὸν ἡμῶν εὐπλοίας ἀνθρώπων ἐμποδοστατοῦντες B. [i] Sic B. εὐκλείας Edd. [j] Hoc Sch. carent Edd.

* * ρισται ἀναιδεστάτῃ ὁρμῇ μὴ τῇ ἐνδίκῳ αὐτῶν ἀποκληρώσει ἐμφιλοχωροῦντες· ἥτις τῆς ἀγγελίας αὐτοὺς ἀπεκλήρωσε δόξης, ἧς καὶ ὁ Κύριος θεωρὸς, ὡς ἀστραπὴν, αὐτὸν, ἤγουν μετὰ πάσης τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως, πεσόντα. δι' ὧν φάσκει, "ἐθεώρουν "τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστράπην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα." τῇ οὖν 5 ἀγάπῃ ἐμφιλοχωρεῖν τῇ ἀποκληρώσει, ἀλλὰ ἀναιδείᾳ περικρατούμενος τοῖς ἀνθρώποις δι' ὄχλου καθίσταται.

Καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστάνες.

Βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ μεγιστάνας καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην τερθρείαν τοὺς αὐτοὺς καὶ τὸν κατάρχοντα αὐτῶν[k] Σατανᾶν 10 νοήσεις[l], κατάρξαντας τῶν περιγείων δι' ἀπάτης καὶ δόλου. δούλους δὲ καὶ ἐλευθέρους, τοὺς ἐν τοῖς δαίμοσι προύχοντας καὶ ὑποτεταγμένους. διὸ καὶ τὸ κατασπεύδειν[m] τὰ ὄρη ἐγκελεύειν ἐξ αἰτήσεως πεσεῖν ἐπ' αὐτοὺς, κρύψεως χάριν, τροπικῶς εἴρηται[n]. αἰνίττεται[o] γὰρ φυγάδας αὐτοὺς γενέσθαι ἀπὸ τῆς ἐπαχθησομένης 15 αὐτοῖς ὑπὸ Χριστοῦ κολάσεως[p]. κολάσεως ἀναλόγου τῆς * * * * ἐντεῦθεν τῷ φόβῳ τούτῳ συνεχομένους καὶ παρὰ τῷ Εὐαγγελιστῇ Ματθαίῳ εἰσαΐοντι τοὺς δαίμονας ἐντυγχάνοντας περιδέως τῷ Χριστῷ. "τί ἡμῖν καί σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἦλθες πρὸ καιροῦ "βασανίσαι ἡμᾶς;" ταῦτα δὲ καὶ κατὰ τῶν σταυρωσάντων 20 Χριστὸν ἐκλαβών τις, οἳ τῶν Μακκαβαϊκῶν πιεζόντων αὐτοὺς ὡς ἀξίους πολέμων διὰ Τίτου τε καὶ Οὐεσπασιανοῦ, φυγάδες τὲ ἐγένοντο ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς ἀπορίᾳ συνεχόμενοι. οὐκ ἔξω τοῦ ἔκειτο πεσεῖται.

[q]Ἄλλως. Ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς τοῖς Ἀποστόλοις ἐρωτῶσι 25 περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τῆς καταστροφῆς, καὶ δή γε καὶ τῆς κοσμικῆς συντελείας, καθ' ἣν καὶ ἡ τούτου β παρουσία καθὼς ἐδύναντο χωρεῖν, οὐ κατώκνησε χρηματίσαι τούτους, εἰ καὶ μὴ διεσταλμένως καὶ ἀνὰ μέρος, ὅτι μηδὲ ἡ ἐρώτησις τοιαύτη, ἀλλὰ τῇ τοῦ ναοῦ καταπτώσει, καὶ ἡ ἔφοδος τῆς παρουσίας ὑποσημείοις 30 τοῖς ἀκολούθοις ἐπιζητουμένῃ· καὶ ἐπειδὴ καὶ τῇ καταπτώσει τοῦ ναοῦ τῇ ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ τοῦ Τίτου συντελεσθείσῃ· καὶ τῇ παρ-

[k] αὐτὸν B. [l] ἡ ὑπόληψις B. [m] κρυβῆναι δὲ κατασπεύδειν B. [n] εἰρῆσθαι B. [o] αἰνίττεσθαι B. [p] Quæ seq. om. Edd. [q] Hoc Sch. carent Edd.

ρουσίᾳ αὐτοὺς τοῦ Κυρίου σχεδὸν τὰ αὐτὰ ἐπισυστῆναι οὐκ ἠμοίρει· προυβάλετο τῷ λόγῳ τὴν γνώρισιν τῶν ἐπιζητουμένων, ὧν καὶ ἡ μετὰ χεῖρας Ἀποκάλυψις μόνῳ τῷ χρονικῷ διαστήματι τὸ διάφορον τῶν ὑπὸ τοῦ Κυρίου χρηματισθέντων ὑποβαλλομένη. καθὸ τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὸ μέλλον ὑποδύεται τῶν πραγμάτων· 5 τὰ τῆς προκειμένης δὲ Ἀποκαλύψεως τὸ παρωχημένον· τί διὰ τούτου ἐνδείξασθαι προμηθούμενοι; ἀλλ' ἢ τὸ ἀληθές τε καὶ ἀπαράβατον, καὶ ὡς ἤδη τετελεσμένον ἔργον ὑποφαινόντων. ἐπὶ μὲν οὖν τῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ὅσα τῶν προειρημένων τοῖς Ἀποστόλοις ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῖς Χριστοκτόνοις 10 ἐπεσχεδιάσθη, ἱκανῶς ὁ φυλέτης τούτων Ἰώσηπος φιλαληθέστατος ὢν παραστῆσαι, καὶ μέχρι λεπτοτάτων τῆς προρρήσεως προκεχωρηκυίας τῆς ἐκβάσεως, ὡς ἀπὸ τῆς τεκνοφαγίας τῆς μητρὸς τοῦ ἑαυτῆς ἐκγόνου ἐστὶ μαθεῖν· ὅπερ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ "οὐαὶ ταῖς "θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις," προεδήλωσεν. καὶ μά- 15 λισθ' ὅτ' ἂν ἐκ τῆς καταφρονήσεως ἀναφλέγηται τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων, καὶ ἐκ παραλογισμοῦ τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀνυπερβλήτου συμπαθείας. ὃς πάθεσιν ἠνέσχετο ἀπαθὴς ὁμιλήσας διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν. οἱ δὲ πρὸς καταφρονήσει οὐ μόνων τῶν ἀδιορθώτων προσμεμενήκασιν, καὶ θανάτῳ σταυροῦ προσζημιῶσαι οὐκ 20 ἐνετράπησαν.

Ὅτι ἦλθεν ἡ ἡμέρα ἡ μεγάλη τῆς ὀργῆς αὐτοῦ.

Ἐπὶ τῆς συντελείας μεθ' ὑπερβολῆς καὶ οὐδ' ἐν μέρει τοῦ κόσμου ὡς ἐπὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλλ' ἀνυπερθέτως παντὶ τῷ κόσμῳ συμβήσεται θλίψις ὑπερβολικὴ τῇ τῶν Ἀντιχρίστου 25 ἐπιδημίᾳ, ἐν ᾗ τοῖς κατ' ἐξοχὴν εἴτε κοσμικῆς ἐξουσίας, οὓς διὰ τοὺς βασιλεῖς ἐδήλωσεν, εἴτε Ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, οὓς ὄρη καὶ νήσους τροπικῶς ὠνόμασε, τούτοις φημὶ[q], ἅπασιν ἐκείνη ἡ φοβερὰ[r] θλίψις ἐπενεχθήσεται. ὄρη δὲ καὶ νήσους οὐχ ἁπλῶς τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προὔχοντας ὑπελάβομεν, ἀλλ' ὅπερ καὶ παρὰ τῷ 30 Ἡσαΐᾳ εὕρηται γραφόμενον[s], τὰς ἐγκαινιζομένας νήσους, αἳ δὲ φεύξονται, τοπον ἐκ τόπου ἀμείβουσαι διὰ τὸν ψευδόχριστον. τίνες δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ μεγιστάνες τε καὶ χι-

[q] φημὶ om. B. [r] ἐκ. ἡ φοβερὰ om. B. [s] εὕρ. γραφ. om. B.

λίαρχοι, καὶ πᾶς δοῦλός τε καὶ ἐλεύθερος, ἀλλ' ἢ οἱ τῶν γηΐνων κατεξουσιάζοντες, καὶ μηδὲν τοῦ ἐν οὐρανοῖς[t] πολιτεύματος πεφροντικότες; δοῦλοι δὲ, οἱ τῇ ματαιότητι τοῦ παρόντος κόσμου δεδουλωμένοι[u]. ὥσπερ[x] καὶ ἐλεύθεροι οἱ τῆς Χριστοῦ ἀφηνιάσαντες δουλείας καὶ ἀνέτως βιοῦν αἱρετισάμενοι[y]. [z]τὸ ἡδὺ τοῦ 5 παρόντος αἰῶνος τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, οὐδ' ὅσον τῆς πλατείας καὶ εὐρυχώρου πολυωρήσαντες· διόπερ ἢ φόβῳ τῶν ἐπηρτημένων ἤδη κακῶν, ἢ τῶν προ ** μένων ἀπερινοήτων καὶ ἀτελευτήτων κολάσεων πρὸς τὸ ἀβίωτον τῆς παρούσης ἐξ ἀπορίας ζωῆς ἠσχέσθησαν. τί γὰρ ἂν ἐφόδιον ζωῆς παράσχοι ὄρη καὶ σπήλαια 10 καὶ πέτραι, αἷς καὶ σκεπασίαι αὐτοὺς ἡ εὐχ **.

Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς.

Ἡ πρὸς τὰ ὄρη δέησις τίνων; τῶν μὴ ἐποικοδομησάντων τῇ πίστει τὸ τίμιον τῶν ἔργων καὶ δογμάτων, ἀλλὰ καὶ ξύλα καὶ χόρτον, ἃ μηδὲ πυρὸς τοῦ τυχόντος ὀσμὴν οἷά τε ὑπενεγκεῖν, μὴ 15 ὅτι πυρὸς ἀπειλήν. πῦρ γὰρ, ὥς φασιν, ὁ Θεός.

1 Καὶ μετὰ τοῦτο, εἶδον τέσσαρας Ἀγγέλους ἑστῶτας ἐπὶ τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς γῆς, κρατοῦντας τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τῆς γῆς, ἵνα μὴ πνέῃ ἄνεμος ἐπὶ τῆς 2 γῆς, μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μήτε ἐπί τι δένδρον. καὶ 20 εἶδον Ἄγγελον ἄλλον ἀναβαίνοντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, ἔχοντα σφραγῖδα Θεοῦ ζῶντος· καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν Ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη αὐτοῖς ἀδική-3 σαι τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, λέγων, μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν, μήτε τὴν θάλασσαν, μήτε τὰ δένδρα, ἄχρις οὗ 25 σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν τὰ περιστάντα[a] σαφῶς Ἰουδαίους ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους πολέμῳ, ἀντάμειψις ὄντα τῶν τοῦ Κυρίου παθῶν δείκνυται τῷ Εὐαγγελιστῇ. οἱ τέσσαρες Ἄγγελοι γὰρ ἐφρούρουν τὰς 30 τέσσαρας γωνίας τῆς Ἰουδαίων γῆς, δειλίαν αὐτοῖς ἐμβάλλοντες

[t] Sic B. male ἀνθρώποις Edd. [u] δεδ. τ. παρ. κοσ. B. [x] Sic B. ὥπερ Edd. [y] αἱρετησάμενοι B. [z] Quæ seq. add. Cod. B. [a] Sic B. μεταστάντα Edd.

τῆς φυγῆς, ἢ δυσχερείας τινὰς, ἢ ἐξώριον[a] πάθος πατρίδος, γυναικῶν τε φιλτάτων, ἅτινα τροπικῶς διασημαίνεται κρατεῖσθαι τῆς Ἰουδαίας[b]. ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς ἀνέμους κεκωλύσθαι ἐφ' ᾧτε μὴ πνέειν[c], μήτε ἐπὶ γῆς μήτε ἐπὶ τῆς θαλάσσης. ἐπὶ γῆς, τῷ[d] μηδεμίαν αὐτοὺς ἀναψυχὴν εὑρέσθαι ἐν τῷ πρὸς Ῥωμαίους 5 πολέμῳ, μήτε τοὺς γεωργοὺς τοὺς ἐπιμελείᾳ φυτῶν προσανέχοντας· ἐπεὶ καὶ τὰ δένδρα τῆς ἀπὸ τῶν ἀνέμων ἀποσείσεως[e] ἀπολαύοντα ἀναψύχεται. μήτε[f] τοὺς πεζομαχοῦντας, μὴ τοὺς ἐν θαλάσσῃ ναμαχοῦντας, ἐπεὶ καὶ ἐναυμάχησαν κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ὃς πάντα ἀκριβῶς διεξέρχεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων. 10 πάντα γὰρ αὐτοὺς κατέλαβε τὰ κακά· πόλεων πυρπολήσεις, γῆς δηώσεις ἐπὶ φυτῶν ὀλέθρῳ καὶ ἐκτομῇ· ἅπαντα εἴσπραξις ἦν τῆς κατὰ τοῦ Σωτῆρος θρασύτητος. ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτα οὕτω, δικαιότερον καὶ[g] ἐπιτευκτικώτερον κατὰ τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπέλευσιν γενήσεται, οὐκ ἐν μέρει τῆς Ἰουδαίων γῆς, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ 15 οἰκουμένῃ, ἣν καὶ ἔλαχον[h] κατὰ τὰς τέσσαρας γωνίας, ἀνατολῆς, ἄρκτου, δύσεως καὶ μεσημβρίας[i], τὰ λειτουργικὰ πνεύματα ὡς πληροῦντα τὰς[k] διακονίας. ἡ δὲ τῶν ἀνέμων ἐποχὴ, προδήλως λύσιν εὐταξίας τῆς κτίσεως δηλοῖ. καὶ τὸ τῶν κακῶν ἀδιάδραστον ἐμφαίνει. διὰ ἀνέμων γὰρ, θάλασσά τε πλεῖται πρὸς τὴν ἀνθρώ- 20 πων δουλείαν, καὶ φυτὰ τρέφεται ἀνέμοις ἀναψυχόμενα[l].

Ἄγγελον ἄλλον ἀναβαίνοντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου.

Τὸ μὲν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἡλίου ἀλλὰ μὴ ἀπὸ δυσμῶν καὶ τῆς ἑσπέρας παραγίνεσθαι τὸν θεῖον Ἄγγελον[m], ἀγαθοεργίαν αἰνίττεσθαι καὶ σημαίνειν δοκεῖ, ἣν ὁ μὲν προπάτωρ τοῦ Κυρίου ἐν 25 πνεύματι θεωρῶν, "ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου "Κύριε," ἔλεγε. καλῶς δὲ καὶ τὸ μηδένα τέως ἀδικηθῆναι κελεύει[n], ἄχρις οὗ σφραγισθῶσιν οἱ τοῦ διασωθῆναι ἄξιοι τῶν Ἰουδαίων, ὡς ἂν μὴ οἱ δίκαιοι τὰ ὅμοια πάθοιεν τοῖς ἐν ἀνομίᾳ τῇ κατὰ Χριστοῦ ἐκτείνασι τὰς χεῖρας αὐτῶν[o] ἀδίκως. [p]συνῳδὰ δὲ 30 τούτοις ὃ καὶ παρὰ τῷ Ἰεζεκιὴλ πάλαι ἀπεκαλύπτετο περὶ τοῦ

a ἔξωρον B. b Ἰουδ. γῆς B. c πνέειν sic B. πεσεῖν Edd. d τὸ B. e διασείσεως B. f μὴ B. g ὂν, ὅμως Edd. h διέλαχον B. i δύσεως, ἄρκτου, μεσημβρ. B. k πληροῦν τὰς B. l Multa in hoc Sch. suppl. e Cod. B. m ἀγγ. αἰνίττεσθαι δοκεῖ καὶ ἀγαθῶν ἀγγελίαν σημαίνειν B. n κελεύειν B. o ἑαυτῶν B. p Quæ seq. om. Edd. usque ad ἐμφανίζοντα.

ἐνδεδυκότος τὸ "βαδὶν" ὃ χροιᾶς ἐκπληκτικῆς βούλεται δηλοῦν ὄψιν, καὶ τῶν καταστεναζόντων τὰ μέτωπα σφραγίζοντος, πρὸς τὸ μὴ συναπόλεσθαι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, διὰ τῆς λανθανούσης τῶν δικαίων ἀρετῆς, καὶ οὕτως ὡς καὶ τοῖς ἁγίοις Ἀγγέλοις ἀγνώστου. τοῦτο κἀνταῦθα δείκνυται ἐξ ὑπερτέρας ἁγίας δυνάμεως ἐγκελεύ- 5 σεως ταῖς τιμωρητικαῖς διαστελλομένης δυνάμεσι, μηδὲν δρᾶσαι εἰς τοὺς πλημμελησάντας ἀνεπιγνωμόνως, πρὶν διὰ τοῦ σφραγισθῆναι ἐπιγνωσθέντας εἰς διάκρισιν τοῦ ὄντος ἀληθείας θεραπευτάς. τοῦτο δὲ εἰ καὶ μερικῶς πάλαι γεγένητο ἐπὶ τῶν τῷ Χριστῷ πεπιστευκότων, οἳ τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων οὐ μετέσχον Ἰουδαίων 10 πανωλεθρίας χρηματισμῷ θείῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκτοπισθέντες, τοῦ μὴ μετασχεῖν τὰ αὐτὰ τοῖς ἀσεβέσιν, οὓς εἰς πολλὰς μυριάδας κατὰ τὸν μέγαν Ἰάκωβον συντελεῖν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐμφανίζοντα, ἀλλ' οὖν, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ σφραγὶς τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐκ- 15 δηλοτέρους[n] ἀποφανεῖ τοὺς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἐπιφερομένους σημείωσιν. Χριστοῦ γὰρ κλῆρος οὗτοι[o]. διὸ καὶ εἴρηται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου "μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν μήτε τὴν θάλασσαν μήτε τὰ δένδρα."

Μὴ ἀδικήσητε. 20

Ἡ κτίσις ὡς δι' ἡμᾶς γεγεννημένη, παιδευομένοις ἡμῖν κοινωνεῖ ἐπὶ ταῖς μάστιξιν, ὥσπερ οὖν καὶ δοξαζομένοις τοῖς ἁγίοις συμφαιδρύνεται. διὰ τούτων[p] δὲ μανθάνομεν καὶ τοὺς κατ' ἀρετὴν βιοῦντας πρὸς συνεργίαν[q] δεῖσθαι τῆς[r] ἀγγελικῆς βοηθείας πρὸς τὰς[s] τῶν πειρασμῶν ἐπιφοράς[t]. τί γάρ φησιν ὁ ψαλμῳδὸς Δαβὶδ, 25 "ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου." χειρὸς δεξιᾶς τῆς τῶν κατωρθωμένων ἡμῖν φάσκων ἀξιοτίμου ἐργασίας· κατὰ τοσοῦτον τῷ κρείττονι ζηλουμένη, καθόσον αὐτῇ ἡμεῖς τὸ ἀξιόζηλον ἑτοιμάσομεν. ἀφ' οὗ καὶ τὸ ἐσφραγίσθαι εὐτυχοίημεν εἰς γνώρισμα ἀσφαλὲς τοῦ κτησαμένου ἡμᾶς τῶν ἀβοηθήτων, οὐκ ἄλλον ἢ τὴν οἰκείαν 30 ἐχόντων αἰτιᾶσθαι ῥαστώνην.

n ἐκδηλωτέρους B. o ὅτι τοῦ Χριστοῦ κλῆρος οὗτοι B. p Sic B. τοῦτο Edd. q δεῖσθαι πρ. συνεργ. B. r τῆς om. B. s πρὸ τῆς B. t ἐπιφορᾶς B.

ΚΕΦ. ΙΘ.

Περὶ τῶν σωζομένων ἐκ πληγῆς τῶν τεσσάρων ἀγγέλων χιλιάδων ρ μ δ.

4 Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ἑκατοντεσσαρακοντατέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι ἐκ
5 πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ. ἐκ φυλῆς Ἰούδα, δώδεκα 5
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ῥουβεὶμ, δώδεκα
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Γὰδ, δώδεκα χιλιά-
6 δες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ, δώδεκα χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Νεφθαλεὶμ, δώδεκα χιλιάδες
ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Μανασσῆ, δώδεκα χιλι- 10
7 άδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Συμεὼν, δώδεκα χι-
λιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Λευῒ, δώδεκα χιλι-
άδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ἰσάχαρ, δώδεκα χι-
λιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ἰωσὴφ, δώδεκα
8 χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Ζαβουλὼν, δώδεκα 15
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι. ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, δώδεκα
χιλιάδες ἐσφραγισμένοι.

Πολλοὶ γὰρ ἦσαν καὶ ἀριθμὸν ὑπερβάλλοντες οἱ Χριστῷ πιστεύσαντες ἐκ τῶν Ἰουδαίων. καὶ μάρτυρες οἱ Παύλῳ τῷ θείῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ γενομένῳ λέγοντες. "θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες 20 *"εἰσὶ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων[u];" τούτους δὲ μὴ μετεχεῖν[x] τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων πανωλεθρίας, ὁ χρηματίζων τῷ Εὐαγγελιστῇ φησιν. οὔπω γὰρ ἡ ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπώλεια Ἰουδαίους κατειλήφει, ὅτε καὶ οὗτος ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐχρησμῳδεῖτο[y] ταῦτα. οὐκ[z] ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' ἐν Ἰωνίᾳ τῇ κατ' Ἔφεσον. μετὰ γὰρ τὸ πάθος τοῦ* 25 *Κυρίου δέκα καὶ τέσσαρα μόνα ἔτη[a] προσήδρευσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ, ὅσα καὶ τὸ θεοδόχον τῆς τοῦ Κυρίου μητρὸς σκῆνος τῇ ἐπικαίρῳ[b] ταύτῃ ζωῇ μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἀφθόρου τόκου αὐτῆς διετηρήθη. ᾗ καὶ συμπαρῆν ἅτε μητρὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου αὐτῷ παραδεδομένῃ. μετὰ γὰρ[c] τὴν ἀποβίωσιν ταύτης, οὐκ ἔτι[d]* 30

[u] Ἰουδ. τῶν πεπιστ. B. [x] μετασχεῖν B. [y] ἐχρησμοδεῖτο B. [z] καὶ οὐκ Edd. [a] ἔτη μόνα B. [b] ἐπικαίρῳ B. ἐνκαίρῳ Edd. [c] δὲ B. [d] μηκέτι B.

τῇ Ἰουδαίᾳ ἐμφιλοχωρῆσαι, ἀλλὰ πρὸς Ἔφεσον μεταστῆναι αὐτὸν λόγος. καθ' ἣν, ὡς εἴρηται, καὶ τὰ τῆς προκειμένης Ἀποκαλύψεως ἐνεργηθῆναι, τῶν μελλόντων οὖσαν δήλωσιν, καθ' ὅτι μετὰ τὸ[e] τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου κατὰ τῶν Ἑβραίων[f] ἡ θλίψις συνηνέχθη. ὅτι δὲ καὶ[g] ἀριθμοῦ κρείττονες οἱ διασωθέντες δῆλον. οὐ μόνον γὰρ οἱ πιστοὶ διέφυγον τὸν ὄλεθρον τὸν ὑπὸ[h] Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν ἀγνοίᾳ τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου[i] συνηργηκότες. [j]περὶ ὧν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε. "Πατὲρ, "ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν." εἰ καὶ Κυρίλλῳ τῷ Ἀλεξανδρεῖ ἐν ιγ' τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ ἐλέγχῳ πρὸς νόθον τοῦτο τὸ ῥητὸν ἔδοξεν ἀποσκυβαλίσαι· ἀλλ' εἰ ἐκεῖνος οὕτως, ἡμῖν οὐ τοῦτο δοκεῖ. ὅτι μηδὲ πάντες οἱ παρόντες Ἰουδαῖοι τῆς τόλμης τῷ ἀρχιερέων ἐκοινώνουν, οὓς πάντας εἰκὸς ὕστερον σφραγισθῆναι τῇ πίστει, καθὸ καὶ δούλους αὐτοὺς Θεοῦ ὁ Ἄγγελος καλεῖ.

[k]Ἐκ πάσης φυλῆς υἱῶν Ἰσραήλ.

Οὐ τῷ πόσῳ ἐναμίλλων τῷ ἐξ ἑκάστης φυλῆς τῶν σφραγισθέντων τε καὶ πεπιστευκότων, τῷ ζήλῳ δὲ τὸ ἰσότιμον ἐχόντων τῆς πίστεως αἰνίττεται, κἂν εἰ μὴ τῷ ἀριθμῷ. τίς γὰρ ἡ ἀπὸ πάσης φυλῆς ἰσάριθμος ἐπιτε * * *.

[l]Ἐκ φυλῆς Ἰούδα.

Εἴτε οἱ τότε ἐξ Ἑβραίων ἐσφραγισμένοι πιστοὶ καὶ διαπεφευγότες τὴν Ῥωμαίων αἰχμαλωσίαν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον πληροῦσιν, εἴτε, ὃ καὶ μᾶλλον πιστότερον, οἱ ἐν συντελείᾳ οἱ ἐξ Ἰουδαίων σωζόμενοι, ὅτε, καθὼς καὶ Παῦλός φησι, "μετὰ τὸ πλήρωμα τῶν "ἐ * * εἰσελθεῖν πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται." οὐδέτερον ἀπαράδεκτον.

Ἡ ἀκρίβεια[m] τῆς ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἰσότητος ἐμφαίνειν δοκεῖ τὸν πολυπλασιασμὸν τοῦ ἀποστολικοῦ σπόρου δωδεκάκις δωδεκαπλασιαζομένου[n] ἐπὶ τὸν τέλειον τῶν χιλιάδων[o] ἀριθμὸν, καὶ οὕτως τὰς ῥηθείσας χιλιάδας ἀποτελοῦντα. μαθηταὶ γὰρ ἦσαν τοῦ κόκκου τοῦ εἰς τὴν γῆν πεσόντος διὰ φιλανθρωπίαν καὶ πολύφορον

[e] τὸ om. B. [f] ταῦτα τοῖς Ἑβραίοις συνηνέχθη. [g] καὶ om. B. [h] τῶν B. [i] τοῦ Κύρ. τῷ στ. B. [j] Quæ seq. om. Edd. ad fin. Schol. [k] Hoc Sch. om. Edd. [l] Et hoc Sch. carent Edd. [m] ἡ γοῦν ἀκρίβεια B. [n] δώδεκα πολυπλασιαζ. B. [o] τῆς χιλιάδος B.

τῆς παγκοσμίου σωτηρίας τὸν καρπὸν βλαστάνοντος. ἐπισημαντέον δὲ τοῦτο ὡς ἡ φυλὴ τοῦ Δὰν, διὰ τὸ ἐξ αὐτῆς τὸν Ἀντίχριστον τίκτεσθαι[m], ταῖς λοιπαῖς οὐ συντέτακται, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ἡ τοῦ Λευῒ, ὡς ἱερατικὴ πάλαι εἰς μερισμὸν ἐχομένη. νῦν δὲ τὸν Ἰωσὴφ ἀντὶ τοῦ Ἐφραῒμ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τέθεικε. ἐκ δὲ τῆς ἑρμη- 5 νείας τῶν ὀνομάτων τῶν ἄλλων ἐστι μαθεῖν τινὰ διάνοιαν καὶ προσαρμόσαι ἑκάστῃ τῶν φυλῶν, ὡς παραυτίκα παραθήσομεν σὺν τῷ Θεῷ. αὐτίκα γὰρ τὴν ἐξ Ἰούδα φυλὴν, ὃς ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται, αἰνίττεσθαι λέγομεν τοὺς διὰ μετανοίας καὶ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν ἐξ αὐτοῦ βλαστήσαντα Χριστὸν σωζομένους[n]. ἁρμόδιος δὲ 10 ὁ ἀριθμὸς τούτοις ὁ λεχθεὶς τῶν ιβ' φυλαρχῶν, διὸ καὶ τοὺς μαθητὰς ἰσαρίθμους τούτων εἶναι τοὺς Κυρίου ἄρχοντας καὶ τοὺς φατριὰς τῶν σωζομένων, περὶ ὧν καὶ προείρηται τὸ "ἀντὶ τῶν "πατέρων σου ἐγεννήθησαν υἱοί σοι. καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας "ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν." ἐπείπερ δὲ ἔναυλον * * ἡ περὶ τῶν ἀρχι- 15 φύλων τοῦ Ἰσραὴλ ἐπαγγελία διασαφῆσαι περί τε κλήσεως αὐτῶν προφητικῶς τοῖς ὑπὸ τῶν τεκόντων ἐπιφημισθείσας, ὥς γε Μωϋσῆς ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Γενέσεως ἱστόρηκε, τὴν Λείαν καὶ τὴν Ῥαχὴλ τοῖς ἐξ ἑαυτῶν ὠδινωμένοις ἐνθεαστικῶς ἐξονομηνούσας. καὶ δὴ τὸν πατέρα τούτων Ἰακὼβ ἐπὶ τέλει τοῦ βίου μετὰ τῆς 20 εὐλογίας τῶν ἐκγόνων καί τινας αὐτοῖς * σεις τῶν εἰς ἔπειτα ἀπ' .μένων χρησμῳδοῦνται. οὐκ ἄκαιρον δὲ τούτων μνησθῆναι εἰς ανε * * πῇ παράθεσιν τῆς ὑποκειμένης ἐργασίας. τὴν δὲ τοῦ Ῥουβεὶμ τῶν δηλοῦντος, ὡς ὁρῶντος υἱοῦ, ἢ υἱοῦ ὁράσεως, τοὺς καθαροὺς τῇ καρδίᾳ καὶ ὁρῶντας τῷ πνεύματι. τὴν δὲ Γὰδ, ὃ 25 δηλοῖ πειρασμὸν, ἢ πειρατήριον, τοὺς διὰ θλίψεων καὶ πειρασμῶν ὡς χρυσὸν πεπυρωμένους τῷ δοκίμῳ τῆς πίστεως. τὴν δὲ τοῦ Ἀσὴρ, δι' οὗ μακαρισμὸς σημαίνεται τοὺς τῇ τηρήσει τῶν θεοδιδάκτων μακαρισμῶν τῆς ἀλήκτου τευξομένους μακαριότητος. καὶ πόρνην δικαιώσαντα δι' ἐξομολογήσεως καὶ λῃστήν. τὴν δὲ τῶν 30 Νεφθαλεὶμ, ἑρμηνευομένου συνετοῦ, ἢ στελέχους τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐξημμένους, τοὺς ἐν συνέσει τοῦ δεσποτικοῦ στελέχους ἤτουν τοὺς ἐπερειδομένους[o] αὐτῷ, ὅς ἐστιν ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ,

[m] τικτομένου τοῦ Ἀντιχρίστου B. [n] Quæ seq. om. Edd. usque ad ἐργασίας. [o] ἐπεριδομένους Edd.

καὶ ἐστεφανωμένους μετὰ συνέσεως, καὶ ἐν ἐκείνῳ τοὺς δαίμονας κερατίζοντας, κατὰ τὸ εἰρημένον "ἐν σοὶ τοὺς ἐχθροὺς κερατιοῦ-"μεν." τὴν δὲ τοῦ Μανασσῆ, ὃς ἀπὸ λήθης ἑρμηνεύεται, τοὺς ἐπιλανθανομένους τῶν πατριῶν διὰ Χριστὸν, κατὰ τὸ, "ἐπιλάθου "τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου." ὅπως ἐπιθυμήσῃ 5 βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου τοῦ ψυχικοῦ, καὶ ἀξιώσῃ τῆς ἐν τῷ μυστικῷ γάμῳ ἰλήσεως. τὴν δὲ τοῦ Συμεὼν, ὅπερ ἐπακουσμὸν δηλοῖ, τοὺς τῶν θείων ἐντολῶν ὑπακούοντας δι' ἀγαθῶν καὶ καθαρῶν πράξεων. διὸ καὶ τὸ θεῖον εὐήκοον αὐτοῖς προξένουσιν, ὥστε καταξιοῦσθαι ὑπ' αὐτοῦ ἀκούειν, περὶ ὧν καὶ εἴρηται, "ἀπὸ πράγματος 10 "ἐν σκότει διαπορευομένου οὗ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου οὐ "πειραθήσεται." τὴν δὲ τοῦ Λευῒ, ὃς προειλημμένον[p] σημαίνει, τοὺς ὑπὸ Θεοῦ προειλημμένους[p] εἰς ἐκλογὴν, κατὰ τὸ ψαλμικὸν λόγιον, καὶ ἐν ταῖς θείαις ἐγκατασκηνοῦν μέλλοντας αὐλαῖς, ὡς τῆς ὀγδόης τῆς μετὰ τὸν παρόντα αἰῶνα μέλλοντας ἱερατεύειν· ἥτις ὀγδόη, 15 κατὰ τὸν μέγαν Γρηγόριον, καὶ πρώτη τῶν μετ' αὐτὴν, καὶ ὀγδόη τῶν πρὸ αὐτῆς, ὑψηλῆς ὑψηλοτέρα· ἅτε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος φέρουσα τύπον, οὗ καὶ ἡ Λευὶ φυλὴ τὸ τῆς τάξεως ἐνταῦθα ὄγδοον λαχοῦσα παρὰ τοῦ ταῦτα χρηματίζοντος. τὴν δὲ τοῦ Ἰσάχαρ, ὅπερ ἐστὶ μισθὸς, τοὺς τὰς ἀρετὰς πρὸς[q] τῶν μελλόντων ἐπάθλων 20 τῆς λήψεως εἰς μισθὸν ὁριζομένους, καὶ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, κἂν ἐπιπόνως ἀκαπηλεύτως ὅμως, αὐτὰς μετερχομένους. τὴν δὲ τοῦ Ζαβουλὼν, ὅπερ ἑρμηνεύεται ῥύσις προσειλημμένη τοὺς τὸν πλοῦτον τοῖς πτωχοῖς ἀπονέμοντας[r], καὶ ὑπὸ Χριστοῦ προσλαμβανομένους. οἳ καὶ τὴν ῥύσιν τῶν ψυχικῶν καρπῶν, ἤτουν τὴν 25 φθορὰν ἣν τίκτει κενοδοξία, τῇ μνήμῃ τοῦ πυρὸς τῆς γεέννης ἰατρεύουσι. τὴν δὲ τοῦ Ἰωσὴφ, ὅπερ ἐστὶν Ἰαὼθ προσθήκη[s], οἱονεὶ θείου ὀνόματος προσθήκην, τοῦτο γὰρ φασὶ σημαίνειν τὸ Ἰαὼθ, τοὺς ἐν προσθήκης μέρει πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀναληφθέντας[t], καὶ τὰ χρειώδη τῶν βίου παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς δεσπότου 30 λαμβανόντας. τὴν δὲ τοῦ Βενιαμὶν, ὅπερ υἱὸς ὀδύνης ἢ υἱὸς ἡμέρας ἑρμηνεύεται, τοὺς διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν καρδίᾳ ὀδυνῶν, ὡς Δαβὶδ μελῳδεῖ, ἐναμίλλους τὰς θείας παρακλήσεις[u] ἀντιλαμβά-

[p] προσηλημμένος B. [q] πρὸ B. [r] ἀποκτωμένους B. [s] ἀγαθῶν προσθήκη Edd. qui seqq. om. usque ad Ἰαώθ. [t] ἀναληφθέντας om. B. [u] περιχρίσεις Edd.

νοντας, ὡς καὶ υἱοὺς φωτὸς καὶ ἡμέρας χρηματίζειν. ταῦτα μὲν ἐκ τῆς τῶν ὀνομάτων τῶν Ἑβραικῶν ἀναπτύξεως παρατέθειται. σκοπητέον δὲ ὡς τοῦ Δὰν τὴν ὀνομασίαν, καί τοι φυλάρχου καὶ αὐτοῦ ὑπάρχοντος[t], *οὐκ ἐμνήσθη ὁ ἐνθεάζων. στοχάζεσθαι οὖν ἐκ τούτου δίδοται, ὡς οὐ μόνον διὰ τὸ τὸν Ἀντίχριστον ἐξ αὐτοῦ* 5 *τεχθησόμενον ὑπειλῆφθαι, ὡς καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης ὄφιν αὐτὸν ἐπὶ ὁδοῦ καθημένον δάκνοντα πτέρναν προεδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ ὅτι βαρὺ τὸ κρίνειν ἀλλότριον οἰκέτην. τί γάρ φησιν ὁ* Κύριος; *"μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε·" ἐπεὶ οὖν τὸ Δὰν εἰς τὴν* Ἑλλάδα *γλῶσσαν ἀναπτυσσόμενον κρίσιν παρίστησιν, ἤτουν κατὰ* 10 *κρίσιν, οὐκ ἐδικαίωσεν ὁ χρηματίζων ἐκ ταύτης τῆς φυλῆς καὶ κατ' ἐκεῖνον καιρὸν εἰς μοῖραν λαμβάνειν, καὶ ὁπηνίκα τὸ ἐβδελύχθαι αὐτὴν αὐτόχρημα πάρεστι, καὶ κλέος αὐτῇ κἂν ἐπάρατον καὶ ψευδὲς ἐκπορίζῃ αὐτῇ*[u].

[x]Ταῦτα *περὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ ἐσφραγισμένων εἰς σωτη-* 15 *ρίαν· ἢ κατὰ τὴν ὑπὸ* Ῥωμαίων *αὐτοῖς ἐπενεχθεῖσαν*[y] *πανωλεθρίαν, ἐκδίκησιν οὖσαν τῆς τοῦ* Κυρίου *μιαιφονίας. ἢ καὶ κατὰ τὴν τελευταῖαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπιδημίαν, ἐν ᾗ καὶ ἡ τοῦ Δὰν φυλὴ τῆς σωτηρίας ἐκβέβληται, ἅτε μαιεύουσα τὸν Ἀντίχριστον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ συγκροτουμένη, καὶ τούτῳ προσανέχουσα, καὶ καύχημα* 20 *τοῦτον προβαλλομένη καὶ κλέος ἀκλέες καὶ ὀλέθριον.*

ΚΕΦ. Κ.

Περὶ τοῦ ἀναριθμήτου ὄχλου τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστῷ συμβασιλευσάντων.

9 Μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἰδοὺ ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι οὐδεὶς ἐδύνατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ 25 λαῶν καὶ γλωσσῶν, ἑστῶτας ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τοῦ ἀρνίου περιβεβλημένους στολὰς λευκὰς 10 καὶ φοίνικας ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν. καὶ κράζοντες φωνῇ μεγάλῃ λέγοντες, ἡ σωτηρία τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ καθη- 11 μένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ καὶ τῷ ἀρνίῳ. καὶ πάντες οἱ 30 Ἄγγελοι εἱστήκεισαν κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν πρεσ-

[t] τυγχάνοντος B. [u] Plurima hoc Sch. adjecta sunt e Cod. B.
[x] Hoc Sch. deest Edd. [y] ἐπενεχθῆσαν Cod.

βυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων. καὶ ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσ-
12 *εκύνησαν τῷ Θεῷ λεγοντες, ἀμήν· ἡ εὐλογία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ εὐχαριστία, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ ἰσχὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν* 5 *αἰώνων. ἀμήν.*

[z]Ὅπως μὴ ἐλλειπές τι τῶν θεωρουμένων εἴη, δείκνυσι τῷ Εὐαγγελιστῇ ὁ χρηματίζων, καὶ ταῦτα ὄχλον πολὺν ἀριθμὸν ὑπερβάλλοντα, περὶ ὧν καὶ Δαβὶδ ἐπιτευκτικῶς ἂν εἰρήκει, "ἐξαριθμήσομαι αὐτοὺς, καὶ ὑπὲρ ἄμμον πληθυνθήσονται." ἐκ πάν- 10 των δὲ τῶν ἐθνῶν μυριάδες αὗται καὶ πάσης φυλῆς τῷ Χριστῷ προσδραμοῦσαι. εἴτε πάλαι μαρτυρικῶς ἀθλήσαντες, καὶ τῇ τοῦ * * αἵματος ἐκχύσει τὰς στολὰς ἑαυτῶν λευκάναντες· ἀνθ' ὧν καὶ περὶ τὸν θρόνον τῆς θεαρχικῆς ἀναπαύσεως ἑστᾶναι προσενεμήθησαν, καὶ φοίνικας φέρειν ἐν ταῖς χερσίν. ἐπειδὴ γὰρ ὅσον 15 οὔπω ἐν * * θεωρίας μνήσει ὁ Κύριος δηλοῦται παραγενέσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ παρουσίᾳ· οἱ ἅγιοι δὲ ὡς πανδικει[a] προαρπάζονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, δείκνυσιν ὀπτασία προηρπαγμένους αὐτοὺς καὶ τῆς ἀποκειμένης αὐτοῖς μακαριότητος τετυχηκότας. τί γὰρ μακαριώτερον τοῦ περὶ τὸν * * ἐνδολιχεύειν 20 θρόνον, καὶ τὰ θεῖα ἀγαθὰ ἐποπτεύειν; ἐζήτηται δὲ πῶς οἱ δι' αἵματος μαρτυρικοῦ *ειωθέντες Χριστῷ, οὐ φοινικὰς ἤτοι ἐρυθρὰς περιεβάλοντο στολὰς, ἀλλὰ λευκάς; φαμὲν οὖν ὡς ἐκ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἡ ὑπὲρ Χριστοῦ ἔκχυσις πάσης ἀπήλλαξεν αὐτοὺς κηλῖδος. τῷ γὰρ οἰκείῳ αἵματι βαπτισθέντες, λευκοὶ ἀπὸ τοῦ 25 τοιούτου λουτροῦ ἀνέβησαν πρὸς τὸν ἑαυτῶν βασιλέα Χριστὸν, κατὰ τὰς ἐν τοῖς ᾄσμασιν "οὔσας λευκὰς ἀπὸ τοῦ λουτροῦ ἀμνά- "δας." αἳ τὰς τῶν ἁγίων προδιετύπουν ψυχὰς λευκὰς ἀπὸ τοῦ ἰλυώδους τούτου κόσμου, πρὸς τὸν ἄσπιλον ἀνιούσας καὶ αἰώνιον κόσμον. οἱ φοίνικες δὲ τί παραδηλοῦν βούλονται ἢ τοῦτο; κατὰ 30 μὲν τὸ ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῖς γυμνικοῖς εἰθισμένον σύμβολον ὂν καταπαλαίσεως τῶν ἀνταγωνιζομένων κατὰ τὸ περὶ αὐτοῦ ἐξεταστι * * * * * μένων, ὅπερ ἴσως οὐδὲ τοῖς ἀρχὴν παρασχομένοις

[z] Hoc Sch. carent Edd. [a] Sic.

νίκης αὐτὸ σύμβολον εἶναι ἀνεννόητον[b]. πρῶτον ὅτι ἐν αὐχμηροῖς χαίρει τὸ φυτὸν τόποις κηπεύεσθαι· οὔτι ἂν ἄλλο ποθεινότερον τοῖς κατὰ Θεὸν βιοῦσι, καὶ τὸν ὑγρὸν τῆς διαίτης βίον ὅτι μάλιστα σπουδαιότατα ἀποκλίνουσιν· εἶτα δὲ ὅτι καὶ ὑψίκομον καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἀεὶ καὶ σχεδὸν οὐράνια ἐπαιρόμενον. τοῦτο δὲ 5 τίς ἀπαγορεύσει μὴ τοῖς θεοφιλέσι διὰ βίου προσεῖναι μετὰ τῶν τοὺς ἀναβαθμοὺς μελετώντων, ἤτοι τῶν ἀπὸ τῶν γηϊνῶν ἔπαρσιν συμμελετῶσι τὸ "πρὸς σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸν κατοι-"κοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ." ἀφ' οὗ καὶ τὰ περικάρδια τοῦ φυτοῦ λευκὰ πεφυκότα, τὸ τῶν μακαρισμῶν τοῦ Κυρίου ἀποκληροῦσθαι περι- 10 ποιεῖτ** κατὰ ζῆλον τοῦ φυτοῦ τὴν καρδίαν ἀειθαλῶς συντηροῦντι. εἶτα τῷ ἐνατενῶς ἐνασχολεῖσθαι τοῖς μεταρσίοις, τὸ Θεὸν ὁρᾶν κατευμεγεθεῖν. εἰ δὲ καὶ τὸ ὅτι τοὺς καρποὺς ἀπὸ τοῦ στελέχους φέρει, καὶ ἅμα γλυκεῖς μετὰ τοῦ στύφειν· διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ τὸν δίκαιον ὡς φοίνικα ἀνθεῖν μελῳδεῖ. ταῦτα πῶς ἄν τις 15 ἀπαρνηθείη μὴ τοῖς ζηλωταῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν φιλοτιμότερον ἐνεργεῖσθαι τῷ στύφοντι, ἤτοι πιέζοντι τῶν τοῦ παρόντος βίου μοχθηρῶν τῇ καρτερίᾳ, τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐμπορευομένοις γλυκύτητα. ταύτῃ μὲν οὖν περὶ τῶν στολῶν καὶ τῶν φοινίκων τεθεωρείσθω. 20

[c]Ἐνώπιον τοῦ θρόνου.

"Ἐνώπιον τοῦ θρόνου" φήσας ἐπήγαγε "καὶ τοῦ ἀρνίου·" ἐκεῖνο παραστῆσαι βουλόμενος ὡς τὸ ἀναρίθμητον τοῦτο καὶ παγγενὲς πλῆθος τὴν τοῦ ἀρνίου σφαγὴν ἐκείνῳ καὶ ἐπετύθη.

Καὶ κράζοντες φωνῇ μεγάλῃ. 25

[d]Ἄντι τοῦ ἔκραζον. ὡς γὰρ ἤδη προδιεστειλάμεθα τῶν χρονικῶν διαστημάτων ἐπ' ἔλαττον φροντίζει ὁ τῇ ἐννοίᾳ τὰ σωτήρια τοῖς ἀκροαταῖς διοικούμενος. τίς δὲ ἡ κραυγή; ἡ σωτηρία τῷ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου. ἐλλειπῶς εἴρηται, ὡς καὶ ἐπ' ἄλλων σύνηθες τῇ θείᾳ γραφῇ τὸ συντετμημένον μεταδιωκούσῃ τοῦ λόγου. τὸ γὰρ 30 ἐξηπλωμένον καὶ ἀνενδύαστον καὶ σαφές. ου * * σωτηρία ἡμῶν παρὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ παρὰ τοῦ ἀρνίου συντελεισθεῖσα· πῶς; ἐν τῷ δυναμωθῆναι ἡμᾶς ὑπ' αὐτῶν νικῆσαι τὸν

[b] Dub. script. est h. vox. [c] Hoc Sch. om. Edd. [d] Om. Edd.

ἄρχοντα σκότους τοῦ ἀέρος τούτου, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργουμένους εἰδωλολάτρας ἀνθρώπους. τοιοῦτον καὶ τὸ "ἡ σωτηρία ὁ "Θεὸς ἀντιλάβοιτο μου." ἦν γὰρ ἂν κατ' ἐξάπλωσιν ἀνενδεὲς καὶ σαφές· οὗ ἡ παρὰ σοῦ σωτηρία μου ὁ Θεὸς ἀντιλάβοιτο.

Ἔκραζον, φησὶν, εἰς τὸ δυναμωθῆναι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ ἀρνίου εἰς 5 *τὸ νικῆσαι τὸν ἄρχοντα τοῦ σκότους τούτου καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐνεργουμένους εἰδωλολάτρας ἀνθρώπους.* [e]*καὶ οἱ πάλαι καταπληκτικῶς ἀνθρώποις φανέντες, ὡς τῷ Δανιὴλ τὰς ὁράσεις **γουμένῳ*[f]. *τότε ἐν τῇ β' φημὶ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ συλλειτουργοὶ γενήσονται ἀνθρώποις. ἀνθρώπων μὲν κατὰ τὸ κρεῖττον τῆς διαφορᾶς* 10 *τὴν ἀφθαρσίαν λέγω μεταστοιχειωθέντων. οὐ γὰρ οὖν καὶ τῇ ὕλῃ, ὡς τῷ θείῳ Παύλῳ δοκεῖ, διὰ τοῦ ὑποδείγματος τοῦ ζωοποιουμένου σπόρου, ὁπηνίκα ζητεῖ, ποιῷ σώματι οἱ νεκροὶ ἐγείρονται; τοῦτο καὶ νῦν τὸ συστάσεως ἀξιωθῆναι ἀγγέλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν δ' ζώων· ἅπερ εἴτινά εἰσι **ωρήσαντες*[g] *παρεθέμεθα. τὸ τούτοις* 15 *οὖν συστῆναι τὸ ὑπερανεστηκὸς εἰς τιμὴν τῆς ἀνθρωπήσεως παριστᾷ καὶ ἡ κοινὴ εὐχαριστία Θεῷ ἐπὶ ταῖς θεοπρεπέσιν αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτοῦ κτίσιν εὐεργεσίαις ὑπὲρ ἡμῶν καταπεμφθήσεται.*

Καὶ πάντες οἱ Ἄγγελοι εἱστήκεισαν κύκλῳ τοῦ θρόνου καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν τεσσάρων ζώων. 20

Ἰδοὺ μία ἐκκλησία Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων.

Καὶ ἔπεσον ἐνώπιον τοῦ θρόνου.

Ἐπεὶ μὴ πᾶσα πτῶσις σημαίνει τὸ δουλικὸν καὶ ὑπήκ[οον] τεῦμενείας[h] *τὸ ᾧ ἡ ὑπόπτωσις διακονεῖται· ἔστι γὰρ καὶ ἐπὶ τιμωρίας, ὡς ἐπὶ τοῦ, "ἔπεσε πῦρ ἐπ' αὐτ[ούς]."* 25

Καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ λέγοντες, Ἀμήν.

Τὰ ἐν ἀνθρώποις λειτουργικὰ πνεύματα σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ὑπήκουσαν τὸ, ἀμήν. ἐπὶ τὸ ἕβδομον δὲ τοῦ ἀριθμοῦ προεχώρησεν αὐτοῖς ἡ πρὸς τὸ θεῖον σεβασμία τιμὴ, οὐ μόνον ὅτι σύστοιχος οὗτος, ὡς ἤδη παρεθέμεθα, ὁ ἀριθμὸς τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλ' ὅτι 30 *καὶ ὥσπερ οὗτος ὁ ἀριθμὸς οὐκ ἐξ ἑτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἐντὸς τῆς δεκάδος ἀποτίκτεται, οὕτως καὶ ᾧ ἐπιβοᾶται ταῦτα Θεὸς, οὐκ ἐξ ἑτέρου τὰ θεῖα ταῦτα ἀποφέρεται πλεονεκτήματα.*

e Om. Edd. quæ seq. ad fin. Sch. f *ἐξηγουμένῳ* leg. g *θεωρήσαντες* leg. h Sic.

13 Καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέγων μοι, Οὗτοι οἱ περιβεβλημένοι τὰς στολὰς τὰς λευκὰς, τίνες 14 εἰσὶ, καὶ πόθεν ἦλθον; καὶ εἶπον αὐτῷ, Κύριέ μου, σὺ οἶδας. καὶ εἶπέ μοι, Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης, καὶ ἔπλυναν τὰς στολὰς αὐτῶν 5 15 καὶ ἐλεύκαναν ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου. διὰ τοῦτο εἰσὶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. καὶ ὁ καθήμενος 16 ἐπὶ τῷ θρόνῳ σκηνώσει ἐπ' αὐτούς. οὐ πεινάσουσιν ἔτι, οὐδὲ διψήσουσιν ἔτι, οὐδ' οὐ μὴ πέσῃ ἐπ' αὐτοὺς ὁ 10 17 ἥλιος, οὐδὲ πᾶν καῦμα. ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀναμέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτοὺς, καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζωῆς πηγὰς ὑδάτων, καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Καὶ ἀπεκρίθη εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων. 15

[t] *Οὐκ ἀγνοοῦντος ἡ ἀπὸ τοῦ πυνθανομένου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ πεῦσις πρεσβυτέρου, ἀλλὰ διερεθίζοντος αὐτὸν γνῶναι καὶ διερευνῆσαι τὰ ὁρώμενα. ὁ δὲ τὴν ἄγνοιαν προβαλλόμενος σοφίζεται παρ' αὐτοῦ ἅπερ ἠγνόει.*

Οὗτοί εἰσιν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῆς θλίψεως τῆς μεγάλης. 20

[u] *Πῶς γὰρ οὐ μεγάλη ἡ αὐτὸν ἔχουσα τὸν ὑπεραιρόμενον παντὸς Θεοῦ καὶ σεβάσματος κολαστὴν καὶ δημόκοινόν τε καὶ δήμιον, καὶ εἴτι τῶν ἁπάντων τούτων ἐνεργημάτων πρᾶγμα καὶ ὄνομα; ἔπλυναν δὲ τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν, τὴν περικροτοῦσαν λέγων δόξαν 25 αὐτοὺς, ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου. αἷμα τὸν ζῆλον ἀκουστέον. ὡς γὰρ αὐτὸ τὸ ἀρνίον οὕτω προδιατυπωθὲν ὑπὸ Μωϋσέως τῇ κατὰ τὸ Πάσχα θυσίᾳ, ὡς ὑπὸ Ἡσαΐου χρησμολογοῦντος, "ἀμνὸς "ἄφωνος ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν," ἐλέῳ τοῦ ἑαυτοῦ πλάσματος πατρικῆς ἀφειδήσας δόξης, ἠνέσχετο τὴν τοῦ πλάσματος μορφὴν 30 ὑποδὺς παθῶν ἀνθρωπίνων. καὶ δὴ καὶ τοῖς ὀπαδοῖς αὐτοῦ εἰσηγεῖτο τὸν θέλοντα αὐτῷ ἀκολουθεῖν, πάντων ἀλογήσαντα τῶν βιωτικῶν,*

[t] Deest Edd. [u] Hoc Sch. om. Edd.

τὸ τοῦ θανάτου ὄργανον μόνον ἐπάγεσθαι, ὅ ἐστιν ὁ σταυρός. οὕτως καὶ οἱ κατήκοοι τούτων διὰ μιμήσεως εἰκότως ἔπλυναν τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν. καὶ τίς ἡ πλύσις, ἔφθημεν περὶ αὐτῆς παραθέμενοι, καὶ περιττὸν περὶ τούτων ταυτολογεῖν.

Τοὺς μάρτυρας φησὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ἀραμένους, καὶ 5 τὸν αὐτοῦ θάνατον μιμουμένους. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, "ἔπλυναν," οὐχ ἑτέρωθι, ἢ ἐν τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου.

Καὶ λατρεύουσιν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἢ τὸ ἀδιάπαυστον δηλοῦν βούλεται, ἢ τὸ τῶν ὑπὸ τοῦ[x] Θεοῦ διοοικουμένων[y] ἀνενδοίαστον τῆς εὐχαριστίας[z], ἄντε πρόδηλοι, ἄντε 10 κατὰ τὸ ἀνεξερεύνητον τῆς σοφίας αὐτοῦ βάθος διεξαγόμενοι[a]. νὺξ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἡμέρα μία, τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ καταλαμπρυνομένων[b] ἁπάντων. ἴσως δὲ νὺξ νοεῖται τὰ ἀπόκρυφα καὶ βαθέα τῆς γνώσεως μυστήρια, ἡμέρα δὲ τὰ σαφῆ τε καὶ εὔληπτα. ναὸς δὲ τοῦ Θεοῦ[c] πᾶσα μὲν ἡ ἀνακαινιζομένη 15 ὑπ' αὐτοῦ κτίσις διὰ τοῦ Πνεύματος, μάλιστα δὲ, οἱ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἄσβεστον διατηρήσαντες, οἷς ἐνοικήσειν καὶ ἐμπεριπατήσειν ἡ ἀψευδὴς ἐπαγγελία, οἱονεὶ φιλοτιμότερόν τε καὶ γνησιώτερον ἐμφιλοχωρήσει * καρτερικωτάτη αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐπενεχθέντας αὐτοῖς ἐνειδόμενος πειρασμούς. 20

Σκηνώσει ἐν αὐτοῖς.

Σκηνῶσαι τί ἂν ἄλλο, ἢ τὸ ἀδιαλείπτως μετ' εὐαρεστήσεως καὶ ἡδονῆς σημαίνει ἐμφιλοχωρεῖν;

Οὐ πεινάσουσιν ἔτι.

[d]Ἐξ ἑτέρου μὲν γὰρ πρὸς ἕτερον ἦλθον πειρασμὸν οἱ ἅγιοι δια- 25 παντὸς, μᾶλλον δὲ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου. μετὰ δὲ τὸν τοιοῦτον καιρὸν ἀδιαλείπτως κορεσθήσονται τῶν ἀμυθήτων ἀγαθῶν, ἄρτον μὲν ἔχοντες τὸν οὐράνιον, ὃς διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐφοίτησεν ἐπὶ γῆς· ὕδωρ δὲ, τὴν ἄφθονον χύσιν τοῦ Πνεύματος, περὶ οὗ καὶ εἴρηται ὑπὸ τοῦ Κυρίου, "ὁ πιστεύων 30 "εἰς ἐμὲ, ποταμοὶ ῥεύσουσιν ἐκ τῆς κοιλίας[e] αὐτοῦ ὕδατος ζῶντος."

[x] ἢ τὸ ὑπὸ τοῖς B. [y] ὑπὸ τοῦ θείου διοικουμένοις B. [z] τῇ ἀνενδοιάστῳ εὐχαριστίᾳ B. [a] διεξαγόμεναι B. [b] καταλαμπομένων B. [c] ν. δὲ αὐτοῦ B. [d] Om. Edd. fere totum hoc Sch. [e] ἐκ τῆς κοιλ. αὐτ. ῥεύσουσι B.

ὧν οἱ ἅγιοι τότε ποτιζόμενοι δαψιλῶς ἀγαλλιάσει ἔσονται καὶ εὐφροσύνῃ ἀπεράντῳ· τῆς μερικῆς γνώσεως καταργηθείσης, τῆς τελεωτάτης δὲ ἐπεισενεχθείσης πρὸς ἀπόλαυσιν, τὴν κατὰ τὸ ἀνάλογον τῶν σπευσάντων οἰκειωθῆναι Θεῷ. ἣν καὶ γνῶσιν ὁ θεῖος Παῦλός φησι· δι' ὧν φάσκει, "ἐπιγνῶναι ἡμᾶς τὸν Θεὸν, καθὼς 5 "καὶ ὑπὸ Θεοῦ ἐγνώσθημεν·" τουτέστι καθὼς καὶ ἡμεῖς κατεσπεύσαμεν οἰκειωθῆναι αὐτῷ, οὕτω καὶ Θεὸς ἀφθόνως ἐφήπλωσεν ἡμῖν τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ ἀγαθά. καὶ ὅτι πεινῆν ἔθος τῇ γραφῇ καλεῖν τὴν τῶν θείων ἀγαθῶν ἔνδειαν, ἱκανὸς, ὁ λιμὸν ἀπειλῶν ἥξειν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου, πιστώσασθαι. τὸ δὲ ἥλιον ἐπ' 10 αὐτοῦ πεσεῖσθαι· τέως ποικίλος ὁ ἥλιος παρὰ τῆς θείας γραφῆς τροπολογεῖται· τῇ μὲν λέγοντος τοῦ προφήτου "ἡμέρας ὁ ἥλιος "οὐ συγκαύσει σε, οὐδὲ ἡ σελήνη τὴν νύκτα·" τουτέστιν ὅτι πρὸς τὴν πατρῴαν ἀνασωζόμενος ἑστίαν, τὸν πάτριον ἔχων Θεὸν βοηθὸν, οὔτε πρόδηλον ἕξεις ἐπηρεαστὴν δίψει πιέζοντά σε καὶ ἀπορίᾳ 15 τῶν καταθυμίων· οὐ τοῖς ἀμαυροτέροις πρὸς κατανόησιν. ἢ διὰ σεληνιακοῦ ἠνίξατο φωτὸς ἠρέμα θερμαίνοντός τε καὶ ψύχοντος, ἅτε καὶ τινῶν πειρασμῶν δελεαστικῶν κεχρημένων τῇ καταρχὰς αὐτῶν ἐφόδῳ τῷ προσηνεῖ καὶ ἡδεῖ. πρὸς ὀλέθριον δὲ ὕποιστον ἀποκαθιστῶν τῶν κακῶν· ὃ καὶ ὁ παροιμιαστὴς ἐπὶ τῆς μοιχείας 20 συμβαίνειν φησὶ "πρὸς καιρὸν λιπαινώσης τὸν φάρυγγα." οὐ μόνον δὲ ὁ προφητικὸς λόγος πειρασμοῖς παραβάλλει τὸν ἥλιον, ἀλλὰ Χριστὸς αὐτὸς τὰ ἐπὶ τῆς πέτρας καταβαλλόμενα σπέρματα πρὸς βραχὺ ἀνατείλαντα ὑπὸ τοῦ ἡλίου[e]. τὸν δὲ ἥλιον πειρασμοῖς ἀφωμοίωσεν. καὶ πειθέτω σε τὰ πρὸς βραχὺ ἀνα- 25 τείλαντα ἐν τῇ πέτρᾳ σπέρματα, ἀθρόον μὲν φύσαντα, εὐθέως δὲ ὑπὸ τοῦ ἡλίου φλογισθέντα.

Ὅτι τὸ ἀρνίον τὸ ἀναμέσον τοῦ θρόνου ποιμανεῖ αὐτοὺς, καὶ ὁδηγήσει αὐτοὺς ἐπὶ ζωῆς πηγὰς ὑδάτων. καὶ ἐξαλείψει ὁ Θεὸς πᾶν δάκρυον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν 30 αὐτῶν.

*Συντελεσθεν * * * * ἄφθαρτον βίον ἁπάντων μεταχωρησάντων.*

[e] Cætera desunt Cod. B.

αὐτό τε τὸ ἀρνίον ἀπαρακαλύπτως θεὰν χ**ζει τοῦ σαρκικοῦ νέφους αὐτῷ πρὸς τὸ θεοειδέστερον ἀλλοιωθέντος. εἴ τι Γρηγορίῳ τῷ θείῳ τὸν λόγον πιστέον θαρροῦντος[b] ὁμόθεον αὐτῷ ἀποφαινομένῳ. τὸ, ἀναμέσον τοῦ θρόνου, εἴρηται ἀντὶ τοῦ, ἐκ μέσου τοῦ θρόνου, οἱονεὶ ἐκ τῆς πατρικῆς δόξης, ἤγουν κυριαρχίας, τῆς σαρκικῆς 5 οἰκονομίας τῇ ἐπεισόδῳ τῶν θείων ἐλλάμψεων, μᾶλλον δὲ, τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος ὑποχωρησάσης. τὸ ἀπὸ τούτου δὲ, ἀνυποστόλως θεοπρεπὲς τῷ Υἱῷ καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ. τὸ γὰρ ποιμαίνειν αὐτῷ προσέσται καὶ ὁδηγεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ποίμνια διὰ τῆς οἰκονομίας κτισθέντα, οἷς οὐκέτι δάκρυον ἐνοχλοίη· [c] τῶν 10 δακρυοποιῶν ὡς ἐν ἀναλλοιώτῳ ζωῇ διωλωλότων, ἀλλ' ἐπὶ νομὰς ὑδάτων θείων ἐννοιῶν ἀΰλων ἐπαναπαύεσθαι ποιμαινομένων· ὅτε καὶ λύκοι τῷ αἰωνίῳ παραδόθειεν πυρί· μισθὸν τοῦτον ἀνευρόντες σὺν τῷ κατάρχοντι διαβόλῳ αὐτῶν ἐν τῷ φθαρτῷ τῷδε βίῳ, ἅτε φθονεροὶ δαίμονες τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐξ ἐπηρείας[d] πολυπλανίας. 15

ΚΕΦ. ΚΑ.

Λύσις τῆς ἑβδόμης σφραγῖδος, δηλοῦσα ἀγγελικὰς δυνάμεις προσάγειν Θεῷ τὰς τῶν ἁγίων προσευχὰς ὡς θυμιάματα.

1 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα τὴν ἑβδόμην, ἐγένετο 2 σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ ὡς ἡμιώριον. καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ 20 Ἀγγέλους, οἳ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἑστήκασι, καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες.

[e] Μελλόντων ἀφήγησιν πραγμάτων, ὡς παρῳχημένων ποιεῖται, εἴτε, ὡς πολλάκις ἔφθημεν εἰρηκότες, τὸ μηδὲν θείαν γραφὴν περὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα μικρολογεῖσθαι· διὸ καὶ προγεγονόσιν ὡς 25 μέλλουσι χρῆται. ὡς ἐπὶ τοῦ "ἐν ποταμῷ διελεύσονται ποδί·" καὶ ἐνεστῶσιν ἀντὶ μελλόντων, ὡς ἐπὶ τοῦ "Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομου- "μένη ὡς πόλις·" καὶ γὰρ ἔμελλεν ἀνοικοδομεῖσθαι, ἡ ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ καταστραφεῖσα, τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀνασωθέντων αὐτῇ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐχόμενον τοῦ ῥητοῦ τούτου, τὸ "ἀνέβη- 30 "σαν αἱ φυλαί·" παρῳχημένων ἔννοιαν ἐπὶ μελλόντων εἰσάγει·

[b] θαρρούντως leg. vid. [c] Om. Edd. quæ seq. ad fin. Sch. [d] ἐξεπηρεας Cod. [e] Suppl. init. Sch. usque ad δεδήλωται e Cod. B.

ἤτοι οὖν, ἀφροντιστούσης τῆς γραφῆς τῶν χρονικῶν διαστημάτων, ταῦτα· ἢ τὸ πάντως ἐσόμενον εἰσηγουμένη διὰ τοῦ ὡς συντετελεσμένοις χρῆσθαι τοῖς ἐσομένοις. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. συχνότερον δὲ ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς ἔνθα παραλαμβάνεται, ὥσπερ καὶ νῦν, ὡς συστοίχου ὄντος τῷ σαββατισμῷ τοῦ αἰῶνος τούτου. καὶ 5 αὐτὸ ἤδη μοι δεδήλωται. ἡ τῆς ἑβδόμης σφραγῖδος λύσις, τὴν τῆς γηΐνης τύρβης λύσιν διασημαίνει, ἑπτὰ Ἀγγέλων διακονούντων ταῖς τιμωρίαις ταῖς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὀφειλομέναις. ἡ δὲ σιγὴ τὴν ἀγγελικὴν εὐταξίαν δηλοῖ καὶ τὴν εὐλάβειαν, τό, τε περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας, καὶ τῆς προτέρας ἀγνόημα. τὸ δὲ 10 ἡμιώριον, τὸ τοῦ καιροῦ ἐμφαίνει βραχὺ, ἐν ᾧ τῶν πληγῶν[f] ἐπαγομένων καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς συντελουμένων, ἡ τοῦ Κυρίου[g] βασιλεία φανήσεται.

Ἐγένετο σιγὴ ἐν τῷ οὐρανῷ.

[h] Ὡς τῆς κτίσεως ἁπάσης καὶ τῆς ὑπερκοσμίου καὶ ἀγγελικῆς 15 δυνάμεως καταπεπληγημένης τὸ ὑπε**λον τῆς δόξης τοῦ παραγινομένου, καὶ διὰ τοῦτο σιγώσης.

Καὶ εἶδον τοὺς ἑπτὰ Ἀγγέλους οἱ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἑστήκασι.

[i]Περὶ τοῦ κατεβδοματεῖσθαι τὴν προκειμένην Ἀποκάλυψιν προδιείληπται· τὸ δὲ "ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ" ἑστάναι, οὐ τοπικὴν ἔννοει 20 παρουσίαν, ἀλλὰ τὸ κατὰ βούλησιν τούτου τὰς λειτουργίας αὐτῶν ἐξανύειν αὐτούς. καὶ Δαβὶδ περὶ αὐτῶν φησι, "δυνατοὶ ἰσχύϊ "ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ·" τοῦ ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς τῶν λόγων αὐτοῦ, τοῦ ἀνυπερθέτως καὶ ἐξ αὐτῆς ἀκοῆς τὸ προσταττόμενον 25 ἐνεργούντων· τοιοῦτον οὖν τὸ "ἐνώπιον," ἐπεὶ τὸ τόπῳ περιγράφειν ὃ τὰ πάντα πληροῖ, παχυσάρκων ἀνθρώπων καὶ μηδὲν ἐχόντων * *νωδῶς τῆς αἰσθήσεως ἐννοεῖν πλέον.

Καὶ ἐδόθησαν αὐτοῖς ἑπτὰ σάλπιγγες.

"Ἑπτὰ σάλπιγγες," ὡς βασιλέως ἐφισταμένου. αἱ δ' αὐταὶ, 30 κατὰ τὸν θεόσοφον Παῦλον Θεσσαλονικεῦσι γράφοντα, καὶ διυπνίζειν μέλλουσι τοὺς νεκροὺς, ἀνίστανται[k] ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, κατὰ

[f] Sic B. πάντων Edd. [g] Sic B. Ἀντιχρίστου Edd. [h] Hoc Sch. carent Edd. [i] Om. Edd. [k] Vid. leg. ὅτε ἀνιστ. om. Edd. usq. ad θανάτῳ.

*τὸν αὐτὸν Ἀπόστολον, καθ' ὁμοιότητα τοῦ Κυρίου, ὃς αὐτὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ὑπήχθη θανάτῳ· διὸ καὶ ὡς προκατάρξας τῆς τοιαύτης παλ**ίας[1] πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν εἴρηται. ἰστέον δὲ ὅτι, εἰ καὶ σχηματίζονται εἰς ὕλας καὶ χρώματα τὰ ὁρώμενα, εἴτε θυσιαστήριον, εἴτε θυμιατήριον, εἴτέ τι ἄλλο, ἀόρατα ὅμως καὶ νοητὰ* 5 *ὄντα τυγχάνουσιν. ἐπὶ τοιούτου τοίνυν στὰς ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν λιβανωτὸν, τὸ τὸν λιβανωτὸν δεχόμενον θυμιατήριον δηλαδὴ κρατῶν, τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων ὡς θυμιάματα τῷ Θεῷ προσέφερεν. χρυσοῦν δὲ τοῦτο φάσκει, τῷ τὴν ὕλην ταύτην τιμαλφεστάτην εἶναι ἀνθρώποις καὶ περιπόθητον· δι' οὗ αἰνίττεται καὶ παρὰ τῷ Θεῷ τὰς* 10 *τῶν ἁγίων εὐχὰς τοιαύτης καταξιοῦσθαι ἀποδοχῆς. ὥσπερ δέ τι πρωτόλειον καὶ ἀπαρχὴ τιμία προσάγονται Θεῷ αἱ εὐχαὶ παρὰ τῶν προστατούντων Ἀγγέλων ἡμῶν, αἳ φύσει μέν εἰσιν εὐώδεις, εὐωδέστεροι δὲ γίνονται τῇ τοῦ μεταχειρίζοντος ταύτας Ἀγγέλου συνεργίᾳ. [m]ἅτε κατ' ἐξαίρετον αὐτὰς προσάγοντος τῷ δεδωκότι* 15 *προστατεῖν Ἀγγέλους ἀνθρώπων Θεῷ. τὸ εὐπρόσδεκτον δὲ τῶν εὐχῶν τῶν ἁγίων, ἡ τῶν θυμιαμάτων ἀντίδοσις ἡ ὑπὸ Θεοῦ παρεμφαίνει· ὃ καὶ Δαβὶδ ἀξιοῖ τὸν Θεὸν τὴν εὐχὴν αὐτοῦ ὡς θυμίαμα κατευθυνθῆναι. ᾐτοῦντο δὲ διὰ τῆς παγκοσμίου συντελείας, ταῖς μὲν τιμωρητικαῖς μάστιξι, ταῖς κατὰ τῶν δυσσεβῶν* 20 *καὶ παρανόμων ἀξίως ἡτοιμασμέναις, λῆξιν τῇ συντομίᾳ τῆς ἐπιφορᾶς τῆς κακώσεως πρυτανευθῆναι, τῷ μὴ[n] πρὸς πλείονας ἀνθρώποις[o] διαδοθῆναι· [p]διὰ τὸ πεφυκέναι τοὺς ἐπιγινομένους τῷ μοχθηρῷ τούτῳ βίῳ ἀνθρώπους ἐπιμελῶς τούτων ἀντέχεσθαι ἐκ νεότητος· ὧν ἡ πονηρία ἀγνώρισμα. ἣ καὶ τῷ Μωϋσῇ ὁ χρημα-* 25 *τίζων μετὰ τὸν τῆς παγκοσμίου ἐπικλύσεως τῆς κατὰ τὸν Νῶε οἰκτίρμονι λόγῳ παρίστησιν. ἐκείνοις μὲν οὖν ταύτῃ, ἑαυτοῖς δὲ τὸν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ἀξιονίκως τὰ ἔπαθλα διανέμειν εἰδότος τοῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ ὑπὲρ ἀρετῆς παγκρατιασταῖς μισθὸν, οἵτινες οὐκ ἄλλοι, ἢ οὗτοι οἱ τὸν ἀθλοθέτην ἐν τοῖς ἑαυτῶν δοξά-* 30 *σαντες σώμασι. καὶ ὅτι ταῦτα τὰ ἑξῆς ἐμφανίσει.*

3 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἦλθε, καὶ ἐστάθη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων λιβανωτὸν χρυσοῦν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ

[1] *παλινζωΐας* leg. [m] Hinc om. Edd. usq. ad *ᾐτοῦντο.* [n] *καὶ τὸ μὴ* Edd. [o] *ἀνθρ.* om. B. [p] Hinc suppl. e Cod. B. usq. ad *ταύτῃ.*

θυμιάματα πολλὰ, ἵνα δώσῃ ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων πάντων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ χρυσοῦν τὸ ἐνώπιον 4 τοῦ θρόνου. καὶ ἀνέβη ὁ καπνὸς τῶν θυμιαμάτων ταῖς προσευχαῖς τῶν ἁγίων ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου ἐνώπιον 5 τοῦ Θεοῦ. καὶ εἴληφεν ὁ Ἄγγελος τὸν λιβανωτὸν, καὶ 5 ἐγέμισεν αὐτὸν ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐγένοντο βρονταὶ, καὶ ἀστραπαὶ 6 καὶ σεισμός. καὶ οἱ ἑπτὰ Ἄγγελοι οἱ ἔχοντες τὰς ἑπτὰ σάλπιγγας, ἡτοίμασαν ἑαυτοὺς ἵνα σαλπίσωσι.

Τὸ θυσιαστήριον τοῦτο, ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν ᾧ πᾶσα λειτουρ- 10 γικὴ καὶ ἁγία συνέστηκε σύνοδος, καὶ μαρτυρικαὶ θυσίαι προσάγονται, οὗ ἦν τύπος τὸ δειχθὲν ἐν τῇ σκηνῇ θυσιαστήριον ἐν τῷ ὄρει τῷ Μωϋσῇ [k]. διὸ καὶ μαρτυρίου σκήνη εἴρηται, ὡς τὰς ἐπωφελεῖς ἀνθρώποις διὰ μαρτυρίας ἐντεῦθεν κομιζομένων καὶ τοὺς κατ' αὐτὰς ῥυθμίζοντας ἑαυτοὺς τὰς προσεύχας ἑαυτῶν, ἃς 15 θυμιάμασιν εὐώδεσιν ἀπεικάζει τούτῳ καλλιερεῖσθαι, ὡς ἤδη εἴρηται.

Ἐνώπιον τοῦ θρόνου.

Ἐνώπιον τὸν Χριστὸν τοῦ θρόνου δηλαδὴ τῶν ὑπερτάτων ἁγίων δυνάμεων εἴρηκε. Χερουβὶμ λέγω καὶ Σεραφίμ· ὧν τὸ μὲν 20 πλῆθος ἐξελληνιζόμενον, ἢ χῦμα γνώσεως καὶ σοφίας σημαίνει· Σεραφὶμ δὲ ἐμπυριστήν. θρόνου γὰρ τὴν ὑπερούσιον, ὡς ἤδη ἔφημεν φύσει καλεῖ. οὗ καὶ Χριστὸν αὐτὸν πῇ μὲν ἐκ μέσου βηματίζειν τοῦ θρόνου, τουτέστι τῆς παντοκρατορικῆς δόξης καὶ πατρικῆς, ἅτε κατ' οὐδὲν ἐλαττούμενος ταύτης. κοινὰ γὰρ πάντα 25 ἀνυποστόλως τὰ θεοπρεπῆ ταῖς τρισὶν ἁγιαστικαῖς ὑποστάσεσι, πλὴν τοῦ τῆς ὑπάρξεως τρόπου· τῇδε ἐνώπιον τοῦ θρόνου οὐχ ἧττον καὶ τούτου δηλοῦντος, τοῦ ἐνώπιον λέγω, τὸ μηδὲν ἀπομερίσθαι τοῦ Πατρὸς τῶν εἰς γνῶσιν ἀναφερομένων· τὸ γὰρ ἐνώπιον τὸ φανερὸν σημαίνει, εἴπερ τὸ πάντα ἐνώπια τοῖς συνιοῦσιν 30 ἱκανὸν εἰς τὸ σαφῆ σκοπὸς αὐτῷ διαδεῖξαι. διὸ καὶ τοῦ θρόνου ὡς τῆς θείας συμβόλου οὐσίας οὐ σχῆμα, οὐ σῶμα, οὐχ ὁμοίωμα δηλοῦσθαι, οὐκ ἐνταῦθα, οὐ παρά τινι τῶν θείων προφητῶν. ἐνώπιον

[k] Om. quæ seq. Edd. usq. ad τάξις, p. 301, 5.

οῦν τοῦ θρόνου οὐ περιττόν. καὶ αἱ ὑπέρταται δυνάμεις διὰ τὴν χύσιν τῆς ἐν αὐτοῖς ἐμπύρου σοφίας καὶ ἀγάπης, καὶ τῆς ἀκραιφνοῦς φιλίας τε καὶ ἀγάπης, ὅπερ ἐμφαίνει ἡ ἑρμηνεία τῶν ὀνομάτων, ἡ τῶν Θεῷ πλησιαζουσῶν ὑπερτάτων ἁγίων δυνάμεων, ὡς εἰρήκαμεν, τάξις. τὰ δὲ θυμιάματα, αἱ προσευχαὶ τῶν 5 ἁγίων, οἷς εὐκταῖον εἴ τι καὶ ἄλλο τῷ Θεῷ προσαχθείη, ἐν μοίρᾳ θυμιαμάτων ἡδυπνόων αὐτῷ λογισθῆναι, τοῦ μοχθηροῦ τούτου καὶ δυσώδους βίου τῷ πυρὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης ἐξατμισθέντος. τοσαύτη γὰρ ἡ περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπη τὸ ζέον εἶχε καὶ διάπυρον, ὡς πάντα ἡγήσασθαι τὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος τερπνὰ, σκύ- 10 βαλα, μόνον ἵνα Χριστῷ τῷ ποθουμένῳ ἀποδοθῶσι συνεῖναι. καπνὸν δὲ ἀναβῆναι ἀπὸ τῆς τῶν θυμιαμάτων ἐντυχίας, ὅτι καπνὸς ὀργῆς τεκμήριον, ὡς καὶ ἐν τῷ, "ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ." τοῦτο οὖν οὐ δι' ἄλλο [l] συμβῆναι ἐσχημάτισται, ἢ τοῦ δειχθῆναι χάριν καὶ φανερωθῆναι τὸ τῆς ἀγάπης διάπυρον τῶν ἁγίων τὸ 15 περὶ τὸν Χριστὸν ὡς πῦρ [m], ἢ τὸν θυμὸν, ὡς καπνὸν, ὡς καὶ αὐτῶν τῆς αὐτῆς τοῖς Ἀγγέλοις [n] φύσεως λαχόντων, οὐ πρὸς ὁμοίαν δὲ τούτοις εὐαρέστησιν τοῦ πεποιηκότος κατεσπουδακότων.

Ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου.

Ὁρᾷς ὅτι παρὰ τοῦ Ἀγγέλου ὑπῆρξε τὸ εὐωδεστέρας τὰς εὐχὰς 20 τῶν ἁγίων γενέσθαι, καὶ ἀξίας τοῦ προσκομίζεσθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

Καὶ εἴληφεν ὁ Ἄγγελος τὸν λιβανωτόν.

Τὸν λιβανωτὸν ὅτι θυμιατήριον βούλεται δηλοῦν, καὶ τὸ θυσιαστήριον τὸν Χριστὸν, καὶ τὸν καπνὸν τὸν θυμὸν, καὶ τὸ πῦρ τὸ 25 ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ διάπυρον τὸ περὶ τὸν Θεὸν τῶν ἁγίων προεξετασθὲν, ἐχομένως παρατέθειται. τὸ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχεθῆναι πρὸ τοῦ διακονοῦντος τιμωρητικοῦ Ἀγγέλου, διὰ τοῦ θείου πυρὸς, ὅμοιον τῷ πάλαι τῷ Ἰεζεκιὴλ ἐφάνη ἐκ χειρὸς τῶν Χερουβὶμ, ληφθέντι [o] μὲν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, δοθέντι [p] δὲ τοῖς 30 Ἀγγέλοις τοῖς πεμφθεῖσιν εἰς τὴν τῶν δυσσεβῶν οἰκητόρων τιμωρίαν τῆς Ἱερουσαλήμ. τούτῳ [q] τῷ Ἀγγέλῳ, Ἀνδρέας ὁ τῆς κατ'

[l] οὐκ ἄλλως B. [m] περὶ θύμον καύσει κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῦ θείου B.
[n] ἁγίοις B. [o] ληφθὲν B. [p] δοθὲν B. [q] τούτους B.

ἐμὲ[r] Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας ἀξίως τὴν ἐφορείαν λαχὼν, ἕκαστον ἱεράρχην παρεικάζει[s]. ἀλλ' εἰ μὲν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ οὐκ ἔχω ἐρρεῖν· εἰ δὲ τοὺς καθ' ἡμᾶς, Ἀγγέλῳ μὲν τῷ ὄντι Σατανᾶν, τὸν καμηλὸν καταπίνουσι, τὸν δὲ κόνωπα διϋλίζουσι, κἂν εἰς αἰσχύνην ἑαυτῶν ἀφομοιοῦντας ἑαυτοὺς, τίς ἀντερεῖ σωφρονῶν; 5

Ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου.

Ἐκ τοῦ πυρὸς τούτου ἔβαλέν τις τῶν Ἀγγέλων ἐπὶ τὸ Σίναιον ὄρος, ἐπεὶ κακεῖ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιφοίτησις, βρονταὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ σάλπιγγος ἀπήχησις μιᾶς, ὅτι καὶ ἔθνους ἑνὸς ἡ ἐπισκοπή. ἐνταῦθα δὲ αἱ σύστοιχοι τῷ ἀλλοιώτῳ κόσμῳ τούτῳ σάλπιγγες 10 ἑπτὰ, ὡς παγκοσμίου ἐσομένης, ὑπὸ τοῦ ἐπιδημοῦντος κριτοῦ ἡ ἐξέτασις.

Ἅπαντα ταῦτα πρὸ τῆς συντελείας, τὴν συντέλειαν χαρακτηρίζοντα καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, συμβήσεται. ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Σινᾶ ὄρους τὰ φόβητρα ταῦτα προωδοποίει τὴν τοῦ Θεοῦ 15 ἐμφάνειαν. διατί δὲ ἐκεῖ μὲν σάλπιγξ μία, ἐνταῦθα δὲ ἑπτὰ, ἐν τῷ αὐτῷ ἐδαφίῳ προθεωρηθὲν παρατέθειται. βρονταὶ δὲ τὰ δείματα καὶ φωναὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ σεισμός. ἤτοι καὶ οὕτως προφανῶς. ἢ καὶ βροντὰς τὴν ἐπίγ**σιν ὀνομάζων, ὡς οὐκ ἄλλοθεν πόθεν αἱ συμφοραὶ κατείληφασι τὴν περίγειον κτίσιν. θανάτων 20 ἀπροσδοκήτων λέγω, ἀφ' οὗ καὶ τὸ καταπεπλῆχθαι περιγίνεται τοῖς ζῶσιν, οἷαπερ καὶ ἐπὶ βροντῆς, ἢ καὶ τινῶν ἄλλων ἀνεννοήτων παθῶν σωματικῶν· δι' ἃ καὶ φωναὶ θρηνώδεις ἀναπέμφθειεν. ἀστραπὰς δὲ τὰς ἐν τοῖς θρήνοις μεταβολὰς ἐπὶ τὸ χρηστότερον ταῖς ἔλπισιν, οἷά τινι σέλατι τοῦ σκότους ἀπαλλάττονται τῆς 25 ἀθυμίας, περιαυγάζουσας Θεοῦ προμηθείᾳ· καὶ τοῦτο ὡς ἂν μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταπωθεῖεν οἱ τῆς ὀρθῆς ἀντεχόμενοι πίστεως· οὐ γὰρ εἰς ἅπαξ ἐπανοίσει ὁ κόσμος τῶν ἐκλεκτῶν· διὸ καὶ αἱ ἡμέραι, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου προαγγελίαν, κολοβωθήσονται. σεισμοὺς δὲ τοὺς τὴν διάνοιαν νοητέον γεώδεις ἀλληγορίας καὶ 30 τούτους ὑπερβάλλοντες τρόπῳ πτωμάτων οὐκ ὀρθωμάτων ἐπὶ τὸ κρεῖττον καὶ στάσεως παραιτίους. καὶ περὶ μὲν τούτων ταύτῃ θεωρητέον· ἑτοίμους δὲ τοὺς τιμωροὺς σαλπιγκτὰς ὑποτίθεται καί-

[r] κατ' ἐμὲ non est in B. [s] Quæ seq. om. Edd. ad fin. Cap.

τοι μακρόθυμον τὸ θεῖον καὶ οἰκτιρμονικὸν ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ· τῷ μὴ ὑπολείπεσθαι ἔτι καιρὸν μεταγνώσεως, παρόσον ἡ τοῦ ἀλλοιωτοῦ κοσμοῦ τοῦδε σύστασις συντετέλεσται.

Τὰς σάλπιγγας δὲ αἷς οὗτοι χρώμενοι διατελοῦσι, τί ἂν αἰνίττεσθαι δοθείη ἢ νίκην τὴν τοῦ κραταιοῦ ἐν πολέμῳ Κυρίου, 5 ὑφ' αἷς καὶ ἄνεισιν ἐν ἀλαλαγμῷ οἷον ἐπινικίῳ καταπαύσει. τοῦτο γὰρ ὁ ἀλαλαγμὸς, ὑποφωνούσης καὶ σάλπιγγος, ἧς κατὰ τὸ ἔτυμον[s] ἡ ὀνομασία, τί ἂν ἄλλο ἢ τὸ σέλας προθυμοποιὸν τοῖς ἐσκοτισμένοις τῷ τοῦ πολέμου φόβῳ **γάζειν[t].

ΚΕΦ. ΚΒ. 10

Περὶ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων, ὧν τοῦ πρώτου σαλπίσαντος, χάλαζα, καὶ πῦρ, καὶ αἷμα ἐπὶ τῆς γῆς φέρεται.

7 Καὶ ὁ πρῶτος ἐσάλπισε. καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμιγμένα ἐν αἵματι, καὶ ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, καὶ τὸ τρίτον τῆς γῆς κατεκάη, καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων 15 κατεκάη, καὶ πᾶς χλωρὸς χόρτος κατεκάη.

Διάφοροι αἱ ἀπὸ τῆς ἐκχύσεως τοῦ πυρὸς τοῦ θυσιαστηρίου αἱ τιμωρίαι. ἐπειδὴ καὶ τῶν φιλοθέων αἱ μοναὶ εἰς ἀνταπόδοσιν κείμεναι τούτοις, διάφοροι καὶ πολλαί. διὸ καὶ ὁ Κύριός φησὶ, " παρὰ τῷ Πατρί μου, μοναὶ πολλαί εἰσιν." 20

Καὶ ἐγένετο χάλαζα καὶ πῦρ μεμιγμένα ἐν αἵματι.

Ὅτι μὴ κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τὴν εἰς κόλασιν ἀποκειμένην τοῖς ἁμαρτωλοῖς αἱ τιμωρίαι αὗται τῆς χαλάζης καὶ τοῦ συγκράτου αἵματι πυρὸς, ἡ προκειμένη Ἀποκάλυψις ἀφορίζει, ἀλλὰ ταῖς θλίψεσι ταῖς πρὸ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ὡς προείρηται, 25 δῆλον. οὐ γὰρ τὸ τρίτον μέρος τῶν ἁμαρτωλῶν, ἀλλὰ τὸ πᾶν ὑποβληθείη ἀπαραιτήτως. τί γάρ φησιν ὁ θεῖος Εὐαγγελιστὴς περὶ τούτου; " καὶ ἀπελεύσονται οὗτοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ " δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον."

[s] ἕτοιμον Cod. [t] ἐπαυγάζειν leg.

Καὶ τὸ τρίτον τῶν δένδρων κατεκάη.

Ταῦτα, οἱ μὲν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀφορίσαντες ἡμέραν, χόρτον καὶ δένδρα τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐνόησαν κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον Παῦλον, τὸν ἐν πυρὶ τὴν ἡμέραν ἀποκαλύπτεσθαι χρηματίζοντα. οἱ δὲ μὴ οὕτως, ἀλλ' εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας θλίψιν, 5 τὰς ἐκ Βαρβαρικῶν χειρῶν πυρπολήσεις τε καὶ σφαγὰς τοῖς πολλοῖς ἐπαγομένας ἔδειξαν[u]. ὑφ' ὧν καὶ ἤδη οὐκ ἔλαττον τοῦ τρίτου μέρους ἡ σύμπασα κατηνάλωται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν πολεμίων. οὐ σφαγαῖς μόνον ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ καταπτώσεσι κτισμάτων τῶν ἐκ πυρός. περὶ δὲ τούτου δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἰωὴλ ὁ 10 προφήτης πρὸ τῆς μεγάλης ἡμέρας Κυρίου καὶ ἐπιφανοῦς, αἷμα καὶ πῦρ, εἰπὼν, καὶ ἀτμίδα καπνοῦ.

Καὶ πᾶς χόρτος χλωρὸς κατεκάη.

Χόρτον χλωρὸν κατὰ μὲν τοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν ἐξειληφότας τὰς ἐνταῦθα θλίψεις ἐμφερομένας εἰς τοὺς ἡμιμοχθήρους 15 τακτέον. οἳ καὶ αὐτοὶ τῷ πυρὶ τῆς συνειδήσεως ἑαυτῶν ἐκτακήσονται, μάλιστα ὁρῶντες τοὺς ἐκ δικαίων πόνων καὶ ἐκ θελήματος ἑαυτῶν βοηθουμένους καὶ ἀναθάλλοντας.

ΚΕΦ. ΚΓ.

Περὶ τοῦ δευτέρου Ἀγγέλου, οὗ σαλπίσαντος, τῶν ἐν θαλάσσῃ ἐμψύχων 20 ἀπώλεια γίνεται.

8 Καὶ ὁ δεύτερος Ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ ὡς ὄρος μέγα καιόμενον ἐβλήθη εἰς τὴν θάλασσαν. καὶ ἐγένετο τὸ 9 τρίτον τῆς θαλάσσης αἷμα, καὶ ἀπέθανε τὸ τρίτον τῶν κτισμάτων ἐν τῇ θαλάσσῃ τὰ ἔχοντα τὰς ψυχάς. καὶ 25 τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρη.

[x]Ἐμοὶ δοκεῖν ὄρος μέγα ὑπουπηχήσει[y] τῆς σάλπιγγος· ἣν οἷον εἰς σέλας ἐμποιεῖν τοῖς ἀγωνιζομένοις, κατὰ τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος προειρήκαμεν, ὅτι σάλπιγξ ἀπὸ τοῦ σέλατος παρωνόμασται, ὃ τὸ φῶς σημαίνει· ἐμποιεῖ δὲ τὸ σέλας, τουτέστι τὸ 30

[u] Om. Edd. usq. ad fin. Cap. [x] His carent Edd. usq. ad σάλπιγγος ταῦτα. [y] Sic.

φῶς, προθυμοποιοῦσα τοὺς ἀγωνιζομένους· ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ ὁ τῷ Τεύκρῳ εἰσηγούμενος βάλλειν οὕτως, εὐστόχως δηλαδὴ, ἐπιφέρει τὸ, "αἴκε φῶς ἑτάροισι γένοιο," τὴν προθυμοποιΐαν φῶς οὐ κατοκνήσας καλέσαι. καὶ περὶ μὲν τῆς σάλπιγγος ταῦτα.

Ὄρος μέγα, τὴν θείαν ὀργὴν ὑπεμφαίνει. κἂν γὰρ φιλάνθρωπον τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον. ἀφ' οὗπερ ἔσθ' ὅτε καὶ κατολιγωρούμενον παρ' ἡμῶν τὴν δικαίαν ἀξίως αὐτοῦ ἐπιφέρει ὀργήν. καθὸ καὶ ὁ ψάλλων Δαβὶδ "κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτῶν "δὸς αὐτοῖς" φησι· καίτοι καὶ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ τῆς αὐτῆς ἔμπλεος ῥαθυμίας, ἀλλὰ τὸ ἄγαν πλημμελὲς τῶν ἁμαρτανόντων ἐπὶ τοιαύτην διάθεσιν ἤνεγκαν αὐτὸν κατὰ τῶν ὁμοφύλων. καὶ οὕτως μὲν τὰ περὶ τοῦ ὄρους νοεῖν ὑπειλήφαμεν. ἡ δὲ πρὸς θάλασσαν αὐτοῦ ἐμβολὴ, τὸ ἀστάτως κυμαινόμενον τοῦ παρόντος βίου σύστημα, καὶ μᾶλλον θαλάσσης ταῖς περιστάσεσιν ἀγριαῖνον παραδηλοῖ. καὶ ἄλλοτε καὶ καθεκάστην ἔχον τὸ ἀστατεῖν, μάλιστα δὲ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Ἀντιχρίστου. οὕτως ταῖς τερατείαις ἀποπλανώσει, ὡς καὶ, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς σκανδαλισθῆναι. τὸ δὲ τρίτον τῆς θαλάσσης, αἷμα γενέσθαι, τῶν διὰ μαρτυρίου τελειώσεως ἐρυθρωσάντων τὴν περίγειον κτίσιν. ἐπεὶ δὲ ὁ τρία ἀριθμὸς ἀρχὴ πλήθους ἐστὶν, ὡς ἡ ἀριθμητικὴ βούλεται μέθοδος, τὸ πλέον τῶν ἀπολλυμένων [u] οὐ τὸ πᾶν, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ παρεθέμεθα, διὰ τοῦ τρίτου ἐδήλωσεν.

Καὶ τὸ τρίτον τῶν πλοίων διεφθάρη.

Πλοῖα, τὰς τῶν ἁγίων ψυχὰς τροπικῶς ὀνομάζει. ἃ καὶ καταπαίζει τοὺς ἐν τῇ θαλάσσῃ Δράκοντας, ὡς ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ ἀλληγορικῶς τεθεώρηται. ἐνταῦθα δὲ μάλιστα οὕτως ἐκδέχεσθαι δεῖ σύμβολα πράγματος [x], οὐκ ἐνέργειαν τῆς προκειμένης Ἀποκαλύψεως παριστώσης. ἐπεὶ οὖν καὶ ἀπὸ τῶν τῆς σωτηρίας δραξαμένων [y] πλανηθῆναί τινας εἰκὸς, φόβῳ τοῦ μὴ τοῦτο παθεῖν ἄρδην, τῇ τοῦ τρίτου προαγγελίᾳ, τὴν παντοπάθειαν ἠσφαλίσατο.

[u] ἀπολωμένων B. [x] πραγμάτων B. [y] δεξαμένων Edd.

ΚΕΦ. ΚΔ.

Ὁ τρίτος Ἄγγελος, τὰ τῶν ποταμῶν πικραίνει ὕδατα.

10 Καὶ ὁ τρίτος Ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀστὴρ μέγας καιόμενος ὡς λαμπάς. καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν 5 11 ὑδάτων. καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται ὁ Ἄψινθος. καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων εἰς ἀψίνθιον, καὶ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων, ὅτι ἐπικράνθησαν.

[y]Τῇ σαλπίσει τοῦ τρίτου Ἀγγέλου, τὸν ἀστέρα φησὶ πεσεῖν[z] 10 τὸν μέγαν ὡς λαμπάδα καιόμενον, τοῦτον δὲ ἐκεῖνον εἶναι οὗ τὴν πτῶσιν καὶ ὁ Ἀμὼς Ἡσαΐας ἐποικτιζόμενος ἐχρησμῴδει, ἐν οἷς ἔφασκε. "πῶς ἔπεσεν ὁ ἑωσφόρος ὁ τῷ πρωῒ ἀνατέλλων," τιθέμενος οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος πεσεῖται. πέπτωκε μὲν γὰρ κἂν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Κυρίου· περὶ οὗ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος φησί, 15 "ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα·" τῆς ἀστραπῆς τῆς πτώσεως τὸ τέλος ἀπεσβέσθαι τὴν πρὸ τούτου λαμπρότητα αὐτοῦ ὑποφαινούσης, ὑφ' ἣν τοῦ εἰδωλικοῦ καιροῦ πλάνη ἀπηύγαζεν. εἰ γὰρ καὶ "μεχρὶ τοῦ νῦν ἐν τοῖς υἱοῖς "ἐνεργεῖ ἀπειθείας" κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον ὅσον 20 πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς θείας ἐπιφανείας ἡ διὰ Μωυσέως θεία ἐπισκοπή, οὐδ' ὅσον ἐστὶν εἰπεῖν ἄρα, τὸν διάβολον λέγω, τοῦ κράτους ἐσύλησεν, οὗ ὑποθήκῃ τέκνα πατέρες ἐνάγιζον. εἰ δὲ καὶ μετὰ * * * * * * * * * * * λα, πρῶτον μὲν οὐ πρὸς τοσοῦτον ἐξαιρόμενα κακίας ὕψος, οὐδὲ πρὸς * * * * * 25 ότητα ἐνεργούμενα. ὅλως δὲ ἐαθῆναι κἂν ποσῶς εἰς γυμνάσιον ἀρετῆς τῶν μέχρι τῆς συντελείας τοῦ ἀλλοιωτοῦ τοῦδε καὶ πολυπερισπάστου τοῦδε βίου. κατὰ μέντοι τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἀπατηλὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ παρουσίαν, καὶ μείζονα τῆς παραχωρηθείσης αὐτῷ χρήσασθαι ἐξουσίας, ἐξ ἀναιδείας δηλαδὴ καὶ ἀπο- 30 νοίας· καὶ τοῦ τὴν ἀπάτην ὡς οὐκ ἀπάτη ἀλλὰ ἀληθεία ἐμπε-

[y] Hujus Sch. longe majorem part. om. Edd. [z] πεσεῖσθαι B.

δώσεται· ἀφ' οὗ καὶ ὡς ἀστὴρ τῷ ὁρῶντι ὀπτάνεται· εἰ καὶ ὡς λαμπὰς καιόμενος· τὸ ἤδη ἐκλιμπάνον τῆς δόξης αὐτοῦ κλέος διὰ τῆς λαμπάδος παριστάμενον, ὃ καὶ τῇ λαμπάδι ἐπακολουθεῖ δαπανωμένης ὑπὸ τοῦ τὸ φωτίζειν αὐτῇ παρεχομένου. οὕτως γὰρ καὶ τῷ πλάνῳ Ἀντιχρίστῳ συμβαίη τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου 5 παρουσίᾳ, ἐκλελοιπυίας αὐτῷ τῆς ἀπατηλῆς δόξης εἰς ἅπαν, τῷ αἰωνίῳ δὲ πυρὶ παραδοθέντι. ποταμοὺς δὲ τὰ ἔθνη τροπικῶς, εἴγε ἱκανὸς καὶ τοῦτο ὁ Ἀμὼς Ἡσαΐας πιστώσασθαι, ἀφ' ὧν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἑβραίων συμβάσεις καὶ ὁμαιχμίας ποιούμενον πρὸς τὸν Συρίας βασιλέα ἐλεγκτικῶς φασι· "τί πέποιθας ἐπὶ 10 "τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ, ὅτι μέγαν οὐχ ὑποσταίη ποταμὸν;" τὸν βασιλέα φάσκων τῶν Ἀσσυρίων. ἡ πτῶσις δὲ τούτου, τὴν ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πλανησομένοις παραδηλοῖ ἐπιφορὰν, μεθ' ὧν τῷ γεέννης παραδοθείη πυρὶ εἰς καῦσιν αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον.

Καιόμενος ὡς λαμπάς. 15

[a] Τὸ καίεσθαι τὸ ὄρος τὸν δραστικὸν τοῦ Θεοῦ θυμὸν τὸν ἐπὶ τοῖς ἀνενδοιάστως ἁμαρτάνουσιν ὑπογράφειν, καὶ Δαβὶδ, διὰ τοῦ, "δράξασθε παιδείας πρὸς ἐξιλέωσιν," ἐπάδει· ὡς οὕτως ἡ τοῦ Θεοῦ ἄκρα * * ὀργὴ καὶ οὐκ ἄλλως πεφυκυία μαραίνεσθαι ἢ θᾶττον ἐκκαίεσθαι ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας παρὰ προσδοκίαν ἐπιβρεχομένη. 20 πηγὰς δὲ, τὰς τούτων φατρίας.

Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀστέρος λέγεται ὁ Ἄφινθος.

Πικρὸν μὲν τὸ ἀψίνθιον ἡ βοτάνη. ὀξυωπίαν δὲ αὐτὴν παρέχειν τοῖς ἐσθίουσιν ἰατρῶν παῖδες διδάσκουσιν. ἐπιτευκτικῶς οὖν καὶ τὸν παντολμίαν ἀστέρα ἄγαν ἀψίνθιον ἐκάλεσε. πικρίαν γὰρ δι' 25 ἡδονῆς ποτίζων τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρούμενος, τὰς τιμωρητικὰς αὐτοῖς ἐπάγει ἐνταῦθα μάστιγας, ὡς ἂν οἱ δυνάμενοι διαβλέψαι, δι' ὑπομονῆς καὶ καρτερίας κατὰ τὸ "ἐν θλίψεσι ἐπλάτυνάς μοι" ψαλμικὸν χαριστήριον πρὸς τὸν συμφερόντως[b] παραχωροῦντα ταῖς θλίψεσι δοκι- 30 μάζεσθαι. ὃ καὶ τοῖς νοσερῶς διακειμένοις, ἢ πρὸς τὰς τομὰς τῶν ἰατρῶν καρτεροῦσι τὴν ὑγίειαν τούτοις μνηστεύεται. οἱ οὕτως οὖν ὀξυωπεῖν ἔχοντες τῇ ἀδοξίᾳ τῶν θλίψεων, διὰ ἀδοξίας καὶ δυσφη-

[a] Hoc Sch. carent Edd. [b] συμφέρον τῷ Cod.

μίας ἐκ τῶν δοκούντων ζημιωδῶν μᾶλλον ἐκέρδαινον δόξαν καὶ εὐφημίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὴν αἰώνιον βασιλείαν, δι' ἣν καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου δοκιμασθῆναι παρεχωρήθησαν.

Καὶ ἐγένετο τὸ τρίτον τῶν ὑδάτων εἰς ἀψίνθιον.

Τοῦ πειραστοῦ τῆς διαθέσεως μεταλαμβάνει καὶ τὰ περι- στατούμενά τε καὶ πειραζόμενα. μεταλαμβάνει δὲ, οὐ κατὰ τὸ πικραίνειν, ἀλλὰ τοῦ διὰ τῆς πικρίας τὸ ὀπτικὸν ῥωννύν- τος ἑαυτοῖς σωτηρίως. [a] *διὸ καὶ Παῦλος τὴν " ἀκαταίσχυντον " ἐλπίδα" διὰ τῆς ὑπομονῆς οἶδεν τῆς θλίψεως. πρῶτον μὲν τὸ δοκίμιον καρπουμένην, εἶτα δὲ πρὸς τὴν ἀκαταίσχυντον ἀποτελευ- τῶσαν ἐλπίδα. καὶ ἐπειδὴ οὐ πᾶσι τοῖς μεταλαβοῦσι τοῦ ἀψιν- θίου σωτήριος ἡ μετάληψις, ἀλλ' ἐστὶν οἷς καὶ * * * * * τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐνεσχημένοι * * * * * φερόμενα κερδαλέα* [b]*, ὅτι μηδὲ κατ' ἶσον ἅπασι διεγρήγορε τὸ συνιέναι· διὸ καὶ Παῦλος " Χριστοῦ εὐωδίαν" ἑαυτὸν εἶναι αὐχῶν ἀνυποστόλως τοῖς σωζο- μένοις γὰρ καὶ τοῖς ἀπολλυμένοις ἐπάγει, " οἷς μὲν ἐκ ζωῆς εἰς " ζωὴν, οἷς δὲ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον."*

Πολλοὶ ἀπέθανον ἐκ τῶν ὑδάτων.

Ἀπέθανον οἱ ἀνθρωπίνως ταῖς θλίψεσι προσανέχοντες τῇ πικρίᾳ τοῦ ἀψινθίου, ἔζησαν δὲ οἱ διὰ τῆς πικρίας τὸ ὀπτικὸν ἀναλα- βόντες. τίνες δὲ οὗτοι; οἱ ἀνθρωπίνως ταῖς θλίψεσι προσανέχον- τες, τῇ πικρίᾳ τοῦ ἀψινθίου.

ΚΕΦ. ΚΕ.

Ὁ τέταρτος Ἄγγελος τὸ τρίτον τοῦ ἡλιακοῦ καὶ σεληνιακοῦ φωτὸς σκοτίζει.

12 Καὶ ὁ τέταρτος Ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐπλήγη τὸ τρίτον τοῦ ἡλίου, καὶ τὸ τρίτον τῆς σελήνης, καὶ τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, ἵνα σκοτισθῇ τὸ τρίτον αὐτῶν, καὶ ἡ ἡμέρα μὴ φαίνῃ τὸ τρίτον αὐτῆς, καὶ ἡ νὺξ ὁμοίως. 13 καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀετοῦ πετομένου ἐν μεσου- ρανήματι, λέγοντος φωνῇ μεγάλῃ, οὐαὶ, οὐαὶ, οὐαὶ τοῖς

[a] Hinc om. Edd. usq. ad fin. Sch. [b] Cod. κερδαλαῖα.

κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς. ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν τῆς σάλπιγγος τῶν τριῶν Ἀγγέλων τῶν μελλόντων σαλπίζειν.

[c]Τὰ συμβησόμενα τῇ τοῦ δ' σαλπιγτοῦ Ἀγγέλου ἀπηχήσει, ὡς καὶ προλαβόντες παρεθέμεθα, σύμφωνα οὐ μόνον τῷ Ἰωὴλ 5 κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν Κυρίου καὶ ἐπιφανῆ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἐξηγγελμένοις εὐθέως φάσκοντος "μετὰ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν "ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγ-"γος αὐτῆς." ἀλλὰ καὶ Πέτρος ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ Ἐπιστολῇ τὰ 10 αὐτὰ διαγορεύει δι' ὧν λέγει, "ἥξει ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέπτης·" κλέπτῃ ἀπεικάζων τὴν ἀπροσδόκητον ἔφοδον. οὐ γὰρ ἀνθρώπων εἰδέναι χρόνους ἢ καιροὺς οἳ τῷ Πατρὶ μόνῳ ἀπεθησαυρίσθησαν, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, εἰς γνῶσιν. "ἐν τῇ ἡμέρᾳ δὲ ἐκείνῃ," τὸ ἀκόλουθον εἰπεῖν τῆς Πέτρου Ἐπιστολῆς· "οὐρανὸς μὲν ῥοιζηδὸν" 15 οἱονεὶ ἠχητικῶς, διὰ τὴν σύμπτωσιν τῆς τοιαύτης παρελεύσεως τελουμένης. "στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσεται." ἡ γὰρ ἡμέρα, ὡς Παύλῳ δοκεῖ, ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. ταῦτα πάντα διὰ τῆς προκειμένης Ἀποκαλύψεως ἔσεσθαι δηλοῦται κατὰ τὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος συντέλειαν. τὸ τρίτον δὲ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης 20 καὶ τῶν ἀστέρων, οὐ τὸ πᾶν πληγῆναι φησὶν, ὡς διὰ φιλανθρωπίαν ἄφατον τοῦ Θεοῦ οὐ πάσης μαστιγουμένης τῆς κτίσεως. τινὲς γὰρ ἂν καὶ οἱ τοῖς κακοῖς τούτοις εἰσὶν ἐπιστροφὴν ἀποκλίνοντες· δι' οὓς καὶ ὡς πρωτολεῖον[d] ταῦτα τῆς τοῦ Κυρίου δευτέρας παρουσίας ὁδοποιεῖται. ἢ οὖν τὸ τρίτον εἰς παράστασιν τοῦ ἐν 25 ὀλίγῳ καιρῷ τοῦ ἡμερινοῦ καὶ νυκτερινοῦ καταστήματος τὰ μέγαλα ταῦτα καὶ ἀκουσθῆναι συντελεσθείη φρικτὰ, ἢ καὶ τὸ τρίτον εἰς ἔμφασιν τῆς ὑπεραγίας Τριάδος, ἥτις δι' ὑπερβολὴν τῆς τοῦ ὑπ' αὐτῆς ὑποκειμένου κόσμου χρηστότητα, οὐ παντελῆ τοῖς ἀξίοις τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἰσαριθμῶς ἑαυτῇ ἐπιφέρει. 30

Σκόπει ὡς τὸ τρίτον εἰπὼν τῆς ἀστρῴας διακοσμήσεως, οὐκ αὐτοὺς εἶπε σκοτισθῆναι, ἀλλὰ τὸ ὑπ' αὐτῶν καταλαμπόμενον, ὅ ἡ περίγειος κτίσις ἐστίν. διὸ καὶ ἐπιφέρει, καὶ τὸ τρίτον αὐτῆς

[c] Hoc Sch. carent Edd.   [d] Cod. πρωτολῖον.

μὴ φανῇ, τουτέστιν, ἵνα μὴ τῇ οὐρανίῳ διακοσμήσει καταλαμφθῇ τὸ περίγειον, ἀφ' ὧν τὸ ἡμερινόν τε καὶ νυκτερινὸν ἀποτελεῖται κατάστημα.

Καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα ἑνὸς ἀετοῦ πετομένου.

Τίς ἡ τοῦ ἀετοῦ ἐνταῦθα πτῆσις; τῶν τέως ὑποβληθέντων 5 Ἀγγέλων τὰς τιμωρίας διακονεῖν παρεωραμένων, οἶμαι, διὰ τὸ ἀπειθὲς καὶ ἀσωφρόνιστον τῶν δι' ἔλεος μετρίως καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ταῖς τιμωρίαις ὑποβαλλομένων μὲν, ἑαυτῶν δὲ εἰς [d] βέλτιον οὐδαμῶς ἐπιφροντισαμένων [e]· τούτοις οὖν τοῖς ἀμετανοήτοις [f] τῆς θείας ὀργῆς εἰς δήλωσιν πέτεται καὶ κράζει ὁ 10 ἀετὸς [g], ὡς ἂν τῷ φόβῳ ταύτης, τῆς ἑαυτῶν γένωνται σωτηρίας. ὁ περὶ τῷ θρόνῳ ἀποτεταγμένος τῷ θείῳ ἀετὸς [h], ὡς Ἰεζηκιὴλ ἐνέφηνεν, ἐκ μεσουρανήματος τὸ οὐαὶ τριπλασιάζων. ἐκ μεσουρανήματος μὲν, ὅτι μηδὲ πέραν τούτου ἄτερ τοῦ θρόνου χωρεῖν καὶ ἐπόχου τούτου οἷοί τε εἰσίν [i]. ἀετὸς δὲ, τῶν τετραμόρφων, 15 καὶ οὐκ ἄλλο [j] τῶν περὶ τὸν θρόνον δηλωθέντων, ἅτε τούτων οὐδενὸς τὸ ἵπτασθαι. ἐξ οὗ καὶ τὸ μεσουράνημα καταλαβεῖν ἦν εὐπετῶς, καὶ ἅμα ὡς ἔχον [k] τῇ ὀξυωπίᾳ, (ὃ σύμφυτον ἀετοῖς,) τὸ ἀλάθητον περισταίη [l] τοῖς κατηκόοις τὰ ἐφ' οἷς ἐκβοᾷ. τριπλασιάζεται δὲ τὸ οὐαὶ, οὐ μόνον εἰς ὀδυρμοῦ γνῶσιν περιουσίας, ἀλλ' ἵνα καὶ 20 τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ τρισαγίου ὑπογράψῃ, συμπαθείᾳ τε τῶν οὐρανίων πρὸς ἡμᾶς, δι' ἣν μάλιστα καὶ τὸ οὐαὶ τούτοις τριπλασιάζεται, τῆς ὑπερβαλλούσης ἐμφάσεως [m] τῆς ὑπὲρ ἡμῶν θρηνῳδίας συνδούλων αὐτοῖς ὄντων. διὸ καὶ τὸ ἀλγύνεσθαι αὐτοὺς [n], εἰς περιουσίαν ὑπῆρξεν [o]. καὶ δῆγε καὶ ὡς τῆς νοερᾶς καὶ Θεῷ 25 φύσεως ἐγγιζούσης ἐκ τούτου καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐκματτομένοις πλέον δὲ ὅτι καὶ αὐτοὺς λαβόντας τὸ νοερὸν διὰ τῆς λογικῆς ψυχῆς, οὐχ ὁμοίως τοῖς ὁμογενέσι τὸ * ίτευμα ἑαυτῶν μετεκρούσαντο ἐν οὐρανοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι παραβληθέντας ἐν τῷ τὴν γῆν οἰκεῖν, καὶ τὰ γήϊνα φρονεῖν εἰς ἀεί. 30

[d] τοῦ ἑαυτῶν δὲ βελτ. B. [e] οὐδαμῶς γε φροντισμένου. [f] ἀμετανοήτοις om. B. [g] πετ. καὶ κρ. ὁ ἀετ. om. B. [h] ὁ περὶ τ. θρόνῳ usque ad ἐνέφηνεν om. Edd. [i] οἷον τε B. om. εἰσὶν. [j] ἄλλως B. [k] ἔχοντος B. [l] παρασταίη B. [m] εἰς ὑπερβάλλουσαν ἔμφασιν B. [n] αὐτοῖς B. [o] Hinc ad fin. Sch. om. Edd.

Ἐκ τῶν λοιπῶν φωνῶν.

Πόθεν τὸ οὐαὶ διεσάφησεν ὁ ἀετός; ἀπὸ τῆς φωνῆς φήσας τῆς σάλπιγγος. οὐχ ὅτι αὐτὴ ἡ φωνὴ δημιουργὸς τῶν μελλόντων κακῶν ἐπέρχεσθαι, ἀλλ' ἐπεὶ μὴ τῷ σαλπισμῷ τῶν προηχησάντων Ἀγγέλων πρὸς μετάνοιαν ἀπεῖδον, τί ἂν ὑπολείπεται ἄλλο, ἢ 5 *τὸ πάλιν τῇ σάλπιγγι ὡς ἐξ ὕπνου διαναστῆναι πρὸς τὴν τῶν σωτηρίων αὐτοῖς ἐργασίαν;* [p]*καὶ ἐπειδὴ τοῦτο τοῖς ἐπὶ γῆς κατοικοῦσιν ἀμήχανον, οἷς καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας τὴν πτῶσιν ὡς ἀναπόβλητόν τε καὶ ἄφυκτον προεθέσπισεν, ὅμως εἰς πλείονα ἔμφασιν ἀναλγησίας, διὸ καὶ τιμωρίας τὰ μέλλοντα κακὰ κατα-* 10 *λήψεσθαι αὐτοὺς προσαλπίζεται εἰς ἀναπολόγητον τῶν ταῖς μάστιξιν ὑποβαλλομένων.*

Τῶν τριῶν Ἀγγέλων μελλόντων σαλπίζειν.

Οἱ τρεῖς Ἄγγελοι ἀπὸ τῶν ἑπτὰ ὑπελείφθησαν· τοῦ τετάρτου γὰρ σαλπίσαντος, οἱ ἑξῆς τρεῖς πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἑπτὰ 15 *ὑστεροῦσιν.*

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ τοῦ πέμπτου Ἀγγέλου, καὶ τῶν ἐκ γῆς ἀβύσσου ἀνερχομένων νοητῶν ἀκρίδων, καὶ τοῦ ποικίλου τῆς μορφῆς αὐτῶν.

1 Καὶ ὁ πέμπτος Ἄγγελος ἐσάλπισε. καὶ εἶδον ἀστέρα 20 ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεπτωκότα εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐδόθη αὐτῷ 2 ἡ κλεὶς τοῦ φρέατος τῆς ἀβύσσου, καὶ ἀνέβη καπνὸς ἐκ τοῦ φρέατος, ὡς καπνὸς καμίνου καιομένης, καὶ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀὴρ ἐκ τοῦ καπνοῦ τοῦ φρέ- 3 ατος. καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες εἰς τὴν γῆν, 25 καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἐξουσία ὡς ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ σκορπίοι τῆς γῆς.

Καὶ ὁ πέμπτος Ἄγγελος ἐσάλπισε.

[q]*Τὰ πρὸ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὑπὸ τῇ πλανώδει τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἐπιδημίᾳ τερατευθέντα προδιαγράψας, ἐντεῦθεν* 30

[p] Hinc usq. ad fin. Cap. suppl. e Cod. B. [q] Hoc Sch. usque ad *αἴτησεις παρέχουσαι* solus habet B.

λοιπὸν τὰ κατ' αὐτὴν τὴν ἀληθῆ συμβησόμενα τὴν τοῦ ἀληθινοῦ Σωτῆρος ἐπέλευσιν πρὸς σωφρονισμὸν τῶν ἀκουσομένων χρηματίζεται, ἃ καὶ γραφὴ παρατίθεται πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ μὴ ταῦτα παθεῖν τοὺς τούτων ἀκουσομένους, ἅτε φιλίως πρὸς τὸ ὁμογενὲς διακείμενος, ὅτι μαθήτης ἂν ἐκείνου τοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνατον 5 τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀλλὰ τὴν ἐπιστροφήν. ὁ πέμπτος δὲ οὗτος Ἄγγελος, ὁ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ καταλειφθεὶς σαλπιγκτῶν ἐστιν. ἀστέρι δὲ αὐτὸν παραβάλλει διὰ τὴν λαμπρότητα τῶν ὑπερκοσμίων λειτουργῶν· ἐπὶ γῆν δὲ καταβάντα, τοῦτο γὰρ τὸ πεπτωκέναι σημαίνει, εἰ μήτι χάριν ἀκριβολογίας τὴν πτῶσιν διὰ τὸ τιμωρη- 10 τικὸν αὐτοῦ τῆς τιμωρίας ὑπολάβοι· ἡ κλεὶς δὲ τοῦ φρέατος ἡ δοθεῖσα αὐτῷ, τὸ ὑπὸ ἀσφάλειαν ἀνέκφυκτον εἶναι τοὺς κατοιχομένους, μάλιστα εἰ ἁμαρτωλοὶ εἶεν· οὐχ ὥσπερ αἱ τῶν ἁγίων, αἳ τοῖς ἐπικαλουμένοις ἀχρόνῳ τάχει ἐπιφοιτῶσι ψυχαὶ τὰς σωτηρίους αἰτήσεις παρέχουσαι. φρέαρ δὲ, τὸ ἐν γῇ. οὐ γὰρ 15 ἄλλως τὸ ἀναπόδραστον ἢ διὰ φρέατος δηλωθείη. ἄβυσσος δὲ καὶ ἐν γῇ. ἐπὶ γῆς γὰρ ἡ τιμωρία καὶ ἐν ἀβύσσῳ φρέατι. ἄβυσσον γὰρ πολυβαθὲς καλοῦσι, τοῦ ἄλφα στοιχείου, ἢ κατὰ στέρησιν τοῦ βεβύσθαι τὸ ἀειχανὲς ὑποβαλλομένου, ἢ κατὰ ἐπίτασιν τὸ πολυβαθὲς παριστάνοντος. πόσον οὖν καὶ εἴη τὴν εὐρυχωρίαν 20 μετρούμενον· ὃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος κατὰ Κυρίου τραχηλιάσαντας περιείρξε *. ὅτι δὲ ἐν γῇ ἡ κρίσις, τῶν ἁγίων τις προφητῶν διὰ τῆς κοιλάδος ᾐνίξατο τοῦ Ἰωσαφὰτ, ἐν ᾗ καθεδεῖσθαι τὸν Θεὸν εἰς κρίσιν ἐχρησμοδότησεν, τῷ[m] πολλοὺς ἐκεῖ πολέμους συμπεσεῖν[n] καὶ συγχωσθῆναι. καπνὸν δὲ ἀναδοθῆναι ἀπὸ τοῦ φρέα- 25 τος, τῆς τῶν ἐκεῖ περιειργμένων ἀσεβῶν μνήμης τε καὶ ἐκφάνσεως ὀργιλότητα παραστησάσης, καὶ τοσαύτην, ὅσην εἰκὸς καὶ ἀπὸ καμίνου[o] ἀναδίδοσθαι. καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ καπνὸς ἀχλύϊ καὶ σκότῳ τὸ περιέχον ἀναμπιμπλῶν, τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀμαυροῖ, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ τῶν ἀσεβῶν μνήμη ἀνακαινισθεῖσα[p], πᾶν, 30 εἴτι συμπαθείας φῶς, ἐσβέσθαι ἐνεποίησε[q] τῷ μεγαλείῳ τῶν τολμηθέντων αὐτοῖς.

[m] τὸ B. [n] συμπτώσει τεθᾶναι. [o] ἀπ. καμ. ἀε*ου (fors. ἀεννάου.) B. [p] ἀνακινηθεῖσα B. [q] ἐποίησε B.

Καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐξῆλθον ἀκρίδες.

Ἡ μνήμη τῶν ἀκρίδων, ὑποσημαίνειν ἕνεκεν ἀπηνεστέραν τὴν μνήμην τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐν τῇ προσκαίρῳ αὐτοῦ ζωῇ ἐκτοπωτάτης διαγωγῆς. διὸ καὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ τὴν γένεσίν φησιν ἐσχηκέναι. ἐπείπερ καὶ τῶν αἰσθητῶν ἀκρίδων ἡ γένεσις ἐκ 5 *φθοροποιοῦ περιέχοντος λαμβάνει τὴν ἀφορμήν. ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκρίδες ὄνομα, οὐκ ἔξω τοῦ κατ' ἄκρας τὰς τιμωρίας ἐπαχθῆναι πρὸς δήλωσιν παρελήφθη. ὅσον γὰρ τὸ ἀκόλαστον τῶν ἁμαρτησάντων τῇ μνήμῃ παρίσταται, τοσοῦτον καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ λαχόντος κρίνειν ἐξάπτεται μυσσούσης ἀεὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ τὴν ἀγα-* 10 *νάκτησιν ἀναφλέγοντος. δεδόσθαι δὲ ἐξουσίαν ὡς ἐπὶ ἐμψύχων αὐταῖς διεσκευάσθη* [r] *τῇ προσωποποιΐᾳ, τῷ ἀνυποστόλως καὶ ἀπαρεμποδίστως* [s] *τὰς τιμωρίας ἀνύεσθαι. ἀλλ' ἵνα μή τις τὰ τῶν ἀκρίδων δήγματα εἰδὼς οὐ τοσαύτην ὀδύνην παρέχοντα, φορητὴν ὑπολάβοι τὴν ἀλγηδόνα, τὸ τῶν σκορπίων ἐπιφέρει ὑπό-* 15 *δειγμα, ἀλγεινοτέραν τὴν αἴσθησιν τῇ τοῦ κέντρου ἐγχρίμψει παρεχόντων. διὸ καὶ ἐῤῥέθη οὐ τοῖς σκορπίοις ἀλλὰ ταῖς ἀκρίσι, τῇ προσωποποιΐᾳ ἐπιμένων κἀνταῦθα* [t]*, ἵνα μὴ ἀδικήσωσιν οὐ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ γῆς φυόμενα.* [u]*καὶ τινὸς χάριν ἑξῆς**** ἔχουσιν ἐξουσίαν κατὰ τὴν δοθεῖσαν δηλονότι, οὐ τοῖς σκορπίοις* 20 *γὰρ ἐδόθη ἀλλὰ ταῖς ἀκρίσι· καὶ τίνος ἐξουσιάζειν τὰς ἀκρίδας; τῆς γῆς· οἱ σκορπίοι δὲ παρελείφθησαν οὐ μόνον εἰς ἔμφασιν τοῦ δραστικώτεραν τῆς τῶν ἀκρίδων δήξεως τὴν αἴσθησιν τὸ τύμμα τοῦ σκορπίου ἐμποιεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ τῷ οὐραίῳ πλήττων ὁ σκορπίος τὴν εἰς ὕστερον ἀποκειμένην αἰνίττεται τοῖς κακο-* 25 *ποιοῖς ἐπωδύνην ἄλγησιν. εἰ δὲ μὴ σαφῶς οὕτως ὁ τῆς Ἀποκαλύψεως λόγος διέξεισι, προείρηται πολλάκις ὡς ἐπ' ἔλαττον τῆς εὐρημοσύνης ἡ Θεοῦ Ἐκκλησία πεφρόντικε τῆς ψυχικῆς σωτηρίας· διὸ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος φησὶν, "ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦ-" "τον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσι." θησαυρὸν, ἐν ᾧ ὁ πλοῦτος τῆς τοῦ* 30 *Χριστοῦ ἀπόκειται συγκαταβάσεως σοφίας· ἡ σοφία οὐ ῥητορικαῖς περιείργεται φληναφίαις, ἀλλὰ παιδευτικῶν συνθέσεων ἐξηγήσει· καὶ δῆλον τοῦτο ἀπ' αὐτῆς τῆς προκειμένης χρήσεως·*

[r] διεσκεύασται B. [s] ἀπαραποδίστως B. [t] κἀνταῦθα om. B.
[u] Seq. om. Edd. usque ad ληφθείη.

δεὸν γὰρ εἰπεῖν, ἔχομεν τὸν θησαυρὸν τοῦτον δι' ὀστρακίνων σκευῶν συγκροτούμενον· οὐχ οὕτως δὲ εἴρηκεν, ἀλλ' "ἐν ὀστρακίνοις "σκεύεσι." οὕτω γὰρ ὁ εἷς θησαυρὸς εἰς πολλοὺς ληφθείη. τινὲς δὲ τῶν πατέρων τὰς ἀκρίδας εἰς σκώληκας μετέλαβον, ἵνα ᾖ σύμφωνος αὕτη ἡ ἔκληψις τῆς τοῦ Ἡσαΐου ἀποφάνσεως, ὅτι 5 "ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει."

4 Καὶ ἐῤῥέθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀδικήσωσι τὸν χόρτον τῆς γῆς, οὐδὲ πᾶν χλωρὸν, οὐδὲ πᾶν δένδρον. εἰ μὴ τοὺς ἀνθρώπους οἵ τινες οὐκ ἔχουσι τὴν σφραγῖδα τοῦ Θεοῦ 5 ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἵνα μὴ 10 ἀποκτείνωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα βασανισθῶσι μῆνας πέντε. καὶ ὁ βασανισμὸς αὐτῶν, ὡς βασανισμὸς σκορ-6 πίου, ὅταν παίσῃ ἄνθρωπον. καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον, καὶ οὐ μὴ εὑρήσουσιν αὐτόν. καὶ ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ 15 φεύξεται ἀπ' αὐτῶν ὁ θάνατος.

Εἰ μὲν κατὰ τὴν προειρημένην ἀλληγορικὴν ἔκληψιν θέλει τις στοιχεῖν, τὰ συμβολικῶς ἅτε θεῖα καὶ μυστικῶς ἐκφερόμενα, χόρτον τῆς γῆς καὶ χλοερὰν ἔκφυσιν, καὶ πᾶν δένδρον, εἰς τοὺς ἀχυρώδεις ἀνθρώπους, καὶ ἅτε δένδρα, ἀλογίᾳ ἀποδενδρωθέντας, 20 οἱονεὶ εἰς δενδρώδη τινὰ ἠλιθιότητα [u] προβάντας, θετέον. οὓς ἡ φιλάνθρωπος θειότης φειδοῦς ἀξίους θεμένη, οὐ τὴν αὐτὴν αὐτοὺς τιμωρίαν ὑπέχειν τοῖς ἐκ προνοίας καὶ σκέψεως κακούργοις τῷ ἐσφραγίσθαι [x], ταύτην ἀπωσαμένους, ἐντέλλεται. εἰ δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ γράμματος τῷ νοεῖν ἀπασχοληθείη, καὶ χόρτον τῷ ὄντι καὶ 25 δένδρα τῷ χρηματισμῷ ἐκφερόμενα οἰηθείη, τὸν Δαβὶδ ἔχων συνίστορα, "ἀνακαινιεῖς," φάσκοντα "τὸ πρόσωπον τῆς γῆς," ὑπέσχεν ἄν τις τὴν ὑπακοὴν, εἰ μὴ τὸν ἀνακαινισμὸν εἰς κατάλληλον τῷ ἀνακαινισμῷ τῆς κτίσεως ζωὴν ὑπελάμβανεν. εἰ μὲν οὖν καὶ κτήνη τῷ ἀνακαινισμῷ ἐνθεωρηθῆναι χρὴ [y], εὖ ἂν ἔχοι καὶ χόρ- 30 τον καὶ δένδρα τῇ ἀϊδιότητι ὑπολειφθῆναι. δι' ἃ καὶ χόρτος

[u] εἰς ἀνθρωπίνην ἡλικίαν B. [x] τὸ ἐσφρ. ἀπωσαμ. ἐντελλ. B.
[y] ἐνθεωρηθείη B.

ἐξανατέλλει καὶ χλοὴ καὶ πᾶν ἄλλο ὃ τοῦ φθαρτοῦ τοῦδε βίου χρειῶδες· ὡς ξύλα πρὸς οἴκων κατασκευὴν καὶ πρὸς πυρὸς θάλψιν ἐπιζητουμένων. εἰ δὲ τούτων οὐδὲν, τῇ ἀνακαινιζομένῃ τὸ πρόσωπον γῇ εἰς ἀπρονόητον ἔκληψιν τὸ πρὸς τὸ γράμμα ἀποκαθεῖσθαι θετέον, καὶ σύμφωνον τοῖς τὴν χιλιετῆ[z] Χριστοῦ *βασιλείαν μετὰ* 5 *τὴν τοῦδε τῶν βίου καὶ τοῦ αἰῶνος παραδρομὴν πότοις*[a] *καὶ ἀνέσεσιν ἐνευθηνουμένοις*[b].

Εἰ *μὴ τοὺς ἀνθρώπους.*

Ἐκ *τούτου σαφὲς, ὡς οὐ περὶ χόρτου καὶ δένδρων ἡ ὑποστολὴ τοῦ ἀδικηθῆναι, ὡς ὁ προστάσσων φησὶν, ἀλλὰ τοὺς χόρτῳ* 10 *ἐξασυ**σιας*[c] *παραβαλλομένους,* [d]*ὡς καὶ τῷ θείῳ* Παύλῳ *δοκεῖ, καθὼς ἔφθημεν εἰρηκότες· εἰ δὲ ὡς οὗτος ὁ* Παῦλος *τοῖς τοιούτοις τὴν διὰ πυρὸς ἀπώλειαν ἐπιμαρτυρεῖ, ἐνταῦθα δὲ φειδοῦς ἄξιοι κρίνονται· ἐκεῖνο ἐννοητέον, ὡς οὐ τοὺς αὐτοὺς τοὺς χορτώδεις λογιστέον. ὧν μὲν γὰρ φείσασα ἡ ὑποστολὴ, εἰς κτηνωδίαν τὸ* 15 *ἔγκλημα, οἱ δὲ τὸ δοκίμιον ἑαυτῶν διὰ πυρὸς παρεχόμενοι ἐκ τοῦ δοκιμασίᾳ ὑποβάλλεσθαι παριστῶσιν ὡς οὐκ ἀφελότητι, εἰ μὴ πλημμελείᾳ τρόπων τὸ δαπάνημα πυρὸς ἐδυστύχησαν· ὥστε τὸ προσκεῖσθαι τοὺς ἀνθρώπους ἡ διαστολὴ αὕτη, οὐ χόρτου φείσασθαι, ἀλλὰ χορτωδῶν ἀνθρώπων βούλεται. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, εὐδια-* 20 *γνώστου οὔσης τῆς διαφορᾶς χόρτου καὶ ἀνθρώπων, τίς ἡ χρεία ἀπενεγκεῖν τὸ ἀλλὰ ἀνθρώπων. ἢ δῆλον ὡς συνεξακουομένου ἐκείνων ἀνθρώπων, εἰ πρὸς τὸ γράμμα τις ἀπασχολεῖ, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἄλλην ἀλληγορίαν μεταρυθμίζῃ, οὐκέτι πρὸς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ* Κυρίου, *καὶ τὴν τότε κρίσιν αὐτοῦ ὑπολάβει ταῦτα.* 25 *ἐπεὶ γὰρ τὰ μετὰ τὴν ἐσχάτην ἀνθρώπων ἀναβίωσιν ἡ προκειμένη* Ἀποκάλυψις *χρηματίζει, μεθ' ἣν ἀναβίωσιν οὐκέτι θάνατος ὑπολείπεται ἀνθρώπων· ὅτι μηδὲ τὸ ἁμαρτάνειν ἅτε πρὸς ἀφθαρσίαν τῆς ὅλης κτίσεως ἀστοιχειωθείσης· τὸ δὲ ἁμαρτάνειν τῷ φθαρτῷ κόσμῳ, ἀλλ' οὐ τῷ ἀφθάρτῳ συμπαρεδρεύει. τί τὸ τοὺς τιμω-* 30 *ρεῖν λαχόντας διαστολὴν λαβεῖν τοὺς ἀσφραγίστους, μὴ πρὸς θάνατον βαρύνειν τὰς τιμωρίας; τίς δὲ καὶ ἡ τῶν πέντε μηνῶν*

[z] *χιλιοστὴν* B. [a] *πώτοις* B. [b] *ἐνευθηνουμένην* B. [c] *ἐξασυ**σιας παραβ.* B. [d] Quæ seq. om. Edd. usque ad Sch. fin.

βασάνισις; οὐκέτι τῆς ἡλιακῆς φορᾶς τὰ χρονικὰ διαστήματα ἀποτελούσης· τίς γὰρ καὶ χρεία τούτων τῷ ἀκαμάτῳ καὶ ὁλολαμπεῖ κόσμῳ;

Καὶ ἐδόθη αὐταῖς ἵνα μὴ ἀποκτείνωσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα βασανισθῶσι μῆνας πέντε. 5

Τὸ μὴ ἀποκτεῖναι ἐκεῖνο παριστᾷ τοῖς διὰ πείρας ἔχουσιν εἰδέναι τὸ τῶν βασάνων ἀφόρητον, ὅτι εἰς θάνατον ὁδοποιεῖν εἴωθε. τούτου οὖν τοῦ ἀφορήτου ἀπέχεσθαι τοὺς βασανιστὰς ἡ φιλάγαθος ἐντολὴ παρακελεύεται. τὸ δὲ πεμπταῖον τῶν μηνῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ μῆνες τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου μέτρα, ὅθεν καὶ τὰ γνωστήρια 10 τούτου αἱ αἰσθήσεις τὸ ἐνεργεῖν ἔλαβον, εἰκότως ἰσαρίθμῳ παραστάσει τὸ ἁμαρτάνειν αἰνίττεται, εἰς τὸ μνήμην ἀνθρώποις ἐμποιεῖν τῶν δι' ὧν ἔσχον τὸ τὴν κρίσιν ἀνέχεσθαι. ἐκ τούτων γὰρ καὶ περὶ τούτων ἡ ἀνταπόδοσις. σκορπίου δὲ τύμματι παρέβαλε τὴν ὀδύνην, ἐπεὶ καὶ αὕτη, ὡς ἐπίπαν, θανάσιμος. 15

Ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον.

Ὅστις ἐλπίζει εὑρεῖν τούτου καὶ τυγχάνει· ἐπεὶ δὲ τῷ ἐκεῖ κόσμῳ οὐκ ἔστιν ἐμφιλοχωρεῖν θάνατον, τί νῦν τοῦτο ἡ ἐπιζήτησις νοεῖ τοῦ θανάτου; οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἢ τὸ ἀνύποιστον τοῦ ἄλγους, ὡς τοῦ θανάτου πᾶν ἀλγεινὸν ἀποπαύοντος. διὸ καὶ εἴρηται τὸ 20 "θανάτῳ ἀνάπαυσις." ἐπεὶ δὲ ἐν ἀφθάρτῳ ζωῇ ὁ θάνατος ἀπελήλαται, πρὸς τῷ μὴ εὑρίσκειν ἐπήγαγε τὸ φεύξεται. σεσωματοποίηται[c] δὲ εἰς ἔμφασιν πλείονα τῶν διὰ τῆς ὑφηγήσεως ἐμφανιζομένων. [d]Θαυμάσειεν ἄν τις τὸ ἀκριβὲς τῆς ἀπαγγελίας τῶν προκειμένων· οὐ γὰρ ἀκρίδας εἶπεν, ἀλλ' ὁμοιώματα ἀκρίδων· τὸ 25 κατ' ἄκρας ὡς ἤδη εἴρηται τῶν ἀλγεινῶν ὑποφαίνων διὰ τοῦ ὀνόματος· ἀκρὶς γὰρ ἢ ὅμοιον ταύτῃ τι ἐν τῷ φθαρτῷ βίῳ παραλειφθεῖεν. καί τινα δριμύτητα παρέξουσαι τοῖς τιμωρουμένοις· ὧν καὶ ἡ ἐν τῷ φθαρτῷ τούτῳ βίῳ μετριωτάτη ἡ δῆξις καὶ ὅσον οὐδὲ νυγμῆς ῥαφίδος παραβληθῆναι. 30

7 Καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἀκρίδων ὅμοια ἵπποις ἡτοιμασμένοις εἰς πόλεμον. καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὡς στέφανοι χρυσοῖ, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, ὡς πρόσωπα

[c] σεσωματοπεποίηται B. [d] Hæc usque ad fin. Sch. om. Edd.

8 ἀνθρώπων. καὶ εἶχον τρίχας ὡς τρίχας γυναικῶν, καὶ
9 οἱ ὀδόντες αὐτῶν, ὡς λεόντων ἦσαν· καὶ εἶχον θώρακας,
ὡς θώρακας σιδηροῦς· καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων
αὐτῶν, ὡς φωνὴ ἁρμάτων ἵππων πολλῶν τρεχόντων
10 εἰς πόλεμον· καὶ ἔχουσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις καὶ 5
κέντρα, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν ἐξουσίαν ἔχουσιν
11 ἀδικῆσαι τοὺς ἀνθρώπους μῆνας πέντε· ἔχουσαι βασιλέα ἐπ' αὐτῶν Ἄγγελον τῆς ἀβύσσου, ὄνομα αὐτῷ
Ἑβραϊστὶ Ἀββαδὼν, ἐν δὲ τῇ Ἑλληνικῇ ὄνομα ἔχει
Ἀπολλύων. 10

Ἵπποις ἀφωμοίωνται αἱ ἀκρίδες καὶ οὐκ ἄλλῳ ζώῳ, διὰ τὸ ὀξυκίνητον τῆς ἐφόδου καὶ τὸ θυμικὸν τοῦ ἵππου, μάλιστα τὸ κατὰ πολέμους, ὃ καὶ αὐτὸ παρεδήλωσεν ἡ ὑποκειμένη Ἀποκάλυψις ὁμοίαν ἵπποις λέξασα τὴν ἑτοιμασίαν αὐτῶν εἶναι πόλεμον ὠδινόντων. 15

Καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ὡς στέφανοι χρυσοῖ.

Ἐπὶ τῆς καταπληκτικῆς ἔχεται πλάσεως, διὸ καὶ τὸ "ὡς" ὁμοιωματικῷ χρῆται μορίῳ. ἡ ὡς χρυσῆ στεφάνη, τὴν νίκην ἔοικε παριστᾷν, ἣν κατὰ τῶν ἡττημένων ἀθλίων ἀπηνέγκαντο. ὡς χρυσῆ δὲ αὕτη, ἀλλ' οὐ χρυσῆ. οὐ γὰρ τῷ ὄντι ἡ ἐπ' ἀπωλείᾳ τοῦ θείου 20 πλάσματος τιμωρία τὸ τίμιον ἐστὶν ἀποφερομένη. καὶ προσώποις δὲ ἀνθρώπων ἀπεικαζόμεναι τὰς ὄψεις, τῷ ὁμοειδεῖ[e] τοὺς ἀπατωμένους παράγουσιν[f], οὓς διὰ τὸ ἀπατῆσαι αἱ τιμωρίαι αὗται ὑπέλαβον τῆς ἀπατητικῆς ταύτης κακουργίας. καὶ αἱ γυναικεῖαι τῶν τριχῶν ἐμπλοκαὶ ὡς[g] πυκάζουσαι τοὺς ἀπατεῶνας. τοιαῦται 25 γὰρ καὶ αἱ σαρκικαὶ ἡδοναὶ, αἵ τινες τῷ φαινομένῳ αὐτῶν ἐπιτέρπειν[h], τῷ ἑαυτῶν ὀλισθήματι τοὺς δελεασθέντας κατασύρουσι. διὸ καὶ ὁ παροιμιαστὴς φησὶ Σολομὼν "τοὺς τῆς πορνάδος λόγους "πρὸς καιρὸν μὲν λιπαίνειν τὸν φάρυγγα, ὕστερον δὲ πικρότερον "χολῆς τὴν αἴσθησιν ἐμποιεῖν." ἐκ τοῦδε καὶ ἡ πρόχειρος αὕτη 30 πλάσις μετὰ τὰς γυναικείας τρίχας, καὶ τοὺς λεόντων ὀδόντας

[e] ὁμοιωειδεῖ B. [f] παραγοῦσαι B. [g] ὡς om. B.
[h] ἐπιτερπεῖ B.

ἐπάγεται τιμωρούς, καὶ τοὺς "ὡς θώρακας σιδηροῦς," τῶν μὲν ὀδόντων λεοντείων τὸ ἀπηνὲς παριστᾷν βουλομένων, τῶν σιδηρῶν δὲ θωράκων, τὸ στερεὸν τὸ πρὸς ἀντένεξιν τῶν ταῖς βολῖσι προσμαχομένων. οὐ κατὰ τὸ ῥᾴδιον ἐπιφερομένων τὸ ἐπιτεταγμένον[h]. ἐπεὶ δὲ καὶ πτῆσις αὐτοῖς ἐνθεωρεῖται ἅτε ἀκρίσιν ἀφομοιουμένοις, ἡ πτῆσις μὲν τὸ τῆς ἐπελεύσεως θᾶττον αἰνίττεται, καὶ τὸ ἄνωθεν ἐπιέναι, ὡς καὶ Δαβὶδ "πολλοὺς τοὺς ἀπὸ ὕψους αὐτὸν πολεμοῦντας καταλαμβάνεσθαι·" καὶ ὅτι ἀπὸ μετεώρων ἡ πρὸς ἀνθρώπους πολεμικὴ πάλη, ὁ θεῖος Παῦλος ἐχέγγυος παρασχεῖν, δι' ὧν φησίν, "οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ "πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμήτορας τοῦ "σκότους τοῦ ἀέρος τούτου." φωνὰς δὲ τῶν πτερύγων τὴν ἀφόρμησιν αὐτῶν λέγει πρὸς τὴν πολεμικὴν αὐτῶν συμπλοκήν, οὐ καθ' ἡσυχίαν ἐκτελουμένην, ὅτι μηδὲ ἔν τινι τόπῳ, ἀλλ' ἐν παντὶ τῷ κόσμῳ συντελουμένη τυγχάνει, ἀφ' οὗ καὶ μὴ πᾶσιν ἀνθρώπων ἤθεσιν ὡς ὑπτίοις χωρίοις προσβάλλουσιν, ἀλλὰ τισὶ, τοῖς μηδ' ὅλως τὸ ὑποβεβηκὸς αὐτοῖς παρέχουσιν, ἢ παρέχουσι μέν, βιαιότερον δὲ τῇ ῥύμῃ. ἀφ' οὗ καὶ ὡς ἀπ' ἁμαξιαίων τροχῶν[i], τῇ μεταπτώσει τε καὶ ἀντιπτώσει τῶν σκόλων, φωνὴ, ἤγουν κτύπος συνίσταται.

[k]Εἰ δὲ μάλιστα καὶ πολεμιστήριον ἁμάξεσι παρῇ, πῶς οὐ καὶ τῇ κατὰ πάντα τὸν * * προσβολῇ τῶν ταραχωδῶν δαιμόνων τῇ προσβολῇ τε καὶ πάλῃ;

Καὶ ἔχουσιν οὐρὰς ὁμοίας σκορπίοις καὶ κέντρα.

Σκορπίων οὐραῖς καὶ κέντροις αἱ τῶν δαιμόνων ἀπεικάσθησαν προσβολαὶ αἱ πρὸς ἀνθρώπους, ἐπειδὴ καὶ οἱ δαίμονες οὐχὶ ἅμα τῷ χρηματίσαι, τὸ βλαπτικὸν ἀποφαίνουσιν, ὅτι μηδὲ σκορπίος ταῖς καρκινώδεσι χηλαῖς, ἀλλὰ τῷ ἐξόπισθεν οὐραίῳ διὰ τοῦ κέντρου. τέως δὲ καὶ οἱ ἀλιτήριοι δαίμονες οὓς ἂν λάβωσιν ἐξ ἀπάτης, οὐκ εὐθὺς ἔχουσι καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς τούτων ἀπάτης τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπιβαλλομένην. τηρηθέντες δὲ τῷ τελευταίῳ πυρὶ μεθ' ὧν ἠπάτησαν[l], τῶν ἀξίων γερῶν τεύξονται. ἐκ τοῦδε καὶ

[h] ἀποφερομένων τὸ ἐπιτετευγμένον B. [i] καὶ ἐπ' ἁμαξίαις B. [k] Hoc Sch. carent Edd. [l] ἤλπισαν B.

Παῦλος τὸ μὴ πρὸς καιροῦ τί κρίνειν παραινεῖ. τὸ δὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς τιμωρίας πεμπταίῳ μόνον μηνὶ παρατείνεσθαι τί βούλεται, εἴρηται ἡμῖν ἤδη. τίς γὰρ ὁ τὸ διαιωνίζον παραιρούμενος τῶν ἁμαρτωλῶν πῦρ; οὐ πῦρ ὂν αἰσθητὸν, ὅτι μηδ' ὅτι πῦρ μήτ' ἄλλο ἐκεῖ αἰσθητόν; ὡς γὰρ "τὰ ἀγαθὰ οὐκ ὀφθαλμὸς ἰδεῖν αἰσθητὸς 5 "ἱκανὸς, οὐδὲ οὖς ἀκοῦσαι, οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναβῆναι," οὕτως οὐδὲ τὰ τιμωροῦντα ἄχρι τῆς πείρας. τὸ δὲ ἀτελεύτητον τῆς κολάσεως δοκῶ μοι τοῦτο εἶναι, τὸ τὴν μνήμην τοῖς ἁμαρτοῦσι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ τὰ ἐκεῖ πάντα ἀναλλοίωτά τε καὶ ἄφθαρτα, καὶ ὡς ἡ λογικὴ ψυχὴ ἐξ ἀρχῆς οἷς ἐκοσμήθη 10 ὑπὸ τοῦ πλάστου ἀγαθοῖς καὶ σωτηριώδεσιν ἑαυτῇ ἀγαθοῖς ἀναφέρεται, ταῦτα καὶ διαιωνίζοντα ἔχει. ἓν δὲ καὶ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τούτων οὐκ ἂν οἶμαι τὸ ἀλωβητὸν ταύτης ἡ ψυχὴ ἀποφερομένη, εἶτα ἑτέρους ὁρῶσα τῶν ἀγαθῶν πόνων τε ἔπαθλα κομιζομένους καὶ ἐπευφραινομένους τῆς αὐτῆς αὐτῇ φύσεως 15 λαχόντας, αὐτὸν δὲ τῶν πονηρῶν αὐτῆς καμάτων τὰς τιμωρητικὰς ἀντιμι** ἀνταμειβομένην μὴ σκώληκος τρόπον κατεσθίεσθαι καὶ σητός· τί γὰρ τὸ λόγιον * * ὀστέων καὶ καρδία αἰσθητική· εἰ δὲ ἐν τῷ φθαρτῷ τούτῳ βίῳ, τί ἄρα ἔσται ἐν τῷ ἀφθάρτῳ;

Ἔχουσαι βασιλέα ἐπ' αὐτῶν Ἄγγελον τῆς ἀβύσσου. 20

Ὁ Ἄγγελος οὗτος, εἰ καί τισιν ἔδοξε πονηρὸς δαίμων εἶναι, ἀλλ' ὅμως οὐ καλῶς. πῶς γὰρ τοῦ Κυρίου, τὴν κόλασιν τοῦ πυρὸς τῷ διαβόλῳ ἡτοιμάσθη ἀποφηναμένου καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ τούτων τις τῶν εἰς κόλασιν ἀφωρισμένων, βασιλικῆς ἀξιωθείη ἐξουσίας; οὐκ οὖν πονηρῷ Ἀγγέλῳ ἡ ἐξουσία βραβευθείη, ἐκείνῳ 25 δὲ τῷ κατάλληλον τὴν διακονίαν μεταχειριζομένῳ. οὐ γὰρ πάντες εἰς λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν σωτήριον ἀποστελλόμενοι, κατὰ τὸν εἰρηκότα θεῖον Παῦλον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τιμωρίαν. ὡς ὁ τὸν Ἀσσύριον στρατὸν μετὰ Σεναχηρεὶμ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ[m] ἀθροισθέντα ἀφανίσας. καὶ τῶν Σοδόμων τὸν διάπυρον[n] ὄλεθρον 30 ἐπιστήσας. ὅπερ δὲ καὶ προλαβόντες ἀπεσημηνάμεθα, καὶ νῦν φαμὲν[o], ὡς ταῦτα, εἰ καὶ παρῳχημένῳ ἐξαγγέλλεται, ἀλλ' οὖν

[m] Ἱεροσόλυμα B. [n] διὰ πυρὸς B. [o] φαμὲν om. B.

μέλλοντα νοεῖσθαι[p]. *ἀλλὰ δυοῖν χάριν τοῦτο, ἤτοι ὡς πάντως ἀπαρεμποδίστως*[q] *ἐσομένων, ἢ καὶ τοῦ χρηματίζοντος τῷ Εὐαγγελιστῇ τὰ προκείμενα κατὰ τὸ τῆς προφητείας ἀξίωμα περιποιοῦντος*[r].

"Ονομα αὐτῷ Ἑβραϊστὶ Ἀββαδών. 5

Τὸ *ὄνομα τὸ ἀπὸ τοῦ Ἑβραϊκοῦ ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως πέπλασται, ὡς δῆλον ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ. Ἀπολλύων γάρ, τί ἕτερον ἢ τὸ διαφθεῖρον σημαίνει; ὃ καὶ Ἀβαδδὼν λαβὼν ὄνομα ἐκληρώσατο, πρὸς τοῦτο ἀποσταλείς, λέγω δὴ τοῦ διαφθείρειν.*

ΚΕΦ. ΚΖ. 10

Περὶ τοῦ ἕκτου Ἀγγέλου, καὶ τῶν ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ λυομένων Ἀγγέλων ἐπίλυσις.

12 Ἡ *οὐαὶ ἡ μία ἀπῆλθεν. ἰδοὺ ἔρχονται ἔτι δύο οὐαὶ*
13 *μετὰ ταῦτα. καὶ ὁ ἕκτος Ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων τοῦ θυσιαστη-* 15
14 *ρίου τοῦ χρυσοῦ τοῦ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, λέγοντος τῷ ἕκτῳ Ἀγγέλῳ, ὃς εἶχε τὴν σάλπιγγα· λῦσον τοὺς τέσσαρας Ἀγγέλους τοὺς δεδεμένους ἐπὶ τῷ ποταμῷ*
15 *τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ. καὶ ἐλύθησαν οἱ τέσσαρες Ἄγγελοι οἱ ἡτοιμασμένοι εἰς τὴν ὥραν καὶ εἰς τὴν ἡμέραν,* 20 *καὶ μῆνα καὶ ἐνιαυτὸν, ἵνα ἀποκτείνωσι τὸ τρίτον τῶν*
16 *ἀνθρώπων. καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ δύο μυριάδες μυριάδων. καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν.*

Τὸ *οὐαὶ ἐπίρρημά ἐστι σχετλιαστικόν. σχέτλη δὲ, τὸ ὀδύνην* 25 *ἐπιφέρον καλεῖται. ἀπῆλθεν οὖν οὐ τὸ ἐπίρρημα, πῶς γὰρ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς καὶ οὐ καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχον, ἀλλ' ἅμα τῇ γενέσει ἀφανιζόμενον, πρόοδον σχοίη; ἀλλ' ἐκείνων παρελθόντων*

p *ἀλλ' οὖν μελ. νοεῖσθαι* om. B. q *ἀπαραποδίστως* B. r *περιπατοῦντος* Edd.

τῶν ὀδυνηρῶν δι' ἃ καὶ τὸ τοιοῦτον προσφώνημα γίνεται, καὶ τὸ οὐαὶ εἰκότως ἐλέχθη ἀπελθεῖν.

Καὶ ἤκουσα φωνὴν μίαν ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων.

Ἐκ τῶν τεσσάρων κεράτων ἡ φωνὴ, τῶν ἐχόντων τὸ θυσιαστήριον· ἃ κέρατα τὰς περιβεβλημένας θείας δυνάμεις ἀκουστέον. 5 ἤτοι τοῦ θυσιαστηρίου ἀπαρτιζομένου, ἐν ᾧ τὰ θύματα πυρὶ τῷ[s] Θεῷ καθήπτετο, καθεκάστην γωνίαν κερατοειδὴς ἐξοχὴ συνεστήρικται συνέξουσα τὰς σχίζας, αἷς ὁ βωμὸς ἀναπτόμενος τοῖς θύμασι τὸ καλλιερεῖσθαι παρεῖχεν, ἐξ οὗ καὶ τῷ ἄνω θυσιαστηρίῳ κατ' εἰκόνα, τὸ κάτω καὶ ὑπὸ Μωσέως ἐν τῷ Σινᾷ διετάτ- 10 τετο. διὸ καὶ ὁ χρηματίζων αὐτῷ, "ὅρα," φησὶ, "ποιήσεις πάντα "κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει." τὰς ἐξοχὰς δὴ ταύτας, ἃς νοερὰς δυνάμεις εἰρήκαμεν, συνέχειν εἰκὸς τὸ ὑπερούσιον καὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἀπρόσιτον μύημα, τοῦ μήτε προχείρως τοῖς μετ' ἐκεῖνο τὴν φύσιν εἶναι, ληπτὸν, μήτε τὰς λογικὰς 15 θυσίας προσαγομένας αὐτῷ, ὡς ἂν τύχοι διαρρυΐσκεσθαι. τετράγωνον δὲ τὸ σχῆμα τοῦ θυσιαστηρίου, ἰσοσχημάτως τῷ τετραστοίχῳ κόσμῳ τούτῳ, ἀφ' οὗ καὶ ἐκ παντὸς αὐτοῦ μέρους αἱ λογικαὶ θυσίαι καθαραὶ, κατὰ τὸν προφήτην, προσάγονται.

Λῦσον τοὺς τέσσαρας Ἀγγέλους. 20

Τούτους, οἱ μὲν θείους παρέθεντο τῷ ποταμῷ τῷ μεγάλῳ Εὐφράτῃ δεδεμένους, οἱονεὶ προσλιπαροῦντας καὶ τῇ περὶ αὐτὸν ἐνασχολουμένους καὶ εὐφραινομένους νοητῇ θεωρίᾳ. εἶναι γὰρ τοῦτον Θεὸν, περὶ οὗ Ἡσαΐας μὲν φάσκει ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, "ἰδοὺ ἐγὼ ἐκκλίνω εἰς αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς χιμάρ- 25 "ρους ἐπικλύζων δόξαν ἐθνῶν." καὶ Δαβὶδ, "τοῦ ποταμοῦ τὰ "ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ." εἶναι δὲ τοὺς τέσσαρας Ἀγγέλους τὸν παρὰ τῷ Δανιὴλ Μιχαὴλ, Γαβριὴλ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, Ῥαφαὴλ παρὰ τῷ Μαρδοχαίῳ, καὶ τὸν Οὐριήλ. ἀπολυθῆναι δὲ αὐτοὺς τῆς τοιαύτης θείας ἀσχολίας εἰς 30 οὐκ ἀπάδουσαν λειτουργίαν τῆς τε τοῦ θείου δικαιοδοσίας καὶ τῆς αὐτῶν μεγαλοδόξου παρουσίας. τινὲς δὲ οὐκ Ἀγγέλους, ἀλλὰ δαίμονας πονηροὺς, δεθέντας μὲν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ

κατὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα, ἐκ τοῦ ὑπερανθρωπίνου δὲ θυσιαστηρίου ἐξελθόντας, λύεσθαι ὑπὸ τοῦ θείου Ἀγγέλου. ὡς ἔστι ταράξαι ἔθνη, καὶ τῇ ταραχῇ ταύτῃ διάδηλον γενέσθαι τῶν τε πιστῶν τὸ σιτῶδες καὶ πρὸς ἀποθήκας αὐτῶν ταμιεύσιμον, τῶν τε ἁμαρτωλῶν τὸ ἀχυρῶδες καὶ πρὸς καῦσιν ἕτοιμον τὸ ἄχρηστον. οὐκ ἀδόκιμον 5 δέ ἐστι τὸ φάσκειν εἰς τὸν Εὐφράτην δεδέσθαι τοὺς δαίμονας, τάχα ἐκεῖθεν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐξελευσομένου ἀπὸ τῶν διασωθέντων ἐν τῃ Ἱερουσαλὴμ αἰχμαλώτων Ἑβραίων καὶ τοῖς ἐκεῖ τόποις ἐναπομεινάντων.

[d]Οὗτοι μὲν οὕτως· τί δὲ οἱ ἵπποι τῶν ἐμφρίκτων τῇ θέᾳ μὴ 10 σωφρονισθέντες μηδὲ πρὸς ἐμπειρίαν μεταχωρηθέντες; εἰς ἀποχὴν φιλανθρώπως ἡ τῶν δεινῶν πεῖρα ἐπρυτανεύθη κατὰ τὸ ἀνεξεύρητον τῶν τοῦ Θεοῦ * * ἴσως δὲ καὶ τῇ τῶν πονηρῶν κολάσει, ὡς ἂν αὐτοὶ τὸ σωτήριον ἑαυτοῖς προμηθεύσοιντο λοιμου μαστιγουμένου. "πανουργότερος ἄφρων γίνεται," ὁ Παροιμιάστης φησὶ Σολομῶν. 15 τί τούτοις συμβαι * * * * ἐπενεχθείη τιμωρία, οὐκ ἐμνήσθη· τάχα δὲ ὑπερβάλλουσαν κακῶσιν, ὡς γὰρ "τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς "ἀγαπῶσιν Θεὸν ἀγαθὰ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, "καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη·" οὕτως καὶ τὰ τοῖς καταφρονηταῖς ὀφειλόμενα κακά. εἰ δέ τις ἐρεῖ, ὅτι καὶ μὴν καὶ τῶν 20 ἀγαθῶν ἐστιν ἐπαγγελία παράδεισος καὶ οὐρανῶν βασιλεία, καὶ τῶν κακῶν ὡσαύτως τὸ ἐν Εὐαγγελίοις σκότος καὶ τὸ πῦρ αἰώνιον καὶ τὰ τοιαῦτα· τούτων οὕτως ἐχόντων ἡ ἀποσιώπησις καὶ τῶν κρειττόνων καὶ τῶν χειρόνων· ἐροῦμεν οὖν ὡς τὰ ἀποκείμενα ἀγαθὰ καὶ κακὰ οὐκ ἀπροφάσιστον ἔχει τὴν ἀνταμοιβὴν, ἀλλὰ τῷ κόπῳ 25 σύμμετρον τῶν μετιόντων· ἐξ οὗ καὶ Παῦλος ὁ θεῖος καὶ Γρηγόριος ὁ θεῖος τὸν λόγον· ὁ μὲν τῷ κόπῳ τὴν χάριν παρισοῖ· Γρηγόριος δὲ τρισὶ τάξεσι τοὺς σωζομένους ἐναρμόσας, δουλείας, μισθαρνίας, υἱότητος· οἷς καὶ κατ᾽ ὀφειλὴν ἀποκεῖσθαι· δουλείᾳ τὸν φόβον· μισθαρνίᾳ τὴν λῆψιν· υἱότητι τὴν ἀκαταίσχυντον ἀγάπην, ἥτις 30 ἔξω μᾶλλον οἶδεν τὸν φόβον· ἐπεὶ τοίνυν αἱ δύο τὰς ἀμοιβὰς προχείρους παρέστησαν, ἡ δὲ υἱότης διὰ τὸ ὑπέρβαλλον τῆς

[d] Hoc Sch. solus habet B.

ἀγαπῆς οὐκ ἔσχεν τῶν κατ' ἀνθρώπους γνωρίμων τὴν ἐνάμιλλον ἀνταπόδοσιν, σιωπῇ τετίμηκε τὴν παραβολὴν, ἐκ τοῦ μὴ ὀφθαλμὸν ἰδεῖν μηδὲ οὖς ἀκοῦσαι πρὸς ἐξίσωσιν· σιωπῇ τιμήσας τὸ πρὸς τὴν γνῶσιν χειραγωγοῦν. ὡς οὖν ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν τὸ ὑπερβάλλον, οὕτως κἀν τοῖς κακοῖς τὸ ὑπερτεῖνον τὴν ἀπὸ τοῦ ὁμοίου 5 γνῶσιν παρείλετο.

Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατευμάτων τοῦ ἱππικοῦ.

Μὴ προειπὼν στρατεύματα, ἀριθμὸν τούτου ποιεῖται. δῆλον οὖν ὡς οἱ ταξιάρχας τοὺς τέσσαρας ἐκλαβόμενοι, Μιχαὴλ, Γαβριὴλ, Οὐριὴλ, Ῥαφαὴλ, οὐκ ἀδοκίμως ἠνέχθησαν. φιλεῖ γάρ 10 πως τῷ ταξιάρχῃ τὸ στῖφος ἕπεσθαι. χιλίας δὲ χιλιάδας καὶ μυρίας μυριάδας τῶν λειτουργούντων ἐν τῷ Δανιὴλ μάθοιμεν ἄν. ἐπιδιπλάσιον δὲ νῦν τοῦ μυριοστοῦ ἀριθμοῦ τὸ πλῆθος τὸ ἑπόμενον τοῖς ταξιάρχαις διέξεισιν ὁ ὁρῶν, τῷ ἀνυποστόλως μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου, Ἀγγέλους ἀνθρώποις ἐνδιαιτᾶσθαι. διὸ καὶ 15 τὸ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας εἰρῆσθαι ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

17 Καὶ οὕτως εἶδον τοὺς ἵππους ἐν τῇ ὁράσει, καὶ τοὺς καθημένους ἐπ' αὐτῶν, ἔχοντας θώρακας πυρίνους καὶ ὑακινθίνους καὶ θειώδεις· καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων, 20 ὡς κεφαλαὶ λεόντων, καὶ ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν 18 ἐκπορεύεται πῦρ καὶ καπνὸς, καὶ θεῖον. ἀπὸ τῶν τριῶν πληγῶν τούτων, ἀπεκτάνθησαν τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, καὶ τοῦ καπνοῦ, καὶ τοῦ θείου, τοῦ 19 ἐκπορευομένου ἐκ τῶν στομάτων αὐτῶν. ἡ γὰρ ἐξουσία 25 τῶν ἵππων, ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἐστὶ, καὶ ἐν ταῖς οὐραῖς αὐτῶν· αἱ γὰρ οὐραὶ αὐτῶν ὅμοιαι ὄφεων ἔχουσαι κεφαλὰς, καὶ ἐν αὐταῖς ἀδικοῦσι.

Τοὺς ἐφέδρους τῶν ἵππων, εἴτε δυνάμεις θείας ὑποληπτέον κατ' ἠθῶν καὶ παθῶν κληρωσαμένας τὸ ἀγκτικόν τε καὶ πρὸς τὸ 30 κρεῖττον ῥυθμιστικόν. οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἵππους οἱ πωλοδάμναι ῥυθμίζουσιν ἀναβαίνοντες κημῷ τε καὶ χαλινοῖς. εἴτε καὶ θεῖα προστάγματα ζήλῳ τῶν ἀπολλυμένων εἰς πυρίνην ἀπεικασθέντα καὶ ὑακινθίνην καὶ θειώδη παντευχίαν. ἀφ' οὗ καὶ Δαβὶδ, (τοῦ θείου

φημὶ ζήλου,) τὸ, "ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ," μηνυρεῖ [d], "καὶ "πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ καταφλεγῆναι καὶ ἄνθρακας ἀναφθῆ- "ναι." ὁποτέρῳ τούτων πρόσθοιτό τις, μᾶλλον καθ' ἡδονήν μοι ἔσται, τοῦ πρὸς πονηροὺς ἀπευθύνοντος τὸ ἴνδαλμα.

Καὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν ἵππων, ὡς κεφαλαὶ λεόντων. 5

Τὸ ὄχημα τῶν θείων κριμάτων, εἴτε πρὸς πνευματικοὺς καὶ ἀγγελικοὺς τὸν βίον ἀνθρώπους μεταλαμβάνει τις, ἢ καὶ πρὸς ἤθη καὶ πάθη, οὐδὲν διοίσει τῷ μὴ φιλαύτως τῷ ὁράματι προσκειμένῳ. κεφαλαῖς δὲ λεόντων ἀπεικάσθησαν εἰς δεῖγμα, ὅτι τούτους τοὺς διακονουμένους τοῖς θείοις οὐκ ἀναβεβλημένως τὴν 10 λειτουργίαν χρὴ μετιέναι. "ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ πάσης "τομώτερος μαχαίρας." διόπερ ὡς ἑκατοντάρχης τὸ κεφάλαιον ἐμφανίζει τὴν ἀγανάκτησιν μετὰ λεοντιαίου σφοδρότητος, ὡς οὐκ ἂν ἄλλως, ἢ οὕτως ἕξειν τὸν ἀκροατὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔμπρακτον. οὐκ ἄμοιρος δὲ τῆσδε καὶ Παῦλος τῆς περινοίας, ὁπότε 15 Κορινθίοις τὴν μετὰ ῥάβδου αὐτοῖς ἐπιδημίαν ἑαυτοῦ ἀπειλεῖ. τοῦτο μὲν οὖν αἱ κεφαλαὶ ὑπαινίττοντο. τὰ στόματα δὲ τὸ ἀπὸ τῆς ἐγγύτητος ὀλέθριον ἆσθμα, οὐ πόρρωθεν δι' ὁράσεως ἐλπιζόμενον, ἀλλ' ἀγχοτάτῳ τῇ προσπελάσει, τὸ ἀναπόδραστον ἐμπεδούμενον, πυρὸς μὲν τὸ ἀφανιστικὸν, καπνοῦ τὸ μετ' ὀργῆς, ("ἀνέβη γὰρ 20 "καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ,") θείου δὲ τὸ ἀπὸ θείας μήνιδος ἐμφαίνοντος, ἢ καὶ τὸ θεαρέστως τοῖς ἀκολάστοις ἐπενεχθῆναι ταῦτα. ὅτι δὲ ὀχήματι τῶν ἑαυτοῦ κριμάτων καὶ μυστηρίων εἴωθε χρῆσθαι τὸ θεῖον τοῖς ἰσαγγέλως βιοῦσιν, ἱκανῶς τὸ παρ' αὐτοῦ πρὸς Ἀνανίαν χρηματισθὲν περὶ Παύλου παραστήσει, δι' ὧν φησὶ "Παῦλον 25 "σκεῦος ἐκλογῆς εἶναι," ἀκαμάτως βαστάζειν ἔχοντα τὰ θεοπρεπῆ δόγματα, ἅπερ διὰ τοῦ ὀνόματος παρεδήλωσεν, ἐπειδὰν ἔφη, "τοῦ "βαστάσαι τὸ ὄνομά μου," ὄνομα ἀντὶ τοῦ τὴν δόξαν εἰπὼν καὶ μεγαλειότητα, καὶ πᾶν τὸ ὑπὲρ λόγον, ἤγουν κατανόησιν, οὐ μόνον θνητὴν, ἀλλὰ καὶ ἀγγελικήν. 30

Ἡ γὰρ ἐξουσία τῶν ἵππων, ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἐστί.

Τί τοῦτο; τὸ τὴν ἐξουσίαν ἀνατιθέναι τῷ στόματι, καὶ οἱονεὶ

[d] An leg. μηνύει.

τὴν αἰτίαν τοῦ ἀπεστάλθαι τοὺς ἵππους; ἢ τὸ ἀπὸ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐμφαίνει ἀπειλὰς ἐκφοβούντων ἀνθρώπους τοῦ ἀπέχεσθαι τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων, τοῦ μὴ ταῖς οὐραῖς αὐτῶν ἐκδοθῆναι; εἰς οὐρὰς γὰρ τὰ τέλη καὶ τὴν ἔκβασιν τῶν ἀπολλυμένων διατυπῶν, καὶ δή γε καὶ αὐτὴν τὴν ἔκβασιν διαμορφῶν, 5 ὄφεσιν ἀπεικάζει ὁμοίας ἔχουσι κεφαλὰς, ἐξ αὐτῆς δηλαδὴ τῆς ἐφόδου τὸ ὀλέθριον ἐμφανιζούσας καὶ ἀναπόδραστον, καὶ τὸ ἀμελλητὶ τὴν κάκωσιν ἐπιφέρειν, οὐκ οὔσης ἔτι περινοίας τὴν κάκωσιν διαδιδράσκειν.

20 Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων οἳ οὐκ ἀπεκτάνθησαν 10 ἐν ταῖς πληγαῖς ταύταις, οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἵνα μὴ προσκυνήσωσι τὰ δαιμόνια, καὶ τὰ εἴδωλα τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ λίθινα καὶ τὰ ξύλινα, ἃ οὔτε βλέπειν δύναται, οὔτε ἀκούειν, 21 οὔτε περιπατεῖν. καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν φόνων 15 αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν φαρμάκων αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῆς πορνείας αὐτῶν, οὔτε ἐκ τῶν κλεμμάτων αὐτῶν.

Ὑπερβολὴν ἀναισθησίας ὁ λόγος σημαίνει, ἤγουν ἀναλγησίας καὶ ἀκολασίας, τὸν τῆς ἐπ᾽ αὐτοὺς διὰ φιλανθρωπίαν φειδοῦς τέως ὑπερτιθέμενον σωτηρίας καιρὸν εἰς μάτην ἀναλωσάντων, καὶ 20 εἰς τὸ τὴν κατ᾽ ἀξίαν τῆς ῥαθυμίας αὐτῶν ἀνταπόδοσιν ἀποφέρειν· καίτοι γε καὶ πρὸ ὀμμάτων ἐνεργουμένης τῆς τῶν πονηρῶν ἀντιμισθίας. οἱ δὲ οὐχ ὅπως τῇ θέᾳ τῶν φοβερῶν τῶν αὐτοῖς ἑτοίμων [e], βελτίους γεγόνασιν ἑαυτῶν, εἰ μὴ καὶ χείρους καὶ τοῖς ἀτοπωτέροις [f] ἐνδολιχεύοντες. 25

Οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν.

Οὐ τοῦτο φησὶν, ὅτι οἱ μὴ μετανοήσαντες ἐν τῷ ἐκεῖσε βίῳ, (πῶς γὰρ καὶ τίς ἡ μετάγνωσις ἐν τῷ ἀναλλοιώτῳ βίῳ;) ἀλλ᾽ ὅτι οἱ ζῶντες ἔτι καὶ μὴ ἐκ τῆς ἀκοῆς καὶ θέας τῶν τότε ἐσομένων μετανοήσαντες ἀπὸ τῶν ἔργων ὧν κατεῖδον [g], παρέ- 30 θεντο πρὸς τὰ πρῶτα τῆς δαιμονομανίας καὶ εἰδωλολατρείας, καὶ τὰ πρὸς τὸ σέβας τὴν δυσμένειαν φέροντα, οὐ τὸ ἀναίσθητον

[e] ἑαυτοῖς ἐθίμων ἐκστάντες B. [f] Sic B. ἁμαρτωλοτέροις Edd. [g] κατ᾽ εἶδος B.

ὑπειδόμενοι τῶν χειροκμήτων, ἀλλ' ὅτι ἐπ' ἀνομίᾳ ἀνομίαν προσέθεσαν. διόπερ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀπεκλείσθησαν δικαιοσύνης. τίς γὰρ δικαιοσύνη φονῶντι τὸν ὁμόφυλον [h], ἢ διὰ ξίφους ἐπιφορᾶς, ἢ διὰ φαρμάκων ἐπιβουλῆς; τίς δὲ τὸν ἀφειδῶς ἑαυτῷ χρώμενον οὐ μισήσει; καὶ ὅσα καὶ ἐχθρὸς ἐπιβούλως διακείμενος αὐτῷ, μηχανᾶσθαι εἰς αὐτὸν οὐ κατοκνήσει; τίς γὰρ τὸ [i] διὰ πορνείας μυσαρίαν καὶ προσεδρείαν τοῦ θεῖον εἶναι σκήνωμα ἑαυτὸν ἀποστερεῖν, (εἴγε τῷ θείῳ Παύλῳ πειστέον) οὐ βδελυγμίαν σχοίη καὶ ἀποτρόπαιον [j]; τὸν κλέμμασι δὲ προσλιπαροῦντα ἐκεῖνος ἂν οἰκειώσαιτο, ὃς καὶ ἑαυτῷ τὸ ἀσύμφορον ἐμνηστεύσατο, τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐφόδια διὰ μελέτης ἔχοντος ἐκφορεῖν τοῦ οἰκειουμένου.

ΚΕΦ. ΚΗ.

Περὶ Ἀγγέλου περιβεβλημένου νεφέλην καὶ ἶριν, καὶ τὸ κοινὸν τέλος προμηνύοντος.

1 Καὶ εἶδον ἄλλον Ἄγγελον ἰσχυρὸν καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, περιβεβλημένον νεφέλην, καὶ ἡ ἶρις ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ 2 ἥλιος, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς στύλοι πυρός· καὶ εἶχεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλαρίδιον ἀνεῳγμένον· καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὸν δὲ 3 εὐώνυμον ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, ὥσπερ λέων μυκᾶται. καὶ ὅτε ἔκραξεν, ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ τὰς ἑαυτῶν φωνάς.

Ἡ μὲν νεφέλη, τὸ ἀφανὲς καὶ ἀόρατον παριστᾷ. ἡ δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἶρις, τὸ κεφάλαιον ὑπογράφει τῆς ἀγγελιώτιδος τάξεως τῆς ἐξ ἀρετῶν τῶν θεαρέστων τῆς κτίσεως, καὶ τοῦ περὶ τὴν Ἀποστολὴν ποικίλου, τὴν ἐγγύτητα καὶ στάσιν κατευμεγεθούσης. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐν νέφεσιν ἶρις, ἐξ ἡλιακῆς ἀκτινοβολίας ποικίλοις χρώμασιν ἰνδαλλομένη. ἡ δὲ πρὸς ἥλιον τοῦ προσώπου

[h] τῷ ὁμοφύλῳ B. [i] τὸ γάρτοι B. [j] Edd. ὁ δὲ κλεμμ. προσλιπαρῶν ἐκεῖνο ἂν ᾠκειώσατο, ὡς κ. ε. τὸ ἀσ. ἐμνησ. cæt. om.

ὁμοίωσις, τί ἂν ἄλλο, ἢ τὸ ἡλιῶδες σημαίνοι; καὶ ὅτι ὅποι ἂν καὶ παρῶσιν, ἡμερινῶν ἔργων διάταξιν ἐκτελοῦσιν, ὑπὸ φωτὶ ἀπροσίτῳ καὶ ὑπερουσίῳ καταλαμπόμενοι.

[k] Εἶδον Ἄγγελον ἰσχυρόν.

Οἷς ἔτι ζῶσιν οὐ διὰ σπουδῆς γέγονεν τῇ θεᾳ κατὰ τῶν 5 πλημμελούντων βασανιστηρίων ἐπὶ μετάνοιαν ἀπιδεῖν, ἀλλ' ἐνέμειναν ἐνηδόμενοι ταῖς ἀσελγείαις αὐτῶν· κατὰ τοῦτο, "Ἄγγελον," φησὶν, "εἶδον ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνοντα·" τὸ δραστικὸν τῇ περιβολῇ ἐμφανίζοντα, ὅτι θεῖος, διὰ τῆς νεφέλης· ἐπεὶ καὶ τὸν Θεὸν νεφέλῃ καὶ γνόφον περικυκλοῦν, ὁ θεῖος Δαβὶδ ἀνυμνεῖ. 10 νεφέλῃ τὸ ἀειδὲς ἀπεικάζων, ἤγουν τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον, τῆς οὐσίας αὐτοῦ. ἀφ' οὗ καὶ τοῖς προφήταις ἡ πολυσχημάτιστος τοῦ Θεοῦ ἐμφάνεια πεποίκιλται, τουτέστι τῇ φύσει μονίμου ὡς ἀπαράβλητον αἰσθητοῖς παραβληθέντος. ἐπεὶ δὲ θεῖος, πῶς οὐκ ἰσχυρός; τί γὰρ τοῖς θείοις καὶ μάλιστα θεοπείθεσιν 15 ἀμήχανον;

Καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ, ὡς στύλοι πυρός.

Οἱ πόδες τὴν κατάβασιν ὑπαινίττονται, ἥτις οὐκ ἄλλου τινὸς ἕνεκεν, ἢ τοῦ τιμωρήσασθαι ἀσεβεῖς. [l] Ἡ νεφέλη καὶ ἡ ἶρις καὶ τὸ ἡλιοπρεπὲς πρόσωπον τοῦ φωτὸς ἐμφαίνειν βούλονται οὐράνιον καὶ 20 ποικίλον τῷ ὄντι ταῖς ἀρεταῖς· καὶ τὸ φωτεινὸν τῆς ἀγγελικῆς οὐσίας τε καὶ νοήσεως. διόπερ καὶ αἱ διάφοροι αὐτοῖς ἐγχειρίζονται λειτουργίαι τῇ πεφυκυίᾳ τῇ διεξοδευομένου τοῦ ἐγχειρήματος. διὸ καὶ ὡς στύλοι πυρός. στύλοις δὲ πυρὸς ἀπεικάσθησαν, οὐ τοῦ φωτιστικοῦ, ἀλλὰ τοῦ καυστικοῦ. καὶ ἀμεταθέτους ἀπὸ τῶν 25 πονηρῶν αὐτῶν ἐπιτηδευμάτων.

Οὗ καὶ ἡ παρὰ τῷ ὑμνογράφῳ, "φωνὴ Κυρίου διακόπτουσα "φλόγα πυρός." τῷ καταλλήλῳ μισθῷ τοῦ πόνου καὶ τοὺς ἐργάτας δεξιώσεται. τὸ δὲ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βιβλίον ἀνεῳγμένον, τί ἂν βούλοιτο; τοῦτο τὸ ἀνεῳγμένον βιβλίον, καὶ παρὰ τῷ 30 Δανιὴλ εἴρηται, ὅτε κριτήριον παρ' αὐτῷ κάθηται, καὶ βίβλοι ἀνοίγονται περιέχουσαι πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ζησάντων τὰς πράξεις καὶ τὰ ὀνόματα. τέως μὲν οὖν τὸ βιβλίον τὴν ἐντυχίαν

[k] Hoc Sch. carent Edd. [l] Hæc usque ad ἐγχειρήματος inserit B.

τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων οὔτινα ἐμφαίνει ὡς μετὰ τοῦτο ἀπαγορεύοντα· εἰ δὲ ἐν τῷ Δανιὴλ μὲν βίβλοι, ἐνταῦθα δὲ βιβλίον ἐμφαίνει ὁ ὁρῶν, οὐδὲν διάφωνον. παρὰ μὲν γὰρ τῷ Δανιὴλ, βίβλοι τῆς παγκοσμίου κρίσεως ἐμφαίνουσαι δικαίων τε καὶ ἀδίκων τὴν διάγνωσιν· ἐνταῦθα δὲ μόνον τῶν ἀθεμίτοις ἔργοις 5 *ἐμβιωσάντων. ὧν καὶ ἐξηρημένως αἱ πράξεις οὐκ ἐν βιβλίῳ, ἀλλ' ἐν βιβλιδαρίῳ, ὑποκοριστικῷ ὀνόματι τὴν ὀλιγότητα τῶν ἐγκειμένων παραδηλοῦντος*[l] *τοῦ Ἀποστόλου, ἐπὶ τῇ καθολικῇ τῆς κρίσεως ἀποφάνσει, καὶ τὰ ταύτην συμπληροῦντα ἐξανυόμενα.*

Καὶ ἔθηκε τὸν πόδα αὐτοῦ τὸν δεξιὸν ἐπὶ τῆς θα- 10 λάσσης.

Τὸ τῶν μὲν τῶν ποδῶν τῇ ὑγρᾷ ἐπερείσαι συναγωγῇ, τὸν δὲ τῇ ξηρᾷ, τὸ μέγεθος ὑπεμφαινοντος ἐστι τοῦ κατειληφότος. τὸν δὲ τὸν δεξιὸν τῇ ὑγρᾷ, τὸν ἀριστερὸν δὲ τῇ ξηρᾷ, οὐκ ἄλλως οἶμαι ἢ τῇ θέσει τῶνδε τῶν στοιχείων ἑπόμενος. ἀέρι γὰρ λεπτο- 15 *μερεῖ τὴν ὑπόστασιν ὄντι, τὸ ἁδρομερέστερον ὕδωρ ὑπόκειται, ὥσπερ*[m] *τῷ ὕδατι ἡ ξηρά*[n]. *οὐκ ἄλλως οὖν*[o] *οἶμαι ἢ ὅτι τὰ δεξιὰ ἀεὶ δυναμικώτερα τῶν ἀριστερῶν· ἀφ' οὗ καὶ Δαβὶδ τὸ, "δεξιὰ Κυρίου ἐποίησε δύναμιν," ἀνυμνεῖ, πλειόνων δηλαδὴ ὄντων τῶν κατὰ θάλασσαν ἀνοσιουργῶν, πειρατῶν λέγω καὶ καταπον-* 20 *τιστῶν*[p], *ἐκ ναυμαχίας ἢ τινὸς ἄλλης ἐπιβουλῆς, τῆς ὑγρᾶς ὑποστάσεως ἀμοχθοτέραν τοῖς κακούργοις, καθ' ὧν ἐπιβούλως διάκεινται, τὴν ἔξοδον*[q] *παρεχομένης. ἐπεὶ οὖν ταῦτα, ἐπιτετευγμένως τὸ δυναμικώτερον τοῖς κακούργοις*[r] *προσνέμεται. καὶ ὅτι τοῦτο, ὁ θεοπάτωρ*[s] *ἐχέγγυος πιστώσασθαι*[t], *ἐν οἷς τὴν καθ'* 25 *ἡμῶν τῶν ἐπιβούλων ἡμῖν δαιμόνων προσβολὴν, βοηθείᾳ ἡμῶν χρωμένων τῇ τοῦ ὑψίστου, ἐκ μὲν τοῦ ἀριστεροῦ κλίτους χιλιοπλασίαν τὴν πτῶσιν τῶν ἐν σκότει διαπορευομένων ἐπιβούλων ἡμῖν ὑπογράφων, τὸ δεκαπλάσιον τῷ δεξιῷ ἀφωρίσατο. καὶ περὶ μὲν τῆς ἐμβολῆς τῶν ποδῶν τοιαῦτα. τὸ δὲ κράξαι φωνῇ με-* 30

[l] *εἰρημένων παραδηλοῖ* B. om. *τοῦ Ἀποστ.* [m] *ὥσπερ πάλιν* B. [n] *ἡ γῆ* B. [o] *ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ τὰ δεξ.* B. [p] *καὶ καταπ.* om. B. [q] *διέξοδον* B. [r] *κακουργοτέροις* B. [s] *ὁ αὐτὸς θεοπ.* B. [t] *τοῦτο πιστώσ.*

γάλῃ καὶ[u] λεοντιαίῳ ἀπηχήσει, τῆς ὀργῆς ἐστι σύμβολον. διὸ καὶ μυκηθμῷ παρεβλήθη. περὶ οὗ καὶ ἔφθημεν κατὰ τὸ ἡμῖν δ' ἐφικτὸν φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ παραθέμενοι. ἑπομένως δὲ τῇ κραυγῇ αἱ ἑπτὰ βρονταὶ ἐλάλησαν. ταύτας δὲ τὰς ἑπτὰ βροντὰς, ἢ ἑπτὰ φωνὰς ἐξ ἑνὸς τοῦ αὐτοῦ διαρθρουμένας φοβερῶς Ἀγγέλου 5 τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις εἶναι νομίζομεν, διὸ καὶ βρονταῖς ἀπεικάσθησαν. ἢ τὰ προειρημένα ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἑπτὰ πνεύματα. [x]τοῦτο γὰρ νοεῖν ἡμῖν ὑποβάλλεται ἡ τοῦ ἄρθρου πρόσθεσις, ἐν οἷς φησὶν, "ἐλάλησαν αἱ ζ' βρονταί." ἀεὶ γὰρ γραμματικῶν παῖδες τὰ ἄρθρα προεγνωσμένου τινὸς ἀναπόλησιν βούλονται ποι- 10 εῖσθαι.

Ὥσπερ λέων μυκᾶται.

Οὐ προσφυῶς ἐπὶ λέοντος ἡ διὰ τοῦ μυκᾶσθαι φωνή. ἐπὶ βοῶν γὰρ μᾶλλον, λέουσι δὲ τὸ βρύκειν ἢ βρύχειν[y] ἀφώρισται. ὅτι μέντοι τοῦτο οὐ παρέργως ἐπῆλθεν ἐρεῖν αὐτῷ[z], ὁ ταῦτα 15 διεξιὼν συνετίζει, μὴ ἐπιμείνας τῇ τοῦ μυκᾶσθαι χρήσει, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἔκραξε μεταβάς. περὶ μὲν οὖν λεόντων βοῆς ἀκριβολογουμένοις ταῦτα. ἐπὶ δὲ ἁμαρτωλῶν τιμωρουμένων ὀδυνηρᾶς φθογγῆς τί τὸ μᾶλλον[a] κατάλληλον, ἢ τὸ βρύκειν, ἀφ' οὗ βρυγμός[b]; τῷ συγκρουσμῷ γὰρ τῶν ὀδόντων τὸ ἄγαν αὐτοὺς 20 πήγνυσθαι τῷ ἀναλογισμῷ* οσῃ αυτει ἐν τῷ προσκαίρῳ τούτῳ βιῷ πλημμεληθέντων ἐν ἀνελπιστίᾳ τοῦ θάλπειν εἰδότος ** αὐτοῦ ὄργανον τοῦ ἡλίου Θεοῦ ὥσπερ κρυμῷ κατειλημμένοι. ἀσταθούσης τῆς φυσικῆς δυνάμεως καὶ μὴ μένειν ἐν ἑαυτῇ οἷαστε οὔσης, κλόνῳ πιέζεται τῶν μελῶν. ἐξ οὗ καὶ τοῖς ὀδοῦσι τούτου προσγι- 25 νομένου τὸ βρύκειν παρίσταται. βρύκειν δὲ ὠνομάσθη[c], ἀπὸ τοῦ βρώσει ἐοικέναι, ὡς ἐπὶ τοῦ ἐσθίειν ἀλλήλοις τῶν ὀδόντων συγκρουομένων.

4 Καὶ ὅτε ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ, ἔμελλον γράφειν. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν, σφρά- 30 γισον ἃ ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταὶ, καὶ μὴ αὐτὰ γρά-

[u] μεγάλῃ καὶ om. B. [x] Quæ seq. om. Edd. [y] ἢ βρύχειν ded. e Cod. B. [z] ἐρᾶν· αὐτὸς ὁ B. [a] μᾶλλον om. B. [b] Hinc om. Edd. usque ad παρίσταται. [c] ὀνομασθέντος B.

5 ψης. καὶ ὁ Ἄγγελος ὃν εἶδον ἑστῶτα ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ἦρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν δεξιὰν εἰς 6 τὸν οὐρανόν. καὶ ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ὃς ἔκτισε τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὰ 5 7 ἐν αὐτῇ, ὅτι χρόνος οὐκ ἔτι ἔσται, ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμου Ἀγγέλου, ὅταν μέλλῃ σαλπίζειν, τελεσθήσεται τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ, ὡς εὐηγγέλισε τοῖς δούλοις αὐτοῦ τοῖς προφήταις.

Ἐντεῦθεν ἀριδήλως αἱ βρονταὶ ἀγγελικαὶ δυνάμεις γνωρίζον- 10 ται. λαλεῖ γὰρ ἡ οὐσία, οὐχ ἡ βροντὴ, ἀπήχησις οὖσα, τῇ γενέσει καὶ τῷ εἶναι ἀφαιρουμένη.

Ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν.

Τοῦ γράφειν ἤτοι πρόδηλα ποιεῖν ἀνθρώποις διὰ γραφῆς τὰ ὁρώμενα ἐκωλύθη. σφραγῖδι δὲ οἱονεὶ ἀσφαλεῖ κατοχῇ ἐν τῇ 15 διανοίᾳ σου συντήρει, φησὶν, ἔκφορον δὲ διὰ γραφῆς μήδ' ὅλως ποιοῦ· ἴσως ὅτι μὴ λυσιτελεῖ πρὸ τῆς παρουσίας τῶν τελευταίων καιρῶν ἐμφανίζεσθαι, ἐπεὶ καὶ Δανιὴλ ἐσφραγισμένους τοὺς τῶν τοιούτων λόγους ἐδιδάσκετο· λυσιτελεῖν δὲ τὸ ταμιεύεσθαι, εἰ-καστικῶς εἴπομεν ἂν τῶν διαταξαμένων κολάσεων τὸ σφοδρὸν, 20 φιλανθρωπίᾳ τοῦ ἐλεήμονος Θεοῦ μὴ ἰσόσταθμον ἐπάγοντος τὴν ἀντέκτισιν. ἐξ οὗ καὶ τὸ, "μὴ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, καὶ τὸ "κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἀνταπόδομα[a]," ὁ ὑμνογράφος φησὶν ἐπιμε-τρεῖσθαι ἡμῖν[b]· ἀξίως δὲ τοῦ κολάζοντος τῆς εὐμενείας καὶ ἀγα-θότητος, περὶ ἧς καὶ Γρηγόριος μὲν ὁ θεῖος τὸν λόγον περὶ τοῦ 25 Ἀδὰμ φησὶ, "καὶ γίνεται φιλανθρωπία ἡ τιμωρία· οὕτω γὰρ "πείθομαι κολάζειν Θεόν." καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν ὁ αὐτὸς περὶ τῶν αὐτῶν. "οὔτε τὸν ἔλεον ἄκριτον, οὔτε τὴν κρίσιν ἀνήλεον." διὸ καὶ προμηθείας ἄκρας ἐχεμυθεῖν τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ ἐμφανῆ καθιστᾷν ἀκολάστοις καὶ νεωτέροις, ὡς Εὐάγριος βούλεται. 30 "λανθανέτω," φάσκων "ταῦτα τοὺς νεωτέρους καὶ κοσμικοὺς ὁ "περὶ κρίσεως ὑψηλότερος λόγος· οὐ γὰρ ἴσασι πόνον ψυχῆς "λογικῆς καταδικασθείσης τὴν ἄγνοιαν." ὡς τῆς ἀγνοίας οὐκ ὄντος

[a] ἀνταπόδωμα B. [b] Hinc usq. ad fin. Sch. adj. B.

ἄλλου βασανιστηρίου κακοῦ ἐναμίλλου ψυχῇ λογικῇ, ᾗ τὸ μετά γε Θεὸν τὸ πρὸς πάντα ἐγρηγορὸς συνουσίωται· παρὸ καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ τετίμηται, ὡς μηδὲν ἐξ ἀγνοίας δυστυχεῖν ἐχούσης τῶν συνιστώντων αὐτήν. οὗ διολωλότος αὐτῇ, τί ἂν ἄλλο ζημιωδέστερον ἔσται; 5

Ἐλάλησαν αἱ ἑπτὰ βρονταί.

Τὰς βροντὰς, δυνάμεις ἀγγελικὰς εἶναι οἰητέον, βρονταῖς ἀπεικαζομένας διὰ τὸ καταπληκτικὸν τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκφωνουμένων. τοιαῦται γὰρ αἱ τῶν ἀσωμάτων ἁγίων Ἀγγέλων φωναὶ, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐμφανείας τὸ καταπληκτικὸν ἔχουσαι, ὡς δῆλον 10 ἀπὸ τοῦ τὸν Δανιὴλ, μηδὲ προσηνῆ θέαν Ἀγγέλου, μήτιγε ἀπειλητικὴν, ἐνεγκεῖν. ὅτι δὲ αἱ ζ' βρονταὶ οὐχ οὕτως ἑνὸς Ἀγγέλου φωνὰς ἀλλ' ἑτέρους ἁγίους Ἀγγέλους ἐκδεκτέον τοῦ πρώτου τῇ τάξει δευτερεύοντας, ὁ θεῖος Διονύσιος[c] ἱκανὸς πιστώσασθαι ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν διωρισμένης ἀγγελικῆς εὐταξίας. σφραγίσαι δὲ τὰς 15 τῶν ἑπτὰ βροντῶν ἀγγελίας ἡ ἐντολὴ παραδίδοται, τουτέστιν, ἐν ἀποῤῥήτῳ κατέχειν, ὡς τῆς περὶ τούτων τελείας καταλήψεως καὶ τρανοτέρας εἰδήσεως, τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἀποκειμένης συμφερόντως.

Ἦρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν δεξιὰν εἰς τὸν οὐρανόν. 20

Χεὶρ τῆς πράξεως σύμβολον[d]· ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ Δαβὶδ "νίψομαι ἐν ἀθώοις τὰς χεῖράς μου." ἀντὶ τοῦ τὰς πράξεις μου ἀθώους ἤτοι ἀνενόχους ἀποφανῶ οὐδενὶ οἱάστε ἐπηρεάζοντι θορυβεῖσθαι. ἡ τῆς δεξιᾶς ἔπαρσις τὸ ἔμπρακτον τοῦ ὀμνύοντος ὑπαινίττεται καὶ δυναμικώτερον. διὸ καὶ εἴρηται, "δεξιὰ Κυρίου 25 "ἐποίησε δύναμιν."

Ἐν τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας.

Δοκεῖ μὲν ἀνελλήνιστον εἶναι. ὀμνύειν γὰρ λέγεται κατά τινος, οὐκ ἔν τινι. πλὴν οὐκ ἀπαίσιον ἦν τὰ ἐν τῷ ζῶντι ὀμνύναι, τῷ κατὰ βούλησιν παριστᾶν τοῦ καθ' οὗ ὁ ὅρκος παρείληπται. 30 Θεὸς μὲν, ἐπεὶ κατ' οὐδενὸς εἶχε μείζονος ὀμόσαι, ὅπερ δι' ἔθος τοῖς ὀμνύουσιν, ὀμνύει καθ' ἑαυτοῦ. "καὶ κατ' ἐμαυτοῦ γὰρ

[c] Cit. e Dionys. om. Edd. [d] Hinc usq. ad. θορυβεῖσθαι om. Edd.

"ὤμοσα λέγει Κύριος." Ἄγγελοι δὲ ὡς κτίσμα κατὰ τοῦ κτίστου ὀμνύουσι, τὴν ἡμετέραν ἀπιστίαν διὰ τοῦ θείου τῆς παραλήψεως πιστούμενοι. ὤμοσε γὰρ χρόνον μηκέτι εἶναι, καλῶς καὶ ἀληθῶς, "ὅτι χρόνος οὐκ ἔσται ἔτι." τὸ γὰρ τότε διαστηματικὸν ῥεῦμα τῆς χρονικῆς ὑποστάσεως, ἀνέσπερόν τε ἔσται καὶ ἀδιάκοπον, καὶ 5 διὰ τοῦτο οὐ χρόνος. τίς γὰρ ἡλιακοῦ φωτὸς χρεία ἢ συστολὴ καθ' ἣν ἀνάπαυσις τῶν ἀπὸ τῆς ἡμέρας κόπων τοῖς ζώοις ἐγγίνεται; χωρὶς δὲ τούτων, τίς ἡλιακοῦ φωτὸς χρεία; τῶν μὲν δικαίων φωτὶ καταλαμπομένων, ὅ ἐστι Θεὸς, τῶν ἀσεβῶν δὲ ἐν σκότῳ διατελουμένων τῷ πονηρῷ ἑαυτῶν συνειδότι. ἥλιος μὲν οὖν 10 ἔσται, ὅτι μηδ' εἰς ἀνυπαρξίαν χωρήσῃ ὁ νῦν κόσμος, ἀλλ' εἰς ἀνακαινισμόν. ὥσπερ δὲ νῦν ἄστρα μέν ἐστι καὶ ἐν ἡμέρᾳ, οὐ μὴν καθορᾶται, ὑπερνικώντων τὴν ἐκείνων λαμπηδόνα τοῦ ἡλίου τῶν μαρμαρυγῶν, καὶ οὕτως, ὥστε ὅτι εἰσὶν ἐν οὐρανῷ ἀγνοεῖσθαι, οὕτω καὶ τότε. τὸ γὰρ ὅτι οὐδὲ μία αἰτία τοῦ εἰς ἀνυπαρξίαν 15 χωρῆσαι παντελῆ τῷ νῦν κόσμῳ τέως ἀγνοεῖν, οὐχ ἡ τυχοῦσα ἄγνοια.

Ὅτι χρόνος οὐκ ἔτι ἔσται.

Χρόνον μὴ εἶναι ὤμοσεν, οὐ τῶν τηνικαῦτα, ἀλλὰ τῶν ὅτε μέλλει σαλπίζειν ὁ ἕβδομος Ἄγγελος. διὸ καὶ οὕτως ἀκουστέον 20 μετὰ προσθήκης "ὅτι χρόνος οὐκ ἔτι ἔσται" ἀπὸ τοῦ νῦν. οὐ γὰρ οὖν κατὰ τοῦτο ὁ ὅρκος, ἀλλ' ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς φωνῆς τοῦ ἑβδόμου Ἀγγέλου. κατὰ σχῆμα δὲ ἐλλείψεως [b] εἴρηται. ἐλλείπει γὰρ τὸ, τότε ἔσται τοῦ χρόνου ἡ ἀπουσία, τοῦ τὸν ἥλιον μὴ μετρεῖν τὰ χρονικὰ διαστήματα. ὅτε γὰρ μέλλει σαλπίζειν ὁ 25 ἕβδομος Ἄγγελος, τότε καὶ τὰ χρονικὰ διαστήματα ἐλλείψει, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀσεβῶν ἐπιστήσεται κόλασις, διαφόροις ἐκδικίαις συντελουμένη. καιρῷ τοιγαροῦν τῷ προσήκοντι σαλπίζοντος, ἔσται συντέλεια, οὐ νῦν ὅτε ἐν τῇ θεωρίᾳ τὸ σαλπίσαι. κατὰ δὲ τὸν προσήκοντα καιρὸν καὶ τὰ σαλπίζοντα, τέλος λήψεται, φησὶ, καὶ 30 τὸ μυστήριον ὃ εὐηγγέλισε Θεὸς τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις τοῖς προφήταις. ἄχρι γὰρ τῆς κρίσεως καὶ τῆς τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἀντιδόσεως, προεφήτευσαν οἱ προφῆται. ὅ, καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ

[b] καὶ ἐλλειπῶς δοκεῖ εἰρῆσθαι B.

δοκεῖ, γλώσσας τε παύσασθαι κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ προφητείας καταργηθήσεσθαι. εὐαγγελισμὸν δὲ τὴν τούτων ἔκβασιν καλεῖ, διὰ τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσιν.

8 Καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ καὶ λέγουσα, ὕπαγε καὶ λάβε τὸ 5 βιβλιδάριον τὸ ἀνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Ἀγγέλου 9 τοῦ ἑστῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἄγγελον λέγων αὐτῷ, δοῦναί μοι τὸ βιβλιδάριον, καὶ λέγει μοι, λάβε καὶ κατάφαγε αὐτὸ, καὶ πικρανεῖ σου τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν τῷ στόματί σου 10 ἔσται γλυκὺ ὡς μέλι.

Δεῖ πρὸς ἐντελεστέραν τῶν λεγομένων γνῶσιν τῷ προκειμένῳ ῥητῷ, ἢ τὸ ὑπαρκτικὸν ῥῆμα προσνέμειν, ὡς εἶναι οὕτως· "καὶ ἡ φωνὴ "ἣν ἤκουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἦν πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ καὶ λέ-"γουσα." ἢ "ταύτην τὴν φωνὴν ἤκουσα πάλιν λέγουσαν μετ' ἐμοῦ." 15 εἰ γὰρ μὴ καθὸ ἕτερον τούτων προενεχθείη ἐξακουόμενον τὸ προκείμενον ῥητὸν, ἢ τῷ ὑπαρκτικῷ συναρμολογούμενον ῥήματι· ἢ τοῦ ἐνεργήματος ἐξ εὐθείας πτώσεως εἰς αἰτιατικὴν πτῶσιν προαγομένην τοῦ λέγουσαν· ἵν' ᾖ τὸ ἐνέργημα κατ' αἰτιατικὴν προαγόμενην φημὶ δηλοῦσαν καὶ λέγουσαν μετὰ προσθήκης τῆς πρὸς τὸ ἐνέργημα 20 προσοχῆς· τοῦτο δέ ἐστι τὸ "ἤκουσα πάλιν λέγουσαν, ὕπαγε καὶ "λάβε τὸ βιβλιδάριον τὸ ἀνεῳγμένον ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Ἀγγέλου "τοῦ ἑστῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς." κἀνταῦθα ἄλλη τις ἀγγελικὴ ὑπερτέρα δύναμις τῷ Εὐαγγελιστῇ ἐγκελεύεσθαι φαίνεται διὰ τοῦ βιβλίου[c] τὴν γνῶσιν τῶν χρησμῳδηθέντων 25 ὑποδέξασθαι. τί δὲ ἐλάλει; λαβεῖν τὸ βιβλίον ἐκ τοῦ Ἀγγέλου.

Λάβε καὶ κατάφαγε αὐτό.

Κατὰ τὸ προσταχθέν μοι φησὶν ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἄγγελον αἰτῶν τὸ βιβλιδάριον, καὶ λαβὼν ἔφαγον κατὰ τὸ ἐκείνου πρόσταγμα, ὃ καὶ ἦν ὡς ἐδόκει καὶ τῷ δεδωκότι, γλυκὺ μὲν κατ' 30 ἀρχὰς, διὰ τὴν τῶν μελλόντων γνῶσιν. τοῦτο γὰρ αἰνίττεται διὰ τοῦ στόματος, ὅτι δι' αὐτοῦ ἡ τοῦ ἐσθίειν ἀρχή. πικρὸν δὲ ἐν

[c] τῆς βίβλου B.

κοιλίᾳ, κοιλίαν, τὸ διανοητικὸν λέγων ἢ χωρητικὸν τῶν λογικῶν τροφῶν. ἐπεὶ γὰρ ἔγνω τὰς τῶν ἀσεβῶν κολάσεις ἐξ ἔργων ἐσχηκυίας τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀπηχθημένων, διὸ καὶ ὡς βδελλυκταὶ Θεῷ, ἔγνω[d] *καὶ ὡς τῷ τῆς θεωρίας ἠξιωμένῳ διὰ συμπάθειαν τοῦ ὁμογενοῦς πικρίας παραίτιον*[e] *γενήσεται ἡ γνῶσις*[f] *τοῦ ὁμογενοῦς* 5 *ἐβδελυγμένου Θεῷ, καὶ διὰ τοῦτο κολάσεσιν ἀξίως ὑποβληθησομένου.* [g]*Ἔστι καὶ ἄλλως περὶ τοῦ πικροῦ θεωρῆσαι καὶ τοῦ γλυκέος. ἐπεὶ γὰρ ὁ ταῦτα ὁρῶν ἅγιος ἀπείρατος τοιούτων ἀνοσιουργιῶν ὑπῆρχεν· κελεύεται διὰ τῆς καταπώσεως τοῦ βιβλίου, αἵτε ὀνομασίαι καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀσεβῶν καὶ αἱ διὰ ταύτας* 10 *κολάσεις ἐνεφέροντο, τοῦτο καταπιεῖν· τοῦτο γὰρ τὴν ὡς ἔτυχεν πεῖραν ὑποβάλλεται· ἀλλὰ καταφαγεῖν, τουτέστιν ἐν πείρᾳ τοῦ πράξαντος γενέσθαι· ὡς καὶ αὐτουργὸν νομισθῆναι διὰ πολλῆς πειρᾶς ἐληλακότα τῶν τοιούτων, διόπερ καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ τὴν γνῶσιν ἥτις ἀεὶ περισπούδαστος ἀνθρώπους γλυκύτητος ἔμφα-* 15 *σιν παρασχεῖν· πικρίας δὲ διὰ τὴν ἀπαραλόγιστον γνῶσιν τῶν τῇ ἀμοιβῇ τῶν ἀνοσιουργιῶν ἑαυτῶν ὑποκειμένων. Ἔστι καὶ οὕτως περὶ τούτων εἰπεῖν. καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ πᾶσα ἐναπόγραφος ἡ τῶν ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἐμπεπολιτευμένων*[h] *ἀγωγὴ, εἰκότως κατ' ἀρχὰς μὲν τῇ τῶν ἀγαθουργῶν ἐντυχίᾳ χαρμόσυνον γλυκαν-* 20 *θῆναι ἐφαίνετο*[i]. *ἐπὶ πολὺ δὲ προβάντι, ὅπερ ἡ κατάποσις εἰσηγεῖται, καὶ ταῖς τῶν κακούργων περιενεχθέντι βδελυρίαις, ὀδύνης ἀναπλησθῆναι καὶ πικρίας· ὀδύνης, διὰ τὸν ἐκ τῶν βασάνων τῶν ἁμαρτωλῶν ὀλολυγμόν· πικρίας, ὅτι μὴ ἐνάμιλλον καὶ αὐτοὶ ὁμογενεῖς ὄντες τοῖς κατωρθωκόσιν ἠνέχθησαν. ἢ πῶς ἂν τὸ* 25 *ἱερὸν λόγιον ἐκτελοῖτο τὸ "χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων" ὑποτιθέμενον;*

ΚΕΦ. ΚΘ.

Ὅπως τὸ βιβλιδάριον ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου ὁ Εὐαγγελιστὴς εἴληφεν.

Καὶ ἔλαβον τὸ βιβλίον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Ἀγγέλου, 10 καὶ κατέφαγον αὐτό. καὶ ἦν ἐν τῷ στόματί μου, ὡς 30

[d] *ἔγνω* om. B. [e] *παρ. θεοφιλεῖ* B. qui mox om. *γενήσεται.* [f] *ὡς γν.* B. [g] Quæ seq. init. seq. Cap. dant Edd. [h] *ἐμπολιτευσαμένων* B. [i] *ἐφαίνετο* om. B.

μελι γλυκύ. καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτὸ, ἐπικράνθη ἡ κοιλία
11 μου, καὶ λέγει μοι, δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι ἐπὶ
λαοῖς, καὶ ἐπὶ ἔθνεσι, καὶ γλώσσαις, καὶ βασιλεῦσι
πολλοῖς.

Καὶ λέγει μοι, Δεῖ σε πάλιν προφητεῦσαι. 5

Διὰ τούτων δείκνυται μὴ αὐτίκα μετὰ τὴν ὅρασιν τῆς ἀποκαλύψεως τὴν ἔκβασιν τῶν ὁραθέντων ἐπακολουθεῖν, ἀλλὰ δεῖν τὸν μακάριον τοῦτον πολλοῦ τοῦ χρόνου παρατεινομένου μέχρι τῆς συντελείας τοῦ θνητοῦ κόσμου τούτου, καθὸ ταῦτα τὴν πλήρωσιν λάβοι, πολλοῖς προφητεύσειν· εἴτε διὰ γνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου 10 αὐτοῦ ἐν ᾧ τινὰ τῶν μελλόντων ἐμφέρεται, ἢ καὶ διὰ τῆς προκειμένης Ἀποκαλύψεως. τοιγαροῦν ἐξ ἐκείνου ἄχρι τοῦ νῦν ὁ θεσπέσιος οὗτος προφητεύει· τότε μὲν αὐτόχρημα δι' ἑαυτοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς ἤδη εἴρηται. οὐκ ἀγνοεῖν δὲ δεῖ ὡς ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ τοῦ, "δεῖ σε πάλιν 15 "προφητεῦσαι," ἔχουσι δόξαν οἱ πολλοὶ, ὡς μέχρι τῆς συντελείας ὁ μακάριος οὗτος Ἀπόστολος ζῶν ἥξει κατὰ τὸν καιρὸν[j] τοῦ Ἀντιχρίστου μετὰ Ἐνὼχ καὶ Ἡλιοῦ, ἅμα αὐτοῖς ἐπανορθούμενος[k] τοὺς τηνικαῦτα ἀνθρώπους, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποκτανθήσεται[l]. 20

1 Καὶ ἐδόθη μοι κάλαμος ὅμοιος ῥάβδῳ, λέγων, Ἔγειραι, καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ θυσιαστή-
2 ριον, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ, καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς, ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν 25 πατήσουσι μῆνας τεσσαρακονταδύο.

Τὸν κάλαμον ὃν δεδόσθαι αὐτῷ ὁ Εὐαγγελιστής φησιν, εἴτε γνῶσίν τις ἐθέλοι καλεῖν νοερῶν πραγμάτων, καθὸ καὶ Δαβὶδ "κάλαμον ὀξυγράφου κεκτῆσθαι τὴν ἑαυτοῦ γλῶσσαν" αὐχεῖ, οἱονεὶ γλώσσης εὐμοιρῆσαι τρανοῦν ἐπιτηδείας ἅτε γράψας κάλαμος 30 τὰ πρὸς γραφὴν ὑποκείμενα· ὡς οὖν ἐκείνῳ κάλαμος τροπικῶς

j οὗτος ζῇ, καὶ ἥξει Edd. ἥξει om. B. k ἐπανορθούμενοι B. l ἀποκτανθήσονται B.

εἴληπται, οὕτως καὶ νῦν τὸν Εὐαγγελιστὴν τὴν γνῶσιν τὴν[m] *νοερῶς αὐτῷ ἐγγινομένην, διὰ καλάμου δόσεως φησὶ χρηματίσαι· ὃς καὶ ῥάβδῳ τῇ ὁμοιώσει ἀπείκαστο, τῆς ῥάβδου πάλιν τὸ ὑπερειστικὸν καὶ δραστήριον αἰνιττομένης, ὡς ὁ ὑμνόλογος "διὰ "ῥάβδου δόσεως τῆς ἀπὸ Κυρίου καὶ ἐκ Σιὼν τὴν κατακυρίευσιν* 5 *"τῶν ἐθνῶν" εὐαγγελίζεται. τὴν τῶν νοερῶν τοίνυν γνῶσιν κἀνταῦθα διὰ τῆς τοῦ καλάμου δόσεως, ὑποδηλοῦντος τὸν χρηματισμὸν, ὡς δι' ἄλλων ἀψύχων, τοῦ θυσιαστηρίου λέγω καὶ θρόνου καὶ τῶν τοιούτων, οὐκ ἀπεικὸς ὑπολαβεῖν*[n]*. οὐ γὰρ ἄψυχα ταῦτα νοεῖν, οὐδ' ὡς ὁρᾶται, κατὰ τὸ κρεῖττον δὲ τῆς ὑπάρξεως καὶ νοερὸν,* 10 *ἤγουν τὴν διακριτικὴν γνῶσιν τῶν ὁρωμένων, εἰς δόσιν ἄν*[o] *τις ἀλληγοροῖ. πῶς γὰρ ὁ κάλαμος ἄψυχος ὢν ἔλεγεν, "ἔγειραι*[p] *καὶ "μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ;" ἐκ τούτου οὖν δείκνυται ἀγγελικῇ συνέσει μετρεῖσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ ναόν. εἰ δέ τις εἴποι ὑπὸ τούτου τοῦ Ἀγγέλου καὶ τὸν κάλαμον δεδόσθαι, καὶ ἀκηκοέναι αὐτὸν,* 15 *"ἔγειρε καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦτον," φαμὲν τὸν κάλαμον μέτρον δηλοῦν γνώσεως ἀναλογοῦν τῷ λαμβάνοντι· ἤτοι γνώσεως ἄξιοι οἱ παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν θείων Ἀγγέλων δι' ἔργων ἀγαθῶν γινωσκόμενοι· "ἔγνω γὰρ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ" θεῖόν φησι λόγιον. ταῦτα μὲν περὶ τούτων. ἐπειδὴ δέ τινες ἑτέρως περὶ τούτων δια-* 20 *φόρως ἠνέχθησαν, λέγω δὴ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἃ καὶ μετρηθῆναι τὸ πρόσταγμα, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας ἐν αὐτῷ, ναὸν Θεοῦ καὶ θυσιαστήριον τὴν παλαιὰν τοῦ Θεοῦ διαθήκην ἀποφηνάμενοι, αὐλὴν δὲ τὴν νέαν, οὐ κατὰ σκοποῦ βάλλοντες, (οὕτω γὰρ ἂν εἴησαν τὰ παλαιὰ μυστικώτερά τε καὶ ἱερώτερα*[q] *τῆς κατὰ* 25 *Χριστὸν διαθήκης, εἴγε καὶ ὁ ναὸς καὶ τὸ θυσιαστήριον τῆς αὐλῆς τιμιώτερα*[s]*,) οὐχ οὕτως τὸ ἐπιτεταγμένον*[s] *τοῦ ἐξηγουμένου προβαίνειν εἰκός*[t]*. ἀλλ' εἰ μὲν ὅτι στοιχειωδέστερα τῆς νέας ἐκεῖνα, καὶ πρὸς θεοσέβειαν ἀρχαΐζοντα, ἐξ οὗ καὶ μετρητοὶ οἱ κατ' αὐτὴν τὸ ἀριστεῖον ἀπενεγκάμενοι, ἔχει τινὰ λόγον ἡ ἔκληψις,* 30 *καθὸ καὶ τὰ νηπιώδη τῆς ἀνδρώδους ἡλικίας προτερεῖ· καὶ τὰ σκιαγραφούμενα τῶν χρωμάτων ἐπαλείψεως· εἰ δὲ πρὸς θεοπρέπειαν*

[m] *τῶν* B [n] *οὐκ ἀπ. ὑπολ.* om. B. [o] *ἂν* om. B. mox *ἀλληγορεῖ.*
[p] *ἔγειρε* B. [q] *θε̈ ἱερωτερα* B. mox *νέας.* [r] *τιμιώτερα* om. B.
[s] *ἐπιτετευγμένως* B. mox om. *τοῦ.* [t] *προβαίνοντος* B.

καὶ ἀνθρωπίνου ἤθους κατάστασιν, καὶ, ἵνα τρανότερον φῶ, τὴν[u] τοῦ πλάστου πρὸς ἡμᾶς κηδεμονικὴν φιλοστοργίαν[x], ἀπαράβλητος τῇ[y] νέᾳ διαθήκῃ ἡ κατὰ νόμον. ἐντεῦθεν καὶ τὸ παρ' ἐκείνῃ σπανίζον· διὸ καὶ ἀριθμῷ ὑποβέβληται ἡ τῶν θεοφιλῶν φημὶ εὕρεσις τῶν κατὰ τὴν νέαν καὶ ἀριθμὸν ὑπερτεινόντων. εἴη ἂν οὖν αὐλὴ ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, ἀπεριόριστος οὖσα καὶ τόπῳ καὶ τοῖς κατ' αὐτὴν τοποχωροῦσιν[z] ἔθνεσιν ἀνεικάστοις. μὴ θορυβείτω δὲ τὸ πρόσταγμα τὸ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἐκβάλλον αὐτήν. οὐ γάρ τι ἄλλο, ἢ τῆς νομικῆς στενοχωρίας τῶν ἀκριβασμάτων, περιτομῆς, σαββατισμῶν, καὶ τῶν ἄλλων περιττῶν ἁγνισμάτων[a] ἐλευθέραν ἀποφαίνοντος εἶναι τὸν λόγον· καὶ τὸ αἴτιον, ὅτι ἔθνεσιν ἐδόθη μὴ ταῖς νομικαῖς παρατηρήσεσι ζῆν, ὅτι τὸ ἀπαρατήρητον τοῖς ἔθνεσι τοῖς κατὰ Χριστὸν βιοῦν ἐθέλουσιν ἐδόθη. τῷ δὲ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατηθῆναι μῆνας τεσσαρακονταδύο, πόλιν ἁγίαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκάλεσεν, ἣν ἴσμεν[b] πατεῖσθαι ὑπὸ ἐθνῶν, οἷς ἐδόθη οἱονεὶ ἐν αὐτῇ ἀναστρέφεσθαι, ὑπὸ μὲν Χριστιανῶν θεοφίλως, ὑπὸ δὲ ἀπίστων καταφρονητικῶς καὶ ὀλεθρίως. ἐπεὶ δέ τινες τὸ ἐκβεβλῆσθαι τὴν αὐλὴν τὴν τῶν ἀπίστων ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων συναγωγὴν ἐξεδέξαντο, οὓς καὶ ἐφυβρίστως ἐν αὐτῇ διαδιώκειν[c] φασὶ τοὺς πιστοὺς, μάλιστα κατὰ τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου καιρὸν, κατὰ τῶν Χριστιανῶν τοῦτο ἐξειλήφασι[d].

Καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν πατήσουσι μῆνας τεσσαρακονταδύο.

Τῶν τεσσαρακονταδύο μηνῶν τὸν χρόνον, συντομίας εἶναι δηλωτικὸν ὑπειλήφαμεν, κατὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου, δι' ἣν θλιβερὰν οὖσαν ἄγαν τοῖς φιλοθέοις, ὁ ἀληθὴς[e] Θεὸς ὁ Χριστὸς κολοβοῦσθαι[f] αὐτὰς τὰς ἡμέρας λέγει. εἰσὶ δὲ οἱ τεσσαρακονταδύο μῆνες, τρία ἥμισυ ἔτη, ἐν οἷς συμβήσεται[g] τοὺς πιστοὺς καὶ δοκίμους πατεῖσθαι καὶ διώκεσθαι. [h]Οὕτω μὲν οὖν κατὰ τοὺς τὴν ἐκβολὴν τῆς αὐλῆς τὴν συναγωγὴν ἐξολέσαι εἰληφόσι τῶν

[u] *τῆς* B. [x] *κηδεμονικῆς ἐλπίδος* B. [y] *τῇ* om. B. [z] *τοποχοῦσιν* B. [a] *ἁγνισμῶν* B. [b] *οἱ μὲν* B. [c] *διαβιώκειν* B. mox om. *φασὶ τ. πιστ.* [d] *τοῦτο ἐξειλ.* om. B. [e] *ἀληθινὸς* B. [f] *κολοβωθῆναι ταύτας* B. [g] *συμβήσεται* om. B. [h] Quæ seq. om. Edd. usque ad fin. cap.

ἀπίστων καὶ Ἰουδαίων. κατὰ δὲ τοὺς τὴν Ἐκκλησίαν δοξάζοντας, μ̄ μῆνας καὶ β, μὴ μόνον τῆς τοῦ Ἀντιχριστοῦ εἶναι παρουσίας, ἀλλὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως εἶναι σημαντικούς· οἳ πρὸς παράθεσιν τῶν ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως κόσμου βραχεῖς τοὺς πρὸ Χριστοῦ τῆς παρουσίας μέχρι τῆς συντελείας λέγω· πόσος γὰρ 5 οὗτος ὁ ἀπὸ Χριστοῦ τῆς παρουσίας οὐδόλως τῆς χιλιοστίας δραξάμενος πρὸς τὸν πεντακισχιλίοστον καὶ πλέον συμπληροῦντα παραμετρούμενος. εἰ δὲ τὸ καταπατεῖσθαι πρὸς τὸ ἀνειμένως ἀναστρέφεσθαι ἐκληφθὲν ἐμποδῶν τοῖς τοῦ Ἀντιχριστοῦ καιροῖς, θλιβερωτάτους ὄντας καὶ ἐπιμόχθους τοῖς εὐσεβέσι κατασταίη. 10 εἶχεν ἂν οὖν ἡ ἔκληψις χάριν τοῖς θεοφιλέσι τὸ **νετον μετεδιωκε**το τοῦ βίου. ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ διδασκάλου τούτοις προαγγελία πρὸς θλίψεις τὰς ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαλείφουσα καὶ ἀγῶνας, δι' ὧν φησὶν "ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε·" ἣν δὲ τοῖς μαθηταῖς εὐκταιότερον μάλιστα τοῦ θεανθρώπου ἢ τὸ κατὰ γνώμην τοῦ 15 διδάσκαλον ὅσαι ἡμέραι χωρεῖν. πῶς ἂν τὸ ἐπίμοχθον οἰηθείη λογιεῖσθαι τοὺς θεολέκτους; ἀλλ' οὐ πολλῆς ἀνάμεστον ἡδονῆς τὸ τοῖς δεινοῖς τοῦ βίου ἐγκαρτερεῖν, προξένοις οὖσι τῆς ἀϊδίου μακαριότητος; διὰ ταῦτα μὲν οὖν ἀνθεκτέον τῆς περὶ τὴν ἐκβολὴν τῆς αὐλῆς εἰς τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν ἐκλήψεως. 20

ΚΕΦ. Λ.

Περὶ Ἐνὼχ καὶ Ἠλία διελέγχειν μελλόντων τὸν Ἀντίχριστον.

3 Καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσί μου, καὶ προφητεύσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα, περιβεβλη-4 μένοι σάκκους. οὗτοί εἰσιν αἱ δύο ἐλαῖαι καὶ αἱ δύο 25 5 λυχνίαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τῆς γῆς ἑστῶτες. καὶ εἴ τις αὐτοὺς θέλει ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν. καὶ εἴ τις θέλει αὐτοὺς ἀδικῆσαι, οὕτω δεῖ αὐτὸν ἀποκταν-6 θῆναι. οὗτοι ἔχουσι τὸν οὐρανὸν ἐξουσίαν κλεῖσαι, ἵνα 30 μὴ ὑετὸς βρέχῃ τὰς ἡμέρας τῆς προφητείας αὐτῶν. καὶ ἐξουσίαν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, στρέφειν αὐτὰ εἰς

αἷμα, καὶ πατάξαι τὴν γῆν, ὁσάκις ἐὰν θελήσωσιν, ἐν πάσῃ πληγῇ.

Ἐπειδὴ πάντα ἐν τῇ ὀπτασίᾳ διεπλάσθη τῷ Εὐαγγελιστῇ, τὰ κατὰ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Κυρίου οἰκονομίαν, ἡ γέννησις, οἱ πειρασμοὶ, αἱ διδασκαλίαι, αἱ κατ' αὐτοῦ παροινίαι, ὁ σταυρὸς, ἐπὶ τούτοις 5 καὶ ἡ ἀνάστασις, ἡ δευτέρα τε παρουσία· καὶ πρὸς τούτοις, ἡ τῶν ἁγίων τε καὶ ἁμαρτωλῶν ἀντίδοσις· μόνα δὲ παρελείφθη τὰ τῆς δευτέρας παρουσίας. ἐξ ὑποστροφῆς νῦν τὰ περὶ τούτων διδάσκεται. καὶ ὅτι μὲν Ἠλίας ἥξει ὁ προφήτης δῆλον[h], προαγορευσάσης τῆς γραφῆς διὰ Μαλαχίου χρησμῳδοῦντος, "ἰδοὺ 10 "ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην πρὶν ἐλθεῖν τὴν "ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· ὃς ἀποκαταστήσει "καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν "πλησίον αὐτοῦ." [i]ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς περὶ Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, ὡς ὁ Ματθαῖός φησι τοῦτο τὸ λόγιον * * φάσκων· 15 "καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, οὗτος ἐστὶν Ἠλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι," τὴν κατάδοσιν προφητεῦσαι. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴν εἶχεν ὁμοιότητα καὶ ἡ πρώτη τοῦ Κυρίου παρουσία πρὸς τὴν ἐσχάτην, τὰ πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν πλανωμένων διοικουμένη ὑπὸ ὁμοίῳ τὴν δίαιταν ἀνδρὶ τῷ Θεσβίτῃ· διὰ τοῦτο, ὡς μὴ τῆς κυρίας ἐφεστώ- 20 σης, ὁμοίας δὲ, ἐπ' ἐκείνοις τὴν καταδοχὴν τίθησιν. εὐγνωμονοῦσιν γὰρ οὐδὲν τὸ διάφορον τῆς χρείας τῆς παρουσίας, εἰ μὴ χρόνου. τῆς γὰρ ἐπιστροφῆς ταύτης οὐδὲν πρὸς ἐκεῖνο τὸ διαλλᾶττον· περὶ μὲν οὖν Ἠλία ταῦτα. περὶ δὲ τοῦ Ἐνὼχ, μαρτυρίαν μὲν ὅσον πρὸς τὴν παρουσίαν ἀπὸ τῆς γραφῆς οὐκ ἔχομεν, πλὴν τοῦ 25 διὰ μεταθέσεως ἀπαθανατισθῆναι. λόγος δὲ φέρεται ἐκ παραδόσεως φοιτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπαρατρέπτως[j], καὶ αὐτὸν ἥξειν μετὰ Ἠλιοῦ τοῦ Θεσβίτου, (φασὶ γὰρ αὐτοὺς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἥξειν καὶ προδιαμαρτύρασθαι τοῖς οὖσι τότε, μὴ τοῖς ἀπατηλοῖς τοῦ Ἀντιχρίστου παράγεσθαι σημείοις,) καὶ τῇ 30 διαμαρτυρίᾳ ταύτῃ τριβῆναι χρόνον τριετίας καὶ ἡμίσεως. τοῦτο γὰρ αἱ χίλιαι διακόσιαι ἑξήκοντα ἡμέραι χρονικὸν ἀποτελοῦσι

[h] δῆλον om. B. [i] Quæ seq. om. Edd. usque ad Ἠλία ταῦτα.
[j] λόγος δὲ ἐκ παραδόσεως τῇ ἐκκλ. φ. ἀπαράτρεπτος B.

διάστημα. ἡ δὲ τῶν σάκκων περιβολὴ, τὸ μετὰ εὐτελείας προβῆναι καὶ πένθους καὶ σκυθρωπότητος παριστᾷ[k]. τούτους τοὺς δύο οὓς ἐλαίαις Ζαχαρίας ὁ προφήτης ἀπεικάζει, καὶ λυχνίαις δυσίν· ἐλαίαις, διὰ τὸ, τὸ ἔλαιον τὴν τροφὴν τοῦ φωτὸς πηγάζειν, λυχνίαις δὲ, ὅτι ὄχημα τῆς ἀληθείας γεγόνασιν. ἥτις τὸ δι' 5 ἀρετῶν ἀληθινὸν φῶς ὀνομαζόμενον ὑποδύεται, καὶ φρυκτωρεῖ[l] τοὺς πελαγίζοντας[m], ὃ καὶ αὐτοῖς περιγίνεται παρρησιάζουσι. τῷ δὲ ἐνώπιον ἑστᾶναι τοῦ Κυρίου τῆς γῆς τί ἂν ἄλλο σημαίνει, ἢ τὸ ἀγχοτάτως[n] τοῦ κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν τῆς αὐτῶν παρουσίας τὴν ἔφοδον γίνεσθαι[o]; 10

[p]Περὶ τῶν δύο ἐλαίων καὶ λυχνιῶν Ζαχαρίας ὁ προφήτης εἶδεν λυχνίαν ἑστῶσαν, ἑπτὰ λύχνους ὑπερείδουσαν καὶ δύο κλάδους ἐλαίων· ἀλλὰ τοὺς κλάδους ἑστῶτας ἐν δύο λύχνων μυξωτῆρσιν· οὕτω πῶς λέγει, ὅτι δύο κλάδοι τῶν ἐλαίων οἱ ἐν ταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, μυξωτῆρας 15 λέγων τὸ πρὸς τὸ χεῖλος τοῦ λύχνου μέρος κατ' ἐξοχὴν κοιλαινόμενον πρὸς ὑποδοχὴν τῆς θρυαλλίδος. καὶ πρὸς ταύτην τὴν πεῦσιν ἤκουσε παρὰ τοῦ χρηματίζοντος Ἀγγέλου· τοὺς υἱοὺς εἶναι τῆς πιότητος, οἳ παρεστήκασι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. τούτους ἀπαραλογίστως κἀνταῦθα ὁ τὴν Ἀποκάλυψιν διασκευάζων 20 τῷ Ἀποστόλῳ ὑποφαίνει, ὅτι μὴ ἀλλαχόθεν ἐστὶν εὑρεῖν τὴν τῶν ἐλαιῶν χρῆσιν, ἢ ἀπὸ τοῦ εἰρημένου Ζαχαρίου τῆς προφητείας. καὶ ὅτι ἀπὸ τούτου ἡ λῆψις τοῦ προφήτου τὸ μετὰ τῶν ἄρθρων κεῖσθαι τὸ, ὅτι "οὗτοι εἰσὶν αἱ δύο ἐλαίαι καὶ αἱ δύο λυχνίαι," βεβαιοῖ· τὰ ἄρθρα γὰρ ἀεὶ πρὸς προεγνωσμένον τι ἀναφέρουσι, 25 πλὴν ὅτι τοὺς ἐκεῖ δύο μυξωτῆρας, ἐνταῦθα δύο λυχνίας ἐκάλεσε. καὶ ὡς ἐκεῖ μὲν ἀπὸ μέρους τὸ ὅλον δηλῶν προφητικῇ συντομίᾳ καὶ κρυφιότητι· ἐνταῦθα δὲ τῇ κατὰ Χριστὸν ἐπιδημίᾳ ἐκφαντορικῶς κεχρημένῃ τοῖς κατὰ νόμον τε καὶ προφήταις αἰνίγμασι, τοὺς μυξωτῆρας εἰς λυχνίας μετέλαβεν. ἥτις λυχνία καὶ τῶν 30 λύχνων ὄχημα, ἐν οἷς καὶ τὸ τῆς θείας φιλανθρωπίας σύμβολον ἔλαιον τεθησαύρισται, καὶ τὸ ἐλλύχνιον τοῦ φωτὸς χορηγὸν, τοῦ νόμου μηδὲν φιλανθρωπίας ἐπιφαίνοντος, εἰ μὴ ὅσον ὑπολυχνιαία

[k] παριστᾷν B. [l] φρυκτορεῖ B. [m] πελάζοντας Edd. [n] τῷ ἀγχοτάτῳ Edd. [o] γενέσθαι B. [p] Hoc Sch. car. Edd.

αὐτῇ ἀμαυρά· ὥσπερ ὅταν ἀγαπᾶν μὲν τὸν φίλον διαγορεύει, μισεῖν δὲ τὸν ἔχθρον. ὅτι μὲν οὖν ἐλαῖαι καὶ αἱ δύο λυχνίαι οἱ προμαρτύρασθαι προβεβλημένοι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τῆς γῆς οἱονεὶ ἐκκαλύπτεσθαι, εὐπρεποῦς οὔσης τῆς δευτέρας τοῦ Κυρίου παρουσίας, τοῦτο γὰρ τὸ κατενώπιον βούλεται δηλοῦν, εἴρηται 5 ἤδη.

Πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν.

[q]Τοῦτο τῶν λίαν πιστοτάτων. εἰ γὰρ ὁ εἷς αὐτῶν Ἠλίας τοιαύτην ἔσχεν ἐξουσίαν καὶ πρώην, πῶς ἄπιστον πληροῦντα τὴν Χριστοῦ διακονίαν καὶ προτρέχοντα τῆς παρουσίας αὐτοῦ, μὴ 10 οὕτως ἐν σημείοις καὶ τέρασι προβῆναι; ἐπειδὴ γὰρ ἡ παρουσία τοῦ Ἀντιχριστοῦ, ὡς καὶ Παῦλος φησὶ, κατ' ἐνέργειαν γίνεται τοῦ Σατανᾶ ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους· ὁλικὸν γὰρ τοῦτο εἰς συγκατάθεσιν καὶ πίστιν τὸ τερατουργεῖν. φημὶ δὲ παρὰ τοῦτο καὶ οἱ δύο οὗτοι προφῆται οἱ περὶ αὐτοῦ λέγοντες, σημείοις 15 χρήσονται καὶ αὐτοὶ δυνατοῖς, διὰ τοῦ ἀληθινοῦ ἑαυτῶν τὰ κατὰ πλάνην καὶ ἀπάτην ἐλέγχοντες, καὶ τοὺς ὁρῶντας εἰς πίστιν καὶ συγκατάθεσιν ἕλκοντες. βαβαὶ δὲ τῆς θείας ἀγαθότητος ἀντίρροπον τῇ πλάνῃ τὴν ἀλήθειαν ἀντιταξάσης! ἐν δυνάμει γὰρ ἀληθινῶν σημείων καὶ τεράτων τοὺς ἁγίους τούτους καθοπλίσασα, 20 τοὺς ἐναντίους αὐτοῖς καταισχυνεῖ· μετὰ τῶν τεράτων τῶν ἀληθῶν καὶ λόγοις διδασκαλικοῖς ἐπιστρέφοντας, καὶ πρὸς τούτοις καὶ μάστιξιν, ἀνομβρίας λέγω καὶ πυρὸς, καὶ ταῖς τῶν στοιχείων μεταπτώσεσιν ἐπὶ τὸ βλαπτικὸν προχωρούσαις τοῖς ἀνεπιστρόφως διακειμένοις[r], ἀντίρροπον κομιζομένων τῆς κατὰ ἁγίων λύσσης 25 καὶ μιαιφόνου ὁρμῆς τὴν παιδείαν· καὶ οὕτω μὲν οἱ ἀσύνετοι καὶ ἀπειθεῖς. οἱ δὲ βελτίους καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἀπιδόντες κατὰ τὸ, "ἡ παιδεία Κυρίου ἀνοίγει μου τὰ ὦτα," καὶ τὸ, "ὃν ἀγαπᾷ "Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται" καὶ "ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τοὺς μὴ ἐγγίζοντας πρὸς αὐτὸν ἄγχοντα," 30 ἐκέρδαναν, εἰ καὶ βιαίως, ἀλλ' οὖν τὸ σωτήριον αὐτοῖς ἐπιβραβευθὲν παρὰ τοῦ μὴ ἁμαρτωλοῦ τὸν θάνατον θέλοντος, ἀλλὰ πολυτρόπως τὴν δι' ἐπιστροφῆς τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ διοικουμένου.

[q] Quæ seq. solus habet B. usque ad οἱ π. αὐτ. λέγοντες. [r] τῶν ἀνεπ. διακειμένων B.

Καὶ πατάξαι τὴν γῆν.

Ἀντιρρόπως κατὰ θείαν χρηστότητα τῇ πληγῇ ἐπιφέρεται καὶ ἡ ἴασις. ἐπειδὴ γὰρ ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, πάντων φαρμάκων καὶ ἐπαοιδῶν ἔσται περιφανέστερος ὁ ψευδόχριστος κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τοὺς ἁγίους τούτους 5 *καθοπλίσει ἐν δυνάμει σημείων ἀληθινῶν, τῇ παραθέσει τούτων τὸ ψεῦδος ἀπελέγξοντας. καὶ τοὺς πεπλανημένους παντοίοις εἴδεσιν ἐπιστροφῆς ἐπανάξοντας, τὸν δὲ πλάνον παραδειγματίσοντας, καὶ μηδὲν πεισομένους ὑπ' ἐκείνου λυπηρὸν μηδ' ὑφ' ἑτέρου, ἄχρι περάτων τῆς ἑαυτῶν προφητείας.* 10

7 Καὶ ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν αὐτῶν, τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου, ποιήσει μετ' αὐτῶν 8 πόλεμον, καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτούς· καὶ τὸ πτῶμα αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἥτις καλεῖται πνευματικῶς Σόδομα καὶ Αἴ- 15 9 γυπτος, ὅπου καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν ἐσταυρώθη. καὶ βλέπουσιν ἐκ τῶν λαῶν καὶ φυλῶν καὶ γλωσσῶν καὶ ἐθνῶν τὸ πτῶμα αὐτῶν ἡμέρας τρεῖς ἥμισυ. καὶ τὰ 10 πτώματα αὐτῶν οὐκ ἀφήσουσι τεθῆναι εἰς μνῆμα· καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς χαρήσονται ἐπ' αὐτοῖς, καὶ 20 εὐφρανθήσονται, καὶ δῶρα δώσουσιν ἀλλήλοις, ὅτι οὗτοι οἱ δύο προφῆται ἐβασάνισαν τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς.

Καὶ ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν.

Ποίαν; *ὅτι οὗτος ὁ παρὼν οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός. ἀπατεὼν δὲ* 25 *καὶ ὀλέθριος πλάνος. ἥξει δὲ, ὅσον οὔπω, ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς, ᾧ καὶ πιστευτέον ὡς Σωτῆρι, καὶ ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῶν ἀνθρώπων καὶ πάλαι παραγεγονότι, καὶ νῦν παραγινομένῳ.*

Τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἀβύσσου.

Θηρίον τὸν Ἀντίχριστον λέγει, διὰ τὸ ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον 30 *καὶ αἱμοβόρον. ἄβυσσον δὲ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, τὸν πικρὸν*

ταῖς ἁμαρτίαις καὶ λυπηρὸν[q] καὶ ἀστατοῦντα ταῖς περιφυσήσεσι καὶ ἀντιπνοίαις τῶν πονηρῶν πνευμάτων. οὐ γὰρ ἐξ ἄλλης φύσεως ἐγερθήσεται ὁ ἀλιτήριος οὗτος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἡμετέρας καὶ ἀνθρωπίνης οὐσίας. ἄνθρωπος γὰρ ἔσται κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ὡς ἤδη εἴρηται. τοῦτο οὖν φησὶ, τὸ θηρίον πολεμήσει[r] τοῖς 5 ἁγίοις τούτοις προφήταις, ἀποκτενεῖ αὐτοὺς, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ἄταφα ῥίψει ἐν ταῖς πλατείαις τῆς Ἱερουσαλήμ. ἐν αὐτῇ γὰρ βασιλεύσει ὡς Ἰουδαίων βασιλεὺς, οὓς ἀπατήσει καὶ ἕξει[s] πρὸς πάντα ὑπουργοῦντας καὶ πειθομένους. καὶ ὁ Κύριος παρὰ Ἰωάννῃ, "ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐ 10 "λαμβάνετέ με. ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον "λήψεσθε." Σόδομα δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ Αἴγυπτον[t] πνευματικῶς φησὶ καλεῖσθαι, οἱονεὶ κατὰ ἀλληγορίαν· Σόδομα, διὰ τὴν τότε ἀσέλγειαν ἐν αὐτῇ ἐσομένην Ἰουδαίων καὶ κακοξενίαν· Αἴγυπτον, ὡς καταδουλουμένην καὶ ἀδικοῦσαν τοὺς Χριστοῦ δούλους, 15 ὡς καὶ ἐκείνη τὸν Ἰσραήλ.

[u]Καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτούς.

Μετὰ τὸ διαμαρτύρασθαι, φησὶ τῆς ἀπάτης τὴν ἀποφυγὴν τὸ θήριον ὁ Ἀντίχριστος ἀπὸ τῶν σκοτεινῶν καὶ βυθίων τῆς γῆς χώρων ἐξιὼν, εἰς οὓς κατεδικάσθη ὁ διάβολος, τῇ τοῦ Κυρίου διὰ 20 σαρκὸς ἐπιδημίᾳ, πολεμήσει μετ' αὐτῶν καὶ νικήσει αὐτοὺς, καὶ ἀνελεῖ κατὰ θείαν συγχώρησιν, καὶ ἀτάφους ἐάσει.

Καὶ τὸ πτῶμα αὐτῶν.

Τῶν πτωμάτων αὐτῶν ἤτοι τῶν σωμάτων, ἃ πτώματα λέγεται διὰ τὸ τῆς ἑαυτῶν ἐν τῇ ζωῇ δόξης καὶ τοῦ ὕψους διὰ τοῦ θανάτου 25 ἐκπεπτωκέναι, ταῦτα ἄταφα ποιήσει κατὰ τῆς πλατείας τῆς παλαιᾶς Ἱερουσαλὴμ καὶ κατεστραμμένης. ἐν αὐτῇ γὰρ καὶ βασιλεύσει ὡς Ἰουδαίων βασιλεὺς, εἰς παράστασιν δῆθεν τοῦ προφητικοῦ λογίου, τοῦ "ὅτι ἀναστήσω τὴν σκήνην Δαβὶδ τὴν "πεπτωκυίαν," καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ. ὃς καὶ 30 αὐτὸς ἐκεῖ κατὰ σάρκα γεγέννηται. τούτῳ γὰρ τῷ προφητικῷ ἐκτραχηλιζόμενοι Ἰουδαῖοι εἰς τὴν ἐκείνου παρουσίαν ἀνατιθέασιν.

q ἁλμυρὸν B. r πολεμῆσαν B. s ἀπατήσας ἕξει B. t καὶ Αἴγ. om. B. u Duo Sch. quæ seq. om. Edd.

Ὅπου καὶ ὁ Κύριος αὐτῶν ἐσταυρώθη.

Κύριος, τῶν δύο μαρτύρων δηλονότι.

Καὶ βλέπουσιν ἐκ τῶν λαῶν.

Ὁρῶντες δὲ οἱ τῷ Ἀντιχρίστῳ ἐκ πάσης φυλῆς ἐξηπατημένοι Ἰουδαῖοι τὴν ἀναίρεσιν τῶν δύο μαρτύρων, χαρήσονται, ὡς 5 τοῦ σφῶν βασιλέως νενικηκότος, καὶ δώροις χαριστηρίοις δεξιώσονται ἀλλήλους. καὶ τὰ σώματα αὐτῶν ἄταφα ποιήσουσι μεῖναι, ἀμοιβὴν τοῦτο παρέχοντες τοῖς δύο προφήταις. [s] *βασάνου μὲν αἰσθητῆς οὐδεμιᾶς· οὐ γὰρ αἰσθητὰ αὐτῶν σώματα αἱ πληγαί· ἀλλ' ἡ ἄρα εἰς τὴν κτίσιν· ἢ καὶ ταῖς ἑαυτῶν ἐπισκώπτοντες 10 ἁμαρτίαις καὶ διελέγχοντες καὶ τὴν ἀπάτην ἑαυτῶν ἀνακαθαίροντες βασανίσωσιν ὄντως.*

ΚΕΦ. ΛΑ.

Ὅπως ἀναιρεθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀναστήσονται Ἐνὼχ καὶ Ἡλίας, καὶ τοὺς ἠπατημένους ἐκπλήξουσιν. 15

11 *Καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας καὶ ἥμισυ πνεῦμα ζωῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰσῆλθεν εἰς αὐτούς, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ φόβος μέγας ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς θεω-* 12 *ροῦντας αὐτούς. καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν αὐτοῖς· ἀνάβητε ὧδε. καὶ ἀνέβησαν* 20 *εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ, καὶ ἐθεώρησαν αὐτοὺς οἱ* 13 *ἐχθροὶ αὐτῶν. ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας, καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσεν. καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα ἀνθρώπων χιλιάδες ἑπτά, καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο, καὶ ἔδωκαν δόξαν τῷ* 25 14 *Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. ἡ οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθεν. ἡ οὐαὶ ἡ τρίτη, ἰδοὺ ἔρχεται ταχύ.*

Ἰσαρίθμους ἡμέρας τοῖς ἔτεσι τῆς προφητείας νεκρωθέντας ἀναστήσειν φησίν [t]. *ἐξέστη* [u] *πάλιν χρονικῆς δηλώσεως ἀπὸ μελλούσης συντελείας εἰς παρῳχημένην μετακρουσθείς, κἀνταῦθα* [x]

[s] Quæ seq. om. Edd. [t] *ἀνέστησαν* om. *φη*. B. [u] *ἐξ ἔτι τῆς χρον*. Edd. [x] *κἀνταῦθα* om. B.

τὸ ἀπαράβατον τῶν δηλουμένων σοφῶς πῶς ἐμφανὲς [y] μετὰ τῆς πρεπούσης καθιστῶν ἀκριβείας.

Καὶ φόβος μέγας ἔπεσεν.

Φόβος μέγας εἴρηται ἤτοι καὶ αἰσθητῶς συμβαίνων τότε, τούτων μελλόντων, ἢ καὶ ἑτέρως [z]. παρουδὲν δὲ περὶ τούτων ἀσχολεῖσθαι χρὴ, ἀφ' ἑκατέρου τῇ ψυχῇ τῶν ἐγρηγορέναι φιλούντων, τοῦ σωτηρίου θεαρέστως [a]ποριζομένου.

Καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν τῇ νεφέλῃ.

Νεφέλη ἀεὶ τῶν θείων πραγμάτων ὑπουργὸς, ἤτοι περιπολοῦσα, ὡς ἐν τῷ, "νεφέλη καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ." ἢ καὶ ὀχοῦσα ὥς περ ἐν ἄλλοις καὶ δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἡ γὰρ νεφέλη εἴρηται [b] ἀπὸ νεφῶν, τὸ παχὺ καὶ ὑδατῶδες ἀποβαλόντων, ἃ νέφη ἐξ αναθυμιάσεως τῆς ὑγρᾶς οὐσίας πέφυκε τὴν ὑπόστασιν λαμβάνειν τῇ ἐξατμίσει. τοιγαροῦν τῶν νεφῶν τῆς νεφέλης τὸ εἶναι οἰκειουμένων, ἐνθεωρεῖται ἐν αὐτῇ ἀδηλία τις μετά τινος αἴγλης, ἥτις ἐξ ἀνακλάσεως ἡλιακῆς ἀκτῖνος, κατ' ἔμπτωσιν ἐκτελεῖται. διόπερ καὶ ἀεὶ τοῖς θείοις δηλώμασι συμπαρομαρτεῖ, ἐκεῖνο αἰνιττομένη, ὡς τὰ θεῖα [c] οὔτε πάντη ἄδηλα [d] ἡμῖν, οὔτε πάντως ἐκδήλως παρεχόμενα [e], ἀλλ' οἷον ἀκράτου φωτὸς ἔλλαμψις [f] τῇ κρυφιότητι ὑπογυμναζομένη [g]. κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ νῦν ἡ νεφέλη τῇ πρὸς οὐρανὸν ἀνόδῳ τῶν προφητῶν ὑπηρετεῖ. διὸ καὶ, ὡς ἔθος [h], τὰ τοιαῦτα μετὰ τοῦ ἄρθρου παρείληπται. ἐν τῇ νεφέλῃ γὰρ ἀναβῆναι [i] φησὶν, οὕτω τῆς μνήσεως ἐντελλομένης, τῶν ἄρθρων, ὡς πρὸ μικροῦ ὑπεμνήσαμεν, προεγνωσμένου τινὸς ἀναπόλησιν εἰσηγουμένων. καὶ περὶ μὲν νεφέλης, ταύτῃ τεθεωρείσθω, ἥτις [k] κατὰ τὸ ἕτοιμον τῆς λέξεως, νεφέλη εἴρηται διὰ τὸ ἀπὸ νέφους τὴν ὑπόστασιν ἐσχηκέναι ἀποτιναχθέντος [l] πᾶν τὸ παχὺ καὶ ὑδατῶδες. ἀναθυμίασις γὰρ ὑγρὰ τὰ νέφη συνίστησιν, ἧς ἀποτιναχθείσης εἰς ὑετὸν, καὶ οἱονεὶ πέψεως [m] γενομένης, τὸ ἄπεπτον τούτου εἰς νεφέλης χωρεῖ γένεσιν· ἥντινα [n] δὲ [o] λεπτό-

[y] τῶν δηλ. ἐμφ. καθιστῶν B. [z] ἑτέρως πως οὐδὲν περὶ τ. B. [a] θεαρέστως om. B. [b] εἴρηται om. B. [c] τῶν θείων B. [d] ἀδήλων B. [e] παρεχομένων B. [f] λάμψις B. [g] ὑπολιγαζομένη B. [h] ἐθὰς B. [i] ἀνιέναι τῆς μνησ. B. [k] εἴτις B. [l] ἀποτειναχθέντος B. [m] πέμψεως Edd. [n] εἴτινα B. ἥ τινι Edd. [o] διὰ Edd.

τητα καὶ διαφάνειαν καὶ Ἕλληνες[l] ἤτοι φῶς ἡλιακὸν ἐμφιλοχωρεῖ, ὡς εἶναι οἱονεὶ νέφος πεφωτισμένον καὶ διαυγές[m].

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο σεισμὸς μέγας.

[n]Δηλοῦ γινομένου ὡς καὶ αἰσθητῶς συμβαίνειν μελλόντων τούτων καὶ νοητῶς κατὰ θεωρίαν, πρὸς οὐδὲν τούτων ἀπαγορευτέον. 5 τὸν γὰρ σεισμὸν νοητῶς καὶ ἐπὶ τῶν σαλευομένων τὴν μετάθεσιν ἐπὶ τὸ σταθερὸν καὶ βέβαιον δηλοῦν νομίζομεν. τὸ δέκατον δὲ τῆς πόλεως πίπτειν τὸ τῆς ἀσεβείας πτῶμα, μήτε τῇ τῶν ἀναιρεθέντων ἀπαλείψει σωφρονισθέντων, ὡς τῶν λοιπῶν σωθησομένων. αἱ γὰρ ζ′ χιλιάδες ἀναιρούμεναι τοὺς τῷ ἑβδοματικῷ χρόνῳ 10 προστετηκότας τοῦ παρόντος βίου, καὶ τὴν ὀγδόην τῆς ἀναστάσεως μὴ ἀναμένοντας, σημαίνειν φαίνεται, οὓς καὶ ἀποκτανθῆναι τὸν ἐν τῇ γεέννῃ αἰώνιον τῆς κολάσεως θάνατον. ὡς οὐχ οἷόν τε τὸν αἰσθητὸν τοῦτον οὐκέτι χώραν ἔχοντα ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀκηράτῳ αἰῶνι ἐμφιλοφωρεῖν, ἐξ ἧς κατὰ δίκης οἱ λοιποὶ χαριστήριον ἀνέπεμψαν 15 τῷ Θεῷ δόξαν τοῦ οὐρανοῦ. ὡς οὐκέτι τῶν γηΐνων ἤτοι τῶν τῇ φθορᾷ συστοίχων ἐνεργουμένων, ὡς θείας ἐπισκοπῆς δεῖσθαι. ἡ οὐαὶ ἡ δευτέρα ἀπῆλθεν. ἡ τρίτη ἔρχεται, καθ' ἣν ὁ ἕβδομος Ἄγγελος σαλπίσει.

Καὶ τὸ δέκατον τῆς πόλεως ἔπεσε. 20

[o]Τί αἰνιττόμενος διὰ τούτου· ἢ τὸ ὅτι τοῦ κόσμου τὸ τηνικαῦτα δοκοῦν τέλειον καθοπότερον ἀρετῆς καὶ κακίας μὴ σωφρονισθὲν τῇ τιμωρίᾳ τῶν ἐκλελοιπότων, καὶ πρὸς τὸ ὄντως ὂν μεταθέμενον, τῷ αἰωνίῳ κατακρίματι παραπεμφθείη;

Καὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῷ σεισμῷ ὀνόματα. 25

Ἰδικώτερον κέχρηται τῇ ἐπαγγελίᾳ. οὐ γὰρ τὰ ὀνόματα ἀπεκτάνθη. πῶς γὰρ τὰ ἐν τάξει συμβεβηκότων κείμενα; ἃ χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς γίνεται καὶ ἀπογίνεται, ὡς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ἐμφανίζουσιν. ἀλλ' ἐκείνων ἀναιρεθέντων τῶν καθ' ὧν τὰ ὀνόματα τέθειται, τὸ λεγόμενον νοητέον[p]. οὐ γὰρ κατὰ 30 κενοῦ ἡ θέσις, κἀκεῖνα τῷ ὀλέθρῳ ὑπεβλήθη.

[l] καὶ ἕλη Edd. [m] καὶ διαυγὲς om. B. [n] Hoc Sch. carent Edd.
[o] Deest hoc Sch. Edd. [p] τὸ λεγ. νοητ. om. B.

ΚΕΦ. ΛΒ.

Περὶ τῆς ἑβδόμης σάλπιγγος, καὶ τῶν ὑμνούντων τῷ Θεῷ ἁγίων ἐπὶ τῇ μελλούσῃ κρίσει.

15 Καὶ ὁ ἕβδομος Ἄγγελος ἐσάλπισε, καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγουσαι, ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, 5
16 καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι, οἱ ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, οἳ κάθηνται ἐπὶ τοὺς θρόνους αὐτῶν, ἔπεσον ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ, λέγον- 10
17 τες· εὐχαριστοῦμέν σοι Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν, ὅτι εἴληφας τὴν δύναμίν σου τὴν με-
18 γάλην, καὶ ἐβασίλευσας. καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις 15 καὶ τοῖς ἁγίοις, καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου, τοῖς μικροῖς καὶ τοῖς μεγάλοις, καὶ διαφθεῖραι τοὺς διαφθείροντας τὴν γῆν.

Τὰ τῆς τρίτης οὐαὶ, ἡ τοῦ ἑβδόμου Ἀγγέλου σάλπισις παριστᾷ, φωνὰς μεγάλας ἐν οὐρανῷ ἐξηχουμένας, δήλωσιν ἐμ- 20 ποιούσας. τοῦτο γὰρ βούλεται τὸ λέγειν, ὡς καὶ προείπομεν. τί οὖν [q] τὸ δηλούμενον, "ἐγένετο ἡ βασιλεία;" ἀεὶ μὲν ὁ Θεὸς βασιλεύει, οὔτε ἀρξάμενος, οὔτε παυσάμενος βασιλεύειν ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ νοουμένων τε πάντων [r] καὶ ἀνεννοήτων, (ὅτι μηδὲ πάντων ἡ ἀνθρωπίνη περιδράττεται νόησις,) ἀλλὰ καὶ ἀνάρχως 25 καὶ ἀτελευτήτως ἐστὶ πάντων Κύριος ὁ δεσπότης. ἐπειδὴ δὲ ἡ κοσμικὴ ἀρχὴ καὶ βασιλεία ἔσθ' ὅτε τὸ ἀνυπότακτον ἐπεδείξατο αὐτῷ οἰκείαις ματαιότησι κορυφουμένη, ἧκε δὲ ἀπὸ τούτου [s] ὀνειρώττουσα δόξα τῷ θνητῷ τούτῳ κόσμῳ πρὸς φθορὰν καταντῶσα· λυθέντων [t] καὶ παυσαμένων τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευόντων καὶ 30 τυραννούντων οὐκ ἀληθῶς, ἀλλ' ἐν ἐσόπτρῳ τε καὶ ἰνδάλματι,

[q] δὲ B. [r] τε παντ. om. B. [s] τοῦ ὡς ὀνειρ. B. [t] Edd. κατὰ τῶν σαλευθέντων.

μόνος ὁ τῷ ὄντι Θεὸς καὶ βασιλεὺς κρατεῖν καὶ βασιλεύειν[t] *εἰς τοὺς αἰῶνας ἀδιαδόχῳ*[u] *κράτει καὶ ἐξουσίᾳ εἴρηται.*

Καὶ οἱ εἰκοσιτέσσαρες πρεσβύτεροι.

[x]*Οἱ κδ´ οὗτοί τινες προτεθεώρηται ἤδη. διὸ κἀνταῦθα καὶ τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀγγελικῶς τούτῳ τῷ βίῳ ἐμπολιτευ-σαμένους εὐχαριστίαν ἀναπέμψαί φησιν τῷ παντοκράτορι, ὃς ἔχει τὸ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν. τὸ ὢν ἐπὶ τῆς Ἁγίας ἁρμόζει Τριάδος, ὡς προείρηται· καὶ τὸ ἦν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται τὸ ὁ ὤν, περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ τὸ ὁ ἦν, ἀλλ' οὖν καὶ κατὰ τῶν τριῶν ὑποστάσεων εἰρῆσθαι τις ἀναμφιβάλοι, ὃς ἐμφρόνως τὰ θεῖα καὶ θεοπρεπῶς διαιτῶν προτεθύμηται· πλὴν γὰρ τῶν ὑποστατικῶν χαρακτηρισμάτων τἆλλα πάντα ἀνυποστόλως κατὰ τῶν τριῶν ἐναρμόττεται προσώπων. ὥστε ἡ εὐχαριστία τῶν πρεσβυτέρων εἰς τὴν Ἁγίαν ἀνατίθεται Τριάδα, καὶ κοινῇ καὶ καθέκαστον· εἰλῆφθαι δὲ τὴν δύναμιν τὴν μεγάλην δι' ἐπι-γνώσεως ἀληθοῦς ἐν τῇ παραδρομῇ τῶν σκιῶν, ἣν ὡς Θεὸς ἐξ ἀρχῆς βασιλείαν ἐκέκτητο, ἔδωκεν ἀνθρώποις· δι' ὃ καὶ εἴρη-ται, "δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι, καὶ τύρραννοι κρατοῦσι "γῆς." ταύτην ὡς ἄνθρωπος μάλιστα ὁ δι' ἡμᾶς γενόμενος ἄνθρω-πος λαβεῖν κατηξίωσεν. οὗ γενομένου καὶ τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἀπολωμένης, εἰκότως τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν, καθαιρεθείσης τῆς αὐτῶν δυναστείας· ἔθνη λέγων τὰ τῶν δαιμόνων συστήματα καὶ τῶν ἀπίστων ἀνθρώπων τὰ τάγματα, ὡς ἂν καὶ τῶν δαιμόνων ἀποστερουμένων τῆς ἑαυτῶν λατρείας καὶ δὴ καὶ ἐθνῶν, ἅτε τῇ προσφάτῳ καὶ ξενῇ διδαχῇ. μακροθυμήσας, ἐπὶ τέλει τὴν δίκην ἐπήνεγκεν, ἀξίαν καὶ τῆς θείας ἀνεξικακίας καὶ τῆς ἐκείνων σκλη-ρότητος καὶ ἀγνωμοσύνης.*

Ἔπεσον ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν.

Ἐπειδὴ ἡ πτῶσις καὶ τὴν ἁπλῶς κάθεξιν σημαίνει, ἵνα μὴ τοῦτο ὑποληφθείη, ἐπήγαγεν "ἐπὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν," ὅπερ τῇ δεσποτικῇ ἐποφείλεται παρὰ τῶν ὑποδεεστέρων τιμῇ.

Καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου.

Πολλά, *φησι, μακροθυμήσας ἔτι τοῖς πάλαι, ἐπεὶ μηδὲν ἀπώναντο τῆς χρηστότητός σου, νῦν κατὰ καιρὸν ἦλθες. καιρὸν*

[t] *κρατεῖ καὶ βασιλεύει* B. [u] *ἀδιαδόχως* B. [x] Hoc Sch. carent Edd.

δὲ τῶν νεκρῶν, τὸν[y] τῆς παγκοσμίου φησὶν ἀναστάσεως, ἐν ᾧ ἑκάστῳ καταλλήλως δοθήσεται τὰ ἐπίχειρα. διὰ δὲ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν, τὰ τρία τάγματα τῶν ρ′ καὶ ξ′, καὶ λ′ καρποφορούντων φησὶ, τῆς πρώτης λήξεως τῶν Ἀποστόλων ἀξιουμένων, καὶ τῆς ἐπὶ δώδεκα θρόνων 5 ἱδρύσεως. ὡσαύτως καὶ τοὺς προφήτας[z] μάλιστα τοὺς ὑπολυσσώσαις[a] κατ᾽ αὐτῶν βασιλέων τιμωρίαις ὑποβληθέντας[b]. μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους. μικροὺς, τοὺς ἧττον ἁγίους, μεγάλους, τοὺς μᾶλλον ὑπερέχοντας ἁγιότητι. ἐπεὶ δὲ διττὸς ὁ φόβος, ὁ μὲν προκαταρκτικὸς, ὁ δὲ τελειωτικὸς, καὶ τοῦ μὲν προκαταρκτικοῦ, 10 τοῖς οὔπω τὴν ἀθώωσιν εἰληφόσι σύνοντος, τοῦ τελειωτικοῦ δὲ, τοῖς ἤδη ὑπὸ Θεοῦ ἀνειλημμένοις, οἷς καὶ διὰ φόβου ἀεὶ τὸ μή τι αὐτοῖς ἐνδεῖ, ὃν[c] εἰκὸς ὑπεῖναι τοῖς σφόδρα ἀγαπῶσιν, οὐκ ἀποβλητέον[d] οἶμαι τὸ ἀπὸ τῶν ἁγίων ὑποσταλῆναι τοὺς φοβουμένους, ὡς τῶν μὲν μικρῶν τῷ ὄντι φόβῳ ἐνεχομένων, τῶν δὲ 15 μεγάλων οἳ ἔχουσι τὸ θαῤῥεῖν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ τῷ θάῤῥει τὸν φόβον παρομαρτεῖν. ἑκατέροις τοίνυν ὁ φόβος διὰ τὴν ἀντίδοσιν τὴν πρὸς ἀξίαν τῶν βεβιωμένων καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, τοῖς μὲν μεγάλοις, αὐτὸ τοῦτο τὸ μὴ πεποιθέναι ἑαυτοῖς προσεῖναι τὸ ἀνελλιπὲς, τοῖς μικροῖς δὲ ἀνενδοιάστως ἐλπιζομένοις[e] σώζεσθαι, 20 καὶ ὅτε τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους ὑπέβαλλον ἀπηνέσι κακοῖς, καὶ οἷς ἄλλοις ἀτόποις αὐτῶν ἔργοις ἐμίαναν τὴν γῆν καὶ διέφθειραν[f].

ΚΕΦ. ΛΓ.

Περὶ τῶν διωγμῶν τῆς ἐκκλησίας τῶν προτέρων, καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου. 25

19 Καὶ ἠνοίχθη ὁ ναὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὤφθη ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ φωναὶ καὶ βρονταὶ καὶ χάλαζα μεγάλη.

Μετὰ τὴν εὐχαριστήριον δόξαν τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν ἰσαγγέλως ζησάντων, ἠνοίχθαι τὸν οὐρανόν φησι, καὶ ὀφθῆναι τὴν κιβω- 30

[y] τῶν B. [z] τοῖς προφήταις B. [a] τοῖς ὑπολυσσῶσι B. [b] ὑποβληθεῖσι B. [c] ὧν B. [d] ἀπόβλητον B. [e] ἐλπιζομένων τῶν οἷς τοὺς Θεοῦ δούλους B. [f] ἐμίαναν καὶ τὴν γῆν διεφ. B.

τὸν τῆς διαθήκης. οὐρανὸν τὴν ὑπεράνθρωπον λέγων γνῶσιν, ἐν ᾧ καὶ τεθησαύρισται "ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, "καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς "ἀγαπῶσιν αὐτόν." ἐν τούτῳ τῷ τῆς γνώσεως οὐρανῷ, καὶ ἡ κιβωτὸς ὤφθη τῆς διαθήκης. τί δὲ δι' αὐτῆς δηλοῦν ἐθελούσης τῆς ὀπτασίας; τὸ ὅτι, ὥσπερ ἐν ἐκείνῳ καιρῷ εἴρηται Μωϋσῇ, συμβολικὰ ταῦτα τὰ παραταττόμενα αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἐνεργείας ἐχόμενα, ("ὅρα γάρ," φησι, "ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον "τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει,") οὕτω καὶ νῦν μὴ ἐπ' αὐτῶν ἐναπομένειν ταῦτα εἰσηγεῖται τῶν ὁρωμένων, καταλλήλως δὲ τῷ οὐρανίῳ ὕψει μετεωρίζων[f] τὴν γνῶσιν. καὶ ἐπειδὴ τῇ ὑποδείξει Μωϋσῇ τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης, προτέλεια[g] αἱ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ κατὰ τὸ ὄρος ἐν ᾧ ταῦτα χρηματισθῆναι εὐδόκητο, ἀθιγὲς[h] τοῖς ἀλόγοις καὶ θηριωδέσιν ἀπειργάζοντο, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῇ ὑποδείξει τῆς κιβωτοῦ, καὶ τὰ καθήκοντα ταύτῃ τῇ ὀπτασίᾳ ἐπηκολούθει.

Καὶ ἐγένοντο ἀστραπαί.

Αὕτη ἐστὶν ἡ τρίτη οὐαὶ, ἥτις τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἡτοιμάσθη, ὥσπερ ἡ ἐποψία τῶν ὑποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἁγίοις τέως ἀδιαγνώστοις ἀνθρώποις, διὰ δὲ τῆς ἀνοίξεως τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰς γνῶσιν ἀφικομένοις. περὶ ὧν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ δείπνῳ τῷ μυστικῷ φησι· "ἀπαρτὶ οὐ μὴ πίω ἀπὸ τούτου "τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν αὐτὸ πίνω καινὸν "μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου." τότε γὰρ οἱ καλῶς βιώσαντες[i] τῆς παλινζωΐας ἠξιωμένοι, τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ὁσίοις[j] ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς τεύξονται.

1 Καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη ἐν τῷ οὐρανῷ. γυνὴ περιβεβλημένη τὸν ἥλιον καὶ ἡ σελήνη ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανοι ἀστέρων 2 δώδεκα, καὶ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, ἔκραζεν ὠδίνουσα, καὶ βασανιζομένη τεκεῖν.

[k]Γυνὴ τοσαύτης ἠξιωμένη δόξης ἔφθημεν εἰρηκότες ὡς οὐρανὸν

[f] *μετεωρίζειν* B. [g] *πρωτόλεια* B. [h] *ἅπερ* Edd. [i] *οἱ καλ. βιωσ.* om. B. [j] *ἁγίοις* B. [k] Init. huj. Sch. adj. e Cod. B. usq. ad *τὰ κατὰ τὸν Ἀντίχρ.*

τὰ ὑπερφερῆ τῆς θνητῆς φύσεως νοήματα κατονομάζει· τὸ γὰρ τοῖς δεικνυμένοις ἐπιβάλλειν τὴν γνῶσιν ἐπιτευκτικῶς, καὶ οἴεσθαι τοῦτο ἀμαθῶς διατείνεσθαι, θρασείας καὶ αὐθάδους φρενός· τὸ δὲ ἀνεπερείστως[k] καὶ ὃ λαβεῖν κατηξίωται συμμέτρως τῇ ἑαυτοῦ καθάρσει, τοῦτο γνωρίζειν τοῖς ἄλλοις, ἐπιεικοῦς ἀνδρὸς καὶ 5 μετρίου. διόπερ ἐκεῖνα προθέντες ἃ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἔγνωμεν περὶ τῶν προκειμένων, τὰ πρὸς ἀποδοχὴν ὁποτέρου τῇ γνώμῃ τοῦ αἱρουμένου ἐῶμεν. τὴν τοίνυν ταύτην τὴν γυναῖκα οἱ μὲν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα ὑπελάβον τὴν ὀπτασίαν ἀναφέρουσαν δεῖξαι τὰ κατὰ τὸν Ἀντίχριστον πρὸ βραχέως 10 διεξελθὼν, ἐπειδὴ τοῦ ἐπιστῆναι τοῦτον καὶ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ προχειρισθῆναι οἱ λόγοι εἴρηνται, σπουδῇ τοῦ Σατανᾶ πείθειν ἐξ ἀπάτης[l] βουλομένου τοὺς ἤδη προσνεμηθέντας Χριστῷ, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς πρὸς αὐτὸν αὐτομολῆσαι· ὃς καὶ[m] τοῖς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου κακούργως ἐπιβαλὼν ἐξ ὁμοιώ- 15 σεως τούτων τὴν ἀπάτην προέθετο[n] ἐνστήσασθαι, καὶ μάλιστα Ἑβραίοις[o] τὰς περὶ Χριστοῦ προφητείας ἐκείνῳ μᾶλλον προσοικειοῦσιν ἢ τῷ[p] Χριστῷ. ταύτῃ τοι ἡ θεωρία τὴν ἀπάτην διορθουμένη, τὴν τοῦ Κυρίου δι' ἡμᾶς προβάλλεται οἰκονομίαν, ὡς ἤδη τελεσθεῖσαν, καὶ μὴ ἂν ἄλλην αὐτῇ ἐνάμιλλον ἔσεσθαι δυναμένην. 20 διὸ περὶ μὲν τῆς μητρὸς, ἅτε καθαρᾶς καὶ τῶν γηΐνων ἀπηλλαγμένης, ἐν οὐρανῷ ταύτην γράφει, καὶ οὐκ ἐν γῇ, ὡς ἰσάγγελον. [q]ἀλλὰ καίπερ οὕτω τῇ καθαρότητι ὑπερανέχουσα, τοῦ αὐτοῦ ἡμῖν μέτειχεν φυράματος· τί γάρ φησιν ὁ Δαβὶδ περὶ τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου; "καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον καὶ ὡσεὶ σταγὼν 25 "ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν." γῆν τὴν ἁγίαν καλοῦσα τοῦ Κυρίου μητέρα, ὡς ὁμοούσιον ἡμῖν τοῖς γηΐνοις· τὸ γὰρ ἀνόσιον Εὐτυχοῦς δόγμα περὶ τῆς θεοτόκου, καὶ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως, ἔξω που θείων περιβόλων ῥιπτέσθω. τὸ δὲ περιβεβλῆσθαι αὐτὴν τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην ἔχειν ὑποπόδιον, ὁ Ἀββακοὺμ ἱκανὸς παραστῆσαι 30 δι' ὧν φησίν, "ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη ἔστη ἐν τῇ τάξει "αὐτῆς," ἥλιον λέγων τῆς δικαιοσύνης τὸν Σωτῆρα Χριστὸν,

[k] ἀνεπερίστως Cod. [l] ἐξαυτῆς B. [m] ὃς καὶ om. B. [n] προθέσθαι B. [o] Ἑβραίους B. [p] μάλα προσοικειῶν οὐχὶ τῷ B. [q] Quæ seq. om. Edd. usque ad ῥιπτέσθω.

τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι ὑψωθέντα καὶ μετεωρισθέντα· τῆς δὲ σελήνης, τουτέστι τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς[q], *οὐκ ἔτι προσθήκην δεξαμένης. οὐ γὰρ ἔτι μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνειαν προσθήκην ἐκ τῶν ἐθνῶν ἔλαβε διὰ προσηλύτων. μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ὠλίγωται Χριστιανοῖς προσχωρούντων Ἰουδαίων. ἀλλὰ καὶ* 5 *τὸ περιβεβλῆσθαι τὸν ἥλιον, τὸ ἐσκεπᾶσθαι τὴν ἁγίαν παρθένον τῷ ἡλίῳ τῷ νοητῷ, ἤτοι τῷ Χριστῷ, δυνάμεθα ὑπολαβεῖν, καὶ τὴν σελήνην, τὴν κατὰ νόμον λατρείαν καὶ πολιτείαν· ἅτε ὑποβιβασθεῖσαν καὶ παρὰ πολὺ μείονα ἑαυτῆς γενομένην τῷ εὐαγγελικῷ κινηθεῖσαν πυρσεύματι*[r]. *ἄλλως τε καὶ ὅτι ὁ νόμος καὶ τὰ* 10 *νομικὰ προστάγματα ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ Ἡλίου φωταγωγεῖται, ὡς καὶ ἡ σελήνη ὑπὸ τοῦ ἡλίου τοῦ αἰσθητοῦ. ἴσως*[s] *δὲ πρὸς τὸ δηλούμενον ἀκολουθότερον ἦν εἰπεῖν, τῷ ἡλίῳ μὴ περιβεβλῆσθαι τὴν γυναῖκα, περιβεβληκέναι δὲ τὸν ἐν γαστρὶ ἐχόμενον ἥλιον. ἀλλ᾽ ἵνα δείξῃ ἐν τῇ ὀπτασίᾳ ὅτι καὶ κυοφορούμενος ὁ Κύριος,* 15 *καὶ τῆς οἰκείας μητρὸς καὶ πάσης τῆς κτίσεως ὑπερεῖχε, σκέπῃ αὐτὸν ἔφη περιβεβληκέναι τὴν μητέρα.* [t]*συνῳδεῖ τούτῳ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ ῥηθέν, "δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι·" τὸ σκέπην γὰρ περιβεβληκέναι ταὐτὸν ὑπάρχει τῷ ἐπισκιάζειν.*

Ἕτεροι πάλιν, ὧν καὶ Μεθόδιος ὁ ἅγιος ὁ Πατάρων, εἰς τὴν 20 *ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἁρμόζει τὸ ὅραμα, ἀσύμβατα τῆς δεσποτικῆς γεννήσεως νομίσας ταῦτα, διὰ τὸ ἤδη πρὸ πολλοῦ τετέχθαι τὸν Κύριον. ἡ Ἐκκλησία τοίνυν τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης περιβέβληται καὶ τὸ νομικὸν φῶς τῆς νυκτοφαοῦς σελήνης. ταύτῃ γὰρ ὁ νόμος ἀπείκασται, ὡς ὑπὸ σκότῳ τῆς θεοσεβείας τὴν* 25 *περίγειον πᾶσαν κατέχοντι, ἀμυδρὰν αὐγὴν, λάμψιν λέγω θεογνωσίας, παρασχούσῃ· καὶ δή γε καὶ ὡς ἀλλοιουμένη κοσμικῇ ζωῇ ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς Ἐκκλησίας λέλογχε. ἄστρασί τε ὁ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανος δώδεκα κεκόσμηται, ἀριδήλως τοῖς Ἀποστόλοις ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία. ἀλλά γε δὴ ὁ αὐτός φησι* 30 *Μεθόδιος καὶ ὡς τῆς σελήνης ἠρτημένης τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ἥτις τροπικῶς καλεῖται θάλασσα, τὸ ἅγιον βάπτισμα δηλοῦν· ὀλέθριον μὲν δαίμοσι, σωτήριον δὲ ἀνθρώποις εὐγνώμοσι. τὴν Ἐκκλησίαν*

[q] *τούτεστι τῆς τ. Ἰουδ. συν.* om. B. [r] *πνεύματι* Edd. [s] *ὡς δὲ* B.
[t] Quæ seq. add. Cod. B.

οὖν φησὶν ἡγητέον τὴν γυναῖκα, οὐ τὴν ἁγίαν παρθένον γεννῶσαν τὸν Χριστόν. γάλα γὰρ τοῦτο τετέλεστο τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως. ὁ δὲ Ἰωάννης τῶν μελλόντων οὐ τῶν ἤδη γεγεννημένων τὴν γνῶσιν ἀποκαλύπτεται. ἡ τοίνυν Ἐκκλησία, ἤγουν ἡ νέα Σιὼν, ὠδίνει, κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον εἰπεῖν, καὶ στενάζει γεννῶσα τοὺς 5 ἀπολυτρουμένους, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς. δέδοικε δὲ τὸν δράκοντα. ἔστ' ἂν ἐκφύγῃ τὰς μηχανὰς αὐτοῦ, καὶ τέκῃ κατ' ἄνδρα ἕκαστον τὸν Χριστὸν, νοητῶς ἐμμορφωθέντα ἐν ἑκάστῳ· διὸ καὶ σπαργᾷ καὶ ὠδινεῖ ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ἡμῖν γεννηθεὶς, ὥστε ἕκαστος τὸ μετέχειν Χριστοῦ γεννᾶται. 10

Καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς στέφανοι.

[s]Τὸ ὑποκάτω τῶν ποδῶν κατὰ τοὺς τὴν γυναῖκα τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ εἰς τὴν θεομήτορα ἐξειληφότας εἴρηται· περὶ δὲ τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στεφάνου τοῦτό φασιν, ὡς στεφανοῦται ἡ παρθένος Μαρία τοῖς ιβ Ἀποστόλοις Χριστὸν κηρύσσουσιν· ὁποῖον γὰρ τὸ 15 κλέος Χριστοῦ κηρυσσομένου τῆς τοῦτον τεκούσης ἀναφαίνεται· τὸ δὲ τὴν ἐν γαστρὶ ἔχουσαν καὶ ὠδίνουσαν κράζειν βασανιζομένην τῷ τόκῳ ὁ Ἀμὼς, φησιν, Ἡσαΐας ἀπολύσασθαι, δι' ὧν φάσκει "πρὶν "τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, καὶ πρὶν ἐλθεῖν τὸν πόνον τῶν ὠδίνων "ἐξέφυγε, καὶ ἔτεκεν ἄρσεν·" καὶ Γρηγόριος δὲ ὁ Νύσσης ἐν λόγῳ 20 ιγ τῆς εἰς τὰ ᾄσματα ἑρμηνείας, περὶ τοῦ Κυρίου φησι, "ἧς "ἀσυνδύαστος μὲν ἡ κυοφορία, ἀμόλυντος δὲ ἡ λοχεία, ἀνώδυνος "καὶ ἀφδός." Ἐπεὶ δὲ ἡ μὲν Ἀποκάλυψις κράζειν τὴν ὠδινοῦσαν, καὶ βασανίζεσθαι ἐπὶ τῷ τόκῳ παριστᾷ· ὁ δὲ προφήτης καὶ ὁ θεῖος πατὴρ οὐδὲν τοιοῦτόν φασιν, ἐκεῖνο ἐρῶμεν ὡς ἀμφότερα 25 συνέβη τῇ παρθένῳ. καὶ γὰρ ἔκραζε καὶ ἐν ἀθυμίᾳ ἦν, τὸν μνηστῆρα ὑπονοοῦσα μοιχείας αὐτὴν ἐγκλήματι ὑπόδικον καταστήσειν[t], ὃ καὶ τὸ Εὐαγγέλιόν φησι διὰ τοῦ λάθρα ἀπολῦσαι αὐτὴν βουλεύεσθαι. ἐπεὶ δὲ Ἀγγέλῳ θείῳ τῆς ὑπονοίας ταύτης ἀπηλλάγη, ἐκ Πνεύματος Ἁγίου τὴν κυοφορίαν[u] εἶναι ἐμπεδοῦντος, 30 τότε καὶ αὐτὴ ἐξέφυγε πᾶσαν τὴν ὀδυνοῦσαν[x] αὐτὴν πραγματείαν. εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον περὶ τῆς παρθένου τὸ Εὐαγγέλιον ὑποφαίνει, οἷον ὅτι ἠγωνία διὰ τὴν κυοφορίαν, οὐδὲν πρᾶγμα. οὕτω

[s] Init. huj. Sch. adj. e Cod. B. usq. ad τοιοῦτον φασιν. [t] καταστήσοντα B. [u] ἐπιφορίαν B. [x] ὠδινοῦσαν Edd.

γὰρ καὶ Μωσέα ἐρεῖς ψευδῶς περὶ ἑαυτοῦ ἱστορῆσαι, ὁπηνίκα κυκλούμενον ὁρῶν ἑαυτὸν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ κρυφίαις ἐντυχίαις σιγῇ καρτερῶν, ἤκουεν πρὸς τοῦ Θεοῦ "τί βοᾷς πρός με;"

3 Καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἰδοὺ 5 δράκων πυρρὸς μέγας, ἔχων κεφαλὰς ἑπτὰ καὶ κέρατα 4 δέκα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ, ἑπτὰ διαδήματα, καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν.

Δράκοντα τὸν Σατανᾶν καλεῖ, διὰ τὸ σκολιόν· οὕτως γὰρ αὐτὸν 10 καὶ ὁ Ἡσαΐας καλεῖ "τὸν δράκοντα" λέγων "τὸν ὄφιν τὸν σκόλιον." πυρρὸν δὲ διὰ τὸ αἱμοβόρον[y] καὶ ὀργίλον. ἢ διὰ τὸ πυρῶδες τῆς ἀγγελικῆς οὐσίας· οὐ γὰρ τῆς οὐσίας ἠλλοίωται τῆς ἀγγελιωτίδος, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως, δι' ἣν καὶ ἐκπέπτωκεν. οὐρανὸν δὲ ἐνταῦθα, ὃς τὸν ἀέρα φάσκει, οὐ κατὰ σκόπον βάλλει· πῶς γὰρ ἐκπέ- 15 πτωκεν τούτου ὁ τὴν ἐξουσίαν, κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, ἔχων ἐν αὐτῷ, "κατὰ τὸν ἄρχοντα," λέγοντα, "τοῦ σκότους τοῦ ἀέρος τούτου;" κεφαλὰς δὲ αὐτοῦ, τὰς πονηροτέρας αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ταῖς πνευματικαῖς ἐνεργείαις ἀντιθέτους. ἢ τὰ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον τῇ σεσαρωμένῃ ἐνοικιζόμενα οἰκίᾳ. ἢ τὰς ἑπτὰ κακίας, ἃς ὁ Σολομῶν 20 ἐν καρδίᾳ εἶναί φησι τοῦ ἐχθροῦ.

[x] Ἀκολούθως τοῖς ἀρχῇ εἰρημένοις ἡ ὀπτασία καὶ νῦν τὰ κατὰ τὸν Ἀντίχριστον τελεώτερον διηγήσασθαι βουλομένη. ἀρχὴν τοίγαρ καὶ τὴν τοῦ Κυρίου σύλληψίν τε καὶ γέννησιν, ὡς ἀντιζήλως ταύτης καὶ τοῦ κοινοῦ τῶν πάντων ἡμῶν ἐχθροῦ 25 Σατανᾶ τὸν Ἀντίχριστον προβαλλομένου, κλέψει τῇ ὁμοιότητί τινας τῶν νοθεστέρων καὶ ῥαθυμότερον τῶν περὶ Χριστοῦ προφητικῶν ἐπακούοντας. τὰ κατὰ Ἀντίχριστον τοίνυν τῆς ὀπτασίας παραθεῖναι ἀφορμημένης ὡς τοῦ Κυρίου γεννήσεως· ἄλλην ἀρχὴν πρεσβυτέραν ἐκτίθησιν τὴν κατὰ τὸν Σατανᾶν τῆς ἐκ τοῦ 30 οὐρανοῦ καταπτώσεως, ἣν καὶ ἐν τῇ ἑξῆς ὀπτασίᾳ τρανότερον προθῆται. νῦν γοῦν ἐκεῖνο συνιστᾶν βουλομένη, ὡς ὁ ἀντίζηλος τῇ τοῦ

[x] Hoc. Sch. carent. Edd. [y] ὠμοβόρον B.

ἀληθινοῦ Χριστοῦ προβησόμενος ἐνανθρωπήσει· ἀεὶ καὶ ἀρχῆθεν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτὸν * * * λμίσας, καὶ οὗπερ εἶχεν ἐκπέπτωκεν αὐτῇ φάλαγγι καὶ συμμορίᾳ· καὶ δὴ καὶ τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου τὰ δι' ἔθους τολμήσας τῇ γεννήσει διὰ τοῦ Ἡρώδου· τῇ λοιπῇ οἰκονομίᾳ διὰ τῶν Φαρισαίων * * ἑξῆς προκεισομένων. ὡς οὖν ἐπ' ἐκείνοις 5 τὸ μετὰ αἰσχύνης ἧττον, οὕτως κἂν τοῖς ἐν τῇ Ἀντιχρίστου παρουσίᾳ πολλὰ τεχνιτεύσας ἀπατηλὰ[z], ὅμως τῷ αἰωνίῳ πυρὶ πανστρατίᾳ δοθείῃ· τούτων τῇ προεκθέσει τῆς ὀπτασίας ἡμᾶς κατησφαλμένης, ἀναπολογήτους πεποίηκε τοὺς μετὰ τὴν προφώνησιν ἁλωσομένους. ταῦτα κατὰ σύνοψιν τεθεωρηκότες χωρῶμεν 10 ἤδη πλατύτερον καὶ τοῖς κατὰ μέρος.

Καὶ κέρατα δέκα.

Τὸ κέρας, δυνάμεως καὶ δόξης σημαντικόν ἐστιν. δυνάμεως ἐν τῷ Δαβὶδ, "καὶ πάντα τῶν ἁμαρτωλῶν συνθλάσω, καὶ ὑψωθή-"σεται τὸ κέρας τοῦ δικαίου." δόξης δὲ, δι' ὧν φησιν Ἄννα, 15 "ὑψώθη κέρας μου ἐν Θεῷ μου." δέκα δὲ τὰ κέρατα, ἢ τὰ ἀντιδιαστελλόμενα ταῖς δέκα ἐντολαῖς τοῦ νόμου πλημμελήματα καὶ τὰ τελειωτικὰ τῆς Σατανικῆς ἀποστασίας ἐγχειρήματα, ὁ γὰρ δέκα ἀριθμὸς ἐκ μονάδος πρῶτος τέλειος ἀριθμὸς καὶ γεννητικὸς τελειότητος. ἢ τὰς διαιρέσεις τῆς βασιλείας κόσμον φερούσας 20 αὐτῷ, ὡς ταῖς διχοστασίαις χαίροντι. ἑπτὰ δὲ διαδήματα τὰ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτοῦ, ἰσάριθμα ταῖς κεφαλαῖς, διότι οἱ ἐν ταῖς δαιμονικαῖς ἐνεργείαις νικῶντες, ἐκεῖθεν τοὺς στεφάνους κομίζονται, ὅθεν πόνοις καὶ ἱδρῶσι τὴν νίκην ἤραντο. [a]Περὶ τούτων καὶ ὁ μέγας Μεθόδιος ἐπὶ λέξεως οὕτως φησι· "ὁ δράκων ὁ μέγας ὁ 25 "πυρρὸς, ὁ ἑπτακέφαλος ὁ σύρων τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων. ὃς ἕστη-"κεν ἐφεδρεύων, ἵνα τὸ τέκνον τῆς ὠδινούσης καταφάγῃ διάβολός "ἐστιν." καὶ ἑξῆς "ἀλλ' ἀστοιχεῖ καὶ σφάλλεται τῆς ἄγρας, "ἄνω πρὸς ὕψος ἁρπαζομένων τῶν ἀναγεννωμένων."

Καὶ ἡ οὐρὰ αὐτοῦ, σύρει τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων. 30

Τρίτον μέρος τῶν ἀστέρων ἐκλήθησαν, οἱ περὶ ἕνα τοῦ[b] ἀριθμοῦ τῆς τριάδος διεσφαλμένοι[c], ὡς Ἄρειος καὶ Μακεδόνιος. ἡ

[z] Cod. ἀπατειλὰ. [a] Quæ seq. add. Cod. B. [b] ἐννάτου Edd.
[c] διεσταλμένοι Edd.

ἔρημος δὲ, εἰς ἣν ἐλθοῦσα τρέφεται ἡ Ἐκκλησία, ἡ κακῶν ἔρημος καὶ στεῖρα φθορᾶς. τὸ δὲ τὴν οὐρὰν ἕλκειν τὸ τρίτον τῶν ἀστέρων, καὶ οὕτω θεωρητέον. δύο τινὰ νομίζομεν δηλοῦσθαι διὰ τούτων. ἢ τὴν προτέραν αὐτῷ ἐξ οὐρανοῦ πτῶσιν μετὰ τῶν συναποστατῶν Ἀγγέλων διὰ τοῦ ἐσχάτου κινήματος τοῦ φθόνου. τοῦτο γὰρ ἡ οὐρά. πρῶτον γὰρ ἡ ἔπαρσις ἡ σύρασα ἐκεῖνον[b] πρὸς φθόνον ἐφώπλισε, καὶ τούτους εἰς τὴν γῆν κατέρραξεν. ἢ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ τὴν θλάσιν αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς ἣν ὑπὸ τῶν τοῦ Κυρίου ὑπέστη μαθητῶν λαβόντων ὑπ᾽ αὐτοῦ "ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ "σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τὴν κακὴν," τὴν μετὰ τοῦτο οὐραίαν κίνησιν· ἤγουν τὴν ἐσχάτην, τοὺς ἀστηρίκτους κατενεγκοῦσαν ἐκ τοῦ οὐρανίου φρονήματος, ἀστέρας τροπικῶς ὀνομασθέντας διὰ τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος λαμπρότητα. [c]οὕτω γὰρ καὶ Δανιὴλ περὶ τοῦ Ἀντιόχου προεφήτευσεν εἰς τύπον ἐσόμενον τοῦ Ἀντιχρίστου.

Καὶ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν.

Συγκατέβαλε γὰρ ἑαυτῇ πλείστων Ἀγγέλων μοῖραν συναποστατῆσαι πείσασα ἀπὸ Θεοῦ, καὶ πεποίηκε χθονίους τοὺς οὐρανίους, καὶ σκότος, τοὺς λαμπροὺς ὡς ἀστέρας.

Καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν ἐνώπιον τῆς γυναικὸς τῆς μελλούσης τεκεῖν, ἵνα ὅταν τέκῃ, τὸ τέκνον αὐτῆς καταφάγῃ. 5 καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἄρρενα, ὃς μέλλει ποιμαίνειν πάντα τὰ ἔθνη ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ. 6 καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἔχει ἐκεῖ τόπον ἡτοιμασμένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἵνα ἐκεῖ ἐκτρέφωσιν αὐτὴν ἡμέρας χιλίας διακοσίας ἑξήκοντα.

Τὸ δὲ ἑστηκέναι τὸν Δράκοντα ἐπιβούλως κατὰ τοῦ τόκου εἰσκευαζόμενον, τοῦτο δηλοῖ ὅτι πολλὴν ἐπιμέλειαν πεποίηται τῷ τεχθέντι ἐξαρτίσαι τὰ δυσχερῆ, καὶ τινὰ ταῦτα εἴρηται.

Καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς πρὸς τὸν Θεόν.

[b] κατασύρασα οὕτως B. [c] Ult. hæc add. Cod. B.

Ὁ μὲν ἰοβόλος δράκων ἐνήδρευσε καὶ παρέθηξεν[d] Ἡρώδην ἀνελεῖν τὰ ἐν Βηθλεὲμ βρέφη, ὡς ἐν ἐκείνοις καὶ Χριστὸν ἀναιρήσων. τὸ δὲ παιδίον Θεοῦ[e] προνοίᾳ τοῦ Πατρὸς χρηματίσαντος τῷ Ἰωσὴφ, παραλαβόντα αὐτὸ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ φεύγειν εἰς Αἴγυπτον, διέφυγε τὴν ἐπιβουλὴν, ὡς μέλλοντος Ἡρώδου ζητεῖν 5 τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. ἐπεὶ οὖν ταῦτα καὶ πατρικῇ προνοίᾳ διὰ τοῦ χρηματισμοῦ τὸ παιδίον αἰσθητὴν σωτηρίαν εἰς ἁρπαγὴν ἔταξε, "πρὸς τὸν Θεὸν," λέγων, "καὶ πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ," οἱονεὶ ἐκ τῆς θείας προνοίας καὶ δεσποτείας διακειμένης[f] τῆς σωτηρίας τῷ παιδίῳ. τοῦτο γὰρ ὁ θρόνος βούλεται δηλοῦν. 10

Καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον.

[g]Οἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν γυναῖκα μεταλαμβάνοντες, τὴν ἁρπαγὴν τοῦ τέκνου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν θρόνον αὐτοῦ διττῶς ἐξηγήσαντο, τήν τε ἐνθάδε τῶν δικαίων ἀπὸ τῶν πειρασμῶν ὑπὸ Θεοῦ ἐξαίρεσιν, καθὸ καὶ ἡ ὑπόσχεσις τοῦ "ἑξάκις ἐξ 15 "ἀναγκῶν ἐξελεῖταί σε·" καὶ ἡ τοῦ, "οὐκ ἀφήσει ἡμᾶς ὑπὲρ ὃ "δυνάμεθα πειρασθῆναι· ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ τὴν ἔκ- "βασιν·" καὶ τὴν τελευταίαν ἐν τῇ ἀποκαταστάσει, ὅτε οἱ Θεῷ φίλοι ἁρπαγήσονται ὑπὸ νεφελῶν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ σὺν ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι πρὸς τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ 20 ἔσονται. Ἡ δὲ τῆς γυναικὸς φυγὴ εἰς τὴν ἔρημον, τὴν τῶν ἐκλεκτῶν φυγὴν σημαίνει, ἣν ἐπὶ παρουσίας[h] τοῦ Ἀντιχρίστου ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνεργουμένης[i], φεύξονται οἱ κορυφαιότατοι τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ[j] τῶν πολιτικῶν θορύβων καὶ κοσμικῶν φεύγοντες[k] ἡδονῶν· φεύξονται δὲ ὅπου σύνηθες αὐτοῖς ἐν θλίψει ὑποχωρεῖν, κατὰ 25 τὸ "Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθημέν σου." ἡ μνήμη δὲ δι' ἐγκρατείας. "πᾶς γάρ," φησιν, ὁ Παῦλος "ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρα- "τεύεται." εἰς τὴν ἔρημον οὖν ὑποστέλλοντες ἑαυτοὺς οἱ τρόφιμοι τῆς Ἐκκλησίας τηνικάδε πάσης ἡδονῆς καὶ κακίας, πάμφορον δὲ πάσης ἀρετῆς καὶ θεοφιλίας[l], ἐκεῖ τὰς προσβολὰς τῶν δαιμόνων 30 διαφεύξονται. εἰκὸς δὲ καὶ τὴν αἰσθητὴν ἔρημον διασώζειν τοὺς ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς καὶ τὴν τοῦ ἀποστά-

[d] ἐνήδρευεν καὶ παρέθηκεν B. [e] Θεοῦ om. B. [f] διωκειμένης B.
[g] Init. Sch. add. e Cod. B. usq. ad ἔσονται. [h] ὑπὸ παρουσία B.
[i] ἐνεργουμένη B. [j] ἐκ om. B. [k] διαπτύοντες B. [l] θεοφιλείας Cod.

του ἐπιβουλὴν ἑαυτοὺς, ὡς καὶ πρότερον τοὺς Χριστοῦ μάρτυρας. ἐπὶ ἔτη δὲ τρία ἥμισυ, τοῦτο γὰρ αἱ χίλιαι διακόσιαι ἑξήκοντα ἡμέραι χρονικὸν συντελοῦσι διάστημα, [m] ἡ ἀποστασία, καθ' ἣν οἱ ἐναθλοῦντες καρτερικῶς ἕξουσι τὸν ἀναρρήσεως στέφανον, παρὰ τοῦ εἰδότος ἀξίως τῶν πόνων παρέχειν τὰς ἀμοιβὰς ἀγωνοθέτου ἀγαθοῦ 5 Θεοῦ.

Ἡ γυνὴ ἔφυγε σὺν τῷ παιδίῳ. καὶ ἡ μητὴρ διέδρα εἰς ἔρημον τὴν πάσης θεοφιλοῦς ἔρημον ἐργασίας· ἐκεῖ γὰρ ἠφόριστο τόπος αὐτῇ ὑπὸ Θεοῦ ἐκτρέφεσθαι ἡμέρας χιλίας σξ τὸν χρόνον τῆς Ἡρώδου ζωῆς, ὡς καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον ἀναγράφει. 10

Ὁ τὴν γυναῖκα παραγραφόμενος, μὴ πρὸς τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα καὶ τὴν κατ' αὐτὸν οἰκονομίαν ἔκληψιν ἔχειν ὀρθῶς, ἀλλὰ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, τῷ πάλαι ταῦτα γενέσθαι· τῶν δὲ ἐσομένων τὴν Ἀποκάλυψιν παρέχειν, οὐ τῶν γεγενημένων, πῶς αὐτὸς ὥσπερ ἐπιλαθόμενος τὸ κατὰ τὸν διάβολον ἐξαρχῆς πτῶμα προφέρεις; 15

ΚΕΦ. ΛΔ.

Περὶ τοῦ γενομένου πολέμου μεταξὺ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, καὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ δράκοντος.

7 Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁ Μιχαὴλ καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ ἐπολέμησαν μετὰ τοῦ δράκοντος, καὶ 20 8 ὁ δράκων ἐπολέμησε καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ οὐκ 9 ἴχυσαν, οὐδὲ τόπος εὑρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος διάβολος καὶ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν. καὶ οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ μετ' 25 αὐτοῦ ἐβλήθησαν.

[n] Ὥσπερ κατ' ἐπανάβασιν ἀεὶ τῆς εἰρημένης ἀρχῆς ἀρχὴν πρεσβυτέραν ἐπινοεῖ ὁ χρηματίζων, ἧς ἐν μέρει καὶ πρόσθεν ἐπεμνήσθη τὰ κατὰ τὸν Ἀντίχριστον ἡμῖν διεξιών. ἀρχὴ γὰρ πρώτη τῶν κατ' αὐτὸν, ἡ ἐξ οὐρανοῦ αὐτοῦ πτῶσις· διὸ καὶ ὁ Κύριός φησι, 30 " ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα."

[m] Hinc usq. ad fin. Cap. add. Cod. B. [n] Hoc Sch. carent Edd.

τί τοῦτο λέγων; τὸ πρὸ πολλοῦ ἔναγχος καὶ καθ' ἑαυτὸν γενέσθαι, οὐχ οὕτως νοεῖν χρὴ, ἀλλ' ἐπεὶ ὁ συνουσιώμενος τῷ κατ' ἄνδρα Θεοῦ Λόγος καὶ Θεὸς καὶ πρὸς μίαν ὑπόστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συντελῶν κατὰ τὴν θείαν φύσιν, ἀνεκφοιτήτως συνῆν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ ἀϊδίως, ταύτῃ καὶ τὴν τοῦ διαβόλου πτῶσιν 5 ἐθεᾶτο. εἰ δὲ μὴ ὅτι τῷ παρῳχημένῳ διαστήματι τοῦ ῥήματος ἐχρήσατο, ἐθεώρησα, εἰπὼν, ἀλλ' "ἐθεώρουν," ἀμαθῶς τις ἐπηρεάζειν τῷ ῥητῷ βούλεται, ἴστω ὁ τοιοῦτος ὅτι τὰ θεῖα ἅτε ἀεὶ ὄντα ἐνεργεῖ, διαφοραῖς χρονικαῖς οὐκ ὑποκεῖται, ἵνα μὴ παλαιότητι λανθάνῃ πρὸς ἀνυπαρξίαν χωροῦντα, κατὰ τὸ "πᾶν τὸ παλαιού- 10 "μενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ" σοφὸν λόγιον. τῶν θείων τοίνυν ἀεὶ ἐνεργῶν ὄντων καὶ τὸ ἐνεστὼς ἀδιαλείπτως καταπλουτούντων, εἰκότως καὶ ὁ Κύριος τὸ "ἐθεώρουν" ἔφη, οὐ τὸ ἐθεώρησα· ὁ τότε γὰρ παρὼν θεϊκῶς καὶ νῦν οἰκονομικῶς εἰς μίαν ὑπόστασιν συντελῶν ἀδιάσπαστον, καὶ τὰ θεῖα διὰ τὴν ἄκραν 15 ἕνωσιν καὶ σώματι ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ οἰκειοῖ· διὸ καὶ τὸ "ἐθεώρουν" ἀνυποστόλως καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ προσνέμει. διόπερ ἐπεί φησι, ἐνεργὴς ἡ τοῦ Σατανᾶ τῶν οὐρανίων ἀποριφὴ, δίδωμι ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν κατὰ τῶν πάλαι κειμένων ἀπραγματεύτως σὺν θάρρει πατεῖν. 20

[o] Ὁ πόλεμος δὲ ὃν πόλεμόν φησιν ἡ γραφὴ διὰ τὸ τὸν Σατανᾶν τραχηλιάσαι κατὰ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι διὰ τὸ σκληρὸν αὐτῷ καὶ ἀγέρωχον ἀντανάτειναι τράχηλον, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ὁρμῆσαι· μακροθύμως δὲ τοῦ Θεοῦ τὴν τόλμαν αὐτοῦ φέροντος, ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ὑποβάσει τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, αὐτὴ 25 γὰρ κατὰ τὸ λόγιον οὔτε πράγματα ἔχει, οὔτε ἑτέροις παρέχει· τῷ γὰρ ἀνάρχῳ καὶ ἐξ οὐδενὸς ἔχοντι τὸ εἶναι ὁ τῆς ἐξ οὐκ ὄντων οὐσίας, καὶ τούτῳ [p] μόνῳ τὸ ἀλλοιοῦσθαι κληρωσαμένης ὅτι ἐξ οὐκ ὄντος· διὸ καὶ ὡς ἐξ ἑτέρου εἰς ἕτερον προελθὸν καὶ τὴν ἀλλοίωσιν ἐπιδέχεται τῆς θείας οὐσίας ὡς ὑπερουσίου, καὶ οὐκ ἐχούσης 30 ἀρχὴν οὐδὲ τροπήν· ἡ δὲ ἀλλοίωσιν παρ' ἑαυτῇ ἐμφαινούσης· τί γὰρ τῷ ἀεὶ ὄντι εἰς ἑτεροίωσιν ἐνθεωρηθείη; διάτοι τοῦτο τοιγαροῦν τοῦ θείου τῇ ἀτρεπτότητι αὐτοῦ κεχρημένου, ἡ μετ' ἐκεῖνο τῷ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστῆναι καὶ ἀλλοιοῦσθαι ἀνευρηκυῖα ἧς κατάρχων Μιχαὴλ παρὰ τῆς παλαιᾶς γραφῆς γνωρίζεται, σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν 35

[o] Et hoc Sch. deest Edd. [p] Cod. τοῦ τῷ.

νοερᾷ στρατιᾷ τῷ στασιώδει Σατανᾷ καὶ τῇ μετ' αὐτοῦ δαιμονικῇ τάξει πολεμικῶς συμβαλὼν, τὸ κράτος κατ' αὐτοῦ ἤρατο, καὶ τοῦ οὐρανίου αὐτὸν ἐνδιαιτήματος ἐξέωσε, τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ μὴ εὑρεθῆναι τόπον αὐτῷ ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἐβλήθη κάτω εἰς γῆν. ἢ αἰσθητῶς τοῦτο παθὼν, ἢ ὅτι τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ οὐρανίου ἀποστερηθεὶς ἀξιώματος, εἰς γηϊνὸν κατερίφη φρόνημα· εἶτα ὥσπερ ἀμυνόμενος τὸν Θεὸν διὰ τὴν πτῶσιν, ἐπεὶ μὴ αὐτὸν ἀνταμυνάσθαι οἷός τε ἐστι, τοὺς αὐτοῦ δούλους τοὺς ἀνθρώπους πειρᾷ· ταύτῃ τὸν δεσπότην αὐτῶν οἰόμενος ἀδικεῖν.

Ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ πόλεμος, διὰ τὴν πρώτην ἀλαζονείαν καὶ τὸν κατὰ τοῦ Ἀδὰμ φθόνον συνέστη. [p] οὐκ αὐτοῦ Θεοῦ παραταξαμένου. τὸ γὰρ ὑπερανεστηκέναι πᾶσαν γεννητὴν καὶ ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι προβᾶσαν ὑπ' αὐτοῦ φῦσιν. διὸ καὶ τὸ ἀλλοίωτον αὐτῇ διηνεκῶς πρόσεστιν. αὐτὸς ἡ μακαρία τῷ ὄντι εἰ παντὸς οὕτινος οὖν ἀπροσδεὴς ὡς ἵνα τολμηρῶς ἐρεῖν αὐθέδραστος φύσις, διὸ καὶ τοῦ πόθε * * ποῖα ἀπαράδεκτος. τῆς μετ' ἐκείνην οὖν ἀγγελιωτίδος οὐσίας, ἧς Μιχαὴλ κατάρχειν ὁ θεῖος τέτακται, τὸν πόλεμον ἐπανελομένου, καὶ πάλαι μὲν καὶ κατ' ἀρχὰς, τελεώτερον δὲ κατὰ τὸ Χριστοῦ πάθος· διό φησιν αὐτὸς "νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου "κέκριται" ἀντὶ τοῦ τέλεον κατακέκριται· ἄρχειν δὲ καὶ τοῦ ἀέρος τοῦ κόσμου καὶ Παῦλος ὁ θεῖός φησι τὸν διάβολον. τοῦ ἀρχιστρατήγου τοίνυν Μιχαὴλ μὴ φέροντος τὴν τοῦ διαβόλου ἀλαζονείαν, καὶ πολεμικῷ κράτει τῆς οἰκείας ἐνδιατριβῆς ἀπορρίψαντος ἐκεῖνον πάλαι, καθώς φησιν Ἰεζεκιὴλ, ὑπὸ τοῦ Χερουβὶμ ἐκβεβλῆσθαι αὐτὸν ἐκ μέσου λίθων πυρίνων, τῶν ἀγγελικῶν λέγων τάξεων. διὰ τὸ εὑρεθῆναι ἐν αὐτῷ τὰ ἀδικήματα, αὖθις ἐν τῇ τοῦ Χρίστου παρουσίᾳ, ὡς εἴρηται, ὑπὸ τῶν διακονουμένων αὐτῷ τῷ Κυρίῳ Ἀγγέλων, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πειρασμῶν τοῦ διαβόλου, ὡς ἠτιμωμένον δοῦλον ἀποπεμψαμένων αὐτὸν, ἐκπέπτωκε τελεώτερον.

[q] Τοῦτο καὶ πατέρων παράδοσις καὶ Παπίου διαδόχου τοῦ Εὐαγγελίστου Ἰωάννου, οὗ καὶ ἡ προκειμένη ἀποκάλυψις, διαβεβαιοῖ· Παπίας δὲ καὶ ἐπ' αὐτῆς λέξεως οὕτως φησὶ περὶ τοῦ πολέμου, ὅτι "εἰς οὐδὲν συνέβη τελευτῆσαι τὴν τάξιν αὐτῶν" οἱονεὶ τὴν πολεμικὴν ἐγχείρησιν· "ἐβλήθη γὰρ ὁ δράκων, ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ

[p] Hinc usque ad τὸν διάβολον. [q] Huj. Sch. init. deest Edd. usq. ad διάβολος καλεῖται.

" ἀρχαῖος καὶ ὁ Σατανᾶς καὶ διάβολος καλούμενος, καὶ ἐβλήθη " εἰς τὴν γῆν, αὐτὸς καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ." διώνυμος δέ ἐστι· Σατανᾶς γὰρ καὶ διάβολος καλεῖται. τινὲς δὲ ταύτην τὴν ἔκπτωσιν τοῦ διαβόλου μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸν πειρασμὸν τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι λέγουσι, καὶ μετὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτῷ τὸν 5 Χριστὸν, " ὕπαγε Σατανᾶ." καὶ σφόδρα τοῦτο τοῖς περὶ τῆς θεοτόκου εἰρημένοις ἁρμόζειν δοκεῖ. διώνυμος δὲ καλεῖται· Σατανᾶς μὲν, ὡς ἀντικείμενος τῷ δεσπότῃ [m], διάβολος δὲ, ὡς διαβάλλων Θεὸν ἀνθρώποις, ὡς τῷ Ἀδὰμ, καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τοὺς τῶν ἀρετῶν ἐργάτας. 10

[n] Ἰστέον δὲ ὅτι οὐ τοπικὴ μετὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου ἡ τοῦ διαβόλου γέγονε κατάπτωσις, ὡς ἔστον [o] καὶ αὐτοῦ τῷ θείῳ Ἀντωνίῳ ὁμολογεῖ, " τοῦ ἐχθροῦ," φάσκων, " αἱ ῥομφαίαι ἐξέλιπον εἰς " τέλος." ἔκπτωσις γὰρ αὐτοῦ ἡ τῶν πονηρῶν αὐτῶν ἐνεργημάτων ἀθέτησις μετὰ τοῦ τῆς οὐρανίου ἀρχῆς τῆς ἀποβολῆς, ὡς εἴρηται 15 τελεώτερον. εἴρηται δὲ καὶ Ἰουστίνῳ τῷ ἁγίῳ μάρτυρι μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐν γεέννῃ ἀπόφασιν, βλάσφημον μάλιστα γενέσθαι τὸν διάβολον, καίπερ μὴ πρότερον οὕτως ἀναιδῶς τὸν Θεὸν βλασφημήσαντα. διὸ καὶ εὐθυβόλως περὶ αὐτοῦ εἰρῆσθαι τὸ " πέπηγεν ἡ καρδία αὐτοῦ ὡς λίθος" διὰ τὸ 20 τῆς πονηρίας ἀνένδοτον. εἰ δὲ ἡ προσδοκία τῆς κολάσεως πονηρότερον αὐτὸν ἀπειργάσατο, πῶς ἂν κολαζόμενος ἢ αὐτὸς ἢ ἐργάτης τῶν αὐτοῦ κακιῶν διὰ τῆς ἐν τῇ γεέννῃ πυρώσεως τὸν ῥύπον τῆς ἁμαρτίας ἐκπλυθήσονται; οὐ μὴ γενομένου, πῶς πέρας ἕξουσι τῆς κολάσεως κατὰ τοὺς ματαιόφρονας, οἳ καὶ μὴ διὰ μηδὲν ἄλλο, 25 διαγοῦν τὸ ἀμεταμέλητα εἶναι τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ ὧν ἓν καὶ ἡ μνήμη τῇ ἀνθρωπίνῃ δευσοποιῶς καὶ εἰς ἀνέκπλυτον μονιμότητα ἐμμολυνθεῖσα ψυχῇ, πῶς ἂν ἐνδελεχῶς αὐτῇ ἐγκειμένη καὶ τῆς ἐκπτώσεως παριστώσης τὸ σκυθρωπὸν, οὐχὶ καὶ πυρὸς αὐτὴν αἰσθητικώτερον δαπανήσει; " τί γάρ," φησι τὸ λόγιον; " τῆξις 30 " καρδίας, ἔμμονος λογισμός." εἰ δὲ καὶ τῇ ἐν * * μακάριοι οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἡμεῖς τῇ ἀνυπαρξίᾳ καὶ τῶν ἀρρήτων ἀπαλλαγέντες ἀλγεινῶν ἀλλ' εἰς ἀδιάλυτον ζωὴν, τίς ἔτι τούτων ἐλπίς;

[m] τὸν δεσπότην B. [n] Hoc Sch. carent. Edd. [o] Sic Cod. sed in Andr. Comment. p. 67. καθὼς καὶ αὐτὸς τῷ [μεγάλῳ] Ἀντωνίῳ ὁμολογῶν τὸ ψαλμικὸν ἐπ' αὐτὸν πεπληρῶσθαι λογίον κ.τ.λ.

10 Καὶ ἤκουσα φωνὴν μεγάλην ἐν τῷ οὐρανῷ, λέγουσαν· ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἐβλήθη ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὁ κατηγορῶν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ 5 11 νυκτός. καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου, καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας αὐτῶν, καὶ οὐκ 12 ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου. διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οὐρανοὶ, καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες. οὐαὶ τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ, ὅτι κατέβη ὁ διάβολος πρὸς 10 ὑμᾶς ἔχων θυμὸν μέγαν, εἰδὼς ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει.

Τῆς οὐρανίας ἀξιωθεὶς ἀνόδου, ἀφ' οὗ καὶ τὸν πόλεμον ἐθεάσατο, καὶ τὴν κατὰ τοῦ Σατανᾶ καὶ τοῦ διαβόλου τῶν Ἀγγέλων τῶν θείων νίκην, ἀκοῦσαι φησὶ καὶ φωνὴν λέγουσαν, ὡς πολλάκις παρεθέμην, ἀντὶ τοῦ δηλοῦσαν παραλαμβανομένην[n]. τί δὲ δηλοῦ- 15 σαν; τὴν εὐφροσύνην τῶν Ἀγγέλων ἣν ἔσχον ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Σατανᾶ, καὶ τοῦ διαβόλου, ὃν δυσὶ τούτοις ὀνόμασιν ἐτίμησαν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ ἰσαρίθμοις. ἐπεὶ καὶ παντὶ ἀντίκειται ἀγαθῷ, καὶ διαβάλλων οὐ παύεται ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἤδη εἴρηται. εὐφρόσυνον οὖν ᾄδουσιν ᾠδὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ ἐκβολῇ τούτου. οὐ γάρ ἐστι 20 κοινωνία οὐδὲ καὶ μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου. καὶ τίς δὲ ἡ ᾠδή; " ἄρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις ἡ τοῦ Θεοῦ," καὶ διέλαμψεν ἀκριβέστατα ἡ τούτου δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καὶ ἀπῆλθεν ἀφ' ἡμῶν νικηθεὶς τῇ συνεργείᾳ αὐτοῦ ὁ κατήγορος τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. τὸ δὲ "ἄρτι," οὐ τὸ νεαρὸν 25 σημαῖνον ἐνταῦθα παρείληπται, ἀλλὰ τὸ ἐντελὲς καὶ ἀπαραλόγιστον, καὶ ἀναμφίβολον καὶ τῇ ἀρχῇ κατάλληλον. αἱ ἀρχαὶ γὰρ τοῖς τέλεσι δοκιμάζονται, εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, οὐκ ἂν οὐδὲ ἀρχὴ λεχθείη· τίνος γὰρ ἂν καὶ εἴη ἀρχὴ τὸ τέλος οὐ φέρουσα;

Τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν. 30

Ἀδελφοὺς Ἄγγελοι τοὺς ἀνθρώπους καλοῦσιν, μιμήσει τοῦ

n *δηλοῦσα παραλαμβανομένου* B.

ἑαυτῶν δεσπότου. αὐτὸς γὰρ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν, "ἀπαγ-"γελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." ἀλλὰ καὶ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν· "πορεύου πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, "καὶ εἰπὲ αὐτοῖς."

Ἡμέρας δὲ καὶ νυκτός. 5

Τὴν κατηγορίαν τὴν κατὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν φησὶ συγκροτεῖν τὸν κατήγορον, τὸ ἐνδελεχὲς, καὶ ἀδιάλειπτον παριστῶν[o] τῆς τοῦ πονηροῦ καθ' ἡμῶν ἐπηρείας. τί γὰρ καὶ ἄλλο εἴη διὰ σπουδῆς τῷ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς πλημμελείας εἰς ὄνομα ἀνευρηκότι[p] τὴν ἐμπληξίαν; 10

Διαβάλλει γὰρ ἀεὶ καὶ Θεὸν πρὸς ἀνθρώπους, ὡς διὰ τοῦ ὄφεως πρὸς τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς τὸν Αὐσίτην Ἰώβ.

Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν, διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου.

Ἐνίκησαν τοῖς ἴσοις αὐτὸν ἀμυνάμενοι διὰ πολέμου, ὡς καὶ 15 αὐτὸς τοὺς Θεῷ φίλους ἀπηνθαδιάσατο. ἀπῆλθεν γοῦν καὶ καθηρέθη τῆς ἀξίας, οὐκέτι χώραν ἔχων ἑστάναι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ κατηγορεῖν τῶν ἀνθρώπων ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ. ἐνίκησαν οἱ μάρτυρες[q] τὸν δοκοῦντα ἀήττητον εἶναι, ὡς καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τολμῆσαι, συνεργῷ χρησάμενοι τῷ αἵματι τοῦ ἀρνίου. πῶς; ὥσπερ 20 γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκε τὸ ἑαυτοῦ αἷμα, οὗ τύπος καὶ ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ τοῦ Πάσχα ἀμνὸς, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ σφαζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων τῆς ἀσφαλείας, τοῦ μὴ τὸν ὀλοθρευτὴν ὑποδύντα τῇ οἰκίᾳ τὸν ὄλεθρον ἐπαρτίσαι τοῖς πρωτοτόκοις. οὕτω καὶ οἱ Χριστοῦ μάρτυρες τῷ ζήλῳ τῆς σφαγῆς 25 τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου καὶ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς[r] καὶ τῆς ζωῆς προέκριναν τὴν μίμησιν τοῦ δεσποτικοῦ πάθους. [s]οὗ γενομένου εὐφραίνεσθαι τὸ τέλος παρέχει, τοὺς τοῦ πικροῦ γειτονήματος[t] τοῦ Σατανᾶ ἀπηλλαγμένους. σκοπεῖν δὲ κἀνταῦθα τὸ χρονικὸν διάστημα τὰ μέλλοντα τῷ παρωχηκότι προσνέμων. τίς γὰρ ἀγνοεῖ ὅτι ταῦτα 30 τὰ νῦν ἐξαγγελλόμενα, οὐ τοῦ παρωχημένου, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος

[o] παριστᾷ B. [p] ἀνευρηκότη. Cod. B. qui ult. hæc solus habet. [q] οἱ μάρτυρες om. B. [r] τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν B. [s] Quæ seq. om. Edd. usq. ad fin. Sch. [t] Cod. γειτωνήματος.

τὴν γνῶσιν παρέχει· τῆς κατὰ τὴν συντέλειαν λέγω διεξόδου; τοῦτο δέ μοι ἐπῆλθεν εἰπεῖν διὰ τὸ τινὰς τῇ τοῦ χρονικοῦ διαφορᾷ διαστήματος τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ταύτης τόκου * * ἄρρενα ἀλλοτριοῦν ἐπιχειρῆσαι τῆς περὶ τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα ἐκλήψεως.

Καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας. 5

Λόγον τὸν ζῆλον καὶ τὴν μίμησιν τῆς τοῦ Κυρίου διὰ σταυροῦ μαρτυρίας.

Διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οὐρανοί.

Τὴν οἰκεῖαν εὐφροσύνην οἱ Ἄγγελοι παραδηλοῦντες, ἣν ἔσχον ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Σατανᾶ, ἐπινίκιον ᾄδουσιν ᾠδὴν τῷ Θεῷ· 10 ἄρτι λέγοντες, ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ βασιλεία διέλαμψε, καὶ ἡ ἐξουσία τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως, ὅπως ἐστὶ παντοδύναμος. αὐτοῦ γὰρ συνεργείᾳ νενικήκαμεν τὸν ἔχθρον.

Οὐαὶ τῇ γῇ καὶ τῇ θαλάσσῃ.

Οὐ τῇ ἀναισθήτῳ κτίσει τὸ οὐαὶ, ἀλλὰ τοῖς γήϊνα φρονοῦσι καὶ 15 σποδὸς οὖσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, "καὶ ὡς ἡ θάλασσα ἀστα-"τοῦσιν," ἀγομένοις καὶ φερομένοις ἐν τῇ τοῦ βίου κυβείᾳ· κατὰ τούτων γὰρ ὁ κοινὸς ἐχθρὸς στρατευόμενος, τὸ ἑαυτοῦ[s] καταθύμιον ἀνύσει. τοῖς νήφουσι γὰρ καὶ πρὸς Θεὸν ἀνατεινομένοις οὐ μόνον πρὸς βλάβην οὐ καταβήσεται[t], ἀλλὰ καὶ πρὸς ὠφέλειαν, 20 ὡς διαγυμναζομένοις ὡς ὑπὸ παιδοτρίβῃ, καὶ τοῖς πειρασμοῖς δοκιμωτέροις ἀποτελουμένοις. πλείονα δὲ τὸν θυμὸν ἕξειν φησὶ, τὸ ὑπόγυιον[u] τῆς αὐτοῦ πτώσεως λογιζόμενος[x]. πόσος γὰρ ὁ ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τοῦ διαβόλου καιρὸς, εἴτε ὁ ἀπ' ἀρχῆς, εἴτε ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας πρὸς τοὺς ἀτελευτήτους τῆς κολάσεως 25 αὐτοῦ αἰῶνας παραμετρούμενος. θυμὸν οὖν ἔχων μέγαν διώξει, φησι, τὴν γυναῖκα.

ΚΕΦ. ΛΕ.

Ὅπως ὁ δράκων διώκων τὴν Ἐκκλησίαν οὐ παύεται.

13 Καὶ ὅτε εἶδεν ὁ δράκων ὅτι ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, 14 ἐδίωξε τὴν γυναῖκα ἥτις ἔτεκε τὸν ἄρρενα. καὶ ἐδόθη- 30 σαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου,

[s] ἑαυτῷ B. [t] οὐ καταβήσεται om. B. [u] ὑπόγυον B. [x] ὑπολογιζόμενος B.

ἵνα πέτηται εἰς τὴν ἔρημον εἰς τὸν τόπον αὐτῆς, ὅπως τρέφηται ἐκεῖ καιρὸν καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ ἀπὸ 15 *προσώπου τοῦ ὄφεως. καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὀπίσω τῆς γυναικὸς ὕδωρ ὡς ποταμὸν, ἵνα* 16 *αὐτὴν ποταμοφόρητον ποιήσῃ, καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ* 5 *γυναικὶ, καὶ ἤνοιξεν ἡ γῆ τὸ στόμα αὐτῆς, καὶ κατέπιε τὸν ποταμὸν ὃν ἔβαλεν ὁ δράκων ἐκ τοῦ στόματος* 17 *αὐτοῦ. καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικὶ, καὶ ἀπῆλθε ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ σπέρματος αὐτῆς, τῶν τηρούντων τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ* 10 *ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ.*

[y] Οἱ τὴν γυναῖκα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μεταλαμβάνοντες, οὕτως περὶ τῆς διώξεως αὐτῆς φησὶν, ὅτι ὅτε εἶδεν ὁ διάβολος τῷ Χριστῷ μετὰ τὸ βάπτισμα προσπαλαίσας ὅτι ἡττήθη, ὡσαύτως καὶ πρὸς αὐτοῦ μαθητὰς τοὺς Ἀποστόλους ὁπλισάμενος ᾐσχυνήθη διὰ θα- 15 νάτου τοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ ζωὴν εὑρομένους, ἑαυτὸν δὲ ὡς ὄφιν εἰς γῆν καταδικασθέντα καὶ γῆν ἐσθίειν, τοὺς γαιώδεις τὸ φρόνημα, καὶ μηδὲν τῆς οὐρανίου κεκτημένους παλινζωΐας τε καὶ διαίτης, ἤρξατο πάλιν φησὶ, τὴν Ἐκκλησίαν διώκειν ἐξ ἧς ὁ ἄρρην τοῦ Κυρίου λαὸς, ὁ μηδὲν θηλυπρεπὲς φέρων τῶν ταῖς ἡδοναῖς πεφυ- 20 κότων τοῦδε τοῦ βίου ἐκλύειν καὶ μαλακίζειν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καὶ τὸν πλησιον συγκροτούμενος, ἔσχεν συνελαφριζούσας καὶ μετεωροποιεῖν ἐκβιαζούσας, λῆψιν ἀπὸ Θεοῦ τὰς δύο πτέρυγας τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου, ὅς ἐστιν "ὁ ἐπιβαίνων "ἐπὶ Χερουβεὶμ πέταται," ὡς τῷ θεοπάτορι Δαβὶδ δοκεῖ. αἱ πτέρυ- 25 γες δὲ τί ἂν ἄλλο οἴοιντο, ἢ αἱ δύο διαθῆκαι Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς. αἵτινες πτέρυγες μετεώρους ἄγουσι πρὸς τὴν ἔρημον πάσης διύγρου ἡδονῆς τοὺς κεχρημένους αὐταῖς γνησίως· ἀεὶ μὲν, μάλιστα δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίᾳ· ὃν κρατεῖν κατὰ τὸν ἤδη ῥηθέντα χρόνον τῶν τριῶν καὶ ἡμίσεως ἐτῶν· ἐν ᾧ 30 καὶ οἱ κατὰ τὴν αἰσθητὴν ἔρημον ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρυπτόμενοι φεύξονται.

Ἄλλως. Οἱ τὴν γυναῖκα εἰς τὴν τοῦ Κυρίου μητέρα ἐξειλη-

[y] Hoc Sch. deest Edd.

φότες ἐπανάληψίν φασι ταῦτα τῶν ἤδη εἰρημένων. οὐ γὰρ τοῦτο λέγει ὅτι μεθ' ὃ εἶδεν ὁ δράκων ὅτι ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν, εὐθὺς ἐδίωκε τὴν γυναῖκα. ἀλλ' ἐπειδὴ εἶδεν ἑαυτὸν ὁ δράκων ἐν οἷς ὑπῆρχε[x] κακοῖς, καὶ ὅτι ἐκπέπτωκε τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας, πικρὸς γέγονε λίαν κατὰ τῶν ἀνθρώπων. [y] καὶ τὴν γυναῖκα τὴν τὸν Σωτῆρα 5 τῶν ἀνθρώπων γεννήσασαν ἐδίωκεν τοῦ ἀπόλεσαι, ἐπεὶ ἔγνω τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον Σωτῆρα ἔσεσθαι τῶν ἀνθρώπων. μὴ φέρων οὖν τὴν τοσαύτην μεταβολὴν, εἰ αὐτὸς μὲν ἐξ οὐρανοῦ ἐκπέπτωκεν, ἄνθρωποι δὲ εἰς οὐρανοὺς δι' ἀρετῆς ἀναφοιτήσουσι τῇ τοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθησομένου φιλανθρώπῳ δυνάμει καὶ θεϊκῇ ἐξουσίᾳ, τὸ ὅσον ἐφ' 10 ἑαυτῷ οὐκ ἀνῆκεν τὰ ἐμποδοστατοῦντα τεχνάζειν εἰς ἅπαν.

Καὶ ἐδόθησαν τῇ γυναικὶ δύο πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ τοῦ μεγάλου.

Οὐ γέγονεν ἡ γυνή, φησιν, ὑπὸ χεῖρα τοῦ Σατανᾶ, ἀλλὰ ταῖς δοθείσαις δυσὶ πτέρυξιν ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημον. πτέρυγας δύο 15 λέγει, χρηματισμοὺς παρὰ τῶν Ἀγγέλων, ἕνα μὲν τὸν τοὺς Μάγους μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην διαστειλάμενον, ἕτερον δὲ τὸν[z], "φεῦγε εἰς Αἴγυπτον" φάσκοντα, "καὶ ἴσθι ἐκεῖ," ἥτις ἦν ἔρημος θεοσεβείας. ὃ καὶ παράδοξον, ἐν ἀσεβέσι τὸ θεῖον ἐκτραφῆναι. πάντως δὲ ἐπικουρίᾳ πατρῴᾳ τοῦ ἀπ' οὐρανῶν Πατρὸς εἰς 20 γνῶσιν, τοῦ καὶ ἀπὸ τῶν χειρόνων τὰ κρείττω σθενοποιεῖν εἰδότος. ἐρήμου δὲ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἡρώδου ἐξουσίας. εἴρηται δὲ καὶ τῆς μητρὸς τόπος ἡ ἔρημος ὡς ἁρμοζόντως αὐτῇ τὸ ἀνενόχλητον τόπον ποριζούσης. καιρὸν δὲ καὶ καιροὺς καὶ ἥμισυ καιροῦ, τὴν διατριβὴν τὴν εἰς ἔρημον σχεῖν, ὃ εἰς τρία ἔτη καὶ ἥμισυ 25 συγκεφαλαιοῦται ὁ τῆς ζωῆς Ἡρώδου χρόνος, ἐν ᾧ ἤρξατο κατὰ τῆς Χριστοῦ λυσσήσας ἀπωλείας.

Καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

Τῆς ἐπιβουλῆς ἀποτυχὼν τῆς κατὰ τῆς παρθένου ὁ ὄφις, ἄλλην ἡμῖν ἐνεκαίνισε[a] κατὰ τῆς παρθένου καὶ τοῦ ταύτης υἱοῦ 30

[x] ὑπάρχει B. [y] Quæ seq. om. Edd. [z] ἕτερον δὲ τὸν φεύγειν εἰς Αἴγυπτον τῷ Ἰωσὴφ μετὰ τοῦ παιδίου τῆς μητρὸς ἐντειλάμενον. μόνως γὰρ οὕτως Ἡρώδην ἡ μήτηρ καὶ τὸ παιδίον διέφυγεν. εἰς ἔρημον δὲ τὴν Αἴγυπτον, φησιν B.
[a] ἄλλην μέτεισι κατὰ τ. παρθ. B.

δραματουργίαν, τὰ κατὰ τὸν σταυρὸν λέγων, δι' ὧν καὶ τῇ μητρὶ τὴν διὰ τὸ πάθος ἀπιστίαν ἐνεσκεύαζε, καὶ τῷ υἱῷ τὴν διὰ θανάτου ἀπώλειαν. ποταμὸν δὲ ἐκ τοῦ στόματός, φησι, τὸν ὄφιν ἐκβαλεῖν τοὺς πειρασμοὺς, ὡς σύνηθες εἰς ὕδωρ καὶ ποταμοὺς ἀλληγορεῖν τῇ γραφῇ[b]. πῆ μὲν διὰ τοῦ Ἰωνᾶ λέγουσα "ἀπέρριψάς με 5 εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με." πῆ δὲ διὰ τῆς παραβολῆς αὐτοῦ τοῦ Κυρίου· "κατέβη" φάσκοντος, "ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι, καὶ οὐκ "ἐδυνήθησαν τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν θεμελιωμένην οἰκίαν καταβαλεῖν." ποταμὸν οὖν ἐν τῷ πάθει τοῦ Κυρίου πειρασμὸν τῇ μητρὶ ἐγγινό- 10 μενον λέγει. ὃν καὶ Συμεὼν ὁ πρεσβύτης φησὶ τῇ παρθένῳ. "καὶ "σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία[c]." καὶ τὸ αἴτιον, εἰς παράτασιν τοῦ ἀληθῶς αὐτὴν ὠδινῆσαι καὶ τεκεῖν, ἀλλ' οὐ φαντασίᾳ. διὸ καὶ τὰ τῶν ἀληθῶν μητέρων παθεῖν, ὀδυνομένην ἐπὶ τῷ τόκῳ· τοῦτο γὰρ νοοῖτο "ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν 15 "καρδιῶν διαλογισμοί."

Ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

Οἱονεὶ ἐκ προστάγματος αὐτοῦ ὁ πονηρὸς δαίμων ἔβαλεν τοὺς πειρασμούς· "ποταμοφόρητον" δὲ ἀντὶ τοῦ ἀποπνίξει. τότε γὰρ τὰ ἔμψυχα ὑπὸ ποταμῶν ἄγεται καὶ φέρεται, ὅταν ἀποπνιγῇ. 20

Καὶ ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικί.

Τὸ μὲν καταπιεῖν τὴν γῆν τὸν ποταμὸν, δηλοῖ τὸ διὰ θανάτου τὸν Κύριον δέξασθαι διὰ τοῦ μνήματος. [d]ποταμὸν δὲ αὐτὸν ἐκάλεσεν, ὡς καὶ πειρασμῶν ἔμπλεον. ἀφ' ὧν καὶ θανεῖν ἠνέσχετο καὶ ταφῆναι· καὶ εἰρήνης· ἀφ' οὗ καὶ "ὡς ποταμὸν εἰρήνης" ὁ προ- 25 φήτης φησί· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον "ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ τὸ μεσότειχον τοῦ φραγμοῦ "λύσας·" καταπιοῦσα δὲ τοῦτον ἡ γῆ πάλιν ἀνέδωκεν αὐτόν· ἀνεβίω γὰρ πάλιν τριήμερος, πατήσας τὸν θάνατον, ἐπεὶ κατὰ τὸν θεσπέσιον Πέτρον, "οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ τὸν 30 "ἄρχοντα τῆς ζωῆς." οὕτως δὲ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἀναγνωστέον, τελείαν στιγμὴν τιθέντας εἰς τὸ "ἐβοήθησεν ἡ γῆ τῇ γυναικί·" εἶτα

[b] ἀλληγορῶν τῇ γραφῇ B. τ. γραφ. om. Edd. et quæ seq. usque ad καταβαλεῖν. [c] ῥομφ. διελ. B. [s] Quæ seq. om. Edd. usq. ad ἐρεθίσον.

ὡς ἐξ ἐρωτήσεως τοῦ, τίνα δὲ τρόπον ἐβοήθησεν; ἐπιφέρειν ὡς ἀπόκρισιν τὸ "κατέπιεν ἡ γῆ τὸν ποταμὸν ὃν ὁ δράκων ἔβαλλεν ἐκ "τοῦ στόματος αὐτοῦ·" τούτου δὲ γενομένου πρὸς ὀργὴν τοῦ δράκοντος, ἕτερον πάλιν οὗτος ὁ δράκων ἐνεσκευάσατο πόλεμον. ἀλλ' ἐρεῖ τὶς, ὅτι τὸ καταπιεῖν τὴν γῆν τὸν ποταμὸν εἰκότως παραδεκτέον 5 εἰς τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον καὶ τὴν ταφὴν, τὸ δὲ ἀναβιῶναι πόθεν ληπτεὸν μὴ ἐγκειμένου τῇ Ἀποκαλύψει τὸ μοῦ κατάπτωσιν ἐξήμεσεν αὐτὸν, ἤτοι τὸν πειρασμόν. οὕτως γὰρ ἂν ἐνδίκως καὶ τῇ ὀργῇ κατάληπτος ὁ δράκων· τὸ γὰρ καταποθῆναι πρὸς ἡδονῆς μᾶλλον συνετέλει· ἅτε πρὸς ἀφανισμὸν τοῦ μυκομένου τελεώτερον 10 ἀποτελευτῶν. λέγομεν οὖν, ὡς εἰ καὶ μὴ πρόσκειται τὸ ἐξήμεσεν ἢ ἀπέβλυσεν, ἀλλὰ τῇ τοῦ δράκοντος ὀργῇ συναναφαίνεται τὸ ἀποβλύσαι πάλιν τὴν γῆν· δι' οὗ πάλιν ὑφίστασθαι ἔμελλεν τὸ τὴν ὀργὴν ἐρεθίσον. ὁ πόλεμος δὲ πρὸς τοὺς χρηματίσαντας υἱοὺς καὶ ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὃ εἴρηται τὸ, "ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά 15 "σου τοῖς ἀδελφοῖς μου." καὶ αὖθις τὸ "ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία "ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Κύριος." τούτοις δὲ ἐξ ὀργῆς πολεμεῖν ἔκρινε τοῖς πιστοῖς τοῦ Κυρίου, οἳ τῇ πρὸς αὐτὸν εἰλικρινεῖ πίστει καὶ διαθέσει καὶ εἰς συγγένειαν αὐτοῦ[c] ἀνελήφθησαν, καθὼς ἔστιν αὐτοῦ ἀκοῦσαι, "μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι εἰσὶν οἱ 20 "ποιοῦντες τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς."

[d]Δραματικῶς μέτεισι τὰ προκείμενα ὁ χρηματίζων τῷ Ἀποστόλῳ, ὡς ἔμψυχον ζῶον εἰσάγων τὴν γῆν. στόμα ἔχουσαν ἀνοιγόμενον καὶ καταπώσει ἐξαφανίζουσαν· ἐξαφανίζειν δὲ τῇ καταπώσει διὰ ταπεινοφροσύνης τῶν πρὸς οὓς οἱ πειρασμοί· οἱ καὶ λέγουσι καὶ 25 ἡγοῦνται ἑαυτοὺς γῆν εἶναι καὶ σποδόν· καὶ ταύτῃ τῇ ταπεινώσει τὸ ἀλαζονικὸν ὕψος τοῦ πολεμοῦντος αὐτοῖς διαβόλου ὡσπερεὶ καταπώσει τινι ἐξαφανίζοντες τε καὶ καθαιροῦντες· ὡς τῷ θείῳ Ἀντωνίῳ εἴρηκεν ὁ Ἄγγελος. Ὀργισθεὶς δὲ ὁ δράκων ἐπὶ τῇ γυναικὶ ἤτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὸ ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης τὰς 30 μηχανὰς αὐτοῦ καταπαλαισθῆναι, ἀπῆλθε ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν περιλοίπων τῶν ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ὡς ἀπὸ σπέρματος ταύτης ἐκβλαστησάντων ἀνδρῶν καὶ ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. διὰ τῶν ἐγκρίτων τῆς Ἐκκλησίας διδασκά-

[c] αὐτῷ B. Hoc Sch. carent Edd.

λων καὶ τῶν τῆς γῆς ὑπερορώντων, καὶ πρὸς τὴν ἔρημον μεθισταμένων καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ταλαιπωρίαν· εἰ τούτων φησι, διαμάρτοι ὁ διάβολος ἐκ καταπώσεως τῆς ταπεινοφροσύνης, κατὰ τῶν ἐν κόσμῳ στρατευομένων Χριστῷ ἐξοίσει, ὅπως καθάπερ κόνει τραχυνούσῃ τὸ ἔλαιον καὶ τὴν τούτου λειότητα ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις εὐαλώτους τούτους εὑρὼν τροπώσηται· εἰ καὶ πολλοὶ τοῦτον διὰ τὸ γνήσιον τῆς πρὸς Χριστὸν ἀγάπης ὥσπερ στρουθίου ἀσθενοῦς καταπαίζουσι. 5

ΚΕΦ. ΛϚ.

Περὶ τοῦ θηρίου τοῦ ἔχοντος κέρατα δέκα καὶ κεφαλὰς ἑπτά. ὧν μίαν ὡς ἐσφαγμένην ἔφη. 10

1 Καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ εἶδον ἐκ τῆς θαλάσσης θηρίον ἀναβαῖνον ἔχον κέρατα δέκα καὶ κεφαλὰς ἑπτὰ, καὶ ἐπὶ τῶν κεράτων αὐτοῦ δέκα διαδήματα, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ὀνόματα βλα- 15 2 σφημίας. καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ἦν ὅμοιον παρδάλει. καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὡς ἄρκτου, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς στόμα λέοντος, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ, καὶ ἐξουσίαν μεγάλην. 20

Ἐπὶ τῆς ἄμμου στάσις τὸ ἀπαγὲς βούλεται σημαίνειν τῶν δεικνυμένων ὡς συμβολικῶς. ἀλλ' οὐκ ἐπ' αὐτῶν ἐναποκαθημένων τῶν ἐρωμένων. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης θεωρίᾳ, δράκων πυρρὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ὁρᾶται, νῦν δὲ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναβαίνων[e]. ὁ μὲν οὖν ἀπ' οὐρανοῦ δράκων, τὸν κατ' ἀρχὰς τῆς οὐρανίου δόξης ἐκπεπτω- 25 κότα σημαίνει. ὁ νῦν δὲ πάλιν, τὸν αὐτὸν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναβαίνοντα[f], θάλασσαν τὸν ἄστατον τοῦτον καὶ ἀειτάραχον[g] παριστῶν βίον, ἀφ' ἧς[h] καὶ ἀναβαίνει τὸ θηρίον, τὰς τῶν ἀνθρώπων[i] πλημμελεῖς καὶ ἀστηρίκτους ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς πράξεις λαβὼν εἰς ἐμφάνειαν. ὃ οὐκ ἄλλο, ἢ ὁ Ἀντίχριστος ἐπὶ τῷ πρώτῳ καὶ 30

[f] ἀναβαίνειν B. [g] Male ἀτάραχον Edd. [h] ἀφ' ἧς om. B.
[i] Edd. ἄλλους.

δευτέρῳ[j] Σατανᾶ, τρίτος αὐτὸς προϊών. τὸ δεύτερον δὲ καὶ μέσον, ὃ καὶ νῦν πρόκειται εἰς θεωρίαν, δύναμίς τις τυγχάνει, τῷ ἀποστάτῃ Σατανᾷ συνεκπεπτωκυία, ἐκείνου μὲν ἧττον, τῶν δὲ λοιπῶν εἰς[k] κακίαν προύχουσα. ὅς ἐστιν ὁ Ἀντίχριστος, ὁ κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν συγκαταβεβλημένων αὐτῷ[l] δαιμονικῶν δυνάμεων προεχόμενος, εἴ τι Μεθοδίῳ καὶ Ἱππολύτῳ καὶ τοῖς ἁγίοις πείθεσθαι πατράσιν[m]. ὁ γὰρ Σατανᾶς, εἰ καὶ λέγεται παρὰ τῇ γραφῇ τὴν θάλασσαν οἰκεῖν καὶ τὸν τάρταρον, ἀλλὰ τροπικῶς αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἀκοῦσαι πρὸς Θεὸν ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ φάσκοντος βίβλῳ· "ἐμπεριπατήσας τὴν γῆν καὶ τὴν ὑπούρανον πάρειμι·" ἀφ' οὗ δῆλον ὡς τῇ περιγείῳ ἐνασχολεῖται κτίσει, ἐπιβούλως τοῖς ἀνθρώποις διαγινόμενος· τοῖς μὲν ὡς τάρταρος κρυερὸς ἐπιβουλεύων καὶ τὴν προσοῦσαν ἀνθρώποις θερμότητα προσαποσβεννύειν πειρώμενος. ἔστι δὲ ὅτε θαλαττίῳ τρόπῳ ἐξιὼν καὶ φόβον ἐμποιῶν παλιρροίαις τῶν κοσμικῶν περιστάσεων, ὑποχειρίους ἔχει λαβὼν ἀλλ' ἀϊστῶς διητάτω ἐν τῇ θαλάσσῃ. πῶς ἐν τῇ πρὸ ταύτης θεωρίᾳ ἀναγέγραπται πολλὰ κατὰ Κυρίου καὶ κατὰ τῆς αὐτοῦ μηχανήσασθαι μητρός· οὗτος οὖν ὁ νῦν εἰς θεωρίαν κείμενος ὁ Ἀντίχριστος κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ ἤδη εἴρηται, ὃν καὶ ὡς **τος περιέπειν οὐ κατολιγωρεῖ[n]· τοῦτο γὰρ ὡς πρός τινος πολυωρίας ἠξιωμένοι τὸ ὄνομα ἐνδιαθέτως λαμβάνουσιν, ὡς καὶ Χριστός φησι τοῖς μιαιφόνοις Ἑβραίοις· "ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς "τοῦ διαβόλου ἐστέ·" πατέρα τοῦ διαβόλου τοῦτον καλῶν τὸν συναποστάτην αὐτοῦ, ὡς ἤδη εἴρηται· οὗ κατ' ἐνέργειαν ὁ Ἀντίχριστος, ὥσπερ καὶ Ἀβραὰμ πολλῶν ἐθνῶν πατὴρ ἀναγέγραπται τῶν ὅσοι κατὰ ζῆλον ἐκείνου τῆς οἰκείας ἀ*δήσαντες ἐγγενοῦς πλάνης τῆς εὐσεβείας ἀντεποιήθησαν. Ἰστέον δὲ ὡς τῷ τοῦ Εὐαγγελίου ῥητῷ "ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ," οὕτως τινὲς ὑπέστησαν τῇ στιγμῇ· καὶ τῇ ἐνυποκρίτῳ τοῦ ῥητοῦ προφορᾷ τὸ ἄπορον ἀπολυόμενοι· εἰπόντων γὰρ τῶν Ἑβραίων "ὅτι ἐκ πορνείας οὐ γεγεν- "νήμεθα, πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν·" πρὸς τοῦτο χλευαστικῶς αὐτοῖς

[j] καὶ δευτ. om. B. [k] τὰ εἰς κακ. B. [l] Hic Edd. add. ἀγγελικῶν μὲν τὸ πρὶν ὑπαρχουσῶν δυνάμεων, ὕστερον δὲ ἐκδιαβεβλημένης προαιρέσεως, πρὸς τὴν τῶν δαιμόνων μετασχηματισθεισῶν ζόφωσιν. Omnia autem quæ seq. ded. e Cod. B. usq. ad ὁ Ἀντίχρ. γεν. τοῖς ἀνθρ. [m] Suppl. δεῖ. [n] κατολιγορεῖ Cod.

χρησάμενος ὁ Χριστὸς, οὕτω φησιν ἐνυποκρίτῳ προφορᾷ "ὑμεῖς ἐκ "τοῦ πατρός; τοῦ διαβόλου ἐστέ·" τουτέστιν, ὑμεῖς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὲ τοῦ Πατρὸς, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ὀνομάζεται; οὐδαμῶς· οὐκ ἐστὲ γὰρ ἐκ τοῦ τῷ ὄντι Πατρὸς, ὡς οὐδὲ τοῦ Ἀβραὰμ ἐστὲ κατὰ γένος οὕτως καὶ τοὺς θεοσεβεῖς τρόπους· τὸ μὲν γὰρ κατὰ γένος κοινὸν 5 καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, τὸ δὲ κατὰ θεοσέβειαν, μόνων τῶν τῷ ὄντι ἐμφρόνων ἀνδρῶν. καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως. Ἐκ τῆς θαλάσσης δὲ τοῦτο ἀναβαίνειν τὸ θηρίον φησι· ὅτε διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ κόσμου ἐκ κακίας πολυτάραχον εὐπαράδεκτος ὁ Ἀντίχριστος γένηται τοῖς ἀνθρώποις. τὰ κέρατα δὲ τὰ δέκα, τὸ τέλειον τῶν εἰς 10 κακίαν συντελούντων προσεῖναι τῷ Ἀντιχρίστῳ παραδηλοῖ, ἐξ ὧν καὶ δόξα αὐτῷ παρομαρτεῖ, διότι[o] τὸ κέρας, τὴν δόξαν ἔθος σημαίνειν. ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων τινὲς[p] εἰρήκασιν εἰς δέκα τότε βασιλείας διῃρῆσθαι τὴν οἰκουμένην. τὰς δὲ ἑπτὰ κεφαλὰς, τῷ[q] τὰς βασιλείας ἐν τῷδε τῷ συστοίχῳ τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ κόσμῳ 15 ὑπάρξαι, συγκαταλυομένῳ ὡς αἰσθητῷ τῇ κατὰ σάρκα βιώσει, ἀνατέλλοντος δὲ τοῦ ἀφθάρτου τε καὶ διαιωνίζοντος, ἐν ᾧ καὶ ἡ βασιλεία διαιωνίζουσά τε καὶ ἀδιάδοχος.

Καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον ἦν ὅμοιον παρδάλει.

[r]Ἢ τὸ ἅμα τῇ ἀρχῇ τῶν βλασφημῶν ἔχεσθαι, ἢ κατὰ τῆς κε- 20 φαλῆς ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν βλασφημῶν τὸ κακὸν καθ' ἑαυτοῦ ἐπισωρεύειν.

Ὀνόματα βλασφημίας ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τοῦ ἀνίοντος θηρίου ἔστιν ὁ Ἀντίχριστος. αἱ βλάσφημοι ὀνομάσιαι προσέσονται φησι· τί τοῦτο λέγων; τὸ ἐκ τῆς θαλάσσης ἤγουν τοῦ φιλοταράχου 25 τοῦδε καὶ πολυκύμονος βίου ἐξερχόμενον θήριον. ἄνθρωπος γὰρ ἔσται ὁ Ἀντίχριστος προοιμίοις χρησάμενος τοῖς Ἑλληνίζουσιν ἄρχουσι, καὶ δὴ καὶ τοῖς μετὰ Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν, ὧν ἐστιν Ἰουλιανὸς καὶ Οὐάλης, καὶ πάντες οἱ καθ' ἑξῆς αἱρετίζοντες βασιλεῖς. τότε καὶ αὐτὸς ἐπιστήσεται εἰς δέκα πρὸ μικροῦ τῆς αὐτοῦ 30 ἀφίξεως μερισθείσης τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, ἀρκούντως βεβλασφημένης[s] τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως. ὡς ἔστι μαθεῖν τοῖς βουλο-

[o] παρομαρτήσει, ὅτι B. [p] καὶ τοῦτο τινὲς B. [q] τὸ B.
[r] Quæ seq. om. Edd. usq. ad ἄρχουσι. [s] μεταβεβλασφ. Edd.

μένοις ἀπὸ τῶν τὰς παλαιὰς ἱστορίας ἀναγραφομένων βιβλίων, καὶ τῶν τὰς ὑπογύους. περὶ τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τοῦ δέκα καὶ ἑπτὰ εἴρηται. ὁποῖον δὲ τὸ θηρίον, ὅμοιόν φησι παρδάλεως, καὶ οἱ πόδες ὡς ἄρκτου, καὶ τὸ στόμα ὡς λέοντος, διὰ μὲν τῆς παρδάλεως τὴν Ῥωμαίων σημαίνων ἀρχὴν, ὡς ταχυεργῆ, καθ' ὧν ἂν τὴν ὁρμὴν 5 σχῇ, καὶ καρτερικὴν μέχρις ἂν πρὸς τέλος τοῦ ἐνάρξασθαι φθάσῃ, ὃ καὶ διὰ τῶν τῆς ἄρκτου ποδῶν δηλοῖ. ἀναφέρονται δὲ καὶ εἰς τὴν Περσῶν βασιλείαν, ἄχρι νῦν οὐκ ἀποκαρτερήσασαν τῆς ὅλης ἀντέχεσθαι· διὰ δὲ τοῦ στόματος ἡ Βαβυλωνίων, ἣν ἄν τις ἀπαραλογίστως τὴν τῶν Σαρρακηνῶν ἐκδέξεται, καθ' ὅτι καὶ ἐν Βαβυ- 10 λῶνι νῦν ἐστι τὸ ἀρχεῖον αὐτῶν, ὧν δὴ ὁ [r] Ἀντίχριστος ὡς Ῥωμαίων βασιλεὺς κρατήσει. [s] εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἀφίξεται ὡς καὶ ταύτην καθαιρήσων, ὅταν τοὺς ὀστρακίνους τῶν ποδῶν δακτύλους θεάσηται· δι' ὧν εἰς δέκα δηλοῦται ἡ διαίρεσις αὐτῆς ἀσθενεῖς καὶ εὐθρύπτους ἀρχὰς, ἃς καὶ αὐτὸν * θος ὁ ἄνευ ἀνδρὸς ὑποστὰς τὴν ἀνθρωπίνην 15 ὑπόστασιν συνεργείας ἐξόρους τοῦ πατρικοῦ καὶ θείου ὕψους ὁρμημένος γέγονε τὸ καθ' ἡμᾶς γενόμενος μεθ' ἡμῶν· καὶ πατάξας καὶ λεπτύνας εἰς ἅπαν ὡς ἀπὸ ἅ * * νος θερινῆς τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀντίχριστον δεσμοῖς παραπέμψας διαιωνίζουσιν, αὐτὸς τὸ ἀθάνατον καὶ ἀκατάλυτον ἀνεδήσατο κράτος. 20

Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων τὴν δύναμιν αὐτοῦ.

Δώσει γὰρ τῷ Ἀντιχρίστῳ ὁ Σατανᾶς ὁ νοητὸς δράκων, πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ ψευδέσι πρὸς ἐξαπάτην ὅμως τῶν ἀστηρίκτων. τὸν θρόνον δὲ τί νοητέον, εἰ μὴ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκότους τοῦ ἀέρος τούτου, ἣν καὶ αὐτὸς ἔσχε τῆς οὐρανίου δόξης 25 ἐκπεπτωκώς;

3 Καὶ εἶδον μίαν ἐκ τῶν κεφαλῶν αὐτοῦ, ὡσεὶ ἐσφαγμένην εἰς θάνατον. καὶ ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐθεραπεύθη, καὶ ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου. 4 καὶ προσεκύνησαν τῷ δράκοντι τῷ δεδωκότι τὴν ἐξου- 30 σίαν τῷ θηρίῳ, καὶ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ, λέγοντες,

[r] ὧν δὴ βασιλέων κρα σει ὁ Ἀντιχρ. ὡς Ῥωμ. βασ. B. [s] Hinc usq. ad Sch. fin. om. dd.

τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ; τίς δυνατὸς πολεμῆσαι μετ'
5 *αὐτοῦ; καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ*
βλασφημίαν. καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία πόλεμον ποιῆσαι
6 *μῆνας τεσσαρακονταδύο. καὶ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ εἰς*
βλασφημίαν πρὸς τὸν Θεὸν, βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα 5
αὐτοῦ, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἐν τῷ οὐρανῷ
7 *σκηνοῦντας. καὶ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι πόλεμον μετὰ τῶν*
ἁγίων, καὶ νικῆσαι αὐτούς.

Τοῦτο διαφόρως ἐκληπτέον. [t]Ἢ γὰρ τὸν Ἰσραὴλ θεοσεβὲς ὂν ἔθνος, ὅτι καὶ πατέρων τοιούτων προφάσει λιμοῦ τὴν Αἴγυπτον 10 καταλα * * τα μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, καὶ ἐπὶ τίνα μὲν μόνον ἕως ζῶντες παρη * ν οἱ πρόγονοι ἐχόμενοι τῆς πατρίου θεοσεβείας· ἐκείνων δὲ θανάτῳ ἐκλελοιπότων καὶ τῆς θεοσεβείας τοῖς ἀπογόνοις τῆς πατρῴας ἐκλελοιπυίας ταῖς Αἰγυπτίαις ὑπήχθησαν εἰδωλολατρείαις, ὃ ὑπὸ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ναυῒ τῇ κατ' αὐτὸν 15 ὀνειδίζονται βίβλῳ· ἀφ' ἧς εἰδωλομανίας ὑπὸ Μωϋσέως καὶ τῆς Αἰγύπτου ἠλλοτριώθησαν πρὸς θεοσέβειαν αὖθις ἐπαναχθέντες· ταύτην σφαγὴν μιᾶς τῶν κεφαλῶν καλεῖ· κεφαλαὶ γὰρ τὰ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σατανᾶ πεπλανημένα ἔθνη· ὧν ἡ ἐπαγωγὴ ἡ πρὸς εὐσέβειαν, σφαγὴ εἰς θάνατον ἐνομίσθη[u]. καὶ ὅτι οὐ κυρίως σφαγὴ ἀλλ' ἶσον σφαγῇ[v]. 20 τὸ ῥητὸν παριστᾷ, οὐκ ἐσφαγμένην, ἀλλ' ὡς ἐσφαγμένην φάσκον[w], καὶ, τῷ "ὡς" ὁμοιωματικῷ μορίῳ χρησάμενον· ταύτῃ γοῦν πάλιν τῇ εἰς θεογνωσίαν ἐπαναστροφῇ, ἡ πρὸς τὴν[x] ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἀσέβειαν ἐπαναδρομὴ, θεραπεία ὠνόμασται πληγῆς. ἥτις πληγὴ καὶ οἱονεὶ ἀπώλεια αὐτῷ ἡ πρὸς Θεὸν ἡμῶν σωτήριος ἐπιστροφή. εἰ δέ 25 τις ἐπηρεάζων τῇ ἀναπτύξει τοῦ ῥητοῦ τὸ πρὸ πολλοῦ αὖτα πέπραχθαι χρόνου[y] πρὸς συνηγορίαν, μελλόντων δὲ τὴν Ἀποκάλυψιν ἐκφάντορα οὐ τῶν ἤδη γεγεννημένων εἶναι· ἐκεῖνο ἀκουσάτω, ὡς τὰ χρονικὰ διαστήματα τότε τὸ ἀσφαλὲς ἔχει, ὅτε καὶ πρὸς ἐφημέρους ἐμφαίνει τὴν πραγματείαν· ὅτε δὲ περὶ ἀϊδίων καὶ οὔποτε 30 ληγόντων τῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ τὰ ἤδη γεγεννημένα δι' ὁμοιότητος

[t] Quæ seq. om. Edd. usq. ad ἐνομίσθη. [u] ἐλογίσθη Edd. [v] ὡς σφαγὴν Edd. [w] φάσκον om. B. [x] τὸν Edd. [y] Cod. χρῶορυ.

τῶν αὖθις τελουμένων ἀναβιωσκόντων, οὐδὲν εἰς ἀθέτησιν ἐχυρὰν ἕξει τῶν προβαλλομένων· ἢ τοίνυν οὕτως τὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ῥητοῦ, ἢ καὶ οὕτως. κεφαλὴν ὡς ἐσφαγμένην, εἴτέ τινα τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ τεθανατῶσθαι καὶ ὑπ' αὐτοῦ διὰ γοητείας ἀπατηλῶς ἀνίστασθαι δόξαι· ὥσπερ καὶ Σίμων τοιαῦτα ποιῶν, ὑπὸ Πέτρου 5 ἠλέγχετο τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων· ἢ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀπολλυμένην διὰ τῆς εἰς πολλὰ διαιρέσεως σφαγῆς τρόπον νομισθῆναι. αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἀντιχρίστου ταύτας καταλελυκότος, τὴν καλάλυσιν θεραπείαν λογισθῆναι[z], εἰς εἰκόνα Αὐγούστου Καίσαρος, ὃς καὶ αὐτὸς Λέπιδον καὶ Ἀντώνιον παρελόμενος τῆς ἐξουσίας, εἰς 10 μοναρχίαν δὲ περιστήσαντος, ἡ συντήρησις τῆς μοναρχίας ἀϊδίῳ δόξῃ αὐτὸν κατεφαίδρυνεν.

Καὶ ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ ὀπίσω τοῦ θηρίου.

Ἀντὶ τοῦ θάμβους ἐπλήσθη, ὥσπερ προηγουμένου τοῦ θηρίου διὰ τῶν τεράτων, αὐτῶν δὲ ἐξόπισθεν ἐπακολουθούντων τῇ συγκα- 15 ταθέσει. διὰ τὸ μὴ ἔχειν διακριτικὴν ἕξιν ἀληθείας καὶ ψεύδους· τὸ δὲ ὅλη ἡ γῆ[a], ἀντὶ τοῦ πᾶς[b] ἄνθρωπος εἴρηται[c], μετωνυμικῷ τῷ τρόπῳ, ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον. ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ "πᾶσα "ἡ γῆ ἠρίστα."

Καὶ προσεκύνησαν τῷ δράκοντι. 20

Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου θαῦμα, εἰς τὸν δι' αὐτοῦ ἐνεργούμενον διάβολον τὴν ἀναφορὰν ἕξει· δι' ἐκείνου γὰρ ὁ δράκων προσκυνηθήσεται· διόπερ ὡς τούτου ὄντος τῆς προσκυνήσεως λέγω τοῦ δράκοντος. ἀπὸ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου τερατουργουμένων εἰς τὸν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦντα παραπεμπομένης, μετὰ τὴν τοῦ δράκοντος 25 προσκύνησιν ἐπήνεγκεν ἀνεπισημάντως, μὴ ἐπενέγκας τὸ καὶ μετὰ τὴν προσκύνησιν τοῦ δράκοντος προσεκύνησαν καὶ τῷ θηρίῳ· ὡς δὲ κοινῆς προσκυνήσεως οὔσης τοῦ δράκοντος καὶ τοῦ θηρίου. διὰ δὲ τὸ μὴ οὕτως αὐτοπρόσωπον τῷ δράκοντι τὴν προσκύνησιν ἐνεργῆσαι ὡσπερεὶ σαφηνίζων τὸ προσεκυνήθη, ὁ μὴ παρὼν εἰ μὴ ἐνεργείᾳ, 30 προστίθησι τὸ "καὶ προσηκύνησαν τῷ θηρίῳ," ὡς τῆς τοῦ δράκοντος προσκυνήσεως αἰτίαν λαμβανούσης, εἰ καὶ μὴ αὐτοπροσώπως, ὡς

z Ult. hæc om. Edd. a ὅλην τὴν γῆν B. b πᾶς φησιν ἀνθρ. B. c εἴρηται om. B.

εἴρηται, ἀλλ' ὡς διαβαινούσης εἰς τὸν αἴτιον τοῦ ὑπουργοῦντος τῆς προσκυνήσεως.

Τίς ὅμοιος τῷ θηρίῳ.

Τίς ὅμοιος πολεμῆσαι τῷ θηρίῳ; λυσσώντων οἱ λόγοι, καὶ διεφθορότων τὸν ἀνθρωπινὸν λογισμόν. 5

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα λαλοῦν μεγάλα καὶ βλασφημίαν.

Διττὸν τὸ "ἐδόθη[d]." ἢ γὰρ τῆς ἀνεκφράστου τοῦ Θεοῦ ἀνοχῆς τοῦτο μόνον ἡμῶν καταλαμβανόντων ὡς γυμνασίας χάριν καὶ δοκιμῆς τῆς πρὸς αὐτὸν ἡμῶν διαθέσεως, ἀνεχομένου τὰ τοιαῦτα. 10 *ἢ τὸ, ἐδόθη, ὑπὸ τῶν ἠπατημένων προσκυνησάντων αὐτῷ ἀνθρώπων. τὸ δὲ μεγάλα λαλεῖν, τὸ ὑπερηφανίας μεστὰ ῥήματα προφέρειν. [e]οὐδὲν γὰρ τῶν ἐχομένων κακίας ἐνάμιλλον καὶ ὑπερηφανίας· διὸ καὶ Σολομῶν ἐν Παροιμίαις φησι· "Κύριος ὑπερηφαν * * * ἄλλου ἱκανοῦ ἀντενεχθῆναι ὄντος ἢ μόνου Θεοῦ. τῷ μεγαλείῳ οὖν τοῦ* 15 *στόματος ἐκ τῆς ἄγαν ὑπερηφανίας συγκροτουμένῳ· καὶ ἡ βλασφημία ἀκόλουθος κατὰ παντὸς ἀφειδῶς χωροῦσα· διὸ καὶ Δαβὶδ περὶ τῶν τοιούτων φησι· "ἔθεντο εἰς οὐρανὸν τὸ στόμα αὐτῶν, καὶ ἡ "γλῶσσα αὐτῶν διῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς." ἀλλὰ καὶ Ἡσαΐας τὸ πρὸς οὐδὲν τῶν κακῶν ἔχειν τὴν παραβολὴν τὴν ὑπερηφανίαν· διὸ καὶ* 20 *κατὰ Θεοῦ ἀνυποστόλως χωρῆσαι· ὃν οὐκ ἄλλον ἢ τὸν ἀποστάτην εἶναι τοῦτον ὑπὸ Σενναχειρὴμ τοῦ προσώπου συσκιαζόμενον, ἐν οἷς φησι, "ἀναβήσομαι εἰς τὸν οὐρανὸν, ἐπάνω τῶν ἄστρων τοῦ "οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου. καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ·" ταῦτα γὰρ θνητῇ φύσει πῶς ἂν ἐξὸν ἐρεῖν τῇ φθορᾷ συμπε-* 25 *πλεγμένῃ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ζῆν τὸ ἀλλοιωτὸν δυστυχούσῃ; οὕτως καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τῆς μεγαλοφώνου βλασφημίας ὑπὸ προσώπου τοῦ Ἀσσυρίου κωμῳδηθέντος τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ τούτῳ τὰ βλάσφημα προσνεμηθέντα· ἀκόλουθον καὶ τοῖς ἑξῆς τοῦ προκειμένου τῇ θεωρίᾳ Θεοῦ συνεπιρρώσει ἐνασχολεῖσθαι οὕτως* 30 *ἔχουσι.*

[d] λέγειν Edd. [e] Quæ seq. om. Edd. usq. ad fin. Sch.

Βλασφημῆσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

[e] Κατὰ θείαν ἀνοχὴν, ὡς ἔφθημεν θέπαραμενο, γς ἔτη ἕξει τὴν παρρησίαν· τήν τε πρὸς τὸν Θεὸν βλαφημίαν ἐνστῆσαι καὶ τὴν πρὸς τοὺς οὐρανίους, οὓς καὶ σκηνὴν ὀνομάζει, ἤτοι τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους. ἢ τοὺς ἀγγελομιμήτως τὸν ἑαυτῶν διεξαγόντων 5 βίον· καθὸ καὶ τὸ "ἐσκήνωσα ἐν αὐτοῖς" εἴρηται. σκηνὴ δὲ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν σαρκὶ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἤτουν ἐνανθρώπησις καθ' ὧν ἁπάντων εἰς βλασφημίαν τραπήσεται. ὁ πόλεμος δὲ ὁ πρὸς τοὺς ἁγίους καὶ ἡ νίκη· ἁγίους ἐνταῦθα ἀκουστέον καὶ πάντας τοὺς κεκλημένους, καθὸ καὶ εἴρηται καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, τὸν ὀλοθρεύοντα 10 ἄρξασθαι ἀπὸ τῶν ἁγίων. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, "πολλοὶ μὲν κλητοὶ, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί·" εἰκὸς ἐκείνους νικηθῆναι, τοὺς μὴ τοῖς ὀλίγοις συντεταγμένους· ὧν ἡ κλῆσις οὐ διὰ βάθους ἦλθεν καρδίας, ἀλλ' ἀκροθιγῶς καὶ ὅσον Χριστιανοῖς ἐναριθμηθῆναι. 15

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία ἐπὶ πᾶσαν φυλὴν καὶ λαὸν 8 καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφα-9 γμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. εἴ τις ἔχει οὖς, ἀκου- 20 10 σάτω. εἴ τις αἰχμαλωσίαν συνάγει, εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπάγει. εἴ τις ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτενεῖ, δεῖ αὐτὸν ἐν μαχαίρᾳ ἀποκτανθῆναι. ὧδέ ἐστιν ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ πίστις τῶν ἁγίων.

Ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται, ὡς ὁ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἀντιχρίστου 25 καιρὸς καὶ τῆς ἀπατηλῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, εἰς τρία ἥμισυ ἔτη συντελεῖται. τοῦτο γὰρ οἱ τεσσαρακονταδύο μῆνες, χρονικὸν διάστημα συνάγουσιν.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία κατὰ πᾶσαν φυλήν.

[f] Τὸ ἀναπολόγητον αὐτῷ περιποιῶν· κατὰ πᾶσαν φυλὴν καὶ 30 λαὸν καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθνος ἐνεξουσιάσαι ἐφεῖται· τοῦ μὴ προ-

[e] Hoc Sch. carent Edd. [f] Edd. deest hoc Sch.

φασείσασθαι ὡσεὶ τούτους ἐπείρασα, ἐνίκησα ἄν. ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἀπανθαδιασάμενος διὰ τοῦ "περιέφραξας αὐτοῦ τὰ ἐντὸς καὶ "τὰ ἐκτὸς," ἔλαβεν τὰ τοῦ δικαίου κατ᾽ ὁλοκληρίαν ἄγειν καὶ φέρειν ὡς ἂν αὐτὸ θυμῆρες· ἡμάρτανε δὲ τοῦ σκοποῦ. φυλὴ δὲ καὶ λαὸς καὶ γλῶσσα καὶ ἔθνος, τούτῳ διαφέρουσι. φυλὴ μὲν 5 γὰρ ἡ φατρία ἤτουν συγγένεια κατὰ ἐξιδίωσιν τοῦ σύγκλυδος ὄχλου ἀντιδιαιρουμένη, ὃν λαὸν καλεῖ· γλῶσσα δὲ καὶ ἔθνος τούτῳ διαστέλλονται τὸ μὴ τῇ προφορῷ τῆς λεκτικῆς χρείας χαρακτηρίζεσθαι τὸ ἔθνος· οὐ γάρ τι κωλύει ἕνα ἄνδρα διαφόρων ἐθνῶν χρῆσθαι τῇ λεκτικῇ φωνῇ. διάτοι τοῦτο ἐξακριβῶν τὸ ὑπὸ 10 τὴν ἐξουσίαν πλῆθος δοθὲν παντὸς τοῦ διαφορὰν εἰωθότος ποιεῖν συλληπτικῶς διέξεισι, τοῦ μήτι ὑποπτευθῆναι ἀνθρώπου γένους τῆς ἐξουσίας ὑποσταλέν.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς. 15

Περιληπτικὴν ἔννοιαν ἐπισυρομένου τοῦ πᾶς, μορίου, ἵνα[e] μὴ κἀνταῦθα τοῦτο παραληφθὲν εἰς παντὸς ἀνθρωπίνου γένους σχεῖν τὸν Ἀντίχριστον ἐννοηθῇ τὴν προσκύνησιν. ἵνα οὖν μὴ τοῦτο συμβῇ γνώρισμα παρέσχε τῶν προσκυνούντων τούτῳ, ἐκείνους λέγων προσκυνῆσαι, τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, οὓς καὶ Ἡσαΐας 20 πεσεῖσθαι μελῳδεῖ, οὐ πεσούμεθα φάσκων, ἀλλὰ "πεσοῦνται οἱ "ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς," τουτέστιν, οἱ μηδὲν τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἐκεῖ δόξης πεφροντικότες, ἀλλὰ τῇ γηΐνῃ ἑστίᾳ καὶ τῇ κατ᾽ αὐτὴν χοιρώδει βιώσει προσαρμοζόμενοι. διὸ καὶ τῆς[f] τοῦ βιβλίου τῆς ζωῆς διημαρτήκασιν ἐγγραφῆς. 25

Τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Ἐν ὑπερβατῷ ἀκουστέον τό, "ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐν "τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου τοῦ ἐσφαγμένου." ἐπεὶ ὧν γέγραπται, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου γέγραπται. οὕτω γὰρ δεῖ νοεῖν, οὐχ ὡς ἡ γραφὴ ἔχει, ὅτι μηδὲ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἡ τοῦ ἀρνίου 30 σφαγή. τίνων δὲ τὰ ὀνόματα μὴ προσκυνησάντων τῷ δράκοντι, διὸ καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ ἀρνίου ἐγράφησαν; ἐκ τῶν ἐθνῶν[g] φέρε

[e] ἐπεὶ B. [f] τοῖς Edd. [g] οἱ τοιοῦτοι Edd.

εἰπεῖν, ὡς ὁ Ἰὼβ καὶ οἱ τέσσαρες αὐτοῦ φίλοι, καὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, οἱ ἅγιοι προφῆται καὶ πάντες[h] οἱ δι' εὐσέβειαν μαρτυρούμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ. τούτου τοῦ βιβλίου καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Λουκᾶς φησὶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μνημονεῦσαι, ἡνίκα λέγει, "χαίρετε ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγράφη ἐν τοῖς οὐρανοῖς." 5

Εἴ τις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω.

"Εἴ τις," φησὶν, "ἔχει οὖς," τῷ ἡγεμόνι νῷ παραπέμπων τὴν διὰ τῶν ῥημάτων ἐκφερομένην[i] ἔννοιαν, ἀκουσάτω τῶν εἰρημένων, καὶ γνώτω, ὅτι ὁ περὶ τὸ αἰχμαλωτίζειν ἑτέρους πρόχειρος, δέξεται τὰ ἐπίχειρα τῶν πεπραγμένων αὐτῷ. τοῦτο γὰρ βούλεται 10 παριστᾷν τὸ ὑπάγει, οἱονεὶ, οὓς τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὑπάγει ἀντὶ τοῦ ὑποβάλλει[k], τοῦ καὶ αὐτὸν αἰχμαλωτισθῆναι ὑπὸ τοῦ θηρίου, μηδεμιᾶς ἀναλήψεως τυγχάνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τοῦ μὴ ἀπαχθῆναι. εἴτις φονικὸς τὸν τρόπον, ἀποκτανθήσεται καὶ αὐτὸς τὸν νοητὸν καὶ ψυχικὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν προσκυνήσεως. 15 ᾧ γὰρ δι' ἔργων ἡττήθησαν ἀπαγωγαῖς καὶ φόνοις ἐνασχολούμενοι τοῖς πρὸς ἡδονῆς τοῦ ἀντικειμένου, τούτῳ καὶ δουλωθέντες, τὰ τῆς δουλείας ἀποίσονται δυσχερῆ. ὧδε ἐνορᾶται ἡ ὑπομονὴ τοῦ μὴ διὰ τὰς θλίψεις τὰς ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐγγινομένας τοῖς εὐσεβέσι[l] [m]ἐνδοῦναι· τούτῳ τὸ ἀπὸ τῆς πίστεως ἐπιβραβευθήσεται τῶν 20 ἁγίων, ὅτι καὶ αὐτοὶ πίστει κατώρθωσαν τὰ ἐπαινετὰ πάντα· εἴτι Παύλῳ πιστέον Ἑβραίοις οὕτως διεξίοντι. ταῦτα πλατύτερον παρετέθη πρὸς σαφήνειαν τοῦ συντετμημένου λόγου.

[n]Ἐν γὰρ τῇ ὑπομονῇ ἡ τῶν ψυχῶν περιγίνεται κτῆσις, ἤτουν σωτηρία, ὡς ἔστιν αὐτοῦ Κυρίου ἀκοῦσαι "ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν," 25 φάσκοντος, "κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν."

[h] πάντες om. B. [i] ἐκφαινομένην B. [k] οἱονεὶ εἰς ἀνέκτισιν ἑαυτῷ τὸν μόχθον καταβάλλει Edd. [l] εὐσεβοῦσιν B. [m] Sic Edd. καρτερικώτατα διαβεβηκότων, καὶ διὰ τῆς πίστεως δεδοκιμασμένων ἁγίων, ὅτι καὶ αὐτοὶ πίστει κατώρθωσαν τὰ ἐπαινετὰ πάντα, εἴγε Παύλῳ πειστέον Ἑβραίοις οὕτω διεξιόντι ταῦτα πλατύτερον. [n] Hoc Sch. carent Edd.

ΚΕΦ. ΛΖ.

Περὶ ἑτέρου θηρίου δύο κέρατα ἔχοντος, καὶ τῷ πρώτῳ τοὺς ἀνθρώπους προσάγοντος.

11 Καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον ἀναβαῖνον ἐκ τῆς γῆς, καὶ εἶχε κέρατα δύο ὅμοια ἀρνίῳ, καὶ ἐλάλει ὡς δράκων. 5
12 καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖ ἐνώπιον αὐτοῦ. καὶ ἐποίει τὴν γῆν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντας ἵνα προσκυνήσωσι τὸ θηρίον τὸ πρῶτον,
13 οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα καὶ πῦρ, ἵνα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνῃ 10
14 ἐπὶ τὴν γῆν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. καὶ πλανᾷ τοὺς ἐμοὺς τοὺς κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τὰ σημεῖα ἃ ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου.

Πολλὰς ἐκδρομὰς ποιησάμενος ἐκ τῶνδε τῶν ἀρχῶν, εἰς προγενεστέρας ἀρχὰς ἀναβὰς, ἔφθασεν εἰς τὸ σπουδαζόμενον. ὅπερ 15 οὐκ ἄλλο, ἢ τὸ διηγήσασθαι τὰ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου. καὶ ὅρα τί φησι περὶ αὐτοῦ, ἐκ τῆς γῆς δηλαδὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν, ὅθεν καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἡ γένεσις. ἄνθρωπος γὰρ καὶ αὐτὸς κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, ὡς καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ δοκεῖ. τὰ κέρατα δὲ οὐκ ἀρνίου, ἀλλ' ὅμοια ἀρνίῳ, ἐπειδὴ φαν- 20 τάζει ἑαυτὸν ἐπιεικῆ ὡς ὁ Χριστὸς, ἵνα πλανᾷ. διὰ τοῦτο ἡ ὁμοιότης τῶν κεράτων, ἤγουν τῆς δόξης. καὶ ὡς δράκων λαλεῖ οὐκ ὢν δράκων. οὐ γὰρ ὁ Σατανᾶς ἐστὶν αὐτόχρημα, ἀλλ' ὡς ἐκεῖνος ἐνεξουσιάζων, τουτέστι, διάδοχος γίνεται τῆς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου. "ἐνώπιον" δὲ, οἱονεὶ ἀκολούθως ἐκείνῳ, ἐχομένως ἐκείνῳ κατ' 25 οὐδὲν παραλλάττων[o] τῆς παρουσίας τοῦ πρώτου Σατανᾶ. [p]ἐξ ὧν καὶ παρασκευάζει πάντας οἷς οὐδὲν πλέον τῶν γηϊνῶν εἰς φρόντησιν ἀλλὰ τῇ κατοικίᾳ συνδιαφέρουσι καὶ τὴν βιοτὴν προσκυνῆσαι τὸ πρῶτον θήριον· καὶ πῶς τοῦτο μὴ αἰσθητῶς οἷόν τε φανῆναι τοῦ διαβόλου; ἵνα πρὸς αὐτὸν περαίνηται ἡ προσκύνησις ἐναργῶς. 30 πρὸς αὐτὸν μὲν παρρησιαστικῶς οὔ· ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται ἤδη ἡ

[o] *παραλλᾶττον* B. [p] Hinc usque ad fin. Sch. add. Cod. B.

διὰ τῆς συνεργείας τοῦ Σατανᾶ προσκύνησις τῷ Ἀντιχρίστῳ ἐπ᾽ αὐτὸν διαβαίνει τὸν συνεργόν. καὶ ὅτι τοῦτο καὶ τὰ τῶν συνεργῶν τοῖς συνεργουμένοις οὐ λογίζεται, ἀλλὰ τοῦ ὡς δι᾽ ὀργάνου ἐνδεικνυμένου τὸ ἑαυτοῦ, ἄκουσον τί φησι Παῦλος· *πολλοῖς προσπάλαισας δυσχερέσι τὴν νίκην οὐχ ἑαυτῷ ἀλλὰ τῷ*[n] 5 *διὰ τοῦ ἠγαπηκότος αὐτὸν προσνέμει· "ἐν πᾶσι," λέγων, "ὑπερ-"νικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς." ὡσαύτως δὲ καὶ ὅταν φάσκῃ τὸ "οὐκ ἐγὼ δὲ ἀλλ᾽ ἡ χάρις τοῦ* Θεοῦ *ἡ σὺν ἐμοί·" ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνώπιον τοῦ θηρίου τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν ποιεῖν τὸν* Ἀντίχριστον *μὴ παρόντος αἰσθητῶς τοῦ* Σατανᾶ, *τὸ ὑπὸ τοῦ* 10 Κυρίου *εἰρημένον τῷ* Θεῷ *καὶ* Πατρὶ *περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ "ναὶ ὁ* Πατὴρ, *ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου." ἱκανὸν παραστῆσαι, ὡς τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τινὶ ἐκτελούμενα καὶ μὴ παρόντι ἐνώπιον τοῦ εὐαρεστουμένου λογίζεται ἐνεργεῖσθαι.*

Ἀντὶ τοῦ ἐχομένως προοδοποιῶν τῷ πρώτῳ θηρίῳ τὴν προσ- 15 *κύνησιν.*

Οὗ ἐθεραπεύθη ἡ πληγὴ τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται περὶ τούτου πλατύτερον· νῦν δὲ ὅσον μόνον παραστῆσαι ὑπεσημήνατο. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πρώτου θηρίου πᾶσαν ποιεῖται ἐνώπιον αὐτοῦ, (πρῶτον 20 *δὲ πάντων εἴρηκε τὸν δράκοντα τὸν πυρρὸν, ὃν ἔδειξεν ἐν τῷ οὐρανῷ γεγραμμένον ἡ ὀπτασία*[o]*,) ἵνα μή τις νομίσῃ νῦν λέγειν αὐτὸν περὶ ἐκείνου, ὃς τὴν ἐξουσίαν ἔλαβε τοῦ πρώτου θηρίου, οὐ περὶ ἐκείνου φησὶ τοῦ πρώτου λέγω, ἀλλὰ τοῦ μετ᾽ ἐκεῖνον μὲν, πρὸ δὲ τοῦ*[p] Ἀντιχρίστου, *ὃν ἡ ὀπτασία ἔδειξεν ἐκ τῆς θαλάσσης* 25 *ἀναβαίνειν, ὅμοιὸν ὄντα παρδάλει. τούτου γὰρ ἡ πληγὴ ἰάθη κατὰ τὸ πρότερον εἰρημένον*[q]*. σημεῖα γὰρ καὶ τέρατα αὐτὸν ποιεῖν κατ᾽ ἐνέργειαν τοῦ διαβόλου, ὡς καὶ* Παύλῳ *τῷ θείῳ, ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες, δοκεῖ. τὰ δὲ σημεῖα πυρὸς ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταφορὰ, ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ* Ἰὼβ, *ἀφ᾽ οὗ καὶ τοῦ δικαίου τὰ κτήνη* 30 *διέφθειρε καὶ ἕτερά τινα τοιαῦτα μεγάλα, ὡς τῇ μεγαλειότητι ἐκστήσαντα λαβεῖν καὶ τοὺς ἤδη πιστούς. τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ*

[n] *τὸ* Cod. [o] *ἐν τῇ ὀπτασίᾳ* Edd. [p] *πρώτω δὲ τοῦ Ἀντ.* B.
[q] *τὰ προτ. εἰρημένα* B.

εἰπεῖν καὶ "πλανᾷ[r] τοὺς ἐμοὺς" σημαίνει. ὡς καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Χριστός· "ὥστε εἰ δυνατὸν πλανηθῆναι καὶ τοὺς "ἐκλεκτούς." ἵνα δὲ παραστήσῃ τίνας πλανήσῃ τῶν Χριστοῦ πιστῶν, ἐπήγαγε τὸ γνώρισμα τούτων, τοὺς κατοικοῦντας προσθεὶς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ διαστέλλων Ἀγγέλους ἀνθρώπων. τίνα γὰρ ἕξουσιν 5 ἀπατᾶν τῶν Ἀγγέλων[s] οἷς ἡ φυσικὴ καθαριότης οὐδὲν εἰς ἐπίκρυψιν ἀληθείας ἐμποδὼν γίνεσθαι ἐᾷ[t]; ἐκείνους δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους οὗτος ἐκστήσει οἷς ἡ κατοικία γνώρισμα τῆς προθέσεως· οὐδὲν μετάρσιον ἔχουσιν ἐνθέου καὶ οὐρανίου φρονήματος, ἀλλὰ περὶ γῆν καὶ τὰ κατὰ γῆν ἶσα κτήνεσι ἰλυσπᾶσθαι πεφρον- 10 τικότες.

Ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων.

Ποιεῖ μεγάλα σημεῖα κλέπτων τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁρώντων, [u]ὥσπερ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι φαρμακοὶ κατενώπιον τοῦ Φαραὼ, καὶ Σίμων ὁ Μάγος ἐν Ῥώμῃ ἐξανιστῶν τὸν νεκρὸν κἂν ὑπὸ Πέτρου 15 ἠλέγχθη· πάντα οὖν πράξει, φησὶν, ὁ τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομος διὰ γοητείας, πρὸς τὸ νομισθῆναι τὸν Ἀντίχριστον Χριστὸν, ὡς ὑπὸ τοιούτου τερατουργοῦ μαρτυρούμενον καὶ ἀναμφισβήτητον τὴν δόξαν λαμβάνοντα, κατὰ μίμησιν τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, τῷ Σωτῆρι Χριστῷ μαρτυροῦντος, καὶ τούτῳ[v] προάγοντος. δεινὸν 20 γὰρ τὸ ψεῦδος ἀπάτῃ μιμεῖσθαι πρὸς ὄλεθρον τῶν πειθομένων τὴν ἀλήθειαν.

Ἐδόθη αὐτῷ ποιῆσαι ἐνώπιον τοῦ θηρίου.

[w]Τὸ ἐνώπιον δύναται καὶ τὸ ὑπὸ παρουσίᾳ δηλοῦν. δύναται καὶ τὸ κατ' ἀξίαν καὶ ἀκολούθως, ὡς ἔχει καὶ τὸ "λατρεύειν αὐτῷ 25 "ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ." ἀντὶ γὰρ τοῦ κατ' ἀξίαν τῆς θεϊκῆς ἁγιότητος καὶ δικαιοσύνης ἐντεῦθεν λατρευτέον· οὕτως οὖν καὶ νῦν τὸ ἐνώπιον ἐκληπτέον. ἵνα ᾖ, τὰ σημεῖα δὲ ἐχωρήθη αὐτῷ ποιήσας οὐκ ἀληθείας ἐχόμενα ἀλλ' ἀπάτης κατ' ἀξίαν τοῦ ἐνεργοῦντος ἀπατεῶνος[x]. 30

Λέγων τοῖς κατοικοῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ ὃ εἶχε πληγὴν καὶ ἔζησεν ἀπὸ τῆς μαχαίρας.

[r] πλανᾷ om. B. [s] ἀπάτην Ἄγγελοι B. [t] δύναται σχεῖν B.
[u] Quæ seq. add. B. usque ad πάντα οὖν πράξει. [v] τούτου Edd.
[w] Hoc Sch. carent Edd. [x] ἀπαταιῶνος Cod.

15 *καὶ ἐδόθη αὐτῷ πνεῦμα δοῦναι τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ λαλήσῃ ἡ εἰκὼν τοῦ θηρίου, καὶ ποιήσῃ ὅσοι ἐὰν μὴ προσκυνήσωσι τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου ἵνα ἀπο-* 16 *κτανθῶσιν. καὶ ποιεῖ πάντας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς πτωχοὺς, καὶ* 5 *τοὺς ἐλευθέρους καὶ τοὺς δούλους, ἵνα δώσωσιν αὐτοῖς χαράγματα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς, ἢ ἐπὶ τὸ* 17 *μέτωπον αὐτῶν, καὶ ἵνα μή τις δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα.*

[x]Ἀκριβῶς ἄγαν τοῖς ἐπὶ γῆς κατοικοῦσι τὸ πρόσταγμα, οὓς καὶ 10 πεπεῖσθαι Ἡσαΐας ἐν ᾠδῇ φησι, οὐ πεσούμεθα, ἀλλὰ "πεσοῦνται "οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς." τούτοις οὖν καὶ νῦν οὐ τοῖς τὸ πολίτευμα ἔχουσιν ἐν οὐρανοῖς ἡ τῆς εἰκόνος ἐντέλλεται ποίησις· ἀπέγνωσται γὰρ τούτων τὸ ἀπατᾶσθαι κατησφαλισμένων ἀκριβῶς τῇ προαναφωνήσει τῆς τοῦ θηρίου ἐλεύσεως· ἡ προφώνησις δὲ τοῦ 15 "εἴτις ἔχει οὖς, ἀκουσάτω." περὶ τοῦ θηρίου, ὃ εἶχε πληγὴν καὶ ἔζησε, προπαρατεθεῖται.

Ἐπειδὴ, δὲ καὶ ἡ εἰκὼν ἀνεστυλώθη τῷ θηρίῳ, ἐδόθη καὶ πνεῦμα δοῦναι τῇ εἰκόνι, ἵνα δῆθεν λαλήσῃ ἡ εἰκών. τοῦτο δὲ πρὸς τὰ ἀγάλματα λογιστέον, ἃ πολλὰ καὶ ἱδροῦντα καὶ λα- 20 λοῦντα[y] ἱστόρηται τοῖς Ἑλληνικοῖς χρόνοις ἐνεργείᾳ διαβολικῇ. ἡ δὲ σύνταξις τοῦ ῥητοῦ οὕτως. κατὰ κοινοῦ δὲ τὸ, "ἵνα," ληπτέον, ὡς ἂν ᾖ οὕτως. ἵνα καὶ λαλήσῃ, ἵνα καὶ ποιήσῃ, ὅσοι μὴ προσ-κυνήσουσι τῇ εἰκόνι τοῦ θηρίου, ἵνα καὶ οὗτοι ἀποκτανθῶσιν. ὅτι δὲ τὰ ἀγάλματα, ὡς εἴρηται, ἐλάλει, ἐξ ἱστορίας μαθεῖν ἔνεστιν, 25 ὡς διὰ γοητείας ἱστόρηται καὶ δένδρα καὶ ὕδατα λαλῆσαι, διά τε Ἀπολλωνίου καὶ ἑτέρων γοήτων[z]. ἀλλὰ καὶ Σίμωνα τὸν Μαγὸν νεκρὸν ἀναστῆσαι φαντάσαντα, ὡς φθάνομεν εἰρηκότες, παρουσίᾳ Πέτρου· ὑφ' οὗ καὶ ἠλέγχθη Σίμων ὡς φαντασία ἡ ἀνέγερσις· αὐτοῦ Πέτρου ἀληθινῇ ἐγέρσει τὸ ἀπατηλὸν καταργήσαντος. 30

Οὕτως τὸν ὑπασπίστην τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποκαμόντα ταῖς ἀπατηλαῖς φαντασίαις ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ προστάξαι καὶ

[x] Hoc Sch. carent Edd. [y] ἱδροῦν κ. λαλεῖν B. [z] ποιητῶν Edd.

δεῖξαι ταύτην, καὶ παρασκευάσαι τοὺς μὴ προσκυνοῦντας ἀποκτανθῆναι.

Καὶ ποιεῖ πάντας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ ἑξῆς.

Ἰδιωτικωτέρα ἡ σύνταξις, διὸ καὶ ἀνόητος. πότερον γὰρ λέγει τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους λαβεῖν, ἢ δοῦναι; διὸ προσθήκῃ τῆς "εἰς" προθέσεως, τὸ ἀνόητον[a] *ἐπανορθωθείη ἂν πρὸς σύνεσιν οὕτω· καὶ ποιεῖ εἰς πάντας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς ἐφ' ἑξῆς, ἵνα δώσωσιν αὐτοῖς χαράγματα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἢ ἐπὶ τοῦ μετώπου. τοῦτο δὲ εἰς γνώρισμα φησὶ τοῦ ἐμπορευτέου καὶ μή. κἀνταῦθα δὲ ὁ "καὶ" σύνδεσμος παρέλκει. λέγω δὴ ἐπὶ τοῦ "καὶ ἵνα μήτις δύναται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι" περιττὸς γὰρ ὁ σύνδεσμος ὁ "καί·" οὐ γὰρ ἀναίρεσις ἢ μετάβασις τῆς προκειμένης ἐννοίας, ὃ ἐπαγγέλλεσθαι ὁ σύνδεσμος πέφυκεν οὗτος. μᾶλλον μὲν οὖν καὶ παράστασιν αἰτίας ὁ αἰτιολογικὸς σύνδεσμος τῶν ἄνω εἰρημένων ἐμφαίνει ἐπὶ τῇ δόσει τοῦ σημείου· τοῦ διατί δέδοται τὸ σημεῖον. δέδοται γὰρ τοῦ μὴ ἄνευ τούτου τῆς ἐπιγνώσεως τὴν ἐμπορείαν τελεῖσθαι ἐξεῖναι.*

Ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς.

Ἐπὶ χειρὸς τῆς δεξιᾶς καὶ ἐπὶ μετώπου τὸ γνώρισμα. ἀντίθετος γὰρ τῶν ἀγαθῶν[b] *ἡ τοῦ ὀλεθρίου ὀνόματος ἐγχάραξις. ἐν μὲν ταῖς δεξιαῖς, ἵνα τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐκκόψῃ τὴν ἐνέργειαν· ἐν δὲ τοῖς μετώποις, ἵνα τὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐπικείμενον μέρος προσληφθὲν*[c]*, σκοτασμὸν ἐμποιήσῃ τοῖς ἀπατωμένοις, τοῦ*[d] *μὴ ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως*[e] *ἀντέχεσθαι τῆς εὐσεβείας. ἀλλ' οὐ δέξονται τοῦτο οἱ τὰ πρόσωπα σημειωθέντες τῷ θείῳ τοῦ προσώπου φωτί.*

ΚΕΦ. ΛΗ.

Περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου.

Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν. ὁ ἔχων νοῦν, ψηφισάτω τὸν ἀριθμὸν τοῦ θηρίου —

[a] ἀδιανόητον B. [b] τὸ γνωρ. ἀντιθέτως τῶν ἀγαθῶν B. [c] προληφθὲν B. [d] τοῦ om. B. [e] τοῦ εὐσχήμονος B.

ἀριθμὸν τοῦ θηρίου. ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστὶν, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτοῦ χξϛʹ.

Καὶ τί τὸ χάραγμα, ἐπιφέρει, τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου. διττὴ δὲ τούτου ἡ γνῶσις, ἢ διὰ προφορᾶς αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, ἢ διὰ ψήφου. καὶ τὴν ψῆφον δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου, πανταχοῦ 5 πλατύναι ἐπιτηδεύσει[f], ἔντε πράσεσι καὶ ὠναῖς, ἵν' ὁ μὴ τοῦτο ἐπιφερόμενος, ἐν ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείαις τελευτήσῃ. ἀριθμὸν δὲ ἀνθρώπου τὸ ὄνομα εἶναι, ἀντὶ τοῦ οὐ[g] ξένον οὐδὲ ἀήθη καὶ ἐπικεκρυμμένον καὶ διπλόης ἐχόμενον, ἀλλὰ ψῆφον ἐντριβῆ καὶ ἐγνωσμένην ἀνθρώποις. ἀριθμὸς δὲ τοῦ ὀνόματος τοῦ ψήφου, χξϛʹ. 10 σαφῶς γὰρ[h] αὐτὸ τὸ ὄνομα οὐ παρέθετο, ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον βιβλίῳ ἐγγραφῆναι. ἢ διὰ τὸ μὴ προδήλου ὄντος πολλοὺς σφετεριζομένους τῶν κακουργούντων πράγματα παρέχειν τοῖς εὐσεβέσι τὸ προαρπάζειν τὴν γνῶσιν τῆς παρουσίας, καὶ ἐν ἀώρῳ τὴν ἔκβασιν τιθεμένους τοῦ ὡρίμου καθάπαξ ὑστερεῖν. διόπερ γυμνασίας χάριν 15 ἐπανελέσθαι οὐκ ἄκαιρον, τὰ τὴν ψῆφον ἐπιφερόμενα[i] ὀνόματα κύριά τε καὶ προσηγορικά. κύρια μὲν οἷον Λαμπέτις[k], Τειτᾶν· καὶ ἀπὸ τοῦ τενῶ μέλλοντος, ὥσπερ καὶ ἀπὸ τοῦ σπερῶ, σπόρος· Λατεῖνος ὁμοίως διὰ διφθόγγου· Βενέδικτος ὃ μᾶλλον ἐκείνων ἐπιτευκτικώτερον, τὸ εὐλογημένος ἀπὸ τῆς Ἰταλῶν γλωσσῆς 20 ἀναπτυσσόμενον ἐμφαίνων, καὶ διὰ τοῦτο ἐπίδρομον τῷ ἀποστάτῃ ἐσόμενον ἅτε καὶ τῷ ἀληθινῷ ἐναρμοσθέντος Χριστῷ. προσηγορικὰ δὲ, ὁ νικητής. ἴσως γὰρ οὕτως ἑαυτὸν ὀνομάσει, καὶ κακὸς ὁδηγὸς, καὶ ἀληθὴς βλαβερὸς, καὶ πάλαι βάσκανος, καὶ ἀμνὸς ἄδικος, ἃ ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτῷ ἐπικληθήσεται, τὴν οἰκείαν δόξαν ἐν τῇ 25 αἰσχύνῃ καρπούμενος.

Ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρέου. Τὴν μὲν ἀκρίβειαν τῆς ψήφου, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, ὁ χρόνος ἀποκαλύψει καὶ ἡ πεῖρα τοῖς νήφουσιν. εἰ γὰρ ἔδει, καθώς φασι τινὲς τῶν διδασκάλων, σαφῶς γνωσθῆναι τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ὁ τεθεαμένος 30 αὐτὸ ἂν ἀπεκάλυψεν. ἀλλ' οὐκ ηὐδόκησεν ἡ θεία χάρις ἐν θείᾳ βίβλῳ τὸ τοῦ λυμεῶνος ταγῆναι ὄνομα. ὡς δὲ ἐν γυμνασίας

[f] ἐπετηδεύθη Edd. [g] οὐ om. Edd. [h] δὲ B. [i] ἐπιφέροντα B.
[k] Λαμπέτης B.

λόγῳ, πολλά ἐστιν εὑρεῖν, κατὰ τὸν μακάριον Ἱππόλυτον καὶ ἑτέρους πολλοὺς, ὀνόματα τὸν ἀριθμὸν τοῦτον περιέχοντα προσηγορικά τε καὶ κύρια.

ΚΕΦ. ΛΘ.

Περὶ τῶν ρμδʹ χιλιάδων τῶν σὺν τῷ ἀρνίῳ ἑστώτων ἐν ὄρει Σιών.

1 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τὸ ἀρνίον ἑστηκὸς ἐπὶ τὸ ὄρος 5 Σιὼν, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ ἀριθμὸς ρμδʹ χιλιάδες, ἔχουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμ-
2 μένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης. καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα, ὡς κιθαρῳδῶν 10
3 κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν. καὶ ᾄδουσιν ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων. καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν εἰ μὴ αἱ ρμδʹ χιλιάδες οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς. 15

Ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών.

Οὐ τῆς παλαιᾶς, ὅτι μηδὲ αὐτὴ ὑπήκοος τῷ ἀρνίῳ, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ἀφ᾽ οὗ καὶ ἐλέχθη τοῖς ἀπειθοῦσι τὸ "ἰδοὺ ἀφίεται "ὑμῖν ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος." οὐκ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς οὖν Σιὼν ἡ στάσις τῷ ἀρνίῳ, αὕτη γὰρ ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν κατέλυτο χειρῶν, 20 καὶ ὁ ναὸς δὲ ἐνέπρηστο, ἁλούσης τῆς πολέως ὑπὸ Τίτου τοῦ υἱοῦ Οὐεσπασιανοῦ· οὐκ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς οὖν Σιὼν ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς νέας, ἥτις ἐστὶ πόλις Θεοῦ ζῶντος, ἧς νῦν δείκνυται ἐπιβεβηκὸς τὸ ἀρνίον τὴν ἐπ᾽ ἐσχάτων ἐπιστροφὴν, παραδηλούσης τῆς ὀπτασίας τοῦ Ἰσραὴλ[l]. ἣν καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἠνίξατο[m] δι᾽ ὧν φησιν, 25 "ὅτε τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, "οἰκειωθεὶς τῷ Χριστῷ." τοῦτο γὰρ αὐτοὺς καὶ Ἡσαΐας εὐηγγελίσατο διὰ τοῦ, "ἰδοὺ ἥξει ἕνεκεν Σιὼν ὀρυόμενος, καὶ ἀποστρέψει "ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακὼβ εἶπεν Κύριος."

[l] τοῦ Ἰσρ. παραδ. τ. ὀπτ. B. [m] ἐσήμανε B.

Καὶ μετ' αὐτοῦ ἀριθμὸς ρμδ' χιλιάδες.

Μετὰ τοῦ ἀρνίου δηλαδή. ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν χιλιάδων οὐχ ὁ αὐτὸς τῶν ἀφ' ἑκάστης φυλῆς προειρημένων πεπιστευκέναι τῷ Χριστῷ. ἢ γὰρ ἂν μετὰ τοῦ ἄρθρου προήνεγκεν, αἱ ρμδ' χιλιάδες, εἰπών. ἀλλ' ἐπειδὴ ἀσυνάρθρως, λείπεται τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν νοεῖν αὐτὸν εἰρηκέναι, τῆς ἐν ἑκάστῳ χάριτος τοῦ θείου σπόρου καὶ Ἀποστολικοῦ δωδεκάκις χιλιοστὸν ἀπεργαζομένης, τέλειον τὸν καρπὸν τῆς τῶν σωζομένων πίστεως, οἷς καὶ παρθενίαν κατωρθωκέναι προσμαρτυρεῖ, ὅση σαρκὸς, ὅση ψυχῆς· ὃ σπάνιον παρ' Ἑβραίοις. τὸ δὲ ἔχειν τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον καὶ τοῦ Υἱοῦ[m] ἐπὶ τῷ μετώπῳ αὐτῶν ἐγγεγράφθαι, δηλοῖ, ὡς τῷ θείῳ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τοῦ θείου σφραγίζονται, δι' οὗ τοῖς ἀντιμίμοις ἐπὶ τούτου ὀλεθρίοις δαίμοσι φοβεροὶ γίνονται.

Ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης.

Ἡ τῶν ὑδάτων καὶ τῶν βροντῶν[n] καὶ τῆς κιθάρας φωνὴ, τὸ διαπρύσιον δηλοῖ τῆς τῶν ἁγίων ὑμνῳδίας καὶ τῆς ἐμμελοῦς αὐτῶν καὶ εὐήχου καὶ συμφώνου ᾠδῆς, τῆς πᾶσαν περιηχούσης τὴν τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων καὶ πανήγυριν, οἷς ἡ πρωτότοκος ἐπιφημίζεται κλῆσις. φέρουσα δόξαν παρὰ τοῖς πάλαι· ἅτε τοῦτο δεικνύσης τοὺς τεκόντας ὅπερ ἐκεῖνοι τοὺς φύσαντας τὸν κοινὸν ἔρανον τῇ φύσει ἀντεισάγοντες. ταύτης τῆς συμφωνίας τῶν ἁγίων ἀπηχουμένης, ἣν τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος καὶ τῶν τούτου ἐπιθυμιῶν κατορθοῦν ἐξεγένετο, οὐδενὶ τὸ μαθεῖν ἑτέρῳ περιελέλειπτο πλὴν αὐτῶν. διότι τῷ μέτρῳ τῆς πολιτείας καὶ ἡ γνῶσις συμπαρεκτείνεται, καθάπερ καὶ τοῖς τῶν ἀνθρώπων δούλοις ἀναλόγως τῇ δουλείᾳ καὶ ἡ τῶν μυστικῶν φανέρωσις γίνεται. ἐγὼ δὲ οἶμαι, ὅτι[o] οὐδὲ ἀκοῦσαί τις δύναται τὰ τῆς καινῆς[p] ᾠδῆς μυστήρια, εἰ μὴ οἱ τοῦ ᾄδειν αὐτὰ ἠξιωμένοι. ἑκάστῳ γὰρ ἡ γνῶσις κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθαρότητος. οὐ γὰρ βάλλουσι τὸν τοῦ Κυρίου νέον οἶνον εἰς ἀσκοὺς παλαιούς[q]· οὐδὲ ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνάφου ἐπὶ ἱμάτιον διεφθαρμένον[r].

[m] *καὶ αὐτοῦ ἐπὶ μετώπων* Edd. [n] *τῆς βροντῆς* B. [o] *ὅτι* om. B.
[p] *νέας* B. [q] *παλαίου* Cod. B. qui hæc solus habet. [r] *διεφ.* Cod.

Οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς.

[s]Τούτοις καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἐπιπληκτικώτερον ἐπιστέλλων. "ἠγοράσθητε," φάσκει, "τιμῆς·" διόπερ ὡς ἠγορασμένοι ἀνυπερθέτως τὴν διὸ ἠγοράσθητε λειτουργίαν μετιέναι μὴ ὀλιγώρως σχῆτε· καὶ τίς ἡ τιμὴ, αὐτὸς καὶ ταύτην παριστᾷ, "τιμίῳ" 5 λέγων "αἵματι τοῦ ἀσπίλου ἀμνοῦ, ὅς ἐστι Χριστός." κἀκεῖνος μὲν οὕτως. ἡ δὲ προκειμένη θεωρία τοὺς ἠγορασμένους ἀπὸ τῆς γῆς, φησι, καὶ τίνος χάριν τῆς ἐνεγκαμένης ἡ δήλωσις· ἵνα καὶ τοῦ ὠνησαμένου τὸ φιλάγαθον παραστήσῃ, ὡς οὐ δι' ἔνδειαν ἡ ὠνή· τίς γὰρ ἔνδεια γηϊνῶν τῷ ἐπουρανίῳ; ἀλλ' ἀγαθότητος ἔργον 10 καὶ φιλανθρωπίας καὶ τῶν ταπεινῶν, εἰ καὶ παραξίαν τῆς σωτηρίας. οὕτως ἀντεχομένου ὡς καὶ σπονδαῖς τοῦ ἑαυτοῦ αἵματος τὴν τιμὴν καταβαλεῖν. καὶ ταύτῃ μὲν τοῦ ὠνησαμένου. τίς δὲ ἡ τῶν ἠγορασμένων δήλωσις τῆς ἐνεγκαμένης; εἰς παράστασιν καὶ τούτων τῆς ἀγνωμοσύνης, ὡς οὐκ ἀξίως τῆς κλήσεως διαγενομένων· ἢ γὰρ 15 ἂν παγκληρῶς αὐτοῖς ἡ τῆς ᾠδῆς μάθησις ὑπῆρξεν, ἀλλ' οὐκ ἀριθμῷ ὑποβαλλομένη.

4 Οὗτοί εἰσιν, οἳ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν. παρθένοι γάρ εἰσιν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἐὰν ὑπάγῃ. οὗτοι ὑπὸ Ἰησοῦ ἠγοράσθησαν 20 5 ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ψεῦδος. ἄμωμοι γάρ εἰσιν. οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ.

Οὐκ ἀτιμουμένου τοῦ γάμου τὰ παρόντα. τίμιος γὰρ ὁ γάμος. καὶ οὐ τῷ ἀξιεπαίνῳ τῆς παρθενίας ὁ γάμος ὑποδύεται τὸ ἀνάξιον, 25 ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, τούτους μετὰ τοὺς εἰκοσιτέσσαρας πρεσβυτέρους τῶν λοιπῶν εἶναι ἡγούμεθα προὔχοντας, διά τε τὴν παρθενίαν καὶ τὸ ἐν γλώσσῃ τε καὶ ἐν χερσὶν ἄμωμον· μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν κτωμένους τὴν ἐν ἀρεταῖς λαμπρότητα, δι' ἧς καὶ τὴν καινὴν ᾠδὴν διδάσκονται, 30 τοῖς πολλοῖς, οὐ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἄγνωστον.

[s] Hoc Sch. carent Edd.

Εἰ γὰρ καὶ τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἐκεῖ, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀλλὰ ἀναλόγως τῇ[r] ἑαυτοῦ καθάρσει ἑκάστῳ ἐφαπλουμένης τῆς γνώσεως. [s]τί γάρ φησι Παῦλος "τότε ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ "ἐπεγνώσθην·" γνῶσιν οὐ τὴν κατάληψιν φάσκων, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἀγάπης οἰκείωσιν. ἀναλόγως οὖν τῆς ἐξ ἀρετῆς ἡμῶν πρὸς τὸ 5 θεῖον οἰκειώσεως, καὶ ἡ γνῶσις εὐπορηθήσεται, τῆς μερικῆς γνώσεως τῷ φθαρτῷ τούτῳ βίῳ συναποσβεσθείσης. καὶ ὅτι κἀκεῖ οὐ μία καὶ πᾶσιν ἰσότιμος ἡ δόξα, ἀλλὰ διαφόροις τοῖς κόποις ἐπιμετρουμένη τῆς ἀρετῆς ἀκούειν ἐστὶ τοῦ λέγοντος· "ἕκαστος "τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον." καὶ τῷ Χριστῷ, 10 "παρὰ τῷ Πατρί μου μοναὶ πολλαί εἰσι·" τοῦ πολλαὶ τὸ διάφορον εἰσηγουμένου· ἐκεῖνα γὰρ ὑποβάλλεται ἀριθμῷ, ὅσα κατά τι τὸ διάφορον πρὸς τὰ ἄλλα παρέχεται.

Οὗτοί εἰσιν οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ.

Οὐ διαφορὰν παριστῶντος τοῦ ἀρνίου πρὸς τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ 15 τὸ πρὸς ἀρετὴν διάφορον δηλοῦντος τῶν[t] τῆς μαθήσεως τῆς ᾠδῆς κατευτυχησάντων. οἱ μὲν γὰρ ἁπλότητι ψυχῆς καὶ ἀκακίᾳ περικροτούμενοι[u], ἀκολουθεῖν τῷ ἀρνίῳ ἐπιτήδειοι γεγόνασιν. οἱ δὲ ἀνδρικώτερον διακείμενοι καὶ λελογισμένῃ διαθέσει περιστοιχούμενοι, τῷ ἀνδρωθέντι Χριστῷ ἀνδρικῶς[x] προσηνέχθησαν, πρός 20 τε τὰ πάθη, πρός τε τοὺς τυράννους τὸ νικητήριον ἀνελόμενοι κράτος. οἱ δὲ διὰ τὸ μιμήσασθαι, τοὺς μὲν τὴν ἀκακίαν Χριστοῦ τοῦ διδασκάλου, τοὺς δὲ τὸ ἀρνικὸν, πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου τοῦ ἰδίου αἵματος ἔκχυσιν, οὕτω τῆς ἀπ' αὐτοῦ κτήσεως ἔτυχον. ἀλλ' ἐρεῖ τις· εἰ ἐξ οἵων πόνων τῶν κατορθω- 25 σάντων ἀντιμισθία ἡ ᾠδὴ, πῶς ἠγοράσθαι λέγονται; ἀκουσάτω οὖν ὡς οὐ μάτην ἡ ἀγορά· οὐ γὰρ ἄνευ θείας συναντιλήψεως ἀνθρώποις τὸ κατορθοῦν. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπανελέσθαι τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπαναιρουμένου· τὸ δὲ πρὸς πέρας ἀφικνεῖσθαι τοῦ συνεργοῦντος Θεοῦ. διὸ καὶ εἴρηται τὸ "οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ 30 "τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος Θεοῦ." ὡς οὖν τοῦ παντὸς ὄντος τοῦ κατορθώματος ἐκ Θεοῦ, εὐλόγως καὶ παρ' αὐτοῦ ἡ καταβολὴ

[r] συμμέτρως τῆς ἑαυτ. ἑκασ. καθάρσεως B. [s] Quæ seq. usque ad fin. Sch. om. Edd. [t] τὸν Edd. [u] περικρατούμενοι Edd. [x] ἀνδρικῶς om. Edd.

τῆς ὠνῆς. ὥσπερ δὲ τῆς δόξης αἱ μοναὶ διάφοροι, οὕτω καὶ κολάσεως. διὸ καὶ εἴρηται τὸ "ἕκαστον τὸν ἑαυτοῦ μισθὸν λήψεσθαι "κατὰ τὸν ἴδιον κόπον."

ΚΕΦ. Μ.

Περὶ Ἀγγέλου προαγορεύοντος τὴν ἐγγύτητα τῆς κρίσεως τῆς μελλούσης. 5

6 Καὶ εἶδον Ἄγγελον πετόμενον ἐν μεσουρανήματι, ἔχοντα Εὐαγγέλιον αἰώνιον εὐαγγελίσαι τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶν ἔθνος, καὶ φυλὴν, καὶ 7 γλῶσσαν, καὶ λαὸν, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ, φοβήθητε τὸν Κύριον, καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς 10 κρίσεως αὐτοῦ. καὶ προσκυνήσατε αὐτὸν, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πηγὰς ὑδάτων.

Τὸ μεσουράνημα, διττὴν νόησιν ἐμποιεῖ. καὶ γὰρ τὸ[y] ὑψηλὸν καὶ μετέωρον καὶ ἀπ' οὐρανοῦ, τό, τε[z] εὐαγγελιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ, 15 καὶ αὐτὸς ὁ ὑπὸ Θεοῦ ἀποσταλεὶς, καὶ ὅτι ἤγγικεν[a] ἤδη τὸ ἀπ' αἰῶνος ἐλπιζόμενον κριτήριον. καὶ ἐπειδὴ[b] σωτήριον τοῦτο τοῖς ἐκ παντὸς μέρους τῆς γῆς καὶ ἐκ παντὸς ἔθνους τὰ εὐάρεστα διαπραξαμένοις Θεῷ, ἀλλὰ καὶ ἔμφοβον δαίμοσι καὶ ἁμαρτωλοῖς. ἀμφότερα δὲ ὑπηνίξατο ἡ φωνὴ[c], τοῖς μὲν ἀγαθοῖς διὰ τοῦ 20 μεγάλου, τὸ καταθύμιον εἶναι τὴν τοῦ δικαίου κριτοῦ παρουσίαν, καὶ ὅτι[d] ἀποκαταστήσει αὐτοὺς πρὸς τὸν δι' ὃν ἐναθλεῖν αὐτοὺς ὑπῆρξε, τῷ μοχθηρῷ τούτῳ βίῳ τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ ἀντεχομένοις· διὰ δὲ τοῦ φοβεῖσθαι τῆς ἐπισκήψεως οὐ μόνον δικαίοις ψυχαγωγεῖσθαι τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ τὰς σαρκὰς καθηλωμένας, μὴ 25 φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτεννόντων τὸ σῶμα, οὐ γὰρ καὶ τὴν ψυχὴν οἷούς τε ἀποκτεῖναι. τοῦτο δὲ οὐ μάτην τῇ ἐπισκήψει ἐνθεωρεῖσθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ πρὸ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίας βασάνοις διὰ Χριστὸν ὑπεβλήθησαν οἱ πιστοί· καὶ κατ' αὐτὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἑκατέροις πρὸς ἀσφάλειαν ὁ 30 φόβος παρείληπται. τοῖς δαίμοσι δὲ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἐκβακχευθεῖσιν ἀνθρώποις φόβον, οὐ πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλ' ἐκ

[y] ὅτι τε ὑψ. B. [z] τότε B. [a] ἔγγιον B. [b] εἰ καὶ Edd.
[c] ἡ φωνὴ om. Edd. [d] ἥτι καὶ B.

προσδοκίας τῶν ἔργων ὧν ἔπραξαν, διὸ καὶ ὁ προφήτης φησίν. " ἰδοὺ Κύριος ἔρχεται, καὶ τίς ὑποστήσει ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ;" ἐπεὶ οὖν ἡ παρουσία ὅσον οὔπω ἐφέστηκε τοῦ δικαίου κριτοῦ· εἰκότως ἑκατέροις περιστήσασθαι φόβον τοῖς μὲν πρὸς ἀσφάλειαν, τοῖς δὲ διὰ τιμωρίαν αἰώνιον. 5

Καὶ προσκυνήσατε αὐτόν.

Ἐνδίκως τὸ μὲν προσκυνεῖν, ὡς ποιητὴν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. διὰ μὲν γὰρ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ θαλάσσης, ἡ ὁρωμένη δηλοῦται κτίσις, διὰ δὲ τῶν πηγῶν, ἡ ὑποχθόνιος. ἄδηλον γὰρ ὁπόθεν ταῖς πηγαῖς ἡ ἀνάδοσις, ὥσπερ καὶ τὰ ὑπὸ γῆν. εἰ δὲ 10 *τούτῳ ἐπαξίας ὡς παραιτίῳ τούτων ἡ δουλικὴ ὑπόπτωσις, ἐνδίκως ἂν καὶ τῷ ἀλιτηρίῳ διαβόλῳ ἡ ἀτιμία καὶ ἐξουδένωσις*[f].

ΚΕΦ. ΜΑ.

Περὶ δευτέρου Ἀγγέλου, τὴν πτῶσιν Βαβυλῶνος κηρύσσοντος.

8 Καὶ ἄλλος δεύτερος Ἄγγελος ἠκολούθησε λέγων, 15 ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς πορνείας αὐτῆς πεπότικε πάντα τὰ ἔθνη.

Τὸ δεύτερον οὐχ ἁπλῶς εἴρηται[g]*. ἀλλ' εἰς δήλωσιν τοῦ ἐναρξαμένου*[h] *τῶν τιμωρητικῶν ἀπειλῶν. ἐχομένως τούτων τῶν ἀπειλῶν,* 20 *ἄλλος Ἄγγελος τὰς αὐτὰς ἐπιρρωννύων συμφορὰς παραγέγονε. τοῦτο γὰρ παρεμφαίνει τὸ ἀκολουθῆσαι. καὶ τί τὸ ἀκόλουθον τοῦ χρηματισμοῦ; " ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη." ὑπὸ*[i] *γὰρ τῇ ἐκβάσει τῶν προεπηγγελμένων*[k] *οὐδὲν πρὸς ὑστέρησιν τὸ μὴ πᾶσαν τὴν τοῦ παρόντος βίου σύγχυσιν πτώσει ὑποβληθῆναι, ἤτουν ἀφανισθῆναι.* 25 *τί γὰρ ἂν ἄλλο ἡ πτῶσις παραστήσῃ; ὥσπερ οὐδὲ ἡ Βαβυλὼν οὐδὲν ἕτερον εἰ μὴ τὴν σύγχυσιν. καὶ τίς ἡ Βαβυλών; οὐκ ἄλλη, ἢ οὗτος ὁ φθαρτὸς κόσμος, ἐν ᾧ οὐδὲν ἄκρατον τοῦ ἀντικειμένου, καλὸν δὲ συμπέφυρται κακῷ, ταύτης δηλαδὴ τῆς Βαβυλῶνος*[l] *ὅσον οὔπω*[m] *κατασεισθείσης, οὐκ ἀλλόθεν* 30

[f] Hoc Sch. caret B. [g] *εἴρηται* (λ π supra) B. [h] *ἐναρξαμένων* B. [i] *ἐπὶ* Edd. [k] *ἀπηγγελμένων* Edd. [l] *δηλ. τῆς Βαβ.* om. B. [m] *οὐκ ἄλλοθεν πόθεν κατασ.* Edd.

πόθεν[n] *ἢ τοῦ ἐξιστᾶν εἰδότος τῶν σοφρονικῶν ἁπάντων ἀπαγαγοῦσα λογισμοῦ, ὃν εἰς οἶνον μετείληφε ὑπὸ ἀνεπιστρόφῳ ὁρμῇ βακχευόμενον· τοιοῦτον γὰρ ὁ θυμός. ἀφ' οὗ καὶ τὸ παντὸς ἐξηνδραπόδισθαι περιγίνεται ἀγαθοῦ. πορνείαν δὲ οὐ μόνον οἶδεν ἡ γραφὴ τὴν πρὸς τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος ἀσελγῆ συνδρομὴν,* 5 *ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν*[o] *ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἔκκλισιν, εἴγε πιστὸν τὸ "ἐξωλόθρευσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ."* [p]*ἐκ τούτων οὖν αὐτή τε κατασεισθεῖσα μεθ' ὧν πεπότικε· καὶ γὰρ τῇ ὁρωμένῃ κτίσει, καὶ οἱ ἐνοικοῦντες αὐτὴν ἅτε τῷ ἐφημέρῳ ταύτης κάλλει δελεασθέντες, συνοίχονται οὐκ εἰς ἀνυπαρξίαν παντελῆ· τίς γὰρ* 10 *ὁ λόγος; πρὸς ἀνακαινισμὸν δὲ, ὃν φησὶν καὶ Δαβὶδ διὰ τοῦ "ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς." ἀνακαινισμὸς θεοφιλῶς μὲν βεβιωκόσιν εὐφρόσυνος, ἁμαρτωλοῖς δὲ καὶ διαβόλῳ καὶ δαίμοσιν ὀλέθριος, διαιωνιζούσῃ παρατάσει συνεκτεινόμενος. καὶ ὅτι μὲν εἰς Βαβυλῶνα ὁ κόσμος οὗτος μετείληπται, δηλοῖ τὸ μεγάλη προστι-* 15 *θέμενον*[q]*. οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν γὰρ μικρᾶς τὸ μεγάλη, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὂν εἰσηγούμενον*[r]*. εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν Χαλδαίαν Βαβυλῶνά τις κατευθύνειν ἐθέλει*[s] *τὸν λόγον, οὐδὲν διοίσει τῷ κατὰ ζῆλον ἐκείνης ματαιωθέντι κόσμῳ τοσαῦτα συνηντηκότα, αὐτὴν ἐκείνην*[t] *τὴν ἀρχέτυπον ὑποστῆναι, εἴπερ πρὸς τὸ αἴτιον πᾶν τὸ* 20 *ἐπ'*[u] *ἐκείνου συμβαῖνον ἀναφέρεται.*

ΚΕΦ. ΜΒ.

Περὶ τρίτου Ἀγγέλου ἀσφαλιζομένου τὸν τοῦ Κυρίου λαὸν, μὴ δέξασθαι τὸν Ἀντίχριστον.

9 *Καὶ τρίτος Ἄγγελος ἠκολούθησεν αὐτοῖς λέγων ἐν* 25 *φωνῇ μεγάλῃ, εἴ τις προσκυνεῖ τὸ θηρίον καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ λαμβάνει χάραγμα ἐπὶ τοῦ μετώπου αὐτοῦ ἢ* 10 *ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς πίεται ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ πο-*

[n] *οὐκ ἀλλ. ποθ.* om. Edd. usq. ad *ἀγαθοῦ.* [o] *τὴν* om. B. [p] Om. Edd. quæ seq. usq. ad *συνεκτεινόμενος.* [q] *διὰ τὸ μεγ. παρίσταται* B. [r] *εἰσηγουμένου* B. [s] *ἐθέλοι* B. [t] *ἐκείνην ὀνηθῆναι* B. [u] *πᾶν τὸ τοῖς ἐπ' ἐκ.* B.

τηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. βασανισθήσεται ἐν πυρὶ καὶ θείῳ ἐνώπιον τῶν ἁγίων Ἀγγέλων, καὶ ἐνώπιον τοῦ 11 *ἀρνίου. καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ αὐτοῦ εἰς αἰῶνα αἰώνων ἀναβαίνει, καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς οἱ προσκυνοῦντες τὸ θηρίον καὶ τὴν εἰκόνα* 5 *αὐτοῦ, καὶ εἴ τις λαμβάνει τὸ χάραγμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.*

Τὸ ἀκολουθεῖν εἴρηκεν[v], ὡς τὸ συνεχὲς καὶ ἀδιάσπαστον[x] καὶ ἀνένδοτον βουλόμενος παριστᾶν. ἡ δὲ μεγάλη φωνὴ τὸ ἐκπληκτικὸν καὶ τὸ διὰ πάσης χωρεῖν ἀκοῆς τὰ δηλούμενα ση- 10 μαίνει[y]. ἡ δὲ τοῦ θηρίου προσκύνησις καὶ τὸ λαβεῖν αὐτοῦ τὴν σφραγῖδα, τὸ τὸν Ἀντίχριστον ἡγήσασθαι Θεὸν ὑποπτωτικῶς αὐτῷ προσανέχων, καὶ ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ τὰ καταθύμια τούτῳ διεξιέναι καὶ κηρύσσειν[z]. τοῦτο γὰρ τὸ ἐπὶ τοῦ[a] μετώπου καὶ τῆς χειρὸς χάραγμα σημαίνει[b], ἀντὶ τοῦ λόγου τοῦ μετώπου[c], 15 καὶ ἀντὶ τοῦ ἔργου[d] τῆς χειρὸς παραληφθέντων. εἰκόνα δὲ τὴν δυσσεβῆ πολιτείαν καλεῖ, ἣν οἱ μετερχόμενοι ἔνδικον ἀποίσονται τὴν ἀντιμισθίαν. καὶ τίνα τὸ πιεῖν ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ; οἶνον τὴν ὀργὴν, οὐκ ἀπὸ τῆς εὐφροσύνης ἔφασκεν[e], ἀλλ' ἐκ[f] τῆς σκοτώσεως καὶ τῆς παραφορᾶς· τοιοῦτο[g] γὰρ καὶ ὁ θυμός. ὃν ἄκρα- 20 τον κέκρασθαί φησιν· τὸ ἄκρατον διὰ τὸ ἐν τῷ ᾅδῃ σχολάζειν μετάνοιαν. κεκράσθαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ἐκχεῖσθαι[h] ἢ ἐπιδίδοσθαι. εἴρηται δὲ οὕτω καθ' ὅτι ἐκ κεράτων[i] παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὰ ποτήρια. [j]ἐπεὶ δέ τινες ἐδοκίμασαν τῷ κεκραμένῳ τῷ ἀκράτῳ συμβιβάζοντες. τὸ ἄκρατον θυμοῦ τῇ ἀνυπερβλήτῳ φιλανθρωπίᾳ τοῦ 25 Θεοῦ μετριάζεσθαι εἰπόντες, κατὰ τὸ "ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, "Κύριε, τίς ὑποστήσεται;" ἐκ τούτου γὰρ λαμβάνειν τῷ μὴ ἀκράτῳ θυμῷ Θεὸν χρῆσθαι τοῖς ἁμαρτάνουσι, καλῶς αὐτοῖς ἔχει τὸ ἐνθύμημα ἐν τῷ διαμειβομένῳ τοῦτο συντελούμενον αἰῶνι· ἐν

[v] εἴρηται B. [x] ἀδιάσπαστον om. B. [y] σημαίνει om. B. [z] διεξιὼν καὶ κηρύσσων B. [a] τοῦ om. B. [b] σῆμα σημαίνει B. [c] τὸ μέτωπον B. [d] τοῦ om. Edd. [e] φάσκων B. [f] ἀπὸ B. [g] τοιοῦτον B. [h] ἐγχεῖσθαι B. [i] Male ἑκάτερα Edd. [j] Quæ seq. om. Edd. usq. ad κόπου.

ἐκείνῳ δὲ τῷ ἀκηράτῳ τε καὶ ἀδιαμείπτῳ κωφὸν, ἑκάστου τὸν μισθὸν λαμβάνοντος ἰσορρεπῆ τοῦ αὐτοῦ κόπου.

Οἶνος δὲ θυμοῦ εἴρηται, ὡς καὶ εὐφραίνων οἶνος. ὡς γὰρ ὁ εὐφραίνων οἶνος λήθην ἐμποιεῖ τῶν δυσχερῶν, καθὸ καὶ εἴρηται τὸ "οἶνος ἐν λύπῃ," οὕτω καὶ νῦν οἶνος θυμοῦ εἴρηται ἡ κόλασις, ἐπακολούθημα τοῦ τῆς ἀσεβείας οἴνου· ὃς ἐξιστῶν τῶν συμφρονικῶν τοῦ ἀμέτρως χρωμένου ἐπὶ πᾶν βοσκηματῶδες ἀκρατῶς πάθος ἐλαύνει.

Τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς.

Ἐπιτευκτικῶς[j] *τὸ ἄκρατον τοῦ θυμοῦ, οἴνῳ ἀπείκασεν ἀκράτῳ κεκερασμένῳ ἐν τῷ ποτηρίῳ. ἄκρατος γὰρ οἶνος μεθύσκειν δύναται πλεῖον τοῦ κεκραμένου, ἐπεὶ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα οἱ ἀνταποδιδόμενοι τῶν βεβιωμένων μισθοὶ, ἄκρατοι καὶ ἀμιγεῖς τοῦ ἐναντίου ἐλέου*[k]*, καὶ ἀγαθῶν ἔργων ἀειμνηστίας*[l]*, ὅτι καὶ ὁ ἐκεῖ βίος ἀληθὴς καὶ παντὸς ἀγνεύων τοῦ προσποιητοῦ καὶ ἐπιπλάστου. ἀλλ' εἰ τοιοῦτος, πῶς κεκέρασται ἐν τῷ ποτηρίῳ; ἢ δῆλον ὡς τὸ κεκερᾶσθαι οὐκ ἐπιμιξίαν τινὰ σημαίνει, ἀλλ' ἐπίδοσιν; ὡς ἂν οὕτω νοοῖτο. τοῦ κεκερασμένου, τουτέστι*[m] *τοῦ ἐπιδοθέντος ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς, τίς γὰρ καὶ φειδὼ ἐν ὀργῇ; δι' ὅπερ ἀκολούθως τῇ ὀργῇ, καὶ ἡ βάσανος ἐκ πυρὸς καὶ θείου ἀμφοῖν καυστικωτάτοιν, πυρὸς μὲν, φλέγειν πεφυκότος, τοῦ θείου δὲ ἀνερεθίζειν διαρκῶς εἰωθότος. τὸ δὲ ἐνώπιον τῶν ἁγίων Ἀγγέλων καὶ τοῦ ἀρνίου, τοῦτο βούλεται παριστᾶν, διὰ μὲν τῶν Ἀγγέλων, τὸ ἀδυσώπητον τὸ πρὸς τὴν βάσανον,* [n]*ἐπεὶ μηδὲ οὗτοι ἁμαρτίαις ὑπεύθυνοι· οἷς δέ τις ἀνάλωτος, οὐδὲ τὸ εὐμενὲς ἔχων ὀφθείη πρὸς τούτους οἵπερ ἕτοιμοι πρὸς τὸ τοῖς μεμισημένοις αὐτὸς ὑπάρξαι ὑπεύθυνος· διὰ μὲν οὖν τῶν Ἀγγέλων οὕτως· διὰ δὲ τοῦ ἀρνίου, ἀνάμνησιν φέροντος τῆς ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων αὐτοῦ σφαγῆς, ὅπως αὐτὸν μὲν*[o] *διὰ πυρὸς ἀγαπήσας ἐκδέδωκεν ἑαυτὸν, αὐτοὶ δὲ τῆς ἑαυτῶν ἀπαλλαγῆναι ἀπωλείας οὐδ' ἥντινα φροντίδα πεποίηνται*[p]*. καπνὸν δὲ τοῦ βασανισμοῦ, ἢ τὴν πρὸς πάντας δήλωσιν τοῦ διὰ πυρὸς ἐκτελεῖσθαι τὴν τιμωρίαν, κάπνος γὰρ πυρὸς τεκμήριον, ἢ τῶν ἀπὸ τοῦ*

[j] *ἔτι ἐπιτ.* B. [k] *ἐλ. φημὶ* B. [l] *ἀμνηστίας* B. [m] *τοῦ κεκ. τουτέστι* om. B. [n] Quæ seq. om. Edd. usq. ad *οὕτως.* [o] *μὲν οὕτως* B. [p] *οὐκ ἐβουλήθησαν* Edd.

ἄσθματος κολαζομένων ἀναπεμπόμενον καὶ τῆς οἰμωγῆς οἱονεὶ νέφος, οὐ πρὸς ὀλίγον ἀλλ' αἰωνίως ἀναβαῖνον· [q]ὃ καὶ Ἡσαΐας ὑπέφηνε, διὰ τοῦ ἀτελευτήτου σκώληκος καὶ τοῦ ἀσβέστου πυρός. τὸ δὲ ἀϊδίως τοῦτο ἐκτελεῖσθαι διὰ τοῦ ἀδιαπαύτου τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐν τῷ νυκτερινῷ καταστήματι καὶ ἡμερινῷ ᾐνίξατο, οὐκ ὄντων 5 τούτων ἐκεῖ· τίς γὰρ καὶ χρεία ἡλιακῶν μεταβάσεων ἐν τῷ ἀφθάρτῳ βίῳ, ἐν ᾧ οὐχ ὕπνου χρεία, οὐ καιρῶν ἐπιδημία, σπόρου καὶ θέρους καὶ καρπῶν συγκομιδῆς; ὅτι μηδὲ ἄνθρωποι τούτων ἐπιδεεῖς, ἃ τὴν παροῦσαν οἶδεν φθαρτὴν συγκροτεῖν βιοτήν.

12 Ὧδε ὑπομονὴ τῶν ἁγίων ἐστὶν, οἱ τηροῦντες τὰς 10 13 ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ. καὶ ἤκουσα φωνῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης, γράψον, μακάριοι οἱ νεκροὶ, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπάρτι. ναὶ λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν· τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν ἀκολουθεῖ μετ' αὐτῶν. 15

Ἐν τούτῳ φησὶ τῷ καιρῷ τῷ τοῦ Ἀντιχρίστου ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων δείκνυται. εἶτα ὡς ἐξ ἐρωτήσεως λόγος ἐσχημάτισται. καὶ τίνες, φησὶν, οὓς λέγεις ἁγίους ὑπομονητικούς; εἶτα ὡς ἀποκρινόμενος, οἱ τηροῦντες, φησὶ, τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ. οὗτοι [r] γὰρ καὶ πειρασμῶν παρόντων καὶ θανάτου, πάντα 20 δεύτερα θήσονται τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως Ἰησοῦ. οὐ διαιρῶν δὲ καὶ ἀποδιϊστῶν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν τῆς τοῦ Κυρίου πίστεως τοῦτο φησὶν, ἀλλ' εἰσαγωγικώτερον τῷ λόγῳ χωρῶν οὕτω πρόεισιν. ἐπεὶ[s] γὰρ μόνοις Ἰουδαίοις ἡ τοῦ[t] θείου εὐσεβὴς ὑπόληψις ἐνορᾶτο, ἀπὸ τῶν πολλῶν καὶ ματαίων θεῶν εἰς ἕνα Θεὸν 25 περιϊστᾶσα τὸ σέβασμα· ὁ δὲ Χριστὸς διὰ τὸ ἄνθρωπος ὁρᾶσθαι καὶ χρηματίζειν, οὔπω τοῖς πολλοῖς ἐδόκει θείας φύσεως εἶναι θησαυρὸς ὑπερουσίως ἡνωμένος τῷ ὑπερουσίῳ[u]. διὰ τοῦτο διακριτικώτερον ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ, τοῦ Ἰησοῦ πίστιν ὑπέστησεν. πλήν ἐστιν εἰπεῖν, ὡς μᾶλλον ἐντεῦθεν ἡ κατὰ Χριστὸν θεολογία 30 κρατύνεται. εἰ γὰρ ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κατὰ Ἰησοῦν πίστις παρομαρτεῖ, τίς ἡ ἀνάγκη ἀνταναιρεῖν τῶν θείων ἐντολῶν

[q] His carent Edd. usq. ad fin. Schol. [r] οἱ γὰρ τοιοῦτοι B. [s] ἐπὶ Edd. [t] περὶ τοῦ θ. B. [u] Ult. om. Edd.

τῶν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ὁρώμενον[v]; μᾶλλον ἐκ τούτου τῶν ἐντολ ὧντὸ κράτος οἰκειουμένων· δι' ἃς κατολιγωρουμένας, καὶ τὴν ἀνθρώπου εὐτελῆ φύσιν οὐκ ἀπηξίωσεν ὑποδῦναι. ὡς ἂν δι' ἑαυτοῦ ὑποδείξῃ, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας οὐκ[w] ἀδυνατούσης πρὸς ἔργον ἀγαγεῖν τὰς ἐντολὰς[x], ταύτῃ ἑαυτὸν ἥνωσεν ἐνανθρωπήσας. [y]ἀλλά γε δὴ 5 καὶ τὸ "ὧδε ἡ ὑπομονὴ" οὐκ ἀκαίρως παρείληπται· τὸ ἔντονον δὲ ἐπιρωννύων τῶν ὑπομένειν ἑλομένων ὡς ἐν τῷδε τῷ ῥέοντι καὶ βραχεῖ χρόνῳ τῆς ὑπομονῆς κροτηθείσης, αἰωνίας καὶ ἀκαταλύτου τῆς ἀντιδόσεως τεύξεται χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, οὐδ' ἥτις οὐδ' ὅση ἱκανοῦ παραστῆσαι θνητοῦ λόγου. 10

Ἡ ἀνενδεὴς σύνταξις τοῦ προκειμένου ῥητοῦ οὕτως. ὧδε ἡ ὑπομονὴ ἡ τῶν ἁγίων ἐστίν· ἵνα οἱ τηροῦντες τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν πίστιν Ἰησοῦ τηρήσωσι.

Μακάριοι οἱ νεκροὶ, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες.

Ἡ ἐξ οὐρανοῦ φωνὴ, οὐ πάντας μακαρίζει τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ 15 τοὺς ἐν Κυρίῳ ἀποθανόντας, "τοὺς νεκρωθέντας τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν "νέκρωσιν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας." ἐκείνοις γὰρ τῷ ὄντι ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος καὶ ἀνάπαυσις κόπων ἀπαλλάττουσα. ἡ δὲ τῶν ἔργων ἀκολούθησις στεφάνων ἀμαράντων καὶ βραβείων δόξης ὑπόθεσις, πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερνικώντων τῶν 20 ἐπάθλων τοὺς ἄθλους. διὸ καὶ Παῦλος ὁ θεῖός φησι, "οὐκ ἄξια "τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκα-"λύπτεσθαι εἰς ἡμᾶς."

Ναὶ λέγει τὸ Πνεῦμα.

Ἡ σύνταξις οὕτως. τὸ Πνεῦμα λέγει, γράψον ἀπάρτι, ναὶ 25 γράψον, οἱονεὶ ὑπολιχνεύων τοὺς ἀθλοῦντας τῇ ἐπαγγελίᾳ, τῆς ἐκλείψεως μὲν τῶν ἐπιμόχθων αὐτοῖς, ἐντυχίας[z] δὲ τῶν ἀναπαυστικῶν ἀγαθῶν. ἅμα γὰρ τῷ ἀφανισμῷ τῶν κόπων, ἐπεισαχθήσεται ἡ διὰ τῶν ἔργων[a] ἀντίδοσις. ὅτι μηδὲ ἄδικος ὁ Θεὸς λήθῃ παραπέμψαι τοὺς ἐναρέτους πόνους[b]. 30

[v] τὸ ὁρωμ. om. Edd. [w] οὐκ om. Edd. [x] οὐκ ἀδυνάτους πρὸς ἔργον τὰς ἐντολάς B. [y] Quæ seq. om. Edd. [z] ἐντυχίαις B. [a] τὰ ἔργα B. [b] Ult. om. Edd.

ΚΕΦ. ΜΓ.

Ὅτι ὁ ἐν τῇ νεφέλῃ καθήμενος, τῷ δρεπάνῳ συντελεῖ τὰ ἐκ τῆς γῆς βλαστάνοντα.

14 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ νεφέλη λευκὴ, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμενον ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου, ἔχων ἐπὶ τῆς κε- 5 φαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ 15 δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ κράζων ἐν φωνῇ μεγάλῃ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῆς νεφέλης, πέμψον τὸ δρεπανόν σου καὶ θέρισον, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα 16 θερίσαι, ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς. καὶ ἔβαλεν 10 ὁ καθήμενος ἐπὶ τὴν νεφέλην τὸ δρέπανον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐθερίσθη ἡ γῆ.

[c]Ὅπερ ἤδη εἰρήκαμεν καὶ νῦν ὅτι μὴ τοῖς χρονικοῖς προσέχοντες διαστήμασι τὰ νῦν χρηματιζόμενα οὕτω νοῶμεν, ἢ ὡς ἄρτι ἀρχὴν λαμβάνοντα, ἢ εἶτα ἤδη γεγονότα εἰς μέλλοντα ἀφορίζει. 15 οὐδὲν γὰρ περὶ τούτων σμικρολογητέον ἐκεῖνο προειληφόσιν, ὡς τὸ πάντως ἐσόμενον ὡς ἤδη γεγονὸς ὑποβάλλεται· ἢ νῦν τελούμενον ὡς οὕτως ὀφεῖλον καὶ περανθῆναι· διὸ καὶ νῦν οὕτω προῆκται τοῖς ἄρτι δεικνυμένοις τὰ μέλλοντα προβιβάζων. Νεφέλην οὖν λευκὴν ἑωρακέναι φησὶν, ἢ κατὰ τὴν ὑπολαβοῦσαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν Ἀπο- 20 στολικῶν ὀφθαλμῶν ἐν τῇ πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἀνόδῳ· ἢ ὡς τούτου ὄντος ὀχήματος Θεοῦ, καθὸ καὶ εἴρηται, ὑπὸ Δαβὶδ μὲν, "νεφέλη καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ·" ὑπὸ Ἡσαΐου δὲ, "ἰδοὺ "Κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον· ἣν νεφέλην εἰς Μαρίαν τὴν ἀειπάρθενον ἐξειλήφασιν οἱ θεῖοι πατέρες, 25 ἐκ γῆς μὲν οἷον ἐξατμισθεῖσαν, τουτέστι, τῆς περιγείου παχύτητος ἀποδράσασαν. κουφότης δὲ ταῖς οὐρανοδρόμοις ἀρεταῖς κατηρτισμένην[d] ἀποδίδοται[e] τῷ δι' αὐτῆς ἐνδημῆσαι τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν εὐμοιρῆσαι[f]. ἢ νεφέλην ἀγγελικήν τινα δύναμιν διὰ τὸ καθάριον[g] καὶ μετέωρον[h] τῆς ἀγγελικῆς φύσεως, παρὰ τὸ καὶ 30

[c] Hæc om. Edd. usque ad Αἴγυπτον. [d] κατητισμένη Edd. [e] ἀποδίδοται om. B. [f] εὐμοιρήσαντα Edd. [g] κορίνθιον Edd. [h] μετεωρότερον Edd.

λευκὴν[i] εἶναι. [k] ἐπεὶ καὶ ὁ ψαλμῳδός φησι· "ἐπέβη ἐπὶ Χερου-"βὶμ καὶ ἐπετάσθη[l] ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων." ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἀκύλας τὴν νεφέλην πάχος ἐλαφρὸν ἐκδέδωκε· πάχος μὲν διὰ τὸ ὄχημα. τί γὰρ ἂν ἔσηται καὶ ὄχημα, μὴ παχύτητι τὸ ἑδραῖον παρέχον; ἐλαφρὸν δὲ, διὰ τὸ μηδεμιᾷ καταφορτίζεσθαι ἁμαρτίᾳ· 5 εἰ δέ τις τὸ πάχος ἀνάξιον εἰς ὑπόληψιν ἀγγελικῆς οἰόμενος οὐσίας, ἄστοχον τὴν περὶ τούτου ἔκληψιν θῆται αγν * * * * * τούτων πρὸς τὴν παντοκράτορα καὶ θείαν φύσιν, ἥτις μόγις καὶ νῷ μόνῳ ληπτή. * * * * * * καὶ πάχος αὐτῇ προσλογίζεσθαι ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ νεφέλῃ· καὶ ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου ἐποχεῖσθαι * * * 10 * * * * * *

Ἔχων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον χρυσοῦν.

Ὁ στέφανος τὸν Κύριον Ἰησοῦν βασιλέα αἰνίττεται. βασιλεὺς γὰρ τῶν νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν ὁ Χριστός. χρυσοῦν δὲ τὸν στέφανον λέγει, ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν τιμίων τὸ ἔνδοξον ὑπογράφων. 15 τὸ δὲ ἐν τῇ χειρὶ δρέπανον ἔχειν, τὸν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ κεῖσθαι τὴν τοῦ αἰῶνος τούτου συντέλειαν παραδηλοῖ. [m] Αὐτὸς ὁ Κύριος θερισμὸν τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐκάλεσε. τί δ' ἂν ἄλλο δρέπανον παρέξει εἰ μὴ θερισμόν; ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τὴν τῶν πιστῶν συλλογὴν ἐδήλουτο, ἐνταῦθα δὲ τὴν συντέλειαν 20 τῶν ἀνθρώπων, ἵνα εἴ τι μὲν εἴη ἐν αὐτοῖς ἀχυρῶδες καὶ ἀτελεσφόρον πυρὸς ἄξιον, πυρὶ παραδοθῇ[n]. εἴ τι δὲ σιτῶδες, ταῖς θείαις ἀποθήκαις ταμιευθείη· δρεπάνου δὲ ὀξύτης ἢ τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἀδυσώπητον δηλοῖ τῆς ὀργῆς, ἢ τὴν ταχυτῆτα τῆς ἐφόδου. 25

Καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἐξῆλθεν κράζων.

Διὰ τί δὲ ἐξῆλθεν οὗτος ὁ Ἄγγελος κράζων; περιφραστικῶς διὰ τούτων δηλοῦται ἡ ἱκεσία τῶν[o] ἐπουρανίων δυνάμεων, ἐφιεμένων μὲν τὴν τῶν δικαίων τιμὴν, ὧν μιμησαμένων αὐτὰς ἐν τῇ προσκαίρῳ ζωῇ ἑαυτῶν, διὸ καὶ φιλίως αὐτοῖς διετέθησαν· οὐκ ἀπαναι- 30 νομένων δὲ τὴν τῶν ἀπεναντίων αὐτοῖς βεβιωκότων ἐκδικίαν θεάσα-

[i] λευκὸν Edd. [k] Om. Edd. quæ seq. usque ad fin. Schol. sed in quibusdam evan. est script. Cod. B. [l] Cod. bis habet ἐπετάσθη. [m] Hæc om. Edd. usque ad δηλοῖ τῆς ὀργῆς cujus vice male habent διὰ τῆς ὀργ. [n] παραδοθεῖ Cod. [o] πασῶν B.

σθαι. διὸ καὶ εἴρηται "ἕως ποτε, Κύριε, ἁμαρτωλοὶ καυχήσον-" ται;" διὸ ἐπισπεύδουσιν, ἐφ' ᾧ παύσασθαι μὲν τὰ κινούμενά τε καὶ ἀλλοιούμενα, φανερωθῆναι δὲ τὰ ἀναλλοίωτα καὶ ἀνακίνητα. [p] ἐπιδημησάσης οὖν τῆς ὥρας τοῦ θερισμοῦ καθ' ἅπαν τὸ σπαρὲν τοποῦ ἔτυχεν ἀκμῆς φησι παραθεωρεῖν κομιδὴν καὶ * * * * * 5 * * * * τῆς εὐσεβείας γεώργι * * εἰς λ καὶ ξ καὶ ρ τὴν καρποφορίαν τῷ γεωργῷ παρεχόμενον· λμ * * * κατὰ Μωυσέως νόμον εὐδοκιμηκότων χρόνων, ξ δὲ κατὰ τὸ διπλάσιον τῶν κατὰ τὸ * * * * * εἰσαγωγικώτερον μὲν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τελεώτερον καὶ κατὰ διπλάσιον τῆς * * δοκομίας [q]· ρ δὲ 10 κατὰ τὸ τελεώτατον τῆς Χριστιανικῆς ἀκριβείας· καθ' ἣν ἀγῶνε * * ταύτην πολιτευσαμένοις καὶ τ * * θην ὑπερτείνοντες ἐξηνύσθησαν φύσιν.

Ὅτι ἐξηράνθη ὁ θερισμὸς τῆς γῆς.

Τὸ ξηρανθῆναι τὸν θερισμὸν οὐκ ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἐπιστῆναι 15 τὸν τῆς συντελείας καιρὸν, ὅτε πεπανθεὶς, ὡς σίτος ὥριμος, ὁ τῶν ἀνθρώπων σπόρος, ὁ μέν τοι εὐσεβείᾳ φυτοκομισθεὶς [r], τῶν θείων ταμιείων τῆς ἀποθέσεως ἀξιωθείη. ὁ δὲ ὑλομανήσας, καὶ οὐδὲν σιτῶδες καὶ τρόφιμον καὶ τοῦ θείου ἐπάξιον σπόρου ἀπενεγκάμενος, τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ὑποβληθῇ. τί γάρ φησι τὸ ἱερὸν γράμμα; 20 "ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον."

ΚΕΦ. ΜΔ.

Περὶ ἑτέρου Ἀγγέλου τρυγῶντος τὴν τῆς πικρίας ἄμπελον.

17 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἔχων καὶ αὐτὸς δρέπανον ὀξύ. καὶ ἄλλος Ἄγ- 25 18 γελος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, ἔχων ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρὸς, καὶ ἐφώνησεν ἐν κραυγῇ μεγάλῃ τῷ ἔχοντι τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ λέγων, πέμψον σου τὸ δρέπανον τὸ ὀξὺ, καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου τῆς 19 γῆς, ὅτι ἤκμασεν ἡ σταφυλὴ τῆς γῆς. καὶ ἐξέβαλεν ὁ 30

[p] Quæ seq. om. Edd. usq. ad fin. Schol. [q] Sic. [r] φοιτοκομισθεὶς B.

Ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς. καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ
20 θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τὸν μέγαν. καὶ ἐπατήθη ἡ ληνὸς ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα ἐκ τῆς ληνοῦ ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων ἀπὸ σταδίων αχʹ. 5

Οὐ μάτην τὸ γνώρισμα τοῦ ἀποσταλέντος Ἀγγέλου, ὡς ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ναοῦ[s] ἀπέσταλται, περὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ οὐδενὸς τοιούτου ἐπισημανθέντος, εἰ μὴ ὅτι μόνον ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἀπεστάλη· ἐνταῦθα δὲ καὶ τοῦ τόπου[t] παραληφθέντος, ἐν ᾧ ὁ ναός. φαμὲν οὖν ὡς ἐπειδὴ διάφοροι λατρεῖαι τῷ παντοκράτορι Θεῷ ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων 10 αὐτοῦ λειτουργῶν ἐκτελοῦνται. ὧν οἱ μὲν τῶν[u] κατὰ γῆν θυσιαστηρίων[x] ἔφοροι ἐκληρώθησαν, ἀφ' οὗ θεοσέβεια τοῖς ἐπὶ γῆς κατηγγέλθη, ὃ δὴ[y] ἀπὸ Ἀβραὰμ καὶ Μωϋσέως μέχρι τῆς Χριστοῦ παρουσίας, καὶ ἐπ' αὐτῆς παρατείνεται τὸ τοῦ παρόντος αἰῶνος συντελείας. εἰκότως ἐπ' ἐκείνου μέν, οὐδενὸς τοιούτου γέ- 15 γονε μνεία, εἰ μήτις καὶ ἐπ' ἐκείνου γνώρισμα λογίζοιτο τὴν τοῦ ἀρνίου μνείαν, οὗ χάριν τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας καὶ χρηματισμὸς Ἀγγέλων πρὸς ἀνθρώπους ὑπῆρξε, καὶ προκαταγγελία θεοφόρων ἀνδρῶν περὶ τὸ ἐπὶ γῆς ἐλεύσεως αὐτοῦ· ὡς ἂν οὖν ἐκδηλότερον γένηται, ὡς οὐ μόνον ἐπὶ γῆς λατρεῖαι, ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανῷ τῷ 20 παντοκράτορι προσάγονται Θεῷ, ἀναγκαίως ἐπὶ τούτου τοῦ Ἀγγέλου καὶ τοῦ τόπου τῆς προεδρίας αὐτοῦ μνεία γέγονεν[z]. ὀξεῖ δὲ[a] δρεπάνῳ καὶ τοῦτον καθοπλίσθαι λέγει, τὸ σύντομον τῆς ἐκβάσεως ἐπισημαίνων.

Ἔχον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ πυρός. 25

Τοῦτον ἐπὶ τῆς κολάσεως νόει τῶν ἀσεβῶν τετάχθαι. ἐξ οὗ μανθάνομεν ὡς πᾶσι τοῖς κτίσμασιν, ἀγγελικαὶ δυνάμεις ἐπιστατοῦσιν, ὕδατος, ἀέρος, καὶ ἄλλοις τισὶ μέρεσι. τοῦτον δὲ πυρός, τιμωρητικοῦ μέντοι, καὶ τῶν ὑπερτέρων Ἀγγέλων[b] ὄντα.

[s] θυσιαστηρίου B. [t] ὁ τοῦ τόπου παρελήφθη B. [u] τοῖς B. [x] θυσιαστηρίοις B. [y] ἥτις B. [z] μν. γέγονεν om. B. [a] ὀξεῖ δὲ καὶ οὗτος δρεπ. καθώπλισται B. [b] ἀγγελ. om. Edd.

[c]Ἐφώνησεν ἐν κραυγῇ μεγάλῃ τῷ δρέπανον ἔχοντι.

Οὐ φωνῇ μεγάλῃ ἀλλὰ "κραυγῇ." ὡς τῆς μὲν φωνῆς τὸ ἁπλῶς αἰσθητὸν τῇ ἀκοῇ ἐνεργεῖν ἐχούσης, τῆς δὲ κραυγῆς καὶ ὁρμὴν ἐντιθείσης ζηλωτὴν τῇ ἐπιχειρήσει· οὕτως ἡ τῶν Σοδόμων κραυγὴ ἀπαθέστατον Θεὸν ὀργίλως αὐτοῖς διατεθῆναι παρέσχεν· 5 καὶ οὐδὲ τῇ τοῦ Ἀβραὰμ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον ἀποκλίναι ἐντεύξει· οὕτως ἡ ἐπὶ Στεφάνῳ τῷ Διακόνῳ τῶν κυριοκτόνων κραυγὴ ᾠδήν τινα πραΰτητα ἐπιδέξασθαι τῷ ὑπερευχομένῳ τὴν ἐπ' αὐτῷ αὐτῶν ἁμαρτίαν ἐν τῷ μηδαμῶς θέσθαι· κατὰ τὸν τοιγαροῦν τοῦτον κραυγῆς εἰλημμένης νοεῖν δίδωσιν ἐπισπεύδοντός ἐστι καὶ ἐπιρων- 10 νύντος πρὸς τὴν πρᾶξιν τὸν πρὸς ὃν ὁ λόγος, ἀλλὰ μὴ ἀναβοωμένως ἐπιχειρεῖν·

Καὶ τρύγησον τοὺς βότρυας τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς.

Ἡ τρύγησις[d] τῶν σταφυλῶν, τοὺς λίαν ἀνόμους αἰνίττεται, ἀφ' ὧν τὸ ἐν τῇ χειρὶ Κυρίου ποτήριον μεθύσκεται[e], τουτέστι, 15 πληροῦται. οὐ πρὸς εὐφρόσυνον δὲ μέθην, ἣν ὁ τῶν ἀγαθῶν ταμίας ἐθίμως ἐπιδίδωσι, ἀλλὰ πρὸς τιμωριαν· διὸ καὶ πίεσθαι φησὶ πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς. διὸ καὶ εἴρηται, "καὶ τὸ ποτήριόν σου "μεθύσκον με θήσει κράτιστον," οὐ πρὸς εὐφρόσυνον οὖν μέθη ἡ πλήρωσις. καὶ ὅτι τοῦτο ἡ ὀπτασία διαζωγραφεῖν βούλεται, δῆλον 20 ἐξ οὗ οὔτε ὁ Κύριος αὐτὸς ἀξιοῖ τὴν συλλογὴν ποιήσασθαι, ὡς περὶ τῶν πρώτων, οὔτε τὸ μὲν εἰς τὰς ἀποθήκας, τὸ δὲ εἰς τὸ ἀτελεύτητον παραπέμπει πῦρ· ἀλλά τις τῶν Ἀγγέλων ὃς καὶ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἀσελγείας αὐτῶν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εὐθέως ἐμβάλλει, μηδὲ ἀπολογίας ἀξιῶν μηδὲ ἐρωτήσεως. 25 [f]τῷ καταγόμῳ τῶν αὐτῶν ἀνομιῶν, εἰς τοῦτο τὴν τιμωρητικὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίδοσιν ἐμπαρέσχον.

Καὶ ἐξέβαλεν ὁ Ἄγγελος τὸ δρέπανον αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν.

Εἰς τὴν γῆν τὸ δρέπανον βάλλεται τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου φερό- 30

c Hoc Sch. deest Edd. d τρύγη B. e ἐκμηεύσκεται B.
f Hæc om. Edd.

μενον, τουτέστι, τὸ τιμωρητικὸν θέρος ἐκείνων ποιῆσαι τῶν περὶ γῆν ἰλυσπωμένων, ὅσα καὶ χοῖροι τὰ βορβορώδη ῥοφῶντες ἔργα. [g]Ὥσπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ δίκαιος κρίτης, οὓς τὸ πρὸς τοὺς πένητας ἀκοινώνητον εἰς πῦρ ἀπεπέμψατο τὸ διαιωνίζον τῇ δικαίου κριτοῦ ἀποφάσει. 5

Καὶ ἐτρύγησε τὴν ἄμπελον τῆς γῆς.

[h]Ἐμφαντικώτερον τὴν ἄμπελον, ἥτις ἡ προσθήκη τῆς γῆς παριστᾷ, καὶ ὅτι ἀπεναντίας αὕτη ἡ ἄμπελος τῆς ἀπ' Αἰγύπτου παρὰ τῷ θεοπάτορι μετεωρουμένης[i]· [k]καὶ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου ἣν ἑαυτὸν εἶναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς οὐκ ἀπηξίωσε καλέσαι, κλή- 10 ματα τοὺς Ἀποστολοὺς ἔχουσαν. ἀπεναντίας δὲ πῶς; ὅτι ὥσπερ ἡ ἀπ' Αἰγύπτου μεταρθεῖσα τῇ τῶν κλημάτων αὐτῆς ἐκτάσει γῆν ἅπασαν ἐπέσχεν καὶ θάλασσαν, καὶ τῇ σκιᾷ αὐτῆς τὰ ὄρη ἐκάλυψε, τουτέστι τὰ πρὸ αὐτῆς θεοσεβείας ὕψει τῶν χαμαιζήλων ἐθνῶν ἐνῳκισμένα, φημὶ δὲ τοὺς ἀπὸ Ἐνὼς ἕλκοντας τὴν κατὰ 15 σάρκα φατρίαν ἢ καὶ μέχρι διεσώθη τοῦ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ Νῶε· καὶ ἀπὸ τούτου πάλιν μέχρι Φαλὲκ διαρκέσασαν· οὐκ ἔστιν ὅσον εὑρεῖν ὑπερεχούσης τῆς ἀπ' Αἰγύπτου διὰ Μωϋσέως καὶ Ἀβραμιαίας γενεᾶς ἐξελκυσθείσης καὶ πρὸς θεοσέβειαν ὑπ' αὐτοῦ κατηρτισμένης· ἧς ἀμπέλου, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἀπεναντίας τὴν 20 κεχωρηκυίαν[l] ἄμπελον τῇ δυσσεβείᾳ τοὺς πρὸ αὐτῆς ἅπαντας καλύψασαν ἀσελγεῖς, ἅτε καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας Ἀντιχρίστου ἐκβακχευθέντας, ἀφειδῶς τρυγῆσαι κελεύεται ὁ Ἄγγελος. καὶ ἀποτόμως ἡ ἐπιχείρησις ὑπῆρξε.

Ἡ ἀπὸ τῆς ληνοῦ ἔκροια εἰς αἷμα ἐλέχθη· κατὰ μὲν τὸ πρό- 25 χειρον οὕτως τοῦ ἀπὸ τῆς σταφυλῆς ἐκθλιβομένου ὑγροῦ καλουμένου, ὡς ἐπὶ τοῦ "αἷμα σταφυλῆς ἔπινον οἶνον·" κατὰ δὲ τὸ μετὰ συνέσεως καλυπτόμενον, αἷμα καὶ ὁ φόνος εἴρηται, ὡς τὸ "φωνὴ "αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ·" εἴρηται δὲ καὶ τιμωρία, ὡς ἐν τῷ "οὐκ ἐπιστήσεις ἐφ' αἵματι τοῦ πλησίον." 30

[g] His carent Edd. [h] Hoc Sch. initium abest Edd. usque ad ἀπεναν. [i] θεοπάτωρι μεταιρομένης B. [k] Quæ seq. desunt Edd. [l] κεχαρηκυίαν Edd.

Καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν ληνὸν τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἀνθρωπινώτερον προβαίνει τῷ λόγῳ, τὸ ὑπερβάλλον πρὸς ἀσέλγειαν τῶν κατ᾽ ἐκεῖνο καιροῦ παραστῆσαι βουλόμενος. ἐπεὶ, τίς ἡ πίστις τὴν μακαρίαν καὶ ἀναλλοίωτον φύσιν πάθεσιν ἁλίσκεσθαι παραχωροῦσα[m]; τὸ[n] δὲ ἔξω τῆς πόλεως[o] πατηθῆναι τοὺς βότρυας, 5 πόλιν, τῶν κατὰ τὸν ἐνεστῶτα βίον ἐμπορικὸν πολίτευμα καλεῖ. ἐν ᾧ οὐδ᾽ ἔστιν ἐρεῖν ὅση διάθεσις τῶν ὠνίων καλῶν, ἀνταμειβομένων κακῶν καὶ κακῶν ἀγαθῶν. καὶ ἐπειδὴ μετὰ τὴν σύντέλειαν τούτου, ἡ τῷ ὄντι ἀμοιβὴ τῶν πεπραγματευμένων ἀνθρώποις, εἰκότι λόγῳ ἔξω τῆς πόλεως εἴρηκε. ἐκ δὲ τοῦ λέγειν ὅτι ἐκ τῆς ληνοῦ αἷμα[p] 10 τῇ συμπατήσει τῶν βοτρύων ἀπορρεῖ, βότρυας, τοὺς ἁμαρτωλοὺς περιλείπεται νοεῖν. διὸ καὶ τὸ αἷμα, εἰς τὰς πονηρὰς αὐτῶν πράξεις τροπολογεῖ[q], τῆς δικαίας ἐπ᾽ αὐταῖς ἐκδικίας σαφοῦς ἅπασι γινομένης. καὶ οὕτω δικαία ὡς μηδὲ τοῖς ἄνωθεν εἰς ἐποψίαν ταχθεῖσιν Ἀγγέλοις[r] ὑπακοῦσαι, κωλύουσιν ὡς τισὶ χαλι- 15 νοῖς ταῖς ἑαυτῶν συνεργίαις τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν θεομισῶν πράξεων. οἳ καὶ τοσοῦτον ἐξώστρησαν ὡς μὴ μόνον τὰς φυσικὰς ἐπ᾽ ἀγαθῶν κτήσει παρεσχημένας ὑπὸ τοῦ πλάστου ἐννοίας ἀτιμάσαι, ἀλλά γε δὴ καὶ τὰς ἀπὸ τῶν θείων Ἀγγέλων, οὓς ἵππους ἐθίμως καλεῖν φησιν, ὡς Ἀμβακοὺμ ὁ προφήτης· "ἐπέβης" 20 φάσκων "ἐπὶ τοὺς ἵππους σου." τοιγαροῦν καὶ πρὸς τοὺς θείους συνεργοὺς τοῦ δυσηνίου ἐπιδεδειγμένου[s], ἐκ πολλοῦ νῦν τοῦ περιόντος πρόφαντος ἅπασιν ἡ τούτων ἐξ ἀπειθείας μάστιξ καθίσταται. [t]καὶ ὅτι ἡ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων ἐποψία οὐκ ἄρτι ἀλλ᾽ ἐξαρχῆς κτίσεως κόσμου, ὡς καὶ Μωυσῆς "ἔστησε" φάσκων, "ὅρια ἐθνῶν, 25 "κατὰ ἀριθμὸν Ἀγγέλων" ἐμπεδοῖ. διὰ τοῦτο νῦν ὁ χαλινὸς τῶν ἵππων ἀπὸ σταδίων ͵αχ γινώσκεται. τοῦ σταδίου οὐ διαστήματος νοουμένου, ἀλλ᾽ ἐποχῆς· ἥτις ἐποχὴ τῷ χʹ ἔτει τῆς ζωῆς Νῶε διὰ κατακλυσμοῦ ἐγνωρίσθη· τὴν τελεωτάτην καθάρας ἁμαρτίαν ἣν ὡς τελεωτάτην ὁ ἐν ἀριθμοῖς τελεῖ δεκάδος ἑκατοστῆς συνηγμένος ὁ 30 χιλιοστός. ἐλήφθη δὲ καὶ νῦν ὡς ἀπ᾽ ἐκείνης τῆς καθαιρέσεως

m παραχωρεῖν B. n τῷ Edd. o τῆς πόλεως ἔξω B. p τὸ δὲ ἐκ τῆς ληνοῦ αἷμα ὃ B. q τροπολογεῖν ἐστι B. r ὡς ἂν ἀνθρώπους ἐπέχοιεν ὥς τισι χαλινοῖς σ. ἑαυτ. συνεργ. B. s τὸ δυσήνιον ἐπιδεδειγμένοι B.
t Hæc absunt Edd. usque ad fin. Sch.

δευτέρου κόσμου ἀρξαμένου· ὃς [διὰ πυρὸς] ἕξει τὴν καθαίρεσιν. δι' ὕδατος ὁ πρῶτος κατὰ τὸ ὑπὸ τοὺς η * * θεωρημένον.

ΚΕΦ. ΜΕ.

Περὶ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων τῶν ἐπαγόντων τοῖς ἀνθρώποις τὰς πληγὰς πρὸ τῆς συντελείας. καὶ περὶ τῆς ὑαλίνης θαλάσσης, ἐν ᾗ τοὺς ἁγίους ἐθεάσατο. 5

1 Καὶ εἶδον ἄλλο σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ μέγα καὶ θαυμαστόν. Ἀγγέλους ἑπτὰ, ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς 2 ἐσχάτας, ὅτι ἐν αὐταῖς ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν ὑαλίνην μεμιγμένην πυρὶ, καὶ τοὺς νικῶντας ἐκ τοῦ θηρίου, καὶ ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ, καὶ ἐκ 10 τοῦ χαράγματος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἑστῶτας ἐπὶ τὴν θάλασσαν τὴν ὑαλίνην, ἔχοντας 3 τὰς κιθάρας τοῦ Θεοῦ, καὶ ᾄδουσι τὴν ᾠδὴν Μωσέως δούλου τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ᾠδὴν τοῦ ἀρνίου, λέγοντες· μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παν- 15 τοκράτωρ. δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοί σου, ὁ βασιλεὺς 4 τῶν ἐθνῶν. τίς οὐ μὴ φοβηθῇ σε Κύριε, καὶ δοξάσει τὸ ὄνομά σου; ὅτι μόνος ὅσιος· ὅτι πάντως τὰ ἔθνη ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν. 20

Καὶ πῶς οὐ μέγα τὴν παγκόσμιον σημαῖνον καθαίρεσιν; πῶς δὲ οὐ θαυμαστὸν, Ἀγγέλοις ἰσαρίθμοις τὸν ἐξ ἑβδομάδος ἡμερῶν ἐναρξάμενον[u] συντελεῖσθαι κόσμον, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν ἀποτελευτᾷν, τοῖς τε τὸ καθαίρειν Ἀγγέλοις λαχοῦσι καὶ εἰς τὸ καθαίρειν ἔχουσι πληγάς; ἑπτὰ δὲ αἱ πληγαί, θάλασσα ὑαλίνη[x] 25 πῦρ, εἰκὼν τοῦ θηρίου[y], καὶ τὸ θηρίον αὐτὸ[z], καὶ χάραγμα αὐτοῦ, καὶ ἀριθμὸς αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος[a], αὗται μὲν αἱ πληγαὶ, δι' ὧν ἐτελέσθη ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ. ἔσχαται δὲ, ὡς τοῖς νικῶσιν αὐτὰς

u ἐναρξαμένους B. x ὕαλοι Edd. y εἰκὼν, θήριον Edd. z καὶ τὸ θηρίον αὐτὸ om. Edd. a ὀνομ. αὐτ. B.

οὐκ ἔτι περιλειπομένου ἑτέρου ἀγῶνος. οἵ τε γὰρ τὸ ἀστάθμητον[b] *τοῦ βίου τούτου, ὃ τοῖς πολλοῖς δι' ἁλμυρίαν ξηραίνειν*[c] *οἶδε τὸ ἀναψύχον, πᾶν νενικηκότες τῇ καρτερίᾳ, οἵτε λαμπρότησι καὶ ταῖς εὐδοξίαις τοῦ εὐθραύστου καὶ*[d] *κατὰ τὸ ὕαλον τοῦ*[e] *συντρίβεσθαι κεκληρωμένου κόσμου κατ' οὐδὲν κεχειρωμένοι, οὐχ οἱ τοῦ πυρὸς τὴν καυστικὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὴν φωτιστικὴν πεπορισμένοι, οὐχ οἱ τὴν εἰκόνα τοῦ θηρίου, ἢ τὸ θηρίον αὐτὸ, ἢ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καταπαλαῖσαι*[f] *δεδυστυχηκότες, ἀλλ' ἀνδρικῶς νενικηκότες, οὗτοι τηνικάδε ἑστῶτες ἐπὶ τὴν ὑαλίνην θάλασσαν, σύμβολον ἐπιφερόμενοι τῆς ἑαυτῶν ἐν τῷ βίῳ*[g] *νεκρώσεως κατὰ τὸ ἀνενέργητον*[h] *τῶν ἐν αὐτῷ ἡδέων διαβιῶναι, ᾄδουσιν ὅσα εἰκὸς τοὺς νενικηκότας τῶν τοιούτων ᾄδειν.*

Ἔχοντας πληγὰς ἑπτὰ τὰς ἐσχάτας.

Τὸ ἑπτὰ, οὐκ ἐπ' αὐτοῦ[i] *τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ ἀκουστέον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πολλαπλασίου τέτακται· ὡς ὅταν λέγῃ "ἀπόδος "τοῖς γείτοσι ἡμῶν ἑπταπλασίονα," ἀντὶ τοῦ πολλαπλασίονα· οὕτως οὖν καὶ νῦν τὰς πολλὰς οὖν κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν κολάσεις*[k] *ἠυτρεπισμένας παρείληπται*[l], *δι' ὧν ὁ θυμὸς τοῦ Θεοῦ πέρας λαμβάνει. αἵ τινες καὶ ἔσχαται ἐλέχθησαν. θυμὸν δὲ ἀκούων Θεοῦ, μὴ ὡς ἐμπαθοῦς ἄκουε τοῦ θείου, ἀλλ' ὡς ἤδη εἴρηται, ὅτι ἀνθρωπίνως ἐχρήσατο τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ εἶχεν ἄλλως*[m] *πως ὑποφῆναι*[n] *τὴν ὑπερβολὴν τῶν κατὰ ἀσέλγειαν τῶν ἁμαρτωλῶν ἔργων, ἅτε καὶ τὴν ἀπαθῆ φύσιν οἵων τε ὄντων κινεῖν, ἀνθρωπίνως ἐχρήσατο τῷ λόγῳ. ἡ ὑαλίνη δὲ θάλασσα, οὐκ ἂν ἄλλο σημαίνειν δοκοῖ, ἢ τὸ πολὺ μὲν, διὰ τοῦ θάλασσα, διὰ δὲ τοῦ ὑαλίνη, τὸ στιλπνόν τε καὶ καθαρὸν τῶν τῆς ἐκεῖ μακαριότητος τοῦ βίου ἠξιωμένων.* [o]*διὸ καὶ ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ταῖς ἀρεταῖς ἑαυτῶν· σύγκρατον δὲ πυρὶ τὴν τοιαύτην θάλασσαν, ἐπειδὴ κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον αἱ ἐποικοδομαὶ τῶν ἐπὶ τὸν θεμέλιον ὃν αὐτὸς τέθεικεν ** διὰ πυρὸς ἀποίσονται τὸ δοκίμιον. αἱ μὲν ξυλώδεις καὶ χόρτῳ*

[b] *τὴν ἀσταθμήτου* B. [c] *ὃ ξηρ.* B. [d] *εὐθράστου* Cod. B. qui solus hæc habet. [e] *τὸ* B. [f] *καταπ. αὐτοὺς* B. [g] *θνητῷ βίῳ* B. [h] *ἀνενεργήτως* B. [i] *οὐ τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν σημαίνει* B. [k] *κολάσεις* om. B. [l] *αἰνίττεται* Edd. [m] *ἀλλ' ἐπεὶ οὐκ εἶχεν ἄλλως* om. B. [n] *ἐμφῆναι βουλόμενος* B. [o] Hæc om. Edd.

παραβαλλόμεναι καὶ καλάμῳ οἷαι αἱ τῶν ἁμαρτωλῶν πρὸς ἀφανισμὸν χωρῆσαι παντελῆ· αἱ δὲ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθοις τιμίοις· αἱ τῷ χρυσῷ μὲν καὶ ἀργύρῳ ἀπεικασθεῖσαι πρὸς τῷ μονίμῳ καὶ στίλβοντι τὸ ἀξιέπαινον σχοῖεν καὶ ἀποδεκτον· αἱ δὲ πρὸς τιμαλφεῖς λίθους ἀπενεχθεῖσαι, οὐκ ἂν εἶεν ἄλλαι, ἢ αἱ κόπῳ μὲν καὶ ἱδρῶτι 5 *ἐξανυθεῖσαι θεοφιλῶς. τοῦ ἐπιδεκτικοῦ δὲ μὴ ἀστοχοῦσαι τὸ στίλβον ἀμαυρωθεῖσαι· εἰκὸς δὲ διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τὴν θείαν καὶ τὴν τοῦ θείου Πνεύματος δόσιν σημαίνεσθαι. ἐν πυρὶ γὰρ ὤφθη Μωϋσεῖ, καὶ τοῖς Ἀποστόλοις ἐν εἴδει γλωσσῶν ἐπεφοίτησε πυρίνων.*

Ἔχοντας τὰς κιθάρας τοῦ Θεοῦ, καὶ ᾄδουσι τὴν 10 ᾠδὴν Μωσέως.

Διὰ τοῦ εἰπεῖν[p] *τὰς κιθάρας, τὴν τῶν ἐπὶ γῆς μελῶν αἰνίττεται*[q] *νέκρωσιν. Θεοῦ δὲ αὐτὰς εἶναι, καθότι οὐδεὶς τῶν σπουδαίων ἀνθρώπων τῆς θείας συμμαχίας χηρεύων*[r] *κατορθοῦται.* [s]*διὸ καὶ Δαβὶδ φησι, "ἐκράτησας πρὸς τῆς δεξιᾶς μου, καὶ ἐν τῇ* 15 *" βουλῇ σου ὡδήγησάς με·" ἀλλὰ καὶ Παῦλος " τὴν νέκρωσιν τοῦ " Ἰησοῦ σώματι περιφέρειν" τοὺς πιστοὺς ἀσφαλιζόμενος, τί ἂν ἄλλο ἢ τὸ πρὸς ζῆλον τοῦ διδασκάλου τοὺς νεκροὺς ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ κατηρτικότας οὕτως νομίζεσθαι τὸ εὐάρεστον αὐτῷ ἐκτελεῖν. ζηλῶν τινὰ τὰ πρὸς ἀρετὴν οὐχὶ καὶ συνεργὸν ἕξει τοῦ κα-* 20 *τορθώματος· κἀκεῖνον ἐξευμενεῖ εὐάρεστον ἀνυποστόλως διαπραγματεύεται. τῆς τῶν μελῶν τοίνυν νεκρώσεως διὰ τῶν ** ὧν σημαινομένης ἀκολούθως καὶ ἡ ἐμμελὴς ὑπάρξει ζωὴ ἐν συμφωνίᾳ τῶν ἀρετῶν κρουομένη τῷ πλήκτρῳ τοῦ Πνεύματος· "καὶ ᾄδουσι τὴν " ᾠδὴν Μωϋσέως δούλου Κυρίου·" ἐκείνην πάντας εἰκός ἐστι νοῆσαι,* 25 *ἣν ᾖσεν ἐπὶ*[t] *τῇ καταποντώσει Φαραὼ καὶ τῶν Αἰγυπτίων. ὡς γὰρ τῷ Μωϋσεῖ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἀπηλλάχθαι δουλείας τῶν Αἰγυπτίων ἡ καταπόντωσις παρέσχεν, οὕτω καὶ τοῖς νενικηκόσι τὸ θηρίον καὶ τὴν κατ' αὐτὸ πραγματείαν τῶν μὲν πρὸ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ νικηφόρων ἡ ᾠδὴ, ὡς εἴρηται, ἐκ τῶν διὰ Μωϋσέως* 30 *προστάγματι Θεοῦ ἐνηργημένων νοεῖται. ἡ δὲ τοῦ ἀρνίου ᾠδὴ τίς ἂν ἄλλη, εἰ μὴ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ χρηματίζοντος συντεθειμένη; ἣν καὶ*

[p] *διὰ τ. εἰπεῖν τ. κιθ.* om. B. [q] *αἰνίττεσθαι φαμεν.* B. [r] *χηρεῦον* B. [s] *ἐκείνη δὲ πάντως ἣν ᾖσε* B. [t] *ἐπὶ* om. B.

ᾄσουσιν οἱ ἀπὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν ὁσίως[u] πολιτευσάμενοι, τὴν ἀκατάπαυστον ἐν χάριτι[x], τὸ μεγαλεῖον ἐξαγγέλλοντες τῷ ἀρνίῳ, ἤτοι τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ᾠκονομημένης σωτηρίως ἡμῖν τῆς παντοκρατορικῆς δικαίας καὶ ἀληθινῆς ὁδηγίας. ἅπερ ὡς βασιλεὺς βάσις ὢν ἐλέους, πρὸς τὸ ἑαυτοῦ πλάσμα διὰ τῶν 5 *αὐτοῦ Ἀποστόλων εἰργάσατο. [y]καὶ εἴρηται τῷ Ἡσαΐᾳ, "ἔσται ἡ "ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη "ἐλπίσουσι." τούτου χάριν καὶ ὁ χρηματισμὸς βασιλέα τε αὐτόν φησι τῶν ἐθνῶν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἥξειν καὶ προσκυνήσειν ἐνώπιον αὐτοῦ.* 10

5 *Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον, καὶ ἠνοίγη ὁ ναὸς τῆς σκηνῆς* 6 *τοῦ μαρτυρίου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐξῆλθον οἱ ἑπτὰ Ἄγγελοι οἱ ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγάς. οἳ ἦσαν ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρὸν λαμπρὸν, καὶ περιεζωσμένοι περὶ* 7 *τὰ στήθη ζώνας χρυσᾶς. καὶ ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων* 15 *ἔδωκε τοῖς ἑπτὰ Ἀγγέλοις ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς γεμούσας τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος εἰς τοὺς αἰῶνας* 8 *τῶν αἰώνων. καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς ἐκ τοῦ καπνοῦ ἐκ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν, ἄχρι τελεσθῶσιν* 20 *αἱ ἑπτὰ πληγαὶ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων.*

Σκηνὴν ἐνταῦθα[z], τὴν ἐν οὐρανοῖς[a] λέγει, ἧς καθ' ὁμοίωσιν καὶ ὁ Μωϋσῆς[b] πῆξαι τὴν σκηνὴν τὴν κάτω προστάσσεται. "ὅρα, φησὶ, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ "ὄρει." ἐκ τούτου τοῦ ναοῦ ἀνοιχθέντος ἐξελεύσεσθαι τοὺς ζ'[c] 25 *Ἀγγέλους. [d]τέως μὲν γὰρ κατὰ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ γῆς διατυπωθὲν ὑπὸ Μωϋσέως καὶ τὸ ἐν οὐρανοῖς ἀρχέτυπον σκῆνος ἀδύτου τρόπῳ πάντοθεν κατησφαλισμένον ἀπρόσοδον ἐχρημάτιζεν· ἐπεὶ δὲ καιρὸς καὶ τὰ τέως ἀθέατα ὁραθῆναι, καὶ πᾶσιν ἐντεθῆναι γνῶσιν ὅτι Κύριος **ματα ποιῶν ἐν τοῖς ἑκάστου τῶν χειρῶν* 30

[u] *αἰσίως* Edd. [x] *εὐχαριστίαν* B. [y] Quæ seq. om. Edd. [z] *ἐντ. φησιν* B. [a] *ἐν οὐρ. τοῦ μαρτυρίου* B. [b] *τῷ Μωυσεῖ πῆξαι τὴν κάτω ὁ Θεὸς ἐχρημάτισεν* B. [c] *ζ'* om. Edd. [d] Quæ seq. usque ad *τίμωροι* om. Edd.

ἔργοις ἀκολουθεῖ καὶ ἡ πρὸς ἀξίαν σύλληψις. ἐξωρμημένοι ἐκ τῶν οὐρανίων ἀδύτων ὡς ἐκ βαλβῖδος οἱ τίμωροι. [e]πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ συγκαταβατικῆς πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ παρουσίας, ἡ γνῶσις τῶν προκειμένων ἀσυμφανὴς καὶ ἀνεπινόητος ἀνθρώποις. διὸ καὶ πρὸς ἐναργεστέραν τούτων πίστιν, ἐν τῷ τοῦ Κυρίου πάθει καὶ τὸ 5 τοῦ ἐπὶ γῆς ναοῦ καταπέτασμα διαρρήγνυται ἄνωθεν ἕως κάτω, οἱονεὶ τὰ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου κρυφιότητι συνεπτυγμένα θεῖα μυστήρια, τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐκφανῆ πᾶσιν καὶ ἐνώπια κατέστη, οὐχ ἑνὶ ἔθνει θησαυριζόμενα, ἀλλὰ πᾶσιν ἔθνεσιν ἐκπομπευόμενα. μαρτυρίου δὲ σκηνὴ οὐ τῷ τυχόντι εἴρηται, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖθεν ὁ 10 χρηματίζων Θεὸς τοῖς κατὰ νόμον ἱερεῦσι διεστέλλετο τὰ ποιητέα καὶ μὴ, μετὰ ἀκριβοῦς καὶ ἀνυποστόλου παραγγελίας, οὐκ ἀπὸ τοῦ νομικοῦ μαρτυρίου, ἀλλὰ τοῦ ἀρχετύπου καὶ ἀνθρωπείου.

[f]Καὶ ἐξῆλθον οἱ ἑπτὰ Ἄγγελοι οἱ ἔχοντες τὰς ἑπτὰ πληγάς. 15

"Ἑπτὰ" ἀντὶ τοῦ πολλαὶ παρελήφθησαν· πολλὰ γὰρ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν, ὡς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηκεν, γενήσεται δεινὰ λιμῶν καὶ λοιμῶν καὶ σεισμῶν, καὶ τὰ πρὸς τούτοις ἀκόλουθα.

Οἳ ἦσαν ἐνδεδυμένοι λίνον καθαρόν. 20

[g]Ἐνδεδυμένοι λίνον καινὸν ἢ λίθον, καὶ γὰρ καὶ τοῦτον τινὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι. λίνον μὲν, διὰ τὸ μηδὲν ζωώδους ἐπάγεσθαι προσπαθείας, ἃ τὸ λαμπρὸν τῆς ζωῆς πέφυκεν ἀμαυροῦν. [h]λίθον δὲ, δεῖγμα τῆς καθαρᾶς αὐτῶν καὶ φωτεινῆς καὶ πρὸς τὸ καλὸν αὐτῶν πλαγίως ἐχούσης φύσεως· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς 25 παρὰ τῷ Ἀμὼς Ἡσαΐᾳ, "λίθος ἐμβεβλῆσθαι εἴρηται τῷ θεμελίῳ "Σιών·" καὶ παρὰ τῷ Δαβὶδ, "ὁ αὐτὸς οὗτος εἰς κεφαλὴν "γωνίας ὑπάρξαι· κἂν ὑπὸ τῶν οἰκοδομούντων ἀποδεδοκίμασται·" ἐπεὶ καὶ θεμέλιος τῆς εὐσεβοῦς πίστεως ὁ Χριστὸς, καὶ συνεκτικὸς καὶ συναρμολογῶν τοὺς δύο λαοὺς τῶν ἐξ Ἰουδαίων καὶ 30 ἐξ ἐθνῶν εἰς ἑνὸς Θεοῦ ζῶντος κατοικίας συμπλήρωσιν. τῇ οὖν πρὸς τοῦτον τὸν λίθον ἐγγύτητι καὶ τῶν ἀρετῶν τῇ λαμπρότητι

[e] Quæ seq. om. B. usque ad fin. Schol. [f] Hoc Sch. deest Edd.
[g] Sic Edd. λίνῳ φησὶν ἐνδεδύσθαι τοὺς ἁγίους διὰ τὸ μηδὲν ζωῶδες ἐπάγεσθαι.
[h] Quæ seq. usque ad λαμπροῖς om. Edd.

εἰκότως ὤφθησαν καὶ οἱ διακονοῦντες λίθοις περιεσταλμένοι λαμπροῖς. οἱ δὲ αὐτοὶ οὗτοι καὶ περιεζωσμένοι περὶ τὰ στήθη ζώνας χρυσᾶς τὸ ἐπιθυμητικὸν τοῦ σώματος μέρος, περὶ ὃ ἡ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ κατάρχουσα καρδία κατῴκισται, οὐκ ἄνετον τοῦτο δηλαδὴ ἔχοντες τὸ μέρος καὶ μηδενὶ σωφροσύνης περισφιγγόμενον ζωστῆρι, 5 ἀλλὰ σεμνῷ μάλα καὶ τιμίῳ ἀναστελλόμενον σφιγκτῆρι. τοιοῦτο γὰρ καὶ ὁ χρυσὸς, τῶν κατὰ γῆν ὑλῶν τὸ περισπούδαστόν τε καὶ τιμαλφέστερον ἀνθρώποις.

[i]Καὶ ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων.

Τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἑνὸς ὧν ἔμπροσθεν πολὺς ὁ λόγος 10 λαβεῖν τοὺς ζ' Ἀγγέλους τὰς χρυσᾶς φιάλας. τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ φησὶ δηλοῦται, τὸ ἐκ τῶν πρώτων ἀεὶ εἰς τὰ δεύτερα γνῶσιν τῶν πρακτέων ἀφικνεῖσθαι· καὶ παρὰ τῷ θείῳ Διονυσίῳ ἐστὶν εὑρεῖν.

Ἑπτὰ φιάλας χρυσᾶς γεμούσας τοῦ θυμοῦ τοῦ 15 Θεοῦ.

Καλῶς εἴρηκε χρυσᾶς φιάλας, τῆς τοῦ Θεοῦ ὀργῆς ἐμπεπλῆσθαι. τιμία γὰρ ἡ ὀργὴ[j] τὸ ἀγαθὸν καὶ συμφέρον ἐν αὐτῇ φέρουσα μᾶλλον ἢ τὸ δίκαιον, κἂν ἀνιῶνται οἱ κολαζόμενοι.[k] ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ θυμὸς οὐκ ἐμπαθὴς, ὥσπερ πολλαχῶς ἡμῖν εἴρηται, 20 δίκαιος δὲ, ὅτι καὶ ἀπαθὴς ὁ ἀφ' οὗ. ὅθεν καὶ ζῶν εἴρηται πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι νεκρῶν καὶ ἐμπαθῶν θεῶν.

Καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς ἐκ τοῦ καπνοῦ.

Ὁ καπνὸς θείας ὀργῆς δεῖγμα, καθὸ καὶ τὸ, "ἀνέβη καπνὸς "ἐν ὀργῇ αὐτοῦ," εἴρηται. κἂν γὰρ μὴ καπνοῦ μνεία καὶ ἐνταῦθα, 25 ἀλλὰ καὶ συνεκδοχικῷ τρόπῳ καὶ ὁ καπνὸς παρείληπται· οὔτε γὰρ καπνὸς[l] ἄνευ πυρὸς ὑφίσταται, οὔτε πῦρ[m] καπνοῦ δίχα. ἐντεῦθεν παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ ὁ παρὰ τῆς κραυγῆς τῶν Σεραφεὶμ καπνὸς τὸν οἶκον ἐμπλήσας ὀργῆς ἐστιν **σις τῆς κατὰ Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῶν πυρίνων δορυφόρων ἐκθυμιώμενος, τῷ τοῦ ἐπόχου ζήλῳ 30 φλεγόμενος. ὑπ' αὐτὸ δὲ ἐκ τῆς δόξης Θεοῦ καὶ τῆς δυνάμεως

[i] Hoc. Sch. carent Edd. [j] ὀργὴ τοῦ Θεοῦ B. [k] Hæc inserit B. ὅπερ δὴ πολλαχοῦ ὑπεμνήσαμεν ἀποπαθῶς εἴρηται καὶ νῦν τῆς ἀλήπτου φύσεως πάθεσιν. ὅτι μήδ' ἄλλως ἦν παραστῆσαι τὸ προ * * [l] ὡς οὔτε καπνοῦ B. et mox ὑφισταμένου. [m] οὐ πυρὸς ἄνευ καπνοῦ B.

γενέσθαι τὸν καπνὸν περίφρασιν ἔχει τινα. οὐ γὰρ διαστολὴ Θεοῦ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, αὐτοδύναμις γὰρ καὶ αὐτοδόξα ὁ Θεός.

Καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναόν.

Ἢ κατὰ τὸ γεγραμμένον αὐτὸ νοητέον, ἵν' ᾖ, ἐκτελούμενος 5 οὐδεὶς ἐν ὑποστήματι Κυρίου. εἰ γὰρ τοῦτο, σχολῇ γ' ἂν ὑπενεγκοίη τὴν τούτου ὀργήν. ἢ τὸ μηδαμῶς τοὺς ἁγίους τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ τυχεῖν λήξεως, καὶ τῆς ἐν τῷ ἐκεῖσε ναῷ ἱερουργίας, πρὶν ἢ τυχεῖν τοὺς ἀξίους τὰ διὰ μαρτυρίας ἐπίχειρα. τὰς δὲ ἑπτὰ πληγὰς ὁ τοῖς ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ κόσμου εὑρισκομένοις 10 προσαρμόττων, οὐκ ἂν ἁμάρτῃ[n] τοῦ πρέποντος. [o]φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς ὁλοκλήρου τιμωρίας μετριάζων τὴν κάκωσιν, κἀντεῦθεν τοῖς ἀξίοις ἐπαχθῆναι συγχωρήσει, διάτε Ἐνὼχ καὶ Ἠλιοῦ προφητῶν τὰς τιμωρητικὰς πληγάς. τῷ μὴ ἐξ ὁλοκλήρου, ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες τοῖς ἀτελευτήτοις τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δια- 15 στήμασιν ὑπέχειν τὴν βάσανον. ὅπερ οὐ τῆς ἀνυπερβλήτου περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας Θεοῦ, τίς λογισμὸς Κυρίου ἀρνηθείη; "ἐπεί, "καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ," θεοφορούμενα χείλη ἀνύμνησε.

ΚΕΦ. Μϛ. 20

Ὅπως τῆς πρώτης φιάλης ἐκχυθείσης, ἕλκος κατὰ τῶν ἀποστατῶν γίνεται.

1 Καὶ ἤκουσα μεγάλης φωνῆς λεγούσης τοῖς ἑπτὰ Ἀγγέλοις, ὑπάγετε καὶ ἐκχέατε τὰς ἑπτὰ φιάλας τοῦ 2 θυμοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν γῆν. καὶ ἀπῆλθεν ὁ πρῶτος καὶ ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν· καὶ ἐγένετο 25 ἕλκος κακὸν καὶ πονηρὸν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ.

Μεγάλη φωνὴ[p], οὐ τῇ ἀπηχήσει. (τίς γὰρ καὶ αἴσθησις τοῖς οὐδὲν αἰσθητοῦ προσδεομένοις;) ἀλλὰ μεγάλης[q] τῇ ἀνυποίστῳ 30

[n] ἁμάρτοι B. [o] Quæ seq. om. Edd. [p] φωνὴ om. B. [q] μεγάλοις Edd.

σχεδὸν ταλαιπωρίᾳ[r] τῶν τιμωρουμένων. τὸ δὲ τὴν φωνὴν λέγειν, ἀντὶ τοῦ σημαίνειν εἴρηται[s].

Ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν.

Φιάλην ἐνταῦθα καθάπερ ποτήριον, τὴν κολαστικὴν ἐνέργειαν ἐκληπτέον, ἧς ἐκχεθείσης, ἕλκος φησὶ πονηρὸν συμβῆναι· ἕλκος, 5 τὴν ἐν καρδίᾳ σφύζουσαν ὀδύνην ἀλληγορῶν. ἐπὶ τὴν γῆν δὲ χεθῆναι, "γῆν," τοὺς τῇ ματαιότητι τῶν γηΐνων περισπωμένους ἀποκαλῶν. διὸ καὶ ἐπιφέρει πρὸς σαφήνειαν, τὸ, ἐπὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους. πονηροὶ δὲ τίνες ἂν εἶεν, ἢ οἱ τὸ χάραγμα ἐπιφερόμενοι τοῦ θηρίου, ἐκ τοῦ ἀποστῆναι μὲν ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος, τῷ 10 Ἀντιχρίστῳ δὲ προσρυῆναι; [t]κ'ἂν εἰ μηδεμιᾶς τυγχάνοιεν πᾶν τοῦ θεοποιηθέντος αὐτοῖς σωτηρίας. χάραγμα δὲ, ὡς ἔφθημεν παραθέμενοι, τὸ γνώρισμα λέγει· ὥσπερ καὶ ἐπὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ καλούμενα νομίσματα εἰς γνῶσιν τῶν ὧ*** εἰσὶ βασιλέων τὰ ἐκτυπώματα τούτων ἐνσεσήμανται. εἰκόνα δὲ 15 τοῦ θηρίου, τὸν Ἀντίχριστον λέγει, τουτέστι, τοῦ διαβόλου. ἐκ παραζηλώσεως εἰ καὶ ἀπατηλῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος οὐσιωδῶς κατοικεῖ· τοῦτο γὰρ βούλεται δηλοῦν τὸ "σωματικῶς," καθὸ καὶ τὸ διάφορον ἔσχε τῶν πρὸ αὐτοῦ προφητῶν ἢ πνευματοφόρων ἀνδρῶν, οἷς κατ' ἔμπνευσιν 20 θείαν ἢ ἔλλαμψιν τὸ θεοφορεῖν περιγέγονεν. οὕτω καὶ τῷ Ἀντιχριστῷ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Σατανικῆς οὐσιώσεως προσγεννήσεται, πλέον μάντεων καὶ προδεικτῶν καὶ τῆς τοιαύτης ἀπατηλῆς συμμορίας. ἑλκοῦσθαι δὲ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας τοὺς ἐφ' οὓς ἡ φιάλη ἐκχεθείη καὶ σωματικαῖς μάστιξιν, ἃς καὶ αὐτὸς ὁ * * 25 Χριστὸς πρὸ τῆς συντελείας συμβῆναι τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῦ προηγόρευσε· δι' ὧν φησι, "μελλήσετε ἀκούειν πολέμους καὶ "ἀκοὰς πολέμων" καὶ τὰ ἑξῆς τούτων· ὧν μετ' ὀλίγον καὶ ταῦτα ἐπιφέρει, "ἔσται τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς "κόσμου ἕως τοῦ νῦν, οὐ δὲ μὴ γέννηται." πρὸς γὰρ τῷ * * 30 κλόνῳ ὑποσμύχοντι[u] τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς ἀκοῆς, ἔτι καὶ σωματικαὶ ὀδύναι ταλαιπωρεῖν **ονται τοὺς πονηρούς.

[r] τῆς ταλαιπωρίας B. [s] σημαίνειν εἴληπται εἴρηται ἤδη. B. [t] Quæ seq. om. Edd. [u] ὑποσμοίχοντι Cod.

ΚΕΦ. ΜΖ.

Πληγὴ δευτέρα κατὰ τῶν ἐν θαλάσσῃ ἐπιτιμωμένων.

3 Καὶ ὁ δεύτερος Ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο αἷμα ὡς νεκροῦ, καὶ πᾶσα ψυχὴ ζῶσα ἀπέθανεν ἐν τῇ θαλάσσῃ. 5

Θάλασσαν, εἴτε τὸ ἄστατόν τις[x] *τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐκδέχεσθαι βούλεται, καθ' ὃν*[y] *τὸ τηνικαῦτα ἔθνους ἐπ' ἔθνος πολεμίως ἐγειρομένου καὶ ναυμαχιῶν συγροτουμένων καὶ πεζομαχιῶν θαλάσσᾳ καὶ γῇ, τῶν ἀποκτεινυμένων καὶ ποταμοὶ φοινίσσονται αἵματι, οὐδὲν ἀπεικὸς εἴτε καὶ θείᾳ δυνάμει πρὸς ἔλεγχον τῶν* 10 *ἀπατωμένων τῆς εὐκολίας ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν Ἐνὼχ καὶ Ἡλία μεταβολὴ γένοιτο ὑδάτων εἰς αἷμα, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ Μωϋσέως ὁ ποταμός· ὃ καὶ μᾶλλον τυχεῖν*[z] *ἡ ἐπιφορὰ τοῦ ῥητοῦ δίδωσιν, αἷμα φάσκοντος, οὐχὶ νεκροῦ, ἀλλ' "ὡς νεκροῦ," τοῦ "ὡς" μορίου οὐκ ἐνέργειαν, ἀλλ' ὁμοιότητα ὡς ἐπίπαν παριστῶντος, οὐκ* 15 *ἀποτυχόντως ἂν εἴη τοῦ σκοποῦ. "νεκροῦ" δὲ τοῦ ἐσφαγμένου.*

*Εἴ τις τὴν ἀνάπτυξιν αἰσθητὴν ἐκλήψεσθαι οἴοιτο, οὐδὲν διοιστέον. ταῦτα δὲ συμβαίνειν μέλλεσθαι εἰς ἔνδειξιν τοῦ * * ἂν καὶ οἱ βέβαιοι τὴν πίστιν ταῖς παραδοξοσημείαις νευρωθεῖεν καὶ ἀστήρικτοι φοβηθεῖεν τὴν κτίσιν ἀντιτασ[σο]μένην τῇ παρουσίᾳ* 20 *τοῦ Ἀντιχρίστου ὁρῶντες. τοὺς πολέμους δὲ καὶ σφαγὰς διὰ τούτων εἰκὸς σημαίνεσθαι, τοῦ Γὼγ φημὶ καὶ Μαγὼγ, καταλλήλων κινουμένων ἐν τοῖς τέτρασι μέρεσι τῆς γῆς, κατὰ βασιλέων βασιλεῖς καὶ ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη, ἀφ' ὧν καὶ αἱ ναυμαχίαι καὶ αἱ πεζομαχίαι τῷ λύθρῳ τῶν αἱμάτων ἐπίσχωσι.* 25

[a]Πᾶσα ψυχὴ ζῶσα.

*"Ψυχὴ," ἡ τῷ ψυχικῷ βίῳ συγκροτουμένη, ἥτις καὶ ἀνεπίδεκτος τῶν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ διατελοῦσα, ἐπιμωρίας τραχηλιάζεται, ὡς καὶ τῷ θείῳ Παύλῳ δοκεῖ, τῷ θεοπειθεῖ **ρ οὐ θάνατος ὁ παρὼν, ἀλλὰ ζωὴ πρὸς ἀνεπίμοχθον παραπέμπων καὶ* 30 *ἀταλαίπωρον ζωήν.*

[x] *ἀστάθμητον τοῦ* Edd. [y] *ἐν* Edd. [z] *στοιχεῖν* B. [a] Hoc Sch. carent Edd.

ΚΕΦ. ΜΗ.

Ὅπως διὰ τῆς τρίτης, οἱ ποταμοὶ εἰς αἷμα μετακιρνῶνται.

4 Καὶ ὁ τρίτος ἐξέχεε φιάλην αὐτοῦ εἰς τοὺς ποταμοὺς
5 καὶ εἰς τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, καὶ ἐγένετο αἷμα. καὶ ἤκουσα τοῦ Ἀγγέλου τῶν ὑδάτων λέγοντος, Δίκαιος εἶ 5
6 ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν ὁ ὅσιος, ὅτι ταῦτα ἔκρινας, ὅτι αἷμα ἁγίων καὶ προφητῶν ἐξέχεαν, καὶ αἷμα αὐτοῖς ἔδωκας
7 πιεῖν· ἄξιοι γάρ εἰσιν. καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου λέγοντος, Ναὶ Κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου. 10

[b]Κἀντεῦθεν δείκνυται τοῖς στοιχείοις ἐπιτετάχθαι Ἀγγέλους. ὧν ἕνα τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὑμνεῖν φησὶ τὸν Θεὸν, ἐπὶ τῇ κατ' ἀξίαν καταδίκῃ τῶν παραβεβηκότων, οἳ τὰς χεῖρας τοῖς αἵμασιν ἐμόλυναν τῶν ἁγίων. καὶ πρὶν μὲν, μάλιστα δὲ τὸ τηνικαῦτα ἐν τῷ τοῦ Ἀντιχρίστου καιρῷ, ἀνθ' ὧν τῇ τῶν αἱμάτων διαφόρῳ δίψῃ 15 τοὺς τολμῶντας ἐκάλεσε. διαφθαρέντων γὰρ ποταμῶν καὶ συστημάτων τῶν πηγαίων, πόθεν ἂν ἄλλοθεν τὴν δίψαν ἀκέσαιντο;

Καὶ ἤκουσα τοῦ Ἀγγέλου τῶν ὑδάτων.

Οὐ μόνον ἔφοροι τῶν ἐθνῶν κατὰ τὸν νομοθέτην Μωϋσῆν αἱ θεῖαι δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τῶν κοσμικῶν στοιχείων, ὥσπερ ἡμῖν 20 διὰ τῶν παρόντων ἡ θεόθεν αὕτη Ἀποκάλυψις εἰσηγεῖται. [c]ἀπὸ τῶν αὐτῶν νοερῶν καὶ θείων πνευμάτων εἶναι μανθάνομεν ἐφόρους. παντοδύναμος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς καὶ προνοῶν τῶν αὐτοῦ κτισμάτων ἀνενδεῶς, οὐ γὰρ τὸ θελῆσαι μόνον ἔργον ἐστὶ παριστάμενον, καὶ οὗ τῇ ὁρμῇ τοῦ βουλήματος οὐσιώθη τὸ πᾶν, πῶς ἂν ὁ τοιοῦτος 25 δεηθείη τοῦ συνεργοῦ, καὶ προστὰς εὐεργεσίας συλληψομένου; ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἕτερον εὐεργετῶν ἀνενδεὴς ᾖ, οὐ τοσοῦτον ἐκεῖνον ὅσον ἑαυτὸν ὠφελεῖ. ἔταξεν ὁ Θεὸς τῆς νοερᾶς αὐτοῦ διακοσμήσεως ὑπουργούς· ἀνενδεεῖς μὲν καὶ αὐτοὺς, ἅτε τὸ εἶναι καὶ αὐτοὺς τῷ πρὸς τὸ θεῖον ἐγγύτητι τὸ ἀνενδεὲς καταπλουτοῦντας, 30 τῶν ἐπιγείων ἐνδείᾳ πιεζομένων ἀγαθωσύνης προνοητάς. ὃ καὶ

[b] Hoc Sch. deest Cod. B. [c] Quæ seq. om. Edd.

Δανιὴλ ἐκδιδάσκει, τὸν Μιχαὴλ εἰσάγων τὸν Ἀρχάγγελον ἔφορον τοῦ Ἰουδαίων φύλου. ὥσπερ καὶ νῦν ἡ Ἀποκάλυψις **στη τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων Ἄγγελον τεταγμένον. ἐκ δ' γὰρ στοιχείων τῆς ἐπιγείου κτίσεως ἐμπεπηγυίας, ἀέρος, πυρὸς, γῆς τε καὶ ὕδατος· τὰ γὰρ οὐράνιά τινες εἰς πέμπτην φυσιν σώματος ἔταξαν διὰ τὴν 5 κυκλοφορίαν· ἀὴρ γὰρ καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ, τὴν κατ' εὐθυωρίαν εἴληχε κίνησιν. τὰ μὲν οὖν τρία τῶν στοιχείων πῦρ καὶ γῆ καὶ ἀὴρ ἄφθονα, ἀὴρ εἰς ἀναπνόην, πῦρ εἰς θάλψιν, γῆ πρὸς τροφὴν ἅτε μητὴρ, καὶ πρὸς ταφήν· καὶ ἐπειδὴ καὶ ταῦτα, εἰ καὶ στοιχεῖα, πλὴν οὐχ ἁπλότητος ἐπειλημμένα, ὡς δῆλον ἀφ' ὧν καὶ 10 ἐξ ἀέρος ἀποθλιβομένου τῷ συγκρουσμῷ τῶν στερεωτέρων ὑλῶν καὶ ἀποθλίψει πῦρ ἀποπάλλεται· ἤδη δὲ καὶ ἐξ ὕδατος ἐν σκεύεσιν ὑάλου στεγομένου ἕλκεται πῦρ, ὅταν πρὸς ἥλιον μάλιστα ἀνίσχοντα ἀντιπρόσωπα γένωνται· ἀλλὰ τούτων μὲν ἀφθονία πολλὴ τῆς χρήσεως. μόνου δὲ τοῦ ποτίμου οὐ πάρεστιν ἐν πηγαῖς τε 15 καὶ κρήναις καὶ φρέασι καὶ ποταμοῖς· καὶ τοῦ ἀερίου ὃ ταῖς νεφέλαις μετεωριζόμενον εὔκαιρον ἐκ θείου προστάγματος δίδωσιν ἡμῖν ὑετὸν, ὃ τρέφει πᾶν ζῶον. καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἄφθονος τούτου ἡ παροχὴ, τέτακταί τις τῶν θείων Ἀγγέλων οἷα ταμιοῦχος, ὡς ἀνενδεῶς τε τοῦτο καὶ σύμμετρον τῇ χρείᾳ παρέχῃ δεομένοις· 20 διὸ πολλάκις ταῖς κακίαις ἡμῶν πρὸς ἀξίαν, ἢ ὑπερβλύζον κατακλυσμοῖς, ἢ *πτόμενον αὐχμοῖς καὶ λιμοῖς ἐπιφέρει τὴν κάκωσιν, τούτου, φησι, τοῦ Ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἤκουσα ὅσα ἡ ἑξῆς ἀναπτύξει γραφή.

Δίκαιος εἶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν ὁ ὅσιος. 25

Τὸ μὲν, "δίκαιος," τὸ πρὸς ἀξίαν βραβεύειν δηλοῖ, τὸ δὲ "ὢν," τὸ ἀτελεύτητον, τὸ δὲ "ἦν," τὸ ἄναρχον, τὸ δὲ "ὅσιος," τὸν[d] ὑπεξῃρημένον πάσης προσπαθείας θνητῆς. διὸ καὶ ταῦτα ἔκρινεν, ἵνα οἱ ἐκχέαντες αἵματα ἁγίων, αἷμα πίωσιν. ἁγίων δὲ τῶν ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ Ἀντιχρίστου κεκακωμένων. προφητῶν δὲ, Ἐνὼχ καὶ Ἠλία, 30 ἐπεὶ καὶ αὐτοὺς ἀποκτενοῦσι. πῶς δὲ αἷμα πίωσιν; ἐξ ἀναγκαίου γὰρ οἱ ἐν πολέμοις παρὰ ποταμοὺς ἐστρατοπεδευκότες, μεμολυσμένον πολλάκις[e] αἵματι ὕδωρ πίνουσιν[f] ἐκ τῆς τῶν θνησκόντων ἀναιρέσεως.

[d] τὸ B. [e] πολλάκις om. B. [f] πίονται B.

Καὶ ἤκουσα ἄλλου ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου.

Σύμφωνον τῷ Ἀγγέλῳ τῷ ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου[g]*. τοῦτον δὲ, ἔστι μὲν νοεῖν καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ὡς καὶ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ προσφερομένων τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, τῶν λογικῶν ὁλοκαρπώσεων καὶ τῶν ζωσῶν θυσιῶν, ἃ προσφέρειν ἐκ* 5 *τοῦ Ἀποστόλου ἐμάθομεν. ἔνι δὲ νοεῖν καὶ εἰς τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις ὡς ἀναγωγικὰς τῶν ἡμετέρων προσευχῶν καὶ τῶν πνευματικῶν ὁλοκαρπωμάτων. εἰρῆσθαι δὲ θυσιαστήριον ἀπὸ τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον συνεκδοχικῷ τῷ τρόπῳ. ἐκ τούτου τοίνυν τοῦ λογικοῦ καὶ λειτουργικοῦ θυσιαστηρίου, τὴν φωνήν φησιν* 10 *ἐνεχθῆναι, δικαιοῦσαν τὰ τοῦ Θεοῦ κρίματα πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαίνοντα.* [h]*ἐπεὶ τοίνυν χαίρειν εἰκὸς καὶ ἑορτάζειν τὰς νοερὰς δυνάμεις, καὶ ἐπὶ τῇ ἀνταμοιβῇ τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων, καὶ ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ ἐπιστροφῇ τῶν διὰ μετανοίας ἀναπαλαισάντων. ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῖς τοῖς διὰ τῆς παρούσης κολάσεως μετριωτέραν* 15 *ἕξειν τὴν μέλλουσαν φιλανθρωπίαν Θεοῦ ἀπεκδεχομένοις· οὐ γὰρ τάξει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό· σπουδῇ τὸ ἀπὸ τοῦδε τὴν σωτηρίαν ἐπεργασώμεθα.*

[i]Ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις σου.

"Ἀληθιναὶ," οὐ γὰρ ματαιότητι ἐπαγγελιῶν ἐκταράττουσαι ἢ 20 *ἐνηδύνουσαι ἐπὶ ψιλῶν ἀτελευτῶσι ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ ἔργοις ἀπροσπάθεσι τὸ ἔμπρακτον ἀποφέρονται. "κρίσεις" οὐ τὸ αὐτοκράτως ἐπελθὼν εἰς ἔκβασιν ἐπιφέρονται· τῷ λελογισμένῳ δὲ ἐξακριβούμενα τὸ ἀμεμφὲς ἐγκολπίζονται.*

ΚΕΦ. ΜΘ. 25

Ὅπως διὰ τῆς τετάρτης, καυματίζονται οἱ ἄνθρωποι.

8 Καὶ ὁ τέταρτος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἥλιον, καὶ ἐδόθη αὐτῷ καυματίσαι ἐν πυρὶ τοὺς ἀνθρώ-9πους· καὶ ἐκαυματίσθησαν οἱ ἄνθρωποι καῦμα μέγα, καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ ἄνθρωποι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ 30

[g] *τὸ θυσιαστήριον* B. [h] Om. Edd. ad fin. Schol. [i] Hoc. Sch. carent Edd.

τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πληγὰς ταύτας. καὶ οὐ μετενόησαν δοῦναι αὐτῷ δόξαν.

Ταῦτα ὁποτέρως ἄν τις ἐκλάβοι, ἀλληγορίας λόγοις φημὶ, ἢ καὶ ἐνεργείᾳ πραγμάτων, οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος ἀπενεχθείη. εἴτε γὰρ ἥλιον τὸν τῆς ἡμέρας οἰηθείη δρόμον, καθ' ὃν ἑκάστοτε τὰ δυσχερῆ 5 καὶ κατάγχοντα τοὺς ἀσελγαίνοντας πρὸς ἐπιστροφὴν καταλήψεται· καθὸ καὶ εἴρηται "ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σιαγόνας "αὐτῶν ἄγξαι τῶν μὴ ἐγγιζόντων πρός σε." ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἥλιον αὐχμῷ καὶ συνοχῇ καὶ ἀπορίᾳ τῶν κατὰ πόλεμον χαλεπῶν τῷ παρ' αὐτοῦ φλογμῷ δραστικώτερον καυματίσαντα, ὅτι καὶ ὁ 10 αὐτὸς μαστίζει ἐπιστροφὴν αὐτοῖς μνώμενος, οὐδὲν διοίσει ἀφ' ἑκατέρας ἐκδοχῆς πρὸς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κατάλυμα τῆς ἐννοίας αὐλίζεσθαι. τῷ γοῦν μηδὲν ἐκ τούτων τῆς ἀξίας τῶν τοιούτων μαστίγων πρὸς ἐπιστροφὴν ἀπιδεῖν, ἀλλὰ διαφοροῦντας περί τε τὰς εὐεργεσίας, περί τε τὰς πρὸς ἐπιστροφὴν κολάσεις. ἀσεβὴς 15 γὰρ ἐμπεσὼν εἰς βάθος κακῶν καταφωνεῖ, ἐπήνεγκε πρὸς τὸ ἀνεπιστρόφῳ ἀνομίᾳ ἐπ' ἀνομίᾳ προστιθέντες, τὸν Θεὸν ἐβλασφήμησαν· τοῦτο καὶ νῦν ὁρᾷν ἐστι. τοῖς γὰρ περισχοῦσιν ἡμᾶς ἐκ βαρβαρικῶν ἐφόδων κακοῖς ἀνοηταίνοντες, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν πονηρῶν ἡμῶν ἐπιτηδευμάτων οὐκ ἐκκλίνομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀγαθότητα 20 τοῦ Θεοῦ αἰτιώμεθα, ὡς ἡμῖν ταμιευσάσης τὰς τοιαύτας κακώσεις.

Τοῦ ἔχοντος ἐξουσίαν ἐπὶ τὰς πληγὰς ταύτας.

"Ὄνομα" τὴν ὑπόληψιν καλεῖ· "ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου." καὶ πῶς ἐβλασφημήθη τὸ τοιοῦτον; ἐκ παραλογισμοῦ καταφρονή- 25 σας τῶν ἀσεβῶν· οὐκ ἂν γὰρ ἔμειναν τοῖς πονηροῖς αὐτῶν ἐπιτηδεύμασι, εἴγε τις ἐνυπῆλθεν αὐτοῖς φόβος κολάσεως ἀνταμοιβῇ τῶν ἀσελγῶν ἔργων· ἀλλὰ ταχέως τῶν πονηρῶν αὐτῶν * * * ἔργων ταῖς ἐντολαῖς ταῖς σωτηρίοις ἑαυτοῖς μεταπλαττόμενοι· οὐ γὰρ φόβος ἐντολῶν τηρη**. "Ἐξουσίαν," τὴν τοῦ Κυρίου καλεῖ παρου- 30 σίαν, ὃς ἐπὶ τοῦτο τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ποιεῖται, πρὸς τὸ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ποῖα ἔργα; ὧν τὴν ὑποθήκην αὐτὸς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ παρουσίᾳ εἰσηγήσατο, καὶ δι' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ Ἀποστόλων καὶ μαθητῶν.

ΚΕΦ. Ν.

Ὅπως διὰ τῆς πέμπτης πληγῆς, ἡ βασιλεία τοῦ θηρίου σκοτίζεται.

10 Καὶ ὁ πέμπτος Ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ θηρίου, καὶ ἐγένετο ἡ βασιλεία αὐτοῦ 11 ἐσκοτωμένη, καὶ ἐμασσῶντο τὰς γλώσσας αὐτῶν ἐκ τοῦ πόνου, καὶ ἐβλασφήμησαν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ ἐκ τῶν πόνων αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν ἑλκῶν αὐτῶν, καὶ οὐ μετενόησαν ἐκ τῶν ἔργων αὐτῶν.

[k]"Φιάλην," τὴν ὀργὴν καλεῖ. εἰώθαμεν γὰρ ἐν τοῖς συμποσίοις φιάλαις δεξιοῦσθαι ἀλλήλους, τῷ ἐν αὐταῖς[l] τεθησαυρισμένῳ οἴνῳ τὴν εὐωχίαν κρατύνοντες· οὗ ἀπεναντίας ἡ παροῦσα[m] φιάλη ἐκχεθεῖσα[n] προξενεῖ, (θυμοῦ γὰρ πλῆρες Θεοῦ τὸ ἐκχυθὲν[o] ποτήριον,) ἐπὶ τὴν βασιλείαν τοῦ θηρίου. θρόνον γὰρ τὴν βασιλείαν φησί. ὡς τὸ τοῦ "ὁ θρόνος σου ὁ Θεὸς," ἀντὶ τοῦ ἡ βασιλεία σου αἰώνιος. θηρίον δὲ τὸν Ἀντίχριστον. ἐσκοτισμένην[p] δὲ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ φησιν[q], ἣν ἡ τῆς φιάλης ἔκχυσις ἐποίησε, τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὀδύνης. [r]ἐπεὶ καὶ πέφυκε τοῦτο συμβαίνειν τοῖς ἄγαν θλιβομένοις, ὡς ἐν σκότῳ δοκεῖν διάγειν· διὸ καὶ ὡς ἔκφρονές τινες τῶν ἑαυτῶν μελῶν τοῖς ὀδοῦσι σίνεσθαι, βραχιόνων, ἢ δακτύλων, ἢ καὶ γλωσσῶν ὡς νῦν· γλωσσῶν δὲ νῦν ὡς ὑ * * γουσῶν βλασφημίας. αἱ βλασφημίαι δὲ οὐ τὴν ἔκχυσιν αἰτιάσονται. οὐ γὰρ ἵνα βλασφημῶσιν ἡ ἔκχυσις, ἀλλ' ἵνα τιμωρηθέντες ἀξίως τῶν ἑαυτῶν ἀσελγειῶν πρὸς ἐπιστροφὴν ἀποκλίνωσιν. οἱ τουναντίον ἐπιμανέστερον ἐξεβακχεύθησαν, μάλιστα ὅτι τὴν κατὰ τῇ ἀναμφιβόλως ἐγνω * * * τοῦ ὑπ' αὐτῶν θεοποιηθέντος Ἀντιχρίστου. ὅτι πρὸς ἐπιστροφὴν οὐ πρὸς τιμωρίαν ἡ τῶν μαστίγων αὐτοῖς τῶν τοιούτων ἐπιφορά, τὰ ἑξῆς τοῦ προκειμένου παραστήσει. δύναιο δ' ἂν καὶ βασιλείαν νοῆσαι, τοὺς ὑπὲρ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντιχρίστου τεταγμένους[s].

[k] Schol. Cod. B. ita inc. τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς συμποσίοις. [l] αὐτῷ τε B. [m] Edd. male παρὰ σοῦ. [n] ἐκτεθεῖσα B. [o] ἐκ θεοῦ Edd. [p] ἐσκοτωμένην B. [q] φησιν om. B. [r] Quæ seq. usque ad παραστήσει om. Edd. [s] Hoc om. B.

Ἔνθεν δῆλον ὡς πρὸς μετάνοιαν, οὐ πρὸς τιμωρίαν ἡ τῶν ἀλγεινῶν ἔνεξις.

ΚΕΦ. ΝΑ.

Ὅπως διὰ τῆς ἕκτης, ἡ ὁδὸς διὰ τοῦ Εὐφράτου τοῖς ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου βασιλεῦσιν ἀνοίγεται. 5

12 Καὶ ὁ ἕκτος Ἄγγελος ἐξέχεεν αὐτοῦ τὴν φιάλην ἐπὶ τὸν ποταμὸν τὸν μέγαν Εὐφράτην, καὶ ἐξηράνθη τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, ἵνα ἑτοιμασθῇ ἡ ὁδὸς τῶν βασιλέων τῶν 13 ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου. καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος, καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ θηρίου, καὶ ἐκ τοῦ 10 στόματος τοῦ ψευδοπροφήτου, πνεύματα ἀκάθαρτα τρία 14 ὡς βατράχους. εἰσὶ γὰρ πνεύματα δαιμονίων ποιοῦντα σημεῖα.

Ὀλιγωθῆναι φησὶ τὸν Εὐφράτην ποταμὸν[t], πρὸς πάροδον τῶν βασιλέων τῆς γῆς, εἰς τὸν κατάλληλον[u] πόλεμον. "ἐγερθήσεται 15 "γάρ," φησιν ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις[x] "ἔθνος ἐπὶ ἔθνος, καὶ βα- "σιλεία ἐπὶ βασιλείαν." τούτους δὲ ἐκ τῶν Σκυθικῶν μερῶν εἶναι τοῦ Γὼγ καὶ Μαγὼγ εἰκὸς, κατὰ τὸ μικρὸν κατόπιν ἐν ταύτῃ τῇ Ἀποκαλύψει φερόμενον. οὐκ ἀπογνωστέον δὲ καὶ τὸν Ἀντίχριστον ἐκ τῶν Ἀνατολικῶν μερῶν τῆς Περσίδος ὁρμᾶσθαι, ἔνθα ἡ φυλὴ 20 τοῦ Δὰν ἐκ ῥίζης Ἑβραίων, ἅμα καὶ ἑτέροις βασιλεῦσιν ἢ μεγιστᾶσιν· ἐπεὶ καὶ κατὰ τούτων τὸ βασιλικὸν ἔσθ' ὅτε τάττεται ὄνομα, ὡς ἐν τῷ[y], "παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς," οὐκ ὄντος[z] μέν τοι βασιλέως τοῦ Πιλάτου. περαιοῦσθαι δὲ τὸν Εὐφράτην, ἢ ψυχικὸν ἢ σωματικὸν ἐπάξοντας θάνατον φησί· ψυχικὸν, διὰ τὸ 25 ἐνεργείᾳ δαιμόνων καὶ παραχωρήσει Θεοῦ, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς δοκίμιον τῶν ἑαυτοῦ θεραπόντων, οὐχ ὡς ἀγνοοῦντος, ἀλλ' εἰς φανέρωσιν τοῖς ἄλλοις[a] τῶν ἑαυτῷ προσανεχόντων, ἢ μὴ, ἐξάγοντος τὰ τοιαῦτα συμβαίνειν[b]. σωματικὸν δὲ τῶν ἐκ γῆς

[t] Εὐφρ. ποτ. ὀλιγ. φη. B. [u] καταλλήλων B. [x] ἐν εὐαγγ. om. B. [y] ὄντως B. [z] οὐκ ὄντ. μέντοι βασ. τ. Πιλ. om. B. [a] τοῖς ἄλλοις om. B. [b] ἐξαγ. τὰ τοιαῦτ. συμβ. om. B.

ζώντων ἀξίων διαλελοιπέναι, ὡς μὴ καὶ αὐτὴν τοῖς μιαροῖς ἔργοις αὐτῶν ἐξαχρειοῦν, ἔργον οὖσαν ἀγαθοῦ ποιητοῦ καὶ χωρίον ἀνεπηρέαστον τοῖς ἐναμίλλως τοῦ πεποιηκότος βιοῦν ἡτοιμασμένοις.

Καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος, καὶ ἑξῆς. πνεύματα ἀκάθαρτα τρία. 5

[c]Προσυπακουστέον τὸ, ἐξιόντα, ἵν' ᾖ, εἶδον ἐκ τοῦ στόματος τῶν τριῶν, ἐξιόντα πνεύματα ἀκάθαρτα τρία, ὡς βατράχους. ἐκ τούτων δείκνυται, τὸν μὲν διάβολον, ὡς δράκοντα ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ δείκνυσθαι, τὸν Ἀντίχριστον δὲ ὡς θηρίον, τὸν ψευδοπροφήτην δὲ ἕτερον παρὰ τὸν Ἀντίχριστον. καὶ δράκοντα μὲν τὸν 10 *διάβολον, [d]παρόσον τὰ θεῖα λόγια τοῦτον ἀρχὴν ἔφασαν πλάσματος Κυρίου ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων αὐτοῦ. τί τούτου δηλοῦν βουλομένου; εἰς τελεωτάτην αἰσχύνην· ὡς μηδὲν τῇ πρωτουργῷ ὑποστάσει ὠφελημένου, ἀλλὰ τῷ δημιουργῷ ἀγαθοδότως παρισχημένῳ αὐτῷ πρὸς ἀφομοίωσιν τοῦ πεποιηκότος, φημὶ δὲ τῷ* 15 *αὐθαιρέτῳ, οὐχ ὡς ἐχρῆν, εἰ μὴ κακοσχόλως παραχρησαμένῳ ἀφ' οὗ καὶ δράκων ὠνόμασται· ἅτε σχολίοις τοῖς κινήμασι κεχρῆσθαι τοῖς καθ' ὑπόστασιν ἀφορμημένος, ὥσπερ καὶ διάβολος ὡς διαβεβλημένως χρησάμενος πρὸς τὸν Ἀδὰμ τῷ Θεῷ διὰ τὸ κεχρῆσθαι σκολίοις τοῖς κινήμασιν. θηρίον δὲ τὸν Ἀντίχριστον. οὐ* 20 *γὰρ ἀνθρωπίνως τὴν ἀνθρωπείαν ὑποδὺς[e] πρόεισι φύσιν, θηριωδῶς δέ. τὸν ψευδοπροφήτην δὲ, αὐτὸ τοῦτο ὅπέρ ἐστι, "ψεύδεα," κατὰ τὸν ποιητὴν[f] εἰπεῖν, "εἰδότα ἐτύμοισιν ὁμοία." τούτων ἑκάστου τῶν στομάτων, ἰσάριθμα φησὶν ἀποβλύζεσθαι ἀκάθαρτα πνεύματα βατράχοις ὅμοια, ἀλλ' οὐ βατράχους[g]. πρῶτον, ὡς τῆς τραχείας* 25 *τούτων βοῆς οὐ πρόστινα εἰς Θεὸν ὕμνον οἵας τε οὔσης παραλαμβάνεσθαι, ἀλλὰ ταραχὰς καὶ θορύβους[h] προσποριζούσης, ὡς ἔθος[i] ἀεὶ τῶν δαιμονίων καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν τῷ βορβορώδει βίῳ καὶ διύγρῳ καὶ ἰλυώδει ἐμφιλοχωρούντων, ὥσπερ ἀπ' ἐναντίας τῶν Θεῷ φίλων τῷ σκλήρῳ[k] χαιρόντων καὶ τῷ καρτερικῷ τῆς ψυχῆς,* 30 *ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς[l] καὶ ἐξομολογήσεσι μεγαλύνειν τὸν Θεόν. τῷ*

[c] Quæ seq. usque ad *βατράχους* om. B. [d] Om. Edd. quæ seq. usq. ad *τῷ Θεῷ.* [e] *ἡδὺς* Edd. [f] *τὸ ποιητικὸν* B. [g] *βάτραχοι* B. [h] *θρήνους* B. [i] *εἶτα καὶ ὡς ἀεὶ* B. [k] *κλήρῳ* Edd. [l] *ὑμν. κ, ᾠδ. κ. ἐξομ. μεγαλ. τ. Θεόν* om. B.

τριαδικῷ δὲ ἀριθμῷ καὶ οἱ φθορεῖς καὶ τὰ ἀπὸ τῶν στομάτων αὐτῶν ἐξοχετευόμενα δαιμόνια, ἵνα[m] *τῷ ἀριθμῷ τούτῳ ἀπατῶσι*[n], *ὡς*[o] *τῇ παννυμνήτῳ ἁγίᾳ τριάδι εὐαρεστεῖσθαι.*

Ἃ ἐκπορεύεται ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς οἰκουμένης ὅλης, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον τῆς ἡμέρας 5
15 *ἐκείνης τῆς μεγάλης τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος. ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης. μακάριος ὁ γρηγορῶν, καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα μὴ γυμνὸς περιπατῇ, καὶ βλέπωσι*
16 *τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Ἑβραϊστὶ Ἑρμαγεδών.* 10

Ἐκπορεύεται πρὸς τὸ κατάλληλον[p] *συγκροτῆσαι πόλεμον. τὰ δὲ διὰ τῶν δαιμόνων, φησὶν, ἐνεργούμενα σημεῖα, τοῦ εἰς οἶστρον πολεμικὸν ἐμβάλλειν τοὺς βασιλεῖς*[q], *σκοπὸν ἐμφαίνει τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς μεγάλης, ἥτις οὐκ ἄλλη, εἰ μὴ ἡ δευτέρα τοῦ Κυρίου παρουσία. περὶ ἧς καὶ Ἰωὴλ ὁ προφήτης φησὶ, "πρὶν* 15 *"ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ." καὶ πῶς οὐ μεγάλη*[r], *ἡ τὰ ἑκάστῳ πεπραγμένα ἐκπέμπουσα*[s] *εἰς φῶς; οὐ πρὸς τὴν ἡμέραν δὲ ὁ πόλεμος, (τίς γὰρ πόλεμος ἀνθρώποις πρὸς ἡλιακοῦ δρόμου ἐπιστασίαν;) ἀλλὰ πρὸς τούτους, τὸν πόλεμον ποιεῖσθαι οἳ τῆς ἡμέρας ταύτης τῷ φόβῳ διηνεκῶς συγκρο-* 20 *τούμενοι, τῆς τοῦ Θεοῦ μοίρας γεγόνασιν, ἐξ οὗ καὶ ἱμάτια σωτηρίας*[t] *ἐνεδύσαντο, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης, ἅτινα οὐκ ἄλλο ἢ αἱ θεοπρεπεῖς ἀρεταὶ, τῇ ἐκφανεῖ περιλάμψει, τὸν ἐντὸς*[u] *κατευφραίνουσαι ἄνθρωπον. διὸ καὶ τὸ "φήμη ἀγαθὴ πιαίνει ὀστᾶ," εἴρηται, οἱονεὶ τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ἐκστατικὰς δυνάμεις ἀναθάλλειν* 25 *παρέχει εὐφρόσυνον ἀναψύχουσα τὰ ἐπιμόχθοις καμάτοις τοῖς διὰ Θεὸν ἐκπιεσμένα· ψυχὴν δ' ὅτι καὶ τὴν ζωὴν ἐσθ' ὅτε καλοῦμεν, ἐκεῖνος ἀγνοεῖ, ὃς καὶ τὸ, πάντα ὅσα ἔχει ἄνθρωπος δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. ἀλλ' ὅτι οὐχὶ τὴν ζωὴν ὑπολαμβ. * *.*

[m] *ὡς* om. B. [n] *ἀπατῶεν* B. [o] *ὡς* om. B. [p] *καταλλήλων* B. [q] *τοὺς βασ.* om. B. [r] *καὶ γὰρ ὄντως μεγ.* B. [s] *ἐκπομπεύουσα* B. om. *εἰς φῶς.* [t] *σωτηρίου* B. [u] *ἐκτὸς* Edd.

[x]Ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης.

Κλέπτην ἠνέσχετο ἑαυτὸν ὀνομασθῆναι, διὰ τὸ ἄδηλον καὶ ἀπροσδόκητον τῆς ἐπελεύσεως τοῦ κρίνειν ἐρχομένου.

Μακάριος ὁ γρηγορῶν, καὶ τηρῶν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ.

Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ τοῦ κλέπτου. διὸ καὶ φυλακὴν καὶ ἐγρήγορσιν εἴρηκε γίνεσθαι τῶν ἱματίων, ὅπως μὴ ἀπόλωνται διὰ κενοδοξίας. ἱμάτια γὰρ τὰς ἀρετὰς καλεῖ, ἵνα μὴ τῇ τούτων ἀποβολῇ, γυμνοὶ εὑρεθέντες ἢ καὶ ῥυπῶντες, ἀνάξιοι κριθῶμεν τοῦ θείου γάμου. [y]ἢ τῆς ἀνθρωπίνης εὐτελοῦς εἰδεχθείας ἀπροσόδους ἡμᾶς τῶν θείων ἐπ * * λεων ποιούσης, ἢ καὶ τοῦ ῥυπῶντος τῆς εὐτελοῦς ἡμῶν φύσεως τῆς μετὰ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν ἰσαγγέλως βεβιωκότων τῆς λαμπροφορίας πόρων ἡμᾶς ἀπελάσει.

Καὶ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὸν τόπον.

Τὰ πονηρὰ λέγει πνεύματα ἔν τινι τόπῳ συμφορῆσαι τοὺς τηνικάδε ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθέντας. τόπον γὰρ νῦν, τὸν καιρὸν ἀκουστέον. [z]ὥσπερ καὶ ὅταν λέγῃ, "οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν "αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ." τὸν γὰρ οὕτω παρεσκευασμένον, ὡς κατὰ τὸν πάντα τῆς ἐπικαίρου ζωῆς χρόνον τῶν περιγείων ἁπάντων ἀνῳκισμένον, ὡς ἄλλην Ἱερουσαλὴμ κατοικεῖν τὸν κατ' ἐκεῖνο χρόνου καιρόν· ἵν' ὥσπερ ἡ Ἱερουσαλὴμ ὄρεσι περιστοιχίζεται κύκλῳ, οὕτω καὶ αὐτὸς ὑψηλοῖς καὶ οὐρανοβάμοσιν ἐννοίαις περικροτούμενος, ἀδιαλείπτως τὰ ἄνω φρονεῖ· "οὗ," κατὰ Παῦλον εἰπεῖν, "ὁ Χριστός ἐστιν." τῷ καιρῷ τοίνυν τούτῳ οἱ ὑπὸ πονηρῶν πνευμάτων ἀπατηθέντες καταλαμβανόμενοι, τεύξονται διακοπῆς. τοῦτο γὰρ Ἐρμαγεδὼν[a] ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις εἰς τὴν Ἑλλάδα[b] διαπορθμευομένη νοεῖν παρέχει. καὶ τίς ἡ διακοπή; ἡ τοῦ θείου διαίρεσις χαρίσματος, ὅπερ ἀνθρώπῳ παντὶ παρὰ πᾶσαν τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀναποβλήτως συμπαρεδρεῦον, ἐπίρρωσιν παρέχει ταῖς πρὸς τὰ κρείττω ἡμῶν ἀπονεύσεσιν. ἐπειδὰν δὲ ἡ ἀπὸ τῶν ἐνθένδε μετάβασις ἐπὶ τὰ ὄντως ἀληθῆ καὶ αἰώνια καὶ ἄμοχθα[c]

[x] Hæc om. Edd. usq. ad fin. Sch. [y] Hoc Sch. om. Edd. [z] Om. Edd. usque ad Χριστός ἐστιν. [a] ὁ Μαγεδὼν ut et in sacro text. Cod. B. [b] εἰς Ἕλληνα B. [c] Om. Edd.

ἐπιστῇ κατὰ τὸν τοῦ θανάτου καιρὸν, ἐν οἷς ἀργὸν τὸ θεῖον χαρίσμα τῶν δι' ἃ δέδοται εὑρεθῇ, διαιρεῖται τὸ ἀπὸ τοῦδε ἀφ' οὗ λαβεῖν ἀξιωθέντος, νωθεία ἐργασίας τὴν ἀφαίρεσιν προεξένησεν, καὶ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀποτομίαν, τὸ μέρος τοῦ καταδίκου μετὰ τῶν ὑποκριτῶν, ἤτουν μετὰ τῶν οὐδὲν ὃ βλέπονται χρηματι- 5 ζόντων, τίθεται. [d]ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐν ὄψει τὸ εἶναι οὐκ ἀλήθειαν εὐμοίρησεν, διόπερ ὡς ἀφαιρεθεὶς τοῦ συναντιλήπτορος ἀργὴν τὴν καθ' ᾅδου ζωὴν δυστυχεῖ· ἐξ οὗ καὶ Δαβὶδ φησι, "οὐκ ἔστιν ἐν "τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου. ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τις ἐξομολογήσεταί "σοι;" οὐ μνημονεύων οὗ μηδὲ ζῶν ἔσχε φροντίδα· πῶς δαὶ ὁ * 10 αὐτὸς καὶ ἐξομολογήσεται οὗτος; μὴ μικροῦ, μὴ μεγάλου ἀξιωμένος ἀγαθοῦ, οἷς ἡ δόσις οἶδεν ἐπιβραβεύεσθαι φιλοτίμως.

Ἐξομολόγησις αἴνου διαφέρει, καθὸ ὁ μὲν αἶνος δόξαν εὐχάριστον ἐμφαίνει Θεοῦ, τοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντος ἡμᾶς, καὶ πᾶσαν τὴν νοητὴν κτίσιν καὶ αἰσθητήν. ἐξομο- 15 λόγησις δὲ χαριστηρίους φωνὰς ἀνθ' ὧν δυσχερῶν ἐρρύσθη. ἐν οἷς οὖν ἐν τῷ ᾅδῃ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν οὐκ ἔστιν ἐργασίας καιρὸς, εἰκότως ἀργὸς πᾶσα ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα πραγματεία.

ΚΕΦ. ΝΒ.

Ὅπως διὰ τῆς ἑβδόμης, χάλαζα καὶ σεισμὸς κατὰ τῶν ἀνθρώπων γίνεται. 20

17 Καὶ ὁ ἕβδομος Ἄγγελος ἐξέχεε τὴν φιάλην αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἀέρα. καὶ ἐξῆλθε φωνὴ μεγάλη ἀπὸ τοῦ ναοῦ 18 τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ θρόνου λέγουσα, γέγονε. καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωναὶ καὶ σεισμὸς μέγας, οἷος οὐκ ἐγένετο ἀφ' οὗ οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο ἐπὶ 25 19 τῆς γῆς, τηλικοῦτος σεισμὸς οὕτω μέγας. καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη εἰς τρία μέρη, καὶ αἱ πόλεις τῶν ἐθνῶν ἔπεσον.

Ἐπὶ τὸν ἀέρα οὗτος ἐξέχεεν, ὡς πάσης λοιμώδους διαφθορᾶς ἐκ τοῦ ἀέρος ὑφισταμένης, καὶ ἐν τούτῳ[e] ἀστραπῶν σελαγιζομένων 30

[d] Seqq. om. Edd. usq. ad fin. Cap. [e] περὶ αὐτὸν B.

καὶ βροντῶν ἀπηχουμένων. ἀπὸ τοῦ οὐρανίου[f] δὲ ναοῦ ἡ φωνὴ γέγονε [g]οὗ ἀντίτυπος ὁ ὑπὸ Μωϋσέως ἐν τῷ Σινᾶ ὄρει προστασσόμενος, καθ' ὃ ὄρος καὶ τότε ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωνὴ σάλπιγγος ἠχούσης.

"Μεγάλη·" ὅτι μηδὲ τῷ τυχόντι πραγματεύεται ταῦτα, ἀλλ' 5 εἰς ὁλόκληρον ἔθνος καὶ ἀπαραιτήτοις προστάγμασι· τοῦτο οὖν καὶ νῦν ἡ μεγάλη φωνὴ διατυποῦν βούλεται, ἡ ἀπὸ τοῦ οὐρανίου νάου, τουτέστιν, ἀπὸ τῶν θειοτέρως μυσταγωγουμένων, ὧν οὐκ ἄλλος κατάρχει, ἢ μόνος ὁ ὑπερουσίως ἁπάντων ὑπερκείμενος γενετάρχης Θεός. τοῦτο γὰρ ὁ θρόνος βούλεται παριστᾷν. καὶ τί 10 φησιν ἡ φωνή; "γέγονεν·" ἐξ αὐτῆς γὰρ προσταξέως τὰ θεῖα τὴν συντέλειαν κατευμεγεθεῖ.

Καὶ ἐγένοντο ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωναὶ καὶ σεισμός.

Ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ, ἀπ' οὐρανοῦ. φωναὶ δὲ τῶν ἐπὶ γῆς 15 ἀπὸ τοῦ δέους τῶν καταπληκτικῶν[h] γινομένων. σεισμὸς δὲ, κλόνος τῆς γῆς, ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς σημείοις τοῦ τέλους περιέχεται. ἢ σεισμὸν λέγει, τὴν μεταποίησιν καὶ μεταβολὴν τῶν φθαρτῶν ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον, ὃ ἔσται ἀπὸ τῆς δευτέρας Χριστοῦ παρουσίας. τὸ δὲ, οἷος οὐ γέγονεν. οὐδέπω γὰρ τοιαύτη μεταλλαγὴ γέγονε 20 φθαρτοῦ κόσμου ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ διαιωνίζον. [i]τούτου δὲ σεισμοῦ καὶ Ἀγγαῖος μέμνηται ὁ προφήτης, δι' ὧν φησι, "ἔτι ἅπαξ "σείσω οὐ μόνον τὸν οὐρανὸν ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν "καὶ τὴν ξηρὰν, καὶ συσσείσω πάντα τὰ ἔθνη." διὸ καὶ ἐπισημαίνεται καὶ αὕτη ἡ Ἀποκάλυψις, ὅτι τοιοῦτος σεισμὸς μέγας 25 οὐκ ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς μέγας καὶ τηλικοῦτος, οὐκ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, οὐκ ἐπὶ τῆς Μωϋσέως νομοθεσίας, οὐκ ἐπὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐθῶν γὰρ μόνον ἐναλλαγὴ ἐπὶ τούτων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ οὐσιῶν καὶ ὑποστάσεων ἄμειψις ἀπὸ τοῦ φθαρτοῦ καὶ προσκαίρου ἐπὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ διαιωίζον. 30

Καὶ ἐγένετο ἡ πόλις ἡ μεγάλη.

Περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰρῆσθαι τινὲς ἐξεδέξαντο ταῦτα, οὐχ

[f] φωνὴ δὲ μεγάλη ἀπ. τ. οὐρ. ναοῦ B. [g] Om. Edd. usque ad τουτέστιν. [h] καταπληκτικῶς B. [i] Om. quæ seq. Edd. ad fin. Sch.

οὕτω πλήθει ἀνθρώπων καὶ κτισμάτων μεγαλοπρεπῶν τῷ μεγαλείῳ αὐχούσῃ, ὡς[k] *τοῖς Χριστοῦ πάθεσι καὶ τῇ κατὰ Χριστὸν ἐπιδημίᾳ, καὶ τῇ περὶ αὐτὴν τῶν θεοπρεπῶν αὐτοῦ ἔργων πραγματείᾳ. δι᾽ ἃ καὶ ἀντιδιαστέλλεται τῶν λοιπῶν πόλεων, ἃς καὶ ἐθνικὰς τῇ γραφῇ ἔθος*[l] *καλεῖν. τοῦ γὰρ Ἰσραὴλ χωρὶς, τοὺς ἄλλους ἀνθρώ-* 5 *πους ἔθνη εἴωθε*[m] *προσαγορεύειν. ταύτης δὲ ἡ εἰς τρία μέρη διαίρεσις τὸ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων σημαίνειν διάφορον βούλεται, Χριστιανῶν, Ἰουδαίων, Σαμαρειτῶν. ἢ Χριστιανῶν βεβαιοπίστων καὶ τῶν κατεσχηματισμένων φόβῳ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων τὴν Χριστιανῶν κλῆσιν ἐπισπωμένων· καὶ Ἰουδαίων τῶν μηδόλως τὴν* 10 *Χριστώνυμον κλῆσιν ἀνασχομένων, ἀλλ᾽ αὐθαιρέτῳ ὁρμῇ τῇ οἰκείᾳ πλάνῃ παρρησιαζομένων· οὓς ὁποῖος ἕκαστος καὶ τῶν ἀληθῶν καὶ τῶν παρεσχηματισμένων ἤλεγξε μὲν καὶ ἡ κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους Χριστιανοῖς ἐπομβρηθεῖσα ἐπήρεια. ἐλέγξει δὲ τηλαυγέστερον ὁ κατὰ τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου τῆς παρουσίας χρόνος,* 15 *πολὺν χειμῶνα κατὰ Χριστιανῶν ἀναριπίζων. οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ πόλιν μεγάλην τὸν παρόντα κόσμον ὑπολαμβάνειν εἰς τρία μέρη ἀφοριζόμενον· ὃν ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας εἰς τὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας καιρὸν εἰς τὴν τῆς ὑπὸ Χριστιανῶν βασιλέων ἐξουσίας, καὶ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπιδημίας. πόλεις δὲ* 20 *τῶν ἐθνῶν αἱ πίπτουσαι, ἤτοι αἱ διάφοροι περὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν ὑπολήψεις τῇ διαφωνίᾳ τὸ εὔπτωτον κληρούμεναι. ἢ καὶ αὐταὶ αἱ πόλεις· τῆς γὰρ γῆς μεταποιουμένης κατὰ τὸν ἀνακαινισμὸν, πῶς οἷόν τε τὰς ἐν αὐτῇ πόλεις ἑστάναι μεμολυσμένας τῇ τῶν ἁμαρτωλῶν οἰκήσει;* 25

Καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη ἐμνήσθη ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, δοῦναι αὐτῇ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς 20 αὐτοῦ· καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγε, καὶ ὄρη οὐχ εὑρέθησαν. 21 καὶ χάλαζα μεγάλη ὡς ταλαντιαία καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἐβλασφήμησαν οἱ 30 ἄνθρωποι τὸν Θεὸν ἐκ τῆς πληγῆς τῆς χαλάζης, ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ πληγὴ αὐτῆς σφόδρα.

Τί διάφορος αὕτη καὶ ἑτέρα τῆς ἔναγχος εἰρημένης, δῆλον ἀπὸ

[k] *ὅσον* B. [l] *τῷ τῆς γραφῆς ἔθει* B. [m] *ἔθνη φησι* B.

τε τοῦ ὡς ἐπεισόδιον παραβυσθῆναι τῷ λόγῳ. ἢ γὰρ ἂν ὡς ἐχομένως τῷ λόγῳ οὕτως προήχθη, καὶ ἡ αὐτὴ Βαβυλών· ἀλλ' οὕτως. ὡς δὲ περὶ ἑτέρας καὶ ἐπιλελησμένης τῷ "ἐμνήσθη" ἐχρήσατο· τῆς γὰρ μνήμης χρεία τῆς ὑπὸ γλῶσσαν ἐπικειμένης καὶ τῇ ἀπηχήσει ἐνστρεφομένης. Οὐκ ἀεὶ μνήμην ἐπ' ἀγαθοῖς, ὡς 5 ἐπὶ τοῦ "ἐμνήσθη εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ" ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακοῖς· ὡς ἐπὶ τοῦ "μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδώμ." καθὸ καὶ ἡ νῦν σημαινόμενον εἴληπται ἡ μνήμη.

Βαβυλῶνα, αὐτὴν[n] Ῥώμην λέγει τὴν παλαιὰν διὰ τὸ ἐν αὐτῇ κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους πολλοὺς τῶν ἁγίων μαρτύρων 10 παθεῖν τὰ ἀνήκεστα, οὐ τὸν ἅπαντα κόσμον, κἂν ἔχῃ τινὰ ἀποδοχὴν οὗτος ὁ λόγος. εἰρῆσθαι γὰρ αὐτὸν Βαβυλῶνα καὶ μεγάλην ἅτε ἐκ τῶν τοῦ βίου[o] περισπασμῶν εἰκαίων τὸ μεγαλεῖον ἐσχηκότα. εἰ γὰρ ὁ κόσμος διὰ τῆς Βαβυλῶνος ὑπεσημάνθη, τίς ἡ διαστολὴ τῶν νήσων ἀπὸ τοῦ κόσμου, μέρος οὐσῶν τοῦ κόσμου καὶ 15 αὐτῶν; λείπεται οὖν ἑτέραν[p] ὑπονοεῖν Βαβυλῶνα εἰκότι λόγῳ. καὶ τίς αὕτη; οὐκ ἄλλη, ἢ ἡ Κωνσταντίνου, ἐν ᾗ πάλαι μὲν δικαιοσύνη ἐκοσμήθη[q], νῦν δὲ ἐν αὐτῇ[r] φονευταί, ἐκ παραλλήλου ἁμίλλης, τῶν πολιτικῶν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐξισωθῆναι σπευδόντων[s], μᾶλλον δὲ οὐκ ἰσωθῆναι, εἰ μήτις ἐξ αὐτῶν ἄρῃ τὸ ἀριστεῖον 20 εἰς μείζονα[t] θείου θυμοῦ ἄναψιν. διὸ καὶ ἡ ἀπαθὴς φύσις παθαίνεσθαι ὑπωπτεύθη, ὡς καὶ τὸ ποτήριον τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς τῇ Βαβυλῶνι δοθῆναι. τίνες δὲ καὶ αἱ νῆσοι, τοῦ θείου τῶν λόγων ἀκούειν ἐστὶ, τὰς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίας ἄρτι καθισταμένας καὶ τῆς ἁλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνακύπτουσας πῆξιν, φάσκοντος, λαμβανούσας. καὶ τίς ἡ φυγή; οὐκ ἄλλη εἰ μὴ ἡ διὰ τὸ 25 πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν καὶ ψυγῆναι τὴν ἀγάπην γενομένη. ἥτις ἀγάπη διὰ Θεὸν συνδήσασα τοὺς πιστοὺς, καὶ τῆς τῶν ἀπίστων ἀφελκύσασα συναυλίας, τῆς ἀγάπης ἐπινήχεσθαι παρέσχε θαλάσσῃ. ἧς ἐκλελοιπυίας, ἀνάγκη καὶ τὰς νήσους τοῦ εἶναι νήσους 30 ἀποδιδράσκειν, ὑπὸ τῆς ἁλμυρᾶς ἀπιστίας τὸ ὑποβρύχιοι γενέσθαι δυστυχήσασαι. αἷς καὶ τὰ ὄρη τῶν ἐν αὐταῖς ἀπὸ τῶν περιγείων

[n] οὐ τὴν Edd. [o] τῶν τ. βίου om. B. [p] ἑτέρῳ Edd. [q] ἐκοιμήθη B. [r] ἐν αὐτῇ om. B. [s] κατασπευδόντων B. [t] μείζονος B.

μετεωρισθέντα φρονημάτων[u] ἀνθρωπίνων συνηφανίσθησαν τῇ τῶν συνοίκων παραζηλώσει, τῶν τὸ χαμερπὲς δυστυχούντων, καὶ τὸ ὑψηλὸν καὶ οὐράνιον φρόνημα ἀπολωλεκότων.

Καὶ χάλαζα μεγάλη καταβαίνει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Τὴν χάλαζαν οὐρανόθεν κατερράχθαί[x] φησιν ὡς θεήλατον ὀρ- 5 γήν. τὸ δὲ ταλαντιαῖον, τὸ τέλειον, διὰ τὴν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἀκρότητα, ᾗ[y] ἐνάμιλλον καὶ ἡ τιμωρία πρὸς ἐπιστροφὴν ἐκκαλουμένη. [z]Οἱ δὲ σκληροκαρδιώτεροι καὶ τοῦ φ * * ὠ ἀπηλέγχθησαν· *περ ἐκεῖνος ποσῶς πληγαῖς μαλασσό[μενος] τὴν οἰκείαν ὡμο[λό]γει ἀσθένειαν καὶ ἀ[σέ]βειαν· οἱ δὲ καὶ ἐν τῷ [μαστ]ι- 10 γοῦσθαι ἐβλασ[φήμη]σαν. Τὰ χρονικὰ δὲ κἀνταῦθα διασημαινόμενα ἐκ παρῳχημένου διαστήματος ἐπὶ ἐνεστῶτα μετεγγιζόμενα. ἀπὸ γὰρ τοῦ οὐχ εὑρέθησαν ἐπὶ τὸ καταβαίνει ἀπέκλινεν· ἐκεῖνο βουλομένου παριστᾶν, ὡς τούτου συμβαίνοντος, ἀνάγκη τοῦτο ἐπακολουθῆσαι· οἱ δὲ καὶ τῇ φοβερᾷ ταύτῃ καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν 15 κακώσει ἀναντιρρήτως βλασφημήσουσι. τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ παρῳχημένου ἔννοια παριστᾷ· τὸ πάντως ἐσόμενον ὡς γεγενημένον προφέρουσα.

ΚΕΦ. ΝΓ.

Περὶ τοῦ ἑνὸς τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων δεικνύντος τῷ εὐαγγελιστῇ τὴν τῆς πόρ- 20 νης πόλεως καθαίρεσιν· καὶ περὶ τῶν ἑπτὰ κεφαλῶν, καὶ τῶν δέκα κεράτων.

1 Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων, δεῦρο δείξω σοι τὸ κρίμα τῆς πόρνης τῆς μεγάλης, τῆς καθημένης 25 2 ἐπὶ τῶν ὑδάτων πολλῶν, μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ ἐμεθύσθησαν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν 3 ἐκ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας αὐτῆς. καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι· καὶ εἶδον γυναῖκα καθημένην ἐπὶ θηρίον κόκκινον, γέμον ὀνομάτων βλασφημίας, ἔχον κε- 30 φαλὰς ἑπτὰ, καὶ κέρατα δέκα.

[u] μετεωρισθέντων φροντισμάτων B. [x] κατέρχεσθαι B. [y] ἧς B.
[z] Hinc om. Edd. ad fin. Sch.

Ἐπειδὴ ἐδεῖτο τῶν οἱ * * μένων αὐτῷ σύνεσιν, εὑρίσκει οὐκ ἄλλον ἢ τῶν ὑπουργούντων ἕνα τοῖς φρικτοῖς θεάμασιν, φησὶν αὐτῷ, "δεῦρο δείξω σοι·" τὸ δεῦρο τῆς Ἑλληνικῆς τεχνολογίας ἐπὶ τῆς χρονικῆς ἡμᾶς ἐξακριβούσης τῶν κατὰ παρακέλευσιν εἰσαγομένων ὑπάρχειν μόριον· ἐνταῦθα κλήσεως εἴληπται χρείαν ἐπέ- 5 χειν· ἐπείτοι, ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες, ἐπ' ἐλάχιστον μέλον τῆς τοιαύτης ἀκριβείας τοῖς τὸ πᾶν σπούδασμα τῆς ψυχικῆς σωτηρίας ποιουμένοις· καθὸ καὶ νῦν ἡ τοῦ λόγου πρόεισι δ[ιήγη]σις.

Κρίμα τὴν διαγωγὴν, τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν διοίκησιν καλεῖ. πόρνην δὲ οὐχ οὕτω τὴν παλαιὰν Ῥώμην ἐπιτευκτικῶς χρὴ 10 ἀκούειν, ὡς τὸν παρόντα κόσμον, ὃς καὶ αἵμασιν ἀμυθήτοις καὶ βασιλεῦσι πλείοσι Ῥώμης ἐνευθηνεῖται, ὡς ἐξ ἀρχῆς κεκρικόσι[a] πορνικῶς διακεῖσθαι, πορνείας οὐ τῆς αἰσχρᾶς συμπλοκῆς τῶν σωμάτων μόνης νοουμένης, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀπὸ Θεοῦ[b] ἐκκλίσεως. [c]καθὰ καὶ εἴρηται τὸ "ἐξωλοθρεύσας πάντα τὸν πορνεύοντα 15 "ἀπὸ σοῦ," καὶ τὸ "ἐπόρνευσαν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν." ὅτι δὲ ἐξ ἀρχῆς οὗτος ὁ κόσμος πρόεισι, τίς ἀμφιβάλλει, ἐξ οὗ καὶ μεγάλη πόρνη ὡς ἐπὶ μεγάλοις ἀτοπήμασιν ἐνστρεφομένη εἴρηται· καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων καθημένη, καὶ τοῦτο καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ὁρᾶται· διὸ καὶ τὸ ψαλμικόν φησι λόγιον, "αὐτὸς ἐπὶ 20 "θαλασσῶν ἐθεμελίωσεν αὐτὴν, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν αὐτήν." τοῦ "ἡτοίμασεν" ἀντὶ τοῦ ἕδρασεν νοουμένου· ἐπεὶ γὰρ τῇ ὑγρᾷ οὐσίᾳ οὐχ οἷόν τε καθ' ἑαυτὴν διαμένειν, μήτινος αὐτὴν κάτωθεν ὑπολαμβάνοντος καὶ ἀνέχοντος· τοῦτο παραστῆσαι βουλόμενος ὁ λόγος ἐπὶ θαλασσῶν φησι τεθεμελιῶσθαι τὴν γῆν· περὶ ἣν τὸ 25 ἐνδιαίτημα τῷ φθαρτῷ τούτῳ βίῳ· ἅτε γὰρ θησαυρὸς οὖσα τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, καὶ πᾶσαν τὴν ὑποστάθμην αὐτῆς ὑποδεχομένη, καὶ ἐξαυτῆς δίδωσιν ἔχειν τὸ εἶναι. τούτου δὲ ἔχοντος οὕτως, εἰκότως ἐπ' αὐτὴν ἡδρᾶσθαι τὸ λόγιον φησι καὶ τεθεμελιῶσθαι, ὡς τοῦ θεμελίου τὸ εἶναι παρέχοντος, ὅπερ ἀπὸ τῶν ὑδάτων αὐτὴ χορη- 30 γεῖται, αν * κτίσις τις τοῦ θησαυρίσματος τὸ ἀπὸ τῆς ὑποστάθμης τῆς ὑγρᾶς οὐσίας τρόπον τινὰ τὸ εἶναι λαμβανούσης. καὶ ὅτι τοῦτο οὕτως, ἀκούειν ἐστὶ καὶ Μωϋσέως ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ

[a] κεκρικῶς B. κεκρικότα Edd. [b] κρειττόνων ἀποστασίας B. [c] Quæ seq. usque ad βίος μεστός solus habet Cod. B.

*εἰσάγοντος τὸν Θεὸν λέγοντα, "συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγω- "γὴν μίαν, καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά." οἱονεὶ γὰρ διηθήσεως τοῦ παχυ- τέρου τῶν ὑδάτων γενομένης καὶ πρὸς μίαν ὑπόστασιν χωρησάσης, αὐτῶν τε τῶν ὑδάτων γίνεται θησαυρὸς ἡ ξηρά· καὶ ὅτι ἐκ τῆς τούτων ὑποστάθμης τὸ εἶναι αὐτ. * * * * * * * καὶ κατὰ* 5 *μὲν τὸν φυσικὸν λόγον οὕτως τὸ ἐπὶ ὑδάτων καθῆσθαι τὴν πόρνην· κατὰ δὲ τὸν θεωρητικόν τε καὶ τροπικὸν, ὃν καὶ μᾶλλον παραδεκτέον ἐνταῦθα· ὕδατα τὴν ὑγρὰν ἀκουστέον καὶ οὐδὲν σταθερὸν ἔχουσαν βιοτῆς, ἀλλὰ ταῖς ἀκαθάρτοις παλιρροίας διηνεκῶς δονουμένην, ὧν ὁ παρὼν βίος μεστός.* 10

Ἕτεροι δέ τινες τῶν τὴν προσκειμένην Ἀποκάλυψιν ἐπι- σκεψαμένων[d], *πόρνην τὴν παλαιὰν ὑπειλήφασιν Ῥώμην, ἢ τὴν καθ' ὅλου βασιλείαν μέχρι τῆς δευτέρας παρατείνουσαν τοῦ Κυρίου παρουσίας. ὕδατα δὲ τὰ ἔθνη, ὧν ἄρχει τε καὶ ἄρξει, ἐπ' αὐτῶν τοῦ ἱδρύσθαι τὸ κράτος ἔχουσα. ἀλλ' εἰ καὶ διά τε* 15 *τὸ παλαιὸν αὐτῆς κράτος ἀποβαλεῖν δυσχερὲς τοῦτο ὑπονοεῖν· οὐδὲν ἐμποδῶν ἐκ τούτου πολλῶν καὶ ἄλλων πόλεων εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἀναστρεψασῶν. ὅτι δὲ τὰ ὕδατα εἰς ἔθνη ἡ θεῖα γραφὴ οἶδεν ὑποβάλλειν*[e], *ἄκουσον τοῦ θεοπάτορος, τὸ, "ἀπὸ φωνῶν "ὑδάτων πολλῶν," εἰς ἔθνος*[f] *ἐκλαμβάνοντος.* [g]*ἐπεὶ γὰρ βασι-* 20 *λεῦσαι τὸν Κύριον φάσκει εὐπρέπειαν ἐνδεδυμένον· ὅτι μηδὲ τῷ περιόντι τῆς ἐξουσίας τυραννικῶς οἶδεν χρῆσθαι, ἀλλὰ βασιλικῶς ἐπ' εὐεργεσίᾳ, διὸ καὶ περιεζῶσθαί φησιν αὐτὸν, τουτέστι τὸ στεκτὸν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κάθοσον οἷόν τε φέρειν θνητὴν νόησιν περιστείλαντα. ἀφ' οὗ καὶ στερεωθῆναι τὴν οἰκουμένην περιγέγονε·* 25 *"τίς γὰρ ἱκανὸς τὸ κράτος ὑποδῦναι τῆς ὀργῆς αὐτοῦ;" Ἡ μὲν τοῦ Κυρίου βασιλεία τοιαύτη. τί δὲ ἡ τῶν "πολλῶν;" ὑπερε- πηρμένων· διό φησιν, "ἐπῆραν ποταμοὶ φωνὰς," ποταμοὺς τοὺς καταρξάντας φάσκων, ὥσπερ Ἡσαΐας τὸν Ἀσσύριον ποταμὸν ὀνο- μάζει, ὁπηνίκα τὸν ποταμὸν λέγει τὸν μέγαν ἀνάγειν κατὰ τῆς* 30 *Ἱερουσαλήμ. φωνὰς δὲ τὰς ὑπερηφάνους αὐτῶν καυχήσεις * τρίψεις δὲ τὰς συμ * * ρὰς τὰς λεηλασίας ἐπενέγκαιεν ἡ μεθ' ὑπερηφανίας τῶν πολλῶν ὑδάτων ἤτοι ἐθνῶν ἐπιδρομή.*

[d] *Ῥώμην τινες τῶν τὴν προκ. ἀποκαλ. ἐπισκεψ.* B. [e] *ἔθνη λογιστέον* Edd. [f] *ἔθνη* B. [g] Hinc usque ad fin. Sch. om. Edd.

Μεθ' ἧς ἐπόρνευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς.

Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς οὗτοί εἰσιν οἱ γηΐνοις φρονήμασι πρὸς τὸ συρφετὸν τοῦ παρόντος βίου κατακυλισθέντες. οἱ δ' αὐτοὶ καὶ ἐμεθύσθησαν, τῷ μὴ ἐκ μικρᾶς καὶ τῆς τυχούσης χρήσεως, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος[h], *ἐμφορηθῆναι τῆς ἀσεβείας. τὸ μὲν ἀπ' αὐτῆς κατασπευσάσης, τὸ δὲ καὶ αὐτοὶ τῇ τοῦ βίου ἡδυπαθείᾳ ἐκτραχηλισθέντες.* 5

Καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς ἔρημον ἐν πνεύματι.

Τὴν ἐσομένην ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἐρήμωσιν ἡ θεωρία αἰνίττεται, ἣν ὡς γυναῖκα[i] *ἰδεῖν φησι διατεθηλυμένην καὶ ὡς πόρνην καὶ ἄνανδρον, μηδὲν ἔχουσαν σωφροσύνης γνώρισμα, ἀλλ' ἔρημον παντὸς ἀγαθοῦ. τὸ δὲ ἐν πνεύματι ἀπενεχθῆναι, τί ἂν ἄλλο σημαίνοιεν, ἢ τὸ μὴ πραγματικῶς κατ' ἐνέργειαν ταῦτα ὁρᾶν, ἀλλὰ θεωρητικῶς ἠξιῶσθαι; ἀφ' οὗ καὶ ἄλλης γυναικὸς ἴνδαλμα χρηματισθῆναι ἐπὶ θηρίον κόκκινον καθημένην, γυναῖκα τὸν καιρὸν καθ' ὃν ταῦτα διεξάγεται παριστῶν, καθ' ὃν τῷ διαβόλῳ τῷ φονίῳ καὶ αἱμοχαρεῖ, (τοῦτο γὰρ τὸ κόκκινον χρῶμα δηλοῦν βούλεται) ὁ διὰ πονηρῶν πράξεων ἐνεργούμενος*[k] *ἐπαναπαύεται, τῆς καθέδρας τοῦτο νοεῖν ὑποβαλλομένης. δι' ὧν ἐνεργῶν ἀποστάτης ἐν ταῖς κατὰ Θεοῦ βλασφημίαις τὸ κράτος ἀποφέρεται. ὀνόματα δὲ βλασφημίας, τὸ τῷ Θεῷ πρέπον σέβας, τῷ διαβόλῳ ἀνατιθέναι*[l] *παριστᾷ. οὓς διάβολος διὰ τῶν υἱῶν τῆς ἀπειθείας ἑαυτῷ προσπορίζει.* 10 15 20

4 Καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη προφύραν καὶ κόκκινον, κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ἔχουσα ποτήριον χρυσοῦν ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς γέμον 25 βδελυγμάτων, καὶ τῶν ἀκαθάρτων τῆς πορνείας τῆς γῆς· 5 καὶ ἐπὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς ὄνομα γεγραμμένον, Μυστήριον, Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, ἡ μήτηρ τῶν πορνειῶν καὶ 6 τῶν βδελυγμάτων τῆς γῆς. καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα μεθύουσαν τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων, καὶ ἐκ τοῦ αἵματος 30

[h] *περιόντος* om. B. [i] *πόρνην γυναῖκα* B. [k] *ἐνεργούμενος* om. B.
[l] *ἐπανατιθέναι* B.

τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ. καὶ ἐθαύμασα ἰδὼν αὐτὴν θαῦμα
7 *μέγα. καὶ εἶπέ μοι ὁ Ἄγγελος, διὰ τί ἐθαύμασας;*

Πορφύραν, διὰ τὸ κατ' ἐξουσίαν ὡς ὑπὸ βασιλίδι πάντα τολμᾶσθαι. κόκκινον, διὰ τὸ πολλῶν ἁγίων αἵματα ἐκχεῖσθαι. κεχρυσωμένην δὲ, καὶ χρυσίῳ καὶ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, 5 ὅτι, ὡς βασιλίδα ὁ λόγος ταύτην κοσμεῖ κόσμῳ βασιλείῳ. μεταξὺ γὰρ τῶν ἀπηνῶν καὶ ἐνεξουσιαζομένων ἐστὶν ἐνορᾷν τοῖς ἐπηρεαζομένοις ὡς[m] χρυσίον μὲν ἀκίβδηλον ἐπανθοῦσαν τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν. ὡς λίθον δὲ τιμαλφῆ τῇ διαφανείᾳ τὸ στερρὸν ἑαυτοῦ[n] ἐκπομπεύοντα τοῖς ἀγνοοῦσιν. ὡς μαργαρίτας δὲ, τῷ ἐκ τῆς 10 πολυκύμονος τοῦ βίου[o] τῶν πειρασμῶν θαλάσσης ἀναδῦναι, καὶ τῷ βασιλείῳ Χριστοῦ διαστήματι ἐναρμοσθῆναι. τὸ δὲ "χρυσοῦν ποτήριον," χρυσοῦν μὲν διὰ τὸ τὸν καιρὸν ὡς βασιλείῳ κρατεῖσθαι[p] δυνάμει. ἐν τῇ χειρὶ δὲ, διὰ τὸ ἐνεργὸν τῶν ὑποτιθεμένων. ποτήριον δὲ, [q]ὡς φησι περὶ τοῦ Ἰὼβ "πίνων μυκτηρισμὸν ἶσα ποτῷ·" ἴσως[r] 15 εἰς ἔνδειξιν, ὅτι οὐ κατὰ κόρον, ἀλλ' ἐν δίψῃ[s] τῆς ἑαυτῶν ἀπωλείας τὴν κακίαν μετέρχονται. ὡς Δαβὶδ φησι, "ἔδραμον ἐν δίψει." διὸ τὰ βδελύγματα ἑαυτῆς, τουτέστι, τὰ βδελυκτὰ τῷ Θεῷ ἐπιτηδεύματα ἐπλήθυναν, οἷς ἡ φιλαμαρτήμων πληθὺς ποτίζεται, ὡς ἡδὺ πόμα[t] σπῶσα τὴν βδελυκτὴν τῆς ἁμαρτίας μέθην καὶ τῆς 20 ἐκ Θεοῦ πορνείας τὴν βεβήλωσιν.

Καὶ τῶν ἀκαθάρτων τῆς γῆς.

Πορνεία γῆς, οἱ τοῖς γηΐνοις προστετηκότες. οὐ γὰρ πορνεύειν ἔδωκεν ἡ φύσις γῇ τῷ ἀψύχῳ καὶ ἀναισθήτῳ δημιουργήματι. τὸ δὲ ἐπὶ τὸ μέτωπον γεγράφθαι ὄνομα, τὸ ἀπηρυθριασμένως δηλοῖ 25 πράττειν[u] τὰ ἀπαίσια. [x]διὸ καὶ ὡς μυστηρίου ἐκπομπὴν γίνεσθαι διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν πραγμάτων τοῖς θεωρητικωτέροις ὡς Βαβυλῶνα δεῖ καλεῖσθαι, εἴτε τὸν καιρὸν καθὸν ταῦτα τελεῖται, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην τὴν παλαιὰν, ὡς καὶ Πέτρῳ τῷ θείῳ Ἀποστόλῳ δοκεῖ· καθ' ἣν καὶ αἵματα πολλὰ μαρτύρων Χριστοῦ ἐχέθη· ἢ 30 καὶ τὴν νέαν· ἐπεὶ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νέᾳ ἐν τοῖς καιροῖς τῶν

[m] τοῖς μὲν ὡς χρ. B. [n] ἑαυτῶν ἐκπομπεύοντας B. [o] τοῦδε B. mox πειρασμῶν τοῦ βίου. [p] κατακρατεῖσθαι B. [q] Hanc citat om. Edd. [r] ἴσως om. B. [s] δίψει B. [t] πῶμα B. [u] πράττειν om. B. [x] Hinc usque ad τ. ὀρθοδοξ. ἐχέθη om. Edd.

Ἀρειανῶν πολλὰ αἵματα τῶν ὀρθοδόξων ἐχέθη. μητέρα δὲ τῶν πορνῶν καλῶν, διότι ὡς τὸ κράτος ἀναδεδεγμένην τῶν ἄλλων πόλεων, ἣν ἂν βούλῃ[y] πάλιν, εἴτε τὴν παλαιὰν Ῥώμην[z], εἴτε τὴν νέαν, εἴτε τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἀντιχρίστου, οὐκ ἂν ἁμάρτῃς[a] τοῦ ἀληθοῦς· [b]ἐν πάσαις γὰρ αἵματα μαρτύρων ἐρύη, ὡς παρε- 5 θέμην, καὶ δῆγε ἐν ταῖς ὑπ' αὐτὰς τεκνωθείσαις· ὡς καὶ ἐπ' αὐταῖς τὸ προφητικὸν ἐναρμόττειν τὸ "ὡς μητὴρ καὶ θυγάτηρ," ὡς γὰρ τῇ μητρὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, οὕτως καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς.

Τὴν γυναῖκα, ἣν ἂν καὶ βούλῃ ὡς προτεθεώρηται, εἴτε τὴν παλαιὰν Ῥώμην, εἴτε τὴν νέαν, εἴτε τὴν ὡς ἑνὶ σώματι [σαρ]κικῶς 10 ἐκληφθεῖσαν βασιλείαν· ἐν ἑκάστῃ γὰρ τούτων οὐ μόνον κορέσθη τοῖς αἵμασι τῶν ἁγίων, ἀλλ' ὡς ἐκμ** καὶ ἀποβλύσαι αὐτῇ π[ερι]γέγονε· καὶ πρὶν μὲν ἀπὸ Ἄβελ μέχρις Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, δαψιλέστερον δὲ ἀπὸ τῆς παρουσίας Χριστοῦ· ἥτις ἀρχὴ ἐστήσατο τὴν τῶν νηπίων μιαιφονίαν. διόπερ καὶ διεσταλ- 15 μένως ἐξήγγειλε τοῦ αἵματος τῶν ἁγίων καὶ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων Ἰησοῦ· ἃ καὶ τὴν μέθην ἐνειργάσαντο τῷ ὡς κατεπ**σιν ῥυῆναι, Διοκλητιανοῦ μάλιστα καὶ τῶν ὁμοτρόπων αὐτῷ μιαιφονούντων.

Καὶ ἐθαύμασα ἰδών. 20

Εἰκὸς ἦν[c] ἀγαθὸν ἄνδρα καὶ χρηστὸν καὶ πραΰτητι οὐδ' ὅσῃ εἰπεῖν συγκροτούμενον, ἀγριότητα ὁρῶντα θηριωδῶν ἀνθρώπων, μὴ ὑπερβαλλούσῃ ἐκπλήξει κατάσχετον[d] γενέσθαι. τοῦτο γὰρ τὸ μέγα θαῦμα ἐμφαίνει. ὅτι δὲ ἁπλοϊκὸς τὸ ἦθος ὁ μακάριος οὗτος Ἰωάννης ὁ θεολόγος, ἡ περὶ αὐτοῦ ἱστορία διδάσκει. 25

Τοιαύτῃ ἐκπλήξει ἐλήφθη, ὡς καὶ αὐτὸς μὲν μὴ οἷός τε [γεν]έσθαι τὸ συμβὰν αὐτῷ ἐξαγγεῖλαι, ἀλλὰ τὸν ταῦτα παραδεικνύντα.

y καὶ βούλει om. πάλιν B. z Ῥώμην νοεῖν B. a ἁμάρτοις B.
b Quæ seq. usque ad μιαιφονούντων om. Edd. c ἐπεὶ καὶ εἰκὸς B.
d κατασχ. ἐκπληξ. B.

ΚΕΦ. ΝΔ.

Ὅπως ὁ Ἄγγελος τὸ ὁραθὲν αὐτῷ μυστήριον ἡρμήνευσεν.

Ἐγὼ ἐρῶ σοι τὸ μυστήριον τῆς γυναικὸς, καὶ τοῦ θηρίου τοῦ βαστάζοντος αὐτὴν, τοῦ ἔχοντος τὰς ἑπτὰ 8 *κεφαλὰς καὶ τὰ δέκα κέρατα. τὸ θηρίον ὃ εἶδες ἦν καὶ* 5 *οὐκ ἔστιν, καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει. καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν οὐ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆς ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, βλέποντες* 9 *ὅτι ἦν τὸ θηρίον καὶ οὐκ ἔστι, καὶ παρέσται. ᾧδε ὁ* 10 *νοῦς ὁ ἔχων σοφίαν. αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ ἑπτὰ ὄρη εἰσὶν,* 10 *ὅπου ἡ γυνὴ κάθηται ἐπ' αὐτῶν, καὶ βασιλεῖς εἰσὶν ἑπτά. οἱ πέντε ἔπεσον, ὁ εἷς ἐστὶν, ὁ ἄλλος οὔπω ἦλθε.* 11 *καὶ ὅταν ἔλθῃ, ὀλίγον δεῖ αὐτὸν μεῖναι. καὶ τὸ θηρίον ὃ ἦν καὶ οὐκ ἔστι, καὶ αὐτὸς ὄγδοός ἐστι, καὶ ἐκ τῶν* 15 *ἑπτά ἐστι, καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.*

"Μυστήριον" ὅτι μυστικῶς δηλοῖ ταῦτα, τὰ ὡς ἐν εἰκόνι γραφόμενά σοι διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως. ὡς πίνακι γὰρ προδιαγράφει τὰ μέλλοντα εἰρῆσθαι, σαφήνειαν τῷ λόγῳ περιποιῶν.

Θηρίον ὁ διάβολος, ἤρξατο κατὰ τὰ[e] ὥσπερ ὑπὸ πίνακι προ- 20 εκτεθειμένα ἐντελῶς διεξιέναι. διό, φησιν, ἦν τὸ θηρίον, οὐ νῦν ὑφιστάμενον. ἀφ' οὗ δῆλον, ὡς ὁ διάβολός ἐστιν. ἀρχὴ γὰρ πλασμάτων[f] τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ εἰρημένον. οὐκ ἔστι δὲ νῦν[g], ὅτι ἀποκτανθεὶς τὰς ἐνεργείας τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ. οὐ γὰρ ὡς πρὸ ταύτης ἐνήργει υἱοὺς ἀνθρώπων καὶ θυγατέρας τοῖς ἑαυτοῦ 25 δαίμοσι διὰ θυσιῶν παρασκευάζεσθαι, οὕτως ἤδη ταῦτα καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν οἷός τε ἐνεργεῖν. διὸ καὶ προκεχρησμῴδηται "τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομφαίαι εἰς τέλος" ῥομφαίας τὰς ἐνεργείας καλῶν ὡς τιτρωσκούσας ὀλεθρίως τοὺς ἀνθρώπους. [h]ἀνα-

[e] καὶ οὐκ ἔστιν Edd. [f] πλάσματος κατὰ τὸ εἰρημ. B. [g] οὐκ ἔστι δὲ ἀποκτ. B. [h] Quæ seq. om. Edd. usque ad αἰωνίῳ πυρί.

βαίνει δὲ ἐκ τῆς ἀβύσσου, εἰς ἣν μὴ ἀποπεμφθῆναι μὲν ἡ δέησις τῶν θερ***των αὐτοῦ δαιμόνων· ἅτε καὶ τοῦ κατάρχοντος αὐτῶν διαβόλου αὐτῷ τάγματι συγκατα**μένου, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων· οὗ καὶ γενομένου, καὶ τῆς ἀγέλης εἰς θάλασσαν ὑπ' αὐ[τῶν] ἐκτιναχθείσης ἐναργὲς ἐφάνη, ὡς ὑποβρύχιοι γεγόνασιν ἀφανισθέντες τοῦ βίου· εἰ ** αὐτοὶ τελεον· εἰς γὰρ γυμνάσιον τῶν ἀγωνιζομένων περιελείφθη τις τούτων μοῖρα τοῖς [περι]γείοις. αὐτὸς δ' ὁ κατάρχων εἰς κρίμα ζόφου περιελείφθη, κατὰ Πέτρον τὸν μέγαν Ἀπόστολον **μένου τῷ αἰωνίῳ πυρί. τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Ἀντιχρίστου. [i]ὡς γὰρ οἱ οἰκειωθέντες ἀχώριστοι Χριστοῦ χρηματίζουσι, καθὸ καὶ εἴρηται πρὸς Φιλιππησίους τῷ ἁγίῳ Παύλῳ **** ἐν Φιλίπποις ὄντας καλῶν τοὺς ἁγίους διὰ τὸ ἐν Χριστῷ εἶναι, οὕτω καὶ ὁ Ἀντίχριστος κατ' ἐνέργειαν ἐπιδημῶν τοῦ Σατανᾶ, συναναφέρεσθαι τούτῳ νοεῖται ὁ Σατανᾶς. ἔνθεν γὰρ ὁ Ἀντίχριστος τὸν Σατανᾶν ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ ἐξιστῶν καὶ ἀπατῶν ἀνθρώπους φέρει ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ ἀπωλείᾳ καὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦντος καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῖς.

Καὶ εἰς ἀπώλειαν ὑπάγει.

Ἀπώλειαν εἰς ἣν ἀπιέναι μέλλει, οὐ τὴν εἰς τὸ μὴ εἶναι λέγει· ἀλλὰ τὴν διὸ γέγονε· γέγονε δὲ τὸ εἰς δόξαν τοῦ πεποιηκότος τελεῖν· "ἔπλασε γὰρ" ὁ Ἐκκλησιάστης φησὶ, "Κύριος τὸν ἄνθρω-"πον εὐθῆ, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λόγους πονηρίας." ἀπώλειαν, οὐ τὴν ἀνυπαρξίαν, ἀλλὰ τὴν ἐν γεέννῃ κατάκρισιν λέγει. ὡς καὶ ὁ Κύριος αὐτός φησι "φοβήθητε δὲ τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν "καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ."

Καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς.

Θαυμάσονται τὴν τοῦ θηρίου παρουσίαν, οὐ μόνον ὅτι ἀπόλωλε καὶ πῶς ζῇ, ἀλλὰ καὶ ὅτι παραγέγονεν ἐν τέρασιν ἀπάτης. τίνες δὲ "θαυμάσονται;" οἱ κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς. περὶ ὧν καὶ Ἡσαΐας φησίν. "οὐ πεσούμεθα, ἀλλὰ πεσοῦνται οἱ ἐνοικοῦντες "ἐπὶ τῆς γῆς." τοιοῦτοι δὲ οἱ ἀστήρικτον ἔχοντες τὴν βάσιν, ἅτε μὴ ἐπὶ τὴν πέτραν Χριστὸν τεθεμελιωμένοι. θαυμάσονται οὖν καὶ νῦν οὗτοι οἳ διὰ τὸ χαμερπὲς οὐδὲ[k] τῇ βίβλῳ τῶν ζώντων

[i] Quæ seq. non hab. Edd. [k] ἐπὶ τῇ β. Edd.

ἐγράφησαν. ἐκ τούτου νοεῖν ἔστι τῷ εἰρηκέναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου αἰτίαν παριστᾷν τῆς Μωϋσέως ἐν τῇ γενέσει ἱστορίας· τοὺς μὲν ἀπὸ Σὴθ γενεαλογήσαντος, τοὺς ἀπὸ τοῦ Καῒν δὲ οὔ. θαυμάσονται οὖν, ὡς ἤδη εἴρηται, οἱ μὴ διὰ τὸ χαμερπὲς προστοιχειωθέντες ἀσφαλῶς ταῖς τοῦ Χριστοῦ περὶ αὐτοῦ προρρήσεσι, 5 *λογιζόμενοι πῶς τὴν ἀρχαίαν δυναστείαν καὶ ἀπέλαβε καὶ ἀνέλαβε. διὰ τοῦτο πλήρωμα τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ ἔνοικον ἔχοντος Ἀντιχρίστου αὖθις τέλος ἄξιον λήψεται. ᾧ τινι δὲ ὁ νοῦς πνευματικῶν ὄντων τῶν ἑρμηνευομένων πνευματικῆς τῷ χρεία σοφίας τοῦ γνῶναι πῶς ἦν καὶ οὐκ ἔστι καὶ μέλλει ἀναβαίνειν ἐκ τῆς* 10 *ἀβύσσου. καὶ γὰρ τὸ τοῦ ὄντος χωρῆσαι εἰς τὸ μὴ ὄν, ἐναντίον εἶναι δοκεῖ τῷ μέλλειν ἀναβαίνειν ἐκ τῆς ἀβύσσου πάλιν, εἰ μήτι οὕτω νοηθεῖ*[l] *ὥσπερ καὶ εἴρηται.*

Ὁ ἔχων σοφίαν πνευματικὴν γνώτω πνευματικῶς τὰ λεγόμενα.

Αἱ ἑπτὰ κεφαλαὶ ἑπτὰ ὄρη εἰσίν. 15

Ἐλέγομεν ἤδη γυναῖκα κατὰ μὲν τὸν δημιουργικὸν λόγον τὴν γῆν νοεῖσθαι, ἐφ' ᾗ τῷ κόσμῳ τούτῳ πᾶσα πραγματεία. κατὰ μὲν οὖν τὸν δημιουργικὸν λόγον, ἐξ ὑδάτων καὶ ἐν ὕδασιν ἔχει τὸ εἶναι ἡ γῆ οὖν ἔχουσα καὶ αὐτὴ τὰ ὕδατα. κατὰ δὲ τὸν θεωρητικὸν καὶ τροπικὸν ὁ φθαρτὸς οὗτος ἐστὶ κοσμὸς, διύγροις πράξεσι καὶ 20 *ἀστάτοις διεξαγόμενος καὶ τῷ ἑβδοματικῷ ἀριθμῷ ἐξαρχῆς εἰληχὼς τὸ συγκροτεῖσθαι ταύτῃ. καὶ νῦν τὰ ἑπτὰ ὄρη ἐφ' ἃ λέγεται καθῆσθαι ἑπτάκις χιλιοστίαν **ωμεθα συντελεσθῆναι τῇ φθαρτῇ ταύτῃ διαρκοῦντα ζωῇ· τὴν μὲν οὖν πέμπτην χιλιετίαν συντελεσθῆναι ἤδη, τὴν ἕκτην δὲ ἐπιστῆναι, καθ' ἣν καὶ ταῦτα ἡ* 25 *προκειμένη διατρανοῖ Ἀποκάλυψις. ὄρη δὲ καὶ κεφαλὰς ἑπτὰ τόπους ἡγούμεθα ἐν ὑπεροχῇ καὶ δυναστείᾳ κοσμικῇ τοὺς λοιποὺς ἐξέχοντας, ἐφ' οὓς κατὰ καιροὺς τὴν τοῦ κόσμου βασιλείαν ἐστηρίχθαι ἔγνωμεν. ὡς πρῶτον ἐν Νινευῇ τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀρχήν. δεύτερον ἐν Ἐκβατάνοις τὴν Μήδων δυναστείαν, ἀπὸ* 30 *Ἀρβάκου κρατήσασαν τῶν Ἀσσυρίων, ὧν τὸν βασιλέα Σαρδανάπαλον κρατήσας ὁ Ἀρβάκης καθεῖλε. μετὰ τούτους ἐν Βαβυλῶνι τὸ Χαλδαίων κράτος ὑπερεῖχεν*[m]*, ὧν Ναβουχοδονόσορ ὁ βασιλεὺς*

[l] Sic. [m] *ὑπερεῖχεν* om. B.

ἐβασίλευσεν. εἶτα μετὰ τὴν τούτων καὶ τῶν Μήδων[n] *κατάλυσιν, ἐν Σούσοις*[o] *ὑπὸ Κύρου τῆς Περσῶν βασιλείας καθισταμένης*[p]· *μετὰ δὲ τὴν ταύτης ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καθαίρεσιν ἡ τῶν Μακεδόνων ὑπεισῆλθεν ἀρχή. ἐκ τούτων ἡ ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ καὶ ἰσχὺς, ἐπὶ μὲν Αὐγούστου Καίσαρος μετὰ* 5 *τοὺς πρώην βασιλεῖς αὐτῆς καὶ ὑπάτους μοναρχήσασα, ὑπὸ δὲ ἀσεβῶν μέχρι Κωνσταντίνου κατασχεθεῖσα. ὧν μετὰ τὴν κατάλυσιν εἰς τὴν νέαν Ῥώμην τὰ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων μετηνέχθη βασιλεία. κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, καὶ τοὺς ἑπτὰ βασιλεῖς ἐκδεκτέον τῆς ἐναλλαγῆς τῶν γενῶν, ἀρσενικοῦ λέγω καὶ* 10 *θηλυκοῦ, μηδὲν παρεμποδιζούσης τῆς διανοίας τὴν ταυτότητα*[q], *εἰ ἐκεῖ μὲν θηλυκῶς τὰς κεφαλὰς, καὶ ἑπτὰ ὄρη οὐδετέρως, ἐνταῦθα δὲ βασιλεῖς ἑπτὰ ἐσήμανεν. οὐδὲν γὰρ ἡ γραφὴ περὶ τούτων εἴωθε μικρολογεῖσθαι. ἐπεὶ καὶ τὸν Ἐφραὶμ, ποτὲ μὲν ὡς παροιστρῶσαν δάμαλιν εἰσάγει· ποτὲ δὲ ὡς ἄνουν περι**σκει, ἃ εὐόδως* 15 *πορεύεται· τράγος καὶ ἀλεκτρύων καὶ βασιλεὺς δημηγορῶν ἐν ἔθνεσι. διατί νῦν κεφαλῶν θηλυκῶς; πόλεις δηλοῖ· διὰ δὲ τῶν ὀρέων ἀναστήματα οὐδετέρως τοπικῶς τῆς λοιπῆς ὑπερανέχοντα γῆς, ἀλλὰ καιρικῶς δόξης ὑψώματι· καὶ βασιλεῖς δὲ ὁμοίως ἢ τοὺς δοξασθέντας τόπους τῇ βασιλικῇ προεδρείᾳ, ἢ τοὺς πρώτως* 20 *ἐν ταῖς εἰρημέναις πόλεσι βασιλεύσαντας, ἑκάστου ἀντὶ πάσης τῆς ἀρχῆς λαμβανομένου· οἷον Νίνου τῆς*[r] * * *

12 Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες, δέκα βασιλεῖς εἰσιν, οἵτινες βασιλείαν οὔπω ἔλαβον, ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς βασι-13 λεῖς μίαν ὥραν λαμβάνουσι μετὰ τοῦ θηρίου. οὗτοι 25 μίαν ἔχουσι γνώμην καὶ τὴν δύναμιν καὶ ἐξουσίαν αὐτῶν 14 τῷ θηρίῳ διδόασιν. οὗτοι μετὰ τοῦ ἀρνίου πολεμήσουσι, καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτοὺς, ὅτι Κύριος κυρίων ἐστὶ, καὶ Βασιλεὺς βασιλέων. καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ κλητοὶ 15 καὶ ἐκλεκτοὶ καὶ πιστοί. καὶ λέγει μοι, τὰ ὕδατα ἃ 30

[n] *δὲ κ. τ.* Μηδ. om. B. [o] Σούσαις Edd. [p] *τὴν Περσ. ἡγεμονίαν κτηθῆναι* B. [q] *ταυτότητι* B. [r] Hic intervenit lacuna in Cod. B. a v. 10. cap. xvii. ad v. 8. cap. xviii.

εἶδες, οὗ ἡ πόρνη κάθηται, λαοὶ καὶ ὄχλοι εἰσὶ, καὶ ἔθνη καὶ γλῶσσαι.

Τὰ δέκα κέρατα, δέκα βασιλεῖς εἶναι φασὶν ἐκ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀναστησομένους ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς, ὧν ἐν μέσῳ ὁ Ἀντίχριστος ἀναστήσεται. τὸ δὲ μὴ τὸ λαβεῖν αὐτοὺς βασιλείαν 5 *ἀλλ' ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς καὶ μίαν ὥραν, τὸ μὲν ὡς βασιλεῖς διὰ τὸ ἀνέδραστον καὶ σκιῶδες τῆς βασιλείας αὐτῶν φησι, τὸ δὲ μίαν ὥραν μετὰ τοῦ θηρίου, ὥραν, τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου παριστᾷν βούλεται, ἤτοι δι' οὗ ἡ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρα συντελεῖται, καθ' ἣν τῷ Ἀντιχρίστῳ τῷ ὑπερέχοντι ὑποταγήσονται. ἢ καὶ ὥραν, τὸν* 10 *ἀπολαυστικὸν βίον νοητέον.*

Καὶ τὸ ἀρνίον νικήσει αὐτοὺς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰκότως ὡς καὶ Κύριος κυρίων, καὶ Βασιλεὺς βασιλέων, καὶ ὑπασπισταὶ αὐτοῦ κλητοὶ, τὴν κλῆσιν οὐ κατὰ τὸ ἐπιτυχὸν ἔχοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸ καίριον καὶ διηκριβωμένον καὶ ἀμετάθετον. 15 *διὸ καὶ πιστοὶ, ὅτι ὁ πιστὸς ἑνὶ προσανέχει δεσπότῃ, οὐ δυνάμενος δυσὶ κυρίοις δουλεύειν.*

Τὰ ὕδατα ἃ εἶδες.

Προείρηται ἡμῖν περὶ τούτων, τροπικῶς καὶ φυσικῶς τὴν γῆν εἶναι ἐξ ὑδάτων, καὶ ἐν ὕδασι διατελοῦσαν, ἐν ᾗ ὁ φθαρτὸς οὗτος 20 *καὶ διύγροις ἡδοναῖς διαγόμενος ἥδρασται κόσμος. πάντως δὲ οὐκ ἄλλως ἢ οὕτως παρὰ τὰ ἀνθρωπίνα γένη νοεῖται. ἅπερ ἔθνη εἰσὶ τῇ διαφόρῳ φωνῇ διαστελλόμενα, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὰ βασιλέων κράτη συντηρούμενα. τοῦτο γὰρ τὸ κέρας δηλοῦν βούλεται, ἀπὸ τῶν κερασφόρων ζώων λαβὼν τὴν χρῆσιν, ὅτι κᾀκεῖνα τοῖς κέρασιν* 25 *ἑαυτῶν συντηρεῖται, εἴπου δεήσει πρὸς ἕτερα ζῶα διεξάγεσθαι. ὥσπερ καὶ ἔθνεσι πρὸς ἔθνη αἱ τῶν βασιλέων διαταγαὶ τὸ καθ' ἑαυτὰ διαμένειν παρέχουσι μὴ πρὸς ἐκφύλους κυριαρχίας σκεδάζεσθαι.*

16 *Καὶ τὰ δέκα κέρατα ἃ εἶδες ἐπὶ τὸ θηρίον, οὗτοι* 30 *μισήσουσι τὴν πόρνην, καὶ ἠρημωμένην ποιήσουσιν αὐτὴν, καὶ γυμνὴν ποιήσουσιν αὐτὴν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς φάγονται, καὶ αὐτὴν κατακαύσουσιν ἐν πυρί.*

17 ὁ γὰρ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ποιῆσαι τὴν γνώμην αὐτοῦ. καὶ ποιῆσαι γνώμην μίαν, καὶ δοῦναι τὴν βασιλείαν αὐτῶν τῷ θηρίῳ ἄχρι τελεσθῶσιν οἱ 18 λόγοι τοῦ Θεοῦ. καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες, ἐστὶν ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ ἔχουσα βασιλείαν ἐπὶ τῶν βασιλέων 5 τῆς γῆς.

Τὰ μὲν κέρατα τί δηλοῦν ἐθέλει, εἴρηται δή· θηρίον δὲ τὸν διάβολον. ἀδιαφορεῖ γὰρ κατὰ τὸ σημαινόμενον τοῦ θηρίου, πῇ μὲν, τὸν Ἀντίχριστον ὀνομάζων οὕτως, ἔσθ' ὅτε δὲ τὸν Σατανᾶν. οἱ βασιλεῖς οὖν, φησὶν, οἱ τέως κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ φονίως 10 τῷ ἀρνίῳ διατεθέντες, Θεοῦ ὑποθημοσύνῃ, μισήσουσι τὴν πόρνην, τὴν ἐν τῷ βίῳ ἀπολαυστικὴν δίαιταν, ἐρημώσουσι δὲ καὶ εἰδωλολατρείαν καὶ τεμενῶν καὶ μαντείων ἀλλοτριώσουσιν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῆς τὰ πρὸς θυσίαν ἀναφερόμενα τῶν εἰδώλων ζῶα ἑαυτοῖς ταμιεύσουσι, καὶ πᾶσαν τὴν περὶ τὰ μάταια σπουδὴν 15 ἀφανίσουσι, καὶ οὕτως ὥστε ὑπὸ πυρὸς δαπανηθεῖσαν νομίζεσθαι. καὶ πάντας κράζειν, ποῦ νῦν οἱ τῆς τότε ἐπὶ τὰ μάταια ἐπιμελείας ἐχόμενοι; ταῦτα δὲ πάντα, ὡς ἔφημεν παραθέμενοι, οὐκ ἂν ἀθεεὶ συμβῆναι φασὶν, ἀλλ' ἐκ θείας ἐπισκοπῆς καὶ προνοίας.

Καὶ ποιῆσαι γνώμην μίαν. 20

Εἰ καὶ σύνδρομος ἡ τούτων γνώμη τῇ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς Θεῷ μεμελημένη, κατὰ δὲ τὸ ἀνεξερεύνητον βάθος τῆς προνοίας αὐτοῦ συμβαίνουσα τοῖς συντελουμένοις. οὕτω τοιγαροῦν κατὰ τοιαύτην ὁμογνωμοσύνην τούτοις δοθεῖσαν ὑπὸ Θεοῦ, τῆς ἐξουσίας ἁπάσης παρασχεθείσης τῷ θηρίῳ, διατελήσει κρατοῦν τὸ θηρίον εἰς ὅπερ 25 ἂν αἱ κατάλληλοι κρίσεις ἀπάξουσιν, αἱ διὰ τῶν λόγων ὑπεσημάνθησαν, δι' ὧν λέγει, "ἄχρι τελεσθῶσιν οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ."

Καὶ ἡ γυνὴ ἣν εἶδες ἐστὶν ἡ πόλις ἡ μεγάλη.

Σαφέστερον τὴν γυναῖκα παριστῶν, ἀναλαμβάνει περὶ αὐτῆς λόγον, καί φησιν ἐκείνην εἶναι τὴν ἔχουσαν τὸ κράτος ἐπὶ τῶν τοῖς 30 γηΐνοις προσανακειμένων. οὐ γὰρ καὶ πάντες οἱ ἐνοικοῦντες ἐπὶ τῆς γῆς ἤδη καὶ τοῖς γηΐνοις προσδιαφθείρονται.

ΚΕΦ. ΝΕ.

Περὶ ἑτέρου Ἀγγέλου τὴν πτῶσιν Βαβυλῶνος δηλοῦντος, καὶ οὐρανίου φωνῆς τὴν ἐκ τῆς πόλεως φυγὴν ἐντελλομένης, καὶ περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν τερπνῶν ὧν τὸ πρὶν ἐνέκτητο.

1 Μετὰ ταῦτα εἶδον Ἄγγελον ἄλλον καταβαίνοντα ἐκ 5 τοῦ οὐρανοῦ, ἔχοντα ἐξουσίαν μεγάλην. καὶ ἡ γῆ ἐφω-
2 τίσθη ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἔκραξεν ἰσχυρᾷ φωνῇ λέγων, Ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμόνων, καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκα-
3 θάρτου καὶ μεμισημένου, ὅτι ἐκ τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς 10 πορνείας αὐτῆς πεπώκασι πάντα τὰ ἔθνη. καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς μετ' αὐτῆς ἐπόρνευσαν, καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς ἐκ τῆς δυναμεως τοῦ στρήνους αὐτῆς ἐπλούτησαν.
4 καὶ ἤκουσα ἄλλην φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγουσαν, Ἔξελθε ἐξ αὐτῆς ὁ λαός μου, ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε 15 ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς, καὶ ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς ἵνα μὴ
5 λάβητε, ὅτι ἐκολλήθησαν αὐτῆς αἱ ἁμαρτίαι ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐμνημόνευσε ὁ Θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς.

Καὶ ἡ γῆ ἐφωτίσθη.

Κἀντεῦθεν τῶν θείων δυνάμεων τὸ λαμπρὸν καὶ φωτιστικὸν 20 πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸ ἀστρῷον σέλας ὑπερνικῶν ἔστι νοεῖν μετὰ τὸ παρελθεῖν τὰ ἀμαυρὰ τοῦ φθαρτοῦ κόσμου παρρησιαζόμενον. Μεγάλην φησὶ τὴν τοῦ φωστῆρος εἶναι ἐξουσίαν, καὶ φωτίζειν τὴν περίγειον ἐκ τῆς δόξης αὐτοῦ. παραβαλλόμενα γὰρ τὰ οὐράνια καὶ ἄφθαρτα τοῖς γηΐνοις καὶ φθαρτοῖς, ὅσον τὸ ὑπερ- 25 βάλλον τῆς δόξης παρίστησιν· ἰσχυρὰν δὲ τὴν φωνὴν ἐμπεδοῖ τὸ ἔμπρακτον ἐμφαίνων τῶν δηλουμένων καὶ ἀπαράβατον. καὶ τί τοῦτο; "ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη," Βαβυλῶνα τὴν διέξοδον τοῦ φθαρτοῦ τούτου βίου λέγων.

Καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ με- 30 μισημένου.

Εἰς ὄρνεα μεταλαμβάνει τοὺς δαίμονας διὰ τὸ ἄδηλον τῆς

ἐφόδου αὐτῶν τῆς κατὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐπεὶ καὶ τῶν ὀρνέων ἡ ἔφοδος ἐξ ἀδήλου εἴωθεν ἐπιφοιτᾷν προσδοκίας. μεμισημένου δὲ εἴρηται οὐκ ἀλόγως. τίς γὰρ σωφρονῶν οὐ βδελύττεται τὴν μετὰ τῶν δαιμόνων ἀναστροφήν; δι' ἣν καὶ βδελύγματα ὠνομάσθησαν.

Ἔξελθε ἐξ αὐτῆς ὁ λαός μου. 5

Ἐξελθεῖν παρακελεύεται ἡ φωνὴ, οὓς ἔγνω Κύριος αὐτοῦ. ἐξελθεῖν δὲ, τὸ μὴ συναπολέσθαι δικαίους μετὰ ἀσεβῶν. ὡς γὰρ ἐπὶ τοῦ Λὼτ, τὸ, "σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν," ἀνυπερθέτως μέχρις ἂν τοῦ ὄρους, ἐπὶ γῆς οὐδαμοῦ ἠρεμῶν, ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐνετείλατο, οὕτω κᾀνταῦθα. 10

Καὶ ἐμνημόνευσεν ὁ Θεὸς τὰ ἀδικήματα αὐτῆς.

Ἀνθρωπίνως διασκευάζεται ταῦτα. ἐπὶ γὰρ Θεοῦ τῆς μακαρίας φύσεως καὶ πάθεσιν ἀπροσίτου, τὰ τοιαῦτα κᾂν ἐννοεῖν περιττόν. ἐκεῖ γὰρ μνήμη, ὅπου καὶ λήθη. λήθη δὲ τοῦ δυνάμει παρεῖναι τὸ πραχθὲν, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἐνεργείᾳ σημαντικόν. Θεῷ δὲ οὐδὲν 15 *πρόσεστι δυνάμει, ἀλλ' ἐνεργείᾳ.*

6 Ἀπόδοτε αὐτῇ, ὡς καὶ αὐτὴ ἀπέδωκεν ὑμῖν· καὶ διπλώσατε αὐτῇ διπλᾶ κατὰ τὰ ἔργα αὐτῆς· ἐν τῷ 7 ποτηρίῳ ᾧ ἐκέρασε, κεράσατε αὐτῇ διπλοῦν. ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν, καὶ ἐστρηνίασε, τοσοῦτον δότε αὐτῇ 20 βασανισμὸν καὶ πένθος. ὅτι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς λέγει, ὅτι κάθημαι βασίλισσα, καὶ χήρα οὐκ εἰμὶ, καὶ πένθος 8 οὐ μὴ ἴδω. διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς, θάνατος, καὶ πένθος, καὶ λιμός. καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται. ὅτι ἰσχυρὸς Κύριος ὁ κρίνων αὐτήν. 25

Ἀνεπισήμαντον, παρὰ τίνος τὸ πρόσταγμα ἢ ὁ λόγος πρόεισιν. εἴη δ' ἂν παρὰ τῶν δικαίων καὶ μαρτύρων τῶν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου δηλαδὴ ἐπιδημίας ὑπὲρ Χριστοῦ ἐναθλησάντων, τοσαύτῃ ὠμότητι καὶ θηριωδίᾳ ὑπὸ τῶν τηνικαῦτα τῷ βίῳ ἐμπολιτευομένων ὑπουργῶν τοῦ Ἀντιχρίστου παραδοθέντων, 30 *ὥστε καὶ αὐτοὺς κᾂν εἰ θεομιμήτως προείλοντο ζῆν, ἀλλ' οὖν διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῶν κακώσεων ἐκνικηθῆναι ταῦτα προφέρειν. εἰρήκαμεν δὲ γυναῖκα τὸν ἐπὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καιρὸν, οὐ πόλιν τινὰ*

σημαίνειν. καὶ ποτήριον δὲ τὴν προαίρεσιν τῶν ἐμπολιτευομένων τῷ τότε βίῳ, οἳ τῇ δυναστείᾳ τοῦ Σατανᾶ γαυριῶντες, ἀμέτρῳ τῇ τῶν δεινῶν εὐθηνίᾳ, κατὰ τῶν ἀντικειμένων κατεχρήσαντο. καθὼς οὖν ἐποίησεν, ἀποδοθήτω αὐτῇ.

Ἀπόδοτε αὐτῇ διπλοῦν. 5

Οὐ τὸ διπλάσιον βούλεται τὸ διπλοῦν, ἀλλ' ὅτι φιλάνθρωπος ὢν ὁ Θεὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ πολὺ καταδεέστερον κολάζων, διπλᾶ οἴεται ἀποδεδωκέναι, καὶ ὅταν μέρος ἀποδῷ, καὶ οὐ μόνον διπλᾶ, ἀλλὰ καὶ ἑπταπλάσια· εἰ μή που τοῦτο οἰητέον ὡς οὐ Θεοῦ ἀπειλῆς. πῶς γὰρ ὁ λέγων, οὐκ ἐκδικήσει Κύριος δὶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ, 10 νῦν διπλάσια καὶ ἑπταπλάσια φησὶν ἐκδικεῖν; εἰ οὖν τὸ διπλοῦν καὶ ἑπταπλάσιον, οὐ τὸ κατ' ἀξίαν σημαίνειν ὑποληπτέον, ἀλλὰ τὸ μετριώτερον, ἴσως ἄτοπον οὐδέν.

Ὅσα ἐδόξασεν ἑαυτὴν, καὶ ἐστρηνίασε.

Καθώς, φησι, δοξασθεῖσα καὶ κατασπαταλήσασα τοῦ παρόντος 15 βίου, πρόνοιαν οὐ πεποίηται τοῦ θείου θελήματος, οὕτως ἀπόδοτε αὐτῇ. λέγει γὰρ, οὐκ ἔσομαι τοῦ βασιλεύειν ἐστερημένη.

Ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς.

Καρδίαν, τὸν ἔμμονον φησὶ τῶν τότε τὸν βίον συμπληρούντων, οὓς καὶ εἰς γυναῖκα ἐμυθοποίησε μαχλῶσαν. 20

Διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς.

* * [s] βιστῶν φησιν ὡς καὶ ὁ Κύριος δι' ὧν λέγει τὴν ἡμέραν ὡς κλέπτην ἔρχεσθαι λαθραίως καὶ ἀφανῶς. ἢ οὖν ἀδόκητον δηλῶν καὶ ὀλίγον τοῦ καιροῦ, ᾧ ταῦτα συμβήσεται, ὥς τινες ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ· ἢ καὶ αὐτῆς [ἡμ]έρας τὸν δρόμον ἐν ᾗ ταῦτα 25 συμβήσεται. μετὰ γὰρ τὸ ἐγκρατεῖς αὐτῆς γενέσθαι τοὺς ἐχθροὺς, ἐξαρκεῖ καὶ μία ἡμέρα πᾶσαν κόλασιν ἐπαγαγεῖν τοῖς ἡττηθεῖσι[t], καὶ πολυειδεῖς θανάτου τρόπους· δυνατοῦ ὄντος τοῦ Κυρίου, ὥσπερ τοῖς εὐαρεστοῦσιν αὐτῷ τὰ θυμήρη προσνέμειν, οὕτω καὶ κολάζειν ἀνεπιστρόφως ἐξαμαρτάνοντας. [u] καὶ οἱ μὲν πρὸς Ῥώμην τὴν 30 παλαιὰν ἐναρμόζοντες τὴν θεωρίαν οὕτως· ἐπιτευκτικώτερον δὲ τῷ κόσμῳ τούτῳ συμβιβάζειν αὐτὰ πρόδρομα ἐσόμενα τὰς ἡμέρας

[s] Quæ seq. post lac. supra not. habet Cod. B. [t] τῇ ἡττηθείσῃ Edd. [u] Seq. om. Edd.

τοῦ Ἀντιχρίστου, τῆς ἐσχάτης αὐτοῦ συντελείας, καθ' ἣν καὶ μόνος Κύριος τῇ ἀπερινοῃ * τοῦ δυναστεία ἰσχύρως ἐπεξιέναι καὶ δαίμοσι τοῖς κατὰ βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐνυβρίσαι ἐνεστῶτι αἰῶνι, καὶ ἀνθρώποις ἀκρατῶς ἐνασελγαίνουσιν αὐτῷ κατὰ βασιλικὴν ἀκρότητα καὶ ἄσχετον σπατάλην **κὴν ὑπερτείνουσ[ιν] εὐφρο- 5 σύνην.

9 Καὶ κλαύσουσι καὶ κόψονται ἐπ' αὐτὴν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ μετ' αὐτῆς πορνεύσαντες καὶ στρηνιάσαντες, 10 ὅταν βλέπωσι τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς, ἀπὸ μακρόθεν ἑστηκότες διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ 10 αὐτῆς, λέγοντες, Οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη Βαβυλὼν, ἡ πόλις ἡ ἰσχυρὰ, ὅτι ἐν μιᾷ ὥρᾳ ἦλθεν ἡ κρίσις σου. 11 καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαύσουσι καὶ πενθήσουσιν ἐπ' αὐτῇ, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν οὐδεὶς ἀγοράσει ἔτι. οὐκ ἔτι 12 γόμον χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ λίθου τιμίου καὶ μαρ- 15 γαρίτου, καὶ βυσσίνου, καὶ πορφυροῦ, καὶ σηρικοῦ, καὶ κοκκίνου. καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐλε- φάντινον, καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου τιμιωτάτου, καὶ 13 χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ μαρμάρου. καὶ κινάμωμον, καὶ θυμιάματα, καὶ μῦρον, καὶ λίβανον, καὶ ἔλαιον, καὶ 20 οἶνον, καὶ σεμίδαλιν, καὶ σῖτον, καὶ πρόβατα, καὶ κτήνη, καὶ ἵππων καὶ ῥαιδῶν καὶ σωμάτων, καὶ ψυχὰς ἀνθρώ- 14 πων. καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς σου ἀπῆλ- θεν ἀπὸ σοῦ, καὶ πάντα τὰ λιπαρὰ καὶ τὰ λαμπρὰ ἀπώλετο ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐκ ἔτι οὐ μὴ εὕρῃς αὐτά. 25

Ἐπιμένει τῇ τροπολογίᾳ ὡς ἐκφαντικωτέραν γενέσθαι ἀπὸ τῆς πορνικῆς ἀκαθαρσίας τὴν πλημμέλειαν. τοὺς δαίμονας δὲ εἶναι τούτους ἔφαμεν καὶ μακρόθεν ἑστηκότας. αὐτοὶ γὰρ ἅτε Νόες, καὶ πρὸ τῆς πείρας[v] τὴν διέκβασιν εἰδέναι οἷοί τε εἰσὶ, καὶ ὡς ἀπὸ καπνοῦ τοῦ πυρὸς τὴν ὑπόστασιν συνιέναι. [x]ἀλλ' ἐρεῖ τις, εἰ 30 καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξοιστρήσαντες τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ ἀσχήμονα

[v] ἱκανοὶ τὴν ἔκβασιν εἰδέναι B. [x] Quæ seq. om. Edd.

κοινωνοὶ καὶ τῶν διὰ ταῦτα τιμωριῶν γενόμενοι, πῶς ἐλεύθεροι τούτων εἰσάγονται θρῆνον συνείροντες; ἐροῦμεν ὡς οὐδὲν ἄπορον μετόχους ὄντας βασάνων τινὰς προεγνωκότας ὅποι προάγει τὰ συνεργούμενα τῶν ἀγνοούντων προληπτικῶς ὀλοφύρεσθαι. τὸ δὲ οὐαὶ[y], θρηνῶδές ἐστιν ἐπίφθεγμα, εἰωθὸς ἐπὶ συμφοραῖς ἐνεργουμέναις ἐκφωνεῖσθαι[z]. διὸ καὶ νῦν μάλιστα τῷ παγκοσμίῳ καὶ ἀθρόῳ συμπτώματι μετακεχείρισται[a]. ἰσχυρὰν δὲ πόλιν αὐτήν φησιν, ὡς ἐξ ἀπείρου σχεδὸν χρόνου τὸ εἶναι διαλαβοῦσαν εἰς ἀδιάρρηκτον σύνδεσμον καὶ οὔποτε ἐλπισθέντα διαλυθῆναι.

Ἦλθεν ἡ κρίσις σου.

[b]Κρίσιν τὴν κατάκρισίν φησιν, τὸ ἀνταπόδωμα, ἰσοστάσιον τῶν πεπραγμένων, ἐπάξιον τετολμημένων.

Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς κλαύσουσι.

Ἐντεῦθεν ἀπαραγράπτως ἐκληπτέον τὰ χρησμῳδούμενα, οὐ περὶ Βαβυλῶνος, οὐ Ῥώμης τῆς παλαιᾶς, οὐ τῆς νέας, οὐκ ἄλλης τινὸς μιᾶς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σύμπαντος[c] τούτου φθαρτοῦ κόσμου, καθ' ὃν οἱ τὰ πρόσκαιρα ἐμπορευόμενοι κλαυθμῷ καὶ πένθει ἁλώσονται, ὅτι τὸν γόμον αὐτῶν οὐδεὶς ἀγοράσει[d]. γόμον δὲ τὰ ἐπιτηδεύματα λέγει, περὶ ἃ εἰώθασιν οἱ ἄνθρωποι κατατρίβεσθαι. [e]λυθέντος γὰρ τοῦδε τοῦ αἰσθητοῦ συγκρίματος ἐν δικαίοις καὶ ἀδίκοις τὸ διαπονεῖσθαι ὑπῆρξε πρὸς ἐπηρείαν βελτιόνων καὶ χειρόνων· βελτιόνων μὲν τῶν βελτίστων· χειρόνων δὲ τῶν χειρίστων. ἐξ ἑκατέρων τούτων τῶν [ἐμ]πόρων πένθος ἐνστῆναι φησιν, τῶν μὲν βελτίστων, ὅτι μὴ ἐπιπλέον τὸ γυμνάσιον πρού** εἰς μείζονος ἀντίδοσιν ἀγαθῆς ἐργασίας καὶ ἀμοιβήν· τῶν δὲ χειρίστων, ὅτι παρέστη ἄθροον ἡ καταξίαν τῶν ἀτόπων αὐτοῖς πράξεων ἀνταμοιβή.

Οὐκ ἔτι γόμον χρυσοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰς γόμον τὰ ἐπιτηδεύματα φέρει, ὧν τῆς ἐπικαίρου ταύτης διαρρυείσης βιοτῆς, καθ' ἣν καὶ ἡ ἐμπορία[f] τῶν ἐπιτηδευμάτων τὸ ἔμπρακτον ἀποφέρεται, οὐκ ἀπεικὸς τὸ πένθος ἐπεισιέναι.

[y] "οὐαὶ, οὐαὶ, ἡ πόλις ἡ μεγάλη." B. [z] ἀναφωνεῖσθαι B. [a] μετακεχείρεσθαι B. [b] Hoc Sch. carent Edd. [c] συμπ. εἶναι φθ. B. [d] ἀγοράζει B. [e] Quæ seq. om. Edd. usq. ad fin. Sch. [f] ἐμποπρεία B.

[g] εἰς χρυσὸν μὲν καὶ ἄργυρον ἐκεῖνα τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀφομοιούμενα, ἃ τῷ διαιωνίζοντι πυρὶ, εἰ ἀνάλωτα διατηρηθείη, σκοπεῖται· εἰς λίθους δὲ τιμίους, ὅσα τὸ λαμπρὸν *υροῦσθαι δυστυχεῖ τῷ μὴ καθαρεύειν ἐπιδεικτικῆς ἀχρηστίας· εἰς μαργαρίτας δὲ, ὧν καὶ λαμπρὸν μετὰ τοῦ εἶναι εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖ. πορφύρα δὲ καὶ 5 βύσσος καὶ Σηρῶν νήματα [κόκ]κῳ δεδευμένα καὶ κόχλῳ ἐκεῖνα τῶν ἐπιτηδευμάτων αἰνίττεσθαι, ὅσα τῷ εὐτελεῖ *κοῦντι τῆς κτήσεως τὸ μακάριον οἶδεν περιποιεῖν. εἰς ξύλον δὲ θύϊνον καὶ ἐλέφαν[τα] τούτων ἀναφερομένων, ὧν δυσπόρητος μὲν ἡ εὐπορία, φέρουσα δὲ κλέος τῶν κεκτημένων. 10

Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ νῦν τὰ τῆς συντάξεως τοῦ λόγου ἡμαρτημένως κατὰ τὴν Ἑλλήνων συνήθειαν φέρεται· γομὸν γὰρ εἰπὼν χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ λίθου τιμίου καὶ μαργαρίτου καὶ βυσσίνου καὶ πορφυροῦ καὶ σηρικοῦ καὶ κοκκίνου, οἷον εἰπεῖν κατὰ ἀκόλουθον ὁμοιόπτωτον γενικὴν, οὐ τοῦτο μὲν, ἀλλ' εἰς εὐθεῖαν 15 ἀνέδραμεν, οὐκ αὐτῷ μέλον Ἑλληνικῆς εὐρυθμίας τῷ εἰς τὴν ὠφέλειαν δηλώσεως ἀσχολουμένῳ, οὐ περὶ τὸ εὔ[ρυθ]μον τοῦ ἤχου θορυ[βου]μένου· τὸ μὲν γὰρ ἀναγκαῖον, τὸ δὲ περίττον. [h] τιμίαις δὲ ὕλαις ταῖς ἐν τῷ κόσμῳ, τοὺς ἐμβιοῦντας αὐτῷ ἐξομοιοῖ, ἀργύρῳ μὲν καὶ χρυσῷ, τοὺς διαρκεῖ τῇ καρτερίᾳ τοὺς πειρασμοὺς 20 ὑποφέροντας τοῦ βίου, καὶ αὐτοὺς εἰς πῦρ εἰωθότας δαπανᾶν, εἰ καὶ κρειττόνων ἐλπίδι ἐναθλοῦντες τὸ ἀλώβητον ἔχουσι. τοιοῦτο γὰρ καὶ ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος πρὸς τὸ ἔνυλον ἀποφαίνονται πῦρ. λίθῳ δὲ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, τοὺς ἐπιδεικτικῶς τῇ κατ' ἀρετὴν κτήσει ἀποχρωμένους, οἳ τῇ τῶν περιστάσεων ἐφόδῳ τὸ 25 λαμπρὸν ἀπημβλύνθησαν. βύσσῳ δὲ καὶ πορφύρᾳ καὶ τοῖς ἀπὸ Σηρῶν νήμασι, τοὺς ἐπὶ Χριστῷ τῷ ἄνθει τῶν ἐπαινουμένων καλλυνομένους. ξυλίνοις δὲ σκεύεσι καὶ τοῖς ἐκ ξύλου τοῦ τιμιωτάτου θυΐνου καὶ ἐλέφαντος καὶ κιναμώμου, τοὺς ἀποξενωμένῃ τῇ τοῦ βίου ἀσκήσει καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνεπιφάντῳ χρησαμένους, φανερω- 30 θέντος δὲ τοῦ ἡδίστου ἀτμοῦ τῶν κατορθωμάτων, εὐφροσύνην οὐδ' ὅσην εἰπεῖν καταλαβόντας πνευματικὴν, μετὰ τοῦ μηδὲ πυρὶ φθόνου ἁλῶναι οἵους τε εἶναι, ὡς οὐδὲ πυρὶ τῷ ἐνύλῳ κινάμωμον.

[g] Quæ seq. usque ad περιττὸν sic constituit Cod. B. [h] Quæ seq. usque ad τὸ δοκίμιον παρεχόμενα dedi ex Edd.

χαλκῷ δὲ καὶ σιδήρῳ καὶ μαρμάρῳ, τοὺς χρυσοειδεῖς μὲν, νόθῳ δὲ χρωμένους τῷ πλούτῳ, ὡς καὶ σίδηρος τὸ στιλπνὸν, καὶ μάρμαρον τὸ στερρὸν, ὧν ἁπάντων τὸ πῦρ δοκιμαστικόν. καὶ οὕτω μὲν τὰ διὰ πυρὸς τὸ δοκίμιον παρεχόμενα. ἐλαίῳ δὲ καὶ οἴνῳ καὶ σεμιδάλει καὶ σίτῳ, τοὺς ἐν ἱλαρότητι καὶ εὔφρονι καταστήματι 5 ψυχῆς τὸ τοῦ βίου πέλαγος διανηχομένους, οὐδὲν προσποιουμένους τῆς τῶν κακεντρεχῶν πολυπραγμοσύνης, ἄντε καὶ πολυτελεστέρα περιτυγχάνοιεν διαί[τᾳ] ἄντε καὶ χυδαιοτέρᾳ[i]. προβάτοις δὲ καὶ κτήνεσι παραβληθεῖεν οἱ τῷ τοῦ Θεοῦ ἀπειροπληθεῖ ἐλέῳ, ᾗ φησιν ὁ Δαβὶδ, σωζόμενοι. ἵπποις δὲ καὶ τοῖς διὰ τούτων ὀχήμασι[k], 10 ἃ ἡ παλαιὰ μὲν φωνὴ ἀγγάρους, ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων δημοσίους ἱπποστάθμους, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων ῥαίδη, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ῥαιδάριος[l] τέτριπται, διὸ κἀνταῦθα τὸ ῥαιδῶν παρείληπται, ἐκείνους δηλοῦν βούλεται, οἳ τὴν ὁδὸν τῶν ἐντολῶν σου δραμόντες πρακτικῶς ᾀσματίζουσιν[m]. 15

Καὶ πᾶν σκεῦος ἐκ ξύλου.

[n]Οὐ πρὸς σολοικισμὸν τρεπόμενος ἀπὸ τῆς γενικῆς πτώσεως εἰς εὐθεῖαν μετέβη. ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς σκεύεσιν ἔκ τινος εἰς τὸ εἶναι συμβαίνει λαμβάνειν, εἰπὼν πρῶτον τὰ ἔκ τινῶν τοῖς σκεύεσι πρόσεστι τὸ εἶναι, ἐπιφέρει μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὰ τὰ ἐξ 20 ὧν ἡ ὕπαρξις τοῖς σκεύεσι· τουτέστιν ἡ φυσικὴ τούτων **ότης. ἤτοι τῷ περισπουδάστῳ κατηρτισμένη, ἢ τῷ ἀπεναντίας ὀλιγωρουμένη, ἢ καὶ παντάπασιν ἀποστυγουμένη, ὡς χρυσὸς, ἄργυρος χαλκὸς, σίδηρος. χρυσὸς μὲν γὰρ καὶ ἄργυρος ἀνθρώποις περισπούδαστα, ὡσαύτως καὶ κιννάμωμον καὶ θυμίαμα καὶ λίβανον 25 καὶ ἔλαιον καὶ οἶνος καὶ σεμίδαλις καὶ σῖτος. χαλκὸς δὲ καὶ σίδηρος καὶ μάρμαρον καὶ ἧττω τούτων ζήλωτα· πρόβατα δὲ καὶ κτήνη ὀλίγοις πρὸς κτῆσιν πεφρόντισται.

Χαλκῷ καὶ σιδήρῳ καὶ μαρμάρῳ τὸ εὐπόριστον παρεβλήθη τῶν ἐπιτηδευμάτων. ἃ τῇ δυνάμει τῶν ἐκπονούντων παραμετρηθέντα 30 τὸ εἶναι λαμπρὰ ἐκληρώσατο. ὡσαύτως καὶ ὅσα εὐώδεσιν ἀτμοῖς τοῖς σωζομένοις καὶ ἀπολλυμένοις, ὡς καὶ Παύλῳ τῷ θείῳ δοκεῖ,

[i] Cod. B. unde hæc dedi χυδεωτέρα. [k] σχήμασιν B. [l] ἐ βεραιδάριος B. [m] ἔδραμον πρακτικῷ ᾄσματι ζῶσιν B. [n] Quæ seq. dedi e Cod. B.

τὸ πρόσφορον ἀπονέμει. πρὸς τούτοις καὶ τὰ πρὸς ἔλαιον ἱλαρότητι, καὶ πρὸς οἶνον τῇ εὐφροσύνῃ, καὶ σεμιδάλει καὶ σίτῳ ἀπεικαζομένοις, πολυτελεστέρῳ τὸ ζῆν καὶ κοινωτέρῳ κατὰ ἀρετὴν ἐκπορίζουσι, καὶ τοῖς προβατώδως καὶ κτηνωδῶς σωτήρια μετιοῦσι· περὶ ὧν καὶ εἴρηται τὸ "ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις Κύριε." 5 ἵπποις δὲ καὶ τοῖς διὰ τῶν ἵππων ῥαίδοις συντελουμένοις. σημαίνει δὲ τὸ ῥαίδων τὰ ὀχήματα Ῥωμαικῇ λέξει. γλώσσῃ ῥαιδιοὺμ γὰρ οὗτοι τὸ ὄχημά φασι. οὗ ἡ πληθυντικὴ γενικὴ κατὰ συγκοπὴν ῥαίδων γέγονεν. ἵπποις τοίνυν καὶ ῥαίδοις ἀναφέρει τούτους, οἱ τῷ πλατυσμῷ τῶν τοῦ Θεοῦ ἐντολῶν, οἱονεὶ τῷ ἀστενοχωρήτῳ καὶ τῇ 10 λειότητι τοῖς ἀπὸ Θεοῦ ῥοπῆς τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ἐντυπουμένοις· δι' ὧν ἵππων ἡ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ὁδὸς ἐξανύεται. διὰ δὲ τὸ προσθεῖναι σώματα καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων τὴν ἐνάργειαν παρεχομένου ἐστὶ τοῦ μὴ πρὸς μίαν πόλιν καὶ ταῦτα ἀφορίζεσθαι, ἀλλὰ περὶ τὴν πᾶσαν κτίσιν ἐν τῇ μετασκευάσει τῆς ἀπὸ τῆς φθορᾶς 15 εἰς ἀφθαρσίαν αὐτῆς ἐσομένης.

Ἵππων, ἀντὶ τοῦ ὀχημάτων, ἵπποι εἰς ὀχήματα ἐπιτήδειοι καὶ σωμάτων καὶ ψυχῶν· τουτέστι κέ**οντες εἰς ἀναβάτας πεποιημένοι.

Καὶ ἡ ὀπώρα τῆς ἐπιθυμίας. 20

Ὀπώραν καὶ τὸν καιρὸν οἶδε καλεῖν ἡ συνήθεια. ἐπεὶ τοίνυν ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταχωρεῖ τὰ ἀνθρώπινα ἀπαραλογίστως, ἄρα[o] καὶ τὰ πρὸς φθορὰν ἀποκλίνοντα συνεκλείψει ἀφανισθέντα εἰς ἅπαν. τοῦτο δὲ ἐπὶ πόλεως ἔτι ἐν τῷ ἐνεστῶτι ἐνθεωρουμένης συμβῆναι ἀδύνατον. κατὰ μὲν γὰρ τὸ μᾶλλον καὶ 25 ἧττον[p], οὐδεὶς ἀντείποι μὴ συμβῆναι, κατὰ δὲ τὸ εἰς ἅπαν, οὔ. ὥστε ἐκ περιουσίας ἀναιρεῖται ὁ πρὸς μίαν πόλιν συμβαίνειν βουλόμενος προκείμενον ἄλογος· ὁ δὲ πρὸς πᾶσαν τὴν κτίσιν ἀφορῶν τὸ κράτος ἀποφέρεται.

Καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων. 30

Καταδουλοῦσά φησι, τοὺς ἐλευθέρους, ἄνθρωποι γὰρ ἀπὸ γενέσεως τῆς κατὰ πρόθεσιν ἁμαρτί[ας] δούλωτοι ὄντες· ποίας γὰρ οἱ μήπω τοῦ πολυμόχθου βίου τούτου μεταλαχόντες; διὸ οὔτε τῶν

[o] ἄρα om. B. [p] καὶ πλέον καὶ ἔλαττον B.

λιπαρῶν αὐτοῦ οἱονεὶ τῶν ἀπολαυστικῶν αὐτοῦ καὶ ἐνηδόνων μετέσχον. πῶς ὁ μήπω ὢν τῶν ἐνυπαρχόντων ἐν χρήσει γενήσεται; ἐπεὶ οὖν τὸ φθαρτὸν τοῦτο τοῦ νῦν κόσμου εἰς ἀφθαρσίαν μετεσκευάσθη, τίς ἔτι λόγος λείψανά τινα τῆς φθορᾶς ἐνθεωρ[εῖσθαι] τῇ ἀφθαρσίᾳ; 5

15 Οἱ ἔμποροι τούτων, οἱ πλουτήσαντες ἀπ᾽ αὐτῆς, ἀπὸ μακρόθεν στήσονται διὰ τὸν φόβον τοῦ βασανισμοῦ 16 αὐτῆς κλαίοντες, καὶ πενθοῦντες καὶ λέγοντες, Οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ περιβεβλημένη βύσσινον καὶ πορφυροῦν καὶ κόκκινον, καὶ κεχρυσωμένη χρυσίῳ καὶ λίθῳ 10 τιμίῳ καὶ μαργαρίταις, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη ὁ τοσοῦ- 17 τος πλοῦτος. καὶ πᾶς κυβερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων πλέων, καὶ ναῦται καὶ ὅσοι τὴν θάλασσαν 18 ἐργάζονται, ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν, καὶ ἔκραζον, βλέποντες τὸν καπνὸν τῆς πυρώσεως αὐτῆς, λέγοντες, Τίς 15 19 ὁμοία τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ; καὶ ἔβαλον χοῦν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἔκραζον κλαίοντες καὶ πενθοῦντες καὶ λέγοντες, Οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἐν ᾗ ἐπλούτησαν πάντες οἱ ἔχοντες πλοῖα ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐκ τῆς τιμιότητος αὐτῆς, ὅτι μιᾷ ὥρᾳ ἠρημώθη. 20

*Ἐμπόρους δυνάμεις θείας, ἢ δαίμονας νοητέον, οἱ συνεργοὶ τοῖς οὐρανοῖς, πρὸς ὅπερ ἑκατέρους τὸ καταθύμιον. πόρρωθεν δὲ τούτοις ἑκατέρα ἡ στάσις, φησὶ, διὰ τὸν φόβον. ἀλλ᾽ Ἄγγελοι μὲν, διὰ τὸ τοῦ κριτοῦ αὐστηρὸν, ὅπερ ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν ἀπείθεια προευπόρισεν. ἑωρῶμεν ἐν τοῖς μα**μᾶς τοῦ οἰκοδεσπότου ὀργιζομένου* 25 *τοῖς κακούργοις τῶν δούλων. καὶ τοὺς εὐ[σχή]μονας καὶ εὐαρέσ[τους] πτοίᾳ συνεχομένους. μακρόθεν δὲ στῆναι τοὺς Ἀγγέλους καὶ δαίμονας· τὸ μηδὲν [ὄν]των ὡς ἄνθρωποι φύσιν μὴ χωρῆσαι πρὸς συνδρομὴν ἀνθρώποις [πά]ρεσχον γνωμικῇ προσθέσει πρὸς τὸ ἑκατέροις καταθύμιον ἀφορμῆσαι. τὸν φόβον δὲ τοῖς δαίμοσιν* 30 *ἡ κοινωνία τῶν ἁμαρτωλῶν τῆς τιμωρίας ἐμποιήσει. ἣν ὑποσχεῖν ἡ τοῦ κριτοῦ ἀπόφασις ἐνδίκως καὶ τῷ τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπιστασίας.*

Οὐαὶ οὐαὶ ἡ πόλις ἡ μεγάλη, ἡ περιβεβλημένη βύσσινον.

Ἀπὸ τῶν γνωρίμων τῶν ἐφυστεριζόντων παρέχει τὴν γνῶσιν. ἐπεὶ οὖν ἡ γνώριμος Βαβυλὼν, πολλῷ ἐξυβρίσασα πλούτῳ, ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ πάθη, διὰ τοῦ ἐπ' αὐτῇ βασιλείου θρόνου τὸ 5 μέγεθος ὑπογράφων τῆς συμφορᾶς. καὶ οὐ μόνον τῷ πλούτῳ παριστᾷ καὶ τῇ τούτου ἀπωλείᾳ τὸ πένθος, ἀλλὰ καὶ τῷ τάχει τῆς διαφθορᾶς, τὸν ἐξ αἰῶνος πλοῦτον ἡμέρας βραχείας τῷ[q] διαστήματι ἀπολωλεκυίαν[r]. ἡ γὰρ τοῦ Κυρίου δευτέρα παρουσία, ὡς ἀστραπῆς ἐπελεύσεται τάχος, τὸν πολύμοχθον ἀφανίζουσα 10 βίον.

Καὶ πᾶς κυβερνήτης, καὶ πᾶς ἐπὶ τῶν πλοίων πλέων.

Θαλάσσῃ τροπικῶς ὁ παρὼν βίος παρεβλήθη, ὡς πολλοῖς καὶ αὐτὸς πράγμασι κυμαινόμενος, ὑπὸ πνεύμασι μάλιστα δαιμονικῆς ἐπηρείας. εἰκότως δὲ καὶ πλοῖα ἐν αὐτῷ ὑπειλήφαμεν[s] τὰς τῶν 15 ἐπισυμβαινόντων πραγμάτων ἐπιφορὰς, αἷς ὡσπερεὶ πλοίοις ἄνθρωποι χρώμενοι, τὸ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς διαπλέουσι πέλαγος. κυβερνήτας δὲ, τούτους λογιστέον, τοὺς ἀσφαλῶς τῷ βίῳ χρωμένους. ναύτας δὲ καὶ πλωτῆρας καὶ θαλάττης[t] ἐργάτας, οὓς καὶ θαλαττίους σοφός τις ἐρεῖ, τοὺς περὶ τὰ τοῦ πολυκύμονος τοῦδε τοῦ 20 κόσμου κεκμηκότας ἀνθρώπους, οἳ πάντες τὸ ἀπαραλόγιστον καὶ πάντως ἐσόμενον τοῦ βίου τούτου τέλος ἐννοηθέντες, καὶ πρὶν ἐπιστῇ, ἐφυλάξαντο[u]. τοῦτο γὰρ τὸ μακρόθεν ἑστᾶναι παρέχει νοεῖν. καὶ ὅτι τοῖς ἀτόποις ἐπιτηδεύμασι τῶν ἐνθαλαττευόντων ἀπαραιτήτως [v]πρὸς τοῦ δικαίου δημιουργοῦ, "ὃς ἔπλασεν ἐπὶ ἔργοις 25 "ἡμᾶς ἀγαθοῖς, ἡμεῖς δὲ ἐζητήσαμεν λόγους πονηρίας," ᾗ φησιν ὁ Ἐκκλησιάστης Σολομῶν· ἀπαραιτήτως τοιγαροῦν ἐπακολουθήσει ἡ τιμωρία[x], ὥσπερ καπνῷ τὸ πῦρ, διὸ καὶ καπνῷ παρείκασε τὴν προσδοκίαν, [y]δηλοῖ ὁ σωτὴρ αὐτὸς, λέγων, "ὥσπέρ," φησιν, "ἡ "ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, 30 "οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου." πυρὶ δὲ τὸ

[q] βραχίστῳ B. [r] ἀπολωλεκυῖα B. [s] ὑπειλῆφθαι B. [t] θαλαττίους Edd. [u] ἐφυλ. om. B. [v] Hæc usque ad τοιγαροῦν om. Edd. [x] τῆς τιμωρίας τοῖς ἐργάταις τῆς πονηρίας B. [y] Quæ seq. om. B. usque ad πυρὶ δὲ.

ἐξεταστικὸν πρὸς ἀκρίβειαν τῶν πεπραγμένων ἀφωμοίωται[z]. *εἰκότως δὲ καὶ καταπληκτικὸν οὗτοι κεκράξονται, καὶ τὰ ἀκόλουθα τῶν θρηνῳδούντων ὑποστήσονται, χοῦν καταχεάμενοι τῶν κεφαλῶν, καὶ εἴτι ἄλλο τοῖς θρηνῳδοῦσιν ἀκόλουθον, ἐκτελοῦντες.*

Τίς ὁμοία τῇ πόλει τῇ μεγάλῃ; 5

Οὐκ ἔστιν ἄλλην πόλιν εὑρεῖν, ὅτι μηδὲ ἄλλον δημιουργὸν, μηδὲ ἄλλον κόσμον. Βαβυλῶνα δὲ ἄλλην, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἔστιν εὑρεῖν, καὶ ταύτῃ ὁμοίαν ἐν αὐτῇ Αἰγύπτῳ κατὰ τὸ Ἡρακλεωτικὸν Νείλου στόμα Ἀλεξάνδρειαν, καὶ κατ᾽ Εὐρώπην περὶ τὰ δυτικώτερα καὶ ἀρκτῷα Ῥώμην, καὶ κατὰ τὰ ἀνατολικώτερα τὴν 10 *ἐπὶ Βυζαντίῳ τῆς Κωνσταντίνου ἐπώνυμον.*

Ἐν ᾗ ἐπλούτησαν πάντες.

Ἐντεῦθεν ἀναμφίβολον ὅτι οὐ περὶ πόλεως ὁ λόγος μιᾶς, ἀλλὰ περὶ παντὸς τοῦδε τοῦ φθαρτοῦ συστήματός ἐστι λαβεῖν. οὔτε γὰρ Βαβυλὼν, οὐ Ῥώμη, οὐκ ἄλλη πόλις ἐκ πλοίων πορείας μόνον 15 *πλουτεῖ, εἰ μὴ μόνος οὗτος ὁ κόσμος. ἀλληγορικῶς γὰρ πλουτεῖ τὸν τῷ ὄντι πλοῦτον διαψύχων ἀνθρώπων, οἳ καθάπερ διὰ πλοίων ἀμετόχως ἁλμυρᾶς ἐπικλύσεως τὸν κοσμικὸν σάλον διανέοντες, ἀνενδεῆ ταύτην τὴν ῥηθεῖσαν πόλιν τὸν κόσμον*[a] *κατεστήσαντο τῆς ἀπὸ τῶν ἐντίμων ἐμπορίας. διὸ καὶ ὡς χωρίον ὑπάρχουσαν, καὶ* 20 *ἔδαφος σωτηρίας, ἀφ᾽ οὗ καὶ ἀμοιβὰς εὕροντο τῶν πόνων, θρῆνον συνεκρότησαν θεασάμενοι ἀφανισμῷ παραπεμφθεῖσαν.*

20 Εὐφραίνου ἐπ᾽ αὐτῇ οὐρανὲ, καὶ οἱ ἅγιοι, καὶ οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ προφῆται, ὅτι ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸ 21 κρίμα ὑμῶν ἐξ αὐτῆς. καὶ ἦρεν εἷς ἄγγελος ἰσχυρὸς 25 λίθον ὡς μῦλον μέγαν, καὶ ἔβαλεν εἰς τὴν θάλασσαν, λέγων, Οὕτως ὁρμήματι βληθήσεται Βαβυλὼν ἡ μεγάλη 22 πόλις, καὶ οὐ μὴ εὑρεθῇ ἔτι. καὶ φωνὴ κιθαρῳδῶν καὶ μουσικῶν καὶ αὐλητῶν καὶ σαλπιστῶν οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι, καὶ πᾶς τεχνίτης πάσης τέχνης οὐ μὴ εὑρεθῇ 30 ἐν σοὶ ἔτι, καὶ φωνὴ μύλου οὐ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι, 23 καὶ φῶς λύχνου οὐ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι, καὶ φωνὴ

[z] ἀφωμ. om. B. [a] τὴν ῥηθ. πολ. τ. κοσμ. om. B.

νυμφίου καὶ νύμφης, οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν σοὶ ἔτι. ὅτι οἱ ἔμποροί σου ἦσαν οἱ μεγιστᾶνες τῆς γῆς, ὅτι ἐν τῇ 24 *φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐν αὐτῇ αἵματα προφητῶν καὶ ἁγίων εὑρέθη, καὶ πάντων τῶν ἐσφαγμένων ἐπὶ τῆς γῆς.* 5

Καὶ ἀπὸ τούτου τὸ περὶ τοῦ κόσμου τὸν χρηματισμὸν εἶναι, οὐ περὶ μιᾶς πόλεως βεβαιούμεθα. τὸ δὲ μετὰ τὸν θρῆνον εἰς εὐφροσύνην τραπῆναι[b], οὐ τῶν ἐν κόσμῳ τὸ δρᾶμα, ἀλλὰ τῶν οὐρανίων, ὡς ἤδη τοῦ ἐναγωνίου τόπου ἀφανισθέντος, οἳ ἐν τύπῳ[c] τὸν νικητήριον ἀναδησάμενοι στέφανον, ὅσον ἐν προφήταις, ὅσον 10 ἐν Ἀποστόλοις, ὅσον ἐν ὁσίοις, ἐν ἱεράρχαις, καὶ εἴτι λοιπὸν σύστημα τῶν εὐαρεστησάντων Θεῷ, χαρᾶς ἀλήκτου, τὸ ἀπὸ τοῦδε μετάσχοιεν[d], ἀκόπου καὶ ἀπραγματεύτου ζωῆς ἠξιωμένοι, πρὸς τοῦ κατ' ἀξίαν εἰδότος κρῖναι[e], τουτέστι βραβεύειν τῶν πόνων τὰ ἔπαθλα. εἰ δέ τι δεῖ καὶ παραδοξότερον ἐρεῖν, οὐδὲ τοῖς 15 ἀστοχοῦσι διὰ πλημμελείας θείων βραβείων ἀποθύμιος ἡ τοῦ παρόντος κόσμου συντέλεια, λυθέντος χωρίου, ἐν ᾧ ἀνομίαν ἐπ' ἀνομίᾳ προστιθέναι ἀφρό[νες] ἐδυστύχουν. ἀφ' οὗ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης διήμαρτον.

Ὅτι ἔκρινεν ὁ Θεὸς τὸ κρίμα. 20

Οἱονεὶ ἠκρίβωσε τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ ἀνταπόδωμα τῶν σωτηρίων πόνων.

Καὶ ἦρεν εἷς Ἄγγελος ἰσχυρὸς λίθον ὡς μύλον μέγαν.

Διαφόροις τροπολογίαις ὑποβάλλει τὴν τοῦ φθαρτοῦ κόσμου 25 συντέλειαν. διὸ πρὸς ταῖς εἰρημέναις καὶ ταύτην συνεπιφέρει[f], μύλῳ[g] ἀπεικάζων αὐτὸν καταδύνοντι ὁρμήματι εἰς ὑγρὰν οὐσίαν. οὕτω δέ φησι τὸν τοιοῦτον καταδύνειν ἀθρόον, ὡς μηκέτι λείψανον αὐτοῦ ἐνορᾶσθαι· καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τοῦτον εἰς παντελῆ ἀδηλίαν χωρῆσαι. καὶ ἵνα τοῦτο ἐκδηλότερον ᾖ, προστίθησι καὶ 30 τὰ ἐν αὐτῷ ἐξ αἰῶνος ἐμπολιτευθέντα τρυφῆς παραίτια καὶ ἀσωτίας ὄχλον ἀναιρεθίζοντα.

[b] προβῆναι B. [c] τούτῳ B. [d] μετάσχοιτε B. [e] κρίνειν B.
[f] νῦν ἐπιφέρει B. [g] μύλωνι B.

Ὅτι οἱ ἔμποροί σου.

Ἐμπόρους τοὺς συγκροτοῦντας τὸ ἐπὶ γῆς τοῦτο ἐλεεινὸν λέγει πανηγύριον, διὸ καὶ μεγιστᾶνας φησίν. οὐ γὰρ πενήτων τὸ ἁβροδίαιτον, οὐδεμιᾶς ἐξουσίας τὸ διαφόροις γοητείαις ὥσπερ φαρμάκοις πάντα τὰ ἔθνη φαρμάσσειν, ἢ δυναστείαις καταδουλουμένους[h], ἢ τυραννικῇ βίᾳ ἀφανιζομένους[i], ἀφ' ἧς καὶ αἵματα τῶν ἀνακειμένων Θεῷ χειμάρρου δίκην ἐχέθη, ὑπὸ μὲν[k] Ἰουδαίων, προφητῶν, ὑπὸ δὲ Ἑλλήνων, τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀπὸ Ἄβελ καὶ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου.

ΚΕΦ. Ν϶.

Περὶ τῆς τῶν ἁγίων ὑμνῳδίας, καὶ τοῦ τριπλοῦ Ἀλληλούϊα, ὅπερ ἔψαλλον ἐπὶ τῇ καθαιρέσει Βαβυλῶνος.

1 Μετὰ ταῦτα ἤκουσα ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λεγόντων, Ἀλληλούϊα· ἡ σωτηρία, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα τῷ Θεῷ ἡμῶν, 2 ὅτι ἀληθιναὶ καὶ δίκαιαι αἱ κρίσεις αὐτοῦ, ὅτι ἔκρινε τὴν πόρνην τὴν μεγάλην, ἥτις διέφθειρε τὴν γῆν τὴν μεγάλην, ἥτις διέφθειρε τὴν γῆν ἐν πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ ἐξε-3 δίκησε τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ χειρὸς αὐτῆς. καὶ δεύτερον εἴρηκεν, Ἀλληλούϊα, καὶ ὁ καπνὸς αὐτῆς ἀνα-4 βαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. καὶ ἔπεσον οἱ πρεσβύτεροι οἱ εἰκοσιτέσσαρες καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα, καὶ προσεκύνησαν τῷ Θεῷ τῷ καθημένῳ ἐπὶ τῷ θρόνῳ, λέγοντες, Ἀμὴν, Ἀλληλούϊα.

[l]Ἤκουσα ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ.

Ἀμύθητα γὰρ τὰ τάγματα τῶν ἁγίων Ἀγγέλων ἐστί· διὸ καί τις τῶν πατέρων τὰ ϙθ πρόβατα σωζόμενα τοὺς Ἀγγέλους εἶναι, τὸ δὲ ἓν τοὺς ἀνθρώπους. ἀλλὰ καὶ Δανιὴλ χιλίας χιλιάδας καὶ μυριάδας τῶν λειτουργούντων εἰσάγει Θεῷ· ὡς φωνὴ γὰρ, ἀλλ' οὐ

[h] καταδουλούμενα B. [i] ἀφανιζόμενα B. [k] μὲν om. B. [l] Hoc Sch. carent Edd.

φωνήν. οὐ γὰρ αὐτόχρημα φωνὴ, ἀλλ' ὡς φωνή. τίς γὰρ ἂν καὶ εἴη φωνὴ, ὧν φωνῆς ὄργανα οὐ δηλοῦται. καλῶς οὖν ὡς φωνὴν εἴρηκεν, ὁμοιωματικῷ χρησάμενος μορίῳ.

Ἀλληλούϊα σημαίνει τὸ ὑμνήσατε, αἰνέσατε τὸν Θεόν. ἄξιος γὰρ ὕμνου μὲν, ὡς προαγωγεὺς εἰς τὸ ὂν τῶν μὴ ὄντων· αἴνου δὲ, 5 ὡς σωτηριωδῶς τῶν * ρηγμένων ὑποστήσαντος. εὐχαριστήριον τοίνυν[m] ᾄδουσιν ᾠδὴν ἐπὶ τῇ δικαιοκρισίᾳ [n]τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀσπροσωπολήπτως ὑπεξῆλθε τῇ πόρνῃ τῇ μεγάλῃ. λέγει δὲ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. [o]τὸ γὰρ τὸν κόσμον νοεῖν μόνην τὴν ὁρωμένην κτίσιν, ἥλιον λέγω καὶ ἄστρα καὶ τὰ τούτοις ἑξῆς οὐ κατὰ σκοποῦ 10 βάλλοντός ἐστι· οἶδεν γὰρ ἡ γραφὴ καὶ διῃρημένως χρῆσθαι τῷ τοῦ κόσμου ὀνό[ματι] ὡς ὅταν λέγῃ, "τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ "πλήρωμα αὐτῆς." ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ πλήρωμα εἰς κόσμον λελόγισται καὶ μάλιστα τοῦτο τῇ πλημμελείᾳ, καὶ ἡ ἄψυχος οὐ δια * * νει μαστιζομέν * οὕτως ὁ αἶνος επὶ * δικία ἐπιτελεῖ· 15 ἥτις συνέστη ἐπὶ * * νῃ οὐ τῇ ἀναισθή[τῳ], οὐ γὰρ ἂν ἥλιος ἢ ἄστρα * νεύσει ἢ ἀὴρ ἢ γῆ τὸ πλήρωμα· καὶ ὅτι τοῦτο ἐχέγγυος ὅλως πι[στώσασθαι] τὴν διὰ τῆς πόρνης ἤτοι συστήματος καὶ τῇ γῇ· * * νον γενέσθαι τῆς διαφθορᾶς καὶ ἀνυπάρ[ξεως] ἐν τῷ ἐκδικῆσαι διαθεῖναι τὸ αἷμα ἐ * * ρὸς αὐτῆς· πεπερασμένως εἰσή- 20 γαγε ἐμπολιτευόμενον καλεῖν πόρνην, ἀλλὰ τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ ἄψυχον.

[p]Ὅτι ἔκρινε τὴν πόρνην τὴν μεγάλην.

Εἰ περὶ μιᾶς πόλεως ὁ λόγος, πῶς μία πόλις ἐξήρκεσε διαφ * * τὴν γῆν ἅπασαν; 25

Καὶ δεύτερον εἴρηκεν Ἀλληλούϊα.

Ἐπὶ τῷ πρώτῳ καὶ δεύτερον Ἀλληλούϊα, καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ τρίτον. καὶ ἔτι[q] κατωτέρῳ καὶ τρισσῇ τῇ τοῦ Ἀλληλούϊα ἀναφωνήσει, τὴν τρισυπόστατον ἀνυμνεῖσθαι Τριάδα ὑπ' αὐτῶν θεωρήσεις[r]. τίνες δὲ οἱ πρεσβύτεροι καὶ τὰ τέσσαρα ζῷα, προτεθεώρη- 30 ται. καπνὸς δὲ ἀνέβη[s], ἡ ἀποκειμένη τῆς τιμωρίας ἐλπὶς ἐξ

[m] τοιγαροῦν B. [n] δικαίᾳ κρίσει B. [o] Quæ seq. om. Edd. ad fin. Sch. [p] Et hoc Sch. carent Edd. [q] ὅτι B. [r] θεωρήσεις om. B. [s] ἀναβαίνει B.

αἰῶνος ἀποκρεμαμένη τοῖς ἀξίως τῶν ἑαυτῶν πονηρῶν ἔργων ληψομένοις τὴν ἀμοιβήν[t].

[u]*Ἐν μέσῳ δὲ τὸ Ἀλλελούϊα διέκοψε τὸν εἱρμὸν τοῦ λόγου· ἐπεί τοιγε ἡ ἀκολουθία τῆς συντάξεως τοῦ λόγου αὕτη τυγχάνει, καὶ ἐξεδίκησε τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ χειρὸς αὐτῆς, καὶ ὁ* 5 *καπνὸς αὐτῆς ἀναβαίνει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. εἴρηται δὲ καὶ τίς ὁ καπνὸς, ὅτι ἡ ἀπαράβατος πρὸ τοῦ ἀπ᾽ αἰῶνος καὶ εἰς αἶωνα ἀτελευτήτου πυρός· οὗ ἐκ παραλλήλου καὶ ἡ τοῦ Ἀλληλούϊα δοξολογία ἀτελεύτητος τῷ ἀμὴν ἐπισφραγιζομένη, ὃ τὸ ἀληθὲς εἰς Ἑλλάδα γλῶσσαν μεταφερόμενον ἐμφανίζει, ἢ τὸ πρὸς τέλος* 10 *ἀφῖχθαι, ἤτουν γενέσεως ἤδη δεδράχθαι· καὶ τί γὰρ ἄλλο τῆς φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἔσται μετεγγισθείσης;*

[v]Καὶ ἔπεσον οἱ Πρεσβύτεροι.

Πρεσβύτεροι τῶν νοερῶν καὶ θείων δυνάμεων σύμβολον. τὰ δ᾽ ζῶα τὰ ἐκ τεσσάρων στοιχείων σωματικὴν ὕπαρξιν εἰληχότων, 15 *καὶ πρὸς ἀγγελικὴν κατάστασιν μεταταξαμένων.*

“ [x]Τὰ Σεραφεὶμ γὰρ,” ὡς Ἡσαΐας φησιν, “ τὸν ὑψηλὸν ἐπηρ- “ μένον Κύριον καθῆσθαι.” εἰ δὲ μὴ ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ θρόνου τίς ἐθέλοι τὸν αἶνον προϊέναι, τὸ τὰ Σεραφεὶμ τὸν θρόνον κυκλοῦν, οὐχ ἧττον καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν Σεραφεὶμ ὁ αἶνος, ἐ[πεὶ] καὶ τοῦτο 20 *ὁ αὐτὸς Ἡσαΐας ἐξέφηνεν, ἐν τῷ τὸν θρόνον εἰπεῖν τὸ Σεραφεὶμ καὶ τὸ τρισάγιον Δ*[y] *κραυγὴν διάλληλον ἀναφωνεῖν εἰρήκως· τοῖς δούλοις δὲ πρὸς τῶν Σεραφεὶμ ἀνατίθεται ὁ αἶνος καὶ τοῖς φοβουμένοις. οὐχ ὅτι ταῦτα οὐ δοῦλοι οἱ ἐκ προστάγματος τὸ εἶναι λαβόντες, ὡς Δαβὶδ φησιν, “ ὅτι αὐτὸς εἶπεν καὶ ἐγενήθησαν,”* 25 *καὶ “ ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά,” ἀλλὰ τὰ Σεραφεὶμ ἄϋλον κτίσιν συμπληροῦντα τῇ ἐνύλῳ ταύτῃ κελεύειν ἐκ προκοπῆς τὸ εἰς δουλεί[αν τε]τυχηκότας. διὸ ὁ προκαταρκτικὸς φόβῳ ἐστοιχειῶσε καὶ τὸ μικροὶ καὶ μεγάλοι ἀπολαχεῖν κατὰ μέτρον τῆς περιφόβου φιλοπονίας.* 30

5 Καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ θρόνου ἐξῆλθε λέγουσα, Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἡμῶν πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, καὶ οἱ φοβού-

[t] λήψεσθαι ἀνταμοιβὴν B. [u] Quæ seq. om. Edd. [v] Hoc Sch. carent Edd. [x] Hinc seq. Cod. B. [y] Sic.

6 μενοι αὐτὸν οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι. καὶ ἤκουσα ὡς φωνὴν ὄχλου πολλοῦ, καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῶν ἰσχυρῶν, λέγοντας Ἀλληλούϊα, ὅτι ἐβασίλευσε Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ.

Θρόνος τοῦ Θεοῦ τὰ Σεραφίμ[y]. *εἰ οὖν ἀπὸ τούτου ἡ φωνὴ,* 5 *ἄρα καὶ ἀπὸ τῶν Σεραφίμ. ἢ εἰ καὶ μὴ τὸν θρόνον τις ἐθέλοι νοεῖν τὰ Σεραφὶμ, ἀλλὰ καὶ οὕτως*[z] *ἀπὸ τῶν Σεραφὶμ ὁ αἶνος.* [a]*μετὰ τὸ τρισσὸν δὲ Ἀλληλούϊα, καὶ πάλιν Ἀλληλούϊα, ὡς καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐᾳ τὰ Σεραφεὶμ καὶ τρὶς εἰπόντα " ὁ " ἅγιος," εἰς μίαν συνέκλεισαν κυριότητα τὴν τρισσὴν ὁμολόγη-* 10 *σαν σημαίνοντα· οἷα μὲν ταῖς ἰδιότησι, ἤτουν ὑποστάσεσι [ἢ] προσώποις, ἓν δὲ οὐσίᾳ· οὕτω κανταῦθα τρὶς τὸ Ἀλληλούϊα φθεγξάμεναι αἱ οὐρανίαι δυνάμεις, καθεκάστην τῶν τριῶν ὑποστά-σεων τὸ σέβας ἀνατεθηκυῖαι, νῦν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι τὸ Ἀλλη-λούϊα προσᾴδουσι, παραδηλοῦσαι ὅτι ἐν μοναδικῇ οὐσίᾳ καὶ θεό-* 15 *τητι ἡ ἁγία καὶ πανύμνητος ὑπάρχει Τριάς.*

Καὶ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν.

Τὴν φωνὴν ταύτην, πολλοῦ ὄχλου ὑδάτων καταρρήξει καὶ βρον-τῶν ἰσχυρᾷ ἀπεικάζει διηχήσει, τὸ διαπρύσιον τοῦ ὕμνου τῶν οὐρανίων καὶ ἀναρίθμων παραδηλῶν δυνάμεων. 20

[b]Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ.

"Παντοκράτωρ·" πάντως καὶ πρὸ αἰώνων ἔχων τὸ κράτος, ὁ ποιητὴς ἁπάντων· τί οὖν βούλεται ἡ νῦν ὑμνολογία; νεαρὸν τὸ κράτος τὸ κατὰ πάντων ἐμφαίνουσα τὸ ἀνυπέρβλητον τῆς περὶ ἡμᾶς γνωμικῆς οἰκειώσεως τοῦ ὑπερπλήρους τῇ ἀγαθότητι· ὅτι τὰ 25 *ἡμέτερα ἅπαντα οἰκειώσατο· διὸ καὶ ὡς ὁ θεῖος Παῦλός φησι, τὸ " ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου," ἰδιοποιήσασθαι οὐκ ἀπηξίωσε κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου σταύρου· οὕτως καὶ τὸ τῶν ἐθνῶν ἀνυπότακτον οἰκειούμενος ἕως ὁ πολυσχιδὴς οὗτος συνίσταται κόσμος δοκεῖ τὸ πρὸς τὸν Πατέρα φέρειν ἀνυπότακτον· ἐπειδὰν δὲ* 30 *τὸ διάφορον τοῦ νῦν κυκεῶνος συντελεσθὲν τὸ θεῖον θέλημα σω-*

[y] *σεραφεὶμ* ubique B. [z] *ἀλλ' οὖν καὶ οὗτος* B. [a] Hinc seq. cod. B. [b] Hoc Sch. carent Edd.

τηρι * ἐκλάμψῃ, κατὰ τὴν ἀποκειμένην τοῦ Κυρίου παρουσίαν δευτέραν· τότε ἅτε διὰ πάσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐνεργῇ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ θείου δεξαμένης θελήματος, καὶ τοῦ δοκοῦντος δι' ἐμὲ ἀνυποτάκτου τῷ Υἱῷ ἐν ὑποπτώσει τῷ Πατρὶ νομισθείη· διὸ καὶ ἡ χαρὰ καὶ τὸ ἀγαλλίαμα ταῖς ὑπερκοσμίοις συσταίη δυνά- 5 μεσιν· αἳ καὶ εἰ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλοῦ χαίρουσι σωτηρίᾳ, πόσῳ μᾶλλον ἐπὶ παγκοσμίῳ δικαιοδοσίᾳ; καὶ ἵνα παραστήσῃ τὸ τῆς πρὸς τοὺς σωζομένους ἀνακράσεως τοῦ Θεοῦ, γάμῳ παραβάλλει, καθὸ καὶ εἴρηται, "καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σαρκὰ μίαν." τὸν γάμον δὲ τῷ ἀρνίῳ ἀφορίζει, καθότι καὶ αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὡς ἄμνος ἤχθη 10 εἰς θάνατον. διὸ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τοῖς ἀπ' Αἰγύπτου πρὸς τὴν ἐπηγγελμένην διάβασιν γῆς ὑπόμνησιν κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἀρνίου θυσίαν προσέταξεν· ἐκεῖνο ὑπογράφων ὡς καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ Πάσχα τὸ τυπικὸν σφαγιασθεὶς τὴν ἀπὸ τῆς φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἡμῶν ὑποβάλλεται μετάβασιν. 15

ΚΕΦ. ΝΖ.

Περὶ τοῦ μυστικοῦ γάμου, καὶ τοῦ δείπνου τοῦ ἀρνίου.

7 Χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιώμεθα, καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ 8 ἡτοίμασεν ἑαυτὴν, καὶ ἐδόθη αὐτῇ ἵνα περιβάληται βύσ- 20 σινον λαμπρὸν καὶ καθαρόν· τὸ γὰρ βύσσινον, τὰ δικαιώματα τῶν ἁγίων ἐστί. καὶ λέγει μοι, γράψον, μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου κεκλημέ- 9 νοι. καὶ λέγει μοι, οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοὶ τοῦ Θεοῦ 10 εἰσι. καὶ ἔπεσον ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν αὐτοῦ, προσ- 25 κυνῆσαι αὐτῷ· καὶ λέγει μοι, ὅρα μὴ, σύνδουλός σου εἰμὶ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ· τῷ Θεῷ προσκύνησον. ἡ γὰρ μαρτυρία τοῦ Υἱοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας.

[c] Καὶ δῶμεν τὴν δόξαν αὐτῷ. 30

Ὑποταγέντων αὐτῷ πάντων τῷ καὶ πρὸ τῆς σωτηρίου πᾶσιν

[c] Hoc Sch. carent Edd.

ἐνανθρωπήσεως καὶ ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὡς Υἱὸς καὶ συνδημιουργὸς τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμοίως πάντων βασιλεύοντος. οὐδὲ γὰρ ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἠλαττώθη τι τῆς κατὰ πάντων ἀρχῆς. ἀλλ' ἐπεὶ κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον πάντα παρὰ τὸν Κύριον οἰκειωσάμενον, ἵνα καὶ πάντων 5 ἀποτίσας τὸ ὄφλημα ἡμῖν βραβεύσῃ τὸ εἰς ἀνεύθυνον· ὅτε καὶ τὸ διὰ τὴν παρακοὴν ἐπιτίμιον ἀργὸν χρηματίσει. τοῦτο δὲ οὐχ ὁ θάνατος; διὸ καὶ Παῦλος ἔσχατόν φησιν ἐχθρὸν καταργεῖσθαι τὸν θάνατον, εἰκότως αἱ δυνάμεις τὸ ἐβασίλευσεν ὁ Θεὸς ἡμῶν ᾄδουσιν· ὡς τότε τοῦ θανάτου καταργηθέντος φθορᾶς οἰχομένης τοῦ κόσμου, 10 τὴν βασιλείαν τὴν ἐπὶ πᾶσιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς, βασιλείαν ἀνενδοίαστον κληρονομεῖ· τῶν μὲν ἐν τῇ κολάσει, τῶν δὲ κατὰ πρόσωπον πεμφθέντων τιμῇ καὶ δόξῃ· οὐ δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος, ἀλλ' αὐτόχρημα καὶ ἀληθές.

Ὁ ἐν τῷ παρόντι πνευματικὸς γάμος τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῇ πρὸς 15 τὴν Ἐκκλησίαν μνηστείᾳ ἐστὶ, καὶ οὕτω[d] τέλειος γάμος. καὶ τοῦτο αἰνίττεται ὁ θεῖος[e] ἀπόστολος Κορινθίοις γράφων, "ἡρμοσά-"μην γὰρ ἡμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν παραστῆναι τῷ Χριστῷ." ἔτι οὖν κατὰ [τὸν] παρόντα μνηστείας πρᾶγμα, καὶ σύμβολον τῆς μνηστείας, * τοῦ ἡρμόσθαι α * τοῦ Πνεύματος ὃ Πνεῦμα 20 δ * * θα ὅταν μετὰ χ * * [ἐκ]κλησία. ὥσπερ μετὰ τῆς γυναικος σῶμα, οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς μετὰ τῆς Ἐκκλησίας ἓν γέννηται Πνεῦμα, ὃ καὶ γάμος τέλειος, "ἡνίκα ᾖ τὰ πάντα ἐν πᾶσι." ἐντεῦθεν καὶ ὁ αὐτὸς ἅγιος Ἀπόστολος τὸ τοῦ γάμου μυστήριον μ * * εἶναι καὶ εἰς Χριστὸν ἀναφέρεσθαι καὶ τὴν Ἐκκλησίαν· 25 διὸ καὶ οἱ Ἄγγελοι ὑμνοῦντες, "ἦλθεν" φασὶν "γάμος τοῦ ἀρνίου." τοῦτο γὰρ ἡ νῦν μνηστεῖα τῆς ἀποστολικῆς ἁρμόσεως προ * άζεται, ὡς τοῦ γάμου κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πῇ μὲν εἰς βασιλέως υἱὸν γάμῳ ἐκδιδόμεν * *, πῇ δὲ εἰς παρθένων φωτοφορίαν πρὸς παστάδα ἐπειγομένων τὴν ἀποκειμένην τοῖς ἀξίοις ἀποκατάστασιν. 30

Καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ.

Γυναῖκα τὴν Ἐκκλησίαν ἀλληγορίας τρόπῳ καλεῖ, διὸ καὶ γάμος εἰσάγεται υἱοῦ, καὶ παρθένοι λαμπαδοφόροι[f], ὧν αἱ μὲν διαρκεῖ

[d] οὔπω B. [e] θεσπέσιος ἀπ. Παῦλος B. [f] λιχνοφόροι B.

χρησάμεναι τῷ ἐλαίῳ, τῆς εἰς τὸν νυμφῶνα[g] εἰσόδου ἠξίωνται, αἱ δὲ σπάνῃ[h] τούτου λειφθεῖσαι, θυραυλεῖν κατεκρίθησαν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ὁ μὴ γάμου ἔνδυμα ἠμφιεσμένος, ἔκπτωτος τῆς γαμικῆς ἀπεφάνθη τραπέζης· [i]μετάγε τῶν ἑαυτοὺς ἀναξίους ἀποφηνάντων ταῖς ἀσχολίαις τῶν βιωτικῶν μεριμνῶν περισπωμένους. ἀνθ' 5 ὧν οἱ ἀπὸ τῶν φραγμῶν καὶ τριόδων συνέστιοι τῷ δειπνοποιῷ ὤφθησαν οὐδὲν ἐλλιπόντες τὸ τοῖς φραγμοῖς παρεστάναι οἱονεὶ τοῖς ἀποτετειχισμένοις τοῖς πολλοῖς εἰς ἄβατον μυστήριον θ * * ὥσπερ οἱ ἀπὸ πρωΐας ἀργοὶ μηδενὸς κεκληκότος· κληθέντες γὰρ ἑκάτερος οὐχ * * ρησαν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ παρόδιοι. δεδόσθαι δέ 10 φησι τῇ γυναικὶ, τουτέστι, τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ βύσσινον ἐνδύσασθαι, οἱονεὶ τὸ λαμπρόν. τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ βύσσος, φλοιὸν δένδρου Ἰνδικοῦ, εἰς λίνον κατειργασμένη. τοῦ λαμπροῦ τοίνυν διὰ τοῦ βυσσίνου δηλωθέντος, ὃ καὶ αὐτὸ ἡ προκειμένη Ἀποκάλυψις παριστᾷ, τὸ λαμπρὸν εἰποῦσα καὶ καθαρὸν, τί ἂν ἄλλο ἐννοηθείη, ἢ αἱ 15 ἀρεταί· αἷς τὸ λαμπρὸν καὶ λεπτὸν, τοῖς διανοήμασιν ἐξυφαίνεται τῶν θείων δικαιωμάτων; [k]δείπνῳ δὲ ἡ τῶν σωζομένων ἑορτὴ καὶ εὐφροσύνη παραβάλλεται παναρμονίῳ καὶ βασιλείᾳ οὐρανίῳ καὶ παραδείσῳ καὶ κόλποις Ἀβραὰμ καὶ νυμφῶνι καὶ γάμῳ· πολλῶν γὰρ ὄντων τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀγαθῶν, πολυώνυμος τού- 20 των προφέρεται μετοχή· δείπνῳ, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐωχίας· βασιλείᾳ δὲ οὐρανῶν, διὰ τὸ ἔνδοξον αὐτῆς καὶ τίμιον· παραδείσῳ δὲ, διὰ τὸ ἀνελλιπὲς τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων· κόλπῳ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ, διὰ τὴν ἐκεῖ τῶν κεκμηκότων ἀνάπαυσιν. νυμφὼν δὲ καὶ γάμος οὐ μόνον διὰ τὴν ἄληκτον εὐφροσύνην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ εἰλικρινὲς 25 τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἀγάπης καὶ ἀνόθου.

[l]Βυσσίνῳ παρεικάσθη τὰ τῶν ἁγίων δικαιώματα, διὰ τὸ ἰσχνὸν αὐτῶν καὶ λαμπρόν. λαμπρὸν μὲν, διὰ τὸ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἄληπτον καὶ πολιτείας· ἰσχνὸν δὲ, διὰ τὸ τῶν Θεοῦ δογμάτων λεπτὸν καὶ διηκριβωμένον τοῖς νοήμασι. 30

Μακάριοι οἱ εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου κεκλημένοι.

[g] παστὸν B. [h] σπάνει B. [i] Hinc adj. B. usq. ad παροδίοι.
[k] Inserit B. quæ seq. usq. ad ἀνόθου. [l] Hoc Sch. car. Edd.

Καὶ δήγε καὶ μετὰ τὴν κλῆσιν[m] ἀπιόντες, ὡς δεῖ. πολλοὺς γὰρ ἴσμεν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ [n]κεκλημένους, [o]παραιτησαμένους δὲ, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ παρεθέμεθα, τὸ πνευματικὸν συμπόσιον· ἢ καὶ ἀπιόντας μὲν, ἔξω δὲ βαλλομένους, ὡς μὴ ἔχοντας ἔνδυμα γάμου· ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος πολλοὺς εἴρηκε τοὺς κλητοὺς, ὀλί- 5 γους δὲ τοὺς ἐκλεκτούς. οὐ γὰρ ἡ πρὸς τὴν κλῆσιν ὁρμὴ ἐξαρκεῖ[p], ἂν μὴ καὶ μεταχείρησις εὔδρομος ᾖ τῇ προθέσει· [q]διὸ καὶ τοὺς τῆς κλήσεως λόγους τὸ ἀληθὲς ἐξ ἐμπράκτου φησὶ κεκτῆσθαι σπουδῆς. "Οὗτοι οἱ λόγοι ἀληθινοί."

Μὴ προσκύνει με. 10

Φησὶν ὁ Ἄγγελος, ὡς τὰ μέλλοντα προλέγοντα. οὐ γὰρ ἐμὸν τοῦτο τῆς προφητείας τὸ γνώρισμα[r], ἀλλὰ τῆς διὰ τὸν Χριστὸν ὁμολογίας τῶν συνδούλων μου. αὕτη γάρ ἐστι χορηγὸς τοῦ προφητικοῦ πνεύματος. [s]καὶ ἑτέρως δὲ νοητέον ὅτι διὰ τοῦτο ἡ προφητεία, ἵνα βεβαιω[θῇ] ἡ Χριστοῦ μαρτυρία, καὶ ἡ πίστις ἡ τοῦ 15 Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ἁγίων διαμαρτυρῆται. διὸ μὴ τῷ συνδούλῳ [προσκ]ύνει, ἀλλὰ τῷ πάντων ἔχοντι τὸ κράτος. καὶ ἐκ τούτων δὲ τὸ ταπεινὸν φρόνημα ἁγίων Ἀγγέλων μανθάνομεν, πῶς οὐ σφετερίζονται τὴν θείαν δόξαν κατὰ τοὺς ἀ ** ας δαίμονας, ἀλλὰ καὶ ταύτην τῷ δεσπότῃ προσφέρουσι· καὶ οὐκ ἐκ τούτου μόνου τῶν 20 Ἀγγέλων ἐστὶν ἰδεῖν τοῦ φρονήματος μέτριον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν Ἰούδας ὁ Ἀπόστολος τῇ Ἐπιστολῇ αὐτοῦ διέξεισι τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ἐπὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος σωφρονολογοῦντα· κατάρατοι καὶ θεοστυγεῖς Ἕλληνες ἀκούοντες ὡς ἐστὶ δόγμα παρ' ἡμῖν θεσ ** ν ἁγίους Ἀγγέλους ἐπόπτας ἑκάστῳ ἀνθρώπων ἔθνει τε- 25 τάχθαι πρὸς τοῦ Θεοῦ· καὶ Δανιὴλ πάλιν ** ν εἰσάγει ἄρχοντα [βα]σιλείας Περσῶν [ἐξεν]αντίας αὐτοῦ ἑ[στηκό]τα καὶ ἐπιστρέφον[τα] [πο]λεμῆσαι μετὰ [ἄρχο]ντος Περσῶν καὶ * ν τῶν Ἑλλήνων. [πα]λιν "οὐκ ἔστιν, ἀν[τέχο]μενός μου ὑπὲρ [τού]του εἰ "μὴ Μιχαὴλ ἄρχων ὑμῶν." καὶ ἐν τῷ * ῷ ἐκείνῳ "ἀναστή[σεται] 30 "Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ὁ [μέ]γας ὁ ἑστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ."

[m] καὶ μ. τ. κλῆσιν om. B. [n] κεκλημ. ἐν τοῖς εὐαγγελίοις B. [o] Inserit B. usq. ad κλητούς. [p] ὡς μὴ τῆς ὁρμῆς τῆς πρὸς τὴν κλῆσιν ἐξαρκούσης εἰς σωτηρίαν B. [q] Add. quæ seq. B. [r] χάρισμα B. [s] Omnia quæ seq. usq. ad Χριστιανοῖς ins. e Cod. B.

ἀλλὰ καὶ ἐκκλησι * Ἀγγέλων προστατοῦν[τω]ν, ὡς ἔφθημεν, διὰ τῆς παρούσης Ἀποκαλύψεως συνετισθέντες· οἷς καὶ ὁ θεῖος συνεὶς τὸν λόγον Γρηγόριος ἐν τῷ Συντακτηρίῳ λόγῳ αὐτοῦ[t], "χαίρετε" φάσκων, "Ἄγγελοι τῆς δὲ τῆς ἐκκλησίας. πείθομαι γὰρ ἄλλον "ἄλλης προστατεῖν ἐκκλησίας, καθὼς ἡ Ἰωάννου με διδάσκει 5 "Ἀποκάλυψις." ἀλλὰ καὶ τοῦ καθέκαστα ἀνθρώπου φρουροῦ * οσόντος Ἀγγέλου· διὸ καὶ τὸ "παρεμβαλεῖ Ἄγγελος Κυρίου "καὶ ῥύσεται αὐτούς." καὶ δῆγε καὶ Παύλου, "οὐχὶ πάντες "εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ "τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;" ἐκ τούτων πάντων πα- 10 ραθηγόμενοι, φασὶ πρὸς ἡμᾶς δογματίζοντες, ὡς μάτην ἡμῖν μαχίμως διαφέρεσθε τοὺς ἐθνάρχας θεοὺς παρεισάγουσιν. οὓς γὰρ ὑμεῖς Ἀγγέλους φατὲ, θεοὺς ἡμεῖς ὀνομάζομεν, οὐδὲ περὶ τὸ ὄνομα διαφερόμενοι, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ θεοὺς ὀνομάζετε, ὡς ὅταν εἰσάγητε Θεὸν ἐν συναγωγῇ θεῶν ἱστάμενόν τε καὶ διακρίνοντα, ἀλλὰ καὶ 15 τοὺς κριτὰς θεοὺς ὀνομάζετε, ὡς ὅταν φάτε, "θεοὺς οὐ κακολογή-"σεις." πρὸς οὓς λεκτέον· ὦ κατάρατοι, ἡμεῖς θεοὺς καὶ λέγομεν, ἐξ ἀρετῶν ὁρμαθοῦ τὸ θεῖον εὐτυχηκότας φαμὲν, οὐ τοὺς ἐπ' ἔργων αἰσχρότητι διαβοήτους· ὡς Ἡρακλῆς ἐπὶ πορνείᾳ τῶν Θεστίου θυγατέρων καὶ ἐπὶ ἀδηφαγίᾳ, ἀφ' οὗ καὶ Βουθύνας ἐλέχθη. 20 καὶ Διόνυσος ἐπὶ γυναικικῇ ἐκλύσει, καὶ τὰ γυναικῶν ὑπὸ Κορύβου παθαινόμενος· ἐθνῶν δὲ προστασίαν, οὐ προσαγωγὴν θειότητος, ὡς Νῶε, ὡς Ἀβραάμ, ὡς Μωϋσῆς, ὡς Ἰακὼβ, ὑπὸ Ἀγγέλων θείων μυούμενοι, ἀλλ' ὡς ὑπὸ Ἄρεως τὰ φονικὰ τῶν ἐθνῶν καὶ ὑπὸ Ἀφροδίτης τὰ πορνικώτατα, ὡς οἱ Σαρακηνοί· οὔκουν ὅμοιά γε τὰ 25 Ἑλλήνων Χριστιανοῖς.

Ἡ γὰρ μαρτυρία τοῦ Υἱοῦ ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας.

Ἀντὶ τῆς ἀμοιβῆς τῆς διὰ Χριστὸν μαρτυρίας, τὸ προφητικόν ἐστι χάρισμα, ὥστε καὶ ἐμοὶ[u] φησὶν ὁ Ἄγγελος· τὸ προφητεύειν 30 γὰρ διὰ τοὺς συνδούλους μου τοὺς μάρτυρας παρεσχέθη.

[t] Ap. Greg. Naz. ed. Paris. 1609. t. i. p. 516 C. sic leg. πρὸς δὲ τοὺς ἐφεστῶτας Ἀγγέλους, πείθομαι γὰρ ἄλλον ἄλλης προστατεῖν ἐκκλησίας ὡς Ἰωάννης διδάσκεί με διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως. [u] ὡς ἔστι καὶ ὅμοιον τῇ αὐτῇ Edd.

ΚΕΦ. ΝΗ.

Πῶς τὸν Χριστὸν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔφιππον μετὰ δυνάμεων ἀγγελικῶν ἐθεάσατο σὺν φόβῳ.

11 *Καὶ εἶδον τὸν οὐρανὸν ἀνεῳγμένον, καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκὸς, καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν, πιστὸς καὶ ἀληθινὸς,* 5
12 *καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ, ὡς φλὸξ πυρός, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλὰ, ἔχων ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν,*
13 *εἰ μὴ αὐτός. καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον βεβαμμένον ἐν αἵματι. καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὁ Λόγος τοῦ* 10
14 *Θεοῦ. καὶ τὰ στρατεύματα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐπὶ ἵπποις λευκοῖς, ἐνδεδυμένοι βύσσινον λευκὸν, καθαρόν.*

Τὸ ἠνεῷχθαι τὸν οὐρανὸν, δηλοῖ τὴν τοῦ ἐλπιζομένου κριτοῦ παρουσίαν [v] ἐφεστηκέναι, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα ἐν τοῖς δικαστηρίοις 15 παραπετασμάτων συνολκὴ τὴν τῶν ὑπευθύνων κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ἐσχεδιᾶσθαι. ὁρᾷ δὲ αὐτὸν ἔποχον ἵππῳ λευκῷ, στρατηγικῶς ἐνεσκευασμένον, ὃν καὶ πιστόν φησι καὶ ἀληθινὸν, καὶ κρίνειν ἐν δικαιοσύνῃ [x] καὶ πολεμεῖν. ἵππῳ [y] μὲν διὰ τὸ τάχος τῆς ἐπελεύσεως, λευκῷ [z] δὲ, διὰ τὸ φαιδρὸν καὶ ἀνεπισκίαστον τῶν κριμά- 20 των ὑπ' οὐδεμιᾷ δεδουλωμένον [a] προσωποληψίᾳ. ὥσπερ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ "τὸ κρίμα μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται." πιστὸς δὲ καὶ ἀληθινὸς ὁ ἀναβάτης, περὶ οὗ καὶ Παῦλος φησὶ, "πιστὸς "μένει, ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται." [b] ὥστε ὁ αὐτὸς ἀληθινὸς κατὰ τοῦ αὐτοῦ εἴληπται· δύο προσηγοριῶν καθενομοσθεισῶν [c] 25 πράγματος. τούτοις δὲ ὁ ἐποχούμενος ὁ κρίνων δικαίως, περὶ οὗ καὶ εἴρηται "τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δὸς, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου "τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως·" ὅς ἐστι τὸ ** κα Χριστὸς υἱὸς Σολομῶντος· εἰς ὃν καὶ ὁ ψαλμὸς ἀναφέρεται. καὶ κρίνων δικαίως ὅτι

[v] Hinc om. Edd. usque ad ἐσχεδιᾶσθαι.
[x] ἐν δικαιοσ. κρι. B.
[y] ὁ δὲ ἐποχῶν ἵππος μὲν B.
[z] λευκὸς δὲ B.
[a] δουλουμένων Edd.
[b] Quæ seq. om. Edd. usque ad fin. Schol.
[c] Sic.

καὶ τοῦ[το τέ]τακται τῷ ψαλμῷ, "κρινεῖ" φάσκων "τὸ λαόν "σου ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς πτωχοὺς σώσει." λαὸν τὸν ἀδιακρίτως ἀγαθοῦ καὶ φαύλου συμπεφορημένον ὄχλον, ᾧ καὶ διακρί[νειν δί]καιον ἀπονέμεται. ἐν κρίματι δὲ τοὺς πτωχοὺς, οἱονεὶ τοὺς σπανίζοντας. ἀγαθὸς ἐν κρίσει ἀντὶ τοῦ ἐν κατακρίσει. 5

[d]Καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ.

*Οὔτε γὰρ ἡ κρίσις ἀδίκως προβήσεται, οὐχ ὅπως κατὰ τυραννικὴν βίαν, ἀλλὰ καὶ κρίνει λελογισμένως, καὶ πολεμεῖ νοητοὺς καὶ αἰσθητοὺς * ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ δούλων, ὡς δῆλον ἀπὸ τοῦ λέγοντος. "περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου εἰς μηρόν σου δυν[ατὲ τῇ]* 10 *"ὡραιότητί σου [καὶ τῷ κάλ]λει σου, καὶ ἔντε[ινον καὶ] κατευ"οδοῦ καὶ β[ασιλεύ]ε ἕνεκεν ἀλη[θείας]. εἶτα προστιθεὶς, ["τὰ "βέ]λη σου ἠκονη[μένα] δυνατέ· λαοὶ [ὑποκά]τω σου πεσοῦν"[ται." οὕ]τω μὲν οὖν [τῇ δι]καιοσύνῃ κρίνειν καὶ πολεμεῖν.*

Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ. 15

Οὐχ ὅτι τοιοῦτος τῷ εἴδει περιγέγραπται, Θεὸς ὁ τὸν οὐρανὸν πληρῶν, καὶ μηδενὶ τόπῳ περιοριζόμενος, καὶ δή γε πρὸς τούτοις καὶ διαφόροις εἴδεσι τοῖς θείοις ὀπτανόμενος προφήταις, ἀλλ' ὅτι δεῖ συγκαταβαίνειν τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἀνθρωπίνης κατανοήσεως. ἀφ' οὗ καὶ δῆλον, ὡς οὐ σωματικοῖς χαρακτῆρσι διαστέλλεται ὁ Θεὸς, 20 *τοῖς δὲ καιροῖς καὶ τοῖς πράγμασιν ἀφομοιούμενος τυγχάνει*[e], *ὥσπερ καὶ νῦν ἐπεὶ κρίσεως καιρὸς καὶ τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἡ κατ' ἀξίαν ἀπόδοσις πάρεστι*[f], *τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ φλογὶ ἀπεικάσθαι ὁρῶμεν πυρὸς, ἐχούσῃ πρὸς τὸ φωτιστικὸν*[g] *καὶ καυστικόν. φωτιστικὸν μὲν, Ἀγγέλοις καὶ δικαίοις, καυστικὸν δὲ, δαίμοσι καὶ* 25 *ἁμαρτωλοῖς.* [h]*τοῦτο δὲ καὶ Δαβὶδ φησι, ἐν οἷς τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, ἤτουν τὸ πρόσταγμα, διακόπτειν φλόγα πύρος· τὰς ἐνεργείας λέγων τοῦ πυρὸς πρὸς τὸ * * ὧδες ὑποβάλλεσθαι.*

Καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά.

Τὰ πολλὰ διαδήματα ἢ τῆς κατὰ ἐξουσίας ἐστὶ γνώρισμα, 30 *οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. οὐρανίων μὲν, τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων* [i]* *περ ὅσα ὁ Δανιὴλ παριστᾷ τὸ ἀπειροπληθὲς*

[d] Hoc Sch. car. Edd. [e] *τυγχάνει* om. B. [f] *πάρεστι* om. B. [g] *φωτιστικῷ* B. [h] Quæ seq. ins. B. usq. ad *ὑποβαλλ.* [i] Hinc usque ad *διάγνωσιν* om. Edd.

αὐτῶν διὰ τοῦ χίλιαι χιλιάδες καὶ μυριάδες τῶν ἐν ἀριθμοῖς ἀκροτήτων ὑποφήνας, ὁπηνίκα καὶ αὐτὸς κριτήριον καθίζ[ει] παγκοσμίου κρίσεως καὶ τελευταίας, καὶ βίβλους ἀνοιγομένας, τὴν τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἀνεπίληστον διάγνωσιν· ἐπιγείων δὲ, τῶν ἐν ἁγίοις συστημάτων καὶ τῶν ἐν βασιλεῦσι σκήπτρων· καταχθονίων δὲ, ἐπεὶ καὶ νεκρῶν ὥσπερ καὶ ζώντων κυριεύει κατὰ πάντων τὰ νικητήρια ἀποφερόμενος[k]. 5

Ὁ *οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ αὐτός.*

Τὸ *ἄγνωστον τοῦ ὀνόματος, τὸ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἀκατάληπτον σημαίνει. ταῖς γὰρ οἰκονομίαις ὢν πολυώνυμος, ὡς ἀγαθὸς, ὡς* 10 *ποιμὴν, ὡς ἥλιος, ὡς φῶς, ὡς ζωὴ, ὡς ἁγιασμὸς, ὡς ἀπολύτρωσις*[l]· *καὶ ταῖς ἀποφάσεσιν ὁμοίως, ὡς ἄφθαρτος, ἀόρατος, ἀναλλοίωτος, ἡ οὐσία ἀνώνυμος, αὐτῷ μόνῳ γνωστὴ, οὐ πρὸς* Ἀβραὰμ, *οὐ πρὸς* Ἰσαὰκ, *οὐ πρὸς* Ἰακὼβ, *οὐ πρὸς* Μωϋσέως, *οὐ πρὸς* Ἰησοῦν *τοῦ* Ναυὶ, *οὐ* Μανώε· *διὸ καί φησι, "τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα* 15 *αὐτοῖς" ὡς κρεῖττον ὂν ἀκοῇ ἀνθρώπου χ**θῆναι. διὸ καὶ τοῖς αὐτοῦ* Ἀποστόλοις *βαπτίζειν προστάσσων τὰ ἔθνη, εἰς σχετικὰ βαίνειν προσέταξεν, οὐ φυσικά· σχέσεως γὰρ ὀνόματα τὸ* Υἱὸς *καὶ* Πατὴρ, *οὐ φύσεως σημαντικὸν, καὶ οὔ τινι ἑτέρῳ.*

Ἱμάτιον *βεβαμμένον ἐν αἵματι.* 20

Ἱμάτιον *τοῦ* Λόγου, *ἡ ἄχραντος σὰρξ, ἡ βαφεῖσα ἐν τῷ τιμίῳ αὐτοῦ αἵματι. ἔφερεν γὰρ κἂν τῇ ὀπτασίᾳ σύμβολα τοῦ πάθους· ὡς κἂν τοῦ* Ἡσαΐου *δραματουργίᾳ. διὸ καὶ ὁ πυνθανόμενος αὐτοῦ, "τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια" ἐκζητεῖ. ἀλλ' εἰκός ἐστί τινα ἐπαπορῆσαι, πῶς ὁ πρὸ μικροῦ ἀνώνυμος χρηματίσας, καὶ πᾶσιν* 25 *ἄγνωστος κατὰ τὸ ὄνομα, νῦν ἐνταῦθα* Λόγος *ὀνομάζεται. ἢ οὖν πρὸς ἔνδειξιν τῆς υἱϊκῆς ὑποστάσεως καὶ τῆς ἐμπαθοῦς ἐκ πατρὸς γενήσεως ἐκληπτέον τοῦτο, καθάπερ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ πρόεισιν, ἢ τῷ πάντων τοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ φέρειν, ἢ τὸ ἐξαγγελεὺς εἶναι τῆς πατρικῆς σοφίας τε καὶ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας.* 30

Καὶ *τὰ στρατεύματα τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ.*

Ἀρχιστράτηγος *ὢν τῶν οὐρανίων δυνάμεων, ὡς αὐτὸς* Ἰησοῦ *τῷ*

[k] ἐπιφερόμενος Edd. [l] ὡς ἀπολυτρ. om. Edd.

τοῦ Ναυῆ[m] *ἐχρηματισεν, εἰκότως ὀπαδοὺς κατὰ τὴν στρατηγίαν συμπληροῦντας τὰ τάγματα ἔσχηκε, τὰ νῦν μάλιστα ἐπὶ πόλεμον τῶν ἀσεβῶν ὁρμώμενα*[n]. *ταῦτα δὲ ἀνθρωπίνως διεσκεύασται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, ὅτι μηδὲ ἄλλως ἦν δηλωθῆναι ταῦτα, θεῖά τε ὄντα καὶ τῇ ἐνούσῃ αὐτοῖς φύσει δηλωθῆναι ἀνθρώποις ἀνέφικτα· ἐκ* 5 *τούτου γὰρ ἡ γνῶσις τοῖς ὁμοίοις ἐγγίνεται. ἱππόται δὲ καὶ ἵπποις ἔποχοι λευκοῖς παρίστανται, τῶν ἵππων μὲν τὸ ὀξὺ τῆς ἐπελεύσεως αἰνισσομένων, τοῦ δὲ λευκοῦ τοῦ ἐν τοῖς ἵπποις τὸ τοιούτοις ἐναγλαΐζεσθαι τὰ οὐράνια*[o] *τάγματα, ὅσοις τῆς συρφετοῦς τῶν ἐπὶ γῆς μελανίας τὸ ἄχραντον ἐπανθεῖ. καὶ δή γε καὶ αὐτοὶ οἱ* 10 *ἀναβάται λευκὴν ἀμπεχόμενοι τὴν ἀπὸ βύσσου στολὴν ἐπιδείκνυνται. τί γὰρ τῇ οὐρανίῳ καὶ θείᾳ φατρίᾳ τῶν ἐνύλων τε καὶ γηΐνων ἐνθεωρηθείη ἂν ἁρμοδιώτερον*[p]; [q]*ἀνθρωπίνως δὲ ἔφθημεν ταῦτα νῦν ἐνεσκευάσθαι, λέγω δὲ τὸν πόλεμον τῶν * * καὶ οὐρανίων ταγμάτων ὑπὸ ἀρχιστρατήγῳ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ Ἰησοῦ Χριστῷ συγ-* 15 *κροτούμενον καὶ πρὸς πόλεμον· ἀλλ' οὐ*[r] *πολέμου πρὸς ἰσοπαλεῖς ἐνισταμένου καὶ ἰσομάχους· τίς ἂν ἐνάμιλλος ὀφθείη ᾧ πάντα δοῦλα; τῇ παρουσίᾳ τῇ μετ' ὀργῆς οὐδὲν ἱκανὸν ὑποστῆναι τῶν γενητῶν. διὰ ταῦτα μὲν οὖν ὁ πόλεμος ὑπελήφθη δεδραματουργεῖσθαι. ἴσως εἰς ἔνδειξιν τοῦ μὴ αὐτομάτως καὶ τυχηρῶς, ἀλλὰ* 20 *κε**μένως καὶ ὑπὸ θείᾳ **νίᾳ τοῦδε τοῦ παν** ἐξαγομένου.*

15 Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάξῃ τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ. καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ τοῦ 25
16 παντοκράτορος. καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον, Βασιλεὺς βασιλέων, καὶ Κύριος κυρίων.

Ἐκ τοῦ στόματος ἡ ῥομφαία διάττουσα[s], *τὸ διὰ προστάγματος θείου δηλοῖ τοῖς ἀσεβέσι καὶ ἁμαρτωλοῖς ἐπαχθῆναι τὴν* 30 *κόλασιν. ἀμφίστομον δὲ τὴν ῥομφαίαν διὰ τὸ ἑκατέρωθεν ὀργῆς*

[m] *ναυὶ* B. [n] *ὁρμώμενος* B. [o] *οὐράνια* om. B. [p] *ἂν ἁρμοδ.* om. B.
[q] Hinc usque ad fin. Sch. om. Edd. [r] *ἄλλου* Cod. [s] *διαλλάττουσα* B.

καὶ ἐλέου χωρεῖν τὰς ἀπὸ τοῦ θείου τῶν καταφρονητῶν τιμωρίας. ὀξεῖαν δὲ, διὰ τὸ ἀμελητὶ τὸ δραστήριον ἐπιφέρειν. [s]ὁ μὲν οὖν προφήτης τῷ μηρῷ δίδωσι τὴν ῥομφαίαν περιεζῶσθαι, τουτέστι τῷ ἀνθρωπίνῳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ καὶ αἰτεῖ καὶ λαμβάνει. οὐχ ὁ συνα**ος τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καὶ 5 πάντα ὅσα τοῦ Πατρὸς ἀνυποστόλως ὄντα καὶ τοῦ Υἱοῦ. λαμβάνει δὲ διὰ τῆς [σιδ]ηρᾶς ῥάβδου, ἤτοι ὅτι τῇ τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσει καὶ Ῥωμαίοις ἡ τοῦ παντὸς κόσμου περι**νε κυριότης· διὸ καὶ τὰ δημόσια τέλη πᾶσιν ἀνθρώποις ὡς ὑπεξουσίοις προσενεμήθη. ἐπεὶ ἐπὶ τῇ τοῦ διὰ σαρκὸς ἐπιδημίᾳ τοῦ Κυρίου καὶ τῇ 10 σιδηρᾷ ῥάβδῳ ἡ τοῦ παντὸς ἐξουσία ὑπῆρξεν, ἀσκόπως αὐτὸς εἴρηται διὰ τῆς ῥάβδου πατάξαι τὰ ἔθνη· ποιμαίνει δὲ καὶ δι' αὐτῆς, εἴγε Κωνσταντίνου τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως σχεδὸν ἐκλιπούσης τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως, πεπερασμένως εἰς πᾶν ἔθνος διεδόθη ὥσπερ ἀναβιοῦσα ἡ κατ' αὐτὸν πίστις. ὅτι δὲ ὁ μηρὸς 15 ἀνθρωπίνης γενέσεως φέρει τὴν γνῶσιν, ὡς προϋποθέμεθα, τὸ "οὐκ "ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, "ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται·" καὶ περὶ μὲν τῆς ἐν τῷ [διστ]όμῳ ῥομφαίᾳ τοσαῦτα, οὐκ ἀκαίρως οἶμαι οὐδὲ περιττῶς. περὶ δὲ τοῦ ποιμανεῖν ἐν τῇ ῥάβδῳ τῇ σιδηρᾷ, οὕτω δοκῶ μοι· ὡς ἐν μὲν τῇ 20 ῥομφαίᾳ πατάξαι, ὡς ἤδη εἴρηται τὰ ἐθνικῶς ἐπανηρημένα, ἐν δὲ τῇ ῥάβδῳ ποιμανεῖ τούτους οὓς ἐν τάξει θρεμμάτων εὗρε ποιμαινομένους, ἐπὶ τόπον χλοῆς κατασκηνῶν καὶ ἐπὶ ὕδατος ἐκτρέφων ἀναπαύσεως, ἅτινα οἱ κατηξιωμένοι τῆς ἐκεῖσε μακαριότητος αἴσθεσθε. 25

Ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ.

[t]Ὅτε μὲν ποιμαντικῆς χρεία καὶ πα**ντικῆς ῥάβδου πρὸς τὸ ποιμᾶναι τὰ ἔθνη, ῥάβδος εὐθύτητος, ἐφ' ὕδωρ ἀναπαύσεως καὶ ἐπὶ *ην ἐκτρέφειν ἔχουσαν δίδοται· τὸ καὶ τὰ θρέμματα εὐπειθείᾳ κοσμεῖσθαι τῇ τοῦ ποίμενος **εσθαι πεφυκότα προνοίᾳ· ὅτε 30 δὲ πρὸς ἀπείθειαν ἀποκλίνει θρασύτητι δαιμόνων οἰστρηλατούμενα, εἰς σιδηρᾶν μεταποιεῖται ῥάβδον, φέρουσαν τῇ ἀταξίᾳ τῶν ὑπο-

[s] Quæ seq. om. Edd. usque ad αἴσθεσθε. [t] Quæ seq. dedi e Cod. B. usque ad Θεοῦ. dein id. Sch. ex Edd.

*κειμένων τὸ καταξίαν **αστικόν. ὅπερ τῷ ἐσχάτῳ καιρῷ τοῦτο ὅτε καὶ τὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς περισσὸν ἀποπέμπεται, καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. ἡ σιδηρᾶ ῥάβδος οὐ ποιμαντικὴ, ἀλλὰ θραῦσιν ἔχουσα τῶν πηλίνων τὸν βίον καὶ πρὸς συντριβὴν ἑτοίμων. τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ποιμαντι-* 5 *κὸν αὐτῇ δέδοται; οὐκ ἀσκόπως οἶμαι, ἀλλ' ὅτι τὸ ποιμαίνειν καὶ θηρίοις προσπολεμεῖν περιγίνεται. καὶ διὰ τοῦτο καὶ σιδηρᾶς ῥάβδου χρεία, τοῖς ἀνθισταμένοις ἀξίως τὸν ὄλεθρον ἐπιφερούσης. "πατεῖ δὲ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ" τίς ἕτερος, ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός*[u]*; αὐτὸς γὰρ διὰ τῆς κρίσεως καὶ* 10 *ἀνταποδόσεως τῶν πονηρῶν*[x] *τὸ πατρικὸν ἐκπληροῖ θέλημα. "οὐδὲ "γὰρ ὁ Πατὴρ κρίνει οὐδένα," κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου φωνὴν, "ἀλλὰ τὴν κρίσιν ἅπασαν δέδωκε τῷ Υἱῷ." καί τινος χάριν; ἅτε τοῦ Υἱοῦ τῇ ἐνανθρωπήσει ἁπάσης ὡδευκότος τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καὶ πρὸς τὰ χείρω εὐμεταβόλου εἰς τὴν * * * ἐκφέρει* 15 *τὴν τιμωρίαν. εἰ γὰρ ἐνάμιλλον τῇ παροράσει, τίς ὑποστήσεται; ὅγε καὶ τοῦτο φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας ἐσχάτης, τὸ μὴ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ποιῆσαι ἡμῖν, μηδὲ κατὰ τὰς ἀδικίας ἡμῶν ἀνταποδοῦναι ἡμῖν.*

Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ. 20

Τὸ ἱμάτιον, τὴν σάρκα αἰνίττεσθαι βούλεται, ὥσπερ καὶ διὰ Ἡσαΐου, ὅτε λέγει, "διατί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια;" διὰ δὲ τοῦ μηροῦ, τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς, ὡς ἀληθῶς ἀνθρωπίνης οὔσης αὐτῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. εἰς γὰρ παράστασιν τούτου λαμβάνεται παρὰ τῇ γραφῇ ὁ μηρός. δηλοῦν οὖν διὰ τούτου τῷ λόγῳ σκοπὸς, 25 *ὅτι ὁ καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεὶς Θεὸς*[y] *Λόγος ἀνθρώπων φύσει, καὶ σαρκικὴν ὑπομείνας γένησιν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, οὐδὲν ἧττον παντοκράτωρ ὡς οὐρανίων ἄρχων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ αὐτῷ τῷ διὰ σαρκὸς χρηματίσαντι δέδοται βασιλεύειν βασι-λέων καὶ κυριεύειν κυρίων· βασιλέων τῶν βασιλευσάντων κατὰ*[z] 30 *παθῶν, κυρίων τῶν τὸ κῦρος καὶ*[a] *τὸ κράτος ἐχόντων κατὰ τῆς ἁμαρτίας τῇ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ συναντιλήψει. μεθ' οὗ καὶ συμ-βασιλεύσουσιν αἰωνίως κατὰ τὸ μέλλον καὶ ἀδιαδόχως.*

[u] *τίς ἕτερος ἀλλ' ἢ ὁ Χρ.* om. B. [x] *τ. πον.* om. Edd. [y] *Θεὸς* om. Edd. [z] *τῶν παθ.* B. [a] *τῶν τὸ κυρ. καὶ* om. B.

17 Καὶ εἶδον ἕνα Ἄγγελον ἑστῶτα ἐν τῷ ἡλίῳ, καὶ ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ, λέγων πᾶσι τοῖς ὀρνέοις τοῖς πετομένοις ἐν μεσουρανήματι, δεῦτε συνάχθητε εἰς τὸν 18 δεῖπνον τὸν μέγαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων, καὶ σάρκας χιλιάρχων, καὶ σάρκας ἰσχυρῶν, καὶ 5 σάρκας ἵππων καὶ τῶν καθημένων ἐπ' αὐτῶν, καὶ σάρκας πάντων τῶν ἐλευθέρων τε καὶ δούλων, καὶ μι-19 κρῶν καὶ μεγάλων. καὶ εἶδον τὸ θηρίον καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι τὸν πόλεμον μετὰ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ 10 μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ.

Ὅπερ ἔφθημεν εἰρηκότες, ὅτι τὰ θεῖα ἄϋλα ὄντα καὶ νῷ μόνῳ ληπτά, ἐξ οὗ καὶ οὐχ οἷα ἀγνωσθῆναι κα**γειαν τοῖς μὴ προεφωδευμένοις τισὶ πρὸς τὴν μάθησιν ποδηγοῦσιν· ἐκ τοῦ ὁμοίου γὰρ καὶ προεγνωσμένου τὸ ἀγνοούμενον πέφυκε θηρᾶσθαι· ἀκολούθως 15 καὶ νῦν οὕτω πρόεισι τὰ προκείμενα τὴν ἐναλλαγὴν τῶν φθαρτῶν καὶ μεταποίησιν πρὸς ἀφθαρσίαν καὶ τὴν πρὸς ἀξίαν ἑκάστῳ ἀπονέμησιν τῶν ἔργων, ὑπὸ στρατηγικαῖς διατυπῶν ἐξοπλίσεσι καὶ ἑτοιμασίαις. διὸ καὶ Ἄγγελον ἑστῶτα προάγει ἐν τῷ ἡλίῳ, Ἄγγελον θεῖον κέλευσμα ἐμφανέστατα διοικούμενον, καὶ ὡς ἐν 20 φωτὶ τὰ σωτήρια διαδηλοῦντα καὶ ἐξαγγέλλοντα. καὶ ἐπειδὴ τὰ θεῖα διατιθέμενα κεχρημάτισται[b], ὡς καὶ Ἀμὼς Ἡσαΐας φησι, "διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς," οὐδεμίᾳ ὑπο**ζόμενα αἰτίας ε**ω κεχρῆσθαι σχήμ** [ὑ]ποτίθησιν[c], ὅτι μηδὲ τηλαυγέστερον ἄλλο τῶν ὁρατῶν εἶχεν ἐρεῖν ὁ θεῖον κέλευσμα 25 εἰς Ἄγγελον διατυπώσας, καὶ στρατοκήρυκος αὐτῷ ἐγχειρίζει ἐνέργειαν, δραστικωτέρᾳ προόδῳ πραγμάτων χρώμενος. τοῦτο γὰρ βούλεται παριστᾷν, ἡ μετὰ κραυγῆς μεγάλη φωνή. τὰς δὲ ἐν μεσουρανήματι, οἱονεὶ τὰς τῶν ἁγίων λέγει ψυχάς, αἳ τῶν χαμαιζήλων ἀπαναστᾶσαι κατὰ Παῦλον τὸν μέγαν, εἰς ἀπάντησιν τοῦ 30 Κυρίου χωροῦσιν εἰς ἀέρα. καὶ Ἡσαΐας ὁ προφήτης, "τίνες "οἵδε, φησιν, ὡς [ἀγέ]λαι πέτωνται, καὶ ὡς οἱ ἀετῶν." πάντ*

[b] κεχρημάτισται om. B. [c] ὄχημα τούτῳ ἡ ἀποκάλυψις ὑποτίθησιν Edd.

οὐδὲν νεοσσὸς ἀ* διαλλάσσει ὀρνέου, συγκαλεῖσθαι δὲ ὡς ἐπὶ δεῖπνον εὐφρόσυνον τῆς κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀσυγκροτήτου.

Δεῦτε συνάχθητε εἰς τὸν δεῖπνον.

Δεῖπνον, ἀλλ' οὐ πόλεμον λέγει τὴν μετὰ τῶν ἁμαρτωλῶν τῶν δικαίων ἀντεξέτασιν. ἐπεὶ καὶ οὕτως ἔχει. τίς γὰρ τῷ ἰσχυρῷ 5 ἱκανὸς ἀντιφέρεσθαι; εἰ δ' ἄρα καὶ πόλεμος εἴρηται, πρὸς τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ὁρμὴν εἰρῆσθαι φαμὲν, οὐ πρὸς αὐτὸ τὸ ἔργον. δεῖπνον δὲ ὅλως εἴρηται, τὸ προηγούμενον θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὃ καὶ εὐδοκία λέγεται, καὶ δεῖπνον τριπόθητον, τὸ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. [d]τὸ μὲν οὖν προηγού- 10 μενον τοῦτο· μετὰ τοῦτο δὲ τὸ τοὺς ἐπίσπαστον ἑαυτοῖς πεποιηκόσι τὸ κολασθῆναι δι' ἔργων ἀκαθα** σπουδὴν καὶ τὸ τυχεῖν τῆς κατ' ἀξίαν σπουδῆς. ὅτι δὲ τὸ πατρικὸν θέλημα βρῶσιν οἶδεν καλεῖν, δῆλον ἀφ' ὧν ὁ αὐτὸς "ἐμὸν βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιῶ τὸ "θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς." τοῦτο νῦν ἐνταῦθα 15 δεῖπνον ὀνομάζεται Θεοῦ, τὸ τυγχάνειν ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ὧν ἐπεθύμησε τιμῆς ἀξίων ἤτι*ας. φαγεῖν δὲ σάρκας τοὺς κεκλημένους βασιλέων. σάρκας, τουτέστιν εὐφρανθῆναι τοὺς δαιτυ- [μόνας] ἐπὶ τῷ ἀφανισμῷ καὶ τῇ κενοσπουδίᾳ τῆς αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἐξουσίας· ὡσαύτως καὶ χιλιάρ[χων], οἱ ἥττονες 20 βασιλέων ηὐμοίρησαν εὐδαιμονίας. καὶ ἰσχυρῶν σάρκας καὶ ἵππων καὶ ἐπόχων καὶ ὀχ** καὶ ἐλευθέρων καὶ δούλων καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων. σάρκας τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ τυχηρὰν ὑπόστασιν **κων, μεθ' ἧς καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν διήνυσαν δίαυλον. αἵτινες σπουδαὶ ἀφανισμῷ προυχω* τῇ παραθέσει καὶ ἀντεξετάσει τῇ 25 πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ μεσουρανήματος πρὸς τὴν εὐωχίαν ἐκλή[θησαν]. διὸ καὶ εἴρηται τὸ "ἐπιθυμία ἁμαρτωλοῦ ἀπολεῖται," οἱονεὶ τὰ περὶ ἃ θυμήρως ἐσχήκασι σπουδάσματα εἰς ἀνυπαρξίαν ἀποτελευτῆσαι. "ὁ γὰρ εἰς τὸ πνεῦμα σπείρων," φησι, "εὑρήσει ζωήν." "ὁ δὲ εἰς καταφθοράν." ἵππους δὲ καὶ ἀναβάτας καὶ ἐλευθέρους 30 καὶ δούλους καὶ μικροὺς καὶ μεγάλους. ἵππους μὲν [θηλυ]μανεῖς, ἢ τοὺς ὑποβεβηκότας ἐν πονηροῖς, ἢ καὶ ἀμφότερα. ἀναβάτας δὲ τοὺς ἐκ κακι**χοντας ἀποκαλῶν, ὃ καὶ προβὰς διεσάφησεν εἰπὼν,

[d] Quæ seq. ad fin. Sch. om. Edd.

διὰ μὲν ἐλευθέρων καὶ μεγάλων τοὺς ἐξουσιαστικῶς ἁμαρτάνοντας· διὰ δὲ τῶν δούλων καὶ μικρῶν τοὺς ἧττον πλημμελοῦντας ἢ κατα**μην ἢ καθ' ἡλικίαν, ἢ δι' ἀσθένειαν.

Ἵνα φάγητε σάρκας βασιλέων.

Βρῶσιν καλεῖ τὴν ἐπὶ τῇ πρὸς ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἀντέκτισιν, ὃ καὶ Χαναὰμ οἶδεν ἐμποιεῖν τοῖς μὴ συναπαχθεῖσι. τὸ δὲ σάρκας βασιλέων καὶ χιλιάρχων, καὶ ἰσχυρῶν, καὶ ἵππων, καὶ ἀναβατῶν, ἐκεῖνα λέγει τροπικῶς τὰ περὶ ἃ ἐμπαθῶς ἐσχήκασι, σπουδῇ πάσῃ, ταῦτα μόνα οἰόμενοι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὑπόστασιν, ἃ καὶ ἀφανισμῷ παραπεμφθείη τῇ τοῦ ἀφθάρτου βίου εὐωχικῇ ἐπιδημίᾳ.

Ἄλλως ἐκ τῶν τοῦ Ἀνδρέου. Διὰ τῆς βρώσεως τῶν σαρκῶν σημαίνεται ὁ τῶν σαρκικῶν πάντων ἀφανισμὸς, καὶ ἡ τῶν ἀρχικῶν ἐπὶ γῆς ὀνομάτων ἔκλειψις. ἵππων δὲ μέμνηται οὐχ ὡς αὐτῶν ἀναστησομένων, ἀλλὰ διὰ μὲν τούτων ἢ τοὺς ὑποβεβηκότας ἐν πονηρίᾳ, ἢ καὶ ἀμφότερα· διὰ δὲ τῶν ἐπιβατῶν, τοὺς ἐν κακίᾳ προύχοντας αἰνιττόμενος. ὃ καὶ παρακατιὼν ἐσαφήνησεν εἰπὼν, ἐλευθέρων τε καὶ δούλων, μεγάλων καὶ μικρῶν· διὰ μὲν τῶν ἐλευθέρων καὶ μεγάλων, τοὺς μᾶλλον ἐξουσιαστικῶς ἁμαρτάνοντας, διὰ δὲ τῶν δούλων καὶ μικρῶν, τοὺς ἧττον πλημμελοῦντας, ἢ κατὰ γνώμην, ἢ κατὰ ἡλικίαν, ἢ κατὰ ἀσθένειαν.

Καὶ εἶδον τὸ θηρίον καὶ τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ τὰ στρατεύματα αὐτῶν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπὶ μὲν τῆς κατὰ τὸν διάβολον καὶ τὸν Ἀντίχριστον[e] συμβουλογραφίας καὶ τοὺς[f] κατ' αὐτοῦ πολέμους τῷ[g] διαβόλῳ στρατευομένους[h], πληθυντικῶς εἰσάγει, βασιλέων κατάλογον διεξιὼν καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν στρατευμάτων, διὰ τὸ πολυσχιδὲς τῆς ἁμαρτίας καὶ πολύγνωμον. καίτοι πόσον τοῦτο πρὸς τὴν ἀγγελιώτιδα πληθὺν καὶ τῶν ἰσαγγέλως πολιτευομένων ἐξεταζόμενον ἀνθρώπων. ἐπὶ δὲ τῆς μετὰ Χριστοῦ, ὃν ἔποχον ἵππῳ προσαγορεύει, ἑνικῶς μέμνηται τοῦ ἑπομένου αὐτῷ πλήθους, στράτευμα φήσας, ἐφ' ἵππον μὲν διὰ τὸ βασίλειον καὶ τὸ τῆς ἐπελεύσεως τάχος. ἑνιαίῳ

[e] κ. τ. Ἀντιχρ. om. Edd. [f] τοῦ πολέμου B. [g] τοὺς τῷ B.
[h] συστρατ. B.

δὲ προφορᾷ τῶν ὀπαδῶν μετὰ τοῦ στρατεύματος *ῶν λέξας. διὰ τὸ μοναδικὸν τοῦ θελήματος αὐτοῦ καὶ τῆς γνώμης τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λόγον, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐαρεστήσεώς τε καὶ κατορθώσεως.

ΚΕΦ. ΝΘ. 5

Περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ βαλλομένων εἰς γέενναν.

20 Καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ ψευδοπροφήτης ὁ ποιήσας τὰ σημεῖα ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐπλάνησε τοὺς λαβόντας τὸ χάραγμα τοῦ θηρίου, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, ζῶντες ἐβλήθησαν 10 οἱ δύο εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς τὴν καιομένην ἐν θείῳ. 21 καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν ἐν τῇ ῥομφαίᾳ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ ἵππου, τῇ ἐξελθούσῃ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. καὶ πάντα τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτῶν. 15

Τῆς πολεμικῆς παρασκευῆς ἐξαγγελθείσης ἐν μετεώρῳ τῇ συμβολῇ τὸ πέρας ἐπηνέχθη τοῦ πολέμου· δι' ὧν φησιν, καὶ "ἐπιάσθη τὸ θηρίον" τοῦτο δὲ οὐκ ἀσκόπως ποιεῖ, ἀλλὰ τῷ συντετμημένῳ χρώμενος λόγῳ.

Θηρίον δὲ, πρὸ ἡμῶν, οἱ μὲν τὸν διάβολον ἐξεδέξαντο, οἱ δὲ 20 τὸν Ἀντίχριστον. [i]περὶ δὲ τούτου καὶ ἡμεῖς εἰρήκαμεν. ψευδοπροφήτην δὲ τοῦτον ὃν εἰς τύπον Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ὁ διάβολος εἰς μίμησιν τῆς ἀληθινῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας προοδοποιὸν τοῦ Ἀντιχρίστου. *θεν γὰρ τὸ ψεῦδος τὸ ἀληθὲς ὑπὸ νω** μετέρχεσθαι. διὸ τερατώδεσι σημείοις τοῦ Ἀντιχρίστου προδρα**. 25 ἠπάτησε τούτους τῷ γνωρίσματι σημείου ἐνεσημαν** καὶ ὑποπτώσει τοῦ διαβόλου εἰκόνος οὐκ ἄλλος εἰ μὴ Ἀντίχριστος τῆς τοῦ διαβόλου κατέστησαν ἑαυτοὺς μερίδος. ὡς γὰρ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀοράτου διὰ τῆς αὐτοῦ θεανδρικῆς ὑποστάσεως χρηματίζει, οὕτως καὶ ὁ ἀντὶ τοῦ κατ' οὐσίαν 30 ἀοράτου διαβόλου κατ' ἐνέργειαν τῇ ὁρατῇ * * ὑποστάσει ἴν-[δαλμα] καὶ εἰκὼν χρηματίσει.

[i] Quæ seq. usque ad κολαστ. ὑπετέθησαν om. Edd.

[Δικαι]οσύνης ἄκρας τοῦτο τὸ ἕκαστον ἀπολαμβάνειν κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. διόπερ τοὺς μὲν ἀσωμάτους τουτέστι τὸν διάβολον, ὃν καὶ θηρίον καλεῖ μηδὲν ἥμερον προφαίνειν ἀλλ' ἀγριότητος πλῆρες καὶ τὸν ψευδοπροφήτην. καὶ τοῦτον τινὲς εἰς τὸν Ἀντίχριστον μετειλήφασι φαντάζοντα τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς 5 ἀμφιεννύμενον· ἀλλά τινα δαίμονα εἶναι αὐτὸν τὰ δευτερεῖα μετά γε τὸν διάβολον φερόμενον. τοὺς μὲν οὖν ἀσωμάτους πῦρ ὑπολαμβάνειν * * τί πυρὸς φλέγειν ἔχον διὸ *εἰῳ ἐξομοιοῦσθαι τῷ παρ' ἡμῖν θεάφῳ (sic) λεγομένῳ. τούτους μὲν οὖν τοιαύτης ἀξιοῦσθαι καταδίκης. τοὺς δὲ λοιπούς, οἳ τὸν πολεμικὸν συνεπλήρουν 10 αὐτοῖς στόλον ἀνθρώπους **τας θανάτῳ τὴν ἀξίαν ἀποτίνειν. θάνατος γὰρ ἐπὶ τοῦ Σατανᾶ ἁπλῆς φύσεως, εἶτα καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου μηδαμῶς ἐνεργεῖν. εἴγε τοῦ συνθέτου διάλυσιν ἴσμεν τὸν θάνατον. διόπερ ὡς ἁπλῶν τὴν οὐσίαν μὴ πεφυκότων ἀποθνήσκειν τὸ πεφυκὸς πῦρ ὅτι * * τοῦτο πρὸς τιμωρίαν ὑποδέξεται. 15 ῥομφαία δὲ ἡ ἀπὸ στόματος ἤτοι πρόσταγμα * * ον καὶ ἐνεργὲς καὶ τομώτερον πάσης ῥομφαίας διστόμου πρὸς τῷ φυσικῷ θανάτῳ καὶ τοῖς ᾅδου κολαστηρίοις ὑπετέθησαν.

Καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν.

Τὸ ἀργίαν καὶ ἀπραξίαν σχεῖν τῶν πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων τὴν 20 σύνθετον φύσιν, μετὰ τὴν διάλυσιν ἀποκτανεῖν φησι. τοῦτο δὲ ἡ ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος οὐκ οἶδεν οὐδὲ μετὰ τὴν κατάκρισιν τῶν ἐθίμων ἐξίστασθαι, ἅτε συνουσιωμένων αὐτῇ τῶν πρὸς ἃ τὴν ῥοπὴν[k] ἔσχεν[l].

Καὶ πάντα τὰ ὄρνεα ἐχορτάσθησαν. 25

Ὄρνεα εἴρηται ἤδη ὡς τὰς ἀεροπόλους[m] ψυχὰς καλεῖν βούλεται, ἃς καὶ αὐτὰς οἶδε τῇ παραθέσει τῶν σπουδαίων τε καὶ μὴ ἑκατέρων ἐνεργημάτων ὡσπερεὶ κόρον λαβεῖν. ὅπερ καὶ ὁ Θεὸς δι' Ἡσαΐου φησιν, "ἐγεννήθητε μοι εἰς πλησμο**." ὡς οὖν ἐκεῖ οὕτω κἀνταῦθα προσκορὴς τοῖς ἁγίοις καὶ ἐπαχθὴς πᾶσα σαρκικὴ 30 ΚΙΝΗΣΙΣ[n].

k πρ. ἃ τροπὴν Edd. l ἔσχηκεν B. m οὐρανοπόλους B.
n Hic desinit Cod. B.

ΚΕΦ. Ξ.

Ὅπως ὁ Σατανᾶς ἐδέθη ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας μέχρι τῆς συντελείας. καὶ περὶ τῶν χιλίων ἐτῶν.

1 Καὶ εἶδον Ἄγγελον καταβαίνοντα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔχοντα τὴν κλεῖδα τῆς ἀβύσσου, καὶ ἅλυσιν μεγάλην 5
2 ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐκράτησε τὸν δράκοντα τὸν ὄφιν τὸν ἀρχαῖον, ὅς ἐστιν ὁ διάβολος, καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην. καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια
3 ἔτη. καὶ ἔβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ ἔκλεισε καὶ ἐσφράγισεν ἐπάνω αὐτοῦ, ἵνα μὴ πλανᾷ ἔτι τὰ ἔθνη, 10 ἄχρι τελεσθῇ τὰ χίλια ἔτη. καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ λυθῆναι αὐτὸν μικρὸν χρόνον.

Ἀνδρέου. Ἐνταῦθα τὴν ἐν τῷ δεσποτικῷ πάθει γεγενημένην τοῦ διαβόλου διηγεῖται καθαίρεσιν, ἐν ᾗ τὸν δοκοῦντα εἶναι ἰσχυρώτερος αὐτοῦ Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν δήσας, ἡμᾶς, τὰ σκύλα 15 αὐτοῦ, ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἐλυτρώσατο, καταδικάσας αὐτὸν εἰς τὴν ἄβυσσον. τοῦτο δὲ δείκνυται ἐκ τῶν δαιμόνων τῶν παρακαλούντων αὐτὸν μὴ πεμφθῆναι εἰς τὴν ἄβυσσον. ὅτι δὲ δέδεται, τεκμήριον ὁ τῆς εἰδωλολατρείας ἀφανισμὸς καὶ τῶν εἰδωλικῶν ναῶν ἡ καθαίρεσις, καὶ τῶν ἐπιβωμίων λύτρων ἡ ἔκλειψις, καὶ ἡ 20 παγκόσμιος τοῦ θείου θελήματος ἐπίγνωσις. ὁ μέγας δὲ Ἰουστῖνος φησὶν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ γνῶναι τὸν διάβολον, ὅτι καταδεδίκασται εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ εἰς τὴν τοῦ πυρὸς γέενναν. δυνατὸν τοίνυν, ὡς οἶμαι, διὰ τῶν προλεχθέντων καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ κατὰ τοῦ διαβόλου νοεῖσθαι ἀπόφανσιν. ἄγγελον δὲ 25 τῇ τοιαύτῃ ἀποφάνσει διακονούμενόν φησιν, ἵνα δείξῃ καὶ τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων τοῦτον ἧττονα κατὰ δύναμιν, καὶ μάτην κατὰ τῆς τῶν πάντων κρατούσης ἀρχῆς θρασυνόμενον.

Ἀρέθα ἐκ τοῦ αὐτοῦ. Κλεῖδα τὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀπρόϊτον τῶν κατακρίτων κατοχὴν λέγει· ἄβυσσον δὲ τὴν ἀπέραντον εἰς 30 διέκδοσιν, ἅλυσιν δὲ, τὴν καθεκτικὴν τῆς πονηρίας ἐνέργειαν. χίλια δὲ οὐ πάντως τὰ τοσαῦτα τῷ ἀριθμῷ νοεῖν εὔλογον. ἢ γὰρ τῶν πολλῶν, ἢ τοῦ τελείου σημαντικὸν τὸν τῶν χιλίων ἀριθμὸν

εἰκάζομεν. χίλια ἔτη τοίνυν, εἴτε τὰ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἕως τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐνδημίας, εἴτε δεκάκις ἑκατὸν, εἴτε καὶ τούτων ἀποδέοντα, οὐχ ἡμῶν ἐστι γνῶναι τὸ ἀκριβὲς, ὅτι μηδὲ θνητῇ φύσει γνῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. 5

Καὶ μετὰ ταῦτα δεῖ λυθῆναι αὐτὸν μικρὸν χρόνον.

Μικρὸν χρόνον, ποῖον; τοῦτον τὸν τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου ὃν εἰς μικρὸν συνέστειλε, διὰ τὸ σφοδρὸν καὶ σχεδὸν ἀνύποπτον τῶν διὰ Χριστὸν κακουμένων, περὶ οὗ χρόνου καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ, θλίψιν συμβῆναι οἵαν οὐ γέγονεν ἐξ 10 ἀρχῆς κόσμου. διὸ καὶ κολοβωθῆναί φησι τὰς ἡμέρας ταύτας διὰ τοὺς ἐκλεκτούς.

ΚΕΦ. ΞΑ.

Περὶ τῶν ἡτοιμασμένων θρόνων τοῖς φυλάξασι τὴν Χριστοῦ ὁμολογίαν.

4 Καὶ εἶδον θρόνους καὶ ἐκάθισαν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ κρίμα 15 ἐδόθη αὐτοῖς, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ οἵ τινες οὐ προσεκύνησαν τὸ θηρίον οὐδὲ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα ἐπὶ τὸ μέτωπον καὶ ἐπὶ τὴν χεῖρα αὐτῶν, καὶ ἔζησαν καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ 20 τοῦ Χριστοῦ τὰ χίλια ἔτη.

Τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους φησὶ θεωρεῖν, δι' ὧν τὰ ἔθνη συνετισθέντα τῷ διδασκαλικῷ λόγῳ ἔζησαν, καὶ συνεβασίλευσαν Χριστῷ χίλια ἔτη. περὶ μὲν οὖν τῶν χιλίων ἐτῶν εἴρηται. οὗτοι οὖν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καθίσουσιν, ὡς ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Κυρίου 25 φησὶ, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι κατακρίνοντες. τῇ παραθέσει γὰρ τῶν ὁμογενῶν ὅταν διαφορὰ ἐν αὐτοῖς ὁρᾶται κατὰ τὸ χεῖρον καὶ βέλτιον, οἱ τῷ χείρονι ἐνεχόμενοι, οὐ τῆς τυχούσης ἄξιοι τιμωρίας, ὅτι μὴ τοῖς ὁμογενέσιν ἐναμιλλῶνται κατωρθοκότες. κρίμα τοίνυν δοθῆναι αὐτοῖς ἀντὶ τοῦ κατα- 30 κρίνειν, ὡς μὴ μόνον ἐθελήσαντας τῷ εὐεργέτῃ Χριστῷ ἀκολουθῆσαι τοῖς προφητικοῖς ἑπόμενοι χρησμοῖς, ἀλλ' ἤδη καὶ ἀπεναν-

τίας τούτων χωρῆσαι. κατακριθῆναι δὲ καὶ διὰ τὰς ψυχὰς τῶν πεπελεκισμένων διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τουτέστι, διὰ τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, οἵ τινες τὸν διὰ σιδήρου ὑπήνεγκαν θάνατον. ἢ καὶ τροπικῶς τὸ πεπελεκισθῆναι περὶ τῶν νεκρωσάντων τὰ μέλη ἑαυτῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. 5

Καὶ οὐκ ἔλαβον τὸ χάραγμα.

Τὸ χάραγμα, γνώρισμά φησι. καθὸ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται τὸ, "ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε." ὡς γὰρ ἐκεῖ ἐπὶ τὸ πρόσωπον φῶς εἰς γνώρισμα τῶν θεοφιλῶν ἐνσημαίνεται, οὕτως ἐπὶ τῶν ἀσεβῶν ἀναίδεια ἐπὶ τῶν μετώπων 10 ἐγχαράττεται, ἀπαρακαλύπτως καὶ ἀνυποστόλως ἐμφανιζομένων ὁποῖοι τινές εἰσιν. καὶ ἵνα τοῦτο ἐμφαντικώτερον ᾖ, ταῖς ἀτόποις τῶν ἑαυτῶν πράξεων τὸ γνώρισμα ἐβεβαίωσαν· ἡ χεὶρ γὰρ τὴν πρᾶξιν αἰνίττεται, ὥσπερ καὶ ὁ ποῦς τὸν ὁρισμόν. καθὸ εἴρηται, "μὴ ἐλθέτω μοι ποῦς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἁμαρτωλοῦ μὴ 15 "σαλεύσει με." ἐπεὶ οὖν οὐχ ἑάλωσαν οὗτοι, οὔτε δι' ἀναιδείας ἐντυπούμενοι τῷ πονηρῷ, οὔτε δι' ἔργων, εἰκότως καὶ ἔζησαν καὶ ἐβασίλευσαν μετὰ Χριστοῦ, ἄχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος. ὡς γὰρ ὁρῶμεν, καὶ ὑπὸ βασιλέων πιστῶν καὶ ἀρχόντων προσκυνούμενοι, καὶ κατὰ πάσης σωματικῆς ἀσθενείας καὶ δαιμονικῆς ἐνεργείας 20 τὴν θεόσδοτον χάριν ἐπιδείκνυνται. ἐπεὶ γάρ, φησιν, οὐ προσεκύνησαν τῷ θηρίῳ καὶ τῇ εἰκόνι αὐτοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἔζησαν, τουτέστι, ζώντων ἔργα ἐνήργησαν, τὰς θαυματουργείας δηλονότι. θηρίον δὲ καὶ εἰκόνα τοῦ θηρίου καὶ δράκοντα τὸν διάβολον φησὶ καὶ τὸν Ἀντίχριστον, καὶ τὸν ψευδοπροφήτην. 25

ΚΕΦ. ΞΒ.

Τί ἐστιν ἡ πρώτη ἀνάστασις, καὶ τίς ὁ δεύτερος θάνατος.

5 Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν νεκρῶν οὐκ ἔζησαν ἄχρι τελεσθῇ 6 τὰ χίλια ἔτη. αὕτη ἡ ἀνάστασις ἡ πρώτη. μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ. 30 ἐπὶ τούτων ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ βασιλεύσουσι μετ' αὐτοῦ χίλια ἔτη.

Νεκροὺς δὲ καλεῖ, τοὺς ἐν τῇ ἀπιστίᾳ μεμενηκότας. ὥσπερ γὰρ δύο ζωὰς, οὕτω καὶ δύο θανάτους, ἤγουν νεκρώσεις, ἐκ τῆς θείας γραφῆς διδασκόμεθα. ἔστιν οὖν ἡ μὲν πρώτη ζωὴ ἡ μετὰ τῆς ἐντολῆς παράβασιν πρόσκαιρος καὶ σαρκικὴ, ἡ δὲ μετὰ τὴν θείων ἐντολῶν τήρησιν ἐπηγγελμένη ζωὴ αἰώνιος. καὶ θάνατοι δὲ 5 ὁμοίως δύο· ὁ μὲν σαρκικὸς καὶ πρόσκαιρος, ὁ δὲ δι' ἁμαρτημάτων ἔκτισιν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐπαγόμενος, ἀτελεύτητος καὶ ἀΐδιος, ὅπέρ ἐστιν ἡ τοῦ πυρὸς γέεννα. ἀλλά γε καὶ νεκρῶν διαφορὰς γινώσκομεν. οἱ μὲν φευκτοὶ, περὶ ὧν φησι καὶ ὁ προφήτης, "οἱ δὲ "νεκροὶ ζωὴν οὐ μὴ ἴδωσιν." οἱ δὲ ἐπαινετοὶ, οἱ διὰ Χριστὸν τὰς 10 ἡδυπαθεῖς τοῦ σώματος πράξεις ἀπεκτιννύντες, τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες. ἡ δὲ δευτέρα ἀνάστασις, ἡ καθολική ἐστι τῶν σωμάτων, ἥτις ἀνάστασις ἀρχὴ τῆς μελλούσης αὐτοῖς κολάσεως γίνεται. κατὰ δὲ τὸν τὴν πρώτην εὐδαιμονησάντων ἀνάστασιν οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ δεύτερος ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας 15 πρὸς τιμωρίαν ἀποκαθιστῶν θάνατος, ἀλλ' ἔσονται ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ. χίλια δὲ, οὐ τὰ τῷ δεκάδι ἀριθμῷ τὸν ἑκατὸν συντελούμενα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δέκατος ἀριθμὸς πρῶτος ἀριθμὸς τέλειος ἐκ μονάδων συνέστη, εἶτα πάλιν αὐτὸς τῷ δεκαδικῷ διαστήματι τὸν ἑκατὸν ἀπετέλεσε, καὶ πάλιν οὗτος ἐπὶ τῶν 20 δέκα πολυπλασιασθεὶς ἀπὸ τούτων τὴν σωρίδα τοῦ χίλια συνεστήσατο, ἐκ τελείου πρὸς τελειότερον καταντήσας, εἰκότως τῷ ὑπερτελεῖ Θεῷ τὸ τέλειον τῆς μετὰ ἀνθρώπων συνδιατριβῆς ἀφωρίσατο· οὐχ ὅτι πάντως τοσοῦτον τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ διὰ τοῦ τελείου τοῦτο ἐμφανίζων, ὡς πᾶν ὃ ἂν χρόνου διάστημα διεξοδευθῇ μετὰ τῆς 25 ἀνθρώπων τοῦ Χριστοῦ συναναστροφῆς, οὐκ ἂν τοῦτο τῷ ἀτελεῖ προσνεμηθείη.

ΚΕΦ. ΞΓ.

Περὶ τοῦ Γὼγ καὶ Μαγώγ.

7 Καὶ μετὰ τὰ χίλια ἔτη λυθήσεται ὁ Σατανᾶς ἐκ τῆς 30 8 φυλακῆς αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσεται πλανῆσαι τὰ ἔθνη τὰ ἐν ταῖς τέσσαρσι γωνίαις τῆς γῆς, τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγὼγ, συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ

9 ἀριθμὸς ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης. καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἠγαπημένην. καὶ κατέβη πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ κατέφαγεν 10 αὐτούς. καὶ ὁ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτοὺς ἐβλήθη εἰς 5 τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς καὶ θείου, ὅπου καὶ τὸ θηρίον καὶ ὁ ψευδοπροφήτης. καὶ βασανισθήσονται ἡμέρας καὶ νυκτὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Χίλια ἔτη.

Τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας χρόνον, μέχρι τοῦ Ἀντι- 10 χρίστου λέγει, οὗ τινος λυθέντος, εἰσάγει λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη καὶ τόπους τῆς οἰκουμένης, καθ' οὓς τὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἐπιδείξεται ἀπάτης, καὶ πρὸς τίνων καὶ κατὰ τίνων ὡς ἀφηγουμένων ὁ πόλεμος οὗτος συσταίη. ἔθνη μὲν οὖν, τὰ εὐεξαπάτητα λέγει· τόπους δὲ, τοὺς ὑπὸ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, οὓς καὶ τέσσαρας γωνίας 15 ὀνομάζει τῆς γῆς, τὰς τέσσαρας λήξεις τῆς οἰκουμένης οὕτω καλῶν, ἀπὸ τῶν ἡλιακῶν φορῶν οὕτω κληθείσας, καὶ τῶν κατὰ ἀστέρας τινὰς οἰκειώσεων. ἐπεὶ τοίνυν ἔθνη μὲν ταῦτα, μεθ' ὧν ὁ πόλεμος μέλλει συγκροτεῖσθαι, καὶ χῶρος οὗτος ἐν ᾧ ἤδη καὶ τοὺς καθηγουμένους εἰσάγει, ὥσπερ πολεμάρχης ὁ Γὼγ καὶ 20 Μαγὼγ, ὃν καὶ Ἰεζεχιὴλ προφητεύει ἐπ' ἐσχάτου καιροῦ ἐλευσόμενον σὺν δυνάμει βαρείᾳ. ἀλλ' Ἰεζεχιὴλ μὲν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἡ προκειμένη δὲ Ἀποκάλυψις πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης ὅλην ἐρήμωσιν. εἶναι δὲ ταῦτα, τινὲς μὲν Σκυθικὰ ἔθνη ἔφασαν Ὑπερβόρεια, πολλάκις καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων ἐθνῶν μετα- 25 ναστάντα, καὶ διαφθείραντα μὲν οἷς ἐπῆλθε, τοσαυτάκις δὲ διαφθαρέντα ἀπὸ τούτων τῆς ἐπιδρομῆς, καὶ Σκυθόπολιν ἐν Παλαιστίνῃ ὀνομασθῆναι, καὶ Γότθων μοίραν τινὰ κατὰ μέρη τῆς Ἀσίας στρατιωτικήν τε σύστασιν οὕτω καλεῖσθαι, καὶ Θαϊφάλους, καὶ Γοτθογραίκους, ἅπερ κοινῷ λόγῳ καλοῦμεν Οὐννικά· πάσης δὲ 30 ἐπιγείου βασιλείας εἶναι δυνατώτερα καὶ πολεμικώτερα. ἐπέχεσθαι δὲ θείᾳ χειρὶ κοσμοκρατορῆσαι ἄχρι τῆς τοῦ διαβόλου λύσεως, ὥσπερ ἐνταῦθα προδιαγγέλλεται. τινὲς δὲ τὸν Γὼγ ἐκ τῆς Ἑβραΐδος γλώσσης ἀθροίζοντα, ἢ ἄθροισμα ἑρμηνεύουσι, τὸν

δὲ Μαγὼγ, ἐπηρμένον. ὥστε δι' ἑκατέρου τοῦ τε ἀθροίζειν καὶ τοῦ ἐπαίρεσθαι, μέγα καὶ ὑπερήφανον ἐμφαίνειν κακὸν τὴν τούτου τοῦ ἔθνους ἐπέλευσιν ἐμπορίζειν τοῖς καθ' ὧν ἡ ἐπέλευσις, ὡς ἤδη εἰρήκαμεν. Τὸν προρηθέντα τῆς χιλιετίας χρόνον, τινὲς μὲν τὰ τρία ἥμισυ ἔτη τὰ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς 5 αὐτοῦ εἰς οὐρανὸν ἀναβάσεως οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξειλήφασι. μεθ' ἃ λυθῆναι τὸν διάβολον ὑπενόησαν. ἕτεροι δὲ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἑξακισχιλίων ἐτῶν τὴν πρώτην ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν δίδοσθαι μόνοις τοῖς ἁγίοις ἔφασαν, ἵνα ἐν τῇ γῇ ταύτῃ ἐν ᾗ τὴν καρτερίαν ἐπεδείξαντο, τρυφῆς καὶ δόξης ἀπολαύσωσιν ἔτη χίλια. καὶ μετὰ 10 τοῦτο τὴν καθόλου ἀνάστασιν οὐ δικαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτωλῶν. ὅτι μὲν οὖν οὐδὲν τούτων ἡ Ἐκκλησία δέδεκται, περιττόν ἐστι καὶ λέγειν. ἡμεῖς τοίνυν ἀκούοντες τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους λέγοντος, ὅτι ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ, οὕτως οἱ δίκαιοι ἔσονται, καὶ τοῦ Ἀποστόλου φήσαντος, ἡ βασιλεία τοῦ 15 Θεοῦ οὐκ ἔστι βρῶσις καὶ πόσις, τὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος χρόνον τὴν χιλιετίαν ἐξελάβομεν. ὡς γὰρ προγέγραπται, οὐκ ἀνάγκη τοσαῦτα τῷ ἀριθμῷ νοῆσαι τὰ χίλια. οὐδὲ γὰρ τὸ ἐν τοῖς ᾄσμασιν εἰρημένον, "ἀνὴρ θήσει ἐν καρπῷ αὐτοῦ χιλίους ἀργυ-"ρίους," καὶ πάλιν, "οἱ χίλιοι τῷ Σολομῶντι, καὶ οἱ διακόσιοι τοῖς 20 "τηροῦσι τὸν καρπὸν αὐτοῦ," τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἐν καρποφορίᾳ τέλειον, ὥσπερ κἀνταῦθα ἡ ἐν τελειότητι καρποφορία τῆς πίστεως σημαίνεται. μεθ' ἣν ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀδικίας ἐλεύσεται, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλὰ ταύτῃ εὐδοκή- 25 σαντες, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, καὶ κατὰ τὸ δεσποτικὸν λόγιον φῆσαν, "ἐγὼ ἐλήλυθα ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρός μου, καὶ οὐκ "ἐδέξασθέ με. ἄλλος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῷ οἰκείῳ ἐλεύσεται, καὶ "ἐκεῖνον λήψεσθε." τότε τοίνυν, ὡς εἴρηται, λυόμενος ὁ Σατανᾶς ἐκ τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, πλανήσει πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸν Γὼγ 30 καὶ τὸν Μαγὼγ κινήσει εἰς πόλεμον πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης ἐρήμωσιν.

Ὧν ὁ ἀριθμὸς ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης.

Ὡς ἐκ φωλεῶν τινῶν θῆρες ἄγριοι, οὕτω, φησὶν, ἐκ τῶν οἰκείων τόπων ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν τούτου δαιμόνων στρατηγούμενοι 35

ἐν τῇ γῇ καταπλατυνθήσονται, καὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν ἁγίων καὶ τὴν ἠγαπημένην πόλιν, δηλαδὴ τὴν ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίαν τῇ κυκλώσει καὶ περιλήψει ἐκπορθήσουσι. πλὴν οὐκ εἰς μακρὰν, εἴτε πυρὶ ὁρατῷ, ὡς οἱ δύο πεντηκόνταρχοι ἐπὶ Ἡλίου, εἴτε καὶ τῇ Χριστοῦ ἐνδόξῳ παρουσίᾳ, τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, τῷ 5 *οἷα πυρὶ καθαρτικῷ ταῖς ὕλαις προσομιλεῖν πεφυκότι, αὐτούς τε τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν διάβολον καταφάγεται.*

ΚΕΦ. ΞΔ.

Περὶ τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ κρίσεως.

11 Καὶ εἶδον θρόνον μέγαν λευκὸν, καὶ τὸν καθήμενον 10 ἐπ᾽ αὐτὸν, οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ καὶ ὁ 12 οὐρανὸς, καὶ τόπος οὐχ εὑρέθη αὐτοῖς. καὶ εἶδον τοὺς νεκροὺς ἑστῶτας τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ βιβλία ἠνοίχθησαν. καὶ ἄλλο βιβλίον ἠνεῴχθη, ὅ ἐστι τῆς ζωῆς. καὶ ἐκρίθησαν οἱ 15 νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βιβλίοις κατὰ τὰ 13 ἔργα αὐτῶν. καὶ ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδωκαν τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτοῖς· καὶ ἐκρίθησαν ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα 14 αὐτῶν. καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν 20 λίμνην τοῦ πυρός. οὗτος ὁ θάνατος ὁ δεύτερός ἐστιν, 15 ἡ λίμνη τοῦ πυρός. καὶ εἴτις οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

Λευκὸς μὲν ὁ θρόνος, ὅτι καὶ ἀμιγὴς μελανίας ἁμαρτιῶν τῶν 25 *ὑπὸ τῷ σκότῳ συντελουμένων πᾶσα πρᾶξις ἁγίων, ἐν οἷς ἐνθρονίζεται Θεός. μέγας δὲ, ὅτι καὶ ὁ ἔποχος τούτου, περὶ οὗ καὶ Δαβὶδ τὸ, "μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν," ἐμελῴδει.*

Οὗ ἀπὸ προσώπου ἔφυγεν ἡ γῆ.

Ἡ φυγὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, οὐ τοπικὴν σημαίνει μετα- 30 *νάστασιν. ποῦ γὰρ καὶ χωρήσουσιν; ἀλλὰ φυγὴν τὴν ἀπὸ τῆς*

φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν καὶ μετάστασιν, καὶ τὴν ἐσχάτην τοῦ Κυρίου παρουσίαν, καθ' ἣν τὸ θνητὸν ἡμῶν τοῦτο σῶμα ἐνδύεται ἀφθαρσίαν, καὶ ἀνακαινισθήσεται τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Καὶ εἶδον τοὺς νεκρούς.

Νεκροὺς ἢ πάντας ἀνθρώπους, ὡς τὴν τοῦ σώματος νέκρωσιν 5 *ὑπομείναντάς φησιν, ἢ τοὺς νεκρωθέντας τοῖς παραπτώμασι. μεγάλους δὲ καὶ μικροὺς, ἢ τοὺς τῇ ἡλικίᾳ τοῦτο ὄντας, ἢ τοὺς μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ τῆς νεκρώσεως ἔργα πράξαντας, καὶ ἀναλόγως κολασθησομένους ταῖς πράξεσι· ἢ μεγάλους μὲν τοὺς δικαίους, μικροὺς δὲ καὶ οὐτιδανοὺς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, διὰ ψυχῆς* 10 *ἔργων εὐτέλειαν.*

Καὶ ἔδωκεν ἡ θάλασσα τοὺς νεκροὺς τοὺς ἐν αὐτῇ.

Τὴν τελευταῖαν καὶ κοσμικὴν ἀνάστασιν ὅπως ἔσται ἐξηγούμενος, ταῦτα διέξεισιν. ἐπεὶ γάρ τινες ἀπιστοῦντες αὐτὴν ἔσεσθαι, φασὶ, μὴ οἷάν τε γένεσθαι ἐν τοῖς αὐτοῖς σώμασιν, ἃ ἐξ αἰῶνος 15 *φθαρέντα εἰς τὸ μὴ εἶναι ἐχώρησαν, τοῦτο νῦν ἐπανορθούμενος ὁ λόγος φησὶν, ὅτι ὡς τὰ σώματα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι προῆλθον, οὐκ ἐξ αὐτομάτου, ἀλλ' ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, ὕδατος, πυρὸς, ἀέρος, γῆς, οὕτως εὐλόγως εἰς αὐτὰ πάλιν ἀναλυθέντα, ἐκ τούτων αὖθις τὴν σύμπηξιν ἀναλήψονται.* 20 *ἐπεὶ δὲ τοῦτο, καὶ συνδρομὴ πάλιν τῶν καταρχὰς μερῶν εἰς ὑπόστασιν τῶν ἀνθρώπων, διὰ τοῦτό φησι τὴν θάλασσαν, ἤτοι τὴν ὑδατώδη οὐσίαν, ἀποβλύσαι τὸ πρὸς αὐτὴν χωρῆσαν ὑγρόν. Θάνατον δὲ τὴν γεώδη, ἐπεὶ καὶ εἴρηται περὶ αὐτῆς τὸ, " εἰς χοῦν " θανάτου κατήγαγές με." χοῦς δὲ, ὅτι γῆ, τίς νοῦν ἔχων ἀγνοεῖ;* 25 *ᾅδην δὲ, τὸν ἀέρα καλεῖ, τῷ μὴ ἔχειν χαρακτῆρα διὰ μανότητα οὐσίας. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πῦρ. ᾅδην δὲ λέγει, ἀπὸ τοῦ εἰς ἀΐδίαν καὶ ἀφάνειαν, οἷς ἂν ἐπέλθῃ, τούτους ἐμβαλεῖν.*

Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης.

Θάνατον καὶ ᾅδην τοὺς ἄξια τιμωρίας ἐργασαμένους καλεῖ, ὡς 30 *συμπληροῦντας τὸν τοῦ δευτέρου θανάτου ὅμιλον.*

ΚΕΦ. ΞΕ.

Περὶ καινῶν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ.

1 Καὶ εἶδον οὐρανὸν καινὸν, καὶ γῆν καινήν. ὁ γὰρ πρῶτος οὐρανὸς, καὶ ἡ πρώτη γῆ ἀπῆλθον, καὶ ἡ 2 θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν 5 Ἱερουσαλὴμ καινὴν εἶδον καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμη- 3 μένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης, ἰδοὺ ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ 10 λαὸς αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται. 4 καὶ ἐκλείψει πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. καὶ ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κραυγὴ, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθε.

Τοῦτο οὐ τὴν ἀνυπαρξίαν δηλῶν τῆς κτίσεως φησὶν, ἀλλὰ τὸν 15 ἀνακαινισμὸν τὸν ἐπὶ τὸ βέλτιον· ὃν καὶ ὁ θεῖος μελῳδῶν Δαβὶδ προηγόρευσε δι' ὧν ᾖδε, πάντας ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθαι, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἑλιχθῆναι καὶ ἀλλαγῆναι. τὸ γὰρ παλαιωθὲν ἀνακαινιζόμενον, οὐ τῆς οὐσίας ἀφανισμὸν, ἀλλὰ τοῦ γήρως καὶ τῶν ῥυτίδων λαμβάνει ἀπόξεσιν. σημειωτέον δὲ, ὅτι περὶ μὲν 20 οὐρανοῦ καὶ γῆς εἰπὼν ὅτι ἀπῆλθεν, οἱονεὶ οὐκ εἰς τὸ μὴ ὂν ἐχώρησεν, ἀλλὰ μετέβη, (οὐδὲν δὲ τῶν μεταβαινόντων ἐξ οὗ εἰς ὃ, ἤδη καὶ πάντῃ διόλωλεν, ἀλλὰ τῇ ἀφ' οὗ εἰς ὃ μετελεύσει, ἀνεμορφώθη,) τὰ μὲν τοῦ καταληφθέντος ἀπέβαλε, τὰ δὲ τοῦ πρὸς ὃ μετέβη ἀνεδέξατο. 25

Ἀνδρέου. *Περὶ δὲ τῆς θαλάσσης φησὶν ὅτι ἡ θάλασσα οὐκ ἔτι ἐστί. τίς γὰρ χρεία θαλάσσης μὴ δεομένων ἀνθρώπων τοῦ πλεῖν αὐτήν; ἢ δι' αὐτῆς πορίζεσθαι τὰ ἐν ταῖς μακρὰν κειμέναις χώραις γεωργούμενα ἀγώγιμα;*

Καὶ ἡ θάλασσα οὐκ ἔστιν ἔτι. 30

Εἰ κόσμος οὗτος ὁ αἰσθητὸς, οὐκ ἄλλό τι, ἢ τὸ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τῷ μέσῳ σύστημά ἐστι καὶ σύγκριμα, τοῦ

οὐρανοῦ πάντως καὶ τῆς γῆς ἀνακαινισθέντων, ὡς ἤδη παρεθέμεθα, πάντως καὶ τὰ συμπληροῦντα τὸ τοιοῦτο σύστημα οὐκ ἀμοιρήσει τοῦ ἀνακαινισμοῦ. τί οὖν ἡ θάλασσα μόνη τῶν ἐν μέσῳ φύσεων οὖσα, οὐ μόνον ἠστόχησε τοῦ ἀνακαινισμοῦ ἀλλὰ καὶ πάντη τοῦ εἶναι; εἰ δὲ λέγει τίς ὅτι τῶν ἐμπλεόντων οὐκ ὄντων, ἀνάγκη 5 μηδὲ αὐτὴν χρηματίζειν ὅπέρ ἐστι νῦν, εἰκότως· τὸ δὲ εἰς παντελῆ ἀνυπαρξίαν ἐλθεῖν αὐτὴν ἐᾶν ἐξ ἡμισείας ἐπιτελοῦντος τὸν ἀνακαινισμόν ἐστι. τί οὖν ἐστι πρὸς τοῦτο ἐρεῖν; ἢ πάντως ἐκεῖνο, ὡς ἐπειδὴ θαλάσσῃ ὡμοίωσεν ὁ θεοπάτωρ τὸν παρόντα κόσμον, ἀναγκαίως, ἵνα μή τις τῷ ἀνακαινισμῷ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, 10 καὶ τὴν κατ' αὐτὰ τύρβην ὑποβάλοι, διὰ τοῦ τελείως ἀφανισμοῦ τῆς θαλάσσης, κατὰ τὴν τροπολογίαν τοῦ Δαβὶδ ἐκεῖνα ἐσημείωσε καὶ ἐξείλετο, ὡς φρούδου καὶ ταύτης κατὰ τὸν ἀνακαινισμὸν ἐσομένης.

Καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καινήν. 15

Πάλαι μέν, φησιν, Ἱερουσαλὴμ τὸ ἁγιώτατον σκήνωμα ἐνομίζετο, ἐν ᾗ καὶ ὁ ναὸς καὶ πάντα τὰ τῆς θεογνωσίας μυστήρια τεθησαύρισται. αὕτη δὲ νῦν καινὴ οὐκ ἔξω λόγου, ἐφόσον τῇ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ ἐκεῖνα τῇ παλαιότητι ἠχρειοῦτο. ἀνάγκη ἄρα καινὴν τοῦ παντὸς καινοποιήσει Ἱερουσαλὴμ ἐμφανισθῆναι, καὶ 20 ἐξ οὐρανοῦ κατιοῦσαν, ὁπόθεν καινοποιὸς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Ἱερουσαλὴμ μὲν οὖν καινὴν, διὰ τοῦτο. πόλιν δὲ, ὡς οἰκητήριον πάντων Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐσομένην. ὑπὸ δὲ τοῦ Θεοῦ ἡτοιμᾶσθαι. τί γάρ τις τῶν σωτηρίων ἑαυτῷ κατορθοῖ, τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ συναντιλήψεως ἀμοιρῶν; τροπικῶς δὲ καὶ μεγαλοπρεπῶς 25 ὡς νύμφην κεκόσμηκεν, ὡς ἂν ἐκ τῶν αἰσθητῶς λεγομένων, εἰς τὴν νοητὴν τῶν ἁγίων μακαριότητα καὶ διαγωγὴν τὸν νοῦν παραπέμψωμεν τὸν ἡμέτερον.

Καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν ἔσται.

Τοῦτο σαφέστερον ὁ Ἀπόστολος δηλῶν ἔλεγεν, "ἔπειτα ἡμεῖς 30 "οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάν- "τησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα." ἐν ταύτῃ οὖν τῇ σκηνῇ τῇ ἀχειροποιήτῳ οὐκ ἔσται κλαυθμὸς οὔτε δάκρυον τὰ σύστοιχα τῷ ἐπικήρῳ βίῳ, οὔτε πόνος, (τὴν τῶν

ἁγίων λέγω κακοπάθειαν, ἣν ὑπέστησαν ἐν τῷ μοχθηρῷ τούτῳ βίῳ.) ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ μέλλοντι, ἐπεὶ ὡς ἀφθάρτῳ ἀπέδρα λύπη καὶ ὀδύνη καὶ στεναγμὸς, ἀργὰ ταῦτα πάντα καὶ περιττά.

Ὅτι τὰ πρῶτα ἀπῆλθε.

Τὰ πρῶτα, τὰ ἀπὸ τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ τῇ φθορᾷ ὑποβληθέντα, εἴτε ὀχληρὰ καὶ ἐπώδυνα τοῖς θεοφιλέσι δι' ἀρετὴν εὐπορούμενα, εἴτε δι' ἀλαζονείαν καὶ ἀφροσύνην τοῖς θεοβλαβέσιν ἐπακολουθοῦντα, πάντα ἀπῆλθε. 5

ΚΕΦ. ΞϚ.

Περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἐν τῷ θρόνῳ καθήμενος καὶ ὁραθείς. 10

5 Καὶ εἶπεν ὁ καθήμενος ἐπὶ τῷ θρόνῳ, ἰδοὺ πάντα καινὰ ποιῶ. καὶ λέγει μοι, γράψον, ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι 6 πιστοὶ καὶ ἀληθινοὶ τοῦ Θεοῦ εἰσί. καὶ εἶπέ μοι, γέγονα ἐγὼ τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἀρχὴ καὶ τέλος. ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω αὐτῷ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς, δωρεάν. 15 7 ὁ νικῶν, δώσω αὐτῷ ταῦτα, καὶ ἔσομαι αὐτῷ Θεὸς, καὶ 8 αὐτὸς ἔσται μοι υἱός. τοῖς δὲ δειλοῖς καὶ ἀπίστοις καὶ ἁμαρτωλοῖς καὶ ἐβδελυγμένοις, καὶ φονεῦσι, καὶ πόρνοις, καὶ φαρμακοῖς, καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι, τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ 20 καὶ θείῳ, ὅ ἐστι θάνατος ὁ δεύτερος.

Θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, οἱ ταῖς ἀρεταῖς ἑαυτοὺς τούτου ὄχημα καταστήσαντες. περὶ ὧν καὶ ὁ ἔποχος τούτων τὸ, "ἐνοικήσω," ἔφη, "ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω."

Ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι πιστοὶ καὶ ἀληθινοὶ τοῦ Θεοῦ 25 εἰσί.

Μὴ νόμιζε, φησὶν, ὦ Ἰωάννη, τῇ τοῦ μεγέθους τῶν καινοποιουμένων ἀλλοιώσει, ὡς καθ' ὑπερβολὴν φαντασίας, ὑποπεσεῖν ψευδεῖ τινὶ ἐκβάσει τὰ λεγόμενά σοι. τοσοῦτον γὰρ ἀληθῆ, ὥστε καὶ γραφῇ καταθέσθαι σε ταῦτα παρεγγυῶμαι εἰς ἀνεπίληστον τοῦ 30 ὅτι γενήσεται. ἀληθινοὶ γὰρ καὶ πιστοὶ οἱ λόγοι, ὡς ὑπ' αὐτῆς ἐκφερόμενοι τῆς τῷ ὄντι ἀληθείας. ἀρχὴ δὲ καὶ τέλος Χριστὸς,

ὁ καὶ τὸ Α καὶ τὸ Ω ἑαυτῷ ἀναθείς· ἀρχὴ, ὡς πρῶτος διὰ τὴν θεότητα· τέλος δὲ, ὡς ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν ἀσωμάτων κτίσεως, μέχρι τῶν τελευταίων ἀνθρώπων τὴν οἰκείαν ἐκτείνων πρόνοιαν. τῷ διψῶντι δὲ ἡ μὲν ἐπαγγελία δοθῆναι ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ διψῶντι τὴν δικαιοσύνην, ὡς καὶ ὁ Χριστός φησιν. 5 "μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ "χορτασθήσονται·" ἐκ τῆς πηγῆς δὲ τοῦ ὕδατος τῆς ζωῆς ἡ τῆς δίψης ἀνάκτησις ἐπαγγέλλεται, ἥτις πηγὴ, οὐκ ἄλλη, εἰ μὴ ὁ Χριστός. δωρεὰν δὲ ἡ χορηγία τοῦ τοιούτου ὕδατος ὑπισχνεῖται, καίτοι ἀλλαχοῦ τὴν εἰς τὴν ζωὴν ἀπάγουσαν ὁδὸν κόπῳ καὶ βίᾳ 10 πολλῇ εὑρέσθαι λέγοντος. τί οὖν ἐνταῦθα τὸ, δωρεὰν αἰνίττεται; ἢ τὸ μὴ ἔχειν παραμετρεῖσθαι τὰ πρόσκαιρα τοῖς διαιωνίζουσι· περὶ ὧν καὶ Παῦλος φησὶν, "οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν "καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς."

Τοῖς δὲ δειλοῖς καὶ ἀπίστοις, καὶ ἑξῆς. 15

Δειλοὺς καλεῖ, τοὺς ἑκουσίῳ ἀσθενείᾳ πρὸς τὰ ἀπολαυστικὰ τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀποκλίναντας, τῷ μηδὲν αἱρήσεσθαι ἀνδρικὸν ἐπανελέσθαι· τῶν θηλυπρεπῶν ἀτιμάζων οὕτω τὸ ἔκλυτον τῆς ναυσίας. πᾶσι δὲ τοῖς ψευδέσιν, ἀλλ' οὐ τοῖς ψεύσταις, ὡς τούτου τοῦ ῥήματος συμπεριλαμβάνοντος καὶ τὸ ἐνεργεῖν περὶ τὰ ἐνερ- 20 γούμενα. περὶ τίνα γὰρ ὁ ψεύστης τὴν σπουδὴν ἀπασχολήσει, ἢ περὶ τὰ ψευδῆ καὶ τὸ φυσικὸν νοθεύοντα κάλλος τοῖς ἀπατηλοῖς ἐρεθίσμασιν;

ΚΕΦ. ΞΖ.

Περὶ τοῦ Ἀγγέλου δεικνύντος αὐτῷ τὴν τῶν ἁγίων πόλιν καὶ τὸ ταύτης 25 τεῖχος, σὺν ταῖς πυλῶσι διαμετροῦντος.

9 Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων τῶν ἐχόντων τὰς ἑπτὰ φιάλας γεμούσας ἑπτὰ πληγῶν τῶν ἐσχάτων, καὶ ἐλάλησε μετ' ἐμοῦ λέγων, δεῦρο, δείξω σοι τὴν 10 γυναῖκα τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου. καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν 30 πνεύματι, ἐπ' ὄρος μέγα καὶ ὑψηλόν. καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ 11 οὐρανοῦ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἔχουσαν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ·

καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς ὅμοιος λίθῳ τιμιωτάτῳ, ὡς λίθῳ
12 ἰάσπιδι κρυσταλλίζοντι, ἔχουσάν τε τεῖχος μέγα καὶ ὑψηλόν.

Οὓς πρὸ τούτου τιμωροὺς εἰσηγεῖτο, νῦν ἀπεναντίας προφέρει καὶ ὡς ἰατρούς, ποτὲ μὲν τέμνειν ἀφωρμημένους, ποτὲ δὲ φάρμακα 5 *ἐπιπάσσοντας ἤπια. ὁ γὰρ τότε τὴν πληγὴν τοῖς ἀξίοις ἐπάγων, νῦν τὴν μακαριότητα τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἁγίων ὑποδείκνυσι. πληγῶν δὲ τῶν ἐσχάτων, οὐ τῷ χρόνῳ τὸ ἔσχατον ἐχούσας λέγει, ἀλλὰ τῶν πρὸς κάκωσιν, τὸ ἀκμαῖον ἐπιφέρειν εἰδυίας. νύμφην δὲ τοῦ ἀρνίου καλῶς τὴν γυναῖκά φησιν. ὅτε γὰρ ὡς ἀμνὸς ἐσφα-* 10 *γιάσθη Χριστὸς, τότε αὐτὴν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἐνυμφεύσατο. ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ καθεύδοντος διεπλάσθη ἡ γυνὴ τῇ τῆς πλευρᾶς ἀφαιρέσει, οὕτω καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ σταυρῷ ἑκουσίως διὰ θανάτου ὑπνώσαντος, τῇ ἐκχύσει τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αἵματος ἡ Ἐκκλησία συστᾶσα, τῷ παθόντι δι' ἡμᾶς ἥρμοσται.* 15

Καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι.

Καλῶς τὸ ἐν πνεύματι. οὐ γὰρ ἐκτὸς πνευματικῆς χάριτος ἀνθρώπινός τις νοῦς ὑψώθη, ὡς ἐν περινοίᾳ γενέσθαι τῆς τῶν ἁγίων δόξης. εἰκότως δὲ ἡ Ἐκκλησία ἡ ὑπερκόσμιος τῶν ἁγίων ζωὴ καὶ πολιτεία εἰς ὄρος μέγα καὶ ὑψηλὸν παρεδείκνυτο. οὐδὲν γὰρ παρ' 20 *αὐτοῖς χθαμαλὸν ἢ ταπεινὸν καὶ χαμαίζηλον, ἀλλὰ πάντα ὑψηλὰ καὶ ἐπηρμένα.*

Καὶ ἔδειξέ μοι τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν Ἱερουσαλὴμ καταβαίνουσαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἀπὸ τῆς τῶν αἰνιγμάτων ἀδηλίας τὴν νομικὴν λατρείαν τεθέα- 25 *ται ὁ εὐαγγελιστὴς καταβαίνουσαν, οὐ τοπικὴν κατάβασιν, ὅτι μηδὲ τὸ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ καταβαίνοντας εἰσάγειν κατὰ τὴν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολήν, τοπικὴν εἰσηγεῖται κατάβασιν, ἀλλὰ γνώσεως θείων δογμάτων μετάβασιν. ἐνταῦθα δὲ ἐπεὶ καὶ Θεὸς τῆς δόξης συλλαμβανόμενος, πρὸς οὐδὲν ταπεινὸν ἡ κατάβασις,* 30 *εἰ μὴ τῆς ἀδηλίας καὶ κρυφιότητος ἡ φανέρωσις, οὐχ ὑπὸ ἀνθρωπίνῃ ὁρμῇ, ὡς ἐν τῇ παρεμβολῇ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ῥοπῆς συντελουμένη.*

Καὶ ὁ φωστὴρ αὐτῆς.

Φωστῆρα τὸν Χριστὸν καλεῖ. λίθῳ δὲ τιμιωτάτῳ ἀπεικάζεται ὁ φωστὴρ, ὅτι καὶ λίθῳ ἰάσπιδι παραβάλλεται τὸ τεῖχος τῆς ἀπ' οὐρανοῦ Ἱερουσαλήμ. χλοερὰ δὲ ἡ ἴασπις, τὸ φερέσβιον καὶ ζωοδῶρον ἐμφαίνουσα τῆς προνοίας τοῦ Χριστοῦ, οὗ περιοχὴ τὸ 5 τεῖχος τὸ ἐξ ἰάσπιδος συντετελεσμένον, ὃ καὶ ὁρατὸν ἀνθρώποις ὡς καὶ αἰσθήσει ληπτόν. τὸ τεῖχος μὲν οὖν ἰάσπιδι ὡράθη λίθῳ συντετελεσμένον, διὰ τὸ χλοερὸν τοῦ χρώματος. χλόη γὰρ ἡγεῖται πάσης ἐπιγείου τροφῆς. ἀλλὰ καὶ κρυσταλλίζουσα ἡ ἴασπις τοῦ τείχους τὸ καθαρὸν καὶ ἄμωμον αἰνιττομένη τοῦ περιεχομένου. 10 ἀλλὰ καὶ ὑψηλόν φησι τοῦτο καὶ μέγα. οὐ γὰρ ἐν ταπεινοῖς καὶ χαμαιζήλοις ὁ ὕψιστος εὐαρεστεῖ κατοικεῖν, ἀλλ' ὅσοις μετάρσια τὰ φρονήματα, καὶ τῆς οὐρανίου ἐχόμενα σεμνότητος. τὸ δὲ τοῦ φωστῆρος εἶδος, λίθῳ μὲν παραβάλλεται τιμιωτάτῳ, οὐ μέν τοι καὶ τὴν ἰδέαν ὁποῖος ἐνδείκνυται, ὅτι μηδὲ θνητοῖς καὶ ἀφθάρτοις 15 τὰ θειότατα καὶ αἰσθήσει ἀδούλωτα πέφυκεν ὑποδειγματίζεσθαι.

Ἔχουσαν πυλῶνας δώδεκα, καὶ ἐπὶ τοῖς πυλῶσιν Ἀγγέλους δώδεκα. καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα, ἅ ἐστιν 13 ὀνόματα τῶν δώδεκα φυλῶν υἱῶν Ἰσραήλ. ἀπὸ ἀνατολῶν, πυλῶνες τρεῖς· καὶ ἀπὸ βορρᾶ πυλῶνες τρεῖς· 20 καὶ ἀπὸ νότου πυλῶνες τρεῖς· καὶ ἀπὸ δυσμῶν πυλῶ-14 νες τρεῖς. καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἔχον θεμελίους δώδεκα, καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου.

Οὐδὲν ἐκ τούτων περισκελὲς νόημα εἰς σαφήνειαν μεθελκόμενον 25 τυγχάνει. ὅ τε γὰρ ἀριθμὸς σαφῶς τοὺς Ἀποστόλους Κυρίου ὑποφαίνει· ἥ τε χρεία τῶν πυλώνων ὡς εἰσαγόντων εἰς τὸ τῆς ζωῆς ταμιεῖον τοὺς αὐτοῦ Ἀποστόλους παριστᾷ, δι' ὧν τὰ ἔθνη τῷ Χριστοῦ ταμιείῳ εἰσήχθησαν. Ἀγγέλους δὲ δώδεκα ἐπὶ τῶν πυλώνων καθιστᾶσιν, οὓς τοὺς Ἀποστόλους ἐξειλήφασι, δι' ὧν ἡ 30 εἴσοδος ἡμῶν, καὶ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα προσαγωγὴ ἐνήργηται ἐπὶ συνεργίᾳ Ἀγγέλων ἰσαρίθμων τῶν προυχόντων, καὶ μᾶλλον τῇ ἐπιστασίᾳ ἀφωρισμένων τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν

ἀγχιστείαν τὴν ἐν ἁγιότητι θεμελιωθεῖσαν. καὶ μάλα εἰκότως· εἰ γὰρ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν, Ἄγγελον ἕπεσθαι πεπιστεύκαμεν, πολλῷ μᾶλλον τοῖς θεμελίοις τοῖς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου σπορεῦσιν, Ἀγγέλους συνεργοὺς πρὸς τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα νοεῖσθαι ἀκόλουθον. 5

Καὶ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα.

Ἐπὶ μὲν τῆς Μωϋσέως λατρείας τὰ τῶν ἀρχιφύλων ὀνόματα ἐπὶ τῆς ἐπωμίδος γεγράφθαι πρόσταγμα. ἐν δὲ τῇ κατὰ Κύριον Ἰησοῦν διαθήκῃ τοῦ νέου Ἰσραὴλ τὰ ὀνόματα ἐπὶ τοῖς πυλῶσι, τουτέστι, τοῖς εἰσαγωγοῦσι, περὶ ὧν καὶ εἴρηται, "ἀπαγγελῶ τὸ 10 "ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου·" ὄνομα τὸ κατὰ τὴν πίστιν τὴν κατὰ Χριστὸν μυστήριον λέγων, ὃ οὐκ εἰς ἀπόρρητον ἐχεμυθίαν, ἀλλ' εἰς ἅπασι προὖπτον προβάλλεσθαι ὑπισχνεῖται. ἀναλόγως δὲ ταῖς ἀπὸ Ἰακὼβ φυλαῖς καὶ οἱ πυλῶνες, ὅτι μηδὲ πάντα κατήργηται τὰ τῆς παλαιᾶς τῇ κατὰ Χριστὸν πίστει, ἀλλ' ὅσον 15 τὰ νηπιώδη τῆς ἀνδρικῆς καταστάσεως ἀσθενέστερα.

Ἅ ἐστιν ὀνόματα τῶν δώδεκα φυλῶν υἱῶν Ἰσραήλ.

Τοὺς πιστοὺς καλέσας Ἰσραὴλ, ἐπιμεμένηκε καὶ τῷ τοῦ πληρώματος αὐτῶν ἀριθμῷ. δώδεκα γὰρ φυλὰς εἰπὼν, ἃς δὴ καὶ κατὰ τὴν τριάδα διῃρῆσθαι τῷ τετραμερεῖ τοῦ κόσμου σχήματι, 20 καὶ ἰσαρίθμους τοῦ σταυρικοῦ σημείου τῇ διαστολῇ κατὰ τριπλασιασμὸν, δῆλον, καὶ τὰ ἀφωρισμένα μέρει ἀποφήνας, τούτων καὶ τρισὶ πάλιν πυλῶσιν ἕκαστον εἰληχέναι τὴν εἴσοδον διαγράφει. οὐ γάρ ἐστι τῆς τοῦ ἐσταυρωμένου Κυρίου μυήσεως κατευμεγεθῆσαι, μὴ τῇ ὑπερθέῳ Τριάδι τὸ εἰσαγώγιμον εἰληχότα. 25 ἅπαντα γὰρ τοῦ κόσμου τὰ πέρατα οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι διειληφότες, Τριάδα τε ὁμοούσιον τοῖς ἔθνεσι κηρύξαντες, ἐβάπτισαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Καὶ ἐπ' αὐτῶν δώδεκα ὀνόματα τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου. 30

Τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἤδη καλῶς ποιῶν διεσάφησεν, ὅτι τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους δηλοῦν ὁ σκοπὸς, οὓς καὶ πυλῶνας καὶ θεμελίους φησί. θεμελίους, ὡς τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως τὴν ὑποβάθραν αὐτοὺς καταθεμένους. πυλῶνας δὲ, ὡς δι' αὐτῶν ἤδη,

ἤγουν διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν, τὸ εἰσαγώγιμον τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως εὑρίσκει.

15 Καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ εἶχε μέτρον, κάλαμον χρυσοῦν, ἵνα μετρήσῃ τὴν πόλιν, καὶ τοὺς πυλῶνας αὐτῆς, 16 καὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς. καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ 5 17 τὸ μῆκος αὐτῆς, ὅσον τὸ πλάτος. καὶ ἐμέτρησε τὴν πόλιν τῷ καλάμῳ ἐπὶ σταδίους δώδεκα χιλιάδων. τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστί. καὶ 18 ἐμέτρησε τὸ τεῖχος αὐτῆς ρμδ πηχῶν, μέτρον ἀνθρώπου, ὅ ἐστιν Ἀγγέλου. καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐ- 10 τῆς ἴασπις.

Ὁ μὲν κάλαμος ᾧ διεμέτρει τὴν ἁγίαν πόλιν, γεωμετρικὸν ὑπῆρχε. χρυσοῦν δὲ διὰ τὸ τίμιον τοῦτο μετροῦντος Ἀγγέλου, καὶ τῆς μετρουμένης πόλεως. ἀνθρωποειδῶς δὲ ἐθεωρήθη ταῦτα, ὅτι μηδὲ ἄλλως ὁραθῆναι ταῦτα δυνατὸν θεῖα ὄντα καὶ ὡς ἔχει 15 φύσεως. πόλιν δὲ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, εἰς ὃ οἱ πυλῶνες ἐμβιβάζειν ἀπέλαχον, ὅτι διὰ τοῦ κηρύγματος ἡ κατὰ Χριστὸν πίστις γνωρίζεται.

Καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται.

Τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως τὸ σχῆμα τετράγωνον, καὶ τῶν 20 πυλώνων εἰς δώδεκα. τετράγωνος γὰρ οὖσα ἡ πόλις, τῷ σταυρικῷ σημείῳ κατὰ τὸν διάμετρον διῃρέθη, ἀφ' οὗ καὶ αἱ τέσσαρες πλευραὶ ἀνὰ τρισὶ πυλῶσι τὴν εἴσοδον ηὐμοίρησαν χεῖν, ὡς ἔφθημεν παραθέμενοι.

Ἐπὶ σταδίους δώδεκα χιλιάδων. 25

Ἰσάριθμοι τοῖς μακαρίοις Ἀποστόλοις οἱ στάδιοι. ἐπεὶ καὶ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν καρπὸς ἡ ἐκεῖσε ἀποκειμένη λῆξις, ἰσόμετρος οὖσα κατὰ πάσας τὰς διαστάσεις, καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν βίου αἱ ἀρεταὶ ἐν συμμετρίᾳ τὸ εἶναι ἔχουσι, κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον, ὃς οἶδε καὶ ταπεινοῦσθαι, καὶ περισσεύειν, καὶ χορτάζεσθαι, καὶ 30 πεινᾷν. καὶ οὗτος ὁ ἀριθμὸς τῶν μακαρίων Ἀποστόλων ἔμφασιν ἔχει. ὁ δώδεκα γὰρ ἐφ' ἑαυτὸν πολυπλασιασθεὶς, τὸν ἑκατοντεσσαρακοντατέσσαρα ποιεῖ. τὸ δὲ μέτρον τῶν ἑκατοντεσσαρακοντα-

τεσσάρων πηχῶν μέτρον ἀνθρώπου εἰπὼν, ἐπιφέρει, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο Ἀγγέλου ἐστὶ, εἰ καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν ἀνθρώποις ἐξενήνεκται διὰ πήχεως. μή τις μέν τοι οἴεσθω καὶ ἄνθρωπον τὸν μεμετρηκότα, ἀλλ' Ἄγγελον ἀνθρωπίνως χρησάμενον τῇ μετρήσει, καὶ οὐκ ἀγγελικῶς τῇ ἁπλῇ προσβολῇ καὶ νοήσει. 5

Καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους αὐτῆς ἴασπις.

Ἐνδόμησιν, τὴν οἰκοδομὴν λέγει, οἱονεὶ τὴν σπουδὴν καὶ ἀκρίβειαν τὴν περὶ τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων. ἡ δὲ χλωρίζουσα ἴασπις, τὸν τοῦ Εὐαγγελίου δρόμον αἰνίττεται τὸν χλωρίζον εἰς ἀεὶ καὶ ἀμάραντον διατηροῦντα τὸ κήρυγμα. 10

Καὶ ἡ πόλις χρυσίον καθαρὸν, ὅμοιον ὑάλῳ καθαρῷ. 19 οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως παντὶ λίθῳ τιμίῳ κεκοσμημένοι. ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος ἴασπις· ὁ δεύτερος σάπφειρος· ὁ τρίτος χαλκηδών· ὁ τέταρτος 20 σμάραγδος· ὁ πέμπτος σαρδόνυξ· ὁ ἕκτος σάρδιον· 15 ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος· ὁ ὄγδοος βήρυλλος· ὁ ἔννατος τοπάζιον· ὁ δέκατος χρυσόπρασος· ὁ ἐνδέκατος 21 ὑάκινθος· ὁ δωδέκατος ἀμέθυσος. καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες δώδεκα μαργαρῖται.

Τὸ ἀείζωον κήρυγμα ἐπὶ κατασκήνωσιν ἄγει τῆς μακαρίας καὶ 20 ἀδιαδόχου ζωῆς, ἥτις πόλις, ἤγουν σκήνωσις, χρυσίῳ παραβάλλεται καθαρῷ, ξενιζούσῃ τῇ διαυγείᾳ, ὑάλῳ καθαρῷ ὁμοιουμένη. οἱ δὲ θεμέλιοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως, παντὶ λίθῳ κεκοσμημένοι. λίθοις πολυτίμοις διαμορφοῖ τὰς ἀρετὰς τῶν θείων Ἀποστόλων, οὓς καὶ θεμελίους καλεῖ τῆς πόλεως. δώδεκα δὲ ὄντων τῶν λίθων 25 τῶν ἐν τῷ λογείῳ τοῦ ἀρχιερέως, ὀκτὼ μόνον ἐκ τούτων τοῖς θεμελίοις ἐντάττει. τοὺς τέσσαρας δὲ παρηλλαγμένους, ἵν' ἐκ τούτων φανῇ καὶ τὸ σύμφωνον τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν νέαν, καὶ τὸ ὑπερέχον τῆς νέας καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαλαμψάντων ὅσον, πρὸς τὴν παλαιάν. οἱ τοίνυν Ἀπόστολοι πάσῃ ἀρετῇ τῇ διὰ τῶν τιμίων 30 λίθων ἐμφαινομένῃ κεκόσμηνται.

α. Ὁ πρῶτος, ἴασπις.

Διὰ τῆς ἰάσπιδος χλωριζούσης τὴν χρόαν κατὰ τὴν σμά-

ραγδον, εἰκὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον δηλοῦσθαι, ὃς πρὸ τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ἐν ἁπάσαις ταῖς πρὸς αὐτὸν τοῦ Κυρίου ἐρωτήσεσιν ἀειθαλὴς ὢν καὶ νεάζων, ἑάλω γοῦν τῇ ἀπὸ τοῦ δέους χλωρότητι κατὰ τὸ τοῦ διδασκάλου πάθος κατακρατηθεὶς, ὡς καὶ πρὸς ἄρνησιν χωρῆσαι. ὅμως τῇ αὐτῇ πάλιν κατὰ τὸ κρεῖτ- 5 τον συγκροτούμενος ἀειθαλίᾳ, αὐτός τε τοῦ θανατοῦντος ταῖς τῶν δακρύων ῥοαῖς ἀπήλλακται δίψους, καὶ ἡμᾶς εἰς τόπον χλόης διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ σωτηριώδους βαπτίσματος κατεσκήνωσεν.

β. Ὁ δεύτερος, σάπφειρος.

Οὗτος τοῦ Καλαΐνου χρώματος καλουμένου, ὅ τινες Βένετον 10 φασὶ, τῷ οὐρανίῳ ἀπεικάζεται χρώματι, ἤτοι τῷ τοῦ ἀέρος βάθει, ὃ τὸ οὐράνιον ἐπιπροσθεῖ σῶμα, εἴγε καὶ τοῦτο αἰσθήσει ληπτὸν, ἀλλὰ μὴ κατὰ τὸν Σταγειρίτην πέμπτου σώματος φύσιν τινὰ κατείργασται. ἀλλ' εἰ καὶ τοῦτο τῆς ὁρατικῆς αἰσθήσεως ἡμῶν μὴ οἵας τε οὔσης τὰ πορρωτάτω διακριβοῦν τοῦ ἐπιπροσθοῦντος 15 οἷά τινος παραπετάσματος, κἂν μέν τοι τὸ χρῶμα ἐμφανίζειν πειρᾶται, σαπφείρῳ ἀφομοιῶν τὸν δεύτερον θεμέλιον. ὃς σάπφειρος τῷ οὐρανίῳ ἀπεικάζεται σώματι· καὶ ὅπως, εἴρηται. ἐξ οὗ σαπφείρου φασὶ καὶ τὸ λαζούριον χρῶμα γίνεσθαι. τούτῳ τῷ λίθῳ τὸν μακάριον Παῦλον ἔνδικον ἀπεικάζεσθαι, ἕως τρίτου οὐρα- 20 νοῦ ἀναληφθέντα, κᾀκεῖθεν ἕλκοντα τοὺς αὐτῷ πειθομένους.

γ. Ὁ τρίτος, χαλκηδών.

Οὗτος ἐν τῷ ἱερατικῷ λογείῳ οὐκ ἐμφέρεται, ἀλλ' ἄνθραξ, ὃς ἐνταῦθ' οὐ κεῖται. σκοπητέον οὖν, μή ποτε τὸν ἄνθρακα οὕτως ἐκάλεσαν. ἄνθραξ δὲ ὁ μακάριος Ἀνδρέας, ἅ τε ἐν τῇ ἀχλύϊ τοῦ 25 κατὰ τὸν νόμον βίου αὐτός τε τῷ καθ' ἑαυτὸν φωτὶ τὸν ζητούμενον Μεσίαν εὑρὼν, καὶ τοῖς γνωρίμοις μηνύων καὶ ἐμφανίζων. ἅμα δὲ εἰ καὶ ἄλλος ὁμοιόχρους ἄνθρακι ὁ χαλκηδών ἐστι λίθος, οὕτω κληθεὶς, παρόσον κατὰ τὸν Χαλκηδόνος πορθμὸν ἄνω Χρυσοπόλεως κατὰ τὰς Συμπληγάδας πέτρας τοῖς ἐκτὸς τούτων ἀπανθρώποις 30 χωρίοις, χοιράσι καὶ σκοπέλοις τῶν αἰγιαλῶν ἠχρειωμένων μετὰ λίθων ἀνευρίσκεται πολυτίμων, ὡς τὰ πάτρια Βιθυνῶν ἀναταξαμένοις εἴρηται, σκοπητέον.

δ. Ὁ τέταρτος, σμάραγδος.

Διὰ τοῦ σμάραγδου τὸ πράσιον χρῶμα ἐμφανιζομένου, τήν τε διαύγειαν ἐξ αὐτοῦ προσλαμβάνοντος καὶ τὴν ὥραν, τὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου νομίζομεν δηλοῦσθαι κήρυγμα, θείῳ ἐλαίῳ φαιδρύνοντος τὴν προσγινομένην ἡμῖν ἐξ ἁμαρτίας κατήφειαν. 5

ε. Ὁ πέμπτος, σαρδόνυξ.

Τούτῳ Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζεβεδαίου χαρακτηρίζεσθαι ὑπειλήφαμεν. ὡς γὰρ ὁ λίθος οὗτος καὶ χροὰν αἱματιαίαν ἐγκολπίζεται, οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος οὗτος, ἐναρχομένου τοῦ φωτοειδοῦς λευκοῦ καὶ θείου κηρύγματος, τῷ δι' αἵματος δρόμῳ τῷ διδασκάλῳ 10 Χριστῷ πρὸς τὴν οὐράνιον καὶ ἀείζωον λῆξιν, καὶ πλήρη φωτὸς, παραπέμπεται.

ϛ. Ὁ ἕκτος, σάρδιον.

Οὗτος πυρρὸς τὴν χρόαν ὁρμώμενος, τῷ διαπύρῳ τῆς περὶ Χριστὸν διαθέσεως τὸν Φίλιππον ἀναφέρει. ὡς γὰρ ὁ λίθος οὗτος 15 θεραπευτικὴν ἔχει δύναμιν οἰδημάτων σαρκικῶν καὶ τῶν ἀπὸ σιδήρου πληγῶν, οὕτω καὶ τῆς τοῦ Φιλίππου ἀρετῆς τὸ κάλλος ὑποδύεται.

ζ. Ὁ ἕβδομος, χρυσόλιθος.

Βαρθολομαῖος ἀπεικάζεται τῷ χρυσολίθῳ τῷ πολυτίμῳ, τῶν 20 ἀρετῶν χρυσοειδεῖς ἀποστίλβων λαμπρότητας καὶ οὗτος, οὐ μέν τοι καὶ ὡς ὁ χρυσὸς τῷ τήκεσθαι δυστυχῶν, στερρότητι δὲ λιθίνῃ πρὸς τὸ κήρυγμα καταπλουτῶν ἔμμονον.

η. Ὁ ὄγδοος, βηρύλλιος.

Θωμᾶς εἰκάζεται τούτῳ, θαλασσοειδεῖ τῇ χροᾷ, καὶ ὑακινθιζούσῃ, τό, τε πρὸς πίστιν αὐτοῦ ἀστάθμητον ὑπογράφοντι, καὶ 25 μάλιστα τὸ μακροδαπὲς τῆς ἀποστολῆς μέχρις Ἰνδῶν καὶ διὰ θαλάσσης ἐκτελεσθείσης.

θ. Ὁ ἔννατος, τοπάζιον.

Ὁ τόπαζος ἐρυθρὸς καὶ ἀνθρακίζων τῷ εἴδει, καὶ λευκὸν ὀπὸν 30 ἀφιεὶς ὀφθαλμιῶσιν ἀλεξίπονον, τὸν θεῖον Ματθαῖον ἕξει ἀφομοιούμενον, πεπυρωμένον τῷ θείῳ ζήλῳ, ὡς καὶ τὴν μέχρι σαρκὸς καὶ

αἵματος, καὶ γαλακτοτροφίας ἐνανθρώπησιν τοῦ Θεοῦ ἀναγράψαι. δι' ὧν τοὺς τὴν καρδίαν τυφλώττοντας καὶ νηπιώδει τῇ πίστει, τοὺς κατὰ νόμον φημὶ πολιτείᾳ παιδαγωγουμένους, πρὸς ἀνδρικὴν κατάστασιν τὴν κατὰ Χριστὸν ἐπανήγαγεν.

ι. Ὁ δέκατος, χρυσόπρασος. 5

Τούτῳ Θαδδαῖος ἀνάκειται, ὁ τῷ Αὐγάρῳ βασιλεῖ Ἐδέσης τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν εὐαγγελισάμενος, ἥτις χρυσὸς χρηματίζουσα τὴν ἰδέαν, καὶ ταύτῃ τὸ τίμιον ἑαυτῇ μνημένη, οὐδὲ τοῦ πρασίου ἀμοιρεῖ, εἴτουν τὴν πρὸς τὰ ἐμπαθῆ νέκρωσιν τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως αἰνιττομένης τῆς Ἀποκαλύψεως, εἴτε καὶ τὸ 10 *ἀείζωον διὰ τῆς ἀειθαλίας τοῦ πρασίου χρώματος.*

ια. Ὁ ἑνδέκατος, ὑάκινθος.

Τούτῳ κυανίζοντι τὴν χρόαν, ἤγουν ἀερίζοντι, ὁ Σίμων ὁ Ζηλωτὴς ἀπεικάζεται, τοῦ μὲν τῶν Ζηλωτῶν ἀειπλανοῦς στίφους χρηματίζων, (διὸ καὶ ὡς ἀερίζων καὶ ἐξηνεμωμένος τὸ φρόνημα,) 15 *ἀλλ' οὖν τῇ ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας, εἰ καὶ ὀψὲ, τὸν ζῆλον ἐπὶ τὸ βέλτιστον μεθαρμοσάμενος.*

ιβ. Ὁ δωδέκατος, ἀμέθυσος.

Οὗτος πυρρὸς τὸ χρῶμα φαινόμενος, τῷ Ματθίᾳ εἰκότως ἀφορισθήσεται, τῆς ἀπ' οὐρανοῦ ῥυείσης ὀπτασίας ἐμπύρου δρόσου 20 *τοῖς ἕνδεκα κοινωνοῦντι, παρὸ καὶ μέθῃ κατάληπτοι τοῖς ἀνοήτοις ὑποπτεύσθησαν, εἰ καὶ πάσης νήψεως κρείττους διέκειντο. διόπερ καὶ τῷ ἀμεθύσῳ προσενεμήθη, ὅτι ὁ μηδὲ τὸν ἀμέθυσον ἐπιφερόμενος, ἡττᾶσθαι μέθῃ διατεθρύλληται.*

Ἀνὰ εἷς ἕκαστος τῶν πυλώνων ἦν ἐξ ἑνὸς μαργαρί- 25
του· καὶ ἡ πλατεία τῆς πόλεως, χρυσίον καθαρὸν, ὡς
22 ὕαλος διαυγής. καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ. ὁ γὰρ Θεὸς
23 ὁ παντοκράτωρ ναὸς αὐτῆς ἐστι, καὶ τὸ ἀρνίον. καὶ ἡ
πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου, οὐδὲ τῆς σελήνης, ἵνα
φαίνωσιν αὐτῇ· ἡ γὰρ δόξα τοῦ Θεοῦ ἐφώτισεν αὐτὴν, 30
24 καὶ ὁ λύχνος αὐτῆς τὸ ἀρνίον. καὶ περιπατήσουσι τὰ
ἔθνη διὰ τὸ φωτὸς αὐτῆς, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς

25 φέρουσι τὴν δόξαν καὶ τιμὴν αὐτῶν εἰς αὐτήν. καὶ οἱ πυλῶνες αὐτῆς, οὐ μὴ κλεισθῶσιν ἡμέρας, νὺξ γὰρ οὐκ 26 ἔσται ἐν αὐτῇ. καὶ οἴσουσι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν 27 τῶν ἐθνῶν εἰς αὐτὴν, ἵνα εἰσέλθωσιν. καὶ οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὴν πᾶν κοινὸν καὶ ποιοῦν βδέλυγμα καὶ ψεῦδος, 5 εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῷ βιβλίῳ τῆς ζωῆς τοῦ ἀρνίου.

Μαργαρίταις, τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ἀπεικάζει, καὶ ἀνὰ ἕκαστον αὐτῶν τὸ παράδοξον οὐχ ὅπως τῇ λευκότητι τοῦ βίου ἐπιφαίνοντας, ἀλλ' ἤδη καὶ τῷ μεγέθει καὶ ἀναστήματι τῶν 10 *ἐγχειρημάτων τὸ κατάπληκτον ἐπαγομένους. τὴν δὲ πλατεῖαν τῆς πόλεως, ἤτοι τῆς μακαρίας κατασκηνώσεως τὸ διεξοδικὸν καὶ βιώσιμον, χρυσίῳ ἀπείκασεν.*

Καὶ ἡ πόλις οὐ χρείαν ἔχει τοῦ ἡλίου οὐδὲ τῆς σελήνης. 15

Τῶν αἰσθητῶν ἁπάντων ἠχρειωμένων, εἰκότως καὶ ἥλιος καὶ σελήνη ἠχρείωται, ἅτε νοητῶς πάντων τῶν ἐν τῇ τηνικάδε καταστάσει περιαυγαζομένων.

Νὺξ γὰρ οὐκ ἔσται ἐν αὐτῇ.

Ἔτι μηδὲ νὺξ ἐκεῖ καθ' ἣν μοχλοῖς καὶ κλείθροις περιγίνεται 20 *ἡ ἀσφάλεια, ὅτι κἀκεῖ τοὺς θείους πυλῶνας, οὓς τοὺς Ἀποστόλους εἶναι εἰρήκαμεν, ἐνεργεῖς ἔσονται πρὸς τὴν τῶν τελεωτέρων μύησιν. ἡμέρας γὰρ οὔσης ἀεὶ, καθ' ἣν τὰ τοῦ φωτὸς ἔργα πεπράξεται, πῶς οἷόν τε τὴν νυκτερινὴν ἀπραξίαν παρείσδυσιν ἐκεῖ σχεῖν, νυκτὸς τὸ παράπαν οὐκ οὔσης; δισσὸν δὲ τὸ ὄνομα. ἢ γὰρ τοῦτο* 25 *βούλεται δηλοῦν ὅτι εἰρήνη ἔσται καὶ ἀσφάλεια, ὡς μηδὲ δεῖσθαι φυλακὴν ποιεῖσθαι τῆς πόλεως, τῇ τῶν πυλῶν ἀποκλείσει· ἢ τὸ κἀκεῖ τοὺς θείους πυλῶνας τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἠνεῷχθαι πᾶσι πρὸς τὴν τῶν τελειοτέρων μάθησιν. ἡμέρα δὲ ἔσται ἐκεῖ καὶ νὺξ, ὅτι αὕτη τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀποκληρωθήσεται.* 30

Καὶ οἴσοισι τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμήν.

Οἱ τὰ γήϊνα καταγωνισάμενοι πάθη, οἴσουσι δόξαν τῷ συναντιλαμβανομένῳ Θεῷ. οὐδὲν γὰρ τῶν κατωρθωμένων ἀνθρώποις θείας

ἐπικουρίας ἐκτὸς συσταίη. Οὓς ἄνω βασιλεῖς εἴρηκε γῆς, τούτους εἰσαγωγούς φησι τῶν ἐθνῶν τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς. τί δὲ διὰ τούτων παριστῶν; ἢ ὅτι οἱ καταπαλαίσαντες τὰ περὶ γῆν ἰλυττώμενα πάθη τῷ καθ' ἑαυτοὺς ὑποδείγματι καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν εἰσαγώγιμον πεποιήκασι τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, οὗπερ ὑπό- 5 δειγμα, δόξα καὶ τιμὴ, ἢ πρὸς δόξαν καὶ τιμὴν τοῖς ἔθνεσι συνετέλεσε.

ΚΕΦ. ΞΗ.

Περὶ τοῦ καθαροῦ ποταμοῦ τοῦ ὀπτανθέντος ἐκ τοῦ θρόνου πορεύεσθαι.

1 Καὶ ἔδειξέ μοι ποταμὸν καθαρὸν ὕδατος ζωῆς λαμ- 10 πρὸν ὡς κρύσταλλον, ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ θρόνου τοῦ 2 Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς. καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν ξύλον ζωῆς ποιοῦν καρποὺς δώδεκα κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀποδιδοὺς τὸν καρπὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν 15 3 τῶν ἐθνῶν, καὶ πᾶν κατάθεμα οὐκ ἔσται ἐκεῖ. καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται. καὶ οἱ 4 δοῦλοι αὐτοῦ λατρεύσουσιν αὐτῷ, καὶ ὄψονται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. 5 καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ, καὶ χρείαν οὐκ ἔχουσι λύχνου 20 καὶ φωτὸς ἡλίου, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς φωτίζει αὐτούς· καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Διττὴν ἴσμεν τοῦ ποταμοῦ τὴν ὠφέλειαν, δίψους ἀνάκτησιν, καὶ ῥύπου κάθαρσιν, ὧν ἀμφοτέρων πλήρης ἡ κατὰ τὸ εὐαγγελικὸν Χριστοῦ κήρυγμα ζωή. δίψος τε γὰρ ἀνεκτήσατο τῶν πρὸ τῆς 25 παρουσίας Χριστοῦ προφητῶν, "ἐδίψησέ σε," φασκόντων, "ἡ ψυχὴ "ἡμῶν," καὶ βαπτίσματι θεουργῷ τοὺς λουομένους ἁγνίζουσα ἐκάθαρε. καὶ ὅτι τὸ βάπτισμα σκοπὸς παρεμφαίνειν τὸν ποταμὸν τῷ Εὐαγγελιστῇ, ἐνταῦθ' ἐχέγγυον πιστώσασθαι τὸ ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ ἀρνίου ἐκπορεύεσθαι αὐτὸν ὑποθέσθαι, καὶ μέσον τῆς πλατείας 30 διαρρεῖν, τοῦ εὐαγγελικοῦ δηλαδὴ κηρύγματος. οὐ γάρ ἐστιν εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ εἰσελθεῖν, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου φωνὴν, τὸν μὴ ἄνωθεν ἀναγεννηθέντα δι' ὕδατος καὶ πνεύματος.

Καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν.

Ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ἐντεῦθεν, κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐκεῖθεν, κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. ξύλον δὲ ζωῆς, τὴν ἔνθεον φησὶ σοφίαν. τούτου τοῦ ξύλου, ἡ κατὰ Χριστὸν ἐχομένη διδασκαλία ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν εὐπραγίας εἰς τὴν 5 μακαριότητα καταντήσει. τίς δὲ ἡ ἐντεῦθεν εὐπραγία; τὸ προσηκόντως μεταχειρίζεσθαι καὶ κατὰ καιρὸν τὰς θεοποιοὺς ἀρετὰς, ἀλλὰ μὴ ἀκαίρως ἢ ὑπερβαθμίως ἐπ' ἀνηνύτῳ σπουδάσματι ματαιοποιεῖν. ἰσάριθμος δὲ τοῖς διαπονοῦσι καὶ ἡ κατὰ καιρὸν μεταχείρησις, ὅτι μηδ' ὑπερτείνειν, ἀεὶ δὲ ἐνδεῖν ἐχρῆν τοῦ καιροῦ 10 τοὺς ἐργατας, τεταγμένως δὲ διεξάγεσθαι τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ποιοῦντας. πρὸς τούτοις, καὶ τὰ φύλλα φησὶ τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν καταγγέλλεσθαι, οἱονεὶ φημίζεσθαι, τῶν ἐθνῶν. τί διὰ τούτων ἐνστῆσαι θέλων; τὸ φύλλον οὖν περικάρπιον ἴσμεν σκέπασμα· ἐκ τούτου συνίεμεν ὡς τὰ τελεώτερα τῶν κατὰ Θεὸν καὶ διαυγείᾳ 15 κρυσταλλοειδεῖ περιαυγαζομένων ἔργων τοῖς τελεωτάτοις κατ' ἀρετὴν εἰς ἐξέτασιν ἀνατίθεται. δυνατοὶ γὰρ δυνατῶς ἐτασθήσονται. ὅσα δὲ τοῦ τροφίμου μὲν ἀμοιρεῖ τῶν καρπῶν, εἰς δεῖγμα δὲ τοῦ ὅτι τέθνηκε, τὸ φυτὸν μόνον παραλαμβάνεται. τῇ τῶν ἐθνῶν θεραπείᾳ προσνέμεται· τῇ Χριστοῦ γὰρ τούτων ὑπαχθέντων δουλείᾳ, τὸ 20 πρὸς ἀκρίβειαν, περιττὸν ἐπὶ τούτων ἀνερευνᾷν.

Καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρνίου ἐν αὐτῇ ἔσται.

Ὁ ἀρεταῖς θεοφιλέσιν εἰς ὄχημα θεῖον ἑαυτὸν ηὐτρεπικὼς, εἰς τὴν Θεοῦ δὲ καὶ τοῦ ἀρνίου ἀνάπαυσιν διὰ τῶν τῆς παλαιᾶς καὶ 25 καινῆς διαθήκης θείων εἰσηγήσεων ἀόκνως δραμὼν, καὶ θείας ἱδρύσεως ηὐμοιρηκὼς, αὐτὸς τῆς πόλεως τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἔσται οἰκήτωρ, καὶ ὄψεται τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, οὐ δι' αἰνιγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τεθέαται, ὥς φησιν ὁ μέγας Διονύσιος. 30

Καὶ βασιλεύσουσιν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Οἱ ἅγιοι δηλονότι συμβασιλεύσουσι Χριστῷ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας.

ΚΕΦ. ΞΘ.

Ὅτι Θεὸς τῶν προφητῶν ὁ Χριστὸς καὶ δεσπότης τῶν ἁπάντων.

6 Καὶ εἶπέ μοι, οὗτοι οἱ λόγοι, πιστοὶ καὶ ἀληθινοί. καὶ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν πνευμάτων τῶν προφητῶν ἀπέστειλε τὸν Ἄγγελον αὐτοῦ δεῖξαι τοῖς δούλοις 5 αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει.

Τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ὁ μακάριος οὗτος εὐαγγελιστὴς κᾀνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ αὐτοῦ, εἰς γνώρισμα τοῦ γνησίου, τὸ, "καὶ "οἴδαμεν ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ," οὕτω καὶ νῦν ἐπισφραγίζων φησὶ, τοὺς λόγους πιστοὺς καὶ ἀληθινοὺς ἐκτε- 10 θεῖσθαι, ἐκεῖθεν ἕλκοντας τὸν πιστὸν, ἀπὸ Κυρίου τοῦ Θεοῦ δηλαδὴ, ὃς καὶ τοῦ χαρίσματος τῶν προφητῶν Κύριος. τοῦτο γὰρ βούλεται παριστᾷν διὰ τοῦ, Κύριος τῶν Πνευμάτων, ὡσπερεὶ ἔλεγεν, Κύριος τοῦ προφητικοῦ χαρίσματος.

ΚΕΦ. Ο. 15

Περὶ τοῦ ἀξιοπίστου τῶν τεθεαμένων τῷ ἀποστόλῳ.

7 Ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ. μακάριος ὁ τηρῶν τοὺς λόγους 8 τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα. καὶ ὅτε ἤκουσα καὶ ἔβλεψα, ἔπεσον προσκυνῆσαι ἔμπροσθεν τῶν ποδῶν 20 9 τοῦ Ἀγγέλου τοῦ δεικνῦντός μοι ταῦτα. καὶ λέγει μοι, Ὅρα μή. σύνδουλός σου εἰμὶ ἐγὼ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν προφητῶν, τῶν τηρούντων τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου τούτου. Τῷ Θεῷ προσκύνησον.

Τοὺς τηροῦντας λέγει τοὺς σπουδάζοντας μὴ περιπεσεῖν ταῖς 25 εἰρημέναις κολάσεσιν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀλλὰ διὰ βίου θεαρέστως ἀμοιρεῖν αὐτῶν.

Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα.

Καὶ τοῦτο τῆς ἀποστολικῆς ψυχῆς ἰδίωμα. ὅπερ γὰρ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πεποίηκεν εἰπών. "καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκε καὶ 30

"ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ," τοῦτο κἀνταῦθα ποιεῖ αὐτήκοος εἶναι καὶ αὐτόπτης τῶν προφητευθέντων ὁμολογήσας. διὰ γὰρ τούτου τὰ ἑωραμένα ἐπιστώσατο. ἔδειξε δὲ καί, ὡς προείρηται, τὸ τοῦ διατυποῦντος Ἀγγέλου, καὶ τὸ ἑαυτοῦ εὐλαβές.

ΚΕΦ. ΟΑ. 5

Ὅπως ἐκελεύσθη μὴ σφραγίσαι, ἀλλὰ κηρύξαι τὴν Ἀποκάλυψιν.

10 Καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστι. 11 ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι, καὶ ὁ ῥυπαρὸς ῥυπαρευθήτω ἔτι, καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος 10 12 ἁγιασθήτω ἔτι. ἰδοὺ ἔρχομαι ταχὺ, καὶ ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἔσται. 13 ἐγὼ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω μέγα, ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος.

Μὴ σφραγίσῃς, καὶ τὰ ἑξῆς. 15

Τουτέστι, μὴ παρὰ σαυτῷ συγκλείσας φυλάξῃς, ἀλλὰ φανέρωσον ἅπασιν. διὰ δὲ τοῦ, "ὁ καιρὸς ἐγγύς ἐστι," τοιοῦτό τι βούλεται δηλοῦν. ὁ καιρὸς τῆς ἐκβάσεως τῶν εἰρημένων, οὐ τὸ πλεῖστον ἀπέχει τῶν εἰρημένων ὡς τότε, ἀλλὰ μὴ νῦν χρείαν ἔχεις αὐτῶν ἀκούειν. ὅσον μὲν οὖν τὸ μὴ ἤδη παρεῖναι, ἀκούειν 20 χρεία, ὅσον δὲ τὸ μόνον οὐ παρεῖναι ἀλλὰ σχεδὸν ἐνεργεῖσθαι, περιττὸν τὸ ἀκούειν.

Ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι.

Οὐ προτροπὴ τοῦτο, ἀλλ' ἔλεγχος τῆς ἑκάστου πρὸς ὅτι καὶ βούλοιτο ὁρμῆς. 25

Ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ.

Τὸ ταχὺ εἴτε συγκρίσει τῶν ἀπεράντων αἰώνων εἴρηται, ἢ καὶ πρὸς εὐθυμίαν τῶν ἀπεκδεχομένων τὴν ἀντίδοσιν, ἢ καὶ διὰ τὸ ἀπαραλόγιστον καὶ πάντως ἀνυπερθέτως ἐσόμενον.

Ἐγὼ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ω μέγα. 30

Ὅτι μὲν διὰ τοῦ ὑποδείγματος τῶν γραμμάτων ἀρχὴν παρεδήλωσε καὶ τὸ τέλος, οὐδὲν δυσχερὲς ἐννοῆσαι, καθ' ὅτι καὶ αὐτὸς

ὑπέθετο. ζητεῖν δὲ τοῖς ἐξεταστικωτέροις περιγίνεται, τίνος χάριν μὴ δι' ἑτέρων τοῦτο, εἰ μὴ διὰ τῶν γραμμάτων ὑπέφηνε. φαμὲν οὖν, ὡς ἐπειδὴ τὴν ἀπεκδοχὴν τῶν τοιούτων ἐπαγγελιῶν μόνῳ τῷ λόγῳ τετιμημένων ἐστὶ προσδοκᾷν, διὰ τοῦτο τὸν τρόπον τοῦτον καὶ οὐκ ἄλλως πως ἐδήλωσε. τεκμήριον δὲ τῆς τοιαύτης δημιουρ- 5 γίας, ἡ τῶν γραμμάτων εὕρεσις. αὐτὰ δὲ ταῦτα, κατὰ τὸν Σταγειρίτην, σύμβολα τῶν ἐν τῇ εὐσήμῳ φωνῇ ἀνθρώπων. διὰ τοῦτο καὶ τὸ δηλωτικῇ τῶν ὀνομάτων χρῆσθαι φωνῇ ἐδόκει αὐτῷ. καὶ εἰκότως τῇ τοιαύτῃ δημιουργίᾳ καὶ τοιούτοις ὑποδείγμασι τῆς ἀρχῆς ἐχρήσατο καὶ τοῦ τέλους. 10

14 Μακάριοι οἱ ποιοῦντες τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἔσται ἡ ἐξουσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, καὶ τοῖς 15 πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. ἔξω οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι, καὶ οἱ φονεῖς, καὶ οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ πᾶς ὁ ποιῶν καὶ φιλῶν ψεῦδος. 15

Ἤδη εἴρηται, ὅτι τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τὰ θεόσοφα λόγια καλεῖ, ἃ περὶ τὰ πρακτικὰ κατὰ τὸ εὐφρονέστατον τὴν σχολὴν ἔχοντα, τὴν τῶν ἁγίων ἐξουσίαν διαπορθμεύεται, ἐλευθερίως, διὰ τῶν ἀποστολικῶν ῥήσεων, εὐοδούμενα πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. τοὺς πυλῶνας δὲ ὅτι οἱ Ἀπόστολοι, ἤδη τεθεώρηται. 20

Ἔξω οἱ κύνες καὶ οἱ φαρμακοὶ, καὶ οἱ πόρνοι.

Οὐ μόνον τοὺς ἀναιδεῖς ἀπίστους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἡταιρηκότας διὰ τὸ ἀναιδὲς αὐτῶν καὶ ἀκάθαρτον ἀπελαύνει, περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέσιος φησὶ Μωϋσῆς, " οὐ προσοίσεις μίσθωμα πόρνης, καὶ " ἄλλαγμα κυνὸς εἰς οἶκον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, πρὸς πᾶσαν 25 " εὐχήν σου."

ΚΕΦ. ΟΒ.

Ὅπως ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ ἐν αὐτῇ Πνεῦμα προσκαλοῦνται τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔνδοξον ἐπιφάνειαν. καὶ περὶ τῆς ἀρᾶς ᾗ ὑποβάλλονται οἱ τὴν βίβλον παραχαράττοντες ὡς ἄκυρον.

16 Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν Ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι 5 ὑμῖν ταῦτα ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος 17 Δαβὶδ, ὁ ἀστὴρ ὁ πρωϊνὸς ὁ λαμπρός. καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, ἔρχου. καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, ἔρχου. καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω, καὶ ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν. 10

Κἀνταῦθα τὸ δεσποτικὸν τοῦ πεπομφότος τὸν Ἄγγελον ἀξίωμα δείκνυται. μαρτυρῆσαι δὲ τὸ διαμαρτύρασθαι, οὐκ ἐν κρυφῇ, ἀλλ' ἐν παραβύστῳ, ἀλλ' ἀκουόντων ἁπάντων ἁπανταχοῦ ἐκκλησιῶν, ἵνα μή τις ἐθελοκάκως ἄγνοιαν προφασισάμενος μείνῃ ἀδιόρθωτος, πονήρως διακείμενος. τὸ δὲ "ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα καὶ τὸ γένος 15 "Δαβὶδ," ἀκολουθότερον οὕτω νοεῖν. ἐγώ εἰμι ὁ ἐκ τῆς ῥίζης τοῦ Δαβὶδ βλαστήσας κλάδος. γένος δὲ, ὡς ἐξ οὗ κατὰ σάρκα ἐκβλαστήσας, ὡς εἶναι τὸν Ἐμμανουὴλ ἐκ θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος. "ἀστὴρ δὲ πρωϊνὸς," αὐτὸς ὁ Κύριος χρηματίζει. πρωϊνὸς μὲν, ὡς πάσης σωφροσύνης παραίτιος. λαμπρὸς δὲ, ὡς 20 φωτίζων πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον. πνεῦμα δὲ καλεῖ, τοὺς ἠξιωμένους τοῦ πνευματικοῦ γάμου, νύμφην δὲ τὴν Ἐκκλησίαν. τὸ δὲ, "καὶ ὁ ἀκούων," τούτους ὑπεμφαίνει τοὺς μήπω μὲν τῇ ἀγέλῃ προσειλημμένους, εἰς ἀκοὴν δὲ τῶν θείων ἀκουσμάτων παρεσκευασμένους, οἳ καὶ ἐπισπεύδουσι γνῶναι τὸν 25 Κύριον.

18 Μαρτύρομαι ἐγὼ παντὶ τῷ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου. ἐάν τις ἐπιθῇ ἐπ' αὐτὰ, ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸν ὁ Θεὸς τὰς ἑπτὰ πληγὰς τὰς γεγραμ- 19 μένας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ. καὶ ἐάν τις ἀφέλῃ ἀπὸ τῶν 30 λόγων τοῦ βιβλίου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφελεῖ ὁ Θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ

20 τούτῳ. λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα. καὶ ἔρχομαι ταχὺ,
21 ἀμήν. ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ. ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν.

Μαρτύρομαι ἐγώ.

Ἀντὶ τοῦ διαμαρτύρομαι, οἱονεὶ διαβεβαιοῦμαι, πιστὸν ἀποφαίνομαι καὶ ἀπαράβατον πᾶν τὸ ἐπισημανθὲν τοῖς λόγοις τῆς προφητείας ταύτης. μαρτύρομαι δὲ ταύτας τὰς πληγὰς ἁπάσας μέλλειν ἐπενεχθήσεσθαι ἀμετατρέπτως, τὰς δι᾽ ὅλου τοῦ βιβλίου τούτου ἐπηγγελμένας. 5

Ἐάν τις ἐπιθῇ ἐπ᾽ αὐτά. 10

Διαμαρτύρεται τοῖς ἀκούουσι, μήτε ἀφελεῖν, μήτε προσθεῖναι, ἀλλὰ τὰ γραφικὰ ἰδιώματα τῶν Ἀττικῶν συντάξεων καὶ τῶν διαλεκτικῶν συλλογισμῶν μὴ ἡγεῖσθαι ἀξιοπιστότερα ἢ σεμνότερα.

Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα.

Ὁ διαμαρτυρόμενος ταῦτα, δι᾽ ἐμοῦ, φησι, λέγει. τί; ναὶ ἔρχομαι ταχύ. διέκοψε γὰρ τὸν εἱρμὸν τοῦ λόγου, ὡς καὶ πρὸ τούτου μεταξὺ τοῦ ἀφ᾽ ἑαυτοῦ λόγου, τὸν χρηματίζοντα Χριστὸν αὐτοπρόσωπον εἰσάγων. οὕτως οὖν καὶ νῦν τάχα εἰς παραμυθίαν τοῦ χρηματισθέντος ταῦτα, γηραιοῦ ὄντως φησὶ τὸ, ναὶ ἔρχομαι. ἡ οὖν ἀπὸ τοῦ χρηματίζοντος ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ χρηματιζομένου ἀκουστέον, ἵνα νοοῖτο οὕτως. ἐγὼ ὁ μαρτυρῶν ταῦτα, εἰ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ τοῦ βίου ἐλαύνομαι προθεσμίᾳ καὶ πρὸ τοῦ ἐπιστῆναι ταῦτα, ἀλλ᾽ οὖν καὶ αὐτὸς μηδὲν ἀναβαλλόμενος. "ἔρχου, Κύριε "Ἰησοῦ Χριστὲ," κατὰ τὴν δευτέραν σου παρουσίαν. τὸ δὲ "ἡ "χάρις τοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων τῶν ἁγίων," βεβαιοῦντός ἐστιν. 15 20 25

COD. COISL. 224. FOL. 334 r.

1 ἈΠΟΚΑΛΥΨΙΣ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκε κ.τ.λ.

Ἀποκάλυψις ἐστὶν ἡ τῶν κρυπτῶν μυστηρίων δήλωσις καταυγαζομένου τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς, εἴτε διὰ θείων ὀνειράτων, εἴτε καθ' ὕπαρ ἐκ θείας ἐλλάμψεως. δοθῆναι δὲ τῷ Χριστῷ ταῦτα 5 φησὶν, ἀνθρωπινώτερον μᾶλλον περὶ αὐτοῦ τὸν λόγον ποιούμενος. ἐπείπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῖς ὑψηλοῖς καὶ θεοπρεπέσιν ὑπὲρ πάντα ἐνδιέτριψε. κἀνταῦθα δὲ διὰ τοῦ διακονοῦντος Ἀγγέλου καὶ τοῦ τῶν μανθανόντων δούλων ὀνόματος, τὸ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ ἐμφαίνει μέγεθος· αὐτοῦ γὰρ δοῦλα τὰ σύμπαντα. τὸ 10 δὲ ἐν τάχει γενέσθαι σημαίνει, τὸ τινὰ μὲν τῶν παρὰ πόδας γενέσθαι τῆς περὶ αὐτῶν προρρήσεως, καὶ τὰ ἐπὶ συντελείᾳ δὲ μὴ βραδύνειν. "διότι χίλια ἔτη παρὰ Θεῷ, ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθὲς "ἥτις διῆλθεν, λελόγισται."

Καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας. 15

Ὁ Χριστός μοι, φησὶν, ὡς δεσπότης ὡς οἰκείῳ δούλῳ δι' Ἀγγέλου ταῦτα δεδήλωκε, τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν μαρτυρήσαντι, ἐφ' ᾧ διὰ τῶν ὁραθέντων διαμαρτύρασθαι καὶ κηρύξαι πρὸς ἐπιστροφὴν τῶν ἀκουόντων, τά τε ὄντα καὶ τοὺς ἀνθρώπους λανθάνοντα, τάτε ἔσεσθαι μέλλοντα· προφητικῶς γὰρ ἑώρακεν ἀμφότερα· 20 καὶ δῆλον ἐκ τοῦ εἰρῆσθαι "ἅτινά εἰσιν, καὶ ἃ χρὴ γενέσθαι." ταῦτα δέ ἐστιν παραστατικὰ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου καὶ τοῦ μέλλοντος.

3 Μακάριος ὁ ἀναγινώσκων.

Μακαρίζει τοὺς διὰ τῶν πράξεων ἀναγινώσκοντας καὶ ἀκούοντας· 25 ἐγγὺς γὰρ ὁ παρὼν καιρὸς, δι' οὗ τοῦ μακαρισμοῦ τυχεῖν ἔξεστιν, καὶ πᾶσιν εἰς ἐργασίαν προκείμενος, ὥς φησιν ὁ Κύριος· "ἐργάζεσθε ἕως ἡμέρα ἐστι." καὶ ἕτερος, ἐγγὺς ὁ καιρὸς ὁ τῆς τῶν ἐπάθλων διανομῆς, διὰ τὴν τοῦ παρόντος βίου σμικρότητα, συγκρίσει τοῦ μέλλοντος. 30

4 Ἰωάννης ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

Πολλῶν οὐσῶν κατὰ τόπον ἐκκλησιῶν, ἑπτὰ μόνους ἀπέστειλε, διὰ τοῦ ἑβδοματικοῦ ἀριθμοῦ τὸ μυστικὸν τῶν ἁπανταχοῦ ἐκκλησιῶν σημαίνων, καὶ τῷ παρόντι βίῳ σύστοιχον, ἐν ᾗ ἡ ἑβδοματικὴ τῶν ἡμερῶν περίοδος γίνεται, διὸ καὶ ἑπτὰ Ἀγγέλων καὶ ἑπτὰ 5 ἐκκλησιῶν μέμνηται, αἷς φησι, "χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη" ἀπὸ τῆς τρισυποστάτου θεότητος. διὰ μὲν γὰρ τοῦ ὁ ὢν, ὁ Πατὴρ δηλονότι, ὁ χρηματίσας τῷ Μωυσῇ, "ἐγώ εἰμι ὁ ὤν·" διὰ δὲ τοῦ ὁ ἦν, ὁ Χριστὸς, ὃς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· διὰ δὲ τοῦ ὁ ἐρχόμενος, ὁ Παράκλητος, ὁ ἀεὶ ἐπιφοιτῶν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας 10 τέκνοις διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, τελεωτέρως δὲ καὶ τρανωτέρως ἐν τῷ μέλλοντι.

Καὶ ἀπὸ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων.

Ἑπτὰ πνεύματα τοὺς ἑπτὰ Ἀγγέλους νοεῖν δυνατὸν, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας λαχόντας τὴν κυβέρνησιν· οὐ συναριθμουμένους τῇ 15 θεαρχικωτάτῃ καὶ βασιλίδι Τριάδι, ἀλλ' ὡς δούλους σὺν αὐτῇ μνημονευομένους. ἴσως δὲ ἑτέρως τοῦτο νοηθήσεται, διὰ μὲν τοῦ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος τοῦ Πατρὸς σημαινομένου, τοῦ περιέχοντος ἐν ἑαυτῷ πάντων τῶν ὄντων τήν τε ἀρχὴν καὶ τὰ μέσα καὶ τὰ τελευταῖα. διὰ δὲ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων, τῶν ἐνεργειῶν 20 τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος· διὰ δὲ τοῦ ἑπομένου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου. πολλαχοῦ γὰρ ἀδιαφόρως ἑκάστη θεϊκὴ ὑπόστασις τῷ Ἀποστόλῳ προτάττεται καὶ ὑποτάττεται. ὡς δὲ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ δοκεῖ, εἰς τὸν Χριστὸν ἐξείληπται τὸ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος. 25

5 Ὃς μάρτυς πιστός ἐστιν.

Οὗτος ἐστι, φησιν, ὁ μαρτυρήσας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὁ πιστὸς ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ὁ ἐκ νεκρῶν πρωτότοκος. ὧν γὰρ αὐτὸς κατάρχει, οὐκέτι, καθὼς οἱ πρότερον θανόντες καὶ ἀναστάντες, ὄψονται θάνατον, ἀλλ' αἰωνίως ζήσονται. 30

Καὶ ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων τῆς γῆς.

Ἄρχων δὲ τῶν βασιλέων, ὡς βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων. "ἄρχων δὲ τῶν βασιλέων τῆς γῆς" καὶ ἑτέρως τῶν γηΐνων ἐπιθυμιῶν λέγεται.

Τῷ ἀγαπῶντι ἡμᾶς καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ.

Τούτῳ, φησὶν, ἡ δόξα πρέπει, τῷ δι' ἀγάπην τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου λύσαντι ἡμᾶς, καὶ τῶν τῆς ἁμαρτίας κηλίδων λούσαντι, τῇ ἐκχύσει τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ αἵματος καὶ ὕδατος, καὶ ποιήσαντι 5 ἡμᾶς "βασίλειον ἱεράτευμα," ἀντὶ ἀλόγων θυσιῶν, "θυσίαν ζῶ-"σαν," τὴν λογικὴν θυσίαν τῷ Πατρὶ προσφέροντας.

7 Ἰδοὺ ἔρχεται μετὰ νεφελῶν.

Ὁ ἐνταῦθα, φησὶν, ὡς ἀμνὸς σφαγιασθεὶς, ἐν τῇ πατρικῇ δόξῃ, κριτὴς ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐλεύσεται. εἴτε ἀσωμάτως νοου- 10 μένων διὰ τῶν νεφελῶν, νοερῶν δυνάμεων· ἐρχόμενον δὲ αὐτὸν μετὰ δόξης, πᾶς μὲν ὀφθαλμὸς ὄψεται, οἱ δὲ ἐκκεντήσαντες καὶ πᾶσαι αἱ τῆς γῆς φυλαὶ, αἱ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμμείνασαι, κόψονται. τὸ δὲ ναὶ ἀμὴν, ἀντὶ τοῦ πάντως, τὸν αὐτὸν νοῦν τῇ Ἑλληνίδι καὶ Ἑβραΐδι γλώσσῃ ἐσήμανε. τὸ γὰρ ἀμὴν, ἑρμηνεύεται, γένοιτο. 15

8 Ἐγὼ εἰμὶ τὸ Ἀλφὰ καὶ τὸ Ὠμέγα.

Ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα δηλοῦται, ἅτε Θεὸς καὶ κρατῶν τῶν ἁπάντων ἄναρχός τε ὁμοῦ καὶ ἀτελεύτητος, ὢν καὶ προὼν, καὶ πέρας οὐκ ἔχων ὡς τῷ Πατρὶ συναΐδιος· τῶν θεοπρεπῶν φωνῶν ὁμοτίμως ἐφαρμοζουσῶν ἑκάστῃ θεϊκῇ ὑποστάσει, καὶ κοινῇ ταῖς 20 τρισὶ, πλὴν τῶν ἰδιωτήτων, ἤγουν σχέσεων, καὶ τῆς τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως. καὶ δῆλον ἐξ ὧν τὸν τρισάγιον τῶν Σεραφὶμ ὕμνον, ἐν μὲν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰς τὸν Υἱὸν μανθάνομεν λέγεσθαι, ἐν δὲ τῇ δημηγορίᾳ Παύλου ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. ἐν δὲ τῇ τῶν μυστηρίων προσφορᾷ, εἰς τὸν Πατέρα, πρὸς 25 ὃν τὴν τοιαύτην εὐχὴν εἰθίσμεθα ποιεῖν.

9 Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ κοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει.

Ἅτε ἀδελφὸς ὑμῶν φησιν ὢν καὶ συγκοινωνὸς ἐν ταῖς διὰ Χριστὸν θλίψεσιν, εἰκότως τὸ ἀξιόπιστον παρ' ὑμῖν κέκτημαι. 30 διὰ γὰρ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ, Πάτμον οἰκεῖν τὴν νῆσον καταδικασθεὶς, ἀπαγγέλλω τὰ ἑωραμένα ἐν αὐτῇ μυστήρια.

10 Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ.

Πνεύματι Ἁγίῳ γενόμενος κάτοχος, καὶ πνευματικὸν οὖς κτησάμενος, ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ, κἂν τούτῳ τιμηθείσῃ διὰ τὴν 35

ἀνάστασιν, φωνῆς ἤκουσε σάλπιγγι ἐοικυίας, διὰ τὸ μεγαλόφωνον δηλούσης τὸ τοῦ Θεοῦ ἄναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον, διὰ τοῦ Α καὶ τοῦ Ω δηλούμενον, ἐξ ἧς ἐντέταλται τὰ ὁραθέντα ταῖς ἑπτὰ ἐκκλησίαις διαπέμψασθαι, διὰ τὸν προλεχθέντα ἑβδοματικὸν ἀριθμὸν, τὸν εἰς τὸν σαββατισμὸν καταντῶντα τοῦ αἰῶνος τοῦ 5 μέλλοντος.

12 Καὶ ἐπέστρεψα βλέπειν.

Ὅτι οὐκ ἦν αἰσθητὴ ἡ φωνὴ, δηλοῖ λέγων· ἐπέστρεψα, οὐ τοῦ[a] ἀκοῦσαι, ἀλλὰ τοῦ βλέπειν τὴν φωνήν· ταυτὸν γάρ ἐστιν ἡ πνευματικὴ ἀκοή τε καὶ ὅρασις. ἐπιστρέψας δέ φησιν, εἶδον ἑπτὰ 10 λυχνίας, ἃς παρακατιὼν τὰς ἐκκλησίας ἐννόησε, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν τὸν Χριστὸν, ὅμοιον ἀνθρώπῳ, διὰ τὸ καὶ Θεὸν αὐτὸν εἶναι καὶ οὐ ψιλὸν ἄνθρωπον, ἐνδεδυμένον ποδήρη, ὡς ἀρχιερέα τῶν ἄνω, κατὰ τάξιν Μελχισεδὲκ, ζώνην καὶ χρυσῆν περιεζωσμένον, οὐκ ἐν τῇ ὀσφύϊ, ὥσπερ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι πρὸς ἐποχὴν τῶν ἡδονῶν· 15 ταύταις γὰρ ἡ θεία σὰρξ ἀνεπίβατος, ἀλλ' ἐν στήθει πρὸς τοῖς μαζοῖς, ὅπως καὶ τὸ ἄσχετον τῆς δικαίας καὶ θείας ὀργῆς φιλανθρωπίᾳ συνέχηται, καὶ ἡ τὰς δύο διαθήκας, ἤγουν τοὺς δεσποτικοὺς μαζοὺς ζωννύουσα δειχθῇ ἀλήθεια· δι' ὧν οἱ πιστοὶ τρέφονται. χρυσῆ δὲ ἡ ζώνη διὰ τὸ τίμιον καὶ καθαρὸν καὶ ἀκίβδηλον. 20 λευκαὶ δὲ αἱ τῆς κεφαλῆς τρίχες ὡσεὶ ἔριον ἢ ὡς χιών. εἰ γὰρ καὶ πρόσφατος δι' ἡμᾶς, ἀλλ' ἀρχαῖος, μᾶλλον δὲ προαιώνιος· τούτου γὰρ ἡ λευκὴ θρὶξ σύμβολον. οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ ὡς φλὸξ πυρὸς, τοὺς μὲν ἁγίους φωτίζοντες, τοὺς δὲ βεβήλους φλογίζοντες. τοὺς δὲ πόδας τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν δεῖ νοεῖν. οἱ πόδες γὰρ 25 αὐτοῦ τῇ θεότητι ἐπιβάντες, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατειργάσαντο. πόδες δὲ καὶ οἱ θεμέλιοι τῆς Ἐκκλησίας. ὅμοιοι δὲ χαλκολιβάνῳ, ὅν φασιν οἱ ἰατροὶ εὐώδη εἶναι θυμιώμενον, τὸν παρ' αὐτοῖς καλούμενον ἄρρενα λίβανον, χαλκοῦ μὲν τῆς ἀνθρωπίνης, λιβάνου δὲ τῆς θείας νοουμένης φύσεως, δι' ὧν δείκνυται καὶ τὸ 30 εὐῶδες τῆς πίστεως, καὶ τὸ ἀσύγχυτον τῆς ἑνώσεως. ἢ τοῦ χαλκοῦ δηλοῦντος τὸ τοῦ κηρύγματος εὔηχον, τοῦ δὲ λιβάνου, τὴν τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφήν. ὅθεν ἡ νύμφη ἔρχεσθαι κελεύεται. πόδες δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ οἱ Ἀπόστολοι, τῇ καμίνῳ τῶν πειρασμῶν πυρωθέντες. 35

[a] αὐτοῦ Cod.

15 Καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ.

Τὴν φωνὴν αὐτοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν λέγει εἶναι, εἰκότως· κοινὴ γὰρ ἡ φωνὴ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας τῶν πιστῶν ζῶντος ὕδατος ἔρρευσαν, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν διαπρύσιον ἤχησαν. 5

16 Καὶ εἶχεν ἐν τῇ δεξιᾷ.

Ἀστέρας ἑπτὰ κατιὼν, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν, φησὶν, Ἀγγέλους. ῥομφαίαν δὲ δίστομον, τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν, φησιν, ἀπόφασιν, τὴν τομωτέραν ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, ἢ καὶ τὴν περιτέμνουσαν μάχαιραν τοῦ Πνεύματος τὸν ἐντὸς ἡμῶν ἄνθρωπον. 10 τὸ δὲ πρόσωπον αὐτοῦ φαίνειν ὡς ὁ ἥλιος λέγων, οὐκ αἰσθητὴν τὴν αἴγλην φησὶν, ἀλλὰ νοητήν· ἥλιος γάρ ἐστι δικαιοσύνης τῇ οἰκείᾳ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ καταυγάζων. οὐ καθὼς ὁ αἰσθητὸς ἥλιος ἅτε κτίσμα, θεοσδότῳ δὲ δυνάμει, καὶ θείῳ προστάγματι.

17 Καὶ ὅτε εἶδον αὐτὸν, ἔπεσον πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ 15 ὡς νεκρός.

Ταυτὸν πεπονθότα τὸν Ἀπόστολον Ἰησοῦ τῷ Ναυὴ καὶ Δανιὴλ, διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀνέρρωσεν ὁ Χριστὸς, φήσας αὐτῷ, μὴ φοβοῦ, οὐ γὰρ θανατῶσαι σε παραγέγονα· ὅς γε ἄναρχος ὢν καὶ ἀτελεύτητος, δι' ὑμᾶς νεκρὸς γέγονα, καὶ 20 ἔχω ἐξουσίαν τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου, τουτέστι τοῦ σωματικοῦ καὶ ψυχικοῦ θανάτου.

19 Γράψον οὖν ἃ εἶδες, καὶ ἅ εἰσι, καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι μετὰ ταῦτα.

Ἐπειδήπερ φῶς ἀληθινὸν ὁ Χριστὸς, τούτου χάριν λύχνοι οἱ 25 τὸν αὐτοῦ πλουτοῦντες φωτισμὸν, ὡς τὴν νύκτα τοῦ παρόντος βίου καταλάμποντες· λυχνίαι δὲ αἱ ἐκκλησίαι ὀνομάζονται· εἰκότως, ὡς τοὺς φωστῆρας ἔχουσαι, τοὺς λόγον ζωῆς ἐπέχοντας. χρυσοῖ δὲ οἵτε λύχνοι καὶ αἱ λυχνίαι, διὰ τὸ τίμιον καὶ ἀκίβδηλον τῆς ἐν αὐτοῖς πίστεως. τούτων δὲ ἑκάστῃ, Ἄγγελος φύλαξ ἐφέστηκεν, 30 καθώς φησιν ὁ Κύριος, οὓς τροπικῶς ἀστέρας διὰ τὸ φωτεινὸν καὶ καθαρὸν τῆς φύσεως ὠνόμασεν.

Τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Ἐφέσῳ ἐκκλησίας γράψον.

Διὰ τοῦ Ἀγγέλου τῇ Ἐκκλησίᾳ διαλέγεται, ὥσπερ ἂν τις

διὰ παιδαγωγοῦ τῷ παιδαγωγουμένῳ, οἰκειοῦσθαι γὰρ ὁ διδάσκαλος τὰ τοῦ μαθητοῦ πέφυκεν, εἴτε ἐγκλήματα, εἴτε κατορθώματα, ἅτε σπεύδων ἐξομοιοῦν ἑαυτῷ τὸν διδασκόμενον.

1 Τάδε λέγει ὁ κρατῶν τοὺς ἑπτὰ ἀστέρας ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ. 5

Εἰκὸς διὰ τῶν ἑπτὰ ἀστέρων, ἤγουν Ἀγγέλων τῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις ἑπτὰ οὐρανοῖς λογικῶν τάξεων δηλοῦσθαι[b] τὴν διακόσμησιν, ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ κειμένην, ἐν ᾗ καὶ τὰ τῆς γῆς πέρατα τοῦ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐκκλησιῶν περιπατοῦντος, κατὰ τὴν οἰκείαν ὑπόσχεσιν, "ὅπου γάρ," φησιν, "εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς 10 "συνηγμένοι ἐν τῷ ἐμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν."

2 Οἶδα τὰ ἔργα σου καὶ τὸν κόπον σου, καὶ τὴν ὑπομονήν σου.

Ἐν δυσὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀποδεχόμενος, ἐν ἑνὶ ταύτην καταμέμφεται, ὃ καὶ μέσον τέθεικεν, τὰ κατορθώματα θεὶς ἑκατέρωθεν· 15 τὸν μὲν κόπον καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς πίστεως ὑπομονὴν καὶ τὴν πρὸς τοὺς κακοὺς ἀλλοτρίωσιν αὐτῆς ἐπῄνεσεν, ὅτι τε μὴ παντὶ πιστεύσασα πνεύματι, ἐπείρασε τοὺς ψευδαποστόλους· καὶ γνοῦσα ψευδεῖς αὐτοὺς, ἀπεπέμψατο. πρὸς δὲ τούτοις ὅτι τὰ ἔργα τῶν αἰσχροεργῶν Νικολαϊτῶν μεμίσηκεν· ἐμέμψατο δὲ ὅτι τὴν πρὸς 20 τοὺς πλησίον ἀγάπην καὶ εὐποιΐαν ἐχλίανεν, πρὸς ἣν αὐτὴν διὰ τῶν ἑξῆς ἀνεκαλέσατο, δι' ὧν φησι, τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον.

5 Εἰ δὲ μὴ, ἔρχομαί σοι ταχύ.

Κίνησις Ἐκκλησίας ἐστὶν ἡ τῆς θείας χάριτος γύμνωσις, δι' ἧς ἐν σάλῳ καὶ κλύδωνι ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων, καὶ 25 τῶν ὑπουργούντων αὐτοῖς πονηρῶν ἀνθρώπων καθίσταται. τινὲς δὲ τὴν τῆς λυχνίας κίνησιν, τὸν ἀρχιερατικὸν τῆς Ἐφέσου θρόνον ὡς ἐν τῇ βασιλίδι μετατεθέντα ἐνόησαν. τὰ δὲ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν ὅπως εἰσὶ τῷ Θεῷ μισητὰ, ἐντυχών τις τῇ βδελυρᾷ αὐτῶν αἱρέσει γνώσεται. 30

7 Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω.

Σαρκικὸν μὲν οὖς, πᾶς ἄνθρωπος, πνευματικὸν δὲ, ὁ πνευματικὸς μόνος κέκτηται, ὃ τῷ Ἡσαΐᾳ προστέθειται. τῷ δὲ τοιούτῳ

[b] δηλούσθω Cod.

νικῶντι τὸν πρὸς τοὺς δαίμονας πόλεμον δώσειν ἐπαγγέλλεται φαγεῖν ἐκ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, τουτέστι μετασχεῖν τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀγαθῶν. περιφραστικῶς γὰρ διὰ τοῦ ξύλου δηλοῦται ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ὧν ἑκάτερον ὁ Χριστός ἐστιν, ὥς φησι Σολομὼν περὶ τῆς σοφίας λέγων, "ξύλον ζωῆς ἐστιν πᾶσι τοῖς 5 "ἀντεχομένοις αὐτῆς," καὶ ὁ παρὼν Ἀπόστολος ἑτέρωθι περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων· "αὐτός ἐστί," φησιν, "ὁ Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος."

8 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Σμύρνῃ.

Πρῶτος ὡς Θεὸς, ἔσχατος ὡς ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ διὰ τῆς τριημέρου νεκρώσεως ἀνοίξας ἡμῖν τὴν 10 ζωὴν τὴν αἰώνιον.

9 Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Οἶδά σου, φησι, τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν ἐν τοῖς σαρκικοῖς, ἣν ὑπομένεις δι' ἐμὲ, μαστιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν ὑπαρχόντων στερούμενος· πλούσιος δὲ εἶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς, 15 ἔχων τὸν θησαυρὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ ὀστράκῳ τῆς καρδίας σου.

Καὶ τὴν βλασφημίαν.

Κατὰ κοινοῦ τὸ οἶδα. καὶ τὴν βλασφημίαν τῆς συναγωγῆς τοῦ Σατανᾶ, φησὶν, ἐπίσταμαι, ὅτι οὐκ εἰσὶν ὃ λέγονται· οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ. Ἰούδας γὰρ 20 ἐξομολόγησις ἑρμηνεύεται.

10 Μηδὲν φοβοῦ.

Μὴ φοβηθῇς, φησι, τὴν ἐκ τῶν θεομάχων διὰ μαστίγων καὶ πειρασμῶν θλῖψιν, δεκαήμερος γὰρ αὕτη καὶ οὐ μακρόβιος, διὸ καταφρονητέος ὁ θάνατος, ὡς ἐν ὀλίγῳ προξενῶν στέφανον ζωῆς 25 ἀμάραντον.

11 Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω.

Ὁ πνευματικῶς, φησιν, ἀκούων καὶ νικῶν τὰς διαβολικὰς ὑποσπορὰς, εἰ καὶ τὸν πρῶτον διὰ σαρκὸς ὑποστῇ θάνατον, ὑπὸ τοῦ δευτέρου τῆς γεέννης οὐκ ἀδικηθήσεται. 30

12 Τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Περγάμῳ.

Κατείδωλος ἦν αὕτη ἡ πόλις πρὸς ἣν ταῦτά φησι, τοὺς ἐν αὐτῇ πιστοὺς δι' ὑπομονὴν πειρασμῶν ἀποδεχόμενος· ῥομφαίαν δὲ δίστομον, ἢ τὸν Εὐαγγελικόν φησι λόγον τὸν τὴν καρδίαν περι-

τέμνοντα καὶ τοὺς πιστοὺς ἐκ τῶν ἀπίστων μερίζοντα, ἢ τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπότομον ἀπόφασιν.

Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐν αἷς Ἀντίπας.

Τινὲς Ἀντίπαν τινὰ τοὔνομα μάρτυρα ἐν Περγάμῳ φασὶ γεγονέναι ἀνδρειότατον, οὗ περ νῦν ὁ Εὐαγγελιστὴς πρὸς ἔνδειξιν 5 τῆς ἐκείνου ὑπομονῆς, τῆς τῶν πεπλανημένων ὠμότητος ἐμνημόνευσεν.

14 Ἀλλ' ἔχω κατά σου ὀλίγα.

Δύο χαλεπὰ ὡς ἔοικεν αὕτη ἡ πόλις ἐκέκτητο, τοὺς μὲν πλείονας Ἕλληνας· ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν πιστῶν ὀνομαζομένων, τοὺς 10 αἰσχροποιοὺς Νικολαΐτας, ἐπισπαρέντας τῷ σίτῳ πονηρὰ ζιζάνια· διὸ καὶ τοῦ Βαλαὰμ ἐμνημόνευσε, φήσας, ὃς ἐδίδασκεν ἐν τῷ Βαλαὰμ τὸν Βαλάκ. δηλοῖ δὲ διὰ τούτων τὸν νοητὸν Βαλαὰμ τὸν διάβολον ἐν τῷ αἰσθητῷ τὸν Βαλὰκ διδάξαι τὸ κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν σκάνδαλον, πορνείαν καὶ εἰδωλολατρίαν· τῇ γὰρ 15 ἐκείνης ἡδονῇ εἰς ταύτην τῷ Βεελφεγὼρ τελεσθέντες κατεκυλίσθησαν.

16 Μετανόησον οὖν.

Ἐν τῇ ἀπειλῇ ἡ φιλανθρωπία, οὐ γὰρ μετὰ σοῦ, φησὶν, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων πολεμήσω τῶν νοσούντων ἀνιάτως. 20

17 Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ.

Μάννα κεκρυμμένον ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς ὁ οὐράνιος, ὁ οὐρανόθεν δι' ἡμᾶς κατελθὼν, καὶ βρώσιμος γενόμενος· τροπικῶς δὲ καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μάννα λέγεται, ἅτε οὐρανόθεν κατερχόμενα, ὅθεν καὶ ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ. τούτων οἱ νικῶντες τὸν διάβολον, φησὶ, 25 τεύξονται· λήψονται δὲ καὶ ψῆφον λευκὴν, τουτέστι νικῶσαν, τῆς δεξιᾶς μοίρας ἀξιούμενοι, καὶ ὄνομα καινὸν τῇ παρούσῃ ζωῇ ἀγνοούμενον· ὀφθαλμὸς γὰρ οὐκ εἶδεν, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, καὶ νοῦς οὐ κατέλαβεν τὰ ἀγαθὰ τὰ μέλλοντα· καὶ τὸ καινὸν ὄνομα, ὃ οἱ ἅγιοι κληρονομήσουσιν. 30

18 Καὶ τῷ Ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις.

Εἴρηται τὸ τῶν ὀφθαλμῶν πυρῶδες τὸ φωτιστικὸν τῶν δικαίων καὶ τὸ καυστικὸν δηλοῦν τῶν ἁμαρτωλῶν· τοὺς δὲ πόδας καὶ τὸν χαλκολίβανον σημαίνειν τὴν Χριστοῦ ἐν τοῖς σωζομένοις εὐωδίαν

τοῦ νοητοῦ μύρου, καὶ ἄτμητον καὶ ἀσύγχυτον ἕνωσιν θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος, αὕτη γὰρ ὡς πεπυρακτωμένη τῷ θείῳ Πνεύ*ματι, τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς ἐστὶν ἀψηλάφητος.*

19 Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν περὶ τοὺς δεομένους 5 *διακονίαν τὸ εὐλαβὲς ὑμῶν καὶ ὑπομονητικὸν ἀποδέχομαι, ἀλλὰ δικαίως ὑμῖν ἐπιμέμφομαι, ὅτι τὴν τῶν* Νικολαϊτῶν *αἵρεσιν, τὴν τροπικῶς ὠνομασμένην* Ἰεζάβελ *διὰ τὴν δυσσέβειαν καὶ ἀσέλγειαν, ἀφήκατε παρρησιάζεσθαι, ὥστε τοῖς δούλοις μου δι' ἁπλότητα γνώμης παρέχειν σκάνδαλον, καὶ ἕλκειν αὐτοὺς εἰς εἰδωλό-* 10 *θυτα, οἷς καλῶς ἀπετάξαντο. ταύτην δὲ ἐπιστομίζειν ὀφείλετε, ὅτι καὶ προφῆτις εἶναι ὑποκρίνεται, ὑπὸ πονηροῦ ἐνεργουμένη πνεύματος.*

21 Καὶ ἔδωκα αὐτῇ.

Α*ὕτη φησὶν ἡ πονηρὰ αἵρεσις, καὶ καιρὸν λαβοῦσα εἰς μετά-* 15 *νοιαν, καλῶς τούτῳ οὐκ ἐχρήσατο.*

22 Ἰδοὺ βάλλω αὐτήν.

Τ*ροπικῶς μοιχαλίδι τὴν συστροφὴν τῶν αἱρετικῶν παρεικάσας, ἀπειλεῖ ταύτην τε ἀσθενείᾳ καὶ θανάτῳ περιβαλεῖν, καὶ τοὺς αὐτῇ συμφθειρομένους καὶ ἐκ τοῦ* Θεοῦ *πορνεύοντας, εἰ μὴ διὰ* 20 *μετανοίας πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψουσιν.*

24 Ὑμῖν δὲ λέγω τοῖς λοιποῖς.

Τ*αῦτα πρὸς τοὺς ἁπλουστέρους φησίν. ἐπείπερ πρὸς τοὺς οὕτω πονηροὺς καὶ εὑρεσιλόγους ἀντέχειν δι' ἁπλότητα τρόπων οὐ δύνασθε, ἅτε τὰ βάθη τοῦ* Σατανᾶ *μὴ ἐγνωκότες ὡς λέγετε,* 25 *οὐ ζητῶ παρ' ὑμῶν τὴν διὰ λόγων μάχην, ἀλλὰ τὴν φυλακὴν τῆς διδαχῆς, ἣν παρελάβετε, ἄχρις ἂν ὑμᾶς ἐντεῦθεν προσλήψομαι.*

26 Καὶ ὁ *νικῶν καὶ ὁ τηρῶν.*

Τ*ῷ ποιοῦντι, φησὶ, τὰ ἔργα μου δώσω ἐξουσίαν ἐπάνω πέντε ἢ δέκα πόλεων, ὡς ἐν τῷ* Εὐαγγελίῳ *εἴρηκεν· ἢ διὰ τούτου τὴν* 30 *τῶν ἀπίστων κρίσιν αἰνίττεται, δι' ἧς οἱ πεπλανημένοι, ὡς ἐν ῥάβδῳ ποιμαινόμενοι συντριβήσονται, ὑπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς τῷ* Χ*ριστῷ πιστευσάντων κρινόμενοι, κατὰ τὸ εἰρημένον, "ἄνδρες*

"Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην." τὸ δὲ, "ὡς κἀγὼ εἴληφα παρὰ τοῦ Πατρός μου," ἀνθρωπινώτερον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς πρόσληψιν.

28 Καὶ δώσω αὐτῷ.

Ἀστέρα πρωϊνὸν, ἢ ἐκεῖνον φησὶ περὶ οὗ Ἡσαΐας ἔλεγεν, "πῶς 5 "ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωῒ ἀνατέλλων," ὃν δώσειν συντετριμμένον ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἁγίων ἐπήγγελτο. καὶ τὸν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου λεχθέντα ἑωσφόρον ἐν ταῖς καρδίαις τῶν πιστῶν ἀνατέλλοντα, τὸν Χριστοῦ φωτισμὸν εὔδηλον. καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης καὶ Ἠλίας φωσφόρος προσαγορεύονται, ὁ μὲν 10 τῆς πρώτης ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ὁ δὲ τῆς δευτέρας, μεθ' ὧν ἕξειν τὸ μέρος τοὺς νικητὰς τοῦ διαβόλου πιστεύομεν. νοεῖται δὲ καὶ ἡ τῆς μελλούσης ἡμέρας ἀνατολὴ, ᾗ τὸ σκότος τοῦ παρόντος βίου καλυφθήσεται. καὶ ὁ ταύτην δὲ εὐαγγελιζόμενος Ἄγγελος. προπορεύεται γὰρ αὕτη τοῦ τῆς δικαιο- 15 σύνης ἡλίου ἐπιφανησομένου τοῖς ἁγίοις, καὶ τὴν ἀχλὺν τοῦ παρόντος βίου διασκεδάσαντος.

1 Τάδε λέγει Κύριος.

Ἑπτὰ ἀστέρας, θείους Ἀγγέλους φησὶν, ἑπτὰ δὲ πνεύματα, ἢ τοὺς αὐτοὺς, ἢ τὰς ἐνεργείας τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, ἅπερ 20 ἀμφότερα ἐν τῇ χειρὶ τοῦ Χριστοῦ εἰσιν, τῶν μὲν γὰρ ὡς δεσπότης κρατεῖ, τοῦ δὲ Πνεύματος ἐστὶ χορηγὸς ὡς ὁμοούσιος· ἐπιπλήττει δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ψιλὸν ὄνομα ζωῆς ἐχούσης πίστεως, νενεκρωμένη δὲ ἐξ ἀγαθῶν πράξεων.

2 Γινοῦ γρηγορῶν. 25

Τὸν ὕπνον φησὶ τῆς ῥαθυμίας ἀποτίναξαι, καὶ τὰ μέλη σου τὰ ἀποθνήσκειν τελείως διὰ τῆς ἀπιστίας μέλλοντα, στήριξον· οὐ γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν ἀγαθῶν ἔργων στεφανοῖ τὸν ἀγαθὸν ἐργάτην, ἀλλὰ τὸ τέλος.

3 Ἐὰν οὖν μὴ γρηγορήσῃς. 30

Ταῦτα φησὶν εἰκότως, ὅτε γὰρ ἑκάστου θάνατος, ἥτε κοινὴ συντέλεια, πᾶσιν ἄγνωστος· τοῖς μὲν παρεσκευασμένοις πόνων ἀνάπαυσις, τοῖς δὲ ἀπαρασκευάστοις κλέπτης, ψυχικὸν ἐπάγων θάνατον.

Ἀλλ' ὀλίγα ἔχεις.

Τοῦτο, φησὶ, καλὸν κέκτησαι, ἔχουσα τινὰς τοὺς τὸ ἱμάτιον τῆς σαρκὸς ῥυπαραῖς πράξεσι μὴ μιάναντας, οἳ μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ λαμπροφορήσουσιν, ὡς τηρήσαντες ἁπλῶς τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα. 5

4 Ὁ νικῶν· οὗτος.

Ὁ τὴν προλεχθεῖσαν, φησὶ, νίκην νικῶν τοῖς τῶν οἰκείων ἀρετῶν ἱματίοις λάμψει ὡς ὁ ἥλιος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τῇ τῶν ζώντων βίβλῳ ἔσται ἀνεξάλειπτον. ὁμολογηθήσεται δὲ ἐπὶ τοῦ πατρός μου καὶ τῶν ἁγίων δυνάμεων, ὥσπερ καὶ οἱ ἅγιοι μάρτυρες, καθώς 10 φησι καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, "ἐκλάμψειν τοὺς δικαίους ὡς τὸν "ἥλιον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν."

7 Τάδε λέγει Κύριος.

Κλεῖς τοῦ Δαβὶδ ἡ βασιλεία αὐτοῦ κέκληται· ἐξουσίας γὰρ αὕτη σύμβολον. κλεῖς δὲ πάλιν τῆς τε ψαλμικῆς βίβλου καὶ 15 πάσης προφητείας, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον· δι' οὗ οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως ἀνοίγονται. καὶ τὴν μὲν πρώτην κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δέχεται, τὴν δὲ δευτέραν ἔχει κατὰ τὸ ἄναρχον τῆς θεότητος. ἐπεὶ δὲ ἔν τισι τῶν ἀντιγράφων, ἀντὶ τοῦ Δαβὶδ, ᾅδου γέγραπται, διὰ τῆς τοῦ ᾅδου κλειδὸς, ἡ ἐξουσία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου τῷ 20 Χριστῷ προσμεμαρτύρηται. ἅγιος δὲ καὶ ἀληθινὸς, ὡς αὐτοαγιωσύνη, καὶ αὐτοουσιώδης ἀλήθεια.

8 Οἶδά σου τὰ ἔργα.

Ἐκ τῶν γεγραμμένων, μικρὰν μὲν τῷ μεγέθει τὴν πόλιν ταύτην, μεγάλην δὲ τῇ πίστει μανθάνομεν. διό φησιν αὐτῇ, οἶδά σου 25 τὰ ἔργα, τουτέστιν ἀποδέχομαι· καὶ θύραν ἐνώπιόν σου τοῦ διδασκαλικοῦ κηρύγματος ἤνοιξα, κλεισθῆναι διὰ πειρασμῶν μὴ δυναμένην, τῇ προθέσει γὰρ ἀρκοῦμαι, καὶ οὐκ ἀπαιτῶ τὰ ὑπὲρ δύναμιν.

Ἰδοὺ δίδωμι ἐκ τῆς συναγωγῆς.

9 Ἕξεις, φησὶ, μισθὸν τῆς ὁμολογίας τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος τὴν τῶν 30 Ἰουδαίων ἐπιστροφήν τε καὶ μετάνοιαν, οἳ προπεσοῦνται τοῖς ποσί σου, τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγωγὴν καὶ τὸν ἐξ ἐμοῦ φωτισμὸν αἰτούμενοι, καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας καὶ ἐν τῷ φανερῷ λοιπὸν Ἰουδαΐζοντες.

10 Ὅτι ἐτήρησας τὸν λόγον.

Τὴν ὥραν τοῦ πειρασμοῦ, εἴτε ὡς αὐτίκα παρεσομένην τὴν τῶν ἀσεβῶν τῆς Ῥώμης τὸ τηνικαῦτα βασιλευσάντων κατὰ Χριστιανῶν δίωξιν εἴρηκεν, ἧς λυτροῦσθαι αὐτὴν ἐπαγγέλλεται, ἢ τὴν ἐπὶ συντέλειαν τοῦ αἰῶνος παγκόσμιον κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Ἀντιχρί- 5 στου κίνησιν. ἐλευθεροῦν τοὺς ζηλωτὰς αὐτῆς ὑπισχνεῖται, προαναρπαζομένους διὰ τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, ἵνα μὴ πειρασθῶσιν ὑπὲρ ὃ δύνανται.

11 Ἔρχομαι ταχύ.

Καλῶς φησιν ἔρχομαι ταχύ. μετὰ γὰρ τὴν θλίψιν τῶν ἡμερῶν 10 ἐκείνων φησὶν ὁ Κύριος ἐλεύσεσθαι, διὸ παρεγγυᾷ κρατῆσαι τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως ἄσυλον, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ τὸν τῆς πίστεως στέφανον.

12 Ὁ νικῶν ποιήσω.

Στύλον εἰκότως φησίν· ὁ γὰρ νικητὴς τῶν ἐναντίων δυνάμεων, 15 στύλος καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας καθίσταται, ἀκίνητον ἐν αὐτῇ τὴν βασιλείαν ἔχων κατὰ τὸν Ἀπόστολον. καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν φησὶ τοῦ τοιούτου στύλου χαράξω τὴν γνῶσιν τοῦ θείου ὀνόματος καὶ τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἵνα ἴδῃ τὰ ἐν αὐτῇ κάλλη τοῖς τοῦ Πνεύματος ὀνόμασι, καὶ τὸ καινὸν ὄνομα τὸ τοῖς ἁγίοις ἐν τῷ 20 μέλλοντι γνωριζόμενον. τῷ δὲ Θεῷ μου ἀνθρωπίνως περὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηκεν, ὡς σὰρξ δι' ἡμᾶς ἀτρέπτως γενόμενος. ἄνωθεν δὲ Ἱερουσαλὴμ καταβαίνει, ἐκ μὲν Ἀγγέλων ἀρξαμένης τῆς θείας γνώσεως, μέχρις ἡμῶν δὲ καταντησάσης, συναφθέντων ἀλλήλοις διὰ Χριστοῦ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν. 25

14 Τάδε λέγει ὁ ἀμήν.

Διὰ τοῦ βαπτιστοῦ ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ δείκνυται, μᾶλλον δὲ ὁ αὐτὸς οὐσιώδης ἐστὶν ἀλήθεια. ἀρχὴ δὲ ἤτοι βασιλεία, ὡς πάντων τῶν κτισμάτων δεσπόζουσα· ἀρχὴ γὰρ τῆς κτίσεως ἡ προκαταρκτικὴ αἰτία καὶ ἄκτιστος. 30

15 Οἶδα σου τὰ ἔργα.

Φεύγει τὸν ἐν τῇ πίστει ἀμελῶς ζῆν προελόμενον. ὁ μὲν γὰρ ψυχρὸς, καὶ τῆς ζώσης πίστεως ἄγευστος, ἐν ἐλπίδι πολλάκις ἔσται τοῦ τυχεῖν αὐτῆς, ὁ δὲ ζέσας διὰ τοῦ βαπτίσματος Πνεύ-

ματι, καὶ ἀποψυχθεὶς διὰ ῥαθυμίας ὕστερον ἑαυτῷ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐξέκοψεν, καταγνοὺς τῆς αἱρεθείσης πίστεως· ἔργοις μὲν γὰρ οὐκ ἀπογνωστέα ἡ μεσότης, ὥσπερ ὁ ἔννομος γάμος μέσος ὢν παρθενίας καὶ ἀκολασίας οὐκ ἀπόβλητος· ἐν δὲ τῇ πίστει τὸ μέσον καὶ χλιαρὸν ἀδόκιμον, ὁμοίως καὶ ὁ ἐν ἐρήμῳ ζῆν 5 *προελόμενος μὴ ἀκριβῶς δὲ ζῶν, καταγνωστέος εἰκότως, ὡς ἐγγὺς ὢν τοῦ ἀποψυχθέντος.*

16 Μέλλω σε ἐμέσαι.

Ὥσπερ, φησὶ, τὸ χλιαρὸν ἔμετον κινεῖ τοῖς μεταλαμβάνουσιν, οὕτω κἀγώ σε ὡς βδελυκτὸν βρῶμα ἐμέσω διὰ λόγου στόματός 10 *μου εἰς αἰώνιον κόλασιν, ὅτι ταῖς ἀκάνθαις τοῦ πλούτου τὸν σπόρον τοῦ θείου λόγου συμμιγνύουσα, τὴν ἑαυτῆς ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀγνοεῖς πτωχείαν, καὶ τὴν τῶν νοητῶν σου ὀφθαλμῶν τύφλωσιν, καὶ τὴν ἐξ ἀγαθῶν πράξεων γύμνωσιν.*

18 Συμβουλεύω σοι. 15

Εἰ πλουτίσαι βούλει φησὶ, παρ' ἐμοῦ τοῦ πλουτίζοντος κτῆσαι, προθέσει ζεούσῃ καὶ καρδίᾳ θελούσῃ, χρυσίον πεπυρωμένον, τὸν διδασκαλικὸν λόγον τὸν τῷ πυρὶ τῶν πειρασμῶν λαμπρυνόμενον, δι' οὗ ἕξεις ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν θησαυρὸν ἄσυλον, καὶ περιβάλῃ τὴν στολὴν τῶν ἀρετῶν τὴν ὑπέρλαμπρον, δι' ἧς ἡ προσγενομένη σοι 20 *ἐξ ἁμαρτίας ἀμφιασθήσεται γύμνωσις. κολλύριον δέ ἐστιν ἡ ἀκτημοσύνη· εἰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων, τούτους πάντως ἀνοίξει τὸ ἀδωροδόκητον.*

20 Ἰδοὺ ἕστηκα ἐπὶ τὴν θύραν.

Ἀβίαστος ἐστὶ, φησὶν, ἡ ἐμὴ παρουσία· τὴν θύραν τῆς καρδίας 25 *κρούω, καὶ τοῖς ἀνοίγουσιν ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν σωτηρίᾳ συνευφραίνομαι. τροφὴν γὰρ καὶ δεῖπνον ταύτην ἥγημαι· τρεφόμενος ἐν οἷς αὐτοὶ τρέφονται, καὶ τὸν λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι θείου λόγου, καὶ τὸ σκότος τῆς πλάνης φεύγουσιν.*

21 Ὁ νικῶν· δώσω. 30

Διὰ τοῦ θρόνου, ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ μέλλοντος αἰῶνος δείκνυται· φησὶ τοίνυν ὅτι οἱ τὸν ἐχθρὸν νικήσαντες συνδοξασθήσονταί μοι καὶ συμβασιλεύσουσι. τὸ δὲ "ὡς κἀγὼ ἐνίκησα," ἀνθρωπίνως εἴρηται, διὰ τὴν πρόσληψιν· οὐ γὰρ ἆθλον ἀρετῆς τὴν

βασιλείαν ὁ Θεὸς Λόγος ἐκτήσατο, ταύτην γὰρ ἔχει οὐσιωδῶς ἀΐδιον. ἐπειδὴ γὰρ δι' ἡμᾶς γέγονεν ἄνθρωπος, Θεὸς ὑπάρχων καὶ βασιλεὺς προαιώνιος, καὶ πάντων τῶν ἡμετέρων ἁμαρτίας χωρὶς μετασχὼν, πάντων τῶν ἑαυτοῦ τοῖς νικηταῖς τοῦ διαβόλου μεταδέδωκεν, καθὼς ἦν δυνατὸν ἀνθρώποις ὑποδέξασθαι. 5

1 Μετὰ ταῦτα εἶδον.

Ἡ περιαίρεσις τῆς θύρας σημαίνει τῶν κρυπτῶν μυστηρίων τοῦ πνεύματος τὴν δήλωσιν. ἡ δὲ σάλπιγξ τὸ τοῦ ἀποκαλύπτοντος μεγαλόφωνον, τὸ δὲ "ἀνάβα ὧδε," τοῦ τῶν γηΐνων τελείως ἀποστῆναι καὶ ἐν οὐρανῷ γενέσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀκούοντος. 10

2 Καὶ εὐθέως ἐγενόμην ἐν πνεύματι.

Τῆς φωνῆς, φησὶν, ἀκούσας καὶ τῷ πνεύματι τυπωθεὶς τὸ ἡγεμονικὸν, θρόνον ἐθεασάμην. δι' οὗ δηλοῦται, ἡ ἐν τοῖς ἁγίοις τοῦ Θεοῦ ἀνάπαυσις· αὐτοῖς γὰρ ἐνθρονίζεται. ἐπειδὴ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸν ὁραθέντα ἐνταῦθα παρίστησι, σωματικὸν αὐτῷ χαρακτῆρα οὐ 15 *περιτίθησιν, ὥσπερ ἐν τῇ προτεραίᾳ τοῦ υἱοῦ ὀπτασίᾳ, ἀλλὰ τιμίοις αὐτὸς λίθοις ἀπεικάζει· τῆς μὲν ἰάσπιδος σημαινούσης ὡς χλοερᾶς τὸ ἀειθαλὲς ὁμοῦ καὶ φερέσβιον καὶ τροφὴν χορηγὸν τῆς θείας φύσεως, διὰ τὸ πᾶν σπέρμα χλοηφορεῖν, πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὸ φοβερὸν τοῖς ὑπεναντίοις. φασὶ γὰρ τὴν ἴασπιν φοβερὰν* 20 *εἶναι θηρίοις καὶ φάσμασι*[a]. *μετὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸ θεραπευτικὸν τῶν ἐπιδεχομένων τὴν ψυχικὴν ἴασιν. φασὶ γὰρ τοῦτον τὸν λίθον ἰατρεύειν οἰδήματά τε καὶ τὰς ἀπὸ σιδήρου πληγὰς ἐπιχριόμενον. ἡ δὲ ἶρις σμαραγδίζουσα τὸ ποικίλον καὶ ἀνθοῦν ἐν ἀρεταῖς τῶν ἀγγελικῶν ἐμφαίνει τάξεων.* 25

4 Καὶ κύκλοθεν τοῦ θρόνου.

Τούτους τίς τῶν πρὸ ἡμῶν Ἄβελ καὶ ἑτέρους εἴκοσι τῆς παλαιᾶς ἐξέλαβε καὶ τρεῖς τῆς νέας. εἴτε δὲ τοῦτό ἐστιν, εἴτε μᾶλλον τοὺς πρὸς ταῖς πράξεσι καὶ λόγῳ κεκοσμημένους δεῖ νοεῖν, τῷ διὰ τῶν κδ̄ στοιχείων δηλουμένων ἐκλαβεῖν ἀκολουθότερον, διὰ τῶν 30 *ιβ̄ πρεσβυτέρων, τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ διαλάμψαντας· διὰ δὲ τῶν ἑτέρων ιβ̄, τοὺς ἐν τῇ νέᾳ διαπρέψαντας, κἀκείνων γὰρ ιβ̄ φύλαρ-*

a Sic Dionysius Poet. ἐν Λιθιακοῖς ap. Schol. Harl. Od. K. 323. *φύσει δὲ κρύσταλλον ἴδ' ἱερὴν ἴασπιν, ἐχθρὴν ἐν πάσῃσι* (leg. Ἐμπούσῃσι) *καὶ ἄλλοις εἰδώλοισιν.*

λαρχοι, καὶ τῶν ἐν τῇ νέᾳ ιβ̄ Ἀποστόλων προηγήσαντο, οἷς καθίσαι ἐπὶ ιβ̄ θρόνων ὁ Κύριος ἐπηγγείλατο. τάχα δὲ τὰ λευκὰ ἱμάτια τοῦ λαμπροῦ βίου, καὶ τῆς ἀλήκτου ἑορτῆς καὶ εὐφροσύνης σύμβολα. οἱ δὲ στέφανοι τῆς νίκης, ἣν πρὸς τοὺς πονηροὺς δαίμονας κατώρθωσαν ἀνδρισάμενοι. 5

5 Καὶ ἐκ τοῦ θρόνου.

Κἀντεῦθεν τὸ φοβερὸν καὶ καταπληκτικὸν τοῦ Θεοῦ κατὰ τῶν ἀναξίων τῆς αὐτοῦ μακροθυμίας δείκνυται· τοῖς μέν τοι σωτηρίας ἀξίοις, τούτων ἑκατέρα φωτισμὸν ἐντίθησιν, ἡ μὲν τοῖς τῆς διανοίας ὄμμασιν, ἡ δὲ τοῖς πνευματικοῖς ὠσὶν ἐμπίπτουσα. 10

Εἰσὶν ἑπτὰ πνεύματα.

Τὰ πνεύματα ταῦτα, εἴτε ἑπτὰ Ἀγγέλους ὑπερέχοντας δεῖ νοεῖν, εἴτε τὰς ἐνεργείας τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, οὐδ' ἕτερον οἶμαι ἀπίθανον. ἡ δὲ ὑελίνη θάλασσα τὸ πλῆθος τῶν ἁγίων δυνάμεων, καὶ τὸ καθαρὸν καὶ ἀκηλίδωτον, καὶ τὸ τῆς μελλούσης ζωῆς 15 χαρακτηρίζει ἀτάραχον. τάχα δὲ διὰ ταύτης δηλοῦται τὰ οὐράνια νοητὰ ἀνεφίκτοις ἡμῖν ὕδασι κατὰ τὸν ψαλμῳδὸν στεγαζόμενα. εἰ δέ τισι κρυσταλλοειδὴς ἡ τοῦ οὐρανοῦ φύσις νενόμισται, σκοπεῖν χρὴ, εἰ μὴ ἡ οὐσία τοῦ θεοστιβοῦς ἐκείνου ἐδάφους διὰ τούτων σημαίνεται, τὸ στίλβον ὁμοῦ καὶ διαυγὲς ἔχουσα. 20

6 Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ θρόνου.

Καὶ διὰ τούτου δείκνυται ὁ θρόνος σημαντικὸς εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας τε καὶ ἀναπαύσεως, ἐν ᾗ καὶ περὶ ἣν τὰ Σεραφὶμ ἐθεώρησε· διὰ τοῦ πλήθους τῶν ὀφθαλμῶν τὸ πρὸς τὰς θείας αὐγὰς θεοπτικὸν αὐτῶν διδασκόμενος. ὅτι τε καὶ τῶν ὄπισθεν καὶ 25 τῶν ἔμπροσθεν θεόθεν τὴν γνῶσιν ἐναυγάζονται.

7 Καὶ τὸ ζῶον τὸ πρῶτον.

Ταῦτα τὰ ζῶα διὰ τῶν τεσσάρων προσώπων δηλοῦν ἔοικεν. εἴτε τῶν δ̄ στοιχείων τὴν τοῦ Θεοῦ δημιουργίαν τε καὶ συντήρησιν, εἴτε τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ τῶν 30 ἐν θαλάσσῃ τὴν δεσποτείαν, ἢ τὰς δ̄ ἀρετὰς καὶ τὰ δ̄ Εὐαγγέλια· τοῦ μὲν λέοντος δηλοῦντος τὴν ἀνδρίαν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, διὰ τὸ τῆς προαιωνίου βασιλείας τούτου σημαντικόν. τοῦ δὲ μόσχου τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον

ὡς νομικῶς καὶ ἱερατικῶς τὸν Χριστὸν γενεαλογήσαντος. τοῦ δὲ ἀετοῦ τὴν σωφροσύνην, ταύτην γὰρ ἔχειν μαρτυρεῖται τὸ ζῶον καὶ τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον, ὡς σύντομον καὶ ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ἀρξάμενον. τοῦ δὲ ἀνθρώπου τὴν φρόνησιν, καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, ὡς φύσει καὶ οὐ νόμῳ κηρύξαντος 5 τὴν Χριστοῦ γέννησιν. ἴσως δὲ διὰ τούτων καὶ ἡ οἰκονομία τοῦ Χριστοῦ δηλοῦται διὰ τοῦ λέοντος, ὡς βασιλέως· διὰ τοῦ μόσχου ὡς ἱερέως, μᾶλλον δὲ ἱερείου· διὰ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς δι᾿ ἡμᾶς ἀνδρωθέντος· διὰ δὲ τοῦ ἀετοῦ, ὡς χορηγοῦ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος τοῦ ἐπίπταντος ἡμῖν ἄνωθεν. 10

8 Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα.

Ταῦτα τὰ δ̄ ζῶα διὰ τοῦτο ταῖς δυσὶ πτέρυξι καλύπτει τὰ πρόσωπα, καὶ ταῖς δυσὶ τοὺς πόδας, ταῖς δὲ μέσαις πέτανται, ἵνα ἡ περὶ τὰ ὑψηλότερα καὶ βαθύτερα τῆς οἰκείας καταλήψεως φανῇ αὐτῶν εὐλάβεια, δι᾿ ἣν τοῖς μέσοις πρὸς τὰς θεαρχικὰς 15 αὐγὰς θείοις ζυγοῖς ἀνατείνονται.

Καὶ ἀνάπαυσιν.

Ἀνάπαυσις ταῖς ἁγίαις δυνάμεσι, τὸ τῆς θείας ὑμνῳδίας μὴ παύεσθαι, τὸν δὲ τρισσὸν ἁγιασμὸν τῆς τρισυποστάτου προσφέρει θεότητος. τὸ δὲ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, τὴν ἁγίαν Τριάδα 20 δηλοῦν ἔφημεν.

10 Πεσοῦνται οἱ εἴκοσι.

Διὰ τούτου δηλοῦται καὶ τοὺς νοηθέντας ἡμῖν κδ̄ πρεσβυτέρους, κοινωνοὺς εἶναι τῆς ὑμνῳδίας τῶν ἄνω δυνάμεων, ὁμολογοῦντας ἐκ Θεοῦ κεκομίσθαι τῆς τῶν νοητῶν ἐχθρῶν νίκης τὴν δύναμιν. 25 Σὺ, φησὶ, δέσποτα, λέγοντες, τῶν στεφάνων τῆς νίκης αἴτιος καὶ χορηγὸς γέγονας· καὶ σοὶ παρὰ πάντων ὡς κτισμάτων ἡ εὐχαριστία ὀφείλεται.

1 Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιάν.

Βιβλίον τὴν πάνσοφον τοῦ Θεοῦ μνήμην νοοῦμεν, ἐν ᾗ πάντες 30 κατὰ τὸν Δαβὶδ γράφονται, καὶ τῶν θείων κριμάτων τὴν ἄβυσσον. ταύτης δὲ τὰ μὲν ἔξω διὰ τὸ γράμμα εὐληπτότερα, τὰ δὲ ἔσω, διὰ τὸ Πνεῦμα δυστέκμαρτα, τὰς δὲ ἑπτὰ σφραγῖδας, ἢ τὴν τελείαν τῆς βίβλου ἀσφάλειαν καὶ πᾶσιν ἄγνωστον· ἢ τὰς

οἰκονομίας τοῦ ἐρευνῶντος τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ Πνεύματος, ἃς λῦσαι πάσας, οὐδεμία κτιστὴ φύσις δύναται. βίβλος δὲ καὶ ἡ προφητεία νοεῖται, ἣν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ πεπληρῶσθαι ἔφη· ἧς τὰ ἑξῆς ἐπ' ἐσχάτων πληρωθήσονται τῶν χρόνων, εἰ καὶ νῦν ἡμῖν ἄγνωστα. 5

2 Καὶ εἶδον ἄλλον Ἄγγελον.

Διὰ τούτων δηλοῦται, μήτε Ἀγγέλους μήτε ἀνθρώπους ἐν σαρκὶ ὄντας, μήτε τοὺς ἐκ σαρκὸς ἀποδεδημηκότας ἁγίους, τὴν ἀκριβῆ τῶν θείων κριμάτων κατειληφέναι γνῶσιν, πλὴν τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ τῶν προφητευθέντων περὶ αὐτοῦ ἔκπαλαι διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὴν ἀσάφειαν λύσαντος. ἔκλαιον δέ, φησιν ὁ Εὐαγγελιστὴς, ὡς εἰς ἀγνωσίαν πεσούσης τῆς καθαρωτάτης τῶν ἀγγελικῶν οὐσιῶν τάξεως. καὶ ἰδοὺ εἷς τῶν πρεσβυτέρων, εἰ καὶ Ἀγγέλοις φησὶν ἡ βίβλος ἀκατάληπτος, ἀλλ' οὐ τῷ Θεῷ τῷ διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἐνανθρωπήσαντι, ὃς ῥίζα Δαβὶδ, ὡς κτίστης διὰ τὴν θεότητα, εἰ καὶ ἐκ ῥίζης αὐτοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. 10 15

6 Καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἐν μέσῳ.

Οἱ ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ καὶ τὰ ἑπτὰ κέρατα τοῦ ἀρνίου, δηλοῦσι τοῦ Χριστοῦ τὰ ἑπτὰ Πνεύματα, ὧν Ἡσαΐας ἐμνημόνευσε καὶ Ζαχαρίας ὁ προφήτης. τὸ δὲ "ὡς ἐσφαγμένον" δηλοῖ τὴν μετὰ τὴν σφαγὴν ζωὴν αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἐδείκνυ τὰ τοῦ πάθους σύμβολα, ὡς ἐσφραγισμένον ἀληθῶς μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν. 20

8 Καὶ ὅτε ἔλαβε τὸ βιβλίον.

Αἱ κιθάραι τὴν ἐναρμόνιον καὶ εὔηχον δηλοῦσι δοξολογίαν· τὰ δὲ θυμιάματα τὴν εὐώδη τῶν πιστῶν θυσίαν, προαγομένην διὰ βίου καθαρότητος. αἱ φιάλαι δὲ τῶν διανοιῶν σημαντικαὶ, ἐξ ὧν ἡ τῶν ἀγαθῶν ἔργων εὐωδία, καὶ ἡ καθαρὰ προσευχὴ προσέρχεται. διὰ τούτου δὲ δείκνυται τοὺς πρεσβυτέρους εἶναι τοὺς ἐν τῇ παλαιᾷ τε καὶ νέᾳ Θεῷ εὐαρεστήσαντας, καὶ τὴν ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου τῷ σφαγιασθέντι ἀμνῷ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγοράσαντι ἡμᾶς εὐχαριστίαν προσάγοντας. 25 30

9 Καὶ ᾄδουσι καινὴν ᾠδήν.

Καινὴ δὲ ᾠδὴ, ἣν τῆς παλαιότητος τοῦ γράμματος ἀπαλλαγέντες οἱ ἐκ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης καταυγασθέντες, ᾄδειν

ἐδιδάχθημεν διὰ τοῦ Πνεύματος, τῆς γῆς δὲ βασιλεύειν τούτους φησὶ τῆς καινῆς, ἣν ὁ Κύριος τοῖς πραέσιν ἐπηγγείλατο.

11 Καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα.

Ἐκ πάντων γενέσθαι τὴν δοξολογίαν φησὶν, ἐκ πάντων γὰρ τῶν τε νοητῶν καὶ τῶν αἰσθητῶν, τῶν τε ζώντων, τῶν τε ἁπλῶς 5 ὄντων φυσικοῖς λόγοις ὁ Θεὸς δοξάζεται ὡς πάντων γενεσιάρχης· καὶ ὁ τούτου μονογενὴς καὶ ὁμοούσιος Υἱὸς, ὃς τὴν καινότητα τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τὴν δι' αὐτὸν γεγενημένην κτίσιν χαριζόμενος, εἰ καὶ λαβεῖν τῶν ἐν οὐρανοῖς καὶ τῶν ἐπιγείων τὴν ἐξουσίαν ὡς ἄνθρωπος γέγραπται. 10

14 Καὶ τὰ τέσσαρα ζῶα.

Καὶ διὰ τούτων δείκνυται μία ποίμνη καὶ μία Ἐκκλησία γεγενῆσθαι Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, διὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ τὰ διεστῶτα συνάψαντος, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσαντος· ἰδοὺ γὰρ σὺν τοῖς τέσσαρσι ζώοις τοῖς τῶν λοιπῶν ἀγγελικῶν 15 ὑπερέχουσι τάξεων, καὶ οἱ χαρακτηριστικοὶ τοῦ τῶν σωζομένων ἀνθρώπων πληρώματος τῆς τοῦ Θεοῦ ἀξιοῦνται ὑμνῳδίας τε καὶ προσκυνήσεως.

1 Καὶ εἶδον ὅτι ἤνοιξε.

Κἀνταῦθα ἡ τῶν ἐν οὐρανοῖς εὐταξία σημαίνεται ἐκ τῶν πρώ- 20 των τάξεων εἰς τὰς δευτέρας καταβαίνουσα, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς προσώπου τῶν τετραμόρφων ζώων δηλαδὴ τῶν λεόντων τὴν πρώτην γεγενῆσθαι φωνὴν ἤκουσε κελευομένην τοῦ "ἔρχου" τῷ τὴν ὀπτασίαν τυποῦντι Ἀγγέλῳ δι' αἰνίγματος. τὸ δε πρῶτον ζῶον ὁ λέων ἐμφαίνειν μοι δοκεῖ τὸ βασιλικὸν τῶν Ἀποστόλων κατὰ δαιμόνων 25 φρόνημα, κατὰ τὸ[a] "ἰδοὺ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς συνήχθησαν."

2 Καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκός.

Καὶ τῆς παρούσης σφραγῖδος τὴν λύσιν καὶ τῶν ἑξῆς ἁπασῶν, τινὲς εἰς τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰμονομίαν ἐξειλήφασι· τὴν πρώτην εἰς τὴν γέννησιν, τὴν δευτέραν εἰς τὸ βάπτισμα, τὴν 30 τρίτην εἰς τὰς μετὰ τοῦτο θεοσημείας, τὴν τετάρτην εἰς τὴν ἐπὶ Πιλάτου παράστασιν, τὴν πέμπτην εἰς τὸν σταυρὸν, τὴν ἕκτην εἰς τὴν ἐν μνήματι κατάθεσιν καὶ τοῦ ᾅδου σκύλευσιν, τὴν ἑβδόμην εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν.

[a] Cod. κατ' αὐτὸ.

Ἄλλοι δὲ τὴν τῆς πρώτης σφραγῖδος λύσιν, τὴν τῶν Ἀποστόλων φασὶ νοεῖσθαι γενεάν· οἳ καθάπερ τόξον τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα κατὰ δαιμόνων ἐντείνοντες, τῷ Χριστῷ τοὺς τρωθέντας τοῖς σωτηρίοις βέλεσι προσήγαγον, στεφάνους εἰληφότες, ἀνθ' ὧν διὰ τῆς ἀληθείας τὸν τῆς πλάνης ἀρχηγὸν νενικήκασιν, ἐπ' ἐλπίδι 5 δευτέρας νίκης τῆς μέχρι βιαίου θανάτου ὁμολογίας τοῦ δεσποτικοῦ ὀνόματος· διὸ γέγραπται "ἐξῆλθε νικῶν, καὶ ἵνα νικήσῃ·" πρώτη γὰρ νίκη ἡ τῶν ἐθνῶν ἐπιστροφή· δευτέρα ἡ τοῦ σώματος δι' ἑαυτῆς ἑκούσιος μετὰ κολάσεως ἔξοδος.

3 Καὶ ὅτε ἤνοιξε. 10

Ζῶον δεύτερον τὸν μόσχον λέγει, τῶν ἁγίων μαρτύρων τὰς ἱερὰς θυσίας χαρακτηρίζοντα, τοῦ προτέρου τὴν ἀποστολικὴν ἐξουσίαν, ὡς εἴρηται, διαγράφοντα.

5 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδού.

Ταύτην εἶναι φασὶ τὴν δευτέραν τῶν Ἀποστόλων διδαχὴν, διὰ 15 μαρτύρων καὶ διδασκάλων συμπληρουμένην· ἐν ᾗ πλατυνομένου λοιπὸν τοῦ κηρύγματος ἡ τοῦ κόσμου ἐλύθη εἰρήνη[b], καθ' ἑαυτῆς μερισθείσης τῆς φύσεως, κατὰ τὸν εἰπόντα Χριστὸν, "οὐκ "ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μάχαιραν," δι' ἧς τὰ μαρτυρικὰ σφάγια εἰς τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀνηνέχθησαν. ὁ δὲ πυρ- 20 ρὸς[c] ἵππος, ἡ τῆς ἐκχύσεως τῶν αἱμάτων, ἢ τῆς πεπυρωμένης τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ πασχόντων διαθέσεως σύμβολον ἦν· τὸ δὲ γεγράφθαι, δοθῆναι τῷ καθ' ἡμέραν ἐπ' αὐτὸν λαβεῖν τὴν εἰρήνην, τὴν πάνσοφον δείκνυσι τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν, τοὺς πιστοὺς δούλους διὰ πειρασμῶν δοκιμάζουσα. 25

7 Καὶ ὅτε ἤνοιξε.

Τρίτον ζῶον ἐνταῦθα τὸν ἄνθρωπον φησι, τὴν τῶν ἀνθρώπων δηλοῦντα ἔκπτωσιν, καὶ διὰ τοῦτο κολάσειν[d] διὰ τὸ πρὸς ἁμαρτίαν εὐόλισθον τῇ ἐξουσίᾳ τῆς προαιρέσεως. εἰκὸς δὲ καὶ αἰσθητὸν λιμὸν τότε γενέσθαι, καθὼς ἐν τοῖς ἑξῆς ῥηθήσεται· διὰ δὲ τοῦ 30 μέλανος ἵππου τὸ πένθος δηλοῦσθαι φαμὲν τὸ ἐπὶ τοῖς ἐκπεσοῦσι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν κολάσεων. τὸν

[b] In marg. παράλογος φιλία. [c] Cod. πυρὸς. [d] Sic.

δὲ ζυγὸν δοκιμαστὴν εἶναι τῶν τε δι' εὐκολίαν γνώμης ἢ κενοδοξίαν, τῶν τε διὰ σώματος ἀσθένειαν ἐκπεπτωκότων τῆς πίστεως. τὸν δὲ τοῦ σίτου χοίνικα τὸν δηναρίου ἄξιον, δηλοῦν τροπικῶς τοὺς νομίμως ἀθλήσαντας, καὶ τῆς δοθείσης θείας εἰκόνος ἀκριβεῖς φύλακας. τοὺς δὲ τρεῖς χοίνικας τῆς κριθῆς τοὺς κτηνοπρεπῶς 5 τοῖς διώκταις δι' ἀνανδρίαν ὑποκύψαντας, ἀναλόγως δὲ μετανοήσαντας ὕστερον, καὶ τὴν ῥυπωθεῖσαν εἰκὸς δάκρυσιν ἀποπλύναντας. τὸ δὲ ἐντετάλθαι μὴ ἀδικῆσαι τὸν οἶνον καὶ τὸ ἔλαιον, τὸ μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν δι' ἐπιστροφῆς Χριστοῦ ἰατρείαν, ᾗ τὸν ἐμπεπτωκότα εἰς τοὺς λῃστὰς ἐθεράπευσεν, μήτε προαναρπαγῆναι θανάτῳ 10 τούτους, οἳ διὰ μακροθυμίας τὴν ἧτταν ἔμελλον ἀναμαχήσασθαι.

7 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα.

Τὸ τοῦ τετάρτου ζώου δηλαδὴ τοῦ ἀετοῦ ὑψιπετὲς καὶ ὀξὺ πρὸς βορρὰν, ἄνωθεν ἥκειν ἐξ θεηλάτου ὀργῆς τὰς πληγὰς ἐμφαίνειν 15 δύναται, εἰς τὴν τῶν εὐσεβῶν ἐκδίκησιν, καὶ τῶν δυσσεβῶν τιμωρίαν, εἰ μὴ ταύταις βελτιωθέντες ἐπιστρέψουσι. τοῦ εἱρμοῦ δὲ τῶν προεκτεθέντων καὶ τὰ παρόντα ἔχεται. ὡς γάρ φασιν τινὲς, ἐν τῇ τῶν διωγμῶν ἀκμῇ ἐπὶ Μαξιμίνου Ῥωμαίων βασιλεύοντος, ὑπὸ μὲν λιμοῦ καὶ λοιμοῦ ἄπειρα πλήθη διεφθείροντο, ὡς ταφῇ μὴ 20 δύνασθαι παραδίδοσθαι· καί τοι Χριστιανῶν τότε φιλοτίμως περὶ τὰς κηδίας ἠσχολημένων, καὶ τοὺς πεπλανημένους πρὸς τὴν ἀληθῆ ἐπίγνωσιν ἐναγόντων· ὑπὸ δὲ Ἀρμενίων ἐπαναστάντων Ῥωμαίοις, οὐκ ὀλίγους ἀνῃρῆσθαι ῥομφαίᾳ, καὶ ὑπὸ κυνῶν ἀνηλῶσθαι τὰ τῶν θανόντων σώματα, ὡς λοιπὸν τοὺς λειπομένους εἰς κυνοκτονίαν τρα- 25 πῆναι, δεδιότες μὴ καὶ αὐτοὶ θανόντες, ζῶντας τούτους τάφους κτήσωνται. εἰκὸς δὲ τοῖς κυσὶ καὶ ἀγρίους θῆρας συμμετέχειν διὰ τὸ τῆς τροφῆς ἄφθονον.

9 Καὶ ὅτε ἤνοιξε τὴν πέμπτην.

Εἰ μέν τις τὴν λύσιν τῶν δ̄ σφραγίδων ταῖς τοῦ Χριστοῦ 30 παρῳχηκυίαις οἰκονομίαις προσνεῖμαι βιάσεται, καὶ ταύτας εἰκότως τοῖς προτελειωθεῖσι προφήταις καὶ λοιποῖς ἁγίοις ἐφαρμόσει τῆς θείας καταβοῶσι μακροθυμίας, ἐφ' οἷς μέχρι σταυροῦ παρὰ Ἰουδαίων ὑβριζόμενος ἀνέχεται. εἰ δέ τις ὡς μελλόντων πρόρρησιν

ταῦτα ἐκλάβοι τοῖς διὰ Χριστὸν σφαγιασθεῖσι τὴν τοιαύτην πρέπειν κατὰ τῶν διωκτῶν οἰήσεται καταβόησιν· ἐφ' ᾧ τοὺς ἐν αὐτῇ ἀξίους ἐπιστρέψαι, τῶν δὲ ἀπειθῶν τῇ παγκοσμίῳ συντελείᾳ ἐκκόψαι τὴν ἀσέβειαν. εἰ γὰρ καὶ ἤδη τότε, καθὼς εἴρηται, οἱ δυσσεβεῖς θείας ὀργῆς ἐπειράθησαν, ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τὰ τούτων 5 λείψανα ἐπιστρεπτικῶν ἢ κολαστικῶν μαστίγων ἐδέοντο.

11 Καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ἑκάστῳ.

Καὶ διὰ τούτων τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν αἰτούμενοι φαίνονται οἱ ἅγιοι, διὸ μακροθυμεῖν ἄχρι τῆς τῶν ἀδελφῶν τελειώσεως κελεύονται, ἵνα μὴ χωρὶς αὐτῶν τελειωθῶσι. αἱ δὲ λευκαὶ στολαὶ 10 τὴν ἐπανθοῦσαν αὐτοῖς τῶν ἀρετῶν ἐμφαίνουσι λαμπρότητα, ἣν ἠμφιεσμένοι εἰσὶν, καὶ μήπω τὰς ἐπαγγελίας ἐκομίσαντο. τῇ γοῦν ἐλπίδι τούτων, ὥσπερ νοερῶς ἐνοπτρίζονται πάσης ἀπηλλαγμένοι παχύτητος, εἰκότως εὐφραίνονται τοῖς κόλποις Ἀβραὰμ ἐναναπαυόμενοι. πολλοῖς γὰρ τῶν ἁγίων τοῦτο εἴρηται, χώρους 15 ἀξίους εἰληφέναι τῶν τῆς ἀρετῆς ἐργατῶν ἕκαστον, δι' ὧν καὶ περὶ τῆς μελλούσης αὐτοῖς δόξης τεκμαίρονται.

12 Καὶ εἶδον ὅτε ἤνοιξε τὴν σφραγῖδα.

Καὶ ταύτην τινὲς εἰς τὴν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ πολιορκίαν ἐξελάβοντο· ἔοικε δέ τισι μετάβασις ἐνταῦθα γεγενῆσθαι ἀπὸ τῶν ἐν 20 τοῖς διωγμοῖς χρόνων, εἰς τὸν καιρὸν τὸν πρὸ τῆς ψευδοχρίστου ἀφίξεως· ἐν ᾧ τοσαύτας προεφητεύθη θλίψεις ἔσεσθαι, ἴσως πρὸς τὸ ἐμμελετῶντας ταύταις τοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἀπειπεῖν πρὸς τὰς ἐπαγομένας ἐκ τοῦ Ἀντιχρίστου κολάσεις, οἵας οὐδέποτε γεγενημένας ἔγνωμεν· σεισμὸν μέντοι τὴν τῶν πραγμάτων μετάθεσιν 25 πολλαχοῦ τῆς γραφῆς εὑρίσκομεν. τὸ δὲ μέλαν τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης τὸ ἀφεγγὲς καὶ αἱματῶδες, τὸ τοῖς παρὰ τῆς θείας ὀργῆς καταλειφθεῖσιν ἀφώτιστον ἐνδείκνυται. τὸ δὲ πεσεῖν τοὺς ἀστέρας, καθὼς καὶ ἤδη περὶ τῶν ὑπὸ Ἀντιόχου ἀπαντηθέντων γέγραπται, τὸ καὶ τοὺς δοκοῦντας εἶναι φωστῆρας ἐν κόσμῳ 30 πίπτειν, τοῖς γινομένοις ἐποκλάζοντας, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, πλανηθῆναι εἰ δυνατὸν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς, διὰ τὸ τῆς θλίψεως μέγεθος. ἴσως γὰρ διὰ τοῦτο καὶ ἡ συκῆ εἰς παράδειγμα λαμβάνεται, ὡς

τοὺς ἀτελεῖς καρποὺς, καὶ μήπω [a]πεπανθέντας τῷ τῶν πειρασμῶν καύσωνι καὶ γλυκανθέντας τῇ χάριτι, ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ διαβολικοῦ ἀνέμου τινάσσεσθαι καταβάλλουσα. δισσῶς γὰρ ταύτην ἐπί τε καλῷ καὶ κακῷ ἐκλαμβάνειν οἴδαμεν, ἔκ τε τῆς ξηρανθείσης ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τῆς φερομένης ἐν τῷ ᾄσματι. εἰ δὲ αἰσθητῶς ταῦτα 5 τοῦ Χριστοῦ κριτοῦ μετὰ δόξης ἐρχομένου συμβήσεται, αὐτὸς ἂν εἰδείη ὁ τοὺς ἀποκρύφους ἔχων θησαυροὺς τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως.

14 Καὶ ὁ οὐρανὸς ἀπεχωρίσθη.

Τὸ τὸν οὐρανὸν εἰλῆσθαι ὡς βιβλίον ἢ τὸ ἄγνωστον τῆς δευτέ- 10 ρας Χριστοῦ παρουσίας αἰνίττεται· ἀψοφητὶ γὰρ ἐν ἀκαριαίῳ ἡ βίβλος ἀνοίγεται· ἢ ὅτι καὶ αἱ οὐράνιαι δυνάμεις τοῖς ἐκπίπτουσι τῆς πίστεως ἐπαλγοῦσαι, οἷον εἰλιγμόν τινα διὰ συμπάθειαν καὶ λύπην ἕξουσιν. διὰ τούτων δὲ καὶ ἕτερον σημαίνεται, τὸ μὴ ἀφα- νισμὸν τὸν οὐρανὸν ὑφίστασθαι, ἀλλ' οἷον εἰλιγμόν τινα καὶ 15 ἀλλαγὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον. ἡγούμεθα δὲ τῇ ἀρχαίᾳ συνηθείᾳ χρή- σασθαι τὸν Ἀπόστολον· εἰλιταρίοις γὰρ Ἑβραῖοι ἀντὶ τῶν παρ' ἡμῖν βίβλων ἐκέχρηντο, ὧν ἡ ἀνείλησις οὐκ ἀφανισμὸν ἀλλὰ τῶν γεγραμμένων φανέρωσιν ἀπεργάζεται, ὡς καὶ τοῦ οὐρανίου σώμα- τος ἡ ἀνάπτυξις, τῶν ἀποκειμένων τοῖς ἁγίοις ἀγαθῶν τὴν ἀποκά- 20 λυψιν δείκνυσιν.

Ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν ἐνικήθησαν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν τοῖς Ἀποστόλοις ἐρωτῶσι περὶ τοῦ ἐν Ἱεροσο- λύμοις ναοῦ καταστροφῆς καὶ συντελείας, καθὼς ἠδύναντο χωρεῖν προεῖπε τὰ μέλλοντα, ἅπερ καὶ ἤδη μὲν ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἐπὶ 25 Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου τοῖς Χριστοκτόνοις Ἰουδαίοις συμβέ- βηκεν. ἐπὶ τέλει δὲ μεθ' ὑπερβολῆς πλειόνος παντὶ τῷ κόσμῳ ἐν τῇ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπιδημίᾳ ἐπελεύσεται· ἐν ᾗ οἱ κατ' ἐξοχὴν εἴτε ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας, εἴτε κοσμικῆς δυναστείας ὑπάρ- χοντες, ὄρη τροπικῶς ὀνομαζόμενοι, αἵ τε τῶν πιστῶν ἐκκλησίαι 30 μεταφορικῶς νῆσοι καλούμεναι, ἐκ τῶν τόπων αὐτῶν φεύξονται, τόπον ἐκ τόπων ἀμείβοντες διὰ τὸν ψευδόχριστον. οἱ δὲ τῆς γῆς

[a] ἤγουν ὡρίμους γενομένους in marg.

βασιλεῖς, τουτέστιν οἱ ταύτην ἐξουσιάζοντες, καὶ μηδὲν ἐν οὐρανοῖς κεκτημένοι, σὺν πᾶσι μεγιστᾶσι καὶ πλουσίοις ἐν τοῖς κάτω, καὶ δούλοις τῶν κάτω, καὶ ἐλευθέροις τῆς Χριστοῦ δουλείας, ὑπὸ τῶν σπηλαίων καὶ πετρῶν καὶ ὀρέων καλυφθῆναι εὔξονται, ἢ πειρασθῆναι τῆς θείας ὀργῆς, ἤτοι τὰς ἐν τῇ τοῦ Ἀντιχρίστου 5 *παρουσίᾳ κατὰ συγχώρησιν ἀπὸ λιμοῦ καὶ ἑτέρων πληγῶν μάστιγας· ἢ καὶ ἐπὶ ταῖς προσδοκωμέναις μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπεράντοις κολάσεσιν, ὅτε καὶ μᾶλλον ἡ θεία ὀργὴ δικαίως ὡς κλίβανος ἐκκαυθήσεται, τοὺς τῷ θεμελίῳ τῆς πίστεως ἐποικοδομοῦντας ξύλα καὶ χόρτον καὶ καλάμην, ὡς τροφὴν πυρὸς καταναλίσκουσα.* 10

1 Εἶδον τέσσαρας Ἀγγέλους.

Εἰ καὶ ταῦτα τισὶν ὑπὸ Ῥωμαίων πάλαι τοῖς Ἰουδαίοις γεγενῆσθαι ἐξείληπται, τῶν τεσσάρων θείων Ἀγγέλων δηλοῦν αὐτοῖς νομισθέντα, τὸ ἐπί τε γῆς ἐπί τε θαλάσσης τῶν τὴν ὀργὴν πειρωμένων διαδιδράσκειν ἄφυκτον, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἐν τῇ τοῦ 15 *Ἀντιχρίστου ἐπελεύσει γενήσεται· οὐκ ἐν τῇ μερικῇ γῇ τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' ἐν πάσῃ, ἣν ἐπὶ τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἑστάναι τοὺς Ἀγγέλους διέξεισιν, ὡς πληροῦντας διακονίας τὰς θεόθεν αὐτοῖς ἐγκεχειρισμένας, ἡμῖν δὲ ἀγνώστους. ἡ δὲ τῶν ἀνέμων ἐποχὴ, προδήλως λύσιν τῆς εὐταξίας τῆς κτίσεως καὶ τὸ τῶν κακῶν ἐμ-* 20 *φαίνει ἀδιάδραστον· δι' ἀνέμων γὰρ καὶ τὰ τῆς γῆς φυτὰ τρέφονται, καὶ πλεῖται ἡ θάλασσα.*

2 Καὶ ἔκραξε φωνὴ μεγάλη τοῖς τέσσαρσιν.

Ὅπερ τῷ Ἰεζεκιὴλ πάλαι ἀποκεκάλυπτο περὶ τοῦ ἐνδεδυμένου τὸ βαδδὴν, καὶ τῶν καταστεναζόντων τὰ πρόσωπα σφραγίζοντος 25 *πρὸς τὸ μὴ συναπολέσθαι δικαίους ἀδίκοις, διὰ τὸ κεκρυμμένον τῆς τῶν ἁγίων ἀρετῆς, καὶ τοῖς Ἀγγέλοις ἄγνωστον· τοῦτο κἀνταῦθα τῷ Ἀποστόλῳ δείκνυται· ὑπερτέρας ἁγίας δυνάμεως τοῖς τιμωροῖς Ἀγγέλοις ἐγκελευομένης μηδὲν δρᾶσαι εἰς τοὺς πλημμελήσαντας, πρὶν διὰ τοῦ σφραγισθέντος διακριθέντας ἐπιγνώσει τῆς* 30 *ἀληθείας θεραπευθέντας. τοῦτο δὲ μερικῶς πάλαι γεγένηται τῶν τῷ Χριστῷ πεπιστευκότων τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ῥωμαίων ἐκπεφευγότων πόρθησιν, εἰς πολλὰς τελούντων μυριάδας· ἀλλ' οὖν ὡς εἴρηται ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπελεύσεως μάλιστα*

γενήσεται, τῆς σφραγῖδος τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ διειργούσης τῶν ἀπίστων τοὺς πιστοὺς, πεπαρρησιασμένως τὴν τοῦ Χριστοῦ σημείωσιν ἐνώπιον τῶν ἀσεβῶν φέροντας.

3 Μὴ ἀδικήσητε τὴν γῆν.

Ὡς δι' ἡμᾶς γεγενημένης τῆς κτίσεως, παιδευομένοις ἡμῖν 5 *κοινωνεῖ ἐπὶ ταῖς μάστιξιν, ὥσπερ καὶ δοξαζομένοις τοῖς ἁγίοις συμφαιδρυνθήσεται. διὰ τούτων δὲ μανθάνομεν καὶ τοὺς ἐναρέτους δεῖσθαι δυναμωθῆναι δι' ἀγγελικῆς βοηθείας πρὸ τῆς τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγῆς, τῇ δεδομένῃ ἡμῖν σφραγῖδι τοῦ Πνεύματος, κατὰ τοσοῦτον ἐπιδεικνυμένῃ τὴν οἰκείαν δύναμιν, καθόσον ἂν* 10 *αὐτῇ ἐργασίαν παρασχώμεθα· τῶν λοιπῶν μενόντων ἀβοηθήτων παρ' οἰκείων, τοῦ μὴ βοηθῆναι θέλημα.*

6 Ἐκ φυλῆς Ἀσήρ.

Ἐκ φυλῆς Ἀσὴρ ιβ' χιλιάδες. Ἀσὴρ μακαρισμὸς ἑρμηνεύεται, δι' οὗ δείκνυνται οἱ τῶν δεσποτικῶν μακαρισμῶν διὰ πολι- 15 *τείας ἀξιούμενοι τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Χριστοῦ στάσεως. ἐκ φυλῆς Νεφθαλεὶμ ιβ' χιλιάδες. Νεφθαλεὶμ προσευχὴ, δι' ἧς χαρακτηρίζονται οἱ διὰ προσευχῆς ἀδιαλείπτου τῷ Θεῷ κολλώμενοι. ἐκ φυλῆς Μανασσῆ ιβ' χιλιάδες. Μανασσῆ ἐπιλησμονὴ, τουτέστιν οἱ τῶν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενοι, καὶ τῶν πατρώων οἴκων διὰ τὸν* 20 *θεῖον ἔρωτα. ἐκ φυλῆς Συμεὼν ιβ' χιλιάδες. Συμεὼν ὑπακοὴ, δηλαδὴ οἱ δι' ὑπακοῆς τῶν θείων ἐντολῶν δικαιούμενοι. ἐκ φυλῆς Λευὶ, ιβ' χιλιάδες. Λευὶ, προσειλημμένος, δι' οὗ νοοῦνται οἱ διὰ πολιτείας ἱεροπρεποῦς ὑπὸ Χριστοῦ προσειλημμένοι. ὄγδοος δὲ ὁ Λευὶ τέτακται, ὡς κατὰ τὴν ὀγδόην ἡμέραν τὴν ἀνάστασιν τῆς* 25 *ἀληθοῦς ἱερωσύνης ἀναδεικνύμενος. ἐκ φυλῆς Ἰσάχαρ ιβ' χιλιάδες. Ἰσάχαρ, μισθὸς, τουτέστιν οἱ τῶν ἐκ Θεοῦ μισθῶν ἕνεκεν ἐναρέτως πολιτευόμενοι. ἐκ φυλῆς Ζαβουλῶν ιβ' χιλιάδες. Ζαβουλὼν κατοικητήριον δυνάμεως, ἢ εὐωδία, δι' οὗ νοοῦνται, οἱ τῇ ἐνοικήσει τοῦ Χριστοῦ κατὰ τῶν παθῶν δυναμωθέντες καὶ εὐωδία* 30 *αὐτῷ γενόμενοι.*

8 Ἐκ φυλῆς Ἰωσήφ.

Ἐκ φυλῆς Ἰωσὴφ ιβ' χιλιάδες· Ἰωσὴφ πρόσθεσις, τουτέστιν οἱ ἐν προσθήκης μέρει σὺν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν τὰ πρὸς τὸ

ζῆν ἀναγκαῖα λαμβάνοντες. ἐκ φυλῆς Βενιαμὶν, ιβ΄ χιλιάδες. Βενιαμὶν υἱὸς ὀδύνης, ἢ υἱὸς ἡμέρας, ἢ υἱὸς δεξιᾶς, δηλαδὴ οἱ διὰ καρδιακῶν ὀδυνῶν. εἴτε οὖν οἱ τότε ἐξ Ἑβραίων πιστοὶ καὶ διαπεφευγότες τὴν Ῥωμαίων αἰχμαλωσίαν, τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἀναπληροῦσιν, εἴτε, ὃ καὶ μᾶλλον πιστότερον, οἱ ἐπὶ συντελείᾳ ἐξ Ἰουδαίων σωζόμενοι. "ὅτε γάρ," φησι, "τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, "τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται." οὐδέτερον ἀπαράδεκτον. ἡ δὲ ἀκρίβεια τῆς ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἰσότητος ἐμφαίνειν δοκεῖ τὸν πολυπλασιασμὸν τοῦ ἀποστολικοῦ σπόρου, δωδεκάκις δώδεκα διπλασιαζομένου ἐπὶ τὸν τέλειον τῆς χιλιάδος ἀριθμὸν, καὶ οὕτω τὰς ῥηθείσας χιλιάδας ἀποτελοῦντος.

Ἐπισημαντέον δὲ τοῦτο, ὡς ἡ φυλὴ τοῦ Δὰν, ὡς ἐξ αὐτῆς τικτομένου τοῦ Ἀντιχρίστου, ταῖς λοιπαῖς οὐ συνηρίθμηται, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης ἡ τοῦ Λευῒ, ὡς ἱερατικὴ πάλαι εἰς μερισμὸν μὴ ἐρχομένη. ἐκ δὲ τῆς τῶν ὀνομάτων ἑρμηνείας ἔστι τινὰ τῶν φυλῶν ἑκάστῃ προσαρμόσαι διάνοιαν, ὡς ἐν τοῖς παραπλησίοις παρατεθήσεται. τὸν δὲ Ἰωσὴφ ἀντὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἐφραὶμ τέθεικεν. ἁρμόδιος δὲ τούτοις ὁ λεχθεὶς ἀριθμὸς, ὡς εἴρηται, διά τε τοὺς πάλαι Ἑβραίων ιβ΄ φυλάρχους, διά τε τοὺς ἀντ' αὐτῶν καταστάντας ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν Ἀποστόλους, δι' ὧν οἱ ἐν τῇ διασπορᾷ τῆς γῆς Ἰουδαῖοι ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων σώζονται.

9 Μετὰ ταῦτα εἶδον· καὶ ἰδοὺ ὄχλος.

Ἰδοὺ μία Ἐκκλησία Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ οἱ πάλαι τοῖς Ἀγγέλοις ἄνθρωποι καταπληκτικοὶ φαινόμενοι τότε συλλειτουργοὶ ἀνθρώπων γενήσονται. εἴτε κατά τινας τῶν ἁγίων ἐν τοῖς οἰκείοις σώμασι διὰ τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν αὐτοῖς ἐμφανιζόμενοι, εἴτε καθ' ἕτερον τρόπον ὡς τὸ τριχῇ διαστατὸν μὴ ἔχοντες, ὅπερ σωμάτων ἴδιον, οὐκ ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει φαινόμενοι, ἀλλὰ κατὰ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ τυπούμενοι καὶ σχηματιζόμενοι. κύκλῳ μέντοι τῶν Χερουβὶμ καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἑστῶτες ἐμφανίζουσι διὰ τῆς στάσεως τὸ τῆς τιμῆς μέγεθος, ᾗ δοξάζονται οἱ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πρεσβυτέρων δηλούμενοι· ὑφ' ὧν πάντων ἡ εὐχαριστία τῷ Θεῷ ἐπὶ ταῖς θεοπρεπέσιν αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτοῦ κτίσιν οἰκονομίαις ὑπὲρ ἡμῶν ἀναπεμφθήσεται.

Καὶ ἀπεκρίθη εἷς.

Διεγείρει διὰ τῆς πεύσεως τὸν Ἀπόστολον ὁ ὀφθεὶς πρὸς τὴν τῶν ὁραθέντων ἔρευναν. ὁ δὲ τὴν ἄνοιαν εὐγνωμόνως προβαλλόμενος παρὰ τοῦ ἐρωτῶντος σοφίζεται.

13 Οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐρχόμενοι. 5

Οὗτοι εἰσὶν οἱ διὰ προσκαίρων πόνων αἰωνίαν ἀνάπαυσιν καρπούμενοι, καὶ διὰ τοῦ συμπάσχειν Χριστῷ, τούτῳ συμβασιλεύοντες· τὸ γὰρ ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐνταῦθα δηλοῖ τὸ ἀκατάπαυστον. ἐκεῖ γὰρ νὺξ οὐκ ἔσται, ἀλλ' ἡμέρα μία, ἀντὶ τοῦ αἰσθητοῦ ἡλίου, τῷ τῆς δικαιοσύνης καταλαμπομένη. ἴσως δὲ νὺξ 10 νοεῖται τὰ ἀπόκρυφα καὶ βαθέα τῆς γνώσεως μυστήρια, ἡμέρα δὲ τὰ σαφῆ τε καὶ εὔληπτα. ναὸς δὲ τοῦ Θεοῦ, πᾶσα μὲν ἡ ἀνακαινιζομένη κτίσις διὰ τοῦ Πνεύματος, μάλιστα δὲ οἱ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος σῶον καὶ ἄσβεστον φυλάξαντες, οἷς ἐνοικήσειν καὶ ἐμπεριπατήσειν ἐπήγγελται. 15

16 Οὐ πεινάσουσιν.

Οὗτοι, φησὶν, οὐ πεινάσουσιν οὐδὲ διψήσουσιν, καὶ εἰκότως· τὸν γὰρ ἄρτον τὸν οὐράνιον καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ζωῆς ἕξουσιν, οὐδ' οὐ μὴ πεσοῦνται ἐπ' αὐτοὺς ἥλιος οὐδὲ καῦμα. οὐ γὰρ ὑπὸ πειρασμῶν ἔτι τῶν διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ καύσωνος σημαινομένων ὀδυνηθήσονται, τοῦ καιροῦ τῶν ἀγώνων παρῳχηκότος. 20

17 Ὅτι τὸ ἀρνίον.

Οἱ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τότε ποιμαινόμενοι, φησὶν, ἐπιδρομὰς λύκων οὐ φοβηθήσονται, ἅτε πεμπομένων εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ἀλλ' ἐπὶ τὰς καθαρὰς καὶ τρανοτάτας τῶν θείων νοήσεων πηγὰς 25 ἀΰλους ποιμανθήσονται, δηλουμένας διὰ τοῦ ὕδατος, τὰς καὶ ἤδη τὴν ἄφθονον χύσιν τοῦ Πνεύματος χαρακτηρισαμένας. τοῦ Κυρίου εἰπόντος περὶ τοῦ εἰλικρινῶς πρὸς αὐτὸν πιστεύοντος, ὅτι "ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος," ᾧ οἱ ἅγιοι τότε δαψιλῶς ποτιζόμενοι, ἐν ἀγαλλιάσει καὶ εὐφροσύνῃ ἀπεράντῳ 30 ἔσονται, τῆς μερικῆς γνώσεως καταργουμένης, τὴν τελείαν κτώμενοι, καὶ τὴν τροπὴν μετὰ τῆς φθορᾶς ἐκδυόμενοι.

1 Καὶ ὅτε ἤνοιξε.

Συχνῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν ζ′ ἁγίων τούτων παραλαμβάνεται, ὡς τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ τῷ σαββατισμῷ καὶ ἀναπαύσει τῶν ἁγίων σύστοιχος. διὸ κἀνταῦθα ἐπὶ τῇ λύσει τῆς ἑβδόμης σφραγῖδος ἡ λύσις τῆς γηΐνης πολιτείας διασημαίνεται, ἑπτὰ Ἀγγέλων διακο- 5 *νούντων ταῖς κατὰ τούτων παιδείαις ἢ κολάσεως δεομένων ἀνθρώπων μάστιξιν.*

Καὶ ἐγένετο σιγή.

Ἡ σιγὴ δηλοῖ τήν τε ἀγγελικὴν εὐταξίαν καὶ εὐλάβειαν, τό τε περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ Ἀγγέλοις ἄγνω- 10 *στον. τὸ δὲ ἡμιώριον, τὸ τοῦ καιροῦ ἐμφαίνει βραχὺ, ἐν ᾧ τῶν πληγῶν ἐπαγομένων, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς συντελουμένων, ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία φανήσεται.*

3 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος.

Εἰ καὶ σχηματίζονται εἰς ὕλας καὶ χρώματα τὰ τοῖς ἁγίοις 15 *ὁρώμενα, εἴτε θυσιαστήριον, εἴτε ἕτερόν τι, ἀλλὰ ἀόρατα καὶ νοητὰ τυγχάνουσιν. ἐπὶ τούτου τοίνυν στὰς ὁ Ἄγγελος, καὶ τὸν λιβανωτὸν, δηλαδὴ τὸ τὸν λίβανον δεχόμενον θυμιατήριον κρατῶν, τὰς εὐχὰς τῶν ἁγίων ὡς θυμιάματα τῷ Θεῷ προσέφερεν, δι' ὧν ἠτοῦντο διὰ τῆς παγκοσμίου συντελείας, ταῖς μὲν τιμωρητικαῖς* 20 *μάστιξιν τῶν δυσσεβῶν καὶ παρανόμων ἐλαττῶσαι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι κόλασιν· τῇ δὲ οἰκείᾳ παρουσίᾳ τοὺς μισθοὺς διανεῖμαι τοῖς κοπιάσασι· τοῦτο δὲ ἐκ τῶν ἑξῆς δείκνυται.*

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ θυμιάματα.

Τὸ θυσιαστήριον τοῦτο ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν ᾧ πᾶσα λειτουρ- 25 *γικὴ καὶ ἁγία συνέστηκε δύναμις, καὶ αἱ μαρτυρικαὶ θυσίαι προσκομίζονται· οὗ ἦν τύπος τὸ ἐν τῇ σκηνῇ θυσιαστήριον. τὰ δὲ θυμιάματα, αἱ προσευχαὶ τῶν ἁγίων ὡς εὐώδεις τῷ Θεῷ καταλέλεκται. ἐνώπιον δὲ τοῦ Χριστοῦ τοῦ θρόνου δηλαδὴ τῶν ὑπερτάτων ἁγίων δυνάμεων εἴρηκεν, διὰ τὴν χύσιν τῆς ἐν αὐτοῖς ἐμπύρου* 30 *θείας ἀγάπης, καὶ τῆς ἀκραιφνοῦς σοφίας τε καὶ γνώσεως, ὅπερ ἐμφαίνει ἡ ἑρμηνεία τῶν ὀνομάτων τῶν τῷ Θεῷ πλησιαζουσῶν ὑπερτάτων δυνάμεων.*

5 Καὶ εἴληφεν ὁ Ἄγγελος.

Αἱ διακονηθεῖσαι δι' Ἀγγέλου τῶν ἁγίων προσευχαὶ προσδεχθεῖσαι, καὶ τοῦ τιμωρητικοῦ πυρὸς τὸν λιβανωτὸν πληρώσασαι, ἐπὶ τὴν γῆν ἐκχεθῆναι πεποιήκασιν. τοῦ δὲ Ἀγγέλου τούτου τύπον ἐπέχει ἕκαστος ἱεράρχης, ὡς μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ 5 τῶν μὲν τὰς δεήσεις ἀνάγων, τῶν δὲ τὸν ἱλασμὸν κατάγων, τοὺς δὲ τῶν ἁμαρτανόντων ἐπιστρέφων, ἢ λόγῳ ἢ παιδείαις αὐστηροτέραις.

Καὶ ἐγένετο βρονταί.

Διὰ τούτων ἁπάντων τὰ πρὸ τῆς συντελείας χαρακτηρίζονται 10 φόβητρα. Ἄγγελοι δὲ τούτοις διακονοῦνται, ὡς ἰατροὶ συμπαθεῖς, καυτῆρσι καὶ τομαῖς τοὺς τὴν δεινοτάτην τῆς ἁμαρτίας νόσον ἀσθενοῦντας θεραπεύοντες, ἢ τό γε μετριώτερον τοῖς ῥαθυμοτέροις τὴν μέλλουσαν ἐπικουφίζοντες κόλασιν, εἰ ὁπωσοῦν εὐχαρίστως ἐνέγκωσιν. 15

7 Καὶ ὁ πρῶτος ἐσάλπιζε.

Ταῦτα τισὶν ἔδοξεν αἰνίττεσθαι τὴν ἐν γεέννῃ τῶν ἁμαρτωλῶν κόλασιν, πολυτρόπως διὰ τῶν αἰσθητῶν ὀδυνηρῶν τροπολογουμένην. ἄλλοι δὲ, διὰ τὸ μάλιστα οὐ τὴν τρίτην μοῖραν εἶναι τῶν κολαζομένων ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τοῦ παντὸς τῶν ἀνθρώπων πληρώματος, 20 ἀλλὰ τὴν πλείονα, τὰς πρὸ τῆς συντελείας μᾶλλον ταῦτα πληγὰς ἐμφαίνειν νομίζουσι· καὶ τὴν μὲν χάλαζαν δηλοῦν τὸ οὐρανόθεν ἥκειν κατὰ δίκαιον κρίμα τὰς τοιαύτας μάστιγας· τὸ δὲ πῦρ σὺν τῷ αἵματι, τὰς ἐκ βαρβαρικῶν χειρῶν γινομένας πυρπολήσεις τε καὶ ἀνδροκτασίας, τοῦ πολέμου, οὐ τοὺς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ 25 τὰ τῆς γῆς ἐκφόρια πάντα καταναλίσκοντος.

8 Καὶ ὁ δεύτερος Ἄγγελος.

Καὶ τὴν θάλασσαν κατὰ τὸ δόξαν τισὶν σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ τῷ καθαρσίῳ πυρὶ καιομένην, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν δηλοῦσθαι διὰ τούτων νενόμιστο, εἰ μὴ ἡ τοῦ τρίτου μνήμη ἀνάρμοστος ἡμῖν 30 πρὸς τοῦτο κατεφαίνετο· πλείονες γὰρ τῶν σωζομένων οἱ κολαζόμενοι, ὡς φησὶν ὁ Κύριος. κατὰ μέν τοι ἀναγωγὴν οὐδὲν ἀπεικὸς τὸν παρόντα βίον τροπικῶς ὠνομασμένον θάλασσαν, ταῦτα ὑφί-

στασθαι, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ τὸ τρίτον ταῖς πληγαῖς συντελεῖσθαι, διὰ τὴν τῶν θείων κριμάτων ἄβυσσον, ἢ τοὺς μὲν παρὰ πόδας κολάζει, τοῖς δὲ μακροθυμεῖ, πρὸς ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν. ὄρος δὲ μέγα ἡγούμεθα νοεῖσθαι τὸν διάβολον, πυρὶ τοῦ καθ' ὑμῶν θυμοῦ καιόμενον, τῇ δὲ γεέννῃ τηρηθησόμενον, ἐν τῷ καιρῷ τῆς 5 αὐτοῦ συγχωρήσεως. τὸ τρίτον τῶν ἐν θαλάσσῃ νήσων τε καὶ πλοίων καὶ νηκτῶν διαφθερεῖ, ὥσπερ πάλαι ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ πεποίηκεν. εἰ δὲ καὶ τοῖς ἐν θαλάσσῃ τοῦ βίου δι' ἔργων ἢ λόγων τὴν Τριάδα βλασφημοῦσιν ὁ ψυχικὸς ἐπάγεται θάνατος, οὐδὲν ξένον οὐδὲ τοῦ σκοποῦ ἀπεμφαῖνον. 10

10 Καὶ ὁ τρίτος Ἄγγελος.

Τὴν διὰ τοῦ ἀψίνθου δηλουμένην πικρίαν τὴν τοῖς κολαζομένοις ἐν γεέννῃ ἁμαρτωλοῖς ἐγγινομένην ὀδύνην φασὶ τινὲς αἰνίττεσθαι, οὓς διὰ τὸ πλῆθος εἰκὸς καλεῖσθαι ὕδατα. ἡγούμεθα δὲ καὶ διὰ τούτων τὰ κατὰ τὸν δηλωθέντα καιρὸν ἀλγεινὰ σημαίνεσθαι· τὸν 15 δὲ ἀστέρα δηλοῦν, ἢ οὐρανόθεν τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα ἐπέρχεσθαι, ἢ τὸν διάβολον διὰ τούτου σημαίνεσθαι· οὗτος γὰρ ἀνατροπὴν θολερὰν καὶ πικρὰν δι' ἡδονῆς ποτίζων τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ ταύτης συγχωρούμενος τὰς τιμωρητικὰς αὐτοῖς ἐπάγειν ἐνταῦθα μάστιγας, οὐ πᾶσι, τῷ δὲ τρίτῳ μέρει διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν, 20 καὶ τὸ μὴ ἀπιστεῖσθαι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀνταπόδοσιν τοῖς ἀνυπομονήτοις θανάτου ψυχικοῦ καθίσταται αἴτιος· ὅτι δὲ πικρὰ συμβήσεται τοῖς πρὸ τῆς συντελείας εὑρισκομένοις, προλαβὼν ὁ Κύριος ἐπιστώσατο.

12 Καὶ ὁ τέταρτος Ἄγγελος. 25

Ἡγούμεθα συγγενῆ καὶ ταῦτα τοῖς παρὰ τῷ Ἰωὴλ[d] εἰρημένοις περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, τοῖς ἤδη προεκτεθεῖσι κατὰ τὴν δεσποτικὴν περὶ τῆς συντελείας ἀπόφασιν. φαμὲν δὲ διὰ τοῦ τρίτου τῶν φωστήρων καὶ ἀστέρων τὸ τρίτον τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς δηλοῦσθαι διάστημα, ὡς ἂν γνοίοιμεν, ὅτι οὐδὲ τότε ἄκρατον ὁ Θεὸς 30 ἐπάγει τὴν κάκωσιν, ἀλλὰ τὸ τρίτον τοῦ χρονικοῦ διαστήματος καὶ συγχωρῶν τοὺς πεπληγότας ἀλγύνεσθαι, λεληθότως τούτους

[d] Ἰὼβ Cod.

παρακαλεῖ κατὰ τὸ πλέον μέρος τὸ λειπόμενον· τίς γὰρ οἴσει τὸ ποτήριον τῆς θείας ὀργῆς ἀκήρατον;

13 Καὶ εἶδον καὶ ἤκουσα.

Καὶ διὰ τούτων τὸ συμπαθὲς καὶ φιλάνθρωπον τῶν θείων Ἀγγέλων δείκνυται, θεομιμήτως οἰκτεῖρον τοὺς παιδευομένους τοὺς 5 πλημμελήσαντας· πολλῷ δὲ πλέον τοὺς μὴ ταῖς μάστιξι πρὸς ἐπιστροφὴν βλέποντας, οἷς καὶ μάλιστα τὸ οὐαὶ ἁρμόζει, ὡς ἐπὶ γῆς οἰκοῦσιν καὶ φρονοῦσι τὰ γήϊνα. τοῖς γὰρ ἐν οὐρανῷ ἔχουσι τὸ πολίτευμα, ἀφορμὴ τὰ δυσχερῆ στεφάνων καὶ βραβείων γίνονται. 10

1 Καὶ ὁ πέμπτος Ἄγγελος.

Ἀστέρα τινὲς ἔφασαν καταβάντα ἐν τῇ γῇ, ἤγουν ἐν τῇ κρίσει τῇ ὑπολειφθείσῃ[e] κοιλάδι Ἰωσαφάτ, Ἄγγελον θεῖον εἶναι ἐπὶ τῶν κολάσεων, φρέαρ δὲ τῆς ἀβύσσου τὴν γεένναν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸν καπνὸν ἐξιόντα, ἀθέατον τοῖς κολαζομένοις τὸν ἥλιον καὶ τὸν ἀέρα 15 ἀπεργάζεσθαι. ἀκρίδας δὲ τοὺς σκώληκας, περὶ ὧν φησὶν ο Ἡσαΐας, "ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει." τὸ δὲ μὴ τὴν γῆν ἢ τὸν χόρτον, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους βασανίζεσθαι, διὰ τὸ ἀπαλλάττεσθαι τῆς φθορᾶς ταῦτα· μῆνας δὲ πέντε τούτους βασανίζεσθαι, χρόνον τινὰ ὡρισμένον ἐπιτεταμένως τούτους κολάζεσθαι, μετὰ δὲ 20 τοῦτον ὑφειμένως[f] μὲν, ἀλλ' αἰωνίως. ἄλλοι δὲ τὸν μὲν ἀστέρα λέγουσιν εἶναι θεῖον Ἄγγελον, καὶ τοῦτον κατὰ συγχώρησιν θείαν, τοὺς καταδεδικασμένους ἐν τῇ ἀβύσσῳ πονηροὺς ἀνάγειν δαίμονας, οὓς ὁ Χριστὸς ἐνανθρωπήσας ἔδησεν, ὅπως πρὸ τῆς συντελείας τὰ οἰκεία ἐνεργήσαντας, ἀτελευτήτου τύχωσι κολάσεως. Καπνὸν δὲ 25 τὸν προηγούμενον τῶν πονηρῶν ἔργων ἐκ τῶν προσβολῶν αὐτῶν ζόφον, ὧν παραδεχθεισῶν, ἐξουσία τούτοις βασανίζειν τοὺς ἀνθρώπους δίδοται. ἡ δὲ τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἀστέρων σκότωσις, τὴν τῶν ἀπολαυόντων ἀνθρώπων τοῦ φωτὸς δηλοῖ ψυχικὴν τύφλωσιν, ἢ τὴν ἐπὶ τοῖς δυσχερέσι διάθεσιν· σκότος γὰρ τοῖς ἐν ὀδύναις τὸ φῶς 30 νενόμισται.

3 Ἐξῆλθον ἀκρίδες.

Τὸ τὰς νοητὰς ἀκρίδας πλήττειν τοὺς ἀνθρώπους κατὰ τῶν

[e] ὑπολειφθεῖσι Cod. [f] in marg. ἐλαττομένως.

σκορπίων ὁμοίωσιν, δηλοῖ τὸ ἐν τῷ τέλει τῶν πράξεων τῶν πονηρῶν, τὸν βλαπτικὸν τῆς ψυχῆς ἐγκεκρύφθαι θάνατον, ὃν ὑφίστανται οἱ μὴ σεσημειωμένοι τῇ θείᾳ σφραγῖδι τὰ μέτωπα, καὶ τῷ φωτισμῷ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ διὰ Πνεύματος Ἁγίου περιλαμπόμενοι. τοὺς δὲ πέντε μῆνας τοῦ βασανισμοῦ αὐτῶν σημαίνειν, ἢ τὸ τοῦ 5 χρόνου μικρὸν, "εἰ γὰρ μὴ ἐκολοβώθησαν," φησὶν ὁ Κύριος, "αἱ "ἡμέραι ἐκεῖναι, οὐκ ἂν ἐσώθη πᾶσα σάρξ·" ἢ χρόνον τινὰ πεμπταῖον διὰ τὰς πέντε αἰσθήσεις, δι' ὧν ἡ ἁμαρτία τοῖς ἀνθρώποις εἰσέρπει· ἢ καιρὸν ὡρισμένον, Θεῷ δὲ μόνῳ γνωστόν.

6 Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις. 10

Καὶ διὰ τούτων ἡ ὑπερβολὴ σημαίνεται τῶν κολάσεων· ἔθος γὰρ τοῖς ἐν ὀδύναις ἐπικαλεῖσθαι τὸν θάνατον. τὸ δὲ τοῖς αἰτοῦσι τοῦτον ἀνωδύνως μὴ παραγίνεσθαι, τῶν θείων κριμάτων ἤρτηται, οἷς λυσιτελὲς κρίνεται τῇ πικρίᾳ τῶν ὀδυνηρῶν ἐπιφορῶν στυγητὴν γενέσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἁμαρτίαν, ὡς τούτων μητέρα καὶ 15 πρόξενον.

7 Καὶ τὰ ὁμοιώματα.

Καὶ διὰ τούτων ὁμοίως καὶ τῶν ἐφεξῆς λεχθησομένων τὰς ῥηθείσας ἀκρίδας, τιμωρητικοὺς θείους Ἀγγέλους τινὲς ἐξέλαβον, παραβολικῶς ἐξ ἑκάστου τῶν εἰρημένων τροπολογουμένους, ἢ διὰ 20 τὸ φοβερὸν καὶ καταπληκτικὸν, ἢ διὰ τὸ ταχὺ, ἢ διὰ τὸ κολαστικὸν τοῖς ἀξίοις ἐπάγειν τὴν ἐν γεέννῃ κόλασιν.

Ἄλλοι δὲ διὰ τούτων τῶν ἀκρίδων τοὺς πονηροὺς μᾶλλον νοεῖσθαι δαίμονας εἰρήκασιν, τοὺς ἡτοιμασμένους εἰς τὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον· καὶ ἐπὶ τῶν κεφαλῶν στεφάνους χρυσοειδεῖς τῆς καθ' 25 ἡμῶν νίκης φέροντας, οἵους ἡμεῖς ὅταν ἡττηθῶμεν τὴν κακὴν νίκην δι' ἡδονῆς νικῶντες, στέφεσθαι νομίζομεν. τὰς δὲ τρίχας τῶν γυναικῶν σημαίνειν, τὸ ἡδυπαθὲς τῶν δαιμόνων καὶ πρὸς πορνείαν διεγερτικόν. τοὺς δὲ λεοντιαίους ὀδόντας, τὸ φονικὸν καὶ ἰοβόλον· τοὺς δὲ θώρακας τὸ σκληροκάρδιον. 30

9 Καὶ ἡ φωνὴ τῶν πτερύγων.

Τὴν φωνὴν τῶν πτερύγων τῶν νοητῶν ἀκρίδων ἀπεικασθείσῃ φωνῇ ἁρμάτων πολλῶν πολεμικῶν νομίζομεν, διὰ τὸ μετάρσιον αὐτῶν καὶ ὀξύ· πολεμοῦσι γὰρ ἡμᾶς ἀπὸ ὕψους, ὥς φησιν Δαβίδ.

τὰς δὲ ὁμοιωθείσας σκορπίοις οὐρὰς αὐτῶν, τὰ τῶν ἁμαρτιῶν τέλη αἰνίττεσθαι τίκτοντα τὸν ψυχικὸν θάνατον. ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον· δι' ἧς ἡ πεντάμηνος βάσανος τοῖς ἀνθρώποις ἐπάγεται, διά τε τὰς πέντε αἰσθήσεις, διά τε τὸ τοῦ χρόνου ὀλίγον, τῷ μέλλοντι αἰῶνι συγκρινόμενον. τὸν δὲ βασιλέα 5 τούτων, τὸν διάβολον νοεῖσθαι ἀκόλουθον, τὸν ἀληθῶς τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἀπολλύοντα· πρὸς ὃν ὅπως ἄσπονδον ἀναλάβωμεν πόλεμον, ἀπειλεῖ ἡμῖν τὰς δύο οὐαὶ μετὰ ταῦτα ἐλεύσεσθαι.

13 Καὶ ὁ ἕκτος Ἄγγελος.

Τούτους φασί τινες τοὺς τέσσαρας Ἀγγέλους, Μιχαὴλ εἶναι, 10 καὶ Γαβριὴλ, καὶ Οὐριὴλ[f], καὶ Ῥαφαὴλ, τοὺς προδεδειγμένους τῇ εὐφροσύνῃ τῆς θείας θεωρίας, ἀπολύεσθαι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως μετὰ ἀναριθμήτων Ἀγγέλων εἰς τὴν τῶν ἀσεβῶν κατάκρισιν, δι' ὧν τὸ τρίτον ἀφανίζεται.

Ἄλλοι δὲ πονηροτάτους εἶναι δαίμονας φασὶ, δεθέντας[g] ἐν τῇ 15 τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, οὓς κατὰ θεῖον πρόσταγμα ἐκ τοῦ ὑπερουρανίου θυσιαστηρίου ἐξερχόμενος Ἄγγελος λύει, ἤτοι τὸν ἐν τῇ παλαιᾷ σκηνῇ ἀντίτυπον, ὑπὸ θείου Ἀγγέλου λύεσθαι· ὥστε ταράξαι τὰ ἔθνη, μὴ μόνον κατὰ Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀλλήλων· ὡς ἂν οἱ δόκιμοι καὶ πιστοὶ φανεροὶ γένωνται, καὶ 20 μειζόνων ἀμοιβῶν καὶ τῶν ἄνω μόνων ἄξιοι. οἱ δὲ χοιρώδεις ἀσεβεῖς καὶ λίαν ἁμαρτωλοὶ καὶ ἀμετανόητοι ἐνδίκως ἐνταῦθα δι' αὐτῶν κολαζόμενοι, ἡμερωτέρας τῆς καταδίκης ἐν τῇ κρίσει τύχωσιν. εἰ δὲ τῷ Εὐφράτῃ προσδέδενται, οὐδὲν ξένον. οἱ μὲν γὰρ εἰς τὴν ἄβυσσον, οἱ δὲ εἰς τοὺς χοίρους τότε, οἱ δὲ εἰς ἑτέρους τόπους 25 κατὰ τὸ παραστάνον[h] τῷ Θεῷ ἄχρι καιροῦ κατεδικάσθησαν. μετὰ δὲ τὸν παντελῆ αὐτῶν κατὰ ἀνθρώπων πόλεμον, ἄγονται αἰωνίως κολασθησόμενοι. ἴσως δὲ διὰ τῆς τοῦ Εὐφράτου μνήμης δηλοῦται, ἐκ τῶν μερῶν ἐκείνων ἐξιέναι τὸν Ἀντίχριστον. περὶ δὲ τοῦ πλήθους τῶν δαιμόνων ἀμφιβάλλειν οὐ χρή. πάντα γὰρ τὸν ἀέρα 30 πεπληρῶσθαι αὐτῶν ἔφασαν τινὲς τῶν ἁγίων.

17 Καὶ οὕτως εἶδον τοὺς ἵππους.

Ἵππους οἶμαι λέγεσθαι τοὺς θηλυμανεῖς καὶ κτηνώδεις ἀνθρώπους, ἢ τοὺς ὑποβεβηκότας καὶ ἀρχομένους ἐν τοῖς δαίμοσιν,

[f] Ὀβριὴλ Cod. [g] διαθέντας Cod. [h] Sic.

ἐπιβάτας δὲ τοὺς τούτων κατάρχοντας· ἔθος γὰρ τούτοις οὐ μόνον ἀλλήλοις ὑπηρέταις, ἀλλὰ καὶ πονηροῖς ἀνθρώποις ὀργάνοις πρὸς τὴν τῶν ὁμοφύλων ἐπιβουλὴν κεχρῆσθαι. τοὺς δὲ πυρίνους καὶ ὑακινθίνους πυρώδεις θώρακας, τῆς ἀερίου τῶν πονηρῶν πνευμάτων οὐσίας, καὶ τῆς κακίστης ἐνεργείας εἶναι σημαντικοὺς φαμέν. 5 αἱ δὲ κεφαλαὶ τῶν λεόντων τὸ φονικὸν αὐτῶν καὶ θηριῶδες αἰνίττεται. τὸ δὲ ἐκπορευόμενον πῦρ σὺν καπνῷ καὶ θείῳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτῶν, δι' οὗ τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων ἀποκτείνεσθαι ἠπείληται, ἢ τὰς τῶν ἰοβόλων αὐτῶν προσβολῶν καὶ εἰσηγήσεων ἁμαρτίας τοὺς καρποὺς τῆς καρδίας φλογιζούσας αἰνίττεται, ἢ 10 τὰς ἐκ τῶν βαρβαρικῶν χειρῶν ἐπαγομένας πυρπολήσεις ταῖς πόλεσι καὶ αἱματεκχύσεις κατὰ θείαν συγχώρησιν, δι' ὧν τὸ τρίτον μέρος τῶν ἀνθρώπων ἠφάνισται. καλῶς δὲ τὰς οὐρὰς αὐτῶν ὁμοίας φησὶν ὄφεσιν. τὰ γὰρ βέλη τῶν δαιμονικῶν ὑποσπορῶν ἰοβόλος ἁμαρτία καὶ ψυχικὸς θάνατος. 15

20 Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ τοῦτο τῶν προηγουμένων ἤρτηται· εἰπὼν γὰρ ἀνωτέρω ἀπὸ τῶν τριῶν πληγῶν τούτων ἀποκτανθῆναι τὸ τρίτον τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ παρενθεὶς τινὰ ἐπήγαγε, "καὶ οἱ λοιποὶ τῶν "ἀνθρώπων," ὅσοι φειδοῦς ἀξιωθέντες καὶ ταῦτα μὴ πεπονθότες 20 ἀμετανόητοι μεμενήκασι, μήτε εἰδωλολατρίᾳ μήτε τοῖς φόνοις καὶ ταῖς πορνείαις καὶ τοῖς κλέμμασιν αὐτῶν καὶ ταῖς γοητείαις ἀποταξάμενοι τοῖς αὐτοῖς ὑποκείσονται. δηλοῦται δὲ ἐκ τούτων παγκόσμιον τὴν ὀργὴν ἐπάγεσθαι. ποικίλη γὰρ πλάνη βακχεύει ἐν τοῖς μὴ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν ἔθνεσι, τοῖς μὲν εἴδωλα 25 προσκυνοῦσι, τοῖς δὲ κτίσιν ἀντὶ τοῦ κτίσαντος, κἂν τὰ μάλιστα καὶ τοῖς τὸν Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, ἀρνουμένοις δὲ δι' ἔργων· καὶ τὴν μὲν μόρφωσιν τῆς εὐσεβείας περικειμένοις, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἀρνουμένοις.

1 Καὶ εἶδον ἄλλον Ἄγγελον. 30

Τοῦτον ἅγιον Ἄγγελον νοεῖσθαι, ἥ τε νεφέλη καὶ ἡ ἶρις καὶ τὸ ἡλιοπρεπὲς φῶς ἐμφαίνουσιν. διὰ τούτων γὰρ τὸ οὐράνιον καὶ ποικίλον ἐν ἀρεταῖς καὶ τὸ φωτεινὸν τῆς ἀγγελικῆς οὐσίας τε καὶ νοήσεως δείκνυται. οἱ δὲ τοῦ πυρὸς στύλοι, τὸ φοβερὸν καὶ

κολαστικὸν κατὰ τῶν ἀνοσιουργῶν σημαίνουσι, τῶν τε ἐν γῇ ληστευόντων, τῶν τε ἐν θαλάσσῃ πειρατευόντων· διὸ τῇ μὲν τὸν δεξιὸν πόδα, τῇ δὲ τὸν ἀριστερὸν ἐπέθηκεν, ἵνα τῶν ἐν ἑκατέρᾳ παρανόμων τὴν δίκην αἰνίξηται· τὸ δὲ βιβλίον ἅτε μικρὸν ὂν καὶ ὑποκοριστικῶς[f] *λεχθὲν, τῶν σφόδρα πονηροτάτων τὰ ὀνόματα καὶ* 5 *τὰς πράξεις περιέχειν φαίνεται, οἷον τῶν ἐν γῇ ληστευόντων, ἢ ἑτέρως ἀνοσιουργούντων, καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ πειρατευόντων, ὧν τὴν κόλασιν αἰνίττεται, τοὺς πόδας ἐκτείνων ἐπί τε τῆς γῆς ἐπί τε τῆς θαλάσσης ὁ Ἄγγελος.*

3 Καὶ ἔκραξε φωνή. 10

Ἡ φωνὴ δὲ τοῦ Ἀγγέλου βρυχμῷ λέοντος ἀφωμοιωμένη, τὸ φοβερὸν καὶ ἀνύποιστον τῆς αὐτοῦ ἀπειλῆς ἐνδείκνυται. τὰς δὲ ἑπτὰ βροντὰς ἡγούμεθα, ἢ ἑπτὰ φωνὰς νοεῖσθαι ἐξ ἑνὸς διαρθρουμένας Ἀγγέλου, ἢ ἑπτὰ ἑτέρους ἁγίους Ἀγγέλους, τὰ μέλλοντα προαγορεύοντας, ὡς ἐντεῦθεν δηλοῦσθαι τοῦ προτέρου Ἀγγέλου 15 *τούτους εἶναι δευτερεύοντας, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἀφορμὴν τοῦ προφητεύειν λαμβάνοντας.*

4 Καὶ ὅτε ἐλάλησαν.

Καὶ διὰ τούτων δείκνυται ἄδηλα εἶναι νῦν τὰ δι' αὐτῆς τῆς πείρας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως ἑρμηνευόμενα, ἐξ ὧν 20 *ἐκ τῆς οὐρανίου φωνῆς ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔμαθεν, τῇ μὲν διανοίᾳ τὰς φωνὰς ἐνσημήνασθαι, τὴν δὲ τελείαν κατάληψιν, καὶ τὴν τρανὴν τούτου διασάφησιν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ταμιεύεσθαι· ἐσφραγισμένους γὰρ καὶ ἐμπεφραγμένους τοὺς τοιούτους λόγους, καὶ ὁ Δανιὴλ ἐδιδάσκετο.* 25

5 Καὶ ὁ Ἄγγελος ὃν εἶδον.

Κύριος μὲν κατ' οὐδενὸς ἔχων μείζονος ὀμόσαι, καθ' ἑαυτοῦ ὄμνυσιν, Ἄγγελοι δὲ ὡς κτίσματα, κατὰ τοῦ κτίσαντος, τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀπιστίαν πιστούμενοι· ὄμνυσι δὲ χρόνον μηκέτι εἶναι ἢ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐν ᾧ οὐ χρόνον ἡλίῳ 30 *μετρούμενον, ἀλλὰ ζωὴ αἰώνιος, ἀριθμὸν χρονικὸν ὑπερβαίνουσα.*

[f] *Ὑποκοριστικὸν λέγεται τὸ ὁμοίωσιν τοῦ πρωτοτύπου ἀσυγκρίτως δηλοῦν. δηλοῖ δὲ καὶ ὄνομα σμικρότατον, οἷον βρεφίλιον* (leg. *βρεφύλλιον*), *παιδίσκιον, βιβλιδάριον.* in marg.

ἢ χρόνος μακρὸς οὐκ ἔσται μετὰ τὰς ἓξ φωνὰς τοῦ Ἀγγέλου τοῦ πληρωθῆναι τὰ προφητευθέντα.

7 Ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις.

Ἐκ τούτων σημαίνειν οἶμαι τὴν τῶν ἓξ αἰώνων παραδρομὴν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος· διὰ τῆς ἑβδόμης σημαινομένης 5 σάλπιγγος, τὰ ἐκ τῶν ἁγίων προφητῶν εἰρημένα πρὸ τῆς συντελείας συμβήσεσθαι πέρας δέχεσθαι. εὐαγγελισμὸς δὲ ἡ τούτων ἐκπλήρωσις, διὰ τὴν ἡτοιμασμένην τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσιν.

8 Καὶ ἡ φωνὴ ἣν ἤκουσα.

Κἀνταῦθα ἄλλη τις ἀγγελικὴ ὑπερτέρα δύναμις τῷ εὐαγγε- 10 λιστῇ ἐγκελεύεσθαι φαίνεται, διὰ τῆς βίβλου τὴν γνῶσιν τῶν χρησμοδοτηθέντων ὑποδέξασθαι.

9 Καὶ λέγει μοι, λάβε.

Γλυκεῖα μέν σοι, φησὶν, ἡ τῶν μελλόντων γνῶσις, πικρανεῖ δέ σου ὅμως τὴν κοιλίαν, δηλαδὴ τὴν καρδίαν, τὴν τῶν λογικῶν 15 τροφῶν χωρητικὴν, τῇ συμπαθείᾳ τῶν τὰς θεηλάτους κατὰ θεῖον κρίμα δεχομένας μάστιγας. νοεῖται δὲ καὶ ἑτέρως. ἐπείπερ ἅγιος ὢν, τῇ πείρᾳ τῶν πράξεων οὐκ ἐγεύσατο, διὰ τῆς τοῦ βιβλίου καταπόσεως, τοῦ τὰς πράξεις τῶν ἀνοσιουργῶν περιέχοντος· τὸ ἐν ἀρχαῖς τῆς ἁμαρτίας γλυκὺ, πικρὸν δὲ μετὰ τὴν πρᾶξιν διὰ τὴν 20 ἀμοιβὴν διδάσκεται.

Γλυκεῖα ἡ βίβλος ἐν τοῖς προοιμίοις διὰ τὰ φαιδρὰ, ἐπίπονος δὲ πρὸς τὰ τέλη διὰ τὰς πληγὰς, ὥσπερ καὶ ἡ ἁμαρτία γλυκεῖα τῇ γεύσει, πικρὰ δὲ τῇ πέψει, καὶ τῇ ἀναδόσει. συμπαθεῖς δὲ ὄντες οἱ ἅγιοι, μετὰ χαιρόντων χαίρουσι, καὶ μετὰ 25 κλαιόντων κλαίουσι.

10 Καὶ ἔλαβον τὸ βιβλίον.

Διὰ τούτου δείκνυται, ἢ τὸ μὴ εὐθέως μετὰ τὴν ὅρασιν τῆς θείας Ἀποκαλύψεως τὰ ὁραθέντα πέρας δέχεσθαι, ἀλλὰ δεῖν τὸν μακάριον διά τε τοῦ Εὐαγγελίου, διά τε τῆς παρούσης Ἀποκαλύψεως, 30 μέχρι συντελείας προφητεύειν τὰ μέλλοντα τοῖς ἀναγινώσκουσιν, ἢ τὸ μήπω τοῦτον θανάτου γεύσασθαι. ἐπὶ τέλει δὲ ἐλεύσεσθαι τῆς ἀπάτης τοῦ Ἀντιχρίστου τὴν παραδοχὴν κωλύσονται.

11 Καὶ λέγουσί μοι, δεῖ σε.

Διὰ τοῦ καλάμου τούτου δείκνυται πάντα νοερὰ εἶναι τὰ ἐν οὐρανοῖς φαινόμενα, καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἄψυχα, ὥσπερ καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ὁ θρόνος καὶ ἕτερα τινά· ἐπεὶ πῶς ὁ δοθεὶς αὐτῷ κάλαμος ἔλεγε, "ἔγειραι καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ·" δι' 5 οὗ δείκνυται, ἀγγελικῇ συνέσει ἐκμετρεῖν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ. εἰ δέ τις εἴποι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Ἀγγέλου καὶ τὸν κάλαμον δεδόσθαι αὐτῷ, καὶ ἀκηκοέναι "ἔγειραι καὶ μέτρησον τὸν ναὸν τοῦτον," φαμὲν τὸν κάλαμον μέτρον δηλοῦν γνώσεως, ἀναλογοῦν τῷ λαμβάνοντι, ἧς ἀξιοῦνται οἱ παρὰ Θεοῦ καὶ τῶν θείων Ἀγγέλων, δι' ἔργων 10 ἀγαθῶν γινωσκόμενοι, κατὰ τό, "ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ."

1 Καὶ ἐδόθη μοι κάλαμος.

Ἰστέον δὲ ὥς τινες τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ ναόν, τὴν παλαιὰν διαθήκην ἐνόησαν, τὴν δὲ αὐλήν, τὴν νέαν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῇ σωζομένων οὖσαν ἀμέτρητον· τοὺς δὲ τεσσαράκοντα δύο 15 μῆνας, σημαντικοὺς τῆς τοῦ χρόνου βραχύτητος, ὧν κρατοῦσι τὰ τῆς νέας διαθήκης μυστήρια, μέχρι τῆς δευτέρας Χριστοῦ παρουσίας ὑπέλαβον. ἄλλοι δὲ ναὸν Θεοῦ ζῶντος, τὴν Ἐκκλησίαν φασὶ προσαγορεύεσθαι, ἐν ᾗ θυσίας λογικὰς τῷ Θεῷ προσφέρομεν· αὐλὴν δὲ ἐξωτέραν, τὴν τῶν ἀπίστων ἐθνῶν ἢ Ἰουδαίων συναγωγήν, 20 ὡς ἀναξίαν ὑπ' Ἀγγέλου μετρηθῆναι διὰ τὴν ἀσέβειαν. τοὺς γὰρ παρανόμους ἀγνοεῖν λέγεται ὁ Θεός. τὸ δὲ πατεῖσθαι τὴν ἁγίαν πόλιν, εἴτε τὴν νέαν Ἱερουσαλήμ, εἴτε τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν μῆνας μβ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, σημαίνειν οἶμαι ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Ἀντιχρίστου, γ[g] ἔτη τοὺς πιστοὺς καὶ δοκίμους πατεῖσθαι καὶ 25 διώκεσθαι.

3 Καὶ δώσω τοῖς δυσί.

Τούτους τὸν Ἐνὼχ καὶ Ἡλίαν πολλοὶ τῶν διδασκάλων ἐνόησαν, καιρὸν θεόθεν ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ληψομένους ἐπὶ ἔτη γϛ ἀπὸ τξ ἡμερῶν ἀριθμούμενα, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν σάκκων 30 τὸ σκυθρωπὸν καὶ πένθους ἄξιον ἐπὶ τοῖς ἀπατωμένοις ἐμφαίνοντας, καὶ τοὺς τότε εὑρισκομένους τῆς πλάνης τοῦ Ἀντιχρίστου ἀπάγοντας.

g γϛ (sic).

5 Καὶ εἴ τις θέλει αὐτούς.

Ἐπειδὴ ἐν πᾶσι σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους πάντων τῶν φαρμάκων καὶ ἐπαοιδῶν ἔσται ὁ ψευδόχριστος περιφανέστερος, ἅτε πᾶσαν τὴν τοῦ διαβόλου δεχόμενος ἐνέργειαν, ἐν δυνάμει ἀληθινῶν σημείων καὶ τεράτων τοὺς ἁγίους τούτους καθοπλίσει ὁ 5 Θεὸς, τῇ παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ φωτὸς τὸ ψεῦδος καὶ τὸ σκότος ἀπελέγξοντας· καὶ τοὺς μὲν πεπλανημένους ἐπιστρέψοντας, διά τε φόβου διδασκαλικοῦ, διά τε μαστίγων παιδευτικῶν, ἀνομβρίας καὶ πυρὸς καὶ τῆς τῶν στοιχείων μεταποιήσεως, καὶ τῶν ὁμοίων· τὸν δὲ πλάνον παραδειγματίσοντας, καὶ μηδὲν μήτε ὑπ' ἐκείνου μήτε 10 ὑφ' ἑτέρου πεισομένους ἄχρι τοῦ τῆς οἰκείας προφητείας πέρατος.

7 Καὶ ὅταν τελέσω.

Μετὰ τὸ διαμαρτύρασθαι αὐτούς φησι τὴν τῆς ἀπάτης ἀποφυγὴν, τὸ θηρίον, δηλαδὴ ὁ Ἀντίχριστος, ὁ ἐκ τῶν σκοτεινῶν καὶ βυθίων τῆς γῆς χωρίων ἐξιὼν, ἐν οἷς ὁ διάβολος καταδεδίκασται, 15 ἀνελεῖ αὐτοὺς κατὰ θείαν συγχώρησιν, καὶ ἄταφα αὐτῶν καταλήψει τὰ σώματα ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ, δηλαδὴ τῇ πάλαι κατεστραμμένῃ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Κύριος πέπονθεν· ταύτῃ ὡς ἔοικεν καθιστῶν τὰ βασίλεια κατὰ μίμησιν Δαβὶδ, οὗ Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν κατὰ σάρκα γεγέννηται. ἵνα κἂν 20 τούτῳ ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστὸν πιστώσηται, πληροῦντα τὸ προφητικὸν λόγιον, τὸ φάσκον, " ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν " πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω·" ὅπερ πλανώμενοι Ἰουδαῖοι, εἰς τὴν ἐκείνου παρουσίαν ἐκλαμβάνουσιν.

9 Καὶ βλέπουσιν ἐκ τῶν λαῶν. 25

Οἱ ἅπαξ, φησὶ, προκατειλημμένοι τοῖς ψευδέσι τοῦ Ἀντιχρίστου τέρασι, καὶ τὸ θεοστυγὲς αὐτοῦ ὄνομα ταῖς καρδίαις ἀνεξάλειπτον ἐγγράψαντες, ἔκ τε Ἰουδαίων, ἔκτε ἐθνῶν, ταφῆναι μὲν τὰ ἅγια σώματα κωλύσουσιν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαλλαγῇ τῶν μαστίγων, ἃς πρὸς ἐπιστροφὴν προσέφερον, εὐφρανθήσονται. 30

11 Καὶ μετὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας.

Ἰσαρίθμους ἡμέρας τοῖς ἔτεσι τῆς αὐτῶν προφητείας νεκρωθέντες φησὶν, ἀναστήσονται, καὶ εἰς οὐρανὸν ἐν τῷ δεσποτικῷ ὀχήματι τῇ νεφέλῃ ἀνελεύσονται, φόβος καὶ κατάπληξις τοῖς ὁρῶσι γινόμενοι. 35

12 Καὶ ἐθεώρησαν αὐτούς.

Ἴσως μὲν αἰσθητῶς τότε ταῦτα γενήσεται, νοητῶς δὲ τὸν σεισμὸν τὴν τῶν σαλευομένων μετάθεσιν ἐπὶ τὸ σταθερὸν καὶ βέβαιον δηλοῦν νομίζομεν. τὸ δέκατον δὲ τῆς πόλεως πίπτειν τῷ τῆς ἀσεβείας πτώματι, μήτε τῇ ἐκείνων ἁρπαγῇ σωφρονιζόμενον, 5 ὡς τῶν λοιπῶν σωθησομένων· αἱ γὰρ ἑπτὰ χιλιάδες ἀναιρούμεναι, τοὺς τῷ ἑβδοματικῷ τοῦ παρόντος βίου χρόνῳ προστετηκότας, καὶ τὴν ὀγδόην τῆς ἀναστάσεως μὴ ἀναμένοντας, σημαίνειν φαίνονται οὓς καὶ ἀποκτανθῆναι ἐπάναγκες, τὸν ἐν γεέννῃ δεύτερον θάνατον τὴν αἰώνιον κόλασιν, ἢ τυχὸν ἑπτακισχίλιοι ἔσονται οἱ 10 ἐξ Ἰουδαίων τῷ Ἀντιχρίστῳ πειθόμενοι.

13 Καὶ οἱ λοιποὶ ἔμφοβοι.

Μαστιζομένων τῶν ἀπίστων καὶ δοξαζομένων τῶν μαρτύρων Χριστοῦ, οἱ ἄξιοι, φησὶ, τῆς σωτηρίας τὸν Θεὸν δοξάσουσι· μετὰ δὲ τὰς δύο, φησὶν, οὐαὶ, ἡ τρίτη ἔρχεται, ἡ διὰ τῆς $\overline{\zeta}$ σάλπιγγος. 15

15 Καὶ ὁ ἕβδομος Ἄγγελος.

Κἀνταῦθα πάλιν τοὺς ἁγίους Ἀγγέλους καὶ τοὺς εὐαγγελικῶς πολιτευομένους εὐχαριστίαν ἀναπέμπειν τῷ Θεῷ, φησιν, ὅτι ἣν ὁ Θεὸς, ὡς Θεὸς, ἐξ ἀρχῆς βασιλείαν ἐκέκτητο, λαβεῖν δι' ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος ἠξίωσεν· τοῖς δὲ ἀπίστοις ἔθνεσιν, ἐπὶ τοῦτο ὀργισθεῖ- 20 σιν, ὡς ἂν προσφάτῳ καὶ ξένῃ διδαχῇ μακροθυμήσας, ἐπὶ τέλει τὴν δίκην ἐπήγαγε.

18 Καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου.

Καιρὸν τῶν νεκρῶν φησὶ, τὸν καιρὸν τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐν ᾧ ἑκάστῳ κατάλληλα δοθήσεται τὰ ἐπίχειρα· διὰ δὲ 25 τῶν προφητῶν καὶ ἁγίων καὶ τῶν φοβουμένων τὸν Θεὸν, τὰ τρία εἰκὸς νοεῖσθαι τάγματα τῶν ἐν ἑκατὸν καρποφορούντων καὶ ἐν $\overline{\xi}$ καὶ $\overline{\lambda}$, τῶν Ἀποστόλων ὁμολογουμένως τῆς πρώτης τευξομένων λήξεως, καὶ τῆς ἐπὶ $\overline{\iota\beta}$ θρόνων ἱδρύσεως· μικροὺς δὲ καὶ μεγάλους, εἴτε τοὺς ἧττον ἁγίους καὶ τοὺς μᾶλλον τούτων ὑπερέχοντας, 30 εἴτε μικροὺς ὡς ἐξουθενημένους τοὺς ἁμαρτωλοὺς, μεγάλους δὲ τοὺς δικαίους φασὶν εἰρῆσθαι.

19 Καὶ ἠνοίγη ὁ ναός.

Διὰ τῆς ἀνοίξεως τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς ὁράσεως τῆς κιβωτοῦ

τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς ἁγίοις δηλοῦται ἡ Ἀποκάλυψις, ἅπερ ἐν τῷ Χριστῷ, ἐν ᾧ κατῴκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, πάντα κέκρυπται· τότε δὲ ἀποκαλυφθήσεται, ὅτε τοῖς ἀνόμοις καὶ ἀσεβέσι φωναὶ καταπληκτικαὶ καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ ἐλεύσονται, καθάπερ χάλαζα ἐπομβρύουσα τούτους τὰ τῆς γεέννης κολαστήρια, ἐν τῷ σεισμῷ τῆς τῶν παρόντων μεταθέσεως.

1 Καὶ σημεῖον μέγα ὤφθη.

Ταύτην τινὲς δι' ὅλου τὴν θεοτόκον νενοήκασι, πρὶν ἢ γνωσθῆναι αὐτῇ τὸν θεῖον τόκον, παθοῦσαν τὰ ἐχόμενα. ἄλλος δὲ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦτο ἐξέλαβεν, ἀνάρμοστα τῇ γεννήσει τῇ δεσποτικῇ τὰ περὶ αὐτῆς ἡγησάμενος, διὰ τὸ ἤδη πρὸ πολλοῦ τετέχθαι τὸν Κύριον. γυνὴ οὖν ἡ περιβεβλημένη τὸν ἥλιόν ἐστιν ἡ Ἐκκλησία, ὃ δὲ ἡμῖν ἐσθὴς, τοῦτο ἐκείνῃ τὸ φῶς· ὃ δὲ ἡμῖν χρυσὸς ἢ λίθος διαφανὴς, τοῦτο ἐκείνῃ τὰ ἄστρα. ἐπιβέβηκε δὲ ἐπὶ σελήνης· σελήνη τροπικῶς ἡ πίστις τῷ τῶν ἀποκαθαιρομένων τὴν φθορὰν τὸ ἐκ τῆς σελήνης ἠρτῆσθαι τὴν ὑγρὰν ὠδίνουσαν καὶ ἀναγεννῶσαν τοὺς ψυχικοὺς εἰς πνευματικοὺς, καὶ τὴν καθ' ὁμοίωσιν ἰδέαν αὐτοὺς καὶ μόρφωσιν μορφοῦσαν τοῦ Χριστοῦ· ὥστε ἐν ἑκάστῳ ἡμῶν γεννᾶσθαι τὸν Χριστὸν νοητῶς. καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργανοῖ καὶ ὠδίνει, ἄχρις ἂν μορφωθῇ ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν, ὅπως ἕκαστος τῷ μετέχειν Χριστοῦ, Χριστὸς γένηται. ἡ Ἐκκλησία τοίνυν τὸν ἥλιον[h] τῆς δικαιοσύνης περιβέβληται καὶ τὸ νομικὸν φῶς τῆς νυκτοφαοῦς σελήνης, καὶ τὴν ὡς σελήνην ἀλλοιουμένην κοσμικὴν ζωὴν ὑπὸ τοὺς πόδας κέκτηται, καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων τε καὶ ἀρετῶν περίκειται στέφανον. ὠδίνει[i] δὲ καθ' ἕκαστον τῶν ἀναγεννωμένων δι' ὕδατος καὶ πνεύματος ἡ Ἐκκλησία, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ ἀμβλώματα εἶναι τοὺς ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς Χριστοῦ ἐκπίπτοντας, καὶ σύνδρομον τῇ ζωῇ τὸν διὰ ἀπιστίας ὑπομένοντας θάνατον.

3 Καὶ ὤφθη ἄλλο σημεῖον.

Οὐρανὸν ἐνταῦθα τὸν ἀέρα φησι, δράκοντα δὲ πυρρὸν τὸν διά-

[h] ἤγουν τὸν Χριστὸν in marg. [i] ἤγουν γεννᾷ in marg.

βολον· πυρρὸν διὰ τὸ φονικὸν αὐτοῦ καὶ αἱμοχαρὲς, ἢ διὰ τὸ πυρῶδες τῆς ἀγγελικῆς οὐσίας. ἑπτὰ δὲ κεφαλὰς, τὰς ζ̄ πονηροτέρας αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ταῖς πνευματικαῖς ἐνεργείαις ἐναντίας, ἢ τὰ ζ̄ πνεύματα, ἅπερ ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηκεν ὁ Χριστός. τὰ δὲ κέρατα δηλοῦσιν ἢ τὰ ἀντιδιαστελλόμενα ταῖς νομικαῖς 5 ἐντολαῖς πλημμελήματα, ἢ τὰς διαιρέσεις τῆς βασιλείας αὐτοῦ. διότι οἱ ταῖς δαιμονικαῖς ἐνεργείαις νικῶντες, ἐκεῖθεν τοὺς στεφάνους κομίζονται. τὸ τρίτον δὲ τῶν ἀστέρων, τοὺς περὶ ἕνα τοῦ ἀριθμοῦ τῆς Τριάδος διεσφαλμένους φησίν. ἄλλος δὲ διὰ τούτων δύο τινὰ δηλοῦσθαί φησιν, ἢ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐξ οὐρανοῦ 10 πτῶσιν, τὴν τοὺς σὺν αὐτῷ ἀποστάτας Ἀγγέλους διὰ τοῦ ἐσχάτου κινήματος τοῦ φθόνου δι' ἔπαρσιν κατασύρασαν, ἢ τὴν μετὰ τὸ θλασθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐραίαν κίνησιν, τοὺς ἀστηρίκτους κατενεγκοῦσαν ἐκ τοῦ οὐρανίου φρονήματος, ἀστέρας τροπικῶς ὀνομασθέντας, διὰ τὴν ἐκ τοῦ βαπτίσματος λαμπρότητα. 15

4 Καὶ ὁ δράκων ἕστηκεν.

Τοῦτο φησὶν, ὅτι ἀεὶ ὁ ἀποστάτης ἄντικρυ τῆς Ἐκκλησίας ὁπλίζεται τοὺς ἀναγεννωμένους κατὰ καιρὸν ἐξ αὐτῆς οἰκεῖον βρῶμα ποιεῖσθαι ὀρεγόμενος. μᾶλλον δὲ διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν διώκων ὡς κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ τὰ τῶν πιστῶν 20 οἰκειούμενον.

5 Καὶ ἔτεκεν υἱὸν ἀρρένα.

Διηνεκῶς ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν βαπτιζομένων τὸν Χριστὸν γεννᾷ, ὡς ἐν ἐκείνοις μορφούμενον ἄχρι τῆς συμπληρώσεως τῆς πνευματικῆς ἡλικίας. ἄρρην δὲ ὁ τῆς Ἐκκλησίας υἱὸς λαὸς καὶ 25 ταῖς ἡδοναῖς ἀσύλητος[k], δι' οὗ καὶ ἤδη μὲν ταῖς τῶν δυνατῶν Ῥωμαίων χερσὶ, ταῖς κραταιαῖς ὡς ὁ σίδηρος, ἐποίμανε τὰ ἔθνη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν. ποιμανεῖ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, κριτὰς καθιστῶν τοὺς ἰσχυροὺς τῇ πίστει, ὡς σίδηρον, κατὰ τῶν εὐθρύπτων καὶ ἀσθενῶν σκευῶν τῶν ἐθνῶν δι' ἀπιστίαν 30 ὄντων.

Καὶ ἡρπάσθη τὸ τέκνον αὐτῆς.

Ἁρπάζονται μέν φησι, τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας, τουτέστιν

[k] ἀσήλυτος Cod.

οἱ ἅγιοι ἐν πειρασμοῖς ἐνταῦθα, ἁρπαγήσονται δὲ ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, καὶ σὺν τῷ Θεῷ καὶ τῷ θρόνῳ αὐτοῦ ταῖς ὑπερτάταις ἀγγελικαῖς δυνάμεσι συνέσονται.

6 Καὶ ἡ γυνὴ ἔφυγεν.

Ὅτε, φησὶν, ὁ ἐν τῷ Ἀντιχρίστῳ ἐνεργῶν δυνάμενος δι᾽ αὐτοῦ 5 κατὰ τῆς Ἐκκλησίας παρατάξεται, οἱ ταύτης ἐκλεκτοὶ τῶν πολιτικῶν θορύβων καὶ τῶν κοσμικῶν ἡδονῶν διαπτύοντες, εἰς τὴν ἔρημον πάσης κακίας πολιτείαν φεύξονται, ἐν πάσῃ ἀρετῇ διαλάμποντες, κἀκεῖ τῶν πολεμούντων δαιμόνων τε καὶ ἀνθρώπων τὰς προσβολὰς ἐκφεύξονται. εἰκὸς δὲ καὶ τὴν αἰσθητὴν ἔρημον σώζειν 10 τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις διὰ τὴν τοῦ ἀποστάτου ἐπιβουλὴν φεύγουσιν. ἐπὶ ἔτη δὲ $\overline{\text{γϚ}}$ τὰ ὑπὸ τῶν ͵ασξ ἡμερῶν δηλούμενα, ἐν οἷς κρατήσει ἡ ἀποστασία.

7 Καὶ ἐγένετο πόλεμος.

Καὶ ταῦτα τῇ τε πρώτῃ τοῦ διαβόλου ἐκπτώσει τῆς ἀγγελικῆς 15 τάξεως, τῇ τε διὰ τοῦ δεσποτικοῦ σταυροῦ καθαιρέσει ἁρμόζειν δύναται, ὅτε τῆς ἀρχαίας τυραννίδος ἐκβέβληται· οὗ τὴν ἀλαζονείαν τοὺς θείους Ἀγγέλους ἅμα τῷ αὐτῶν ἀρχιστρατήγῳ Μιχαὴλ τῆς οἰκείας συνδιατριβῆς ἀπορρίψαι πρότερον, καθὼς ἡ Ἰεζεκιὴλ ἔφη· ἐν δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ τοὺς διακονουμένους 20 αὐτῷ μετὰ τὸν πειρασμὸν εἰς τέλος νενίκηκεν. εἰ δὲ μετὰ τοῦ ἄρθρου κεῖται ὁ Σατανᾶς, οὐκ ἄλλος ὢν παρὰ τὸν διάβολον, εἰ καὶ κεῖται καθ᾽ ὑπερβατὸν, οἷον ὁ διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς, ἀλλ᾽ ὡς τὰ δύο καλούμενος, τὸ μὲν διὰ τὸ διαβάλλειν τὸν Θεὸν τοῖς ἀνθρώποις, ὡς τῷ Ἀδὰμ αὐτὸν βάσκανον ὑπογράψας· τὸ δὲ 25 ὡς ἀντικείμενος καὶ τῷ δεσπότῃ καὶ τοῖς δούλοις. ἰστέον δὲ ὅτι οὐχ οὕτω τοπικὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἡ τοῦ διαβόλου γέγονε κατάπτωσις, ὡς ἡ τῶν προτέρων ἀνενεργησία. ἔκπτωσις οὖν αὐτοῦ, ἡ τῶν πονηρῶν ἐγχειρημάτων ἀθέτησις, μετὰ τοῦ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς οἰκείας ἀρχῆς τελείως ἀποβεβλῆσθαι, ὡς εἴρηται. 30

10 Καὶ ἤκουσα φωνήν.

Ἡ κατηγορία καὶ ἡ διαβολὴ ἡ κατὰ τῶν ἀνθρώπων τὸν διάβολον, ὅπερ ἐστὶ, κέκληκεν, ὡς εἴρηται. εὐφραίνονται δὲ οἱ Ἄγγελοι ἐπὶ τῇ τούτου ἐκβολῇ· οὐδεμία γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος.

11 Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν.

Καὶ κατηγορούμενοι παρ' αὐτοῦ, φησὶν, οἱ ἅγιοι καὶ διαβαλλόμενοι πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους τοὺς αὐτῷ πειθομένους, ὅμως αὐτὸν νενικήκασι τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πάθεσιν· εὐφραίνεσθαι δὲ τὰς ἄνω δυνάμεις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ πτώσει, καὶ λυπεῖσθαι ἐπὶ τῇ τῶν 5 προστετηκότων τοῖς γηΐνοις ἐπιβουλῇ θεομιμήτως ἀκόλουθον· οὐαὶ δὲ τοῖς κατοικοῦσι τὴν γῆν, δηλαδὴ τοῖς μὴ ἐν οὐρανῷ ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἔχουσι τὸ πολίτευμα. πολλοὶ γὰρ τῶν ἐν τῇ γῇ τὸν ἐχθρὸν νικῶσι καὶ νικήσουσι, καί περ πλέον νῦν τοῖς ἀγωνιζομένοις θυμούμενον, διὰ τὴν ἐγγύτητα τῆς αὐτοῦ κολάσεως, ὅθεν ἐπάναγκες 10 τοὺς φρονοῦντας τὰ γήϊνα καὶ τῇ θαλάσσῃ τοῦ βίου κλυδωνιζόμενοι[f] ἐνταῦθα ταλανίζεσθαι.

13 Καὶ ὅτε εἶδεν ὁ δράκων.

Ὅτε φησὶν ὁ διάβολος τῷ Χριστῷ προσπαλαίσας μετὰ τὸ βάπτισμα ἡττήθη, καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους ὁπλισάμενος 15 ᾐσχύνθη, διὰ θανάτου ζωὴν εὑραμένους αὐτοὺς θεασάμενος, καὶ ὡς ὄφις εἰς γῆν εἰλήσθη, καὶ γῆν ἐσθίειν κατεδικάσθη, τὰ γήϊνα φρονήματα, τότε τὴν Ἐκκλησίαν πάλιν διώκειν ἤρξατο, τὴν τὸν ἄρσενα τοῦ Θεοῦ λαὸν, τὸν ταῖς ἡδοναῖς ἀθήλυντον, τεκοῦσαν καὶ τίκτουσαν· ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς αὐτῇ ἡ περὶ Θεὸν καὶ τὸν πλησίον 20 ἀγάπη, καὶ ἡ ἀντιληπτικὴ τοῦ σταυρωθέντος δι' ἡμᾶς πρόνοια δίδοται, καὶ αἱ δύο διαθῆκαι· δι' ὧν πάντων αἱ πτέρυγες τοῦ ἀετοῦ σημαίνονται· ὅπως ταύταις μετεωροποροῦσα, εἰς τὴν ἔρημον πάσης διΰγρου ἡδονῆς πολιτείαν τρέφηται· ἀεὶ μὲν, ἐν δὲ τῇ τοῦ Ἀντιχρίστου παρουσίᾳ, ὃν κρατεῖν τὰ ῥηθέντα χρόνον τῶν 25 ϠϚ ἐτῶν, πολλαχοῦ γέγραπται· ἐν ᾧ καὶ οἱ κατὰ τὴν αἰσθητὴν ἔρημον ὄρεσι καὶ σπηλαίοις κρυπτόμενοι, τοῦτον ἔσθ' ὅτε φεύξονται, τὸν δράκοντα καὶ ὄφιν διὰ τὸ σκολιὸν ὀνομαζόμενον.

15 Καὶ ἔβαλεν ὁ ὄφις.

Φευγούσης, φησὶ, τῆς Ἐκκλησίας εἰς τόπους ἀβάτους τὴν 30 τοῦ πλάνου ἔφοδον, ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐκ προστάγματος, ὀπίσω αὐτῆς ὕδωρ ποταμηδὸν[g], τουτέστιν ἀθέων ἀνδρῶν ἢ πονηρῶν δαιμόνων ἢ ποικίλων πειρασμῶν πλῆθος, κατ' αὐτῆς

[f] Sic. [g] Cod. ποταμιδὸν.

ἐξελεύσεται, ὅπως αὐτὴν δουλώσηται. ἡ δὲ γῆ φησιν ἐβοήθησεν αὐτῇ· ἢ τῷ τῆς ὁδοῦ μήκει καὶ τῇ τῶν τόπων ἀνυδρίᾳ καὶ ξηρότητι τὰς τῶν πονηρῶν ὁρμὰς ἐπέχουσα, καὶ τὸν ἐκ τῶν πειρασμῶν ποταμὸν τούτου χάριν καταπίνουσα· ἢ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, λεγόντων τῶν ἁγίων, ἐγώ εἰμι γῆ καὶ σποδὸς, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐνδιαθέτως, καὶ πάσας τοῦ διαβόλου τὰς παγίδας καταργούσας[h]. 5

17 Καὶ ὠργίσθη ὁ δράκων.

Τῶν ἐγκρίτων τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων καὶ τῶν τῆς γῆς ὑπερορώντων τῶν πρὸς τὴν ἐν ἐρήμῳ μεθισταμένων ταλαιπωρίαν, εἰ τούτων διαμάρτοι ὁ Ἀντίχριστος, κατὰ τῶν ἐν κόσμῳ στρατευομένων τῷ Χριστῷ ἐξοίσει, φησὶ, τὸν πόλεμον, ὅπως ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις εὐαλώτους τούτους εὑρὼν τροπώσηται. πολλοὶ δὲ αὐτὸν καὶ ἐκ τούτων διὰ τὸ γνησίως τὸν Χριστὸν ἠγαπηκέναι νικήσουσιν. 10

18 Καὶ ἐστάθην ἐπὶ τὴν ἄμβον. 15

Τινὲς μὲν τὸ θηρίον τοῦτο δευτερεύουσαν τινὰ δύναμιν τοῦ Σατανᾶ τῶν λοιπῶν δαιμόνων ἄρχουσαν ἐξειλήφασιν. τὸ δὲ μετ' αὐτὸ ἐκ τῆς γῆς ἀνιὸν, τὸν Ἀντίχριστον· παρ' ἄλλοις δὲ εἰς τὸν Ἀντίχριστον τὸ παρὸν θηρίον ἐξείληπται, ἐκ τῆς φιλοταράχου τοῦ βίου τούτου θαλάσσης καὶ πολυκύμονος ἐξερχόμενον. τὰ δὲ δέκα κέρατα σὺν τοῖς διαδήμασι καὶ ἑπτὰ κεφαλαῖς τήν τε τοῦ διαβόλου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν αἰνίττονται, ταῦτα γὰρ αὐτῷ ἀνωτέρῳ ἑρμηνεύεται, τήν τε εἰς δέκα τῆς γῆς βασιλείας ἐπ' ἐσχάτων διαίρεσιν, καὶ τὴν τῷ κόσμῳ τούτῳ σύστοιχον ἑβδοματικὴν βασιλείαν· ἑπτὰ μὲν ἡμέραις ἐκμετρουμένην, ἑπτὰ δὲ διαδοχαῖς διαιρουμένην· καθ' ἣν ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου κέκληται ὁ ἐνεργῶν ἐν αὐτῷ Σατανᾶς. ὀνόματα δὲ βλασφημίας ἐν ταῖς κεφαλαῖς αὐτοῦ, τουτέστιν τοῖς ὑπασπισταῖς αὐτοῦ· οὗτοι γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὸν Χριστὸν βλασφημεῖν οὐ παύονται. 20 25

2 Καὶ τὸ θηρίον ὃ εἶδον. 30

Διὰ μὲν τῆς παρδάλεως ἡ Ἑλλήνων, διὰ δὲ τῆς ἄρκου ἡ Περσῶν, διὰ δὲ τοῦ λέοντος ἡ Βαβυλωνίων βασιλεία σημαίνεται, ὧν κρατήσει ὁ Ἀντίχριστος ὡς Ῥωμαίων βασιλεύσας ἐρχόμενος, καὶ

h Sic.

τὴν τούτου ἀρχὴν καθαιρήσων, ὅταν τοὺς ὀστρακίνους δακτύλους ποδῶν κατὰ τὸν Δανιὴλ θεάσηται· δι' ὧν εἰς ι̅ δηλοῦται ἀσθενὴς καὶ εὔθρυπτος τῆς βασιλείας διαίρεσις.

Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ δράκων.

Δώσει, φησὶν, ὁ Σατανᾶς ὁ νοητὸς δράκων τῷ Ἀντιχρίστῳ 5 πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους πρὸς τὴν τῶν ἀστηρίκτων ἀπώλειαν.

3 Καὶ μίαν ἐκ τῶν κεφαλῶν.

Κεφαλὴν ὡς ἐσφαγμένην, εἴτέ τινα τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ τεθανατῶσθαι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ διὰ γοητείας ἀπατηλῶς ἀνίστασθαι φαι- 10 νόμενον, ἢ τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν τῇ διαιρέσει σφαγὴν τρόπον τινὰ ὑπομένουσαν, τῇ μοναρχίᾳ τεθεραπεῦσθαι δοκοῦσαν, κατὰ τὴν εἰκόνα Αὐγούστου Καίσαρος.

Καὶ ἐθαύμασεν ὅλη ἡ γῆ.

Τὸ εἰς τὸν Ἀντίχριστον θαῦμα καὶ εἰς τὸν ἐνεργοῦντα ἐν αὐτῷ 15 διάβολον τὴν ἀναφορὰν ἕξει· δι' ἐκείνου γὰρ ὁ Δράκων προσκυνηθήσεται, δι' οὗ καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ σημεῖα ἐπιτελῶν τοῖς πεπηρωμένοις τὰ τῆς διανοίας ὄμματα φανήσεται.

5 Καὶ ἐδόθη αὐτῷ στόμα.

Κατὰ θείαν συγχώρησιν φησὶ, τὰ τρία ἥμισυ ἔτη τὴν ἐξουσίαν 20 ἕξει τῆς τε πρὸς Θεὸν βλασφημίας, τῆς τε τῶν ἁγίων κακώσεως. σκηνὴ δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἐν σαρκὶ τοῦ λόγου σκήνωσις, ἤγουν ἡ ἐνανθρώπησις, καὶ ἡ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀνάπαυσις, καθ' ὧν πάντων εἰς βλασφημίαν τραπήσεται, προσέτι δὲ καὶ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων.

Καὶ ἐδόθη αὐτῷ ἐξουσία. 25

Κατὰ πάσης μὲν φυλῆς, φησὶν, καὶ γλώσσης τῇ πονηρᾷ ἐξουσίᾳ χρήσεται, ἐκείνων δὲ κρατήσει, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς οὐ γέγραπται.

9 Εἴτις ἔχει οὖς.

Ἄξια φησὶ ἕκαστος τῶν πεπραγμένων δέξηται τὰ ἐπίχειρα. οἱ 30 πρὸς τὸ κακοῦν τοὺς πλησίον ἕτοιμοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου αἰχμαλωτισθήσονται καὶ τῇ Σατανικῇ μαχαίρᾳ τὸν ψυχικὸν ὑποστήσονται θάνατον, ᾧ δι' ἔργων ἡττήθησαν, τούτῳ δουλούμενοι· οἱ δὲ πίστιν

εἰλικρινῆ καὶ ὑπομονὴν ἀμετάθετον ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἔχοντες ἀνεξάλειπτοι τῆς βίβλου τῆς ζωῆς ἔσονται.

11 Καὶ εἶδον ἄλλο θηρίον.

Τὸ θηρίον τοῦτο, οἱ μὲν τὸν Ἀντίχριστον φασὶν, ἑτέροις δὲ ἔδοξε τὰ δύο αὐτοῦ κέρατα τὸν Ἀντίχριστον καὶ τὸν ψευδοπροφήτην 5 *αἰνίττεσθαι. ὁμολογουμένου δὲ καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου ἐν ἰδίῳ προσώπῳ ἔρχεσθαι, οὐκ ἄτοπον τὸν μὲν δράκοντα εἰς τὸν Σαταναν νοεῖσθαι, τὸ δὲ θηρίον τὸ ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναβαῖνον, εἰς τὸν Ἀντίχριστον· τὸ δὲ παρὸν ἐκ τῆς γῆς μὲν ἀνερχόμενον, δηλαδὴ τῆς γηΐνης καὶ χαμαιπετοῦς πολιτείας, ἔχων δὲ δέκα κέρατα ὅμοια* 10 *ἀρνίῳ, διὰ τὸν ἐν δορᾷ προβάτου λύκον ἔνδον τὸ φονικὸν περικαλύπτειν, καὶ διὰ τὴν ἐν προοιμίοις αὐτοῦ τῆς εὐσεβείας μόρφωσιν εἰς τὸν ψευδοπροφήτην. ἐλάλει δέ, φησιν, ὡς δράκων. τὰ γὰρ τοῦ ἀρχεκάκου διαβόλου πράξει τε καὶ φθέγξεται· ἐξουσία γὰρ αὐτῷ σημείων καὶ τεράτων δίδοται, ἵνα ποιῇ ἔμπροσθεν τοῦ Ἀντιχρίστου,* 15 *προοδοποιῶν αὐτῷ τὴν τῆς ἀπάτης ὁδόν.*

12 Καὶ ποιήσει τὴν γῆν.

Πάντα πράξει διὰ γοητείας, φησὶν, ὁ τοῦ ψευδοχρίστου πρόδρομος πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ, Θεὸν νενομίσθαι τὸν Ἀντίχριστον, ὡς ὑπὸ τοιούτων τεραστίων ἐργάτου μαρτυρούμενον, 20 *κατὰ μίμησιν Ἰωάννου τοῦ Βαπτίστου τοῦ τῷ Σωτῆρι τοὺς πειθομένους προσάγοντος. τὴν δὲ τῆς πληγῆς τοῦ θηρίου θεραπείαν, εἰρῆσθαι φασὶ τὴν τῆς διηρημένης βασιλείας δοκοῦσαν πρὸς ὀλίγον γίνεσθαι ἕνωσιν· ἢ τῆς φθαρείσης τοῦ Σατανᾶ τυραννίδος πρός μικρὰν διὰ τοῦ Ἀντιχρίστου ἀνόρθωσιν, ἢ τινὸς τῶν προσοικειωμένων* 25 *αὐτῷ τεθνεῶτος ἀπατηλὴν ἀνάστασιν. οὐ θαυμαστὸν δὲ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀπατωμένων πῦρ ὁρᾶσθαι οὐρανόθεν κατερχόμενον, ὅπου γε καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰὼβ τοῦτο κατεληλυθὸς, κατὰ θείαν συγχώρησιν καὶ Σατανικὴν ἐνάργειαν, καὶ τὰ κτήνη αὐτοῦ καταναλῶσαν μεμαθήκαμεν.* 30

14 Καὶ πλανᾷ τοὺς κατοικοῦντας.

Πλανᾷ φησι τοὺς ἐν τῇ γῇ τὴν διηνεκῆ κατοίκησιν τῆς καρδίας ἔχοντας· τοὺς γὰρ ἐν οὐρανῷ κεκτημένους τὸ πολίτευμα, οὐκ

ἀπατᾷ ἡ αἴσθησις, ἠσφαλισμένους ἀκριβῶς τῇ προαναφωνήσει τῆς αὐτοῦ ἐλεύσεως.

14 Λέγων τοῖς κατοικοῦσιν.

Ἱστόρηται πολλάκις γοητείαις λαλῆσαι δι' εἰκόνων καὶ ξοάνων καὶ δένδρων καὶ ὑδάτων, διά τε Ἀπολλωνίου, διά τε ἑτέρων, δαί- 5 μονας· οὕτω τοίνυν καὶ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Ἀντιχρίστου οὐδὲν ἀπεικὸς διὰ δαιμόνων ἐνεργούντων ποιῆσαι εἰκόνα τῷ θηρίῳ, καὶ δεῖξαι ταύτην λαλοῦσαν, παρασκευάσαι τε ἀναιρεῖσθαι τοὺς ταύτην μὴ προσκυνοῦντας.

16 Ἵνα δῶσιν αὐτοῖς χάραγμα. 10

Καὶ τὸ χάραγμα δὲ τοῦ ὀλεθρίου ὀνόματος τοῦ ἀποστάτου, πᾶσιν ἐπιθεῖναι σπουδάσει ὁ ψευδοπροφήτης· ἐν μὲν ταῖς δεξιαῖς, ἵνα τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐκκόψῃ τὴν ἐνέργειαν, ἐν δὲ τοῖς μετώποις, ἵνα ἐν τῇ πλάνῃ καὶ τῷ σκότει διδάξῃ τοὺς ἀπατωμένους παρρησιάζεσθαι. καὶ τὴν ψῆφον δὲ τοῦ θηρίου πλατῦναι πανταχοῦ ἐπι- 15 τηδεύσει, ἔν τε ὠναῖς καὶ πράσεσιν, ἵνα τοῖς τοῦτο μὴ λαμβάνουσιν, ἐκ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἐνδείας, βίαιος ἐπαχθῇ θάνατος.

18 Ὧδε ἡ σοφία ἐστίν.

Τὴν μὲν ἀκρίβειαν τῆς ψήφου ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, ὁ χρόνος ἀποκαλύψει καὶ ἡ πεῖρα τοῖς νήφουσιν. εἰ 20 γὰρ ἔδει, καθώς φασί τινες, σαφῶς γνωσθῆναι τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ὁ τεθεαμένος ἂν αὐτὸ ἀπεκάλυψεν· ἀλλ' οὐκ εὐδόκησεν ἡ θεία χάρις ἐν θείᾳ βίβλῳ τὸ τοῦ λυμεῶνος ὄνομα ταγῆναι· ὡς ἐν γυμνασίας δὲ λόγῳ πολλά ἐστιν εὑρεῖν ὀνόματα, τὸν ἀριθμὸν τοῦτον περιέχοντα, προσηγορικά τε καὶ κύρια. κύρια μὲν, οἷον Λαμπέ- 25 τις, Τειτὰν διὰ τῆς διφθόγγου ἐκ τοῦ τενῶ μέλλοντος, ὁμοίως Λατεῖνος, Βενέδικτος, ὅπερ ἑρμηνεύεται εὐλογημένος ἢ εὐλογητὸς, κατὰ μίμησιν τυχὸν τοῦ ἀληθῶς εὐλογημένου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· προσηγορικὰ δὲ, κακὸς ὁδηγὸς, ἀληθὴς βλαβερὸς, παλαιβάσκανος, οἷς ἐκ τῶν ἐναντιουμένων αὐτοῦ τῇ πλάνῃ ἐπικλη- 30 θήσεται, τὴν οἰκείαν δόξαν ἐν τῇ αἰσχύνῃ τιθέμενος.

1 Καὶ εἶδον· καὶ ἰδοὺ ἀρνίον.

Ἀρνίον ὁ Χριστὸς ἀναμφιβόλως ὡμολόγηται, ἐπὶ τὸ ὄρος

δὲ Σιὼν οὐ τῆς παλαιᾶς ἑστὼς, ἀλλὰ τῆς νέας τῆς τοῦ ζῶντος Θεοῦ πόλεως.

1 Χιλιάδας ἔχουσαι τὸ ὄνομα.

Αἱ χιλιάδες αὗται, ἢ τὸ πολύφορον τοῦ Ἀποστολικοῦ σπόρου δηλοῦσι, τὴν ἐν ἑκάστῳ χάριτος δωδεκάκις χιλιοστὸν ἀπεργαζο- 5 μένης τέλειον τὸν καρπὸν τῆς τῶν σωζομένων πίστεως, ἢ τοὺς ἀπὸ τῆς νέας διαθήκης παρθένους, κατά τε τὸν ἔσω κατά τε τὸν ἔξω ἄνθρωπον σημαίνουσιν. ἐν γὰρ τοῖς παλαιοῖς σπάνιον τὸ τῆς παρθενίας κατόρθωμα παρὰ σφόδρα ὀλίγοις εὑρισκόμενον, ὅθεν ἑτέρας ταύτας παρὰ τὰς πρότερον εἰρημένας οἰητέον τὰς ὀνομαστὶ ἐκ τῶν 10 φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ συναγομένας, αἷς παρθενίαν οὐ προσμεμαρτύρηκεν. τούτων δὲ πάντων τὰ μέτωπα τῷ φωτὶ τοῦ θείου προσώπου σφραγίζονται, δι' οὗ τοῖς ὀλοθρευταῖς Ἀγγέλοις αἰδέσιμοι φαίνονται.

2 Καὶ ἤκουσα φωνήν. 15

Ἡ φωνὴ τῶν πολλῶν ὑδάτων καὶ τῆς βροντῆς καὶ τῶν κιθαριζόντων, τὸ διαπρύσιον δηλοῖ τῆς τῶν ἁγίων ὑμνῳδίας καὶ τῆς ἐμμελοῦς αὐτῶν καὶ εὐήχου καὶ συμφώνου ᾠδῆς, τῆς πᾶσαν περιηχούσης τὴν τῶν ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς πρωτοτόκων ἐκκλησίαν καὶ πανήγυριν· καθάπερ ἐν συμφωνίᾳ χορδῶν, τῇ συμπνοίᾳ 20 τῶν ἁγίων ἐξηχουμένῃ, ἣν τῇ νεκρώσει τῶν τοῦ σώματος ἐπιθυμιῶν κατώρθωσαν. ταύτην δέ, φησιν, ἕτερος μαθεῖν οὐ δύναται, πλὴν αὐτῶν, διότι τῷ μέτρῳ τῆς πολιτείας, καὶ ἡ γνῶσις συμπαρεκτανθήσεται· καθάπερ καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐν οἰκέταις, ἀναλόγως τῇ εὐνοίᾳ ἡ τῶν δεσποτικῶν μυστηρίων φανέρωσις δίδοται. 25

4 Οὗτοι εἰσὶν οἱ μετὰ γυναικῶν.

Τούτους ἡγούμεθα μετὰ τοὺς ὠνομασμένους κδ̅ πρεσβυτέρους, τῶν λοιπῶν εἶναι προὔχοντας, διά τε τὴν παρθενίαν, καὶ τὸ ἐν γλώσσῃ τε καὶ χερσὶν ἄμωμον, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδημίαν κτωμένους τὴν ἐν ἀρεταῖς λαμπρότητα· δι' ἧς τὴν καινὴν ᾠδὴν διδά- 30 σκονται, τὴν τοῖς πολλοῖς οὐ μόνον ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἄγνωστον. εἰ γὰρ καὶ τὸ τέλειον τῆς γνώσεως ἐλεύσεται τότε, καταργουμένης τῆς μερικῆς γνώσεως κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀλλ' ἀναλόγως τῇ ἐνταῦθα πολιτείᾳ τῶν ἁγίων, ἡ

τῶν θείων μυστηρίων ἔσται φανέρωσις, "πολλαὶ γὰρ μοναὶ παρὰ "τῷ Πατρὶ," ὥσπερ καὶ διαφοραὶ κολάσεων.

6 Καὶ εἶδον Ἄγγελον ἄλλον.

Τὸ μεσουράνημα τὸ ὑψηλὸν δηλοῖ, καὶ τὸ οὐράνιον εἶναι τὸν φανέντα Ἄγγελον, ἄνωθεν πεμφθέντα πρὸς τὸ χαμόθεν τοὺς ἀνθρώ- 5 πους διὰ τῆς μεσότητος ἀναγαγεῖν εἰς οὐρανοὺς τῇ οἰκείᾳ μεσιτείᾳ, ὥστε ἑνωθῆναι τὸ τῆς Ἐκκλησίας σῶμα, Χριστῷ τῇ κεφαλῇ ἡμῶν· τὸ δὲ αἰώνιον Εὐαγγέλιον, τὸ ἐξ αἰῶνος τοῦτο παρὰ Θεῷ προωρίσθαι. φησὶ δὲ τοῦτο, τὸν μὲν Θεὸν φοβεῖσθαι, μὴ δειλιᾷν δὲ τὸν Ἀντίχριστον, ἀποκτεῖναι τὴν ψυχὴν σὺν τῷ 10 σώματι μὴ δυνάμενον, ἀλλ' εὐθύμως αὐτῷ ἀντιτάξασθαι πρὸς ὀλίγον κρατοῦντι, διὰ τὴν ἐγγύτητα τῆς κρίσεως, καὶ τῆς τῶν βεβιωμένων ἀνταποδόσεως.

Καὶ ἄλλος δεύτερος Ἄγγελος.

Βαβυλῶνα καλεῖ φερωνύμως τὴν τοῦ κόσμου σύγχυσιν, καὶ 15 τὴν βιωτικὴν ταραχὴν, ἣν ὅσῳ οὔπω προλέγει παύσεσθαι. οἶνον δὲ θυμοῦ, πορνείας καλεῖ, οὐ μόνον τὴν ἐξ εἰδωλολατρείας βακχείαν καὶ τῶν φρενῶν ἔκστασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ πάσης ἁμαρτίας μέθην καὶ παραφορὰν, καθ' ἣν πάντες οἱ ἐκ τοῦ Θεοῦ πορνεύοντες ἐξολοθρευθήσονται. πίπτει δὲ ἡ τοιαύτη Βαβυλὼν τέλεον ἐν τῇ 20 ἀναδείξει τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἀνασπωμένη πρόρριζος, τῶν τῆς ἀνομίας ἐργατῶν πεμπομένων εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

8 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος τρίτος.

Εἴτις, φησὶ, τῷ τεθηριωμένῳ Ἀντιχρίστῳ ὑποκύπτει, καὶ τὴν δυσσεβῆ πολιτείαν μετέρχεται τὴν ἐκεῖνον εἰκονίζουσαν, καὶ ἢ 25 λόγῳ ἢ ἔργοις τοῦτον κηρύσσει Θεόν. τοῦτο γὰρ δηλοῦν δύναται τὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τῆς χειρὸς διδόμενον χάραγμα, καὶ αὐτὸς κοινωνήσει αὐτῷ τῆς τοῦ τιμωρητικοῦ ποτηρίου πόσεως, ἀκράτου μὲν καὶ ἀμιγοῦς θείων οἰκτιρμῶν, διὰ τὸ τῆς κρίσεως δίκαιον· κεκερασμένον δὲ ἐκ διαφόρων τιμωριῶν διὰ τὸ τῆς αὐθαιρέτου 30 κακίας πολυσχεδὲς καὶ πολύτροπον. καλῶς δὲ οἶνος θυμοῦ καλεῖται ἡ κόλασις, ἐπακολούθημα οὖσα τοῦ τῆς ἀσεβείας οἴνου τοῦ τοὺς πίνοντας μεθύσκοντος· δι' ὧν γάρ τις ἁμαρτάνει, δι' αὐτῶν καὶ κολάζεται.

11 Καὶ ὁ καπνὸς τοῦ βασανισμοῦ.

Τὸν καπνὸν τοῦτον, ἢ τὸ ἆσθμα δεῖ νοεῖν τὸ ἐκ τῶν κολαζομένων κάτωθεν μετὰ στεναγμῶν ἀναδιδόμενον, ἢ καπνὸν τὸν τοῦ πυρὸς ἐκπεμπόμενον, τοῦ τοὺς ἐμπεπτωκότας κολάζοντος. εἰς αἰῶνα δὲ αἰώνων αὐτὸς ἀναβαίνειν λέγεται, ἵνα μάθωμεν ἀτελεύ- 5 τητον εἶναι, ὥσπερ τὴν τῶν δικαίων τρυφὴν, οὕτω καὶ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν κόλασιν.

Καὶ οὐκ ἔχουσιν ἀνάπαυσιν.

Ἡμέραν καὶ νύκτα, οὐχ ὡς ἡλίῳ μετρουμένην τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, φησὶ, κατάστασιν, ἐν ᾗ μὴ ἔχειν ἀνάπαυσιν τοὺς 10 ἀσεβεῖς προαγορεύει, ἀλλ' ἢ πρὸς τὴν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ συνήθειαν, τῷ νυξὶ καὶ ἡμέραις ἀριθμουμένῳ, ἢ ἡμέρας, τῆς τῶν ἁγίων ζωῆς νοουμένης· νυκτὸς δὲ τῆς τῶν βεβήλων κολάσεως, ἧς τεύξονται οἱ τὰς διαβολικὰς πράξεις, καὶ τὰς κατὰ Χριστοῦ βλασφημίας τοῦ ἀποστάτου θηρὸς, δι' ὧν πράττουσιν εἰκονίζοντες, καὶ τὸ 15 τούτου ὄνομα ταῖς ἑαυτῶν καρδίαις ὡς τίμιον ἐγχαράττοντες.

12 Ὧδε ἡ ὑπομονὴ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.

Οἱ μὲν ἀσεβεῖς, φησὶ, δι' αἰῶνος ἐν τῷ μέλλοντι βασανισθήσονται, οἱ δὲ ἅγιοι ὧδε τὴν τῆς ὑπομονῆς καρτερίαν ἐπιδείκνυνται, ἐν χρόνῳ ταχέως παραρρέοντι, τὰς θείας ἐντολὰς καὶ τὴν εἰς 20 Χριστὸν πίστιν ἄσυλον φυλάττοντες.

13 Καὶ ἤκουσα φωνῆς.

Ἡ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φωνὴ οὐ πάντας μακαρίζει τοὺς νεκροὺς, ἀλλὰ τοὺς ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντας, τοὺς νεκρωθέντας ἐν κόσμῳ, καὶ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντας, καὶ 25 Χριστῷ συμπάσχοντας. ἐκείνοις γὰρ ὄντως ἡ τοῦ σώματος ἔξοδος, κόπων ἀνάπαυσις· ἡ δὲ τῶν ἔργων ἀκολούθησις, στεφάνων ἀμαράντων καὶ βραβείων δόξης ὑπόθεσις, πολλῷ τῷ μέτρῳ ὑπερνικώντων τῶν ἐπάθλων τοὺς ἄθλους, οὓς πρὸς τὰς ἀοράτους δυνάμεις διήθλησαν. 30

14 Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ νεφέλη.

Νεφέλην νοοῦμεν ἢ αἰσθητὴν τὴν ὑπολαβοῦσαν τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ὀφθαλμῶν, ἢ ἀγγελικήν τινα δύναμιν διὰ

τὸ καθαρὸν καὶ μετέωρον, δι' ὧν λογιζόμεθα τὸν Χριστὸν εἶναι ἐπὶ τῆς νεφέλης, ὀπτανθέντα υἱῷ ἀνθρώπου ὅμοιον.

Ἐπὶ τῆς κεφάλης αὐτοῦ στέφανον.

Τὸν ἐπὶ τῷ Χριστῷ στέφανον, σημαντικὸν εἶναι τῆς βασιλείας τῶν τε ὁρατῶν καὶ τῶν ἀοράτων δυνάμεων. χρυσὸν δὲ τοῦ- 5 τον, διὰ τὸ παρ' ἡμῖν τῆς ὕλης ταύτης τίμιον. τὸ δὲ δρέπανον συντελείας δηλωτικόν. θερισμὸν γὰρ τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐκάλεσεν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις.

15 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἐξῆλθεν.

Ἡ τοῦ Ἀγγέλου κραυγὴ περιφραστικῶς δηλοῖ τὴν ἱκεσίαν 10 πασῶν τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων, ἐφιεμένων τὴν μὲν τῶν δικαίων τιμὴν, τὴν δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ἐκκοπὴν τῆς ἁμαρτίας θεάσασθαι· ἐφ' ᾧ παύσασθαι τὰ κινούμενα καὶ παραρρέοντα, φανερωθῆναι δὲ τὰ ἀκίνητα καὶ μένοντα. τὸ γὰρ ξηρανθῆναι τὸν θερισμὸν, δηλοῖ τὸν τῆς συντελείας καιρόν. ὅτε πεπανθεὶς ὡς σῖτος ὥριμος ὁ τῆς 15 εὐσεβείας σπόρος, τῶν οὐρανίων ἀποθηκῶν ἀξιωθήσεται, εἰς λ̄ καὶ ξ̄ καὶ ρ̄ τῷ γεωργῷ τὴν καρποφορίαν παρεχόμενος.

17 Καὶ Ἄγγελος ἄλλος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου.

Δείκνυται ὁ παρὼν Ἄγγελος τῶν λειτουργῶν εἶναι δυνάμεων ἐκ τῶν ἑξῆς. ἐκ μὲν τοῦ ἐν οὐρανοῖς ναοῦ σὺν ὀξεῖ δρεπάνῳ ἐξερχόμε- 20 νος, τὴν δὲ τῶν λίαν ἀσεβῶν τρυγὴν ποιησάμενος.

18 Καὶ ἄλλος Ἄγγελος ἐξῆλθεν.

Καὶ ἐκ τούτου μανθάνομεν τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις ἐπιτετάχθαι τοῖς κτίσμασιν, τὴν μὲν τοῖς ὕδασι, τὴν δὲ τῷ πυρὶ, τὴν δὲ ἑτέρῳ τινὶ μέρει τῆς κτίσεως. τούτου τοίνυν τὸ τιμωρητικὸν 25 διὰ τὸ ἐπιτετάχθαι τῷ πυρὶ μανθάνομεν τῶν ὑπερτέρων Ἀγγέλων ὄντα ἐγκελεύσασθαι μετὰ κραυγῆς τῷ τὸ δρέπανον ἔχοντι, τρυγῆσαι τοὺς τῆς ἀμπέλου τῆς γῆς βότρυας, δι' ὧν οἱ τὸ ποτήριον τοῦ θυμοῦ Κυρίου πληροῦντες ἀσεβεῖς καὶ παράνομοι χαρακτηρίζονται· θυμὸν δρακόντων καὶ θυμὸν ἀσπίδων, ἀντὶ οἴνου εὐφροσύνης τῷ 30 ἀγαθῷ γεωργῷ καρποφορήσαντες.

19 Εἰς τὴν ληνὸν τὴν μεγάλην.

Ληνὸς τοῦ θυμοῦ, ὁ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς Ἀγγέλοις αὐτοῦ

ἡτοιμασμένος χῶρος τῆς κολάσεως· μεγάλη δὲ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ βασανιζομένων· "πλατεῖα γὰρ ἡ τῆς ἀπωλείας ὁδὸς καὶ "εὐρύχωρος, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς," ὡς ὁ Κύριος φησὶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.

20 Καὶ ἐπατήθη ἡ ληνός[n]. 5

Ἐντεῦθεν δείκνυται ὅτι ἔξω τῆς ἐπουρανίου πόλεως Ἱερουσαλὴμ ἐστὶν ὁ τῆς βασάνου τόπος καὶ τῶν ταύτης ἀξίων. τὸ δὲ αἷμα αὐτῶν ἄχρι τῶν χαλινῶν τῶν ἵππων φθάσαι ἀπὸ σταδίων ͵αχ σημαίνειν εἰκὸς, τὸ μήκοθεν μὲν διὰ τῶν τιμωρῶν Ἀγγέλων, οὓς τροπικῶς ἵππους ὀνομάζειν τὴν θείαν γραφὴν σύνηθες· μέχρι δὲ 10 τῶν χαλινῶν αὐτῶν φθάνειν τὰς ἐκείνων οἰμωγάς φησί· χαλινοὺς δὲ αἱ ἅγιαι δυνάμεις, τὸ θεῖον ἔχουσι πρόσταγμα. δυνατὸν δὲ καὶ ἑτέρως νοηθῆναι τὸ εἰρημένον. ὅτι περ ἐπειδὴ ἵπποι θηλυμανεῖς ταῖς ἡδοναῖς ἐγκείμενοι οἱ παράνομοι γεγόνασιν, ἄχρι τῶν χαλινῶν ταῖς τιμωρίαις ληφθήσονται, ὅτι χαλινὸν ἐν ταῖς ἡδοναῖς 15 οὐκ ἔγνωσαν. διὰ δὲ τῶν ͵αχ σταδίων, τὸ μέγα χάσμα τὸ διαχωρίζον τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν διδασκόμεθα· διὰ τὸ ἐν πονηρίᾳ τέλειον καὶ τὸ βδελυκτὸν ἐν ταῖς πράξεσι, τῆς μὲν δεκάδος τῶν ἑκατοντάδων δηλούσης τῆς κακίας τὸ μέγεθος τελέως· τῆς δὲ ἑξάδος τὴν ἐπιμελῆ αὐτῶν τῆς ἁμαρτίας ἐργασίαν, διὰ τὴν 20 παράχρησιν τῆς ἐν ἑξαημέρῳ δημιουργηθείσης κτίσεως, καὶ τὸ ἐν χ̄ ἔτει τοῦ Νῶε κατακλυσθῆναι πᾶσαν τὴν γῆν.

1 Καὶ εἶδον ἄλλο σημεῖον.

Πανταχοῦ τὸν ζ̄ ἀριθμὸν παραλαμβάνει, τὰς ἐν ταῖς ζ ἡμέραις τοῦ παρόντος αἰῶνος τολμωμένας ἀδικίας, ἑπτὰ πληγαῖς καὶ 25 ἑπτὰ Ἀγγέλων σημαίνων ἀναστέλλεσθαι, μεθ' ἃς τὴν μέλλουσαν τῶν ἁγίων διαγωγὴν διὰ τῆς ὑελίνης θαλάσσης αἰνίττεται.

2 Καὶ εἶδον ὡς θάλασσαν.

Τὴν ὑελίνην θάλασσαν σημαίνειν φασὶ τό τε πλῆθος τῶν σωζομένων καὶ τῆς μελλούσης λήξεως τὴν καθαρότητα, τήν τε τῶν 30 ἁγίων λαμπρότητα, ἣν ταῖς τῆς ἀρετῆς μαρμαρυγαῖς ἐκλάμψουσι. τὸ δὲ μεμίχθαι ἐκεῖ πῦρ εἰκὸς, διὰ τὸ τὴν θείαν γνῶσιν καὶ τὴν τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος χάριν διὰ τοῦ πυρὸς σημαίνεσθαι. ἢ

[n] λ$\overset{η}{ι}$νός Cod

διὰ τοῦ πυρὸς τὴν πάντων δοκιμασίαν καὶ διάκρισιν αἰνίττεται, ὅπερ τοῖς καθαροῖς καὶ ἀκιβδήλοις οὐ λυμανεῖται, διακοπτόμενον ἀμιγῶς εἰς διαφόρους ἐνεργείας· καὶ τοῦ μὲν καυστικοῦ τοῖς ἁμαρτωλοῖς, τοῦ δὲ φωτιστικοῦ τοῖς δικαίοις κατανεμηθησομένου· τὰς δὲ κιθάρας ἐμφαίνειν τὴν τῶν καλῶν νέκρωσιν, καὶ τὴν ἐμμελῆ 5 ζωὴν ἐν συμφωνίᾳ τῶν ἀρετῶν κρουομένην τοῦ πληκτρωτοῦ θείου Πνεύματος. καὶ ἐκ μὲν τῆς Μωσέως ᾠδῆς τῶν ἐν νόμῳ πρὸ τῆς χάριτος δικαιωθέντων τὴν ὑμνῳδίαν Θεῷ ἀναπεμπομένην μανθάνομεν· ἐκ δὲ τῆς τοῦ ἀρνίου ᾠδῆς τῶν μετὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν ὁσίως πολιτευσαμένων τὴν ἀκατάπαυστον εὐχαριστίαν. 10

5 Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον.

Σκηνήν φησιν ἐνταῦθα τὴν ἐν οὐρανοῖς, ἧς καθ' ὁμοίωσιν τῷ Μωϋσῇ πῆξαι τὴν κάτω σκηνὴν ὁ Θεὸς ἐχρημάτισεν. ἐκ τούτου δὲ τοῦ ναοῦ ἐξελεύσεσθαι φησὶ τοὺς Ἀγγέλους ἐνδεδυμένους λίνον, ἢ λίθον καθαρὸν, καθά τινα τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι, διὰ τὴν τῆς 15 φύσεως αὐτῶν καθαρότητα, καὶ τὴν πρὸς τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον Χριστὸν ἐγγύτητα, καὶ τῶν ἀρετῶν τὴν λαμπρότητα· ἐζωσμένους δὲ τὰ στήθη χρυσὸν, διὰ τὸ τῆς φύσεως δυνατόν τε καὶ καθαρὸν καὶ τίμιον, καὶ τὸ ἐν ταῖς διακονίαις ἀνεμπόδιστον.

7 Καὶ ἓν ἐκ τῶν τεσσάρων. 20

Τὸ ἐκ τῶν τεσσάρων ζώων ἑνὸς λαβεῖν τοὺς Ἀγγέλους τὰς ζ̄ χρυσᾶς φιάλας, τὰς γεμούσας τοῦ θυμοῦ Κυρίου, δηλοῖ τὸ ἐκ τῶν πρώτων ἀεὶ εἰς τὰ δεύτερα τὴν γνῶσιν τῶν πρακτέων ἐν οὐρανοῖς μετοχετεύεσθαι.

8 Καὶ ἐγεμίσθη ὁ ναὸς. 25

Διὰ τοῦ καπνοῦ τὸ φοβερὸν καὶ καταπληκτικὸν τῆς θείας ὀργῆς μανθάνομεν, ἧς πληροῦσθαι τὸν ναὸν διδασκόμεθα, καὶ κατὰ τῶν ἀξίων αὐτῆς χωρεῖν ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως, καὶ πρὸ ταύτης δὲ κατὰ τῶν τῷ Ἀντιχρίστῳ πειθομένων καὶ τὰ τῆς ἀποστασίας ἔργα πραττόντων. τοῦτο δὲ τοῖς ἑξῆς δείκνυται. 30

Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο.

Ἐντεῦθεν στοχαζόμεθα ὅτι ἄχρι τοῦ διασταλῆναι τῶν δικαίων τὴν θείαν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀγανάκτησιν, μηδαμῶς τοὺς ἁγίους τοὺς ἐν τῇ ἄνω Ἱερουσαλὴμ τυχεῖν λήξεως, καὶ τῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ

Θεοῦ ἱερουργίας καὶ ἀναπαύσεως. τελεσθῆναι γὰρ δεῖ, φησι, τὰς πληγὰς, δι' ἃς τὰ ἐπίχειρα τῆς ἁμαρτίας παρέχεται, καὶ τούτοις τῆς αἱρεθείσης αὐτοῖς τυχεῖν ἀποφάσεως· εἶθ' οὕτω δοθῆναι τοῖς ἁγίοις τὴν τῆς ἄνω μητροπόλεως οἴκησιν. τῶν δὲ πληγῶν ἑκάστην, τοῖς ἐν τῇ συντελείᾳ εὑρισκομένης[o] προσαρμόζων τίς, οὐκ ἂν τοῦ 5 πρέποντος διαμαρτήσεται· φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Θεὸς πρὸς τὸ σμικρυνθῆναι αὐτὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀτελευτήτους κολάσεις, καὶ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ τοῖς ἀξίοις ἐπαχθῆναι συγχωρήσει· διά τε Ἐνὼχ καὶ Ἠλιοῦ τῶν προφητῶν τιμωρητικὰς μάστιγας, διά τε τῆς τῶν στοιχείων καινοτομίας, διά τε τῶν ἐν πολέμων συμ- 10 πιπτόντων ἀλγεινῶν, πρὸς μετρίαν γοῦν τῶν ἡμαρτημένων ἔκτισιν.

2 Καὶ ἀπῆλθεν ὁ πρῶτος Ἄγγελος.

Ἡ φιάλη ἐνταῦθα καθάπερ τὸ ποτήριον ἐπὶ κολαστικῆς ἐνεργείας ἐκλαμβάνεται, ἧς, φησιν, ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου ἐκχυθείσης, 15 ἕλκος πονηρὸν γενήσεσθαι, τὴν ἐν καρδίᾳ πύου σφύζουσαν ὀδύνην αἰνιττόμενον, τὴν ἐγγινομένην ταῖς τῶν ἀποστατῶν καρδίαις, ὅταν θεηλάτοις πληγαῖς μαστιζόμενοι, μηδεμιᾶς ἐκ τοῦ θεοποιηθέντος παρ' αὐτοῖς Ἀντιχρίστου ἰάσεως τεύξωνται. ἴσως δὲ καὶ αἰσθητῶς τὰ τούτων τραυματίζεσθαι σώματα, πρὸς ἔλεγχον τῆς ἑλκωθείσης 20 αὐτῶν ψυχῆς τοῖς διαβολικοῖς τῆς πλάνης τοῦ ἀπατεῶνος βέλεσιν.

3 Καὶ ὁ δεύτερος Ἄγγελος.

Ἴσως πρὸς ἔλεγχον τῆς τοῦ ψευδοχρίστου ἀσθενείας καὶ τῶν ἀπατωμένων εὐκολίας διὰ τῶν ἁγίων προφητῶν Ἐνὼχ καὶ Ἠλιοῦ 25 μεταβαλεῖν, ὡς νεκροῦ τουτέστιν ἐσφαγμένου, τὴν θάλασσαν, καὶ φθορὰν τῶν ἐν αὐτῇ ἀπεργάσασθαι, καθάπερ πάλαι ἐν Αἰγύπτῳ διὰ Μωσέως πεποίηκεν πρὸς ἔλεγχον τῆς τοῦ Φαραὼ σκληρότητος καὶ τῆς οἰκείας δυνάμεως ἔνδειξιν· ὅπως οἱ τότε ἄνθρωποι φοβηθῶσι τὴν κτίσιν ἀντιτασσομένην αὐτοῖς ἐπὶ τῇ τοῦ λυμεῶνος τιμῇ 30 θεόμενοι. εἰκὸς δὲ ἦν καὶ τὰς ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ ἐν πολέμοις σφαγὰς διὰ τούτων σημαίνεσθαι, τοῦ Γὼγ καὶ τοῦ Μαγὼγ κατ' ἀλλήλων κινουμένων ἐν τοῖς τέσσαρσι τῆς οἰκουμένης μέρεσι· προσέτι δὲ καὶ τῶν ἀπειθούντων αὐτῷ βασιλέων πανστρατιᾷ

[o] Sic.

κατακοπτομένων, καὶ σφαγῶν κατὰ τόπους γινομένων, ἡ μὲν θάλασσα ταῖς ναυμαχίαις μολυνθήσεται, οἱ δὲ ποταμοὶ τοῖς τῶν ἐκεῖ θνησκόντων αἵμασι κερασθήσονται.

4 Καὶ ὁ τρίτος Ἄγγελος.

Κἀντεῦθεν δείκνυται τοῖς στοιχείοις ἐπιτετάχθαι Ἀγγέλους, ὧν 5 *ἕνα ὄντα καὶ τὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων φησὶν ὑμνεῖν τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ κατ' ἀξίαν ἐπενεχθείσῃ καταδίκῃ τοῖς παραβεβηκόσιν· ὅτι τοῖς τὰς χεῖρας μολύνασι τοῖς τῶν ἁγίων αἵμασιν, αἷμα ποτὸν δεδώκασι. δείκνυται δὲ διὰ τούτων ἢ τὸ πολλοὺς ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ διὰ τῆς ἐν τῇ πίστει ἐνστάσεως τοῦ προφητικοῦ ἀξιοῦσθαι χαρίσματος,* 10 *τοὺς καὶ ὑπὸ τῶν τοῦ διαβόλου ὑπασπιστῶν ἀναιρουμένους, ἢ τοὺς τῶν θείων προφητῶν ἀποστρεφομένους τὸ κήρυγμα, καὶ δικαιοῦντας αὐτῶν τὴν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀναίρεσιν, καὶ κοινωνοὺς αὐτῶν τῆς σφαγῆς τῇ προθέσει γινομένους.*

5 Καὶ ἤκουσα τοῦ θυσιαστηρίου. 15

Τὸ θυσιαστήριον ποτὲ μὲν τὸν Χριστὸν δηλοῖ, ὡς ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ προσφερομένων τῶν πατρίων λογικῶν ὁλοκαυτώσεων· ποτὲ δὲ τὰς Ἀγγελικὰς δυνάμεις ὡς ἀναγωγικὰς τῶν ἡμετέρων προσευχῶν, καὶ τῶν πνευματικῶν ὁλοκαρπωμάτων. ἐκ τούτου τοίνυν τοῦ λειτουργικοῦ θυσιαστηρίου φησὶ τὴν φωνὴν ἐνεχθῆναι, δικαιοῦσαν 20 *τὰ πάντα νοῦν ὑπερβαίνοντα τοῦ Θεοῦ κρίματα.*

8 Καὶ ὁ τέταρτος Ἄγγελος.

Ἴσως μὲν καὶ αἰσθητῶς τοῦ ἡλίου φλογμῷ τὸ τηνικαῦτα καυματισθήσονται οἱ ἄνθρωποι, ἵνα πρὸς μετάνοιαν ἔλθωσιν. ἴσως δὲ διὰ τοῦ ἡλίου καὶ τὸν τῆς ἡμέρας δρόμον αἰνίττεται, καὶ τῷ τῶν 25 *πειρασμῶν καύσωνι, τοὺς ἀξίους μαστίγων φησὶ καυματίζεσθαι, ἵνα τῇ τῶν ἀλγεινῶν ἐπαγωγῇ τὴν ἁμαρτίαν μισήσωσιν. ἀλλ' οἱ ἄφρονες, ἀντὶ τῆς τῶν οἰκείων πταισμάτων ἐπιγνωμοσύνης, κατὰ Θεοῦ τὴν γλῶσσαν ἀκονήσουσι, τὴν θείαν αἰτιώμενοι ἀγαθότητα.*

10 Καὶ ὁ πέμπτος Ἄγγελος. 30

Τὸ ἐπιχεθῆναι τὴν φιάλην ἐπὶ τὸν τοῦ θηρίου θρόνον σημαίνει τὸ ἐπὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀντιχρίστου τὴν τοιαύτην ὀργὴν ἐκχεῖσθαι, καὶ ἐσκοτωμένην δείκνυσθαι, ἅτε ἀφεγγεῖ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ τυγχάνουσαν. ἡ δὲ τῶν γλωσσῶν μάσησις, τὴν

ὑπερβολὴν τῆς ὀδύνης δηλοῖ, ἢ οἱ πλανηθέντες ὑπ' αὐτοῦ κατασχεθήσονται ὑπὸ τῶν θεηλάτων πληγῶν μαστιζόμενοι, ὅπως ἂν γνόντες ὅτι ἀπατηλός ἐστιν ὁ παρ' αὐτῶν ὡς Θεὸς δοξαζόμενος, τῆς πλάνης παύσωνται. οἱ δὲ ἐντεῦθεν οὐ πρὸς μετάνοιαν, ἀλλὰ πρὸς βλασφημίαν τραπήσονται. 5

12 Τὸν ποταμὸν τὸν μέγαν.

Εἰκὸς τὸν Εὐφράτην ποταμὸν κατὰ θείαν συγχώρησιν ὀλιγούμενον, τοῖς βασιλεῦσι τῶν ἐθνῶν διδόναι πάροδον εἰς τὴν κατ' ἀλλήλων καὶ λοιπῶν ἀνθρώπων ἐξολόθρευσιν· οὓς ἐκ τῶν Σκυθικῶν μερῶν διὰ τῆς τοῦ Μαγὼγ καὶ Γὼγ μνήμης κινεῖσθαι νομίζομεν. 10 εἰκὸς δὲ καὶ τὸν Ἀντίχριστον ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς Περσικῆς γῆς, ἔνθα ἡ φυλὴ τοῦ Δὰν, ἐκ ῥίζης Ἑβραίων ἐξερχόμενον ἅμα ἑτέροις βασιλεῦσιν ἢ μεγιστᾶσι, βασιλικὸν κληρουμένους ὄνομα, τὸν Εὐφράτην περαιοῦσθαι, ἢ σωματικὸν ἢ ψυχικὸν θάνατον τοῖς ἀνθρώποις ἐπάξοντα, τοῖς μὲν διὰ πίστεως καὶ καρτερίας, 15 τοῖς δὲ δι' ἀνδρίας καὶ ἐκλύσεως.

13 Καὶ εἶδον ἐκ τοῦ στόματος.

Κἀν τούτων δείκνυται ἐν ἰδίῳ προσώπῳ τόν τε διάβολον ὡς δράκοντα, τόν τε Ἀντίχριστον ὡς θηρίον, τόν τε ψευδοπροφήτην ὡς ἕτερον παρὰ τούτων μνημονεύεσθαι, ἐξ ὧν φησιν ἐοικότα βατράχοις ἐκπορεύεσθαι Πνεύματα, διὰ τὸ ἰῶδες αὐτῶν καὶ ἀκάθαρτον 20 καὶ βορβορῶδες, καὶ πρὸς τὰς διΰγρους ἡδονὰς ἑρπηστικὸν τῶν πονηρῶν δυνάμεων, αἳ τοῖς τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ ψευδοχρίστου καὶ τοῦ ψευδοπροφήτου προστάγμασι τοῖς σημαινομένοις διὰ τοῦ στόματος, ἀπατηλὰ σημεῖα καὶ τέρατα τοῖς ἀνθρώποις δείξουσιν, ὡς 25 διὰ τῶν ἑξῆς μαθησόμεθα.

14 Εἰσὶ γὰρ πνεύματα.

Τὰ διὰ τῶν δαιμόνων ἐνεργούμενα φησὶ ψευδῆ σημεῖα, τοὺς πειθομένους αὐτοῖς εἰς πόλεμον κατὰ τῆς μεγάλης καὶ ἐπιφανοῦς τοῦ Θεοῦ ἡμέρας, τοῦ κριτοῦ ζώντων καὶ νεκρῶν, ἐπιστρατεύσουσι, 30 καὶ πάντως οἱ θεομάχοι ἡττώμενοι ἀνόνητα κλαύσονται, τὴν προτέραν πλάνην ὀδυρόμενοι.

15 Ἰδοὺ ἔρχομαι ὡς κλέπτης.

Τὸ γρηγορεῖν καὶ φυλάττειν τὰ ἱμάτια δηλοῖ τὸ ἐπαγρυπνεῖν ταῖς ἀγαθαῖς πράξεσιν· αὗται γὰρ τῶν ἁγίων ἱμάτια, ὧν τὸν ἐστερημένον ἀνάγκη ὡς γυμνὸν καὶ ἀσχημοσύνης πεπληρωμένον αἰσχύνεσθαι. τὸ δὲ Ἀρμαγεδὼν, διακοπὴ ἢ διακοπτομένη ἑρμη- 5 νεύεται. ἐκεῖ γὰρ τὰ ἔθνη συναγόμενα ἐκκόπτεσθαι νοεῖν ἀκόλουθον, ὑπὸ τοῦ διαβόλου στρατηγούμενα, τοῦ τοῖς ἀνθρωπίνοις αἵμασι χαίροντος· ἢ ἐξέγερσις δώματος, ἢ ἐξέγερσις εἰς τὰ ἔμπροσθεν.

17 Καὶ ἐξῆλθεν φωνὴ μεγάλη. 10

Ἡ ἀγγελικὴ φωνὴ οὐρανόθεν γέγονεν, τουτέστι τὸ θεῖον ἐτελέσθη πρόσταγμα. αἱ δὲ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ φωναὶ τὸ καταπληκτικὸν τῶν γινομένων, καὶ τὴν μέλλουσαν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν σημαίνουσιν. ὁ δὲ σεισμὸς τὴν τῶν ὄντων μεταποίησιν κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον δηλοῖ. 15

19 Καὶ ἐγένετο ἡ πόλις μεγάλη.

Πόλιν μεγάλην οὐ πλήθει καὶ μεγέθει οἰκοδομημάτων, ἀλλ' ἐν θεοσεβείᾳ ἀρχαιοτάτην καὶ μεγίστην τὴν Ἱερουσαλὴμ ὑπολαμβάνομεν, ἅτε μεγαλυνθεῖσαν τοῖς Χριστοῦ παθήμασι καὶ ἀντιδιαστελλομένην ταῖς ἐθνικαῖς πόλεσιν, ταύτην τὴν εἰς τρία τομὴν 20 φασὶ, τῶν ἐν αὐτῇ Χριστιανῶν, Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν, ἢ τῶν βεβαιοπίστων, καὶ τῶν ῥυπαραῖς πράξεσι μολυνάντων τὸ βάπτισμα, καὶ τῶν μηδ' ὅλως προσδεξαμένων Ἰουδαίων τὸ κήρυγμα. νῦν μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται, τῷ φόβῳ τῶν εὐσεβῶς βασιλευόντων τὰ οἰκεῖα κρύπτουσι βουλεύματα, καὶ σὺν ἡμῖν 25 δοκοῦσι τάττεσθαι, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἀληθῶς Χριστιανοὶ τοῖς τὸ ὄνομα μόνον κεκτημένοις ἀναμὶξ τυγχάνουσιν. ὅταν δὲ ἡ τῶν πειρασμῶν τούτους ἐλέγξῃ πύρωσις, τότε ἡ εἰς τρία τομὴ διὰ τούτων γενήσεται, τῶν τε εὐσεβῶν τῶν τε δυσσεβῶν, τῶν τε ἁμαρτωλῶν, τῶν ὁμοτρόποις προσχωρούντων, καὶ πρὸς οἰκείαν μοῖραν ἀποκρινο- 30 μένων. αἱ δὲ τῶν ἐθνῶν πόλεις πίπτουσαι δηλοῦσιν, ἢ τὴν αὐτῶν κατάπτωσιν, ἢ τῆς ἐθνικῆς πολιτείας τὴν ἔκλειψιν, τῇ παρουσίᾳ τῆς θείας βασιλείας.

Καὶ Βαβυλὼν ἡ μεγάλη.

Καὶ ἡ συγκεχυμένη φησὶ τοῖς εἰκαίοις τοῦ βίου περισπασμοῖς, καὶ μεγαλυνθεῖσα τῷ ἐξ ἀδικιῶν πλούτῳ πολυάνθρωπος πληθὺς, τὸ ποτήριον τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ πίεται ὡς ἐκ λήθης διὰ μακροθυμίας εἰς μνήμην ἐλθόντος τῆς τοῦ πατηθέντος δικαίου, καὶ τῆς ἐν 5 λόγοις καὶ ἔργοις δυσσεβείας, ἐκδικήσεως.

20 Καὶ πᾶσα νῆσος ἔφυγεν.

Νήσους τὰς Ἐκκλησίας, καὶ ὄρη τοὺς ἐν αὐταῖς προὔχοντας νοεῖν ἀκόλουθον. φεύγειν δὲ τούτους ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν προρρηθέντων ἐπαγωγῆς κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ 10 δυσμὰς, καὶ ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολάς· ἔσται γὰρ θλίψις, οἵα οὐ γέγονεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, οὐδ' οὐ μὴ γένηται, τῶν μὲν δι' ἁμαρτίας κολαζομένων, τῶν δὲ δι' ἀρετὴν προσδοκιμὴν ὑπομενόντων τὰ δυσχερῆ.

21 Καὶ χάλαζα μεγάλη. 15

Τὴν χάλαζαν ἅτε οὐρανόθεν κατερχομένην, τὴν θεήλατον ὀργὴν ἄνωθεν ἐρχομένην νενοήκαμεν· τὸ δὲ ταλαντιαῖον αὐτῆς, τὸ τέλειον, διὰ τὴν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἀκρότητα καὶ βαρύτητα, ἧς χαρακτηριστικὸν τὸ τάλαντον. τὸ δὲ μὴ πρὸς μετάνοιαν, ἀλλὰ βλασφημίαν χωρῆσαι τοὺς ὑπ' αὐτῆς πληττομένους, τὸ σκληρὸν καὶ 20 ἀνένδοτον τῆς αὐτῶν καρδίας παρίστησιν.

1 Τὸ κρίμα τῆς πόρνης.

Ταύτην τὴν πόρνην τινὲς εἰς τὴν παλαιὰν Ῥώμην ὡς ἐπάνω ζ̄ ὀρέων κειμένην ἐξέλαβον, τὰς δὲ ζ̄ κεφαλὰς τοῦ αὐτὴν βαστάζοντος θηρίου· ζ̄ βασιλεῖς τοὺς ἀσεβεστέρους, ἀπὸ Δομετιανοῦ μέχρι Διοκλητια- 25 νοῦ τὴν Ἐκκλησίαν διώξαντας. ἄλλοι δὲ ταύτην εἶναι τὴν καθ' ὅλου ἐπίγειον βασιλείαν φασίν· ὡς ἐν ἑνὶ σώματι, ἢ τὴν μέχρι τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου βασιλευομένην πόλιν. ἡ γὰρ παλαιὰ Ῥώμη πρὸ πολλοῦ τὸ τῆς ἀσεβείας[1] κράτος ἀπέβαλεν. εἰ μὴ ὑποθώμεθα αὐτῇ τὸ ἀρχαῖον πάλιν ἀναστρέφειν ἀξίωμα. εἰ δὲ μὴ 30 τοῦτο, ἔσται ἡ κρατοῦσα σήμερον. καὶ ἑτέρως δὲ νοητέον τῆς προρρηθείσης πόρνης τὴν ἐρήμωσιν, ἣν ὡς γυναῖκα ἑωρακέναι φησὶ

[1] ἴσως, εὐσεβείας in marg.

τὸν Ἀπόστολον, διὰ τὸ τεθεμελιωμένον πρὸς ἁμαρτίαν καὶ ἄνανδρον. καθημένην δὲ ἐπὶ θηρίον κόκκινον, διὰ τὸ, τῷ διαβόλῳ τῷ φονίῳ καὶ αἱμοχαρεῖ ταύτῃ διὰ πονηρῶν πράξεων ἐπαναπαύεσθαι· διὸ συνεργὸς ἐν ταῖς κατὰ Θεοῦ βλασφημίαις τῷ ἀποστάτῃ γίνεται ὠμότητος καὶ ἀγριότητος καὶ φονικῆς γνώμης· τό τε θηρίον, 5 τό τε κόκκινον χρῶμα γνώρισμα. περὶ δὲ τῶν ζ̄ κεφαλῶν καὶ τῶν ῑ κεράτων, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐκ τοῦ θείου Ἀγγέλου μαθησόμεθα.

4 Καὶ ἡ γυνὴ ἦν περιβεβλημένη.

Κόκκινον καὶ πορφύραν περιβέβληται, ὡς τῆς ἡγεμονίας τῆς κατὰ πάντων σύμβολα ὄντα. διὸ λίθῳ τιμίῳ καὶ μαργαρίταις 10 κεκόσμηται. ἡ διὰ μὲν τοῦ ποτηρίου τὸ πρὸς πόσιν ἡδὺ τῶν πονηρῶν πράξεων, διὰ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ τίμιον ἐνδείκνυται· εἰς ἔνδειξιν ὅτι οὐ διακόρως ἀλλ' ἐν δίψει τῆς οἰκείας ἀπωλείας τὴν κακίαν μετέρχεται. διὸ ἑαυτῇ τὰ βδελύγματα, τουτέστι τὰ βδελυκτὰ τῷ Θεῷ ἐπιτηδεύματα ἐπλήθυνεν· ἧς ἡ φιλάμαρτος 15 πληθὺς ποτίζεται, ὡς ἡδὺ πόμα σπῶσα τὴν βδελυκτὴν τῆς ἁμαρτίας μέθην, καὶ τῆς ἐκ Θεοῦ πορνείας τὴν βεβήλωσιν. ἡ δὲ τοῦ μετώπου γραφὴ τὸ ἀπηρυθριασμένον[m] τῆς τῶν πλημμελημάτων δηλοῖ ἐκπληρώσεως, καὶ τῆς καρδιακῆς συγχύσεως. ἡ δὲ μήτηρ, τὸ τῆς ψυχικῆς πορνείας εἶναι ταύτην διδάσκαλον ταῖς ἀρχομέναις 20 πόλεσι τὰς βδελυκτὰς τῷ Θεῷ παρανομίας τίκτουσα.

6 Καὶ εἶδον τὴν γυναῖκα.

Τὸ φερωνύμως ταῖς πράξεσιν ἐπιτίθεσθαι γραφικῶς τὰ ὀνόματα ταῖς πόλεσιν, ἐκ πολλῶν μαθεῖν ἔξεστιν, ὅθεν καὶ ἡ πάλαι Βαβυλὼν οὕτως ὠνόμασται. καὶ ἡ πρεσβυτέρα δὲ Ῥώμη Βαβυ- 25 λὼν ἐν τῇ ἐπιστολῇ Πέτρου προσηγόρευται. κυριωτέρως δὲ καὶ ἡ παρὰ Πέρσαις τὸ κράτος ἔχουσα, καὶ Βαβυλὼν καὶ πόρνη προσαγορευθήσεται, ἢ πᾶσα πόλις ἑτέρα, φόνοις καὶ αἵμασι χαίρουσα. τούτων τοίνυν μίαν ὁρᾶν τὸν Εὐαγγελιστὴν φασὶ μεμολυσμένην τοῖς τῶν ἁγίων αἵμασιν, οἷα δεῖ παθεῖν ἐφ' οἷς πλημμέλημα τὴν 30 ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ χρόνου τῆς κοσμικῆς βασιλείας τὸ κράτος φέρουσαν, εἴτε τὴν παλαιὰν Ῥώμην, εἴτε τὴν νέαν, εἴτε τὴν ὡς ἐν

m ἀναίσχυντον in marg.

ἑνὶ σώματι γενικῶς ἐκληφθεῖσαν βασιλείαν νοῆσαί τις ἕληται. ἐν ἑκάστῃ γὰρ τούτων ἁμαρτήματα διάφορα καὶ αἱμάτων ἁγίων ἐκχύσεις, πῇ μὲν πλέον, πῇ δὲ ἔλαττον γεγενῆσθαι μεμαθήκαμεν.

8 Τὸ θηρίον ὃ εἶδες.

Θηρίον ὁ διάβολος οὗτος ἀποκτανθεὶς τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, 5 πάλιν ἐπὶ συντελείᾳ ἀναζῆν λέγεται, ἐνεργῶν ἐν σημείοις καὶ τέρασι πλάνης διὰ τοῦ Ἀντιχρίστου τὴν τοῦ Σωτῆρος ἄρνησιν. διὰ τοῦτο ἦν μὲν καὶ ἴσχυε πρὸ τοῦ σταυροῦ, οὐκ ἔτι δὲ μετὰ τὸ σωτήριον πάθος, ἐκνευρισθεὶς καὶ τῆς ἐξουσίας ἐξωσθεὶς, ἣν κατὰ τῶν ἐθνῶν τῆς εἰδωλολατρείας ἐκέκτητο. παρέσται δὲ ἐν τῇ 10 συντελείᾳ ἀναβαίνων ἐκ τῆς ἀβύσσου, ἢ ὅθεν κατεδικάσθη, ἢ ἐκ τοῦ παρόντος βίου τροπικῶς ἀβύσσου ὠνομασθέντος, διὰ τὸ τῆς ἐμπολιτευομένης ἁμαρτίας βάθος τὸ τοῖς τῶν παθῶν πνεύμασι ῥιπιζόμενον καὶ κυματούμενον. ἔνθεν γὰρ ὁ Ἀντίχριστος τὸν Σατανᾶν ἐν ἑαυτῷ φέρων ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἀνθρώπων παραγίνεται, 15 ὁδεύσων εἰς ἀπώλειαν ἐν τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι.

Καὶ θαυμάσονται οἱ κατοικοῦντες.

Θαυμάσονται φησὶ τὴν τοῦ θηρίου παρουσίαν διὰ τὰ τῆς ἀπάτης τέρατα, οἱ μὴ γεγραμμένοι ἐν τῇ βίβλῳ τῶν αἰωνίως ζώντων, καὶ οἱ μὴ προστοιχειωθέντες ταῖς τοῦ Χριστοῦ περὶ 20 αὐτοῦ προρρήσεσι, λογιζόμενοι πῶς τὴν ἀρχαίαν δυναστείαν ἀπέλαβεν.

9 Ὧδε ὁ νοῦς ἔχων σοφίαν.

Πνευματικῶν ὄντων τῶν εἰρημένων, πνευματικῆς σοφίας χρεία, φησὶ, πρὸς τὸ νοῆσαι τὰ λεγόμενα. ζ̄ οὖν κεφαλὰς καὶ ζ̄ ὄρη 25 νοεῖσθαι φασὶν, ἐν αἷς ἐγκαθῆσθαι τὴν παγκόσμιον Βαβυλῶνα φησὶ, ζ̄ τόπους ἐν ὑπεροχῇ καὶ δυναστείᾳ κοσμικῇ τῶν λοιπῶν ἐξέχοντας, ἐφ' οὓς κατὰ καιροὺς τὴν τοῦ κόσμου βασιλείαν στηριχθῆναι ἔγνωμεν· οἷον, πρῶτον ἐν Νινευῇ, τὴν Ἀσσυρίων ἀρχὴν, δεύτερον ἐν Ἐκβατάνοις τὴν Μήδων δυναστείαν, ἀπὸ 30 Ἀρβάκου κρατήσασαν τῶν Ἀσσυρίων, ὧν τὸν βασιλέα Σαρδανάπαλον καθελεῖν ὁ Ἀρβάκης ἱστόρηται. μετὰ τούτους ἐν Βαβυλῶνι τὸ Χαλδαίων κράτος ὁ Ναβουχοδονόσορ ἐβασίλευσεν. ἔπειτα μετὰ τὴν τούτων κατάλυσιν ἐν Σούσοις τὴν Περσῶν ἡγεμονίαν

ὑπὸ Κύρου κτισθεῖσαν. μετὰ δὲ τὴν ταύτης ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καθαίρεσιν, τὴν τῶν Μακεδόνων βασιλείαν. μετὰ δὲ τούτους ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ τὴν τῶν Ῥωμαίων ἰσχύν. ἐπὶ μὲν Αὐγούστου Καίσαρος μετὰ τοὺς πρώην βασιλεῖς αὐτῆς καὶ ὑπάτους μοναρχήσασα, ὑπὸ δὲ ἀσεβῶν μέχρι Κωνσταντίνου κατασχεθεῖσα, ὧν 5 *μετὰ τὴν κατάλυσιν εἰς τὴν νέαν Ῥώμην τὰ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων μετενεχθῆναι βασίλεια. διὰ τοίνυν τῶν ζ̄ κεφαλῶν, ζ̄ πόλεις δηλώσας, διὰ δὲ τῶν ζ̄ ὀρέων, ζ̄ ἀναστήματα τοῦ λοιποῦ τῆς γῆς σώματος ὑπερανέχοντα οὐ τοπικῇ θέσει, ἀλλὰ δόξης ἀξιώματι· καὶ βασιλεῖς ὁμοίως εἶπεν ἢ τοὺς δοξασθέντας τόπους* 10 *τῇ βασιλικῇ προεδρίᾳ, ἢ τοὺς πρώτως ἐν ἑκάστῃ τῶν προλεχθεισῶν βασιλεύσαντας, ἑκάστου κατὰ τὴν περίφρασιν πᾶσαν τὴν βασιλείαν περιορίζοντος· οἷον Νίνου τῆς Ἀσσυρίων, Ἀρβάκου τῆς Μήδων, Ναβουχοδονόσορ τῆς Βαβυλῶνος, Κύρου τῆς Περσῶν, Ἀλεξάνδρου τῆς Μακεδόνων, Ῥωμύλου τῆς παλαιᾶς Ῥώμης,* 15 *Κωνσταντίνου τῆς νέας. ὧν τὰς μὲν ε̄ ἤδη πεπτωκέναι φησὶ, τὴν δὲ ἕκτην ἐφ' ἧς ὡράθη ἡ Ἀποκάλυψις, ἑστάναι ταύτην ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ, τὴν δὲ ζ̄ μήπω ἐληλυθέναι, τὴν ἐν τῇ νέᾳ Ῥώμῃ, τὴν μέχρι τοῦ Ἀποστάτου βασιλεύουσαν, ὀλίγον κρατοῦσαν ὡς πρὸς τὰς πρότερόν φησιν· ὧν αἱ μὲν ἦρξαν ἔτη ὑπὲρ τὰ φᾱ, αἱ δὲ* 20 *ὑπὲρ τὰ ͵α. ἄλλως τε δὲ καὶ πᾶς ἀριθμὸς χρονικὸς, ὀλίγος πρὸς τὴν μέλλουσαν τῶν ἁγίων βασιλείαν τὴν ἀτελεύτητον. τὸ δὲ θηρίον, τουτέστιν ὁ Ἀντίχριστος, ὄγδοος μὲν ὡς μετὰ τὰς ζ̄ βασιλείας, ἐκ τῶν ζ̄ δὲ ὡς ἐκ μιᾶς αὐτῶν βλαστάνων. οὐ γὰρ ἐξ ἄλλου ἔθνους, ἀλλὰ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῶν αὐτῷ* 25 *πειθομένων ἐλεύσεται. ἄλλος δὲ αἰῶνας τούτους ἐξέλαβεν, ὧν τοὺς μὲν πέντε παρῳχηκέναι φησὶ, τὸν δὲ ἕκτον ἑστάναι ἐν ᾧ ταῦτα ἑώρα. τὸν δὲ ζ̄ τὸν μετὰ χ̄ ἔτη μήπω ἐληλυθότα, ἐρχόμενον δὲ, ὀλίγον δεῖ μεῖναι φασί.*

12 Καὶ τὰ δέκα κέρατα. 30

Τὰ δέκα κέρατα ταῦτα, καὶ Δανιὴλ ἐθεώρησε τοῦ Ἀντιχρίστου προηγουμένου, ἐξ ὧν τὰ τρία ἐκριζῶν, τοὺς λοιποὺς ἑαυτῷ ὑποτάξει. μίαν δὲ ὥραν, ἢ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου φησὶν, ἢ τὴν μίαν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥραν, ἤγουν τροπὴν, δηλαδὴ τρίμηνον, μεθ' ἣν τῷ Ἀντιχρίστῳ ὡς ὑπερέχοντι ὑποταγήσονται· διὸ οἱ τὴν κακὴν 35

ὁμονοήσαντες ὁμόνοιαν, τῷ Ἀντιχρίστῳ συντασσόμενοι, τῷ Χριστῷ ἀντιτάξονται. ἀλλὰ νικήσει αὐτοὺς ὁ δι' ἡμᾶς σφαγιασθεὶς ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ· οὐ γὰρ ἀφήρηται τὴν κατὰ πάντων βασιλείαν καὶ κυριότητα τῷ γεγενῆσθαι ἄνθρωπος, ἵνα τοὺς ἐκλεκτοὺς κοινωνοὺς τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας κτήσηται. 5

15 Καὶ λέγει μοι· τὰ ὕδατα ἃ εἶδες.

Ὃ λέγει τοῦτο ἐστιν. ὁ διάβολος ἐνεργήσῃ, φησὶν, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἡνιοχουμένοις ι̅ κέρασι, τῷ μὲν Χριστῷ ἀντιτάξασθαι, τὴν δὲ ἐκπορεύσασαν τῶν θείων ἐντολῶν πολυάνθρωπον πόλιν, καὶ ταῖς αὐτοῦ ἡδοναῖς ὑπηρετήσασαν, ἐρημῶσαι, καὶ δίκην αἱμοβόρου 10 θηρίου τῶν αὐτῆς αἱμάτων πλησθῆναι· ὅτε τὴν ταύτης πυρπόλησιν εὐφροσύνης ὑπόθεσιν, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων σαρκῶν τὴν κατατομὴν, τροφὴν οἰκείαν ἡγήσεται. καὶ ὁ ἀεὶ τῇ διχονοίᾳ χαίρων, συμφωνίαν τοῖς ἀποστατικοῖς τότε δωρήσεται κέρασιν. τὸ δὲ ἐπαγόμενον τὴν ἑωραμένην γυναῖκα νοεῖσθαι τὴν μεγίστην πόλιν, τὴν ἐπάνω 15 τῶν βασιλέων τῆς γῆς τὸ κράτος ἔχουσαν, ἀναμφίβολον ποιεῖ τὸ τῆς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους κρατούσης δυναστείας τὰ πάθη προφητεύεσθαι.

1 Καὶ μετὰ ταῦτα εἶδον Ἄγγελον.

Κἀντεῦθεν τὸ φωτεινὸν καὶ λαμπρὸν τῶν ἁγίων δείκνυται δυνά- 20 μεων, πολλῷ τῷ μέτρῳ τὸ ἀστρῷον καὶ φωτιστικὸν ὑπερνικῶν σέλας.

2 Ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη.

Καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ περὶ τῆς Χαλδαίων μητροπόλεως Βαβυλῶνος, τῆς ὑπὸ Κύρου καὶ Περσῶν ἁλούσης, συγγενῆ τούτοις προεφη- 25 τεύετο, ἅτε θηρίων καὶ πνευμάτων ἀκαθάρτων μελλούσης πληροῦσθαι, διὰ τὴν παντελῆ ἐρήμωσιν. ἔθος γὰρ τοῖς τε θηρίοις τοῖς τε πονηροῖς δαίμοσι, τὰς ἐρήμους διώκειν, διά τε τὴν θείαν οἰκονομίαν τῆς αὐτῶν βλάβης τοὺς ἀνθρώπους ἐλευθερούσης, διά τε τὸ οἰκεῖον μισάνθρωπον. πῶς δὲ τοῦ οἴνου τῆς πορνείας τῆς 30 ἰδίας τὰ ἔθνη ἐπότισεν ἡ παροῦσα Βαβυλών; ἢ πάντως καθηγεμὼν πάσης παρανομίας τούτοις γινομένη, καὶ ταῖς ὑπηκόοις πόλεσι διὰ δώρων ἄρχοντας, ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐκπέμπουσα.

Καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς.

Διὰ τὴν ὑπερβολὴν, φησὶ, τοῦ ἐξ ἀδικίας πλούτου ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν χρείαν ἐκτεινομένη καὶ καταστρηνιῶσα τῶν δεομένων, τοῖς τῆς γῆς ἐμπόροις κέρδους ὑπόθεσις γέγονεν.

4 Καὶ ἤκουσα ἄλλην. 5

Ὅπερ τῷ Λὼτ ἐν Σοδόμοις ἐλέγετο, "σώζων σῶσον τὴν "σεαυτοῦ ψυχήν." καὶ ἐν Ἡσαΐᾳ "Ἐξέλθετε ἀπ' αὐτῆς καὶ "ἀφορίσθητε καὶ ἀκαθάρτου μὴ ἅπτεσθε," κἀνταῦθα φησὶ, φευκτὴ γὰρ ἡ μετὰ τῶν παραπικραινόντων τὸν Θεὸν συνδιάθεσις.

6 Ἀπόδοτε αὐτῇ ὡς καὶ αὐτή. 10

Ταῦτα, ἢ ὡς πρὸς τοὺς ἐν αὐτῇ ἀθώους καὶ πεπονθότας ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ κρατούντων κάκιστα φησὶν, ὡς αἰτίους διὰ τῆς τῶν ἀλγεινῶν ὑπομονῆς τῆς τῶν ἐπαγαγόντων ταῦτα κολάσεως· ἢ μετάβασιν δηλοῖ ἀπὸ προσώπων εἰς πρόσωπα ἐκ τῶν ἠδικημένων πρὸς δυνάμεις τινὰς ἁγίας τιμωρητικὰς, οἰκειουμένας διὰ φιλο- 15 θεΐαν τὰς εἰς τοὺς συνδούλους γενομένας παρ' αὐτῆς κακώσεις. διπλοῦν δὲ τὸ ποτήριον φησὶν, ἢ διὰ τὸ κἀνταῦθα καὶ τῷ μέλλοντι τοὺς λίαν ἁμαρτωλοὺς κολάζεσθαι, ἢ διὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐξ ὧν ἡ πρᾶξις κοινὴ καὶ καθ' ὧν ἡ κόλασις, διὰ τὸ τῆς θείας φιλανθρωπίας πέλαγος, διπλᾶ ὀργιζομένης, τὰ καὶ αὐτῆς τῆς 20 ἀκράτου δικαιοσύνης ἀποδέοντα, διὰ τὸ τὴν ἁμαρτίαν ἔχειν, καὶ ἐν τῷ τολμᾶσθαι πολλάκις τὴν ἐκ τοῦ συνειδότος κόλασιν.

8 Διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ.

Μίαν ἡμέραν, ἢ τὸ ἀθρόον καὶ ὀλίγον τοῦ καιροῦ φησιν, ἐν ᾧ ἔκ τε ῥομφαίας καὶ λιμοῦ, πένθος αὐτῇ προσγενήσεσθαι, ἔκ τε 25 λοιμοῦ φθαρήσεσθαι, καὶ πυρὸς κατακαυθήσεσθαι. ἢ καὶ αὐτῆς τῆς ἡμέρας τὸν δρόμον, ἢ ταῦτα αὐτῇ προφητεύει πείσεσθαι. μετὰ γὰρ τὸ ἐγκρατεῖς γενέσθαι τοὺς ἐχθροὺς τῆς πόλεως, ἐξαρκεῖ καὶ μία ἡμέρα πᾶσαν τοῖς ἡττηθεῖσιν ἐπαγαγεῖν κάκωσιν, καὶ πολυειδεῖς θανάτου τρόπους· ἰσχύοντος τοῦ Θεοῦ κολάζειν 30 τοὺς ἀμετανοήτως ἐξαμαρτάνοντας.

9 Καὶ κλαύσουσι καὶ κλαύσονται.

Βασιλεῖς ἐνταῦθα τοὺς ἄρχοντας λέγει, οὓς προσαγορεύει τὴν

ἐκ τῶν θείων ἐντολῶν πορνείαν ἐν αὐτῇ πράξαντας κλαύσεσθαι, τὴν αὐτῆς ὁρῶντας ἢ ἀκούοντας πυρπόλησιν καὶ ἐρήμωσιν, καταπληττομένους τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν, πῶς ἐν ἀκαριαίῳ καιρῷ γέγονεν.

11 Καὶ οἱ ἔμποροι τῆς γῆς.

Καὶ τοὺς ἐμπόρους κλαύσεσθαι φησὶν ἐπ' αὐτῇ, διὰ τὸ μηκέτι 5 δύνασθαι ἐν αὐτῇ ἐμπορεύεσθαι. τῶν γὰρ ἐν δυναστείᾳ καὶ τρυφῇ φθειρομένων περιττὴ ἡ τούτων ὠνὴ καὶ κατάχρησις.

12 Καὶ πᾶν ξύλον θύϊνον.

Προυπακουστέον τούτοις τὸ, οὐδεὶς ἀγοράζει· σκοπεῖν δὲ χρὴ τίνι τῶν πόλεων ἄρα ἡ τῶν τοιούτων εἰδῶν ὠνὴ συνήθης, καὶ τίσι 10 μᾶλλον ἀνθρώποις ἡ τῶν περισσῶν κτῆσις περισπούδαστος διὰ τρυφὴν ἄμετρον. διὰ δὲ τοῦ ῥαίδων, τὰ ὀχήματα εἰκὸς σημαίνεσθαι· ῥαιδιοὺμ γὰρ Ῥωμαϊστὶ τὸ ὄχημα, ἡ δὲ τούτου γενικὴ πληθυντικὴ ῥαιδιόρουμ, ἥτις κατὰ συγκοπὴν ῥαίδων γέγονεν.

13 Καὶ σωμάτων ψυχὰς ἀνθρώπων. 15

Οὔτε ψυχὰς ἀνθρώπων τοῦ λοιποῦ ἐμπορεύσῃ, φησὶ, καταδουλοῦσα τοὺς ἐλευθέρους, οὔτε τῶν πάλαι λιπαρῶν καὶ λαμπρῶν ἕξεις τὴν ἀπόλαυσιν.

15 Οἱ πλουτήσαντες ἀπ' αὐτῆς.

Ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ τῆς Βαβυλῶνος ταύτης πάθη, διὰ τῶν ἐν 20 αὐτῇ θρήνων τὸ τῆς συμφορᾶς διαγράφων μέγεθος, ὅπερ πείσεται ἡ τὸ πρὶν αὐχοῦσα ἐπὶ βασιλικῷ ἀξιώματι.

17 Καὶ πᾶς κυβερνήτης.

Εἰ καὶ θάλασσα τροπικῶς ὁ παρὼν βίος ὡς πολυκύμων εἴρηται, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἐμπορευόμενοι ἰχθύες ὡς τῷ βιωτικῷ νηχόμενοι 25 κλύδωνι, ἀλλ' εἰκὸς καὶ τὴν ταῦτα πάσχουσαν πόλιν, αἰσθητῇ θαλάσσῃ γειτνιῶσαν, τὰ παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ πλεόντων δεχομένῃ, πένθους τούτοις διὰ τῆς οἰκείας ἐρημώσεως ὑπόθεσιν ἔσεσθαι. ταυτὸν δὲ παθεῖν ἐπάναγκες καὶ τοὺς τῆς παγκοσμίου Βαβυλῶνος, ἤγουν συγχύσεως ἐμπόρους, ἐν τῇ συντελείᾳ τῶν δρωμένων θρηνεῖν 30 ἀπαραμύθητα, τῶν ἡδέων τοῦ παρόντος βίου ἀβουλήτως χωριζομένους, καὶ ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐπὶ ταῖς οἰκείαις πράξεσι κεντουμένους.

20 Εὐφραίνου ἐπ' αὐτῇ οὐρανέ.

Διὰ τοῦ οὐρανοῦ ἢ τοὺς Ἀγγέλους φησὶν, ἢ τοὺς ἐν αὐτῷ ἔχοντας ἁγίους τὸ πολίτευμα, μεθ' ὧν τοῖς Ἀποστόλοις καὶ προφήταις τὴν εὐφροσύνην ἐγκελεύεται· ὅτι περ' ἐφ' οἷς ὑβρισμένοι παρ' αὐτῆς εἰσὶν, ἐκδεδίκηνται, ἢ ὡς πολλάκις διὰ τῆς παραβά- 5 σεως τῶν θείων ἐντολῶν ἀτιμασθέντες, ἅτε ἐμβοήσαντες ἀνόνητα τοῖς τῆς λεχθείσης πόλεως οἰκήτορσιν· ἢ ὡς ἐν τῇ καθ' ὅλης τῆς γῆς συγκεχυμένῃ δυναστείᾳ διὰ τὸν Θεὸν σφαγιασθέντες, ὅτι τοῖς λογίοις αὐτοῦ διηκονήσαντο· ὅθεν οἱ μὲν προφῆται ὑπὸ Ἰουδαίων, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, οἷς μάλιστα τὸν λόγον 10 ἐκήρυξαν, ἀπεκτάνθησαν. οὐχ ὡς χαιρέκακοι δὲ τῇ τῶν παιδειῶν ἐπιφορᾷ χαίρουσιν, ἀλλ' ὡς ἐπιθυμίαν διάπυρον περὶ τὴν διακοπὴν τῆς ἁμαρτίας ἔχοντες, ὡς ἂν οἱ ταύτῃ δουλωθέντες ἡμερωτέρας τύχωσιν ἐν τῷ μέλλοντι τῆς κολάσεως, δι' ὧν ἐνταῦθα μερικῶς μαστίζονται. 15

21 Καὶ ἦρεν εἷς Ἄγγελος.

Καθάπερ, φησὶν, ὁ μῦλος καταδύνει ὁρμήματι εἰς τὴν θάλασσαν, οὕτως καὶ ἡ τῆς Βαβυλῶνος ταύτης ἀθρόον ἔσται καθαίρεσις, ὥστε μήτε ἴχνος αὐτῆς φυλαχθῆναι εἰς τὰ μετέπειτα. τοῦτο γὰρ σημαίνει ἡ τῶν κιθαρῳδῶν καὶ μουσικῶν καὶ λοιπῶν ἔκλειψις· τὴν 20 δὲ αἰτίαν φησὶν, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη τῇ οἰκείᾳ φαρμακείᾳ ἐπλάνησεν, καὶ αἱμάτων προφητικῶν καὶ λοιπῶν ἁγίων δοχεῖον γέγονεν· δι' ὧν ἁπάντων τὴν ἀσεβῆ παρὰ Πέρσαις Βαβυλῶνα διὰ τούτων δηλοῦσθαι εἰκὸς, ὡς πολλῶν ἁγίων κατὰ διαφόρους καιροὺς μέχρι τοῦ νῦν δεξαμένην αἵματα, καὶ ὡς μαγείαις καὶ ἀπάταις διηνεκῶς 25 χαίρουσαν· καὶ τοῦτο ἡμῖν εὐχῆς ἔργον ταύτην τὰ προφητευθέντα δέχεσθαι, τῆς κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ δούλων ἀλαζονείας τὰ ἐπίχειρα.

22 Οὐ μὴ φανῇ ἐν σοὶ ἔτι.

Ἐναντιοῦσθαί πως δοκεῖ τῇ ὑπολήψει ταύτῃ τὸ ἐκ τῶν ἀρχαίων 30 τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων κατὰ τῆς παρὰ Ῥωμαίοις Βαβυλῶνος ταῦτα φάναι προφητεύεσθαι, διὰ τὸ ἐν τῷ δ̄ θηρίῳ ἑωρᾶσθαι τὰ δέκα κέρατα, τουτέστιν ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς τὸ ἐκβλαστάνον ἐκριζοῦν τὰ τρία, καὶ τὰ λοιπὰ ὑποτάττον, καὶ ὡς

βασιλέα Ῥωμαίων ἐλεύσεσθαι· προσχήματι μὲν τοῦ θάλπειν καὶ συγκροτεῖν τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τοῦ τὴν τελείαν αὐτῆς λύσιν ἐργάσασθαι. διὸ ὡς εἴρηται, τὴν ὡς ἐνὶ σώματι ἀρχῆθεν μέχρι τοῦ νῦν κρατήσασαν βασιλείαν ταύτην τις ἐκλαβὼν, ὡς ἀληθῶς καὶ Ἀποστόλων καὶ προφητῶν καὶ μαρτύρων ἐκχεάσαν 5 *αἵματα, οὐκ ἂν διαμάρτοι τοῦ προσήκοντος. καὶ γὰρ εἷς χορὸς καὶ στρατὸς καὶ μία πόλις λέγονται, κἂν ὑπαλλαγῶσιν οἱ ἀναπληροῦντες τούτων ἕκαστον. οὕτως καὶ βασιλεία μια, κἂν εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ τόπους μερίζηται.*

1 Μετὰ ταῦτα ἤκουσα ὡς φωνήν. 10

Τὸ μὲν ἀλληλούϊα θεῖον αἶνον σημαίνει, τὸ δὲ ἀμὴν, ἀληθῶς, ἢ γένοιτο. ἅπερ κοινῶς ἔκ τε τῶν Ἀγγελικῶν δυνάμεων, ἔκ τε τῶν ἰσαγγέλων ἀνθρώπων τῷ Θεῷ φησὶν ἀναπέμπεσθαι τρισσῶς, διὰ τὴν τρισυπόστατον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἑνιαίαν θεότητα. ὅτι καὶ τὸ αἷμα τῶν δούλων αὐτοῦ ἐκ τῆς χειρὸς 15 *Βαβυλῶνος ἐξεδίκησεν, καὶ τοὺς αὐτῆς οἰκήτορας διὰ τῆς κολάσεως εὐηργέτησεν, ἐκκοπὴν τῆς ἁμαρτίας ἐργασάμενος. διὰ δὲ τὸ εἰς αἰῶνας αἰώνων τὸν καπνὸν ἀναβαίνειν τῆς πόλεως δηλοῦται ἢ τὸ εἰς τὸ διηνεκὲς τῶν ἐπελθουσῶν αὐτῇ κολάσεων ἀνεπίληστον, ἢ τὸ μερικῶς αὐτὴν δοῦσαν δίκας, μετριωτέρως μὲν, αἰωνίως δὲ ὅμως,* 20 *ἐν τῷ μέλλοντι κολασθήσεσθαι.*

5 Καὶ φωνὴ ἀπὸ τοῦ θρόνου.

Θρόνος τοῦ Θεοῦ τὰ Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ, ἀφ᾽ ὧν ὑμνεῖν αὐτὸν κελεύονται, οὐχ οἱ μεγάλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μικροὶ ἐν κατορθώμασι, καταλλήλως ἕκαστος τῆς οἰκείας δυνάμεως. οἶμαι 25 *δὲ καὶ οἱ νῦν μικροὶ τῇ ἡλικίᾳ καὶ ἀτελεῖς παῖδες, μεγάλοι ἀνιστάμενοι, τὸν μεγαλουργὸν Θεὸν ὑμνήσουσιν.*

6 Καὶ ἤκουσα ὡς φωνήν.

Ἡ φωνὴ τοῦ ὄχλου καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων καὶ τῶν βροντῶν δηλοῖ τὸ διαπρύσιον[a] ἐν ὑμνολογίᾳ πασῶν τῶν Ἀγγελικῶν καὶ οὐ- 30 *ρανίων ἀναριθμήτων οὐσῶν δυνάμεων, ἅς τινες τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν ἐνόησαν, μεθ᾽ ὧν καὶ ἅπαν τὸ τῶν δικαίων σύστημά τε καὶ πλήρωμα δοξολογεῖ τὸν κτίσαντα. ἐβασίλευσε*

[a] In marg. ἐξάκουστον.

δὲ ὁ Χριστὸς, ὧν φυσικῶς ὡς δημιουργὸς ἐδέσποζε, τούτων διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως βασιλεύσας, ἢ κατὰ γνωμικὴν οἰκείωσιν, ἢ ἐξουσίαν βασιλεῖ καὶ κριτῇ πρέπουσαν. γάμον δὲ ἀρνίου τὴν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Χριστὸν συνάφειαν φησὶν, ἧς ἁρμοσταὶ οἱ θεῖοι γεγόνασιν Ἀπόστολοι, δι' ὧν αὐτῇ ὁ ἀρραβὼν ἐδόθη τοῦ 5 Πνεύματος, ὡς ἀποληψομένην τότε τὴν πρόσωπον κατὰ πρόσωπον εἰλικρινῆ συνάφειαν.

7 Καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ.

Τὸ βύσσινον τὴν Ἐκκλησίαν ἐνδεδύσθαι δηλοῖ τὸ λαμπρὸν τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐννοήσει λεπτὸν καὶ ὑψηλὸν ἐν θεωρήμασιν. τούτοις 10 γὰρ τὰ θεῖα ἐξυφαίνονται δικαιώματα. δεῖπνον δὲ Χριστοῦ ἡ τῶν σωζομένων ἑορτὴ καὶ εὐφροσύνη ἐναρμόνιος, ἧς μακάριοι οἱ τευξόμενοι, καὶ τῷ ἁγίῳ τῶν καθαρῶν ψυχῶν νυμφίῳ εἰς τὸν αἰώνιον νυμφῶνα συνεισελευσόμενοι. πολλῶν δὲ ὄντων τῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἀγαθῶν, καὶ πᾶσαν ὑπερβαινόντων διάνοιαν, πολυωνύμως ἡ 15 τούτων μετοχὴ προφέρεται· ποτὲ μὲν ὡς βασιλεία οὐρανῶν διὰ τὸ ἔνδοξον αὐτῆς καὶ τίμιον, ποτὲ δὲ ὡς παράδεισος διὰ τὴν ἀνέκλειπτον τῶν ἀγαθῶν πανδαισίαν, ποτὲ δὲ ὡς κόλποι Ἀβραὰμ, διὰ τὴν ἐκεῖ τῶν κεκμηκότων ἀνάπαυσιν· ποτὲ δὲ ὡς νυμφὼν καὶ γάμος, οὐ μόνον διὰ τὴν εὐφροσύνην τὴν ἄληκτον, ἀλλὰ καὶ διὰ 20 τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἄρρητον τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς αὐτοῦ δούλους συνάφειαν, τοσοῦτον ὑπεραίρουσα τὴν τῶν σωμάτων πρὸς ἄλληλα κοινωνίαν, ὅσον φῶς σκότους, καὶ μύρον δυσωδίας διέστηκεν.

10 Καὶ ἔπεσον ἔμπροσθεν.

Μὴ προσκύνει με, φησὶν, ὁ θεῖος Ἄγγελος ὡς τὰ μέλλοντα 25 προλέγοντα· ἡ γὰρ εἰς Χριστὸν ὁμολογία, ἤγουν μαρτυρία αὕτη χορηγός ἐστι προφητικοῦ πνεύματος. καὶ ἑτέρως δὲ νοητέον, ὅτι διὰ τοῦτο ἡ προφητεία, ἵνα βεβαιωθῇ ἡ Χριστοῦ μαρτυρία καὶ ἡ πίστις ὑπὸ τῶν ἁγίων διαμαρτύρηται. διὸ μὴ τῷ συνδούλῳ προσκύνει, ἀλλὰ τῷ πάντων τὸ κράτος ἔχοντι. 30

11 Καὶ εἶδον τὸν οὐρανόν.

Τὸ ἠνεῶχθαι τὸν οὐρανὸν δηλοῖ τὴν τοῦ ὁραθέντος κριτοῦ παρουσίαν ἐλεύσεσθαι, ὥσπερ ἡ τῶν ἐνταῦθα παραπετασμάτων συνολκὴ τῶν ἐπὶ γῆς δικαστῶν, τὴν κατὰ τῶν ὑπευθύνων κρίσιν καὶ ἀπό-

φασιν. ὁ δὲ λευκὸς ἵππος τὴν τῶν ἁγίων φαιδρότητα τὴν μέλλουσαν, ἧς ἐποχούμενος κρινεῖ τὰ ἔθνη τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἤγουν τῇ ἐποπτικῇ δυνάμει αὐτοῦ ἀφωρίζων φλόγα πυρὸς δικαίοις μὲν φωτιστικὴν, ἀλλ' οὐ καυστικὴν, ἁμαρτωλοῖς δὲ καυστικὴν, ἀλλ' ἀφώτιστον. τὰ δὲ πολλὰ διαδήματα, ἢ τὴν κατὰ πάντων αὐτοῦ 5 βασιλείαν τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ αἰνίττεται· τοσαῦτα γὰρ ὅσα καὶ τὰ ἐν Ἀγγέλοις τάγματα, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς σκῆπτρα καὶ τὰ ἐν ἁγίοις ἀνθρώποις συστήματα. ἢ τὰ ἐν πάσαις ταῖς περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαις κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν διὰ μακροθυμίας νίκην.

12 Ἔχων ὀνόματα γεγραμμένα. 10

Τὸ ἄγνωστον τοῦ ὀνόματος τὸ τῆς οὐσίας αὐτοῦ σημαίνει ἀκατάληπτον· ταῖς γὰρ οἰκονομίαις ὢν πολυώνυμος, ὡς ποιμὴν, ὡς ἥλιος, ὡς φῶς, ὡς ζωὴ, ὡς δικαιοσύνη, ὡς ἁγιασμὸς, ὡς ἀπολύτρωσις, καὶ ταῖς ἀποφάσεσιν ὁμοίως, ὡς ἄφθαρτος, ὡς ἀόρατος, ὡς ἀθάνατος, ὡς ἀναλλοίωτος, τῇ οὐσίᾳ ἀνώνυμος καὶ 15 ἀνέφικτος ἑαυτῷ μόνῳ, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι γινωσκόμενος.

13 Καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον.

Διὰ τούτων τὰ προεκτεθέντα πιστοῦται, πῶς ὁ ἀνώνυμος καὶ πᾶσιν ἄγνωστος, ἐνταῦθα Λόγος ὀνομάζεται· ἢ πρὸς ἔνδειξιν 20 τῆς υἱϊκῆς ὑποστάσεως, καὶ τῆς ἀπαθοῦς ἐκ πατρὸς γεννήσεως, καθάπερ ὁ ἡμέτερος λόγος ἐκ τοῦ νοῦ πρόεισιν, ἢ τῷ πάντων τῶν ὄντων τοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ φέρειν, ἢ τὸ ἐξαγγελεὺς εἶναι τῆς πατρικῆς σοφίας τε καὶ δυνάμεως.

14 Καὶ τὰ στρατεύματα. 25

Διὰ τούτων αἱ οὐρανίαι τάξεις σημαίνονται, τῷ λεπτῷ τῆς οὐσίας καὶ τῷ τῶν νοημάτων ὑψηλῷ καὶ λαμπρῷ τῶν ἀρετῶν κατηγλαϊσμέναι, καὶ τῆς ἀκριβοῦς πρὸς Θεὸν ἑνώσεως.

15 Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ.

Ἡ ῥομφαία αὕτη δηλοῖ τὴν ἐπαχθησομένην τοῖς ἀσεβέσι καὶ 30 ἁμαρτωλοῖς κόλασιν κατὰ δίκαιον κρίμα καὶ πρόσταγμα ἐκ τοῦ θείου στόματος ἐκφερόμενον, δι' οὗ τῇ ἀθραύστῳ τῶν ἀπεράντων κολάσεων πρὸς ἀνενεργησίαν τῆς πολυσχεδοῦς κακίας ποιμαν-

θήσονται. τὴν δὲ ληνὸν τοῦ οἴνου τοῦ θυμοῦ πατεῖ, ὅτι ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλ' αὐτῷ τὴν κρίσιν ὡς ἀνθρώπῳ δέδωκεν, ἣν φυσικῶς ὡς Υἱὸς ἀρχῆθεν ἐκέκτητο.

16 Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον.

Τοῦτο τὸ ὄνομα δηλοῖ, τὸ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἄτμητον, 5 καθ' ἣν Θεὸς ὤν, σαρκὶ πέπονθεν, καὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων, Βασιλεὺς βασιλέων ἐστὶ καὶ Κύριος κυρίων, τῶν βασιλευσάντων τῶν παθῶν, καὶ τὸ κῦρος καὶ τὸ κράτος κατὰ τῆς ἁμαρτίας κτησαμένων διὰ Χριστοῦ, καὶ συμβασιλευσάντων αὐτῷ ἐν τῷ μέλλοντι. 10

17 Καὶ εἶδον ἕνα ἄλλον.

Τοῦτον ἕνα τῶν ὑπερεχόντων Ἀγγέλων εἶναι νομίζομεν, τοῖς λοιποῖς Ἀγγέλοις εὐφροσύνην ἐγκελευόμενον ἐπὶ τῇ τῶν ἁμαρτωλῶν κολάσει, καὶ τῇ τῆς ἁμαρτίας ἐκλείψει. ὄρνεα δὲ τοὺς Ἀγγέλους διὰ τὸ ὑψιπετὲς καὶ μετάρσιον πρὸς ἡμετέραν σαφή- 15 νειαν ὠνόμασεν, οἷς τροφή ἐστιν ἡ τοῦ θείου θελήματος ἐκπλήρωσις. ἐν μεσουρανήματι δέ, ἵνα καὶ τοῖς Ἀγγέλοις καὶ τοῖς ἀνθρώποις μεθεκτὴ ἡ ἄνοδος, καὶ ἡ προλεχθεῖσα εὐφροσύνη γένηται, ὧν ἡ μεσιτεία ἀναγωγικὴ τῶν κάτω καθέστηκεν, δι' ὧν οἱ ἅγιοι εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου ἁρπάζονται. 20

Δεῦτε συνάχθητε εἰς τὸν δεῖπνον.

Τὸ μὲν προηγούμενον τοῦ Θεοῦ θέλημα, ὃ καὶ εὐδοκία λέγεται, καὶ δεῖπνον αὐτῷ περιπόθητον, ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν· τὸ δὲ δεύτερον κολασθῆναι τοὺς ἑαυτοῖς ἐπισπωμένους τὴν κόλασιν. τὸ τοίνυν πατρικὸν θέλημα ὁ Χριστὸς 25 βρῶσιν οἰκείαν ἐκάλεσε. τοῦτο τοίνυν ἐνταῦθα δεῖπνον Θεοῦ ὀνομάζεται, τυγχάνον τῶν ἀνθρώπων ὧν ἕκαστος δι' ἔργων ἐπεθύμησεν ἢ βασιλείας ἢ τιμωρίας. διὰ δὲ τῆς βρώσεως τῶν σαρκῶν σημαίνεται ὁ τῶν σαρκικῶν πάντων ἀφανισμός, καὶ ἡ τῶν ἀρχικῶν ἐπὶ γῆς ὀνομάτων ἔκλειψις. ἵππων δὲ μέμνηται, οὐχ ὡς αὐτῶν ἀνα- 30 στησομένων, ἀλλὰ διὰ μὲν τούτων ἢ τοὺς θηλυμανεῖς, ἢ τοὺς ὑποβεβηκότας ἐν πονηρίᾳ, ἢ καὶ ἀμφότερα. διὰ δὲ τῶν ἐπιβατῶν αὐτῶν, τοὺς ἐν κακίᾳ προὔχοντας αἰνιττόμενος· ὃ καὶ παρακατιὼν ἐσαφήνισεν εἰπών, ἐλευθέρων τε καὶ δούλων, μικρῶν τε καὶ

μεγάλων. διὰ μὲν τῶν ἐλευθέρων καὶ μεγάλων τοὺς μᾶλλον ἐξουσιαστικῶς ἁμαρτάνοντας. διὰ δὲ τῶν δούλων καὶ μικρῶν τοὺς ἧττον ἢ κατὰ γνώμην ἢ καθ' ἡλικίαν ἢ κατὰ ἀσθένειαν.

19 Εἶδον τὸ θηρίον καὶ τοὺς βασιλεῖς.

Τοὺς τῷ διαβόλῳ στρατευομένους πληθυντικῶς ὀνομάσας διὰ 5 τὸ πολυσχεδὲς τῆς ἁμαρτίας, καίπερ ἐλάχιστον μέρος τῶν Ἀγγελικῶν δυνάμεων καὶ ἰσαγγέλων ἀνθρώπων ὑπάρχοντας τοὺς τῷ Χριστῷ ἑπομένους, ἑνικῶς στράτευμα εἶπε, διὰ τὸ τῆς γνώμης ἑνιαῖον θέλημα.

20 Καὶ ἐπιάσθη τὸ θηρίον. 10

Εἰ καὶ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ οὗτοι, δηλαδὴ ὁ Ἀντίχριστος καὶ ὁ ψευδοπροφήτης σὺν τοῖς πειθαρχήσασιν αὐτοῖς βασιλεῦσι καὶ ἄρχουσιν, ἀντετάξαντο, ἀλλ' ἀμφότεροι ἡττηθέντες ὅ τε Ἀντίχριστος καὶ ὁ ψευδοπροφήτης, σημείοις καὶ τέρασι ποιήσας τὸν ἀπατεῶνα εὐπαράδεκτον, ὑπὸ τῆς θείας δίκης καταλαμβάνονται. 15

Ζῶντες ἐβλήθησαν.

Εἰκὸς μὲν οὗτοι τὸν κοινὸν οὐκ ἀποθνήσκουσι θάνατον, ἀλλ' ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀπαθανατιζόμενοι τῷ δευτέρῳ θανάτῳ τῇ λίμνῃ τοῦ πυρὸς καταδικάζονται. εἰ δέ τισιν οὐ τοῦτο δοκεῖ, διὰ τὸ φῆσαι τὸν Ἀπόστολον ἀναιρεῖσθαι αὐτὸν τῷ πνεύματι τοῦ θείου 20 προστάγματος, εἰκὸς εὑρίσκεσθαι τοὺς δύο ζῶντας ἐν ἀφθάρτῳ τῷ σώματι μετὰ τὴν καταργηθεῖσαν αὐτῶν ὑπὸ Θεοῦ δυναστείαν, τῷ πυρὶ τῆς γεέννης παραδίδοσθαι, ἥτις αὐτοῖς ἔσται θάνατος καὶ ἀναίρεσις τῷ θείῳ τοῦ Χριστοῦ προστάγματι.

21 Καὶ οἱ λοιποὶ ἀπεκτάνθησαν. 25

Δύο θανάτων ὄντων, τοῦ μὲν πρώτου τοῦ χωρισμοῦ τῆς ψυχῆς τοῦ σώματος· τοῦ δὲ δευτέρου, τῆς εἰς γέενναν ἐκπομπῆς· ἢ τοίνυν καὶ οὗτοι σὺν τῷ Ἀντιχρίστῳ τὸν πρότερον διὰ σαρκὸς προηγησάμενοι θάνατον τῇ τοῦ Θεοῦ ῥομφαίᾳ, δηλαδὴ τῷ Χριστοῦ προστάγματι, εἶθ' οὕτως τὸν δεύτερον ὑπέστησαν θάνατον. ἢ ὅτι 30 καὶ τούτους φησὶ κοινωνῆσαι τοῖς ἀπατήσασιν αὐτοῖς τοῦ δευτέρου μόνου θανάτου τῆς αἰωνίου κολάσεως. τὸ δὲ χορτασθῆναι τὰ ὄρνεα τῶν σαρκῶν αὐτῶν, ἢ κατὰ τὸ προαποδοθὲν καὶ νῦν

ἐξέλαβεν, ἢ ὅτι τοῖς ἁγίοις προσκορής ἐστιν καὶ ἐπαχθὴς καὶ βδελυκτὴ ἡ σαρκικὴ κίνησις.

1 Καὶ εἶδον Ἄγγελον καταβαίνοντα.

Ἐνταῦθα τὴν ἐν τῷ δεσποτικῷ πάθει τοῦ διαβόλου διηγεῖται καθαίρεσιν, ἐν ᾧ καταδεδίκασται εἰς τὴν ἄβυσσον καὶ εἰς τὴν 5 γεένναν. Ἄγγελον δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀποφάσει διακονούμενον φησὶν, ἵνα δείξῃ καὶ τῶν λειτουργικῶν δυνάμεων τοῦτον ἥττονα κατὰ δύναμιν. ἅλυσιν δὲ πρὸς ἡμετέραν σαφήνειαν ὠνόμασε τὴν καθεκτικὴν αὐτοῦ τῆς πονηρίας ἐνέργειαν.

2 Καὶ ἔδησεν αὐτὸν χίλια ἔτη. 10

Χίλια ἔτη οὐ πάντως τὰ τοσαῦτα τῷ ἀριθμῷ, τουτέστι δεκάκις ρ̄, ἀλλὰ τῶν πολλῶν ἢ τοῦ τελείου εἶναι σημαντικὸν τὸν χίλιον ἀριθμόν. πολλὰ μὲν γὰρ ταῦτα πρὸς τὸ κηρυχθῆναι πανταχοῦ τὸ Εὐαγγέλιον. τελείου δὲ σημαντικὰ, ὅτι ἐν αὐτοῖς τῆς παιδικῆς ἐν νόμῳ πολιτείας ἀπαλλαγέντες, "εἰς ἄνδρα 15 "τέλειον εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ" κεκλήμεθα. χίλια τοίνυν ἔτη ὁ ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως χρόνος μέχρι τῆς τοῦ Ἀντιχρίστου ἐλεύσεως, εἴτε ὡς ἐξειλήφαμεν, εἴτε δεκάκις ρ̄, ὥς τισι νενόμισται, εἴτε καὶ τούτων ἀποδέοντα, τῷ Θεῷ μόνῳ ἔγνωσται, τῷ εἰδότι μέχρι τίνος συμφέρει ἡμῖν τὴν 20 μακροθυμίαν, καὶ τοῦ τῇδε βίου τὴν παράτασιν ἔκρινεν· μεθ' ἣν συνταράξει τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ὁ Ἀντίχριστος, τὴν τοῦ ἀρχεκάκου ἐν ἑαυτῷ χωρῶν ἐνέργειαν, καὶ τὴν τρύγα τῆς αὐτοῦ ἰοβόλου κακίας ἐν ἀνθρώποις ἐκχέων· ἅτε εἰδὼς τὸ τῆς αὐτοῦ κολάσεως ἀπαράβατον. 25

4 Καὶ εἶδον θρόνους.

Καὶ ἤδη μὲν διδασκαλικοὶ θρόνοι τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις δέδονται, δι' ὧν τὰ ἔθνη πεφωταγώγηνται. δοθήσονται δὲ κατὰ τὴν θείαν ὑπόσχεσιν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς κατάκρισιν τοῖς ἀπωσαμένοις τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ ἁγίοις 30 μάρτυσι τοῖς ὑπὸ Χριστοῦ παθοῦσι, καὶ μὴ δεξαμένοις τοῦ νοητοῦ θηρίου χάραγμα, δηλαδὴ τὴν εἰκόνα τῆς αὐτοῦ ἀποστασίας, ἐδόθη κρίμα, τουτέστιν ἐξουσία τοῦ κρίνειν· διὸ δαίμονας μέχρι

τοῦ νῦν ὡς ὁρῶμεν κρίνουσι, συνδοξαζόμενοι τῷ Χριστῷ μέχρι συντελείας τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὑπὸ βασιλέων εὐσεβῶν καὶ ἀρχόντων πιστῶν προσκυνούμενοι, καὶ πᾶσι τὴν θεόσδοτον διὰ τῶν θαυμάτων δύναμιν ἐπιδεικνύμενοι.

5 Καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων. 5

Δύο ζωὰς καὶ δύο νεκρώσεις ἤγουν θανάτους ἐκ τῆς θείας γραφῆς εἶναι διδασκόμεθα. ἔστι τοίνυν ἡ μὲν πρώτη ζωὴ, ἡ μετὰ τὴν τῆς ἐντολῆς παράβασιν πρόσκαιρος καὶ σαρκικὴ, ἡ δὲ μετὰ τὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν τήρησιν ἐπηγγελμένη τοῖς ἁγίοις ζωὴ αἰώνιος. καὶ θάνατοι δὲ ὡσαύτως δύο· ὁ μὲν τῆς σαρκὸς 10 πρόσκαιρος, ὁ δὲ δι' ἁμαρτημάτων ἔκτισιν ἐπαγόμενος ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνιος· ὅπερ ἐστὶν ἡ τοῦ πυρὸς γεέννα. καὶ νεκρῶν δὲ διαφορὰν γινώσκομεν· οἱ μὲν γὰρ φευκτοὶ, δηλαδὴ οἱ ταῖς πράξεσι τὴν δυσωδίαν καὶ τὴν νέκρωσιν ἐπιφερόμενοι, οἱ δὲ ἐπαινετοὶ, οἱ τῷ Χριστῷ συσταυρούμενοι, καὶ τῷ κόσμῳ νεκρούμενοι. οἱ οὖν 15 ἀπηγορευμένοι νεκροὶ οὐ ζῶσι σὺν Χριστῷ ἄχρι τελεσθῶσι ͵α ἔτη, τουτέστι τέλειος ἀριθμὸς, ὁ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ παρουσίας, μέχρι τῆς δευτέρας διήκων.

6 Μακάριος καὶ ἅγιος ὁ ἔχων.

Οἱ μέρος ἐν τῇ πρώτῃ ἀναστάσει ἔχοντες, τουτέστιν ἐν τῇ 20 ἐγέρσει τῇ ἐκ τῶν τοῦ θανάτου νεκρῶν πράξεων καὶ ἐννοιῶν, οὗτοι μακάριοι· οὐχ ἕξει ἐπὶ τούτων ἐξουσίαν ὁ δεύτερος θάνατος, τουτέστιν ἡ ἀτελεύτητος κόλασις, ἀλλ' ἱερατεύσουσι καὶ βασιλεύσουσι μετὰ Χριστοῦ τὰ ͵α ἔτη, μέχρι τοῦ λυθῆναι τὸν Σατανᾶν καὶ πλανῆσαι τὰ ἔθνη, οὐχ ὡς τότε τὴν βασιλείαν 25 ἀφαιρούμενοι, ἀλλὰ βεβαιοτέρως αὐτὴν καὶ ἐμφανεστέρως κτησάμενοι· ὀλίγος γὰρ ὁ χρόνος μετὰ τὴν τοῦ διαβόλου λύσιν μέχρι τῆς κατ' αὐτοῦ ἀποφάσεως, καὶ τῆς ἐν γεέννῃ κολάσεως. ὥστε τὸ, "ἔσονται ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ," ἐπανάληψιν οἰητέον τῶν προτέρων. καὶ γὰρ τὰ νῦν διὰ τῆς πείρας καὶ τῆς 30 τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως τῶν ἁγίων γέρα ὁρώμενα καὶ θαύματα, ἔμελλε τότε, ὅτε τῷ Εὐαγγελιστῇ ὠπτάνετο. τοίνυν δύο θανάτων ὄντων, ἀνάγκη καὶ τοσαύτας ἀναστάσεις ἐκδέξασθαι. πρῶτος οὖν ὁ σωματικὸς θάνατος τῇ ἀνθρωπίνῃ παρακοῇ δοθεὶς ἐπιτίμιον,

δεύτερος ἡ αἰώνιος κόλασις. πρώτη ἀνάστασις ἡ ἐκ νεκρῶν ἔργων ζωοποίησις, δευτέρα ἡ ἐκ φθορᾶς τοῦ σώματος εἰς ἀφθαρσίαν μεταποίησις.

7 Καὶ ὅτ' ἂν τελεσθῇ τὰ χίλια.

Τινὲς τὸν προρρηθέντα τῆς χιλιετίας χρόνον τὰ τρία ζ͂[m] ἔτη τὰ 5 ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Χριστοῦ μέχρι τῆς αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως ἐξειλήφασι, μεθ' ὃ λυθῆναι τὸν διάβολον ὑπενόησαν. ἕτεροι δὲ μετὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ͵ς̄ ἐτῶν, τὴν πρώτην ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν δίδοσθαι μόνοις τοῖς ἁγίοις ἔφασαν, ἵνα ἐν τῇ γῇ ταύτῃ ἐν ᾗ τὴν καρτερίαν ἐπεδείξαντο, τρυφῆς καὶ δόξης ἀπολαύ- 10 σωσιν ἔτη ͵ᾱ, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν καθόλου γίνεσθαι ἀνάστασιν, οὐ δικαίων μόνων ἀλλὰ καὶ ἁμαρτωλῶν. οὐδὲν δὲ τούτων ἡ Ἐκκλησία δέδεκται· διὸ τὸν τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος χρόνον, τὴν χιλιετίαν ἐκληπτέον νῦν τὴν ἐν τελειότητι καρποφορίαν τῆς πίστεως. ὡς γὰρ εἴρηται οὐκ ἀνάγκη τὰ τοσαῦτα τῷ ἀριθμῷ νοῆσαι τὰ ͵ᾱ, 15 ἀλλὰ τὸ πλῆθος, καὶ τὸ ἐν καρποφορίᾳ τέλειον. τότε τοίνυν λυόμενος, ὡς εἴρηται, ὁ Σατανᾶς τῆς φυλακῆς αὐτοῦ, πλανήσει πάντα τὰ ἔθνη, καὶ τὸν Γὼγ καὶ τὸν Μαγὼγ κινήσει[n] εἰς πόλεμον πρὸς τὴν τῆς οἰκουμένης ἐρήμωσιν. εἶναι δὲ ταῦτα τινὲς μὲν Σκυθικὰ ἔθνη νομίζουσιν ὑπερβόρια, ἅπερ καλοῦσιν Οὐνικά, πάσης 20 ἐπιγείου βασιλείας πολυανθρωπότερά τε καὶ πολεμικώτερα, μόνῃ δὲ τῇ θείᾳ χειρὶ πρὸς τὸ κρατῆσαι τῆς οἰκουμένης πάσης ἐπεχόμενα, ἄχρι τῆς τοῦ διαβόλου λύσεως. τινὲς δὲ τὸν Γὼγ, ἀθροίζοντα ἢ ἄθροισμα, καὶ τὸν Μαγὼγ ἐπηρμένον διὰ τῆς Ἑβραΐδος γλώσσης ἑρμηνεύουσιν, ὡς διὰ τῶν ὀνομάτων ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν ἐθνῶν 25 ἢ τὸ ὑπερήφανον διασημαίνεσθαι.

8 Καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς γῆς.

Ὡς ἐκ φωλεῶν τινῶν θῆρες ἄγριοι, οὕτω, φησὶν, ἐκ τῶν οἰκείων τόπων ὑπὸ τοῦ διαβόλου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δαιμόνων στρατηγούμενοι ἐν τῇ γῇ καταπλατυνθήσονται, ὡς τὴν παρεμβολὴν τῶν 30 ἁγίων δηλαδὴ τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἐν τοῖς τέσσαρσι πέρασι τῆς οἰκουμένης ἡδρασμένην πορθήσονται. πρὸς ἔτι δὲ καὶ τὴν νέαν

[m] τρία ἡμίσυ p. 474, 5. [n] κινῆσαι Cod.

Ἱερουσαλὴμ τὴν ἠγαπημένην πόλιν χειρωσάμενοι, ἐξ ἧς ὁ θεῖος νόμος διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμεν· ἔνθα καὶ τὸν Ἀντίχριστον φασὶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ καθῆσθαι, εἴτε ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ τῷ πάλαι καθαιρεθέντι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀνορθοῦσθαι προσδοκωμένῳ τοῖς θεομάχοις Ἰουδαίοις, εἴτε ἐν τῷ ἀληθινῷ θείῳ ναῷ 5 τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἀλλότρια σφετεριζόμενον, καὶ ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἔστι Θεὸς, καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος. πῦρ δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατιὸν καὶ καῖον τόν τε διάβολον καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, τόν τε ψευδοπροφήτην καὶ τὸ θηρίον, ἢ ὁρατόν φησιν, ἢ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἀνελεῖ αὐτὸν τῷ πνεύματι τοῦ στόμα- 10 τος αὐτοῦ.

11 Καὶ εἶδον θρόνον λευκὸν μέγαν.

Διὰ τοῦ θρόνου τοῦ λευκοῦ δηλοῦται ἡ ἀνάστασις τοῦ Θεοῦ, ἣν ἐν τοῖς λαμπροῖς ταῖς ἀρεταῖς ποιήσεται ἁγίοις, τούτοις ἐνθρονιζόμενος. ἡ δὲ φυγὴ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὴν τούτοις ση- 15 μαίνει παρέλευσιν, καὶ εἰς τὸ βέλτιον ἀνανέωσιν, ἐν οἷς τόπος τροπῆς οὐχ εὑρεθήσεται· οὐ γὰρ ἡ ὑπόστασις, οὐδὲ ἡ οὐσία τῆς κτίσεως ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ "τὸ σχῆμα παράγει τοῦ κόσμου "τούτου," τουτέστιν ἐν οἷς ἡ παράβασις ἐγένετο· ὅτι ἐπαλαιώθη ὁ ἄνθρωπος ἐν αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦτο πρόσκαιρον 20 ἐγένετο, προειδότος τὰ πάντα τοῦ Θεοῦ. ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς κάθαρσιν καὶ ἀνακαινισμὸν κατὰ τὸν Ἀπόστολον Πέτρον πᾶς κατακλυζόμενος ὁ κόσμος πυρὶ, οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν ἐλεύσεται παντελῆ καὶ φθοράν· καὶ προϊὼν φησι καὶ ὁ Παῦλος, ὅτι "καὶ "αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς" 25 καὶ τὰ ἑξῆς. ὥστε τὴν δι' ἡμᾶς γεγενημένην κτίσιν, μεθ' ἡμῶν τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν ἀκόλουθον δέχεσθαι, μὴ χωροῦσαν εἰς ἀνυπαρξίαν, ὥσπερ οὐδὲ ἡμεῖς μετὰ θάνατον.

12 Καὶ εἶδον τοὺς νεκρούς.

Νεκρούς φησιν, ἢ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὡς τὴν τοῦ σώματος 30 νέκρωσιν ὑπομενόντας, ἢ τοὺς νεκρωθέντας τοῖς παραπτώμασι. μεγάλους δὲ καὶ μικροὺς, ἢ τοὺς καθ' ἡλικίαν, ἢ τοὺς μᾶλλον καὶ ἧττον τὰ τῆς νεκρώσεως ἔργα πράξαντας, καὶ ἀναλόγως κολασθησομένους ταῖς πράξεσιν· ἢ μεγάλους μὲν τοὺς δικαίους, μικροὺς

δὲ καὶ μηδαμινοὺς τοὺς ἁμαρτωλοὺς, διὰ ψυχῆς εὐτέλειαν. τὰ δὲ βιβλία τὰ ἀνοιγόμενα σημαντικά ἐστι τῶν ἑκάστου πράξεων τῆς γνώσεως. ἡ δὲ μία βίβλος τῆς ζωῆς ἐστιν, ᾗ τὰ τῶν ἁγίων ἐγγέγραπτο ὀνόματα.

13 Καὶ ἔδωκεν *ἡ θάλασσα.* 5

Ἕκαστόν φησι, σῶμα εἰς ἅπερ ἀναλύεται, ἐξ ἐκείνων καὶ συνίσταται καὶ ἀναδίδοται, εἴ τε γῇ, εἴτε θαλάσσῃ παραδοθῇ. θάνατος δὲ καὶ ᾅδης οὐ ζῶα ἔμψυχα, ἀλλὰ θάνατος μὲν χωρισμὸς ψυχῆς καὶ σώματος, ᾅδης δὲ τόπος ἡμῖν ἀειδὴς, ἤγουν ἀφανὴς, ὁ τὰς ψυχὰς ἐντεῦθεν ἐκδημούσας δεχόμενος· νεκραὶ δὲ ψυχαὶ, αἱ τὰς 10 *νεκροποιούσας πράξεις ἐπιφερόμεναι, "δικαίων γὰρ ψυχαὶ ἐν χειρὶ "Θεοῦ," καθὰ γέγραπται.*

14 Καὶ *ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης.*

Τὸ τὸν θάνατον καὶ τὸν ᾅδην εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς βάλλεσθαι δηλοῖ, ἢ τὸ γεγραμμένον "ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ 15 *"θάνατος," ἢ τὰς προξένους τοῦ τῆς ἁμαρτίας θανάτου πονηρὰς δυνάμεις, τὰς τὸν ᾅδην ἐχούσας κατάλυμα, κακεῖ τοὺς πειθομένους παραπεμπούσας εἰς τὸ πῦρ καταποντίζεσθαι. ὥσπερ γὰρ πόλεις οἱ ταύτης διοικήτορες λέγονται, οὕτω καὶ θάνατος καὶ ᾅδης, οἱ τούτων αἴτιοι. εἰ δὲ πάντες οἱ μὴ γεγραμμένοι ἐν τῇ βίβλῳ τῆς* 20 *ζωῆς εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρὸς βληθήσονται, θαυμάζειν οὐ χρή. καὶ γὰρ ὡς πολλαὶ μοναὶ παρὰ τῷ* Πατρὶ *τῶν σωζομένων, οὕτω κἀκεῖ διάφοροι τόποι καὶ τρόποι κολάσεων, τῶν μὲν δριμυτέρων, τῶν δὲ μαλθακωτέρων· ὧν πειραθήσονται οἱ μὴ ἠξιωμένοι τῆς βίβλου τῆς ζωῆς.* 25

1 Καὶ *εἶδον οὐρανὸν καινόν.*

Κἀνταῦθα οὐκ ἀνυπαρξίαν δηλοῖ τῆς κτίσεως ἀλλὰ ἀνακαινισμὸν ἐπὶ τὸ βέλτιον. τὸ γὰρ παλαιωθὲν ἀνακαινιζόμενον, οὐ τῆς οὐσίας ἀφανισμὸν, ἀλλὰ τοῦ γήρως καὶ τῶν ῥυτίδων σημαίνει τὴν ἀπόξεσιν. σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ μὲν οὐρανοῦ καὶ γῆς φησὶν, ὅτι 30 *παρῆλθεν, ἀντὶ τοῦ ἠλλάγη, καὶ τὴν εἰς τὸ κρεῖττον ἐδέξατο κατάστασιν. περὶ δὲ τῆς θαλάσσης φησὶν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἔτι. τίς γὰρ χρεία θαλάσσης δὴ δεομένων ἀνθρώπων τοῦ πλέειν αὐτὴν, ἢ δι' αὐτῆς πορίζεσθαι τὰ ἐν ταῖς μακρὰν κειμέναις χώραις γεωργού-*

μενα ἀγώγιμα, καὶ τὸν ταραχώδη βίον καὶ πολυκύμονα σημαινούσης, μὴ αὐτῆς εἶναι τότε χρεία; οὐδὲν γὰρ ταραχῆς ἢ φόβου ἐν τοῖς ἁγίοις τότε καταλειφθήσεται.

2 Καὶ τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν.

Καὶ ἐκ τούτου δείκνυται τὸ τῆς καινότητος ὄνομα μεταποιήσεως τῆς ἐπὶ τὸ φαιδρότερον γνώρισμα, ἧς ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ τεύξεται, ἐκ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἄνωθεν μέχρις ἀνθρώπων καταβαίνουσα, διὰ τὸ κοινὴν γενέσθαι κεφαλὴν ἀμφοτέρων Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. αὕτη δὲ ἡ πόλις ἐξ ἁγίων συναρμολογεῖται λίθων, ἀκρογωνιαῖον δὲ τὸν Χριστὸν ἔχουσα. λέγεται δὲ πόλις μέν, ὡς τῆς βασιλίδος Τριάδος οἰκητήριον· νύμφη, ὡς κολλωμένη τῷ δεσπότῃ καὶ συναπτομένη εἰς ἄκραν καὶ ἀδιάστατον συνάφειαν. κεκοσμημένη δὲ ὡς ἔσωθεν κατὰ τὸν ψαλμῳδόν, τὴν δόξαν καὶ τὴν ὥραν ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν ἀρετῶν ἔχουσα.

3 Καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης.

Οὐρανόθεν ὁ ἅγιος διδάσκεται ἀληθινὴν εἶναι ταύτην τὴν σκηνήν, ἧς ἦν ἡ τῷ Μωϋσῇ παραδειχθεῖσα τύπος, μᾶλλον δὲ προτύπωσις τύπου τῆς σήμερον Ἐκκλησίας τύπος τυγχάνουσα· ἐν αὐτῇ τῇ ἀχειροποιήτῳ σκηνῇ οὐκ ἔστι κλαυθμὸς οὐδὲ δάκρυον. ὁ γὰρ τῆς ἀεννάου χαρᾶς χορηγὸς τὸ ὁρᾶσθαι πᾶσι δωρήσεται τοῖς ἁγίοις τὴν εὐφροσύνην τὴν ἄληκτον. τὸ δὲ "τὰ πρῶτα "ἀπῆλθε," σημαίνει, ὅτι ἡ τῶν ἁγίων κακοπάθεια, καὶ τῶν ἀσεβῶν ἡ ἀλαζονεία πέρας εἴληφεν ἑκατέρῳ τούτων κατάλληλον.

5 Ἀληθινοὶ καὶ πιστοί εἰσι.

Ἀληθινοὶ οἱ λόγοι ὡς ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐκφερόμενοι, καὶ μηκέτι διὰ συμβόλων, ἀλλὰ δι᾽ αὐτῶν τῶν πραγμάτων γινωσκόμενοι. ἀρχὴ δὲ καὶ τέλος ὁ Χριστός, ὡς πρῶτος διὰ τὴν θεότητα καὶ ἔσχατος διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ὡς ἀπὸ τῆς πρώτης τῶν ἀσωμάτων κτίσεως μέχρι τῶν τελευταίων ἀνθρώπων τὴν οἰκείαν κινῶν πρόνοιαν.

6 Ἐγὼ τῷ διψῶντι δώσω.

Τῷ διψῶντι τὴν δικαιοσύνην παρέξειν ἐπαγγέλλεται τὴν χάριν τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος. δωρεὰν δέ, "ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθή- "ματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν τοῖς ἁγίοις

"ἀποκαλύπτεσθαι," ἢ δωρεὰν, ὅτι οὐκ ἔστι ταύτην χρήμασιν, ἀλλ' ἔργοις ἀγαθοῖς κτήσασθαι, φιλανθρωπίᾳ τοῦ παρέξοντος.

7 Ὁ νικῶν δώσω αὐτῷ.

Ὁ νικῶν φησι τὸν πρὸς τοὺς ἀοράτους δαίμονας πόλεμον, τῶν ἀγαθῶν τούτων τεύξεται, υἱὸς Θεοῦ γενόμενος, καὶ τοῖς πατρικοῖς 5 ἐντρυφῶν ἀγαθοῖς.

8 Τοῖς δὲ δειλοῖς καὶ ἀπίστοις.

Πάντοθεν ἡμᾶς ὁ διψῶν τὴν σωτηρίαν ἡμῶν Θεὸς, εἰς τὴν κληρονομίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀγαθῶν, διά τε χρηστῶν διά τε σκυθρωπῶν προτρέπεται. ὑπ' ὄψιν ἡμῖν ἄγων τὴν τῆς ἄνω Ἱερου- 10 σαλὴμ λαμπρότητα, καὶ τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς τὴν ἀφεγγῆ καὶ ὀδυνηρὰν σκυθρωπότητα, ἵνα ἢ πόθῳ τῆς αἰωνίου δόξης ἢ φόβῳ τῆς ἀπεράντου αἰσχύνης, ὡς καιρός ἐστι, τὸ ἀγαθὸν ἐργασώμεθα, σὺν τοῖς λοιποῖς ἀπηγορευμένοις, καὶ τοὺς δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους ἐν τῇ κατὰ τοῦ διαβόλου πάλῃ τῷ δευτέρῳ θανάτῳ φήσας 15 καταδικασθήσεσθαι.

9 Καὶ ἦλθεν εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ Ἀγγέλων.

Διὰ τούτων δείκνυται μὴ μόνον τὰς κακωτικὰς ἐπάγειν πληγὰς τοὺς Ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ τὰ χαροποιὰ δεικνύειν. ὁ γὰρ τότε τὴν πληγὴν τοῖς ἀξίοις ἐπάγων, νῦν τὴν μακαριότητα τῆς 20 Ἐκκλησίας τῷ ἁγίῳ ὑποδείκνυσιν. καλῶς δὲ τὴν νύμφην τοῦ ἀρνίου γυναῖκα φησιν· ὅτε γὰρ ὡς ἀμνὸς ἐσφαγιάσθη Χριστὸς, τότε αὐτὴν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἐνυμφεύσατο. ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ καθεύδοντος διεπλάσθη ἡ γυνὴ τῇ τῆς πλευρᾶς ἀφαιρέσει, οὕτω καὶ τῷ Χριστῷ ἐν τῷ σταυρῷ ἑκουσίως διὰ θανάτου 25 ὑπνώσαντι τῇ ἐκχύσει τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ αἵματος ἡ Ἐκκλησία συστᾶσα τῷ τυθέντι δι' ἡμᾶς ἥρμοσται.

10 Καὶ ἀπήνεγκέ με ἐν πνεύματι.

Τὸ ἀπενεχθῆναι ἐν πνεύματι δηλοῖ, τῷ ἐκ γῆς ἀρθῆναι τῷ φρονήματι διὰ τοῦ πνεύματος, πρὸς τὴν τῶν οὐρανίων κατανόησιν. 30 ἐπ' ὄρος δὲ μέγα τὴν ἀνηγμένην καὶ ὑπερκόσμιον τῶν ἁγίων ζωὴν, ἐν ᾗ ἡ γυνὴ τοῦ ἀρνίου, ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ὑπὸ Θεοῦ κοσμηθήσεται καὶ δοξασθήσεται.

11 Ὁ φωστὴρ αὐτῆς.

Φωστὴρ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστὸς, διὰ μὲν τῆς κρυσταλλιζούσης ἰάσπιδος, ὡς ἀειθαλὴς καὶ ζωόδωρος καὶ ὡς καθαρός· δι' ἑτέρων δὲ ἑτέρως ὡς σκιαγραφούμενος· οὐδὲ γὰρ ἑνὸς εἴδους παραδείγματι τῶν ποικίλων αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς εὐεργεσιῶν τὸ 5 πολύτροπον διαγραφῆναι δύναται.

12 Ἔχουσα τεῖχος μέγα.

Τεῖχος μέγα τῆς Ἐκκλησίας ἰσχυρὸν φρουρητικόν τε τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει, ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν ᾧ πυλῶνες Ἰησοῦ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι· δι' ὧν τὴν προσαγωγὴν καὶ τὴν εἴσοδον πρὸς 10 τὸν Πατέρα ἐσχήκαμεν, καὶ αὐτοὶ δὲ συνεργούμενοι ὑπὸ Ἀγγέλων ιβ τῶν προυχόντων τῷ Θεῷ κατὰ τὴν ἀγχιστείαν τὴν ἐν ἁγιότητι. εἰ γὰρ ἑκάστῳ τῶν πιστῶν Ἄγγελον ἔσεσθαι φύλακα πεπιστεύκαμεν, πολλῷ μᾶλλον τοῖς θεμελιωταῖς τῆς Ἐκκλησίας ἔδει τοὺς ἐν Ἀγγέλοις πρωτεύοντας συνεργοὺς πρὸς τὸ ἀγγελικὸν 15 κήρυγμα νοεῖσθαι ἀκόλουθον. τὰ δὲ ὀνόματα τῶν φυλῶν τοῦ νοητοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ ταῖς ἀποστολικαῖς εἰσόδοις γέγραπται. ἐπειδὴ καὶ τὰ τοῦ αἰσθητοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐπωμίδι τοῦ πάλαι κατὰ καιρὸν ἀρχιερέως ἐγέγραπτο. καὶ γὰρ ἡ γραφὴ νῦν διὰ τῶν ὀνομάτων τούτων τὴν περὶ τῶν πιστῶν μέριμναν τοῖς Ἀπο- 20 στόλοις προσμαρτυρεῖ, καθὼς ὁ Παῦλος φησὶν, "ἔχειν τὴν "μέριμναν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν."

13 Ἀπὸ ἀνατολῶν, πυλῶνες τρεῖς.

Τὸ τετραμερὲς σχῆμα τῶν πυλώνων, καὶ ἡ τρισσὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις τὴν ἐκ τῆς τετραπεράτου οἰκουμένης τῆς προσκυνητῆς 25 Τριάδος δηλοῖ ἐπίγνωσιν, ἣν διὰ τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ εἰλήφαμεν. σταυροειδὲς γὰρ τὸ σχῆμα τῆς τῶν πυλώνων θέσεως.

14 Καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως.

Θεμέλιοι τοῦ τείχους οἱ ιβ Ἀπόστολοι, ἐφ' οὓς ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία τεθεμελίωται· ὧν τὰ ὀνόματα ὡς ἐν προγραφῇ τούτοις 30 ἐπιγέγραπται πρὸς τὴν τῶν ἀναγινωσκόντων εὐμάθειαν.

15 Καὶ ὁ λαλῶν μετ' ἐμοῦ.

Ὁ χρυσὸς κάλαμος δηλοῖ τὸ τίμιον τοῦ τε μετροῦντος Ἀγγέλου καὶ τῆς μετρουμένης πόλεως, ἧς τεῖχος τὸν Χριστὸν

ἐξελάβομεν· οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ὑπὸ δὲ Ἀγγέλων μετρουμένης, διὰ τοῦ καθαροῦ καὶ σοφοῦ τῶν ὑπερκοσμίων φύσεων, αἷς εἰκὸς ἔγνωσται τῆς ἄνω πόλεως τό τε μέγεθος ἥτε εὐπρέπεια. ἡγούμεθα δὲ τεῖχος ἐνταῦθα καὶ τὴν θείαν περιβολὴν καὶ σκέπην νοεῖσθαι, ἐν ᾗ οἱ ἅγιοι φυλαχθήσονται. 5

16 Καὶ ἡ πόλις τετράγωνος.

Τετράγωνος αὕτη διὰ τὸ ἑδραῖον καὶ πάγιον. αἱ δὲ ιβ χιλιάδες τῶν σταδίων ἃς ἔχειν φησὶ τὴν πόλιν, ἴσως μὲν σημαίνουσι τὸ ταύτης μέγεθος, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ιβ Ἀποστόλων δι' ὧν αὐτὴ κατοικίζεται. 10

Καὶ τὸ πλάτος.

Τὸ μέτρον τοῦ βάθους τοῦ τείχους πηχῶν ρμδ. δωδεκάκις γὰρ ὁ ιβ ἀριθμὸς συντιθέμενος, ὁ τὴν ἀποστολικὴν διδασκαλίαν ἐμφαίνων, τοῦτον ἀποτελεῖ τὸν ἀριθμόν.

18 Καὶ ἦν ἡ ἐνδόμησις. 15

Ἡ ἐνδόμησις τοῦ τείχους ἡ ἴασπις τὴν ἀειθαλῆ καὶ ἀμάραντον ζωὴν τῶν ἁγίων ἐνδείκνυται· καθαρὸν δὲ τὸ χρυσίον αὐτῆς ὡς ὕαλος, διὰ τὸ διαυγὲς καὶ λαμπρὸν τῶν αὐτῆς οἰκητόρων.

19 Οἱ θεμέλιοι τοῦ τείχους.

Οἱ ιβ θεμέλιοι, ιβ λίθοι τίμιοι· ὧν η' ἐν τῷ λογείῳ τοῦ 20 ἀρχιερέως πάλαι ἀνεφέροντο. οἱ δὲ δ' παρηλλαγμένοι εἰσὶν, ἵνα φανῇ καὶ τὸ σύμφωνον τῆς νέας πρὸς τὴν παλαιὰν, καὶ τὸ ὑπερέχον τῶν ἐν αὐτῇ διαλαμψάντων. οἱ Ἀπόστολοι τοίνυν πάσῃ ἀρετῇ διὰ τῶν τιμίων λίθων ἐκφαινόμενοι κεκόσμηνται.

Ὁ θεμέλιος ὁ πρῶτος. 25

Διὰ τῆς ἰάσπιδος χλωριζούσης τὴν χροιὰν κατὰ τὴν σμάραγδον, εἰκὸς τὸν κορυφαῖον Πέτρον δηλοῦσθαι· ἅτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Χριστοῦ βαστάσαντα ἐν τῷ σώματι, καὶ τὸ ἀειθαλὲς καὶ νεάζον ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀγάπῃ ἐνδειξάμενον, ὁδηγῆσαν καὶ ἡμᾶς εἰς τόπον χλόης διὰ θερμῆς πίστεως. 30

Ὁ δεύτερος σάπφειρος.

Διὰ τοῦ σαπφείρου ἐοικότος τῷ οὐρανίῳ σώματι, τὸν Ἀπόστολον Παῦλον σημαίνεσθαι, ἕως τρίτου οὐρανοῦ ἀναληφθέντα,

κἀκεῖ ἕλκοντα τοὺς αὐτῷ πειθομένους, ἔνθα εἶχεν ἐν οὐρανοῖς τὸ πολίτευμα.

Ὁ τρίτος χαλκηδών.

Οὗτος ἐν τῷ ἱερατικῷ λογείῳ οὐ φέρεται, ἀλλ' ἄνθραξ ὃς ἐνταῦθα οὐ κεῖται. σκοπητέον οὖν μήποτε τὸν ἄνθρακα οὕτως ἐκάλεσεν ὁ ἅγιος. ἄνθραξ δὲ ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ὡς ἀναφθεὶς ἐκ τοῦ Πνεύματος.

Ὁ τέταρτος σμάραγδος.

Διὰ τοῦ σμαράγδου χλωροῦ τὴν χροιὰν τυγχάνοντος, καὶ ἐλαίῳ τρεφομένου, τήν τε διαύγειαν καὶ τὴν ὥραν ἐξ αὐτοῦ προσλαμβάνοντος τὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου δηλοῦσθαι κήρυγμα, τὸ φαιδρύνον ἐλαίῳ τὴν ἐξ ἁμαρτημάτων ἡμῶν κατήφειαν, καὶ τὸ ἀειθαλὲς ἐν τῇ πίστει δωρούμενον τοῦ πολυτίμου τῆς θεολογίας χαρίσματος.

Ὁ πέμπτος σαρδώνυξ.

Διὰ τοῦ σαρδώνυχος τοῦ τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄνυχος μετὰ διαυγείας ἔχοντος, δηλοῦσθαι εἰκὸς τὸν Ἰακὼβ, πρὸ τῶν ἄλλων τὴν σωματικὴν διὰ Χριστὸν δεξάμενον νέκρωσιν, ἣν ὁ ὄνυξ χαρακτηρίζει, ἀμοιρῶν ἐν τῷ τέμνεσθαι αἰσθήσεως.

Ὁ ἕκτος σάρδιον.

Διὰ τοῦ σαρδίου ἅτε πυρροῦ τὴν χροιὰν καὶ διαυγοῦς, θεραπευτικῆς τε ὄντος δυνάμεως οἰδημάτων καὶ τῶν ἀπὸ σιδήρου πληγῶν, τῆς τοῦ Φιλίππου ἀρετῆς τὸ κάλλος χαρακτηρίζεται, φαιδρυνομένης τῷ πυρὶ τοῦ θείου Πνεύματος, καὶ θεραπευούσης τῶν πεπλανημένων τὰ ψυχικὰ τραύματα, ἅπερ ὑπὸ τοῦ διαβόλου τρωθέντες ἐδέξαντο.

Ὁ ἕβδομος χρυσόλιθος.

Διὰ τοῦ χρυσολίθου χρυσῷ ἐοικότος τὴν στιλβότητα ὁ Βαρθολομαῖος τάχα εἰκονίζεται, ταῖς πολυτίμοις ἀρεταῖς κατηγλαϊσμένος, καὶ τῷ θείῳ κηρύγματι.

Βήρυλλος.

Διὰ τοῦ βηρύλλου θαλασσοβαφοῦς καὶ ἀερίζοντος, τῷ ὑακίνθῳ

πλησιάζοντος, τὸν Θωμᾶν σημαίνεσθαι μακρὰν διαπόντιον ἀποδημίαν μέχρις Ἰνδῶν διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν στειλάμενον.

Ὁ ἔνατος τοπάζιον.

Διὰ τοῦ τοπαζίου ἐρυθροῦ ὄντος καὶ ἐοικότος τῷ ἄνθρακι καὶ ὀπὸν ἀφιέντος γαλακτώδη ὀφθαλμιῶσιν ἀλεξίπονον, ἡ τοῦ Εὐαγγε- 5 λιστοῦ Ματθαίου ψυχὴ δηλοῦται, πεπυρωμένη τῷ θείῳ ζήλῳ, καὶ κεκοσμημένη τῇ τοῦ οἰκείου αἵματος διὰ Χριστὸν ἐκχύσει, ἐξιωμένη τε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τοὺς τῇ καρδίᾳ τυφλώττοντας, καὶ γάλα τοὺς ἀρτιγενεῖς τῇ πίστει ποτίζουσα.

Ὁ δέκατος χρυσόπρασος. 10

Διὰ τοῦ χρυσοπράσου βαθυτέρου τὴν χροιὰν παρὰ τὸν χρυσὸν ὑπάρχοντος τὸν Θαδδαῖον σημαίνεσθαι, τὸν τῷ Αὐγάρῳ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν, τὴν διὰ τοῦ χρυσοῦ δηλουμένην, καὶ τὴν διὰ τοῦ πράσου σημαινομένην αὐτοῦ νέκρωσιν, εὐαγγελισάμενον.

Ὑάκινθος. 15

Διὰ τοῦ ὑακίνθου τὴν ἰδέαν κυανίζοντος, ἤγουν ἀερίζοντος, τὸν Σίμωνα ὡς ζηλωτὴν τῶν τοῦ Χριστοῦ χαρισμάτων καὶ οὐράνιον ἔχοντα φρόνημα, εἰκὸς σημαίνεσθαι ὑπολαμβάνομεν.

Ἀμέθυσος.

Διὰ τοῦ ἀμεθύσου τῇ μορφῇ πως πυρίζοντος, τὸν Ματθίαν 20 ἴσως σημαίνεσθαι, τοῦ θείου πυρὸς ἐν τῇ τῶν γλωσσῶν διανομῇ καταξιωθέντος, καὶ τὸν τοῦ ἐκπεπτωκότος τόπον ἀναπληρώσαντος, πόθῳ τῆς πρὸς τὸν ἐκλεξάμενον εὐαρεστήσεως.

21 Καὶ οἱ δώδεκα πυλῶνες.

Οἱ $\overline{\iota\beta}$ πυλῶνες δηλαδὴ οἱ αὐτοὶ Ἀπόστολοι, δι᾿ ὧν τὴν θύραν 25 καὶ τὴν ὁδὸν ἐπέγνωμεν, $\overline{\iota\beta}$ εἰσὶ μαργαρῖται, ἐξ ἑνὸς πολυτιμήτου μαργαρίτου Χριστοῦ τὴν διαύγειαν κτησάμενοι.

Καὶ ἡ πλατεῖα τῆς πόλεως.

Ἓν παράδειγμα τὴν ἀκρίβειαν τῶν τῆς ἄνω πόλεως ἀγαθῶν παραστῆσαι οὐ δύναται· διὸ τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, διὰ μὲν 30 τὸ πολυτελὲς καὶ εὔχρουν, ὡς χρυσίον, διὰ δὲ τὸ καθαρὸν, ὡς κρύσταλλον, ἐθεάσατο.

22 *Καὶ ναὸν οὐκ εἶδον ἐν αὐτῇ.*

Τοῖς ἔχουσι τὸν Θεὸν φρουρὰν καὶ σκέπην, τίς χρεία ναοῦ αἰσθητοῦ; οὗτος γὰρ ἔσται τῶν ἁγίων καὶ ναὸς καὶ ἔνοικος, ἐνοικῶν ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατῶν, καθὼς ἐπήγγελται τῷ ἀρνίῳ· ὁ δι' ἡμᾶς σφαγιασθεὶς ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ᾧ δηλαδὴ οὐσιωδῶς καὶ τὸ 5 ζωοποιὸν Πνεῦμα συντέτακται.

23 *Καὶ ἡ πόλις.*

Ἔνθα ὁ τῆς δικαιοσύνης νοητὸς ἥλιος, αἰσθητῶν φωστήρων οὐ χρεία, αὐτὸς γὰρ αὐτοῖς δόξα, καὶ λύχνος.

24 *Καὶ περιπατήσουσι τὰ ἔθνη.* 10

Τὰ μὲν οὖν σωζόμενα ἔθνη ἐν φωτὶ αὐτῆς, φησὶ, περιπατήσουσιν· οἱ δὲ ἐν τῇ γῇ τῶν παθῶν βασιλεύσαντες, τὴν τῶν ἀγαθῶν πράξεων δόξαν καὶ τιμὴν ἐν αὐτῇ οἴσουσι. τὸ δὲ μὴ κλεισθῆναι τὰς πύλας δηλοῖ, ἢ τὸ ἀσφαλὲς τῶν οἰκητόρων αὐτῆς καὶ ἄτρεπτον, ἢ τὸ κακεῖ τοὺς θείους πυλῶνας τῆς ἀποστολικῆς δι- 15 δασκαλίας ἠνεῶχθαι πᾶσιν, πρὸς τὴν τῶν τελειοτέρων μάθησιν. ἡμέρα δὲ ἔσται ἐκεῖ καὶ οὐ νύξ· ἡ γὰρ νὺξ τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἀποκληρωθήσεται.

26 *Καὶ οἴσουσι τὴν δόξαν.*

Ἡ λαμπρότης καὶ ἡ δόξα τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι Χριστῷ εὐαρε- 20 στησάντων, ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ καρποφορηθήσονται. πᾶν δὲ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον ἐκεῖ οὐκ εἰσελεύσεται. τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος;

1 *Καὶ ἔδειξέ μοι ποταμὸν καθαρόν.*

Τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ ὁ πεπληρωμένος ὑδάτων πολλῶν ποταμὸς 25 τοῦ Θεοῦ ἐκπορευόμενος, τὸ ζωοποιὸν Πνεῦμα ἐστὶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ διὰ τοῦ ἀρνίου διὰ μέσου τῶν ὑπερτάτων δυνάμεων, αἳ θρόνος τοῦ Θεοῦ ὀνομάζονται, τὰς πλατείας πληροῦν τῆς ἁγίας πόλεως, δηλαδὴ τὸ πλῆθος αὐτῆς.

2 *Καὶ τοῦ ποταμοῦ ἐντεῦθεν.* 30

Ὁ ποταμὸς οὗτος, φησὶ, ποτίζει τοὺς πεφυτευμένους αὐτῷ ἁγίους, ξύλον ζωῆς τροπικῶς ὠνομασμένους κατὰ μετοχὴν καὶ μίμησιν τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου. ιβ δὲ καρποὺς βλαστάνοντας,

τουτέστιν ἀδιάλειπτον τὴν τῶν καρπῶν βλαστάνοντας ἔκφυσιν. καὶ γὰρ πληρέστατος ἔσται ὁ τῆς καρποφορίας τῶν ἁγίων αἰὼν, ὃς ἐνταῦθα δωδεκάμηνος προσηγόρευται, διά τε τοῦ παρ' ἡμῖν ἐνιαυτοῦ τὴν συνήθειαν, διά τε τῶν ιβ Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα.

Καὶ ἄλλως δέ ἐστι τοῦτο νοῆσαι, διὰ μὲν τοῦ ποταμοῦ ὡς 5 εἴρηται, τὰ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος χαρίσματα, ἅπερ διὰ τοῦ θρόνου Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, δηλαδὴ τῶν Χερουβικῶν τάξεων, οἷς ὁ Θεὸς ἐνθρονίζεται, εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, τουτέστι τὴν πολυάνθρωπον τῶν ἁγίων πληθὺν ἔξεισιν, ὡς ἐκ πρώτων μετοχετευόμενα. ξύλον δὲ τῆς ζωῆς, τὸν Χριστὸν σημαίνεσθαι, ἐν τῷ 10 Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ καὶ περὶ τὸ Πνεῦμα νοούμενον, καὶ διὰ τοῦ οἱ ιβ καρποὶ τοῦ Ἀποστολικοῦ χοροῦ ἀνέκλειπτον τὸν τῆς θεογνωσίας καρπὸν ἡμῖν δωρούμενοι, δι' ὧν ἐνιαυτὸς Κυρίου δεκτὸς, καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἀνταποδόσεως ἡμῖν καταγγέλλεται.

Καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου. 15

Φύλλα τοῦ ξύλου δηλαδὴ τοῦ Χριστοῦ αἱ ἐπιπολαιότεραι τῶν θείων κριμάτων νοήσεις, ὥσπερ καρποὶ ἡ τελεωτέρα γνῶσις ἡ ἀποκαλυπτομένη ἐν τῷ μέλλοντι. ταῦτα τὰ φύλλα εἰς θεραπείαν, δηλαδὴ εἰς τὴν τῆς ἀγνοίας ἀποκάθαρσιν τῶν ὑποβεβηκότων ἐν τῇ τῶν ἀρετῶν ἐργασίᾳ ἐθνῶν ἔσονται. πολλαὶ γὰρ μοναὶ περὶ τὰ 20 πρακτικὰ τὴν ἑκάστου ἀναλογίαν τῶν πράξεων. καὶ ἑτέρως δὲ τοῦτο νοητέον. ξύλον ζωῆς ποιοῦν καρποὺς ιβ τὸν ἀποστολικὸν χορὸν κατὰ μετοχὴν τοῦ ὄντος ξύλου τῆς ζωῆς, τούτων καρποὶ οἱ ἐν ρ καρποφορήσαντες, φύλλα δὲ οἱ ἐν ξ, οἱ καὶ τοῖς ἐν λ τοῖς ἐκ τῶν ἐθνῶν τὴν θεραπείαν προσοίσουσι, τοῖς ὑποβεβηκόσι τὴν θείαν 25 αἴγλην πορθμεύοντες, ἅπερ διὰ τῶν καρποφορησάντων ἐν ρ ἐδέξαντο. ὅση γὰρ φύλλων καὶ καρπῶν διαφορὰ, τοσαύτη καὶ τῶν τότε σωζομένων, τῶν μὲν ἧττον, τῶν δὲ πλεῖον δοξαζομένων καθὼς γέγραπται.

3 Καὶ πᾶν κατάθεμα. 30

Τοῦ ἀναθέματος δισσῶς νοουμένου, τοῦ μὲν ὡς τῷ Θεῷ μόνῳ ἀνατιθεμένου, τοῦ δὲ ὡς τῷ διαβόλῳ ἀνακειμένου, τοῦτο ἐνταῦθα κατ' ἐπίτασιν εἰρῆσθαι φασὶ κατάθεμα· τῷ γὰρ ὄντι τὸ τοιοῦτον

οὐκ ἀνατίθεται, ἀλλὰ κατατίθεται τῷ διαβόλῳ ὑποταττόμενον καὶ συγκαταδικαζόμενον, ὅπερ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ οὐκ ἔσται.

Καὶ ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ.

Οἱ γινόμενοι, φησὶ, θρόνος Θεοῦ διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ ἀναπαύσεως, αὐτοὶ τῆς πόλεως οἰκήτορες ἔσονται, καὶ ὄψονται 5 *αὐτὸν οὐ δι' αἰνιγμάτων, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἕξουσι δὲ ἀντὶ χρυσοῦ πετάλλου*[n], *ὃ πάλαι ὁ ἀρχιερεὺς ἐφόρει, οὐκ ἐπὶ τῶν μετώπων μόνον τὸ θεῖον ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς καρδίαις ἐγκεχαραγμένον, δηλοῦν τὴν εἰς αὐτὸν πεπαρρησιασμένην ἀγάπην ἁγίαν καὶ ἀμετάθετον.* 10

5 Καὶ νὺξ οὐκ ἔσται ἐκεῖ.

Τοῖς δὲ τὸν Κύριον, φησὶ, τῆς δόξης φωτισμὸν καὶ βασιλέα ἔχουσιν, οὐκ ἔσται χρεία λυχνιαίου ἢ καὶ ἡλιακοῦ φωτὸς, ὑφ' οὗ αἰῶνας αἰώνων βασιλευθήσονται, μᾶλλον δὲ συμβασιλεύσουσιν.

6 Καὶ εἶπεν μοι. 15

Μέχρι τῶν ἐνταῦθα τὴν τοῦ Ἀγγέλου ὀπτασίαν καὶ τῶν τεθεαμένων τὴν ἑρμηνείαν παραθέμενος, λοιπὸν ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου φησὶ, πιστοὶ δὲ καὶ ἀληθινοὶ οἱ λόγοι, ὡς ἐκ τῆς ἀληθείας ὄντες.

Καὶ Κύριος ὁ Θεός. 20

Εἰ Θεὸς τῶν προφητῶν ὁ Χριστὸς ὃς τὸν Ἄγγελον αὐτοῦ ἀπέστειλε διὰ μέσου τοῦ τὴν ὀπτασίαν ἑωρακότος Ἰωάννου, δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ τὰ μέλλοντα γίνεσθαι, εὔδηλον ὅτι συγκαταβατικῶς κατ' οἰκονομίαν τῷ Υἱῷ ἐν τοῖς προοιμίοις ἔφη δίδοσθαι διὰ τὴν σάρκα τὴν Ἀποκάλυψιν. 25

7 Ἰδοὺ ἔρχομαι ταχύ.

Ἔθος ἐστὶ τοῦτο καὶ τοῖς θείοις προφήταις, ὡς ἐξ οἰκείου προσώπου τὰ θεῖα χρησμῳδεῖν. τὸ δὲ "ταχὺ ἔρχομαι," ἢ δηλοῦντος ἐστὶ τὴν τοῦ παρόντος καιροῦ βραχύτητα συγκρίσει τοῦ μέλλοντος, ἢ τῆς ἑκάστου τελευτῆς τὸ ἀθρόον καὶ σύντομον· ἑκάστῳ 30 *γὰρ τέλος ἡ ἐντεῦθεν αὐτοῦ μετάστασις.*

8 Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης οὐ βλέπων.

Ὥσπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πεποίηκεν εἰπὼν, "καὶ ὁ ἑωρακὼς

[n] Sic.

"μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινή ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ," οὕτω κανταῦθα αὐτήκοος εἶναι καὶ αὐτόπτης τῶν προφητευθέντων ὁμολογήσας, τὰ ἑωραμένα ἐπιστώσατο. ἔδειξε δὲ καὶ τοῦ τυπώσαντος Ἀγγέλου τὸ εὐλαβὲς, ὅπως τὴν προσκύνησιν τοῦ συνδούλου οὐ προσήκατο, ἀλλ' εὐγνωμόνως τῷ κοινῷ δεσπότῃ προσένειμεν. 5

10 Καὶ λέγει μοι· οὐ σφραγίσῃς.

Ἐντεῦθεν εἰς τὸ δεσποτικὸν μέτεισι τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον λέγων, μὴ σφραγίσῃς τοὺς λόγους τῆς προφητείας, καὶ γὰρ ἀξία ἡ βίβλος τῆς παρὰ τῶν πιστῶν ἀναγνώσεως. διά τε γὰρ τῆς ἡτοιμασμένης τοῖς ἁμαρτωλοῖς κολάσεως, διά τε τῆς ἐπηγγελ- 10 μένης τοῖς ἁγίοις ἀναπαύσεως ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ὄντως ζωὴν τοὺς ἐντυγχάνοντας.

11 Καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω.

Οὐχ ὡς εἰς ἀδικίαν καὶ ῥυπαρίαν προτρέπων τὰ παρατεθέντα εἴρηκεν, ἀλλ' ὡς τὸ τῆς γνώμης φυλάττων ἀκατανάγκαστον, ὡς 15 ἂν εἴποι, ἕκαστος τὸ ἀρεστὸν αὐτῷ ποιησάτω, τινὰ οὐ βιάζομαι, τὴν προαίρεσιν δείξας, ἑκάστῳ ἐπιτηδεύματι πέρας ἀκολουθεῖν κατάλληλον, ὅταν ἔρχωμαι ἀποδοῦναι ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

13 Ἐγὼ τὸ ἄλφα. 20

Οὐκ ἔστι, φησὶ, πρὸ ἐμοῦ, οὔτε μετ' ἐμὲ θεὸς ἕτερος· οὔτε γὰρ τῆς ἀρχῆς ἔστι τί πρεσβύτερον, οὔτε τῆς θεϊκῆς βασιλείας καὶ ἐξουσίας ἔσται τέλος. εἴρηται δὲ καὶ ἀνωτέρω πρῶτος ὁ Χριστὸς διὰ τὴν θεότητα, ἔσχατος δὲ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα.

14 Μακάριοι οἱ ποιοῦντες. 25

Ὄντως μακαρισμοῦ ἄξιοι οἱ τοιοῦτοι, ἐξουσίαν γὰρ ἕξουσιν τῇ ἀλήκτῳ ζωῇ, τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐπαναπαύεσθαι καὶ ἐντρυφᾷν τῇ αὐτοῦ θεωρίᾳ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς πυλῶσι, δηλαδὴ τοῖς αὐτῶν διδάγμασιν εἰς τὴν ἄνω πόλιν διὰ τῆς ἀληθινῆς θύρας εἰσελεύσονται, μὴ ὑπερπηδῶντες ἑτέρωθεν 30 καθὼς οἱ μισθωτοὶ ποιμένες, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ τῆς ζωῆς εἰσαγόμενοι.

15 Ἔξω οἱ κύνες.

Κύνες οὐ μόνον οἱ ἀναιδεῖς καὶ ἄπιστοι, καὶ οἱ ἐν τῇ κατατομῇ κακοὶ ἐργάται, κατὰ τὸν ἀπόστολον, καὶ οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπιστρέψαντες εἰς τὸν ἴδιον ἔμετον, διὸ σὺν τοῖς πόρνοις καὶ εἰδωλολάτραις τῆς ἄνω ἀλλοτριοῦνται πόλεως. 5

Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν Ἄγγελόν μου.

Κἀνταῦθα τὸ δεσποτικὸν τοῦ πεπομφότος τὸν Ἄγγελον ἀξίωμα δείκνυται· τὸ δὲ μαρτυρῆσαι ἀντὶ τοῦ διαμαρτύρασθαι τέθειται.

16 Ἐγώ εἰμι ἡ ῥίζα.

Ῥίζα τοῦ Δαβὶδ ὁ Χριστὸς ὡς Θεος, γένος δὲ ὡς κατὰ σάρκα 10 ἐξ αὐτοῦ βλαστήσας, ἀστὴρ δὲ πρωϊνὸς, ὡς ἐν τῷ πρωῒ ἀνατείλας ἡμῖν τριήμερος, καὶ ἐν τῇ μετὰ τὴν νύκτα τοῦ παρόντος βίου πρωϊνῇ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως τοῖς ἁγίοις ἐπιφανησόμενος, τὴν ἡμέραν αὔξων τὴν ἀτελεύτητον.

17 Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη. 15

Καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ ἐν αὐτῇ Πνεῦμα κράζει ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν "ἀββᾶ ὁ πατὴρ," καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ παρουσίαν ἐπικαλεῖται· καὶ πᾶς δὲ πιστὸς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ προσευχόμενος λέγει, "ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου."

Καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω. 20

Δίψης χρεία ἐν τῷ τῆς ζωῆς πόματι πρὸς βεβαίαν τοῦ κτηθέντος κατάσχεσιν, μάλιστα ὅτι καὶ δῶρον παρέχεται, οὐ τοῖς μηδόλως καμοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς οὐκ ἄξια τῆς τοῦ δώρου μεγαλειότητος, μόνην δὲ γνώμην γνησίαν καὶ διάπυρον, ἀντὶ χρυσίου καὶ ἀργυρίου καὶ σωματικῶν πόνων, εἰσφέρουσιν. 25

18 Ἐπιθήσει ἐπ' αὐτόν.

Φοβερὰ ἡ κατὰ τῶν παραχαρακτῶν τῶν θείων γραφῶν κατάρα, ἐπειδὴ καὶ τολμηρὰ ἡ τούτων προπέτεια, ἀλλοτριῶσαι δυναμένη τοὺς αὐθάδεις τῶν ἀγαθῶν ἐκείνου τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος. ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, διαμαρτύρεται ἡμῶν τοῖς ἀκούουσι μήποτε 30 προσθεῖναι μηδὲ ἀφελεῖν, ἀλλὰ τὰ γραφικὰ ἰδιώματα τῶν Ἀττικῶν συντάξεων καὶ τῶν διαλεκτικῶν συλλογισμῶν ἡγεῖσθαι ἀξιοπιστότερα καὶ σεμνότερα.

20 *Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα.*

Κἀγώ, φησιν, ὁ ταῦτα λέγων πρὸς σὲ τὴν ζωὴν ἔρχομαι, καὶ αὐτὸς δὲ παραγενοῦ, Κύριε. ἢ καὶ ἑτέρως, τοῦτο ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ εἴρηται. ὁ μαρτυρῶν ταῦτα, δηλαδὴ ὁ διαμαρτυρούμενος ἔρχομαι ταχύ. ἐκ δὲ τοῦ ἀποστολικοῦ προσώπου τὸ 5 *ἑπόμενον, τὸ "ἔρχου Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ·" περιπόθητος γὰρ τοῖς ἁγίοις ἡ τοῦ Χριστοῦ παρουσία, ὡς τὸν μισθὸν τῶν εἰργασμένων ἀποδώσοντος πολυπλασίονα. ὅθεν καὶ ἡ παροῦσα βίβλος ἁγία καὶ θεόπνευστος, πρὸς τὴν μακαρίαν λῆξιν ὁδηγοῦσα τοὺς ἐντυγχάνοντας, τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως μισθὸν, τὴν ἐκ Θεοῦ δόξαν* 10 *παρέχουσα. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ζωοποιῷ Πνεύματι, πρέπει δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.*

VARIETAS LECTIONIS

COD. COISL. XXV. CAT. IN CATH. EPIST.

Pag. 1. lin. 9. καὶ] καὶ ὅτι.
1, 15. καὶ διδάξας] id.
2, 15. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω̅ τοῦ.
3, 5. εἰσενέγκεις] εἰσενέγκης.
3, 14. ὅτι] ὅτι τὸ.
3, 15. ἦτε] ᾖ.
3, 28. Κυρίλλου] Κυρίλλου τοῦ ἁγίου Ἀλεξανδρείας.
4, 7. ἐντολῇ θ'.] ἐντολῆς ἐνάτης.
4, 8. τι] om.
4, 8. Κυρίου καὶ] Θεοῦ λέγων ἐν σεαυτῷ ὅτι πῶς δύναμαι αἰτήσασθαί τι παρὰ τοῦ Κῦρ.
4, 14. ἀλλήλους] ἀλλήλοις.
4, 12. ὑπομονὴ] id.
4, 22. ἄλλο] ἄλλου.
4, 24. γὰρ] γὰρ ὁ.
4, 30. στεφάνου] στεφάνους.
4, 32. ψιλὴν νόησιν] ψιλῇ νοήσει.
5, 6. Ἁμαρτίαν] om.
5, 7. Ὅτι] Ὠριγένους. Ὅτι.
5, 7. πειράζων] πειράζει.
5, 8. κακῶν.] κακῶν. τουτέστι διὰ τοῦτο πειράζει, ἵνα τύχωσι τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀπαλλαγῶσι κακῶν.
5, 14. Εἰς βλάβην· ἐπ' ἀγαθῷ γὰρ ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ] om.
5, 17. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπισκοπ. Ἀντιοχ.
5, 17. ῥητὸν] ῥητὸν οὕτως.
5, 17. ἐξηγεῖσθαι] ἐξηγήσασθαι.
5, 19. συλλαμβανοῦσα] συλλαβοῦσα.
5, 21. ἁμαρτωλὸν] ἁμαρτωλὸν τὸν.
5, 22. ἁμαρτάνοντος] ἁμαρτῶντος.
5, 23. εἷς ὧν] εἷς τῶν σοφῶν Χριστοῦ.
6, 1. λάβῃ] λάβοι.
6, 26. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπισκοπ. Ἀντιοχ.
6, 27. ἀλλοίωμαι.] ἠλλοίωμαι.
6, 27. τὸ] id.
7, 14. σωτηρίαν] ἐλευθερίαν.
7, 14. καὶ] om.
7, 16. Τῷ τῆς ὁμολογίας, τῷ τῆς πίστεως] in marg.
7, 17. Πρωτοτόκους ἐν τοῖς οὐρανοῖς] in marg.
7, 26. τὴν] om.
7, 27. ἡμῖν] ἡμῖν· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἡμῖν.
7, 30. ἔχον] ἔχοντα.
8, 7. Καταφρονοῦντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας.] om.
8, 9. βεβαιώσει] βεβαιώσῃ.
8, 20. γέγονε.] γέγονε. καταφρονοῦντες τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας.
8, 21. οἵους] οἵας.
8, 21. ὁ Θεὸς,] ὁ πνευματικὸς νόμος.
8, 23. λανθανόμεθα.] ἐπιλανθ.
8, 31. ὀλοθρευτῇ] ὀλοθρεύοντι.
9, 3. ἡ θρησκεία.] ἡ πίστις in marg.
9, 4. ᾖ] erat εἰ.
9, 10. Χριστῷ.] Χριστῷ, πιστὸς ἢ ἑτερόδοξος.

9, 15. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου ιω τοῦ.
9, 16. τῷ] τὸ ex correct.
9, 18. παρὰ] περὶ.
9, 19. ὑμῶν] ἡμῶν.
9, 29. αὐχίζεις] σχίζεις.
10, 8. Τοῦ] Τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσ.
10, 9. αὐτὸν] ἐκεῖνον.
10, 11. ἐπαισχύνης] ἐπαισχυνθῇς.
10, 17. Τοῦ αὐτοῦ.] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ῥητοῦ προκειμένου ὑμεῖς ἀδελφοὶ μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες.
10, 18. δίδους] δίδως.
10, 21. πολλῆς] πολλῆς τῆς.
10, 24. τῷ] τὸ.
10, 28. ἐλεησόμενος] ἐλεηθησόμενος.
10, 31. παροξύνει] παρωξύνει.
11, 6. Χρυσοστόμου.] αὐτοῦ.
11, 9. στερηθεὶς,] γυμνωθεὶς.
11, 11. Ἀπολιναρίου.] om.
11, 18. Ὥσπερ] Ἀπολιναρίου. Ὥσπερ.
11, 19. σου] σοι.
11, 22. αὐτούς] αὐτοῖς.
11, 22. οὕτως] οὗτος ex correct.
11, 26. Τῷ] Τὸ.
11, 28. ὅτι] ὅτι δὲ.
12, 3. Κύριος] Κύριος γὰρ.
12, 19. ἄγον] ἄγων.
12, 20. ἠφάνισε.] ἠφάνισεν.
12, 24. εἶπε·] εἶπεν.
12, 25. τῷ] τὸ.
12, 27. τὸ] τῷ.
12, 31. τῷ λαμπροτέρῳ] τὸ λαμπρότερον.
13, 1–9. Τοῦ Χρυσοστόμου.—ποιήσαντι ἔλεος.] Ἡ γὰρ—ἀλγήσητε.
13, 9. ἔλεος.] ἔλεον.
13, 11. ἐξολισθαίνειν] ἐξολισθάνειν.
13, 16. ἐστὶ,] ἐστὶν.
13, 19. αὐτῶν] αὐτὴν.
13, 21. ἡμαρτηκότων] ἡμαρτικότων.
13, 25. Βασίλισσα] βασίλεισσα.
13, 25. ὁμοίως] ὁμοίους.
13, 28. ἐκεῖ] ἐκεῖ φησὶ.
13, 30. περιστερά τις χρυσῇ] περιστερὰ χρυσῆ.
13, 31. οὐδὲν] οὐδὲν τοῦ.
14, 3. κρινώμεθα,] κρινόμεθα.
14, 24. ῥήματι] ῥήμασι.
14, 29. μόνον] μόνῳ.
15, 8. σοι] σου.
15, 27. τὴν κατάπαυσιν ἐκείνην·] ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν.
15, 33. καταξιωσηθόμεθα,] καταξιωθησόμεθα.
16, 3. προσεοικὸς,] προσεοικὼς.
16, 6. ἀγαθῆς] ἀληθῶς.
16, 11. χαρακτῆρα] χαρακτῆρα διὰ.
16, 32. βαπτίσματος] βαπτίσματος καὶ τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα.
17, 10. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
17, 11. δικαιῶσθαι] δεδικαιῶσθαι.
17, 17. τῷ] om.
17, 21. Πνεύματι] Πνεύματι λαλῶν.
17, 26. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρειας.
17, 27. νόμους] νόμοις.
17, 28. τῆς] τῃ.
17, 29. ἀγάπης] ἀγάπην.
18, 1. δικαιοσύνην] δικαίωσιν.
18, 7. πορνείᾳ] πορνείῳ.
18, 9. ἀκάνθοις] ἀκάνθαις.
18, 22. ὄντα] ὄντα διδάσκων ὡς ὄντα.
18, 24. πίστιν] πίστιν ταύτην.
18, 29. Σευήρου] Σευήρου Ἀντιοχείας.
19, 9. εὐηγορεῖν] εὐηγορεῖ.

19, 13. αἳ] ἃ.
19, 18 δὲ] δὲ καὶ μεγάλα.
19, 23. Εἶτα] εἶπα.
20, 1. τὸ] τῷ.
20, 17. τῆς γλώσσης φύλαττε τὴν κόρην·] τῆς κόρης φύλασσε τὴν γλῶσσαν.
20, 22. ἔπεσον] ἔπεσαν.
20, 24. ἀπ'] ἐπ'.
20, 25. αὐτῆς,] αὐτῆς, οὐχ εἵλκυσε τὸν ζυγὸν αὐτῆς.
21, 3. ἑλίττεται,] ἀνελίττεται.
21, 5. κἀνταῦθα] κἂνταῦθα.
21, 23. κοσμεῖ,] κοσμῇ.
21, 27. Βασιλείου] Βασιλείου ἐκ τοῦ ῥητοῦ.
21, 29. παῦσον] τὸ παῦσον.
21, 32. δίκαις,] αδικαΐαις.
21, 33. γλώττης] γλώσσης.
22, 4. σου] σου τοῦ.
22, 4. τὸ] om.
22, 10. μεταφέρει] μεταφέρε.
22, 20. γάρ] γὰρ φύσις.
22, 20. φησι,] om.
22, 25. δαμάσαιεν] δαμασει(εν).
22, 25. τούτων] τοῦτο.
22, 27. ἀνθρώπων δαμάσαι] δαμάσαι ἀνθρώπων.
22, 29. ἀδελφοί,] ἀδελφέ.
22, 33. γενέσθαι·] γίνεσθαι.
23, 10. ὅταν] ὅτ' ἄν.
23, 21. γὰρ] γὰρ καὶ.
23, 23. ἔχει·] ἔχουσι.
24, 3. τὸ—διδάσκον] τὸν—διδάσκαλον.
24, 4. λόγων] λέγων.
24, 11. σοφία] περὶ θείας σοφίας.
24, 14. Ἐκκαθαίρομεν] Ἐκκαθάρωμεν.
24, 25. πρὸς Κολοσσαεῖς] Κολοσσαέων.
25, 4. οὐκ ἂν ὑποπλάττοντα] ὡς κἂν υποπλαττωνται.
25, 8. Διονυσίου] Διονυσίου Ἀλεξανδρείας.
25, 12. Τοιοῦτος] Σευήρου αρχιεπισκόπου ἀντιοχείας. Τοιοῦτος.
25, 12. καὶ] om.
25, 17. ἢ] καὶ.
25, 27. παραδοθείσης,] παραδοθείσης αἰτήσεως.
25, 28. οὐδὲ] οὐδ'.
25, 31. τὴν] om.
26, 4. προείληφεν.] παρείληφεν.
26, 6. ὅτι] ὅτι οὐ.
26, 7. δι' αὐτά.] om.
26, 16. Ὠριγένους.] ἄλλ°. Ὠριγένους.
26, 17. τὸν] om.
26, 19. Παροιμίαι.] Παροιμιῶν.
26, 32. συμπάθειαν·] πρὸς πάθειαν.
26, 32. πίπτον] πίπτων.
27, 3. Ἰησοῦς] Ἰησοῦς ὁ.
27, 9. μελῶν] μελῶν ταῦτα.
27, 12. ὅσα] ὅσα γάρ.
27, 22. ὅταν] οτ' ἄν.
27, 24. ὀλίγους] ὀλίγως.
27, 26. ἐκλεκτέον] λεκτέον.
27, 29. εἰς] εἰς τὴν.
27, 34. θλίψει] θλίβει.
28, 8. ἀθηθὲς] ἀληθὲς.
28, 9. πῶς] πῶς ἀληθὲς οὐ μόνον τὸ οἶδα ταπεινοῦσθαι ἀλλὰ καὶ περισσεύειν, καὶ πάλιν πῶς ἀληθὲς οὐ μόνον τὸ πεινῆν αὐτὸν ἀλλὰ καὶ χορτάζεσθαι καὶ πάλιν πῶς.
28, 10. τῷ] τῷ δὲ.
28, 17. ὑπωπιάζει] ὑποπιάζει.
28, 27. ἢ] om.
28, 34. ἐπὶ] ἀπὸ.
29, 7. ἐγένετό] ἐγγίνεταί.
29, ad vers. 5. παροιμιῶν τῷ γὰρ διαβόλῳ πολεμεῖν ἐπιποθεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον vid. p. 30, 14.
29, 18. μεταξυλογίᾳ] μεταξυλογίαν.
29, 20. φησὶν,] φησὶν ἡμῖν.
29, 26. πρὸς] πρὸς τὸν.

30, 30. χρώμενος] κεχρημένος.
30, 31. χόρον] χόρον μεταστας.
30, 31. ἁμαρτίας] ανομίας.
31, 1. τῷ] τὸ.
31, 2. τῷ] τὸ.
31, 9. ὅταν] ὅτ' ἄν.
31, 13. ἀποκάκωμεν] ἀποκάμωμεν.
31, 14. ἐξελοῦ με,] ἐξελοῦμαι.
31, 26. φιλοψοφίας] φιλοψογίας.
31, 29. ἑαυτῶν] ἑαυτοὺς.
32, 8. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
32, 13. τόκοις] τόκοι.
32, 29. μισθωτῷ] μισθιωτῷ.
33, 10. κτῆσις] κτίσις.
33, 12. σοροὶ] σωροὶ.
34, 8. τροφὴν] τρυφὴν.
34, 9. ἐκλύουσαν] ἐκκλουσαν.
34, 18. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
35, 8. ὅταν] ὅτ' ἄν.
35, 10. ἄγῃ] ἄγει.
35, ad vers. 8. παραινέσεις ἴδι καὶ ἑκάστῳ προσήκουσαι μετὰ πίστεως.
35, 17. Ῥητὰ Προκείμενα] Ῥητοῦ Προκειμένου.
35, 21. ὀδυνώμενος,] ὀδυνώμενος δέ.
35, 21. ἔδωκεν,] ἔδωκεν, καὶ.
35, 23. ἀφαιρείσθω] ἀφαιρεῖσθαι.
35, 24. ὅταν] ὅτ' ἄν.
35, 25. ἀλλὰ] ἀλλὰ καὶ.
35, 29. καὶ] om.
36, 9. μέλλει] μέλλεις.
36, 9. τὰς] om.
36, 9. προφάσεις,] προφάσῃς.
36, 16. τί] τί δαί.
36, 16. οὐκ] οὐτὸ.
36, 17. ἐπὶ τὸ ἐπιορκεῖν] ἐπιόρκεῖν.
36, 20. Διὰ] Τοῦ αὐτοῦ. Διὰ.
36, 22. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας.
36, 33. τὶς διάγει] διάγει τίς.
36, 33. παρακαλεῖτο] παρακαλείτω.
37, 11. ἐνεργουμένη.] ἐνεργουμένη Ἐρω.
37, 12. ἐστιν] ἐστιν τὸ.
37, 14. ποιῆσαι] ποιῆται.
37, 15. λόγῳ,] λόγῳ, καὶ.
37, 21. ὁπόταν] ὁπότ' ἄν.
37, 22. διαπράττηται,] διαπράττεται.
37, 23. διὰ] om.
37, 28. πλημμελήματος] πλημμελοῦντος.
37, 29. ἀνονήτου] ἀνοήτου.
38, 5. ἀβελτερίας] ἀβελτηρίας.
38, 8. προθέσει] προσθέσει.
38, 11. ἰσχυρὰν] εἰσχυρὰν.
38, ad vers. 16. ὅτ' ἄν ὁ προσευχόμενος καὶ ὑπὲρ οὗ προσεύχεις σύμψυχοι ὦσι ἐπὶ τοῦ ζητουμένου.
38, ad vers. 18. Ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν φησὶ καὶ εἶπεν ἠλίου ὁ προφήτης ἐκ Θεσβ τῆς Γαλαὰδ πρὸς Ἀχαὰβ ζῇ Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων ὁ Θεὸς Ἱηρουσαλὴμ ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ εἰ ἔσται τὰ ἔτη ταῦτα δρόσος κοὶ ὑετὸς ὅτι εἰ μὴ διὰ στόματος λόγου μου.
38, 25. Ἵνα] Πρὸς ταῦτα οὖν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐξηγούμενος φησίν. Ἵνα.
38, 28. Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
39, 21. περιστείλωμεν·] περιστείλωμεν· εἰς τὸν ἀέρα πάντα ἐρρίψαμεν.
39, 27. ἀποτειχίζοντα] ἀποσχίζοντα.
39, 33. καταβάλλειν] καταβαλεῖν.
40, 1. Τοιοῦτον τὸ] Τοιοῦτο τῶ.
40, 2. ἔσται] ἔσῃ.
40, 4. στόμα] στόμα δὲ.

41, 3. Ταύτην] Ἐπειδὴ.
41, 7. ὑπὸ] ἀπὸ.
41, 17. κριτῇ.] κρῄτη.
42, 1. Ἰουδαίους] Ἰουδαίοις.
42, 3. καὶ] om.
42, 7. ἑαυτὸν Ἀπόστολον] Ἀπόστολον ἑαυτὸν.
42, 22. ἐλέον] ἐλέον εἰς μεσὸν.
42, 23. μείζονα] μείζονα τῆς φύσεως γίνεται δεκτά.
42, 24. ἀπότασιν,] ἀπόστασιν.
42, 25. ἐδίδου] ἐδίδρου.
42, 28. Ἑρμενεία εἰς τὸ etc.
43, 2. ὕπαρ] ὕπαρξιν.
43, 5. τῆς φύσεως] τῶν φύσεων.
43, 6. ἐγκειμένη] ἐκειμένη.
43, 9–23. Εἰπὼν ὡς—ᾧ ἀγαλλιᾶσθε.] Εἰ ἐν—τήρησον αὐτούς.
43, 9. ὑμῖν] ἡμῖν.
43, 25. αὐτὸν] αὐτὰ.
43, 27. γὰρ] γὰρ αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν δέδωκεν πῶς οὐχὶ καὶ σὺν.
43, 32. ὅπου γε] ὅτι που γεν.
44, 12. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
44, 12. ἀπιστία] ἀπιστήα.
44, 22. γὰρ] om.
44, 23. πρόβατον] ἐπιφαγὴν (i. e. ἐπὶ σφαγὴν).
44, 25. ζωὴν] ζωὴν ὑμῶν.
45, 1. Ῥητὰ Προκείμενα] Ῥητοῦ Προκειμένου.
45, 4. οὐρανοῦ.] οὐρανοῦ. ἀλλὰ καὶ τὸ Ἁγίον Πνεῦμα ἐκ τούτου ἀπεστάλη τοῦ οὐρανοῦ.
45, 6. ἀποσταλέντι] ἀποσταλλέντι.
45, 23. ἐλάττων] ἐλάττον.
45, 33. πᾶσιν] πᾶσιν ἔσχατον.
46, 1. ἀποφαίνει] ἀπεμφαίνει.
46, 14–17. Ὡς τέκνα—καὶ φανεροῦντος] Τοῦτο φησὶ—ὑμῶν ἐπιθυμίαις.
46, ad vers. 14. Ἀντὶ τοῦ κατὰ μηδὲν ἀποκνουντες.
46, 16. Κυρίου] Χριστοῦ.
46, 20. Ἁγίους] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τῆς ἐν Πνεύματι λατρείας.
46, 22, Διότι] ἀπολιναρίου Λευΐτικου. Διότι.
47, 19. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
47, 21. ἑαυτοῦ αἵματι] αἵματι ἑαυτοῦ.
47, 22. αἵματι] om.
47, 24. μὴ] μὴ τὲ.
47, 30. ἐσμὲν] μὲν.
48, 13. ἐγείροντα] ἐγείραντα.
48, 18. θεῖναι] θῆναι.
48, 23. Εὐαγγελίου] Εὐαγγελικοῦ.
48, 24. φησὶν] λέγει.
48, ad vers. 24. Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Απασαν τὴν ἀνθρωπίνην εὐημερίαν οὐδὲ χόρτῳ ἀλλ' ἑτέρᾳ ὕλῃ εὐτελεστέρᾳ ὁ προφήτης παρέβαλεν, ἄνθος αὐτὴν ὀνομάσας πᾶσαν ὁμοῦ, οὐδὲ γὰρ μέρος αὐτῆς ἔθηκεν οἷον πλοῦτον, ἢ τρυφὴν, ἢ γένος, ἢ δυναστείας, ἢ τιμὰς, ἤ τί τοιοῦτα, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις εἶναι δοκοῦντα λαμπρὰ, μιᾷ προσηγορίᾳ τῇ τῆς δόξης περιλαβὼν οὕτως ἐπήγαγε τὴν εἰκόνα τοῦ χόρτου εἰπών· πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου.
48, 29. Τοῦ ἁγίου Βασιλείου.] Βασιλείου ἐπισκόπου Καισασαρείας.
48, 32. μὲν] μὲν οὖν.
49, 7. ἀκμῆς] ἀγμῆς.
49, 8. αὔριον] αὐρὶ.
49, 9. μαρανθεὶς,] μαρανθεὶς, ἢ νόσῳ διαλυθείς.
49, 28. χοϊκοῦ] χοΐκοῦ.
49, ad vers. 24. Θεοδώρου Ἡρακλείας. Δείκνυσιν ὡς καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης ὁ ὑπηρετούμενος τῷ λόγῳ ὑπὸ τῆς σαρκὸς ἐπι-

σκιαζόμενος τὸν νοῦν ὀδυνᾶται. καὶ γὰρ καὶ πᾶσα ὑπόληψις ἀνθρωπίνη ταχέως παυσέται. οὐ μὴν τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ παύλαν ποτὲ λήψεται, ἀλλὰ παραμενεῖ δεικνύων ἀληθεύοντα τῆς ἐπαγγελειας εἰς αἰῶνα.

50, 2. χόρτου,] χόρτῳ.
50, 2. ἄνθη] ἄνθει.
50, 4. ἐκπίπτει,] ἐκρίπτει.
50, 8. Ἄνωθεν] Ἄνωθεν φησὶ.
50, 9. ἰδὼν] εἰδῶς.
50, 9. ὅλων] ὅλον.
50, 18. Σευήρου.] Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐκ τῆς πρὸς Νικίαν ἐπισκόπου ἐπιστολῆς.
50, 18. ἀμείνων] ἀμείνω.
50, 24. ἀρτιγεννῆ] ἀρτιγενῆ.
50, ad vers. 2. Τὴν στοιχειώδη etc. Vide p. 91. l. 5.
51, 1. ψαλμου.
51, ad vers. 2. Τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταλαβετε.
51, 5. Τὴν—Θεοῦ] om.
51, 7. Τοῦ ἁγίου Βασιλείου] om.
51, 9. ἢ] om.
51, 12. ὃς] ὅσον.
51, 15. δόγματα] δόγματα Ἡσαΐου.
51, 21. ἐγενήθη] ἐγεννήθην.
51, 33. μὲν] μὲν οὖν.
52, 5–8. ἄθρει—καταισχυνθῇ] om.
52, 12. ὢν] ὃν.
52, 14. τυφλώσῃ] τυφλώσει.
52, 14. τοὺς] τοὺς τέως.
52, 21. ἐν] ἐν τοῖς.
52, 22. προφητείαν] προφητείαν Ἡσαΐου.
52, 28. ὑμᾶς] ἡμᾶς.
53, 25. κληθέντας] κληθέντες.
54, 8. Σευήρου.] Σευήρου Ἀντιοχείας.
54, 2. κτίσματα] κτίσμα.
54, 3. ὑπὸ Θεοῦ] ὑπ' αὐτοῦ.
54, 5. ἢ] om.
54, 10. ἀποχήν] ἀποδοχήν.
54, 21. τὸ] τὶ.
54, 23. οὓς] οἷς.
55, 4, τοῦ] om.
55, 6. Ῥητὰ προκείμενα·] Ῥητοῦ προκειμένου.
55, 11. ἀπολαβεῖν] ἀπολαύειν.
55, 12. ἄρχουσιν,] ἄρχουσιν, ὑποτάττων δείκνυσιν.
55, 18. ἐληλυθέναι] ἐλληλυθέναι.
55, 19. ἴδωσιν] εἴδωσιν.
55, 28. περιτροπὴν] προτροπὴν.
55, 32. οὐχ] οὐχὶ.
55, 34. ἀνακρούουσι] ἀνακρούωσι.
56, 4. ἂν] ἐὰν.
56, 18. Καὶ] om.
56, 20. οἴκεται,] οἴκεται, εἰς τὸ ἀγάθον.
56, 29. οὗ] οὐ.
57, 2. ἔχοντες] ἔχοντος.
57, 6. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ.
57, 7. ὑπακούετε] ὑπακούεται.
57, 12. τοῦτο] τοῦτο φησὶν.
57, 15. Χριστοῦ] Θεοῦ.
57, 20. ἔχεις] ἔχῃς.
57, 23. Καὶ πάλιν] om.
57, 23. πιστὸς] πιστὸς ᾖ.
57, 23. ἐλεύθερος·] ἐλεύθερος εἶναι.
57, 25. ἀπιστίαν] πίστιν.
58, 3. αὐτόνομοι] αὐτὸν μοὶ.
58, 15. Σευήρου.] Σευήρου Ἀρχιεπισκοπ. Ἀντι. ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουλίανου συντάγματος.
58, 17, πλημμελείας] πλημελείας.
58, 19. χίμαρος,] χείμαρρος.
58, 19. ἁμαρτιῶν] ἁμαρτίας.
58, 24. μώλωπας] μώλοπας.
58, 27. μώλωπες] πώλωπες.
58, 27. αὐτοῦ] αὐτοῦ ἡμεῖς.
58, 31. τιμὴν] τομὴν.

59, 18. *αὐτῆς γενέσθαι.*] *αὐτὰς γενέσθαι φησὶν.*
59, 21. *θυγάτερας*] *θυγάτερες.*
59, 23. *εἰς τὸν Θεὸν*] *ἐπὶ τὸν Θεὸν γενέσεως.*
59, 29. *αὐτῆς*] *αὐτὰς.*
60, 6. *ὑμῖν*] *ὑμῶν.*
60, 20. Σευήρου] Σευήρου 'Αρχιεπ. 'Αντιοχ.
60, 21. *οὐρανίας*] *οὐρανίους.*
60, 21. 22. *ἢ—γὰρ*] om.
60, 22. *συνῆπται*] *συνῆπτο.*
60, 27. *ἢ*] *καὶ.*
61, 15. Τί] Τοῦ Χρυσοστόμου. Τί.
61, 25. 'Ησυχίου.] 'Ησυχίου Πρεσβυτέρου.
61, 31. Βασιλείου.] Βασιλείου πάλιν εἰς αὐτὸ.
61, 32. *προφήτης·*] *προφήτις.*
62, 8. *ἡμέραι*] *μέραι.*
62, 12. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κ. ἀρχ. 'Αλεξ.
62, 17. *μέγα*] *μέγα δὴ.*
62, 18. *ἔχειν*] *ἔχεινος.*
62, 20. Τοῦ Χρυσοστόμου.] Τοῦ αὐτοῦ.
62, 22. *τῷ*] om.
62, 25. *ἁρπαγημαῖα*] *ἁρπαγιμαῖα.*
62, 31. *ἐστιν οἶμαι*] *οἶμαι ἐστιν.*
62, 32. Βασιλείου.] Βασιλείου ἐπισκ. Καίσαρ.
63, 6. Τοῦ *αὐτοῦ*] Τοῦ *ἁγίου βασιλείου.*
63, 11. *ἢ*] om.
63, 20. ῎Αξιοι] Τοῦ *αὐτοῦ.* ῎Αξιοι.
63, 21. *γὰρ*] *γὰρ τοὺς.*
63, 22. 'Επεὶ] Διδύμου. 'Επεὶ.
63, 27. Οὐκοῦν] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Οὐκοῦν.
64, 9. Σωτὴρ,] *Κύριος.*
64, 12. *δύναται*] *δυνήσεται.*
64, 24. *τοῦ τοῦτο*] *τούτου τοῦ.*
64, 27. *μου*] *ἡμῶν.*
65, 1. *ὑμῖν*] *ἡμῖν.*
65, 2. Χριστὸν] Χριστὸν *καὶ οὐκ εἶπεν ὁμολογήσατε* Κυρίον *τὸν* Χριστὸν.
65, 2. *ἁγιάσετε.*] *ἁγιάσατε.*
65, 13. *φόβον*] *φόφον.*
65, 14. *τοῦ*] om.
65, 21. λαλήσετε.] λαλήσ$\overset{\epsilon}{\eta}$τε.
65, 21. *ἕτοιμοι*] *ἕτοιμοι ἀεὶ.*
65, 22. *ἀντιλογίᾳ·*] *ἀντιολογίᾳ.*
66, 1. λογισμῷ] *συλλογισμῷ.*
66, 2. *δοκεῖν*] *δοκεῖ.*
66, 5. *θέλοι*] *θέλη.*
66, 20. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κ. ἐπ. 'Αλεξ. Κυρίλλου.
66, 21. *ᾗ*] om.
66, 22. *ἐνηνθρώπησε*] *ἐνηνθρώπισε.*
66, 27. Τῇ] *Τιμόθεου ἄλλοι.* Τῇ.
67, 3. *ᾆδου*] *ᾆδου ἐπιφανέντα.*
67, 4. *παράδοσιν,*] *παραδοξα.*
67, 6. *ἐπεφώνει*] *ἐπεφάνη.*
67, 7. *πιστεύοντας*] *πιστευσαντας.*
67, 9. *εἰδωλολατρίαις*] *εἰδωλολατρείαις.*
67, 18. Σευήρου.] Σευήρου *ἀρχ. ἐπισκ.* 'Αντ. *ἐκ τῆς πρὸς* 'Αμμώνιον *ἐπιστολῆς.*
67, 30. *οὕτως*] *οὕτωσι.*
68, 3. Καὶ *μετ' ὀλίγα*] om.
68, 7. *εἰδωλολατρίαις*] *εἰδωλολατρείαις.*
68, 8. *ἀθεμίτοις*] *ἀθεμίστοις.*
68, 10. *οὐκ ἰσχύουσιν·*] *βλέπειν οὐκ ἴσχυον.*
68, 10. *τῷ*] *τὸ.*
68, 14. *ἀπολιπόντες,*] *ἀπολείποντες.*
68, 17. 'Αμμωνίου.] 'Αμμωνίου Πρεσβυτέρου *ἐν* Παραγράφῳ.
68, 17. Καισάριος,] Καισάρεως.
68, 21. *τύραννον*] *τὸν.*
68, 25. *ἐνανθρωπήσαντα*] *ἐνανθρωπίσανθα.*
68, 29. *ἐλευθερωθῆναι,*] *ἐλευθερωθῆναι, εἴρηται γάρ φησίν.*

68, 30. σοι;] σοι; καὶ εἶπον· τοῦτο τὸ εἰρημένον οὐκ ἔχει χῶραν ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας κατὰ τὸν καιρὸν καθ' ὃν ἦν εἰς ᾅδου, ἀλλὰ πρὸ τῆς αὐτοῦ καθοδου καὶ μετὰ τὴν ἄνοδον λέγομεν χώραν ἔχειν τὸ εἰρημένον ἐν δὲ τῷ ᾅδη τίς ἐξομολογήσεταί σοι; ἢ τάχα etc.
69, 5. εἶπέ] εἶπεν.
69, 8. βαπτίζεσθαι] βαπτίζεσθαι καὶ.
69, 8. μυσταγωγικαὶ] μυσταγωγίαι καὶ.
69, 9. ὅτε] ὅτι.
69, 14. τῶν] τοὺς.
69, 15. ἔμεινε] ἐνέμεινε.
69, 22. οὐ φόνω τὸν φόνον] οὐ φόνο τὸν φόνω τὸν φόνο.
69, 23. ὁ] om.
70, 10. ἀπόνιψις] ἀπόνηψις.
70, 10. αὐτοῦ δεόμεθα] αὐτῷ δεξόμεθα.
70, 19. ἀπωλεσαί] ἀπολέσαι.
70, 22. ἄνω] ἄνω πνευμάτων.
70, 29. Ἀθανασίου.] Ἀθανασίου Ἀρχ. ἐπ. Ἀλεξ.
70, 32. μὲν] μὲν οὖν.
71, 7. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
71, 11. Σευήρου] Σευήρου Ἀρχ. ἐπ. Ἀντ.
71, 11. Φώτιον] Φώτιον πρωτεύοντος.
71, 18. τοῦτο] τούτῳ.
71, 19. Κοινοβιάρχην] Κοινοβίου ἄρχην.
72, 9. Τοῦ] Ἄλλº. Τοῦ.
72, 15. πεπονθότα] πεπονθέναι.
72, 18. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
72, 18. Ὡς—Χριστοῦ] om.
72, 21. τοῦ] τὸ.
72, 30. ἐπιθυμίας] ἐπιθυμίας μνήματα.
73, 3. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. Ἀντ.
73, 5. μέθαις] πότοις.
73, 9. Σευήρου.] Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κατὰ Ἀλεξάνδρου συντάγματος.
73, 25. ἐν] om.
73, 28. Ἀλέξανδρον.] Ἀλεξάνδρου συντάγματος.
74, 4. προφήτης·] προφήτης Δᾶδ.
74, 4. προσκαλέσατε] προσκαλέσεται.
74, 16. εὔχεται] ἔτυχεται.
74, 24. κακοπαθείᾳ] κακοπαθία.
74, 28. Ἐρώτησις] om.
74, 28. τοῦτο] τοῦτο γὰρ.
74, 30. Ἀπόκρισις.
74, 31. τῇ] τῇ θείᾳ.
74, 32. παρωχηκότα] καὶ τὸν παροχηκότα.
75, 1. ἐκφωνεῖν] ἐκφονεῖν.
75, 6. ἐξαισίους] ἐξαισίας.
75, 9. εὐηγγελίσθη] εὐηγγελίσθαι.
75, 14. καὶ] om.
75, 14. πιστεύσαντες] om.
75, 17. ἐπικεκρουμμένως] ἐπικεκρυμμένως.
75, 32. τὸ] τὸ ἐν τῷ.
76, 18. αὐτοῦ.] αὐτοῦ πᾶλιν.
76, 18. Καὶ] Καὶ γὰρ οὐ.
76, 19. ἐνεκηρύχθη] ἐκηρύχθη.
76, 23. φοβερὸν] βοφερὸν.
76, 31. γένωνται] γίνωνται.
77, 8. κτήσεως] κρίσεως.
77, 25. 26. ἀλλὰ—ἐπέταττε] om.
77, 30. Ὅσα] Σευεριανοῦ ἐπισκόπου Γαβάλων. Ὅσα.
78, 1. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
78, 9. εὑρίσκεται·] εὑρίσκεται· πρόξενον.
78, 9. μὴ ξένον] Σευήρου. Μὴ ξένον etc.

78, 28. τὴν τοῦ Θεοῦ] τοῦ Θεοῦ τήν.
79, 17. διὰ τὸ] δὶ.
79, 19. μόγις] μόλις.
79, 25. ἁμαρτωλὸς] ἁμαρτωλὸς καὶ.
79. ad vers. 18. Ἀντὶ τοῦ καμάτῳ καὶ θλίψει πολλῇ.
80, 5. ποιῶν] ποεῖν.
80, 18. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰω. τοῦ.
80, 19. ἔσται ὑμῖν] ἔστω ὑμῶν.
80, 20. ἐμαυτὸν] ἑαυτόν.
81, 5. αὐτοῦ] Χρυσ.
81, 10. Κυβερνήτην] Θεοδωρητοῦ. Κυβερνήτην.
81, 10. Κυβερνήτην] Κυβενήτην.
81, 17. Ἰστέον] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου. Ἰστέον.
81, 18. χαλεπὸν] παγχάλεπον.
81, 19. λέγων] λέγω.
81, 30. ἐκτικότι] ἐκτηκότι.
81, 31. ἀποκαλεῖ] ἀποκαλεῖν.
82, 5. ἐμανθάνομεν] μανθάνομεν.
82, 7. ἐλθεῖν] ἐλθεῖν ἔδει.
82, 8. μέτριον] μέτρον.
82, 21. τὸν] om.
82, 22. τοῦ] τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.
83, 4. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰω. τοῦ.
84, 5. αὐτοῦ] ἑαυτοῦ.
84, 13. ἀπατᾶν] ἀπαντᾶν.
84, 17. καὶ] ἐκ τήν.
84, 20. εἶναι] εἶναι πάντας.
85, 12. Τοῦ] Ἰω. τοῦ.
85, 20. καθάπερ] καθάπερ τι σύμβουλον.
85, 21. λέγετε] λέγεται.
85, 32. δυνάμεθα] δυνόμεθα.
86, 13. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰω. τοῦ.
86, 15. ἡμῖν οὐ μόνον] οὐ μόνον ἡμῖν.
86, 23. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰω. τοῦ.
86, 24. τειχίζωμεν] τειχίζομεν.
86, 24. προσέχωμεν] προσέχομεν.
86, 25. ποιῶμεν] ποιοῦμεν.
86, 25. ἀμελῶμεν] ἀμελοῦμεν.
87, 10. μείνητε] μήνητε.
87, 23. ἀργίᾳ] ἀργείᾳ.
88, 5. καὶ] καὶ θεότητος.
88, 10. Κυρίλλου.] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
88. 10–25. Κυρίλλου—ἀνατείλῃ] Ἄρχεται—ἑξῆς.
88, 16. ἀλλὰ τοῖς] ἀλλ᾽ αὐτοῖς.
88, 20. ὁ λόγος ἡμῖν] ἡμῖν ὁ λόγος.
88, 30. Τοῦτο] Τοῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο.
89, 1. ad v. προφητικὸν] προφητικόν· τὸν Ἰωάννην πρὸ ἡμῶν μαρτυροῦντα.
89, 3. φωσφόρος] φωσφόρος ὁ Χριστὸς ἔλθῃ ἀπ᾽ οὐρανοῦ φωτίζων πάντα ἄνθρωπον.
89, 21. ἢ] om.
89, 26. Ὁ—ἄνθρωπον.] om.
89, 27. ἄντικρυς] Κυρίλλου ἄντικρους.
89, 30. ἀναμφιβόλως] ἀναμφιλόγως.
90, 6. ὀνομασθεῖσι] ὀνομασθεῖσι προφήταις.
90, 20. ὅμοιον] ὅμοιοι.
90, 21. βλασφημεῖται] Φλασφημεῖται.
91, 6. κρίσιν] κρίσιν εἰς ἡμέραν κολάσεως.
91, 7. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχ. ἐπ. Ἀλεξ.
91, 8. ῥητὰ προκείμενα] ῥητοῦ προκειμένου.
91, 10. δαιμόνων] δαιμονίων.
91, 11. κατερριμμένη] κατεριμμένη.
91, 11. ῥεύσασα] ῥεύσας.
91, 13. συντάξῃ] ἐπιτάξῃ.

91, 27. ῥητὸν προκείμενον, ἔλεος] ῥητοῦ προκειμένου, ἔλεον.
91, 28. δύναται] om.
92, 5. Φίλωνος Γενέσεως.
92, 11. πρὸς] καὶ.
92, 30. ἐπεμένοντο] ἐπεμαίν.
93, 4. Σευήρου] Σευήρου Ἀντιοχείας.
93, 25. Κυρίλλου] om.
93, 28. ὥσπερ] ὥσπερ τινας.
93, 30. κατεφθαρμένον] κατεφθαμένον.
93, 32. θεῖα] om.
94, 5. γενομένους] γινομένους.
94, 6. ἄνθρωπος] ὁ ἄνθρωπος.
94, 8. Ἡρώδην] Ἡρώδη.
94, 11. ὡς αἱ] ὡσεὶ.
94, 12. ὄφεις] τῇ φύσει κτήνη ἢ γενώμεθα ὄφεις.
94, 14. ἐκφεύγωμεν] ἐκφυγωμεν.
94, 19. γενώμεθα] γινώμεθα.
94, 20. ἡμᾶς] om.
94, 28. γενόμεθα] γινόμεθα.
94, 30. ὁ] om.
95, 2. μεταδιώκωμεν] μεταδίωκομεν.
95, 3. δυνάμεθά] δυνώμεθά.
95, 8. ἀσελγεῖν] ἀσελγεῖς.
95, 9. παρασκευάσει] παρασκευάσαι τρυφὴν ἡγοῦνται.
95, 9. ἀναπληροῦντας] ἀναπληροῦντες.
95, 30. αὐτοῦ τῆς] om.
96, 5. ὑπεχώρησεν] ὑπεχώρισεν.
96, 6. ἀρόσῃ] ἀράσῃ.
96, 9. Εὐσεβίου] Εὐσεβείου.
96, 9. Εἶτε] Εἶτα.
96, 15. Τοῦ] Τοῦ ἁγίου Ἰω. τοῦ.
96, 15. μάτην] μάντιν.
96, 17. ὅτι] ὅτι οὐδὲ.
96, 18. ἡμᾶς] ὑμᾶς.
96, 32. κολάζωνται] κολάζονται.
97, 5. προετάξατο] προέταξεν.
97, 16. χείρονα] χεῖραν ἀπλαγην.
98, 5. Ὅτι] Σευήρου ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας. Ὅτι.
98, 10. Εὐχιτῶν] Εὐχητῶν.
98, 16. ἀπωλοῦνται] ἀπολοῦνται.
99, 6. ἐθεμελίωσας] θεμελιώσας.
99, 11. μένον] μὲν.
99, 23. τὸ] τῷ.
99, 23. πι] πθʹ.
99, 24. ὡς] ὡς ἡ.
99, 27. Εὐσεβίου Πρεσβυτέρου] Εὐσεβίος Καισαρείας.
99, 28. σὺ] σοί.
99, 30. φυλ. δὲ] φυλ. γὰρ.
100, 5. Τὰ] Ἀλλ^ω. Τὰ.
100, 6. χθὲς] ἐχθὲς.
100, 7. Ἀθανασίου] Ἀθανάσιος.
100, 9. Σολομῶνος] Σολομῶν.
100, 17. οὕτω] οὕτως.
100, 29. ἀνακαινωθήσεται] ἀνακαινισθήσεται.
100, 31. Οὐχ] Ἀλλ^ω. Οὐχ.
101, 16. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. Ἀντιοχ.
101, 20. νῦν] om.
101, 21. ἀλλοιώσεσιν] ἀλλοιώσεσιν.
101, 30. Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
101, 31. πράττοντος] ταράττοντος.
101, 32. μεταβάλλοντος] μεταβαλόντος.
102, 4. καραδοκία] ἀποκαραδοκία.
102, 10. συστενάζει] στενάζει.
102, 15. πᾶσαν] πᾶσα.
102, 27. οὕτω] οὕτως.
102, 28. πᾶσαν κτίσιν] πᾶσιν.
102, 33. Οὐ τοῖς] Αὐτοῖς.
103, 1. λαμβάνειν] λαμβάνην.
103, 11. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπισκ. Ἀλεξανδρείας.
103, 14. λαλεῖ] λέγει.
103, 14. ὁ] om.
103, 22. Κυρίλλου.] Τοῦ αὐτοῦ.
103, 25. ἐρχομένων] προσερχομένων.

105, 3. ὁ Ἰωάννης] Ἰωάννης ὁ.
105, 10. αὐτὸν] αὐτό.
105, 13. ἐλευθερῶσαι] ἐλευθερωθῆναι.
105, 21. τέκνων] τέκνα.
106, 8. αὐτὸν] τόν.
106, 16. αὐτοὺς] ἑαυτούς.
106, 23. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. Ἀντιοχ.
106, 28. καὶ θεατὸς καὶ ἀθέατος] καὶ ἀθέατος καὶ θεατός.
107, 1. γεννητῶν τι] γενητῶν τί.
107, 4. τὴν] om.
107, 8. Λελέξεται] Ἄλλ^ω. Λελ.
107, 8. διὰ] περί.
107, 11. μετὰ πολλὴν] μετὰ-πολὴν.
107, 18. ἦν] ἦν καί.
107, 19. τοῦτον] τοῦτο.
107, 29. φανερωθεῖσαν] φανερωθεῖσιν.
107, 31. μαρτυροῦντας] -τες.
107, 33. ἀπήγγελον] ἀπάγγελλον.
108, 2. καὶ Υἱοῦ] καὶ τοῦ Υἱοῦ.
108, 3. σχῆτε] σχῆτε τὴν.
108, 7. ἡμῶν] om.
108, 19. παραγέγονεν] περιγέγονεν.
108, 27. αὐτοῦ] σεαυτοῦ.
108, 32. Ἀπόκρισις] Ἀπόκρισις Μαξίμου.
109, 11. αὐτῷ] ἑαυτῷ.
109, 12. νοητὸν ὁ Θεὸς] ὁ Θεὸς νοητόν.
109, 13. ὑπάρχον] ὑπάρχων.
109, 30. Πνεύματος] Πατρός.
110, 9. τολμήσαντας] τολμήσας.
110, 11. ἁμαρτίας] ἁμαρτίας τό.
110, 18. οὐρανοὺς] ἀνθρώπους.
110, 21. ἀνταπεδίδοσάν με] ἀνταπεδίδωσάν μοι.
110, 23. μαρτύρησον] μαρτύρισον.
110, 32. Οἶδε] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. Ἀντ. Οἶδε.
111, 2. ἅπαξ] ἅπαξ ἄν.
111, 17. τὸ] τὸ οὐδέποτε ἔγνων ὑμὰς ἐργάται τῆς ἀνομίας ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἔγνω οὗ τό.
111, 19. ἔγνω] ἔγνων.
111, 33. μόνον] μόνου.
111, 34. λήψῃ] λήθῃ.
112, 10. Ἐπιστολὴ] ἡ ἐντολή.
112, 14. φυλακὴ] φιλική.
112, 19. κακῶν] κακωτικῶν.
112, 21. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰω. Βιβλίου.
112, 25. τὴν] om.
113, 9. αὐτοῦ,] αὐτοῦ, ψεύδεται· εἰ γὰρ αὐτὸς ἠγάπησεν αὐτὸν, ὡς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι ὑπὲρ αὐτοῦ.
113, 10. λέγων] λέγων εἶναι.
113, 18. τὸν] om.
113, 29. ἢ] καί.
113, 30. οὐ] οὐδέ.
113, 32. ἐπότισε] ἐπότισα.
114, 7. καὶ] om.
114, 21. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. Ἀντ.
114, 31. Τοῖς ἔτι νηπίοις τοῦτο παρεγγυᾶται τὸ ἄφεσιν αὐτοὺς λαβεῖν ἁμαρτιων ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ· τοῖς δὲ εἰς ἄνδρα τέλειον προβεβηκόσι καὶ ἐλθοῦσι εἰς μετρόν ἡλικίας, τοῦ ἔχειν τὴν γνῶσιν τοῦ ἀπαρχῆς μαρτυρεῖ. τίς δε ὁ ἀπαρχῆς ἢ ὅτι ὁ Θεὸς Λογος, ὃς ἦν ἐν αρχῇ πρὸς τὸν πατέρα· τοῖς γε μὴν ἰσχυροῖς τὴν διάνοιαν καὶ ἀνδρείοις τὸ φρόνημα γράφει τὸν ἐπινίκιον τὸν κατὰ τοῦ Διαβόλου· νενικήκασι γὰρ αὐτὸν τῆς διανοίας ἑαυτῶν τὸν σκότον αὐτοῦ ἀπελαύσαντες.
115, 7. τοῦ—λατρεύσεις] τῆς—λατρείας.
115, 10. ᾄσματος τῶν ᾀσμάτων τόμος] εἰς ἄσμα τῶν ἀσμάτων τόμου.

115, 12. *παρὰ*] *περὶ*.
115, 21. *ὅτι*] *ὅτι ἐστί*.
115, 25. *μένει ἐν ὑμῖν*] *ἐν ὑμῖν μένει*.
116, 4. *παρὰ*] *περὶ*.
116, 5. *ἄνθρωπον*] om.
116, 11. *γῆς*] *γῆς καὶ*.
116, 21. *ὀφθαλμῶν*] *ὁ φθαμῶν*.
116, 24. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχ. ἐπ. ʼΑλ.
116, 25. *ἐμμόνως*] *ἐμμανως*.
116, 27. *ἐξίστησιν*] *ἧς ἐξίστησιν*.
116, 30. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. ʼΑντ.
117, 16. *ἀπέστειλεν.*] *ἀπέστειλεν. ὁ πιστεύων οὖν φησὶν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον*.
117, 32. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. ʼΑντ.
117, 32. *ὁ*] om.
118, 1. *ἐσχάτη*] *ἐσχάτι*.
118, 2. *ὅλας*] *ὅλου*.
118, 5. *παντὸς*] *παντὸς τοῦ*.
118, 17. *τῷ*] om.
118, 18. *ἄνθρωπε*] *ὦ ἄνθρωπε*.
118, 21. *λ′*] *τριάκοντα*.
119, 2. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. ʼΑντ.
119, 2. ʻΗρακλιανὸν] -*νὴν*.
119, 18. *διαβόλου*] *διαβόλου αὐτοῖς*.
121, 23. *οἷόν τε, καθώς*] *οἷοί τε, ὦμεν καθώς*.
122, 10. *παθεῖν*] *παθεῖν τὸν τροπὸν*.
122, 20. *δὲ*] om.
122, 21. *βλέπειν*] *βλέπ. λέγων*.
122, 26. *συντόμως*] *συντόμῳ*.
122, 28. *τῷ*] *τὸ*.
122, 34. *συμβασιλεῦσαι*] *βασιλεῦσαι*.
123, 3. *ἐνεπιστεύθη*] *ἐνεπιστεύθης*.
123, 7. *ὑποβάθραν*] *ἐπιβάτραν*.
123, 7. *ὑπήνεγκε*] *ἐπήνεγκε*.
123, 27. *γεννώμεθα*] *γενώμεθα*.
123, 32. *πονηρῶν λογισμῶν*] *λογισμῶν πονηρῶν*.
124, 12. Σευήρου] Σευήρου ἀρχ. ἐπ. ʼΑντ.
124, 12. *ἐπίδεκτον*] *ἀνεπίδεκτον*.
124, 19. *ἀναγεννήθημεν*] *ἀνεγεννήθημεν*.
124, 26. *τουτὸ*] *ταυτὸ*.
124, 27. *δοκεῖν*] *δοκοῦν*.
125, 1. *ἑαυτὸν,*] *ἑαυτὸν, κατὰ τὸ εἰρημένον τῷ μακαρίῳ* Παύλῳ. *ὥστε ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁ φυλάττων ἑαυτὸν*.
125, 7. *γεγεννημένοι*] *γεγεννημένοι ἡμεῖς*.
125, 14. *τῇ πίστει*] *τὴν πίστιν*.
125, 30. *νομισθῆναι Θεὸν*] *Θεὸν νομισθῆναι*.
126, 4. *καθορᾶν*] *καθαρᾶν*.
126, 11. *καθαροὺς*] *καθαρῶς*.
126, 19. *τέκνα Θεοῦ λέγων*] *λέγων τέκνα Θεοῦ*.
126, 24. *τῷ*] *τὸ*.
127, 1. *νοῦ*] *τοῦ*.
128, 6. *τὴν*] om.
128, 12. *σὺ*] *σὺ ἧς*.
128, 17. ʻΡητὰ *προκείμενα*] ʻΡητοῦ *προκειμένου*.
128, 28. λαθεῖν] λαθεῖν οὐ.
128, 30. δυνηθῶμεν] δυνησόμεθα.
130, 11. ʼΑντιχρίστου] Χριστοῦ.
130, 15. *μόνῃ*] *μόνον*.
130, 30. ἐληλυθότα] ἐληλυθέναι.
130, 32. λέγειν] λέγων.
131, 1. *ἐληλυθότα ἐν σαρκὶ*] *ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα*.
131, 4. *ζῶ*] *ζῶ δὲ*.
131, 11. *πᾶν*] om.
131, 16. *ῥητὰ προκείμενα*] *ῥητοῦ προκειμένου*.
131, 16. *ἡμᾶς*] *ὑμᾶς*.
131, 29. *εἰδωλολατρίαν*] *εἰδωλολατρείαν*.
131, 31. Θεοῦ,] Θεοῦ, *καὶ καθεσθήσεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ* Θεοῦ.

132, 5. Προώδευσεν] Προώδευσαν.
132, 6. διαγορεύοντες] ἀναγορεύοντες.
132, 13. γὰρ] γὰρ καὶ.
132, 29. [ὁ]] ὁ.
132, 30. τὸ ἀγαπᾶσθαι τοῦ] τοῦ ἀγαπᾶσθαι τὸ.
133, 6. ἀλλήλους] ἀλλήλοις.
133, 19. ληστὰς] λιστὰς.
134, 7. τὴν] om.
134, 8. εἶναι τὸν] τὸν τοῦ.
134, 28. οὐκ] οὐ κατ'.
135, 22. πράγμασιν] προσταγμασιν.
135, 34. ἀξιωθέντας] ἀξιοθέντες.
136, 5. ἐνώσαν] ἐνώσεως.
136, 22. φόβῳ] Θεῷ.
136, 23. πᾶσαν αὐτοῦ] αὐτοῦ πᾶσαν.
136, 27. καὶ] καὶ τῆς.
138, 3. τῷ] τοῦ.
138, 22. Ἤδει] Ἤδει.
138, 23. Χριστὸς,] Χριστὸς, ὁ.
138, 27. ἔργα] ἔργον.
139, 3. ἔχειν, ἧς] ἧς ἔχειν.
139, 5. τὸν] om.
139, 6. κατωφερεῖς] κατοφερεῖς.
139, 7. λέγει] λέγοι.
139, 8. βαρέα] βαρεῖα.
139, 15. ἡ νίκη] om.
139, 17. οὕτω] ὁ οὕτω.
139, 23. χρηστὸς] Χριστὸς.
139, 25. ἀπηλλάξατέ] ἀπαλλάξατέ.
139, 27. ζητείων] ζητεῖ.
140, 13. ἀΐξαντος] στάξαντος.
140, 22. ᾧ] ὧν.
140, 24. ὅτε ἐνομ. καὶ βρ. εἶναι] om.
141, 20. ὁ] ὁ μή.
141, 21. δερήσεται] δαρήσεται.
141, 22. τοῦτο] τούτου.
141, 30. παρερρύη] παρρύη.
141, 31. ὁ] om.
142, 4. αὐτοῖς] αὐτῶν.
142, 8. αὐτὰ] μὴ συμφέροντα.
142, 17. ἡμῶν] om.
142, 17. γινώσκῃ] καταγιν.
143, 3. ἀλοὺς] ἀλλοὺς.
143, 4. πρὸς] πρὸς τὸν.
143, 6. δανείζεται τοῖς δυναμένοις] χαρίζεται τὴν δυναμένην.
143, 14. Θεοῦ] Θεοῦ δή.
143, 15. τῆς] om.
143, 20. 21. Σχόλιον.—πλανώμενον] om.
144, 7. ἑαυτὸν,—πράττων,] om.
144, 17. θαυμάζητε] θαυμάζεται.
144, 27. ἀναιρῶν τῶν πονηρῶν] τῶν πονηρῶν ἀναιρῶν.
144, 29. ἐλθὼν] ἐλθὼν ὁ.
145, 5. εἰδωλολατρίας] εἰδωλολατρείας.
147, 3. ἐκτρέπεσθαι] ἐκτρέπεσθαι τοὺς αἱρετικοὺς καὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἐκτρέπεσθαι.
147, 21. ᾱ] πρώτη.
147, 24. ταυτὸν] τ' αὐτὸν.
147, 24. ἐντολὰς] ἐντολὰς τὸ τηρεῖν αὐτὰς, ἐπεὶ γὰρ πρακτικαὶ αἱ ἀρέται αἱ κατὰ τὰς ἐντολὰς.
148, 6. ὅτι] οἱ.
148, 18. Σευήρου] Σευήρου Ἀντιοχείας.
148, 19. μὴ ὀρθὰ] ὀρθὰ μή.
148, 20. ποιοῦσιν] ποιοῦσιν ὡς κοινωνοῦσιν.
149, 5. δεξιοῦσθαι] λεξιοῦσθαι.
149, 9. εἶναι] om.
149, 24. πιστήν] πίστιν.
149, 24. δὲ] δὲ καὶ.
149, 25. β'] δεύτερα.
150, 11. Παιδεύων] Τοῦ Χρυσοστόμου. Παιδεύων.
150, 11.—151, 9. transpon. scholl.
150, 32. καὶ] om.
151, 4. τῇ] τῆς.
151, 5. Καὶ ἑτέρως. Ἐπεὶ καὶ] om.

151, 21. πρακτικῶς] πρακτικῶς καὶ θεωρητικῶς.
151, 26. ἁμαρτάνων] ἁμαρτάνον.
151, 30. ἀντιρρήτως] ἀναντιρρήτως.
152, 2. καὶ] καὶ τῶν.
153, 17. ἤδη] ἤθη.
154, 8. δὲ] δὲ καὶ.
154, 13. Κυρίλλου] Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου.
154, 25. τινες] τινες ὄντες.
155, 1. λέγει] ἔφη.
155, 4. εἴδει] εἶδε.
155, 9. πρὸς σκότος] προσκότος.
155, 23. ὁρῷ, καθάπερ] ὁρᾷ καθὰ.
155, 24. καὶ] καὶ ἡ.
155, 31. * * αὐτὸ] καὶ αὐτοὶ.
156, 1. Ἀρχὴ] Μαξίμου. Ἀρχὴ.
156, 3. πάλιν ἡ] πάλην.
156, 12. ἐκ—Ψαλμῶν] om.
156, 13. ῥητὰ προκείμενα] ῥητοῦ προκειμένου.
156, 18. Μαξίμου] Μαξίμου μοναχοῦ.
156, 18. οὐρανὸς, ἣ] ὁ οὐρανὸς.
156, 20. ὀνομάζειν] ὀνομάζων.
156, 23. οἱ] ἡ.
156, 25. γε] ἡ.
156, 26. δύναμιν] δύναμις.
156, 27. ἀπ'] om.
156, 30. ἐστέρηνται] ἐστήρηται.
157, 1. ἡμέραν,] ἡμέραν, μόνος.
157, 4. τοὺς] τήν.
157, 11. Βαβυλωνίους] βακυλωνίους.
157, 11. ἄθεσμος] ἔκθεσμος.
157, 12. τινὲς] τινὲς ἀσεβεῖς.
157, 13. διὰ τοῦ] δι' αὐτοῦ.
157, 14. ὅτι] om.
157, 21. ἠρνήσαντο] ἠρνήσατο.
157, 23. παλίμβουλοι] παλίμβολοι.
158, 4. εἴη] εἰ ὁ.
158, 5. ὁ] καὶ.
158, 13. Ἰησοῦ] Ἰησοῦ Χριστοῦ.
158, 23. Ἅγιον] om.
158, 24. Ταῦτα] Ταῦτα δὲ.
158, 24. Μανιχαίου] Μανηχαίου.
158, 25. τῶν] om.
158, 30. αὐτοί·] αὐτό.
159, 3. Hoc sch. infra post Σευήρου etc.
159, 9. ἀσελγείας] ἀσεβείας.
159, 10. Βορβοριανῶν] βοριανῶν.
159, 13. Σευήρου] Σευήρου Ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχ.
159, 13. Γερμανικίας] Γερμανικείας.
159, 18. ὄφθησαν] ὤφθησαν.
159, 19. Μανιχαίων] Μανιχαίων ἐκ τῶν παλαιῶν.
159, 20. οὖν] γ' οὖν.
159, 21. πυρποληθεῖσι] πυρπολιθεῖσι.
159, 23. τῷ νῷ] τὸν νοῦν.
159, 25. τῷ] τὸ.
159, 29. ἀποθώμεθα] ἀπωθόμεθα.
160, 3. τιμωρητικὸν] θεωρητικὸν.
160, 4. τὸν ἐν] om.
160, 6. ἐφιστᾶσι] ἐφιστᾶσα.
160, 8. περὶ] παρὰ.
160, 14. ἐκφωνηθείσας] ἐκφωνηθείσης.
160, 14. Καὶ μετ' ὀλίγα] om.
160, 26. Hoc schol. post δικαιοσύνης δόξα. p. 159, 2.
160, 31. πνευμάτων] πατέρων.

NOMINA AUCTORUM

E QUIBUS CONTEXTA EST CATENA IN EPISTOLAS CATHOLICAS.

AUCTORES OBITER CITATI.

AUCTORES

CITATI

IN COMMENT. IN S. JO. APOCALYPSIN.

CORRIGENDA.

Pag. Lin.

42, 10. Ἰηροῦ leg. Ἰησοῦ

93, 20. ἀσελεγειαν. leg. ἀσέλγειαν

119, 2. Σευήρου ἐκ τῆς πρὸς Ἡρακλιανὸν Ἐπιστολῆς. Omnino reponenda est Cod. lectio Ἡρακλιανὴν, consentiente Coisl. et Cod. Vatic. ap. Angel. Mai. Scriptt. Vett. Vat. Coll. t. ix. p. 729. unus tantum Cod. Ἡρακλιανὸν ap. Montfauc. Bibl. Coisl. p. 55.

124, 12. ἐπίδεκτου leg. ἐπίδεκτον

145, 5. εἰδωλοτατρίας leg. εἰδωλολατρίας

189, 5. Ἀμῶς καὶ Ἡσαΐας dele καὶ ut et p. 192, 30.

307, 22. Ἄφινθος leg. Ἄψινθος.